EXAMEN
CONCILII TRIDENTINI

PER

MARTINUM CHEMNICIUM

SCRIPTUM

SECUNDUM ED. 1578 FRANCOFURTENSEM, COLLATA EDITIONE A. 1707 DENUO TYPIS EXSCRIBENDUM CURAVIT, INDICE LOCUPLETISSIMO ADORNAVIT

VINDICIAS CHEMNICIANAS

ADVERSUS PONTIFICIOS PRAECIPUE ADVERSUS BELLARMINUM

AD CALCEM

ADJECIT

ED. PREUSS,

DR. PHIL. S. S. THEOLOGIAE EVANGELICAE LICENTIATUS, EAMQUE IN UNIVERSITATE LITT. BEROL. PRIV. DOCENS.

BEROLINI.

SUMTIBUS GUST. SCHLAWITZ.

1861.

THEOLOGORUM ORDINI BEROLINENSI

SUMME VENERANDO:

E. G. HENGSTENBERGIO, C. G. NIEDNERO, C. J. NITZSCHIO, F. L. STEINMEYERO, A. TWESTENIO

VIRIS CLARISSIMIS

NOVAM HANC CHEMNICIANI EXAMINIS EDITIONEM

GRATO DICAT ANIMO

EDITOR.

LECTURIS SALUTEM

J. N. J.

Centum quinquaginta quatuor anni lapsi sunt, ex quo ultima Chemniciani examinis Concilii Tridentini editio lucem adspexit. Quum autem jam libri exempla emi difficillimum esset, evangelicae theologiae amatores novam editionem parari optarunt. Quam ut pararem, duae potissimum causae moverunt. Primum, quem ipse inde fructum percepi, eum omnibus sanctae ecclesiae membris fore cupivi. Deinde quia novam cum Pontificiis pugnam instare videbam. Quam pugnam ut sustineamus, post acerrimum s. scripturae studium nil tam utile est quam Chemniciani examinis lectio diurna nocturna.

Fuit quoddam tempus, quo liber hiccine in academiis non modo assidue legebatur, verum peculiaribus etiam lectionibus quotannis explicari solebat.

Qui evangelicae theologiae peritus est, de libri pondere non dubitabit, qui dubitat, legat.

Quod ad consilium attinet, quo librum denuo exscribendum curavi, paucula addam: Omnes, quas vidi, examinis editiones mendis repletae sunt. Maxime ultima a Joanne a. MDCCVII curata. Nulla autem editione utendum nobis fuisse existimamus, nisi cum ab ipso Chemnicio revisa, tum mendis minus repleta. Non igitur editionibus Genevensibus, non editione Joannis.

Quatuor editiones Francofurtenses ante annum MDLXXXVI impressae restabant. Quarum princeps maxime scatet vitiis ut Chemnicius ipse fatetur.

Editio contra anni MDLXXVIII ut est ultimae, quae dicitur, manus, ita minus mendis obruta. Eam igitur exscribendam curavimus.

Libri concordiae locos juxta editionem Berolinensem laudatos singulis examinis articulis adjecimus.

Quatuor examinis partes sigillatim proponimus, quintam addamus. Cujus haec erunt membra: Primum vita Chemnicii. Deinde libri impressi historia. Tertium Chemnicianae adversus Pontificios praecipue adversus Bellarminum vindiciae.

Qui legis, vale et fruere.

scr. Berolini feria tertia post domin. vocem jucunditatis. a. s. MDCCCLXI.

EDITOR.

EXAMINIS
CONCILII TRIDENTINI

PER

D. D. MART. CHEMNICIUM

SCRIPTI

OPUS INTEGRUM QUATUOR PARTES

IN

QUIBUS PRAECIPUORUM TOTIUS DOCTRINAE PAPISTICAE FIRMA ET SOLIDA REFUTATIO, TUM EX SACRAE SCRIPTURAE FONTIBUS, TUM EX ORTHODOXORUM PATRUM CONSENSU COLLECTA EST,

UNO VOLUMINE COMPLECTENS.

AD

VERITATIS CHRISTIANAE

ET

ANTICHRISTIANAE FALSITATIS COGNITIONEM

PERQUAM UTILE ET NECESSARIUM.

1. JOH. 4.
NOLITE OMNI SPIRITUI CREDERE, SED PROBATE SPIRITUS, NUM EX DEO SINT: QUONIAM MULTI PSEUDOPROPHETAE EXIERUNT IN MUNDUM.

FRANCOFURTI AD MOENUM.

ANNO MDLXXVIII.

INCLYTO ET SUMMAE SPEI

ILLUSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO,

D. ALBERTO FRIDERICO,

ILLUSTRISSIMI PRINCIPIS AC DOMINI,

D. ALBERTI SENIORIS, ETC. FILIO,

MARCHIONI BRANDENBURGENSI, PRUSSIAE, STETINI, CASSUBIORUM ET VANDALORUM DUCI, PRINCIPI RUGIAE, ET BURGGRAVIO NORIBERGENSI, ETC. DOMINO SUO CLEMENTISSIMO:

gratiam, pacem, salutem et benedictionem, a Deo Patre, propter filium, Dominum nostrum Jesum Christum, per spiritum suum sanctum.

Illustrissime Princeps, Domine clementissime: Quod scriptum hoc complectens gravissimas disputationes de praecipuis doctrinae coelestis capitibus, in Tridentino Concilio conspurcatis et depravatis, Celsit. vestrae in primo adhuc aetatis flore agenti, demisse offero: ejus rei honestas et graves habeo causas, quas Celsit. vestrae illustrissimus parens, Princeps ac Dominus, D. Albertus senior, etc. Dominus meus clementissimus, pro eximia, et jam senili sua prudentia, ut spero, non improbabit. Homines sapientes, omnibus temporibus, gravissimo consilio censuerunt in formandis a prima statim aetate studiis, vita et moribus eorum, qui ad spem Imperii nati sunt, et educantur, plurimum operae et diligentiae ponendum esse: quia *κοινὸν ἀγαθόν*, publicum et commune bonum sit talis Princeps, qualem sapiens antiquitas in pulcherrimo illo Homeri versu descripsit:

ἀμφότερον βασιλεύς τ' ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητής.

Ut autem Dei beneficio tales evadant, valde multum interest Reipublicae, quali institutione a prima statim aetate formentur, et ad quae exercitia a teneris assuefiant. Qua de re multa exstant sapienter cogitata, et venuste dicta, et apud Poetas, et apud Philosophos.

In Ecclesia vero filii Dei, Spiritus sanctus vult, Principes terrae non tantum ad politicas et bellicas virtutes formari, sed praecipue vult ipsos erudiri, ut serviant Domino in timore, et filium ipsius, Dominum nostrum Jesum Christum, a tenera aetate osculari discant, Psalm. 2. Utque sint benefici miserae et exulantis Ecclesiae nutricii, Jes. 49. Pulcherrimum enim spectaculum, Deo gratum, Ecclesiae salutare, et ipsis Angelis opta-

tissimum esse David affirmat Psalm. 47. quando Principes populorum congregantur cum populo Dei Abraham, apud illos enim, qui sunt scuta terrae, Deus vehementer elevatur. Et Psalm. 102. dulcissimam facit hypotyposin: Scribantur haec in generationem alteram, quia prospexit de excelso sancto suo, Dominus de coelo in terram prospexit, in conveniendo populos et Reges in unum, ut serviant Domino. Ita 4. Reg. 11. Joas in domo Domini, apud Pontificem Jojadam educatur, et quidem in ipsa domo Domini, ritu augustissimo inauguratur, diademate capiti imposito, et libro legis in manus tradito: cum tamen septem tantum annorum puer tunc esset, cujus animus non poterat tunc quidem per aetatem omnia legis mysteria capere. Ab ineunte tamen aetate, judicarunt, Regii pueri animum imbuendum esse illis cogitationibus, ut meminisset in quam spem educaretur: ut scilicet non tantum privatim voluntatem Dei agnosceret, Domino serviret, et filium oscularetur: sed ut illa traditione libri testimonii commonefieret, publicam custodiam doctrinae divinitus patefactae, et in libris sacris consignatae, sibi, ut politico magistratui, certo modo et ordine a quibusvis depravationibus tutandam commendari.

Ita ex Christianis Regibus et Principibus multi bono consilio et pio zelo, liberos suos, in collegiis Ecclesiasticis, quae tunc scholae erant, et quasi plantaria Ecclesiae Dei, voluerunt educari: et a prima aetate ita institui et formari, ut reverentiam erga doctrinam Ecclesiae, in primo aetatis flore conceptam, postea in ipsa Imperii administratione retinerent et colerent. Et saepe in tali institutione Principum liberis propositi, traditi et commendati sunt libri, complectentes explicationes de gravissimis, contra sanam doctrinam motis controversiis. De quibus etsi per aetatem tunc judicare non poterant, admonebantur tamen traditione hujusmodi scriptorum, ad officium pii Principis, ad quod educabantur, pertinere, ut et privatim ab omnibus sanae doctrinae corruptelis serio abhorrerent, utque suo loco lupos, afferentes alienam vocem, ab ovili arcerent et abigerent.

Cumque non dubitem, Illustriss. Ducem Prussiae, Dominum Albertum seniorem, etc. Dominum meum clementissimum in hac gravi sua aetate, nihil aliud in votis habere, quam ut pia filioli et haeredis sui institutio et formatio, per Dei gratiam ita benedicatur, ut una cum diademate, etiam liber testimonii divini, ipsi recte tradi et commendari possit, utque in nutricatione Ecclesiae, paternis vestigiis insistat. Judicavi igitur, Celsit. ipsius non ingratum fore meum hoc officium, ab ea gratitudine, quam Prussiae multis nominibus debeo, non alienum, si inclyto, et summae spei Celsit. suae filiolo, Domino Alberto Friderico, etc. Domino meo clementissimo inscriberem et offerrem, Examen hoc Decretorum Concilii Tridentini, quod certis rationibus ita flagitantibus conscripsi, ut cum aliud non possim, una cum precibus meis, commonefactione aliqua institutionem Illust. et summae spei Principis, etc. adjuvarem: ut Celsit. ipsius meminerit, in quam spem, non suae tantum Prussiae, sed toti rei literariae, et praecipue Ecclesiae educetur, utque progrediente aetate, discat et agnoscere, et odisse technas, et fraudes tyrannidis Pontificiae, et regni Antichristi.

Non autem privato vel consilio, vel arbitrio, hoc argumentum grave sane, et difficile, mihi delegi, sed quodammodo necessitate quadam mihi impositum est. Edidi ante biennium libellum proponentem, et quasi in tabella monstrantem praecipua capita Theologiae Jesuitarum: quae ex quadam ipsorum censura collegeram, ut nova ista regni Pontificii secta, Germaniae nostrae detegeretur, quam monstrosas opiniones profiteatur et circumferat. Ad illum libellum vero, ne ex Jesuitarum quidem secta hactenus quisquam responsionem instituere voluit, credo quod nemo turpitudinis istius publice detectae patronus haberi voluerit. Tandem Andradius quidam Lusitanus, qui inter Theologos Tri-

dentini Concilii praecipuam personam sustinuit, ad profligandum illum exiguum meum libellum, magna et prolixa acerbitate exarsit. Idque non suo quodam vel instituto, vel arbitrio, sed (sicut ipse narrat) eorum instigationibus inflammatus, quorum Tridenti in Concilio praecipua fuit autoritas: cum quidem (sicut ipse narrat) multorum sermone cognoscerent, aliqua nostrorum gratulatione, libellum istum meum fuisse exceptum.

Jam vero ad primam inspectionem, scriptum illud Andradii, propter acerbam et tumidam maledicentiam, cum quidem in rebus ipsis ad profligatas Jesuitarum opiniones, majorem et crassiorem ipse addat impudentiam, statueram prorsus silentio praeterire. Sed cum attentius, res ipsas, quas Andradius tractat, considerarem, deprehendi ipsum quasi aliud agendo, voluisse simul mysteria quaedam, quae Tridenti in privatis congressibus et deliberationibus agitata sunt, in lucem producere. Cumque illam personam, a Tridentinis patribus sibi impositam fuisse, ipse narret: existimo, voluisse Pontificios, post promulgata et edita impia sua decreta, etiam interpretationem illorum orbi Christiano tradere. Atque hoc modo ex illis Andradii explicationibus animadverti, quam multae technae, et quam variae fraudes, in Tridentinis decretis insidiose occultentur, de quibus Lector vix suspicari posset, si obiter nuda decreta inspiciat.

Cum igitur omnino responsio aliqua opponenda esset, judicavi hanc rationem, quae cum aliqua Lectoris utilitate conjuncta esset, fore commodissimam: si ex Andradii scripto, quod Tridenti durante Concilio, hortatu et instigatione Patrum compositum erat, excerperentur ea, quae decretis Tridentinis talem interpretationem addunt, unde non obscure colligi potest, quae ibi dictae sententiae, quae agitatae deliberationes, ad depravanda praecipua doctrinae coelestis capita. Et hac occasione institui Examen primae partis Decretorum Concilii Tridentini, usque ad doctrinam de Sacramentis. Altera vero pars, si occupationes permiserint, et Ecclesiae utilitas efflagitarit, Deo bene juvante, subjungetur. Cognoscet autem Lector, ex commonefactione hujus examinis, ex quam insidiosis technis et fraudibus consuta sint Tridentina decreta, hoc consilio et hoc fine, ut usitatas adulterationes, quas ex Philosophia male et infeliciter cum Theologia dilutas, Monachi in Ecclesiam invexerunt, quoquo modo, et invitis et Deo et hominibus, retinere, confirmare et stabilire possint. Adjeci in plerisque locis fundamenta explicationum et refutationum, quantum quidem instituta examinis ratio tulit. Locum vero de Scriptura et Traditionibus, quia in eo Pontificii totius suae causae robur et praesidium, hoc quidem tempore, collocant, aliquanto plenius justa ferme tractatione explicavi. In tota autem hac scriptione, nihil conatus sum novi afferre, sed tantum antiqua, hoc est, usitatam nostrarum Ecclesiarum doctrinam repetere, quam non dubito esse Propheticam, Apostolicam, et vere Catholicam consensionem. Sed de consilio scriptionis, in ipsa praefatione plura dicenda erunt.

Nunc igitur, Illustrissime Princeps, Alberte Friderice, etc. ad Celsit. vestram revertor, quam reverenter et demisse oro, ut clementer audiat, quibus rationibus motus, scriptum hoc Celsit. vestrae inscribere et offerre voluerim.

Adversarius meus Andradius, explicationes suas, quas ita inscribit: Serenissimo Regi Lusitaniae, etc. cujus adolescentia, in primo aetatis flore, sub Jesuitarum disciplina, referente Andradio, instituitur, destinavit, ut scilicet tenellus Regis animus, si a Scriptura ad humanas traditiones abducatur, et superstitionibus Pontificiis ab ineunte aetate undique fascinetur, non possit aliquando progredi ad fraudes Pontificias agnoscendas, et veritatis lucem aspiciendam. Cogitavi igitur justiores me habere causas, ut simili inscriptione, seu dedicatione, nostros Principes, qui in primo aetatis flore, in illa simplici et fundatissima doctrina, quae a Deo generi humano patefacta, et literis Propheticis et Apo-

stolicis consignata est, educantur et instituuntur, commonefacerem et exhortarer, ne si quando ad Reipublicae gubernacula admoti fuerint, patiantur se et suos a manifesta et salutari Scripturae luce, ad tenebras et figmenta humanarum traditionum, et scrinii Pontificii somnia abduci. Vestrae autem Celsit. illustrissime Princeps, Alberte Friderice, etc. potissimum judicavi me hoc qualecunque officium jure quodam debere. Multis enim et magnis ab illustriss. Celsit. vestrae parente, etc. Domino meo clementissimo beneficiis sum affectus, quando instructissimae Ducali Bibliothecae ante annos tredecim praefectus, honestum in Aula locum habui. Exercitia etiam mea in Mathematicis qualiacunque Celsit. ipsius non ingrata fuerunt.

Et cum ad pertexenda studia mea ad Academias redire vellem, honeste, et quidem liberaliter a Celsit. ipsius, et literis, et donariis dimissus sum. Pro quibus beneficiis, judicavi me hac ratione animi gratitudinem commodissime, vel aliquo saltem modo significare posse: si hac inscriptione ostenderem, me illustriss. filio et haeredi Celsit. ipsius, omnia fausta et felicia precari, in iis praesertim, quae summa et maxima sunt in hac vita, ut scilicet juxta Spiritus sanctus sententiam, primis assuescat ab annis, servire Domino in timore, et osculari filium, Psalm. 2. congregari cum populo Dei Abraham, Psalm. 47. suscipere nutricationem Ecclesiae, Jes. 49. odisse Ecclesiam malignantium, Psalm. 26. Et hanc meam operam spero Celsit. ipsius non minus gratam atque adeo pro rerum aestimatione gratiorem fore, quam cum olim qualiacumque Mathematum exercitia, Celsit. ipsius exhiberem: quae tamen memini, singulari Clementia accepta fuisse. Volui etiam gratitudinem meam pro illo beneficio ostendere, quod in Bibliotheca instructissima, per triennium et amplius, non sine fructu mihi versari clementer concessum fuit. Illa enim occasione accensus sum studio linguarum, et amore cognoscendae verae et purioris antiquitatis. Merito igitur, cum debita gratitudine, Prutenicae Bibliothecae acceptum refero, quantulumcunque est, quod postea in hoc studiorum genere profeci.

Saepe etiam illius humanitatis recordor, cum in Aula quidvis potius quam aulicus, per triennium ferme versarer, quod illi, qui in Aula praecipui erant, ad amicitiam suam honestum et liberum aditum mihi patere volebant. A Domino Burggravio, propter modestiam et simplicitatem amabar, et quidem liberaliter fovebar, Nobili viro et Casparo Nosticio, Doctori Christophoro Jonae, Consiliariis, Andreae Muncero Secretario, non ingrata erat mea consuetudo, et quidem multis in rebus opera ipsorum saepe utebar: qui etiam absentem benevolentiae officiis prosecuti sunt. Nec opus est singulos nominare, quorum in Prussia et amicitia usus, et benevolentiam expertus sum.

Cumque aliud non possim, existimavi me vel aliquam gratitudinis significationem Prussiae ostendere posse, si publica hac declaratione et commonefactione testatum facerem, me ardentibus et summis votis, institutionem et formationem, ipsam denique vitam et salutem, inclyti et summae spei Principis ac Domini, D. Alberti Friderici, etc. divinae gratiae et benedictioni commendare.

Vestram vero Celsit. Illustrissime Princeps Alberte Friderice, etc., Domine clementissime, reverenter et demisse oro, ut non aegre ferat, quod per vestram Celsit. volui gratum meum animum, erga illustrissimum Celsit. vestrae parentem, etc. Dominum meum clementissimum, et erga totam Prussiam, publica aliqua significatione declarare. Erit hoc Deo gratum, et Celsit. vestrae honorificum, si in primo aetatis flore, exemplo illustrissimi parentis, coeperit ostendere, et spem praebere, se patrocinium rei literariae et nutricationem Ecclesiae, una cum reliqua haereditatis successione, suscepturum. Et hac bona spe fretus, Celsit. vestrae offero et dedico hanc meam qualemcunque operam, quam eruditorum, et in his illustrissimi Celsit. vestrae parentis, etc. judicio gravissimo submitto,

reverenter et demisse orans, ut quicquid hoc est officii, Celsit. vestra, placido vultu, et clementi animo accipere non dedignetur.

Deum Patrem Domini nostri Jesu Christi toto pectore et ardentibus votis oro, ut propter filium suum, Dominum nostrum Jesum Christum, Celsit. vestrae institutionem et studia, totam denique vitam et salutem, divina sua gratia et benedictione, per Spiritum suum sanctum gubernet, ab omni periculo et malo incolumem clementer conservet et custodiat, et benedictione sua efficiat, ut Celsit. vestra esse aliquando possit organon Deo gratum, politiae utile, et Ecclesiae salutare, Amen.

Brunsuigae, Anno Domini M. D. LXV. die Aprilis 29. quo die Deus Celsit. vestram in hanc lucem nasci voluit, quem etiam toto pectore oro, ut illum diem Celsit. vestrae faustum, felicem, et salutarem saepissime redire velit.

Celsit. Vestram

reverenter et demisse colens,

MARTINUS CHEMNICIUS,
Minister Ecclesiae Brunsuicensis.

NARRATIO DE SYNODO NICENA

VERSIBUS EXPOSITA

AUCTORE

MATTHIA BERGIO, Brunsuicensi.

Nunc tandem pietas multum laudata supremi
Pontificis perfecta dedit, quae tempore longo
Parturiens nobis specie ostentabat inani:
Nunc tandem Alpina coeptum (quis nescit) in urbe
Concilium Latia de relligione peractum est.
Hei mihi quale fuit, quantumque recessit ab illis,
Quae sancti quondam, mundi melioribus annis,
Egerunt proceres, cum nondum adjuta nocentum
Fraude superstitio, doctrinae tradita sensim
Carpere Apostolicae furtis audacibus orsa est:
Cum nondum sanctis priscorum moribus aetas
Decolor invexit virus: segetique malignum
Triticea lolium atque aconita nocentia furtim
Miscuit ille nocens lacrymabilis arbiter Orci.
Hei mihi quale fuit, quantumque recessit ab illo,
Quod quondam Solymis duodena coegerat altis
Turba: rudes populos dum Christo hinc inde laborat
Jungere, sollicitaque haec providet omnia mente.
Quae poterant coeptis obstare ingentibus, illo
Tempore, messis adhuc tenera cum stabat in herba
Christe tibi, et multi gressum in tua castra ferebant.
Quid? quam dissimile hoc rebus fuit omnibus illi,
Quod quondam ex omni princeps longe optimus aevo
Eximio Christi pietatis amore coëgit,
Contra hunc, quem Martis de nomine dixit Arium
Graecia, qui Christi nomen dum perfidus ore
Abnegat impuro, tibi maxime Constantine
Aeterna objecit laudandum in secla laborem.
At sibi, complicibusque suis, aeterna nocentum
Supplicia infelix, omnique miserrimus aevo:
Quando hostili animo Christum insectatus, et inter
Blasphemus contra hunc voces animam exhalavit.
Haec jam Pierio mens est mihi promere cantu
Non tamen, ut rerum momenta per omnia pergens
Singula commemorem, dici haud indigna: laboris
Ingentis res illa foret: mihi parva loquenti
Sufficit ad plenos lectorem mittere fontes,
Mi sat erit, parvo indicio monstrasse legenti,
Quam simile hoc illis fuerit, quae diximus ante,
Conciliis, Latii studio quod praesulis actum est.
Nimirum ut Nemesi similem patet esse Lavernam:
Laida Penelopae: Venerem tibi casta Diana:
Gorgonas Harpyasque tibi Oritonia virgo.
Dum tamen istud ago, numeris dum talia promo,
Ecquis erit Musis qui non aversus, opellam
Comprobet hanc, venae censor minus asper agrestis?
Tu quam respexit vultu supremus amico
Jam pridem pater, et lucem cui reddidit illam,
Quam tenebris olim et caligine texerat atra
Vana superstitio, et pietati inimica Tyrannis,
Saxonica Arctoi non ultima gloria tractus:
Tu mecum facilis coeptum percurre laborem:
Dum decus egregium, dum facta ingentia condo
Principis, insignis magnum Constantia nomen
Cui dedit: et poenas etiam, quas solvit Arii
Impietas, alto dum bellum intentat Olympo:
Et Christum vanis oppugnat perfidus armis.
Vos quoque quos etiamnum hac tanta in luce tenebrae
Impietasque juvat blasphemi insana Papatus:
Ibida qui turpem Romanae sedis honore
Afficitis superum (sive huc vos impulit error,
Sive auri malesuada fames, seu fulgor honorum,
Praestringit captis oculos) huc vertite mentes,
Huc animos, neu quis dubitet, quin impia facta
Tristibus exemplis, quantumvis tardus ad iram
Sit pater ulturus, quando bonitate videbit
Esse nihil patria, monitis nihil omnibus actum.
Aspicitote animis, quanto divina furore
Ira vel hunc ipsum, de quo mea pagina dicet,
Presserit: informi demissum ad Tartara leto:
Ut vel sic vobis mentem sententia mutet
Sanior, et morti vos eripiatis et Orco.
Sed nos jam vento pandemus vela vocanti.
Ergo hic, cui clarum dederat Constantia nomen,
Primus in Imperio magno te Christe professus
Romulidum fuit, et cultus portenta profani
Sustulit, et vitae populos melioris in usum
Formavit, passim vanos dediscere cultus
Hortatus, Christumque animis Christum ore fateri.
Dum tamen illud agit, Christo dum militat ille
Quae rerum discrimina pertulit? o quibus ille
Jactatus fatis, quae bella exhausta per orbem
Confecit, diros veri dum numinis hostes
Europa atque Asia pulsos sequiturque premitque,
Et jam complures saevissima monstra Tyrannos
Sustulerat victor ferro, rerumque potitus
Regnum instaurabat Christo fortissimus uni:
Et rectos cultus, et justa capescere sacra
Jusserat, et vanos ritus et vana priorum
Orgia vastatis passim submoverat aris.
Ille animas Christo dociles, non exta parare,
Non ullas pecudum fibras mandaverat ille,
Antiqua quicquid reliquum de sorde manebat
Exstirpare omni penitus ratione parabat.
Nec mora: crudeles rabies Acherontica sensit
Invidiae stimulos, dirisque ultricibus acta,
Artis opem ad solitae decurrit: scilicet illam
Hoc super interitu sacrorum artisque nefandae,
Millia quae tam multa hominum Phlegethontis avari
Intulerat regno, super hoc tum scilicet illum

Irae indignantem immanes curaeque coquebant.
Ergo ille Arium, quo nemo peritior esset
Perturbare animos, vario mala pingere fuco
Dogmata, et externo pietatem fingere gestu,
Excitat: infandos illum exhortatur ad ausus
Vipeream inspirans ad coepta immania mentem.
Viderat ille quidem, non vano fulmine dogma
Defixum, ad multos quod propugnaverat, et quod
Scite exornatum verbis atque arte magistra
Protulerat, librisque et crebra voce piorum
Damnari: ipse adeo Pharia jam pulsus ab urbe,
Diversa exilia, et non notas quaerere terras
Actus erat: mox illi iterum nova furta paternae
Artis adornantur: rursus sua dogmata verbis
Pingit, et his populo fucum facit impius omni,
In partesque suas multos trahit, et sua furtim
Insinuat, motumque animis dubitantibus addit.
Praesul Alexandri clara tum primus in urbe
Vixit Alexander: qui cum vidisset, Arium
Non esse hunc hominem, quem pax tranquilla juvaret:
Quem pia Simplicitas intra sua septa teneret:
Sensissetque adeo, quid moliretur et istis
Quid strueret coeptis: quem, si fortuna faveret,
Eventum cuperet rerum, mox omnia pandit
Constantine tibi: tua supplex provocat usque
Auxilia, adversus caput insanabile vani
Lymphatique viri, qui fastu insanus et ira
Aeternum Christi numen neget ore protervo:
Nec vero ille hoc judicium neglexit: adire
Ad seipsum turbae auctorem sociosque jubebat:
Dicturos magnam magno sub judice causam.
Affuit ille ultro, et regem nil tale videntem
Circumiit, dum animum nunc hic, nunc occupat illic,
Insinuans sese: vitiumque occultat, et omni
Principis assensum captat ratione benigni.
Sicut erat veri fallax simulator, et arte
Instructus stygia, qui fando reddere nova
Candida de nigris, et de candentibus atra.
Heu nimium faciles aures tum praebuit illi
Mitis adhuc princeps, latebrosi et pectoris artes
Ignorans hujus, quo non astutior unquam
Decepit mentes hominum, monstroque fefellit,
Atque ideo ignarus fraudumque dolique latentis,
Ad sua mox iterum incolumes salvosque remittens
Pacem optate viri, pacem colite, inquit, et iras
Ponite, dissidiisque aditus occludite cunctis.
Jungite amicitias, et foedera pristina rursum
Purgatis renovate animis, et utrumque fovete
Concordes: ne vos odiis certate nefandis.
Aspicite hoc passim, quo machina foedere sese
Tota liget mundi: quaque omnia lege per aevum
Conspirent Elementa sibi, faveantque vicissim:
Aspicite, ut parvos felix concordia coetus,
Ut parvas locupletet opes: cum maxima regna
Funditus illa nocens toties discordia vertat.
Ah coëant iterum, coëant in foedera dextrae.
His aliisque illos princeps laudatus amorem
Depositis renovare odiis exhortabatur:
Cuncta prius tentanda putans, sed vana fuere
Illius hortamenta: adeo neque causa ferebat
Concordare animos: imis nec fixa medullis
Ambitio elatum passa est requiescere Arium.
Ergo novis iterum pingit sua dogmata fucis
In partesque suas nunc hos, nunc pertrahit illos.
Optimus at princeps conceptam gliscere pestem
Dum videt, et studiis certamina crescere sentit:
Multa suo super his tristi cum corde volutat.
Dumque alius medicas adhibere ad vulnera nemo
Instituitve potestve manus: se poscier ille,
Se signari oculis censet, ne noxia pestis
Corriperet coetum, de quo grassantia pridem
Arma Tyrannorum dextra victrice fugarat.
Multa alternanti potior sententia visa est
Cogere Concilium, quo res ratione modoque
Legitimo discussa patesceret, ilicet omnes
Convocat ex omni terrarum parte magistros
Christiadum, pietas quos et doctrina celebres
Efficeret passim, qua sol utrumque recurrens
Aspicit Oceanum, qua lucida tollitur Arctos,
Quaque dies medius flagrantibus aestuat horis.
Nec tantum edicto rem publicat: omnia curat
Insuper averti coeptis obstantia: neu quis
Molirive moram, aut veniendi nectere causas
Posset, praeberi currusque rotasque volucres
Mandat, quae praesto passim venientibus essent.
Nec mora, diverso passim se ex orbe ferebant
Tam variis linguis, habitu quam vestis et ore
Dissimiles: aderant Graji, Thracesque Phrygesque,
Indi, Arabes, Cretes, terraque Libysside nati.
Adfuit et Scythici procerior accola Ponti,
Germanusque ingens, et glebae cultor Iberae.
Ille valens usu rerum arbitrioque sagaci:
Ille ministerio linguarum atque arte magistra:
Hic arcana bonus scripturae evolvere sensa
Ad normam fidei: donis ingentibus omnes
Conspicui: et multis super omnes dotibus aucti,
Festinant omnes jussi, rapidisque feruntur
Passibus, haud illi tantum, quibus integer aevi
Sanguis erat: multi senio tardante gravati
Conveniunt, ultra vires sortemque senectae.
Qua celebrem tellus vidit Bithyna Niceam:
Urbem olim, sed mox deletae triste cadaver
Urbis et exemplum divinae terribile irae.
Hic tum cernere erat crines incanaque menta
Multorum, quos ante odiis crudelibus omni
Terrarum tractu rabies Acherontica multo
Vexarat fastu, atque odiis agitarat amaris.
Cernere erat toto laceratos corpore quosdam:
Lumine multatos alios: pro relligione
Christe tua, et verae qui pro pietatis honore,
Mittebant charas in aperta pericula vitae
Pridem animas, quando diris subjecta Tyrannis
Crescebat mira pietas imperdita forte.
Divini vero proceres atque inclyta postquam
Hinc atque hinc collecta loco convenit in uno
Concio, coepti ipse ingentis non futilis auctor
Constantinus adest: non ille satellite multo
Terribilis, non ille armis metuendus et ense:
Non torvus vultu, sed tantum simplice cultu
Conspicuus, fidisque aliquot comitatus amicis
Ingreditur, non tam sublimibus alta columnis,
Non tam auro gemmisque aut Indo splendida luxu
Limina, quam tali multum veneranda Senatu
Ingreditur, facilesque oculos fert omnia circum:
Et solio tandem medius consedit in aureo.
Atque ibi facundo dum cunctis explicatore,
Quae causa, aut quae res pro tempore suaserit illud
Cogere Concilium, quantae sibi singula curae
Sint, quae Christe tuum possent extendere regnum
Ostenditque petitque adeo, quando optima rebus
Haec dubiis medicina foret, ardentibus omnes
Numinis aeterni votis sine fine petendo
Auxilium, controverso de dogmate certo
Constituant: et quando ipsum, quocunque mederi
Afflictis possit rebus tentare viderent,
Unanimes itidem partes explere studerent
Quisque suas: Christo ut passim sua gloria constet.
Atque ait: Haec summa est votorum tota meorum,
Dogmatis unanimes, et consentanea veri
Copula nos nectat: Deus haec incoepta secundet,
Cui soli veros passim instauramus honores:
Ut videant homines coelestis libera regni
Incrementa, et magno Ecclesia floreat auctu.
Quantis nos odiis ille immanissimus hostis
Oppugnet: quantis hoc egerit hactenus unum
Viribus, ut sacros corrupto dogmate coetus
Turbaret, Christo cunctos arcere laborans,
Omnia nota satis, neque nostrae vocis eget res.
Huic ergo divinam Christi defendere laudem
Conatus vitamque meam, studiumque laboresque

Opposui, te summe Pater, te scilicet uno
Confisus, propter te perdere cuncta paratus,
Aut tibi cuncta uni dextra asserturus et armis.
Nunc nos diversa (quis non videt?) impius ille
Aggreditur ratione, malum dum dogmata fraudes
Invehit insincera, animos quibus occupet, atque
Corruptos tristi secum demergat Averno.
At vos, quos charo pastor supremus ovili
Custodes dedit esse, et quos huic pabula Christus
Mandavit monstrare salubria, vos modo poscit
Tempus, vestrae operae, vestri nunc haec studii et res.
Proinde adhibete animos, ne verbi nobile donum
Arbiter obscuret nigri saevissimus Orci.
Biblia sunt vobis: sunt scripta Prophetica vobis,
Sunt et Apostolicis signata volumina verbis.
Scilicet his pater ipse deum se lumine largo
Conspicuum dedit, et quod de se scire necesse est
Humanas mentes, totum hac in parte reclusit.
Et ratio ipsa adeo doctrinae est omnibus una
Temporibus, pariterque eadem sunt ante professi
Cum proavis vates sancti, duodenaque turba.
Haec sunt certa, suo haec vis ordine nulla movebit.
Illorum ad normam doctrina tradita quaeque
Exigere et sacros rectum est inquirere fontes,
Nec fas est cuiquam norma discedere ab illa
Dogmate diverso: quoniam hic seque et bona cuncta
Exibuit pater, et manifesta in luce retexit.
Quare agite, ex animis nunc, o nunc pellite vestris
His quodcunque potest coeptis obsistere. cesset
Certandi studium: contentio vana facessat,
Jurgia sint iraeque procul, perquirite justo
Veracis cuncti rem totam examine lancis:
Neu sinite incassum vestros cecidisse labores.
Nimirum felix mihi terque quaterque videbor
Tum demum, cum vos animis concordibus uno
Aeternae aspiciam Sophiae coalescere nexu.
Haec et plura illos multa gravitate monebat,
Ipse etiam quaerentum inter media agmina totos
Continuare dies: ipse aurem intendere cunctis
Attentam, studioque exquirere cuncta sagaci,
Libera quin etiam cunctis hic ora jubebat
Concedi, et quaecunque animo sententia cuique
Sedisset, liquido, nullo impediente, volebat
Proferri: veri quando indagatio linguas
Neutiquam vinctas, sed libera posceret ora.
Nunc tamen est aliquis, cujus vesania et excors
Impietas prohibere audet, ne dogmata quisquam
Excutiat mundo quae dudum obtruserat omni
Impia barbaries hujus, qui regna supremi
Aeternique Dei furto labefacta et arte.
Qui supra reges se tollit et omnia mundi
Imperia, et fastu tumidus late omnia complet
Barbarico: atque illos audax sibi poscit honores,
Quos homini sperare nefas, celsoque superbus
In solio superum dicit convicia regi.
Non erat hoc animi tibi Constantine, nec unquam
Te prohibente fuit cuiquam non libera fandi
Copia, dum verax prolata explorat amussis,
Et trutinae justo doctrinam examine pensat
Concio sanctorum non illaudata virorum.
Non praejudicio damnavit acerbior ulla
Alterius causam partis, non pronior ille
Alterius visus, justoque faventior unquam
Addidit injuste vires et robora causae.
At cum legitimo tandem res fine fuisset
Clausa, atque hanc normam, quam coelitibus dedit ipse
Aeterni interpres, et imago aeterna Parentis,
Omnia discussa: et cunctis jam cognitus esset
Martigerae furor, et rabies manifesta cohortis:
Non tunc illi animus, non tunc constantia justa,
Laudatus non tunc deerat rigor, ilicet ille
Convictos, et adhuc firmata mente foventes
Erroris commenta sui non munere tantum
Privavit, sed et extorres ignota coëgit
Exilia et terras alio sub sole jacentes
Quaerere, nec coetu se permiscere piorum.
Ut reliquos fidei mox consentanea junxit
Formula, multorum quae post quoque sustulit una
Materiam errorum, et dubitantia pectora saepe
Expedit, dum Christum hominem probat esse Deumque
Veraque Theseo monstrat compendia filo.
Exin se cuncti perfectis rebus ad urbem
Quisque suam referunt, quos ille hortatibus omnes
Mitibus appellans, animis concordibus unam
Doctrinae vocem mundo inculcare jubebat:
Inque propaganda doctrinae voce laborem,
Et studium acre Deo vigilanti mente probare.
Tum vero infirmos omni ratione juvando
Allicere ad Christum, pro re, pro tempore cunctis
Consulere, atque omnes sanandi quaerere causas.
Sicut qui medicum tractat cum laude laborem,
Pharmaca debilibus, si quando salubria miscet,
Diversis diversa adhibet medicamina: non hic
Ingratis semper succis medicantia miscet
Pocula, nom aloes lignum, aut absynthia semper
Tristia praebebit, non scilicet omnibus ille
Ingratum tetra Colocynthide temperat haustum.
Est etiam suavi laticem cum nectare prudens
Inficit, et condit fragranti caetera melle.
Non aliter Christo quosdam esse adjungere rectum
Mitibus alloquiis et commoditate ferebat,
Quos tamen infirma dociles cum mente viderent:
Ut tandem ipsi etiam victi bonitate piorum,
Consilia in melius referant, Christumque sequantur.
Hinc petit, ut precibus votisque ardentibus omnes
Commendare velint superum sua regna parenti.
Quando tot insidias videant, tot furta per orbem,
Monstraque non leviter sanctis obstantia coeptis.
Ille viam monstret, rem providus ille gubernet:
Vimque dolosque premat, quos passim immunda malorum
Agmina spirituum miscent. Hinc munera cunctis
Distribui non parva jubet, prout quemque decebat,
Nemo adeo tanto numero indonatus abibat:
Neglectus nemo est, aedes sed jussit ubique
Templaque Christianis refici, furiosa priorum
Impietas regum quae passim everterat, et mox
Munificus largos tribuit super omnia sumtus
His, rude qui possent vulgus formare docendo.
Felix o nimium felix clarissime princeps:
Tantorum felix operum, dignissima fama
Aeterna et nullis intermoriente diebus.
Parcere subjectis et debellare superbos,
Heroae virtutis opus, sed gloria major
Aeternum Christi in terris extendere regnum,
Dogmataque invicto divina labore tueri.
Hoc decus est tanti, quanti non omnia mundi
Totius ornamenta forent, si congerat uno
Illa loco seu fors, seu quis deus, hinc tibi majus
Enatum decus est, quam quod capitolia curru
Tarpeiasque arces aurato invectus ab omni
Laudatus populo parta de pace fuisti,
Terribiles Scythicae ducens feritatis alumnos,
Ante tuos victor currus, Dacumque Getamque.
Nam quod Threicios populatus Sarmata tractus
Te victore cadit, mutatoresque domorum
Gothosque Dacosque truces dare terga coëgit
Militiae labor ille tuae: quod foeta triumphis
Innumerabilibus tibi laurea contigit, et quod
Naufragio tristi convulsum colligis unus
Imperium, et lacerae reficis tabulata carinae:
Sunt haec magna quidem, sed enim communia tecum
Constantine haec sunt multis, neque gloria summa
Hinc tibi, sed vita tantum quae clauditur ista
Provenit, major longe tibi nascitur inde
Verarum series laudum, tua provida cura
Numinis aeterni cultum quod juvit, et almum
Asseruit fidei decus, et venerabile donum,
Repressitque nefas, neque vero hoc almus Olympi
Neglexit Rector, per bis tria lustra quietum
Imperium tibi concedens, natisque paterni

Inconcussa itidem tradens insignia regni.
Atqui Christum ausi verbis lacerare vel armis,
Infelix miserumque genus natosque nepotesque
Exitio secum aeterno implicuere cadentes.
Felix o nimium felix clarissime princeps.
Ut vero canos frigescentemque senectam
Attigit, ab veris labes mala laudibus haesit.
Quando illum, cujus toties deprensa fuere
In superos superumque ipsum convicia regem,
Exilio revocat sive illud pacis et otii,
Tunc ipsi subjecit amor, sive altera causa,
Sive oblita sui senio fuit inclyta virtus
Principis eximii, sive haec tum cuncta peregit
Occultae studium sectae, quo tempore Caesar
Decubuit, morbo fractus, fractusque senecta,
Ut potius reor, et potius fas credere duco:
Tunc igitur toties jam condemnatus Arius
Rursus ab exilio Byzantii ad moenia venit,
Auxilio sociae occulto studiisque catervae
Subnixus: stimulis jamque exagitata sinistris
Praecipuos illi spondebat factio honores.
Indoluit senior, quem non pietatis egentem
Non animi, non virtutis pia concio summum
Sacrorum et verbi custodem hac urbe fovebat.
Opposuit sese ille viris, neque velle ferebat,
Coetibus adjungi sanctis, quem tota piorum
Concio seu pestem dudum aversata fuisset,
Nuncque etiam damnet sontem, sic ille bidentum
Sollicitus custos cum torvum et acerba tuentem
Sentit adesse lupum, clamorem protinus edit,
Praedonem contra dirum, dum fida canum vis
Assiliens, hostem toto petat improba campo.
At magis atque magis stimulis agitata sinistris,
Factio pergebat coeptis instare nefandis,
Caesaris Imperiis illuc jussuque vocatum
Esse virum memorans, sacris qui ibi praesit et aris.
Ausi quinetiam voces jactare superbas,
Invito sene invitis etiam omnibus, illic
Hunc unum templis sacris hunc praefore et aris.
At pius et Christi observans super omnia Praesul
Obstitit usque animo, et ne coepta nocentia dirus
Perficeret furor, et sacrum infestaret ovile
Horribili contage lues damnanda, supremum
(Quando opis humanae nil jam superesse videbat)
Sollicitare patrem precibus, prohiberet ab illa
Coetum labe suum, vim frangeret insidiasque,
Aut sese ad requiem potius finemque laborum,
Corporis exutum vinclis, dimitteret, ante
Quam coetum inficeret contagio foeda suorum.
O quos hic gemitus, o quae suspiria ab imo
Pectore tum dedit, o quanto est ardore precatus.
Omnem adeo exegit somni sine munere noctem,
Cum veniente die sua perfecturus Arius
Coepta, palam populo sese ostentare volebat.
Non tulit omnipotens genitor, miseratus ab alto
Conatus, totaque senex quae nocte precatus
Ante Deum fuerat, rectis ea vota feruntur
Passibus, et coeli nubes et sidera tranant.
Mane erat, et magna jamjam se mole ferebat
Ille furens fastu, tantorum et causa malorum:
Atque illum templo subiturum haud parva caterva
Pone sequebatur gradientem et multa minantem.
Ecce autem subitum atque omni mirabile seclo
Evenit monstrum, tota dolor ortus in alvo,
Quaerere secessus jubet, et se avertere coetu.
Hic illum (auditis si quicquam credimus) ingens
Occupat attonitum terror, formidine tacta
Mens stupet, et scelerum intuitu, culpaeque nocentis
Contrahitur, miseramque animam vis strangulat intus
Mortifera, atque illum constringit et urget inhaerens,
Ilia rumpuntur post haec: mox exta latebras
Projicit in foedas, furiisque vocantibus atris,
Indignantem animam tristi cum murmure fundit.
Hoc fine ille miser Libycae telluris alumnus
In terris vitam clausit, dum bella movebat
Impia, Christo adimens divinae stirpis honorem.
Vos o quos illi similes videt auricomus Sol,
Queis idem furor est eademque insania, Christo
Adversos vos ferre Deo: quique usque perosi
Accensam verbi lucem, immortale sonantis
Auxilium mundo, varias exquiritis artes
Nequicquam superos contra, resipiscite tandem
Si pote, et in melius mutatos vertite cursus.
Neu dubitate Deum memorem fandi atque nefandi.
Fraus unde exorta est, in eum plerumque redundat,
Et quamquam lentis ad poenam passibus irae
Procedunt superum, gravitas tamen omnia pensat
Supplicii, mora quae pridem diuturna neglexit.
Tu quoque qui laceras lingua petulante Mohemum
Chemnicium, et reliquos adeo, quae plurima turba est,
Seu te deceptae mentis malus impulit error,
Quo tua te primis Hispania tinxit ab annis.
Ancilla Ausonii dum mavult esse Baalis,
Quam Christi populus: sive hoc fiducia suasit
Ingenii, seu spes magnorum hortatur honorum
Ponere respectum veri, et mendacia fuco
Pingere, sive aliud causae est tibi: Tu quoque tandem
O tandem leve studium hoc o exue mentis.
Aspice deformes obitus immanis Arii:
Aspice quae nostra contingunt plurima seclo:
Aspice mugitus Latomi sub morte fatentis
Exosam ob verbi lucem se judicis alti
Horrendo jussu morientem ad tristia mitti
Tartara, perpetuis luat ut facta impia poenis,
Tristiaque aeternum furiarum verbera ploret.
Nec vero ut vester vita emigraverit olim
Hofmeisterus et huic similes, devota perenni
Exitio capita, te posse latere putandum est,
Utque alii similes, manet, aeternumque manebit
Accensum mundo lumen: quantumlibet illud
Oppugnet vafra stygii Cacodaemonis arte.
Turba furens undis, ferro, face, voce, librisque,
Et veniet tandem illa dies, qua quemque sequentur
Praemia pro factis, mundi sub judice magno.
Tum meliora piis versa vice currere fata
Incipient: dextra lachrymas tunc ipse suorum
Deterget pater, et mundi ludibria deinceps
Passuros nunquam mundo meliore fovebit
Aeternum, versa tum flebit barbara sorte
Impietas, tunc in fletus haec gaudia abibunt,
Omnia tunc in lucem, antehac caelata, ferentur,
Tuque adeo quondam regnata tricorpore tellus
Geryone, ac graviore tyrannide nunc quoque pressa
Geryonis Latii: quem fanda nefanda patrantem
Alcides pridem invictis Germanicus armis
Instigante Deo, coelesti numine plenus
Elisit, coecumque orbi scelus omne retexit,
Maximus ille animi gestorum maximus ille
Martinus (quid vane fremis, quid ringere livor,
Maximus ille tamen) quo sese Saxonis ora
Jactitat, et jactabit in aevum nobilis omne
Tu tellus Hispana, inquam, nunc aspice demum
Exortam mundo lucem: et Tirynthius ut te
Barbarico eripuit fastu pastoris Iberi:
Sic et nunc vobis aliquando petentibus aetas
Auxilium ferat et furiis tandem eximat hujus
Qui regnum Europae atque Asiae Lybiacque calentis,
Sperabat, captasque impune hinc inde per urbes
Ibat ovans, et divino gaudebat honore
Jus regum et claves alti gestabat Olympi.
Hoc me nunc vobis Pietas jubet alma precari:
Hoc vobis donet cupientibus astripotens rex.

FINIS.

PRIMA PARS

EXAMINIS DECRETORUM CONCILII TRIDENTINI

COMPLECTENS EXPLICATIONEM LOCORUM:

De Traditionibus.
De Peccato originis.
De Concupiscentia.
De vocabulo peccati.
De Conceptione B. Mariae Virginis.
De Operibus infidelium.
De Libero Arbitrio.
De Justificatione.
De Fide.
De bonis Operibus.

AUTORE

MARTINO CHEMNICIO, D.

IN EXAMEN PRIMAE PARTIS

DECRETORUM CONCILII TRIDENTINI

PRAEFATIO.

1. Tertius jam annus est, cum praecipua capita doctrinae Jesuitarum, ex quadam ipsorum censura annotata, Lectoribus tanquam in brevi tabella inspicienda proposui, hoc consilio, ut secta illa, quae nuper admodum in perniciem Ecclesiarum, quae puram Evangelii doctrinam amplectuntur, a Pontifice Romano creata esse scribitur, nota redderetur nostris Ecclesiis non de nomine, nec ex vestitu tantum, sed sicut Christus Joh. 10 verum pastorem ab alieno discernendum docet, ex voce doctrinae, qualis illa sit quam profiteantur et circumferant. Et sine longiori explicatione, nuda tantum capita recitavi, ut praeberem occasionem, ut ipsi plenius se explicarent. Sed ex tota illa factione, seu conspiratione, quam societatem ipsi vocant, nullus hactenus in arenam illam descendere voluit: quibus vero de causis certamen illud tam pertinaciter declinarint, homines non prorsus stupidi facile divinare possunt. Ne tamen, quod vitio verti posset, omnino tacerent, conductitium quendam emissarium, misellum sane Ecebolum, Joannem Alberum ex schola Ingolstadiensi extruserunt, qui personatus, fabulam illam Germanico scripto, tanquam in scena tam ridicule egit, ut vix ingressus protasin, cum a longinquo spectaret fabulae epitasin, abiecta persona ex theatro se proriperet, facta prius spectatoribus spe, subsecuturum mox alium comoedum, qui reliquas fabulae partes, si non felicius, splendidius saltem pertexeret. Tandem ex Synodo Tridentina orator magniloquus, Jesuitarum fabulam acturus prodiit, Jacobus Payva, Andradius Lusitanus, qui in Epistola nuncupatoria illos, quorum autoritas in Concilio Tridentino praecipua fuit, sibi hortatores fuisse narrat, ut libellum meum de Jesuitarum Theologia profligandum susciperet, eo quod multorum sermone intellexissent Patres, non sine applausu et gratulatione nostrorum, illas meas chartas exceptas fuisse. Ita ille.

2. Ego vero inde colligo, non tam Jesuitarum rationem habitam fuisse a Patribus Concilii, quam quod per Andradium, tanquam idoneum Concilii interpretem, voluerint explicationes decretorum suorum inter homines spargere, id quod etiam titulus orthodoxarum explicationum de controversis religionis capitibus non obscure indicare videtur. Non igitur cum Jesuitis, qui certamen pertinaciter defugiunt, sed cum hoc argumento Andradii mihi jam res erit. Cum enim duo in libello meo proposuissem, de origine et Theologia Jesuitarum, Ingolstadiensis quidam Procurator Joannes Alberus multa conabatur mitigare, et aliter interpretari in Jesuitarum Theologia. Sed Andradius illam totam, et totaliter talis qualis est, non tantum sartam tectam conservare conatur: sed ne inferior ipsis videatur, non contemnendo majoris impudentiae cumulo illam amplificat, additis paradoxis multo tetrioribus, ut sane Jesuitarum causae, in toto orbe habitabili, patronus magis idoneus exquiri non potuisset quam Andradius. Maneat igitur Jesuitarum Theologia talis qualis est, donec ipsi eam auctam et recognitam rursus extrudant.

3. *Jesuitarum origo.* De prima vero origine, institutione et antiquitate sectae Jesuitarum, sive forsan creationem ipsi vocari malint, quaedam quae ex Andradii narratione didici, hoc loco adiiciam, ut Jesuitas, priusquam tractationem alterius argumenti ingrediar, placatos et propitios bona cum gratia a me dimittam, si forsan, quod de ipsorum sanctitate suspicari non decet, antea offensi fuissent. Et utile est, veram narrationem de consilio institutionis hujus Pontificiae foeturae extare et notam esse. Ego quidem fateor, me hactenus nihil certi potuisse ex Scriptoribus nostri temporis cognoscere, et ad cognitionem rei admodum recentis, antiquitatis monumenta nihil conferunt. Illorum igitur quas habere potui annotationes secutus sum: sed audio, jam inter tot et tam varia examina ordinum et religionum Ecclesiae Pontificiae

commissam esse confusionem Theatinorum, qui a Paulo IV. originem habent, et Jesuitarum, quorum foetura alios habet autores. ut igitur error iste per satisfactionem fiat venialis, narrationem de origine et ratione institutionis Jesuitarum, ex grandiloquis Andradii progymnasmatis, simpliciter et breviter hoc

4. loco repetam. Miles quidam Ignatius Loyola, in obsidione arcis Pompejopolitanae, altero crure bombardae ictu laeso, in altero gravissimo vulnere accepto, postea domo, patria, et quas habebat facultatibus desertis, novam inire vitae austeritatem et humilitatem constituit. Quia vero ad illam vitae rationem, quam inire cogitabat, literarum cognitionem plurimum conducere intelligebat, Lutetiam Parisiorum se contulit, ubi per decem annos in studiis versatus, decem novae suae religionis socios sibi ascivit. Exacto vero decennio, cum novis recentis suae religionis sodalibus rediit in Hispaniam, anno Domini 1536.

Postea anno 1537 venerunt Romam, ut a Pontifice Romano facultatem impetrarent, sacrae Hierosolymae loca peragrandi. Sed cum Turcicum cum Venetis bellum illud institutum intercepisset, mutato consilio constituerunt, ad docendas Ecclesias vitae suae institutum convertere. Venetiis igitur a legato Pontificio septem ex illis sacris initiati sunt, accepta facultate, ut libere ubique plebem docere, secretas peccatorum confessiones audire, et sacramenta administrare possent.

Anno 1540 intercedente Cardinali Contareno, a Paulo III. petierunt, ut vitae illud institutum Pontificia autoritate confirmaret. Qui addita hac cautione, illud ratum habuit, ne plures quam 60 viri ad eam societatem ascriberentur. Sed cum postea animadverterent, illam vitae rationem, ad restituendam et resarciendam nutantem et labascentem Pontificiam Ecclesiam, prae caeteris ordinibus maxime idoneam esse, 1543 anno decrevit, ne ullis vel locorum terminis, vel personarum numero, societas haec nomine Jesu insignita, circumscriberetur. Rationem vero institutionis hanc de scripto recitat Andradius: Quicunque in societate nostra vult militare, et soli Domino, atque Romano Pontifici, ejus in terris vicario, servire, post solenne perpetuae castitatis votum, proponat sibi in animo, se partem esse societatis, ad hoc potissimum institutae, ut ad fidei propagationem, per publicas praedicationes, et nominatim per puerorum ac rudium in Christianismo institutionem, ac fidelium in confessionibus audiendis consolationem praecipue intendat, etc.

5. Sub idem tempus Ignatius ille considerans, Germaniam, quae a Pontificia sede desciverat, non aliter posse sub jugum Pontificium retrahi, quam per concionatores ad hoc idoneos, aliquos igitur ex suis sodalibus in Germaniam emisit. Qui cum facto periculo ostendissent, se Ecclesiis Germaniae sua hypocrisi plus nocere, seu posse, seu velle, quam reliquas omnes factitias Monachorum religiones, Joannes Moronius Cardinalis, qui in proxima Tridentina Synodo legatus fuit Pontificis, et Concilii praeses, consilium communicavit cum Ignatio, quanto usui esse posset Ecclesiae pontificiae, si Romae amplissimum collegium construeretur, in quo maxima Germanorum adolescentium multitudo, in bonis literis et religione, sumptibus Pontificis institueretur, ut tandem in patriam redeuntes, collapsam et conculcatam pontificiam religionem, ibi instaurare aliqua ex parte possent. Et illud opus aggressi sunt Jesuitae, anno Domini 1553, exstructo tali collegio Romae, non procul a Jesuitarum collegio. Illos vero adolescentes, narrat Andradius assumi in illud collegium, non ut cooptentur tandem in ordinem Jesuitarum, sed ait, Jesuitas tantum alendi illos moderandi et instituendi curam gerere, et ad hunc laborem suscipiendum, solum salutis Germaniae desiderio fuisse incitatos, ut scilicet per istos emissarios Germania ad gremium, vel, si hoc nimium est, ad oscula pedum Romani Pontificis paulatim reduceretur. De hac Jesuitarum techna Andradius tam bene sibi suisque ominatur, quod inquit: Non dubito, quin horum adolescentium opera et diligentia Germania praereptam sibi fidei (scilicet Pontificiae) lucem aliquando recuperet, etc.

Joannes Moronius.

Collegi[um] a Jesui[tis] Romae institutum, an[no] 1553.

Et hoc est quod in libello meo antea dixeram, sectam Jesuitarum potissimum in perniciem Ecclesiarum Germaniae creatam esse. Id vero Joannes Alberus Ingolstadiensis per inficiationem fortiter conabatur amoliri. Sed gratias agimus Andradio, qui totam rationem institutionis hujus sectae simpliciter et plane, sine dissimulatione nobis exposuit, ut jam non opus sit, vel ex rumoribus, vel ex conjecturis divinare, quo consilio Romana sedes novam hanc foeturam postremis hisce mundi temporibus orbi

6. obtruserit. Hanc igitur narrationem exordio hujus scripti inserere volui, ut Jesuitas aliqua cum gratia a me dimitterem. In hac enim responsione non constitui cum ipsis qui in publicum prodire verentur agere, sed cum Andradii argumento mihi res erit. Cum enim hactenus variis artificiis rem suam tentarint et egerint Pontificii, jam post emissa ex Tridento anathematum fulmina, submiserunt hominem, in quo grande et picturatum genus dicendi cum acerba et superba maledicentia, ex aequo certaret, si hac forsan ratione Germanorum simplicitas posset, vel fascinari, vel, Panico terrore, ab agnita verbi divini veritate proturbari. Video enim Andradium, cum in exordiis altissime repetitis et in argumentationibus cum supercilio propositis, nescio quid parturire putetur, nihil tamen aliud praestare, quam quod reliquorum, qui hactenus Pontificiae turpitudinis patroni fuerunt, fumos jamdudum luce Scripturae discussos, acerba sua et superciliose arroganti grandiloquentia, venditare nequicquam satagit. Inter legendum enim, subinde veniebat in mentem, id quod Irenaeus inquit: Inflatus cum supercilio incedit, gallinacei elationem habens. Et quod poëta canit:

Andr[adii] scrip[tum] quali[s]...

Quid feret hic tanto dignum promissor hiatu?
Projicit ampullas et sesquipedalia verba, etc.

7. Multas autem et graves habui causas, quod volui responsionem aliquam Andradio opponere, cum ad hoc certamen tam superbe, et quidem satis contumeliose me provocet. Accedit, quod in decem illis Andradii libris multa ita posita sunt, quod tractatio illorum non potest non utiliter multa monere. Ne vero lectorem odiosa repetitione, et molesta refutatione maledictorum Andradii inutiliter fatigarem, cogitavi responsionem potius de rebus ipsis instituendam esse, ut ita aliquid utilitatis ex illa concertatione ad Ecclesiam, Deo bene juvante, redire posset. Et existimo, materiam responsionis divinitus mihi oblatam et monstratam esse. Andradius enim praecipuam personam in deliberationibus Synodi Tridentinae sustinuit, et in ipso Concilio libros suos adversus me conscripsit, idque hortatu et impulsu illorum, quorum consilia, Patres Concilii, velut ex Apollinis Pythii, quod in fabulis est, oraculo edita complexi sunt, haec enim sunt ipsius verba. Multa etiam in Decretis Concilii involuta, quae inter legendum vix aliquis suspicari posset, satis crasse explicat, sicut suis locis monstrabitur. Cum igitur eodem ferme tempore, maledicta Andradii, et decreta Concilii Tridentini accepissem; non dubitavi monstratam mihi esse viam, quomodo instituenda esset responsio. Decreta enim Synodi breviter et nude proposita sunt, quae vero fuerint deliberationes, ex quibus fundamentis et fontibus factae decisiones, quo artificio fabricata decreta, quem habeant sensum et finem, Andradii explicationes aliquo modo ostendent. Is enim Tridenti perstitit, quousque tandem Concilium perfectum et absolutum fuit: et ibi in mediis Concilii actionibus, explicationes suas confecit. Et sicut in sessionibus sub Pio IV. omnibus deliberationibus, si non praefuit, at certe interfuit: ita sine dubio, illa etiam, quae in praecedentibus sessionibus agitata fuerunt, explorata habuit.

Causae oppositae responsionis Andradio. — *Andradius.* — *Ratio hujus scripti.*

8. Si igitur Andradii explicationes ad decreta Concilii, et utrumque ad regulam Scripturae contulero et examinavero: ex illa tractatione constituetur et prodibit Examen Decretorum Concilii Tridentini, quod aliquo cum fructu Lectoris fieri posse arbitror. Atque hac ratione judico, me commodissime simul adversario meo Andradio posse respondere, et maculas illas, quas maledictis suis, non tam meae, quam Ecclesiarum nostrarum vesti aspersit, abstergere et eluere. Quod si Lector viderit, me singula non esse persecutum justa explicatione, meminerit, me examen tantum ea occasione, quam ab Andradio mihi datam esse dixi, instituisse. Nec indignetur Andradius, quod pleraque ejus maledicta non judicarim digna esse responsione, cum de rebus ipsis potissimum instituta sit haec nostra συζήτησις.

9. Nolo autem hoc loco illa repetere, quae hoc anno a nostris, editis publicis scriptis, toti orbi demonstrata sunt, propter quas causas Tridentinum Concilium non agnoscant pro vero, legitimo, libero et Christiano, sed intra metas examinis orationem continebo. Et illa potissimum decreta examinanda proponam, quae dogmata, de quibus hoc tempore controvertitur, complectuntur. Quae enim de reformatione fabulantur, in fine ita subjiciunt Pontificis arbitrio, ut illa non serio: sed, quod dicitur, pro forma tractata fuisse significent.

10. Est quidem Conciliorum saluberrima autoritas in Ecclesia, sicut Augustinus recte inquit, si scilicet secundum regulam et normam sacrae Scripturae judicent, et, quando sententiam suam ex certis et perspicuis Scripturae testimoniis probant, debet illis Ecclesia, tanquam voci coelesti, summa cum reverentia obedientiam. Tunc enim locum habet id, quod Christus dicit: Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit. Sed nudus Concilii titulus exauditus non debet nos statim tanquam caput Gorgonis in saxa, truncos et stipites convertere, ut quaevis decreta sine examine, sine inquisitione et dijudicatione, temere amplectamur. Scriptura enim affirmat, esse quaedam Concilia malignantium, Psalm. 22, quaedam vanitatis, Psalm. 26, quaedam impiorum, Psalm. 1, quorum cathedram Jerem. cap. 15 ex Psalmo vocat consessum לצים, qui a ludificatoria interpretatione nomen habent, qualia fuerunt impiorum Pontificum et Sacerdotum Concilia contra Michaeam, Jeremiam, contra Christum et Apostolos. Habemus autem severissima mandata Dei, 1 Joan. 4: Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, num ex Deo sint, quoniam multi Pseudoprophetae exierunt in mundum.

Conciliorum autoritas.

1 Thessal. 5: Omnia probate, et ejus quod bonum fuerit, tenaces estote.

Matth. 7: Attendite a Pseudoprophetis, etc.

11. Recte igitur fit, et ex mandato Dei necessario hoc faciendum est, ut decreta Conciliorum exigantur ad normam sacrae Scripturae, sicut Hieronymi sententia habet: Spiritus sancti doctrina est, quae Canonicis literis prodita est, contra quam si quid statuant Concilia, nefas duco. De re enim magna, et complectente salutem animarum agitur. Et tyrannis est vere Pontificia, postulare, ut sine examine, sine inquisitione et dijudicatione, simpliciter assentiamur nudis decretis Concilii Tridentini, in quo idem fuit actor, reus et judex, in cujus exordio Scriptura Canonica ex gradu suo proturbatur, ne sola sit regula et norma judicii. Jactitant quidem Pontificii legem Martiani Imperatoris C. de summa Trinitate et fide Catholica: Ne quis in Synodo semel judicata et recte disposita disputando revolvat, tumultus aut perfidiae occasionem inde quaerens: sed religiosissimus Imperator nullo modo voluit infinitam licentiam quidvis, extra, praeter et contra verbum Dei fingendi et statuendi, Conciliis concedere. Nec libertatem judicandi, et diligentiam omnia probandi, a Deo Ecclesiae concessam et mandatam, suo decreto voluisse abrogare et tollere, putandus est. Dicit enim, quae recte disposita sunt, non esse disputationibus revolvenda. Et in Actis Concilii Chalcedonensis, ubi integrum Martiani decretum ponitur, haec extant ejus verba: Cesset jam profana contentio, quisquis enim post veritatem repertam aliquid ulterius discutit, mendacium quaerit. Inter nos vero ardua illa quaestio controvertitur: An ea

Hieronymus. — *Lex Martiani.*

quae in Synodo Tridentina judicata sunt, recte sint disposita? An de controversiis horum temporum veritas ibi sit reperta? Et his disputationibus non quaerimus tumultus, aut perfidiae occasionem, quod Imperator Martianus recte prohibuit, sed sine seditione, sine armis, sola voce doctrinae, juxta normam Scripturae divinitus patefactae inquirimus, ne a vera vivifica fide, quam Augustinus ex Scripturis Canonicis conceptam esse dicit, praetextu Synodi ad perfidiam traditionum humanarum abducamur. Hanc inquisitionem, voce divina Ecclesiae concessam et mandatam, nulla creatura, vel debet vel potest inhibere, aut damnare. Et si adversarius meus Andradius, qua est superbia et acerbitate, hoc ipsum institutum examinandi decreta Synodi Tridentinae damnaverit: ipso facto ostendet, quam intolerabili tyrannide Ecclesiam premere, et fidei dominari conentur Pontificii. Si concilium Tridentinum decreta sua recte disposuit, si veritas ibi reperta est, non timebit sibi ab inquisitione, quae ex Scriptura instituitur, nec aegre illam feret. Veritas enim non fugit lucem, et eloquia Domini munda sunt, quae non verentur igne examinari, et vel septuplum probari, Psalm. 12. Tertullianus in Apologetico eleganter dicit: Lex, quae probari se non vult, merito suspecta est; et si non discussa et probata dominetur, improba est, cum nulla lex sibi soli conscientiam suae justitiae debeat, sed eis a quibus obsequium exspectat. Quanto vero magis de Conciliorum decretis, in causis fidei, hoc verum est? Vetera Concilia non nuda tantum decreta, tanquam dictatoria et ἀνυπεύθυνα Ecclesiis obtruserunt, sed editis integris actionibus et justis disputationibus, simul ostenderunt, ex quibus fontibus et fundamentis falsa damnassent, et vera confirmassent: ut dijudicatio Ecclesiae esset facilior et manifestior, sed Tridentini Areopagitae nuda tantum decreta, sine rationibus, praetoria autoritate orbi Christiano promulgant, et mox contradicentibus, imo saltem inquirentibus, ferrum et flammam propposituri videntur. Haec scilicet est compendiaria illa ratio, quam Canonistae sequuntur, ut Pontifex Romanus habeat voluntatem pro ratione in his quae vult.

Fides ex Scriptura concipitur.

Concilia.

12. Sed petimus dari nobis, vel ab invitis, veniam, ut libertate voce divina nobis concessa utamur, ne cuivis spiritui credamus, sed omnia probemus; ipsis vicissim liberum est, ut in nostra, non sicut consueverunt, epicherematis ex carnificum officinis, juxta Hieronymi dictum petitis, sed argumentis et testimoniis Scripturae inquirant. Quod si factum fuerit, spero fore, ut hac ratione multa mysteria ex deliberationibus Synodi Tridentinae in lucem ab adversariis educantur, nisi forsan, pro ratione mysteriorum, occultanda, et silentio tegenda judicabuntur, juxta dictum: Qui male agit, odit lucem. Sed ad

Hieronymus.

13. rem ipsam accedemus. Supra autem, quae sit instituti nostri ratio significatum est. Ad dogmatica igitur properantes, reliqua praeambula praeteribimus: nisi quod velim Lectorem obiter hujus admonitum, ut consideret, qualia fuerint principia Synodi Tridentinae. Pontifex Paulus III. in bulla indictionis nundinationem indulgentiarum, titulo plenariae remissionis peccatorum, gratis pro sua liberalitate proposuit illis, qui processionibus interfuerint, qui eleemosynam alicui pauperi elargiti fuerint, vel qui Dominicam orationem, cum salutatione Angelica, quinquies recitaverint. Mox in ipso ingressu Concilii in Litania, ubi ne uno quidem verbulo mentio fit intercessionis Christi, pro unico mediatore Christo omnes Angelos et Sanctos mediatores, patronos et intercessores substituerunt. Subsecutus est Ambrosius Catharinus, qui in oratione in exordio Concilii habita, Christi matrem sociam ejus appellat, quae scilicet throno ejus assideat, ut gratiam nobis impetret. Alius quidam in oratione sua, voces Evangelicas, quae soli filio Dei competunt, ad Romanum Pontificem scelerate detorquens exclamavit: Papa lux venit in mundum; ut scilicet nullum esset dubium, inter ipsa principia Synodi Tridentinae impleri id, quod Paulus vaticinatus est 2 Thessal. 2, hominem peccati, et filium perditionis, qui adversatur et extollitur supra omne, quod dicitur Deus, sedere in templo Dei, ostendentem se, tanquam sit Deus. Ex his principiis judicari potest, qualis expectandus sit progressus et exitus. Impossibile enim est juxta usitatum dictum: Quae malo inchoata sunt principio, bono finiri exitu.

Recitentur igitur decreta quartae Sessionis Concilii Tridentini.

PRIMUM DECRETUM QUARTAE SESSIONIS, QUINTO APRILIS CELEBRATAE, CONCILII TRIDENTINI, M. D. XLVI.

RECEPTIO ET NUMERATIO LIBRORUM SACRORUM VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina Synodus in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea tribus Apostolicae sedis legatis, hoc sibi ante omnia perpetuo proponens, ut, sublatis omnibus erroribus, puritas ipsa Evangelii in Ecclesia conservetur, quod promissum ante per prophetas in Scripturis sanctis, Dominus noster Jesus Christus Dei filius, proprio ore primum promulgavit, deinde per suos Apostolos, tanquam fontem omnis salutaris veritatis et morum disciplinae, omni creaturae praedicari jussit, percipiensque, hanc veritatem et disciplinam contineri in libris scriptis, et sine scripto traditionibus, quae ex ipsius Christi ore ab Apostolis acceptae, aut ipsis Apostolis, Spiritu sancto dictante, quasi per manus traditae ad nos usque pervenerunt, orthodoxorum Patrum exempla secuta, omnes libros, tam veteris, quam novi testamenti (cum utriusque unus Deus sit autor) nec non traditiones illas, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel ore tenus a Christo, vel a Spiritu sancto dictatas, et continua successione in Ecclesia catholica conservatas, pari pietatis affectu ac reverentia suscipit ac veneratur. Sacrorum vero librorum

indicem, huic decreto ascribendum censuit: ne cui dubitatio suboriri possit, quinam sint, qui ab ipsa Synodo suscipiantur. Sunt vero infra scripti Testamenti veteris. Quinque libri Moysi, scilicet Genesis Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium. Deinde Josue, Judicum, Ruth. Quatuor Regum, Paralipomenon duo, Esdrae duo, primus scilicet et secundus, qui dicitur Nehemias, Tobias, Judith, Esther, Job, Psalterium Davidicum, centum quinquaginta Psalmorum, Parabolae Salamonis, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Esaias, Hieremias, Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim Prophetae minores, scilic. Osee, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Micheas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias, Duo Machabaeorum, primus scilicet et secundus. Testamenti novi quatuor Evangelia, secundum Matthaeum, Marcum, Lucam et Joannem. Acta Apostolorum a Luca Evangelista conscripta, quatuordecim Epistolae beati Pauli Apostoli, scilicet ad Romanos, ad Corinthios duae, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, ad Thessalonicenses duae, ad Timotheum duae, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebraeos, Petri Apostoli duae, Joannis Apostoli tres, Jacobi una, una Judae Apostoli, Apocalypsis Joannis Apostoli.

Si quis autem libros ipsos integros, cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueverunt, et in veteri vulgata Latina editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit, et traditiones praedictas sciens et prudens contempserit, anathema sit.

Omnes itaque intelligant, quo ordine et via ipsa Synodus post jactum fidei confessionis fundamentum, sit progressura, et quibus potissimum testimoniis ac praesidiis, in confirmandis dogmatibus, et instaurandis in Ecclesia moribus sit usura.

[Concordia p. 205—214, p. 295. 296, p. 337.]

SECUNDUM DECRETUM QUARTAE SESSIONIS.

RECEPTIO VULGATAE EDITIONIS, ET MODUS INTERPRETANDI ET IMPRIMENDI SACRAM SCRIPTURAM.

Insuper eadem sacrosancta Synodus considerans, non parum utilitatis accedere posse Ecclesiae Dei, si ex multis Latinis editionibus quae circumferuntur sacrorum librorum, quaenam authentica habenda sit, innotescat: statuit et declarat, ut haec ipsa vetus et vulgata editio, quae longo tot seculorum usu in Ecclesia ipsa probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, praedicationibus, aut expositionibus, pro authentica habeatur, et quod eam nemo rejicere quovis praetextu audeat vel praesumat.

CANON ALIUS.

Praeterea ad coërcenda petulantia ingenia, decrevit, ut nemo suae prudentiae innixus, in rebus fidei et morum ad aedificationem doctrinae Christianae pertinentium, sacram Scripturam ad suos sensus contorqueat aut contra eum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu et interpretatione sanctarum Scripturarum, aut etiam contra unanimem consensum Patrum, ipsam Scripturam sacram interpretari audeat, etiamsi hujusmodi interpretationes nullo unquam tempore in lucem edendae forent. Qui contra venerint, per ordinarios declarentur, et poenis a jure statutis puniantur.

EXAMEN.

1. Et res ipsa, et totius orbis Christiani justissimae querelae a multis annis clamitant, in Ecclesia Pontificia multum errorum in doctrinam, et varios abusus in ritus Ecclesiasticos irrepsisse. Multorum igitur votis saepe expetitum, et diu expectatum fuit verum, legitimum, liberum et Christianum Concilium, in quo vera medicina his tantis malis adferretur, idque ex Scriptura, quam Basilius, in principium primi Psalmi, a Spiritu sancto conscriptam esse ait, ut sit communis medica animarum officina. *Scriptura. Basilius.*

2. Et in prima Sessione Pontifex per suos legatos significavit, Tridenti apertam esse Synodum (sicut ipsi loquuntur) qua sibi hoc propositum habere fingunt, ut sublatis omnibus erroribus, puritas ipsa Evangelii in Ecclesia conservetur. Bona sane sunt verba.

3. Constituit autem Synodus in principio, quibus potissimum testimoniis et praesidiis, in extirpandis haeresibus, et confirmandis dogmatibus uti velit, fit et hoc recte exemplo, et more purioris antiquitatis. Cusanus enim de forma veterum universalium Synodorum, dicit morem fuisse, ut sacra Evangelia ponerentur in medio Synodi, ut admonerentur, quibus praesidiis et armis contra errores, pro veritate dogmatum in conciliis pugnandum esset. Quod in aliis etiam de religione disputationibus solitum fieri Augustinus scribit Epist. 163. *Augustinus. Constantinus. Magnus.*

Et nota est Constantini Magni memorabilis sententia, qua ipse Nicaenam Synodum aperuit (sicut nunc loquuntur Pontificii) Evangelici (inquit) libri sunt, et Apostolici, antiquorumque Prophetarum oracula: quae nos manifeste instruunt, quid sentiendum sit de rebus divinis. Suscipiamus igitur ex sermonibus divinitus inspiratis, quaestionum solutionem.

4. Tridentina igitur Synodus, quibusnam praesidiis in confirmandis dogmatibus constituit se usuram? Num Spiritus sancti doctrina, quae literis Canonicis, sicut Hieronymus inquit, prodita est? *Hieronymus. Traditiones.*

Nequaquam, inquiunt, Scriptura sola regula et norma erit nostri judicii, sed primo Traditiones, quae sine scripto, tantum ex consuetudine longi temporis probationem habent, pari pietatis affectu ac reverentia, sicut ipsam Scripturam, suscipiendas et venerandas constituunt. Secundo, discrimen inter libros Scripturae Canonicos et apocryphos, quod totius verae et purioris antiquitatis testimonia habet, convellunt, abrogant et tollunt, ut ad confirmationem Ecclesiasticorum dogmatum, par et eadem sit autoritas librorum Canonicorum et apocryphorum. Tertio, Quia in veteri versione, ipse sensus Scripturae saepe non satis expressus, saepe etiam vitio describentium depravatus est, constituunt vulgatam illam editionem habendam pro authentica, ita ut nemo eam in dispu- *Scripturae libri quidam canonici, quidam apocryphi. Bibliorum vetus versio.*

tationibus et expositionibus, quovis praetextu, etiamsi scilicet ostendatur manifeste discedere ab ipsis fontibus, audeat vel praesumat rejicere.

Quia vero hisce etiam praesidiis non satis fidunt Tridentini Patres, adjungunt Quartum, quod est fortissimum αἴτημα, penes se scilicet esse jus et autoritatem authenticae interpretationis Scripturarum: hoc est, sicut Hosius de expresso verbo Dei inquit: Si quis habeat interpretationem Romanae Ecclesiae, etiamsi non videat, quomodo cum textu vel conveniat, vel pugnet, habere tamen ipsissimum verbum Dei.

5. Existimas ne igitur, optime Lector, Tridentinos Patres ex indictione terreni sui Dei, Pontificis Romani, hoc proposito convenisse, ut si errores aliquos in ipsorum doctrina, in ritibus abusus aliquos haerere ex verbo Dei ostensum fuerit, parati sint haec ad normam Scripturae Canonicae corrigere et emendare? Nihil minus. Haec ipsa enim quartae Sessionis decreta sonoram coram toto mundo edunt confessionem, Pontificios in sua Ecclesia, multa imo pleraque talia habere, quae Scripturae Canonicae testimoniis et praesidiis probare, confirmare et defendere nullo modo possunt. Ideo enim alia praesidia extra et praeter Scripturam conquirunt, ut si testimoniis Scripturae urgeantur et oppugnentur, ne veritati cedere cogantur, sed ad alia in hunc usum disposita praesidia, receptum et κρησφύγετα qualiacunque habere possint.

6. *Finis institutae Synodi Trident.* Illa vero praesidia extra, praeter, imo contra Scripturam, tot et tam varia opportunis locis ita collocarunt et disposuerunt, ut manifeste significent, se hoc animo convenisse, non ut ad normam Scripturae aliquid corrigant, sed ut qualescunque errores et abusus, qui hactenus ex verbo Dei notati, reprehensi et refutati sunt, per alia praesidia, contra Scripturae testimonia praetextu aliquo retinere, defendere, et Ecclesiae cervicibus imponere possint. Huc enim redeunt omnia illa quae de variis suis praesidiis, inter initia Synodi constituerunt. Et potuissent paucis verbis totam rem absolvere, si tantum in ipso Synodi ingressu professi essent, se simpliciter praesentem Ecclesiae suae statum, qualis ille cumque est, velle retinere, et pertinaciter defendere, nec admissuros se, ut ex norma Scripturae Canonicae aliquid, quicquid illud sit, corrigatur vel emendetur. Non igitur opus fuisset tot annorum sumptibus, nisi judicassent, praetextu et titulo Synodi, hominibus fucum esse faciendum.

7. *Tertullian. Scripturarum Lucifugae.* Tertullianus de Resurrectione carnis, quosdam vocat Lucifugas scripturarum. Iste titulus nulli hominum generi melius convenit, quam congregationi Tridentinae. Usque adeo enim reformidant et fugiunt lucem Scripturae, ut vix obiter credo pallido ore, et tremulis labris mentione facta Scripturae Canonicae, mox alia, et quidem varia praesidia circumspiciant, quorum tenebris se involvere possint, si ad lucem Scripturae protrahantur.

8. Sed singula haec diligentius examinanda sunt. Hoc enim tempore praecipui loci communes Pontificiorum sunt: De insufficientia, obscuritate, et incertitudine Scripturae. De traditionibus, et de praetoria autoritate interpretationis. Animadvertunt enim, se ante congressum devictos esse, si in has angustias copiae ipsorum redigantur, ut nihil sit recipiendum vel credendum, quod testimoniis Scripturae non potest ostendi et probari, utque in illis, quae titulo vel Traditionum, vel Patrum, vel Conciliorum, praetenduntur, illud tantum, quod autoritati divinarum Scripturarum congruit, accipiatur: quod vero non congruit eadem facilitate contemnatur qua probatur, juxta Hieronymi dictum: vel ut (juxta Augustini regulam) libere cum pace illorum, quorum nomina praetexuntur, respuatur.

[SECTIO I.]
DE SCRIPTURA SACRA.

1. *Decre rum Tridenti rum (de Scrit)* Tridentini Patres decreta sua, sine rationibus nude tantum, variis saepe generalitatibus involuta, proponunt. Quod si dignati fuissent etiam hoc publicare, ex quibus rationibus, fontibus et fundamentis decreta illa constituissent, facilior esset ratio inquisitionis et dijudicationis. Sed bene res habet. Adversarius enim meus Andradius, una cum aliis Pontificiis scriptoribus, multa talia mysteria, sive prudentes, sive imprudentes in vulgus efferunt. Et adhibitis illorum declarationibus, ratio examinis plana erit, sicut hic locus de Scriptura, et sequens de traditionibus manifeste ostendet. Mentionem facit 4. haec Sessio sacrorum librorum, satis honorificam, et videri posset, hoc tantum velle, unam et eandem esse doctrinam Evangelii, quam Apostoli primum voce tradiderunt, et postea libris scriptis complexi sunt. Sed audiamus Andradium, qui secretorum Concilii gnarus est, ex quibus fundamentis et quo artificio compositum sit hoc decretum.

2. Scripseram, Jesuitis cum aliis Pontificiis hoc axioma commune esse, quod sacra Scriptura sit doctrina mutila, manca et imperfecta, eo quod non contineat omnia, quae ad fidem, moresque pie vivendi pertinent. Hic vero Andradius, Lusitanico cothurno adversus me insurgit, vociferans qua potest acerbitate, de mendaciis et injuriis. Et ego cum haec legerem, mirabar, quae esset causa, quod Andradius a contumeliosis illis vocibus, quas non ignorat a multis Pontificiis scriptoribus, multo durius in sacram Scripturam conjectas esse, tantopere abhorreret. Cogitabam autem, forsan in Synodo Tridentina coepit jam rectius et honorificentius de autoritate Scripturae sentire: quod si fieret, non aegre sane ferrem, me hoc modo mendacii argui. Attente igitur coepi sequentia perlegere, nunquid Andradius, qui Synodi pars magna fuit, sentiret et profiteretur, Doctrinam coelestem, quae ad fidem et pietatem vitae necessaria est, contineri in sacra Scriptura omnem, totam, integram et perfectam. Sed inquit: nullo modo in Scriptura est tota comprehensa. Et fatetur, me, licet mutatis verbis, sententiam tamen eandem quae Jesuitarum et omnium Pontificiorum est, expressisse. Quid igitur tumultuatur? Quia, inquit, plebs conci-

Scripturam quo consilio voluerint appellare nasum.

tari posset, si sacra Scriptura tam atrocibus et invidiosis verbis incessatur. Magnas igitur gratias habemus Andradio, quod jam intelligere possumus, quare decretum Synodi Tridentinae, contumeliosas illas voces, quas multi Scriptores Pontificii in sacram Scripturam solent evomere, noluerit usurpare, cum tamen in effectu sententiam eandem confirmare et sancire velit, ne scilicet plebs concitetur, si Scriptura tam atrocibus et invidiosis vocibus incessatur: et haec de artificio compositionis decreti diligenter observentur.

3. Audiamus porro, quis sit sensus hujus decreti de Scriptura, quae rationes agitatae fuerint in deliberationibus, cum decretum illud fabricandum esset. Andradius inquit, cum Christus fragilitati memoriae, Evangelio scripto succurrendum putavit, ita breve compendium literis tradi voluit, ut pars maxima, tanquam magni pretii thesaurus traditionibus, intimis Ecclesiae visceribus infixis, relicta fuerit. Et ex 31 cap. Jerem. (quod ipsi cum aliis Pontificiis scriptoribus commune est) probare contendit, doctrinae novi Testamenti, quae a Christo proprio ore primum promulgata, et postea Spiritu sancto dictante, ab Apostolis praedicata, et per totum orbem propagata est, hanc esse proprietatem, qua a doctrina veteris instrumenti eam discerni Deus voluerit, ne vel tabulis lapideis comprehendatur, vel calamo et atramento literis consignetur. Addit igitur non factum esse ex mandato Christi, quod Evangelistae et Apostoli literis quaedam commendarint, praedicare enim jussit, non scribere. Ego vero hoc addo, quod ex loco Jeremiae, sicut a Pontificiis ille tractatur, sine contradictione manifestissime sequitur, contra verbum et voluntatem Dei factum esse, quod vel pauca quaedam de doctrina novi Testamenti, calamo et atramento in literas ab Apostolis relata sunt. Si enim vera sunt quae Pontificii de loco Jeremiae dicunt, voluntas et mandatum Dei erit, ut simpliciter nihil de doctrina novi Testamenti literis consignetur: non enim dicit, partim chartis, partim mentibus inscribendam esse novam legem: sed juxta ipsorum sententiam, Paulus simpliciter affirmabit, non esse atramento scribendam.

4. Habebimus ergo sacros libros novi Testamenti, sine voluntate et mandato Christi: imo contra verbum, voluntatem et mandatum Dei conscriptos. Conflagret licet Andradius sua acerbitate, certum tamen est, haec ex ipsorum fundamentis manifestissime consequi, licet aliis verbis se involvat: ne scilicet plebs, sicut Andradius inquit, concitetur, si tam invidiosis verbis Scriptura incessatur. Et ut in pauca quae prolixe ab ipsis disputantur, contraham: hoc, est, quod non ambabus tantum manibus, sed toto corpore, et omnibus nervis contendunt, Evangelistas et Apostolos nullo modo hoc consilio scripsisse, ut propter posteritatem, ea quae ad fidem et mores pie vivendi necessaria sunt, literis consignarent, ut Scriptura illa esset canon, norma et regula fidei in Ecclesia: sed fingunt longe alias causas. Andradius cum prolixe disputasset, Christum et Apostolos, per tot annos

Scripturam nolunt esse regulam fidei.

multo plura praedicasse, quam quae angustiis librorum novi Testamenti comprehendi potuerint: tandem concludit, multa esse credenda, quae scripta non sunt: et propterea constantem Ecclesiae sententiam, Evangelii instar accipiendam et amplectendam esse. Pronunciat igitur normam, canonem seu regulam fidei exactissimam, non esse Scripturam, sed Ecclesiae judicium. Addidit etiam, in piorum moribus Evangelium multo clarius esse expressum, quam literarum monumentis sit comprehensum. Pighius de Eccles. Hierar. lib. 1. cap. 2. dicit, Apostolos quaedam conscripsisse, non ut scripta illa praeessent fidei et religioni nostrae, sed ut subessent potius. Et tandem, concludit, Ecclesiae autoritatem, non solum non inferiorem, non solum parem, imo quodammodo et superiorem et notiorem esse autoritate Scripturae. Siquidem Ecclesia praecipuis scripturis canonicam impartita est autoritatem, quam nec ex se, nec ex autoribus suis habebant. Cap. 3. dicit Apostolicas epistolas non Ecclesiae catholicae, sed pro nata occasione necessitatis unius aut alterius Ecclesiarum particularium scriptas esse: ideo non esse opinandum, Apostolum universis suis Epistolis voluisse comprehendere universa nostrae fidei, Christianaeque doctrinae praecepta et mysteria. Et addit Epistolam ad Philemonem, quia praeter deprecationem pro servo fugitivo nihil prorsus continet, non esse in hoc scriptam a Paulo, ut publice legeretur in catholica Christi Ecclesia. In fine inquit: Anathema sunt, quicunque communi receptaeque ab antiquo observationi et traditioni Ecclesiasticae contradicunt, tametsi nulli Scripturae vel contradicant vel adversentur. Cap. 4. hoc agit in re dubia, aut quacunque excitata controversia, ad fidem certitudinemque faciendam magis idoneam et efficaciorem esse Ecclesiasticae traditionis autoritatem, quam ipsas Scripturas. Rationem hanc assignat: quia clarior, magis aperta et plane inflexibilis sit traditio: cum contra Scripturae plurimum frequenter obscuritatis habeant, et se trahi accommodarique in diversam, eamque quam quis secum ante praesumpsit, sententiam, et eludi cauta expositione facile permittant. Proinde et Scripturarum certam inflexibilemque amussim esse Ecclesiasticae traditionis communem sententiam. Et in fine ita concludit: Si hujus doctrinae memores fuissemus, haereticos scilicet non esse informandos vel convincendos ex Scripturis (haec enim sunt ejus verba) meliore sane loco essent res nostrae. Sed dum ostentandi ingenii et eruditionis gratia cum Luthero in certamen descenditur scripturarum, excitatum est hoc, quod proh dolor nunc videmus incendium, etc.

Pighius.

Epistolae Apostolorum.

Scripturarum obscuritatis flexibilitas.

5. Et ne recitandis singulorum Pontificiorum in sacram Scripturam contumeliis longior sim, summa huc redit, sacram Scripturam non esse canonem, normam, amussim seu regulam, ad quam omnia quae de rebus fidei disputantur, sint exigenda: idque propter duas potissimum causas. I. Quia sit insufficiens, non complectens omnia, quae ad fidem et vitae pietatem necessaria sunt et sufficiunt. II. Quia etiam in illis quae complectitur, sit obscura et ambigua tanquam

Fidei regulam quare nolint esse scripturam.

nasus cereus, aut quasi plumbea Lesbiae aedificationis regula. Et propterea dicunt, illam esse materiam litis, non vocem judicis: praeceptorem mutum, literam mortuam, imo occidentem, etc. Eccius juxta morem suum, vocat Evangelium nigrum, et Theologiam atramentariam. In hanc ergo sententiam intelligendum est decretum quartae Sessionis Tridentinae Synodi de Scriptura. Ex Andradio enim jam didicimus, ex quibus rationibus et fundamentis, decretum illud hoc modo constitutum sit. Superest jam, ut illud examinemus. Afferamus autem ad examen illud (juxta Augustinum) non stateras dolosas, ubi appendamus quod volumus, et quomodo volumus, pro arbitrio nostro dicentes: Hoc grave, hoc leve est: sed afferamus divinam stateram de Scripturis sanctis, tanquam de thesauris Dominicis: et in illa quid sit gravius, appendamus: imo non appendamus, sed a Domino appensa recognoscamus. Haec sunt Augustini verba contra Donatist. libro 2. cap. 6.

6.

7. Res autem seria et magna agitur. Pontificii quidem petulantiam, dissentiendi libidinem, et nescio quae alia odiosa nomina propterea nobis tribuunt: sed Deus, qui inspector est cordium, videt et novit, nos diligentiam illam omnia probandi, ab ipso nobis serio mandatam, ideo adhibere, ne quovis vento doctrinae circumferamur: sed ut fides nostra certum habeat fundamentum et firmamentum. Certum enim est, mundum in sua sapientia Deum non novisse, 1 Cor. 1, sed Deum ipsum se et voluntatem suam, dato certo verbo, quod ingentibus miraculis confirmavit, generi humano patefecisse. Et quidem, si vel Angeli essemus, vel inter Angelos versaremur, nulla admodum opus esset, vel solicitudine, vel circumspectione, ne puritas patefactae doctrinae coelestis, vel adulteraretur, vel amitteretur. Sed tria valde magna obstacula nobis objiciuntur. I. Versamur in hoc mundo, cujus judicium e diametro pugnat cum judicio Spiritus S. in rebus fidei. II. Ratio nostra extollit se contra agnitionem Dei: animalis enim homo non percipit ea, quae sunt Spiritus, sed stultitia sunt ei. III. Diabolus est mendax, pater mendacii, et spiritus erroris. Et hinc fit, quod doctrina divinitus patefacta, non semper et ubique in hoc mundo manet pura et sincera: sed saepe depravatur et corrumpitur, vel substitutis, quae omnino falsa sunt, vel admixto fermento, quod Paulus vocat *καπηλεύειν*, sicut caupones vinum infusa aqua adulterant: ita enim Graeci interpretes, Esai. 1, verbum illud usurpant. Nec satis certum *χριτήριον* est, si praetendatur titulus ordinarii ministerii: scriptum est enim Jerem. 14: Mendacia Prophetae vaticinantur nomine meo: non misi eos, non praecepi eis, neque locutus sum ad eos, dolum cordis sui vaticinantur. 3 Reg. 22: Egrediar, et ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum Regis, etc. Considerandum ergo est, qua ratione in tam ancipite discrimine, Deus omnibus temporibus Ecclesiae suae clementer prospexerit: ut certum esset, quae doctrina ut indubitata, coelestis et divina amplectenda esset, et qua norma quaevis corruptelae, quae fugiendae essent, agnosci et dijudicari possent. Haec autem consideratio paulo altius repetenda est: ut in historia sacra ab initio mundi observare possimus, quam saepe et varie insidiis Diaboli, mundi scandalis, et rationis petulantia, adulterata, et depravata fuerit puritas verbi Dei, et econtra, quam paterna solicitudine Deus Ecclesiae suae de restitutione et conservatione puritatis verbi sui contra mundi, carnis et Diaboli corruptelas prospexerit. Et illas observationes, ad hasce nostras disputationes accomodabimus. Quod enim Pontificii fabulantur, aliam, et plane diversam rationem conservandae puritatis doctrinae coelestis esse in novo Testamento, ab ea qua Deus usus fuit in veteri, postea diluemus.

Doctrinae Christianae corruptio facilis.

Doctrina quae amplectenda.

[SECTIO II.]

DE ORIGINE, CAUSA ET USU SCRIPTURAE NOVI TESTAMENTI.

1. Tota haec disputatio de sacra Scriptura, videtur mihi non posse simplicius et rectius explicari, quam si constituatur de prima sacrae Scripturae origine, qua occasione, propter quam causam, et in quem usum, primum instituta et tradita sit a Deo, neque enim tempore novi Testamenti primum coepit: Ex prima igitur origine judicanda est: et ita pleraeque Pontificiorum objectiones solide refutabuntur. Deus igitur ab initio mundi, et ante et post lapsum, ex arcana sua sede, quae est lux inaccessibilis, prodiens se et voluntatem suam generi humano, dato certo verbo, et additis manifestis miraculis patefecit: utque doctrina illa divinitus patefacta, viva voce propagari, et posteritati quasi per manus tradi posset, Deus Adamum constituit, aetatis illius quasi Episcopum: quem divino testimonio, et autoritate ornatum fuisse, non est dubium, cui etiam tam longaevam vitam Deus concessit, ut is suo testimonio, puritatem doctrinae coelestis a corruptelis vindicaret, et suos ab assuendis peregrinis opinionibus retraheret.

Deus patefecit suam voluntatem.

Adam longaevus.

2. Sed non diu post patefactionem illam, Cain cum suo coetu discessit a puritate verbi Dei. Post mortem vero Adami, non tantum posteritas Caini, verum etiam filii Elohim, qui traditiones doctrinae coelestis acceperant, corruperunt vias suas: in qua corruptione, absque dubio praecipua fuit adulteratio verbi Dei. Ita enim Deus inquit: Non disceptabit Spiritus meus in homine in perpetuum. Et causam addit: Quia caro sunt, et figmentum cordis humani malum est. Fuit igitur doctrina coelestis in originali mundo, viva voce, sine scripto, quasi per manus tradita: sed quia cordis humani figmentum malum est, puritas verbi per traditiones vivae vocis tandem, non fideliter fuit conservata, sed corrupta et adulterata, imo tandem plane amissa. Dicit enim Deus: Non disceptabit Spiritus meus in homine in perpetuum, etc. Ibi vero Deus peculiaribus revelationibus ad Noe, additis stupendis in diluvio miraculis, puritatem doctrinae collapsam restituit, conservavit, et pleniorem ejus declarationem addidit, et ante, et post

diluvium. Et Noe illis miraculis confirmavit in praeconem justitiae, 2 Petr. 2, ut custos esset puritatis doctrinae, et illam viva voce per manus traderet posteris. Et quidem cum Noe posteritas in universas terras dispergeretur, electa fuit posteritas Sem, cujus custodiae traditio doctrinae coelestis commendaretur. Considera autem, quam bene et fideliter traditio doctrinae coelestis in illa familia, quae tunc titulum verae Ecclesiae gerebat, viva voce conservata fuerit. A confusione enim linguarum usque ad Thare, cum gigneret Abraham, nondum ducenti anni transierant: et servierunt Diis alienis, Thare pater Abraham, et Nahor, Josuae 24: Non autem in universum abjecerunt et proculcarunt traditionem verae doctrinae, sed admixto fermento eam corruperunt et adulterarunt, sicut historia Laban postea ostendit. Modicum autem fermenti, juxta Paulum, totam massam corrumpit. Haec observanda sunt, ut consideretur, quam lubricam et incertam custodiam et conservationem doctrinae N. Testamenti, Pontificii constituant in traditionibus sine scripto: cum quidem non habeamus nunc promissiones de novis et peculiaribus revelationibus, quales tunc fuerunt. Nunc sunt postrema et delira tempora senectutis mundi: et postulatur, ut fundamentum doctrinae coelestis in traditionibus, quales illae in hominum animis sine scripto conservantur, constituamus: cum Scriptura nobis ostendat, quam incerta fuerit custodia verbi Dei, per traditiones in animis hominum servatas primis illis vividis, puerilibus et florentissimis mundi temporibus.

Fermentum doctrinae. Labani idolum.

Deus igitur tunc, cum traditiones adulteratae essent et depravatae, iterum per peculiares revelationes Abrahae factas, puritatem doctrinae suae instauravit: quam plenius etiam declaravit, et Abrahamum Prophetam instituit, Genes. 20. Sequentibus etiam temporibus, immediate cum Isaac et Jacob locutus, instauratam doctrinae suae sinceritatem confirmavit. Jacob vero moriturus, depositum illud filiis suis, tanquam in testamento relictum, diligenter quasi per manus posteris tradendum et conservandum, commendavit. Et quamdiu XII Patriarchae filii Jacob superstites fuerunt, traditionem illam sanae doctrinae incorruptam servatam esse, verisimile est. Sed a morte filiorum Jacob, usque ad exitum ex Aegypto, ultra centum non multi anni intercesserunt. Quam certo autem et fideliter, intra tam breve temporis spatium, puritas doctrinae per traditiones conservata fuerit, Ezechiel ostendit cap. 20, ubi Deus inquit: Dixi ad eos: Unusquisque offensiones oculorum suorum abjiciat. Et irritaverunt me. Unusquisque offensiones oculorum suorum non projecit, nec idola Aegypti reliquerunt: et dixi, ut implerem iram meam in eis, in medio terrae Aegypti, etc. Ibi vero sicut antea etiam, cum traditio non conservasset depositum illud, Deus peculiaribus revelationibus, additis multis stupendis miraculis, puritatem doctrinae suae per Mosen ad veteres fontes Patriarcharum revocavit: id quod scriptio libri Genesis manifeste ostendit.

Abraham.

Jacob.

Moses.

3. Brevius quam pro rerum amplitudine complexus sum historiam annorum ab initio mundi 2454. in quibus doctrina coelestis, voce divina patefacta, fuit propagata, et per manus tradita, sine scriptura divinitus inspirata, sola viva voce, ab iis, qui coelestibus revelationibus, ac aliis testimoniis divinitus ad hoc constituti et confirmati fuerant. Ostendimus autem, quam parum fideliter traditio illa, quae a Patriarchis accepta erat, retenta et conservata fuerit a posteris: saepius enim corruptam, adulteratam et depravatam fuisse, Scriptura ostendit, ab iis, qui traditiones illas a Patribus acceptas conservare, propagare, et aliis per manus tradere debebant. Qualis igitur sit custodia et conservatio doctrinae coelestis, per traditiones apud posteritatem, exempla illa ostendunt. Visum autem tunc Deo fuit, per novas subinde et peculiares revelationes, puritatem verbi sui, quando per traditiones adulterari coeperat, instaurare, confirmare, propagare, et conservare. Quare vero illa, et non alia ratione tunc uti voluerit, nostrum non est curiosius inquirere, neque enim omnium operum suorum rationes Deus nobis reddere tenetur.

4. Sed hoc dignum est consideratione, cum per traditiones puritas doctrinae non conservaretur, et Deus non vellet amplius illa ratione uti: ut exortis corruptelis per novas subinde et peculiares revelationes repeteret, instauraret et conservaret puritatem ejus doctrinae, quae ab initio mundi Patriarchis patefacta et tradita fuerat: dignum, inquam, est observatione, quam aliam rationem tempore Moysis ipse instituerit et ostenderit, ut scilicet scriptis, divina autoritate et testimonio approbatis et confirmatis, puritas doctrinae coelestis propagaretur et conservaretur: ne quaestionibus aut controversiis de veteri genuina et pura Patriarcharum doctrina exortis, semper quaerendae et expectandae essent novae et peculiares revelationes.

5. Illa vero historia diligenter consideranda est. Utiliter enim illustrabit, et explicabit praesentem controversiam de sacra Scriptura, monstrata prima ejus origine. Ostendit autem historia, quod judicio praecipue est observandum, Deum non tantum instituisse, sed ipsum suo facto et exemplo, cum primus verba Decalogi scripsit, initiasse, dedicasse et consecrasse viam illam et rationem: ut per Scripturas divinitus inspiratas conservetur, et retineatur doctrinae coelestis puritas. Ita prima origo sacrae Scripturae Deum ipsum habebit autorem. Loquimur autem de Scripturis divinitus inspiratis. Nihil igitur disputabimus de illis, quae Josephus ante diluvium columnis incisa fuisse refert. Nec apocrypha scripta Henoch huc pertinent, de quibus Hilarius in Psalmo 132. inquit: Quae libro legis non continentur, ne nosse quidem debemus. Sunt qui opinantur, Mosen historiam Job, apud Jethro socerum suum in terra Madian reperisse, et illam secum attulisse ad filios Israel in Aegyptum, ut exemplo Job oppressiones Pharaonis patienter discerent ferre: sed hoc dicitur sine certis testimoniis et argumentis. Judaei fabulantur, librum Genesis a Mose conscriptum fuisse, priusquam Deus verba

Scripturae autor et origo.

Josephus. Henoch. Hilarius.

Job.

Decalogi scriberet: propterea quod Exodi 24. fit mentio voluminis foederis, ante allatas tabulas Decalogi. Sed non animadvertunt, multa per anticipationem, seu per ὕστερον πρότερον in historia sacra dici: volumen enim illud, cujus mentio fit Exod. 24. fuit liber veteris Testamenti, quod Deus in monte Sina pepigit cum filiis Israel: sicut manifeste scriptum est, Hebr. 9. Sed Exod. 34. cum Deus verba Decalogi scriberet in tabulis, Moyses nondum scripserat volumen foederis, sed tunc primum accepit mandatum scribendi. Nullum igitur dubium est, quae Exod. 24. de scriptione et dedicatione voluminis foederis referuntur, gesta esse post ea, quae Exod. 34. describuntur: ita ut Deus Decalogum prius scripserit in tabulis, quam Moyses suos libros conscriberet. Non ignoro, varia disputari de libro bellorum Domini, cujus Moyses mentionem facit, Num. 21. Utitur enim futuro tempore: Dicetur in libro bellorum Domini, quod gestum est in mari rubro. Et quod Josue 10. citatur liber justorum, non potest esse liber aliquis antediluvianus: agitur enim de historia, quae sub Josua accidit. Nec Judaeorum sive fabulas, sive aenigmata moror, quod lex ante conditionem mundi scripta fuerit literis igneis nigris in dorso ignis candidi: neque civitas, quasi universitas librorum apud Cananitas Josue 15. huc pertinet. Nobis enim de libris Scripturae divinitus inspiratae, quos ad posteritatem Deus pervenire et conservari voluit, disputatio est.

Liber bellorum Domini.

6. Et haec eo recitavi, ut observetur ex scripturis divinitus inspiratis, quas ad posteritatem Deus conservari et extare voluit, nihil scriptum fuisse ante tabulas Decalogi, Dei digitis conscriptas. Multum enim facit ad dignitatem et autoritatem sacrae Scripturae illustrandam, quod Deus ipse rationem comprehendendi literis doctrinam coelestem, non tantum instituit et mandavit, sed quod illam primus, scriptis verbis Decalogi suis digitis initiavit, dedicavit et consecravit. Si enim ab hominibus primum scriptio sacrorum librorum inchoata fuisset, potuisset opponi praescriptio plus quam bis mille annorum: ubi in melioribus mundi temporibus et inter praestantissimos Patriarchas, sine scripto, viva voce tradita fuit doctrina verbi divini. Deus igitur ipse, suis digitis fecit initium scribendi: ut ostenderet, quantum huic rationi, ut doctrinae puritas ad posteritatem scriptis conservetur, tribuendum sit: Quod vero Tabulas lapideas sumpsit, in quibus verba Decalogi scripsit, alia est ratio quae explicatur, 1 Cor. 3.

Scripturae autoritas et dignitas.

7. Ne vero ea, quae per homines Dei, miraculis et testimoniis divinis ad hoc ornatos, vel conscriberentur, vel conscripta comprobarentur, minoris vel nullius ad confirmationem dogmatum, et refutationem corruptelarum, autoritatis haberentur: noluit Deus ipse totam legem conscribere, sed scriptis verbis Decalogi, Moysi mandatum dedit, ut reliqua ex ore ejus conscriberet. Et ut populus Dei certus esset, Scripturam illam Moysis non humana voluntate allatam, sed divinitus inspiratam esse: Deus valde multis stupendis miraculis testimonio Mosis autoritatem conciliavit, et ante scriptionem, et post, et in ipsa scriptione.

Moysis autoritas confirmata.

8. Duo igitur hactenus ex vetustissima historia sacra monstravimus. I. Puritatem doctrinae coelestis, per traditiones vivae vocis non fuisse semper et ubique conservatam, sed saepius corruptam et adulteratam. II. Ne vero novis semper et peculiaribus, ad instaurandam et retinendam doctrinae puritatem, opus esset revelationibus, Deum sub Moyse instituisse aliam rationem: ut scilicet scripto comprehenderetur doctrina verbi Dei. Et haec est prima origo Scripturae:

9. qua monstrata, superest ut porro consideretur, quem Scripturae usum, quam dignitatem et autoritatem Deus ipse esse voluerit. Et quia historia manifesta est, nuda annotatione locorum contenti erimus. Complexus est autem Moyses quatuor libris, non tantum historiam sui temporis eductionis ex Aegypto, et quae per quadraginta annos in deserto gesta sunt: sed praecipuum ejus consilium fuit, conscribere doctrinam legis, quam Deus in monte Sina in deserto, populo Israel tradidit. Praeterea in primo libro complexus est capita doctrinae et fidei Patriarcharum, quam ab initio mundi, ad sua ferme tempora, ex ipsius Dei patefactione traditam acceperant, et professi fuerant. Et tabulas quidem Decalogi, ipsius Dei manu scriptas, in arcam foederis, quae in loco tabernaculi sanctissimo erat, imponi Deus jussit: Moyses vero sua scripta, inspiratione divina consignata, collocari jussit in latere arcae, Deuter. 31. Et ejus depositi custodiam et conservationem commendavit Sacerdotibus, filiis Levi, qui portabant arcam foederis Domini, et cunctis senioribus Israel. Constituit etiam, ut Rex exemplar legis, ex illo quod coram facie Sacerdotum et Levitarum erat descriptum, secum haberet, ne declinaret in partem, vel dexteram, vel sinistram, Deut. 17. Et mandavit, ut vulgus etiam in postibus, in januis, in limine, in ostiis verba illa scriberet, Deut. 6. et 11.

Usum etiam expresse ostendit Deut. 31. ubi praecipit, ut legatur coram toto Israel, tam viris, quam mulieribus, parvulis et advenis, ut audientes discant, custodiant et impleant omnes sermones legis hujus: filii quoque eorum, qui nunc ignorant, ut audire possint, etc. Et in fine, inquit: Ponite librum istum in latere arcae foederis, ut sit tibi contra te in testimonium. Novi enim, quod post mortem meam declinabitis de via, quam praecepi vobis.

Haec Scripturae testimonia ostendunt, quomodo post conscriptos sacros illos libros, Ecclesia filiorum Israel fuerit columna et firmamentum veritatis: quia scilicet ipsis concredita fuerunt eloquia Dei, Rom. 3. Non autem ita, ut vel quidvis arbitratu suo statuere, vel ex traditionibus non scriptis, pro fidei dogmatibus, alia et diversa ab illis, quae conscripta erant, obtrudere possent Ecclesiae: sed quia custodes esse debeant Scripturae, in qua Deus sua inspiratione doctrinam coelestem, et quae ab initio mundi Patriarchis tradita, in Ecclesia sonuerat, et quae Moysi patefacta fuerat, literis comprehendi curarat: non ut libri sancti in angulo tabernaculi sepulti jacerent,

sed ita ut 'quaerentibus aut ignorantibus, quae doctrina Patriarchis, quae Moysi esset divinitus patefacta et tradita, ostenderent ex illa Scriptura, veram, genuinam et puram doctrinae coelestis vocem. Et si declinassent a mandatis Dei, ut Scriptura illa esset testimonium, Deut. 31. Ideo enim jubebat Moyses describi exemplar legis, ut esset Canon, norma et regula, ne declinaretur vel in dexteram, vel in sinistram partem, Deut. 17. Et valde illustri magnificentia, Deus illam verbi sui custodiam ornavit et commendavit exstructione, portatione, et circumservatione splendidissimi tabernaculi.

Scriptura ostendit, quae doctrina sit falsa.

11. Adjiciatur vero et haec observatio. Reliqua Noae posteritas per universas terras dispersa, sine dubio ex relatione majorum, per successionem multa ex traditionibus Patrum, licet fermentata retinuerat, sicut posteris etiam temporibus talia vestigia traditionum, licet valde depravata in gentium religionibus deprehensa et notata sunt a scriptoribus Ecclesiasticis. Et non est dubium, ipsos cum non minus videri vellent, habere verbum Dei, quam filii Israel, magnifice opposuisse titulos et praetextum traditionum, ab ipsis Patriarchis acceptarum. Quod si tunc habuissem advocatum, Andradio, Pighio, aut Lindano similem, nae illi contumeliose elusissent magnificum illud institutum Dei, de Scriptura per Moysen tradita. Quid enim? Num verisimile est, Patriarchas et ante et post diluvium, quibus longissima vita concessa fuit, intra bis mille et trecentos annos usque ad mortem Joseph, non plura verba fecisse de doctrina divinitus patefacta, quam quae paucis et angustis illis primi libri Moysis paginis comprehensa sunt? Atqui non minus fuit verbum Dei, quod illi a Deo acceptum, frequentius et multo pluribus verbis tractarunt, quam illud, quod a Moyse in primo libro de doctrina et fide Patriarcharum, brevissime conscriptum est. Nec existimandum est, tam parvi momenti illa fuisse, quae Patriarchae plenius tractarunt, ut facile negligi possint: modo illa teneamus, quae Moyses scripto complexus. Et quid est, quod nostro tempore contra Scripturae autoritatem, pro traditionibus a Pontificiis affertur, quod non potuissent etiam praetendere posteri Cham et Japhet, qui religionem suam, cum ex Scriptura non possent, titulo traditionum tuebantur. Nam et illud, quod Pighius de Epistola ad Philemonem calumniatur, posset de libro Moysis dici, longe majora mysteria fuisse in Patriarcharum doctrina, quam quae Moyses narrat de ovibus, de servorum rixis, de mulierum contentionibus, et similibus. Sed una et simplex tunc fuit responsio, verum esse, quod intra tam multos annos, Patriarchae longe plura verba fecerint de doctrina coelesti, quam quae uno tam angusto libro Moysis potuerint comprehendi. Sed ex omnibus illis, quae Patriarchae et fecerunt, et docuerunt divina inspiratione, illa electa esse ut conscriberentur, quae ad fidem et mores pie vivendi, posteritati sufficere judicata sunt. Et hujus judicii, seu selectionis Deum ipsum esse autorem, nullum est dubium. Quae enim Moyses in 1. cap. ante creationem hominis facta et dicta esse scribit, a nullo homine, sed ex solius Dei revelatione cognoscere potuit. Certum igitur est, quod ne Pontificios quidem negaturos arbitror, ea, quae de Patriarcharum doctrina et fide Deus posteritati necessaria judicavit, comprehensa esse scriptis Moysis. Et sane non est dubium, in memoria piorum haesisse tunc adhuc narrationes quasdam, nec falsas, nec vanas de sermonibus Patriarcharum. Sed illas oportuit, nec contrarias, nec diversas, sed consentaneas fuisse illis, quae Moyses scripsit, ita ut scriptura Moysis regula et amussis esset, ad quam exigerentur et examinarentur, quaecunque de Patriarcharum et Moysis doctrina dicerentur. Hanc collationem ideo institui: ostendit enim ex ipsa prima origine Scripturae, refutationem omnium argumentorum, quae nunc a Pontificiis pro traditionibus contra Scripturam nectuntur: et quidem talem refutationem, quam ipsi admittere et usurpare coguntur, quando de scriptis V. Testamenti disputatio est. Quod vero fingunt, aliam esse rationem scriptorum N. Testamenti, postea refutabimus.

Noae posteritas. Cham. Japhet. Scriptura Moysis.

Et haec de prima Scripturae origine, potissimum huc pertinent. Reliqua igitur de doctrina et Scriptura V. Testamenti, breviter perstringemus.

12. Prophetarum doctrina.

Post Moysen enim Deus subinde excitavit Prophetas, quorum doctrinae et Testimonio ingentibus miraculis fidem et autoritatem conciliavit: sicut historia Eliae et Elisaei manifeste ostendit. Et ad Josue Deus dicit, cap. 3. Hodie incipiam te exaltare coram omni Israel, ut sciant, sicut cum Moyse fui, ita et tecum sum. Illi vero licet miraculis essent confirmati, non tamen habebant potestatem, ut de doctrina Patriarcharum et Moysis, alia diversa aut contraria assererent, aut statuerent, quam quae in libris Moysis consignata erant: sed ex divina revelatione addebant interpretationes illustriores, prout lucifer Novi Testamenti magis magisque appropinquabat. Totius vero suae doctrinae summam et capita, quantum Deus posteritati necessarium judicabat, ipsi conscribebant: quae conscripta, ad sacros Moysis libros, hoc est, in latere arcae collocabantur. Ita enim de Josue c. 24. scriptum est, quod omnia verba sua scripserit in volumine legis Domini, quod positum erat in latere arcae foederis, Deuter. 31. Et 1. Reg. 30. Samuel legem regni scripsit in libro, et reposuit coram Domino: hoc est, ubi arca foederis erat. Esa. 30. Deus dicit Prophetae: Nunc ingressus scribe super tabulam, et in libro diligenter exara illud, et erit in die novissimo usque in aeternum. Et quomodo Prophetae soliti fuerint capita doctrinae suae, quae Dei inspiratione ad posteritatem pervenire debebant, conscribere, colligi potest ex 2. cap. Habacuc. Scribe visionem, et explana eam super tabulam, nt percurrat, qui legerit eam. Et Esa. 8. Sume tibi librum, et scribe in eo stylo hominis. Similia exempla extant apud Jeremiam, cap. 36. 45. 51.

Et hoc modo constitutus est Canon Scripturae Propheticae. Nam Ezech. 43. de Pseudoprophetis di-

citur: in Scriptura Israel non scribentur. Sed de Canone Scripturae postea dicendum erit.

13. Dei sollicitudo pro doctrinae verae conservatione.

Haec narratio de temporibus Prophetarum, quam brevitatis studio obiter attingere magis quam explicare volui, liquido ostendit, quam paterna solicitudine Deus Ecclesiae suae prospexerit: ut posteritas doctrinam Propheticam, sine fermento, sine adulteratione et depravatione, genuinam, puram et sinceram habere, conservare et propagare posset. Scripto enim illám comprehendi voluit, ne peregrina et adulterina Ecclesiae obtruderentur, hoc titulo, quasi a Prophetis tradita et accepta essent. Quod si objiciatur, Esaiam in curriculo ministerii sui, per annos 80. certe plura praedicasse, quam quae 66. angustis illis, quae extant sectionibus, comprehendantur: quod idem de reliquis Prophetis, quorum vel nulla plane extant scripta, vel quae extiterunt, interciderunt, plausibilius objici potest. Et certe, aeque fuit verbum Dei, pari reverentia amplectendum, quod praedicatum est, et quod scriptum est. Responsio autem firma et vera haec est: Quae ex Prophetarum doctrina Deus ad fidem et pietatem posteris necessaria judicavit, ea conscribi curavit, et ad posteritatem conservavit. Hoc argumentum ideo toties repeto, ut Pontificii videant, quale habeant fundamentum in suis objectionibus. Negare enim nec possunt, nec audent id, quod verissimum est: licet plura fuerint tradita a Patriarchis, Moyse et Prophetis, quam scripta sunt: contineri tamen in Scriptura veteris Testamenti omnia, quae de Patriarcharum, Mosis et Prophetarum doctrina Deus necessarium judicavit posteritatem scire. Coguntur et hoc adversarii concedere, Quaecunque, quocunque etiam titulo a Judaeis afferuntur, examinanda et exigenda esse ad normam illius Scripturae: ut quae ei consentanea sunt, probentur: quae vero peregrina sunt, aut dissentiunt, reprobentur.

Judaeorum doctrina ad quam normam examinanda.

Constat enim de doctrina veteris Testamenti nihil esse admittendum aut recipiendum, quod ex scripturis illius non potest probari, non obstantibus quibusvis argumentis de traditionibus. Fundamenta vero hujus verissimae sententiae, monstrabunt nobis postea viam ad refutandas et subvertendas omnes objectiones Pontificiorum de traditionibus. Christus enim et Apostoli in Novo Testamento, quando allegant Prophetas aliquid dixisse, Deum locutum per os Prophetarum, quando nominant sermonem Propheticum, non ablegant nos ad tacitas sine scripto traditiones, sed ea, quae in scriptura extant, intelligunt. Lindanus, totius Pontificiae religionis panopliam in eo constituit, quod Petrus dicit: Verbum Dei est, quod praedicatum est vobis. Sed Apostoli per tot annos plura praedicaverunt, quam quae angusto codice Novi Testamenti comprehendi potuerunt. Plura ergo in Novo Testamento sunt credenda, quam quae scriptis Apostolicis continentur. Sed idem et eadem etiam ratione de doctrina veteris Testamenti dici posset, saepius enim occurrunt in veteri Testamento illae voces: Auribus nostris audivimus, Patres nostri nunciaverunt nobis, tradiderunt illa filiis post se, etc. Et non est dubium, multa ex concionibus et sermonibus Prophetarum, in piorum animis conservata, et posteris communicata fuisse. Num vero propterea, extra et praeter Scripturam veteris Testamenti, fabulae Thalmudicae recipiendae erunt? Nos vero potius sequamur vere piorum judicium, qui tempore Prophetarum fuerunt: inde enim solutionem objectionis intelligemus.

16. Scrip[tura] judic[e] in co[ntro]versi[is] dien[da].

Motis enim controversiis, et exortis corruptelis, simpliciter proposuerunt normam Scripturae. Ita cum tempore Achas, remoto altari Domini, et substituto Damasceno, tristissimae regnarent corruptelae, quae titulo ex praetextu revelationum proponebantur, Esaias cap. 8. simpliciter dicit: Ad legem et ad testimonium, quod si non dixerint juxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. Videt et agnoscit Lector, quomodo Scriptura in V. Testamento usurpata fuerit pro norma, canone, amussi, et regula certissima in controversiis de doctrina: sicut supra ex Moyse ostendimus, in hunc usum illam conscriptam fuisse. Et Josaphat religionem collapsam, et superstitionibus contaminatam instauraturus, scribitur eam revocasse ad primas vias David patris sui. Sed audi, juxta quam regulam et normam corruptelae abjectae, et puritas doctrinae patrum restituta fuerit. 2. Paralip. 17. Misit de Principibus suis, de Sacerdotibus et Levitis, qui docerent populum in Juda, habentes librum legis Domini: et circumibant cunctas urbes Juda, ac erudiebant populum. Ezechias etiam, corruptelas doctrinae et cultus divini ab Achas invectas eliminaturus, operatus est rectum et verum coram Domino juxta legem, 2. Paralip. 31. et juxta dispositionem David: siquidem Domini praeceptum fuit per manum Prophetarum ejus. Et memorabile est, cum Manasses et Ammon, populum a vera Patrum religione ad idololatriam abducere vellent, librum legis Domini absconderunt, ne singulis septenniis populo praelegeretur, sicut Moyses constituerat, sub Josia enim Helcias Sacerdos librum legis Domini, qui per manum Moysis datus fuerat, invenit in ruinis templi cum reficerentur. Et Josias convocatis universis senioribus, Sacerdotibus, Levitis, et omni populo, a minimo usque ad maximum, legit omnia verba voluminis, et percussit foedus coram Domino, adjuravitque omnem populum, ut facerent, quae scripta sunt in volumine illo quod legerat. Et haec fuit norma, juxta quam repurgavit doctrinam et cultum templi. In hanc sententiam in historia Judicum de corruptelis doctrinae et cultus divini, aliquoties scribitur: In illo tempore non erat rex in Israel, sed quisque quod sibi rectum videbatur, faciebat. Rex enim jussus erat, Deuter. 17. exemplar legis divinae semper secum habere, in illum usum sicut de Josaphat, Ezechia et Josia jam dictum est. Et cum Joas in regnum inauguratur, adhibetur ceremonia pulcherrima, 2. Paralip. 23. Imposito enim diademate, traditur ipsi testimonium legis, et ita ungitur in Regem. Et summa, quando Prophetae arguunt populum de corruptelis doctrinae, dicunt discessionem factam esse a lege Domini, quae certe Scriptura comprehensa fuit.

Illustre etiam est exemplum in Esdra, quomodo errores et abusus, qui multi irrepserant per tempora exilii, ad normam Scripturae correxerint et emendarint. Ex hac etiam norma Paulus coram rege Agrippa, probat se nihil falsi aut peregrini docere, Act. 26: Nihil docens extra ea, quae Moyses et Prophetae praenunciaverunt. Abraham etiam divitem a peculiaribus revelationibus mittit ad audiendum Moysen et Prophetas. Et ne quis de traditionibus non scriptis hoc intelligat, Christus Luc. 24 cum testimonia doctrinae Patrum et Prophetarum, ab initio mundi proferre vellet, Scripturam interpretatur, et inquit: Ita scriptum est. Et hoc testimonium diligenter considerandum est. Ingressus jam erat Christus in gloriam suam per resurrectionem, et potuisset multa commemorare de Patriarcharum et Prophetarum veris traditionibus non scriptis, ipse enim est persona illa, quae cum Patribus locuta fuit: sed ea tantum, quae scripta sunt, affert. Voluit enim comprobare in illis, quae de doctrina Patriarcharum et Prophetarum scripta sunt, contineri omnia, quae necessaria sunt et sufficiunt, quando quaeritur, quae fuerit doctrina et fides Patriarcharum et Prophetarum. Et norma illa Scripturae veteris Testamenti, tantae fuit autoritatis ad comprobationem et confirmationem dogmatum, quod Christus ipse doctrinam suam testimoniis Scripturae veteris Testamenti probare non erubescit. Paul. Rom. 1 confirmat se praedicare Evangelium, quod per Prophetas in scripturis sanctis promissum fuit. Et Act. 17: Praedicatio Apostolorum ad Scripturas examinatur, an recte se habeat. Et hoc examen laudatur a Spiritu sancto.

(15.) (Margin: Scriptura consonat Christus.) (Margin: Scriptura est norma dogmatum.)

16. Sed jamdudum praesentio, Andradium exclamaturum, peregrinam esse hanc disputationem, neque enim quaestionem esse de libris veteris Testamenti, sed de Scriptura N. Testamenti. Ego vero non ignoro, quare soleant praecedere commemorationem de usu et autoritate Scripturae V. Testamenti: sentiunt enim, ex nuda illa commemoratione, omnia sua argumenta, quae contra Scripturam N. Testamenti cumulant, labefactari et infringi. Et propter hanc causam paulo altius volui repetere hanc commemorationem, de prima origine Scripturae sacrae. Non enim in N. Testamento ab Apostolis primum ratio illa, ut doctrina coelestis literis commendetur, inventa et instituta est: sed rationem illam acceperunt a veteribus, et ea usi sunt propter easdem causas et in eundem usum, sicut Scriptura in prima sua origine tradita fuit. Et hoc diligenter observandum est.

(Margin: Scriptura Novi Testamenti qua causa instituta.)

17. Ostendimus igitur: I. Quae sit prima Scripturae divinitus inspiratae, origo, et quem primum habeat autorem. II. Qua occasione, et propter quam causam instituta fuerit Scriptura sacra: quia scilicet per traditiones non conservabatur puritas doctrinae, sed illo titulo et praetextu, multa peregrina et falsa admiscebantur. III. Quem Deus voluerit usum esse Scripturae: ut scilicet esset norma et regula fidei, et judiciorum in controversiis et disputationibus de religione, sicut multis exemplis probavimus. IV. Ostendimus, quod divina inspiratione, ex Patriarcharum et Prophetarum doctrina, summaria capita electa fuerunt, quae conscriberentur: quae posteritati, a Deo judicata sunt necessaria esse, et sufficere. V. Monstravimus, quid tribuendum sit objectioni illi, contra perfectionem et sufficientiam Scripturae veteris Testamenti: quod scilicet frequentius, et multo pluribus verbis, viva voce tradita fuerit doctrina a Patriarchis et Prophetis, quam paucis et angustis libris comprehendi potuerit.

18. Haec capita recte considerata, pulcherrime illustrant disputationem de Scriptura Novi Testamenti. Quod enim Evangelistae et Apostoli doctrinam suam scriptis comprehendi curarunt, illud sumpserunt a prima Scripturae origine: et inde rectisssime potest judicari, quae sit ratio, causa et usus Scripturae Novi Testamenti, sicut mox ostendemus. Sed prius pauca quaedam annotanda sunt de origine traditionum, quae Scripturae, vel ut imperfectae assuuntur, vel ut ambiguae et obscurae opponuntur.

(Margin: Evangelica scripta. Apostolica scripta.)

[SECTIO III.]
DE SIMILITUDINE ET AFFINITATE TRADITIONUM PONTIFICIARUM, CUM PHARISAICIS ET THALMUDICIS.

1. De traditionibus Pontificiorum, suo loco dicemus. Sicut autem utile est, primam originem Scripturae sacrae considerare, unumquodque enim ex sua origine rectissime judicatur: ita et haec observatio multa monebit, quod disputatio de traditionibus non scriptis, vel assuendis, vel opponendis scripturae, non recens coepit, sed est ipsissima panoplia Judaicae perfidiae, contra gladium spiritus, quod est verbum Dei in Scriptura. Fuisse autem antiquissimis etiam temporibus certamina de Scriptura et traditionibus, non est dubium, cum posteri Cham et Japhet, religiones suas, extra et contra Scripturam, palliare et tueri conati fuerunt titulo et praetextu traditionum, quas a majoribus per manus accepisse jactitarunt. Sed de iis tantum, quae manifestae sunt, breviter dicemus.

2. Puritatem sanae doctrinae verbi Dei, apud Judaeos tempore Christi corruptam, adulteratam et depravatam fuisse, historia Evangelica manifeste ostendit. Quod si originem et causam illarum corruptelarum, cum quidem sacros libros Judaei haberent, legerent et interpretarentur, inquiramus, respondebit historia Evangelica, deberi illas falsis et vanis traditionibus. Quando enim Scriptura erat manifesta, ut de secundo et quarto praecepto, opponebant traditiones, ita ut verba Scripturae inflecterent ad traditiones, et ex illis sumerent interpretationem, hoc titulo et praetextu: Dictum est antiquis, sicut exempla extant, Matth. 5, 15 et 23. Habebant praeterea multas vanas traditiones, extra et praeter Scripturam: quarum observationem, fingebant ita necessariam, ut eam vel praeferrent, vel certe aequarent mandatis Dei scriptis. Marci 7. Luc. 11 et 18. Matth. 23 etc.

(Margin: Doctrinae corruptelae apud Judaeos tempore Christi et earum causa. Traditionum observatio.)

Inconcussa itidem tradens insignia regni.
Atqui Christum ausi verbis lacerare vel armis,
Infelix miserumque genus natosque nepotesque
Exitio secum aeterno implicuere cadentes.
Felix o nimium felix clarissime princeps.
Ut vero canos frigescentemque senectam
Attigit, ab veris labes mala laudibus haesit.
Quando illum, cujus toties deprensa fuere
In superos superumque ipsum convicia regem,
Exilio revocat sive illud pacis et otii,
Tunc ipsi subjecit amor, sive altera causa,
Sive oblita sui senio fuit inclyta virtus
Principis eximii, sive haec tum cuncta peregit
Occultae studium sectae, quo tempore Caesar
Decubuit, morbo fractus, fractusque senecta,
Ut potius reor, et potius fas credere duco:
Tunc igitur toties jam condemnatus Arius
Rursus ab exilio Byzantii ad moenia venit,
Auxilio sociae occulto studiisque catervae
Subnixus: stimulis jamque exagitata sinistris
Praecipuos illi spondebat factio honores.
Indoluit senior, quem non pietatis egentem
Non animi, non virtutis pia concio summum
Sacrorum et verbi custodem hac urbe fovebat.
Opposuit sese ille viris, neque velle ferebat,
Coetibus adjungi sanctis, quem tota piorum
Concio seu pestem dudum aversata fuisset,
Nuncque etiam damnet sontem, sic ille bidentum
Sollicitus custos cum torvum et acerba tuentem
Sentit adesse lupum, clamorem protinus edit,
Praedonem contra dirum, dum fida canum vis
Assiliens, hostem toto petat improba campo.
At magis atque magis stimulis agitata sinistris,
Factio pergebat coeptis instare nefandis,
Caesaris Imperiis illuc jussuque vocatum
Esse virum memorans, sacris qui ibi praesit et aris.
Ausi quinetiam voces jactare superbas,
Invito sene invitis etiam omnibus, illic
Hunc unum templis sacris hunc praefore et aris.
At pius et Christi observans super omnia Praesul
Obstitit usque animo, et ne coepta nocentia dirus
Perficeret furor, et sacrum infestaret ovile
Horribili contage lues damnanda, supremum
(Quando opis humanae nil jam superesse videbat)
Sollicitare patrem precibus, prohiberet ab illa
Coetum labe suum, vim frangeret insidiasque,
Aut sese ad requiem potius finemque laborum,
Corporis exutum vinclis, dimitteret, ante
Quam coetum inficeret contagio foeda suorum.
O quos hic gemitus, o quae suspiria ab imo
Pectore tum dedit, o quanto est ardore precatus.
Omnem adeo exegit somni sine munere noctem,
Cum veniente die sua perfecturus Arius
Coepta, palam populo sese ostentare volebat.
Non tulit omnipotens genitor, miseratus ab alto
Conatus, totaque senex quae nocte precatus
Ante Deum fuerat, rectis ea vota feruntur
Passibus, et coeli nubes et sidera tranant.
Mane erat, et magna jamjam se mole ferebat
Ille furens fastu, tantorum et causa malorum:
Atque illum templo subiturum haud parva caterva
Pone sequebatur gradientem et multa minantem.
Ecce autem subitum atque omni mirabile seclo
Evenit monstrum, tota dolor ortus in alvo,
Quaerere secessus jubet, et se avertere coetu.
Hic illum (auditis si quicquam credimus) ingens
Occupat attonitum terror, formidine tacta
Mens stupet, et scelerum intuitu, culpaeque nocentis
Contrahitur, miseramque animam vis strangulat intus
Mortifera, atque illum constringit et urget inhaerens,
Ilia rumpuntur post haec: mox exta latebras
Projicit in foedas, furiisque vocantibus atris,
Indignantem animam tristi cum murmure fundit.
Hoc fine ille miser Libycae telluris alumnus
In terris vitam clausit, dum bella movebat
Impia, Christo adimens divinae stirpis honorem.
Vos o quos illi similes videt auricomus Sol,
Queis idem furor est eademque insania, Christo
Adversos vos ferre Deo: quique usque perosi
Accensam verbi lucem, immortale sonantis
Auxilium mundo, varias exquiritis artes
Nequicquam superos contra, resipiscite tandem
Si pote, et in melius mutatos vertite cursus.
Neu dubitate Deum memorem fandi atque nefandi.
Fraus unde exorta est, in eum plerumque redundat,
Et quamquam lentis ad poenam passibus irae
Procedunt superum, gravitas tamen omnia pensat
Supplicii, mora quae pridem diuturna neglexit.
Tu quoque qui laceras lingua petulante Mohemum
Chemnicium, et reliquos adeo, quae plurima turba est,
Seu te deceptae mentis malus impulit error,
Quo tua te primis Hispania tinxit ab annis.
Ancilla Ausonii dum mavult esse Baalis,
Quam Christi populus: sive hoc fiducia suasit
Ingenii, seu spes magnorum hortatur honorum
Ponere respectum veri, et mendacia fuco
Pingere, sive aliud causae est tibi: Tu quoque tandem
O tandem leve studium hoc o exue mentis.
Aspice deformes obitus immanis Arii:
Aspice quae nostra contingunt plurima seclo:
Aspice mugitus Latomi sub morte fatentis
Exosam ob verbi lucem se judicis alti
Horrendo jussu morientem ad tristia mitti
Tartara, perpetuis luat ut facta impia poenis,
Tristiaque aeternum furiarum verbera ploret.
Nec vero ut vester vita emigraverit olim
Hofmeisterus et huic similes, devota perenni
Exitio capita, te posse latere putandum est,
Utque alii similes, manet, aeternumque manebit
Accensum mundo lumen: quantumlibet illud
Oppugnet vafra stygii Cacodaemonis arte.
Turba furens undis, ferro, face, voce, librisque,
Et veniet tandem illa dies, qua quemque sequentur
Praemia pro factis, mundi sub judice magno.
Tum meliora piis versa vice currere fata
Incipient: dextra lachrymas tunc ipse suorum
Deterget pater, et mundi ludibria deinceps
Passuros nunquam mundo meliore fovebit
Aeternum, versa tum flebit barbara sorte
Impietas, tunc in fletus haec gaudia abibunt,
Omnia tunc in lucem, antehac caelata, ferentur,
Tuque adeo quondam regnata tricorpore tellus
Geryone, ac graviore tyrannide nunc quoque pressa
Geryonis Latii: quem fanda nefanda patrantem
Alcides pridem invictis Germanicus armis
Instigante Deo, coelesti numine plenus
Elisit, coecumque orbi scelus omne retexit,
Maximus ille animi gestorum maximus ille
Martinus (quid vane fremis, quid ringere livor,
Maximus ille tamen) quo sese Saxonis ora
Jactitat, et jactabit in aevum nobilis omne
Tu tellus Hispana, inquam, nunc aspice demum
Exortam mundo lucem: et Tirynthius ut te
Barbarico eripuit fastu pastoris Iberi:
Sic et nunc vobis aliquando petentibus aetas
Auxilium ferat et furiis tandem eximat hujus
Qui regnum Europae atque Asiae Lybiaeque calentis,
Sperabat, captasque impune hinc inde per urbes
Ibat ovans, et divino gaudebat honore
Jus regum et claves alti gestabat Olympi.
Hoc me nunc vobis Pietas jubet alma precari:
Hoc vobis donet cupientibus astripotens rex.

FINIS.

PRIMA PARS

EXAMINIS DECRETORUM CONCILII TRIDENTINI

COMPLECTENS EXPLICATIONEM LOCORUM:

De Traditionibus.
De Peccato originis.
De Concupiscentia.
De vocabulo peccati.
De Conceptione B. Mariae Virginis.
De Operibus infidelium.
De Libero Arbitrio.
De Justificatione.
De Fide.
De bonis Operibus.

AUTORE

MARTINO CHEMNICIO, D.

IN EXAMEN PRIMAE PARTIS

DECRETORUM CONCILII TRIDENTINI

PRAEFATIO.

1. Tertius jam annus est, cum praecipua capita doctrinae Jesuitarum, ex quadam ipsorum censura annotata, Lectoribus tanquam in brevi tabella inspicienda proposui, hoc consilio, ut secta illa, quae nuper admodum in perniciem Ecclesiarum, quae puram Evangelii doctrinam amplectuntur, a Pontifice Romano creata esse scribitur, nota redderetur nostris Ecclesiis non de nomine, nec ex vestitu tantum, sed sicut Christus Joh. 10 verum pastorem ab alieno discernendum docet, ex voce doctrinae, qualis illa sit quam profiteantur et circumferant. Et sine longiori explicatione, nuda tantum capita recitavi, ut praeberem occasionem, ut ipsi plenius se explicarent. Sed ex tota illa factione, seu conspiratione, quam societatem ipsi vocant, nullus hactenus in arenam illam descendere voluit: quibus vero de causis certamen illud tam pertinaciter declinarint, homines non prorsus stupidi facile divinare possunt. Ne tamen, quod vitio verti posset, omnino tacerent, conductitium quendam emissarium, misellum sane Ecebolum, Joannem Alberum ex schola Ingolstadiensi extruserunt, qui personatus, fabulam illam Germanico scripto, tanquam in scena tam ridicule egit, ut vix ingressus protasin, cum a longinquo spectaret fabulae epitasin, abiecta persona ex theatro se proriperet, facta prius spectatoribus spe, subsecuturum mox alium comoedum, qui reliquas fabulae partes, si non felicius, splendidius saltem pertexeret. Tandem ex Synodo Tridentina orator magniloquus, Jesuitarum fabulam acturus prodiit, Jacobus Payva, Andradius Lusitanus, qui in Epistola nuncupatoria illos, quorum autoritas in Concilio Tridentino praecipua fuit, sibi hortatores fuisse narrat, ut libellum meum de Jesuitarum Theologia profligandum susciperet, eo quod multorum sermone intellexissent Patres, non sine applausu et gratulatione nostrorum, illas meas chartas exceptas fuisse. Ita ille.

2. Ego vero inde colligo, non tam Jesuitarum rationem habitam fuisse a Patribus Concilii, quam quod per Andradium, tanquam idoneum Concilii interpretem, voluerint explicationes decretorum suorum inter homines spargere, id quod etiam titulus orthodoxarum explicationum de controversis religionis capitibus non obscure indicare videtur. Non igitur cum Jesuitis, qui certamen pertinaciter defugiunt, sed cum hoc argumento Andradii mihi jam res erit. Cum enim duo in libello meo proposuissem, de origine et Theologia Jesuitarum, Ingolstadiensis quidam Procurator Joannes Alberus multa conabatur mitigare, et aliter interpretari in Jesuitarum Theologia. Sed Andradius illam totam, et totaliter talis qualis est, non tantum sartam tectam conservare conatur: sed ne inferior ipsis videatur, non contemnendo majoris impudentiae cumulo illam amplificat, additis paradoxis multo tetrioribus, ut sane Jesuitarum causae, in toto orbe habitabili, patronus magis idoneus exquiri non potuisset quam Andradius. Maneat igitur Jesuitarum Theologia talis qualis est, donec ipsi eam auctam et recognitam rursus extrudant.

3. *Jesuitarum origo.* De prima vero origine, institutione et antiquitate sectae Jesuitarum, sive forsan creationem ipsi vocari malint, quaedam quae ex Andradii narratione didici, hoc loco adiiciam, ut Jesuitas, priusquam tractationem alterius argumenti ingrediar, placatos et propitios bona cum gratia a me dimittam, si forsan, quod de ipsorum sanctitate suspicari non decet, antea offensi fuissent. Et utile est, veram narrationem de consilio institutionis hujus Pontificiae foeturae extare et notam esse. Ego quidem fateor, me hactenus nihil certi potuisse ex Scriptoribus nostri temporis cognoscere, et ad cognitionem rei admodum recentis, antiquitatis monumenta nihil conferunt. Illorum igitur quas habere potui annotationes secutus sum: sed audio, jam inter tot et tam varia examina ordinum et religionum Ecclesiae Pontificiae

commissam esse confusionem Theatinorum, qui a Paulo IV. originem habent, et Jesuitarum, quorum foetura alios habet autores. ut igitur error iste per satisfactionem fiat venialis, narrationem de origine et ratione institutionis Jesuitarum, ex grandiloquis Andradii progymnasmatis, simpliciter et breviter hoc loco repetam. 4. Miles quidam Ignatius Loyola, in obsidione arcis Pompejopolitanae, altero crure bombardae ictu laeso, in altero gravissimo vulnere accepto, postea domo, patria, et quas habebat facultatibus desertis, novam inire vitae austeritatem et humilitatem constituit. Quia vero ad illam vitae rationem, quam inire cogitabat, literarum cognitionem plurimum conducere intelligebat, Lutetiam Parisiorum se contulit, ubi per decem annos in studiis versatus, decem novae suae religionis socios sibi ascivit. Exacto vero decennio, cum novis recentis suae religionis sodalibus rediit in Hispaniam, anno Domini 1536.

Postea anno 1537 venerunt Romam, ut a Pontifice Romano facultatem impetrarent, sacrae Hierosolymae loca peragrandi. Sed cum Turcicum cum Venetis bellum illud institutum intercepisset, mutato consilio constituerunt, ad docendas Ecclesias vitae suae institutum convertere. Venetiis igitur a legato Pontificio septem ex illis sacris initiati sunt, accepta facultate, ut libere ubique plebem docere, secretas peccatorum confessiones audire, et sacramenta administrare possent.

Anno 1540 intercedente Cardinali Contareno, a Paulo III. petierunt, ut vitae illud institutum Pontificia autoritate confirmaret. Qui addita hac cautione, illud ratum habuit, ne plures quam 60 viri ad eam societatem ascriberentur. Sed cum postea animadverterent, illam vitae rationem, ad restituendam et resarciendam nutantem et labascentem Pontificiam Ecclesiam, prae caeteris ordinibus maxime idoneam esse, 1543 anno decrevit, ne ullis vel locorum terminis, vel personarum numero, societas haec nomine Jesu insignita, circumscriberetur. Rationem vero institutionis hanc de scripto recitat Andradius: Quicunque in societate nostra vult militare, et soli Domino, atque Romano Pontifici, ejus in terris vicario, servire, post solenne perpetuae castitatis votum, proponat sibi in animo, se partem esse societatis, ad hoc potissimum institutae, ut ad fidei propagationem, per publicas praedicationes, et nominatim per puerorum ac rudium in Christianismo institutionem, ac fidelium in confessionibus audiendis consolationem praecipue intendat, etc.

5. Sub idem tempus Ignatius ille considerans, Germaniam, quae a Pontificia sede desciverat, non aliter posse sub jugum Pontificium retrahi, quam per concionatores ad hoc idoneos, aliquos igitur ex suis sodalibus in Germaniam emisit. Qui cum facto periculo ostendissent, se Ecclesiis Germaniae sua hypocrisi plus nocere, seu posse, seu velle, quam reliquas omnes factitias Monachorum religiones, Joannes Moronius Cardinalis, qui in proxima Tridentina Synodo legatus fuit Pontificis, et Concilii praeses, consilium communicavit cum Ignatio, quanto usui esse posset Ecclesiae pontificiae, si Romae amplissimum collegium construeretur, in quo maxima Germanorum adolescentium multitudo, in bonis literis et religione, sumptibus Pontificis institueretur, ut tandem in patriam redeuntes, collapsam et conculcatam pontificiam religionem, ibi instaurare aliqua ex parte possent. Et illud opus aggressi sunt Jesuitae, anno Domini 1553, exstructo tali collegio Romae, non procul a Jesuitarum collegio. Illos vero adolescentes, narrat Andradius assumi in illud collegium, non ut cooptentur tandem in ordinem Jesuitarum, sed ait, Jesuitas tantum alendi illos moderandi et instituendi curam gerere, et ad hunc laborem suscipiendum, solum salutis Germaniae desiderio fuisse incitatos, ut scilicet per istos emissarios Germania ad gremium, vel, si hoc nimium est, ad oscula pedum Romani Pontificis paulatim reduceretur. De hac Jesuitarum techna Andradius tam bene sibi suisque ominatur, quod inquit: Non dubito, quin horum adolescentium opera et diligentia Germania praereptam sibi fidei (scilicet Pontificiae) lucem aliquando recuperet, etc.

Joannes Moronius.

Collegium a Jesuitis Romae institutum, anno 1553.

Et hoc est quod in libello meo antea dixeram, sectam Jesuitarum potissimum in perniciem Ecclesiarum Germaniae creatam esse. Id vero Joannes Alberus Ingolstadiensis per inficiationem fortiter conabatur amoliri. Sed gratias agimus Andradio, qui totam rationem institutionis hujus sectae simpliciter et plane, sine dissimulatione nobis exposuit, ut jam non opus sit, vel ex rumoribus, vel ex conjecturis divinare, quo consilio Romana sedes novam hanc foeturam postremis hisce mundi temporibus orbi obtruserit. 6. Hanc igitur narrationem exordio hujus scripti inserere volui, ut Jesuitas aliqua cum gratia a me dimitterem. In hac enim responsione non constitui cum ipsis qui in publicum prodire verentur agere, sed cum Andradii argumento mihi res erit. Cum enim hactenus variis artificiis rem suam tentarint et egerint Pontificii, jam post emissa ex Tridento anathematum fulmina, submiserunt hominem, in quo grande et picturatum genus dicendi cum acerba et superba maledicentia, ex aequo certaret, si hac forsan ratione Germanorum simplicitas posset, vel fascinari, vel, Panico terrore, ab agnita verbi divini veritate proturbari. Video enim Andradium, cum in exordiis altissime repetitis et in argumentationibus cum supercilio propositis, nescio quid parturire putetur, nihil tamen aliud praestare, quam quod reliquorum, qui hactenus Pontificiae turpitudinis patroni fuerunt, fumos jamdudum luce Scripturae discussos, acerba sua et superciliose arroganti grandiloquentia, venditare nequicquam satagit. Inter legendum enim, subinde veniebat in mentem, id quod Irenaeus inquit: Inflatus cum supercilio incedit, gallinacei elationem habens. Et quod poëta canit:

Andradi scriptio qualis.

Quid feret hic tanto dignum promissor hiatu?
Projicit ampullas et sesquipedalia verba, etc.

7. Multas autem et graves habui causas, quod volui responsionem aliquam Andradio opponere, cum ad hoc certamen tam superbe, et quidem satis contumeliose me provocet. Accedit, quod in decem illis Andradii libris multa ita posita sunt, quod tractatio illorum non potest non utiliter multa monere. Ne vero lectorem odiosa repetitione, et molesta refutatione maledictorum Andradii inutiliter fatigarem, cogitavi responsionem potius de rebus ipsis instituendam esse, ut ita aliquid utilitatis ex illa concertatione ad Ecclesiam, Deo bene juvante, redire posset. Et existimo, materiam responsionis divinitus mihi oblatam et monstratam esse. Andradius enim praecipuam personam in deliberationibus Synodi Tridentinae sustinuit, et in ipso Concilio libros suos adversus me conscripsit, idque hortatu et impulsu illorum, quorum consilia, Patres Concilii, velut ex Apollinis Pythii, quod in fabulis est, oraculo edita complexi sunt, haec enim sunt ipsius verba. Multa etiam in Decretis Concilii involuta, quae inter legendum vix aliquis suspicari posset, satis crasse explicat, sicut suis locis monstrabitur. Cum igitur eodem ferme tempore, maledicta Andradii, et decreta Concilii Tridentini accepissem; non dubitavi monstratam mihi esse viam, quomodo instituenda esset responsio. Decreta enim Synodi breviter et nude proposita sunt, quae vero fuerint deliberationes, ex quibus fundamentis et fontibus factae decisiones, quo artificio fabricata decreta, quem habeant sensum et finem, Andradii explicationes aliquo modo ostendent. Is enim Tridenti perstitit, quousque tandem Concilium perfectum et absolutum fuit: et ibi in mediis Concilii actionibus, explicationes suas confecit. Et sicut in sessionibus sub Pio IV. omnibus deliberationibus, si non praefuit, at certe interfuit: ita sine dubio, illa etiam, quae in praecedentibus sessionibus agitata fuerunt, explorata habuit.

Causae oppositae responsionis Andradio

Andradica.

Ratio hujus scripti.

8. Si igitur Andradii explicationes ad decreta Concilii, et utrumque ad regulam Scripturae contulero et examinavero: ex illa tractatione constituetur et prodibit Examen Decretorum Concilii Tridentini, quod aliquo cum fructu Lectoris fieri posse arbitror. Atque hac ratione judico, me commodissime simul adversario meo Andradio posse respondere, et maculas illas, quas maledictis suis, non tam meae, quam Ecclesiarum nostrarum vesti aspersit, abstergere et eluere. Quod si Lector viderit, me singula non esse persecutum justa explicatione, meminerit, me examen tantum ea occasione, quam ab Andradio mihi datam esse dixi, instituisse. Nec indignetur Andradius, quod pleraque ejus maledicta non judicarim digna esse responsione, cum de rebus ipsis potissimum instituta sit haec nostra συζήτησις.

9. Nolo autem hot loco illa repetere, quae hoc anno a nostris, editis publicis scriptis, toti orbi demonstrata sunt, propter quas causas Tridentinum Concilium non agnoscant pro vero, legitimo, libero et Christiano, sed intra metas examinis orationem continebo. Et illa potissimum decreta examinanda proponam, quae dogmata, de quibus hoc tempore controvertitur, complectuntur. Quae enim de reformatione fabulantur, in fine ita subjiciunt Pontificis arbitrio, ut illa non serio: sed, quod dicitur, pro forma tractata fuisse significent.

10. Est quidem Conciliorum saluberrima autoritas in Ecclesia, sicut Augustinus recte inquit, si scilicet secundum regulam et normam sacrae Scripturae judicent, et, quando sententiam suam ex certis et perspicuis Scripturae testimoniis probant, debet illis Ecclesia, tanquam voci coelesti, summa cum reverentia obedientiam. Tunc enim locum habet id, quod Christus dicit: Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit. Sed nudus Concilii titulus exauditus non debet nos statim tanquam caput Gorgonis in saxa, truncos et stipites convertere, ut quaevis decreta sine examine, sine inquisitione et dijudicatione, temere amplectamur. Scriptura enim affirmat, esse quaedam Concilia malignantium, Psalm. 22, quaedam vanitatis, Psalm. 26, quaedam impiorum, Psalm. 1, quorum cathedram Jerem. cap. 15 ex Psalmo vocat consessum לֵצִים, qui a ludificatoria interpretatione nomen habent, qualia fuerunt impiorum Pontificum et Sacerdotum Concilia contra Michaeam, Jeremiam, contra Christum et Apostolos. Habemus autem severissima mandata Dei, 1 Joan. 4: Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, num ex Deo sint, quoniam multi Pseudoprophetae exierunt in mundum.

Conciliorum autoritas.

1 Thessal. 5: Omnia probate, et ejus quod bonum fuerit, tenaces estote.

Matth. 7: Attendite a Pseudoprophetis, etc.

11. Recte igitur fit, et ex mandato Dei necessario hoc faciendum est, ut decreta Conciliorum exigantur ad normam sacrae Scripturae, sicut Hieronymi sententia habet: Spiritus sancti doctrina est, quae Canonicis literis prodita est, contra quam si quid statuant Concilia, nefas duco. De re enim magna, et complectente salutem animarum agitur. Et tyrannis est vere Pontificia, postulare, ut sine examine, sine inquisitione et dijudicatione, simpliciter assentiamur nudis decretis Concilii Tridentini, in quo idem fuit actor, reus et judex, in cujus exordio Scriptura Canonica ex gradu suo proturbatur, ne sola sit regula et norma judicii. Jactitant quidem Pontificii legem Martiani Imperatoris C. de summa Trinitate et fide Catholica: Ne quis in Synodo semel judicata et recte disposita disputando revolvat, tumultus aut perfidiae occasionem inde quaerens: sed religiosissimus Imperator nullo modo voluit infinitam licentiam quidvis, extra, praeter et contra verbum Dei fingendi et statuendi, Conciliis concedere. Nec libertatem judicandi, et diligentiam omnia probandi, a Deo Ecclesiae concessam et mandatam, suo decreto voluisse abrogare et tollere, putandus est. Dicit enim, quae recte disposita sunt, non esse disputationibus revolvenda. Et in Actis Concilii Chalcedonensis, ubi integrum Martiani decretum ponitur, haec extant ejus verba: Cesset jam profana contentio, quisquis enim post veritatem repertam aliquid ulterius discutit, mendacium quaerit. Inter nos vero ardua illa quaestio controvertitur: An ea

Hieronymus.

Lex Martiani.

quae in Synodo Tridentina judicata sunt, recte sint disposita? An de controversiis horum temporum veritas ibi sit reperta? Et his disputationibus non quaerimus tumultus, aut perfidiae occasionem, quod Imperator Martianus recte prohibuit, sed sine seditione, sine armis, sola voce doctrinae, juxta normam Scripturae divinitus patefactae inquirimus, ne a vera vivifica fide, quam Augustinus ex Scripturis Canonicis conceptam esse dicit, praetextu Synodi ad perfidiam traditionum humanarum abducamur. Hanc inquisitionem, voce divina Ecclesiae concessam et mandatam, nulla creatura, vel debet vel potest inhibere, aut damnare. Et si adversarius meus Andradius, qua est superbia et acerbitate, hoc ipsum institutum examinandi decreta Synodi Tridentinae damnaverit: ipso facto ostendet, quam intolerabili tyrannide Ecclesiam premere, et fidei dominari conentur Pontificii. Si concilium Tridentinum decreta sua recte disposuit, si veritas ibi reperta est, non timebit sibi ab inquisitione, quae ex Scriptura instituitur, nec aegre illam feret. Veritas enim non fugit lucem, et eloquia Domini munda sunt, quae non verentur igne examinari, et vel septuplum probari, Psalm. 12. Tertullianus in Apologetico eleganter dicit: Lex, quae probari se non vult, merito suspecta est; et si non discussa et probata dominetur, improba est, cum nulla lex sibi soli conscientiam suae justitiae debeat, sed eis a quibus obsequium exspectat. Quanto vero magis de Conciliorum decretis, in causis fidei, hoc verum est? Vetera Concilia non nuda tantum decreta, tanquam dictatoria et ἀνυπεύθυνα Ecclesiis obtruserunt, sed editis integris actionibus et justis disputationibus, simul ostenderunt, ex quibus fontibus et fundamentis falsa damnassent, et vera confirmassent: ut dijudicatio Ecclesiae esset facilior et manifestior, sed Tridentini Areopagitae nuda tantum decreta, sine rationibus, praetoria autoritate orbi Christiano promulgant, et mox contradicentibus, imo saltem inquirentibus, ferrum et flammam proposituri videntur. Haec scilicet est compendiaria illa ratio, quam Canonistae sequuntur, ut Pontifex Romanus habeat voluntatem pro ratione in his quae vult.

Fides ex Scriptura concipitur.

Concilia.

12. Sed petimus dari nobis, vel ab invitis, veniam, ut libertate voce divina nobis concessa utamur, ne cuivis spiritui credamus, sed omnia probemus; ipsis vicissim liberum est, ut in nostra, non sicut consueverunt, epicherematis ex carnificum officinis, juxta Hieronymi dictum petitis, sed argumentis et testimoniis Scripturae inquirant. Quod si factum fuerit, spero fore, ut hac ratione multa mysteria ex deliberationibus Synodi Tridentinae in lucem ab adversariis educantur, nisi forsan, pro ratione mysteriorum, occultanda, et silentio tegenda judicabuntur, juxta dictum: Qui male agit, odit lucem. Sed ad

Hieronymus.

13. rem ipsam accedemus. Supra autem, quae sit instituti nosti ratio significatum est. Ad dogmatica igitur properantes, reliqua praeambula praeteribimus: nisi quod velim Lectorem obiter hujus admonitum, ut consideret, qualia fuerint principia Synodi Tridentinae. Pontifex Paulus III. in bulla indictionis nundinationem indulgentiarum, titulo plenariae remissionis peccatorum, gratis pro sua liberalitate proposuit illis, qui processionibus interfuerint, qui eleemosynam alicui pauperi elargiti fuerint, vel qui Dominicam orationem, cum salutatione Angelica, quinquies recitaverint. Mox in ipso ingressu Concilii in Litania, ubi ne uno quidem verbulo mentio fit intercessionis Christi, pro unico mediatore Christo omnes Angelos et Sanctos mediatores, patronos et intercessores substituerunt. Subsecutus est Ambrosius Catharinus, qui in oratione in exordio Concilii habita, Christi matrem sociam ejus appellat, quae scilicet throno ejus assideat, ut gratiam nobis impetret. Alius quidam in oratione sua, voces Evangelicas, quae soli filio Dei competunt, ad Romanum Pontificem scelerate detorquens exclamavit: Papa lux venit in mundum; ut scilicet nullum esset dubium, inter ipsa principia Synodi Tridentinae impleri id, quod Paulus vaticinatus est 2 Thessal. 2, hominem peccati, et filium perditionis, qui adversatur et extollitur supra omne, quod dicitur Deus, sedere in templo Dei, ostendentem se, tanquam sit Deus. Ex his principiis judicari potest, qualis expectandus sit progressus et exitus. Impossibile enim est juxta usitatum dictum: Quae malo inchoata sunt principio, bono finiri exitu.

Recitentur igitur decreta quartae Sessionis Concilii Tridentini.

PRIMUM DECRETUM QUARTAE SESSIONIS, QUINTO APRILIS CELEBRATAE, CONCILII TRIDENTINI, M. D. XLVI.

RECEPTIO ET NUMERATIO LIBRORUM SACRORUM VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina Synodus in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea tribus Apostolicae sedis legatis, hoc sibi ante omnia perpetuo proponens, ut, sublatis omnibus erroribus, puritas ipsa Evangelii in Ecclesia conservetur, quod promissum ante per prophetas in Scripturis sanctis, Dominus noster Jesus Christus Dei filius, proprio ore primum promulgavit, deinde per suos Apostolos, tanquam fontem omnis salutaris veritatis et morum disciplinae, omni creaturae praedicari jussit, percipiensque, hanc veritatem et disciplinam contineri in libris scriptis, et sine scripto traditionibus, quae ex ipsius Christi ore ab Apostolis acceptae, aut ipsis Apostolis, Spiritu sancto dictante, quasi per manus traditae ad nos usque pervenerunt, orthodoxorum Patrum exempla secuta, omnes libros, tam veteris, quam novi testamenti (cum utriusque unus Deus sit autor) nec non traditiones illas, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel ore tenus a Christo, vel a Spiritu sancto dictatas, et continua successione in Ecclesia catholica conservatas, pari pietatis affectu ac reverentia suscipit ac veneratur. Sacrorum vero librorum

indicem, huic decreto ascribendum censuit: ne cui dubitatio suboriri possit, quinam sint, qui ab ipsa Synodo suscipiantur. Sunt vero infra scripti Testamenti veteris. Quinque libri Moysi, scilicet Genesis Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium. Deinde Josue, Judicum, Ruth. Quatuor Regum, Paralipomenon duo, Esdrae duo, primus scilicet et secundus, qui dicitur Nehemias. Tobias, Judith, Esther, Job, Psalterium Davidicum, centum quinquaginta Psalmorum, Parabolae Salamonis, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Esaias, Hieremias, Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim Prophetae minores, scilic. Osee, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Micheas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias, Duo Machabaeorum, primus scilicet et secundus. Testamenti novi quatuor Evangelia, secundum Matthaeum, Marcum, Lucam et Joannem. Acta Apostolorum a Luca Evangelista conscripta, quatuordecim Epistolae beati Pauli Apostoli, scilicet ad Romanos, ad Corinthios duae, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, ad Thessalonicenses duae, ad Timotheum duae, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebraeos, Petri Apostoli duae, Joannis Apostoli tres, Jacobi una, una Judae Apostoli, Apocalypsis Joannis Apostoli.

Si quis autem libros ipsos integros, cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueverunt, et in veteri vulgata Latina editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit, et traditiones praedictas sciens et prudens contempserit, anathema sit.

Omnes itaque intelligant, quo ordine et via ipsa Synodus post jactum fidei confessionis fundamentum, sit progressura, et quibus potissimum testimoniis ac praesidiis, in confirmandis dogmatibus, et instaurandis in Ecclesia moribus sit usura.

[Concordia p. 205—214, *p.* 295. 296, *p.* 337.*]*

SECUNDUM DECRETUM QUARTAE SESSIONIS.

RECEPTIO VULGATAE EDITIONIS, ET MODUS INTERPRETANDI ET IMPRIMENDI SACRAM SCRIPTURAM.

Insuper eadem sacrosancta Synodus considerans, non parum utilitatis accedere posse Ecclesiae Dei, si ex multis Latinis editionibus quae circumferuntur sacrorum librorum, quaenam authentica habenda sit, innotescat: statuit et declarat, ut haec ipsa vetus et vulgata editio, quae longo tot seculorum usu in Ecclesia ipsa probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, praedicationibus, aut expositionibus, pro authentica habeatur, et quod eam nemo rejicere quovis praetextu audeat vel praesumat.

CANON ALIUS.

Praeterea ad coërcenda petulantia ingenia, decrevit, ut nemo suae prudentiae innixus, in rebus fidei et morum ad aedificationem doctrinae Christianae pertinentium, sacram Scripturam ad suos sensus contorqueat aut contra eum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu et interpretatione sanctarum Scripturarum, aut etiam contra unanimem consensum Patrum, ipsam Scripturam sacram interpretari audeat, etiamsi hujusmodi interpretationes nullo unquam tempore in lucem edendae forent. Qui contra venerint, per ordinarios declarentur, et poenis a jure statutis puniantur.

EXAMEN.

1\. Et res ipsa, et totius orbis Christiani justissimae querelae a multis annis clamitant, in Ecclesia Pontificia multum errorum in doctrinam, et varios abusus in ritus Ecclesiasticos irrepsisse. Multorum igitur votis saepe expetitum, et diu expectatum fuit verum, legitimum, liberum et Christianum Concilium, in quo vera medicina his tantis malis adferretur, idque ex Scriptura, quam Basilius, in principium primi Psalmi, a Spiritu sancto conscriptam esse ait, ut sit communis medica animarum officina. *Scripturæ. Basilius.*

2\. Et in prima Sessione Pontifex per suos legatos significavit, Tridenti apertam esse Synodum (sicut ipsi loquuntur) qua sibi hoc propositum habere fingunt, ut sublatis omnibus erroribus, puritas ipsa Evangelii in Ecclesia conservetur. Bona sane sunt verba.

3\. Constituit autem Synodus in principio, quibus potissimum testimoniis et praesidiis, in extirpandis haeresibus, et confirmandis dogmatibus uti velit, fit et hoc recte exemplo, et more purioris antiquitatis. Cusanus enim de forma veterum universalium Synodorum, dicit morem fuisse, ut sacra Evangelia ponerentur in medio Synodi, ut admonerentur, quibus praesidiis et armis contra errores, pro veritate dogmatum in conciliis pugnandum esset. Quod in aliis etiam de religione disputationibus solitum fieri Augustinus scribit Epist. 163. *Augustinus. Constantinus. Magnus.*

Et nota est Constantini Magni memorabilis sententia, qua ipse Nicaenam Synodum aperuit (sicut nunc loquuntur Pontificii) Evangelici (inquit) libri sunt, et Apostolici, antiquorumque Prophetarum oracula: quae nos manifeste instruunt, quid sentiendum sit de rebus divinis. Suscipiamus igitur ex sermonibus divinitus inspiratis, quaestionum solutionem.

4\. Tridentina igitur Synodus, quibusnam praesidiis in confirmandis dogmatibus constituit se usuram? Num Spiritus sancti doctrina, quae literis Canonicis, sicut Hieronymus inquit, prodita est? *Hieronymus. Traditiones.*

Nequaquam, inquiunt, Scriptura sola regula et norma erit nostri judicii, sed primo Traditiones, quae sine scripto, tantum ex consuetudine longi temporis probationem habent, pari pietatis affectu ac reverentia, sicut ipsam Scripturam, suscipiendas et venerandas constituunt. Secundo, discrimen inter libros Scripturae Canonicos et apocryphos, quod totius verae et purioris antiquitatis testimonia habet, convellunt, abrogant et tollunt, ut ad confirmationem Ecclesiasticorum dogmatum, par et eadem sit autoritas librorum Canonicorum et apocryphorum. Tertio, Quia in veteri versione, ipse sensus Scripturae saepe non satis expressus, saepe etiam vitio describentium depravatus est, constituunt vulgatam illam editionem habendam pro authentica, ita ut nemo eam in dispu- *Scripturæ libri quidam canonici, quidam apocryphi. Bibliorum vetus versio.*

tationibus et expositionibus, quovis praetextu, etiamsi scilicet ostendatur manifeste discedere ab ipsis fontibus, audeat vel praesumat rejicere.

Quia vero hisce etiam praesidiis non satis fidunt Tridentini Patres, adjungunt Quartum, quod est fortissimum αἴτημα, penes se scilicet esse jus et autoritatem authenticae interpretationis Scripturarum: hoc est, sicut Hosius de expresso verbo Dei inquit: Si quis habeat interpretationem Romanae Ecclesiae, etiamsi non videat, quomodo cum textu vel conveniat, vel pugnet, habere tamen ipsissimum verbum Dei.

5. Existimas ne igitur, optime Lector, Tridentinos Patres ex indictione terreni sui Dei, Pontificis Romani, hoc proposito convenisse, ut si errores aliquos in ipsorum doctrina, in ritibus abusus aliquos haerere ex verbo Dei ostensum fuerit, parati sint haec ad normam Scripturae Canonicae corrigere et emendare? Nihil minus. Haec ipsa enim quartae Sessionis decreta sonoram coram toto mundo edunt confessionem, Pontificios in sua Ecclesia, multa imo pleraque talia habere, quae Scripturae Canonicae testimoniis et praesidiis probare, confirmare et defendere nullo modo possunt. Ideo enim alia praesidia extra et praeter Scripturam conquirunt, ut si testimoniis Scripturae urgeantur et oppugnentur, ne veritati cedere cogantur, sed ad alia in hunc usum disposita praesidia, receptum et κρησφύγετα qualiacunque habere possint.

6. *Finis institutae Synodi Trident.* Illa vero praesidia extra, praeter, imo contra Scripturam, tot et tam varia opportunis locis ita collocarunt et disposuerunt, ut manifeste significent, se hoc animo convenisse, non ut ad normam Scripturae aliquid corrigant, sed ut qualescunque errores et abusus, qui hactenus ex verbo Dei notati, reprehensi et refutati sunt, per alia praesidia, contra Scripturae testimonia praetextu aliquo retinere, defendere, et Ecclesiae cervicibus imponere possint. Huc enim redeunt omnia illa quae de variis suis praesidiis, inter initia Synodi constituerunt. Et potuissent paucis verbis totam rem absolvere, si tantum in ipso Synodi ingressu professi essent, se simpliciter praesentem Ecclesiae suae statum, qualis ille cumque est, velle retinere, et pertinaciter defendere, nec admissuros se, ut ex norma Scripturae Canonicae aliquid, quicquid illud sit, corrigatur vel emendetur. Non igitur opus fuisset tot annorum sumptibus, nisi judicassent, praetextu et titulo Synodi, hominibus fucum esse faciendum.

7. *Tertullian. Scripturarum Lucifugae.* Tertullianus de Resurrectione carnis, quosdam vocat Lucifugas scripturarum. Iste titulus nulli hominum generi melius convenit, quam congregationi Tridentinae. Usque adeo enim reformidant et fugiunt lucem Scripturae, ut vix obiter credo pallido ore, et tremulis labris mentione facta Scripturae Canonicae, mox alia, et quidem varia praesidia circumspiciant, quorum tenebris se involvere possint, si ad lucem Scripturae protrahantur.

8. Sed singula haec diligentius examinanda sunt. Hoc enim tempore praecipui loci communes Pontificiorum sunt: De insufficientia, obscuritate, et incertitudine Scripturae. De traditionibus, et de praetoria autoritate interpretationis. Animadvertunt enim, se ante congressum devictos esse, si in has angustias copiae ipsorum redigantur, ut nihil sit recipiendum vel credendum, quod testimoniis Scripturae non potest ostendi et probari, utque in illis, quae titulo vel Traditionum, vel Patrum, vel Conciliorum, praetenduntur, illud tantum, quod autoritati divinarum Scripturarum congruit, accipiatur: quod vero non congruit eadem facilitate contemnatur qua probatur, juxta Hieronymi dictum: vel ut (juxta Augustini regulam) libere cum pace illorum, quorum nomina praetexuntur, respuatur.

[SECTIO I.]
DE SCRIPTURA SACRA.

1. *Decretorum Tridentinorum obscuritas.* Tridentini Patres decreta sua, sine rationibus nude tantum, variis saepe generalitatibus involuta, proponunt. Quod si dignati fuissent etiam hoc publicare, ex quibus rationibus, fontibus et fundamentis decreta illa constituissent, facilior esset ratio inquisitionis et dijudicationis. Sed bene res habet. Adversarius enim meus Andradius, una cum aliis Pontificiis scriptoribus, multa talia mysteria, sive prudentes, sive imprudentes in vulgus efferunt. Et adhibitis illorum declarationibus, ratio examinis plana erit, sicut hic locus de Scriptura, et sequens de traditionibus manifeste ostendet. Mentionem facit 4. haec Sessio sacrorum librorum, satis honorificam, et videri posset, hoc tantum velle, unam et eandem esse doctrinam Evangelii, quam Apostoli primum voce tradiderunt, et postea libris scriptis complexi sunt. Sed audiamus Andradium, qui secretorum Concilii gnarus est, ex quibus fundamentis et quo artificio compositum sit hoc decretum.

2. Scripseram, Jesuitis cum aliis Pontificiis hoc axioma commune esse, quod sacra Scriptura sit doctrina mutila, manca et imperfecta, eo quod non contineat omnia, quae ad fidem, moresque pie vivendi pertinent. Hic vero Andradius, Lusitanico cothurno adversus me insurgit, vociferans qua potest acerbitate, de mendaciis et injuriis. Et ego cum haec legerem, mirabar, quae esset causa, quod Andradius a contumeliosis illis vocibus, quas non ignorat a multis Pontificiis scriptoribus, multo durius in sacram Scripturam conjectas esse, tantopere abhorreret. Cogitabam autem, forsan in Synodo Tridentina coepit jam rectius et honorificentius de autoritate Scripturae sentire: quod si fieret, non aegre sane ferrem, me hoc modo mendacii argui. Attente igitur coepi sequentia perlegere, nunquid Andradius, qui Synodi pars magna fuit, sentiret et profiteretur, Doctrinam coelestem, quae ad fidem et pietatem vitae necessaria est, contineri in sacra Scriptura omnem, totam, integram et perfectam. Sed inquit: nullo modo in Scriptura est tota comprehensa. Et fatetur, me, licet mutatis verbis, sententiam tamen eandem quae Jesuitarum et omnium Pontificiorum est, expressisse. Quid igitur tumultuatur? Quia, inquit, plebs conci-

Scripturam quo consilio voluerint appellare mancam.

tari posset, si sacra Scriptura tam atrocibus et invidiosis verbis incessatur. Magnas igitur gratias habemus Andradio, quod jam intelligere possumus, quare decretum Synodi Tridentinae, contumeliosas illas voces, quas multi Scriptores Pontificii in sacram Scripturam solent evomere, noluerit usurpare, cum tamen in effectu sententiam eandem confirmare et sancire velit, ne scilicet plebs concitetur, si Scriptura tam atrocibus et invidiosis vocibus incessatur: et haec de artificio compositionis decreti diligenter observentur.

3. Audiamus porro, quis sit sensus hujus decreti de Scriptura, quae rationes agitatae fuerint in deliberationibus, cum decretum illud fabricandum esset. Andradius inquit, cum Christus fragilitati memoriae, Evangelio scripto succurrendum putavit, ita breve compendium literis tradi voluit, ut pars maxima, tanquam magni pretii thesaurus traditionibus, intimis Ecclesiae visceribus infixis, relicta fuerit. Et ex 31 cap. Jerem. (quod ipsi cum aliis Pontificiis scriptoribus commune est) probare contendit, doctrinae novi Testamenti, quae a Christo proprio ore primum promulgata, et postea Spiritu sancto dictante, ab Apostolis praedicata, et per totum orbem propagata est, hanc esse proprietatem, qua a doctrina veteris instrumenti eam discerni Deus voluerit, ne vel tabulis lapideis comprehendatur, vel calamo et atramento literis consignetur. Addit igitur non factum esse ex mandato Christi, quod Evangelistae et Apostoli literis quaedam commendarint, praedicare enim jussit, non scribere. Ego vero hoc addo, quod ex loco Jeremiae, sicut a Pontificiis ille tractatur, sine contradictione manifestissime sequitur, contra verbum et voluntatem Dei factum esse, quod vel pauca quaedam de doctrina novi Testamenti, calamo et atramento in literas ab Apostolis relata sunt. Si enim vera sunt quae Pontificii de loco Jeremiae dicunt, voluntas et mandatum Dei erit, ut simpliciter nihil de doctrina novi Testamenti literis consignetur: non enim dicit, partim chartis, partim mentibus inscribendam esse novam legem: sed juxta ipsorum sententiam, Paulus simpliciter affirmabit, non esse atramento scribendam.

4. Habebimus ergo sacros libros novi Testamenti, sine voluntate et mandato Christi: imo contra verbum, voluntatem et mandatum Dei conscriptos. Conflagret licet Andradius sua acerbitate, certum tamen est, haec ex ipsorum fundamentis manifestissime consequi, licet aliis verbis se involvat: ne scilicet plebs, sicut Andradius inquit, concitetur, si tam invidiosis verbis Scriptura incessatur. Et ut in pauca quae prolixe ab ipsis disputantur, contraham: hoc est, quod non ambabus tantum manibus, sed toto corpore, et omnibus nervis contendunt, Evangelistas et Apostolos nullo modo hoc consilio scripsisse, ut propter posteritatem, ea quae ad fidem et mores pie vivendi necessaria sunt, literis consignarent, ut Scriptura illa esset canon, norma et regula fidei in Ecclesia: sed fingunt longe alias causas. Andradius cum prolixe disputasset, Christum et Apostolos, per tot annos multo plura praedicasse, quam quae angustiis librorum novi Testamenti comprehendi potuerint: tandem concludit, multa esse credenda, quae scripta non sunt: et propterea constantem Ecclesiae sententiam, Evangelii instar accipiendam et amplectendam esse. Pronunciat igitur normam, canonem seu regulam fidei exactissimam, non esse Scripturam, sed Ecclesiae judicium. Addidit etiam, in piorum moribus Evangelium multo clarius esse expressum, quam literarum monumentis sit comprehensum. Pighius de Eccles. Hierar. lib. 1. cap. 2. dicit, Apostolos quaedam conscripsisse, non ut scripta illa praeessent fidei et religioni nostrae, sed ut subessent potius. Et tandem, concludit, Ecclesiae autoritatem, non solum non inferiorem, non solum parem, imo quodammodo et superiorem et notiorem esse autoritate Scripturae. Siquidem Ecclesia praecipuis scripturis canonicam impartita est autoritatem, quam nec ex se, nec ex autoribus suis habebant. Cap. 3. dicit Apostolicas epistolas non Ecclesiae catholicae, sed pro nata occasione necessitatis unius aut alterius Ecclesiarum particularium scriptas esse: ideo non esse opinandum, Apostolum universis suis Epistolis voluisse comprehendere universa nostrae fidei, Christianaeque doctrinae praecepta et mysteria. Et addit Epistolam ad Philemonem, quia praeter deprecationem pro servo fugitivo nihil prorsus continet, non esse in hoc scriptam a Paulo, ut publice legeretur in catholica Christi Ecclesia. In fine inquit: Anathema sunt, quicunque communi receptaeque ab antiquo observationi et traditioni Ecclesiasticae contradicunt, tametsi nulli Scripturae vel contradicant vel adversentur. Cap. 4. hoc agit in re dubia, aut quacunque excitata controversia, ad fidem certitudinemque faciendam magis idoneam et efficaciorem esse Ecclesiasticae traditionis autoritatem, quam ipsas Scripturas. Rationem hanc assignat: quia clarior, magis aperta et plane inflexibilis sit traditio: cum contra Scripturae plurimum frequenter obscuritatis habeant, et se trahi accommodarique in diversam, eamque quam quis secum ante praesumpsit, sententiam, et eludi cauta expositione facile permittant. Proinde et Scripturarum certam inflexibilemque amussim esse Ecclesiasticae traditionis communem sententiam. Et in fine ita concludit: Si hujus doctrinae memores fuissemus, haereticos scilicet non esse informandos vel convincendos ex Scripturis (haec enim sunt ejus verba) meliore sane loco essent res nostrae. Sed dum ostentandi ingenii et eruditionis gratia cum Luthero in certamen descenditur scripturarum, excitatum est hoc, quod proh dolor nunc videmus incendium, etc.

Pighius.

Epistolae Apostolorum.

Scripturarum obscuritatis flexibilitas.

5. Et ne recitandis singulorum Pontificiorum in sacram Scripturam contumeliis longior sim, summa huc redit, sacram Scripturam non esse canonem, normam, amussim seu regulam, ad quam omnia quae de rebus fidei disputantur, sint exigenda: idque propter duas potissimum causas. I. Quia sit insufficiens, non complectens omnia, quae ad fidem et vitae pietatem necessaria sunt et sufficiunt. II. Quia etiam in illis quae complectitur, sit obscura et ambigua tanquam

Scripturam nolunt esse regulam fidei.

Fidei regulam quare nolint esse scripturam.

nasus cereus, aut quasi plumbea Lesbiae aedificationis regula. Et propterea dicunt, illam esse materiam litis, non vocem judicis: praeceptorem mutum, literam mortuam, imo occidentem, etc. Eccius juxta morem suum, vocat Evangelium nigrum, et Theologiam atramentariam. In hanc ergo sententiam intelligendum est decretum quartae Sessionis Tridentinae Synodi de Scriptura. Ex Andradio enim jam didicimus, ex quibus rationibus et fundamentis, decretum illud hoc modo constitutum sit. Superest jam, ut illud examinemus. Afferamus autem ad examen illud (juxta Augustinum) non stateras dolosas, ubi appendamus quod volumus, et quomodo volumus, pro arbitrio nostro dicentes: Hoc grave, hoc leve est: sed afferamus divinam stateram de Scripturis sanctis, tanquam de thesauris Dominicis: et in illa quid sit gravius, appendamus: imo non appendamus, sed a Domino appensa recognoscamus. Haec sunt Augustini verba contra Donatist. libro 2. cap. 6.

6.

7. Res autem seria et magna agitur. Pontificii quidem petulantiam, dissentiendi libidinem, et nescio quae alia odiosa nomina propterea nobis tribuunt: sed Deus, qui inspector est cordium, videt et novit, nos diligentiam illam omnia probandi, ab ipso nobis serio mandatam, ideo adhibere, ne quovis vento doctrinae circumferamur: sed ut fides nostra certum habeat fundamentum et firmamentum. Certum enim est, mundum in sua sapientia Deum non novisse, 1 Cor. 1, sed Deum ipsum se et voluntatem suam, dato certo verbo, quod ingentibus miraculis confirmavit, generi humano patefecisse. Et quidem, si vel Angeli essemus, vel inter Angelos versaremur, nulla admodum opus esset, vel solicitudine, vel circumspectione, ne puritas patefactae doctrinae coelestis, vel adulteraretur, vel amitteretur. Sed tria valde magna obstacula nobis objiciuntur. I. Versamur in hoc mundo, cujus judicium e diametro pugnat cum judicio Spiritus S. in rebus fidei. II. Ratio nostra extollit se contra agnitionem Dei: animalis enim homo non percipit ea, quae sunt Spiritus, sed stultitia sunt ei. III. Diabolus est mendax, pater mendacii, et spiritus erroris. Et hinc fit, quod doctrina divinitus patefacta, non semper et ubique in hoc mundo manet pura et sincera: sed saepe depravatur et corrumpitur, vel substitutis, quae omnino falsa sunt, vel admixto fermento, quod Paulus vocat *καπηλεύειν*, sicut caupones vinum infusa aqua adulterant: ita enim Graeci interpretes, Esai. 1, verbum illud usurpant. Nec satis certum *κριτήριον* est, si praetendatur titulus ordinarii ministerii: scriptum est enim Jerem. 14: Mendacia Prophetae vaticinantur nomine meo: non misi eos, non praecepi eis, neque locutus sum ad eos, dolum cordis sui vaticinantur. 3 Reg. 22: Egrediar, et ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum Regis, etc. Considerandum ergo est, qua ratione in tam ancipite discrimine, Deus omnibus temporibus Ecclesiae suae clementer prospexerit: ut certum esset, quae doctrina ut indubitata, coelestis et divina amplectenda esset, et qua norma

Doctrinae Christianae corruptio facilis.

Doctrina quae amplectenda.

quaevis corruptelae, quae fugiendae essent, agnosci et dijudicari possent. Haec autem consideratio paulo altius repetenda est: ut in historia sacra ab initio mundi observare possimus, quam saepe et varie insidiis Diaboli, mundi scandalis, et rationis petulantia, adulterata, et depravata fuerit puritas verbi Dei, et econtra, quam paterna solicitudine Deus Ecclesiae suae de restitutione et conservatione puritatis verbi sui contra mundi, carnis et Diaboli corruptelas prospexerit. Et illas observationes, ad hasce nostras disputationes accomodabimus. Quod enim Pontificii fabulantur, aliam, et plane diversam rationem conservandae puritatis doctrinae coelestis esse in novo Testamento, ab ea qua Deus usus fuit in veteri, postea diluemus.

[SECTIO II.]

DE ORIGINE, CAUSA ET USU SCRIPTURAE NOVI TESTAMENTI.

1. Tota haec disputatio de sacra Scriptura, videtur mihi non posse simplicius et rectius explicari, quam si constituatur de prima sacrae Scripturae origine, qua occasione, propter quam causam, et in quem usum, primum instituta et tradita sit a Deo, neque enim tempore novi Testamenti primum coepit: Ex prima igitur origine judicanda est: et ita pleraeque Pontificiorum objectiones solide refutabuntur. Deus igitur ab initio mundi, et ante et post lapsum, ex arcana sua sede, quae est lux inaccessibilis, prodiens se et voluntatem suam generi humano, dato certo verbo, et additis manifestis miraculis patefecit: utque doctrina illa divinitus patefacta, viva voce propagari, et posteritati quasi per manus tradi posset, Deus Adamum constituit, aetatis illius quasi Episcopum: quem divino testimonio, et autoritate ornatum fuisse, non est dubium, cui etiam tam longaevam vitam Deus concessit, ut is suo testimonio, puritatem doctrinae coelestis a corruptelis vindicaret, et suos ab assuendis peregrinis opinionibus retraheret.

Deus patefecit suam voluntatem.

Adam longaevus.

2. Sed non diu post patefactionem illam, Cain cum suo coetu discessit a puritate verbi Dei. Post mortem vero Adami, non tantum posteritas Caini, verum etiam filii Elohim, qui traditiones doctrinae coelestis acceperant, corruperunt vias suas: in qua corruptione, absque dubio praecipua fuit adulteratio verbi Dei. Ita enim Deus inquit: Non disceptabit Spiritus meus in homine in perpetuum. Et causam addit: Quia caro sunt, et figmentum cordis humani malum est. Fuit igitur doctrina coelestis in originali mundo, viva voce, sine scripto, quasi per manus tradita: sed quia cordis humani figmentum malum est, puritas verbi per traditiones vivae vocis tandem, non fideliter fuit conservata, sed corrupta et adulterata, imo tandem plane amissa. Dicit enim Deus: Non disceptabit Spiritus meus in homine in perpetuum, etc. Ibi vero Deus peculiaribus revelationibus ad Noe, additis stupendis in diluvio miraculis, puritatem doctrinae collapsam restituit, conservavit, et pleniorem ejus declarationem addidit, et ante, et post

diluvium. Et Noe illis miraculis confirmavit in praeconem justitiae, 2 Petr. 2, ut custos esset puritatis doctrinae, et illam viva voce per manus traderet posteris. Et quidem cum Noe posteritas in universas terras dispergeretur, electa fuit posteritas Sem, cujus custodiae traditio doctrinae coelestis commendaretur. Considera autem, quam bene et fideliter traditio doctrinae coelestis in illa familia, quae tunc titulum verae Ecclesiae gerebat, viva voce conservata fuerit. A confusione enim linguarum usque ad Thare, cum gigneret Abraham, nondum ducenti anni transierant: et servierunt Diis alienis, Thare pater Abraham, et Nahor, Josuae 24: Non autem in universum abjecerunt et proculcarunt traditionem verae doctrinae, sed admixto fermento eam corruperunt et adulterarunt, sicut historia Laban postea ostendit. Modicum autem fermenti, juxta Paulum, totam massam corrumpit. Haec observanda sunt, ut consideretur, quam lubricam et incertam custodiam et conservationem doctrinae N. Testamenti, Pontificii constituant in traditionibus sine scripto: cum quidem non habeamus nunc promissiones de novis et peculiaribus revelationibus, quales tunc fuerunt. Nunc sunt postrema et delira tempora senectutis mundi: et postulatur, ut fundamentum doctrinae coelestis in traditionibus, quales illae in hominum animis sine scripto conservantur, constituamus: cum Scriptura nobis ostendat, quam incerta fuerit custodia verbi Dei, per traditiones in animis hominum servatas primis illis vividis, puerilibus et florentissimis mundi temporibus.

Fermentum doctrinae. Labani idolum.

Deus igitur tunc, cum traditiones adulteratae essent et depravatae, iterum per peculiares revelationes Abrahae factas, puritatem doctrinae suae instauravit: quam plenius etiam declaravit, et Abrahamum Prophetam instituit, Genes. 20. Sequentibus etiam temporibus, immediate cum Isaac et Jacob locutus, instauratam doctrinae suae sinceritatem confirmavit. Jacob vero moriturus, depositum illud filiis suis, tanquam in testamento relictum, diligenter quasi per manus posteris tradendum et conservandum, commendavit. Et quamdiu XII Patriarchae filii Jacob superstites fuerunt, traditionem illam sanae doctrinae incorruptam servatam esse, verisimile est. Sed a morte filiorum Jacob, usque ad exitum ex Aegypto, ultra centum non multi anni intercesserunt. Quam certo autem et fideliter, intra tam breve temporis spatium, puritas doctrinae per traditiones conservata fuerit, Ezechiel ostendit cap. 20, ubi Deus inquit: Dixi ad eos: Unusquisque offensiones oculorum suorum abjiciat. Et irritaverunt me. Unusquisque offensiones oculorum suorum non projecit, nec idola Aegypti reliquerunt: et dixi, ut implerem iram meam in eis, in medio terrae Aegypti, etc. Ibi vero sicut antea etiam, cum traditio non conservasset depositum illud, Deus peculiaribus revelationibus, additis multis stupendis miraculis, puritatem doctrinae suae per Mosen, ad veteres fontes Patriarcharum revocavit: id quod scriptio libri Genesis manifeste ostendit.

Abraham. Jacob. Moses.

3. Brevius quam pro rerum amplitudine complexus sum historiam annorum ab initio mundi 2454. in quibus doctrina coelestis, voce divina patefacta, fuit propagata, et per manus tradita, sine scriptura divinitus inspirata, sola viva voce, ab iis, qui coelestibus revelationibus, ac aliis testimoniis divinitus ad hoc constituti et confirmati fuerant. Ostendimus autem, quam parum fideliter traditio illa, quae a Patriarchis accepta erat, retenta et conservata fuerit a posteris: saepius enim corruptam, adulteratam et depravatam fuisse, Scriptura ostendit, ab iis, qui traditiones illas a Patribus acceptas conservare, propagare, et aliis per manus tradere debebant. Qualis igitur sit custodia et conservatio doctrinae coelestis, per traditiones apud posteritatem, exempla illa ostendunt. Visum autem tunc Deo fuit, per novas subinde et peculiares revelationes, puritatem verbi sui, quando per traditiones adulterari coeperat, instaurare, confirmare, propagare, et conservare. Quare vero illa, et non alia ratione tunc uti voluerit, nostrum non est curiosius inquirere, neque enim omnium operum suorum rationes Deus nobis reddere tenetur.

4. Sed hoc dignum est consideratione, cum per traditiones puritas doctrinae non conservaretur, et Deus non vellet amplius illa ratione uti: ut exortis corruptelis per novas subinde et peculiares revelationes repeteret, instauraret et conservaret puritatem ejus doctrinae, quae ab initio mundi Patriarchis patefacta et tradita fuerat: dignum, inquam, est observatione, quam aliam rationem tempore Moysis ipse instituerit et ostenderit, ut scilicet scriptis, divina autoritate et testimonio approbatis et confirmatis, puritas doctrinae coelestis propagaretur et conservaretur: ne quaestionibus aut controversiis de veteri genuina et pura Patriarcharum doctrina exortis, semper quaerendae et expectandae essent novae et peculiares revelationes. 5. Illa vero historia diligenter consideranda est. Utiliter enim illustrabit, et explicabit praesentem controversiam de sacra Scriptura, monstrata prima ejus origine. Ostendit autem historia, quod judicio praecipue est observandum, Deum non tantum instituisse, sed ipsum suo facto et exemplo, cum primus verba Decalogi scripsit, initiasse, dedicasse et consecrasse viam illam et rationem: ut per Scripturas divinitus inspiratas conservetur, et retineatur doctrinae coelestis puritas. Ita prima origo sacrae Scripturae Deum ipsum habebit autorem. Loquimur autem de Scripturis divinitus inspiratis. Nihil igitur disputabimus de illis, quae Josephus ante diluvium columnis incisa fuisse refert. Nec apocrypha scripta Henoch huc pertinent, de quibus Hilarius in Psalmo 132. inquit: Quae libro legis non continentur, ne nosse quidem debemus. Sunt qui opinantur, Mosen historiam Job, apud Jethro socerum suum in terra Madian reperisse, et illam secum attulisse ad filios Israel in Aegyptum, ut exemplo Job oppressiones Pharaonis patienter discerent ferre: sed hoc dicitur sine certis testimoniis et argumentis. Judaei fabulantur, librum Genesis a Mose conscriptum fuisse, priusquam Deus verba

Scripturae autor et origo. Josephus. Henoch. Hilarius. Job.

Decalogi scriberet: propterea quod Exodi 24. fit mentio voluminis foederis, ante allatas tabulas Decalogi. Sed non animadvertunt, multa per anticipationem, seu per ὕϛερον πρότερον in historia sacra dici: volumen enim illud, cujus mentio fit Exod. 24. fuit liber veteris Testamenti, quod Deus in monte Sina pepigit cum filiis Israel: sicut manifeste scriptum est, Hebr. 9. Sed Exod. 34. cum Deus verba Decalogi scriberet in tabulis, Moyses nondum scripserat volumen foederis, sed tunc primum accepit mandatum scribendi. Nullum igitur dubium est, quae Exod. 24. de scriptione et dedicatione voluminis foederis referuntur, gesta esse post ea, quae Exod. 34. describuntur: ita ut Deus Decalogum prius scripserit in tabulis, quam Moyses suos libros conscriberet. Non ignoro, varia disputari de libro bellorum Domini, cujus Moyses mentionem facit, Num. 21. Utitur enim futuro tempore: Dicetur in libro bellorum Domini, quod gestum est in mari rubro. Et quod Josue 10. citatur liber justorum, non potest esse liber aliquis antediluvianus: agitur enim de historia, quae sub Josua accidit. Nec Judaeorum sive fabulas, sive aenigmata moror, quod lex ante conditionem mundi scripta fuerit literis igneis nigris in dorso ignis candidi: neque civitas, quasi universitas librorum apud Cananitas Josue 15. huc pertinet. Nobis enim de libris Scripturae divinitus inspiratae, quos ad posteritatem Deus pervenire et conservari voluit, disputatio est.

Liber bellorum Domini.

6\. Et haec eo recitavi, ut observetur ex scripturis divinitus inspiratis, quas ad posteritatem Deus conservari et extare voluit, nihil scriptum fuisse ante tabulas Decalogi, Dei digitis conscriptas. Multum enim facit ad dignitatem et autoritatem sacrae Scripturae illustrandam, quod Deus ipse rationem comprehendendi literis doctrinam coelestem, non tantum instituit et mandavit, sed quod illam primus, scriptis verbis Decalogi suis digitis initiavit, dedicavit et consecravit. Si enim ab hominibus primum scriptio sacrorum librorum inchoata fuisset, potuisset opponi praescriptio plus quam bis mille annorum: ubi in melioribus mundi temporibus et inter praestantissimos Patriarchas, sine scripto, viva voce tradita fuit doctrina verbi divini. Deus igitur ipse, suis digitis fecit initium scribendi: ut ostenderet, quantum huic rationi, ut doctrinae puritas ad posteritatem scriptis conservetur, tribuendum sit: Quod vero Tabulas lapideas sumpsit, in quibus verba Decalogi scripsit, alia est ratio quae explicatur, 1 Cor. 3.

Scripturae autoritas et dignitas.

7\. Ne vero ea, quae per homines Dei, miraculis et testimoniis divinis ad hoc ornatos, vel conscriberentur, vel conscripta comprobarentur, minoris vel nullius ad confirmationem dogmatum, et refutationem corruptelarum, autoritatis haberentur: noluit Deus ipse totam legem conscribere, sed scriptis verbis Decalogi, Moysi mandatum dedit, ut reliqua ex ore ejus conscriberet. Et ut populus Dei certus esset, Scripturam illam Moysis non humana voluntate allatam, sed divinitus inspiratam esse: Deus valde multis stupendis miraculis testimonio Mosis autoritatem conciliavit, et ante scriptionem, et post, et in ipsa scriptione.

Moysis autoritas confirmata.

8\. Duo igitur hactenus ex vetustissima historia sacra monstravimus. I. Puritatem doctrinae coelestis, per traditiones vivae vocis non fuisse semper et ubique conservatam, sed saepius corruptam et adulteratam. II. Ne vero novis semper et peculiaribus, ad instaurandam et retinendam doctrinae puritatem, opus esset revelationibus, Deum sub Moyse instituisse aliam rationem: ut scilicet scripto comprehenderetur doctrina verbi Dei. Et haec est prima origo Scripturae:

9\. qua monstrata, superest ut porro consideretur, quem Scripturae usum, quam dignitatem et autoritatem Deus ipse esse voluerit. Et quia historia manifesta est, nuda annotatione locorum contenti erimus. Complexus est autem Moyses quatuor libris, non tantum historiam sui temporis eductionis ex Aegypto, et quae per quadraginta annos in deserto gesta sunt: sed praecipuum ejus consilium fuit, conscribere doctrinam legis, quam Deus in monte Sina in deserto, populo Israel tradidit. Praeterea in primo libro complexus est capita doctrinae et fidei Patriarcharum, quam ab initio mundi, ad sua ferme tempora, ex ipsius Dei patefactione traditam acceperant, et professi fuerant. Et tabulas quidem Decalogi, ipsius Dei manu scriptas, in arcam foederis, quae in loco tabernaculi sanctissimo erat, imponi Deus jussit: Moyses vero sua scripta, inspiratione divina consignata, collocari jussit in latere arcae, Deuter. 31. Et ejus depositi custodiam et conservationem commendavit Sacerdotibus, filiis Levi, qui portabant arcam foederis Domini, et cunctis senioribus Israel. Constituit etiam, ut Rex exemplar legis, ex illo quod coram facie Sacerdotum et Levitarum erat descriptum, secum haberet, ne declinaret in partem, vel dexteram, vel sinistram, Deut. 17. Et mandavit, ut vulgus etiam in postibus, in januis, in limine, in ostiis verba illa scriberet, Deut. 6. et 11.

Moysis scripta.

Usum etiam expresse ostendit Deut. 31. ubi praecipit, ut legatur coram toto Israel, tam viris, quam mulieribus, parvulis et advenis, ut audientes discant, custodiant et impleant omnes sermones legis hujus: filii quoque eorum, qui nunc ignorant, ut audire possint, etc. Et in fine, inquit: Ponite librum istum in latere arcae foederis, ut sit tibi contra te in testimonium. Novi enim, quod post mortem meam declinabitis de via, quam praecepi vobis.

Scripturae usus.

10\. Haec Scripturae testimonia ostendunt, quomodo post conscriptos sacros illos libros, Ecclesia filiorum Israel fuerit columna et firmamentum veritatis: quia scilicet ipsis concredita fuerunt eloquia Dei, Rom. 3. Non autem ita, ut vel quidvis arbitratu suo statuere, vel ex traditionibus non scriptis, pro fidei dogmatibus, alia et diversa ab illis, quae conscripta erant, obtrudere possent Ecclesiae: sed quia custodes esse debeant Scripturae, in qua Deus sua inspiratione doctrinam coelestem, et quae ab initio mundi Patriarchis tradita, in Ecclesiâ sonuerat, et quae Moysi patefacta fuerat, literis comprehendi curarat: non ut libri sancti in angulo tabernaculi sepulti jacerent,

sed ita ut quaerentibus aut ignorantibus, quae doctrina Patriarchis, quae Moysi esset divinitus patefacta et tradita, ostenderent ex illa Scriptura, veram, genuinam et puram doctrinae coelestis vocem. Et si declinassent a mandatis Dei, ut Scriptura illa esset testimonium, Deut. 31. Ideo enim jubebat Moyses describi exemplar legis, ut esset Canon, norma et regula, ne declinaretur vel in dexteram, vel in sinistram partem, Deut. 17. Et valde illustri magnificentia, Deus illam verbi sui custodiam ornavit et commendavit exstructione, portatione, et circumservatione splendissimi tabernaculi.

Scriptura ostendit, quae doctrina sit falsa.

11. Adjiciatur vero et haec observatio. Reliqua Noae posteritas per universas terras dispersa, sine dubio ex relatione majorum, per successionem multa ex traditionibus Patrum, licet fermentata retinuerat, sicut posteris etiam temporibus talia vestigia traditionum, licet valde depravata in gentium religionibus deprehensa et notata sunt a scriptoribus Ecclesiasticis. Et non est dubium, ipsos cum non minus videri vellent, habere verbum Dei, quam filii Israel, magnifice opposuisse titulos et praetextum traditionum, ab ipsis Patriarchis acceptarum. Quod si tunc habuissem advocatum, Andradio, Pighio, aut Lindano similem, nae illi contumeliose elusissent magnificum illud institutum Dei, de Scriptura per Moysen tradita. Quid enim? Num verisimile est, Patriarchas et ante et post diluvium, quibus longissima vita concessa fuit, intra bis mille et trecentos annos usque ad mortem Joseph, non plura verba fecisse de doctrina divinitus patefacta, quam quae paucis et angustis illis primi libri Moysis paginis comprehensa sunt? Atqui non minus fuit verbum Dei, quod illi a Deo acceptum, frequentius et multo pluribus verbis tractarunt, quam illud, quod a Moyse in primo libro de doctrina et fide Patriarcharum, brevissime conscriptum est. Nec existimandum est, tam parvi momenti illa fuisse, quae Patriarchae plenius tractarunt, ut facile negligi possint: modo illa teneamus, quae Moyses scripto complexus. Et quid est, quod nostro tempore contra Scripturae autoritatem, pro traditionibus a Pontificiis affertur, quod non potuissent etiam praetendere posteri Cham et Japhet, qui religionem suam, cum ex Scriptura non possent, titulo traditionum tuebantur. Nam et illud, quod Pighius de Epistola ad Philemonem calumniatur, posset de libro Moysis dici, longe majora mysteria fuisse in Patriarcharum doctrina, quam quae Moyses narrat de ovibus, de servorum rixis, de mulierum contentionibus, et similibus. Sed una et simplex tunc fuit responsio, verum esse, quod intra tam multos annos, Patriarchae longe plura verba fecerint de doctrina coelesti, quam quae uno tam angusto libro Moysis potuerint comprehendi. Sed ex omnibus illis, quae Patriarchae et fecerunt, et docuerunt divina inspiratione, illa electa esse ut conscriberentur, quae ad fidem et mores pie vivendi, posteritati sufficere judicata sunt. Et hujus judicii, seu selectionis Deum ipsum esse autorem, nullum est dubium. Quae enim Moyses in 1. cap. ante creationem hominis facta et dicta esse scribit, a nullo homine, sed ex solius Dei revelatione cognoscere potuit. Certum igitur est, quod ne Pontificios quidem negaturos arbitror, ea, quae de Patriarcharum doctrina et fide Deus posteritati necessaria judicavit, comprehensa esse scriptis Moysis. Et sane non est dubium, in memoria piorum haesisse tunc adhuc narrationes quasdam, nec falsas, nec vanas de sermonibus Patriarcharum. Sed illas oportuit, nec contrarias, nec diversas, sed consentaneas fuisse illis, quae Moyses scripsit, ita ut scriptura Moysis regula et amussis esset, ad quam exigerentur et examinarentur, quaecunque de Patriarcharum et Moysis doctrina dicerentur. Hanc collationem ideo institui: ostendit enim ex ipsa prima origine Scripturae, refutationem omnium argumentorum, quae nunc a Pontificiis pro traditionibus contra Scripturam nectuntur: et quidem talem refutationem, quam ipsi admittere et usurpare coguntur, quando de scriptis V. Testamenti disputatio est. Quod vero fingunt, aliam esse rationem scriptorum N. Testamenti, postea refutabimus.

Noae posteritas.

Cham. Japhet.

Scriptura Moysis.

Et haec de prima Scripturae origine, potissimum huc pertinent. Reliqua igitur de doctrina et Scriptura V. Testamenti, breviter perstringemus.

12. Post Moysen enim Deus subinde excitavit Prophetas, quorum doctrinae et Testimonio ingentibus miraculis fidem et autoritatem conciliavit: sicut historia Eliae et Elisaei manifeste ostendit. Et ad Josue Deus dicit, cap. 3. Hodie incipiam te exaltare coram omni Israel, ut sciant, sicut cum Moyse fui, ita et tecum sum. Illi vero licet miraculis essent confirmati, non tamen habebant potestatem, ut de doctrina Patriarcharum et Moysis, alia diversa aut contraria assererent, aut statuerent, quam quae in libris Moysis consignata erant: sed ex divina revelatione addebant interpretationes illustriores, prout lucifer Novi Testamenti magis magisque appropinquabat. Totius vero suae doctrinae summam et capita, quantum Deus posteritati necassarium judicabat, ipsi conscribebant: quae conscripta, ad sacros Moysis libros, hoc est, in latere arcae collocabantur. Ita enim de Josue c. 24. scriptum est, quod omnia verba sua scripserit in volumine legis Domini, quod positum erat in latere arcae foederis, Deuter. 31. Et 1. Reg. 30. Samuel legem regni scripsit in libro, et reposuit coram Domino: hoc est, ubi arca foederis erat. Esa. 30. Deus dicit Prophetae: Nunc ingressus scribe super tabulam, et in libro diligenter exara illud, et erit in die novissimo usque in aeternum. Et quomodo Prophetae soliti fuerint capita doctrinae suae, quae Dei inspiratione ad posteritatem pervenire debebant, conscribere, colligi potest ex 2. cap. Habacuc. Scribe visionem, et explana eam super tabulam, nt percurrat, qui legerit eam. Et Esa. 8. Sume tibi librum, et scribe in eo stylo hominis. Similia exempla extant apud Jeremiam, cap. 36. 45. 51.

Prophetarum doctrina.

Et hoc modo constitutus est Canon Scripturae Propheticae. Nam Ezech. 43. de Pseudoprophetis di-

citur: in Scriptura Israel non scribentur. Sed de Canone Scripturae postea dicendum erit.

13. Dei sollicitudo pro doctrinae verae conservatione.

Haec narratio de temporibus Prophetarum, quam brevitatis studio obiter attingere magis quam explicare volui, liquido ostendit, quam paterna solicitudine Deus Ecclesiae suae prospexerit: ut posteritas doctrinam Propheticam, sine fermento, sine adulteratione et depravatione, genuinam, puram et sinceram habere, conservare et propagare posset. Scripto enim illam comprehendi voluit, ne peregrina et adulterina Ecclesiae obtruderentur, hoc titulo, quasi a Prophetis tradita et accepta essent. Quod si objiciatur, Esaiam in curriculo ministerii sui, per annos 80. certe plura praedicasse, quam quae 66. angustis illis, quae extant sectionibus, comprehendantur: quod idem de reliquis Prophetis, quorum vel nulla plane extant scripta, vel quae extiterunt, interciderunt, plausibilius objici potest. Et certe, aeque fuit verbum Dei, pari reverentia amplectendum, quod praedicatum est, et quod scriptum est. Responsio autem firma et vera haec est: Quae ex Prophetarum doctrina Deus ad fidem et pietatem posteris necessaria judicavit, ea conscribi curavit, et ad posteritatem conservavit. Hoc argumentum ideo toties repeto, ut Pontificii videant, quale habeant fundamentum in suis objectionibus. Negare enim nec possunt, nec audent id, quod verissimum est: licet plura fuerint tradita a Patriarchis, Moyse et Prophetis, quam scripta sunt: contineri tamen in Scriptura veteris Testamenti omnia, quae de Patriarcharum, Mosis et Prophetarum doctrina Deus necessarium judicavit posteritatem scire. Coguntur et hoc adversarii concedere, Quaecunque, quocunque etiam titulo a Judaeis afferuntur, examinanda et exigenda esse ad normam illius Scripturae: ut quae ei consentanea sunt, probentur: quae vero peregrina sunt, aut dissentiunt, reprobentur.

Judaeorum doctrina ad quam normam examinanda.

Constat enim de doctrina veteris Testamenti nihil esse admittendum aut recipiendum, quod ex scripturis illius non potest probari, non obstantibus quibusvis argumentis de traditionibus. Fundamenta vero hujus verissimae sententiae, monstrabunt nobis postea viam ad refutandas et subvertendas omnes objectiones Pontificiorum de traditionibus. Christus enim et Apostoli in Novo Testamento, quando allegant Prophetas aliquid dixisse, Deum locutum per os Prophetarum, quando nominant sermonem Propheticum, non ablegant nos ad tacitas sine scripto traditiones, sed ea, quae in scriptura extant, intelligunt. Lindanus, totius Pontificiae religionis panopliam in eo constituit, quod Petrus dicit: Verbum Dei est, quod praedicatum est vobis. Sed Apostoli per tot annos plura praedicaverunt, quam quae angusto codice Novi Testamenti comprehendi potuerunt. Plura ergo in Novo Testamento sunt credenda, quam quae scriptis Apostolicis continentur. Sed idem et eadem etiam ratione de doctrina veteris Testamenti dici posset, saepius enim occurrunt in veteri Testamento illae voces: Auribus nostris audivimus, Patres nostri nunciaverunt nobis, tradiderunt illa filiis post se, etc. Et non est dubium, multa ex concionibus et sermonibus Prophetarum, in piorum animis conservata, et posteris communicata fuisse. Num vero propterea, extra et praeter Scripturam veteris Testamenti, fabulae Thalmudicae recipiendae erunt? Nos vero potius sequamur vere piorum judicium, qui tempore Prophetarum fuerunt: inde enim solutionem objectionis intelligemus.

16. Scripturae judicium in controversiis audiendum.

Motis enim controversiis, et exortis corruptelis, simpliciter proposuerunt normam Scripturae. Ita cum tempore Achas, remoto altari Domini, et substituto Damasceno, tristissimae regnarent corruptelae, quae titulo ex praetextu revelationum proponebantur, Esaias cap. 8. simpliciter dicit: Ad legem et ad testimonium, quod si non dixerint juxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. Videt et agnoscit Lector, quomodo Scriptura in V. Testamento usurpata fuerit pro norma, canone, amussi, et regula certissima in controversiis de doctrina: sicut supra ex Moyse ostendimus, in hunc usum illam conscriptam fuisse. Et Josaphat religionem collapsam, et superstitionibus contaminatam instauraturus, scribitur eam revocasse ad primas vias David patris sui. Sed audi, juxta quam regulam et normam corruptelae abjectae, et puritas doctrinae patrum restituta fuerit. 2. Paralip. 17. Misit de Principibus suis, de Sacerdotibus et Levitis, qui docerent populum in Juda, habentes librum legis Domini: et circumibant cunctas urbes Juda, ac erudiebant populum. Ezechias etiam, corruptelas doctrinae et cultus divini ab Achas invectas eliminaturus, operatus est rectum et verum coram Domino juxta legem, 2. Paralip. 31. et juxta dispositionem David: siquidem Domini praeceptum fuit per manum Prophetarum ejus. Et memorabile est, cum Manasses et Ammon, populum a vera Patrum religione ad idololatriam abducere vellent, librum legis Domini absconderunt, ne singulis septenniis populo praelegeretur, sicut Moyses constituerat, sub Josia enim Helcias Sacerdos librum legis Domini, qui per manum Moysis datus fuerat, invenit in ruinis templi cum reficerentur. Et Josias convocatis universis senioribus, Sacerdotibus, Levitis, et omni populo, a minimo usque ad maximum, legit omnia verba voluminis, et percussit foedus coram Domino, adjuravitque omnem populum, ut facerent, quae scripta sunt in volumine illo quod legerat. Et haec fuit norma, juxta quam repurgavit doctrinam et cultum templi. In hanc sententiam in historia Judicum de corruptelis doctrinae et cultus divini, aliquoties scribitur: In illo tempore non erat rex in Israel, sed quisque quod sibi rectum videbatur, faciebat. Rex enim jussus erat, Deuter. 17. exemplar legis divinae semper secum habere, in illum usum sicut de Josaphat, Ezechia et Josia jam dictum est. Et cum Joas in regnum inauguratur, adhibetur ceremonia pulcherrima, 2. Paralip. 23. Imposito enim diademate, traditur ipsi testimonium legis, et ita ungitur in Regem. Et summa, quando Prophetae arguunt populum de corruptelis doctrinae, dicunt discessionem factam esse a lege Domini, quae certe Scriptura comprehensa fuit.

Illustre etiam est exemplum in Esdra, quomodo errores et abusus, qui multi irrepserant per tempora exilii, ad normam Scripturae correxerint et emendarint.

15. Ex hac etiam norma Paulus coram rege Agrippa, probat se nihil falsi aut peregrini docere, Act. 26: Nihil docens extra ea, quae Moyses et Prophetae praenunciaverunt. Abraham etiam divitem a peculiaribus revelationibus mittit ad audiendum Moysen et Prophetas. Et ne quis de traditionibus non scriptis hoc intelligat, Christus Luc. 24 cum testimonia doctrinae Patrum et Prophetarum, ab initio mundi proferre vellet, Scripturam interpretatur, et inquit: Ita scriptum est. Et hoc testimonium diligenter considerandum est. Ingressus jam erat Christus in gloriam suam per resurrectionem, et potuisset multa commemorare de Patriarcharum et Prophetarum veris traditionibus non scriptis, ipse enim est persona illa, quae cum Patribus locuta fuit: sed ea tantum, quae scripta sunt, affert. Voluit enim comprobare in illis, quae de doctrina Patriarcharum et Prophetarum scripta sunt, contineri omnia, quae necessaria sunt et sufficiunt, quando quaeritur, quae fuerit doctrina et fides Patriarcharum et Prophetarum. Et norma illa Scripturae veteris Testamenti, tantae fuit autoritatis ad comprobationem et confirmationem dogmatum, quod Christus ipse doctrinam suam testimoniis Scripturae veteris Testamenti probare non erubescit. Paul. Rom. 1 confirmat se praedicare Evangelium, quod per Prophetas in scripturis sanctis promissum fuit. Et Act. 17: Praedicatio Apostolorum ad Scripturas examinatur, an recte se habeat. Et hoc examen laudatur a Spiritu sancto.

Scripturam commendat Christus.

Scriptura est norma dogmatum.

16. Sed jamdudum praesentio, Andradium exclamaturum, peregrinam esse hanc disputationem, neque enim quaestionem esse de libris veteris Testamenti, sed de Scriptura N. Testamenti. Ego vero non ignoro, quare soleant praecedere commemorationem de usu et autoritate Scripturae V. Testamenti: sentiunt enim, ex nuda illa commemoratione, omnia sua argumenta, quae contra Scripturam N. Testamenti cumulant, labefactari et infringi. Et propter hanc causam paulo altius volui repetere hanc commemorationem, de prima origine Scripturae sacrae. Non enim in N. Testamento ab Apostolis primum ratio illa, ut doctrina coelestis literis commendetur, inventa et instituta est: sed rationem illam acceperunt a veteribus, et ea usi sunt propter easdem causas et in eundem usum, sicut Scriptura in prima sua origine tradita fuit. Et hoc diligenter observandum est.

Scriptura Novi Testamenti quo consilio instituta.

17. Ostendimus igitur: I. Quae sit prima Scripturae divinitus inspiratae, origo, et quem primum habeat autorem. II. Qua occasione, et propter quam causam instituta fuerit Scriptura sacra: quia scilicet per traditiones non conservabatur puritas doctrinae, sed illo titulo et praetextu, multa peregrina et falsa admiscebantur. III. Quem Deus voluerit usum esse Scripturae: ut scilicet esset norma et regula fidei, et judiciorum in controversiis et disputationibus de religione, sicut multis exemplis probavimus. IV. Ostendimus, quod divina inspiratione, ex Patriarcharum et Prophetarum doctrina, summaria capita electa fuerunt, quae conscriberentur: quae posteritati, a Deo judicata sunt necessaria esse, et sufficere. V. Monstravimus, quid tribuendum sit objectioni illi, contra perfectionem et sufficientiam Scripturae veteris Testamenti: quod scilicet frequentius, et multo pluribus verbis, viva voce tradita fuerit doctrina a Patriarchis et Prophetis, quam paucis et angustis libris comprehendi potuerit.

18. Haec capita recte considerata, pulcherrime illustrant disputationem de Scriptura Novi Testamenti. Quod enim Evangelistae et Apostoli doctrinam suam scriptis comprehendi curarunt, illud sumpserunt a prima Scripturae origine: et inde rectisssime potest judicari, quae sit ratio, causa et usus Scripturae Novi Testamenti, sicut mox ostendemus. Sed prius pauca quaedam annotanda sunt de origine traditionum, quae Scripturae, vel ut imperfectae assuuntur, vel ut ambiguae et obscurae opponuntur.

Evangelica scripta. Apostolica scripta.

[SECTIO III.]

DE SIMILITUDINE ET AFFINITATE TRADITIONUM PONTIFICIARUM, CUM PHARISAICIS ET THALMUDICIS.

1. De traditionibus Pontificiorum, suo loco dicemus. Sicut autem utile est, primam originem Scripturae sacrae considerare, unumquodque enim ex sua origine rectissime judicatur: ita et haec observatio multa monebit, quod disputatio de traditionibus non scriptis, vel assuendis, vel opponendis scripturae, non recens coepit, sed est ipsissima panoplia Judaicae perfidiae, contra gladium spiritus, quod est verbum Dei in Scriptura. Fuisse autem antiquissimis etiam temporibus certamina de Scriptura et traditionibus, non est dubium, cum posteri Cham et Japhet, religiones suas, extra et contra Scripturam, palliare et tueri conati fuerunt titulo et praetextu traditionum, quas a majoribus per manus accepisse jactitarunt. Sed de iis tantum, quae manifestae sunt, breviter dicemus.

2. Puritatem sanae doctrinae verbi Dei, apud Judaeos tempore Christi corruptam, adulteratam et depravatam fuisse, historia Evangelica manifeste ostendit. Quod si originem et causam illarum corruptelarum, cum quidem sacros libros Judaei haberent, legerent et interpretarentur, inquiramus, respondebit historia Evangelica, deberi illas falsis et vanis traditionibus. Quando enim Scriptura erat manifesta, ut de secundo et quarto praecepto, opponebant traditiones, ita ut verba Scripturae inflecterent ad traditiones, et ex illis sumerent interpretationem, hoc titulo et praetextu: Dictum est antiquis, sicut exempla extant, Matth. 5, 15 et 23. Habebant praeterea multas vanas traditiones, extra et praeter Scripturam: quarum observationem, fingebant ita necessariam, ut eam vel praeferrent, vel certe aequarent mandatis Dei scriptis. Marci 7. Luc. 11 et 18. Matth. 23 etc.

Doctrinae corruptelae apud Judaeos tempore Christi et earum causa.

Traditionum observatio.

3. Traditiones qua de causa susceptae a Judaeis.

Et hunc fuisse tunc fontem omnium corruptelarum in doctrina Pharisaica, filius Dei in multis locis ostendit. Unde autem arbitraris ortam illam persuasionem de traditionibus, nisi inde, quod judicatum est, non omnia, quae ad fidem et vitae pietatem necessaria sunt, in scriptura veteris Testamenti comprehensa esse? Et non est dubium, multa nec vana, nec falsa, ex sermonibus Patriarcharum et Prophetarum in memoria piorum, in vera antiquitate haesisse. Sed inde apud posteros, cum facta esset inclinatio puritatis doctrinae, orta demum est persuasio, quia Patriarchae et Prophetae plura fecissent et dixissent, quam quae scripta sunt: ideo praeter scripturam, illa etiam, quae titulo traditionum jactabantur, pari reverentia et pietatis affectu complectenda et veneranda esse, licet Scripturae non essent consentanea, vel etiam cum illa pugnarent. Et hoc bene consideretur, qua ratione Diabolus soleat insidiari puritati doctrinae (quando Scripturam in universum non potest abolere, sicut tentavit per Antiochum, 1. Maccab. 1) quod scilicet specioso praetextu fingit praeter Scripturam necessarias esse etiam traditiones sine scripto: et quidem ita, ut traditiones illae non ad Scripturam examinandae, sed econtra verba Scripturae inflectenda judicentur ad traditiones non scriptas: cum tamen Deus propter illam ipsam causam, Ecclesiae Scripturam in prima ejus origine, sicut supra ostensum est, commendarit, ut illa esset norma et regula, ne falsa, supposititia et vana, quocunque titulo et praetextu Ecclesiae obtruderentur. Sed hoc consilium et institutum Dei, Diabolus insidiose apud Judaeos invertit, specioso hoc praetextu: quod sine dubitatione illa, quae certum esset Patriarchas et Prophetas docuisse et fecisse, licet scripta non essent, digna tamen essent pari cum Scriptura autoritate. Et sub hoc praetextu, incerta et commentitia quaeque postea inimicus veritatis venditavit.

4. Unde autem cum de traditionibus extra et praeter Scripturam, Christo disputatio esset cum Pharisaeis, potuisset facile commemorare alia et plura Patriarcharum et Prophetarum vera dicta et facta, quam quae scripta sunt: et potuisset illius commemorationis fidem miraculis comprobare. Et sine dubio fecisset illud, si judicasset non omnia, quae necessaria sunt, et sufficiunt, Scripturis contineri. Cum enim duae essent quaestiones. I. An de doctrina Patriarcharum et Prophetarum, praeter ea, quae scripta sunt, aliquid aliud tanquam ex traditione vivae vocis profectum et acceptum, quod ex Scriptura probari non posset, nec cum ea consentaneum esset, admittendum esset, et recipiendum? II. An illae traditiones, quae a Pharisaeis hoc titulo praetendebantur, essent verae? Christus non tantum ipsas traditiones Pharisaeorum, ut falsas et vanas refutat et abjicit: sed simpliciter deducit ipsos ad scripturam, non substitutis aliis traditionibus, de doctrina veterum, tanquam praeter scripturam necessariis et amplectendis. Et 1. Petr. 1. Apostolus dicit: Non auro vel argento, sed precioso sanguine agni immaculati Christi, redempti estis a vana conversatione, quam ex patrum traditione acceperatis, sitis igitur sancti in omni conversatione, sicut scriptum est.

Traditiones Christus non allegavit.

Doctrinae corruptelae ex traditionibus natae.

Corruptelae igitur puritatis doctrinae apud Pharisaeos originem habuerunt ex traditionibus, quas ut necessarias, Scripturae partim assuebant, partim opponebant. Et Christus doctrinae Propheticae pristinam et genuinam puritatem ita restituit, quod abjectis et refutatis traditionibus ad ipsam Scripturam Ecclesiam deducit. Haec ex historia Evangelica sunt manifesta. Irenaeus lib. 4. c. 25 dicit, suo tempore extitisse legem Pharisaicam de traditionibus, ubi de scripta lege Dei quaedam auferant, quaedam addant, quaedam ut volunt interpretentur. Has traditiones vocat aquatas ex primo capite Esaiae, propterea quod puritati verbi Dei admisceatur fermentum traditionum. Et dicit ipsos fingere, illarum traditionum observationem ex ipsa lege necessariam esse.

Traditionum Pharisaicarum et Papisticarum similitudo.

Haec descriptio observetur, ostendet enim imaginem et similitudinem traditionum, quas Pontificii Ecclesiae obtrudunt. Nam et ipsi fingunt ex ipsa Scriptura Novi Testamenti, necessariam esse etiam traditionum non scriptarum observationem.

5. Sed Andradius cum suis excipiet, de non toleranda contumelia, quod ipsorum traditiones cum Pharisaicis et Judaicis comparantur. Dicent enim Pharisaeos et sequentes Rabinos finxisse et commentos esse suas traditiones: Pontificiorum vero traditiones ab ipsis Apostolis acceptas, certa et continua Episcoporum successione conservatas, et per manus traditas esse ad nostra usque tempora. Sed Judaei nullo modo concedent se suas traditiones sine certa autoritate ex figmentis hominum habere. Texunt enim longam et sine interruptione continuam successionis seriem, qua traditiones ab ipso Deo traditae, a Moyse acceptae, ad posteritatem bona fide propagatae, et per manus traditae narrantur. Et nisi Thalmud prius esset conscriptum, omnino cogitarem, Rabinos artificium illud a Pontificiis mutuo sumpsisse, et ad suas traditiones accommodasse. Tanta enim est similitudo, ut utriusque commenti de traditionibus et Thalmudistarum et Pontificiorum, unum et eundem esse architectum et artificem, qui scilicet bono semini interspergit et admiscet zizania, dubitari non possit.

Thalmudicarum traditionum origo et propagatio.

Ita autem commentum suum concinnant Thalmudici. Fingunt Mosen in monte Sinai accepisse a Deo, non tantum ea quae scripsit, verum etiam mysticam et arcanam expositionem legis: quam nec scripserit, nec scribi voluerit, sed viva tantum voce eam tradiderit, et ita posteritati per manus tradendam commendarit. Et utrumque esse verbum Dei, pari reverentia et pietatis affectu amplectendum et venerandum: cum quod Moyses scripsit, tum quod sine scripto, viva voce per traditiones conservandum et propagandum mandavit. Vide autem, quam splendidam contexant successionem, qua conservata sit traditio illa, ne de fide ejus dubitetur. Moyses, inquiunt, tradidit eam Heli sacerdoti, Heli Samueli Prophetae, Samuel Davidi regi, David Achiae Prophetae, Achias Eliae, Elias Elisaeo, Elisaeus Jojadae Pontifici, Jojadas Zachariae Prophetae, Zacharias Hoseae, Hoseas

Amos, qui eam tradidit Esaiae: Esaias Micheae, Micheas Joeli, Joel Nahum Prophetae, Nahum Habacuc, qui eam tradidit Sophoniae: Sophonias Jeremiae, Jeremias Baruch Scribae, Baruch Esdrae, Ab Esdra deinde ponunt continuam successionem maxime illustrium virorum usque ad Hillelem, Simeonem justum, Gamalielem, et alios, donec ex illa conservatione coepit in scripta redigi, unde tandem Thalmud confectum est. Haec prolixe descripta extant apud Petrum Galatinum.

6. Haec profecto longe alia species successionis est, quam quae a Papistis jactatur, de serie et numero Romanorum Pontificum, in quorum catalogo multi fuerunt monstra verius quam homines. Fingamus jam, nobis rem esse cum Judaeo aliquo, qui rectius sentiens, repudiatis Thalmudicis traditionibus, illa tantum velit recipere et credere, quae sacris Scripturis consentanea sunt, et ex illis probari possunt, et illi opponamus Pighii argumentum: unde tu Judaee nosti, vera illa esse quas in libris Moysis et Prophetarum scripta extant, qui autographa non vidisti? haec si videres, posses certi aliquid ex inspectione statuere. Unde igitur certus es, libros illos, non esse supposititios, nec esse adulteratos, sed complecti veram et sanam doctrinam verbi Dei, sicut divinitus patefacta est? Certe non aliunde hoc constabit, quam ex testificatione illorum, quorum supra facta est mentio, qui continua successionis serie libros illos conservarunt, et posteritati quasi per manus tradiderunt. Si igitur sacros codices, ex illorum traditione, seu testificatione recipis: qua fronte reliquas traditiones, quae per illos ipsos, certa successionis serie ad posteritatem propagatae feruntur, repudiabis? Aut si de Thalmudicis traditionibus dubitare incipies, vacillabit etiam et corruet ipsius Scripturae certitudo et autoritas, quam traditio et testificatio Synagogae tibi commendavit. Hic velim ex Andradio audire, quid judicet Judaeum, qui ex Thalmudicis traditionibus se extricare cuperet, ad hanc objectionem debere et posse respondere. Non enim arbitror, ipsum ita insanire, ut judicet, pari reverentia et pietatis affectu suscipiendos libros Biblicos et Thalmudicos. Agnoscat igitur, vel ex hac collatione, quale argumentum sit illud, quo ipse etiam pro traditionibus Pontificiis pugnans, serio triumphat. Si libros sacros ex traditione ecclesiae recipimus: ergo eodem modo etiam reliquas omnes traditiones debemus recipere. Sed hoc postea explicandum erit.

Romani Pontifices.

Traditionum stabilitio ex Andradio.

7. Nunc tantum ostendere volui, quanta sit cognatio et similitudo Thalmudistarum et Papistarum, quando de traditionibus non scriptis, extra et praeter scripturam disputant. Idem enim spiritus, qui Scripturae veteris Testamenti insidias struxit, sub velamine traditionum, etiam in Novo Testamento, ea quae ex Scriptura probari non possunt, sub titulo traditionum, Ecclesiae obtrudere conatur: et utrobique usque adeo simili utitur artificio, ut facile agnoscas eundem esse architectum. Quanta vero sit efficacia hujus erroris, manifestum est. Sola enim illa persuasio de traditionibus non scriptis, cum quidem tam plausibili specie successionis praestantissimorum in populo Dei virorum proponatur, accedente praescriptione et consuetudine longissimi temporis, captivam ducit et detinet miseram plebeculam Judaeorum in tristissima excaecatione: ut Rabbi Abraham Hispanus, de sententiis Rabinorum inquit: Nos decet verbis illorum subscribere, eo quod omnia eorum verba, sunt Cabalae verba. Et nos incedimus ac palpamus, sicut caeci in pariete, ut sustentemus nos ad illum. Ac licet videantur vobis, verba nostra esse vera ac recta, nihilominus tamen est nobis abjicienda veritas in terram, quoniam veritas cum illis est. Et Lyra Deut. 17 citat glossam Hebraicam, recipiendum esse, quicquid hoc modo proponatur, etiamsi dextrum dixerint esse sinistrum. Eosdem ergo laqueos ex funiculis commentitiarum traditionum contextos, quibus Judaeos irretivit, nobis etiam tendit idem autor.

Scripturae utriusque Testamenti struit Satan insidias per traditiones.

8. Et quare Judaeorum Rabini tam pertinaciter pugnent pro Thalmudicis traditionibus, circumstantia temporis, quando conscribi coepit Judaicum Thalmud si recte consideretur, ostendet. Cum enim subinde ex Judaeis multi, luce scripturarum convicti, ad Christianam religionem transirent: videntes Rabini, se id quod volebant obtinere non posse, si solis scripturarum armis pugnandum esset, alia sibi compararunt praesidia. Circa annum enim Domini 150. coepit conscribi Thalmud, complectens traditiones: cujus successum cum animadvertissent, postea in infinitum ferme auctum est. Et post illa tempora raro ex Judaeis aliquis (quia laqueis traditionum irretiti, et a Scriptura aversi erant) ad Christianam fidem conversus fuit. Diximus breviter de Scriptura veteris Testamenti: ut ostenderemus, quae fuerit prima origo, quae ratio, qui usus sacrae Scripturae. Adjecimus illam etiam observationem, quomodo Pharisaei, et postea Thalmudistae, Ecclesiam Judaeorum repleverint infandis erroribus et superstitionibus, ea ratione quod contenderunt, praeter Scripturam Moysis et Prophetarum, pari reverentia et pietatis affectu recipiendas esse etiam traditiones non scriptas, licet ex Scriptura probari non possent. Et Thalmudica quaedam commenta de traditionibus recitavimus, propter affinitatem quam habent cum Pontificiorum disputationibus, tacita enim illorum collatio loco manifestae refutationis esse potest. Jam digredimur ad Scripturam Novi Testamenti, et ad disputationes nostri temporis de traditionibus.

Traditionum Judaicarum occasio quae fuerit.

[SECTIO IV.]
DE SCRIPTURA NOVI TESTAMENTI.

1. Video me brevitatis metas, quae ad rationem examinis sufficere possent, in hoc loco de Scriptura transire, sed candidus Lector dabit mihi ultro veniam, si causam consideraverit. Longe alia nunc est ratio disputationum inter Pontificios, quam tempore Eccii, Emseri, et similium fuit. Illi enim Scripturae armis nobiscum congredi non detrectabant. Pighius vero

deprehendit, hoc institutum plus detrimenti quam commodi dedisse regno Pontificio. Aliam igitur ipse viam magis compendiariam monstravit, cui si insistant, nullo negotio, quidvis possent obtinere: ut scilicet conquisitis omnibus Rhetoricis artificiis declamitent, de angustiis, de imperfectione, insufficientia, ambiguitate et obscuritate Scripturae: et strenue pugnent pro necessitate, autoritate, perfectione, certitudine et claritate traditionum non scriptarum. Vidit enim in illis, quae ex Scriptura defendi non possunt (quae potissima regni Pontificii pars est) hac sola ratione victoriam, nec dubiam nec laboriosam fore. Et hoc consilium scriptores Pontificii, qui Pighium insecuti sunt, pro viribus omnes amplexi sunt: ut integris jam libris nihil ferme aliud agant, quam quod contra scripturam, pro traditionibus non scriptis disputant. Et in hoc etiam praesidio, Concilium Tridentinum omnes opes suas, ipsamque adeo salutem suam collocat. Necessitas igitur requirit, ut paulo pluribus de autoritate Scripturae, contra commentitias traditiones agamus. In reliquis postea breviores erimus, et intra metas examinis orationem continebimus.

Scripturae a Papistis data epitheta.

2. Quia vero de Scriptura N. T. potissimum controversia inter nos est, de illa jam dicemus. Et ex illis fundamentis, quae de prima origine sacrae scripturae in veteri Testamento supra annotavimus, plana est tota haec disputatio: propter quas scilicet causas, et quo consilio doctrina Novi Testamenti, scriptis sit comprehensa. Et ipsi adversarii hoc animadvertunt et sentiunt. Vide autem insidiosas ipsorum technas. Nodum enim illum quasi Gordium cum solvere non possint, semel praecidunt hac bipenni, in scriptura scilicet veteris Testamenti, omnia quae de Patriarcharum et Prophetarum doctrina, Deus posteritati necessaria esse judicavit et sufficere, comprehensa esse: sed doctrinae Novi Testamenti longe aliam esse rationem. Ejus enim proprietatem, ab ipso Deo ita esse constitutam, ut nec in tabulis, nec in chartis, nec calamo, nec atramento, vel quovis alio modo literis consignetur: sed viva tantum voce, animis auditorum commendetur, et ita sine scripto conservetur, et per manus tradatur. Et hunc volunt esse sensum ejus, quod Jeremiae 31 scriptum est: Dabo legem meam in corda eorum, et in intimo eorum scribam eam. Et quod Paulus dicit 2. Cor. 3: Epistola nostra estis vos, scripta a nobis non atramento, sed spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carneis.

Papistarum de scriptura Novi Testamenti judicium.

3. Quid igitur ad haec respondebimus? Dicemus id quod res est. Si Deus ita constituisset, et ordinasset, ut doctrina Christi et Apostolorum sine scripto, sola traditione vivae vocis propagaretur et conservaretur, reverenter vellemus hac ratione contenti esse, qua Deum in principio mundi, ultra bis mille annos usum, supra ostendimus. Ille enim solus optime novit, qua ratione saluti Ecclesiae commodissime prospiciatur. Sed haec est quaestio: An Deus de doctrina Christi et Apostolorum ita constituerit, ut non consignetur literis, sed sine scriptis viva tantum voce per manus tradatur. Pontificii quidem dicunt, Deum per Jeremiam et per Paulum hoc affirmare. Sed quia Pontificii fidem suam in multis suspectam reddiderunt Ecclesiae, nos ex mandato Christi, Joh. 5 et exemplo Berrhoensium, Act. 17 scrutabimur Scripturas, an haec ita se habeant, sicut Pontificii asseverant. Ecce autem statim vel palpabiliter deprehendimus, non esse verum, quod Pontificii de Jeremiae aut Pauli sententia fabulantur. Sunt enim aliquot libri ab ipsis Apostolis, de doctrina Novi Testamenti conscripti, quod sine dubio non fecissent, si illa esset Dei sententia, in dicto Jeremiae, quam Pontificii ipsi affingunt. Autor Epistolae ad Hebraeos, in media scriptione, dum doctrinam Novi Testamenti literis commendat, illam sententiam Jeremiae allegat. Et Paulus jam scripserat utramque Epistolam ad Thessalonicenses, et priorem ad Corinthios, cum dicit: non atramento, sed spiritu Dei, 2. Cor. 3 imo illud ipsum tunc, non viva voce tradebat, sed scribebat. Extra omnem igitur controversiam manifestissimum est, Apostolos sententiam Jerem. 31 et Paulum dictum suum 2. Cor. 3 non ita intellexisse, sicut Pontificii fingunt: doctrinam scilicet Christi, et Apostolorum, non ferre, ut scripto comprehendatur et tradatur.

An doctrina Christi et Apostolorum scripto debuerit comprehendi, an vero viva voce sit tradenda.

4. Dabitur autem nobis venia, si judicaverimus Apostolos rectius intellexisse Jeremiae et Pauli sententiam, quam Pontificios. Sed excipient, se non ita sentire, quasi simpliciter nihil omnino de doctrina Christi et Apostolorum debuisset literis mandari, aut scriptis comprehendi: sed quod quaedam sane debuerint, aut saltem potuerint scribi, non autem omnia quae necessaria sunt et sufficiunt: sed quod multa, et quidem praecipua, relinquenda fuerint traditionibus non scriptis. Audio, et scio quid Pontificii dicant: sed quaestio est, an illud quod dicunt, sit Jeremiae et Pauli sententia in locis allegatis. Inspicio autem Jeremiae sententiam, et non invenio quod dicat, legem N. T. scribendam esse partim in chartis, partim in cordibus, nec video quod Paulus dicat, de doctrina Christi et Apostolorum, quaedam atramento in tabulis vel chartis, quaedam Spiritu Dei in cordibus esse scribenda: sed loquuntur indefinite. Nec concedimus Pontificiis, ut extra et contra verba textus, arbitrariis suis interpretationibus Ecclesiam impune ludificentur.

5. Si quis igitur verba Jeremiae et Pauli, cum Pontificiis ad hanc quaestionem violenter velit detorquere: An doctrina Christi et Apostolorum, debeat aut possit scripto comprehendi: an vero sine scripto, traditione vivae vocis sit conservanda et propaganda? certum et manifestum est, illa expositione non posse reddi aliam quam hanc sententiam, quod doctrina Christi et Apostolorum, simpliciter sine aliquo omnino scripto, sola traditione nec scripta nec scribenda, sit proponenda, propaganda et conservanda. Et si quis ex illa doctrina literis aliquid conetur consignare, id fieri contra ejus naturam et proprietatem, imo fieri contra voluntatem et ordinationem Dei. Sed hanc expositionem et sententiam falsam esse, Apostoli

Papistica sententia de Novi Testamenti scriptura.

ipso facto monstrarunt. Scriptis enim doctrinam suam complexi sunt: idque sicut Irenaeus dicit ex voluntate Dei.

6. Ab hoc igitur praesidio Pontificii, luce veritatis clarissima dejecti sunt: nisi forsan cum ratione ipsis libeat insanire. Quam ineptam enim reddant collationem veteris et Novi Testamenti, de qua Jeremias et Paulus gravissime disputant, si opinionem suam pertinaciter tueri voluerint, lector attentius quaeso consideret. Si enim vetus Testamentum intelligunt de doctrina Patriarcharum et Prophetarum, usque ad Christum (quod improprie dici, Augustinus docet et ostendit, potius vetus instrumentum appellandum esse) certe doctrina per annos bis mille, quadringentos quinquaginta quatuor, sine scripto, per traditionem vivae vocis tradita et propagata fuit. Sunt autem a conscriptione legis usque ad ministeriem Christi, anni 1538. Populus igitur veteris Testamenti, doctrinam coelestem per annos 116. diutius habuit sine scripto, quam in scriptis. Christi vero et Apostolorum doctrina coepit scriptis comprehendi, cum ne per viginti quidem totos annos, sola voce sine scriptis tradita fuisset. Ut enim maxime concedamus, Matthaeum tunc primum scripsisse, cum Paulus jam Romae esset: certe Paulus jam tunc scripserat utramque ad Thessalonicenses priorem ad Timotheum, utramque ad Corinthios, et Epistolam ad Romanos. Vide jam Andradi, quomodo constet, quod contendis aequum fuisse, ut populus Dei sub veteri Testamento, doctrinam coelestem literis haberet comprehensam: Novi vero Testamenti plane diversam esse rationem. Quod si vetus Testamentum intelligant de doctrina legis quae in monte Sina promulgata fuit: certe praecepta Decalogi, et ante et post diluvium, voce divina proposita, et a Patriarchis tradita leguntur in Genesi. Et Paulus Romanorum 2 affirmat opus legis natura scriptum esse in omnium hominum cordibus etiam illorum qui legem scriptam non habent. Etiam consideretur, quae insania sit, Jeremiae tribuere illam sententiam, quasi discrimen Veteris et Novi Testamenti in eo potissimum consistat, quod doctrinam legis, scriptis comprehendi aequum fuit, doctrinam vero Evangelii, per traditiones sine scripto cordibus commendandam esse. Certum igitur et manifestum est, Jeremiae dictum nec habere nec admittere illam expositionem et sententiam, de qua Pontificii ita digladiantur, ut in illa omne suum praesidium contra Scripturam pro traditionibus non scriptis se collocare, non dissimulent. Et Augustinus, qui in libro de Spiritu et litera, locum illum Jeremiae et Pauli ex professo justa tractatione explicat, ne verbo quidem mentionem facit ejus somnii, quod Pontificii Ecclesiae obtrudere volunt, pro commentitiis suis traditionibus contra Scripturam stabiliendis.

Testamentum vetus. *Augustinus.*

Chrysost. Chrysostomus homilia 1 in Matthaeum accommodat quidem Jeremiae dictum ad hanc sententiam, quod paucis aliquot annis, Christi et Apostolorum doctrina sine scripto tradita fuit, de quo nulla inter nos controversia est: non autem id quod Pontificii faciunt, extruit inde, naturam et proprietatem Novi Testamenti non ferre, ut doctrina ejus literis consignetur, et scriptis comprehendatur: ut sicut Lindanus dicit naturam verbi Evangelici a scripto et literis plane abhorrere. Hic enim status est disputationis nostrae.

7. Adjiciam vero et hanc observationem, ex hac sola disputatione animadverti posse, quales interpretes Scripturae sint Pontificii. Jeremias et Paulus in illis dictis de re longe gravissima disputant, quam ex Augustini sententia breviter recitabo. Vetus Testamentum est doctrina mandatorum, extra hominum scripta: qua foris docemur, attestante conscientia nostra (est enim opus legis, scriptum in cordibus) quod et qualem obedientiam Deus a nobis requirat: et condemnat quidem hos qui huic normae non sunt conformes, sed virtutem praestandi ea quae requirit, non subministrat. Tam tristis enim est naturae per peccatum depravatio, ut quando Deus voluntatem suam patefacit, et per ministerium, seu voce seu scripto proponit, vetus tamen homo, qualis est sine spiritu regenerationis, etiam quando vires suas naturales exerit, et aliquid praestare contendit, non possit spiritualia quae verbo proponuntur, recte et vere intelligere, amplecti et servare: praecipue vero legem ita faciendo non facit. Hoc Augustinus vocat vetus Testamentum, ubi cor non renovatur: et ibi licet opus legis, quoad notitiam, scriptum sit in cordibus: dicitur tamen lex foris extra hominem scripta, non in corda, quando corda non renovantur ad veram interiorem obedientiam. Novum vero Testamentum est promissio gratiae propter filium Mediatorem: cum qua conjuncta est promissio et exhibitio Spiritus sancti, qui doctrinam foris in ministerio sine voce sine scripto sonantem, efficacia et operatione sua in corda scribat: hoc est, mentem illuminet, voluntatem et cor regeneret, ut possimus promissionem de Messia, vera fide ex corde amplecti. Qui vero credunt in nomine ejus, illis dat potestatem, ut fiant filii Dei, Joh. 1: Et hoc est, quod Jeremias dicit. Spiritum sanctum scribere doctrinam Evangelii in corda credentium, ut impleatur, quod dicit: Ego ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum: Deinde etiam doctrinam legis, Spiritus sanctus scribit in corda renatorum, ut secundum interiorem hominem cor delectetur lege Dei, Rom. 7, et ex animo incipiant obedire, Rom. 6. Hoc Augustinus in sua disputatione vocat Novum Testamentum: cujus vim et efficaciam, etiam in Patribus tempore veteris Testamenti fuisse, recte asserit.

Testamentum vetus. *Testamentum novum.*

8. Hanc gravissimam et utilissimam doctrinam Pontificii, in sententia Jeremiae non tantum praetereunt, sed obscurant et expungunt, substituta alia peregrina et falsa explicatione. Spiritus sanctus enim illud de quo Jeremias loquitur, operatur non enthusiastico modo, sine medio, sed per ministerium verbi Dei. Ne autem verbum illud, quod solum est Organon Spiritus adulteretur, vel incertum sit quodnam illud sit: Deus in veteri Testamento scriptis illud comprehendi mandavit. De Christi vero et Apostolo-

Verbum Dei.

rum doctrina, in Novo Testamento jam dicemus. Scriptura igitur verbi Evangelici non pugnat cum dicto Jeremiae.

9. Haec de Jeremiae sententia necessario dicenda fuerunt. Ejus enim peregrinam, contortam, et adulterinam expositionem magnifice amplificatam, semper in acie collocant adversarii, pugnaturi contra Scripturam Novi Testamenti, pro suis traditionibus. Ostendimus igitur, Jeremiae dictum nullo modo vel praebere, vel admittere illam sententiam, quam

10. Pontificii contra Scripturam fingunt. Et hoc praesidio destructo, jam in patenti campo, facilior erit cum adversariis congressus de Scripturis N. Testamenti. Et quod de Jeremiae sententia diximus, idem etiam ad Pauli dictum pertinet, 2. Cor. 3: Non enim negat doctrinam Evangelii esse, quam atramento, chartis in Epistola, et tunc et antea commendaverat: neque hoc dicit, quia Corinthios primum, sine suo aliquo scripto, sola vivae vocis traditione convertit, ideo illa quae nunc atramento scribebat, non esse organon Spiritus, per quod Evangelium scribatur in corda credentium: sed hoc agit, Corinthios qui corde jam credebant ad justitiam, et ore confitebantur ad salutem, quique nova creatura facti, lege Dei delectabantur, et ex animo obediebant: illos inquam dicit esse Epistolam Christi, non atramento exterius, sine interiori renovatione scriptam, quod ad vetus Testamentum, et ad literam occidentem pertinet: sed in ipso corde expressam, non viribus veteris

11. hominis, sed spiritu Dei vivi. Sed jam ad ipsam Scripturam Novi Testamenti progrediemur. Convenit autem de hoc inter nos, doctrinam Novi Testamenti (sicut usitate nunc loquimur) illam esse, quam Christus tempore carnis suae, in ministerio suo proprio ore promulgavit, quamque Apostoli, cum a Spiritu S. in omnem veritatem ducti essent, in omnem terram omni creaturae praedicaverunt.

Testamenti novi doctrina.

Constat et hoc, doctrinam illam primis aliquot annis, et a Christo, et postea ab Apostolis, sine scripto viva voce traditam et propagatam esse, postea

12. vero ab Apostolis scriptis esse comprehensam. Sed non patitur nos usque ad Scripta Apostolica progredi Andradius: sed facta tantum mentione primi temporis, cum sine scripto tradita est doctrina Evangelii, statim exclamat: Quae igitur est levissimorum, perditissimorumque quorundam hominum tanta impudentia et temeritas, qui hanc rationem tradendi, propagandi et conservandi Evangelium (per traditiones scilicet absque scripto) qua Christi Ecclesia nata, educata, longe lateque propagata, denique conservata fuit, inanem ac levem existimat, illa enim extra omnem controversiam, omnium est optima, certissima et tutissima ratio tradendi, propagandi, et conservandi doctrinam Evangelii: quam ipse filius Dei, qui est patris sapientia iniit: quam Spiritus sanctus, cum Apostolos in omnem veritatem duceret, usurpavit. Et Andradius subducto calculo, ostendit Ecclesiam viginti annis aut plus, scripto Evangelio caruisse. Non enim probat Theophylacti rationem, quod Matthaeus anno post ascensionem Christi octavo scripserit: sed amplectitur Irenaei annotationem, quod Matthaeus tunc primum scripserit, cum Paulus jam Romae esset: et ita ante conscriptum Matthaei Evangelium, supputat annos ab ascensione Christi unum et viginti, et menses undecim. Aut si recipiatur illorum sententia, qui Claudii imperio tribuunt menses novem supra annos tredecim, exurgent anni duo et viginti, et menses septem. Non igitur octo tantum annis, juxta Theophylacti supputationem, sed tam multis inquit Andradius annis et mensibus, scripto Evangelio Ecclesia Christi caruit. Non autem consideravit, prae strepitu calculorum in supputatione, ut maxime Irenaei annotatio, quam non improbo, recipiatur: quod tamen Paulus priusquam Romam vinctus duceretur, scripserit ad minimum 6. Epistolas: duas ad Thessalonicenses, unam ad Timotheum, duas ad Corinthios, et unam ad Romanos. Juxta Irenaei igitur annotationem, tot jam Epistolis Pauli conscripta fuerat doctrina Evangelii, ante Matthaei descriptionem.

Matt. Evangelium quando scriptum.

Theophy.

Paulus ante captivitatem quas scripseri.

13. Nec difficile mihi esset, ex actis Apostolicis ostendere, circa quotum post ascensionem Christi annum, Paulus primum coepisset scribere ad Thessalonicenses: et ita de calculo Andradii, annorum 22 et mensium 7, quo tempore constituit primum coepisse doctrinam Evangelii literis mandari, aliquid detraheretur. Sed non pugnabimus de numero annorum et mensium, de quo inter veteres etiam scriptores non satis convenit: imo calculo Andradii (quod ipsi in mentem tunc non venit) liberaliter addamus annos etiam ministerii Christi, ut calculum annorum augere possit, additione trium annorum, et aliquot mensium. Fac igitur ita esse, sicut Andradius contendit 20 annis aut plus, scripto Evangelio Ecclesiam caruisse. Quid inde efficiet? Certe in veteri Testamento, Ecclesia Dei, ab initio mundi per annos 2454. Scriptura divinitus inspirata caruit. Aut si placeret numerum strepitu plurium calculorum augere, diceremus juxta LXX, per annos

14. 3692, primam Ecclesiam caruisse Scriptura. Si hic Thalmudista aut Cabalista aliquis, post traditam Scripturam veteris Testamenti, pro suis traditionibus Andradii grandiloquentia ita insurgeret: Quae igitur est levissimorum, perditissimorumque hominum insolentia et temeritas, quae hanc tradendi verbi Dei rationem, qua prima Ecclesia in mundo nata, educata, et per annos bis mille quadringentos et quinquaginta quatuor propagata et conservata fuit, jam non vult amplius admittere? ut scilicet praeter Scripturam, Cabala etiam pari reverentia et pietatis affectu suscipiatur.

Haec certe Cabalistae si non ipsi, saltem per conductitium aliquem Rhetorem, multo splendidius possent amplificare, quam Andradius supputationem suam de viginti annis. Sed dicat nobis Andradius, quid ad hanc objectionem pro Scriptura veteris Testamenti, contra Thalmudistarum Cabalam respondendum judicet: et idem sibi etiam respon-

sum habeat. Quod enim exceptionem fingit ex sententia Jerem. 31, jam ostendimus vanum et falsum esse. Verba igitur sunt, aut potius juxta Proverbium, fumi sunt, quos Andradius grandiloquentia sua, de viginti illis annis venditat. Neque enim sequitur: Ecclesia Novi Testamenti, viginti annis caruit Evangelio scripto: ergo optimum fuisset, ut perpetuo illo careret: ergo scelerate fecerunt Apostoli, qui aliam rationem propagandi et conservandi doctrinam Evangelii, per Scripta scilicet, instituerunt, quam ipse Filius Dei, qui est sapientia patris, in ministerio suo iniit: usus scilicet sine scripto, sola traditione vivae vocis. Si negaverit Andradius, haec esse suae mentis: qua igitur ratione putant, hanc consequentiam valere: Per viginti annos Apostoli, sine scripto, sola traditione vivae vocis, doctrinam Evangelii propagarunt et conservarunt: ergo nunc etiam, postquam scriptis comprehensa est doctrina Evangelii prior illa ratio servanda est: et quidem ita, ut scriptis opponantur traditiones. Apostoli igitur doctrinam Evangelii, a Christo acceptam, et a Spiritu sancto illustratam, primis aliquot non multis annis, sine scripto, sola traditione vivae vocis propagarunt: mox vero per Dei voluntatem, sicut Irenaeus loquitur, coeperunt literis consignare, et scriptis comprehendere non contrariam, non diversam, non aliam, sed illam ipsam doctrinam, quam voce praedicarunt.

15. Evangelio scripto an carere possit Ecclesia.

Argumentatio Papistar.

16. Evangelium quare non mox primo anno scriptum.

Quod si quaeratur, quare non statim in primo anno coeperint scribere: possemus respondere id, quod supra diximus de annis ab initio mundi 2454. Sed hoc loco ratio manifestior est. Doctrina enim Evangelii, antequam conscriberetur, erat prius contra Judaeorum et Gentium calumnias et contradictiones, praedicatione Apostolorum, signis et prodigiis per totum terrarum orbem confirmanda, et assensione populorum credentium in omnibus terris comprobanda: ut certi essemus, ea quae scripta sunt, non esse dubia, incerta, aut parum firma, sed sicut Lucas inquit, πεπληροφορημένα, hoc est, a Deo per Apostolos confirmata, et a primis fidelibus per totum mundum, ut certissimae fidei comprobata. Ita non tantum nihil detrahitur Scripturae, sed dignitas et autoritas ejus magis illustratur inde, quod non statim primis annis Apostolicae praedicationis, literis consignata est.

[Luc. 1, 1.]

17. Evangelium ex quibus causis descriptum.

Status vero totius disputationis in eo jam consistit, ut monstretur, quibus de causis, quo consilio, quo proposito et instituto, Evangelistae et Apostoli doctrinam Evangelii literis consignare, seu scriptis mandare et comprehendere voluerint: quem voluerint illorum scriptorum usum esse in Ecclesia: quo loco primitiva Ecclesia scripta illa habuerit: quid, et quantum illis tribuerit. Ad hunc disputationis statum, mox posito titulo, De Scriptura Novi Testamenti, progrediendum fuerat: sed prius reprimendi fuerunt clamores Pontificiorum de loco Jeremiae, et de primis annis Apostolicae praedicationis: quorum strepitu lectorem conantur obruere et obtundere, ut ita a vero statu disputationis illum avocent.

18. Collocabimus autem quasi in acie, pulcherrimam Irenaei sententiam, quae extat in praefatione, et lib. 1, cap. 3, ubi dicit: Sola vera ac vivifica fides illa est, quam ab Apostolis Ecclesia percepit et distribuit filiis suis. Etenim Dominus omnium dedit Apostolis suis potestatem Evangelii, per quos et veritatem, hoc est, Dei filii doctrinam cognovimus, quibus et dixit Dominus: Qui vos audit, me audit: et qui vos contemnit, me contemnit, et eum qui misit me. Non enim per alios dispositionem salutis cognovimus, quam per eos, per quos Evangelium pervenit ad nos. QUOD QUIDEM TUNC PRAECONIAVERUNT, POSTEA VERO PER DEI VOLUNTATEM, IN SCRIPTURIS NOBIS TRADIDERUNT FUNDAMENTUM ET COLUMNAM FIDEI NOSTRAE FUTURUM.

Evangelium praedicatum et scriptum.

19. Haec Irenaei sententia in genere loquitur, de tota Scriptura Novi Testamenti: cujus autoritatem, perfectionem, et (ut nunc loquimur) sufficientiam, firmissima demonstratione ostendit. Illa enim extra omnem controversiam, sola est vera et vivifica fides, quam primitiva Ecclesia ab Apostolis accepit, et filiis suis distribuit. Sed illa fides concepta initio praedicatione Apostolorum, quam ipsi ex doctrina filii Dei acceperant. Hanc vero doctrinam Christi et Apostolorum, ex qua vera primitivae Ecclesiae fides accepta fuit, Apostoli primum sine scripto viva voce tradiderunt, postea vero non humano aliquo consilio, sed per Dei voluntatem in Scripturis tradiderunt. Quidnam? Illam ipsam doctrinam, quam a Filio Dei acceptam, viva voce praedicaverant, ex qua solam veram et vivificam fidem, primitiva Ecclesia, ab Apostolis acceperat, et filiis suis distribuerat. Quibus vero Apostoli Evangelium tradiderunt in Scripturis? Num ut particulares illae tantum Ecclesiae, quibus inscriptae sunt Apostolorum Epistolae, pro praesenti tantum necessitate scriptis illis Apostolorum uterentur? Ita quidem Pighius fingere videtur, sed Irenaeus dicit: Nobis Apostoli id, quod praedicaverant in Scripturis tradiderunt. Quo vero consilio? quem illius suae Scripturae usum Apostoli in Ecclesia esse voluerunt? Respondet Irenaeus: Ut id quod in scripturis nobis tradiderunt, in futurum esset fundamentum, et columna fidei nostrae: illius scilicet, quam ab Apostolis Ecclesia percepit, et distribuit filiis suis. Fundamentum igitur et columnam solius verae et vivificae fidei, primitivae Ecclesiae ab Apostolis acceptae, habemus nos in scripturis, quas Apostoli per Dei voluntatem nobis tradiderunt. Fundamentum quidem fidei, quia inde discitur, agnoscitur, extruitur, et concipitur. Columna vero, quia fide probatur, confirmatur, et contra omnes corruptelas propugnatur, et conservatur illa fides, quae sola, vera, et vivifica est. Fides igitur, quae aliunde, quam ex scripturis ab Apostolis traditis extruitur, concipitur, probatur et confirmatur, non est vera, vivifica, Apostolica, et primitivae Ecclesiae fides. Haec in Irenaei demonstratione manifestissime et firmissime cohaerent. Et postea dicit illos esse haereticos, qui scripturis Apostolicis non assentiuntur, et notas haere-

ticorum his verbis describit cap. 2. Cum ex scripturis arguuntur, in accusationem convertuntur ipsarum Scripturarum, quasi non recte habeant, neque sint ex autoritate, et quia varie sint dictae, et quia non possit ex his veritas inveniri ab his, qui nesciant traditionem: non enim per literas traditam illam, sed per vivam vocem, etc. Mirum ni vel parumper erubescant, Pighius, Lindanus, Andradius, et similes, recognoscentes suas voces in hac descriptione. Ostendit igitur Irenaeus in illa sententia, quo consilio Apostoli doctrinam suam in Scripturis nobis tradiderint, et quem Scripturae ejus usum in Ecclesia esse voluerint, ut scilicet esset fundamentum et columna fidei nostrae, qui vivam Apostolorum vocem non audivimus. Et addit, illos esse haereticos, qui Scripturas illas vel abjiciunt, vel in accusationem earum convertuntur, quod varie sint dictae, et quod veritas ex his non possit inveniri, nisi praeter illas scripturas adjungantur traditiones, quae sine scripto et literis, per vivam vocem ab Apostolis traditae tractantur.

20. Haec prolixius aliquanto de Irenaei sententia annotare volui. Loquitur enim in genere de tota Scriptura Novi Testamenti, et complectitur firmissima demonstratione, illa omnia, quae ad hanc controversiam de Scripturae autoritate pertinent. Quae vero sit Irenaei de traditionibus sententia, in sequenti loco explicabimus. Lectorem autem oro, ut ad illam Irenaei sententiam conferat quod Andradius dicit: nam breve compendium doctrinae Apostolicae literis traditum esse, ut pars maxima tanquam magni pretii thesaurus traditionibus non scriptis relicta fuerit, item quod Concilium Tridentinum constituit, in controversiis horum temporum veritatem non posse ex solis scripturis inveniri, nisi pari reverentia, et pietatis affectu suscipiantur illa etiam, quae tum ad fidem, tum ad mores pertinentia extra et praeter Scripturam, tanquam ex traditionibus non scriptis venditantur. Sed ut veritas manifestior evadat, ordine de singulis scriptis Novi Testamenti inquiramus: quibus de causis, et quo consilio literis consignata sint, et quem Scripturae illius usum, tum scriptores ipsi, tum primitiva Ecclesia voluerint esse.

21. Non autem de momentis, sive annorum sive mensium, quibus unumquodque scriptorum in N. T. editum sit, scrupulosius disputabimus. (Veterum enim annotationes inter se non satis conveniunt) sed ea quae certa sunt, ἐν πλάτει sumemus.

22. Et id quod Andradius de Matthaeo contendit, non gravatim recipio, scripsisse scilicet illum, cum Paulus jam Romae esset. Aequum enim est, ut antiquissimorum potius, Irenaei, et Eusebii in historia Ecclesiastica, quam recentium, vel Theophylacti de octo, vel Nicephori de 15. annis, sententiam sequamur. Et hanc supputationem ideo libentius recipio: deducet enim nos ad primam et illustrem originem scripturae Novi Testamenti. Si enim Matthaeus tunc primum scripsit, cum Paulus Romae evangelizaret, sicut Irenaeus loquitur, erit quidem primus inter Evangelistas, juxta omnium antiquorum sententiam, sed non erit primus inter eos qui doctrinam Apostolicam literis coeperunt commendare, Paulus enim priusquam Romam vinctus duceretur, aliquot jam Epistolas conscriptas ediderat, id quod ex historia Actorum manifeste colligitur sicut supra ostendimus. Quaero autem fueritne aliquid ab Apostolis conscriptum, priusquam Paulus primas suas epistolas ediderit? Et invenio Act. 15: Apostolos et Seniores in primo et celeberrimo concilio Apostolico, re diligenter deliberata, et communibus suffragiis scripsisse epistolam ad Ecclesias ex gentibus collectas. Nec reperio ante illam Epistolam, aliquid ab Apostolis literis mandatum fuisse, si Andradii supputationem de Evangelistis sequamur. Haec igitur erit prima origo, hoc primum principium Scripturae divinitus inspiratae in Novo Testamento, quod ita esse, Andradius juxta suam de Matthaeo supputationem, negare non poterit. Sicut igitur Scripturae sacrae in veteri Testamento originem valde illustrem invenimus, cum scilicet Deus ipse primus, verba Decalogi suis digitis in tabulas exaravit, ita Andradius praebuit mihi occasionem sua supputatione, ad investigandam magnificam et illustrem primam originem scripturae in Novo Testamento, quod scilicet initium literis consignandi doctrinam Apostolicam factum fuerit, non ab uno aliquo ex Apostolis, privato quodam consilio, sed cum Apostoli omnes, et etiam presbyteri Ecclesiae Hierosolymitanae, in primo et celeberrimo concilio Apostolico congregati essent, communibus suffragiis, et re diligenter deliberata, conscripta et edita est Epistola, complectens sententiam Apostolorum, de qua tunc motae erant controversiae. Et hoc esse primum scriptum, ab Apostolis in Novo Testamento editum, Andradius, si sibi constare voluerit, negare non poterit. Neque enim certis testimoniis docere poterit, ante concilium illud Apostolorum quicquam de Scriptura, divinitus inspirata, in Novo Testamento conscriptum fuisse. Theophylacti enim supputationem non recipit, et meo quidem judicio, merito. Nec arbitror ipsum Apocrypham Epistolam, quae sub Christi Servatoris nomine, ad Abgarum Toparchen Edessenum, apud Eusebium extat, in numero Scripturae Canonicae collocare.

Matthaeus quando scripserit.

Apostoli primi scribunt epistolam ex concilio.

Scripturae Novi Testamenti a quibus et quando inchoatae.

23. Erit igitur haec, quam ostendimus, prima origo Scripturae divinitus inspiratae in Novo Testamento cujus hoc erit emblema: Visum est Spiritui sancto, et nobis. Et sicut primum traditione vivae vocis, Lex exivit ex Zion, et verbum ex Jerusalem, ita etiam prima Scriptura Novi Testamenti exivit ex Zion, et principium coepit in Jerusalem: quod ipsum ad dignitatem et autoritatem Scripturae non parum facit.

24. Et haec ipsa prima origo, si recte consideretur, ostendit id, de quo disputamus, propter quas scilicet causas, qua occasione, quo consilio, et in quem Ecclesiae usum doctrina Apostolica literis coeperit consignari. Ipsa enim prima Apostolica epistola his verbis utitur: Quidam ex nobis exeuntes turbarunt vos

Scripturae Novi Testamenti occasio et causa.

sermonibus, docentes circumcisionem et observationem legis, quibus id non mandavimus, etc. Quia igitur sub praetextu, et titulo traditionum Apostolicarum sparsis adulterinis et supposititiis dogmatibus, Ecclesiae turbabantur, visum est Apostolis et presbyteris cum tota Ecclesia, verum de illa controversia Apostolorum sententiam scripto comprehendere. Et haec fuit occasio primi Apostolici scripti. Finis vero et usus hic fuit, ut ex scripto Ecclesiae certo constaret de vera et genuina Apostolorum sententia, ne quis sicut antea factum fuerat, adulterinam et supposititiam sententiam hoc titulo quasi ab Apostolis traditam et acceptam, Ecclesiis obtrudere posset. Experientia igitur in ipsis primis Apostolicae praedicationis annis ostendit, in tantis diaboli insidiis, mundi malitia, et ingenii humani petulantia, puritatem doctrinae Apostolicae per traditiones non fideliter conservari, sed sub praetextu traditionum Apostolicarum, doctrinam adulterari, cum Apostoli ipsi, Ecclesia per varias terras sparsa, non possent ubique viva voce praesentes esse. Et propter hanc causam, in prima Apostolorum Synodo, coepta est scriptio doctrinae Apostolicae.

Scripturae Novi Testamenti finis et usus.

25. Est et hoc in prima Apostolica epistola notandum, quod scribunt se misisse Judam et Silam, ut illa ipsa et eadem annunciarent, quae ipsi Epistola sua complexi erant. Quare autem non jusserunt potius Ecclesias contentas esse traditione vivae vocis, per Judam et Silam sine scripto? nisi quod propter periculum commentitiarum traditionum, rationem hanc certitudinis judicarunt Ecclesiae utilem et necessariam esse, ut Judas et Silas, qui ab Apostolis mandata acceperant ad Ecclesiam perferenda, et scripto ostendere et probare possent, non incerta, adulterina, vel falsa, sed genuina et vera esse quae afferrent et traderent. Et Lucas mox subjicit, ipsos multis verbis et longa oratione hoc fecisse, et tamen illa, quae longe pluribus explicarunt, non fuerunt contraria, non diversa, imo non alia praeter illa, quae scripta fuerant, sed τὰ ἀυτά, sicut Apostolorum epistola inquit: non quod illas literas et syllabas tantum ingeminarunt, sed sententia fuit una et eadem pluribus quidem verbis, et prolixius a Juda et Sila explicata. In summa autem et brevi compendio, quantum sufficiebat et necessarium erat, in Apostolorum scripto comprehensa.

26. Et haec ipsa observatio de prima origine scripturae in Novo Testamento ostendit fontes explicationum, quando Pontificii objiciunt, Apostolos frequentius et pluribus docuisse, quam quae paucis illis Scripturae paginis potuerint omnia comprehendi.

27. Sed de reliquis etiam scriptis Novi Testamenti inquirendum est, propter quas causas, quo consilio, et in quem usum conscripta et edita sint, hoc enim supra diximus statum esse hujus disputationis. Et si ordinem temporis sequi liberet, prius de Epistolis quibusdam Pauli dicendum esset, sed ordinis gratia primum de Evangelistarum scriptis, postea de Apostolorum epistolis dicemus.

[ARTICULUS I.]
DE SCRIPTIS EVANGELISTARUM.

1. Illud igitur probandum est, Evangelistas propter hanc causam, hoc consilio, et in hunc usum, historias suas conscripsisse, ut literis ad posteritatem commendata extarent, quae Apostoli de dictis et factis Domini, Ecclesiam ad posteritatem scire, nccessarium judicarunt.

2. Omnium autem consensu Matthaeus, primus inter quatuor Evangelistas, historiam suam conscripsit. De occasione autem et consilio scribendi, Eusebius hoc annotavit lib. 3. c. 24: Matthaeus cum primum Ebraeis praedicasset, et jam ad alios quoque transiturus erat, Evangelium suum patrio sermone literis tradidit, et quod subtracta sua praesentia desiderare possent illi, a quibus discedebat, per literas adimplevit. Nicephorus lib. 2. cap. 45, hanc sententiam ita expressit: Discedens absentiam suam scripto praesenti compensavit.

Matthaei Evangelium quo consilio et occasione scriptum.

Thomas citat hanc Hieronymi descriptionem: Matthaeus in Judaea Evangelium edidit, ob eorum maxime causam, qui Hierosolymis ex Judaeis crediderant. Cum enim primum praedicasset Evangelium viva voce, volens transire ad gentes, primus Evangelium conscripsit, quod fratribus a quibus ibat, in memoria dereliquit. Sicut enim necesse fuit ad confirmationem fidei, Evangelium praedicari, sic et contra haereticos scribi.

Chrysostomus homilia prima in Matthaeum ita inquit: Matthaeus scripsit, accedentibus his qui ex Judaeis Christo crediderant, et rogantibus, ut quae verbis docuisset, haec eis in literis servanda dimitteret.

Autor operis imperfecti in Matthaeum, quod sub Chrysostomi nomine extat, occasionem scribendi ita recitat. Cum facta esset gravis persecutio in Palaestina, ut periclitarentur dispergi omnes, ne carentes doctoribus, doctrina etiam carerent, petierunt Matthaeum, ut omnium verborum et operum Christi conscriberet eis historiam, ut ubicunque essent futuri, totius secum haberent fidei statum.

Thomas illam sententiam ita recitat: Petierunt Matthaeum, ut dispergendis, totius fidei, quam viva voce tradiderat summam, scripto complecteretur, etc. Et haec narratio de persecutione non male congruit ad tempus scriptionis jucta Irenaeum. Circa 20. enim ab ascensione Christi annum, Judaeam miserabiliter afflictam fuisse a magis et latronibus autor est Josephus. Accessit captivitas Pauli, quae videbatur omnibus Christianis periculum minari.

3. Causae igitur, propter quas Matthaeus Evangelium suum conscripsit, hae sunt. Primo, Ut quod propter discessum, praesens viva voce, docendo et confirmando praestare non poterat, id absens scripto, seu per litteras praestaret. Secundo, quia memoria fragilis et labilis est: ut quae docuerat ea literis servanda dimitteret. Tertio, ut totius fidei statum, et summam scripto comprehensam haberent, qui viva Apostolorum voce uti non possent. Quarto, propter haereticos necesse fuit doctrinam Evangelii scribi, ne

Ecclesiae falsa, supposititia, et adulterina, sub nomine Evangelii obtruderentur. Et Irenaeus scriptionem Matthaei, primum exemplum ponit ejus, quod dixerat: Apostoli quod praeconiaverunt per Dei voluntatem, postea in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum et columnam fidei nostrae futurum.

4. Lindanus levi pede haec transit, fingens tantum μνημόσυνον fuisse, sicut de amicorum munusculis dicitur:

Esse sui dederat monumentum et pignus amoris.

Sed ea quae manifesta sunt, non patiuntur se tam facile eludi.

5. *Evangelii secundum Matthaeum usus.* Notandum est et hoc, quem ipsi Apostoli, et viri Apostolici judicaverunt usum esse Evangelii a Matthaeo conscripti.

Hieronymus scribit, Pantaenum cum a Demetrio Episcopo Alexandrino missus esset in Indiam, reperisse Bartholomaeum ibi praedicasse adventum Christi, juxta Matthaei Evangelium, quod etiam Hebraice scriptum, inde secum attulerit Alexandriam.

Nicephorus lib. 4. cap. 32. historiam illam ita recitat: Apud quosdam fideles in India Matthaei Evangelium inventum esse Hebraico sermone, a Bartholomaeo expositum, quod in multa tempora formas literarum ejus, qui id primum scripsit, illaesas conservavit.

Idem etiam lib. 17. cap. 36. refert in Barnabae tumulo Evangelium Matthaei repertum fuisse, ipsius Barnabae manibus scriptum. Ipsi igitur et Apostoli, et viri Apostolici, reverenter de Evangelio Matthaei senserunt, et quis debeat ejus usus esse in Ecclesia, suo exemplo ostenderunt.

6. Marcum plerique omnes secundo loco, post Matthaeum scripsisse consentiunt. Clemens vero Alexandrinus, Lucam praeponit Marco: Irenaeus etiam Marcum post mortem Petri et Pauli scripsisse refert. Sed de ordine et tempore non disputabimus. Illud vero utilius quaeritur, qua occasione, et quo consilio scripserit, quaeque sit scripti ipsius autoritas.

Eusebius ex Clemente hanc historiam recitat lib. 1. cap. 15. quam Nicephorus repetit lib. 2. cap. 15. Cum Evangelium in Occidentem venisset, tantus pietatis splendor mentibus illorum, qui Petrum audierant, illuxit, ut non possent contenti esse, non scripta divinae praedicationis doctrina, aut in iis, quae sine scripto, de divino verbo didicissent permanere: sed Marcum magna animorum contentione obtestati sunt, ut commentarios ejus doctrinae, quam verbo sine scripto traditam accepissent, literis comprehensos ipsis relinqueret. Ajunt autem, Apostolum Petrum, cum ex instinctu Spiritus sancti hoc cognovisset, delectatum esse virorum illorum voluntate, et scriptum hoc judicio suo comprobasse et confirmasse, utque in Ecclesiis legeretur, constituisse.

Evangelii a Marco conscripti occasio.

Nicephorus. Nicephorus lib. 2. cap. 45. dicit, Petrum dictasse Marco Evangelium, atque ut id in Ecclesiis deinceps legeretur sanxisse.

Eusebius. Eusebius lib. 3. c. 39. et Nicephorus lib. 3. c. 20. ex Papia referunt, Marcum ordinis quidem negligentiorem fuisse, hoc vero unicum sibi in scribendo proposuisse, ne quid eorum quae audierat omitteret, aut qua in re, quod falsum esset traderet.

Irenaeus. Irenaeus lib. 3. cap. 1. Marcus discipulus et interpres Petri, ea quae annunciata erant, nobis tradidit.

Ruffinus de Evangelio Marci. Pighius delectatur Ruffini verbis, qui Evangelium Marci vocat religiosum furtum: ut scilicet eo facilius Scripturae autoritatem possit extenuare. Sed quo consilio in literas relatum sit Marci Evangelium, et quam ejus autoritatem Petrus in Ecclesiis esse voluerit, ex illis quae annotata sunt, lector intelligit. Et videbit, quam frivola et peregrina Pontificii ad haec clarissima testimonia respondeant.

7. *Lucae Evangelium.* De Luca, quo is consilio historiam suam conscripserit, non opus est aliorum testimonia conquirere. Ipse enim in prooemio diserte explicat, qua occasione, et propter quam causam scriptionem suam instituerit: quia scilicet multi tentabant, nec satis diligenter nec certo, nec fideliter contexere narrationem, de iis quae Jesus coepit facere et docere. Potest autem ἀνατάξασθαι, et ad traditiones et ad scriptionem referri: utroque enim modo, tunc fuit adulterata et depravata doctrina Evangelii. Et ex antithesi observetur, unde potissimum factum fuerit. Lucas enim ea, quae scribit, vocat πεπληροφορημένα, certissimae fidei, quae diligenter et certo assecutus sit. Inde ergo corruptelae oriri coeperunt tempore Apostolorum, quod vel falsa, vel supposititia, vel non satis comperta, pro certis et veris tradebantur vel voce, vel scripto, ab illis, qui πληροφορίαν doctrinae Evangelicae non satis certo assecuti fuerant.

8. Quale vero remedium huic periculo adulterationis doctrinae, tempore Apostolorum oppositum fuit? Num existimarunt, traditionibus vivae vocis, animis credentium receptis, et cordibus inscriptis, posse certo et tuto ad posteritatem, contra corruptelarum discrimina, puritatem doctrinae conservari?

Certe Theophilus erat κατηχηθεὶς, hoc est, doctrinam Evangelii viva voce, ex veris Apostolorum traditionibus acceperat, sed propter ejus doctrinae ἀσφάλειαν Lucas dicit, se Evangelium suum conscripsisse. Pulcherrime autem hoc vocabulo descripsit, certam et firmam custodiam et conservationem puritatis doctrinae, contra quaevis pericula et insidias corruptelarum.

Verbum enim ἀσφαλίζειν ita usurpatur, quando accurata custodia aliquid ita asservatur, ut caveatur, ne vel elabatur, vel amittatur. Ita Act. 16 custodia captivorum, hoc vocabulo describitur. Et Matthaei cap. 27. Judaei petunt sepulchrum Christi ἀσφαλίζεσθαι. Usurpatur etiam vocabulum illud, quando contra ingruentem vim aliquid ita munitur et firmatur, ut tutum et illaesum retineri et conservari possit, ut cum oppida munitionibus et praesidiis firmantur: cum caput galea munitur: cum fores pessulo firmantur: qualia exempla multa extant apud autores.

Propter talem igitur puritatis doctrinae ἀσφάλειαν, contra corruptelarum incursiones, dicit se Lucas Evangelium suum conscripsisse. Et eodem vocabulo Pau-

lus etiam de suis scriptis utitur, Philipp. 3. sicut postea annotabimus.

Theophylactus duobus modis vocabulum illud explicat. I. Prius te sine scriptis institui, nunc scriptum tibi trado Evangelium, atque ita mentem tuam munio, ut ne obliviscatur eorum, quae sine scriptis tradita sunt. II. Solemus saepe, quando quis nobis sine scripto loquitur, suspicari ne quid forte mendacii admixtum sit: quando autem etiam scribit quae loquitur, tunc credimus, quod non scripsisset, nisi vera se dicere confideret. Ita Lucas inquit: Scripsi tibi Evangelium, ut ea de quibus sine scripto eruditus es, in majori securitate conserves, majoremque mihi fidem habeas, qui adeo de his, quae sine scripto docui, confidam, ut etiam scripturis prodere non formidarim. Haec Theophylactus.

9. Certum igitur et manifestum est, qua occasione, propter quam causam, quo consilio, et in quem finem Lucas Evangelium suum conscripserit. Eusebius lib. 3. cap. 24. de Luca inquit: Necessario nos a dubia aliorum opinione liberans, dum certam ipse narrationem per Evangelium suum tradit. Quid vero Lectori expectandum sit ex illo scripto, ipse etiam explicat. Dicit enim, se ea descripsisse, quae de dictis et gestis Salvatoris inter Christianos, tunc fuerint πεπληροφορημένα, hoc est nota, certa et indubitata, et de quibus soliti fuerant catechisari. Et illa ita se descripsisse ait, sicut Ecclesiae tradiderunt ii, qui ab initio fuerant spectatores et ministri doctrinae Evangelicae. Apostolos igitur viva voce, sine scripto, primum doctrinam Christi tradidisse, nullum est dubium. Num autem traditiones illae Apostolorum manserunt, et relictae sunt sine scripto? Certe Lucas affirmat, se ea, et quidem eodem modo scripto complexum esse, sicut Apostoli doctrinam de factis et dictis Christi, Ecclesiae tradiderunt. Et quare traditiones illas in literis retulerit, supra ostensum est. Irenaeus lib. 3. cap. 14. pulchre hac in re confert praeceptorem Paulum, et discipulum Lucam. Paulus Miletum evocatis presbyteris Ephesinae Ecclesiae dicit: Non subtraxi vobis, ut non annunciarem omnem sententiam Dei. Lucas vero sine invidia quae didicerat, tradidit, inquiens: sicut tradiderunt nobis, etc. Haec Irenaeus.

Lucas quae et qualia scripserit.

Ambrosius. Ambrosius illud expendit, quod cum Lucas affirmet, se assecutum omnia, non tamen omnia, sed de omnibus se scripsisse dicit, Act. 1.

Chrysost. Chrysostomus quaerit, quomodo Lucas affirmet se de omnibus scripsisse, quae Jesus coepit facere et docere, cum Joannes dicat, hoc esse impossibile. Respondet autem: Non dixit omnia, sed de omnibus, perinde ac si quis dicat summatim et in genere. Aut de omnibus loquitur, quae necessaria sunt.

Haec pro autoritate Scripturae, contra praetextum traditionum non scriptarum, sicut illae nostro tempore a Pontificiis jactantur, profecto manifestissima sunt.

10. *Johannis Evangelium.* Restat ut de quarto, hoc est, de Johanne dicamus. Observatio enim historiae de ipsius scriptione, multa ad hanc disputationem pertinentia monebit. Cum jam edita essent, et in Ecclesia extarent trium Evangelistarum scripta: Apostoli viventes adhuc, docebant de gestis Christi, et ea quae a tribus Evangelistis conscripta extabant, et quae praeterea facta et dicta esse, memoria tenebant, ut recte tunc ab Apostolis, de gestis Christi usurpari potuerit illa Pauli vox 2 Thess. 2: Tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem nostrum, sive per trium Evangelistarum scripta.

11. Vide autem quid factum fuerit. Cum reliqui Apostoli morte essent sublati, et Johannes in Pathmon esset relegatus: Ebion et Cerinthus, motis certaminibus de Christi divinitate, de regno ejus terreno, de Leviticis observationibus, etc. ecclesias misere perturbarunt. Sed audi quaeso, qua ratione, qua specie, et quo praetextu hoc fecerint. Eusebius lib. 3. cap. 28, citat ex Cajo, Cerinthum praetextu revelationum, velut a magno Apostolo acceptarum, portentosa sua dogmata voluisse in Ecclesiam invehere. Et addit ipsum fuisse inimicum Scripturis Dei. Quia igitur in recenti adhuc Ecclesiae memoria erat, Apostolos de gestis et concionibus Salvatoris tradidisse alia quaedam, praeter illa, quae in trium Evangelistarum historiis conscripta extabant: Cerinthus et reliqui hoc praetextu abusi sunt, et adulterina sua dogmata, quae ex Apostolicis scriptis, quae tunc extabant, probare non poterant, proponebant hac specie, quod Apostoli viva voce talia docuissent: et ad illas commentitias traditiones contendebant inflectenda esse ea, quae scripta erant. Ad haec certamina respicit Johannes, Apocal. 2, cum inquit: Examinasti eos, qui gloriantur se esse Apostolos, et non sunt. Item Isabel, quae dicit se esse prophetissam, etc. Jactarunt igitur et revelationes et traditiones, quibus Apostolicam autoritatem tribui voluerint. Et sicut Johannes inquit in Epistola ad Thyatherenses, illa sua dogmata vocarunt τὰ βάθη, hoc est, non vulgaria illa Apostolorum dogmata, quae omnibus in Ecclesia, ex scriptis etiam nota erant, sed profunda, recondita et abstrusa mysteria, quae Apostoli non cuivis ex vulgo, sed privatim suis familiaribus viva voce, ut mysteria silentio veneranda, per manus tradiderant. Johannes vero vocat profunda non Apostolorum, sed Satanae.

12. Et illud certamen hac specie motum, valde turbavit Ecclesias. Negare enim non poterant, quia recens adhuc erat memoria, Apostolos de gestis Christi, plura viva voce tradidisse, quam quae scriptis trium Evangelistarum comprehensa erant. Et quia reliqui Apostoli jam morte sublati erant, Johanni Deus longiorem vitam, post reliquorum Apostolorum mortem, sine dubio ideo concessit, ut Apostolica vigilantia Ecclesiae ad omnem posteritatem prospiceretur, ne vel supposititiae traditiones, vel adulterina scripta, pro vera et genuina Apostolorum doctrina, Ecclesiis obtruderentur.

13. Cum igitur Johannes ab exilio ex Pathmo, in Asiam reversus esset, controversiae illae a Cerintho et aliis interea motae, ad ipsum, tanquam ad postremum ex Apostolis vigilem et inspectorem examinandae et dijudicandae delatae sunt, non tantum ab Episcopis

Asiae, verum etiam multorum fidelium, et totius Ecclesiae legationibus, sicut Hieronymus inquit. Ibi Johannes, sicut Eusebius scribit libro tertio cap. 24. trium Evangelistarum scripta probavit, et veritatis illis dedit testimonium. Quia vero haec quaestio magnis tunc tumultibus agitabatur: An omnia, quae Dominus fecisset et docuisset, quaeque Apostoli de ipsius gestis tradidissent, comprehensa essent in scriptis trium Evangelistarum, an vero plura essent tradita, quam scripta? Ne igitur Ecclesia ad posteritatem, quovis vento et praetextu traditionum circumferretur, sed certa esset doctrina ab Apostolis de gestis Christi tradita: Johannes data sibi occasione, ea quae praeter trium Evangelistarum narrationes et facta sciebat, et tradita noverat, quaeque Spiritus sanctus Ecclesiae ad omnem posteritatem necessaria et sufficientia judicabat, conscripta sua Evangelica historia adjecit, et Ecclesiae exposuit. Et quia Ebion solum Matthaei Evangelium recipiebat, cui peculiares interpretationes, quasi ex traditione acceptas affingebat, Johannes concionibus Christi accuratius quam reliqui fecerant descriptis, inde veram interpretationem sumendam esse monstravit.

14. Haec vera observatio, de occasione et causa scriptionis Johannis, valde multa monet. Num vero postquam Johannes etiam scripsit, singula quae Jesus fecit et dixit, scriptis comprehensa sunt? Nequaquam. Ipse Johannes enim ita concludit: Sunt et alia multa quae Jesus fecit, quae si scriberentur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scriberentur, libros. Non ergo omnia de doctrina Christi, quae necessaria sunt, et quae sufficiant in Evangelistarum scriptis habebimus, sed praeter ea, alia etiam ex traditionibus, ad fidem et salutem necessaria erunt? Hoc quidem Pontificii pugnant. Sed audi, quid Johannes dicat: Haec autem scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est Christus filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.

15. Lindanus. Lindanus, ut haec verba eludat, dicit Johannem de uno illo articulo, de divinitate scilicet Christi, in sua scriptione egisse. Sed certum et manifestum est, de doctrina et miraculis Christi, ea quae in reliquorum Evangelistarum descriptionibus deerant, ipsum adjicere voluisse. Summam vero et finem totius doctrinae Christi, ponit veram fidem, salutem et vitam aeternam. Et illa quae de Christi doctrina, ad veram fidem et salutem necessaria sunt et sufficiunt, Johannes affirmat scripta esse. Res igitur manifesta est, licet nec omnia, nec singula, illa tamen tot et tanta, de doctrina et miraculis Christi conscripta esse, quae ad veram fidem, et ad vitam aeternam necessaria sunt, et sufficiunt. Non enim de sua tantum scriptione, sed de reliquorum etiam Evangelistarum scriptis, Johannes haec loquitur, sicut veteres omnes interpretantur. Qui ergo praeter illa adhuc alia de doctrina Christi quaerunt, manifestum est quod nec fidem nec salutem, sed perfidiam et perditionem quaerant. Haec enim scripta sunt ut credatis, et credentes vitam habeatis, inquit Johannes. Quare vero Spiritus sanctus non voluerit singula conscribi, rationem reddit Johannes, non ut ex scrinio pectoris Pontificis Romani, titulo et praetextu traditionum, quidvis in Ecclesiam eructaretur, sed quia mundus, inquit, non caperet. Et Augustinus recte dicit, intelligendum hoc esse non de mole librorum, nec de locali capacitate, sed quod Spiritus sanctus nostri habuerit rationem, et ea selegerit conscribenda, quae in hac infirmitate credentes capere possent. Grata igitur mente, et reverenter debemus illud Spiritus beneficium amplecti et osculari, quod ad nostram se demiserit infirmitatem, et noluerit illam nimium onerare, sed de doctrina et miraculis Christi ea selegit et dictavit conscribenda, quae ad veram fidem, et vitam aeternam sufficere et necessaria esse judicavit.

16. Hic vero Andradius exclamat: Ergone reliqua quae Christus fecit et dixit, quae scripta non sunt, fuerunt otiosa et inutilia ad fidem et ad mores? Inanemne igitur laborem, et otiosam operam exceptis iis quae scripta sunt, in caeteris omnibus Christus posuit, quae nihil erant futuris seculis profutura? Sed nos simpliciter respondemus verbis Johannis, si singula scriberentur, mundus non caperet omnes libros. Haec autem scripta sunt, ut credatis, et per fidem vitam habeatis. Nec propterea otiosa et inutilia fuerunt reliqua, quando easdem conciones, et similia miracula saepius repetivit, confirmanda enim erat illa doctrina, cujus summa cum confirmata esset, postea per Dei voluntatem conscripta est.

17. Ita objicit etiam hoc Andradius: Christus post resurrectionem per 40 dies, de regno Dei permulta locutus est, quae a nemine Evangelistarum scripta extant, et tamen non fuisse tam parvi momenti existimandum est, ut otiosa judicari potuerint. Sed respondemus id, quod Augustinus de illa Christi sententia Joh. 16. Multa habeo dicere, etc.; cum Evangelistae tacuerint, quis nostrum dicat ista vel illa fuisse, aut si dicere audeat, unde probabit? quis tam vanus aut temerarius, qui etiamsi vera dicat, sine ullo divino testimonio affirmet esse, quae Spiritus sanctus per Evangelistas scribere noluit? Quis hoc nostrum facit, et non maximam culpam temeritatis incurrat, in quo nec Prophetica, nec Apostolica excellit autoritas? Sed tamen quae illa fuerint quae de regno Dei Christus locutus est Apostolis, cum mentem ipsis aperiret, ex Apostolorum scriptis certo colligere possumus.

18. Operae pretium autem est observare memorabile artificium Andradii, quod sine dubio in Concilio Tridentino didicit. Contra Jesuitas allegaveram Augustini et Cyrilli sententias, ex doctrina et miraculis Christi electa esse ea, quae conscriberentur, quae saluti fidelium tam ad mores, quam ad dogmata a Spiritu sancto, judicata sunt sufficere. Quid vero existimas bone Lector, contra haec tam clara testimonia, quae radio solis (sicut Tertullianus loquitur) scripta videri possent, Andradium contra Scripturae sufficientiam, pro traditionibus proferre posse? Dicam tibi, primum strenue maledicit, nos ganeonum

more, mutilis et decurtatis sanctorum testimoniis agere, ut imperitam multitudinem circumveniamus. Nos vero Dei beneficio et possumus et solemus, ipsorum autorum loca inspicere, nec ex solis commentariis sapere. Sed audiamus sane, quo artificio Andradius aliam sententiam ex illis dictis Augustini et Cyrilli exsculpere possit. Torvo autem supercilio quasi ex Tridentinis subselliis dictitat. Quando Augustinus inquit: Electa sunt quae scriberentur, quae saluti credentium sufficere visa sunt, nequaquam hanc esse sententiam, omnia fidei nostrae sacramenta Evangelistas parvo volumine complexos, sed ea tantum literis consignasse, quae ad constituendam fidem aliarum rerum omnium, quae literis comprehensae sunt, sufficere non poterant. Audax profecto est interpretatio. Sed quid? suntne haec Augustini verba? Non sunt, sed Andradii. Atqui receperat, se ex Augustini verbis, hanc nobis sententiam monstrare velle. Audi vero, quomodo hoc praestet. Augustinus dicit miraculum resuscitati Lazari fidem facere. I. Christum esse illum Deum, qui omnia, quae universitatis ambitu continentur, creavit. II. Quod in fine seculi, omnes mortuos resuscitaturus, ut credamus in eum, et ad illam resurrectionem praeparemur, quae erit ad vitam non ad judicium. III. Dicit resuscitatione Lazari, figurari resurrectionem animarum, quae magna Dei gratia, per fidem fit, ne moriantur in aeternum, etc. Et hinc Andradius vult probare, Augustinum loqui de fide illarum rerum, quae sacris literis comprehensae non sunt. Atqui ego hactenus, pro mea simplicitate credidi, articulos istos, de quibus Augustinus loquitur, expresse in sacris literis contineri. Et jam animum subibat admiratio, quomodo homo sanus, nisi per febrem forsan somniare posset, ex illis Augustini verbis exstrui posse id, quod Andradius dictitat, sed non memineram, Andradium Tridenti in Concilio hoc scripsisse, ubi jus et plenaria autoritas est talium interpretationum, nec cuiquam liberum est dicere. Quid facis? Oportet profecto magnam esse vel insolentiam, vel impudentiam Andradii, qui existimat, se talia posse Germaniae sua grandiloquentia persuadere. Ejusdem farinae etiam est altera interpretatio. Cyrillus dicit: Non omnia quae dominus fecit, conscripta sunt, sed quae scribentes tam ad mores, quam ad dogmata putarunt sufficere. Andradius vero tradit talem interpretationem, Cyrillum his verbis non asserere, fidei omnia Sacramenta sacris esse literis explicata, sed tantum ea, quae ad credendum, omnia divina mysteria (quae scilicet in Scriptura conprehensa non sunt) sufficere possunt. Nihil addam, manifestum enim est, quam petulans et superba sit haec Andradii non explicatio, sed ludificatio, si ad verba Cyrilli conferatur. Et quale putas Concilium fuisse, in quo tales interpretationes regnarunt? Exempli sane gratia, utile est talia Pontificiorum artificia extare. Et quidem ipse Andradius suae ludificationi non satis fidit, ideo alia quaerit effugia. Affirmat Cyrillum de solo Evangelio Johannis hoc dixisse. Sed Cyrilli verba sunt, quae scribentes putarunt sufficere: Num is solus Johannes est? O os impudens. Postremo concludit, ut maxime sit Augustini et Cyrilli sententia, conscripta esse, quae ad mores, fidem, et ad salutem sufficiunt, communem tamen consensum, quo contrarium statuitur, esse praeferendum.

Cyrillus.

Concil. Trid.

19. Repeto igitur illas Augustini et Cyrilli sententias, quas nunc magis amo, cum videam illos tam firma perspicuitate, autoritatem et sufficientiam Scripturae, de doctrina Christi asserere, ut cum Andradius omnibus acerbitatis et grandiloquentiae nervis, toto denique Tridentino artificio illas variis modis incantare, et transformare conatus sit, nihil tamen inde, praeter extremae impudentiae notam retulerit. Sunt autem hae sententiae, de tota historia Evangelica, quatuor Evangelistarum. Augustinus tractatu in Joh. 49: cum multa fecisset Dominus Jesus, non omnia scripta sunt, electa sunt autem, quae scriberentur, quae saluti credentium sufficere visa sunt. Cyrillus lib. 12. in Joh.: Non igitur omnia quae Dominus fecit, conscripta sunt, sed quae scribentes tam ad mores, quam ad dogmata putarunt sufficere, ut recta fide et operibus, ac virtute rutilantes, ad regnum coelorum perveniamus per Jesum Christum.

Augustin.

Cyrillus.

20. Addam adhuc unam sententiam Augustini, de cons. Evangelist. lib. 1. cap. 35, ubi refutat illos, qui discipulos Christi, Evangelium conscribentes, ideo contemnendos putant, quia ipsius Christi nulla scripta proferantur a nobis. Christus (inquit) omnibus discipulis suis, per hominem quem assumpsit, tanquam membris sui corporis, caput est. Itaque cum illi scripserunt, quae ille ostendit, nequaquam dicendum est, quod ipse non scripserit, quando quidem membra id operata sunt, quod dictante capite cognoverunt. Quicquid enim ille de suis factis et dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis, tanquam suis manibus imperavit. Haec Augustinus. Agnoscis autem candide Lector, quis intelligendus sit autor et censor, quando in praecedentibus sententiis dicitur: Quae visa sunt sufficere, quae scribentes putarunt sufficere. Sed in postrema hac sententia, Andradius statim inveniet rimam qua elabatur, Augustinus enim dicit, quae de suis factis et dictis Christus nos legere voluit, ea Evangelistis describenda mandavit. Andradius vero dicit: Non omnia voluit nos legere in Evangelistarum scriptis, sed maximam partem de suis dictis et factis, tanquam praecipui precii thesaurum, ex traditionibus non scriptis, sed per manus traditis nos audire voluit. Sed lector videt, Augustinum hoc nec velle, nec dicere. Et quae hoc titulo nunc a Pontificiis jactantur, ea certe legimus in Pighio, Perezio, Lindano, Osio, in Pontificali, in Rationali divinorum, in Tomis conciliorum, etc. Augustinus vero dicit: Quicquid de suis dictis et factis Christus nos legere voluit, illud scribendum Evangelistis, tanquam suis manibus imperavit. Christus igitur non voluit, ut apud alios scriptores, de suis factis et dictis aliquid, quod in illis, quae apud quatuor Evangelistas descripta extant, non continetur, legamus. Quicquid ergo praeter haec ab aliis de Christi dictis et factis

Augustin.

Papistarum de scriptura et traditionibus sententia.

scriptum est, illud certum est, Christum non imperasse scribendum, nec voluisse, ut illud legamus. Quicquid enim de suis dictis et factis Christus nos legere voluit, illud scribendum Evangelistis, tanquam suis manibus imperavit. Quando igitur Pontificii fabulantur, Christum instituisse confectionem Chrismatis, Sacramentum confirmationis, extremae unctionis, auricularis confessionis, satisfactionis, indulgentias, purgatorium, Missam, invocationem Sanctorum, adorationem imaginum, utrumque gladium Pontificis, et scrinium in pectore ejus, et similia quae sub hoc titulo in Pontificiorum scriptis legimus, opponimus hanc Augustini sententiam. Quicquid de suis factis et dictis Christus nos legere voluit, illud scribendum Evangelistis, tanquam suis manibus imperavit.

21. Quid ergo de illis, quae apud Evangelistas non legimus, et tamen hoc titulo venditantur, quod sint facta et dicta Christi, judicandum sit, manifestum est. Loquimur autem non de literis et syllabis, sed de sententia: sicut ejus dicti quod Paulus recitat Act. 20: Beatius est dare, quam accipere, etc. sententia extat in multis concionibus Christi. Irenaeus autor est, quatuor illa conscripta Evangelia fuisse in primitiva Ecclesia normam, amussim et regulam, ad quam exigebantur, a quocunque aliquid, quasi de factis et dictis Christi proponebatur: et quod illis consentaneum inveniebatur, recipiebatur, quod vero vel dissentiebat vel repugnabat, libere repudiabatur.

Irenaeus de scriptis Evangelistarum.

Ita autem inquit Irenaeus, libro tertio, capite 1: Nec plura numero, nec rursus pauciora capio esse Evangelia quam quatuor illa. Quoniam enim quatuor sunt regiones mundi, et disseminata est Ecclesia super omnem terram, columna autem et firmamentum Ecclesiae est Evangelium et spiritus vitae, consequens est, quatuor habere eam columnas undique flantes incorruptibilitatem, et justificantes homines. Et postea subdit: Hi vero, qui sunt a Valentino suas conscriptiones proferentes, plura habere gloriantur, quam sint ipsa (scilicet conscripta) Evangelia, siquidem in tantum processerunt audaciae, ut quod ab his non olim conscriptum est, veritatis titulent Evangelium, in nihilo conveniens Apostolorum Evangeliis. Si enim quod ab eis profertur, veritatis est Evangelium. Dissimile autem est hoc illis, quae ab Apostolis nobis tradita sunt, qui volunt, possunt dicere, quemadmodum ex ipsis Scripturis ostenditur jam non esse, id quod ab Apostolis traditum est veritatis Evangelium.

Thomas etiam in Marcum inquit: Oportuit Evangelium non solum praedicari propter praesentes, sed etiam scribi propter futuros. Et hactenus quantum

22. satis est, ostendimus, quibus de causis, quo consilio, quo proposito et instituto, Evangelistae historiam de dictis et factis Christi, literis consignarint, quem voluerint illorum scriptorum usum esse in Ecclesia, quo loco primitiva Ecclesia scripta illa habuerit, quid et quantum illis tribuerit. Et ex illis, quae annotavimus, ea, quae a Pontificiis de traditionibus non scriptis contra autoritatem, perfectionem et sufficientiam Scripturae disputantur, rectissime dijudicari possunt. Jucunda enim est illa observatio, quae fuerit summa fidei de dictis et factis Christi in Ecclesia Hierosolymitana, ex qua verbum exivit in omnem terram, in Matthaei Evangelio literis consignatum est. Et quae sit doctrina, quam de dictis et factis Christi, Petrus viva voce, Romanae Ecclesiae, cujus fides in universo mundo, viventibus Apostolis celebrabatur, tradiderit, scripto Marci memoriae mandatum est, haec enim sunt antiquitatis verba. Lucas vero ipse affirmat, se ea, conscripsisse, quae Apostoli de dictis et factis Christi in Ecclesia Antiochena (ejus enim civis Lucas fuit) quae prima Christianis hoc nomen dedit, tradiderunt, et quae Ecclesiae illae gentium, quas cum Paulo perlustravit, certa et indubitata tunc fide tenebant et profitebantur. Quid vero Johannes in Ephesina Ecclesia de dictis et factis Christi tradiderit, ipse etiam scripto complexus est. Et hae Ecclesiae, extra omnem controversiam, tunc fuerunt praecipuae, Hierosolymitana, Antiochena, Ephesina et Romana. Addatur si libet, et Alexandrina, ad quam Marcus cum Evangelio suo, postquam illud conscripsisset, profectus esse scribitur. Si ergo pio studio quaerimus, quae sint verae et indubitatae Apostolorum traditiones, de doctrina Christi, quae fuerit πληροφορία, hoc est, certa et indubitata fides illarum Ecclesiarum, quas Tertullianus matrices vocat, res ex illis quae hactenus diximus manifestissima est.

Antioch[ena].

Alexandria.

[ARTICULUS II.]

DE SCRIPTIS ET EPISTOLIS APOSTOLORUM.

1. Quando proprie loqui volumus, inter doctrinam Christi, et doctrinam Apostolorum, nulla est differentia. Ita enim Apostolis Christus dat potestatem annunciandi Evangelium, Matth. 28, ut diserte addat: Docentes ipsos servare quaecunque praecepi vobis. Joh. 16: Spiritus sanctus docebit vos omnia, et suggeret vobis omnia quaecunque dixi vobis. 2 Cor. 13: An experimentum quaeritis ejus, qui in me loquitur Christus? 2 Cor. 5: Pro Christo legatione fungimur, etc. Hoc vero loco, ordinis et distributionis gratia, doctrinam Christi intelligimus, juxta Lucae explicationem, Act. 1, quae Jesus coepit facere et docere, usque ad diem, cum assumptus est. Et hanc doctrinam de dictis et factis Christi, quantum nobis Spiritus sanctus necessarium esse et sufficere judicavit, Evangelistarum scriptis comprehensam esse demonstravimus. Apostolorum vero doctrinam intelligimus, quam post ascensionem Christi, ipsi per totum terrarum orbem, tam inter gentes quam inter Judaeos tradiderunt et propagarunt. De illa jam nobis di-

Doctrin[a] Christi.

Doctrin[a] Apostolorum, quae et qualis fuerit.

2. cendum est. Constat enim, Apostolos primis aliquot annis, Apostolicam doctrinam ex Scripturis quidem veteris Testamenti probasse et confirmasse, sed sine suo aliquo scripto, sola viva voce tradidisse et propagasse. Postea vero de doctrina sua coeperunt quaedam conscribere, quo consilio, quibus de causis, quo proposito et instituto hoc fecerint, quem hujus

suae scripturae usum in Ecclesia esse voluerint, eodem modo inquiremus, sicut de Evangelistis fecimus. Illa enim (etiam adversariorum confessione) est vera, tota et perfecta doctrina Evangelii (quantum quidem pro modulo hujus vitae) quam Christus Dei filius proprio ore primum promulgavit, deinde per suos Apostolos omni creaturae praedicari jussit. Si igitur, sicut jam de Christi doctrina probavimus, de Apostolorum etiam doctrina ostenderimus literis consignatum, et scriptis comprehensum esse, quantum Spiritus sanctus nobis ad dogmata, et ad mores necessarium esse et sufficere judicavit, manifestum erit, sacram scripturam esse Canonem, normam, regulam, fundamentum et columnam totius nostrae fidei, ita quod ex Scriptura probandum et confirmandum erit, quicquid hoc titulo et nomine, quod sit Christi et Apostolorum doctrina, suscipi debet, quod ad hanc normam, omnia in controversiis religionis ita exigenda et enaminanda erunt, ut valeat Hieronymi illud dictum, quicquid de Scripturis sacris autoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur qua probatur. Et hoc est caput controversiae, inter nos et Pontificios. Ad hanc vero considerationem omnino pertinet et necessarium est, ut constet et monstrari possit, quae fuerint prima principia, qui sicuti progressus Apostolicae praedicationis, quomodo primum Ecclesias fundarint, cum inter Judaeos tum inter Gentes, quomodo postea aliquantulum progressus in fide confirmarint, qui fuerint ritus, quae exercitia, et quae quasi πολιτεία fuerit in prima Apostolica Ecclesia. Et certum quidem est Apostolos non statim primis annis suae praedicationis scripsisse. Ne tamen opus esset, vel diu conjecturis divinare, vel ex rumusculis traditionum quae sine capite sparguntur, petere, quis fuerit primus, et vere antiquissimus Apostolicae Ecclesiae status, voluit Spiritus sanctus certum, authenticum et canonicum de his tam necessariis et utilibus rebus, scriptum ad omnem posteritatem extare in Ecclesia, cum non ignoraret, fore, ut hoc titulo multa incerta, vana, supposititia et falsa obtruderentur Ecclesiae. Lucas enim cum scriptione Evangelicae historiae fidem et autoritatem in Ecclesia sibi comparasset, contexuit etiam historiam de actis Apostolorum, exorsus a primis initiis Apostolicae praedicationis. Et haec historia abunde suppeditat, quae de his rebus necesse est, et sufficit scire.

3.

4.

Acta Apostolorum quo consilio scripta, et quid contineant.

5. Lindanus tragicis vocibus tumultuatur, in omnibus Apostolorum scriptis non extare literis consignatum, quomodo nondum Christianos ad fidem adduxerint, et quae fidei capita suis catechumenis soliti fuerint proponere, quia (inquit) Epistolas suas Apostoli scripserunt, non ad rudes fidei, et ad catechumenos, sed ad illos, quos jam antea in rudimentis fidei instituerant. Et inde infert, Apostolos non omnia Evangelicae fidei dogmata, in Scripturas contulisse et conclusisse. Sed non animadvertit Lindanus, aut potius videre noluit, in actis Apostolorum a Luca, non tantum descriptam esse historicam narrationem, quod multi, qui prius non erant Christiani, tam ex Judaeis quam ex Gentibus, ad fidem Evangelicam conversi et facti fuerint Christiani, verumetiam extare ibi integras descriptiones, quae capita doctrinae, et quomodo Apostoli proposuerint illis, quos ad fidem Evangelicam primum adducebant, non tantum ex Judaeis, quibus doctrina Prophetica antea nota erat, verumetiam ex Gentibus, qui plane rudes erant doctrinae divinitus patefactae.

Catechisandi ratio in actis descripta.

Et Hebr. 6. capita Apostolicae catecheseos, quae vocantur sermones inchoationis, ita recensentur: Doctrina poenitentiae ab operibus mortuis, fidei in Deum, baptismi, impositionis manuum, resurrectionis mortuorum, et judicii aeterni. Quis vero ita insaniat, ut fingere ausit, haec capita vel non tradita, vel non explicata extare in actis et in scriptis Apostolorum, cum hoc manifestissimum sit?

Catechesis Apostolicae capita.

Irenaeus libro 4 cap. 40 dicit apud illos, qui a Mose et Prophetis, de peccato et de promissione adventus Messiae praecatechisati erant, brevem et facilem fuisse Apostolorum catechisationem, sicut Act. 8. Philippus paucis catechisationem absolvit, et ab Eunucho rursus discedit: Paulo vero Apostolo apud Gentes laboriosiorem fuisse catechisationem, oportebat enim illos instrui, Non moechari, non furari, etc. et quaecunque odio habentur a Deo. Item quod sit unus Deus, qui filium miserit, etc. Haec Irenaeus. Utrumque autem certe habemus in scriptis Apostolorum, et quid Judaeis, et quid Gentibus proposuerint, quando eos ad fidem Christi adducebant. Et Lucas cap. 1 dicit, se scribere certitudinem illorum, de quibus Theophilus antea catechisatus fuerat. De catechesi igitur Apostolorum, nihil desideratur in ipsorum scriptis. Sed inquit Lindanus: 6. Certe nec in actis, nec in epistolis Apostolorum scriptum est de omnibus illis ritibus, quos nos Pontificii circa Baptismum servamus, nec de Sacramento confirmationis per Chrisma, etc. Respondeo: Hoc et nos dicimus, in Pontificiorum doctrina multa esse, quae nulla habeant in Scriptura testimonia, et ideo contendimus, illa immerito tribui Apostolis, quorum nulla extant vestigia vel in actis, vel in scriptis Apostolorum. Sed excipiunt, non omnia singulorum 7. Apostolorum acta, a Luca esse literis consignata. Pauca enim tantum de Petro narrat: Plura quidem de Pauli gestis scribit, ut cujus itineris comes et ministerii socius fuit, sed tamen nec omnia Pauli acta recenset, sicut ex 11. capite secundae ad Corinthios, Rom. 15, Galat. 1 et 2 et ex aliis locis colligitur, de reliquorum et Apostolorum actis, ferme nihil annotavit. Omnino igitur plura et dixerunt et fecerunt Apostoli, quam quae Lucas angusto libello illo de actis Apostolorum complexus est. Non recte itaque aliquid ideo rejicitur, ut ab Apostolis nec institutum, nec factum, quia Lucas in actis Apostolicis illud non annotarit, sed multo plura credenda sunt ab Apostolis instituta et facta, quam quae ex Actis a Luca conscriptis probari possunt. Respondeo: Et quis tandem erit modus, finis aut numerus eorum, quae sub hoc titulo Ecclesiae, sine teste

Scriptura ignorat multa, quae pro cultu habet papatus.

obtrudentur? Simplex autem et vera solutio ita deprehenditur. Antiquis temporibus, statim post Apostolorum tempora, argumentum illud ita fuit agitatum, quod multa scripta proposita fuerunt, promittentia supplementum eorum, quae a Luca de actis Apostolorum praeterita, et tamen Ecclesiae necessaria videbantur, ut itinerarium Petri, quasi a Clemente conscriptum, Praedicatio Petri, Actus Andreae, Philippi, Petri, Thomae, etc. Et quidem vivente adhuc Johanne Apostolo, historia de periodo sive actibus Pauli et Teclae sparsa fuit: quam Johannes conficto commenti autore, ostendit esse suppositítiam, sicut caeteri etiam libri de actibus Apostolorum ab Ecclesia reprobati sunt. Non recens igitur artificium est, sub illo titulo et praetextu, quod Lucas non omnia singulorum Apostolorum acta scriptione sua persecutus est, vana, falsa et supposititia obtrudere Ecclesiae. Cum vero supposititii illi libri, qui promittebant pleniorem narrationem de actibus singulorum Apostolorum, reprobarentur, sine dubio ideo, quod incerta et falsa continerent, num edita tunc fuerunt alia authentica scripta, de gestis aliorum Apostolorum, quae ad posteritatem conservarentur, cum praesertim Johannes, qui ad Evangelicam historiam ea quae videbat a caeteris praetermissa, quae posteritati tamen cognitu necessaria judicabat adjecerat, tunc adhuc superstes esset? Hoc certe factum esse, nemo affirmabit. Nec sane audebimus dicere, ideo illud intermissum esse, ut posteritas suo arbitratu, vel ex incertis narrationibus quidvis fingeret de Apostolorum institutis, dictis et factis. Restat ergo, ideo non fuisse aliquid aliud de actis Apostolorum conscriptum, quod judicatum fuit, illa, quae Lucas ediderat, adhibitis Epistolis Apostolorum, posteritati sufficere. Nam et in veteri Testamento, non omnium seu Patriarcharum seu Prophetarum acta descripta sunt. Nec omnes Prophetae doctrinam suam literis posteritati commendarunt, imo quorundam scripta Deus intercidere passus est, ut Nathan, Gad, Semeiae, Haddae, Achiae, Jehu filii Hammoni, etc. et ex illorum non scriptis traditionibus, Rabini dicunt Thalmud confectum esse. Quid vero illis aliud respondere possumus, nisi quod ex omnibus Patriarcharum et Prophetarum dictis et factis, spiritu sancto monstrante et seligente, ea literis mandata sunt, quae posteritati ad dogma et ad mores (sicut Cyrillus loquitur) necessaria esse et sufficere judicata sunt.

Acta Apost. ab aliis conscripta, sed rejecta.

Patriarcharum acta, non omnia descripta. Prophetarum conciones non omnes extant.

Idem responsum vere etiam opponimus Pontificiorum objectionibus. Quod enim attinet ad Ecclesiae statum, ad ministerium, doctrinam, fidem, etc. non habuerunt singuli Apostoli proprium aut peculiare aliquid, sed una fuit fides, eadem doctrina, et commune ministerium, quo unum et eundem Ecclesiae (quod ad substantiam Evangelicae religionis) statum constituerunt: ut etiamsi singulorum Apostolorum acta conscripta essent, non tamen contrarium, non diversum, non aliud, sed unum et idem saepius scriptum legeremus. Quae igitur ratio communis illius ministerii unius fidei, ejusdem doctrinae in primo, et antiquissimo Apostolicae Ecclesiae statu fuerit, quia Spiritus sanctus non curavit sigillatim cujusque Apostoli acta conscribi, sine dubio judicavit, nos illud, quantum ad nostram doctrinam sufficit ex illis, quae Lucas conscripsit, posse colligere et intelligere. Si enim plura judicasset necessaria esse, absque dubitatione curasset illa per alios ad posteritatem conscribi, sicut in historia Evangelica fecit. Usurpabimus igitur nobis verba Augustini. Cum Dominus tempore Apostolorum, noluerit reliquorum Apostolorum acta conscribi: quis nostrum dicat, ista vel illa esse, aut si dicere quis audeat, unde probabit?

Apostolorum fuit una fides, et doctrina et commune ministerium.

8. Sed inquis: In actis apud Lucam, plerumque tantum capita consignata sunt, non autem additae sunt justae et necessariae explicationes. Respondeo: Illae explicationes conscriptae extant in Epistolis Apostolorum, ut ita de doctrina Apostolica, quod nobis necessarium sit, in scriptis Novi Testamenti nihil desiderari possit. Inquirendum igitur jam est nobis, quo consilio, propter quas causas, et in quem usum Apostoli Epistolas suas conscripserint, haec enim consideratio id quod quaerimus, liquido ostendet.

9. Nicephorus lib. 2 cap. 34 de Pauli Epistolis ita scribit: Ad plerosque quos eum adire Spiritus sancti vis et gratia jusserat, quosque per fidem in Christum Evangelium magnifice regenuerat, quae praesens oratione sua dilucide docuerat, eadem per compendium absens in memoriam revocans, epistolas dedit. Ita vero ea quoque quae secretioris mysterii magisque abstrusa antea silentio praeterierat, postea per sacra sua scripta, aut grandioris sapientiae verbis accurate et dilucide declaravit, aut saltem (ut ita dicam) parabolarum more et specie tanquam per aenigmata adumbravit: neque propter eos, qui ad res divinas audiendas idonei futuri erant, ea occultans, neque propter ineptos atque indignos, dilucide prorsus et aperte, ad contemptum evitandum exponens. Haec Nicephori verba manifeste ostendunt. I. Pauli Epistolas scriptas esse, ut essent ὑπομνήματα compendio complectentia eadem quae praesens oratione sua, dilucide tradiderat illis, quos per fidem in Christum regenuerat. II. Quod praeterea etiam ea, quae in tradendis primis fidei principiis, ut altioris sapientiae mysteria praeterierat, voluerit in epistolis accurate et dilucide declarare. III. Quod illa scripserit, non praesentibus tantum, sed illis etiam, qui ad res divinas audiendas idonei futuri erant. IV. Quod accurate et dilucide dogmata in epistolis suis declararit. V. Multa tamen in epistolis Pauli, quasi per aenigmata esse adumbrata, propter ineptos et indignos, ad contemptum evitandum, illa vero aenigmata Paulum ita esse moderatum, ut ea quae scribebat, nollet occultata esse illis, qui idonei ad res divinas audiendas futuri erant. Quod idem est, sicut Augustinus dicit, Spiritum sanctum Scripturas sanctas magnifice et salubriter ita modificasse, ut locis apertis fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detergeret. Nihil enim (inquit) fere de illis obscuritatibus eruitur, quod

Nicephor. Pauli epistolae quomodo scriptae.

Epist. Pauli et aliorum quales sint.

Augustin. Scripturarum magna est perspicuitas, cum salutari quadam difficultate permixta.

non planissime dictum alibi reperiatur. Sed totum id, quod quaerimus, non potest evidentius, certius et firmius, quam ex ipsis Apostolorum epistolis demonstrari. Hoc igitur quam fieri potest brevissime annotabimus, quomodo in ipsis Apostolorum epistolis deprehendi et observari possit, quo consilio, et propter quam causam scriptae sint, et quis earum debeat in Ecclesia usus esse. Et juxta Nicephori observationem, duo illa praecipue considerabimus, quod scilicet Apostoli voluerint epistolas suas esse ὑπομνήματα, compendio complectentia ea, quae praesentes voce Ecclesiis tradiderant, deinde quod ea, quae post percepta prima fidei principia Ecclesiis adhuc necessaria judicabant, per scripta sua accurate et dilucide declararint.

10. Et quia multum refert, hanc sententiam ex solidis fundamentis, et firmis testimoniis constitutam et confirmatam habere, operae pretium est, huic considerationi aliquantulum immorari. Plus enim animus confirmatur uno Scripturae testimonio, quam si sexcenta ex aliis Scriptoribus cumulentur.

11. Posset autem in argumentis et perpetuo contextu singularum epistolarum, multis et variis demonstrationibus hoc ostendi, sed copiosa, et valde prolixa futura esset oratio, et ab instituto aliquantulum nos abduceret. Quaedam igitur tantum, quae maxime illustria sunt testimonia, ex Apostolorum epistolis annotabimus, ut ex ipsis Apostolorum vocibus audiamus et discamus, quo consilio, propter quas causas, in quem finem et usum, Apostoli doctrinam coelestem, quam primum viva voce tradiderunt, postea literis consignarint, et scriptis monumentis complecti voluerint.

Apostoli doctrinam suam quare scriptis comprehenderint.

12. Prima igitur ante alias scripta videtur prior ad Thessalonicenses. Occasio autem et causa, quare illam scripserit, ex 17. cap. Act. et ex ipsius epistolae verbis non obscure colligitur. Multos enim et ex Judaeis et ex Gentibus religiosis, non paucas etiam ex primariis matronis Thessalonicae Paulus ad fidem Christi, tempore non ita longo adduxerat, statim vero a Judaeis infidelibus, mota per tumultum seditione ejectus inde fuerat. Solicitus igitur erat, ne propter persecutionem fidem recens susceptam, vel negligerent, vel abjicerent. Et cum ipse venire non posset, Timotheum eo miserat, qui hortaretur ipsos, ut in fide semel suscepta perseverarent. Postea propter illam ipsam causam, scripsit priorem hanc ad Thessalonicenses epistolam, in qua non tantum hisce verbis utitur: In doctrina, quam viva voce a me traditam accepistis, permanete, sed capita ejus doctrinae, quam praesens tradiderat, in qua ut perseverarent, ipsos hortabatur, repetit et recitat, ut ita epistola illa esset perpetua commonefactio, per repetitionem revocans ipsis in memoriam doctrinam, quam viva voce ipsis tradiderat. Alteram vero causam scriptionis suae, hanc esse dicit, ut impleret ea, quae deerant fidei ipsorum. Id quia reditu suo ad ipsos hactenus praestare non poterat, per Epistolam supplet et efficit. Haec plane conveniunt ad generalem observationem Nicephori, de Paulinis Epistolis.

13. Altera ad Thessalonicenses, non multo post scripta est. Et in illa praecipue hoc observandum est, quod in secundo capite diserte explicatur alia occasio seu causa, propter quam Apostoli coeperunt doctrinam suam literis comprehendere. Verba haec sunt: Ne turbemini, sive per Spiritum, sive per sermonem, sive per epistolam, quasi a nobis profectam. Audis, quosdam tunc turbasse Ecclesias, sparsis novis dogmatibus, praetextu Spiritus seu revelationum. Quia enim doctrina Apostolorum habebat autoritatem propter testimonium spiritus, arrogabant sibi hoc etiam alii: ut cum jactarent spiritum et revelationes divinas, postularunt sua etiam dicta, pari reverentia et pietatis affectu suscipienda esse, sicut Apostolorum. Sed hoc facile refutabatur, tantum enim Apostoli erant electi, ut essent testes Christi, quorum doctrina talem haberet autoritatem. Cum igitur intelligerent homines fanatici, Ecclesiam debere alligatam esse ad illam vocem doctrinae, quam Apostoli sonabant, alia ratione corruptelas meditabantur: praetendebant enim illa sua commenta, quae afferebant, esse vel a Paulo, vel ab aliis Apostolis, viva voce in aliis Ecclesiis tradita. Ideo enim Paulus dicit: Nolite turbari, sive per spiritum, sive per sermonem quasi a nobis profectum. Et speciosus erat praetextus, cum ad illa ferme tempora, doctrina Evangelii, sola viva voce tradita fuisset. Erat autem Apostolis mandata, non tantum cura docendi verum etiam inspectio, ne alia quam vera et sana doctrina Ecclesiis proponeretur, sed animadvertebant, cum longe lateque propagata Ecclesia, ipsi viva sua voce non possent ubique praesentes esse, puritatem doctrinae Apostolicae per traditiones, nec fideliter, nec tuto ubique retineri et conservari, sed sub illo praetextu et titulo spargi peregrina et commentitia dogmata. Coeperunt igitur doctrinam suam literis consignare, ne sub titulo traditionum adulteraretur, sed ut Ecclesia certa esset de vera et genuina Apostolorum doctrina. Quia vero etiam supposititiae Epistolae, quasi a Paulo, vel ab aliis Apostolis profectae, Ecclesiis obtrudebantur: Paulus peculiari signo suae manus, genuinas suas Epistolas notavit. Et illas authenticas Apostolorum Epistolas, hoc est, autographa, in illis Ecclesiis, quibus inscriptae erant, suo adhuc tempore servatas fuisse, Tertullianus autor est, lib. de Praescriptione adversus haereticos.

Apostolica autoritas.

Apostolorum officium in docendo.

Scriptorum Apostolorum occasio.

14. Hoc diligenter observandum est in hac secunda ad Thessalonicenses Epistola, qua occasione, et propter quam causam Apostoli, cum aliquot annis sola viva voce doctrinam tradidissent, postea coeperint illam literis commendare: ne scilicet turbarentur Ecclesiae, sive per spiritum, sive per sermonem tanquam ab Apostolis traditum. Et recte hoc opponimus Pontificiis. Si enim in primis annis Apostolicae praedicationis, ipsis Apostolis adhuc in carne viventibus, per traditiones non fuit ubique servata doctrinae puritas, ubi Apostoli ipsi non poterant praesentes esse, sed sub illo titulo et praetextu, varia commenta sparsa fuerunt, quasi ab Apostolis tradita: An non luculenter insaniunt, qui in hisce postremis temporibus, de

Traditiones viventibus adhuc Apostolis corruptae, quo magis nunc etc.

quibus licet Christus et Apostoli praedixerunt, tantam fore Pseudoprophetarum copiam, tantam errorum efficaciam, ut si fieri possit, etiam electi seducerentur, ipsi tamen jubent nos, omissa clarissima luce, et certissima regula Scripturae, veritatem et puritatem doctrinae Apostolicae quaerere in traditionibus, quae tanquam ab Apostolis profectae, nunc a quibusdam jactantur, et hoc nomine venditantur? Certe prudentius et rectius facimus, quod veritatem et puritatem doctrinae Apostolicae quaerimus in Scriptura, quam ideo ab Apostolis Ecclesiae traditam esse, manifestissima testimonia ostendunt, ne sub praetextu et titulo traditionum Apostolicarum, quidvis nobis obtrudi posset. Sed ex hac ipsa Epistola Pontificii nectunt argumentum, quod tanquam Achilleam panopliam opponunt contra Scripturam, pro suis traditionibus. Paulus enim dicit: Tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostram. Manifestissimum ergo est (ajunt) non omnia quae necessario tenenda sunt, in scriptis Apostolorum comprehensa esse, sed ea etiam, quae ab Apostolis viva voce tradita, per traditiones ad nos pervenerunt, pari reverentia et pietatis affectu suscipienda esse. Et fateor, inter omnia Pontificiorum argumenta, quae contra sufficientiam Scripturae pro traditionibus cumulantur, nullum majorem habere speciem, quam hoc. Videtur enim ipsa Scriptura suam insufficientiam fateri, et ideo nos mittere ad traditiones non scriptas, cum dicit: Tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostram.

15. **Traditionum stabilitio per locum Pauli.**

Possem autem respondere: Quia non contraria, non diversa, non alia, sed una et eadem fuit doctrina, quam Paulus tradidit, sive per sermonem, sive per Epistolam, ideo recte ipsum dicere: Tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostram. Et videtur in verbis praecedentibus explicare quas velit intelligi traditiones, inquit enim: Gratias agere debemus Deo pro vobis, quod elegerit vos in salutem in sanctificatione spiritus, et in fide veritatis, in qua vocavit vos, per Evangelium nostrum, in acquisitionem gloriae Domini nostri Jesu Christi. Et per particulam illativam annectit: Itaque tenete traditiones, etc.

Quod autem de veris Apostolorum traditionibus scriptum est, non statim ad illas, quae a Pontificiis hoc nomine proponuntur, transferri debet. Si enim tam liquido et certo probarint, traditionem aliquam esse indubitato Apostolicam, sicut ea quae scripta [illegible] probantur, valeat sane id, quod Paulus dicit: T[illegible]e traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostram. Hoc vero in controversia adhuc positum est, an sint verae Apostolicae traditiones, quae a Pontificiis jactantur. Quando hoc probaverint, postea de dicto illo Pauli disputent. Haec possem vere ad hanc objectionem respondere: sed non utar nunc quidem illis responsionibus, sed paulisper sequar, quo nos ducunt adversarii, ut Andradius iterum ex commiseratione quadam cogitet, me minime circumspectum esse.

16.

Concedo igitur, tunc cum Paulus Thessalonicensibus haec scriberet, non omnia quae de Christi et Apostolorum doctrina tenenda sunt, scriptis fuisse comprehensa. Juxta Irenaei enim supputationem, quam adversarius meus Andradius sequitur, nec Matthaeus, nec ullus Evangelistarum adhuc scripserat. Et a Paulo prior tantum Epistola ad Thessalonicenses tunc scripta erat, altera vero tunc primum scribebatur. Sicut igitur recte dicitur, et nemo impugnat, in duabus illis epistolis ad Thessalonicenses, non omnia quae de Christi et Apostolorum doctrina, cognitu necessaria sunt, quantum satis est, comprehensa esse, ita Paulus merito dicit, Thessalonicenses debere non tantum illam doctrinam, quam in priori Epistola ab ipso traditam acceperant, tenere (in illa enim non omnia erant expresse et explicate comprehensa) verumetiam quae viva voce ab ipso tradita acceperant, quae in Epistola illa non omnia continebantur.

Exemplum simile.

Ex collatione illud quod dico, simplicissime et clarissime intelligi potest. Si quis Canone Scripturae veteris Testamenti nondum absoluto, libros Moysis, sicut Sadducaei postea fecerunt, ita recepisset, ut ea quae per Prophetas a Deo tradebantur, repudiaret et abjiceret, merito culpandus esset. Recte enim tunc dici poterat: Tenete doctrinam quam Deus vobis tradidit, sive per scripta Moysis, sive per os, aut sermonem Prophetarum. Si vero Cabalista aut Thalmudista aliquis, post constitutum et absolutum Canonem Scripturae veteris Testamenti, idem illud argumentum ad suas traditiones confirmandas accommodare vellet, quaero ab Andradio, et a reliquis Pontificiis, num constet et admittendum sit hoc argumentum? Tempore Prophetarum recte dicebatur, suscipiendam et tenendam doctrinam verbi Dei, non tantum quae scriptis Moysis comprehensa erat, verumetiam quae per Prophetas viva voce tradebatur, ergo etiam post tempora Prophetarum, postquam constitutus et absolutus est Canon Scripturae veteris Testamenti, existimandum est, non omnia quae de doctrina Patriarcharum et Prophetarum necessario tenenda sint, in libris sacrae Scripturae contineri, sed praeterea etiam illa, quae a Pharisaeis et Cabalistis, titulo traditionum venditantur, pari reverentia et pietatis affectu suscipienda et veneranda esse? Non arbitror Andradium hoc admissurum. Petrus certe a Soto hoc negat. Qua ergo ratione putant consequi? Paulus cum primo unam Epistolam scripsisset, dicit, Thessalonicenses debere tenere traditiones, non tantum quas in una illa Epistola acceperant, sed quas praeterea etiam viva voce ab ipso didicerant, quae in unica illa Epistola non omnes plene continebantur, ergo nunc etiam, postquam constitutus et absolutus est Canon Scripturae N. T. idem de imperfectione et insufficientia totius Scripturae dicendum est, ut praeterea illa etiam, quae nunc titulo traditionum a Pontificiis jactantur, pari reverentia et pietatis affectu, sicut ipsam Scripturam, suscipiamus et veneremur? Certe manifestissimum est, etiam si vera

essent, quae a Pontificiis de traditionibus disputantur, ex illa tamen Pauli sententia minime haec consequi. Longe aliud enim est de Scriptura N. T. loqui, cum primum unica tantum Epistola Pauli edita esset, quam cum tot libris et epistolis postea tradita et explicata est, sicut postea ostendemus, quod Paulus in Epistola ad Timotheum, quam circa finem vitae scripsit, longe aliter loquatur de Scriptura.

17. Quid contra hanc manifestissimam veritatem, vel specie aliqua verisimilitudinis, dicere possint Pontificii, non sane video, nisi forsan crepitu anathematum, veritati oppedere voluerint. Quoties igitur argumentum illud, in scriptis Pontificiorum legeris, memineris esse insignem fallaciam a dicto secundum quid, ad dictum simpliciter. Et sane gestit animus audire, quid Andradii grandiloquentia, contra hanc evidentiam proferre conabitur.

18. Sed progrediamur ad reliquas Pauli Epistolas, proxima enim post ambas ad Thessalonicenses, scripta videtur, sive ex Phrygia, sive ex Macedonia prior ad Timotheum Act. 18 in qua sicut Nicephorus dicit, Paulus ἐν τύπῳ rationem et vitam Hierarchicam copiose descripsit. Et sane non egemus Nicephori testimonio, ipse enim Paulus causam scriptionis explicat c. 3. Haec scribo tibi, sperans me cito venturum at te, si autem tardavero, ut scias, quomodo oporteat in domo Dei conversari, quae est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis. Manifesta explicatio, qua occasione, propter quam causam, et in quem usum Paulus priorem Epistolam ad Timotheum scripserit. Commendaverat ipsi ministerium in Ecclesia Ephesina, ut sanam doctrinam, et traderet et confirmaret, ἑτεροδιδασκάλους vero refutaret, quae cum sana doctrina in moribus pugnant, argueret, ritus Ecclesiae ad aedificationem utiles institueret et conservaret, ministros ordinaret, etc. Ut autem sciret, quomodo fidelem ministrum Christi in his, quae ad ministerium pertinent, oporteat recte versari in Ecclesia, quae non est congregatio malignantium, sed domus Dei, columna et firmamentum veritatis, propter hanc causam, et in hunc usum affirmat se scripsisse illam Epistolam. Et quidem non dicit, Quomodo oporteat te conversari, sed indefinite et generaliter loquitur, Quomodo oporteat conversari, etc. Ut sit typus generalis. Et profecto magna haec est hujus Epistolae commendatio. Ecclesia est columna et firmamentum veritatis, extra omnem controversiam, propter possessionem et conservationem puritatis doctrinae Apostolicae. Quomodo vero ministerium docendi, ita sit instituendum et usurpandum, ut Ecclesia non fiat spelunca latronum, et congregatio malignantium, sed sit et maneat columna et firmamentum veritatis: propter hanc causam et in hunc finem ipse Paulus suis verbis testatur, se priorem hanc Epistolam ad Timotheum conscripsisse. Et ideo statim in primo capite ponit summam παραγγελίας, hoc est, illius doctrinae, quam a Christo acceptam, Timotheo annuntiandam commendaverat. Et praecepta illa, quae scribit, aliquoties nominat ἀποδοχὴν cap. 1. et 4. hoc est, veram Apostolicam Cabalam, ex traditione vivae vocis, ab Apostolis ita acceptam, ut fidelis sit sermo, et dignus acceptione. Et ad illa etiam praecepta, quae scripta in illa Epistola comprehendebat, subinde se refert: Hoc praeceptum commendo tibi, haec scribo tibi, haec proponens fratribus, bonus eris minister Christi, enutritus verbis fidei, et bonae doctrinae, quam assecutus es. Haec praecipe et doce. Haec meditare. In his esto. In his permane, hoc enim faciens, et te ipsum salvum facies, et eos, qui te audiunt. Testor coram Deo, ut haec custodias sine praejudicio. Haec doce, et exhortare, etc. Certum igitur et manifestum est, quo consilio Paulus hanc epistolam ad Timotheum scripserit, et quem voluerit ejus usum esse in Ecclesia. Tertullianus de praescriptione adversus haereticos, expendit diligenter vocabula, quod Paulus non dicit illud vel illa, sed hoc praeceptum, et haec proponens, etc. Inquit enim: Cum Paulus inquit: Haec, de eis dicit, de quibus in praesenti scribebat. De occultis vero, ut de absentibus apud conscientiam, non (haec) sed (illa) dixisset. Consideretur vero et hoc, cum Paulus Timotheo ministerium et inspectionem Ecclesiae Ephesinae commendaret, non est dubium, ipsum viva voce, ea, quae ad ministerium pertinent, tradidisse et explicasse. Dicit enim: Sicut rogavi te, ut denuntiares, etc. Cur vero non multo post discessum suum, eadem scripto comprehensa mittit ad Timotheum? Ita enim orditur Epistolam: Sicut rogavi te, ut maneres Ephesi, etc. Et in tertio demum capite sequitur ἀνταπόδοσις: Sicut rogavi te, haec scribo tibi. Certe non ideo hoc fecit, quod tam parum fideret memoriae Timothei: Sed quia autoritas Timothei non erat par Apostolicae autoritati, sed oportebat ipsum testimonium habere, et liquido posse probare ea, quae proponebat esse ab Apostolo tradita et accepta, ideo Paulus ea, quae ad ministerium pertinentia, viva voce ipsi mandarat, jam literis consignata ad ipsum mittit, ne quis, sicut inquit, adolescentiam ipsius contemnat, sed ut et ipse certus sit, et aliis probare et confirmare possit, hoc esse praeceptum illud, sibi a Paulo commendatum, utque Ecclesia certa sit, Timotheum, quando haec proponit fratribus, esse bonum ministrum Christi. Nunquid autem non suffecisset sola asseveratio Timothei, si affirmaret, se illa quae proponebat a Paulo, ex traditione vivae vocis accepisse? Certe non opus fuisset scriptione Pauli si Pontificios de autoritate traditionum non scriptarum in consilium adhibuisset. Quia vero illa, quae Timotheo viva voce commendarat, scripto complecti voluit, satis ostendit, quo consilio id fecerit, et quem judicaverit scripturae usum debere esse in Novo Testamento, ut tale scilicet testimonium proponat, qui gloriatur se Apostolicam doctrinam afferre. Accedit et hoc, quod Timotheus non diu seu continue mansit Ephesi, sicut historia Actorum ostendit. Paulus igitur ideo scripsit, ut post discessum Timothei haberent Apostolicam formam ministerii, quomodo conversandum sit in Ecclesia, quae est columna et firmamentum veritatis.

19. Haec profecto sunt valde illustria testimonia, contra quae si quis excipiat gene-

Marginalia: Epistola ad Tim. prima. — Ecclesia columna et firmamentum veritatis. — Epistola ad Tim. prima quare scripta. — Timothei autoritas ex Epist. Pauli.

ralia quidem capita eorum, quae ad ministerium pertinent, in hac Epistola notari, ut de sanis sermonibus Christi, de ea, quae secundum pietatem est doctrina, quae est Apostolica, non autem exstare in ea, plenas et justas explicationes, respondeo. Qui sint sani sermones Domini nostri Jesu Christi, habemus in scriptis Evangelistarum, quae vero sit Apostolorum doctrina, in aliis ipsorum Epistolis plenius explicatum est. Si quis vero pertinaciter contendat, praeter illa quae et in hac Epistola, in aliis scriptis N. T. consignata sunt, alia etiam fuisse tradita, quae aeque nobis sint necessaria: Respondeo verbis Augustini: Cum Spiritus sanctus illa noluerit scribi, quis dicet vel ista vel illa esse? et si quis tam temerarius et audax erit, ut dicere audeat, unde probabit?

20. De iis quae scripta sunt, certi sumus, quod sint ab Apostolis tradita, quae propter hanc etiam causam scripta sunt, ut de iis certi essemus. De incertis vero, non potest fides esse. Relinquamus igitur talia illis, qui certis et necessariis relictis, incertis occupari malunt: nos iis quae propter fidei certitudinem conscripta sunt, contenti simus.

21. *Epist. ad Titum.* Eadem omnino est ratio Epistolae ad Titum, quae post priorem quidem ad Corinthios ex Nicopoli Act. 20. scripta est: sed propter argumenti similitudinem, hoc loco de illa annotabimus, quae ad nostri instituti rationem pertinent. Hujus rei gratia inquit, reliqui te in Creta, ut ea quae desunt corrigas, et constituas presbyteros. Num igitur vel incertum et ignotum est, vel ex Pontificiorum traditionibus divinandum est, quae et quomodo ex mandato Pauli, Titus in Creta debuerit corrigere, quae Paulus festinans ad alia loca non potuerat absolvere? et quomodo debuerit presbyteros constituere: Certe propter hanc causam, et hoc consilio scripsit Epistolam ad Titum, sicut ad illa quae scribit se refert: Haec loquere: de his volo te affirmare.

Et quia ab Epheso Paulus ita profectus est, ut iret in Macedoniam: in illo igitur itinere pervenit in Cretam, et ab ea proxima est Epirus, ubi Nicopolis sita est. Post paucos igitur dies a discessu suo ex Creta, Paulus scripsit hanc Epistolam ad Titum, repetens ea, quae praesens viva voce ipsi in mandatis dederat. Quare vero hoc fecit, cum elapsis paucis diebus, mandata illa in recenti adhuc memoria Titi essent: nec periculum esset, ne Titus doctrinam adulteraret? Respondeo: Causam ipse in Epistola indicat cap. 2. Haec loquere, et exhortare, et argue cum omni imperio: nemo te contemnat. c. 3. Fidelis sermo: de his volo te asseverare. Jam vero Titus potuisset vere confirmare, se illa quae agebat docendo, exhortando arguendo et corrigendo, facere ex mandato Pauli, quod viva voce paucis ante diebus ab ipso acceperat. *Scripto comprehendere Paulus mandata sua voluit.* Sed vides consilium Pauli, quia scripto illa sua mandata complecti voluit. I. Ut Titus ipse certus esset, ea quae proponebat, esse fidelem sermonem, de quo recte et merito posset et deberet asseverare. II. Ut Ecclesia haberet testimonium, ea quae Titus cum asseveratione proponebat, esse fidelem sermonem. *Titi autoritas ex Pauli Epistola.* Ut igitur ea quae Titus ratione ministerii, docendo, exhortando, arguendo et corrigendo agebat, non contemnerentur, sed haberent autoritatem, ut ab Apostolo tradita et mandata, ut cum omni imperio posset docere, exhortari et arguere: Paulus judicavit non satis esse, si Titus saltem affirmaret, se illa viva voce ab Apostolo accepisse, sed mandata illa scripto comprehensa misit ad Titum, propter causas, quas ipse (sicut monstravimus) in Epistola indicat. Si igitur tunc, quando Paulus non tantum in carne adhuc vivebat, sed in loco valde vicino aderat, et ante paucos dies, viva voce, mandata dederat Tito, quem vocat Germanum suum filium, quem Cretenses viderant esse non tantum comitem itineris Pauli, sed et socium ministerii: sit tunc inquam, Paulus judicavit solam allegationem traditionis, in iis quae ministerii sunt, non sufficere illis qui ipsi non erant Apostoli, sed doctrinam ab Apostolis traditam docebant: sed necessarium esse testimonium ex scripto, unde probari et confirmari posset, certum esse sermonem, qui a nemine esset contemnendus, sed cum omni imperio proponendus (haec enim sunt Pauli verba) quid igitur hisce jam postremis mundi temporibus Pontificii contendunt, pro traditionibus Apostolicis esse recipienda, quae ex Scriptura probari et confirmari nullo modo, quae et ipsi fateri non erubescunt, possunt? Certe ab Apostolo discimus, quomodo Titus Cretensibus debuerit probare et confirmare, certum et fidelem esse sermonem de quo asseverabat, qui non esset contemnendus, sed autoritate Apostolica proponendus. Et jam Lector de tota hac controversia judicare potest. Ideo enim potissimum ab adversariis flagellamur, quod tutissimum hoc Pauli consilium sequendum esse docemus, hisce praesertim postremis senescentis mundi temporibus: de quorum periculis, quod ad doctrinae corruptelas attinet, multa et manifesta in Scriptura exstant vaticinia.

22. Et haec quae ex ipsis Pauli verbis ostendimus, quo consilio, propter quas causas, et in quem usum Epistolas suas conscripserit, cavillationibus sane exagitari et conspurcari possunt, juxta Phormionis artificium: Nihil tam bene dictum est, quod maledicendo depravari non possit: Sed veris et solidis argumentis labefactari nullo modo poterunt. Pergamus igitur ad reliqua Pauli scripta.

23. *Epist. I Cor. I.* Prior ad Corinthios Epistola videtur Ephesi scripta esse. Paulus enim dicit, se mansurum Ephesi usque ad Pentecosten Et in fine dicit: Salutant vos Ecclesiae Asiae: et inter illas nominat etiam Aquilam et Priscillam, quos Ephesi Act. 19. Paulus reliquerat. Non diu igitur post discessum suum Paulus Epistolam illam scripsit ad Corinthios. Nobis vero tantum propositum est inquirere, quo consilio, propter quas causas, et in quem usum, Epistolam illam scripserit.

24. *Epist. I Cor. II occasio usus.* Deprehendimus autem statim in principio, Paulum voluisse Epistolae illius usum esse, non tantum in Corinthiaca Ecclesia, pro praesenti tantum necessitate. Inscribit enim illam omnibus qui invocant nomen Christi in omni loco, et ipsorum, et nostro. Hoc primo observetur propter Pighii calumniam,

quasi Paulus Epistolas suas tantum propter particulares quasdam Ecclesias, et tantum in usum praesentis tunc necessitatis conscripserit.

25. Deinde et causae, propter quas Epistolam illam scripserit ex ipsius verbis colligi possunt. Erant inter Corinthios schismata: Ego sum Pauli, Ego Apollo, ego Cephae, ego Christi, hoc est: Cum quidam doctrinam accepissent a Paulo, quidam ab Apollo, viro disertissimo: quidam a Petro, qui cum Christo in carne conversatus fuerat: quidam etiam eo venissent, qui Christum in carne viderant, et docentem audiverant: inde certabatur apud Corinthios quae traditiones essent praestantiores. Paulus vero ostendit, non ex personarum docentium discrimine, sed ex unitate et veritate doctrinae judicandum esse. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere praeter id quod positum est, qui est Christus Jesus. Qui plantat, et qui rigat, unum sunt. Illa etiam circunstantia temporis digna est consideratione, quod Paulus tunc primum coepit doctrinam suam literis consignare, postquam datis dextris societatis, Galat. 1. publice declarata erat consensio de doctrina inter ipsum et reliquos Apostolos: ut certi essemus, in Epistolis Pauli comprehensam esse doctrinam, quae communis fuit omnibus Apostolis: ne quis cavillari posset, nos Pauli tantum, non etiam reliquorum Apostolorum doctrinam in scriptis Novi Testamenti habere.

Quia vero apud Corinthios, quidam ab illa forma doctrinae, quam per traditionem vivae vocis a Paulo acceperant, discesserant, et adulterationes quaedam coeperant irrepere de peccato, de Coena Domini, de resurrectione mortuorum, etc., Paulus capita traditionis suae in illa Epistola literis consignare voluit: quomodo scilicet fundamentum posuerit: quomodo potum lactis Corinthiis dederit: Nihil, inquit, judicavi me scire inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum. Unde praedicationem suam vocat verbum crucis. Et cap. 15. inquit: Evangelium quod accepistis, et in quo statis, hac ratione praedicavi vobis. Tradidi enim vobis in primis, quod et accepistis, quod Christus mortuus est, etc. Et addit: Sive ego sive alii Apostoli ita praedicavimus, et ita credidistis. Doctrinam igitur Christi, sicut illa ab Evangelistis descripta nunc extat, praedicavit et tradidit. et hoc vocat fundamentum, cap. 3. Sicut et cap. 11. instructionem Coenae Dominicae iisdem verbis repetit, sicut extat apud Evangelistas. Et praefatur: Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis.

Fuit igitur una causa scriptionis, sicut Nicephorus inquit: quod quae praesens oratione sua dilucide docuerat, eadem absens per compendium in memoriam, scripta Epistola revocare voluit, propterea quod a quibusdam Pauli traditionibus discesserant. Et diligenter hoc notetur, quod puritas doctrinae Apostolicae apud Corinthios per conservationem traditionis vivae vocis, non diu fuit custodita, sed intra valde breve tempus coepit adulterari. Quod si id factum fuit primis annis Apostolicae praedicationis, ipsis Apostolis adhuc viventibus: quid putandum est accidisse traditionibus, per tot centurias annorum post mortem Apostolorum, et quidem postremis mundi temporibus? Et si tunc ad conservationem puritatis doctrinae, opus fuit scriptis Apostolorum: quanto infinitis modis magis nunc hac via et ratione opus est?

26. *Epist. 1. ad Cor. scriptae, altera causa.* Alteram causam, quod priorem ad Corinthios Epistolam Paulus scripsit, ipse etiam exponit. Posito enim fundamento, cum non esset dubium, superstruendum esse aedificium: illo praetextu alii quidem superstruebant aurum, argentum, gemmas: alii vero ligna, foenum, stipulas. Et observetur hoc, quod ipsis Apostolis adhuc in carne viventibus, imo non diu post discessum Pauli quidam apud Corinthios coeperunt lignum, foenum, stipulas super fundamentum extruere. Ut igitur posito fundamento, non esset incertum, quae Apostolica structura super imponenda esset, ipse Paulus scripto ostendit, quod sit aurum, argentum et gemmae, quae Apostolica structura super fundamentum extruantur: unde etiam dijudicari possint lignum, foenum, stipula, quae ab aliis superstruantur.

Aedificium Dei. Et ita habemus literis consignatum, totum aedificium Dei (cujus architecti sunt Apostoli) fundamentum scilicet, et ea quae superstruenda sunt: et quem hujus scriptionis usum in Ecclesia Paulus esse voluerit, inde constat, quod Epistolam inscripsit omnibus, qui invocant nomen Christi in omni loco.

Miserat quidem Paulus Timotheum ad Corinth. cap. 4. qui inquit, ἀναμνήσει, hoc est, quasi oblivioni datas in memoriam vobis reducet vias meas. Simul vero addidit ei quasi instructionem, seu literas fiduciarias aut credentiae (sicut vulgo loquimur) in hac Epistola: qualis scilicet deberet esse ἀνάμνησις illa, ut inde probare posset Timotheus, ea quae diceret a Paulo se in mandatis accepisse. Et hac cautione Paulo ideo utendum fuit: alicubi enim Ecclesiis imponebatur, quasi per sermonem a Paulo profectum, 2. Thess. 2.

27. *Scripturae libri omnes retinendi et inter se conferendi.* Quod si quis cavilletur, vel capita quaedam Apostolicae doctrinae, vel certe justas explicationes in hac Epistola desiderari: respondemus simpliciter, nos non ita unam aliquam Pauli Epistolam amplecti, ut reliquas non inspiciamus et conferamus: sed adhibitis et collatis omnibus scriptis N. T. affirmamus nos in illis habere, quantum necesse est, et sufficit, capita scilicet doctrinae Apostolicae, et justas explicationes: sicut postea Paulus 1. Tim. 3. ipse confirmabit. Et hoc loco 1. Cor. 4. dicit: Sicut ubique in omnibus Ecclesiis doceo. Adhibenda igitur et conferenda sunt illa etiam, quae a Paulo in aliis Ecclesiis tradita esse, ex scriptis ejus constat. Hac enim demonstratione Paulus συνέργοις suos, adhuc vivente se uti voluit, sicut jam ostendimus. Ideo enim scripta mandata ipsis tradidit.

28. Sed inquiunt, Paul. 1. Cor. 11. de Coena Domini loquens, dicit: Caetera cum venero disponam. Ergo illa quae nunc in Pontificiorum Missa servantur, Paulus postea viva voce Corinthiis tradidit. Ita Jesuitae.

Audax profecto est consequentia: sed eadem facilitate contemnitur, qua probatur. Omnino tamen (dicat quis) sequitur, Paulum quaedam voluisse viva

voce disponere, quae scripto non est complexus. Num vero dogmata quaedam plura et alia, de Coena Domini promittit? Certe de iis quae scribebat, dicit: Ego a Domino accepi, quod et tradidi vobis. Non ergo vel plura, vel alia dogmata de Coena Domini, quam quae a Domino acceperat, promittere potuit. De ritibus igitur quibusdam externis loquitur. Nam ita cap. 16. verbum διατάξαι usurpatur, ut prima sabbati eleemosyna seponatur. Paulus vero sollicite distinguit illa de quibus mandatum Domini habet, a ritibus adiaphoris, qui ad aedificationem Ecclesiae ordinantur. Talia enim non sicut dogmata perpetua et universalia sunt: ut de aperto et velato capite, c. 11. Cum igitur ea quae praesens ordinare voluit, noluerit scripto complecti, quis nostrum dicat, ista vel illa esse: aut si quis dicere audeat, unde probabit? Sed video ex hac observatione praeter opinionem, scriptionem nostram excrescere. Vellem enim generali annotatione, quae de reliquis Epistolis restant, comprehendere: sed tamen animadverto, ex singulis ferme Epistolis peculiare aliquid, quod ad hoc nostrum institutum illustrandum et confirmandum pertinet, utiliter posse annotari. Cumque haec testimonia, quae ex ipsis Epistolis Apostolicis sumuntur, omnium sint certissima, quibus piae mentes, contra omnes cavillationes rectissime possunt confirmari: pertexemus catalogum illum, qua fieri poterit brevitate.

29.

30. *2. Epist. ad Cor. scriptae occasio.*

Altera igitur ad Corinthios, ex Macedonia, non multo post priorem scripta est hac occasione: Cum ex Tito redeunte, inter caetera et hoc Paulus cognovisset, doctrinam suam a quibusdam apud Corinthios hoc praetextu in contemptum adduci, quod aliorum Apostolorum major deberet esse autoritas, qui cum Christo per aliquot annos versati fuerant: autoritatem igitur ministerii sui vindicat, et inquit cap. 12. Nihilo inferior fui iis qui sunt supra modum Apostoli. Quid est quod minus habuistis prae caeteris Ecclesiis, etc. Iterum vides, Ecclesiam turbari disputationibus, de vivis Apostolorum traditionibus. Illud vero ad nostrum institutum proprie pertinet, quod a falsis fratribus tunc coepit jactari, longe alium esse Paulum absentem per epistolas, quam praesens sit verbo et facto. Colligitur hoc ex 1. 10. et 13. capitibus. Aliquoties igitur repetit: Quales sumus absentes per Epistolas, tales et praesentes facto, c. 10. Praedixi et praedico, ut praesens, ita et nunc absens, c. 3. Et pulcherrima extat sententia in 1. cap. Non enim alia scribimus vobis, quam quae legitis et cognoscitis. Utitur duobus verbis ἀναγινώσκετε, quod Graeca scholia recte interpretantur, quasi per reminiscentiam aliquid antea traditum et notum recognoscere: et ἐπιγινώσκετε quod significat notum, compertum et exploratum habere. Ipse igitur Paulus occasione sibi ab adversariis data, ex professo consignavit testimonium de suis Epistolis, quod in illis nihil scripserit, quam quae praesens viva voce tradiderat, ita ut legentes Epistolas, in illis recognoscerent doctrinam prius traditam. Et pulchre huc convenit, sicut Basilius verbo ἐπιγινώσκειν utitur, cum inquit: Agnovi Epistolam tuam, sicut filii non degeneres ex similitudine cum parentibus noscitantur: ita Paulus dicit Epistolas suas ex doctrina quam praesens viva voce tradiderat, agnosci. Ea igitur quorum cognitionem antea viva voce Ecclesiis tradiderat, postea Epistolis suis complexus est. Non enim alia inquit, scribo vobis, quam quae recognoscitis et cognoscitis. 1. Cor. 14. verbo illo ita utitur, ut significet se Epistolas suas subjicere recognitioni seu dijudicationi illorum, qui Prophetae seu spirituales erant. Dixerat enim: Spiritualis dijudicat omnia, c. 2. Ita autem inquit c. 14. Si quis videtur Propheta esse, aut spiritualis, cognoscat quae scribo vobis, quod Domini mandata sint. Publico igitur Ecclesiae testimonio et judicio comprobatae fuerunt Pauli Epistolae, cum quidem adversarii illas arroderent. Et hoc testimonium Pauli de suis Epistolis, cum adversarii illis detrahere inciperent, diligenter notandum est, quod qualis praesens viva voce fuit, talis sit in Epistolis. Non minus igitur nunc, nec alio modo habemus Paulum docentem, quam cum praesens viva voce Ecclesias institueret. Et has traditiones Pauli, ex animo amplectimur, veneramur et exosculamur. Venimus jam ad Epistolam ad Romanos, cui hoc a nostris tribui indigne fert Lindanus, quod complectatur methodum fidei Christianae. Sed ipse Paulus explicet nobis, quo consilio Epistolam illam scripserit, cap. 1. inquit: ut impertiar vobis aliquod donum spirituale, ad confirmandos vos: hoc est, ut communem capiam consolationem in vobis, per eam quae invicem est fidem vestram atque meam. Et cap. 15. inquit: Scio, quod repleti sitis omni scientia: sed tamen audacius scripsi vobis, ex parte tanquam in memoriam vobis reducens, propter gratiam quae data est mihi a Deo, ut sim minister Christi, in Gentibus, sacrificans Evangelium, ut fiat oblatio Gentium accepta, etc. Quod igitur praesens praestare non potuit, per Epistolam efficere voluit, confirmare scilicet fidem, quae communis erat et Pauli et Romanorum: idque reducendo in memoriam, ita ut in Epistola ad Romanos sit minister Christi, sacrificans Evangelium in Gentibus, sicut impleverat illud a Jerusalem ad Illyricum usque. Addit autem, se scripsisse illam Epistolam, cum instituisset profectionem Hierosolymas. Et de illa profectione, dicit Actor. 20: Spiritus sanctus per omnes civitates mihi protestatur, vincula et tribulationes me Hierosolymis manere. Scio quod amplius non videbitis faciem meam, etc. Cum igitur Hirosolymas quasi ad mortem proficisceretur, conscripsit illam Epistolam: ut si quid ipsi accideret, literis consignatum post se relinqueret, quomodo administrasset Evangelium Dei inter Gentes, et quod esset Evangelium Christi quod impleverat, hoc est, plene sufficienter et perfecte praedicaverat a Jerusalem per circuitum, usque ad Illyricum. Et propter hanc caussam copiosius et accuratius capita doctrinae, quae in aliis Epistolis tantum recitaverat, ad Romanos justa explicatione tractat et declarat: idque pulcherrima methodo.

31. *Epist. Pauli ad Romanos. Quo consilio Epist. Pauli ad Romanos sit conscripta.*

32. Usus et dignitas Epistolae Pauli ad Romanos. Habemus igitur in Epistolis Pauli non nudum tantum catalogum capitum ejus doctrinae quam viva voce tradidit: verum etiam justas explicationes, et quidem quo ordine, et qua methodo capita illa a Paulo sint proposita: et propter hanc causam, Epistola ad Romanos merito a nostris commendatur. Complectitur enim methodum fidei quae fuit et Pauli et Romanorum: continet summam Evangelii quod Paulus implevit, hoc est, plene praedicavit a Jerusalem ad Illyricum usque: et hoc ita continet, ut fundamenta, ex quibus doctrina illa munitur et confirmatur, monstret et explicet. Dicit enim: Ad confirmandos vos, εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς. Et quidem tunc scripta est, cum Paulus ob imminens vitae discrimen, quasi confessionem suam fidei et doctrinae volebat post se relinquere. Et quia fides Romanorum tunc in universo mundo celebrabatur, hanc Epistolam illis inscripsit: ut hac ratione totius orbis Ecclesiis Pauli confessio innotesceret, et commendatior esset.

Theodoretus quaerit, quare Epistola ad Romanos primo loco sit collocata, cum tamen non sit prima omnium scripta? Et respondet hoc factum esse, quia in se omnis generis doctrinam, et accuratam copiosamque dogmatum pertractationem contineat.

33. Haec omnia tam manifesta, firma et plena consolationis, Lindanus eludere conatur unica vocula, quod Rom. 15. Paulus dicit: Audacius scripsi vobis ἀπὸ μέρους. Ergo non omnia necessaria fidei dogmata illa Epistola complecti voluit. Dicit enim, se ex parte scripsisse. Quid autem, si illud ἀπὸ μέρους, referendum sit non ad verbum scripsi, sed ad adverbium audacius? ut sensus sit, Aliquantulum, vel quodammodo audacius scripsi vobis, sicut 2. Cor. 2, particula illa usurpatur: Non me contristavit, sed ἀπὸ μέρους quodammodo vos omnes. Et si maxime conjungatur verbo Scripsi, tamen 1. Cor. 13, Paulus dicit: Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus. Dicit etiam 2. Cor. 1: Spero quod usque ad finem cognoscetis, sicut et cognovistis nos ex parte. Dicemusne propterea, Paulum etiam viva voce non tradidisse omnia quae necessaria erant? Ita tandem nec in Scriptura, nec in traditionibus Apostolorum habebimus omnia. Sed demus sane institutionem Baptismi et Coenae Dominicae, integram historiam de dictis et factis Christi, de virginibus, de Antichristo, de excommunicatione, de extremo judicio, de ritibus, qui in priori ad Timotheum describuntur, etc., non contineri in Epistola ad Romanos. Si igitur ἀπὸ μέρους hoc significat, quaedam capita doctrinae in Epistola ad Romanos non comprehensa esse: nos quae illa sint, ex aliis scriptis Novi Testamenti monstrare et probare possumus. Pontificii vero illud ἀπὸ μέρους non tantum ad Epistolam ad Romanos, sed ad totam Scripturam Veteris et Novi Testamenti referunt. Et reliqua illa quae in Epistola ad Romanos non continentur, non tantum volunt ea intelligi, quae in aliis Scripturae locis extant, sed praecipue quae ipsi titulo traditionum Ecclesiae obtrudunt. Hoc vero Paulus non dicit, cum inquit, ἀπὸ μέρους. Quod si Pontificii instant et urgent, respondemus verbis Augustini aliquoties jam repetitis: Si scripta non sunt, quis nostrum, qui nec Prophetica nec Apostolica autoritate excellimus, dicet ista vel illa esse, aut si quis dicere audeat, unde probabit? Quis enim est tam vanus et temerarius, qui cum sine ullo testimonio divino affirmet illa esse, non maximam culpam temeritatis incurrat? Quod enim titulum traditionum Pontificii praetendunt, non sufficit. Nam cum Timotheus et Titus potuissent verius illud praetendere: Paulus tamen, sicut ostendimus, ideo ipsis dedit Epistolas, ut ex scriptis probarent autoritatem et veritatem eorum quae proponebant, ubi Paulus ipse praesens adesse non poterat. Apostolorum enim erat, ut sanam doctrinam vel ipsi traderent, vel ab aliis traditam, si vera esset, comprobarent et confirmarent: aut si secus deprehenderetur, notarent et refutarent. Idque ubi et quantum poterant, viva faciebant voce: sicut Act. 8 mittuntur Petrus et Johannes, ut Philippi praedicationem, Apostolica autoritate conprobarent et confirmarent. Ubi vero viva voce praesentes esse non poterant, per literas illud efficiebant: sicut Paulum fecisse monstravimus. Talia igitur documenta, talem demonstrationem et probationem merito requirimus, quando aliquid quasi Apostolica traditio nobis proponitur. Interea illis quae Scriptura continentur, contenti sumus.

34. Epist. Pauli ad Galatas. Et hae sunt Epistolae, quas Paulus ante captivitatem suam scripsit. Quas vero Roma ex vinculis ad Ecclesias misit, de iis non potest certo constitui, quo ordine sint scriptae: nec ad nostrum institutum magnopere hoc facit, qui tantum inquirimus, quo consilio, propter quas causas, et in quem Ecclesiae usum sint scriptae. Eo igitur ordine, sicut vulgo collocantur, de illis dicemus. Epistola ad Galatas, propter quas causas, et in quem usum scripta sit, ipsa indicat. Galatae enim a doctrina Evangelii, quam ex traditione vivae vocis a Paulo acceperant, discesserant et translati erant. Quo vero modo, qua specie, aut quo praetextu, Evangelium interversum fuerit apud illos, qui Paulum antea ut angelum Dei, imo ut Christum ipsum susceperant, ipsa Epistola non obscure indicat. Jactabantur opiniones, ut traditae a reliquis Apostolis qui non ita abhorrerent a lege et ab operibus ejus, sicut Paulus, et contendebatur, illorum autoritatem, qui cum Christo versati, omnium secretorum ejus conscii essent, merito praeferendam esse Paulo. Non instituimus justam explicationem argumenti Epistolae ad Galatas, sed hanc tantum observationem ostendimus, quod puritas doctrinae, per traditiones non fideliter fuerit conservata apud Galatas: sed quod titulo et praetextu traditionum, quasi a reliquis Apostolis acceptarum, Ecclesia turbata, et pura doctrinae massa fermento corruptionis infecta fuerit, sicut Paulus ipse loquitur. Non autem omnino abjecerant Galatae professionem Evangelii, sed historiam veteris Testamenti, et historiam de Christo ipsos retinuisse, non obscure ex hac Epistola colligitur. Affirmat autem Paulus, Evangelium apud ipsos esse interversum pro-

pterea quod discrimen legis et Evangelii, et verum cujusque officium et usum, admissa confusione amiserant: quod puritatem doctrinae de peccato, de operibus legis, de justificatione fidei, et de sequenti novitate, non recte et distincte conservarant. Et hoc diligenter observandum est, doctrinam Evangelii non tantum consistere in historica vel narratione, vel assensione, de dictis et factis Christi, et reliquis quae in sacra Scriptura narrantur: sed potissimum sitam esse in vera interpretatione et accommodatione ad poenitentiam, fidem, justificationem, spem et caritatem. Et de hoc argumento Paulus laborat in Epistola ad Galatas.

Doctrina Evangelica quanam in re potissimum consistat.

35. Consideremus autem, quale remedium Paulus opposuerit corruptelis illis, sub praetextu traditionum sparsis. Asserit quidem multis argumentis ministerio suo autoritatem: et Galatas deducit ad illud Evangelium, quod ex traditione vivae vocis antea ab ipso acceperant. Et addit: Si vel nos Apostoli, vel Angelus de coelo evangelizaverit praeter id quod accepistis, anathema sit. Num vero silentio praeterit et involvit, quae fuerint illae suae traditiones, ad quas Galatas ablegat? Certe illo consilio instituit scriptionem hujus Epistolae, ut ea quae de doctrina Evangelii, viva voce apud Galatas tradiderat, explicet et confirmet: de Jesu scilicet Christo crucifixo (in quo tota historia Christi comprehenditur) et de vera hujus historiae accommodatione, explicatione et usu. Quale igitur fuerit Evangelium quod Paulus Galatis annunciavit, quodque Galatae acceperant, non opus est ut vel ex conjecturis, vel ex fama traditionum non scriptarum divinemus. Paulus enim literis illud consignavit, et copiose explicavit in Epistola ad Galatas. Recte igitur Hieronymus dicit: Spiritus sancti doctrina est, quae canonicis literis prodita est: contra quam si quid statuant Concilia, nefas duco. Quia igitur Paulus dicit: Si quis praeter id, quod nos evangelizavimus, et vos accepistis, annunciaverit, anathema sit. Illud vero quod Paulus evangelizavit, et Galatae acceperant, literis consignatum est: recte ergo et Basilius et Augustinus Pauli illam sententiam ad Scripturam accommodant: Si quis praeter illam doctrinam, quae in Scriptura comprehensa et tradita est, aliud evangelizarit, anathema esto. Paulus enim non tantum dicit, Si contra: sed, si praeter id fuerit; etiamsi modicum fuerit fermenti, corrumpi puritatem totius massae, Gal. 5, et 4 dicit: Filioli quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus. Quomodo vero parturit Paulus Galatas? Certe illa doctrina quam in hac Epistola explicavit: et illa ipsa doctrina, antea fuerant regenerati. Habemus ergo in Epistola ad Galatas, doctrinam qua filii Dei generantur, et qua rursus, si lapsi fuerant, parturiuntur, ut Christus in ipsis formetur. Et cap. 6 Epistolam ita concludit: Quotquot juxta hunc Canonem, normam seu regulam incedunt, pax super illos, et misericordia. Repeto autem quod ex Tertulliano antea citatum est: Si Paulus aliquid aliud, praeter et extra ea quae scripserat, intelligi voluisset, nominasset vel istum vel illum Canonem. Dicit autem *τῷ κανόνι τούτῳ*, juxta hunc Canonem, *δεικτικῶς* ergo intelligit de iis quae scripserat. Et non simpliciter dicit in praesenti *στοιχοῦσι*, sed *ὅσοι στοιχήσουσι*, ut ostendat, non propter Galatas tantum, et praesentem ipsorum necessitatem scriptam esse hanc Epistolam: sed sicut Psalm. 102 inquit: Scribantur haec in generationem alteram: ut apud populum qui creabitur, ejus usus sit.

Doctrina Epistolae Pauli ad Galatas.

36. Et sine dubio appellatio Scripturae canonicae hinc sumpta est, *στοῖχοι* enim in re militari vocantur ordines, certa ratione collocati, et hostibus oppositi. Et *γῆ κατὰ στοῖχον πεφυτευμένη* vocatur, in qua certo ordine, ad certam normam arbores compositae sunt. Et utraque significatio pulchre huic loco convenit, ut certo ordine vestigiis verae fidei insistamus. Rom. 4: Ne aberremus, utque contra incursiones hostium fidei praemuniti simus, necesse est, ut ad certum ordinem, certis quasi cancellis circumdati incedamus, ne lineam illam, quae quasi norma est ordinis, praetergrediamur. Quis autem sit illis *κανών*, Paulus ostendit, cum de iis quae scripserat, dicit, *τῷ κανόνι τούτῳ*. Et utitur tempore futuro, significans quem velit scriptorum suorum usum esse apud posteritatem, in Ecclesia: ut scilicet sint canon fidei, ita ut pax et misericordia sit super illos, quorum fides secundum hunc canonem incedit. Et quid amplius quaerimus, quam ut pax et misericordia Dei sit super nos credentes? Et grati hoc beneficium Dei celebrare debemus, quod in Scriptura illum canonem certo nobis constituit: juxta quem si fides nostra incesserit, certi sumus, pacem et misericordiam super nos esse.

37. In Epistola ad Ephesios cap. 3, exstat insignis sententia de instituto, fine et usu Epistolarum Pauli: Sicut supra scripsi in brevi *πρὸς ὅ*, potestis legentes intelligere cognitionem meam in mysterio Christi. Sed prius explicandum est, quid significet *τὸ πρὸς ὅ*. Vetus interpres reddidit: prout potestis legentes intelligere. Et ita Chrysostomus interpretatur, exclamans, Papae! Itaque neque rem omnem scripsit, neque quantum scribi oportebat: istud enim rei natura non ferebat.

Chrysost.

Theophylactus: Scripsi non quantum oportebat, sed secundum captum vestrum. Oecumenius: En tantummodo scripsit, quorum caperent notionem. Et ita usurpatur aliquando praepositio *πρός*, in proportionibus, *πρὸς αὐτόν* pro corporis ejus quantitate: *πρὸς τὸ μέγεθος τῆς πόλεως*, pro urbis magnitudine. Dicitur etiam *πρὸς τὸ δοκοῦν* prout visum fuerit: *πρὸς τὸν πολλῶν λόγον*, sicut vulgus existimat. Porro habet etiam praepositio *πρός* cum accusativo alias significationes, quae ad Pauli sententiam recte conveniunt, ut Thucydides: *πρὸς τὰς ἐπιστολὰς ὑπόπτευον αὐτόν*, ex Epistolis habebant ipsum suspectum: Germanice ita dicimus: *Man kennt ihn an seiner sprache, an seinem schreiben.* Et ita Lutherus reddidit Pauli sententiam: *Daran ihr merken koennt.* Latine non potest commodius reddi, quam: Unde, seu ex quibus potestis intelligere. Convenit et haec significatio: *τὰ πρὸς ἀλήθειαν καλά, τὰ πρὸς νόμον* quae ad normam veritatis et legum, pulchra, honesta sunt. Ita Plutarchus dicit: *πρὸς φῶς βαδίζειν*, Lumine monstrante viam ambulare. Quod

Theophyl.

igitur Paulus dicit Ephes. 3: πρὸς ὅ δύνασθε νοῆσαι, sensus erit vel sicut vetus interpres reddidit, Prout potestis intelligere: vel, unde, seu ex quibus potestis intelligere: *Daran ihr koennt merken*, vel, Ad quam tanquam normam legentes potestis intelligere. Et singula hanc sententiam Pauli illustrant, quid scriptis suis ipse tribui velit. Sensus autem ita colligetur. Cap. 1 nominat Evangelium salutis, quod fide amplexi, et Judaei et Gentes signati sunt Spiritu promissionis sancto in redemptionem acquisitionis. Petit illuminari oculos mentis, ut sciant quae sit spes vocationis, quae divitiae haereditatis, quae potentia Dei in credentes, etc. Cap. 2 dicit: Christus veniens (per ministerium scilicet) evangelizavit pacem, et iis qui procul aberant, et qui prope erant. Estis superaedificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, existente summo angulari lapide, ipso Jesu Christo. Cap. 3: Si quidem audivistis dispensationem gratiae Dei, quae data est mihi in vos, quoniam secundum revelationem notum factum est mihi mysterium, ut inter Gentes evangelizem, etc. Vide autem quomodo illa omnia Paulus ad scripta sua referat. Dicit enim: Sicut supra scripsi, in brevi πρὸς ὅ, potestis legentes intelligere cognitionem meam in mysterio Christi. Digna omnino est sententia accurata consideratione. Paulus enim valedicens presbyteris Ephesinae Ecclesiae, Act. 20 inquit: Non subterfugi, quominus annunciarim omne consilium Dei vobis. Jam vero Roma ex vinculis ad ipsos scribens, repetit summam et capita, quod Christus per ministerium evangelizarit pacem et Gentibus et Judaeis: quod Judaei primum, postea Gentes fide susceperint Evangelium salutis: quod ipse Paulus Evangelium, quod per revelationem filii Dei accepit, annuntiarit inter Gentes: quod Ephesii audierant, per quod superexstructi sunt super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, etc. De his omnibus vero tandem dicit: Sicut supra scripsi in brevi πρὸς ὅ, potestis legentes intelligere scientiam meam in mysterio. Verba sunt aliquanto diligentius expendenda. Ἐν ὀλίγῳ Oecumenius interpretatur, vel paulo ante, vel per brevia, seu paucis. Quod si ἐν ὀλίγῳ significat paulo ante: verbum ergo προέγραψα non simpliciter significabit, supra vel ante scripsi, esset enim Tautologia: sed habebit alteram significationem, quae pulcherrime huc quadrat. Significat enim πρόγραμμα Scripturam in publico loco positam, ut ab omnibus legi possit: sicut edicta magistratus, aut rescripta Principum proponebantur. Et supra ostendimus ex secundo capite Habacuc, quomodo Prophetae summam suarum concionum soliti fuerint conscribere et proponere. Scribe, inquit Dominus, visionem, et explica eam super tabulas, ut percurrat qui legerit eam. Inde Paulus Romanorum 15. Scripturae Veteris Testamenti, tribuit verbum προγράφεσθαι, quod Paulus hoc loco ad sua etiam scripta transfert, quod sint quasi προγράμματα, hoc est, tabellae, complectentes summam doctrinae Evangelii publice propositae, ut summam illam quivis legere posset. Dicit autem, se ἐν ὀλίγῳ in praecedentibus breviter et paucis illa conscripsisse. Pluribus enim sine dubio verbis et apud Ephesios per triennium, et alibi doctrinam Evangelii tradiderat. Ne vero ideo Scriptura arguatur imperfectionis seu insufficientiae, addit, πρὸς ὅ, potestis legentes intelligere cognitionem meam in mysterio Christi. Si sequamur Chrysostomi sententiam, redditio erit rationis, quare ea, quae multis verbis et copiosa oratione tradiderat, breviter et paucis voluerit scripto comprehendere: prout scilicet legentes possint scientiam Pauli in mysterio Christi intelligere.

38.

39. Narrat Paulus 2. Corinth. 12. se raptum in tertium usque coelum, audivisse ibi ἄῤῥητα verba, hoc est, mysteria, quae verbis explicari non possunt. Totam igitur scientiam suam in mysterio Christi, non potuit humanis verbis satis et plene explicare. Et etiamsi potuisset angelorum et hominum linguis loqui 1. Corinth. 13. Affirmat tamen hoc loco, se et breviter et eo modo scripsisse, prout legentes scientiam ipsius in mysterio Christi possent intelligere. Quod igitur paucis et breviter Paulus scripsit, non recte a Pontificiis in accusationem Scripturarum convertitur, quasi sint imperfectae et insufficientes. Sed eo gratiores debemus hoc beneficium Spiritus sancti summa cum reverentia amplecti, quod Scripturam ita moderari voluit, prout legentes intelligere possimus. Et hinc judicari potest, qualis sit praesumptio, nolle illis, quae scripta sunt contentum esse, propterea quod Apostoli pluribus et copiosius doctrinam tradiderint.

Epiphan. Epiphanius narrat, Cajanos confinxisse librum, quem ascensum Pauli nominarunt: occasione inde accepta, quod ἄῤῥητα illa verba, quae in tertio coelo Paulus audiverat, quia tunc carnalibus et rudibus adhuc non poterat explicare, judicarint tamen cognitu necessaria esse, praeter illa, quae scripta exstabant, et potuerunt praetendere, quod Paulus tunc scripserit, prout poterant intelligere, postea vero perfectioribus reliqua etiam esse tradita et scripta. Sed nugae et fraudes sunt. Illis igitur, quae propter nostram tarditatem et infirmitatem breviter et simpliciter scripta sunt, contenti simus.

40. Si vero praepositio πρός, alio modo accipiatur, reddet hunc sensum: se paucis quidem scripsisse, sed tamen ita, quod inde possit a legentibus intelligi, qualis fuerit cognitio Pauli in mysterio Christi. Si igitur quaestio est, quod fuerit mysterium, cujus agnitionem ex revelatione filii Dei Paulus accepit, quod inter Gentes annuntiavit, quod fideles et Judaei et Gentes susceperunt, quod Ephesi audiverunt, cum Paulus ipsis omne Consilium Dei annuntiaret, per quod superexstructi sunt, super fundamentum Apostolorum et Prophetarum? Respondet Paulus, se paucis quidem, sed tamen ita scripsisse, ut πρὸς τοῦτο inde et tanquam ad normam intelligi possit, quae sit scientia ipsius in mysterio Christi. Et quid per Deum immortalem amplius quaerimus? Haec enim est unitas illa fidei et agnitionis filii Dei, de qua cap. 4

loquitur, propter quam dat quosdam Apostolos, Prophetas, Evangelistas, Doctores, Pastores, ne circumferamur omni vento doctrinae in nequitia hominum, etc. Hoc profecto luculentum testimonium, quid Paulus suis scriptis tribui velit: et ostendit illustrem refutationem Pontificiae objectionis, de brevitate et angustia Scripturae.

41. Epistola ad Philippenses. Epistola ad Philippenses, praebet etiam non contemnendum testimonium ejus rei, de qua inquisitionem instituimus: quo scilicet consilio, propter quam causam, et in quem usum Apostoli doctrinam suam literis consignarint. Ita enim dicit cap. 3: τὰ αὐτὰ, eadem vel illa ipsa vobis scribere me quidem non piget, vobis autem tutum est. Illud autem τὰ αὐτά, non potest referri ad alias aliquas Epistolas, quas Philippensibus antea scripserit: hoc enim probari non potest. Referendum igitur est ad ea, quae praesens viva voce tradiderat, sicut cap. 4 inquit: Quae didicistis, accepistis, audivistis, et vidistis in me.

Testatur itaque ipse Paulus, se eadem et illa ipsa scripsisse, quae praesens viva voce tradiderat. Et causam addit, quare eadem et illa ipsa scripto comprehendere voluerit: Mihi inquit, οὐκ ὀκνηρόν, hoc est, non gravatim hoc facio quasi pudeat me, ut superfluum et non necessarium quid agere, eadem scilicet, quae tradidi etiam scribere: vobis vero inquit, τὸ ἀσφαλές, quod eadem quae viva voce tradidi, scriptis complector. Quam vero emphasin habeat vocabulum ἀσφαλὲς, et quam pulchre ostendat, propter quam causam, et in quem usum Paulus eandem doctrinam quam viva voce tradidit, literis consignarit, supra ostendimus, cum de Lucae scriptione ageremus: ut scilicet de veritate doctrinae Apostolicae simus certi et securi, utque ejus puritatem certius firmius et tutius, contra incursiones corruptelarum conservare possemus: sicut et Paulus hoc loco ostendit. Cum enim dixisset, Vobis τὸ ἀσφαλές, tutum est: Mox addit, Videte canes videte malos operarios, etc.

Cap. 3 dicit ad quod pervenimus, eodem procedamus Canone. Quis autem est ille Canon? sine omni dubitatione illa doctrina, quam praesens viva voce tradiderat. Atqui Paulus affirmat, se eadem et illa ipsa scribere. Quis igitur sit Canon Pauli, habemus in ipsius scriptis, idque ipsius testimonio: dicit enim se τὰ αὐτά scribere.

Et cap. 4 de iis quae scripserat, dicit: ταῦτα, haec cogitate quae et didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me. Conjungit igitur ea quae tradiderat, cum iis quae scribebat, ita ut dicat: Haec cogitate quae et audivistis etc. Quod non recte diceretur, si alia essent tradita quam scripta. Tunc enim dicendum fuisset, Illa cogitate: vel, cogitate haec, et praeterea quae audivistis, Dicit autem: Haec cogitate, quae et audivistis et didicistis. Omnino igitur eadem esse ostendit.

42. Et propter has quidem causas, Paulus ad illas Ecclesias, quas praesens viva voce suae doctrinae fundaverat, scripsit. Colossenses vero et Laodicenses, faciem ipsius in carne non viderant, sicut dicit cap. 2. Quo consilio vero, propter quas causas, et in quem usum illis scripsit, qui ex ipsius viva traditione doctrinam Evangelii non acceperant? Respondet ipse cap. 2: Volo vos scire, qualem solicitudinem habeam pro vobis, et quicunque faciem meam in carne non viderunt: ut consolationem accipiant corda eorum, cum fuerint instructi in caritate, et in omnes divitias certae persuasionis intelligentiae in agnitionem mysterii Dei. Hoc autem dico, ne quis vos decipiat in sublimitate sermonum. Item, videte ne quis vos decipiat per Philosophiam, et inanem fallaciam secundum traditionem hominum, etc. Didicerant igitur Colossenses Evangelium ab Epaphra: Paulus vero scribit ad illos, I. Ut ex Apostoli scripta conprobatione habeant πληροφορίαν, illud, quod ab Epaphra, qui non erat Apostolus, acceperant, non esse incertum aut adulterinum dogma, sed esse verbum veritatis Evangelii, quod praedicatum est in universo mundo sub coelo. II. Ne vel per Philosophiam, vel per traditiones hominum seducantur, etc. Et hujus rei solicitudinem Paulus sibi ut Apostolo incumbere ostendit, ita ut ἀγῶνα appellet, ne sub suo vel aliorum Apostolorum nomine adulterinum aliquid spargatur. Ubi igitur praesens viva voce non potest adesse, per scripta officio suo satisfacit. Quod igitur Epaphras asseveravit doctrinam illam, quam Colossensibus proponebat, esse traditionem Pauli et aliorum Apostolorum, vere et recte faciebat. Ad πληροφορίαν vero necessaria erat Apostolica confirmatio: quam cum Paulus viva voce praesens tribuere non posset, ideo Epistolam scripsit ad Colossenses, ut certam haberent persuasionem de cognitione mysterii Dei, et ne secundum traditionem hominum seducerentur sub praetextu humilitatis et opinione sapientiae. Haec enim sunt ipsius verba. Non autem tantum haec verba scribit: Vera sunt, quae Epaphras apud vos docuit: sed capita doctrinae Apostolicae recitat, ut inde agnoscant et intelligant πληροφορίαν eorum, quae ab Epaphra audierant, quod eadem essent. Qualis autem esset πληροφορία si Epaphras alia docuisset, quam quae Paulus tunc Colossensibus scribebat? Quicquid ergo proponitur tanquam doctrina seu traditio Apostolica, illud omnino Apostolica autoritate et comprobatione confirmandum est: et ubi viva Apostolorum vox haberi non potest, confirmatione per literas opus fuit: sicut et alibi, et in hac Epistola Paulus testatur. Cap. 3 dicit: Sermo Christi habitet in vobis opulenter. Quod de doctrina Christi, sicut ab Evangelistis descripta exstat, intelligendum videtur. Cap. 4 meminit Marci, a quo mandata acceperint. Quod intelligo de Epistola Apostolorum, Act. 15. Cum enim separarentur Paulus et Barnabas, Act 15, sicut Paulus cum suis tradidit Ecclesiis dogmata decreta ab Apostolis. Act. 16, quae scripto comprehensa fuisse certissimum est, Act. 15. Ita non est dubium, etiam Barnabam cum Marco, quem Act. 15 assumpserat, idem fecisse. Et quae Act. 16 vocantur δόγματα, hoc loco vocari videntur ἐντολαί. Ita ad scripta N. Testamenti, quae tunc exstabant, Paulus Colossenses deducit. Non autem in Colossensium tantum usum Paulus Epistolam illam conscripsit, sed vult ut legatur etiam in Ecclesia Laodicensium, qui ut Colos-

senses faciem ipsius in carne non viderant. Nobis igitur omnibus, qui Pauli vivam vocem non audivimus, et faciem in carne non vidimus, Epistolae ejus propositae sunt, ut inde πληροφορίαν fidei nostrae sumamus. Hoc enim est ipsius Pauli consilium, et est cardo controversiae, quae inter nos est et inter Pontificios.

43. *Epistola ad Hebraeos.* Addamus hoc loco etiam observationem ex Epistola ad Hebraeos: de autore enim jam non disputamus. Recte autem definit doctrinam Evangelii, quae a Domino primum coepit enarrari, et postea ab Apostolis praedicata et confirmata est. Dicit autem cap. 2. Ne παραῤῥυῶμεν. Recte enim dicit Chrysostomus: Quando sermo auditus non retinetur aut conservatur, dicitur effluere. Quare igitur Epistola illa scripta sit, inde potest aestimari: ne scilicet effluant ea, quae ex traditione vivae vocis acceperant. Et capite quidem 13 dicit, se breviter et paucis scripsisse: duo tamen complectitur, in quibus summa doctrinae Apostolicae consistit. Nam cap. 5 et 6 ostendit, quae elementa doctrinae Apostolicae solita fuerint proponi in Ecclesiis, tempore Apostolorum. Et nuda sane tantum capita Apostolicae catecheseos ibi recitantur: justae vero explicationes in aliis Apostolorum scriptis exstant. *Summa Epistolae ad Hebraeos.* Principale vero argumentum Epistolae ad Hebraeos hoc est, quis intelligendus sit solidus adultorum cibus, quem post percepta prima fidei elementa Christianis proponi solitum, Paulus etiam confirmat, 1 Cor. 3 et 14: Et haec duo capita, sine dubio complectuntur summam totius doctrinae Apostolicae. Ideo cap. 13 concludit: Doctrinis variis et peregrinis nolite circumferri. Ita Nicephorus etiam dicit argumentum Epistolarum Apostolicarum consistere in duobus: I. Quod ea, quae viva voce tradiderant, per literas in memoriam Ecclesiis revocant. II. Quae fundamento supra exstruenda erant, per Epistolas adjiciunt. Et cum illa duo, in quibus summa totius Apostolicae doctrinae consistit, fundamentum scilicet, et quae fundamento super extruenda sunt, habeamus in Scriptura Novi Testamenti, quid ultra desideramus?

44. Superest ex Epistolis Pauli, posterior ad Timotheum: quam tunc scripsit, cum finis resolutionis ipsius instaret: et quia illam paulo ante mortem suam scriptam, quasi ultimae voluntatis loco Paulus Ecclesiae relinquere voluit, suppeditabit nobis maxime illustre testimonium de tota Scriptura Novi Testamenti. Cap. 2 dicit: Habeto ὑποτύπωσιν sanorum verborum, quae audisti ex me. Ne vero dubia aut ignota sit illa hypotyposis, mox addit, illam consistere in his duobus capitibus, fide scilicet et caritate, quae in Christo Jesu fundata sunt. Et hoc mox vocat bonum illud depositum, quod jubet custodire. Cap. 2 inquit: Quae audivisti a me per multos testes, haec commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere. Et cap. 3. Tu permane in his, quae didicisti, et credita sunt tibi, sciens a quo didiceris.

45. Has sententias loqui de doctrina, quam Paulus praesens viva voce Timotheo tradiderat, non est dubium. Sed unde nos, qui nec Pauli, nec Timothei vivam vocem audivimus, certi erimus quae fuerint illae traditiones, Timotheo a Paulo commendatae? Num apud posteritatem, πληροφορίαν fidei nostrae voluit pendere a narrationibus et asseverationibus hominum, qui (sicut Augustinus inquit) nec Propheticam nec Apostolicam habent autoritatem? Certe saepius jam ostensum est, quod propter illam ipsam causam Paulus doctrinam suam literis consignarit. Eodem etiam modo 2 Tim. 3 a traditionibus vivae vocis digreditur ad Scripturam.

46. Et cum hactenus de singulis Epistolis et scriptis Novi Testamenti, observaverimus testimonia ex ipsis verbis Scripturae, jam hoc loco Paulus circa finem vitae suae, in genere, universae Scripturae, et veteris et novi Testamenti, clarissimum et pulcherrimum voluit praebere testimonium. Et sicut Col. 2 dicit, se dum viveret solicitum fuisse de plerophoria fidei illorum, qui faciem ipsius in carne non viderant: ita jam moriturus, eandem solicitudinem Ecclesiae ostendit pro tota posteritate, quae faciem ipsius non visura, et vocem non auditura erat in hac vita. Est autem sine dubio ejus doctrinae, quam Paulus praesens viva voce tradidit, summa et finis, ut homines erudiantur ad salutem per fidem in Christo Jesu.

47. *Pauli de sacra Scriptura judicium.* Idem vero de sacris literis affirmat, inquit enim: Sacrae literae possunt te eruditum reddere ad salutem per fidem quae est in Christo Jesu. Sicut igitur Johannes de scriptis Evangelistarum pronuntiat: Haec scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est Christus filius Dei, et ut credentes, vitam habeatis in nomine ejus: Ita Paulus de tota Scriptura affirmat: Sacrae literae possunt te instruere ad salutem, per fidem quae est in Christo Jesu. Judicium tam est simile, et quidem iisdem verbis pronuntiatum a Paulo primum, et postea a Johanne: ut illa similitudo et autorem eundem Spiritum sanctum ostendat, et praecipue constantem certitudinem et firmitatem judicii hujus de Scriptura sacra confirmet. Ne enim judicium illud de Scriptura, putetur uno in loco obiter excidisse: alio loco et tempore, iisdem verbis Spiritus sanctus illud repetere voluit. Et tales repetitiones in Scriptura, significationem habent certitudinis, quodque res magni momenti sit, quam Deus eorundem verborum repetitione diligenter commendatam esse velit hominibus. Ille vero locus Pauli 2 Timoth. 3 si diligenter expendatur, ostendet Paulum loqui non tantum de sacris literis veteris Testamenti, sed de tota Scriptura veteris et novi Testamenti. Dicit enim, Timotheum ab infantia nosse sacras literas. Sed illo tempore, quando Timotheus infans adhuc erat, nondum exstabant scripta novi Testamenti. Loquitur ergo de sacris literis veteris Testamenti, quas Timotheum a primis pueritiae annis notas habuisse confirmat. Mox vero attexit aliam sententiam: Omnis Scriptura divinitus inspirata, etc. Hoc loco quaero, an illa sententia tantum de sola Scriptura veteris Testamenti intelligenda sit? Si enim quis contendere ausit scripta novi Testamenti, quae illo tempore jam exstabant, in illa Pauli sententia non comprehendi, sed excludenda esse: sequetur, ea non

esse divinitus inspirata, nec utilia ad doctrinam, quod neminem credo dicturum.

48. Certum igitur et manifestum est, quod Paulus, cum de sacris literis veteris Testamenti locutus esset, mox addit generalem sententiam de omni Scriptura: divinitus inspirata: in qua scripta etiam novi Testamenti ipsum comprehendere, nemo sine blasphemia negare poterit. Illo autem tempore quo Paulus hoc scribebat, exstabant jam omnia ferme canonica scripta novi Testamenti, exceptis Johannis scriptis. Paulus igitur et ea comprehendit, quae illo tempore jam exstabant, et generaliter dicit: Omnis Scriptura divinitus inspirata, etc. Haec itaque vera est canonisatio scriptorum novi Testamenti. Et quia de autoritate, certitudine, veritate, perfectione et sufficientia Scripturae vet. Testamenti nulla tunc inter fideles dubitatio erat: Paulus principaliter in posteriori illa sententia, de scriptis novi Testamenti loqui videtur, de quibus judicium suum jam moriturus ad omnem posteritatem Ecclesiae relinquere voluit.

49. Sed quid, inquis, ex illa sententia probabis? Utilem enim esse Scripturam etiam novi Testamenti, nemo est qui neget. Sed ab utilitate ad sufficientiam argumentari, non est firma collectio. Liber Ruth utilis est ad doctrinam. Quis vero sanus inde colliget omnia quae ad dogmata et ad mores necessaria sunt, in libro Ruth contineri, ita ut nihil suscipiendum sit, quod inde non possit expresse probari?

Respondeo: Fateor, si Pauli sententia tantum diceret, Scriptura utilis est ad doctrinam, etc. non satis firmiter inde colligi sufficientiam Scripturae. Sed Paulus pronunciat, omnem Scripturam divinitus inspiratam, in qua etiam novi Testamenti libros comprehendi ostendimus, ita esse utilem ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem in justitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum absolutus. Vocat hominem Dei: quod posset de quovis Christiano intelligi, qui Deo dicatus est. Sed in priori ad Timoth. cap. 6. Homo Dei, est periphrasis ministri Evangelii, sicut Prophetae vocabantur viri Dei. Et in tota hac posteriori ad Timotheum epistola, agit Paulus de ministerio docendi et tradendi Evangelium. Pronuntiat igitur, Scripturam esse utilem, ut homo Dei, hoc est, minister Evangelii sit ἄρτιος quod significat sanum, integrum omnibus partibus et numeris absolutum. Et de sufficientia etiam usurpatur, ut cum Graeci dicunt, ἄρτιοι ποιεῖν τοῦτο, sufficientes sunt hoc efficere. De qua vero sufficientia et integritate Paulus hoc intelligi velit, ipse explicat, cum nominat hominem Dei, hoc est, ministrum Evangelii: ut ad omne bonum opus, quod ad ministerium scilicet requiritur, sit ἐξηρτισμένος. Nam et Tit. 3 cum de Zena legis perito et de Apollo locutus esset, addit: Discant et nostri bonis operibus praeesse, quae de ministerio praecipue ibi intelligit. Quamvis si generaliter de quovis Christiano, et de omni opere bono intelligatur, nihil detrahetur sententiae Pauli. Sed et vocabula et circumstantiae ostendunt, Paulum praecipue de ministerio loqui. Significat autem ἐξηρτισμένος, qui praeparatus, instructus, et quasi ad finem deductus et absolutus est. Ita Act. 21 dies absoluti et expleti, hoc vocabulo describuntur. Et Oecumenius interpretatur ἐξηρτισμένον per πεπληρωμένον. Lucae 6 ubi Christus dicit: Non est discipulus supra magistrum, sed tunc perfectus erit, quando sicut magister erit: ibi usurpat vocabulum κατηρτισμένος. Et ex illa collatione Lector intelligat, quid Paulus hoc loco vocet ἐξηρτισμένον.

50. Ex hac igitur vocabulorum declaratione manifestum est, Pauli sententiam hanc esse: Quando homo Dei, hoc est, minister Evangelii, Scriptura divinitus inspirata utitur ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem: quod tunc sit in ministerio ἄρτιος, hoc est, sanus, integer, sufficiens et perfectus ad omne bonum opus quod ad ministerium requiritur, ἐξηρτισμένος, satis et sufficienter instructus, paratus et absolutus. Hanc enim esse emphasin vocabulorum certum est.

51. *An in sacra Scriptura omnia contineantur, quae ad ministerium Evangelii pertinent.*

Quaeritur jam, an homini Dei, hoc est, ministro Evangelii, quando habet et recte usurpat Scripturam divinitus inspiratam, aliquid praeterea aliud praeter Scripturam ad ea quae ministerii sunt, sit necessarium? An vero Scriptura divinitus inspirata, sufficienter contineat illa omnia, quae ad ministerium Evangelii pertinent et requiruntur? Pontificii priorem sententiam defendunt: nos posteriorem de perfectione et sufficientia Scripturae tuemur. Quod si pio studio quaeritur, utri sententiae Paulus accedat, et suffragium suum adjungat: res contra omnes cavillationes manifestissima est, pronuntiat enim Scripturam ad hoc esse utilem, ut homo Dei sit ἄρτιος, ad omne opus bonum ἐξηρτισμένος. Quod si praeter Scripturam, aliae etiam et diversae traditiones non scriptae, pari reverentia et pietatis affectu suscipiendae sunt: profecto Paulus non recte dixisset, Scripturam ad hoc utilem esse ut homo Dei sit ἄρτιος, ad omne opus bonum ἐξηρτισμένος. Habent autem se correlative, doctrina ministerii, et fides Ecclesiae: quod igitur de una probatur, de altera etiam probatum esse intelligitur.

52. *Objectio ejusque refutatio*

Sed inquis: Paulus tamen Timotheo non tantum Scripturam commendat, verum etiam traditiones, quas viva voce ipsi tradiderat. Quae audisti, inquit, ex me, quae didicisti, quae concredita sunt tibi etc. Verum hoc est. Sed vide quam simplex et plana sit solutio. De suis traditionibus Paulus dicit: Haec praecipe et doce. Hoc enim faciens, et te ipsum salvum facies, et eos qui te audiunt. In illa igitur doctrina, quam Paulus viva voce tradidit, absque omni dubitatione comprehensa fuerunt omnia, quae ad dogmata et ad mores necessaria sunt. Et de illis Pauli traditionibus recte dici potuit, quod sint utiles ad doctrinam, ut homo Dei sit ἄρτιος, ad omne opus bonum absolutus. Non enim subterfugi, quin omne consilium dei vobis annuntiarim, inquit Act. 20. Quia vero Paulus, idem de Scriptura pronuntiat, sicut ostensum est: omnino igitur necesse est, eandem doctrinam, quam Paulus viva voce tradidit, in Scriptura esse comprehensam. Non enim dicit, Qui habet Scripturam,

habet partem aliquam doctrinae Apostolicae: quando vero ad Scripturam adjungit traditiones non scriptas, tum demum homo Dei est ἄρτιος. Hoc non dicit, sed verba sunt clarissima: Scriptura utilis est ut homo Dei sit ἄρτιος. Utrumque igitur enim est: Homo Dei tenens Pauli traditiones, ἄρτιος est in ministerio, etc. Tenens Scripturam divinitus inspiratam, ἄρτιος est in ministerio. Quia eadem est doctrina, quae primo viva voce fuit tradita, et postea in scriptis comprehensa. Neque locum habet illa objectio, quod 2 Thessal. 2 inquit: Tenete traditiones quas accepistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram. Illud enim Paulus tunc dixit, quando libri Novi Testamenti primum coeperant conscribi, et nondum omnes erant editi. Sed circa finem vitae suae, cum jam conscripti et editi essent libri Novi Testamenti, ita de Scriptura loquitur, quod duo aequipollentia constituit traditionem et Scripturam, ut qui unum habet, habeat et alterum: idque inde et ideo quia idem scriptum est quod traditum fuerat. Et illa ipsa etiam capita, quae Paulus recenset, 2 Timoth. 3 ostendunt perfectionem et sufficientiam Scripturae, quatuor enim ponit.

53.

I. διδασκαλίαν, quae complectitur ea, quae ad dogmata proponenda et confirmanda pertinent.

II. ἔλεγχον. Usurpatur autem verbum ἐλέγχειν de refutatione haereticorum, Tit. 1 ἔλεγχος igitur complectitur dijudicationem, et refutationem falsorum dogmatum.

III. Ponit παιδίαν et addit, Quae est in justitia, sicut scilicet, qui justitiam facit, justus est. Complectitur ergo institutionem piae vitae, et informationem morum.

IV. ἐπανόρθωσιν, qua arguuntur, corriguntur et instaurantur, quae in vita et moribus, ad regulam divinae voluntatis non conveniunt.

Et quando in ministerio haec habemus tam ad dogmata quam ad mores, certe nihil ultra debemus vel possumus desiderare. Recte ergo Paulus pronuntiat, Scripturam utilem esse, ut homo Dei sit ἄρτιος.

Habemus igitur ex Paulo clarissima testimonia sigillatim de singulis ipsius epistolis, propter quas causas, quo consilio, in quem finem et usum illas conscripserit, et Ecclesiis commendarit. Adjungemus breviter etiam ex reliquis Apostolorum scriptis testimonia quaedam.

54. Petri Apostolide sacra Scriptura judicium.

Petrus igitur 1. cap. dicit, Evangelium esse quod Prophetae pronnutiarunt, et Apostoli evangelizarunt: Hoc, inquit, est verbum Domini, quod evangelizatum est inter vos. Sed illud, ajunt, fecerunt Apostoli viva voce. Recte, quis enim hoc negat? Sed jam quaerimus, quia Apostoli doctrinam suam primum viva voce tradiderunt, et postea eam literis consignarunt, quo consilio, propter quas causas, et in quem usum hoc fecerint. Ip e autem Petrus in fine prioris epistolae illud explicat: Per Sylvanum vobis fidelem ut arbitror fratrem, paucis seu breviter scripsi, adhortans et testificans, hanc esse veram gratiam Dei, in qua et statis. Antea diximus, ad Apostolorum officium pertinuisse, ut doctrinam quae Ecclesiae tradita erat, si vera et sana esset, suo testimonio comprobarent et confirmarent. Illud Petrus antea praesens viva voce fecerat in Samaria, Act. 8. Quia vero nunc praesens viva voce non potest ubique in dispersione illud praestare, mittit Sylvanum. Num vero ita mittit Sylvanum, ut is tantum titulum traditionum obducat illis, quae se in mandatis a Petro habere dicturus erat? Et certe Sylvanus in magna tunc fuit autoritate, ut qui una cum Paulo aliquot ipsius epistolis subscripserit. Sed tamen in comprobatione et confirmatione dogmatum, ubi Apostolica autoritas requiritur, Petrus cum ipse praesens adesse non posset, in scripto tradidit Sylvano consignata illa, quae suo nomine Ecclesiis exponi volebat: ut et Sylvanus probare posset, et Ecclesiae certae essent, quae vera, certa et γνήσια essent mandata Petri. Habemus igitur etiam ex Petri sententia et consilio, id quod ex Pauli epistolis supra aliquoties monstravimus: ut quando aliquis qui non est Apostolus, aliquid nobis proponit tanquam ab Apostolis traditum et acceptum, si non possumus vivam Apostolorum vocem habere, exigamus probationem ex scripto aliquo Apostolico. Si enim nudus traditionum praetextus et titulus Ecclesiis posset satisfacere, certe non opus fuisset, ut Sylvano tantae tunc autoritatis viro Petrus sententiam suam scripto comprehensam, et Ecclesiis ex scripto commonstrandam tradidisset. Hoc vero tempore (ne quid dicam durius) profecto non sunt Sylvani, illi qui sine Scriptura praetextum traditionum nobis obtrudunt.

55.

Consilium autem et causam scribendi, Petrus his verbis exponit: Scripsi paucis, testificans hanc esse veram gratiam Dei, in qua statis.

56. Lindanus

Lindanus fingit, Petrum in illa epistola tantum voluisse confirmare traditiones, quas sine scripto acceperant: quae autem fuerint illae traditiones, nullo modo voluisse in illa epistola ostendere vel exponere. Sed si hoc tantum fuisset Petri institutum, potuisset epistolam 4 aut 6 verbis absolvere. Testificor vera esse quae tradita accepistis. Quare vero tam multis verbis capita doctrinae Apostolicae recenset et exponit? Certe ipse dicit, se paucis illa scripsisse, ut testificaretur ταύτην esse veram gratiam Dei, in quam stabiliti essent, Non dicit (juxta Tertulliani observationem) illam, sed hanc: referens se ad ea quae scripserat. Eorum igitur quae evangelizata fuerant in illis Ecclesiis, repetitionem in hac epistola instituit: ut post mortem suam, sicut in altera epistola inquit, extaret testificatio, quam Petrus judicasset veram esse gratiam Dei. In altera epistola causam scriptionis pluribus verbis, et luculentius exponit. Recitatis enim summariis doctrinae capitibus inquit: Licet haec sciatis, et confirmati sitis in praesenti veritate, non tamen negligam vos de his commonefacere (per scripta scilicet) Et addit hanc causam, ut post obitum meum habeatis, unde memoriam horum faciatis. Erunt enim inter vos falsi Doctores, qui fictitiis sermonibus de vobis nego-

ciabuntur. Idem: quia in novissimis diebus venient illusores, etc.

57. Emphasis vocabulorum expendatur, ὑπομνήματα enim vocantur commentarii seu libri, qui in subsidium memoriae, brevibus annotationibus ex lectione seu auditione conficiuntur. Et hinc colligitur, quid Petrus velit cum usurpat verbum ὑπομνήσκειν: nominat et ὑπόμνησιν. Adverbium etiam ἑκάστοτε considerandnm est: significat enim semper, ubique, sigillatim. Et sensus ex illa phrasi colligendus est, ἔχειν μνήμην ποιεῖσθαι cujus sensus est, vel ut possitis facere, vel ut habeatis unde faciatis memoriam doctrinae Apostolicae semper, ubique et sigillatim, etiam quando vivam Apostolorum vocem amplius habere non poteritis post obitum illorum. Omnino enim plus est μνήμην ποιεῖσθαι quam μνεῖαν. Significat enim conservare memoriam alicujus rei, זכר enim et זכרון quod Graeci interpretes nunc μνημόσυνον, nunc μνήμην, nunc μνεῖαν, reddiderunt, significat et memoriam alicujus rei, et monumentum, quo memoria illa renovatur et conservatur: Duas igitur causas suae scriptionis, verbis valde illustribus. Petrus recenset. I. Ut cum viva Apostolorum voce destituti fuerint, possint tamen semper ubique et sigillatim memoriam purae doctrinae ab Apostolis traditae habere et conservare. II. Dicit, se ideo scribere, quia futuri sint in Ecclesia falsi Doctores. Et illorum corruptelas vocat fictitios sermones, quos scilicet fingent ab Apostolis traditos et acceptos sicut Paulus dicit, 2. Thessal. 2. Nec de illis tantum periculis, quae nunc temporis erant, loquitur: sed futuri sunt, inquit cap. 2. et cap. 3. In extremis temporibus venient. Quem ergo usum suorum scriptorum in Ecclesia esse voluerit, manifestum est. Non igitur judicavit Petrus, per traditiones servari posse memoriam doctrinae. Ideo enim scripsit, imo praedicit corruptelas orituras ex fictitiis traditionibus. Et his scripta opponit, et recenset summam Scripturae. 1. Sermonem propheticum, qui in veteri Testamento descriptus est. 2. Quae de Christi adventu, majestate et potentia Apostoli et viderunt et audiverunt. Illa vero in scriptis Evangelistarum exposita esse, supra demonstravimus. 3. Mandatum quod Apostoli tradiderunt, illud vero conscriptum esse, mox ex Johanne audiemus. Et Petrus ipse testatur, se ideo scripsisse, ut ejus quod Apostoli tradiderant, memoria post mortem suam maneat et conservetur. Nec de suis tantum scriptis loquitur, sed in fine concludit, sicut et dilectus noster frater Paulus, secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis, quasi in omnibus epistolis loquens de his, etc. Vidit igitur Petrus Pauli epistolas et illas suo testimonio Ecclesiis ita commendat, ut significet, pertinere eas non tantum ad particulares illas Ecclesias quibus inscriptae sunt, sed continere eas doctrinam universalem, pertinentem ad omnes, qui aeque pretiosam cum Apostolis sortiti sunt fidem: ad illos enim Petrus scribit, et inquit: Vobis scripsit Paulus. Quomodo vero, et de quibus Petrus judicet Paulum scripsisse, inde colligitur, quod non de uno tantum articulo, sed de tota sua doctrina, cujus mentionem in illa epistola fecerat, Petrus inquit: Sicut et Paulus scripsit vobis de his. Et illustre est encomium epistolarum Pauli, quod Petrus de his inquit, ὡς καὶ λαλῶν: hoc est quod Paulus in omnibus suis epistolis, quasi viva voce loquatur de dogmatibus. Si igitur quaerimus, quasi vivam vocem Pauli tradentem doctrinam Apostolicam, Petrus ostendit, eam in Epistolis ipsius sonare et exaudiri.

58. Sed inquiunt: Petrus tamen affirmat epistolas Pauli esse difficiles intellectu, quas multi ad suam perniciem depravent. Periculosum igitur est, Scripturis uti: et tutius est, traditionibus acquiescere. Respondeo: Petrus hoc non dicit, epistolas Pauli ita esse conscriptas, ut difficultate et obscuritate sua Lectoribus praebeant occasionem ad perditionem, utitur enim Articulo, non foemineo, sed neutro, significans res ipsas de quibus Paulus loquitur, quia positae sunt longe supra et extra omnem conspectum rationis, non posse recte intelligi ab hominibus carnalibus, sed opus esse illuminatione Spiritus sancti. Nec dicit omnia dogmata in Epistolis Pauli esse δυσνόητα, sed quaedam. Et illa non dicit per se praebere Lectoribus occasionem ad perditionem: sed homines, inquit, indocti, et parum confirmati, depravant illa ad suam ipsorum perditionem. Utitur verbo valde emphatico, στρεβλοῦσιν, quod a torturis sumptum est. Sicut enim adhibitis tormentis, saepe de innocentibus habentur quaestiones, ut aliquid aliud quam res ipsa se habet, pro affectu torquentium ab illis exprimatur: ita Petrus dicit, Scripturae quasi tormenta adhiberi, quibus a genuina, simplici et aperta sententia distorqueatur: ut illud nobis loquatur, quod ante lectionem praesumpsimus intelligendum, sicut Hilarius loquitur. Ergo per se nisi contorqueatur, non reddit nisi unam, simplicem, veram et salutarem sententiam. Hanc vero fortunam, Petrus dicit epistolis Pauli communem esse cum reliqua Scriptura. Inquit enim, Sicut et reliquis Scripturis. Num vero propterea dehortatur Petrus a lectione Scripturae? Nihil minus: sed causam et finem illius commonefactionis ponit, cum inquit: Vos igitur dilecti, quia praemoniti estis, cavete, ne simul cum aliis nefariorum errore abducti, excidatis a propria stabilitate, etc. Habemus igitur Petri judicium de suis, de Pauli, et de reliquis Scripturis, quo consilio, propter quas causas, et in quem finem Ecclesiae sint traditae et commendatae.

59. Audiamus et Johannem, quid in Epistola sua de scriptis Apostolorum judicet, et quomodo ea Ecclesiae commendet. Ponit primo descriptionem Apostolicae praedicationis: Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus de verbo vitae, annuntiavimus vobis. Mox vero addit: Et haec scribimus vobis, ut gaudium vestrum sit plenum. Et haec est annuntiatio, quam audivimus ab ipso, et annuntiamus vobis, etc. Vides quid Johannes de scriptis Apostolicis affirmet. Dicit enim: Haec scribimus, et haec est annuntiatio quam audivimus a Christo, et annuntiamus vobis. C. 2. dicit: Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat. Item: Sicut unctio docuit vos, in eo manete. Has

sententias loqui de iis, quae Apostoli viva voce tradiderant, non est dubium. Sed audi quid dicat Johannes: Fratres non novum mandatum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio. Et mandatum vetus, est sermo ille quem audivistis ab initio. Fiat jam collectio. Johannes dicit: Si in vobis permanserit quod audistis ab initio, et vos in Filio et in Patre manebitis: et repromissio est vita aeterna. Sed idem Johannes affirmat, verbum illud quod ab initio audiverunt, conscriptum esse. Ergo qui permanet in iis, quae scripta sunt, vere permanet in iis, quae Ecclesiae ab initio ab Apostolis tradita sunt. Sed quare Johannes scribit illa, quae antea audiverant et didicerant? Haec, inquit, scripsi vobis de his qui seducunt vos. Vos, inquit, habetis unctionem a sancto, et nostis omnia. Ne vero sub praetextu illius unctionis, quidvis Ecclesiae obtrudatur, mox addit: Non scripsi vobis, ut ignorantibus veritatem, sed quia scitis eam. Quae ergo ex unctione Spiritus didicerant, ea Johannes scribit: quibus vero, quomodo, et in quem finem, et quem velit usum esse Scripturae in Ecclesia expresse indicat: Scribo vobis filioli, quoniam remittuntur vobis peccata: scribo vobis Patres, quoniam cognovistis eum qui ab initio est: scribo vobis adolescentes, quoniam vicistis malignum: scribo vobis puelli, quoniam cognovistis patrem, scribo vobis iuvenes, quoniam fortes estis, et verbum Dei manet in vobis. Haec sane sunt manifestissima, omnibus aetatibus propositam esse Scripturam, et quidem in illum usum, ut scilicet certi sint, peccata remitti, se cognoscere Patrem, qui ab initio est, se vincere malignum, et verbum Dei manere in ipsis. cap. 4: Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus an ex Deo sint: quoniam multi Pseudoprophetae exierunt in mundum. Quomodo vero spiritus sint probandi, et Pseudoprophetae dijudicandi, hoc certe est, quod Johannes hac sua scriptione agit. Et ad ea, quae scribebat, subinde se refert, cum inquit: Hoc est mandatum, hoc est testimonium. Mandatum igitur Apostolorum, cujus Petrus vult memores esse Ecclesias, scriptis comprehensum esse, Johannes aliquoties in hac epistola testatur.

Cap. 5. conclusurus epistolam dicit: Haec scripsi vobis, qui creditis in nomen filii Dei, ut sciatis quod vitam habeatis aeternam, et ut credatis in nomen filii Dei. Haec sententia in veteri versione, et mutilata et mutata est. Ostendit autem Johannes se scripsisse et propter illos, qui jam credebant, ut in fide confirmati, scirent se habere vitam aeternam, et propter illos, qui adhuc credituri erant, ut crederent in nomen filii Dei. Nudas tantum sententias recito: in re enim per se manifesta, non opus est multis verbis.

60. In Apocalypsi Johannis, hoc in primis observandum est, quod Johannes aliquoties mandatum accepit a filio Dei, ut scribat Ecclesiis ea, quae et videbat et audiebat. Et tamen tanta est Eccii, Pighii, et Andradii mei impudentia, ut non vereantur dicere, Apostolos accepisse a filio Dei mandatum, non ut scriberent, sed ut tantum praedicarent Evangelium. Atqui Johannes aliquoties expressum accipit mandatum ab ipso filio Dei, ut scribat Ecclesiis. Et de reliquis Novi Testamenti scriptis Paulus affirmat, quod sint divinitus inspirata: hoc est (sicut Petrus illud interpretatur) non humana voluntate, sed a Spiritu sancto impulsi, locuti sunt homines Dei. Pertinet et hoc in Apocalypsi ad nostram observationem, quod non omnia Johannes permissus est scribere, sed ea quae necessaria erant, et capi poterant. Nam cap. 10. inquit: Cum locuta fuissent septem tonitrua voces suas, ego scripturus eram: et audivi vocem de coelo, dicentem mihi: Signa quae locuta sunt septem tonitrua, et noli ea scribere. In fine comminatur plagis, qui vel adposuerit vel diminuerit de verbis libri hujus. Ergo quod de Scriptura veteris testamenti dicitur, pertinet etiam et recte accommodatur ad scripta N. T. Nihil addas, nihil minuas: non declines sive ad dexteram, sive ad sinistram: non faciatis singuli, quod vobis rectum videtur, sed quod ego praecipio tibi, hoc tantum facito: nec addas, nec minuas aliquid.

61. Judas de sua Epistola inquit: Cum antea habuerit studium et promptitudinem scribendi de communi salute, impositam sibi jam esse necessitatem scribendi, propter subingressos falsos Doctores. Et argumentum Epistolae est, ut certent pro tuenda doctrina, quae semel tradita est sanctis. Hic Lindanus exclamat, Judam manifeste loqui de doctrina Apostolorum quam viva voce tradiderant. Quidni loquatur de illa, cum nulla sit alia Apostolica doctrina, quam quae ab ipsis tradita est? Sed jam ostendimus, illa quae Apostoli annuntiaverunt et tradiderunt, esse ab ipsis consignata literis, et scriptis comprehensa. Et ut Judas ostendat, se respicere ad scripta Apostolorum, ad verbum ferme describit, quae extant in secunda Petri Epistola. Et postea dicit: Memores estote verborum quae antehac dicta fuerunt ab Apostolis Domini: Non autem intelligit ignotas aut non scriptas traditiones, sed mox ipsa verba Petri citat, quae extant in 3. cap. secundae epistolae. Quia igitur Judas, cum loquitur de fide semel tradita, manifeste se refert ad scripta Apostolorum: sine dubio adjecisset alia, si quae putasset deesse et desiderari in scriptis Apostolicis, ad conservationem puritatis doctrinae necessaria.

62. Quod in secunda et tertia epistola, quae Johannis nomine feruntur, dicitur: Cum multa haberem quae scriberem, nolui per cartam, atramentum et calamum: sed spero protinus me visurum te, et ore ad os loqui. Hoc Lindanus ita depravat, praecipua quaedam fidei capita, et sublimiora Christianismi dogmata Apostolos noluisse papyro et atramento peritura credere, sed ut perpetua essent, traditionibus commendasse: sed impudens figmentum, manifestum mendacium est, quod textus hoc vel dicat, vel sentiat. Et verus Apostolus Johannes multo aliter in priori Epistola, quam constat γνησίαν esse, loquitur, se scilicet scribere mandatum illud vetus, quod ab initio acceperant. De autore vero duarum posteriorum, ab antiquis semper dubitatum fuit. Maneat igitur, quod Hieronymus de Apocryphis ex sententia antiquitatis pronuntiat, ad confirmanda ea, quae in controversiam

veniunt, testimonia ex illis sumi nec posse, nec debere. Et cum autor illarum epistolarum, multa illa quorum mentionem facit, scribere noluerit, respondemus verbis Augustini: Quis ergo dicit, vel ista, vel illa esse: aut si quis dicere audeat, unde probabit?

63. Et hactenus de singulis Novi Testamenti scriptis ostendimus, quo consilio, propter quas causas, et in quem usum Apostoli doctrinam suam literis obsignarint, et scriptis comprehenderint: et illam tractationem ideo institui. Tota enim disputatio de autoritate, perfectione et sufficientia Scripturae, omnium rectissime ex his fundamentis potest dijudicari. Constitueram autem in principio paucioribus, uno atque altero testimonio hanc observationem absoluere. Sed in ipsa tractatione, postea animadverti, in singulis Apostolorum Epistolis extare luculenta aliqua de hac re testimonia, quae singula peculiare aliquid monent: sicut illa simul in unum collecta, firmiores et solidiores de autoritate, perfectione et sufficientia Scripturae praebent probationes, quam quae jejunis Pontificiorum cavillationibus et sophismatis eludi et labefactari possint. Me sane erudivit, delectavit, et plurimum confirmavit haec tractatio: et spero ad Lectorem etiam aliquid fructus, Deo bene juvante, inde rediturum.

64. Summa autem eorum, quae demonstravimus, haec est. Hoc consilio, propter has causas, et in hunc usum Apostolos doctrinam suam literis consignasse. 1. Ut ea quae praesentes viva voce tradiderant, per literas repeterent, et in memoriam revocarent. 2. Ut ea quae post tradita prima fidei elementa superstruenda erant, per epistolas explicarent. 3. Quia sub praetextu et titulo traditionum, quasi ab Apostolis acceptarum, Ecclesiae turbabantur, et doctrina adulterabatur. 4. Quia doctrina viva voce ab Apostolis accepta, non fideliter per traditiones conservabatur. 5. Ut alii Doctores, qui non erant Apostoli, haberent scriptum testimonium, unde probare possent Ecclesiis, Apostolicam esse doctrinam quam afferebant. 6. Ut Ecclesiae quae non poterant audire vivam Apostolorum vocem, certae essent, quam doctrinam ut vere Apostolicam suscipere et venerari deberent. 7. Eadem quae Apostoli praesentes viva voce tradiderant, absentes postea scriptis complexi sunt. 8. In scriptis Apostolorum proponi, non nudum tantum Catalogum, quae fuerint capita Apostolicae Doctrinae, verum etiam justas explicationes. 9. Quod Canon fidei Christianae sit in Scriptura. 10. Ex scriptis Apostolorum posse intelligi, quae fuerit ipsorum cognitio in mysterio Christi. 11. Apostolis ita scripsisse, prout credentes in hujus vitae infirmitate mysteria Evangelii capere possunt. 12. Eadem quae prius tradiderant, postea literis consignarunt, ideo ut puritas doctrinae contra corruptelas conservari posset. 13. Apostoli in suis scriptis complexi sunt, et prima elementa fidei et quae postea subsecuta fuerit plenior et perfectior doctrina. 14. Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est, ut minister Evangelii sit perfectus ad omne opus ministerii satis instructus. 15. Apostoli ideo scripserunt, ut Ecclesia post obitum Apostolorum, quando viva ipsorum voce destituta esset, haberet unde posset retinere et conservare memoriam doctrinae Apostolicae, praecipue quia in postremis temporibus futurum erat, ut commentitiis sermonibus, quasi ab Apostolis traditis, multae corruptelae Ecclesiis obtruderentur. 16. Ut extaret forma, quomodo in ministerio versandum sit in Ecclesia, ut sit et maneat columna et fundamentum veritatis. 17. Eadem quae ab initio Apostoli tradiderunt, postea conscripserunt, idque in certum usum omnibus aetatibus, omnibus Ecclesiis, et omnibus temporibus. 18. Scripserunt et pro illis, qui jam credebant, et pro illis etiam, qui adhuc credituri erant. 19. Mandatum scribendi acceperunt ab ipso Filio Dei. 20. Eadem est origo, ratio et usus Scripturae in Novo Testamento sicut fuit in Veteri, ut nihil addatur, nihil minuatur, non declinetur, vel ad dexteram, vel ad sinistram. Et quae praeterea huc pertinentia, in ipsa tractatione explicata sunt.

Haec contra omnes cavillationes, contra omnia sophismata Pontificiorum, luculenter et solide probant et confirmant autoritatem, perfectionem et sufficientiam sacrae Scripturae in Novo Testamento. Quae vero de traditionibus objiciuntur, infra suo loco explicabuntur.

[SECTIO V.]

TESTIMONIA VETERIS ECCLESIAE DE SCRIPTURA.

1. Quae hactenus ex ipsis Scripturae verbis adduximus, firmissima sunt testimonia, quibus pia mens tuto niti potest. Proponunt enim nobis ipsius Spiritus sancti judicium de Scriptura. Sicut enim veteres dicunt, de Deo nihil credendum esse, nisi ipso Deo revelante et testificante: Ita etiam de Scriptura id credamus, quod ipsa Scriptura de se, imo quod autor ipse Spiritus sanctus de opere suo judicat et pronuntiat. Adjungemus vero etiam veteris Ecclesiae consensum de autoritate, perfectione et sufficientia scripturae. Amamus enim et veneramur, veteris et purioris Ecclesiae testimonia, cujus consensu et adiuvamur et confirmamur, fidem vero oportet niti verbo Dei, non humana autoritate. Ideo Patrum testimonia non praeponimus, sed subjungimus Scripturae.

Primum autem repeto Irenaei sententiam lib. 3. cap. 1. Apostoli Evangelium tunc praeconiaverunt, postea vero per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum et columnam fidei nostrae futurum.

August. Augustinus de Civitate 19. c. 18. Civitas Dei credidit scripturis sanctis veteribus et novis, quas Canonicas appellamus. Unde fides ipsa concepta est, ex qua justus vivit, per quam sine dubitatione ambulamus, quamdiu peregrinamur a Domino.

Chrysost. Chrysostomus homil. 1 in Matthaeum: Oportuerat quidem nihil nos indigere literarum auxilio, sed tam mundam in omnibus exhibere vitam ut librorum vice, gratia Spiritus uteremur. Quia vero hanc nobis excussimus gratiam, age vel ad secundam navigationem animum adjiciamus. Ita Patriarchis Deus non per literas, sed per semet ipsum locutus est, quia munda eorum corda repererat. Postquam vero omnis Judaeorum populus in vitiorum ima delapsus est, necessario inde dantur literae ac tabulae, et ea, quae per has administratur admonitio. Et hoc non tantum Veteris Testamenti sanctis, sed etiam Novi accidisse perspicimus. Si quidem nec Apostolis scriptum aliquid tradidit Christus, sed pro literis Spiritus sancti se illis daturum gratiam promisit. Et hoc illo esse multo melius, testatur Jerem. cap. 31. Paulus 2. Cor. 3: Quia vero progrediente tempore, quidam propter dogmata, alii propter morum improbitatem, graviter impegerunt, ea rursus quae literis constat, opus fuit admonitione. Et addit: Considera quam sit extremae omnino dementiae, quia primam illam dignitatem perdidimus, ne secundo quidem remedio uti velle ad salutem, sed coelestia scripta, quasi frustra ac vane deposita despicere. Primam igitur illam dignitatem, quando sine literis sola viva voce tradebatur doctrina Apostolica, Chrysostomus pronuntiat amissam esse, et ostendit, propter quam causam, et in quem usum Deus Scripturam nobis tradiderit, non tantum in Veteri, sed etiam in Novo Testamento. Ignorat enim differentiam illam de qua Pontificii fabulantur.

Theophyl. Theophylactus illam Chrysostomi sententiam ita reddidit: Quoniam haereses pullulaturae erant, quae mores nostros depascerentur, operae pretium visum est, ut scriberentur Evangelia: quia discentes ex illis veritatem, non deciperemur ab haeresium mendaciis.

Augustinus de doctr. Christian. lib. 2, cap. 9: In his, quae aperte posita sunt in Scriptura, inveniuntur illa omnia, quae continent fidem, moresque vivendi, spem scilicet et charitatem. Augustini igitur sententia est, omnia quae ad fidem, moresque vivendi pertinent, inveniri in Scriptura, et quidem in illis locis, qui aperte positi sunt in Scriptura. Quid igitur de illis quaeso judicandum est, quae Pontificii praeter et extra Scripturam nobis obtrudere conantur?

August. Augustinus contra literas Petiliani. lib. 3, cap. 6: Si quis sive de Christo, sive de ejus Ecclesia, sive de quacunque alia re, quae pertinet ad fidem vitamque nostram, non dicam, si nos, sed quod Paulus adjecit, si Angelus de coelo vobis annuntiaverit, praeterquam quod in Scripturis legalibus et Evangelicis accepistis, anathema sit.

Arrigat ad hunc locum aures Lindanus, qui contendit non esse anathema, qui praeter ea, quae scripta sunt, evangelizat, eo quod plura sint tradita quam scripta.

Item in Epistolam Johannis tract. 2: Maxime debetis animadvertere, et memoriae vestrae mandare, quod contra insidiosos errores Deus voluit ponere firmamentum in Scripturis, contra quas nullus audet loqui, qui quoquo modo se vult videri Christianum. Cum enim palpandum se praebuisset, non illi sufficit, nisi de Scripturis confirmaret cor credentibus, prospiciebat enim nos futuros, in quo nos palpemus non habemus, et quod legamus, habemus.

De bono viduitatis, cap. 1: Quid amplius te doceam, quam id quod apud Apostolum legimus? Sancta enim Scriptura nostrae doctrinae regulam figit, ne audeamus sapere plus quam oportet. Non sit ergo mihi aliud te docere, nisi verba tibi Doctoris exponere.

Athanas. Athanasius contra Gentes: Sufficiunt sanctae ac divinitus inspiratae Scripturae, ad omnem instructionem veritatis.

Chrysost. Chrysostomus 2. Thess. 2: Omnia clara sunt ac plana ex Scripturis divinis: quaecunque necessaria sunt, manifesta sunt.

Hieronym. Hieronymus ad Galatas: Spiritus sancti doctrina est, quae Canonicis literis prodita est, contra quam si quid statuant Concilia, nefas duco.

Basilius. Basilius in sermone de fidei confessione: Si fidelis est Dominus in omnibus sermonibus suis, et fidelia omnia mandata ejus, manifesta est elapsio (ἔκπτωσις) a fide, et superbiae crimen, aut reprobare quid ex his quae scripta sunt, aut superinducere quid ex non scriptis, cum Christus dixerit: Oves meae vocem meam audiunt, alienum autem non sequentur, sed fugient, quia non noverunt vocem ejus. Idem in Moralibus, summa 72, cap. 1 pronuntiat, quod oporteat auditores eruditos in Scripturis probare ea, quae a Doctoribus dicuntur, et quae quidem consona sunt Scripturis suscipere, quae vero aliena rejicere. Et ad illam regulam accommodat sententiam Pauli, Galat. 1: Si Angelus a coelo evangelizaverit vobis, praeter id quod praedicavimus vobis anathema sit. Ibidem summa 80, cap. 22: Quid est proprium credentis? Nihil audere, aut insuper addere, si enim omne quod non ex fide est, peccatum est, fides autem ex auditu est, auditus autem per verbum Dei, omne quod extra Scripturam divinitus inspiratam, quia non ex fide est, peccatum est.

Idem Epist. 80: Non putamus, justum esse, obtinentem apud ipsos consuetudinem, legem ac regulam facere rectae doctrinae. Igitur Scriptura divinitus inspirata, arbiter a nobis constituatur (διαιτησάτω ἡμῖν) et apud quos inventa fuerint dogmata, divinis sermonibus concordantia, his omnino etiam veritatis suffragium accedit.

Origenes. Origenes in 3. cap. ad Rom.: Paulus Doctoribus Ecclesiae praebet exemplum, ut ea, quae loquuntur ad populum, non propriis praesumpta sententiis, sed divinis munita testimoniis proferant, ei enim tantus ac talis Apostolus autoritatem dictorum suorum sufficere posse non credit, nisi doceat in Lege et Prophetis scripta esse quae dicit: quanto magis nos minimi hoc observare debemus, ut non nostras, cum docemus, sed sancti Spiritus proferamus sententias.

Gerson. Gerson in prima parte de examine doctrinarum citat glossam quandam super illud: Apparuit Moyses et Helias cum ipso: Suspecta est omnis revelatio, quam non confirmat Lex et Prophetae cum Evangelio.

Epiphan. Epiphanius haeresi 65: Nos uniuscujusque quaestionis inventionem, non ex propriis ratiocinationibus dicere possumus, sed ex Scripturarum consequentia.

Sempiterna memoria digna est sententia Constantini Magni, qua Nicaenam Synodum (sicut nunc loquuntur) ipse aperuit. Et occasio ejus sententiae consideranda est. Sozomenus lib. 1, cap. 17 recitat, varias fuisse sententias. Aliis consulentibus, nihil innovandum praeter fidem *ἀρχῆθεν* traditam, aliis vero affirmantibus, non esse temere adhaerendum vetustis opinionibus *ἀβασανίστως* temere, sine inquisitione et examinatione, et ita variis quaestionibus causa distrahebatur. Constantinus igitur, sicut Theodoretus scribit, lib. 1, cap. 7 intulit sermonem de concordia, indignum dicens, hostibus Ecclesiae domitis jam ipsos se mutuo impetere, et risum praebere inimicis, praesertim in disputationibus rerum divinarum, in quibus, doctrinam Spiritus sancti haberent *ἀνάγραπτον*, hoc est in scripta, quasi in acta seu insturmenta relatam, hoc enim significat *ἀναγράφειν*. Evangelici enim inquit et Apostolici libri, et antiquorum Prophetarum oracula, plane instruunt nos, quid de rebus divinis sentiendum sit. Proinde hostili posita discordia, ex dictis divinitus inspiratis sumamus quaestionum explicationes. Pulcherrima haec sententia, digna est, quae ipsius autoris verbis exstet et nota sit. Sic autem habet: *εὐαγγελικαὶ καὶ ἀποσιολικαὶ βίβλοι, καὶ τῶν παλαιῶν προφητῶν τὰ θεσπίσμαια σαφῶς ἡμᾶς ἃ χρὴ περὶ τοῦ θείου φρονεῖν ἐκπαιδεύουσι. τὴν πολέμιον οὖν ἀπελάσανιες ἔριν ἐκ τῶν θεοπνεύστων λόγων λάβωμεν τῶν ζητουμένων τὴν λύσιν.*

Euagrius. Ita etiam Euagrius lib. 2, cap. 16 de Ephesina et Chalcedonensi Synodo scribens, recenset Johannis Antiocheni sententiam, a Cyrillo approbatam. Ex Evangelicis et Apostolicis de Domino vocibus, scimus viros divinos constituisse, etc.

Cusanus. Et Cusanus scribit, formam veterum universalium Synodorum fuisse, ut sacra Evangelia ponerentur in medium.

August. Item Augustinus Epistola 163 dicit, in privatis etiam de religione disputationibus servatum. Ubicunque, inquit, locus constitutus fuerit, faciamus codices canonicos praesto esse. Et si qua proferri potuerint ex utraque parte documenta, ut postpositis caeteris, rem tantam ad inquisitionis terminum perducamus.

Chrysost. Chrysostomus homil. 13 in Genes: Dicunt de Paradiso, non sicut scripta sunt, sed alia ratione intelligenda. Sed Scriptura cum tale quiddam nos docere vult, se ipsam exponit, et auditorem errare non sinit. Oro igitur et obsecro, ut omnibus illis praeclusis auribus, ad amussim canonem sacrae scripturae sequamur.

Origenes. Origenes in Ezechiel. homil. 7: Qui pessimae vitae est, non facile homines ad falsum dogma solicitat: sed illi qui conversationis optimae sunt. Qui ergo curam habet vitae suae, non capiatur haereticorum mansuetudine, ad consentiendum doctrinae ipsorum. Nec meis qui doceo delictis scandalizetur, sed ipsum dogma consideret. Audi vero, quomodo Origenes ipsum dogma doceat considerandum. Nullum inquit, imitemur, et si volumus imitari quempiam, propositus est nobis ad imitandum Christus Jesus, descripti sunt actus Apostolorum, et Prophetarum gesta de sacris voluminibus agnoscimus. Illud exemplar firmum est, illud propositum solidum: quod qui sequi cupit, securus ingreditur.

Cyrillus. Cyrillus de recta fide ad Reginas: Necessarium nobis est, divinas sequi literas, et in nullo, ab earum praescripto discedere.

August. Augustinus contra Maximinum lib. 3, cap. 14: Sed nunc nec ego Nicenum, nec tu debes Ariminense, tanquam praejudicaturus proferre Concilium. Nec ego hujus autoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum autoritatibus non quorumcunque propriis, sed utriusque communibus testibus, res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione concertet.

Origenes in Jeremiam: Necesse nobis est Scripturas sanctas in testimonium vocare: sensus quippe nostri et enarrationes, sine his testibus non habent fidem.

Hieronymus ad Titum: Sine autoritate Scripturarum, garrulitas non habet fidem.

Idem in Matth. c. 23: Quod de Scripturis autoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.

Hieron. In Commentariis Psalmo 86 quae Hieronymi nomine feruntur: Dominus narrabit in Scriptura populorum et Principum qui fuerunt in ea. Quomodo narrabit Dominus? Non verbo, sed Scriptura. In cujus Scriptura? populorum, hoc est, Scriptura sancta, quae populis omnibus legitur, hoc est, ut omnes intelligant. Plato scripsit non populis, sed paucis, vix enim intelligunt tres homines. Isti vero, hoc est, Principes Christi, non scripserunt paucis, sed universo populo, non ut pauci intelligerent, sed ut omnes. Dicit et in Principum Scriptura, hoc est, Apostolorum et Evangelistarum, horum qui fuerunt in ea. Videte quid dicat. Qui fuerunt, non qui sunt: ut exceptis Apostolis, quodcunque aliud postea dicetur, abscindatur, non habeat postea autoritatem. Quamvis ergo sanctus sit aliquis post Apostolos, quamvis disertus sit, non habet autoritatem. Quoniam Dominus narrat in Scriptura populorum et Principum, horum qui fuerunt in ea.

Chrysostomus in Matth. cap. 24, homil. 49: Cum videritis haeresin impiam, quae est exercitus Antichristi, stantem in locis Ecclesiae sanctis, tunc qui in Judaea sunt, conferant se ad montes, hoc est, qui sunt in Christianitate, conferant se ad Scripturas. Vera enim Judaea, Christianitas est: montes autem sunt Scripturae Prophetarum et Apostolorum, sicut scriptum est: Fundamenta ejus in montibus sanctis. Quare autem in hoc tempore omnes Christiani con-

ferre se ad Scripturas debent? Quia in hoc tempore, ex quo obtinuit haeresis Ecclesias, nulla probatio potest esse verae Christianitatis, neque refugium potest esse Christianorum aliud, volentium cognoscere fidei veritatem, nisi Scripturae divinae. Antea enim multis modis ostendebatur, quae esset Ecclesia Christi, et quae Gentilitas. Nunc autem nullo modo cognoscitur, volentibus cognoscere, quae sit vera Ecclesia Christi, nisi tantummodo per Scripturas. Quare? quia haeresis omnia similiter habet. Volens ergo cognoscere, quae sit vera Ecclesia Christi, unde cognoscet, in tanta confusione similitudinis, nisi tantummodo per Scripturas? Sciens ergo Dominus tantam confusionem rerum in novissimis, diebus esse futuram, ideo mandat, ut Christiani, qui sunt in Christianitate, volentes firmitatem accipere verae fidei, ad nullam rem fugiant, nisi ad Scripturas. Alioqui si ad alia respexerint, scandalizabuntur et peribunt, non intelligentes, quae sit vera Ecclesia, et per hoc incident in abominationem desolationis, quae stat in locis Ecclesiae sanctis.

Chrysost. Chrysostomus in Psalmo 95: Si quid dicitur absque Scriptura, auditorum cogitatio claudicat. Verum ubi e Scriptura divinae vocis prodiit testimonium, et loquentis sermonem, et audientis animum confirmat.

August. Augustinus in Psalmo 57: Auferantur de medio chartae nostrae, procedat in medium codex Dei. Audi Christum dicentem, audi veritatem loquentem.

Tertullian. Tertullianus adversus Hermogenem: Adoro Scripturae plenitudinem. Scriptum esse doceat Hermogenis officina. Si non est scriptum, timeat vae illud, abjicientibus aut detrahentibus destinatum.

Augustinus de peccatorum meritis, lib. 2, cap. 36: Ubi de re obscurissima disputatur, non adjuvantibus divinarum Scripturarum certis clarisque documentis, cohibere se debet humana praesumptio, nihil faciens in partem alteram declinando.

Cyrillus. Cyrillus, sive is Origenes est, in Levit. lib. 5: Si non potueris omnes carnes sacrificii, secunda die finire, nihil de his in tertia die comedes, etc. Ego, inquit, in hoc biduo, puto duo testamenta posse intelligi, in quibus liceat omne verbum, quod ad Deum pertinet, requiri et discuti, atque ex ipsis omnem rerum scientiam capi, si quid autem superfuerit, quod non Scriptura divina decernat, nullam aliam debere tertiam Scripturam ad autoritatem scientiae suscipi.

August. Augustinus de unitate Ecclesiae, cap. 3: Non audiamus, Haec dico, haec dicis: sed, Haec dicit Dominus. Sunt certe libri Dominici, quorum autoritati utrique consentimus, utrique credimus, ibi quaeramus Ecclesiam, ibi discutiamus causam nostram. Item, Auferantur de medio, quae adversus nos invicem, non ex divinis canonicis libris, sed aliunde recitamus. Quaerat fortasse aliquis: Cur vis ista auferre de medio? Quia nolo humanis documentis, sed divinis oraculis Ecclesiam sanctam demonstrari. Item, Quicquid attulerint et undecunque recitaverint, audiamus potius, si oves ejus sumus, vocem pastoris nostri. Ergo in Scripturis sanctis canonicis Ecclesiam requiramus.

Chrysost. Chrysostomus homil. 13 in 2. ad Cor.: Non multorum opiniones habeamus, sed res ipsas inquiramus. Absurdum enim est, de pecuniis non credere aliis, sed ipsas numerare et supputare: de rebus autem multo amplioribus, aliorum sententiam simpliciter sequi, praesertim cum habeamus omnium exactissimam trutinam, gnomonem et regulam, divinarum legum assertionem. Ideo oro vos omnes, ut relinquatis, quid huic vel illi videatur, et de his a Scripturis haec omnia inquirite.

Chrysostomus in 22. cap. Matth.: Quicquid quaeritur ad salutem, totum jam impletum est in Scripturis.

Origenes. Origenes in Matth. homil. 25: Ad testimonium omnium verborum, quae in doctrina proferimus debemus sensum Scripturae proferre, quasi confirmantem quem exponimus sensum. Sicut enim omne aurum quodquod fuerit extra templum, non est sanctificatum: sic omnis sensus, qui fuerit extra divinam scripturam, quamvis admirabilis videatur quibusdam, non est sanctus, quia non continetur a sensu Scripturae. Non ergo debemus ad confirmandam doctrinam nostros proprios intellectus assumere: nisi quis ostenderit eos sanctos esse, ex eo, quod in Scripturis continentur divinis, quasi in templis quibusdam Dei.

Cyprianus. Cyprianus ad Pompejum, habet valde elegantem sententiam, quam Augustinus dicit sine dubitatione optimam esse. In compendio est, inquit, apud religiosas mentes, et errorem deponere, et invenire atque eruere veritatem. Nam si ad divinae traditionis caput et originem revertamur, cessat error humanus. Si canalis aquae, qui copiose prius et largiter profluebat, subito deficiat, nonne ad fontem pergitur, ut illic defectionis ratio noscatur: utrumne arescentibus venis in capite siccaverit, an vero integra inde et plena procurrens, in medio itinere destiterit? Quod et nunc facere oportet Dei sacerdotes, et in aliquo si nutaverit et vacillaverit veritas, ad originem Dominicam, et Evangelicam et Apostolicam traditionem revertamur, et inde surgat actus nostri ratio, unde et ordo et origo surrexit. Et postea ostendit, unde probandae sint traditiones: Unde est, inquit, ista traditio? Utrum de Dominica et Evangelica autoritate discedens, an de Apostolorum mandatis atque epistolis veniens? Ea enim facienda esse, quae scripta sunt, Deus testatur et proponit, ad Josue dicens: Non recedet liber legis hujus ex ore tuo, ut observes facere omnia, quae scripta sunt. Si igitur aut in Evangelio praecipitur, aut in Apostolorum epistolis et actibus continetur, observetur etiam haec sancta traditio, etc. Non ignoro autem, Cyprianum haec pro defensione suae rebaptisationis, in qua errabat, allegare. Sed Augustinus refutans illum Cypriani errorem, non dicit, hoc principium seu axioma falsum esse, ad originem scilicet Apostolicae traditionis in Scriptura comprehensae, esse recurrendum, indeque canalem in nostra tempora dirigendum, et traditiones omnes, quae hoc titulo

proponuntur, ad Scripturam esse exigendas, et inde probandas, sed concedit hoc esse optimum, et sine dubitatione faciendum, lib. 5, cap. 26 de unico Baptismo contra Donatistas. In accommodatione vero Scripturae ostendit Cyprianum errasse. Fixum igitur manet illud principium de Scriptura, Augustini etiam consensu et commendatione.

August. Augustinus de pastoribus cap. 14: Ego vocem pastoris inquiro. Lege hoc mihi de Propheta, lege mihi de Psalmo: recita de Lege, recita de Evangelio, recita de Apostolo. Inde ego recito Ecclesiam, toto orbe diffusam, et Dominum dicentem: Quae sunt oves meae, vocem meam audiunt, et sequuntur me, auferantur chartae humanae, sonent voces divinae.

Augustinus de unitate Ecclesiae, cap. 6: Legite hoc nobis de Lege, de Prophetis, de Psalmis, de Evangelio, de Apostolicis literis legite, et credamus.

Cap. 10: Nec catholicis Episcopis consentiendum est, sicubi forte falluntur, ut contra canonicas Dei Scripturas aliquid sentiant.

Cap. 12: Qui aliud evangelizat, anathema sit, aut legat mihi hoc in Scripturis sanctis, et non sit anathema.

Cap. 16: Ecclesiam suam si possunt, demonstrent: non in sermonibus et rumoribus Afrorum, non in Conciliis Episcoporum suorum, non in literis quorumlibet disputatorum, non in signis et prodigiis fallacibus: quia etiam contra ista, verbo Domini praeparati et cauti redditi sumus, sed in praescripto legis, in Prophetarum praedictis, in Psalmorum cantibus, in ipsius pastoris vocibus, in Evangelistarum praedicationibus et laboribus hoc est: in omnibus canonicis sanctorum librorum autoritatibus. Item, Non dicat, Ideo verum est, quia illa et illa mirabilia fecit, vel iste vel ille, aut quia homines ad memorias mortuorum nostrorum orant et exaudiuntur, aut quia illa et illa ibi contingunt, aut quia ille vel ille tale visum vel vigilans vidit, vel dormiens somniavit. Removeantur ista vel figmenta mendacium hominum, vel portenta fallacium spirituum. Nam nec nos propterea dicimus nobis credi oportere, quod in Ecclesia Christi sumus, quia ipsam quam tenemus commendarunt innumerabiles nostrae communionis Episcopi, aut quia nostrorum collegarum Conciliis praedicata est, aut quia per totum orbem in locis sanctis, quae frequentat nostra communio, tanta mirabilia vel exauditionum, vel sanitatum fiunt, etc. Item ipse Dominus Jesus, cum post resurrectionem discipulorum oculis videndum, manibusque tangendum corpus suum offerret, ne quid tamen fallaciae se pati arbitrarentur, eos testimoniis legis, Prophetarum et Psalmorum confirmandos esse judicavit, etc. Haec sunt causae nostrae documenta, haec fundamenta, haec firmamenta, inquit Augustinus.

Et cap. 20 concludit: Exigite ab istis, ut ostendant aliqua manifesta de Canonicis libris testimonia. Mementote quod Domini dictum sit: Habent Mosen et Prophetas, audiant illos.

Et memorabile est, quod Augustinus illa de Scripturae persuasione, se ex Manichaeorum haeresi eluctatum esse scribit, Confess. lib. 6, cap. 5: Persuasisti mihi, non qui crederent, sed qui non crederent libris tuis, esse culpandos. Itaque cum essemus infirmi ad inveniendam liquida ratione veritatem, et ob hoc opus nobis esset autoritate sanctarum literarum, jam credere coeperam, nullo modo te tributurum fuisse tam excellentem illi scripturae per omnes jam terras autoritatem, nisi et per ipsam tibi credi, et per ipsam te quaeri voluisses.

Et alio in loco ita confitetur: Sed non sinebas me ullis fluctibus cogitationum auferri ab ea fide qua credebam, et in Christo filio tuo Domino nostro, atque in Scripturis sanctis, quas Ecclesiae tuae sanctae commendat autoritas, viam te posuisse salutis humanae ad eam vitam, quae post hanc mortem futura est, etc. Et vetus catechisatio talis fuit introductio, qua persuadebantur catechumeni, vera et divinitus patefacta esse, quae in sacra Scriptura continentur. Et eorum, quae in Scriptura comprehenduntur, summa proponebatur, et declarabatur catechumenis. Cumque responderent se illa credere, et velle observare, admittebantur ad Sacramenta. Ita catechisatio erat introductio ad Scripturam. Sicut haec colliguntur ex Augustino de catechisandis rudibus cap. 6, 9, 26 et per totum librum.

2. Possem plures ex patribus sententias recensere, sed posito et ipsa scriptura fundamento, sufficit aliquas in conspectu habere, quae monstrent consensum veteris Ecclesiae, quo ita adjuvamur et confirmamur, ut fides tamen nitatur, non humana autoritate, sed verbo Dei. Et sunt quidem aliae illustres Patrum sententiae, quae in genere de verbo Domini, et de doctrina Apostolorum loquuntur: Sed scio quomodo illas illudant adversarii, non omnia scilicet verba Domini, nec totam doctrinam Apostolorum, scriptis contineri. Ideo illas potissimum veterum sententias collegi, quae diserte et expresse de Scriptura loquuntur. Testimonia vero veterum, quae de Canone sacrae Scripturae, et de scriptis Patrum loquuntur, suis postea locis annotabimus.

3. Habemus igitur etiam veteris Ecclesiae testimonium de perfectione et sufficientia Scripturae, quod omnia, quae ad fidem moresque vivendi necessaria sunt, contineat, ita ut regula, canon et norma sit, ex qua in negociis religionis probanda et confirmanda sunt, quaecunque ut verbum Dei suscipi debent. Et hujus manifestissimae veritatis luce, adversariorum oculi ita perstringuntur, ut verbis fateri cogantur, sacram Scripturam esse fidei regulam certissimam. Sed audi quaeso, quam veteratorie Andradius illud eludat. Inde enim disces, quo sensu intelligi velint, quando honoris (quod dicitur) gratia aliquando ita loquuntur, sacram Scripturam esse fidei regulam. Haec autem sunt Andradii verba:

Omnia divinarum literarum judicio ita quidem metienda sunt, ut nihil probemus diversum ab iis, quae scripta sunt. Fides tamen catholica non ita ex Scripturae sacrae finibus et angustiis circumscribenda et coarctanda, ut nihil credamus amplectamurque quod in sacris literis scriptum non sit. Nam etsi

omnia sacris literis comprehensa verissima sint, non tamen omnia, quae Christiana fides credit, religio veneratur, sacrarum literarum sunt monumentis consignata. Haec Andradius Tridenti scripsit: in quibus vides, quam curtam, imperfectam, defectuosam et consutitiam regulam fidei faciant ex Scriptura. Veterum certe testimonia de Scriptura ita non loquuntur, et appellatio Canonis seu regulae, hoc non patitur. Theophylactus enim dicit, Canon et amussis neque additionem patitur, neque ablationem. Et Photius apud Oecumenium inquit: Quemadmodum in Canone seu norma sive abstuleris quippiam, sive addideris, totum perdidisti, ita et in fide

Et contra Eunomium, qui symbolum, quod veteres regulam fidei vocarunt, ita se recipere aiebat, ut indicaret additamento exactiori opus habere; Basilius lib. 1 ita inquit: Regula et amussis, quamdiu nihil defuerit, ut sint regula et amussis, nullum additamentum ad sinceritatem recipiunt, juxta defectuosum enim contingit additamentum. Ubi vero imperfecta fuerint, ne appellationes quidem has recte susceperint, ut scilicet vocentur regula et amussis, etc. Idem etiam, Andradio responsum esse volo: Si Scriptura non aliter est regula fidei, quam eo, quo ipse fingit modo, ne dignam quidem esse hac appellatione, ut vocetur regula fidei. Ideo etiam Pighius de Hierarchia Ecclesiae lib. 1. c. 4. diserte dicit, ipsi etiam Scripturae propter obscuritatem et flexibilitatem, opus esse alia certa et inflexibili norma et amussi, traditione scilicet Ecclesiastica. Usque adeo misera, curta, imperfecta, plumbea, incerta, flexibilis fidei regula est Scriptura. I nunc Tridentum, et quaere a Patribus, an regula fidei sit sacra Scriptura? Quid enim responsi Principes nostri retulerint, dignum est sempiterna memoria, cum de forma salui conductus ageretur. Inter caetera petitum est a nostris, ut de judice controversiarum, ex Basiliensi Concilio haec verba insererentur: Et signanter, quod in controversia lex divina, praxis Christi, Apostolorum et primitivae Ecclesiae una cum Conciliis et Doctoribus, fundantibus se veraciter in eadem, pro verissimo judice in hoc concilio admittantur. Tridentinis vero patribus intolerabile hoc visum est, ut Conciliorum et Patrum sententiae eatenus tantum recipiantur, quatenus veraciter se fundant in sacra Scriptura. Ideo formulam illam Basiliensis Concilii expunxerunt, et pro ea substituerunt haec verba: Et signanter quod causae controversiae secundum sacram Scripturam, et Apostolorum traditiones, probata Concilia, Catholicae. Ecclesiae consensum, et sanctorum Patrum autoritates in Concilio Tridentino tractantur. Andradius vero omnia et ipsius verbi Dei, et Patrum testimonia de Scripturae perfectione et sufficientia, una ἀποδείξει putat se posse evertere. Audivit enim demonstrationes Geometricas, non tam probare quam cogere. Est autem haec ipsius demonstratio: Deus semper in mundo habet aliquam Ecclesiam. Vera autem Ecclesia, a vera fide sejungi et separari non potest. Necessario ergo nobis credendum est, quicquid sive olim, sive nunc Ecclesia sive tradidit, sive credit, etiamsi nullo id Scripturae testimonio probari possit: et per consequens, non scriptura, sed Ecclesiae sensus norma est exactissima, ad quam dirigenda et formanda est fides nostra. Fortis me hercle est ἀπόδειξις, quae uno impetu Scripturam de gradu suo proturbare conatur, ne sit regula et Canon fidei nostrae. Unica illa demonstratio potuisset, vel Christum cum omnibus Apostolis condemnare, propterea quod Scripturae testimoniis, contra consensum Pharisaicae Ecclesiae pugnabant, sed facilis est responsio. Verissimum est, veram Ecclesiam a vera doctrina seu fide non posse sejungi. Illa enim est vera Ecclesia, quae veram et sanam doctrinam verbi Dei amplectitur et profitetur. Quando vero coetus ille, qui habet titulum Ecclesiae, discedit a vera doctrina verbi Dei, non sequitur, propterea, vel sanam doctrinam falsam, vel errores, quos coetus ille amplectitur, veritatem esse: sed hoc sequitur, coetum illum, quando non amplius habet veram doctrinam non esse veram Ecclesiam. Non ergo sicut Andradius vult, veritas verbi Dei dependet ab Ecclesia: sed, e contrario veritas Ecclesiae dependet et dijudicatur ex veritate verbi Dei, quod amplectitur et profitetur. Ecclesia enim non est coetus αὐτοκρατορικός sive ἀνυπεύθυνος, sed debet certis et firmis documentis ostendere et probare, quod doctrina illa, qnam amplectitur et profitetur, sit divinitus patefacta, vera et sana. Illa vero documenta sumit ex instrumentis librorum Scripturae Canonicorum, sicut ex veterum sententia hoc probavimus. Est et hoc considerandum, quod etiam in vera Ecclesia, super fundamentum saepe extruuntur foenum, lignum, stipulae, 1. Cor. 3. Aliquando vera Ecclesia praevalente et supereminente altero adulterino coetu, ita quasi latet, ut Elias dicat: Solus relictus sum. Et quando filius hominis venerit, putasne quod fidem inveniet in terra? Quod si quis tempore Eliae ex consensu visibilis coetus, de doctrinae veritate judicasset, omnino errasset. Andradii igitur postulatis oppono sententiam, quae exstat in Decreto 11. quaest. 30. Is qui praeest, si contra voluntatem Dei, vel praeter quod in scripturis sanctis praecipitur, vel dicit aliquid, vel imperat, tanquam falsus testis Dei, et sacrilegus habeatur. Oppono etiam Augustini sententiam supra citatam. In disputatione enim de vera Ecclesia, multae magnae quaestiones sunt, quae non γεωμετρικῶς sine probationibus postulandae, sed ἐκκλησιαστικῶς probandae sunt. An scilicet visibilis ille coetus, qui arrogat et usurpat sibi titulum Ecclesiae, sit semper et indubitato vera Ecclesia, sive habeat veritatem verbi Dei, sive non. Secundo, an ex statu Ecclesiae judicandum sit de veritate doctrinae, an vero ex doctrina divinitus patefacta, judicandum sit, quae sit vera Ecclesia. Christus certe signum monstrans veram Ecclesiam hoc constituit: Oves meae vocem meam audiunt. Et Paulus dicit: Superaedificati estis super fundamentum Prophetarum et Apostolorum. Augustinus disputans contra Petilianum, quae et ubi sit Ecclesia, non

vult illam in sermonibus et rumoribus hominum, non in Conciliis, non in scriptis Patrum, non in signis et prodigiis, sed in divinis libris Canonicis quaeri et demonstrari. Non audiamus, haec ego dico, haec tu dicis, sed audiamus, haec dicit Dominus. Falsum igitur est, quod Andradius somniat, ideo aliquid credendum esse, quia visibilis ille coetus, qui titulum habet Ecclesiae, illud observarit et observet, quamvis nullo scripturae testimonio probari possit. Vera enim est Augustini sententia: Si quis vel Apostolus, vel Ecclesia, vel etiam Angelus de coelo, de quacunque re, quae pertinet ad fidem, vitamque nostram, nobis annuntiaverit, praeterquam quod in scripturis legalibus et Evangelicis accepimus, anathema sit. Sunt praeterea duo alii loci communes Pontificiorum, de incertitudine scilicet seu ambiguitate, et de obscuritate scripturae: sed illos adversarius meus Andradius non vult ingredi. Concedit enim scriptura sacra nihil esse verius, certius, firmius et immutabilius, et ubi dogmata seu praecepta tradit, scripturam esse certam, et minime ambiguam. Ab haereticis vero, verba scripturae a proprio et germano sensu transferri, et pro libito trahi ad varias et diversas sententias. Et de hoc inter nos convenit: non enim disputamus, quid scriptura haereticis fiat per accidens, sed quid sit per se. De obscuritate Scripturae, Andradius non potest abjicere illam quam ex Augustino contra Jesuitas attuleram distinctionem, quod cum multa sint in Scriptura obscura et difficilia loca, omnia tamen, quae ad fidem moresque vivendi pertinent, inveniri in planis et apertis scripturae locis. Istud etiam, quod Irenaeus dicit, probare cogitur: licet multa sunt obscura et parabolica Scripturae loca, regulam tamen ipsam veritatis, in scripturis sacris in aperto positam esse. Ne tamen nihil agere videatur Andradius, multa declamitat, quam multum periculi sit in obscuris scripturae locis, si quis ea curiose et audacter ad impiam et sacrilegam opinionem torqueat. Sed in tota hac declamatione pugnat sine adversario. Dicimus enim et nos, obscura scripturae loca, non esse exponenda, contra illam sententiam, quae in planis et apertis Scripturae locis explicatur: imo ex obscuris scripturae locis, non esse exstruendam sententiam aliquam, quae monstrari non possit in aliis manifestis scripturae locis. Quod vero Andradius ad mysteria quaedam fidei, ex solis obscuris scripturae locis alludere videtur, simpliciter opponimus verba Augustini. Nihil ferme de obscuritatibus illis eruitur, quod non planissime dictum alibi reperiatur. Et contra Petilianum c. 5. Quia in scripturis multa figurate et obscure posita sunt, aperta et manifesta deligamus. Quae si in sanctis scripturis non invenirentur, nullo modo esset, unde aperirentur clausa, et illustrarentur obscura. Illa igitur interim seponenda sunt, quae obscure sunt posita, et figurarum velaminibus involuta, et secundum nos, et secundum illos possunt interpretari. Et cap. 16. Non colligant et commemorent, quae obscure vel ambigue, vel figurate dicta sunt: quae quisque sicut voluerit, interpretatur secundum sensum suum. Talia enim recte intelligi exponique non possunt, nisi prius ea, quae apertissime dicta sunt, firma fide teneantur.

Andradius. | 6. | Augustin.

Item: Aliquid proferte, quod non egeat interprete, nec unde convincamini, quod de alia re dictum sit, et vos illud ad vestrum sensum detorquere conemini cap. 19: Quae ambigue posita, et pro nobis, et pro vobis possint interpretari, nihil utique adjuvant causam vestram, sed plane talia malam causam, vel moras faciendo sustentant. Item haec mystica sunt, operta sunt, figurata sunt, aliquid manifestum, quod interprete non egeat, flagitamus. Huic distinctioni de obscuritate et perspicuitate Scripturae, addatur et altera, de qua Paulus loquitur, 2. Cor. 4: Si velatum est Evangelium nostrum, in his, qui pereunt velatum est: in quibus Deus hujus seculi excaecavit mentes infidelium, ne illucescat ipsius lumen Evangelii. Et 1. Cor. 1: Animalis homo non percipit ea, quae sunt spiritus. Sed Dominus aperit mentes, ut intelligant scripturas, dato Spiritu sancto, Luc. 24. Jer. 31. Pertinet etiam huc, quod Augustinus dicit Epist. 3: Tanta est Christianorum profunditas literarum, ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia usque ad decrepitam senectutem maximo otio, summo studio, et meliore ingenio conarer addiscere, non quo ad ea, quae necessaria sunt saluti, tanta in eis perveniatur difficultate: sed cum quisque ibi fidem tenuerit, sine qua pie recteque non vivitur, tam multa, tamque multiplicibus mysteriorum umbraculis opaca intelligenda proficientibus restant, tantaque non solum in verbis, quibus ista dicta sunt, verum etiam in rebus, quae intelligendae sunt, latet altitudo sapientiae: ut annosissimis, acutissimis, flagrantissimis cupiditate discendi hoc contingat, quod Scriptura dicit: Cum consummaverit homo, tunc incipit.

Augustin.

7. His vero distinctionibus positis et servatis, firmum et immotum manet, Psalm. 18: Praeceptum Domini lucidum illuminans oculos. Psalm. 118: Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis. 2. Petr. 1: Sermo Propheticus ceu lucerna lucet in obscuro loco.

Cyrillus. Cyrillus contra Julian. libro 7, respondens objectioni, quod scriptura vulgarem et protritam habeat dictionem, inquit. Ut omnibus essent nota, parvis et magnis, utiliter familiari sermone commendata sunt, ita ut nullius captum transcendant. Et libro 9. Ignorat Julianus, quod nihil difficile est iis qui in legis versantur scripturis. Inaccessa autem omnino ipsi et suis, quaevis sententiarum in eis. Lactantius: Num Deus et mentis et vocis, et linguae artifex, diserte loqui non poterit, imo vero summa providentia carere fuco voluit ea, quae divina sunt, ut omnes intelligerent, quae ipse omnibus loquebatur.

Augustin. Augustinus: Hoc ipsum verbum consummatum et breviatum, nec obscurum Deus esse voluit: ideo breve, ne non vacaret legere: ideo apertum, ne dicat: Non licuit mihi intelligere.

Chrysost. Chrysostomus Homil. 1. in Johann. Hujus doctrina, sole clarior est et illustrior. Idem Homil. 9. in 2. ad Corinth. Semper enim, quando aliquid obscurum loquitur Paulus, se ipsum iterum interpretatur.

Ambros. Ambrosius lib. 3. Epist. 5. Ita nobiscum loquitur, ut nos sermonem ejus intelligamus. Lib. 2. Epist. 7. Paulus in plerisque ita seipse in suis exponit sermonibus, ut is qui tractat, nihil inveniat quod adjiciat suum, aut si velit aliquid dicere, Grammatici potius quam disputatoris fungatur munere.

Augustinus Tract. 21. in Johann. Temere fortassis facimus, quia discutere et scrutari volumus verba Dei. Sed quare dicta sunt, nisi ut sciantur: quare sonuerunt, nisi ut audiantur: quare audita sunt, nisi ut intelligantur?

[SECTIO VI.]

DE LIBRIS CANONICIS SEU SCRIPTURA CANONICA.

EX PRIMO DECRETO QUARTAE SESSIONIS CONCILII TRIDENTINI.

Sacrorum librorum indicem, huic decreto ascribendum censuit Synodus: ne cui dubitatio suboriri possit, quinam sint, qui ab ipsa Synodo suscipiantur. Sunt vero infra scripti Testamenti veteris. Quinque libri Moysis, scilicet Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium. Deinde Josue, Judicum, Ruth. Quatuor Regum, Paralipomenon duo, Esdrae duo, primus scilicet et secundus, qui dicitur Nehemias, Tobias, Judith, Esther, Job, Psalterium Davidicum centum quinquaginta Psalmorum, Parabolae Salomonis, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Esaias, Hieremias, Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim Phrophetae minores, scilicet Osea, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Micheas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias, duo Machabaeorum, primus scilicet et secundus.

Novi Testamenti, Quatuor Evangelia, secundum Matthaeum, Marcum, Lucam, et Joannem, Acta Apostolorum a Luca Evangelista conscripta, quatuordecim Epistolae beati Pauli Apostoli, scilicet, ad Romanos ad Corinthios duas, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, ad Thessalonicenses duas, ad Timotheum duas, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebraeos, Petri Apostoli duae, Joannis Apostoli tres, Jacobi Apostoli una, una Judae Apostoli, Apocalypsis Joannis Apostoli.

Si quis autem libros ipsos integros, cum omnibus suis partibus prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, et in veteri vulgata Latinâ editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit, et traditiones praedictas, sciens et prudens contempserit, anathema sit.

Omnes itaque intelligant, quo ordine et via ipsa Synodus, post jactum fidei confessionis fundamentum, sit progressura, et quibus potissimum testimoniis ac praesidiis, in confirmandis dogmatibus, et instaurandis in Ecclesia moribus sit usura.

EXAMEN.

1. Tres potissimum quaestiones ad hunc locum pertinent. Prima, quae sit ratio appellationis, quod Scriptura vocatur Canonica, et quomodo illa appellatio confirmet, quae de autoritate, perfectione et sufficientia scripturae hactenus diximus. Secunda, a quibus, et quomodo constitutus sit scripturae Canon, sive unde scriptura habeat autoritatem Canonicam. Tertia, qui libri sint Canonici, qui apocryphi.

2. Nugae sunt, quod quidam fabulantur, ideo scripturam vocari Canonicam, quod illa autoritas per Canonem alicujus Concilii ipsi attributa sit, cum ne nominare aut fingere quidem possint Concilium aliquod, in quo primum constitutus sit talis Canon scripturae, quasi antea scriptura non habuisset talem autoritatem. Quod enim Canones, qui sub Apostolorum nomine circumferuntur, hujus rei mentionem faciunt, tam est putidum, ut Lindanus etiam illud, ut supposititium reprobet. Nam et tertium Machabaeorum librum Canonicum faciunt, imo libros Clementis inter Canonicos referunt, de quibus longe diversum judicium exstat apud Eusebium lib. 3. c. 38. Non igitur eo modo scriptura vocatur Canonica, sicut vocantur horae Canonicae, aut satisfactiones Canonicae, aut sicut *χακὰ θηρία γαστέρες ἀργαί* abligurientes bona Ecclesiastica vocantur Canonici.

3. Sed absque dubio appellatio sumpta est ex Paulo, qui Galat. 6 inquit: *ὅσοι τῷ κάνόνι τούτῳ στοιχήσουσιν*, Quotquot secundum hunc Canonem seu regulam incedent, pax super illos et misericordia. Et Philip. 3: Eodem Canone seu regula ambulare. 2. Cor. 10 doctrinam Apostolicam vocat *κανόνα*, cujus *μέτρον* Deus quasi admensus sit Paulo, quousque ejus propagatione pertingere deberet. Sumpta autem est appellatio ex Psalm. 19: In omnem terram exivit regula eorum, et in finis orbis terrae verba eorum. Verba sive doctrinam Apostolorum vocat קו, quod significat Canonem seu regulam, constantem aut linea aut funiculo, quae applicatur ad structuram, seu quodcunque opus, ne a vera ratione, aut extra debitum ordinem aberret: sed ut certo ordine, et debita ratione conficiatur et absolvatur. Et suavissima est haec metaphora, quae ad doctrinam Apostolorum transfertur. Est enim Ecclesia, domus Dei viventis, cujus aedificatio est ex Deo, et architecti sunt ministri verbi. Ut autem structura illa ministerio verbi, seu praedicatione doctrinae recte inchoetur, justo ordine et debita ratione conficiatur et absolvatur, opus est certo Canone seu regula, ad quam architecti opus suum exigant, ne aedificatio a justo ordine, et debita ratione exorbitet. Et regula illa est doctrina Apostolorum, Psalm 19. Quia vero illa, quantum et satis et necesse est, scriptis est comprehensa, scriptura vocatur Canonica, libri Canonici, sive Canon scripturae, quia est talis regula, ad quam structura fidei Ecclesiae formanda et aptanda est, ita ut quicquid ad illam regulam convenit, rectum, sanum, et Apostolicum judicetur, quicquid vero non quadrat, sed ab illa regula, sive in excessu, sive in defectu exorbitat et aberrat, recte judicetur supposititium, adulterinum, erroneum. Et Paulus utitur

verbo *στοιχεῖν κανόνι*. Sicut acies castrorum certo ordine instruitur, progressura contra hostiles incursiones, ita quando Ecclesia vestigiis verae fidei vult incedere, Rom. 4, ita ut munita sit contra pericula corruptelarum, opus habet certo Canone seu regula, secundum quam incedat, intra cujus limites et terminos se contineat, ne in errorem incidat. Et quicunque juxta hanc regulam incedunt, pax super illos, et misericordia, inquit Paulus. Ille vero Canon seu regula, est doctrina divinitus ab initio mundi generi humano patefacta, per Patriarchas, Prophetas, per Christum et Apostolos. Et quia illa doctrina, scriptis per Dei voluntatem est comprehensa, ideo et inde scriptura vocatur Canonica.

4. Valde illustris igitur est appellatio scripturae Canonicae, quae probat et confirmat illa, quae hactenus de ejus autoritate, perfectione et sufficientia diximus. *κανών* enim, sicut Varinus annotat, vocatur etiam in trutinis pars illa, quae in medio librilis lingulae instar consistit, et ostendit vel aequilibrium, vel excessum, vel defectum. Quam metaphoram pulcherrime expressit Augustinus lib. 2, cap. 6 de Baptismo contra Donatistas: Afferamus, inquit, non stateras dolosas, ubi appendamus, quod volumus, et quomodo volumus, pro arbitrio nostro, dicentes: Hoc grave, hoc leve est: Sed afferamus divinam stateram de scripturis sanctis, tanquam de thesauris Dominicis, et in illa quid sit gravius appendamus, imo non appendamus, sed a Domino appensa recognoscamus. Haec pulcherrima est explicatio, quo

5. sensu scriptura appelletur Canonica. Aristoteles 2 Polit. cap. 8 disputans, utrum melius sit gubernationem politicam instituere *κατὰ γράμματα*, secundum leges scriptas, aut secundum quod hominibus videtur aequum, utitur vocabulo *κανόνος*. Inquit enim: *πάντα βέλτιον γένεσθαι κατὰ νόμον ἢ κατὰ ἀνθρώπων βούλησιν, οὐ γὰρ ἀσφαλὴς ὁ κανών*. Sicut igitur lex scripta, Canon est judiciorum politicorum, ita scriptura vocatur Canonica, quod sit certa et infallibilis regula fidei. Varinus Canonem ita definit, quod sit *μέτρον ἀδιάψευστον πᾶσαν πρόσθεσιν καὶ ἀφαίρεσιν μηδαμῶς ἐπιδεχόμενος*. Hoc est, Canon est regula, seu mensura infallibilis, quae nullo modo admittit, ut aliquid ei vel addatur, vel detrahatur, etc. Hoc modo scriptura vere est Canonica. Ita Cicero dicit, Tyronem esse *κανόνα* scriptorum suorum, quod ea moderetur, corrigat et emendet.

Demosthenes *περὶ στεφάνου*, dicit *ὅροι καὶ κανόνες ἀγαθῶν*, Graecis erant, tueri libertatem. Coelius etiam annotat, *κανονικοὺς* vocatos Pythagorae illos harmonicos, qui non ex auditu tantum, sed praecipue ex ratione judicabant de harmoniis. Plutarchus etiam in vita Solonis dicit: Chronica quaedam appellata fuisse *κανόνας*: cujus appellationis ratio facile potest intelligi. Hae observationes illustrant et explicant, quae sit ratio appellationis, quod scriptura vocatur

6. Canonica. Et in hanc sententiam exstant Augustini multa pulcherrima dicta, ex quibus quaedam annotabimus, clarissime enim ostendunt perfectionem et sufficientiam scripturae.

Augustinus de perfectione et sufficientia Scripturae.

Contra Faustum Manichaeum lib. 11, cap. 5: De his libris, qui non praecipiendi autoritate, sed proficiendi exercitatione scribuntur nobis, dici potest, aliquid eos habere non consonum fortasse occultiori, et ad dignoscendum difficiliori veritati. Quod genus literarum non cum credendi necessitate, sed cum judicandi libertate legendum est. Cui tamen ne intercluderetur locus, et adimeretur posteris ad quaestiones difficiles tractandas atque versandas linguae ac styli saluberrimus labor, distincta est a posteriorum libris, excellentia Canonicae autoritatis Veteris et Novi Testamenti, quae Apostolorum confirmata temporibus, per successiones Episcoporum, et propagationes Ecclesiarum, tanquam in sede quadam sublimiter constituta est, cui serviat omnis fidelis et pius intellectus. Ibi si quid velut absurdum moverit, non licet dicere, Autor hujus libri non tenuit veritatem, sed, aut codex mendosus est, aut interpres erravit, ant tu non intelligis. In opusculis autem posteriorum, quae libris innumerabilibus continentur, sed nullo modo illi sacratissimae Canonicarum scripturarum excellentiae coaequantur, etiam in quibuscunque eorum invenitur eadem veritas, longe tamen est impar autoritas. Itaque in eis, si qua forte propterea dissonare putantur a vero, quia non ut dicta sunt, intelliguntur, tamen liberum ibi habet lector auditorve judicium, quo vel approbet quod placuerit, vel improbet quod offenderit, et ideo cuncta ejusmodi, nisi vel certa ratione, vel ex illa Canonica autoritate defendantur, ut demonstretur sive omnino ita esse vel fieri potuisse, quod vel disputatum ibi est vel narratum, si cui displicuerit, aut credere noluerit, non reprehenditur. In illa vero Canonica eminentia sacrarum literarum, etiamsi unus Propheta, seu Apostolus, aut Evangelista, aliquid in suis literis posuisse ipsa Canonis confirmatione declaratur, non licet dubitare quod verum sit: Alioquin nulla erit pagina, quam humanae imperitiae regatur infirmitas, si librorum saluberrima autoritas, aut contempta penitus aboletur, aut interminata confunditur.

Manifeste affirmat Augustinus, Scripturam Canonicam regere humanae imperitiae infirmitatem, ei servire debere omnem fidelem et pium intellectum, ex illis demonstranda et judicanda esse reliqua.

Contra Faustum lib. 13, cap. 5: Cum Manichaei Scripturam non reciperent, dicebant, se famae de Christo credidisse. Augustinus respondet: Si famae de Christo credidistis, videte utrum idonea testis sit, considerate, quo vos praecipitetis. Scripturas, tanta autoritate firmatas commendatasque respuitis, miracula non facitis, quae si faceretis, etiam ipsa in vobis caveremus, per instruentem nos Dominum, Matth 24: Usque adeo nihil credi voluit adversus confirmatam Scripturarum autoritatem, etc.

De Baptismo contra Donatistas lib. 2, cap. 3: Objicere nobis soletis Cypriani literas, Cypriani consilium. Quis autem nesciat, sanctam Scripturam Canonicam, tam Veteris quam Novi Testamenti certis

suis terminis contineri: eamque omnibus posterioribus Episcoporum literis ita praeponi, ut de illa omnino dubitari et disceptari non possit, utrum verum, vel utrum rectum sit, quicquid in ea scriptum esse constiterit? Episcoporum autem literas, quae post confirmatum Canonem vel scriptae sunt, vel scribuntur, et per sermonem forte sapientiorem cujuslibet in ea re peritioris, et per aliorum Episcoporum graviorum autoritatem, doctorumque prudentiam, et per Concilia licere reprehendi, si quid in eis forte a veritate deviatum est.

Ad Vincentium Donatistam Epistola 48: Noli contra divina testimonia colligere velle calumnias ex Episcoporum scriptis, primo, quia hoc genus literarum ab autoritate Canonis distinguendum est. Non enim sic leguntur, tanquam ita ex eis testimonium proferatur, ut contra sentire non liceat, si forte aliter sapuerint, quam veritas postulat.

In tractatu de Pastoribus: Constituit montes Israel autores Scripturarum divinarum, ibi pascire, ut secure pascatis, quicquid inde audieritis, hoc vobis bene sapiat: quicquid extra, respuite, ne in nebula erretis, colligite vos ad mentem Scripturae, ibi sunt deliciae cordis vestri, ibi nihil venenosum, nihil alienum, pascua ibi uberrima tantum.

Contra Faustum lib. 23: Quod de generatione Mariae Faustus posuit, quia Canonicum non est, non me astringit.

In Psalm. 67: Testimoniis utriusque Testamenti ita acquiescendum, ut quando ex his aliquid profertur et probatur, omnis contentio pacifica quiete finiatur. Item, tunc praedicatoribus verbum veritatis datur, si autoritas ab eis duorum testamentorum non relinquatur.

De nuptiis et concupiscentia libro 2, capite 33: Ita controversia judicem quaerit. Judicet ergo Christus, et cui mors ejus profecerit, ipse dicat: Hic est inquit, sanguis meus, etc. Judicet cum illo et Apostolus, qui clamat: Proprio filio non pepercit, etc.

Contra Cresconium lib. 2, cap. 31: Nos nullam facimus Cypriano injuriam, cum ejus quaslibet literas a Canonica divinarum Scripturarum autoritate distinguimus. Neque enim sine causa tam salubri vigilantia Canon Ecclesiasticus constitutus est, ad quem certi Prophetarum et Apostolorum libri pertineant, quos omnino judicare non audeamus, et secundum quos de caeteris literis, vel fidelium et infidelium judicamus.

Ibidem cap. 32: Ego hujus Epistolae autoritate non teneor, quia literas Cypriani, non ut Canonicas habeo, sed eas ex Canonicis considero, et quod in eis divinarum Scripturarum autoritati congruit, cum laude ejus accipio, quod autem non congruit, cum pace ejus respuo.

Epistola 19 ad Hieronymum: Ego solis eis Scripturarum libris, qui jam Canonici appellantur, hunc timorem et honorem didici deferre, ut nullum eorum autorem scribendo aliquid errasse, firmissime credam, alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinaque praepolleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi vel per illos autores Canonicos, vel probabili ratione, quod a veritate non abhorreat, persuadere potuerunt.

Epist. 112 ad Paulinam: Si divinarum Scripturarum, earum scilicet, quae Canonicae in Ecclesia nominantur, perspicua aliquid firmatur autoritate, sine ulla dubitatione credendum est. Aliis vero testibus vel testimoniis, quibus aliquid credendum esse suadetur, tibi credere, vel non credere liceat, quantum meriti ea ad faciendam fidem, vel habere, vel non habere perpenderis.

Augustin.

Et quia aliquoties Augustinus meminit, reliquos scriptores omnes, vel ex libris Canonicis, vel certa aut probabili ratione probare debere, quod vera sint quae scribunt, quaestio est, quam intelligat rationem probabilem? Illud vero perspicue multis verbis explicat Epistola 112 ad Paulinam: Si ea quae non videmus, neque de Scripturis sanctis didicimus, nulla omnino credidissemus, unde sciremus esse civitates, ubi nunquam fuimus, vel a Romulo conditam Romam? Unde sciremus, quinam parentes nos procreassent, quibus avis majoribusque geniti essemus? talium quippe cum plurima sciamus, non tamen ea vel ullo sensu praesentia, vel Canonicorum eloquiorum autoritate didicimus, sed aliis referentibus, de quorum testimonio in hoc duntaxat rerum genere, minime dubitandum esse putavimus. In quibus, si alicubi fallimur credendo, nihil periculi esse judicamus, si non sit contra illam fidem, qua pietas informatur. Haec praelocutio mea, te atque alios qui ista lecturi sunt, praestruit, quales seu meorum, seu quorumlibet scriptorum judices esse debeatis, ne vel scire vos opinemini quod nescitis, vel temere credatis, quod neque corporis sensibus, aut animi contuitu in ejusdem rei, quae cognoscenda est evidentia percepistis, neque Canonicarum Scripturarum autoritate credendum esse didicistis, etc. Hanc Augustini sententiam integram propterea adscripsi, ut certo intelligatur, quid Agustinus velit, cum dicit vel autoritate scripturae Canonicae, vel per alias certas aut probabiles rationes probandum esse, quod Patres affirmant. Pontificii enim ex illis rationibus mox vel suas traditiones, vel aliquid aliud fabricarent. Sed habemus ipsius Augustini declarationem.

7. Sacra Scriptura unde habeat autoritatem.

Altera hujus loci quaestio est. Cum valde magna et eminens sit scripturae Canonicae autoritas, unde illam habeat et acceperit, seu a quibus constitutus sit Canon ille, ad quem certi libri Canonici pertineant? Pontificii dicunt, ab Ecclesia Scripturam habere illam autoritatem, quod Pighius ita interpretatur, autoritatem Ecclesiae quodammodo superiorem esse autoritate Scripturarum: siquidem Ecclesiae autoritas, Scripturis quibusdam, eisque praecipuis, quam neque ex se, neque ex autoribus suis apud nos habebant, Canonicam impartita est autoritatem. Alii dicunt, usque adeo Ecclesiae autoritatem esse supra Scripturam, quod Evangelia

ab Apostolis, ut a Matthia, Jacobo, Bartholomaeo, Thoma, Philippo, Petro, Andraea scripta, Ecclesia potuit rejicere: et quod rursus Canonicam potuit impertiri autoritatem illis, quae conscripta sunt a Marco et Luca, qui non fuerunt Apostoli, sed quos Lindanus dicit, antea fuisse Apostatas, ut qui Johannis sexto a Christo defecerint. Sunt qui non verentur blasphemare sacram Scripturam divinitus inspiratam: si autoritate Ecclesiae deseratur, non plus per se valere quam fabulas Aesopi.

Et ex his postulatis exstruunt hoc axioma, quod ea, quae Ecclesia tradit et proponit, etiam sine ullo Scripturae testimonio eandem habeant autoritatem, sicut scriptura Canonica, cui Ecclesia hanc autoritatem indulserit. 8. Sed falsissimum est, Ecclesiam habere autoritatem rejiciendi et improbandi ullam scripturam, quam certo constet divinitus inspiratam esse. Falsum est et hoc, sacram Scripturam nec ex se, nec ex suis autoribus habere autoritatem Canonicam, sed eam aliunde ex Ecclesiae autoritate scilicet mutuatam esse.

Illud vero manifeste blasphemum est, quod, si praesens Ecclesia, Pontifex scilicet Romanus cum suis praelatis, Scripturam sua autoritate desererent, non plus illam per se valituram, quam fabulas Aesopi.

Habet igitur scriptura Canonica eminentem illam suam autoritatem principaliter inde, quod divinitus est inspirata, 2 Timot. 3 hoc est, quod non hominum voluntate allata est, sed quod a Spiritu sancto impulsi homines Dei et locuti sunt, et scripserunt. 2 Petr. 1: Ut autem tota haec necessaria res contra omnes imposturas esset certissima, Deus certos quosdam homines ad scribendum elegit, et illos multis miraculis et divinis testimoniis ornavit, ut nullum esset dubium, divinitus inspirata esse ea, quae scribebant.

9. Postremo scripta illa divinitus inspirata, tunc cum scriberentur publica testificatione proposita, tradita et commendata sunt Ecclesiae, ut ea, adhibita summa cura et providentia, incorrupta conservaret, et quasi per manus traderet, et commendaret posteritati. Et sicut vetus Ecclesia tempore Moysis, Josuae et Prophetarum, ita etiam primitiva Ecclesia tempore Apostolorum, certo potuit testificari quae scripta essent divinitus inspirata. Noverat enim autores, quos Deus peculiaribus testimoniis Ecclesiae commendarat: noverat etiam, quae essent illa quae ab ipsis scripta erant, et ex iis quae traditione vivae vocis ab Apostolis acceperat, poterat judicare, illa quae scripta erant, esse illam ipsam doctrinam, quam Apostoli viva voce tradebant. Ita Johann. 21. Apostoli testimonium, et Ecclesiae testificatio conjunguntur: Hic est discipulus ille, qui scripsit haec, et scimus quia verum est testimonium ejus. Ita Paulus certo signo notavit genuinas suas Epistolas. Habet igitur scriptura Canonicam autoritatem, principaliter a Spiritu sancto, cujus impulsu et inspiratione prodita est. Deinde a scriptoribus, quibus Deus ipse certa et peculiaria veritatis testimonia perhibuit. Postea a primitiva Ecclesia habet autoritatem, ut a teste, cujus tempore scripta illa edita et approbata fuerunt.

Scriptura autoritatem habet. 1. a Spiritu sancto, 2. a Scriptoribus, 3. a primitiva Ecclesia.

10. Haec vero testificatio primitivae Ecclesiae, de scriptis divinitus inspiratis, postea perpetua successione per manus tradita est posteritati, et in certis antiquitatis historiis diligenter conservata, ita ut sequens Ecclesia, custos esset testificationis primitivae Ecclesiae de Scriptura. Maxima igitur est differentia, 1. inter testificationem primitivae Ecclesiae, quae fuit tempore Apostolorum. 2. inter testificationem Ecclesiae, quae proxime post Apostolorum tempora secuta est, quaeque primae Ecclesiae testificationem acceperat. 3. et inter testimonium praesentis Ecclesiae de Scriptura. Quae enim et nunc est, et antea fuit Ecclesia, si potest ostendere testimonia eorum qui acceperant et noverant testificationem primae Ecclesiae de germanis scriptis, credimus ei, ut testi probanti sua dicta. Non autem habet potestatem statuendi aut decernendi aliquid de libris sacris, cujus non possit certa documenta ex testificatione primitivae Ecclesiae proferre. Haec sunt verissima, et tota disputatio rectissime ex his fundamentis intelligi potest.

11. Ita ex allegationibus, quae exstant in Novo Testamento colligi potest, quis fuerit Canon scripturae Veteris Testamenti. In Novo Testamento Johannes vidit trium Evangelistarum scripta, et probavit ea. Paulus Epistolas suas peculiari nota signavit; Petrus eas vidit, et Ecclesiae commendavit. Johannes suis scriptis annectit, et suum et Ecclesiae testimonium. Omnino enim non quaelibet, sed Apostolica autoritas requiritur, ut in Novo Testamento probetur scriptum aliquod esse Canonicum, seu divinitus inspiratum. Ita Tertullianus refutaturus Evangelium a Marcione adulteratum, inquit: Constituimus in primis Evangelicum instrumentum Apostolos autores habere, quibus hoc munus promulgandi Evangelii ab ipso Domino sit impositum. Si et Apostolicos, non tamen solos, sed cum Apostolis: quoniam praedicatio Apostolorum suspecta fieri posset, si non assistat illi autoritas magistrorum, imo Christi, qui magistros Apostolos fecit. Et mox addit, quia Evangelium ante Lucam discurrit: habuit utique authenticam paraturam, per quam ad Lucam usque pervenit, cujus testimonio assistente, Lucas quoque possit admitti. Et postea: Dico apud Ecclesias Apostolicas, et jam apud universas id Evangelium Lucae, quod tuemur ab initio editionis suae stare. Eadem autoritas Ecclesiarum Apostolicarum caeteris patrocinabitur Evangeliis, quae per illas et secundum illas habemus.

Et Augustinus inquit: Eo tempore scripserunt, quo non solum ab Ecclesia Christi, verumetiam ab ipsis adhuc in carne manentibus Apostolis probari meruerunt.

Et memorabilis est historia, quam Hieronymus ex Tertulliano recitat, unde intelligi potest, qua vigilantia constitutus sit Canon librorum Canonicorum Novi Testamenti. Johanni enim Deus post mor-

tem reliquorum Apostolorum, longiorem vitam concessit, ut Apostolica vigilantia Ecclesiae ad omnem posteritatem prospiceretur, ne adulterina scripta sub Apostolorum nomine Ecclesiis obtruderentur. Historiam autem Hieronymus sic refert: Cum post mortem Pauli libellus quidam de Periodo Pauli et Teclae spargeretur, et sub nomine ac titulo Pauli circumferretur, presbyterum quendam in Asia *σπουδαστήν* Pauli convictum apud Johannem Apostolum, quod autor esset illius libri, et confessum, se hoc Pauli amore fecisse, et ob id excidisse. Ita Hieronymus.

12. Quod vero Marcus et Lucas, qui non fuerunt Apostoli, ad scribendum Evangelium divinitus vocati sunt, Augustinus hanc reddit rationem: ne putaretur, quod attinet ad praedicandum et percipiendum Evangelium, interesse aliquid, utrum illi annuntient, qui Dominum hic in carne apparentem discipulatu famulante secuti sunt: an hi, qui ex his fideliter comperta crediderunt, divina providentia procuratum est per Spiritum sanctum, ut quibusdam etiam ex illis, qui primos Apostolos sequebantur, non solum annuntiandi, verum etiam scribendi Evangelium tribueretur autoritas etc. Et huc pertinet altera Augustini sententia: Eo tempore scripserunt, quo non solum ab Ecclesia Christi, verum etiam ab ipsis adhuc in carne manentibus Apostolis probari meruerunt.

Hoc igitur modo constitutus est Canon Scripturae in Novo Testamento, et inde scriptura Canonica habet eminentem illam autoritatem.

13. Huc etiam pertinet, quod Tertullianus de praescriptione affirmat, ipsas authenticas Apostolorum literas, hoc est, ipsa *αὐτόγραφα* Apostolorum, suo adhuc tempore in Ecclesiis Apostolicis conservata exstitisse. Eusebius etiam alicubi narrat de scripto quodam, quod sub Pauli nomine ferebatur, quosdam affirmasse, *αὐτόγραφον* exstare in Tarso Ciliciae: sed compertum fuit, falsam esse narrationem. Vides ergo, quibus documentis usa fuit Ecclesia, quae post Apostolorum tempora secuta est in dijudicandis genuinis libris.

14. Et hanc primae Ecclesiae, quae Apostolorum tempore fuerat, testificationem de genuinis Apostolorum scripturis, posteritas quae mox secuta est, tam constanter et fideliter retinuit et conservavit, ut cum multa postea quasi ab Apostolis conscripta proferrentur, rejecta et reprobata fuerint, tanquam supposititia et adulterina, primo ideo, quia non poterat ostendi, et probari ex testificatione primae Ecclesiae, quod vel ab Apostolis essent conscripta, vel viventibus Apostolis comprobata, et primae Ecclesiae tradita et commendata: secundo, quia afferebant peregrinam doctrinam, non consentaneam illi, quam Ecclesia ab Apostolis acceptam, in recenti tunc adhuc memoria conservabat. Ita Serapion apud Eusebium lib. 6 de Evangelio quodam, quod Petri titulum praeferebat, judicat: Nos, inquit, Petrum et reliquos Apostolos, sicut et Christum recipimus, sed *ψευδεπίγραφα* rejicimus, velut gnari eorum sensus et sententiae, scientes, quod talia *οὐκ παρελάβομεν*, hoc est, non accepimus tradita ab Apostolis etc. His duobus *κριτηρίοις* adhibitis, vetus Ecclesia quaedam scripta simpliciter rejecit, ut supposititia et adulterina, quaedam vero, de quibus vel non certissima, vel non consentientia, primitivae Ecclesiae exstabant testimonia, non simpliciter damnavit, sed tamen distinguere et sejungere voluit ab illis, quae sine ulla dubitatione et contradictione vera et legitima erant scripta.

Tres ordines scriptorum juxta Eusebium.

Ita Eusebius lib. 3, cap. 3 et 25 facit tres ordines scriptorum. Primum eorum quae nec ficta, nec dubia, sed *ἀναμφιλέκτως ἐνδιάθηκα, καθολικὰ καὶ ὁμολογούμενα*, hoc est quae sine contradictione testamentaria, legitima, catholica, et omnium Ecclesiarum confessione certa sunt. Secundum ordinem ponit eorum scriptorum, de quibus dubitatum fuit, an certo essent ab illis Apostolis conscripta et edita, quorum nomen et titulum praeferunt, ut quae contradictionem, non consentientibus primitivae Ecclesiae testificationibus, passa sunt, illa non fuerunt simpliciter damnata, sed usurpata et lecta a multis Ecclesiasticis viris, ut non inutilia. Et sicut quae prioris generis sunt, vocata sunt Canonica et Catholica: ita quae ad secundum ordinem pertinent, vocata sunt hagiographa, Ecclesiastica, et a Hieronymo, apocrypha. Et tam accurata distinctio ideo salubri vigilantia facta est, ut certus esset Canon, et certa regula dogmatum seu fidei in Ecclesia: Ut sciant, inquit Cyprianus, a quibus sibi fontibus verbi Dei haurienda sint pocula. De Apocryphis seu Ecclesiasticis, quae ad secundum ordinem pertinent, inquit Hieronymus: Legit haec Ecclesia ad aedificationem plebis, non ad autoritatem Ecclesiarum dogmatum confirmandam. Item: illorum autoritas ad roboranda illa, quae in contentionem veniunt, minus idonea judicatur. Cyprianus, sive is Rufinus est, in expositione Symboli inquit: Quae legi quidem in Ecclesiis voluerunt, non tamen proferri ad autoritatem ex his fidei confirmandam.

Tertium vero ordinem scriptorum Eusebius facit eorum, quae sunt supposititia, adulterina et falsa, quae simpliciter rejiciuntur et reprobantur.

15. Jam quaestio est: I. An Ecclesia, quae primitivam et vetustissimam illam secuta est, vel quae nunc est Ecclesia, possit ea scripta, quae hoc modo rejecta et reprobata sunt authentica facere? Et manifestum est, quod non. II. An ea quae ex testificatione primae Ecclesiae habent certa et firma autoritatis suae testimonia, possit rejicere et reprobare? Et non arbitror quenquam hoc dicturum. III. Tertia igitur quaestio est: An ea scripta, de quibus antiquissima Ecclesia, propter quorundam contradictionem dubitatum fuit, ideo quod testificationes primitivae Ecclesiae de his non consentirent, an, inquam, praesens Ecclesia possit illa scripta facere Canonica, Catholica, et paria illis, quae primi ordinis sunt? Pontificii non tantum disputant se hoc posse, sed de facto illam autoritatem usurpant: In univer-

sum tollentes primitivae et antiquissimae Ecclesiae necessariam distinctionem, inter libros Canonicos et Apocryphos, seu Ecclesiasticos. Sed manifestissimum est ex iis, quae diximus: Ecclesiam nullo modo habere illam autoritatem, eadem enim ratione posset etiam vel Canonicos libros rejicere, vel adulterinos canonisare. Tota enim haec res (sicut diximus) pendet ex certis testificationibus ejus Ecclesiae, quae tempore Apostolorum fuit: quas acceptas proxime sequens Ecclesia, certis et fide dignis historiis conservavit. Ubi igitur non possunt proferri certissima documenta primitivae et antiquissimae Ecclesiae, ex testificationibus veterum, qui non longe post Apostolorum tempora vixerunt, libros illos, de quibus controvertitur, fuisse sine contradictione et dubitatione, pro legitimis et certis acceptos et commendatos Ecclesiae, non valent ulla humana decreta. Quam insolens enim est audacia, ita statuere: licet primitiva et sequens antiquissima Ecclesia, de libris illis, propter multorum Ecclesiasticorum contradictionem dubitarit, ideo quod non satis certa et firma autoritatis ipsorum testimonia exstarent, hoc tamen non obstante decernimus, debere illos pro omnino certis, pari autoritate, cum illis, qui legitimi semper judicati sunt, recipi. Sed quibus documentis hoc vestrum decretum probatis? Respondet Pighius: Ecclesia habet illam potestatem, quod potest scriptis quibusdam impertiri Canonicam autoritatem, quam nec ex se, nec suis autoribus habent. Quin igitur impartiantur illam autoritatem, vel fabulis Aesopi, vel veris narrationibus Luciani. Non quod libros illos, de quibus controversia est, velim fabulis Aesopi comparari (tribuo enim illis cum Cypriano et Hieronymo, honorificum locum, quem in veteri Ecclesia semper habuerunt) sed ἐπαγωγῇ εἰς ἀδύνατον, sicut Dialectici loquuntur, volui ostendere, in disputatione de libris scripturae, Ecclesiam non habere illam potestatem, quod possit ex falsis scriptis facere vera, ex veris falsa, ex dubiis et incertis facere certa, canonica et legitima sine ullis certis et firmis documentis, quae ad hanc rem requiri, supra diximus.

16. Augustin. Et plane eodem modo Augustinus, quando disputat de constitutione Canonis librorum Scripturae, non tribuit Ecclesiae merum et mixtum imperium juxta scripturam, sed testificationis meminit, et qualem testificationem intelligat, consideretur. Contra Faustum, lib. 28, cap. 2: Cum coepero Matthaei Evangelium recitare, continuo dices, illam narrationem non esse Matthaei: Tu mihi quid contra lecturus es? Aliquem forte librum Manichaei. Sicut ergo ego credo, illum librum esse Manichaei, quoniam ex ipso tempore, quo Manichaeus vivebat in carne, per discipulos ejus, certa successione praepositorum vestrorum, ad vestra usque tempora custoditus atque perductus est: sic et istum librum crede esse Matthaei, quem ex illo tempore, quo Matthaeus ipse in carne vixit, non interrupta serie temporum, Ecclesia et certa connexionis successione usque ad tempora ista perduxit. Ibidem lib. 33, cap. 6: Etiam in literis secularibus, sub clarorum autorum nominibus, postea multa prolata sunt, et ideo repudiata, quia vel his, quae ipsorum esse constaret, minime congruerent, vel eo tempore, quo illi scripserunt, nequaquam innotescere, et per ipsos, vel familiarissimos eorum in posteros prodi commendarique meruerunt. Platonis, Aristotelis, Ciceronis, aliorumque ejusmodi autorum libros, unde noverunt homines, quod ipsorum sunt? nisi temporum sibimet succedentium contestatione continua. Quae Patres conscripserunt, unde constat, quid cujusque sit? nisi quia his temporibus, quibus ea quis scripsit, quibus potuit insinuavit et edidit, et inde in alios atque alios continuata notitia, latiusque formata ad posteros, etiam usque ad nostra tempora pervenerunt. Ecce istas literas, quas habemus in manibus, si post aliquantum tempus vitae hujus nostrae, vel illas quisque Fausti esse, vel has neget meas, unde convincitur? nisi quia illi, qui nunc ista noverunt, notitiam suam ad longe etiam post futuros continuatis posterum successionibus trajiciunt. Quae cum ita sint, quis dicat hoc mereri non potuisse Apostolorum Ecclesiam tam fidam, tam numerosam fratrum concordiam, ut eorum scripta fideliter ad posteros trajicerent? Lib. 11, cap. 2: Quam libri a te prolati originem, quam vetustatem, quam seriem successionis testem citabis? Et vides in hac re, quid Ecclesiae Catholicae valeat autoritas, quae ab ipsis fundatissimis sedibus Apostolorum, usque ad hodiernum diem succedentium sibimet Episcoporum serie, et tot populorum consensione firmatur. lib. 32, cap. 21: Hic jam si quaeratis a nobis, unde sciamus Apostolorum esse istas literas: breviter vobis respondemus, inde nos scire, unde et vos scitis illas literas esse Manichaei. De civitate Dei lib. 15, cap. 23. Omittamus earum Scripturarum fabulas, quae apocryphae nuncupantur, eo quod earum occulta origo non claruit patribus, a quibus usque ad nos autoritas verarum Scripturarum certissima et notissima successione pervenit. In his autem apocryphis etsi invenitur aliqua veritas, tamen propter multa falsa, nulla est canonica autoritas. Scripsisse quidem nonnulla divina Enoch, negare non possumus cum hoc in Epistola canonica Judas Apostolus dicat: sed non frustra non sunt in eo canone Scripturarum, qui servabatur in templo Hebraei populi, succedentium diligentia sacerdotum. Cur autem hoc? nisi quia ob antiquitatem suspectae fidei judicata sunt, nec utrum haec essent quae ille scripsisset, poterat inveniri: non talibus proferentibus, qui ea per seriem successionis reperirentur rite servasse, unde illa quae sub ejus nomine proferuntur, recte a prudentibus judicantur non ipsius esse credenda: sicut multa sub nominibus et aliorum Prophetarum, et recentiora sub nominibus Apostolorum ab haereticis proferuntur: quae omnia sub nomine aprocryphorum, ab autoritate canonica, diligenti examinatione remota sunt.

De consensu Evangelist. lib. 1: Caeteri scriptores, vel non tales exstiterunt suis temporibus, ut eis fidem haberet Ecclesia, atque in autoritatem Cano-

nicam sanctorum librorum, scripta eorum reciperet: vel quia scriptis suis quaedam fallaciter indiderint, quae Catholica et Apostolica regula fidei, et sana doctrina condemnat.

Idem contra Faustum: Legunt scripturas apocryphas Manichaei, nescio a quibus sutoribus fabularum, sub nomine Apostolorum scriptas: quae suorum scriptorum temporibus in autoritatem sanctae Ecclesiae recipi merentur, si sancti et docti homines qui tunc in hac vita erant, et examinare talia poterant, eos vera locutos esse cognoscerent.

Manifestum est, Augustinum non tribuere Ecclesiae illam potestatem, quod possit scriptis quibusdam tribuere Canonicam autoritatem, quam nec ex se ipsis, nec ex suis autoribus habuerunt, et quam illis cum scriberentur temporibus, non habuerint, sicut Pontificii contendunt. Sed alia est ratio autoritatis Spiritus sancti: cujus impulsu et inspiratione Prophetae, Apostoli, et Apostolorum discipuli libros sacros conscripserunt, qui miraculis doctrinam illam conscriptam confirmarunt: et alia est ratio testificationis Ecclesiae, quod scripta illa sint a Prophetis et Apostolis vel conscripta, vel comprobata, et Ecclesiae commendata. Et in hac testificatione alia etiam est ratio illius Ecclesiae, quae fuit illis temporibus, cum libri illi primum scriberentur, et ejus Ecclesiae, quae postea secuta est. Illa enim tantum conservat, et ad posteros transmittit testificationem primae Ecclesiae, non autem vel debet, vel potest aliquid de libris illis statuere, cujus non habeat certa documenta ex testificatione primae Ecclesiae.

17. Gerson. Item Gerson de vita spirituali, lectione 2, coroll. 7 disputat, majorem hac in re fuisse autoritatem primitivae Ecclesiae, quam nunc sit. Et addit: Non est in potestate Papae, aut Concilii, aut Ecclesiae, immutare traditiones datas ab Evangelistis et ab Apostolis, sicut quidam delirant. Nec habent parem autoritatis firmitatem, ut faciant aliquid esse pure de fide. Subjungit et hoc: Et hic aperitur modus intelligendi illud Augustini: Evangelio non crederem, nisi me autoritas Ecclesiae compulisset. Ibidem enim Ecclesiam sumit pro primitiva congregatione fidelium eorum qui Christum viderunt, audierunt, et sui testes exstiterunt. Haec Gerson.

18. Tertia quaestio est: Qui libri sint in Canone, et qui non sint in Canone? sicut Hieronymus loquitur. Non autem de supposititiis, adulterinis, et falsis scriptis nunc loquimur, quorum Catalogus exstat apud Eusebium, et distin. 15. c. Sancta Romana. Sed de illis libris quaestio est, qui simul exstant in vulgata Bibliorum editione, quique in Ecclesiis a fidelibus leguntur. De illis quaeritur veteris Ecclesiae testificatio, an omnes sint ejusdem certitudinis, et paris autoritatis. Est autem certissimum et manifestissimum, veteris Ecclesiae hanc esse testificationem, quod ex illis libris quidam sint in Canone, quidam non sint in Canone, sed sint Apocryphi: sicut Hieronymus solet loqui (quod idem est), quaedam ex illis scriptis esse legitima, et quae sine contradictione certa et consentientia suae autoritatis testimonia habeant, ab universa prima et veteri Ecclesia. De quibusdam vero dubitatum fuisse propterea, quod propter quorundam contradictionem non habuerint satis certa, firma et consentientia primae et veteris Ecclesiae testimonia de sua autoritate.

19. Et ex scriptis veteris Testamenti, inter apocrypha quae non sunt in Canone, numerantur Liber Sapientiae, Syrach, Judith, Tobias, tertius et quartus Esdrae, Baruch, Epistola Jeremiae, libri Machabaeorum, particulae in Esther et Daniele.

20. Apocrypha scripta Vet. Testamenti. Et ratio, quare libri illi ab autoritate Canonicâ separati sunt, non est obscura. Quidam enim ex illis, post tempora Prophetarum, tunc scripti sunt, cum populus Israel non amplius habebat Prophetas, quales veteres fuerant: et scripti sunt ab illis, qui non habebant divina testimonia, sicut Prophetae, de doctrinae suae certitudine et autoritate. Quidam vero ex illis libris, praeferunt quidem nomina Prophetarum, sed non habuerunt certas testificationes, quod ab illis quibus tribuuntur, essent conscripti: Haec ratio manifesta est, quare remoti sint a canone scripturae. Istos ergo libros qui nunc vult facere canonicos, illum necesse est probare posse, quod certo, absque omni dubitatione sint a Prophetis conscripti: quod probare impossibile est. Vel necesse est statuere, ad Scripturam divinitus inspiratam nihil referre, sive habeat divina certitudinis, autoritatis et veritatis testimonia: sive humana tantum habeat testimonia. Consideret igitur lector, quo tandem evasura sit dictatoria librorum illorum Canonizatio.

21. Ex libris Novi Testamenti, qui in prima et veteri Ecclesia non habuerunt satis certa, firma et consentientia certitudinis et autoritatis suae testimonia, hi recensentur.

Eusebius libro 3, capite 25: Scripta quae non habentur pro indubitatis, sed quibus contradicitur, licet multis sint cognita, haec sunt: Epistola Jacobi, Judae, posterior Petri, et altera cum tertia Johannis: Apocalypsin Johannis quidam reprobant, quidam certis et indubitatis scripturis adjudicant.

Hieronymus in Catalogo script.: Epistola Jacobi ab alio quodam sub ejus nomine edita asseritur.

Eusebius lib. 2, cap. 23: Istius Jacobi qui Justus et Oblias vocabatur, dicitur esse Epistola, quae prima scribitur inter Catholicas. Sciendum autem est (ὡς νοθεύεται), hoc est, quod non pro genuina et legitima, sed pro nota et adulterina judicetur. Non multi igitur veterum (τῶν πάλαι) istius meminerunt, sicut et quae Judae: quia de libro Enoch qui apocryphus est, testimonium assumit, a plerisque rejicitur.

Scripta apocrypha Novi Testamenti. Eusebius lib. 3, cap. 3: Eam, quae circumfertur altera Petri epistola, non esse legitimam accepimus.

Hieronymus in Catalogo script.: Secunda a plerisque Petri esse negatur, propter styli cum priori dissonantiam.

Eusebius lib. 3, cap. 25: Reliquis duabus epistolis Johannis contradicitur. Et rationem addit cap. 25: Quia, inquit, dubitatum fuit, utrum essent Johannis

Evangelistae, an vero alterius cujuspiam ejusdem cum illo nominis.

Eusebius lib. 3, cap. 3: Non est ignorandum quod quidam in Romana Ecclesia epistolam ad Hebraeos reprobarunt, asserentes contradici, quasi non sit Pauli.

Lib. 6, cap. 25: Origenes ponens catalogum Canonicorum scriptorum Veteris Testamenti, dicit libros Machabaeorum ἔξω τούτων esse. Ibidem: Petrus unam epistolam, de qua certo constat, post se reliquit: Esto autem reliquerit et alteram: de illa namque controvertitur. Item, Alteram et tertiam Johannis, non omnino germanas esse dicunt. Ibidem: De Epistola ad Hebraeos, character dictionis non habet τὸ ἰδιωτικὸν ἐν λόγῳ, sicut Paulus confitetur se idiotam esse sermone. Quisquis autem potest discernere inter phrases, fatebitur epistolam ad Hebraeos ἐν συνθέσει τῆς λέξεως ἑλληνικωτέραν. Rursus quod sensus hujus Epistolae nequaquam inferiores sint illis literis, quae sine contradictione Apostolicae sunt, fatebitur, quisquis diligenter legerit Apostolica. Et tandem concludit: Si qua igitur Ecclesia, Epistolam illam tanquam Pauli recipit εὐδοκιμείτω καὶ ἐπὶ τούτῳ. Non enim frustra prisci viri, Pauli esse tradiderunt. Quis vero illam scripserit, τὸ μὲν ἀληθὲς Deus novit. Ad nos vero historia pervenit, vel a Clemente, vel a Luca esse scriptam: ut sensus sint Pauli, phrasis vero et compositio sit ἀπομνημονεύσαντός τινος Apostolica, et quasi σχολιογραφήσαντος, quae dicta erant a praeceptore. Hieronymus in 8. cap. Esajae: Licet Latina Ecclesia Epistolam ad Hebraeos inter Canonicas scripturas non recipiat.

Eusebius lib. 3, cap. 24: De Apocalypsi etiamnum apud multos dispar est opinio, probantibus illam aliis, aliis vero reprobantibus.

Lib. 3, cap. 39: Verisimile est, alterum Johannem, qui inter seniores numeratur, nisi quis primum, qui inter Apostolos nominatur, Apocalypsin illam vidisse, quae sub nomine Johannis circumfertur, lib. 5, cap. 8: Irenaeus tribuit illam Johanni Apostolo. Ita et lib. 6, cap. 25: Origenes.

22. *Cur de quibusdam scriptis Novi Testamenti veteres dubitarint.* Haec veterum testimonia ideo annotavi, ut non tantum notus sit Catalogus scriptorum Novi Testamenti, quae non habent satis certa, firma et consentientia autoritatis suae testimonia: sed ut praecipue notari possint rationes, quare de illis dubitatum fuerit. 1. Quia apud veteres non inventa fuerunt satis certa, firma et consentientia testimonia de testificatione primae Apostolicae Ecclesiae, quod libri illi essent ab Apostolis comprobati, et Ecclesiae commendati. 2. Quia non certo ex testificatione primae et veteris Ecclesiae constitit, an ab illis sub quorum nomine editi sunt, libri illi conscripti essent: sed judicati fuerunt ab aliis sub nomine Apostolorum editi. 3. Cum quidam ex vetustissimis, aliquos ex illis libris tribuerent Apostolis, quidam vero contradicerent: res illa sicut non erat indubitato certa, relicta fuit in dubio. Pendet enim tota haec disputatio a certis, firmis et consentientibus primae et veteris Ecclesiae testificationibus, quae ubi desunt, sequens Ecclesia sicut non potest ex falsis facere vera, ita nec ex dubiis potest certa facere sine manifestis et firmis documentis. 23. Contra haec tam manifesta antiquitatis testimonia Tridentinum Concilium sessione quarta, ita decernit: Si quis libros integros cum omnibus suis partibus, prout in veteri vulgata Latina editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit, anathema sit. Sed unde hoc suum decretum, contra antiquitatis testimonia probant et confirmant? Num proferunt certa et manifesta quaedam documenta, ex testificationibus primae Apostolicae et veteris Ecclesiae, quod libri illi controversi, eandem certitudinem, et parem autoritatem cum reliquis, de quibus nunquam dubitatum fuit, habeant? Nihil minus: neque enim possunt hoc facere. Sed rapiunt sibi hanc potestatem, quod Papa cum suis Praelatis, possit et illis, et forsan aliis etiam libris impertiri Canonicam autoritatem, quam nec ex se, nec ex suis autoribus merentur, et quam tempore Apostolorum et primitivae Ecclesiae non habuerunt: sicut Pighius contendit. Quin igitur aperte dicunt, quod res est? Licet probari non possit, libros illos vel a Prophetis, vel ab Apostolis sive scriptos, sive comprobatos, et a prima veterique Ecclesia certo et constanter receptos: imo licet contrarium manifestissimis antiquitatis testimoniis meridiana luce clarius probetur: hoc tamen non obstante, statuimus et decernimus, certo hoc credendum esse, licet nulla a nobis hujus rei idonea proferantur documenta, quia (si diis placet) plenitudo hujusmodi Antichristianae potestatis, sepulta est in scrinio pectoris Pontificii.

Dicunt Anathema omnibus, qui libros Apocryphos non recipiunt eadem certitudine et autoritate, sicut Canonicos. Anathema igitur erit Eusebius, Hieronymus, Origenes, Melito, et tota prima Apostolica ea vetus Ecclesia: ex cujus testificatione, illa quae supra de libris istis recitavimus, accepta sunt.

Scio quod Nicephorus scriptor non admodum vetus, lib. 3, ubi ex Eusebio recitat primitivae et veteris Ecclesiae sententiam de libris istis apocryphis, addit, Ecclesiam jamdudum illos pro legitimis et testamentariis recepisse. Sed quas affert rationes, quae documenta, quare a testificationibus primitivae Ecclesiae discedendum sit? Nihil certe Hilarius in prologo Psalmorum, de re gravi profecto non satis graviter agit. Ludit enim, quia 22 sunt libri Canonici veteris Testamenti, juxta numerum literarum Hebraicarum: ideo quia Graecorum et Latinorum, 24 sunt literae, addendos esse Canoni duos libros, Judith scilicet et Tobiam, ut numerus respondeat literis. Sed in re tam gravi et seria, non tam frivole ludendum est.

24. Tota igitur disputatio in hac quaestione consistit: An certum et indubitatum sit, libros illos de quibus haec controversia est, esse Scripturam divinitus inspiratam a Prophetis et Apostolis, qui divinitus autoritatem illam habuerunt vel editam, vel approbatam?

Tota antiquitas respondet, non esse certum, sed propter multorum contradictiones fuisse dubitatum. Tridentinum vero supercilium anathema minatur, nisi quis illos susceperit pari, imo eadem certitudine et autoritate, sicut reliquos libros de quibus nunquam dubitatum fuit. Quid igitur mirum est, quod parasiti quidam Pontificii disputarunt, Papam posse novos fidei articulos condere: cum hoc loco novam Scripturam Canonicam fabricare non vereatur? ut nullum amplius sit dubium, quis sit ille, qui in templo Dei sedens, super omne quod Deus dicitur, extollitur, 2. Thess. 2.

25. Nunquid igitur simpliciter abjiciendi et damnandi sunt libri illi? Nequaquam hoc quaerimus. Quem igitur usum habet haec disputatio? Respondeo. Ut regula fidei, sive sanae in Ecclesia doctrinae certa sit. Ex solis enim libris Canonicis, autoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam veteres censuerunt, sicut testimonia supra allegata sunt. Solius Canonicae Scripturae autoritas, idonea judicata fuit ad roboranda illa, quae in contentionem veniunt: reliquos vero libros, quos Cyprianus Ecclesiasticos, Hieronymus apocryphos nominat, legi quidem voluerunt in Ecclesiis, ad aedificationem plebis, non ad autoritatem Ecclesiarum dogmatum confirmandam. Non enim voluerunt illos proferri, ad autoritatem ex his fidei confirmandam. Et illorum autoritas, ad roboranda ea quae in contentionem veniunt, minus idonea judicata fuit. Nullum igitur dogma ex istis libris exstrui debet, quod non habet certa et manifesta fundamenta et testimonia in aliis Canonicis libris. Nihil quod controversum est, ex istis libris probari potest, si non exstent aliae probationes et confirmationes in libris Canonicis. Sed quae in illis libris dicuntur, exponenda et intelligenda sunt, juxta analogiam eorum, quae manifeste traduntur in libris Canonicis. Hanc esse vetustatis sententiam, nullum est dubium. Sed Concilium Tridentinum propter illam ipsam causam, necessariam et verissimam, hanc veteris Ecclesiae distinctionem infringit, subvertit et tollit: quia (sicut Andradius meus inquit) non volunt se in has conjicere angustias, ut omnibus aliis praesidiis destituti, a sola Canonica Scriptura fidem mutuentur. Inquit enim Synodus Tridentina, se ideo ex libris Apocryphis facere Canonicos: ut ostendat, quibus potissimum testimoniis et praesidiis, in confirmandis dogmatibus, et instaurandis moribus sit usura.

Usus hujus disputationis.

26. Quid igitur antiquitatis suffragia praetendunt, qui primae et veteris Ecclesiae sententiam de Canone fidei et dogmatum ab ipsis fundamentis subvertunt? Et diligenter consideret Lector, quid incommodi in Ecclesiam invexerit, neglecta et sublata antiquissima illa distinctio, inter libros Canonicos, Apocryphos et adulterinos seu falsos. Primum enim ad autoritatem librorum Canonicorum, paulatim adjungi coeperunt reliqui, qui Apocryphi vocantur Hieronymo. Postea ex adulterinis et reprobatis scriptis, multa tanquam ex traditionibus citari coeperunt: sicut ostendemus in loco de traditionibus. Tertio circa Gregorii tempora coepit dici, Concilia amplectenda et veneranda esse sicut Evangelia. Quarto, glossa in c. Nol. dist. 15. inquit: Augustinus loquitur secundum illa tempora, cum adhuc scripta Patrum non erant Authentica: sed hodie omnia jubentur teneri usque ad ultimum jota. Quinto accessit et haec impudentia, quod Augustini sententiam de doctrina Christian. lib. 2. cap. 8. turpissime falsare non sunt veriti. Ita enim legunt et interpretantur, distinct. 19. c. In Canonicis: Inter scripturas Canonicas praeponendas esse illas, quas Apostolica sedes (hoc est, Romana) habere, et ab ea alii accipere meruerunt Epistolas. Ibi decretales Romanorum Pontificum non tantum aequantur; sed praeponuntur scripturae Canonicae: idque manifestissimo crimine falsi. Augustinus enim hoc non dicit. Sed quid miramur, cum arrogent sibi illam licentiam, quod possint canonizare libros qui tempore Apostolorum et primitivae Ecclesiae tales habiti non fuerunt? Postremo. Quia haec de Conciliis, Patribus et Decretis Pontificum nimis crassa, nostro quidem seculo videri possint, si aequentur Evangelio: aliud jam artificium inventum est, ut quicquid credit, et observat Ecclesia Pontificia, quod nullo Scripturae testimonio probari potest, dicatur et credatur esse traditio Apostolica. Et hi sunt Pontificiorum loci vere ἄτεχνοι. ex quibus nullo negotio, quidvis probare possunt.

27. Haec recensui, ut intelligatur, quid Pontificii quaerant sua illa confusione: et quam omnino necessarium sit, pro veteri illa librorum Scripturae distinctione dimicare. Duas autem habent objectiones, quas specie aliqua huic quam defendimus sententiae opponere possunt. Una est ex Hieronymo, qui dicit illos libros procedente tempore autoritatem obtinuisse, et inter sanctas Scripturas computatos. Altera est ex Augustino, qui libros vocat Canonicos. Sed de Augustino prius dicemus. Ille enim de doctrina Christiana lib. 2. cap. 8. recitans, quibus libris Canon Scripturae contineatur, annumerat etiam illos libros quos hactenus diximus esse extra Canonem seu Apocryphos. Et illam Augustini sententiam sequitur Concilium Carthaginiense tertium etc. Haec propter Augustini autoritatem, specie aliqua contra ea quae hactenus diximus praetendi possunt. Sed non est difficilis responsio. Primum enim quaerere possem: Cum tota antiquitas aliter sentiat, utrum recipienda et imitanda potius sit totius antiquitatis, quam unius Augustini sententia, cum non sit ignotum, quam libertatem lectori Augustinus in suis scriptis concedat? Salva igitur Augustini honorificentia, et bona ipsius pace fieret, si nollemus ipsius unius sententiam praeferre et plurium et antiquiorum constanti judicio. Sed non utamur nunc hac responsione. Video enim Augustinum, licet aliis vocabulis utatur, de re ipsa tamen idem et sentire et loqui, sicut ex testimoniis antiquitatis hactenus ostendimus. Nam apocrypha scripta Augustinus non intelligit, ut Hieronymus de

Objectiones Pontificiorum ex Hieronymo et Augustino.

Judith, Tobia etc. sed simpliciter apocrypha vocat adulterina, falsa et reprobata scripta. Ut de Civitat. Dei lib. 15. cap. 23. vocat fabulas scripturarum, quae apocryphae nominantur, quarum propter multa falsa nulla est Canonica autoritas. Et contra Faustum dicit, Apocrypha a sutoribus fabularum sub Apostolorum nomine scripta. Augustinus igitur non tres cum Eusebio et Hieronymo, sed duos tantum ordines scriptorum vocabulis apocryphorum et Canonicorum distinguit. 1. vocat apocrypha, hoc est fabulosa, adulterina et falsa. 2. ea quae in Ecclesiis legebantur uno vocabulo vocat Canonica. Quaero autem, num Augustinus affirmet, illorum librorum omnium, quos uno vocabulo Canonicos nominat, eandem esse certitudinem et parem autoritatem? hic enim est status disputationis. Et invenio Augustinum expressis verbis tradere et exponere hanc distinctionem: quosdam scilicet ex illis libris ab omnibus accipi Ecclesiis Catholicis, quosdam vero non ab omnibus accipi, sed a quibusdam tantum. Et addit illas Scripturas quae ab omnibus Ecclesiis accipiuntur praeponendas esse eis, quas quaedam non accipiunt. Et in his rursus, quae a pluribus et gravioribus accipiuntur, praeponendas esse iis quae pauciores minorisque autoritatis Ecclesiae tenent. Sicut igitur tota antiquitas, ita etiam Augustinus distinguit libros Biblicos: et quoad autoritatem et certitudinem, dicit alias aliis praeponendas: hoc est non parem esse omnium autoritatem et certitudinem, eo quod quaedam ab omnibus Ecclesiis accipiantur, quaedam non ab omnibus. Et illud est quod cum tota antiquitate nos etiam dicimus. Ita libros Machabaeorum Augustinus alibi vocat Canonicos. Non autem de appellatione potissimum disputatio est, sed de re ipsa: An scilicet Augustinus libris Machabaeorum parem, imo eandem tribuat autoritatem quam habent reliqui libri qui proprie sunt Canonici. Lego autem quod Augustinus contra Gaudentii Epistolam, libro secundo, capite 23. Raciae exemplum inferentis sibi mortem, licet varie torqueat, non tamen vel audet, vel potest defendere et probare. Et tandem inquit: Hanc quidem Scripturam, quae appellatur Machabaeorum, non habent Judaei sicut legem et Prophetas, et Psalmos, quibus Dominus testimonium perhibet tanquam testibus suis, Lucae 24. Sed recepta est ab Ecclesia non inutiliter si sobrie legatur vel audiatur.

28. Hoc certe modo Augustinus de libris vere Canonicis non loquitur. Exstat praeterea alius locus apud Augustinum, unde adhuc manifestius colligitur, tempore Augustini istorum librorum de quibus controversia est non fuisse parem autoritatem sicut aliorum vere Canonicorum. Nam de praedestinatione sanctorum, libro I. capite 14. D. Augustinus dicit se usum testimonio ex libro Sapientiae: Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus. Et addit: Quod testimonium a me positum fratres istos ita respuisse dixistis, tanquam non de libro Canonico adhibitum. Quid vero Augustinus? Non defendit librum istum vere esse Canonicum, sed inquit quasi excepta hujus libri attestatione, res ipsa non clara sit, quam volumus hinc doceri: et adhibita sententia ex Ezechiele dicit: Haec est tota causa, cur dictum sit, a quocunque sit dictum: Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus. Item: Quilibet hoc dixerit, quis homo sanae fidei resistendum putabit? Manifestum ergo est, Augustinum de distinctione librorum sacrorum idem sentire, quod Hieronymus inquit: Legit haec Ecclesia ad aedificationem plebis, non autoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam. Manifestum ergo est, Augustinum probare, retinere et servare veterum illam distinctionem, de qua supra diximus, quod scilicet non eadem aut par sit certitudo et autoritas omnium librorum scripturae, quae in vulgata Latina editione continentur. Et jam quivis Lector intelligit, Pontificios falso et nequicquam Augustini autoritatem obtendere suae opinioni, qua omnes libros aequant et pares faciunt, quoad certitudinem et autoritatem. Sed inquis: Quare Augustinus illos libros annumerat caeteris, et vocat Canonicos? Respondeo: Augustinus hoc tantum agit, apocryphos illos libros, quos Hieronymus ita vocat, licet non sint ejusdem certitudinis et autoritatis, sicut reliqui indubitati scripturae libri: non tamen simpliciter esse abjectos et damnatos, sicut reliqua adulterina et falsa scripta, sed receptos esse in numerum sacrae Scripturae: ea tamen lege et conditione, sicut supra ex Hieronymo et Cypriano dictum est. Illud vero et nos libenter concedimus et docemus.

29. Altera objectio est ex Hieronymo, qui inquit: Epistola Jacobi, paulatim procedente tempore, autoritatem obtinuit. Et de Epistola Judae inquit: autoritatem vetustate jam et usu meruit, et inter sanctas scripturas computatur. Dicit etiam synodum Nicenam, librum Judith in numero sanctarum Scripturarum computasse. Sed quia de Hieronymi sententia, absque omni ambiguitate constat, facilis est responsio. Est enim Hieronymo discrimen inter haec duo: Computari inter Scripturas, et recipi inter Scripturas Canonicas. De Judith enim dicit in Praefatione, quod computetur in numero sanctarum Scripturarum. Sed in Praefatione librorum Salomonis inquit: Judith, Tobiae et Maccabaeorum libros legit quidem Ecclesia, sed eos inter Canonicas Scripturas non recipit. Et ipse Hieronymus, quomodo haec intelligi velit, diserte explicat, cum inquit: Legit haec Ecclesia ad aedificationem plebis, non ad autoritatem dogmatum Ecclesiasticorum confirmandam. Item illorum autoritas ad roboranda illa, quae in contentionem veniunt, minus idonea judicatur. Manet igitur et juxta Augustinum et Hieronymum, sententia antiquitatis fixa et firma.

30. Ita etiam Eusebius, lib. 2. cap. 23. de epistola Jacobi et Judae inquit: Attamen scimus et istas cum reliquis, in plurimis Ecclesiis δεδημοσιευμένας, publice legi, etc. Sed inde non sequitur, Canonicam ipsis tributam fuisse autoritatem. Nam et de pastore

Hermae, eodem vocabulo utitur Eusebius, lib. 3, cap. 3.

31. Quod igitur ad rem ipsam attinet, idem sentit et dicit Augustinus de libris Scripturae, quod reliqui ante ipsum veteres Scriptores: nisi quod non iisdem vocabulis, nec eodem modo utitur. Latius enim accipit vocabulum Canonicorum, quam Hieronymus. Apocrypha etiam aliter intelligit, quam Hieronymus. Et ex divisione Eusebii trimembri, quod scilicet quidam libri sunt legitimi, quidam de quibus dubitatum fuit, quidam adulterini et falsi; Augustinus fecit bimembrem divisionem, quosdam libros esse Canonicos, quosdam apocryphos. Et tamen illos quos vocat canonicos, rursus non obscure distinguit: quosdam scilicet ab omnibus accipi Ecclesiis, quosdam non ab omnibus, quos sobrie vult legi. Quod si Pontificii de rebus ipsis ita sentirent, de verbis aut vocabulis non magnopere pugnaremus. Sed volunt ad confirmationem dogmatum, et ad roboranda illa, quae in contentionem veniunt, eandem et omnino parem esse autoritatem omnium librorum, qui in vulgata Latina editione Bibliorum habentur. Et hoc est quod impugnamus, quodque cum judicio totius antiquitatis pugnare dicimus.

32. Constitutis autem rebus, de verbis quidem, seu vocabulis non temere est pugnandum, utile tamen est, vocabula habere maxime propria, quae res ipsas perspicue et sine ambiguitate significent et explicent. Hieronymus vocat libros Canonicos, qui sunt legitimi et indubitati: de quibus vero dubitatum fuit, vocat Apocryphos. Augustinus utrosque uno vocabulo appellat Canonicos. Hieronymus apocryphos appellat, tam eos de quibus dubitatum fuit, quam adulterinos et falsos. Ita in prologo Galeato inquit: Ut scire valeamus, quicquid extra, hoc est, inter apocrypha esset ponendum: ut Syrach, Judith, Tobiam, etc. Et in Praefatione in Evangelistas, inquit: Apocryphorum naenias, mortuis magis haereticis, quam Ecclesiasticis vivis canendas. Augustinus vero per Apocrypha tantum intelligit adulterina et falsa.

33. Varius igitur et diversus est horum vocabulorum usus: sed si de proprietate quaeritur, facilis est dijudicatio. Ipsa enim appellationis emphasis et proprietas indicat, libros illos non proprie vocari Canonicos, qui leguntur quidem in Ecclesiis, sed non ad confirmandam ex his fidei autoritatem: et quorum autoritas non idonea judicatur, ad roboranda ea, quae in contentionem veniunt. Convenit enim appellatio proprie ad illos libros, qui sunt Canon dogmatum et fidei. ἀπόκρυφοι proprie vocantur illi libri, quorum occulta origo non claruit illis, quorum testificatione autoritas verarum Scripturarum ad nos pervenit: sicut inquit Augustinus de Civit. lib. 15, cap. 23. Et contra Faustum, lib. 11, cap. 2 dicit, vocari apocryphos, qui nulla testificationis luce declarati et prolati sunt. Haec explicatio appellationis, recte convenit ad illos libros, qui in vulgatis editionibus habentur quidem, sed non sunt in Canone, sicut Hieronymus loquitur: propterea quod non satis certis testificationibus constitit, an essent a Prophetis vel Apostolis sive editi, sive comprobati. Ad tertium genus scriptorum, quae adulterina et falsa sunt, sive haec, sive alia appellatio accommodetur, non pugno: modo ipsarum rerum distinctio, quae necessaria est, retineatur et proponatur.

Libri apocryphi.

34. Eusebius habet vocabula valde significantia. Quae enim Hieronymus appellat Canonica scripta, ea Eusebius vocat γνήσια, ἐνδιάθηκα, καθολικὰ, ἀναμφίλεκτα, ὁμολογούμενα, hoc est genuina, germana, legitima, testamentaria, Catholica, sine contradictione et dubitatione certa, et ab omnibus confessa.

Ea vero, quae leguntur quidem in Ecclesiis, sed tamen non sunt in Canone, sicut Hieronymus inquit, Eusebius vocat ἀμφίλεκτα. de quibus dubitatum fuit, sive quibus contradictum fuit. Vocat etiam non legitima, non testamentaria, etc. Reliqua vero vocat adulterina, absurda, et impia.

[SECTIO VII.]

DE VERSIONE SEV TRANSLATIONE SCRIPTURAE IN ALIAS LINGUAS.

SECUNDUM DECRETUM SYNODI TRIDENTINAE QUARTAE SESSIONIS.

Insuper eadem sacrosancta Synodus considerans, non parum utilitatis accedere posse Ecclesiae Dei, si ex multis Latinis editionibus, quae circumferuntur sacrorum librorum, quaenam authentica habenda sit, innotescat, statuit et declarat, ut haec ipsa vetus et vulgata editio, quae longo tot seculorum usu in Ecclesia ipsa probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, praedicationibus, aut expositionibus, pro authentica habeatur, et quod eam nemo rejicere quovis praetextu audeat vel praesumat.

EXAMEN.

1. In hoc secundo decreto 4. Sessionis de versionibus, seu translationibus sacrorum librorum, duo sunt notanda. 1. Quia tantum de Latinis editionibus disputant: oblique igitur, quod alias aperte faciunt, damnant, si in alias vernaculas et populares linguas Scriptura transferatur. 2. Solam veterem et vulgatam Latinam editionem ita faciunt authenticam, ut nemo eam in praedicationibus, lectionibus, disputationibus aut expositionibus rejicere quovis praetextu audeat, vel praesumat. Haec sunt examinanda. Et judicium non est obscurum, si origo versionum consideretur.

Hebraea lingua.

2. Deus primum doctrinam coelestem lingua Hebraica patefecit. Ante diluvium enim illa unica et sola lingua fuit totius generis humani, et illius linguae literis postea doctrinam suam conscribi curavit: quia Hebraea lingua, matrix est omnium aliarum linguarum, sicut Hieronymus inquit in 13. caput Sophoniae. Et licet facta est postea confusio linguarum, Genes. 11, videtur tamen fuisse primis illis temporibus talis quaedam

cognatio seu affinitas, quod Abraham in Chaldaea, Aegypto et Canaan sine interprete loquitur, et alios intelligit. Et Genes. 31. acervum testimonii aliter Laban patria lingua appellat, aliter Jacob: uterque tamen alterum intelligit. Et filiae Laban imponunt filiis nomina Hebraica, cum in ipsa adhuc Syria essent. Ita Genes. 41. Joseph in Aegypto per interpretem loquitur fratribus: fuisse tamen adhuc magnam cognationem cum lingua Hebraica, ostendit appellatio אברך quam Pharao Josepho imposuit. Idem etiam ostendit nomen Mosis משה quod filia Pharaonis ipsi imposuit, addita ratione appellationis. Et amici Job ex diversis partibus venientes, Hebraice cum Job disputant. Deuter. 28. ubi minatur hostes ex longinquis regionibus venturos, inquit: Cujus linguam intelligere non poteris. Potuerunt igitur tunc propter affinitatem linguarum, ab aliis etiam legi et intelligi, quae Deus lingua Hebraica tradebat, et conscribi curabat. Neque enim ita Deus Scripturam tradidit, ut tanquam ad folia Sibillae nemini, aut perpaucis ad ejus lectionem aditus pateret. Sed propter hanc ipsam causam, ut ab aliarum etiam linguarum hominibus legi posset Scriptura, ventum est postea ad versiones sive translationes. Cum enim progressu temporis, affinitas quae reliquis linguis cum Hebraea hactenus intercesserat, corrupta esset, ita ut Hebraica non amplius ab aliis intelligerentur: tandem in alias linguas, quae tunc usitatae erant, et prae reliquis late patebant, transferri coepit Scriptura sacra: idque ideo, ut non tantum ab Hebraice peritis, sed ab aliis etiam hominibus legi et intelligi possent, quae omnium salutem complectebantur. Ita Daniel et Ezras coeperunt Chaldaico idiotismo quaedam conscribere. Postea in linguam Syriacam seu Chaldaicam tota Scriptura veteris Testamenti translata est: illa enim lingua in multis tunc terris et populis late patebat. Ita cum propter Graecorum Monarchiam, lingua Graeca in plerisque terris et populis usitata et nota esse coepisset, translata est Scriptura veteris Testamenti in Graecam linguam. Et Christus verbis Scripturae in Syriaco idiotismo in cruce usus est. Apostoli etiam Graeca translatione veteris Testamenti plerumque usi sunt. Institutum igitur transferendi sacros libros in alias linguas vernaculas et populares, comprobatum est ab ipso filio Dei, et ab Apostolis. Neque enim unam aliquam linguam Deus ita dedicavit sacrae Scripturae, ut nefas sit eam transferri in alias vernaculas et populares linguas: unde ab omnibus legi et intelligi possint, quae de doctrina coelesti, literis, vel Hebraicis vel Graecis consignari voluit Deus, qui vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis pervenire. Ita Eunuchus Aethiopissae, Actorum octavo, legit Prophetam Esajam, non in lingua Hebraica, sed in translatione Graeca. Vult ergo Deus sacram Scripturam legi et intelligi ab aliarum etiam linguarum hominibus, utque illud fieri posset, factae sunt translationes in illas linguas, quarum usus tunc latissime patebat non inter doctos tantum, sed alios etiam: qualis erat Syriaca et Graeca. Hoc et Augustinus agnoscit, de doctrina Christiana, libro secundo, capite sexto, ita enim inquit: Ex quo factum est, ut etiam Scriptura divina, qua tantis morbis humanarum voluntatum subvenitur, ab una lingua profecta, quae opportune potuit per orbem terrarum disseminari, per varias interpretum linguas, longe lateque diffusa, innotesceret Gentibus ad salutem: quam legentes nihil aliud appetunt, quam cognitionem, voluntatemque illorum a quibus conscripta est invenire, et per illas voluntatem Dei, secundum quam tales homines locutos esse credimus.

Versionum Scripturae causa et usus.

3. Novum vero Testamentum, sicut vulgo nunc loquimur, misso Spiritu sancto in die Pentecostes, inchoatum, et quasi dedicatum est diversarum, et postea omnium Gentium linguis, ad quas salus illa pertinebat. Sicut enim linguarum confusione puritas doctrinae divinitus patefactae, amissa et depravata fuerat: ita Spiritus sanctus, per diversitatem linguarum cunctarum, Gentes in unitatem fidei rursus per Apostolos congregavit. Et quidem ideo dedit donum linguarum, ut doctrina Novi Testamenti, non quibusdam tantum populis in una aut altera lingua, sed omnibus gentibus, quae sub coelo sunt, tradi et proponi posset illa lingua, quam intelligere possent. Scripturam vero Novi Testamenti Deus Graecis literis tradi voluit, propterea quod ejus tunc usus latissime patebat: sicut ex Ciceronis oratione pro Archia colligi potest. Inquit enim: Si quis minorem putat gloriae fructum ex Graecis versibus percipi, quam ex Latinis, vehementer errat, propterea, quod Graeca leguntur in omnibus fere Gentibus, Latina suis finibus exiguis sane continentur.

Novum Testamentum Graece scriptum.

4. Et in Oriente, ubi Graeca lingua diu mansit vernacula et popularis: Patres Graece locuti sunt Ecclesiis, populus in Graeca lingua legit sacram scripturam: sicut Chrysostomus saepissime laicos hortatur ad lectionem sacrae scripturae, quod facile fieri poterat, quia Graeca lingua, tunc adhuc vernacula et popularis erat.

5. In Occidente vero, ubi una cum Imperio Romano, etiam Latinae linguae usus late in populis propagabatur, coeptae sunt fieri translationes sacrae Scripturae in linguam Latinam. Et Augustinus de doctrina Christiana lib. 2. cap. 11. inquit: Qui scripturas ex Hebraea lingua in Graecam verterunt linguam, numerari possunt: Latini autem interpretes, nullo modo. Ut enim cuique primis fidei temporibus in manus venit codex Graecus, et aliquantulum facultatis sibimet utriusque linguae habere videbatur, ausus est interpretari, etc. Ita Augustinus Ecclesiae suae Latine locutus est, et populus Latine legit scripturam, Latine cantavit Psalmos: erant enim Latinae linguae homines.

6. Factae igitur sunt semper translationes scripturae sacrae in illas linguas, quarum usus popularis erat, et latissime patebat, non inter doctos tantum, verum etiam inter alios.

An liceat scripturam in nostras linguas transferre.

7. Postquam igitur jam linguae Latinae usus desiit esse vernaculus et popularis, quaestio est, An liceat sacram scripturam transferre ex suis fontibus in illas linguas, quae hoc tempore in nostris regionibus usitatae sunt, et late patent. Hoc institutum Pontificii non tantum damnant, sed ferro et flamma persequuntur, dimicantes tantum pro Latina versione. Sed quid de Barbarica illa tyrannide sentiendum sit, ex his quae diximus, manifestum est: ubi enim Deus patefecit, tantam esse Latinae linguae dignitatem, ut in ea sola legenda sit sacra scriptura? Maior certe esset dignitas Hebraicae et Graecae linguae, in quibus originaliter scripti sunt libri sacri. Quare igitur non contendunt potius, in solis illis linguis legendam esse sacram scripturam? Sed forsan ideo hoc fit, quia major ipsorum pars cum Accursio dicit: Graeca sunt, legi non possunt. Certe Deus non vult doctrinam suam tantum Latinis hominibus notam esse. Si ergo mandatum Dei est, doctrinam Novi Testamenti omnium linguarum Gentibus tradere et proponere, ita ut intelligere possint: illud profecto fieri non potest, nisi doctrina scripturae, docendo transferatur in illas linguas, quae notae sunt populis, quibus praedicandus est Christus: nisi forsan statuere velint, Latinae tantum linguae hominibus annuntiandum esse Evangelium. Doctrina enim Evangelii ex scriptura praedicanda est. In praedicando autem, non utendum est lingua, quae ignota est illis, quibus praedicatur, 1. Corinth 14. Ergo verba et sententiae Scripturae transferendae sunt in linguas, quae notae et usitatae sunt illis, quibus praedicatur. Quid autem interest, sive voce, sive scripto fiat versio, sive translatio? Si enim omnino piaculum est, Scripturam transferre in populares linguas: ergo neque Evangelium ex Scriptura doceri et tradi poterit lingua vulgari.

8. Sed non memineram, Pontificiorum fidem extra et praeter Scripturam consistere: possunt igitur docere sine Scripturae translatione in linguas vulgares. Sed ad rem. Cum non abhorreant, quando sententiae quaedam Scripturae docendo transferantur in vulgares linguas: hoc tamen damnant, si tota Scriptura versione scripta ita transferatur. Quare autem hoc? nisi quod volunt hanc sibi licentiam reservare, ut quicquid libet, et quantum libet, populo proponant: cui incumbat necessitas credendi sine ulla dijudicatione. Vident autem hanc licentiam non fore integram, si populus ipse Scripturam in lingua vulgari et nota legere possit. Haec est illa Helena, hinc illae lacrymae.

9. Quod enim praetendunt, majestatem Scripturae inquinari, si in barbaras linguas transferatur, nugae sunt. Quae enim est Latinae linguae sanctitas (non loquor jam de elegantia).

Et certe non violata fuit doctrinae coelestis majestas, quando in Pentecoste variis barbaris linguis tradita et proposita fuit. Ergo nec versione in quamcunque linguam, quantumvis habeatur barbara, inquinabitur, si versio sit vera et sana. Omnium enim Gentium linguae a Spiritu sancto dedicatae sunt, ut sonent magnalia Dei, Actorum 2, Romanorum 14. Esajae 66. Ita Hieronymus alicubi testatur, se in linguam Dalmaticam vertisse Scripturam.

10. Vere igitur Antichristi tyrannis est, homines innocentes tantum propter versiones Scripturae in linguas vulgares, necare. Non loquor autem de versionibus, si quae sunt pravae, et non respondentes fontibus.

11. Alterum caput hujus decreti, est de veteri et vulgata Latina editione: quam nos sane simpliciter et in totum nec rejicimus, nec damnamus (debetur enim sua laus, quisquis fuit vetus ille interpres: multa enim sunt non male reddita). Et utile est, exstare certam aliquam versionem, quae in citationibus allegetur: ita tamen ut vocabulorum emphasis, et sententiae proprietas ex ipsis fontibus judicetur: ad quos omnino recurrendum est, sicubi minus recte, commode et proprie interpres reddidisse videtur. Hoc modo nos retinemus et usurpamus veterum versionem. Et si Tridentini decretores de veteri versione hoc tantum agerent, nulla inter nos esset dissensio. Sed his non contenti flagitant ut vulgata illa versio, sicut in ipsorum Ecclesia usitata est, pro authentica habeatur in publicis lectionibus, disputationibus, praedicationibus, aut expositionibus, ita ut eam nemo rejicere quovis praetextu ausit. Sed quid, si ea, quae in fontibus sunt sive Hebraicis, sive Graecis, vulgata illa editio non recte, commode et proprie reddidit? Si librariorum vel inscitia, vel incuria quaedam sunt mutata, mutilata, vel addita, num licebit a veteri editione discedere, et ad fontes recurrere? Num licebit fontes praeferre rivulis? et si qua in vulgata illa versione male reddita, mutata, mutilata et addita sunt, ita ut a fontibus dissentiant: num licebit ea, si quis odiosius urgeat, rejicere? Respondent Tridentini Partes: Vulgatam editionem nemo rejicere quovis praetextu audeat, vel praesumat. Hoc vero non est tolerandum in Ecclesia, ut pro iis, quae Spiritus sanctus in fontibus Hebraicis et Graecis scripsit, ea quae ab interprete vitiose reddita, vel a librariis mutata, mutilata et addita sunt, tanquam authentica nobis obtrudantur: et quidem ita, ut non liceat inspectis fontibus ea rejicere.

Concilii sententia de veteri translatione Bibliorum.

12. Graeci interpretes, inquit Augustinus, numerari possunt: Latini vero, nullo modo. Si igitur de antiquitate Latinae versionis contenditur, illa certe, quae nunc vulgata est, non erit antiquissima: tribuitur enim Hieronymo in libris veteris Testamenti. Et tamen ipse Hieronymus, in Hebraicis quaestionibus multa aliter reddit, et interpretatur, quam nunc legimus in vulgata editione. Exstat Hieronymi versio in Psalterio et Ecclesiaste: sed in vulgata editione longe alias habemus istorum librorum versiones. Quatuor Evangelistas Hieronymus fatetur se collatione Graecorum codicum emendasse, et tamen interpretans Matthaeum, quaedam reprehendit in vulgata editione, sicut et in Epistolis Pauli. Et quid post Hieronymi tempora, librariorum dormitantium incuria, cum studia linguarum sepulta

De autore veteris translationis.

13. jacerent, vulgatae editioni accidisse putamus? Certe negari non potest, in vulgata Psalterii editione, in valde multis locis genuinam Psalmorum sententiam nec recte, nec commode, nec proprie reddi, sed saepe peregrinam sententiam obtrudi. Hoc adeo manifestum est, ut Lindanus etiam illud agnoscat. Nec arbitror Andradium hoc negaturum qui Hebraicae linguae cognitionem praeter rem saepe ostentat.

In Syracide quam multae integrae sententiae sunt additae, quae in Graeco plane non sunt: quaedam transpositae sunt, ex aliis in alios locos.

Genes. 9 mutilata est sententia. Qui effuderit sanguinem humanum, fundetur sanguis illius. Omissum enim est, per hominem.

In Matth. 9 mutilata est pulcherrima sententia: Non veni vocare justos, sed peccatores. Ibi omissum est, ad poenitentiam.

Rom. 1 in fine plane mutata est sententia.

1. Joh. 5. Apostolus ita scripserat: Haec scribo vobis, qui creditis in nomen Filii Dei, ut sciatis quoniam vitam aeternam habetis, et ut credatis in nomen Filii Dei. Vulgata vero editio legit:

Haec scribo vobis, ut sciatis quoniam vitam habetis aeternam, qui creditis in nomine Filii Dei.

Roman. quarto, ubi Paulus dicit: Abrahamum non ex operibus justificatum: additum est, operibus legis: ut scilicet de ceremonialibus philosophari possent.

Rom. 11 plane omissa, sive expuncta est illa sententia: Si ex operibus, jam non amplius est gratia, alioquin opus non esset amplius opus.

Quam multa indocti librarii depravarunt, quae nunc in templis Pontificiorum pro authenticis sine intellectu leguntur: ut Joelis 2. Praestabilis super malitia.

1. Ezrae 9 pro paxillus: posuerunt, pax illius: pro sepem, spem.

Jud. 11. ex altera matre: fecerunt, adulteram matrem, Psal. 131 ex victu: fecerunt, viduam.

1. Reg. 19 pro cecidit, legunt, cecinit. Item, ex lapidibus sacculi: fecerunt, lapides seculi, etc.

Valla. Stapulensis. Erasmus. Et quid opus est in re manifesta multis verbis? Exstant multa talia loca, justis scriptis notata a Valla, Stapulensi, Erasmo, etc.

14. Et tamen tanta est Pontificiae congregationis impudentia, ut non vereantur sine ulla exceptione statuere, vulgatam editionem non esse rejiciendam, ne ullo quidem praetextu: etiamsi scilicet vitiose quaedam sint reddita, quaedam mutata, mutilata et addita, ita ut cum fontibus non consentiant. Ita scilicet interpretis errata, librariorum σφάλματα, hominum additiones et mutilationes, pro verbo Dei acceptabimus: nec liberum erit ipsis puris fontibus plus credere, quam coenosis et lutulentis rivulis.

15. Augustinus certe de doctrina Christiana lib. 2, cap. 11 inquit: Latinae linguae homines, duabus alis ad scripturarum divinarum cognitionem habent opus, Hebraea scilicet et Graeca, ut ad exemplaria praecedentia recurratur, si quam dubitationem attulerit Latinorum interpretum infinita varietas. Capite duodecimo: Quis interpretum vera secutus sit, nisi exemplaria linguae praecedentis legantur, incertum est. Capite decimoquinto. Libros Novi Testamenti, si quid in Latinis varietatibus titubat, Graecis credere oportere, non est dubium. Idem Epistola 59. Vocabula secundum Graecum eloquium discernenda sunt. Nam nostri interpretes vix reperiuntur, qui ea diligenter et scienter transferre curaverint.

De sermone Domini in monte, lib. 1 fatetur exemplaribus Graecis majorem adhibendam esse fidem, quam Latinis.

Contra Faustum, libro undecimo, capite secundo. Confugiendum est ad exemplaria veriora, vel plurium codicum, vel antiquiorum, vel linguae praecedentis, unde hoc in aliam linguam interpretatum est.

De vera religione: Locutio divinarum scripturarum secundum cujusque linguae proprietatem accipienda est.

Et in decretis dist. 9 citatur haec Augustini sententia: Ut veterum librorum fides, de Hebraeis voluminibus examinanda est: ita novorum veritas, Graeci sermonis normam desiderat.

16. *Apostoli quomodo usi sint Graeca translatione.* Hoc modo Apostoli usurparunt quidem, et allegarunt vulgatam, tunc septuaginta interpretum editionem, quia tunc in omnium manibus erat, non autem authenticam ipsam fecerunt contra ipsos fontes, sed emphasin et proprietatem sententiae ex ipsis fontibus sumpserunt, sicubi interpretes ab illis discesserunt: sicut Hieronymus multis exemplis hoc ostendit. Et haec est vera et Apostolica ratio utendi versionibus: quod diligenter notandum est.

17. Sed Pontificii nec Apostolos, nec Patres, nec sua ipsorum decreta curant, modo statum regni sui quoquo modo retinere et conservare possint. Ita versionem Erasmi, quam Leo X. approbarat, Paulus IV. retulit in Catalogum librorum damnatorum. Et dignum est observatione, quod in illo Catalogo omnes editiones Bibliorum etiam veteris interpretis, in quibus vel manifestissima quaedam vulgatae editionis errata sunt emendata, damnantur. Et inde manifestum esse potest, quid Tridentini quaerant hoc suo decreto.

18. *Papistae cur ita propugnent vulgatam versionem.* Non autem nulla est causa, quare tam acriter et pertinaciter eo modo sicut dictum est, pro erratis vulgatae editionis dimicent. In multis enim locis transformata est ad dogmata Pontificia. Et sicut Albertus Ingolstadiensis Ecebolus dicit: In veteri litera vulgatae editionis latent multa mysteria fidei, scilicet Pontificiae, ut intercessio et patrocinium Mariae probari potest ex illa depravatione, Genes. 3: ipsa conteret caput serpentis. Quam falsationem Colonienses etiam Josepho in publica editione affingere non sunt veriti, abutentes corrupta Rufini interpretatione, cum Josephus in Graeca lingua nihil tale habeat. Et cum Hebraeus, Chaldaeus,

Graecus, et tota antiquitas hunc textum legat et interpretetur de ipso semine: tam perfricta tamen est frons Thaidis Babylonicae, ut amasios ejus, hujus tam crassae impudentiae, ne in clarissima quidem luce pudeat.

Sacrificium Missae probant ex eo, quod vetus translatio habet: Melchisedech obtulit panem et vinum: erat enim sacerdos: cum Hebraeus, nec verbum oblationis, nec conjunctionem rationalem ibi habeat.

Peccatum originis possunt extenuare inde, quod ubi Deus dicit: Figmentum cordis est tantum malum: ibi vetus versio habet, cogitatio cordis humani intenta seu prona est ad malum. Invocationem sanctorum probant inde, quia Job. 5. vulgata editio habet: Voca si est qui tibi respondeat, et ad aliquem sanctorum convertere. Et Psalm. 150. Laudate Dominum in sanctis.

Dubitationem fidei de remissione peccatorum, possunt probare, quia Syrach. 5. textus ita depravatus est: De peccato propitiato noli esse sine metu. Et Eccles. 9. Nescit homo, utrum amore vel odio dignus sit.

Quod omnia, quae in Conciliis suis statuunt, accipienda sint pro oraculis Spiritus sancti, possunt probare ex depravatione textus in vulgata editione, Joh. 14 Spiritus sanctus suggeret vobis omnia, quaecunque dixero vobis. Graeca vero habent εἶπον ὑμῖν quaecunque dixi vobis, non dixero.

Perfectionem bonorum operum in hac vita Staphylus probat ex corrupto textu in veteri editione, Ephes. 6. Ut possitis in omnibus perfecti stare.

Matrimonium probatur esse unum ex septem Sacramentis: quia vetus interpres Ephes. 5. pro mysterio reddit sacramentum. Unctionis extremae efficacia probatur inde, quod Jacob. 5. vetus editio habet verbum (alleviare) quod de spectris, incursioneque Satanae interpretantur, cum Jacobus habeat verbum ἐγερεῖ.

Meritum vitae aeternae probant: quia scilicet Syrach. 16. et Hebr. 13. interpres vocabulum meriti, quod in textu non est, posuit, sicut et Gen. 14. inquit, ut veniam merear. Andradius meus probaturus in baptisatis nec vestigia, nec reliquias ullas manere peccati, citat Hebr. 9. Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata. Et addit: quod exhaustum est, ibi nihil reliqui est: cum non ignoret, tale verbum in Graeco non esse. Gropperus anno 1541 Ratisbonae probaturus Papisticam satisfactionem institutam esse ab Apostolo Paulo, allegavit quod Erasmus 2. Cor. 7. in descriptione poenitentiae Corinthiorum ἀπολογίαν transtulit satisfactionem.

Ft quod praecipue Lector notare debet, Tridentinum Concilium, ut probet Ecclesiam habere potestatem dispensandi in Sacramentorum substantialibus contra institutionem Christi, abutitur aequivocatione veteris versionis, ubi 1. Corint. 4. ministri Christi vocantur dispensatores mysteriorum Dei. Possunt ergo in Sacramentis dispensare, et unam speciem in coena abrogare: sunt enim dispensatores. Bone Deus, quanta est Antichristi impudentia, in tanta luce cognitionis linguarum de tam gravi materia tam pueriliter ludere, cum Paulus tantum οἰκονόμους vocet ministros Christi.

Ecquid vero tibi Lector jam videtur? Non certe frustra Tridentinum Concilium veterem vulgatam Latinam editionem Bibliorum, authenticam facit, eo modo sicut jam dictum est.

[SECTIO VIII.]

DE INTERPRETATIONE SCRIPTURAE.

SECUNDI DECRETI QUARTAE SESSIONIS CONCILII TRIDENTINI, CANON ALIUS.

Praeterea ad coercenda petulantia ingenia, decrevit, ut nemo suae prudentiae innixus in rebus fidei et morum ad aedificationem doctrinae Christianae pertinentium sacram Scripturam ad suos sensus contorqueat, aut contra eum sensum quem tenuit et tenet sancta mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu et interpretatione sanctarum Scripturarum, aut etiam contra unanimem consensum Patrum, ipsam Scripturam sacram interpretari audeat, etiamsi hujusmodi interpretationes nullo unquam tempore in lucem edendae forent. Qui contravenerint, per ordinarios declarentur, et poenis a judice statutis puniantur.

EXAMEN.

1. Scripturae doctrina in quo consistat.

Hilarii dictum est: Scripturae non sunt in legendo, sed in intelligendo. Certum igitur est, doctrinam Scripturae et salutarem ejus usum consistere non in verbis non intellectis, sed in vero ejus sensu, et sano intellectu, sicut parabola Matth. 13. inquit: Qui verbum Dei audit et intelligit, et fructum affert, hic in terram bonam seminatus est. Et multi sane in Scriptura loci sunt planis et perspicuis verbis expositi, qui interpretatione procul petita non indigent, sed se ipsos explicant: ad quos, ut Augustini verbis utar, accessus patet et doctis et indoctis. Et in his, quae aperte in Scriptura posita sunt, inveniuntur illa omnia quae continent fidem moresque vivendi. Sunt vero praeterea multae difficiles et obscurae sententiae in Scriptura, quarum sensus non potest a quovis primo statim aspectu deprehendi. Et tamen ne vel frustra in Scriptura essent positae, vel ansam praeberent erroris, Deus voluit in Ecclesia donum exstare interpretationis: quod sicut donum sanationum, miraculorum et linguarum non est commune omnibus, sicut inquit Paulus 1. Corinth. 14. Alii per spiritum datur gratia sanationum, alii operatio virtutum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Et donum illud Deus non vult vel contemni,

Obscura in Scripturis.

Interpretationis donum.

vel abjici, sed reverenter usurpari, tanquam organon et adminiculum ad inveniendum et intelligendum verum et sanum Scripturae sensum, sicut Eunuchus reginae Candaces Act. 8 inquit: Quomodo possum intelligere, si non aliquis viam praemonstret mihi? Et cum intelligeret divinitus sibi oblatum esse Philippum habentem donum interpretationis, cum gratitudine illum in currum ad se recipit, et de sensu loci Esajae cum ipso confert. Et de hoc genere interpretationis pulchre dictum est ab Augustino lib. 1 de moribus Ecclesiae: Eo dulcius accipiuntur postquam per interpretationem aperta sunt, quo clausa difficilius aperiebantur. Illud vero donum interpretationis non est extra Ecclesiam in non renatis: est enim lumen Spiritus sancti accensum in cordibus piorum. Et de non renatis, inquit Paulus 1 Cor. 2: Animalis homo non percipit ea quae spiritus sunt, stultitia enim sunt ei: spiritualis vero dijudicat omnia. Et 2 Cor. 4: Si adhuc opertum est Evangelium nostrum, in iis qui pereunt est opertum, in quibus Deus hujus seculi excaecavit mentes infidelium. Sed in Ecclesia, filius Dei sedens ad dextram Patris, dat talia dona ad aedificationem corporis sui, Ephes. 4.

2. Est et hoc certum, neminem debere suae prudentiae inniti in Scripturae interpretatione, ne in claris quidem locis. Illud enim manifeste scriptum est 2 Petr. 1: Scripturam non esse privatae interpretationis. Et illi, qui sacram Scripturam ad suos sensus, quos antea praesumpserunt, intelligendos contorquent, faciunt hoc in perniciem suam 2 Petr. 3: Optimus enim Scripturae Lector est, secundum Hilarium, qui dictorum intellectum non attulerit, sed retulerit ex Scriptura. Grati etiam et reverenter utimur Patrum laboribus, qui multa Scripturae loca, commentariis suis utiliter illustrarunt. Et veteris Ecclesiae testimoniis, in vero et sano Scripturae sensu, nos non parum confirmari fatemur. Neque enim probamus, si quis sibi comminiscatur sensum pugnantem cum tota antiquitate, et cujus plane nulla sint Ecclesiae testimonia.

Patrum scripta.

3. Et haec cum ita sint, quid igitur est, quod in Canone Concilii Tridentini, de interpretatione Scripturae desiderari possit? Respondeo, Insidiose sane verbis generalibus positus est ille Canon. Sed quatuor sunt potissimum capita in hoc loco, de quibus inter nos controvertitur: quae insidiosa generalitate hoc loco involverunt, alibi vero clarissime haec explicant.

4. Primo contendunt donum interpretationis, ordinariae Episcoporum successioni ita alligatum esse, ut quicunque ad thronos illos evehatur, ejus qualescunque interpretationes statim suscipiendae et venerandae sint, tanquam legitimae, verae et sanae, quae valeant ex privilegio loci, quem illi occupant. Ita dicunt, quod Papa habet omnia jura in scrinio pectoris sui: etiamsi sit idiota, et tam obliviosus, ut immemor sit etiam sui. Item quod habeat voluntatem pro ratione in his quae vult: quod possit formam sacramentorum, ab Apostolis traditam immutare: quod contra Epistolas Pauli possit statuere: quod dispensare possit contra prima quatuor Concilia et contra verba Evangelii etc. Agnoscet opinor Andradius ipsa Canonistarum verba. Et talis est etiam persuasio Synodi, quod quando ibi congregati sunt omnes Episcopi, sicut in arca Noë animalia munda et immunda congregabantur: quamcunque illi sine probatione tradant interpretationem, eam amplectendam, propterea quod fingunt Cathedris Episcoporum indivulse alligatum esse donum interpretationis.

Sed hoc falsum est. Paulus enim 1 Cor. 12 ubi disputat de dono interpretationis, diserte dicit: Haec omnia operatur unus et idem spiritus, dividens singulis prout vult. Et tota historia Veteris Testamenti ostendit Deum saepe praeteritis ordinariis Pontificibus et Sacerdotibus, aliunde et saepe ex aliis tribubus excitasse Prophetas, interpretes voluntatis suae. Et quales sint interpretes Episcopi nostri, totus mundus jam videt. Secundo, ex dono interpretationis faciunt autoritatem quasi praetoriam: ut non opus ipsis sit, interpretationem probare monstratis certis et firmis rationibus, et fundamentis interpretationis: sed sine examine, sine inquisitione et dijudicatione, simpliciter volunt nos jurare in illum sensum, quem nobis obtrudunt illi, qui sine ostensione spiritus jus interpretandi sibi arrogant. Atqui Paulus 1 Thessal. 5. ubi inquit: Spiritum nolite extinguere, Prophetas nolite contemnere. Mox addit: Omnia probate, quod bonum est, tenete. Ita Actor. 17. cum Paulus interpretaretur Scripturas, Berrhoenses prius scrutantur Scripturas, an haec ita se habeant: et cum agnoscunt, interpretationem scripturae consentaneam esse, approbant et recipiunt eam. Et Actor. 8: Eunuchus interpretationem eleganti verbo ὁδηγεῖν describit. Ipse interrogat, Philippus respondet: et hac ratione monstrantur fundamenta verae interpretationis, ita ut Eunuchus ipse, ex illa quasi manuductione Philippi cognoscat et intelligat, quae sit illius loci quem legebat sententia. Ita 1 Cor. 14 Paulus describit, quomodo in obscuris locis, pii Doctores veram interpretationem communicatis sententiis inquirere debeant: Prophetae duo aut tres dicant, et addit: Caeteri dijudicent. Quod si alii sedenti revelatum fuerit, taceat prior. Augustinus de doctrina Christiana, et alibi cum alios docet, tum ipse usurpat non praetoriam interpretandi autoritatem: sed ostendit quomodo ex locis manifestioribus interpretandi sint obscuriores: quomodo ex phrasi Scripturae, ex circumstantiis, ex collatione aliorum locorum, et ex analogia fidei quaerenda sit simplex, sana et vera interpretatio. Et quia animalis homo non percipit ea, quae sunt Spiritus: stultitia enim sunt ei: spiritualis vero dijudicat omnia 1 Cor. 2: Opus est ergo Spiritus sancti illuminatione, ad inveniendum et dijudicandum verum Scripturae sensum. Et Pater coelestis dabit Spiritum sanctum petentibus Lucae 11. Ita

Prophet. Veteris Testamenti.

5.

Augusti[ni] exempl[um]

Paulus optat Ecclesiis spiritum illuminationis. Ephes. 1 et 3. Philipp. 1. Coloss. 1. Ita etiam David orat Psal. 118.

In hanc sententiam Origenes inquit homil. 17. in Exod. Non solum studium nobis adhibendum est ad discendas sacras literas, verum et supplicandum Domino, ut ipse accipiens librum signatum dignetur aperire: ipse enim est, qui aperit mentes, ut intelligantur scripturae. Et in Josue homil. 8. Ad explananda ea, gratia Spiritus sancti indigemus.

Hilarius inquit lib. 4 de Trinit. Intelligentia dictorum, ex causis sumenda est dicendi. Et lib. 9: Dictorum intelligentia aut ex praepositis, aut ex consequentibus exspectetur. Libro octavo: Fides non ex nostro arbitrio, sed ex dictorum est ineunda virtutibus. Basilius de Spiritu sancto, capite primo dicit, Interpretem debere sententiam in singulis vocibus ac syllabis latentem perscrutari. Cyrillus in Johannem libro octavo: Ante omnia, quando locum Scripturae intelligere volumus, tria diligenter consideranda sunt: tempus, quando scriptum est, quod dicitur: persona quae dicit, vel ad quam aut de qua dicitur: et res propter quam, et de qua dicitur. Sic enim absque errore sensum poterimus verum investigare.

Agustinus de utilitate credendi capite 2 tradit quatuor modos interpretationis. 1. Secundum historiam, cum docetur, quid sit scriptum aut gestum. 2. Secundum etymologiam, quid, qua de causa, vel factum, vel dictum sit. 3. Secundum analogiam, cum demonstratur Scripturam sibi non adversari. 4. Secundum allegoriam, cum docetur non ad literam esse accipienda quaedam, sed figurate intelligenda.

Item de moribus Ecclesiae lib. 1 cap. 1: Et diligentia et pietas adhibenda est. Altera fiet, ut scientes inveniamus: altera, ut scire mereamur. Idem de scalis Paradisi cap. 2. Lectio inquirit, oratio postulat, meditatio invenit, contemplatio degustat.

6. Non igitur praetoria vel pontificia est interpretationum autoritas in Ecclesia, sed certae sunt regulae, secundum quas fieri, et ad quas exigi debent. Habet enim Ecclesia jus et libertatem dijudicandi. Sed Pontificii tale jus interpretationum sibi sumunt, ut una et eadem opera, et se labore probandi eximant, et Ecclesiae dijudicandi libertatem adimant. Et hoc est, quod in isto Canone impugnamus. Veras enim et sanas interpretationes, congruentes ad regulas, quas ex Patribus recitavimus, amamus et exosculamur. Ad Pontificiorum vero interpretationes accommodamus, quod Tertullianus de lege dicit: Lex quae probari se non vult, merito suspecta est. Hilarius inquit libro quarto de Trinitate. Non enim divinorum dictorum, sed intelligentiae nostrae a nobis ratio praestanda est. Et Hieronymus in Apologia de libris contra Jovinianum: Propositum mihi erat, non ad meam voluntatem, Scripturas trahere: sed dicere, quod scripturas velle intelligebam. Commentatoris enim officium est, non quid ipse velit: sed quid sentiat ille, quem interpretatur, exponere. Alioqui si contraria dixerit, non tam interpres erit, quam adversarius ejus, quem nititur explanare. Certe ubicunque scripturas non interpretor, sed libere de meo sensu loquor, arguat me cui libet.

Pontificiorum interpretationes.

7. Tertio: Quando dictum aliquod scripturae Pontificii ad suas corruptelas transformarunt, solicite inquirunt in Patrum scriptis, ut aliquas inde sententias corradant, quomodocunque patrocinaturas suo proposito. Et tales interpretationes veterum quacunque occasione, quocunque modo traditas, contendunt simpliciter sine discrimine et examinatione recipiendas esse, sive verbis scripturae consentiant, sive ab illis dissentiant: cum ipsi Patres Lectorem nolint ita sibi alligatum, ut putent necesse sibi esse, aliquid ideo credere, quoniam a patribus dicitur: sed quia dicta sua, vel per scripturas Canonicas, vel per alias probabiles rationes, quod a veritate non abhorreant, persuadere poterunt. Haec enim sunt Augustini verba ad Paulinam Epist. 112 et apud Hieronymum, Epist. 19. Origenes in 2. cap. ad Romanos inquit: Haec de circumcisione ea lege sunt dicta nobis, ut si quis melius et rationabilius dixerit, illa magis, quam haec nostra teneantur.

Hieronymus ad Minerium et Alexandrum: Meum propositum est, antiquos legere, probare singula, retinere quae bona sunt, et a fide Catholicae Ecclesiae non recedere. Idem in praefatione super Oseam: De Origene, Eusebio, Didymo, etc. haec dico, ut noveris quos in Prophetae hujus campo praecursores habuerim: quos et simpliciter, non superbe, sicut quidam meorum amicorum insibilat, tuae prudentiae fateor, non in omnibus sum secutus: ut judex potius operis, quam interpres exsisterem, diceremque quid mihi videretur in singulis. Suas etiam interpretationes Hieronymus non vult pro oraculis haberi, sed subjicit eas Lectoris judicio, ut in secundo cap. Micheae. Videtur mihi sic posse sensus reddi, si tamen prudens Lector nostrae rationi acquieverit. Ita in secundo cap. Sophoniae, in Esajam, cap. 19, in Ezechiel. 36. 40, libro secundo in Zachariam, etc. Et ad Augustinum inquit: Respondeat mihi prudentia tua, quare tu contra tot et tales interpretes in explanatione Psalmorum diversa senseris. Haec libertas in interpretationibus, omnino in Ecclesia retinenda est, ut cum judicio legantur quorumcunque interpretationes, et libere exigantur ad fontes et fundamenta. Nec propterea damnanda est interpretatio aliqua scripturae, quod a veteribus quibusdam dissentiat: simodo verbis scripturae, circumstantiis textus, et analogiae fidei consentanea sit. Quid vero veterum sanis et veris interpretationibus tribuendum sit, supra diximus. Utimur enim veterum laboribus, cum reverentia et gratitudine, sed salva libertate Christiana.

Interpretatio qualis esse debeat.

8. Quarto arrogant et hoc jus sibi pontificii, ut in locis scripturae etiam clarissimis, a simplici et genuina sententia, quam propria verborum significatio praebet, liberé possint discedere, et aliam assuere tali dictatoria autoritate: ut nobis credendum sit, non quod scriptura simpliciter, proprie et aperte

dicit, sed quod ipsi pro imperio et autoritate nobis interpretantur. Hoc enim artificio eludunt locos clarissimos, de fide justificante, de reliquiis peccati in renatis, de imperfectione bonorum operum in hac vita, de libero arbitrio, de intercessione Christi, etc. Quando Christus dicit: Bibite ex hoc omnes: ipsi affingunt suam interpretationem. Non omnes, sed sacerdotes tantum. Quando Hebr. 13 Paulus dicit: Honorabile conjugium in omnibus: ipsi dicunt, Non in omnibus, sed in solis laicis tantum, 1. Cor. 7: Propter vitandam fornicationem, unusquisque, qui non continet, habeat suam uxorem. Ibi, Unusquisque, ipsis est signum particulare: nec obstat, quod sententia est manifestissima. Quando Apostolis Christus dicit: Reges dominantur, vos autem non sic. Ibi volunt nos a manifestissima sententia discedere, et nescio quas interpretationes recipere. Paulus vocat doctrinas daemoniorum, quae prohibent nubere, et abstinere a cibis, quos Deus creavit, ut sumantur. Sed nihil proficit clarissima illa lux. Contendunt enim verba illa esse intelligenda, non sicut sonant, sed sicut ipsi ea interpretantur. Et ut hunc ludum in scripturae interpretatione porro impune, et quidem cum autoritate ludere possint, ideo Canon iste ita constitutus est. Osius de expresso verbo Dei dicit: Siquis habeat interpretationem Romanae Ecclesiae, de loco aliquo scripturae, etiamsi nec sciat, nec intelligat, an aut quomodo cum scripturae verbis conveniat, illum tamen habere ipsissimum verbum Dei. Ita Romanae Ecclesiae interpretatio est: Ecce duo gladii hic, hoc est, Pontifex Romanus habet administrationem utriusque gladii, et spiritualis, et politici.

Elisaeus aquas amaras, injecto sale, per miraculum dulces reddidit, hoc est, in Ecclesia debet jam esse aqua exorcisata, et sal benedictum: cujus efficaciam contra Diabolum, et peccata valere, credendum est. Item, Psalmo octavo, Deus omnia subjecit pedibus Christi: hoc est, Pontificis Romani. Pecora campi: hoc est, homines viventes in hac terra. Pisces maris: hoc est, animas in purgatorio. Volucres coeli: hoc est, animas beatorum, quas per canonisationem 9. Papa potest adorandas proponere. Tales non interpretationes, sed ludificationes exstant multo plures in publicis Pontificiorum scriptis. Utque illis omnibus et similibus, qualiacunque tandem sunt, sua constet, et salva maneat autoritas: ideo Andradius de fide implicita, per tam multas paginas tumultuatur, insidiose autem declamitat: cum implicitum illud dicatur, quod aliqua in re absconditum latet: fidem igitur implicitam esse, quod credimus omnia, quae in sacris literis continentur, vera esse, licet multa cognitionem nostram fugiant: non omnia enim ejus penetralia, in hac vita lustrare et penetrare possum. Ita sancti veteris Testamenti, multa crediderunt implicite, quae nos in Novo Testamento explicite credimus. Sed heus bone vir, sine adversario pugnas, de quibus nulla est controversia. Bene enim novit Andradius, Pontificios quando pro fide

Fides implicita.

implicita pugnant, non hoc velle et agere, de quo ipse tam prolixe rhetoricatur. Sophistica igitur est. Sed haec est, quam appellavi Babylonicam servitutem fidei implicitae, quam Andradius etiam postea diserte propugnat: quod volunt nobis impositam esse necessitatem credendi, quaecunque Ecclesia Pontificia tenet et proponit, licet nullis verbi testimoniis probari possint: et quidem ita, ut non opus sit vel cogitare, vel inquirere, vel intelligere, quae et qualia sint illa, an et ubi in verbo Dei habeant fundamenta. Erasmus alicubi de disputatione quadam contra Pontificios, fatetur ipsorum sententiam non habere certa et firma Scripturae testimonia; sed diversam sententiam ex verbo Dei melius, clarius et firmius probari posse. Addit vero: Sed tamen si hoc Ecclesia jusserit, credam. Captivabo enim intellectum meum, in obsequium Ecclesiae.

Hoc est Andradi, de quo disputamus: non sicut tu calumniaris, quasi in agrestibus hominibus egregia et solida sacrarum literarum cognitio requiratur: in quibus tamen necessariam esse fateris hanc persuasionem, articulos fidei, qui proponuntur, non esse humana commenta, sed voces divinas in verbo Dei traditas. Atqui cum rudibus proponuntur verba Decalogi, Symboli, orationis Dominicae, institutionis Baptismi, et Coenae Dominicae: ibi sunt ipsa verba Scripturae: in quibus summam doctrinae coelestis contineri, non est dubium. Fides igitur quantumvis rudium, credens haec, non est Pontificiorum implicita fides: amplectitur enim ipsa verba et sententiam scripturae: sed persuasionem fidei implicitae eo trahere, ut vel prohibeatur, vel doceatur, non opus esse cogitare et quaerere, an quae proponuntur, habeant certa, firma et perspicua in verbo Dei fundamenta: sed simpliciter ex persuasione autoritatis personarum credere. Hanc persuasionem dixi non esse veram fidem, sed servilem opinionem: non ex verbo Dei, sed ex humana persuasione conceptam. Hanc enim servitutem imponunt non rudibus tantum, sed et videntibus ne videant, quaerant aut intelligant, ubi in Scriptura fundata sint, quae proponuntur: sed simpliciter ideo credant, quia Pontifex et Praelati Ecclesiae ita statuerunt. Hic est status disputationis, de fide implicita. Scimus, non parem esse omnium perspicaciam. Non requiritur solida Scripturae cognitio in rudioribus. Recte enim dicit Augustinus contra Epistolam Fundamenti, cap. 4. Caeteram turbam non intelligendi vivacitas, sed credendi simplicitas tutissimam facit. Et tamen ipsorum etiam fidem oportet esse, non sine verbo Dei. Ideo Augustinus formam catechisandi rudes, talem describit: ut summa doctrinae coelestis in Scriptura patefactae illis proponatur, et ut postea ad ipsam Scripturam deducantur, quisque pro doni sui modulo.

10. Chrysostomus laicos saepe duriter increpat, quod lectionem scripturae ad solos Monachos ablegent: ita ut ipsi non videant, legant et quaerant, quomodo ea, quae in Ecclesia docentur, scripturae sint consentanea. Diserte igitur improbat fidem implicitam,

sicut Pontificii de illa disputant. Et omnium Patrum studium fuit, populum non a scriptura ad fidem implicitam humanae persuasionis abducere, sed ad scripturae agnitionem deducere. Ideo enim scripturas populo interpretati sunt, et explicationes suas ex scripturis probarunt. Et aliter quidem haec proposuerunt catechumenis, aliter neophytis, aliter confirmatioribus, nunquam tamen sine verbo Dei docuerunt. Imo gradus illos ita distinxerunt, ut ostenderent, homines ad ipsa scripturae fundamenta magis magisque esse deducendos. Vos vero cum contrarium non tantum faciatis, sed et fieri jubeatis, objecto spectro fidei vestrae implicitae: hoc est, quod in vobis reprehendimus et accusamus. Nec est quod speres Andradi, te sophisticis tuis cavillationibus nobis fucum facere: nisi forsan, quod Augustinus inquit, cogitas te per sophisticen grandiori dictionis cothurno incedentem, malam causam, vel moras faciendo posse sustentare.

11. Miratur Andradius, illos qui donum interpretationis ipsi non habent, posse aut velle, de interpretationibus judicare. Et scimus quidem gradus esse, nec eandem esse omnium perspicaciam in Ecclesia. Scimus etiam, non debere quenquam plus sapere quam oportet. Notum tamen est, quid Patres populi judicio in homiliis suis, quibus scripturas interpretabantur, tribuerint. Interpretis enim est, rationes et fundamenta interpretationis tam liquido et certo monstrare, ut ea intelligere et perspicere possint etiam alii, qui ipsi domum interpretationis non habent. Ita enim Eunuchus agnovit Philippi interpretationem veram esse, Act. 8.

Auditorum judicia de doctrina.

[LOCUS II.]

DE TRADITIONIBUS.

EX PRIMO DECRETO QUARTAE SESSIONIS CONCILII TRIDENTINI.

Sacrosancta Tridentina Synodus, perspiciens hanc veritatem et disciplinam contineri in libris scriptis, et sine scripto traditionibus, quae ex ipsius Christi ore ab Apostolis acceptae, aut ab ipsis Apostolis Spiritu sancto dictante, quasi per manus traditae ad nos usque pervenerunt, orthodoxorum Patrum exempla sequuta, omnes libros, tam veteris, quam Novi Testamenti (cum utriusque unus Deus sit autor) nec non traditiones ipsas, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel oretenus a Christo, vel a Spiritu sancto dictatas, et continua successione in Ecclesia Catholica conservatas, pari pietatis affectu et reverentia suscipit ac veneratur.

[Concordia p. 205 — 214.*]*

EXAMEN.

1. Hic locus communis Pontificiorum latissime patet, complectens in suo sinu, quicquid tradit et servat Pontificia Ecclesia, quod scripturae testimoniis doceri et probari non potest. Et vere est Pandorae pixis, cujus operculo omne genus corruptelarum, abusuum et superstitionum in Ecclesiam invectum fuit. Quid enim non libebit fingere, admisso semel hoc postulato, non opus esse documentis et probationibus ex scriptura? Quem errorem refutabimus, si vetustas erroris, et errantium multitudo potest errori patrocinium parere? Hoc siquidem agunt Pontificii, sua de traditionibus disputatione, ut abusus, qui praeter et contra scripturae regulam in Ecclesiam irrepserunt, si modo late pateant, et temporis aliqua praescriptione sint confirmati, titulum habeant non tantum Ecclesiasticae consuetudinis, sed quod plus est, Apostolicarum traditionum.

Quid sibi velint Pontificii sua de traditionibus disputatione.

2. Et utile est lectorem commonefacere, quomodo paulatim mutatus sit status disputationis. In primis enim Pontificiorum contra Lutherum certaminibus, ea, quae nullis Scripturae testimoniis probari poterant, ita defendebantur, quod illa quae Ecclesia statueret, parem haberent vim et autoritatem, cum iis, quae ex Scriptura certo constaret divinitus esse patefacta. Multa igitur exstant, tunc disputata de autoritate Ecclesiae, de plenitudine potestatis Papae, de consuetudinibus Ecclesiasticis, etc.

Eccius. Hi enim sunt loci, quos Eccius in suo Enchiridio, in prima fronte, tanquam in acie contra Lutherum constituit. Postea vero deprehensum est, Locos istos communes, vel non posse sustinere tantam molem structurae Pontificiae, vel certe nimis laboriosum esse eos defendere, si firmis ex Scriptura argumentis oppugnentur. Tandem igitur ut magis compendiaria via, inventa est disputatio de traditionibus Apostolorum non scriptis. Fingunt enim multa, quae ad fidem moresque vivendi necessaria sunt, ab Apostolis tradita esse, quae in scriptura non comprehenduntur. Et mox attexunt aliud αἴτημα: Ea, quae in Ecclesia Romana traduntur et observantur, quae nullo scripturae testimonio probari possunt, esse illa ipsa, quae ab Apostolis viva voce sunt tradita, et scriptis non comprehensa. Et hoc dicit Andradius esse principium, ultra quod non sit fas in inquisitione progredi. Per talia postulata, sicut Geometrae appellant, levari se sentiunt onere et labore probandi. Liberati enim ex Scripturae angustiis, quas ita vocant, nihil jam est, quod ex capacitate loci de traditionibus depromere non possint. Quod igitur olim fuit scrinium pectoris Pontificii, quia ejus turpitudinem etiam coeci jam vident, et ignorantes norunt, hoc nunc est locus communis infinitus et immensus, de traditionibus Apostolorum non scriptis.

Andrad.

3. Quia vero vocabulum Traditionis, apud veteres non eodem modo usurpatur, nec ejusdem generis sunt traditiones, quarum mentio fit in scriptis veterum: Pontificii Sophistice, sine discrimine talia testimonia commiscent, et ex una (quod dicitur) fidelia omnes traditiones dealbant, ut praetextu et specie antiquitatis, fucum faciant: Judico igitur, totam hanc disputationem de traditionibus, non posse simplicius explicari, nec ad veterum testimonia, quae a Pontificiis in hac disputatione magno cum apparatu producuntur, commodius responderi posse

quam per distinctionem: Distribuemus itaque hanc materiam de Traditionibus, in certa quaedam capita seu genera, et ostendemus, quae testimonia veterum, ad quod genus traditionum pertineant, et quid de singulis sentiendum sit.

Status disputationis Pontificiorum de traditionibus.

4. Ita enim manifestum evadet, illa, quae speciem aliquam in hac disputatione habent, si recte distinguantur et explicentur: nihil plane patrocinari corruptelis, abusibus et superstitionibus regni Pontificii. Semper autem memoria repetendum est, statum disputationis Pontificiorum de traditionibus hunc esse: Scripturam non omnia quae ad articulos fidei, et ad dogmata pietatis pertinent, habere, sed multa quae ad articulos fidei, et ad dogmata pietatis necessaria sunt, suscipienda et credenda esse, sine scriptura, extra et praeter Scripturam, ex traditionibus non scriptis, quae nullo scripturae testimonio probari possunt.

[SECTIO I.]

PRIMUM GENUS TRADITIONUM.

1. Primum igitur genus traditionum illud constituemus, quod ea, quae Christus et Apostoli viva voce tradiderunt, quae postea ab Evangelistis et Apostolis literis consignata sunt, saepe vocantur traditiones. Ita Cyprianus dicit: In calice Domini offerendo, ut vino misceatur, Dominica traditio servetur, neque aliud fiat a nobis, quam pro nobis Dominus prior fecit. Atqui haec traditio scripta exstat. Et Basilius, lib. 3 contra Eunomium inquit: Hoc palam impugnat salutaris baptismatis traditionem: Euntes, inquit, baptisate in nomen, etc. Item, Baptismus noster est juxta ipsam Domini traditionem, in nomen Patris, Filii et Spiritus sancti. Illa certe traditio scripta exstat.

Cyprian.

Candor Pontificiorum.

2. Observet autem lector, quam candide agant Pontificii. Ubicunque enim inveniunt vocabulum Traditionis, illud mox detorquent ad suas traditiones, quae ex Scriptura probari non possunt, ut cum Paulus dicit, 1. Cor. 15: Tradidi vobis, quod accepistis, si tenetis, nisi frustra credidistis. Hic statim exclamant, Audis traditiones? Audio: sed mox in eodem loco lego, Paulum scripto explicare quae sint illa, quae tradiderit: Tradidi vobis, quod Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum Scripturas, quod sepultus est, et resurrexit secundum Scripturas. Audis traditiones Pauli, duplici modo esse ἐγγράφους. Primo enim sumptae sunt ex Scriptura veteris Testamenti, secundo ab ipso Paulo literis consignatae sunt. Et tamen sunt homines, quos non pudet hunc locum torquere ad traditiones, quae jactantur extra, praeter et contra Scripturam. Ita de Coena Domini Paulus inquit: Ego a Domino accepi, quod et tradidi vobis. Sed illam traditionem, post Evangelistas ipse etiam scripto comprehendit. Jesuitae allegant dictum Pauli, 2. Thess. 3: Subducatis vos ab omni fratre, ambulante inordinate, et non secundum traditionem, quam acceperunt a nobis. Sed mox in illo ipso capite describit, quam intelligat traditionem, sicut inspicienti manifestum est. Et tamen inde volunt probare, multa esse credenda, quae nullo Scripturae testimonio probari possunt. Similis impudentiae est, quod pro traditionibus non scriptis allegant id, quod Actorum 16 scriptum est: Tradebant eis custodire dogmata, quae erant decreta ab Apostolis et senioribus Jerosolymitanis, cum cap. 15 manifestissime testetur, dogmata illa literis fuisse ab Apostolis consignata.

3. Verba Cypriani.

Ita cum Cyprianus ad Pompejum inquit: Si in aliquo vacillaverit veritas, ad originem Dominicam, et Evangelicam, et Apostolicam traditionem revertamur: Mox exclamat Lindanus: Auditis saluberrimam non scriptae traditionis autoritatem? Sed scelerate praeterit, quod in eadem Epistola exstat: Unde est ista traditio, utrum de Dominica et Evangelica autoritate descendens, an de Apostolorum mandatis et Epistolis veniens? Ea enim facienda esse, quae scripta sunt, Deus testatur, Jos. 1. Si igitur aut in Evangelio praecipitur, aut in Apostolorum Epistolis et actibus continetur, observetur etiam haec sancta traditio. Haec Cyprianus.

Nec sane justae indignationi honesta defutura esset oratio, si hoc Pontificiorum artificium liberet suis coloribus depingere. Sed satis sit, lectori extremas lineas monstrasse.

4. Basilius.

Basilius in sermone de confessione fidei, ponit talem definitionem: Fides est assensus, non haesitans de his quae audita sunt in certitudine veritatis, et praedicata sunt per gratiam Dei. Mirum vero quam exultet Lindanus, quod in illa definitione fidei, nulla fiat Scripturae mentio. Sed mox tertio versu Basilius subjungit hanc sententiam: Si fidelis est Dominus in omnibus sermonibus suis, manifesta est elapsio a fide, et superbiae crimen, aut reprobare quid ex his quae scripta sunt, aut superinducere quid ex non scriptis. Considera, quaeso, optime lector, quale sit hoc artificium quo Pontificii utuntur. Praeclarum exstat Irenaei testimonium de Polycarpo, apud Eusebium lib. 4, cap. 14, quod perpetuo eadem docuerit, quae ab Apostolis acceperat, quae Ecclesia quoque tanquam sola vera tradidit. Ibidem: Multos haereticorum ad Ecclesiam Dei convertit, dum unam et solam eam veritatem quam ab Apostolis acceperat, quam etiam Ecclesia tradidit, praedicavit. Axioma extra omnem controversiam verissimum est, illam solam doctrinam veram esse quam Apostoli tradiderunt, quam primitiva Ecclesia ab Apostolis acceptam professa est. Sed quaestio est, an doctrina illa sit alia et diversa ab ea quam in scriptura comprehensam habemus: Pontificii simpliciter distinguunt traditiones, contra Scripturam. Et quando Irenaeus dicit, Polycarpum ea docuisse quae ab Apostolis acceperat, hoc ita interpretantur, quod alia et multo plura ab Apostolis accepta praedicarit, quam quae in Scriptura continentur. Ita illi. Sed propter multas causas suspecta est nobis ipsorum fides. Alia igitur quaerenda

Irenaeus de Polycarpo.

Irenaeus

sunt testimonia. Nullum autem dubium est, Polycarpum etiam illa quae scripta sunt ab Apostolis accepisse, quomodo igitur simpliciter contra scripturam distinguuntur ea quae Polycarpus dicitur ab Apostolis accepisse? Sed audiamus ipsius Irenaei testimonium, qui apud Eusebium lib. 4, cap. 14 dicit, Epistolam Polycarpi ad Philippenses ita esse scriptam, et ad hoc instructam, ut ex ea fidei character, et veritatis doctrina cognosci possit ab iis qui salutis suae rationem habent. Atqui in illa Epistola quia exstat, nulla fit mentio eorum quae a Pontificiis pro traditionibus jactantur, sed scribit de incarnatione Christi, de mysterio crucis, quod Christus sit justitia nostra, qui sustulit peccata nostra, ut vivamus in ipso, de resurrectione, de extremo Judicio, de fide, spe, caritate, de bonis operibus, de tolerandis infirmis, de oratione, et de aliis quae in scriptura expresse continentur. Est igitur character fidei Polycarpi, non extra Scripturam.

5. Addamus aliud testimonium, quod adhuc clarius est. Irenaeus enim apud Eusebium lib. 5, cap. 20 recitat, se non chartis, sed cordi inscripsisse, quomodo Polycarpus narraverit se cum Apostolis conversatum: quomodo sermones ipsorum commemoraverit, et quae ex illis de Domino, de virtutibus et doctrina ejus audierit. De hoc loco Andradius meus serio triumphat, pro traditionibus extra Scripturam. Sed Irenaeus mox addit, quod Polycarpus ea quae ab illis qui ipsi Verbum vitae viderant, perceperat, annuntiavit, *πάντα σύμφωνα ταῖς γραφαῖς*, omnia sanctis Scripturis consona. Vere aurea est haec Irenaei sententia: quae rectissime declarat, quomodo intelligendae sint pleraeque veterum sententiae de traditionibus. Apostoli multa tradiderunt viva voce: Apostolici ab Apostolis ex traditione vivae vocis multa acceperunt, quae suis postea discipulis rursus tradiderunt. Sed Irenaeus inquit, omnia illa fuisse *σύμφωνα ταῖς γραφαῖς*, consona scripturis. Et nos eorum nihil rejicimus, sed omnia quae Scripturis sanctis consentanea sunt, suscipimus et veneramur. Pontificii vero pro talibus traditionibus pugnant, quae nullo Scripturae testimonio probari possunt, his enim verbis utitur Andradius, qui etiam anathema dicit illis qui perhibent: Nisi de Veteri ac Novo Testamento evidenter fuerimus edocti, non sequimur doctrinas patrum atque traditionem Ecclesiae. Lector ipse instituat antithesin eorum quae Polycarpus ab Apostolis accepta tradidit: ea enim Irenaeus pronuntiat omnia fuisse consona Scripturis sanctis: et eorum quae Pontificii titulo traditionum jactant: de illis enim diserte affirmant quod nullo Scripturae testimonio probari possint. Imo anathema dicunt omnibus qui quaerunt *συμφωνίαν* traditionum Pontificiarum, cum Veteri ac Novo Testamento.

6. *I. Genus traditionum.* Primum igitur genus traditionum est, quod Apostoli tradiderunt doctrinam viva voce, sed illa postea in Scriptura literis consignata est. Viri etiam Apostolici multa annuntiaverunt ab Apostolis accepta: sed *πάντα σύμφωνα ταῖς γραφαῖς*, omnia consentanea Scripturis sanctis. Et haec certe nihil patrocinantur Pontificiorum traditionibus, quae nullo Scripturae testimonio, sicut ipsi fatentur, probari possunt. Observandum est autem in hoc primo genere, quam fraudulenter Pontificii citent et tractent Scripturae et antiquitatis testimonia, pro stabiliendis et confirmandis commentitiis suis traditionibus.

[SECTIO II.]

SECUNDUM GENUS TRADITIONUM.

1. Secundum genus traditionum est, quod libri Scripturae sacrae non interrupta serie temporum (sicut Augustinus loquitur), et certa connexionis successione, ab Ecclesia custoditi, et fideliter ad posteros transmissi, nobisque quasi per manus traditi sunt. *Origenes.* Ita Origenes dicit, se *ἐν παραδόσει*, per traditionem didicisse, quod quatuor Evangelia, in universa Ecclesia sint indubitata. Et Eusebius de libris Canonicis disputans, aliquoties utitur verbis tradendi et accipiendi: Quae vero sit ratio hujus traditionis, hoc est, Ecclesiae testificantis de germanis et Canonicis Scripturae libris, supra fuse explicatum est, cum de libris Canonicis ageremus.

2. Et hanc traditionem, qua nobis in manum dantur sacrae Scripturae libri, reverenter accipimus: Nihil autem patrocinatur Pontificiis, qui pugnant pro dogmatibus, quae nullo scripturae testimonio probari possunt. Ecclesia enim illa traditione fatetur, se alligatam esse ad vocem doctrinae sonantis in Scriptura, et propagatione illius traditionis, posteritatem etiam ad Scripturam alligatam esse docuit. Et tempore Patrum, illi qui apud Ecclesiam quaerebant veritatem, deducebantur ad scripturas: sicut ex Augustino, de Catechisandis rudibus constat.

Augustin. Et contra Epistolam Manichaei, capite quinto, narrat Augustinus, quomodo ad fidem Ecclesiae Catholicae perductus fuerit. Dicit enim, se obtemperasse Catholicis laudantibus Evangelium, et dicentibus: Credite Evangelio. Et tibi ponit vulgatam illam sententiam: Ego vero Evangelio non crederem, nisi me Catholicae Ecclesiae commoveret autoritas. Ex Ecclesiae igitur testificatione commotus fuit, ut legeret Evangelium, et crederet, doctrinam divinitus patefactam in illo contineri. Num vero postquam Evangelio credidit, pollicetur, se plus crediturum Ecclesiae quam Evangelio, si ipsa aliquid statuat vel proponat, quod vel sit contra Evangelium, vel nullo Scripturae testimonio probari possit? Hoc certe non dicit. Imo alibi dicit anathema illis, qui annuntiant praeter quod in Scripturis legalibus et Evangelicis accepimus. Et in illo ipso loco dicit, se quia Evangelio credat, non posse Manichaeo credere, propterea, quia ibi nihil legat de Manichaei Apostolatu. Hoc ergo secundum genus traditionum deducit nos ad Scripturam, et ad vocem doctrinae sonantis in ea alligat nos, usque

adeo non probatur inde Pontificium axioma: multa dogmata fidei suscipienda esse, quae nullo Scripturae testimonio probari possunt.

3. Objectio Pontificiorum. Sed objiciunt Pontificii: Si hanc Ecclesiae traditionem, testificantem de libris Scripturae sacrae accipitis, quo jure reliquas traditiones, de quibus Pontificia Ecclesia testificatur, quod sine scripto ab Apostolis sint traditae, rejicietis? Ecclesiae enim testimonium, sicut Andradius inquit, aut ubique contemnendum, aut ubique certe amplectendum est. Respondeo: Immensa est differentia inter primitivam Ecclesiam, quae fuit tempore Apostolorum et Apostolicorum testificantem, de libris Scripturae sacrae, et inter Pontificiam Ecclesiam, obtrudentem nobis sine probatione pro traditionibus Apostolorum sua commenta.

Patres, ubi hanc traditionem de libris Scripturae describunt, probant illam ex testificationibus primitivae Ecclesiae. Si idem eadem certitudinis ratione, de aliis etiam traditionibus, quarum alicubi mentionem habent, fecerint: valeat sane hoc ut eodem etiam jure recipiantur. Affirmant autem ea, quae ab Apostolis tradita fuerunt omnia fuisse consona sacris Scripturis, sicut jam diximus ex Irenaeo, et mox pluribus ostendemus. Habemus igitur ex ipsa Patrum traditione, unde dijudicandum sit, quae sint verae Apostolicae traditiones, sicut Hieronymus inquit in primum caput Aggaei: Gladius Dei, qui est sermo Dei vivus, percutit illa, quae absque autoritate et testimoniis Scripturarum, quasi traditione Apostolica homines sponte reperiunt et confingunt. Ecclesiae igitur traditio, libros Scripturae sacrae ita nobis commendat: ut moneat reliqua omnia ad illam esse exigenda (sicut testimonia in praecedentibus allegata ostendunt) et quae illi sunt consona, recipienda, quae vero non sunt consona, licet quasi traditio Apostolica proponantur, percutienda esse gladio verbi Dei. Et haec est simplex et vera solutio superioris illius objectionis, et rejicere eam Pontificii non possunt, alias enim eodem jure cogerentur et ipsi etiam Pharisaeorum traditiones, et totam Thalmudistarum Cabalam recipere. Judaeos enim Augustinus scite vocat nostros librarios et scriniarios, ut qui custodes fuerunt librorum Veteris Testamenti, circumferentes adhuc illam custodiam in ipso exilio.

4. Quaerunt sane χρησφύγετον Pontificii, Ecclesiam accepisse libros Veteris Testamenti, ex traditione non Pharisaeorum, sed Prophetarum, Christi et Apostolorum. Sed quia series temporum non interrupta, juxta Augustinum, ad hanc rem requiritur, non possunt Pharisaei, ab illa testificatione de libris Veteris Testamenti excludi. Quare igitur Christus et Apostoli, qui traditionem de libris Veteris Testamenti recipiebant, non eodem etiam jure reliquas traditiones seniorum recipiebant, cum quidem hunc praeferrent titulum? Dictum est antiquis. Quo jure ipsi Pontificii repudiant Thalmudicas traditiones, cum de libris Veteris Testamenti, traditionem Judaeorum recipiant? Si dixerint, Judaeos confinxisse Cabalam Thalmudicam: ipsi hoc fortiter negabunt: allegant enim primos autores Patriarchas, Moysen et Prophetas. Quare igitur huic ipsorum testificationi, nec vos Pontificii creditis, cum tamen de libris Veteris Testamenti, testificationem ipsorum utique non repudiemus? Nos simpliciter respondemus: Quia ex libris Propheticis, de quibus Judaei testificantur, discimus literis consignatum esse, quantum de doctrina Patriarcharum, Moysis et Prophetarum, et satis est, et opus est. Ideo reliquas traditiones omnes, ad ea, quae scripta sunt examinamus, et huic testificationi contrariam traditionem Judaeorum, multra tradentium extra, praeter et contra Scripturam non recipimus, sed jure optimo repudiamus, id enim ex ipsis libris, quos Judaei sua testificatione nobis commendant, discimus. Si quam aliam responsionem habent Pontificii proferant, et eandem nos opponere poterimus ipsorum objectioni, quare cum traditionem Ecclesiae de libris Canonicis recipiamus, non similiter etiam reliqua omnia, quae titulo traditionum nobis a Pontificia Ecclesia obtruduntur, recipiamus.

[SECTIO III.]

TERTIUM GENUS TRADITIONUM.

1. Tertium genus traditionum, constituimus illud, de quo loquuntur Irenaeus lib. 3 et Tertullianus de praescriptione adversus haereticos, magnificis enim encomiis uterque celebrant traditionem Apostolicam. Irenaeus libro 3 cap. 3 inquit: Traditionem Apostolorum in toto mundo manifestatam, in Ecclesia adest perspicere omnibus: qui vera velint audire. Et cap 4: Non oportet adhuc quaerere apud alios veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere, cum Apostoli quasi in depositorium divites, plenissime in ea contulerint omnia, quae sint veritatis, ut omnis quicunque velit, sumat ex ea potum vitae. Hic est enim vitae introitus, omnes autem reliqui fures sunt et latrones. Propter quod oportet quidem devitare illos, quae autem sunt Ecclesiae, cum magna diligentia diligere, et apprehendere veritatis traditionem. Quid autem, si neque Apostoli quidem Scripturas reliquissent nobis: nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt iis, quibus committebant Ecclesias? cui ordinationi assentiuntur multae Gentes barbarorum, sine charactere et atramento, scriptam habentes per Spiritum in cordibus suis salutem, et veterem Apostolorum traditionem diligenter custodientes.

2. Tertullianus. Tertullianus de Praescript. Hanc igitur dirigemus praescriptionem: Si Christus Apostolos misit ad praedicandum, alios non esse recipiendos praedicatores, quam quos Christus instituit. Quid autem praedicaverint, hoc est, quid illis Christus revelaverit, et hic praescribam, non aliter probari debere, nisi per easdem Ecclesias, quas ipsi Apostoli condiderunt,

ipsi eis praedicando, tam viva voce, quam per Epistolas. Postea, Si haec ita sunt, constat proinde omnem doctrinam, quae cum illis Ecclesiis Apostolicis, matricibus et originalibus fidei conspiret, veritati deputandam, id sine dubio tenentem, quod Ecclesiae ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a Deo suscepit, reliquam vero omnem doctrinam de mendacio praejudicandam, quae sapiat contra veritatem Ecclesiarum, et Apostolorum, et Christi, et Dei.

3. Haec magnifica traditionum encomia, videntur omnino multum patrocinari Pontificiis contra Scripturam. Nam et excerptam illam Tertulliani sententiam, quasi in Triumpho in omnibus suis libris ducunt, quae sic habet: Non ergo ad Scripturas provocandum, nec in his constituendum certamen, in quibus aut nulla, aut incerta est victoria.

4. Sed simplex veritas firmiter fundata, et sibi bene conscia nec reformidat, nec subterfugit vera antiquitatis Testimonia. Manifeste enim ostendemus, hasce Irenaei et Tertulliani disputationes non infringere, sed confirmare nostram de sacra Scriptura sententiam, si sententiae non truncatae inspiciantur, sed tota series disputationis consideretur. Sicut enim Jurisconsulti dicunt, incivile esse, lege non tota perspecta, ex aliqua ipsius particula pronuntiare: ita Hilarius recte monet, in nostris disputationibus intelligentiam dictorum ex causis dicendi sumendam esse. Ordiamur itaque ab illa quaestione, quae est status disputationis Pontificiae, de traditionibus, et quaeramus, an Irenaei et Tertulliani disputatio instituta fuerit de recipiendis dogmatibus quibusdam fidei, quae nullo Scripturae testimonio probari potuerint, sed quae voluerint credi sine Scriptura, extra et praeter Scripturam, ex sola traditione, cujus nulla exstiterint in Scriptura testimonia. Res autem non est obscura. Uterque enim, et Irenaeus et Tertullianus, expresse narrant, de quibus dogmatibus fidei instituta fuerit illa disputatio, recitant enim ad verbum ferme illos articulos fidei, quos hodie Symbolum, quod Apostolicum nominatur, complectitur. Num vero articuli illi fidei non possunt ex Scriptura probari, ostendi et confirmari? Num contrarii haereticorum errores, de his articulis non possunt ex Scriptura impugnari et refutari? Certe manifestissimum est, summam totius Scripturae in hisce potissimum consistere articulis. Et Irenaeus in 3. 4. et 5. libris, nihil aliud agit, quam quod ex Scriptura prolixe probat et confirmat articulos istos fidei, et ex Scripturae testimoniis sumit refutationes corruptelarum pugnantium cum illis articulis.

5. Hoc igitur quod manifestissimum est, et negari nullo modo potest, primo diligenter observetur in hac disputatione, non fuisse scilicet controversiam de dogmatibus fidei, quorum vel probatio, vel contrariorum refutatio ex Scripturae testimoniis non potuerint peti et sumi. Sunt enim illi articuli, in quibus quasi summa totius Scripturae consistit. Et hoc ideo observetur, agnoscet enim Lector, quo artificio has Irenaei et Tertulliani disputationes Pontificii detorqueant ad suas traditiones, de quibus ipsi fatentur, quod nullo Scripturae testimonio probari possint.

6. *Cur Irenaeus et Tertullianus provocarint ad traditiones.* Quae vero causa fuit, cum articuli illi fidei habeant in Scriptura multa, certa, firma et perspicua testimonia, quod Irenaeus et Tertullianus provocant ad traditiones, quas Ecclesiae Apostolicae ab Apostolis acceptas, tunc tenebant et observabant? Causam illam non opus est per conjecturas divinare. Uterque enim manifeste illam exponit. Num vero haec fuit causa, quod ex Scriptura non potuerunt satis evidentia et firma de illis fidei articulis proferre testimonia, aut haereticorum fabulas inde refutare? Nequaquam, ipsi enim haeretici non poterant negare, illam Ecclesiae fidem habere in Scripturis fundamenta et testimonia, et sua figmenta a Scripturis argui et refutari. Ideo enim Scripturas vel rejiciebant, vel depravabant, vel conquerebantur insufficientes esse. Ita enim Irenaeus inquit, lib. 3 cap. 2. Cum ex Scripturis arguuntur, in accusationem convertuntur ipsarum scripturarum, quasi non recte habeant, neque sint ex autoritate, et quia varie sint dictae, et quia non possit ex his inveniri veritas ab his, qui nesciunt traditionem, non enim per literas traditam illam, sed per vivam vocem, Tertullianus ita inquit: Ista haeresis non recipit quasdam Scripturas, et si quas recipit, adjectionibus et detractionibus ad dispositionem instituti sui intervertit, et si recipit, non recipit integras etc. Item, Dicunt Apostolos non voluisse omnia omnibus revelare, quaedam palam et universis, quaedam secreto, et paucis demandasse, et hoc Paulum vocare depositum. Agnoscit lector, haereticos cum viderent, se ex Scripturis perspicue et firmiter refutari, movisse certamen de autoritate ipsarum Scripturarum. 1. Quod non recte haberent, et ideo non essent recipiendae. 2. Quod varie essent dictae, ut non possit inde colligi certa et firma sententia. 3. Non omnes Scripturas recipiebant, sed quasdam tantum, et tamen illas etiam non integras, sed multa addebant, multa etiam detrahebant. 4. Criminabantur ex Scripturis solis non posse inveniri veritatem, nisi addantur et adhibeantur traditiones, quae non per literas, sed per vivam vocem ab Apostolis traditae essent. 5. Fingebant Apostolos quaedam palam et universis, ut quae scriptis divulgaverunt, quaedam vero secreto et paucis demandasse, ex quibus sua probabant figmenta. Et quia haec ejusdem sint autoritatis cum illis, ideo Scripturas exponendas et corrigendas secundum secretas et tacitas traditiones, quae non per literas, sed viva voce traditae sint. Haec ita recitantur ab Irenaeo et Tertulliano, ex quibus manifestum evadit, propter quam causam, et in quem finem Patres illi provocarint ad traditiones. Quia enim quasdam Scripturas non recipiebant, aut non recipiebant integras, et criminabantur eas vel non recte habere, vel varias esse dictas, vel esse insufficientes, ut illis solis non possit inveniri veritas, ideo Tertullianus dicit, non esse provocandum ad scripturas, nec in illis certamen constituendum, in quibus aut nulla aut incerta sit victoria contra tales scilicet haereticos. Num vero censet,

articulos illos fidei, de quibus tunc erat certamen, non posse ex scripturis contra haereticos defendi, nec corruptelas haereticorum inde refutari? Certe Irenaeus prolixe hoc facit, et per se hoc manifestissimum est. Sed de illis haereticis, qui autoritatem Scripturarum in dubium vocabant, et traditiones opponebant Scripturae, quique proferebant alias scripturas, additionibus, et detractionibus interversas, quas veras et germanas esse asseverabant, de illis, inquam, haereticis Tertullianus hoc dicit. Et addit rationem, prius probandum esse, apud quos sit veritas scripturarum, quam ad ipsas scripturas provocaretur Hanc esse Tertulliani mentem, manifestissimum est. Scelerate igitur faciunt Pontificii, qui a dicto secundum quid ad dictum simpliciter Tertulliani sententiam torquent, quasi omnino in controversiis de religione, non sit provocandum ad scripturas, et quasi in disputationibus de dogmatibus fidei, in scripturis aut nulla, aut omnino incerta sit victoria. Hoc enim falsissimum esse ex omnium Patrum consensu, supra probatum est, et Tertullianus nunquam hoc sensit.

7. Quia igitur haeretici traditiones opponebant Scripturis, ita ut ex traditionibus conarentur ostendere, 1. Scripturas quas Ecclesia pro Canonicis receperat, non esse veras, et per omnia recipiendas. 2. propter varietatem, hoc est, ambiguitatem, seu incertitudinem et obscuritatem, non posse ex Scriptura intelligi veritatem. 3. ex solis Scripturis non posse intelligi veritatem, nisi adhibeantur etiam traditiones, quae non per literas, sed per vivam vocem traditae sint: praeter illa enim, quae Apostoli palam et universis tradiderunt, quae postea in literis retulerunt, alia quaedam secreto, et paucis demandasse. Irenaeus igitur et Tertullianus provocant haereticos ad traditionem. Et quia utrinque jactabantur traditiones, quaestionem illam disputant, quae sit vera Apostolorum traditio. Probant autem illam unam et solam esse veritatem, quam Christus a Deo accepit, et tradidit Apostolis, quam Apostoli rursus tradiderunt Ecclesiis, et quae in Ecclesiis per successiones presbyterorum custodita fuit. Et quia tunc temporis in illis praecipue Ecclesiis, quae ab Apostolis fundatae fuerant, vigebat veritas disciplinae Apostolicae, et fidei Christianae, ita ut traducem religionis adhuc sincerum obtinerent et conservarent: suavissimum sane fuit, ordinem et consensum Ecclesiarum in doctrina considerare. Et recte tunc dixit Irenaeus, Etiamsi nulla relicta fuisset ab Apostolis Scriptura, ex illa tamen traditione, quam Ecclesia ab Apostolis acceptam, ad illa usque tempora sinceram conservarat, potuisse cognosci, quae esset vera doctrina Apostolica. Num vero idem valebit in Ecclesia Pontificia, ita ut quicquid illa tenet et servat, hoc solo nomine judicetur Apostolicum, licet nullo Scripturae testimonio probare possint? Fortiter hoc contendunt patroni Pontificis Romani, sed nos dicimus, et ipsa evidentia probat, inter primitivam Apostolicam Ecclesiam, et inter regnum Pontificium, majorem esse distantiam, quam sit inter coelum et terram. Probare igitur prius ipsos necesse est, Ecclesiam suam esse Apostolicam, quam hoc privilegium sibi arrogent.

8. Sed pergamus in inquisitione: hoc enim observandum est, quid ex traditione, quae tunc in omnibus Apostolicis Ecclesiis, una et eadem erat, ad quam provocabant, probarint Irenaeus et Tertullianus. Certum est autem, Pontificiorum etiam, ut arbitror confessione, quod ex traditione non protulerint doctrinam aliquam pugnantem cum Scriptura, hoc enim nomine traditiones, quas haeretici jactabant, damnabant. Illa igitur erit quaestio, An diversam et aliam doctrinam, quam quae in Scriptura tradita erat, Irenaeus et Tertullianus ex traditione protulerint et probarint, hoc est, An disputarint et ostenderint, Ecclesiam tunc ex traditione habuisse multa dogmata et mysteria fidei, quae nullo Scripturae testimonio probari potuerint. Hunc enim esse statum controversiae inter nos et Pontificios, aliquoties jam diximus.

Status in disputatione de Traditionibus.

9. Recitant autem uterque, quid sit illud, quod ex traditione probant: et sunt illi ipsi articuli fidei, quos Symbolum Apostolicum complectitur. Illos autem in Scriptura multis manifestis testimoniis tradi, nullum est dubium. Non igitur aliquod aliud dogma fidei ex traditione proferunt et probant, praeter illa, quae in Scriptura continentur: sed eadem, et illa ipsa dogmata, quae in Scriptura comprehenduntur, ostendunt et probant etiam ex traditione. Causas vero propter quas ad traditionem provocarint, cum in Scriptura haberent multa firmissima testimonia, ut supra recensuimus, ut scilicet ostenderent consensum verae traditionis Apostolicae cum Scriptura.

Ita ergo ex traditionibus probant veritatem, autoritatem et sufficientiam Scripturae: quia scilicet eadem omnino sint dogmata fidei, quae Scriptura continet, et quae primitiva Ecclesia, ex Apostolorum traditione accepta, usque ad illa tempora sincera custodierat. Nam ne apex quidem in tota illa Irenaei et Tertulliani disputatione ostendi potest de ullo dogmate, quod ex sola traditione ita producant, ut nullo Scripturae testimonio probari possit.

10. Et haec quia fortissime infringunt et evertunt Pontificiorum fabulationes de insufficientia Scripturae, et de illis traditionibus, quas nullo Scripturae testimonio probare possunt, attente sunt consideranda. Simpliciter autem exposui statum disputationis apud Irenaeum et Tertullianum, et non video, si integra disputatio consideretur, quomodo alia inde possit erui sententia, quam quod ostendat consensum traditionis Apostolicae cum scriptura, ita ut eadem sit doctrina, quam scriptura tradit, et quam primitiva Ecclesia ex Apostolorum traditione acceperat. Et hanc sententiam ipsi autores verbis non obscuris ostendunt. Irenaeus enim, idem quod ex traditione ostenderat, postea prolixe probat ex scriptura. Et in ingressu illius disputationis, cap. 1. inquit: Apostoli tunc quidem Evangelium praeconiaverunt, postea vero per Dei voluntatem in scripturis

nobis tradiderunt, fundamentum et columnam fidei nostrae futurum. Et capite tertio, hunc patrem Domini nostri Jesu Christi, ab Ecclesiis annuntiari ex ipsa scriptura, qui velint discere possunt, et Apostolicam Ecclesiae traditionem intelligere.

Et lib. 4. cap. 63. inquit: Agnitio vera est Apostolorum doctrina, et antiquus Ecclesiae status in universo mundo, et charactere corporis Christi, secundum successiones Episcoporum, quibus illi eam, quae in unoquoque loco est, Ecclesiam tradiderunt, quae pervenit usque ad nos custodita sine fictione, scripturarum tractatione plenissima, neque ablationem recipiens lectio, sine falsatione, et secundum scripturas expositio legitima et diligens, et sine periculo, et sine blasphemia, et praecipuum dilectionis munus, etc. Audis antiquum Ecclesiae statum, et doctrinam Apostolicam, per successiones Episcoporum pervenisse usque ad Irenaci tempora, et sine fictione custoditam fuisse. Sed quomodo? Tractatione, inquit, scripturarum plenissima, et expositione secundum scripturas legitimas. Non dicit de dogmatibus fidei, quae nullo scripturae testimonio probari possunt.

Pontificii semper in ore habent antiquum Ecclesiae statum, et traditiones per manus traditas: sed illustre est hoc Irenaei testimonium de vere antiquo Apostolicae Ecclesiae statu, et quomodo traditio Apostolica sine fictione custodita fuerit.

Tertullian. Ita Tertullianus de Praescript. Sed et haeretici de scripturis agunt, et de scripturis suadent. Aliunde scilicet, inquit, loqui possent de rebus fidei, nisi ex literis fidei. Item, Credunt sine scripturis, ut credant adversus scripturas. Et postea respondens ad illud, quod haeretici fingebant: Apostolos praeter illa quae palam, et universis tradebant, quaedam etiam alia, secreto et paucis demandasse, et hoc Paulum vocare depositum, ita inquit Tertullianus: Quod hoc depositum est tam tacitum, ut alterius doctrinae deputetur? an illius denuntiationis, de qua ait: Hanc denuntiationem commendo apud te Timothee. Item, illius praecepti, de quo ait: Denuntio tibi, ut custodias praeceptum. Quod autem praeceptum, quae denuntiatio, ex supra et infra scriptis intelligitur, non nescio quid subostendi hoc dicto, de remotiori doctrina. Item: Nam et cum dicit (haec) de eis dicit, de quibus in praesenti scribebat: de occultis autem ut de absentibus apud conscientiam non (haec) sed (illa) dixisset.

Pagin. 109. Percurre Ecclesias Apostolicas, apud quas ipse adhuc Cathedrae Apostolorum praesidentur, apud quas ipsae adhuc authenticae literae eorum recitantur, sonantes vocem, repraesentantes faciem uniuscuiusque. Item, habes Romam, et inde nobis quoque autoritas praesto est: Videamus quid didicerit, quid docuerit. Unum Deum novit creatorem universitatis, et Christum Jesum ex virgine Maria, filium Dei creatoris, et carnis resurrectionem. Legem et Prophetas cum Evangelicis et Apostolicis literis miscet, et inde petat fidem eam. Et mox de haereticis inquit: Quibus fuit propositum aliter docendi, eos necessitas coegit aliter disponendi instrumenta doctrinae. Alias enim non potuissent aliter docere, nisi aliter haberent, per quae docerent haeresin. Et sicut illis non potuisset succedere corruptela doctrinae, sine corruptela instrumentorum ejus, ita et nobis integritas doctrinae non competiisset, sine integritate eorum, per quae doctrina tractatur. Consideret lector, quomodo Tertullianus in hac sententia de Scriptura loquatur. Et paucis interjectis, de Scripturis ita inquit: Quod sumus, hoc sunt, ab initio ex illis sumus. Vides lector, qualem instituat collationem seu συμφωνίαν Scripturarum, et primitivae Ecclesiae, tenentis sinceram traditionem Apostolicam. Quod nos inquit (scilicet tenentes traditionem Apostolicam) sumus, hoc sunt Scripturae, et quidem ex ipsis nos sumus. Sunt igitur (ut ita dicam) duo aequivalentia seu termini convertibiles: antiquus Ecclesiae status, tenens veram Apostolicam traditionem, et doctrinae Scripturae sacrae.

11. Haec prolixius aliquanto tractavi, primo ideo, quia truncatae illae sententiae, quae ex Irenaeo et Tertulliano citantur, possunt Lectorem perturbare, nisi tota illorum disputatio consideranda proponatur. Secundo, quia ex illa Irenaei et Tertulliani disputatione, firmissime munitur et comprobatur nostra sententia de autoritate, perfectione et sufficientia Scripturae, et simul refutantur Pontificiorum traditiones, quas ipsi fatentur, se nullo Scripturae testimonio probare posse. Ostendimus enim, Irenaeum, et Tertullianum probare consensum traditionis Apostolicae et Scripturae, ita ut traditio non opponatur Scripturae, tanquam vel falsae, vel ambiguae, vel imperfectae, hoc enim haereticos contendisse, Irenaeus ostendit, capite secundo. Sed ex traditione probatur et confirmatur veritas, autoritas, certitudo, perfectio et sufficientia Scripturae, ita ut antiquus Ecclesiae status et vera traditio Apostolorum, custodiatur tractatione et expositione Scripturarum. Quando igitur proponuntur traditiones, quae cum scriptura non consentiunt, et ex Scriptura ostendi et probari non possunt: certissimum est, eas non esse Apostolicas. Hoc fundamentum firmum et perspicuum est, quod cavillationibus sophisticis impeti quidem et exagitari, non tamen labefactari aut everti poterit. Ideo Lectori hanc Irenaei et Tertulliani disputationem diligenter commendo. Quod igitur de doctrina Christi, et Apostolorum Tertullianus dicit, hoc nos rectissime ad scripturam accommodamus: sunt enim termini (sicut dictum est) convertibiles. Est autem haec Tertulliani sententia: Cum credimus, nihil desideramus ultra credere, hoc enim prius credimus, non esse quod ultra credere debeamus, etc. Haec de dogmatibus dicit Tertullianus, de ritibus vero paulo post dicemus.

12. Et ad confirmationem eorum, quae hactenus diximus, multum faciunt illa etiam, quae supra ex Eusebii lib. 5. cap. 20. de Irenaei testimonio super traditionibus Polycarpi annotavimus: quod scilicet Polycarpus commemoraverit discipulis suis, quae ab Apostolis tanquam vivis testibus acceperat de Do-

mino, de virtutibus, de doctrina ejus. Sed quid? Num alia fuerunt, quam quae in scriptura tradita sunt? Num tradidit Polycarpus dogmata quaedam, ut ab Apostolis tradita et accepta, quae nullo scripturae testimonio probari possunt? Nequaquam, inquit Irenaeus, sed tradidit πάντα σύμφωνα τοῖς γραφαῖς, omnia consona scripturis sacris. Tales igitur fuerunt, sunt, et debent esse omnes traditiones, quae tanquam Apostolicae proferuntur. Et semper examinandae sunt, an habeant illam Irenaei συμφωνίαν cum scriptura sacra. Si igitur vero et pio studio quaeritur, quae sit vere antiqua et Apostolica traditio, non opus est excogitare fabulas de purgatorio, de aqua benedicta, et similibus. Irenaeus enim et Tertullianus, in illa, de qua jam multa diximus disputatione, non in genere tantum loquuntur, sed quae sit Apostolica traditio in specie liquido expressis verbis ostendunt, describunt et recitant.

13. Antiquissima enim Symbola, complectentia summam doctrinae et traditionis Apostolicae, tribus in locis exstant apud Irenaeum et Tertullianum, quae adscribam. Ostendent enim unde sumptum sit Symbolum, quod vulgo vocatur Apostolicum. Irenaeus enim, lib. 3. cap. 4. dicit, Barbaras quasdam Gentes, sine charactere et atramento veterem traditionem diligenter custodire: credentes in unum Deum, fabricatorem coeli et terrae, et omnium quae in eis sunt, per Christum Jesum Dei Filium, qui propter eminentissimam erga figmentum suum dilectionem, eam quae esset ex virgine generationem sustinuit, ipse per se hominem adunans Deo, et passus sub Pontio Pilato, et resurgens, et in claritate receptus, in gloria venturus, Salvator eorum, qui salvantur, et Judex eorum, qui judicantur, et mittens in ignem aeternum transfiguratores veritatis, et contemptores patris sui et adventus ejus, etc. Quibus Barbaris, si quis annuntiavit, quae ab haereticis adinventa sunt, statim concludentes aures longo longius fugient. Sic per illam veterem Apostolorum traditionem, non admittunt haereticorum portentiloquia, etc.

Irenaeus.

Haec est vera et vetus Apostolorum traditio: quae nihil tradit extra et praeter Scripturam, sed complectitur summam totius scripturae.

14. Et libro primo, capite secundo, Irenaeus similiter exponit praedicationem Apostolicam: Ecclesia, inquit, per universum orbem usque ad fines terrae seminata, et ab Apostolis, et a discipulis eorum accepit eam fidem, quae est in unum Deum patrem omnipotentem, qui fecit coelum et terram, mare et omnia quae in eis sunt: et in unum Jesum Christum Filium Dei incarnatum pro nostra salute: et in Spiritum sanctum, qui per Prophetas praedicavit dispositiones Dei, et Adventum, et eam, quae est ex virgine generationem, et passionem, et resurrectionem a mortuis, et in carne in coelos ascensionem dilecti Jesu Christi, Domini nostri, et de coelis in gloria patris adventum ejus, ut Christo Jesu Domino nostro, et Deo et Salvatori et Regi, secundum placitum patris invisibilis, omne genu curvetur, coelestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur ei, et judicium justum in omnibus faciat: spiritalia quidem nequitiae, et Angelos transgressores et apostatas factos, et impios, et injustos, et iniquos, et blasphemos homines in aeternum ignem mittat, justis autem et aequis, et praecepta ejus servantibus, et in dilectione ejus perseverantibus, quibusdam quidem ab initio, quibusdam vero ex poenitentia vitam donans, incorruptelam loco muneris conferat et claritatem aeternam circumdet. Hanc praedicationem cum acceperit, et hanc fidem Ecclesia, et quidem in universum mundum disseminata, diligenter custodit, quasi unam domum inhabitans, et similiter credit iis, quasi unam animam habens, et unum cor, et consonanter haec praedicat, et docet, et tradit, quasi unum possidens os. Nam etsi in mundo loquelae dissimiles sunt, sed tamen virtus traditionis una et eadem est. Et neque hae, quae in Germania sunt fundatae Ecclesiae aliter credunt, aut aliter tradunt, neque hae, quae in Hiberis sunt, neque hae, quae in Celtis, neque hae, quae in Oriente, neque quae in Aegypto, neque hae, quae in Lybia, neque hae, quae in medio mundi sunt constitutae. Sed sicut Sol in universo mundo unus et idem est, sic lumen et praedicatio veritatis ubique lucet, et illuminat omnes homines, qui volunt ad cognitionem veritatis venire, etc. Haec igitur est Apostolica traditio, haec vera Ecclesiae antiquitas, hic Catholicus consensus.

Et omnia sunt sacris Scripturis consona, quae nos et recipimus et profitemur. Habemus igitur veras et antiquas Apostolorum traditiones. Sed Pontificii de aliis nugis fabulantur, quando de traditionibus disputant.

15. Tertull.

Tertullianus etiam de Praescript. Regula autem est fidei, qua creditur unum omnino Deum esse, nec alium praeter mundi conditorem, qui universa ex nihilo produxerit, per verbum suum primo omnium emissum, id verbum filius ejus appellatum, in nomine Dei varie visum patriarchis, in Prophetis semper auditum: postremo delatum ex spiritu Dei, et virtute in virginem Mariam, carnem factum in utero ejus, et ex eo natum hominem, et esse Jesum Christum, exinde praedicasse novam legem, et novam promissionem regni coelorum, virtutes fecisse, fixum cruci, tertia die resurrexisse, in coelos ereptum, sedisse ad dextram patris, misisse vicariam vim Spiritus sancti, qui credentes agat, venturum cum claritate, ad sumendos sanctos in vitae aeternae, et promissorum coelestium fructum, et ad prophanos judicandos igni perpetuo, facta utriusque partis resuscitatione, cum carnis restitutione. Haec regula ut probabitur a Christo instituta, nullas habet apud nos quaestiones, nisi quas haereses inferunt et quae haereticos faciunt. Haec Tertullianus.

16. Descripsi autem haec Symbola, ut ostenderem, nos non reprobare, quas certo constat veras et antiquas esse Apostolorum traditiones. Concilium vero Tridentinum (quod notandum est) ideo confessionem Symboli sejunxit a traditionibus, ut sciremus, ipsos non potissimum contendere de veris, certis et antiquis illis

Apostolorum et Ecclesiae traditionibus, sed de aliis rebus, quas pro stabiliendo regno Pontificio, sub titulo et praetextu Apostolicarum traditionum nobis obtrudunt. Et Andradius dicit anathema illis, qui perhibent: Nisi de veteri et novo Testamento evidenter fuerimus edocti, non sequimur doctrinas Patrum, et Ecclesiae traditionem.

[SECTIO IV.]

QUARTUM GENUS TRADITIONUM.

1. Quartum genus traditionum est, de expositione, vero sensu, seu nativa sententia Scripturae. Nam ex Irenaeo et ex Tertulliano constat, fuisse ipsis non de scriptura tantum, verum etiam de expositione seu sensu Scripturae, certamina cum haereticis. Ita enim Tertullianus inquit: Ista haeresis, si scripturas aliquatenus integras praestat, nihilominus diversas expositiones commentata convertit. Et tantum veritatis obstrepit adulter sensus, quantum et corruptor stylus. Item, Illic et Scripturarum et expositionum adulteratio deputanda est, ubi diversitas invenitur doctrinae. Et Irenaeus ostendit, haereticos exposuisse Scripturam, non sicut in manifestis et apertis locis sonat, sed ex figuratis, parabolicis et obscuris locis, falsa et prodigiosa quaedam exstruxisse, quibus deinde manifestos et apertos locos eludebant. Et praetexebant, se illas interpretationes accepisse ex traditione, quae non per literas, sed per vivam vocem tradita fuisset. Irenaeus lib. 3. cap. 2. et lib. 2. cap. 35. et per sequentia capita. Ita etiam Tertullianus inquit: Nituntur his, quae de ambiguitate coeperunt. In hoc igitur certamine de legitima expositione, sive de vero et nativo sensu Scripturae, cum quidem haeretici suis interpretationibus praetexerent titulum Traditionum, Irenaeus et Tertullianus provocant ad veram traditionem Ecclesiae. Nullum enim est dubium primitivam Ecclesiam accepisse ab Apostolis, et a viris Apostolicis, non tantum textum (sicut loquimur) Scripturae, verumetiam legitimam et nativam ejus interpretationem, quam quia primitiva Ecclesia, ad illa usque tempora sine fictione custodierat, ita ut certis documentis probare posset; a quibus eam accepisset, et ita retro progressus fieret ad ipsos usque Apostolos, jucundissima sane fuit illa consideratio, qua piae mentes plurimum confirmatae fuerunt contra haereticorum corruptelas.

Irenaeus.

2. Sed priusquam progrediamur, recurrendum est ad statum hujus nostrae disputationis de Traditionibus, an scilicet Irenaeus et Tertullianus, in illa disputatione de Scripturae interpretatione, dogma aliquod, aut interpretationem aliquam proferant ex traditionibus, extra et praeter Scripturam, quae nullo Scripturae testimonio probari possit. Certe Irenaeus, libro quarto, capite sexagesimotertio dicit, legitimam expositionem esse secundum Scripturas. Et libro secundo, cap. 46. et 47. tradit regulas aliquot de interpretatione scripturae, ex quibus intelligi potest, quae sit vere Apostolica traditio, de interpretatione Scripturae. 1. Sanum sensum, et qui sine periculo est, illum esse, qui aperte et sine ambiguo, ipsis dictionibus in scripturis ponitur. Addit autem, Universae Scripturae, et Propheticae et Evangelicae in aperto et sine ambiguitate, et similiter ab omnibus, audiri possunt. Item. Habemus regulam ipsam veritatem, et in aperto positum de Deo testimonium, hoc est (sicut Augustinus inquit) in his, quae aperte in Scripturis posita sunt, inveniuntur illa omnia, quae continent fidem, moresque vivendi. 2. Quae vero in parabolis ambigue, non aperte, neque ipsa dictione, neque sine controversia in scripturis dicta sunt, non esse interpretanda contra ea, quae aperte dicta sunt, neque inde exstruendum aliquid, quod ex aliis, quae manifeste dicta sunt, probari non possit. Ideo exercitium quidem, et inquisitionem in hujusmodi locis probat, ita autem ne excidamus ab ea suasione, quae manifestissime praedicatur, hoc est, obscura Scripturae loca vult exponi ex illis, et secundum illa, quae manifestissime in Scriptura posita sunt. 3. Interpretationem vult ita institui, ut veritatis corpus integrum, et simili aptatione membrorum, et sine concussione perseveret, hoc est, interpres totum corpus doctrinae, quae in Scripturis traditur, sibi praeponere debet, ne interpretatio contra illud feratur. Et videtur idem velle, quod Tertullianus dicit, secundum plura interpretanda esse pauciora, et quod Paulus Rom. 12. exigit, ut prophetia sit analoga fidei. 4. Multa sunt mysteria in scriptura, quae in hac infirmitate perscrutari non possumus. Dicit igitur, si omnium quae in Scripturis requiruntur, absolutiones non possumus invenire, alium tamen Deum non requiramus: hoc est, sicut antea dixerat, ab ea suasione, quae in Scripturis manifestissime praedicatur, non excidamus. Ita in Scripturis quaedam absolvamus secundum gratiam Dei, quaedam autem commendemus Deo, non solum in hoc seculo, sed et in futuro. Et tandem concludit: Si secundum hunc modum, quaedam quaestionum Deo commiserimus, et fidem nostram servabimus, et omnis Scriptura a Deo nobis data, consonans nobis invenietur: et parabolae his, quae manifeste dicta sunt, consonabunt; et manifeste dicta, absolvent parabolas: per dictionum multas voces unam consonantem melodiam in nobis sentiemus.

3. Has de interpretatione regulas ex Irenaeo ideo annotavi, tum quia utiles et pulchrae sunt, ex Apostolica traditione acceptae, tum vero praecipue, ut ostenderem veterem Apostolicae et primitivae Ecclesiae traditionem, de interpretatione Scripturae, non abduxisse homines a Scriptura, nec in interpretatione finxisse dogmata quaedam extra et praeter Scripturam, quae nullo Scripturae testimonio probari possent, sed ex ipsis Scripturis, et secundum Scripturas, institutum et sumptum fuisse sanum Scripturae sensum.

4. Ad Apostolicas etiam traditiones de interpretatione praecipue pertinet, quod Irenaeus et Tertullianus,

quando de veritate expositionum provocant ad Apostolorum traditionem, quae in Ecclesiis sincera tunc adhuc servabatur, recitant et describunt, qualis sit illa traditio: Symbolum scilicet, seu regula fidei, cujus verba in tertio genere traditionum annotavimus. Nihil autem ibi est sine Scriptura, extra et praeter Scripturam, sed sicut Irenaeus de Polycarpi traditionibus inquit: πάντα σύμφωνα ταῖς γραφαῖς.

5. Has vero germanas, antiquas, et veras Apostolorum traditiones, summa cum reverentia amplectimur. Profitemur enim, nos vera fide amplecti omnia scripta Prophetarum et Apostolorum, et quidem in hac ipsa nativa sententia, quae expressa est in Symbolis Apostolico, Niceno et Athanasiano. Damnamus etiam constantissime omnes furores, qui pugnant cum Symbolis, quique condemnati sunt veris Ecclesiae judiciis. Tertullianus Symbolum vocat regulam fidei, qua salva, et forma ejus manente in suo ordine, possit in Scriptura tractari, inquiri, si quid videtur vel ambiguitate pendere, vel obscuritate obumbrari. Et ità Augustinus expositurus Genesin, praemittit articulos fidei ut in explicatione quaestionum difficillimarum, si nihil dixerit contra hanc regulam fidei, sed quae illi consentanea sunt, non possit dici errasse, etiamsi forte sensum et mysteria verborum non ubique assecutus, nec quaestionibus satisfecisse per omnia videri posset. Irenaeus etiam lib. 1, cap. 3 de regula illa fidei, quam supra descripsimus, inquit: Et neque qui valde praevalet in sermone, ex iis qui praesunt in Ecclesiis, alia quam haec sunt dicet, neque qui infirmus in dicendo deminorabit traditionem. Et cap. 4 recitat qui fuerint quasi loci communes in explicationibus eorum, qui doctiores fuerunt, exquirere scilicet ea, quae in parabolis dicta sunt, et adjungere veritatis argumento: dispositionem Dei in genere humano factam enarrare: de lapsu Angelorum et hominum disserere: quare quaedam temporalia, quaedam aeterna, quaedam terrena, quaedam coelestia unus et idem Deus fecerit, annuntiare: quare in Veteri Testamento, alia atque alia forma invisibilis Deus apparuerit: de discrimine Veteris et Novi Testamenti: quare concluserit Deus omnia in incredulitatem, ut universis misereatur: quare verbum Dei caro factum, quare non in initio, sed in novissimis temporibus apparuerit: de fine seculi, de futuris quae in Scriptura praedicta sunt, de resurrectione, de vocatione Gentium etc.

6. Haec igitur omnia, quae de legitima expositione, et sano sensu Scripturarum, ex traditione Apostolorum, Irenaeus et Tertullianus recitant, cum recipiamus et amplectemur, non possumus accusari, quod veras, genuinas et veteres Apostolorum traditiones de Scripturae interpretatione negligamus aut repudiemus. Illud vero quod Pontificii sibi arrogant, fatemur nos improbare, quod volunt nos simpliciter recipere quasuis interpretationes, quas ex scrinio pectoris Pontificii, sive ex decretis praelatorum Ecclesiae, sine liquidis et certis sacrae Scripturae probationibus et documentis nobis obtrudunt. Hoc enim non est traditionis Apostolicae, sicut jam ostendimus.

[SECTIO V.]

QUINTUM GENUS TRADITIONUM.

1. Quintum genus Traditionum constituemus illud, quod Patres aliquando ita vocant illa dogmata, quae non totidem literis et syllabis in Scriptura ponuntur, sed bona, certa, firma et manifesta ratiocinatione, ex perspicuis Scripturae testimoniis colliguntur. Nazianzenus recte et venuste dicit: Quaedam et esse, et dici in Scripturis: quaedam vero esse in Scripturis, tametsi non dicantur. Idem libro quinto de Theologia, recitat objectionem haereticorum, negantium Spiritum sanctum esse Deum: Unde, inquiunt, peregrinum hunc Deum, et Scripturae verbis nusquam expressum nobis introducis? Respondet autem: sicut patrem esse ingenitum, non ponitur tot syllabis in Scriptura, tamen ex illis, quae scripta sunt colligitur: ut cum dico, bis quinque, non dico decem, tamen si inde colligam, et dicam decem, recte dico: ita si aliquid in Scriptura exprimitur, si illud nomine donatum enuntiem, recte facio. Ita Origenes lib. 5 ad Roman. dicit: Ecclesia ab Apostolis accepit traditionem, etiam parvulis Baptismum dare. Idem in Levit. homil. 8 dicit, secundum Ecclesiae observantiam, etiam parvulis Baptismum dari. Augustinus etiam de Baptismo contra Donatistas, lib. 4, cap. 23 de parvulorum Baptismo inquit: Quod traditum tenet universitas Ecclesiae. Et addit: Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi Apostolica autoritate traditum rectissime credimus. Et de verbis Apostoli, Sermon. 14 de Baptismo parvulorum: hoc habet autoritas matris Ecclesiae, hoc fundatus veritatis obtinet Canon.

Orig[e] Augu[stinus]

2. Affirmant igitur Origenes et Augustinus Baptismum parvulorum esse traditionum Apostolicam. Hoc recipimus. Sed respiciamus ad statum disputationis nostrae cum Pontificiis, de Traditionibus: An scilicet affirment, esse talem traditionem, quae nullo Scripturae testimonio probari possit. Et illae quidem literae et syllabae non reperiuntur in scriptura: Infantes sunt baptisandi, Apostoli baptisarunt infantes. Sed Patres quando dicunt, Baptisma parvulorum esse traditionem; idem probant et confirmant certis et manifestis scripturae testimoniis.

3. Lind[anus] Et quia Lindanus, hac traditione nobis insultat, quasi dogma aliquod fidei sine Scripturae testimoniis, ex sola traditione non scripta recipiamus, annotabo aliquot veterum testimonia, quod valde multis scripturae testimoniis probent et confirment illam traditionem, Parvulos esse baptisandos. Augustinus enim dicit: Etsi quisquam in hac re autoritatem divinam quaerat, quanquam quod universa

tenet Ecclesia, non nisi autoritate Apostolica traditum rectissime credimus: tamen veraciter conjicere possumus, quid valeat parvulis Baptismi sacramentum ex circumcisione carnis etc.

Origenes ubi dicit, traditionem Apostolorum esse, parvulis Baptismum dare, mox addit: Sciebant enim illi, quibus mysteriorum secreta commissa sunt divinorum, quia essent in omnibus genuinae sordes peccati, quae per aquam et spiritum ablui deberent: propter quas etiam corpus ipsum corpus peccati nominatur.

Irenaeus. Ita Irenaeus lib. 2, cap. 39 dicit: Omnes venit Christus per semet ipsum salvare: omnes inquam, qui per eum renascuntur in Deum, infantes, parvulos, pueros, juvenes et seniores.

Origenes. Origenes in Luc. homil. 14: Quomodo potest ulla lavacri in parvulis ratio consistere, nisi juxta illum sensum: nullus mundus a sorde, nec si unius diei quidem fuerit vita ejus super terram. Et quia per Baptismi sacramentum, nativitatis sordes deponuntur, propterea baptisantur et parvuli. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non poterit intrare in regnum coelorum.

Cyprian. Cyprianus lib. 3, epist. 8 parvulorum Baptisma inde probat: Cum Dominus in Evangelio dicat: Filius hominis non venit animas hominum perdere, sed salvare quantum in nobis est, si fieri potest, nulla anima perdenda est. Nam Deus ut personam non accipit, ita nec aetatem.

Chrysost. Chrysostomus homilia de Adam et Eva: Ideo praedicat Ecclesia Catholica debere parvulos baptisari, propter originale peccatum, de quo sanctissimus ille bene clamabat: In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.

Ambros. Ambrosius libro 10, epist. 89 dicit: Pelagianos evacuare Baptisma parvulorum: cum Johannes protestetur: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Item, Sicut nunc in Ecclesia manet constitutio Salvatoris dicentis: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non intrabit in regnum coelorum: ita de circumcisione in lege praecautum erat, nisi in die circumcideretur octavo, exterminaretur anima etc.

Augustin. Augustinus epist. 89: Dicunt infantem non baptisatum perire non posse: quia sine peccato nascatur, sed dicit doctor gentium, in quo Christus loquebatur: Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccarunt. Item, Judicium ex uno delicto in condemnationem, gratiam autem ex multis delictis in justificationem: Proinde isti, quem forte invenerunt infantem, non ex illius unius hominis concupiscentia procreatum, ipsum dicant illi damnationi non esse obnoxium, nec per Christi gratiam ab illa damnatione esse liberandum. Ideo non est superfluus Baptismus parvulorum: ut qui per generationem illi condemnationi obligati sunt, per regenerationem ab eadem condemnatione liberentur. Non autem invenitur homo, qui praeter Christum spiritualiter regeneretur.

4. Has veterum sententias ideo recensui, ut lector ipse videat, Baptismum parvulorum ita ab ipsis vocari traditionem, ut valde multis, certis et firmis Scripturae testimoniis illum probent et confirment. Jussi enim sunt Apostoli baptisare omnes Gentes, scribuntur baptisasse totas domos, seu familias, in quibus non est dubium, comprehendi etiam infantes, quos Christus sibi jubet adduci. Andradius insultat nobis Augustini testimonio, qui de Baptismo contra Donatistas, lib. 2, cap. 7 inquit: Quam consuetudinem (non rebaptisandos ab haereticis semel baptisatos) credo ab Apostolica traditione venientem, sicut multa non inveniuntur in literis eorum, neque in Conciliis posteriorum, et tamen quia per universam custodiuntur Ecclesiam, non nisi ab ipsis tradita et commendata creduntur. Augustin.

Et de eadem disputatione contra Cresconium, lib. 1, cap. 33 inquit: Quamvis hujus rei certae, de scripturis Canonicis non proferatur exemplum, earundem tamen Scripturarum etiam hac in re a nobis tenetur veritas, cum hoc facimus, quod universae jam placuit Ecclesiae, quam ipsarum Scripturarum commendat autoritas, ut quoniam sancta Scriptura fallere non potest, quisquis falli metuit hujus obscuritate quaestionis, eandem Ecclesiam de illa consulat, quam sine ulla ambiguitate sancta Scriptura demonstrat etc. His sententiis possunt fucum facere illis, quibus ignota est integra Augustini disputatio. Sed Augustini quaestio in illo loco haec est: An possit proferri exemplum ex scripturis Canonicis, quod aliquis ab haereticis veniens, vel denuo sit baptisatus, vel sine iteratione Baptismi, post poenitentiam per impositionem manuum sit susceptus. Et fatetur in neutram partem exemplum de facto, ex Scriptura posse proferri. 5.

Sed de jure (ut ita loquar) disputans, utra sententia sit, vel vera vel falsa, quaero ab Andradio, num Augustinus sola nitatur consuetudine, et titulo traditionis non scriptae, ita ut consuetudo, et traditio illa Ecclesiae, nullo Scripturae testimonio probari et confirmari possit? Hic enim est status nostrae disputationis cum Pontificiis. Et illi quidem pro stabiliendis suis traditionibus, quas nullo Scripturae testimonio probare possunt, illis Augustini sententiis abutuntur: sed magna impudentia luculentam injuriam faciunt Augustino. Prolixa enim disputatione ex multis Scripturae testimoniis sententiam suam probat. Et quia videri possunt illae Augustini sententiae, traditioni et consuetudini Ecclesiae, sine testimoniis scripturae, plusculum tribuere, loca quaedam ex ipsa Augustini disputatione annotabo, quae ostendent, ipsum nullo modo secutum traditionem aut consuetudinem, quae nullo Scripturae testimonio probari possit. Libro 1 de Bapt. contra Donatistas cap. 7. Ne videar humanis argumentis agere, ex Evangelio profero certa documenta; lib. 2, cap. 14. Quid sit perniciosius utrum non baptisari, an rebaptisari, judicare difficile est. Verum tamen recurrens ad illam stateram Domini-

cam, ubi non ex humano sensu, sed ex autoritate divina rerum momenta pensantur, invenio de utraque re Domini sententiam. Qui lotus est, non habet necessitatem iterum lavandi, et: Nisi quis renatus ex aqua etc. Ipsa denique Ecclesia, sic traditum tenet etc.

Lib. 3, cap. 4: Profecto îssem in Cypriani sententiam, nisi me ad diligentiorem considerationem revocaret tanta autoritas aliorum, non quia fieri non potuit, ut in obscurissima quaestione verius pluribus, unus paucive sentirent: sed quia non facile pro uno vel pro paucis adversus innumerabiles ejusdem religionis et unitatis viros, nisi pertractatis pro viribus, atque perspectis rebus ferenda est sententia. Lib. 4, cap. 6: Illa consuetudo, quam etiam tunc homines sursum versus respicientes, non videbant a posterioribus institutam, recte ab Apostolis tradita creditur. Sed mox addit cap. 7: Quanto robustius nunc dicimus, quod Ecclesiae consuetudo semper tenuit, et quod plenarium Concilium confirmavit, hoc sequimur. Huc accedit, quia bene perspectis ex utroque latere disputationis rationibus, et Scripturarum testimoniis, potest etiam dici, Quod veritas declaravit, hoc sequimur.

Lib. 5, cap. 4: Quisquis et Ecclesiae consuetudine, et posteriori robore plenarii Concilii, et tot tantisque sanctarum Scripturarum testimoniis, et perspicuis rationibus veritatis intelligit, Christi Baptismum verbis Evangelicis consecratum, non fieri cujuslibet hominis perversitate perversum etc.

Lib. 5, cap. 23: Apostoli nihil quidem exinde praeceperunt, sed consuetudo illa, ab eorum traditione exordium sumpsisse credendum est: sicut sunt multa, quae universa tenet Ecclesia, et ob hoc ab Apostolis praecepta bene creduntur, quanquam scripta non reperiantur. Sed audi, quid mox subjungat: Contra mandatum Dei esse, quod venientes ab haereticis, si jam illic Baptismum Christi acceperunt, baptisantur: quia Scripturarum sanctarum testimoniis non solum ostenditur, sed plane ostenditur etc.

Cyprian. Cap. 26: Quod autem Cyprianus nos admonet ut ad fontem recurramus, hoc est, ad Apostolicam traditionem, et inde canalem in nostra tempora dirigamus, optimum est, et sine dubitatione faciendum. Traditum est ergo nobis, sicut ipse commemorat, quod sit unus Deus, unum Baptisma, et lib. 6, cap. 1: poterat jam sufficere, quod toties repetitis rationibus, adjunctis etiam divinarum Scripturarum documentis ostendimus etc. Haec pluribus

6. quam fortassis necesse videri poterat, ex Augustino repetivi. Quia enim aliquoties in hac disputatione meminit traditionis, ostendendum fuit falsum esse, quod Pontificii inde exstruunt, ex sola traditione multa esse credenda, quae nullo Scripturae testimonio probari possunt. Augustinus enim, qui concedit, facti quidem nullum exstare in scriptura exemplum, ipsum tamen jus (ut hoc modo loquar) ostendit multa certa habere in Scripturis documenta. Nec nos de literis et syllabis contendimus, modo res ipsa habeat certa in Scriptura fundamenta. Et concedimus magnum robur esse, si Ecclesiae consuetudo et traditio, cum certis et manifestis Scripturae testimoniis consentiat. Hic vero est status controversiae inter nos et Pontificios: An in dogmatibus Ecclesiae recipienda sit, sive consuetudo, sive traditio, quae nullo scripturae testimonio probari potest, semper enim repeto Andradii verba.

7. Ad hoc quintum genus traditionum, multae pertinent veterum disputationes de dogmatibus, quae reipsa in scriptura, certa et firma habent testimonia, licet totidem literis et syllabis non exprimantur: ut quod filius sit ὁμοούσιος patri. Ariani siquidem funestis tragoediis orbem turbabant: cum nullum dogma recipiendum sit, praeter ea, quae scripta sunt, ideo repudiandum esse ὁμοούσιον, quia sit ἄγραφον. Patres vero in illa disputatione non apponebant Arianis hoc axioma, multa dogmata, quae nullo Scripturae testimonio probari possunt, propter solum traditionis titulum suscipienda et credenda esse, sed simpliciter respondebant, licet vocabulum non exstet in Scriptura, rem ipsam tamen habere certissima Scripturae testimonia. Ita Athanasius tomo 2 in oratione, quod decreta Nicenae Synodi commodis et piis verbis sint exposita: Tametsi haec voces, inquit, in Scriptura non reperiantur, habent tamen eam sententiam, quam Scripturae volunt. Athanas.

Cyrillus. Et Cyrillus lib. 1 dialogorum de Trinitate, ad objectionem, quod homousion sit ἄγραφον, respondet: rem ipsam, quae per illud vocabulum significatur, habere certissima Scripturae testimonia, ut si quis dicat Deum incorporeum. Eadem ratio est de unione personali, de duabus naturis in Christo, et similibus. Falsum enim est, Ecclesiam illa dogmata habere sine Scripturae testimoniis, ex sola Patrum traditione, λογομαχίαι vero illorum, qui de vocabulis tantum rixantur, cum res ipsa habeat Scripturae testimonia, merito improbantur.

8. Multa talia sunt exempla de modis loquendi a Patribus acceptis, quorum res ipsae in scriptura sunt fundatissimae. Ita Basilius divinitatem Spiritus sancti probat ex scripturae sacrae testimoniis, et addit etiam antiquitatis consensum. Formulam vero glorificationis, Gloria Patri et Filio cum Spiritu sancto, probat ex traditione Patrum, quae tamen cum doctrina Scripturae consentit. Et tamen formula illa, ex traditione accepta, nunc mutata est, dicimus enim: Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto: quia ad verba institutionis Baptismi, propius convenit conjunctio Et, quam praepositio Cum. Ita traditiones exiguntur ad Scripturam, et cedunt scripturae. Nazianzenus libro 5 de Theologia dicit φιλίαν τοῦ γράμματος, studium literae, esse pallium seu praetextum impietatis. Hoc Lindanus ita depravat, quasi Nazianzenus sentiat impietatem esse, ita addictum esse Scripturae, ut nullum dogma recipiatur, quod Scripturae testimoniis probari non possit, cum ipse Nazianzenus dogma

illud, quod ibi tractat de divinitate Spiritus sancti, multis Scripturae testimoniis prolixe probet. Sed illos reprehendit, qui cum non totidem literis et syllabis in Scriptura reperiant: Spiritus sanctus est Deus, ejusdem essentiae, cum Patre et Filio, licet dogma illud aliis certis Scripturae testimoniis firmiter probetur: utuntur tamen sophisticis tergiversationibus, ut impietatem suam adversus Scripturae sententiam, praetextu aliquo occultare possint. Ideo non vocat studium Scripturae, sed literae: non γραφῆς, sed γράμματος. Et hoc est quod Epiphanius contra Apostolicos dicit: ταῖς ῥηταῖς γραφαῖς μόνον κέχρηνται, hoc est, illa tantum quae totidem literis et syllabis in Scriptura posita sunt, admittunt.

[SECTIO VI.]

SEXTUM GENUS TRADITIONUM.

1. Sextum genus traditionum constituemus illud, quod de Catholico Patrum consensu dicitur. Usitata enim est illa forma loquendi, Patres ita tradiderunt. Injuriam autem nobis facit Andradius quod clamitat, nos in universum antiquitatis testimonio nihil tribuere, Patrum autoritatem nihili pendere, Ecclesiae approbationem, fidem, majestatemque labefactare. Bona enim conscientia affirmare possumus nos post sacrae Scripturae lectionem aliquid, quantum quidem Domini gratia concedit, in inquirendo et investigando verae et purioris antiquitatis consensu posuisse, et quotidie adhuc ponere. Patrum enim scriptis suum, et quidem honorificum, qui illis debetur, tribuimus locum, ut qui multos Scripturae locos praeclare explicaverunt, antiqua Ecclesiae dogmata, contra novas haereticorum corruptelas defenderunt, idque ex Scriptura, multos locos doctrinae recte explicarunt, multa de historia primitivae Ecclesiae annotarunt, et multa alia utiliter monuerunt. Et cupimus id, quod de gratia Dei propter filium mediatorem credimus et speramus, ut membra verae Catholicae Ecclesiae, in futura vita ipsum Filium Dei, Patriarchas, Prophetas, Apostolos martyres et patres qui verum fundamentum tenuerunt videre, et eorum familiaritate in omni aeternitate frui.

2. Mediocri igitur diligentia inquirimus consensum verae, eruditae et purioris antiquitatis, et Patrum testimonia, quae Scripturae consentanea sunt, amamus et magnificimus. Est enim nostrorum sententia, quod in controversiis religionis, judex sit ipsum verbum Dei, et quod postea accedat confessio verae Ecclesiae. Semper enim sequuntur verbum, tanquam judicem, aliqui pii, et confessione firmiorum adjuvantur infirmi. Valet igitur in Ecclesia, sententia congruens cum verbo Dei, et confessione piorum, sive sint plures, sive pauciores impiis. Ita veteres damnaverunt Samosatenum, et deinde Arium. Judex erat verbum Dei, id est, testimonia ex Evangelio, bona fide, et sine sophistica prolata, quae convincunt non calumniose judicantem. Sed tamen adjuvabantur tunc quoque infirmi in pronuntiando, confessione firmiorum eorum, qui Apostolos, aut eorum discipulos audierant, et quos constabat fuisse fideles custodes doctrinae, ut Polycarpi, Irenaei, Gregorii Neocaesariensis: Ab his recentiores audierant, λόγον significare personam. Postea ipsi collatis dictis Evangelii, agnoscunt hanc nativam esse sententiam, quam ab illis audierant. Aliqui etiam non solum discunt a prioribus, sed etiam tanquam a firmioribus confirmantur. Ita Petrus Alexandrinus refutabat Meletium, citabat Evangelium, quod satis perspicue docet, recipiendos esse lapsos, qui emendantur. Sed simul adjuvabatur exemplis prioris Ecclesiae, quae semper antea lapsos receperat. Ita nos pronuntiamus de Baptismo infantium. Habemus testimonia in Scripturis manifesta, quae affirmant extra Ecclesiam non esse salutem. Deinde et primae Ecclesiae testimoniis juvamur. Ita Judex est verbum Dei, et accedit purae antiquitatis confessio. Vult enim Deus in Ecclesia, esse ministerium vocis: Quare audienda est Ecclesia, ut doctrix, sed fides ac invocatio nituntur verbo Dei, non humana autoritate. Haec ex locis communibus Philippi Melanchthonis, praeceptoris mei descripta, hoc loco annotare volui, ut Andradii clamoribus opponerem publicum Ecclesiarum nostrarum testimonium, quam reverenter de consensu antiquitatis, de testimoniis veterum, de confessione et exemplis veteris Ecclesiae sentiamus.

Petrus Alexandrinus.

3. *Dictum Basilii.* Probamus piam et elegantem Basilii sententiam, qui in homilia contra Sabellianos et Arium inquit: Maxime velim, velut simpliciter traditum accepi, ita etiam auditoribus tradere, sed quia circumstatis vos censores magis, quam discipuli, necesse est nos, velut in judicio contradictionem protendere. Vos autem hortamur, ut non quod vobis placet, a nobis audire quaeratis: *Sed quod Domino complacet, et consonum est Scripturis, et non contrarium Patribus.* Et mox: Compescat te traditio: Dominus sic docuit, Apostoli praedicarunt, Patres conservarunt, martyres confirmarunt, sis contentus dicere, velut edoctus es. Et de fidei confessione inquit: Traditurus sum quae didici ex divina Scriptura. Athanasius de humanitate Verbi circa finem inquit: Nos ista hausimus a magistris divinitus afflatis, qui sacros libros evolverunt.

4. *Servetus. Campanus. Anabaptistae, etc.* Fatemur etiam, nos ab illis dissentire, qui fingunt opiniones, quae nulla habent testimonia ullius temporis in Ecclesia: sicut nostro tempore fecerunt Servetus, Campanus, Anabaptistae et alii. Sentimus etiam, nullum dogma in Ecclesia novum, et cum tota antiquitate pugnans recipiendum. Quid de consensu et testimoniis antiquitatis honorificentius dici et sentiri posset?

Ita Irenaeus ad Florinum scribit: Haec dogmata Florine, sanam sententiam non habent: haec dogmata dissentiunt ab Ecclesia, haec dogmata ne haeretici quidem unquam ausi fuissent pronuntiare, haec dogmata, qui ante nos fuerunt presbyteri, qui

et Apostolorum discipuli exstiterunt, non tradiderunt. Haec Eusebius libro quinto, cap. 20.

5. Sed profitemur et hoc quod non ex nobis fingimus, sed ab ipsis Patribus didicimus, quod scilicet inquiramus et allegemus testimonia Patrum, non ideo, quasi ea, quae ex perspicuis Scripturae testimoniis ostenduntur et probantur, per se nec certa, nec firma satis sint, aut non satis habeant ex se roboris et autoritatis, nisi accedat Patrum etiam consensus: sed causam quare allegentur, Augustinus diserte explicat de Peccatorum meritis libro 3. capite septimo. Haec non ideo commemoravi, quod disputatorum quorumlibet sententiis, tanquam Canonica autoritate nitamur: sed ut appareat, ab initio usque ad praesens tempus quo ista novitas orta est, hoc de originali peccato, apud Ecclesiae fidem tanta constantia custoditum, ut ab eis qui Dominica tractarent eloquia, magis certissimum proferretur ad alia falsa refutanda, quam quod tanquam falsum refutari ab aliquo tentaretur. Caeterum in sanctis Canonicis libris, viget hujus sententiae clarissima et plenissima autoritas. Idem de Nuptiis et Concupiscentia, lib. 2. cap. 29. Quid autem dicam de ipsis divinarum Scripturarum tractatoribus, qui in Catholica Ecclesia floruerunt? quomodo haec non in alios sensus conati sunt vertere, quoniam stabiles erant in antiquissima et robustissima fide, non autem novitio movebantur errore. Quos si colligere, et eorum testimoniis uti velim, et nimis longum erit,' et de Canonicis autoribus, a quibus non debemus averti, nimis fortasse videbor praesumpsisse, quam debui.

Qua de causa Patres allegari soleant.

Augustin. Augustinus contra duas Epistolas Pelagianorum lib. 4. cap. 8. Non quo Canonicis libris, ullius disputationis aequetur autoritas: sed ut admoneantur, qui putant sanctos Patres aliquid dicere, quemadmodum de his rebus ante nova haereticorum vaniloquia Catholici antistites, eloquia divina secuti sunt: et sciant, a nobis rectam et antiquitatis fundatam Catholicam fidem, adversus recentem Pelagianorum praesumptionem perniciemque defendi.

6. Alterum quod de Patrum autoritate sentimus, etiam ab ipsis Patribus didicimus. Augustinus Epistola 19. ad Hieronymum: Alios scriptores (praeter Canonicos) ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinave praepolleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt: sed quia mihi vel per alios autores Canonicos, vel probabili ratione, quod a veritate non abhorreant, persuadere potuerint.

Epistola 111: Neque quorumlibet disputationes quamvis Catholicorum et laudatorum hominum, velut scripturas Canonicas habere debemus: ut nobis non liceat, salva honorificentia, quae illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere: si forte invenerimus, quod aliter senserint, quam veritas habet, divino adjutorio vel ab aliis intellecta, vel a nobis. Talis ego sum in scriptis aliorum, quales ego volo esse intellectores meorum.

Contra Cresconium, lib. 2. cap. 31. Ideo constitutus est Canon librorum Canonicorum, secundum quos de caeteris literis vel fidelium, vel infidelium libere judicemus. Cap. 32. Cypriani literas non ut Canonicas habeo, sed ex Canonicis considero: et quod in eis divinarum Scripturarum autoritati congruit cum laude ejus accipio: quod autem non congruit, cum pace ejus respuo. Et addit: Quoniam Canonicum non est, quod recitas, ea libertate ad quam nos vocavit Dominus, hoc quod aliter sapuit, non accipio. Et mox: Ita hoc Cypriani de rebaptizandis haereticis non accipio, quamvis inferior incomparabiliter Cypriano. sicut illud Apostoli Petri, quod gentes judaizare cogebat, nec accipio, nec facio, quamvis inferior incomparabiliter Petro. Cap. 31. dicit, se hoc modo nullam injuriam facere Cypriano. Et de Baptismo contra Donatistas, libr. 7. cap. 20. dicit: Cyprianum potuisse aliter sapere, quam veritas postulabat, sine ulla ejus contumelia credimus, quicunque diligimus Cyprianum. Ipse etiam Cyprianus, in Sermone de lapsis dicit, illum infamare martyrum dignitatem, qui affirmat martyres aliquid mandare, quod in lege Domini scriptum non sit. Augustinus ad Vincentium Victorem, libro secundo: Negare non possum nec debeo, sicut in ipsis majoribus, ita multa esse in tam multis opusculis meis, quae possunt justo judicio, et nulla temeritate culpari.

Et de dono perseverantiae, cap. 21. Quamvis neminem velim, sic amplecti omnia mea, ut me sequatur, nisi in his in quibus me non errare perspexerit. Nam propterea nunc facio libros retractationum, ut nec meipsum in omnibus me secutum fuisse demonstrem. Et addit, se nec post retractationem quidem velle, per omnia sibi credi. Ita enim inquit: Arrogantius loquor, quam verius, si vel nunc dico, me ad perfectionem, sine ullo errore scribendi jam in ista aetate venisse. Sed interest, quantum et in quibus rebus erretur: et quam facile quisque corrigat: vel quanta pertinacia suum defendere conetur errorem. Ita Epiphanius petit veniam, sicubi errarit, vel ultra vires aliquid tentarit. Ambrosius etiam lib. 1. de Officiis modestissime inquit: Nam arrogans videri arbitror, si inter filios suscipiam affectum docendi. Non Prophetarum gratiam, non virtutem Evangelistarum, nec Pastorum circumspectionem: sed tantummodo intentionem et diligentiam circa Scripturas divinas opto assequi.

Justinus. Justinus quaest. 119. ad obiectionem, quod Patres quidem diversum senserint, respondet: Sed Apostolus, pater Patrum ita dicit, etc. Observet Lector, ipsorum Patrum sententiam esse: non ideo aliquid credi et recipi debere, quod ex Patribus quispiam ita vel senserit, vel dixerit, nisi ex Scripturis Canonicis, hoc quod dicit probet. Potuisse enim Patres aliter sapere, quam veritas postulat, et ad illam libertatem nos a Domino vocatos esse, ut de quorumcunque scriptis secundum literas Canonicas libere

judicemus. Et quando in Patrum scriptis, aliquid quod Scripturae non congruit, improbamus, et respuimus, fieri illud nulla temeritate, sed justo judicio, sine injuria et contumelia Patrum, salva illorum honorificentia, et bona eorum pace, ab illis etiam, qui incomparabiliter inferiores sunt Patribus.

Exempla in Patribus.

7. Et habemus praeterea ipsorum etiam Patrum exempla, qui veterum erratis, sicubi a regula Scripturae discesserunt, non sane proterve insultant: sed tamen etiam ea quae ad Canonem Scripturae non congruunt, propter Patres non approbant, nec recipiunt. Idque ut commodius demonstrem, non inutile fore judico, si hoc loco breviter annotavero rationes quasdam, quasi regulas, quas inter legendum observavi: quomodo Patres incommode dicta veterum, non ad errorum patrocinia detorserint, sed commoda interpretatione, juxta analogiam fidei, mitigarint et excusarint. Praecipue vero Augustino multum negotii exhibuerunt Pelagiani, cumulatis multis veterum sententiis, incommode dictis, de peccato originali, de libero arbitrio. Modeste vero Augustinus respondet. I. Vobis Pelagianis nondum litigantibus, securius (inquit) loquebantur Patres de his articulis, lib. 1. contra Julianum: hoc est, Extra contentionem, nondum motis controversiis, Patres saepe non accurate, sed securius multa disputabant. Illa vero securius dicta, sicut Augustinus loquitur, non sunt torquenda ad patrocinium eorum, quae cum Scriptura non conveniunt.

Augustinus adversus Pelagiones.

II. Julianus objecerat Chrysostomi sententiam, infantes non habere peccata. Augustinus inquit: Intellige propria peccata, et nulla erit contentio. Sed inquit Julianus: Cur ipse Chrysostomus non addit propria? Cur putamus, inquit, nisi quia disputans in Catholica Ecclesia, non se aliter intelligi arbitrabatur: hoc est, incommodius dicta Patrum, secundum analogiam fidei sunt interpretanda. Hoc modo Augustinus de natura et gratia, Hilarii, Ambrosii, Chrysostomi, Hieronymi, sententias, quas Pelagius pro sui erroris confirmatione allegaverat, addita commoda interpretatione ad analogiam fidei accommodat: quam tamen interpretationem, non semper ex ipsis quae allegatae erant sententiis sumere potuit: sed eas vel ex manifestis Scripturae sententiis, vel ex aliis Patrum dictis Scripturae consentientibus petivit. De gratia Christi lib. 1. cap. 48. ad Ambrosii dictum probantis exemplo Zachariae et Elisabeth, hominem in hac vita posse sine peccato esse, Augustinus ita respondet: Dictum hoc est, quantum mihi videtur, secundum quandam inter homines conversationem probabilem, non secundum perfectionem justitiae. Nam et Paulus dicit, se fuisse sine querela: et tamen hanc justitiam stercoribus deputavit.

Et de natura et gratia cap. 61. ad sententiam, quod Christus vincendo peccatum, et disideriis carnis domitis docuerit peccatum non esse necessitatis, Augustinus ita respondet: Quomodo dictum sit, autor hujus sententiae viderit, qualiter possit exponere: dum tamen nos minime dubitemus, Christum peccatum in se non habuisse quod vinceret. Et ibi ponit hanc sententiam: Ego in hujusmodi quorumlibet hominum scriptis, liber, quia solis Canonicis debeo, sine ulla recusatione, consensum.

Augustini responsio ad dictum quoddam Ambrosii.

III. Ad dictum quoddam Ambrosii, respondet lib. 1. contra Julianum: Hoc dictum est adversus Manichaeos, contra quos hoc sufficiebat. Et in libris retractationum, ipse Augustinus de se inquit: Disputabimus contra Manichaeos, qui fingebant, naturam mali esse coaeternam Deo: contra quos satis erat obtinere, malum esse ortum ex libero voluntatis arbitrio: et ideo, inquit, parum diximus de gratia. Patres igitur, quando contra haereticos aliquos disputant, hoc tantum sibi proponunt, ut istorum opiniones evertant, de aliis interim articulis non sunt admodum soliciti. Et inde multa, non satis circumspecte de aliis dogmatibus dicta, Patribus saepe exciderunt. Jdeo Augustinus inquit: Audi, quod ad rem praesentem spectat, quid de peccato originis, Basilius alibi sine ulla ambiguitate dicat.

Basilius.

IV. Basilius Epist. 41. de Dionysio Alexandrino inquit: Non omnia ejus viri admiramur: imo sunt quaedam, quae penitus abrogamus. Habent enim seminaria quaedam impietatis τῶν ἀνομοίων. Causam vero arbitror, non mentis malignitatem, sed quod vehementer voluit resistere Sabellio. Soleo igitur ipsum assimilare arborum insitori: qui dum novellae plantae incurvum statum vult corrigere, nimia attractione a medio aberrat, et in contrariam partem nimium deflectendo peccat. Ita Athanasius Tomo secundo, de sententia Dionysii inquit: Ratio temporis et personae consideranda est, quod ita scripserit. Sabellianismus enim tunc Ecclesias invaserat: et Dionysius rudibus monstraturus, Patrem non esse filium, de humanitate loquitur: ex illis enim quae humanitatis sunt, compendio refutantur Sabelliani. Et ibi dicit Athanasius: Ariani videntes, se nihil posse ex Scriptura, pro sua haeresi habere, ad Patres se convertunt: sicut praedones, cum de studiis suis male audiant, fingunt sibi socios probos et modestos: et sicut Judaei Scriptura convicti, ad patrem Abraham confugiunt, etc. Et profecto eodem plane modo, Pontificii Scripturae testimoniis destituti et convicti, praetextum ex Patribus quaerunt.

Basilius Epistola 64. cum objiceretur, Gregorium Neocaesariensem dixisse, patrem et filium mentis cogitatione esse duos, hypostasi vero unum, ita respondet: Hoc non dogmatice, sed in contentione esse dictum, in disputatione contra Aelianum. Volens enim Graecum hominem ad fidem convertere, non exactius circa verba disceptat, sed alicubi etiam concedit consuetudini ejus qui inducitur. Ideo multas illic invenias voces, quae nunc maximum robur praebent haereticis.

Chrysostomus.

V. Chrysostomus lib. 1. de compunctione cordis inquit: Non putes haec cohortatorie magis quam vere dici. Multa igitur apud Patres dicuntur exhortatorie magis quam dogmatice et vere.

Hieronymus.

Ita Hieronymus ad Nepotianum dicit, se in Epistola exhortatoria ad Heliodorum, pro aetate lusisse,

et calentibus adhuc rhetorum studiis, quaedam scholastico flore depinxisse. Et contra Jovinianum: Rhetoricati sumus, et in morem declamatorum paululum lusimus.

VI. Est et illud discrimen in Patrum scriptis observandum: quod aliquando privatas speculationes et devotiones exponunt, aliquando particularis alicujus Ecclesiae consuetudinem describunt, aliquando vero publica dogmata totius catholicae Ecclesiae explicant. Et inter haec profecto, magnum est discrimen.

Utiles est et haec observatio, quod aliter agunt et disputant cum infirmis fratribus, aliter cum robustis, aliter cum domesticis fidei, aliter cum haereticis, aliter cum philosophis, aliter cum principibus, quae singula exemplis possent ostendi.

VII. Multa tolerarunt, et saepe cesserunt temporum suorum consuetudini, etiam ubi vitii aliquid esse agnoverunt.

Augustin. Ita Augustinus Epistola 119. Multa hujusmodi propter nonnullarum vel sanctarum vel turbulentarum personarum scandala devitanda, liberius improbare non audeo. Sed hoc nimis doleo, quia multa quae in divinis libris saluberrime praecepta sunt, minus curantur, et tam multis praesumptionibus sic plena sunt omnia, etc. Ita vigilias et *ἀγάπας* ad sepulcra martyrum alicubi laudat Augustinus: sed de moribus Ecclesiae cap. 14 et Epist. 64 reprehendit, et vellet abrogari.

Cyprianus. VIII. Elegantissima est Cypriani sententia libro secundo, Epistola tertia: Si solus Christus audiendus est, non debemus attendere quid aliquis ante nos faciendum putaverit: sed quid prior Christus, qui ante omnes est, fecerit. Neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem. Et ideo si quis de antecessoribus nostris vel ignoranter, vel simpliciter hoc non observavit et tenuit, quid nos Dominus facere exemplo et magisterio suo docuit: potest simplicitati ejus, de indulgentia Domini venia concedi. Nobis vero non poterit ignosci, qui nunc a Domino admoniti et instructi sumus: qui dum instruit in futurum, quid facere debeamus, de praeterito ignoscit, quod simpliciter erravimus, etc. Considerent hanc sententiam, qui semper in ore habent, se malle cum Patribus errare, quam cum aliis recte sentire. Recte etiam nostri dicunt: Patres si admoniti fuissent, multa correcturos fuisse. Interest enim (sicut Augustinus inquit) quam facile quis corrigat, vel quanta pertinacia suum errorem defendere conetur.

Postremo, quando illae sive mitigationes, sive commodae interpretationes eorum, quae non satis commode a veteribus dicta erant, non recipiebantur et admittebantur, vel quando non poterant locum habere: Patres diserte improbarunt et damnarunt ea, quae ad regulam Scripturae non congruebant. Ita Augustinus de Cypriani et de omnium scriptis, liberrime pronuntiat: sicut sententias ejus supra recitavimus. Ita in Irenaeo, Chiliastarum sententia libere damnata est. Illa sententia, quod quidam salvati fuerint lege naturae, quidam lege Moysis, quidam vero gratia Christi, exstat apud multos vetustissimos Patres: sed Augustinus illam, ut Pelagianam, expresse damnat. Contra Donatistas illos qui Patrum errores amplectuntur, eo quod (sicut Quinctilianus inquit) honestus error videatur, magnos duces sequentibus: dicit idem facere, acsi quis Petro similis esse vellet, negando Christum, vel cogendo Gentes ad Judaisationem: vel si quis Davidi affectaret similis esse, committendo adulterium.

Augustinus de Cypriani et aliorum scriptis.

8. Quom Patres aliorum Patrum nec n[…] sua scripta le[…] voluer[…]

Ita ergo ipsi Patres aliorum Patrum scripta tractarunt, et sua etiam hoc modo legi et accipi voluerunt. Quam sententiam nos libenter probamus, amplectimur et sequimur: Adversarii vero nostri Pontificii, quando contra ea quae ex Scripturis demonstrantur, sententias aliquas ex Patribus, quomodocunque convasatas, pro tuendis suis superstitionibus proferre possunt: volunt nos sine judicio et recusatione, a Scriptura discedere, et sententiis quae ex Patribus citantur, assentiri, etiamsi nullo Scripturae testimonio probentur. Et hujus sententiae, Staphylus et Lindanus Athanasium non verentur autorem facere. Citant enim mutilatum et truncatum ejus dictum ad Epictetum: Hoc solum haereticis respondere et dicere sufficit, haec non esse Catholicae Ecclesiae, neque Patres ita sensisse. Utque facilius ad hoc Pontificiorum propositum torqueri possit Athanasii sententia, Nannius interpres eam ita vertit: Tantummodo ad ea respondendum est, quod ipsum per se sufficit, Patres non ita sensisse, cum Graeca verba simpliciter dicant: *τοῦτο μόνον ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα, καὶ εἰπεῖν ἀρκεῖ.* Sed insignem faciunt injuriam Athanasio. Ad Epictetum enim recenset prodigiosos quorundam errores: Verbum in corpus est commutatum, corpus Christi constituere quaternitatem in Deitate, corpus esse coaeternum et consubstantiale Deitati: et similia opinionum et verborum portenta. De illis vero dicit: Haec nudis verbis tantum descripsi: ut qui solum audiat, foeditatem illorum et impietatem statim animadvertat. Quae enim manifeste prava perversaque sunt, ea curiosius tractare non oportet, ne contentiosis hominibus ambigua videantur: sed hoc solum ad talia respondere et dicere sufficit, ea non esse Ecclesiae Catholicae, et Patres ita non sensisse. Ne vero ex solido silentio occasionem impudentiae sibi sumant, paucas ex Scriptura sententias opponemus, etc. Quaeso te Lector, conferas hanc integram Athanasii sententiam, cum mutila Pontificiorum allegatione: et statuas inde, quo candore Pontificii tractent Patrum testimonia.

[SECTIO VII.]

SEPTIMUM GENUS TRADITIONUM.

1. Septimum genus traditionum est, quod ubi veteres mentionem faciunt traditionum non scriptarum, proprie non intelligunt dogmata fidei sine Scriptura, extra et praeter Scripturam recipienda, etiamsi nullo

Scripturae testimonio probari possunt: sed de ritibus et consuetudinibus quibusdam vetustis loquuntur, quos propter antiquitatem ad Apostolos retulerunt. Ita Basilius vocat quidem dogmata sine scripto, ex traditione accepta: sed recenset, non articulos aliquos fidei, sed tantum ritus quosdam: Cruce signare: ad Orientem converti in oratione: verba ἐπικλήσεως, dum ostenditur panis Eucharistiae, et quae in celebratione Eucharistiae ante et post verba institutionis recensentur: benedictio aquae baptismatis, et baptizati, illinitio olei, trina immersio, abrenuntiatio Satanae in Baptismo, confessio fidei. Origenes innumeras recenset genu flexiones in oratione, ritus Eucharistiae et Baptismi. Hieronymus contra Luciferianos ex Textu recenset, Die Dominico et a Pascha usque ad Pentecosten non jejunare, nec de geniculis adorare, praegustare lac et mel post Baptismum, oblationes pro defunctis, et pro natalitiis annua die, etc. Et de his quidem traditionibus an singulae et omnes sint Apostolicae, in postremo genere traditionum dicemus. Nunc tantum ostendere volui, Patres quando de traditionibus non scriptis loquuntur, tantum de vetustis quibusdam ritibus disputare: non hoc agere (sicut Pontificii contendunt) ut multa dogmata fidei, quae licet nullo Scripturae testimonio probari possint, pari tamen reverentia et pietatis affectu suscipiantur, sicut illa quae certa et manifesta habent in Scriptura testimonia. Sicut igitur discrimen est inter doctrinam, et inter ritus: ita disputatio Pontificiorum, de traditionibus non est eadem cum illa quae exstat apud veteres. Et si prius de doctrina consensus constitueretur, de ritibus facile posset iniri ratio et concordia. Apostolos igitur ritus quosdam ordinasse et tradidisse Ecclesiis, ex scriptis ipsorum certo constat: Et verisimile est, quosdam etiam alios externos ritus, qui in Scriptura annotati non sunt, ab Apostolis traditos esse.

Basilius. Origenes. Hieronymus.

2. Nullum etiam dubium est, Ecclesiam post Apostolos, pro ratione aedificationis, ordinis et decori, alios quosdam ritus addidisse. Et nullis quidem certis et firmis documentis probari potest, qui sint ritus, certo ab Apostolis traditi, qui ex Scriptura ostendi non possunt. Possumus tamen habere certam Apostolicam rationem, de dijudicatione et usu omnium traditionum, de ritibus seu ceremoniis externis, undecunque sane originem suam habeant. Et hoc certius et utilius est quam de autoribus incertas texere altercationes. Ne igitur traditiones de externis ritibus sine certa aliqua Apostolica regula, vel in ambiguo fluctuent, vel in infinitum vagentur: ex illis ordinationibus seu ritibus externis, quos Apostolos tradidisse, certo ex ipsorum scriptis constat, colliguntur certae quaedam regulae, secundum quas, de quibusvis ritibus seu ceremoniis, Apostolica ratione judicari et debet, et potest.

I. Sunt quidam ritus, qui ex Scriptura ita probari possunt, quia continent usum, exercitium, et utilem declarationem ejus doctrinae, quae in Scriptura divinitus patefacta est. Ita 1. Cor. 11: Paulus ex institutione deducit, quomodo pie celebranda sit Coena Dominica. Et ex doctrina Apostolorum, quae Scriptura comprehensa est, deductum est 2. Thess. 3 de separandis illis qui inordinate vivunt, 1. Cor. 5 de excommunicatione, Actor. 14 de constituendis ministris Ecclesiae, etc. Et tales ritus merito amamus et retinemus: quales sunt confessio fidei, abrenuntiatio Satanae, et alii ritus in actione Baptismi, qui doctrinam de Baptismo in Scriptura traditam utiliter ad aedificationem explicant et illustrant. Ita de abrogatione Sabbati, manifesta exstant Scripturae testimonia: et quod Apostoli prima Sabbati conventus celebrarint, Scriptura non obscure indicat, Act. 20 1. Cor. 16. Et Apocal. 1 exstat appellatio diei Dominicae. Ita ex doctrina de charitate proximi, et de infirmis in fide suscipiendis, Apostoli condiderunt decretum suum.

Tales etiam sunt illae consuetudines Ecclesiasticae, quas Augustinus existimat ex Apostolorum traditione originem habere: de baptizandis infantibus, de non rebaptizandis, qui Baptismum ab haereticis, secundum formam a Christo institutam acceperant. Illae enim consuetudines tradunt exercitium et usum ejus doctrinae, quae in scripturae testimoniis comprehensa est. Tales ritus quin vocentur Apostolici, non pugnamus: cum hoc modo, sicut dictum est, habeant in ipsa Scriptura testimonium.

II. Apostolicos ritus Paulus hisce notis insignivit: ut scilicet omnia fiant decenter, ordine, et ad aedificationem. Ita 1. Cor. 11 ritum de velandis mulieribus, ostendit probabilem esse ex Scriptura: allegat consuetudinem, et ostendit servire decoro. Ita 1. Cor. 14 monstraturus rationes ordinationis, de linguis, prophetia, Psalmis, oratione etc. recenset aedificationem, decorum et ordinem. Et tales sane ritus judico retinendos et servandos, qui sunt (sicut eleganter dictum est) incitamenta et retinacula pietatis: hoc est, juxta Pauli regulam, qui primo faciunt ad aedificationem, ut homines invitentur ad verbum, ad sacramenta, et ad caetera pietatis exercitia: ut doctrina commodius proponatur, pluris fiat, avidius accipiatur, et melius retineatur: utque accendatur et foveatur poenitentia, fides, oratio, pietas, misericordia etc. Secundo, qui serviunt ordini. Oportet enim in publicis Ecclesiae congressibus, esse ordinem dignum gravitate Ecclesiastica.

Tertio, qui ad decorum faciunt. Intelligitur autem εὐσχημοσύνη, non theatrica pompa, sive aulica magnificentia: sed tale decorum, ut externis ritibus ostendatur, quid tribuamus verbo, Sacramentis, et reliquis Ecclesiasticis exercitiis, utque reliqui ad reverentiam verbi, Sacramentorum et congressuum Ecclesiasticorum invitentur.

III. Ritus Apostolicos moderatur Christiana libertas: ut scilicet ceremoniae sint genere indifferentes, numero paucae, sint piae et utiles ad aedificationem ordinem et decorum: utque totum hoc genus, extra casum scandali, liberas habeat observationes: et pro ratione aedificationis, loci, temporum, personarum etc. possint institui, mutari et abrogari. Ita Apostolorum constitutio de suffocato et de sanguine,

jam dudum in usu esse desiit. Causa enim propter quam facta fuerat, non amplius nunc est. 1. Cor. 11: Paulus ordinat, ut viri aperto capite orent et prophetent: mulieres vero velato capite. Et illud sumit ex circumstantia locorum et temporum. Tunc enim in illis locis, viri aperto capite, mulieres, servi et libertini, velato capite prodibant in publicum: sicut autor est Plutarchus in Problem. Rom. Et indicium autoritatis erat, aperto capite loqui: sicut econtra, velatum caput testimonium erat subjectionis. Nostris temporibus et locis contrarium servatur. Aperto enim capite dicere, vel audire, est testimonium subjectionis: signum vero autoritatis, est capite non aperto dicere. Ita trina immersio, praegustatio lactis et mellis, stationes in orationibus die Dominico et intra Pascha et Pentecostem: jamdudum in necessario usu esse desierunt. Natalicia vero, quorum Tertullianus mentionem facit, Nicena Synodus libere abrogavit. Nulla verba peculiaria nunc habent, ne Pontificii quidem, quando panis Eucharistiae consecratus ostenditur: quos tamen ritus veteres existimant ab Apostolis traditos. Ecclesia igitur libertatem suam, in hujusmodi traditionibus ipso facto declaravit. Doctrina enim universalis et perpetua est, ritus vero pro circumstantiis mutari libere possunt.

3. Colliguntur praeterea etiam ex Apostolorum scriptis, certae regulae, quando et docendo, et exemplis adversandum sit hujusmodi traditionibus de ritibus: quando scilicet statuuntur quaedam quae pugnant cum verbo et mandato divino, Matth. 15: Vel quando ritibus suo genere adiaphoris, assuuntur opiniones cultus, meriti et necessitatis, etiam extra casum scandali. Pertinet etiam huc, quod Agustinus queritur Epist. 119: Ipsam religionem, quam paucissimis et manifestissimis celebrationum Sacramentis, misericordia Dei liberam esse voluit, servilibus oneribus premunt, ut tolerabilior sit Judaeorum conditio, qui legalibus sarcinis, non humanis praesumptionibus subjiciebantur.

4. Haec est vere Apostolica ratio judicandi de hujusmodi traditionibus: et est certior et utilior, quam de incertis disputare: quae scilicet traditiones a quibus Apostolis, quo tempore, quo loco etc. sint traditae: de quibus nullum ex Scriptura documentum proferri potest.

5. Nos igitur non simpliciter omnes traditiones quae hujus sunt generis, rejicimus et damnamus. Illud enim quod Hieronymus Lucinio scribit, non improbamus, traditiones scilicet Ecclesiasticas, praesertim quae fidei non sufficiunt, ita observandas, ut a majoribus traditae sunt. Et quod Augustinus dicit: Quod neque contra fidem, neque contra bonos mores injungitur, indifferenter esse habendum, et pro eorum inter quos vivitur societate servandum. Haec vero juxta Apostolicas regulas, quas ex Scriptura colligi diximus, intelligi volo. Nam et Augustinus Epist. 119 de quibusdam ritibus resecandis disputat: licet non facile inveniri possit, quomodo sint contra fidem: tamen quia multitudine, et necessitatis praesumptione Ecclesiam premant, abrogandos esse.

[SECTIO VIII.]

OCTAVUM GENUS TRADITIONUM.

1. Postremum genus traditionum constituemus illud, de quo Pontificii potissimum digladiantur. Illam enim distributionem traditionum, in certa aliquot capita seu genera ideo institui: ut disputatio de traditionibus, quam Pontificii studiose, affectatis confusionibus perplexam reddunt, simplicius et clarius intelligi possit, utque veterum sententiae, quae non uno modo de traditionibus loquuntur, rectius dijudicari et explicari possent. Pontificii enim, cumulatis multis dissimilibus vetustissimorum scriptorum sententiis, speciem aliquam et praetextum, imo fucum potius disputationi suae conciliant. Sophisticum autem est, quod omnes traditiones quae non sunt unius generis, ex una fidelia (sicut Proverbium habet) dealbant: ut fraudem simpliciores non animadvertant. Et judico non esse simpliciorem rationem, qua tota haec disputatio explicetur, et Pontificiorum objectiones solide refutentur, quam si distinguantur traditiones, de quibus veteres magnifice loquuntur, ab illis pro quibus Pontificii digladiantur. Ostendimus enim hactenus aliquot genera traditionum, quas veteres ita vocant, quae habent Scripturae testimonia, et illis sunt consentaneae. Illa igitur quae veteres de istis traditionibus magnifice praedicant, sicut nihil contra nos, qui ea quae Scripturae consentanea sunt, libenter recipimus, pugnant: ita Pontificiorum institutum, de stabiliendis iis quae nullo Scripturae testimonio probari possunt, prorsus nihil, si vera explicatio monstretur, juvare possunt.

2. Jam vero ingredimur illum locum, qui proprius et peculiaris est Pontificiorum, de traditionibus scilicet, tam ad fidem, quam ad mores pertinentibus, quae nullo Scripturae testimonio probari possunt: quas tamen pari reverentia, et pietatis affectu, Synodus Tridentina suscipiendas et venerandas imperat, sicut ipsam Scripturam. Et ex illo loco sicut primum progressae sunt, ita hodie etiam defenduntur corruptelae, abusus, superstitiones, et quicquid ad regnum Antichristi pertinet. Quae enim magis compendiaria posset excogitari licentia, quidvis libere et impune fingendi in Ecclesia, quam si ad omnia vel firmissima et clarissima argumenta ex Scriptura nudus traditionum titulus, tanquam Gorgonis caput ita obvertatur, ut fas non sit ultra quaerere, si dicatur esse traditio? In oratione Tatiani ad Graecos, idolum quoddam vocatur ἐπιτομὴ δεισιδαιμονίας epitome superstitionis: nos vero Pontificiorum disputationes de traditionibus, rectius possumus vocare non epitomen, sed pandectas errorum et superstitionum.

Abusus et superstitiones ex traditionibus.

3. Insignis omnino audacia est, majestati et autoritati Scripturae Canonicae aliquid aequare. Concilium autem Tridentinum, traditionibus sine scripto, tum ad fidem, tum ad mores pertinentibus hoc tribuit, ut pari pietatis affectu et reverentia suscipiantur, sicut ipsa sacra Scriptura. Quid vero?

Cujusmodi Traditiones Tridentini intelligant.

Num forsan Concilium intelligit tales traditiones, sicut veteres, quae in Scriptura continentur, et ejus perspicuis testimoniis probari possunt? Nihil vero minus, Sed Andradius dicit, necessario credendas illas etiam traditiones, quae nullo Scripturae testimonio probari possunt. Et ne Lector haesitet quid velint, clare et diserte se explicant, quas intelligant traditiones. Petrus a Soto his verbis utitur: Infallibilis est regula, et Catholica: Quaecunque credit, tenet et servat Romana Ecclesia, et in Scripturis non habentur, illa ab Apostolis esse tradita: item, quarum observationum initium, autor et origo ignoretur, vel inveniri non potest, illas extra omnem dubitationem ab Apostolis traditas esse. Et in specie has traditiones enumerat: Oblationem sacrificii altaris, unctionem chrismatis, invocationem sanctorum, merita operum, primatum Romani Pontificis, consecrationem aquae in Baptismo, totum Sacramentum confirmationis, elementa verba et effectus Sacramenti ordinis, matrimonii, et extremae unctionis, orationes pro defunctis, enumerationem peccatorum Sacerdoti faciendam, necessitatem satisfactionis. Haec sunt Asoti verba: quae ideo adscripsi, ut Lector videat non de adiaphoris, sed de rebus longe gravissimis controversiam esse in hac disputatione de traditionibus. Habemus igitur descriptionem, non invidiose a nobis exaggeratam, sed ipsorum verbis nobis traditam: quales scilicet intelligere debeamus traditiones, quas volunt nos pari pietatis affectu et reverentia suscipere et venerari, sicut ipsam Scripturam Canonicam. Pertinent autem ad Asoti enumerationem infinita alia: ut mutilatio Coenae Dominicae, coelibatus Sacerdotum, delectus ciborum, purgatorium, nundinatio indulgentiarum, cultus imaginum, legendae Sanctorum: et in summa, quicquid credit, tenet et servat Romana Ecclesia, quod nullo Scripturae testimonio probari potest, credendum est ab Apostolis traditum esse. Breve sane, et facile est hoc compendium. Clamitant a multis jam annis totius orbis justissimae querelae, regnum Pontificium multas corruptelas, abusus et superstitiones invexisse in Ecclesiam: petunt, in legitimo Concilio gravissimas has controversias ex verbo Dei dijudicari et definiri. Sed ecce, Pontificii sonora voce profitentur, multa quae credunt, teneant et servant, nullo se Scripturae testimonio probare posse. Corrigine igitur volunt ea, quae ad Canonem sacrae Scripturae non congruunt? Nihil minus. Sed opponunt αἴτημα, sive postulatum, sicut Geometrae loquuntur, ad cujus probationem nolunt obligati esse: Quaecunque scilicet ea quae nunc est Romana Ecclesia, credit, tenet et servat, quae nullo Scripturae testimonio probari possunt, certo statuendum esse, quod sint ab Apostolis tradita. Et mox Tridentinum Concilium addit vocem suam decisivam: Traditiones sine scripto, pari pietatis affectu ac reverentia suscipiendas ac venerandas esse, sicut ipsam sacram Scripturam. Tam brevi et levi velitatione conclamatum et debellatum est in Synodo Tridentina, de gravissimis horum temporum controversiis: sicut Episcopus quidam Gallus, in exordio Concilii exclamavit: Venimus, vidimus, vicimus.

Tridentini de Traditionibus.

4. Non autem ordine de singulis, quae titulo Traditionum Ecclesiis obtruduntur, et quos sibi fingant autores, dicemus: erudite enim et copiose hoc praestitum est ab aliis: sed generales quasdam observationes annotabimus, id quod eo brevius fieri potest. In illis enim quae hactenus exposuimus, fundamenta sunt totius hujus disputationis.

5. Et primo observetur, quam periculosum sit Ecclesiae, et quam perniciosum fidei, traditiones de dogmatibus, quae nullo Scripturae testimonio probari possunt, pari pietatis affectu et reverentia suscipere et venerari, sicut illa quae certis et perspicuis Scripturae testimoniis traduntur et probantur. Supra enim multis ostendimus, viventibus adhuc in carne ipsis Apostolis in Ecclesiis, in ipsorum absentia, puritatem doctrinae non semper fuisse per traditiones sine Scripto fideliter conservatam: sicut ostendunt Ecclesiae Corinthiorum et Galatarum. Pseudoprophetae etiam viventibus adhuc Apostolis, multas fingebant corruptelas, sub hoc praetextu et titulo quasi ab Apostolis viva voce essent traditae: sicut supra ostendimus. Et propter hanc ipsam caussam, Apostoli doctrinam suam coeperunt literis comprehendere, et Ecclesiis commendare: id quod supra multis et evidenter monstratum est. Paulus etiam monet Ecclesias, ne sinant se turbari et decipi, sub titulo et praetextu traditionum. Et illam admonitionem ponit, cum primum inciperet scribere. 2. Thess. 2: Ne cito dimoveamini a mente, neque turbemini vel per spiritum, vel per sermonem, vel per Epistolam, tanquam a nobis profectam. Repetit etiam illam admonitionem, cum ex vinculis scriberet Colossensibus. Videte, ne quis vos seducat per inanem deceptionem, secundum traditionem hominum. Petrus etiam cum imminente fine vitae suae, postremam scriberet Epistolam, praedicit futuros falsos Doctores, qui fictis sermonibus, negotiaturi sint in Ecclesia. Et non vanas fuisse illas Apostolorum de traditionibus praedictiones et admonitiones experientia ostendit. Statim enim post Apostolorum tempora, cum adhuc in recentissima memoria esset, quae fuisset Apostolorum doctrina, haeretici sub praetextu et titulo traditionum non scriptarum, coeperunt peregrina dogmata Ecclesiis obtrudere. Irenaeus enim lib. 3, cap. 2 inquit: Cum ex Scripturis arguuntur, in accusationem convertuntur ipsarum Scripturarum, quia non possit ex his inveniri veritas ab his qui nesciant traditionem: non enim per literas traditam illam, sed per vivam vocem, sicut Paulus dicit, sapientiam inter perfectos. Et lib. 1 dicit, Carpocratianos nova sua commenta, hoc praetextu defendisse, quod scilicet Jesus talia privatim Apostolis in mysterio locutus fuerit, et Apostolos illa tradidisse, non omnibus, sed dignis tantum.

Pauli praeceptum de Traditionibus.

Irenaeus

Tertull.

Tertullianus de praescriptione adversus haereticos dicit, ipsos cum ex Scripturis commenta sua probare non possent, sed inde refutarentur, duo praetendisse: vel Apostolos non omnia scisse, quia Christus dicat: Multa habeo adhuc vobis loqui, sed non potestis ea modo sustinere: vel Apostolos quidem nihil ignorasse, non autem omnia illos omnibus revelasse: quaedam palam et universis, quaedam secreto et paucis demandasse. Ideo contendebant, illa etiam quae sine Scriptura, praeter et contra Scripturam, quasi viva voce tradita proponebantur, suscipienda esse. Sed hoc commentum egregie refutat Tertullianus: Dominus enim praecipit, ut si quid in tenebris et in abscondito audissent, in luce et in tectis praedicarent, lucernam non sub modio absconderent, sed super candelabrum constituerent. Et addit: ut maxime inter domesticos quaedam disseruerint: non tamen ea fuisse credendum est, quae aliam regulam fidei superducerent, diversam et contrariam illi, quam catholice in medium proferebant. Irenaeus allegat illud Pauli, Non subtraxi vobis, ut non annuntiarem omnem sententiam Dei. Et addit: Ita et Lucas, sine invidia quae didicerat tradidit, inquiens: Sicut tradiderunt nobis qui ab initio, etc. Haec Irenaeus. Quia vero nullum erat dubium, Apostolos multa tradidisse viva voce, ne ideo fingerentur dogmata alia, diversa et contraria illis quae in Scriptura exstant: Irenaeus et Tertullianus ostenderunt, veras Apostolorum et Apostolicorum traditiones non esse alias diversas et contrarias, sed omnino consentaneas scripturae. sicut in praecedentibus haec demonstrata sunt. Hoc vero loco, paucis illa repetenda fuerunt: ut ostenderetur, antiquam et frequentem esse viam per traditionum fallere nomen. Apostoli enim hoc praedixerunt, et Ecclesias praemonuerunt. Historiae primitivae Ecclesiae hoc ostenderunt, quae etiam subministrant solutiones ad praetextum illum: quia Apostoli, viva etiam voce multa tradiderint, ideo non omnia ex Scripturis sumi et probari posse, quae credenda sunt. Irenaeus enim dicit, ea quae Polycarpus ex traditione commemorare solitus fuerit, non fuisse diversa, nec contraria, sed πάντα σύμφωνα ταῖς γραφαῖς, omnia consentanea Scripturis sacris.

Ita sequentes etiam haeretici, pallium traditionum corruptelis suis induerunt. Eusebius lib. 5, cap. 28 recitat, Artemonem de doctrina sua, quasi antiqua, gloriatum esse. Majores enim omnes, ipsos etiam Apostolos, ita sensisse et docuisse. Sed reclamant ipsi, inquit Eusebius, primum divinae Scripturae: deinde antiquiora fratrum scripta. Clemens Strom. 7 dicit Basilidem gloriatum, se Glaucia quodam, qui fuerit interpres Petri, magistro usum: Valentinum audivisse Theodatum, Pauli familiarem: Marcionistas gloriatos se Matthiae discipulos habuisse magistros, et ab ipsis traditam doctrinam se tenere et producere.

Athanas.

Athanasius oratione 2 contra Arianos, recitat exordium scripti Arii, cui titulus fuerit Θαλεῖα, tale fuisse: Ex electis Dei secundum fidem, peritis Dei, rectigradis, qui sanctum et Dei spiritum acceperunt, ita didici ego. Cum igitur tempore ipsorum Apostolorum, et postea tempore primitivae Ecclesiae, sanae doctrinae, et sincerae fidei Apostolorum semper periculum fuerit, structis insidiis ex praetextu et titulo traditionum non scriptarum: prudens lector facile aestimare potest, qualis sit Pandorae pixis omnis calamitatis in Ecclesia, quod Tridentinum Concilium statuit, Traditiones non scriptas, tam ad dogmata quam ad mores, pari pietatis affectu et reverentia suscipiendas et venerandas esse, sicut ipsam Scripturam. Versamur enim nunc in postremis temporibus, de quorum horrendis periculis, praecipue quoad doctrinam et fidem, Christus et Apostoli, tristissima vaticinati sunt. Reprobam igitur mentem esse oportet, quae relicta clarissima Scripturae luce, tenebris incertarum traditionum fidem suam concredere, his periculosis temporibus persuaderi potest. Nos vero tutissimum consilium Chrysostomi sequemur, qui inquit, sicut integram sententiam supra annotavimus: Sciens ergo Dominus, tantam confusionem eorum in novissimis diebus esse futuram: ideo mandat, ut Christiani qui sunt in Christianitate, volentes firmitatem accipere verae fidei, ad nullam rem fugiant, nisi ad scripturas: alioqui si ad alia respexerint, scandalizabuntur, et peribunt. Opponimus etiam Hieronymi sententiam, qui in primo capite Aggaei inquit: Alia etiam, quae absque autoritate et testimoniis Scripturarum, quasi traditione Apostolica sponte reperiunt atque confingunt, percutit gladius Dei.

6. Decepti nes ex traditio nibus.

Secundo observandum est et hoc: non tantum haereticos seductos, alios seduxisse, praetextu et titulo traditionum non scriptarum: verum etiam excellentes in Ecclesia viros, qui non fuerunt mali, deceptos tamen fuisse, cum praeter Scripturam traditionibus non scriptis nimium tribuerent. De Papia, qui Johannis auditor, et Polycarpi condiscipulus fuit, Eusebius lib. 3, cap. 39 memorabile hujus rei exemplum annotavit. Praefatur Papias, se ab iis qui Apostolis familiares fuerunt, ea quae fidei sunt, accepta bene didicisse, et recte memoriae mandasse. Et addit: Non sum delectatus illis qui peregrina praecepta commemorant, sed his qui quae vera sunt docent, et quae a Domino fidei nostrae sunt tradita, et ab ipsa profecta sunt veritate, adferunt. Sic ubi quispiam venit, qui seniorum sectator fuerat, seniorum verba exquirebam: quid Andraeas, quid Philippus, quid Thomas, vel alius quispiam ex discipulis Domini dixerit: Magnifica sane haec est traditionum Papiae commendatio. Et consideret lector haec Papiae verba: Cogitabam me non tantum utilitatis ex libris, quantum ex viva voce relaturum. Vides Papiam Scripturae praeferre traditiones: ideo etiam potissimum de illorum Apostolorum traditionibus exquisivit, quorum nulla scripta exstant. Et sane si cui alii, certe Papiae de traditionibus non scriptis fides esset adhibenda. Sed audi quid Eusebius dicat: Multa paradoxa et alia quaedam Papias ὡς ἐκ παραδόσεως ἀγράφου, tanquam ex traditione non scripta ad se relata adjicit: et peregrinas quasdam Servatoris

parabolas ac doctrinas, cum aliis nonnullis fabulosis, in quibus etiam est Chiliastica opinio. Et rationem addit Eusebius: ipsum Apostolicas disputationes non recte accepisse, nec rite considerasse, eo quod admodum modico fuerit judicio praeditus. Hic mihi lector paulisper se colligat, et inter se conferat duos Apostolorum sive Apostolicorum συμφοιτήτας, Polycarpum scilicet et Papiam, quorum uterque affirmat, se solam eam veritatem quam ab Apostolis acceperant, tradere. Sed Polycarpus sanam fidei regulam tenet. Quae enim ex traditionibus commemorat, sunt πάντα σύμφωνα ταῖς γραφαῖς, omnia consentanea Scripturis sacris: sicut Irenaeus inquit apud Eusebium lib. 5, cap. 20: Papias vero, quia plus tribuebat traditionibus non scriptis, quam libris sacris, invexit in Ecclesiam ξένας διδασκαλίας, καὶ μυθικώτερά τινα, peregrina dogmata, et quae quodammodo fabulosa erant. Ita bonum et Apostolicum virum Papiam, decepit nimia traditionum non scriptarum admiratio, cum quidem illis, plus quam scripturis tribueret. Polycarpum vero συμφωνία traditionum cum scripturis in via regia retinuit. Ita Eusebius lib. 3, cap. 37 dicit, multos discipulos, in primo gradu Apostolicae successionis, opus Evangelistarum perfecisse: hoc est, illis, qui de doctrina fidei nihil dum prorsus audierant, Christum praedicasse, ac *Divinorum Evangeliorum tradere scripturam*, magno studio sategisse. Tales tunc fuerunt verae traditiones.

Papias deceptus praetextu traditionum.

Non autem solum Papiam admiratio traditionum non scriptarum decepit, sed sicut Eusebius dicit, quamplurimis post se Ecclesiasticis viris, Chiliastici erroris causam dedit. Et rationem addit Eusebius τὴν ἀρχαιότητα τοῦ ἀνδρὸς προσεβλημένοις, quia, inquit, praetenderunt antiquitatem illius viri. Admiratio igitur traditionum non scriptarum, et praetextus antiquitatis, extra, praeter et contra Scripturam, a sana fidei regula seduxerunt bonos etiam et praestantes in Ecclesia viros. Chiliasticam enim opinionem ex traditione quasi Apostolica amplexi sunt Irenaeus, Apollinarius, Tertullianus, Victorinus et Lactantius: sicut annotavit Hieronymus. Et illud factum est primis et florentissimis Ecclesiae temporibus. Quid igitur postremis hisce et miserrimis senescentis Ecclesiae temporibus futurum existimas lector, si recipiatur Decretum Tridentinae Synodi de traditionibus non scriptis, pari reverentia et pietatis affectu suscipiendis, sicut ipsam sacram Scripturam?

Unum adhuc exemplum, quod valde illustre est, attexam. Clemens Alexandrinus in tota antiquitate habitus fuit vit celeberrimus. Ita commemorat lib. 1. Strom. se audivisse multos beatos viros, qui maximi fuerunt pretii, ex Graecia, Coelesyria, ex Aegypto, ex Oriente. Et praecipue celebrat unum, quem in Palaestina Hebraeum audierit. Illum Andradius intelligit Papiam fuisse. Et addit Clemens: Qui veram beatae doctrinae servabant traditionem, statim a Petro, Jacobo, Johanne, Paulo acceptam, ad nos quoque Deo volente accesserunt, illa a majoribus data, et Apostolica depositurí semina. Item inquit: Procedit nobis speculatio, ex gloriosa et veneranda traditionis regula. Et hic exclamat Andradius: Quid opus erat Clementem tanta animi contentione, ista vel inquirere, vel literis commendare, si omnia sacris literis forent comprehensa? Et sane non nego, Clementem singulari studio et admiratione audivisse, quotquot profitebantur se alia quaedam, praeter illa quae scripta sunt ab Apostolis et viris Apostolicis tradita accepisse. Ideo enim dicit operarium, qui in messem Domini emittitur, duplicem habere agriculturam, ἄγραφον καὶ ἔγγραφον.

Andradii objectio.

Sed audiamus quaedam, quae Clemens ex traditione illa non scripta se accepisse dicit. Ponit autem primum illud Axioma, quare non contentus sit Scriptura, sed praeter illam quaerat alias traditiones de dogmatibus fidei: quia scilicet Dominus non revelavit multis, ea quae non erant multorum, sed paucis quibus sciebat convenire, ἀπόῤῥητα vero, inquit, verbo creduntur non scripto. Item, Mysteria traduntur mystice.

Et libro 5 exstat longa disputatio. Sicut Philosophi quaedam arcana de suis dogmatibus ita occultarunt, ut non essent manifesta omnibus, quaedam enim vocarunt ἐξωτερικά, quaedam ἐσωτερικά, et sicut Plato dicit, maximam cautionem esse, non scribere, sed discere: quae enim scripta sunt, in vulgus exeunt: ita Apostolum etiam conservantem antiquam illam occultationem, dicere: Sapientiam loquimur inter perfectos. Item inquit: Paucorum est, haec capere. Ideo in Evangelio quodam praecepit Dominus: Mysterium meum mihi, et filiis domus meae. Haec verba si quis conferat, deprehendet plane illa ipsa esse, quae supra annotavimus ex Irenaeo, libro de Carpocratianis, et lib. 3 de Valentinianis: item ex Tertulliano, de praescriptione adversus haereticos. Hoc enim praetextu, traditiones statim post tempora Apostolorum coeperunt Ecclesiae obtrudi. Et illa quidem sententia in haereticis ab Irenaeo et Tertulliano graviter repressa fuit. Mansit tamen et haesit opinio, etiam in posteris, sicut in Clemente, Christum et Apostolos, quaedam (sicut Tertulliani haeretici loquuntur) palam et universis, quaedam vero secreto et paucis tradidisse: et hanc esse originem traditionum, praeter Scripturam. Valde multus etiam est Clemens, in commendando quodam peculiari genere Gnosticorum: quorum hanc tradit descriptionem lib. 6: Cognitio quae verum Gnosticum facit, illa est, quae per successionem ad paucos ex Apostolis, absque scripto tradita pervenit, etc. Damnata quidem fuit ab Ecclesia Gnosticorum haeresis, quae a perfectiori sententiae opinione, ex commentitiis traditionibus originem habuit: sed tamen propter admirationem traditionum non scriptarum, seminaria quaedam de cognitione perfectiori quam quae in Scripturis traditur, haeserunt in magnis et eruditis etiam viris in Ecclesia.

Quae vero sunt illa, quae Clemens ex secreta seu mystica illa paucorum traditione accepit? Recitabimus quaedam, unde de reliquis, quae ipse fatetur talia fuisse, quae timuerit conscribere, judicium fieri possit.

Traditiones Clementis.

Libro primo Stromatum inquit, se in illis suis ex traditionibus contextis commentariis, doctrinae coelestis veritatem velle admiscere Philosophiae decretis: quia sicut lex Judaeis paedagogia fuit in Christum, ita et Graecis philosophia. Et postea addit: Per se quoque aliquando Graecos justificabat philosophia. Multae enim sunt viae ad vitam. Et postea contendit, legem etiam procurare salutem, et facere justos ex injustis, si quis velit audire. Atqui haec manifestissime pugnant contra scripta Pauli. Sed Clemens excipit esse mysteria, quae non palam et universis, sed secreto et paucis tradita fuerunt ab Apostolis. Tertullianus vero ex professo hoc refutat, verba ante annotavimus.

Recitat etiam libro primo traditionum, quod Christus uno solo anno praedicarit. Hanc vero traditionem Irenaeus libro 2, capite 39 tribuit haereticis: et ipse opponit aliam traditionem, quam affirmat, seniores a Johanne Apostolo, et ab aliis etiam Apostolis accepisse: Christum scilicet non multum abfuisse a quinquagesimo aetatis anno, cum crucifigeretur. Sed et haec Irenaei traditio, communi Ecclesiae sententia reprobata fuit. Potest enim ex Evangelio Johannis, et ex Actis Apostolorum ostendi, quod non sit vera. Ita boni etiam viri in Ecclesia, nimia admiratione traditionum non scriptarum decepti fuerunt.

Sed pauca quaedam alia ex Clementis traditionibus adjiciemus. Libro 2 Stromatum dicit, Apostolos post mortem etiam mortuis praedicasse, qui cum Apostolis in aquam descenderunt, et inde rursum vivificati ascenderunt. Ibidem, secundam tantum concedit poenitentiam lapsis.

Libro 3 dicit: Dicit Paulus secundas nuptias ex venia concedere: non enim peccant contra legem, non tamen implent perfectionem Evangelicam.

Libro quarto, Sive hic sive alibi agatur poenitentia: nullus enim locus vacat misericordia Dei. Et ideo inquit libro 6: Forte cessabunt supplicia post hanc vitam.

Libro sexto multis contendit, Graecos per Philosophiam salvatos. Et Apostolos Evangelium annuntiasse impiis apud inferos, ut non maneant in damnatione, qui in vita non potuerint audire Evangelium, sed convertantur. Contendit etiam non inhaerendum literae Scripturae, sed quaerendam allegoriam ita ut etiam Decalogum in varias transformet allegorias.

Libro septimo: Virgines prudentes dicunt Deo: Nihil praetermisimus eorum quae praecepisti, quamobrem promissa quoque petimus. Et ad illam sententiam accommodat, quod athleta quidam, cum longo tempore corpus exercuisset ascendens ad Olympia, cum Pisani Jovis aspexisset statuam: Si omnia, inquit, o Jupiter, mihi recte parata sunt ad certamen, juste mihi redde victoriam.

Ibidem disputat, perfectum non debere jurare. Et Christianos non posse contendere judicio, nec coram Gentibus, nec coram Sanctis. Possem similia valde multa ex libris Clementis recitare de peccato originis, de libero arbitrio, de apathia, de perfectione, de fide, de salute, etc. quae a regula Scripturae procul discedunt: Sed pauca haec capita, quae ne ipsos quidem Pontificios probaturos arbitror, annotare volui: ut ostenderem, quomodo bonis etiam et magnis in Ecclesia viris, titulus, praetextus et admiratio traditionum non scriptarum, quarum origo referebatur ad illos qui profitebantur se Apostolos audivisse, imposuerit: ita ut saepe ad peregrinas plane doctrinas declinarint, id quod de Clemente negari non potest. Magnifica vero illa traditionum Clementis encomia, etiam Origeni, et aliis post ipsum, opiniones illas instillarunt. Sed in Origene et in aliis postea multa secundum Scripturae regulam damnata sunt, quae Clemens tanquam traditiones Apostolicas acceperat: ut de Philosophia, et de lege salvante: de unica tantum, post susceptam fidem, poenitentia: de conversione et poenitentia post mortem: de cessatione suppliciorum aeternorum: de perfectione, de libero arbitrio, etc.

Etsi quis libros Stromatum Clementis recte consideret, deprehendet, titulo et admirationi traditionum praeter Scripturam deberi quod tempore Origenis, et postea apud quosdam doctrina Ecclesiae a puritate et simplicitate Apostolica degeneravit, ad mixturam et transformationem philosophicam.

Origen

Origenes in libros περὶ ἀρχῶν, ubi praecipua capita doctrinae Ecclesiae explicare conatur, ita praefatur: Cum multi sint, qui se putent scire quae Christi sint, servetur vero Ecclesiastica praedicatio per successionis ordinem ab Apostolis tradita, et usque ad praesens in Ecclesiis permanens: illa sola credenda est veritas, quae in nullo ab Ecclesiastica discordat traditione, etc. Magnifica est praefatio: et quod dicit se illa ex traditione accepisse, judico ipsum dicere quod sensit. Doctrinam enim suam acceperat a Clemente Alexandrino: qui traditiones illas, ab iis qui profitebantur se Apostolos et Apostolicos audivisse, acceperat. Ita Origenes censet esse Apostolicas traditiones. Sed qualis sit doctrina in libris περὶ ἀρχῶν Origenis, et per se manifestum est, et notum est Hieronymi judicium de illis ad Avitum Pammachium et Oceanum, et alibi dogmata ejus vocat venenata. Et illi scilicet sunt fructus talium traditionum.

Quod si optimis illis primitivae Ecclesiae temporibus, praetextus et admiratio traditionum non scriptarum, potuit praestantissimos viros a sana et simplici fidei regula, ad peregrinas opiniones adducere: certe his exemplis monemur cavere fermentum Decreti Tridentini de traditionibus non scriptis, pari pietatis affectu suscipiendis, sicut ipsam sacram Scripturam. Lector inter se conferat Papiae, Clementis, et haec nostra postrema tempora, et res non erit obscura. Per titulum igitur, praetextum et admirationem traditionum praeter et contra Scripturam, et decepti sunt, et deceperunt alios, cum haeretici, tum magni etiam, et non mali in Ecclesia viri. Opus est ergo certa regula, ad quam exigatur, si quid nomine traditionis proponitur. Sed quae illa regula sit, postea dicemus. Absolvemus enim prius reliquas observa-

tiones de origine traditionum, quae nullo Scripturae testimonio probari possunt.

7. Tertia observatio est, quod veteres quidam ex apocryphis, sive adulterinis scriptis, multa sub titulo traditionum citarunt. Et haec observatio multa illustrabit. Papias et Clemens ab illis qui profitebantur, se vel Apostolos, vel Apostolicos audivisse, traditiones suas acceperant. Qui vero postea secuti sunt, cum non possent allegare vel Apostolos, vel Apostolicos quos audivissent, et tamen admirarentur traditiones, alio praetextu illas ad Apostolos retulerunt. Et ad hanc rem, occasionem praebuit Lectio scriptorum apocryphorum, hoc est, adulterinorum. Supra enim diximus, quod Ecclesia salubri diligentia tres ordines distinxerit, scriptorum de doctrina Christi et Apostolorum. In primo ordine erant legitima, certa et testamentaria scripta, sicut Eusebio vocantur. Secundus ordo habebat scripta, de quibus quaedam erant dubitationes: quae tamen ad aedificationem plebis legi volebant. Tertius ordo erat scriptorum, quae adulterina, supposititia, ficta et falsa habebantur. Cum igitur tertii ordinis scripta, simpliciter essent rejecta et improbata: multi tamen illa privatim inspiciebant et legebant: et paulatim concipiebatur opinio, fieri posse quod talia, aut quaedam saltem ab Apostolis essent tradita. Quae igitur ex apocryphis seu adulterinis illis scriptis citabant, illa incipiebant ornare titulo traditionum. Non fingo haec: exempla enim sunt manifesta, quibus id quod dico, ostendi potest.

Clemens Alexandrinus.

Clemens enim Alexandrinus, talia multa ex apocryphis citat, quibus peregrina dogmata stabilire conatur. Ut libro 2 Stromat. ex libro Pastoris Hermae, probat Apostolos etiam post mortem praedicasse illis qui antea in infidelitate mortui fuerant, et illos conversos vivificasse. Lib. 5 probaturus arcana quaedam fidei occultata, et non omnibus Christianis manifestata, citat ex apocrypho quodam Evangelio: Mysterium meum mihi et filiis domus meae.

Lib. 6 ex apocryphis Petri et Pauli probat, Graecos per Philosophiam salvatos. Ibidem ex pastore Hermae probat, in Scriptura discedendum a litera, et quaerendas allegorias, et quidem ita, ut ipse Decalogus in varias allegorias transformetur. Et lib. 3 dicit, Tatiani sectatores conjugium damnasse, citatis sententiis quibusdam Christi, ex Evangelio secundum Aegyptios: Veni ad dissolvendum opera foeminae. Item, Quamdiu vos foeminae paritis, mors vigebit, etc.

Origenes. Basilius.

Origenes et Basilius dicunt, traditionem esse, Zachariam illum, qui Matth. 23 occisus dicitur inter templum et altare, fuisse patrem Baptistae: sed hoc in apocrypho protevangelio Jacobi scriptum est. Tertullianus et Basilius dicunt esse Apostolicam traditionem: crucis signo digitis in aere formato, omnia signare: sed hoc sumptum est ex Evangelio Nicodemi. Ibi enim Charinus et Lentius resuscitati, digitis faciunt signaculum crucis in linguis. Et Christus in inferno facit signum crucis supra Abraham et sanctos. Latroni etiam dat signum crucis in manu, et inquit: Si custos Paradisi noluerit te intromittere, ostende illi signum crucis. Augustinus Epist. 99 ad Euodium: Quod Christus Adamum in inferno solverit, Ecclesia fere tota consentit, quod eam non inaniter credidisse credendum est, undecunque hoc traditum sit, etiamsi Canonicarum Scripturarum hinc expressa non proferatur autoritas: addunt quidam, hoc beneficium aliis etiam Patriarchis et Prophetis fuisse concessum: ut cum Dominus in infernum venisset, illi doloribus solverentur, etc. Audis traditionem. Sed in Evangelio Nicodemi haec leguntur. Et Augustinus, objiciens sibi contra illam traditionem ea, quae de sinu Abrahae scripta sunt, inquit: Ego quidem non video, explicent fortassis qui possunt. Idem: Nescio utrum quisquam sit, cui non videatur absurdum, etc. Tales scilicet sunt disputationes de traditionibus.

Vetus fertur traditio, Enoch et Eliam reversuros ante extremum diem, et praeliaturos cum Antichristo: sed sumptum hoc est ex Apocrypho Evangelio Nicodemi.

Epiphan. admirator traditionum.

Epiphanius adeo delectatus fuit hujusmodi traditionibus ex scriptis Apocryphis, ut magis probet Christum, juxta Apocryphum protevangelium Jacobi, in spelunca quadam in itinere natum esse, quam in ipsa civitate Bethlehem, in stabulo. Clemens etiam 7. Stromatum tanquam ex traditione refert, quomodo obstetrices Mariam inspexerint post partum: quod itidem ex protevangelio Jacobi sumptum est.

Traditiones in Epiphanio.

Ita Epiphanius ex traditione, parentes Mariae nominat Joakim et Annam: et addit, Angelum Paradisi, nuntiasse Joakim conceptionem filiae. Sed haec sumpta sunt ex protevangelio Jacobi: Nominat etiam ex traditione, hoc est, ex scriptis apocryphis, uxorem Cain Sanue, uxorem Seth Asuram, uxorem Noe Barthenon, patrem Danielis Sabaan, patrem Melchisedech Heraclem, matrem Astaroth: Abelem interfectum, natum annos triginta, anno Adae centesimo: Lazarum fuisse triginta annorum, cum resuscitaretur: et post resuscitationem vixisse alios 30 annos. Dicit etiam ex traditione, Adamum ibi sepultum, ubi Christus crucifixus fuit. Sed et hanc de sepultura Adae traditionem, et de Zacharia patre Baptistae, Hieronymus libere rejicit: quia ex scripturis Canonicis non habent autoritatem. Jejunium in pane et aqua, Epiphanius nominat traditionem: sed exstat in Herma, similitud. 5. Eusebius lib. 3, cap. 25 inter adulterina et reprobata recitat scriptum quoddam de doctrinis Apostolorum. Et in Canonibus Apostolorum, inter Canonicos libros numerantur Clementis libri περὶ διαταγῶν Apostolorum: id quod supposititium esse, ipse etiam Lindanus agnoscit. Epiphanius vero multis commendat illas Apostolorum constitutiones, quae apocryphae seu nothae habitae fuerunt veteribus: sicut de Canonibus Apostolorum expresse dicitur dist. 15 et 10. Epiphanius igitur dicit lib. 3, Tom. 2, haeresi 80, in constitutionibus Apostolorum, inquit divina doctrina, pilos barbae non esse secandos. Meminit etiam libri de constitutionibus

Apostolicis, lib. 1, Tom. 3, haeresi 45. Et lib. 3, Tom. 1, haeresi 70. Ita lib. 2, Tom. 1, haeresi 59 citat et defendit Canonem de coelibatu Sacerdotum: ita ut in sacerdotio non utantur conjugio. Sed Paphnutius in Nicena Synodo, vocat novam legem. Falsum igitur est, quod sit traditio Apostolica.

Et lib. 2, Tom. 1 contra Apostolicos dicit, ad interpretationem Scripturae, opus esse traditione. Quod si hoc tantum intelligeret, ex historiis Ecclesiae multa sumi posse, quibus loca quaedam Scripturae declarentur: sicut ibi dicit, consuetudinem fuisse, quod Christiani filias suas non elocarint incredulis, vel Judaeis, vel Gentibus, et ideo multas mansisse innuptas: hoc, inquam, non gravatim reciperemus: sed longius progreditur Epiphanius, et traditiones opponit scripturae. Ubi enim Paulus in genere scripsit, Virgo si nupserit, non peccat: Epiphanius opponit traditionem ex apocryphis illis Apostolorum constitutionibus, peccatum esse, post decretam virginitatem ad nuptias reverti: cum Hieronymus dicat 1. Cor. 7: Si quis in statu virginitatis adoleverit, si postea agnoscat, se in duplici necessitate constitutum, ut aut scortetur, aut uxorem ducat, faciat quod vult: si uxorem duxerit, non peccavit. Ita Cyprianus lib. 1, Epist. 11: Quod si se ex fide Christo dicaverint, publice et caste perseverent: si autem perseverare nolunt, aut non possunt, melius est nubere, quam ut in ignem deliciis suis cadant. Adulterina igitur est traditio, quam Epiphanius ex scripto apocrypho allegat: pugnat enim cum scriptura, et ignota est Patribus. Et ex hac observatione intelligi potest, unde Patres, praecipue vero Epiphanius, multas tales traditiones quas hoc titulo ornant, sumpserint: et quae illarum etiam olim fuerit autoritas, hoc exemplum ostendit. Chrysostomus in opere imperfecto de Magis, quod biennio post natum Christum venerint, dicit: Audivi aliquos referentes de Scriptura quadam, etsi non certa, tamen non destruente fidem, etc. Et hanc traditionem serio sequitur Epiphanius.

Traditiones ab Epiphanio opponuntur Scripturae.

Chrysost.

Theophyl. Theophylactus vero, recitata illa traditione, mox subjicit: Sed tu alteram sententiam, tanquam meliorem retine. Ita de traditione, de Zacharia patre Baptistae, Matth. 23. Hieronymus dicit: Quod de scripturis autoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.

8. Quarta observatio, quod Patres multas aliquanto vetustiores consuetudines, cum earum origo non facile monstrari posset, statim ad Apostolos, quasi ab ipsis traditas, ut major esset earum autoritas, retulerunt: quas tamen Apostolos non habere autores, ex aliis veterum scriptis liquido probari potest.

Epiphanius constanter asserit, jejunium quartae feriae et sextae, Ecclesiam habere ex traditione Apostolorum. Jejunium etiam quadragesimae Ambrosius, Hieronymus et alii tribuunt traditioni Apostolorum. Sed quid et quantum huic traditioni tribuendum sit, manifeste potest ostendi. Apud Augustinum enim Epist. 86. Urbicus quidam catholicam necessitatem, ut Sabbato jejunetur, ex traditione Petri defendebat, qui Dominica die cum Simone mago certaturus, pridie cum Ecclesia Romana jejunarit. Alii vero contradicebant, Apostolorum traditionem esse, non Sabbato, sed sexta feria jejunare. Augustinus vero ita respondet: Est quidem haec opinio plurimorum, quamvis eam perhibeant esse falsam plerique Romani. Quodsi respondetur, hoc docuisse Hierosolymis Jacobum, Ephesi Johannem, caeterosque aliis locis, quod docuit Romae Petrus, hoc est, ut Sabbato jejunetur, sed ab hac doctrina caeteras terras deviasse, atque in ea Romam stetisse: et e contrario refertur, Occidentis potius loca non servasse quod Apostoli tradiderunt, Orientis vero terras, unde coepit ipsum Evangelium praedicari, in eo quod ab omnibus Apostolis traditum est, mansisse: interminabilis est ista contentio, generans lites, non finiens quaestiones. Sit ergo una fides universae Ecclesiae etiamsi ipsa fidei unitas quibusdam diversis observationibus celebretur, quibus nullo modo quod in fide verum est, impeditur. Et postea dicit: Ego in Evangelicis et Apostolicis literis, animo id revolvens video praeceptum esse jejunium: quibus autem diebus non oporteat jejunare, et quibus oporteat, praecepto Domini vel Apostolorum non invenio definitum etc. Manifesta est sententia: et tamen quia vetus erat consuetudo, multi eam ad Apostolorum traditionem referre non verebantur. Ita Augustinus Epist. 119 dicit quidem quadragesimam jejuniorum habere autoritatem ex jejunio Moysis, Eliae et Christi. Sed Epist. 86 affirmat quibus diebus sit jejunandum, nec a Domino, nec ab Apostolis esse definitum. Ideo Epist. 119 tandem concludit: Ut 40 illi dies ante Pascha observentur, Ecclesiae consensio roboravit: Agnoscit lector, quomodo Patres antiquas consuetudines conati fuerint ad Apostolorum traditiones referre, aut ex scriptura probare: et quam incerta sit tota illa res: Ambrosius quidem asserit, exemplo Christi nobis indictam quadragesimam. Sed Chrysostomus homil. 47 in Matthaeum diserte hoc negat: Christus, inquiens, non jubet, ut jejunium suum imitemur, sed inquit: Discite a me, quia mitis sum etc.

Ambr

Irenaeus apud Euseb. lib. 5, cap. 26 scribit non tantum de die Paschae, verum etiam de specie jejunii (scil. ante Pascha) esse disceptationem. Quosdam enim unum diem jejunare, quosdam plures, quosdam 40 horas, computata hora pro die. Et haec, inquit, varietas non nostro primum tempore coepit, sed multo ante nos etc. Manifestissimum igitur est, non veram esse asseverationem, quod jejunium 40 dierum ante Pascha sit traditio Apostolorum. Irenaeus enim ibi dicit, de jejunio ante Pascha fuisse ante ipsum συνήθειαν καθ' ἁπλότητα καὶ ἰδιωτισμόν. Significat autem ἰδιωτισμὸς τάξιν τῶν ἰδιωτῶν, idiotarum constitutionem. Et illam Irenaeus dicit, non fuisse judicatam, accurate observandam, sed posthabitam fuisse. Hunc locum lector diligenter observet, de vera origine jejunii ante Pascha. Et tamen procedente tempore, facta inde fuit traditio Apostolica: idque a praecipuis ex Patribus.

Irenae

Non igitur statim credendum est, quando Patres sine certis documentis affirmant, aliquid esse traditionem Apostolorum. Quadragesimam enim Ambrosius, Maximus Taurinensis, Theophilus, Hieronymus et alii affirmant esse traditionem Apostolicam. Sed Socrates lib. 5, cap. 22 recitat magnam diversitatem jejunii ante Pascha. Romanos dicit jejunasse tres septimanas ante Pascha. Graecos et Alexandrinos, sex septimanas, alios septem: in quibus tantum 15 dies per interstitia jejunent. Et tandem concludit: Quia nemo hac de re potest ostendere scriptum aliquod mandatum, ἔγγραφον παράγγελμα: manifestum est quod Apostoli illud cujusque sententiae et voluntati liberum reliquerunt.

Epiphan. Epiphanius contra Aerium, dicit exstare constitutionem Apostolorum, in qua praecipiant et de diebus jejunii, et quod nihil accipiendum sit praeter panem, salem et aquam. Sed Socrates multis ostendit, falsum hoc, et non Apostolicum esse.

Prolixius aliquanto hoc annotavi (illustre enim exemplum est) quomodo tempore Patrum multae observationes ornari coeperint titulo traditionum Apostolicarum, quas tamen ab Apostolis non fuisse traditas certum est. Nota est veterum contentio de tempore Paschatis, Romanis asserentibus, suam consuetudinem a Petro et Paulo traditam: Asiaticis contra allegantibus, se aliam traditionem accepisse a Johanne, Philippo, Polycarpo et aliis. Et magna acerbitate res acta fuit. Sed Irenaeus apud Euseb. lib. 5, cap. 26 vocat antiquae consuetudinis traditionem: item consuetudinem presbyterorum. Videt Lector, proximis ab Apostolorum morte temporibus, praetextu traditionum non scriptarum, excitatas in Ecclesia turbas, et antiquas consuetudines coepisse ornari titulo traditionum Apostolicarum: Socrates enim lib. 5, cap. 22 dicit: Evangelia non imposuerunt jugum servitutis, sed homines ipsi, suis quisque locis, propter remissionem et memoriam passionis, Pascha et alios dies festos, sicut voluerunt, ex consuetudine quadam celebrarunt. Non enim hoc vel Servator, vel Apostoli, νόμῳ lege aliqua observandum esse mandarunt, nec supplicia comminati sunt. Scopus enim erat Apostolorum, non de diebus festis νομοθετεῖν, leges ferre: sed rectam vitam, et pietatem inducere. Mihi autem videtur, sicut alia multa secundum regiones in consuetudinem abierunt, ita et festum Paschatis: propterea quod nemo Apostolorum quicquam de illo sancivit. Et postea dicit. Occidentales quidem dicunt esse traditionem Petri et Pauli: Asiatici vero, Johannis. Sed neutra pars potest proponere ἔγγραφον ἀπόδειξιν, demonstrationem scripto traditam.

Epiphan. Epiphanius dicit: Synaxes ordinatae sunt fieri ab Apostolis, quarta pro sabbato et Dominica: Sed Socrates ex varietate multorum exemplorum ostendit, hoc non esse certum. Et recitata multa rituum diversitate, addit tandem memorabilem sententiam: Hujusmodi discrepantiae autores eos esse puto, qui singulis temporibus Ecclesiis praefuerunt: οἱ δὲ ταῦτα παραλαμβάνοντες, ὡς νόμον τοῖς ἐπιγινομένοις παρέγραψαν, qui vero talia acceperunt, veluti legem quandam ex accessoriis istis ritibus conscripserunt. Haec Socrates. Primo igitur fuerunt consuetudines: deinde factae sunt leges. postea ut majorem legibus illis autoritatem conciliarent, traditionibus Apostolorum eas tribuerunt. Haec sunt manifesta, quae multa monent de traditionibus: quae hoc nomine quasi ab Apostolis acceptae, a Patribus quibusdam celebrantur.

Epiphanius contra Aerium, orationes pro mortuis vocat traditionem Ecclesiae a Patribus acceptam. Illam vero Patrum traditionem alii ornarunt, titulo Apostolicae traditionis. Ita Chrysostomus homil. 69. Non temere ab Apostolis haec sancita fuerunt, ut in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio.

Damascenus. Et Damascenus inquit: Apostoli edixerunt in tremendis sacramentis memoriam fidelium defunctorum habendam. Sed Hieronymus et Gregorius affirmant, Apostolos in celebratione Eucharistiae, nullas alias preces praeter solam Dominicam orationem adhibuisse. Vides igitur quam certum sit, orationes pro defunctis esse Apostolicam traditionem.

Tertull. Tertullianus de Corona militis recitat multas observationes, quas sine ullius Scripturae instrumento, solius traditionis titulo, exinde consuetudinis patrocinio dicit vindicari. Et illas omnes traditiones Pontificii contendunt simpliciter, absque omni tergiversatione, ut Apostolicas recipiendas. Sed Tertullianus non dicit traditiones illas omnes ab Apostolis esse profectas: sed hoc tantum dicit, Observationem consuetudo roboravit, quae sine dubio de traditione manavit: quomodo enim usurpari quid poterit, si traditum prius non est? Sed quaero unde sit traditum? num ab Apostolis? Hoc certe Tertullianus non affirmat. Subjungit enim: An non putas, omni fideli licere concipere et constituere quod Deo congruat, disciplinae conducat, et saluti proficiat? Item, salvo traditionis respectu, quocunque traditore censeatur etc. Posteri vero omnes illas traditiones simpliciter asseverarunt esse Apostolicas. Sed observetur, quod Tertullianus vocat traditiones, quocunque traditore censeantur. Ergo non omnes traditiones quae apud veteres exstant, simpliciter sunt Apostolicae. His manifestis exemplis satis, ut arbitror, ostensum est, non statim simpliciter assentiendum, quando Patres sine certis documentis affirmant aliquid esse Apostolicam traditionem: quomodo enim multas veteres consuetudines, quae aliam habuerunt originem, ad Apostolorum traditiones retulerint, ideo ut majorem habeant autoritatem, exempla ostendunt. Et in encomiis illarum traditionum, quarum origo incerta est, sunt aliquando nimium transcendentes apud Patres hyperbolae: quae si absque ulla commoda mitigatione, nimium urgeantur, ipsi fidei nullo modo sunt vel consentaneae, vel tolerabiles: sicut est locus Basilii de spiritu sancto, cap. 27. si tamen Basilii est illa de traditionibus disputatio. Erasmus enim non sine causa judicavit esse supposititiam. Recitat autem Basilius ibi traditiones quasdam: quae licet totidem syllabis in Scriptura non sunt positae, quod tamen ad sententiam attinet, consonae sunt testimoniis Scri-

Hyperbolae Patrum in encomiis traditionum.

Basilii disputatio de traditionibus.

pturae: ut confessionem fidei quae fit in Baptismo: item renuntiationem Satanae, et doxologiam: Gloria Patri et Filio cum Spiritu sancto etc. Et de hujusmodi traditionibus non est inter nos controversia: quae enim Scripturae testimoniis probari possunt, libenter recipimus. Recitat autem praeterea alias consuetudines sine scripto (ita enim vocat) et affirmat illas ex traditione Apostolorum ad nos in mysterio delatas. Et illis annumerat, quae in celebratione Eucharistiae, praeter verba institutionis et ante et post dicuntur. Atqui Gregorius lib. 7, Epist. 63 inquit: Mos Apostolorum fuit, ut ad ipsam solummodo orationem Dominicam, oblationis hostiam consecrarent. Affirmat praeterea Basilius, traditionem Apostolicam in oratione converti ad Orientem. Sed Socrates lib. 5, cap. 22 narrat in Antiochia Syriae, quae celeberrima fuit Apostolica Ecclesia, templum habere universum situm: altare enim non ad Orientem, sed ad Occidentem spectare. Sed illud forsan Basilio cum aliis commune est, quod antiquas consuetudines sine certis documentis refert ad Apostolorum traditiones. Quod vero addit, traditiones illas eandem habere vim ad pietatem, sicut illa quae in Scriptura continentur, ita ut si consuetudines illae non observentur, ipsa Evangelii praedicatio ad nudum nomen contrahatur: hoc, inquam, cum ipsa fide manifeste pugnat: illud enim de plerisque illis traditionibus ne ipsi quidem Pontificii affirmare audent. Si quis enim juxta institutionem Christi baptizetur, et non ter mergatur, vel non signetur signo crucis, quaestio est, an Baptisma sit vel falsum, vel vanum? Basilius pronuntiat eandem habere vim ad pietatem trinam mersionem, et signationem crucis, benedictionem aquae Baptismi, illinitionem olei etc. sicut ipsum Baptismum. Ergo nec Christus recte baptizatus erit, nec Apostoli quemquam in Actis recte baptizaverunt? Longobardus certe lib. 4, dist. 3 inquit: In duobus consistit sacramentum Baptismi, scilicet in verbo et elemento: Ergo etsi alia desint quae ad decorum sacramenti instituta sunt, non ideo minus est verum sacramentum, et sanctum, si verbum sit ibi et elementum etc. Neminem sane tam perfrictae frontis esse arbitror, etiamsi Jesuita sit, qui affirmare ausit, eandem habere ad pietatem vim adorare in spiritu et veritate, et in oratione ad Orientem converti. Trina immersio, verba invocationis dum panis Eucharistiae ostenditur, prohibitio geniculationis inter Pascha et Pentecosten, jamdudum apud ipsos Pontificios in usu esse desierunt. Universalis igitur illa hyperbole Basilii, de traditionibus non scriptis, quod eandem habeant ad pietatem vim, sicut illa quae in Scriptura instituta et mandata sunt, nullo modo potest consistere, vel defendi: nec video, quomodo vel Andradius sua virulenta grandiloquentia hoc tentare possit. Tales igitur Patrum asseverationes et hyperbolae de traditionibus, non temere sunt amplectendae, sed cum magno judicio legendae. Et non immerito de illo loco Basilii, an sit γνήσιος, Erasmus valde dubitat.

9. Quinta observatio est, quod ex Montanistarum statutis et observationibus multa irrepserunt in locum communem de traditionibus. Opus igitur est vigilanti judicio, ne pro Apostolicis Montanicas amplectamur traditiones. Montanus enim amplexus est doctrinam Veteris et Novi Testamenti, sed praeter haec docuit necessarias esse etiam observationes a Paracleto traditas, quia Christus dixerit, Apostolos non potuisse omnia portare, sed multa reservanda fuisse Paracleto. Ita Tertullianus Montanista de velandis virginibus, dicit: Lege fidei manente, caetera jam disciplinae et conversationis admittunt novitatem correctionis. Quale enim est, ut Diabolo semper operante, et adjiciente quotidie ad iniquitatis ingenia, opus Dei aut cessaverit, aut proficere destiterit, cum propterea Paracletum miserit Dominus, ut quando humana mediocritas omnia semel capere non poterat, paulatim dirigeretur, ordinaretur, et ad perfectum perduceretur disciplina ab illo vicario Domini Spiritu sancto, inquit enim: Adhuc multa habeo etc. Item, Ecclesia per Evangelium efferbuit in juventutem, nunc per Paracletum componitur in maturitatem. Antiquae igitur observationes, quarum apud Tertullianum fit mentio, non sunt omnes Apostolicae traditiones, sed multae ex Montani Paracleto profectae sunt. Et tamen ex Patribus etiam quidam, omnes Tertulliani traditiones pro Apostolicis venditant. Sed inquis: Montanus damnatus fuit haereseos. Ergo Ecclesia ipsius instituta non retinuit. Videamus igitur quae fuerint Montanistarum disciplinae, inde enim conjicere poterimus, an quae zizania inde irrepserint in consuetudines Ecclesiasticas.

Montanus.

Apollonius apud Eusebium lib. 5, cap. 18 de Montano dicit: Hic est ὁ διδάξας λύσεις γάμων, qui docuit destructiones nuptiarum. Ita enim Tertullianus loquitur de castitate. Num vero Montanistae destruxerunt matrimonia jam contracta? Nequaquam, sed quid sit Montanica λύσις γάμων, hoc est, solutio nuptiarum, ex Tertulliano colligitur: qui docet, Paracletum abstulisse secundas, tertias etc. nuptias, et statuisse monogamiam. Praecipue vero urget hoc Tertullianus in Sacerdotibus, inde quod Paulus dicit: Episcopus sit unius uxoris vir. Et quia vera Ecclesia Paulum non ita intelligebat, inquit: Quot enim et digami praesident apud vos in Ecclesiis, non erubescentes cum haec illis leguntur? Habes enim quid sit Montanica destructio nuptiarum. Jam vero apud multos veterum, contra secundas nuptias, ut quas benedici noluerint, plane similia leguntur. Epiphanius certe ex professo disputat, de necessitate monogamiae Sacerdotum, quem sequuntur et alii. Unde vero haec originem habent? Non ex Scriptura, sed ex traditionibus. Ex quibus autem traditionibus? Num Apostolicis? Ita quidem Pontificii contendunt, sed collatio Tertulliani ostendit, esse reliquias constitutionum Montani.

Ex Montanicis traditionibus quaedam apud Pontificios adhuc residuae.

Pertinet et hoc ad Montanicas destructiones nuptiarum, quod Tertullianus in libro de exhortatione ad Castitatem disputat matrimonium esse ex indul-

gentia, voluntatem vero Dei esse sanctificationem juxta dictum: Estote sancti, sicut ego sanctus sum. Sanctificationis vero has numerat species: I. Virginitatem ex nativitate. II. Virginitatem ex lavacro, quae aut in matrimonio purificat ex compacto aut in viduitate perseveret ex arbitrio. III. Gradus est, cum post matrimonium unum interceptum, exinde sexui renuntiatur. Disputat etiam de eo, quod matrimonium permittitur. Quod vero permittitur, non ex mera et tota voluntate, sed quasi de invita venit voluntate. Illud etiam, Melius est nubere quam uri, contendit pertinere ad eos, qui sunt nupti vel vidui, et idem esse ac si diceretur, Melius est uno oculo carere, quam duobus. Non ergo bonum est nubere, sed genus mali inferioris. Et disputat, illud esse consilium Pauli, ut hominis, non autem Dei praeceptum. Objicit etiam sibi: Ergo, inquis, jam et primas nuptias destruis. Respondet autem: Nec immerito, quoniam et ipsae ex eo constant quod est stuprum. Et propter illam stupri affinitatem, optimum est mulierem non tangere. Ibidem etiam disputans contra primum et secundum matrimonium, allegat haec dicta: Sancti estote, quoniam ego sanctus. Cum sancto sanctus eris. Secundum carnem sapere, mors est, sed secundum spiritum, vita est.

Haec ideo adscripsi, ut Lector observet, eandem plane sententiam, et eadem omnino verba exstare in Pontificiorum disputationibus de coelibatu. Quod si itaque contendunt esse traditiones, concedimus hoc, sed ostendimus, non Apostolicas, sed Montanicas esse traditiones.

Alterum est, quod Apollonius Montano tribuit, h. e. ὁ νηστείας νομοθετήσας, qui leges jejuniorum praescripsit. Num vero error Montani fuit, quod docuit esse jejunandum? Nequaquam. Augustinus enim recte dicit: Ego in Evangelicis et Apostolicis literis video praeceptum esse jejunium. Sed de tempore, specie, seu modo jejunii, Montanus fecit constitutiones, easque non ordinis tantum gratia, sed opinione necessitatis et cultus. Hanc enim esse vim et significationem verbi νομοθετεῖν, manifeste colligitur ex Socrate lib. 5, cap. 22, quando scilicet non relinquitur cujusque sententiae, et voluntati liberum, sed fertur lex necessitatis, additis comminationibus peccati et poenarum, si non hoc modo observetur. Nonne vero in toto Papatu talis jejuniorum legislatio est? Et ex Epiphanio quidem proferunt esse traditionem Apostolicam: sed Socrates (sicut supra ostendimus) hoc diserte negat. Quando vero inquirimus primam illarum legum originem, invenimus zizania illa, paulatim ex Montani seminariis in Ecclesiasticas consuetudines irrepsisse.

Traditiones Pontificias de jejunio, ex Montanicis erroribus fluxisse.

Et ut tota haec res eo sit manifestior, adscribam locum ex libro Tertulliani, de jejunio, ubi narrat, Montanistas a Catholicis propter has causas reprehensos: Arguunt, inquit, nos, quod jejunia propria custodiamus, quod stationes plerumque in vesperam producamus, quod etiam xerophagias observemus, lavacri quoque abstinentiam. Novitatem igitur objectant, de cujus illicito praescribant. Et verae Ecclesiae sententiam, contra Montanistas ita recitat: Statos dies jejuniorum, in legalibus et Propheticis vetustatibus jam abolitos: itaque de caetero indifferenter jejunandum ex arbitrio, non ex imperio novae disciplinae, pro temporibus et causis uniuscujusque: sic et Apostolos observasse, nullum aliud imponentes jugum certorum, et in commune obeundorum jejuniorum. Proinde nec stationum, quae et ipsae suos quidem dies habeant, quartae feriae et sextae, passive tamen currant, neque sub lege praecepti. Xerophagias vero novum affectati officii nomen, et proximum Ethnicae superstitioni: cum fides libera in Christo, ne Judaicae quidem legi abstinentiam quorundam ciborum debeat, semel in totum macellum admissa, ab Apostolo de testatore eorum, qui sicut nubere prohibeant, ita jubeant cibis abstinere a Deo conditis: et ideo nos (Montanistas) jam tunc praenotatos in novissimis temporibus, abscedentes a fide, intendentes spiritibus mundi seductoribus doctrinis mendaciloquiorum. Sic et cum Galatis nos percuti, ajunt observatores dierum, mensium et annorum. Jaculantur interea, Esaiam pronuntiasse, Dominum elegisse non abstinentiam cibi, sed opera justitiae, et ipsum Dominum in Evangelio ad omnem circa victus scrupulositatem, compendio respondisse, non his coinquinari hominem, quae in os inferantur, cum et ipse manducaret et biberet usque in notationem: Ecce homo vorator, et potator. Sic et Apostolum docere, quod esca nos Deo non commendet. Et addunt: In duobus praeceptis caritatis, tota lex pendet, et Prophetae, non in pulmonum et intestinorum meorum inanitate etc. Ita Tertullianus describit, quid in Montanistarum jejuniis Ecclesia tunc reprehenderit, et quibus argumentis contra ipsorum hypocrisin certarit. Quem locum ideo annotavi, quia et apud Patres quosdam, praecipue vero apud Pontificios, illa nunc ornantur titulo Apostolicarum traditionum. Lector autem ex hac Tertulliani narratione manifestissime agnoscit, esse Montanicas institutiones, quae principio ab Ecclesia vera graviter fuerunt reprehensae et refutatae, sed postea blandiente hypocrisi, sensim coeperunt in ipsam Ecclesiam irrepere. Postea vero accessit titulus Apostolicarum traditionum, sed falso: sicut haec Tertulliani descriptio ostendit. Hunc igitur locum Lector diligenter observet, multa enim inde dijudicare poterit.

Tertulliani Montanismus.

Tertullianus in libro de poenitentia a Montano habet, quod unicam tantum poenitentiam post Baptismum concedit. Sed hoc dogma Clemens Alexandrinus titulo Apostolicae traditionis ornat.

Tertullianus de resurrectione carnis, ceremonias circa Baptismum recitat, unctionem, signationem crucis, et manus impositionem. Nec tantum decorum et significationes, sed spiritualem efficaciam ipsis tribuit, inquit enim: Caro ungitur, ut anima consecretur, caro signatur, ut anima muniatur, caro manus impositione adumbratur, ut et anima spiritu illuminetur. Et haec esse Montanica, vel inde colligitur, quod in illo ipso loco addit etiam ξηροφαγίας,

sordes corporis, et monogamiam, quae Montanica esse, certum est. Sed ubi exstat mandatum et promissio de illis signis, et spirituali ipsorum efficacia? Tertulliani responsio est in libro de Corona militis, Paracletum ideo post Apostolos missum esse, ut disciplinam ordinaret, et ad perfectum perduceret. Cyprianus, Tertulliani nimium studiosus, ex Montani officina hausit, quod anabaptismum suum stabilire conatur ex hujusmodi observationibus. Oportet, inquit lib. 1, Epist. 2 mundari et sanctificari aquam prius a Sacerdote, ut possit Baptismo suo, peccata hominis qui baptizatur abluere. Quomodo autem aquam mundare et sanctificare potest, qui ipse immundus est? Ungi quoque necesse est eum, qui baptizatus est, ut accepto chrismate, esse unctus Dei, et habere in se gratiam Christi possit.

Et Cornelius apud Eusebium lib. 6, cap. 33 narrat, Novatum in morbo in lecto baptizatum. Et addit: Si tamen accepisse dicendus est. Neque enim reliqua consequutus est, quorum oportet participem fieri secundum Ecclesiae Canonem, neque obsignatus est ab Episcopo. Cumque haec consequutus non sit, quomodo Spiritum sanctum potuit consequi? Haec sententia nimium montanizans, postea correcta est, sicut manifeste disputat Hieronymus contra Luciferianos, in vero Baptismate tribui Spiritum sanctum, etiamsi non accedat impositio manus per Episcopum. Et Longobardus lib. 4, dist. 3 dicit: In duobus consistit sacramentum Baptismi scilicet verbo, et Elemento. Ergo etsi alia desint, quae ad decorum sacramenti instituta sunt, non ideo minus est verum sacramentum et sanctum, si verbum sit ibi, et elementum etc. Et tamen de reliquiis illarum observationum, tanta contentione Pontificii nunc pugnant, sub titulo et praetextu traditionum Apostolicarum, quarum tamen qualis sit origo ex Tertulliano et Cypriano aestimari potest. Apud Irenaeum enim, talium traditionum nulla plane fit mentio, sed de sectatoribus Marci haeretici dicit, quod ungant Initiatos suos succo Balsami, sicut Heracleonitae ungunt suos morientes, et sic redimunt illos.

Longobard.

Innocentius.

Innocentius, de sacra unctione, fatetur Pontifices apud Graecos, quando consecrantur, non solere inungi. Monet igitur, ut morem quem Romana Ecclesia servat, imitentur. Et cum multa de omnibus generibus unctionum disputasset, tandem concludit: Non judaizat Ecclesia, cum unctionis celebrat sacramentum, sicut antiqui mentiuntur. Audis, antiquos reprehendisse unctionem judaizantem.

Cyprianus.

A Montanistis habuit Cyprianus, quod docet absolutionem non valere, nisi persolutis satisfactionibus Canonicis, ut in sermone de Eleemosyna disputat, peccata quae ante Baptismum committuntur, Christi sanguine et sanctificatione dimitti, quae vero postea committuntur nostrorum operum sacrificiis purganda esse. Sed cum apud posteros, cumulatis Canonibus poenitentialibus, dogma illud pugnans cum Scriptura subsistere non posset, relaxari per indulgentiam primum fuerunt Canones poenitentiales, postea plane interciderunt. Et tamen de satisfactionibus jam nobis pugnandum est. Cumque nulla amplius opus esset relaxatione Canonum poenitentialium, invecta fuit nundinatio indulgentiarum Pontificiarum. Et haec omnia, si Diis placet, jam quasi Apostolicae traditiones venditantur. Sed res omnis ex vera origine rectissime dijudicatur.

Non igitur terrere nos debet titulus traditionum Apostolicarum, quando nullo Scripturae testimonio probari possunt, quae enim zizania, et unde irrepserint in Ecclesiam, sub titulo et praetextu traditionum, exemplis quibusdam monstratum est, praecipue vero traditiones quae apud Tertullianum exstant, quae ex Scriptura probari non possunt, propter Montanismum suspectae esse debent.

10. Tradi... nes P... pistic...

Quinto est hoc diligenter considerandum, quod Pontificii tot ac tales habent traditiones pro quibus dimicant, quarum testimonia ne ex veterum quidem probatis scriptis ulla possunt proferre, sed coguntur vel comminisci, vel usurpare apocrypha, adulterina et supposititia scripta, sub confictis veterum titulis. Et haec observatio recte considerata ostendet quantum sit fidei tribuendum plerisque Pontificiis traditionibus. Andradius Ignatii verba, quae exstant apud Eusebium, manifesta falsatione depravat, quasi Ignatius senserit, praeter scripturam alias etiam Apostolorum traditiones ad perficiendam Christianam religionem valde esse necessarias, cum Eusebius lib. 3, cap. 35 hoc tantum dicat, quod Ignatius per Asiam proficiscens Romam ad Martyrium cohortatus sit Ecclesias, ut caverent haereses recens tunc exortas et adhaererent Apostolicae traditionis. Et addit, ἣν ὑπὲρ ἀσφαλείας καὶ ἐγγράφως, ἤδη μαρτυρόμενος, διατυποῦσθαι ἀναγκαῖον ἡγεῖτο, hoc est. Cum jam ad Martyrium duceretur, necessarium judicavit, Apostolicam traditionem cautionis gratia, etiam scripto exarandam seu exprimendam esse. Audis, cum sub titulo traditionum non scriptarum, multa peregrina et falsa obtruderentur Ecclesiis, Ignatium judicasse necessariam esse scriptam demonstrationem, quae traditiones vere essent Apostolicae.

Hiero...

Hieronymus dicit, etiam Egesippum scripto complexum traditiones Apostolicas. Quae scripta de traditionibus Apostolorum, Deus intercidere non fuisset passus, si tam fuissent ad Ecclesiae salutem necessaria, sicut ipsa scriptura Canonica, quam valde mirabiliter Deus inter tot atrocissimas persecutiones, haereses et corruptelas, integram conservavit. Verisimile autem est, scripta illa Ignatii et Egesippi, si exstiterunt, neglecta, et tandum supressa fuisse a magistris ceremoniarum, qui viderunt traditiones Pontificias inde non stabiliri, sed magis traduci utpote Apostolicis non similes, sed contrarias. Aliud igitur artificium excogitatum fuit, ut scilicet sub veterum titulis scripta supposititia, vel fingerentur, vel conficta usurparentur, vel si qua exstabant, transformarentur ad statum regni Pontificii stabiliendum. Et hujus artificii quaedam tantum exempla annotabo.

Exstant in tomis Conciliorum Epistolae, et multa prolixa scripta primorum et vetustissimorum Pontificum, quorum et eruditio et pietas celebris fuit. In illa scripta, totum statum regni Pontificii, qualis nunc est, infarserunt tam impudenter, ut fraus manifeste appareat, quod sint conficta et supposititia. Erasmi judicium de Epistolis illis notum est. Extant et aliorum judicia, qui et ex phrasi et circumstantiis temporum, et ex rebus ipsis adulterationem demonstrant. Adscribam igitur tantum Nicolai Cusani judicium, quod ut a Cardinale profectum, repudiare non poterunt: Inquit igitur lib. 3 de Concordantia Catholica cap. 2: Sunt, meo judicio, illa de Constantino apocrypha, sicut etiam fortassis quaedam alia longa et magna scripta, sanctis Clementi et Anacleto Papae attributa. Si quis illas Scripturas diligenter perlegeret, et eorum tempora ad eorum scripturas applicaret: ac deinde opusculis omnium Patrum qui usque ad Augustinum, Hieronymum et Ambrosium fuerunt: ac etiam de gestis Conciliorum, ubi authentica scripta allegantur, usum et memoriam haberet: hoc inveniret, quia nec in illis omnibus Scripturis, de illis praefatis epistolis mentio habetur, et etiam ipsae Epistolae applicatae ad tempus eorum Sanctorum, seipsas produnt etc. Haec Cusanus Cardinalis. Et tamen ex illis commentitiis Epistolis, praecipuas traditiones, quas nullo Scripturae testimonio probare possunt, defendere et stabilire conantur Pontificii.

Clementis Romani Scripta, praeter Epistolam ad Corinthios, jam Eusebii tempore adulterata fuisse, notum est. Et postea dist. 15 c. Sancta Romana, inter apocrypha relata sunt. Jam vero multa sub Clementis nomine edita exstant, et quotidie nova extruduntur, quae corruptelis, abusibus et superstitionibus Pontificiis pallium Apostolicarum traditionum obducere conantur. Inde enim Andradius aquam et salem benedictum probare contendit, esse Apostolicae institutionis.

Legendae Sanctorum.

Legendae Sanctorum, propter nimis palpabilem impudentiam, jam et doctis et vulgo sordere coeperunt. Fingitur itaque nuper inventum esse valde vetustum scriptum, de vitis Apostolorum: cujus autorem fecerunt Abdiam Babylonicum: quidam disputant, esse Julii Africani, quod tamen in tota antiquitate, nullum verum habet testimonium. Ibi Thomas post mortem apparet, et concionatur: ibi Matthaeus 200 virgines consecrat, et velamen eis imponit, et quidem ideo interficitur, quod doceret, Virginem Christo consecratam, non licere regi nubere. Docet etiam ibi meritis eundum esse in coelum. Matthaeus etiam ibi instituit jejunium quadragesimale, et certorum temporum, interdicit etiam certis diebus esum carnium. Ibi Andreas inquit: Et pro mortuis obtinemus pietatem tuam Domine. Docetur etiam ibi, Andream post mortem invocandum, ut misereatur meretricis cujusdam. Ibi Thomas matronas quasdam ad Christum conversas hortatur, ut deserta conjugali consuetudine, perpetuam castitatem voveant. Ibi etiam traditur Christum quosdam, qui nuptias celebrabant, per apparitionem a consuetudine conjugali revocasse ad coelibatum. Ibi Johannes probat factum Crusianae, quod citra viri consensum, votum coelibatus emiserit. Ibi Ephesini aedificant basilicam in nomine Johannis, quam ei adhuc vivo dedicant: cum Augustinus dicat: Nos templa non extruimus sanctis, etc. Et talia impudentissima mendacia, titulo traditionum Apostolicarum conficta, volunt nos pari pietatis affectu et reverentia suscipere et venerari sicut ipsam Scripturam sanctam.

Fictitium scriptum de vitis Apostolorum.

Templa.

Martialem dicunt fuisse unum ex 70 discipulis, ejus jam Epistolae aliquot feruntur, ignotae Eusebio, Hieronymo, Gennadio etc. In quibus multa non incommode dicta sunt. Miscentur tamen quaedam titulo traditionum, quae se produnt, quod non sint Apostolica, ut quod dicit, cum altaria daemonum destruerentur, aram ignoti Dei reservatam, et dedicatam in nomine Dei et Stephani. Item quod dicit, per signum crucis baptisma sanctificari. Dicitur ibi: Valeriam, licet esset sponsa regis, tamen per praedicationem Martialis adductam, ut voveret virginitatem mentis et corporis, et ideo decollatam. Dicitur etiam ibi princeps Tolosanus, propter praedicationem Martialis copulam carnalium nuptiarum devitasse. Dicit etiam ibi Martialis, necessarium esse aliquid aliud scribi, quam quod scriptum est in sacris literis, cum apud Eusebium lib. 5, cap. 16 et apud Nicephorum lib. 4, cap. 23: Apollinarius scribens contra Montanum, asserentem multa praeter Vetus et Novum Testamentum, ad religionem necessaria esse, modestissime dicat: Non scripsi hactenus, non quod veritati testimonium dare nequiverim, sed quod timui, ne quibusdam ad Evangelii ac Novi Testamenti libros aliquid scriptione mea superaddere viderer, quibus nec adjici quicquam, nec adimi potest ab eo, qui vitam secundum Evangelium instituere cupit. Conservet lector hoc veteris Ecclesiae testimonium, de libris Novi Testamenti.

Purioris antiquitatis de libris Novi Testamenti censura.

Haec exempli tantum gratia recitavi, ut lector consideret, qua fide Pontificii tractent locum communem de traditionibus, quibus tamen generale annectunt decretum, ut pari reverentia et pietatis affectu suscipiamus et veneremur somnia et mendacia sicut ipsam Scripturam divinitus inspiratam. Ignatii Epistolas exstitisse, non tantum Eusebii, verum etiam Hieronymi adhuc tempore certum est, feruntur nunc Latine, sunt editae etiam Graece, et multas habent non contemnendas sententias, praesertim sicut Graece leguntur. Admixta vero sunt et alia non pauca, quae profecto non referunt gravitatem Apostolicam. Adulteratas enim jam esse illas epistolas, vel inde colligitur. Theodorus ex Epistola ad Smyrnenses, citat Ignatii sententiam contra haereticos quosdam: Eucharistiam et oblationes non admittunt, quod non confiteantur, Eucharistiam carnem esse Salvatoris nostri Jesu Christi, quae pro peccatis nostris passa est, quam pater sua benignitate suscitavit. Et illam sententiam Wilhelmus Wideford, anno 1396 adhuc legit in Epistola illa Ignatii.

Sed nunc nec in Graeca nec in Latina Ignatii epistola ad Smyrnenses, nec in aliis legitur.

Hieronymus. Hieronymus 3 dialog. contra Pelagianos dicit: Ignatius, vir Apostolicus et martyr, scribit audacter: Elegit Dominus Apostolos, qui super omnes homines peccatores erant. Sed illam sententiam Ignatii Epistolae, quae nunc exstant, non habent.

Apostoli peccatores.

Et qui Graecas illas epistolas edidit, annotat, multas sententias, et aliis pluribus verbis ex Ignatio a veteribus citari, quam nunc exstent et ferantur. De Epistolis igitur illis Ignatii, quae nunc ejus titulo feruntur, merito dubitamus: transformatae enim videntur in multis locis ad stabiliendum statum regni Pontificii. Et divinitus judico esse factum, quod adulterina quaedam assumenta suo se indicio probant. Nam in Epist. 5 ad Philippenses, ita hodie legimus: Quicunque Dominicam aut sabbathum jejunaverit, ipse est Christi interfector. Quicunque cum Judaeis Pascha egerit, comparticipabit eis, qui dominum et Apostolos ejus occiderunt. Sed haec esse supposititia, non est dubium. Omnino enim contrarium de Apostolis dicunt Augustinus ad Casulanum, et Socrat. lib. 5.

Quid igitur de illis quae Scripturae testimonia non habent, et ex illis Ignatii epistolis, tanquam traditiones Apostolorum citantur, sentiendum sit, non est obscurum.

Hieronymus Ignatii epistolis, cum adhuc integrae et genuinae essent, non tribuit autoritatem canonicam. Nam libro 3 contra Pelagianos, cum ex Ignatio, et ex Evangelio secundum Hebraeos quaedam citasset, inquit: Quibus testimoniis si non uteris ad autoritatem, utere saltem ad antiquitatem, quid viri Ecclesiastici senserint etc. Quid ergo nunc, quales hodie sunt adulteratae, illis tribuendum erit, praesertim quando ea, quae nullo Scripturae testimonio probari possunt, inde stabilire conantur Pontificii? Ita omnium ferme Patrum scriptis, supposititia quaedam sub ipsorum nominibus admixta sunt. Et ex illis omnium libentissime Pontificii testimonia citant.

Et quis erit sanae mentis, cui non merito suspectum habeatur totum negotium de traditionibus non scriptis, sicut a Concilio Tridentino proponitur? Cum videat Pontificios, suas illas traditiones non posse aliter retinere et stabilire, nisi falsa et supposititia scripta, vel ipsi fingant, vel ab aliis conficta proferant, et genuina veterum scripta, vel adulterent, vel adulteratis utantur, sicut exemplis quibusdam ostendimus.

11. Postremo multa monebit Lectorem et haec observatio, quod Pontificii non verentur multa ad Apostolorum traditiones referre, quae ab aliis autoribus multo posterioribus instituta et profecta esse, ex ipsis Pontificiorum Scriptoribus ostendi potest. Fumi igitur sunt, quos sub titulo Apostolicarum traditionum, vendunt rudioribus.

Extra de celebratione Missarum: Cum Marthae, Archiepiscopus quidam Lugdunensis miratur, quod aliquis in Canone Missae tentaverit asseverare, Christum plus dixisse, quam aliquis Evangelistarum asseveret, nempe: Hic est calix Novi et aeterni Testamenti, mysterium fidei etc. Huic respondet Innocentius: Multa ab Evangelistis omissa, quae Apostoli postea vel verbo suppleverunt, vel facto expresserunt. Sed scriptores Pontificii annotarunt, a quibus Romanis Pontificibus verba illa sint adjecta. Glossa igitur nihil dissimulans, aperte fatetur: Multa servat Ecclesia quae ab Apostolis non sunt tradita, tamen cum sint longa consuetudine approbata, non sunt minoris autoritatis.

Canon Missae. Totum Canonem Missae, cum reliqua theatrica pompa, esse ex Apostolica traditione, si quis vel dubitare se ostenderit, anathemate percellitur. Sed ex Pontificiis Scriptoribus ostendi potest, ultra 600 annos Romanos Pontifices addendo laborasse donec ex variis sutelis consarcinatum idolum Missae Pontificiae absolveretur. Et quidem in historiis de singulis Missae et Canonis particulis ostenditur, quos autores, et quibus temporibus habuerint. Nunc vero si dîs placet, tanquam articulum fidei credere debemus, illa omnia ab ipsis Apostolis instituta et tradita fuisse: cum ipse Platina affirmet, Apostolos sola oratione Dominica ad verba institutionis usos, in celebratione Eucharistiae. Et Gregorius asseverat, canonem paulo ante sua tempora a scholastico quodam compositum esse. Quomodo igitur ab Apostolis traditum esse potest, quod per 600 annos, tam varios originis suae autores, sive mavis sutores habuit?

Alexander aquam vino esse admiscendam, in celebratione Eucharistiae statuit: idem aquam et salem benedictum instituit.

Telesphorus jejunium quadragesimale instituit.

Hyginus chrisma instituit, et dedicationem templorum, quod Polydorus Pio tribuit, qui primum Christianorum templum publice consecravit S. Prudentianae.

Calistus jejunia quatuor temporum instituit.

Felix altarium consecrationem instituit.

Sylvester confirmationem puerorum invenit, chrisma Episcopis attribuit.

Felix IV. instituit ut infirmi ante obitum ungantur.

Syricius memoriam et invocationem Sanctorum Missae addidit.

Pelagius memorias mortuorum anniversarias Missae adjecit.

Et summa, de singulis Pontificibus ordine possent ex historiis talia commemorari. Nobis sufficit exemplis quibusdam monstrasse, ea, quae Pontificii hodie non verentur ad ipsos Apostolos, tanquam ab ipsis tradita et instituta referre, longe alios habere autores, et multo posteriores Apostolis. Idque probari ex illis historicis, qui regno Pontificio addicti fuerunt. Ita tempore Augustini, incerta et dubia erat opinio de purgatorio: nunc vero facta est indubitata et certissima Apostolorum traditio. Hanc recitationem, de traditionibus Pontificiis, simplici ordine distribuere volui, ut lector eo rectius consi-

Commentum de Purgatorio.

derare possit, quale pandocheum corruptelarum et superstitionum, sit decretum illud Tridentinae Synodi, quod jubet nos sine scripto traditiones pari pietatis affectu et reverentia suscipere et venerari, sicut ipsum verbum Dei in sacris literis comprehensum.

12. Ut igitur locum hunc de traditionibus concludam, ostendimus, nos non simpliciter omnes traditiones rejicere, quae hoc titulo et nomine apud veteres celebrantur. Quae enim aut in Scriptura continentur, aut Scripturae consentaneae sunt, illas non improbamus. Sed de illis potissimum traditionibus quaestio est, quae (sicut Andradius inquit) nullo Scripturae testimonio probari possunt. In illis non sufficit simplex asseveratio, quod sit Apostolica traditio. Ostendimus enim multiplices in hoc genere cum bonorum quorundam lapsus, tum malorum imposturas. Nec sufficit, si ex Patribus aliquis dicat esse traditionem ab Apostolis profectam. Nam et illos hoc titulo et praetextu saepe falsos fuisse, aliquot exemplis ostendimus. Optimum igitur et tutissimum est consilium, sicut Irenaeus dicit, quae Polycarpus ex traditione commemoraverat fuisse omnia sanctis Scripturis consentanea. Et sicut Socrates inquit: Cum variae jactarentur Apostolorum traditiones, quia non poterat ostendi ἔγγραφος ἀπόδειξις, demonstratio ex scripto: ideo judicatum fuisse, Apostolos nihil de talibus rebus statuisse. Maneat igitur quod Hieronymus dicit, ut gladius verbi Dei percutiat omnia, quae sine autoritate et testimoniis Scripturarum tanquam traditione Apostolica proponuntur.

13. *Traditiones veterum.* Et quia ostendimus veteres quando de traditionibus sine scripto loquuntur, non proprie de dogmatibus quibusdam fidei, sine Scripturae testimonio credendis loqui, sed praecipue de ritibus quibusdam, sive observationibus, quae non habent expressum in Scriptura mandatum: quaeret forsan Andradius, an *Ritus Ecclesiastici.* simpliciter omnes tales ritus improbemus et damnemus? Et licet nostri instituti non sit disputationem de adiaphoris nunc explicare, breviter tamen respondeo: Ritus qui Scripturae sunt consentanei, recte retineri, qui vero cum Scriptura pugnant, justo judicio, et nulla temeritate rejici et aboleri. Quod si de adiaphoris ritibus, qui cum scriptura non pugnant, quaestio est, simplex et plana est responsio: Si non proponantur cum opinione necessitatis, cultus et meriti, sed tantum ut ordini, decoro et aedificationi serviant, et cum Christiana libertate non pugnent, posse de illis statui, prout Ecclesiae aedificationi videbitur convenire. Fides enim non est alligata ad certos ritus, extra verbum Dei institutos, sed est libera, in qua tamen libertate, ratio habenda est scandali, et eorum, qui in fide sunt infirmi. Sed his omnibus, quantumvis aequis, et Scripturae consentaneis conditionibus, adversarii non sunt contenti: sed quando amplius nihil possunt, tuentur se patrocinio antiquitatis, et longae consuetudinis. Respondemus igitur ex ipsorum jure, distin. 8: Consuetudo sine veritate, vetustas erroris est. Nemo consuetudinem rationi et veritati opponat: quia consuetudinem ratio et veritas semper excludit.

Augustinus in quaestionibus Veteris et Novi Testamenti dicit: Si ad solam longam consuetudinem, vel ad antiquitatem respiciendum est, possunt et homicidae, et adulteri, et similes flagitia sua ita defendere, quia antiqua sunt.

14. Hanc disputationem de Scriptura, et de traditionibus, prolixius aliquanto quam instituta examinis ratio ferat, tractavi. Video enim Pontificios in illa disputatione, quasi arcem totius suae causae collocare, et ea recte explicata, facilior jam progressus erit in reliquis, in quibus quoad ejus fieri poterit, brevitati studebo. Integrae enim et justae explicationes, in aliis nostrorum scriptis exstant, quas non est animus retexere. Reliqua igitur Tridentinae Synodi decreta ita examinabimus, ut declarationem, quomodo pleraque in decretis illis intelligenda sint, adversarii mei Andradii explicationes nobis subministrent.

[LOCUS III.]

DE PECCATO ORIGINALI.

PRIMUM DECRETUM QUINTAE SESSIONIS TRIDENTINI CONCILII 17. MENSIS JUNII, 1546. CELEBRATAE.

[cf. libri concordiae p. 9, 10, 50—59, 317, 318, 572—578, 639—654.*]*

Ut fides nostra Catholica, sine qua impossibile est placere Deo, purgatis erroribus, in sua sinceritate integra et illibata permaneat, et ne populus Christianus, omni vento doctrinae circumferatur, cum serpens ille antiquus, humani generis perpetuus hostis, inter plurima mala, quibus Ecclesia Dei his nostris temporibus perturbatur, etiam de peccato originali, ejusque remedio, non solum vetera sed etiam nova dissidia excitaverit: sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem tribus Apostolicae sedis legatis, jam ad revocandos errantes, et nutantes confirmandos accedere volens, sacrarum scripturarum, et sanctorum Patrum, ac probatissimorum Conciliorum testimonia, et ipsius Ecclesiae judicium et consensum sequuta, haec de ipso peccato originali statuit, fatetur ac declarat.

Si quis Adam primum hominem non confitetur, cum mandatum Dei in Paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem et justitiam in qua positus erat, amisisse, incurrisseque per offensam praevaricationis hujusmodi, iram et indignationem Dei, atque adeo mortem, quam antea illi comminatus fuerat Deus et cum morte captivitatem, sub ejus potestate, qui mortis deinde habuit imperium, hoc est, Diaboli, totumque Adam per illam praevaricationis offensam, secundum corpus et animam, in deterius commutatum fuisse, anathema sit.

Si quis Adae praevaricationem sibi soli, et non ejus propagini asserit nocuisse, acceptam a Deo sanctitatem et justitiam quam perdidit, sibi soli, et non nobis eum perdidisse,

aut inquinatum illum per inobedientiae peccatum, mortem et poenas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem et peccatum, quod mors est animae, anathema sit: cum contradicat Apostolo dicenti: Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.

Si quis hoc Adae peccatum, quod origine unum est, et propagatione, non imitatione transfusum, omnibus inest unicuique proprium, vel per humanae naturae vires, vel per aliud remedium asserit tolli, quam per meritum unius mediatoris Christi Jesu Domini nostri, qui nos Deo reconciliavit in sanguine suo, factus nobis justitia, sanctificatio et redemptio, aut negat ipsum Jesu Christi meritum, per Baptismi Sacramentum in forma Ecclesiae rite collatum, tam adultis quam parvulis applicari, anathema sit: quia non est aliud nomen sub coelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. Unde vox illa: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et illa: Quicunque baptizati estis Christum induistis.

Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiamsi fuerint a baptizatis parentibus orti, aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro necesse sit expiari, ad vitam aeternam consequendam unde sit consequens, ut in eis forma baptismatis in remissionem peccatorum non vera, sed falsa intelligatur, anathema sit: quoniam non aliter intelligendum est id, quod dixit Apostolus: per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in homines omnes mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt, nisi quemadmodum Ecclesia Catholica ubique diffusa, semper intellexit. Propter hanc enim regulam fidei, ex traditione Apostolorum, etiam parvuli, qui nihil peccatorum in semetipsis adhuc committere potuerunt, ideo in remissionem peccatorum veraciter baptizantur, ut in eis regeneratione mundetur, quod generatione contraxerunt. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.

EXAMEN.

Pleraque hujus decreti verba, ex purioris antiquitatis scriptis transsumpta, et Scripturae consentanea sunt. Nec sane propter nostras Ecclesias opus erat hoc decreto: certamina enim quae de peccato originali ab Anabaptistis et aliis fanaticis nostro tempore mota fuerunt, summa diligentia a nostris explicata et refutata sunt. Sicut igitur ea, quae mediocriter, commode et recte dicta sunt, simpliciter accipere, nec Sophisticis cavillationibus exagitare decet, ita nihil sane scrupulosius, in hoc decretum de peccato originali inquireremus: Sed Andradius cui secretiora Concilii Tridentini mysteria nota et perspecta sunt, ex illis aliquid prodit, quod ego sane pro mea simplicitate in isto decreto non potuissem observare, cujus tamen observatio, multa nos docebit de artificiis Tridentinae Synodi. Dicit enim: Cum Theologi laborent, ut explicent, quomodo transgressio Adae in nobis peccati rationem habeat, peccatoresque nos efficere potuerit: Concilium Tridentinum, cum definiret peccatum originis, vere esse peccatum unicuique proprium, illius tamen propriam rationem consulto silentio involvisse, et ita liberum cuique reliquisse, opinari. Et postea dicit: Cum igitur quae sit peccati originis ratio atque definitio, non inter haereticos modo, sed inter Catholicos etiam in quaestione versetur, et ancipiti contentione in contrarias sententias omnes distrahantur: Concilium Tridentinum, sicut et alia quaedam Concilia, cum definierint omnes trahere originis peccatum ex Adamo, quidnam illud peccatum sit, consulto praeterierunt, et missum fecerunt. Opinandi igitur nobis libertatem reliquerunt. Haec Andradius. Ne vero lector existimet, Andradium velle hoc de peccato originis dicere, quod David inquit: Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, seu quod Jeremias dicit, pravum hominis cor, et inscrutabile esse, explicandum est quid illud sit, quod ait Concilium Tridentinum, consulto involvisse silentio.

Andrad.

[SECTIO I.]

PONTIFICIORUM SENTENTIA DE PECCATO ORIGINIS.

1\. Scholastici Scriptores quidam disputant, peccatum originale tantum esse nudam privationem, et non positivam aliquam pravitatem haerentem in natura humana: amissa enim justitia originali, naturalia tamen in homine mansisse integra. Alii disputant, fomitem peccati tanquam morbidam qualitatem haerere tantum in carne, quae inclinet appetitum sensitivum, et mediante eo, etiam voluntatem inclinet ad inferiora. Quidam fomitem ponunt in appetitu sensitivo, et sentiunt superiorem portionem rationis ab omni depravatione immunem, liberam et integram esse, nissi quod aliunde paululum inclinari possit ad inferiora. Et multi disputant, fomitem illum non esse de ratione peccati originalis. Sunt qui opinantur, peccatum originale nec privationem, nec positivam aliquam pravitatem esse in homine, sed tantum reatum, propter lapsum Adae sine pravitate aliqua haerente in nobis. Quaerimus jam quid Tridentinum Concilium de illis opinionibus statuerit. Ego sane judicarem prophanas illas opiniones, in verbis Decreti improbari. Sed Andradius interpres Concilii dicit, Decretum illud eo artificio compositum, ut nec illae, nec similes opiniones Pontificiorum Theologorum, de peccato originali damnarentur, sed liberrimae relinquerentur. Et hoc lector bene observet.

2\. Pighii disputatio de peccato origin.

Veniamus nunc ad nostri quaedam temporis certamina. Albertus Pighius post colloquium Wormaciense anno 1542 edidit satis prolixum scriptum de peccato originis, in quo in summa, sententiam suam ita explicat: Tria de peccato originis in Ecclesia definita esse: 1. quod sit. 2. unde sit, ex propagatione scilicet ab Adam: 3 qui sint ejus in nobis effectus. Quid vero sit peccatum originis, et in quo consistat ejus propria ratio, Ecclesiastica definitione certum non esse. Atque ideo acerbe damnat Augu-

stanam confessionem, quod voluerit tradere definitionem peccati originalis. Et ordine conatur ostendere, omnes omnium sententias de definitione peccati originalis, certo et evidenter falsas esse. Augustini enim sententiam, quod peccatum originale sit concupiscentia, certo esse falsam, ita probat, peccatum enim esse non potest sine lege, cujus sit transgressio. Sed parvuli quia rationis usu destituti sunt, lege obligari non possunt. Item, illud quod prorsus vitare non possumus, quod necessario, et inevitabiliter nobis inest, nec a nobis, sed ab alio nobis inest, lege interdici non potest. Concludit igitur, concupiscentiam originalem, nec in parvulo, nec in adulto: nec ante nec post Baptismum proprie et vere esse peccatum, quia resultet ex compositione et temperatura partium corporis humani. Deinde conatur etiam probare, carentiam justitiae originalis debitae inesse, non habere rationem peccati, sive in parvulis, sive adultis. Quia, inquit, nulla lex Dei proferri potest per quam obligentur omnes habere originalem illam justitiam, quae Adae data fuit. Et ut maxime esset talis aliqua lex, peccatum deputandum esset illi tantum, qui propria sua culpa, justitiam illam originalem perdidit.

3. Suam vero tandem Pighius sententiam ita explicat, quod nec carentia justitiae originalis, nec concupiscentia habeat rationem peccati, sive in parvulis, sive adultis, sive ante, sive post Baptismum. Has enim affectiones non esse vitia, sed naturae conditiones in nobis. Peccatum igitur originis non esse defectum, non vitium aliquod, non depravationem aliquam, non habitum corruptum, non qualitatem vitiosam haerentem in nostra substantia, ut quae sit sine omni vitio et depravatione, sed hoc tantum esse peccatum originis, quod actualis transgressio Adae reatu tantum et poena transmissa et propagata sit ad posteros, sine vitio aliquo, et pravitate haerente in ipsorum substantia, et reatum nunc esse, quod propter Adae peccatum extorres facti sumus regni caelorum, subjecti regno mortis et arternae damnationi obnoxii, et omnibus humanae naturae miseriis involuti. Sicut ex servis, qui proprio vitio libertatem amiserunt, nascuntur servi, non suo, sed parentum vitio. Et sicut filius scorti sustinet infamiam matris, sine proprio aliquo in se haerente vitio. Hanc Pighii sententiam et probat et defendit Ambrosius Catharinus Episcopus. Videt enim, hoc modo totam doctrinam Pontificiam de concupiscentia, quae post Baptismum reliqua manet, de libero arbitrio, de justitia, merito et perfectione bonorum operum etc. posse facillime defendi et stabiliri. Et ego quidem, cum primum legerem Decretum Tridentini Concilii de peccato originali, arbitrabar in eo hanc prophanam, et Scripturae ex professo repugnantem Pighii et Catharini sententiam, dissimulatis honoris gratia authorum nominibus, improbari et damnari. Ita enim verba Decreti intelligi posse manifestum est.

Ambrosius Catharinus.

4. Sed Andradius, Concilii intimus, prodit nobis, quae fuerint deliberationes, cum Decretum illud consideretur; consulto scilicet ita involutum fuisse, ut nihil vel in Scholasticis, vel in aliis Pontificiis Scriptoribus quantumvis prophanum et falsum, improbaretur vel damnaretur, sed ut liberrima relinqueretur licentia, quidvis opinandi de peccato originis, in hac quaestione quid sit, et qua ratione in nobis sit peccatum, modo quis credat, 1. quod sit: 2. unde propagetur: 3. qui sint ejus effectus. Sed inquis: Decretum Concilii non ita expresse loquitur. Hoc et ego dico: sed quam insidiose multa sint in decretis illis posita, vel unicum hoc exemplum satis ostendere potest. Et gratia debetur Andradio, quod haec ex intimis Concilii consultationibus, tam libere prodit et evulgat, quod vix quisquam nostrum suspicari ausus fuisset.

5. Ad perpetuam igitur rei memoriam notum sit toti orbi Christiano, prophanam Pighii sententiam (ne quid dicam durius) in Decreto Tridentino non esse vel improbatam vel damnatam, sed relictam esse cum aliis prophanis Scholasticorum de peccato originali disputationibus, sub opinandi libertate. Non igitur propositum fuit Tridentinis Patribus, aliquos in suis scriptoribus vel crassissimos naevos, ad normam Scripturae emendare, sed quaesitum fuit tale artificium, ut ea, quae aperte defendere non audent, silentio ita involvant, ut opiniones relinquantur liberae. Nec conqueri poterunt Tridentini Patres, nos per calumniam, invidiae conciliandae gratia hoc de ipsis fingere: per Andradium enim, qui fuit conscius secretorum Concilii, haec mysteria in vulgus emanarunt. Et jam non poenitet me Andradio dedisse causam scribendi: alias enim hanc fraudem, sub insidiosis verborum involucris, in decreto Tridentino nemo nostrum facile deprehendisset. Et tamen valde multum refert, Ecclesiam scire, quae agitatae fuerint disputationes, quae habitae deliberationes in Concilio Tridentino, de hujusmodi opinionibus.

6. Andrad.

Et Andradius ipse, libertate illa a Concilio indulta, hoc loco libere utitur. Mentem enim suam de peccato originis aperturus, ita praefatur. Non quidem magnum scelus suscepisse videri debet, qui in re libera libere etiam opinetur. Breviter autem recitabo Andradii sententiam, ut Lector agnoscat fructus Tridentini Concilii, et videat qualem doctrinae emendationem decretis suis quaesierint. Inclinare igitur disputatione sua videtur ad Scholasticorum sententiam, qui sentiunt humanam naturam in ipsa integritate ita conditam fuisse, ut quia propter compositionem ex diversis partibus, inter se minime consentientibus constat, consequerentur eam incitamenta, et quasi prurigines, hoc est, tales pulsus et concitationes, ut caro cum sibi grata et jucunda concupiscat, contra spiritum repugnet, et a praescriptione rationis sit aversa. Illis vero puris seu meris naturalibus, superadditam fuisse justitiam originalem, tanquam donum supernaturale, quae carnis lasciviam et petulantiam comprimeret, omnes sceleratos animi motus cohiberet, et omnes cum animi tum corporis partes in officio contine-

ret. Jam vero quia originali justitia spoliati sumus, carnem quasi equum sine freno, ferocibus cupiditatibus rapi. Atque ita concupiscentiam, non quidem per se esse peccatum, sed quia non amplius justitia originali cohibeatur et comprimatur, inde fieri peccatum, ut ita peccato originali, amotio et privatio justitiae originalis, proprie habeat peccati rationem, imo ipsa sit peccati originalis forma, ex qua ipsi etiam concupiscentiae insit ratio peccati. Quando igitur in regeneratione datur spiritus renovationis, ut spiritus repugnet carni, tunc concupiscentiam ipsam per se non esse amplius peccatum, ut quae sit ipsius naturae conditio, modo cohibeatur et comprimatur. Quia vere peccatum non potest esse sine legis transgressione, quaerit Andradius, cum qua lege pugnet justitiae originalis amissio? Et respondet: nullam hac de re legem a Deo explicate latam fuisse, sed pugnare illam privationem cum generali legis naturae sententia, qua quisque obligatur, ut naturae incolumitatem et conservationem curet. Jam vero quia contendit Andradius, peccatum esse tantum actionem contra legem Dei, quae committitur a sciente et volente, difficilis oritur quaestio: cum originalis justitia, solius Adae culpa a sciente et volente est amissa, quomodo illa carentia in nobis possit rationem peccati habere? Utitur autem subtili illa responsione, quae Augustini est: sicut omnium hominum natura, ita etiam omnium voluntates originaliter fuisse in Adamo. Atque hoc modo etiam originale peccatum habere rationem voluntarii in nobis. Sed quia hoc modo minima ratio voluntarii, in peccato originali reperitur (neque enim nostrae personae propria voluntate, sed aliena, Adae scilicet seu communis originis, commissum est) ideo dicit, peccatum originis a Pontificiis Theologis recte censeri, minimum esse omnium peccatorum. Quando vero Patres illud maximum vocant, hoc ita intelligendum esse, quod latius caeteris diffundatur, et per omnes homines pervadat. Est igitur Andradii sententia, concupiscentiam qualis est in hac naturae corruptione, fuisse etiam in integra natura, sed ita, ut cohiberetur et comprimeretur a justitia originali, ideo per se non esse peccatum, si tantum frenetur, id quod fit in renatis. Amissionem vero justitiae originalis in Adamo, pugnare non cum lege aliqua Dei, sed cum generali illa tantum legis naturae sententia, qua naturae conservatio unicuique demandatur. In nobis vero carentiam illam justitiae originalis, tantum habere de ratione peccati, quantum habeat de voluntario. Sed quia minimam habet rationem voluntarii, ideo peccatum originis minimum esse omnium peccatorum.

7. Hanc Andradii speculationem de peccato originis, ideo recensui, ut lector observet, qualis doctrinae emendatio speranda sit ex Tridentino Concilio. Cum enim summa doctrinae consistat in agnitione nostrae depravationis, et reparationis per Christum, agnoscit lector, quam foede et scelerate tota doctrina coelestis divinitus nobis patefacta, ab ipsis fundamentis extenuetur, obscuretur et depravetur Philosophicis illis speculationibus de peccato originis. Quantum enim peccatum extenuatur, tantum de beneficio Christi detrahitur. Et Patres quidem Concilii, turpitudinem illius dogmatis ita nudatam proponere, in tanta veritatis luce aliquantum puduit, et tamen noluerunt improbare, ideo generalibus verborum involucris Decretum illud involverunt. Andradius vero advocatus et interpres Concilii, diserte, et quidem multis verbis explicat, quae sub illis involucris lateant mysteria. Juxta Andradii igitur interpretationem, non peccabit contra mentem Concilii, si quis sententiam magis adhuc prophanam de definitione peccati originalis comminiscatur. Posito enim hoc axiomate, peccatum originale in nobis non plus habere de natura peccati, quam habeat de ratione voluntarii, mox attexet Franciscus de Mayro: Sed peccatum originale in particulari solummodo fuit voluntarium, voluntate scilicet Adae, sed in universali, hoc est, in nobis, omnino est involuntarium. Ergo omnino nullam habebit rationem peccati. Sed non opus est ex aliis Scriptoribus accersere consequentias. Ipse enim Andradius quid in Concilio Tridentino de peccato originis didicerit, non obscure explicat. Damnat enim cum Coloniensibus Monhemium, qui dixerat, propensionem ad peccandum, et ἀταξίαν, cupiditatem, quas simul cum natura induimus, esse peccatum originale, et tantam esse naturae corruptionem, originis peccato contractam, ut nihil a tali possit natura edi aut effici, non perversum et contaminatum. Hanc sententiam Andradius damnat, suam vero hanc ponit: Etsi humanam naturam perquam depravatam esse, negare non possumus: haec tamen depravatio non tantopere est amplificanda, ut nihil in illa pium, nihil bonum, nihil non contaminatum agnoscamus. Mens igitur Concilii Tridentini, ubi Andradius haec Patrum hortatu et inspiratione scripsit, illa erit: In natura humana depravata, sine renovatione spiritus, restare adhuc aliquod bonum, non in externa tantum disciplina, verumetiam quoad res spirituales. Addit enim, restare aliquid pium, et aliquid non contaminatum. Et vera pietas certe ad res divinas seu spirituales pertinet: cujus seminaria quaedam in hac corrupta natura, ante renovationem spiritus reliqua esse, Andradius affirmat.

Fran de M

Moni mius

Vires hum

8. Scholastici quidem scriptores, olim talia libere disputarunt: sed nunc in tanta luce veritatis, profecto putaram neminem tam perfrictae frontis esse, quem non puderet illorum, quae usque adeo prophana sunt. Et video Concilium Tridentinum aliquo saltem pudore retractum fuisse, quod suo illo decreto ita loquitur, ut dextre intelligi posset. Sed quae fuerit mens illorum, quam involvere potius quam diserte explicare maluerunt, Andradius nihil dissimulans, eam post Concilium, in totius orbis theatro sonora voce praedicat: ut ita in hoc Decreto, Patres Concilii aliud sedentes et foris publicarint, aliud stantes et domi consusurrarint, de peccato

originis. Sed Andradius, imprudens forsan, secreta illa eliminat. Utut autem sit, utile est Ecclesiam scire, ex illorum, qui Concilio interfuerunt interpretatione, qua fraude et quibus insidiis usi sint architecti hujus decreti de peccato originis.

9. Ne vero ad calumniam Manicheismi, qua etiam Augustinum praegravarunt Pelagiani, Andradius se proripiat: diserte dicimus, licet natura non tantum in aliqua parte, sed in omnibus partibus et viribus sit depravata, tamen discernendum esse inter naturam ipsam, quae per se bona et a Deo est, et inter vitium quo natura per peccatum Adae depravatum est. Sicut Augustinus inquit de natura, et gratia, cap. 1. Omnia bona quae natura habet in formatione, vita, sensibus, mente, etc. a summo Deo creatore suo habet, vitium vero quod ista naturalia bona contenebrat et infirmat, ex originali peccato contractum est.

10. Sed ferme oblitus eram ejus quaestionis, quae ad nos proprie pertinet: cum scilicet omnes qualescunque disputationes de peccati originalis definitione, in Tridentino Concilio sub libera opinandi licentia relictae sint: quid ibi factum fuerit doctrinae Augustanae confessionis, quae ex Scripturae testimoniis constituit descriptionem peccati originalis? Num igitur probant eam Pontificii? Nequaquam: num liberam eam permittunt? Nihil minus: sed expresse eam damnant. Hoc vero mirabile est, cum reliquas omnes opiniones quales eae cumque sunt, liberrimas relinquant. Sed discat ab hoc exemplo lector, sicut Poëta dixit: Romae omnia cum liceant, non licet esse pium: ita in Concilio Tridentino, omnes, qualescunque opiniones liberas relinqui, solam vero illam sententiam, quae ex Scripturae testimoniis exstructa est, non tantum non relinqui liberam, sed horrendis clamoribus damnari.

[SECTIO II.]

SCRIPTURAE SENTENTIA DE PECCATO ORIGINIS.

1. Non est autem nostri instituti, justam aut integram adornare refutationem: fundamenta enim verae de peccato originis sententiae, in multis et prolixis scriptis sunt a nostris ex verbo Dei monstrata et explicata. Omnino vero non ex rationis speculationibus, nec ex philosophicis ratiocinationibus, sed ex doctrina divinitus patefacta, discendum et statuendum est de corruptione seu depravatione naturae, quae per peccatum unius hominis intravit in mundum, et omnes homines pervasit. Moses Psalm. 90 vocat עלמנו absconditum nostrum, quod Deus ponat in illuminationem vultus sui. Ideo enim institutum est ministerium verbi, ut ejus voce ostendatur et arguatur illud praecipue peccatum, quod a conspectu et agnitione carnis, rationis et mundi procul remotum et absconditum est. Adversarius autem meus Andradius, explicaturus mentem suam, quid censeat esse peccatum originis quasi in schola Aristotelis aut Galeni rationem philosophicae methodi, splendide sane persequitur. Non autem vel semel unico saltem Scripturae testimonio, ea, quae de peccato originali disputat, confirmare et probare conatur. Tantam scilicet opinandi libertatem, Concilium Tridentinum permisit, ut cum turpe habeatur, Jurisconsultum sine lege loqui, factum jam sit valde (si diis placet) religiosum, Theologum sine Scripturae testimoniis disputare.

Ministerii usus.

2. Revocanda igitur est tota haec disputatio ad Scripturae metas et cancellos. Et omnino falsum est, naturam humanam in prima creatione cum esset integra, ita conditam fuisse, ut in mente, voluntate, corde, et reliquis viribus, esset talis ἀταξία, et rebellio, qualis jam etiam in renatis adhuc reliqua esse cernitur. Falsum est et hoc, nullam esse a Deo legem latam cui repugnet, qua arguatur et damnetur defectus justitiae originalis, et quae in ejus locum successit concupiscentia. Creatus enim fuit homo ad imaginem Dei, quae fuit conformitas cum norma justitiae in Deo, quae in lege divina patefacta est, ut scilicet in tota mente, toto corde, tota voluntate, in omnibus membris corporis, et potentiis animae, essent vires integerrimae et perfectissimae, ad agnitionem et dilectionem Dei, et postea proximi, juxta vocem legis divinae: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, tota anima, tota mente, et omnibus viribus, et proximum sicut te ipsum. Et quidem sine aliqua ἀταξίᾳ corruptionis et rebellionis, scilicet sine tenebris in mente, aversione in voluntate, contumacia in corde, et depravatione in reliquis viribus, purissima et sanctissima fuit in prima creatione natura humana, juxta ultimum praeceptum: Non concupisces: sicut illud Paulus interpretatur, Rom. 7. Et quod haec fuerit imago Dei in homine, ipsa restitutio imaginis, quae in hac vita per Spiritum sanctum inchoatur, et in vita aeterna absolvetur, satis ostendit, Rom. 12, Ephes. 4, Coloss. 3 etc. Illam vero imaginem seu conformitatem ad normam justitiae in Deo, lex divina ab omnibus hominibus in primo et ultimo praecepto requirit. Et ubi illam non invenit, arguit hominem de peccato: quod damnat aeterna morte, nisi facta fuerit remissio propter Christum mediatorem. Jam vero non tantum sacrae literae docent, sed et experientia ostendit, in natis ex virili semine esse amissionem divinae lucis in mente, et in ejus locum successisse horribiles tenebras. In voluntate esse aversionem a Deo, et inimicitias adversantes Deo, in corde contumaciam affectuum, et in omnibus viribus horrendam ἀταξίαν et depravationem, quod attinet ad res divinas seu spirituales. De externa enim disciplina rationis in homine non renato, postea suo loco quaedam dicemus. Et haec naturae depravatio, non est juxta rationis nostrae judicium extenuanda aut fucanda: sed quid sit, qualis et quanta sit, juxta Spiritus Sancti sententiam, quam in verbo patefecit, dijudicanda est.

Imago Dei.

Peccatum originis.

3. Et quia valde multum refert malum illud in intimis naturae latebris, et occultissimis cordis recessibus absconditum, recte et vere agnoscere (neque

enim intelligi potest magnitudo gratiae Christi, nisi cognitis nostris morbis) ideo Scriptura in valde multis testimoniis, et quidem variis modis, proponit nobis considerandam tristissimam illam naturae nostrae corruptionem. Ex illis quaedam annotabimus, ut manifestum fiat, non esse vel incertum, vel liberum, quid de peccato originis sentiendum sit, sicut illam sibi licentiam Pontificii sumunt.

4. Primo enim scriptura describit, qualis fuerit humanae naturae excellentia, perfectio et integritas ante lapsum, ut ita ex antithesi ostendat, quomodo illa bona sint partim amissa, partim contenebrata et depravata, Genesis 1. Creavit Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam. Eccles. 7. Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum, et ipse se infinitis miscuerit adinventionibus. Sed post lapsum Genesis 5. Adam genuit filios, secundum suam imaginem et similitudinem. Quae vero fuerit imago Dei in homine, ex restitutione ejus, quae in renovatione inchoatur, aliquo modo intelligi potest. Et tota haec descriptio de imagine Dei, et amissione ejus, delineata est in Decalogo, si ad nostram naturam conferatur. Ideo Paulus Rom. 3 dicit: omnes peccaverunt, et destituuntur gloria Dei, renovatio enim vocatur gloria, 2. Cor. 3.

5. Secundo, describit, quid et qualis per se sit corrupta nostra natura, ante reparationem et renovationem. Ita Rom. 5 dicit, per unius inobedientiam peccatores constitutos multos. Et quomodo hoc intelligi velit, ibidem explicat. Vocat enim impios et inimicos Dei, priusquam illi per filium reconciliemur. Ephes. 2. Opponit illa duo, quid credentes facti sint per gratiam, et quid fuerint natura. Nominat quidem peccata actualia, ambulare scilicet in peccatis secundum principem potestatis aëris, conversari in desideriis carnis, facere voluntates cogitationum: sed addit, non consuetudine, non imitatione accersita haec mala, sed natura, inquit, eramus filii irae, habentes scilicet desideria carnis, voluntates carnis et cogitationum. Et nos, inquit, qui ex circumcisis parentibus nati sumus, eramus natura filii irae, sicut et caeteri, ex Gentibus scilicet nati. Distinguit autem scriptura haec duo: facere peccatum, 1. Joh. 2 seu ambulare in peccatis, Ephes. 2 et habere peccatum, 1. Joh. 1 quod vocatur inhabitans peccatum, Rom. 7 adiacens peccatum, Rom. 7 ἁμαρτία ἐυπερίστατος, peccatum undique circumsistens, et occupans omnes vires in homine, Hebr. 12 ignorantia exsistens in illis. Ephes. 4.

6. Tertio, quando describitur reparatio et restitutio hominis, per spiritum renovationis, simul ostenditur antithesis depravationis. Rom. 12, Ephes. 4, Coloss. 3 etc. Inchoatur autem restitutio et reparatio in omnibus partibus et viribus hominis in hac vita: quae ita crescere debet, ut tandem aboleatur corpus peccati. Rom. 7. Ex antithesi igitur consideretur, qualis sit depravatio, quae per peccatum Adae ingressa est naturam humanam, et occupavit omnes ejus partes.

7. Quarto, quae, qualis et quanta sit naturae humanae per peccatum depravatio, scriptura ostendit, quando describit, quales sint originalis illius morbi reliquiae, etiam in renatis in hac vita, Rom. 7. Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, et captivantem me sub lege peccati, quae est in membris meis. Item, lex est spiritualis, ego autem carnalis, venditus sub peccatum: non enim quod volo hoc ago, sed quod odi, hoc facio. Etiam quando velle adjacet mihi, perficere tamen bonum non invenio. Galat. 5: Qui Christi sunt, carnem crucifixerunt cum morbis et concupiscentiis. Coloss. 3 renatis concionatur: Mortificate membra vestra, quae supra terram sunt, etc.

8. Quinto, Scriptura ostendens, quam horribilis sit in homine depravatio, quando vel deseritur a spiritu Dei, vel est sine spiritu, ponit ipsissimam descriptionem peccati originalis. Ita Genesis 6 cum Deus dixisset: Non permanebit spiritus meus in homine, mox sequitur, multa erat malitia hominum in terra, et omne figmentum cogitationum cordis, tantum erat malum. Et ne existimentur mala illa actionibus aut consuetudine accersita, dicit a pueritia malum esse figmentum cordis humani, hoc est, natura, sicut Paulus loquitur Ephes. 2. Et quidem tunc etiam pronuntiat hoc Deus de corde humano, quando sublatis per diluvium impiis, Noe tantum cum suis in terra vivebat. Genes. 8. Ita Rom. 3 describens hominem qualis extra Christum, et sine spiritu, ducit descriptionem per singulas partes hominis. Omnes declinaverunt, non est qui faciat bonum, guttur est sepulchrum, linguis dolose agunt, sub labiis est venenum, os maledictione plenum, pedes veloces ad effundendum sanguinem, etc. Ita in lapsis posteriora fiunt pejora prioribus, Luc. 11; 2. Petr. 2.

9. Sexto, malum illud scriptura et privative et positive describit, 1. Cor. 1. Animalis homo non percipit ea, quae sunt spiritus, stultitia enim sunt ei. Rom. 7: Perficere bonum non invenio. Rom. 8: Legi Dei non subjicitur, neque enim potest. Sapientia carnis inimicitia est adversus Deum. Rom. 7: Lex in membris, repugnat legi mentis, captivans renatos sub lege peccati. Ephes. 2 vocat concupiscentias carnis, voluntates cogitationum, Genesis 6 Figmentum cordis malum.

10. Septimo, in illa descriptione mali originalis, scriptura adjungit etiam tyrannidem Diaboli. Ephes. 2. Satan efficaciam suam habet in filiis diffidentiae.

11. *Subjectum peccati originalis.* Octavo, observetur etiam, quomodo scriptura monstret subjectum pravitatis originalis, ponit enim illam in mente. Ephes. 5: Eratis quondam tenebrae, nunc autem lux in Domino. Ephes. 4: Tenebris obscuratum habentes intellectum, propter ignorantiam exsistentem in ipsis. 2. Cor. 4: Non sumus idonei, ex nobis ipsis cogitare aliquid. Deuteron. 29: Vidistis signa, et non dedit vobis Dominus cor ad intelligendum. Rom. 1: Vani facti sunt in cogitationibus suis. 1. Cor. 2: Animalis homo non percipit, quae sunt spiritus. Collocat etiam

pravitatem illam in voluntate et corde. Genes. 6. et 8: Figmentum cordis malum. Marc. 7. Ex corde hominum procedunt malae cogitationes, adulteria, furta, injuriae, nequitiae, dolus, invidia, blasphemia, superbia, stultitia, omnia haec mala ab intus procedunt. Ephes. 2. Facientes voluntates carnis et cogitationum. Et denique in toto homine, qualis est ex prima nativitate, in omnibus ejus membris et partibus, ponitur sedes originalis pravitatis. Vetus enim homo, Rom. 6 et Galat. 5. cum morbis et concupiscentiis jubetur crucifigi. Rom. 8. Sapientia carnis est inimicitia adversus Deum. Rom. 7. In carne mea non habitat bonum. Lex peccati in membris meis. Rom. 6. Ut destruatur corpus peccati. Psalm. 51. David in ipsa massa seminis, quando primum concipitur, agnoscit peccatum et iniquitatem. Ephes. 2. Concupiscentia carnis, voluntas cogitationum. Rom. 3 nominantur os, labia, guttur, pedes, oculi, etc. Et ab ipsa anima, 1. Cor. 2 nominatur animalis homo, ψυχικός, qui non percipit, quae sunt spiritus.

12. Nec vero timendum est, si has scripturae sententias sequamur, ne depravationem naturae nimium exaggeremus, quae Coloniensium et Andradii solicitudo est: non enim satis agnosci et deplorari potest illa pravitas, haerens in nobis: Sed manet quod Psal. dicit: Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me. Et quod Jeremias pronuntiat: Pravum est cor super omnia, et inscrutabile, quis cognoscet illud? Nec propterea cum Manichaeis nos conjungimus, quorum blasphemias damnamus et execramur, sed Scripturam sequimur.

13. Has descriptiones ex ipsis scripturae verbis, nude et breviter tantum recitavi, ut Andradio ostenderem, falsum esse quod ipse cum multis aliis Pontificiis, et sentit et docet: Scripturam tantum tradere, quod sit aliquod peccatum originale, non autem explicare quid, quale et quantum sit. Et lectorem quaeso, ut instituat collationem, qualia sint verborum fulmina, quando scriptura de peccato originali loquitur, et quam leviter, quam frigide Pontificii philosophentur de puris naturalibus. Patres certe vocant vitium, contagia, inquinamenta naturae, ingenita scelera, etc. quorum sententias Augustinus annotavit, lib. 1 contra Julianum. Quod enim Andradius praetendit, Concilium Tridentinum, quia non definivit, quid sit peccatum originis, reliquisse libertatem cuivis quidvis opinandi, quid velit esse peccatum originale: nos opponimus vocem ipsius Spiritus sancti, ostendentis in Scriptura multis testimoniis et variis modis, quae, qualis et quanta sit originalis humanae naturae depravatio. Et quando os Domini loquitur, omnis caro debet silere, coelum et terra auscultare. Andradius vero mavult cum Concilio Tridentino opinari, quam cum scriptura credere.

[SECTIO III.]

ARGUMENTA ADVERSARII.

1. Et quidem in hoc potissimum loco, voluit ingenii acumen, et dicendi facultatem ostentare, patrocinaturus Jesuitarum definitioni, quod nihil habeat rationem peccati, nisi fiat a sciente et volente. Et Augustini quidem disputationes de voluntario, mihi antea non erant ignotae, dum ea, quae contra Manichaeos dixerat, subtili et procul petita ratione ita vult defendere, ne pugnent cum doctrina de peccato originali. Sed manifestissimum est, valde esse coactum, et procul petitum, definitionem illam (quicquid fit a sciente et volente) convenire etiam peccato originali, et quidem in infantibus, propterea, quia sicut omnium hominum natura, ita etiam omnium voluntas originaliter fuerit in Adamo. Certe actualis peccati esse illam definitionem, meridiana luce clarius est, et ipsi Scholastici scriptores fatentur. Et in quascunque se formas vertat Andradius, prudenti lectori nunquam persuadebit definitionem illam proprie et commode convenire peccato originali. Quantum vero incommodi habeat, ludere defendendis incommodioribus dictis, vel haec Andradii disputatio ostendit. Dum enim splendide declamitat de voluntario, eo tandem provehitur, ut pronuntiet, peccatum originis, quia in nobis minimum habeat de voluntario, ideo etiam minimum esse omnium peccatorum. Sententiarii vero quidam disputant, originale peccatum in nobis, praesertim in infantibus, proprie nullam habere rationem voluntarii. Juxta Andradii igitur definitionem, nullam prorsus habebit rationem peccati. Quanto simplicius et certius est, cum scriptura et sentire et loqui, peccatum esse ἀνομίαν? Quia enim regula et norma justitiae, est voluntas Dei, quae in lege divina nobis patefacta est. Sicut igitur justum est, quicquid huic normae seu regulae justitiae conforme est, ita peccatum est ἀνομία: hoc est, quod legi divinae non est conforme, sed ei repugnat: sive sit defectus, sive depravatio in natura rationali, sive inclinatio, sive actio, repugnans legi Dei. David certe non subtiliter quaerit rationem voluntarii, in peccato originali, dum inquit: In iniquitatibus editus sum, et in peccatis concepit me mater mea. Verbum enim יחם Genesis 30 de ipsa conceptione usurpatur, sicut 70 proprie reddiderunt, ἐκίσσησε Cum igitur massa embryonis, in primo ardore conceptionis, primum inciperet uteri calore foveri, jam erat peccato contaminata, quae contaminatio, juxta Davidis confessionem, habebat veram rationem peccati, cum nondum formata essent vel mentis, vel voluntatis, vel cordis organa. Non autem ignoro, quam multa hic possint disputari, de voluntario, de origine animae, et conjunctione ejus cum corpore: sed nos cum Ambrosio, non Dialecticorum argutiis, sed piscatorum simplicitati credimus.

Animae origo.

Et Augustinus de illis disputationibus recte inquit de peccatorum meritis lib. 3, cap. 4: Ego autem

etsi refellere istorum argumentationem non valeam, video tamen inhaerendum esse iis, quae in scripturis sunt apertissima. Quando Paulus Rom. 7 de peccato inhabitante conqueritur: Non quod volo, hoc ago, sed quod odi, hoc facio. Et Galat. 5 Spiritus concupiscit adversus carnem, ut non quae vultis, ea ėt faciatis. certe Augustinus ipse agnoscit, lib. I. Retract. cap. 13 ibi locum non habere politicam illam sententiam, nihil esse peccatum, nisi fiat a sciente et volente. Quia igitur improprietas in hac sententia per se manifesta est, nihil amplius ad prolixam Andradii declamationem de Jesuitica peccati definitione respondebo, quam quod Augustinus contra Julianum lib. 3, cap. 5 inquit: Frustra putas ideo in parvulis nullum esse delictum, quia sine voluntate, quae in eis nulla est, esse non potest. Haec enim recte dicuntur de proprio cujusque peccato, non de originalis peccati contagio, quod tamen et ipsum a primi hominis mala voluntate sumpsit exordium, etc.

2. Contendit etiam Andradius, naturae corruptionem non tantopere esse amplificandam, ut nihil in ea pium, nihil bonum, nihil non contaminatum agnoscamus. Atqui Job inquit cap. 14. Quis dabit a sordibus mundum, quod ex contaminato est? Rom. 7 Paulus de se jam renato inquit: Quod in me, hoc est, in carne mea, non habitat bonum. Et Genesis 6 de natura humana a spiritu Dei deserta, inquit Deus: Omne figmentum cogitationum cordis eorum, tantum malum est in omni tempore. Et ne ad solos impios, qui ante diluvium fuerunt, haec sententia restringatur, repetitur cap. 8 cum solus Noe justus cum suis in terra viveret, et ad totum genus humanum accommodat, figmentum cordis malum esse a pueritia: Ne scilicet de actuali tantum malitia intelligatur. Nam et de infante, et de puero usurpatur vocabulum נער, Jud. 13, Esa. 7, Exod. 2. Et in hanc sententiam David vocat delicta juventutis.

3. Hanc sententiam in vulgata editione multipliciter esse depravatam, manifestum est. Pro eo enim quod Deus dicit: Figmentum cogitationum cordis: corrupte legimus in Latina editione, Sensus et cogitatio cordis, ut scilicet de sensualitate disputari, et superiores vires rationis a corruptione eximi possent. Ubi Deus dicit: solummodo est malum: hoc depravatum est: cogitatio intenta seu prona est ad malum. Andradius Hebraice doctus agnoscit versionem illam non respondere verbis Hebraicis, ne tamen incurrat anathema Tridentinae Synodi, non versionem ex fontibus corrigere, sed ad depravatam versionem ipsos fontes intorquere conatur. Particulam רק interpretatur, vere malum est figmentum cordis humani, cum et ipsa radix, et exempla ostendant, esse particulam exclusivam. Et sicut Pelagius olim illud Ephes. 2. Eramus natura filii irae, ita interpretatus est, φύσει, hoc est, omnino et vere, ne peccatum originale concedere cogeretur: Ita Andradius רק reddit: vere. ne scilicet prematur mole illius sententiae: Omne figmentum cordis humani solummodo malum est, et quidem omni tempore, ita ut a pueritia malum sit. Magna enim non tam pondera quam fulmina sunt, in singulis verbis: contra extenuatores pravitatis, quae originaliter haeret in hac corrupta natura. Andradius vero ut illa eludat, contendit vocabulum יצר figmentum significare solum propensionem, seu concupiscentiam ad peccandum, quae mala dicatur non per se, sed ideo tantum, quia ad malum propendeat et inclinet. Sed יצר significat, vel intus animo aliquid concipere, formare, et quasi effigiare: vel foris juxta conceptam ideam aliquid fingere seu formare. Et Scriptura aliquoties vocat figmentum cogitationum. Genesis 6 et 1. Paral. 28. Cogitationes vero praecedere cupiditates, notum est. Significat igitur, quando mens primum concipit et format cogitationes, ipsos primos motus, conatus seu impetus cordis, quando homo est sine Spiritu sancto, jam esse res malas, hoc est contaminatas et aversas a Deo. Non enim dicit quod Andradius fingit, propendere ad malum, sed, esse malum. Nec de cupiditatibus tantum loquitur, vocat enim figmentum cogitationum. Et consideretur emphasis verborum, in dicto, quod exstat Deut. 31 ubi de futura populi defectione Deus loquitur, et inquit: Novi figmentum ejus, quid ipse faciat hodie, priusquam introducam eum in terram. Et 1. Paral. 28. numerantur ordine cor, figmentum et cogitationes. Ex cogitationibus vero postea sequi cupiditates et desideria notum est. Deus autem ipsum cogitationum figmentum, dicit tantummodo esse malum. Porro quia יצר significat etiam singulari studio, et animi contentione aliquid formare, potest et hic esse sensus: Quae animus humanus qualis est in hac naturae depravatione, sine Spiritu sancto, etiam maximo studio et singulari sapientia, cogitationibus concipit et format, esse tantummodo mala omni tempore, ut idem sit Moysi figmentum cogitationum cordis, quod Paulo est φρόνημα carnis. Nam cogitatio, quae deliberatione confirmata est, vocatur יצר, Esaiae. 26. Illa igitur Moysis sententia non extenuat (sicut Andradius cum Jesuitis fingit) sed tristissima exaggeratione amplificat originalem humani cordis depravationem. Quod enim Andradius dicit, non cor ipsum, sed figmentum cordis accusari, ineptum est. Sicut enim ex bono thesauro cordis, proferuntur bona: ita mala, ex cordis thesauro malo proferuntur. Ex abundantia enim cordis os loquitur, inquit Christus Luc. 6. Et Jeremias vocat cor hominis pravum.

[LOCUS IV.]

DE RELIQUIIS PECCATI ORIGINALIS POST BAPTISMUM: SIVE DE CONCUPISCENTIA, QUAE IN BAPTISATIS, SIVE RENATIS IN HAC VITA ADHUC RELIQUA EST.

DECRETUM QUINTAE SESSIONIS TRIDENTINAE SYNODI.

Si quis per Jesu Christi Domini nostri gratiam, quae baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat,

aut etiam asserit non tolli totum id quod verum et proprium rationem peccati habet, sed illud dicit tantum radi, aut non imputari: anathema sit. In renatis autem nihil odit Deus, quia nihil est damnationis iis, qui vere consepulti sunt cum Christo per baptisma in mortem: quia non secundum carnem ambulant, sed veterem hominem exuentes, et novum induentes, qui secundum Deum creatus est, innocentes, immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti sunt: haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi, ita ut nihil prorsus eos ab ingressu coeli remoretur. Manere autem in baptisatis concupiscentiam vel fomitem, haec sancta Synodus fatetur, ac sentit: quae quidem cum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus, et viriliter per Jesu Christi gratiam repugnantibus non valet: quinimo, qui legitime certaverint, coronabuntur. Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, Sancta Synodus declarat, Ecclesiam Catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quod vere et proprie in renatis peccatum sit: sed quia ex peccato est, et ad peccatum inclinat. Si quis autem contrarium senserit, anathema sit. [cf. libri concordiae p. 56, 336, 544 *sqq.]*

EXAMEN.

Haec controversia una est ex praecipuis, quae magna contentione ab adversariis disputatur. Inde enim pendet meritum, perfectio, justitia, et supererogatio bonorum operum coram judicio Dei. Ideo non contenti argumentationibus, ludunt variis aequivocationibus in vocabulo peccati. Miscent etiam calumnias, quasi nos doceamus, peccatum originale eodem plane modo, et eadem omnino ratione esse et manere post Baptismum in renatis, sicut ante Baptismum in non renatis est: et idem esse peccatum, sive renatus repugnet, sive obediat desideriis concupiscentiae.

Andradius clamitat, nos blasphemare gratiam Dei, meritum Christi, Baptismum et fidem, quasi tam infirma illa sint, ut non possint subito uno momento in baptisatis totum peccatum originale tollere, et exstirpare ex natura humana. Sed remotis cavillationibus et calumniis, res ipsa in hac quaestione ex Scriptura manifestissima est. De rebus ipsis igitur primum, quae certa et manifesta sunt, ex Scriptura constituemus.

[SECTIO I.]

STATUS CONTROVERSIAE, ET FUNDAMENTA.

1. *Peccatum originale.* Ostendimus autem supra, peccatum originale in non renatis, esse defectum et concupiscentiam, et annexum habere reatum irae Dei et mortis aeternae. Num vero docemus, illud post Baptismum in renatis eadem omnino ratione esse et manere, sicut est ante Baptismum in non renatis? Nequaquam: didicimus enim ex Scriptura, in Baptismo, per mortem et resurrectionem Christi, fieri remissionem omnium peccatorum. Et illam non esse superficiariam, non dimidiatam aut partialem, sed plenam et perfectam ita ut nulla condemnatio sit his qui in Christo Jesu sunt. *Baptismus.* Discimus et hoc ex Scriptura, Baptismum esse lavacrum regenerationis et renovationis per Spiritum sanctum, Tit. 3. loco igitur defectus originalis, Spiritus sanctus in renatis operatur nova dona, spirituales facultates et motus. Incipit etiam naturam sanare, mortificare et crucifigere veterem hominem cum morbis, concupiscentiis et actionibus carnis. Rom. 6 et 8, Galat. 5 expoliare et destruere corpus peccati, Coloss. 2, Rom. 6 exuere veterem hominem, Coloss. 3. Expurgare vetus fermentum, 1. Cor. 5 etc. Haec credimus, docemus et confitemur. Hic igitur nondum est status controversiae, inter nos et adversarios. Sed prima quaestio est: Cum in Baptismo fiat remissio omnium peccatorum, plena et perfecta: an etiam renovatio, quae inchoatur in Baptismo, ita sit in hac vita perfecta et absoluta, ut in baptisatis seu renatis in hac vita post Baptismum, nihil plane reliquum sit de malo seu morbo originali. Clamitat autem Scriptura, experientia docet, et omnium piorum in hac vita tristissimae querelae testantur, multum vetustatis adhuc haerere in carne renatorum, Rom. 7: Quod volo bonum, non facio, perficere non invenio etc. Et Scriptura ubique vult renatos orare et studere, ut dona renovationis crescant et augeantur: quod vero opus habet, ut crescat et augeatur, nondum est perfectum et absolutum.

2\. Augustinus de peccatorum meritis et remissione, lib. 2, cap. 7 diligenter expendit verba Pauli, 2. Cor. 4 inquit enim: Non ex qua hora quisque baptisatur, omnis vetus infirmitas ejus absumitur: sed renovatio incipit a remissione omnium peccatorum. Nam in Baptismo quamvis tota et plena fiat remissio peccatorum: tamen si continuo tota et plena etiam hominis in aeternam novitatem fieret mutatio, non dico et in corpore, sed si in ipso animo, qui est homo interior, perfecta in Baptismo novitas fieret, non diceret Apostolus: Etsi exterior homo noster corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem.

Profecto enim, qui de die in diem adhuc renovatur, nondum totus est renovatus. Et in quantum nondum est renovatus, in tantum adhuc in vetustate est etc. Et non est opus coacervatione multorum testimoniorum: omnium enim confessione (sicut explicat Longobardus lib. 2 distinct. 32) constat, reliquias concupiscentiae originalis, quae in Baptismo coepit crucifigi, mortificari, expoliari et expugnari, etiam post Baptismum in renatis in hac vita superesse et haerere, Rom. 6 et 7, Galat. 5, Coloss. 3 etc.

Certum igitur est, cum remissio peccatorum, quae in Baptismo fit, plena et perfecta sit: renovationem tamen, quae ibi inchoatur, non esse in hac vita perfectam et absolutam, hoc est, malum originale licet per Baptismum remissum sit, non tamen subito totum tolli, et penitus exstirpari ex carne renatorum: sed ejus reliquias quasdam, defectus scilicet et concupiscentiam superesse, et haerere in carne renatorum in hac vita.

3\. *Status.* Et de illis peccati originalis reliquiis, hoc est de reliquiis, defectibus, et de reliqua concupiscentia, quae post Baptismum etiam in carne renatorum in hac vita haerent, altera est et potissima quaestio. Et

ne peregrinis disputationibus a statu abducamur, non est quaestio, an reliquiae illae peccati originalis renatos, qui per Baptismum Christo insiti, fide in ipso sunt et manent, Deo exosos faciant et damnent? nihil enim damnationis est illis, Rom. 8 neque hoc proprie hoc loco disputatur, quando reliquiae illae peccati originalis in mortali corpore ita regnant, ut desideriis concupiscentiae non repugnemus, sed obediamus, Rom. 6 tunc enim peccatum consummatum parit mortem. Jacob. 1 et Rom. 8. Si secundum carnem vixeritis, moriemini. Sed hoc quaeritur: quid concupiscentia illa, quae in renatis post baptismum in hac vita adhuc reliqua est, quando ipsi non obeditur: quid, inquam, sit per se, in se, ex se, et sua natura, sicut Jesuitae loquuntur: Credentes sane, qui in Christo Jesu sunt et manent, non facit Deo exosos, nec damnat ipsos. Sed quaero, an inde hoc fiat, quod reliqua illa concupiscentia in renatis sit res bona, pura, munda, sancta, placens Deo, et legi divinae conformis? Non arbitror autem vel Andradium, vel Jesuitas, hoc audere affirmare. Paulus enim Rom. 7 sonora voce, multis verbis, et justa disputatione reclamat. Et pulchra exstat disputatio apud Augustinum lib. 6 contra Julianum, cap. 6 cum enim dixisset concupiscentiam, reatu suo jam soluto, manere tamen in baptizatis: Julianus hoc ita accipiebat, quasi ipsa concupiscentia per baptismum reatu liberetur et absolvatur, ita ut post baptismum in renatis sit bona et sancta. Augustinus vero respondet: si hoc sentirem, profecto non dicerem eam malam esse, sed fuisse. Talia quippe dicis, qualia dicenda sunt in eos, qui per baptismum sanctificatam, et fidelem factam concupiscentiam carnis affirmant in eis, in quibus regeneratis manet tamen: quasi accesserit bonum sanctificationis, ut jam in renatis sit concupiscentia sancta Dei filia. Nos autem malam eam dicimus, et manere tamen in baptizatis. Sed tamen reatus ejus, inquit Julianus, jam solutus est. Respondet Augustinus: Non reatus ejus quo ipsa erat rea (neque enim aliqua persona est) sed quo hominem reum originaliter faciebat remissus atque vacuatus est: ut quando audis in aliquo homicidii reatum solutum, non ipsum homicidium, sed hominem a reatu existimas absolutum. Valde illustris est haec sententia, Baptismum scilicet non efficere, ut concupiscentia originalis, quae ante baptismum erat res mala, per remissionem in baptismo sanctificetur: ut in renatis, in quibus manet, non sit amplius res mala, sed fiat, et sit res bona, sancta, munda, et placens Deo. Reatum enim dicit tolli, non ab ipsa concupiscentia, quasi absolvatur, ut amplius non sit res mala: sed ab homine baptizato, ut illum damnare et reum facere non posset, licet reliqua sit in ipso. Manet igitur quod Paulus de concupiscentia in se renato habitante dicit Rom. 7: Quod in me, hoc est in carne mea habitat, non est bonum.

An sit res bona.

4. Pergamus autem in inquisitione. Quia igitur reliqua concupiscentia in renatis, non est res bona et sancta: quaero, an sit res adiaphora, seu indifferens? Et respondet Paulus Rom. 7: Volenti mihi facere bonum, adjacet malum. Augustinus etiam lib. 6 contra Julianum cap. 6 inquit: Non dicimus tantum malam fuisse concupiscentiam, ante baptismum scilicet, sed et eam dicimus malam esse, quae in baptizatis manet. Certum igitur est, concupiscentiam quae in renatis post baptismum reliqua est, non esse rem bonam, nec indifferentem, sed malam. Quia vero quaedam sunt mala poenae, quaedam mala culpae: Paulus multis explicat, quale malum sit concupiscentia, quae in renatis reliqua est. Rom. 7: Consentio quidem legi Dei, quoniam bona est: non tamen quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio. Nunc autem non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, et captivantem me sub lege peccati quae est in membris meis. Item, carne servio legi peccati. Ita Rom. 8 et Gal. 5, Col. 3, Eph. 4 jubet Paulus malum illud crucifigi, mortificari, destrui, exui. Et Rom. 7 exstat tristis querela Pauli: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?

An concupiscentia sit res indifferens.

Mala duplici

Mala poenae culpae.

5. Cum igitur reliqua concupiscentia in renatis sit tale malum, quod repugnat legi Dei, propter quod Paulus jam renatus conqueritur se miserum esse, et corpus suum ideo esse corpus mortis: quomodo, inquam, illud tale malum, renatos non facit Deo exosos? quomodo non damnat ipsos? Respondet Paulus: Gratias ago Deo, per Jesum Christum Dominum nostrum. Lex enim spiritus vitae in Christo Jesu, liberavit me a lege peccati et mortis. Sed quomodo liberavit me a lege peccati? Num ita, ut nulla lex peccati reliqua sit in renatis? certe cap. 7 conqueritur legem peccati esse in membris suis: et quidem carne se illi legi peccati servire. Quomodo igitur liberati sunt renati a lege peccati, si illa adhuc reliqua est in membris ipsorum? Respondet: Nihil ergo nunc damnationis est iis, qui in Christo Jesu sunt: qui non secundum carnem ambulant, sed actiones carnis spiritu mortificant. Utrumque enim complectitur, et remissionem, quae perfecta est, et mortificationem, quae inchoata est, et quotidie crescere debet.

6. Originalis igitur concupiscentia in Baptismo remittitur, debilitatur et minuitur: non ita ut repente absumatur, et prorsus exstinguatur, ut non sit, quamdiu enim renati hic vivunt, necesse est legem peccati esse in membris ipsorum: haec enim omnia sunt Augustini verba. Illa vero reliqua concupiscentia non impedit, quo minus renati Deo placeant, et sint haeredes vitae aeternae. Sed illud non ideo fit, quasi concupiscentia ista in renatis per baptismum facta sit vel sancta, vel indifferens: est enim juxta Pauli confessionem malum: et quidem tale malum, quod repugnat legi mentis, quam Spiritus sanctus scripsit in corda renatorum. Sed haec est gratia Dei, quod tale malum habitans in carne renatorum, ipsis propter Christum non imputatur ad condemnationem. Beati enim quorum tecta sunt peccata. Rom. 4, Psalm. 32. Non igitur fingere debent renati, reliquam in membris suis concupiscentiam talem esse, quae per se, etiamsi remoto gratiae et remissionis umbraculo

Summa totius disputationis concupiscentiis

Deus in judicium cum illa intrare vellet, non possit hominem exosum Deo facere et damnare: sed agnoscant quale sit malum, et gratias agant Deo, qui propter filium mediatorem, malum illud non imputat ad damnationem. De concupiscentia enim, quae in renatis reliqua est, ita Augustinus inquit contra Julianum lib. 6, cap. 5: Tale porro ac tantum malum, tantum quia inest, quomodo non teneret in morte, et pertraheret in ultimam mortem: nisi ejus vinculum, in illa quae fit in baptismo, remissione peccatorum omnium solveretur?

7. Haec profecto tam sunt ex Scriptura evidentia, ut si quis ea vel negare, vel in dubium revocare ausit, non video quid in Scriptura credere, vel possit, vel velit. Et ideo rem ipsam ex Scripturae testimoniis simpliciter proposui, non admixta disputatione de appellatione peccati: ut remotis cavillationibus de vocabulis, res ipsa evidentius convinceret adversarios.

[SECTIO II.]

CONCILIUM TRIDENTINUM DE CONCUPISCENTIA.

1. Constitutis autem et confirmatis causae fundamentis, accedamus jam ad examen Tridentini decreti. Quia enim utrinque confitemur, manere in baptizatis concupiscentiam: sunt qui existimant, hanc controversiam tantum esse λογομαχίαν. An scilicet reliqua in renatis concupiscentia appellanda sit peccatum, an vero tantum poena et causa peccati. Sed de rebus ipsis, et quidem gravissimis, controversiam esse, ut caetera omittam, vel ipsum decretum Tridentinum ostendit. Observet autem Lector, quo artificio verba sint posita in isto decreto. Non enim simpliciter dicunt, renatos Deo placere: sed ajunt, in renatis nihil odit Deus. Fatentur autem concupiscentiam manere in baptizatis. Sentiunt ergo, Deum concupiscentiam, quae in renatis reliqua est, non odisse. Quaeritur autem, an venerandi isti Patres ita hoc intelligi velint, quod reliquum illud malum concupiscentiae, renatis propter Christum, cui per baptismum insiti sunt, non imputetur? Sed decretum inquit: Si quis asserit in baptismate non tolli totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet: sed tantum dicit illud non imputari, anathema sit. Concupiscentia igitur, quae in baptizatis manet, erit res per se non displicens Deo, aut quam Deus possit odisse. Si enim in renatis nihil odit Deus: omnia ergo in renatis Deo placebunt. Manet autem in renatis concupiscentia: illa ergo Deo placebit, aut certe non displicebit: et ne quidem si imputetur, erit aliquid per se dignum odio Dei, et damnatione. Quod enim Paulus dicit Rom. 8: Nihil damnationis etc. hoc Tridentini non volunt, idque sub interminatione anathematis ita intelligi, quod reliqua concupiscentia propter Christum non imputetur: sed quod in se et sua (ut ita dicam) natura non sit digna damnatione. Totum enim id, quod veram et propriam peccati rationem habet, censent in baptismate sublatum. Item dicunt renatos Deo dilectos effectos esse. Et rationem assignant: quia innocentes, immaculati, puri et innoxii effecti sunt. Et ne quis arbitretur ipsos ita hoc intelligere, quod reliqua concupiscentia propter Christum non imputetur. Hanc sententiam anathemate damnant. Et ita se explicant: renatos ideo esse immaculatos, puros et innoxios: quia totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet in baptismate sublatum sit. Lector audit me nihil exaggerare, sed ea tantum annotare, quae ex verbis Decreti manifesta sunt, et sponte sequuntur. Conferantur autem haec ad tristissimam querelam, qua Paulus jam renatus Rom. 7 malum concupiscentiae in se habitans describit, accusat et deplorat: et non opus erit alia refutatione. Disputant autem haec Pontificii tanta contentione, ut praecipua fulcra regni Pontificii stabiliant: renatos scilicet in hac vita posse legi Dei perfecta obedientia satisfacere: item bona opera renatorum, posse pro peccatis satisfacere, opponi irae Dei, consistere in judicio Dei, et mereri vitam aeternam etc.

2. *Miseria nostra.* Non ergo otiosa de verbis est contentio in hac quaestione: sed de rebus gravissimis est controversia, de quibus necessario in Ecclesia admirandum est. Primo, ut miserias nostras quamdiu sub corruptibilis hujus carnis onere gemimus, rectius agnoscamus, propius aspiciamus, ex veris gemitibus cum Paulo deploremus: ne in Pharisaicam delapsi superbiam, de mundo et immaculato corde, falso nobis blandiamur. *Christi beneficia.* Secundo, ut filio Dei mediatori, sua tribuatur et relinquatur gloria. Neque enim post baptismum desinit esse reconciliator noster, justitia nostra, et pax nostra: sed semper dum in hac carne vivimus, ut verum propitiatorium, obedientia sua tegit et obumbrat corpus mortis, et carnem in qua nihil habitat boni: ut malum illud inhabitans, propter ipsum non imputetur ad damnationem. *Justificationis doctrina.* Tertio, ut articulo justificationis, sine corruptelis sua constet puritas. In hac enim vita credentes post reconciliationem placent Deo, et accepti sunt ad vitam aeternam: non propter mundiciem propriam, cui nihil amplius mali adhaereat: sed humili confessione agnoscunt et deplorant, in carne sua non habitare bonum. Vera autem fide agunt gratias Deo, per Dominum nostrum Jesum Christum: propter quem quia peccata non imputantur, nihil damnationis est credentibus: sed beati sunt, quoniam tecta sunt peccata. Fides enim remissionem peccatorum, non semel tantum in baptismo, tanquam qualitatem aliquam infusam accipit, ita ut postea nihil de ea cogitet: sed per malum, quod in carne adhuc reliquum est, quotidie admonentur renati, ut studeant in Christo manere, ut propter illum non imputetur malum in carne habitans: quod si extra Christum fuerimus, damnare posset. *Bonorum operum doctrina.* Quarto, necesse est hanc doctrinam de inhabitante peccato puram retineri: ne operibus nostris Pharisaicam opinionem justitiae, perfectionis et meriti, assuamus: sed ut recte intelligere possimus, quare Christus dicat: Cum omnia

feceritis, dicite: Servi inutiles sumus, et quare Paulus dicat: Nihil mihi conscius sum, sed in hoc nondum sum justificatus. Propter inhabitans enim peccatum, renatorum opera in hac vita nec perfecta, nec omni ex parte munda sunt.

Haec recitavi, ut cogitetur non leve esse hoc certamen, sed necessario de hoc articulo esse contra adversarios dimicandum.

[SECTIO III.]

DE VOCABULO PECCATI.

1. Erit autem res adhuc planior, si sophismata de aequivocatione appellationis peccati removeantur. Quia enim Augustinus alicubi disputat, concupiscentiam quae in renatis reliqua est, non esse peccatum: adversarii illis Augustini sententiis serio triumphant, et corruptelis suis inde fucum faciunt coram imperitioribus. Sed explicatio plana est, si adhibeatur declaratio aequivocationis vocabuli. Augustinus enim, quando negat concupiscentiam in renatis esse peccatum, diserte se explicat, in qua significatione accipiat vocabulum peccati. Ita enim inquit ad Bonifacium lib. 1, cap. 13: Peccata sunt, quae secundum carnis concupiscentiam vel ignorantiam illicite fiunt, dicuntur, seu cogitantur: quae transacta reos teneant, si non remittantur. Ad Valerium lib. 1, cap. 24 inquit: Hoc enim est non habere peccatum, reum non esse peccati. Contra Julianum lib. 6, cap. 5: Tu qui putas quod si malum esset concupiscentia, careret ea, qui baptizatur, multum erras. Omni enim peccato caret, non omni malo, quod planius ita dicitur: Omni reatu omnium malorum caret, non omnibus malis: non enim caret malo ignorantiae: quod tantum est malum, per quod homo non percipit ea quae sunt Spiritus Dei etc. Et lib. 2 contra Julianum inquit: Concupiscentia, quae scilicet post Baptismum in renatis reliqua est, non eodem jam modo appellatur peccatum (sicut scilicet ante Baptismum) quo reum facit. Manifestum est ergo Augustinum intelligere peccatum, quando concupiscentiis carnis spiritu non repugnatur, sed obeditur: quod peccatum illis qui renati fuerant, attrahit reatum irae Dei et mortis aeternae, nisi rursus convertantur. Et in hac significatione Jacobus etiam loquitur cap. 1: Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum: peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem. Et idem est quod Paulus Rom. 6 vocat peccatum regnans. et Rom. 8 peccatum sive mortale, sive damnans, cum inquit: Si secundum carnem vixeritis moriemini. Et in hac significatione non tantum concedimus: sed quando explicamus discrimen peccati mortalis et venialis, fideliter et diligenter monemus, concupiscentiam quae in renatis reliqua est, quando ei ita resistitur, ut actiones ejus de Spiritu mortificentur, non esse peccatum mortale sive regnans, aut vastans conscientiam. Docemus etiam, non esse peccatum damnans credentes: hoc est, propter quod damnentur ii, qui in Christo Jesu sunt. Quod igitur ad rem ipsam attinet, plane idem sentimus et docemus, quod Augustinus tradit. Et si hoc tantum contenderent adversarii, reliquias concupiscentiae in renatis, quando per spiritum ipsis resistitur, non esse peccatum regnans, mortale, aut damnans eos qui in Christo Jesu sunt: nulla esset hac de re inter nos controversia. Omnino enim docendi sunt homines, quale sit discrimen, quando renati actiones carnis per Spiritum mortificant, et in Christo manent: et quando concupiscentiam ita regnare permittunt, ut ei obediant, et eam perficiant. Quod discrimen diligenter in nostris Ecclesiis traditur. Et Augustinus tota illa sua disputatione hoc tantum agit, ut discrimen illud ostendat. Pontificii vero hoc non potissimum quaerunt, sed simpliciter contendunt, nihil in renatis esse, quod Deus possit odisse, sed omnia in renatis esse pura, immaculata et innoxia.

Peccatum quid vocet Augustinus.

2. Paulus vero in illo ipso loco, Rom. 6 et 7 ubi ex professo tractat doctrinam de discrimine peccati regnantis et non regnantis, mortalis et venialis, tribuit concupiscentiae, quae in renatis reliqua est, etiam quando non regnat, appellationem peccati: idque non semel, ut obiter ei appellatio illa excidisse videri possit: sed appellationem illam aliquoties inculcat et repetit. Nam Rom. 6 ad minimum quinquies vocatur peccatum. Rom. 7 ad minimum sexies vocatur peccatum. Rom. 8 ter vocatur peccatum. Hebr. 11 vocatur circumstans peccatum. Psal. 32 vocatur peccatum Sanctorum. Sed excipiunt Pontificii vocabulum peccati non vere et proprie, sed figurate et abusive in illis locis intelligendum esse. Alphonsus Phil. 4 dicit concupiscentiam in renatis vocari peccatum, sicut Christus 2. Cor. 5 vocatur peccatum. Concilium Tridentinum contendit, per metonymiam vocari peccatum: et quia ex peccato est, et quia ad peccatum inclinat. Verum nullus melior et certior potest interpres esse verborum Pauli, quam ipse Paulus: et quidem in illo ipso loco. Non enim nudam tantum appellationem peccati tribuit reliquiis concupiscentiae: sed multipliciter describit, quid velit intelligi vocabulo peccati. Nam 1. dicit: In carne mea non habitat bonum. 2. Volenti mihi facere bonum, adiacet malum. 3. Malum illud describit privative: Non quod volo bonum, hoc facio, perficere non invenio. 4. Positivam ejus pravitatem describit: Quod odi malum, hoc facio. Video autem legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae: hoc est legi divinae, quam Spiritus sanctus scribit in corda renatorum, captivat me sub lege peccati, quae est in membris meis. Ego ipse qui mente servio legi Dei, carne servio legi peccati. 5. Dicit concupiscentiam repugnare cum illo praecepto: Non concupisces. Et facit discrimen inter concupiscere, et concupiscentiae obedire. 6. Dicit tale esse malum quod sit crucifigendum, mortificandum, expoliendum, exuendum, destruendum. 7. Propter hoc peccatum Paulus renatus exclamat: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Explicate, certe, distincte,

Concupiscentiae reliquiae vocantur peccatum.

Peccati vocem quomodo ipse explicet.

et diserte Paulus loquitur. Vocat concupiscentiam peccatum: sed non regnans peccatum, quo desideria carnis perficiantur. Dicit enim, Mente servio legi Dei, non quod volo, sed quod odi, facio. Nec intelligit peccatum damnans. Nihil enim damnationis est iis qui in Christo Jesu sunt. Num vero sicut Alphonsus fingit, concupiscentiam ut rem per se bonam, puram et sanctam, abusive vocat peccatum, sicut Christus vocat peccatum? Nihil certe minus, Tridentini dicunt, vocari peccatum, vel quia est poena, vel quia est causa peccati. Et haec quidem ratio quod sit poena peccati, tractatur Rom. 5. quod sit causa peccati, explicatur Rom. 6. Peccatum operatum in me est omnem concupiscentiam. Rom. 7. Non ego hoc operor, sed inhabitans in me peccatum. Sed inquis: Si haec quia vera sunt, conceditis concupiscentiam in renatis et poenam esse peccati, et causam peccati: quid igitur contendimus? Respondeo: Hoc est κρινόμενον, quod Pontificii contendunt, reliquias concupiscentiae in renatis, a Paulo vocari peccatum: non quod per se sit peccatum, sed tantum hac sola ratione, quod sit vel poena, vel causa peccati, Longobard. lib. 2. distinct. 32. dicit, concupiscentiam ante Baptismum esse et poenam et culpam: post Baptismum vero tantum esse poenalitatem. Sed Paulus disputat, concupiscentiam quae in renatis reliqua est, non tantum esse poenam, nec tantum causam peccati: verum etiam hanc habere rationem peccati, quod non sit bonum, sed malum: et tale malum, quod privative et positive repugnet legi Dei, quam Spiritus sanctus inscribit in corda credentium. Et Paulus agnoscit, malum illud per se dignum esse morte aeterna, nisi propter Christum tegeretur, et non imputaretur. Inquit enim: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratias ago Deo meo per Dominum nostrum Jesum Christum. Nulla ergo nunc damnatio est in iis etc. Manifestum igitur est, Paulum concupiscentiam quae post Baptismum in renatis reliqua est, vocare peccatum: non tantum quod sit et poena et causa peccati: sed potissimum ideo, quod sit malum pugnans cum lege Dei: quod tantum quia inest, in aeternam mortem pertraheret (sicut inquit Augustinus) nisi propter Christum non imputaretur.

Pontificii.

3. Restat jam quaestio: An propter hanc rationem, concupiscentia reliqua proprie et vere possit peccatum appellari. Vulgus et politici intelligunt hoc proprie esse peccatum, vel quando accedente consensu concupiscentia perficitur, vel quando peccatum peccatores reatu obstrictos tenet. Et juxta hunc modum, negat Augustinus concupiscentiam cui renati per spiritum resistunt, vere esse peccatum. Paulus vero de hoc politico judicio inquit, Rom. 7. Concupiscentiam non agnovissem esse peccatum, nisi lex diceret, Non concupisces. Cumque juxta Augustinum, discrimen sit inter concupiscere, et post concupiscentias ire: alterum Paulus antea aliquo modo intellexit esse peccatum: sed prius illud, concupiscere scilicet proprie et vere esse peccatum, dicit se non cognovisse nisi ex lege Dei. Paulus igitur ex lege et secundum legem Dei pronuntiat concupiscentiam esse peccatum. Augustinus vero, eo modo sicut vulgus peccatum intelligit, negat vere esse peccatum. Quaero jam, uter proprie loquatur. Augustinusne ex vulgi usurpatione, an vero Paulus ex legis divinae sententia? Ego arbitror quid vere et proprie sit peccatum, ex Paulo pronuntiante secundum legis divinae sententiam, sumendum et discendum esse: quicquid sit de vulgari usurpatione vocabuli peccati, quam Augustinus sequitur. Sed ut antea dixi, de rebus ipsis prius constituendum est cum Pontificiis: ne ex aequivocatione vocabuli peccati, quaerant χρησφύγετα. An scil. concupiscentia quae in renatis reliqua est, sit vel bonum, vel indifferens, vel malum: et tale malum quod pugnat cum lege Dei, quodque reum facit hominem aeternae damnationis, nisi propter Christum non imputaretur. Constitutis autem rebus, postea de vocabulis seu appellationibus facilis est ratio. Non enim res vocabulis, sed vocabula rebus serviunt et accommodanda sunt. Haec sunt Scripturae fundamenta in hac quaestione.

4. De concupiscentia, quaestio ad Pontificios.

[SECTIO IV.]

VETERUM SENTENTIA DE CONCUPISCENTIA.

1. Tridentinum vero decretum asseverat, Ecclesiam Catholicam nunquam ita intellexisse, quod concupiscentia in renatis vere et proprie peccatum sit. Dicendum igitur aliquid est, quid vetustissimi Patres, de concupiscentia quae in renatis reliqua est, senserint. Et ne longius eamus, ex illis veterum testimoniis, quae Augustinus lib. 2. contra Julianum collegit, quia valde illustria sunt, ostendemus quae fuerit veteris Ecclesiae sententia. Ex Ambrosio Augustinus vocat vitia nostra, quae legi mentis ex lege peccati resistunt: illorum reatus quidem in Baptismo periit, infirmitas vero mansit. Item Ambrosius vocat iniquitatem, non illam quae deletur in Baptismo, illorumque peccatorum quae fecimus, fuit: quae cuncta remissa sunt, atque omnino jam non sunt. Istam vero legem peccati, cujus manentis reatus in sacro fonte remissus est, Ambrosius propterea vocavit iniquitatem: quia iniquum est ut caro concupiscat adversus spiritum, quamvis adsit in nostra renovatione justitia. Haec Augustinus ex Ambrosio. Ibidem Ambrosius dicit, quandam delectationem esse divino mandato adversam, et de illa Paulum loqui, cum inquit: Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae. Ambrosius igitur nostram sententiam, ipsissimis verbis reddit et exprimit.

Augustin.

2. Hilarius vocat corpora nostra omnium vitiorum materiam. Mala quae in nobis sunt, malitiam per conditionem originis. Et ubi expresse de renatis, qui concupiscentiae repugnant. Hilarius loquitur, inquit: Memores illa ipsa corpora nostra, omnium vitiorum esse materiam: per quae polluti et sordidi, nihil in nobis mundum, nihil innocens obtinemus.

Et Cyprianus apud Augustinum malis motibus de origine venientibus fortiter resistens, inquit: Ne quisquam sibi de puro atque immaculato pectore blandiatur, ut innocentia sua fretus, medicinam non putet adhibendam esse vulneribus, cum scriptum sit: Quis gloriabitur, castum se habere cor? Aut quis gloriabitur, mundum se esse a peccatis? Si autem nemo sine peccatis esse potest, quisquis se inculpatum esse dixerit, aut superbus aut stultus est etc. Obsecro autem Lectorem, ut haec Hilarii et Cypriani verba conferat ad decretum Tridentinum, quod affirmat, in Baptismo ita tolli quicquid habet veram et propriam rationem peccati, ut renati efficiantur innocentes, immaculati, puri, innoxii. Patres certe plane contrarium dicunt: et tamen non verentur Tridentini, de consensu Catholicae Ecclesiae gloriari.

3. Augustinus etiam hanc Hilarii sententiam citat: nos in hoc terreni et morticini corporis habitaculo, mundos esse non posse, nisi per ablutionem coelestis misericordiae emundationem consequamur, post demutationem resurrectionis, terreni corporis nostri effecta gloriosiore natura. Item, ipsis Apostolis, verbo licet jam fidei emundatis atque sanctificatis, non deesse tamen malitiam per conditionem communis nobis originis, Dominus docuit, dicens: Si vos cum mali sitis etc.

Apostoli adhuc mali.

4. Haec veterum testimonia, quae Augustinus collegit, valde illustria sunt. Hieronymus in 7. cap. Matthaei dicit προπάθειαν esse primos motus, quando ab initio movent et irritant, πάθος vero esse postquam ad illos voluntatis consensus accesserit: Et de primis motibus dicit: Quamvis habeant culpam, tamen non teneri crimine.

Hieronymus.

5. Ipse Augustinus reliquam concupiscentiam vocat malum, et quomodo hoc intelligi velit, declarat per antithesin: non dicit esse bonam, non sanctam, sed malam, contra Julianum lib. 6. c. 6. Et lib. 5. c. 4. inquit: Discerne mala quae per patientiam sustinemus, ab eis malis quae per continentiam refrenamus, hoc est, affirmat concupiscentiam non tantum esse malum poenae, sed et malum culpae. Cap. 5 vocat vitium, contra quod virtute pugnandum est. Est igitur vitium tale quod virtuti opponitur lib. 2 contra Julianum: Lex peccati repugnans legi mentis, quae in tanti quoque Apostoli membris erat, remittitur in Baptismate, non sinitur. De peccatorum meritis et remissione lib. 1. c. 3. Per Baptismum Christi hoc agitur, ut caro peccati evacuetur. Non autem sic evacuatur, ut in carne concupiscentia innata non sit: sed ne obsit mortuo, quae inerat vivo. Nam nec gradibus hoc praestatur in Baptismo, nisi forte miraculo ineffabili: ut Lex peccati repugnans legi mentis, penitus extinguatur, et non sit. Tractatu in Johann. 41. Augustinus vocat reliquam concupiscentiam, languorem obluctantem saluti nostrae. Alibi vocat infirmitatem succumbentem legi Dei. Praecipue vero observanda est Augustini sententia, quae exstat contra Julianum lib. 5. c. 3. Quia enim Augustinus antea disputaverat, concupiscentiam in renatis non esse vere peccatum, sed poenam peccati: Julianus hoc arripuit, et dixit: Non ergo vituperanda, sed potius laudanda est illa inobedientia carnis, si poena peccati est. Attende autem quomodo Augustinus illam Juliani objectionem, quam ex illius verbis exstruxerat, solvat. Dicit quaedam simul esse et peccata, et poenas peccatorum. Et declarat illud hoc exemplo: Sicut caecitas cordis, et peccatum est, quo in Deum creditur: et poena peccati, qua cor superbum digna animadversione punitur: et causa peccati, cum mali aliquid caeci cordis errore committitur. Et eandem dicit etiam rationem esse concupiscentiae carnis. Expendamus etiam Augustini verba: et diserte ostendet se non loqui de concupiscentia ante Baptismum in renatis: nec de concupiscentia in renatis, quando regnat ut desideriis ejus obediatur. Inquit enim, concupiscentia carnis, adversus quam bonus concupiscit spiritus. Quid vero illa est? Poena, inquit, est peccati: quia reddita est meritis inobedientis. Est et causa peccati defectione consentientis, vel contagione nascentis. Et hactenus Tridentinum etiam Decretum consentit. Nunquid vero tantum est et poena et causa peccati, sicut Tridentini contendunt. Sicut etiam Longobardus dicit, ante Baptismum esse et peccatum, et poenam peccati: sed post Baptismum, in renatis tantum esse poenalitatem. Sed Augustinus diserte ponit concupiscentiam carnis, adversus quam bonus concupiscit Spiritus, non tantum esse poenam et causam peccati: sed praeterea adjungit tertium, esse scil. etiam peccatum: sicut multa simul sunt et peccata, et poenae peccatorum. Declarat etiam quam habeat rationem peccati: quia, inquit, inest illi inobedientia contra dominatum mentis. Haec manifestissima est retractatio, seu explicatio ejus quod ante incommodius dixerat, reliquam concupiscentiam non esse peccatum, sed poenam et causam peccati. Cum enim Julianus ex illis Augustini dictis objectionem formaret, concupiscentiam non vituperandam, sed potius laudandam, si non sit peccatum, sed poena peccati: Ibi Augustinus agnoscit et fatetur non satis esse, quod tantum antea saepe dixerat, concupiscentiam in renatis tantum esse poenam et causam peccati: sed addit tertium, esse scilicet etiam peccatum. Et rationem addit: Quia scilicet inest ei inobedientia contra dominatum mentis: in qua scilicet bonus spiritus concupiscit adversus carnem. Consideret igitur Lector quo candore Pontificii Augustini sententias, contra apertissimam ipsius declarationem eo contrahant, quasi concupiscentia in renatis non sit peccatum, sed tantum sit vel poena, vel causa peccati.

Conc scen quar poen pecc caus pecc et ip pecc

Conc scent renat quar pecc

6. Operae pretium autem est Lectorem commonefacere, quam sycophantice conentur clarissimam hanc Augustini explicationem eludere. Et aliquot depravationes recitabo, ut Lectori eo commendatior sit haec Augustini sententia. Eccius in Colloquio Wormacensi, primo dixit Augustinum ibi loqui de concupiscentia in non renatis. Cum vero hoc manifeste refutaretur (Augustinus enim nominat concupiscentiam, adversus quam bonus concupiscit Spiritus) ibi Eccius dixit, non esse figendum pe-

Ecciu

dem in eo loco, ubi Augustinus contra adversarium pugnat. Colonienses contra librum reformationis, his verbis conantur elabi: Fatetur quidem Augustinus, concupiscentiae in renatis inesse obedientiam contra dominatum mentis: sed non dicit, aiunt, talem inobedientiam in baptizatis, praedominante in eis mente, esse peccatum. Atqui Augustinus clare dicit, concupiscentiam in renatis hanc ipsam habere rationem peccati, quia inest ei inobedientia contra dominatum mentis. Andradius meus tale fingit glossema: Augustinum concupiscentiam tunc vocare peccatum, quando mens cupiditatum procellis agitata divinam legem conculcat. Sed hoc manifeste falsum est. Augustinus enim dicit, se loqui de illa concupiscentia, adversus quam bonus concupiscit spiritus. Et manifeste distinguit defectionem consentientis, ab inobedientia quae per se inest concupiscentiae. Augustini igitur sententia est, concupiscentiam in renatis etiam quando non adest defectio consentientis, sed quando bonus spiritus adversus eam concupiscit, tamen esse peccatum: quia insit ei inobedientia contra dominatum mentis. Superbum sane oportet esse ingenium Andradii, qui quasi pro imperio contra manifestissima Augustini verba, suas nobis obtrudit depravationes: sed talibus, ut video interpretationibus assuevit in Concilio Tridentino.

Andrad.

August.

7. Nos vero illam Augustini sententiam ideo probamus, quia sumpta est ex Paulo Rom. 7. ubi concupiscentiam vocat peccatum: et addit rationem, quia repugnet legi mentis. Etiam dignum est observatione, quod ipsa evidentia disputationis Paulinae, coëgit Augustinum saepe aliter de reliqua concupiscentia loqui, quam alias vulgari more solet disputare: ut tractatu 41. in Johannem recitat varias significationes vocabuli peccati. Christus enim vocatur peccatum: infantes ante Baptismum habent peccatum: non renati habent peccatum, de quo scriptum est: qui facit peccatum, servus est peccati. Renati vero, inquit, liberati sunt a peccato. Num vero ita, ut sine omni omnino sint macula peccati? Audi quomodo loquatur: Liberati, inquit, sunt a peccato: quia carent criminibus et querela. Sed illa, inquit, est inchoata, non perfecta libertas: nondum est tota, nondum pura libertas: quia video aliam legem in membris, etc. Item, Quicquid peccatum est a nobis antea deletum est in Baptismo. Sed nunquid quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas? Certe si non remansisset, sine peccato hic viveremus. Si ergo carne servis legi peccati, fac quod ait Apostolus: Non regnet peccatum in mortali corpore nostro. Non ait, Non sit: sed: Non regnet. Quamdiu vivis peccatum necesse est esse in membris tuis saltem illi regnum auferatur, non fiat quod jubet. Et ibidem tractans de discrimine peccati regnantis et non regnantis, inquit: Non ergo Deus quaedam peccata damnat, quaedam justificat et laudat. Nulla laudat, sed odit omnia, sicut Medicus odit aegritudinem, et id agit curando, ut aegritudo pellatur: Sic Deus gratia sua hoc agit in nobis, ut peccatum consumatur. Sed quomodo consumitur? Minuitur in vita proficientium, in vita consumetur perfectorum. Audis, per gratiam Baptismi minui quidem peccatum, non autem consumi in hac vita. Et hanc postremam Augustini sententiam ideo asscripsi, ut Lector cum ea conferat quod Tridentinum Concilium dicit: In renatis nihil odit Deus. Augustinus vero dicit, Deum odisse peccatum, etiam in renatis: sed in non renatis ita odit peccatum, ut propterea personam odio habeat et damnet. In renatis vero ita odit peccatum, sicut Medicus propter aegritudinem aegrotum, cujus curationem suscepit, non odit: sed personam quidem aegroti diligit, morbum vero odit: et ita odit, quod studet illum pellere ab aegroto.

Peccatum regnans et non regnans.

[SECTIO V.]
ARGUMENTA PONTIFICIORUM.

1. Sed vera sententia ex Scripturae fundamentis jam confirmata, cui etiam antiquitatis consensus accedit, superest ut de argumentis Pontificiorum quaedam dicamus. Et Tridentinum Decretum hoc potissimum utitur argumento: Baptizati, Deo dilecti effecti sunt. Ergo in renatis nihil odit Deus: sed sunt innocentes, immaculati, puri, innoxii. Et per consequens, concupiscentia quae in renatis manet, non habet rationem peccati. Sed plana est responsio, si consideretur quod Scriptura tradit, Deum renatos diligere, non ideo quod natura ipsorum omni ex parte perfecte sit pura, immaculata et innoxia: sed propter filium Mediatorem, quem in Baptismo induimus. Quid enim de immundicie, quae etiam in renatis haeret, post Paulum, Cyprianus et Hilarius sentiant, supra ipsorum verbis ostensum est. Tridentini vero veteratorie hoc invertunt: Quia renatos Deus diligit: ergo nihil est in ipsis quod possit odisse, etiamsi in judicium vellet cum ipsis intrare, sed omnia in renatis sunt pura et immaculata. Scriptura vero fortiter hoc negat. Tradit enim, multa haerere in renatis, quae Deus posset odisse et damnare, Romanorum 7. Sed causam dilectionis Dei erga nos, collocat extra nos in Christo Jesu, Romanorum 8. Nemo separabit nos a charitate Dei quae est in Christo Jesu Domino nostro. Ut ita maneat quod Daniel inquit: Tibi Domine justitia, nobis autem confusio faciei nostrae. Ita quod Romanorum 8. Paulus dicit: Nihil est damnationis iis, qui in Christo Jesu sunt, Tridentini ita accipiunt, quasi Paulus doceat, in renatis nihil esse damnabile, vel dignum damnatione etiamsi Deus in judicium nobiscum intraret. Sed Paulus Romanorum 7. tristi querela materiam mortis in sua carne, multis verbis describit. Quod vero non damnatur, adscribit non suae puritati, sed inquit: Gratias ago Deo per Jesum Christum. Et addit: Nulla ergo nunc condemnatio est in iis, qui in Christo Jesu sunt: hoc est, licet in carne renatorum nil habitet boni, sed sit corpus mortis: quia tamen in Christo Jesu sunt, propter ipsum non damnantur. Allegant et hoc Tridentini, quod Paulus

Primum argumentum Trident.

2.

dicit Rom. 6: Consepulti sumus cum Christo per Baptismum in mortem. Sed nunquid ita quod malum originale subito et penitus in carne renatorum exstinctum est in Baptismo? Certe Paulus post Baptismum renatis praescribit, ut crucifigant et mortificent veterem hominem. Mortui igitur sumus peccato in Baptismo: quia reatus peccati solutus est, mortificatio vero inchoata est. Et tamen Tridentini, mortem peccati ita interpretantur, quasi totum malum originale simpliciter et penitus sit mortuum et sepultum, ita ut nihil amplius restet in renatis, in hac vita mortificandum. Et quam reverenter Scriptura tractetur in Tridentino Concilio, hoc etiam exemplum ostendit. Scriptura tradit, in Baptismo veterem hominem exui, et indui novum: sed quantum ad novitatem attinet, renatos hortatur, ut per totam hanc vitam deponant seu exuant veterem, et induant novum, Ephes. 4, Coloss. 3. Quod sane non diceret, si in baptizatis in hac vita, vel novitas esset perfecta, vel nihil reliquum esset vetustatis: tunc enim natura prorsus esset pura et immaculata. Tridentini vero Patres hoc ita depravant, quasi illud exuere, et induere, in Baptismo subito penitus absolutum et perfectum esset. Ita enim habet ipsorum decretum: Baptizati veterem hominem exuentes, et induentes novum, immaculati, puri, et innoxii sunt. Praemittunt autem solennem protestationem, se nolle illud intelligi de imputatione: ergo de inhaerente puritate. Et quidem cum fateri cogantur, renatos adhuc esse in actu exuendi veterem, et induendi novum: pronuntiant tamen, ipsos jam esse puros et immaculatos: idque non imputative. Quanto rectius Augustinus, de peccatorum meritis et remissione libro secundo, capite octavo inquit: Si in homine interiore perfecta in Baptismo novitas fieret, non diceret Apostolus: Et si exterior noster homo corrumpitur: sed interior renovatur de die in diem. Profecto enim, qui de die in diem adhuc renovatur, nondum totus est renovatus. Et in quantum nondum est renovatus, in tantum adhuc in vetustate est, etc. Baptizatos nihil sane remoratur ab ingressu coeli, sicut Decretum inquit. Sed hoc ideo, quia Christo insiti sunt, qui est justitia nostra. Tridentini vero hoc ita intelligunt, ut si remoto gratiae umbraculo, Deus post Baptismum nobiscum in judicium intret: nihil tamen reperire posset, quod nos ab ingressu coeli remorari posset. Tot igitur sunt Scripturae depravationes, quot verba in hoc decreto.

Tridentinum decretum.

Augustin.

3. Illud vero demum formidabile est argumentum, quod dicunt: Concupiscentia iis, qui viriliter per Christi gratiam repugnant, nocere non valet: imo qui legitime certaverit, coronabitur. Ergo concupiscentia reliqua non habet veram et propriam rationem peccati. Sed nec Diabolus nocere potest saluti eorum, qui fide ipsi resistunt, 1. Petri 5. Et qui legitime contra Diabolum certaverit, coronabitur. Respondebo igitur Augustini verbis, qui lib. 5, cap. 3 contra Julianum inquit: Eodem modo posses etiam malos Angelos a culpa absolvere. Valde enim disertus es, et idoneus dicere panegyricum Satanae, et angelis ejus. Neque etiam ideo bona erit concupiscentia, quia per Spiritum mortificatur et superatur: sicut recte dicit Augustinus contra Julianum, lib. 6, cap. 8. Neque enim nulla est iniquitas, cum in uno homine vel superiora inferioribus turpiter serviunt, vel inferiora superioribus turpiter reluctantur, etiamsi vincere non sinantur.

Augu

4. Et haec quidem argumenta Tridentini Patres scripto complexi sunt in suo decreto. Praeter haec vero, sine dubio privatim alia etiam inter ipsos agitata fuerunt: quorum nobis Andradii liberalitas copiam facit. Sumit autem hoc quod in confesso est, peccato inesse duo: reatum, quo personam obstringit: et turpitudinem, maculam, iniquitatem, seu malitiam, quae in ipso haeret peccato, ut per se sit aliquid displicens Deo. Quando igitur Tridentini dicunt, reliquias concupiscentiae in renatis non habere veram et propriam rationem peccati, Andradius dicit hunc esse sensum: Non tantum reatum tolli, sed manente concupiscentia, ex ipsa tolli maculam, turpitudinem, iniquitatem seu malitiam, ita ut in renatis Deus illam non possit odisse. Hoc lector bene notet. Praestruxerat autem Andradius antea, concupiscentiam per se, etiam ante Baptismum, proprie non habere rationem peccati, nisi abesset justitia originalis qua cohiberetur. Cum igitur in Baptismo reddatur justitia reprimens concupiscentiam, ideo illam per se non esse peccatum. Hoc autem non statim proponit, sed prius colores aliquos quaerit ex Scriptura. Rhetorice igitur et prolixe declamitat Andradius: An gratiae Dei, meriti Christi, et efficaciae Sacramentorum tanta sit imbecillitas, ut non possit in Baptismo subito et penitus tollere quicquid habet peccati rationem? Num igitur, inquit, tantae sunt peccati vires, ut nec gratiae Dei, nec meriti Christi, nec Baptismi vi atque virtute superari possint in Baptismo? Plusne ergo Adae malitia obfuit, quam Christi meritum renatis prosit? etc. Breviter autem et simpliciter respondeo: A possibili ad inesse, non esse firmam argumentationem. Posset sine dubio gratia Dei, propter meritum Christi, per efficaciam Baptismi, subito tollere ex baptizato, totum originale malum, ipsum etiam fomitem concupiscentiae, et mortem corporis, quae tamen Pontificii concedunt manere in renatis. Quid si hoc loco ab Andradio mutuarer exclamationes? Tantane igitur imbecillitas est sanguinis Christi, quod mala illa subito et penitus non potest tollere in Baptismo? Quid si exclamem, blasphemum esse Andradium in virtutem et efficaciam mortis et sanguinis Christi qui concedit mala illa, fomitem scilicet mortem corporis, etc. per Baptismum nec subito nec penitus in hac vita tolli? Quicquid responderit, agnoscat oportet, incisum esse nervum illorum argumentorum de possibilitate, quae grandiloquentia sua speciose exornavit. Simplex enim et vera regula est: Quid gratia Dei, meritum Christi, et efficacia Baptismi, in renatis operetur, quomodo et quo ordine, statuendum esse ex verbo Dei, non ex argumentationibus a possibili. Tradit autem verbum Dei, sicut supra testimoniis

Andr

Quon ct qu ordin Deus Bapti mum renat opere

Scripturae probatum est, gratiam Dei in Baptismo dare plenam et perfectam indulgentiam omnium peccatorum: mortificationem vero et renovationem in hac vita inchoari, et quotidie augeri in renatis: sed absolutionem et perfectionem in altera demum vita fore. Nullum autem est dubium gratiam Dei subito, et uno momento hoc perficere et absolvere posse. Sed Scriptura testatur, Deum certo consilio hoc non facere in hac vita: neque tamen hoc quicquam derogat efficaciae gratiae Dei, et meriti Christi. Virtus enim Dei, in infirmitate perficitur. Et etiamsi nulla nobis constaret ratio, cur Deus inchoatum renovationis beneficium, in hac vita non velit subito perfectum et consummatum reddere: sed in magna infirmitate conservare, augere, et tandem ad perfectionem deducere, quae in altera vita futura est: sufficere tamen nobis deberet, quod Scriptura testatur, Deum hoc modo et ordine in renatis operari. Et tamen certum est, posse ipsum uno momento hoc absolvere. Quod vero illud non facit, bona ejus est voluntas: cujus certas ipsum habere rationes, non est dubium. Rhetoricationes igitur Andradii de possibilitate, opposita hac simplici responsione, per se concidunt et evanescunt.

Augustin. Addam illustrem Augustini locum, qui contra Julianum lib. 4, cap. 3 plane eandem tradit solutionem: Quasi, inquit, nos negemus, adjutorium Dei tantum valere, ut hodie nullas concupiscentias malas habere possimus, contra quas vel invictissime dimicemus. Et tamen non fieri, nec tu negas: cur autem non fiat, quis cognovit sensum Domini? Non tamen parum scio, cum scio, quaecunque illa causa sit, quod nec justi Dei sit iniquitas, nec omnipotentis infirmitas. Est igitur aliquid in ejus abdito altoque consilio, cur quamdiu vivimus in hac carne mortali, est in nobis contra quod mens dimicet nostra. Est etiam propter quod dicamus: Dimitte nobis debita nostra. Et paulo infra: Ideo factum est in loco infirmitatis hujus, ne superbe viveremus, et sub quotidiana peccatorum remissione vivamus. Sed sive ista causa sit, sive alia quae multo amplius me latet: tamen quod dubitare non possum, quantumlibet proficiamus sub hoc onere corruptibilis corporis, si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, etc. Propter quod et sancta Ecclesia etiam in talibus suis membris, ubi maculam criminis et rugam non habet falsitatis, licet contradicente superbia vestra, non desinit Deo dicere: Dimitte nobis debita nostra.

5. Alia argumenta Pontificiorum. Sed Scripturae etiam testimoniis pugnat Andradius: quibus quomodo utatur, videbimus. 1. Cor. 6: Et haec quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis. Ergo nihil restat in renatis contaminatum. Respondeo: Quod attinet ad remissionem peccatorum et ad imputationem justitiae, baptizati, quia Christum qui est justitia nostra, induerunt, habent in ipso mundiciem perfectissimam. Mundicies vero renovationis seu satisfactionis, tantum inchoata est: quae quotidie crescere debet, donec perficiatur, quod in altera vita futurum est. Et haec est ipsius Pauli explicatio. Ita enim eos, quos 1. Cor. 6 dicit ablutos et sanctificatos, postea 2. Cor. 7 alloquitur: Mundemus nos ab omni inquinamento carnis, et spiritus perficientes sanctificationem. Ita igitur abluti et mundati sunt baptizati, ut opus sit ipsis hac exhortatione. Mundemus nos ab omni inquinamento. Sed inquis: Forte intelligit Paulus inquinamenta sordium, quas post Baptismum peccatis actualibus, communicatione cum idolis, contraxerant. Non nego et hoc Paulum comprehendere: sed in ipsis etiam renatis haerere quod quotidie expurgandum sit, Paulus ostendit 1. Cor. 5 ubi renatos dicit esse azymos, et tamen debere expurgare vetus fermentum. Nec intelligi hoc poterit reliquos Corinthios esse sine omni vetustate, tantum ut incestuosum expurgent. Nam Ephes. 4, Coloss. 3 ipsos renatos alloquitur, cum jubet deponere et exuere veterem hominem. In ipsis igitur renatis reliqua est vetustas, quotidie expurganda. Ita Joh. 15 de palmite jam ferente fructum, Christus inquit: Pater meus purgat ipsum, ut plus fructus afferat. Et Epistola Judae, vocat tunicam a carne inquinatam. Quod autem mundum et purum est, non potest alterum maculare. Sunt igitur baptizati, mundati: et tamen quotidie opus habent purgatione. Vos, dicit Christus Apostolis, mundi jam estis propter sermonem meum: et tamen pater meus quotidie purgat vos. Ita sanctificati sunt in Baptismo. Sed Paulus hortatur, ut perficiant sanctificationem. Inchoata igitur, non perfecta est in hac vita sanctificatio. Et plane eodem modo Augustinus dictum illud Pauli explicat, contra Julianum lib. 6, cap. 5 quod Paulus ait: et haec quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis. Mutatos eos dixit in melius: non ut concupiscentia carerent, quod in hac vita fieri non potest: sed ut ei non obedirent, quod in bona vita fieri potest: utque ab eo quo erant vinculo ejus obnoxii, liberatos se esse agnoscerent. Augustin.

6. Argumentum ex 1. cap. Epist. ad Hebraeos. Ita quod Hebraeorum primo scriptum est: Purgatione peccatorum per seipsum facta, consedit in excelsis. Ibi Andradius urget (praeteritum) quod facta jam sit purgatio peccatorum. Sed si hoc modo libeat aoristum urgere, dicemus peccata nostra priusquam baptizaremur, imo priusquam nasceremur, purgata fuisse. Dicit enim hoc factum, priusquam in coelos Christus ascenderet. Et de sacrificio quidem Christi, quo pro omnibus peccatis in cruce satisfecit, hoc verum est. Sed nostra quaestio est, quomodo et quando in nobis fiat peccatorum purgatio? Dicimus autem eam fieri, primo remissione, solutione reatus, seu non imputatione. Deinde mortificatione et renovatione, quae in hac vita inchoatur, crescit et augetur, absoluta autem erit in altera demum vita. Ita prima Johannes primo: Si in luce ambulamus, communionem habemus cum Deo: et sanguis filii ejus emundat nos ab omni peccato. Et addit Johannes: Si dixerimus, nos peccatum non habere, nos ipsos seducimus, quod si confiteamur peccata nostra, fidelis est et justus, ut dimittat nobis peccata,

et emundet nos ab omni iniquitate. Complectere jam integram Johannis sententiam: Nemo potest communionem habere cum Deo, nisi prius habeat purgationem peccatorum. Sed etiam quando jam habent communionem cum Deo, et ambulant in luce, tamen adhuc emundantur a peccato. Et ita emundati, quotidie confitemur peccata, ut mundet nos ab omni iniquitate. Continua ergo est emundatio peccati. Ita Hilarius apud Augustinum lib. 2 contra Julianum dicit, nos in hoc terreni et morticini corporis habitaculo, mundos esse non posse: nisi per ablutionem coelestis misericordiae, emundationem consequamur: post demutationem resurrectionis, terreni corporis nostri effecta gloriosiore natura. Quibus verbis Augustinus addit hanc explicationem: Vides quod Hilarius nec in hac vita mundationem nostram neget, et tamen humanam perfectionem speret: id est, perfectioris mundationis in ultima resurrectione naturam. Ibidem etiam Hilarius explicat, quomodo in renatis per totam vitam fiat purgatio peccati, colluctantium adversus nos passionum concertatione: convertente scilicet divina misericordia malitiam Diaboli ad purgationem nostram. Cum enim per infirmitatem animi surrepentia incentiva reprimuntur, emundamur a peccato per hujus victoriae gloriam. Et tandem concludit: Conscii igitur illa ipsa corpora nostra, omnium vitiorum esse materiam, per quae polluti et sordidi, nihil in nobis mundum, nihil innocens obtinemus: gaudeamus nobis esse hostem, in cujus concertatione bello quodam dimicemus, etc. Augustinus etiam de perfectione justitiae, mundiciem renatorum in hac vita ita describit: ingredi sine macula, non absurde etiam ille dicitur, non qui jam perfectus est: sed quia ad ipsam perfectionem irreprehensibiliter currit, carens criminibus damnabilibus, atque ipsa peccata venialia non negligens mundare eleemosynis. Ingressum quippe hoc iter nostrum, quo tendimus ad perfectionem, munda mundat oratio, ubi veraciter dicitur: Dimitte nobis, sicut et nos dimittimus. Ut dum reprehenditur quod non imputatur, sine macula noster ad perfectionem habeatur cursus: in qua perfectione cum ad eam perveneritnus, jam non sit omnino, quod ignoscendo mundetur. Has veterum sententias ideo adscripsi, ut Lector videat, non nostras esse explicationes, quod renati mundi sint in hac vita, imputatione et inchoatione. Andradius vero hoc urget, non tantum baptizatum mundari, sed ipsa peccata purgari in Baptismo. Et quia in peccato duo insunt, peccati turpitudo, et reatus, sentit Andradius, non tantum reatum, verum etiam turpitudinem ex concupiscentia, quae in renatis manet, in Baptismo tolli. Erit igitur id quod Juliano Augustinus tribuit, concupiscentia ita per Baptismum sanctificata, ut jam sit bona, justa, et sancta Dei filia. Sic perge Andradi.

Hilarius.

Augustin.

Augustinus de mundicie renatorum in hac vita.

Aude aliquid brevibus Gyaris et carcere dignum,
Si vis esse aliquid.

Ad Titum 3: Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde. Nihil igitur restat peccati, in illis, in quos Spiritus sanctus abunde effunditur. Respondeo: Paulus non dicit, Spiritum sanctum renovationem in illo momento, quando homo baptizatur, perficere et absolvere: sed effunditur in Baptismo super renatos, ut interior homo de die in diem renovetur, 2. Cor. 4. Et in quantum non est renovatus, in tantum adhuc in vetustate est, inquit Augustinus. Baptismi igitur efficacia, per totam vitam renatorum se extendit, et morte demum absolvitur: donec mortale hoc induat immortale, et corruptibile induat incorruptionem, 1. Cor. 15.

7. Argumentum Pontificiorum ex Epist. Pauli ad Titum cap. 3.

2. Cor. 6: Quae societas luci ad tenebras? quae participatio justitiae cum iniquitate? Ergo in baptizatis nihil reliquum est peccati. Respondeo: Paulus hoc agit, peccatum mortale non stare cum justitia fidei, sicut vulgo loquimur. Sed Andradius ita intelligit, quasi non posset in uno homine simul esse vetustas et novitas, caro et spiritus, lex mentis et lex peccati. Expostulet igitur cum Paulo, qui hoc diserte affirmare, et crebris repetitionibus inculcare non veretur.

8. Argumentum ex 2. Epist. Cor. 6.

Ephesios 5: Sanctificavit Ecclesiam, mundans eam lavacro aquae in verbo, ut exhiberet ipsam sibi gloriosam, non habentem maculam aut rugam. Hanc Pauli sententiam Pontificii semper ita citant, quasi Paulus scripserit: Christus mundavit Ecclesiam et sistit eam, in hac scilicet vita, statim post baptismum, sine macula et ruga, cum Paulus dicat: Mundavit Ecclesiam, ut sistat eam sine macula et ruga. Sed quando tunc inquit, quando futura est gloriosa. Conjunguntur enim gloriosa, sine macula et ruga. Tunc autem futura est gloriosa, sicut inquit Paulus ad Colossenses 3: Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum ipso apparebitis in gloria. Et Rom. 5: Gloriamur spe gloriae Dei. Christus ergo nunc Ecclesiam mundat lavacro aquae in verbo abluens peccata praeterita, et pellens ab ea dominationem malorum angelorum. Deinde perficiens ejus sanitates, facit eam occurrere in illam gloriosam sine macula et ruga. Haec est Augustini explicatio, de perfectione justitiae. Et contra Julianum lib. 2 citat hanc Hilarii sententiam: Ipsis, inquit, Apostolis, verbo licet jam fidei emundatis atque sanctificatis, non deesse tamen malitiam per conditionem communis nobis originis, docuit dicens: Si vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris. Operae pretium vero est considerare, quod Pelagiani illam Pauli sententiam, Ephesios 5, plane eodem modo, sicut nunc Pontificii opposuerunt Augustino. Ita enim inquit de dono perseverantiae lib. 2, cap. 5 etiam hoc Pelagiani audent dicere, hominem justum in hac vita nullum habere omnino peccatum: et in talibus hominibus esse jam in praesenti tempore, Ecclesiam non habentem maculam neque rugam: tanquam sponsa Christi non sit, quae per universam terram quod ab eo didicit, dicit: Dimitte nobis debita nostra. Et ad Bonifacium lib. 4, cap. 7:

9. Argumentum ex 5. cap. Epist. ad Ephesios.

Dicunt Pelagiani, Baptismo perfecte homines innovari: atque ad hoc Apostoli adhibent testimonium ad Ephesios quinto. Sed si dixerint se non habere peccatum, respondet eis Johannes, quod seipsos decipiant, et veritas in eis non sit. Si autem confiteantur peccata sua, cum se velint esse Christi corporis membra: quomodo erit illud corpus, id est Ecclesia in isto adhuc tempore perfecta, sicut ipsi sapiunt, sine macula et ruga, cujus membra non mendaciter confitentur se habere peccata? Quapropter et in baptismate cuncta dimittuntur peccata et per ipsum lavacrum aquae in verbo exhibetur Christo Ecclesia sine macula et ruga. Quia nisi esset baptizata, infructuose diceret: Dimitte nobis debita nostra, donec perducatur ad gloriam, ubi ei perfectius, nulla insit macula et ruga.

10\. *Argumentum ex cap. 9. Epist. ad Hebraeos.* Hebr. 9: Christus semel oblatus est, ad multorum exhaurienda peccata. Sed quorum vel tenues reliquiae manent, exhausta dici nullo modo possunt. Renati igitur nullas vel tenues peccati reliquias habent. Ita Andradius. Primo autem consideret Lector, quomodo Andradius abutatur verbo exhauriendi, quod in vulgata editione exstat: cum textus habeat verbum ἀνενέγκειν, quod significat vel offerre, vel portare. 1. Petri 2: Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. Et textus Hebraeorum nono, opponit duo illa: Semel oblatus est, ut multorum peccata tolleret, in secundo vero adventu, apparebit sine peccato. Plena igitur abolitio peccati tunc demum futura est.

11\. Et si quae aliae similes sententiae ex Scriptura opponuntur, generalis explicatio et solutio consistit in tribus hisce capitibus. Primo, sicut Paulus inquit Rom. 8: Liberati sumus a lege peccati et mortis: quia licet in nostra carne habitet peccatum, carne serviamus legi peccati: nihil tamen damnationis est in iis, qui in Christo Jesu sunt. Secundo, Mortui sumus peccato. Rom. 6: Et vetus noster homo cum Christo crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, ut non amplius serviamus peccato. Tertio, Cum mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est: Ubi est mors stimulus tuus: Stimulus autem mortis, est peccatum. 1. Cor. 15. Ita generalis est Augustini responsio, contra Julianum, lib. 6, cap. 5. Ad illam quoque perfectionem quae speratur, eodem baptismate quod hic accipitur, pervenitur. Et lib. 2: sanat vitiatum, a reatu statim, ab infirmitate paulatim. Et tractatu 41 in Johannem: Post regenerationem baptismi, inquit, precemur medicum, saucii portemur in stabulum curandi. Et illustris est Augustini sententia, quae omnibus objectionibus opponi potest, lib. 2 de meritis peccatorum, cap. 27. Tractans enim quaestionem, quomodo peccatum quod parenti remissum est, filio nisi renascatur, obsit, respondet: Quia renovati parentes, non ex primitiis novitatis, sed ex reliquiis vetustatis, carnaliter generant. Et addit: illud praecipue propter quaestiones, quae hac de re motae sunt: vel moveri adhuc possunt, attendere et meminisse debemus: tantummodo peccatorum omnium plenam perfectamque remissionem Baptismo fieri, hominis vero ipsius qualitatem non totam continuo commutari, sed spirituales primitias in bene proficientibus, de die in diem, novitate crescente, commutare in se quod carnaliter vetus est: donec totum ita renovetur, ut animalis etiam infirmitas corporis, ad firmitatem spiritualem incorruptionemque perveniat. Ita Augustinus. Andradius vero contendit, non tantum reatum solvi, verum etiam quicquid in concupiscentia habet rationem peccati, aboleri. Parentes igitur renovati, transmittent ad filios talem concupiscentiam ex qua quicquid peccati rationem habet, exstirpatum est. Conciliet Andradius, qua est grandiloquentia, hanc suam sententiam cum Augustino.

12\. Si vero baptizatus statim moriatur, dicimus cum Augustino lib. 2, de peccatorum meritis, cap. 28: Si continuo consequatur ab hac vita migratio: non erit omnino quod obnoxium hominem teneat, solutis omnibus quae tenebant.

13\. Haec de sententiis, quae ex Scriptura opponi solent, dicta sint. Quod enim Andradius ex Hieronymo citat, in Baptismo veterem Adamum prorsus interiisse: item baptismum ex toto novum hominem facere, nihilque veteris relinqui: ostendit, quales sint tortores Patrum Pontificii. Cum enim Paulus ubique clamitet, veterem hominem, licet cum Christo in Baptismo crucifixum, manere tamen in renatis, ita ut in hac vita semper sit mortificandus, deponendus ex exuendus, Rom. 8, Gal. 5, Ephes. 4, Col. 3. Andradius Hieronymum honorifica afficit contumelia: quasi contra Paulum sentiat, veterem hominem in Baptismo prorsus interiisse, ita ut prorsus nihil vetustatis relinquatur in renatis in hac vita.

14\. Et hactenus Andradius praetextu qualicunque ex scriptura reliquias concupiscentiae circumvestitas in theatro circumduxit, ut specie aliqua spectatorum oculos falleret. Audiamus jam porro, quomodo in Concilii penetralibus, de concupiscentia, quae in renatis est reliqua, didicerit philosophari. Multis astruit politicum illud axioma: Nihil habere rationem peccati, nisi sit voluntarium: Sed Rom. 7. Paulus inquit: Non quod volo, sed quod odi, facio. Gal. 5 ait: Ut non quaecunque vultis, eadem et faciatis. Ergo concupiscentia in renatis, quando non accedit consensus, nullam prorsus habet rationem peccati.

15\. Quia vero objicitur, concupiscentiam etiam in renatis esse ἀνομίαν, propterea quia dissidet a norma legis, et cum illa pugnet: et quia lex est norma justitiae in Deo: quicquid igitur ab illa norma dissidet, et cum ea pugnat, habet rationem peccati. Argumenti hujus mole, premi se omnes Pontificii sentiunt, ideo varias quaerunt rimas ut elabantur. *Colonienses.* Colonienses contra librum reformationis intelligunt, si concedatur concupiscentiam esse ἀνομίαν, continuo sequi, quod habet in se veram rationem peccati. Tergiversantur itaque legem non accusare et arguere ipsam concupiscentiam: sed hoc tantum, si perficiatur concupiscentia. Pighius vult hoc esse absurdum, si dicatur concupiscentiam ante Baptis-

mum in non renatis habere veram rationem peccati, propterea quia a lege Dei dissidet, et cum ea pugnat: illam vero post Baptismum in renatis, licet repugnet legi mentis, ab omni culpa peccati, et iniquitatis ratione, ita absolvere, non tantum ut personam baptizatam non faciat ream, sed ut ipsa concupiscentia amplius non habeat ullam rationem peccati. Hoc Pighius existimat, valde absurdum esse. Ipse igitur contendit concupiscentiam etiam ante Baptismum, non esse ullam ἀνομίαν, sed conditionem naturae bonam, sanctam et justam. Andradius vero cum Jesuitis concedit concupiscentiam in renatis esse ἀνομίαν, hoc est, dissidere a lege Dei, et cum ea pugnare: et tamen fortissime contendit, nullam prorsus habere rationem peccati. Sed quo, inquis, artificio potest contra evidentissima principia disputare? Audi quaeso, perfricat frontem, et superba voce detonat: non omnem ἀνομίαν esse peccatum, sed ἀνομίαν esse genus peccati, sicut animal hominis. Sicut ergo quoddam animal est rationale, quoddam irrationabile: ita forsan quaedam ἀνομία erit mala, quaedam bona: quaedam justa, quaedam injusta: quaedam iniqua, quaedam sancta: quaedam displicens Deo, quaedam placens: quaedam erit peccatum, quaedam bonum opus, vel saltem indifferens. Sed cum divina voluntas sit certa et immota norma et virtutis et vitii, quae norma in lege patefacta est, unde Paulus dicit: Per legem agnitio peccati. Item: Peccatum non agnovissem, nisi lex diceret: Non concupisces. Quomodo quaeso Andradius firmissimum illud axioma potest infringere? Respondeo: Eludit tantum puerili et frigidissimo hoc sophismate: Diaboli et homines scelerati repugnant legi Dei: et tamen Diabolus non est peccatum, et impius homo non appellatur peccatum, sed peccator. Ergo non omne quod legi Dei repugnat, est peccatum. De re gravissima agitur, quomodo scilicet lex Dei doceat agnitionem peccati, quae rationi ignota est. Andradius vero quasi cum pueris de talibus luderet, objecto sophismate, ridet, non solvit argumentum. Peccator et peccatum sunt conjugata, et peccator sane non est ipsum peccatum. Hoc tamen certissimum est, sine peccato nullum esse peccatorem: sed peccatorem et esse et dici, ratione peccati, seu propter peccatum. Ita homo impius repugnat legi Dei: sed quomodo? an ratione substantiae, an vero ratione peccati, quo vitiata est substantia? Certum est autem, nullam substantiam posse legi Dei repugnare, nisi per peccatum, vel ratione peccati. Usque adeo certum, firmum et fixum est, quicquid a norma justitiae in Deo quae in lege patefacta est, dissidet, et cum ea pugnat, habere rationem peccati.

Pighius.

16. In Graecis vocibus plane nullus est locus Jesuitarum sophismati. Si enim dicam: Impii homines sunt ἄνομοι, sed non sunt ipsa ἀνομία: ergo non omnis ἀνομία est peccatum. Quam ridiculum est argumentum, omnes intelligunt. Quando vero Johannes dicit: Peccatum est ἀνομία: Latine non potest commodius reddi, quam si dicamus: Peccatum est, quod a lege Dei dissidet, sive quod legi Dei repugnat. Ex illis Latinis vocibus sumit Andradius post Jesuitas, occasionem cavillandi, cum non ignoret, cavillum illud in Graecis vocibus prorsus nullum habere locum, sicut ex hoc exemplo intelligi potest. 1. Joh. 5 scriptum est: πᾶσα ἀδικία, hoc est, omne quod justitiae repugnat, est peccatum. Jam ex Jesuitarum logica possem tale argumentum texere: Diabolus et impii pugnant cum justitia, et tamen non sunt ipsum peccatum: ergo falsum est quod Johannes dicit, πᾶσαν ἀδικίαν, hoc est, omne quod cum justitia pugnat, esse peccatum. Sed quis talem sophisticam cavillandi libidinem non detestetur, in re praesertim tam seria? Eadem certe ratione peccatum vocatur ἀδικία, sicut ἀνομία, quia lex est regula justitiae. Sicut igitur omnis ἀδικία est peccatum, ita et omnis ἀνομία est peccatum.

Sed Lectorem oro, ut hoc attente consideret, quod Andradius Tridenti in ipso Concilio, cum tragicis vociferationibus diu multumque contendisset, non omnem ἀνομίαν hoc est, non omne quod a lege divina dissidet, et cum ea pugnat, peccatum esse: postea in 5. lib. Jesuitarum axioma fortiter defendens, pronuntiat: Quicquid a Praelatorum Ecclesiae, ac maxime a Romani Pontificis jussis dissidet, et cum illis pugnat, immane esse peccatum: et majori scelere involvi illum qui Pontificias, quam qui divinas leges perfregerit: si praesertim Praelatorum despicientia, et legum Pontificiarum contemptione feratur. Haec enim sunt Andradii verba. Et quidem tam stricte hoc urget, ut ideo cum Jesuitis pronuntiare non vereatur, illos esse velut Ethnicos et publicanos habendos, qui filii Dei praescriptum, et veteris Ecclesiae consuetudinem sequentes, Romani Pontificis et Praelatorum ejus praescriptione, ab utraque Christi Eucharistiae specie sumenda non retardantur. Huc scilicet tendit operosa illa disputatio, non omnem ἀνομίαν esse peccatum, ut hominum mandata divinis praeferantur. Et quidem Tridenti in ipso Concilio Andradius illa disputat.

17. Profecto necesse est, Andradium habere nos Germanos non aliter, quam bestias, et pecora campi: quibus manifestissimum et firmissimum hoc axioma, per tam puerile sophisma arbitratur se ridendo posse extorquere. Sed stat contra omnes portas inferorum invictum axioma: Quicquid in natura rationali dissidet a norma legis, et cum ea pugnat: sive sit defectus, sive ἀταξία, sive inclinatio, sive actio, sive omissio, est peccatum. Non enim per Philosophiam, quae de voluntariis tantum actionibus loquitur, agnitio peccati, sed per legem. Lex vero accusat et arguit, non tantum consentire concupiscentiae, vel ire post concupiscentias, sed ipsum etiam concupiscere. Et hoc peccatum Paulus dicit se non potuisse cognoscere, nisi per legem quae dicit: Non concupisces. Haec firmissima fundamenta, Andradius labiis suis magniloquis conspurcare quidem conatur, sed infringere non potest: nisi forsan aliam voluerit fingere normam justitiae et peccati in Ecclesia, quam quae est in mente divina, quae in lege ipsius nobis patefacta est. Et sane disputans de loco Jacobi: Qui in uno delinquit, reus est omnium: non obscure

Axioma firmissimum.

significat, charitatem qualis et quanta in renatis in hac vita est, esse normam justitiae: et quicquid mensurae hujus charitatis non adversatur, licet ad legem Dei non congruit, non esse peccatum. Et talia censet esse peccata venialia, et ipsam concupiscentiam. Et alibi magis probat, quod scholastici dicunt, peccatum esse contra naturam hominis, qualis nunc est, quam esse ἀνομίαν. Sed quid multis disputo? colligere hinc promptum est, Pontificios non curare magnopere ἀνομίαν contra legem divinam, modo non repugnetur iis, quae Pontifex in scrinio pectoris sui gerit. Utile autem est, Lectores scire, ex traditionibus Concilii Tridentini non scriptis, esse hanc unam, non omnem ἀνομίαν esse peccatum: Et quid est, si hoc non est legem Dei conculcare? pleno scilicet ore fateri, aliquid esse ἀνομίαν: et tamen ridere illos, qui propterea coram Deo se humiliant, et petunt peccatum illud non imputari? Sed Lector ipse prophanam hanc Andradii philosophationem de peccato consideret.

18. Ejusdem generis est, quod Andradius in hac disputatione affirmat, tegere peccata, occultare, non imputare, remittere, Rom. 4, Psal. 32 nihil aliud significare, quam omnes peccati fibras penitus exstirpare, ita ut ne vestigium quidem ullum reliquum sit. Nova plane est haec Tridentina Grammatica. Ineptissimus igitur est Paulus, qui tam muliebriter queritatur, Rom. 7: Si remissio peccati ipsas fibras peccati ita exstirpat, ut ne vestigium quidem ejus reliquum fiat. Manifestissime certe dicit Paulus, post remissionem, peccatum adhuc in carne sua habitare. Quanta igitur hujus rhetoris impudentia est, fingere novam plane Grammaticam, quod tegere, non imputare, remittere, sit malum ipsum penitus exstirpare. Propitiatorium tegens tabulas legis, figura fuit quomodo tegantur peccata. Num vero illud operimentum arcae, erat exstirpatio tabularum legis? Psal. 32 est verbum כסה, quod etiam usurpatur Proverb. 12: Homo astutus tegit sententiam, hoc est, juxta Andradium, exstirpat. Ezech. 18: Nudum operiet vestimento. Jonae 3: Operient se saccis. Accommodet huc quaeso Lector novam Andradii Grammaticam, et mirabilis erit metamorphosis. Ezech. 13 verbum illud usurpatur de Pseudoprophetis, foventibus peccata vano praetextu. Nunquid ibi, bone Andradi, significat peccatum exstirpare? Sed Andradius inquit: In Psalmo mox sequitur, in cujus spiritu non est dolus. Maximus autem esset dolus, fingere peccata esse remissa, quae in carne adhuc haereant. Nihil autem aliud respondebo, quam quod Augustin. dicit lib. 2 contra Julianum, de hac Davidis sententia: Confitetur etiam peccata justorum, magis asserens eos in Dei misericordia spem ponere, quam de justitia sua fidere. Et ideo non est in ore ejus dolus: imo in ore illorum omnium, quibus hujus veracis humilitatis, vel humilis veritatis perhibet testimonium. Opponat haec Lector. Augustinus dicit confiteri etiam justorum peccata, est quod David inquit: In spiritu ejus non est dolus. Andradius vero inquit: In illius spiritu non est dolus, qui nullum in se peccati vestigium agnoscit. Et huc accommodat, quod Psal. 51 petit deleri iniquitatem. Verbum enim מחה significat talem deletionem, sicut cum patinam quis invertit et abstergit, 4. Reg. 21: Sed titulus Psalmi testatur, quod loquatur de peccato actuali: quod juxta Augustinum, actu transit, et reatu manet, quem hoc modo deleri Propheta petit. Sed illo reatu ita deleto, vide quid porro petat David: Multiplicetur ablutio mea, amplius iterum atque iterum lava me ab iniquitate mea. Sed quid opus est continuo repetita mundatione, si jam deleta est iniquitas adulterii? sicut verbum מחה significat. Id vero David ipse ostendit, cum inquit: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, etc. Et hoc dicit 50 ferme annis post acceptam circumcisionem. Hoc igitur est peccatum illud, quod Psal. 52 petit tegi pro quo omnem sanctum orare necesse sit.

19. Sed non dubito, pium Lectorem jam dudum pertaesum Andradianae impudentiae, quae digna propediem erit galero Cardinalitio. Unum igitur tantum adhuc addam, vere magistrale Andradii artificium. Sententiam Johannis: Si dixerimus nos peccatum non habere, etc. ita conspurcat, ut contendat intelligendam esse, de actualibus solum peccatis, et de adultis hominibus qui propria se actione possunt commaculare: quando scilicet flammae concupiscentiae, subitum aliquem voluntatis assensum secum rapiunt. Et Lectorem oro, ut attente consideret, quorsum disputationes Pontificiorum de reliqua in renatis concupiscentia tendant. Augustinus lib. 2 de peccatorum meritis, disputat, excepto uno homine Jesu Christo, neminem vel fuisse, vel esse in hac vita sine peccato. Et alibi dicit: Si omnes sancti et sanctae in unum congregentur et rogentur, omnium unam fore vocem: Si dixerimus, nos peccatum non habere, etc. Sed Andradius nuper in Tridentino Concilio didicit: 1. Infantes baptizatos, et qui ad adultam aetatem non pervenerunt, non comprehendi illa sententia. 2. Quando homo est sine peccatis actualibus, sicut est in somno: tunc juxta Andradium, non comprehenditur in illo dicto Johannis. 3. Quando concupiscentia quiescit, aut etiam quando movetur: si non rapiat secum voluntatis aliquem assensum, tunc adultus non habet peccatum. Sit igitur et haec una ex traditionibus Tridentini Concilii non scriptis: Inter renatos in hac vita valde multos esse qui contra Johannis testimonium vere dicere possent, se peccatum non habere: quia multi sunt baptizati, qui ad aetatem adultam nondum pervenerunt. Et Andradius Tridenti in Concilio dicit, Johannis sententiam de adultis tantum intelligendam, ipsos etiam adultos renatos, in hac vita valde saepe esse sine peccato: nam quando dormiunt, non maculant se actuali aliquo peccato. Et quando concupiscentia quiescit, aut quando ita ipsi resistitur, ut nullum voluntatis assensum secum rapiat, tunc juxta Pontificios non est peccatum. Renati igitur adulti, in majori vitae hujus parte, poterunt contra Johannem testimonium dicere, se peccatum non habere. Corrigenda igitur erit Johannis sententia, ut tantum de quibusdam renatis in hac vita, et non semper, sed aliquando tantum verum

sit: Si diximus, quia peccatum non habemus, veritas in nobis non est. Si cum truncis et stipitibus, qui nihil intelligunt, Andradius negotium haberet, non posset majori libidine, quaecunque ipsi libent, sine probatione dictitare. Nam ne mentionem quidem dignatur facere, quod Paulus Rom. 7 tam tristi querela peccatum inhabitans deplorat: quod ideo vocat peccatum inhabitans, ut recte intelligi possit, quod Johannes dicit: Si dixerimus nos peccatum non habere etc.

20. Imo ex illa sua sententia Andradius affirmat, renatos nec omnes, nec semper in hac vita opus habere illa precatione: Dimitte nobis debita etc. quia nec ipsa concupiscentia, nec motus ejus, si non accedat consensio, sint peccata vel debita. Atqui Christus ideo vocat debita: quia quae efflagitat nec habere, nec praestare possumus in hac vita, ea perfectione sicut lex postulat. Illa igitur, quae etiam inchoata novitate, legi flagitanti adhuc debemus, recte petimus dimitti: sicut David facit Psalm. 51. Non ignoro Augustinum aliquando dicere, propter concupiscentiam reliquam renatos non dicere: Dimitte etc. sed propter actualia peccata. Sed idem Augustinus Epist. 29 inquit: Quamdiu caritas augeri potest, profecto illud, quod minus est, quam debet, ex vitio est, ex quo vitio non est justus in terra, qui faciat bonum, et non peccet, propter quod vitium si dixerimus, quod peccatum non habemus etc. (adverte hoc Andradi) propter quod etiam quantumlibet profecerimus, necessarium est nobis dicere: Dimitte nobis debita nostra, cum jam omnia dicta, facta, cogitata dimissa sunt. Idem de verbis Apostoli Sermone 2. Sed sufficit, inquis mihi, quod in baptismo accepi remissionem omnium peccatorum. Nunquid quia deleta est iniquitas, finita est infirmitas? Adhuc carnem fragilem portas, adhuc corpus quod corrumpitur, aggravit animam, adhuc utique dicis, donec sanentur languores tui: Dimitte nobis debita nostra. Hae sententiae, quia cum scriptura congruunt, essent producendae. Sed hoc est artificium Pontificiorum, ut ex Patribus sententiam aliquam arripiant, quam contra scripturam torquere possint, etiam cum non ignorent, Patres alibi rectius sentire et loqui.

Sed satis sit de hoc loco, in quo Andradii nimis insolens impudentia, longius quam constitueram, me provexit: Lectorem autem oro, ut secum reputet, quid in reliquis fidei articulis existimet sibi a Concilio Tridentino expectandum: in cujus penetralibus, de peccato tam frigide, tam leviter et prophane philosophantur, ut totam religionem ridere non obscure videantur: id quod ex sequentibus magis adhuc manifestum evadet.

[L O C U S V.]

AN BEATA MARIA VIRGO SINE PECCATO ORIGINALI CONCEPTA SIT.

APPENDIX DECRETI V. SESSIONIS TRIDENTINI CONCILII.

Declarat tamen haec ipsa sancta Synodus, non esse suae intentionis, comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, beatam et immaculatam Virginem Mariam Dei genitricem: sed observandas esse constitutiones felicis recordationis Sixti Papae IV. sub poenis in iis constitutionibus contentis, quas innovat.

E X A M E N.

1. Scriptura ubi de peccato originali loquitur, unicum tantum hominem Jesum Christum, qui a Spiritu S. conceptus, peccatum non novit, excipit. Talis enim decebat nos Pontifex sanctus, innocens, immaculatus, segregatus a peccatoribus, quae Graece significantius dicuntur: *ἄκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν.* Hebr. 7. De reliquis vero hominibus omnibus, qui ex commixtione viri et foeminae nascuntur, sine exceptione universalem profert sententiam, Rom. 5. Per unum hominem peccatum intravit in hunc mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransit, in quo omnes peccaverunt. 1. Cor. 15. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes vivificabuntur. Ephes. 2. Eramus et nos natura filii irae, sicut et caeteri.

2. Eodem etiam modo vetus Ecclesia, et sensit, et docuit. Augustinus quidem de natura et gratia cap. 36 dicit: De sancta Virgine Maria, propter honorem Domini, nullam prorsus, cum de peccatis agitur, habere volo quaestionem. Inde enim scimus, quod ei plus gratiae collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quae concipere ac parere meruit, quem constat nullum habuisse peccatum etc. Et hoc quidem eo trahunt, quasi sentiat, Mariam non comprehendi in sententiis Scripturae quae de peccato originali loquuntur. Sed quia diserte dicit: Mariae gratiam collatam ad vincendum peccatum, manifestissimum est, quod non sentiat Mariam sine peccato conceptam fuisse, alias enim non opus fuisset conferri ipsi gratiam ad vincendum peccatum. Ideo etiam ubique de peccato originali generaliter loquitur, et tantum Christum excipit. De fide ad Petrum cap. 23. Firmissime tene, et nullatenus dubites, omnem hominem, qui per concubitum viri et mulieris concipitur, cum peccato originali nasci, impietati subditum, mortique subjectum, et ob hoc natura filium irae nasci. De nuptiis et concupiscentia: Ideo Christus non de concubitu nasci voluit, ut hinc etiam doceret, omnem qui de concubitu nascitur, carnem esse peccati: quandoquidem sola, quae non inde nata est, non fuit caro peccati. Ambrosius in Lucam: Solus enim per omnia ex natis de foemina, sanctus Dominus Jesus, qui terrenae contagia corruptelae, immaculati partus novitate non sensit.

Idem in Isaiam: Omnis homo mendax, et nemo sine peccato, nisi unus Deus. Servatum est ergo, ut ex viro et muliere, id est, per illam corporum commixtionem, nemo videatur esse expers delicti. Qui autem expers delicti, expers est etiam hujus conceptionis. Et quidem Augustinus dicit, eum qui contrarium sentiat, repugnare Scripturae. De perfectione justitiae: Quisquis esse vel fuisse in hac vita aliquem hominem, vel aliquos homines putat excepto uno Mediatore Dei et hominum, quibus necessaria non fuisset remissio peccatorum, contrarius est divinae Scripturae, ubi Apostolus ait: Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt. Et contra Julianum lib. 5, cap. 9 pronuntiat esse haeresin, ubi enim dixisset: Si absque dubio caro Christi non est caro peccati, sed similis carni peccati, quid restat ut intelligamus, nisi ea excepta, omnem reliquam humanam carnem esse peccati? Et paulo post subjicit: Quisquis hoc negat, detestandus haereticus invenitur. Et ibi manifeste affirmat, Mariam in concupiscentia originali conceptam, inquit enim: Hinc apparet, illam concupiscentiam, per quam Christus concipi voluit, fecisse in genere humano propaginem mali. Quia Mariae corpus, quamvis inde venerit, tamen eam non trajecit in corpus, quod non inde concepit.

3. Bernhardus. Bernhardus etiam dicit: Excepto homine Christo, universos respicit, quod unus humiliter confitetur: In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.

Haec fuit veteris verae et purioris Ecclesiae sententia, ex Scripturae clarissimis testimoniis exstructa. Et quidem Longobardus etiam lib. 3, dist. 3 inquit: Sane dici potest et credi, juxta Sanctorum attestationes convenientiam, ipsam verbi carnem prius peccato fuisse obnoxiam, sicut reliqua virginis caro, sed Spiritus sancti operatione mundatam, ita ut ab omni contagione immunis, uniretur verbo. Fuit igitur Longobardi adhuc tempore ignota opinio, Mariam sine peccato originali conceptam. 4. Sed consideret Lector, quando primum absque verbo, specie aliqua bonae intentionis a Scripturae testimoniis paululum disceditur, quid tandem consequatur. Longobardus enim arrepta occasione ex Augustini verbis, incipit sine verbo Dei disputare, fieri potuisse, cum Maria ex Spiritu sancto conciperet Christum, quod et ipsa simul tota ab omni peccato, etiam ab ipso fomite mundata, et penitus liberata fuerit. Sed qui Longobardum secuti sunt, non contenti fuerunt illa opinione: sed longius progressi, coeperunt disputare, Mariam cum primum in peccato originali concepta fuisset, postea in utero sanctificatam, sine peccato natam fuisse. Et cum nullo Scripturae testimonio hoc probari posset, Apocrypha historia nativitatis Mariae, quae nunc in protevangelio Jacobi exstat primo tanquam opinio non omnino improbanda proposita, postea vero tanquam Canonica veritas approbata fuit. Cumque jam in duabus de Maria Virgine quaestionibus, extra Scripturae limites excessum fuisset, in scholis quidam disputare coeperunt, Mariam Virginem etiam conceptam fuisse sine peccato originali. Cujus opinionis patronus Scotus postea factus est. Nullo vero verbi Dei testimonio, hoc ostendere potuerunt, imo ne conati quidem sunt, sed ratiocinabantur a possibili, Christum potuisse matrem suam in ipsa conceptione, ab omni originalis peccati contagio praeservare: et hoc convenire dignitati et honori matris Domini. Huic vero opinioni, quia non tantum sine verbo Dei et testimoniis antiquitatis proponebatur, verum etiam pugnabat cum manifestis Scripturae testimoniis, multi tunc contradixerunt: ut Thomas, Bonaventura, Gregorius de Ariminio, etc. Paulatim tamen festum Conceptionis Mariae, in quibusdam locis institui coepit. Sed erant tamen multi qui contradicerent, sicut testatur etiam glossa de Consecrat. distinct. 2. cap. „provocandum." Et magnis contentionibus res acta fuit, non in scholis tantum, verum etiam pro concione, coram populo, cum una pars Scripturae testimoniis, et antiquitatis suffragiis pugnaret, altera vero pars, ex dignitate et excellentia praerogativarum Mariae ratiocinaretur, et probationis loco afferret revelationes, miracula et similia. Tandem vero anno Domini 1483 Sixtus Pontifex Romanus autoritatem suam interposuit. Sed quomodo? Num ex Scriptura quaestionem illam dijudicari voluit? Nequaquam. Sed quia nondum sit a Romana Ecclesia, et Apostolica sede decisum, ideo utramque opinionem liberam esse, ita ut neutra accusanda aut damnanda sit haereseos: et tamen quam sententiam ipse magis probet, non obscure indicat. Quia enim Romana Ecclesia tunc celebrabat festum Conceptionis Mariae, edicit ne quis reprehendat illam opinionem, propter quam festum institutum erat, quod scilicet Maria sine peccato originali concepta esset. Jam enim antea anno Domini 1466 constituerat, proposita prolixa indulgentiarum nundinatione, festum de mira Conceptione Mariae Virginis, cum peculiari officio, in quo asseritur sine peccato originali concepta, ab omnibus fidelibus celebrandum. Et anno Domini 1439 Concilium Basiliense, Sessione 36 definit, opinionem illam, quod Maria nunquam subjacuerit peccato originali, sed semper immunis fuerit ab omni originali et actuali culpa, ab omnibus catholicis tenendam et amplectendam, nullique de caetero licitum esse in contrarium praedicare vel docere. Haec recensui, ut rectius intelligatur, quid appendix Tridentini decreti velit: ubi obiter dicit, de Conceptione Mariae Virginis observandas constitutiones Sixti IV. ut scilicet primo liberum sit, extra, praeter aut etiam contra verbum Dei opinari, an beata Maria Virgo concepta fuerit sine peccato originali, secundo, ne ex Scriptura reprehendatur opinio illa, asserens ipsam in conceptione et animatione, ab omni penitus originalis peccati contagio praeservatam fuisse. Tertio, ne quis ausit significare, sibi non per omnia probari revelationes, miracula etc. quibus opinio illa, praeter et contra Scripturam stabili-

tur. Quarto, ut festum Conceptionibus Mariae, cum indulgentiis Papalibus, respectu illarum causarum, 5. propter quas institutum est, religiose servetur. Sed haec quia valde crassa sunt, Tridentini Patres retineri quidem volunt, sed nudare verentur. Involvunt igitur generalitate quadam, quae tamen non ita obscura est, quin animadverti possit. Illam igitur generalitatem lectori paucis evolvam, et explicabo. Sixtus causas cur festum Conceptionis Mariae celebrandum sit, has recitat. Quia Maria est via misericordiae, mater gratiae, pietatis amica, humani generis consolatrix, pro salute fidelium, qui delictorum onere gravantur, sedula oratrix, et pervigil ad regem, quem genuit, intercedit, ideo debitum reputamus, universos fideles celebrare festum de mira ejus conceptione, ut exinde fiant ejusdem Virginis meritis, et intercessione divinae gratiae aptiores. Et ordinamus, ut qui celebrationi interfuerint, eandem indulgentiam et remissionem peccatorum consequantur, quam consequuntur in festo corporis Christi.

6. Anselmus originem festi de Conceptione Mariae ita describit, quod Abbati cuidam in periculo naufragii, Mariam miserorum, et desperatorum spem devote invocanti, vir quidam a Maria missus apparuerit, qui revelaret, si periculum illud evadere vellet, ut promitteret, se diem Conceptionis Mariae, sexto Idus Decembris velle celebrare, et celebrandum praedicare. Et concludit Anselmus: Nos ergo fratres, si portam salutis volumus apprehendere, Dei genitricis conceptionem dignis officiis celebremus, ut ab ejus filio digna mercede remuneremur. Alia legenda narrat Mariam clerico cuidam apparuisse, et dixisse: Si conceptionis meae festa annuatim sexto Idus Decembris solenniter celebraveris, et colenda praedicaveris, mecum in regno unigeniti mei laureatus eris. Et ratio ibi redditur, quare Mariae et Christi, non vero aliorum etiam Sanctorum, conceptiones celebrentur. Digne enim hanc dominationem super caeteros sanctos illa debet habere, per quam omnes sancti sanctificantur et beatificantur. Dicitur enim Christus, Sanctus sanctorum, et haec, Sancta sanctorum. Celebremus igitur dignis officiis ejus conceptionem: ut ipsius meritis et precibus, a secularibus curis, et a cunctis vitiis mereamur eripi, et ad gaudia Paradisi perduci. Subjunguntur etiam in legenda, varia miracula, quibus ipsa Maria peculiaribus apparitionibus approbarit illam sententiam, quod sine omni penitus originali peccato concepta fuerit, et quod per multa prodigia punierit illos qui excepto uno homine Jesu Christo universalem Scripturae definitionem sequantur: In peccatis concepit me mater mea.

Anselm.

7. Haec omnia, et his similia, complectitur appendix decreti Tridentini, quod jubet observare constitutiones Sixti IV. Et arbitror, quosdam inter ipsos pudore retractos, noluisse ut nominatim et expresse talia recenserentur. Quia tamen nihilominus retinenda et stabilienda fuerunt, visum fuit illa generalitate quadam involvere, quam Lectori judicavi paucis explicandam esse.

8. Si quis vero scire cupit, quae sit Tridentini Concilii de conceptione Mariae sententia, videri sane posset, quia mentio fit constitutionum Sixti, quod disputationem illam relinquat sub libera opinandi licentia, sed verba diversum omnino ostendunt. Cum enim dixissent, Adamum transfudisse peccatum in omne genus humanum, mox adjiciunt appendicem: Declarat tamen haec ipsa Synodus non esse suae intentionis, comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, beatam Virginem Mariam. Quibus autem documentis ostendunt, ab expressis generalibus Scripturae sententiis de peccato originali, Mariam Virginem esse excipiendam? Num sacra Scriptura ita docet? Non docet. Num forsan sit mentio apud veteres hujusmodi alicujus traditionis, quasi ab Apostolis acceptae? Non fit. Num forsan vetus Ecclesia ita sensit? Num Patres ita docuerunt? Neque hoc ostendi potest. Sed allegantur revelationes, finguntur miracula. Supra autem ostendimus, quomodo Augustinus contra Petilianum ex Scriptura probet: In rebus fidei, post constitutum Scripturae Canonem, nec revelationibus, nec miraculis, praeter aut contra scripturam credendum esse, multa enim talia fingi ab hominibus, et si non fingantur, scripturam tamen praemonere, ne illis contra verbum credamus. Deut. 13, Matth. 24, 2. Thessal. 2: Nec scripturam igitur, nec traditiones curant Pontificii, quando volunt novos fidei articulos condere, sed solum fundamendum est, quod Persius inquit:

Quod volumus, sanctum est.

Vel sicut Canonistae loquuntur: voluntas Papae est ipsi pro lege, in his quae vult.

9. Nihil autem hac disputatione detractum volo dignitati beatae Mariae Virginis. Amplector enim summa animi reverentia, quod ipsa canit: Ex hoc beatam me dicent omnes generationes, quia magna mihi fecit, qui potens est. Sentio autem ita recte beatam praedicari Mariam Virginem, si ea ipsi tribuantur, quae et Scripturae consentanea sunt, et inde probari possunt, ut sanctum sit nomen Domini. Nec ulla alia celebratio ipsi grata esse potest.

[LOCUS VI.]

DE OPERIBUS INFIDELIUM, SEU NON RENATORUM.

SEXTAE SESSIONIS TRIDENTINI CONCILII CAPITULUM, DE IMBECILLITATE NATURAE ET LEGIS, AD JUSTIFICANDOS HOMINES.

Primum declarat sancta Synodus, ad justificationis doctrinam probe et sincere intelligendam, oportere ut unusquisque agnoscat et fateatur: quod cum omnes homines in praevaricatione Adae innocentiam perdidissent, facti immundi, et (ut Apostolus inquit) natura filii irae (quemadmodum in De-

creto de peccato originali exposuit) usque adeo servi erant peccati, et sub potestate Diaboli ac mortis, ut non modo gentes per vim naturae, sed ne Judaei quidem, per ipsam etiam literam legis Moysi inde liberari aut surgere possent, tametsi in eis liberum arbitrium minime exstinctum esset, viribus licet attenuatum et inclinatum.

CANON I.

Si quis dixerit, hominem suis operibus, quae vel per humanae naturae vires, vel per legis doctrinam fiant, absque divina per Christum Jesum gratia posse justificari coram Deo, anathema sit.

CANON VII.

Si quis dixerit, opera omnia, quae ante justificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, vere esse peccata, vel odium Dei mereri: aut quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eum gravius peccare, anathema sit.
[cf. libri Concordiae, p. 18, 58, 80.*]*

EXAMEN.

Dixi aliquoties, Andradii scriptionem, quam in Concilio, jussu Patrum instituit, ad hoc prodesse, ut Decreta Concilii rectius intelligere, et penitius introspicere possimus. Conclusiones enim saltem, seu (ut vocant) nudas decisiones, Decreta nobis proponunt: Andradii vero beneficio jam incipimus in singulis ferme decretis, arcana quaedam cognoscere, quae scilicet fuerint in Concilio disputata et deliberata, quo artificio decreta condita, et quo sensu Patres voluerint illa accipi. Cujus valde luculentum exemplum, hic locus nobis praebebit. Neque enim facile quis divinaret, quid sibi vellent duo illa contraria decreta.

1. Omnes homines propter peccatum originale, usque adeo esse servos peccati, et sub potestate Diaboli ac mortis, ut non modo gentes per vim naturae, sed nec Judaei quidem, per ipsam etiam literam legis Moysi inde liberari ac surgere possent.

2. Quod jubent anathema esse, si quis dixerit, opera quae ante justificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, vere esse peccata. Sed haec mysteria Andradii revelationes nobis pandent. Ejus igitur explicationem, remoto grandiloquentiae ipsius strepitu simpliciter recitabo.

[SECTIO I.]

ANDRADII SENTENTIA, DE OPERIBUS INFIDELIUM.

Sententia Canonis 7.

I. Narrat Canonem 7. conditum propter illos, qui naturae depravationem ita amplificant, ut dictitent nihil ab ea, quamdiu justitiae expers fuerit, emanare, peccati turpitudine et culpa non contaminatum, nisi prius justitia fuerit informata, et per Spiritum renovata. Sententia igitur illius Canonis, juxta Andradii declarationem, haec est, ab impiis, in quibus nec persona Deo est reconciliata, nec naturae renovatio per spiritum inchoata, imo qui justitiae de qua Paulus disputat, expertes sunt, multa opera emanare, quae omni peccati turpitudine et culpa careant. Recito enim Andradii verba, qui addit: Sed quid in hujusmodi operibus desideretur, non tam justitiae, quam divinae cognitionis defectui adscribendum esse.

Verba Andradii.

II. Quia non potest negare, Augustinum et Prosperum ex Scripturae sententia longe aliter, quam scholasticos doctores, de hac quaestione disputare: dicit, ab Ecclesia et Conciliis nondum esse definitum, quo genere infidelium opera censenda sunt, ideo cuique liberum esse opinari. Illam vero opinandi libertatem, Lector ita intelligat. Scholastici disputant, hominem non renatum, sine fide et Spiritu sancto, ex puris naturalibus posse praecepta Dei implere, quoad substantiam actus, et infidelem, qui hoc modo facit opera praeceptorum, non peccare: hominem etiam exsistentem in peccato mortali, posse ex puris naturalibus vitare, et cavere quodvis peccatum mortale, ne de novo illud committat, et infidelem hoc modo, faciendo quod in se est, removendo scilicet obicem peccati mortalis, et eliciendo bonum actum ex libero arbitrio, mereri de congruo, ut Deus ipsi det gratiam. Quod si quis quaerat, quid Tridentinum Concilium de his scholasticorum opinionibus sentiat, non facile hoc in decretis deprehendere poterit, et posset sane aliquis existimare, propter improbandas illas opiniones, posita esse haec verba in decreto, homines usque adeo esse servos peccati, ut Gentes per vim naturae inde liberari ac surgere non possent. Sed Andradius, jussu Concilii in ipso Concilio scribens, dicit liberum esse in hac disputatione cuique opinari. Et quidem inter liberas illas opiniones recitat etiam hanc: Infidelium virtutes licet non sint perfectae, et aeternis praemiis dignae, posse tamen aliquando humanas vires generalibus tantum auxiliis fultas, et sustentatas, omnem peccati turpitudinem vitare.

Augustin.

Augustinus certe de Pelagianis dicit: Sunt quidem ita praesumentes de libero arbitrio, ut ad non peccandum, nec adjuvandos nos divinitus opinentur, semel ipsi naturae concesso libero voluntatis arbitrio. Et semper opponit illam Pauli sententiam, 2. Corinth. 13. Oramus Deum, ut nihil mali faciatis.

De peccatorum meritis lib. 1. cap. 5. inquit: Repellamus ab auribus et mentibus nostris, eos, qui dicunt, accepto semel liberae voluntatis arbitrio, nec orare nos debere, ut Deus nos adjuvet, ne peccemus. Sed ut video, quae olim fuerunt Pelagiana, jam in Tridentino Concilio facta sunt liberae opiniones.

III. Andradius narrat, sapientissimis viris hanc sententiam maxime probari, infidelibus non generali tantum influentia, sed peculiaribus divini auxilii subsidiis opus esse, ut opera faciant, omnis culpae vacua. Et quis non hoc ut sane dictum acciperet: sed sicut ipse Andradius se explicat, intelligit peculiaria subsidia, non gratiam regenerationis et

renovationis per Spiritum sanctum, sed motus seu impetus peculiares in non renatis, quos vulgo vocamus heroicos, quales fuerunt in excellentibus Ethnicis. Et illis subsidiis affirmat, infideles qui spiritu regenerationis et renovationis destituti sunt, posse opera efficere, quae omni turpitudine careant, omnis culpae sint vacua, et nulla culpa contaminata. Et ut forsan infideles actiones illas in Deum, quem ignorat, referre non possit, in maximam tamen Dei gloriam illas cedere, quae nulla sunt turpitudine contaminata.

Virtutes infidelium.

Addit vero: Etiamsi desint peculiaria illa subsidia, non tamen arbitramur, omnes illorum actiones consulto, et cum deliberatione susceptas, peccata esse. Et ut aliquando sint peccata, non tamen ideo hoc esse, quod ab impio et infideli animo proficiscantur: sed tantum ideo, quia non referantur ad verum finem, ut Deo serviant.

IV. In libello contra Jesuitas notaveram, quaedam Justini, Clementis et Epiphanii valde incommode de hac quaestione dicta, quae cum Scriptura manifestissime pugnant. Ut quod Justinus disputat, Socratem et Heraclitum, quia secundum rectam rationem vixerint, fuisse Christianos: Clemens dicit: Philosophiam per se justificasse Graecos, Epiphanius dicit, sive lege Mosaica et Evangelica, sola lege naturae, multos fuisse justificatos et salvatos. In illis dictis Andradius non quaerit mitigationem, quae sit analogia fidei, sed sicut sonant, suscipit illa defendenda: nihil enim tam absurdum est, et impium, quod non speret sua se grandiloquentia posse defendere. Initio autem quasi oestro percitus debacchatur, inferri coelitibus bellum, coelestia jura perfringi etc. si non quaecunque et quomodocunque dicta Patrum, etiam contra manifestissimas Scripturae sententias amplectamur. Sed quaeso te mi Lector, patienter ausculta, quae portenta Andradio, inter has debacchationes exciderint. Videbis enim prophanas et contumeliosas Thammeri opiniones, de fide, et de salute Philosophica sine verbo Dei, et sine Spiritu sancto, quorum ipsos hactenus in Germania Pontificios puduit, jam non tantum in ipso Concilii Tridentini sinu clanculum foveri, sed publice omnibus amplexandas et exosculandas proponi.

Thammerus de salute philosophica.

5. Et hujus quidem generis multa legi disputata cum apud veteres, tum apud recentiores. Sed vero possum Lectori confirmare, apud neminem me legisse, quae tam impudenter sint prophana, tam contumeliosa in verbum Dei, et tam blasphema in incomprehensibilia judicia Dei, quam hi Çerberei sunt Andradii latratus. Cur enim non rem suo nomine appellem? Agnoscet autem hinc Lector, fucum tantum esse, quod jactitant Pontificii, se pro Apostolicis traditionibus pugnare. Idem enim ipsis est, quamcumque quis religionem amplectatur, sive sit Philosophica, sive forsan Turcica, modo ipsis status regni sui salvus maneat. Illis enim qui verbo Dei prorsus caruerunt, salutem liberaliter promittunt. In hanc autem sententiam scribit Andradius, idque in ipso Concilio Tridentino: Nullum, inquit, dubium est, fidem necessariam esse ad justitiam et vitam aeternam. Justus enim ex fide vivit. Illa vero fides, et vera Dei cognitio ad justitiam et salutem aeternam, non ex sacris tantum literis, divinisque oraculis, sed ex rebus etiam iis quae sensibus subjiciuntur haberi potest.

Et ita interpretatur primum caput ad Romanos. Et mox suo more addit exclamationem: Philosophi, qui ab inani Deorum multitudine abhorruerunt, unicum vero Deum, quem totis viribus inquisiverunt, mente complexi, et religiose venerati sunt, illi perpetuo placere studentes, illos tu Chemnici, illa fide, Deique cognitione destitutos dices, per quam scilicet impius justificatur, et ex qua justus vivit? Summa autem est, quod probare contendit, non posse Deum, vel ab justitia, vel a crudelitate defendi, si non arbitremur ad salutem satis fuisse illam Dei notitiam, quae et naturaliter hominum mentibus insita est, et consideratione creaturarum acquiri potuit. Quid autem, quaeso, Andradio significat, quod Paulus dicit: Quisquis invocaverit nomen Domini, salvus erit. Quomodo autem invocabunt sine fide? fides vero ex auditu, auditus per verbum Dei, Romanorum decimo: Ideo certe Deus, ab initio mundi, dato certo verbo, se et voluntatem suam generi humano patefecit. Illud enim solum est ordinarium Dei organon, per quod Spiritus sanctus operatur et accendit fidem, quae ad salutem est necessaria. Sed siste paulisper lector, nondum enim habes totum mysterium iniquitatis, quod in privatis Concilii Tridentini congressibus, de hac disputatione agitatum fuisse, ex Andradio discimus: Sentit enim Andradius vim hujus objectionis: Non sufficere ad salutem, generalem et confusam illam notitiam, qualis fuit in Ethnicis: quia cognitio et fides redemptionis per Christum, omnibus seculis ad salutem necessaria fuit.

Andradii sententia de Philosophis, quibus verbum Dei non est patefactum.

Fides ad salutem necessaria.

6.

Sed arrige aures, quomodo Andradius in Concilio Tridentino, hanc objectionem solvere didicerit. Ita enim inquit: In ipsa divina providentia gubernantur res creatae, implicate et abscondite continetur humani generis per Christum redemptio. Philosophi igitur, qui generalem illam Dei providentiam perspectam habebant, simul sane intelligebant, nihil Deum praetermissurum, ut homines sempiterna felicitate perfruerentur. Atque ita non prorsus ignorasse Christum Jesum crucifixum dicendi sunt, etsi rationem quam Deus esset initurus humanae salutis curandae, compertam minime habuerint. Haec vere sunt non humana, sed diabolica ludibria fidei justificantis, et verbi divinitus patefacti. Quam modeste, et quam pie Augustinus loquitur, quando incidit in quaestionem praedestinationis de judiciis Dei, de corruptione et gratia, cap. 8:

Si a me quaeratur, ignorare me respondeo. Non enim arroganter, sed agnoscens modulum meum, audio dicentem Apostolum: O homo, tu quis es qui respondeas Deo? et: O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei, quam inscrutabilia sunt ju-

dicia ejus, et impervestigabiles viae ejus. Quantum igitur nobis judicia sua manifestare dignatur, gratias agamus, quantum vero abscondere, non adversus ejus consilium murmuremus, etc.

Libro tertio Hypognost. cur hoc illi operetur, illi non operetur, metuentem me, et trementem judicia ejus inscrutabilia et incomprehensibilia, nolo interroges. Quia quod lego, credo, non autem discutia. Quis enim est homo, qui respondeat Deo? etc.

7. Andradius vero disputans de philosophis, quibus Deus verbum suum non patefecit, inquit: Neque enim duritas atque immanitas tetrior ulla esse potest, quam sempiternis cruciatibus mancipare homines: propter illius fidei inopiam, quam consequi nulla ratione poterant. Et postea de fide philosophica: Cum aliam agnitionem naturae non potuerunt habere, impossibilia in obligationem cadere, ferus solum, teter, humanitatique hostis quispiam poterit existimare. Deum immortalem, quam plena haec sunt horrendae blasphemiae, contra tremenda et incomprehensibilia judicia Dei! Et haec in medio Concilio Tridenti scripsit Andradius, quae convenientius in Turcica barbarie disputarentur. Et quid est, si hoc non est verbum Dei proculcare, fidem justificantem ludificare, et judicia Dei blasphemare? Quid ergo miramur, Pontificios Scripturae tam parum tribuere, cum non vereantur et fidem et Ecclesiam fingere, quae prorsus nullum habeat verbum Dei vel scriptum, vel patefactum? Olim Apelles Marcionita, apud Eusebium, libro 5. cap. 13. dicebat, Quemque in eo quod crederet relinquendum esse, salvandos enim omnes modo in crucifixum credant, et in bonis operibus inveniantur. Rhetorius postea apud Philastrium docebat, omnes religiones, modo haberent intentionem et conatum colendi Deum, recte ambulare. Nunc vero (o flagitiosam postremi seculi labem!) Tridenti in medio Concilio Andradius Philosophis qui nec sacras literas, nec divina oracula habuerunt, tribuit veram fidem, justitiam fidei, salutem aeternam. Fabricet ergo novam Ecclesiam, aliud coelum, et peculiarem beatitudinem, ubi membra, cives et comparticipes sint, quicunque ignari fuerunt verbi Dei, si tantum juxta rationem vixerunt. Eradatur itaque et conculcetur sententia Pauli, 1. Cor. 1. Cum in Dei sapientia mundus per sapientiam non cognosceret Deum, placuit Deo, per stultam praedicationem salvos facere credentes. Frustra ergo clamitat Esaias, ad legem et ad testimonium: Si non dixerint vobis juxta verbum hoc, non erit eis matutina lux.

Apellis Marcionitae vox apud Eusebium.

Philosophis ab Andradio adscribitur salus aeterna.

Nec constabit, quod Christus dicit Johannis 17.

8. Sanctifica eos in veritate, sermo tuus veritas est. Illam vero sententiam, quam Andradius in Concilio Tridentino publice profiteri non veretur, Augustinus diserte refutat et damnat, ut Pelagianam, salvatos scilicet fuisse aliquos, sine agnitione, et fide Evangelii, sola lege naturae. De Natura et gratia capite secundo, De peccato Originali, libro 2. cap. 26. Ad Bonifacium, libro 1. cap. 21. Et contra Julianum, libro quarto, cap. 3. ita alloquitur Pelagianos: An forte Fabriciis, Regulis, Fabiis, Scipionibus, Camillis, caeterisque talibus provisuri estis aliquem locum inter damnationem regnumque coelorum: ubi non sint in miseria, sed in beatitudine sempiterna qui Deo non placuerunt, cui sine fide impossibile est placere, quam nec in operibus nec in cordibus habuerunt. Non opinor perditionem vestram, ad istam posse impudentiam prosilire, etc. Sed quid dicis bone Lector? quod Augustinus ne haereticos quidem ausuros arbitratus est, illud libere jam non tantum disputatur, sed publice scribitur et editur, idque non in Philosophica aliqua palaestra, sed in sacrosancta, si dis placet, et oecumenica Tridentina Synodo. Sleidanus scribit, anno 1552 Franciscanum quendam, Tridenti fervente Concilio, pro concione publice, cum 2. caput ad Romanos explicaret, docuisse, eos, qui Christi cognitionem non habuissent, si modo honeste vixissent, salutem esse consecutos. Et ille quidem tunc docere desiit, quasi Patribus dogma illud non probaretur. Sed jam Andradius publico scripto, quod in ipso Concilio composuit, sententiam illam probat et defendit. Et ego sane aequius jam fero, quod tumida Andradii acerbitate tam contumeliose proscindar et flageller: cum hoc modo prodantur talia Concilii mysteria, ex quibus lectores evidentius, quam ex scriptis decretis intelligere possunt, quae opiniones in intimis Concilii penetralibus, de religione agitatae fuerint, qualem doctrinae reformationem quaesiverint, et quam insidiose plurima in decretis suis posuerint et occultarint. Non facile quis animadverteret prophanam illam opinionem in decretis illis latere, et ut maxime quis tale quid suspicaretur, multi clamitarent, invidiae conciliandae gratia decretis hoc affingi. Sed habemus jam advocatum et interpretem Concilii Andradium, explicantem primum capitulum sextae Sessionis, quomodo homo suis operibus quae per humanae naturae vires fiunt, justificari non possit. Quod enim ex Clemente notaveram quosdam Philosophia justificatos, hoc Andradius ita explicat ipsam quidem Philosophiam nunquam habuisse vim ad justificandum, sed ad justitiam comparandam fuisse olim Graecis necessariam. Divinum enim numen, philosophiae ministerio usum fuisse, ut homines excellentissimae illi disciplinae deditos, clarissimis justitiae ornamentis illustraret. Intelligit autem non Ethnicam justitiam, sed Christianam quae ad vitam aeternam perducit.

Franciscani cujusdam concio referente Sleidano.

9. Quid item 7. Canon de eo, qui nititur se disponere ad gratiam, verbis obscurioribus velit, Andradius aperte explicat, declarans illud Clementis, quod Philosophia sit paedagogia ad Christum, haec enim sunt ejus verba: Philosophiae meditatio, quia mentem Dei cognitione illustrat, pietate informat, virtutumque institutis et amore exornat, ad Evangelium quodammodo viam munit. Animus enim qui ex philosophia (de illa enim Andradius loquitur) vera Dei cognitione, virtutumque luminibus est illustratus, atque in divinarum rerum contemplatione

satis versatus, facilius quidem ad reliqua fidei mysteria adduceretur, etc. Et philosophiae sane, si intra suos terminos se contineat, suus, et quidem honestus in vita humana locus tribuendus est, sed nullo modo est commiscenda cum doctrina Ecclesiae in iis, quae sunt spiritus. Paulus enim dicit, 1. Cor. 1. Graecis doctrinam Evangelii esse stultitiam. Et cap. 2. Homo ψυχικὸς non capit ea, quae sunt spiritus, stultitia enim sunt illi, et non potest agnoscere. 2. Cor. 10. dicit: Omnem intellectum captivandum esse in obsequium Christi, quia φρόνημα carnis, inimicitia est adversus Deum. Roman. 8. Et ideo Coloss. 2. vocat συλαγωγίαν: quando etiam vera Philosophia extra suos terminos, possessionem doctrinae Ecclesiae invadit. Et de veris Philosophis dicit Tertullianus, philosophos esse Patriarchas haereticorum, qui Ecclesiae puritatem doctrina sua commacularunt.

10. Philosophia haudquaquam commiscenda cum doctrina Evangelii.

[SECTIO II.]
SCRIPTURAE SENTENTIAE DE OPERIBUS INFIDELIUM.

1. Sed redeamus ad disputationem de operibus infidelium. Desinet autem jam lector mirari, quod Pontificii renatorum operibus, perfectionem et meritum vitae aeternae ex condigno tribuant, quodque de peccatis fidelium tam leviter sentiant. Nam et infidelium opera, docent posse omnis culpae esse vacua: non solum ut non peccent, sed ut per illa salventur Ethnici. Ut autem doctrina haec de operibus infidelium recte explicari possit, accurate distinguenda sunt ea, quae sunt opera creationis Dei in homine adhuc reliqua, ab illis quae per peccatum ingressa, sunt, sicut monet Augustinus contra Julianum, libro 4. cap. 3.

Augustin.

2. Primo igitur quae sunt opera Dei reliqua in homine, discernenda sunt a per se vitiosis. Augustinus ita dicit: Anima et corpus, et quaecunque bona animae et corporis naturaliter insita, etiam in peccatoribus, dona Dei sunt: quoniam Deus, non ipsi ista fecerunt. Ita notitia numerorum, notitia legis naturae, et omnes verae notitiae, in homine sunt per se, et suo ordine res bonae, artes etiam et leges verae, inde exstructae, sunt res bonae. Ita alii affectus in homine sunt lege Dei prohibiti, alii lege Dei praecepti.

3. Secundo, huic distinctioni addendum est, quod Augustinus inquit, De natura et gratia, cap. 3. Omnia bona quae natura habet, in formatione, vita, sensibus, mente, etc. a summo Deo creatore et artifice suo habet. Vitium vero quod ista naturalia bona contenebrat et infirmat, ut illuminatione et curatione opus habeat, ex originali peccato contractum est. Naturalia igitur bona, quae adhuc in homine reliqua sunt, varie et horribiliter per peccatum vitiata, laesa et contaminata sunt. Spoliati enim sumus donis naturae integrae, insuper tristis sauciatio et pravitas contaminavit etiam illa, quae per se in natura bona sunt. Et propterea Scriptura non tantum figmentum cordis dicit malum esse, sed Jeremias pronuntiat ipsum cor esse pravum.

Vocatur mens carnis, Coloss. 2. Mens polluta, Titum 1. Vanitas mentis, obduratio cordis, obscuratio mentis, Ephes. 4. Sapientia terrena: ψυχικὴ, daemonica, Jacob. 3. Ideo etiam Paulus dicit, 1. Cor. 15. Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt. Et propterea vocatur renovatio mentis, Roman. 12. Imo renovatio totius hominis. Colos. 3, 2. Corinth. 4. etc. Et tamen manet discrimen inter ipsam naturam, et inter vitium, quo per peccatum depravata est natura. Nam quae per se vitiosa sunt, in renovatione mortificanda et exstinguenda sunt. Ipsa vero natura per gratiam non exstinguitur aut aboletur, sed illuminatur, sanatur, purificatur et reparatur.

4. Actiones non renatorum.

Tertia quaestio est de ipsis actionibus non renatorum. Et hoc discrimen manifestum est. Quaedam actiones sunt genere suo vitiosae, et lege Dei prohibitae. Quaedam suo genere non sunt vitiosae, ut inventiones et tractationes artium, constitutiones honestarum legum, virtutes politicae, ethicae, oeconomicae, etc. Nam etiam non renatos aliquo modo posse externam disciplinam praestare, et externa flagitia pugnantia cum externa disciplina cavere, in loco de libero arbitrio ostendemus. De illis igitur actionibus, quae suo genere honestae et bonae sunt, est quaestio. Et magnam habent virtutes illae, etiam in Ethnicis speciem, sicut Aristoteles dicit, nec hesperum, nec luciferum formosiorem esse justitia. Certum est etiam, Deum velle coerceri externa disciplina omnes homines, etiam non renatos, et propter disciplinae conservationem, Deus Magistratus praefecit generi humano, vult legibus homines regi, vult suppliciis puniri violatores disciplinae. Et quia imperia nec constitui, nec conservari possunt, sine excellentibus politicis virtutibus, Deus propter imperia reprimit tyrannidem Diaboli, miscentis omnia libidinibus et sceleribus, et excitat peculiares heroicos motus et impetus, in quibusdam etiam non renatis, ad excellentes politicas virtutes. Quomodocunque autem illa actio Dei in non renatis appelletur, non pugno, modo id quod certum et necessarium est, retineatur, ut scilicet distinguatur a gratia justificationis, regenerationis, renovationis, sanctificationis in credentibus per Spiritum sanctum. Ita Augustinus Epistol. 130. Polemonis continentiam disputat esse donum Dei. Et contra Julianum, libro quarto, capite tertio inquit.: Quanto tolerabilius, illas quas dicis, in impiis esse virtutes, divino muneri potius, quam eorum tribueris tantummodo voluntati, licet ipsi hoc nesciant. Et de Civitate Dei libro quinto, disputat Romanos per viam virtutis contendisse ad gloriam, honorem et imperium. Et dicit capite decimoquinto: Si Deus neque hanc eis terrenam gloriam excellentissimi imperii concederet, non redderetur merces bonis artibus eorum, id est, virtutibus, quibus ad tantam gloriam pervenire nitebantur. De talibus enim, qui propter hoc boni aliquid facere videntur, ut glorificentur ab hominibus,

Augustin.

etiam Dominus ait: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.

5. Actiones igitur virtutum in non renatis, suo genere et per se non sunt vitiosae, hoc est, ipsa materia seu substantia actionum non est mala, aut quibuscunque aliis verbis hoc exprimatur. Heroicos etiam illos motus excellentium virtutum in Ethnicis, a Deo excitari Augustinus sentit: quibus etiam utatur ad constitutionem imperiorum, et ad conservandam seculi creaturam.

6. Sed jam quarta quae principalis est quaestio, restat. Ex his enim quae diximus, videtur consequi, virtutes illas in non renatis, non esse peccata, sed bona opera. Sed facilis est declaratio, ex iis, quae supra dicta sunt. Quae natura adhuc reliqua habet ex prima creatione, informatione, vita, sensibus, mente, etc. per se sunt bona, sed per peccatum sunt sauciata, vitiata et contaminata. Ita Augustinus erudite respondet ad bonum opus requiri, non tantum ut aliquid fiat, quod suo genere bonum sit, sed praecipue ut bene fiat. Possunt enim, inquit, aliqua bona fieri non bene facientibus, a quibus fiunt. Ut, bonum est subvenire periclitanti, sed ille qui hoc facit, si amando gloriam hominum magis quam Dei facit, non bene bonum facit, quia non bonus facit, quod non bona voluntate facit. Et ex hoc fundamento, quaestio illa de operibus non renatorum clarissime explicari potest, si eam ex sententiis verbi Dei dijudicare volumus. Duobus enim modis infidelium virtutes erunt non bona opera, sed peccata coram judicio Dei.

Augustin.

Infidelium virtutes duplici nomine sunt peccata.

1. Ratione caussae finalis.

Primum ratione finis. Eleganter enim dictum est ab Augustino, Non officiis, sed finibus a vitiis discernendas esse virtutes, item non actibus sed finibus pensari officia. Et addit: Cum itaque facit homo aliquid, ubi peccare non videtur, si non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare convincitur. Verae autem virtutes Deo serviunt in hominibus, a quo donantur hominibus. Quicquid igitur boni fit ab homine, et non propter hoc fit propter quod fieri debere, vera sapientia praecipit, et si officio videatur bonum, ipso non recto fine peccatum est. Probat autem Ethnicos virtutes suas non retulisse in Deum, sed vel ad voluptatem, vel ad avaritiam, vel ad ambitionem. Injustum autem et sacrilegum est, virtutes debere vitiis, ut sunt voluptas, avaritia, ambitio, servire.

2. Ratione caussae efficientis et formalis.

Secundo, Infidelium opera non inter vere bona opera, sed inter peccata recensenda esse, inde probatur. Vere enim bona opera debent servire Deo, non in vetustate literae, sed in novitate spiritus, quando is legem scribit in corda credentium. Opera igitur, quae vetus homo, qui spiritu sanctificationis non est renovatus, facit, non sunt vere bona opera. Neque enim fructus bonus est, qui de charitatis radice non surgit, sicut copiose illud disputat Augustinus in libro de Spiritu et litera. Ubi concedit quidem gentes naturaliter aliqua legis vel facere. vel sapere, sed inter vere bona opera numeranda esse constanter negat. Conditiones enim boni operis a Paulo describuntur: charitas ex corde puro, conscientia bona, et fide non ficta, 1. Timoth. 1. Charitas autem est fructus spiritus. Galat. 5: Fide purificantur corda, Actorum decimoquinto: Sanguis Christi emundat conscientiam, Hebraeorum nono. Item Ephes. 4: Dei factura sumus, creati in Christo Jesu, ad bona opera quae praeparavit, ut in illis ambulemus, 2. Petr. 2: Offerentes hostias spirituales, acceptabiles Deo, per Jesum Christum: Roman. duodecimo. Reformemini renovatione mentis, ut probetis quae sit voluntas Dei bona, beneplacens et perfecta. Hae vero conditiones cum in non renatis non sint, virtutes illorum nullo modo possunt inter bona opera numerari. Augustinus vero longius adhuc progreditur, et contendit, impiorum virtutes non tantum non esse vere bona opera, sed probat numerandas esse inter peccata: idque ex his fundamentis: Mala arbor non potest facere, nisi fructus malos, id est, sola peccata. Haec sunt Augustini verba. Item, Omne quod non est ex fide, peccatum est. Quam sententiam ostendit Augustinus, non de cibis tantum loqui, sed esse generalem. Item, Sine fide impossibile est Deo placere, Matth. duodecimo. Aut facite arborem bonam, et fructus bonos, aut facite arborem malam, et fructum ejus malum. Priusquam autem inseramur Christo, sumus oleastri, hoc est, malae arbores. Rom. undecimo. Et in prophetis Deus ubique etiam speciosissima opera rejicit, quae fiunt a persona non reconciliata, ex corde impio, quod est sine timore Dei, sine fide et dilectione Dei. Esaj. primo: Incentum, abominatio est mihi: solennitates vestras odit anima mea. Capite sexagesimosexto: Qui immolat bovem, quasi qui interficiat virum. Proverbiorum decimoquinto, Sacrificium impiorum, abominatio. Et haec dicuntur de operibus sacrificiorum a Deo institutis, quando vel fine non recto, vel ex corde impio fiebant. Omnium autem non renatorum corda, sine Spiritu sancto, sunt sine timore Dei, sine fiducia erga Deum, et sine dilectione Dei. Igitur sunt impia. Origenes explicans illam Pauli sententiam: Quicquid non est ex fide, peccatum est: dicit haereticorum opera verti in peccata, eo quod illorum fides non sit vera. Et citat illud Psal.: Fiat oratio ejus in peccatum. Huc pertinet etiam quod Paulus inquit, Tit. primo, Omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum, sed coinquinata est ipsorum mens et conscientia. Et Joh. decimosexto: Spiritus sanctus arguet mundum de peccato, quod non credunt in me.

Augustin. de impiorum virtutibus.

Origenes.

7. Hae scripturae sententiae nec obscurae, nec ambiguae sunt, quae ostendunt, infidelium opera, quantumvis speciosa, coram judicio Dei peccata censeri, non tantum propter aberrationem in causa finali, sed potissimum propter causam efficientem et formalem. Quod vero clarissimas illas Scripturae sententias, in judicando non libenter sequimur, inde fit, quia cum Pharisaico rationis nostrae judicio non consentiunt. Et sicut Augustinus inquit, Epistol. 99. Quadam indole animi delectant illae ethnicorum virtutes, ut non libenter illas damnemus. Sed profecto quid coram judicio Dei sit peccatum, non aliunde, nisi ex ipsius verbo discendum est. Nec leve est flagitium,

docere, infidelium opera esse omnis culpae vacua, aut nulla culpa contaminata. Quod enim nulla culpa contaminatum est, non potest non Deo placere. Et Augustinus Juliano inquit: Introducis hominum genus, quod placere Deo possit, sine fide Christi, lege naturae. Hoc est, unde vos maxime Christiana detestatur Ecclesia. Haec Augustini verba lector diligenter expendat: agnoscet enim inde, quam sit detestabilis illa opinio, quam Andradius in ipso Concilio defendere non veretur.

Augustin.

[SECTIO III.]

ARGUMENTA ADVERSARIA.

1. Ex his fundamentis et res ipsa intelligi, et objectiones recte explicari possunt. Actiones per se et suo genere non sunt vitiosae aut malae. Quomodo igitur fiunt peccata? Respondeo. Sicut cordis substantia, quatenus est Dei creatura, bona est, sed propter vitium peccati, pravum vocatur, Jerem. 17, ita actiones quae suo genere non sunt vitiosae, in impiis polluuntur et contaminantur, quia fiunt a persona, nec reconciliata, nec renovata, sed vitiosa et rea. Et Deus judicat non juxta externum opus, sed cor respicit. Officia etiam non actibus sed finibus pensantur. Haec doctrina retinenda est, ut cognoscamus, quanta sit humanae naturae per peccatum depravatio, quae opera etiam per se bona contaminat, et in peccatum vertit in non renatis. Ita Augustino objicit Julianus: Si gentilis nudum operuerit, nunquid, quia non est ex fide, peccatum est? Respondet Augustinus: Prorsus, in quantum non est ex fide, peccatum est: non quia factum per seipsum, quod est nudum operire, peccatum est: sed de tali opere non in Domino gloriari, solus impius negat esse peccatum. Item, Quod si ipsa misericordia per seipsam naturali compassione opus est bonum, etiam isto bono male utitur, qui infideliter utitur: et hoc bonum male facit, qui infideliter facit: qui autem male facit aliquid, profecto peccat. Ipsorum igitur sunt peccata, quibus et bona male faciunt: quia ea non fideli, sed infideli, hoc est, stulta et noxia faciunt voluntate, qualis voluntas, nullo Christiano dubitante, arbor est mala, quae facere non potest, nisi fructus malos, id est, sola peccata. Omne enim, velis nolis, quod non est ex fide, peccatum est. Haec Augustinus.

1. Objectio.

2. Altera objectio est: Si excellentes virtutes in Ethnicis, sunt peculiaria dona et opera Dei, ergo non sunt peccata.

2. Objectio.

Respondet Augustinus. Quatenus sunt bona, a Deo sunt, qui etiam impiorum malis bene utitur, a quo etiam per malos fit bonum. Fiunt autem in infidelibus peccata, quia ea, quae sunt insignia dona Dei, polluunt et contaminant, et illis abutuntur.

3. Tertia objectio est Erasmi: Num igitur, inquit, quando Socrates mores honesta disciplina gubernat, idem est coram Deo, ac si vel sororem stuprasset, vel matrem veneno sustulisset? Respondeo, Certissimum est, non omnia peccata, etiam in non renatis, esse paria. Tolerabilius enim erit Sodomae in die judicii, quam Corazin: Matth. undecimo. Sed inde non sequitur, opera moralia non renatorum esse bona, vel non peccata. Nam sicut Augustinus dicit: Qui boni non sunt, possunt esse alii minus alii magis mali. Item: Ad hoc eos in die judicii cogitationes defendent, ut tolerabilius puniantur, quia naturaliter quae legis sunt utcunque fecerunt. Minus enim Fabricius, quam Catilina punietur: non quia iste bonus, sed quia ille magis malus: et minus impius quam Catilina Fabricius, non veras virtutes habendo, sed a veris virtutibus non plurimum deviando. Haec Augustini sententia de operibus non renatorum, manifestissima est, ex certis et firmis Scripturae testimoniis exstructa: quam alibi etiam saepe repetit, ut de Civitate Dei, libro 5 per aliquot capita, libro decimonono, capite vigesimoquinto, in Psal. 31. Et libro tertio ad Bonifacium, cap. 5. Catholica fides justos ab injustis non operum, sed ipsa fidei lege discernit: sive qua quae videntur bona opera, in peccata vertuntur. Et Epistola 99 inquit: Virtutes gentilium quadam indole animi ita delectant, ut eos, in quibus haec fuerunt, vellemus praecipue ab inferni cruciatibus liberari: nisi aliter se haberet sensus humanus, aliter justitia creatoris.

3. Objectio.

Ambrosius de vocatione gentium libro primo, cap. tertio. Sine cultu veri Dei, etiam quod virtus videtur esse, peccatum est: nec placere ullus Deo sine Deo potest. Prosper de vita contemplativa, libro tertio, cap. 1. Apostolus non dixit: Omne quod non est ex fide, nihil est, sed dicendo, Peccatum est, declaravit, quod si non fuerunt ex fide, non sunt aliqua bona credenda, sed vitia quae non juvant suos operarios, sed condemnant, inflatosque praecipitant, atque a finibus aeternae salutis eliminant.

Anselmus in decimumquartum cap. Rom. Omnis vita infidelium, peccatum est, et nihil bonum sine summo bono. Hanc sententiam a Longobardo citatam, Scholastici scriptores dicunt nimis duram esse. Postillator quidam dicit esse crudelem.

4. Et haec cum ita se habeant, cogitet Lector, quo nomine appellandum sit, quod Concilium Tridentinum non veretur ita statuere Canone 7. Si quis dixerit, omnia opera ante justificationem facta peccata esse, Anathema sit. Anathema igitur dicunt Augustino, Ambrosio, Prospero, Anselmo, imo ipsi Scripturae, quae affirmat, quicquid non est ex fide peccatum esse. Andradius Augustini sententiam ita depravat, quasi sentiat, illa solum infidelium opera peccata esse, quae sine heroicis motibus divinitus excitatis fiunt. Sed hoc impudens est mendacium. Tota enim Augustini disputatio, in singulis ferme versibus diversum clamitat. Frustra vero hoc quis miretur, cum Andradius philosophis veram fidem, Paulinam justitiam, et vitam aeternam tribuere non vereatur. Fretus enim sua grandiloquentia transfert in se illud Psalmi, Linguam nostram magnificabimus, labia nostra nobiscum sunt: quis noster

Pontif anath dicun ipsi A gusti Ambr sio,

Dominus est? Cui ego adjungo alterum versum qui in eodem Psalmo exstat: Disperdat Dominus omnia labia dolosa, et linguam magniloquam: Amen, Amen.

Et ne quis in hac disputatione, illud Pauli cogitet: Quid ad nos, de iis qui foris sunt judicare? Certe animadvertit Lector, agi in hac disputatione de puritate vel depravatione doctrinae, de peccato, de fide, de justificatione, de renovatione per Spiritum sanctum, de bonis operibus, etc. Et breviter: *Meritum congrui* est Helena illa, de qua Canon iste Tridentini Concilii contra Scripturae et antiquitatis sententiam dimicat.

[LOCUS VII.]

DE LIBERO ARBITRIO.

EX DECRETIS SEXTAE SESSIONIS TRIDENTINI CONCILII.

CAPUT II.

DE DISPENSATIONE ET MYSTERIO ADVENTUS CHRISTI.

Quo factum est, ut coelestis pater, pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, Christum Jesum filium suum et ante legem, et legis tempore multis sanctis patribus declaratum ac promissum, cum venit beati illa plenitudo temporis, ad homines miserit, ut et Judaeos qui sub lege erant, redimeret: et Gentes, quae non sectabantur justitiam, justitiam apprehenderent, atque omnes adoptionem in filios reciperent. Hunc proposuit Deus propitiatorem per fidem, in sanguine ipsius, pro peccatis nostris, non solum autem pro nostris, sed etiam pro totius mundi.

CAPUT VI.

MODUS PRAEPARATIONIS.

Disponuntur autem ad ipsam justitiam dum excitati divina gratia, et adjuti, fidem ex auditu concipientes, libere moventur in Deum: credentes vera esse, quae divinitus revelata et promissa sunt, atque illud in primis, a Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem quae est in Christo Jesu, et tamen peccatores se esse intelligentes a divinae justitiae timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur, fidentes, Deum sibi propter Christum propitium fore, illumque tanquam omnis justitiae fontem, diligere incipiunt, ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod et detestationem, hoc est, per eam poenitentiam, quam ante Baptismum agi oportet, Denique proponunt suscipere Baptismum, inchoare novam vitam, et servare divina mandata. De hac dispositione scriptum est: Accedentem ad Deum oportet credere quia est, et quod inquirentibus se remunerator sit, et: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Et: Timor Domini expellit peccatum. Et: Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, et accipietis donum Spiritus sancti. Et: Euntes ergo, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et filii et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quaecunque mandavi vobis. Denique: Praeparate corda vestra Domino.

CANON II.

Si quis dixerit, ad hoc solum divinam gratiam per Christum Jesum dari, ut facilius homo juste vivere, ac vitam aeternam promereri possit: quasi per liberum arbitrium sine gratia, utrumque sed aegre tamen et difficulter possit, anathema sit.

CANON III.

Si quis dixerit, sine praeveniente Spiritus sancti inspiratione, atque ejus adjutorio hominem credere, sperare diligere, aut poenitere posse, sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur, anathema sit.

CANON IV.

Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium a Deo motum et excitatum, nihil cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendam justificationis gratiam se disponat ac praeparet, nec posse dissentire si velit, sed velut inanime quoddam nihil omnino agere, mereque passive se habere, anathema sit.

CANON V.

Si quis liberum hominis arbitrium, post Adae peccatum, amissum et exstinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo: imo titulum sine re, figmentum denique a Satana invectum in Ecclesiam, anathema sit.

CANON VI.

Si quis dixerit, non esse in potestate hominis vias suas malas facere, sed mala opera ita ut bona Deum operari: non permissive solum, sed etiam proprie et per se, adeo ut sit ejus proprium opus, non minus proditio Judae, quam vocatio Pauli, anathema sit.

[cf. libri Concordiae p. 14. 15, 217—219, 578—283, 654—682.*]*

EXAMEN.

Omnino multum refert, ut doctrina de libero arbitrio, in Ecclesia contra omnes corruptelas exstet, recte, proprie et perspicue, ex veris Scripturae fundamentis exposita. Neque enim recte intelligi aut pie usurpari poterit, quod Scriptura tradit de tota hominis conversione, de poenitentia, de fide, de nova obedientia, de spiritu gratiae et precum, de corruptione humanae naturae per peccatum, et de beneficiis Filii Dei per spiritum sanctum, quomodo dona Dei accipiantur, quomodo conserventur vel amittantur, quomodo crescant vel deficiant, etc. nisi pro puritate doctrinae hujus loci, sicut exstat in fontibus Propheticis et Apostolicis, contra quascunque corruptelas, in Ecclesia dimicemus. Et sicut proposito fine, necessaria est deliberatio de iis, quae ad finem perducunt: an, quomodo, unde et quibus auxiliis ea effici possint, ut finem monstratum assequamur: ita quia Scriptura monstrat doctrinam de reconcilia-

tione cum Deo, de remissione peccatorum, de salute et vita aeterna, de poenitentia, fide, oratione, nova obedientia, etc. omnino necessarium est scire, an et quomodo illa possint praestari et effici. Et historia omnium temporum ostendit, tristissimam ruinam in praecipuis doctrinae coelestis articulis secutam in Ecclesia, quando in hoc loco admissa ἑτεροδιδασκαλία, a forma sanorum verborum Scripturae discessum fuit. Recte vero explicatus hic locus, hominem in seriam agnitionem sui, et ad veram humilitatem deducit, ut agnitis morbis et infirmitatibus, intelligat, quare, quomodo et quantopere opus sibi semper sit medico Filio Dei.

Et propter has causas inimicus ille, superseminans zizania, huic loco prae caeteris infestus est, unde etiam variis artificiis et sophismatis, omnibus temporibus illum depravare tentavit. Ipsa sane doctrina, perspicue, verbis non ambiguis, in Scriptura tradita est, sed misera natura, stulta sui admiratione fascinata, non facile patitur se ita dejici, ut in rebus et actionibus spiritualibus, omnia gratiae Dei accepta ferantur. Recte vero Augustinus inquit, de natura et gratia, cap. 53. Quid tantum de naturae possibilitate praesumitur? vulnerata, sauciata, vexata, perdita est. Vera confessione, non falsa defensione opus habet.

[SECTIO I.]

ART. I.

VARIAE COGNATAE QUAESTIONES DE LIBERO ARBITRIO.

1. Et quidem Decreta Tridentina meris aequivocationibus in vocabulo liberi arbitrii ludunt: ut lectorem perturbent, res ipsas involvant et obruant. Quando enim sine ordine et distinctione miscentur disputationes, de ipsa substantia voluntatis, de qualicunque ejus libertate in externis, de vitiosis actionibus et de renovatae voluntatis libertate, quomodo controversia tam gravis recte explicari potest? Illa igitur aequivocationum sophismata, prius removenda sunt, ut ad verum controversiae hujus statum, sine ambiguitate pervenire possimus, ita enim postea facilis et perspicua erit explicatio. 2. Et primo non est in hoc loco disputatio, de potentia animae vegetativa, sensitiva et locomotiva, sed de parte cognoscente et appetente, hoc est, de mente seu intellectu, et de voluntate hominis. 3. Secundo, Si liberum arbitrium, sicut Gabriel disputat, accipiatur pro ipsa substantia voluntatis, connotata etiam essentia mentis seu intellectus, nae evidentissimum est, ipsam substantiam mentis et voluntatis, per peccatum originale licet misere depravatam, vitiatam, et inquinatam, non tamen prorsus amissam, exstinctam et abolitam esse. In hac igitur significatione negare hominem habere liberum arbitrium, idem est, ac si quis disputare vellet, hominem esse animal inanime, brutum et irrationale, quod vere esset cum ratione insanire. 4. Tertio, Liberum arbitrium proprie significat δύναμιν, potentiam, vim et facultatem mentis et voluntatis, qua discernitur ab iis, quae sine mentis cogitatione seu deliberatione, sine voluntatis aliqua electione et expetitione, vel naturaliter agunt, vel violenter impelluntur. Et in hac etiam liberi arbitrii significatione, non difficilis est explicatio. Peccatum enim originale, substantiam humanae mentis et voluntatis non ita depravavit, ut in homine non renato mens et voluntas, nullos prorsus habeant motus vel actiones. Nec talis est depravatio, quod mens et voluntas non renata sine cogitatione, deliberatione, judicio, electione, expetitione seu aversione moveantur et agant, sicut ea, quae vel naturaliter agunt, vel violenter impelluntur. Haec enim proprietas ex prima creatione aliquo modo adhuc reliqua est, quod in iis, quae mente et voluntate aguntur, homo judicat, discernit, eligit, expetit, aversatur, rejicit, et actionem aliquam externis membris, vel imperat, vel prohibet, vel suspendit. In hanc sententiam multa disputat Ambrosius, sive is Prosper est, de vocatione gentium lib. 1, cap. 3 ubi dicit: Judicium voluntatis depravatum, non ablatum est. Item, Homo a Diabolo, non voluntate spoliatus est, sed voluntatis sanitate privatus est. Et nihil aliud vult Bernhardi disputatio de libertate a necessitate, hoc est a coactione.

Liberum arbitrium quid.

Mens et voluntas qualiter per peccatum originale depravata.

Justinus Apologia 2 ponit hanc distinctionem: Quaedam moventur sine judicio, sicut lapis movetur deorsum: quaedam moventur judicio, sed non libero: ut ovis videns lupum, judicat eum fugiendum, ex naturali instinctu, non ex deliberatione, nec potest eligere, an velit non fugere: Homo vero per potentiam intelligentem judicat aliquid fugiendum vel prosequendum: Et quia ex collatione quadam rationum eligit actiones, non ut ovis, ideo liberi dicitur arbitrii. Sed haec prudenter sunt discernenda, in quibus objectis, rebus seu actionibus mens et voluntas facultates illas ex se, aut natura sua habeant, et quatenus illas habeant. 5. Quartum igitur est, quod in iis rebus quae in hac naturae corruptione sensibus et rationi adhuc subjectae sunt, mens aliquo modo potest cogitare, instituere deliberationem, judicare, discernere, probare vel improbare. Voluntas aliquo modo potest ea, quae a sensu vel ratione monstrata sunt, velle aut non velle, eligere aut non eligere, expetere vel aversari, certas actiones imperare, vel prohibere externis membris, actionem vel suspendere vel mutare. Et hoc est quod vulgo dicimus: Homines non renatos posse aliquo modo externam disciplinam praestare: hoc est externa honesta opera cum lege Dei congruentia facere, et vitare contraria scelera.

Mentis voluntatisque conditio, quoad externam disciplinam.

In hisce autem objectis, tales facultates aliquo modo adhuc reliquas esse in hac depravata natura, testantur multa praeclara exempla Ethnicorum. Testatur hoc tota gubernatio politica, et experientia in singulis hoc evidenter ostendit. Et ex ipsa Scriptura idem probatur Rom. 2. Gentes quae non habent legem, natura ea quae legis sunt, faciunt.

Rom. 10: Qui Dei justitiam ignorant, suam co-

nantur stabilire. Philipp. 3. Paulus ante conversionem dicit, se secundum justitiam quae in lege est, conversatum fuisse sine querela.

6. Huic vero libertati, multa varia et magna objiciuntur impedimenta. Dona enim illa naturalia, quae reliqua sunt in natura corrupta, sauciata, et variis modis, etiam quoad externam disciplinam depravata sunt.

Aristot. 7. Ethic. cap. 3. disputat, quî fiat quod homines saepe faciant ea, quae sciunt esse vitiosa. Ut, illam generalem notitiam mens non negat: Non occides: sed per πάθος, hoc est per contumaciam affectuum, eripitur menti particularis notitia: ut inimicum, in tali casu, hac occasione occidere: Ibi mens quaerit excusationem et praetextus. Affectus igitur saepe ruunt contra judicium rationis, et rapiunt in suas partes etiam ipsam voluntatem, licet reclamante primum judicio mentis, tandem vero etiam ipsa mens ad affectus aliquomodo se inflectit, quaerens excusationes et praetextus.

Ad hoc impedimentum accedit tyrannis diaboli, qui efficax est in impiis, accendens et augens flammas cupiditatum, objectis variis laqueis, quibus homines implicat, ut tandem sequatur mens reproba. Rom. 1. Et fiant ἀπηλγηκότες, Ephes. 4. In tantis etiam hujus vitae confusionibus moles ipsa negotiorum et periculorum, turbat et impedit gubernationem disciplinae. Haec necessario addenda sunt, quando de facultatibus mentis et voluntatis, quae ex prima creatione in hac etiam corruptione reliquae sunt disputatur.

Quod si hoc modo hoc sensu, et in hac significatione dicatur, hominem esse agens liberum, seu libere agere, habere aliquam libertatem, sive liberum arbitrium, cum res sint verae, de vocabulis non serendae sunt λογομαχίαι. Sed tamen necessarium est, ad removendas aequivocationes, ut addatur declaratio, quae libertas, quibus in rebus, et quomodo sit intelligenda, quod scilicet in externis, aliquam, qualemcunque habeat libertatem homo non renatus, qua externam disciplinam aliquo modo praestare potest.

7. *August. de vitiosis actionibus.* Quinto, De malis seu vitiosis actionibus, Augustinus recte sentit et loquitur, De peccatorum meritis, lib. 2, cap. 5: Ad peccandum non adjuvamur a Deo, sed quod a Deo nos avertimus, nostrum est, et haec est voluntas mala, cap. 18. Et contra duas Epistolas Pelagianorum lib. 1, cap. 2 recitat Juliani objectionem: Ergone primi hominis peccato liberum arbitrium periit, ut omnes in peccatum carnis suae necessitate cogantur? Respondet autem: Quis nostrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de genere humano? Libertas quidem periit per peccatum, sed illa quae in Paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate justitiam. Liberum arbitrium vero usque adeo in peccatore non periit, ut per illud peccent, maxime omnes, qui cum delectatione peccant, et amore peccati, hoc eis placet, quod libet. Unde et Apostolus: Cum essetis servi peccati, liberi fuistis justitiae. Ecce ostenditur etiam peccato minime potuisse, nisi alia libertate servire. Et cap. 3: Non itaque sicut dicunt nos dicere, omnes in peccatum, veluti inviti carnis suae necessitate coguntur. Sed si jam in ea aetate sunt, ut propriae mentis utantur arbitrio, et in peccato sua voluntate retinentur, et a peccato in peccatum sua voluntate praecipitantur. Neque enim aliud agit in eis qui suadet et decipit, nisi ut peccatum voluntate committant, vel ignorantia veritatis, vel delectatione iniquitatis, vel utroque malo, et caecitatis et infirmitatis. Sed haec voluntas quae libera est in malis, quia delectatur malis, ideo libera in bonis non est, quia liberata non est.

Item in malo liberum habet arbitrium, cui delectationem malitiae, vel occultus, vel manifestus deceptor inservit, vel sibi ipse persuasit. De Ecclesiasticis dogmatibus cap. 21: Ut labamur potestatis nostrae est, et ignaviae.

Vere autem misera est libertas, delectari peccatis. Et licet posse peccare, non sit sine libero arbitrio: nihil enim carens libero arbitrio, potest peccare. Anselmus tamen dicit, nec libertatem, nec partem esse libertatis, peccandi potestatem. Et Augustinus in Enchir. cap. 30: Qualis quaeso potest servi addicti esse libertas, nisi quando eum peccare delectat? Liberaliter enim servit qui sui Domini voluntatem libenter facit: ac per hoc ad peccatum liber est, qui peccati servus est. Et ad Bonifacium lib. 3, cap. 8: Liberum arbitrium captivatum, non nisi ad peccatum valet. De verbis Apostoli sermone 13. Agis quidem Deo non adjuvante, libera voluntate: sed male. Ad hoc idonea est voluntas tua, quae vocatur libera, et male agendo sit damnabilis ancilla. Cum dico tibi, Sine adjutorio Dei nihil agis: nihil boni dico. Nam ad male agendum, habes sine adjutorio Dei, liberam voluntatem: quanquam illa non est libera: a quo quis enim devictus est, huic et servus addictus est: et omnis qui facit peccatum, servus est peccati.

Et de Civitate lib. 14, cap. 11 inquit: Arbitrium voluntatis, tunc est vere liberum, cum vitiis peccatisque non servit.

8. *Arbitrium hominis non renati utrum liberum ad peccandum.* Disputatum igitur est a quibusdam, an arbitrium hominis non renati, proprie possit dici liberum ad peccandum, vel in peccando? 1. Quia sicut jam dictum est, non est vera libertas posse peccare. 2. Quia captivitati et tyrannidi diaboli subjecti sunt non renati. 3. Quia non aequa inter bonum et malum facultate versantur. 4. Quia opposita sunt, servus et liber: sunt autem non renati, servi peccati, sed de vocabulis, praesertim ἀγράφοις, non est temere litigandum, quando de rebns ipsis constat et convenit. Omnino tamen necesse est, quando dicitur homines libero arbitrio peccare: addere doctrinam de tyrannide diaboli et potestate tenebrarum, cui non renati subjecti sunt. Et illa explicanda est sicut describitur Eph. 2 efficax est in filiis diffidentiae, 2. Timoth. 2 captivi tenentur laqueis diaboli ad ipsius voluntatem, 2. Cor. 4 excaecat mentes ne etc. Act. 5: Implet cor Joh. 13 immittit in cor. 1 Paral. 1 com-

movet cor. Explicandum est et hoc, Arbitrium hominis non renati in peccando liberum esse: non ita, quasi homo non renatus aequam habeat potestatem, sicut ad peccandum, ita etiam ad non peccandum. Aliquo modo sane potest, sicut externam disciplinam praestare, ita etiam externa scelera, cum disciplina pugnantia vitare. De interiori vero immundicie et corruptione recte dicitur: Mala arbor non potest, nisi malos fructus facere. Item: Quicquid non est ex fide, peccatum est. Et huc pertinet distinctio, quae apud Damascenum et Bernhardum exstat, inter necessitatem coactionis et immutabilitatis: quae latius explicare non est hujus loci.

Illud vero utiliter explicari potest, quare Augustinus disputet, hominem in malis habere liberum arbitrium: ne quis scilicet (sicut inquit Augustinus de Gratia et liber. arbitr. cap. 2) Deum causetur in corde suo: sed sibi quisque imputet cum peccat, Deus enim licet naturam humanam, qualis est in hac corruptione, conservet, praebens et sustentans vitam et motum: non tamen est causa peccati: hoc est nec vult, nec efficit, nec adjuvat peccatum in homine: sed causa peccati est voluntas in diabolo et hominibus. Tyrannis etiam diaboli in impiis efficax est: non ita ut coactitia necessitate, per extraneum et violentum impulsum, sine rationali aliquo metu mentis, voluntatis et cordis, ad peccandum, quasi obtorto collo rapiantur: sed (sicut Augustinus inquit) hoc agit diaboli tyrannis, ut congenitam delectationem iniquitatis, vel in sensibus, vel in affectibus moveat et excitet; ut ita ab homine peccatum voluntate committatur.

Tota igitur haec disputatio de libero arbitrio in malo, huc referenda est: ne extra mentem, voluntatem et cor hominis, quaeratur et ponatur causa et ratio peccati in impiis, in violenta quadam coactione extra hominem. Sed retinendum est, quod Jacobus inquit: Nemo cum tentatur, dicat se a Deo tentari. Unusquisque enim tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus. Deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum. Illa etiam valde difficilis et perplexa est disputatio: quod etiam illa quae fiunt contra Dei voluntatem, non tamen praeter ejus voluntatem (sicut Augustinus loquitur), fieri possunt. Si enim nollet illa fieri, nullo modo possent fieri. Sed quia Deus non est efficax causa peccati, movens, impellens, cogens, vel adjuvans homines ad peccata: Augustinus pie et modeste loquitur, talia fieri Deo sinente, permittente, sive deseronte. Et tamen addit contra Julianum lib. 5, cap. 3 sive alio quocunque modo, vel explicabili, vel inexplicabili: modo maneat, Deum esse bonum et justum: hoc est, non esse causam peccati. Quod vero de illa permissione Dei, quaedam disputata sunt, ideo factum esse judico: non enim ita intelligenda est, quales sunt tyrannorum permissiones, quae conjunctam habent voluntatem, vel adjuvantem, vel approbantem scelera. Nec ita intelligenda est, quasi Deus plane non curet, quando homines perpetrant scelera. Nec permissio illa ita est libera et soluta, ut plane non sit subjecta providentiae Dei. Deus enim licet nec velit, nec adjuvet, nec efficiat peccatum: determinat tamen metas, quousque et quandiu sit permissurus, quando et ubi sit repressurus impios. Multas impiorum cogitationes, consilia et conatus impedit, invertit, reprimit, vel propter Ecclesiam, vel ut ipsi sibi exitium accersant.

An omnia tam bona quam mala fiant volente Deo.

9.

Augustin.

Saepe etiam malitia illa quae ab ipsa hominum voluntate oritur, et a diabolo inflammatur, Deus utitur ad irrogandas meritas poenas illis, quos justo suo judicio vult visitare.

Pessima etiam impiorum consilia, et perniciosissimos conatus, Deus Ecclesiae et piis saepe vertit in bonum: et saepe etiam peccata, sunt poenae peccatorum.

Haec certe sunt explicanda, quando de permissione Dei disputatur. Et tamen fixum et immotum manet discrimen, quod in bonis operibus renatorum, non tantum natura a Deo sustentatur, sed per Spiritum sanctum mens illuminatur, cor renovatur: et summa, Deus operatur, ut velint et faciant Deo grata: sive (quod idem est) Deus vult, approbat, efficit et adjuvat bona opera in renatis. Haec de peccatis dici nec possunt, nec debent.

Sed haec peculiarem requirunt tractationem, quam Deo volente alias dabimus. Nunc pauca quaedam dicenda fuerunt, et propter sextum Tridentinum canonem, utque commodius perveniremus ad constitutionem status, in controversia de libero arbitrio. Non ignoro autem, quid a quibusdam de voluntate et operatione Dei in actionibus hominum vitiosis disputetur. Sed quae sit nostrarum Ecclesiarum sententia, 19. articulus confessionis manifeste ostendit. Nihil igitur ad nos aculei illi pertinent.

10. Hactenus diximus de quaestionibus quibusdam, quae valde cognatae sunt illi quaestioni, quae principalis et praecipua est in controversia de libero arbitrio. Illas vero principio, peculiari explicatione breviter absolvere et discernere volui. Video enim Tridentinum Concilium, mixtione et confusione illarum disputationum abuti: ut principalis status hujus controversiae transponatur, perturbetur et obruatur: sicut postea ostendemus. Illis igitur separatis et sepositis, simpliciter et perspicue constituemus, quis sit verus status, de quo principaliter in hoc loco disputatur et quaeritur. Et ut explicatio eo sit simplicior, planior et brevior: in aliquot capita distribuam ea, quae ad constituendum statum pertinere videbuntur.

ART. II.

PRINCIPALIS STATUS CONTROVERSIAE DE LIBERO ARBITRIO.

1. Principalis igitur quaestio, in controversia de libero arbitrio, est de motibus et actionibus spiritualibus: sive de rebus divinis, de operibus, quae ad Deum pertinent: ut cogitemus, velimus et faciamus

aliqua Deo grata, et animae nostrae salutaria, de justitia spirituali, de cultibus interioribus: sive aliis quibuscunque vocabulis haec explicentur. Spiritualia vero intelliguntur hoc loco, quae ad conversionem hominis, fidem et pietatem pertinent: sicut illa in verbo Dei, hoc est, in lege et Evangelio proponuntur: ut agnitio et detestatio peccati, contritio, timor Dei, fide agnoscere, meditari, assentiri, desiderare, quaerere, velle et accipere promissionem Evangelii, orare, consolatione se sustentare, etc.' novam obedientiam, dilectionem, spem, patientiam, et alias virtutes, juxta mandata Dei inchoare et praestare: luctari cum securitate, diffidentia et contumacia: veteris hominis passiones et desideria crucifigere, actiones carnis mortificare, novos motus et actiones, interiores et exteriores, congruentes verbo Dei, inchoare et praestare: et ut in summa omnia comprehendantur, spiritualia hoc loco intelligimus, ea quae lex et Evangelium nobis proponunt, in mente, voluntate, corde, et reliquis viribus, inchoare, praestare, retinere et conservare: et quidem eo modo, sicut verbum Dei illa requirit: quantum quidem in hujus vitae infirmitate, per Spiritus sancti gratiam fieri potest. Nam et Pharisaica justitia in hominibus non renatis, simile quid vel fingit, vel exterius praestat. Ideo expresse dicitur, quaestionem esse: Quomodo ea, quae Lex et Evangelium nobis proponunt, recte, vere, serio, et breviter, eo modo, sicut verbum Dei praescribit, inchoari et praestari possint. Haec aliquanto simplicius et crassius enumeravi: ut sine ambiguitate certum et manifestum sit, de quibus rebus sive objectis in hac controversia de libero arbitrio, principaliter disputetur.

2. Non enim quaestio est, an per lapsum exstincta sit substantia animae in homine, an in anima prorsus amissa sit potentia intelligens et appetens: nec quaestio est de disciplina rationis, nec de vitiosis actionibus: de quibus tamen quaestionibus, necessariae sunt declarationes: Sed principalis quaestio est, quomodo inchoari et praestari possint spiritualia illa, de quibus jam diximus. Misceri autem in hac disputatione saepe alias quaestiones, ad turbandam doctrinae simplicitatem notum est.

Valla disputat, num sit in hominis arbitrio, movere pedem, vel dextrum, vel sinistrum. In Dialogis Hieronymi, Pelagianus dicit: Si voluero curvare digitum, an semper mihi necessarium erit speciale Dei auxilium?

Apud Augustinum de perfectione justitiae, Coelestinus objicit locum Pauli, 1. Cor. 7 de libertate nubendi, Faciat quod vult. Augustinus vero respondet, Quasi pro magno habendum sit, velle nubere: ubi de adjutorio divinae misericordiae operosius disputatur. Ita multi disputant, hominem non esse truncum, saxum, aut brutum aliquod.

Alii liberum arbitrium hominis inde probant, quia Christus dicit: Volui te congregare, et noluisti. Quae quaestiones suo quidem loco declarandae sunt: sed a principali statu hujus controversiae, ne is vel turbetur vel obruatur, separanda sunt.

3. Secundo. Ut status controversiae adhuc planius, remotis omnibus sophisticis cavillationibus cognoscatur, diserte constituendum est et hoc: novos motus in conversione non imprimi menti, voluntati et cordi, sicut cerae imprimitur sigillum, ita ut nulli sequantur novi motus in mente, voluntate et corde. Gratia enim operatur, non ut conversio sit brutum aliquid in homine, sine motu et actione aliqua mentis, voluntatis et cordis: sicut cum asina Bileam loquitur, nec est violentum aliquid: sicut cum saxum impellitur et protruditur, quod motum illum nec sentit, nec vult, nec intelligit: nec est enthusiasticum aliquid: sicut arreptitii olim reddebant oracula, quae nec intelligebant, nec meminerant, vel sicut in obsessis diabolus saepe allegat motus et actiones mentis, voluntatis, et cordis ipsorum: et ipse per eos multa loquitur et agit, ad quae in obsessis nulla fit applicatio mentis, voluntatis, vel cordis. Sed quia conversio est motus quidam, et mutatio in mente, voluntate, corde, etc. necessarium est, ut in vera conversione fiant et sint motus aliqui: ut notitia et cogitatio de lege et Evangelio, desiderium, voluntas et donatus assentiendi: unde oritur lucta cum securitate, diffidentia et contumacia veteris hominis. Et in summa, in conversione oportet fieri et esse motus aliquos, et actiones, quibus incipiat fieri applicatio quaedam mentis intelligendo, voluntatis assentiendo, desiderando, volendo etc. et applicatio cordis seriis affectibus ad ea quae in lege et Evangelio nobis pronuntiantur. Ubi enim nulla prorsus fit et est mutatio in mente, voluntate et corde, ibi nulla nova sequitur notitia, cogitatio, nullus assensus, nullum desiderium, nullus conatus, nulla lucta etc. sed totus homo in universum repugnat, et opponit contrarium actum: et breviter ubi nullo qualicunque motu notitiae, cogitationis, desiderii, affectuum etc. inchoatur applicatio mentis, voluntatis et cordis, ad ea quae in lege et Evangelio proponuntur: ibi certum est, nullam vel fieri, vel esse conversionem. Aliter enim faber utitur instrumento inanimato: aliter vero Spiritus sanctus operatur conversionem in mente, voluntate et corde. Facit enim ut velimus et possimus intelligere, cogitare, desiderare, assentire, accipere, operari etc. Status igitur disputationis non est, an tales motus et actiones in conversione fieri et esse debeant: sed hic est status quaestionis, unde homo in mente, voluntate et corde habeat et accipiat, quod tales motus et vult et possit inchoare et praestare. Augustinus enim in hac disputatione eleganter conjungit haec tria, velle, posse, et facere. Et illam quaestionem mox explicabimus: sed prius alia quaedam adhuc declaranda sunt, ne quid explicationem postea vel turbet, vel remoretur.

4. Tertio igitur et hoc declarandum est, non esse exspectandos Enthusiasticos raptus, extra et praeter ministerium verbi et Sacramentorum. Verbum enim

Dei praedicatum, lectum, auditum, cogitatum, est medium seu organon, per quod Spiritus sanctus efficax est, et operatur in mente, voluntate et corde hominum. Et sicut Deus vult vocem verbi sui audiri, legi, et cogitari: ita externo ministerio verbi hominem uti posse, ut audiat, legat, et aliquo modo cogitet, et experientia, et Scripturae exempla testantur. Licet longe aliter verbum audiant et meditentur, in quibus jam inchoata est renovatio per Spiritum sanctum. Joh. 8. Quia ex Deo est, verbum Dei audit, Joh. 6: Qui audit a patre venit ad me, Luc. 8. Videte quomodo audiatis. Aliter etiam describitur, quomodo pii meditentur in verbo Dei. Psalm. 1 et 119. Aliud praeterea est auditus verbi, et ex auditu concipere novos motus poenitentiae, fidei, novae obedientiae, etc. quod proprium est Spiritus. Et tamen per illud organon, per verbum scilicet lectum, auditum, cogitatum, et non aliter, Spiritus sanctus efficax est, et operatur.

Ita Augustinus inquit, de Fide ad Petrum, capite 32: Firmissime tene, posse quidem hominem, quem nec ignorantia literarum, nec aliqua prohibet imbecillitas, vel adversitas, verba legis et Evangelii sive legere, sive ex ore cujusque praedicatoris audire, sed divinis mandatis obedire neminem posse, nisi quem Deus gratia sua praevenerit: ut quod audit corpore, corde etiam percipiat: et accepta divinitus bona voluntate atque virtute, mandata Dei facere et velit, et possit etc. Omnino igitur a verbo ordiendum est, ut legatur, audiatur, et cogitetur.

5. Quarto, Observanda est etiam in hac controversia Longobardi distinctio de quatuor statibus liberi arbitrii. 1. Qualis fuerit in natura integra ante lapsum. 2. Quae sit post lapsum, priusquam coeperit sanari et renovari. 3. Quando jam coepit sanari et renovari, quae renovatio, per totam vitam crescit et augetur. 4. Quid sit futurum in glorificatione, seu post glorificationem. Ibi enim omnino plena et perfecta erit libertas. Et quidem de primo et de ultimo statu non est controversia: sed secundi et tertii diligens est habenda ratio, ne confundantur, sed accurate distinguantur.

Longe enim aliud est, loqui de viribus seu facultatibus mentis, voluntatis et cordis hominis ante conversionem, priusquam coeperit per Spiritum sanctum sanari et renovari: et aliud est quando jam coepit sanari et renovari: Tunc enim ex donatione et operatione Spiritus sancti, adsunt et sequuntur novi motus in mente, voluntate et corde. Ipsa etiam sanatio et renovatio, non est talis mutatio, quae uno momento statim absolvatur et perficiatur: sed habet sua initia et certos progressus, quibus in magna infirmitate crescit, augetur et conservatur: non autem ita, sicut lilia agri crescunt, quae nec laborant, nec curant: sed in exercitiis poenitentiae, fidei et obedientiae, quaerendo, petendo, pulsando, conando, luctando etc. initia donorum spiritualium retinentur, crescunt et augentur, sicut Luc. 19 de traditis talentis Dominus mandat, ne in terram defodiantur, sed inquit: Negociemini donec veniam. Et in hanc sententiam Paulus utitur pulcherrimo verbo, ἀναζωπυρεῖν. Exsuscita donum quod in te est, 2. Timoth. 1. Et quia a verbo ordiendum est, et ex verbo, de voluntate Dei, et de efficacia Spiritus statuendum est: non est dubium, quando verbo lecto, audito et cogitato, homo concipit propositum, desiderium, conatum applicationis, quando luctatur cum securitate, diffidentia et contumacia etc. has esse veras effectiones et operationes Spiritus sancti: licet magna infirmitate saepe ita absondantur, ut praesentia et efficacia Spiritus, non percipiatur ardenti aliquo sensu. Ibi certe non ex sensu, sed ex verbo judicandum est.

Breviter haec tantum noto: neque enim justam et integram institui hujus controversiae explicationem. Haec vero per distributionem aliquanto forsan rudiorem et crassiorem praemittere volui: ut disputationibus sive peregrinis, sive cognatis in suum locum rejectis, et commoda explicatione declaratis, planius ostendi possit, quid proprie et principaliter in hac disputatione de libero arbitrio, in controversia positum sit. Quam sophisticis enim aequivocationibus Decreta Tridentini Concilii statum hujus controversiae involvant, perturbent et obruant, postea monstrabimus: prius enim reliqua quae ad explicationem necessaria sunt, paucis absolvemus.

6. Ut igitur tandem statum hujus controversiae simpliciter et plane constituamus, non est quaestio de ipsa substantia mentis, voluntatis et cordis, neque haec est quaestio, quod illae animae potentiae alium habent modum agendi, quam quae vel naturaliter agunt, vel violento et bruto motu agitantur et impelluntur, sicut supra explicavimus: nec etiam de disciplina rationis, nec de vitiosis actionibus, principalis est quaestio (supra enim haec declarata sunt:) sed de motibus seu actionibus spiritualibus in contritione, fide, et nova obedientia, sicut in verbo Dei illa nobis proponuntur, sicut supra declaravimus, quaestio est.

Status disputationis.

Et certum est ordiendum esse a verbo: quod juxta mandatum Dei, homo debet, et aliquo modo etiam potest audire, legere et cogitare. Certum est et hoc, conversionem et renovationem non fieri sine aliquo motu et actione mentis, voluntatis et cordis, sicut supra diximus. Sed quaestio est, unde homo habeat et accipiat potentiam, vires seu facultates inchoandi, et efficiendi tales motus et actiones. Ex collatione haec quaestio rectius intelligitur. In iis quae sensibus et rationi subjecta sunt, homo in mente et voluntate habet φυσικὰς δυνάμεις: hoc est facultates in natura, ex prima nativitate haerentes et insitas: quibus homo potest propositis et admotis objectis, concipere motus, et elicere actiones proprietati mentis et voluntatis congruentes.

Quaest[illegible]

Quaestio igitur est, an eodem modo mens et voluntas ex prima nativitate insitam habeant talem potentiam, tales vires et facultates: ut quando verbum Dei legit, audit et cogitat, possit sine Spiritu sancto, ex puris (sicut Scholastici loquuntur) naturalibus, concipere tales motus, et elicere tales actio-

nes in mente, voluntate et corde, quales ad contritionem, fidem et novam obedientiam Scriptura requirit.

7. Et ita quidem olim Pelagius et sensit, et docuit. Sed ab hac sententia Pontificii affirmant se prorsus alienos esse. Et idem etiam Andradius meus prolixe contestatur: sed ejus memoriam oportet valde esse labilem. In principio enim quarti libri, prorsus oblitus est ejus, quod per multas paginas prolixa oratione in fine tertii libri disputarat: Philosophos sine verbo Dei, et sine Spiritu regenerationis, naturalibus notitiis et viribus pervenisse ad veram fidem et justitiam, qua salvati sint: adjuncto illo tantum auxilio Dei, de quo Cicero etiam dicit, nullam excellentem virtutem in Ethnicis fuisse sine afflatu divino. Quantum enim haec absint ab ipsissimo Pelagianismo vel caeci vident: neque enim heroicos impetus, et tales afflatus, quales Philosophi intelligunt, Pelagius exclusit. Illam vero Andradianam disputationem, ideo memori mente reponemus, ut noverimus, non serio, sed pro forma tantum (quod dicitur) fieri, quando Pelagianismum damnant Pontificii. Non enim, ut arbitror, audebunt damnare Andradii sententiam, quod sine verbo Dei, et sine spiritu regenerationis Philosophi habuerint veram fidem, Paulinam justitiam, et vitam aeternam. In ipso enim Concilio Tridenti Andradius illud scripsit.

Pelagiani.

Sed audiamus sane, quam speciosis, et ad fallendum comparatis verbis, se a Pelagianis separari conentur. Dicunt se nullo modo sentire, quod liberum arbitrium sufficiat ad inchoandas et efficiendas actiones spirituales: sed gratiae Dei et divini auxilii necessitatem tantopere extollunt, ut ne optare quidem et velle ullum perfectum bonum, sine illo possimus.

Dicunt naturam humanam peccati contagio ita enervatam et debilitatam, ut ne cogitare quidem quicquam eorum bonorum possit, quae ad sempiternam felicitatem ducunt, nisi divini spiritus vi atque virtute erigatur atque confirmetur. Haec sunt Jesuitarum et Andradii verba.

Tertius etiam Canon sextae sessionis, anathema dicit illis qui sentiunt, sine praeveniente Spiritus sancti inspiratione et adjutorio, hominem posse poenitere, credere, diligere, sperare, sicut oportet etc. Verba sane sunt speciosa, et satis magnifica, quae videntur totum tribuere gratiae Dei: quod si ita esset, jam nulla inter nos de hoc loco esset controversia. Sed ipsi contestantur et clamitant, se nullo modo probare sententiam et doctrinam Augustanae confessionis de libero arbitrio: sed ad damnandam illam, emissos esse crepitus istos anathematum, in Tridentina Synodo.

Pontificii improbant Augustanam confessionem etiam quoad articulum de libero arbitrio.

Vides amice Lector quanto studio, quot modis, et quam insidiose haec controversia involvatur, ne verus ejus status animadvertatur. Et fit hoc verbis tam speciosis, ut controversiarum imperiti, si non admoneantur, existiment nihil esse periculi.

[SECTIO II.]

CONCILII TRIDENTINI SENTENTIA DE LIBERO ARBITRIO, EX INTERPRETATIONE ANDRADII.

1. Quis igitur jam erit status controversiae, inter nos et Pontificios: aut in quo consistit discrimen nostrae sententiae, et Tridentini Concilii, de libero arbitrio?

Respondeo: Ex Decretis Concilii, posset sane illud non obscure colligi. Sed ne clamitent, nos vim facere verbis, et per calumniam ea aliter interpretari, quam Synodus forsan senserit: audiamus sane Andradii interpretationem, quam sicut absque dubio, in ipso Concilio Tridenti didicit: ita, libere sine ulla dissimulatione, in scripto suo nobis communicat. Ita autem et Synodi, et suam sententiam explicat: Liberum arbitrium, sine inspiratione et auxilio spiritus non posse sane efficere spirituales actiones: sed illud non ideo fieri, quasi mens et voluntas, qualis est in homine ex prima nativitate, ante conversionem, prorsus non habeat ullam potentiam, ullas vires aut facultates, quae ad inchoandas et efficiendas spirituales actiones necessariae sunt: sed ideo, quia naturales illae vires et facultates, licet nec deletae, nec exstinctae, adeo tamen peccatorum laqueis implicatae sint, ut homo non possit se propria virtute ab illis extricare. Utque sententia planior sit, illustrat eam hac similitudine: Sicut ille qui ferreis soleis devinctus est, habet quidem insitam et innatam incedendi δύναμιν, seu potentiam: sed licet habeat illam, non tamen potest ea uti, ut in actum prodeat, nisi prius vincula rumpantur, quae motum reprimunt et retardant. Ex hac similitudine Lector, sine ambiguitate perspicue intelligit, quae sit Concilii Tridentini sententia, quando dicit, liberum arbitrium gratiae Dei excitanti et adjuvanti libere assentiri et cooperari. Sentiunt enim in mente et voluntate hominis non renati, ex prima nativitate in hac corruptione, naturaliter adhuc insitas esse vires aliquas, seu facultates qualescunque ad res divinas seu spirituales actiones: sed illarum facultatum et virium motum et usum, per peccatum reprimi et retardari in non renatis: gratiam vero Dei, et efficaciam spiritus, non simpliciter efficere, et operari in iis, qui renascuntur, novam aliquam δύναμιν, vim, facultatem aut potentiam inchoandi et praestandi motus et actiones spirituales, quam ante conversionem aut renovationem, ex naturae viribus non habuerint, sed tantum vincula rumpere, et laqueis liberari: ut facultas naturalis antea constricta compressa et impedita, possit jam per gratiam excitata, vires suas in rebus spiritualibus exercere. Illas autem vires naturales, sicubi imbecilliores sunt, sentiunt adjuvari et confirmari per gratiam et auxilium Spiritus sancti. Et ubi non sufficiunt, dicunt novum habitum infundi, qui respectum meriti afferat.

De libero arbitrio.

Gratiae Dei quid tribuant.

Declarat enim Andradius suam illam sententiam similitudine aegroti, cujus vires morbo fractae, debilitatae et attenuatae sunt, ubi medicus vires quae adhuc reliquae sunt, licet sint attenuatae, confirmat et roborat: et si quae sunt amissae, restituit. Alii utuntur similitudine aviculae, quae habet et retinet quidem potentiam et facultatem volandi: sed quando funiculo alligata est, non potest usum et motum illius facultatis, quae naturaliter ipsi insita est exercere: si quis autem rumpat funiculum, is non inserit aviculae novam et peculiarem volandi δύναμιν, quam antea non habuerit, sed tantum impedimentum aufert.

Et postea Andradius, ubi disputat, gratiam una cum viribus liberi arbitrii habere rationem causae efficientis eorum quae ad conversionem pertinent, utitur hac similitudine: Si te rogem, cum ligneam materiam conflagrare cernis, quae sit conflagrationis illius efficiens causa: ignem dicas necesse est, una cum Deo naturae autore et patrono, qui igni exurendi virtutem suppeditat, et ad operandum cum illo conspirat. Cum igitur liberi nostri arbitrii motio, non magis a Dei gratia pendeat, quam a divina virtute stipitis exustio: quid est, quod liberum arbitrium efficientis causae dignitate et nomine spolies? Hanc Andradii similitudinem Lector bene consideret.

2. Sententia concilii de viribus humanis et libero arbitrio.

Est igitur Concilii sententia, in natura hominis per peccatum depravata, priusquam per gratiam et operationem Spiritus sancti reparetur, reliquam adhuc esse δύναμιν aliquam, vim, efficaciam, potentiam seu facultatem naturalem, ad motus seu actiones spirituales: sed illam δύναμιν per peccatum partim constrictam et alligatam, partim debilitatam et inclinatam, ut per se sola, sine gratia spiritus, non possit ullum perfectum bonum vel inchoare, vel praestare: gratiam vero vincula et laqueos rumpere, ut naturalis illa facultas stupescens antea, sed jam per gratiam excitata, possit in spiritualibus se exercere, illam vero ubi per peccatum attenuata et inclinata est, confirmari, roborari et adjuvari auxilio spiritus: ubi vero non sufficit, sentiunt infundi novas qualitates, seu habitus: atque ita in motibus et actionibus spiritualibus, ex gratia et ex naturalibus liberi arbitrii viribus, fieri unam causam efficientem, ita ut ad inchoandos et efficiendos motus spirituales, haec duo simul concurrant, gratia scilicet et naturales vires liberi arbitrii, quales sunt ex prima nostra corrupta nativitate. De bonis enim renovationis in voluntate renata, quod faciant renatos συνέργους Dei, alia est quaestio, de qua postea dicemus. Habemus igitur jam ex Andradii interpretatione, quae sit Concilii sententia, in sexto capitulo, et in quarto Canone sextae Sessionis. Et ego communi nomine gratias ago Andradio, quod reliquis mirabiliter tergiversantibus, ipse sine ambiguitate et dissimulatione, tam aperte et perspicue ponit et explicat statum controversiae, quae est inter Pontificios et inter nos, de libero arbitrio. Statu enim ita posito, plana est explicatio et refutatio: si modo nobis illam indulgentiam largiri dignati fuerint, ut ex Scripturae testimoniis controversia haec dijudicetur et definiatur. Ut autem ratio habeatur brevitatis, testimonia in capita quaedam distribuam.

[SECTIO III.]

SCRIPTURAE SENTENTIA DE LIBERO ARBITRIO.

1. Primo enim quaedam Scripturae testimonia loquuntur privative (ut sic dicam) quod scilicet per lapsum in natura corrupta prorsus amissa sit δύναμις, vis et efficacia, seu facultas, qua inchoandae et efficiendae sunt actiones spirituales, sicut oportet. Et distincte loquuntur Scripturae testimonia: quaedam de mente, quaedam de voluntate seu corde hominis non renati.

Non nati.

Vocantur enim non renati, tenebrae. Ephes. 5, Joh. 1 et 3, Actor. 26 vocantur in peccatis non tantum aegroti et infirmi, sed mortui. Ephes. 2, Coloss. 2. Et haec diserte explicantur de privatione seu carentia efficaciae seu facultatis, ad motus et actiones spirituales, 1. Cor. 2 Animalis homo non capit ea quae sunt spiritus, et non potest intelligere, quia spiritualiter dijudicantur, 2. Cor. 3 Non sumus idonei cogitare aliquid ex nobis ipsis, tanquam ex nobis ipsis: sed ἱκανότης nostra ex Deo est, 1. Cor. 1 Mundus per suam sapientiam Deum non cognovit. Matth. 2 Nemo novit patrem, nisi cui filius voluerit revelare. Matth. 16 Caro et sanguis non revelavit tibi. Rom. 1 Evanuerunt in cogitationibus suis. 1. Cor. 1 Infatuavit sapientiam hujus seculi. Rom. 7 Scio quod in me, hoc est, in carne mea, non habitet bonum. Rom. 8 Sapientia carnis non subjicitur legi Dei: neque enim potest. Joh. 15 Sine me nihil potestis facere, sicut palmes nisi in vite fuerit. Atqui nos natura sumus oleastri, Rom. 2, et propterea inserendi verae viti, extra quam nihil possumus. Et Augustinus verba diligenter expendit: Non enim dixit, Sine me difficulter potestis. nec dixit, Non potestis perficere aut magni aliquid praestare, Sed simpliciter dicit: Sine me nihil potestis facere: in actionibus scilicet spiritualibus, de quibus ibi, sicut manifestum est, loquitur, 1. Cor. 4: Quid habes quod non accepisti? Et Augustinus de Praedestinatione sanctorum, prolixe contra Pelagianos ostendit, hanc sententiam non loqui de reliquiis donorum naturalium, quae in hac corrupta natura, adhuc reliqua sunt: sed de iis quae donantur in renovatione per Spiritum sanctum, Joh. 6: Nemo potest venire ad me, nisi pater traxerit illum. Haec testimonia manifestissime ostendunt, naturam non renatam, in se et ex se prorsus nullam habere vim, efficaciam aut facultatem, quam ex se conferat, ut gratiae propriis viribus aliquid cooperetur, ad inchoandas et efficiendas actiones spirituales. Detrahitur enim naturae non renatae cogitare, velle, posse, et facere, quod ad spirituales actiones attinet.

Habit[us] vitios[i] vatio[ne] succe[dunt] runt. 2.

Secundo, Multa Scripturae testimonia non tantum de defectu loquuntur, sed ostendunt in locum amis-

sarum virium successisse vitiosum habitum et tristissimam depravationem in mente, voluntate et corde, quod ad motus seu actiones spirituales attinet: vocatur enim ante conversionem seu renovationem, cor durum Rom. 2., lapideum Ezech. 11. et 36. cervix ferrea, frons aenea: nervus ferreus Esaj. 48. cor pravum super omnia, Jerem. 17. Sicut Aethiops non potest mutare pellem suam, nec pardus maculas suas, Jerem. 23. Lex est spiritualis, ego autem carnalis, venditus sub peccatum. Malum mihi adjacet. Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, et captivantem me sub lege peccati. Carne servio legi peccati, Rom. 7. Sapientia carnis, inimicitia est adversus Deum, Rom. 8. Figmentum cordis humani tantum est malum ab adolescentia, Genes. 6. et 8. Progenies viperarum, quomodo potestis bona facere, cum sitis mali? Matth. 12. Spiritualia sunt stultitia homini animali 1. Cor. 2. Qui facit peccatum, servus est peccati, Joh. 8.

Gratia omnia in totum nova facit.

3. Tertio, Testimonia Scripturae, quae describunt liberationem a servitute peccati, sanationem, illuminationem, reparationem, renovationem mentis et voluntatis, non tam frigide et perfunctorie loquuntur: ut cum quis hominem habentem per se δύναμιν ambulandi, ex compedibus solvit. Sed Ezech. 11. et 36: Auferam cor lapideum, et dabo cor novum. Joh. 1. Tenebrae lucem non apprehenderunt, 2. Cor. 4.: Deus qui dixit ex tenebris lucem splendescere, ipse illuxit cordibus nostris, ad illuminationem scientiae claritatis Dei, Deut. 29. Vos vidistis universa, quae fecit Dominus coram vobis in Aegypto: et non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, oculos ad videndum, et aures quae possent audire usque in praesentem diem, Matth. 13: Vobis datum est nosse mysteria regni coelorum: reliqui videntes non vident. 1. Cor. 12.: Nemo potest Jesum Dominum dicere, nisi per Spiritum sanctum, Psalm. 51. Cor mundum crea in me Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis, Matth. 16: Caro et sanguis non revelavit tibi, sed pater, etc. Joh. 1: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri aut carnis, sed ex Deo nati sunt. Joh. 6: Nemo potest venire ad me, nisi pater traxerit eum, Ephes. 2. Ipsius factura sumus, creati in Christo Jesu, ad bona opera. Phil. 1: Qui incepit in vobis bonum opus perficiet. Phil. 2: Deus est qui operatur in nobis velle et perficere, ut aliqua ipsi grata fiant, 2. Cor. 3: ἱκανότης nostra ex Deo est, non ex nobis ipsis, Jac. 1. Omne datum bonum, et donum perfectum, est desursum a patre luminum. Lucae 24: Aperuit ipsis mentem, ut intelligerent Scripturam, Acto. 16: Deus aperuit cor Lydiae. Idem probant precationes de donis spiritualibus, Psalm. 118. Ephes. 1. Col. 1. Ita de fide Ephes. 2. Per fidem, et hoc non ex vobis: Dei donum est, ne quis glorietur. Hanc sententiam Longobardus, libr. 2. dist. 27. dicit a sanctis ita exponi, quod fides non sit ex vi naturae nostrae: quia Dei donum pure est. Haec enim sunt ejus verba.

Gratia quales nos inveniat.

4. Ex his et aliis multis Scripturae testimoniis manifestissimum est, gratiam Dei in non renatis ante conversionem seu renovationem, non invenire δύναμιν aliquam vim, aut facultatem aliquam, sive ligatam sive attenuatam, quod ad motus vel actiones spirituales pertinet: sed invenire. 1. ἀδυναμίαν, privationem, defectus et carentiam. 2. Vitiosum habitum, et depravationem in mente, voluntate et corde, quod attinet ad inchoandas et efficiendas vere spirituales actiones. 3. Gratiam in conversione seu renovatione, non ita operari, quasi reliqua sit facultas quaedam ad spiritualia in corrupta hac natura, ex prima nativitate insita et inhaerens: quae peccati quidem laqueis ita sit constricta et attenuata, ut nisi per gratiam Dei excitetur et confirmetur, non possit in actum prodire. Quando vero accedat gratia excitans et adjuvans, tunc naturalem illam δύναμιν progredi ad efficacem actum, ut possit concipere motus, et elicere actiones spirituales. Ita quidem Pontificii sentiunt et docent. Sed Scriptura non ita, sed longe aliter describit beneficium Filii Dei, ministerio verbi per Spiritum sanctum liberantis nos a servitute peccati, sanantis et renovantis naturam hanc peccato depravatam. Tradit enim, quod Spiritus sanctus in illis, quos vult convertere, primum incipiat pravitatem illam, quam quoad motus et actiones spirituales, in mente et voluntate non renata invenit, mortificare et auferre: deinde incipiat operari, et donare novam vim, facultatem et efficaciam in mente, voluntate et corde, ad inchoandas et efficiendas actiones spirituales.

5. Et expendantur pondera verborum, quibus Scriptura utitur in hujusmodi descriptionibus. Cor est tardum Lucae 24. vanum Psalm. 5. Ephes. 4. durum Rom. 2. lapideum Ezech. 36. illud cor Deus emollit 2. Paralip. 34. aperit Actor. 16. convertit Lucae 1. circumcidit Deut. 30. conterit Esai 57. Psalm. 50. aufert cor lapideum Ezech. 36. externus homo corrumpitur 2. Cor. 4. vetus homo crucifigitur Galat. 5. ut destruatur corpus peccati Rom. 6. sanat animam Psalm. 40. excitat a mortuis Ephes. 5. mortuos peccatis vivificat Ephes. 2. dat cor novum Ezech. 11. Renovemini spiritu mentis vestrae Ephes. 4. interior homo renovatur 2. Cor. 4. Vocatur regeneratio ad Titum 3. renascentia Joh. 3. Creat cor mundum, Psalm. 50. Creati in Christo Jesu ad bona opera, Ephes. 2. Novus homo creatur ad imaginem Dei, Ephes. 4.

Nascitur et creatur quod antea non est.

6. Haec et similia Scripturae testimonia, si conferantur ad similitudines, quibus Andradius et suam et Concilii sententiam explicat, videbit Lector luce meridiana clarius, controversiam de libero arbitrio naturali, in rebus ad salutem pertinentibus, in Concilio Tridentino non revocatam ad fontes Propheticos et Apostolicos: sed traditam ibi esse sententiam dissentientem a Scriptura, imo ex professo pugnantem cum multis manifestissimis Scripturae testimoniis: sicut ipsa collatio et inspectio ostendit. Sed Andradius, ut video, Tridenti in Concilio didicit, de his gravissimis doctrinae coelestis capitibus, magnifice quidem declamitare: sed ita, ut ne semel

Concilii doctrina qualis.

quidem horum et similium Scripturae testimoniorum, quae tam multa et illustria sunt, mentionem faciat. Non igitur otiosum, sed maxime necessarium est hoc certamen, ut vera Scripturae sententia retineatur: quae profecto clarissima est, si caeteris quaestionibus vel peregrinis, vel cognatis dextra explicatione in suum locum sepositis, status controversiae sine ambiguitate, simpliciter et plane constituatur. Docet enim Scriptura naturam humanam, sicut per peccatum depravata est, antequam per Spiritum sanctum renovetur, habere quidem in iis quae sensibus et rationi subjecta sunt, in mente et voluntate aliquas δυνάμεις φυσικάς, naturales vires seu facultates, quibus aliquo modo potest concipere motus, et elicere actiones, proprietati mentis et voluntatis congruentes, sicut supra dictum est, sed quod attinet ad spirituales motus seu actiones inchoandas et efficiendas, eo modo sicut supra dictum est, affirmat Scriptura in mente et voluntate hominis non renati naturaliter ex prima nativitate, non esse insitam ullam δύναμιν, vim, efficaciam aut facultatem: sed quia Adam per peccatum dona illa amisit, jam propagari ἀδυναμίαν in omnes homines, qui ex immundo semine nascuntur. Deinde huic defectui et ἀδυναμίᾳ, conjunctam jam esse in hac naturae corruptione, contrariam pravitatem et inclinationem: Spiritum sanctum vero, naturam corruptam ita sanare et renovare, quod incipit pravitatem illam mortificare, et loco defectuum efficere in mente et voluntate, novam δύναμιν vim, efficaciam aut facultatem, unde sequantur motus et actiones spirituales, hoc est, operatur velle, posse, et facere. Haec vero dona, Spiritus sanctus operatur per medium seu organon verbi, si legatur, audiatur et cogitetur: quod homo et debet, et aliquo modo potest facere. Nec infundit illas qualitates, sicut liquor in dolium infunditur: sed ita ut sequantur motus et actiones in mente et voluntate. Quando igitur Spiritus sanctus per verbum coepit naturam sanare, accensa aliqua scintilla efficaciae et facultatis spiritualis, licet renovatio non statim sit perfecta et absoluta, sed in magna infirmitate tantum inchoata: tunc tamen nec mens nec voluntas est otiosa, sed aliquos habent novos motus: quos etiam debent exercere meditando, orando, conando, luctando, etc. Sed illa spiritualis efficacia, spirituales illi motus, quantumvis tenues, non oriuntur, non nascuntur vel ex toto, vel ex parte, ex naturalibus potentiis, quas mens et voluntas ex prima nativitate habent: sed sunt dona, operationes et effectiones Spiritus sancti, in nobis. Et ad primam effectionem spiritualis efficaciae et facultatis, ad spirituales actiones in nobis, mens et voluntas ex naturalibus suis viribus effective nihil conferunt. Simpliciter enim retinendae sunt hae sententiae: Non a nobis ipsis, tanquam ex nobis ipsis: sed a Deo est idoneitas nostra. Sine me nihil potestis. Quid habes, quod non accepisti? Quando vero scintilla aliqua illius efficaciae per spiritum in nobis accensa est, tunc aliquid agit in spiritualibus rebus et mens et voluntas in homine. Sed quaestio est, unde habeat, quod et vult et potest aliquid agere? Ex Spiritu sancto renovationis, qui operatur velle et facere, a quo est ἱκανότης cogitandi salutaria.

7. Renovatio nostri quomodo fiat.

Et ipsa lucta carnis et spiritus, veteris et novi hominis in renatis, illustre ostendit discrimen actionum, quae autorem et donatorem habent Spiritum sanctum, et quae oriuntur seu nascuntur ex naturalibus liberi arbitrii viribus, quod attinet ad res spirituales.

8. Grati[a] operan[s] et coo[pe]rans.

Omnino igitur in Ecclesia retinenda est vera et utilis Augustini distinctio, inter gratiam operantem et cooperantem. De gratia et libero arbitrio, cap. 17. inquit: Quis etsi parvam dare coeperat caritatem, nisi ille qui praeparat voluntatem, et cooperando perfecit, quod operando incipit. Quoniam ipse ut velimus, operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens Philipp. 1. Ut ergo velimus, sine nobis operatur: cum autem volumus, et sic volumus, ut faciamus, nobiscum cooperatur: tamen sine illo vel operante ut velimus, vel cooperante cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus. De correptione et gratia cap. 2. Non se itaque fallant qui dicant: Ut quid nobis praedicatur et praecipitur, ut declinemus a malo, et faciamus bonum: si hoc nos non agimus, sed id velle et operari Deus operatur in nobis? sed potius intelligant, si filii Dei sunt, spiritu Dei se agi: ut quod agendum est agant, et cum egerint, illi a quo aguntur, gratias agant, aguntur enim ut agant, non ut ipsi nihil agant. De gratia et libero arbitrio cap. 16: Certum est, nos velle cum volumus: sed ille facit ut velimus, de quo dictum est: Deus est qui operatur in vobis velle. Certum est, nos facere cum facimus: sed ille facit ut faciamus, praebendo voluntati vires efficacissimas, qui dixit: Faciam ut faciatis. Quid hoc aliud est, nisi: Auferam a vobis cor lapideum, unde non faciebatis: et dabo carneum, unde faciatis, etc.

De m[an]datis [D]... ut bo[num] agamu[s].

De dogmatibus Eccles. cap. 32. Deus agit in nobis ut velimus et agamus: nec otiosa in nobis esse patitur, quae exercenda, non negligenda dedit, ut et nos cooperatores simus gratiae Dei, ac si quid in nobis ex nostra remissione languescere viderimus, ad illum solicite recurramus, qui sanat omnes languores nostros. De correp. cap. 12: Si in tanta infirmitate vitae hujus, in qua tamen virtutem perfici oportebat, renatis relinqueretur voluntas sua, ut in adjutorio Dei perseverent si vellent, nec Deus in eis operaretur ut vellent, inter tot et tantas tentationes, infirmitate sua voluntas ipsa succumberet. Subventum est ergo infirmitati voluntatis humanae, ut divina gratia indeclinabiliter et inseparabiliter ageretur: et ideo quamvis infirma, non tamen deficeret, neque adversitate aliqua vinceretur. De bono perseverantiae cap. 13: Nos ergo volumus: sed Deus in nobis operatur velle. Nos ergo operamur: sed Deus in nobis operatur et operari, pro bona sua voluntate. Hoc nobis expedit et credere et dicere: hoc est pium, hoc verum, ut sit humilis et submissa confessio, et detur totum Deo. Cogitantes credimus, cogitantes loqui-

mur, cogitantes agimus quicquid agimus: quod autem attinet ad pietatis viam et verum Dei cultum, non sumus idonei ex nobis ipsis cogitare aliquid, tanquam ex nobis ipsis: sed sufficientia nostra ex Deo est Et cap. 6. inquit: Tutiores vivimus, si totum Deo damus: non autem nos illi ex parte, et nobis ex parte committimus.

Has Augustini sententias ideo adscripsi: ut ostendam, nos hanc de libero arbitrio doctrinam non ita tradere, ut alatur et confirmetur in hominibus desidia, securitas et contumacia. Inculcamus enim illud: Videte ne in vanum gratiam acceperitis.

9. Sed ideo illam retineri cupimus ut filio Dei medico nostro, sua tribuatur gloria. Neque enim intelligi aut considerari potest magnitudo beneficiorum ipsius, nisi miserias nostras foliis ficuum palliatas, verbo autem Dei nudatas, agnoscere discamus. Et quando tale aliquod donum habemus, ne de nostris viribus gloriemur, sed illi gratias agamus, qui operatur velle et facere: et si quid deest, ut invocatione ad ipsum confugiamus. Ne etiam securi excutiamus talia dona, quae scimus Spiritum sanctum in nobis operari: sed ut reverenter illa conservemus, et exerceamus. Et in nostra magna infirmitate, hanc habemus consolationem: quia non nostrae vires, sed Spiritus sanctus inchoavit in nobis bonum illud opus: perficiet ergo, Philippens. 1. Ita accendit haec doctrina in nobis fidem, spem, invocationem, gratiarum actionem, timorem Dei, et diligentiam in tuendis illis donis divinis: quae Augustinus ideo solet quasi per gradus enumerare, ut gratiam Dei rectius agnoscere et considerare possimus. Numerat posse, velle et facere, cogitare, desiderare, expetere, accipere. Inquit etiam de Ecclesiasticis dogmatibus cap. 17. Sancta cogitatio, bonum propositum, pium consilium, omnisque motus bonae voluntatis, ex Deo est: quia per illum aliquid boni possumus, sine quo nihil possumus.

Utilitas hujus doctrinae

Eodem modo gratiae varias tribuit Augustinus appellationes, ut rem ipsam illustret, et quasi gradus conversionis ostendat. Vocat enim gratiam praevenientem, praeparantem, liberantem, operantem: deinde gratiam subsequentem, cooperantem, adjuvantem bonum perseverantiae, etc.

Gratiae praeconia.

[SECTIO IV.]

AUGUSTINI SENTENTIA DE LIBERO ARBITRIO: ET QUOMODO ANDRADIUS EAM DEPRAVET.

1. Haec sunt simplicia, perspicua et vera, ex manifestis Scripturae testimoniis exstructa: et non est dubium, hanc etiam esse perpetuam Augustini sententiam. Sed huic luci Andradius conatur nebulas offundere. Augustinus enim scripto peculiari libello, copulat gratiam et liberum arbitrium. Et dicit: Ubi ad aliquid faciendum vel non faciendum, in divinis monitis opus voluntatis exigitur, satis liberum demonstratur arbitrium. Item: Ad gratiam Dei necesse est accedere consensum nostrum: ut bonum nostrum non sit ex necessitate, sed voluntarium. Ergo aliquid quantulumcunque sit facultatis ad res spirituales, tribuendum est libero arbitrio, quod ipsi naturaliter ex prima nativitate insitum sit. Sed remotis aequivocationibus, explicatio non est obscura, quid Augustinus velit. Quae enim Deus in verbo suo nobis praescribit: ut agnitionem sui, contritionem, fidem, spem, charitatem, patientiam, invocationem, obedientiam etc. talia sunt, quae sine motu et actione mentis et voluntatis nec inchoari, nec effici possunt. Sine mente enim et intellectu, nemo aliquid intelligit, cogitat aut judicat: sine voluntate nemo desiderat, expetit, petit, quaerit, conatur, luctatur etc. Multa inquit Augustinus, homines nolentes agunt: sed credere nisi volens, nemo potest. Velle autem, proprium est voluntatis. Hoc igitur extra omnem controversiam, ipsa rei evidentia manifestum est. Num vero Augustinus inde concludit, mentem et voluntatem hominis, per se et ex se, hoc posse praestare, quod verbum Dei praecipit? Nequaquam. Sed ex Scriptura prolixe probat, mentem et voluntatem hominis non renati, naturaliter ex prima nativitate non habere virtutem, efficaciam et facultatem inchoandi et efficiendi spirituales motus et actiones, sicut in verbo Dei praecipiuntur. Quia tamen Deus verbum suum non frustra generi humano patefacit, addit Augustinus gratiam Dei hoc quod natura non potest, efficere et operari in homine. Operatur autem gratia conversionem, non alibi quam in mente, voluntate, et corde hominis. Corde enim creditur Rom. 10, ex animo obeditur Rom. 6. Mente agnoscitur salus Ephes. 1. Non autem ita operatur in voluntate hominis, sicut lapides volvuntur, et inanimata impelluntur: ita ut in spiritualibus, mens et voluntas renatorum gratia divina rapiantur, sine motu aliquo mentis et voluntatis, intelligente et voluntario.

2.

Scriptura enim diserte affirmat, renatos in rebus spiritualibus agnoscere, scire, credere, assentiri, desiderare, vel conari, luctari etc. quae extra controversiam sunt actiones mentis et voluntatis. Sed illas actiones, mens et voluntas ex suis viribus nec inchoare, nec praestare potest. Propter hanc igitur causam, gratia mentem illuminat, voluntatem convertit et mutat, praebendo novam efficaciam et novas facultates: ut ex ignorantibus fiant intelligentes, ex nolentibus fiant volentes: atque ita in conversione mens et voluntas, id quod ex viribus naturalibus antea non poterant, incipiant jam ex dono, et per operationem spiritus renovationis, habere motus et actiones spirituales, intelligendo, cogitando, judicando, desiderando, conando, luctando, volendo, faciendo etc. Hanc esse Augustini sententiam, certum est. Ita enim inquit de peccatorum meritis lib. 2. cap. 5. Non solis votis agendum est, ut non subinferatur ad bene vivendum etiam nostrae efficacia voluntatis: quia non sicut in lapidibus insensatis, aut sicut in iis, in quorum natura rationem voluntatemque

3. Augustin.

non condidit, salutem nostram Deus operatur in nobis. Illud vero capite sequenti explicat: conjungit enim gratiam et liberum arbitrium. Sed mox addit: Ipsum quoque liberum arbitrium ad Dei gratiam, h. e. ad Dei dona pertinere non ambigo: nec tantum ut sit, verumetiam ut bonum sit, id est, ad facienda mandata Domini convertatur. Videt Lector, Augustinum loqui non de voluntate non renata, sed quae jam conversa est, et coepit fieri bona. Et Hypognost. 3. inquit: Nemo sic de gratia confidat, tanquam Deus liberi arbitrii ejus quod per mortem filii sui reparavit, opera non requirat: imo vigilet, quaerat, petat, pulset etc. Ita de gratia et libero arbitrio cap. 2. Cum aliquid secundum Deum operatur, non alienet hoc a propria voluntate. Ne vero quis existimet ipsum loqui de propriis, hoc est de naturalibus virtutibus voluntatis, cap. 16. inquit: Certum est nos velle et facere cum volumus et facimus: sed ille operatur velle et facere, praebendo voluntati vires efficacissimas, de quo scriptum est: Deus operatur in nobis et velle et facere. Et de praedestinatione Sanctorum, cap. 3. fatetur errorem esse, sicubi dixerit, ut praedicato Evangelio consentiamus, nostrum esse proprium, et nobis ex nobis esse. Et postea addit, quod dixerat, Nostrum est credere et velle: ita esse intelligendum, quod utrunque sit Dei qui praeparat voluntatem, et utrumque etiam sit nostrum: quia non sit nisi volentibus nobis. Illud vero ita explicat ad Bonifac. lib. 1. cap. 19. Christus non dicit, Duxerit: ut illic aliquo modo intelligamus praecedere voluntatem: sed dicit, Traxerit. Quis autem trahitur, si jam volebat: et tamen nemo venit nisi velit. Trahitur ergo miris modis ut velit, ab illo qui novit intus in ipsis hominum cordibus operari: non ut homines (quod fieri non potest) nolentes credant, sed ut volentes ex nolentibus fiant. Et in Enchirid. cap. 32. Nolentem praevenit ut velit, volentem subsequitur ne frustra velit. Contra 2. epist. lib. 4. cap. 6. Pelagius dicit, gratiam adjuvare bonum cujusque propositum: non tamen reluctanti studium virtutis immittere. Augustinus vero respondet: Posset bene intelligi, si non ab istis quorum sensus notus est, diceretur. Reluctanti enim, prius aditus divinae vocationis, ipsa Dei gratia procuratur: ac deinde in illo jam non reluctante, spiritus virtutis accenditur. Ita Ambrosius de Vocatione gentium lib. 2. cap. 9. Quod gratia a multis refutatur, ipsorum est nequitiae: quod autem a multis suscipitur, et gratiae est divinae, et voluntatis humanae. Nulla enim species cujusque virtutis occurret, quae vel sine dono divinae gratiae, vel sine consensu nostrae voluntatis habeatur. Sed audi quomodo hoc explicet. Ipsa enim gratia, hoc omni genere medendi et auxiliandi agit, ut in eo quem vocat, optimam sibi receptricem et famulam donorum suorum praeparet voluntatem. Et lib. 1. cap. 9. Licet inest homini nolle bonum, tamen nisi donatum non habet bonum velle: illud contraxit natura per culpam, hoc recipit natura per gratiam. Et hoc est quod Augustinus inquit: Per gratiam non tollitur humana voluntas, sed mala mutatur in bonam: et cum bona facta fuerit, adjuvatur. Idem etiam vult Prosperi sententia: Liberum arbitrium naturaliter homini inditum, manet in natura: sed qualitate et conditione mutatum, per mediatorem Christum, qui ipsam voluntatem, ab eo quod perverse volebat avertit, et in id quod ei bonum esset, velle convertit.

Pros[illegible] sente[illegible]

Hae explicationes manifestissime ostendunt, quod Augustinus non tribuat voluntati efficaciam, aut facultatem aliquam ad actiones spirituales, quam naturaliter ex prima nativitate habeat: sed tantum illam, quam ex dono et operatione spiritus renovationis accepit.

4. Pontificii vero hoc ita invertunt, quasi gratia tantum moveat et excitet, voluntas vero ex se habeat consentiendi facultatem. Sed Augustinum plane diversum sensisse jam ostendimus. Et utile est, Lectorem considerare, quam mala fide Patrum scripta tractentur a Pontificiis. Augustinus inquit, consentire et dissentire, proprie esse voluntatis: sicut dicimus intelligere proprium esse mentis, velle voluntatis. Illa sententia postea ita depravata est: consentire in spiritualibus, esse propriae voluntatis: hoc est, ex propriis viribus. Quantum vero inter haec duo intersit: consentire est proprie voluntatis, et propriae voluntatis: manifestum est.

5. Andr[illegible] dius [illegible]titur Augu[illegible]no.

Nulla autem alia habet argumenta Andradius, pro sua sententia, quam hanc Augustini disputationem, cui Augustinus talem titulum facit, De gratia et libero arbitrio. Et si intelligeret Andradius, actiones voluntatis renatae quas habet et accepit, non naturaliter in prima nativitate, sed in regeneratione ex dono et operatione Spiritus sancti, sicut Augustinus disputat: nulla esset inter nos controversia. Certum enim est, Spiritum sanctum in conversione non abolere, destruere aut exstinguere potentias animae, quae vulgo ita vocantur: sed sanat et renovat illas, et quidem ita, quod pravitatem adhaerentem illis mortificat et aufert: ut illis organis renovatis et praeparatis, uti possit ad motus et actiones novi hominis.

Nullo modo enim vel probamus vel sequimur Manichaeorum deliria, qui finxerunt quosdam homines esse ἀλύτους hoc est, naturam in quibusdam per peccatum ita corruptam, ut ne quidem per gratiam et operationem Spiritus sancti converti, reformari, et renovari possit. Recte enim dicit Augustinus ad articulos falso sibi impositos, articulo 6. Hoc inter malos homines distat et daemones, quod hominibus etiam valde malis superest, si Deus misereatur, reconciliatio: daemonibus autem nulla servata est conversio. Recte et hoc contra Manichaeos dicit, de Civit. Dei libro 14. cap. 11. conversionem fieri non detracta substantia animae, vel ulla ejus parte sublata, sed ea quae vitiata ac depravata fuerat, sanata atque correcta. Nam sicut dicit contra Julianum libr. 4. cap. 3. Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, non lapidibus aut lignis pecudibusque praestatur. Carent enim subjectis, mente scilicet et voluntate: in quibus Deus ordinario modo, per verbum et Sacramenta agere solet, et in quibus necesse est fieri con-

versionem: Haec vero non ita intelligenda sunt, sicut Pelagius contendebat, quasi ante gratiam conversionis seu renovationis, sit in natura corrupta, generositas aliqua, δύναμις, inclinatio, habilitas, dispositio, facultas, aut quomodocunque appelletur, ad inchoandas et praestandas actiones spirituales. Ita enim dici posset, Habes aliquid, quod ex gratia renovationis seu conversionis non accepisti. Quod Augustinus ut Pelagianum detestatur. Et de gratia Christi, lib. 1, cap. 18 recitat, et refutat illa verba Pelagii: Habemus possibilitatem utriusque partis a Deo insitam, velut quandam (ut ita dicam) radicem fructiferam atque foecundam: quae ex voluntate hominis diversa gignat et pariat, et quae possit ad proprii cultoris arbitrium, vel nitere flore virtutum, vel sentibus horrere vitiorum. Haec Pelagius. Augustinus vero contra Julianum libro 2 de sententia Ambrosii dicit: naturam humanam etiam istam, quae sub peccato nascitur, et cujus ortus in vitio est, esse justificationis capacem: sed per gratiam Dei: et lib. 4, cap. 3 dicit humanam substantiam capacem esse divinorum donorum. Non autem, sicut bonum ingenium dicitur capax esse omnium disciplinarum, propter insitam φυσικὴν δύναμιν: sed per gratiam Dei, inquit, quia est natura rationalis: in qua Deus per verbum et Sacramenta pro bona sua voluntate, potest operari, velle, ut mala voluntas convertatur in bonam. Ita Lutherus etiam loquitur Tom. 1, pag. 236: Quando sancti Patres liberum arbitrium defendunt, capacitatem libertatis ejus praedicant: quod scilicet verti potest ad bonum, per gratiam Dei: et fieri revera liberum ad quod creatum est. Et alibi vocat capacitatem passivam.

Irenaeus. Irenaeus libro 5 dicit carnem humanam capacem esse donationis Dei, hoc est vitae aeternae: quia nutriatur carne et sanguine Christi. Lib. 4, cap. 21 dicit hominem esse receptorium bonitatis Dei: et in Deo intentus, semper proficit ad Deum. Neque enim Deus cessat benefaciendo et locupletando, nec homo cessat beneficium accipere, et ditari a Deo.

Ambros. Et pulchra est sententia, sive Ambrosii, sive Prosperi, de vocatione gentium lib. 2, cap. 9: Ipsa gratia, omni genere medendi atque auxiliandi hoc agit, ut in eo quem vocat, optimam sibi receptricem et famulam donorum suorum praeparet voluntatem. Haec vero diligenter distinguenda et explicanda esse, Scriptura suo exemplo monet et ostendit. Utitur enim verbo δέχεσθαι, quando dicit verbum et gratiam Dei accipi oportere. Act. 8, Jac. 1. 2 Cor. 6. Unde vere homo illam capacitatem habeat, ponit et negative et affirmative. Animalis enim homo, ea quae spiritus sunt, οὐκ δέχεται. 1. Cor. 2. Deus vero est qui operatur et ut velimus, et ut possimus verbum et gratiam Dei capere. Alias manet quod Joh. 8. Christus dicit: Verbum meum οὐ χωρεῖ: non invenit aut habet locum in vobis, quo capiatur. Haec diserte et accurate sunt explicanda. Pelagius enim sicut de possibilitate, ita et de capacitate abusus est aequivocatione vocabuli, De gratia et peccato originis, cap. 13.

Et Justinus Apologia prima non satis circumspecte loquitur, ubi sententiam illam, quod angelorum et hominum genus sit δεκτικόν virtutis et vitii, ita explicat: Non enim laude dignum esset, nisi haberet δύναμιν ἐπ' ἀμφότερα τρέπεσθαι, Intelligit capacitatem, potentiam, vim, facultatem aut efficaciam naturalem: qua homo possit, sicut ad malum, ita etiam ad bonum se vertere. Sed quid de hac sententia Augustinus judicet, notum est.

Et haec sunt potissima Andradii argumenta: quae recte declarata, nihil juvant illam cujus patrocinium suscepit, sententiam: sicut manifestum est, si omnes illae disputationes referantur ad statum controversiae, quem supra exposuimus. Reliqua vero, quae agitari solent argumenta, obiter tantum attigit: quorum plana et expedita est explicatio, si adhibeatur illa quae vera et necessaria est distinctio: quod scilicet primo quaedam scripturae sententiae loquuntur de libertate naturae integrae ante lapsum. Secundo, quaedam de ipsa substantia mentis et voluntatis. Tertio, quaedam loquuntur, de qualicunque illa libertate, quam in illis rebus quae sensibus aut rationi subjectae sunt, voluntas adhuc habet. Quarto, quaedam loquuntur de contingentia in actionibus vitiosis. Quinto, quaedam loquuntur de voluntate, quae coepit renovari et liberari. Quando enim Deus operatur velle, tunc volumus. Et renati habent potestatem ad inchoandas et efficiendas actiones spirituales. Sed illa potestas ex libero arbitrio nulla est, nisi detur desuper per spiritum renovationis: sicut Augustinus contra duas epistolas Pelagianorum lib. 1, cap. 3 loquitur. Sexto, in multis Scripturae sententiis, menti et voluntati hominis aliquid praescribitur et jubetur: quodsi non habeat potestatem obediendi, videri posset Deus illudere nostrae calamitati, ac si herus servo, quem videat luxatis pedibus ingredi non posse, multa praecipiat, et extrema minitetur, nisi pareat. Aut si quis ad coecum dicat: Si volueris videre, invenires thesaurum. Sed Augustinus respondet de gratia et libero arbitrio, cap. 16: Magnum aliquid Pelagiani se scire putant, quando dicunt: Non juberet Deus, quod sciret ab homine non posse fieri. Quis hoc nesciat: Sed ideo jubet aliqua quae non possumus, ut noverimus quid ab ipso petere debeamus. Ex lege enim praecipiente et prohibente, non est agnitio virtutis et potentiae nostrae: sed peccati agnitio, hoc est, ἀδυναμίας, et depravationis. Et tamen non frustra jubetur: promittitur enim gratia, quae operatur ut velimus et faciamus Ita Augustinus ibidem inquit: Meminerimus ipsum dicere, Facite vobis cor novum, et spiritum novum qui dicit, Dabo vobis cor novum, et spiritum novum dabo vobis. Quomodo ergo quod dicit, Facite vobis: hoc dicit, Dabo vobis? Quare jubet, si ipse daturus est. Quare dat, si homo facturus est? nisi quia dat quod jubet, et juvat ut faciat cui jubet. Per gratiam enim fit, ut sit homo bonae voluntatis, qui prius fuit voluntatis malae: per hanc etiam fit, ut ipsa bona voluntas quae jam esse coepit, augeatur, etc. Contra 2. epistol. Pelag. lib. 2, cap. 10: Nihil in Scriptu- **Augustin.**

ris sanctis homini a Deo video juberi, propter probandum liberum arbitrium, quod non inveniatur vel dari ab ejus bonitate, vel posci propter adjutorium gratiae demonstrandum. Septimo objicitur, quod in Scriptura multae sunt admonitiones, exhortationes, correptiones, etc. Illae vero videntur otiosae, inutiles, et non necessariae, si non est in homine facultas quaedam naturalis, ad actiones spirituales inchoandas et efficiendas. Respondet Augustinus: O homo, in praeceptione agnosce quid debeas habere: in correptione agnosce, tuo te vitio non habere: in oratione agnosce, ut accipias quod vis habere. Et verbum admonens, exhortans, corripiens, est medium seu organon, per quod Spiritus sanctus voluntatem convertit, renovat, etc. Correptiones igitur etiam non renatorum, non sunt otiosae. In renatis vero principia donorum quae a Spiritu sancto acceperunt, suscitantur, conservantur et augentur per admonitiones et correptiones, ne effundantur, sed crescant et augeantur. Hae explicationes verae, simplices et planae sunt: nec a nobis primum excogitatae sunt, sed a veteribus, ab Augustino praesertim traditae.

[SECTIO V.]

QUAM INSIDIOSE POSITA SINT TRIDENTINA DECRETA DE LIBERO ARBITRIO.

1. His ita explicatis, Lectori paucis jam ostendam, quam insidiose Canones Concilii ludant meris aequivocationibus. Unde colligi poterit, quale ibi studium fuerit veritatis: cum ideo invehant tenebras aequivocationum, ne veritas per se manifesta emergere possit. Canone quinto, dicunt anathema illis, qui sentiunt liberum hominis arbitrium, post Adae peccatum amissum et exstinctum esse: non autem explicant, quid vocabulo liberi arbitrii intelligant. Nam si intelligatur ipsa substantia mentis et voluntatis, vel libertas in rebus externis, aut in actionibus vitiosis: manifestum est liberum arbitrium non esse omnino exstinctum et amissum. Si autem intelligatur potentia, vis aut efficacia ad inchoandas et efficiendas actiones spirituales: aut talis libertas, quae aequam habeat potestatem sicut ad mala, ita et ad bona: jam in praecedentibus ostendimus, quid ex Scripturae testimoniis recte responderi possit. Et cum tam variae sint aequivocationes: Postulant tamen reverendi Patres, ut sine distinctione in genere, sub anathematis interminatione confiteamur, hominem post lapsum retinuisse liberum arbitrium: non autem vel de substantia mentis et voluntatis, non de libertate disciplinae in rebus externis, nec de contingentia in actionibus vitiosis potissimum pugnant. Ita enim quod ad nos attinet, nullam haberent causam fulminandi anathematis: sed de potentia, vi et efficacia naturali ad actiones spirituales, certamen est. Illam vero quaestionem expressis verbis verentur proponere, cum Scripturae testimonia nimium sint manifesta. Utuntur itaque artificio aequivocationis: An liberum arbitrium per peccatum prorsus sit exstinctum et amissum. Ita in cap. 2, ubi loquuntur de vi naturae in gentibus, addunt: Tametsi in eis liberum arbitrium minime exstinctum esset, licet viribus attenuatum et inclinatum. Haec verba si de externa rationis disciplina intelligerent, nulla esset inter nos controversia. Sed hoc volunt, liberi arbitrii naturales vires, ad inchoandas et efficiendas actiones spirituales, licet sint attenuatae et inclinatae, minime tamen vel in Gentibus, vel in Judaeis non renatis exstinctas esse.

2. Nec novus est ille aequivocationum ludus in vocabulo Liberi arbitrii. Luserunt enim illum et olim Pelagiani. Et observet Lector, quomodo Augustinus ad illas aequivocationes respondeat. Ad Bonifacium lib. 1, cap. 3: Arbitrium in bono liberum non erit, quod liberator non liberaverit: sed in malo liberum habet arbitrium. Ibidem: Haec voluntas quae libera est, in malis quia delectatur malis: ideo libera in bonis non est, quia liberata non est. De gratia lib. 1, cap. 15: Semper est nobis voluntas libera, sed non semper est bona. Aut enim a justitia libera est, quando servit peccato, et tunc est mala: aut a peccato libera est, quando servit justitiae et tunc est bona: sed per gratiam fit, ut sit homo bonae voluntatis, qui prius fuit voluntatis malae. De Correptione et gratia cap. 1: Liberum arbitrium, et ad malum et ad bonum faciendum, confitendum est nos habere. Sed in malo faciendo, liber est quisque justitiae et servus peccati: in bono autem liber esse nullus potest, nisi fuerit liberatus, Joh. 8.

Et cum Pelagiani argumenta ex vocabulo liberi arbitrii non amissi urgerent, Augustinus opposuit alias appellationes, ex Scriptura sumptas. Ad Bonifacium lib. 3, cap. 8: Liberum arbitrium captivatum, non nisi ad peccatum valet, ad justitiam vero nisi divinitus liberatum, adjutumque, non valet.

De verbis Apostoli, sermone 11: Ad male agendum habes sine adjutorio Dei liberam voluntatem, quanquam illa non est libera, a quo enim quis devictus est, huic et servus addictus est.

Contra Julianum libro 2: Hîc vultis hominem perfici atque vitam Dei dono, et non libero, seu potius servo propriae voluntatis arbitrio. Epistola 105 ad Vitalem: Liberum arbitrium ad diligendum Deum, primi peccati granditate perdidimus. In Enchiridio cap. 30: Libero arbitrio male utens homo, et se perdidit et ipsum. Sicut enim qui se occidit, utique vivendo se occidit: ita cum libero peccaretur arbitrio, victore peccato amissum est et liberum arbitrium. A quo enim quis devictus est, huic et servus addictus est. Quae sententia cum vera sit, qualis quaeso potest servi addicti esse libertas, nisi quando eum peccare delectat?

De verbis Apostoli, sermone 2: Verum est, magnas liberi arbitrii vires homo cum conderetur accepit: sed peccando perdidit. Epistola 89: Libertas sine gratia, nihil est nisi contumacia, non libertas. Vere enim liberi eritis, si filius vos liberaverit.

3. Vocabula quidem infirmationis, attenuationis et inclinationis, scio exstare in concilio Aurasicano: sed ibi in iis, quae ad salutem pertinent, omnia detrahuntur vigori naturae, et tribuuntur gratiae. Et Canone 13 dicitur: Liberum arbitrium amissum, nisi a quo potuit dari, non potest reddi.

Tridentinum vero Concilium sub illis verbis suas occultat insidias, quod in homine non renato, reliquae adhuc sint ad spirituales actiones aliquae vires, licet valde attenuatae et inclinatae. Consideret igitur Lector, quam insidiose ludant aequivocatione vocabulorum.

4. Ita cum dicunt: quia necesse sit hominem assentiri, et recipere gratiam: ideo hominem ipsum, non omnino nihil agere, recte possumus cum Augustino respondere: Posset bene intelligi, si non ab istis, quorum sensus notus est, diceretur: Addatur enim, hominem ipsum velle et posse assentiri, recipere et agere in conversione, sive in rebus spiritualibus: non ex suis naturalibus viribus, sive ex toto sive ex parte habere: sed accipere ab illo, qui operatur velle et facere. Et nihil erit controversiae. Certum enim est, nos velle assentiri, recipere, agere, etc. sed Deus operatur velle et facere. Quid enim habes, quod non accepisti? Quam sententiam de donis naturalibus intelligere, Augustinus ostendit Pelagianum esse. Cum igitur paucis verbis has aequivocationes facile potuissent evolvere: quid existimamus causae esse, quod maluerint illis generalitatibus ludere: nisi ut sub illis cothurnis utrique pedi aptis, antiquam sententiariorum fabulam, spectatoribus non animadvertentibus, in theatrum reducere possent?

5. Illud vero quod serio probare laborant, hominem posse dissentire, et gratiam quando offertur abjicere: nimis proh dolor, verum est. Neque enim fingimus, gratiam in conversione ita obtrudi voluntati, ut velit nolit cogatur eam habere: sicut cum stigma corpori inuritur: sed hoc dicimus, quod donum et operatio Spiritus sancti sit, ut gratia cum desiderio, delectatione et gaudio recipiatur. Ut autem repudietur, abjiciatur et effundatur, carnis nostrae pravitas et malitia est.

6. Illud etiam non satis explicate dictum est, liberum arbitrium hominis a Deo motum et excitatum, cooperari assentiendo, Deo excitante et vocante. Omnino enim Augustini distinctio inter gratiam operantem et cooperantem, diserte explicanda est: An scilicet liberum arbitrium, naturalibus suis viribus cooperetur Deo: ita ut cum Deus operatur in nobis velle et assentiri, naturalis quaedam vis seu efficacia veteris hominis cooperetur, ad producendum illud velle seu assensum illum. Sive quando gratia movet et excitat voluntatem, quod tunc ex naturalibus viribus voluntatis assensus emergat. Augustinus certe dicit: Ut velimus, Deus operatur sine nobis, sicut supra explicatum est. Acceptis vero primitiis donorum spiritualium, voluntatem renatam esse σύνεργον Dei, illis facultatibus quas a spiritu regenerationis accepit, nullum est dubium.

Augustini distinctio inter gratiam operantem et cooperantem.

7. Observanda praeterea est insidiosa aequivocatio in verbo adjuvandi. Augustinus praeclare dicit de Correptione et gratia cap. 1. Si vos filius liberaverit, vere liberi eritis. Non ita, ut cum quisque fuerit a peccati damnatione liberatus, jam non indigeat liberatoris sui auxilio: sed ita potius, ut ab illo audiens, Sine me nihil potestis facere: dicat ei et ipse, Adjutor meus esto.

Item in Enchiridio: Hominis voluntatem adjuvat praeparatam, et praeparat adjuvandam. Sed sub illo verbo adjuvandi, Pelagius venenum suum insidiose occultabat. Dicit enim apud Augustinum lib. 1. cap. 19 ad Bonifacium: In omni opere bono hominem semper adjuvari gratia. Et lib. 4. cap. 6 gratiam adjuvare uniuscujusque bonum propositum. Hoc sine scrupulo, inquit Augustinus, acciperetur. Sed Pelagius inde texebat tale argumentum. Qui adjuvatur, ipse una cum adjuvante aliquid agit et operatur. Voluntas non renata, adjuvatur a gratia. Ergo ex se aliquid confert, et viribus suis naturalibus, quas habet ex prima nativitate, aliquid cooperatur ad conversionem. Augustinus vero respondet lib. 3, cap. 4 ad Bonifacium: Tempore veteris Testamenti in iis, qui secundum promissionem filii erant, Spiritum sanctum non solum adjutorem (quod Pelagiani dogmati suo sufficere existimant) verum etiam largitorem fuisse dicimus virtutis, quod isti negant. Et lib. 2, cap. 9. Hominis bonum propositum adjuvat quidem subsequens gratia: sed nec ipsum esset, nisi praecederet gratia. Adjuvantem igitur gratiam Augustinus tunc primum ponit, quando sine veteris hominis cooperatione gratia praeveniens operata est velle. Tunc enim adjuvat ne frustra velimus. Hac adhibita consideratioue, inspiciat Lector decreta Tridentina, et agnoscet, quam generaliter et insidiose, sine justa et necessaria distinctione utantur verbo adjuvandi. Nec calumniose verba torquemus. Ex Andradio enim interprete concilii didicimus, quam sententiam sub illis verborum involucris texerint. Nam et Cassiani manifeste Pelagianas sententias quas contra Jesuitas notaveram, quas Prosper justo scripto graviter refutavit, quarum etiam quaedam in Aurasicano Concilio diserte damnatae sunt, Andradius Tridenti in ipso concilio publice defendit, nempe: Deus cum in nobis ortum bonae voluntatis viderit, quam vel ipse plantavit, vel nostro conatu viderit emersisse, confestim illuminat, confortat, etc.

Argumentum Pelagii.

Responsio Augustini.

Item: Evidenter apparet etiam per naturae bonum, quod beneficio creatoris indultum est, nonnunquam bonarum voluntatum prodire principia. Item: Dubium videtur, an quia initium bonae voluntatis praebuerimus, Deus misereatur nostri, an vero econtra. Utrumque enim recipiendum est, ut in aliis voluntatem gratia praeveniat, in aliis voluntas gratiam, etc. Haec Cassianus. Ut autem imperitum Lectorem Andradius fallat, Paphnutii quasdam sententias, quae exstant in 3. collatione recitat: cum de illis quas ex 13. collatione Prosper refutavit, respondere deberet.

De eo quod Lutherus dicit hominem in conversione habere se pure passive.

8. Exagitant etiam illud quod Lutherus dicit, hominem ad regenerationem, renovationem, seu conversionem habere se mere passive. Et sane hac phrasi offendi posset aliquis, qui non est assuetus modis loquendi, qui Scholasticis Scriptoribus usitati sunt: quasi sensus sit, Spiritum sanctum ita operari conversionem, ut in voluntate quae renovari coepit, nulli omnino sequantur novi motus: sed plane sit otiosa et iners, et tantum bruta agitatione percellatur et protrudatur. Quod Luthero nunquam in mentem venit. Theologos vero, qui in Tridentino Concilio adhibiti fuerunt, quia et enutriti sunt, et consueverunt in illo genere dicendi. quod Scholasticis Scriptoribus usitatum est, non est dubium, bene intellexisse quid sit, mere passive se habere, sed cavillandi studium non potuerunt dissimulare: praesertim cum suam de naturalibus liberi arbitrii viribus, quasi non ex toto, saltem ex parte aliqua, ad renovationem seu conversionem conferat, hoc modo existimarent non incommode posse hominibus obtrudi. Usitata autem est apud Scholasticos disputatio: Quod subjectum recipiens formam aliquam, qualitatem, habitum, actionem, etc. quatenus recipit, habeat se passive. Sunt vero quaedam subjecta, quae praeterquam quod recipiendo se passive habent, etiam activitatem quandam in se habent, quam conferunt, et qua simul cooperantur, ut forma, qualitas, actio seu habitus in subjecto illo producatur. Et talia subjecta habent se ad productionem formae, non mere passive, sed partim passive, partim active. Sunt vero alia quaedam subjecta, quae ad productionem formae, nullam ex se habent activitatem, sed tantum recipiunt formam. Et illa dicuntur se mere passive habere. Illos modos loquendi Scholasticorum, Lutherus, ut tunc temporis in Scholis usitatos et notos, accommodavit ad doctrinam de libero arbitrio.

Cum enim mens et voluntas sint subjectum, in quo Spiritus sanctus operatur conversionem seu renovationem: hactenus habet se subjectum illud juxta Scholasticorum phrases, passive. Jam vero quaestio est: An mens et voluntas, qualis est ex prima nativitate, in hac naturae per peccatum corruptione, habeat activitatem aliquam, hoc est, δύναμιν, vim seu efficaciam aliquam quam conferat, et qua simul cum Spiritu sancto cooperetur, ut inchoetur conversio, sancta cogitatio, bonum propositum, studium, conatus, lucta, etc. in motibus et actionibus spiritualibus, hoc est (ut Scholastici loquuntur) an voluntas non-renata, habeat se ad spiritualem conversionem partim active, partim passive? Quia vero Scriptura tradit δύναμιν illam ad spiritualia esse per peccatum amissam, ita ut nihil possit voluntas ex se: et Augustinus etiam, gratiam qua Deus operatur in nobis velle, non vult vocari cooperantem, sed operantem: Lutherus igitur, usus Scholasticorum phrasi, sententiam illam ita explicavit, quod mere passive se habeat. Et tamen non docuit, sine cogitatione mentis, et consensu voluntatis fieri conversionem, sed hoc voluit: Deum eos, quos convertit, trahere voluntatibus eorum, quas ipse in illis per Spiritum sanctum operatus est, sicut Augustinus loquitur.

Voluntas hominis non renati, an habeat sese partim active partim passive.

Nihil igitur incommodi habet illa phrasis, si recte intelligatur. Sed constituta de rebus ipsis vera sententia, de modis loquendi facilis potest iniri ratio, ut scilicet sine ambiguitate, rem ipsam proprie, commode, et perspicue explicent.

9. Ecquid igitur in omnibus hisce decretis, quae de libero arbitrio loquuntur, lector aliud deprehendit, quam ambiguos lusus multiplicium aequivocationum? Sed inquis: Certe non ad ludendum convocati fuerunt Patres Tridentum, sed res seria acta fuit. Ego vero respondeo, generalitatibus, ambiguitatibus et aequivocationibus, veritatem citius amitti et obscurari, quam vel inveniri, vel illustrari. Quid igitur causae esse putas, quod in re seria et gravi, hoc artificio uti voluerunt? nisi hoc quod Scholasticorum opiniones de libero arbitrio nimium crassas, non ausi fuerunt denudatas in Theatrum producere, ne primo aspectu exploderentur: quia tamen omnino retinere illas voluerunt, involvendae ita fuerunt ambiguis generalitatibus et aequivocationibus, ut quoquo modo Ecclesiae rursus obtruderentur. Aut forsan ideo factum hoc est, quia (sicut Ruardus Tapperus dicit) in concordantia gratiae et liberi arbitrii, esset liberum, ut suo quisque sensu abundet. Ergo, inquis, et Augustanae confessioni sua sententia libera permittetur? Nihil vero minus. Sicut enim in loco de peccato originis diximus: In Papatu quidvis liberum est opinari, ea vero sola sententia damnatur et anathematisatur, quae ex Scripturae testimoniis exstructa est.

Tride[ntini] [vo]lunt [vi]deri ce[ssi]s Scholasticorum opinionibus

---

[LOCUS VIII.]

[DE JUSTIFICATIONE.]

EX DECRETO SEXTAE SESSIONIS TRIDENTINI CONCILII.

DE DISPENSATIONE ET MINISTERIO ADVENTUS CHRISTI.

Quo factum est, ut coelestis pater, pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, Christum Jesum filium suum, et ante legem, et legis tempore multis sanctis patribus declaratum ac promissum, cum venit beata illa plenitudo temporis, ad homines miserit, ut et Judaeos, qui sub lege erant redimeret: et gentes quae non sectabantur justitiam, justitiam apprehenderent, atque omnes adoptionem filiorum reciperent. Hunc proposuit Deus propitiatorem, per fidem in sanguine ipsius, pro peccatis nostris, non solum autem pro nostris, sed etiam pro totius mundi.

QUI PER CHRISTUM JUSTIFICANTUR.

Verum etsi ille pro omnibus mortuus est, non omnes tamen mortis ejus beneficium recipiunt, sed ii duntaxat, quibus meritum passionis ejus communicatur. Nam sicut revera homines, nisi ex semine Adae propagati nascerentur, non nascerentur in-

justi: cum ea propagatione per ipsam dum concipiuntur propriam injustitiam contrahant, ita nisi in Christo renascerentur, nunquam justificarentur: cum ea renascentia per meritum passionis ejus, gratia, qua justi fiunt, illis attribuatur. Pro hoc beneficio Apostolus gratias nos semper agere hortatur patri, qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine, et eripuit de potestate tenebrarum, transtulitque in regnum filii dilectionis suae, in quo habemus redemptionem et remissionem peccatorum.

INSINUATUR DESCRIPTIO JUSTIFICATIONIS IMPII, ET MODUS EJUS IN STATU GRATIAE.

Quibus verbis justificationis impii descriptio insinuatur, ut sit translatio ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adae, in statum gratiae et adoptionis filiorum Dei, per secundum Adam, Jesum Christum Salvatorem nostrum. Quae quidem translatio post Evangelium promulgatum, sine lavacro regenerationis, aut ejus voto fieri non potest, sicut scriptum est: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.

MODUS PRAEPARATIONIS.

Disponuntur autem ad ipsam justitiam, dum excitati divina gratia, et adiuti, fidem ex auditu concipientes libere moventur in Deum, credentes vera esse, quae divinitus revelata et promissa sunt, atque illud imprimis, a Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem, quae est in Christo Jesu, et tamen peccatores se esse intelligentes, a divinae justitiae timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore, illumque tanquam omnis justitiae fontem, diligere incipiunt: ac propterea moventur adversus peccata, per odium aliquod et detestationem, hoc est, per eam poenitentiam, quam ante Baptismum agi oportet, denique proponunt suscipere Baptismum, inchoare novam vitam, et servare divina mandata. De hac dispositione scriptum est: Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, et quod inquirentibus se remunerator sit. Et Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Et: Timor Domini expellit peccatum. Et: Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, et accipietis donum Spiritus sancti. Et: Euntes ergo, docete omnes gentes, baptisantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quaecunque mandavi vobis. Denique praeparate corda vestra Domino.

QUID SIT JUSTIFICATIO IMPII, ET QUAE EJUS CAUSAE.

Hanc dispositionem seu praeparationem justificatio ipsa consequitur, quae non est sola peccatorum remissio, sed et sanctificatio et renovatio interioris hominis, per voluntariam susceptionem gratiae et donorum, unde homo ex injusto fit justus, et ex inimico amicus, ut sit haeres secundum spem vitae aeternae. Hujus justificationis causae sunt: finalis quidem, gloria Dei et Christi, ac vita aeterna: efficiens vero misericors Deus, qui gratuito abluit et sanctificat, signans et ungens Spiritu promissionis sancto, qui est pignus haereditatis nostrae: meritoria autem, dilectissimus unigenitus suus, Dominus noster Jesus Christus, qui cum essemus inimici, propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, sua sanctissima passione in ligno crucis nobis justificationem meruit, et pro nobis Deo patri satisfecit: instrumentalis item Sacramentum Baptismi, quod est Sacramentum fidei, sine qua nulli unquam justificatio contingit: demum unica formalis causa est, justitia Dei, non qua ipse justus est, sed qua nos justos facit, quia videlicet ab eo donati, renovamur Spiritu mentis nostrae, et non modo reputamur, sed vere justi nominamur, et sumus, justitiam in nobis recipientes unusquisque suam, secundum mensuram quam Spiritus sanctus partitur singulis prout vult, et secundum propriam cujusque dispositionem et cooperationem. Quanquam enim nemo possit esse justus, nisi cui merita passionis Domini nostri Jesu Christi communicantur, id tamen in hac impii justificatione fit, dum ejusdem sanctissimae passionis merito, per Spiritum sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui justificantur, atque ipsis inhaeret. Unde in ipsa justificatione, cum remissione peccatorum haec omnia simul infusa accipit homo per Jesum Christum, cui inseritur per fidem, spem et charitatem. Nam fides, nisi ad eam spes accedat et charitas, neque unit perfecte cum Christo, neque corporis ejus vivum membrum efficit. Qua ratione verissime dicitur fidem sine operibus mortuam et otiosam esse, et in Christo Jesu neque circumcisionem aliquid valere, neque praeputium, sed fidem quae charitatem operatur. Hanc fidem ante baptismi sacramentum, ex Apostolorum traditione catechumeni ab Ecclesia petunt, dum petunt fidem vitam aeternam praestantem, quam sine spe et charitate fides praestare non potest. Unde et statim verbum Christi audiunt: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Itaque veram et Christianam justitiam accipientes, eam ceu primam stolam, pro illa quam Adam sua inobedientia sibi et nobis perdidit, per Christum Jesum illis donatam, candidam et immaculatam jubentur statim renati conservare, ut eam perferant ante tribunal Domini nostri Jesu Christi, et habeant vitam aeternam.

QUOMODO INTELLIGATUR, IMPIUM PER FIDEM ET GRATIS JUSTIFICARI.

Cum vero Apostolus dicit, justificari hominem per fidem et gratis, ea verba in eo sensu intelligenda sunt, quem perpetuus Ecclesiae Catholicae consensus tenuit et expressit, ut scilicet per fidem ideo justificari dicamur, quia fides est humanae salutis initium, fundamentum et radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo, et ad filiorum ejus consortium pervenire: gratis autem justificari ideo dicamur, quia nihil eorum quae justificationem praecedunt, sive fides, sive opera ipsam justificationis gratiam promeretur. Si enim gratia est, jam non ex operibus, alioquin (ut idem Apostolus inquit) gratia non est gratia.

DE ACCEPTAE JUSTIFICATIONIS INCREMENTO.

Si ergo justificati, et amici Dei ac domestici facti, euntes de virtute in virtutem renovantur (ut Apostolus inquit) de die in diem, hoc est, mortificando membra carnis suae, et exhibendo

ea arma justitiae in sanctificationem, per observationem mandatorum Dei et Ecclesiae: In ipsa justitia, per Christi gratiam accepta, cooperante fide bonis operibus, crescunt, atque magis justificantur, sicut scriptum est: Qui justus est, justificetur adhuc. Et iterum: Ne verearis usque ad mortem justificari: Et rursus: Videtis, quoniam ex operibus justificatur homo, et non ex fide tantum. Hoc vero justitiae incrementum petit sancta Ecclesia, cum orat: Da nobis Domine fidei, spei et charitatis augmentum.

CANON IX.

Si quis dixerit, sola fide impium justificari, ita ut intelligat, nihil aliud requiri, quod ad justificationis gratiam consequendam cooperetur, et nulla ex parte necesse esse, eum suae voluntatis motu praeparari atque disponi, anathema sit.

CANON X.

Si quis dixerit, homines sine Christi justitia, qer quam nobis meruit justificari, aut per eam ipsam formaliter justos esse, anathema sit.

CANON XI.

Si quis dixerit, hominem justificari, vel sola imputatione justitiae Christi, vel sola peccatorum remissione exclusa gratia et charitate, quae in cordibus eorum per Spiritum sanctum diffundatur, atque illis inhaereat, aut etiam gratiam, qua justificamur, esse tantum favorem Dei, anathema sit.

CANON XII.

Si quis dixerit, fidem justificantem nihil aliud esse quam fiduciam divinae misericordiae, peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam solam esse, qua justificamur, anathema sit.

CANON XXIV.

Si quis dixerit justitiam acceptam non conservari, atque etiam non augeri coram Deo per bona opera: sed opera ipsa fructus solummodo, et signa esse justificationis adeptae, non etiam ipsius augendae causam, anathema sit.

[lib. concord. p. 10. p. 60—82. p. 304. 305. p. 583—587. p. 682—698.]

EXAMEN.

1. Hic locus est praecipuus in doctrina Christiana. Anxiae enim et perterrefactae mentes, quae cum peccato et ira Dei luctantur, unicum hunc portum quaerunt, quomodo Deum possint habere placatum et propitium. Et fides in tentatione de unica hac consolatione solicite circumspicit, quid debeat apprehendere, quo niti: ne justo Dei judicio ob peccata damnetur, sed ut ira Dei placata, miser peccator in gratiam recipiatur, et acceptetur ad vitam. Finis enim fidei, est vita aeterna. 1. Pet. 1. Ibi vero unicus locus justificationis recte explicatus, et ita intellectus, sicut in doctrina Evangelii patefactus est, affert necessariam et uberrimam consolationem piis conscientiis, illustrat et amplificat gloriam filii Dei, redemptoris et mediatoris nostri. Contra vero si locus hic peregrinis opinionibus adulteretur, obscurat gloriam et beneficia Christi, et eripit afflictis conscientiis necessarias consolationes, quae in Christo nobis propositae sunt. 2. Nondum autem plane intermortua est memoria, qualis fuerit sub Papatu carnificina conscientiarum, luctantium in tentatione cum peccato et ira Dei, et anxie quaerentium firmam et certam aliquam consolationem, dum praeterito Christo, qui unus ad omnem justitiam nobis sufficit, jam ad sanctitatem operum debitorum, jam ad proprias satisfactiones operum indebitorum, jam ad supererogationes, mox ad superflua merita ordinum, ad varias fraternitates, ad patrocinia sanctorum, ad peregrinationes, ad nundinationes indulgentiarum, et quo non miseras conscientias abduxerunt, et circumegerunt. Et tandem peractis illis omnibus, in tristissima dubitatione illas reliquerunt proposita (si dîs placet) consolatione ignis purgatorii. Pighius etiam quantumvis nobis iniquus et acerbus, tamen de articulo justificationis inquit: Dissimulare non possumus, a nostris hanc vel primam doctrinae Christianae partem, obscuratam quam illustratam magis, a Scholasticis spinosis plerisque quaestionibus et definitionibus. Et tales exstant multorum querelae inter ipsos Pontificios etiam. 3. Jam vero in Concilio Tridentino, gravissima haec quaestio in deliberationem deducta fuit, et quidem sicut ipsi narrant, per 7. menses agitata. Et quis non speraret, cum doctrina haec ex multis manifestissimis Scripturae testimoniis, hoc tempore clarissime sit illustrata, fore ut desertis philosophicis Scholasticorum lacunis ad fontes Propheticos et Apostolicos, si non omnino, propius saltem accederent, praesertim cum per tot menses res fuerit deliberata. Sed eum tandem exitum habuit longa illa deliberatio, crebri illi congressus, et multae illae disputationes in Concilio, de articulo justificationis, quod profusa anathematum liberalitate, damnata est ea, quae est omnium Prophetarum et Apostolorum sententia: quod homo justificetur, hoc est, in gratiam recipiatur et acceptetur ad vitam aeternam, sola imputatione justitiae Christi, vel sola remissione peccatorum, fide apprehendente misericordiam Dei, peccata remittentis propter Christum.

Tota vero lerna et colluvies Scholasticorum opinionum de inhaerentibus novis justitiae qualitatibus, propter quas homo reddatur, et sit Deo gratus, et ad vitam aeternam acceptus per bona sua opera, ex novis illis qualitatibus prodeuntia, Ecclesiae rursus obtruditur, quasi doctrina ab ipso filio Dei, sole justitiae tradita, et quidem addita districta inhibitione, ne deinceps audeat quisquam aliter credere, praedicare aut docere. Infelicem ergo Ecclesiam, cui per Tridentinum Concilium non licebit credere, praedicare vel docere illam beatitudinem hominis, testimonio Moysis, Davidis, et omnium Prophetarum confir-

matam: cui Deus imputat justitiam sine operibus, juxta dictum: Beati quorum remissae sunt iniquitates, Rom. 4. Sed dicat quis: Si propositum Patrum concilii hoc fuit, ut tantum repeterent condemnationes doctrinae nostrarum Ecclesiarum, et significarent, se nullam ex verbo Dei reformationem doctrinae suae, qualis ea cunque est, admittere aut velle aut posse, potuissent rem brevibus expedire, nec opus fuisset per tot menses continuatis deliberationibus. Et alii quidem suspicantur, hoc pro forma (quod dicitur) factum esse, ut species aliqua praetendi posset non ex praeconceptis opinionibus, sed habita diuturna, gravi et matura deliberatione, ex scripturae fundamentis condita esse illa de justificatione decreta. Ego vero ex ipsis decretis, praecipue vero ex Andradio meo colligo, causas tam sollicitae et diuturnae deliberationis per tot menses, duas praecipue fuisse. Primo, Quia testimoniorum scripturae (quae tradunt nos non propter nostras qualitates et virtutes, sed gratuita imputatione justitiae, obedientiae et meriti Christi, coram judicio Dei justificari, hoc est a peccatis absolvi, et acceptari ad vitam aeternam) lux tanta est, quae parvulos illuminat, pios confirmat, et adversariorum etiam oculos vel invitos, sua charitate perstringit: quaerenda fuerunt artificia, quibus luxilla, objecta aliqua nebula et caligine, posset obscurari, ne tanta claritate in oculos hominum incurreret. Et quia specie aliqua illud fieri debebat, non unius itaque mensis deliberatione negotium hoc confici potuit. Secundo, Scholastici nimium crasse philosophantur, de homine faciente quod in se est, de merito congrui, de gratia gratum faciente, de merito condigni. Et de justificatione sine Scriptura non aliter disputant, ac si in Aristotelis schola, de Physicis moribus philosopharentur. Quia vero sententiam illam Scholasticorum, Concilium retinere voluit (vidit autem homines lectione Scripturae, vel invito toto Antichristi regno, tantum jam profecisse, quod a prophanis illis disputationibus et vocibus abhorrent, et ad Scripturam omnia revocari volunt) magni igitur laboris, et diuturnae deliberationis res fuit, excogitare, quomodo Philosophica de justificatione opinio, Scripturarum vocibus quibusdam ita posset circumvestiri, ne a quovis statim agnosceretur, sed aliquo modo posset hujus temporis lucem ferre.

4.

Haec principaliter acta fuisse, in illa tot mensium tractatione, et decreta ipsa, praecipue vero Andradii explicationes luculenter testificantur, sicut ostendemus.

[SECTIO I.]

[ARTICULUS I.]

VERUS STATUS LOCI DE JUSTIFICATIONE.

1. Prius autem de Sophistica illa dicendum est, qua verum disputationis *χρινόμενον* astute occultant, et odiose sententiam nostram praegravant. Certum est, utrumque esse beneficium filii Dei Mediatoris, et remissionem peccatorum et renovationem, in qua spiritus sanctus in credentibus accendit novas virtutes. Christus enim sua passione meruit nobis non tantum remissionem peccatorum, verum etiam hoc, quod propter ipsius meritum datur nobis Spiritus Sanctus, ut renovemur spiritu mentis nostrae. Haec beneficia filii Dei, dicimus quidem esse conjuncta, ita ut quando reconciliamur, simul etiam detur Spiritus renovationis. Sed propterea non confundimus illa, sed distinguimus, ita ut cuique suum locum, ordinem, et suam proprietatem tribuamus, sicut ex Scriptura didicimus, ut scilicet reconciliatio seu remissio peccatorum, praecedat et postea sequatur inchoatio dilectionis seu novae obedientiae. Praecipue vero, ut fides statuat se habere placatum Deum, et remissionem peccatorum, non propter sequentem et inchoatam novitatem, sed propter mediatorem filium Dei.

Remissio peccatorum.

Renovatio hominis.

2. Inde vero Pontificii texunt calumniam, quasi beneficia filii Dei divellamus et mutilemus. Omnia enim decreta Tridentina de justificatione ita condita sunt, ut oblique nos insimulent, quasi doceamus, credentes tantum habere remissionem peccatorum, non vero etiam renovari per Spiritum sanctum: item Christum meruisse nobis tantum, reconciliationem, et non simul etiam renovationem: quasi renovationem, charitatem seu novam obedientiam ita excludamus, ut nec adsit, nec sequatur in reconciliatis: quasi in renatis unica tantum virtus fidei adesse debeat, reliquarum praesentia aut consequentia simpliciter exclusa. Sed tantum impudentes et sycophanticae sunt calumniae quibus strepitum excitant, ne homines imperiti animadvertant, qua de re controvertatur. Saepius enim a nostris repetitum est, plane et clare nos docere, oportere in renatis existere notitiam articulorum fidei, contritionem, bonum propositum, ac inchoari dilectionem, et debere sequi bona opera. Expresse etiam damnamus Simonis Magi blasphemiam, qui finxit, hominibus gratis fide salvatis liberum esse, ut agant quaecunque velint. Salutem enim contumeliose definiebat, esse liberationem ab illa servitute, qua homines ad bonas actiones ex mandato Dei obligantur, nec permittuntur agere quae velint. Hi sunt acerbi, et vere diabolici sarcasmi, quibus Apostolorum doctrinam de gratuita justitia fidei, et de libertate Christiana, Satan ludificare voluit, et eam invisam reddere bonis mentibus. Serio etiam abhorremus a Basilidis blasphemia, qui finxit ita nos sola gratia fide salvari, ut omnes qualescunque actiones, et quidem universa libido indifferenter usurpari possit.

3. Libertas bene operandi.

Improbamus etiam Gnosticos, qui dixerunt se salvari ex sola cognitione, et propter fidei excellentiam adeo spirituales fieri, ut non possit gratia excidere, quicquid etiam perpetrent. Improbamus et illud quod Augustinus haeresi 54. dicit, Aetium et Eunomium usque adeo fuisse bonis moribus inimicos, ut asseverarint, quod nihil cuiquam obesset,

quorumlibet perpetratio et perseverantia peccatorum, si modo hujus quae ab ipso docebatur, fidei particeps esset.

Haec repetere hoc loco volui, ut boni viri ubicunque sunt, intelligant, injuste nostras Ecclesias hisce calumniis deformari, quasi alterum beneficium Filii Dei, renovationem scilicet spiritus abjiciamus: et doctrinam de poenitentia, de charitate, de nova obedientia et bonis operibus simpliciter excludamus a nostris Ecclesiis: Necessarium etiam fuit, hanc explicationem praemittere, ut verum hujus controversiae κρινόμενον, quod insidiose et magno studio a Tridentinis occultatur, plane et clare constitui posset. Nequaquam enim hic est status: an credentes, postquam remissionem peccatorum fide propter Christum acceperunt, etiam renoventur spiritu mentis suae: nec quaestio est, an renovatio etiam pertineat ad beneficia Christi: neque haec est controversia, an oporteat exsistere in homine poenitentiam, contritionem, bonum propositum, ac inchoari dilectionem, et sequi bona opera: haec enim omnia plane et clare confitemur, docemus, et sedulo urgemus in nostris Ecclesiis. Et haec cum ita se habeant, lector ipse secum reputet, quale sit artificium, in hac tam gravi controversia, sophisticis cavillationibus ludere, et statum controversiae occultare.

4. Sed dicat quis: Si haec ita se habent, quid igitur est, de quo tam acriter ad totius ferme orbis tumultum, de articulo justificationis contenditis? Certe sicut vos renovationem non negatis, nec charitatem simpliciter abjicitis: ita Pontificii remissionem peccatorum non negant, sed confitentur. Et si de rebus ipsis consensio est, erunt igitur tantum λογομαχίαι, hoc est verbales contentiones, seu bellum grammaticale. Pontificii enim verbum justificare, intelligunt juxta morem Latinae compositionis, pro justum facere, donato vel infuso habitu justitiae inhaerentis, unde prodeant opera justitiae. Lutherani vero Hebraica phrasi verbum justificare accipiunt: ideo justificationem definiunt absolutionem a peccatis, seu remissionem peccatorum, imputatione justitiae Christi, adoptione et haereditate vitae aeternae, idque tantum propter Christum, fide apprehensum. Et tamen simul docent sequi renovationem inchoandam esse dilectionem, et bona opera. Non ergo de rebus ipsis, sed tantum de vocabulo justificationis certamen erit, quod inde oritur, quia alius aliter verbum illud intelligit et interpretatur. Et certe in Ecclesia non decet, quando res ipsae salvae sunt, de vocabulis movere turbas. Paulus enim 1. Tim. 6 graviter dicit, morbum Ecclesiae perniciosum esse, quando quis languet circa quaestiones et logomachias, ex quibus oriuntur invidiae, contentiones, blasphemiae, concertationes hominum mente corruptorum, qui veritate privati sunt.

Justificare.

Hanc objectionem ideo recensui, ut eo commodius et planius explicari et monstrari posset, quod sit κρινόμενον, seu quis sit verus status hujus controversiae, de articulo justificationis.

Est autem nostra simplex haec, et aperta responsio: Nequaquam tales sumus turbatores, qui verae et solidae, et salutari concordiae ita simus iniqui, et adeo cupidi contentionum, ut etiam si de rebus ipsis constituta esset vera, pia et salutaris consensio, quaesituri tamen essemus materiam rixarum, ex verborum pugnis.

Patribus enim, licet plerunque verbum justificare accipiant pro renovatione, qua efficiuntur in nobis per Spiritum opera justitiae, non movemus litem, ubi juxta Scripturam recte et commode tradunt doctrinam, quomodo et quare persona Deo reconcilietur, accipiat remissionem peccatorum, et adoptionem, et acceptetur ad vitam aeternam. Saepe etiam a nostris monstratum est discrimen illud significationum, quomodo juxta analogiam fidei, et perpetuam Scripturae sententiam recte, pie et dextre intelligi et admitti possit illa etiam significatio, si cum Patribus accipiatur, juxta morem Latinae compositionis. Sed nihil placatiores facti sunt Pontificii. Non enim de vocabulis tantum, sed praecipue de rebus ipsis dissensio et certamen est in articulo justificationis.

5. Status hujus disputationis.

Haec enim est principalis quaestio, hic status, hoc κρινόμενον: quod scilicet id sit, propter quod Deus hominem peccatorem in gratiam recipiat, quid judicio Dei opponi debeat et possit, ne juxta rigidam legis sententiam damnemur, quid fides apprehendere et adferre, quo niti debeat, quando vult cum Deo agere, ut accipiat remissionem peccatorum, quid interveniat, propter quod Deus peccatori, qui commeritus est iram et aeternam damnationem, reddatur placatus et propitius: quid conscientia statuere debeat illud esse, propter quod donetur nobis adoptio, in quo tuto collocari possit fiducia ut acceptemur ad vitam aeternam etc. An illud sit satisfactio, obedientia et meritum Filii Dei mediatoris: an vero inchoata in nobis novitas, dilectio, et reliquae virtutes in nobis. Hic est status ille controversiae, qui tam studiose et insidiose in decretis Tridentinis occultatur, quem pluribus verbis ideo simplicius aliquanto explicare volui, ut videat Lector, non λογομαχίαν esse, sed rem longe gravissimam, et conscientiis unice necessariam, quae in hoc loco in controversia posita est. Et quando ad hunc scopum omnes disputationes in hoc loco referantur, tunc omnia sunt planiora.

[ARTICULUS II.]

DE VOCABULO JUSTIFICATIONIS.

1. Hae vero quaestiones adeo connexae, imo quasi involutae sunt verbo justificandi, ut cuicunque retribuatur justificatio fidei, sive quod justificet nos, statim sponte sequatur, illam rem esse, propter quam a Deo in gratiam recipiamur, et illam rem fidem debere judicio Dei opponere, ne persona damnetur:

propter illam rem Deum reddi nobis placatum, donare adoptionem, et acceptare nos ad vitam aeternam. Hoc usque adeo certum et manifestum est, ut Tridentini etiam dicant: justificationem esse translationem ab eo statu, in quo homo nascitur filius irae, in statum gratiae et adoptionis. Et descriptionem justificationis impii insinuari in illa sententia Pauli Coloss. 1: Eripuit nos de potestate tenebrarum, transtulitque in regnum Filii dilectionis suae, in quo habemus redemptionem et remissionem peccatorum. Videt lector, ipsos ad veram significationem verbi justificare, non obscure alludere: sed mox postea, ubi ad rem ipsam ventum est, ut explicetur, quid sit justificatio peccatoris, ibi justificare ipsis aliud nihil significat, quam homini per Spiritum renovationis infundi habitum, vel qualitatem justitiae inhaerentem. Et novitatem quidem in credentibus per Spiritum sanctum inchoari, nos etiam docemus: sed dicimus illa novitate nos non justificari coram Deo: hoc est novitatem nostram non esse illud, propter quod recipiamur in gratiam, et accipiamus remissionem peccatorum, nec esse illud, quo fides niti debeat, quando agit cum Deo, ut adoptemur in filios, et acceptemur ad vitam aeternam. Ex valde multiplicibus igitur fraudibus consuta sunt Tridentina decreta de justificatione, sicut hactenus ostendimus.

2. Manifestum est autem ex iis, quae jam diximus, veram Scripturae sententiam de justificatione non posse commodius explicari, intelligi et conservari, nec contrarias corruptelas rectius et illustrius posse refutari, quam ex propria et genuina significatione verbi justificare. Neque ignorant hoc Pontificii: sicubi enim mentionem faciunt Hebraicae proprietatis, valde levi brachio hoc attingunt. Ipsorum enim instituto accommodatius est, si abutantur similitudine analogiae Latinae compositionis: ut sicut sanctificare dicitur, ita etiam justificare intelligatur. Ita enim adhaerentes qualitates statim dilabi possunt, ut in illis justificatio nostra constituatur.

Pauca igitur quaedam annotabimus, quae sit in hoc articulo propria et genuina significatio verbi justificare, idque ita fiet, ut simul ostendatur, Scripturam justificationem coram Deo, ad remissionem peccatorum et vitam aeternam adimere nostris virtutibus, novitatibus et operibus, et transferre in satisfactionem, obedientiam et meritum Filii Dei Mediatoris. Deinde ostendemus, Tridentinum Concilium damnare illam sententiam, quae est ipsissima et perpetua omnium Prophetarum et Apostolorum doctrina, et in ejus locum substituere plane alienam, et cum Scriptura pugnantem sententiam.

3. *Justificare quid Pontificiis.* Simpliciter autem contendunt Pontificii verbum justificare, proprie significare talem motum seu mutationem ab injustitia ad justitiam, sicut quando in physicis motibus una qualitas expellitur, et alia introducitur. Talem enim volunt esse rationem compositionis, qualis est in verbo sanctificare, vivificare, calefacere, frigefacere etc. Et Patres quidem verbum justificare, in hac significatione saepe usurpare non ignoro, sed de proprietate linguarum quaestio est. In Latina igitur lingua, apud probatos autores, non scio exstare exemplum quod justificare significet, vel imbuere aliquo habitu justitiae, vel infundere qualitatem justitiae. Proposui hoc antea Jesuitis, ut quia analogia Latinae compositionis nituntur, exemplum aliquod ex illis autoribus, ex quibus usus Latinae linguae probatur, proferrent. Sed advocatus ipsorum Andradius cum anxie omnia conquisierit, nihil tale proferre potest.

4. In Graeca communi lingua, δικαιοῦν duas habet significationes. Primo significat justum aliquid censere seu pronuntiare. Ita Plutarchus in Agesilao: Denuntiato bello coegit omnes stare illis οἷς ὁ πέρσης ἐδικαίωσε. Et in Bruto: Cum Mimi captivi, qui caedi Cassii insultarant, in judicio accusati essent: Messala Corvinus ἐδικαίου virgis caesos nudos, esse mittendos ad castra hostium: Commentator Sophoclis in Oedipo Colonaeo, δικαιοῦν dicit usurpari ἀντὶ τοῦ δίκαιον κρίνειν. Suidas exponit δίκαιον νομίζειν. Et citat Lysiam, qui δικαιώσεις vocat τὰς δικαιολογίας. Secunda significatio valde usitata est. τὸ δικαιοῦν ἀντὶ τοῦ κολάζειν, supplicio afficere, non privata poena, sed praecipue cum causa judicata, judicialiter (ut ita dicam) aliquis punitur: Ideo Suidas δικαιούμενον exponit, per δίκης τυγχάνοντα. Et Thucydidem citat, usurpantem δικαιώσεις ἀντὶ τῶν κολάσεων. Sed hujus significationis ubique obvia sunt apud Graecos autores exempla.

5. Apud autores igitur Graecae linguae, verbum justificari non usurpatur in illa significatione, de qua sola Pontificii dimicant. Restat ergo usus hujus verbi in lingua sacra. Et forensis (sicut vulgo loquimur) ejus significatio usque adeo manifesta est, quod Andradius eam negare non audet. Anxie autem conquirit exempla, probaturus, quod in multis Scripturae locis, verbum justificare significet non absolvere a peccatis, sed mentem qualitate justitiae inhaerentis exornare. Et hoc ariete arbitratur se expugnaturum totam doctrinam de imputativa justitia. Videndum igitur est, quibus exemplis, quam certo et firmiter hoc probet. In prima autem acie collocat testimonium ex Syracide cap. 1. Religio, seu pietas justificat cor. Et in vulgata sane versione ita legitur. Sed Syracides in sua lingua ibi hoc non habet. Animadvertit autem Lector illud, de quo antea diximus, quare Tridentina Synodus decreverit vulgatam editionem, per omnia habendam esse pro authentica. Quod enim Syracides non scripsit, sed aliunde in contextum irrepsit, illud Andradius pro authentico citat, ad evertendam justitiam fidei. Praeterit autem, quod Syracides ipse in primo illo capite scripsit: θυμὸς ἄδικος, iracundia injusta non poterit justificari, hoc est a culpa absolvi.

Mirum vero est, quod non etiam adduxerit id, quod in vulgata versione Psalm. 72 legimus: Frustra ergo justificavi cor meum. In Hebraeo enim plane aliud verbum est.

Plus vero coloris habet, quod ex 18. cap. citat: Non verearis usque ad mortem justificari. Quod Tridentinum Concilium ita interpretatur, sanctificationem et renovationem debere crescere, et augeri usque ad mortem. Quae sententia in doctrina renovationis quidem vera est: sed consideret lector, an Syracides in illo loco, vocabulo justificationis hoc intelligi velit. Illud enim est de quo disputamus. Ostendit autem contextus, hoc agi, conversionem, ut inveniamus propitiationem, non differendam esse usque ad languorem seu morbum, sed orandum esse εὐκαίρως, haec enim sunt verba textus. Illam vero sententiam mox aliis verbis repetit: μὴ μείνῃς, Hoc est, Justificari non differas usque ad mortem. Quod antea dixerat invenire propitiationem, jam vocat justificari, et illud docet, non esse differendum usque ad mortem. Judicet etiam Lector, an ex illo loco sententia Pontificiorum de Justificatione stabiliri, et nostra everti possit. Qualem vero putas esse fidem, quae hujusmodi fundamentis, contra clarissima Scripturae testimonia nititur? Nihil profecto aliud, quam effugia sunt, ne veritati locum dare cogantur.

Fides Papist.

Ex Apocalypsi etiam, pro confirmatione suae sententiae citat: Qui justus est, justificetur adhuc: et qui sanctus est, sanctificetur adhuc. Sed facilis est responsio. Andradius enim dimicat pro illa sententia, quae justificationem et sanctificationem contendit idem esse, et hanc sententiam vult probare ex illo dicto Johannis. Sed ibi Johannes, sicut et Paulus 1. Cor. 6 diserte distinguit justificationem et sanctificationem. Videt igitur Lector, quales sint Andradii probationes. Nec obstat, quod justificati jubentur adhuc justificari: cum remissio peccatorum non sit mutila. Habitat enim peccatum in carne justificatorum, quod saepe captivat ipsos, ut in multis offendant. Sicut igitur illi, quibus remissa sunt peccata, quotidie petunt, Dimitte nobis debita nostra: eodem etiam modo, qui justus est, justificetur adhuc: perpetuo enim in hac vita est illa Apostolica legatio, 2. Cor. 5. Reconciliemini Deo.

6. Hisce igitur testimoniis Andradius significationem verbi justificare, quam ut advocatus Concilii Tridentini, contra nostrarum Ecclesiarum doctrinam defendendam suscepit, nequaquam probavit: sicut quivis Lector judicare potest. Quod enim Esajae sententiam, In scientia sua justificabit multos, eo torquet, magna impudentia est. Ibi enim mox additur explicatio, quomodo intelligenda sit illa justificatio, quia, inquit, iniquitates eorum ipse portabit, sicut Luc. 1 Zacharias canit: Ad dandam scientiam salutis, quae est in remissione peccatorum.

Firma igitur adhuc stant illa, quae contra Jesuitas de propria et genuina significatione verbi justificare in articulo justificationis diximus: Repeto autem id, quod supra dictum est, statum disputationis non esse: an renovatio pertineat ad beneficia Christi, an homo, quando reconciliatur cum Deo, simul etiam per Spiritum sanctum renovetur, an nova obedientia sequi debeat. Haec enim plane et perspicue docemus. Sed haec est quaestio: Quomodo et quare justificemur, ut a Deo in gratiam recipiamur, et acceptemur ad vitam aeternam. Haec toties sunt repetenda, ne hanc disputationem de significatione verbi justificare calumnientur, quasi ipsam renovationem suo loco et ordine negemus.

Et ut maxime ostenderetur (quod tamen certo et evidenter non facile probabitur) verbum justificare in quibusdam Scripturae locis habere illam, de qua Pontificii dimicant, significationem: de summa tamen rei, de qua agimus, nondum conclamatum esset.

Justificare

Non enim proprie est quaestio, quid verbum justificare in aliis Scripturae locis significet, sed hoc quaeritur, quam significationem verbum justificare habeat in illis Scripturae locis, in quibus doctrina justificationis, tanquam in sua sede traditur et tractatur. Reliqua vero exempla, tantum declarationis gratia adhibentur.

7. Manifestissima autem est antithesis, Rom. 8 quae propriam et genuinam significationem verbi justificare, in hoc articulo ostendit, quae scilicet cum forensi significatione omnino convenit, quod coram judicio Dei, propter Christum absolvamur a reatu peccati et damnationis, pronuntiemur justi et acceptemur ad vitam aeternam. Ita enim habent verba: Quis accusabit adversus electos Dei? Deus est qui justificat, quis est qui condemnet? etc. Ita Rom. 5: Justificatio et condemnatio aliquoties opponuntur. Et Rom. 3 totus, ut ita dicam, processus vocabulis judicialibus describitur. Lex accusat omnes esse sub peccato. Omne os obstruitur, et totus mundus reus, ὑπόδικος sistitur Deo: quia ex operibus legis non justificatur omnis caro. Justificamur autem gratis, ipsius gratia, per redemptionem etc. 1. Cor. 4: Nolo judicari ab humana die, sed qui me judicat Dominus est. Ideo licet nihil mihi conscius sim, tamen in hoc non sum justificatus. Ita 1. Joh. 2 fit mentio advocati, sicut Rom. 8 intercessoris. Ps. 143: Ne intres in judicium, quoniam in conspectu tuo non justificabitur omnis vivens. Luc. 18: Publicanus quasi coram Dei tribunali stans, orat: Deus propitius esto mihi peccatori. Hanc Publicani orationem cum Christus vellet significare exauditam esse inquit: Descendit justificatus: hoc est, Deus propitiatus fuit peccatis ipsius. Act. 13: Per Christum vobis remissio annuntiatur peccatorum, et ab omnibus (peccatis) a quibus non potuistis in lege justificari, in hoc omnis qui credit justificatur. Haec testimonia nulla sophistica possunt eludi, ut ad infusionem inhaerentis justitiae referantur, sed manifeste ostendunt, judicialem esse significationem verbi justificare in hoc articulo, quod scilicet peccator, lege Dei accusatus, convictus, et sententiae aeternae damnationis subjectus, fide confugiens ad thronum gratiae, propter Christum absolvatur, justus reputetur et pronuntietur, in gratiam recipiatur, et ad vitam aeternam acceptetur. Et Johannes licet non usurpet verbum justificare, tamen doctrinam ipsam verbis judicialibus describit: Qui credit, non judicatur, non venit

in judicium. Misit filium in mundum, non ut judicet mundum. Et 1. Joh. 3: Translati sumus a morte ad vitam. Act. 3: Petrus dicit peccata deleri. Illud vero Paulus explicat, cum inquit Coloss. 2 chirographum quod contra nos erat, deletum esse.

Et dignum est consideratione, quam solicite Apostoli caverint, ne Hebraismus verbi justificare in aliis linguis minus notus, doctrinam vel turbaret, vel obscuraret. Aliis enim clarioribus et quidem variis vocabulis illud explicarunt. Ne enim intelligatur de infusione qualitatum justitiae, Rom. 4 exponitur per imputare justitiam sine operibus, vel fidem imputare ad justitiam. Exponitur etiam ibi per vocabulum beatitudinis, et per illud Psalmi, tegere iniquitates, et non imputare peccatum. Rom. 5 exponitur per aequipollentiam verbi reconciliari, quod Augustinus etiam animadvertit. Act. 13 aequipollet remissioni peccatorum. Matth. 1: Salvum faciet populum a peccatis. Illud Act. 13 per verbum justificare exponitur, ita quod Galat. 2 Paulus dicit: Nos in Christum credidimus, ut justificemur: illud Act. 15 Petrus ita effert, Per gratiam Christi credimus nos salvari, sicut et illi. Et quod Ephes. 2 dicitur: Gratia salvati estis, illud Rom. 3 est gratia justificari. Johannes vocat, Non judicari, non venire in judicium. Rom. 5 constitui justum, est periphrasis verbi justificare: Nam καθιστάναι εἰς κρίσιν Graecis est verbum judiciale. Ista judicialia etiam sunt, solvere et ligare peccata. Graeci interpretes, Job. 13 et 32 reddiderunt δίκαιος ἀναφανοῦμαι, cap. 27. 40 δίκαιον ἀποφῆναι. Sicut cap. 23 ἔθεντο αὐτὸν ἀσεβῆ, quod cap. 9 dixerant ἀσεβεῖν, pro condemnare, impium pronuntiare.

8. Et Patres quidem, licet plerumque sequantur analogiam Latinae compositionis, in verbo justificare, saepe tamen evidentia Paulinae disputationis, coguntur agnoscere propriam et genuinam hanc significationem quam monstravimus. Ita Augustinus, quia videt Rom. 5 justificari, exponi per reconciliari, agnoscit et probat nostram interpretationem. Et in Psalm. 31: Si justificatur impius, ex impio fit justus. Sed quomodo? Nihil boni fecisti, et datur tibi remissio peccatorum etc. Contra Julianum lib. 2 citat sententiam Ambrosii: Eum justificari a peccato, cui per Baptismum peccata remittuntur omnia. Hilarius in 9. cap. Matthaei: Movet scribas, ab homine remissum peccatum, quod lex laxare non poterat: fides enim sola justificat. Cyrillus in 6. cap. Johannis: Gratia justificat, mandata vero legis condemnant magis. Oecumenius recitans veterum explicationes in 3. cap. ad Romanorum dicit: Justitia Dei est justificatio ex Deo, absolutio ac liberatio a peccatis, a quibus lex ipsa absolvere non potuit. Item: Quomodo fit justificatio per remissionem peccatorum, quam in Christo Jesu consequimur. Sed non quaerimus nunc principaliter, quomodo patres usurpent verbum justificandi, sed nostra quaestio est, in qua significatione Spiritus sanctus utatur verbo justificandi, in illis Scripturae locis in quibus tractat et tradit doctrinam justificationis, sicut illud manifestissime jam monstravimus.

9. Et haec significatio congruit ad reliqua Scripturae loca, ubi verbum justificare usurpatur de actionibus judicialibus, et opponitur verbo condemnare. Gen. 44: Quid respondebimus, quid loquemur, quo justificabimur? 2. Reg. 15 dicit Absalon: Qui habet judicium, veniat ut justificem eum.

Esaj. 41: Judicemus simul, dent testes suos, narra si quid habes, ut justificeris. Psalm. 51: Ut justificeris, et vincas cum judicaris. Deut. 25: Justificare justum, condemnare impium. 3. Reg. 8: Condemnes impium dando viam ejus in caput suum, et justifices justum dando illi secundum justitiam ejus. Prov. 17: Qui justificat impium et condemnat justum, abominationi est. Esaj. 5: Vae qui justificatis impium, et justitiam justi aufertis ab eo. Matth. 12 ex verbis tuis justificaberis vel condemnaberis. Haec exempla et congruunt ad illam significationem, quae propria est loci justificationis, et doctrinam ipsam illustrant.

10. Diligenter autem considerandum est, quare Spiritus sanctus doctrinam justificationis, verbo judiciali proponere voluerit. Homines enim prophani, securi et Epicuraei, existimant leve et perfunctorium quid esse justificationem peccatoris, ideo de peccato non admodum sunt soliciti, reconciliationem cum Deo non serio expetunt, nec diligentia aliqua retinere student. Proprietas vero verbi justificare, ostendit quam gravis et seria actio coram judicio Dei sit justificatio peccatoris. Mens item humana, pharisaica persuasione inflata, quando privatis suis cogitationibus de justitia indulget, facile potest concipere persuasionem et fiduciam justitiae propriae quantumcunque. Sed quando sub imagine examinis et tribunalis judicii divini, per processum (ut sic dicam) judicialem, doctrina justificationis proponitur, concidunt, evanescunt, et prosternuntur Pharisaicae illae persuasiones. Ita genuina proprietas verbi justificare, puritatem doctrinae justificationis, et a Pharisaico fermento, et ab Epicuraeis opinionibus conservat et defendit. Et tota doctrina justificationis non potest simplicius, rectius et commodius intelligi, et ad serium usum in exercitiis poenitentiae et fidei accommodari, quam ex vera observatione judicialis significationis verbi justificare, sicut multorum Patrum exempla ostendunt, qui de operibus et meritis magnifice saepe concionantur: in meditationibus vero, quando hanc imaginem judicii divini, et processum illum judicialem, sicut diximus sibi proponunt, tunc dulcissimis sententiis doctrinam hujus articuli explicant. Et in hoc genere Bernhardus prae caeteris felicior est, quia non in otiosis speculationibus, sed in seriis exercitiis, proposita imagine judicii divini, et sistens se quasi ad tribunal Dei, doctrinam et testimonia Pauli de justificatione expendit.

Supra etiam ostendimus, quantum referat, genuinam significationem vocabuli justificare, in hoc articulo retinere in Ecclesia: rem ipsam enim ita in se comprehendit, ut quicquid sit cui tribuatur, quod

nos justificet, statim consequatur, quod propter illud recipiamur a Deo in gratiam, et acceptemur ad vitam aeternam.

Monstrata autem ex manifestis Scripturae testimoniis, vere propria et genuina significatione verbi justificare, ipsa doctrina justificationis plana et manifesta erit, si modo eam ex divinis oraculis, et non ex Philosophicis rationis cogitationibus petere et dijudicare nobis concedatur.

Imitabitur autem methodum Scripturae, quae de justificatione et negative et affirmative loquitur, hoc est, considerandum est, quibus rebus adimat, et cui tribuat justificationem peccatoris coram Deo, ad vitam aeternam.

[ARTICULUS III.]

QUIBUS REBUS ADIMAT SCRIPTURA JUSTIFICATIONEM HOMINIS AD VITAM AETERNAM.

1. Et peccatis quidem neminem coram Deo justificari, hoc est propter scelera neminem Deo gratum esse, et acceptari ad vitam aeternam, extra controversiam est. Pugnat enim cum perpetua et immutabili voluntate Dei, quae in lege patefacta est, et ipse Deus pronuntiat esse abominationem, hoc modo justificare impium, Prov. 17, Esaj. 5 et Exod. 23. Insontem non occidas, quia non justifico impium.

2. De qualitatibus igitur, habitibus, actionibus, et operibus humanis, quibus appellatio justitiae tribuitur, quaestio est, an in illis consistat justificatio nostri coram Deo ad vitam aeternam. Et ratio quidem, quia aliam justitiam ignorat, plane ita statuit. Sed nos audiamus vocem Dei nostri pronuntiantis in Scriptura judicium suum de hac quaestione. Et observetur, quomodo Scriptura totum hoc negotium vocabulis judicialibus describat.

Alia est autem politica justitia, qua coram hominibus, vel inter homines justi sumus, et acquirimus praemia politica, quando scilicet actiones nostrae respondent legibus quibus constat justitia inter homines. Sed de illa hoc loco non disputatur, nisi quod Scriptura ridet illos, qui, ut Pharisaei, in justificatione coram Deo, homines deligunt judices, apud quos aucupantur famam et laudem justitiae, Matth. 6, Luc. 16. Vos estis qui justificatis vos coram hominibus. Sed hoc modo per ambitionem gloria hujus seculi, non autem gloria apud Deum acquiritur: sicut Christus inquit, Matth. 6. Receperunt mercedem suam. Et Luc. 16: Quod altum est coram hominibus, abominatio est apud Deum, sed in negotio de gratia Dei, salute et vita aeterna, oportet Deum ipsum esse judicem: et apud ipsum agendum est negotium, quando ita volumus justificari, ut Deo placeamus, et ipsi accepti simus ad vitam aeternam: ipsa etiam ratio intelligit, ideo enim propriam justitiam adducit coram Deo. Et Rom. 10: Paulus utitur verbo valde significanti. Quaerunt propriam justitiam στῆσαι, hoc est stabilire, erigere, et opponere coram judicio Dei, sicut Luc. 18: Pharisaeus variis modis justitiam suam contendit coram Deo probare, fidens illis suis operibus, et quaerent illis justificari, hoc est apud Deum haberi illo loco, ita tractari et remunerari, sicut Deus illis promisit, quos justos agnoscit, pronuntiat et acceptat. Ita omnino servatur forensis significatio verbi justificari, juxta exemplum Esajae quadragesimo tertio. Narra si quid habes, da testes, ut justificeris. Gen. 44: Quid respondebimus, quid loquemur, quo nos justificabimus? Et 3. Reg. 8: Justifices justum, dando illi secundum justitiam ejus.

Hoc ergo modo afferens propriam justitiam agit coram Deo, ut justificetur. Sed audiamus, quam sententiam Deus justus judex pronuntiet. Et ut res planior sit, paucis retexemus distributionem illam, quae apud Paulum exstat.

I. De variis cultibus, quos gentes contra verbum Dei, ex coeco orationis judicio instituerunt, hoc fine ut Deum propitium et placatum haberent, quia pugnant cum verbo Dei, Scriptura pronuntiat quod sint abominatio coram Deo, Deut. 12 et 17. Ita Paulus Rom. 1 pronuntiat Gentes hujusmodi cultibus magis iram Dei provocasse. Et Ephes. 2: Eratis sine Deo in hoc mundo, promissionis spem non habentes.

II. De operibus electitiis, quae homines propria intentione qualicunque sine verbo, et mandato Dei suscipiunt ad hunc finem ut justificentur, hoc est Dei gratiam et salutem aeternam acquirant, Deus pronuntiat, Esaj. 29, Matth. 15. Frustra colunt me mandatis et doctrinis hominum. Et Esaj. 1: Quis requisivit haec de manibus vestris?

III. De externa disciplina rationis juxta legem naturae in non renatis, Paulus disputat ad Rom. et cap. 3 pronuntiat, gentes per disciplinam rationis non justificari coram Deo, sed esse sub peccato: sunt enim sine fide Christi, et sine Spiritu sancto, corda sunt impia et immunda, ipsa etiam lex naturae per peccatum obscurata est, ita ut vix particulam aliquam legis, de quibusdam secundae tabulae officiis teneant, et illi ipsi notitiae legis naturalis, quae adhuc reliqua est, disciplina Ethnicorum non omni ex parte est conformis. Et in summa: Mala arbor non potest bonos fructus facere. Et sine fide impossibile est placere Deo, imo quicquid non est ex fide, peccatum est. Gentes igitur per disciplinam rationis non potuerunt coram Deo justificari.

IV. De pharisaica justitia, quaestio aliquanto propius ad nostrum propositum accedit, quando scilicet illi, qui legem Dei scriptam habent, conantur et student sine fide Christi, et sine Spiritu sancto, naturalibus liberi arbitrii viribus, opera legis facere, hoc fine, ut Deo placeant, gratiam ejus consequantur et acceptentur ad vitam aeternam, hoc est ut justificentur, ibi enim magis speciosum mens humana habet praetextum, propriam justitiam coram judicio Dei statuendi. Deus enim ipse legem pro-

mulgavit, et factoribus promisit benedictionem et vitam, non tantum ut politicum praemium, sed sicut Lucae 10 Scribae interroganti: Quid faciendo vitam aeternam haereditabo, Christus propositis mandatis legis, respondet: Hoc fac, et vives.

Quando igitur homo non renatus conatum, studium, imo zelum, quantum in se est, erga mandata Dei ad judicium ipsius adfert, confidens et petens propterea justificari, quam quaeso sententiam Deus justus Judex pronuntiat? Christus certe pronuntiat, Matth. 5. Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisaeorum, non intrabitis in regnum coelorum. Et Paulus inquit Rom. 3: ex operibus legis non justificabitur omnis caro, Gal. 3. Quicunque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Num igitur lex non habet promissiones vitae aeternae? Certe Christus manifeste hoc affirmat, Luc. 10, Matth. 19. Num vero Deus fallit et ludificat homines promissionibus legalibus? Absit. Est enim Deus qui mentiri nescit. Tit. 1. Et manet quod Paulus dicit, Rom. 3. Deus est verax, omnis autem homo mendax. Cur igitur homo non renatus ex operibus legis non justificatur? Respondet Paulus, quia per legem agnitio peccati, hoc est lex causatur tali obedientia, quam non renati naturalibus viribus praestare possunt, sibi nequaquam satisfieri, sed tales factores accusat peccati coram judicio Dei, quod cum quaedam legis opera faciant, illa tamen et imperfecte et corrupte faciant, et praeterea in plurimis et in gravioribus sint praevaricatores legis, lex autem habet quidem promissionem vitae, sed sub conditione, non qualiscunque impletionis, sed perfectae et integrae, ex toto corde, tota anima, ita ut caro nihil contra concupiscat. Et de hujusmodi factoribus Paulus inquit, Rom. 2. Non auditores, sed factores legis justificabuntur coram Deo. Item: Qui fecerit haec, vivet in eis. Quando vero quis aliqua legis opera facit, et quomodocunque facit, in caeteris praevaricator legis exsistens, illum lex non pronuntiat justum coram Deo ad vitam aeternam, sed pronuntiat reum et maledictum. Quia qui non in omnibus, quae in libro legis scripta sunt, permanserit, maledictus esto. Et quicunque totam legem servaverit, offendat autem in uno, reus factus est omnium. Quod si non moecheris occidas autem, factus es transgressor legis. Quia igitur Lex est spiritualis, et non renati sine Spiritu sancto toti sunt carnales, vetustate ergo literae legi non satis fit. Ex operibus igitur legis non renati, non justificantur, sed fiunt rei, et sunt sub maledicto, Rom. 3, Gal. 3 quia etiam faciendo non faciunt legem, eo modo et tali perfectione, sicut Lex flagitat.

3. Et de his quidem capitibus, non est potissimum controversia inter nos et Pontificios in articulo justificationis. Nam in primo Canone dicit Tridentinum Concilium: Si quis dixerit, hominem suis operibus quae vel per humanae naturae vires, vel per legis doctrinam fiunt, absque divina per Christum gratia posse justificari, anathema sit. Breviter autem illam Paulinam distributionem repetere volui ideo, quia negotium sive actus verae justificationis, ex illa antithesi rectius intelligitur: et ut observetur quomodo Paulus per sufficientem enumerationem ostendat, plane nihil esse in homine, sive Ethnico, sive Judaeo, sive renato, sive non renato, quo possit coram Deo justificari: ut ita gloria justificationis in solidum tribuatur soli Christo mediatori, per fidem apprehenso. Volui etiam Andradio ostendere, quam flagitiosum, et non tolerandum in Ecclesia Dei sit illud dogma, quo asserit, philosophos ethica sua justitia coram Deo ad vitam aeternam justificatos fuisse. Illud enim ex professo pugnat cum ipsis fundamentis Scripturae.

Philosophorum ethnicorum justificatio.

4. Ex illa igitur distributione seu enumeratione, facilius jam ad ipsum disputationis statum perveniemus. De renatorum enim bonis operibus, sive nova obedientia, potissima nunc est inter Pontificios et nos controversia, an scilicet renati, illa novitate, quam Spiritus sanctus in ipsis operatur, et bonis operibus, quae ex illa renovatione scaturiunt justificentur, hoc est, An novitas, virtutes, seu bona opera renatorum sint res illa, qua in judicio Dei consistere possint, ne damnentur, propter quam Deum habeant placatum, et propitium, in quam respicere, qua niti, cui fidere debeant. quando agitur de ardua illa quaestione, ut simus Filii Dei, et acceptemur ad vitam aeternam. Et sane, si humana consulenda essent judicia, novitati renatorum omnium calculis tribueretur gloria justitiae coram Deo ad vitam aeternam. Non enim est opus seu effectio humanarum virium, sed est donum et operatio Spiritus sancti, unde bona opera vocantur fructus spiritus, Eph. 5. Et est beneficium Dei mediatoris propter cujus meritum credentes renovantur Spiritu mentis suae, ut per Spiritum sanctum inchoetur in ipsis conformitas cum lege Dei, secundum interiorem hominem, Rom. 7. Et illa novitas vocatur justitia, Rom. 6, 1. Joh. 3. De renatorum etiam bonis operibus dicit Scriptura, 1. Tim. 5. Hoc acceptum est coram Deo, 1. Joh. 3. Ea quae placita sunt coram ipso facimus. Haec profecto valde magna et praeclara sunt, quae Scriptura tribuit novae renatorum obedientiae. Et nos sane novae obedientiae suam laudem suo loco non detrahimus, sicut postea dicemus de bonis operibus. Sed jam versamur in quaestione de justificatione hominis coram Deo ad vitam aeternam, de qua quaestione Paulus dicit 1. Cor. 4. Mihi pro minimo est, ut ab humano die judicer: sed neque meipsum judico, sed qui me judicat, Dominus est. Ejus igitur ut judicis sententia inquirenda est: in Scriptura enim illam nobis patefecit.

Novae obedientiae laus.

5. Et Pontificii quidem contendunt, exclusivam Pauli, quando dicit: Sine operibus legis, intelligendam esse tantum, vel de operibus ceremonialibus, vel de operibus non renatorum. Sed clarissima sunt in Scriptura testimonia, laudem et gloriam justificationis coram Deo ad vitam aeternam adimi et detrahi, non tantum ceremoniis Mosaicis, et operibus non renatorum, verumetiam renatorum novitati, novae obedientiae seu bonis operibus.

6. Abrahae justificatio. Maxime autem illustre est testimonium, quod exstat, Rom. 4 ubi Paulus propositurus exemplar justificationis universale in Abrahamo, quem ideo vocat patrem fidei, et in circumcisione et in praeputio, sumit Abrahamum, non in prima conversione, cum primum ex Chaldaica idololatria vocaretur, Gen. 11, Josuae 24. Ita enim exclusiva (Sine operibus) posset restringi ad illa opera, quae ante conversionem non renatus in idololatria fecisset. Sed cum a prima vocatione Deo fide obediisset per aliquot annos, a cap. 11, Genes. ad 15 caput, tunc certe fuit renovatus spiritu mentis suae, et ornatus multis praestantissimis operibus et fructibus Spiritus. Hebr. 11. In illo quasi medio curriculo bonorum operum Abrahae, ponunt Moyses in veteri, et Paulus in Novo Testamento quaestionem: Quae tunc fuerit justificatio Abrahae coram Deo, ad haereditatem vitae aeternae? Et ad illum Abrahamum jam renatum, spirituali novitate et multis bonis operibus ornatum, Paulus accommodat has sententias: Non operanti, credenti autem in eum, qui justificat impium, fides ejus imputatur ad justitiam. Ad illum Abrahamum accommodat etiam hanc sententiam: David dicit beatitudinem esse ejus hominis, cui Deus imputat justitiam sine operibus. Certe autem illo tempore Abrahamum jam renatum non fuisse sine bonis operibus, sed multa vere bona per fidem operatum fuisse, testatur Epistola ad Hebraeos, capite undecimo. Et tamen Spiritus sanctus per Paulum Abrahae renovati operationi et operibus, manifeste adimit et detrahit laudem et gloriam justificationis coram Deo ad vitam aeternam. Et in illo loco hoc facit, ubi Abrahamum proponit, non tanquam singularem personam, sed ut Patrem fidei et universale exemplar verae justificationis, scriptum est enim, non tantum propter Abrahamum, sed et propter nos quibus imputabitur, Rom. 4. Et addit: Si ex operibus Abraham justificatus est, potest sane apud homines gloriam habere: sed non apud Deum. Hoc testimonium usque adeo perspicuum, illustre et firmum est, quod etiam Andradius meus confitetur, inter ipsos Pontificios aliquos egregiae eruditionis viros, in hac salebra haerere, nec se posse explicare: et quidem ipse etiam nihil quod ad rem faciat, ad hoc testimonium respondere potest. Nec sane video, quid contra tam manifestam lucem ulla sophistica possit: nisi forsan tale quid proferatur, quod sicut Augustinus contra Petilianum inquit: Malam causam vel moras faciendo, paulisper sustentet. Magis igitur jam amo, et pluris facio hoc testimonium: quod video, ne specie quidem aliqua a Pontificiis eludi posse.

7. Et hoc est Moysis et Patriarcharum testimonium, cui Paulus monstrat adjungendum esse Davidis testimonium, loco et nomine omnium Prophetarum, sicut cap. 3 dicit, justitiam fidei habere testimonium legis et Prophetarum. David igitur Psalm. 143 cum dixisset: Exaudi me in tua justitia, mox addit: Ne intres in judicium etc. Nunquid autem timet David, ne tyrannica crudelitate praeter jus et aequum, in judicio Dei secum agatur? Nihil minus. Judicium enim Dei est, secundum veritatem, Romanorum secundo. Dicitur autem Deus intrare in judicium, quando hominum naturam, vitam, actiones et opera, exigit et examinat ad normam justitiae suae, quae in lege patefacta est, redditurus unicuique secundum justitiam ipsius. Quare autem hoc judicium Dei, David tantopere deprecatur? Forsan tunc hoc dixit, quando nulla habuit bona opera? vel cum lapsus in crimen adulterii et homicidii, Deum atrociter offenderet? Et tunc quidem demisse oravit: Miserere mei Deus.

Sed hoc loco inquit: Ne intres in judicium cum servo tuo. Quid autem sit servus Dei, ipse explicat Psalm. 18. Servus tuus custodit mandata tua. Et 118. Servus tuus dilexit mandatum tuum. Item, Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas. Quaere servum tuum, quia mandata tua non sum oblitus. Tunc igitur cum esset servus Dei, hoc est, vir juxta cor Dei, Actor. 13, non vult juxta inhaerentis novitatis justitiam judicari, quia inquit: Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Et Paulus Rom. 4 dicit, Davidem pronuntiare beatitudinem esse ejus hominis, cui Deus imputat justitiam sine operibus. David igitur tunc cum esset servus Dei, hoc est, per Spiritum sanctum renatus, sibi et operibus suis detrahit justificationem, quae coram Deo est, ad vitam aeternam. Nec de sua tantum persona loquitur, sed inquit: Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Et ne de non renatis illud tantum intelligatur, Psalmo vigesimo tertio, nominat omnem sanctum, cujus beatitudo sit, ut ipsi imputetur justitia sine operibus. Manifestissimum igitur est, quod omnium sanctorum operibus in hac vita, adimatur et detrahatur locus et gloria justificationis coram Deo ad vitam aeternam. Et in hanc sententiam Patriarchae, Moyses et Prophetae consentiunt, hoc est, totius veteris Testamenti testimonio comprobatur justitia fidei sine operibus, etiam illorum, qui jam renati sunt. Alia quidem et plura testimonia ex libris Propheticis adduci possent, sed sequimur Paulum, qui hoc modo inquirit, et ostendit testimonia et consensum Patriarcharum, Moysis et Prophetarum, Rom. 4. Et ad nostrum institutum generalia capita probationum sufficiunt.

8. Veniamus igitur ad Novum Testamentum: nec singula testimonia recensebimus, sed exemplo Pauli, Rom. 4 inquiremus consensum Christi, Apostolorum, et Ecclesiarum Apostolicarum.

Christi doctrina de justificatione. Judicium Dei. Et Christus quidem, totam hanc doctrinam complectitur, quando inquit: Qui credit in me, non judicatur, Joh. 3. Item, Non veniet in judicium, Joh. 5. Quod vero est illud judicium? Sine dubio, ubi juxta normam divinae justitiae, quae in lege patefacta est, hominum vita et opera examinantur, et prout deprehenduntur vel respondere huic normae, vel non respondere, homo pronuntiatur vel justus, vel peccator et injustus. Vide autem, cum nullum sit dubium, renovationem esse beneficium Filii Dei mediatoris, non tamen pronuntiat, quod credentes sua

Justificari ex lege.

illa novitate in judicio Dei possint consistere, ut propter illam justi pronuntientur, et acceptentur ad vitam aeternam, sed ad alterum suum beneficium hoc refert, ut qui credit, inquit, in me, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Quomodo vero, et quare? Num ita, et ideo quod accepta novitate, possint per illam, et propter illam in judicio Dei consistere? Hoc certe non dicit, sed, qui credit, propter Christum, non venit in judicium, et hoc modo non perit, sed habeat vitam aeternam. Justificatio igitur credentium ad salutem et vitam aeternam illa est, quod non judicantur juxta opera sua, sed quod propter Christum absolvuntur a sententia damnationis, et acceptantur ad vitam aeternam. Ita Apostolis sanctificatis et renovatis dicit: Cum omnia feceritis, dicite: Servi inutiles sumus. Nec tantum de operibus, quae ante vocationem fecerant, vult ipsos ita dicere, nec tantum cum in principio valde infirmi adhuc erant: sed cum, inquit, ita per Spiritum sanctum profeceritis, ut omnia feceritis, tamen dicite: Servi inutiles sumus. De servis vero inutilibus, quando Deus in judicium cum ipsis intrat, ut juxta opera sua judicentur, pronuntiatur illa sententia, quae exstat, Matth. 25. Inutilem servum ejicite in tenebras exteriores: illic erit fletus et stridor dentium. In utroque enim loco, Matth. 2 et Lucae 17 idem vocabulum ponitur ἀχρεῖος δοῦλος.

Justificatio credentium ad vitam aeternam.

9. Paulus Apostolus de operibus suis in Pharisaismo ante conversionem factis, inquit Phil. 3. Si quis alius in carne videtur confidere, ego magis, qui secundum justitiam quae in lege est conversatus fui sine querela. Sed quae mihi fuerant lucra, haec arbitratus sum propter Christum detrimenta. Sed de operibus suis post renovationem factis, cum plus caeteris laborasset, quid de illis, inquam, dicit quod attinet ad articulum justificationis? Lector inspiciat locum, Phil. 3 et inveniet Paulum non tantum uti praeterito tempore ἡγοῦμαι, de operibus praecedentibus conversionem, sed per particulam, ἀλλὰ μὲν οὖν, ulterius progredi, et uti etiam praesenti tempore, ἡγοῦμαι, ut ostendat, quod operibus suis etiam post renovationem factis, non tribuat justificationem coram Deo ad vitam aeternam: Imo si fiducia justitiae coram Deo, ad vitam aeternam illis operibus assuatur, pronuntiat illa esse stercora et detrimenta. Et simul ostendit, quae tunc temporis, cum epistolam illam ex vinculis scriberet, justitia sua fuerit coram Deo, ad vitam aeternam, imo quae futura sit sua justitia, quando occursurus est ad resurrectionem mortuorum: Verumtamen, inquit, existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei, propter quem omnia detrimentum fieri, et arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam, et ut inveniar in illo, non habens meam justitiam, quae ex lege est, sed illam quae per fidem est Christi, quae ex Deo est justitia in fide, ad cognoscendum illum, et virtutem resurrectionis ejus, et communionem passionum ejus, configuratus morti ejus, si quo modo occurram ad resurrectionem mortuorum.

Paulus de justificatione.

10. Alius locus adhuc clarior est, 1. Corinth. 4. Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum.

Verba sunt valde significantia. Quod enim inquit: Nihil mihi conscius sum. Illud est, quod Actor. 23 dicit: Ego omni conscientia bona conversatus sum ante Deum, usque in hodiernum diem. Et Actor. 24. Studeo sine offendiculo conscientiam habere ad Deum, et ad homines semper. Et hoc est justitia bonae conscientiae, de qua inquit, 1. Cor. 15. Plus illis omnibus laboravi: non ego autem, sed gratia Dei mecum. Gratia enim Dei sum id quod sum. Sed audi quid Paulus renatus de illa sua justitia bonae conscientiae, quam gratiae, seu dono et operationi Dei tribuit, pronuntiet: Nihil, inquit, mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum. Justificationem igitur coram Deo ad vitam aeternam, Paulus diserte detrahit suis operibus, in quibus post renovationem, bona conscientia coram Deo et hominibus conversatus fuit. Hoc Apostoli testimonium, manifestissimum est.

Pauli exemplum.

11. Adjungamus testimonium de Ecclesiis Apostolicis ex Epistola ad Galatas. Ibi enim sumpta occasione ex disputatione de operibus legis ceremonialibus, tractat in genere quaestionem de tota lege, et operibus ejus, id quod manifestissimum est ex tota illa epistola. Multis autem argumentis et vehementibus verbis adimit et detrahit operibus legis justificationem coram Deo ad vitam aeternam. Sed quaestio est, an tantum de operibus non renatorum, quae ante fidem et conversionem fiunt, loquatur? Solvitur autem illa quaestio ex ratione chronologiae. Priusquam enim illam Epistolam Paulus scriberet, aliquot jam annis ante Galatae fuerant conversi. Theodoretus supputat sex annos: sed ad nostrum propositum nihil refert, quicquid sit de praecisa annorum supputatione. Erant igitur Galatae renati, nam Spiritum sanctum ipsis suppeditatum fuisse, Paulus testatur, cap. 3.

Exemplum Ecclesiae Apostolicae.

De Galatarum igitur operibus, qui jam per Spiritum renati erant, Paulus disputat. Et ex collatione hoc intelligi poterit. Judaei Rom. 10 de propria justitia, excluso Christo disputabant: Galatae vero non simpliciter abjecerant Christum, nec excludebant fidem in Christum, sed bona credentium opera fidei volebant adjungi in articulo justificationis coram Deo ad vitam aeternam. Et de operibus quidem ceremonialibus erat disputatio, non autem de solis illis, sed de tota lege et operibus ejus, id quod manifestum est. Nec disputabant Galatae, de operibus suis, quae non renati ante fidem seu conversionem suam fecerant, an illa justificarent, sed de justificatione operum suorum, quae post conversionem et post acceptum Spiritum sanctum fecerant, disputatio erat.

Galatarum disputatio de justificatione.

Statu quaestionis ita, sicut est, posito, videat jam Lector in tota illa Epistola, quibus verbis et argumentis, Paulus operibus renatorum adimat et detrahat justificationem coram Deo ad vitam aeternam. Non enim simpliciter dicit hominem ex operibus legis non justificari, sed rem vehementer exag-

gerat: dicit enim, eos hac opinione transferri ab Evangelio, et a gratia Dei. Non abjicio, inquit, gratiam Dei. Si enim per legem justitia, frustra ergo Christus mortuus est, evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini, gratia excidistis, etc.

12. Plura possent adduci testimonia, sed brevitatis studio generalia tantum capita notavi. Vocem igitur coelestem adimere et detrahere justificationem coram Deo ad vitam aeternam, ipsis etiam renatorum bonis operibus, primum ex veteri Testamento ostendimus, testimonio Patriarcharum, Moysis et Prophetae: deinde ex Novo Testamento idem ostendimus, testimonio Christi, Apostolorum, et Ecclesiarum Apostolicarum. Et nihil sane ad πληροφορίαν

13. ulterius requiri vel potest vel debet. Non autem nuda tantum propositio in Scriptura observanda est, sed considerandae praeterea sunt rationes, quare etiam renatorum operibus detrahatur justificatio. Ita enim tota res planior erit. Est autem una ratio Pauli, quod justificatio ex operibus pertinet ad legem factorum seu operum, Rom. 3, 10, et Gal. 3. Lex vero non pronuntiat hominem coram Deo justum ad vitam aeternam, propter particulam aliquam, aut qualemcunque obedientiam et conformitatem: sed requirit, ut totus homo, secundum omnes sui partes, et secundum omnes singularum partium actiones, normae justitiae in Deo, quae in lege patefacta est, respondeat, et quidem exacte respondeat, ea puritate, perfectione et integritate, sicut lex praescribit et flagitat. Et si totam legem quis servaverit, offendat autem in uno, pronuntiatur reus esse omnium. Et Andradius quidem hoc testimonium veteratorie conatur eludere, interpretans Unum illud, de charitate, ut sensus sit, si opera legis fiant sine charitate, non justificare. Sed Jacobus diserta interpretatione explicat, quid per unum illud intelligi velit. Inquit enim: Si non moecheris, occidas autem, factus es transgressor legis: qui enim dixit: Non moechaberis, dixit etiam: Non occides.

Quare justificatio detrahatur operibus renatorum.

Qui igitur operibus vult justificari, si non in omnibus quae in libro legis scripta sunt, permanserit, ut faciat ea, illum lex non pronuntiat justum, sed reum et maledictum, Gal. 3, Jacobi 3. Jam vero renatorum obedientia in hac vita, est quidem inchoata conformitas cum lege Dei, sed quae propter carnem adhuc imperfecta et immunda est, sicut Paulus renatus conqueritur, Rom. 7. Velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio. Volenti mihi facere bonum, adjacet malum. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, et captivantem me sub lege peccati, quae est in membris meis. Mente servio legi Dei, carne autem servio legi peccati. Tali vero obedientia, legi non satis fit. Est enim lex spiritualis, hoc est, requirens spiritualem conformitatem seu obedientiam, cui nihil ex vitiosa et corrupta carne adhaerescat. Ego vero, inquit Paulus renatus, carnalis sum, venditus sum sub peccatum, etc. Si igitur Deus cum renatis intret in judicium, judicaturus ipsos secundum opera ipsorum, non justificabuntur in conspectu ipsius.

Ubi enim lex peccatum potest ostendere, ibi non justificat, sed reum facit, maledicit, et condemnat, juxta dictum: Qui non in omnibus permanserit, maledictus esto.

Universalis autem est sententia 1. Joh. 1. Si dixerimus, quod peccatum non habeamus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. Et omnibus justis in hac vita, praescripta est quotidiana illa precatio: Dimitte nobis debita nostra. Non est justus in terra, qui faciat bonum, et non peccet. Si iniquitates observaveris Domine, quis sustinebit? Delicta enim quis intelligit? Ideo Paulus dicit: Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non sum justificatus. Non enim ab humano judice judicor, nec me ipsum judico: sed qui me judicat, Dominus est, qui illuminat abscondita tenebrarum, et manifestat consilia cordium. Utitur autem verbo ἀνακρίνειν, quod forense est, quando vel quaestiones habentur de reis, vel causae in judicio disquiruntur, examinantur et discutiuntur, ut justitia rite administretur. Ita enim usurpatur, Lucae 23, Actorum 12, 24 et 28. Et quia talem disquisitionem opera Pauli etiam renati, in judicio Dei sustinere non possunt: ideo Paulus pronuntiat, se in illis non esse justificatum. Haec ratio manifesta et firma est quae etiam Pighium movit, ut licet alias doctrinam nostrarum Ecclesiarum acerbissime insectetur, tamen ingenue agnoscat et fateatur, ne renatorum quidem inhaerentem justitiam posse in judicio Dei consistere, ut propter illam justificentur ad vitam aeternam.

Pighius.

14. Secunda ratio Pauli sumitur ex distinctione justitiae legis, et justitiae fidei. Rom. 10, Gal. 3. Legis enim justitia est: Qui fecerit ea quae in lege scripta sunt: fidei vero justitia est: credendo sibi applicare, quod Christus pro nobis fecit. Opera igitur quibus renati faciunt ea, quae in lege scripta sunt, sive ante sive post renovationem, pertinent ad justitiam legis, licet alia atque alia ratione. Ante renovationem enim lex extorquet ex libero arbitrio qualemcunque disciplinam, in renovatione vero, Spiritus sanctus scribit legem in corda renatorum, Jerem. 31 ut delectentur lege Dei, Rom. 7, et ex animo obediant, Rom. 6. Et haec obedientia, est inchoatio illius justitiae, quam lex a nobis flagitat. Summa enim legis, est charitas. Hoc modo, et hac ratione dicitur justitia legis. Omnes autem Pauli disputationes, huc redeunt: Homines in hac vita, justitia legis non justificari coram Deo, ad vitam aeternam. Ergo nec renati, charitate sua, quae est summa legis, justificantur.

Justitia legis in renatis.

Et ita distinguuntur justitia legis et justitia fidei: quod Paulus diserte dicit, legem non esse ex fide. Fides enim non hoc respectu justificat, quia praeparat ad assequendam justitiam, quae consistat in faciendo, sive in operibus quae lex praescribit et flagitat. Paulus enim dicit Galat. 2. Nos in Christum credidimus, non ut fide assequeremur justitiam operum

quibus justificaremur: sed ut justificemur fide, non ex operibus. Cum enim legi, propterea quia per carnem infirmabatur, impossibile esset nos justificare: Deus ex gratia fecit translationem nostrae justificationis a lege, hoc est, a nostro facere, ad fidem accipientem id quod Christus pro nobis fecit. Et illa duo disjuncta sunt hac antithesi: Qui fide in Christum justificantur, lege non justificantur: et qui faciendis iis quae lex flagitat, justificari volunt, illi non justificantur fide in Christum. Ideo Paulus ad Galatas disputat, eos qui beneficio Dei transferentis justificationem nostram a lege ad fidem in Christum, non volunt in solidum humili gratitudine uti, sed opera sua quae secundum praescriptum legis faciunt assuere: eos, inquam, pronuntiat evacuatos esse a Christo, et gratia excidisse. Vel enim lege sola, vel fide in Christum sola, oportet nos justificari. Haec ratio ostendit, quam magni momenti sit haec disputatio.

Epistola ad Galatas.

15. Tertia ratio est: ut omnis nostra gloriatio excludatur: ut qui gloriatur, in Domino glorietur, a quo factus est nobis Christus justitia, 1. Cor. 1: Non autem excluditur gloriatio per legem factorum, Rom. 3 hoc est, quando quis vitam aeternam haereditat, ideo quod ea quae lege scripta sunt, fecerit, Luc. 10: Sed per legem fidei excluditur. Hoc est, quia Christus est perfectio legis, ad justitiam omni credenti, Rom. 10. Gloria igitur et laus justificationis nostrae coram Deo, ad vitam aeternam, debetur obedientiae et merito Christi: non tanquam causae quae efficiat, ut in nobis aliquid haereat, quo facientes ea quae in lege factorum scripta sunt, justificemur: sed quia obedientia Christi imputatur nobis ad justitiam. Illa vero gloria non potest sine blasphemia Christi detrahi, et in nostram sive novitatem sive obedientiam transferri. Et quia obedientia Christi, qua pro nobis legem implevit, ad justitiam omni credenti, non est manca, mutila et imperfecta: contumeliosum igitur est in meritum Christi assuere ipsi nostra opera, ut justificemur: quasi Christi obedientia non sufficeret nobis ad justificationem coram Deo, nisi assumento nostrae justitiae perficeretur.

Obedientia Christi perfecta est.

16. Quarta ratio exstat Rom. 4: Ut promissio haereditatis vitae aeternae sit firma. Quando enim nititur conditione nostrae obedientiae, quia illa propter carnem imperfecta et immunda est, promissio semper incerta est: ideo ex fide secundum gratiam, ut firma sit promissio: Si enim qui ex lege haeredes sunt, exinanita est fides, et abolita promissio. Lex enim iram operatur, Rom. 4 ita ut sub maledicto sint, non tantum qui carent operibus legis: Gal. 3 quia non permanent in omnibus quae scripta sunt in libro legis, ut faciant ea.

17. Haec copiosius aliquanto explicare volui: in hoc enim potissimum cardine vertitur controversia inter nos et Pontificios, in articulo justificationis: An scilicet renati, propter suam novitatem et opera justificentur coram Deo, ad vitam aeternam. Repeto autem id quod aliquoties jam dictum est. Agnoscimus renovationem esse ingens beneficium Filii Dei mediatoris, per Spiritum sanctum in nobis. Docemus debere sequi post reconciliationem novam obedientiam, et illi tribuimus suo loco, ea quae Scriptura ipsi tribuit: sicut postea de bonis operibus dicemus. Sed hanc dignitatem et gloriam didicimus ex Scriptura non tribuendam esse nostrae novitati, et nostris operibus, ut sint justificatio nostra coram Deo ad vitam aeternam. Haec enim dignitas et gloria solius Filii Dei mediatoris obedientiae seu justitiae, per fidem nobis imputatae debetur.

Renovationis donum.

18. Hactenus igitur ostendimus, quomodo Scriptura nobis adimat et detrahat justificationem coram Deo ad vitam aeternam, ita ut instituta distributione seu enumeratione demonstret, nec in natura, nec in vita, nec in qualitatibus, habitibus aut operibus hominum in hac vita, sive sint Judaei, sive ethnici, sive renati, sive non renati, esse et haerere illud quo in judicio Dei ita possint consistere, ut propter illud justificentur ad vitam aeternam. Et haec distributio: An in aliqua parte hominis, vel actionibus ejus, sit et haereat aliquid quo possit coram Deo justificari: quasi forma examinis a Paulo ideo instituta fuit, quia Pharisaica persuasio de nostra justitia inhaerente, opponenda judicio Dei, naturaliter haeret in omnium animis. Et ad doctrinam de justificatione hominis, per solam gratiam seu misericordiam Dei, propter solius Christi mediatoris obedientiam: necesse est ut insolidum adimatur et detrahatur omnibus, quae vel sunt, vel haerent in homine: sive Judaeo, sive ethnico, sive renato, sive non renato.

[ARTICULUS IV.]

QUOMODO SCRIPTURA TRADAT HOMINEM CORAM DEO JUSTIFICARI AD VITAM AETERNAM.

1. Constituta autem parte negativa, plana ex verbo Dei erit sententia affirmativa: quomodo scilicet justificemur coram Deo, ad vitam aeternam? Aut quae sit illa justitia, quam afferre debemus, coram Deo, quando cum illo agimus, ut nos absolvat a sententia damnationis, ut sit nobis placatus et propitius, ut simus ipsius filii, et acceptemur ad vitam aeternam. Jam enim in praecedentibus monstratum est: Primo, quod judicium Dei, non inveniat in nobis in hac vita, ne in renatis quidem, talem, tam perfectam, et tam puram justitiam inhaerentem, qua ita possimus coram Deo consistere, ut propter illam justificemur ad vitam aeternam. Secundo, invenit autem in nobis, etiam in sanctis in hac vita, multa et varia peccata, Psalm. 32, 1. Joh. 1 imo ipsum peccatum, habitans in carne, rebellans legi mentis, et captivans etiam renatos sicut Rom. 7 Paulus conqueritur. Tertio, Et lex divina, quae est norma et regula justitiae in Deo, pronuntiat reos et maledictos, qui non in omnibus quae in lege scripta sunt permanserint, ut faciant ea. Quarto, ibi vero Deus

qui dives est in misericordia, propter immensam charitatem, qua diligit nos, nolens nos in aeterna morte, ad quam justa legis divinae sententia damnati eramus, perire, gratis per suam gratiam justificat: hoc est a sententia damnationis absolvit, justos reputat, et receptos in gratiam acceptat ad vitam aeternam, illos qui peccata sua agnoscunt, et confitentur, et fide promissionem misericordiae in Christo mediatore propositam apprehendunt: Rom. 3. Sed Pontificii opponunt, gratiam in illa Pauli sententia, significare donum novitatis seu charitatis, quod a Deo propter Christum, per Spiritum sanctum gratis conferatur et infundatur credentibus: ut illa sive novitate, sive charitate in judicio Dei possint consistere, et propter illam recipi in gratiam, et acceptari ad vitam aeternam, hoc est justificari. Et renovationem quidem esse donum Spiritus sancti, propter Christum, et charitatem una cum reliquis virtutibus a Spiritu sancto accendi in credentibus, nullum est dubium. Sed quaestio est de justificatione. Ostendimus autem clarissimis et firmissimis Scripturae testimoniis, renatos in hac vita, sua novitate aut charitate, non posse coram Deo ad vitam aeternam justificari. Est igitur manifesta depravatio sententiae Paulinae, quam Pontificii contra perpetuam ejus sententiam ipsi affingunt.

2. Gratia. Renovatio, Charitas.

[ARTICULUS V.]

VOCABULUM GRATIAE.

1\. Et vocabulum Gratiae in Scriptura, saepe quidem favorem, benevolentiam seu misericordiam: aliquando vero etiam dona ipsa quae ex benevolentia conferuntur, significat. Sed quaestio est, quid vocabulum gratiae proprie significet in illis locis, ubi Paulus disputat, nos gratis per gratiam Dei justificari. Item: Gratia Dei salvati estis. Et testimonia sunt non obscura vel ambigua: sed manifesta, certa et firma, quod vocabulum gratiae in hac disputatione intelligendum sit de gratuita misericordia, bonitate, benevolentia, seu favore Dei, complectentis sua gratia, et recipientis in gratiam indignos, propter filium mediatorem. Paulus enim Rom. 5 manifeste distinguit gratiam et donum per gratiam: sicut Joh. 1: Gratia et veritas distinguuntur. Et utrumque quidem est beneficium Filii Dei mediatoris. Sed quando Paulus dicit, nos gratia justificari et salvari: intelligit illam gratiam, quam Scriptura distinguit a dono per gratiam, hoc est, intelligit non novitatem nostram, sed misericordiam Dei, seu gratuitam acceptionem: id quod inde manifestum est: Paulus enim in articulo justificationis, gratiam opponit bonis operibus: non illis tantum quae ratio sine Spiritu S. praestat, sed et Abrahae operibus, quae sunt dona et fructus spiritus, Rom. 4. Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Et quod Rom. 3 dicit: Gratia justificamur sive operibus legis; Illud Rom. 4 accommodat ad Abrahae renati opera: et ita gratiam justificantem, opponit Abrahae ex renovatione spiritus operanti. Universalis enim est sententia Rom. 11: Si per gratiam, jam non ex operibus: alioqui gratia jam non esset gratia. Et quando 2. Tim. 1 Paulus dicit: Salvos nos fecit, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, et gratiam quae data est nobis in Christo Jesu ante tempora secularia: ibi certe gratia non potest significare aliquid inhaerens in nobis. Ante tempora enim secularia cum nondum essemus, imo cum nondum jacta essent fundamenta terrae, data nobis fuit in Christo gratia.

Gratia. Gratia Justificari.

2\. Et Scriptura aliis synonymis seu aequipollentibus vocabulis manifeste ostendit, quomodo velit vocabulum gratiae in his disputationibus intelligi. Tit. 3 vocat benignitatem et charitatem, qua Deus complectitur miserum et perditum genus humanum. Ibidem: Secundum misericordiam suam, salvos nos fecit: ut gratia ipsius justificati, haeredes simus vitae aeternae. Et Ephes. 2: Deus qui dives est in misericordia, propter multam suam dilectionem, qua nos dilexit mortuos nos peccatis convivificavit cum Christo, gratia estis salvati. Ita quod Hebr. 2 scriptum est: Gratia Dei gustavit mortem pro omnibus: illud Rom. 5 Paulus ita effert: Commendat charitatem suam erga nos, quod cum peccatores exsisteremus, Christus pro nobis mortuus est. Et Hebr. 4: Accedamus ad thronum gratiae, ut accipiamus misericordiam, et inveniamus gratiam ad auxilium opportunum. Haec adeo sunt manifesta, quod et Thomas et Richardus de media villa, fatentur veteres quosdam gratiam exposuisse pro beneplacito et dilectione Dei gratuita, qua eligit, vocat, justificat, adoptat, Ephes. 1.

Thomas Richard.

[ARTICULUS VI.]

PARTICULA GRATIS.

1\. Et quidem Paulus propterea addidit particulam Gratis, ut propriam et genuinam significationem vocabuli Gratiae, in articulo justificationis et salutis magis illustraret, et contra omnes corruptelas praemuniret: Justificati gratis per ipsius gratiam. Significatio autem vocabuli חִנָּם ita colligitur. Opponitur enim solutioni pretii aut satisfactioni, Gen. 29: Nunquid servies mihi gratis, dic quid mercedis accipies. Exod. 21: Egrediatur gratis absque pecunia. Num. 11: Pisces gratis comedimus, 2. Reg. 24: Non offeram holocausta gratis, sine pretio acquisita. Significat etiam sine causa, aut sine merito, praeter aut contra meritum aliquid fieri, ut Psalm. 54: Oderunt me gratis. 108. Expugnaverunt me gratis, Proverbiorum 24. Ne gratis sis testis contra proximum, 1. Reg. 19: Quare peccabis in sanguine innoxio, interficiens Davidem gratis, 3. Reg. 2: Aufer sanguines gratis effusos. Ezech. 6 et 14: Non gratis feci

malum hoc, inquit Deus, Jeremiae 15. Dabo thesauros tuos in direptionem gratis: id est, illis, de quibus nihil tale meritus es. Threnorum 3. Ceperunt me, ut avem gratis: hoc est quibus non dedit causam. In his exemplis, Graeci interpretes semper reddiderunt Hebraicam vocem חִנָּם per particulam *δωρεάν:* quae in Novo Testamento ita usurpatur, 2. Cor. 11: Gratis Evangelizavi. Apocalyps. 21. Accipiat aquam vitae gratis, 2. Thess. 3: Non gratis comedi panem, sed in labore, Syrach 29: Multi fraudantur *δωρεάν:* hoc est, cum longe aliud meriti essent.

2. Haec exempla ideo recitavi: Illustrant enim significationem particulae, gratis. Hostes enim Davidis, dicuntur ipsum gratis odisse et prosequi: propterea quod in Davide non sit causa vel meritum, cur ipsum oderint et persequantur: quin potius causam in ipso inveniunt, cur non deberent eum odisse: sed causa odii est in malevolentia hostium. Et apud Ezechielem Deus dicitur non gratis punire: hoc est, illos in quibus nullam causam, vel meritum poenae invenit. Inde intelligi potest, quare Paulus, Rom. 3 vocabulo gratiae addat particulam gratis. Nam Genes. 39 de Joseph textus dicit: Invenit gratiam in oculis Potipharis: additur autem: Quia erat vir fortunatus, id est, propter egregia dona, quae in Josepho animadvertebat, diligebat et magnifaciebat illum. Ne quis igitur opinetur, eodem modo et nos gratia Dei justificari et salvari, addit Paulus particulam gratis: quae ostendit primo causam seu meritum, ut coram Deo justificemur ad vitam aeternam, non esse vel haerere in nobis. Secundo, Deum invenire in nobis multas causas, cur posset nos damnare. Tertio, indignos vero, et longe aliud meritos, Deum ex mera bonitate et misericordia propter filium recipere in gratiam, et acceptare ad vitam aeternam: ut idem sit, quod Psalmus dicit: Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Et quod Daniel inquit, non in justitiis nostris, sed in misericordia tua. Justificamur itaque gratis, per Dei gratiam, non quia vel sumus, vel efficimur in hac vita perfecte justi, sine peccato, sed quia misericordia Dei, peccata, quae in nobis invenit, propter Christum remittit et tegit, Rom. 4. Deus enim erat in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus peccata, 2. Cor. 5. Et per Christum annuntiatur nobis remissio peccatorum, ab omnibus, a quibus non potuimus in lege justificari, Act. 13. Haec enim est scientia salutis, in remissione peccatorum, Luc. 1. Nam si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. Si vero confiteamur peccata nostra, fidelis est et justus, ut remittat nobis peccata nostra. Si enim peccaverimus, advocatum habemus apud patrem, Jesum Christum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, 1. Joh. 1. Credenti igitur in eum, qui justificat impium, fides imputatur ad justitiam, sine operibus, Rom. 4.

[ARTICULUS VII.]

QUAE SIT JUSTITIA ILLA, QUAM IN JUSTIFICATIONE JUDICIO DEI OPPONIMUS.

1. Haec ex Scripturae testimoniis manifesta, certa et firma sunt. Sed quaestio est, cujus explicatio multum lucis affert huic loco, an scilicet, et quomodo Deus impium sine justitia justificet. Humana enim saepe judicia impium justificant, vel per errorem, vel per incuriam, vel per iniquitatem, quando impietas, vel ignoratur, vel non curatur, vel approbatur.

2. Illo vero Deo in justificatione peccatoris nullo modo tribui vel possunt, vel debent. Ipse enim pronuntiat esse abominationem, hoc modo impium justificare, Prov. 17. Esajae 7. Nec recte respondetur hoc loco, si dicatur, Deum quia est agens liberrimum, licet ea faciat, quae ipse pronuntiat esse abominationem, tamen juste agere. Illa enim norma justitiae, quae in lege est patefacta, est aeterna, immota, et immutabilis voluntas Dei. Sed illa requirit, et pro peccatis satisfactionem plenissimam, et ad justitiam requirit impletionem legis perfectissimam et purissimam. Num vero Deus justificans impium gratis per gratiam, sine operibus legis, sibi ipsi repugnat et contrarius est, ut qui voluntatem suam in lege aliter patefecit? Nequaquam. Ego enim, inquit, Deus sum, et non mutor, Malach. 3. Et Num. 23: Non est Deus quasi homo, ut mentiatur: nec, ut filius hominis, ut mutetur. Dixit ergo, et non faciet? locutus est, et non implebit? Ideo Paulus inquit, Rom. 3: Non destruimus legem, quando docemus fide sine operibus legis justificari hominem, sed magis stabilimus eam. Et Matth. 5 Christus inquit: Nolite putare, quod venerim solvere legem. Amen quippe dico vobis, donec transeat coelum et terra, jota unum, aut unus apex non praeteribit a lege, donec omnia fiant. Firma igitur et fixa manebit illa legis sententia, pro peccatis requiri satisfactionem, non qualemcunque, sed sufficientem et condignam: et ad justitiam requiri impletionem, et obedientiam undique perfectam et absolutam. Sed nos talem satisfactionem praestare, et talem justitiam in hac vita habere non possumus. Et tamen facilius est, coelum et terram transire, quam ut unum jota, aut apex unus legis cadat, cui non debita perfectione satisfiat. Quid igitur? Non ergo justificabitur in conspectu Dei omnis vivens: sed omnes in aeternum damnabuntur?

Prorsus illud ita fieret, quantum ex nobis est. Sed ibi Evangelium patefacit nobis, Deum in arcano suo consilio, et immensa misericordia, invenisse talem modum et rationem: ut et justitiae Dei in lege patefactae satisfieret, et homo gratis per gratiam Dei, fide sine operibus legis justificaretur ad vitam aeternam: ut scilicet filius Dei ad liberandum, justificandum et salvandum genus humanum mitteretur in mundum, et veniret in carnem. Quomodo vero mediator ille noster factus est justitia nostra,

liberator et salvator noster? Num solvendo et destruendo sententiam voluntatis divinae, in lege patefactum? Hanc certe opinionem, et persuasionem ipse Filius Dei dicit falsam esse, quia impossibile hoc sit, Matth. 5, Lucae 16: Sed ideo factus est sub lege, non pro se, aut suo nomine: sed ut eos, qui sub lege erant, redimeret, Gal. 4: Satisfactionem igitur pro peccatis, perpessione poenarum: et impletionem legis, perfectissima obedientia, loco et nomine omnium nostrum in se recepit. Et ideo nostram naturam assumpsit, ut in illa natura, quae sub lege erat, fieret satisfactio et impletio: Quia vero debebat talis esse satisfactio et impletio, quae pro peccatis, et ad justitiam totius mundi satis esset et sufficeret: ideo oportuit personam mediatoris simul esse et Deum et hominem, ut vis et efficacia satisfactionis et impletionis esset infinita et immensa, sufficiens pro toto mundo. Sed inquis: Quid me relevat, quod aliquis alius legi satisfecit, cum lex me urgeat? Tu diliges, tu non concupisces. Et Rom. 2: Ira et indignatio, tribulatio, et angustia super omnem animam hominis, operantis malum. Imo Ezech. 18. Deus hanc sententiam pronuntiat: Anima, quae peccaverit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii. Justitia justi super eum erit, et impietas impii erit super eum. Propter alienam igitur justitiam, ille qui ipse peccator est, non justificatur. Respondeo: Certum est, legem requirere justitiam, ab unoquoque, et in unoquoque talem satisfactionem et conformitatem, qualem ipsa requirit. Neque enim legis doctrina est, aliena satisfactione et justitia nos redimi et justificari: unus etiam homo non potest satisfacere pro alio, coram Deo: sicut Psalm. 48 inquit: Frater redimendo non redimit virum, non dabit Deo redemptionem ejus: preciosa est enim redemptio animae eorum. Sed Evangelium, hoc mysterium absconditum a seculis revelat et patefacit: cum genus humanum legi non posset satisfacere, et lex nullo modo posset solvi et destrui, quod Deus fecerit translationem legis, quod ad articulum justificationis attinet, in aliam personam: quae et satisfactione, et obedientia, pro toto genere humano legem impleret. Et quia illa persona, Deus et homo: ideo ejus satisfactio, est expiatio pro peccatis totius mundi, 1. Joh. 2 et inde Christus est impletio legis, ab salutem omni credenti, Rom. 10: Et hunc per ministerium Deus nobis proponit, ut per ejus redemptionem fide in sanguine ipsius, gratis per gratiam Dei justificemur, Rom. 3: Quia igitur primo consilio totius Trinitatis filius Dei missus est in mundum, factus ex muliere, factus sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut nos ita adoptionem reciperemus. 2. Quia Christi mediatoris, Dei et hominis satisfactio et obedientia talis et tanta est, quae potest esse expiatio pro peccatis totius mundi, et sufficere ad justitiam omni credenti. 3. Quia in ministerio Christus a Deo nobis ita proponitur, ut per redemptionem ejus fide justificemur. Quando igitur in vera contritione fides apprehendit, et applicat sibi illam satisfactionem et obedientiam Christi, tunc habet quod possit accusationibus legis in judicio Dei opponere, et ita consistere, ut justificemur. Habent quidem credentes, ex renovatione per Spiritum sanctum, etiam inhaerentem justitiam: sed quia illa in hac vita tantum inchoata, imperfecta, et propter carnem adhuc immunda est: ideo illa non possumus in judicio Dei consistere, nec propter illam Deus nos justificat: hoc est, a peccatis absolvit, in gratiam recipit, et ad vitam aeternam acceptat: sicut supra ex Scriptura ostensum est. Christi vero satisfactio et obedientia, qua qro nobis legem implevit, est illa justitia, quae et sufficiens et digna est, ut in Dei judicio justa pronuntietur. Et illa per fidem credentibus imputatur, ita ut per illam, et propter illam in judicio Dei consistere possint: non aliter, imo multo melius, quam si ipsi perfecta obedientia legi satisfecissent. Habent enim per imputationem, justitiam, quae est Dei et hominis. Propter Christi igitur satisfactionem et obedientiam, fide nobis a Deo imputatam, credentes justificantur, hoc est, accipiunt remissionem peccatorum, absolvuntur a sententia damnationis, recipiuntur in gratiam, adoptantur in filios, et acceptantur ad vitam aeternam.

Christus implevit legem.

3.

Justitia Christianorum.

4. Non igitur docemus, credentes sine justitia justificari: qualem justificationem impii, Deus pronuntiat esse abominationem, Proverbiorum decimoseptimo, Esajae 5, sed decimus necesse esse, ut in justificatione intercedat et interveniat justitia: et quidem non qualiscunque justitia, sed talis, quae in judicio Dei sufficiens et digna sit, ut justa pronuntietur ad vitam aeternam. Nostra vero inhaerens justitia, quae in renovatione per Spiritum sanctum inchoatur, propter adhaerentem carnis imperfectionem et immundiciem non est talis. Oportet igitur aliam esse justitiam, qua interveniente et intercedente justificemur coram Deo ad vitam aeternam. Illa vero est satisfactio, et obedientia, hoc est, justitia Christi mediatoris: quae in ministerio verbi et sacramentorum proponitur, fide apprehenditur, et a Deo imputatur credentibus: ut eam interponere possimus inter judicium Dei, et nostra peccata: ut sub ea, velut sub clypeo, a divina quam commeruimus, ira protegamur: ut ea tecti, audacter et secure jam divino nos sistamus tribunali, et ita justi pronuntiemur ad vitam aeternam. Haec sunt Pighii verba: qui licet alias doctrinae nostrae acerbissimus est adversarius, hanc tamen sententiam, ut veram, piam, et Scripturae consentaneam, ipsa veritatis evidentia cogitur agnoscere et confiteri.

Justitia Christi.

5. Respectu igitur Christi, legi pro nobis satisfacientis, est redemptio, meritum et justitia: sed respectu nostri, est gratia, seu gratuita misericordia: quia in nobis, etiam in renatis, in hac vita judicium Dei non invenit talem justitiam inhaerentem, quae sufficiens et digna sit, ut propter illam justificemur ad vitam aeternam: invenit autem in nobis, etiam in renatis quaedam, imo multa et varia peccata, quae nos non satis intelligimus: propter quae, si juxta le-

gis severitatem vellet in judicium nobiscum intrare, posset nos damnare. Gratuita igitur gratia est, quod indigni et immeriti justificamur. Et Christi quidem obedientia, est meritum propter quod justificamur. Sed quod Deus filium suum misit in mundum, quod filius Dei mediator legi pro nobis satisfecit: nulla nostra dignitas, nullum meritum nostrum effecit: sed cum longe aliud meriti eramus, ex mera gratia ac misericordia Deus hoc decrevit, et praestitit.

Nec etiam dignitate aliqua nostra meremur, ut Christi justitia nobis imputetur, sed sine operibus gratis, per gratiam Dei credentibus imputetur. Rom. 4: Ita respectu nostri, sola et mera est gratuita gratia, bonitas, charitas, et misericordia Dei, quando justificamur coram Deo, ad vitam aeternam. Haec explicatio ostendit, totam doctrinam de justificatione, simplicem et planam esse.

6. **Christus implevit legem.** Non autem ipsi comminiscimur hanc sententiam, quod Christus mediator legem satisfactione poenarum plenissima, et obedientia perfectissima, pro nobis impleverit: et quod illa justitia mediatoris credentibus imputetur, ut ea justificentur coram Deo, ad vitam aeternam. Sed haec est propria et perpetua Evangelii doctrina, cujus aliquot tantum illustres sententias annotabimus.

Gal. 4: Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: ut in Gentibus benedictio Abrahae fieret, in Christo Jesu. Audis Gentes assequi benedictionem, qua a maledictione liberantur, propter redemptionem Christi, qua pro nobis factus fuit maledictum.

Gal. 4: Deus misit filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret: ut adoptionem filiorum reciperemus. Adoptamur igitur in filios, propter satisfactionem et obedientiam Christi.

2. Cor. 5: Illum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut efficeremur justitia Dei in ipso. Quomodo vero Christus factus est peccatum? Certe imputative. Et ita nos in ipso efficimur justitia Dei.

Rom. 8: Quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus misso filio suo in similitudine carnis peccati, de peccato damnavit peccatum, ut justificatio legis impleretur in nobis. Pulcherrimam sententiam, versio fecit obscuram: quid scilicet sit, de peccato damnare peccatum. Sed phrasis sumpta est ex Graecis interpretibus, qui sacrificium pro peccato absolute, seu τεχνικῶς reddiderunt περὶ ἁμαρτίας. Levit. 4 et 5 vocant et περὶ ἁμαρτίας: et τὸ τῆς ἁμαρτίας. Levit. 6 περὶ πλημμελείας. Sensus igitur est, quia ad expianda peccata requirebatur sacrificium pro peccato: sacrificium autem hirci, vituli, caprae, avis, turturum, columbarum, non poterat expiationem illam praestare. Lex enim accusat et damnat, non quadrupedum vel volatilium, sed hominum naturam quae peccato depravata est. Ideo Deus misit filium suum in similitudine carnis peccati: hoc est in carne, qua similis esset fratribus per omnia, excepto peccato: ut περὶ ἁμαρτίας, hoc est tali sacrificio pro peccato, victima scilicet sui corporis, quod peccato nihil debebat, peccatum damnaret in illa ipsa carne humana, scilicet quam peccatum damnationi subjecerat: Et quia est Filius Dei, et a Deo missus, ut fieret victima pro nobis: inde sacrificium ejus tantam habet vim et efficaciam, sicut Paulus inquit: Ut justificatio legis in nobis impleretur. Sed quomodo. Num ut per legem justificaremur? nequaquam. Paulus enim acriter pugnat, nos per legem non justificari, sed ut δικαίωμα legis, hoc est justitia absolutissima, quam lex a nobis flagitat et requirit, impleatur, non a nobis, sed in nobis: quia Christus, qui legem pro nobis implevit, in nobis est: hoc est per fidem in nobis habitat, Ephes. 3: Impletio vero legis, quae in nobis inchoatur, non suum, sed alium habet locum, sicut Paulus inquit: Qui Spiritum Christi non habent, in illis Christus non est. Ideo dicit: Qui non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum, Matth. 20. Filius hominis venit dare animam, redemptionem pro multis.

1. Tim. 2: Dedit semetipsum pretium redemptionis pro omnibus, Rom. 10. Christus est impletio legis, ad justitiam omni credenti, Rom. 5 dicit nos justificari in sanguine Christi. Et illud ita exponit, quod reconciliati sumus Deo per mortem filii sui. Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi: ita per unius obedientiam justi constituentur multi. Quomodo vero? Respondet Paulus Rom. 4: Quia fides imputatur ad justitiam. Non quod fides per se sit talis virtus, sed quia apprehendit, accipit, amplectitur, et possidet Christum, qui est perfectio legis ad justitiam omni credenti. Illa enim est justitia, quam Deus imputat sine nostris operibus, iis qui beati redduntur: per redemptionem enim, quae est in Christo Jesu, justificamur, Rom. 3.

Jerem. 23: Hoc est nomen quo vocabunt eum, Jehova justitia nostra: 1. Cor. 1. Factus est nobis a Deo justitia: 2. Cor. 5. Ut efficeremur justitia Dei in Christo: Esaj. 53: Correctio super eum, ut nos pacem habeamus: et livore ejus sanati sumus. Deus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum. Hinc scientia sui justificat multos.

Rom. 4: Scriptum est propter nos, quibus imputabitur credentibus in eum qui suscitavit Jesum: qui traditus est propter peccata, et resurrexit propter justitiam nostram.

Audis utrumque, et quod Deus imputat credentibus et quid illud sit, quod imputet: nempe quod Christus traditus sit propter peccata nostra, et quod resurrexit propter justitiam nostram. Rom. 5: Gratia regnat per justitiam, in vitam aeternam, per Christum Jesum. Est autem Christus justitia nostra. Jerem. 23, 1. Cor. 1, Rom. 10. Sed quomodo per illam ut alienam possumus justificari ad vitam aeternam? Respondeo, sicut Paulus inquit, Gal. 3. Quicunque in Christum baptizati estis, Christum induistis. Simul ergo ejus etiam justitia induti sumus. Rom. 8: Deus

cum filio suo omnia nobis donat. Christus autem habet perfectam legis impletionem pro nobis, seu justitiam. Illam igitur pater donat credentibus, ut propter eam justificentur.

7. Haec, quam breviter recitavi, est perpetua Scripturae Propheticae et Apostolicae, in Veteri et in Novo Testamento sententia, de justificatione hominis coram Deo ad vitam aeternam: hoc est, quid illud sit, in quo et debeamus, et tuto possimus fiduciam collocare, quod propter illud justificemur: hoc est, accipiamus remissionem peccatorum, absolvamur a merita damnationis sententia, recipiamur a Deo in gratiam, adoptemur in filios, et acceptemur ad vitam aeternam.

[SECTIO II.]

VETERUM TESTIMONIA DE JUSTIFICATIONE.

1. Et in patrum quidem scriptis, quia verbum justificare plerumque in alia significatione usurpant, multae dissimiles exstant sententiae. Sed quando emphases verborum in sententiis Scripturae penitus introspiciunt, et praecipue quando se in tentationibus et meditationibus, quasi ad Dei tribunal sistunt, tunc dulcissimis sententiis nostram hanc, imo Scripturae doctrinam approbant: nos scilicet reconciliari Deo, accipere remissionem peccatorum, habere Deum placatum et propitium, adoptari in filios, et acceptari ad vitam aeternam: non propter nostras virtutes, aut nostra bona opera, etiam quando renati sumus, sed ex gratuita misericordia Dei, propter satisfactionem, meritum, obedientiam seu justitiam Filii Dei mediatoris, quando promissionem Evangelii, fide apprehendimus.

Basilius in concione de humilitate: Qui gloriatur in Domino glorietur, quod Christus nobis factus sit a Deo justitia, sapientia, justificatio, redemptio. Haec est perfecta et integra gloriatio in Deo, quando neque ob justitiam suam quis se jactat: sed novit quidem seipsum vera justitia indignum esse, sola autem fide in Christum justificatum. Et ne quis existimet Basilium de non renatis loqui, adducit exemplum Pauli, Philipp. 3 qui justitiam operum suorum, non tantum quam in Pharisaismo habuit, sed ad illam quam tunc, cum Epistolam ille scriberet, habebat, contemnit: ut in qua nolit inveniri, quod attinet ad articulum justificationis coram Deo ad vitam aeternam.

Origenes in 3. cap. ad Rom. explicans illam sententiam: Exclusa est gloriatio, non per legem factorum, sed per legem fidei, allegat exemplum Pauli Gal. 6 mihi absit gloriari, nisi in cruce Christi. Et inquit: vides Paulum non gloriantem super justitia sua, castitate, sapientia, neque super caeteris suis virtutibus et actibus. Quando vero? tunc scilicet, cum Galatis scriberet.

Hilarius in Psalm. 51: Non enim illa ipsa justitiae opera sufficerent ad perfectae beatitudinis meritum, nisi misericordia Dei, etiam in hac justitiae voluntate, humanarum demutationum, et motuum non reputet vitia. Spes igitur in misericordia Dei, in seculum et in seculum seculi.

Basilius in Psalm. 114: Manet enim sempiterna requies illos, qui in hac vita legitime certaverunt: non ob eorum merita factorum, sed de munificentissimi Dei gratia, in qua speraverunt.

Augustinus ad Bonifacium lib. 1, cap. 21: Quantaelibet fuisse virtutis antiquos, praedices justos: non eos salvos fecit, nisi fides mediatoris, qui in remissionem peccatorum sanguinem fudit. Ibidem lib. 3, cap. 5: Pelagiani laudatores sibi esse videntur sanctorum, si non audeant dicere imperfectae ipsos fuisse virtutis, cum hoc confiteatur vas electionis: Non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim. Et paulo post tamen, qui se negaverat esse perfectum, inquit: Quotquot perfecti sumus, hoc sapiamus: ut ostenderet, secundum istius vitae modum esse quandam perfectionem: eique perfectioni hoc quoque deputari, si se quisque noverit nondum esse perfectum. Quid enim excellentius in veteri populo sacerdotibus sanctis? Et tamen eis praecipit Deus, sacrificium primitus pro suis offerre peccatis. Et quid sanctius in novo populo Apostolis? Et tamen praecepit eis Dominus in oratione dicere: Dimitte nobis debita nostra. Omnium igitur piorum, sub hoc onere corruptibilis carnis, et in istius vitae infirmitate gementium, spes una est, quod advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum: et ipse est exoratio peccatorum nostrorum. Contra Cresconium lib. 3, cap. 80: Ad existimationem humanam magna testium, qui me noverint, suppetit copia: ad Dei vero conspectum sola conscientia, quam contra vestras criminationes cum intrepidam geram, non me tamen sub oculis Omnipotentis justificare audeo: magisque ab eo effluentem misericordiae largitatem, quam judicii summum examen exspecto, cogitans quod scriptum est: Cum Rex justus sederit in throno, quis gloriabitur se castum habere cor, aut mundum se esse a peccatis?

Augustinus Epist. 29 ad Hieronymum: Charitas in aliis major, in aliis minor, in aliis nulla est. Plenissima vero, quae jam non potest augeri, quamdiu hic homo vivit, in nemine est. Quamdiu autem augeri potest, profecto illud quod minus est, quam debet, ex vitio est. Ex quo vitio, non est justus in terra, qui faciat bonum, et non peccet: ex quo vitio non justificabitur in conspectu Dei, omnis vivens: propter quod vitium, si dixerimus, quia peccatum non habemus, veritas in nobis non est: propter quod etiam quantumlibet perfecerimus, necessarium est nobis dicere, Dimitte nobis debita nostra: cum jam omnia in baptismo dicta, facta, cogitata, dimissa sint.

Charitatis incrementa.

Ambrosius de Jacob et vita beata cap. 6: Non gloriabor, quia justus sum, sed quia redemptus: gloriabor, non quia vacuus sum peccatis, sed quia mihi remissa sunt peccata.

Non gloriabor, quia profui, neque quia profuit mihi quisquam: sed quia pro me advocatus apud Patrem Christus est, sed quia pro me Christi sanguis effusus est.

Augustinus de verbis Apostoli, serm. 2: Sed inquis, Sufficit mihi, quod in baptismo accepi remissionem omnium peccatorum. Nunquid quia deleta est iniquitas, finita est infirmitas? Adhuc utique dicis, donec sanentur languores tui, Dimitte nobis debita nostra: qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis. Denique post redemptionem ab omni corruptione, quid restat nisi corona justitiae? Ipsa certe restat: sed etiam in ipsa, vel sub ipsa, non sit caput turgidum, ut recipiat coronam. Attende quam nolit corona turgidum caput, qui redemit de corruptione vitam tuam, qui coronat te. Jam hic dicturus eras: Merita mea fatentur, virtus mea fecit hoc, debitum redditur, non donatur. Audi potius Psalmum. Nam omnis homo mendax. Audi quid Deus dicat: Qui coronat te in miseratione et misericordia.

Sermo 15: Pro nihilo salvos facies eos. Quid est pro nihilo? Nihil invenis, unde salves, et multum invenis unde damnes.

In Psalm. 31: Qui sunt beati? non in quibus Deus non invenerit peccatum. Nam in omnibus invenit, omnes enim peccaverunt et egent gloria Dei. Si ergo in omnibus peccata inveniuntur, remanet ut non sint beati, nisi quorum remissa sunt peccata. Hoc ergo Apostolus sic commendavit: Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam.

Item, si gratia est, gratis datur. Quid est gratis datur? gratis constat. Nihil boni fecisti, et datur tibi remissio peccatorum. Attenduntur opera tua, et inveniuntur mala: si quod debetur, Deus istis operibus redderet, utique damnaret. Non tibi Deus reddit debitam poenam, sed donat indebitam gratiam.

Hieronymus lib. 1 adversus Pelagianos: Tunc ergo justi sumus, quando nos peccatores fatemur, et justitia nostra non ex proprio merito, sed ex Dei consistit misericordia.

Gregorius in Ezech. homil. 7: Justus igitur advocatus noster, justos nos defendet in judicio, quia et nos ipsos cognoscimus, et accusamus injustos. Non ergo in fletibus, non in actibus nostris, sed in advocati nostri allegatione confidamus.

Bernhardus serm. 5 de verbis Esajae: Nostra, si qua est humilis justitia, recta forsitan, sed non pura, nisi forte meliores nos esse credimus, quam patres nostros, qui non minus veraciter, quam humiliter ajebant: Omnes justitiae nostrae, tanquam pannus menstruatae mulieris: Quomodo enim pura justitia, ubi adhuc non potest culpa deesse?

Item super Cantic. serm. 73: Si iniquitates observaverit etiam electorum, quis sustinebit? Audi sanctum et electum quid dicat Deo: Tu remisisti iniquitatem peccati mei: Pro hac ad te orabit omnis sanctus in tempore opportuno. Opus igitur habent et sancti, pro peccatis orare: ut de misericordia salvi fiant, propriae justitiae non fidentes. Omnes enim peccaverunt, et egent misericordia Dei.

Ambrosius de Jacob et vita beata: non operibus justificamur, sed fide: quoniam carnalis infirmitas, operibus impedimento est: sed fidei claritas, factorum obumbrat errorem, quae meretur veniam delictorum.

Augustinus de Civitate Dei lib. 10, cap. 22: Remissio peccatorum fit per mediatorem Dei et hominum, hominem Christum Jesum, per quem facta peccatorum purgatione, reconciliamur Deo: quorum in hac vita non fit nostra virtute, sed divina miseratione purgatio, per indulgentiam illius, non per nostram potentiam: quia ipsa quantulacunque virtus, quae dicitur nostra, illius est bonitate nobis concessa. Multum autem nobis in carne tribueremus, nisi usque ad ejus dispositionem sub venia viveremus. Augustinus in Psalm. 129: Si iniquitates observaveris Domine, Domine, inquit, quis sustinebit? Ecce apparuit, de quo profundo clamaret. Clamat enim sub molibus et fluctibus iniquitatum suarum. Circumspexit se, circumspexit vitam suam: vidit illam undique flagitiis et facinoribus coopertam, quacunque respexit, nihil in se boni invenit, nihil illi justitiae serenum potuit occurrere. Et cum tanta et tam multa peccati undique et catervas scelerum suorum videret, tanquam expavescens exclamavit: Si iniquitates observaveris Domine, Domine quis sustinebit? Non dixit: Ego non sustinebo: sed, quis sustinebit? Videt enim prope totam vitam humanam circumlatrari peccatis, accusari omnes conscientias cogitationibus suis: non inveniri cor castum, praesumens de sua justitia. Quod quia inveniri non potest, praesumat ergo omnium cor de misericordia Domini Dei sui, et dicat Deo: si iniquitates observaveris Domine, Domine quis sustinebit? Quae autem spes est? Quoniam apud te propitiatio est. Et quae est ista propitiatio, nisi sacrificium? Et quod est sacrificium, nisi quod pro nobis oblatum est? Sanguis innocens fusus, delevit omnia peccata nocentium. Ergo apud te propitiatio. Nam si non esset apud te propitiatio, si judex solum esse velles, et misericors esse nolles, observares omnes iniquitates nostras, et quaereres eas, quis sustineret? quis ante te staret, et diceret: Innocens sum? quis staret in judicio tuo? Spes ergo una est quoniam apud te propitiatio est.

Bernhardus super Cantic. serm. 23: O solus vere beatus, cui non imputavit Dominus peccatum. Nam quis non habuerit peccatum? Nemo. Omnes enim peccaverunt, et omnes egent gloria Dei. Quis accusabit tamen electos Dei? sufficit mihi ad omnem justitiam solum habere propitium, cui soli peccavi. Idem serm. 61: Ego fidenter quod ex me mihi deest, usurpo mihi ex visceribus Domini: quoniam misericordia affluunt, nec desunt foramina, per quae effluant. Item: Memorabor justitiae tuae solius: ipsa enim est mea: nempe factus es mihi tu justitia a Deo. Nunquid mihi verendum est, ne non una ambobus sufficiat? Non est pallium breve, quod secundum Prophetam non posset operire duos. Justitia

tua, justitia in aeternum. Et te pariter, et me operiet larga et aeterna justitia.

Quam multas dulcissimas hujus generis sententias possem adferre ex meditationibus Augustini, Bernhardi, Anselmi, Bonaventurae, Gersonis, ex contemplationibus idiotae quae ita inscribuntur etc. si instituti nostri ratio illud ferret? Ibi enim, quia sistunt conscientiam suam ad tribunal Dei, praxin et usum articuli justificationis pulcherrime ostendunt: et tam suaves habent sententias, ut legens in intimis praecordiis me illis affici sentiam: nec quicquam libentius lego in scriptis Patrum; quam pias ipsorum meditationes.

In agone etiam mortis, ipsam veram medullam articuli justificationis et didicerunt, et expresserunt patres.

Posidonius.

Posidonius de vita Augustini cap. 27. memorabilem narrat historiam. Indicaverat nobis Augustinus, se beatae memoriae Ambrosii in ultimo fine constituti, audisse sapientissimum et piissimum responsum, quod multum laudabat ac praedicabat: Nam cum ille venerabillis ultima jaceret aegritudine, et a fidelibus lecto ejus astantibus cum lacrymis rogaretur, ut sibi a Domino vitae posceret commeatum, eum illis dixisse: Non sic vixi, ut me pudeat inter vos vivere: sed nec mori timeo, quia bonum Dominum habemus. Et in his noster Augustinus senex, elimata ac librata admirabatur, et laudabat verba. Ideo enim eum dixisse intelligendum est, nec mori timeo, quia bonum Dominum habemus: ne crederetur, praefidens de suis purgatissimis moribus praesumpsisse. Sed non sic vixi, ut me pudeat inter vos vivere. Hoc enim dixerat ad illud, quod homines de homine nosse poterant. Nam sciens examen aequitatis divinae, de bono Domino se dicit magis, quam de meritis suis confidere: cui etiam in oratione quotidiana dominica dicebat: Dimitte nobis debita nostra etc.

In vita Bernhardi c. 12. Cum extremum jam spiritum trahere videretur, in excessu mentis suae, ante tribunal Domini sui visus est repraesentari. Affuit autem et Satanas ex adverso, improbis cum accusationibus pulsans. Ubi autem ille omnia fuerat prosecutus, et viro Dei pro sua fuit parte dicendum. Nihil territus aut turbatus ait: Fateor, non sum dignus ego, nec propriis possum meritis regnum obtinere coelorum. Caeterum duplici jure illud obtinens Dominus meus, haereditate scilicet patris, et merito passionis: altero ipse contentus, alterum mihi donat: ex cujus dono, jure illud mihi vendicans, non confundor. Ita hoc verbo confusus est inimicus etc.

Exstat exhortatio Anselmi ad fratrem moriturum, verbis dulcissimis scripta. Cum frater aliquis laborare videtur in extremis, pium est et consultum, eum per praelatum, sive alium sacerdotem, sub scriptis interrogationibus et exhortationibus exerceri. Et interrogetur primo.

Frater, laetaris quod in fide morieris? Et respondeat: Etiam. Fateris te non tam bene vixisse, sicut debuisses? fateor. Poenitet te? Etiam.

Habes voluntatem emendandi te, si spatium vivendi haberes? Etiam.

Credis quod propter te mortuus est Dominus Jesus Christus filius Dei? Etiam.

Credis non posse salvari nisi per mortem ejus? Etiam.

Agis ei de hoc ex corde gratias? Etiam.

Mon Chri

Age ergo, dum in te est anima tua, ei semper gratias, et in hac sola morte totam fiduciam tuam constitue. Huic morti te totum committe: hac morte te totum contege, eique te totum involve. Et si Dominus te voluerit judicare, dic: Domine, mortem Domini nostri Jesu Christi objicio inter me et te et judicium tuum: aliter tecum non contendo. Si dixerit, quod merueris damnationem, dic: mortem Domini nostri Jesu Christi objicio inter me et mala merita mea: ipsiusque dignissimae passionis meritum affero pro merito, quod ego habere debuissem, et heu non habeo.

Dicat iterum: Mortem Domini nostri Jesu Christi pono inter me et iram tuam. Deinde dicat ter: In manus tuas Domine, commendo spiritum meum. Et conventus sui astantes respondeant: In manus tuas Domine, commendamus spiritum ejus. Et securus morietur, nec videbit mortem in aeternum.

Ans

Idem Anselmus in meditationibus, pulcherrima hypotyposi sistit se ad tribunal judicii divini, et ostendit, nec vitam renatorum, nec opera posse opponi judicio Dei, sed solum Christi mediatorem. Terret me, inquit, vita mea. Namque diligenter discussa, apparet mihi aut peccatum, aut sterilitas tota vita mea. Et si quis fructus in ea videtur, sic est aut simulatum, aut imperfectum, aut aliquo modo corruptum, ut possit aut non placere, aut displicere Deo. Certe tota aut in peccato est, et damnabilis, aut infructuosa, et contemptibilis. Sed quid separo infructuosam a damnabili? utique si est infructuosa, est damnabilis, Omnis enim arbor, quae non facit fructum bonum in ignem projicietur. O ergo lignum aridum et inutile, aeternis ignibus dignum! Quid respondebis in illa die, cum exigitur a te usque ad ictum oculi, omne tempus vivendi tibi impensum, qualiter a te fuerit expensum? O angustiae! Hinc erunt peccata accusantia, inde terrens justitia: subtus patens horrendum chaos inferni, desuper iratus judex: intus conscientia urens, foris mundus ardens. Vix justus salvabitur: peccator sic deprehensus, in quam partem se premet? latere erit impossibile, apparere intolerabile. Unde mihi consilium? unde salus? Quis est qui dicitur magni consilii angelus? Ipse est Jesus. Idem est judex, inter cujus manus tremo. Respira o peccator, ne desperes. Spera in eo quem times, refuge ad eum, a quo confugisti. Jesu Christe, propter hoc nomen tuum, fac mihi secundum hoc nomen tuum: respice miserum, invocantem nomen tuum. Ergo Jesu esto mihi Jesus propter nomen tuum. Si me admiseris intra la-

tissimum sinum misericordiae tuae, non erit angustior propter me. Verum est, conscientia mea meruit damnationem, et poenitentia mea non sufficit ad satisfactionem: sed certum est, quod misericordia tua superat omnem offensionem etc. Sed infinitum esset, singula talia, quae in Patrum scriptis exstant, recensere. Haec pauca vero ideo annotavi: ut ostenderem, doctrinam nostram de justificatione, habere testimonia omnium piorum, qui omnibus temporibus fuerunt: idque non in declamatoriis rhetoricationibus, nec in otiosis disputationibus, sed in seriis exercitiis poenitentiae et fidei, quando conscientia in tentationibus cum sua indignitate, vel coram ipso judicio Dei, vel in agone mortis luctatur. Hoc enim solo modo rectissime intelligi potest doctrina de justificatione, sicut in scriptura traditur.

[SECTIO III.]

CONCILII TRIDENTINI SENTENTIA DE JUSTIFICATIONE.

1. Constituta autem ex Scriptura, et comprobata vera sententia de justificatione hominis coram Deo ad vitam aeternam: accedimus jam ad examen decretorum Concilii Tridentini, de justificatione: cujus ratio facilior et planior nobis erit, quia et fundamenta doctrinae, et pleraque ad examen pertinentia, jam in praecedentibus explicata sunt. In caeteris vero habemus Andradium, Concilii interpretem.

Et de medio quidem seu organo, quo a Deo nobis offertur, et quo a nobis accipitur promissio justificationis, postea in loco de Fide dicemus.

De praeparatione vero (quam ita vocant) ad justificationem, et de incremento justificationis, ad finem hujus loci quaedam annotabimus. Quae igitur in decreto ad ipsam justificationem pertinent, jam annotabimus.

Est autem status disputationis: Quomodo homo coram Dei justificetur ad vitam aeternam? hoc est, quid illud sit, quod ad judicium Dei adferre, quod inter iram divinam et peccata nostra interponere debeamus: ut propter illud a sententia damnationis absolvamur, in gratiam a Deo recipiamur, adoptemur in filios, et acceptemur ad vitam aeternam.

2. Dupliciter autem respondent Tridentina decreta. I. Negant justificationem peccatoris esse solam remissionem peccatorum: Et multa dicunt anathemata: si quis dixerit, homines per justitiam Christi coram Deo justos esse, vel hominem justificari sola imputatione justitiae Christi, vel sola remissione peccatorum, vel justificari gratia: hoc est tantum favore Dei, aut misericordia Dei, peccata remittentis propter Christum. II. Affirmant, justificationem impii coram Deo ad vitam aeternam, non esse solam remissionem peccatorum, sed et sanctificationem interioris hominis. Et unicam causam formalem justificationis, affirmant esse illam justitiam a Deo nobis donatam, qua renovamur spiritu mentis nostrae, ut non modo reputemur, sed vere justi nominemur et simus: justitiam in nobis recipientes, quam dicunt esse charitatem inhaerentem in nobis, quam merito passionis Christi Spiritus S. in nobis operatur.

3. Haec Tridentina decreta, si referantur ad ea, quae supra ex Scriptura demonstrata sunt, luce meridiana clarius erit, illam ipsam sententiam, quae perpetua est Scripturae Propheticae et Apostolicae de justificatione hominis coram Deo ad vitam aeternam, multis et atrocibus anathematismis a Concilio Tridentino damnari: quod scilicet sola divina misericordia propter meritum, obedientiam seu justitiam Christi, peccata nobis remittantur, recipiamur in gratiam, adoptemur in filios, et acceptemur ad vitam aeternam.

Manifestum erit et hoc quod sub multorum anathematum interminatione, justificationem hominis coram Deo ad vitam aeternam, tribui volunt illi ipsi rei, cui Scriptura manifestissimis sententiis eam adimit et detrahit: novitati scilicet, charitati seu bonis operibus renatorum. Et quia supra multis manifestissimis Scripturae testimoniis hoc demonstratum est, ad ea Lectorem remitto. Si enim tantum collationem et negative, et affirmative instituerit, ejus sententiae, quae in Scriptura tradita est, et ejus, quae in decretis Synodi Tridentinae proponitur: videbit eas ex diametro inter se pugnare: quod enim Scriptura negat, hoc Tridentinum Concilium affirmat esse nostram justificationem coram Deo ad vitam aeternam: et rursus quod Scriptura affirmat, hoc Concilium non tantum negat, sed atrociter damnat: ut vere dicere possimus tale esse Concilium, quale Psalm. 2 describitur: Convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus.

Artificium Papisticum.

4. Ipsum vero artificium, quo architecti horum decretorum rem ipsam specie aliqua involverunt, ne ab imperitioribus statim deprehenderetur, dignum est observatione. Si enim statum quaestionis ita posuissent: Quid illud sit propter quod Deus nobis placatus et propitiatus reddatur, qua re adoptio nostra apud Deum nitatur, propter quid coram tribunali Dei consistamus et absolvamur, ut simus haeredes Dei, et acceptemur ad vitam aeternam: viderent in tanta luce Evangelii, moderata ingenia, et aures multorum piorum in ipso regno Pontificio abhorrerent ab illis monachorum vocibus, si propriis nostris operibus propitiatio, adoptio, et haereditas vitae aeternae tribueretur.

Et cum tamen omnino sententiam istam retineri vellent. Primo, aequivocatio verbi justificationis visa fuit Concilio commodissima, quae turpitudinem monasticae opinionis aliquo modo palliaret: de qua aequivocatione in principio diximus. Secundo, pro operibus propriis, substituerunt vocabula sanctificationis, renovationis, inhaerentis justitiae etc. Tertio insidiose ita formarunt capitula et canones decretorum, quasi nostra doctrina sanctificationem, renovationem, charitatem, et reliqua dona novitatis, quae Spiritus operatur in rena-

Renovatio quomodo excludatur.

tis, ita excludat, ut nec sequantur, nec adsint in renatis: ita ut propter nostras Ecclesias repetenda fuerint decreta, quae olim in Concilio Milevitano Pelagianis opposita fuerunt: Christum scilicet meruisse nobis non tantum remissionem peccatorum, verum etiam hoc quod propter ipsius meritum, per Spiritum sanctum renovamur: et credentes fide propter Christum accipere non tantum remissionem peccatorum, verum etiam Spiritum sanctum, qui corda sanctificat et renovat. Sed antea diximus, et aliquoties jam repetitum est, hunc non esse statum controversiae. Nullo modo enim haec negamus, sed clare et diligenter utrumque beneficium Mediatoris praedicamus, et reconciliationem et renovationem, illo ordine sicut Scriptura tradit.

Sycophanticum igitur artificium est, quod oblique nostras Ecclesias insimulant, quasi illa ita excludamus, ut nec sequantur, nec adsint: cum status controversiae sit: An propter meritum, obedientiam, seu justitiam Christi: an vero propter sequentem et inchoatam nostram novitatem absolvamur coram tribunali Dei, habeamus Deum placatum et propitium, adoptemur in filios, et acceptemur ad vitam aeternam, sicut in principio hujus loci, de insidiosis illis technis, et de vero controversiae hujus statu, plura annotavimus. Quia enim vident etiam idiotas in monachorum et postillatorum crassis scriptis et opinionibus animadvertere, quod in doctrina de justificatione, a sententia Scripturae procul discedant: aliud igitur et subtilius artificium Tridentinis patribus quaerendum fuit, cum vellent in tanta hujus temporis luce, quae ex lectione Scripturae hominibus affulsit, quorundam oculos configere et fascinare.

5. Sed huic Sophistico artificio semper opponendum, et vel ad fastidium usque repetendum est, quae sit principalis quaestio in hac controversia de justificatione hominis coram Deo ad vitam aeternam, sicut illam aliquoties jam exposuimus. Et tamen inter illas ipsas sophisticas insidias, si quis paulo attentius consideret, non obscure animadvertet, quo Tridentina illa decreta tendant. In quarto enim capitulo dicunt: In hac de justificatione, disputatione, quaestionem esse: quomodo homo ab eo statu in quo est filius irae, transferatar in statum gratiae et adoptionis filiorum Dei. Et cap. 7 dicunt se agere de illa justificatione, qua homo ex inimico fit amicus Dei, ita ut sit haeres secundum spem vitae aeternae. Hanc vero justificationem definiunt non esse solam imputationem justitiae Christi, vel solam peccatorum remissionem: sed et sanctificationem, et renovationem interioris hominis. Et illud mox planius explicant, cum dicunt, charitatem esse justitiam inhaerentem. Et hanc esse candidam et immaculatam illam stolam, quam renati perferre debeant ante tribunal Christi, ut habeant vitam aeternam. Sine dissimulatione igitur Christo adimunt, et nostrae charitati hoc tribuunt, quod ea justificemur: hoc est, quod propter illam coram tribunali Dei absolvamur, et acceptemur ad vitam aeternam. Sed quid fiet Paulo, qui justificationem nostram tribuit misericordiae Dei, et merito obedientiae, passioni, satisfactioni Christi? Audi vero, quomodo Tridentinum Concilium dulcissimas illas Scripturae sententias eludat. Dicunt, Christum sua sanctissima passione meruisse, non hoc ut misericordia Dei propter illam Christi satisfactionem et obedientiam, nos a sententia damnationis absolvat, recipiat in gratiam, adoptet in filios, et acceptet ad vitam aeternam. Sed hoc dicunt esse totum meritum Christi, quod propter illud misericordia Dei infundat nobis novam qualitatem justitiae inhaerentis, quae est charitas, ut illa justificemur: hoc est, ut non propter Christi obedientiam, sed propter nostram charitatem absolvamur coram judicio Dei, adoptemur in filios, et acceptemur ad vitam aeternam: ut ita misericordia Dei, tantum sit causa efficiens, et obedientia Christi tantum sit meritoria causa: ut inde nos in nobis ipsis habeamus inhaerens aliquid, quod possimus opponere judicio Dei, quo debeamus confidere, quod propter illud, et non propter Christum absolvamur, adoptemur in filios, et accipiamus haereditatem vitae aeternae. Quod vero Paulus dicit, gratis nos justificari: hoc ita interpretantur, quod non propter nostra praecedentia merita, sed propter Christum, gratis nobis donetur et infundatur habitus ille charitatis, propter quam coram tribunali Dei justi pronuntiemur ad vitam aeternam. Ut autem Lector recte intelligat unde haec sumpta sint, conferat locum Bonaventurae in tertio sententiarum, dist. 19, quaest. 1, ubi inquit: Utraque, mors scilicet et resurrectio Christi, delicta nostra tollunt, et utraque justificant. Attamen neutri attribui potest proprie causalitas justificationis, sive remissionis peccatorum. Habet tamen aliquam causae proprietatem: scilicet per modum meriti intervenientis, quod reducitur ad causam materialem. Formalis enim est gratia, hoc est, charitas, quam Deus infundit, etc.

6.

7. Haec de artificio, quo usi sunt architecti sive λογοδαίδαλοι, decretorum, recte observata multa monent. Nec opus est addere peculiarem refutationem. Ideo enim in principio fundamenta doctrinae Propheticae, Evangelicae, et Apostolicae de justificatione exposui, ne in refutatione subinde eadem essent repetenda: et ut ex ipsa collatione dijudicari posset, quo loco et genere censenda sint illa, quae in Tridentino Concilio de justificatione decreta sunt: ex professo enim, et ex diametro pugnant cum perpetua Scripturae sententia.

8. Et haec quidem in ipso decreto Tridentino ita animadverti possunt. Quae vero praeterea mysteria sunt retrusiora, et quae agitatae fuerint in Concilio rationes, ex quibus sententia illa decreti exstructa tandem est: Andradii explicationes nobis pandent. Praecipue vero glossa (quod dicitur) notabilis est, quid et quomodo in Tridentino Concilio intellexerint remissionem peccatorum. Existimaret enim aliquis, hanc qualemcunque esse liberalitatem aut indulgentiam Concilii, quod justificationem vel ex parte videatur constituere in gratuita remissione, sive non imputatione peccatorum, propter meritum Christi. Sed audi bone Lector, quomodo Andradius men-

Rem pecc torn

tem et sensum Concilii explicet: in hanc scilicet sententiam, et his verbis: Quia justus is dici non potest, qui totus est peccatorum maculis inquinatus: ideo Deum infundere homini charitatem, cujus vi et potentia, crimina omnia eluantur, scelera exstinguantur, peccata expellantur et intereant, omneque tetri facinoris vestigium aboleatur. Atque ideo justificationem magis in charitate divinam legem complectente, quam in peccatorum venia positam esse: imo justificationem in ipsa sanctificatione collocandam esse. Et charitatem esse, quae hominem Deo pergratum perque acceptum reddat. Haec vero Andradius ita explicat, ut manifeste ostendat, decretum Concilii esse tantum paraphrasin ejus quod Sententiarii disputant: ad remissionem scilicet culpae, requiri infusionem gratiae: hoc est, charitatis per quam peccatum expellatur: sicut ad expulsionem tenebrarum, requiritur illuminatio aeris. Fingunt enim Deum non posse placari offensae, nisi peccatum ex homine sit expulsum, et ejus loco infusa nova qualitas charitatis, quam Deus respiciat: et offensam remittat, et hominem gratum et acceptum habet ad vitam aeternam. Ideo enim charitatem vocant gratum facientem, Ita Scholastici.

9.

Deus quomodo placetur Papistis.

Et in hanc plane sententiam, Andradius ostendit intelligenda esse Tridentina decreta de justificatione.

Diligenter itaque Lector observet, id quod ex Andradii interpretatione videt et agnoscit: hoc tantum propositum sibi habuisse Concilium Tridentinum, ut Scholasticorum opiniones de justificatione repeteret et confirmaret: et summa, ut rata manerent, et sacrosancta haberentur, quaecunque et quomodocunque in regno Pontificio a scriptoribus scholasticis, monachis, postillatoribus, summistis, etc. de justificatione disputata sunt: nisi quod vocabula paulisper mutanda judicarunt ut speciem aliquam reformationis, vel quasi imperitioribus praeberent.

10. Expendamus autem paululum hanc Concilii, de remissione peccatorum mentem, Andradii interpretatione nobis proditam. Verbis enim concedunt, ad justificationem pertinere remissionem peccatorum: et divinam misericordiam, peccata remittere propter Christum. Et nos sane pro ea simplicitate, qua linguae Spiritus sancti et vocibus Scripturae assueti sumus, haec ita intelligimus: quod filius Dei Mediator, passione ac morte sua nobis promeruerit remissionem peccatorum, ita quod propter meritum, satisfactionem et obedientiam Christi, pater credentibus non imputet peccata ipsorum: et quod (juxta Anselmi dictum) mortem Domini nostri Jesu Christi, fide interponere debeamus inter peccata nostri, et inter iram Dei, quando petimus et quaerimus ut accipiamus remissionem peccatorum.

Sed Concilium Tridentinum, per interpretem suum Andradium publice declarat hanc non esse suam mentem et sententiam: sed Christum meruisse tantum nobis infusionem charitatis, ut ejus inhaerentis nostrae charitatis vi et potentia, peccata expellantur, exstinguantur et aboleantur. Et ita demum remittere offensam, et fieri placatum et propitium, quando videt omne vestigium peccati in homine per charitatem exstinctum, et prorsus abolitum (utor enim Andradii verbis) qui et hoc addit: ob charitatem infusam nos justos dici: quippe quia peccatis, munere nostrae charitatis deletis, in Dei gratiam reconciliemur. Qui igitur vult remissionem peccatorum accipere, debet juxta Concilii Tridentini sententiam, interponere inter peccata sua et offensam Dei, non satisfactionem Christi, sed inhaerentem suam charitatem, et tunc demum credat Deum remissa offensione, sibi certo placatum et propitium esse, quando charitas peccatum ita expulerit et exstinxerit, ut omne ejus vestigium in homine abolitum sit: haec enim sunt Andradii verba. Ita juxta eandem interpretationem, Christus obedientia sua non meruit credentibus in ipsum salutem et vitam aeternam: sed hoc tantum meruit, quod propter ipsum infunditur nobis charitas inhaerens: ut illa demum sit quae hominem Deo non tantum gratum, sed pergratum (repeto enim Andradii verba) non tantum acceptum, sed peracceptum reddat ad vitam aeternam.

11.

Christi meritum quid effecerit Papistis.

12. Sed hic objicit Osius: Ergone vos Lutherani docetis peccatum ita remitti, ut maneat in homine sine contritione, detestatione et mortificatione, post reconciliationem, eodem plane modo sicut ante? Respondeo: Nota est doctrina nostra, quod doceamus, in conversione debere adesse in homine contritionem, detestationem peccati, bonum propositum, etc. Docemus etiam, renatos debere spiritu actiones carnis mortificare, Rom. 8. Ut caro cum vitiis et concupiscentiis magis magisque crucifigatur et mortificetur, Gal. 5 ne peccatum regnet. Rom 6. Sed ex Scriptura didicimus, remissionem peccatorum, ut sit certa et firma, niti non nostra contritione, detestatione, mortificatione, etc. sed niti satisfactione et merito Christi, ut propter illam peccata nobis remittantur. Et licet in reconciliatis non maneat peccatum regnans, seu vastans conscientiam: tamen ex Scripturae traditione didicimus, Deum remittere offensam, et esse nobis placatum et propitium: non quod nullum plane vestigium peccati amplius in nobis inveniat (in carne enim mea, inquit Paulus renatus, habitat peccatum) sed quia propter Christum peccatum non imputat, sed remittit. Si enim dixerimus, peccatum nos non habere, nos ipsos seducimus, sed si confiteamur, justus est ut dimittat peccata.

13. Sed in re manifesta nihil addam amplius: Videt enim pius Lector, remissionem peccatorum, adoptionem, ipsam denique salutem et vitam aeternam adimi et detrahi satisfactioni et obedientiae Christi, et transferri in nostras virtutes: Christo vero Mediatori hoc tantum relinquitur, quod propter ipsius meritum accipiamus charitatem. Postea vero fingunt, charitatis vim et potentiam hanc esse, quod peccata exstinguat: ut ita tandem, propter charitatem nostram, quia peccata delet, accipiamus remissionem peccatorum. Addunt et hanc esse charitatis vim et potentiam, quod reddat nos Deo pergratos et acceptos ad vitam aeternam. Vere igitur et justo dolore cum Paulo exclamabimus: Evacuati estis a Christo, qui charitate ve-

stra, quae est summa legis justificamini. Galat. 5. Exinanita est fides et abolita promissio, si haereditas ex lege, cujus summa est charitas. Rom. 4. Et sane non commutarem magno aliquo pretio, quod hoc modo produntur insidiae et technae Tridentini Concilii, quas miris verborum involucris occultarunt. Quando enim juxta Andradii interpretationem mens Concilii denudata de remissione peccatorum, eo sicut jam ostendimus modo proponitur, tunc cuivis tantum volenti considerare manifestum est, quomodo cum Scriptura ex diametro pugnet, quam contumeliosa et blasphema sit in sanctissimum meritum Domini nostri Jesu Christi: cujus thronum, ipso deturbato, nostrae virtutes invadere jubentur, ut sint nostra propitiatio pro peccato, et pretium vitae aeternae. Et ex hac Andradii interpretatione nunc demum intelligo, quid hoc sibi velit, cum decretum Tridentinum pronuntiet, justificationem constare duabus partibus remissione peccatorum et renovatione: quod tamen non multo post dicunt, unicam tantum esse causam formalem justificationis, novitatem scilicet, vel charitatem: Illa enim juxta Andradii interpretationem, simul est causa formalis et remissionis peccatorum, et acceptionis ad vitam aeternam.

[SECTIO IV.]

ARGUMENTUM ANDRADII.

1. Sed postquam sententiam Concilii de justificatione, et ex ipsis verbis decreti, et ex Andradii interpretatione satis percepimus: Audiamus jam argumenta, quae Andradius Tridenti in Concilio didicit. Est autem primum ejus argumentum, ex verbo justificare: quod contendit idem esse ac informare, imbuere et exornare animum infusa nova qualitate inhaerentis justitiae, quae sit charitas. Sed hoc argumentum supra clare refutatum est.

2. Secundum argumentum est. In conversione, seu reconciliatione hominis, non tantum adest fides, non sola remissio peccatorum, vel sola imputatio justitiae Christi: verum etiam contritio, renovatio, spes, charitas, etc. Ergo justificatio non est sola remissio peccatorum, sed et reliquae virtutes ad justificationem pertinebunt. Respondeo: Verum est, neminem conciliari, nisi praecedat contritio: et quando homo reconciliatur, tunc simul etiam renovatur. Sed non sequitur, quae simul sunt, vel simul fiunt, quod eandem omnia habeant proprietatem, et idem officium. Homo enim simul habet pedes, oculos, aures: non tamen sequitur, quod pedibus videat, et oculis audiat. Ita in justificatione haec est quaestio, quid illud sit per quod et propter quod Deo reconciliemur, adoptemur, et acceptemur ad vitam aeternam. Id vero Scriptura solius Christi merito tribuit, et inter ipsas etiam partes conversionis, certus est ordo. Reconciliationem enim oportet praecedere, et postea sequitur charitas cum caeteris virtutibus, quae ad effectus justificationis pertinent. Andradius vero longam texit seriem. Justificatio non est sine reconciliatione. Reconciliatio pendet ex Dei erga nos amore. Amoris vero Dei ratio est, quod illos quos diligendos suscepit, amplissimis beneficiis exornet: ut sunt dona charitatis, et reliquarum virtutum. Et inde colligit, justificationem sine inhaerentibus Dei donis esse nullo modo posse. Et per consequens contendit, justificationem duabus constare partibus: reconciliatione scilicet, et caeteris novis virtutibus.

3. Vide autem acumen hujus rhetoris, satis profecto obtusum. In justificatione quaeritur, propter quid Deus nobis reconcilietur, ut ipsum habeamus placatum et propitium. Est autem reconciliationis hujus effectus, quod donis charitatis, et aliarum virtutum, Deus renatos exornet.

Ex his effectibus Andradius pro suo acumine facit causam et formam justificationis. Nos vero et hos et alios justificationis effectus non negamus: sed effectus non dicimus esse causas. Nec succenseat nobis Andradius, quod non sinamus nobis talia, ipsius grandiloquentia persuaderi. Johannes enim monuit nos, licet utrumque verum sit: et quod Deus nos diligat, et quod nos vicissim diligamus et Deum et proximum: tamen haec distinguenda esse, ut causam et effectum, 1. Joh. 4. In hoc est charitas, non quod nos dilexerimus Deum, sed quia ipse prior dilexit nos. Ergo diligamus ipsum et proximum.

4. Tertium argumentum est. Ex justitiae ratione, divinis literis explicata, justificationis vis atque ratio petenda est. Sed Scriptura tradit, in renatis Spiritum sanctum inchoare obedientiam legis, sive conformitatem cum lege: quae justitia vocatur. Ergo illa justitia justificamur. Respondeo: Major propositio placet, et sequamur eam: ut scilicet justitiae ratio sicut eam Scriptura explicat, monstret nobis veram rationem justificationis.

De justitia quomodo loquatur Scriptura.

Sed Scriptura de obedientia legis, sive de justitia illa duobus modis loquitur. I. Quod Christus satisfactione plenissima et obedientia perfectissima, legem pro nobis impleverit: et ita factus sit justitia nostra. II. Quod Spiritus sanctus in renatis inchoet conformitatem quandam cum lege Dei, Jeremiae 31, Rom. 7 et illa conformitas vocatur etiam justitia, Rom. 6 et 1. Joh. 2 quae non male definitur ab Andradio, esse habitus animi, inducens ad parendum divinae legi atque voluntati. Sed quaestio est: Utra justitia, Christine vel nostra sufficiens et digna sit, quam opponere possimus judicio Dei: ut propter illam, coram tribunali Dei absolvamur, remissionem peccatorum consequamur, justi pronuntiemur, in gratiam recipiamur, adoptemur in filios, et acceptemur ad haereditatem vitae aeternae. Ibi vero Scriptura explicat rationem justitiae: quod scilicet renatorum inhaerens et inchoata justitia in hac vita, propter adhaerentem carnem, nec perfecta nec omnino pura sit: atque ideo severitatem examinis judicii divini sustinere non possit, et propterea etiam renatos non possit justificare: Christi vero justitiam tradit esse sufficientem et dignam, utpote ple-

nissimam, perfectissimam et absolutissimam: et quidem pro nobis praestitam, ut propter illam et per illam in judicio Dei possimus consistere, absolvi, in gratiam recipi, adoptari et acceptari ad vitam aeternam: sicut supra multis clarissimis Scripturae testimoniis demonstratum est. Hoc modo justitiae ratio, sicut eam Scriptura explicat, monstrat veram rationem justificationis.

5. Sed Andradius hanc Christi Mediatoris justitiam fide nobis imputatam, blasphemat esse commentitiam, adumbratam et fictitiam. Nullum autem aliud habent argumentum, nisi quod opponunt absurditatem ex Physica et Ethica: Absurdum scilicet esse (sicut Osius inquit) dicere alicujus rei formam esse, quae ipsi rei non insit. Ut si dicam, parietem esse album albedine, quae vesti meae inhaereat, non parieti: vel Ciceronem esse fortem fortitudine, quae non ipsi, sed Achillis animo inhaereat. Quid vero haec argumenta aliud ostendunt, quam pontificios in doctrina justificationis, relicta Evangelii luce, quaerere sententiam quae conformis et consentanea sit philosophicis opinionibus, aut certe legalibus sententiis de justitia? Evangelium vero pronuntiat, esse sapientiam in mysterio absconditam, quam nemo principum hujus seculi cognovit, 1. Cor. 2. Ideo cum habeamus sententiae nostrae in Scriptura, certa et firma fundamenta, non est curandum, etiamsi incurrat in absurditatem philosophicam.

Objectio. *Responsio.*

6. Quarto. Christus meruit nobis, non tantum remissionem peccatorum, vel solam imputationem suae justitiae, sed et hoc nobis meruit, ut per Spiritum sanctum renovati, habeamus novam obedientiam seu justitiam inhaerentem. Ergo justificatio non est sola remissio peccatorum. Respondeo: Fatemur Christum nobis utrumque meruisse. Sed cum Scriptura dicimus, illam nostram inhaerentem justitiam licet suum habeat locum, suas commendationes, sua etiam praemia: tamen quia in hac vita propter carnem imperfecta et immunda est, non posse in judicio Dei consistere, ut propter eam a sententia damnationis absolvamur, adoptemur in filios, et acceptemur ad vitam aeternam. Ideo opus esse nobis justitia, perfecta et absoluta, propter quam et per quam coram Deo justificemur ad vitam aeternam. Illam vero Scriptura monstrat in satisfactione et obedientia Christi Mediatoris, si fide eam apprehendamus. Quotquot enim receperunt eum, dedit eis potestatem filii Dei fieri, qui credunt in nomine ejus, Joh. 1. Et Galat. 4. Factus sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus.

Christi meritum. *Justitia nostra.* *Justitia Christi.*

7. Quinto. Andradius sentit, suam et Concilii sententiam prorsus profligari fulmine disputationis Paulinae, de exclusiva fide, sine operibus legis in qua ita opponit fidem et opera legis, quod non tantum operibus legis detrahit, et fidei tribuit justificationem coram Deo ad vitam aeternam: sed quod affirmat, si ex lege haereditas, exinanita est fides, et abolita promissio. Rom. 4. Sie ex operibus, jam non ex gratia, alioqui gratia non esset gratia, nec opus esset opus, Rom. 11. Si cum lege justificamini, evacuati estis a Christo: gratia excidistis, Christus vobis nihil prodest. Gal. 5. Omnino enim talem immediatam facit Paulus antithesin fidei et operum, gratiae et operum, meriti Christi et nostrorum operum, in articulo justificationis, cujus extrema nullo modo possint conjungi aut convenire, sed posito uno, statim excludatur et tollatur alterum. Signanter autem dico, in articulo justificationis: alias enim extra hunc articulum, optime convenit fidei et bonis operibus. Fides enim per charitatem efficax, genitrix est bonorum operum, et opera placent fide.

8. Quia igitur Andradius sentit, Paulum hoc modo in articulo justificationis contra nostra opera fulminantem, varias circumspicit rimas ut elabi possit. Stante enim illa immediata Pauli oppositione, inter fidem et opera legis, cujus summa est charitas, videt decretum Tridentinum non posse subsistere.

Primum igitur inquit, intelligi posse tantum opera legis ceremonialis, quod illa sola excludantur ab articulo justificationis. Sed quia hoc manifeste falsum est, et quidem ab Augustino et Hieronymo etiam refutatum, non audet in hac responsione pedem figere. Paulus enim in hac disputatione ceremoniis Leviticis manifeste adjungit legem moralem, et ita de tota lege, et de totius legis operibus disputat. Tandem igitur ad hanc elusionem Andradius elabitur, Paulum ab articulo justificationis excludere illa tantum opera, quae non renati lege imperante, solis liberi arbitrii viribus, sine fide, sine gratia et auxilio Spiritus sancti praestant.

Opera vero quae ex fide oriuntur, et sunt fructus Spiritus, adeo fingit ad justificationem necessaria, ut sine illis fides apprehendens Christum, justificare nullo modo posset (recito enim Andradii verba).

9. Sed Paulina disputatio evidenter convincit, hoc commentum Pontificiorum vanum, falsum, et contra mentem Pauli esse. Abraham enim, qui est universale exemplar justificationis, post suam vocationem, Genes. 11. usque ad 15. cap. multa habuit bona opera, et illa ex fide profecta. Hebr. 11, fuerunt fructus Spiritus, Ephes. 5. Et tamen Paulus in articulo justificationis, exclusivam suam accommodat etiam ad illa Abrahae opera: Non operanti sed credenti fides imputatur ad justitiam. Item ad Abraham jam renatum dicit pertinere illud: Beatitudinem esse ejus hominis, cui Deus imputat justitiam sine operibus. Item, Si ex lege haereditas, exinanita est fides, et abolita est promissio. Hoc testimonium nulla sophistica eludi potest. Ita Paulus renatus, cum inquit: Nihil mihi conscius sum: multa habuit bona opera, ex fide profecta, et tamen inquit: In hoc non sum justificatus. Daniel renovatus inquit: Non in justificationibus nostris, etc. sicut supra plenius haec sunt explicata.

Abraham exemplum justificationis.

10. Paulus igitur exclusivam suam, quando dicit hominem fide justificari sine operibus legis, intelligit non tantum de operibus non renatorum, verumetiam de illis operibus, quae renati ex fide per Spiritum sanctum faciunt. Sicut enim inter se opponit facere et

credere, operantem et credentem: ita etiam opponit legem et opera legis, justitiam legis et justitiam fidei. Et justitiam legis definit, quando homo facit ea, quae in lege scripta sunt, ut per ea justificetur, et in aeternum vivat. Et disciplinam quidem rationis facientem aliqua legis opera, et solis liberi arbitrii viribus, non justificare, Pontificii etiam concedunt. David vero renatus ex fide per Spiritum sanctum, inchoat obedientiam aliquam Legis, faciens ea, quae in lege scripta sunt. Quaero jam, an David illa sua obedientia, legis illa justitia: illis operibus justificetur? Et Paulus Rom. 4. diserte hoc negat, et de Abrahamo, et de Davide, etiam post renovationem. Certum igitur est, Paulum intelligere justitiam legis quando homo sive sit non renatus, sive renatus obedientia sua aut operibus suis facit ea, quae in lege scripta sunt. Et hac justitia legis, Paulus pronuntiat nullum hominem in hac vita justificari, quia propter carnem imperfecta et immunda sit etiam in renatis.

Justitia fidei.

Fidei vera justitia est, credere, Christum Mediatorem pro nobis legi satisfecisse, ad justitiam omni credenti, Rom. 10. Stat igitur Pauli antithesis in genere de omnibus operibus, sive renatorum, sive non renatorum: si ex operibus, jam non ex gratia; si vero ex gratia, jam non ex operibus. Sed haec supra pluribus sunt explicata.

11. Manifesta igitur est depravatio totius Paulinae sententiae, quod Andradius sine probatione fingit, utramque justitiam, et legis et fidei, consistere in nostra observatione legis: et differre non officiis, sed modo tantum officiorum, ut scilicet quando praestatur a non renatis, tunc sit legis justitia: fidei vero justitia in eo consistat, quod inducat renatos ad obedientiam et observationem eorum quae in lege scripta sunt: ut justitia fidei sit ipsa renatorum obedientia erga legem, quando charitas, quae totam legem complectitur, per Spiritum sanctum infunditur credentibus. Sed Paulus in articulo justificationis, haec membra oppositionis constituit: Justitia legis est, quando homo ipse suis operibus facit ea, quae in lege scripta sunt: fidei vero justitia est, quando homo fide apprehendit et possidet Christum, qui sua perfectissima obedientia legis pro nobis satisfecit, ut esset nostra justitia, Jer. 23. Ad removendas vero calumnias, hanc addimus declarationem. Omnino verum est, Spiritum sanctum scribere legem in corda renatorum, ut ex fide per Spiritum incipiant facere legem: sed ex Paulo addimus obedientiam illam legis, inchoatam, non esse illam justitiam, quam possumus judicio Dei opponere, ut propter illam coram tribunali Dei justificemur ad vitam aeternam. Propter carnem enim in hac vita legi non satisfacit, est enim imperfecta et immunda. Verum est et hoc, quod fides inducat renatos per Spiritum sanctum ad inchoandam obedientiam et observationem legis moralis. Sed hoc respectu, et propter hanc causam non justificat: sed quia apprehendit et possidet Christum, qui propter satisfactionem plenissimam, et obedientiam perfectissimam, quam legi pro nobis praestitit, est justitia nostra sicut in loco de Fide dicemus.

12. Mortis et resurrectionis Christi disjunctio.

Sextum argumentum. Paul. Rom. 4. Justificationem a remissione peccatorum usque adeo disjunxit, ut hanc Christi morti, illam vero resurrectioni ejus adscribendam esse existimaverit. Ergo justificatio non est sola remissio peccatorum. Respondeo: Paulus quidem Rom. 6. dicit mortem Christi designare mortificationem peccati in nobis, et resurrectionem ejus designare novam vitam, ut sicut ipse resurrexit a mortuis, ita et nos in novitate vitae ambulemus. Sed in articulo justificationis, mortem et resurrectionem Christi, Paulus non ita disjungit, ut non morti, sed resurrectioni tantum justificationem tribuat. Nam Rom. 5. dicit: Justificati in sanguine ipsius. Rom. 3. Justificati per redemptionem, quae est in Christo per fidem in sanguine ipsius. Rom. 8. Deus est qui justificat, quis est qui condemnet? Christus mortuus est, imo et resurrexit, et est ad dexteram Dei, etc. Et Act. 10. et 13. remissio peccatorum tribuitur simul et morti, et resurrectioni Christi 1. Cor. 15: Si Christus non resurrexit, adhuc estis in peccatis vestris.

13. Non igitur vera est illa Andradii distractio, potius quam disjunctio. Sed gravissima est doctrina, quod Paulus dicit: Christus mortuus est propter peccata nostra, et resurrexit propter justitiam nostram. Ut enim Christus esset justitia nostra, oportuit ipsum non tantum sustinere pro nobis poenas peccatorum nostrorum, verumetiam legem tam perfecta obedientia implere, quae sufficeret pro justitia totius mundi. Et tota illa actio Mediatoris, in eo vertitur an pater illam filii satisfactionem et obedientiam acceptare velit pro toto mundo. Illud vero pater in eo maxime ostendit, quod filium, quem propter peccata populi percusserat, non dereliquit in morte, sed resuscitavit ex mortuis, et collocavit ad dexteram majestatis suae. Et hoc est quod 1. Cor. 15. Paulus dicit: Si Christus non resurrexit, adhuc estis in peccatis vestris, hoc est, Si mors Christum superasset, et pater ipsius satisfactionem pro nobis non acceptasset, sed in morte ipsum reliquisset: tunc non haberemus propter Christum remissionem peccatorum.

14. Cum igitur Paulus Rom. 4. explicare vellet, quae sit illa justitia, quae credentibus imputatur sine ipsorum operibus, aut quid fides apprehendere debeat, ut imputetur ad justitiam, inquit: Credentibus in eum qui suscitavit Jesum a mortuis, qui traditus est propter peccata nostra, et resurrexit propter justitiam nostram. Illa enim est justitia nostra. I. Quod filius Dei Mediator factus est pro nobis, obediens patri usque ad mortem. II. Quod pater illam satisfactionem et obedientiam filii acceptavit pro reconciliatione et propitiatione nostra, id quod resuscitatione ostendit. Ideo Paulus in imputatione justitiae conjungit mortem et resurrectionem Christi.

Christus est Salvator noster merito et efficacia.

Consideretur et haec ratio: quia Christus Salvator noster est, non tantum merito, verumetiam efficacia, ut qui tanquam advocatus noster intercedit, et apparet vultui Dei pro nobis, ut per vitam ejus servemur ab ira 1. Joh. 1. Rom. 8. Heb. 7. Rom. 5. Propter hanc etiam causam Paulus morti Christi jungit

resurrectionem ejus, et non dicit sicut Andradius citat: Mortuus est propter remissionem peccatorum, et resurrexit propter justificationem, sed: Mortuus est propter peccata nostra, et resurrexit propter justitiam nostram.

15. Septimo. Operae pretium est novam Grammaticen ab Andradio discere. Non potest negare, Paulum in articulo justificationis, saepe usurpare vocabulum imputationis. Sed pro suo imperio, quo Concilii nomine fungitur dictitat nobis, imputari justitiam Christi, nihil significare aliud, quam propter Christi meritum infundi renatis charitatem, seu justitiam inhaerentem. Et hoc loco, in mentem mihi venit, quod ante aliquot annos in Osiandrico certamine, non sine risu audivi quendam ita philosophantem, verbum putare cum compositis, esse vocabulum hortense: sicut igitur amputare, significat per putationem aliquid auferre: ita imputare justitiam, esse inserere, implantare et infundere homini novas qualitates.

Et tunc quidem ineptias illas ridebamus, jam vero si Dis placet, Tridenti in ipso Concilio haec sapientia, et quidem cum supercilio proponitur: imputare justitiam, nihil significare aliud, quam infundere qualitates justitiae. Thrasonica profecto est impudentia, talia dictitare, non secus ac si imperium haberent in beluas, cum a seculo, in tota rerum natura talem significationem verbi imputare nemo vel per febrim somniarit, alioqui enim, imputare peccatum, esset instillare alicui iniquitatem. Sed quia sentiunt Pontificii, se vehementer premi emphasi et proprietate verbi imputare: cum illam vera refutatione amoliri non possint, satis esse judicant, si quoquo modo eam conculcent et proterant, didicerunt enim ex Fabio, conculcanda esse, quae refutare non possunt. Et utile est Lectorem aliquot exempla tenere, quomodo vocabulum illud ludificent.

Imputare.

16. Osius dicit, novam, et a seculo inauditam esse vocem justitiae imputativae. Item justitiam Christi nobis imputari, nec in Canonicis, nec in orthodoxorum libris reperiri. Sed Canon Tridentinus 11. hoc negare non audet: sed tantum reprehendit, si quis dixerit, hominem justificari sola imputatione justitiae Christi. Concedunt igitur justitiam Christi credentibus imputari.

Jesuitae talem fingunt interpretationem, fides imputatur ad justitiam. Deus enim fidem inventam in hominibus. dignam ducit cui conferatur, seu infundatur justitia inhaerens, per quam homines justificentur.

Andradius magistraliter pronuntiat, imputari justitiam, nihil significare aliud quam infundi qualitatem justitiae. Vera igitur significatio verbi imputare, diligenter observanda est. Esse autem vocabulum relativum, nullum est dubium. In imputatione enim requiritur qui imputat, cui imputatur, quod imputatur, et ad quid imputetur. Et aliquando ita usurpatur, ut fundamentum imputationis (ut Dialecticorum vocabulis utamur) sit aliquid inhaerens in illis, quibus fit imputatio. Terminus sit reatus, seu praemium. Et inter haec duo, imputatio sive ad reatum, sive ad praemium, est relatio. Ita 2. Reg. 19. dicit Semei: Non imputet mihi rex inquitatem. Rom. 5. ubi non est lex, peccatum non imputatur 2. Tim. 4. Omnes dereliquerunt me, non imputetur illis. Quaestio jam est: An eodem modo charitas inhaerens renatis, imputetur ipsis ad justitiam, ut propterea ipsis adjudicetur haereditas vitae aeternae. Et Pontificii quidem fortiter hoc contendunt, sed sine Scriptura. Nobis vero, quia res ardua est, firma et solida quaerenda sunt fundamenta, quae Paulus Rom. 4. monstrat. Cum enim inquit: Operanti merces imputatur, non secundum gratiam, sed secundum debitum, ostendit esse quandam imputationem, quae habet et respicit fundamentum in illo, cui fit imputatio, ut si fiat propter opera. Et hanc imputationem dicit fieri, non secundum gratiam, sed secundum debitum. Hac vero imputatione pronuntiat Abrahamum non esse justificatum coram Deo. Addit autem: Non operanti, credenti autem in eum qui justificat impium, fides ejus imputatur ad justitiam. Et hanc imputationem dicit fieri non secundum debitum, sed secundum gratiam. Hac etiam imputatione affirmat Abrahamum fuisse justificatum.

17.

18. Ostendit igitur Paulus, se vocabulum imputationis, in articulo justificationis, usurpare in hac significatione, quando in eo, cui fit imputatio, non habet aut respicit fundamentum cujus dignitate fiat, sed fit ex gratuita misericordia Dei sine merito, imo contra quam meriti sumus. Cum enim dicit hac imputatione justificari impium: ostendit nobis inesse contrarium fundamentum, cui reatus potius quam justitia imputari deberet, si Deus in judicium nobiscum ingredi vellet: Et postea cum inquit, beatitudinem esse ejus hominis, cui Deus imputat justitiam sine operibus, manifeste ostendit, fundamentum hujus imputationis non esse in eo cui fit imputatio, dicit enim: Imputatur sine operibus, et Abraham tunc quidem multa habebat bona opera. Sed illam inhaerentem novitatem, Paulus diserte dicit, non fuisse fundamentum, sicut Dialectici loquuntur, cujus ratione et dignitate ipsi imputata fuerit justitia ad beatitudinem. Dicit enim: Sine operibus imputatur justitia. Sed ex gratuita misericordia, fit illa imputatio. Si autem operanti imputaretur: jam non secundum gratiam, sed secundum debitum fieret.

Imputatio justitiae.

19. Et in hac significatione, quando in eo cui fit imputatio, non inest fundamentum imputationis, sed ejus contrarium, saepe usurpatur Hebraicum חשב et Graecum λογίζομαι, Genes. 31. Extraneae reputatae sumus patri nostro. Numeri 18. de Levitis, qui non habebant aream, inquit: Reputabitur vobis sicut firmamentum ex area. Psalm. 144. Quid est filius hominis, ut reputes eum? Rom. 2. Praeputium ejus in circumcisionem reputabitur.

20. Num autem Deus imputat justitiam credentibus, sine omni aliquo fundamento? Certe ipse hoc dicit esse abominationem. Prov. 17. Esaj. 5. Et in nobis quidem non est fundamentum illud, imputatur

enim justitia sine operibus. Rom. 4. Et ibi in fine Paulus manifeste ostendit, quod, et ubi, sit fundamentum hujus imputationis: Imputatur, inquit, nobis credentibus in eum, qui suscitavit Jesum a mortuis, qui traditus est propter peccata nostra, et resurrexit propter justitiam nostram, hoc est, satisfactio et obedientia Christi, est fundamentum illud, cujus respectu, ratione et dignitate, Deus credentibus ex gratia imputat justitiam.

21. Et ita habemus totam relationem. Fundamentum est justitia Christi: terminus est persona credens, cui fit imputatio ad justitiam et beatitudinem: relatio est misericordia Dei, imputans justitiam sine operibus. Et ita fides imputatur ad justitiam, non propter dignitatem virtutis, sed quia apprehendit in promissione Evangelii meritum Christi, et misericordiam Dei, in quibus consistit et fundamentum, et relatio imputationis justitiae ad beatitudinem.

22. Haec observatio de vocabulo imputationis, valde illustris est, et Lector inde intelliget, quare Pontificii tam iniqui sint huic vocabulo, et cur de ejus depravatione tantopere laborent, pulcherrime enim illustrat, et munit totum locum de justificatione. Quod enim objiciunt locum ex Psalm. 106. ubi factum Phinees dicitur ipsi imputatum esse ad justitiam, facile explicari potest. Paulus enim Rom. 4. duplicem statuit imputationem. Primo, quando operanti merces imputatur. Et hac imputatione affirmat personam non justificari coram Deo ad vitam aeternam. Non enim ex uno aliquo opere persona potest justificari, quia qui non in omnibus permanserit, maledictus est, et qui in uno delinquit, etiamsi caetera servaverit, reus est omnium. Alia vero est imputatio, qua persona justificatur quando scilicet justitia gratis fide imputatur sine operibus.

Imputatio duplex.

Psalm. igitur 106. non loquitur de justificatione personae. Sed quia factum Phinees videri poterat truculentum, dicitur Deus illud imputasse ad justitiam, hoc est, acceptasse pro justo opere, et quidem ei imputasse mercedem, quae etiam ad posteros perveniret in generationem et generationem: operanti enim merces imputatur, Rom. 4. Sed illa imputatione, persona non justificatur ad vitam aeternam. Beatitudo enim est ejus hominis, cui Deus imputat justitiam sine operibus. Manet igitur gratuita imputatio justitiae Christi, qua credentes justificantur ad vitam aeternam.

23. Octavo. Tridentinum decretum dicit Apostolicam traditionem esse, quod Catechumenis, quando petunt fidem, vitam aeternam praestantem, proponitur illud verbum Christi: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Audi vero, quomodo Andradius hoc probet et confirmet. Quicquid a Christo est traditum, et in Evangelio scriptum, pertinet ad justitiam fidei. Sed si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Item: Hoc fac et vives, est Christi sententia, et est in Evangelio scripta. Ergo doctrina Evangelii et justitia fidei est, quod homines et debent et possunt vitam aeternam suis sibi operibus promereri. Respondeo: Puerilis est hallucinatio, ab ipso Augustino refutata: Doctrinam Legis et Evangelii libris veteris et novi instrumenti ita distinguere, ut in alteris nihil, nisi legem, in alteris nihil, nisi Evangelium contineri existimetur, cum manifestissimum sit, Christum et Apostolos in Novo Testamento saepe doctrinam legis tractare et explicare, et vicissim in Moyse et Prophetis, in multis locis ipsissima doctrina Evangelii describitur. Ita verba quidem sunt Christi, et exstant in libris Evangelicis: Hoc fac et vives. Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Sed Christus ipse expressis verbis ostendit, has sententias pertinere ad doctrinam legis, inquit enim: In lege quid scriptum est? quomodo legis: Item, Mandata nosti. Falsum igitur est, quod Pontificii affirmant, hanc esse doctrinam Evangelii propriam, aut justitiam fidei. Paulus enim disputat opposita esse, Justus ex fide vivet. Et: Qui fecerit haec, vivet in eis, et quidem inde probat, in lege neminem justificari apud Deum. Gal. 3. Sed tamen inquis: Cum proposita esset quaestio, quomodo quis posset vitam aeternam haereditare: Christus respondet, Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Item, Hoc fac et vives.

24. Respondeo: Interrogabant illi, quid faciendo aut quibus operibus vitam aeternam deberent sibi comparare. Ibi Christus respondet: Si operibus vultis vitam aeternam promereri, nulla sanctior aut perfectior est regula bonorum operum, quam doctrina legis, cui nihil vel addi, vel adimi potest, quae etiam habet promissionem vitae, si quis eam perfecta obedientia eo modo, sicut lex praescribit, impleverit.

Non autem affirmat, scribas istos hoc posse, imo hoc agit, ut convincat ipsos, quod legem perfecte implere non possint, sicut contextus manifeste hoc ostendit, ut intelligant, opus sibi esse alia justitia, quam operum suorum, si vitam aeternam velint haereditare. Ideo enim lex cum suis promissionibus primum proponitur, ut quia humanus animus plurimum de sua virtute sibi blanditur, in ipso conatu experiatur, se legem perfecta obedientia implere non posse, et ita dicat, opus sibi esse alia justitia ad vitam aeternam. Neque enim locum potest habere doctrina de gratuita justitia fidei, nisi prius convictus sit homo, quod operibus suis ex lege, non possit salutem et vitam aeternam consequi. Ita lex est paedagogus ad Christum, ut ipse sit nostra justitia. Pontificii vero scelerate hoc invertunt. Quod enim Christus Pharisaeis opinione propriae justitiae inflatis proposuit, ut superbiam eorum retunderet, hoc ipsi catechumenis petentibus, quae sit fides, qua vitam aeternam possint consequi, proponunt: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Et cum Moyses illos, qui justificari volunt, a lege mittat ad Christum: Pontificii catechumenos, per Baptismum Christo adducendos, quando petunt fidem, praestantem vitam aeternam, a Christo ablegant ad legem, ut faciendis iis, quae in lege scripta sunt, justificentur et vivant. Et non verentur hoc tribuere Apostolorum traditioni, cum Paulus ex professo contrarium do-

ceat. Et Act. 2 cum catechumeni quaerunt: Quid faciemus, viri fratres? Petrus non dicit: Si vultis ad vitam ingredi, servate mandata legis: Sed poenitentiam, inquit, agite, et baptizetur unusquisque in remissionem peccatorum. Actor. 16. Catechumenus petit fidem, vitam aeternam praestantem, inquit enim: Quid me oportet facere, ut salvus fiam? Paulus vero quid respondet: num dicit: Fac ea, quae in lege scripta sunt, et vives? Nequaquam: Sed crede, inquit, in Dominum Jesum, et salvus eris, tu, et domus tua. Et continuo baptizatus est, et ipse et omnis domus ejus.

25. Hae sunt verae et certae Apostolorum traditiones, quid Catechumenis petentibus salutem et vitam aeternam responderint. Sed Tridentini patres opponunt traditionem non scriptam, quae plane contrarium affirmat, ut scilicet catechumenis petentibus fidem vitam aeternam praestantem, proponatur haec sententia, quam ipse Christus pronuntiat legalem esse: Si vis ad vitam ingredi, serva ea, quae in lege scripta sunt. Et ex hoc etiam exemplo Lector intelligit, quid Pontificii quaerant titulo traditionum non scriptarum, ut scilicet ab iis, quae scripta sunt, Ecclesiam abducant, ut non diversum tantum, sed et contrarium ejus, quod scriptura tradit, credatur, sub praetextu traditionum non scriptarum.

Traditiones non scriptae.

26. Postremo addam et hoc, quomodo Andradius conetur respondere ad illud, quod in Jesuitarum censura notaveram, misericordiam Dei in Christo, quam Evangelium celebrat, in qua nostrum omnium salus et vita consistit, esse hanc, quod Deus proposuerit hanc conditionalem propositionem: Qui fecerit ea, quae in lege scripta sunt, vivet in eis. Dixi, et adhuc dico, flagitiosam esse illam Jesuitarum sententiam, scelerate depravantem dulcissimas Evangelii consolationes de misericordia Dei in Christo Jesu, ad salutem nobis propositas, cum Scriptura simpliciter illam Dei misericordiam, et nostra opera opponat: Non in justificationibus nostris, sed in miserationibus tuis multis. Non ex operibus justitiae, quam fecimus nos, sed secundum misericordiam suam salvos nos fecit. Sed excipit Andradius, innumerabilia et inexhausta esse misericordiarum Dei genera, atque ideo recte dici posse, pertinere et hoc ad misericordiam Dei, quod opera nostra, licet imperfecta et sordida, dignatur praemiis, et in hac vita, et post hanc vitam. Ego vero non nego hoc, imo scio, misericordia Dei plenam esse totam terram. Sed quaestio est, quae sit illa misericordia Dei, quam Evangelium praedicat, in Christo nobis esse propositam, ut in ea vita et salus nostra consistat. Hanc dico a Jesuitis impie definiri, quod sit illa legis promissio de nostris operibus. Qui fecerit haec, vivet in eis.

[SECTIO V.]

DE ACCEPTAE JUSTIFICATIONIS INCREMENTO.

CAPUT X.

Sic ergo justificati, et amici Dei ac domestici facti, euntes de virtute in virtutem renovantur (ut Apostolus inquit) de die in diem, hoc est, mortificando membra carnis suae, et exhibendo ea arma justitiae in sanctificationem, per observationem mandatorum Dei et Ecclesiae. In ipsa justitia, per Christi gratiam accepta, cooperante fide bonis operibus, crescunt, atque magis justificantur, sicut scriptum est: Qui justus est, justificetur adhuc. Et iterum: Ne verearis usque ad mortem justificari. Et rursus: Videtis, quoniam ex operibus justificatur homo, et non ex fide tantum. Hoc vero justitiae incrementum petit sancta Ecclesia, cum orat: Da nobis Domine fidei, spei et charitatis augmentum.

CANON XXIV.

Si quis dixerit justitiam acceptam conservari, atque etiam non augeri coram Deo per bona opera, sed opera ipsa, fructus solummodo, et signa esse justificationis adeptae, non etiam ipsius augendae causam, anathema sit.

EXAMEN.

1. Renovationem novi hominis, sicut et mortificationem veteris, in hac vita non esse perfectam et absolutam, sed de die in diem crescere et augeri, donec in altera vita perficiatur, quando corruptibile hoc induerit incorruptionem, manifesta sunt Scripturae testimonia. Utiles etiam et necessariae sunt exhortationes in Ecclesia, ne renati accepta dona Spiritus negligant, exstinguant, aut excutiant, sed veris et seriis exercitiis suscitent, invocato Spiritus sancti auxilio, ut ipse det augmentum fidei, spei, charitatis, et reliquorum donorum spiritualium: qualis enim sit spiritualis negligentiae poena, ostendit parabola de talentis. Nullum etiam dubium est, fidem esse efficacem per charitatem, et esse genitricem bonorum operum, et quidem bona opera, fide propter Christum Deo placere. Et in hac sententiam locus Jacobi 2 commode et dextre potest intelligi et accipi, quod per bona opera sequentia, Abraham declaretur vere fuisse per fidem justificatus, et ostendatur, fidem esse non inanem, et mortuam, sed veram et vivam.

Locus Jac. 2.

De ostensione enim, seu declaratione, contra inanem opinionem vanae fidei et justificationis, Jacobus manifeste disputat, inquit enim: Si quis dicat, se fidem habere, ostendat fidem ex operibus. Et sumit exemplum Abrahae, quod ipse Angelus de approbatione seu declaratione interpretatur, cum inquit: Nunc cognovi, quod timeas Dominum. Hoc igitur agit Jacobus, obedientiam et bona opera Abrahae declarasse, et praebuisse testimonium, quod vere fuerit fide justificatus. Justificari enim,

Jacobo significat justum declarari per externa testimonia.

2. Si de his doctrinae capitibus in illo Tridentini decreti capitulo ageretur, nulla esset controversia: res enim verae sunt. Sed iterum observet Lector, insidiosum Synodi artificium. Sumunt doctrinam et testimonia Scripturae, quomodo renovatio de die in diem crescere, quomodo inhaerentia dona spiritus, per orationem in exercitiis augeri debeant: et sub illa specie longe aliud agunt. Titulus enim est de acceptae justificationis incremento, et capitulum dicit, eos, qui semel gratis justificati sunt, postea magis justificari per observationem mandatorum Dei et Ecclesiae, ita ut postea ex operibus justificetur homo, et non ex fide tantum. Canon etiam 24 ita loquitur: Si quis dixerit, justitiam acceptam non conservari atque etiam non augeri coram Deo per bona opera, sed ipsa opera fructus solummodo, et signa esse justificationis adeptae, non etiam ipsius augendae causam, anathema sit.

3. Planius vero ex Andradii explicationibus, et ex Jesuitarum censura intelligi potest, quid capitulum illud Concilii, de acceptae justificationis incremento sibi velit, ne quis aequivocationibus turbetur. Nam et nova renatorum obedientia, ornatur in scriptura titulo justitiae. Rom. 6, Ephes. 4, 2. Cor. 9, Hebr. 11, 1. Joh. 2. Et novitatem illam posse et debere in hac vita crescere et augeri nullum est dubium. Tridentini vero Patres, proprie et principaliter hoc non volunt: sed Pontificiam distinctionem, de prima et secunda justificatione volunt confirmare, et Ecclesiae obtrudere. Primam autem justificationem vocant, quando homo non renatus primum justitia inhaerente perfunditur, accepto primum habitu seu infusa qualitate charitatis. Et de illa prima infusione charitatis dicunt, quod eam opera nulla, tanquam debitam mercedem promereantur. Secundam vero justificationem vocant, quando infusa charitas exercet suas operationes, proferens bona opera. Et hanc secundam justificationem bonis operibus dicunt comparari posse et debere. Et illa opera sentiunt promereri majorem justitiam, quam illa sit, quae gratis propter Christum in prima justificatione infunditur: imo addunt, illa opera, quibus constat secunda ipsorum justificatio, tandem promereri vitam aeternam, quam nostris operibus in charitate factis, tanquam debitum praemium deberi dicunt. Haec Jesuitae.

Justificatio prima. *Justificatio secunda.*

Andradius similiter contendit, Pauli disputationes, quod gratis propter Christum sine operibus justificemur, intelligendas esse tantum de prima justificatione, quae postea nostris operibus augeatur et amplificetur, ut magis simus justi coram Deo. Et addit Andradius: Egregia justorum opera, non solum ad justitiam augendam magnam vim, Christi beneficio habent, sed etiam ad aeternam salutem promerendam atque comparandam. Et disputatio quidem de bonis operibus, postea suum peculiarem habebit locum. Nunc vero ideo haec adscripsi, ut plane et perspicue intelligatur, quid sibi velit capitulum de acceptae justificationis incremento. Licet enim aequivocatione vocabuli justificationis et justitiae, turbare conantur Lectorem, semper tamen justificationi annexa est quaestio, quomodo Deo reconciliemur, ipsum habeamus placatum et propitium, adoptemur in filios, acceptemur ad vitam aeternam. Cum igitur dicunt, in secunda justificatione nos magis justificari per opera nostra, quam in prima justificatione, quae gratis fit propter Christum, sine nostris operibus, certe sentiunt, Deum postea nobis magis placatum esse, firmius adoptare, et firmius acceptare ad vitam aeternam, propter nostra opera, quam prius propter redemptionem et meritum Christi.

4\. (margin)

Et Lectorem oro, ut totam hanc rem diligentius secum expendat. Paulus fortissime dimicat, nos gratis propter Christum, sine dignitate et merito nostrorum operum justificari, hoc est, Deo reconciliari et acceptari ad vitam aeternam.

Illas sententias non possunt in universum eradere: restringunt igitur ad unicum momentum, quando homo primum ex impio fit justus: ut in uno tantum, et primo illo momento primae conversionis, gratis propter Christum sine operibus justificemur, postea vero per totam vitam in tentationibus, in agone mortis, et tandem ad vitam aeternam justificemur coram Deo, propter nostra opera, et quidem ita, ut major, auctior et dignior sit altera illa justificatio, quae fit propter opera nostra, quam prima, quae gratis propter Christum fit. Reducunt igitur in Ecclesiam figmentum illud scholasticorum, quod Christus primam tantum gratiam nobis promeruit, cujus auxilio, concurrente libero nostro arbitrio, ipsi postea nostris bonis operibus promereri possimus, ut Deo magis simus grati, et accepti ad vitam aeternam, propter nostra opera.

5. Et breviter, meritum condigni est Helena illa, de qua capitulum Tridentinum de incremento justificationis pugnat. Fingunt enim ideo infundi qualitatem, seu habitum charitatis, non ut prima illa gratia habeamus salutem ad vitam aeternam, sed ut illa gratia adjuti, possimus nostris bonis operibus ipsi nobis promereri vitam aeternam. De merito enim condigni, Gabriel ita loquitur: Anima gratia informata, per actum a voluntate simul et gratia elicitum, de condigno meretur vitam aeternam.

6. Haec tam grandia et enormia, comprehensa et abscondita sunt in capitulo illo, de acceptae justificationis incremento. Nec sane facile quis, nisi gnarus sit Theologiae scholasticae, si tantum Scripturae sententias, quae in illo capitulo allegantur, consideret, talia animadverteret. Sed habemus Andradii explicationes: quibus adhibitis, animadvertemus postea ex verbis capituli, plane illam ipsam mentem fuisse patrum Tridenticolarum.

7. Quod autem haec opinio adversa quasi fronte pugnet cum Scripturae sententia, non est obscurum. Neque enim de principio tantum conversionis loquitur scriptura, quando tradit: Nos gratia propter Christum, sine operibus justificari coram Deo

ad vitam aeternam: ut illa justificatio unius tantum momenti sit: postea vero per totam vitam, ut salutem consequamur, per et propter opera nostra justificemur. Nam Rom. 4: Paulus probat, Abrahamum fide gratis propter Christum sine operibus justificatum, non in principio tantum conversionis, sed tunc etiam cum renovatus per multos annos bonis operibus Deo obedisset, imputatur ipsi justitia sine operibus, non operanti, sed credenti.

Et cum affirmat Davidem dicere, hanc esse beatitudinem hominis, cui imputatur justitia sine operibus, certe non potest de principio tantum conversionis intelligi: hanc enim dicit justificationem esse, ut ipsam tandem beatitudinem consequamur, ut scilicet justitia nobis imputetur sine operibus.

Rom. 5 exstat illustris distributio. Prima de principio, per Christum habuimus accessum fide, in hanc gratiam, ut fide justificati, pacem habeamus ad Deum. Secunda, de medio in illa ipsa gratia, fide stamus. Tertia, de fine illa ipsa gratia, fide gloriamur spe gloriae Dei, hoc est sicut fide accessum habuimus in gratiam, ita etiam speramus eadem fide et gratia, nos perventuros ad glorificationem. Sicut igitur in principio, ita etiam in medio et fine, fide gratis propter Christum, sine operibus justificati, pacem habemus apud Deum.

Phil. 3: Paulus eodem modo per distributionem tradit doctrinam justificationis, quae fuerit sua justitia coram Deo ad vitam aeternam, scilicet primo, cum ex Pharisaismo converteretur. Secundo, tunc cum ad Philippenses scriberet. Tertio, quando occursurus est ad resurrectionem mortuorum.

Num vero dicit aliam fuisse suam justificationem in principio conversionis, et aliam postea cum ex vinculis scriberet, vel quando occursurus est ad resurrectionem mortuorum? Hoc certe non dicit, sed unam et eandem justitiam fidei, scilicet in principio, medio et fine describit.

Rom. 1: Habacuc non tantum dicit, justus ex fide vivit: sed ζήσεται vivet: una igitur et eadem est justificatio, et in principio conversionis, et qua tandem pervenimus ad vitam aeternam. Revelatur enim justitia Dei in Evangelio, non ex fide in nostra opera, sed ex fide in fidem.

Act. 15 quaestio tractatur, an Gentibus proponenda sit justificatio fidei sine operibus legis? Ne vero ad principium tantum conversionis hoc restringatur, audi quam probationem Petrus afferat. Dicit: Gentibus sive conversis, sive convertendis, ita proponendam doctrinam justificationis sine operibus legis, sicut nos Apostoli credimus, nos gratia Domini Jesu Christi salvari. Certe vero Apostoli tunc non erant in principio conversionis, cum Petrus hanc sententiam pronuntiaret. sed ad minimum intercesserant octodecim anni. Et tamen non dicit: Sicut nos credidimus: sed, Sicut credimus nos salvari. Et idem accommodat Petrus ad Patres jam defunctos, quod illa ipsa gratia, sine jugo legis salvati sint. Eandem igitur rationem justificationis et salutis, Petrus tribuit principio, medio et fini.

Ita Christus dicit: Qui credit in me habet vitam aeternam. Ne vero de principio tantum conversionis hoc intelligatur, conjungit haec duo. Joh. 6: Qui credit in eum habet vitam aeternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. Ita loquitur Joh. 3 et 5. Qui credit in Filium, non judicabitur, non venit in judicium. Eadem igitur est justificatio ad vitam aeternam, et in principio, et postea in resurrectione mortuorum, ne veniamus in judicium.

Falsum ergo, et scripturis adversum est dogma 8. illud de differentia primae et secundae justificationis. Et contumeliosum est in sanctissimum meritum Christi, asserere secundam justificationem, quae in nostris operibus consistit, majorem, auctiorem, et digniorem esse apud Deum, quam primam, quae solo Christi merito nititur, et quidem non primam, sed secundam justificationem mereri vitam aeternam. Quod vero incrementum justificationis tribuunt simul observationi mandatorum Dei, et Ecclesiae, in loco de bonis operibus examinabitur.

[LOCUS IX.]

DE FIDE.

DE NECESSITATE PRAEPARATIONIS AD JUSTIFICATIONEM, IN ADULTIS, ET UNDE SIT.

CAPUT V.

Declarat praeterea ipsius justificationis exordium in adultis, a Dei per Christum Jesum praeveniente gratia sumendum esse, hoc est, ab ejus vocatione, qua nullis eorum exsistentibus meritis vocantur, ut qui per peccata a Deo aversi erant, per ejus excitantem atque adjuvantem gratiam ad convertendum se ad suam ipsorum justificationem, item gratiae libere assentiendo et cooperando disponantur, ita ut tangente Deo cor hominis per Spiritus sancti illuminationem, neque homo ipse nihil omnino agat, inspirationem illam recipiens, quippe qui illam et adjicere potest, neque tamen sine gratia Dei movere se ad justitiam coram illo libera sua voluntate possit, unde in sacris literis cum dicitur: Convertimini ad me, et ego convertar ad vos: libertatis nostrae admonemur, cum respondemus: Converte nos Domine ad te, et convertemur, Dei nos gratia praeveniri confitemur.

MODUS PRAEPARATIONIS.

CAPUT VI.

Disponuntur autem ad ipsam justitiam, dum excitati divina gratia, et adjuti fidem ex auditu concipientes libere moventur in Deum, credentes vera esse, quae divinitus revelata et promissa sunt, atque illud in primis, a Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem, quae est

in Christo Jesu, et tamen peccatores se esse intelligentes, a divinae justitiae timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore, illumque tanquam omnis justitiae fontem, diligere incipiunt: ac propterea moventur adversus peccata, per odium aliquod, et detestationem, hoc est, per eam poenitentiam, quam ante Baptismum agi oportet, denique proponunt suscipere Baptismum, inchoare novam vitam, et servare divina mandata. De hac dispositione scriptum est: Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, et quod inquirentibus se remunerator sit. Et: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Et timor Domini expellit peccatum. Et: Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum et accipietis donum Spiritus sancti. Et: Euntes ergo, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia, quaecunque mandavi vobis. Denique praeparate corda vestra Domino.

QUAE SIT JUSTIFICATIO IMPII ET QUAE EJUS CAUSAE.

CAPUT VII.

Hanc dispositionem seu praeparationem justificatio ipsa consequitur, quae non est sola peccatorum remissio, sed et sanctificatio et renovatio interioris hominis, per voluntariam susceptionem gratiae et donorum, unde homo ex injusto fit justus, et ex inimico amicus, ut sit haeres secundum spem vitae aeternae. Hujus justificationis causae sunt: finalis quidem, gloria Dei et Christi, ac vita aeterna: efficiens vero, misericors. Deus, qui gratuito abluit et sanctificat, signans et ungens Spiritu promissionis sancto qui est pignus haereditatis nostrae: meritoria autem, dilectissimus unigenitus suus, Dominus noster Jesus Christus, qui cum essemus inimici, propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, sua sanctissima passione in ligno crucis nobis justificationem meruit, et pro nobis Deo patri satisfecit: instrumentalis item Sacramentum Baptismi, quod est Sacramentum fidei, sine qua nulli unquam justificatio contigit: demum unica formalis causa est, justitia Dei, non qua ipse justus est, sed qua nos justos facit, qua videlicet ab eo donati, renovamur Spiritu mentis nostrae, et non modo reputamur, sed vere justi nominamur, et sumus, justitiam in nobis recipientes, quam Spiritus sanctus partitur singulis prout vult, et secundum propriam cujusque dispositionem et cooperationem. Quanquam enim nemo possit esse justus, nisi cui merita passionis Domini nostri Jesu Christi communicantur: id tamen in hac impii justificatione fit, dum ejusdem sanctissimae passionis merito, per Spiritum sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui justificantur, atque ipsis inhaeret. Unde in ipsa justificatione, cum remissione peccatorum, haec omnia simul infusa accipit homo per Jesum Christum, cui inseritur per fidem, spem et charitatem. Nam fides, nisi ad eam spes accedat et charitas, neque unit perfecte cum Christo, neque corporis ejus vivum membrum efficit. Qua ratione verissime dicitur, fidem sine operibus mortuam et otiosam esse et in Christo Jesu neque circumcisionem aliquid valere, neque praeputium, sed fidem, quae charitatem operatur. Hanc fidem ante Baptismi Sacramentum, ex Apostolorum traditione catechumeni ab Ecclesia petunt, dum petunt fidem, vitam aeternam praestantem, quam sine spe et charitate fides praestare non potest. Unde et statim verbum Christi audiunt: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Itaque veram et Christianam justitiam accipientes, eam ceu primam stolam, pro illa quam Adam sua inobedientia sibi et nobis perdidit, per Christum Jesum illis donatam, candidam et immaculatam jubentur statim renati conservare, ut eam perferant ante tribunal Domini nostri Jesu Christi, et habeant vitam aeternam.

QUOMODO INTELLIGATUR IMPIUM PER FIDEM ET GRATIS JUSTIFICARI.

CAPUT VIII.

Cum vero Apostolus dicit, justificari hominem per fidem et gratis, ea verba in eo sensu intelligenda sunt, quem perpetuus Ecclesiae Catholicae consensus tenuit et expressit, ut scilicet per fidem ideo justificari dicamur, quia fides est humanae salutis initium, fundamentum et radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo, et ad filiorum ejus consortium pervenire: gratis autem justificari ideo dicamur, quia nihil eorum, quae justificationem praecedunt, sive fides sive opera ipsam justificationis gratiam promeretur. Si enim gratia est, jam non ex operibus, alioquin (ut idem Apostolus inquit) gratia non est gratia.

CONTRA INANEM HAERETICORUM FIDUCIAM.

CAPUT IX.

Quamvis autem necessarium sit credere, neque remitti, neque remissa fuisse unquam peccata, nisi gratis divina misericordia propter Christum: nemini tamen fiduciam et certitudinem remissionis peccatorum suorum jactanti, et in ea sola quiescenti, peccata dimitti, vel dimissa esse dicendum est: cum apud haereticos et schismaticos possit esse, imo nostra tempestate sit, et magna contra Ecclesiam Catholicam contentione praedicetur una haec, et ab omni pietate remota fiducia. Sed neque illud asserendum est, oportere eos, qui vere justificati sunt, absque ulla omnino dubitatione, apud semetipsos statuere, se esse justificatos, neminemque a peccatis absolvi ac justificari, nisi eum, qui certo credat, se absolutum et justificatum esse: atque hac sola fide, absolutionem et justificationem perfici, quasi qui hoc non credit, de Dei promissis, deque mortis et resurrectionis Christi efficacia dubitet. Nam sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deque Sacramentorum virtute et efficacia dubitare debet: sic quilibet dum seipsum, suamque propriam infirmitatem et indispositionem respicit, de sua gratia formidare ac timere potest: cum nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consequutum.

PRAEDESTINATIONIS TEMERARIAM PRAESUMPTIONEM CAVENDAM ESSE.

CAPUT XII.

Nemo quoque quamdiu in hac mortalitate vivitur, de arcano divinae praedestinationis mysterio usque adeo praesumere debet, ut certo statuat, se omnino esse in numero

praedestinatorum: quasi verum esset, quod justificatus, aut amplius peccare non possit, aut si peccaverit, certam sibi resipiscentiam promittere debeat. Nam nisi ex speciali revelatione sciri non potest, quos Deus sibi elegerit.

DE PERSEVERANTIAE MUNERE.

CAPUT XIII.

Similiter de perseverantiae munere, de quo scriptum est: Qui perseveraverit usque ad finem, hic salvus erit. Quod quidem aliunde haberi non potest, nisi ab eo, qui potens est eum qui stat statuere, nemo sibi certi aliquid, absoluta certitudine polliceatur: tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare, et reponere omnes debent. Deus enim, nisi ipsi illius gratiae defuerint, sicut coepit opus bonum, ita perficiet, operans velle et perficere. Verumtamen, qui se existimant stare, videant ne cadant: et cum timore ac tremore salutem suam operentur, in laboribus, in vigiliis, in eleemosynis, in orationibus et oblationibus, in jejuniis, in castitate. Formidare enim debent, scientes quod in spem gloriae, et nondum in gloria renati sunt: de pugna, quae superest cum carne, cum mundo, cum Diabolo, in qua victores esse non possunt, nisi cum Dei gratia, Apostolo obtemperent, dicenti: Debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini, si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.

CANON IV.

Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium a Deo motum et excitatum, nihil cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendum justificationis gratiam se disponat ac praeparet: nec posse dissentire, si velit: sed velut inanime quoddam, nihil omnino agere, mereque passive se habere, anathema sit.

CANON VII.

Si quis dixerit, opera omnia, quae ante justificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, vere esse peccata, vel odium Dei mereri: aut quanto vehementius quis nititur, se disponere ad gratiam, tanto eum gravius peccare, anathema sit.

CANON IX.

Si quis dixerit, sola fide impium justificari, ita ut intelligat, nihil aliud requiri, quod ad justificationis gratiam consequendam cooperetur, et nulla ex parte necesse esse, eum suae voluntatis motu praeparari atque disponi, anathema sit.

CANON XII.

Si quis dixerit, fidem justificantem nihil aliud esse, quam fiduciam divinae misericordiae, peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam solam esse, qua justificamur, anathema sit.

CANON XIII.

Si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccatorum assequendam, necessarium esse, ut credat certo et absque ulla haesitatione, propriae infirmitatis et indispositionis peccata sibi esse remissa, anathema sit.

CANON XIV.

Si quis dixerit, hominem a peccatis absolvi ac justificari ex eo, quod se absolvi ac justificari certo credat, aut neminem vere esse justificatum, nisi qui credit se esse justificatum, et hac sola fide absolutionem et justificationem perfici, anathema sit.

CANON XV.

Si quis dixerit, hominem renatum et justificatum, teneri ex fide ad credendum, se certo esse ex numero praedestinatorum, anathema sit.

CANON XVI.

Si quis magnum illud usque in finem perseverantiae donum se certo habiturum, absoluta et infallibili certitudine dixerit, nisi hoc ex speciali revelatione didicerit, anathema sit.

EXAMEN.

Non adferemus huc omnia, quae ad justam de fide tractationem pertinent: sed de iis tantum, quae instituta ratio examinis exigere videbitur, quaedam annotabimus.

In Paulinis igitur Epistolis, praesertim ad Romanos et ad Galatas, in singulis ferme versibus resonant illae voces: Hominem justificari fide, per fidem, ex fide, fides dicitur imputari ad justitiam. Vocatur justitia fidei, Rom. 4. Justitia per fidem, Rom. 3. Justitia ex fide, Rom 10. Justitia in fide, sive (quod significantius est) ἐπὶ τῇ πίστει, Philipp. 3. Justitia per fidem, in omnes et super omnes, qui credunt: Rom. 3. Nos in Christum credidimus, ut justificemur ex fide Christi, non ex operibus legis, Galat. 2.

Haec quia manifestissima sunt, Pontificii negare non possunt. Varia igitur quaerunt sophismata, ut cum vocabula fidei justificantis, negare non possint, ipsam tamen veram, et consolationis plenissimam sententiam, peregrinis explicationibus Ecclesiis eripiant. Nec vero de variis aliorum sophismatis nunc dicemus, sed artificium Tridentini Concilii examinabimus. Et status disputationis in hac principali quaestione versatur: Quo sensu, et qua ratione fides dicatur justificare.

Tria autem potissimum sunt capita, quae examinanda erunt. Primo, de praeparatione ad justificationem. Hunc enim volunt sensum esse, quando Paulus dicit, justificari hominem per fidem, quod fides sit fundamentum et radix justificationis, hoc est quia fides tantum initium sit justificationis, per modum praeparationis seu dispositionis. Secundo, quomodo Scriptura describat fidem justificantem, et in quam sententiam explicet, quando dicit hominem per fidem justificari. Tertio, de Pontificiorum dubitatione contra fiduciam et certitudinem fidei justificantis, de remissione peccatorum juxta promissionem Evangelii.

[SECTIO I.]

DE PRAEPARATIONE AD JUSTIFICATIONEM.

1. Hactenus in aliquot exemplis Lector animadvertit architectos Decretorum Concilii Tridentini, tali usos artificio, ut priusquam institui possit, vel explicatio, vel refutatio, primum sit inquirendum, quid sit quod voluerunt dicere. Quia enim propositum ipsis fuit totam formam doctrinae scholasticae et suis Ecclesiis confirmare, et nostris rursus obtrudere, excogitandum fuit tale artificium, ne fraus illa primo statim aspectu a quibusvis animadverteretur: ideo terminos quidem, seu modos loquendi, qui sine Scriptura in philosophicis scholasticorum officinis nati sunt, studiose in plerisque fugiunt, et declinant, res vero ipsas, sicut a Sententiariis traditae sunt, simpliciter retinent, nisi quod fucum addunt vocabulis quibusdam ex scriptura mutuatis, ut Lector, qui non est versatus in scholasticorum παραδιατριβαῖς, sed tantum assuetus ad linguam Spiritus sancti, primo aspectu existimet, Concilium serio meditari reformationem aliquam doctrinae scholasticae ad normam Scripturae, cum audiat non tam frequentes ibi sonare solos terminos scholasticorum, sed adhiberi in quibusdam locis etiam verba et phrases Scripturae. Sed postea in progressu, et ex rebus, et ex verbis longe diversum, imo contrarium deprehenditur. Licet enim alicubi verba quaedam ex Scriptura mutuantur, faciunt tamen Babylonicam confusionem linguae Spiritus sancti, et terminorum scholasticorum juxta dictum: Vinum tuum est mixtum aqua. Isa. 1, sinceritatem vero rerum ipsarum, sicut in Scriptura traditae sunt prorsus adulterant.

2. Et hujus artificii illustre est exemplum in capitulis de praeparatione ad justificationem. Omnino enim certus est sive modus, sive ordo, in verbo Dei nobis designatus et praescriptus, quo Deus utitur, quando vult hominem ad justificationem deducere, ut accipiat reconciliationem, remissionem peccatorum, adoptionem etc. Et qui ad modum sive ordinem illum divinitus praescriptum, non volunt se ductu spiritus accommodare, sed negligunt, et conculcant illum: hi ad justificationem non perveniunt: vult enim Deus a notitia et assensu verbi sui nos ordiri. Et ante justificationem oportet praecedere contritionem, hoc est seriam agnitionem peccatorum, pavores conscientiae agnoscentis iram Dei adversus nostra peccata, et dolentis propter peccatum: in qua contritione non retinetur, sed abjicitur propositum perseverandi et pergendi in sceleribus. Ad hos vero terrores necesse est accedere fidem, quae agnitione et fiducia misericordiae Dei promissae, propter filium mediatorem rursus erigat et consoletur animum, ne oppressi desperatione ruamus in aeternum exitium: Sed fides accedat ad Deum, quaerat, desideret, petat, apprehendat, accipiat remissionem peccatorum. Et hoc modo seu ordine in verbo Dei designato, viam parari Domino ut in ipso, per et propter ipsum, fide consequamur et accipiamus justificationem, ipsa Scriptura tradit. Ita enim vox clamat: Parate viam Domino, Isa. 40, Matth. 3, Marci 1, Luc. 3. Et de ministerio Baptistae praedicantis baptismum poenitentiae, dicit Gabriel Lucae 1: Parate Domino plebem praeparatam. Huc etiam accommodari potest, quod Syracides capite secundo inquit: Qui timent Dominum, praeparabunt corda sua et in conspectu ejus humiliabunt animas suas. Incidamus potius in manus Domini, quam in manus hominum, secundum enim magnitudinem ejus, sic et misericordia ejus.

3. Si igitur haec esset mens et sententia Synodi, quod simpliciter vellent monstrare illum, de quo jam diximus modum et ordinem, quo juxta Scripturae traditionem Deus utitur, quando homines vult deducere ad justificationem, et si illa, quae Scriptura tradit praecedere, tribuerent non viribus liberi arbitrii, sed gratiae Dei, et operationi Spiritus sancti: nec in illis praeparationibus constituerent meritum aut dignitatem, propter quam justificemur: facile posset de vocabulo praeparationis dextre, juxta scripturam intellecto, conveniri.

Nam et Lutherus ab illo non abhorruit, inquit enim in 3. caput ad Galatas: Legem in vero suo officio esse ministram et praeparatricem ad gratiam: quia ad hoc prosit, ut gratia possit aditum ad nos habere. Imo dicit, legem in suo officio prodesse ad justificationem: non quod justificet, sed quia urgeat ad promissionem gratiae, et faciat eam dulcem et desiderabilem, etc. Falsum igitur est, quod in 9 Canone nobis tribuunt, quasi doceamus, nullum plane motum voluntatis divinitus donatum et excitatum, praecedere acceptionem justificationis. Omnino enim docemus poenitentiam seu contritionem praecedere: quae sane non potest exsistere sine magnis, veris et seriis voluntatis motibus. Non autem dicimus, poenitentiam seu contritionem praecedere tanquam meritum, quod sua dignitate cooperetur ad consequendam justificationem, sed sicut sensus morbi aut dolor vulneris, non est meritum sanationis, sed urget et impellit ad desiderandum, quaerendum et suscipiendum medicum. Sanis enim non opus est medico, sicut Christus inquit, sed male habentibus.

Contritio non est meritum.

4. Longe vero aliud est, de quo insidiose dimicant Tridentini patres, quando de praeparatione ad justificationem disputant. Et ne opus sit conjecturis agere, Osius in prolixa sua confessione, diserte illud explicat, dicit enim: Scholasticos meritum congrui inde exstruxisse, quod apud veteres quosdam alicubi legatur: Peccatores, bonis operibus ante justificationem factis, mereri remissionem peccatorum et ipsam justificationem. Quia vero contra meritum illud congrui, et ex scriptura, et ex patribus, praesertim vero ex Augustino, multa vere possunt opponi: dicit igitur Osius, Synodum Tridentinam maluisse appellare praeparationes, vel dispositiones ad gratiam, quam meritum congrui. Et hoc Lector diligen-

ter notet, Concilium scilicet Tridentinum idem intelligere vocabulo praeparationis vel dispositionis, quod scholastici intelligunt, quando de merito congrui disputant. Nam et in illis ipsis scholasticorum disputationibus de merito congrui, ubique resonant vocabula praeparationis et dispositionis. Ut igitur rectius examinari possint illa, quae Tridenti de praeparatione ad justificationem decreta sunt: paucis repetenda sunt, quae scholastici disputant de praeparationibus seu dispositionibus ad gratiam, et de merito congrui.

5. Pantheologia ex sententia Thomae ita disputat: Oportet esse aliquam praeparationem, ad receptionem gratiae, gratum facientis. Et ratio est: Nulla enim forma recipitur in materia, sine debita ejus dispositione, sicut ignis non recipitur in ligno, nisi sicco et arido: nec scientia in homine recipitur, nisi a volente: et sicut in creatione animae rationalis, quae immediate a Deo producitur, natura disponit materiam ad animae rationalis receptionem. Ad illam vero praeparationem, dicit non requiri donum aliquod Spiritus sancti habituale, sed tantum auxilium divinum, movens et excitans liberum arbitrium: quod ita motum ex suis naturalibus viribus sufficiat ad eliciendum actum conversionis, faciendo quod in se est, ut ita per proprium actum se praeparet, et disponat ad habendam gratiam. Efficaciam vero illius praeparationis ad meritum, dicunt inde esse, quia vires liberi arbitrii per gratiam gratis datam moveantur et excitantur. Unus igitur et idem est motus, inquit Thomas, quo liberum arbitrium disponitur, et quo gratia justificationis infunditur: sicut in generatione naturali in eodem instanti ultima dispositio in materia alterationem terminat, et forma substantialis inducitur: ita cum motu voluntatis, qui ad gratiam disponit, faciendo quod in se est, simul infunditur gratia justificationis.

6. *Gabriel Biel.* Gabriel in 3 sententiarum, distinctione vigesimaseptima, ita disputat: Cuilibet facienti quod in se est, et per hoc sufficienter disposito ad susceptionem gratiae, Deus infundit gratiam. Sed perfectissimus modus faciendi, quod in se est, est diligere Deum super omnia, quod affirmat humanam voluntatem ex suis naturalibus posse. Hunc igitur actum dicit esse immediatam, et ultimam dispositionem ad gratiae infusionem, et illa dispositione exsistente in eodem instanti, infundi gratiam, quia in naturalibus subjecto disposito ultima dispositione ad formam, forma immediate infunditur.

Duplex dispositio ad gratiam. In 4. sentent. distinct. 14 quaestione. 1. dicit duplicem esse dispositionem ad gratiam, scilicet praeviam, quae non est sufficiens, ut sunt primi actus considerationis peccati et offensae Dei, qui disponunt ad eliciendum ex naturalibus actum, seu motum diligendi Deum super omnia: Concomitantem dispositionem vocat, cum qua simul est infusio gratiae seu charitatis. Quando enim ex naturalibus elicitur actus dilectionis Dei super omnia, illa est immediata sufficiens, et ultima dispositio aptans ad gratiae susceptionem, et ea exsistente, statim infunditur gratia, et ita actus ille meritorius est, sicut in physicis ultima dispositio necessitat ad formam. Quaestione secunda dicit: Sicut forma non inducitur in subjectum indispositum, et habens contrarium formae inducendae, ita necesse est subjectum praeparari ad infusionem gratiae, quae sit formalis nostra justitia coram Deo, hoc est, sicut Andradius meus explicat, est habitus animi divina lege conformatus ad parendum divinae legi atque voluntati, virtutumque omnium officia obeunda inducens.

Et Gabriel dicit, hac gratia infusa, hoc est, habitu illo hominem dignum reddi gloria aeternae beatitudinis. Item per illam gratiam, hoc est, per habitum illum hominem acceptari ad vitam aeternam, et per habitum tolli obligationem ad mortem aeternam. Talis est scholasticorum praeparatio seu dispositio ad justificationem, tali etiam dispositioni respondens est ipsorum justificatio.

De merito congrui ita loquuntur in compendio Theologiae libro 5, capit. 11 meritum in genere est boni operis efficacia ad obtinendum id, quod non habetur, vel ad habendum justius quod habetur. Meritum congrui est, per quod disponitur subjectum ut possit recipere gratiam, secundum rationem divinae justitiae: injuria enim fieret divinae justitiae si daretur gratia, in quibus esset obex, hoc est, prorsus indignis.

Thomas inquit: Meritum congrui est, quod procedit ex libero arbitrio. Congruum enim est, ut dum homo virtute liberi arbitrii bene utitur, Deus secundum excellentiam misericordiae suae excellentis operetur. Et hoc merito congrui potest aliquis primam gratiam promereri. Cujus rationem Gabriel hanc assignat: Quia actum facientis, quod in se est, Deus acceptat ad infundendam gratiam, non ex debito justitiae, sed ex sua liberalitate. Huic liberi arbitrii operationi Thomas adjungit generalem influentiam Dei.

Compendium Theologiae dicit gratiam gratis datam semper praesto esse, excitare et commovere liberum arbitrium, quod ita motum, quando naturalibus suis viribus utitur, tunc facit, quod in se est, et tunc Deum infallibiliter infundere gratiam, hoc est, charitatem, qua accepti reddamur Deo, et postea ejus operibus vitam aeternam ex condigno promereamur.

Has Scholasticorum descriptiones, de praeparationibus seu dispositionibus ad gratiam et de merito congrui adhibeat Lector ad Decretum Concilii Tridentini de praeparatione ad justificationem et agnoscet qualia monstra decretum illud alat. Et ut eo minus sit dubitationis, interpres Concilii Andradius prolixe explicat in hanc sententiam intelligenda esse, quae de praeparatione ad justificationem traduntur.

7. Facilis igitur et plana jam erit examinatio 6 et 5 capitulorum de praeparatione ad justificationem. Et observet Lector insidias: verba enim cum aliqua mentione gratiae divinae, ita sunt posita, ut suspicari aliquis possit, Tridentinos patres nihil velle commune habere cum Scholasticorum opinionibus, de dispositione ad gratiam per opera non renatorum

ex naturalibus liberi arbitrii viribus elicita. Num igitur rejiciunt et improbant illas opiniones? Nihil vero minus. Nam Canone 7. Anathema dicunt illis, qui negant infideles per sua opera se disponere ad gratiam. Et suggillant illam Lutheri sententiam, quod infidelis, quando operibus extra gratiam naturalibus liberi arbitrii viribus factis confidit se disponi posse ad gratiam, dupliciter peccet. Primo, quia omne quod non ex fide est, peccatum est. Secundo, peccatum gravius efficitur, quando illis operibus affingitur opinio meriti et fiducia, quod propter ea Deus daturus sit gratiam. Supra etiam ostendimus, quod Andradius, Tridenti scribens, operibus infidelium, non tantum ipsum meritum congrui, sed longe et multum plus ultra tribuat. Sed inquis: Multam certe gratiae divinae mentionem faciunt Tridentini patres, cap. 5 et 6. Respondeo: illud intelligendum est juxta ea, quae jam ex Scholasticis recitavimus, gratiam scilicet gratis datam excitare et commovere liberum arbitrium, quod ita motum ex naturali sua virtute possit elicere tales motus et actiones, quibus homo disponatur ad gratiam. Agnoscit igitur Lector, quam insidiosis technis usi sint architecti decretorum. Explicationes vero et refutationes Scholasticae istius opinionis, supra in locis de libero arbitrio et de operibus infidelium traditae sunt. Pergamus igitur ad ea, quae sequuntur, quod scilicet ratione praeparationis fides intelligenda sit justificare. Canone enim 12 anathemate damnant, si quis fidem justificantem intellexerit fiduciam divinae misericordiae, quaerentem, apprehendentem et accipientem in promissione Evangelii remissionem peccatorum propter Christum mediatorem, et illa sola fiducia, nos coram Deo ad vitam aeternam justificari. Et cap. 8 suam sententiam ita explicant, ut scilicet per fidem ideo justificari dicamur: quia fides est humanae salutis initium, fundamentum et radix omnis justificationis. Illud vero quomodo intelligi velint, copiose declarant, cap. 6 de modo praeparationis ad justitiam. Et quo res planior sit, Andradius addit suas interpretationes. Dicit enim, justificandi vim fidei in sacris literis ideo tribui, quia animum ad accipiendam justitiam praeparet, praemuniat et praefulciat. Et illud mox clarius explicat his verbis: Impius fide justificari dicitur, quia fides initium et fundamentum est justificationis hac ratione: quia fores quodammodo aperit ad spem et charitatem, quae opera sunt ad comparandam et consequendam justitiam necessaria. Fides igitur in Concilio Tridentino est initium et praeparatio ad justificationem, non quod apprehendat justificationem, hoc est, remissionem peccatorum gratis propter Christum, in promissione Evangelii propositam, sed quia incitet liberum arbitrium ad eliciendos tales motus seu actus, qui ratione meriti congrui, necessarii sunt ad consequendam justitiam, quam dicunt esse novum voluntatis nostrae habitum. Et Scholastici sane, non dissimulant ex quibus lacunis luculentam istam opinionem hauserint. Sicut enim in Philosophia actio virtutis nascitur ἐκ προαιρέσεως, haec vero oritur ex scientia: eodem modo Thomas philosophatur, Justitia est habitus voluntatis, voluntas vero non fertur in incognitum, sed movetur a potentia cognoscente. Ideo fidem sentit requiri ad justificationem tanquam quoddam dirigens voluntatem, ut eliciat motus spei et dilectionis, quibus ita praeparetur et disponatur, ut de congruo mereatur infusionem justificationis. Fidem igitur simpliciter intelligunt, historicam tantum notitiam, et nudum assensum, quo in genere cognoscimus et statuimus vera esse, quae de Deo et voluntate ejus revelata sunt, non tantum in scriptura, verumetiam in illis, quae titulo traditionum proponantur. Quomodo vero Tridentini in 6. capite sentiant historicam illam notitiam, et nudum illum assensum incitare liberum arbitrium ad onera illa, quae statuunt necessaria esse ad consequendam justificationem, ex Gabrielis sententia exponam, quae exstat distinct. 14, lib. 3, quaestio. 2. Ita enim Lector rectius intelliget chimaeram 6. capituli, de modo praeparationis. Voluntas, inquit, in actibus suis praesupponit actus intellectus. 1. Oportet igitur actum fidei praecedere, quo apprehendatur peccati abominatio, et quod sit stipendium peccati. 2. Inde sequitur timor irae Dei, et gehennae incendii. 3. Inde peccata incipiunt displicere cum quadam detestatione. Et haec est dispositio de congruo, non immediata, nec sufficiens, sed valde remota. 4. Fides convertit se ad considerationem divinae misericordiae, et statuit Deum paratum remittere debita, per infusionem charitatis, illis qui sufficienter sunt praeparati et dispositi. 5. Ex illa consideratione sequitur actus spei, per quem incipit Deum concupiscere, ut summum bonum. 6. Ex illo actu spei ascenditur ad diligendum Deum super omnia, ex naturalibus. 7. Ex illa dilectione elicitur alia displicentia et detestatio peccati, non ob timorem damnationis, sed propter Deum finaliter super omnia dilectum. 8. Istos actus sequitur propositum emendationis. Et hoc tandem est meritum congrui sufficiens, seu immediata, sufficiens et ultima dispositio ad infusionem gratiae. Hos gradus praeparationis seu dispositionis, eodem plane ordine et verbis non multum mutatis lector videt recenseri in sexto capitulo, de modo praeparationis. Audi vero, quid praeparationibus illis tribuatur. Thomas vocat dispositionem aut praeparationem necessitatis, quando ad ultimam dispositionem materiae necessario sequitur et adest formae introductio. Ita Gabriel inquit: Quando adest sufficiens et ultima haec dispositio, in qua gratia commovet et incitat liberum arbitrium, quod deinde ex sua virtute elicit, et producit tales actus praeparatorios, tunc demum necessitari ad infusionem gratiae: quia statuerit facienti quod in se est, infallibiliter dare gratiam. Andradius hoc ita explicat, illis imperfectis motibus spei et charitatis animum ita praeparari, ne justitia sit prorsus indignus. Colonienses Jesuitae praeparationes illas ita declarant, quod Deus talem fidem cum

Lutherus.

8.

9.

Fons hujus opinionis.

Gradi praep rationis seu d sitionis

10.

caeteris actibus in homine inventam, dignam ducat cui conferat justificationem. Habemus igitur tandem, quid concilium illis suis praeparationibus quaerat, ut scilicet stabiliatur meritum aliquod nostrum, et dignitas aliqua nostra, quae necessaria sit ad consequendam justificationem. Dicunt enim justificationem nostram ita inniti misericordiae Dei, ut tamen salva sit justitia divina, ut scilicet non conferatur sine nostro aliquo merito, et sine nostra aliqua dignitate.

11. Scriptura vero docet, quicquid divina justitia ad justificationem, hoc est reconciliationem peccatoris requirit, totum a Christo pro nobis impletum esse, ut quoad nos mera sit misericordia, gratis nos justificans sine nostris operibus tantum ut in vera poenitentia, miseriam nostram agnoscentes, gratuitum illud beneficium fide gratis accipiamus, non per modum meriti aut dignitatis.

12. Attente igitur consideret Lector, quid illa verba sibi velint, quae posita sunt in 7. cap. Homo Christo inseritur per fidem, spem et charitatem. Nam fides, nisi ad eam spes accedat et charitas, neque unit perfecte cum Christo, neque corporis ejus vivum membrum efficit. Illud vero mox clarius explicant. Dicunt enim: Catechumenis fidem vitam aeternam praestantem petentibus responderi: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Omnino alludunt ad disputationes de fide informi, et de fide formata, licet a vocabulis certo consilio sibi temperent. Fidem enim justificantem nolunt intelligi fiduciam apprehendentem in promissione Evangelii, Christum mediatorem, cum toto ipsius merito: sed historicam tantum notitiam et nudum assensum intelligunt, quando fidem nominant. Et quia talis fides, quae aliquando in impiis, imo in ipsis etiam diabolis invenitur, Jacobi 2 non potest justificare: cogitant igitur fidei adjungendum esse aliquid, quod majoris sit ponderis et meriti, charitatem scilicet, cujus dignitate homo acceptetur ad vitam aeternam.

Fides justificans quid Papistis.

13. Ut autem ratio examinis eo certior sit, addam Andradii interpretationem. Is igitur dicit: Opera spei et charitatis necessaria sunt, ad comparandam justitiam. Et rationem addit: Quia illis operibus Christum perfecte apprehendimus. Contendit etiam ad justificationem necessarium esse, ut Christus apprehendatur. Sed illum asserit, non sola fide, sed fide, spe et charitate simul apprehendi. Illud vero his verbis declarat: Plurimorum justificationem epistola ad Hebraeos fidei tribuit, non ob Christum solo intellectu, qui fidei sedes est, apprehensum: sed quia fides, ad spei et charitatis egregia opera praeclaros illos viros incitabat. Ita Noe fide justificatus dicitur, quia fides amore Dei ipsum inflammavit. Quomodo vero Christus apprehendatur operibus spei et charitatis, Andradius ita explicat: quia scilicet illis operibus animus cumulate ad justitiam praeparatur, ne scilicet sit prorsus indignus, cui Christus se et merita sua communicet. Et dicit quidem in illis operibus non constituendam vim meriti, sed intelligit meritum condigni: praeparationem vero intelligit, in eodem plane sensu, sicut Scholastici de dispositionibus et de merito congrui disputant, sicut supra haec sunt explicata.

Et ipse Andradius, ut est apertus, sine dissimulatione se declarat. Disputans enim utrum fidei vel charitati vel poenitentiae quae ex fide oritur, primae partes in hac praeparatione deferendae sint, tali utitur syllogismo: Ea ad quippiam efficiendum potissimum valent, quae ad illud augendum plus virium habent. Cum igitur justitiam augere nullae res magis quam charitatis officia possint: colligitur sane necessario, ea in animo ad justitiam praeparando, principem locum obtinere. Videt Lector, quod in conclusione dicere debuerat (Ergo actiones charitatis, quae justificationem praecedunt, ad eam efficiendam potissimum valent), illud vocat praeparationem. Quid igitur intelligat, hinc manifestum est.

14. Haec accuratius et prolixius aliquanto examinanda fuerunt, ut clare intelligi possit, ex quibus fontibus illa sint hausta, quid monstri alant, et quo tendant, quae in Concilio Tridentino de justificatione decreta sunt. Simpliciter enim nihil aliud sunt, quam repetitiones et confirmationes illarum opinionum, quas Scholastici scriptores ex Philosophia et Theologia male et infeliciter dilutas in Ecclesiam invexerunt: nisi quod mutatis aliquantulum terminis scholasticorum quaesita nunc sunt vocabula quaedam ex Scriptura, quae ad praesumptas illas, ex Philosophia opiniones, intorquerentur, ne fraus statim appareret. In disputatione enim de praeparatione ad justificationem ex professo, sicut ostendimus, repetunt et confirmant opiniones de merito congrui: In capitulo de justificatione stabiliunt Scholasticorum disputationes, de gratia gratum faciente, hoc est de qualitate seu habitu charitatis, qua fingunt hominem Deo acceptum reddi et dignum vita aeterna. Ubi vero de incremento acceptae justificationis loquuntur, nihil aliud agunt, quam ut meritum condigni restituant, hoc est, Ut renati suis operibus de condigno sibi mereantur vitam aeternam. Atque ita tota lerna et colluvies Theologiae Scholasticae mutatis tantum vocabulis Ecclesiae per Concilium rursus obtruditur.

Tridentina decreta quid sibi velint.

15. Quam insidioso autem artificio meritum congrui sub disputatione, de praeparatione ad justificationem occultarint, aliquanto pluribus ostendendum fuit. Verum enim est, ordiendum esse a notitia et assensu verbi Dei. Verum est, oportere praecedere aliquam contritionem. Verum etiam est, quod Ambrosius dicit: Neminem recte posse poenitentiam agere, nisi qui speraverit indulgentiam: verum etiam fidem non esse mortuam vel otiosam, sed efficacem per charitatem, nullum est dubium. Quid igitur, inquis, vitii habet Decretum illud? Respondeo: fidem intelligi volunt. 1. Historicam notitiam et nudum assensum, ita ut negent esse fiduciam divinae misericordiae peccata remittentis propter Christum. 2. Fingunt gratiam divinam tantum movere et excitare liberum arbitrium, quod deinde ex naturalibus suis viribus possit illa

praeparatoria inchoare et praestare. 3. In illis praeparationibus constituunt aliquod meritum et aliquam dignitatem, cujus intuitu justificemur. Fidem enim dicunt debere statuere, quando homo facit quod in se est, tunc Deum necessitari ad infundendam gratiam. 4. Quod proprium est fidei apprehendere scilicet Christum ad justitiam et salutem, illud tribuunt nostrae charitati. Et ordinem in Scriptura monstratum simpliciter invertunt. Fingunt enim dilectionem Dei in nobis debere praecedere reconciliationem cum Deo, cum impossibile sit inchoari veram dilectionem Dei, nisi prius audita et fide apprehensa voce Evangelii de reconciliatione per misericordiam Dei propter filium mediatorem. Haec certe, ut de Scriptura jam non dicam, cum Augustino non conveniunt, qui hanc perpetuo regulam inculcat: Bona opera non praecedunt justificandum, sed sequuntur justificatum.

16. Hoc sit simplex examen decreti Tridentini de praeparatione ad justitiam, et quo sensu intelligi velint, quando Paulus dicit impium fide justificari. Refutationem vero et explicationem in sequenti capite tractabimus. Quaedam vero pertinent ad locum de poenitentia.

[SECTIO II.]

QUID VERE ET PROPRIE SIT FIDES JUSTIFICANS, ET QUO SENSU SCRIPTURA VELIT INTELLIGI, QUANDO PRONUNTIAT IMPIUM FIDE JUSTIFICARI.

1. Omnino necessaria est vera et genuina explicatio, quid sit fides justificans, et quo sensu intelligendum sit, quando Scriptura tradit hominem justificari per fidem. Est enim fides instrumentum seu ὄργανον illud, per quod in voce Evangelii misericordiam Dei remittentis peccata, et acceptantis nos propter filium mediatorem ad vitam aeternam, quaerimus, apprehendimus, recipimus, et nobis applicamus. Et hinc fit, quod diabolus tam hostiliter infensus est doctrinae de fide. Quia enim decretum Dei de redemptione generis humani non potuit impedire: omne igitur suum artificium eo confert ut organon applicationis vel eripiat, vel labefactet, vel depravet. Novit enim id quod Hebr. 4. scriptum est: Verbum Dei auditum non prodesse illis auditoribus, quorum fidei non est admixtum. Quia qui non crediderit, condemnabitur.

Fides est organum quo solus accipitur a Deo. Diabolus est hostis doctrinae de fide.

2. Brevitatis autem et ordinis gratia in quaestiones aliquot explicationem distribuam. Et prima quaestio erit de objecto, circa quod fides justificans proprie et principaliter versatur. Habet enim fides, in Scriptura sive in verbo Dei, suum proprium, peculiare et certum objectum, quod ita respicit et intuetur, ut in eo quaerat, apprehendat, accipiat, et sibi applicet illud, cujus respectu, merito et dignitate, credens coram Deo justificetur, hoc est, accipiat remissionem peccatorum, reconcilietur Deo, accipiat adoptionem et acceptetur ad vitam aeternam. Sicut enim fides est organon, quo nos apprehendimus et accipimus gratuitam misericordiam Dei remittentis peccata, adoptantis nos et acceptantis ad vitam aeternam ita Deus certum constituit organon seu instrumentum, per quod offert, distribuit, communicat, et applicat credentibus reconciliationem, remissionem peccatorum, et vitam aeternam. Et sicut meritum Christi non potest apprehendi ad justitiam et salutem, nisi per organon fidei divinitus ad hoc ordinatum: ita si fides alibi, quam in suo proprio et principali objecto, quaerat justificationem, non invenit, nec accipit illam. Utrumque igitur ex firmis et perspicuis Scripturae testimoniis certo constituendum est: non enim sine periculo et pernicie salutis et justitiae in altero horum erratur: et ideo haec fundamenta subruit diabolus, quando doctrinam justificationis conatur labefactare et evertere.

Objectum fidei.

3. Ne autem explicatio illa sophisticis confusionibus turbetur, per divisionem sejungenda sunt illa quae a ratione fidei justificantis diversa sunt.

Diaboli artificium.

Est enim fides miraculorum, 1. Cor. 12. sed multi tales audient in illa die: Non novi vos, discedite a me. Est fides mortua, Jacobi secundo. hypocritica seu ficta, 1. Timoth. 1. Et mortuam fidem non justificare extra controversiam est: ut est historica tantum notitia, externa tantum professio fidei, Epicurea persuasio de impunitate omnium scelerum, etc. Haec igitur a fide justificante, quae vera et viva est, sejungenda sunt. Pontificii enim confusione illorum veram explicationem turbant, obscurant et depravant.

4. Est autem fides quaedam generalis, quae complectitur in genere historicam notitiam eorum, quae in scriptura a Deo proposita sunt: et generalem assensionem, qua statuimus ea, quae in verbo Dei nobis revelata sunt, vera esse, non propter argumenta rationis: sed quia certi sumus a Deo, qui verax et omnipotens est, illa tradita et proposita esse. Et haec quidem generalis fides, quia etiam in impiis esse potest, per se non justificat: Fides tamen justificans, generalem illam fidem praesupponit et includit. Quando enim generale illud fundamentum, statuens vera et certa esse, quaecunque divinitus in verbo Dei patefacta sunt, non adfuerit, vel vacillaverit, nec concipi potest, nec in lucta retineri fiducia promissionis divinae misericordiae remittentis peccata propter Christum.

Articulus etiam redemptionis, justificationis seu reconciliationis, non potest recte intelligi, nisi praecedente notititia reliquarum partium verbi Dei. Quando igitur dicimus proprium et principale objectum fidei justificantis esse promissionem gratuitae misericordiae Dei propter Christum mediatorem, non subtrahimus fidem reliquis articulis seu partibus verbi Dei: Sed sicut summa, finis et scopus totius Scripturae est Christus mediator, Lucae 24. Johann. 5. Rom. 10. Hebr. 10. Ita fides, quando universo verbo Dei assentitur, respicit ad scopum et fi-

nem Scripturae, Christum scilicet in officio mediatoris, sicut Augustinus fidem Christianam a fide daemonum discernit per ultimos articulos: Credo remissionem peccatorum, corporis resurrectionem et vitam aeternam.

5. Propter hanc causam, et in hanc sententiam nostri in definitione fidei justificantis addunt hanc particulam. Fides est assentiri universo verbo Deis nobis proposito, et in hoc promissioni gratuitae reconciliationis donatae propter Christum mediatorem. Neque enim probamus Apellis Marcionitae opinionem, qui apud Eusebium disputat, non nocere si quis reliquis partibus verbi divini, quae ad fundamentum pertinent, vel prorsus non credat, vel prave credat, modo in Christum crucifixum credat.

6. Hoc igitur modo fides justificans, praesupponit et includit fidem illam generalem. Quaestio autem est, quod sit proprium et principale objectum, quod fides justificans in universo verbo Dei ita intuetur, ut in eo quaerat, apprehendat, et accipiat reconciliationem cum Deo, remissionem peccatorum, adoptionem et vitam aeternam. Et ex enumeratione principalium partium verbi Dei, explicatio hujus quaestionis non est obscura.

Fidei justificantis proprium objectum.

Primo enim in historia de annis Mathusalem, de aedificatione turris Babel, et similibus historiis, fides directe, nec quaerit nec invenit remissionem peccatorum: imo nec historia τοῦ ἑξαημέρου creationis docet, quomodo a peccato, ira Dei, et a morte aeterna liberemur. Et ubi illa non traduntur vel offeruntur, ibi fides non debet ea quaerere, nec si quaesierit, poterit ea ibi invenire.

Secundo, in illa parte verbi Dei, quae arguit peccata, et comminatur poenas temporales et aeternas, fides non potest quaerere et invenire reconciliationem et remissionem peccatorum. Fides enim in verbo, non debet aliud quaerere, nec potest aliud invenire et accipere, quam quod verbum monstrat, docet et offert. Quomodo igitur ibi quaereret et inveniret reconciliationem et remissionem peccatorum, ubi verbum iram et maledictionem Dei denuntiat?

Promissiones legis quales.

Tertio, quia illa pars verbi divini, quae praecipit obedientiam, et praescribit opera, habet promissiones justitiae, benedictionis et vitae, Rom. 2. Deut. 30. Luc. 10. Videtur in illo objecto fidem debere quaerere justificationem: proponit enim promissiones vitae. Sed Paulus hanc quaestionem ex professo explicat. Dicit enim legem promittere vitam non credentibus, sed facientibus, Rom. 4. et 10. Gal. 3. Ita ut peccator sentiens peccata sua, et iram Dei, non possit in legalibus promissionibus humili et supplice fide, invenire remissionem peccatorum, reconciliationem, et vitam aeternam, Illae enim promissiones non gratis ex gratia seu misericordia credentibus talia offerunt: sed exigunt, ut afferamus opera satisfacientia legi. Qui fecerit haec vivet in eis, Rom. 10. Galat. 3. Et Rom. 4. Operanti merces imputatur, non secundum gratiam, sed secundum debitum. Fides autem secundum gratiam, sine operibus, quaerit et accipit promissionem haereditatis, ideo Galat. 3. Paulus dicit, Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea vivet in eis. Et quia promissionibus legis annexa est conditio perfectae impletionis: ideo fides, nec potest nec debet statuere, quod propter opera nostra, quae propter carnem imperfecta sunt in promissionibus legis inveuire possimus justitiam, benedictionem et vitam: quia maledictus qui non in omnibus permanserit. Et qui in uno offenderit, reus est omnium. Sine lege igitur revelata est justitia Dei, per fidem Jesu Christi, super omnes qui credunt, Rom. 3. Item exclusa est gloriatio, non per legem factorum, sed per legem fidei. Et Rom. 4: Si ex lege haereditas, exinanita est fides et abolita promissio. Supra autem in loco justificationis ostendimus, Paulum, quando de operibus legis disputat, non tantum de operibus liberi arbitrii loqui: sed de operibus Abrahae et Davidis, hoc est, renatorum. Verum igitur et proprium objectum fidei justificantis, in quo quaerere debeat reconciliationem et remissionem peccatorum, non est doctrina de bonis operibus et de remuneratione bonorum operum. Paulus enim justis disputationibus hoc negat in Epistola ad Romanos et Galatas.

7. Firma autem et perspicua sunt Scripturae testimonia, quae docent et affirmant promissionem, quae est Evangelii propria de gratuita misericordia Dei propter filium mediatorem remittentis peccata, adoptantis et acceptantis credentes ad vitam aeternam, esse verum, proprium et principale objectum fidei justificantis, in quo quaerat, apprehendat et accipiat justificationem, hoc est, reconciliationem cum Deo, et remissionem peccatorum, Rom. 3. Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quae est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiatorium per fidem in sanguine ipsius. Rom. 4. Non operanti, credenti autem in eum qui justificat impium imputatur fides ejus ad justitiam, sicut et David inquit: Beati quorum remissae sunt iniquitates, etc. Item: Ideo non ex lege, sed ex fide et secundum gratiam, ut firma sit promissio. Item scriptum est propter nos, quibus imputabitur ad justitiam, credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justitiam nostram. Rom. 10. ex professo describens fidei justitiam, objectum ejus constituit mortem et resurrectionem Christi, quod verbo vocat, Evangelium evangelizans pacem. Actor. 10. Christo, qui mortuus et resuscitatus est, omnes Prophetae testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen ejus, omnes qui credunt in eum. Joh. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret. Item: ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Sed non est opus omnia loca adscribere. Haec enim quae annotavimus ostendunt, pertinere huc omnes Scripturae sententias.

Objectum fidei justificantis proprium.

8. Primo, Quae loquuntur de gratuita misericordia, dilectione, gratia, benignitate, beneplacito, etc. Dei patris mittentis filium, eligentis, vocantis, reconci-

Scripturae loca ad objectum fidei ju-

Scantis pertinentia.

liantis, adoptantis, acceptantis ad vitam aeternam credentes, etc.

Secundo, Quae sententiae loquuntur de officio mediatoris, in incarnatione, cruce, passione, resurrectione, ascensione, sessione ad dextram.

Tertio, Quod Spiritus sanctus illa beneficia proponat, offerat, distribuat, applicet, obsignet fide per verbum Evangelii, et per Sacramenta a filio Dei ad hoc instituta. Quarto, Pertinent huc etiam plurimae Scripturae sententiae, quod ex misericordia Dei propter Christum mediatorem, fide accipiamus et habeamus gratuitam reconciliationem, remissionem peccatorum, imputationem justitiae, acceptationem coram Deo ad vitam aeternam, adoptionem, liberationem a lege peccati et mortis, liberationem ab execratione legis, propitiationem pro peccatis, pacem, gaudium, spem gloriae Dei, haereditatem salutis et vitae aeternae, etc.

Haec de vero, proprio et principali objecto fidei justificantis, in quo justificationem quaerere debeat et accipere possit: firma et perspicua habent in Scriptura testimonia.

9. Et valde multum interest ad conservationem puritatis doctrinae de justificatione, tenere verum et proprium illud objectum fidei justificantis. Observet autem Lector, quod Tridentini Patres, cum de causa instrumentali disputant, per quam Deus proponat, offerat, distribuat, communicet et applicet credentibus beneficia justificationis, nominant tantum Sacramentum Baptismi, nulla facta mentione verbi seu promissionis, quae Evangelii propria est, cum Scriptura, verbum et Sacramenta in hoc officio conjungat. Pronuntiat enim Evangelium esse ministerium Spiritus et vitae, 2. Cor. 3. Est enim potentia Dei ad salutem omni credenti, Rom. 1. et 2 Cor. 5. Paulus dicit quod Deus qui mundum sibi reconciliat non imputans peccata ipsorum, dederit Apostolis ministerium reconciliationis. Item quod verbum reconciliationis in ipsis posuerit et Sacramenta nihil aliud sunt, quam sicut Augustinus eleganter dixit, visibile verbum. Neque enim Baptismus est separatum aliquod opus operatum, praeter et extra promissionem Evangelii, sed est sigillum justitiae fidei. Et Ephes. 5. Paulus conjungit Baptismum et verbum. Dicit enim: Mundans Ecclesiam lavacro aquae in verbo. Neque etiam semel tantum in hac vita, quando scilicet baptizamur, Deus nobis offert, communicat et applicat beneficium justificationis. Non igitur carent artificio Romanenses, quod solum Sacramentum Baptismi, non facta mentione verbi aut promissionis Evangelii, causam instrumentalem constituunt justificationis: sed in loco de Sacramentis plenior forsan erit de his dicendi occasio.

Beneficium hoc semper durat.

Papistarum confessio de fide.

In 6. cap. observet Lector, quod ipsa vis veritatis extorqueat ipsis haec verba, quod dicunt, Fidem credere vera esse, quae divinitus revelata et promissa sunt, atque illud in primis, a Deo justificari impium per gratiam ejus. Sed cum haec verba sonent rem ipsam interim non obscure depravant. Fingunt enim fidem debere statuere, quando habemus gratiam hoc est habitum charitatis, quod propter illam simus Deo accepti et digni vita aeterna. Atque ita fidei justificanti, verbis quidem concedunt, re ipsa vero suffurantur et eripiunt verum et proprium ejus objectum, quod scilicet in gratuita misericordia Dei peccata remittentis propter Christum mediatorem quaerere debeat justificationem. Et objectum illud transferunt in dignitatem qualitatum haerentium in nobis. Manifestum igitur est quam sit utile et necessarium, ex firmis et perspicuis Scripturae testimoniis constituere et confirmare, quod sit verum, proprium et principale objectum fidei justificantis. Variis enim sophismatis insidiae struuntur veritati in hac disputatione.

10.

11. Res autem ex Scripturae testimoniis sicut ostendimus plana est nisi quod illa objectio, non admonitum turbare posset, quod Hebr. 11. per totum caput describuntur varia objecta fidei. Ut articulus creationis, diluvium, occultatio Moysis, transitus maris rubri, casus murorum Jericho, calamitates sanctorum, praelia Judicum, Regum Juda, etc. Et in Evangelica historia, ubi fides multum commendatur, plerumque describuntur objecta externa.

Hac objectione Pontificii utuntur, ut contra manifesta Scripturae testimonia aliqua specie disputare possint. Promissionem gratuitae misericordiae propter Christum mediatorem non esse proprium et principale objectum fidei justificantis. Illud vero ideo disputant, ut probent fidem, vim et virtutem justificandi non habere ex suo objecto, quod apprehendit, sed eam a charitate mutuari. Neque enim fides ideo justificat, quia intellectu apprehendit casum murorum Jericho: aliam igitur praestantiorem virtutem, charitatem scilicet, docent adjungendam esse fidei, cujus dignitate formetur: et ita justificet. Sed simplex et vera est hujus objectionis explicatio. Non negamus, varia esse fidei objecta, imo fidem in genere versari circa omnia illa, quae divinitus in verbo Dei revelata sunt. Sed jam est quaestio, quodnam illud sit objectum, in quod fides justificans proprie et principaliter intuetur, quando vult quaerere, invenire, apprehendere et accipere remissionem peccatorum, reconciliationem, adoptionem etc. Fide transierunt mare rubrum, Hebr. 11. Sed non in omnibus illis beneplacitum fuit Domino, 1. Cor. 10. Ita in decem leprosis fides apprehendit objectum externae sanationis, sed uni tantum Christus dicit, Fides tua te salvum fecit.

12.

Aliter igitur Scriptura loquitur de objecto fidei in genere: aliter vero constituit illud objectum, cujus respectu et apprehensione, fides coram Deo justificat ad vitam aeternam, sicut supra ostendimus. Alia deinde est quaestio de exercitiis fidei in cruce, in obedientia, in petitione, et exspectatione rerum corporalium et spiritualium, postquam persona jam fide reconciliata est.

Locus Hebr. 11.

Et de hac quaestione disputat Epistola ad Hebraeos, quomodo scilicet fides post acceptam justificationem, per patientiam se exerceat, sicut status totius se-

quentis disputationis ponitur in fine cap. 10. Et in illis exercitiis, quando fides versatur circa alia externa objecta, ut firma et stabilis sit exspectatio, patientia, et obedientia, oportet tanquam fundamentum praesupponi et praelucere proprium et principale illud objectum, gratuitae scilicet misericordiae Dei, promissae propter Christum mediatorem. In cruce enim et inter scandala, quando praestanda est patientia, obedientia et exspectatio auxilii divini circa alia objecta, conscientia in primis, et ante omnia angitur de hac quaestione: An Deus mihi sit placatus, reconciliatus, et propitius. Et nisi fides justificans ex proprio et principali suo objecto, prius de hac quaestione statuat, non potest esse verum, firmum, et stabile exercitium fidei circa alia objecta. Quotquot enim sunt promissiones Dei, sunt ναὶ καὶ ἀμήν in Christo Jesu ad gloriam Deo per nos, 2. Cor. 1. Hoc est, promissiones de reliquis objectis, tunc demum nobis sunt ratae, ita ut earum impletionem certa fiducia exspectare possimus, quando fide in Christum, cum Deo reconciliati sumus. Et ita sunt nobis ratae, si earum impletio ad Dei gloriam, per nos illustrandam facit. Particula enim ναί significat asseverationem certitudinis promissionum, ἀμήν refertur ad exspectationem ex certa fiducia eorum quae promissa sunt.

13. Firmum igitur et fixum manet proprium et principale objectum fidei justificantis, cujus respectu et apprehensione justificat, esse gratuitam promissionem misericordiae Dei remittentis peccata, adoptantis et acceptantis credentes ad vitam aeternam, propter Christum mediatorem.

Et haec est prima quaestio, de objecto fidei justificantis.

14. Altera quaestio est, quomodo et qua ratione fides justificans circa illud suum objectum versetur ut justificet, scilicet non frigida cogitatione, non generali et superficiali assensione: sed ita ut agnoscat, intueatur, expetat, quaerat, apprehendat, accipiat, complectatur, et singulis credentibus applicet in promissione Christum cum omnibus suis meritis, et in Christo misericordiam Dei remittentis peccata. Omnino enim accipere oportet Christum et promissionem gratuitae misericordiae propter Christum illos, qui volunt justificari: qui enim non accipiunt, non justificantur, juxta dictum Joh. 1: Sui eum non receperunt: quotquot autem acceperunt eum, dedit eis potestatem filii Dei fieri.

Duobus vocabulis utitur παρέλαβον et ἔλαβον. Et notum est, quod in communi lingua Graeca verbum παραλαμβάνειν, Demosthene explicante significet id quod ab alio offertur et traditur ad se recipere. Hanc vero proprietatem et hoc officium, in promissione scilicet Evangelii apprehendere et accipere Christum, et in Christo misericordiam Dei ad justitiam et salutem, Scriptura non operibus, non charitati, non aliis virtutibus, sed soli fidei tribuit.

Joh. 1: Cum dixisset, Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filii Dei fieri: mox addit explicationem, qui sint qui Christum recipiant, et quomodo accipiatur. Qui scilicet credunt in nomen ejus. Et mox subjungit: Ex plenitudine ejus omnes accepimus gratiam pro gratia.

Joh. 17: Verba tua dedi eis, et ipsi acceperunt et agnoverunt, et crediderunt.

Rom. 9: Gentes quae non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam. Justitiam inquam quae ex fide est, Israel vero sectans legem justitiae, ad legem Justitiae non pervenit. Quare hoc? quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Utrumque diserte ponit, Non operibus, sed fide apprehendi justitiam Evangelii in Christo. Et quid vocabulo Fidei intelligat, mox sequitur. Omnis qui credit in illum, qui positus est in Zion lapis angularis, non confundetur.

Rom. 5 Propositionem, Fide justificati pacem habemus, ita explicat: Accipimus reconciliationem. Item, Accipientes abundantiam gratiae et donationis justitiae, regnabunt in vita per Christum.

Gal. 3: Ut benedictio Abrahae contingeret gentibus in Christo, ut promissionem Spiritus accipiamus per fidem. Item: Scriptura conclusit omnia sub peccatum, ut promissio ex fide Christi detur credentibus.

Coloss. 2: Accepistis Jesum Christum Dominum nostrum, radicati et superaedificati in ipso, et confirmati in fide. Et in historia Evangelica multis exemplis ostenditur, fidei proprium esse, ut sit organon accipiens beneficia Christi: ut Matth. 9 caecis clamantibus, Miserere nostri Fili David, Jesus dicit: Creditis me hoc posse facere? Et cum respondissent, Credimus: tunc tangens oculos illorum, dicit: Juxta fidem vestram fiat vobis, ita Matth. 13 et Marc. 6. In patria Nazareth non potuit ullam virtutem edere, propter incredulitatem illorum, et Marci 9 cum pater Lunatici clamaret, Si quid potes, subveni nobis misertus nostri. Respondet Christus, Illud, si potes credere, omnia possibilia sunt credenti.

Ita Joh. 6: Nisi credideritis, non habebitis vitam in vobis. Joh. 3. Exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam aeternam. Act. 10 dicit Petrus: Huic omnes Prophetae testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen ejus, omnes qui credunt in eum. Rom. 3 Paulus dicit: Justitia Dei per fidem Jesu Christi in omnes, et super omnes qui credunt in eum. Item: Unus est Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, et praeputium per fidem. Rom. 10. Christus est finis legis, ad justitiam omni credenti. Nec vero opus est plura testimonia coacervata: natura enim gratuitae promissionis Evangelii, requirit ut fide accipiatur, id quod etiam Gropperus in Coloniensi institutione fateri cogitur. Illa igitur potissimum testimonia nunc annotare volui, quae expresse fidei hoc tribuunt, quod accipiat Christum, gratiam, justitiam, reconciliationem, remissionem peccatorum etc.

15. Tertia quaestio est: Quomodo, et qua ratione fides in promissione accipiat Christum, misericordiam Dei, reconciliationem, remissionem peccatorum, etc. Andradius meus, concilii sententiam explicans dicit,

hoc ita fieri, quia fides incitet et inflammet animum ad actiones charitatis, quibus animus ita praeparetur et disponatur, ut non sit indignus cui donetur Christus cum suis meritis, misericordia Dei, reconciliatio, adoptio, et vita aeterna. Ideo contendit Christum perfecte apprehendi non sola fide, sed simul etiam operibus seu actionibus spei et charitatis. Et spem ideo adjungunt, quia illam volunt partim nostris meritis, partim misericordia Dei niti. Sed haec supra de Praeparatione ad justificationem pluribus sunt explicata quae nunc repeto, ut consideretur, quam necessariae sint verae declarationes.

16. Scriptura vero tradit quidem, fidem parere bona opera: sed quando loquitur de acceptione justificationis, hoc est, reconciliationis, non tantum nominat fidem, sed ex antithesi addit, Non ex operibus, non secundum opera. Et quidem Rom. 10 affirmat Israëlem, licet sectabatur legem justitiae, non pervenisse ad veram justitiam coram Deo, propter hanc ipsam causam: quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Et Rom. 4 de Abrahamo, quando multis virtutibus a Spiritu sancto jam erat ornatus, loquens dicit, Non operanti, credenti autem in eum, qui justificat impium, fides ejus imputatur ad justitiam. certe Abraham tunc simul et credebat et operabatur, fides vero imputatur ad justitiam, non operanti, sed credenti. Idem etiam Davidis testimonio probat, quod renatis, qui habent bona opera, justitia fidei tamen imputetur sine operibus, Rom. 4. Quando igitur fides etiam renatorum agit coram Deo, de reconciliatione, adoptione et acceptatione ad vitam aeternam, non affert et proponit Deo opera, dignitatem et merita, ut propter illa, persona digna judicetur, quae a Deo adoptetur et acceptetur ad vitam aeternam.

Paulus enim 1. Cor. 4 inquit: Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non sum justificatus. David precatur, Ne intres in judicium etiam cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Et Daniel inquit: Non in justitiis nostris prosternimus preces nostras. Falsum igitur est organon, quo Christi meritum ad justitiam accipitur esse simul et fidem et opera: ita quod fides primum efficiat opera, deinde ad Deum afferat et ipsi proponat bona illa nostra opera, ut propter ea reconciliemur, adoptemur et acceptemur ad vitam aeternam.

17. Nam et renati agnoscunt in carne sua, non habitare bonum. sed peccatum, opera sua propter adhaerentem carnem, utpote languida, imperfecta et immunda, non esse talia quibus coram Dei judicio ita possint consistere, ut propter illa persona justificetur, hoc est. reconcilietur Deo, adoptetur et acceptetur ad vitam aeternam. Fides igitur circumspicit et quaerit, ut apprehendat obtineat, et ad Deum afferat alium justitiam perfectiorem et praestantiorem, qua consistere possit coram judicio Dei ad salutem, et vitam aeternam. Illa autem justitia est Christus mediator fide apprehensus: Christus enim est impletio legis ad justitiam omni credenti. Rom. 10: In tentatione siquidem et lucta, quando mens vero obruitur pavore et metu irae Dei: In illa certe consternatione fides non ita statuit: jam habeo charitatem, virtutes et merita, et propter illam dignitatem Deus me recipiet: Sed fides monstrat et intuetur filium Dei, factum victimam pro nobis, sedentem jam ad dextram patris, et interpellantem pro nobis: ad illum confugit, petit, credit, et statuit propter hunc Pontificem nobis ignosci et donari reconciliationem, non propter nostras virtutes et nostram dignitatem. Et ita fides peccato nostro et damnationi nostrae opponit, non nostra opera et nostram dignitatem, sed meritum Christi. Habet igitur fides vim et virtutem justificandi, non inde aut ideo, vel quod pariat bona opera, vel quod tam excellens in nobis sit virtus, tam praestans opus, aut tam digna actio nostra, sed correlative intelligitur propositio: Christus enim mediator in illo suo officio, est justitia nostra. Jer. 23 Rom. 5, 10, 1. Cor. 1 etc. et propter illum misericordia Dei recipit nos, remittit peccata, adoptat, et acceptat ad vitam aeternam: Christum vero, ejus meritum, misericordiam Dei, reconciliationem, etc. fide oportet apprehendi. Et quia fides facit nos illorum beneficiorum Dei participes: estque velut manus nostra, qua nobis applicamus et ad nos recipimus, complectimur et possidemus ea, quae in gratuita promissione Evangelii offeruntur: propter hoc officium applicationis, fidei tribuuntur, quae sunt meriti Christi, et misericordiae divinae: qui enim non habent fidem, illi non fiunt participes beneficiorum Christi. Paulina igitur antithesis inter fidem et opera ostendet, fidem justificare non hoc modo et hac ratione, quod per opera faciat hominem dignum, cui donentur beneficia Christi. Sed humilitas agnoscit, et fatetur naturam esse immundam, et personam non dignam his tantis beneficiis: ex gratuita igitur misericordia Dei propter Christum Mediatorem, fides quaerit et petit illa.

18. Et quia in promissione per verbum et Sacramenta, Spiritus sanctus in ministerio monstrat, proponit, offert, distribuit, communicat et donat illa merita, et beneficia Christi: ideo fides non dubitat se apprehensione promissionis, illa vere accipere et possidere. Quibus vero motibus fides apprehendat et accipiat promissionem Evangelii, in veris fidei justificantis exercitiis intelligitur. Ibi enim animadvertuntur tales motus et gradus, sicut in Scriptura describuntur.

Primo, Notitia seu scientia, cogitatio et meditatio promissionis Dei, de beneficiis Christi mediatoris, de misericordia Dei, de gratuita reconciliatione, etc. Luc. 1, Esaj. 53, Coloss. 2 etc.

Secundo, Huic notitiae oportet conjunctam esse assensionem, non quidem generalem tantum, sed qua firma persuasione, quisque credens statuat universalem promissionem privatim ad se quoque pertinere, se quoque includi et comprehendi in universali illa promissione. Rom. 4: Scriptum est non propter Abraham tantum, sed et propter nos, quibus imputabitur credentibus.

Tertio, Ex illa notitia et assensione cor seu voluntas per operationem Spiritus sancti, concipit desiderium, ut quia serio sentit, se oneratum peccatis et ira Dei, expetat, velit, quaerat, petat sibi donari et communicari beneficium justificationis, quod in promissione Evangelii proponitur, et illud fide apprehendit, ut ad se recipiat.

Quarto, Quando hoc modo a sententia damnationis, quae per legem propter peccata nobis denuntiatur, fides confugit ad thronum gratiae, et ad propitiatorium, quod pater coelestis proposuit in sanguine Christi, accedit fiducia, Ephes. 3 quae ex promissione statuit, Deum tunc tibi donare, communicare, et applicare beneficia promissionis: et te hoc modo vere accipere ea, quae gratuita Evangelii promissio offert, ad justitiam, salutem et vitam aeternam. Ex hac fiducia sequitur παῤῥησία quae habet accessum ad Deum, Ephes. 3, pax conscientiae. Rom. 5. Gaudium spiritus, Rom. 14, ut cor acquiescat in promissione misericordiae, etiam in cruce, in tentatione, in ipsa denique morte, retinens spem Gloriae Dei. Rom. 5. Haec in multis Scripturae testimoniis et exemplis copiose describuntur, quae sigillatim adscribere studium brevitatis prohibet. Volui autem per ἀνάλυσιν aliquanto crassiorem, simplicem tamen et veram, gradus fidei justificantis delineare: ita enim in seriis exercitiis, et in lucta, rectissime intelligi potest doctrina de fide justificante.

19. Ne utilem illam simplicitatem patiamur perturbari philosophica Pighii cavillatione, qui clamitat, fidem esse chimaeram, si simul et in mente, et in voluntate collocetur. Quae enim subjectis differunt, realiter differunt. Sed respondemus. Primo. Quod Scriptura philosophicas illas distinctiones non superstitiose observet, sed simpliciter tribuat cordi notitias, fiduciam et affectus: sicut etiam menti saepe ea quae voluntatis sunt, tribuit. Secundo, Quicquid sit de subjectis, hoc certum est, motus mentis et voluntatis sibi correspondere: ut qualis est notitia et assensio in mente, tales etiam motus plerumque in voluntate sequantur et respondeant. Tertio, Quaestio illa jam dudum a Scholasticis explicata est. Bonaventura enim quaerit, quomodo conveniat spem esse certam exspectationem: cum certitudo pertineat ad mentem, exspectatio ad voluntatem. Respondet autem de intellectu practico. Et addit, nullum esse inconveniens, unum habitum ponere, et in ratione et in voluntate.

20. Addenda autem est commonefactio, in singulis hisce gradibus, virtutem Dei in infirmitate perfici. Fides enim nec semper, nec in omnibus est lux ardens, sed saepe linum tantum fumigans. Est enim fides magna, ut in Centurione, et in Cananaea: est modica, Matth. 14, imbecillis, Rom. 14. Et infirmitas fidei vel est in agnitione, Rom. 14, vel in fiducia, Matth. 9. Justificat autem fides, non propterea quod sit virtus tam firma et perfecta, sed propter objectum, quod scilicet apprehendit Christum mediatorem. Quando igitur fides in objecto non errat, sed illud inter trepidationes fiducia quantumvis languida apprehendit, aut apprehendere conatur et expetit: est quidem modica et infirma fides, vera tamen est fides. Et Paulus dulcissimas proponit consolationes in tali fidei infirmitate. Phil. 3: Apprehendo, imo magis apprehensus sum a Christo. Gal. 1: Cognovistis Deum, imo magis cogniti estis a Deo, modo oremus, Marci 9. Credo Domine, sed tu adjuva incredulitatem meam. Ex sensu etiam consolationis et gaudii spiritualis, non semper judicari vel debet vel potest, an fides sit vera. Sensus enim ille non praecedit, sed sequitur fidem: et saepe absconditur, et obruitur cruce et tentationibus. Ex verbo igitur judicandum est de fide.

21. Et haec est brevis, simplex et vera explicatio, quid sit fides justificans: et quo sensu Scriptura intelligi velit, quando tradit impium per fidem justificari Et ipsa antithesis illustris est refutatio commentorum Tridentini Concilii.

22. Postremo pauca quaedam dicenda sunt de argumento illo, quod praecipuum est in decretis Concilii: beneficia scilicet Christi, ita sibi cohaerere, ut quando homo per remissionem peccatorum reconciliatur, simul etiam per Spiritum sanctum inchoatur sanctificatio et renovatio. Unde volunt consequens esse fidem ad justificationem in Christo, apprehendere non solam reconciliationem, sed simul etiam renovationem. Et clamitant, nos qui justificationem constituimus in sola gratuita imputatione justitiae Christi, tollere et negare alterum beneficium Christi, sanctificationem scilicet et renovationem. Item cap. 7, Homo cum remissione peccatorum, simul accipit etiam spem et charitatem. Ergo non sola fides, sed fides, spes et charitas simul justificant. Et spem ideo in applicatione justificationis adjungunt: dicunt enim, sine nostris meritis sperare, non esse spem, sed praesumptionem. Et Can. 11 dicunt: nos sola fide excludere charitatem, quae renatis inhaereat. 23. Hoc est unicum et potissimum argumentum Concilii Tridentini, contra solam fidem, sola imputatione justitiae Christi justificantem. Sed plana est responsio. Luculentam nobis injuriam faciunt, quasi in justificatis tollamus et negemus sanctificationem seu renovationem. Plane enim et clare nostri docent, quod reconciliationem sequatur renovatio, ita ut cum remissione peccatorum conjuncta sit donatio Spiritus, qui inchoat renovationem. Qui igitur fide propter Christum Mediatorem reconciliantur, in illis Spiritus sanctus inchoat sanctificationem seu renovationem. Sed cum Scriptura affirmamus, inchoatam novitatem non esse illud propter quod accipiamus remissionem peccatorum, adoptemur et acceptemur ad vitam aeternam. Ita etiam nullo modo docemus, fidem justificantem esse solitariam, hoc est, talem persuasionem, quae sit sine poenitentia, et nulla omnino pariat bona opera. Sed fidem quae sine operibus otiosa et mortua est, dicimus non esse veram et vivam illam fidem quae per charitatem efficax est. Gal. 5. Consideret autem Lector, qualis sit consequentia argumenti Tridentinorum. Fides viva non est solitaria,

sine charitate, ergo non sola, sed una cum charitate justificat. Ergone quae simul adsunt, quae cohaerent et conjuncta sunt, unum officium, et eandem omnia habebunt proprietatem? Simul ergo auribus et pedibus audiemus, oculis et manibus videbimus. Nulla ergo erit vel sensuum, vel potentiarum animae distinctio: quia homo simul illa accipit, et habet. Sicut igitur haec et similia multa, etiam quando simul adsunt, recte et necessario distinguuntur. ita nos reconciliationem et renovationem, fidem et charitatem non ita divellimus, ut alterum tollamus et negemus: sed cuique suum locum, suum officium, et suam proprietatem tribuimus cum Scriptura: quae solius fidei hoc proprium esse docet, apprehendere et accipere in promissione Evangelii, Christum ad justitiam coram Deo ad vitam aeternam. Et illam justitiam fides non partitur inter Christum et nostram novitatem seu charitatem, sed in solidum eam tribuit merito Christi.

24. Vera igitur fides apprehendit Christum: vera etiam fides non est sine operibus, Jac. 2 sed per charitatem est efficax. Gal. 5. Quod autem fides justificat et salvat, illam vim et virtutem non mutuatur, sumit et habet inde, quia per charitatem efficax est, et bona opera parit: sed quia Christum apprehendit, qui est impletio legis ad justitiam omni credenti, Rom. 10 et non est in alio salus, Acto. 4. Alia vero quaestio est, qua nota et quo testimonio agnoscatur et deprehendatur, an sit vera et viva fides: ne falsa et mortua opinione fictae fidei nos seducamus. In hac quaestione cum Scriptura dicimus: Illa fides valet, quae per charitatem est efficax. Gal. 5 Et fides sine operibus est mortua. Jac. 2. Et hoc sensu Apologia confessionis Augustanae dicit, fidem quae est sine bonis operibus, non justificare. Item: Si quis dilectionem abjecerit, etiamsi habuit magnam fidem, tamen non retineat eam. Nec enim fidem aut justitiam retinent illi, qui secundum carnem ambulant.

25. Haec quae in libello contra Jesuitas hoc sensu dixeram, Andradius ita depravat, quasi sentiam bona opera ad justificationem et salutem esse necessaria: et addit, Si ita sentire et loqui coeperimus, sperare fore, ut brevi ad Romanam Ecclesiam redeamus, et id ipsum cum Pontificiis sentiamus et dicamus. Et illud Lector hoc loco diligenter observet, qualem spem, et quantum robur Pontificii collocent in propositione de necessitate operum ad justificationem et salutem. Ad me vero quod attinet, respondeo: virulentam et sycophanticam esse Andradii calumniam. Nunquam sensi, nunquam dixi hoc: sed profiteor et contestor, me serio improbare illas propositiones, quae a quibusdam in nostris Ecclesiis sparsae quidem, sed communibus suffragiis explosae et refutatae sunt: scilicet bona opera ad justificationem et salutem, ita esse necessaria, ut impossibile sit, quenquam sine bonis operibus salvari. Haec enim gloria debetur uni et soli Christo, qui fide apprehenditur et accipitur: ita ut beatitudo sit ejus hominis, cui Deus imputat justitiam, sine operibus, Rom. 4. Nec tamen otiosae vel mortuae fidei tribuimus justificationem: sed dicimus fidem, si vera et viva est, non esse otiosam, sed efficacem per charitatem. Vitam autem quam fides affert credentibus non mutuatur, aut accipit a charitate sed a Christo quem complectitur, qui est vita et salus nostra.

26. Contra Pontificiorum igitur calumnias, et contra Epicuraeas persuasiones ex Scriptura, Apologia Augustanae Confessionis proponit hanc notam verae fidei, quod exsistat in vera poenitentia, et quod sit efficax per charitatem. In quaestione vero, Quomodo fides justificet: dicimus fidem unicum Mediatorem Christum apprehendere, ad justitiam et salutem, sine nostris operibus.

In hac enim quaestione Paulus simpliciter proponit doctrinam justificationis, sed addit multas et varias particulas exclusivas: ne quid quacunque specie assuatur, sed ut causa justificationis nostrae, soli gratuitae misericordiae Dei remittentis peccata, meritum solius Christi mediatoris obedientiae, applicatio soli fidei vindicetur.

27. Sunt autem hae ferme exclusivae particulae apud Paulum 1 vocabulum gratiae, cum aequipollentibus, Ephes. 2 Gratia salvati estis per fidem, et hoc non ex vobis. Rom. 11. Si ex gratia, jam non ex operibus: alioqui gratia, non esset gratia. Tit. 3. Non ex operibus, sed secundum misericordiam suam salvos nos fecit. 2. Tim. 1. Non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, et gratiam, quae data est nobis in Christo Jesu, ante tempora secularia.

Psalm. 70. Memorabor justitiae tuae solius. Ubi propter majorem emphasin, affixum geminatur justitiae tuae, solius tuae.

Secundo, Particula gratis cum Synonymis, Rom. 3. Gratis justificamur, ipsius gratia.

Rom. 6. Stipendium peccati mors est: sed χάρισμα Dei est vita aeterna.

Ephes. 2. Non ex vobis, δῶρον Dei est.

Galat. 3. Si ex lege haereditas, jam non ex promissione, Abrahae vero Deus per promissionem κεχάρισται, gratuito donavit.

Tertio, Nomen unius Rom. 5. Gratia unius hominis Jesu Christi, in plures abundavit. Regnabunt in vita per unum Jesum Christum: per unius justitiam in omnes: per unius obedientiam justi constituuntur multi. Hebr. 10: Una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos.

Quarto, Rom. 3. Sine lege. Galat. 2. Non per legem. Galat. 3. Non ex lege.

Quinto, Opera. Rom. 4. Sine operibus. Tit. 3. Non ex operibus. 2. Tim. 1. Non secundum opera. Ephes. 2. Non ex vobis. Phil. 3. Non habens meam justitiam. Rom. 11. Propriam justitiam.

Sexto, Vocabulum imputationis. Rom. 4. Non operanti, sed credenti fides imputatur ad justitiam Imputatur justitia sine operibus. Imputatur secundum gratiam, non secundum debitum.

Septimo, Remissio peccatorum. Rom. 4. David pronuntiat beatitudinem esse ejus hominis, cui Deus imputat justitiam sine operibus: Beati quorum

remissae sunt iniquitates. 2. Cor. 5. Reconcilians sibi mundum, non imputans ipsi peccata eorum.

Octavo, Vocabulum fidei. Rom. 3. Fide sine operibus. Eph. 2. Per fidem non ex vobis, non ex operibus. Rom. 3. Exclusa est gloriatio non per legem operum, sed per legem fidei. Act. 13. Ab omnibus a quibus non potuistis in lege justificari, per hunc omnis qui credit justificatur. Et Gal. 2 exstat peculiaris exclusiva: Scientes quod ex operibus legis non justificatur homo, nisi per fidem. Particulam enim εἰ μὴ et ἐὰν μή, excludere praecedentia membra, multa exempla Scripturae ostendunt. Ut Apocal. 9 Dictum est locustis, ne laederent foenum, neque omne viride, neque omnem arborem, nisi homines qui non habent signum Dei in frontibus. Apoc. 21. Non intrabit ipsum omne prophanum, nisi qui scripti sunt in libro vitae. Marc. 13. De die illa nemo novit, nec angeli, nec filius, nisi pater. Joh. cap. 15. Palmes non potest a seipso fructum facere, nisi in vite manserit. Ibi est ἐὰν μή. 4. Reg. 22. Graeci interpretes particulam adversativam כי־אם reddiderunt per εἰ μή, quod alibi plerumque reddunt per ἀλλ' ἤ. Et in eadem significatione Exod. 4 usurpant particulam ἐὰν μή. Sensus igitur Pauli Gal. 2 hic est: non justificatur homo ex operibus legis, sed per fidem Christi. Et mox exclusivam explicat, inquiens: Nos in Christum credidimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis.

28. Hae ferme sunt exclusivae, Paulo usitatae: quas in nostris linguis non possumus brevius et commodius efferre, quam per particulam Sola. Illa enim omnes exclusivas Pauli, uno quasi complexu significantissime comprehendit, et auditoribus proponit. Et quia omnibus temporibus particula illa in articulo justificationis in Ecclesia semper usitata fuit, sicut testimoniis ex omnium ferme Patrum scriptis ostendi potest: recepta est in Ecclesiis nostris, quando volumus omnes exclusivas Pauli breviter complecti, quod dicimus: Sola misericordia Dei, sola fide, sola imputatione justitiae, solius mediatoris Christi nos justificari.

Et illam exclusivam ita intelligimus, ut 1. excludatur conditio meriti, seu dignitatis nostrae. 2. Ut causa reconciliationis adimatur nostris operibus seu virtutibus, et transferatur in solam gratiam Dei, propter meritum Christi mediatoris. 3. Ut ostendatur medium seu organon applicationis. Non enim operibus, sed sola fide apprehenditur, accipitur et applicatur gratuita promissio reconciliationis, propter Christum mediatorem. Reprehenduntur vero sicut apud Chrysostomum et Augustinum, ita et apud nos illi qui particulas exclusivas ita intelligunt, quasi illi qui sine poenitentia in sceleribus perseverant et pergunt, mortua fide, hoc est Epicuraea persuasione impunitatis justificentur. Neque etiam solam fidem intelligimus solam notitiam seu externam professionem dogmatum Ecclesiae, qualis in multis hypocritis et impiis esse potest.

Haec quae prolixe a nostris explicata sunt, breviter recito: ut manifestum fiat, quam sycophanticis calumniis particula Sola in Tridentino Concilio exagitetur et depravetur: utque Lector intelligat, quando particula Sola, in illo sicut declaravimus sensu, damnatur, simul damnari omnes Exclusivas Pauli. Et hoc quaerunt Pontificii, ut per particulam, Sola, jugulent omnes Pauli exclusivas.

Et quia Andradius clamitat Lutherum per particulam Sola, intellexisse solitariam et mortuam fidem, adscribam locum ejus in 15. capit. Genesis, ubi clarissime explicat sensum hujus exclusivae: verba haec sunt. Scio reliquas virtutes esse insignia dona Dei, scio fidem sine his donis non exsistere. Sed quaestio est, quid cujusque proprium sit. Tenes manu varia semina. Non autem quaero, quae cum quibus conjuncta sint, sed quae sit cujusque propria virtus. Hic aperte dic, quid faciat sola fides: non cum quibus virtutibus conjuncta sit. Sola autem fides apprehendit promissionem: hoc proprium solius fidei opus est. Reliquae virtutes alias habent materias, circa quas versantur. Item: Scimus quod fides nunquam est sola, sed affert secum charitatem et alia multiplicia dona: neque unquam sola est, sed non ideo confundendae res, et quod solius fidei est, aliis virtutibus tribuendum. Haec Lutherus.

[SECTIO III.]

AN VERA FIDES JUSTIFICANS SIT, VEL FIDUCIA, VEL DUBITATIO DE REMISSIONE PECCATORUM.

1. Lutherus in 41. cap. Genesis dicit: Etiamsi nihil praeterea peccatum fuisset in doctrina Pontificia, quam quod docuerunt, nos debere vagari et fluctuare ambigentes et dubios de remissione peccatorum, gratia et salute nostra, justas tamen haberemus causas cur ab Ecclesia infideli nos sejungeremus. Et Gropperus etiam turpitudinem Pontificii istius dogmatis de dubitatione fidei justificantis, non tantum agnovit, sed publice improbavit. Exstant etiam de hac quaestione duo adversaria scripta Ambrosii Cathareni et Dominici a Soto, quae ostendunt illis ipsis, qui Tridentini congregati fuerunt, non convenisse de flagitioso isto dogmate, quod fides debeat esse dubitatio. Et propter hanc causam dicunt titulum 9. non simpliciter, sed ita constitutum esse, Contra inanem haereticorum fiduciam.

2. Haec observatio, si recte consideretur ostendet quo artificio compositum sit illud decretum, cujus tamen intentionem, finem et summam esse Andradius Tridenti in Concilio scribens, affirmat ut monachorum dogma de dubitatione quoquo modo retineatur, confirmetur et stabiliatur. Nec sane nullae sunt causae, quare tam acriter Pontificii de retinenda dubitatione digladiantur: Intelligunt enim totam negotiationem Pontificiae nundinationis hoc fundamento niti. Conscientia enim quaerens cer-

tam aliquam et firmam consolationem, quando audit ipsam fidem, etiam quando in promissione Christum mediatorem apprehendit, debere dubitare de remissione peccatorum, cogitat se velle cumulare tam multa et tam varia opera, ut juxta poëtam, si non prosint singula, plura juvent. Hinc ultra opera divinitus mandata, electitii cultus sine fine et modo excogitati fuerunt. Hinc vota, peregrinationes et invocationes Sanctorum, fraternitates, opera indebita, opera supererogationis, nundinatio missarum, negotiatio indulgentiarum, et breviter, tota illa lerna superstitionum Pontificiarum. Cumque in agone conscientia in illis omnibus non inveniret certam et firmam consolationem: excogitatum tandem est purgatorium, et propositae redemptiones suffragiorum post mortem. His regni sui vectigalibus timent publicani Pontificii. Vident enim fore, ut minuantur et intercidant, si homines ex verbo Dei doceantur, fidem esse fiduciam, quae in promissione Evangelii inveniat, accipiat et possideat certam et firmam consolationem, de reconciliatione cum Deo. Hinc illae lacrymae: Hinc tentationes pro stabilienda dubitatione.

3. Sed audiamus, qualem fidem remissionis peccatorum Tridentini patres Ecclesiae proponant.

Primo, Concedunt, quod necessarium sit credere, peccatum non remitti, nisi gratis divina misericordia, propter Christum. Illud vero inde scimus credendum esse, quia doctrina Evangelii hanc promissionem fidei proponit.

Secundo, Mox vero addunt: Nemini tamen in sola fiducia et certitudine remissionis peccatorum suorum acquiescenti, peccata dimitti dicendum est. Fides igitur in Concilio Tridentino ita credit promissioni Evangelii, de gratuita remissione peccatorum propter Christum, ut tamen in ea certa fiducia acquiescere non ausit: imo non verentur dicere nemini remitti peccata, qui juxta promissionem Evangelii, in fiducia et certitudine remissionis peccatorum suorum acquieverit.

Tertio, Rationem adducunt, quia etiam apud haereticos possit esse vana, et ab omni pietate remota fiducia.

Quarto, Addunt: Ne illos quidem qui vere justificati sunt, debere absque ulla omnino dubitatione apud semetipsos statuere se esse justificatos.

Quinto, Dicunt non esse asserendum, neminem a peccatis absolvi et justificari, nisi eum qui certo credat, se absolutum et justificatum esse. Sentiunt ergo homines a peccatis absolvi, etiamsi non certo credant se absolutos esse: hoc est, docent absolutionem sine fide.

Sexto, Ponunt hanc declarationem, pios quidem in genere non debere dubitare de promissis Dei, de efficacia mortis Christi, de merito Christi, deque Sacramentorum virtute: sed quod ad applicationem ad individua attinet, quemlibet dum suam propriam indispositionem respicit, de sua gratia formidare et timere posse. Neminem enim scire posse certitudine fidei, cui non possit subesse falsum, se gratiam Dei esse consequutum.

Septimo, Anathemate damnant, si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccatorum assequendam necessarium esse, ut credat certo et absque ulla haesitatione propriae infirmitatis et indispositionis, peccata sibi esse remissa.

4. Haec sunt capita, quae de dubitatione contra fiduciam Tridenti decreta sunt. Andradius vero suo more, ut interpres Concilii, addit declarationem, quid sit quod vocant indispositionem: et quod toties damnat, si quis in sola fiducia remissionis peccatorum acquiescat. Ita enim inquit: Evangelium docet eos qui sincera fide et ardenti charitate Deum prosequuntur, consequi justificationem: an vero ipse ea omnia habeam, quae ad justitiam comparandam sunt necessaria, Evangelium minime asserit. Item: Fides quidem mea potissimum debet in Christo quaerere, ut ego salver: an vero eam operam ad justitiam consequendam, quam oportebat adhibuerim, ex fide non accepimus. Iis enim solum censet a Deo tribui justificationem, qui poenitentiae se, et charitatis actionibus ad illam suscipiendam praepararunt. Non autem constat fidei testimonio, an ea omnia quis praestiterit, quae sunt ad justitiam comparandam necessaria. Ego, inquit, nulla ratione dubito mihi ad justitiam aditum patere, si sincera fide veraque poenitentia ad divinae gratiae thronum accessero. Sed an id vere et integre aliquando praestiterim, constare recte mihi nunquam potuit. Rationem vero hanc addit: Multa sunt peccata, ipsis etiam peccatoribus usque adeo occulta, ut illa internoscere nullo modo possint. Cum igitur nemo scire possit, an aliquo sit crimine implicatus, cujus nulla sit ratione conscius: quomodo certo credere potest, jam se esse justificatum? Et persuasionem esse minime Christianam, sibi de consecuta justificatione blandiri, probat illa Cypriani sententia: Nemo sic sibi blandiatur de puro et immaculato corde, ut innocentia sua fretus, medicinam non putet esse adhibendam vulneribus, cum scriptum sit: Quis gloriabitur mundum se esse a peccato? Et quod Jesuitae scripserant: Fidelis firmiter quidem sperat vitam aeternam, et quod magis est, confidit etiam: non tamen certo credit, sed dubitat, spes enim fallere potest. Ad illud responsurus Andradius, inquit: Spem habere aliquam dubitationem conjunctam et implicatam. Cum enim spes, qua nobis vitam aeternam pollicemur et nostris operibus, et maxime divinae misericordiae et omnipotentiae fidat: quippe quae ex meritis et gratia proficiscitur: ita fit sane, ut spes ita sit certa, ut semper cum metu et dubitatione sit conjuncta et copulata.

5. Hanc Andradii interpretationem, conferat Lector ad capita decreti Tridentini de dubitatione: et videbit, ex quibus lacunis, relicto vivo fonte, desperabunda illa dubitationis opinio derivata sit. Qualis enim est justificatio, talis etiam est fides in Pontificia Ecclesia. Primo enim verbis quidem tribuunt reconciliationem et remissionem peccatorum,

misericordiae divinae propter Christum: sed addunt, illam nemini communicari, conferri aut applicari, nisi qui operibus poenitentiae et charitatis ita se disposuerit, ut non prorsus indignus sit, in quem Deus beneficium justificationis conferat. Quia vero conscientia semper dubitat, an satis habeat talium operum, an satis digna sit eorum praestantia, an sufficiens sit praeparatio, an vere et integre omnia illa poenitentiae et charitatis opera, quae ad dignam et sufficientem praeparationem requiri sentiant, praestita sint: necessario fit, quod ex hac doctrina anxiae mentes in invocatione, in tentatione, in lucta cum ira Dei propter peccata, in ipso denique agone mortis, nunquam possunt invenire certam et firmam consolationem, qua se possint sustentare et erigere, ne oppressae desperatione ruant in aeternum exitium: quo enim magis conantur se hoc modo disponere et praeparare, eo profundius in dubitationem immerguntur. Magis enim magisque in ipso conatu agnoscunt et experiuntur insufficientiam, et indignitatem praeparationum. Quod si vero de sufficientia et dignitate praeparationis suae praesumpserint, incidunt in judicium Pharisaei, Luc. 18 quod scilicet Israel sectando legem justitiae, ad legem justitiae non pervenerit: quia non ex fide, sed quasi ex operibus: ita utrimque intercluditur et obstruitur via ad justificationem, per Pontificias praeparationes. Et jam lector ex Andradii interpretationibus intelligit, quid quaesitum fuerit Tridentinis illis praeparationibus, ad justificationem: ut scilicet tota fides remissionis peccatorum, dubia et incerta, hoc est nulla redderetur. Ita enim Paulus loquitur Rom. 4. Si ex lege haereditas, exinanita est fides, et abolita promissio.

Secundo, Tridentinum decretum inquit: Etiamsi vere quis justificatus fuerit, non tamen debere quemquam absque ulla omnino dubitatione apud semetipsum statuere, se esse justificatum. Nihil igitur nisi meras dubitationes continet doctrina Pontificia, sive versetur in praeparatoriis, sive in causa principali justificationis. Advertat autem Lector, quam Andradius rationem reddat, dubitandum esse etiam si quis vere justificatus sit: Quia, inquit, quaedam peccata tam sunt occulta, ut illa internosci non facile possint: et inscrutabiles sunt cordis humani recessus. Cum igitur nemo scire possit, ne forsan crimine aliquo sit implicatus, cujus nulla sit ratione conscius: semper dubium manet, an simus justificati. Cyprianus enim dicit: Nemo sic sibi blandiatur de puro et immaculato corde, ut innocentia sua fretus, medicinam non putet esse adhibendam vulneribus: cum scriptum sit: Quis gloriabitur mundum se esse a peccato? Et Hieronymus inquit: Quod nobis interdum mundum videtur, Dei oculis sordidum deprehenditur, hoc est quia causam formalem suae justificationis coram Deo, ad vitam aeternam, constituunt in qualitatibus justitiae inhaerentis: et vero propter legem peccati militantem in membris, nemo potest certo statuere, illas suas inhaerentes qualitates tales esse, quae miserum peccatorem possint gratum et acceptum facere, quaeque dignae sint vita aeterna: merito ergo perpetuo de sua salute dubitant, qui hoc modo justificari volunt. Et hoc est quod antea dixi, qualem justificationem habent Pontificii, talem etiam docent fidem.

Qualis vero, Deum immortalem, est illa doctrina, cujus effectus, summa et finis est, ut anxiae conscientiae quaerentes consolationem, conjiciantur in perpetuas haesitationes et dubitationes, suae cum Deo reconciliationis, remissionis peccatorum, salutis et vitae aeternae? Tales certe dubitationes, philosophia et quaevis ethnicorum religio docere potest.

6. Ingenue vero et recte faciunt Pontificii, quod hoc emblema suae theologiae ipsi inscribunt, quod sit doctrina dubitationis, quae scilicet non possit conscientiis monstrare et afferre veram, certam et firmam consolationem, qua in lucta tentationum se erigere et sustentare possint: sed quae relinquat conscientias in tristissimis dubitationibus, quibus illas magis magisque immergat. Et sane si aliud de doctrina sua praedicarent, et res ipsa et experientia argueret eos mendacii. Nec facile forsan nobis crederetur, si diceremus totam Pontificiam Ecclesiam nihil aliud esse, quam officinam seu materiam dubitationis. Domesticum igitur illud ipsorum testimonium de doctrina Pontificia recipimus, et nostro calculo approbamus: quod scilicet doctrina Concilii Tridentini de justificatione, non possit conscientiis vere credentium, afferre certam et firmam consolationem, in qua certa fiducia contra tentationes acquiescere possint: sed quod eas conjiciat, detineat et relinquat in perpetuis dubitationibus. Fidei enim (sicut dicunt) potest subesse falsum: et spei (sicut Jesuitae dicunt) proprium est posse fallere. Nec sane elogium hoc invidemus doctrinae Pontificiae: imo addimus ex Paulo, eos qui hoc modo suis operibus praeparari, et suis qualitatibus justificari volunt, minus adhuc quam par est facere: quod saltem dubitant de sua reconciliatione, adoptione, et acceptatione ad vitam aeternam. Paulus enim non dubitative, sed categorice pronuntiat, se in hoc quod nihil sibi conscius est, non esse justificatum, 1. Cor. 4.

Item quia ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt: quia qui non in omnibus permanserit maledictus esto, Gal. 3. Qui non ex fide, sed quasi ex operibus sectantur justificationem, ad eam non perveniunt, Rom. 9. Evacuati estis, a Christi gratia excidistis, qui in lege justificamini, Gal. 5. Qui igitur tali consolatione afferente dubitationem et desperationem delectatur, fruatur sane ea: nec praetendere poterit, se deceptum esse: praedicant enim Pontificii suam doctrinam non afferre talem pacem conscientiis, in qua tuto et certo acquiescere possint. Qui ergo vult de salute sua dubitare, amplectatur doctrinam Pontificiam: hoc enim est, quod de summa et fine doctrinae suae pollicentur.

7. Non autem hic consistunt Tridentini patres, sed ulterius progrediuntur, et decernunt: Neminem, etiamsi vera fide credat, gratis divina misericordia propter Christum peccata sibi remitti, debere certo

statuere, se a peccatis absolvi. Imo addunt: Qui credit peccata non remitti, nisi gratis divina misericordia propter Christum, si in illa fiducia acquiescat, tunc et ideo peccata illi non dimitti. Huic vero blasphemiae, propter gloriam Christi et conscientiarum consolationem resistendum est. Et insignis contumelia est, doctrinam coelestem hoc titulo infamare, quod sit doctrina et materia dubitationis in articulo de remissione peccatorum. Ideo enim divinitus patefacta est generi humano doctrina coelestis, ideo proponitur in Ecclesia: ut vere credentes habeant certam et firmam consolationem, in qua contra omnes tentationes tuto acquiescere possint, in promissione Evangelii de reconciliatione sua cum Deo, de adoptione et acceptatione ad vitam aeternam. Sicut igitur libenter damus, et pleno ore confirmamus, Pontificiorum doctrinam de justificatione esse officinam dubitationis et desperationis: ita pro fiducia gratuitae reconciliationis cum Deo propter Christum mediatorem, omnino pugnandum est in Ecclesia. Haec enim est doctrina Evangelii, et Ecclesiae propria.

8. Non autem prolixa oratione disputationis hujus explicationem persequemur: sed fundamenta tantum, qua fieri poterit brevitate, notabimus.

Ut autem eo commodius illud fieri possit, primum paucis illa removebimus, quorum confusione Pontificii callide et insidiose statum disputationis coram imperitis transponere conantur.

Non igitur disputatio est de fide haereticorum, qui falsas et blasphemas opiniones pugnantes cum fundamento amplectuntur et tuentur: Nec de Epicuraea persuasione pollicente sibi in perseverantia scelerum impunitatem, quaestio est: illis enim non dubitationem, sed certam asseverationem irae divinae nisi convertantur proponimus: Qui talia agunt, non habent partem in regno Dei et Christi.

Fateamur etiam, veram fidem in hac carnis infirmitate non esse perfectam, sed saepe tentari multis et variis dubitationibus: ita ut in tentationibus saepe inter trepidationes, valde languida sit fiducia. Docemus autem non indulgendum dubitationi, sed perpetuo cum ea luctandum, et orandum: Credo Domine, sed tu opem ter incredulitati meae. Item: Domine adauge nobis fidem. Monentur etiam justificati ne fiducia misericordiae Dei ad alendam et confirmandam securitatem et petulantiam carnis abutantur: illa enim semper freno timoris Domini coercenda et reprimenda est. Nec sane quando respicimus ad infirmitatem nostram, ad novas nostras qualitates, seu virtutes, inde concipimus fiduciam, quod Deo certo simus accepti ad vitam aeternam: diserte enim cum Paulo fatemur, In hoc non sum justificatus.

9. Has quaestiones ideo ab hac disputatione separo. Video enim Pontificios harum confusione hanc doctrinam turbare. Verus igitur controversiae hujus, inter nos et Pontificios status hic est: quod ipsi docent, Peccatorem quando in seria poenitentia, vera fide, ex verbo Dei per Spiritum sanctum concepta apprehendit promissionem gratuitae misericordiae, et in ea simul apprehendit ipsum mediatorem filium Dei, qui est justitia nostra, nec posse nec debere, certa fiducia statuere, peccata sibi remitti: posse quidem bene sperare, et de Dei misericordia optima quaeque sibi polliceri: sed haec tamen sine certa fiducia in medio fluctuantis dubitationis suspensa esse relinquenda: quia fidei possit subesse falsum, et spes possit fallere. Et hanc dubitationem numerant non inter infirmitates et maculas carnis, sed inter virtutes fidei: ut nisi dubitatio adsit, ornet et commendet fidem, sit inanis haereticorum fiducia non fides justificans. Quia vero vident duo haec manifeste esse pugnantia, credere et dubitare: fingunt fidem in genere quidem statuere promissiones divinas de misericordia Dei, de merito Christi, et de Sacramentorum efficacia veras et certas esse: sed de applicatione ad credentes, fidem debere in perpetua dubitatione suspensam manere: an scilicet mea fides, quae promissione Dei nititur, certo juxta dicta Evangelica statuere debeat: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua, Item: Fides tua te salvum fecit.

Juxta Pontificios igitur, fides inter universalia sive realia sive nominalia, inter ideas Platonicas in aëre generali persuasione suspensa volitabit: de applicatione ad personam credentem vel non solicita, vel non certa.

10. Quia vero utilis et necessaria est illa doctrina, quae Evangelii propria est: quomodo conscientiae, quae pavore irae Dei propter peccata anguntur, possint habere certam et firmam consolationem, in qua certa fiducia de remissione peccatorum acquiescere possint: non prolixe sane rhetoricabimur, sed praecipua tantum fundamenta ejus doctrinae notabimus.

11. Primo, Fundamentum firmum et manifestum sumitur ex natura et proprietate promissionis gratuitae: fiducia enim salutis nostrae non eo nititur, quasi ingenii nostri perspicacia, acumine suo possit penetrare coelos caelorum, et scrutari quid de me in arcano consilio Trinitatis decretum sit: sed hoc fundamento nititur, quod Deus ex arcana luce prodiens, voluntatem suam nobis in verbo patefecit: ut Paulus 2. Cor. 2. non dubitet affirmare, nos mentem Christi tenere. Et in lege quidem voluntas Dei ita patefacta est: Qui fecerit haec, vivet in eis. Quod si per dubitationem apprehendi posset vita aeterna, nulla magis idonea esset promissio quam legis: propter annexam enim conditionem perfectae impletionis, conscientias relinquit in perpetua dubitatione. Rom. 4. Quia vero non dubitatio, sed fides justificat. nec qui dubitat, sed qui credit, habet vitam aeternam: ideo Deus proposuit gratuitam promissionem Evangelii, quae nititur non nostris operibus, sed misericordia Dei propter obedientiam filii Mediatoris. Et quare haec promissio sit proposita, Paulus ostendit Rom. 4. Ideo ex fide, ut secundum gratiam, ut sit firma promisso. Num vero ut tantum in genere, et per se firma sit promissio? Imo, inquit Paulus, ut firma sit omni semini. Quomodo vero? Scriptum est, inquit, propter nos, quibus imputabitur

credentibus. In genere enim et per se, firma est etiam legis promissio. Ut vero nobis sit firma, ideo secundum gratiam, et ex fide. Ita Hebr. 6 exstat pulcherrima sententia, Deum in gratuita promissione interposuisse jusiurandum: ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, firmam consolationem habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem. Audis non in genere tantum, nec per se firmam tantum esse promissionem: sed ut nos, qui confugimus ad apprehendendam propositam spem, firmam consolationem habeamus. Ex hoc fundamento Johannes ducit argumentum 1. cap. 5. Qui non credit Deo, mendacem facit eum. Nec vero de generali assensione Johannes loquitur. Subjungit enim: Haec scribo vobis, qui creditis in nomen filii Dei, ut sciatis quod vitam aeternam habetis.

Nam si credo in filium Dei, et tamen dubito, an habeam vitam aeternam: non credo huic promissioni, Qui credit in filium, habet vitam aeternam. Juxta Johannem igitur facio Deum mendacem.

12. Secundo, Ex proprietate fidei justificantis. Tribuitur enim fidei πληροφορία, ὑπόστασις, ἔλεγχος, παῤῥησία, πεποίθησις: quae certe non dubitationem, sed certam et firmam fiduciam significant: sicut exemplis probare possem, nisi vererer prolixitatem. Johannes peculiari consilio de fide ita loquitur, 1. cap. 3. Scimus quod translati sumus a morte ad vitam, cap 5: Ut sciatis, quoniam vitam habetis aeternam, qui creditis in nomen filii Dei 1. Petr. 1: Perfecte sperate in eam quae ad vos defertur gratiam. Hebr. 3. Si fiduciam et gloriationem spei ad finem usque firmam tenuerimus. Hebr. 10. Accedamus vero corde in plerophoria fidei, tenentes confessionem spei ἀκλινῆ. Hebr. 6 exstat dulcissima metaphora ancorae. Quando enim ancora in terram fabulosam incidit, non potest navem firmiter retinere: quando vero in fundum firmum et tenacem jacta est, firmiter retinet navem contra omnes fluctus. Ita, inquit, ancoram spei nostrae jactam esse in ipsum coelum: et quidem ubi Christus pro nobis Pontifex est, qui apprehendit, fulcit et retinet ancoram illam, sicut inquit Joh. 10. De manu mea nemo rapiet eas. Et sicut Paulus inquit Phil. 3. Apprehendi, imo magis apprehensus sum. Ita Rom. 15. Justificati fide, pacem habemus apud Deum. Item: Stamus in gratia Dei, et gloriamur spe gloriae Dei, Rom. 4. Ideo ex fide, ut firma sit promissio. Has dulcissimas consolationes, scelerate nobis dubitatione sua depravare et eripere conantur Pontificii Academici. Quod si virtus esset dubitatio, non recte praeciperetur esse luctandum contra dubitationem: nec juberemur petere: Adauge nobis fidem, Adjuva incredulitatem. Est et hoc valde firmum argumentum, contra Pontificiam dubitationem, quod 2. Cor. 13. Paulus inquit: Tentate et probate vos ipsos, an sitis in fide. Anne cognoscitis vos ipsos, quod Jesus Christus in vobis sit, nisi forsan reprobi estis. Audis quemque debere seipsum probare, an sit in fide: et illos qui non agnoscunt Christum in se esse, reprobos esse. Haec copiosa oratione possent explicari: sed nos tantum fundamenta nunc monstramus. Illud tantum addam, quam variis artificiis locum Rom. 8 ludificare conentur Pontificii. Pighius ex Thoma dicit, Paulum ibi tantum de suae salutis certitudine quam ex peculiari revelatione habuerit, loqui: non vero affirmare omnem Christi fidelem, ejusmodi certitudinem habere: sed hoc manifeste falsum est. Paulus enim in tota illa sententia in plurali loquitur, et fundamenta illius certitudinis ponit: Christus mortuus est, imo sedet ad dexteram patris interpellans pro nobis.

Andradius. Andradius igitur videns, has ludificationes non posse consistere, dicit verbum πέπεισμαι significare non certam fiduciam, sed verisimilem existimationem seu persuasionem: quae tamen falli possit, quia in quibusdam Scripturae locis ita usurpetur. Atqui usurpatur etiam pro certa, firma et indubitata persuasione, 2. Tim. 1. Certus sum, quod potens est depositum meum servare. Et ab hoc themate πεποίθησις deducitur.

Quaestio jam est: Utra significatio conveniat loco Rom. 8: Illud vero totus contextus tantum non clamat: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Quomodo non omnia cum filio nobis donaret? Quis accusabit, quis condemnabit? Deus justificat, Christus mortuus est. Quis separabit nos a charitate Dei, quae est in Christo Jesu Domino nostro? Num periculum, num gladius? etc. Imo in his omnibus plus quam vincimus, per eum qui dilexit nos. Et post haec sequitur verbum πέπεισμαι. Manifestum autem est, eum cum ratione (quod dicitur) insanire, qui totam illam orationem, de dubitatione conaretur explicare. Et inter ipsos Pontificios, nemo hactenus ausus fuit dicere, Paulum Rom. 8 de sua etiam salute incertum dubitare: nisi quod Jesuitarum impudentia hoc tentavit, quam Andradius non aequare tantum, sed et superare contendit.

13. 3. Doctrina de vero usu Sacramentorum, praebet suavissima argumenta de certitudine salutis credentium, contra dubitationem Pontificiorum. Certum enim est, filium Dei promissioni gratiae, sua institutione addidisse signa illa quae Sacramenta vocantur: ut promissio Evangelii non tantum in genere proponeretur, sed ut in actione Sacramentorum, generalis illa promissio singulis fide utentibus offerretur, applicaretur et obsignaretur: et quidem ut fidei infirmitas, quae generali et nuda promissione contra spem in spem aegre se potest sustentare, efficacia Sacramentorum sublevaretur et confirmaretur. Ita Rom. 4. Circumcisio vocatur sigillum justitiae fidei. Gal. 3. Quotquot baptizati estis, Christum induistis. 1. Petr. 3. Baptismus est stipulatio bonae conscientiae. In usu Coenae Dominicae, singulis non indigne accedentibus filius Dei applicat illud: Accipe, ede: hoc est corpus meum, quod pro te traditum est: hoc poculum. Novum Testamentum est, etc. Ita oratio Damasceni, in sumptione mysteriorum inquit: Dignare ut accipiam, εἰς ἀῤῥαβῶνα τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ βασιλείας. De absolutione quam dulcis est promissio: Quorum remiseritis pec-

cata remissa erunt eis. Quicquid solveritis in terra, solutum erit in coelo. Hinc Gerson recte disputat, absolutionem non in Optativo modo, sed propter certitudinem pronuntiandam esse in Indicativo modo, sicut hac forma absolutionis Nathan utitur: Dominus abstulit peccatum tuum. Et Christus Luc. 7. Fides tua te salvum fecit, vade in pace. Matth. 9. Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Hae dulcissimae consolationes non tantum labefactantur, sed omnino conscientiis eripiuntur per Pontificiam dubitationem.

Gerson.

14. 4. Firmissima argumenta contra Pontificiorum dubitationem, sumuntur ex testimoniis Scripturae de obsignatione credentium per Spiritum sanctum. Ephes. 1. Postquam credidistis, obsignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo haereditatis nostrae, 2. Cor. 1. Deus est qui obsignavit nos, deditque arrham spiritus in cordibus nostris. Ephes. 4. Non contristetis spiritum, quo obsignati estis in diem redemptionis, etc. Emphases vocabulorum obsignationis et arrhabonis, pulcherrime confirmant hanc doctrinam. Obsignatio enim extra omnem controversiam iis adhibetur, quae volumus aliis ad quos illa pertinent, indubitata, et quam certissima esse, et quidem in hunc finem adhibetur, ut omnis dubitatio et haesitatio, quaecunque incidere posset, per obsignationem removeatur. Nec vero obsignatio spiritus in singulis credentibus, ad generalem tantum persuasionem pertinet: sed ut singuli statuant sibi firmam et certam esse promissionem, et quidem contra dubitationem, quae naturaliter haeret in animis nostris, Deus adhibet obsignationem pretiosissimam et firmissimam, ipsum scilicet Spiritum sanctum.

Alterum vocabulum, est arrhabo, quod origine Hebraicum esse, certum est. Significat autem hypothecam, cautionem seu symbolum, quodcunque sit, quo ratificatur et confirmatur fidejussio, non certe ut de ea dubitetur, sed ut ei fides indubitata habeatur. Hoc etiam vocabulo appellantur obsides, 4. Reg. 14. usurpatur et Genes. 28. sicut a Latinis arrha, pro parte aliqua persoluti pretii, qua fides fit persolvendae reliquae summae. Et haec vocabula praebent dulcissimam consolationem. Quia enim salvi sumus, sed spe, Rom. 8. et interim variis tentationibus fides quassatur et concutitur, ne propterea de bona Dei erga nos voluntate, de remissione peccatorum, adoptione, salute, et vita aeterna dubitemus, dedit nobis quasi obsidem, pignus et arrham, non Angelum, vel creatum aliquid, sed ipsum Spiritum sanctum, qui est ὁμοούσιος patri et filio, ut contra omnem dubitationem, in fiducia salutis nostrae, quae in nobis revelabitur, acquiescere possimus. Et illae metaphorae manifestis sententiis alibi explicantur. 1. Joh. 5. Qui credit in filium habet testimonium in seipso. Rom. 8: Spiritus sanctus dat testimonium spiritui nostro, quod Filii Dei simus. Galat. 4: Deus misit spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem Abba pater. 1. Cor. 2. Accepimus Spiritum ex Deo, ut sciamus quae nobis a Deo donata sunt. Ephes. 1. Illuminati oculos mentis, ut sciamus quae sit spes haereditatis nostrae, etc. Insignis igitur contumelia est in Spiritum gratiae, decretum Tridentini Concilii de dubitatione verae fidei.

De his dulcissimis sententiis Andradius inquit, ridicule magis quam acute dici, credentes inde etiam certos reddi de reconciliatione, quod Spiritus sanctus id intus in animo testetur. Quia inquit, sine peculiari revelatione nemini certo constare potest, illam quam multi sentiunt mentis testificationem, esse Spiritus sancti voces. Et certum quidem est, non omnes humani animi cogitationes et impetus, esse motus et impulsus Spiritus sancti: sed quia verbum Evangelii est ministerium spiritus, 2. Cor. 3. Joh. 6. et ex auditu fidei Spiritus accipitur, Gal. 3. testificationem igitur in mente credentium, ex fide secundum promissionem Evangelii conceptam, certum est esse obsignationem Spiritus sancti, sicut Paulus inquit: Postquam credidistis, obsignati estis spiritu promissionis sancto, Ephes. 1. Andradius vero vult, haec judicari non secundum verbum promissionis, sed expectandas esse peculiares revelationes alias, sine quibus ambiguam, dubiam et incertam, forsan etiam falsam esse credentium fiduciam, ipsam etiam obsignationem spiritus, de qua Paulus loquitur.

15. 5. Idem probatur ab exemplis Sanctorum, ut de Abraham, Rom. 4. Paulus dicit: Contra spem in spem credidit. Et non infirmatus est fide, in promissione etiam Dei non haesitavit diffidentia, sed confortatus est fide, plenissime sciens, quia quaecunque promisit Deus, potens est et facere. Ideo et reputatum est ei ad justitiam. Haec non verba, sed fulmina sunt contra Tridentinum decretum, quod dicit: Nemini qui in fiducia remissionis peccatorum juxta promissionem acquiescit, peccata remitti. Paulus vero dicit: Ideo reputatum est ei ad justitiam. Nec de generali assensione loquitur Paulus, sed de applicatione ad individuum, ad Abraham scilicet.

David inquit Psalm. 23. Si ambulavero in medio umbrae mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.

Psalm. 26. Dominus salus mea, quem timebo? a quo trepidabo?

Psalm. 30. In te Domine speravi, non confundar in aeternum. Item: Qui confidit in Domino, sicut mons Sion in aeternum non commovebitur.

Paulus Rom. 8. Quis accusabit? quis condemnabit? quis separabit? etc. persuasum enim mihi habeo quod nulla creatura poterit nos separare a dilectione Dei, qua diligit nos in Christo Jesu Domino nostro.

Lucae 7. Remittuntur tibi peccata tua, vade in pace, fides tua te salvum fecit. Matth. 9. Bono animo esto fili, remittuntur tibi peccata tua.

16. 6. Dubitatio pugnans cum fiducia, disertis verbis in Scriptura reprehenditur. Matth. 6. O modicae fidei. Matth. 14. Modicae fidei, quid dubitasti? utitur verbo διστάζειν, quod significat, quando animus affectibus, nunc huc nunc illuc impellitur, ut

non maneat in una sententia. Ita usurpatur 7. Ethicor. cap. 2. Et idem est quod Pontificii dicunt, spem assentiri quidem propter probabiles rationes uni parti, sed tamen cum formidine partis alterius Rom. 4. Jacob. 1. Marci 11. fidei opponitur verbum διακρίνεσθαι, quod Budaeus inde dici sentit, quod illi qui haesitant, secum ipsi alternantibus sententiis quasi litigant et disceptant. Et plane talem fidem fingunt Pontificii.

Lucae 12. loco ὀλιγοπιστίας, utitur verbo μετεωρίζεσθαι, quod significat animum ancipiti et solicita dubitatione suspensum, quo res evasura sit: sicut quae in sublimi suspensa sunt, facili momento huc illuc impelluntur. Ita Thucyd. lib. 2. Tota Graecia μετέωρος ἦν. Graeci interpretes Psalm. 41. 92. 87. de fluctibus maris vehementioribus hoc vocabulum usurpant. Et hanc antithesin Jacobus cap. 1. explicat: Postulet in fide, nihil haesitans, qui enim haesitat, similis est fluctui maris, qui a vento circumagitur. Non ergo existimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino. Loquitur autem Jacobus non simpliciter de infidelitate, sed utitur verbo διακρίνεσθαι: de quo jam dictum est. Simpliciter igitur damnat Tridentinam dubitationem. Et observet Lector, quod Tridentinum decretum haesitationem facit virtutem fidei: Paulus vero Rom. 4. eam tribuit τῇ ἀπιστίᾳ, incredulitati. Et Rom. 14. Synonyma sunt: Quicquid non est ex fide, Et: Quicquid fit dubitante conscientia. Et affirmat, dubitationem non tantum per se esse vitium, verumetiam contaminare alia opera ut fiant peccata.

17. 7. Utilis est haec etiam observatio, unde sumpta sit doctrina, quae jubet vere credentes dubitare de remissione suorum peccatorum. Nam Matthaei 9. Scribae, de generali quidem promissione remissionis peccatorum, non dubitant, sed Christum blasphemiae arguunt, propterea quod doceat, se tam certo promittere et donare remissionem peccatorum credentibus, ut jubeat paralyticum θαρσεῖν, hoc est bono et tranquillo animo esse. Ita Lucae 7. cum Christus mulierem absolveret: Remittuntur tibi peccata tua, et juberet eam in pace ire. Pharisaei mussitant, blasphemiam esse.

Et Novatiani, conversis post lapsum non simpliciter negabant remissionem peccatorum, sed jubebant illos bene quidem sperare, non tamen certo statuere, vel posse, vel debere peccata sibi remitti. Ita enim in Tripart. lib. 9. error ipsorum describitur: esse quidem lapsos invitandos ad poenitentiam, remissionem vero Dei potestati relinquendam. Ita etiam Ambrosius de poenitentia lib. 1. cap. 2. Novatiani dicunt, se soli Deo remittendorum criminum potestatem reservare. Sed Christus mandavit discipulis solvere peccata. Et lib. 2. cap. 5. dicit: Novatianos pro stabilienda dubitatione de remissione peccatorum, objecisse locum ex Actis cap. 8. ubi Petrus dicit: Poenitentiam age, si forte tibi remittatur iniquitas peccati tui. Ibi dicunt: Petrum non certo affirmasse, poenitentibus peccata dimitti. Ambrosius vero respondet: Petrum ita loqui, quia Simon magus non ex fide credebat, sed dolum cogitabat. De phrasi vero, inquit, ego nec Petrum dubitasse dico. Nec verbi unius praejudicio, totam causam frangulandam arbitror. Nam et Christus dicit Joh. 8. Si me scire-tis, forsitan et patrem meum sciretis. Et addit: Nec poterat Petrus dubitare de Christi munere, qui sibi solvendorum peccatorum dederat potestatem. Observet Lector, Novatianos in suo certamine non simpliciter disputasse, Deum nemini qui post lapsum poenitentiam agit, velle peccata remittere, sed haec fuit juxta Ambrosium controversia, an minister Ecclesiae, cui commissa est potestas solvendi peccata certo debeat affirmare, an vero dubitative proponere illis, qui poenitentiam agunt, peccata dimitti. Item an poenitens, qui vera fide amplectitur Christum, certo statuere, an vero dubitare debeat, sibi peccata dimitti. Et ad hanc descriptionem certaminis Novatiani conferatur doctrina Pontificia, de dubitatione. Addam vero et hoc, quod alius quidem supposititius libellus de exhortatione ad poenitentiam, sub titulo Ambrosii dicit: Poenitentiam dare possum, securitatem dare non possum. Non dico damnabitur, sed nec liberabitur dico. Non praesumo, non promitto, prorsus nescio de Dei voluntate. Aut ignoscetur tibi aut non ignoscetur, quid horum tibi futurum sit nescio.

Haec certe contradictoria plane sunt ejus sententiae, quam Ambrosius contra Novatianos ex Scriptura defendit. Et hoc observet Lector, multa supposititia interspersa esse scriptis Patrum, ut in specie antiquitatis simplicioribus facilius imponatur.

18. Postremo exstant et veterum Scriptorum praeclara testimonia, quae ostendunt novitium et adulterinum esse Pontificiorum dogma, de dubitatione. Nos illa tantum annotabimus, in quibus conspicitur plane eadem tunc contra fiduciam fidei fuisse objecta, quae nunc agitantur et opponuntur a Pontificiis.

De objectione enim arrogantiae et superbiae Augustinus inquit serm. 28. de verbis Domini: Omnia tibi peccata tua dimissa sunt. Ideo praesume non de operatione tua, sed de Christi gratia. Gratia enim salvati estis, inquit Apostolus. Non ergo hic arrogantia est, sed fides, praedicare quod acceperis, non est superbia, sed devotio. De objectione indignitatis et indispositionis Augustinus in Psalm. 88. ita inquit: Hoc dixit Deus, Hoc promisit, si parum est, hoc juravit. Quia ergo non secundum merita nostra, sed secundum illius misericordiam firma est promissio, nemo debet cum trepidatione praedicare, de quo non potest dubitare. Bernhardus de fragmentis septem serm. 3. Tria considero, in quibus tota spes mea consistit: Charitatem adoptionis, veritatem promissionis, potestatem redditionis, murmuret jam quantum voluerit insipiens cogitatio mea dicens: Quis es tu, aut quanta est illa gloria, quibusve meritis hanc obtinere speras? Et ego fiducialiter respondeo: Scio cui credidi, et certus sum, quia in charitate nimia adoptavit me, quia verax est in promissione, quia potens

in exhibitione. Hic est funiculus triplex, qui difficile rumpitur: quem nobis e patria nostra in hunc carcerem usque demissum, firmiter obsecro teneamus, ut ipse nos sublevet, ipse nos trahat, et pertrahat usque ad conspectum gloriae magni Dei.

Ad objectiones ex Joele et Jona, Nazianzenus in oratione consolatoria in grandinis calamitate ita respondet: Quis scit, nunquid convertatur et poeniteat, et relinquat benedictionem? Atqui manifeste hoc scio. Ego divinae clementiae fidejussor sum. Ad sententiam Solomonis, quae ab adversariis semper opponitur, Bernhardus pulcherrime respondet sermo. 5. in dedicat. Quis poterit salvus esse? dicunt discipuli. Et apud homines hoc impossibile est, sed non apud Deum, sed de possibilitate jam certi, de voluntate quid agimus? Quis scit, si est dignus amore vel odio? Quis novit sensum Domini? Hic jam plane fidem nobis subvenire necesse est. Hic oportet succurrere veritatem, ut quod de nobis latet in corde patris, nobis per ipsius spiritum reveletur, et spiritus ejus testificans, persuadeat spiritui nostro, quod Filii Dei sumus: persuadeat autem vocando, et justificando gratis per fidem.

De praesumptionis objectione Augustinus respondet tract. 22. in Joh. Oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi, et tu tibi audes promittere, quia in judicium non venies? Absit, inquis, ut ego hoc mihi promittere audeam: sed credo promittenti „in judicium non veniet." Ideo non praesumptione mea, sed ipsius promissione in judicium non venio.

Ad objectionem de fide generali respondet Bernhardus, De annuntiat. sermo. 2. Necesse est primum omnium credere, quod promissionem habere non possis, nisi per indulgentiam Dei. Sed adde, ut credas hoc, quod per ipsum peccata tua donantur. Hoc est testimonium quod perhibet Spiritus sanctus in corde tuo: Dimissa tibi sunt peccata tua.

Dubitationem et incertitudinem pugnare cum ipsa fide et justificatione, Hilarius pronuntiat in 5. Matth. Regnum coelorum quod Dominus noster in se esse positum, est professus, vult sine aliqua incertae voluntatis ambiguitate sperare, quod alioqui justificatio ex fide nulla est, si fides sit ambigua.

Cyprianus serm. 4. de mortalitate: Quis hic anxietatis et solicitudinis locus est? Quis inter haec trepidus et moestus est, nisi cui spes et fides deest? Ejus est enim mortem timere, qui ad Christum transire nolit: ejus est ad Christum nolle ire, qui se non credit cum Christo incipere regnare. Scriptum est enim, justum fide vivere. Si justus es, et fide vivis, si vere in Deum credis: cur non cum Christo futurus, et de Domini pollicitatione securus, amplecteris? Item, Deus tibi de hoc mundo recedenti immortalitatem pollicetur, et tu dubitas et fluctuas? hoc est Deum omnino non nosse, hoc est Christum credentium magistrum peccato incredulitatis offendere, hoc est in Ecclesia constitutam fidem in domo fidei non habere.

Haec fundamenta profecto tam sunt firma et perspicua, ut mirum sit invenire homines, et quidem titulo Ecclesiae gloriantes, qui ausint contrarium statuere, et quidem cum anathematis denuntiatione, veram, firmam et certam consolationem conscientiis eripere, ut homines in pristinam rursus conscientiam carnificinam detrudant.

Sed inquis: Habent et ipsi dubitationis suae rationes. Respondeo: Antea diximus, quia simpliciter legem tantum docent, hoc est, hominem suis qualitatibus et operibus justificari, non possunt aliud doctrina sua efficere, quam perpetuas dubitationes, et tandem desperationem. Haec vero supra sunt explicata. Videbimus jam de reliquis objectionibus.

Et quod primo dicunt, haereticos qui falsas et blasphemas opiniones defendunt, Epicureos etiam in mediis sceleribus sine poenitentia, posse talem persuasionem certitudinis sibi fingere, facilis est responsio. Non etiam loquimur vel de falsa, vel de mortua aut diabolica, sed de vera fide, et vere credentibus. Nihil igitur amplius dico quam prodigiosam esse argumentationem, propter falsam fidem labefactare et convellere veram fidem.

Secundo opponunt contra fiduciam, respectum propriae infirmitatis et indignitatis. Et speciose amplificant, quam grata Deo virtus sit, vera animi humilitas, agnoscens et confitens propriam indignitatem, quando in conspectum Dei progrediendum est. Respondeo: Fides nostra omnino habet, et debet habere adjunctam veram humilitatem, quae serio considerat, agnoscit et fatetur propriam nostram indignitatem, ita ut non ausit nostram dignitatem opponere judicio Dei, in articulo justificationis: sed serio statuit, et ex animo confitetur: Non intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Haec vero humilitas non facit fidem dubiam et fluctuantem, quia non detinet conscientiam in lege, ut propriam dignitatem opponat judicio Dei, sed impellit et urget, ut quaerat aliam promissionem, in qua gratis propter Filium Mediatorem, pater credentibus donet reconciliationem, ut quia in propria dignitate non potest invenire, quo tuto coram judicio Dei nitatur, apprehendat illum Mediatorem, in cujus vulneribus firma tutaque securitas est vere credentibus, sicut Bernhardus loquitur.

Tertio doctrinam de praedestinatione sive electione, opponunt contra fiduciam salutis, utque specie aliqua illud faciant, dicunt temerariam praesumptionem arcani mysterii praedestinationis cavendam esse. Et verum sane est, quod sedulo etiam apud nos docetur, non esse arcanum consilium Dei inquirendum, ut inde statuamus, an simus in numero electorum: hoc enim praecipitium est in multos errores, et denique in ipsam desperationem. De electione enim non est judicandum ex rationis cogitationibus, aut dubiis speculationibus, quid in arcano consilio Dei, de cujusque vel salute, vel damnatione decretum sit, sed ex verbo Dei, in quo vo-

luntatem suam Deus nobis patefecit: non autem ex lege, quae de nostris operibus, meritis et dignitate concionatur, sed ex Evangelio. Loquitur autem Evangelium de electione, non sicut Poetae de tabulis Parcarum fabulantur, alios ad vitam, alios ad mortem adscriptos esse: qua de re plane nihil nobis constet, an simus in numero salvandorum, an vero damnandorum. Sed doctrina praedestinationis proponit decreta a Deo facta, et postea in verbo revelata, causis et modo salvandi aut damnandi, ut est. 1. Decretum Dei de redimendo genere humano, per obedientiam et passionem Christi Mediatoris. 2. Decretum de vocandis per ministerium verbi, tam Judaeis quam Gentibus, ad communionem meriti Christi ad salutem. 3. Decretum Dei, quod Spiritu suo velit per auditum verbi in cordibus hominum operari, ut agant poenitentiam, et credant Evangelio. 4. Decretum Dei, quod illos qui cum sentiunt peccata sua et iram Dei, fide confugiunt ad thronum gratiae, et Christum Mediatorem in promissione Evangelii propositum amplectuntur, velit justificare et salvare: abjicientes vero verbum, aspernantes et non amplectentes promissionem, velit damnare.

24. Haec est summa et ἀνάλυσις doctrinae de praedestinatione, sicut illa in verbo patefacta est, quae non docet vere credentes debere dubitare, an sint in numero electorum, sed sicut Paulus Rom. 8. gradationem instituit: Quos elegit, hos vocavit: Quos vocavit, justificavit. Ergo quos Deus vocat et justificat, illi certo debent statuere se esse electos. Et Lector si inspexerit Scripturae sententias de electione, manifeste videbit doctrinam praedestinationis in Scriptura patefactam esse, non ut dubiam et incertam redderet salutem credentium, sed ut esset fundamentum certitudinis. Ephes. 1: Elegit nos in Christo, ante creationem mundi. 2. Tim. 2. Fundamentum Dei stat firmum, habens hoc sigillum: Novit Dominus suos. Joh. 10. Oves meae vocem meam audiunt, et non peribunt in aeternum, et nemo rapiet eas de manu mea. Rom. 8: Qui secundum propositum Dei vocati sunt. Quis igitur damnabit? quis separabit? Rom. 11. Dona et vocatio Dei sunt sine poenitentia. 2. Tim. 1: Non dedit nobis spiritum timoris. Vocavit enim nos secundum propositum suum, et gratiam quae data nobis est in Christo Jesu, ante tempora secularia etc.

25. Et nunc quidem totam doctrinam praedestinationis non constitui explicare: sed tantum ostendere volui, electionem Dei, sicut in verbo Dei patefacta est, non labefactare, sed confirmare et stabilire certitudinem salutis, et fiduciam credentium. Falsum enim est, quod in 12. cap. dicit Tridentinum Concilium, ex verbo Dei non posse sciri, quos Deus sibi elegerit, nisi practer et extra verbum specialis revelatio accedat. Neque hoc verum est: neminem vere credentem, ex verbo Dei, sine peculiari revelatione certo posse statuere, se esse in numero praedestinatorum. Pugnant enim haec cum Scriptura, sicut ostendimus. Non ignoro autem, multa inextricabilia et portentosa necti de praedestinatione, a spinosis ingeniis, sed quam judicem esse simplicissimam sententiam, breviter exposui.

26. Quarto objiciunt etiam sententias de perseverantia. Ut maxime de praesenti gratia certi sint credentes, neminem tamen certum esse, an sit perseveraturus in finem. Et quia illi soli salvi fiunt, qui usque in finem perseverant: non igitur posse certam fiduciam esse de salute credentium. Respondeo: Multos non perseverare, sed gratia excidere, et Scriptura et experientia docet. Sed hoc fit non inde et ideo, quasi Deus nolit credentes, quos semel in gratiam recepit, ad finem usque conservare, sed ideo fit, quia multi securitate, diffidentia et operibus carnis, Spiritum sanctum effundunt, et fidem excutiunt. Non igitur docendi sunt homines, quomodocunque se gerant, non posse ipsos excidere gratia Dei. Scriptum est enim Rom. 11. Si permanserit in bonitate Dei. Hebr. 3: Modo fiduciam retineant usque ad finem. Sed monendi sunt, ut actiones carnis spiritu mortificent, et fide firmiter inhaereant Christo, illique per usum verbi et Sacramentorum magis magisque uniantur, et petant a Deo donum perseverantiae: luctenturque ne carnis petulantia donum perseverantiae excutiant.

Et hoc modo non debent dubitare de perseverantia, sed statuere, juxta promissiones Phil. 1. Qui coepit in vobis, perficiet usque in diem Jesus Christi. Vocati enim sumus ad consortium Christi sempiternum: non ut mox iterum abjiciat, quos sibi adjunxit, sed (sicut inquit) non peribunt in aeternum. Nemo rapiet eas de manu mea, 1. Cor. 1. Confirmabit vos usque in finem, sine crimine, in die adventus Domini. Ita David inquit: Non confundar in aeternum. Et Johannes dicit: Haec scribo vobis, ut sciatis, quod vitam habetis aeternam. Item, scimus cum apparuerit, quod similes ipsi erimus. Rom. 8. Quis separabit? certus sum enim quod nec praesentia, nec futura nos separabunt. 2. Tim. 4: Reposita mihi est corona justitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die, Rom. 5. Gloriamur spe gloriae Dei. Hae sententiae manifeste ostendunt, spem fidelem de perseverantia, non esse inter coelum et terram in ambigua dubitatione suspensam.

27. Quinto agitant has et similes Scripturae sententias, 1. Cor. 10. Qui stat, videat ne cadat. Philipp. 2: Cum timore et tremore operemini salutem. Rom. 11. Noli altum sapere, sed time. 1. Petr. 1. In timore incolatus vestri tempore conversamini. Proverb. 28: Beatus qui terret assidue cor suum. Ad has sententias responsio generalis est. Monent enim, ne persuasione certitudinis de salute, degeneremus in carnalem securitatem, qua ipsa fides suffocatur et exstinguitur. Nec indulgeamus vitiosis affectibus: ita enim fides excutitur. Et nisi permanserimus in bonitate Dei, exciudemur, Rom. 11. Non manet autem fides in illis, qui sine poenitentia indulgent pravis affectibus. Sunt ergo hae sententiae non conciones de dubitatione fidei, sed

in exhibitione. Hic est funiculus triplex, qui difficile rumpitur: quem nobis e patria nostra in hunc carcerem usque demissum, firmiter obsecro teneamus, ut ipse nos sublevet, ipse nos trahat, et pertrahat usque ad conspectum gloriae magni Dei.

Ad objectiones ex Joele et Jona, Nazianzenus in oratione consolatoria in grandinis calamitate ita respondet: Quis scit, nunquid convertatur et poeniteat, et relinquat benedictionem? Atqui manifeste hoc scio. Ego divinae clementiae fidejussor sum. Ad sententiam Solomonis, quae ab adversariis semper opponitur, Bernhardus pulcherrime respondet sermo. 5. in dedicat. Quis poterit salvus esse? dicunt discipuli. Et apud homines hoc impossibile est, sed non apud Deum, sed de possibilitate jam certi, de voluntate quid agimus? Quis scit, si est dignus amore vel odio? Quis novit sensum Domini? Hic jam plane fidem nobis subvenire necesse est. Hic oportet succurrere veritatem, ut quod de nobis latet in corde patris, nobis per ipsius spiritum reveletur, et spiritus ejus testificans, persuadeat spiritui nostro, quod Filii Dei sumus: persuadeat autem vocando, et justificando gratis per fidem.

De praesumptionis objectione Augustinus respondet tract. 22. in Joh. Oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi, et tu tibi audes promittere, quia in judicium non venies? Absit, inquis, ut ego hoc mihi promittere audeam: sed credo promittenti „in judicium non veniet." Ideo non praesumptione mea, sed ipsius promissione in judicium non venio.

Ad objectionem de fide generali respondet Bernhardus, De annuntiat. sermo. 2. Necesse est primum omnium credere, quod promissionem habere non possis, nisi per indulgentiam Dei. Sed adde, ut credas hoc, quod per ipsum peccata tua donantur. Hoc est testimonium quod perhibet Spiritus sanctus in corde tuo: Dimissa tibi sunt peccata tua.

Dubitationem et incertitudinem pugnare cum ipsa fide et justificatione, Hilarius pronuntiat in 5. Matth. Regnum coelorum quod Dominus noster in se esse positum, est professus, vult sine aliqua incertae voluntatis ambiguitate sperare, quod alioqui justificatio ex fide nulla est, si fides sit ambigua.

Cyprianus serm. 4. de mortalitate: Quis hic anxietatis et solicitudinis locus est? Quis inter haec trepidus et moestus est, nisi cui spes et fides deest? Ejus est enim mortem timere, qui ad Christum transire nolit: ejus est ad Christum nolle ire, qui se non credit cum Christo incipere regnare. Scriptum est enim, justum fide vivere. Si justus es, et fide vivis, si vere in Deum credis: cur non cum Christo futurus, et de Domini pollicitatione securus, amplecteris? Item, Deus tibi de hoc mundo recedenti immortalitatem pollicetur, et tu dubitas et fluctuas? hoc est Deum omnino non nosse, hoc est Christum credentium magistrum peccato incredulitatis offendere, hoc est in Ecclesia constitutam fidem in domo fidei non habere.

Haec fundamenta profecto tam sunt firma et perspicua, ut mirum sit invenire homines, et quidem titulo Ecclesiae gloriantes, qui ausint contrarium statuere, et quidem cum anathematis denuntiatione, veram, firmam et certam consolationem conscientiis eripere, ut homines in pristinam rursus conscientiam carnificinam detrudant.

Sed inquis: Habent et ipsi dubitationis suae rationes. Respondeo: Antea diximus, quia simpliciter legem tantum docent, hoc est, hominem suis qualitatibus et operibus justificari, non possunt aliud doctrina sua efficere, quam perpetuas dubitationes, et tandem desperationem. Haec vero supra sunt explicata. Videbimus jam de reliquis objectionibus.

Et quod primo dicunt, haereticos qui falsas et blasphemas opiniones defendunt, Epicureos etiam in mediis sceleribus sine poenitentia, posse talem persuasionem certitudinis sibi fingere, facilis est responsio. Non etiam loquimur vel de falsa, vel de mortua aut diabolica, sed de vera fide, et vere credentibus. Nihil igitur amplius dico quam prodigiosam esse argumentationem, propter falsam fidem labefactare et convellere veram fidem.

Secundo opponunt contra fiduciam, respectum propriae infirmitatis et indignitatis. Et speciose amplificant, quam grata Deo virtus sit, vera animi humilitas, agnoscens et confitens propriam indignitatem, quando in conspectum Dei progrediendum est. Respondeo: Fides nostra omnino habet, et debet habere adjunctam veram humilitatem, quae serio considerat, agnoscit et fatetur propriam nostram indignitatem, ita ut non ausit nostram dignitatem opponere judicio Dei, in articulo justificationis: sed serio statuit, et ex animo confitetur: Non intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Haec vero humilitas non facit fidem dubiam et fluctuantem, quia non detinet conscientiam in lege, ut propriam dignitatem opponat judicio Dei, sed impellit et urget, ut quaerat aliam promissionem, in qua gratis propter Filium Mediatorem, pater credentibus donet reconciliationem, ut quia in propria dignitate non potest invenire, quo tuto coram judicio Dei nitatur, apprehendat illum Mediatorem, in cujus vulneribus firma tutaque securitas est vere credentibus, sicut Bernhardus loquitur.

Tertio doctrinam de praedestinatione sive electione, opponunt contra fiduciam salutis, utque specie aliqua illud faciant, dicunt temerariam praesumptionem arcani mysterii praedestinationis cavendam esse. Et verum sane est, quod sedulo etiam apud nos docetur, non esse arcanum consilium Dei inquirendum, ut inde statuamus, an simus in numero electorum: hoc enim praecipitium est in multos errores, et denique in ipsam desperationem. De electione enim non est judicandum ex rationis cogitationibus, aut dubiis speculationibus, quid in arcano consilio Dei, de cujusque vel salute, vel damnatione decretum sit, sed ex verbo Dei, in quo vo-

luntatem suam Deus nobis patefecit: non autem ex lege, quae de nostris operibus, meritis et dignitate concionatur, sed ex Evangelio. Loquitur autem Evangelium de electione, non sicut Poetae de tabulis Parcarum fabulantur, alios ad vitam, alios ad mortem adscriptos esse: qua de re plane nihil nobis constet, an simus in numero salvandorum, an vero damnandorum. Sed doctrina praedestinationis proponit decreta a Deo facta, et postea in verbo revelata, causis et modo salvandi aut damnandi, ut est. 1. Decretum Dei de redimendo genere humano, per obedientiam et passionem Christi Mediatoris. 2. Decretum de vocandis per ministerium verbi, tam Judaeis quam Gentibus, ad communionem meriti Christi ad salutem. 3. Decretum Dei, quod Spiritu suo velit per auditum verbi in cordibus hominum operari, ut agant poenitentiam, et credant Evangelio. 4. Decretum Dei, quod illos qui cum sentiunt peccata sua et iram Dei, fide confugiunt ad thronum gratiae, et Christum Mediatorem in promissione Evangelii propositum amplectuntur, velit justificare et salvare: abjicientes vero verbum, aspernantes et non amplectentes promissionem, velit damnare.

24. Haec est summa et ἀνάλυσις doctrinae de praedestinatione, sicut illa in verbo patefacta est, quae non docet vere credentes debere dubitare, an sint in numero electorum, sed sicut Paulus Rom. 8. gradationem instituit: Quos elegit, hos vocavit: Quos vocavit, justificavit. Ergo quos Deus vocat et justificat, illi certo debent statuere se esse electos. Et Lector si inspexerit Scripturae sententias de electione, manifeste videbit doctrinam praedestinationis in Scriptura patefactam esse, non ut dubiam et incertam redderet salutem credentium, sed ut esset fundamentum certitudinis. Ephes. 1: Elegit nos in Christo, ante creationem mundi. 2. Tim. 2. Fundamentum Dei stat firmum, habens hoc sigillum: Novit Dominus suos. Joh. 10. Oves meae vocem meam audiunt, et non peribunt in aeternum, et nemo rapiet eas de manu mea. Rom. 8: Qui secundum propositum Dei vocati sunt. Quis igitur damnabit? quis separabit? Rom. 11. Dona et vocatio Dei sunt sine poenitentia. 2. Tim. 1: Non dedit nobis spiritum timoris. Vocavit enim nos secundum propositum suum, et gratiam quae data nobis est in Christo Jesu, ante tempora secularia etc.

25. Et nunc quidem totam doctrinam praedestinationis non constitui explicare: sed tantum ostendere volui, electionem Dei, sicut in verbo Dei patefacta est, non labefactare, sed confirmare et stabilire certitudinem salutis, et fiduciam credentium. Falsum enim est, quod in 12. cap. dicit Tridentinum Concilium, ex verbo Dei non posse sciri, quos Deus sibi elegerit, nisi praeter et extra verbum specialis revelatio accedat. Neque hoc verum est: neminem vere credentem, ex verbo Dei, sine peculiari revelatione certo posse statuere, se esse in numero praedestinatorum. Pugnant enim haec cum Scriptura, sicut ostendimus. Non ignoro autem, multa inextricabilia et portentosa necti de praedestinatione, a spinosis ingeniis, sed quam judicem esse simplicissimam sententiam, breviter exposui.

26. Quarto objiciunt etiam sententias de perseverantia. Ut maxime de praesenti gratia certi sint credentes, neminem tamen certum esse, an sit perseveraturus in finem. Et quia illi soli salvi fiunt, qui usque in finem perseverant: non igitur posse certam fiduciam esse de salute credentium. Respondeo: Multos non perseverare, sed gratia excidere, et Scriptura et experientia docet. Sed hoc fit non inde et ideo, quasi Deus nolit credentes, quos semel in gratiam recepit, ad finem usque conservare, sed ideo fit, quia multi securitate, diffidentia et operibus carnis, Spiritum sanctum effundunt, et fidem excutiunt. Non igitur docendi sunt homines, quomodocunque se gerant, non posse ipsos excidere gratia Dei. Scriptum est enim Rom. 11. Si permanserit in bonitate Dei. Hebr. 3: Modo fiduciam retineant usque ad finem. Sed monendi sunt, ut actiones carnis spiritu mortificent, et fide firmiter inhaereant Christo, illique per usum verbi et Sacramentorum magis magisque uniantur, et petant a Deo donum perseverantiae: luctenturque ne carnis petulantia donum perseverantiae excutiant.

Et hoc modo non debent dubitare de perseverantia, sed statuere, juxta promissiones Phil. 1. Qui coepit in vobis, perficiet usque in diem Jesus Christi. Vocati enim sumus ad consortium Christi sempiternum: non ut mox iterum abjiciat, quos sibi adjunxit, sed (sicut inquit) non peribunt in aeternum. Nemo rapiet eas de manu mea, 1. Cor. 1. Confirmabit vos usque in finem, sine crimine, in die adventús Domini. Ita David inquit: Non confundar in aeternum. Et Johannes dicit: Haec scribo vobis, ut sciatis, quod vitam habetis aeternam. Item, scimus cum apparuerit, quod similes ipsi erimus. Rom. 8. Quis separabit? certus sum enim quod nec praesentia, nec futura nos separabunt. 2. Tim. 4: Reposita mihi est corona justitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die, Rom. 5. Gloriamur spe gloriae Dei. Hae sententiae manifeste ostendunt, spem fidelem de perseverantia, non esse inter coelum et terram in ambigua dubitatione suspensam.

27. Quinto agitant has et similes Scripturae sententias, 1. Cor. 10. Qui stat, videat ne cadat. Philipp. 2: Cum timore et tremore operemini salutem. Rom. 11. Noli altum sapere, sed time. 1. Petr. 1. In timore incolatus vestri tempore conversamini. Proverb. 28: Beatus qui terret assidue cor suum. Ad has sententias responsio generalis est. Monent enim, ne persuasione certitudinis de salute, degeneremus in carnalem securitatem, qua ipsa fides suffocatur et exstinguitur. Nec indulgeamus vitiosis affectibus: ita enim fides excutitur. Et nisi permanserimus in bonitate Dei, excindemur, Rom. 11. Non manet autem fides in illis, qui sine poenitentia indulgent pravis affectibus. Sunt ergo hae sententiae non conciones de dubitatione fidei, sed

exhortationes, ne fides possidens certitudinem salutis, vel securitate exstinguatur, vel actionibus carnis excutiatur, sed ut exerceatur perpetuo in lucta contra carnem, ne illius petulantia effundatur gratia, Spiritus sanctus, et certitudo salutis. Quaedam etiam tales sententiae, credentibus ob oculos ponunt suam infirmitatem, non ut fidem in dubitationem conjiciant, sed ne credentes insolescant, fiducia donorum, sed ut toti a Domino pendeant, ardentius et firmius inhaereant misericordiae promissae propter Christum.

28. Sexto, Andradius utitur etiam hoc argumento contra fiduciam. Paulus dicit: Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non sum justificatus, quia qui me judicat, Dominus est. Ergo Paulus de sua justificatione non fuit certus. Respondeo: Paulus non tantum dubitat, an sua novitate et suis operibus sit coram Deo justificatus sed diserte dicit: In hoc non sum justificatus. Et rationem addit: Quia licet ipsum conscientia non reprehendat, et coram hominibus sit irreprehensibilis: tamen coram Dei judicio non possit illa justitia consistere. Aliam igitur quaerit, in obedientia et merito Christi, quam opponere possit judicio et irae Dei, ut reconcilietur, adoptetur, et acceptetur ad vitam aeternam. Et de illa justificatione non dubitative loquitur, sed Rom. 5: Justificati fide, pacem habemus. Fide accessum habemus ad gratiam, in qua stamus et gloriamur, Rom. 8: Quis condemnabit? Deus est qui justificat, etc. Paulus igitur verae fidei in Christum non adimit fiduciam et certitudinem justificationis: sed suis operibus non dubitative, sed simpliciter adimit justificationem: non tantum quae fecit ante conversionem, sed cum renovatus per spiritum, in novitate eo usque jam esset progressus, ut dicere posset, nihil mihi sum conscius, tamen addit: In hoc non sum justificatus, quia qui me judicat, Dominus est, cujus judicium requirit talem perfectionem, ut qui in uno delinquit, reus sit omnium.

29. Solomonis sententiam Ecclesiast. 9. Tam amorem quam odium nescit homo: Andradius ita explicat, tam esse hominis vivendi rationem obscuram, ut nesciat, quid potius mereatur, odiumne an amorem. Ergone dubium est in Ecclesia, an Sodomitarum scelera displicéant Deo? Paulus certe magna asseveratione aliquoties repetit: Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Et ipse Solomon in eodem capite mox dicit: Quia Deo placent opera tua. Quid igitur (inquis) est quod Solomon dicit: Tam amorem quam odium nescit homo? Respondeo: Quilibet verborum suorum ipse optimus interpres est. Salomon igitur mox addit sententiae illius rationem: Et amorem et odium nescit homo, eo quod universa aeque eveniant justo et injusto, unde corda hominum implentur malitia: hoc est: ex eventibus externis in hac vita, non debet nec potest statui, utrum Deo placeamus, hoc enim judicium seducit impios. Non autem sequitur: Ex eventibus non potest statui, ergo fides etiam ex verbo Dei debet incerta esse. In eodem enim libro etiam dicitur: Ex eventibus externis non posse cognosci, utrum differat anima hominis a pecude, quia idem sit utriusque interitus. Recte igitur Bernhardus dicit, rationem per se et ex eventibus non posse statuere de amore Dei erga nos, sed fidem ex veritate verbi divini hoc statuere, et posse, et debere.

30. Locum Syracidis capite quinto, dixi esse depravatum a monachis, qui fecerunt: De propitiato peccato noli esse sine metu, ut dubitationem inde possent stabilire. Andradius vero contendit, ex Graeco etiam textu illud posse probari, quia propitiatum illud dicatur, quod jam est condonatum. Ergo fides etiam post acceptam jam reconciliationem debet dubitare. Atqui in Graeco non est Participium praeteritum, sed περὶ ἐξιλασμοῦ, de propitiatione. Et ipse textus se explicat. Inquit enim: Ne dixeris, Peccavi, et quid mihi accidit? Et postea: Ne sis sine metu, ut adjicias peccatum super peccatum, eo quod miseratio Domini magna est. Concionatur itaque contra carnalem securitatem, ne quis cumulet peccata sine poenitentia, ideo quia proposita sit propitiatio, vel ne quis ita sit securus, ut differat reconciliationem. Haec vera sunt, quae et nos sedulo monemus. Inde vero non sequitur: Ergo fides debet dubitare de accepta propitiatione peccati.

31. Haec fundamenta perspicua, firma et solida sunt. Quod enim objicitur, multos hac doctrina abuti ad securitatem: vera est responsio: propter abusum non mutandam doctrinae veritatem, sed servandum esse praeceptum Pauli, de recte secando verbo Dei. Impoenitentibus enim non proponuntur hae consolationes, sed fulmina, Ephes. 5, Gal. 5, Coloss. 3, 1. Cor. 6. Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Illis vero qui in pavoribus fide confugiunt ad thronum gratiae, proponimus non dubitationem, sed certam et firmam consolationem, ex promissione Evangelii. Quia vero in ipsis credentibus est adhuc caro et spiritus, vetus et novus homo, semper inculcantur etiam illae commonefactiones, ne abutantur promissione Evangelii, ad stabiliendam securitatem, et petulantiam carnis: qui vero contemptis illis commonefactionibus, doctrina hac abutuntur, cogitent quod scriptum est. 2. Petri 3. Depravant Scripturas ad suam ipsorum perditionem.

32. Postremo addenda est haec commonefactio, nos non loqui de Idea quadam certitudinis fidei, quae in hac carnis infirmitate nulla prorsus tentetur dubitatione, quae nihil sentiat trepidationum: quasi infirma et languida fides, quae non sentit perfectam fiduciam, et absolutam certitudinem, judicanda sit, non esse vera fides: supra enim ostendimus, fidem quantumvis infirmam, modo verum objectum apprehendat, veram esse. Sed inquis: Cur igitur proponitur doctrina de fiducia et certitudine fidei, in hac carnis infirmitate? Respondeo: Propter duas causas. I. Ut sciamus, quicquid sentitur dubitationum seu trepidationum, non esse de natura fidei, sed pertinere ad illas sententias: In carne mea non habitat bonum. Volenti mihi agere bonum,

adjacet malum. Credentes igitur, coram Deo has sordes dubitationum non jactant, quasi virtutes fidei, sed agnoscunt, fidem quatenus opus et virtus est in nobis, esse imperfectam, et illas sordes, quae fidei ex carne asperguntur, petunt tegi et ignosci. Et tamen propter objectum, quod in illa infirmitate fides apprehendit, habent certam et firmam consolationem. II. Proponitur ideo, ne indulgeamus dubitationibus, sed luctemur cum infirmitate fidei, ut semper ita enitamur ad certitudinem, ne patiamur nobis excuti fiduciam, sed ut illa confirmetur, crescat et augeatur. Ideo enim Deus in exercitiis fidei proposuit remedia verbi, Sacramentorum et orationis. Imo ideo Spiritus adjuvat infirmitates nostras, ut fides possit eluctari, ne linum fumigans exstinguatur, utque in ipsa infirmitate, fides nihilominus habeat certam et firmam consolationem, sicut Paulus dicit: Non tam apprehendi quam apprehensus sum, non tam cognovi, quam cognitus sum.

33. Ita contra omnes sophisticas cavillationes plana, vera, utilis et necessaria est doctrina de certitudine reconciliationis, juxta promissionem Evangelii in qua vera fiducia credentes acquiescunt, aut saltem acquiescere conantur.

[LOCUS X.]

DE BONIS OPERIBUS.

DE OBSERVATIONE MANDATORUM, DEQUE ILLIUS NECESSITATE ET POSSIBILITATE.

CAPUT XI.

Nemo autem quantumvis justificatus, liberum se esse ab observatione mandatorum putare debet, nemo temeraria illa, et a patribus sub anathemate prohibita voce uti, Dei praecepta homini justificato ad observandum esse impossibilia. Nam Deus impossibilia non jubet, sed jubendo monet, et facere quod possis, et petere quod non possis, et adjuvat ut possis, cujus mandata gravia non sunt, cujus jugum suave est, et onus leve. Qui enim sunt filii Dei, Christum diligunt, qui autem diligunt eum, ut ipsemet testatur, servant sermones ejus, quod utique cum divino auxilio praestare possunt. Licet enim in hac mortali vita, quantumvis sancti et justi, in levia saltem et quotidiana, quae etiam venialia dicuntur, peccata quandoque cadant, non propterea desinunt esse justi. Nam justorum illa vox est, et humilis et verax: Dimitte nobis debita nostra. Quo fit, ut justi ipsi eo magis se obligatos, ad ambulandum in via justitiae sentire debeant, quo liberati jam a peccato, servi autem facti Deo, sobrie, juste et pie viventes, proficere possunt per Christum Jesum, per quem accessum habuerunt in gratiam istam. Deus namque sua gratia semel justificatos non deserit, nisi ab eis prius deseratur. Itaque nemo sibi in sola fide blandiri debet, putans fide sola se haeredem esse constitutum, haereditatemque consequuturum: etiamsi Christo non compatiatur, ut et conglorificetur. Nam et Christus ipse, ut inquit Apostolus, cum esset filius Dei, didicit ex his, quae passus est, obedientiam, et consummatus factus est omnibus obtemperantibus simul causa salutis aeternae. Propterea Apostolus ipse monet justificatos, dicens: Nescitis, quod ii, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? Sic currite, ut comprehendatis. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aerem verberans, sed castigo corpus meum, et in servitutem redigo: ne forte cum aliis praedicaverim, ipse reprobus efficiar. Item princeps Apostolorum Petrus: Satagite, inquit, ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis. Haec enim facientes, non peccabitis aliquando. Unde constat: eos orthodoxae religionis doctrinae adversari, qui dicunt justum in omni bono opere, saltem venialiter peccare, aut, quod est intolerabilius, poenas aeternas mereri, atque etiam eos, qui statuunt in omnibus operibus justos peccare, si in illis suam ipsorum socordiam excitando, et sese in stadio ad currendum cohortando, cum hoc ut in primis glorificetur Deus, mercedem quoque intuentur aeternam, cum scriptum sit, Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes suas, propter retributionem. Et de Moyse dicat Apostolus, quod respiciebat in remunerationem.

DE FRUCTU JUSTIFICATIONIS, HOC EST, DE MERITO BONORUM OPERUM, DEQUE IPSIUS MERITI RATIONE.

CAPUT XVI.

Hac igitur ratione justificatis hominibus, sive acceptam gratiam perpetuo conservarint, sive amissam recuperaverint, proponenda sunt Apostoli verba: Abundantes in omni opere bono, scientes quod labor vester non est inanis in Domino. Non enim injustus est Deus, ut obliviscatur operis vestri, et dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius. Et nolite amittere confidentiam vestram, quae magnam habet remunerationem. Atque ideo bene operantibus proponenda est vita aeterna, et tanquam gratia, filiis Dei per Christum Jesum misericorditer promissa, et tanquam merces, ex ipsius Dei promissione, bonis ipsorum operibus et meritis fideliter reddenda. Haec est enim illa corona justitiae, quam post suum certamen et cursum repositum sibi esse sciebat Apostolus, a justo judice sibi reddendum, et non solum sibi, sed et omnibus qui diligunt adventum ejus. Cum enim ille ipse Christus Jesus, tanquam caput in membra, et tanquam vitis in palmites, in ipsos justificatos jugiter virtutem influat: quae virtus bona eorum opera semper antecedit, comitatur et subsequitur, et sine qua nullo pacto Deo grata et meritoria esse possent, nihil ipsis justificatis amplius deesse credendum est, quo minus plene illis quidem operibus, quae in Deo sunt facta divinae legi, pro hujus vitae statu satisfecisse, et vitam aeternam suo etiam tempore, si tamen in gratia decesserint consequendam, vere promeruisse censeantur, cum Christus Salvator noster dicat: Si quis biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum, sed fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam. Itaque neque propria nostra justitia tanquam ex nobis propria statuitur neque ignoratur aut repudiatur justitia Dei. Quae enim justitia nostra dicitur, quia per eam nobis inhaerentem

justificamur, illa eadem Dei est, quia a Deo nobis infunditur per Christi meritum.

Neque vero illud omittendum est, quod licet bonis operibus in sacris literis usque adeo tribuatur, ut etiam, qui uni ex minimis suis potum aquae frigidae dederit, promittat Christus eum non esse sua mercede cariturum, et Apostolus testatur id, quod in praesenti est momentaneum et leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate, aeternum gloriae pondus operari in nobis, absit tamen ut Christianus homo in seipso, vel confidat, vel glorietur, et non in Domino, cujus tanta est erga omnes homines bonitas, ut eorum velit esse merita, quae sunt ipsius dona. Et quia in multis offendimus omnes, unusquisque sicut misericordiam et bonitatem, ita severitatem et judicium ante oculos habere debet, neque seipsum aliquis, etiamsi nihil sibi conscius fuerit, judicare: quoniam omnis hominum vita, non humano judicio examinanda et judicanda est, sed Dei, qui illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo, qui (ut scriptum est) reddet unicuique secundum opera sua.

Post hanc Catholicam de justificatione doctrinam, quam nisi quisque fideliter firmiterque receperit, justificari non poterit, placuit sanctae Synodo hos Canones subjungere, ut omnes sciant, non solum quid tenere et sequi, sed etiam quid vitare et fugere debeant.

CANON XVIII.

Si quis dixerit, Dei praecepta homini etiam justificato, et sub gratia constituto, esse ad observandum impossibilia, anathema sit.

XIX.

Si quis dixerit, nihil praeceptum esse in Evangelio praeter fidem, caetera esse indifferentia, neque praecepta, neque prohibita, sed libera, aut decem praecepta nihil pertinere ad Christianos, anathema sit.

XX.

Si quis hominem justificatum, et quantumlibet perfectum, dixerit non teneri ad observantiam mandatorum Dei et Ecclesiae, sed tantum ad credendum, quasi vero Evangelium sit nuda et absoluta promissio vitae aeternae, sine conditione observationis mandatorum, anathema sit.

XXI.

Si quis dixerit, Christum Jesum a Deo hominibus datum fuisse, ut redemptorem cui fidant, non etiam ut legislatorem cui obediant, anathema sit.

XXV.

Si quis in quolibet bono opere justum saltem venialiter peccare dixerit, aut quod intolerabilius est, mortaliter, atque ideo poenas aeternas mereri, tantumque ob id non damnari, quia Deus ea opera bona non imputet ad damnationem, anathema sit.

XXVI.

Si quis dixerit, justos non debere pro bonis operibus quae in Deo fuerint facta, expectare et sperare aeternam retributionem a Deo, per ejus misericordiam, et Jesu Christi meritum, si bene agendo, et divina mandata custodiendo, usque in finem perseveraverint, anathema sit.

XXXI.

Si quis dixerit, justificatum peccare, dum intuitu aeternae mercedis bene operatur, anathema sit.

XXXII.

Si quis dixerit, hominis justificati bona opera ita esse dona Dei, ut non sint etiam bona ipsius justificati merita, aut ipsum justificatum, bonis operibus, quae ab eo per Dei gratiam, et Jesu Christi meritum, cujus membrum vivum est, fiunt, non vere mereri augmentum gratiae, vitam aeternam, et ipsius vitae aeternae, si tamen in gratia discesserit, consecutionem, atque etiam gloriae augmentum, anathema sit.

EXAMEN.

Non instituemus nunc integram explicationem loci de bonis operibus, sed illa quae in Concilii Tridentini decretis, et in Andradii explicationibus contra nostras Ecclesias disputantur, breviter examinabimus, et explicabimus. Possunt autem illa 4. capitibus comprehendi.

I.

An facienda sint bona opera.

II.

Quae sint bona opera, in quibus Deus vult renatos exercere obedientiam.

III.

An obedientia renatorum in hac vita, sit perfecta legis impletio.

IV.

De meritis et praemiis bonorum operum.

[vide librum Concordiae p. 15—19, p. 220—223, p. 588—591, p. 698—708.]

PRIMA QUAESTIO.

AN FACIENDA SINT BONA OPERA.

1\. De hac quaestione, prorsus nulla apud nos quidem est controversia, nisi quod Pontificii illa calumnia Ecclesias nostras falso et injuste a multis jam annis onerant, quasi ipsa vere bona opera prohibeamus, et omne studium eorum damnemus. Tridentinum Concilium capite undecimo insimulat nos, quasi in sola fide ita nobis blandiamur, ut existimemus nos prorsus liberos esse ab observatione mandatorum Dei. Et Canone decimonono nobis oblique tribuunt illam doctrinam, nihil esse praeceptum praeter fidem, caetera omnia esse indifferentia, ne-

que praecepta, neque prohibita, sed libera, et quidem ita, ac si doctrina Decalogi nihil ad Christianos pertineat. Hae vero Pontificiae calumniae, saepius vere et graviter a nostris refutatae sunt. Et quidem scripta nostrorum, praecipue vero ipsa vox doctrinae, quotidie sonans in nostris Ecclesiis, luculentum dicit coram toto mundo testimonium, ipsis etiam Pontificiorum conscientiis non ignotum, falso nobis talia tribui. Ipsi vero quaestionem hanc ideo tam operose disputant, ut imperitis fucum faciant, quasi illa potissimum inter Pontificios et nos sit controversia, an facienda sint bona opera. Ad refutandam igitur illam calumniam, pauca quaedam repetenda sunt.

2. Utque eo brevius illud fieri possit, tantum capita exhortationum, ad studium bonorum operum, quae ex Scriptura in nostris Ecclesiis proponi solent, brevissime recitabo.

1. Inculcatur hoc, Deum justificatis et renatis nullo modo dare licentiam, ut libere et secure possint et ausint pravis suis cupiditatibus indulgere, impio mundo se conformare, Diabolo et peccato servire, mandata Dei violare et conculcare. 1. Thessal. 4: Non vocavit nos Deus ad immundiciem, sed ad sanctificationem. Rom. 6: Peccabimus ergo, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. Rom. 3: Qui dicunt, Faciamus mala ut eveniant bona, illorum damnatio justa est.

2. Certum est et hoc, Deum justificatos et renatos non velle otiosos esse sine bonis operibus. Matth. 20: Quid statis totum diem otiosi? 2. Petr. 1: Haec si vobis adsint, non otiosos nec infructuosos nos constituent in agnitione Christi. Matth. 3 et 7: Omnis arbor quae non facit fructus bonos, excindetur, et in ignem conjicietur.

3. Nec dubiae, nec obscurae sunt Scripturae sententiae, quae justificatis et renatis studium bonorum operum commendant. Tit. 2: Christus dedit semetipsum pro nobis, ut mundaret sibi populum peculiarem, ζηλώτην hoc est, qui peculiari zelo sit sectator bonorum operum. Ephes. 2: Ipsius factura sumus, creati in Christo Jesu ad bona opera, quae Deus praeparavit, ut in illis ambulemus. 2. Cor. 5: Pro omnibus mortuus est Christus, ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit. Et summa proponitur ex Psalm. 34: Declina a malo, et fac bonum. 1. Petr. 2: Mori peccato, vivere Deo, seu justitiae. Ephes. 4: Deponere veterem hominem, et induere novum. Rom. 13: Abjicere opera tenebrarum, et induere arma lucis.

4. Illam vero obedientiam Scriptura in justificatis et renatis non tantum consulit, nec ut rem indifferentem aut arbitrariam proponit, sed tradit necessariam esse propter voluntatem et mandatum Dei. Rom. 8: Debitores sumus, non ut secundum carnem vivamus. Rom. 13: Nemini quicquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. Luc. 17: Quae debuimus, fecimus. 1. Joh. 4: Et nos debemus mutuo nos diligere. 1. Thess. 4: Haec est voluntas Dei, sanctificatio vestra. Rom. 12: Probetis quae sit voluntas Dei. Joh. 14: Mandatum do vobis, ut diligatis vos invicem. 1. Joh. 4: Hoc mandatum habemus, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem.

5. Scriptura addit, non veram esse fidem, quae non est efficax per charitatem. 1. Joh. 4: Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non facit, mendax est. 1. Tim. 5: Qui suorum curam non habet, fidem abnegavit, et infideli deterior est. Jac. 2: Fides sine operibus, mortua est.

6. Violatoribus proponuntur comminationes poenarum corporalium, spiritualium et aeternarum. 1. Thess. 4: Deus ultor est de his omnibus. Psalm. 89: Si mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum. Rom. 8: Si secundum carnem vixeritis, moriemini. Col. 3: Propter haec venit ira Dei super filios inobedientiae. 1. Tim. 1: Repellentes bonam conscientiam, circa fidem naufragium fecerunt. 2. Petr. 1: Cui haec non adsunt, oblivionem cepit purgationis peccatorum. Et qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt, etc.

3. Quia igitur et doctrina de necessitate bonorum operum, seriae exhortationes ad studium bonorum operum, sedulo apud nos traduntur, urgentur et inculcantur, unde quaeso Pontificii sumunt occasionem texendi virulentam illam calumniam, quasi prohibeamus, damnemus, aut certe arbitraria faciamus bona opera? Illud vero Tridentini Patres Can. 20 non obscure significant. Quia enim docemus, promissionem Evangelii de remissione peccatorum et vita aeterna, non pendere ex conditione nostrae observationis mandatorum divinorum, sed ex gratuita misericordia Dei, propter obedientiam et meritum Christi Mediatoris: fingunt Pontificii inde consequens esse, justificatos non teneri ad observantiam mandatorum. Quasi vero Prophetae et Apostoli prohibeant et damnent studium bonorum operum quando (sicut demonstravimus) docent ex gratuita misericordia, fide propter Christum Mediatorem, sine operibus homines justificari. Neque enim quia opera nostra ex articulo aut negotio et officio justificationis excluduntur, propterea nullas plane habent causas, nullum usum quare sint facienda. Pontificiorum vero imaginatio est: Si bona opera non ideo sunt facienda, ut illis promereamur reconciliationem cum Deo, adoptionem et vitam aeternam, tunc potius omittenda esse. Ita vere sunt mercenarii, qui nihil liberaliter ut obedientes filii, praestare velint, sed ut mercenarii, serviliter spe tantum, et exspectatione praemii operari volunt: nec vero ignorare debent, quid Augustinus de hujusmodi operatoribus, ex Scripturae sententia pronuntiet.

4. Quamvis igitur operibus non promereamur remissionem peccatorum, reconciliationem, adoptionem et vitam aeternam, aliae tamen multae verae et graves causae sunt, propter quas justificati et renati debitores sunt, ut non secundum carnem, sed secundum spiritum vivant et ambulent. Est enim voluntas et mandatum Dei, ut liberati serviamus ipsi in justitia et sanctitate coram ipso, Luc. 1 sicut testimonia

supra annotavimus. Et illud debitum inchoandae novae obedientiae, non solvitur aut tollitur per gratuitam imputationem justitiae Christi: sed ex gratuita illa reconciliatione, accedunt multae gravissimae impulsivae causae, praestandae novae obedientiae, quarum primae quaedam respiciunt ipsum Deum, ut sunt testimonia Scripturae de Deo Patre, 1. Petri 1; Si Deum invocatis Patrem, sicut filii obedientiae, sancti estote conversantes in timore. 1. Joh. 3: Sumus filii Dei, et qui hanc spem habent, in eo sanctificent se. 1. Joh. 4: Si Deus dilexit nos et misit filium, debemus ergo et nos alterutrum diligere. Luc. 1: Fecit redemptionem plebis suae, ut liberati serviamus ipsi. 1. Thess. 4: Non vocavit nos Deus ad immundiciem, sed ad sanctificationem.

De filio. Tit. 2: Dedit semetipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum peculiarem, sectatorem bonorum operum. 1. Petri 2: Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitiae viveremus. 2. Cor. 5: Pro omnibus mortuus est Christus, ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed Christo. Ephes. 2: Creati in Christo Jesu ad bona opera. Rom. 6: Sepulti sumus una cum Christo per Baptismum in mortem, ut posthac non serviamus peccato, sed in novitate vitae ambulemus.

De Spiritu sancto. Gal. 5: Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus. Eph. 4: Ne contristetis Spiritum sanctum. 1. Thess. 4: Qui haec spernit, non hominem, sed Deum spernit, qui Spiritum sanctum dedit in nobis. Rom. 8: Qui Spiritu Dei ducuntur, hi sunt filii Dei. Eph. 5: Sitis imitatores Dei. 1. Joh. 2: Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulavit, et ipse ambulare. Col. 3: Condonate vobis invicem, sicut et Deus per Christum. 1. Petri 2: Reliquit nobis exemplum, ut insequeremini vestigia ejus. Col. 1: Ambulate digne Deo. Phil. 1: Digne Evangelio Christi ad laudem ejus et gloriam Dei. 1. Petri 4: Ut in omnibus glorificetur Deus. Tit. 2: Ut doctrinam Salvatoris ornent in omnibus. 1. Tim. 6: Ne nomen Dei et doctrina male audiat.

2. Quaedam causae impulsivae, respiciunt ipsos renatos, ut quia sunt renati in Christo, ergo debent esse nova creatura. 2. Cor. 5 et Rom. 6: Qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in eo? Liberati a peccato, servi facti estis justitiae. Eph. 5: Ut filii lucis ambulate, nec commercium habeatis cum operibus tenebrarum. Eph. 4: Digne ambulate vocatione vestra. 1. Cor. 6: Haec eratis quondam, sed sanctificati estis, etc. 1. Joh. 3: Qui peccat, non vidit nec cognovit ipsum. Qui non diligit, manet in morte. In hoc manifesti sunt filii Dei et filii Diaboli. 1. Tim. 5: Qui suorum curam non habet, fidem abnegavit. 1. Tim. 1: Quidam repellentes bonam conscientiam, circa fidem naufragium fecerunt, etc.

3. Quaedam causae respiciunt proximum, ut nostris officiis sublevetur. Luc. 6: Ne cuiquam offendiculum praebeamus. 2. Cor. 6: Ut nostro exemplo alii ad pietatem invitentur. 1. Petri 3, ut benefaciendo os obturemus adversariis. 1. Petri 2 et 3. Tit. 2.

5. Sed de causis finalibus bonorum operum, postea quaedam repetenda erunt. Nunc breviter tantum Pontificiorum calumnia refutanda fuit, quasi nostra doctrina vel prohibeat bona opera, vel faciat illa arbitraria, vel certe in dubium revocet, an facienda sint bona opera. Recitavi autem praecipua Scripturae testimonia, ut ostenderem, nos exhortari renatos ad studium bonorum operum, ex illis ipsis fontibus et fundamentis, sicut in Scriptura traduntur, utque monstrarem, multo rectius in nostris Ecclesiis tradi doctrinam de bonis operibus, quam apud Pontificios, qui apud se solos gloriantur esse possessionem bonorum operum. Clare enim ex verbo Dei docemus, non tantum quod facienda sint bona opera, sed explicantur verae causae, propter quas facienda. Traditur etiam, qualia debeant esse opera renatorum bona opera: ut discrimen sit inter virtutes philosophicas, inter opera Pharisaica, et inter renatorum novam obedientiam, et quomodo in hac nostra infirmitate fieri possit a persona scilicet fide reconciliata, et a Spiritu sancto renata. Sed integra harum quaestionum explicatio, non est hujus loci.

SECUNDA QUAESTIO.

QUAE SINT BONA OPERA, IN QUIBUS DEUS VULT RENATOS EXERCERE OBEDIENTIAM.

1. De hac quaestione Concilium Tridentinum cap. 10 inquit justificatos per observationem mandatorum Dei et Ecclesiae, in ipsa justitia crescere, et magis justificari. Et Canone 20 dicunt, justificatum teneri ad observantiam mandatorum Dei et Ecclesiae. Et moderatior quispiam per mandata Ecclesiae forsan intelligeret, quae Ecclesia per ministerium verbi Dei ex Scriptura proponit et praescribit, ut ita plane eadem sint mandata Dei, ratione autoritatis et Ecclesiae, ratione ministerii. Sed Concilii interpres Andradius hanc mitigationem non admittit, diserte enim mandata Dei et mandata Ecclesiae contra se distinguit. Et differentiam hanc constituit, quod Dei mandata sint ab ipso Deo, in verbo ipsius tradita: Ecclesiae vero mandata sint de iis rebus, quae non habent in verbo Dei expressum mandatum aut testimonium. 2. Ut autem status quaestionis recte constituatur, repeto quae supra in loco de traditionibus dicta sunt, quando disputatur de iis quae habent testimonium in verbo Dei, intelligenda esse non illa tantum, quae totidem literis et syllabis in Scriptura exstant, sed illa etiam, quae ex certa et manifesta Scripturae sententia, bona consequentia deducuntur. Et si talia intelligerent mandata, nulla esset controversia: Sunt enim non minus divina mandata, quam quae totidem literis et syllabis in Scriptura exprimuntur. Sed Andradius allegat illud Matth. 23. Super cathedram Moysis sedent Scribae et Pharisaei, omnia quaecunque dixerint vobis, servate, et facite. Et inde argu-

mentatur: Si in Veteri Testamento non ea solum observanda erant quae Moyses praeceperat, sed illa etiam, quae ii imperassent, qui in Moysis locum successerant, ut Scribae et Pharisaei: non minor ergo obedientia et observantia debetur Praelatis Ecclesiae, in Novo Testamento. Ex hac argumentatione Lector non obscure intelligit quorsum tradant decreta de mandatis Ecclesiae, utque eo propius ad statum quaestionis accedamus, addenda est haec declaratio. Sunt in Ecclesia ordinationes quaedam de ritibus aut observationibus quibusdam externis, de quibus quae sit Scripturae sententia, in loco de traditionibus explicavimus. Ritus enim qui sunt Scripturae consentanei, quia hactenus habent verbi Dei testimonium, recte possunt retineri, qui vero cum Scriptura pugnant, justo judicio et temeritate rejiciuntur et abolentur.

3. Sunt vero praeterea adiaphori quidam ritus, qui cum Scriptura quidem non pugnant, sed tamen non habent expressum in Scriptura mandatum aut testimonium. De illis simplex et plana est responsio: Si ordini, decoro et aedificationi serviant, et ita proponuntur, ut non pugnent cum Christiana libertate, hoc est, ut non proponantur vel observentur cum opinione necessitatis, cultus et meriti, posse de illis Ecclesiam statuere, prout aedificationi pro temporis, morum et gentium varietate conducere judicabitur. Sunt pluribus explicata, supra de traditionibus.

4. Quod si hic esset quaestionis hujus status, non magnopere contendendum esset.

Sed Andradius Concilii mentem ita explicat: Romanum Pontificem accepisse a Christo integram, perfectam atque plenam potestatem regendi universam Ecclesiam, ita ut leges ab illo latae, omnibus in rebus non aliter sint observandae, quam divinae. Et addit: Saepe evenire, ut majore scelere involvatur, qui tales Ecclesiasticas, quam qui divinas leges perfregit, si praesertim praelatorum despicientia feratur. Et hujus exemplum cum Jesuitis hoc adducit, illos veluti ethnicos et publicanos habendos, qui Ecclesiae praescriptione ab utraque Eucharistiae specie sumenda non retardantur. Haec omnia sunt Andradii verba, ex quibus Lector intelliget, quale πανδοχεῖον sit locus Pontificiorum, de mandatis Ecclesiae. Tridentini vero patres, praeter haec addunt cap. 10. hominem justificari observatione mandatorum Dei et Ecclesiae.

Est igitur juxta Andradii explicationem status controversiae in hac quaestione, 1. Leges a Romano Pontifice et Praelatis Ecclesiae datas, licet non habeant mandatum aut testimonium verbi Dei, non aliter tamen omnibus in rebus observandas, quam divinas. 2. Saepe majus esse scelus, hujusmodi traditiones, quam divinas leges perfringere. 3. Obligationem talium traditionum talem ac tantam esse, ut illi qui in sumenda utraque Eucharistiae specie, malunt testamentariam Filii Dei institutionem, quam Praelatorum Ecclesiae praescriptionem, sequi, habendi sunt veluti ethnici et publicani. 4. Observatione talium traditionum, homines coram Deo justificari ad vitam aeternam. Non fingo haec, ideo ipsa verba et Concilii, et Andradii, qui Tridenti in Concilio scripsit, annotavi.

5. Quae vero insolentior potest excogitari impudentia, quam hominum traditiones pari, imo eodem gradu aequare mandatis divinis? et quid dico aequare, imo praeferre, et quidem ita praeferre ut majus pronuntietur esse scelus humanas traditiones, quam divinas leges perfringere, imo scelus esse anathemate dignum, si quis noluerit humanam prohibitionem praeferre institutioni Filii Dei, de utraque Eucharistiae specie sumenda. Agedum purpurata bestia, homo peccati, et fili perditionis, imple mensuram ejus quod scriptum est, 2. Thess. 2. ut ex coloribus pii te cognoscere possint. Extolle te super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. Colloca te in templo Dei, tanquam Deum, ostenta et renuntia te ipsum quod sis Deus. Quin quod res est aperte dic, Jes. 14. In caelum conscendam, juxta astra Dei exaltabo solium meum, et sedebo in monte testamenti, ascendam super altitudinem nubium similis ero altissimo. Faxit autem Deus ut propediem sequatur alter ille versiculus: veruntamen ad infernum detraheris in profundum lacus, Amen, amen.

Olim Pelagius damnatus est quod justificationem tribuebat observationi legis divinae. Nunc vero in Concilio Tridentino, non verentur pronuntiare hominem gratis justificatum magis justificari per observationem mandatorum Dei, et traditionum humanarum, ita ut meritum vitae aeternae distribuatur inter observationem mandatorum Dei, et traditionum humanarum. Quomodo vero putas, Paulum ad hanc blasphemiam, si audisset, exclamaturum fuisse? qui de operibus legis divinae inquit: Si per legem justitia, gratis ergo Christus mortuus est. Evacuati estis a Christo, a gratia excidistis qui in lege justificamini.

Augustinus de suo tempore inquit Epistola 119. Hoc nimis doleo, quia multa quae in divinis libris saluberrime praecepta sunt minus curantur, et tam multis praesumptionibus sic plena sunt omnia, ut gravius corripiatur, qui per octavas suas terram nudo pede tetigerit, quam qui mentem vinolentia sepelierit. Et addit: Ut tolerabilior sit conditio Judaeorum, qui etiamsi tempus libertatis non agnoverunt, legalibus tamen sarcinis, non humanis praesumptionibus subjiciebantur. Quid vero existimas optimum illum virum dicturum, si legisset illa blasphemiarum monstra quae in Concilio decernere non verentur de humanis traditionibus aequandis, imo praeferendis mandatis divinis, et de justificatione hominis, per observationem traditionum humanarum? et debebat quidem in hominibus in Ecclesia, ea esse lux, et is zelus, ut ne ad auditum quidem admitterentur talia portentiloquia, sicut Irenaeus loquitur. Sed quia postrema jam sunt tempora, in quibus juxta Christi et Apostolorum vaticinia regnat efficacia erroris, talia impune non tantum scribuntur, sed in Tridentina Synodo, tanquam Spiritus sancti oracula promulgantur. 6. Breviter autem recitabimus firma, perspicua et immota Scripturae testimonia, ea esse

opera, in quibus Deus vult renatos exercere obedientiam, quae ipse in verbo suo praescripsit et mandavit. Res enim si juxta Scripturae testimonia judicetur, manifestissima est. Nam et affirmative et negative Deus sententiam suam de hac quaestione in Scriptura patefecit, propterea quod omnibus temporibus fuerunt, qui pietatis specie, et praetextu bonae intentionis, a norma bonorum operum in verbo Dei nobis proposita discesserunt, facturi vel plura, vel praestantiora opera, quam quae Deus ipse nobis praescripsit. Est enim Pharisaica quaedam animi humani superbia, quae non libenter patitur ad praescriptum verbi divini se astringi et alligari, sed electitios cultus, vel a se, vel ab aliis excogitatos judicat esse praestantiores. Hinc luci, hinc excelsa, et multi tales cultus, apud populum Veteris Testamenti, qui divinitus non erant mandati, in quibus praetextus bonae intentionis ita regnavit, ut lapidaret et occideret Prophetas, reprehendentes tales electitios cultus. Vere autem sunt sarcasmi Diaboli, acerbe illudentis miserrimae infirmitati corruptae nostrae naturae.

7. Quia enim propter carnem in hac vita adhaerentem, ne renati quidem legi Dei perfecta obedientia satisfacere possunt, instillat Diabolus tales opiniones, naturam humanam plura et praestantiora posse supererogare, quam quae Deus praeceperit. Et fit, ac si servus, neglectis et posthabitis Domini mandatis, occupetur aliis laboribus ex suo arbitrio delectis et susceptis. Ita autem loquitur Deus in Scriptura, Deut. 12. Non faciat unusquisque quod in oculis suis rectum videtur, sed quicquid ego praecipio, hoc observabitis, ut faciatis Domino, nec addas ad illud quicquam, nec minuas quicquam ab eo.

Numeri 15. Non sequantur cogitationes suas, et oculos post quos fornicantur, sed memores praeceptorum Dei, faciant ea, eruntque sancti Deo suo.

Ezech. 20. In praeceptis patrum vestrorum nolite incedere. Ego Dominus Deus vester, in praeceptis meis ambulate. Observetur addita ratio, quare non in patrum, sed in Dei praeceptis ambulandum sit: quia inquit, Ego sum Dominus Deus tuus. Hac enim praefatione in Decalogo vindicat sibi praecipiendi autoritatem, et nos ad verbi sui obedientiam alligat. In ejus autem praeceptis ambulare debemus, qui est Dominus Deus noster. Hunc titulum, qui vel verbis, vel facto, tribuit Romano Pontifici, et Praelatis Ecclesiae, manifeste blasphemus est.

Deut. 5. Facite quod praecepit Dominus Deus vester, non declinabitis, neque ad dextram, neque ad sinistram, sed per viam quam praecepit Dominus Deus vester ambulabitis.

Jes. 1. Quis requisivit haec de manibus vestris? Matth. 15. ex 29. Esaj: Frustra colunt me mandatis, quae ab hominibus docentur. Col. 1. expresse damnantur ἐθελοθρησκείαι, cultus electitii. Eph. 2. dicit Paulus, Deum praeparasse opera, in quibus ambulent, qui in Christo Jesu ad bona opera creati sunt.

Et Rom. 12. traditurus doctrinam de bonis operibus inquit: Ut probetis quae sit voluntas Dei bona, placens et perfecta. Voluntas autem Dei, ex verbis ipsius aestimanda et discenda est. Ita Rom. 13. ostensurus quomodo et unde voluntas illa Dei sit probanda, nominat legem, et ad verbum recitat praecepta decalogi. Ita Gal. 5. charitatem quae radix et summa est bonorum operum, dicit nihil aliud esse quam plenitudinem legis, et summam mandati, 1. Tim. 1.

2. Tim. 3. Omnis Scriptura Dei utilis est, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.

8. Verbum igitur suum Deus proponit normam bonorum operum: et quidem ita, ut cultus electitios, et mandata quae ab hominibus opinione cultus docentur, rejiciat. Et affirmat, verbum suum normam esse perfectissimam, inquit enim: Nec addas quicquam, nec minuas, Deut. 12. Nec declines vel ad dextram, vel ad sinistram, Deut. 5. Jos. 1. Injuria igitur fit normae divinae bonorum operum, quam ipse pronuntiat esse perfectissimam, quando ei aliquid ab hominibus superadditur. Et norma bonorum operum, praeter caeteras causas etiam ideo ex verbo Dei proponi debet in Ecclesia, ut de imperfectione nostra nos admoneat, in ipso exercitio et cursu bonorum operum. In humanis enim traditionibus, et in electitiis cultibus, mens humana facile potest persuasionem perfectionis, imo supererogationis sibi fingere, quae pernicies est doctrinae justificationis.

9. Haec Scripturae testimonia manifeste docent, quae sit Dei sententia de proposita quaestione: Lectorem autem oro, ut ea quae Prophetae contra cultus electionis, et quae Christus contra traditiones seniorum disputant, conferat ad Andradii axiomata supra recitata, quae ex Tridentino durante Concilio in orbem Christianum sparsit: et videbit qualis spiritus praesederit in Tridentino Concilio.

10. Propter cavillationes vero hoc addam, non intelligendas esse captiose brevissimas illas lineas, quae in Decalogo signatae sunt, sed sicut norma illa bonorum operum a Prophetis, Christo et Apostolis in Scriptura tradita et explicata est. Et simul intelligimus, quae in divina illa norma comprehenduntur et continentur, ut cum Paulus gratis praedicet Corinthiis, ne offendiculum det Evangelio, 1. Cor. 9. etc.

11. Audiamus jam porro, quae argumenta contra haec Scripturae testimonia, Andradius mandatis Praelatorum Ecclesiae, eo sicut dictum est modo, patrocinaturus opponat.

1. Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit, Lucae 10. Mandatum ergo Christi est, ut Praelatos Ecclesiae non secus ac seipsum audiamus, illis omnibus in rebus obtemperemus, eorum praecepta non aliter observemus quam divina, et existimemus magis esse divina jussa quam humana. Haec Andradius. Respondeo: Dulcissimam doctrinam et consolationem continet haec Christi sententia, quod ministri verbi, quando ea, quae docent, ex verbo Dei probant, non secus audiendi sunt, ac si vox divina coelitus nobis insonaret.

Deus enim ministerio adest, et per illud medium nobiscum loquitur, et efficax est, sicut Baptista inquit: Ego sum vox clamantis. Deus enim est, qui per Baptistam clamat. 2. Cor. 13 Paulus inquit: An experimentum quaeritis ejus, qui in me loquitur Christus? Ita 2. Cor. 5 inquit: Deus exhortatur per nos. Quomodo vero? quia verbum reconciliationis posuit in nobis. Sicut Isa. 59: Spiritus meus qui est in te, et verba mea quae posui in ore tuo etc. Haec doctrina conciliat ministerio veram reverentiam, et flectit animos ad obedientiam, juxta dictum Hebr. 13: Obedite praepositis vestris. Ut quando ministri afferunt et proponunt verbum Dei, auditores accipiunt illud, non uti verbum hominum: sed sicut vere est verbum Dei, sicut Paulus inquit 1. Thess. 2: Et dulcissima est consolatio, quod vere possumus statuere, quando ex ore ministri verbum Dei audimus, ipsum filium Dei nobis adesse, nobis loqui, et per illud verbum efficacem esse. Inde enim pendet quod Christus pronuntiat: Quorum remiseritis peccata, remissa erunt: quicquid solveritis in terra, solutum erit in coelo. Sed haec dignitas, reverentia, obedientia et efficacia ministerii, inde pendet, ut verbum Dei afferat et proponat.

Hoc vero Andradius non vult, sed concedit, Christum praelatis Ecclesiae dedisse potestatem, non limitatam, sed quasi infinitam, ut quaecunque proponant, statuant et praecipiant, sive habeant mandatum et testimonium verbi Dei in Scriptura, sive non habeant, Ecclesia nihilominus alligata sit ad obedientiam ut omnibus in rebus Praelatis suis obtemperet, et illorum praecepta non aliter observet quam divina, ita ut nulla ratione de illorum praeceptis disceptandum sit, an scilicet verbo Dei sint consentanea. Et ex Hieronymo huc accommodat dictum illud: Audi Israel et tace. Sed haec nullo modo est verborum Christi sententia. Cum enim ad ministerium mitteret Apostolos, Matth. 10 et 17. Luc. 10 addit quidem ipsorum ministerio hoc privilegium: Qui vos audit, me audit. Num vero hanc habet sententiam: Quicquid hominibus tradideritis, etiamsi ejus rei nullum a me habeatis mandatum vel verbi mei testimonium, nihilominus pari reverentia et pietatis affectu observandum erit, ac si esset divinum mandatum? Nullo vero modo: sed certa mandata ministerio Apostolorum et septuaginta, Matth. 10, Luc. 10 praescribit, quibus tanquam certis limitibus, et quasi cancellis ministerium ipsorum includit et circumscribit. Et de illa administratione ministerii, certis mandatis Christi circumscripta dicit: Qui vos audit, me audit. Ita Matth. 28 dicit: Vobiscum sum usque ad consummationem seculi, sed addit: Docete eos servare quaecunque praecepi vobis, et tunc recte dicitur: Qui vos audit, me audit. Joh. 20 Christus dicit: Sicut me misit pater, ita ego mitto vos. De sua vero missione dicit Joh. 14: Sicut mandatum mihi dedit pater, sic facio. Qui vero ab ipsis Apostolis egressi sunt, quando non afferunt doctrinam Apostolicam: num in omnibus rebus ipsis obtemperandum est, num praecepta ipsorum non aliter ac divina observanda sunt? nullo vero modo, inquit Johannes sed nolite eos in domum recipere, nec ave eis dixeritis. Item, Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, num ex Deo sint. Multi enim Pseudoprophetae exierunt in mundum. Ita Paulus ipsos Apostolos docet alligatos esse ad certam vocem doctrinae, a Christo traditae et acceptae, ita ut anathema dicat, si vel Angelus e coelo praeter illud annuntiet Gal. 1: Falsum igitur est quod Andradius dicit Ecclesiam divinam habere autoritatem in ferendis legibus quae nullum habeant vel mandatum, vel testimonium in Scriptura. Si enim habent verbi Dei testimonium, tunc divinas esse, nullum est dubium.

2. Texit argumentum ex loco Actor. 15: Christus non instituerat ut conversi ex Gentibus abstinerent sanguine, suffocatis, etc. imo ex Paulo discimus, abrogatos tunc et antiquatos fuisse omnes veteris legis ritus. Et tamen Apostoli de illis legem imponunt Gentibus et confidenter asseverant, non sibi modo, sed Spiritui sancto etiam ita visum fuisse. Ergo Ecclesia divinam habet autoritatem ferendi leges, etiam de illis quae a Christo, vel non sunt tradita, vel etiam ab ipso abrogata.

Forte mehercule argumentum, quod Praelatis Ecclesiae tribuere potest infinitam licentiam, non tantum quidvis sine verbo Dei instituendi, sed et ea quae Christus prohibuit permittendi, vel quae ipse instituit prohibendi. Ubi igitur manet iste titulus, Ego Dominus Deus vester, in praeceptis meis ambulate? Num gloriam illam alteri nunc dedit? Num inter 15 annos obliti fuerant ejus mandati. Matth. 28: Docentes eos servare quaecunque ego mandavi vobis, et quod Act. 1 in ultimo colloquio constituuntur doctrinae Christi testes, non novae doctrinae legislatores? Et si quis Apostolis in carne viventibus hoc tribuere voluisset, quod haberent divinam autoritatem ferendi leges, de quibus nullum haberent vel mandatum, vel testimonium verbi divini: imo quod possent ea, quae Christus abrogaret restituere, vel quae instituerat abrogare, sine dubio sonora voce et scissis vestibus ostendissent, se illud nec agnoscere, nec probare.

Illa enim adulatoria praedicatio vere esset accusatio παραπρεσβείας, quod legationem suam 2. Cor. 5 non fideliter obtinerent, sed excederent fides mandati, quod de jure etiam communi infamiae genus est.

Ad ipsum vero argumentum hoc respondeo: propter illam etiam causam Apostoli dicunt, Visum est Spiritui sancto, et nobis, ne putarentur, pro imperio, sine mandato et testimonio divino, tale decretum facere. Unde vero certi fuerint Spiritui sancto ita videri, ex oratione Petri et Jacobi manifestum est, ubi certe vocatio gentium, et articulus gratuitae justificationis, quod onus legis non sit imponendum conscientiis: et ex Scriptura, et miraculis Spiritus sancti probantur. Et haec sunt praecipua capita decreti Apostolici. De reliquis vero quatuor capitibus, ut de idolothytis, sanguine, suffocato, et fornicatione, plana etiam est responsio. Fornicatio enim quae

inter gentes pro re indifferente habebatur, certe voce divina prohibetur, et quibus argumentis Apostoli eam gentibus conversis prohibuerint, manifestum est, 1. Cor. 6 ubi certe non dicit, se pro arbitratu suo eam prohibere, sed gravissimis utitur argumentis. De reliquis tribus obscurior videtur ratio, sed fundamenta sunt manifesta. Ritus enim illi legales erant antiquati, non quod simpliciter interdicta et prohibita esset eorum observatio: sed quod illorum observatio jam non erat amplius eo modo necessaria, sicut sub lege fuerat, sed libera erat facta. Illa vero libertate in rebus mediis seu adiaphoris, verbum Dei docet non esse utendum, si charitas monstret, infirmos in fide offendi: et si libertas illa non usurpata, possit sine fidei detrimento, infirmos invitare ad fidem. Quia igitur talis tunc erat ratio eorum, qui inter Judaeos infirmi erant: Apostoli ex illo verbi Dei fundamento, decretum hoc fecerunt, ut qui ex Gentibus conversi erant, libertate sua, in illis ritibus, qui jam facti erant adiaphori, ad tempus non uterentur, ne offenderent infirmiores inter Judaeos, sed ut ita per charitatem eos ad fidem Christi invitarent.

Non igitur sine fundamento et testimonio verbi Dei, Apostoli ex plenaria potestate decretum illud fecerunt: nec per illud quod Christus prohibuit, ipsi lata lege gentibus imposuerunt: sed ex regula verbi Dei, de usu libertatis in ritibus adiaphoris, decretum illud sumpserunt. Quod vero capita illa vocant necessaria, non hunc habet sensum, quasi ea, quae Christus libera reddidit, Apostoli eo modo necessaria faciant Gentibus, sicut sub lege fuerant. Hoc enim Paulus acriter reprehendit, Gal. 2 et Col. 2. Sed quia tunc charitas exigebat, ut illa sua libertate, qui ex Gentibus conversi erant propter proximi aedificationem inter Judaeos non uterentur, sed ab ea abstinerent: hactenus et hoc modo Apostoli dicunt ea, quae per se libera sunt necessaria fieri, non per se, non generaliter, nec semper, sed pro ratione aedificationis infirmiorum. Nam 1. Cor. cap. 10 Paulus dicit: Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. In Epistola vero ad Galatas, et ad Coloss. ergo eos qui non infirmi, sed praefracti sunt, et urgent opinionem legalis necessitatis illorum rituum ad salutem, Paulus docet non cedendum, sed necessario usurpandam libertatem. Diversitas vero non pendet ex plenitudine quadam potestatis, ut sine fundamento et testimoniis verbi Dei, pro arbitratu quidvis possint, modo constituere, modo abrogare, sed habet certa fundamenta et firma testimonia in verbo Dei. Talem vero potestatem et autoritatem ministerii, libenter agnoscimus et praedicamus.

Spiritus sanctus igitur, qui adest ministerio in Ecclesia, non praebet infinitam licentiam quidvis statuendi, sed gubernat Ecclesiam, juxta verbum patefactum. Nam et Apostolis Christus dicit, Joh. 14. Spiritus sanctus suggeret vobis omnia quaecunque dixi vobis. Non enim inquit (sicut Pontificii textum depravarunt) Quaecunque dixero vobis. Et tamen differentia est. Apostoli enim habent divina testimonia miraculorum, et Spiritus sancti, quod non errent in doctrina. Talia vero testimonia, reliqui Praelati Ecclesiae non habent, sed alligati sunt ad vocem doctrinae coelestis, sonantis in Scriptura, sed talem subjectionem aegerrime ferunt Praelati Pontificii, tam procul scilicet absunt a politica etiam modestia, quae in laudatissima illa sententia celebratur. Digna est vox majestate Imperatoris, legibus subjectum se principem fateri.

3. Ad objectionem illam verissimam: Omnia quae a ministris Ecclesiae proponuntur, sacrarum literarum trutina examinanda esse. Audi quaeso, quid Andradius in Tridentino Concilio didicerit respondere: Christi, inquit, verba sunt: Super cathedram Moysis sederunt Scribae et Pharisaei, omnia quaecunque dixerint vobis, servate et facite. Haec vero verba ita interpretatur: Non ea solum observanda esse decernit Christus, quae Moyses praeceperat, sed illa etiam quae ii imperassent, qui in Moysis locum succederent: Scribae scilicet et Pharisaei. Et inde a minori ad majus argumentatur, de observantia Praelatorum Ecclesiae in Novo Testamento. Hoc argumentum non ideo recito, quasi requirat operosam aliquam explicationem: sed ut Lector videat, qualem dominatum quaerant Pontificii in Ecclesia, et quam religiosi sint tractatores et interpretes Scripturae. Ut enim de veterum explicationibus non dicam, qui interpretantur scribas tunc sedere super Moysis cathedram, quando non suas traditiones, sed doctrinam a Deo per Moysen traditam proponunt, et tunc propter personarum vitia, ministerium verbi non esse contemnendum, vel abjiciendum, certe ipsa rei evidentia, impudentem et parasiticam Andradii interpretationem refutat. In illo ipso enim capite Christus dicit: Vae vobis Scribae et Pharisaei, qui clauditis regnum coelorum ante homines. Vae vobis duces caeci, qui dicitis, etc. Luc. 17. Vae vobis Legisperiti, quia tulistis clavem scientiae, ipsi non introistis, et eos qui introibant prohibuistis. Matth. 16: Videte et cavete a fermento Pharisaeorum et Sadducaeorum. Quod Evangelista postea expresse interpretatur de doctrina Pharisaeorum et Sadducaeorum; Matth. 15 ubi de traditionibus Pharisaeorum quaestio proposita erat, Christus diserte dicit: Sinite illos, caeci sunt, et duces caecorum: caecus vero si caeco ducatum praestet, ambo in foveam cadunt. Et quid multis? manifestissimum enim est, in tota Evangelica historia, Christo certamen esse cum Pharisaeis, propterea quod sine verbo Dei extra et praeter verbum Dei, hominum conscientias traditionibus seniorum onerabant. Et ab illis Christus homines revocat ad verbum Dei: Frustra enim, inquit, colunt me docentes doctrinas et mandata hominum. Et haec cum sint evidentissima, cogitet Lector, quale sit Concilium, in quo Andradius non veretur ad stabiliendam Romanorum Pontificum tyrannidem, tam impudenter falsam fingere interpretationem verborum Christi, Matth. 23 quae uno calculo Pharisaeos potest absolvere, Christum vero

et omnes Apostolos damnare. Ut quid enim, si vera est Andradii interpretatio, omnia Pontificum dicta et mandata ad trutinam verbi Dei examinabant, et non potius simpliciter quae ab ordinariis imperabantur, observabant? Dignum certe est hoc emblema, Pontificia Synodo.

4. Verbum Dei nihil statuit de jejunio Sabbati. Ignatius vero scribit, Apostolos fecisse decretum, eos esse interfectores Christi, qui Sabbato jejunarint. Habent ergo Praelati Ecclesiae, divinam autoritatem in ferendis legibus, quae nullum habent vel mandatum, vel testimonium in verbo Dei. Respondeo: Hoc ipsum argumentum ostendit, qualia sint fundamenta decretorum Pontificiorum. Supra enim in loco de traditionibus, clare ostendimus, supposititium esse, quod ex Ignatio citatur, et falso hoc decretum, cum tali quidem appendice, Apostolis tribui. Augustinus enim in Epist. 86 ex professo disputat, Sabbato jejunare vel non jejunare, non esse traditionem Apostolicam, sicut tunc etiam a quibusdam coeperat disputari. Et Socrates lib. 5 cap. 22 in genere ostendit, Apostolos nullas leges de jejuniis condidisse. Supposititium igitur et falsum est fundamentum illud. Hoc quidem fieri potest, quod in gratiam infirmorum, qui ex Judaeis vel conversi, vel convertendi erant, tale quid constitutum et servatum fuerit ex regula charitatis in Christiana libertate, sicut dictum est de decreto Apostolorum, Act. 15: Paulus vero accurate discernit ea, de quibus expressum Dei mandatum habent, et de quibus ipse Apostolico spiritu contulit. Illis enim hoc addit: Non ut laqueum vobis injiciam, 1. Cor. 7. Non igitur Apostolici spiritus est appendix illa, eos esse interfectores Christi, qui Sabbato jejunent.

5. In antiquissimis et probatissimis Conciliis, multae factae sunt constitutiones, quae a piis Imperatoribus, et a reliqua ecclesia, religiose observatae fuerunt. Habet ergo Ecclesia divinam autoritatem in ferendis legibus etc. Respondeo: Qua moderatione, et quo fine in rebus adiaphoris Ecclesia ad aedificationem possit aliquid statuere, supra explicatum est. Et hac ratione, hoc fine utiles et pias ordinationes non damnemus, modo non fiant laquei conscientiarum, et in Christianam libertatem impingant. Nullo modo vero quod Andradius contendit, concedimus, inde stabiliri tyrannidem Romani Pontificis, quaevis impia decreta, superstitiosas opiniones et laqueos conscientiarum. In illa enim libertate standum est, qua nos Filius Dei liberavit, ne jugo servitutis subjiciamur, Gal. 5, Col. 2. Haec sunt Andradii argumenta. Reliqua vero de operibus indebitis et supererogationis, pertinent ad locum de poenitentia.

TERTIA QUAESTIO.

AN BONA OPERA RENATORUM IN HAC VITA ITA SINT PERFECTA, UT LEGI DIVINAE PLENE, CUMULATE ET PERFECTE SATISFACIANT.

1. Vera explicatio hujus quaestionis, omnibus temporibus, variis corruptelis, turbata et depravata fuit, propterea quia non sola Scripturae testimonia, sed rationis etiam judicium adhibetur in consilium. Ejus vero axioma est, sicut Plutarchus in Solone inquit: *δεῖ κατὰ τὸ δυνατὸν τίθεσθαι τοὺς νόμους.* Lex debet habere hanc conditionem, quod sit possibilis illis, quibus proponitur. Haeret praeterea in tristissima miserae naturae depravatione, Pharisaica praesumptio perfectionis, imo supererogationis. Inde in ipsa promulgatione legis populus dicit, cuncta quae locutus est Dominus faciemus. Exod. 19, Deuter. 5. Deus vero ut persuasionem illam retunderet, specie tam terribili legem promulgavit, ut territi dicerent: non audiamus ultra vocem Domini, ne moriamur. Cumque peterent ut Moyses esset Mediator, ipse vero diceret: Exterritus sum, et tremebundus, Hebr. 12. Deus repetivit promissionem de Messia, et de doctrina Evangelii, Deut. 18, Actor. 3. Et Deut. 5 inquit: Bene locuti sunt. Sed quis det talem eos habere mentem, et custodiant universa mandata mea, omni tempore? Cum Pharisaeis etiam Christo multum fuit negotii, de illa persuasione perfectionis, Matth. 19, Luc. 10. Omnia haec servavi a juventute mea, quid adhuc mihi deest? Et Lucae 18. Pharisaeus coram Deo gloriatur, se ultra mandata Dei, multa etiam supererogasse. Et nostro tempore una ex praecipuis controversiis est, quae magna contentione a Pontificiis disputatur, perfectam impletionem legis adeo esse et possibilem et facilem, quod renati in hac vita sua obedientia non tantum plene et perfecte legi divinae satisfacere possint, sed quod ultra legem Dei, multa etiam opera indebita possint supererogare.

Supererogatio operum indebitorum.

2. Valde autem magni momenti est haec controversia. Primo enim non recte tradi, intelligi aut usurpari potest doctrina Scripturae, de agnitione et confessione peccatorum, quae etiam in sanctis in hac vita haerent et manent, nisi recte explicata hac quaestione. Secundo, Puritas articuli justificationis non potest retineri, nisi ex Scripturae sententia haec quaestio recte explicetur: ut scilicet monstretur ubi renati quaerere debeant perfectam impletionem legis, quam coram judicio Dei opponere possint accusationi legis et irae Dei adversus peccata, ut justi pronuntientur ad salutem et vitam aeternam. Habent quidem renati per spiritum renovationis inchoatam obedientiam legis: sed quia minimus apex in lege divina non potest cadere quin perfecte impleatur, renati inchoata illa sua obedientia, quae non est perfecta, non possunt in judicio Dei consistere, ut propter illam justificentur ad salutem et vitam aeternam. Christum igitur fide apprehendunt, qui est impletio legis ad justitiam omni cre-

Effectus persuasionis de perfectione bonorum operum.

denti, Rom. 10. Persuasio vero, quae renatorum bonis operibus in hac vita tribuit perfectionem, facit Christum post primam reconciliationem otiosum, ut non amplius sit nostra justitia, Jerem. 25 sed justificationem transfert a Christo ad nostra opera. Tertio, ipsa doctrina de bonis operibus, non potest recte tradi sine vera quaestionis hujus explicatione. Neque enim vera et necessaria animi humilitas, in ipso exercitio et cursu bonorum operum, praestari potest, sed Pharisaica gloriatio, quam Paulus Rom. 3. 1. Cor. 1 exclusam esse vult, sequetur, si doceatur renatos suis operibus in hac vita perfecte satisfacere legi divinae. Ostendit etiam quaestionis hujus explicatio, cum Scriptura manifeste affirmet, credentium bona opera Deo placere, quomodo et quare placeant, scilicet non ideo quod legi perfecte in hac vita satisfaciant: sed quia omnia mandata tunc facta deputantur, quando quicquid non fit, propter Christum ignoscitur, sicut Augustinus loquitur lib. 1. Retractat. cap. 19. Et Pontificii non sine causa, tanta contentione de hac quaestione dimicant. Vident enim praecipuos regni sui nervos in ea consistere, renatos scilicet bona sua opera posse et debere opponere judicio et irae Dei, ut propter illa digni judicentur vita aeterna, imo multa ipsos posse supererogare, quae per nundinationem Pontificiam aliis possint accommodari.

3. Removendae autem sunt calumniae, ut status quaestionis recte constituatur. Non enim docemus, impletionem legis ita esse impossibilem, ut qui per spiritum renovationis renati sunt, nec possint, nec debeant in hac vita inchoare obedientiam legis. Neque hoc etiam principaliter contra Pontificios disputamus, quod homines non renati naturalibus liberi arbitrii viribus, non possint legi Dei perfecte satisfacere. Dicimus enim, licet externam disciplinam aliquo modo praestare possint homines etiam non renati, verum tamen hoc est, spiritualem legis obedientiam ne inchoari quidem posse sine Spiritu sancto. De renatorum igitur bonis operibus, qualia in hac vita sunt, quaestio est, an scilicet perfecta impletione legi divinae plene et cumulate ita satisfaciant, ut lex divina nihil habeat, quod in illis bonis renatorum operibus in hac vita accusare et damnare possit, si Deus in judicium cum ipsis, sine venia et remissione intrare vellet.

4. Insidiae undecimi capituli.

Quibus vero, et quam insidiosis technis fabricatum sit 11 capitulum Tridentini Concilii, lectori paucis monstrandum est. Studiose enim vitarunt vocabulum perfectionis. Non expresse dicunt, quod tamen sentiunt et volunt, perfectam impletionem legis divinae, operibus renatorum in hac vita possibilem et facilem esse, sed in genere dicunt, observationem mandatorum Dei, homini justificato, juvante Deo non esse impossibilem. Quod si de observatione mandatorum Dei, quae in renatis per Spiritum renovationis in hac vita inchoatur, quae etiam subinde crescere debet, intelligerent: nulla esset controversia. Ideo enim spiritu renovantur justificati, ut possint inchoare novam obedientiam juxta mandata Dei. Ita etiam allegant Scripturae sententias, quae monent justificatos debere inchoare novam obedientiam, et quae docent renatos habere talem inchoatam obedientiam. Sed haec nullam plane apud nos habent controversiam, sicut in prima quaestione ostendimus. Sine distinctione etiam loquuntur de bonis justificatorum operibus, qualia sint in se, quando ad normam legis divinae exiguntur: et quo loco apud Deum reputentur, quando propter Christum naevi et defectus non imputantur. Quid vero sub illis indistinctis generalitatibus quaerant, in fine non obscure indicant: justificatorum scilicet bona opera in hac vita tam esse perfecta, ut nihil illis adhaereat quod venia opus habeat. Illud vero non statim in principio 11 capituli proponunt, sed ludunt generalibus sententiis et argumentis, ut ita imperito et incauto Lectori fucum faciant: ut priusquam animadvertat, irretitus teneatur.

5. Impossibilitas.

Eodem artificio ludunt vocabulo impossibilitatis. Meminerunt enim Pelagianos olim Augustino negotium fecisse illa cavillatione: quod secundum absolutam Dei potentiam, non sit impossibile, ut per gratiam Dei renatus aliquis in hac vita sit sine peccato. Augustinus vero de peccatorum meritis lib. 2, cap. 6 respondet: aliam esse quaestionem utrum esse possit, et aliam utrum sit. Et addit cap. 7. Si quaeratur, utrum in hac vita aliquis sit sine peccato, esse non credo: magis enim credo Scripturae, ubi sanctorum vox est: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est. Inde igitur Augustinus dicit ibidem cap. 6 et de natura et gratia cap. 43. Deum non praecepisse homini impossibilia. Illud vero dupliciter exponit, primo ad Bonifacium lib. 3, cap. 7. Gratia Dei tribuit in hac vita studium praecepta servandi, et eadem, si quid etiam in illis praeceptis minus servatur, ignoscit. Et primo Retractat. cap. 19. Omnia mandata Dei facta deputantur, quando quicquid non fit, ignoscitur. Secundo, in libro de perfectione justitiae, dicit non versari in quaestione, an possit homo omni prorsus culpa vacare: sed quando atque per quem: hoc est, neque in hac vita, neque naturae, sed solius divinae gratiae viribus. Ad Valerianum lib. 1, cap. 29. Ad hoc lex dicit, Non concupisces: ut medicinam gratiae quaereremus, et in eo praecepto sciremus, et quo debeamus in hac mortalitate proficiendo conari, et qua possit a nobis in illa immortalitate beatissima perveniri. Nisi enim esset quandoque perficiendum, nunquam jubendum fuisset.

Augustinus.

6. Et propter illas quidem Pelagianorum cavillationes, Augustinus a vocabulo impossibilitatis abstinuit. Postea vero in libello supposititio sub Hieronymi titulo anathema adjectum est: et illud citatur a Tridentinis. Scriptura vero de observatione legis non veretur dicere esse jugum, quod nec Apostoli, nec credentes in primitiva Ecclesia, nec Patres ferre potuerint, Act. 15 quod de justificatis certe et renatis dicitur. Et pulcherrima est Bernhardi sententia, sermone 50 in Cantica: Si placet tibi, de affectuali charitate datum fuisse mandatum, non inde

Bernhardus.

contendo: dummodo acquiescas et tu mihi, quod minime in vita ista, ab aliquo hominum possit vel potuerit adimpleri. Quis enim sibi arrogare id audeat, quod se Paulus ipse fatetur non comprehendisse? Nec latuit Praeceptorem, praecepti pondus hominum excedere vires: sed judicavit utile: ex hoc ipso suae illos insufficientiae admonere et ut scirent sane, ad quem justitiae finem niti pro viribus oporteret. Ergo mandando impossibilia non praevaricatores homines fecit, sed humiles: ut omne os obstruatur, et subditus fiat omnis mundus Deo. Accipientes quippe mandatum, et sentientes defectum, clamabimus in coelum, et miserebitur nostri Deus: et sciamus in illa die, quia non ex operibus quae fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit.

7. Ex hac commemoratione intelligit Lector, quo consilio Tridentini de vocabulis possibilitatis et impossibilitatis litem moveant: ut scilicet ita homines a vero statu quaestionis abducant. Seposita igitur lite de vocabulis, de rebus ipsis constituatur quaestio: an scilicet renatorum bona opera in hac vita, perfecta impletione legi divinae satisfaciant: sicut supra statum quaestionis constituimus.

Renatorum opera utrum perfecta.

8. Facilior autem et planior erit explicatio. Andradius enim quatuor axiomata, quae in hac quaestione sunt fundamenta firmissima, concedit et approbat.

Primo novitatem seu sanitatem, quae in renatis per Spiritum sanctum, inchoata est in hac vita non esse perfectam et absolutam. Est enim et manet in renatis in hac vita, novus et vetus homo, caro et spiritus: lex mentis, et lex peccati. Et interior homo de die in diem renovatur: sicut Augustinus multis probat lib. 2 de peccatorum meritis. Et tract. in Joh. 41: Lex vero est spiritualis. Rom. 7: Quamdiu igitur caro repugnat spiritui, lex non potest perfecte impleri. Ita Augustinus integram sanitatem, et perfectam charitatem, quae sit impletio legis, mutuo se consequi docet, libro de perfectione justitiae.

Secundo, Praeceptum charitatis de diligendo Deo ex toto corde, tota anima, tota mente, et omnibus viribus; Item ultimum praeceptum, Non concupisces: in hac vita non posse a quoquam perfecte impleri, quamdiu aliquid est carnalis concupiscentiae, quod vel continendo frenetur, et quamdiu corruptibile istud incorruptionem non induerit: sicut Augustinus ex Scripturae fundamentis, multis in locis praeclare demonstrat, lib. de perfectione justitiae, de spiritu et litera cap. 36 ad Bonifac. lib. 3, cap. 7. Ad Asellicum epist. 200.

Augustin.

Tertio, Propter carnem, in qua non habitat bonum, sed malum: quod volenti bonum facere, adjacet malum: et propter legem peccati in membris renatorum, quae repugnat legi mentis: nemo renatorum in hac vita est sine peccato. Rom. 7, 1. Joh. 1, Psalm. 32 et 129, Prov. 20. Sicut Augustinus multis disputat de peccatorum meritis lib. 2: De perfectione justitiae; Et de natura et gratia, cap. 36 pulcherrime dicit: Si omnes Sanctos et Sanctas cum hic viverent, congregare possemus, et interrogare, utrum essent sine peccato, quantalibet fuerint excellentia sanctitatis: si hoc interrogari potuissent, una voce clamassent: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est. Peccatum vero juxta Ambrosium, est praevaricatio legis divinae. Non ergo perfecte in hac vita lex potest impleri a renatis, qui peccatis carere non possunt.

Quarto, Paulus expresse dicit Rom. 7: Velle adjacet mihi: perficere autem bonum, non invenio. Phil. 3: Non quod jam apprehenderim aut perfectus sim. Haec fundamenta quae sunt firmissima et manifestissima Andradius concedit et comprobat. Et tamen simul etiam defendit Pontificium axioma: Legem divinam a renatis, in hac vita plene et perfecte servari et impleri posse. Fatetur autem haec contraria, et inter se quam maxime pugnantia videri. Sed tamen pollicetur se demonstraturum, utraque esse verissima. Tanta scilicet est hominis persuasio sive eruditionis, sive eloquentiae. Reliqui Pontificii scriptores, fundamenta illa variis modis conati sunt arrodere. Andradius vero tumidae suae grandiloquentiae tantum tribuit, ut speret se etiam vera dicendo posse fallere, et ex veris ea quae falsa sunt, posse probare et defendere. Nihil tamen adfert, quod non jamdudum in reliquorum Romanensium scriptis protritum sit: nisi quod forsan cogitavit de proverbio, Quisquiliae in aureo flumine. Disputat igitur ea parte legis, quae in hac vita dum in carne sumus, perfecte impleri non potest, homines in hac vita non teneri obstrictos: ea solum Deum praecepisse, quae praestare divinis viribus adjuti, secundum vitae hujus conditionem possemus. Reliqua vero in lege non obligare homines in hac vita, sed pertinere tantum ad futuram immortalem vitam. Inepti igitur fuerunt filii Israel, una cum Moyse, qui exterriti clamarunt, Si audierimus ultra vocem Domini, moriemur. Frustra enim juxta Andradii opinionem, illis mandatis legis se obstrictos teneri timuerunt, quae in hac vita perficere non possent. Nec debuerat tunc Deus in illa populi consternatione promittere Messiam, Deuter. 18 ut eos qui sub lege erant, redimeret, Gal. 4 · sed debuerat potius judicare: Non est quod timeatis, tantum enim lusi vobiscum, terribili illa promulgatione legis. Illa enim quae secundum vitae hujus conditionem perficere non potestis, ad vos non pertinent. Non igitur Apostolica, sed muliebris, inepta et ridicula erit ejulatio Pauli, qui in curriculo novae obedientiae eo usque progressus fuerat, ut dicere posset, 1. Cor. 4: Nihil mihi conscius sum. Et tamen Romanorum 7 longam et lamentabilem texit querelam, se non posse legem ea perfectione, quam flagitat, perficere. Moyses vero non sanctis glorificatis in altera vita, sed hominibus in hac vita proponit hanc legis sententiam: Maledictus qui non in omnibus permanserit quae scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. Atqui inter omnia illa quae in libro legis scripta sunt, est illa lex praecipua: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Item mandatum, Non concupisces. Et

9. / 10.

Paulus illam Moysis sententiam ad homines in hac vita adeo pertinere existimat, ut inde pronuntiet, eos qui ex operibus legis sunt, sub maledicto esse: quia etiam qui faciunt legem, non tamen in omnibus quae in libris legis scripta sunt permanent, Gal. 5. Et propter hanc etiam causam, Rom. 4. ubi de Abraham loquitur, pronuntiat haereditatem vitae aeternae non esse ex lege. Quae profecto argumentationes Pauli, ineptae, ridiculae et falsae erunt, si vera est Andradii et Pontificiorum opinio. Et talis etiam erit argumentatio Petri, Actor. 15. Quia jugum legis neque patres nostri, neque nos ferre potuimus, ideo per gratiam Christi credimus salvari. Andradius enim excipit, ea, quae in lege ferre non possumus, ad nos non pertinere. Paulus Rom. 8. cum questus esset, se non posse in hac carne legem perfecta obedientia implere, mox subjicit hanc consolationem: Quod impossibile erat legi, Deus misso filio, qui victima pro nobis factus est, praestitit, etc. Andradii vero opinio sentit, non opus esse tali vel remedio, vel consolatione: quia ea solum Deus praeceperit, quae praestare divinis viribus adjuti, secundum vitae hujus conditionem possumus: reliqua vero ad nos non pertinere. Atqui Christus Matth. 5. similem plane Pharisaeorum opinionem, de mandatis Dei maximis et minimis acriter reprehendit. Et Andradius quidem varie ludit in explicatione minimorum mandatorum. Sed quae exempli gratia a Christo de interpretatione aliquot praeceptorum, Matth. 5. adducuntur, manifeste ostendunt quae Pharisaei intellexerint minima mandata: non irasci fratri, dicere Racha, vel fatue: qui viderit uxorem ad concupiscendum eam: diligere inimicos. Estote perfecti, sicut pater vester coelestis perfectus est, etc. Et cum dixisset: Jota unum, et apex unus non praeteribit a lege, donec omnia fiant, subjicit: Qui ergo solverit unum ex mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno coelorum. Manifesta igitur est declaratio, de quibus mandatis loquatur: quae Pharisaeorum Cabala minima vocavit, et sine detrimento justitiae solvi posse docuit, si modo reliqua in lege servarentur. Christus vero pronuntiat: Nisi facta fuerit reconciliatio cum Deo, et remissio in hac vita, in carcerem mitteris. Amen dico tibi, non exibis inde, donec solveris novissimum quadrantem. Pugnat igitur cum tota Scriptura illa Pontificiorum opinio.

11.

12. Refutatio argumentorum Andradii.

Sed argumenta quaedam ex decretis Tridentini Concilii contexit Andradius, quibus opinionem istam confirmare nititur. Dicit igitur, contumeliosum esse in ipsum legislatorem Deum affirmare, ipsum praecepisse aliquid, quod in hac vita, et in hac naturae corruptione nemo perfecte implere possit. Quasi vero propter naturae depravationem, mutanda et inflectenda fuerit regula legis, quae est perpetua et immutabilis norma justitiae in Deo: imo cum ne unum quidem jota legis praeterire possit, quin perfecte impleatur: ideo Deus misit filium suum, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret. Adeo lex illam justificationem Pontificiorum non admittit, quod scilicet ea tantum flagitet quae in hac vita praestare possumus. Sed Johannes inquit, Filios Dei in hac vita habere charitatem Dei: et charitas Dei juxta eundem, est servare mandata Dei. Respondeo: Non est quaestio, an renati habeant charitatem, et incipiant facere legem: hoc enim concedimus et docemus, sed quaestio est, an charitas renatorum in hac vita sit integra, perfecta et absoluta. Item: an perfecta obedientia satisfaciat legi.

13. Illud vero argumentum aliquanto speciosius est, quod Johannes dicit, mandata Dei non esse gravia: et quod Christus pronuntiat, onus suum esse leve. Item, quod Augustinus ad Bonifacium libr. 3. cap. 7. dicit obedientiam renatorum perfectam dici posse pro statu viatoris. Ibidem: Secundum hominis mortalis capacitatem, et pro hujus vitae modulo, perfecti sumus. Sed plana est responsio: Qui fide propter mediatorem Deo reconciliati sunt, donantur Spiritu sancto, qui renovat ipsos. Et in illa inchoata novitate est aliquis in hac vita gradus bonae conscientiae renatorum: ut scilicet praebeant membra arma justitiae Deo: nec admittant vel errores contra fundamenta fidei, vel lapsus contra conscientiam. Quod vero perfectioni deest, et sordes quae ex lege peccati in membris asperguntur, malum item quod adjacet, fides petit propter Christum tegi, et non imputari. Et hoc modo mandata Dei non sunt gravia. Primo, quia sunt Dei filii. Secundo, quia ducuntur spiritu Dei. Tertio, quia quicquid non fit, propter Christum ignoscitur: sicut Augustinus inquit. Hoc etiam modo renati dicuntur perfecti Phil. 3. et 1. Cor. 2. imputatione scilicet et inchoatione. Primo enim fides in Christo accipit, habet et possidet per imputationem, integerrimam et perfectissimam impletionem legis ad justitiam et salutem. Secundo Spiritus sanctus renovat corda credentium, accensa charitate, ut incipiant facere legem. Tertio, quod in inchoata illa obedientia imperfectum, et propter carnem immundum est, credentibus propter Christum non imputatur, sed tegitur. Pontificii vero has sententias ita depravant, quasi id quod in obedientia renatorum in hac vita perfectioni quam lex requirit deest, non sit peccatum quod a lege accusetur: nec opus habeant renati, illud imperfectionis vitium agnoscere: affirmant enim illud non obstare, quo minus bona renatorum opera in hac vita opponantur judicio et irae Dei, ad justificationem et vitam aeternam. Sed Paulus manifeste, et ex professo opinionem istam refutat, Rom. 7. 1. Cor. 4. Et Augustinus ad Bonifacium libr. 3. cap. 7. diserte declarat, quomodo perfectionem viatoris intelligi velit, cum inquit: Virtus quae nunc est in homine justo, hactenus perfecta nominatur: ut ad ejus perfectionem pertineat, etiam ipsius imperfectionis et in veritate agnitio, et in humilitate confessio. Tunc enim secundum hanc infirmitatem pro suo modulo perfecta est ista parva justitia, quando etiam quid sibi desit intelligit. Ita Apostolus perfectum et imperfectum se esse dicit. Ibidem: Gratia Dei tribuit hic studium praecepta servandi: et eadem si quid etiam in illis praeceptis minus servatur, ignoscit.

14.

Aug.

Ita primo Retractat. 16. disputans de perfectione renatorum in hac vita, utitur hac dulcissima sententia: Omnia mandata facta deputantur, quando quicquid non fit, ignoscitur. Et in confessionibus: Vae hominum vitae, quantumvis laudabili, si remota misericordia judicetur. De civitate: Inhaerens justitia sanctorum in hac vita magis remissione peccatorum constat, quam perfectione virtutum. In Epistola vero 26. ad Hieronymum diserte dicit: Propter illud imperfectionis vitium, si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est: propter illud etiam vitium, quantumlibet profecerimus, necessarium est nobis dicere: Dimitte nobis debita nostra, ex quo vitio non justificabitur in conspectu Dei, omnis vivens. Ita Hieronymus dicit: Quid ergo sapimus, imo quid sapere debemus, qui perfecti sumus? imperfectos nos esse confiteri, et nondum comprehendisse, nedum accepisse. Haec est enim hominis vera sapientia, imperfectum esse se nosse. Atque (ut ita loquar) omnium in carne justorum, imperfecta perfectio est. Et quod in hanc sententiam intelligendae sint et Scripturae, et Patrum sententiae de perfectione, Augustinus in multis locis ostendit, ad Bonifacium libro tertio cap. 5. De Gratia, cap. 48. et 49. etc. de perfectione justitiae.

Hieronymus.

15. Illud enim argumentum est firmissimum: Peccatum est praevaricatio legis divinae. Sed nemo sanctorum in hac vita caret peccato. Ergo nemo in hac vita perfecte satisfacit legi, sed omnes sunt praevaricatores legis, quia peccatores. Audiamus vero quid et quomodo respondeant. Antea Andradius dixit, justos licet aliquando et alicubi offendant et labantur, multa tamen et pleraque edere opera, omnis vitii et peccati prorsus expertia. Sed Paulus Rom. 7. de uno et eodem opere, imo de singulis operibus renatorum in hac vita dicit: Volenti mihi facere bonum, adjacet malum. Velle adjacet mihi, perficere vero non invenio. Ipse ego mente servio legi Dei, carne vero legi peccati. Non quod ipsum opus lege Dei mandatum, malum sit, et peccatum: sed id quod minus est quam debebat, vitium est: sicut Augustinus loquitur. Et vitiositas ex carne adhaerens peccatum est. Atque hoc modo justum in omni bono opere peccare, Lutherus dixit. Hoc loco vero Andradius dicit, non esse intelligendum de peccatis mortalibus, sed de venialibus. Et hoc quidem recte. Peccata enim mortalia excutiunt fidem et Spiritum sanctum, et tunc desinunt esse justi: venialia vero peccata sunt etiam in renatis: nec propterea desinunt esse justi. Dicitur et hoc recte. Sed quaestio est, quomodo et quare renati, propter peccata venialia non damnentur, quia scilicet beati sunt, quorum tecta sunt peccata, et quibus non imputantur peccata. Psalm. 32. Rom. 4. Nulla enim condemnatio est his, qui in Christo Jesu sunt, Rom. 8. Et 11. capitulum Tridentinum videri posset in illam etiam sententiam inclinare. Rationem enim quare sancti in hac vita, etiamsi labantur in venialia peccata, non desinant esse justi, hanc reddit: quia justorum illa vox est, et humilis, et verax, Dimitte nobis debita nostra. Sed Andradius Concilii interpres, hoc non admittit. Contendit enim, venialia peccata per se tam esse minuta et levia, ut non adversentur perfectioni charitatis, nec impedire possint perfectam et absolutam legis obedientiam: utpote quae non sint ira Dei et condemnatione, sed venia digna, etiamsi Deus cum illis in judicium intret. Sicut Lindanus inquit, Levicula vitiola lapsuum quotidianorum, aspergines et naevuli sunt: qui per se non maculant et contaminant, sed quasi pulvisculo leviter aspergunt vitam Christianam: ut nihilominus tamen per se sint perfecta, et undique immaculata renatorum opera in hac vita. Sed falsum hoc esse, supra demonstratum est. Licet enim sint differentiae et gradus peccatorum, nullum tamen tam minutum et leve est peccatum, quod non sit ἀνομία, hoc est, praevaricatio legis divinae.

Neminem perfecte satisfacere legi.

Andradius de peccatis venialibus.

Lindanus.

Lex vero maledictionem denuntiat, qui non permanserit in omnibus quae scripta sunt in libro legis. Qui enim totam legem servat, et in uno aliquo delinquit, reus factus est omnium. Nam ne unum quidem ex minimis mandatis Dei solvendum est.

Jam vero in multis labimur omnes, secundum Jacobum. Lex igitur accusat et damnat etiam illa peccata quae venialia vocantur, nisi tegantur, et non imputentur propter Christum. Aliter igitur juxta Augustinum est beatus, sine peccato, quod futurum est in altera vita. Aliter autem beatus cui non imputat Dominus peccatum: quod fit in credentibus in hac vita. Non autem potest esse absoluta et perfecta legis impletio ubi peccatum non potest deesse. Sed de peccato mortali et veniali, locus dicendi erit in doctrina de poenitentia.

16. Accedo jam postremo ad insignem illam, sicut Typographus eam vocat, orationem Andradii qua me ut falsarium, conversa ad Ecclesiam Brunsuicensem et ad totam Germaniam oratione, quasi in triumpho in frequentissimis totius orbis theatris traducit. Sed bene adhuc res habet: est enim ἐπινίκιον ante victoriam. Primo enim non est accusatio de falsatione vel Scripturae, vel verbi Dei: sed de Augustini quadam disputatione controversia est, de qua tamen res ipsa planissima est, ut nullum plane locum habeant tragicae illae Andradii exclamationes: nisi quod videtur, talem sibi locum communem in omnem eventum contra Lutheranos antea praeparasse, is ne periret, arripienda fuit qualiscunque occasio. Res autem ita se habet: de qua cuivis lectori judicium permitto liberrimum. Scripsit Augustinus librum de perfectione justitiae contra Coelestinum, in quo docet, in hac vita neminem pervenire ad tantam perfectionem charitatis seu inhaerentis justitiae, ut perfecta et absoluta impletione satisfaciat primo et ultimo praecepto, ita ut sit sine peccato. Jam quaestio est: an Augustinus illam perfectionem tantum adimat non renatis, qui sine Spiritu sancto, solis liberi arbitrii viribus conantur legem implere? Ego dixi, et adhuc dico, Augustinum etiam illis, qui per Spiritum sanctum renati sunt, in hac vita ex Scripturae sententia, adimere illam perfectionem. Et hoc certe verissimum et ma-

Responsio ad accusationem Andradii.

nifestissimum est. Nam et in aliis multis locis quaestionem illam Augustinus ita tractat, ut de peccatorum meritis lib. 2 ad Bonifacium lib. 3 de spiritu et litera, de natura et gratia, etc. Sed, inquit Andradius, sunt in illo Augustini libro multae ratiocinationes Coelestini, quae de solis liberi arbitrii viribus non renatorum loquuntur. Scio hoc. Sed addo et illud, quod negare non potest: Coelestinum in illo loco objicere Augustino multas etiam Scripturae sententias de perfectione, quae loquuntur non de infidelibus, sed de illis, qui per Spiritum sanctum renovati sunt. Et illas sententias Augustinus ita explicat, ut perfectionem charitatis, quae sine peccato sit, adimat etiam renatis in hac vita. Quod vero Andradius dicit: Pelagianorum disputationes prorsus exclusisse gratiam Dei, et solius naturae viribus sine Spiritu sancto adscripsisse perfectionem: non existimet nos adeo rudes esse antiquitatis, ut ignoremus, quod et quomodo Pelagiani subinde statum controversiae mutarint. Cum enim animadverterent, omnium piorum aures abhorrere a blasphema illa sententia, quae gratiam Spiritus sancti prorsus ut non necessariam excludebat, coeperunt ita loqui: Gratiam Spiritus sancti ad hoc valere, ut quae homines per liberum arbitrium facere jubentur, facilius possint implere per gratiam. Postea vero, sicut in libris ad Bonifacium Augustinus recitat, ita loqui coeperunt Pelagiani: Gratiam adjuvare bonum cujusque propositum. Item voluntatem in omni bono opere a gratia semper adjuvari: ibi certe gratiam non excludunt. Augustinus vero quando de perfectione, quae sine peccato in hac vita sit, disputat, negat illam non tantum, quando Pelagiani prorsus excludunt gratiam Dei, verum etiam, quando gratiam conjungunt libero arbitrio: hoc est etiam illis qui per Spiritum sanctum renati sunt, et in illa novitate auxilio Dei adjuvantur, talem perfectionem in hac vita adimit. Haec sunt quae ego dixi de disputatione Augustini, in libro de perfectione justitiae contra Coelestinum, et quae Andradius tam atrociter accusat. Et non tantum ferre possum, sed oro Lectorem ut inspiciat illas Augustini disputationes.

Agnoscet enim, Andradium ex fulgore tragicarum exclamationum, fumum tantum edere, seu potius vendere. Nam Augustinus ipse in illo libro statum controversiae dicit versari in duabus illis quaestionibus. Primo, per quem homo possit pervenire ad talem perfectionem, ut sit sine peccato: scilicet non per liberum arbitrium, sed per gratiam Dei. Secundo, quando ad talem perfectionem homo perventurus sit: scilicet non in hac, sed in futura vita. Sed in re plana nolo Lectorem diutius detinere: et sicut iniqua praejudicia non curo, ita aequa judicia in hac accusatione non pertimesco.

Hujus vero commonefactum velim Lectorem, ut observet quid Andradius quaerat: ut scilicet et Scripturae, et veterum sententiae, quae perfectionem charitatis, quae sine peccato sit, hominibus in hac vita adimunt, restringantur simpliciter tantum ad non renatos: ita ut renatorum bona opera, in hac vita per se ita sint perfecta, ut severitatem divini judicii, sine remissione peccatorum sustinere possint. Hoc agit: sed ne animadvertatur, strepitum illum exclamationum contra me excitavit. Hoc enim est artificium oratorium, si non potius sophisticum.

QUARTA QUAESTIO.

DE PRAEMIIS ET MERITIS BONORUM OPERUM.

1\. Haec doctrina in nostris Ecclesiis plane et distincte ex verbo Dei proponitur: expiationem scilicet peccatorum, seu propitiationem pro peccatis non debere tribui meritis nostrorum operum. Pertinent enim ad officium, quod solius Christi Mediatoris proprium est. Ita remissio peccatorum, reconciliatio cum Deo, adoptio, salus et vita aeterna, non pendent ex nostris meritis: sed donantur gratis, propter meritum et obedientiam Filii Dei: et fide accipiuntur. Sed in reconciliatis postea bona opera cum placeant fide propter Mediatorem, habent praemia spiritualia et corporalia in hac vita, et post hanc vitam: idque ex gratuita, promissione divina, non quod Deus propter perfectionem et dignitatem nostrorum operum sit debitor: sed quia ex misericordia paterna et liberalitate, propter Christum, promisit se praemiis ornaturum quamvis inchoatam, languidam, imperfectam, et immundam filiorum suorum in hac vita obedientiam. Et illae promissiones debent in renatis excitare studium bona operandi. Inde enim intelligimus, quam grata patri coelesti sit filiorum qualiscunque illa, quam Spiritu sancto ducente in hac vita sub hoc corruptibili onere carnis inchoant, obedientia: ut quam praemiis spiritualibus et corporalibus, quae sua dignitate non merentur, ex gratia et misericordia propter filium ornare velit. Et in hanc sententiam nostri etiam a vocabulo meriti non abhorrent: sicut etiam patribus usitatum fuit. Praemia enim promittuntur ex gratia et misericordia: non tamen dantur otiosis, vel male agentibus, sed laborantibus in vinea Domini: Atque ita in Apologia Confessionis Augustanae, in confessione Wirtembergensi, et in aliis nostrorum scriptis, usurpatur vocabulum meriti. Hoc modo, et in hanc sententiam, proponimus in nostris Ecclesiis Scripturae sententias, de praemiis bonorum operum. 1. Tim. 4. Pietas ad omnia utilis est, habens promissiones et hujus et futurae vitae. Luc. 14. Retribuetur tibi in resurrectione justorum. Matth. 5. Merces vestra erit copiosa in coelis. Matth. 10. Non perdet mercedem suam. Gal. 6. Bonum faciendo non defatigemur: tempore enim suo metemus non defatigati. Ephes. 6. Scientes quod quisque fecerit boni, hoc reportabit a Deo. Hebr. 6. Non injustus est Deus, ut obliviscatur operis vestri, et dilectionis qua ministratis sanctis. 2. Thess. 1. Si tamen injustum est apud Deum, retribuere tribulationem iis qui tribu-

Confessio Augustana.

lant vos, et vobis, qui tribulamini requiem, etc. Et plena est Scriptura talium promissionum, de spiritualibus et corporalibus praemiis.

Status controversiae.

2. Haec vero cum ita se habeant: quid igitur in controversia positum est, inter Pontificios et nos, quod attinet ad doctrinam de praemiis bonorum operum? Respondeo: Controversia consistit in duobus potissimum capitibus. Primo, quod docent, renatos suis operibus, vere promereri non alia tantum spiritualia et corporalia praemia, sed ipsam etiam vitam aeternam: quae tanquam merces bonis renatorum operibus et meritis reddenda sit. Secundo, quod censent dari praemia bonis operibus, non ex gratia, misericordia, et paterna liberalitate patris coelestis, sed ex debito: quia renatorum bonis operibus nihil desit, quo minus divinae legi, pro hujus vitae statu plene satisfecisse, et vitam aeternam vere promeruisse censeantur. Haec exstant in 16 cap. Tridentini Concilii. De quibus quaedam dicenda sunt, quae ideo paucioribus absolvi possunt, quia pleraque, quae huc pertinent, in loco de justificatione, et in tertia quaestione, quomodo et quare bona opera Deo placeant, explicata sunt.

3. Concilium igitur Tridentinum dicit, bona renatorum opera vere promereri vitam aeternam. Atque ita simpliciter repetunt et stabiliunt scholasticorum commenta de merito condigni: quod scil. renatorum opera in hac vita in charitate facta, ex condigno mereantur vitam aeternam: hoc est quod vita aeterna ex debito justitiae divinae retribuenda sit bonis operibus. Ita enim definiunt meritum condigni. Lindanus dicit, bona opera esse peccatorum prius admissorum expiationes et propitiationes. Petrus a Soto dicit, Pontificiae Ecclesiae sensum esse, bonis operibus, quae ex gratia fiunt, ita esse fidendum, ut ad expianda peccata, iram Dei placandam, et vitam aeternam consequendam necessaria sint et utilia. Et addit: Si aliquid his inferius retribueretur, non esset verum et proprium bonorum operum praemium. Andradius Concilii interpres, multis improbat, et rejicit nostrorum explicationem, quod vita aeterna sit merces, quia compenset benefacta, etiamsi detur propter aliud, scilicet propter Christum: sicuti patrimonium est merces filii obedientis, etiamsi contingit propter aliam causam. Et dictitat, non minus sempiternam felicitatem justorum esse praeclaris operibus debitam, quam aeternos cruciatus impiorum sceleribus: Item vitam aeternam ita esse bonorum operum retributionem, quod non tam gratis et liberaliter a Deo conferatur, quam debita sit bonis operibus. Atque ita vera et integra ratio meriti constet: ut scilicet aequalitas sit Geometrica meriti ad pretium. Disputat etiam meriti et mercedis rationem cum gratiae nomine ex adverso pugnare: atque ideo vitam aeternam tanquam mercedem, non debere secundum gratiam, sed secundum debitum imputari bonis renatorum operibus; Quia Paulus Rom. 4 dicit: Operanti merces imputatur, non secundum gratiam, sed secundum debitum. Haec adscripsi, ut plenior exstet explicatio 16. cap. Concilii Tridentini,

Petrus a Soto.

de merito bonorum operum. Et observet lector, 4. quod Tridentinis patribus nimis impudens visum fuit, vitam aeternam tribuere solis nostris meritis: ideo dum aliquam modestiae significationem dare student, honoris gratia, vitam aeternam partiuntur inter meritum Christi, et nostrorum operum merita. Sed illa ipsa qualiscunque modestia non probatur Pontificiis scriptoribus. Lindanus enim acriter reprehendit, quod quidam, qui inter Pontificios modestiores videri volunt, dicunt, Deum bona justorum opera, vita aeterna remunerare, ex gratuita dignatione suae clementiae. Contendit enim illud fieri secundum veram rationem meriti. Andradius vero argumentatur ex Paulo, non posse consistere illam partitionem, quae donationem vitae aeternae partitur inter misericordiam Dei propter meritum Christi, et inter debitum propter merita nostrorum operum. Et certe fortissimum est argumentum. Rom. 4. Si secundum gratiam jam non secundum debitum, si vero secundum debitum, jam non secundum gratiam. Et Rom. 11. Si ex gratia, jam non ex operibus, alias gratia non esset gratia: si vero ex operibus, jam non amplius est gratia: alias enim opus non esset opus. Juxta Paulum igitur, non possunt simul in articulo salutis aeternae consequendae, consistere gratia et opera seu debitum, lex et fides, seu Christus Rom. 4. Si ex lege haereditas, exinanita est fides, et abolita promissio. Gal. 5. Evacuati estis a Christo, gratia excidistis, qui in lege justificamini. Quod enim Pontificii fingunt, Paulum loqui de operibus infidelium tantum, supra in loco de justificatione refutavimus. Loquitur enim de operibus Abrahae et Galatarum, post conversionem, nec de ceremonialibus tantum, sed de moralibus praecipue. Vel igitur ex solis nostrorum operum meritis, vel ex sola gratia Dei propter meritum Christi datur vita aeterna. Scriptura vero eam simpliciter operibus etiam renatorum adimit, et tribuit misericordiae Dei, propter meritum Christi, Rom. 4. David pronuntiat, beatitudinem esse ejus hominis cui Deus imputat justitiam sine operibus. Item: Non operanti, credenti autem fides imputatur ad justitiam. Si ex lege haereditas, exinanita est fides. Eph. 2. Gratia salvati estis, non ex operibus. Tit. 3. Non ex operibus justitiae, quae nos fecimus, sed secundum misericordiam suam salvos nos fecit. 2. Tim. 1: Non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum et gratiam, quae data est nobis in Christo Jesu. Matth. 20. 1. Tim. 2. Dedit animam suam pretium redemptionis pro omnibus. 1. Joh. 2. Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum, justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Blasphema igitur Lindani vox est, opera justorum esse expiationes peccatorum, et propitiationes pro peccatis prius admissis. Paulus Rom. 9 in quaestione. Quis accusabit? quis condemnabit? interponit non merita suorum operum, sed Christus inquit, mortuus est, imo resuscitatus est, et intercedit pro nobis. Quam frequens est repetitio illius sententiae apud Johannem: Filium suum unigenitum misit, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat

Andradius.

5. Utrum nostris operibus mereamur vitam aeternam.

vitam aeternam. Joh. 6. Vivet propter me. Joh. 11. 14. Ego sum vita. 17. Haec est vita aeterna, ut agnoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum esse Christum. 20: Ut credentes habeatis vitam in nomine Christi. 1. Joh. 1: Haec vita est in filio ejus: qui habet filium, habet vitam aeternam. Act. 4. Non est aliud nomen datum in hominibus in quo oportet nos salvari. In nullo alio est salus nisi in illo, qui est lapis primum reprobatus, postea factus in caput anguli. Rom. 6: Stipendium peccati mors est, donum vero Dei, est vita aeterna. Denique tota Scriptura plenissima est talium sententiarum. Ita Augustinus de gratia et libero arbitrio, loquens de operibus Sanctorum post justificationem: Non meritis nostris Deus nos ad aeternam vitam, sed pro sua miseratione perducit. Et Bernhardus: Necesse est primo credere, quod remissionem peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam Dei: deinde quod nihil prorsus habere queas operis boni, nisi et hoc dederit ipse: postremo, quod aeternam vitam nullis potes operibus promereri, nisi gratis detur et ipsa. Et rationem addit: Quia si bene cogitare volueris, invenies procul dubio, quod nec cum decem millibus possis occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad te.

6. Quanta vero impietas et blasphemia est, gloriam illam propitiationis pro peccatis, salutis et vitae aeternae, quae obedientiae et merito Christi debetur, ipsi detrahere, et transferre ad nostrorum operum merita, aut certe partiri inter Christi meritum, et nostra merita: quasi non esset summum sacrilegium, et extrema idololatria, gloriam Christi alteri tribuere. Sed excipiunt, hominem non debere in seipso vel considere, vel gloriari, sed in Domino. Quomodo vero? Quia scilicet non artibus liberi arbitrii, sed virtutibus a Deo donatis mereamur vitam aeternam. Atqui tales erant Abrahae virtutes, Rom. 4 quando Paulus dicit: Non operanti, sed credenti, Item: Beatitudo sine operibus. Si ex lege haereditas, exinanita est fides etc. Et Jer. 9, 1 Cor. 1. Non glorietur sapiens in sapientia sua, non fortis in fortitudine sua, sed qui gloriatur, in Domino glorietur. Quomodo vero? Quia Jesus factus est nobis a Domino sapientia, justitia, sanctificatio et redemptio. Et ne ad novitatem haec detorqueantur, Rom. 3. Paulus dicit: Non per legem operum, sed per legem fidei excludi gloriationem. Et cap. 4: Exemplo Abrahae jam renovati hoc explicat: ipsum scilicet in articulo justificationis et beatitudinis, non habere gloriationem coram Deo, quasi secundum debitum, et non secundum gratiam, fiat imputatio, sed beatitudinem esse ejus hominis, cui Deus imputet justitiam sine operibus. Et cap. 5 subjicit: Per Christum accessum habemus fide in gratiam, in qua stamus, et gloriamur super spe gloriae Dei. Eph. 2: Gratia salvati estis, non ex operibus, ne quis glorietur. Falsa est igitur Tridentina explicatio. Scriptura enim quando tradit homines non debere in seipsis, sed in domino gloriari, adimit gloriationem de vita aeterna, etiam renatorum operibus, et tribuit gratiae seu misericordiae Dei propter filium mediatorem.

7. Hoc vero candoris est, quod in conclusione aperte declarant, quis sit fructus et exitus doctrinae, de vita aeterna, nostris operibus promerenda: ut scilicet de salute sua homines dubii, incerti, et suspensi sint, donec unicuique reddatur secundum opera sua: quia scilicet scriptum est: In multis offendimus omnes. Atqui ideo non ex operibus, nec secundum opera, sed gratis, secundum gratiam, propter Christum mediatorem datur, et fide accipitur remissio peccatorum, reconciliatio, adoptio, salus et vita aeterna, ut promissio nobis sit certa et firma, Rom. 4. Pontificii vero, ut promissionem illam nobis incertam et infirmam reddant, ideo haereditatem a misericordia Dei, et a Christo transferunt ad merita nostrorum operum. Ita vero exinanita est fides, et abolita promissio, si vera sunt, quae Paulus scribit Rom. 4.

8. Argum[enta] Triden[ti]norum [de] bonis [operibus]

Operae pretium vero est, paucis etiam argumenta considerare, quibus Tridentini meritum vitae aeternae, quod ex nostris operibus pendeat, stabiliunt.

9. operib[us] eorum quae re[futatio]

Primo, justificatis nihil deesse affirmant, quo minus suis operibus in hac vita plene divinae legi, pro hujus vitae statu satisfaciant. Ergo suis operibus vere promerentur vitam aeternam. Respondeo: Major propositio hujus argumenti, quae subticetur, verissima est. Et si quis in hac vita suis operibus absoluta obedientia, legi plene et perfecte satisfaceret omnino sequeretur conclusio. Vox enim et promissio legis est: Si vis in vitam ingredi, serva mandata. Sed minor propositio, quod renati in hac vita suis operibus legi perfecte satisfaciant, falsissima est, sicut in 3. quaestione demonstratum est. Et hoc ipsum decretum citat dictum illud de renatis: In multis offendimus omnes, atqui non tantum, qui in multis, sed qui in uno delinquit, reus est omnium. Qualis igitur perfecta satisfactio esse potest? Quod vero pro vitae hujus statu fingunt, nihil deesse, supra refutatum est.

10. Secundo, dicunt opera renatorum non ex seipsis, sed a Christo, cui renati insiti sint, et a Spiritu Sancto cujus renovatione opera illa fiant, accipere et habere vim et efficacitatem promerendi remissionem peccatorum, adoptionem, salutem et vitam aeternam. Et sane non aspernanda, sed insignis est dignitas operum, quae in Deo facta sunt, si in suo loco et ordine relinquantur. Sed quae sit illorum vis et efficacitas, non ex nostris ratiocinationibus, sed ex Scriptura judicandum est. Illa vero gloriam et dignitatem promerendi remissionem peccatorum, adoptionem et vitam aeternam, Christo mediatori, non operibus renatorum, vult tribui, sicut testimoniis ostendimus. Non enim passus est Christus, ut nostris operibus tribueret talem vim et efficacitatem, ut illis demum promereremur remissionem peccatorum, adoptionem, et ipsam vitam aeternam: sed illos immensos thesauros filius Dei mediator, sua obedientia et passione, factus sub lege, nobis ipse acquisivit: ut omnis gloriatio de operibus exclusa sit, Rom. 3. Et qui gloriatur in Domino glorietur. 1. Cor. 1.

Lectori igitur propono consideranda illa verba Andradii: Praeclarae actiones, ad quas divinus Spiritus mentem inhabitans incitat et impellit, divinitatem quandam habeant, necesse est. Agnoscit Andradius remissionem peccatorum, reconciliationem, adoptionem, salutem et vitam aeternam, non humana, sed divina esse beneficia. Ideo enim mediatorem oportuit esse Deum et hominem, ut obedientia et passio ejus aequivalens esset pretium tantis thesauris promerendis. Quia vero renatorum operibus Pontificii hoc tribuunt, ideo Andradius scribere non veretur, necesse esse ut renatorum opera divinitatem quandam habeant. Nihil addo: sed Lectorem oro, ut novam divinitatem nostrorum operum, quam Andradius in Tridentina officina fabricatus est, consideret.

Divinitas operum.

11. Est vero et hoc considerandum. Magna est dignitas, quod renati sicut palmites Christo insiti, fructum faciunt, Joh. 15 et quod ipsorum opera sint fructus spiritus, Eph. 5. Sed rursus etiam hoc consideretur, quod lex peccati in membris renatorum in hac vita, legi mentis ita repugnat, ut bonum quod agente spiritu volunt, non perficiant. Et quia lex illa carnis facit, ut volenti bonum agere, adjaceat malum: inquinat igitur, et commaculat ea, quae spiritus in renatis operatur. Si igitur Deus in judicium, etiam cum renatorum operibus intraret, non pronuntiarentur merita condigna vita aeterna, sed rei constituerentur renati, quod fructus spiritus carne sua impediant, inquinent et commaculent. Et hoc ipsum sancti confitentur: Quis gloriabitur, mundum est cor meum, purus sum a peccato? Et Esaj. 64: Non de impiis tantum, sed de se etiam: nec de lapsibus, sed de bonis operibus loquitur, cum inquit: Quasi pannus menstruatae universae justitiae nostrae. Sicut Bernhardus pulcherrime dicit: Nostra si qua est humilis justitia, recta forsitan, sed non pura: nisi forte meliores nos esse credimus, quam patres nostros, qui non minus veraciter, quam humiliter ajebant: Omnes justitiae nostrae tanquam pannus mulieris menstruatae. Quomodo enim pura justitia, ubi adhuc non potest culpa deesse? Et pulchra est Augustini sententia: Multum nobis in hac carne tribueremus, si non usque ad ejus depositionem sub venia viveremus.

12. Alterum caput controversiae, est de reliquis praemiis bonorum operum, spiritualibus et corporalibus: an renatorum bona opera, praemiis illis a Deo ornentur, ex debito justitiae divinae: an vero ex gratia, clementia et bonitate Patris coelestis, erga filios suos propter Christum mediatorem. Dixi autem supra, Lindanum serio irasci illis, qui censent Deum remunerare justorum bona opera, ex gratuita dignatione suae clementiae. Andradius etiam contendit, non secundum gratiam, sed secundum debitum, ex vera et propria ratione meriti, mercedem bonis operibus a Deo promitti et dari. Et Tridentinum decretum, meriti rationem ita explicat: Quia justificatis nihil desit, quo minus operibus suis in hac vita divinae legi satisfaciant, et ita vere promereantur praemia.

13. Etsi igitur fatemur, in reconciliatis bona opera habere praemia spiritualia et corporalia, in hac vita et post hanc vitam: non tamen concedimus illud fieri (sicut Pontificii dicunt) non secundum gratiam, sed secundum debitum justitiae divinae propter veram rationem meriti: quia nihil desit operibus, quo minus legi divinae satisfaciant. Scriptura enim aliquot recitat rationes, bona opera habere praemia, non ex debito justitiae divinae, propter rationem meriti, sed ex gratuita dignatione paternae erga filios, quos gratis propter filium adoptavit, clementiae.

Primo, Christus Luc. 17 longa similitudine ostendit, Dominum ex debito non obligatum esse, ut gratiam habeat servo, quia fecerit, quae ipsi imperata fuerant. Et addit: Sic et vos, cum omnia feceritis, quae vobis praecepta sunt, dicite: Servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. Est enim Deus Dominus noster, nos servi ipsius, multis nominibus: ut ratione creationis, redemptionis, et sanctificationis, sicut Paulus inquit 1. Cor. 9. Non estis vestri. Pretio enim empti estis. Ergo non est nobis ex debito obligatus, ad retribuenda praemia pro operibus debitis.

Secundo, propter legem peccati, in membris imperfectio, et malum adhaerens bonis operibus renatorum in hac vita. Rom. 7: Atque ideo severitatem justitiae et judicii divini sustinere non possunt, si remota misericordia judicentur. Quod igitur non abjiciuntur et damnantur, sed acceptantur, et praemiis etiam ornantur: non fit secundum debitum, propter rationem meriti. Ita enim legis sententia diversum pronuntiaret: Qui non in omnibus permanserit, quae in lege scripta sunt, maledictus esto. Item: Qui in uno delinquit, reus est omnium. Fit ergo ex gratia et dignatione paternae bonitatis erga filios suos, propter filium mediatorem.

Tertio, non sunt condignae passiones hujus temporis, ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis, Rom. 8.

Quarto, non sumus idonei ex nobis ipsis, 2. Cor. 3, sed Deus est, qui operatur in nobis, et ut velimus, et ut faciamus aliqua ipsi grata. Phil. 2: Quod si igitur accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? 1. Cor. 4: Non igitur debitum ex vera et propria ratione meriti, sed misericordia et bonitas Dei est, quod dona sua in nobis Deus coronat.

14. Et propter hanc causam Scriptura, quae mercedem et retributionem nominat, vocabulum tamen meriti non usurpat. Quod enim Eccles. 16 et Hebr. 13 interpres reddidit meritum, Scriptura vocabulum illud non habet.

15. Haec vero commonefactio ideo necessaria est, ne Pharisaica superbia persuasione propriae dignitatis in exercitio bonorum operum renatorum animos occupet: sed ut semper et ubique exuberet et regnet gratia Dei, et celebretur gloria bonitatis et misericordiae ejus: utque renati in ipso cursu bonorum operum, imo inter ipsa bonorum operum praemia,

humili confessione indignitatem suam agnoscant, et omnem gloriam tribuant misericordiae et bonitati clementissimi patris coelestis, sicut exemplum pulcherrimum describitur, Apoc. 4, ubi seniores coronas suas mittunt ante thronum, et dicunt: Dignus es Domine Deus noster, accipere gloriam et honorem. Et Matth. 25: Electi nolunt agnoscere merita, et dignitatem operum suorum, etiam quando coram angelis et hominibus ab ipso Filio Dei opera ipsorum celebrantur: sed dicunt: Domine, quando vidimus te esurientem, et pavimus? etc.

Et haec sunt praecipua capita, quae in 6. Sessione Tridentini Concilii tractantur. Doctrina enim de lapsis, et reparatione eorum, pertinet ad locum de poenitentia. Reliqua vero, quae in Andradii scripto, et in decretis Tridentinis, de doctrina sacramentorum sequuntur, uno quasi continuo contextu cohaerent. Et quia prima haec scriptionis pars, praeter institutum et opinionem longius excurrit: visum fuit, propter alias etiam certas causas, responsionem ita distribuere, ut haec sit prima pars.

Deum vero aeternum patrem Domini nostri Jesu Christi, toto pectore oro, ut lucem verbi sui, divinitus in nostris Ecclesiis accensam, Spiritu suo sancto conservet: nec eam vel tenebris Pontificiis, vel nebulis phanaticorum exstingui sinat: sed in vera sui agnitione nos conservet ad vitam aeternam. Amen.

PRIMAE PARTIS FINIS.

SECUNDA PARS

EXAMINIS DECRETORUM CONCILII TRIDENTINI

COMPLECTENS EXPLICATIONEM LOCORUM:

De Sacramentis in genere.
De Baptismo.
De Confirmatione.
De Eucharistiae Sacramento.
De Communione sub utraque specie.
De Missa.
De Poenitentia.
De Contritione.
De Confessione.
De Satisfactione.
De extrema Unctione.
De Sacramento Ordinis.
De Matrimonio.

AUTORE

MARTINO CHEMNICIO, D.

ILLUSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO,

DOMINO JOHANNI

MARCHIONI BRANDENBURGENSI,

STETINI, POMERANIAE, CASSUBEORUM, SCLAVORUM, SILESIAE, ET CROSSORUM ETC. DUCI, BURGGRAVIO NORIBERGENSI, ET RUGIAE PRINCIPI, ETC.

DOMINO SUO CLEMENTISSIMO:

GRATIAM, SALUTEM AC PACEM, A DEO PATRE, PER DOMINUM NOSTRUM JESUM CHRISTUM, UNICUM MAGISTRUM, AUTOREM ET CONSUMMATOREM FIDEI NOSTRAE.

Illustrissime Princeps ac Domine, Domine clementissime: exstat in Epistola III. Augustini sententia, saluberrimam esse in Ecclesia Conciliorum autoritatem. Quae si intelligatur de legitimis et veris Conciliis, ubi ipsa vox doctrinae coelestis, in Scripturis Propheticis et Apostolicis patefacta et consignata, judex est, et de controversiis pronuntiat, omnino verissima est. Neque enim Ecclesia Dei, motis praesertim de Religione controversiis, talis coetus est, ubi nulla fiat de controversiis ex verbo Dei inquisitio, nulla sententiarum collatio, nulla dogmatum dijudicatio: sed quisque fingat et praesumat sibi peculiarem, quam amplecti et tueri velit sententiam. Sicut de suis Cyclopibus Silenus apud Euripidem inquit: Νομάδες ἀκούει δ' οὐδὲν οὐδεὶς οὐδένος, *aut sicut Ammianus de Juliano apostata scribit, quod convocatis diversarum sectarum professoribus, non praeconis, sed sua ipse voce proclamarit, ut tantum civilibus discordiis sopitis, Religioni quisque suae, nullo vetante, tanquam reginae suae serviret intrepidus. Sed ideo Deus Ecclesiam voluit esse* κοινωνίαν, *hoc est, communionem seu consociationem, in qua multa et varia ad aedificationem corporis sui distribuit dona: ut instituta de controversiis inquisitione, doctiores in verbo Dei, fontes et fundamenta verae sententiae aliis ita praemonstrent, ut Spiritu corda illustrante, ipsi agnoscere et intelligere possint, quae sententia ut orthodoxa sit amplectenda: quae vero opiniones, ut peregrinae et falsae sint fugiendae et damnandae, ut ita errantes in viam revocentur, infirmi confirmentur, et turbatores puritatis fonticulorum civitatis Dei, non humanis*

praejudiciis, sed ipsa coelesti voce, in Scriptura consignata reprimantur, et nisi in viam redeant, damnentur.

Haec vero Ecclesiastica judicia, non habent autoritatem Praetoriam, ut definitionibus suis, ratione ordinis, loci, dignitatum et personarum, vel possint, vel debeant fidelium conscientias constringere: sed haec tota est autoritas definitionum Ecclesiasticarum, si illarum certa, firma, et perspicua fundamenta, in Scriptura possunt monstrari, ut fideles agnoscere, et judicare possint, esse non adulterinam vel alienam, sed ipsam veri et boni pastoris nostri vocem. Hoc modo prima Apostolica Synodus, Actor. 15, *controversiam de operibus legis, ex verbo Dei definivit. Et postea definitionem suam non obtruserunt Ecclesiis nuda autoritate quasi Praetoria, sine explicatione fundamentorum, et sine confirmatione ex verbo Dei, sed ideo Judas et Silas, cum decretis Apostolicae Synodi, missi sunt ad Antiochenam Ecclesiam, ut dogmatum illlorum rationes redderent, et verbo Dei confirmarent. Actor.* 15. *Ita enim Ecclesia certa redditur, se non hominum placita, sed ipsius Spiritus sancti judicium amplecti et sequi. Talium Conciliorum vere saluberrima est in Ecclesia autoritas: illis Ecclesia, tanquam voci coelesti, merito debet summa cum reverentia obedientiam, juxta dictum: Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit. De hujusmodi Conciliis, pius Imperator Martianus lege cavit, idque recte: Ne quis in Synodo semel judicata, et recte disposita, disputando revolvat: nec post veritatem repertam mendacium quaerat.*

Quia vero Scriptura affirmat, non omnes congregationes esse Concilia justorum: sed esse quaedam Concilia impiorum, Psalm. 1 *quaedam malignantium, Psalm.* 22 *quaedam vanitatis, Psalm.* 26, *testatur etiam, multa saepe in Conciliis impia decreta fuisse: ut in Conciliis Pontificum contra Micheam, Jeremiam, Christum, et Apostolos: Christianae igitur prudentiae et Religionis est, non statim et temere sine examine, sine inquisitione et dijudicatione, quaevis decreta, quae Concilii titulo circumvestita Ecclesiae proponuntur, amplecti et sequi. Si enim Concilii alicujus de dogmatibus definitiones, de quibus nec quaerimus, nec intelligimus, nec agnoscimus, an verbo Dei consentaneae sint, tantum propter nomen et autoritatem Concilii, tanquam ipsius Spiritus sancti vocem amplectimur: jam fides nostra non super fundamentum Prophetarum et Apostolorum, ipso summo angulari lapide Christo, de quo Pater e coelo clamavit, Hunc audite, extructa est,* (*Ephes.* 2) *sed fluxae et instabili arenae humanae autoritatis innititur. Scriptum autem est: Universa vanitas, omnis homo. Item: Omnis homo mendax. Ideo Ecclesia non tantum libertatem habet dijudicandi,* 1. *Corinth.* 2 *Spiritualis dijudicat omnia, et* 1. *Cor.* 14: *Caeteri dijudicent. sed habet severissima mandata Dei,* 1. *Joh.* 4: *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, num ex Deo sint,* 1. *Thess.* 5: *Omnia probate, et ejus, quod bonum fuerit, tenaces estote.*

Joh. 10: *Oves meae vocem meam audiunt, alienam non sequuntur. Matth.* 7: *Attendite ab illis Pseudoprophetis, qui in vestimentis ovium ad vos veniunt.*

Hac libertate usus Hieronymus, non veretur pronuntiare: Spiritus sancti doctrina est Canonicis literis prodita, contra quam si quid statuant Concilia, nefas duco. Augustinus contra Cresconium lib. 2, *cap.* 21: *Quia Paulus dicit, Ecclesiam subditam esse Christo, non igitur debet se Christo praeponere, cum ille semper veraciter judicet, Ecclesiastici autem judices, sicut homines plerumque fallantur.*

Nec vero ad Conciliorum contumeliam pertinere existimandum est, si decreta illorum ad normam verbi Dei exigantur et examinentur. Ipsa enim Concilia debent hoc Ecclesiae, ut Decretorum suorum rationem reddant, monstratis certis, firmis et perspicuis in Scriptura causis et fundamentis, quibus conscientiae etiam illorum, qui haec per se inquirere et dijudicare non possunt, ita erudiantur, ut agnoscant et intelligant, se non hominum praejudicia, sed ipsius Spiritus sancti judicium, cujus norma et regula in scriptura consignata est, amplecti et sequi. Elegans et vera est Tertulliani sententia, quae recte huc accommodatur: Lex quae se probari non vult, merito suspecta est, et si non discussa et probata dominetur, improba est, cum nulla lex sibi soli conscientiam suae justitiae debeat, sed eis, a quibus obsequium expectat.

Ita in capitula Ephesini Concilii, priusquam ab omnibus reciperentur, et approbarentur, multi doctissimi viri, inter quos etiam fuit Theodoretus sapiens appellatus, inquisiverunt, examinantes ea ad normam Scripturae, ne aliquid reciperent vel approbarent, de quo non possent certas et evidentes ex Scriptura rationes reddere et monstrare, quod esset verbo Dei consentaneum. Nec Cyrillus detrectavit decreta illa declarare, et Scripturae testimoniis comprobare et confirmare.

Et quidem hanc curam Christiani Imperatores, ad se etiam pertinere judicarunt. Ita Constantinus ad Synodum Tyri collectam, quae jam decreta sua promulgarat, scribit, apud Sozomenum lib. 2, *cap.* 28. *Volo ut properanter ad reverentiam meam veniatis, ac gestorum vestrorum rationem per vos ipsos reddatis. Socrates libro primo, capite* 34 *verba Constantini ita recitat: Oportet vos festinanter ad meam venire pietatem, ut declaretis et ostendatis, quam diligenter, et sincere et recte judicaveritis, et cuncta gesseritis. Et Constantinus apud Sozomenum lib.* 4, *cap.* 16 *ea conditione Synodum indicit, ut postea ad aulam venientes, quae decreta essent, exponerent: ut et ipse Imperator consideret, an secundum Scripturas inter se convenissent: et de rebus agendis, quae optima viderentur, determinaret, etc.*

Haec propter Tridentinam Synodum, quae hoc ipso mense ante biennium absoluta est, recitare volui. Sicut enim injuste Pontifex ab ordinibus Germanici Imperii postulavit, ut sine conditione, qualiscunque futura esset Decretorum ratio,

Concilio se submitterent: ita nunc impie flagitat: ut omnes sine necessaria dijudicatione, quae consistit in inquisitione et examine, ad regulam ac normam verbi Dei, quae in Scriptura nobis consignata est, simpliciter amplectantur, et sequantur Decreta, quae in Tridentina Synodo promulgata sunt: cum de singulis ferme, quae ad dogmata pertinent, ostendi possit, quod non obscure, sed quasi versa fronte repugnent, et Scripturae, et puriori antiquitati.

Multum autem refert, exstare veras et perspicuas declarationes, quod impia illa decreta Tridentinae Synodi, non ex petulantia, non odio veritatis, non contentionis studio, nec dissentiendi libidine repudiemus et damnemus: sed quod ejus rei habeamus veras, justas et gravissimas causas et rationes: quia scilicet Examen istorum Decretorum, ad normam Scripturae institutum, clare et plane ostendit, Decreta illa nihil aliud esse, quam depravationem doctrinae coelestis, patefactae nobis in Scriptura, et confirmationem omnium errorum, superstitionum, et abusum regni Pontificii: quorum emendatio ad normam verbi Dei a multis annis flagitata, promissa et expectata fuit: sed frustra, et in vanum, sicut jam res ipsa ostendit. Hac de causa, et in hunc usum, data mihi ab Andradio Lusitano (sicut in prima parte explicavi) occasione, institui simplici orationis filo, Examen Decretorum et Canonum Tridentini Concilii: et spero plures fore, qui hac in re operam suam Ecclesiae splendidius, eruditius et felicius praestent. Ego qui aurum et gemmas non habeo, vel pilos saltem caprarum, juxta Hieronymi dictum, ad constructionem et conservationem tabernaculi Dei in terris, conferre volui. Simpliciter autem doctrinam nostrarum Ecclesiarum recitavi: et ostendi, quomodo ad ejus oppressionem, tanquam ad scopulum, Tridentina jacula in singulis verbis directa sint: contuli singula ad stateram Dominicam, quae in Scriptura sacra a Spiritu sancto nobis praeformata est: Plusculum autem laboris insumendum fuit in explicandis testimoniis verae et purioris antiquitatis, cujus falsa specie et vano praetextu, multorum simpliciorum animos fascinant et decipiunt. Et inter examinandum, mirabiles fraudes et insidias in Decretis illis deprehendi, quae ad primam inspectionem non statim se offerunt. Sed de toto hoc scripto, quod mediocri labore mihi constitit, verae Ecclesiae Dei, et aequis Lectoribus judicium permitto: studium enim et voluntatem Deo probari non dubito.

Vestrae autem Celsitudinis nomini, Illustrissime Princeps, alteram hanc partem Examinis Decretorum et Canonum Tridentini Concilii, dedicare et inscribere volui. Complectitur enim explicationem illorum Decretorum, quae facta et promulgata sunt non multo post illud tempus, cum Anno Domini MDXLVIII. Ordines imperii, post propositam Chymaeram formulae interreligionis, cogerentur Decretis futuri Concilii sine conditione se submittere. Exstat autem in publicis historiis ad sempiternam memoriam, et a grata posteritate magis celebrabitur, heroicum illud vere Christianae constantiae exemplum, quod periculosissimis temporibus, rebus ubique propter adversariorum potentiam nutantibus, cum omnes ferme Augustanae con-

fessionis doctrinam profitentes, languidius et timidius agerent, Celsitudo vestra magno et excelso animo publice contestata est, se bona conscientia decretum de interreligione laudare non posse, nec illud probare, quod post labatur, ut sine exceptione decretis futuri Concilii omnes se submitterent. Arbitratus itaque sum, non ingratam Celsitudini vestrae fore lectionem explicationis illorum Decretorum, quae post triste illud tempus, exsultantibus atque adeo passim triumphantibus adversariis, in Tridentino Concilio promulgata fuerunt. Ita enim Celsit. vestrae in memoriam reducetur imago tristissimi status Ecclesiarum illius temporis: et grato animo Celsit. vestra agnoscet et celebrabit singulare illud beneficium Spiritus sancti, cujus ductu et instinctu factum est, quod Celsit. vestra tunc in futura illa Decreta noluit consentire. Et non dubito, propter Celsit. vestrae illustre nomen, quod ex illo memorabili constantiae exemplo, piis omnibus celebre et gratum est, plures eo libentius hasce explicationes lecturos. Demisse itaque oro, ut Celsit. vestra animo benevolo et vultu placido hasce explicationes, quas multi existimant Ecclesiae non inutiles fore, suscipiat. Memini enim Celsit. vestram ante decennium lucubratiunculas quasdam Mathematicas a me flagitasse, et clementer suscepisse. Cumque tunc subsidio non contemnendo, Celsit. vestra studia mea juverit: judicavi aequum esse, ut publica aliqua significatione, animi mei gratitudinem, Celsitud. vestrae declararem. Deum Patrem Domini nostri Jesu Christi oro, ut Spiritu suo sancto Celsit. vestram et omnes, qui ad Reipublicae gubernacula sedent, gubernet et in Ecclesia, postremis hisce periculosissimis temporibus, lucem verbi sui, peculiari suo beneficio accensam, conservet, nec Tridentinis insidiis et fraudibus exstingui patiatur. Brunsuigae 18. *Decemb. Anno Domini MDLXVI.*

Celsit. vestram

demisse et reverenter colens,

MARTINUS CHEMNICIUS, D.

EXAMEN SECUNDAE PARTIS

DECRETORUM CONCILII TRIDENTINI

DE SACRAMENTIS, ETC.

1. Exemplum primae Apostolicae Synodi, Act. 15.

In prima Apostolica Synodo, Act. 15 illa pars doctrinae, de qua tunc propter motas controversias instituta erat συζήτησις, ex ipsis fontibus Scripturae Propheticae et praedicationis Apostolicae (quae postea, sicut Irenaeus inquit, per Dei voluntatem, ut esset fundamentum et columna fidei nostrae, in literas relata est) ita explicabatur, ut monstratis firmis et conspicuis verae et sanae sententiae fundamentis, ratio redderetur, quare aliae dissentientes et contrariae opiniones, abjiciendae et damnandae essent. Et ipsam quidem sententiam, postea paucis et succinctis capitibus (quae δόγματα Actor. 15 appellabant) comprehensam, Ecclesiis proponebant, simul tamen etiam fundamenta, rationes et confirmationem suorum Decretorum prolixe et perspicue explicabant: ut scilicet Ecclesiae ex verbo Dei constaret certa ratio, quid et quare amplectendum, quid fugiendum esset.

2. Apostoli quoties usus postulavit, parati fuerunt cuique reddere fidei suae rationem.

Fecisse hoc Judam et Silam Antiochiae, testis est Lucas Act. 15: Et quod Paulus in Epistolis ad Romanos et Galatas magno conatu et multis argumentis agit, idem ipsum in aliis Ecclesiis viva voce fecisse, non est dubium. Quod enim verbis docebant (se scilicet non dominari fidei Ecclesiae, 2. Cor. 1 sed paratos se esse semper ad apologiam omni postulanti rationem, 1. Petr. 3) idem facto et exemplis comprobabant.

3. Exemplum veterum Patrum Synodorum.

Hanc Apostolicam rationem veteres etiam Patrum Synodi secutae sunt, sicut historiae Nicenae, Constantinopolitanae, Ephesinae et Chalcedonensis synodorum utrumque describunt, et decreta seu Canones, et quomodo controversiae in utramque partem disputatae, et ex quibus tandem fundamentis, juxta regulam Scripturae, determinatae fuerint. Quanquam de multis aliis Synodis nudi tantum canones servati sunt, neglecta vel suppressa explicatione causarum et fundamentorum; quae res Ecclesiae magis obfuit, quam profuit. Quia enim intelligentia dictorum, juxta Hilarii sententiam, ex causis dicendi sumenda est, saepe a posteris Canones minus dextre intellecti, saepe vero etiam a pia et nativa sententia, ad peregrina et adulterina dogmata stabilienda contorti sunt, et demum praetextu Tituli Canonum, promiscue par autoritas paulatim arrogata fuit omnibus decretis et canonibus, sine inquisitione, sive haberent, sive non haberent certa, firma et perspicua verbi Dei fundamenta. Et inde tandem exstructa est Pontificia illa tyrannis, quaevis decreta, et quosvis canones, pro libidine et pro imperio, sine ullis Scripturae documentis, Ecclesiae obtrudendi. Quae ratio tantem in flagitiosam impudentiam, dignam fronte meretricis Babylonicae desiit. Exstant enim in publicis scriptis, et a multis notatae sunt prodigiosae Canonistarum voces:

Canonistae.

Quod Papae potestas sit absoluta et eam habeat ut vult.
Quod habeat voluntatem pro ratione, in his quae vult.
Quod nemo debeat ei dicere, Cur ita facis?
Quod sit supra jus: et extra jus omnia possit.
Quod possit dispensare contra quatuor prima Concilia: item contra verba Evangelii, licet non contra mentem.
Quod contra Epistolas Pauli possit statuere, etc.

4. Ab hac vero monstrosa plane impudentia, Tridentina synodus initio aliqua modestiae significatione simulavit, se velle discedere. In Quinta enim et Sexta sessionibus, speciem qualemcunque praetenderunt, quasi decreta sua, non Babylonica ista, de qua dictum est, autoritate, Ecclesiae obtrudere: sed ex verbi Dei fundamentis exstruere et comprobare vellent. Sed quia experti erant boni Patres, quantum laboris et molestiae esset, etiam sine adversarii alicujus contradictione, de fundamentis doctrinae Pontificiae, tractationem instituere: cum quidem illa ipsa qualiscunque de fundamentis velitatio, infirmitatem, imo foeditatem et abominationem

dogmatum in regno Pontificio, plenius ostentaret. Ubi igitur ad septimam sessionem, in qua doctrina de Sacramentis pertractanda erat, ventum est, existimarunt labore illo, cum quidem Pontificia ista materia, ne speciem quidem justae inquisitionis sustinere posse videretur, sibi supersedendum esse: solis enim et nudis anathematis pro jure privilegiorum sedis Romanensis, 2. Thess. 2 facilius et tutius, quam monstrandis fundamentis, et reddendis rationibus rem posse peragi. Sero enim forsan recordati sunt ejus, quod prudentia Magistrorum nostrorum Parisiensium, Anno Domini 1521 contra Lutherum censuit, legem scilicet definiendi in Ecclesia Pontificia hanc esse, ut quid sentiant paucis explicent rationibus, cur ita definiant, nullis scripto mandatis: qualis scilicet in foro ratio est in sententiis praetoriis. Minus igitur facilis et expedita erit ratio examinis in hac secunda parte. Petendae enim erunt rationes et explicationes ex lacunis disputationum, quae exstant apud scriptores Scholasticos et Pontificios. In quibusdam sane Andradii explicationes examen nostrum juvare poterunt. Sed is non omnes locos pertractavit. Spero autem fore, ut quo est candore Andradius, qui dissimulare nescit, hac occasione plenius aliquanto nobis explicet, quae rationes in publicis deliberationibus, et in privatis Synodi congressibus, de articulis sequentibus agitatae fuerint: utile enim hoc futurum est, ad omnem posteritatem. Nec poterit hoc vel Andradius, vel reliqui qui Concilio isti interfuerunt, detrectare. Exstat enim illustre exemplum Cyrilli, in Ephesina Synodo, qui post editos canones non detractavit, nec erubuit explicationes edere, in quibus ex verbo Dei rationem redderet τῶν ἀναθηματισμῶν, Deo igitur bene juvante et fortunante, ad examen reliquae partis Decretorum Concilii Tridentini accingemur.

Pontificii in refutandis Adversariis, cur Anathematis potius quam firmis argumentis et rationibus ex sacra Scriptura sumptis, utantur.

[LOCUS I.]

[SECTIO I.]

DE VOCABULO SACRAMENTI: ITEM DE NUMERO ET DESCRIPTIONE SACRAMENTORUM IN NOVO TESTAMENTO.

DECRETUM DE SACRAMENTIS ECCLESIAE, PUBLICATUM IN SACROSANCTA OECUMENICA ET GENERALI TRIDENTINA SYNODO, SESSIONE VII.

Ad consummationem salutaris de justificatione doctrinae, quae in praecedenti proxima sessione, uno omnium Patrum consensu promulgata fuit, consentaneum visum est, de sanctissimis Ecclesiae sacramentis agere per quae omnis vera justitia vel incipit, vel incepta augetur, vel amissa reparatur.

Propterea sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea eisdem Apostolicae sedis legatis, ad errores eliminandos, et exstirpandas haereses, quae circa sanctissima ipsa Sacramenta, hac nostra tempestate, tum de damnatis olim a Patribus nostris haeresibus suscitatae, tum etiam de novo adinventae sunt; quae Catholicae Ecclesiae puritati et animarum saluti magnopere officiunt, sanctarum Scripturarum doctrinae, Apostolicis traditionibus, atque aliorum Conciliorum et Patrum consensui adhaerendo, hos praesentes Canones statuendos et decernendos censuit: reliquos qui supersunt ad coepti operis perfectionem, deinceps, divino spiritu adjuvante, editura.

CANON I.

Si quis dixerit, Sacramenta novae legis non fuisse omnia a Jesu Christo Domino nostro instituta, aut vel plura vel pauciora quam septem, videlicet, Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Poenitentiam, Extremam unctionem, Ordinem, et Matrimonium, aut etiam aliquot horum septem non esse vere et proprie Sacramentum, anathema sit.

[*Concordia p.* 200—204.]

EXAMEN.

Nostri in Apologia Augustanae confessionis publice professi sunt, se non magnopere rixari de vocabulo Sacramenti, aut de numero, cum appellatio sit ἄγραφος: quae etiam apud veteres ab aliis aliter, modo latius modo angustius accepta et descripta fuit: si modo hoc servetur, ut res illae, quae in scriptura, sive cum peculiaribus ritibus, sive absque ritibus habent mandatum Dei, et promissiones, retineantur: et quidem eo modo tractentur et usurpentur, sicut in verbo Dei traditae sunt: sive Sacramenta appellentur, sive non.

1. Apolo- Augus- na de- cabulo Sacra- menti, item numer-

Secundo, ut ritus illi, qui habent expressum mandatum Dei in Scriptura, et additam claram promissionem gratiae, quae Novi Testamenti propria est, accurate discernantur a reliquis rebus, quae habent quidem mandatum Dei, sed non habent peculiares et certos ritus divinitus institutos. Habent etiam promissionem, sed non illam, quae est de applicatione et obsignatione gratuitae reconciliationis.

Tertio, et ritus qui non habent expressum mandatum et claram promissionem gratiae in Scriptura Novi Testamenti, sed vel a Patribus accepti, vel ab aliis hominibus instituti sunt, discernantur a superioribus, de quibus jam dictum est.

Quarto, ut discrimen conservetur inter promissionem gratiae, quae beneficia redemptionis in Evangelio promissa, solo et nudo verbo offert, et applicat credentibus et inter eandem, quando vestita est ritibus seu ceremoniis divinitus in verbo Dei institutis.

Si hoc modo prius de rebus ipsis, ex Scripturae sententia, sana doctrina et necessaria differentia constitueretur, postea de vocabulo et numero Sacramentorum, remotis vocabulorum τῶν ἀγράφων pugnis, non difficulter conveniri posset.

Quando vero per appellationem et numerum sacramentorum, quaeritur rerum ipsarum confusio et adulteratio, jam non est λογομαχία, sed necessarium certamen de rebus ipsis. Et frustra imo insidiose et perniciose de vocabulis tentatur conciliatio, quae cum periculo et depravatione ipsarum rerum conjuncta est.

2. Haec ideo sub ingressum hujus disputationis recito, ne quis sententiam Augustanae confessionis, quando dicit, non esse magnopere rixandum de vocabulo sacramenti, aut de numero, ita depravet, quasi velit, nos decretum Tridentinae Synodi, de septem sacramentis, eo modo sicut ab ipsis proponitur et intelligitur, simpliciter sine necessaria rerum ipsarum explicatione et distinctione, imo cum manifesta confusione et adulteratione rerum recipere et approbare. Necessaria etiam in principio est haec contestatio. Nos hac disputatione illis rebus, quas Pontificii praeter Baptismum et Eucharistiam titulo sacramentorum, insignire solent (ut sunt Ministerium verbi et Sacramentorum, Conjugium, Poenitentia, Augmentum, et Confirmatio donorum Spiritus sancti, Consolatio aegrotantium) nullo modo, eam, quam ex Scripturae sententia habent et habere debent, veritatem, reverentiam, dignitatem, et utilitatem, vel imminuere, vel detrahere velle, quando pugnamus non esse vere et proprie Sacramenta a Christo instituta, eo modo, sicut Baptismus et Coena Domini vere et proprie sunt sacramenta: imo hoc tantum agimus, ut de illis rebus in Ecclesia ita sentiamus et loquamur, sicut scriptura praescribit et tradit: hoc enim modo habent et retinent veram suam dignitatem.

[ARTICULUS I.]

1. Sed propius accedamus ad Examen primi Canonis, de numero sacramentorum Novi Testamenti. Habet autem tria membra. Primo enim sumit axioma illud quod verissimum est: quia autoritas seu potestas instituendi sacramenta, ut sint efficacia signa gratiae non est ullius creaturae, sed solius Dei, qui gratiam illam operatur, ideo necesse est, ut omnia quae in Novo Testamento vere et proprie sacramenta esse debent, institutionem suam habeant a Jesu Christo Domino nostro: quia ipse est Novi Testamenti sponsor, Hebr. 7 et mediator, Hebr. 8 et 12. Secundo mox attexit, sed sine omni probatione, talia sacramenta in Novo Testamento non esse plura vel pauciora quam septem: cum expressio septenarii numeri, nec in Scriptura, nec in tota vera et puriori antiquitate demonstrari possit, vera etiam sacramenti juxta Scripturam proprietas, nullo modo septem illis ex aequo convenire potest. Et certum est, sicut postea ostendemus, veteres prout vocabulum sacramenti vel strictius vel latius acceperunt, quosdam pauciora, quosdam plura quam septem numerasse sacramenta. Ipsis etiam Pontificiis non ignotae sunt disputationes ejus, qui sub nomine Cypriani Sermonem de ablutione pedum et de chrismate edidit. Item, Hugonis et Lombardi, qui sentiunt, non omnia illa, quae numerant septem Sacramenta, ab ipso Christo immediate esse instituta. Tertio dicit praesens canon, septem illa singula vere et proprie esse sacramenta. Sed quid quaeso fingere possunt: quomodo matrimonium vere et proprie sit sacramentum, sicut Baptismus et Eucharistia? Quodnam enim est a Christo institutum elementum, quod verbum, quod accedat ad elementum, ut conjugium fiat Sacramentum? Quomodo per matrimonium, quod Syricius Pontifex definit, esse secundum carnem vivere, quod Deo non placere possit: quomodo inquam, justitia fidei per matrimonium vel incipit vel augetur vel reparatur, juxta ipsorum Sacramenti descriptionem in Decreto positam? Durandus aperte dicit, matrimonium non esse Sacramentum, stricte et proprie dictum, sicut alia Sacramenta novae legis. Et haec cum ita se habeant, tamen perfricta fronte et adducto supercilio, sine probationibus et documentis, tantum pro imperio decernunt: Si quis dixerit, Sacramenta novae legis, non fuisse omnia a Jesu Christo Domino nostro instituta, aut esse plura vel pauciora quam septem: aut etiam aliquod horum septem non esse vere et proprie Sacramentum, anathema sit.

Anathemata ad probationem seu confirmationem dogmatum fidei nihil faciunt, sed verae et perspicuae rationes ex ipsis sanctae Scripturae fundamentis desumptae.

Sane si sola anathematum crepitacula, sine certis, perspicuis et firmis Scripturae documentis, ad probationem dogmatum sufficiunt, et possunt articulos fidei facere, poterunt hoc modo Judaei suas Thalmudicas, et Turcae Alcorani traditiones Canonicas facere. Quid enim proclivius, quam cum probare non possis, Anathema dicere? Sed ne terrore illo terreamur, Scriptura nos praemunit, cum inquit: Maledicent illi, tu vero benedicas.

2. Ex veterum orthodoxorum Scriptis non potest probari septenarius numerus Sacramentorum.

Sed tota haec disputatio aliquanto plenius examinanda erit. Operae pretium autem est observare quod apud veteres Scriptores nullae exstant vel disputationes vel probationes de septenario Sacramentorum numero: sed tempore Hugonis et Lombardi ex Sorbona, in Ecclesiam invecta est haec opinio, quod nec plura, nec pauciora sint in Novo Testamento Sacramenta quam septem. Et Lombardus quidem cum alias ex Patribus sua probare soleat, de septenario Sacramentorum numero, ne unam quidem veterum sententiam allegat: Scholastici vero scriptores, qui argumentis et rationibus tantum non diffluunt, septenarium etiam Sacramentorum numerum argumentis et rationibus probare et confirmare, serio laborant. Dignum est autem perpetua memoria ad omnem posteritatem propaganda, quibus rationibus et argumentis, septenarius Sacramentorum numerus a Scholasticis in Ecclesiam invectus, et ex quibus fundamentis receptus fuerit. Compendium Theologiae ex Scholasticorum sententia rationes, quod nec plura, nec pauciora sint sacramenta in Novo Testamento, quam septem, has reddit: Septem, inquit, sunt Sacramenta, secundum septem diversitates hominum in Ecclesia. Primum est Intrantium,

3.

ut Baptismus. II. pugnantium, ut Confirmatio. III. vices resumentium, ut Eucharistia, IV. resurgentium, ut Poenitentia. V. exeuntium, ut extrema unctio. VI. ministrantium, ut Ordo. VII. novos milites introducentium, ut Matrimonium. Item Sacramenta, inquit, sunt septem, quia disponunt ad septem virtutes habendas. Nam Baptismus, est Sacramentum fidei: Confirmatio, spei: Eucharistia, charitatis: Poenitentia, justitiae: Extrema unctio, perseverentiae seu fortitudinis: Ordo, prudentiae: Matrimonium, temperantiae. Alia etiam, inquit, est ratio numeri Sacramentorum. Ordinantur enim contra septem morbos spirituales, scilicet, triplicem culpam, et contra quadruplicem poenam. Baptismus contra peccatum originale: Poenitentia, contra mortale: extrema Unctio, contra veniale, Ordo, contra ignorantiam: Eucharistia. contra malitiam: Confirmatio, contra impotentiam: Matrimonium contra concupiscentiam.

Assignat etiam hanc rationem numeri septenarii, quod juxta rationem Medicinae corporalis, quaedam Sacramenta sunt curativa, quaedam conservativa, quaedam praeservativa, quaedam meliorativa.

Rationes Pontificiorum adductae ad comprobationem septenarii Sacramentorum numeri minus firmae.

Sed quis non videt, quam infirmae, imo quam futiles sint hae rationes, ad rem tantam comprobandam. Si enim haec sunt documenta et firmamenta causae; ex similibus, imo ex iisdem rationibus, nullo negotio, vel plura, vel pauciora, quam septem demonstrari possent Sacramenta: et propter illas ipsas rationes, si ad demonstrationem hujus rei valent et sufficiunt, necesse erit et sub lege Moysis, et ante promulgationem legis, nec plura nec pauciora, quam septem fuisse Sacramenta. Neque enim in Novo primum Testamento coeperunt esse septem virtutes, et septem morbi spirituales.

Ejusdem futilitatis sunt reliquae etiam rationes: ideo esse septem Sacramenta novae legis, quia septem sunt sigilla libri, Apoc. 5. Item, septem sunt rubae Angelorum Apoc. 8. septem sunt stellae in dextera ejus, qui similis est filio hominis, et septem sunt candelabra, Apoc. 1. Septem panibus satiavit turbam, Matth. 15. Septem oculi super lapidem, Zach. 3. Septem lucernae in tabernaculo, Exo. 37. Sed ex hoc fundamento, ejusdem consequentiae vigore D. Brentius ex aliis numeris in scriptura positis, colligit esse et pauciora et multo plura Sacramenta. Nec sane video, cur consequentia argumentationis, in aliis etiam numeris in Scriptura annotatis, valere non debeat, nisi forsan arbitrentur, se hoc acumine retundere posse vim illius consequentiae, quod Apoc. 1. ubi mentio fit septem stellarum, Interpres utitur vocabulo Sacramenti. Quidni igitur firma sit demonstratio, septem esse Sacramenta, quia in illo loco, ubi usurpatur vocabulum Sacramenti, ponitur numerus septenarius: haec enim sunt verba: Sacramentum septem stellarum, quae sunt Angeli septem Ecclesiarum? Ego vero locum ipsis ostendam, unde multo magis proprie et luculenter, ex eadem scilicet copia demonstrari possit septenarius numerus Sacramentorum Ecclesiae Pontificiae. De meretrice enim Babylonica, hoc est, de Antichristo, Angelus ita loquitur, Apocal. 17: Ego dicam tibi Sacramentum mulieris et bestiae, quae portat eam, quae habet capita septem, quae sunt septem montes, super quos mulier sedet. Audis ibi utrumque, et vocabulum Sacramenti, et numerum septenarium. Tota etiam pictura illius capitis non male convenit: Intelligenti satis.

4. Et hae sunt demonstrationes, haec fundamenta, quibus septenarius numerus Sacramentorum in Ecclesiam invectus et receptus fuit a scriptoribus scholasticis. Neque enim idoneis vel documentis ex scriptura vel testimoniis ex vera antiquitate scholastici septenarium Sacramentorum numerum probare, vel conantur saltem. Tam manifesta autem est demonstrationum harum futilitas, ut ejus nunc pudeat ipsos etiam conductitios patronos regni Pontificii, qui aliquid frontis habent. Quia igitur in tanta Evangelii luce, veteribus illis commentis vident, se non posse amplius homines dementare, nova nunc consarcinant perizomata, si forsan panniculis detritis et reticulis, novo assumento, vel speciem aliquam induere possint.

5. Duobus autem potissimum argumentis ad stabiliendum septenarium Sacramentorum numerum, hoc tempore utuntur. Primo enim ex veteribus quibusdam scriptoribus colligunt testimonia, quod appellationem Sacramenti tribuerint non tantum Baptismo et Eucharistiae, sed praeterea etiam quibusdam aliis ritibus et rebus, et hanc collectionem ita temperant, ne terminos septenarii numeri egrediantur. Deinde ex definitione Sacramenti idem probant per illam regulam: cui definitio convenit illi etiam appellatio definiti recte tribuitur. De singulis igitur ordine quaedam annotabimus, ut ratio examinis non tantum cum veterum sophistarum nugis pugnet, verum etiam recentiorum rhetorum fucos detegat.

6. Est autem vocabulum sacramenti ex lingua Latina communi et vulgari sumptum. Varroni enim sacramentum pignus est, quod litigantes ad Pontificem deponebant: et qui vicisset, pignus repetebat: qui vero causa cecidisset, ejus pecunia in aerarium referebatur. Aliis Latinis scriptoribus sacramentum est jusjurandum, seu obligatio, numinis et religionis interventu confirmata. Vegetio est militare sacramentum, quo milites duci astringuntur. Quaestio autem est, quomodo et qua ratione vocabulum illud in Ecclesiae sermonem translatum, et ad signa gratiae divinitus instituta accommodatum sit?

Vetus interpres in Hagiographis, ubi Graeci habent mysterium, aliquando reddit, sacramentum: ut Tob. 12. Sap. 2. et 6. Et Dan. 2. et 4. ubi Chaldaicum רזא Graeci reddiderunt μυςήριον, transtulit: sacramentum.

In Novo vero Testamento saepe Graecam vocem mysterii reliquit, alicubi vero reddidit, sacramentum. Significat autem, in genere id, quod arcanum seu secretum est. ut Tob. 12. Sacramentum Regis occultandum est.

Syr. 27. Amici mysteria denudare. Jud. 2. Habuit cum eis mysterium consilii. Ita Paulus 2. Thess. 2. de Antichristo loquens, dicit: Jam operatur mysterium iniquitatis. Principaliter vero significat arcanum et secretum voluntatis, consilii seu propositi Dei, quod rationi naturaliter non est notum, sed toti mundo absconditum, nisi quantum divinitus revelatur.

Ita doctrina de redemptione et reconciliatione generis humani vocatur Mysterium, seu sacramentum Dei, Col. 2. Mysterium Christi, Eph. 3. Mysterium Evangelii, Eph. 6. Mysterium fidei, 1. Tim. 3.

Incarnatio filii Dei vocatur sacramentum magnum pietatis, 1. Tim. 3. Vocatio gentium vocatur sacramentum voluntatis Dei, Eph. 1. Doctrinam de resurrectione mortuorum, vocat Paulus mysterium, 1. Cor. 15. Et conversionem Judaeorum, Rom. 11. Ita Eph. 5. Conjunctionem Christi cum Ecclesia sua vocat sacramentum magnum. In hac significatione usitatum est vocabulum sacramenti, non tantum in versionibus scripturae, verum etiam in sermone Patrum, qui saepe appellant sacramentum divinitatis, Incarnationis, Passionis. Tertullianus contra Marc. 4. totum Christianismum vocat religionis Christianae sacramentum.

7\. Sed haec generalis significatio, nec binarium, nec septenarium numerum sacramentorum probat. Paulus enim talia sacramenta, multo plura numerat. etc. 1. Cor. 13. inquit: Si sciero omnia mysteria. Descendamus igitur ad speciem, ubi significatio vocabuli mysterii, seu sacramenti, angustior est. Vocatur autem Graece mysterium, quod Latinus interpres sacramentum reddidit: quando res aliqua, vel visio externa, praeter speciem, quam externis sensibus ingerit, aliquid aliud significat. Ita visio somnii Nabuchodonosor Dan. 2. vocatur sacramentum. Et Apoc. 1. Visio septem stellarum significans Angelos septem Ecclesiarum, et quod septem candelabra sunt septem Ecclesiae, vocatur sacramentum. Ita Apoc. 17. ubi Angelus explicat, quid significent septem capita bestiae portantis meretricem, inquit: Ego dicam tibi sacramentum mulieris. Ita etiam conjunctio viri et uxoris in conjugio, est sacramentum conjunctionis Christi et Ecclesiae, Eph. 5. Huic etiam affine est, quod de significatione parabolarum Christus inquit: Vobis datum est nosse mysteria regni coelorum, reliquis autem in parabolis. Haec significatio propius quidem aliquanto ad propositam quaestionem accedit: sed hoc modo multo plura numeranda erunt sacramenta, quam septem. Omnes enim figuras et allegorias, significantes aliquid, Patres vocant sacramenta. Tertullianus lib. 5. contra Marcionem, vocat sacramenta figurarum, et allegorias sacramentorum, ubi de duobus Abrahae filiis loquitur. Adversus Judaeos vocat sacramentum ligni, disputans de securi Elisae, et de ligno Adae. Ita Augustinus texens allegorias, vocat sacramentum panis, sacramentum piscium, sacramentum numeri, etc. Nostra vero quaestio est quomodo et qua ratione vocabulum sacramenti ad signa gratiae Novi Testamenti, qualia extra omnem controversiam sunt Baptismus et Coena Domini translatum et accommodatum sit. Et in hac inquisitione aliquid operae posui. Non autem deprehendi, quod Scriptura appellationem mysterii seu sacramenti tribuat Baptismo vel Coenae Domini: imo nec ordini, nec poenitentiae, nec impositioni manuum, Act. 8. et 19. nec unctioni Apostolorum, Marc. 6. in Scriptura tribuitur appellatio mysterii vel sacramenti. Eph. 3. Non ipsum ministerium seu ordo sed quae per ministerium annuntiantur, sunt et vocantur Paulo juxta generalem significationem, mysteria seu sacramenta, Eph. 5 ubi de conjugio tractat Paulus, addit: Sacramentum hoc magnum est. Sed ipse se explicat, magnum illud de quo loquitur sacramentum, non esse in conjunctione conjugum, sed in conjunctione Christi cum Ecclesia. Ita enim Ambrosius et Chrysostomus locum illum interpretantur, et Pauli verba manifesta sunt: sacramentum hoc magnum est: ego vero dico, in Christo et Ecclesia. Theodoretus ita interpretatur: Sicut Eva ex Adamo formata est, ita Ecclesiam nasci ex Christo: Quod si quis propter hanc significationem, quod sicut vir et uxor sunt in carnem unam, ita etiam Ecclesia sit caro de carne Christi, etc. contendat matrimonium in Scriptura vocari mysterium seu sacramentum, non rixabimur de vocabulo. Late enim illud patere, et multis aliis rebus ratione signi tribui, jam exemplis ostendimus. Nostra vero quaestio est de illa significatione, sicut Baptismus et Coena Domini, vere et proprie sunt et vocantur sacramenta.

Mysterium. — *Sacramenti vocabulum late patet.*

Et usurpatio vocabuli sacramenti in hac significatione, ut scilicet accommodetur ad signa gratiae efficacia, qualia, in Novo Testamento extra controversiam sunt Baptismus et Coena Domini, habet quidem aliquam affinitatem cum illis Scripturae exemplis, de quibus supra dictum est: non tamen ex Scriptura, sed ex Ecclesiastica loquendi consuetudine sumpta est. Scriptura enim nusquam vel Baptismum vel Eucharistiam vocat mysteria vel sacramenta. Hactenus ergo est appellatio ἄγραφος.

8\. Quia vero diligentia digna est pie eruditis, loqui cum Ecclesia: non rixamur de vocabulo, sed hoc agimus, ne doctrina rerum, quae in Scriptura tradita est, per vocabulum ἄγραφον turbetur et adulteretur. Considerandum igitur est, qua ratione Ecclesiastici quidam Scriptores, vocabulum sacramenti ad signa gratiae Novo Testamenti accommodarint. Et ad hanc considerationem pertinet, Quomodo vocabulum illud alii latius, alii angustius, usurparint. Ita enim manifestum evadet, ex patribus quosdam pauciora, quosdam plura numerasse sacramenta quam septem.

9\. *Tertullianus.* Tertullianus ex vulgari Latina lingua de sacramento militari, vocabulum sacramenti ad Baptismum hoc modo transferre videtur. Ad martyres enim, de abrenuntiatione, quae fit in Baptismo, et de reliquis interrogationibus ita inquit: vocati ad militiam in Sacramenti verba respondimus, etc. Inde vero postea tota actio nomen accepit, sicut inquit adver-

sus Praxeam: fides in Patrem, filium et spiritum sanctum, secundum Christianorum Sacramentum: etc. Potissima vero ratio haec est. Graeci Baptismum et Coenam Dominicam vocant μυστήρια, quia sub elementis visibilibus, offertur et exhibetur arcano modo gratia spiritualis, quae sensibus non apprehenditur, et ratione non intelligitur, sed ex sola verbi Dei revelatione fide cognoscitur. Et appellatio mysteriorum in hac significatione, in vulgari Ecclesiae sermone recepta et usurpata fuit, propter hanc etiam causam, quia Ethnici peculiares illos, quibus ad idololatricas religiones suos initiabant, vocabant appellatione vulgo tunc trita, μυστήρια. Et inde Latini Scriptores utrumque vocabulum, et mysteriorum et Sacramentorum, in hoc usu transtulerunt in sermonem Ecclesiasticum. Exstant enim Ambrosii scripta, De iis, qui initiantur mysteriis, et de Sacramentis.

[ARTICULUS II.]

10. In hoc vero usu antiquitas appellationem mysteriorum seu Sacramentorum, non extendit ad numerum septenarium, sed pauciora numerat. Vetustissimi enim talia mysteria seu Sacramenta, numerant duo tantum: Baptismum, et Coenam Domini. Haec enim numerat et explicat Justinus in Apologia 2. ubi describit ritus Ecclesiae, sive in Palaestina, ubi natus fuit, sive in Italia. Romae enim Apologiam scripsit. Horum meminit Irenaeus. Item Tertull. lib. 1. et 4. contra Marcionem: et de Corona milit. Quod enim libro de resurrectione carnis addit impositionem manuum, et unctionem, intelligit ceremonias tunc conjunctas actioni Baptismi, non peculiaria Sacramenta a Baptismo distincta: sicut postea ostendemus. Ita etiam Cyrillus Hierosolymitanus, ubi ex professo catecheses et μυσταγωγίας describit, tantum de mysteriis Baptismi et Coenae Dominicae concionatur. Quod enim de chrismate disputat, intelligit non peculiare Sacramentum, sed ceremoniam adjunctam actioni Baptismi sicut postea in loco de confirmatione demonstrabimus. Exstant Ambrosii libri, de iis, qui initiantur mysteriis: item sub ejus nomine, aliquot libri de Sacramentis. Sed illi libri, cum ex professo explicationem doctrinae de mysteriis seu sacramentis Ecclesiae polliceantur, tamen tantum de ritibus Baptismi et Coenae Dominicae tractationem continent. Vetustissimi igitur scriptores Ecclesiastici, mysteria seu Sacramenta Ecclesiae, non septenario numero definierunt: sed talia mysteria seu sacramenta, agnoscunt tantum Baptismum et Eucharistiam, Qui vero secuti sunt, paulatim quidem coeperunt numerum Sacramentorum latius extendere: sed tamen et ipsi non septem, sed pauciora numerant. Hujus rei testis esse potest Dionysius ille, quem fingunt esse Areopagitam illum, qui ritus quos describit, ab Apostolis praeceptoribus acceperit: quamquam in fine Ecclesiasticae hierarchiae, ubi de Baptismo parvulorum disputat, satis manifeste se prodat, inquit enim: Sancti Praeceptores nostri, ex pristina traditione edocti, ad nos derivarunt. Quam sententiam ita reddidit Paraphrastes Vercellensis: Doctores nostri a suis senioribus eruditi, tradiderunt visum esse sanctis Apostolis, etc. Is inquam Dionysius, quicunque sane sit, ubi ex professo Ecclesiasticam hierarchiam describit, inter mysteria seu Sacramenta Ecclesiae, non numerat poenitentiam, non matrimonium, non unctionem infirmorum, sed pro ea habet unctionem mortuorum: quam si nostri Pontificii in numerum Sacramentorum receperint, non consistet numerus septenarius, sed excrescet in octonarium. Nec tantum vetustissimi, sed et his recentiores, numerum septenarium Sacramentorum ignorant. Gregorius enim, cap: Multi secularium, expressa tria tantum Sacramenta, quibus definitionem accommodat, numerat Baptisma, Chrisma, corpus et sanguinem Domini.

Duo tantum Sacramenta. *Apologia Justini.* *Tertullianus.* *Cyrillus.* *Dionysius Areopagita.* *11.*

Quam eandem sententiam etiam Rabanus repetit. Paschasius de Coena Domini inquit: Sunt autem Sacramenta Christi in Ecclesia Catholica, Baptismus, Corpus quoque Domini et sanguis: Septenarium vero numerum, in nullo veterum scriptorum expresse positum ostendere possunt. Lindanus allegat sermonem Cypriani de Chrismate: sed scit, illum non esse Cypriani γνήσιον. Et tamen nec incertus ille autor septem, sed pauciora numerat Sacramenta. Quae igitur est Tridenticolarum vel vesania, vel impudens futilitas, quod non verentur, sine ullis documentis anathema dicere omnibus qui pauciora quam septem numerent Novi Testamenti Sacramenta? cum universus vetustissimae antiquitatis chorus illud fecerit? Quod si exceperint, vetustissimos illos Scriptores nihilominus tamen honorifice sensisse et docuisse de Ordine, de Matrimonio, de Poenitentia, etc. etiamsi appellationem Sacramenti illis non tribuant: suo ipsorum judicio causam nostram adjuvabunt, posse scilicet illarum rerum dignitatem, secundum Scripturae sententiam conservari, etiamsi non dicantur esse vere et proprie Sacramenta: sicut est Baptismus et Eucharistia. Quaestio vero est hoc loco, an vetustissima Ecclesia (non autem volo intelligi supposititia Romanensium scripta) Sacramentis seu mysteriis Ecclesiae, quae vere et proprie sunt Sacramenta, sicut est Baptismus et Coena Dominica, septenarium numerum, praefinierit: ostendimus autem, pauciora illos numerasse.

Rabanus. Paschasius. *Lindanus.*

12. Pergemus jam ostendere quosdam plura quam septem numerasse. Augustinus enim primus ferme coepit vocabulum sacramenti, in hac quidem materia extendere, et latius usurpare quam antiquitas fecerat, Epistola enim 5. ad Marcell. de signis loquens, inquit: Quae cum ad res divinas pertinent, sacramenta appellantur. Et de civitate Dei, lib. 10. cap. 5. inquit: Sacramentum sacrum signum est. Et contra Faustum lib. 19. cap. 11. externum sacramentorum usum describens, ait: In nullum nomen religionis seu verum seu falsum, coagulari homines possunt, nisi

Quidam plura quam septem Sacramenta numerarunt.

Augustinus vocabulo Sacramenti in largiori significatione usus.

aliquo signaculorum vel sacramentorum visibilium consortio colligentur. Ut igitur Augustino aliquid sit sacramentum, satis est, si rei alicujus divinae vel sacrae signum sit: praesertim si in publicis Ecclesiae conventibus, certis externis ritibus usurpetur: sive mandatum habeat a Christo, in Novo Testamento, sive ex Veteri Testamento sit sumptum, ut Chrisma, vel a viris Ecclesiasticis excogitatum, ut signatio crucis. Nec refert Augustino, sive gratia per illud signum detur, sive tantum significetur, ut in matrimonio: item sive sit gratia reconciliationis, sive aliud aliquod donum spiritus, ut in ordinatione. Hoc modo et hac ratione, Augustinus aliis et pluribus etiam rebus tribuit appellationem sacramenti, quam antiquitas ante ipsum fecerat. Ita de bono conjugali, cap. 24. dicit, in ordinatis manere sacramentum ordinationis. Et rationem appellationis addit. lib. 2. contra Epistolam Parmeniani, cap. 13. loquens de Baptismo et ordinatione, utrumque, inquit, sacramentum est, et quadam consecratione homini datur, illud cum baptizatur, istud, cum ordinatur. Et contra literas Petiliani, lib. 2. cap. 104. dicit, unctionem in genere visibilium signaculorum sacrosanctum esse. Et mox quasi rationem reddens, addit visibile illud sanctum sacramentum discernendum esse ab invisibili unctione charitatis. Ita etiam Matrimonium appellat sacramentum. Et rationem explicat libro de bono conjugali, cap. 18. Sicut Sacramentum pluralium uxorum illius temporis significavit multitudinem Deo subjectam, in terrenis omnibus gentibus sic sacramentum nuptiarum singularum nostri temporis, significat unitatem omnium nostrum, subjectam Deo futuram in una coelesti civitate. Hac vero ratione, propter significationem rei sacrae, Augustinus plura numerat sacramenta quam septem illa, pro quibus Pontificii dimicant. Nam de peccatorum meritis lib. 2. cap. 26. dicit, catechumenos ante Baptismum, secundum quendam modum suum, per signum Christi sanctificari. Sicut et Dionysius baptizandis signum crucis tribuit. Illud vero signum crucis, Augustinus contra Faustum lib. 19. cap. 14. inter Sacramenta numerat. Et in Psalm. 141. Multa Sacramenta aliter atque aliter accipimus. Quaedam, sicut nostis, ore accipimus: quaedam per totum corpus accipimus: crucem vero in fronte portamus. Rationem vero quare appelletur sacramentum, mox explicat: Quia, inquit, in fronte erubescitur, ipsam ignominiam quodammodo, et quam pagani derident, in loco pudoris nostri constituit, ne de cruce erubescamus. Item: Crux illa signum est humilitatis, unde sanatur tumor animae. Et sermone 19. de sanctis inquit: In hac crucis figura continetur sacramentum. Et explicat, quod in latitudine intelligatur dilectio proximi, etc. Addit etiam: Hoc sacramento crucis sanctus Helisaeus Sunamitis filium, os ori, manus suas manibus ejus applicans, orando suscitavit. Ejusdem virtute sacramenti, Moyses in deserto bis petram virga percussit. Videt Lector, quam late Augustinus utatur vocabulo Sacramenti. Nam et in Psalm. 65. omnes ritus, qui praeter baptizationem in actione Baptismi tunc temporis adhibebantur, vocat sacramenta. Inquit enim in Sacramentis, et in catechisando, et in exorcisando, adhibetur prius ignis. Et mox rationem addit: Transiens per ignem et aquam, educeris in refrigerium. Quarum enim rerum signa sunt in sacramentis, ipsae res sunt in illa perfectione vitae aeternae. Manifestissimus vero locus est lib. 2. de peccatorum meritis, cap. 26. Quod catechumeni accipiunt, quamvis non sit corpus Christi, sanctum est tamen, et sanctius quam cibi quibus alimur, quoniam sacramentum est. Intelligit autem συλογίαν, hoc est, panem benedictum, quem vocant sanctae communionis vicarium. Et illum expresse dicit sacramentum esse, sed addit: Non ita sicut Eucharistia, Sacramentum est. Et hoc bene observet Lector. Et de symbolo ad catechumenos lib. 4. cap. 1. Omnia, quae in catechumenis ante Baptismum aguntur, vocat sacramenta. Et enumerat exorcismos, orationes, cantica, insufflationes, cilicium, inclinationem cervicum, humilitatem pedum, etc. Ita Epist. 23. disputans de Baptismo, hoc est de Sacramento fidei et corporis Christi, exempla addit de die Dominico, et die Paschae, de quibus dicitur: Hodie Dominus resurrexit. Et explicat: Hos ipsos dies secundum illorum, quibus haec gesta sunt, similitudinem nuncupamus: ut dicatur illo die fieri, propter sacramenti celebrationem, quod non illo die, sed jam olim factum est.

Bernardus.

Bernardus etiam in sermone de Coena Domini multis contendit, ablutionem pedum esse sacramentum remissionis peccatorum quotidianorum. Et in benedictione salis circa Baptismum Pontificia Ecclesia ita orat, ut in nomine sanctae Trinitatis efficiatur salutare sacramentum ad effugiendum inimicum, etc.

13. Haec recitavi, ut ostenderem, quale fundamentum sit, cui septenarius sacramentorum numerus superstruitur: quod scilicet Augustinus et alii quidam, pluribus ritibus seu rebus appellationem sacramenti tribuant, quam Baptismo et Coenae Dominicae. Ostendimus enim numerum sacramentorum hoc modo longe ultra septenarium progressurum, cum pluribus ritibus seu rebus Augustinus appellationem sacramenti tribuat. Et diligenter observandum est, quod Augustinus licet in usurpatione vocabuli sacramenti aliquanto liberalior sit, quam pluribus rebus accommodet, quam veteres ante ipsum fecerant: ut tamen ostendat reliqua alia ratione dici sacramenta, quam sicut Baptismus et Eucharistia, plerumque explicat, qua ratione dicantur sacramenta: sicut in adductis exemplis ostendimus.

14. Et quando signum crucis vocat sacramentum, illustri differentia illud distinguit a sanctificatione, quae fit in Baptismo. Et emphases verborum ejus considerentur.

De peccatorum meritis lib. 2. cap. 26. catechumenos secundum quendam modum suum, per signum Christi, et orationem manus impositionis sanctificari. Et dignum est observatione, Augustinum ita numerare plura Sacramenta, ut tamen primo illustri, prae-

cipuo, peculiari et distincto loco ponat Baptismum et Eucharistiam: ut de doctrina Christiana lib. 3. cap. 9. de sacramentis Novi Testamenti loquens: Pauca, inquit, pro multis, eaque factu facillima, et intellectu augustissima, et observatione castissima, ipse Dominus et Apostolica tradidit disciplina: sicuti est Baptismi Sacramentum, et celebratio corporis et sanguinis Domini. Et Epist. ad Jan. 118. Dominus noster Jesus Christus in Evangelio, Sacramentis numero paucissimis, observatione facillimis, significatione praestantissimis, societatem novi populi colligavit: sicut est Baptismus, Trinitatis nomine conservatus communicatio corporis et sanguinis ipsius, et si quid aliud in Scripturis canonicis commendatur.

In Psalm. 103. inquit: Munus Sacramentorum in Baptismo, in Eucharistia in caeteris sanctis Sacramentis quale munus est: si hoc modo Baptismus, et Eucharistia secundum Scripturae sententiam, a reliquis ritibus discernerentur. De appellatione Sacramenti, etiamsi aliis etiam rebus per quandam ἔκτασιν accommodaretur, facile posset conveniri, neque enim λογομαχίας quaerimus. Sed Pontificii simpliciter contendunt, reliquos etiam ritus qualescunque quos numerant, vere et proprie esse sacramenta, sicut est Baptismus et Eucharistia. Ita enim decernit primus ille Canon, quem nunc tractamus.

15. Falsum autem esse ostendimus, quod dictitant, septem, et non plura vel pauciora numeranda esse Novi Testamenti Sacramenta. In tota enim vera antiquitate, nullum exstat testimonium de septenario Sacramentorum numero, quodque nec pauciora, nec plura numeranda sint. Et ne quidem unum proferre possunt, qui nusquam non de consensu et suffragiis antiquitatis gloriantur. Nec ullius veteris Concilii autoritatem pro septenario hoc numero proferre possunt: nisi quod ante centum plus minus annos, in Florentino Concilio, una cum purgatorio et primatu Romani Pontificis, septenarius sacramentorum numerus apud Graecos tentatus, Armenis vero obtrusus est: quod ipsum novitatem septenarii numeri in sacramentis ostendit. Armenis enim Bartholomaeus Evangelium praedicavit: et sub Diocletiano, Armeni testimonium habent, quod Christiani, et pietatis studiosi fuerint, apud Euseb. lib. 9. cap. 7. Post mille vero demum annos, et amplius, septenarium numerum sacramentorum a Romano Pontifice primum accipiunt. Commentum igitur de septenario sacramentorum numero, etiam antiquitatis veris et firmis testimoniis destituitur. Praeter Augustini enim exempla, quae quomodo ipse intelligi velit jam ostendimus, ex vetustioribus nihil quod aliquid habeat roboris, proferre possunt: nisi quod Dionysium, Areopagitae exuviis personatum, in scenam hanc producunt, qui tamen nec ipse septenarium numerum vel probat, vel confirmat, sicut supra diximus.

Commento de septenario numero Sacramentorum nullum Concilium patrocinatur praeter Florentinum.

16. Ex sermone etiam de ablutione pedum, Cypriano inscripto, Lindanus gloriose citat suffragium pro septenario sacramentorum numero. Sed primo novit scriptum illud non esse Cypriani γνήσιον, sed falso ipsi ascriptum. Deinde quisquis iste est autor, cum recensere velit sacramenta, quae et Christus ipse instituit, et quae postea Apostoli, dictante Spiritu sancto tradiderint, non septem, sed quinque tantum numerat. Et simul ostendit, crepitum potius quam verum anathema esse, quod Canon ille, quem nunc examinamus, decernit: Si quis dixerit, non omnia ista septem sacramenta a Christo ipso instituta esse, anathema sit. Expresse enim hoc dicit Cyprianus ipsorum, in sermone illo quem allegant. Alexander ab Ales, parte 4. quaest. 8. art. 2. diserte disputat, a Christo tantum duo esse instituta sacramenta, Baptismum et Eucharistiam: idque probat ex fluxione sanguinis et aquae, de latere Christi. Et quod 1. Joh. 5. scriptum est, tres perhibere testimonium in terris, spiritum, aquam et sanguinem, reliquorum vero sacramentorum formam, Christum voluisse ordinari per ministros Ecclesiae: nominatim vero confirmationem dicit, nec a Christo, nec ab Apostolis, sed per Concilium Meldense institutam esse, quaest. 24. membro 1. Petrus etiam a Soto, qui Tridenti in Concilio mortuus est, hic ipsis verbis utitur. Habemus totum sacramentum Confirmationis, Ordinis, Matrimonii, et extremae unctionis, et elementa, et verba, et effectus ex traditione Apostolica: non quod negemus, in scriptura esse nonnulla de iis sacramentis: sed omnia, quae ad integritatem eorum certa fide necessaria tenemus, cum in scriptura non sint, necesse est Apostolicae esse traditionis. Haec ille. Etsi autem non ignoro, quid titulo traditionis intelligat, hoc loco tamen nobis sufficit, quod fatetur elementa, verba, effectus, et integritatem quatuor sacramentorum, ex scriptura non posse probari. Praetextum vero Apostolicarum traditionum, hujusmodi commentis perspicue detraximus in priore parte examinis.

Lindanus ex Cypriano.

Alexander ab Ales.

Petrus a Soto.

Fruantur igitur ipsi suo illo anathemate: Si quis dixerit, septem illa sacramenta non fuisse omnia a Christo ipso instituta, anathema sit.

17. Hoc primum est Pontificiorum argumentum, ex vocabulo sacramenti, et ex veterum testimoniis, quod quam sit firmum, ex iis, quae hactenus diximus, manifestum est. Intelligit autem hinc lector non stupidus, quo consilio, et qua de causa, Tridentini patres in hac disputatione maluerint nudis anathematis pugnare, quam argumentis, et ostensione fundamentorum agere.

18. Alterum argumentum, pro stabiliendo septenario sacramentorum numero sumunt ex loco a definitione. Et sane talia argumenta, quae ex definitione sumuntur demonstrationis loco esse solent. Sed paulisper expendamus, quomodo definitionem sacramenti tractent: an scilicet (quod dicitur) lapis ad regulam conformetur, an vero plumbea regula ad lapidem inflectatur. Apud Augustinum aliquot exstant descriptiones, quae non tam rei definitiones, quam vocabuli explicationes sunt: ut quod sacramentum sit sacrae rei signum: item, invisibilis gratiae visibilis forma. Sed hae descriptiones valde late

patent: plura enim quam septem illa signa complectuntur, sicut ipsi Pontificii fatentur. Variis igitur artificiis, quaesitae fuerunt tales limitationes definitionis sacramenti, ut sinus ejus redderetur, nec angustior, nec latior numero septenario: sed ita concinnaretur, ut septem illa, quae volebant esse sacramenta, intra complexum suum reciperet.

Definitio sacramenti ex Gregorio.

Ex Gregorio cap. Multi secularium, sumpserunt hanc definitionem: Sacramentum est, per quod sub tegumento rerum visibilium, divina virtus secretius salutem operatur. Sed haec videbatur ad numerum septenarium non satis esse accommodata, quomodo enim juxta hanc definitionem, matrimonium erit sacramentum? Fabricatae igitur sunt duae aliae Altera est Hugonis: Sacramentum est corporale vel materiale elementum foris sensibiliter propositum, ex similitudine repraesentans, ex institutione significans, ex sanctificatione continens aliquam invisibilem et spiritualem gratiam. Altera est Lombardi: Sacramentum est invisibilis gratiae, visibilis forma: ita ut ipsius similitudinem gerat, et ejus causa exsistat. Sed et in his definitionibus non pauca desiderarunt. Quia enim docent, in Eucharistia annihilata substantia, tantum accidentia panis et vini remanere: viderunt Hugonis definitionem non satis convenire, quod sacramentum sit materiale et corporale elementum. Item, quia in matrimonio materiam sacramenti fingunt esse verba, consensum contrahentium exprimentia: vident nec Hugonis materiale elementum, nec Lombardi visibilem formam, satis accommodata esse. Item si per gratiam intelligatur gratuita reconciliatio, remissio peccatorum, et acceptatio ad vitam aeternam, vident quaeri posse de gratia, quae in matrimonio contrahentibus, et in ordinatione ordinatis conferatur. Etsi enim Richardus disputat, etiam per istos ritus conferri gratiam gratum facientem: reliqui tamen agnoscunt, hoc subsistere non posse.

Duae aliae definitiones sacramenti, una Hugonis, altera Lombardi.

Scoti definitio.

Scotus igitur definitionem ita transformavit: sacramentum est signum sensibile, sive sit visibile, sive audibile, gratiam vel Dei effectum gratuitum, ex institutione divina, efficaciter significans, ordinatum ad salutem hominis viatoris. Sed et in hac definitione quosdam offenderunt particulae de institutione divina, et quod sacramenta sint ordinata ad salutem. Occam igitur aliam substituit: Sacramentum est signum, significans efficaciter effectum Dei gratuitum.

19. Ecquid jam optime Lector tibi videtur? Num firmae, fortes et invictae sunt demonstrationes, quando hoc modo definitiones transformantur, refunduntur et inflectuntur, donec proposito nostro, quod sine documentis intelligendum praesumpsimus, congruant?

Idem certe est, ac si architectus aequabilitatem aedificii demonstrare vellet, et non lapides ad regulam accommodaret, sed econtra regulam ad lapides transformaret et inflecteret. Non igitur vim habet certae et firmae demonstrationis, quando ex hujusmodi definitionibus septenarius sacramentorum numerus probatur. Et tamen qualescunque sunt illae definitiones, multum faciunt negotii scholasticis, ut terminos et limites sacramentariae provinciae in regno Pontificio defendant. Si enim signum, significans effectum Dei gratuitum efficaciter, est sacramentum: quomodo non erunt sacramenta benedictio Monachorum, aqua benedicta, rosa benedicta, ensis benedictus, agnus Dei, benedictio herbarum, campanarum, imaginum, inunctio regalis, consecratio templi, coemiterii, altaris, etc. Illa enim fiunt certis consecrationibus, et finguntur habere spirituales effectus. Aliquid quidem respondent scholastici, alius aliud: sed tamen nec seipsos expediunt, nec lectoribus satisfaciunt. Nisi quod Gabrielis ingenuitas probatur, qui dicit, aquam benedictam non esse sacramentum, quia desit divina institutio. Sed hac ratione etiam ex septenario numero, non pauca corruent. Quales igitur sint Pontificiorum definitiones in hac materia, manifestum est.

20. Sed, inquiunt, se eadem libertate etiam nostras recentes angustiores definitiones non recipere. Quo igitur nos vertemus? quomodo, et ex quibus fundamentis demonstrabimus, quae sint vere et proprie sacramenta Novi Testamenti? Respondeo: Non dimicabimus de definitionibus, vel hujus, vel illius, vel veteribus, vel recentioribus: sed sumemus fundamentum, quod extra controversiam et in confessione est apud omnes. Baptismus enim et Eucharistia, omnium confessione vere et proprie sunt sacramenta. Inde igitur colligemus, quae tanquam substantialia requirantur, ut aliquid vere et proprie sit sacramentum Novi Testamenti, haec enim erit simplicissima et certissima demonstratio.

21. Sacramenti Novi Testamenti proprietates.

Ut igitur aliquid sit vere et proprie sacramentum Novi Testamenti, sicut est Baptismus et Eucharistia, requiritur. I. Ut habeat externum aliquod materiale seu corporale, et visibile elementum seu signum, quod certo externo ritu tractetur, exhibeatur et usurpetur. II. Ut elementum seu signum illud, et certus ejus ritus habeat expressum mandatum divinum, seu institutionem divinam. III. Ut institutum et mandatum sit in Novo Testamento. IV. Ut non ad tempus institutum sit, sed usque ad consummationem saeculi: sicut de baptismo scriptum est. Et donec filius Dei redeat ad judicium: sicut de Eucharistia Paulus inquit. Et haec requiruntur ad elementum seu signum sacramenti, in Novo Testamento. V. Requiritur ad sacramentum, promissio divina, de gratia, effectu seu fructu sacramenti. VI. Illam promissionem oportet non simpliciter, nude et per se tantum habere testimonium in verbo Dei, sed oportet eam divina ordinatione, annexam esse signo sacramenti, et eo quasi vestitam esse. VII. Promissionem illam oportet esse non de quibusvis donis Dei, sive corporalibus sive spiritualibus, sed promissionem gratiae, seu justificationis, hoc est, gratuitae reconciliationis, remissionis peccatorum, et in summa de toto beneficio redemptionis. VIII. Et illa promissio in sacramentis, non in genere tantum vel significatur, vel annuntiatur: sed virtute Dei offertur, exhibetur, applicatur, et obsignatur etiam singulis, qui fide

An Absolutio, Ordinatio, et caetera, quae praeter Baptismum et Eucharistiam Pontificii sacramenta appellant, vere et proprie sint sacramenta. Poenitentium absolutio.

22. sacramentis utuntur. Haec vera, manifesta certa et firma sunt. Hoc enim modo Baptismus et Coena Domini, vere et proprie sunt sacramenta Novi Testamenti. Instituatur jam examen, an reliqua ex septenario numero, eo modo vere et proprie sint sacramenta, sicut Baptismus et Eucharistia: de quibus nulla est controversia. Et quia per absolutionem, non in genere tantum annuntiatur remissio peccatorum, sed privatim etiam singulis petentibus et credentibus peccata solvuntur et remittuntur: hactenus et hoc modo convenit cum promissionibus sacramentalibus. Utque salutaris usus privatae absolutionis, Ecclesiae ex sententia verbi Dei magis commendetur: nostri saepe testati sunt, se non pugnare, sed libenter concedere, ut absolutio, quia habeat applicationem generalis promissionis ad singulos ministerio hoc utentes, inter sacramenta numeretur. Sed tamen hoc certum est, absolutionem non habere ex divina institutione certum externum elementum, signum aut ritum divinitus mandatum. Et etiamsi adhibeatur vel impositio manuum, vel aliquis alius externus ritus: destituitur tamen certo, peculiari et expresso mandato Dei. Nec exstat promissio, quod per talem aliquem externum ritum Deus velit efficax esse, ad applicationem promissionis Evangelii. Promissionem quidem habemus, quod per verbum velit esse efficax in credentibus: sed ut aliquid sit sacramentum, requiritur non nuda tantum promissio in verbo, sed ut ordinatione seu institutione divina sit vestita externo aliquo signo, seu ritu divinitus mandato. Tale vero signum non est annuntiatio, seu recitatio promissionis Evangelii: hoc enim modo, ipsa generalis praedicatio Evangelii esset sacramentum. Est enim potentia Dei, per quam fit applicatio promissionis, in omnibus et singulis credentibus. Et ita nulla amplius esset differentia inter simplicem promissionem, et inter sacramentum. In Baptismo certe, et in Eucharistia, annuntiatio seu recitatio verborum non est elementum seu signum Baptismi et Eucharistiae. Absolutio igitur vere et proprie eo modo sicut Baptismus et Coena Domini, non est sacramentum. Sed si quis addita hac explicatione et differentia, eam propter singularem applicationem promissionis voluerit sacramentum appellare, Apologia Augustanae confessionis profitetur, se non velle pugnare.

23. II. Ordinatio.

Ordinatio, hoc est, legitima ad ministerium Evangelii vocatio, et publica ejus vocationis declaratio et approbatio, habet mandatum in scriptura: habet etiam promissionem, quod Deus legitime vocatos, donis ad ministerium necessariis velit ornare, 2. Timoth. 1, 2. Cor. 3 et quod per ministerium ipsorum velit efficax esse: non in rebus corporalibus, sed sicut ministerium spiritus est potentia Dei, ad salutem omni credenti. Et propter multas causas utile est dignitatem ministerii, quam ex sententia verbi Dei habet, in Ecclesia ornare, et quasi in illustri loco constituere, ad refutandos et fanaticos, et Epicureos ministerii contemptores. Hoc modo, et in hanc sententiam Apologia confessionis nostrae dicit, se non gravatim ordinem vocare velle sacramentum, modo discernatur a Baptismo et Eucharistia, quae vere et proprie sunt sacramenta. Et propter hanc causam Augustinus contra Donatistas, Ordinem vocat sacramentum: sicut suo loco dicemus. Ordinatio igitur habet quidem promissionem de efficacia ministerii, ad salutem omni credenti: sed non habet promissionem, quod beneficium Evangelii personae ordinatae, per ipsam ordinationem, tanquam organon divinitus ad hoc institutum applicetur ad salutem. Multi enim accipiunt ministerium, quod efficax est in aliis credentibus, cum ipsi, qui exercent ministerium, non sint filii Dei. Apostoli etiam ritum impositionis manuum, qui illo loco et tempore in orationibus et benedictionibus usitatus erat, libere usurparunt. Non tamen docuerunt, ritum illum a filio Dei in Novo Testamento institutum, et expresse mandatum esse, sicut de aqua in Baptismo, de pane et vino in Eucharistia exstant mandata Christi. Posteri vero ad ordinationem adhibuerunt chrisma, et multos alios ritus, qui nec mandatum Christi, nec Apostolorum exemplum habent. Efficacia vero et applicatio promissionis divinae, non est alliganda ad ritum aliquem, qui non habet mandatum seu verbum Dei. Ordinatio igitur non est vere et proprie sacramentum eo modo, sicut sacramenta sunt, Baptismus et Coena Domini. Nam et ritus ordinationis, et promissio ordinationis, deficiunt in proprietatibus illis, quae requiruntur, ut aliquid vere et proprie sit sacramentum, sicut Baptismus et Eucharistia.

24. III. [Matri]moni[um].

Conjugium Augustinus tunc potissimum sacramenti appellatione ornavit, cum contra Hieronymi immodestas criminationes, dissimulato Hieronymi nomine, ex verbo Dei defendere vellet, esse statum seu genus vitae bonum, purum et sanctum. Et quia similitudo quaedam est conjunctionis Christi et Ecclesiae, Augustinus appellationem sacramenti, quam late accipere et usurpare solet, facile ipsi attribuit: Ut vero statueret, conjugium vere et proprie esse sacramentum Novi Testamenti, eo modo, sicut Baptismus et Eucharistia sunt sacramenta, Augustino nunquam in mentem venit. Primo enim non est in novo primum Testamento institutum, sed statim initio, creato genere humano.

Et mysterium illud quod est in conjugio, non primum coepit tempore Novi Testamenti. Veteres enim dicunt illud mysterium seu sacramentum esse, quod ex latere Adae dormientis formata est Eva, ut esset caro de carne Adae: quanquam Augustinus aliud addat, de singularitate scilicet uxorum in Novo Testamento: sed et illud ipsum, teste filio Dei. Matth. 19 ita fuit ab initio. 2. Habet quidem piorum conjugium, Dei benedictionem et promissionem, quod in concordia, charitate, castitate cohabitare possint: sed haec non est promissio illa gratiae justificationis, quae Novi Testamenti propria est, nec conjugium, organon seu medium est, per quod Deus offerre, exhibere, et applicare velit beneficia redemptionis, quod sacramentorum proprium est. Et Eccius concedit, etiam infidelium conjugium esse sacramentum 3. Nullum plane externum elementum habet matrimonium,

sicut in sacramentis requiritur. Ineptiae enim sunt, quod fingunt materiam esse, quando vir dicit, Accipio te in meam: formam vero, quando respondetur, Et ego accipio te in meum. 4. Nec inde sequitur vere et proprie sacramentum, quia habet mandatum Dei, et benedictionem, et aliquid sacri significat. Haç enim ratione, plures aliae res essent sacramenta.

25. IV. Confirmatio. Quod ad Confirmationem attinet: prima Apostolica Ecclesia habuit promissionem, de effusione visibilium donorum Spiritus, super credentes. Quando igitur Apostoli super ipsos orabant, adhibebant usitatum tunc temporis in orationibus symbolum, impositionem manuum. Sed temporale donum illud fuit: desiit enim postquam doctrina Evangelii satis confirmata erat. Ut vero aliquid sacramentum sit, requiritur ut habeat mandatum et promissionem Dei, non ad tempus, sed usque ad consummationem seculi. Ludibrium vero est, ritum illum sine mandato Dei imitari: cum manifestissimum sit, donum illud jamdudum desiisse. Sed inquis: Certe habemus universales et perpetuas promissiones, de dono confirmationis et perseverantiae, item de augmento donorum spiritualium. Nos vero hoc, quod plenissimum est consolationis, non tantum concedimus, sed addimus praeterea, divinitus ordinata esse media, per quae spiritus dona illa confert, confirmat, auget et conservat, verbum scilicet, fidem, orationem, et exercitia donorum: sicut in loco de confirmatione explicabimus. Sed cujus audaciae est, ideo sine mandato et institutione Dei, peculiare sacramentum comminisci? Multae enim sunt promissiones, et varia dona spiritus, ad quae non sunt divinitus peculiaria sacramenta instituta. Illud vero arbitror divinitus factum esse, quod impositio manuum, in confirmatione non fuit retenta. Ita enim posset Apostolorum exemplum, aliqua saltem specie praetendi. Quia vero commutata est in unctionem chrismatis, et signationem crucis, manifestius apparet esse sacramentum sine institutione et mandato Christi: cujus etiam nullum Apostolorum exemplum praetexi potest. Quod enim unctio chrismatis in Veteri Testamento habuit institutionem divinam, non satis est ad constituendum sacramentum Novi Testamenti, alias enim Turcarum etiam circumcisio posset pro sacramento defendi. Requiritur itaque, ut institutum et mandatum sit in Novo Testamento. Ubi vero exstat mandatum in Novi Testamenti scriptura? Ubi exemplum, quod abrogatis caeteris veterum umbris usus olei retinendus sit: et inde tot sacramenta fabricanda? Ubi promissio ad illinitionem chrismatis dari Spiritum sanctum? Non igitur potest vere et proprie esse sacramentum Novi Testamenti, ubi deest institutio, et expressum mandatum Christi.

Requisita sacramenti.

26. V. Unctio. Similis vero ratio est de unctione infirmorum. Quod enim Marcus, Apostolos cum donum sanationis accepissent, factitasse scribit: idem Jacobus Ecclesiae, tunc cum adhuc donum sanationis haberet, praescribit. Adhibebatur enim unctio olei, ut externum symbolum doni sanationis. Illud cum desierit, manifestum est, usum etiam unctionis olei temporarium fuisse. Non enim exstat vel mandatum, vel exemplum in scriptura, ut in Novo Testamento ad aliud quam ad donum sanationis adhibeatur. Marc. 6, Jac. 5. Nunquid igitur Ecclesia plane nullam nunc habet consolationem pro aegrotis? Imo habet illa, quae Jacobus recitat, verbum, fidem, orationem, etc. Illa enim habent mandatum et promissionem Dei, de perpetuo usu. De unctione vero olei, separata a dono sanationis, et ad alium effectum sine verbo translata, non habemus mandatum vel promissionem Dei in scriptura Novi Testamenti.

Sed de singulis illis, suo loco plenius dicendum erit. Hoc vero loco, breviter tantum ex certis et firmis fundamentis, rationes manifestas volui ostendere, quare quinque illa (Poenitentia, Ordo, Conjugium, Confirmatio et Unctio) nec debeant, nec possint, eo modo sicut Baptismus et Eucharistia, vere et proprie dici Novi Testamenti sacramenta. Quare vero Pontificii tantopere dimicent, ut simpliciter, vere et proprie sacramentis annumerentur, suo loco de singulis annotabimus. Rebus ipsis vero, quae his vocabulis significantur, nihil detrahimus. Sentimus autem, eas non posse dignius aut rectius ornari et illustrari, quam si secundum scripturae sententiam tradantur et explicentur, id quod fieri potest, etiam si non tribuamus illis appellationem sacramenti, eo modo, sicut baptismo tribuitur. Imo peregrinae opiniones et corruptelae, quas sub titulo sacramentorum Pontificii rebus illis affinxerunt, non possunt solide et perspicue refutari, nisi operculum illud tollatur, et doctrina de rebus illis, simpliciter ita explicetur, sicut in scriptura tradita est. Sed haec suis locis plenius et commodius explicabuntur.

27. Nequaquam autem novi aliquid hac disputatione in Ecclesiam invehimus. Antiquitas enim licet vocabulo sacramenti varie (sicut ostendimus) luserit: omnes tamen, quando incidunt in historiam, quomodo ex latere mortui Christi profluxerit sanguis et aqua, dicunt Ecclesiae sacramenta illa esse: aquam scilicet in baptismo, et sanguinem in Eucharistia. Augustinus de symbolo ad catechumenos lib. 2, cap. 6 dicit: haec esse Ecclesiae gemina sacramenta. Et de civitate Dei, lib. 15, cap. 26: Inde sacramenta promanarunt, quibus credentes initiantur. Tractatu in Joh. 9: Mortuo Christo, lancea percutitur latus, ut profluant sacramenta, quibus formetur Ecclesia. Idem in 40. Psalm.: De latere Christi, Ecclesiae sacramenta profluxerunt. Beda ex Augustino in 19. cap. Joh.: Aperuit latus, ut illic quodammodo ostium vitae panderetur, unde sacramenta Ecclesiae manaverunt: sine quibus ad vitam, quae vere est vita, non intratur.

Sacramenta duo tantum, Baptismus et Eucharistia. Augustin. Beda.

Chrysostomus super illum locum dicit, ex ambobus illis Ecclesiam constitutam esse; et addit, hinc mysteria, hoc est, sacramenta ortum habere: quod scilicet aqua et sanguis ex Christi latere profluxit. Idem dicunt reliqui Patres, explicantes illum

Chrysost.

locum Johannis. Et ipsi Pontificii in Ecclesiis suis canunt: Hinc salutis sacramenta emanant, in aqua et sanguine.

28. Nec otiosam λογομαχίαν, sed necessarium certamen esse hanc disputationem, vel unicum hoc documentum satis ostendit, quod in res ipsas (ut est doctrina de poenitentia, de ministerio verbi, de conjugio, de confirmatione et incremento donorum spiritus, de consolatione aegrotorum) loco simplicis sinceritatis, quam secundum verbum Dei habere et retinere debebant, invecta sunt multa accessoria, peregrina, falsa et impia: hac potissimum occasione, quod titulum sacramenti, vere et proprie tueri posse non videbantur, si in illa plana simplicitate, qua in scriptura res illae traduntur, relinquerentur. Et adversarii propterea tam pertinaciter de numero sacramentorum dimicant. Vident enim ritus et opiniones, quae praeter et contra verbum Dei, ex hominum traditionibus, in res illas invecta sunt, non posse plausibiliori specie excusari, retineri et defendi, quam sub pallio, titulo et praetextu appellationis sacramenti. Ut igitur rebus illis genuina puritas et simplicitas ex verbo Dei restitui, et restituta conservari possit: neve posteritati occasio detur, a simplicitate illa rursus discedendi, et ejus loco, peregrina et adulterina affingendi: utilis et necessaria est illa disputatio, an reliqua quinque, quae Pontificii numerant, vere et proprie sint sacramenta, eo modo, sicut Baptismus et Coena Domini.

[SECTIO II.]

DE DIFFERENTIA SACRAMENTORUM VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

CANON II.

Si quis dixerit, ea ipsa novae legis sacramenta, a sacramentis antiquae legis non differre, nisi quia ceremoniae sunt aliae, et alii ritus externi, anathema sit.

EXAMEN.

1. Deus voluntatem suam de mysterio redemptionis generis humani, de gratuita reconciliatione, et acceptatione credentium ad vitam aeternam per fidem, propter victimam filii Mediatoris, omnibus temporibus ab initio mundi, dato certo verbo, patefecit. Addidit etiam verbo, divina sua institutione, certa quaedam externa signa, quibus promissionem justitiae fidei luculentius obsignaret et confirmaret. Non igitur Novi Testamenti tempore primum coepit institutio et usus sacramentorum: Sed Patres tempore Veteris Testamenti, imo etiam ante promulgationem legis, sua quaedam divinitus in hunc usum instituta habuerunt signa seu sacramenta, quae fuerunt sigilla justitiae fidei. Rom. 4. Jam vero cum idem sit Deus, idem Mediator, eadem gratia, justitia, promissio, fides, salus, etc. tamen externa illa signa seu sigilla, aliquando mutata sunt, aliis divina institutione in locum ipsorum substitutis, prout subinde illustrior redditus fuit modus patefactionis, qui primum fuit quasi lucerna in loco obscuro ardens, postea successit lucifer, donec tandem nocte praeterita, exortus est sol justitiae. Ita Patriarcharum signis successit institutio circumcisionis: et abrogata demum circumcisione, successerunt, per institutionem filii Dei, sacramenta Novi Testamenti. Quia vero illa signorum mutatio, haereticorum, et praecipue Manichaeorum cavillationibus exagitabatur: coeptum est non inutiliter quaeri et disputari de convenientia seu similitudine, et de differentia sacramentorum Veteris et Novi Testamenti. Et res ipsa per se, sicut fundamenta in scriptura traduntur, plana est. Sed appellatio sacramenti, nunc latius, nunc angustius usurpata, reddidit illam doctrinam aliquo modo perplexam. Postea disputationes scholasticorum de opere operato, omnino eam turbarunt et subverterunt. Quae etiam disputationes Luthero occasionem praebuerunt, ut in libro de captivitate Babylonica, inciperet diligentius ex scripturae fundamentis inquirere, de similitudine et differentia sacramentorum Veteris et Novi Testamenti. Ne vero Andabatarum more in tenebris pugnemus, monstrandus est status hujus disputationis.

Sacramentorum usus fuit etiam tempore Veteris Testamenti.

2.

Liber [Lu]theri d[e] captivi[tate] Babylonica.

3. Plana autem, atque (uti arbitror) extra controversiam, inter adversarios Pontificios, et nos sunt haec capita: Justis, qui fuerunt tempore Veteris Testamenti, a Deo propositam, exhibitam, datam, et collatam fuisse gratiam, justitiam, salutem, et vitam aeternam, propter futuram victimam filii Mediatoris. Salvatos enim fuisse justos tempore Veteris Testamenti, ex scriptura certissimum est. Nemo autem salvatur sine gratia Dei. Illa vero propter solum benedictum semen promittitur et datur. Est et hoc extra controversiam, non aliam fuisse gratiam, neque etiam aliam fidem, qua salvati sunt justi, tempore Veteris Testamenti, quam nunc tempore Novi Testamenti. Habemus enim eundem spiritum fidei, 2. Cor. 5.

Gratia etiam qua justificatus est Abraham, et qua salvatus est David, exemplum est justificationis et salvationis omnium temporum. Rom. 4. Restabit igitur quaestio, quomodo, hoc est, per quod medium, instrumentum seu organon, Deus tempore Veteris Testamenti proposuerit, exhibuerit, dederit et contulerit credentibus gratiam ad salutem. Certum autem est, patres illos habuisse verbum promissionis, de benedictione propter futurum semen.

Quaes[tio] per q[uod] medi[um] seu o[rga]num t[empo]re Ve[teris] Testa[menti]

4. crede[nti]bus gr[atia] ad sal[utem] a Deo fuerit [ex]hibita

Habuerunt etiam externos quosdam ritus, divina institutione huic promissioni gratiae additos et annexos.

Et verbum quidem promissionis, an Pontificii permittere velint, fuisse tale medium seu organon tempore Veteris Testamenti, non plane scio. De sacra-

mentis certe, quibus promissio illa gratiae divina institutione annexa fuit, hoc loco disputatur. Et apud veteres quidem Ecclesiasticos scriptores, de circumcisione, quae fuit sacramentum Veteris Testamenti, axioma hoc vulgatum et certum est: Infantes tempore Veteris Testamenti, per circumcisionem liberatos fuisse a peccato originali. Beda etiam ex patribus sententiam hanc, quae scholasticis scriptoribus non ignota est, citat: Sacramenta Veteris Testamenti suo tempore custodita, vitam conferebant aeternam. Lombardi vero tempore, in quaestionem vocari coepit haec sententia. Et Hugo quidem, qui circa illa tempora fuit, valde obscure et ambigue disputavit (sicut Gabriel recitat) ut eadem sit salus justorum in Veteri et Novo Testamento. Ideo sacramenta Veteris Testamenti justificasse indirecte et ex consequenti, quasi mediantibus Novi Testamenti sacramentis per ea significatur. Lombardo vero scholastici tribuunt hanc opinionem, quod per sacramenta Veteris Testamenti, Deus nulla plane ratione contulerit gratiam credentibus, etiam quando in fide et charitate usurpata fuerunt. Quia censuit, ea imposita fuisse tantum in onus et servitutem, non in justificationem.

5.

6. Hisce Hugonis et Lombardi disputationibus projectum fuit in medium μῆλον ἔριδος: quod certatim et avide arripuit populus scholasticorum: Et fabricata opinione operis operati, hoc discrimen commenti sunt inter sacramenta utriusque Testamenti, quod per illa tantummodo significata, non autem exhibita seu collata fuerit gratia, etiam rite suscipientibus: per haec vero gratia et significetur et conferatur, etiamsi in suscipiente nullus exsistat bonus interior motus.

Scholastici de discrimine sacramentorum utriusque Testamenti.

7. Sed quia alii ex ipsis viderunt absurdum esse, si dicatur, justis in Veteri Testamento non fuisse collatam gratiam, finxerunt igitur, sacramenta Veteris Testamenti contulisse gratiam non ex opere operato, sed ex opere operante, hoc est, per modum meriti, ex suscipientis devotione, quod ita declarant: omnem actum virtutis, charitate formatum, dicunt meritorium esse: usum vero sacramentorum Veteris Testamenti, dicunt fuisse actum obedientiae. Data enim fuerunt praecepta de hujusmodi sacramentis, et ideo usum eorum dicunt fuisse impletionem praecepti: et propterea ratione virtutis obedientiae, per modum meriti, fideles tunc in usu sacramentorum accepisse gratiam. Haec vero sententia directe, et quasi adversa fronte pugnat cum Paulo, qui Rom. 4 ex professo docet et confirmat, circumcisionem non justificasse Abrahamum ex opere operante, seu per modum meriti: sed fuisse sigillum seu obsignationem justitiae fidei, cujus proprium est, ut beatitudo sit ejus hominis, cui Deus secundum gratiam credenti, non operanti, imputat justitiam sine operibus, Rom. 4. Et quid quaeso sani ab istis hominibus, de salutari sacramentorum usu exspectes, qui gratuitam promissionem, qua gratia offertur et exhibetur, et fidem qua promissio accipitur, ex sacramentis proscribunt, hoc est, qui ipsa sacramenta ex sacramentis tollunt, et ex Dei actione faciunt nostrum opus, ex gratia meritum, ex promissione praeceptum? Et tamen istas scholasticorum opiniones, concilium Florentinum confirmare non veretur, inquit enim: Veteris Testamenti sacramenta non causabant gratiam, sed eam solum per passionem Christi dandam esse figurabant: nostra vero et gratiam continent, et ipsam digne suscipientibus conferunt. Quid vero audio? Num justis, tempore Veteris Testamenti, virtute futurae passionis Christi, non data fuit gratia? An vero tantum habuerunt praefigurationem, fore ut post natum Christum primum daretur gratia illis, qui post consummatam passionem Christi credituri essent? Passio certe Christi, meritum illud est, propter quod gratia data fuit et olim et adhuc datur. Neque enim verum est, veteres olim per virtutem futurae passionis Christi, sine certo aliquo medio seu organo, quo illa offerretur et applicaretur, justificatos esse: nos vero per sacramenta, sive virtute passionis Christi justificari.

Concilium Florentinum patrocinatur scholasticorum opinionibus.

8. Haec ideo hoc loco annotavi, ut Lector admonitus intelligat, quae sit Helena illa, pro cujus restitutione secundus hic Canon dimicat. Ut autem ad explicationem eo commodius transeamus, consideret Lector hoc artificium, quod illi, qui nunc sunt conductitii Pontificiae causae advocati, ut amoliantur suspicionem novitatis, non utuntur in hac quaestione scholasticorum argumentis, quia animadvertunt, qualia illa sint: sed Augustini autoritate opinionem illam tueri conantur ex quadam ejus sententia, quae exstat in enarratione Psalm. 73. Sacramenta Novi Testamenti dant salutem: Sacramenta Veteris Testamenti, promiserunt salvatorem. Sed si recte et diligenter expendatur, quomodo Augustinus in loco allegato quaestionem illam disputet, non tantum liquido constabit, quae fuerit ipsius sententia, verum etiam monstrabuntur vera fundamenta, ex quibus quaestio haec recte explicari et dijudicari poterit. Non autem promiscue de omnibus figuris et signis Veteris Testamenti disputamus, sed de illis, quibus verbum promissionis gratiae annexum fuit. Multae enim fuerunt in Veteri Testamento figurae et umbrae, quae aliquid sane de mysterio incarnationis, redemptionis et justificationis significarunt: non autem omnes adjunctam habuerunt expressam promissionem divinam, quod per illa signa Deus offerre, applicare et obsignare vellet promissionem justitiae fidei singulis, fide illis ritibus utentibus. Quaedam vero non tantum significarunt, verum etiam adjunctam habuerunt promissionem, quod per illa signa in verbo, Deus justitiam fidei offerre, applicare, obsignare et confirmare vellet, in singulis, fide promissionis signis illis utentibus quale signum, extra omnem controversiam fuit circumcisio. Duplicia igitur fuerunt signa Veteris Testamenti: quaedam tantum fuerunt significativa, quaedam vero simul etiam fuerunt virtute promissionis exhibitiva seu obsignativa gratiae. Augustinus vero omnia illa signa aliquando una et eadem appellatione sacramenti comprehendit. Quando igitur figuras et umbras, quae sunt signa tantum significa-

9.

Signa Veteris Testamenti duplicia.

tiva, vocat sacramenta, tunc dicit in Psalm. 73: De discrimine Veteris et Novi Testamenti, sacramenta non eadem, promissa non eadem. Et illud declarat: Promissa non eadem, quia promissa terra Canaan, regnum temporale, felicitas terrena. Sacramenta non eadem, quia alia sunt Sacramenta salutem dantia, alia salvatorem promittentia. Sacramenta Novi Testamenti, dant salutem: Sacramenta Veteris Testamenti, promiserunt Salvatorem. Nunquid autem dicemus Augustinum sensisse, Patres in Veteri Testamento tantum terrena promissa habuisse, et prorsus destitutos fuisse promissione spirituali, de justitia coram Deo, salute et vita aeterna? Aut patribus in Veteri Testamento non fuisse datam salutem? Certe nemo sanus, Augustino manifeste falsam hanc sententiam tribuere audebit, quam multis in locis ipse refutat. In promptu igitur est colligere, quid Augustinus in illo loco velit. Collationem enim seu potius mutuam relationem, individuam connexionem instituit inter promissa et sacramenta: ut qualia sint promissa, talia etiam sint sacramenta: et quidem ex promissis sumendum esse judicium de Sacramentis. Et hoc fundamentum diligenter observetur. Jam vero inquit: In Veteri Testamento, fuerunt quaedam promissa terrena seu temporalia politiae Mosaicae, et illis promissis etiam Sacramenta quaedam fuerunt adjuncta: Concludit igitur Augustinus, sicut ipsa promissa terrena, figurae fuerunt spiritualium promissionum, ita etiam Sacramenta illarum promissionum, significasse futuram οἰκονομίαν Salvatoris. Manifestum igitur est Augustinum primo ibi loqui de signis, quae tantum sunt significativa, quae non annexam habuerunt spiritualem promissionem. Deinde etiam inter ipsas spirituales promissiones, in Veteri et in Novo Testamento, Augustinus tale facit discrimen, quod in Veteri Testamento sint promissiones Christi venturi, in novo vero sit annuntiatio Christi exhibiti.

10. Non minus autem promissio de futuro semine benedicto, in Veteri Testamento fuit potentia Dei ad salutem omni credenti, quam annuntiatio de Christo exhibito in Novo Testamento. Et ex hoc fundamento, de discrimine scilicet promissionis gratiae in utroque Testamento, Augustinus differentiam sumit et constituit, inter sacramenta, quae promissioni gratiae in utroque Testamento voce divina annexa fuerunt, inquit enim: Cum ergo jam teneas promissa, quid quaeris promittentia, Salvatorem jam habens? Hoc vero est, quod dico te tenere promissa: non quod jam acceperimus vitam aeternam, sed quia jam venit Christus, qui per Prophetas praenuntiabatur. Et hanc differentiam in multis aliis locis repetit et explicat. Iste igitur locus Augustini, quo ferme solo nituntur Pontificii, nihil ipsis patrocinatur, quasi tempore Veteris Testamenti plane nulla fuerint sacramenta, per quae Deus in verbo obtulerit, exhibuerit et obsignarit gratiam: cum certum sit, promissionem gratiae tunc annexam fuisse certis quibusdam ritibus seu sacramentis. Augustinum enim diversum sensisse, postea ostendemus. Nunc tantum objectionem, quam ex Augustini loco Pontificii formant, removere et explicare volui.

11. De sacramentis Veteris Testamenti quomodo saepe loquatur scriptura.

Quae vero ex scriptura adjiciuntur, facile explicari possunt, si servetur Hilarii regula, ut intelligentia dictorum sumatur ex causis dicendi. Scriptura enim de sacramentis Veteri Testamenti, saepe non loquitur quid sint per se, hoc est, ex institutione divina, ut scilicet sunt sigilla promissionis gratiae et justitiae fidei: sed reprehendit et refutat falsas opiniones, quas homines externis illis ritibus, neglecta promissione et fide affingebant. Non enim docebant, fidem in sacramentis, tanquam in verbo visibili, debere apprehendere promissionem de redemptione per filium mediatorem futura, propter quem Deus credentes justificat: sed sepulta promissione, et abolita vera fide, fingebant se ex merito et dignitate operum, quae in externis illis ritibus exercebant, justificari. Contra hanc opinionem Paulus pugnat, de Circumcisione disputans, Rom. 2, Gal. 5. Et in Epistola ad Hebraeos ostendit, solius Christi sanguinem habere virtutem emundandi conscientiam a peccatis. Quod igitur patres sub Veteri Testamento justificati sunt, hoc affirmat factum esse, non virtute sanguinis pecudum, aut reliquarum lustrationum: sed quod sub illis figuris ut umbris, fides aliud objectum intuita sit et apprehenderit, promissionem scilicet de futura victima filii Dei mediatoris. Hoc enim est, quod agit per totam Epistolam ad Hebraeos: ubi simul ostendit illorum rituum antiquationem seu abrogationem, cum ipsorum complementum, Christus scilicet exhibitus sit, et alia sacramenta instituerit.

12. Hisce igitur, quae et ex scriptura, et ex Augustino objici solent, explicatis, tota res plana erit. Idem enim Deus est, et in Veteri et in Novo Testamento, justificans et circumcisionem et praeputium. Idem est Christus heri, hodie, et in saecula: propter quem et justificati sunt, et justificantur credentes, et in Veteri et in Novo Testamento. Eadem est substantia (ut sic dicam) promissionis, eadem fides, eadem gratia, eadem justitia, eadem salus et vita aeterna in Christo, et propter Christum: qui in Veteri Testamento promittebatur venturus, et in novo annuntiatur exhibitus. De his capitibus nulla est, nec esse potest controversia. Quaestio vero in eo versatur, quo medio, instrumento et organo Deus utrobique uti voluerit ad offerenda, exhibenda, et obsignanda illa beneficia: et quod in Novo Testamento verbum Evangelii sit potentia Dei, ad salutem omni credenti, non est dubium. Certum est et hoc, Christum ad hunc usum instituisse sacramenta Novi Testamenti, ut per illa tanquam per visibile verbum, offerret, exhiberet et obsignaret credentibus beneficia Evangelii. Jam de Veteri etiam Testamento extra controversiam est, plane illam ipsam ibi fuisse rationem verbi seu promissionis. Quaero autem, an in Veteri Testamento, promissio gratiae tantum nuda sine sacramentis, fuerit proposita populo Dei? Invenio autem Genes. 17 promissionem foederis: Ero Deus tuus, et seminis tui post te: divina institutione vesti-

tam esse (ut sic dicam) ritu seu sacramento circumcisionis. Video etiam Paulum Rom. 4 signum circumcisionis vocare sigillum, seu obsignationem justitiae fidei. Unde Patres recte sentiunt, infantes sub lege per circumcisionem liberatos fuisse a peccato originis. Et Beda erudite colligit a contrario, eos qui in populo Israelitico accipiebant circumcisionem, ut sigillum justitiae fidei, conjunctos fuisse per hoc sacramentum Ecclesiae populi Dei, et consignatos fuisse in foedus et communionem beneficiorum Christi mediatoris. Deus enim dicit: Masculus cujus praeputii caro circumcisa non fuerit, exterminabitur anima illa de populo suo: quia pactum meum irritum fecit.

13. Cohaerent igitur haec, et manifesta sunt: 1. Quod justi in Veteri Testamento eundem habuerint Christum, eandem acceperint gratiam et justitiam ad salutem et vitam aeternam, quam credentes in Novo Testamento accipiunt et habent. 2. Justos in Veteri Testamento habuisse, non tantum nudam promissionem gratiae, sed illi promissioni, etiam divina institutione annexos fuisse certos quosdam externos ritus, quae sacramenta vocantur. Et inde consequitur. 3. Quod scilicet justi in Veteri Testamento, non tantum per nudam promissionem gratiae, propter venturum Messiam: verum etiam per sacramenta, quae divina institutione promissioni illi annexa erant, quale extra controversiam est circumcisio, non minus acceperint beneficia illa Evangelii, ad salutem necessaria, quam nos in Novo Testamento. Atque ideo Paulus Col. 2 permutatis vocabulis circumcisionis et baptismi significat: Nos, qui in Novo Testamento per baptismum habemus exspoliationem corporis peccatorum carnis, accepisse et habere idem, quod circumcisi sub Veteri Testamento per circumcisionem acceperunt. Sicut enim circumcisio fuit sigillum justitiae fidei, Rom. 4 ita baptismus est stipulatio bonae conscientiae erga Deum, per resurrectionem Christi, 1. Petr. 3. Et medium seu organon, quo exhibebatur et obsignabatur justitia fidei, fuisse sub Veteri Testamento non nudam tantum promissionem, sed et signum ejus circumcisionem: institutio circumcisionis, Genes. 17 et locus Pauli, Rom. 4 clarissime ostendunt. Et 1. Cor. 10, ubi tractat historiam de Manna, et de aqua ex petra profluente, dicit: Patres eandem escam spiritualem manducasse, et eundem spiritualem potum bibisse. Et diserte nominat Christum, qui est heri, hodie, et in secula. Hebr. 13. Et hunc Pauli locum Augustinus confert cum Baptismo et Coena Domini, tractatu 26 in Johannem explicans concionem Christi de Manna, inquit: Sacramenta illa fuerunt in signis diversa, in re quae significatur, paria sunt. Et tractatu 45. In signis diversis, fides eadem, sicut in diversis verbis: quorum alterum praenuntiat Christum venturum, alterum annuntiat Christum venisse.

Et contra Faustum Manichaeum, multis argumentis agit in diversis signis, Sacramentis seu ritibus utriusque Testamenti, res non esse diversas, sed easdem. Nam lib. 19, cap. 15 movet quaestionem, utrum tantum profuerit antiquis justis, fides passuri et resurrecturi Christi, quantum nunc prodest fides passi et resuscitati? An ipsa effusio sanguinis agni Dei, quae facta est pro multis in remissionem peccatorum, aliquid utilitatis et purgationis dederit etiam his, qui hoc futurum credentes, antequam fieret, ex vita migraverant? Et istam sane quaestionem eo loco non definit. Alibi vero, manifeste ex verbo Dei affirmat, justos Veteris Testamenti, quantaelibet fuerint sanctitatis, non tamen eos salvos fecisse, nisi fidem Mediatoris, qui in remissionem peccatorum, sanguinem suum fudit. Haec enim sunt ejus verba.

14. Jam observet Lector, quae inde argumenta Augustinus texat. Dicit enim cap. 14: In hac vita nemo potest esse justus, nisi qui ex fide vivit. Gratia, enim, justitia, salus, vita aeterna, fide accipienda sunt. Addit autem: Antiqui justi, qui Sacramentis illis intelligebant venturam praenuntiari revelationem fidei, ex illa, licet adhuc operta et abscondita, munere tamen pietatis intellecta, etiam ipsi vivebant. Agnoscit lector connexionem argumentorum. Antiqui justi acceperunt remissionem peccatorum propter Christum Mediatorem, remissio vero peccatorum non nisi fide accipitur, fides vero antiquorum, objectum habuit, non nudum tantum verbum, verum etiam Sacramenta illius temporis, et ex illa fide, in Sacramentis munere pietatis intellecta, justi vivebant. Haec omnia sunt Augustini.

15. Quis igitur jam dicet, fidem antiquorum in Sacramentis illius temporis nihil accepisse: cum Augustinus affirmet, ipsos fide illa, in Sacramentis intellecta vixisse? Cap. 16 confert verbum et Sacramenta: Si, inquit, eadem res aliter enuntiatur facienda, ut de Christo passuro, resurrecturo, etc. aliter enuntiatur facta, ut de Christo passo, resuscitato, etc. quid mirum, si aliis mysteriorum signaculis passio et resurrectio Christi futura promissa est aliis jam facta annuntiatur? Quid enim sunt aliud quaeque corporalia Sacramenta, nisi quaedam quasi verba visibilia sacrosancta? Haec Augustinus.

Si igitur concedimus, per verbum promissionis in Veteri Testamento oblata et exhibita fuisse a Deo credentibus gratiam et salutem, quomodo Sacramentis illud adimemus, quae nihil aliud sunt, quam visibilia verba? ut eadem sit ratio, et idem usus verbi et Sacramentorum.

Et cap. 14: Correlativa facit, sicut fidem et verbum seu promissionem, ita etiam fidem et Sacramenta, quod ergo fides accipit, hoc Deo per verbum et Sacramenta offert et exhibet. Verba Augustini haec sunt: Tunc ergo occulta erat fides, nam eadem credebant, eadem sperabant omnes justi et sancti etiam temporum illorum: et promissiva erant illa omnia Sacramenta, omnisque ritus ille sacrorum: nunc autem revelata est fides.

Et cap. 16 inquit: Adversus calumniosam imperitiam Fausti demonstrare suffecerit, quanto errore delirent, qui putant signis Sacramentisque mutatis, etiam res ipsas esse diversas, quas ritus propheticus praenuntiavit promissas, et quas ritus Evangelicus annuntiavit impletas: aut qui censent, cum res eaedem sint: non eas aliis Sacramentis an-

nuntiari debuisse completas, quam his quibus adhuc complendae praenuntiabantur.

16. Tota igitur res, de collatione Sacramentorum Veteris et Novi Testamenti, planissima est, si tantum adhibeatur illa distinctio, quam Lutherus tradit de captivitate Babylonica: quod scilicet quaedam figurae Veteris Testamenti tantum fuerunt signa significativa, non autem annexum habuerunt verbum promissionis gratiae. De illis signis hoc loco non disputamus. Fuerunt autem etiam in Veteri Testamento signa quaedam, quae ex institutione divina, annexum habuerunt verbum promissionis gratiae: quod verbum

17. fidem exigit, quae gratiam accipiat. Et de illis veterum Sacramentis manifestissimum est, quod ex institutione divina, eundem habuerint usum et finem, quem Sacramenta Novi Testamenti. Unum enim et eundem Christum, in verbo promissionis, Sacramentis illis annexo, credentibus proposuerunt: eadem fuit fides quae et in verbo promissionis, et in Sacramentis, quae promissioni gratiae annexa erant, eandem gratiam, justitiam, remissionem peccatorum, salutem et vitam aeternam quaesivit et accepit, sicut nunc in Novo Testamento. Et hactenus similitudo seu convenientia est inter Sacramenta Veteris et Novi Testamenti.

18. Nullane autem differentia est, nullumne discrimen inter Sacramenta Veteris et Novi Testamenti? Est omnino illustre discrimen, sicut Augustinus variis in locis demonstravit. 1. In ipsis signis seu ritibus externis. Cum enim Christus sua incarnatione implevisset ea, quae veterum Sacramentis significata et promissa fuerant, mutata et abrogata sunt vetera illa Sacramenta, et per institutionem Christi Mediatoris, alia in ipsorum locum substituta, Aliis enim ritibus, inquit Augustinus contra Faustum lib. 19, cap. 16 res annuntiari debuerunt completae, quam his, quibus adhuc complendae praenuntiabantur. 2. Sacramenta Veteris Testamenti fuerunt praenuntiativa venturi Christi, Novi vero Testamenti annuntiativa sunt exhibiti Christi, sicut inquit Augustinus in Psalm. 73. Et tractatu in Joh. 45. Item contra Faustum lib. 19, cap. 13. Et cap. 14 inquit: Illa in Veteri Testamento fuerunt promissiones rerum complendarum, haec in Novo Testamento, sunt indicia completarum. Et idem omnino discrimen Augustinus constituit, inter verbum gratiae sub Veteri de venturo, et in Novo Testamento, de exhibito Christo. Tractatu in Joh. 45. Et contra Faustum lib. 19, cap. 16. Sicut igitur in diversis verbis, ita etiam in signis diversis, non est diversa, sed eadem fides: inquit Augustinus. Idem ergo etiam Christus, eadem gratia, ad eandem justitiam, eandem salutem, etc.

Triplex discrimen inter Sacramenta Veteris et Novi Testamenti secundum Augustinum.

Observandum autem est hoc discrimen, quod idem Christus, licet aliter verbo et Sacramentis in Veteri Testamento venturus praenuntiatus fuerit, et mysterium redemptionis complendum: aliter vero verbo et Sacramentis in Novo Testamento Christus annuntietur exhibitus, et mysterium redemptionis impletum: virtus tamen incarnationis et redemptionis Christi eadem est, eadem etiam gratia ad salutem necessaria, quam Deus non minus tempore Veteris Testamenti proposuit, quam in novo, quam etiam veterum fides non minus certo accepit in verbo et Sacramentis, quam nunc in novo accipitur. Haec distinctio inter ipsam incarnationem ac redemptionem, et inter virtutem ejus seu gratiam, non recte observata, decepit Scholasticos, quando enim in Augustino legunt, res quae in Veteri Testamento significatae et promissae fuerunt, in novo redditas et exhibitas esse, hoc intelligunt non de ipsa incarnatione, et de opere redemptionis, sed de gratia et salute, quae propter Christum donatur et exhibetur: cum certissimum sit, exhibitionem et collationem gratiae et salutis propter Christum, non minus fuisse tempore Veteris Testamenti, quam in novo.

Quando igitur Augustinus dicit, in verbo et Sacramentis Veteris Testamenti, fuisse veritatem promittentem, in novo exhibentem, in veteri significationem promittentem, in novo res redditas: hoc intelligit de incarnatione Christi, et de opere redemptionis, non autem de virtute ejus, et de gratia, quam certe justis in Veteri Testamento exhibitam esse, nemo negare potest, qui ipsos salvatos esse concesserit.

Tertium discrimen Augustinus ita describit, De doctrina lib. 3, cap. 9. Sacramentis numero paucissimis, observatione facillimis, significatione praestantissimis, societatem novi populi colligavit.

Et contra Faustum lib. 19, cap. 13. Prima Sacramenta cum suo adventu Christus implevisset, ablata sunt, et alia sunt instituta: virtute majora, utilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora. Et in Psalm. 73: Mutata sunt Sacramenta, facta sunt faciliora, salubriora, feliciora. Num vero ideo Veteris Testamenti Sacramenta, omnino nec salubria, nec felicia erunt, quia Novi Testamenti Sacramenta praedicantur salubriora et feliciora? Aut quia Sacramentorum Novi Testamenti praedicatur virtus major, et utilitas melior, num ideo plane nulla erit virtus, aut nulla omnino utilitas Sacramentorum Veteris Testamenti? Certe quae secundum magis et minus comparantur, licet gradu differant, in uno tamen et eodem genere conveniunt. Felicitatem igitur, utilitatem, virtutem et salutem, Augustinus Sacramentis Veteris Testamenti eo ipso tribuit, quod praedicat Novi Testamenti Sacramenta feliciora, salubriora, virtute majora, et utilitate meliora. Et hoc libenter damus: sicut modus revelationis in Novo Testamento illustrior est, lux fidei major, et mensura gratiae uberior: ita etiam per Sacramenta Novi Testamenti, gratiam Christi luculentius, plenius, perfectius et uberius dispensari credentibus. Nunc enim consummato redemptionis mysterio, figuris successit ipsa veritas. Hebr. 9 umbris corpus, Col. 2. Filius Dei enim etiam ante suam incarnationem fuit justitia et salus credentium, Esaj. 45, et in ipsis inhabitavit, 2. Cor. 6. Nunc vero postquam incarnatus est Deus et homo, Ecclesiae suae adest, et in credentibus habitat. In humana enim carne, quam filius Dei

Sacramenta Novi Testamenti cur ab Augustino appellentur feliciora, salubriora, etc.

assumpsit, habitat jam tota plenitudo divinitatis, ut ex ejus plenitudine, omnes accipiamus gratiam pro gratia, Col. 2, Joh. 1. Illud tempore Veteris Testamenti nondum erat factum, sed futurum promittebatur et credebatur. Quod si igitur promissio, de futura incarnatione et redemptione, potentia Dei fuit ad salutem credentibus, sub Veteri Testamento: major certe, uberior et plenior erit gratia, postquam in novo ipsum complementum rerum illarum factum est in Christo, qui ut Deus et homo credentibus se communicat.

19. Hoc igitur modo, Novi Testamenti Sacramenta differunt a veteribus, non tantum quia ceremoniae sunt aliae, et alii ritus externi: sed discrimen est aliud longe illustrius, sicut jam diximus. Pontificii vero hisce differentiis non sunt contenti, sed simpliciter volunt, Deum per Veteris Testamenti Sacramenta, etiam quae verbum promissionis annexum habuerunt, nullam gratiam exhibuisse et contulisse credentibus, quod manifeste falsum esse, sola circumcisio ostendit. Causa vero principalis, quare dogma illud Scholasticorum, de differentia Sacramentorum utriusque Testamenti, tantopere urgeant, haec est, quod opinionem operis operati, quomodocunque defendere et stabilire conantur. Sed de opere operato dicendum erit in examine 8. Canonis.

[SECTIO III.]

DE DIFFERENTIA SACRAMENTORUM INTER SE.

CANON III.

Si quis dixerit, haec septem Sacramenta ita esse inter se paria, ut nulla ratione aliud sit alio dignius, anathema sit.

EXAMEN.

1. Hujus Canonis examen paucis absolvemus. Cum enim alias omnia et singula fulmina suorum anathematum, peculiariter in nostrarum Ecclesiarum capita vibrare soleant: ab hujus certe tertii Canonis trisulco fulmine, laus Deo, capita nostra omnino libera sunt. Ita enim fulminant: Si quis dixerit, haec septem Sacramenta ita esse inter se paria, ut nulla ratione aliud sit alio dignius, anathema sit.

2. Nos vero nequaquam ii sumus, qui sentiamus vel doceamus, septem illa quae ipsi numerant Sacramenta, ita esse inter se paria, ut sicut Baptismus et Eucharistia, eodem etiam modo, seu pari ratione, reliqua quinque quae numerant, vere et proprie sint Sacramenta. Hoc ipsum enim est, quod in examine primi Canonis egimus: etiamsi de appellatione Sacramenti non pugnemus, sicut et veteres varie ea usi sunt: omnino tamen discernendas esse res illas, quae ex institutione divina adjunctos habent certos externos ritus, ab illis rebus, quae habent quidem mandatum Dei, sed non certos externos ritus voce divina mandatos: et ab illis etiam ritibus, qui habent expressum mandatum Dei, et annexam voce divina promissionem gratiae seu beneficii redemptionis, sicut est Baptismus et Eucharistia, discernendos esse reliquos ritus, qui undecunque accepti sunt, certe non habent expressum mandatum Dei, nec promissionem voce divina annexam, de applicatione et obsignatione gratuitae reconciliationis. Atque ideo contendimus, ritus illos ab hominibus acceptos, nullo modo eodem loco habendos aut in parem dignitatis gradum sublevandos esse: sicut priores illos, qui voce et mandato filii Dei instituti sunt. Immenso enim intervallo distant, et in Ecclesia discernenda sunt filii Dei instituta, ab hominum inventis. Ab omni igitur crimine et accusatione Canon iste nos absolvit. Dicit enim anathema illis, qui fingunt septem illa quae ipsi numerant Sacramenta, ita esse inter se paria, ut nulla ratione aliud sit alio dignius.

3. Sed haec forsan joco quis dici arbitretur. Neque enim verisimile est, Tridentinos patres in tertio hoc Canone, tam terribiliter detonare de dispari septem Sacramentorum dignitate, ideo quasi nostram sententiam probare, et quidem sub vinculo anathematis confirmare voluerint, nec ideo sane, quasi nec oblique, nec leviter, sed anathematis severitate notare et damnare voluerint Scholasticorum disputationes, qui fingunt, sicut Baptismum et Coenam Dominicam, eodem etiam modo, et pari ratione, reliqua quinque vere et proprie esse Sacramenta. Quo igitur consilio et quo sensu fabricatus est tertius iste Canon? Dicam tibi. Veteres illas contumelias repetere et stabilire voluerunt, dignitatem scilicet chrismatis in confirmatione, quamvis nec mandatum Dei, nec promissionem filii Dei habeat, multo tamen praestantiorem et ampliorem esse, quam ipsius Baptismi, licet expressum habeat mandatum Dei, et certissimam promissionem, voce filii Dei annexam. Ratio vero (si Dis in Romanorum pantheo placet) haec est, quod Baptismus administrari potest, etiam ab iis, qui sunt in simplicibus Sacerdotum ordinibus, imo in necessitate etiam a laicis: sicut Hieronymus inquit contra Luciferianos. Confirmationis vero administrationem, solis Episcopis reservari ipsis placuit. Addunt et hanc rationem, quod Baptismus tantum sit Sacramentum initiationis: per confirmationem vero, conferatur perfectio gratiae et gloriae. Ritum etiam ordinationis dicunt Sacramentum esse, praeeminentia nobilitatis et perfectionis (utor ipsorum verbis) dignius et praestantius quam Sacramentum Baptismi. Quia inquiunt, ordo constituit hominem in gratia, gradu et statu dignitatis (hoc est, pinguium praebendarum, et regalium praelaturarum) quod Baptismus non facit. Atque ita cum in primo Canone, ea quae non habent Dei mandata, sed sunt ab hominibus inventa, divinis institutis aequassent: jam in tertio Canone, postulant ea in sublimiorem dignitatis gradum extolli et collocari, quam quae ipse filius Dei in Novo Testamento sua

Rationes Pontificiorum, cur confirmationem et ordinem ipsi Sacramento Baptismi praeferre non vereantur.

voce instituit, et Ecclesiae commendavit. Usque adeo verum est, quod eum, qui semel verecundiae fines transiit, oportet gnaviter impudentem esse.

Est et hoc unum ex mysteriis hujus tertii Canonis, quod dignitas Sacramenti Ordinis, non potest ferre honorabile, sanctum et castum conjugium: licet et ipsum nominent Sacramentum. Tanto enim dignius est Ordinis Sacramentum conjugio, quod facilius pati secum potest centum prostibula, successive tamen (sicut inquit Coloniensis quidam) quam unam legitimam conjugem. Si quae vero praeterea alia tertius hic Canon mysteria continet, ea vel Andradius, vel alius quispiam nobis pandet. Quod vero ad rem ipsam attinet, quae sit Sacramentorum, quae Scripturae testimonium habent, seu convenientia seu differentia, non potest simplicius et rectius constitui et explicari, quam si unumquodque ex sua institutione, et ex promissione, quam ex voce divina annexam habet, judicetur. Non male enim huc quadraret, quod in decreto suo dicunt, per Sacramenta justitia fidei vel incipit, vel incepta augetur, vel amissa reparatur. Sed haec plenius explicare, non est hujus loci: tantum enim examen decretorum et canonum Tridentini concilii instituimus.

[SECTIO IV.]

DE NECESSITATE SACRAMENTORUM.

CANON IV.

Si quis dixerit, Sacramenta novae legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua: et sine eis aut eorum voto, per solam fidem homines a Deo gratiam et justificationem adipisci, licet omnia singulis necessaria non sint, anathema sit.

EXAMEN.

1. Insidiae hujus Canonis. Principio artificium compositionis in hoc Canone considerandum est: in singulis enim ferme dictionibus, peculiares latent insidiae. Indifferenter de omnibus suis, quae numerant, Sacramentis praedicant, quod sint ad salutem necessaria. Quod enim addunt „licet omnia singulis necessaria non sint" intelligunt de ordine et conjugio. Reliquos vero ritus, ut confirmationis, extremae unctionis, auricularis confessionis, satisfactionis, etc. volunt simpliciter esse Sacramenta ad salutem necessaria. Et quod praecipue observandum est, necessitatem Sacramentorum opponunt justificationi per solam fidem. Atqui ea quae ad salutem necessaria sunt, distinguenda sunt, ut Christus promerens, Pater dominans, organa seu Sacramenta verbi et Sacramentorum, per quae Spiritus sanctus beneficia illa Novi Testamenti offert, applicat, obsignat, auget, et confirmat in credentibus: et demum fides, quae beneficia illa apprehendit. *Officium fidei.* Singula haec suo modo, et in suo gradu, ad salutem nostram ordinata sunt. Et sicut non sequitur: Sacramenta ad salutem sunt necessaria: ergo non solus Christus suo merito nobis eam acquisivit: ita etiam non sequitur: Sacramenta ad salutem sunt necessaria: ergo non per solam fidem gratiam justificationis accipimus. Neque enim quisque sanus justificationem per solam fidem, ita unquam intellexit, quasi a justificatione excludatur gratia Dei, meritum Christi et ministerium verbi et Sacramentorum. Imo fides in justificatione quaerit, apprehendit, et accipit gratiam Dei, propter meritum filii mediatoris: et quidem haec quaerit et accipit in ministerio verbi et Sacramentorum, per quod medium, scit Spiritum sanctum velle efficacem esse. Quaerere vero, apprehendere et accipere illa beneficia, Scriptura affirmat, solius fidei proprium esse. Manifestum igitur est, qualis sit sophistica, necessitatem Sacramentorum opponere justificationi per solam fidem. Ego vero arbitror, architectos quarti hujus Canonis, aliud spectasse hac antithesi inter necessitatem Sacramentorum ad salutem, et inter justificationem per solam fidem. Neque enim necessitatem Sacramentorum eo tantum referunt, quod sint causae instrumentales, per quas a Deo nobis offeratur et exhibeatur gratia justificationis: sed loquuntur de adipiscenda, seu accipienda gratia justificationis: et hoc nolunt soli fidei tribui, sed adjungunt necessitatem Sacramentorum, hoc est, intelligunt nostrum opus, quod in susceptione Sacramentorum facimus, ita ut fides non sola, sed una cum dignitate seu merito illius nostri operis, accipiat gratiam justificationis. Et propterea nominant Sacramenta novae legis, ut sit mutua relatio legis et nostrorum operum, in ipso etiam Sacramentorum usu, ideo etiam votum nominant, hoc est, pollicitationem certi operis, ad accipiendam justificationis gratiam. Quis igitur jam neget Patribus Tridentinis defuisse ingenium, cum in tam paucis verbis, tam multas et varias insidias occultare potuerint? Non potest autem ejus quaestionis quae in quarto hoc Canone proponitur, vera explicatio tradi, nisi prius ex insidiis illis nos evolvamus. Quando igitur de necessitate Sacramentorum disputatur, non est quaestio de ritibus humana autoritate institutis, sed de iis qui vere et proprie sunt Sacramenta: scilicet de Baptismo, et Coena Domini. Et in illis Sacramentis non est quaestio de magica aliqua efficacia, absolute haerente in ipsis externis elementis: nec dignitate, aut merito nostri alicujus operis: sed quod sint media seu organa, per quae Deus offert, et fides accipit gratiam et salutem.

2. Quaestione hoc modo formata, explicatio non erit difficilis: quae multa utiliter monebit et veram reverentiam erga Sacramenta in animis nostris excitabit. Pendet autem ex consideratione doctrinae, quare Deus promissioni Evangelii adjecerit Sacramenta? Deus enim, qui satisfactionem filii sui mediatoris ordinavit, ut esset meritum et acquisitio salutis nostrae: qui etiam ordinavit, ut fides esset quasi manus nostra, qua quaeramus, apprehendamus et

accipiamus gratiam Dei in Christo: idem Deus etiam certum medium seu organon ordinavit, per quod beneficia filii mediatoris, ad salutem nostram velit offerre et exhibere, ut fides habeat et sciat certum medium, in quo quaerere et accipere possit gratiam et salutem.

3. Tale ergo medium seu instrumentum Dei, est verbum Evangelii praedicatum, auditum, cogitatum, et fide apprehensum. Rom. 10. Fides justificans ex auditu, auditus per verbum Dei. Rom. 1. Evangelium est potentia Dei, in salutem omni credenti. Joh. 5. Amen dico vobis, qui verbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam aeternam, etc. Jam vero cum Deus per verbum offerat et exhibeat, fides etiam in verbo apprehendat et accipiat non dimidiatum et insufficiens aliquid, sed gratiam quae ad salutem necessaria est, ita ut Evangelium sit potentia Dei ad salutem omni credenti: oritur quaestio, quis sit Sacramentorum usus, aut propter quas causas Deus externos Sacramentorum ritus, sua institutione adjecerit promissioni Evangelii. Et sunt quidem non pauci homines, partim fanatici, partim prophani, qui et sentiunt et clamitant, superfluum et non necessarium esse Sacramentorum usum. Piorum etiam animi saepe hujusmodi cogitationibus tentantur: Cum verbo Deus omnia, quae ad salutem nesessaria sunt, offerat et exhibeat, cumque fides illa in verbo invenire et apprehendere possit, quid opus sit Sacramentis? posse igitur sine salutis dispendio, usum Sacramentorum negligi.

Sacramentorum usus.

Et talibus sane, sive tentationibus, sine fanaticorum clamoribus recte ex verbo Dei opponitur, Sacramenta, quae Deus ipse, ut essent salutis nostrae adminicula, instituit, nullo modo judicanda esse vel inutilia, vel superflua, quae secure negligi et contemni possint. Recte enim Augustinus dicit contra Faustum lib. 19. cap. 11. Sacramentorum vis inenarrabiliter valet plurimum: et ideo contempta, sacrilegos facit. Impie quippe contemnitur, sine qua non potest perfici pietas. Sed haec ex verbo Dei diligenter explicanda sunt, ut et doctrina recte intelligatur, et verus Sacramentorum usus ornetur, et serio ametur.

Augustinus.

4. Quod igitur ad Deum attinet, verbo promissionis offert et exhibet illam suam gratiam, quae ad salutem necessaria est: ita ut fides in illo objecto seu medio, invenire possit, quicquid ad salutem est necessarium.

Et quidem (sicut Chrysostomus inquit) si Angeli essemus, nullo praeterea signo nobis opus esset. Sed carnalis infirmitas fidem impedit, turbat, distrahit, et debilitat. Arduum enim et difficile est iis, quae in verbo proponuntur, licet non appareant, tamen firma animi persuasione inhaerere, Hebr. 11. Imo contra spem in spem credere, Rom. 4. cum quidem in hac vita, mens semper sensuum adminicula quaerat. Praeterea fides etiam quando statuit promissionem Dei in genere veram esse, angitur tamen de hac praecipue quaestione: an privatim etiam ad me pertineat? Deus igitur qui dives est in misericordia, ut divitias bonitatis suae nobis ostenderet, et commendaret, non uno tantum modo, per nudum scilicet verbum, gratiam suam nobis exhibere voluit: sed infirmitatem nostram voluit certis adminiculis sublevare, institutis scilicet, et promissioni Evangelii annexis Sacramentis, hoc est, certis signis, ritibus, seu ceremoniis, in sensus incurrentibus, ut illis commoneret, erudiret, et certos nos redderet, quod foris in specie visibili geri cernimus, illud intus virtute et potentia Dei in nobis effici, sicut enim verbum incurrit in aures, et ferit corda: ita ritus Sacramentorum incurrit in oculos, ut moveat corda, ut non dubitemus, Deum nobiscum agere, et velle juxta verbum in nobis efficacem esse ad salutem. Verbo enim, et externis a se institutis signis, solet cum hominibus agere. Praeterea mens humana non tantum per se non novit promissionem de gratuita reconciliatione, verum etiam quando illa verbo nobis revelatur, licet pia mens eam non ausit in genere mendacii arguere, fides tamen, in tentationibus praesertim, difficulter illam, ut privatim ad me etiam pertinentem, apprehendere et retinere potest. Deus igitur Sacramenta instituit, ut essent externa et visibilia signa et pignora gratiae et voluntatis Dei erga nos: quibus illustri visibili testimonio testificetur, quod promissio ad singulos illos pertineat, qui fide eam in usu Sacramentorum amplectuntur. Et hoc modo Sacramenta sunt externa visibilia testimonia applicationis, gratuitae promissionis Evangelii. Ejus enim vox generalis est, fides vero et usus Sacramenti, applicant eam ad singulos credentes.

Chrysostomus.

Fides specialis.

5. Hoc modo Sacramenta, quoad nos, sunt signa confirmantia fidem erga promissionem Evangelii, quoad Deum, sunt organa seu instrumenta, per quae Deus in verbo, sua potentia et operatione, gratiam promissionis Evangelicae credentibus exhibet, applicat, obsignat, confirmat, auget et conservat. Non autem alia est gratia quae in verbo promissionis, et alia quae in Sacramentis exhibetur: nec alia est promissio in verbo Evangelii, alia in Sacramentis. Sed eadem est gratia, unum et idem verbum, nisi quod in Sacramentis, per signa divinitus instituta, verbum quasi visibile redditur (sicut Augustinus loquitur) propter nostram infirmitatem. Fides igitur in Sacramentis, non aliam quaerit gratiam quam in verbo, nec sine promissione, praeter aut extra promissionem, in Sacramentis quaerit gratiam. Verbum enim promissionis, est objectum illud quod fides in Sacramentis intuetur: et in illo apprehendit ea, quae verbo in Sacramentis promittuntur, offeruntur, et exibentur. Ita Ephes. 5. Paulus inquit: Mundans Ecclesiam lavacro aquae in verbo. Haec doctrina ornat dignitatem Sacramentorum, et exsuscitat veram reverentiam erga usum Sacramentorum, et ex his fundamentis sumitur explicatio quaestionis propositae. Quae enim piae aures, prophanas illas voces vel ferre, vel admittere possent, Sacramenta esse superflua, quae secure contemni, et sine dispendio salutis negligi possint? cum ex verbo Dei constet, Deum illa ad sublevandam infirmitatem nostram instituisse: utque divitias bonitatis suae, ad pro-

curandam salutem nostram ostenderet, instituisse ipsum talia organa seu instrumenta, in quibus virtute et operatione Spiritus Sancti fides nostra quamvis languida et infirma, gratiam apprehendere, et obsignatam retinere posset, ad salutem et vitam aeternam. Necessaria igitur sunt Sacramenta et ratione infirmitatis fidei nostrae, cui hujusmodi adminiculis opus est: et ratione institutionis divinae, quae enim Deus hoc consilio, et in hunc finem instituit, ut per ea credentibus exhibeat, applicet et obsignet beneficia mediatoria ad salutem: ea certe nec inutilia, nec supervacanea, sed necessaria sunt.

6. Et hoc sensu non inviti concedimus, Sacramenta ad salutem esse necessaria, tanquam causam instrumentalem: sed tamen addenda est haec declaratio, non tam praecisam esse necessitatem Sacramentorum ad salutem, sicut est fidei et verbi. Sine fide enim, nemo potest salvari: et sine verbo, nulla potest esse vera fides, Rom. 10: Qui igitur verbum Dei non habet, is quia non potest fidem concipere non potest salvari. Qui vero ex auditu verbi, veram et justificantem fidem jam habet: is licet fide acceperit reconciliationem, Sacramentorum tamen usum nullo modo contemnet, propter causas jam expositas: aut si contemnit, fides non est vera, non enim retinet essentialem suam proprietatem, quae consistit in mutua relatione verbi et fidei: ut scilicet fides verbum promissionis, ubicunque Deus sua institutione illud proponit, quaerat et apprehendat. Sed si quis ex auditu verbi, habeat veram fidem in Christum, et non concedatur ipsi facultas ut possit Sacramentis juxta institutionem divinam uti: in tali certe casu, non est statuenda praecisa necessitas Sacramentorum ad salutem: ut propterea salus illis denegetur, quibus non datur facultas utendi Sacramentis, licet fide in verbo apprehendant Christum mediatorem. Latroni enim in cruce, Christum in verbo promissionis fide apprehendenti, certo promittitur paradisus: licet non daretur ipsi facultas, ut posset baptismum accipere. Ita qui in deserto nati fuerant, per annos 40 non sunt circumcisi, propter continuas peregrinationis jactationes, quae facultatem circumcisionis accipiendae non concedebant, Josuae 5: Et tamen non est dubium, quosdam ex illis per 40 illos annos in deserto mortuos fuisse: quos nemo damnaverit, si Deo fide in promissionem de venturo Messia reconciliati fuerunt. Recte igitur Augustinus inquit, contra Donat. lib. 4, cap. 22. Latronis exemplum etiam atque etiam considerans, invenio non tantum passionem pro nomine Christi, id quod ex Baptismo deerat, posse supplere: sed etiam fidem, conversionemque cordis, si forte ad celebrandum mysterium Baptismi, in angustiis temporum succurri non potest. Neque enim latro ille pro nomine Christi crucifixus est, sed pro meritis facinorum suorum: nec quia credidit passus est: sed dum patitur, credidit. Quantum itaque valeat, etiam sine visibili Sacramento Baptismi (id quod ait Apostolus: Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem) in illo latrone declaratum est: sed tunc impletur invisibiliter, cum mysterium Baptismi, non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit. Cap. 23: Latro ille non tamen omnino, sine sanctificatione Baptismi, quae corporaliter adhibetur, fuit: quia non ejus accipiendae voluntas defuit, sed non accipiendae necessitas affuit. Cap. 24: In illo latrone quod ex Baptismi Sacramento defuerat, complevit omnipotentis benignitas: quia non superbia vel contemptu, sed necessitate defuerat.

Augustinus.

Cap. 25: Cum vero ex voluntate defuerit, reatu hominem involvit: neque enim ullo modo dicenda est conversio cordis ad Deum, cum Dei Sacramentum contemnitur. Et hoc est quod Longobardus dixit, gratiam Dei non esse alligatam Sacramentis.

Longobardus.

7. Observet autem Lector, in autoribus non tantum videndum esse quid dicatur, sed principaliter, ex quibus fundamentis id quod dicitur exstruatur. De articulo necessitatis in latrone non baptizato, idem dicit Cyprianus quod Augustinus: sed fundamenta longe sunt diversa. Cyprianus sentit, latronis passionem, vicem Baptismi supplevisse: Augustinus vero rectius sentit, fidem cordis apprehendentem Christum, justificasse et salvasse latronem, cum articulus necessitatis Baptismum excluderet. Ita vetustas de articulo necessitatis, cum credentes priusquam baptizari possent, vel ad martyrium raperentur, vel morte praeoccuparentur, venuste distinxit Baptismum fluminis, flaminis et sanguinis. Illud vero postea ita depravarunt, quasi dignitas operis et meriti in martyrio tanta sit, quae virtuti sanguinis Christi in Baptismo aequetur, et ejus vicem supplere possit. Item Baptismum flaminis interpretati sunt quod tanta possit in aliquo contrito satisfactio et charitas esse, ut dignitas ejus, vicem virtutis Baptismi supplere possit. Haec non tantum peregrina, sed omnino falsa et impia fundamenta sunt: nostrorum scilicet operum merita, aequare virtuti Baptismi. In hac igitur exceptione articuli necessitatis, monstrandi sunt conscientiis veri fontes consolationum: qui certe non sunt, ut nostra opera vice Baptismi Deo opponamus, sed ut fides apprehendens verbum promissionis, etiamsi articulo necessitatis a Baptismo excludatur, nihilominus certo statuat, se accipere et possidere Christum, gratiam Dei, et vitam aeternam. Evangelium enim Dei est potentia, ad salutem omni credenti.

8. Porro adscribam locum Augustini, ex eodem libro cap. 22 qui illustrabit hanc quaestionem: An scilicet Sacramenta sint superflua? Verba haec sunt: In Cornelio et amicis ejus, posset videri superfluum, ut aqua etiam tingerentur, in quibus jam donum erat Spiritus sancti: quod non nisi baptizatos alios accepisse, sancta Scriptura testatur. Baptizati sunt tamen: et in hoc facto Apostolica exstat autoritas, usque adeo nemo debet in quolibet provectu interioris hominis, si forte ante Baptismum, usque ad spiritualem intellectum pio corde profecerit, contemnere Sacramentum, quod ministrorum opera corporaliter adhibetur, sed per hoc Deus hominis consecrationem spiritualiter operatur. Nec ob aliud existimo munus baptizandi Johanni fuisse attributum: nisi ut Dominus ipse qui dederat, cum servi Baptismum non

An Sacramenta sint superflua. Augustinus.

sprevisset accipere, dedicaret humilitatis viam, et quanti pendendum esse suum Baptisma, quo ipse baptizaturus erat, tali facto apertissime declararet. Videbat enim tanquam peritissimus Medicus salutis aeternae quorundam non defuturum tumorem, qui cum intellectu veritatis, et probabilibus moribus ita profecissent, ut multis baptizatis, vita atque doctrina se praeponere minime dubitarent, supervacaneum sibi esse crederent baptizari: quando ad illum mentis se habitum pervenisse crederent, ad quem multi Baptizati adhuc ascendere conarentur. Haec Augustinus.

[SECTIO V.]

DE EFFICACIA ET USU SACRAMENTORUM.

CANON V.

Si quis dixerit, haec Sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse, anathema sit.

CANON VI.

Si quis dixerit, Sacramenta novae legis, non continere gratiam quam significant: aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre, quasi signa tantum externa sint acceptae per fidem gratiae vel justitiae: et notae quaedam Christianae professionis, quibus apud homines discernuntur fideles ab infidelibus, anathema sit.

CANON VII.

Si quis dixerit, non dari gratiam per hujusmodi Sacramenta, semper et omnibus, quantum est ex parte Dei: etiam si rite ea suscipiant, sed aliquando et aliquibus, anathema sit.

EXAMEN.

1\. De efficacia Sacramentorum, quomodo seu qua ratione offerant, exhibeant, applicent et obsignent gratiam, inter Scholasticos Scriptores variae fuerunt disputationes. Quidam enim, ut Alensis, Thomas, Durandus, etc. senserunt, ipsis externis Sacramentorum elementis, per verbum conferri virtutem quandam supernaturalem, quae non sit relatio seu ordinatio Dei, quod per Sacramenta, tanquam per causas instrumentales Deus efficacia spiritus, velit conferre gratiam: sed quae sit virtus supernaturalis et spiritualis, absolute haerens in corporalibus Sacramentorum elementis, per quam influant et agant in animam, sive effective, sive dispositive. Addunt tamen, ut ostendant, nec se nec alios quod dicunt intelligere, esse ens incompletum, quod per se non sit in aliquo ex decem praedicamentis.

Hugo etiam dicit, Sacramenta Novi Testamenti ideo prius sanctificari, consecrari, seu benedici, ut ex sanctificatione (quae scilicet ex consecratione, in ipsis Sacramentorum elementis contenta et inclusa insit) cum applicantur, sanctificent: scilicet, sicut quando emplastrum applicatur vulneri. In hac imaginatione etiam Cyprianus haesit: qui baptismum ab haereticis et malis ministris datum, ideo pronuntiavit inutilem, inefficacem et irritum, quia tales suis benedictionibus et consecrationibus non possint aquae talem virtutem conferre, quae in animam influat et agat. Ex hac etiam imaginatione, orta fuit prava illorum opinio, qui apud Augustinum de Civit. lib. 21, cap. 25 liberationem ab igne aeterno promiserunt omnibus, sine vera fide habentibus Sacramentum Baptismatis et corporis Christi, quomodolibet vixerint, et in quacunque haeresi vel impietate fuerint. Illa vero opinio, quod in ipsis Sacramentorum elementis, gratia essentialiter contineatur, sicut medicina in pixide, ita ut virtus Sacramentorum sit vel essentia, vel qualitas, sive completa, sive incompleta, haerens in corporalibus Sacramentorum elementis, etiam inter Scholasticos Scriptores, non fuit omnibus probata: ut Bonaventurae, Richardo, etc. Fuerunt praeterea, qui virtutem Sacramentorum in ipso opere, quo Sacramenta vel celebrantur, vel suscipiuntur, constituerunt: ita ut Sacramenta dicerentur conferre gratiam ex dignitate, et merito operis, quod exercet, vel ille qui celebrat, vel qui suscipit. Sed haec opinio ex diametro pugnat cum vera ratione Sacramentorum: quae sunt actiones, in quibus non nos nostrum aliquid offerimus, sed in quibus Deus sua beneficia nobis offert et exhibet, ut vult illa a se donata, a nobis accipi. 2.

3\. Nostro vero tempore quidam, dum hasce Pontificias opiniones vehementius refutare voluerunt, nimium deflexerunt in sinistram partem. Disputarunt enim, Sacramenta nihil aliud esse, quam signa, et notas Christianae professionis, quibus a Judaeis et paganis discernamur. In quo usu, quondam apud gentes fuerunt mysteria Cereris, et similes initiationes.

Quidam censuerunt Sacramenta tantum esse Christianae societatis symbola, quibus ad mutuam communicationem officiorum excitemur, et obstringamur: sicut quondam in foederibus faciendis mos erat, una vesci ex rebus sacrificatis. Alii in usu Sacramentorum nihil aliud spectari voluerunt quam solas allegorias seu significationes Christianae mortificationis, regenerationis, vivificationis, spiritualis alimoniae, etc. Sunt qui videri volunt de Sacramentis honorifice sentire: et tamen docent Sacramenta tantum esse signa gratiae, jam antea, ante et extra usum Sacramentorum collatae et exhibitae, ita ut per Sacramenta Deus nihil conferat et exhibeat illis, qui fide Sacramentis utuntur: sed quod tantum sint signa gratiae, alias et alio modo ante collatae.

Huic affinis est et illorum opinio, qui existimant, usum Sacramentorum tantum per modum commonefactionis, excitare fidem, quae alibi et alio modo, non in vero Sacramentorum usu, quaerat et accipiat gratiam, sicut talis commonefactio a picturis etiam sumi potest. Has opiniones ideo recensui, ut ex antithesi vera sententia rectius intelligatur: praecipue

vero ideo, quia video Pontificios, in suis de hac quaestione disputationibus, fanaticorum opiniones insidiose commiscere cum nostrarum Ecclesiarum confessione: cum tamen Apologia Augustanae confessionis sententiam suam, ex verbo Dei exstructam, diserte sejungat a fanaticorum prophanis opinionibus.

4. Manifesta enim sunt Scripturae testimonia, quae ut negari non possunt, ita eludi non debent. Tit. 3: Baptismus vocatur lavacrum regenerationis, et renovationis Spiritus sancti. Ephes. 5: Tradidit semetipsum pro Ecclesia, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquae in verbo, etc. Joh. 3: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei. Actor. 2: Baptizetur unusquisque in remissionem peccatorum. Actor. 22: Baptizare, et ablue peccata tua, invocato nomine Jesu. 1. Petr. 3: loquens de aqua, per quam Noe cum suis in arca servatus fuit, inquit, ὅ: id est, quae aqua, arcae antitypon, nunc nos salvos facit, baptisma scilicet: non quod sit depositio sordium carnis, sed quia est stipulatio bonae conscientiae erga Deum, per resurrectionem Christi. Rom. 6: Quotquot baptizati sumus in Christum Jesum, in mortem ejus baptizati sumus: ut sicut complantati sumus similitudini mortis ejus, ita etiam resurrectionis simus. Gal. 3: Quotquot baptizati estis, Christum induistis. Marc. 16: Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit.

5. Haec manifestissima testimonia, quae diserte Sacramentis efficaciam tribuunt, et qualis ea sit, explicant, non sunt per tropos pervertenda a simplici et genuina significatione, quam propria vocabulorum significatio praebet. Et ita veteres haec testimonia, simpliciter sicut sonant, intellexerunt. Augustinus enim contra Faustum lib. 19, cap. 11 de Sacramentis inquit: Quorum vis inenarrabiliter valet plurimum: et ideo contempta, sacrilegos facit, impie quippe contemnitur, sine qua non potest perfici pietas. Cap. 13: Sacramenta novi testamenti esse virtute majora, utilitate meliora. Cap. 16: De corporali Baptismi actione, et de sono verborum promissionis, inquit: Haec omnia fiunt et transeunt, sonant et transeunt: virtus tamen quae per ista operatur jugiter manet: et donum spirituale quod per ista minuatur, aeternum est. In Levit. quaest. 84. Dominus dicit: Ego sanctifico Aaronem, et Moysi dicit: Sanctificabis eum: Quomodo ergo et Moysis sanctificat, et Dominus? Non enim Moyses pro Domino, sed Moyses visibilibus Sacramentis per ministerium suum: Dominus autem invisibili gratia per Spiritum sanctum: ubi est totus fructus, et omnis utilitas etiam visibilium Sacramentorum.

Tractatu in Joh. 80: Quare non ait Christus, Mundi estis propter Baptismum quo loti estis: sed ait, Propter verbum quod locutus sum vobis? Nisi quia et in aqua verbum mundat. Detrahe verbum: et quid est aqua, nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, et fit Sacramentum, etiam ipsum tanquam visibile verbum. Et mox: Unde est tanta virtus aquae, ut corpus tangat, et cor abluat? nisi faciente verbo: non quia dicitur, sed quia creditur.

6. Has sententias adscripsi: quia non tantum tribuunt Sacramentis virtutem seu efficaciam, sed simul etiam explicant, quomodo seu qua ratione, Sacramenta dicantur conferre gratiam, sicut jam ostendemus: Non autem agimus de ritibus, sine expresso verbo Dei institutis: quibus humana temeritas efficaciam spiritualem, aequalem, imo majorem et praestantiorem quam ipsis Dei institutis tribuit: sed quae vere et proprie sunt Sacramenta, quaeque promissionem gratiae divina voce annexam habent. Et appellatione Sacramenti, intelligimus non externa tantum elementa, et visibiles ritus: sed omnia illa quae ad rationem Sacramenti pertinere, supra in explicatione primi Canonis diximus, praecipue vero promissionem de exhibitione et applicatione gratiae. 7. Non obscura autem, nec difficilis est explicatio, si adhibeatur necessaria illa distinctio, quomodo Deus conferat gratiam, et quomodo Sacramenta non conferant gratiam. Deus Pater reconciliat sibi mundum, acceptat credentes, non imputans ipsis peccata eorum. Hoc certe modo Sacramenta non conferunt gratiam, sicut ipse Deus pater. Christus est pax nostra, Ephes. 2. Mors Christi est reconciliatio nostra. In sanguine ipsius justificati sumus, Rom. 5. Sanguis Christi emundat nos ab omni peccato, 1. Joh. 1. Resurrexit propter justitiam nostram, Rom. 4. Et illo certe modo Baptismus non purgat peccata sicut ipse Christus.

Spiritus sancti propria est efficacia in collatione et applicatione gratiae. Et Sacramenta certe non sunt exaequanda cum ipso Spiritu sancto, ut pari et eadem plane ratione credantur conferre gratiam, sicut ipse Spiritus sanctus. Num vero propterea nihil tribuendum est Sacramentis? Certe quid Scripturae sententiae Sacramentis tribuant, paulo ante ipsis Scripturae verbis commemoratum est. Sed accurate et solicite cavendum est, quando de Sacramentorum virtute et efficacia disputamus, ne ea quae propria sunt gratiae Patris, efficaciae Spiritus, et meriti filii Dei, Deo adimamus, et ad Sacramenta transferamus, hoc enim esset crimen idololatriae: nec Sacramenta adjungenda sunt merito Christi, gratiae Patris, et efficaciae Spiritus, tanquam causae adjuvantes, seu partiales: Idem enim hoc esset crimen. Non enim datum est aliud nomen, etc. Act. 4. Et gloriam meam alteri non dabo, Isa. 48. Deus salvans non est praeter me: ego sum, et non est alius, Isa. 45.

Quo igitur modo Baptisma nos salvos facit, 1. Petr. 3: Quomodo est lavacrum regenerationis. Tit. 3: Hoc vero Paulus simpliciter declarat, cum Eph. cap. 5 inquit, Mundans Ecclesiam lavacro aquae in verbo. Et Augustinus idem colligit ex illa Christi sententia: Mundi estis propter verbum meum, quod locutus sum vobis. ⌈Recte ergo Apologia Augustanae confessionis dicit, eundem esse effectum, eandem virtutem, seu efficaciam, et verbi, et Sacramentorum, quae sunt sigilla promissionum, quae ideo etiam Augustinus vocat verba visibilia. Sicut

igitur Evangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti: non quod magica quaedam vis characteribus, syllabis, aut sono verborum inhaereat, sed quia est medium, organon seu instrumentum, per quod Spiritus sanctus efficax est, proponens, offerens, exhibens, distribuens et applicans meritum Christi, et gratiam Dei, ad salutem omni credenti: Ita etiam Sacramentis tribuitur virtus seu efficacia: non quod in Sacramentis extra seu praeter meritum Christi, misericordiam Patris, et efficaciam Spiritus sancti, quaerenda sit gratia ad salutem: sed Sacramenta sunt causae instrumentales, ita quod per illa media seu organa, pater vult gratiam suam exhibere, donare, applicare: filius meritum suum communicare credentibus: Spiritus sanctus efficaciam suam exercere, ad salutem omni credenti.

8. Hoc modo manet Deo gloria sua, ut gratia non alibi quaeratur quam apud Deum patrem: pretium seu causa remissionis peccatorum, et vita aeterna non alibi quaeratur, quam in morte et resurrectione Christi: efficacia regenerationis ad salutem, non alibi quaeratur quam in operatione Spiritus sancti. Sacramenta vero illa beneficia in verbo nobis proponunt, afferunt, et exhibent, et obsignant: atque ita ducunt nos ad Christum, ad gratiam Dei, ad efficaciam Spiritus. Quia enim Deus in iis quae ad salutem nostram pertinent, per certa media vult nobiscum agere: et hunc usum ipse ordinavit, et instituit verbum promissionis Evangelii: quod aliquando simpliciter per se, sive nudum proponitur, aliquando vero vestitum, seu visibile factum, certis a Deo institutis ritibus seu Sacramentis. Verbum igitur et Sacramenta monstrant nobis, ubi fides debeat quaerere et ubi possit invenire Christum mediatorem, Patrem et Spiritum sanctum: ita ut nobiscum agant, exhibeant, applicent et obsignent beneficia quae Christus promeruit, et de quibus Evangelium concionatur. Et in usu Sacramentorum, fides non quaerit aut respicit essentialem aliquam virtutem seu efficaciam inhaerentem ipsis externis Sacramentorum elementis: sed in promissione quae annexa est Sacramento, quaerit, apprehendit, et accipit gratiam patris, meritum filii et efficaciam spiritus.

9. Haec est simplex, plana et vera sententia, de efficacia Sacramentorum. Et observet Lector, quod Scriptura utrumque affirmat, et Baptismum salvos facere, 1. Petr. 3 et Deum salvare per lavacrum regenerationis. Tit. 3. Item: Baptismus abluit peccata, Act. 22. Et Christus mundat Ecclesiam lavacro aquae in verbo, Eph. 5. Deinde observetur et hoc, quam accurate Scripturae verba posita sint. Ut Petrus dicit, Baptisma nos salvos facere, et esse stipulationem bonae conscientiae erga Deum, sed addit, per resurrectionem Christi. Paulus vocat lavacrum regenerationis, sed illud ita declarat: Deus secundum misericordiam suam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis. Unde vero Baptismus habet, quod est lavacrum regenerationis? Respondet: Est lavacrum regenerationis Spiritus sancti. Sicut et Christus dicit Joh. 3: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, etc. Quomodo vero? Per Jesum Christum salvatorem nostrum, ut ipsius gratia justificati, haeredes simus vitae aeternae. Baptizamur enim in mortem Christi, ut resurrectionis ejus simus participes, Rom 6. Christum induimus, quando baptizamur, Gal. 3. Ille ipse enim qui tradidit semetipsum pro Ecclesia sua, virtutem seu efficaciam sanctificandi et mundandi eam, non tradidit alteri, sed ipse sanctificat et mundat eam. Num vero illud efficit sine ordinario aliquo medio? Paulus respondet: Sanctificat et mundat eam lavacro aquae in verbo. Quanto haec sunt simpliciora, planiora, certiora, et tutiora de virtute seu efficacia Sacramentorum, quam omnium hominum disputationes et opiniones, sive Scholasticorum, sive aliorum fanaticorum.

10. Et plane ita etiam Augustinus sentit et loquitur in illis sententiis, quas supra scripsimus. Tribuit enim Sacramentis vim et virtutem: sed addit declarationem, divinam virtutem per sacramenta operari, ita ut Moyses ministerium adhibeat, Dominus vero per illud ministerium, invisibili gratia per Spiritum sanctum sanctificet. Et in illa invisibili gratia sanctificationis per Spiritum sanctum, affirmat esse totum fructum et omnem utilitatem visibilium Sacramentorum. 11. Ad pleniorem vero declarationem, pertinet haec etiam consideratio, quod duplex est in hac doctrina, causa instrumentalis. Una est quasi Dei manus: qua per verbum et Sacramenta, in verbo offert, exhibet, applicat et obsignat credentibus beneficia redemptionis. Altera est quasi nostra manus: quod fide scilicet petimus, quaerimus, apprehendimus, et accipimus ea, quae Deus nobis per verbum et Sacramenta offert et exhibet. Neque enim talis est Sacramentorum efficacia, quasi Deus per illa infundat et imprimat gratiam, ad salutem, etiam non credentibus seu accipientibus: sicut quidam opinati fuerunt, etiam vetustis temporibus: sicut Augustinus recitat de Civitate lib. 21, cap. 25. Sed sicut de verbo Paulus dicit: Evangelium est potentia Dei, ad salutem omni credenti. Et Hebr. 4: Non profuit illis sermo non admixtus fidei. Ita de Sacramentis, quia sunt verba visibilia, et sigilla promissionis, Christus dicit: Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. Imo Paulus addit: Qui indigne manducat, judicium sibi manducat. Et inde intelligi potest disputatio de sententia illa, quae olim etiam in Scholis usitata fuit: Non Sacramentum, sed fidem Sacramenti justificare. Neque enim sensus est, fidem ita justificare, ut non accipiat gratiam, quam in verbo et Sacramentis Deus offert et exhibet, vel quod gratiam accipiat, sine medio aut organo verbi et Sacramentorum. Objectum enim fidei est verbum et Sacramenta: imo in verbo et Sacramentis, verum fidei objectum est Christi meritum, gratia Dei, et efficacia spiritus. Et fides item justificat, quia illa in verbo et Sacramentis apprehendit et accipit. Et hoc sensu

sicut fides verbi, ita etiam fides Sacramenti dicitur justificare.

12. Quando igitur fidei tribuitur justificatio, non excluditur auditus verbi et usus Sacramentorum, sed ut fides justificet, oportet eam in verbo et Sacramentis Christum apprehendere. Opposita autem fuit haec sententia illorum opinionibus, qui fingebant in usu Sacramentorum, ex opere operato etiam illos accipere gratiam ad justificationem et salutem, qui sine poenitentia et fide Sacramentis uterentur.

13. Tota igitur haec doctrina, de efficacia et usu Sacramentorum, plana est. Quod enim contra hanc sententiam objicitur, quid Baptismus contulerit Cornelio, qui gratiam accepit et habuit ante Baptismum, Act. 10. Item quae fuerit efficacia et virtus circumcisionis in Abrahamo, qui justitiam fidei habuit ante circumcisionem, Rom. 4 est quidem talis quaestio, quae contentiosis ingeniis praebet materiam exagitandi simplicem et veram sententiam: sed si in timore Dei, simplex veritas quaeratur et ametur, explicatio hujus quaestionis non erit difficilis, sed illustrabit totam hanc doctrinam. Ab exemplis enim illis extraordinariis, non sumenda est regula generalis de efficacia Sacramentorum: illa enim sumi debet ex institutione Sacramentorum: et ex promissione, quae illis annexa est. Non ergo sequitur nullam aliam rationem Circumcisionis, quam quae in Abrahamo jam justificato fuit, esse in illis qui octavo die circumcidi jubentur, ideo ut ita in foedus recipiantur: neque enim natura sunt filii foederis, qui ex circumcisis parentibus nascuntur. Paulus enim Ephes. 2 pronuntiat, non tantum gentes, sed et nos qui ex circumcisis parentibus nati sumus, eramus natura filii irae. Ita quia in Cornelio, peculiari exemplo sanctificatio spiritualis praecessit Baptismum: non sequitur, reliquos juxta promissionem non baptizari in remissionem peccatorum, aut Deum non salvos nos facere per lavacrum re-

14. generationis et renovationis. Et haec distinctio, non est recens commentum. Nam et Augustinus contra Donatistas lib. 4, cap. 24 tale ferme discrimen constituit, inter circumcisionem Abrahae, et quam Isaac octavo die accepit: item inter Baptismum Cornelii, et infantium. Nec tamen otiosa fuit circumcisio in Abrahamo, et baptizatio in Cornelio, quasi nuda tantum signa fuerint. Gratiam enim Deus in hac vita, non semel ita confert et exhibet, ut statim sit absoluta et consummata: ita ut dum in hac vita sumus, Deus nihil amplius velit exhibere et conferre, et homini nihil amplius opus sit a Deo accipere, sed Deus semper donat, et homo semper accipit, ut magis magisque plenius et perfectius Christo conjungamur, remissionem peccatorum, seu reconciliationem firmius teneamus: utque inchoata in nobis beneficia redemptionis, conserventur, confirmentur, crescant et augeantur. Illa vero Deus confert et operatur: credentes illa quaerunt et accipiunt, in mediis a Deo in hunc finem institutis: in usu scilicet verbi et Sacramentorum. Illi igitur qui Act. 2 agnitione peccatorum compunguntur, et quaerunt quid facere debeant, baptizantur in remissionem peccatorum. Ita etiam infantes, qui natura sunt filii irae, Deus salvos facit per lavacrum regenerationis: hoc est, Deus ipsis per Baptismum offert, exhibet et applicat beneficia Evangelii. Abraham jam ante accepit et habet justitiam fidei, Cornelius acceperat jam Spiritum sanctum. Num igitur Circumcisio in Abrahamo, et Baptismus in Cornelio, supervacanea, nuda et otiosa signa fuerunt? Nequaquam. Operatio enim, seu efficacia Sacramentorum judicanda est ex promissione. Non autem otiosa vel significativa tantum est promissio, quae Circumcisioni in Veteri, et Baptismo in Novo Testamento annexa est: sed est exhibitiva. Pater enim salvos facit, Christus mundat, Spiritus regenerat per lavacrum aquae in verbo. Sed quid ipsis potuit Sacramentum conferre, cum jam antea haberent justitiam fidei, et Spiritum sanctum? Respondeo: Deus Abrahae per Circumcisionem, et Cornelio per Baptismum, eandem gratiam cujus antea primitias acceperant, offert, exhibet, applicat et obsignat: ut plenius eam et uberius habeant, firmius possideant et teneant, ut opus Dei in ipsis inchoatum confirmetur, crescat, augeatur et conservetur. Ita promissio Sacramentis annexa, manet semper et universaliter vera et efficax, in iis, qui fide juxta institutionem Sacramentis utuntur. Et hoc primitiva Ecclesia significare voluit, quando adultos recens baptizatos statim a Baptismo deduxit ad communionem corporis et sanguinis Domini. Reconciliatio quidem Dei et remissio peccatorum, quomodocunque confertur, eadem est et plena, quod ad Deum attinet. Quia vero magna est nostra infirmitas, et Deus dives est in misericordia: non igitur uno tantum modo, sed per media quae ad hunc usum instituit, vult gratiam suam exhibere, conferre, applicare et obsignare: et ad obedientiam fidei pertinet, iis mediis uti, sicut a Deo instituta et ordinata sunt. Ita firma manet sententia, quod Sacramenta non sint otiosa vel nuda signa: sed quod Deus per Sacramenta, credentibus gratiam suam seu beneficia Evangelii offerat, exhibeat, conferat, applicet et obsignet. Universalis enim et exhibitiva est promissio, quae Sacramentis voce divina annexa est, si fide accipitur.

15. His ita explicatis, examinabimus jam tres propositos Canones. Quintus Canon sic habet: Si quis dixerit, Sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta esse, anathema sit. Lutheri propositio est, in libro de captivitate Babylonica: Omnia Sacramenta ad fidem alendam, instituta esse.

Hanc cum damnare velint, observet quaeso Lector, quam insidiose agant. Lutherus hoc reprehendit in doctrina Pontificia, quod cum multa de Sacramentorum virtute, et de opere operato disputent, nullam mentionem fidei faciant in usu Sacra-

mentorum: imo quod doceant, Sacramenta sine bono motu cordis, hoc est, sine fide conferre gratiam, et quidem quod ipsam etiam fidem jubeant dubitare de gratia Sacramentorum, hoc est, de reconciliatione seu remissione peccatorum. Lutherus vero contra ex verbo Dei docet, ut Sacramenta ad salutem prosint utentibus, omnino requiri fidem, quae gratiam illam accipiat, quae in promissione Sacramenti offertur. Sacramentum enim est visibile verbum: et praecipuum in Sacramento, est promissio gratiae, quae institutioni externi ritus, voce divina annexa est. Inter verbum vero promissionis, et inter fidem, mutua et tam arcta est sive connexio, sive relatio, ut nec promissio sine fide, nec fides sine promissione homini prosit: imo cum fides sit necessarium organon, ad accipiendam gratiam quam Deus offert et exhibet: et cum in hac infirmitate languida fides nec facile, nec certo, nec firmiter apprehendere et tenere possit promissionem in nudo verbo propositam; Deus instituto certo ritu illam quasi visibilem fecit: idque in actione cum singulis utentibus, ut fides in applicatione facilius, certius et firmius apprehendat et teneat promissionem. Hoc sensu Lutherus dicit, Sacramenta instituta esse ad excitandam, alendam, confirmandam, augendam et conservandam fidem, ut in promissione sive nuda, sive Sacramentali ritu vestita, apprehendat et accipiat gratiam et salutem.

Hanc verissimam doctrinam, quae est ipsissima Scripturae sententia, Pontificium conciliabulum non simpliciter vult damnare, sed anathematizare. Verentur autem ipsarum aurium in piis judicium, si aperte anathema dicunt huic doctrinae. Ideo truncatam Lutheri propositionem insidiose ita ponunt, quasi sentiat, Sacramenta non esse instituta, ut sint organa seu causae instrumentales, per quas Deus gratiam offerat, exhibeat, applicet et obsignet credentibus: sed hunc solum tantum esse usum Sacramentorum, ut tanquam picturae et spectacula externa commonefactione fidem excitent et nutriant: ipsa autem fides in usu Sacramentorum, nihil accipiat, sed speculatione sua alibi circumvagetur. Quam prophanam sententiam, Lutherus in Sacramentariis, serio et semper improbavit. Sed Tridentini, dissimulata vera Lutheri sententia, quintum hunc Canonem insidiose ita posuerunt, ut sycophantico artificio, Lutheri disputationem de mutua inter Sacramentum et fidem relatione, odiosum et invisum reddant imperitis.

Et simul hoc agunt, ut fidem ex vero et salutari Sacramentorum usu expungant, abradant et exterminent. Illud enim Lector utiliter observabit in omnibus hisce Canonibus, ne unica quidem syllaba, ad salutarem Sacramentorum usum, fidem requiri, sed omnia anathemata crepant, proscriptionem et deportationem fidei, ex salutari Sacramentorum usu et efficacia. Fateamur igitur necesse est, insignes fuisse sophistices artifices, architectos decretorum hujus Concilii.

16. In VI. Canone collationem gratiae indifferenter omnibus suis, quae numerant Sacramentis, arrogant. Et cum variae sint disputationes, quomodo Sacramenta gratiam conferant: ipsi simpliciter sine declaratione decernunt, Sacramenta conferre gratiam: ut ostendant se omnes Scholasticorum opiniones liberas permittere: utque significent, se non abhorrere ab illorum sententia, qui fingunt, gratiam essentialiter haerere in ipsis Sacramentorum elementis, tanquam medicinam in pixide. Dicunt Sacramenta continere gratiam. Mox vero attexunt, eos qui hanc sententiam non amplectuntur, ex Sacramentis facere nudas tantum notas Christianae professionis. Hoc est artificium VI. Canonis. 17. Quod enim de obice dicunt, in VIII. Canone explicabimus. Quod ad VII. Canonem attinet, si qui sunt qui sentiunt, Deum per promissionem Sacramentis annexam, tantum illudere hominibus, ita ut etiamsi rite quis ea suscipiat, non tamen semper et omnibus qui fide Sacramentis rite utuntur, exhibeat gratiam: neminem in pietate sanum esse arbitror, qui a prophana illa sententia non abhorreat.

Sed insidiae latent in his vocibus: Si rite ea suscipiant. Studiose enim cavent, ne fidem nominent: sed ut humanas devotiones et dispositiones quibus homo se dignum reddat, cui Deus Sacramenti gratiam conferat, stabiliant, dicunt: Si quis legitime ea suscipiat. Et sane serio concionamur ex Paulo: Probet seipsum homo: qui enim indigne manducat, judicium sibi manducat. Requiri igitur in adultis legitimam dispositionem, ut digne accipiantur Sacramenta, non est dubium. Illam vero verbum Dei ita describit Actor. 2: Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque in remissionem peccatorum, Actor. 8: Si credis, potes baptizari. Marci 16: Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit. Pontificii vero, veram interiorem poenitentiam non admodum vel curant, vel urgent in usu sacramentorum: sed alias dispositiones, ex hominum traditionibus proponunt, et illis promittunt collationem gratiae. Hae falsae et impiae persuasiones dum taxantur, clamitant Pontificii, nos negare gratiam Dei dari per Sacramenta, etiamsi rite quis ea suscipiat. Sed insidiosam sophisticen Lector jam intelligit.

Apud Pontificios vera poenitentia sepulta.

[SECTIO VI.]

DE OPERE OPERATO.

CANON VII.

Si quis dixerit, Sacramentum novae legis, gratiam ipsam, non ponentibus obicem, non conferre, etc. anathema sit.

CANON VIII.

Si quis dixerit, per ipsa novae legis Sacramenta, ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem divinae promissionis ad gratiam consequendam sufficere, anathema sit.

EXAMEN.

1. Haec tandem est illa Helena, cujus introducendae, ornandae et stabiliendae gratia, praecedentes canones omnes constituti sunt, ut scilicet commentum Scholasticorum, et quidem ipsorum verbis, stabiliatur et retineatur: Sacramenta Novi Testamenti, utentibus conferre gratiam, ex opere operato, etiamsi in suscipiente non adsit bonus interior motus, modo non ponat obicem. Dogma vero illud novum esse et peregrinum, ipsa verborum forma satis indicat. Neque enim servat Apostolicam ὑποτύπωσιν sanorum verborum, de qua Paulus concionatur, 2. Tim. 1 ut: Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. Item, Baptizare, et ablue peccata tua, invocato nomine Jesu, et: qui indigne manducat, judicium sibi manducat.

Opinio operis operati.

2. Commentum igitur illud de opere operante in Sacramentis, quae sunt actiones Dei, per quas gratiam suam quam fide vult accipi, offert et exhibet, intrudit opinionem nostri operis: et quidem operati, sine bono aliquo interiori motu suscipientis: idque facit peregrinis verborum monstris et Scripturae, et antiquitati ignotis. Et res ipsa de qua disputatur, adeo est plana et manifesta, ut inter ipsos Pontificios, qui praecipui videri volunt ut Gropperus et alii, a dogmatis illius foeditate nimium crassa abhorreant. Fingunt enim injuriam fieri Doctoribus Scholasticis, quasi opinione operis operati docuerint, Sacramenta alicui conferre gratiam, sine fide gratiam accipiente: sed dicunt, nihil aliud ipsas disputationes de opere operato, et de opere operante voluisse, quam Sacramentorum veritatem non esse ex ministri operantis dignitate seu merito aestimandam, sed ex Dei autoris institutione, potentia et operatione. Ipse enim est, qui per externum ministerium baptizat, ut Sacramenta dicantur valere non ex opere operantis ministri, sed ex opere operato: ita quod ministri malitia non impediat veritatem, integritatem et effectum Sacramentorum, si modo administrentur juxta institutionem, verbum et mandatum Domini: ut idem sit quod de Consecrat. dist. 2. cap. utrum, ex Augustino citatur: Nihil a bono majus, nihil a malo minus perficitur Sacerdote: quia non in merito consecrantis, sed in verbo efficitur creatoris, et virtute Spiritus sancti. Alfonsus dicit, opinione operis operati, omne meritum suscipientis, ab efficientia Sacramentorum excludi: ita ut Sacramentorum veritas non pendeat ex fide suscipientis, nec Sacramentum efficaciam suam mutuetur a fide suscipientis.

Commentum de opere operante.

Σοφὸν νὴ Δία φάρμακον νοσοῦντος ἐν αὐτῷ λόγου, juxta Euripidis dictum. Si enim hoc vellent Pontificii, quando de opere operato disputant, quia sententia vera est: nulla esset controversia, neque enim de modo illo loquendi, odiose vellemus dimicare: aut certe diceremus illud Augustini: mentem teneat, linguam corrigat. Sed nec olim Scholastici omnes hoc senserunt, licet quidam ferme ita disputent: et ne nunc quidem Pontificii hoc volunt, quando pro opinione operis operati dimicant: sed longe aliud monstrum, sub exoticis illis verbis alitur, et Ecclesiae obtruditur, prius igitur explicandum est, quid sibi velit opinio operis operati: deinde facilis erit refutatio.

3. Scholastici igitur communiter omnes, inter Sacramenta Veteris et Novi Testamenti, hanc ponunt differentiam: quod haec conferant gratiam ex opere operato, illa vero ex opere operante. Jam si quaeras, quid intelligant per opus operans, cui opus operatum opponunt: ex Circumcisione simplicissime hoc intelligi poterit. Illam enim affirmant gratiam contulisse non ex opere operato, sed ex opere operante. Extra omnem vero controversiam Circumcisio in Veteri Testamento, etiam juxta Scholasticorum sententiam delevit peccatum originale, non ex dignitate et merito ministri circumcidentis: nam et mulieres hoc fecerunt, Exod. 4, 2. Machab. 6, sed ex institutione, potentia et operatione Dei. Nec dici poterit, malitiam ministri impedivisse veritatem et effectum Circumcisionis: quando juxta institutionem Dei, administrabatur et suscipiebatur. Sed „ex opere operante“ intelligunt, quod in adultis requirebatur bonus motus, seu devotio interior in suscipiente: et huic opponunt opus operatum. Manifestum igitur et certum est, Scholasticos per opinionem operis operantis et operati, non intellexisse hoc, quod (sicut supra dictum est) Gropperus et alii interpretantur. Verba enim quibus se explicant, manifesta sunt. Gabriel (qui omnium sententiariorum disputationes et opiniones in unum colligit) distinct. 1, quaestione 3, libro 4 his verbis Scholasticorum sententiam explicat. Sacramentum dicitur conferre gratiam ex opere operato, ita quod ex eo ipso quod opus illud, puta Sacramentum exhibetur, nisi impediat obex peccati mortalis, gratia confertur utentibus. Sic quod praeter exhibitionem signi, foris exhibiti, non requiritur bonus motus interior in suscipiente. Ex opere operante vero Sacramenta dicuntur conferre gratiam, per modum meriti: quod scilicet Sacramentum foris exhibitum, non sufficit ad gra-

Circumcisio.

Opus operans.

Gabriel.

tiae collationem: sed ultra hoc requiritur bonus motus, seu devotio interior in suscipiente, secundum cujus intentionem, confertur gratia tanquam meriti condigni vel congrui, praecise et non major propter exhibitionem Sacramenti. Petrus de Palude, distinct. 1., quaest. 1. in quarta sententiarum, Scholasticorum sententiam ita explicat. In Sacramentis novae legis non per se requiritur, quod homo se disponat: ergo per ipsum Sacramentum disponitur, et sic probabile est, in omni Sacramento novae legis, quod justificat ex opere operato. Item: Et, si dicatur opus operatum non esse a Sacramento, sed a Deo in Sacramento, vel cum Sacramento, istud non valet: quia ita Sacramentum novae legis, non distaret a Sacramento veteris legis: quia oportebat etiam in veteri lege, dispositionem in parvulis fieri a Deo. Relinquitur ergo, quod Sacramenta novae legis, causent gratiam, et justificent ex ipso opere operato. (Lector observet antitheses, quibus explicat opinionem operis operati:) Et postea instituit probationem, quod Sacramenta novae legis habeant vim inhaerentem et insitam, ad conferendam et causandam gratiam ex opere operato. Illam vero vim, seu virtutem causativam gratiae, dicit in Baptismo esse in aqua et in verbis, in Confirmatione et Ordine esse in verbis et ministro, vel charactere Episcopali: in Poenitentia esse in ministris, et verbis absolutionis, et in satisfactione injuncta a Sacerdote: in Extrema unctione, esse in ministro, verbis, unctione, et oleo, etc. Marsilius in quarta Sententia, quaest. 2., articulo 2. Baptismum Johannis considerare possumus dupliciter: uno modo, quoad opus operatum, quod erat exterior corporis ablutio: alio modo, quoad devotionem suscipientis. Tunc est conclusio responsalis, quod Baptismus Johannis, quoad opus operatum, non contulit gratiam. Et ideo non fuit Sacramentum: quia id solum proprie dicitur Sacramentum, quod ex opere operato, confert gratiam.

Petrus de Palude. *Marsilius.*

Mensingerus. Mensingerus citat ex Alberto, super 6. caput Johannis: Opus operans, est opus elicitum a virtute: Opus operatum, est perfectio externi operis, sine motu interno. Et Mensingerus addit: Quia sancti in veteri testamento, fide accipiebant gratiam in usu Sacramentorum: oportet ergo Novi Testamenti Sacramenta, majoris esse efficaciae, ut conferant gratiam ex opere operato, etiamsi non accedat opus operans suscipientis: hoc est, fides seu devotio interior.

4. Non ignoro autem, quosdam de opinione operis operati, paulo aliter disputare: sed nunc tantum ostendere volui, nostros non falso Scholasticis tribuere sententiam illam. Quomodo enim ipsi inter se sententiam suam, de opere operato intelligant et explicent, non meis, sed ipsorum verbis exposui. Et vulgi opiniones testantur, quomodo doctrina illa de opere operato in Papatu tradita, accepta et intellecta fuerit. Existimant enim abunde sibi de salute prospectum, externa exhibitione et susceptione Sacramentorum, quicquid fiat de poenitentia et fide. Praecipue vero haec persuasio regnat in dicendis et audiendis Missis, ex quibus effectum gratiae sibi pollicentur: ex administratione et spectaculo externi operis, etiamsi non accedat bonus motus interior. Nec vero de vulgi tantum erroribus loquimur, sed ita in Scholis tradiderunt de Missa. Thomas in quarta Sententia distinctio 11. quaest. 2. Eucharistia in quantum est Sacramentum habet effectum in homine vivente: sed in quantum est sacrificium, habet effectum in aliis, pro quibus offertur, in quibus non praeexigit vitam spiritualem in actu, sed in potentia. Petrus de Palude distinct. 12. Quando Missa pro alio celebratur, etiam mortale quod est in alterius conscientia, delet: non per modum Sacramenti, quod solum prodest suscipienti: sed per modum Sacrificii, ex merito Christi, quo sibi venia impetretur, id est, gratia contritionis. Unde nec majus donum potest homo homini facere, quam sibi Missam dare, aut pro eo celebrare, hoc enim est singulare in hoc Sacramento, quod pro alio potest offerri et suscipi, non sic autem de aliis, etc. Gabriel duodecima distinctione: Sacramentum Eucharistiae, in ratione Sacramenti non tantum prodest his, a quibus sumitur, sed etiam aliis, pro quibus offertur. Et addit: Nec solum fructificat in bonis et justis, sed etiam in peccatoribus, pro quibus offertur, ut a peccatis convertantur, etc.

Missa Pontificia. Thomas. *Petrus de Palude.*

5. Et nostri seculi Scriptores, qui in regno Pontificio fulciendo columnae videri volunt, opinionem operis operati hoc argumento declarare et confirmare solent, quod Baptismus parvulis conferat gratiam, qui tamen per aetatem credere non possint. Et de paedobaptismo quidem, suo loco dicendum erit Nunc satis est ostendisse, quod opinionem operis operati, diserte opponunt fidei, in illis qui Sacramentum suscipiunt: quasi eadem sit ratio parvulorum et adultorum, quod Augustinus diserte negat, lib. 4. cap. 24. De Baptismo.

6. Quid igitur in regno Pontificio significet, et quomodo intelligenda sit opinio operis operati, manifestum est. Gropperus Lectorem in re manifesta turbare conatur hoc sophismate. Scholastici enim duplex statuunt opus operans: primo scilicet in ministro celebrante, seu administrante Sacramentum. Ita Gabriel in Canonem Missae, lect. 26. dicit: Missa valet, uno modo ex opere operante, hoc est, ex merito personali personae celebrantis: propter quod confert Deus petita a Sacerdote, eis quibus orationem et Missae sacrificium applicat. Alio modo ex opere operato, hoc est, ex ipsa consecratione, oblatione et sumptione: non habendo respectum ad personalem sanctitatem, aut meritum Sacerdotis, etc. Deinde vero constituunt etiam opus operans, in illo qui Sacramento utitur: bonum scilicet motum interiorem, ut devotionem seu fidem suscipientis. Utrique vero operi operanti opponunt opus operatum, alio atque alio respectu: Sed Gropperus hoc fortiter dissimulat, et quasi alteri tantum, in ministro celebrante oppo-

Gropperi Sophisma.

natur, clamitat fieri Scholasticis injuriam, quasi opinione operis operati docuerint, ad efficacem et salutarem usum Sacramenti non requiri in suscipiente bonum motum interiorem, hoc est, fidem: cum dogma hoc ipsorum scriptis, sicut ostendimus, exstet: et in persuasione de Missae efficacia, opinio illa non in vulgi tantum animis haereat, sed in Doctorum etiam scriptis tradatur.

7. Sed excipit Alphonsus, non statim toti Pontificiae Ecclesiae debere tribui, si quid unus aut item alter disputavit: cum contra proferri possint, qui aliter senserint. Ut igitur extra omnem controversiam certo constet, quid Pontificia Ecclesia per opus operatum intelligi velit: nec opus sit, illud inter blattas et tineas anxie exquirere, inspiciamus, quid coetus Pontifici juratus Tridenti de opere operato decreverit. Et primo cum non ignorent, inter ipsos Pontificios multos quaesivisse mitigationes Scholastici istius dogmatis, atque alios aliter opus operatum interpretari: ipsi simpliciter tantum approbant et confirmant opinionem operis operati, nulla addita declaratione, qua explicationem operis operati sive probent, sive improbent. Omnes igitur Scholasticorum disputationes et opiniones de opere operato, qualescunque sunt, in genere probant et confirmant.

Tridentini de opere operato.

2. Si Lector quaerat: An Tridentina congregatio probet Gropperi, et quorundam aliorum interpretationem seu mitigationem opinionis de opere operato, quam supra recensuimus: res non est obscura. Quod enim mentione operis operati, non velint intelligi hanc sententiam, Sacramentorum veritatem et efficaciam non pendere ex ministri sive dignitate, sive indignitate: manifeste ostendunt, de illa enim sententia, postea peculiarem Can. 12. scilicet, condiderunt. Aliud igitur absque omni dubitatione, in VIII. Canone intelligunt per opus operatum. 3. Quid vero intelligant per antithesin, plane et perspicue ostendunt. Duo enim haec inter se opponunt, opus operatum, et fidem, quae in promissione Sacramentis annexa, accipit gratiam. Sentiunt igitur per novae legis Sacramenta, ex opere operato ita conferri gratiam, ut non opus sit, fide oblatam illam gratiam recipere. Scholastici enim dicunt, praeter exhibitionem signi foris exhibiti, non requiri bonum motum interiorem in suscipiente, haec enim sunt verba Gabrielis. Sed iterum consideret Lector, quod verba in posteriori parte VIII. Canonis, insidiose ita posuerunt, quasi nostra sententia, qui opinionem operis operati impugnamus, haec sit, Solam fidem divinae promissionis ad gratiam consequendam ita sufficere, ut non opus sit usu verbi et Sacramentorum, vel solam fidem ita sufficere, ut non opus sit, Deum gratiam suam per verbum et Sacramenta credentibus offerre et exhibere.

8. Hujusmodi sophismatis ruinosam, et verbo Dei demolitam opinionem operis operati, fulcire, aut potius incrustare coram imperitis conantur: cum manifestae exstent nostrae explicationes diversum testificantes, sicut in explicatione VI. Canonis annotavimus. Sed id quod res est, verentur, si opinio operis operati, sicut a Scholasticis tradita est, nuda proponatur, ipsam propositionem afferre secum refutationem. Est enim demonstratio invicta, promissionem gratiae, quae ita annexa est Sacramentis, quod ideo Augustinus vocat Sacramentum visibile verbum, adeo requirere fidem, ut sermo auditus non prosit, nisi sit commixtus fidei eorum qui audiunt. Hebr. 4.

Fides non excludit verbi et sacramenti usum.

9. Et de Sacramentis expressa sunt Scripturae testimonia: qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur: imo manducat sibi judicium, qui indigne manducat. Contra haec manifesta testimonia Pontificii ostendunt opinionem operis operati: quod scilicet per Sacramenta ita conferatur utentibus gratia, ut non requiratur bonus motus interior in suscipiente. Imo cum docent, fidem debere dubitare de gratia, plane invertunt omnia. Incredulos sine fide fingunt per externum Sacramentorum usum accipere et habere gratiam: in credentibus vero, ipsam fidem in usu Sacramentorum jubent dubitare, an accipiat et habeat gratiam. Sed haec sunt evidentissima, ut non sit opus pluribus verbis, res enim ipsa, Ecclesiae filiis se declarat. Et ipsi Pontificii Scriptores jam tergiversantur, nec manifeste audent suscipere defensionem hujus axiomatis, quod usus Sacramentorum, sine fide salvet suscipientes. Praeterea est haeresis jam dudum ab Augustino damnata, De Civit. lib. 21. cap. 25. eos damnari non posse, qui Sacramenta Christi perceperint, in quacumque haeresi vel impietate fuerint.

Operis operati instaurandi artificium.

10. Videntur autem Scholastici (ut et hoc obiter addam) occasionem disputationum de opere operato inde sumpsisse, quod Augustinus tradit contra Donatistas lib. 3. cap. 14. Non interest cum de Sacramenti integritate et sanctitate tractatur, quid credat et quali fide imbutus sit ille qui accipit Sacramentum. Interest quidem plurimum, ad salutis viam: sed ad Sacramenti quaestionem nihil interest. Fieri enim potest, ut homo integrum habeat Sacramentum, et perversam fidem. Et postea: Manifestum est fieri posse, ut fide non integra integrum in quoquam maneat Baptismi Sacramentum. Idem etiam disputat, errorem in fide, ejus qui baptizatur, utilitatem quidem Baptismi, quod ad salutis viam attinet, excludere: Sacramentum tamen illi non deesse, nec si convertatur repeti oportere, tunc enim demum, cum fides vera facta fuerit, Sacramentum prius susceptum vires suas exercere. lib. 4. cap. 15. Et lib. 5. cap. 8. dicit: Indigne quis sumens Dominicum Sacramentum, non efficit, ut quia ipse malus est, malum sit, aut quia non ad salutem accipit, nihil acceperit. Corpus enim Domini, et sanguis Domini nihilominus erat, etiam illis quibus dicebat Apostolus: qui manducat indigne, judicium sibi manducat. Haec non satis considerantes Scholastici finxerunt, non tantum ipsum Sacramentum, verum etiam gratiam et virtutem Sacramentorum accipi et haberi sine fide, ab impoeniten-

Sacramenti integritas et sanctitas.

Scholasticorum erronea opinio.

tibus et incredulis, cum Augustinus ubique inculcet, aliud esse Sacramentum, aliud virtutem Sacramenti: Imo in locis jam allegatis dicit, illos qui sine vera fide, ipsum quidem Baptisma accipiant et habeant, non tamen accipere et habere remissionem peccatorum: quae certe est gratia et virtus Baptismi. Et lib. 5. cap. 8. inquit: Remissio peccatorum non consequitur Baptisma, nisi non solum legitimum, sed etiam legitime habeatur. Et contra Cresconium, lib. 1. cap. 25. cum tractasset dictum Pauli, Qui indigne manducat, Ecce quemadmodum obsunt divina et sancta male utentibus. Et contra Epistolam Parmeniani, lib. 2. cap. 6. Unum et idem sacrificium propter nomen Domini quod invocatur, et semper sanctum est, et tale cuique fit, quali corde accipiendum accesserit, qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit: Non ait, aliis, sed sibi. Qui ergo manducat digne, et bibit, gratiam sibi manducat et bibit. Haec Augustinus. Nullo modo igitur Augustinus sensit, sine bono motu cordis, aut sine fide conferri, accipi et haberi gratiam Sacramentorum.

Ita quod Augustinus inquit, Epist. 23. Parvulus etiam si fidem nondum habeat in cogitatione, non ei tamen obicem contrariae cogitationis opponit: unde Sacramentum ejus salubriter percipit. Ex hac Augustini sententia de parvulis, Scholastici fecerunt regulam generalem: Ad accipiendam gratiam Sacramentorum ad salutem, non necessariam esse fidem, vel bonum motum cordis interiorem, sed sufficere, ut non ponas obicem. Obicem autem vocant peccatum mortale, vel propositum ejus: quale est homicidium, libido. Incredulitatem vero seu infidelitatem, non volunt esse tale obstaculum quod impediat, quo minus gratia Sacramentorum ad salutem accipiatur. Sed huic dogmati et Scriptura, et Augustinus ipse contradicit: sicut quaedam ejus loca notavimus. De parvulorum vero Baptismo, postea suo loco dicemus. Nunc tantum obiter monstrare volui, ex quibus Augustini locis non recte acceptis, nec satis diligenter consideratis, Scholastici occasionem sumpsisse videantur disputationis de opere operato, quod tamen vocabulum nec apud Augustinum, nec apud quemquam ex veteribus exstat.

[SECTIO VII.]
DE CHARACTERE.

CANON IX.

Si quis dixerit in tribus Sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione et Ordine, non imprimi characterem in anima, hoc est, signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possunt, anathema sit.

EXAMEN.

1. Magna et ardua res est, anathema alicui dicere, hoc est, denuntiare quod praecisus et exclusus sit ab omni gratia seu misericordia Dei in Christo Jesu, et quod diris sit devotus ad sempiternum exitium. Causam igitur propter quam alicui anathema dicatur, oportet esse non levem, nec dubiam, sed gravissimam et certissimam. Jam vero Tridentini simpliciter anathema dicunt omnibus, qui non ut articulum fidei, probant et amplectuntur Scholasticorum recens et incertum commentum, de Charactere indelebili. Paucis igitur annotabimus, qualis, quam gravis scilicet, quam vetus, quam certa et firma sit illa opinio. Illa enim consideratio ostendet, quanta levitate, imo quanta futilitate, Tridentina synodus ludat anathematis. Olim jactatum fuit apophthegma, Reges ludere pactis et juramentis, sicut pueri astragalis ludere solent. Nunc rectius dicitur, Pontificia conciliabula anathematis ludere, non secus atque pueri astragalis ludunt.

2. Quia vero Gabriel disputationes Scholasticorum de Charactere, in unam summam, distinct. 6., quaest. 2. in 4. Sententiarum, collegit: breviter quaedam inde annotabo, inde enim manifestum erit, quid sit propter hanc opinionem alicui anathema dicere. Dicunt igitur, sicut hominibus certi status, datur quandoque certus ornatus, vel signum in corpore vel veste, quibus cognoscuntur esse illius status sive sectae: ita etiam per Sacramenta, quibus homo ponitur in certo statu, dicunt imprimi immediate a Deo quoddam spirituale signum in anima suscipientis Sacramentum, quo cognoscatur suscipiens esse in tali statu. *Character Pontificius.*

3. Et huic characteri, multa et varia tribuunt. Primo enim dicunt esse signum gratiae inexsistentis, vel quae inexsisteret, nisi poneretur obex.

II. Signum configurativum, seu assimilativum Christo, per characterem enim fingunt suscipientem ascribi familiae Christi. III. signum distinctivum ab aliis characterem non habentibus. IV. signum dispositivum, ad gratiam Sacramenti gratum facientem. V. signum rememorativum, per quod suscipiens reducitur in memoriam Sacramenti suscepti. VI. signum obligativum ad observantiam divinae legis, sicut habitus religionis obligat portantem ad observandam legem illius ordinis. Ponunt etiam characterem esse indelebile aliquid in anima, reddens Sacramentum, per quod imprimitur, iterabile. Per tria igitur Sacramenta, Baptismum scilicet, Confirmationem et Ordinem, dicunt imprimi talem characterem: sed ita, ut character Ordinis sit sextuplex specie. Atque ita numerus characterum, superabit ipsum numerum Sacramentorum septenarium.

4. Arduae autem apud ipsos sunt disputationes, unde sit indelebilitas characteris: deinde etiam de quidditate characteris, an sit relatio, an vero qualitas absoluta, et in qua specie qualitatis. Dicunt autem posse esse et in prima, et in secunda, et in tertia specie qualitatis: item posse etiam poni in praedicamenta relationis et passionis. De subjecto etiam in quo poni debeat character, variae sunt opiniones: an ponendus sit in essentia animae, an vero in potentia: item, an in potentia cognoscente, an vero

in potentia volente. Disputatur praeterea, an circumcisio impresserit characterem: item, an Baptismus sanguinis et flaminis, imprimant characterem: an etiam animae Christi in Baptismo impressus sit talis character. Et demum descriptiones characteris tales traduntur: Character est signum spirituale, a Deo solo animae impressum, in susceptione Sacramenti initerabilis, manens indelebiliter de lege communi: vel, est signum impressum animae, quod est praevium gratiae, in susceptione Sacramenti initerabilis. Item character est quaedam potestas spiritualis, ad agendum vel recipiendum aliquid in Ecclesia. Haec ferme est silva praecipuarum quaestionum et opinionum de charactere.

Descriptiones characteris.

5.

6. Gabriel igitur et dicit et probat, vocabulum characteris, in hac quidem significatione et sententia, nec in Scriptura, nec in vetustis Ecclesiasticis scriptoribus exstare: ita ut nec ipse Longobardus characteris mentionem faciat, in tali quidem significatione et sententia. Quod enim Longobardus dicit, eos qui ab haereticis, servato charactere Christi, baptizati sunt, non esse rebaptizandos: intelligit formam verborum Baptismi, a Christo traditam. Deinde quod ad rem ipsam attinet, addit Gabriel: Nec rationem necessariam demonstrare, nec evidentem autoritatem Patrum probare, ponendum esse talem characterem, sicut dictum est. Sententias enim quae ex Dionysio, Augustino, Damasceno et Longobardo, de charactere adducuntur, fere et magis pertinenter ad mentem autorum exponi de ipso Baptismi Sacramento, aut de forma Sacramentali, quam de aliquo realiter animae impresso, sicut de charactere dicunt. Et declaratis illis Patrum sententiis, concludit: Patet ergo quod neque autoritate sacrae Scripturae, neque sanctorum Patrum cogunt ponere characterem, ad hunc intellectum, in quo accipitur a recentioribus Doctoribus. Rationem etiam dicit nullam esse necessariam, quae demonstret, esse seu imprimi talem characterem. Omnia enim quae attribuuntur characteri, aeque possunt solvi sine charactere, sicut cum charactere. Omnia enim operatur Sacramentum ipsum, sine charactere. Item, illa quae characteri tribuuntur, inveniuntur in Eucharistia, et in caeteris quae non imprimunt characterem. Et tandem concludit, omnes rationes quae adducuntur, esse persuasiones, non procedentes ex necessariis. Et sub finem inquit: Omnia quae de charactere dicuntur, pro magna parte voluntaria sunt, et modica ratione fulcita. Illam etiam rationem, quae praecipue movit Scholasticos ad ponendum characterem, quod scilicet Baptismus non est iterandus, ostendit Gabriel, non esse necessariam, inquit enim: Initerabilitatis Sacramentorum principalis ratio, non est characteris impressio, sed sola divina institutio. Et minus manifestum est, characterem esse, quam Baptismum non posse iterari: hoc enim a tempore institutionis Baptismi fuit certum: illud vero, ne hodie quidem evidenter certum est. Unam vero solam dicit autoritatem esse, quae aliquid faciat pro charactere: quod scilicet extra de Baptismo et ejus effectu, cap. Majores, Innocentius tertius videatur de impressione characteris in baptismo loqui. Sed et illum ipsum locum dicit Gabriel posse aliter intelligi, cum quidem etiam glossa ibi tale nihil dicat de charactere.

7. Sed sit sane haec una prima et sola autoritas, qua opinio characteris, et Scripturae et veteribus ignota, Ecclesiae obtrusa est. Ex autore certe colligi potest, quale sit dogma. Ille enim Innocentius est, qui Decretales edidit: ut correctio principum in secularibus, referatur ad Papam: ut ille Imperator sit, quem Papa coronari jusserit: Hic est, qui contra Philippum Imperatorem, alium curavit creari Othonem: cui adeo favit, ut nulli Archiepiscoporum pallium dare voluerit, nisi cum Papa contra Imperatorem sentiret. Et ita exitialia bella in imperio concitavit. Postea vero ipsum Othonem, etiam fulmine excommunicationis ab imperio proturbare molitus est. Hic est qui dixit: Aut Pontifex Philippi diadema regium, aut Philippus Pontifici insigne Apostolicum adimat, ut justo dolore Urspergensis exclamet: Habes Roma quod sitisti, decanta Canticum: quia per malitiam, non religionem orbem vicisti. Ille igitur talis, sit sane post natum Christum annis 1200 autor novi commenti de charactere: quod et Scripturae, et veteri Ecclesiae ignotum fuit. Operae precium vero est, et hoc addere, quomodo Gabriel respondeat ad hanc sententiam, quam videt posse objici: Theologus nihil debet ponere, cujus necessitas non apparet ex fide. Ita autem inquit: Credita quaecunque probantur, aut ex Scriptura, aut per determinationem Ecclesiae, etiamsi illud determinate non habeatur ex Scriptura: quia non potest errare Ecclesia in his, quae fidei sunt. Quia vero opinio de charactere ne quidem Ecclesiae determinationem certam et expressam habet: respondet igitur Gabriel: Theologus potest aliquid ponere tanquam probabile, quod est consonum Scripturae, et determinationi Ecclesiae, et in nullo contrarium, licet non possit evidenter et necessario deduci ex his quae sunt fidei. Unde in proposito magis videtur consonare determinationi Ecclesiae, ponere characterem, quam ejus oppositum, et ita communiter Schola Theologorum tenet. Et tandem inquit: Cui non placet haec solutio, quaerat aliam.

Innoc tius creta conci tor.

Abba sperg sis.

8. Et haec cum ita se habeant, Lector ex uno hoc canone colligat et aestimet, quantum fidei et autoritatis tribuendum sit Tridentinae congregationi Romano Pontifici juratae: quod de recenti commento, et Scripturae et Antiquitati ignoto, quod nec autoritate, nec ulla ratione nititur, non aliter ac de certissimo et firmissimo fidei articulo decernunt. Si quis dixerit, in tribus Sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione et Ordine, non imprimi characterem in anima, hoc est signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possunt, anathema sit. Nihil addam: Cum enim unicus hic canon satis ostendat, quid, quale et quantum, conciliabulum hoc sibi sumat, Lector admonitus, rem tantam diligentius secum considerabit et perpendet.

9. A recenti vero illa dubia et incerta opinione, de impressione characteris, ideo decet veram Christi Ecclesiam alieniorem esse, quia labefactat fundamentum dogmatis: cujus certitudo, propter conscientiarum consolationem, omnino necessaria est. In doctrina enim, quod Baptismus legitime juxta Christi institutionem collatus, non sit iterandus, et propter quas causas non sit iterandus, de re magna agitur: quo scilicet fundamento, qua certitudine, et quo firmamento consolatio illa nitatur, quod pactum gratiae, quod in Baptismo Deus nobiscum iniit, perpetuum sit, quod servare velit, etiamsi ab eo discedamus, si modo in vera poenitentia per fidem ad illud redeamus.

Baptismi initerabilitas.

10. Hanc tantum rem, atque adeo necessariam, a vera et solida petra institutionis dimovent, et fluxae arenae superaedificant: ut scilicet non sit certior consolatio, quam certum est talem, sicut ipsi comminiscuntur, characterem animae imprimi per Baptismum. Atqui quam recens, incerta et infirma sit opinio de charactere, ipsis Scholasticorum verbis, jam ostendimus. Sed forsan ideo a fundatissimo consolationis hujus firmamento, quod in Scriptura exstat, discesserunt, et aliud lubricum et commentitium substituerunt: quia fingunt, lapsis post Baptismum non esse amplius utile et ratum illud foedus gratiae, in quod per Baptismum recepti fuerant, quia dissolutum et fractum sit: sed ad secundam tabulam, nostram scilicet contritionem et satisfactionem esse confugiendum: ut per illam ex pelago perditionis, ad portum salutis enatemus: sicut Decretum de poenitentia ostendet. Sed vera fundamenta doctrinae, de non iterando Baptismo, in XI. Canone de Baptismo explicanda erunt. Illud vero quod Baptismi proprium est, ut scilicet non iteretur, postea ad Confirmationem, et ad suos Ordines transtulerunt: et de illorum praecipue charactere, magis quam de ipso Baptismo, digladiantur et praesumunt. In reliquis vero Sacramentis disputant de impressione ornatus cujusdam, qui similis ferme sit characteri: de quo tamen ornatu, inter ipsos nondum convenit. Forsan autem tam pertinaciter Deus ipsos sinit dimicare, pro utenda opinione characteris, in Confirmatione et Ordinibus, ut manifestum sit, apud quos sit et reperiatur character ille, cujus multa fit mentio, Apoc. 13, 14, 15, 16, 19 et 20.

[SECTIO VIII.]

DE MINISTRIS SACRAMENTORUM.

CANON X.

Si quis dixerit, Christianos omnes in verbo et omnibus Sacramentis administrandi habere potestatem, anathema sit.

EXAMEN.

1. Verba quae in hoc Canone damnant, excerpserunt ex Lutheri libello, de Captivitate Babylonica: Sed et verba mutilarunt, et sententiam depravarunt, ut Lutheri doctrinam invisam redderent imperitis, quasi perturbatrix esset omnis divini, et humani ordinis in Ecclesia. Sed Lutherus nunquam sensit, quemvis Christianum promiscue, sine legitima vocatione vel posse, vel debere sibi arrogare vel usurpare ministerium verbi, et administrationem Sacramentorum in Ecclesia: imo Pontificiis vel stertentibus, vel ferro tantum et flamma disputantibus, Lutherus contra varias Anabaptistarum sectas, ex verbo Dei monstravit, neminem debere, etiamsi sit doctissimus, ministerium verbi et Sacramentorum in Ecclesia usurpare, sine peculiari et legitima vocatione. Et Ecclesiam serio admonuit, ne permittat illos ministerium verbi et Sacramentorum exercere, qui non habent legitimae vocationis testimonia: quia scriptum est, Quomodo praedicabunt nisi mittantur? Rom. 10. Non mittebam Prophetas, et ipsi currebant, Jerem. 23.

2. Et cum per totum mundum Lutheri scripta, sonora voce clamitent, illustratam ab ipso esse doctrinam Scripturae de legitima vocatione ministrorum verbi et Sacramentorum: mirari aliquis posset, quare in hoc Canone, mutilata et depravata Lutheri verba, dissimulata ipsius sententia, damnare voluerint. Sed urit ipsos, quod Lutherus in illa disputatione attingit supercilium, imo verius tyrannidem, quae in regno Pontificio arrogatur, et mitris Episcoporum, et rasuris sacrificulorum. Persuasione enim corporalis unctionis, rasurae vestium, etc. laicos tanquam porcos et canes prae se contemnebant: imo hoc praetextu quidvis in verbo et Sacramentis, quasi pro imperio et potestate mandabant, mutabant, addebant, etc. Et quidem etiam opus operatum, hoc est, integritatem et efficaciam Sacramentorum, ex parte constituebant in charactere, quem fingebant in ordinatione imprimi: sicut supra ex Petro de Palude notavimus. Contra has tyrannicas persuasiones Lutherus ex verbo Dei docuit, Christum claves, hoc est, ministerium verbi et Sacramentorum tradidisse et commendasse toti Ecclesiae: non autem ita, ut quisque suo arbitratu, et privata temeritate, sine legitima vocatione ministerium illud arriperet et usurparet: sed quod postquam desiit immediata vocatio, mittat Deus ministros verbi et Sacramentorum, per vocationem et electionem Ecclesiae, si fiat juxta verbi sui praescriptum: ita ut summa potestas verbi et Sacramentorum sit penes Deum: deinde ministerium sit penes Ecclesiam, ut per quam Deus mediate vocat, eligit, et mittit ministros: tertio deinde penes illos, qui a Deo per Ecclesiam legitime electi et vocati sunt, ut penes ministros, quibus mandata est usurpatio seu administratio ministerii verbi et Sacramentorum.

Lutherus illustrator doctrinae de legitima vocatione.

3. Hac distinctione, quae vera et plana est, Lutherus reprimere voluit supercilium sacrificulorum: qui illa persuasione inflati erant, quasi soli potestatem meram et mixtam haberent in verbo et Sacramentis, ita ut Sacramenta valerent propter impressum

ipsis, nescio quem characterem ordinis. Et ne reliqua Ecclesia vel tacito gemitu dicere auderet, Quid facitis? praetendebant Ecclesiam reliquam nullam plane habere potestatem in verbo et Sacramentis. Hoc ulcus quia Lutherus attigit, et ex verbo Dei sectionem adhibuit, illud vero est, quod Pontificios cum dolore post tot annos hodie adhuc urit, et male habet. Et haec est causa, quare ex illa Lutheri disputatione, verba quaedam mutilata et depravata, in hoc canone citare et damnare voluerunt.

4. Oblique vero, et quasi aliud agentes, hoc axioma petunt: Neminem, etiamsi legitime juxta praescriptum verbi Dei, ab Ecclesia electus et vocatus sit, nisi ab Episcopo aliquo unctus et rasus sit, habere ullam potestatem in verbi et Sacramentorum administratione: et Sacramenta ab illis administrata, non esse vera et efficacia. Has insidias Lector intelligat, occultatas in hoc Canone.

5. Quod vero ad ipsam sententiam decimi hujus Canonis, sicut verba posita sunt, attinet, plane et clare respondeo: Si qui existimant cuivis Christiano promiscue sine peculiari et legitima vocatione, permissam esse potestatem usurpandi et exercendi ministerium verbi et Sacramentorum in Ecclesia: eos jure et merito damnari. Pugnant enim contra regulam divinam: Quomodo praedicabunt, nisi missi fuerint? Item: Currebant, ego non mittebam eos. Item contra regulam Pauli: Ut omnia ordine et decenter fiant in Ecclesia. Casum vero necessitatis, Ecclesia semper excepit: ut testatur Hieronymus adversus Luciferianos, et Augustinus ad Fortunatum. Sed quae sit legitima et divina vocatio ad ministerium Ecclesiae, postea in loco de Ordine explicandum erit.

Quorsum respiciat 10. Canon.

[SECTIO IX.]

DE INTENTIONE.

CANON XI.

Si quis dixerit, in ministris, dum Sacramenta conficiunt et conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia, anathema sit.

EXAMEN.

1. Hujus Canonis examen liquido monstrabit, Pontificios in conciliabulo Tridentino congregatos, hoc sibi propositum habuisse, non ut in recentioribus Scholasticorum commentis, quae post meliora tempora Patrum, sine Scripturae autoritate, et sine antiquitatis testimonio, in Ecclesiam irrepserunt, aliquid ad normam verbi Dei corrigant: sed ut omnes opiniones, quae hactenus in regno Pontificio agitatae fuerunt qualescunque etiam sint, quoscunque habeant autores, etiamsi nec Scripturae, nec antiquitatis idonea habeant testimonia, simpliciter retineantur et stabiliantur: idque ut facilius fiat, non argumentis et rationibus, sed nudis anathematis pugnatur. Multum siquidem ipsorum interest, ne vel species aliqua mutationis, in praesenti forma regni Pontificii admittatur: id quod fieri judicaretur, si usitatis Scholasticorum opinionibus correctionem aliquam ex regula Scripturae adhiberent. Illud igitur tam solicite cavent, ut in hoc Canone, sicut et in plerisque aliis, ipsos Scholasticorum terminos repetere et retinere voluerint. Et nisi quis nudae asseverationi, sine Scripturae documentis, et antiquitatis testimoniis assentiatur, statim fatua suorum anathematum crepitacula expediunt.

2. Et illud quod dixi, in undecimo hoc Canone manifestissimum est. Dogma enim illud, quod ad veritatem Sacramenti necessaria sit talis intentio ministri, quae non tantum respiciat ipsum actum conferendi Sacramenta, juxta formam institutionis: sed quae respiciat etiam finem Sacramenti ut scilicet intentione sua minister velit illud fieri, propter quod Sacramentum institutum est: illud inquam dogma, in Scriptura nullum habet fundamentum: imo pugnat cum veritate Sacramentorum, quam Scriptura tradit niti non moribus, fide vel intentione ministri, sed institutione Dei, si ejus forma servetur. Tota etiam vera et purior antiquitas ignorat periculosam, imo perniciosam illam opinionem Alensis, quod Sacramentum non sit verum et efficax, si minister malitiose subtrahat interiorem suam intentionem, etiamsi in actione seu administratione servet formam institutionis. Jucundum autem et utile fore arbitror, si proponatur consideratio quomodo quaestio illa apud veteres disputata fuerit, et quomodo sensim inclinatio fieri coeperit, donec progressu temporis, dogma Pontificium de necessitate intentionis ministri inde exsculptum sit. Augustinus igitur de Baptismo lib. 7, cap. 53 movet has quaestiones. I. Si quis fallaciter, hoc est, animo simulato in Ecclesia accipiat Baptismum. II. Si quis in mimo cum fide accipiat. III. Si quis ab eo qui non est baptizatus, accipiat Baptisma. IV. Si tradens Baptismum in Ecclesia fallaciter agat. Et de his quaestionibus Augustinus primum in utranque partem disputat: ita enim inquit: An quantum ad ipsos quidem attinet homines, plurimum distat inter eum qui fide Baptismum accipit a mimo, et qui animo simulato in Ecclesia Baptismum accipit: ad ipsius autem Sacramenti integritatem, nihil interest. Si enim nihil interest ad integritatem Sacramenti, in ipsa Catholica, utrum id aliqui fallaciter an veraciter agant, cum hoc idem utique agant: quomodo extra Ecclesiam intersit, non video, quando ille qui accipit, non simulatione palliatus, sed religione mutatus est. An plus valent ad confirmandum Sacramentum illi veraces inter quos agitur, quam ad frustrandum illi fallaces a quibus agitur, et in quibus agitur, et tamen si postea prodatur, nemo repetit. Sed nobis tutum est in ea non progredi aliqua temeritate sententiae, quae nullo in Catholico regionali concilio coepta, nullo plenario concilio terminata sunt, etc. Et mox subjungit: Veruntamen si quis

3. Dis[...] tio[...] int[...] fon[...] cas[...]

forte in eo me concilio constitutum, ubi talium rerum quaestio versaretur, non praecedentibus talibus, quorum sententias sequi mallem, urgeret ut dicerem quid ipse sentirem: si eo modo affectus essem quo eram cum ista dictarem, nequaquam dubitarem, habere eos Baptismum qui ubicunque et a quibuscunque illud, verbis Evangelicis consecratum, sine sua simulatione, et aliqua cum fide accepissent, etc. Item praeteritis majorum statutis non dubito, etiam illos habere Baptismum, qui quamvis fallaciter id accipiant, in Ecclesia tamen accipiunt, vel ubi putatur Ecclesia, ab eis, in quorum societate id accipitur, de quibus dictum est: Ex nobis exierunt. Ubi autem neque societas ulla esset ita credentium, neque ille qui acciperet ita crederet, sed totum ludicre et mimice et jculariter ageretur utrum approbandus esset Baptismus qui sic daretur, divinum judicium, per alicujus revelationis Oraculum, oratione implorandum esse censerem: ita sane, ut post me dicturos sententias, si quid jam exploratum et cognitum afferrent, humiliter expectarem. Haec Augustinus, pro solita sua vere Christiana modestia, usque adeo autem ex institutionis veritate et certitudine, non ex hominum, sive dantium, sive accipientium, quacunque vel qualitate vel intentione, vult metiendam esse veritatem et integritatem Sacramentorum, ut ne quidem de mimica seu joculari actione pronuntiare ausit.

4. Longobardus postea suo tempore indicat illam quaestionem, de ludicra vel joculari Baptizatione, ut cum aliqui in Balneum vel in flumen merguntur, in nomine Trinitatis, ita disputatum fuisse sapientibus ut visum fuerit non esse Baptismum, quia non intentione baptizandi illud geratur. Et addit: Nam et in hoc, et in aliis Sacramentis, sicut forma est servanda, ita et intentio illud celebrandi, est habenda. Intelligit autem Longobardus intentionem, de ipso actu baptizandi, non de fine et effectu Baptismi. Mox enim subjungit illam Augustini sententiam: Illud te non moveat, quod quidam non ea fide parvulos ad Baptismum ferunt, ut per spiritum ad vitam regenerentur aeternam: sed eos putant hoc remedio, temporalem accipere sanitatem, non enim propterea illi non regenerantur, quia nec ab illis hac intentione offeruntur. Et haec quidem Longobardi sententia, de intentione celebrandi actionem Baptismi nihil aliud vult, quam intentionem servandam esse, ut sit verum Sacramentum. Non enim hoc vult institutio Baptismi, ut fiat vulgaris aliqua lotio, vel quae ex professo nihil aliud sit, quam vel ridiculus lusus, vel mimica subsannatio, vel prophanatio institutionis cum recitatione verborum: sed requirit, ut peculiaris instituatur actio et quidem illa actio, quam Christus instituit. Et hoc sufficit ad servandam institutionem. Quid vero in corde de illa actione sentiat is, qui administrat Baptismum, hoc ad veritatem sive integritatem Baptismi non pertinet: neque hoc voluit Longobardus. Notum etiam est judicium Episcoporum, de facto Athanasii, Qui puer ludens in littore maris, Episcopum se esse finxit, et more Episcopi pueros ludentes tinxerat in nomine Trinitatis. Quam Historiam describit Sozomenus lib. 2, cap. 17 et Ruffinus in 10. lib. Euseb. cap. 14.

Intentio quid.

5. *Innocentius.* Et illa sententia etiam post Longobardi tempora mansit. Innocentius enim (sicut allegat Angelus in Summa) sensit ad veritatem seu integritatem Baptismi, non necessario requiri, quid minister sciat, sentiat vel credat, de Baptismi, vel substantia, vel effectu, imo si contrarium credat, et existimet esse deceptionem Baptismum, tamen verum esse, modo juxta institutionem baptizet. Ita etiam non requiri, tanquam necessarium ad veritatem Baptismi, ut baptizans vel sciat quid sit Ecclesia, vel ut gerat in mente facere quod facit Ecclesia: imo si contrarium gereret in mente, hoc est, non faceret quod facit Ecclesia: si tamen illud faciat: hoc est, si formam institutionis servet. Disputat igitur hoc tantum requiri, ut minister baptizans intendat, vel saltem ut appareat, quod velit seu instituat non lavare tantum, sed baptizare.

6. Hac vero sententia, Scholastici non contenti, longe ulterius in hac disputatione progressi sunt. Docuerunt enim ad veritatem Baptismi requiri, non tantum formam institutionis, verum etiam intentionem ministri, eamque non tantum respectu actus baptizandi, ut objecti, sed etiam respectu effectus Baptismi, qui est ejus finis et terminus. Ideo tria ponunt: Baptizationem, verba et intentionem: et illa tria sentiunt simul requiri ad veritatem seu integritatem Baptismi, ita ut neutrum sine altero sufficiat. Quia vero animadvertunt, hac ratione omnino dubium et incertum reddi Baptismum, varias excogitarunt distinctiones, quibus illis incommoditatibus mederentur: aliam scilicet esse intentionem specialem, quae vult et intendit illud fieri, propter quod institutus est Baptismus, aliam esse generalem, quae vult et intendit illud fieri, quod Ecclesia in Baptismo intendit, licet baptizans illud vel ignoret, vel non credat. Et hanc rursus distinguunt in actualem, habitualem, et virtualem. Dicunt igitur, ad veritatem Baptismi requiri intentionem ministri, respectu effectus Baptismi generalem et virtualem, faciendi quod facit et credit Ecclesia. Si vero minister apud se non intenderet, quod Ecclesia intendit, sed quod haeresis intendit, non esset verum Baptisma.

7. Sed hisce variis distinctionibus conscientiam cum dubitatione reluctantem, nihil relevari, ipsi fatentur. Cum enim alterius interior intentio, mihi non possit esse nota: si illa tamen necessaria sit ad veritatem Baptismi, necesse erit baptizatum semper manere dubium de sui baptizatione: et ita nunquam poterit certus esse de salute sua. Respondet autem Alensis: Baptizandum committendum esse ministro, qui non sit suspectus, sed probatus in fide: et ita posse haberi vehementem praesumptionem, quae saluti adulti cum propria intentione sufficiat. Nam si forte minister subtraheret interiorem suam intentionem, non esset quidem verum Sacramentum: salvaretur tamen adultus Baptismo flaminis, hoc est, sua poenitentia et charitate,

sine Baptismo. Sed si in Baptismo parvuli, minister subtraheret intentionem, et ita parvulus non esset vere baptizatus: quaerunt igitur, si ante usum rationis decederet, an damnatus esset? Et respondent Alexander et Thomas, in illo casu pie posse supponi, sine praejudicio tamen, quod summus Sacerdos suppleat quod deficit Sacramento. Et Gabriel addit: Hoc est bene notandum, quia est valde consolatorium. Sed quare non retinent vera fundamenta consolationis: ut scilicet veritas Sacramentorum aestimetur, non ex ministri incerta intentione, sed ex veritate et certitudine divinae institutionis? Addunt tamen, si summus Sacerdos non suppleat illud, non accusari posse justitiam divinam, etiamsi parvulo baptizato quidem juxta institutionem Christi, sed sine ministri intentione, non remittat peccata. Haec ferme sunt, quae de intentione, in administratione Sacramentorum apud Scholasticos disputantur: quae quo minus a nobis fingi viderentur, ipsorum verbis ex Gabriele describere volui, ut lectores commonefacti sciant et cogitent, quibus de rebus in hisce Tridentinis Decretis et Canonibus agatur: ne quis existimet, nullam subesse veram et gravem causam, quare illis assentiri nec velimus nec possimus, nec etiam salva fide et bona conscientia debeamus. Cum enim ex hac recitatione constet, quae de hac quaestione sit Scripturae, quae veteris Ecclesiae sententia, quae Augustini modesta ἐποχή, quae mediae aetatis disputationes: quae vero recentiorum sunt opiniones, fidei certe, et salutis certitudini periculosissimae: coit jam Tridentina congregatio, datura specimen ejus emendationis, quae titulo Concilii per multos annos. promissa, et a Christiano orbe expectata fuit. Quid autem quaeso discernit de illis recentibus Scholasticorum opinionibus? an intentio ministri talis, sicut ipsi tradunt, ad veritatem sacramenti necessaria sit? Ita inquit Canon 11: Si quis dixerit, in ministris, dum Sacramenta conficiunt, et conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi, quod facit Ecclesia, anathema sit. Audis ipsas voces Scholasticorum repeti, et opiniones ipsorum non argumentis, sed anathemate confirmari. Non igitur vel Scripturam, vel antiquitatem curant: neque hoc sibi propositum habent, ut opiniones, quae sine Scripturae autoritate, et sine veris antiquitatis testimoniis per recentiores Scholasticorum disputationes, in Ecclesiam invectae sunt, ad normam Scripturae, et antiquitatis conformitatem, corrigantur: sed ut simpliciter omnia, quaecunque et qualiacunque sunt, quae quoquo modo regno Pontificio, usitata et recepta fuerunt, unde etiam cunque habuerint originem, sine minima vel suspicione emendationis et correctionis, retineantur et stabiliantur. Neque hoc praetereundum est, quare opinionem illam de intentione, tam diligenter et serio defendant: ut quod antiquitas ignoravit, de quo Augustinus asseverationem suspendit, illud jam sine documentis, sola anathematis interminatione, tanquam certissimus fidei articulus, credendum obtrudatur. Dogma vero de dubitatione, est Helena illa. In VI. enim sessione cap. 9. sanxerunt, nemini peccata dimitti, qui in fiducia et certitudine remissionis peccatorum, juxta promissionem acquiescit. Nullum enim scire posse certitudine fidei, cui non possit subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum. Et hujus dogmatis Jesuitae reddunt hanc rationem: quia promissio non loquatur de me aut de te, sed sit generalis: et fides sit generalium pronuntiatorum. Jam vero in actione Sacramentorum promissio gratiae non in genere proponitur, sed applicatur ad singulos, fide Sacramentis utentes: et quidem ideo instituta sunt, ut illam applicationem ad singulos obsignent, confirment et certificent. Quia igitur vident verum et salutarem Sacramentorum usum, directe et adversa fronte pugnare contra dogma de dubitatione: varios cuniculos agunt, ut solidam, certam et firmam consolationem, quae credentibus in usu Sacramentorum proponitur, quantum in ipsis est, labefactent, subruant et evertant. Et ad hunc finem tendit etiam hic Canon. Si enim veritas et efficacia Sacramentorum ex divina institutione pendere doceatur, animadvertunt, fidem in usu Sacramentorum habere consolationis et certitudinis portum tutum, ancoram firmam, et petram inconcussam. Ut igitur haec enerveat, infringant et subvertant, fingunt ad veritatem Sacramentorum, praeter divinam institutionem, requiri etiam ministri intentionem, ita ut etiamsi Sacramenta juxta institutionem Christi ritu legitimo administrentur, si minister interiorem suam intentionem vel non adferat, vel subtrahat, Sacramenta non sint vera, nec efficacia. Cum vero alterius cogitatio, et interior intentio mihi nunquam nota, et certo perspecta esse possit: consequitur hinc suspensum, dubium, et incertum esse et manere, quicquid fidei in Sacramentis ad consolationem proponitur.

[Marginal numbers in left column: 8., 9., 10.]

10. *Scopus Pontificiorum in hoc anathematismo.*

11. *Summa hujus loci seu Canonis et scopus.*

Hanc Pontificiorum machinationem, Lector in undecimo hoc Canone diligenter expendat. Non enim de lana caprina rixae sunt, quando de intentione disputatur, sed de re magna, et de consolatione, quae conscientiis necessaria est, agitur: an scilicet fides, veritatem et efficaciam Sacramentorum quaerere et constituere debeat in veritate Dei instituentis, et in virtute Dei promittentis, et juxta promissionem in actione Sacramentorum operantis: an vero divina illa veritas et virtus suspendenda sit ab hominis ministri cogitatione, fide et intentione? Scriptura certe tradit, administrationem quidem Sacramentorum, ut juxta institutionem administrentur, commendatam esse ministris, tanquam causae instrumentali: virtutem vero et operationem veritatis et efficaciae Sacramentorum, esse actionem et munus ipsius, et quidem solius Dei: Pater enim salvat per lavacrum regenerationis, Tit. 3. Christus mundat et sanctificat Ecclesiam, per lavacrum aquae in verbo, Ephes. 5. Baptismus est lavacrum regenerationis et renovationis, non ministri, sed Spiritus sancti, Tit. 3. et sicut Paulus Philipp. 1. tradit et affirmat, verbum Evangelii quando ita praedicatur

Baptismi efficacia.

sicut divinitus patefactum est, verum esse et virtutem Dei esse, ad salutem omni credenti: etiamsi ille qui annuntiat, vel non adferat, vel subtrahat intentionem, hoc est (sicut Paulus loquitur) si non bona voluntate, non animo puro et sincero, nec ex dilectione, sed per invidiam, ex contentione, et per praetextum praedicet. Eadem certe ratio esse debet etiam in Sacramento, quod est verbum visibile: ut fides statuat, Sacramentum verum esse, habere veram efficaciam, quando juxta institutionem administratur, quicquid minister vel cogitet, vel credat, vel intendat, modo institutionem Christi in administratione servet. Sicut enim quando ipsa Evangelicae praedicationis puritas vitiatur et depravatur, jam non est verum Evangelium, nec virtus Dei ad salutem credenti: ita quando in actione seu administratione Sacramentorum ipsa institutio mutatur, mutilatur, aut depravatur, tunc certum est, non esse verum Sacramentum. Verbum enim institutionis accedens ad elementum, facit Sacramentum. Haec sententia simplex, vera et certa est, praebens conscientiis utilem, firmam et necessariam consolationem, quam eripi nobis non patiamur: et pertinet ad gloriam Dei, ne ipsius veritas, ex hominis ministri intentione, quae nobis nec nota, nec certa esse potest, aestimetur, et ne fides haereat in homine ministro, sed nitatur veritate et virtute Dei, instituentis et promittentis.

Institutio divina non sine damno mutatur.

12. Distinctae autem, et multum diversae sunt duae hae quaestiones. 1. Quid ad veritatem et integritatem Sacramenti requiratur, et necessarium sit. 2. Quid a ministro requiratur, ut quantum ad suam personam, fidelis et bonus sit, quo animo, qua fide, intentione et devotione Sacramenta tractare debeat, ne (sicut Paulus inquit) aliis praedicans et ministrans ipse reprobus efficiatur. Ministrum enim, qui animo prophano, irrisorio, negligenti et irreverenti, Sacramenta tractat, peccare non est dubium. Sed haec ministri vitia, si tamen Sacramenta juxta Christi institutionem administret, non possunt Dei veritatem irritam facere. Non enim ad substantiam et veritatem Sacramenti pertinet vel qualitas, vel fides, vel devotio ministri. Hanc distinctionem Longobardus lib. 4. distinct. 5. elegantissimis Augustini sententiis illustrat. Ego dico, inquit Augustinus, et nos dicimus omnes, quia justos oportet esse, per quos baptizatur, justos oportet esse tanti judicis ministros. Sint ministri justi, si volunt: si autem noluerint esse justi qui sedent in cathedra Moysis, securum me facit magister meus Christus, de quo Spiritus sanctus dicit: Hic est qui baptizat. Item: Quos baptizavit Judas, Christus baptizavit. Si quis ergo baptizavit, ebriosus, homicida, adulter, si Christi erat Baptismus, Christus baptizavit. Non timeo adulterum, nec ebriosum, nec homicidam, quia columbam attendo, per quam mihi dicitur: Hic est qui baptizat. Item, Baptismus talis est, qualis est ille, in cujus potestate datur: non qualis ille est, per cujus ministerium datur. Et alio loco: Habent ergo non modo boni, sed etiam mali, ministerium baptizandi, sed neutri potestatem Baptismi. Ministerium enim dedit Christus servis, sed potestatem sibi retinuit. Et rationem addit, quare hanc potestatem non dederit servis: Ne scilicet servus in servo spem poneret.

Ex Isidoro etiam Longobardus citat: Non hominem qui baptizat, sed spiritum Dei subministrare gratiam Baptismi, licet Paganus sit qui baptizat.

CANON XII.

Si quis dixerit, ministrum in peccato mortali existentem, modo omnia essentialia, quae ad Sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, servaverit, non conficere aut conferre Sacramentum, anathema sit.

De hujus Canonis sententia, nulla est inter nos controversia. Illam enim nostri ex Scripturae fundamentis contra Anabaptistas, errorem Donatistarum renovantes, strenue defenderunt, et deliria Donatistarum solide refutarunt. Nihil igitur hoc loco addam. Etenim potissimum, quae in Concilii hujus decretis controversa sunt, examinare instituimus.

[SECTIO X.]

DE RITIBUS IN ADMINISTRATIONE SACRAMENTORUM.

CANON XIII.

Si quis dixerit, receptos et approbatos Ecclesiae Catholicae ritus, in solemni administratione Sacramentorum adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libitu omitti, aut in novos alios per quemcunque Ecclesiarum pastorem mutari posse, anathema sit.

EXAMEN.

1. Principio Lector observet, quam callide posita sint verba in hoc Canone. Omnes enim ritus qui sub Papatu in administratione Sacramentorum adhiberi consueverunt, appellant receptos et approbatos Ecclesiae Catholicae ritus: cum non ignorent, plerosque ex illis, nec semper a tempore Apostolorum, nec ubique in omnibus Ecclesiis receptos et usitatos fuisse. Sciunt etiam, multos ex vetustissimis ritibus, per posteros abolitos, et in novos commutatos esse. Cumque non ignorent, quam libertatem verbum Dei Ecclesiae in hujusmodi ritibus concedat: insidiose addunt, non debere hoc fieri pro lubito, per quemcunque Ecclesiarum pastorem. Et sane ordinis et decori gratia, etiam in externis adiaphoris, non est cuivis, sine Ecclesiae judicio et consensu permittendum, ut ex petulantia, pro libidine quidvis vel omittat, vel permutet. Sed longe

Scopus hujus Canonis.

aliud est quod Canon iste parturit: Pontificem scilicet solum, cum mitrata, infulata et cornuta sua caterva, posse pro libito veteres, et quidem Apostolicos ritus omittere, et in novos commutare: et illis deinde Ecclesiam ita obligari, ut minister etiamsi formam institutionis divinae, legitime servet, atrociter tamen et mortaliter peccet, si quid ex Pontificiis ritibus omittat. Econtra vero, quando minister tantum Pontificiis ritibus servit, etiamsi Coenam Dominicam una sui parte mutilet, et totam actionem Sacramenti in diversum genus sacrificii transformet, nihil quicquam peccare, sed cultum Deo gratissimum praestare fingitur. Et tandem summa eo redit, ut in administratione Sacramentorum, major habeatur ratio rituum, qui ab hominibus inventi et recepti sunt, quam ceremoniarum, quae ipsa filii Dei voce institutae et mandatae sunt: id quod mutilatio Coenae Dominicae tantum non clamat. Hoc igitur est, quod XIII. hic Canon machinatur, ut Ecclesiae semel in universum, pars illa Christianae libertatis tollatur, ut nisi praelatis Pontificiis ita videatur in hujusmodi ritibus, ne minimum quidem liceat, vel omittere, vel mutare, etiamsi ex verbo Dei deprehendantur, vel aedificationi non servire, vel citra impietatem servari non posse.

2. Quia vero non tam male audiunt, quin ad aures ipsorum totius ferme orbis justissimae querelae pervenerint, de superstitione et abusu quorundam rituum, de moderanda et corrigenda onerosa multitudine, et praecipue de impiis opinionibus, quae ex humanis constitutionibus et inveterata consuetudine, postremis potissimum temporibus, in administrationem Sacramentorum irrepserunt: judicarunt in Concilio ejus rei mentionem aliquam esse faciendam. Num vero spem aliquam ostendunt moderationis, levationis et emendationis in ritibus illis Pontificiis, et annexis superstitiosis opinionibus? Nihil profecto minus. Quin execrandum anathema dicunt, nisi quis omnes illos ritus, cum opinionum illarum appendicibus, credat esse illius Catholicae Ecclesiae ritus, quam Nicenum Symbolum definit esse Apostolicam: et pronuntiant peccatum esse, si vel minimum in istis ritibus omittatur vel mutetur. Sibi tamen solis, in hoc genere plenam potestatem, quia illa antehac saepe usi sunt, constituendi, omittendi, addendi et mutandi reservant.

3. *Praecipua capita in disputatione de ritibus.* Ut autem ad rem ipsam accedamus, utque ea, quae in genere ad disputationem, de ritibus in administratione Sacramentorum pertinent, simpliciter et ordine explicari possint, breviter quaedam de praecipuis capitibus annotabo, qui scilicet ritus mandatum et testimonium habeant in verbo Dei qui postea a patribus, et quo consilio additi sint: quomodo a prima origine coeperint degenerare: et quae sit regula Christianae libertatis, in usu talium rituum in Ecclesia.

4. Quando ergo quaeritur, an administratio Sacramentorum, sine certis et peculiaribus quibusdam externis ritibus fieri debeat? Responsio plana et manifesta est. Ipsa enim appellatio et definitio Sacramenti hoc complectitur, ut adsit ibi visibile et externum aliquod elementum, ad quod verbum accedere oportet: utque tota actio certo modo et peculiari ceremonia divinitus instituta tractetur et administretur. Illud vero quomodo fieri debeat, certo et manifesto verbo Dei, in Scriptura expressum, et Ecclesiae praeformatum est, ut scilicet illa signa et illa verba usurpentur, quae in institutione cujusque Sacramenti Deus ipse instituit et praescripsit, et quidem eo modo tractentur et usurpentur, sicut institutio ordinat et praecipit. Hi ritus substantiales et necessarii sunt, in administratione Sacramentorum. sunt enim ipsius institutionis executio. Deinde ex Scriptura non obscure colligitur, Ecclesiam Apostolicam in administratione Sacramentorum solicite hoc servasse, ne essent muta spectacula, sed ut doctrina de substantia, usu et efficacia Sacramentorum, praesentibus, et Sacramenta suscepturis, fideliter ex verbo Dei, et lingua ipsis usitata et nota proponeretur et explicaretur, utque illi, qui usuri erant Sacramentis, recte instituti, diligenter admonerentur de legitima et salutari Sacramentorum susceptione. Ita Historia Actorum et Paulus 1. Cor. 11. administrationem Baptismi et Coenae Dominicae describit, ex illis fundamentis institutionis: Praedicate Evangelium. Item, Qui crediderit. Et: hoc facite in mei commemorationem: Annuntiate mortem Domini. Probet se homo, etc. Adhibitas etiam fuisse preces et gratiarum actiones ex ipsa Sacramenti institutione sumptas, scriptura manifeste testatur. Institutio enim testatur, Christum gratias egisse, et illud Ecclesiae faciendum mandavit: Hoc facite. Et Paulus inquit: Mortem Domini annuntiate. Item Actor. 22. Baptizare, et ablue peccata tua, invocato nomine Jesu.

Et fundamenta quidem Scriptura ostendit, unde sumi debeant explicationes, exhortationes, preces et gratiarum actiones: ex institutione scilicet, et ex doctrina de Sacramentis, sicut in verbo Dei traditur. Non autem praescribit conceptis verbis certam formam: sed hoc pro ratione circumstantiarum, ad aedificationem liberum permittit, modo fundamentum servetur. Haec sunt, quae in administratione Sacramentorum principaliter observanda et exigenda sunt: quae scilicet in institutione praescripta sunt, quaeque habent testimonium et exemplum Scripturae: ut omnia fiant decenter, ordine, et ad aedificationem.

5. Expendatur autem hoc loco, quam iniqui exactores sint Pontificii. Pro humanis enim suis ritibus, in administratione Sacramentorum ita pugnant, ut ne unius quidem illarum ceremoniolarum omissionem, sine peccato et sine periculo anathematis liberam permittant. Eorum vero, quae in administratione Sacramentorum, divinitus mandata sunt, quaeque Scripturae testimonium et exemplum habent, nullo modo tam diligentem habent rationem, imo rigidi isti humanorum rituum exactores, liberum sibi permittunt in iis, quae Scri-

pturae mandatum et testimonium habent, quando libet aliquid omittere, addere, mutare, etc.

Institutio enim loquitur de usu calicis, et Paulus addit: Hoc facite donec veniat. Pontificii vero calicem ex administratione Coenae Dominicae, pro sua libidine tollunt, et quando ipsis videtur, quibus etiam videtur, se illum reddere posse, et verbis gloriantur, et nunc re ipsa ostendunt. In suo Canone ex verbis institutionis expungunt haec verba: Pro vobis traditur. E contra vero, alia quaedam superaddunt et infarciunt in ipsam institutionem: ut elevatis in coelum oculis, item mysterium fidei, etc. Et Bonaventura lib. 4, dist. 8, quaest. 2 quaerit, utrum sequendum sit, cum Canon aliter habeat, quam vel Evangelistae, vel Paulus: scilicet, Hic est calix sanguinis mei. Respondet autem, Evangelistas et Paulum tantum historiam narrare: formam vero consecrationis a Romana Ecclesia sumendam esse. Atque ideo potius verba Canonum quam vel Evangelistarum vel Pauli, sequenda et usurpanda esse. Et hi sunt, qui non tantum quiritantur, sed mox anathemata sua vibrant, si in ipsorum ritibus vel minutulum aliquid sive omittatur, sive mutetur.

Notorium et manifestum est in regno Pontificio, in administratione Sacramentorum, vel plane negligi commonefactiones et exhortationes de vero et salutari Sacramentorum usu: vel lingua peregrina, et populo ignota, ita tractari, ut populus inde aedificari non possit. Multae usurpantur preces, quae institutioni et doctrinae Sacramentorum non sunt conformes, et si quid in illis boni est, solicite tamen cavetur, ne illud a populo vel exaudiatur, vel intelligatur: Ideo enim praeter peregrinam linguam secretam murmurationem Canonis instituerunt, ne forte populus ad preces et gratiarum actiones possit Amen dicere, 1. Cor. 14: Haec opponenda sunt illis, qui de observatione et conformitate humanorum rituum, in administratione Sacramentorum, non tantum plausibiliter concionantur, sed anathematis suis terribiliter fulgurant. Vere enim colant culicem, et camelum deglutiunt. Matth. 23: Relinquentes enim mandatum Dei, tenent traditiones hominum, Marci 7. Imo propter traditiones suas mandatum Dei transgredi non verentur, Matth. 15.

Si juxta normam Scripturae ad aedificationem Ecclesiae, legitima reformatio rituum in administratione Sacramentorum quaereretur, principaliter ratio habenda esset eorum quae in institutione Sacramentorum, ab ipso Deo praescripta sunt, quaeque habent Scripturae testimonium et exemplum, ut si quid peregrini illis intermixtum inveniretur, resecaretur: si quid vel omissum, vel mutatum esset, restitueretur. Haec esset vera, pia, solida et salutaris reformatio. Sed purulentum hoc Pontificii corporis ulcus, ne attingunt quidem in hoc Canone: imo si quid horum inveterato abusu receptum sit, illud jubent pro approbato Ecclesiae Catholicae ritu haberi, et sub anathemate prohibent, ne quid mutetur.

6. Ritus in primitiva Ecclesia.

Et haec sunt, quae in administratione Sacramentorum, Scripturae testimonium et exemplum habent. Et post Apostolorum quidem tempora, in primitiva Ecclesia, aliquandiu mansit Evangelica et Apostolica illa simplicitas, quod in administratione Sacramentorum, illi tantum ritus adhibiti fuerunt, qui habent Scripturae mandatum et exemplum. Postea vero paulatim alia quaedam superaddi coeperunt, consilio primum nec malo, nec impio: ut scilicet externis ritibus, in sensus incurrentibus fidelibus, et praesertim rudioribus in Ecclesia, dignitas Sacramentorum magis commendaretur, et a contemptu vindicaretur: utque virtus, operatio et usus Sacramentorum, in ipsa actione luculentius explicaretur, et ob oculos proponeretur. In illis etiam addititiis ritibus, habita fuit ratio eorum, quae visa fuerunt servire ad conservationem ordinis et decori, in illis conventibus, ubi celebranda erat administratio Sacramentorum. Illa vero duplicia fuerunt: constabant enim vel verbis, vel ritibus et gestibus. Verbis dico constare: ut sunt exhortationes, preces, gratiarum actiones, lectiones ex Scriptura de Sacramentis, confessio fidei, interrogationes, et concepta quaedam verba, quibus doctrina de usu et efficacia sive Baptismi, sive Coenae Dominicae explicatur, et quasi sub oculos ponitur: ut exorcismus, abrenuntiatio, etc. Non autem contenti fuerunt, commonefactionem doctrinae de Sacramenti cujusque dignitate, de usu et efficacia, in ipsa Sacramentorum administratione, verbis saltem proposuisse: sed ut commonefactio illa tenacius sensibus et memoriae imprimeretur, et fortius animum moveret, verbis illis coeperunt addere certos quosdam ritus et gestus. Et quidem quae olim verbis et doctrina proponebantur, postea in multas figuras demutari coeperunt: ut quod olim verbis monebant et docebant, Baptismum esse *φωτισμόν*, e postea successit grandis moles Paschalis cerei. Et tamen illorum rituum principio magna fuit parcitas, postea vero paulatim cumulari coeperunt: Ita ut tandem in theatricum ferme apparatum, ceremoniae illae abierint. Et ut non prorsus sane damnetur veterum illud consilium: nimis tamen hoc rigide et magnifice exaggerant ceremoniarum magistri et exactores, quasi sine illis nec veritas, nec dignitas, nec efficacia Sacramentorum consistat.

7. Observanda in hac disputatione de ritibus.

Quia vero hoc tempore, omnes etiam non vetustissimi ritus, tanquam necessarii, sub anathematis denuntiatione, conscientiis imponuntur: cum quidem manifeste constet, in quem tristem abusum pleraque talia degenerarint: valde multa diligenter consideranda sunt in hac disputatione de ritibus, qui a veteribus, in administratione Sacramentorum instituti et usurpati feruntur. Primum enim ritus illi non habent institutionem et mandatum Dei: ideo longe alio, et inferiori loco collocandi sunt, quam ceremoniae in ipsa divina institutione praescriptae. II. Cum ipse filius Dei, Sacramenta ita instituerit, ut ea certis a se institutis ritibus praeceperit administrari: valde ardua est quaestio, an hominibus permissum sit, alios praeterea, et quidem multos et varios ritus, quocunque consilio superaddere: quasi ceremoniae illae, quae in administratione Sacramentorum

divinitus institutae sunt, non satis sint vel idoneae, vel sufficientes.

Certe quibus ritibus Sacramenti cujusque substantiam et administrationem Deus constare voluit, illos ipse verbo suo instituit et praescripsit. Et institutioni divinae sicut nihil detrahendum, ita etiam nihil addendum est. Quod vero praetenditur, per illos ritus ab hominibus additos, multa pie et utiliter significari, moneri et doceri, ad illud responderi potest, figuras proprias esse veteris Testamenti: quae vero in Novo Testamento Christus moneri et doceri voluit, non umbris, sed luce verbi tradi et proponi voluit. Et de verbi, non autem de figurarum ab hominibus inventarum efficacia, habemus promissionem: quos vero ritus verbo adhiberi voluit, eos ipse instituit. III. Ritus illi ab hominibus instituti, judicantur plus decori afferre administrationi Sacramentorum, et dignitatem illorum magis commendare, quam ceremoniae, quae in institutione Sacramentorum, ab ipso Deo praescriptae sunt: ita simplicitas institutionis divinae, existimetur non satis habere decori, nec respondere dignitati Sacramentorum. Quae imaginatio ex superadditis illis ritibus orta, impia est, et necessario taxanda. Decorum enim et dignitatem Sacramentorum, ex verbo Dei aestimare debemus. Et quidem utile est, ut in ipsa administratione Sacramentorum, discrimen exstet inter divinas actiones, quarum decorum et dignitas in verbo consistit: et inter theatricas mundi pompas, quae suo se splendore commendant sensibus. Ideo enim tam paucos et tam simplices ritus, filius Dei in Novo Testamento instituit. IV. Multitudo, splendor et pompa humanorum illorum rituum, obruit et obscurat ceremonias divinitus in administratione Sacramentorum praescriptas et mandatas. Occupat enim sensus et animos, ut vel nulla, vel exigua habeatur ratio eorum, quae habent institutionem et mandatum Dei. V. Ritus illos superadditos paulatim, non permiserunt esse signa commonefacientia de doctrina, sed singulis attribuerunt peculiarem quandam efficaciam et operationem, sine verbo et promissione Dei, imo ipsam Baptismi efficaciam et operationem, coeperunt partiri et distribuere inter ritus illos ab hominibus superadditos, ita ut valde parum relictum fuerit ipsi actioni Baptismi, quae habet institutionem et promissionem divinam. Apud vetustissimos quidem et puriores Scriptores legimus, quod ritus illi aliquid significarint et monuerint, de doctrina Sacramentorum in verbo Dei comprehensa. Montanistae vero primum coeperunt illis tribuere spiritualem efficaciam et operationem: sicut videre licet apud Tertullianum et Cyprianum. Et licet illae opiniones in vera Ecclesia tunc reprobarentur, seminaria tamen haeserunt etiam in posterorum disputationibus. Quoties enim apud veteres occurrit, per exorcismum et exsufflationem expelli spiritum immundum a baptizandis, ita ut a Satanae captivitate liberi sint, priusquam baptismum accipiant: item per impositionem manus Episcopi, et per unctionem post Baptismum, primum dari Spiritum sanctum: quod si colligantur, quae posteri singulis suis ritibus non significative, sed effective, coeperunt tribuere: vel nihil, vel certe valde parum remanebit ipsi Baptismi actioni, quae habet institutionem et promissionem divinam. Et quale hoc sit, ex consecrationibus, seu potius execrationibus unguenti, salis, cerei, etc. aestimari licet. Et haec profecto necessario sunt taxanda, quando de vetustis ritibus disputatur. VI. Vulgi persuasio ad integritatem, veritatem et efficaciam Sacramentorum, ferme aeque necessarios facit ritus ab hominibus inventos, et qui ab ipso Deo instituti et mandati sunt. In hac opinione haesit olim Cyprianus. Et quidem Cornelius Romanus Episcopus censuit, Baptismum licet juxta Christi institutionem administratum, in Novato tamen non habuisse veram efficaciam, propterea quod propter morbum reliqui ritus, ante et post ipsam actionem Baptismi adhiberi consueti, ipsi defuerint. Et haec quidem opinio postea fuit correcta, sicut notat Longobardus: haesit tamen, et adhuc haeret in multorum animis. Tridentini vero, ubi sub anathematis denuntiatione observationem illorum rituum, conscientiis imponunt, ne verbulo quidem hujus meminerunt. VII. Liberae fuerunt horum rituum observationes in Ecclesia: neque enim in omnibus Ecclesiis, similes et iidem fuerunt tales ritus: saepe etiam ex antiquissimis ritibus, quidam abrogati et omissi sunt: ut praegustatio lactis, mellis et vini, cujus meminit Tertullianus et Hieronymus. Quidem mutati sunt, et alii de novo instituti prout judicatum fuit facere ad aedificationem Ecclesiae. Illam enim non turbulentam licentiam, sed piam et salutarem libertatem, in Ecclesiasticis hujusmodi ab hominibus institutis ritibus, Ecclesia usurpavit et servavit: quod libera desuetudine abrogavit, omisit et mutavit, etiam vetustissimos tales ritus: quando pro ratione circumstantiarum, non multum ad pietatem momenti amplius habere judicabantur: aut quando causa propter quam institui et observari coeperant, vel sublata, vel mutata erat, et ita commutatione temporum, ad aedificationem utiles esse desierant: aut quando ab ipso fine et usu, ad quem initio constituti fuerant, deflexerant, et in abusionem vel superstitionem degenerarant. Nostri vero adversarii, suaves sunt reformatores: qui ubi ex professo disputationem de hujusmodi ritibus instituerunt, ne verbo quidem meminerunt de necessariis illis commonefactionibus: sed tantum anathematis suis conscientias gravare conantur, ut vel umbra saltem quorumcunque talium rituum, qui in Romana Ecclesia consuetudinis aliquam praescriptionem habere videntur, religiose serventur, etiamsi nullam nunc veram habeant observationis causam, nullum salutarem finem et usum, ad aedificationem: sicut talia multa sunt in Canone Missae, et in Ceremoniis Baptismi, tempore Paschae et Pentecostes. VIII. Est et hoc considerandum, quod in unum chaos commiscent recentiora instituta (ut de cereo Paschali) cum vetustis ritibus, et illos rursus confundunt cum divinis

Ceremoniarum splendor.

Baptismo sua virtus erepta.

institutis. Nam superadditos illos ritus non relinquunt in ordine illarum ceremoniarum, quae a viris Ecclesiasticis, ordinis, decori et aedificationis gratia institutae sunt, sed ex suppositititiis quibusdam scriptis, conquirunt commentitia testimonia, ritus illos ab Apostolis esse traditos, et per consequens esse vel a filio Dei, vel a Spiritu sancto institutos et praeceptos, ut ita in administratione Sacramentorum, par sit autoritas, et aequa efficacia eorum, quae a Deo instituta, testimonium et mandatum habent verbi Dei, et quae sine Scripturae testimonio ab hominibus quomodocunque tradita sunt.

8. Haec breviter recitavi, ut Lector admonitus consideret, quam multiplices et calumniosas insidias, generalitas hujus XIII. Canonis sub venerando antiquitatis, et Ecclesiae Catholicae titulo involvat et occultet. Quia vero augusta et veneranda apparet antiquitatis canicies, in ipsis etiam hujusmodi ritibus, ita ut vel petulantia, vel superbia esse videatur, vel contemnere, vel abrogare, vel mutare illa, quae veteribus probata feruntur: invidiosis igitur verbis voluerunt Ecclesias nostras perstringere, cum ajunt: Si quis dixerit, approbatos Ecclesiae catholicae ritus aut contemni, aut pro libito omitti, aut in novos alios per quemcunque Ecclesiarum pastorem mutari posse. Sed quae sit Ecclesiarum nostrarum sententia, facilis est declaratio ex his, quae annotavimus. In administratione enim Sacramentorum, distinguimus, et discernendos esse docemus ritus. Sunt enim primo ritus quidam, qui in institutione mandati, atque ita in administratione Sacramentorum necessarii et substantiales sunt. In illis affirmamus nihil esse omittendum, mutandum vel abrogandum. Secundo, sunt in administratione Sacramentorum quaedam, quae habent testimonia et exempla Scripturae: quae scilicet primam Apostolicam Ecclesiam in administratione Sacramentorum servasse, in Scriptura legimus, ut explicationes doctrinae Sacramentorum, exhortationes, preces, gratiarum actiones, etc. Illa etiam et servamus et docemus diligenter esse servanda: ita tamen, ut doctrinae Sacramentorum sicut in Scriptura traditur, sint conformia, non enim muta et otiosa spectacula sunt Sacramenta, sed instituta sunt, ut et fidem confirment, et promissionem verbi clarius proponant. Tertio, sunt alii quidam ritus, qui non habent Scripturae vel mandatum, vel testimonium, sed a viris Ecclesiasticis superadditi sunt. Et ne illos quidem in universum omnes vel abjiciendos, vel damnandos esse censeo: sed qui in verbis et interrogationibus consistunt, quae cum Scriptura consentiunt, et de doctrina Sacramentorum utiliter aliquid monent et explicant, libere possunt retineri: sicut apud nos in administratione Baptismi, retinetur exorcismus, abrenuntiatio, confessio fidei, etc. In iis vero, quae consistunt in ritibus seu gestibus, servetur ea libertas, quam Scriptura concedit, et vera Ecclesia semper usurpavit in hujusmodi humanis traditionibus: ut scilicet illa retineantur et usurpentur, quae nihil admixtum habent impietatis et superstitionis. Item, quae non otiosos lusus habent: sed vel ordini, vel decori Ecclesiastico servire, vel utili et pia commonefactione, aedificationem populi promovere possunt. Postremo, quae ipsa substantialia Sacramentorum illustrant, non autem obruunt vel obscurant, nec transformant in actionem plane diversam: sicut fit in sacrificio Missae. In iis vero, quae Ecclesiasticis ritibus retineri posse docemus, serventur illa, quae supra diximus: ut scilicet ea, illustri discrimine discernantur ab illis, quae habent Scripturae vel mandatum, vel testimonium, ne illis ullo modo exaequentur, multo minus praeferantur. Non tribuatur illis spiritualis aliqua efficacia, sine promissione divina: nec quae propria sunt Sacramentorum, ad tales ritus vel ex toto, vel ex parte transferantur. Nec sentiendum est, tales ritus ad integritatem et veritatem Sacramentorum pertinere: multo minus ad hoc necessarios esse: sed habentur pro ritibus adiaphoris qui si ad aedificationem utiles esse desinant, et a salutari fine et usu in superstitionem et abusum degenerent, vel corrigendi, vel mutandi, vel exemplo aenei serpentis, abrogandi et prorsus tollendi sunt. Illi etiam, qui retinentur, debent tamen sicut sunt, manere ritus adiaphori: ut scilicet non fiant laquei conscientiarum, sed sine opinione necessitatis, libere serventur, ita ut extra casum scandali possint omitti, vel Ecclesiae ordinatione et consensu mutari vel abrogari. Neque enim privatim cujusvis petulantiae hoc permittendum est. Si vero legitime hoc fiat, utile est in hujusmodi adiaphoris exemplo libertatem ostendere: ita tamen, ut omnia fiant ordine, decenter, et ad aedificationem, juxta Pauli regulam. Nec damnandae sunt Ecclesiae propter dissimilitudinem in hujusmodi ritibus: aut si in illorum omissione vel mutatione, libertate sua juxta dictam Pauli regulam utantur.

De ritibus circa Sacramenta.

9. Haec sunt ut verissima, ita etiam aequissima de ritibus in administratione Sacramentorum: sumpta enim sunt ex doctrina Scripturae de rebus adiaphoris. Sed hisce quantumvis aequis conditionibus non patiuntur sibi satisfieri Pontificii, alias facile de summa rei, quod ad ritus attinet, transigi et conveniri posset. Poterit igitur hinc Lector conjicere, quid in XIII. Canone hoc agant, quaerant, et moliantur Pontificii.

[LOCUS II.]

DE BAPTISMO.

[SECTIO I.]

CANON I.

DE BAPTISMO JOHANNIS.

Si quis dixerit, Baptismum Johannis habuisse eandem vim cum Baptismo Christi, anathema sit.

EXAMEN.

1. In omnibus controversiis, ea quae necessarium usum habent, in exercitiis poenitentiae, fidei et pietatis, discernenda sunt ab aliis disputationibus, in quibus opinionum diversitas, vel etiam levis quaedam hallucinatio, non infert jacturam fidei et saluti. Ita de Baptismo Christi, quo nunc Ecclesia Novi Testamenti baptizat, multa quorum necessarius usus est utiliter possunt dici, quid sit, quae sit ejus efficacia, quomodo rite dispensetur et suscipiatur, quis sit ejus per totam baptizati hominis vitam usus, etc. Disputatio vero de Johannis Baptismo non aeque est necessaria, nemo enim nunc vel baptizatur, vel baptizatus est Johannis Baptismo: sed tantum quaestio est de ceremonia temporis, jamdudum praeteriti, et quidem exigui. Johanne enim in vincula conjecto, Baptismus ejus desiit. Detentum autem fuisse in carcere ultra integrum annum, series historiae Evangelicae non obscure indicat. Ergo non per totum sesquiannum duravit Baptismus Johannis. Non igitur anathemate statim jugulandi erant, qui de hac quaestione, collatis Scripturae sententiis, paulo aliter quam veteres quidam disputant: si id fiat salva veritate doctrinae de poenitentia, fide et pietate.

Baptismus Johannis.

2. Nec sane ignotae nobis sunt veterum de Baptismo Johannis disputationes: sed nec inter se omnino consentiunt, nec diversum sentientes damnant.

Cyprian. *Longob.*

Cyprianus Johannis Baptismo tantum exterius lavacrum tribuit. Et Longobardus inquit: Ibi Johannis tantum operatio visibilis exterius lavantis, non invisibilis gratia Dei virtutis operantis interius. Item dictus est Baptismus Johannis, hoc est, hominis: quia nihil ibi gerebatur, quod non ageret homo. Illud Gabriel ex scholasticorum sententia ita explicat: In Baptismo Johannis nihil aliud fuisse factum, quam illud, quod totum Johannes operabatur, exteriorem scilicet corporis lotionem, ita ut nec poenitentiam, nec remissionem peccatorum contulerit. Et glossa de consecrat. dist. 4. cap. aliud est: Et non regenerabantur, dicit, Deum per Baptismum Johannis, non operatum esse vel poenitentiam, vel remissionem peccatorum, sed appellari Baptismum poenitentiae, quia praedicarit poenitentiam. Non autem dicendum esse Baptismum remissionis peccatorum, quia illam Johannes nec dederit, nec docuerit. Haec sunt Gabrielis verba, qui textum Marci ita discerpit: Johannes erat baptizans, et praedicans Baptismum, scilicet non suum, sed futurum Christi, qui esset Baptismus poenitentiae et remissionis peccatorum. Chrysostomus vero expendens illa verba Johannis, Matth. 3. Ego baptizo vos aqua in poenitentiam, dicit: Baptisma Johannis non habuisse quicquam amplius, quam ut populum ad poenitentiam duceret, non enim dixit: In aqua remissionis: sed poenitentiae. Et postea dicit: Baptisma Johannis non habebat remissionem peccatorum, hoc enim munus illius baptismatis erat, quod Christus instituit. Ita Chrysostomus: Et quidem Augustinus etiam saepius ita loquitur, qui tamen diligentius expendens hoc, quod Johannes Marc. 1 et Luc. 3 de Baptismo suo praedicavit, quod esset Baptismus poenitentiae in remissionem peccatorum: Non audet simpliciter Baptismo Johannis derogare remissionem peccatorum. Et tamen eam non simpliciter illi tribuit. Sed cum ex argumento Donatistarum, Anabaptismum suum facto Pauli, Actor. 19 defendere conantium, aliter sibi elabi posse non videretur, mediam hanc sententiam tandem amplexus est. Ita enim inquit contra Donatistas lib. 5, cap. 10. Credo Johannem ita baptizare in aqua poenitentiae in remissionem peccatorum, ut ab eo baptizatis in spe remitterentur peccata, re ipsa vero in Domini Baptismo id fieret, sicut resurrectio, quae in fine exspectatur, spe in nobis facta est: quia simul nos excitavit, et simul sedere facit in coelestibus. Item, spe salvi facti sumus. Nam et ipse Johannes cum dicat: Ego quidem baptizo vos in aqua poenitentiae, in remissionem peccatorum: Dominum videns, ait, Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Et tamen hanc suam sententiam Augustinus non proponit, ut necessarium dogma, nec damnat si quis diversum sentiat. Ita enim inquit cap. 11. Ne quisquam contendat, etiam in Baptismo Johannis dimissa esse peccata: sed secundum aliquam ampliorem sanctificationem, eis, quos Paulus denuo jussit, Actor. 19 baptizari, per Baptismum Christi remissionem esse collatam, non ago pugnaciter. Ita etiam contra literas Petiliani, lib. 2, cap. 37 liberum permittit, si quis sententiam meliorem et certiorem afferat, ita enim inquit: Causa et ratio Baptismi Johannis, sive ista sit quam exposui, sive alia melior certiorque reddatur, illud tamen manifestum est alium fuisse Baptismum Johannis, alium Christi.

Gabriel de Baptismo Johannis. *Chrys.* *August.*

Et Ambrosius de Spiritu sancto, libro 1, capit. 3 disputans, quomodo duodecim illi qui negabant se scire Spiritum sanctum, Actor. 19 baptizati fuerint Johannis Baptismo, ita inquit, Johannes in remissionem peccatorum, in advenientis Jesu, non in suo baptizavit nomine. Et ideo spiritum nesciebant, qui nec Baptismum in Christi nomine, sicut Johannes baptizare solebat, acceperant. Johannes enim licet non baptizaret in Spiritu, tamen et Christum praedicabat, et Spiritum. Ergo isti, quia nec in Christo nomine, nec cum fide spiritus baptizati fuerant, non potuerunt Baptismatis accipere Sacramentum, Baptizati sunt igitur in nomine Jesu, nec iteratum in his

Ambr.

est Baptisma sed novatum, unum enim Baptisma. Ubi autem non est plenum Baptismatis Sacramentum, ibi nec principium, nec species aliqua Baptismatis aestimatur: plenum autem est, si Patrem, Filium et Spiritum sanctum fatearis. Veterum igitur disputationes de Baptismo Johannis, non idem omnes sentiunt, et teste ipso Augustino, non sunt tanquam articuli fidei: a quibus diversum sentire, piaculum sit anathemate dignum. Non potest autem obscurum esse, quid pie sentiendum sit, si sepositis paulisper veterum opinionibus', ex ipsa Johannis Baptistae historia res accuratius consideretur et expendatur. Regula enim certissima et firmissima est, de Sacramentis judicandum esse ex verbo, cui ceremoniae Sacramentorum, mandato et institutione Dei, adjunctae et annexae sunt. Extra controversiam autem est Johannem missum fuisse, et ad praedicandum, et ad baptizandum, utrunque enim describitur Joh. 1. Hic venit, ut testimonium perhiberet de lumine. Ego vox clamantis. Item, Misit me baptizare. Baptismus igitur Johannis, non fuit muta lotio: sed Deus illam ceremoniam voluit adjunctam et annexam esse verbo seu praedicationi, quam sonabat et profitebatur Baptista. Quale igitur fuit verbum, seu doctrina, talis etiam Baptismus in ministerio Johannis. Num vero doctrina et professio ejus fuit, de deponendis per externam ablutionem corporis sordibus? Nequaquam, sed praedicavit poenitentiam arguendo peccata, et proponendo comminationes de ira Dei, et igni inextinguibili. Num vero haec sola et tota fuit doctrina Baptistae? Nullo modo: Matthaeus enim cap. 3 inquit: Venit Johannes praedicans, et dicens: Poenitentiam agite, appropinquavit enim regnum coelorum. Et Marc. cap. 1 dicit, vocem illam clamantis esse initium Evangelii Christi, Filii Dei, Joh. 1 et 3 exstant dulcissimae conciones Baptistae, de persona et officio Christi mediatoris. Act. 19 docuit de fide in Christum. Marc. 1 praedicat de remissione peccatorum, sicut et Luc. 1. Zacharias ministerium Johannis describit: Ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum eorum. Joh. 3 vox Baptistae est: Qui credit in filium, habet vitam aeternam. Docuit etiam de Patre, de Filio, et de Spiritu sancto. Joh. 1 et 3. Postea vero etiam de fructibus poenitentiae docuit, Luc. 3 et Matth. 3.

4. Pergamus jam de inquisitione, an scilicet Baptismus Johannis fuerit obsignatio partis tantum doctrinae ipsius, an vero ad totam ipsius doctrinam pertinuerit? Et hoc quidem ab omnibus conceditur, quod Johannes ipse dicit: Ego baptizo vos aqua, in poenitentiam, Matth. 3. Item, Baptizavit populum Baptismo poenitentiae, Act. 19 et: Qui baptizabantur ab eo, confitebantur peccata sua, Marc. 1. Num vero tantummodo in poenitentiam, sine fide Christi et remissione peccatorum baptizavit? Certe talis poenitentia simpliciter est res ethnica: imo est ministerium mortis, irae Dei, et blasphemiarum. Et Paulus Act. 19 diserte affirmat, Johannem ita baptizasse Baptismo poenitentiae, ut simul doceret eos, quos baptizabat credere in Christum Jesum. Marcus etiam et Lucas asseverant, Johannem de suo Baptismo praedicasse, quod esset Baptismus non solius et nudae tantum poenitentiae, sed poenitentiae in remissionem peccatorum. Nec phrasis (in remissionem peccatorum) remissionem detrahit Baptismo Johannis. Nam et in poenitentiam scribitur baptizasse, et tamen fuit baptismus poenitentiae, Marc. 1, Act. 19. Et eadem phrasis usurpatur etiam de Christi Baptismo, Act. 2. Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque in remissionem peccatorum. Accedit huc, quod Matth. 3. Johannes ipse affirmat eos, qui petebant Baptismum suum, hoc quaesivisse, ut effugerent venturam iram Dei. Ita enim excipit Pharisaeos et Sadducaeos, venientes ad Baptismum suum: Quis submonstrabit vobis fugere a ventura ira? Et Luc. 7 illi qui baptizati erant Baptismo Johannis, dicuntur justificasse Deum: qui vero ab eo non erant baptizati, dicuntur sprevisse consilium Dei contra semetipsos. Quem locum Ambrosius ita interpretatur: Justificatur Deus per Baptismum, qui enim peccat, et confitetur Deo peccatum, justificat Deum, credens ei, ab eoque sperans gratiam. Et libro 2 de Sacramentis pulchre illud explicat, quod Baptismus vocatur consilium Dei. Et Beda intelligit illud Consilium Dei, quod per passionem et mortem Christi salvare decrevit.

Et haec, cum manifeste ita se habeant, profecto non satis circumspecte olim dictum est a quibusdam veteribus: et nunc illustrata hac disputatione, nec recte nec vere a Pontificiis asseveratur, Baptismum Johannis fuisse sine agnitione Trinitatis, sine fide in Christum, et sine remissione peccatorum. Nec verum est, Deum tunc per Baptismum Johannis nihil operatum fuisse in credentibus: cum ipsa etiam poenitentia sit donum Dei, Act. 5 et 10, 2. Tim. 2 falsum etiam est, credentes in ministerio verbi et Baptismi Johannis, nihil spiritualium donorum accepisse. Fides enim in Christum non tantum post passionem Christi, verumetiam ante justificavit credentes, hoc est, accepit gratiam, reconciliationem, remissionem peccatorum, et salutem. Et de verbo quidem praedicationis suae, Baptista affirmat, Joh. 3. Qui credit in Filium habet vitam aeternam. Et Johannis primo, tribuitur Baptistae hoc testimonium: De plenitudine ejus', omnes nos accepimus, gratiam pro gratia. Eandem vero etiam fidem in Christum Jesum, Johannem in Baptismo suo proposuisse illis, quos baptizabat, Paulus diserte affirmat, Act. 19. Si qui igitur baptizati Baptismo Johannis, in illa fide vel mortui sunt, vel si mortui fuissent priusquam Jesus per discipulos suos inciperet baptizare, nemo sane illos recte damnaverit, quasi sine gratia Dei, et sine remissione peccatorum decessissent.

5. Et hactenus quaestio illa de baptismo Johannis, si sepositis vel veterum vel recentiorum praejudiciis, ex verbo Dei expendatur et dijudicetur, plana et manifesta est. Difficilior vero, et obscurior est altera pars quaestionis: an scilicet Baptismus Johannis, plane idem sit cum Baptismo Christi, qui per mini-

stros Christi exhibiti administratur: an vero ab eo alius plane et diversus sit?

Et quidem valde urgentia sunt argumenta, non statuendam esse diversitatem inter Baptismum Johannis et Christi. Utrobique enim, sicut probavimus, eadem est doctrina, idem verbum, eadem promissio, eadem fides, eadem remissio peccatorum, et idem ritus baptizandi. Et Paulus Eph. 4 per gradationem ostendit, in novo Testamento, ubi unum est corpus, unus spiritus, una spes vocationis, unus Dominus, unus pater, una fides: ibi etiam unum esse Baptisma. Maxime vero movet hoc argumentum, quod suavissima est consolatio, nos qui membra sumus, Baptismum habere unum, eundem et communem cum Christo capite nostro: qui nostrum Baptismum contactu sanctissimae suae carnis sanctificavit, sicut Patres loquuntur: et illustri patefactione certos nos reddidit, etiam nostro Baptismo, gratia et efficacia sua adesse Patrem, Filium, et Spiritum sanctum: ibi effundi Spiritum, ibi sonare vocem gratiae et beneplaciti Patris. Haec omnia, quae dulcissimas praebent consolationes, tolluntur et pereunt, quando Baptismus Johannis, quo certe Christus ipse baptizatus est, toto genere diversus et alius statuitur a Baptismo Christi. Paulus dicit, 1. Cor. 12 nos omnes in unum corpus baptizatos esse. Sequeretur autem, nos non esse unum corpus cum Christo et cum Apostolis, si toto genere diversus est Baptismus Johannis et Christi. Christus enim baptizatus est baptismo Johannis. Et Apostolos, si non omnes, aliquos saltem, et primos illos, quorum Joh. 1 mentio fit, baptizatos fuisse baptismo Johannis, nullum est dubium. Jesus enim neminem manibus suis, sive externo ministerio baptizavit, sed ad hoc usus est ministerio discipulorum, Joh. 4, quos ipsos certe baptismo caruisse, nemo affirmabit. Apocrypha vero et incerta commenta Evodii et Euthymii, in quibus Jesus ipse suis manibus dicitur Petrum et Mariam baptizasse, quia pugnant cum expresso testimonio Johannis Evangelistae, merito non curamus. Non igitur vel potest vel debet baptismus Johannis, a Christi baptismo, ut toto genere diversus, vel prorsus alius, separari. Rursus vero etiam Augustinum, qui sentit alium fuisse baptismum Johannis, alium Christi, video habere aliquas non contemnendas rationes. Ut enim de loco Act. 19 quo Augustinus praecipue nititur, jam non dicam: certe non leve est hoc argumentum, cum, Christus per discipulos coepisset baptizare, imo cum post ascensionem Christi, per totum orbem Baptismo Christi baptizaretur, semper tamen ipsa appellatione, distinctus fuit Johannis baptismus a Christi baptismo. Neque enim nomine ministrorum, appellatus fuit baptismus Petri, Johannis, Judae, Pauli, etc. sicut baptismus Johannis constanter ubique ita appellatur. Et series historiae Evangelicae ostendit, baptismum Christi per suos discipulos, successisse post Johannis baptismum. Nec dici potest, vel Petrum, vel alium Christi discipulum baptizasse baptismo Johannis. Scriptura enim aliter lo uitur. Ipse etiam Jesus, Joh. 4 legitur fecisse discipulos, non recipiendo tamen tantum eos, qui a Johanne baptizati erant, sed ipse per discipulos baptizando eos, quos in numerum suorum recipiebat. Nec verisimile est, illos tantum Christo se adjunxisse, qui non fuerant prius a Johanne baptizati: imo Johannes suo Baptismo populum praeparavit Domino, ut Christo se adjungerent: illos vero Christus per discipulos baptizasse legitur, Joh. 3 et 4. Et Johannis Baptismum tunc desiisse, non est dubium, cum nemo amplius baptizaretur Baptismo Johannis, sicut Augustinus tractat. 4 in Johannem ostendit. Aliquid igitur discriminis esse inter Baptismum Johannis et Christi, tota antiquitas consentit, et ipsa Scriptura insinuat. Sed de ratione discriminis disputatio est. Augustinus contra Donatistas, libr. 5, cap. 10 dicit: quosdam ita distinxisse, quod Johannis baptismus prorsus non habuerit remissionem. Sed haec opinio, Augustino non omnino probatur. Dicit igitur, se credere baptizatis a Johanne, in spe remissa fuisse peccata: in Christi vero Baptismo, re ipsa dimitti. Sed mox subjungit, se non agere pugnaciter, si quis discrimen ita constituat, quod in Johannis Baptismo dimissa quidem fuerunt peccata, sed in Christi Baptismo, secundum aliquam ampliorem sanctificationem, collatam esse remissionem. Et lib. 2 contra literas Petiliani, cap. 37 rationem discriminis erudite ex discrimine patefactionis verbi de Christo colligit. Habuit enim Vetus Testamentum, Baptismum in Moysen, 1. Cor. 10, habuit etiam circumcisionem: quae erant Sacramenta, praenuntiantia rem futuram, hoc est, venturum Messiam. Nostri temporis Sacramenta, sunt annuntiationes exhibiti Christi, qui jam venit. Inter haec medium fuit Johannis ministerium, qui docendo et baptizando, Messiae non a longe venturo, sed jam venienti praeibat. Ideo enim dicitur Angelus missus ante faciem Christi. Et Johannes de Christo inquit: ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος qui post me, tanquam apparitorem suum, viam paratam jam ingreditur, et venit. Apostoli vero annuntiabant Christum jam venisse. Hoc modo juxta discrimen patefactionis, Augustinus non incommode distinguit inter Baptismum Moysis, imo inter ipsam etiam circumcisionem, inter Baptismum Johannis, et inter Baptismum Christi. Sed sicut juxta Augustinum, Johannes omnium praecedentium proximus Christi annuntiator fuit, cui soli concessum fuit et praenuntiare absentem, et videre praesentem: ita propius etiam convenit, nec tam longe differt Baptismus Johannis, a Baptismo Christi, sicut vel Moysis Baptismus, vel circumcisio, a Baptismo Christi. Hac collatione Baptismi Moysis seu Judaici in Veteri Testamento, baptismi Johannis et baptismi Christi, utuntur etiam Basilius de Baptismo, cap. 2., Nazianzenus oratione in sancta luminaria. Cyrillus in Johannem, lib. 2, cap. 58 confert purificationes legales, Baptismum Johannis et Baptismum Christi: et discrimen vult sumi ex postrema concione Baptistae ante captivitatem, quae exstat Joh. 3. Et cap. 57 inquit, Johannis Baptismum

Apostoli a quo baptizati.

6.

7.

Differunt Baptismus Johannis et Christi.

8.

fuisse introductorium ad perfectionem, et vim praeparationis obtinuisse. Sicut autem non sequitur circumcisos non habuisse remissionem peccatorum, propterea quia differentia est inter circumcisionem et baptismum Christi: ita multo minus baptismo Johannis, qui propius ad Novum Testamentum accessit: imo qui initium fuit Novi Testamenti: ideo deroganda est remissio peccatorum, ut discrimen aliquod sit inter Johannis baptismum et Christi baptismum. Sed quale discrimen est inter verbum de Christo venturo, de veniente et de exhibito: talis etiam differentia est inter circumcisionem, baptismum Johannis et Christi Baptismum. Doctrina autem de Christo, licet quoad modum patefactionis, discrimen aliquod sit, tamen quoad substantiam fuit eadem, et effectus eosdem habuit in credentibus omnibus temporibus, sive tempore Veteris Testamenti, sive tempore Johannis Baptistae, sive post Christum exhibitum, licet in gradibus differentia aliqua constitui possit. Qualis igitur verbi, talis etiam ratio est circumcisionis, Baptismi Johannis et Apostolorum. Nec nimium subtiliter haec sunt discernenda. Si enim subtilitates consectari libeat, hac ratione etiam discrimen constitui posset inter Baptismum Apostolorum, quem dederunt ante passionem et resurrectionem Christi, et inter eum quem postea dederunt. Hanc sententiam judico esse simplicissimam. Convenit enim dictis Scripturae, et nihil derogat Baptismo, vel Johannis, vel Christi: retinet etiam consensum veteris Ecclesiae.

9. Tertia vero quaestio difficillima est: an scilicet illis, qui Johannis Baptismo baptizati erant, necessarium fuerit, postea etiam Christi Baptismum, qui a discipulis ipsius administrabatur, suscipere: an vero postquam Christus jam revelatus et exhibitus praedicabatur, suffecerit ipsis quod a Johanne baptizati fuerant? Augustinus sentit post Baptismum Johannis, necessariam fuisse susceptionem Baptismi Christi. Et hujus sententiae ratio non levis est.

Etiam circumcisi opus habuerunt Baptismo.

Illis enim qui circumcisi erant in venturum Christum, licet jam habebant signum circumcisionis, quod erat sigillum justitiae fidei, hoc est, remissionis peccatorum, necessarium tamen fuit, Johannis Baptismum suscipere, Luc. 7. Si enim in venturum Christum ita crederent, ut Deo per Johannis ministerium patefacienti, Messiam jam esse in via, nollent credere, et consilium ejus in Baptismo Johannis spernerent: certe fidem suam, inanem et falsam redderent. Eadem etiam ratione, qui a Johanne baptizati, credebant Messiam jam esse in via, et venire, si postea nollent credere praedicationi de Christo jam exhibito: eorum certe fides non esset vera. Ex nostris enim Judaeis quidam credunt Messiam adhuc venturum: quidam credunt ipsum natum esse, sed nondum regnum inchoasse: et tamen vana et falsa est ipsorum fides, quia in Christum exhibitum nolunt credere. Erat autem Baptismus discipulorum Christi obsignatio doctrinae de Christo, qui jam non amplius expectandus esset venturus in carnem, nec tantum credendus quod in via esset, et veniret, sed quod jam venisset, et exhibitus esset. Hac ratione post Baptismum Johannis suscipiendus videtur fuisse Christi Baptismus, qui per discipulos ipsius administrabatur, in obsignationem doctrinae et fidei de Christo jam exhibito. Longobardus vero, ex aliorum veterum sententia diversum sentit: eos scilicet, qui a Johanne baptizati fuerant, si crederent Patrem, Filium et Spiritum sanctum, et spem salutis ponerent non in Johanne, sed in Christo, non fuisse iterum aqua baptizatos. Qui vero Johannis Baptisma, falsa, impia doctrina depravarunt (id quod velle videtur historia, Act. 19) illos censet postea baptizatos fuisse Baptismo Christi. Et hanc sententiam manifeste tuetur Ambrosius, de Spiritu sancto, lib. 1, cap. 3, sicut sententiam ejus supra adscripsimus. Et ego quidem, licet ab Augustini sententia, in eo quidem quem explicavi sensu, et ea quam dixi ratione, non admodum abhorream: video tamen Scripturam non nimium vel curiose, vel scrupulose illud observasse. Nam Act. 18 Apollo sciebat tantum baptisma Johannis: et is quidem assumitur, et diligentius instituitur in via Domini: non tamen legitur denuo aqua baptizatus. Nec primi Apostoli, qui a Johanne baptizati fuerunt, leguntur secundo aqua baptizati fuisse. Imo sequeretur, ipsi Baptistae necessarium fuisse, cum Christus jam ministerium suum inchoasset, ut a discipulis Christi aqua baptizaretur, si praecise et universaliter necessarium fuisset, quod Augustinus disputat. Rursus vero quando Apostoli faciunt discipulos Christi, Joh. 3 et 4 postea cum semel baptizant tria millia, Act. 2, nec diu post, quinque millia, Act. 4, non leguntur curiose et scrupulose inquisivisse, ne quis forte in turba illa Johannis Baptismo baptizatus esset, quem nefas esset denuo aqua baptizari. Relinquatur igitur haec quaestio in medio, ut quae in utramque partem rationes habet: cum quidem nostris temporibus, ejus usus non sit admodum necessarius. Utram enim quis sententiam amplectatur, vera et necessaria fundamenta retineri possunt.

10. His ita expositis, manifestum erit, quomodo sententiae, quae ex Scriptura opponi solent, recte et dextre explicari possint. Ipse enim Johannes inquit: Ego baptizo vos in aqua ad poenitentiam, qui vero post me venturus est, baptizabit vos Spiritu sancto et igni. Et quia utitur futuro tempore, βαπτίσει, videtur insinuare, Christum baptizare Spiritu. non in praesenti, per ipsius scilicet Johannis Baptismum: sed post Johannem demum baptizaturum spiritu, per suorum scilicet discipulorum ministerium. Sed non potest certior esse interpretatio hujus dicti quam quae ab ipso Christo et Apostolis tradita est. Nam Act. 1 post resurrectionem, paulo ante ascensionem, Christus repetit illam Johannis sententiam, et cum jam ultra triennium, per ministerium Apostolorum baptizasset, affirmat tamen, nondum impletum esse illud, quod Johannes dixerat: Ipse baptizabit vos Spiritu sancto. Et quidem ad Apostolos, qui certe Spiritum regenerationis et renovationis jam acceperant, inquit: Vos baptizabimini

Spiritu sancto, non post multos hosce dies. Id quod in die Pentecostes impletum est, effusis admirandis et visibilibus donis Spiritus sancti. Et Petrus Act. 11. recitans quomodo in Cornelium talia dona effusa essent priusquam aqua in nomine Jesu baptizaretur, inquit: Recordatus sum verbi Domini, sicut dicebat: Johannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto. Manifestum igitur est ex interpretatione Christi et Apostolorum, de quo Baptismo Spiritus, verba illa intelligenda sint. Et quidem ipse Baptista ideo addit vocabulum ignis: ut ostendat se loqui de manifesta illa donatione Spiritus, quae in specie ignis die Pentecostes coepit. Et si ita intelligatur, verum est, talem Baptismum Spiritus non fuisse in Johannis baptismo. Baptista enim nullum signum fecit, Joh. 10. imo Baptismus Spiritus non fuit ante ascensionem Christi, etiam cum Christus per ministerium Apostolorum baptizaret, Joh. 7. Non ergo sequitur ex illa sententia, Matth. 3, baptismum Johannis prorsus vacuum et destitutum fuisse gratia patris, efficacia Christi, et operatione Spiritus: imo quando Christus a Johanne baptizabatur, tunc certe in Johannis baptismo admirabili et manifesta patefactione ostensa fuit gratia patris, et manifesta donatio Spiritus..

Et haec quidem quae negari non possunt, contra adversarios contentiosos sufficere possunt. Non invitus tamen concedo in illa sententia Christum baptizare Spiritu, amplius aliquid contineri, quam solam manifestationem admirabilium illorum et conspicuorum donorum spiritus. Illa enim Symbola fuerunt, testificantia de interiori efficacia Christi, de invisibili donatione et operatione Spiritus. Et Christus non dicendus est desiisse baptizare Spiritu, postquam visibilia illa dona desierunt.

Affirmo autem, illam etiam interpretationem non spoliare Baptismum Johannis, omni Spirituali efficacia. Series enim et contextus historiae, in Luca et Johanne ostendit, et occasionem, et veram sententiam illius dicti. Lucas scribit, populum, ex admiratione auctoritatis personae Baptistae devenisse in illam opinionem, Johannem forsan esse Messiam: ita ut Baptismum ipsius, de quo ipse praedicabat, esse Baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum, existimarent efficaciam illam habere ex virtute personae Baptistae, et propter externam actionem, quam baptizando exercebat. Id quod Johannes Evangelista clarius explicat, ubi scribit legatos Hierosolymitanos expostulasse cum Baptista: Quare ergo baptizas, si non es Christus? Hoc enim objiciebant, ipsum nec debere nec posse baptizare in remissionem peccatorum, si non esset Christus. Ad refutandam igitur illam vulgi persuasionem, et hanc Pharisaeorum objectionem, Johannes discrimen facit primo inter suam personam, et Christi personam, deinde inter suum externum ministerium, et inter spiritualem efficaciam Christi. Ille, inquit, potentior me est, qui ante me fuit, et e coelo est, super omnes, quia filius unigenitus. Ego minister sum terrenus, de terra, non dignus ut calceamenta ipsi solvam. Ego sum vox clamantis, et baptizo aqua, hoc est, externum ministerium verbi et Baptismi habeo, exerceo, et adhibeo, Ille vero fortior est: hoc est ipsius est virtus, potentia et efficacia. Ille enim per ministerium est efficax, nam per eum, et propter eum datur remissio peccatorum, reconciliatio Spiritus et vita aeterna. Ita enim Baptista diserte explicat, quomodo Christus sit πρῶτος, cum inquit: Ex plenitudine ejus omnes nos accepimus gratiam pro gratia, per Christum enim gratia et veritas facta est. Haec non efficiunt ministri, sive sit Petrus, sive Judas, sive Johannes Baptista, aut Evangelista. Ideo necesse est discerni personam et efficaciam Christi, a ministris et externo ipsorum ministerio: ita tamen ut externum etiam ministerium sit Christi, et per illud doceatur esse efficax. Non autem talem facit antithesin Johannes. Ego baptizo aqua, sine remissione peccatorum, et sine Spiritu: ille vero baptizabit aqua et Spiritu. Christus enim suis manibus neminem aqua tinxit. Joh. 4.: Nec dici potest, Apostolos ipsos per se dedisse Spiritum sanctum, quando baptizabant: hoc enim solius Christi proprium est: sed qui efficax fuit per ministerium Petri et Pauli, ejus etiam fuit illa efficacia quae in Johannnis ministerio fuit. Neque enim inefficax fuit ministerium Johannis, quem Angelus praedicit multos conversurum ad Deum. Atque ideo Joh. 1. vox Patris ad Johannem Baptistam de Christo loquitur, non in futuro, sed in praesenti: Ipse est, qui baptizat Spiritu. Et ne illa Christi efficacia prorsus tollatur ex ministerio Baptistae, in ipso Johannis Baptismo Spiritus sanctus corporali specie columbae descendit super Christum: ut ex plenitudine ejus omnes acciperent, non tantum qui postea a discipulis Christi baptizandi erant: Sed Johannes loquitur iu praeterito, etiam priusquam Christus inciperet per ministerium suorum discipulorum baptizare: Nos, inquit, omnes ex plenitudine ejus accepimus. Baptistae enim esse illa verba, Origenes recte contendit. Et hoc est, quod Matth. 3. Baptista inquit: Ego opus habeo, ut a te baptizer. Non autem loquitur de Baptismo aquae: ita enim Christus non baptizavit, Joh. 4.: intelligit ergo Baptismum Spiritus. Atque ita Baptista fatetur, se a Christo baptizatum esse Spiritu: qui tamen aqua, nec a Christo, nec ab Apostolis baptizatus est. Licet non negem, efficaciam postea ampliorem et illustriorem fuisse in externo ministerio ipsius Christi et Apostolorum. Minimum enim in regno coelorum, Christi scilicet jam revelato, ipse pronuntiat majorem esse Baptista. Matth. 11. Nihil igitur aliud sibi vult, illa de qua disputamus Baptistae sententia, quam quod Paulus pluribus explicat de suo etiam ministerio, 1. Cor. 3. 4.: Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat: sed qui incrementum dat, Deus. Et tamen inquit: In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui. Item: Ministri sumus, per quos credidistis. Et plane eodem modo de Baptista inquit Johannes Apostolus, ut omnes

Minist rium Christ et alio rum qu modo quater discer nendu

crederent per ipsum. Non igitur sine efficacia spiritus fuit ministerium Baptistae: credere enim, est donum Spiritus.

11. Locus Act. 19. Alter locus, qui in hac disputatione plurimum jactatus fuit a Donatistis, quo etiam Augustino multum negotii fecerunt, est historia Act. 19. Quae narrare videtur, discipulos quosdam credentes, qui confitebantur se in Johannis Baptisma baptizatos, jussos esse a Paulo baptizari in nomine Domini Jesu. Sed nec ille locus certo, manifeste et necessario probat, omnibus qui vero Johannis Baptismo legitime baptizati erant necessarium fuisse iterato aqua baptizari a discipulis Christi: multo minus hoc probat, Johannis Baptismum fuisse in credentibus, sine remissione peccatorum. Ex locis enim obscuris, ambiguis et controversis, nihil potest probari. Variis autem modis locus ille ab interpretibus explicatur. Quidam ut Anabaptistas commodius refutent, contendunt, duodecim illos non fuisse bis aqua tinctos, primum a Johanne, et postea a Paulo: sed semel tantum fuisse in aqua baptizatos. Et ex illis quidam Baptismi vocabulum, in priori parte sententiae, non pro tinctione aquae, sed pro institutione et doctrina accipiunt, sicut totum ministerium Johannis, appellatur Baptismus, Act. 18.: Apollo tantum sciebat et docebat Baptisma Johannis, ut sensus sit, In quid baptizati estis, hoc est: Qua doctrina imbuti et initiati estis? Et illi sentiunt, duodecim istos fuisse quidem institutos doctrina Johannis, non autem Baptismo ejus baptizatos, sed postea semel tantum in nomine Jesu baptizatos. Alii vocabulum Baptismi in priori parte historiae proprie accipiunt, in altera vero parte accipiunt vocabulum Baptismi metaphorice, pro admirandis et conspicuis illis donis Spiritus, quae Christus vocabulo Baptismi appellat, cum inquit Act. 1. Baptizabimini Spiritu. Et illorum sententia est, fuisse illos Baptismo Johannis baptizatos, non autem postea aqua a Paulo tinctos: sed particulam καί, sicut alibi saepe, ita etiam hîc esse ἐξηγητικήν. Baptizati sunt in nomine Jesu, hoc est, cum Paulus imposuisset ipsis manus, venit Spiritus super eos. Sed utraque explicatio habet aliquid coacti, non ubique servans et simplicitatem et perspicuitatem textus. Quidam igitur considerantes particulam μέν, cujus redditio est particula δέ, illud κῶλον, His auditis, baptizati sunt in nomine Jesu, non accipiunt, ut sint verba Lucae historici, de duodecim illis, sed ut sit continuus contextus orationis Paulinae, hoc sensu: Johannes quidem baptizavit Baptismo poenitentiae, fide in venturum Christum: ἀκούσαντες δέ, hoc est, qui vero audierunt (illam scilicet Baptistae doctrinam de fide in Christum) baptizati sunt in nomen Domini Jesu: hoc est idem fuit, ac si ab Apostolis baptizati essent. Et Graecus contextus illam explicationem facile patitur et admittit: Sententia etiam huic valde cognata, exstat in Glossa, quae vocatur interlinearis, licet verba illa accipiat esse Lucae historici, cum scilicet duodecim illi audirent, nihil distare inter ministerium Johannis et Apostolorum, nisi quod Johannes in venturum eum quem Apostoli venisse testabantur, baptizasset: statim id receperunt, non rebaptizati: sed audita hac declaratione, Baptismus Johannis ipsis fuit baptismus in nomen Domini Jesu. Johannes enim ita baptizavit, ut juberet credere in Christum Jesum. In ipsius igitur nomen baptizati sunt quos Johannes baptizavit. Sumpta autem est illa Glossa ex Ambrosio de Spiritu sancto, lib. 1., cap. 3. cujus integram sententiam supra adscripsimus. Disputat enim de vero et legitimo Baptismo Johannis, non de duodecim illis, quos sentit adulterinum Baptisma, sub Johannis nomine accepisse. Et haec explicatio pulchre convenit cum eo, quod sub finem 18. capitis de Apollo scribitur: quem quia tantum Johannis Baptisma sciebat, accuratius quidem in via Domini instituerunt: aqua autem ipsum rursus baptizasse non leguntur, sed plenius institutum, discipulis commendarunt, ut pro Christiano susciperetur. Haec sententia Glossae, valde simplex et commoda est: et Longobardus etiam disputat, eos qui spem non ponebant in ceremonia illa Johannis, sed credebant in Patrem, Filium et Spiritum sanctum, non fuisse postea iterato aqua baptizatos a discipulis Christi. Quod autem objici potest, sine Spiritu sancto non esse vel gratiam Dei, vel remissionem peccatorum, et illos duodecim quamvis Johannis Baptismo baptizati dicuntur, tamen primum per impositionem manuum, Spiritum sanctum accepisse, non difficilis est responsio. Ipse enim Lucas explicat, se appellatione Spiritus intelligere conspicua illa dona ejus, sicut accipitur Joh. 7. Aut si simpliciter accipiatur, sequetur, ne in Christi quidem Baptismo datum esse Spiritum sanctum. Nam post Baptismum Christi cum Paulus manus ipsis imponeret, scribuntur accepisse Spiritum.

Diversa vocabuli Baptismi usurpatio.

Sunt tamen, quibus videtur contextus historiae omnino hanc reddere sententiam, quod duodecim illi primum fuerint Johannis Baptismo baptizati, et postea a Paulo in nomen Jesu baptizati. Et Ambrosius quidem illam sententiam ita explicat in 3. cap. ad Galatas. Sentit enim duodecim illos in adultero Baptismate, sub nomine Baptismi Johannis, fuisse non tinctos, sed sordidatos: quos ideo Paulus in Trinitatis nomine baptizari praeceperit. Idem etiam disputat lib. 1. cap. 3. de Spiritu sancto. Et ad hanc interpretationem posset illud accommodari, quod non simpliciter confitentur se baptizatos esse Johannis Baptismo, sed εἰς Ἰωάννου Βάπτισμα. Quid enim phrasis illa valeat, mox explicatur, ubi dicuntur Baptizari εἰς τὸ ὄνομα Jesu. Idem enim est, quod Rom. 6. Paulus dicit: Quotquot in Christum baptizati sumus, in mortem ipsius baptizati sumus. Et 1. Cor. 1. Non estis baptizati in nomen Pauli. Ex confessione etiam ipsorum et ex Pauli responsione colligi videtur, ita ipsos fuisse baptizatos, ut nec Spiritum sanctum sciverint, nec in Christum crediderint, sed in illa ceremonia Johannis spem posuisse videantur: ut fuerit quaedam κακοζηλία imo manifesta depravatio et adulteratio Baptismi Johannis. Atque ita ambae historiae non male cohaerebunt. Apollo baptizatus vero et genuino Johannis Baptismo, non rursus tin-

gitur aqua, sed plenius instituitur: duodecim vero illi, quia non magis baptizati erant, quam qui Pharisaeorum Baptismo tincti erant, Marc. 7, non rebaptizati, sed vere primum a Paulo baptizati sunt. Hanc sententiam etiam Longobardus amplectitur et sequitur. Augustinus vero sentit, duodecim illos vero Johannis Baptismo baptizatos, et tamen postea etiam a Paulo baptizatos. Censet enim alium esse Johannis Baptismum, alium Christi: ita ut qui Johannis Baptismum habebat, illi postea etiam necessarium esset, Baptismum Christi suscipere. Et hanc tamen suam sententiam defendit a rebaptizatione. Anabaptismus enim est unius et ejusdem Baptismi iteratio. Ad hanc sententiam videtur facere, quod Lucas ipsis tribuit testimonium, quod fuerint discipuli, hoc est, Christiani, sicut tunc appellabantur: Et Paulus ipsis tribuit fidem, cum inquit, πιστεύσαντες. Inde ex recentioribus etiam quidam sentiunt, nihil esse incommodi, si duodecim illi accipiantur primum Johannis Baptismo baptizati: et postea a Paulo in nomen Christi Domini baptizati. Johannes enim sicut praedicabat, ita etiam baptizabat in Christum venturum, Actorum 19. Apostoli vero docebant Christum exhibitum: et huic doctrinae adjunctum habebant Symbolum, Baptismum scilicet Christi. Sicut igitur Johannis discipulis necessarium erat, praedicationem Apostolorum de Christo exhibito suscipere: ita si Symbolum Apostolicae isti doctrinae conjunctum suscepisse dicantur, nihil est incommodi et nulla est rebaptizatio: nec damnatur prior Baptismus, Johannis scilicet sicut Anabaptistae faciunt. Et quod textus dicit, Baptizatos in nomen Christi Domini: idem est ac si diceret, in nomen Christi exhibiti. Deus enim Jesum crucifixum, fecit Christum et Dominum, Act. 2.

Augustinus.

Has varias interpretationes historiae, Actor. 19 ideo recensui, ut ostenderem, non esse sufficientem causam, cur qui unam sententiam amplectitur, diversum sentientes statim anathemate damnet, utque Pontificiis telum hoc cui non parum fidunt, excuterem. Quomodocunque enim historia illa accipiatur, non potest inde certa, evidenti et necessaria consequentia concludi, in Baptismo Johannis nullam fuisse efficaciam, et credentes ibi nec gratiam, nec remissionem peccatorum accepisse. Eadem enim ratione sequeretur, vel circumcisos non fuisse baptizandos, vel nullam fuisse circumcisionis efficaciam in credentibus.

[SECTIO II.]

CANON II.

Si quis dixerit, aquam veram et naturalem non esse de necessitate Baptismi: atque ideo verba illa, Domini nostri Jesu Christi, Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto, ad metaphoram aliquam detorserit, anathema sit.

CANON III.

Si quis dixerit, Baptismum, qui etiam datur ab haereticis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, non esse verum Baptismum, anathema sit.

CANON IV.

Si quis dixerit, Baptismum liberum esse, hoc est, non necessarium ad salutem, anathema sit.

EXAMEN.

1. Quae in tribus hisce Canonibus traduntur, partim sunt extra controversiam, partim antea sunt explicata. Ad celebrandum enim Baptismum, necessario requiri aquam, nemo nunc (quod ego quidem sciam) in dubium vocat. Et quia Baptismus est lavacrum aquae in verbo, Ephes. 5: Ideo et Johannes et Apostoli, non alios liquores, sed aquam elementarem ad Baptismum acceperunt: eamque non prius peculiaribus exorcismis consecratam, sed sine discrimine simplicem, vulgarem, et ubique obviam. Verbo enim institutionis, in ipsa actione accedente ad elementum aquae, judicarunt vere consecrari et sanctificari Baptismum, ut sit lavacrum regenerationis Spiritus sancti. Non igitur improbatur nobis, quod secundus Canon dicit aquam veram et naturalem esse de necessitate Baptismi. Hoc enim modo ipsi concedunt et confirmant, benedictionem fontis (sicut vocant) sive aquam consecratam non esse de necessitate Baptismi. Et multae otiosae quaestiones de aquis distillatis, de humoribus mixtis, de nive, de glacie, etc. ita praeciduntur. Quod ad locum Joh. 3 attinet, si quis in eo vocabulum aquae ita ad metaphoram detorquet, ut vel doctrinam de Baptismo convellat, vel sentiat, Sacramentum Baptismi posse sine aqua celebrari, is merito improbatur. Alias non ignoramus, Basilium ita locum illum interpretari, ut aqua intelligat significari in Baptismo mortificationem, spiritu vero vivificationem. Quod IV. Canon de Baptismo, qui etiam ab haereticis, servata forma institutionis datur, decernit: nos etiam docemus, sicut antiquitas doctrinae hujus fundamenta contra Donatistas, in Scriptura erudite monstravit. De intentione vero dictum est in explicatione Canonis XI. sicut et de necessitate Sacramentorum dictum est in IV. Canone, de Sacramentis in genere. Nihil igitur addam, sed ad alia in quibus explicatione aliqua opus erit, transeamus.

Aqua de necessitate Baptismi.

Basilius.

[SECTIO III.]

CANON III.

Si quis dixerit in Ecclesia Romana, quae omnium Ecclesiarum mater est, et magistra, non esse veram de Baptismi Sacramento doctrinam, anathema sit.

EXAMEN.

1. In aliquot Canonibus sequentibus, boni patres sumpserunt sibi propositiones aliquot, truncatim excerptas ex Lutheri libello, de captivitate Babylonica: non refutandas, sed (quod facilius est) sine argumentis damnandas. Lutherus igitur qui concedit, Sacramentum Baptismi inter multas et varias humanorum rituum pompas, tamen quoad materiam et formam, etiam in Pontificia ecclesia illibatum mansisse, valde graviter conqueritur, doctrinam de usu et virtute Baptismi, pertinente ad totam Christiani hominis vitam, in regno Pontificio partim silentio sepultam, partim depravatam esse. Cum enim Scriptura, in doctrina de salutari usu Baptismi, praecipue duo haec urgeat et inculcet, promissionem scilicet salutis, quae ceremoniae Baptismi voce divina annexa est: et fidem, quae promissionem illam apprehendit, amplectitur, retinet et conservat: conqueritur Lutherus, in tot immensis librorum quaestionum, et summarum plaustris de Baptismo vix tamen alicubi hujus promissionis et fidei mentionem fieri: sed in ipsorum locum invectam esse in Ecclesiam, opinionem operis operati. Cumque usus et virtus Baptismi, per totam Christiani hominis vitam durare debeat: Pontificii docent, per peccatum post Baptismum commissum, virtutem Baptismi amitti, et quasi irritam fieri, ita ut in illis qui postea poenitentiam agunt, nullus sit usus Baptismi: sed alia accipienda sit tabula, qua ad portum salutis vehamur, nostra scilicet contritione, confessione et satisfactione. Hanc Babylonicam Ecclesiae captivitatem Lutherus deplorat, quod doctrina de salutari usu et virtute Baptismi, in regno Pontificio obruta et sepulta jaceat, traditionibus et opinionibus votorum, religionum, operum, satisfactionum, peregrinationum, indulgentiarum, sectarum, etc. Monstrata vero ex verbo Dei via et ratione, optat et consulit, ut necessaria huic doctrinae, vera et genuina sua puritas restituatur. Haec est Lutheri querela.

Baptismi usus in quibus consistat.

Lutherus de Babylonica Ecclesiae captivitate.

2. Et nunc quidem post tot annos, Tridentina synodus purulento huic corporis sui ulceri, gladio spiritus secto, videri vult medicas velle adhibere manus. Arrigat vero diligens Lector aures, quam nobis proponant formam emendationis. Conqueruntur pii, multas non sanas opiniones de usu et virtute Baptismi, in Romanam Ecclesiam irrepsisse: et summis votis hactenus optarunt, ut aliquando institueretur instauratio verae et sanae doctrinae, ex limpidis Christi et Apostolorum fontibus, in verbo Dei patefactis. Et Tridentina quidem congregatio prolixe promittit, se coiisse ad elimandos errores, et exstirpandas haereses, quae circa sacramenta pullularunt. Sed postquam ad rem ipsam ventum est, dum omnium animi exspectatione suspensi tenentur, ipsi praeteritis vivis fontibus, partim recentes fodiunt cisternas, partim exoletas nobis monstrant lacunas: ut scilicet seposita norma et regula Scripturae, ea sola et simpliciter censeatur vera esse de Baptismi Sacramento doctrina, quam Romana, hoc est, Pontificia Ecclesia tenet et servat. Haec scilicet tota est reformatio. Redeas nunc Luthere, et ex verbo Dei accuses Pontificiam Ecclesiam, depravatae doctrinae de usu et virtute Baptismi. Didicerunt enim per compendium respondere: ex fallacia illa, quam Aristoteles petitionem principii, Scholae nugationem vocant.

3. Respondet igitur totalis Tridentina synodus, unico valde compendiario axiomate: in Ecclesia Romana veram esse de Baptismi Sacramento doctrinam. Atqui hoc ipsum est de quo quaeritur, et controvertitur. Quod si ex verbo Dei ipsis ostendas vitia et corruptelas doctrinae de usu et virtute Baptismi, ipsi gladio spiritus obvertunt umbonem suorum anathematum. Si vero quaeras, quare potius ex consuetudine Pontificiae Ecclesiae, quam ex norma Scripturae dijudicari velint doctrinam de Baptismo: imo quare ea, quae a Scriptura dissident, et cum ea pugnant, objecta sola suae Ecclesiae autoritate, tanquam Gorgonis capite defendere et tueri velint: rationem hanc reddunt, quod Romana Ecclesia sit mater et magistra omnium Ecclesiarum. Quorum prius falsum, alterum vero blasphemum est. Neque enim Romana Ecclesia genuit Hierosolymitanam, Syriacas, Graecas, et Orientales Ecclesias: sed potius ab illis genita est. Magisterium vero fidei, nemini debetur, nisi uni Christo. Ad ipsos enim Apostolos dictum est Matth. 23: Vos nolite vocari Rabbi: unus enim magister vester est Christus. Modestius aliquanto esset, etiamsi falso affirmarent, ideo in Romana Ecclesia esse veram de Baptismi Sacramento doctrinam, quod teneat et servet ea, quae de Baptismo a Christo et Apostolis in verbo Dei tradita sunt. Sed Patribus visa fuit magis compendiaria via, ut nude et simpliciter, sub anathematis interminatione promulgarent, quaecunque in Pontificia Ecclesia, de Baptismo traduntur, ideo esse vera, quia ipsa sit omnium Ecclesiarum mater et magistra, cui uni competat praecipiendi autoritas reliquis vero omnibus tantum incumbat obediendi necessitas. Quare igitur compendiarium et vere Pontificium hunc Canonem, non statim in principio loci de Baptismo, quasi in acie collocarunt: ita enim compendio debellatum fuisset? Intelligat igitur Lector, tantum pro forma (quod dicitur) factum esse, quod a die Januarii 13, usque ad 3. Martii, quotidianos suos congressus instituerunt: quasi ad normam Scripturae examinarent doctrinam de Sacramentis in genere, et de Baptismo: cum quidem hoc αἴτημα potius quam dogma, sibi ab initio propositum haberent: Si quis dixerit, in Ecclesia Romana, quae omnium Ecclesiarum mater est et magistra, non esse veram de Baptismi Sacramento doctrinam, anathema sit.

4. Sed quid, inquis, facies, si nolis huic Canoni simpliciter assentiri? Num Baptismum qui in Pontificia Ecclesia datur, damnabis? vel pronuntiabis, eos non recte et vere baptizatos esse, qui Baptismum a Pontificiis datum acceperunt? Aut certe si hoc facere non potes, concedas necesse est, veram esse doctrinam de Baptismo, quae in Pontificia Ecclesia traditur. Mihi sane non est dubium, architectos hujus Canonis, eo consilio verba ita posuisse, ut si quis non simpliciter omnia, quaecunque de Baptismo in pontificia Ecclesia traduntur, approbet, proclametur Anabaptista esse, qui censeat neminem sub Papatu recte et vere baptizatum esse: aut si hoc nolit, cogatur simpliciter totum Papatum probare. Sed ex cornutis illis laqueis facile nos evolvemus. Opponimus enim huic dilemmati, XII. ipsorum Canonem de Sacramentis in genere, et IV. Canonem de Baptismo. Verum quidem est, quia principalis pars ministerii est doctrina: quod ideo quando vera doctrina depravatur, et pravae opiniones stabiliuntur, ipsum ministerium mutatur, et quod illorum ministerium, qui doctrinam corrumpunt, ideo relinquendum sit, quia scriptum est: Cavete a pseudoprophetis. Item: Vocem alienorum non audiunt, sed fugiunt ab ea. Simul tamen et hoc verum est partem ministerii, ut sacramenti alicujus administrationem aliquando possideri etiam ab his, qui in aliis materiis graves errores amplectuntur: imo saepe habent, administrant, et dant vera Sacramenta illi etiam, qui ipsis Sacramentis assuunt falsas aliquas opiniones, modo substantialia, quae ad materiam et formam juxta institutionem pertinent, servent: sicut exemplum de circumcisione Caiphae, Scribarum et Pharisaeorum, manifeste testatur. Nullo modo autem sequitur, quia vera fuit circumcisio, quae a Pharisaeis dabatur, ideo etiam veras fuisse omnes opiniones, quas praeter et contra verbum Dei, non tantum aliis articulis doctrinae, verum ipsi etiam circumcisioni, traditionibus suis assuebant. Hoc igitur exemplum ostendit veram explicationem argumenti illius, quod specie aliqua objici potest.

An Pontificiorum Baptismus sit efficax.

[SECTIO IV.]

CANON VI.

Si quis dixerit, baptizatum non posse, etiamsi velit, gratiam amittere, quantumcunque peccet, nisi nolit credere, anathema sit.

EXAMEN.

1. Augustinus de Civitate Dei, lib. 21 recitat et refutat fanaticas quorundam disputationes, promittentium liberationem ab igne aeterno, vel omnibus hominibus vel eis tantum, qui Christi baptismate abluti, et corporis ejus sanguinisque participes facti fuerint, quomodolibet vixerint, in quacunque haeresi vel impietate fuerint: vel certe illis solis, qui post accepta Sacramenta, externam professionem catholicam retinent, licet pessime vivant. Hasce opiniones Augustinus recte et merito damnat et refutat: pugnant enim cum illa Pauli sententia, saepius repetita, 1. Cor. 6., Gal. 5. Eph. 5. et Coloss. 3. Qui talia agunt, regnum Dei non haereditabunt.

2. Et in nostris Ecclesiis ex verbo Dei, duriter arguuntur, et serio damnantur, si qui vel voce, vel vita et factis profitentur, baptizatis ita conferri et dari gratiam, hoc est, reconciliationem et salutem, ut simul accipiant privilegium turpitudinis: hoc est, ut libere et impune possint et ausint se in quantiscunque sceleribus volutare, et nihilominus in medio ipsorum scelerum proposito, habeant et retineant gratiam. Sicut enim fide accipitur et retinetur gratia: ita incredulitate, ex qua sequuntur mali fructus, hoc est, peccata vastantia conscientiam, amittitur et excutitur. Qui enim non crediderit, condemnabitur. Et baptizatis Paulus concionatur, cum inquit: Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Si secundum carnem vixeritis, moriemini. Et propter haec venit ira Dei, super filios incredulitatis. Fidem vero nequaquam docemus esse propositum abjiciendi gratiam, et excutiendi Spiritum sanctum. Nec sentimus, fidem justificantem consistere in sola historica notitia, aut externa professione articulorum fidei. Multo minus docemus veram et justificantem fidem, esse Epicuream in impoenitentia et proposito scelerum persuasionem, de gratia et salute: sicut in priori parte Examinis plenius haec sunt explicata. Nequaquam igitur agnoscimus nostrarum Ecclesiarum esse doctrinam seu sententiam, quae eo sicut jam dixi sensu, in VI. hoc Canone recte damnatur.

3. Sed inquis, Lutheri haec propositio est, quae totidem ferme verbis exstat in libello ejus, De captivitate Babylonica. Ego vero animadverti, insidiose Canonem hunc ita esse fabricatum, ut vel imprudentes Lutherum damnaremus: vel si defendendam susciperemus illam propositionem, coram toto orbe plausibili specie nos traducere possent, quam profligate flagitiosa et blasphema sit nostra doctrina. Sed bene res habet: Praeclarum enim est Jureconsulti dictum, Incivile esse, lege non tota perspecta, ex aliqua ejus particula pronuntiare. Et Lutherus recte dixit, sceleratum esse, cum noveris pium et sanum esse alicujus sensum, ex verbis incommode dictis statuere errorem. In sensu enim, non in verbis est haeresis: ut recte dixit Hieronymus, a suis calumniatoribus exagitatus. Norunt autem ipsi Pontificii, Lutherum in eo loco non disputare vel defendere Epicuream illam opinionem: quae (sicut in principio dixi) quia cum verbo Dei pugnat, recte et merito damnatur. Lutherus vero in illo ipso loco diserte affirmat, baptizatos per peccata conscientiam vastantia, deserere promissionem gratiae Baptismi, a fide et veritate ejus deficere, item excidere ex virtute et fide Baptismi. Longe aliud igitur Lutherum eo in loco agere non ignorant. Et tamen ex media disputatione, mutilatam et truncatam propositionem excerpunt: ut quibus integra disputatio

non est nota, vel qui praecedentia et sequentia non considerant, existiment Lutheri doctrinam tam crasse et palpabiliter impiam et flagitiosam esse. Quale vero hoc artificium sit, sive quis sophisticum sive sycophanticum potius appellare velit, manifestum est. Consideret autem Lector Tridentinam technam. Lutherus enim in illo loco acriter insectatur Pontificiorum corruptelam: qui docent, per peccata, quae post Baptismum committuntur, ipsam Baptismi navim illidi, et in tabulas dissolvi: hoc est, vim virtutem seu gratiam Baptismi, prorsus amitti et irritam fieri, ita ut in vera poenitentia, fides ad eam reverti et redire nullo modo et nullo unquam tempore possit: sed jam circumspicienda sit alia tabula, nostrae scilicet contritionis et satisfactionis, cujus virtute ad portum salutis vehamur. Hanc doctrinam, quae gratiam et virtutem Baptismi tantum ad unicum illud momentum, quando baptizamur, restringit, ita ut per totam vitam postea nullus ejus usus sit, Lutherus ostendit falsam et impiam esse. Et ex verbo Dei veram sententiam in his verbis explicat: Sicut semel super nos lata divina promissione Baptismi (qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit) usque ad mortem veritas ejus perseverat, ita fides in eandem nunquam debet intermitti, sed usque ad mortem ali et roborari, perpetua memoria promissionis ejusdem in Baptismo nobis factae. Quare dum a peccatis resurgimus, sive poenitemus, non facimus aliud, quam quod ad Baptismi virtutem et fidem unde cecideramus revertimur, et ad promissionem tunc factam redimus, quam per peccatum deserueramus. Semper enim manet veritas promissionis semel factae, nos extenta manu susceptura reversos. Et plene confortabitur cor poenitentis, et ad spem misericordiae animabitur, si consideret divinam promissionem sibi factam: quam impossibile est mentiri, adhuc integram et non mutatam, nec mutabilem ullis peccatis esse, sicut Paulus dicit, 2. Tim. 2: Si non credimus, ille fidelis manet, seipsum negare non potest. Et mox subjicit: Gratiam et salutem Baptismi, per peccata sequentia non ita amittit, ut in vera poenitentia, per fidem nullus ad eam pateat reditus. Si enim redeat fides in promissionem divinam baptizato factam, in momento absorbentur peccata per eandem fidem: imo per veritatem Dei, qua seipsum negare non potest. Et tandem de secunda tabula contritionis et satisfactionis nostrae concludit: Vanitas vanitatum et afflictio spiritus, quicquid extra fidem veritatis Dei laboratur. Haec Lutherus.

Lutherus.

4\. Hanc vero sententiam proposuerunt sibi Tridentini Patres condemnandam. Cogitarunt autem, si explicate proponerent quid vellent damnare, fore ut piae aures, ne in ipsa quidem Pontificia Ecclesia, in tanta verbi luce, damnationem sententiae, quae vera et plenissima est necessariae consolationis, ferre non possent. Hoc igitur artificium invenerunt, ut scilicet ex illa disputatione excerptam propositionem, quae truncatim proposita, longe aliud sonat, damnarent: et hoc modo quasi aliud agentes, totam illam disputationem, quae ipsos admodum urit, anathemati subjicerent.

Et hoc Lector diligenter notet. Fallacia enim est in vocabulo amissionis gratiae Baptismi: quam amissionem per peccata contra conscientiam fieri, et nisi agatur poenitentia, manere non est dubium. Sed ipsi amissionem ita intelligunt: quod licet quis post lapsum poenitentiam agat, tamen etiam per fidem, nullo unquam tempore, ad gratiam in Baptismo promissam redire possit. Ego sane principio, cum Canonem illum semel atque iterum perlegissem, sophisma illud non animadvertebam: cujus tamen consideratio, multa in hoc Canone monet.

[SECTIO V.]

CANON VII.

Si quis dixerit, baptizatos per Baptismum ipsum solius tantum debitores fidei fieri, non autem universae legis Christi servandae, anathema sit.

EXAMEN.

1\. Ut eo facilius quid sibi Canon hic velit, aperiatur, primum simpliciter dico, si qui sentiunt vel docent baptizatos per Baptismum tantum debitores fieri solius fidei, hoc est, historicae notitiae articulorum fidei, et externae professionis: ita ut peculiari privilegio, prorsus exemtos se esse arbitrentur a subjectione et obedientia mandatorum Dei: utque liberum et arbitrarium sibi esse existiment, sive obsequi mandatis Dei, sive ea violare, et secure peccatis indulgere posse: illos affirmo jure damnari. Sunt enim in ipsum Baptismum blasphemi, quasi sit privilegium turpitudinis: et pugnant cum doctrina Pauli, Rom. 6. Absit, ut in peccato maneamus. Consepulti enim sumus cum Christo, per Baptismum in mortem: hoc sentientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato: sed sicut Christus resurrexit a mortuis, per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus, etc. Rom. 8. Debitores sumus, non ut secundum carnem vivamus. Rom. 13. Nemini quicquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. 1. Joh. 4: Et nos debemus mutuo nos diligere. Num vero hac sententia quae vera est, patientur sibi Pontificii satisfieri a nobis in hoc Canone? Sane non arbitror, Aliud enim est quod in hoc Canone cudunt, quam prima fronte se offerat.

2\. Promissio Baptismi offert et confert gratiam Dei Tit. 3, remissionem peccatorum Act. 2. stipulationem bonae conscientiae erga Deum, 1. Pet. 3; regenerationem spiritus. Tit. 3. ingressum regni coelorum Joh. 1. salutem, Marci 16; haereditatem vitae aeternae Tit. 2, 3. per et propter mortem et resurrectionem Christi, Rom. 6., 1. Petri 3. Et haec beneficia Deus vult fide a nobis accipi juxta dictum Christi: Qui

crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur: Nostri igitur ex hoc fundamento docent, ut promissio et gratia illa Baptismi nobis sit rata et firma, non pendere eam ex conditione legis a nobis impletae, sed requiri tantum fidem, qua gratuita illa beneficia, quae nobis propter Christum donantur, ad nos recipiamus. Fides enim accipit promissionem Baptismi, Mar. 16. Lex vero non est ex fide, Gal. 3. Et fides perpetuo maneret incerta, promissio etiam nec rata nec utilis esse posset, si penderet ex conditione legis a nobis impletae. Qui enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt: Gal. 3. Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio. Rom. 4.

3. *Scopus quorsum tendat hic septimus Canon.* Hanc doctrinam in septimo hoc Canone vellicant Pontificii: et expresse quidem non audent dicere, efficaciam Baptismi pendere ex conditione impletae a nobis legis: nec tamen dissimulant quid velint. Mutuantur enim ex 5. cap. ad Galatas illam phrasin: Qui circumciditur, debitor est universae legis faciendae. Atqui haec Paulus non de vero et principali usu circumcisionis dicit, quam Rom. 4. tradit fuisse sigillum justitiae fidei, cui opponit justitiam legis et opera: sed ex pseudoapostolorum opinione de circumcisione tanquam nostro opere dicit hoc consequi. Addit autem qui ea opinione circumciditur, ut fiat debitor universae legis servandae, ad promerendam gratiam et salutem, et Christum nihil prodesse, evacuatum esse a Christo, et gratia excidisse. Haec conferantur ad verba VII. hujus Canonis, quibus affirmatur, Baptismum debitores facere universae legis Christi servandae. Oblique igitur huc eunt, gratiam Baptismi non sola fide accipi, sed ad hoc

4. requiri etiam observationem mandatorum Dei. Et ad stabiliendum hoc dogma, duplici sophismate utuntur: quorum prius est: In baptismo abrenuntiamus Satanae, et operibus ejus: et fit ibi obligatio ad mortificationem peccati, et ad novitatem vitae, ut liberati a peccato, serviamus Deo, Rom. 6. Ergo non solius tantum fidei conditio requiritur, sed et impletionis mandatorum Dei. Nos vero illa non negamus, quae Paulus Rom. 6. de baptismo scribit, quaeque in formula abrenuntiationis in actione baptismi proponi solent: sed respondemus per distinctionem, quam Paulus tradit Tit. 3. ubi baptismum vocat lavacrum regenerationis et renovationis. Principalia autem beneficia baptismi sunt gratia, remissio peccatorum, adoptatio, acceptatio ad salutem, et ad haereditatem vitae aeternae: ad quae conditio nostrorum operum non requiritur: dantur enim propter meritum filii Mediatoris. Sed illa beneficia Christus affirmat fide accipi, Marc. 6. Post accepta vero beneficia, sequitur donum renovationis, Tit. 3. et illa obligatio, de qua Paulus Rom. 6. concionatur. Ita enim expresse inquit: Liberati a peccato, servi facti estis Deo ad justitiam. Et Tit. 3. dicit, regenerationem praecedere, et renovationem sequi. Novitatis vero objectum esse mandata Dei, nemo dubitat. Quae igitur re ipsa differunt necessario etiam in docendo discernenda sunt.

Alterum sophisma est. Quia manifestissimum est, nos baptizari non in Moysen, sed in Christum: hoc est, non in legem, sed in Evangelium. Pro Evangelio igitur nominant legem Christi: ut eo facilius confundere possint promissionem gratuitae reconciliationis propter Christum, quae fide accipitur, cum doctrina de mandatis Dei, quae nostram obedientiam requirunt.

5. Ita in singulis Canonibus, singula verba referta sunt Pontificiis technis et artificiis: quae recte evolvisse, praecipua pars est explicationis et refutationis.

[SECTIO VI.]

CANON VIII.

Si quis dixerit, baptizatos liberos esse ab omnibus sanctae Ecclesiae praeceptis, quae vel scripta vel tradita sunt ita ut ea observare non teneantur, nisi se sua sponte illis submittere voluerint, anathema sit.

CANON IX.

Si quis dixerit, ita revocandos esse homines ad baptismi suscepti memoriam, ut vota omnia, quae post baptismum fiunt, vi promissionis in baptismo jam factae, irrita esse intelligant, quasi per ea et fidei, quam professi sunt, detrahatur, et ipsi baptismo, anathema sit.

EXAMEN.

1. Hos duos Canones conjunxi. Uterque enim sententiam quam damnat, sumpsit ex Luthero, de captivitate Babylonica: et explicationis fundamenta in utroque Canone eadem sunt. Et observet lector, qui sint progressus Concilii in 7. Canone. gratuitae promissioni misceri volebant mandata Dei, de nostris operibus: et fidei misceri volebant nostram observationem mandatorum Dei. Jam in hisce duobus Canonibus, ipsis Dei mandatis, contendunt admiscenda esse hominum praecepta: et obligationi ad divina mandata, adjungi volunt vota humanarum traditionum: ut ita in baptismo, nihil relinquatur sine fermento sincerum et incontaminatum.

2. Quod autem ad VIII Canonem attinet, Lutherus ita disputat: Quando per baptismum a Deo in filios adoptati, et in familiam ipsius recepti et ascripti sumus, tunc nos ad obedientiam Deo praestandam obligari: sed juxta ipsius mandata, non secundum traditiones et mandata hominum. Post institutionem enim baptismi, Christus Matth. 28. addit: Docentes eos servare omnia quaecumque ego praecepi vobis. Et Paulus Rom. 8. tractans obligationem baptismi ad novam obedientiam, inquit: Liberati a peccato, servi facti estis Deo. Et normam obedientiae ibidem explicat, cum inquit: Obedistis ex corde, in eam, in quam traditi estis formam doctrinae. Illas vero sententias scriptura ostendit exclusive esse intelligendas, quod attinet ad conscientiam, et

ad cultum Deo praestandum (neque enim de politicis et oeconomicis constitutionibus jam loquimur) Jac. 4. Unus est legislator, potens et salvare, et perdere. Col. 2. Si mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi, quid adhuc decretis mundi tenemini, juxta mandata et doctrinas hominum? Sed per baptismum complantati, facti sumus similitudini mortis Christi, Rom. 6. Ergo baptismus ita obligat ad mandata Dei, ut nolit nos traditionibus juxta mandata et doctrinas hominum subjici 1. Cor. 7. Sive servus sis, sive liber, es libertus et servus Christi: pretio empti estis, nolite fieri servi hominum. Et familiae suae Deus insonat, Ezechiel. 20. In praeceptis patrum vestrorum nolite ambulare, sed in meis praeceptis ambulate: ego enim sum Jehovah Deus vester. Matth. 15. Frustra colunt me mandatis hominum. Ex his fundamentis Lutherus libere et recte concludit: Quia Deus in domo sua magna, quae est Ecclesia, sibi soli vendicat jus et autoritatem gubernandi verbo suo conscientias familiae suae, imo liberorum suorum: et quia in baptismo ad hujus patrisfamilias obedientiam nos obligavimus, qui etiam conscientias nostras ab omnibus humanis traditionibus, mandatis et doctrinis liberavit et absolvit, sicut scripturae sententiae manifeste testantur: ideo nec Papam, neque ullum hominem habere jus unius syllabae constituendae super conscientiam Christiani hominis. Quicquid vero aliter fit, tyrannico spiritu fieri, contra libertatem Ecclesiae. Christianorum enim conscientiis, nihil ullo jure posse imponi legum, sive ab hominibus, sive ab Angelis. Num vero haec sententia Christianos absolvit a debita obedientia politici magistratus? Nequaquam. Expresse enim loquitur de illis, quae conscientiae imponuntur. Et ipsa obedientia politico magistratui debita, verbo Dei mandata, et sancita est. Num vero nulla debet esse, vel reverentia, vel autoritas ministerii Ecclesiastici? Omnibus modis. Sed non ita, ut habeant imperium sive merum, sive mixtum in Ecclesia: sed ut habeant ministerium. Quando igitur afferunt doctrinam, vocem et verbum Dei: tunc non hominibus, sed ipsi Deo praestamus obedientiam. Quando vero conscientiis aliquid proponunt, extra, praeter, aut contra verbum Dei: tunc baptismus commonefacit nos, et nostrae obligationis, ad obedientiam verbi divini: commonefacit nos etiam libertatis nostrae, a mandatis, doctrinis, et traditionibus hominum. Quid vero, si Ecclesia de rebus indifferentibus aliquid statuat, quod ad ordinem, decorum et aedificationem faciat? Respondeo: Si constitutiones pugnant cum verbo Dei, aut quando assuuntur impiae opiniones: tunc simpliciter interdicta est obedientia Quando vero res sunt adiaphorae, et sine impiis opinionibus proponuntur: tunc valet regula Pauli, 1. Cor. 14. Omnia fiant decenter, ordine et ad aedificationem. Charitas etiam exemplo Pauli, in obsequium fratrum infirmorum, multa talia, quae sine laesione conscientiae fieri possunt, facit. Et tamen salva conscientiae libertate, sine opinione necessitatis, talia servanda sunt. Haec ideo breviter repetivi, quia video insidias strui, quando quaeritur, an baptizati prorsus liberi sint ab omnibus humanis constitutionibus.

Libertas Christianorum. — 3.

4. *Lutherus.*

Lutherus igitur ex obligatione baptismi fortissime argumentatur contra humanas traditiones, contra doctrinas et mandata hominum in Ecclesia, quibus conscientias baptizatorum volunt gubernare, obstringere et illaqueare. Et admodum dolet Pontificiis vulnus illud, quod Lutherus hoc telo, omnibus ipsorum traditionibus et decretis inflixit, illum enim suum dolorem non potuerunt in VIII hoc Canone dissimulare. Nihil vero afferunt, quo firmissima et manifestissima illa fundamenta refutare vel conentur saltem: sed tantum anathema dicunt. Nos vero flagitamus, ut prius ostendant, fundamenta illa vana et falsa esse: interim usurpabimus illud Hieronymi dictum: Quicquid ex scriptura canonica autoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur qua probatur.

5.

Eadem ratio est IX Canonis. Nam et illa sententia, quae ibi damnatur, sumpta est ex Babylonica captivitate Lutheri: et continet fundamentum valde evidens et forte, contra Pontificia vota. In veteri enim Testamento, verbum Dei disponebat rationem votorum, de quibus rebus et quomodo fieri possent: in novo vero Testamento, Christus et Apostoli nihil nobis praescripserunt de peculiaribus votis. Sed in baptismo, ex praescripto verbi Dei, fit generalis professio, votum seu promissio, qua nos Deo subjicimus, et obligamus ad obedientiam. Ad professionem igitur baptismi, recte et merito exigenda sunt omnia Christianorum vota, quae legitima censeri debent. Regula autem et norma voti, quod in professione baptismi emittimus, est sententia illa Christi, Matth. 28. Docentes eos servare, quaecunque ego praecepi vobis. Et Rom. 6. Liberati a peccato, servi facti estis Deo, traditi in formam doctrinae Apostolicae. Col. 2: Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid adhuc decretis mundi tenemini, juxta mandata et doctrinas hominum? Et haec cum ita se habeant, conqueritur Lutherus, baptizatorum conscientias onerari, implicari infinitis aliis votorum legibus, ab hominibus constitutis, quaedam enim sunt vota religionum, quaedam peregrinationum, quaedam aliorum operum, et illis legibus et opinionibus votorum, quaeritur et fidei et baptismo detrahi. Quasi enim ipsum baptismi votum non satis sit vel praestans, vel sufficiens, conquiruntur et cumulantur alia quibus conscientiae ita occupantur, ut et memoria baptismi obruatur, et dignitas ejus extenuetur. Disputatur enim et statuitur, opus intra tale votum factum, esse praestantius, et infinitis praemiis praeferendum, quam si extra tale votum simpliciter ex divino mandato fieret. Addunt alii ingressum religionis esse velut novum baptismum: quod deinceps liceat toties renovari, quoties ab integro propositum religionis renovatur. Et inter hos strepitus opinionum de votis, vix quisquam baptismum

Vota varia in Papatu, eaque perniciosa.

suum recordatione dignatur. Leges etiam, vincula et laquei votorum, pugnant cum libertate a mandatis et doctrinis hominum, in quam per baptismum collocantur, Col. 2. Et quia in baptismo abunde, et plus quam possimus implere vovimus, sat etiam negotii habituri, si per totam vitam huic uni intenderemus: censet igitur Lutherus, satis esse, ut sublatis et omissis aliis votis, quae nec Dei mandatum, nec scripturae exemplum habent, omnes Christiani revocentur ad baptismi vota. Haec est Lutheri disputatio. Quid vero simplicius, quid clarius, quid verius, quid utilius dici posset? Sed serio male habet Pontificios, ex simplici fundamento baptismi, tam evidenter, tam solide, et tam potenter enervari et everti omnia vota Pontificia. Et quia in examine votorum, tantopere sibi timent a regula et norma professionis baptismi, ut qua animadvertunt omnia sua vota jugulari: prolixum igitur IX hunc Canonem opposuerunt, in quo tamen solicite cavent, ne ex scriptura vel suam sententiam confirment, vel contraria argumenta refutent: sed quod ipsos urit, simpliciter tantum unico anathematis vocabulo repellunt. Agnoscit autem Lector, fundamenta ex professione baptismi firmiora et evidentiora esse, quam quae piis animis, quorum pedibus lucerna est verbum Dei, tam leviter excuti possint. Satis igitur est monuisse, quid sit, quod clementes istos Dei miseratione patres, tantopere in duobus hisce Canonibus commoverit.

6.

[SECTIO VII.]

CANON X.

Si quis dixerit, peccata omnia, quae post Baptismum fiunt, sola recordatione et fide suscepti Baptismi vel dimitti, vel venialia fieri, anathema sit.

EXAMEN.

[Concordia, p. 534 — 551.]

1. Principio considerandum est, quae et qualis sit sententia illa, quam in X hoc Canone damnant Pontificii deinde non obscurum erit videre, quo artificio illud faciant. Lutherus igitur de captivitate Babylonica, inter caetera in doctrina Pontificia reprehendit et hanc periculosam, falsam et perniciosam opinionem, quod finxerunt, gratiam baptismi valere tantum ad remissionem peccatorum praeteritorum, vel quae baptismi tempus in homine invenit: ita ut si post baptismum aliquis in peccatum labatur, etiamsi poenitentiam agat, et vera fide ad promissionem gratiae, et reconciliationis, propter meritum Christi in baptismo sibi oblatam, datam communicatam, applicatam et obsignatam redeat: nihil tamen amplius ad reconciliationem sibi prosit, gratia promissionis baptismi. Sed quia per lapsum gratia baptismi ita sit amissa, ut fracta et illisa prorsus exciderit, et irrita facta sit, etiamsi in seria poenitentia per veram fidem peccator ad foedus illud revertatur, quod in baptismo Deus nobiscum pepigit: ideo in poenitentia de peccatis post baptismum commissis, fidem quaerere debere expiationem et reconciliationem, non in gratia illius promissionis, quae in baptismo nobis oblata, communicata et obsignata est: sed alia circumspicienda, quaerenda et tentanda esse media, per quae consequamur gratiam, reconciliationem, et remissionem peccatorum.

2. *Occasio hujus opinionis.* Huic opinioni (inquit Lutherus) praebuit occasionem, periculosum illud Hieronymi dictum, sive male positum, sive male intellectum, quo poenitentiam appellat, secundam post naufragium tabulam. Hinc enim in peccatis post baptismum de prima tabula seu nave desperantes, velut amissa, secundae tantum incipiunt niti, et fidere tabulae, hoc est, propriae contritioni et satisfactioni. Hinc nata fuerunt votorum, religionum, operum, satisfactionum, peregrinationum, indulgentiarum, et sectarum infinita illa onera, et de iis maria illa librorum, quaestionum, opinionum, traditionum humanarum, etc.

3. Haec vero opinio falsa, periculosa, et perniciosa est: id quod ex doctrina baptismi, certo et liquido ostendi potest. Christus enim ipse actionem baptismi affirmat non tantum respicere, vel praeteritum tempus, vel tantum illud momentum, quando administratur baptismus: sed utitur certe futuro tempore, cum inquit: qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Et dignum est observatione, quomodo scriptura efficaciam baptismi ad omnia tempora, prasens, praeteritum, et futurum, extendat in credentibus. Paulus enim Tit. 3. inquit: Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis. Petrus vero scribens illis, qui diu ante baptizati fuerant, de suo et illorum baptismo inquit, 1. Pet. 5. Baptisma nos salvos facit. Et rationem addit: Quia est bonae conscientiae stipulatio erga Deum, per resurrectionem Christi: Quae certe est ratio salutis omnium temporum, sive dum baptizamur, sive post baptismum, vel brevi vel diu. Et Paulus Tit. 3. cum de praeterito dixisset: Salvos nos fecit, ne ad praeteritum tempus tantum restringatur, addit: Per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut ipsius gratia justificati, haeredes efficiamur, secundum spem vitae aeternae. Et Eph. 5. dicit: Christum Ecclesiam lavacro aquae in verbo mundare et sanctificare, ut sistat eam sibi gloriosam, sine macula et ruga. Id quod in altera demum vita perfecte implendum, Augustinus, multis in locis tradit. Virtutem igitur, efficaciam et operationem purgationis et sanctificationis baptismi, scriptura affirmat per totam Christiani hominis vitam, durare et valere: id quod Paulus manifestius, et quidem multis verbis tradit, Rom. 6. Et pactum gratiae, seu foedus pacis, quod in baptismo Deus nobiscum iniit, non praeteritum tantum tempus, vel momentum illud, quo baptizamur, respicit: sed aeternum est foedus, sicut inquit Esaj. 54. In misericordia sempiterna misertus sum tui. Montes enim commovebuntur, et colles contremiscent: misericordia autem mea non recedet a te, et foedus pacis meae non movebitur: dixit miserator tuus Dominus. Neque vero hac conditione initum est foedus illud

Efficacia baptismi perpetua.

pacis, inter Deum et inter nos in baptismo: ut si inde per peccata exciderimus, ita dissolvatur et frangatur, ut etiamsi in vera poenitentia per fidem ad illud redeamus: Deus tamen illud amplius servare ratum et firmum esse poenitentibus non velit. Hominum enim incredulitas, fidem Dei evacuare non potest, Rom. 3. Si non credimus, ille fidelis permanet: negare seipsum non potest, 2. Tim. 2. Et dulcissima exstat descriptio Jer. 3. Vulgo dicitur: Si dimiserit vir uxorem suam, et recedens ab eo duxerit virum alterum: nunquid revertetur ad eam ultra? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen revertere ad me, dicit Dominus. Ergo saltem amodo voca me, pater meus, dux virginitatis meae tu es. Ecce locuta es, et fecisti mala. Et dixi cum fecisset haec omnia, Ad me revertere: et non est reversa. Et dixit Dominus ad me: Vade, et clama, et dices: Revertere aversatrix Israel, et assumam vos, etc. Hanc consolationem ad foedus baptismi recte accommodari ostendit exemplum a conjugio sumptum, Eph. 5.

Et ne qua sit dubitatio, Paulus Galatas post baptismum lapsos, revocat et reducit ad gratiam promissionis baptismi, cap. 3 sicut etiam Corinthios, 1. Cor. 12.

4. Natura etiam promissionis gratiae in baptismo, idem comprobat. Gratia enim baptismi promittit salutem per Jesum Christum, Salvatorem nostrum, ut ipsius gratia justificati, haeredes simus vitae aeternae, Tit. 3. Atqui haec generalis est ratio justificationis, post quemcunque lapsum. Ita 1. Petri 3: Baptisma est stipulatio bonae conscientiae erga Deum, per resurrectionem Christi. Et certe in poenitentia post quemcunque lapsum, fides hoc quaerit, ut conscientia Deo reconcilietur: idque propter mortem et resurrectionem Christi. Haec vero substantialia sunt in promissione baptismi: quae semel in baptismo ita nobis offertur et obsignatur, ut sit perpetuum sigillum et testimonium, nos admissos et receptos esse in communionem et participationem beneficiorum Christi, et gratiae Dei, ad remissionem peccatorum, salutem et vitam aeternam, si promissionem fide apprehendamus et teneamus, juxta dictum: Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. Ut non incommode veteres baptismum vocarint primam januam in Ecclesiam, et ad regnum Dei. Inde enim certi sumus nos habere et aditum, et reditum ad beneficia Evangelii, quia in ejus communionem per baptismum collocati sumus.

5. Hoc igitur extra controversiam est, quod agentibus poenitentiam, patet per fidem aditus, imo reditus ad gratiam Dei, in Christo Jesu. Illud vero nihil aliud est, quam poenitentes et posse, et debere redire ad promissionem gratiae baptismi. Baptismus enim est solennis obsignatio, et perpetuum testimonium, propositam et donatam nobis esse communionem et participationem beneficiorum Christi, si credamus: nam qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit. Est autem vera fides, non tantum quando in ipsa actione baptismi apprehendit promissionem gratiae, verum etiam quando post baptismum eam retinet, imo quando post lapsum in poenitentia rursus promissionem illam apprehendit, vera est fides. Et manet quod Christus inquit: Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit.

6. Neque vero sensus est, neminem per quaecunque peccata posse amittere gratiam baptismi. Docemus enim si illi, qui conversi fuerant, admittant actiones contra conscientiam, ipsos una cum fide a se excutere gratiam et Spiritum sanctum. Sed non ideo ipsa virtus et efficacia baptismi evertitur. Sicut enim aliquis potest navi excidere, ipsa manente incolumi: ita ex arca baptismi, multi temere in mare perditionis prosiliunt, et pereunt: et hi sunt, qui deserta promissionis fide in peccatum sese praecipitant: navis vero ipsa permanet integra. Et si per gratiam Dei is, qui exciderat, ad navim reverti potest, non aliqua alia nova tabula, sed solida ipsa nave unde exciderat, feretur ad portum salutis. Num vero iterum baptizandus est, qui lapsus fuerat, ut ita ad arcam baptismi revertatur? Non hoc dicimus: sed lapsus doctrina legis invitatur, et ducitur ad poenitentiam, proponitur ipsi doctrina Evangelii, de gratia Dei in Christo: et credenti ministerio clavium peccata solvuntur seu remittuntur per nomen Christi: invitatur ad Coenam Dominicam, ubi accipit Novum Testamentum in sanguine Christi. Haec vero non est diversa alia et nova tabula, post fractam et dissolutam arcam baptismi: sed eadem est promissio, idem meritum Christi, eadem gratia Dei, eadem fides. Una enim est fides, ad Eph. 4: Et baptismus est perpetuum testimonium et sigillum, nos ad illa beneficia habere aditum et reditum, per fidem, post quemcunque lapsum, non septies, sed septuagies septies.

Lapsi an iterum baptizandi.

7. Praedicatio igitur poenitentiae, annuntiatio Evangelii, ministerium clavium, et usus Coenae Dominicae, non proponunt nobis, post lapsum etiam, aliam et novam tabulam, ad reconciliationem cum Deo et ad salutem, diversam ab ea, quae in baptismo nobis per promissionem Dei oblata, donata et obsignata fuit: sed tantum sunt media, per quae vel in gratia baptismi confirmamur, vel ad eam post lapsum revertimur. Haec simplicia, vera, utilia, et manifesta sunt. Et ita Augustinus etiam docet, De nuptiis et concupiscentia lib. 1, cap. 33. Quod Paulus ait Ephes. 5. Mundans eam lavacro aquae, in verbo, etc. sic accipiendum est, ut eodem lavacro regenerationis, et verbo sanctificationis, omnia prorsus mala hominum regeneratorum mundentur atque sanentur: non solum praeterita peccata, quae omnia nunc remittuntur in baptismo, sed etiam, quae posterius humana ignorantia, vel infirmitate contrahuntur. Non ut baptismus quoties peccatur, toties repetatur: sed quia ipso quod semel datum sit, ut non solum antea, verum etiam postea, quorumlibet peccatorum venia fidelibus impetretur.

8. Et haec est illa doctrina, quam Tridentini patres obliquis, seu potius malignis oculis et torvo supercilio aspexerunt, quando decimum hunc Canonem condiderunt. Observet autem Lector, cum ex Pon-

tificiis scriptoribus multi expresse totam hanc doctrinam damnent, et contrariam sententiam defendant: quod tamen Tridentina congregatio non ausit diserte et expresse hoc facere: verita forsan, si non propriae conscientiae, at saltem piarum aurium in hac Evangelii luce judicium. Tanta est vis veritatis. Nec tamen visum ipsis fuit, doctrinam illam vel approbare, vel sine atro calculo dimittere. Inventum igitur fuit hoc artificium, ut per calumniam aliter, quam a nostris traditur, sententiam illam recitarent: ut ita sub illo operculo doctrinam quam impugnant, damnare possent, et vetera sua commenta stabilire. Dicunt igitur anathema illis, qui docent peccata, quae post baptismum committuntur, sola recordatione suscepti baptismi dimitti: hoc est, qui sine poenitentia in sceleribus perseverant et pergunt, illis si tantum perfunctorie et historice recordentur, se aliquando baptizatos esse, tali recordatione, peccata dimitti, et quidem sola recordatione, ut non opus sit poenitentia, et ministerio clavium. Item, omnia peccata quantumcunque atrocia, sola Epicurea recordatione suscepti baptismi, fieri venialia: hoc est, ut in illis secure et impune perseverare possint baptizati. Ita Tridentini. Sed nostri has sententias non agnoscunt. Et ne cavillentur, nos aliquid occultare: Epicureas et flagitiosas illas opiniones, si quis ita vel sentit, vel docet, sonora voce damnamus. Non igitur hoc, sed longe aliud est, quod ipsos urit: quod quia aperte non audent, sophistica hac perversione status damnare voluerunt. Et hoc Lector diligenter secum expendat.

Tridentinorum calumnia.

[SECTIO VIII.]

CANON XI.

Si quis dixerit, vere et rite collatum Baptismum interandum esse illi qui apud infideles fidem Christi negaverit, cum ad poenitentiam convertitur, anathema sit.

EXAMEN.

1\. In illa sententia consentimus: Neminem vere, rite, et legitime baptizatum, post quemcunque lapsum, aut etiam post abnegatam in persecutione veritatem, iterato esse baptizandum, quando ad poenitentiam convertitur, et Deo cupit reconciliari. 2. Sed quando quaeritur, quae sint causae et rationes, quare legitimum baptisma non sit iterandum, ibi diversae reperiuntur sententiae. Quidam enim qui sentiunt, baptismi navem seu arcam peccatis illisam, ita frangi, ut baptizato nullus postea ejus sit usus, etiamsi rursus convertatur: judicarunt aliquoties posse repeti et iterari baptismum. Marcion enim ex contortis quibusdam Evangelii locis, finxit tertio posse uni et eidem baptismum iterari. Secuti sunt postea alii, qui censuerunt, quia quotidie peccamus, quotidie etiam iterandum esse baptismum: qui inde dicti fuerunt ἡμεροβαπτισταί. Judicarunt enim, poenitentiam agentes non esse prohibendos a remedio salutis, quod Christus instituit. Et quia prior baptismus, per peccatum factus sit irritus, ideo iterandum esse, ne peccator poenitens careat illa promissione: Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit. Et Pontificii quidem ab illa opinione, quod arca baptismi per peccatum frangatur, et prorsus dissolvatur, non sunt alieni: sed tamen non censent iterandum esse baptismum. Si quaeras rationem, proferunt recens et incertum commentum, de impressione characteris, et poenitenti, quia irritus factus sit baptismus, proponunt non hanc viam ad reconciliationem cum Deo, ut in poenitentia per fidem redeat ad foedus pacis, et pactum gratiae, quod propter Christi meritum in baptismo Deus nobiscum iniit: sed alia ipsi proponunt remedia, ad recuperandam gratiam Dei. 3. Utraque igitur explicatio, in examine hujus Canonis necessaria est.

I. Baptismum non esse iterandum, sive post lapsum, sive post abnegationem, quando peccator ad poenitentiam convertitur.

II. Ostendantur etiam ex verbo Dei, verae et graves causae, quare in peccatore baptizato, agente post lapsum poenitentiam, baptismum iterare nec liceat, nec necesse sit. 4. Causae autem seu rationes praecipuae hae sunt. I. Pactum gratiae et foedus pacis, quod in baptismo initur et obsignatur, non est momentaneum, nec fundatum est super arenam vulgaris regulae:

Frangenti fidem fides frangatur eidem:

Sed est perpetuum, ita ut per poenitentiam ad illud redire possimus: sicut in praecedentis Canonis examine ostendimus. Non igitur opus est baptismum iterare. Deus enim perpetuo fidelis manet in suo illo pacto. Et si iteraretur baptismus, fieret injuria fidei ipsius Dei: quasi nostra infidelitas, Dei fidem evacuare posset. II. In institutione Eucharistiae, Christus addit: Quotiescunque hoc feceritis. De poenitentia etiam inquit: Non dico septies, sed septuagesies septies. De baptismo vero scriptura non tradit, ut quoties lapsi fuerimus, toties iterato baptizemur. Et de sacramentis judicandum est ex verbo Dei. III. Nullum habemus in scriptura exemplum, semel vere baptizatos, quando post lapsum ad poenitentiam conversi fuerunt, iterato fuisse baptizatos. Sed Corinthiis et Galatis lapsis, Paulus proponit promissionem et consolationem baptismi prius suscepti, 1. Cor. 6 et 12, Gal. 3. Sicut igitur in Veteri Testamento, post circumcisionem lapsos, quando poenitentiam egerunt, non legimus iterum circumcisos fuisse, sed quod per poenitentiam redierint ad foedus circumcisionis, quod perpetuum erat. Eadem ratio est baptismi in Novo Testamento, qui in locum circumcisionis successit. IV. Augustinus in Johann. Tractatu 11 et 12 hanc urget rationem. Sicut generatio carnalis una est, ita etiam regeneratio spiritualis una est. Sicut uterus non potest repeti, sic nec baptismus: semel nascimur, semel renascimur, qui vero peccatis vel infirmantur, vel moriuntur, illi vel sanantur, vel resuscitantur. Hae rationes certae, firmae et perspicuae sunt. Praeter has quaedam etiam aliae in disputationibus veterum recitantur, ut quod Augusti-

nus alibi inquit: Sicut semel Christus crucifixus est, sic baptismus iterandus non est. Una enim morte sua omnes redemit, ut amplius mori non oporteat. Quod videns Ecclesia, intellexit non iterandum baptismum. Solet etiam huc accommodari, quod Christus inquit, Joh. 13: Qui lotus est, non indiget lavari nisi pedes, sed est mundus totus. Quidam etiam locum Hebr. 6 interpretantur de non iterando baptismo, cum inquit: Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, rursus renovari, etc. baptisma enim vocat Paulus renovationem: et veteres vocarunt φώτισμα, illuminationem. Accommodatur etiam huc locus, Ephes. 4. Unum baptisma. Sed una est etiam fides: quae tamen post lapsum repetitur. Eucharistia vocatur unus panis: et tamen scriptum est, Quotiescunque, etc. Priora igitur fundamenta certiora et firmiora sunt. Doctrina enim haec, de non iterando baptismo, ita tradenda est, ut non tantum disputetur, non esse iterandum, sed monstrentur fontes consolationum: quod etiam post lapsum, quando rursus convertimur, licet non iterum baptizemur, tamen reditum et receptum habeamus ad foedus pacis, et pactum gratiae, quod in baptismo nobiscum initum et obsignatum est. Et propterea volui haec de explicatione 11. Canonis, hoc loco addere.

[SECTIO IX.]

CANON XII.

Si quis dixerit, neminem esse baptizandum, nisi ea aetate, qua Christus baptizatus est, vel in ipso mortis articulo, anathema sit.

De hac sententia olim antiquis temporibus varia fuerunt disputata, sed nulla nunc hac de re est controversia. Breviter itaque respondeo, nos huic Canoni non invitos subscribere, atque utinam omnes tales essent.

CANON XIII.

Si quis dixerit, parvulos eo quod actum credendi non habent, suscepto baptismo, inter fideles computandos non esse, ac propterea cum ad annos discretionis pervenerint, esse baptizandos aut praestare omitti eorum baptisma, quam eos non actu proprio credentes, baptizari in sola fide Ecclesiae, anathema sit.

EXAMEN.

1\. *Paedobaptismus.* Multis et magnis contentionibus et turbis, agitata est ab Anabaptistis quaestio de baptismo infantium, et utile est monstrari, explicari, saepius repeti et inculcari vera, certa, firma et illustria fundamenta ex verbo Dei, quod et quare infantes sint baptizandi. Et in nostris Ecclesiis paedobaptismus diligenter et erudite, refutatis Anabaptistarum opinionibus, defensus et confirmatus est. Faciunt autem et Tridentini patres, hujus certaminis mentionem: sed cum explicare deberent fundamenta, quare in parvulis non differendum sit baptisma, donec ad annos discretionis pervenerunt, et quare postea non sint rebaptizandi, qui in infantia baptizati sunt: ipsi praeterita necessaria hac declaratione, litem movent, quam tamen non explicant, de fide infantium baptizatorum, cum fundamentum, quod et quare baptismus etiam ad parvulos pertineat, non sit difficilis et obscura illa disputatio, an et quomodo infantes credant. 2. Alia sunt magis illustria et firma fundamenta, ex quibus veteres baptismum parvulorum probarunt. Allegarunt sane traditionem, hoc est, testimonium primae et purioris Ecclesiae, quod inde ab Apostolorum temporibus, universalis et perpetua fuerit consuetudo in Ecclesia, etiam parvulis dare baptismum: Sed non sola vel traditione, vel universali consuetudine ita nituntur veteres, quasi propter titulum traditionis, recipiendus sit baptismus parvulorum, licet nullo scripturae testimonio probari et confirmari possit: sed traditionem et consuetudinem illam ostendunt niti certis, firmis, aptis et consentaneis scripturae testimoniis: Christus enim disertis verbis de infantibus (Lucas enim vocat τὰ βρέφη, quae in ulnis adhuc ferebantur) pronuntiat: Sinite parvulos venire ad me, et nolite prohibere illos: talium enim est regnum coelorum.

Non autem ita infantium est regnum coelorum, sicut Angelorum, qui sine peccato sunt: in peccatis enim concipimur et nascimur, Psalm. 51. Quod natum est ex carne, caro est, Joh. 3: Caro vero regnum Dei non potest possidere, 1. Cor. 15. Eramus natura filii irae, Ephes. 2, Rom. 5. Per unius delictum in omnes homines in condemnationem. Ergo necesse est, ut infantes a peccato, ira Dei et damnatione liberentur, si debent haeredes fieri regni coelorum. Nemo autem a malis illis liberari potest, et ad regnum coelorum pervenire, nisi per gratiam Dei, propter meritum Christi Mediatoris. Jam Christus parvulos diserte vocat, et vult admitti ad communionem suorum meritorum, inquit enim: Sinite eos venire ad me. Et de patris etiam voluntate affirmat: Non est voluntas coram patre vestro in coelis, ut pereat unus de pusillis istis. Illam autem suam gratiam, Deus non sine mediis offert, exhibet, donat et applicat: sed in hunc usum, certa instituit et ordinavit media seu organa. Et ministerium in Ecclesia ideo instituit, ut media illa seu organa offerant et applicent omnibus illis, ad quos pertinet promissio Evangelii, de gratia Dei, et salute aeterna. His axiomatis, quae certa, firma et manifesta sunt, ita constitutis, facile erit de quaestione proposita constituere. Quia enim vult infantes non perire, sed affirmat, ad illos etiam pertinere regnum coelorum: et illorum beneficiorum donationem et applicationem, vult per certa a se instituta media seu organa, verbi scilicet et Sacramentorum fieri. Necesse igitur est, ut ex mediis illis divinitus institutis, aliquod sit quod ad infantes etiam pertineat. Neque enim in Novo Testamento angustior, parcior et malignior est gratia Dei,

quam in veteri fuit, ubi circumcisio etiam ad infantes pertinebat. Ordine igitur considerentur media applicationis in Novo Testamento.

Circumcisionis et Baptismi eadem ratio.

3. Et nuda quidem, aut sola praedicatione poenitentiae, et remissionis peccatorum, cum infantibus agi non posse, manifestum est. Illa enim requirit auditum, Rom. 10 cogitationem, meditationem, Psalm. 119 intellectum Matth. 13, quae in infantibus non inveniuntur. De Coena Domini, Paulus inquit: Probet seipsum homo. Item: Dijudicet corpus Domini, id quod infantibus tribui non potest. Et Coenam suam Christus instituit pro illis, qui jam facti sunt ipsius discipuli. In veteri etiam Testamento infantes VIII die circumcidebantur, ad esum vero agni tunc admittebantur, quando interrogare poterant: Quae est ista religio? Exod. 12. Superest igitur ex mediis applicationis in Novo Testamento, sacramentum baptismi.

Quod per Baptismum infantibus regnum coelorum applicetur, probationes ex scriptura.

4. Et quaestio est, an per Baptismum infantibus regnum coelorum, applicari et assignari possit et debeat, cum per praedicationem verbi et Eucharistiam illud fieri non possit. Recitabo autem ex scriptura argumenta, quae non obscure hoc confirmant.

I. Christus de infantibus inquit Matth. 19. Talium est regnum coelorum. Sed nemo potest intrare in regnum coelorum, nisi renatus fuerit, Joh. 3. Baptismus vero est lavacrum regenerationis. Tit. 3. Oportet igitur infantes baptizari, ut renascantur, et ita in regnum coelorum, juxta Christi promissionem, introire possint. Imo Christus inquit: Nisi quis acceperit regnum Dei, velut parvulus, non intrabit in illud, Marc. 10. Adultis vero nemo negat, quo minus renascantur ex aqua et spiritu, ut introeant in regnum coelorum, Joh. 3. Ergo nec infantibus negandum est. Adulti enim accipiunt regnum Dei, sicut infantes, juxta Christi sententiam.

II. Non est voluntas patris coelestis, ut infantes pereant, Matth. 18. Ergo vult eos salvare. Deus vero salvat non sine mediis, sed per lavacrum regenerationis, Tit. 3. Sunt igitur baptizandi infantes.

III. Qui habet peccata, ei ne pereat, necessaria est remissio peccatorum. Illa autem confertur, per media divinitus ad hoc ordinata. Jam Act. 2. Petrus inquit: Baptizetur unusquisque in remissionem peccatorum. Ergo infantibus ne pereant, dandus est baptismus in remissionem peccatorum.

IV. Christus vult et jubet infantes sibi offerri, et ad se adduci, Matth. 18. Non autem possumus corporaliter et visibiliter Christo in ulnas infantes ponere. De Baptismo vero Paulus inquit: Quotquot baptizantur, Christum induunt, Galat. 3. Et Rom. 6. Qui in Christum baptizantur, in mortem ejus baptizantur: consepeliuntur cum ipso, et insititii fiunt ipsi, Rom. 6. Quia igitur non est dubium infantes esse ad Christum adducendos (hoc enim ipse fieri et vult et jubet) et tantum quaestio est, quomodo hoc fieri possit: Scriptura vero monstrat certam rationem, quomodo possimus infantes eo adducere, ut Christum induant, per Baptismum scilicet: Sequitur ergo, voluntatem et mandatum Christi esse, ut baptizentur infantes, hoc est, sibi adducantur: et pronuntiat talium, qui ad se adducuntur, esse regnum coelorum.

V. Christus vult infantibus benedicere, Marc. 10 hoc est, ipsis communicare sua merita, ad salutem, haec enim vera est benedictio. Genes. 22, Gal. 3, Ephes. 1. Baptismus vero est medium, seu organon, per quod fit communicatio beneficiorum Christi. Nam per Baptismum Christus mundat et sanctificat. Ephes. 5. Baptizamur in mortem ejus. Rom. 6. Baptisma salvat per resurrectionem Christi, 1. Petr. 3. Infantes igitur sunt baptizandi, ut ipsis communicetur benedictio, hoc est, participatio meritorum Christi.

VI. Christus cum inquit: Sinite eos venire ad me: vult infantes fieri sua membra, hoc est, Ecclesiae membra, cujus ipse caput est. Illi enim, qui ad Christum veniunt, sunt vera membra Ecclesiae. Joh. 6. Sed baptizamur in unum corpus, 1. Cor. 12. Et Christus Ecclesiam suam sanctificat, et mundat lavacro aquae in verbo, Ephes. 5. Sunt ergo infantes baptizandi, ut fiant membra Ecclesiae, ubi caput est Christus.

VII. Pro quibus Christus se tradit, ut eos glorificet, illos sanctificat, et mundat lavacro aquae in verbo, Ephes. 5. Sed pro infantibus etiam mortuus est: quia pro omnibus mortuus est, 2. Cor. 5. Hebr. 7. Et talium est regnum coelorum, Matth. 10. Ergo et infantes sanctificat, et mundat lavacro aquae, in verbo.

Argumentum Augustini.

VIII. Bonum est Augustini argumentum, qui ex circumcisione colligit, infantes in Novo Testamento baptizandos esse. Baptismus enim successit in locum circumcisionis, Col. 2. Et idem est foedus pacis et pactum gratiae utrobique. Et quia illius foederis ratio, quoad infantes attinet, Apostolis ex ratione circumcisionis jam nota erat: ideo Christus contentus fuit generali mandato de Baptismo: nec opus judicavit, de infantibus, peculiariter aliquid praecipere. Nam nec foemellarum peculiaris fit mentio, sed sententiae Matth. 28, Marc. 16 utuntur genere Masculino: et tamen ex causa, ratione et fine institutionis, recte judicatur etiam foeminas baptizandas.

IX. Universale mandatum est, de baptizandis omnibus, qui non sunt condemnandi, sed salvandi, Matth. 28, Marc. 16. Sed inter eos, quos Deus non vult perire, sed salvari, sunt etiam infantes. Matth. 18. Ergo mandatum baptizandi, pertinet etiam ad infantes.

X. De tempore Novi Testamenti, vaticinatur Isaias cap. 49 non adultos tantum fore membra Ecclesiae, sed inquit: Ad populos exaltabo signum meum, et afferent filios tuos in ulnis, et filias tuas super humeros portabunt. Et Act. 2. Cum Petrus dixisset: Baptizetur unusquisque in remissionem peccatorum, et accipietis donum Spiritus sancti, addit: Vobis est promissio illa, et liberis vestris. Ita Act. 16 et 1, Cor. 1 leguntur baptizatae totae domus, hoc est, integrae familiae: ad quas certe infantes etiam pertinent.

5. Hae demonstrationes ex scriptura, sunt certae et

firmae, infantes non esse prohibendos a Baptismo. Deinde accedit universalis consuetudo Ecclesiae Catholicae, quae jam inde ab Apostolorum temporibus, semper etiam infantibus Baptismum communicavit. Fundamentum igitur paedobaptismi non est, difficilis, et obscura illa disputatio de fide infantium. Sed inter argumenta, quae post constitutam veram sententiam opponi et objici solent, illa sunt praecipua, quod scilicet in institutione Baptismi, bina illa conjunguntur. 1. docere et baptizare, 2. credere et baptizari. Neutrum autem, vel doceri, vel credere, videtur infantibus convenire. Et ad prius quidem respondetur: verum et certum est, Christum conjungere doctrinam seu verbum, et Baptismum. Non enim vel vulgaris, vel muta est lotio, Baptismus: sed est lavacrum aquae in verbo, Ephes. 5. Et est obsignatio promissionis Evangelii. Baptismus igitur esse nec potest nec debet sine verbo, sicut Augustinus inquit: Tolle verbum ex baptismo, et quid erit aqua, nisi aqua? Ubi igitur verbum Evangelii, nec praedicatum, nec susceptum est, ibi non debet baptismus administrari sive adultis, sive infantibus. Baptismus enim est obsignatio doctrinae Evangelii. Non autem sequitur inde, infantibus denegandum esse baptismum. Est enim pars doctrinae Evangelii, quod etiam infantes pertineant ad promissionem Novi Testamenti, Act. 2 ad Ecclesiam, Isa. 49 et ad regnum coelorum, Matth. 19. Igitur et illa pars doctrinae per baptismum obsignanda est in infantibus.

ba- ta- a ob- tiones m- refu- a.

Et paedobaptismus non est balneum sine verbo, sed est lavacrum aquae in verbo, scilicet promissionis de gratia patris, de mundatione filii, et sanctificatione Spiritus, per et propter meritum Christi mediatoris. Connexio igitur verbi et baptismi est, servatur et manet etiam in paedobaptismo: et ita satisfit institutioni. Si vero quis instet, baptismum non tantum debere esse lavacrum aquae in verbo, sed etiam docendos esse eos qui baptizantur, respondeo: Idem etiam in institutione circumcisionis fuit, unde simplicissime potest haec objectio explicari. Deus enim, Genes. 17 prius docet Abrahamum, priusquam circumcidatur. Et non est dubium, ipsum Abrahamum praemisisse doctrinam, priusquam Ismaelem et reliquos domesticos circumcideret, sicut inquit Deus Genes. 18. Scio quod praecepturus sit filiis suis et domui suae, ut custodiant viam Domini. Et utrumque praeceptum erat in Veteri Testamento, ut filios suos et docerent, Deut. 4, 6 et 12 et circumciderent, Genes. 17. Et in adultis quidem doctrina praecedebat, et circumcisio sequebatur. Genes. 17. Parvuli vero jubentur circumcidi octavo die, Genes. 17, doceri vero jubentur, quando possunt interrogare: Quid sibi volunt testimonia haec? Deut. 6. Et tamen fuit circumcisio in verbo, etiam quando parvuli octavo die circumcidebantur, licet postea primum pueri facti docerentur. Et Deus ipse judicavit institutioni suae satisfieri, etiamsi in parvulis non posset praecedere institutio: modo circumcisio fieret in verbo, et institutio suo tempore sequeretur.

6. *Baptismus in Novo Testamento idem, quod in Veteri Testamento circumcisio.*

Haec explicatio valde evidens est, non tantum propter similitudinem circumcisionis et baptismi, sed praecipue quia in Novo Testamento, eo loco est Baptismus, quo in veteri fuit circumcisio, Col. 2. Et quia illud ex ratione circumcisionis, Apostolis tunc notissimum erat: ideo Christus de Baptismo parvulorum nihil peculiariter tradidit, sed contentus fuit generali mandato, de baptizandis omnibus, qui salvandi essent. Ex Apostolorum etiam scriptis illud colligi videtur. Paulus Ephes. 6 scribens Christianis parentibus, quomodo educare debeant liberos suos, qui eo aetatis jam pervenerunt, ut possint parentibus obedire, praecipit de institutione Domini: non autem addit: postea primum esse baptizandos. Ita etiam Joh. cap. 2 prioris Epistolae, Christianam institutionem distribuit. I. Pro patribus, II. pro juvenibus. III. pro pueris. IV. pro parvulis, quos vocat παιδία, quando scilicet primum possunt doceri, non autem addit, tunc primum et postea esse baptizandos. Parvulos igitur suos primum in ulnis adduxerunt Christo, ut fierent filii Ecclesiae, juxta vaticinium Isa. 49, Luc. 18 et postea suo tempore secuta est institutio Christiana. Atque ita judicarunt satisfieri institutioni Christi, de docendo et baptizando.

7. Alterum vero argumentum proprie pertinet ad explicationem hujus XIII. Canonis, quem nunc tractamus: Quia scilicet Christus conjungit, credere et baptizari: an et quomodo infantes qui baptizantur, credant. Et ego sane, qui simplicitatem amo, etiamsi nec intelligam, nec explicare possim, quomodo infantes qui baptizantur, credant: judico tamen sufficere firmissima illa testimonia supra explicata, infantes esse baptizandos. Neque enim ab illis propterea discedendum est, si non possim vel intelligere, vel explicare, quomodo credant infantes: exigit tamen explicatio hujus Canonis, ut de disputatione illa quaedam dicantur. Sunt igitur Scripturae sententiae: Qui non crediderit, condemnabitur. Qui non credit, jam judicatus est. Qui incredulus est filio, ira Dei manet super illum, omnis autem qui credit in eum, non perit, sed habet vitam aeternam. Qui crediderit, et baptizatus fuerit salvus erit. Sine fide impossibile est placere Deo, etc. Jam quia infantes qui baptizantur, non pereunt, sed illorum est regnum coelorum: quaestio est, an infantes qui baptizantur dicendi sint credere vel non credere, habere fidem vel non habere, an inter fideles vel infideles numerandi sint. 8. Et quidam simpliciter disputant, omnes illas et similes Scripturae sententias, tantum ad adultos pertinere, non autem ad infantes, quos sentiunt gratia quidem Dei salvari, sed sine fide: nec tamen volunt, infantes baptizatos inter incredulos numerari. Coguntur itaque sine Scripturae autoritate, fingere medium aliquod inter fidem et incredulitatem, inter fideles et incredulos. Huic vero opinioni assentiri non possum. Scripturae enim sententiae de fide, universales sunt. Et immediate contraria sunt, fides et incredulitas, fideles et infideles. Nec ad illum

locum, ubi Baptismus gentibus communicandus instituitur, convenit talis interpretatio: Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur, hoc est, qui adulti fuerint: Infantes vero, quae maxima pars est eorum qui nunc baptizantur, non credunt: et tamen cum sine fide baptizantur, non condemnantur, sed salvantur.

9. Augustinus. Simplicior igitur, verior et sanior est Augustini sententia, qui de verbis Apostoli, Sermone 24 post allegatam Christi sententiam, Qui non crediderit, condemnabitur: interrogat Pelagianum: ubi ponis parvulos baptizatos? Profecto in numero credentium. Nam ideo et consuetudine Ecclesiae antiqua, canonica, fundatissima, parvuli baptizati, fideles vocantur. Inter credentes igitur parvulos baptizatos numerabis: nec judicare ullo modo aliter audebis, si non vis esse aperte haereticus. Et hanc sententiam Augustinus alibi saepe repetit.

10. Quaestio de fide infantium. Sed jam oritur quaestio multo difficilior et obscurior, quomodo infantes credant: sive qualis sit fides parvulorum. De adultorum enim fide, res non est obscura. Est enim et oritur ex auditu, cogitatione, meditatione et apprehensione verbi praedicati: est assensio in mente, fiducia in voluntate, qua cor erigitur et quietatur. Credens scit se credere, vult, et conatur fidem retinere, et subinde crescere: luctatur cum dubitatione, diffidentia et trepidatione: exerit efficaciam suam signis, et testimoniis externis, etc. Sic ergo quaeritur, an infantes qui baptizantur, hoc omnino modo credant: an haec prorsus sit ratio fidei in parvulis baptizatis? Augustinus respondet negative, inquit enim Epist. 23 parvulum, et si nondum fides illa qui in credentium voluntate consistit, jam tamen ipsius fidei Sacramentum fidelem facit. Ibidem fidelis vocatur, non ad rem ipsam mente annuendo, sed ipsius rei Sacramentum percipiendo.

Tractatu in Joh. 80. Et contra Donatistas lib. 4, cap. 24 dicit: parvulos baptizatos nondum posse corde credere ad justitiam, et ore confiteri ad salutem. Epist. 57 ad Dardanum inquit: Scire divina parvulos, qui nec humana adhuc noverint, si verbis velimus ostendere, vereor ne ipsis sensibus nostris facere videamur iniuriam, quando id loquendo suademus, ubi omnes vires officiumque sermonis, superat evidentia veritatis, etc.

De peccatorum meritis lib. 1, cap. 19 dicit, parvulos baptizatos nondum habere sensum fidei. Et hoc est, quod in usitata quaestione dicitur: An parvuli actu credant. Quae quaestio si hoc modo ut Augustinus explicat, intelligatur, manifestum est, quid sit respondendum. Nec tamen ideo dicendum est, parvulos baptizatos, quia non possunt eo modo actu credere, sicut adulti, propterea ipsos nullo modo credere, aut nulla ratione illis posse fidem dari a Deo. Sic enim nesciunt Spiritum sanctum, quamvis sit in eis (inquit Augustinus) sicut nesciunt et mentem suam, imo vitam suam, nec tamen ideo dicendum est, ipsos nec mentem nec vitam habere.

Augustinus. Laborat igitur Augustinus, ut aliquo modo ostendat, quomodo parvuli dum baptizantur, credant, ne lusus sit, quando qui infantem ad Baptismum offerunt, rogati respondent: Credit. Et in multis sane locis disputat, parvulos baptizari aliena fide, vel parentum, vel gestantium et offerentium, vel totius Ecclesiae. Sermo. 14 de verbis Apostoli, epist. 23, 57, 105. Contra Donatistas lib. 4, cap. 24 etc.

11. Et hoc quidem ita interpretantur, quasi nulla plane sit Dei actio, nulla fiat operatio Spiritus sancti in parvulo dum baptizatur, sed alius baptizetur, alius vero credat, et aliena illa fides parvulo, in quo Spiritus sanctus nihil plane operetur, imputetur ad justitiam et salutem. Sed haec sententia, Scripturae non est consentanea. Hoc quidem verum est, aliena fide impetrari saepe aliis corporalia beneficia, ut in historia Cananeae. Potest et hoc aliena fides oratione aliquando impetrare, ut impius per gratiam Dei convertatur, illuminetur, et propria fide donetur. Nemo autem ipse carens et destitutus fide, potest justificari et salvari alterius fide, Rom. 1. Justus enim sua fide vivet, Rom. 4. Nusquam autem Scriptura tradit, alterius fidem, si ego sim sine fide, mihi imputari ad justitiam.

12. Augustinus. Et existimo Augustinum non hoc sensisse, quod Spiritus sanctus in parvulis, dum baptizantur, plane nihil operetur. His enim verbis sententiam suam explicat Epist. 57. Dicimus ergo, in baptizatis parvulis, quamvis id nesciant, habitare Spiritum sanctum. Sic enim eum nesciunt, quamvis sit in eis, quemadmodum nesciunt et mentem suam, cujus in eis ratio, qua uti nondum possunt, veluti quaedam scintilla sopita est, excitanda aetatis accessu. Et cum ostendisset, in quibusdam etiam adultis, hoc nescientibus habitare Spiritum sanctum, addit: Habitare autem ideo et in talibus dicitur, quia in eis occulte agit, ut sint templum ejus, id quod postea perficit in proficientibus, et proficiendo perseverantibus.

Et de peccat. meritis lib. 1, cap. 33. Ubi ergo parvulos ponimus baptizatos, nisi inter fideles? sicut universae ubique Ecclesiae clamat autoritas. Ergo inter eos qui crediderunt, hoc enim eis acquiritur per virtutem Sacramenti, et offerentium responsionem.

Ibidem cap. 25. Parvuli per Sacramentum, quod ad hoc divinitus institutum est, in credentium numerum transeunt.

Et cap. 19 inquit: Totum hoc in spe fit, vi Sacramenti et divinae gratiae, quam Dominus donavit Ecclesiae.

Et Epistola 23 quomodo parvulus, qui baptizandus offertur per officium alienae voluntatis, regenerari possit, ita explicat: Non est scriptum: Nisi quis renatus fuerit ex parentum voluntate, aut ex offerentium, vel ministrantium fide: sed nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu. Aliena igitur fides offert parvulum ad Baptismum, et ibi aqua forinsecus exhibet Sacramentum gratiae: spiritus vero intrinsecus operatur beneficium gratiae Regeneratus ergo spiritus in majoribus offerentibus, et parvulo oblato renatoque communis est. Et per hanc societatem unius ejusdemque spiritus, prodest offe-

rentium voluntas parvulo oblato. Haec sententia manifeste ostendit Augustinum non censuisse, parvulos baptizatos regenerari aliena fide, vel parentum, vel offerentium, vel Ecclesiae: sed quod aliena fides, quae statuit, promissionem Evangelii etiam ad parvulos pertinere, offerat parvulum ad Baptismum, in quo donetur parvulo Spiritus sanctus, operans intrinsecus, et occulte, in parvulo.

Sicut in alia quadam sententia, quam Alensis citat, Augustinus inquit: Fides datur et nutritur in Baptismo. Hanc simplicissime judico esse Augustini sententiam: et ita Lutherus etiam eam explicat. Nam de captivitate Babylonica disputans, an parvuli possint habere fidem? respondet: Hic dico, quod omnes dicunt, fide aliena eorum qui offerunt eos, parvulis succurri. Et hoc mox declarat: Sicut verbum Dei potens est, dum sonat, etiam impii cor immutare, quod non minus est surdum et incapax, quam ullus parvulus: ita per orationem Ecclesiae offerentis et credentis, parvulum existimat in Baptismo, fide infusa mutari, mundari, et renovari, etc.

13.

14. *Formula Concordiae inter Theologos Saxoniae et superioris Germaniae.*

Et quomodo hoc simplicissime intelligi possit, explicatur in formula Concordiae, inter Theologos Saxoniae et superioris Germaniae: anno Domini 1536. constituta, quod scilicet, quando dicimus infantes credere, aut fidem habere, non sit imaginandum, infantes intelligere aut sentire motus fidei: sed rejicitur error illorum qui imaginantur, infantes baptizatos placere Deo, et salvos fieri, sine actione aliqua Spiritus sancti in eis: cum Christus clare dicat, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu. Et semper cum remissione peccatorum datur Spiritus sanctus. Nec quis potest Deo placere sine Spiritu sancto, Rom. 8. Cum ergo certum sit, infantes baptizatos esse membra Ecclesiae, et placere Deo: certum et hoc est, Spiritum sanctum in eis efficacem esse: et quidem ita efficacem, ut regnum coelorum, hoc est gratiam Dei, et remissionem peccatorum accipere possint. Christus enim expresse hoc affirmat. Marc. 10. Amen dico vobis, nisi quis acceperit regnum Dei sicut parvulus, non intrabit in illud. Parvulis igitur, qui Christo offeruntur, non tantum offerri et donari regnum Dei, verum etiam eos accipere illud, ex hac Christi sententia certum est. Animalis autem homo non accipit illa, quae sunt Spiritus, 1. Cor. 2. Ergo oportet Spiritum sanctum in infantibus qui baptizantur, efficacem esse, et operari, ut regnum Dei quod in Baptismo offertur et donatur, accipere possint, suo quodam modo, nobis nec satis cognito, nec explicabili. Effunditur autem spiritus regenerationis et renovationis, in eos qui baptizantur, Tit. 3. Ergo et in infantes effunditur. Et licet nec satis intelligamus, nec verbis explicare possimus, qualis sit illa Spiritus sancti actio et operatio in infantibus qui baptizantur: esse tamen, et fieri ex verbo Dei, certum est. Illam autem actionem seu operationem Spiritus sancti, in infantibus vocamus fidem, et dicimus parvulos credere. Illud enim medium seu organon, quo regnum Dei, quod in verbo et Sacramentis offertur, accipitur, Scriptura vocat fidem: et credentes dicit accipere regnum Dei. Et quidem Marc. 10. Christus affirmat, adultos ita accipere regnum Dei, sicut parvuli illud accipiunt. Et Matth. 18. inquit: Qui scandalizaverit unum ex pusillis istis qui in me credunt. Et inter pusillos istos, etiam παιδίον puerulum numerat. Praeterea circumcisio in genere vocatur signaculum justitiae fidei, Rom. 4. Quod si infantibus circumcisis tribuitur justitia fidei: ergo etiam ipsa fides illis tribuitur. Hanc judico esse simplicissimam sententiam, de difficillima et obscurissima illa quaestione, quod scilicet infantes in Baptismo non fiant sancti et salvi, sine actione et operatione aliqua Spiritus sancti in ipsis. Accipere enim ipsos regnum Dei, ipse Filius Dei affirmat, id quod sine operatione Spiritus sancti, fieri non potest. Et Spiritum sanctum in infantibus, nondum ratione utentibus, hoc efficere posse, licet modus et ratio a nobis nec comprehendi, nec explicari possit, non est dubium, sicut manifesto exemplo in Johanne Baptista, ostendit. De ejus enim exsultatione Angelus inquit: Replebitur Spiritu sancto, adhuc in utero matris. Singulare sane illud exemplum, non facit regulam communem, ostendit tamen, Spiritum sanctum etiam in infantibus operari posse.

Spiritus sanctus etiam in infantibus efficax.

15.

16. *Scholasticorum variae de hac quaestione disputationes*

Scholastici vero et Pontificii Scriptores, quaestionem hanc per se obscuram et difficilem, variis suis disputationibus magis adhuc intricatam reddiderunt. Quidam enim disputant, in Baptismo, in pueris nondum ratione utentibus, nullas infundi virtutes, nec secundum actum, nec secundum habitum, nec secundum radicem, sed in adulta demum aetate, quam infra 30. annum constituunt, eas conferri, vel si in infantia moriantur et baptizati sint, in separatione animae a corpore, virtutes illis conferri. Alii disputant, in Baptismo conferri, nec habitus, nec actus virtutum, sed radicem earum, quae sit gratia. Alii radicem illam faciunt characterem Baptismi: et ejus radicis ramos progressu aetatis fieri habitus virtutum, ex quibus sequantur suo tempore actus. Tertii opinantur, in parvulis baptizatis infundi habitus virtutum, non autem actus, seu quoad usum. Relinquuntur autem illae opiniones in medio, in constitutione Innocentii de Baptismo capit. Majores. Clemens vero postea, in Concilio Viennensi, postremam opinionem probabiliorem judicavit. Quid vero Tridentini nostri? Primum anathemate damnant, si quis dixerit parvulos qui baptizantur, habere actum credendi. Quod si intelligant actum credendi, sicut supra in Augustini sententia explicavimus, non pugno.

Si vero hac particula simpliciter negare volunt, in parvulis qui baptizantur, omnem actionem et operationem Spiritus sancti: certe contradicendum est. De habitu fidei, nullam faciunt mentionem. Opinio igitur illa, quae in Viennensi Concilio probabilior judicata fuit, Tridentinis patribus ita sordet, ut nullam ejus mentionem facere dignentur, cum quidem ex professo, de infantibus tractatio instituta

sit in hoc XIII. Canone. Et tamen non sentiunt, parvulos sine fide baptizari, sed dicunt, ipsos in sola fide Ecclesiae baptizari. Quod si ita intelligunt, sicut verba sonant, quod in Baptismo, in parvulis nulla prorsus fiat divina actio seu operatio Spiritus 17. sancti: falsum esse ostendimus. Sed video, totum hunc Canonem studio quodam ambigue et prolixe esse positum. Volui igitur totam disputationem simpliciter explicare. Videntur enim doctrinam nostrarum Ecclesiarum, de fide infantium oblique voluisse perstringere, ut scilicet axioma illud obtineant: Sacramenta conferre gratiam sine fide utentis. Si vero Canonem illum, tantum Anabaptistarum opinionibus opposuerunt: sciant, nos ab Anabaptistarum secta alienissimos esse.

[S E C T I O XI.]

CANON XIV.

Si quis dixerit, hujusmodi parvulos baptizatos, cum adoleverint, interrogandos esse, an ratum habere velint, quod Patrini eorum nomine, dum baptizarentur, polliciti sunt, et ubi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos, nec alia interim poena ad Christianam vitam cogendos, nisi ab Eucharistiae, aliorumque Sacramentorum perceptione arceantur, donec resipiscant, anathema sit.

1. Sententia quae in hoc Canone taxatur, Erasmo tribuitur, et quidem, si tantum exigeret ab adultis publicam et liberam confessionem ejus fidei, in quam parvuli baptizati sunt, nihil haberet incommodi. formula etiam interrogationis excusari posset, exstat enim, et quidem ferme durioribus verbis, Josuae 24. Optio vobis datur, eligite hodie quod placet, etc. Sed tamen sicut in hoc Canone sententia illa recitatur, nolim eam defendere. Illis enim, qui in infantia baptizati sunt, cum adoleverint, non libera proponenda est optio, utrum ratum habere velint quod in Baptismo ipsorum actum fuit, quasi pactum gratiae, et foedus pacis, quod parvulis Baptismo offertur, et obsignatur, tunc primum incipiat ratum fieri, quando consensus voluntatis adultae accesserit. Ex hoc enim pravo fundamento Anabaptistae simpliciter sustulerunt et damnaverunt paedobaptismum. Sed commonefaciendi sunt tales parvuli baptizati, cum adoleverint, quale pactum gratiae, et foedus pacis, Deus in Baptismo cum ipsis inierit, et qua promissione gratitudinis, ad obedientiam se vicissim Deo cum abrenuntiatione Satanae obligaverint, et serio exhortandi sunt, ut pro illo ingenti beneficio, Deo gratias agant, in foedere illo pacis maneant, et obligationi illi, mortificatione peccati et inchoatione novae vitae satisfacere studeant: idque voluntarie et ex animo faciant, aut si ex ingratitudine, a foedere illo, et obligatione illa discesserunt, ut poenitentiam agant, et ad foedus redeant, stipulataeque obedientiae se rursus subjiciant. Secus vero facientibus proponendae et exaggerandae sunt severissimae comminationes irae et indignationis divinae, quibus clavis ligans, retinendo et alligando peccata, et excommunicationem addere debet. Haec enim sunt arma militiae nostrae, 2. Cor. 10.

2. *An quis per externam vim ad fidem cogendus.*

Coactionem vero ad fidem, quae per externam vim, et corporales poenas fiat, Ecclesia Christi ignorat: quae tantum habet gladium spiritus. Politico vero magistratui alter, corporalis scilicet gladius a Deo commendatus est, quo, si pius est, uti potest et debet, sicut ad reliqua scelera, ita etiam ad publicas, externas et notorias blasphemias, praecipue si seditio accesserit, puniendas: sicut Deus, lata peculiari lege Magistratui populi Israel hoc praescripsit et mandavit, Deuter. 13. Sed Tridentini mitissimi patres, ideo forsan non sunt contenti gladio spiritus, sed alia praeterea poena cogere volunt discedentes a pacto Baptismi, ut semper in promptu habeant paratas faces, quibus accendere possint et rogos et funesta bella, si quis non in omnia ipsorum placita jurare velit.

[L O C U S III.]

DE CONFIRMATIONE.

CANON I.

Si quis dixerit, Confirmationem baptizatorum otiosam ceremoniam esse, et non potius verum et proprium Sacramentum, aut olim nihil aliud fuisse, quam catechesin quandam, qua adolescentiae proximi, fidei suae rationem coram Ecclesia exponebant, anathema sit.

CANON II.

Si quis dixerit, injurios esse Spiritui sancto, eos qui sacro Confirmationis chrismati virtutem aliquam tribuunt, anathema sit.

CANON III.

Si quis dixerit, sanctae Confirmationis ordinarium ministrum non esse solum Episcopum, sed quemvis simplicem sacerdotem, anathema sit.

EXAMEN.

1. *Capita in disputatione de Confirmatione.*

Ut tota disputatio de Confirmatione, brevi et commodiori ordine explicari possit, Primo recitabimus, quae sit Pontificiorum doctrina, et sententia de Confirmatione. Secundo, Ostendemus quomodo illa Pontificiorum doctrina et sententia, Scripturae vel consentiat, vel repugnet. Tertio, Dicemus quaedam de sententiis, quae ex veterum scriptis pro Confirmatione allegantur. Postremo Canones examinabimus, et repetemus, quomodo Ecclesiae nostrae judicent ritum Confirmationis pie, et cum fructu ad aedificationem posse in Ecclesia observari et usurpari.

2. Primum igitur quae sit Pontificiae Ecclesiae de sua Confirmatione doctrina et sententia, ex ipsorum veteribus et recentioribus scriptoribus, in unam summam, quam fieri poterit, brevissime colligam: et quidem ipsorum verbis, ut majorem fidem habeat narratio, recitabo. Sicut ergo vera Sacramenta, qualia sunt Baptismus et coena Domini, habent certam materiam et peculiarem formam (ita enim verbum cujusque Sacramenti proprium appellant), ita etiam Confirmationi suae, certam deputant materiam, scilicet oleum, et illud non simplex, nec vulgare, neque quale est oleum sanctificatum, quod vocant catechumenorum et infirmorum: sed chrisma, hoc est, oleum olivae cum balsamo, certa proportione seu δόσει mixtum. Nec vero simpliciter tantum requirunt mixturam olei et balsami, sed oportet chrisma illud recens esse: hoc est, singulis annis, certo anni die ab Episcopo, pro certis et praescriptis exorcisandi et benedicendi formulis consecratum esse, alias enim non putatur esse Sacramentum. Formam vero confirmationis, tradunt esse haec verba: Signo te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Et ipsam Confirmationem definiunt esse inunctionem sive illinitionem chrismatis consecrati, quae fiat ab Episcopi pollice, in fronte hominis baptizati: non in ipsa actione Baptismi, sed postea in peculiari Sacramento, per modum seu figuram crucis, cum pronuntiatione illorum verborum: Signo te signo crucis, etc. In ipsa vero actione, adduntur conceptis verbis aliae etiam orationes, et dicitur, Pax tecum. Et post illam delibationem, Episcopus pollice primum chrismatum, tota deinde manu, alapam in faciem cedit. Frons vero unguento delibuta, panno albo qui septimo post die deponitur, circumcingitur, ne recens unctio vel defluat, vel deleatur. Et tandem commendatur susceptoribus. Haec est actio Confirmationis.

Materia Confirmationis.

Forma.

3. Praecipuum vero caput hujus controversiae illud est, quomodo de efficacia hujus suae Confirmationis loquantur. Et non potest breviori compendio, tota illa disputatio proponi, nec rectius intelligi, quam si hoc consideretur, quod in hac illorum doctrina, perpetua est antithesis Baptismi et Confirmationis: ita ut quicumque effectus tribuuntur Confirmationi, eo ipso denegentur et detrahantur Baptismo. Quomodo enim, et quare Sacramentum Confirmationis fingant excellentius, dignius, et majus esse, quod majori reverentia venerandum et tenendum sit (haec enim sunt ipsorum verba) quam ipse Baptismus: partim sumunt ex ratione ministri, per quem perficitur et administratur, quem oportet Episcopum esse, praecipue vero sumunt illud ex effectibus, qui sunt praestantiores quam ipsius Baptismi. Recitant igitur ex Apocryphis, et commentitiis vetustissimorum Romanorum Pontificum scriptis, tales sententias. Urbanus dicit: Omnes fideles per manus impositionem Episcoporum, Spiritum sanctum post Baptismum accipere debent, ut pleni Christiani inveniantur. Et pergit Confirmationi tribuere has orationes spiritus: ut scilicet efficiamur spirituales. Animalis enim homo non percipit ea quae sunt spiritus Dei, ut cor dilatetur ad prudentiam et constantiam: ut sapiamus bonum malumque discernere, malitiae repugnare, pravis cupiditatibus resistere, ut amore vitae aeternae succensi, mentem a terrenis ad superna et divina erigere valeamus. Haec Urbanus. Et meminerit lector, statum disputationis hunc esse, quid Confirmatio conferat, quod Baptismus non habeat. Clemens ipsorum dicit, baptizatum per Confirmationem demum percipere septiformem gratiam Spiritus sancti, et aliter perfectum Christianum esse nequaquam posse, nec sedem habere inter perfectos, etiamsi baptizatus fuerit, nisi sit chrismate ab Episcopo consignatus. Haec Clemens. Septiformem autem gratiam spiritus intelligunt, sicut solent numerare septem dona spiritus. In Confirmatione enim, sic inter alia orat Episcopus super confirmandum: immitte in eum Spiritum sanctum tuum, septiformis gratiae tuae paracletum, de coelis: spiritum sapientiae et intellectus, spiritum consilii et fortitudinis, spiritum scientiae et pietatis: et imple eum spiritu timoris tui: et signa eum signaculo crucis sanctae, propitiatus, et spiritum sanctum non amittat, in vitam aeternam.

Confirmatio cur secundum Pontif. dignior Baptismo.

Et ex Cypriani quodam supposititio sermone de chrismate haec verba transsumunt: Et hoc humore constat descendere omnes gratiarum divisiones, quas Spiritus sanctus, prout vult, singulis distribuit et largitur. Ex hujus actionis beneficio, et sapientia nobis, et intellectus divinus datur, consilium et fortitudo coelitus illabitur, scientia et pietas, et timor inspirationibus supernis infunditur. Hoc oleo uncti, cum spiritualibus nequitiis colluctamur: ne foetoribus spuriis imbui possimus, qui balsami spiritualis odore fragramus.

Accommodant etiam ad suam confirmationem, quod Cyprianus habet Epist. 12. lib. 1. Ungi quoque necesse est eum qui baptizatus sit, ut accepto chrismate, esset unctus Dei, et habere in se Christi gratiam possit. Et lib. 2. Epist. 1. Tunc demum plane sanctificari, et esse filii Dei possunt, si utroque Sacramento Baptismi scilicet et impositionis manuum nascantur. Semper autem meminerit Lector, fieri antithesin inter efficaciam Baptismi, et inter virtutem Confirmationis, ut ea, quae Confirmationi tribuuntur, in Baptismo dari et accipi negentur. Ita Concilium Laodiceum Canone 48. inquit: Oportet baptizatos post baptismum, sacratissimum chrisma percipere, et coelestis regni participes fieri. Cornelius apud Euseb. lib. 6. cap. 46. dicit: Novatum licet baptizatus fuerit, tamen quia signaculo chrismatis postmodum consummatus non fuerit, ideo non potuisse unquam Spiritum sanctum consequi. Melchiades de Consecratio. distin. 5. Spiritus sanctus in Baptismo pulchritudinem tribuit ad innocentiam, in confirmatione augmentum praestat ad gratiam: in Baptismo regeneramur ad vitam, post Baptismum confirmamur ad pugnam:

in Baptismo abluimur, in confirmatione roboramur. Hoc Gropperus in provinciali Concilio Coloniensi ita explicat: In Baptismo Filii Dei renascimur, et coelestis haereditatis promissionem accipimus: sed ut hanc retineamus, pupillari tutore opus est. Quare non satis est, in baptismo accipere Spiritum innovantem, nisi et per confirmationis Sacramentum, accipiamus Spiritum tuentem ac defendentem. Nam quatenus Spiritus sanctus in confirmatione datur, paracletus est, qui regenerati in Christo, et custos et consolator et tutor est. Rabanus de Consecratione, distinct. 6. In Baptismo Spiritus sanctus descendit ad habitationem Deo consecrandam: in unctione vero confirmationis, Spiritus sanctus cum septiformi sua gratia, et omni plenitudine sanctitatis et scientiae et virtutis, venit in hominem, hoc est, in domum ipsam, quae per baptismum consecrata est, inquit Durandus. Qui etiam addit, per baptismum animam Christo desponsari, per confirmationem vero ditari et dotari. Item, per Baptismum vulnera sanari, per confirmationem vero plenitudinem gratiarum conferri. Addit etiam: Post confirmationem ad confirmatum dici, pax tecum. Et hoc ita explicat: Novus homo qui secundum Deum creatus est, dignus est salutari: interim vero cum erat vetus, non erat salutandus, sed tantum erat pro eo orandum. Semper autem meminerit Lector, antithesin esse inter Baptismum et Confirmationem. Concilium Aurelianense, de Consecratio. distinct. 5. Nunquam erit Christianus, nisi in confirmatione Episcopali fuerit chrismatus. Et glossa dicit: parvulum baptizatum, et non chrismatum, habiturum minorem gloriam quam qui etiam confirmatus fuerit: et addit, hoc tunc saltem concedendum esse si ponatur, parvulo in Baptismo conferri gratiam. Et hoc Lector bene observet, posse scilicet gratiam in universo detrahi baptismo, et referri ad chrisma. Concilium Turonense praecipit, sacrum chrisma circumspecte esse custodiendum. Et addit rationem: Ne, inquit, illud unde Christo incorporamur, et unde omnes fideles sanctificamur, aliquis infidelis tangat. Compendium Theologiae inquit: Confirmatio animam et corpus armat. Animam quidem, per impressionem characteris, contra pusillanimitatis vitium: corpus vero per clypeum crucis, contra insultus daemonum, contra timorem in confessione nominis Christi audaciam praestat, pugnantem coronat, quod notatur vitta, quae circa caput confirmati ligatur.

Gropperus. Concilium Aurelianense.

Gerson ex Hugone.

Gerson citat ex Hugone: Quid prodest, si per Baptismum a lapsu erigeris, nisi etiam per confirmationem ad standum confirmeris? Etiam colligat se Lector, expendatque secum. Si haec omnia, quae hactenus ipsis Pontificiorum verbis recitavimus, Baptismo detrahuntur, quam egenum, nudum, et miserum relinquatur Baptismi Sacramentum. Sed paulisper sustine bone Lector, audies enim juxta Danielis vaticinium os loquens adhuc grandiora et magis horrenda. Ita enim in Pontificali inter caetera Episcopus orat, super balsamum: Clementiam tuam deposcimus, ut huic unguento spiritualem gratiam largiendo plenitudinem sanctificationis infundas: ut quicunque baptismate renati isto fuerint liquore peruncti, corporum atque animarum benedictionem plenissimam consequantur.

4.

Et quando balsamo oleum miscetur, Pontifex inter caetera ita orat: Sanctae Trinitatis perfectio te benedicat, et benedicendo sanctificet, concedatque, ut qui exterius inde perunctus fuerit, ita interius liniatur, quod omnibus sordibus corporalis materiae carens, se participem regni coelorum effici gratuletur. Item, ut fiat omnibus qui ex te ungendi sunt, in adoptionem filiorum per Spiritum Sanctum. Et in praefatione Pontifex ita inter reliqua canit: Creaturae hujus pinguedinem sanctificare tua benedictione digneris, et sancti Spiritus ei admiscere virtutem, cooperante Christi Filii tui potentia: ut sit his qui renati fuerint ex aqua et spiritu, Chrisma salutis, eosque vitae aeternae participes, et coelestis regni faciat esse consortes. Item: Haec commixtio liquorum, fiat omnibus ex ea perunctis, propitiatio, et custodia salutaris in secula seculorum. Item, ut fiat in adoptionem carnis et spiritus, his qui ex te ungendi sunt, in remissionem peccatorum: ut efficiantur eorum corpora, ad omnem gratiam spiritualem accipiendam sanctificata.

Carmen post consecrationem Chrismatis.

Post consecrationem chrismatis, cantores canunt inter caetera hunc versum: Corde natus ex parentis, alvum implens virginis pande vitam, claude mortem, consecrato chrismate. Semper autem repetenda est illa commonefactio, esse antithesin inter Baptismum et Confirmationem: ut quod Confirmationi tribuitur, illud eo ipso Baptismus vel habere, vel conferre negetur.

Haec ferme sunt mysteria traditionum de Confirmatione apud Pontificios: quae ipsorum verbis recitavi, ne quis vel fingi arbitretur, vel invidiosius ad praegravandam adversariam partem, exaggerari clamitet. Animadvertit autem hinc Lector, non de re vel levi vel nihili, certamen esse, quando de Confirmatione cum Pontificiis disputatur.

Plenius etiam ex hac narratione intelligetur, quid duo primi Canones de Confirmatione complexu suo involvant et occultent. Et cognito vero disputationis statu, diligentius considerabuntur fundamenta, de quibus vel in confirmatione, vel in refutatione disputatur.

5.

Secundo videndum jam est, quae et qualia hujus suae sententiae habeant et afferant fundamenta. Multa enim, et revera magna sunt, quae confirmationi suae tribuunt. Et Andradius meus prolixe rhetoricatur. Cum tanta sit humanae naturae infirmitas, ut praesentis mortis metus nos facile de fide dejicere atque deturbare possit: quid si igitur Christus hoc Sacramentum, instituit, illi sanguinis sui vim et potentiam impressit, ut fidem nobis in sacro lavacro collatam firmaret, perficeret, atque veluti altissimis radicibus defigeret, quo mentes, tanta hac Spiritus sancti virtute, confirmatas et roboratas, neque periculi tempestas, neque honoris aura posset a fidei

Andradius.

cursu vel spe vel metu dimovere? Nos igitur qui sumus, qui divinae sapientiae leges imponere, infinitam ejus bonitatem, abditissimaque ipsius consilia, nostro judicio, tanquam norma quadam metiri volumus: ut ea solum Christo beneficia accepta referamus, quae nobis necessaria arbitramur, quae vero comprehendere non possumus, illa nefarie abjiciamus, aspernemur, conculcemus. Ita Andradius.

Gropperus.

Gropperus etiam declamitat, post Baptismum tanquam post transitum mare rubrum, ingrediendum esse vastum hujus mundi desertum: in quo cum hostibus, et internis et externis, carne scilicet, mundo et diabolo, priusquam in terram repromissionis perveniamus, sine intermissione dimicare oporteat: quorum hostium impetus tantus est, ut merito quis hanc initurus luctam terreatur, et abjectis Baptismi thesauris desperet: nisi interim agnoscat, Christum redemptorem adversus hosce insultus, alia parasse remedia, quibus luctantibus nobis subveniret: cumque inter haec principem locum obtineat Sacramentum Confirmationis, magnae esse et temeritatis et arrogantiae, remedium illud tam utile et tam necessarium, repudiare velle. Ita ille.

6. Nos vero o boni, nequaquam ii sumus, qui pericula ab hostibus illis, carne scilicet, mundo et diabolo nobis imminentia, vel ignoremus, vel contemnamus. Nec sane nostris viribus, ipsorum insultus nos excipere et declinare, atque ita in fide persistere et perseverare posse confidimus. Sed scimus et fatemur necessariam nobis esse gratiam et confirmationem Spiritus sancti, qui indesinenter et indeclinabiliter (sicut Augustinus loquitur) nos ducat, regat, confirmet, roboret, confortet et conservet. Scimus etiam, et fatemur, Spiritum sanctum efficacem esse in credentibus, non ἀμέσως, sed per certa media vel organa divinitus ad hoc instituta. Et hujusmodi mediis reverenter atque peculiari cum animi gratitudine utendum esse, sedulo docemus et monemus: Scimus vero et hoc non privato arbitrio nobis fingenda, vel humana autoritate instituenda esse talia media, quibus Spiritus Sancti efficaciam tribuamus et alligemus. In hac igitur quaestione, quae sint illa media, per quae credendum sit, Spiritum sanctum velle efficacem esse, ante omnia petimus ex verbo Dei nobis monstrari expressum mandatum et promissionem divinam. Quando enim illa habemus, tunc scimus mediis illis, utpote divinitus institutis, reverenter esse utendum, scimus etiam quid illis tribuendum sit.

Responsio ad Andradii et Gropperi declamationes.

7. Ad rhetoricas igitur declamationes Andradii et Gropperi, simpliciter respondeo. Fateor baptizatos, in hac vita in magnis versari periculis spiritualibus: in quibus omnino ipsis necessaria sit gratia, gubernatio et confirmatio Spiritus sancti. Fateor etiam, Spiritum sanctum haec efficere et operari per certa media, tanquam per organa divinitus ad hoc instituta. Quare omnino hujusmodi mediis reverenter utendum esse affirmo. Sed addo: non humano, vel nostro, vel aliorum judicio metiendum, sed ex verbo Dei petendum, dicendum et monstrandum esse, quae sint illa media. Quod si qua nobis proponuntur talia media, quae ex certis, firmis et perspicuis Scripturae testimoniis, non habent nec divinum mandatum institutionis, nec promissionem efficaciae: opponimus dictum Christi: Oves meae vocem meam audient, alienam vero fugient, et scriptum est: Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum. Non autem nulla Christus instituit media, ad conservationem et confirmationem gratiae in Baptismo collatae: Invenimus enim in Scriptura Spiritum sanctum in Baptismo in nos opulente effundi: ut non in illo tantum momento quando tingimur, in nobis operetur, sed ut in gratia Baptismi perpetuo nos conservet, gubernet, confirmet, roboret, donec aliquando Deo, in altera vita, sistamur sine macula, Ephes. 5. Discimus etiam ex Scriptura, verbo confirmari animos discipulorum, Actor. 14, 15 et 18. Et in hunc usum institutum esse scimus Sacramentum Eucharistiae, ut spiritualis vita, in quam per Baptismum renati sumus, in nobis conservetur, confirmetur et roboretur, juxta dictum: Qui manducat me, vivet ipse propter me. Hisce mediis, quae habent Scripturae testimonium, docemus, in lucta adversus spirituales hostes, ad confirmationem utendum esse, auditu, meditatione, fide, lucta et oratione. Sed quid, inquiunt, si praeterea Christus etiam Sacramentum Chrismatis ad confirmationem instituisset? Respondeo. Si necessarium judicasset, sine dubio instituisset. Et si de institutione, hoc est, de mandato Christi et promissione, ex verbo Dei certi redderemur, grato animo illud amplecti vellemus. Sed haec ipsa est quaestio, quae in controversia posita est, quam nisi liquido ex certis, firmis et perspicuis Scripturae testimoniis nobis probaverint, non patiemur nos a promissione Baptismi a verbo et Eucharistia, a fide et oratione, quae media testimonium habent verbi Dei, abduci ad humanas adinventiones, quamcunque speciem habeant, sive antiquitatis, sive autoritatis. Ille enim solus potest Sacramentum instituere, qui potest Sacramento spiritualem efficaciam tribuere: sicut Scholastici recte dicunt. Auscultemus igitur, quae et qualia pro suo Chrismate ex verbo Dei fundamenta et argumenta nobis proferant Pontificii. Ante trecentos autem annos, Alexander Alensis parte 4. quaestio. 24. membro 1. publice disputavit, Sacramentum Confirmationis Pontificiae, nec institutum, nec dispensatum fuisse, vel a Christo, vel ab Apostolis, quia in Scriptura non legatur: et quia nec Christus, nec Apostoli, usi sint illa materia et illa forma: dicit igitur, post mortem Apostolorum, Sacramentum illud ab Ecclesia in concilio Meldensi institutum. Et hanc sententiam sequitur etiam Bonaventura, qui addit lib. 4. distinct. 7. quaestione secunda, ideo materiam Confirmationis necessario prius debere esse consecratam, quia Christus illam non instituerit, atque propterea nullam et vim dederit, sicut aquis Baptismi. Alii disputarunt, Sacramentum illud Chrismatis non quidem a Christo, sed ab Apostolis esse institutum. Thomas vero

8. Argumenta Pontificiorum pro confirmatione sui Chrismatis.

Bonaventura.

Thomas.

cum suis, quia videt quantum sit incommodi, obtrudere aliquid Ecclesiae titulo Sacramenti, quod nec institutionem, nec mandatum, nec promissionem Christi habeat: fingit igitur Christum instituisse et materiam illam, et formam confirmationis, addidisse etiam mandatum et promissionem de efficacia, plane ita sicut supra illa descripta est. Quia vero fateri cogitur, nec Christum, nec Apostolos illam sive materiam, sive formam usurpasse, ulterius fingit: Christum ita instituisse, ut nec ipse nec Apostoli illa materia et forma uterentur: sed ut cessantibus sensibilibus Spiritus sancti signis, tunc demum in Ecclesia usurparetur linitio Chrismatis, et forma illa verborum: et indubitato tunc adfuturum effectum illum, sicut tradunt, et credi volunt Pontificii. Sed cum eo Thomas venit, ut illa quae tanta cum asseveratione dicit, probet; fatetur nullam in Scriptura literam exstare, quod, quando, ubi et quomodo Chrismationem illam Christus instituerit. Sed quia Johannes cap. 20 inquit, Christum multa signa fecisse, quae non sint omnia scripta: ideo etiam credendum esse, Chrismationem plane eo modo sicut Pontificii fabulantur, a Christo institutam esse, licet probari non possit. Egregia vero fundamenta. Agnoscit Thomas, necessariam esse divinam institutionem ad hoc, ut aliquid sit vere et proprie sacramentum, atque ideo necessariam esse, si Confirmatio debet sacramentum esse, ut habeat institutionem Christi. Sed quia illam nec ostendere, nec probare potest, fingit, et tanquam αἴτημα postulat, quod in primis probandum erat: cum potius invertere debuisset argumentum, quia institutio chrismatis non potest ex verbo Dei ostendi et probari, ideo non esse vere et proprie sacramentum. Sicut Gabriel quaerit, quare unctio, quae fit in ipsa actione baptismi, et ante et post tinctionem, non sit peculiare sacramentum. Et reddit hanc rationem, quia non habeat institutionem divinam.

9. *Futilitas Thomisticae probationes.* Hanc igitur infirmitatem et frigiditatem Thomisticae probationis, animadvertentes Pontificii, quod ita judicari possent habere sacramentum confirmationis, sine verbi Dei confirmatione, sparserunt, et Ecclesiae obtruserunt apocrypha, incerta, vetustati ignota, supposititia, fictitia, et commentitia aliquot scripta, quae vetustissimis quibusdam Romanae Ecclesiae Episcopis, qui pietatis constantia, partim etiam martyrio celebres fuerunt, tribuerent. In illis Clemens fabulatur, se doctrinam illam de chrismate, a beato Petro accepisse: et caeteros etiam Apostolos, praecipiente Domino ita docuisse. Sed *Eusebius.* Eusebius scribit, Clementis scripta, excepta unica ad Corinthios Epistola, suo jam tempore adulterata fuisse: atque ideo Gelasius distinct. 15 illa inter apocrypha rejicit. Indene igitur divina institutio chrismationis probabitur? Sed, inquiunt, Fabianus martyr ille Christi, in Epistola, quae ipsi nunc tribuitur, affirmat praedecessores suos a sanctis Apostolis accepisse, qui idem etiam tradiderint in Romana, Antiochena, Hierosolymitana et Ephesina Ecclesia, quod Christus in ultima coena, cum discipulis pedes lavisset, chrismatis consecrationem tradiderit et docuerit, sicut in Pontificali ea describitur. Sed non tantum incertum est testimonium illud, utpote ex apocrypho et adulterino scripto: sed mendacium est (neque enim possum aliter appellare) et quidem toti vetustati etiam, quae admiratrix fuit unctionis, ignotum.

Tertullianus enim de baptismo dicit, unctionem non ex Christi institutione, sed ex pristina disciplina Veteris Testamenti sumptam esse. Sermo de ablutione pedum, qui Cypriano tribuitur, chrisma numerat inter ea, quae non Christus ipse, sed Apostoli per Spiritum sanctum instituisse existimentur. Et in sermone de chrismate affirmat, unctionem chrismatis ex ceremoniis Veteris Testamenti reliquam mansisse.

Basilius. **Basilius etiam dicit, nullum exstare λόγον γεγραμμένον, de unctione chrismatis. Ignoravit igitur illam Fabiani Epistolam.**

10. Audit igitur lector, quod etiam diligenter expendet, quae, qualia, quam certa et firma argumenta et fundamenta divinae institutionis, habeat Pontificiorum confirmatio. Considerabit et hoc lector, quomodo praesumptae suae opinionis, undecunque conquirant qualiacunque suffragia. Primo enim ostendimus, quomodo scholastici disputarint. Secundo recensuimus, quomodo ex apocryphis et supposititiis scriptis conati sint confirmationem suam confirmare, et quam feliciter. Quia vero adulterinis hisce et supposititiis praesidiis, luce verbi Dei, hoc est, gladio spiritus, dejectos se intelligunt: Tertio igitur tandem ex scriptura emendicare incipiunt suffragia quaedam, quae vel in speciem praesumptae opinioni aliquo modo obducere possint. Audiamus vero et illa, qualia sint, et quid efficiant. Christus (inquiunt) Apostolis per baptismum promisit virtutem spiritus, Luc. 24. Act. 1 et illam promissionem die Pentecostes, misso in specie linguarum ignearum Spiritu sancto implevit. Apostoli etiam baptizatis manus imposuerunt, qui ita acceperunt Spiritum Sanctum. Act. 8 et 19. Ergo nunc in Ecclesia chrismate, sicut in Pontificali describitur, consecrato, linienda est frons baptizatorum, cum forma illa verborum, quae supra descripta est, et sequentur effectus supra recitati. Immane vero, quanto plus est in hac forti conclusione, quam in praemissis. Audio et lego quod scriptum est, Act. 1, 8 et 19. Invenio autem visibilia dona spiritus: ut miraculum linguarum, et alia, in prima Ecclesia baptizatis collata fuisse per impositionem manuum. Habuerunt igitur de his donis promissionem. Et cum Ananias, Act. 9. Paulo manus imponeret, ut repleretur Spiritu sancto, dicit, se ad hoc a Deo missum esse. Habuerunt igitur Apostoli ejus, quod faciebant, et mandatum, et promissionem. Et si effusio illorum sensibilium donorum adhuc in Ecclesia duraret, recte adhiberetur etiam impositio manuum, quae ad orationes adhiberi solebat: et praecipue quando per manus Apostolorum fiebant

miracula, Act. 5. Sed miracula illa jamdudum desiisse in Ecclesia, extra controversiam est. Temporarium igitur non universale et perpetuum fuit illud, quod de Apostolis scribitur. Act. 1, 8 et 19 De illis enim sacramentis, quae perpetuo in Ecclesia durare debent, et quorum usus universalis est, scriptura addit has notationes, usque ad consummationem seculi, Matth. 28. Item: Donec veniat, 1. Cor. 11. Baptizate omnes, Matth. 28. In unum spiritum omnes potati sumus, 1. Cor. 12. Legimus autem ipsis Apostolorum temporibus non omnibus baptizatis manus ab Apostolis impositas fuisse, nec omnes accepisse visibilia illa dona spiritus: quibus tamen necessaria dona confirmationis, incrementi, et perseverantiae non deferunt. Nam Act. 11 ad Antiochenos mittitur Barnabas, qui sine impositione manuum, verbo Dei ipsos adhortatur ad constantiam et perseverantiam in accepta gratia. Et huic exhortationi Deus sua benedictione adfuit. Ita verbo Dei confirmant animas discipulorum, ut in accepta gratia perseverent et crescant. Actorum 14, 15 et 18.

11. Incumbit igitur Pontificiis haec probatio, ut ostendant mandatum Dei, quod illud Apostolorum factum, Act. 8 et 19 usque ad consummationem seculi, donec Christus ad judicium veniat, in Ecclesia imitandum, usurpandum et frequentandum sit: Nulla enim sanctorum exempla imitanda sunt, de quibus non exstat verbum et mandatum Dei, ad nos etiam pertinens. Monstranda etiam est promissio de efficacia, si illud quod Apostoli tunc fecerunt, imitati fuerimus. Neutrum vero ostendi et probari potest. Qualis igitur sit consequentia, a facto illo Apostolorum, ad Pontificiam confirmationem, manifestum est, vel ex hoc exemplo. Balthasar primus ferme inter Anabaptistas, ita argumentabatur: Christus infantibus, qui sibi adducebantur, benedictionem conferebat, non Baptismo, sed impositione manuum, Marc. 10. Ergo et nos non debemus infantes baptizare, sed tantum manus ipsis imponere, et ita conferetur ipsis benedictio. Sed nos de baptismo habemus mandatum et promissionem. Non igitur sine mandato et promissione, illud quod Christus quidem fecit, nobis vero faciendum non mandavit, imitari debemus, et relinquere illud, de quo habemus manifestum verbum Dei, complectens universam Ecclesiam omnium temporum. Ita Christus Apostolis baptizatis insufflando dedit Spiritum sanctum, Joh. 20. Quare igitur ex nostro flatu non facimus peculiare sacramentum? Si dixeris, quia non habemus mandatum et promissionem Dei: idem et nos ad Apostolorum exemplum respondemus. Quod enim Pontifex inhalando in chrismatis pinguedinem, fingit se imitari illud, cum Christus insufflando dixit: Accipite Spiritum Sanctum, non tantum ridiculum, sed magicum, superstitiosum et blasphemum est.

Balthasaris Anabaptistae argumentatio.

12. Operae pretium tamen est considerare, quam liquido, quam certo, et quam acute, Pontificii chrismationem suam ex historiis illis, Act. 1, 8 et 19 probare satagant. Si enim in confirmatione sua, vel ignem adhiberent, vel impositionem manus retinerent, aliqua esset externa species convenientiae, licet conjuncta cum κακοζηλίᾳ, quia destitueretur mandato Dei. Nunc vero chrismationem suam ex historiis illis confirmare volunt. Arbitror autem divinitus factum esse, quod non est retenta impositio manuum, in Pontificia confirmatione, sed substituta est chrismatio: ut Ecclesia, animadversa palpabili differentia, inter impositionem manuum et chrismationem in fronte, non tam facile seduci posset allegatione illarum historiarum Act. 1, 8 et 19. Sed jam arrige aures optime lector: magnum enim et insigne audies acumen. Act. 1 externum elementum est ignis, in specie dissectarum linguarum. Act. 8 et 19 est impositio manuum. Usque adeo vero idem est elementum seu eadem materia, etiam in pontificiorum confirmatione, ut in illis historiis, dicatur fundamentum institutionis habere. Quomodo vero illud? Miraberis scio, ubi audieris: igni in Pentecoste, respondet in Pontificia confirmatione, oleum. Qua ratione? Quia oleum nutrit ignem. Sed idem facit etiam baculus quercinus, fumo bene induratus. Speciei linguarum respondet balsamum, quia est odoriferum. Sed quid linguae seu gustui commune est cum odoribus? Num lingua odoramur? Sed haec forsitan dictata sunt inter homines, qui quatuor tantum sensus agnoscunt: quibus scilicet gustus et odoratus in idem recidunt. Sed mane bone lector, nondum habes omnia. Desideras enim forsan impositionem manuum, cujus fit mentio Act. 8 et 19. En tibi illam. Quia enim in Pontificia Ecclesia sequi idem est quod praecedere, ideo Episcopus percutiens confirmatum in maxillam post confirmationem, repraesentat impositionem manuum in Actis, quae tunc praecessit donationem spiritus. Quid vero audio? Estne igitur manus imponere, alapis aliquem in faciem caedere? Quando igitur Christus dicit, super aegrotos manus imponent, sensus erit: Decumbentes alapis bene caedent, et tunc pejus habebunt. Quid vero sunt, si haec non sunt professa verbi Dei ludibria? Non autem finxi haec, sed ex Durando descripsi, quae nostra etiam tempestate, Fridericum Nauseam publice repetere et confirmare non puduit. Et talis quidem est materiae confirmationis probatio ex scriptura Consecrationem vero, seu potius excantationem chrismatis, qualis in Pontificali describitur, ne ulla quidem syllaba ex scriptura probare conantur, quia ne in speciem quidem illud facere possunt.

13. Quid vero de forma confirmationis. Signo te, etc. Nunquid ex scriptura probari potest, vel Christum instituisse, vel Apostolos usurpasse illam formam verborum? Certe ne fingi quidem hoc potest: imo nec in vetustis scriptoribus, nec in canonibus, forma illa verborum expressa est, nisi quod posteri videntur eam fabricasse, imo adulterasse ex Ambrosii sententia, de his qui initiantur, Cap. 7. Quod enim sacerdos post baptismum ibi dicit: Signavit te Deus pater, confirmavit te Christus Dominus, et dedit pignus spiritus in corde tuo, illud postea Pontificius delibator, ad suum chrisma transtulit. Signo te, confirmo te chrismate salutis, etc. Et inde fit,

Forma confirmationis.

quod in ipsis Pontificalibus non eadem est illa forma. Gabriel enim recitat, quosdam pro chrismate salutis, dicere chrisma sanctificationis. Gerson habet hanc formam: Firmo te signo crucis, et chrismate, etc. Tam scilicet certa sunt omnia.

14. Materia. Materia igitur et forma confirmationis, nulla in scriptura habet, vel apparentia saltem fundamenta seu testimonia. Liberalius igitur et prudentius illi fecerunt, qui simpliciter quod res est fassi sunt: Pontificiam Ecclesiam non ex scriptura, sed extra et praeter scripturam habere confirmationis suae et materiam et formam. Magis enim ludibrio exponitur, quam probatur Papistica confirmatio, quando ejus probatio hoc modo, vel tentatur saltem ex scriptura.

15. Superest igitur quaestio de promissione efficaciae. Hic vero fucum facere conantur imperitis. Dicunt enim, licet sensibilia et miraculosa illa dona spiritus, Act. 1, 8 et 19 jam desierunt, universales tamen et perpetuae sunt promissiones, de gratia confirmationis, de dono perseverantiae, de conservatione et augmento donorum spiritualium, de corroboratione per spiritum adversus carnem, mundum, et Diabolum, etc. Et his recensitis statim attexunt: Quicunque cum Pontificali non exclamaverit: Ave sanctum chrisma: illum omnes illas promissiones convellere, et proculcare. Nos vero dulcissimas illas promissiones, de necessariis donis et subsidiis spiritus, post baptismum, toto pectore amplectimur, et earum fiducia cum hostibus spiritualibus luctamur, et Deum invocamus. Hoc vero loco quaestio est, non de ipsis promissionibus, quas in verbo Dei exstare certum est: sed quaestio est, an illas promissiones Deus velit, ad delibutionem Pontificii chrismatis alligatas esse, ita ut tunc et per illud medium efficacia illa spiritus detur, quando Episcopus chrismate pontificaliter excantato, frontem, additis certis verbis, et una bona alapa inungit. Hoc est quod quaeritur, quodque ex scriptura, ne una quidem litera probari potest. Non enim sequitur: In scriptura exstat promissio, ergo fabricandum est humano arbitrio sacramentum, per quod promissio illa applicetur. Quae enim talia sacramenta, per quae promissionum applicatio fieri deberet, Christus in Novo Testamento haberi voluit: ea ipse sua voce instituit, et in scriptura Ecclesiae promulgavit.

16. Objectio. Sed inquiunt: Apostoli tamen habuerunt peculiare externum signum, impositionem scilicet manuum, per quam conferebatur Spiritus sanctus, Act. 8 et 19. Et nemo dicere audebit, Apostolos hoc fecisse sine mandato, et promissione divina. Est ergo in Novo Testamento peculiare sacramentum institutum, et ordinatum ad conferenda dona confirmationis. Efficax enim signum gratiae, est definitio sacramenti.

Responsio. Respondeo: ut aliquid sit sacramentum Ecclesiae, requiritur universalitas (ut sic loquar) mandati et promissionis divinae, complectens omnes ministros, omnes fideles omnium temporum in Novo Testamento. Christus enim insufflando dedit Spiritum sanctum, Joh. 20. Sudaria et umbrae Apostolorum sanarunt infirmos. Quare vero inde non facimus sacramenta universalia, nisi quia nos non habemus mandatum de imitatione: nec si imitari voluerimus, promissionem de efficacia habemus? idem ergo et hoc loco requirimus, ut ostendatur nobis mandatum generale, omnibus temporibus, ab omnibus ministris in Ecclesia illud faciendum esse, quod Apostoli Act. 8 et 19 fecerunt. Apostoli enim multa habuerunt peculiaria privilegia, reliquis Ecclesiae ministris non imitanda. Nec ipsi Apostoli, impositionem manuum voluerunt esse ordinarium et generale medium, sine quo gratia confirmationis non conferretur a Deo: multi enim gratiam confirmationis acceperunt, sine impositione manuum, ut Antiocheni, Act. 11. Sed Apostoli illo ritu visibilia dona spiritus, ut donum linguarum, contulerunt: quae miracula jam in Ecclesia desiisse, manifestum est. Et si maxime ritus ille Apostolorum esset (quod tamen non est) sacramentum universale, qua autoritate Pontificii, abolita Apostolica impositione manuum, delibutionem incantati chrismatis substituere potuerunt, et ad illam allegare promissiones? Chrismatis enim institutio in Novo Testamento, ex scriptura ostendi et probari non potest.

Per quae media Deus conferat dona confirmationis et perseverantiae. Num vero nulla plane sunt media, per quae Deus conferre velit dona confirmationis et perseverantiae? Sunt omnino divinitus ordinata, certa, sive organa, sive media, per quae Spiritus sanctus dona illa vult conferre, confirmare, augere et conservare verbum, scilicet Eucharistia, fides, oratio, lucta, exercitium acceptorum donorum mentis. Inter haec vero, crucifactionem Pontificii chrismatis non legimus.

17. Planissimum igitur factum est, nec materiam, nec consecrationem materiae, nec formam, nec effectus Pontificiae confirmationis, ullum certum, firmum, perspicuum, et idoneum habere scripturae testimonium. Verissime itaque dicitur, Pontificios totum sacramentum suae confirmationis, habere sine scripturae testimoniis et fundamentis. Relegat autem jam lector ea, quae Pontificii suae confirmationi tribuunt: sicut illa supra ipsorum verbis recitavimus, et cogitet quanta sit audacia, et quanta temeritas, ne durius nunc appellem, talia, tot et tanta tribuere materiali pinguedini sine mandato, sine testimonio et promissione verbi Dei.

18. Accedit vero praeterea, quod non tantum est sine verbo Dei, verum etiam contra verbum Dei pugnat illa chrismatica Pontificiorum confirmatio. Quando enim alicui vel materiae, vel actioni tribuitur efficacia aliqua, sive corporalis sive spiritualis, quam non habet vel ratione Physica, vel ex mandato, institutione et promissione divina, hoc revera est, vel superstitiosum, vel magicum: et si absque mandato Dei adhibeatur nomen divinum, peccatum est contra secundum praeceptum, et eo gravius peccatum est, quo excellentiores effectus illi rei sine mandato et promissione Dei tribuuntur. Ad hoc axioma conferatur consecratio chrismatis, quae in Pontificali exstat, et exhorrescet lector. Neque enim quicquam relevatur illa Pauli sententia, 1. Tim. 4. Sanctificatur creatura per verbum Dei, et orationem. Non enim

loquitur ibi, de quavis creaturarum transmutatione, per verbum et orationem tentanda. Si enim totum Evangelium Johannis legeretur, et totum Psalterium recitaretur super urticam ne ureret, aut super ovum ut fieret globus bombardacius, nihil efficeretur: sed excepto dono miraculorum, quae per verbum et orationem fiunt, duplex est sanctificatio creaturarum, per verbum prior, de qua Paulus in illo loco loquitur, quod usus earum redditur sanctus, ut nihil sit rejiciendum, sed cum gratiarum actione, bona conscientia, in eo usu, ad quem creatae sunt, usurpari possint a credentibus et agnoscentibus veritatem, haec enim sunt Pauli verba. Alter est, quando virtute verborum institutionis divinae, aqua sanctificatur, ut sit baptismus, panis et vinum sanctificantur, ut sint in Eucharistia corporis et sanguinis Domini. Neutro vero modo fit consecratio chrismatis, destituitur enim divina institutione: nec natura ad hos effectus creatum est, vel oleum, vel balsamum.

19. *Confirmatio Pontific. e diametro pugnat cum baptismo.* Illud vero praecipue in hac disputatione consideretur, quod in priori membro ostendi, quod pleraque omnia, quae Pontificii suae confirmationi tribuunt, manifeste derogant dignitati et virtuti ipsius baptismi. Quae enim chrismati tribuuntur, ea ex antithesi baptismo detrahuntur. Si enim baptismus illa conferre crederetur, quorsum opus esset illinitione chrismatis? ut sine injuria et contumelia sacrosancti baptismi, Pontificia doctrina de chrismate, recipi et approbari non possit. Colligantur itaque haec in brevem tabellam, quae supra fusius sunt explicata. Baptismus non efficit, nec Christianos, nec plene Christianos: sed hoc perficit confirmatio. In baptismo non datur Spiritus sapientiae, intellectus et consilii, fortitudinis, scientiae, pietatis, timoris, etc. sed hoc fit in confirmatione. Spiritus sanctus, quo resistamus cupiditatibus, mundo et Diabolo, non datur in baptismo, sed in confirmatione. Baptizati non possunt in se gratiam Christi habere, nisi ungantur, non sunt plene filii Dei, qui baptizati sunt, si non ungantur. Baptismus non facit regni Dei participes, sed hoc facit confirmatio. In baptismo non accipimus spiritum tuentem, defendentem, gubernantem, roborantem. In baptismo tantum praeparatur habitatio Deo, non autem venit vel Pater, vel Filius, vel Spiritus sanctus in domum suam, sed hoc primum fit per confirmationem. Baptismus non confert plenitudinem gratiarum, sed hoc facit confirmatio, per chrisma Christo incorporamur, et inde sanctificamur, etc. Haec sunt Pontificiorum verba. Integrae enim sententiae in primo membro sunt recitatae. Ex altera vero parte scribantur scripturae sententiae de baptismo, Marc. 16. Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit. Rom. 6. In mortem ejus baptizati sumus, consepulti cum illo, per baptismum in mortem. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus, scientes quod vetus noster homo, simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, 1. Cor. 12: In unum corpus baptizati sumus, Galat. 3. Quotquot baptizati estis, Christum induistis. Joh. 3. Qui renatus fuerit ex aqua et spiritu, intrabit in regnum coelorum. Ephes. 5: Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquae in verbo, ut exhibeat sibi gloriosam Ecclesiam sine macula, etc. Tit. 3. Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis, et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos opulenter per Jesum Christum, ut ipsius gratia justificati, haeredes simus vitae aeternae. 1. Petr. 3. Baptisma nos salvos facit, quo fit, ut conscientia bene respondeat apud Deum, per resurrectionem Christi.

20. Haec inter se conferantur: et manifestum erit, Pontificiam doctrinam de confirmatione, cum insigni injuria et contumelia baptismi conjunctam esse. Et quis non sperasset fore, ut in Concilio, si non omnia talia, aliqua saltem, si non corrigerentur, saltem mitigarentur? Sed quae sit mens Tridentina, tres illi Canones de confirmatione, involventes et approbantes omnes et Scholasticorum et Monachorum opiniones de confirmatione, abunde testantur. Consideretur vero et hoc, quod ipsa actio baptismi pugnat cum Pontificiorum opinionibus de confirmatione. Dicunt enim, in baptismo non dari Spiritum sanctum, ad pugnam contra Diabolum: Sed in actione baptismi, multis verbis et exigitur, et fit abrenuntiatio Satanae. Dicunt in Baptismo non dari Spiritum tuentem et defendentem. Atqui Baptista in ipsa actione orat: Qui te regeneravit custodiat te in vitam aeternam, etc.

21. Sicut igitur in primo membro explicavimus, qualem confirmationem Pontificii in sua Ecclesia habeant, agnoscant et intelligant: ita jam liquido ostendimus, quale illud sacramentum sit, si ad scripturae normam exigatur: quod omnino fieri necesse est. Nam sicut inquit sententia Bedae, quae citatur 8. quaest. 1. cap. Nec sufficere: Nobis sacris literis unica est credendi pariter et vivendi regula praescripta.

22. Tertio, quaedam etiam de illis sententiis dicenda sunt, quae ex veterum scriptis ad stabiliendam Pontificiam chrismationem cumulari solent. Haec vero disputatio nihil praejudicare, vel debet, vel potest illis fundamentis, quae ex perspicuis et solidis scripturae testimoniis, in secundo membro ostendimus. *Augustinus.* Recte enim et vere dicit Augustinus contra literas Petiliani, lib. 3, cap. 6. Si quis de quacunque re, quae pertinet ad fidem, vobis annuntiaverit, praeterquam quod in scripturis legalibus et Evangelicis accepistis, anathema sit: sive sit Episcopus, sive Apostolus, sive etiam Angelus de coelo. Sacra enim scriptura doctrinae nostrae regulam figit, inquit de bono viduitatis, cap. 1. Ideo concludit, cap. 3 de unitate Ecclesiae: Quicquid attulerint, et undecunque attulerint, audiamus potius, si oves ejus sumus, vocem Pastoris nostri. Non ergo audiamus: Haec ego dico, haec tu dicis: sed haec dicit Dominus.

23. Ne tamen in universum contemnere et conculcare videamur veteris Ecclesiae judicia, reverenter enim

veneramur antiquitatis caniciem: sed ea moderatione, qua ipsi hoc fieri voluerunt, sicut in priori parte hujus examinis, ipsorum patrum verbis hoc ostendimus. Quaedam igitur dicemus de illis sententiis, in quibus veteres mentionem faciunt chrismatis: quas omnes Pontificii ad suam illam confirmationem, sicut eam in primo membro descripsimus, detorquent.

24. Quia vero dissimiles sunt illae veterum sententiae, ut explicatio eo sit planior et expeditior, ad cumulum illum sententiarum adhibebimus distinctionem, quae ex ipsa rei natura sumpta, manifesta erit.

Sententiae quae ad probationem chrismatis allegantur, unde sumptae.

Primo enim praecipuae sententiae, quae de Chrismatione allegantur, sumptae sunt ex scriptis, quae partim ab ipsa Ecclesia Romana, inter apocrypha relata sunt: partim verae antiquitati prorsus sunt ignota, supposititia igitur, et commentitia esse non est dubium, ut sunt Decretales veterum quorundam Romanorum Pontificum, de quibus quid etiam Cusanus Cardinalis judicet, in priori Examinis parte notavimus. Ita etiam magnifice solent in hac disputatione citare sermonem Cypriani de chrismate, quem tamen constat esse ψευδεπίγραφον. De illis igitur sententiis multum disputare, nihil attinet. Commonefaciendus tamen obiter est lector, qualis sit illa causa, ad cujus probationem tot apocrypha, supposititia et commentitia suffragia emendicari necesse sit, etc.

2. Quaedam sententiae de unctione chrismatis, ex schola Montanici patacleti prodierunt. Ex professo enim Montanicum est, quod Tertullianus de baptismo inquit, eos qui baptizantur in aquis, non consequi spiritum sanctum sed in aqua mundatos, sub Angelis tantum praeparari Spiritui sancto: qui demum postquam egressi sint de lavacro, per benedictam unctionem et impositionem manus advocetur, et invitetur. Hanc sententiam Hieronymus multis verbis ex scriptura refutat, in Dialogo adversus Luciferianos. Scriptura enim manifeste affirmat, Spiritum sanctum effundi, et quidem opulente effundi, per lavacrum regenerationis et renovationis. Tit. 3. Renascimur enim ex aqua et spiritu, Joh. 3. Christus lavacro aquae in verbo sanctificat et mundat Ecclesiam, Ephes. 5. Ex Tertulliano vero magistro suo Cyprianus hausit, quod lib. 2, Epist. 1 ita discerpit sententiam Christi, Joh. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, quod baptismo tantum aquam tribuit, Spiritum sanctum vero tribuit unctioni et impositioni manuum. Et addit, non posse esse filios Dei, si non utroque sacramento nascantur, lavacro scilicet aquae in verbo, et unctione chrismatis. Non igitur multum nos movebit altera Cypriani sententia, lib. 1, Epist. 12 ubi asseverat, necesse esse ungi eum, qui baptizatus sit, ut accepto chrismate, habere in se Christi gratiam possit, etc. Constat enim ex qua schola, Montani scilicet, sententiae illae prodierint. Et profecto falsum est, baptizatum non habere in se gratiam Christi, sed eam demum accepto externo chrismate donari. Illae enim et Tertulliani et Cypriani sententiae, ne illam quidem distinctionem agnoscunt: qui baptismo tribuunt spiritum regenerationis, et gratiam remissionis, chrismati vero spiritum et gratiam confirmationis: sed simpliciter, et in genere, gratiam Christi et Spiritum sanctum Baptismo detrahunt, et ad unctionem chrismatis referunt. Ideo etiam posteritas coacta fuit, sententias illas mitigare. Quae igitur praeterea aliae, inter sententias de chrismate, in primo membro recitatas, Montani scholam resipiant, ex hac commonefactione judicari potest. Non ergo sine judicio patiamur nos a scripturae sententia dimoveri, quando inveteratis abusibus et erroribus, antiquitatis titulus obducitur et praetenditur. Quale enim illud sit, ex hoc loco aestimari potest.

Hieronymus.

3. Sed tamen quidam etiam probati scriptores ex patribus, in suis libris, unctionis mentionem faciunt: nempe sicut alias multas ceremonias, quae suo tempore in actione baptismi, sine mandato divino, ex Ecclesiastica traditione, usitatae fuerunt, recensent et describunt. Non autem efficaciam illam quam scriptura baptismo tribuit, ei vel detrahunt, vel partiuntur inter tales ceremonias, et ipsum baptismum, sicut Pontificia confirmatio facit: sed dicunt, istis superadditis signis significari et declamari, ipsam baptismi efficaciam. Unctionem vero adhibuerunt, quia in Orientalibus praesertim locis, multus et varius erat usus olei, unguenti, et unctionis: sicut etiam usus ibi fuit osculi, quod ad declarationem fraternae charitatis translatum fuit in Ecclesiam, pro circumstantia illorum locorum. Inepte autem faceret, qui ideo ex osculo facere vellet universale et necessarium sacramentum. Ita de unctione Augustinus, lib. 15 de Trinitate, cap. 26 dicit: Invisibile donum gratiae, significatur visibili unguento, quo baptizatos ungit Ecclesia.

Unctio.

Augustinus.

Ita contra literas Petiliani, lib. 2 cap. 104 disputans de Psalmo 132 dicit: Vetus sacerdotium in figura corporis Christi, quod unitatis compage fit, salvam habeat unctionem. Et illam explicat significare sanctificationem spiritualem et fragrantiam amoris spiritualis. Postea de chrismate addit: Et in hoc unguento sacramentum chrismatis vult interpretari; et interpretationem illam non rejicit. Et de singulis hujusmodi ceremoniis, ex veteribus ostendi posset, quid de usu, operatione et efficacia ipsius baptismi, per ceremonias illas significare voluerint. Nec obstat, quod Augustinus illam unctionem olei seu chrismatis, aliquando sacramentum vocat. Nam et catechisationem, et exorcisationem, et ignem in actione baptismi vocat sacramenta, in Psalm. 65. Et de symbolo ad catechumenos lib. 4, cap. 1: Omnia sacramenta, quae aguntur in vobis exorcismis, orationibus, canticis, insufflationibus, cilicio, inclinatione cervicum, humilitate pedum, etc. Quicquid enim sacrae alicujus rei signum est, Augustinus solet sacramentum appellare: sicut in examine primi Canonis de sacramentis ostendimus.

Haec vero de unctionis et reliquarum ceremoniarum significationibus, longissime absunt ab illa sententia, de qua Pontificii in sua confirmatione

dimicant. Observet igitur lector, non statim probari Pontificiam confirmationem, quando in aliqua veterum sententia, mentio fit chrismatis. Non enim de vocabulo, nec de significatione seu commonefactione potissimum, sed de re ipsa, seu de efficacia, quam Pontificia confirmatio chrismati, eo modo, sicut in primo mèmbro explicatum est, tribuit, disputatio est. Et haec observatio ostendet, pleraque veterum testimonia, licet mentionem faciant chrismatis, nihil tamen patrocinari pontificiae confirmationi. Aliud enim est loqui de significatione ceremoniarum, aliud de efficacia et operatione.

Objectio. 4. Sed objiciunt, veteres tamen chrismati saepe plus aliquid tribuere, quam solam significationem.

Responsio. Respondeo: Apocrypha, supposititia et commentitia scripta, quae falso veteribus quibusdam tribuuntur, jure et merito non recipimus. Nec Tertulliani et Cypriani, qui hac in parte non obscure montanizant, autoritate premi volumus. Nec recentiorum opinionibus, ut Rabani, Durandi, Gersonis, etc. Scripturae praescribi aequum est. De vera igitur et puriori antiquitate restat inquisitio. Et licet non ignorem alios aliter loqui: hoc tamen affirmare non dubito, in vera et puriori antiquitate non posse ostendi, Pontificiam illam antithesin, inter baptismum et chrismationem, quae praecipuos effectus baptismo adimit et derogat, et chrismationi tribuit: sicut supra ipsis Pontificiorum verbis antithesis illa explicata est. Statua hujus disputationis. Hic vero est status hujus disputationis, ut ex veris probatae antiquitatis scriptoribus ostendant, non quod mentionem faciant Olei, Chrismatis, Unctionis, etc. hoc enim non ignoramus: sed quod baptismo detrahenda: Oleo vero, Chrismati et unctioni, talia, tot et tanta tribuenda esse docuerint, et ex verbo Dei probarint: sicut Pontificii suae chrismationi tribuunt, et tribui volunt: quorum verba propterea supra adscripsi. Et hoc est quod dico, et scio, ex veris probatorum patrum scriptis ostendi et probari non posse. Extra, de sacra unctione, cap. Ungitur, Ostendit Innocentius, fuisse antiquitus quosdam, qui unctiones illas reprehenderent, ita enim inquit: Nec judaizat Ecclesia, cum unctionis celebrat sacramentum: sicut antiqui mentiuntur, qui neque scripturas, neque Dei novere virtutem. Cyrillus Hierosolymitanus. De Cyrillo vero Hierosolymitano, cujus catecheses nuper editae sunt, quaedam breviter dicenda sunt, ille enim praecipuus jam cogitur esse Pontificii chrismatis patronus. Et non inique sane volumus de Cyrillo Hierosolymitano, cujus Historia nobis non est ignota, judicare: si tamen κατηχήσεις illae, quae recens editae sunt, ipsius γνήσιαι et incorruptae sunt. Illam tamen libertatem nobis Pontificii non eripient, quam in examinandis et dijudicandis omnium patrum scriptis, Augustinus saepius inculcat, Ecclesiae datam esse, ut scilicet ad normam scripturae exigantur. Hieronymus. Rufinus. Et Hieronymus dicit, Cyrillum hunc in adolescentia conscripsisse κατηχήσεις. Rufinus addit, ipsum aliquando in fide, saepius in confessione variasse. Non igitur Canonica est scriptoris hujus autoritas. Sed videamus, quid de unctione dicat. In secunda igitur catechesi dicit: Exorcisatum hoc oleum tantam virtutem consequitur, ut non modo ardentia peccatorum vestigia expurget, verum etiam omnes visibiles daemones repellat. Atqui hoc oleo Cyrillus ungit baptizandos ante baptismum. Si igitur ante baptismum et peccata, et ipsa peccatorum vestigia per oleum jam expurgata sunt: quomodo mox dicit, baptismum esse peccatorum absolutionem, conciliare adoptionem, et donum Spiritus sancti? Sed explicat se, cum inquit: Illud oleum, symbolum est pinguedinis Christi nobis communicatae, et quod diabolica operatio in nobis deleta sit, scilicet in baptismo et per baptismum: cujus efficaciae baptismi, symbolum et significatio est oleum. Quod si quis hanc explicationem, ex ipsius autoris verbis sumptam, recipere nolit: is faciet Cyrillum pugnantem, et secum, et cum ipsa scriptura, quod expurgationem peccatorum detrahat baptismo, et tribuat oleo ante baptismum. In tertia catechesi, in principio dicit, eos qui in Christum baptizati, Christum induerunt, participes et consortes factos esse Christi. Et chrisma gerere imaginem Spiritus, quo Christus corporaliter unctus fuit: haec tanquam symbola, admonentia de efficacia baptismi, tolerari possunt. Sed mox attexit Cyrillus iste, sive sit γνήσιος, sive supposititius: Sicut panis Eucharistiae, post Spiritus sancti invocationem, non amplius est panis communis, sed est corpus Christi: sic et hoc unguentum, postquam jam consecratum est, non amplius est nudum unguentum, sed est chrisma Christi, quod adventu Spiritus sancti, per ipsius divinitatem energiam habet, ut corpus quidem eo perungatur, anima vero vivifico spiritu sanctificetur. Et mox: Hujus sancti chrismatis dono accepto, merito appellamini Christiani. Antequam enim haec gratia vobis donata esset, non eratis proprie digni eo nomine, etc. Sed ipse Cyrillus ex Scriptura confirmat: Baptismum non tantum esse ablutionem peccatorum, verum etiam adoptionem filiorum, et donum Spiritus sancti conciliare. Et quia baptizati Christum induerunt, affirmat ipsos per baptismum participes et consortes factos esse Christi. Quomodo igitur ea quae ipse etiam teste scriptura affirmat, baptismi propria esse, purgationem scilicet peccatorum, sanctificationem spiritus, et participationem Christi, Cyrillus ille mox Chrismati tribuit? Ego simpliciter ita interpretor, quod intelligat chrisma esse Symbolum, significans et admonens, quae sit baptismi virtus et efficacia: non quod illam virtutem velit, vel baptismo detrahere, vel eam partiri inter baptisma et inter chrisma. Quod si hanc explicationem nolint recipere Pontificii, facient Cyrillum adversa fronte pugnantem cum ipsa scriptura. Christiani enim efficimur et sumus, non ab externa aliqua pinguedinis delibutione, sed a Christo Domino nostro, quem in baptismo induimus, quem in verbo apprehendimus, ut fide in cordibus nostris habitet. Neque enim Antiochiae primum appellati fuerunt

Christiani, inde quod externa aliqua oleae pinguedine deliniti et delibuti fuerint. Si igitur extra et contra scripturam, Cyrilli hujus autoritas urgeatur: respondemus verbis Augustini, Epist. 19. Non ideo putandum esse, aliquid verum esse, quia patres ipsi senserint: sed si per autores Canonicos, quod a veritate non abhorreat, persuadere possint. Ex literis igitur Canonicis, omnium aliorum scripta considerare debemus: et quod in illis cum divinarum scripturarum autoritate non congruit, cum pace eorum et salva honorificentia, quae illis debetur hominibus, respuere et improbare possumus, licet incomparabiliter inferiores sumus ipsis patribus. Epist. III, et contra Cresconium lib. 2, cap. 32 idque fit sine ulla contumelia patrum, justo judicio, et nulla temeritate, inquit Augustinus contra Donatistas, lib. 7, cap. 20. Et ad Victorem, lib. 2.

Argumentum Cyrilli.

Expendamus igitur paucis, an Cyrillus illam suam sententiam ex scriptura canonica nobis persuadere possit: conatur enim illud, ita autem inquit: Moyses summum sacerdotem primum lavit aqua, postea unxit unguento: et ita dictus fuit Christus Domini. Ergo qui in Novo Testamento volunt Christiani fieri, eos oportet habere veritatem ejus, quod antiquis in figura contigit. Veritatem autem dicit hanc esse, de qua Johannes concionatur, 1. Joh. 2. Vos unctionem habetis a sancto, et nostis omnia, unctio quam accepistis ab eo, maneat in vobis. Item, unctio ejus docet vos de omnibus. Et hactenus quidem non male colligit Cyrillus: sed quod inde suum externum exorcisatum chrisma stabilire conatur, nulla plane consequentia cohaeret. Certissimum enim est, Johannem loqui non de externa aliqua pinguedinis delibatione, sed de spirituali, interiori et invisibili unctione spiritus. Et quia in Novo Testamento, ipsam veritatem habemus, non est redeundum ad figuras Veteri Testamenti, sine mandato Christi. Ex illis igitur scripturae locis, chrisma Cyrilli nequaquam probatur.

Altera probatio Cyrilli.

Altera vero probatio, quam affert, haec est: Jesaiae 25 Graeci textum ita reddiderunt: Et faciet Dominus Sebaoth omnibus gentibus in hoc monte: vinum bibent, laetitiam bibent, unguento ungentur: Et addit: Trade haec omnia gentibus, voluntas enim Domini super omnes gentes. Et inde Cyrillus vult confirmare: mandatum et voluntatem Dei esse, ut in Ecclesia Novi Testamenti, omnes gentes chrismate ungantur. Sed oro Lectorem, ut tantum expendat, qualis sit haec probatio. Primum enim Jesaias in sua lingua, sententiam illam ita non habet, sed inquit: Dominus Zebaoth faciet omnibus populis in monte isto convivium pinguium, convivium faecium, de pinguedinibus medullatis, et faecibus defaecatis. Et tollet Dominus in monte isto faciem involucri, quod expansum est super omnes gentes. Jesaias igitur plane nihil dicit de unctione tradenda gentibus. Deinde textus ipse explicat, quod haec sint allegorica: et quomodo intelligenda sit illa allegoria, ostendit: inquit enim, Praecipitabit mortem in sempiternum, et auferet lacrymam ab omni facie, et opprobrium populi sui auferet de universa terra. Quomodo igitur ex allegorica sententia, probari potest externa delibutio materialis chrismatis? Postremo, si corporaliter sententia illa accipienda esset, eadem ratione sequeretur etiam, faecibus (forsan ut in lupercalibus) et pinguedine medullarum liniendos esse baptizatos. Videt igitur Lector quales, quam frigidae, quam coactae, contortae et peregrinae sint illae probationes. Et Augustini regula est: Non majorem debere esse autoritatem in sententiis patrum, quam quales earum probationes ex Scripturis canonicis proferunt.

Tripl... ter di... runt christ... cujus veter... menti confi... tio P... tificia

5. Magna est dissimilitudo et diversitas, inter chrisma de quo veteres loquuntur, et inter confirmationem, sicut illa apud Pontificios servatur. Et tres differentias, quae maxime illustres sunt, breviter annotabo: ut et hoc manifestum fiat, ne ex patrum quidem probatorum veris scriptis, probari aut stabiliri Pontificiam, sicut illa nunc servatur, confirmationem. Primo enim quod ad materiam, sicut loquuntur, vel ad externum signum attinet, veteribus usurpata fuit impositio manuum, quae adhuc Hieronymi et Augustini aetate in usu fuit. Jam vero apud Pontificios, impositio manuum in confirmatione prorsus abolita est. Quomodo igitur idem potest sacramentum esse: nisi forsan rusticis persuasuri sunt, inflictionem alapae idem esse, quod impositionem manuum. Tertullianus meminit tantum olei. Clemens etiam Alexandrinus et Basilius, tantum olei meminerunt. Sed Pontificii contendunt, si oleum non sit Balsamo mixtum, non esse verum sacramentum. Et licet ex scholasticis quidam disputent, solum oleum esse de necessitate: concilium tamen Florentinum decernit, materiam confirmationis debere esse chrisma, ex oleo et balsamo confectum. Ideo ne hanc quidem materiam a veteribus habent. Et nescio, an ex probatis veterum scriptis, de mixtione balsami aliquid possint proferre. Nativum certe balsamum una cum ipsis arboribus jam defecisse constat. Periit igitur ex rerum natura, ipsa materia confirmationis, quam Pontificii requirunt. Neque enim factitium balsamum, locum ejus implere potest, sicut nec aqua factitia, materia esse potest baptismi, nec vinum factitium, materia Eucharistiae.

Conc. Florentinum.

Cyril...

Cyrillus baptizatos post baptismum chrismate inungit, primum in fronte, secundo, in auribus, tertio, in naribus, quarto, in pectore.

Ambrosius.

Ambrosius de his, qui initiantur, cap. 6, baptizato post baptismum inungit caput, ut inde defluat unguentum.

Ponti...

Pontificii vero tradunt, chrismationem in sola fronte debere fieri: et si fiat in vertice, in pectore, in auribus, in naribus, etc. etiamsi eadem adhibeatur materia et forma, non esse sacramentum confirmationis. Videt igitur lector, quanta sit dissimilitudo, et diversitas inter veterum sententias, et inter Pontificiam confirmationem, quod ipsam materiam attinet. Et quando multas cumulant sententias ex veteribus, opponenda ipsis est haec diversitas. Quicquid enim de chrismate ex veteribus declamitarint, tamen non habent illud Sacramentum, de quo antiquitas loquitur. Non enim

eadem est materia, sed variis mutationibus alia et diversa. Secundo, apud veteres inunctio chrismatis non fuit peculiare Sacramentum, aliud diversum et distinctum a Sacramento Baptismi. Sed sicut varias habuerunt ceremonias, antecedentes intinctionem Baptismi: ita etiam varias habuerunt ceremonias post tinctionem, connexas tamen et conjunctas ipsi actioni Baptismi. Et administrationem Baptismi definierunt, non tantum mersione sive tinctione, sed et ceremoniis antecedentibus, et quae mox continuo actu intinctionem sequi solebant: ita ut actio Baptismi illis subsequentibus ritibus absolveretur et perficeretur. Et hoc manifestum est in omnibus veterum locis, ubi ritus illi describuntur. Ipse etiam Dionysius et Damascenus unctionem non separant a Baptismo, sed habent unctionem et ante Baptismum et mox post Baptismum.

Tertullianus.

Tertullianus dicit: Ex ea die qua baptizati sumus lavacro quotidiano per totam hebdomadem abstinemus. Illud hodie Pontificii docent servandum esse, non post Baptismum, sed post confirmationem. Fuisse igitur olim unam, eandem et continuam actionem, quae nunc in duo Sacramenta discerpta est, vel hinc manifestum est.

Antididagma Coloniensium.

Antididagma Coloniensium quaerit, quare presbyter baptizatum ungat chrismate, cum postea in Confirmatione eo liniendus sit? Et ex gestis Pontificum recitat, Sylvestrum constituisse, ut propter periculum mortis inexpectatae presbyter baptizatum chrismaret: ne propter absentiam Episcopi, sine confirmatione de hac vita migraret. Si autem praesens esset Episcopus, ungeretur ab ipso.

Ostendit et haec narratio, Chrismationem olim fuisse conjunctam et connexam ipsi actioni Baptismi. Postea ut numerus Sacramentorum augeretur, avulserunt eam ab actione Baptismi: atque ut fieret inde peculiare Sacramentum, voluerunt inter baptismum et delibutionem, intercedere spatium aliquod temporis, annos scilicet 12 vel 25, sicut tradit glossa de Consecrat. dist. 5 cap. ut Jejun. Durandus ex Rabano censet, baptizatum confirmari non posse, nisi ad minimum post septem dies, post baptismum, propter septem scilicet dona spiritus. Longe igitur aliud et diversum fuit unctio veterum post baptismum, et chrismatio Pontificia in Confirmatione. Alterum igitur ex altero nec confirmatur, nec stabilitur. Et jam judicet lector, quantum ponderis habeant suffragia illa, quae ex veteribus pro sua confirmatione Pontificii conquirunt. De diversis enim non est idem judicium. Si igitur probatio valere deberet, oporteret plane idem esse et veterum unctionem, et Pontificiam confirmationem. Tertio, effectus quos Pontificii hodie suae confirmationi tribuunt, illos veteres ipsi Baptismo adscribunt. Clemens enim lib. 1 paedag. cap. 6 dicit: Baptismum vocari, 1. gratiam qua remittuntur peccata, 2. illuminationem, per quam id quod divinum est, perspicimus, 3. perfectionem cui nihil desit. Et addit: Absurdum est, Dei vocari gratiam quae non sit perfecta, et undiquaque plena. Tincti igitur, inquit, illuminamur, illuminati in filios adoptamur, adoptati perficimur, perfecti immortales reddimur. Et haec omnia Clemens tribuit efficaciae Baptismi. Cyprian. lib. 4, Epist. 7. Diabolus in Baptismo fide credentis excluditur et opprimitur. Hilarius contra Arianos: Sacramento baptismi, vere Filius Dei unusquisque perficitur. Basilius: In Baptismo homo haeres constituitur coelestium bonorum. Idem: In Baptismo professi sumus, quod mortui sumus peccato et mundo. Gregorius Nyssenus: Baptismus docet, ne vitiorum reliquias sequenti post fidem vitae immisceamus. Chrysostomus in 6 ad Rom. Non ad hoc tantum valet Baptismus, quod priora delicta delet, sed quod et ad futura cavenda munit. August. lib. 1 de moribus Manichaeorum, cap. 35: In illo sacrosancto lavacro inchoatur renovatio hominis, ut proficiendo perficiatur. Hesychius dicit: Baptismum conterere diabolum: et huc accommodat illud Psalmi: Tu contribulasti capita draconum. Haec testimonia lector conferat ad ea, quae Pontificii Baptismo detrahunt, et suae confirmationi tribuunt. Inde enim manifestum erit, quam bene consentiat Pontificia confirmatio cum veteri Ecclesia. Frustra igitur vetustatis suffragiis illam ornare conantur, cum tanta sit dissimilitudo et diversitas. Haec de veterum sententiis, prolixius aliquanto annotavi, ut fucum illum, quem confirmationi suae ex veterum testimoniis faciunt, detraherem, utque clare ostenderem, Pontificiam illam chrismationem non tantum Scripturae fundamentis, verum etiam verae antiquitatis idoneis testimoniis destitui. Neque enim statim Pontificia confirmatio probatur et stabilitur, ubi in veterum scriptis mentio fit olei, chrismatis et unctionis. Atque ideo ostendenda fuit diversitas: Video enim Pontificios sibi mire placere, cumulandis hujusmodi sententiis.

Hilarius. Basilius. Gregorius Nyssenus. Chrysost. Augustin. Hesychius.

6. Adjiciam et hanc observationem: Cum olim una continua, et conjuncta actio fuerit Baptismi, unctionis et impositionis manuum: qua occasione et ratione primum coeperit divelli et disjungi, donec tandem peculiare, distinctum et separatum Sacramentum, quod sua antithesi Baptismum longe superaret, ex chrismatione factum est? Deprehendi autem triplicem potissimum fuisse occasionem. 1. Quando ab haereticis vel in schismate vero baptismo baptizati ad Ecclesiam redibant, tunc non rebaptizabantur, sed vel impositione manuum, vel unctione Chrismatis recipiebantur. Hujus rei frequens est mentio in disputationibus veterum de controversia Cypriani. Ita etiam sancit Concilium Laodicense, Can. 7. Qui a Novatianis redeunt, doceantur Symbolum fidei: et uncti sacro chrismate, sic mysteriis communicent. Arelatense Can. 8. Si ad Ecclesiam aliqui de haeresi Ariana venerint, interrogent eos nostrae fidei Sacerdotes Symbolum. Et si praeviderint, in Patrem, Filium, et Spiritum sanctum eos baptizatos, manus eis tantum imponant, ut accipiant Spiritum sanctum. Ita Leo epist. 77: Qui apud haereticos baptizatus est, non rebaptizetur: sed Spiritus sancti invocatione, per manuum impositionem confirmetur, quia Baptismi tantum formam, sine sanctificatione accepit. Haec Leo: Non autem idem ritus fuit ubique, id quod etiam Gregorius

Concilium Laodicense.

testatur de Consecr. 4. cap. Ab antiqua. Narrat enim, Occidentem per manus impositionem, Orientem per chrismatis unctionem recipere eos qui apud haeresin recte baptizati ad Ecclesiam redibant: Num vero ideo hoc factum fuit, quasi Baptismus per se sit sine sanctificatione, et Spiritu sancto? Certe Ephes. 5 sanctificatio expresse tribuitur Baptismo. Et opulenta effusio Spiritus, Tit. 3. Sed qui baptizatus fuit, non habens veram fidem, non potuit accipere Spiritum sanctum, et sanctificationem Baptismi: illa enim fide accipimus. Sed quando postea ad veram fidem convertebatur, tunc demum recte et salutariter apprehendebat promissionem Baptismi: atque ita sanctificationem Baptismi, antea oblatam quidem, sed non acceptam, tunc primum fide vera accipiebat: idque ut fieret, invocabatur super eum Spiritus sanctus: cui invocationi adhibebatur Symbolum impositionis manuum, sicut Augustinus inquit, nihil aliud esse manuum impositionem, quam orationem super hominem, lib. 3 contra Donatistas cap. 16. Et cap. 1 quaest. 1. cap. Paulianistae, exstat haec sententia: Dum ab eis baptizantur, qui in haeresi vel schismate eis communicant, Sacramentum quidem Baptismi ab eis accipiunt, virtutem vero non consequuntur, quam sine fide nullus consequi potest, sicut Dominus in patria sua, non poterat facere ullum signum, propter incredulitatem ipsorum. Augustinus contra Donatistas 5, cap. 23. Manus impositio si non adhiberetur ab haeresi venienti, tanquam extra omnem culpam esse judicaretur: propter charitatis autem copulationem, manus haereticis correctis imponitur.

Augustin.

Secunda occasio fuit, quando in necessitate aliquis, vel a Catechumeno, vel a laico baptizatus erat: tunc ut Baptismus ille tanquam verus et legitimus approbaretur et confirmaretur: ductus fuit baptizatus ad Episcopum. Ita Concilium Eliberitanum inquit, Can. 18, fidelem, et in necessitate catechumenum, posse baptizare, ita ut si ille qui sic baptizatus fuit supervixerit, ad Episcopum eum perducat, ut per manus impositionem perfici possit. Ita historia de Novato apud Eusebium lib. 6, cap. 33 ostendit, illis qui decumbentes in lecto baptizabantur, non adhiberi potuisse reliquos tunc usitatos ritus: quos tamen ne quid omitteretur, postea recuperata valetudine subsequi volebant, sicut et Athanasii historia recitatur, 1. quaest. 1. cap. Spiritus sanctus. Tertia ratio et occasio illa fuit quam Hieronymus describit in Dialogo adversus Luciferianos. Narrat enim, suo tempore Ecclesiarum consuetudinem fuisse ut ad eos qui in minoribus urbibus, per presbyteros et diaconos baptizati erant, Episcopus ad invocationem Spiritus sancti manum impositurus excurreret. Et fuit absque dubio bona et utilis consuetudo, ad retinendam et conservandam doctrinae et fidei puritatem, quod Episcopus eos qui ab aliis baptizati erant, ipse de doctrina et fide interrogabat, et examinabat: et quando intelligebat eos recte credere, et legitime baptizatos esse, verbo eos confirmabat: et impositis super ipsos manibus, Spiritum sanctum ipsis invocabat, ut in fide illa perseverarent. Sed et ex hac consuetudine, et ex more recipiendi eos qui ab haeresi ad Ecclesiam revertebantur, jam tum Hieronymi tempore, imo longe ante, non vulgus tantum, sed et Episcopi quidam finxerant hanc opinionem, quasi Baptisma ipsum esset sine Spiritu sancto: qui tunc primum daretur et acciperetur, quando Episcopus ad invocationem Spiritus sancti, manus baptizatis imponeret. Hanc vero opinionem, quae tamen est Tertulliani presbyteri, Cornelii Papae, et Cypriani Episcopi, Hieronymus serio et graviter refutat. Et probat Baptisma non esse sine Spiritu sancto, quia nulli hominum sine Spiritu sancto peccata dimittantur: anima etiam in Baptismo non purgetur sordibus sine Spiritu sancto.

Hieronymus.

Quaerit autem Hieronymus, cum Spiritus sanctus in vero baptismate tribuatur, quare in Ecclesia baptizatus, per manus Episcopi dicatur accipere Spiritum sanctum. Et ibi quidem locus fuisset dicendi, sicut Pontificii jam dicunt, in Baptismo tantum dari Spiritum sanctum ad regenerationem, ad reliqua vero necessaria dona, Spiritum sanctum non dari vel accipi in baptismo, sed illud demum fieri in Episcopali confirmatione. Sed Hieronymus hoc non dicit: simpliciter autem respondet, hanc observationem descendere ex ea autoritate, quod post ascensum Domini Spiritus sanctus ad Apostolos descendit. Mox vero quomodo hoc intelligi velit subjungit, cum inquit: Et multis in locis idem factitatum reperimus; ad honorem potius sacerdotii, quam ad legis necessitatem: alioqui si ad Episcopi tantum imprecationem Spiritus sanctus defluit, lugendi sunt, qui in vinculis aut in castellis, aut in remotioribus locis per presbyteros et diaconos baptizati, ante dormierunt, quam ab Episcopis inviserentur. Haec Hieronymi explicatio diligenter observanda est: praebet enim lucem ad intelligendas multas historias et sententias veterum, de accipiendo Spiritu sancto, per impositionem manuum Episcopi. Et hinc etiam intelligi potest, quomodo Ecclesiastica illa consuetudo postea magis magisque degenerarit, assutis subinde novis ritibus et opinionibus. Tandem enim exstincta luce doctrinae, ex illo quod ad honorem Episcopatus, non ad legis necessitatem factum, quodque in illis qui ab haeresi revertebantur servatum fuerat, fabricatum est peculiare et universale Sacramentum pro omnibus baptizatis: et additae sunt opiniones manifeste derogantes dignitati et virtuti Baptismi, quae supra recitatae sunt. Et haec sunt, quae dixi ex veteribus probari non posse. Nam et Augustinus contra Donatistas lib. 3, cap. 16 quaerit, quare Spiritus sanctus in sola catholica, per manus impositionem dari dicatur? Et respondet, non de illis quae Pontificii suae confirmationi tribuunt, sed inquit: Hoc intelligi majores nostri voluerunt, quod Apostolus ait: Charitas diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum. Ipsa enim est charitas, quam non habent qui ab Ecclesiae catholicae communione praecisi sunt. Item: Quis nunc hoc exspectet, ut hi quibus manus ad accipiendum Spiritum sanctum imponitur, repente incipiant linguis loqui? Sed invisibiliter et latenter per vinculum pacis, eorum cordibus divina charitas inspirari intelligitur, etc.

Augustin.

Expresse autem loquitur de haereticis et schismaticis revertentibus. Quomodo vero per manus impositionem charitas inspiratur, respondet Augustinus: Manus impositio quid aliud est, quam oratio super hominem: ergo non sicut baptismus, repeti non potest. Et Gratianus de illa Augustini sententia 1 quaest. 1 cap. Arianos, inquit: Ex eo quod manus impositio iterari praecipitur, Sacramentum non esse ostenditur. Quaecunque igitur ex veteribus citantur, longe alia et diversa sunt, quam Pontificia confirmatio, sicut illa supra descripta est.

25. His ita explicatis, facile et planum erit examen Canonum de Confirmatione. Quod enim primus Canon damnat talem confirmationem, quae consistat in Catechesi, et professione fidei puerorum, hanc habet sententiam et rationem. Nostri saepe ostenderunt, ritum Confirmationis, remotis inutilibus, superstitiosis, et cum scriptura pugnantibus traditionibus, pie et ad Ecclesiae aedificationem, juxta Scripturae consensum, hoc modo posse usurpari, ut scilicet illi qui in infantia baptizati sunt (talis enim nunc est Ecclesiae status) cum ad annos discretionis pervenissent, diligenter in certa et simplici catechesi doctrinae Ecclesiae instituerentur. Et cum initia mediocriter percepisse viderentur, postea Episcopo et Ecclesiae offerrentur: atque ibi puer in infantia baptizatus, primo brevi et simplici commonefactione admoneretur de suo Baptismo: quo scilicet sit baptizatus, quomodo quare et in quid sit baptizatus, quid in illo Baptismo tota Trinitas ipsi contulerit et obsignarit, foedus scilicet pacis, et pactum gratiae: quomodo ibi facta sit abrenuntiatio Satanae, professio fidei, et promissio obedientiae. Secundo, puer ipse coram Ecclesia ederet propria et publicam professionem hujus doctrinae et fidei. Tertio, interrogaretur de praecipuis Christianae religionis capitibus, ad singula responderet: aut si quid minus intelligeret, rectius erudiretur. Quarto, admoneretur, et hac professione ostenderet, se dissentire ab omnibus ethnicis, haereticis, fanaticis et prophanis opinionibus. Quinto, adderetur gravis et seria exhortatio ex verbo Dei, ut in pacto Baptismi, et in illa doctrina et fide perseveraret, et proficiendo subinde confirmaretur. Sexto, fieret publica precatio pro illis pueris, ut Deus Spiritu suo sancto illos in hac professione gubernare, conservare et confirmare dignaretur. Ad quam precationem, sine superstitione adhiberi posset impositio manuum. Nec inanis esset ea precatio: nititur enim promissionibus de dono perseverantiae, et gratia confirmationis.

Quis possit esse legitimus usus ritus confirmationis.

Talis ritus confirmationis, valde multum utilitatis ad aedificationem juventutis et totius Ecclesiae conferret: esset etiam consentaneus et Scripturae, et puriori antiquitati. In Apostolica enim impositione manuum, factam fuisse explorationem doctrinae et professionem fidei, manifeste testatur historia, Act. 19. De exhortatione etiam ad perseverantiam, et de confirmatione per verbum, in semel suscepta doctrina et fide exstant Apostolicae Ecclesiae exempla, Act. 14, 15 et 18. Et adhibitam fuisse publicam precationem, testatur historia, Act. 8. Ita de exploratione et professione doctrinae et fidei in confirmatione, loquuntur Canon Laodicenus 7. Arelatensis 8 sicut supra notavimus. Atque ideo canon Aurelianensis perfectam aetatem requirit in confirmando. Nec male huc convenit, quod Dionysius in fine Ecclesiastiae hierarchiae scribit de magistro Catecheseon, cui pueri in infantia baptizati tradebantur instituendi: ut ad professionem fidei, abrenuntiationem Satanae, et pollicitationem obedientiae Dei, in Baptismo factam praestandam et servandam, doctrina et exhortationibus inducerentur.

Haec in colloquio Ratisponensi, Anno 1541 proposita fuerunt. Sed Eccius nomine Pontificiorum, simpliciter et superbe omnia illa rejecit, affirmans in confirmatione non exspectandum esse usum rationis. Sensit igitur, tunc esse adhibendam, quando nec commonefactio de suscepto Baptismo, nec exploratio doctrinae, nec professio fidei, nec exhortatio ad perseverantiam, in pueris locum potest habere. Et ita dictum est a nostris, si haec ex ritu confirmationis tollantur, etiamsi nihil contineret superstitionis, esse tamen tantum otiosam ceremoniam. Et ex hac narratione Lector intelligit, quid primus hic Canon de Confirmatione sibi velit, unde sit sumptus, et quo respiciat, quando meminit otiosae ceremoniae catecheseos, et professionis fidei. Multi cogitarunt, etiamsi reliqua usitata in sua confirmatione Pontificii retinere vellent, fore tamen ut catechesin, exhortationem doctrinae, professionem fidei, commonefactionem de suscepto Baptismo, et exhortationem de perseverantia adjungerent, ut ita speciem aliquam pietatis haberet. Sed haec omnia manifestissimae utilitatis, anathemate primi Canonis oblique jugulantur. Volunt enim esse tale Sacramentum, quod ex opere operato, propter Chrismatis virtutem, conferat gratiam majorem quam quae sit Baptismi.

Colloquium Ratisponense. Eccius.

Effectus chrismatis secundum Pontificios.

Miretur autem aliquis, quare Pontificii in sua confirmatione illa tolerare nolint. Sed ratio est quia hoc modo confirmatio nihil aliud esset, quam commonefactio de suscepto Baptismo: et esset corroboratio in gratia, quae in Baptismo collata est. Illud vero Pontificii nolunt, sicut, supra ostensum est: atque propterea haec quae diximus, ex sua confirmatione exterminant, licet valde insidiose posita sint verba Canonis, „Non tantum esse catechesin et professionem fidei“ cum tamen plerunque talem aetatem in confirmatione deligant, ubi plane nullus potest locus esse catechesi, explorationi, professioni et exhortationi. Usque adeo nullam, vel manifestissime utilem emendationem homines isti vel tolerare possunt, vel admittere cogitant. Quia igitur nihil quod aequum est, ab illis obtineri potest, dicimus quod res est: Confirmationem, sicut illa in regno Pontificio usurpatur, et supra descripta est, non tantum otiosam esse ceremoniam, sed multis vanis, superstitiosis, impiis opinionibus et traditionibus contaminatam, id quod hactenus satis demonstratum est. Quod secundum Canonem attinet: Qualem et quantam virtutem suo chrismati, sine

26.

ullo mandato et promissione divina tribuant, et quanta sit injuria et contumelia Baptismi, illam virtutem Baptismo detrahere, et ad Chrisma, quod nullum omnino habet verbum Dei, transferre, hactenus multis ostensum est. Sed ad haec omnia, solo anathematis strepitu respondent. Notet autem Lector, quod Chrismati non tantum significationem et commonefactionem aliquam de efficacia Baptismi, sed virtutem spiritualem et divinam, peculiarem et distinctam a Baptismo tribui velint: ita ut sicut in Eucharistia aliquis judicium sibi potest manducare et bibere, ita sentiunt, attrectatione Chrismatis minus reverenti, supremam indignationem Dei, et plus quam gehennam incurri. Sicut Viennae quondam Faber Episcopus clamitavit, fundamenta orbis tantum non collapsura, cum minister deferens ampullam Chrismatis, calceos aestu in itinere torrefactos, pinguedine ex ampullae orificio exundante et superfluente, ex simplicitate quadam perunxisset.

Chrismati plane divina virtus adscribitur.

Illinitio Chrismatis est solorum Episcoporum.

Tertius Canon illinitionem Chrismatis in Confirmatione, solis Episcopis sub anathematis interminatione vindicat. Respondeo autem id quod Lutherus dicit, de captivitate Babylonica: Quales sunt Episcopi, tale etiam volunt habere ministerium. Quia enim praedicationem verbi, et administrationem verorum Sacramentorum a se et ad alios inferiores rejecerunt: ne tamen ipsi nihil quod agerent, haberent, delibutionem Chrismatis, ut minime laboriosam et molestam invenerunt: cum ad legitimum Episcopi munus obeundum, plerique sint, sicut illustris quondam adolescens, in collegio ipsorum cum recitanda essent Pauli verba „Sicut estis azymi" cecinit, Sicut estis asini. Consideret autem Lector, quanta sit hominum istorum levitas et prodigalitas in profusione anathematum. Scriptura ignorat discrimen Episcopi et Presbyteri. Hieronymus dicit: Quicquid hujus fit, magis ad honorem sacerdotii, quam ad legis necessitatem fieri. Notum etiam est, quod Concilium Toletanum primum, Can. 20 statuit, absente Episcopo, presbyterum posse chrismare. Et addit, ad illud usque tempus, quibusdam in locis presbyteros chrisma confecisse. Notum est etiam, quod Gregorius distinct. 95 cap. pervenit. presbyteris concedit, ut in frontibus Chrismate tangere debeant baptizatos. Nec ignorant, quomodo Canonistae, quomodo Alexander, Thomas, Richardus, hanc quaestionem ex illo Canone disputent. Et tamen anathema dicunt, si quis simplicem Sacerdotem dixerit posse ministrum esse confirmationis. Anathema igitur erit etiam omnis Episcopus, qui oves suas non ipse Chrismate confirmarit. Canones enim voluerunt, neminem alium sed Episcopum ipsum debere chrismare. Extra de sacra unctione. Atqui quae aetas proximorum annorum in Episcopatibus pinguiusculis meminit, Episcopum ipsum singulas suas oves chrismasse? Excogitatum enim est ludibrium suffraganeorum. Coemit siquidem aliquis Episcopatum in Turcia, puta Sidonium, Tripolitanum, Bethlehemiticum: et juramento se obstringit, se gentes illas ad fidem conversurum. Cumque vix iter ingressus est, mox reversus conqueritur de difficultate et impossibilitate: ibi Pontifex absolvit illum a juramento: Quia vero tamen habet titulum Episcopi, sed sine Ecclesia, per talem larvam, nostri Episcopi postea in suis dioecesibus confirmationem, ordinationes, consecrationes, et hujus farinae alia perficiunt. Atque sic egregie scilicet satisfit Canonibus, quando fictitius et larvatus suffraganeus, alienas oves signat, ipso Episcopo interim juxta morem suum, sua agente. Et tamen non verentur in tali etiam casu, anathemata crepare. Quid igitur est, si hoc non est universam religionem ludibrio habere?

Hieronymus.

SESSIONES CONCILII TRIDENTINI SUB JULIO III.

Non opus esse judico, repetere historiam, quomodo Concilium Tridentinum sub Paulo III. conflato funesto in Germania bello, primum Bononiam translatum, postea morte Pauli III. interceptum: et quomodo mox sub Julio III. cum viderentur sibi de tota Germania triumphasse, continuandum et prosequendum rursus indictum fuerit. Illa enim Sleidanus in sua historia copiose et fideliter annotavit: ubi etiam Lector inveniet, quae interea in armatis Imperii Comitiis, de Concilio acta et decreta fuerunt, quaeque postea insecuta sunt.

His igitur ad suos autores, unde peti et possunt et debent, rejectis: nos eorum quae sub Julio III. decreta sunt, examen ea ratione quam in praecedentibus servavimus, prosequemur.

[LOCUS IV.]

DECRETUM DE SANCTISSIMO EUCHARISTIAE SACRAMENTO, PUBLICATUM IN TERTIA SESSIONE TRIDENTINA SUB JULIO PAPA III. DIE 11. OCTOBRIS, 1551.

Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea, eisdem sanctae sedis Apostolicae legato et nuntiis, etsi in eum finem, non absque peculiari scilicet ductu et gubernatione convenerit, ut veram et antiquam de fide et Sacramentis doctrinam exponeret, et ut haeresibus omnibus et aliis gravissimis incommodis, quibus Dei Ecclesia misere nunc exagitatur, et in multas et varias partes scinditur, remedium afferret, hoc praesertim jam inde a principio in votis habuit, ut stirpitus convelleret zizaniam execrabilium errorum et schismatum, quamvis inimicus homo his nostris calamitosis temporibus in doctrina fidei, usu et cultu sacrosanctae Eucharistiae super seminavit. quam alioqui Salvator noster in Ecclesia sua tanquam Symbolum reliquit, ejus unitatis et charitatis qua Christianos omnes inter se conjunctos et copulatos esse voluit. Itaque eadem sacrosancta Synodus, sanam et sinceram illam de venerabili hoc et divino Eucharistiae Sacramento doctrinam tradens, quam semper Catholica Ecclesia ab ipso Jesu Christo, Domino nostro, et ejus Apostolis

erudita atque a Spiritu sancto, illi omnem veritatem indies soggerente, educta retinuit, et ad finem usque seculi conservabit: omnibus Christi fidelibus interdicit, ne posthac de sanctissima Eucharistia aliter credere, docere, aut praedicare audeant, quam ut est hoc praesenti decreto explicatum atque definitum.

[SECTIO I.]

DE REALI PRAESENTIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI IN EUCHARISTIAE SACRAMENTO, ET DE CONSECRATIONE.

CAPUT I.

Principio docet sancta synodus, et aperte ac simpliciter profitetur, in almo sanctae Eucharistiae Sacramento, post panis et vini consecrationem, D. N. Jesum Christum, verum Deum atque hominem, vere, realiter ac substantialiter, sub specie illarum rerum sensibilium contineri. Nec enim haec inter se pugnant, ut ipse Salvator noster semper ad dexteram Patris in coelis assideat, juxta modum exsistendi naturalem: et ut multis nihilominus aliis in locis, Sacramentaliter praesens sua substantia nobis adsit ea exsistendi ratione, quam etsi verbis exprimere vix possumus, possibilem tamen esse Deo, cogitatione per fidem illustrata, assequi possumus, et constantissime credere debemus. Ita enim majores nostri omnes quotquot in vera Christi Ecclesia fuerunt, qui de sanctissimo hoc Sacramento disseruerunt, apertissime professi sunt, hoc tam mirabile Sacramentum, in ultima coena redemptorem nostrum instituisse, cum post panis vinique benedictionem, se suum ipsius corpus illis praebere, ac suum sanguinem, disertis ac perspicuis verbis testatus est. Quae verba a sanctis Evangelistis commemorata, et a divo Paulo postea repetita, cum propriam illam et apertissimam significationem prae se ferant, secundum quam a Patribus intellecta sunt, indignissimum sane flagitium est, ea a quibusdam contentiosis et pravis hominibus, ad fictitios et imaginarios tropos, quibus veritas carnis et sanguinis Christi negatur, contra universum Ecclesiae sensum detorqueri, quae tanquam columna et firmamentum veritatis, haec ab impiis hominibus excogitata commenta, velut satanica detestata est, grato semper et memori animo, praestantissimum hoc Christi beneficium agnoscens.

CANON I.

Si quis negaverit, in sanctissimo Eucharistiae Sacramento contineri, vere, realiter, et substantialiter corpus et sanguinem una cum anima et divinitate Domini nostri Jesu Christi, ac proinde totum Christum, sed dixerit, tantummodo esse in eo, ut in signo, vel figura aut virtute, anathema sit.

1. *De praesentia corporis Christi.* De praesentia corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi, in sacrosancta sua Coena sive de vero et genuino sensu verborum coenae, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus: vehemens et vere tristis est hoc tempore controversia in Ecclesia: quibusdam contendentibus, verba illa non esse accipienda in eo sensu, quem simplex, propria, genuina et in Scriptura usitata ipsorum significatio praebet: sed per tropos eo esse detorquenda, ut vera et realis praesentia substantiae corporis et sanguinis Christi, ex coena ipsius tollatur et submoveatur longius, quam coelum distat a terra. Et in coena Dominica, apud nos in terris, relinquatur tantum vel signum et figura procul absentis, et longe a nobis remoti corporis et sanguinis Christi: vel Christus dicatur in coena sua praesens esse, tantum secundum divinam suam naturam, praebens et exhibens communicantibus, non ipsam substantiam, sed virtutem tantum et vigorem corporis et sanguinis sui, non praesentis, sed procul absentis, et a Coena longius remoti, quam aspectabile hoc coelum distat a terra. Ego vero ab illorum opinionibus fateor, me dissentire: simpliciter vero et aperte profiteor, me amplecti et probare illarum Ecclesiarum sententiam, quae agnoscunt et docent veram et substantialem praesentiam corporis et sanguinis Christi in Coena, in eo sensu quem verba Coenae, simplici, propria, usitata et genuina sua significatione praebent. Et in hac sententia, utriusque partis argumentis diligenter consideratis, acquiesco. Neque enim sine periculo animae fieri potest, si quis ludat fingendis opinionibus in expositione verborum Coenae. Scriptum enim est, eos qui non dijudicant illud corpus Domini, quod verba coenae ibi affirmant exhiberi et accipi, manducare sibi judicium. *Dijudicatio corporis Christi.* Dijudicatio autem rite fieri non potest, si a vero et genuino sensu verborum „Hoc est corpus meum" aberretur. Non igitur quaevis opiniones, de expositione horum vocabulorum temere sunt amplectendae, sed diligenter inquirenda et consideranda sunt fundamenta: ut non praesumptas nostras opiniones in verba illa ingeramus, sed ut ipsa verba et repetitiones coenae, quae in Scriptura exstant, ostendant et praebeant nobis veram et genuinam interpretationem et sententiam: idque non obscuris et ambiguis conjecturis, sed perspicuis, certis et firmis indiciis et testimoniis, ut gloriari possimus, nos mentem Christi tenere. 1. Cor. 2. Quia vero 2. Scriptura non est privatae interpretationis, 2. Petr. 1, simplex illa regula omnium est certissima, tutissima et firmissima: quod scilicet eadem doctrina et sententia in diversis Scripturae locis, ideo repetita est, ut ipsius Spiritus sancti interpretatio, ex illa collatione locorum inquiri et deprehendi possit. Et quando Spiritus sanctus in Scriptura sententiam aliquam, aliter quam sicut verba simpliciter et proprie sonant, intelligi voluit, illud vel in eodem, vel in alio loco non obscure explicavit et ostendit. Jam vero descriptio coenae, a diversis Scriptoribus, et quidem diversis temporibus repetita exstat in Scriptura. Nulla autem reperiuntur indicia, simplicem, propriam, usitatam et genuinam significationem illorum verborum (Hoc est corpus meum) esse deserendam. Offerunt se autem multae manifestae ostensiones, eam sententiam esse retinendam, quam simplex, propria, et Scripturae usitata verborum significatio praebet: sicut in peculiari libello, plenius hoc a nobis demonstratum est. Et haec sententia in nullum fidei articulum impingit. Certum enim est, quia

in humana natura Christi, tota plenitudo divinitatis habitat corporaliter: et per ascensionem humana natura in Christo exaltata est, super omne nomen, quod nominatur, sive in hoc, sive in futuro seculo: ideo Christum corpore suo posse adesse ubicunque voluerit, et facere quodcunque voluerit. Praesentia igitur corporis Christi in Coena, non pugnat cum articulis fidei, vel de veritate humanae naturae, vel de ascensione Christi. Habet etiam haec sententia perpetuum consensum veteris, verae et purioris Ecclesiae: et plena est dulcissimarum consolationum: quae omnes, stabilita absentia corporis et sanguinis Christi, conscientiis eripiuntur. Sed haec in repetitione sanae doctrinae de praesentia corporis et sanguinis Christi in coena, justa tractatione explicavimus. Non igitur opus esse judico, ut integra controversiae hujus tractatio hoc loco repetatur. Haec pauca vero ideo hoc loco annotare volui, ut ostenderem, meam confessionem conjunctam esse cum illis Ecclesiis, quae a Sacramentariorum opinionibus alienae sunt, et sententiam de vera et substantiali praesentia corporis et sanguinis Christi in coena, juxta simplicem et genuinam verborum institutionis proprietatem amplectuntur et profitentur. De primo igitur capitulo et 1. Canone, quod attinet ad praesentiam substantiae corporis et sanguinis Christi in coena, nihil amplius jam disputabo, ne rationem examinis praetergrediar. Duo tamen adhuc in explicatione hujus capituli expendenda sunt. Primum quod verbo continendi, videtur definire velle modum praesentiae corporis et sanguinis Christi in coena. Nos vero praesentiam ipsam quia testimonium habet verbi Dei, simpliciter credimus: de modo vero praesentiae, quia verbo Dei revelatus non est, judicamus non esse disputandum. Non igitur definimus certum modum illius praesentiae, sed eum humiliter commendamus sapientiae et omnipotentiae Dei. Non statuimus Physicam seu Geometricam, crassam et carnalem rationem praesentiae. Non disputamus de locali inclusione: nec de descensione, vel ascensione corporis Christi. Et breviter, non sentimus corpus Christi in coena adesse modo aliquo, seu ratione naturali hujus seculi.

3.

4.

De modo praesentiae corporis Christi.

Fundamentum etiam praesentiae corporis Christi in coena, Lutherus monuit, non esse collocandum in disputatione de ubiquitate, sed in veritate verborum institutionis. Nec Transsubstantiationem pro articulo fidei recipimus, de qua postea dicendum erit. Sed sicut verba coenae docent, simpliciter credimus illam praesentiam: modum vero et rationem non definimus, sed sapientiae Christi veracis et omnipotentis commendamus.

5. Consecratio panis et vini.

Alterum quod observandum dixi, est illud quod mentionem faciunt consecrationis panis et vini, et tamen, quae et qualis illa sit, non explicant: cum tamen constet, a multis petitum fuisse a Patribus Concilii, ut inter tam varias disputationes et opiniones, certam formam consecrationis Eucharistiae definirent et determinarent.

Quidam enim disputant, in tacita murmuratione quatuor horum verborum super panem „Hoc est corpus meum" consistere consecrationem: ita ut nec ea quae in institutione praecedunt, nec quae sequuntur, ad consecrationem vel pertineant, vel requirantur: sed in syllabis et literis quatuor illorum verborum, ea sit vis et ἐνέργεια, ut si a Sacerdote super panem pronuntientur, possint substantiam panis convertere in corpus Christi.

Quidam ut Thomas, alia etiam quaedam ex verbis institutionis, ad consecrationem requiri et pertinere contendunt. Exstat libellus Bessarionis, in quo prolixe disputat hanc quaestionem: An consecratio fiat per verba institutionis, an vero per verba Canonis, vel an utraque simul ad consecrationem necessaria sint. Et Colonienses in suo antididagmate, serio et multis contendunt, eos vehementer insanire, qui existimant panem et vinum consecrari in corpus et sanguinem Christi per verba institutionis, si non adhibeantur etiam verba et preces Canonis. Et inter Pontificios multi publice scribunt, illas Ecclesias, quae non adhibito Papistico Canone, verbis institutionis Christi in Coena utuntur, non habere verum corpus et sanguinem Christi, sed tantum panarium Sacramentum, sicut Lindanus inquit.

Colonienses.

Disputatur etiam, an ad consecrationem Eucharistiae necessaria sit, altaris, sacerdotis, vasorum, vestium, et reliquae missalis panopliae Pontificialis consecratio.

6.

Inter has tam diversas opiniones, Tridentini Patres a multis requisiti, noluerunt se interponere: sed simpliciter sine declaratione, nominant consecrationem panis et vini. Et quo consilio illud fiat, Lector expendat. Res autem per se plana est: Quidam enim Papisticam consecrationem ita rejecerunt, ut fingerent, etiam sine verbis institutionis, posse celebrari coenam Dominicam. Quod manifeste falsum est. Certissimum enim est, Sacramentum non esse sine verbo, sicut Baptismum Paulus vocat lavacrum aquae in verbo, Ephes. 5. Et Augustini sententia recte habet, Accedat verbum ad elementum, et fit Sacramentum. Item: Tolle verbum ex Baptismo, et quid erit aqua nisi aqua? Nullo modo igitur Eucharistia esse potest, sine adhibitione verbi. Si enim ex Eucharistia tollatur verbum, nihil aliud erit panis quam panis. Et inde Augustinus contra Faustum lib. 20, c. 13 inquit: Noster panis et calix, certa consecratione mysticus fit nobis, non nascitur. Proinde quod non ita fit, quamvis sit panis et calix, alimentum est refectionis, non Sacramentum religionis. Hoc fundamentum firmissimum est, ex definitione Sacramenti. Illa vero adhibitio verbi ad elementum in Sacramentis, vocatur veteribus sanctificatio: vulgus vocat consecrationem. Paulus ex descriptione Marci, nominat benedictionem, cum inquit: Poculum benedictionis cui benedicimus, 1. Cor. 10. Quod si jam quaeritur, quodnam sit verbum illud benedictionis, quo accedente ad panem et vinum, fiat Sacramentum corporis et sanguinis Domini: certe hoc extra controversiam est, sicut unumquodque Sacramentum

Augustinus.

habet certum aliquod verbum Dei, sibi proprium et peculiare: ita etiam Eucharistiam habere certum, proprium et peculiare verbum, ipsam scilicet divinam institutionem. Existimo vero, apud illos qui non censent humana divinis esse vel aequanda, vel praeferenda: et hoc extra dubitationem esse, impie eum facere, quicunque benedictionem, sanctificationem, sive consecrationem Eucharistiae, verbis divinae institutionis derogat, et ad preces Canonis, qui ab hominibus ex corrupto et integro, imo ex quam plurimis corruptis, consarcinatus est, transfert. Nec sane partienda est illa sive benedictio, sive consecratio inter Dei verbum, et inter verba ab hominibus tradita. Non enim quodvis verbum, sed Dei verbum requiritur ad Sacramentum. Et verbo Dei, ut sit igne probatum, nihil est addendum: Proverb. 30. Praecipue Testamento Filii Dei, nihil est super addendum, Gala. 3. Et breviter Christus jussit nos in actione Eucharistiae, facere quod ipse fecit. Non autem mutam ipse actionem exercuit, sed dixit. Et quid dixerit, in scriptura, quantum Spiritus sanctus nobis necessarium esse judicavit, traditum est.

7. Vetus igitur Ecclesia, licet aliis etiam exhortationibus et precationibus in administratione Eucharistiae usa est: simpliciter tamen, et recte sensit, sermone Christi, hoc est, verbis institutionis divinae, fieri benedictionem, seu consecrationem Eucharistiae.

Ambrosius. Locus vero omnium clarissimus exstat apud Ambrosium de Sacramento, lib. 4, cap. 4. Cum enim dixisset, panem esse corpus Christi consecratione: mox quaerit, quibus verbis et cujus sermone benedictio illa fiat. Respondet autem, verbis et sermone Domini Jesu: et addit differentiam esse inter reliqua, quae in illa actione dicuntur, quae vel sunt precationes, vel Eucharistiae: illa vero dicit, non pertinere ad consecrationem seu benedictionem Eucharistiae. Sed quando jam consecrandum et conficiendum est Sacramentum, tunc dicit, Sacerdotem jam non suis amplius, sed Christi verbis uti. Quae vero illa Christi verba sint, cap. 5 diserte explicat, recitans verba institutionis. Et nota est Gregorii sententia, qua affirmat morem Apostolorum fuisse, ut ad Dominicam solummodo orationem hostiam consecrarent. Falsum igitur est, quod Lindanus Basilio tribuit, consecrationem Eucharistiae fieri verbis non scriptis. Nam cap. 27 de Spiritu sancto, Basilius loquitur, non de verbis consecrationis, sed de verbis, quando panis Eucharistiae et poculum benedictionis, hoc est, facta jam benedictione ostenditur.

Lindanus. Basilius.

Justinus. Justinus etiam dicit, sacerdotem diu multumque precari et gratias agere: sed non in hunc finem, ut ita fiat consecratio Eucharistiae. Addit enim praepositum gratias agere ὑπὲρ τοῦ κατηξιῶσθαι τούτων παρ' αὐτοῦ: hoc est, quod mysteria illa nobis a Christo instituta et tradita sint. De ipsa vero consecratione inquit, cibum Eucharistiae, gratiarum actione sacrari, δι' εὐχῆς λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ: hoc est per precationem verbi, quod ab ipso Christo traditum est. Quale autem illud verbum sit, Paulus a Christo se accepisse affirmat, 1. Cor. 11. Et Justinus ipse se explicat: dicit enim, illud esse verbum, quod Evangelistae in Commentariis suis de Institutione Coenae, literis consignarunt.

Irenaeus. Irenaeus dicit. Quando mixtus calix, et fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia corporis et sanguinis Domini. Et quod verbum institutionis intelligat, explicat, cum inquit, panem terrenum accipere vocationem Dei, scilicet, quando de pane Christus pronuntiat: Hoc est corpus meum. Ita Ambrosius de his, qui initiantur mysteriis, cap. 9 dicit, Sacramentum illud non hominis benedictione, sed sermone Christi confici.

Chrysostomus. Et Chrysostomus in Homilia de proditione Judae, quaestionem illam pulcherrime explicat: non hominem scilicet esse, qui nobis res in mensa Dominica propositas sanctificet, ut sint corpus et sanguis Domini: sed eundem Christum, qui primam suam coenam sanctificavit, etiam nunc nostram coenam Dominicam sanctificare: Licet enim verba per os Sacerdotis proferantur, Sacramenta tamen, gratia et virtute Dei sanctificari. Christi enim, non Sacerdotis verbum est: Hoc est corpus meum. Et per illud proposita sanctificantur.

Deinde instituit collationem inter hoc verbum Christi, et inter verbum illud, Crescite et multiplicamini: quod semel dictum, perpetuam in articulo creationis habeat efficaciam. De consec. dist. 2. cap. Utrum in figura, Augustinus dicit: Reliqua omnia, quae Sacerdos dicit, aut clerus chori canit, nihil aliud esse, quam laudes et gratiarum actiones, aut certe obsecrationes, et fidelium petitiones. Sacerdotem vero consecraturum assumere verba Evangelistarum. Et Thomas 2, quaest. 83, art. 4 multis disputat, consecrationem solum in verbis Christi confici: reliqua vero in Canone, pertinere ad praeparationem sumentium. Vera igitur benedictio seu consecratio Eucharistiae, consistit in verbis institutionis ipsius Filii Dei, per quae ipse nobis hodie, et usque ad finem seculi consecrat et sanctificat panem et vinum: ut illam nominationem quam natura non habent, ex gratia et virtute divina percipiant, ut scilicet sint corpus et sanguis ipsius.

Augustinus. Thomas.

8. Verba institutionis a Pontificiis mutilata.

Observet autem lector, quod inter Pontificios plerique cum non possent in universum verba institutionis, ex consecratione Eucharistiae proscribere, magnam tamen ejus partem resecarunt: ita ut exceptis quatuor illis verbis, Hoc est corpus meum: reliqua in institutione nihil ad consecrationem vel pertineant, vel faciant. Et hoc ideo disputant, ut ex consecratione, exterminatis verbis illis: Dedit illis dicens: Accipite, comedite, etc. possent extra usum habere Sacramentum. Sed Paulus traditurus Corinthiis, quomodo possent non vulgarem, sed Dominicam coenam celebrare, totam et integram institutionem recitat et praescribit. Justinus faciens mentionem verbi a Christo traditi, quo Eucharistia consecretur, refert se ad descriptionem institutionis, quae apud Evangelistas exstat. Emisenus, De consecrat. dist. 2. cap. Quia corpus, dicit, Sacerdotem in sanctificatione ita dicere: Accipite, hoc est corpus

meum: et bibite, hic est sanguis meus. Ita etiam Ambrosius de Sacramentis, lib. 4, cap. 5. Et breviter in omnibus vetustis liturgiis, non tantum verba, sed tota et integra institutio in sanctificandis mysteriis recitatur. Duo igitur jam monstrata sunt. I. Non prece hominis, sed verbo institutionis sanctificari sive consecrari Eucharistiam. II. Non mutilandam esse institutionem, sed totam esse adhibendam ad benedictionem Eucharistiae et ejus administrationem. III. Est et hoc explicandum, recitationem illorum verborum non ita adhiberi, sicut magi sua carmina conceptis verbis recitant: puta de Jove Elicio, aut de luna coelo deducenda: vi scilicet, et virtute literarum et syllabarum, si certo modo recitentur et pronuntientur: sed sicut in praedicatione Evangelii Paulus affirmat Christum ipsum per os ministrorum loqui, Rom. 15, 2. Cor. 13 et Deum exhortari per nos, 2. Cor. 5. Ita in actione Eucharistiae, minister loco Christi legatione fungitur, qui ipse ibi adest: et per ministros, verba haec sonat: Hoc est corpus meum, hoc facite, etc. et per illud suum verbum efficax est. Non igitur minister homo, sua consecratione et benedictione, panem et vinum facit corpus et sanguinem Christi: sed ipse Christus, verbo suo in hac actione adest: et institutionis suae verbo quod per os ministri pronuntiatur, efficit ut panis sit corpus suum, et poculum sanguis suus: plane eo modo, sicut ipse est qui baptizat, licet per ministrum, et verbo suo efficit, ut baptismus sit lavacrum regenerationis et renovationis. Adhibemus igitur recitationem verborum institutionis, tamquam ordinationem, mandatum, promissionem, et privilegium mediatoris nostri Christi Domini: ut admoneamur, et certi reddamur, quid in Coena Dominica sit faciendum et credendum. Convenimus enim ut accipiamus, edamus et bibamus, non panem cibarium, aut vulgare poculum: sed illum panem, qui est corpus Domini, et illud poculum quod est sanguis Novi Testamenti. Sed natura panis, non est corpus Christi, nec vinum sanguis ejus: nec ulla creatura, sed solus Filius Dei, virtute et omnipotentia sua efficere potest, ut panis sit ipsius corpus, et vinum sanguis ipsius. Illud autem in prima coena effecit per verbum, dicens: Hoc est corpus meum.

Ambrosius.

9.

10. Recitantur igitur in nostra Dominica coena, verba institutionis, non tantum historice: sed ut Ecclesiae ostendatur, Christum ipsum per verbum, juxta suum mandatum et promissionem, in actione coenae adesse, et potentia illius verbi, exhibere vescentibus suum corpus, et suum sanguinem. Ipse enim est qui distribuit, licet per ministrum: ipse est, qui dicit: Hoc est corpus meum, ipse est qui per hoc suum verbum efficax est, ut panis sit corpus, et vinum sanguis ipsius. Hoc modo et inde certi sumus et credimus, nos in coena Domini vesci non vulgari pane et poculo, sed corpore et sanguine Christi.

Ita Dionysii Sacerdos inchoaturus administrationem Eucharistiae, praemittit tanquam privilegium, haec verba: Tu dixisti, Hoc facite in mei commemorationem.

Ambrosius.

Ambrosius de Sacramentis lib. 4, cap. 5 pulchre distinguit verba institutionis. Quaenam enim sunt Evangelistarum verba, quae tamen non ut historica tantum recitantur, sed sunt tanquam privilegium, quid nos in actione coenae Dominicae facere debeamus, ut, Accepit panem, benedixit, fregit, dedit discipulis, etc. alia vero sunt Christi verba, quorum virtute panis est corpus Christi, et vinum sanguis ejus, ut Accipite, comedite, bibite, Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus. Hoc autem interest inter consecrationem, et historicam recitationem verborum. Quando enim institutio recitatur, et non facimus quod Christus in coena et fecit, et faciendum jussit: tunc non est consecratio, sed tantum historica recitatio. Quando vero verba recitamus, et facimus quod jussit: tunc verbis illis benedicimus pani et poculo. Non ignoro, quaestionem hanc a multis varie disputari: quibusdam ad ipsum opus consecrantis, hoc est, ad externam tantum recitationem verborum, sicut illa fit a ministro respicientibus, ut ex consecratione ferme magicum quiddam faciant, quibusdam vero ipsum verbum plane tollentibus ex Eucharistia, aliis tantum historicam narrationem institutionis, sine accommodatione ad praesentem in nostra Dominica Coena actionem retinentibus. Sed hanc quam exposui, judico esse simplicissimam et veram sententiam de benedictione, seu consecratione Eucharistiae: quae recte tradita, utilis est et ad erudiendam et ad confirmandam fidem. Pontificiorum vero sententiam, de consecratione Eucharistiae, non possumus simpliciter recipere. Disputantes enim de verbo, per quod fiat benedictio seu consecratio Eucharistiae, vel ipsam institutionem maxima sui parte mutilant, sicut supra dictum est, quasi exceptis quatuor verbis, reliqua in institutione nihil vel pertineant vel faciant ad sanctificationem: vel traditiones humanas assuunt verbo Dei, quasi per verba institutionis, non possit fieri consecratio, nisi adhibeantur etiam ea, quae in Canone Missae consarcinata sunt. Atque ita totum Sacramentum Eucharistiae, quantum in ipsis est, reddunt incertum. Petrus enim Comestor dicit, verba institutionis non esse verba benedictionis: quia ignotum sit, quibus verbis Christus in benedictione Eucharistiae usus sit. Sed contrarium affirmant Ambrosius et Chrysostomus. Proclus quidam fingit, Apostolos intra diem Ascensionis et Pentecostes, composuisse Canonem, ut esset forma consecrationis. Sed Gregorius asserit, Apostolos non usos Canonica illa prece, sed ad Dominicam solummodo orationem hostiam consecrasse. Ita omnino dubia et incerta est Canonica illa benedictio. Incertum igitur etiam erit Sacramentum, quod Canonica illa prece consecrari dicunt. Nos vero quando verbis Christi in institutione tribuimus benedictionem, habemus certum et firmum fundamentum. Praeterea ipsam consecrationem seu sanctificationem, Pontificii tribuunt partim etiam operi Sacerdotis: et quidem non tantum externae recitationi verborum, sed et aliis sacrificuli gestibus, ut expansioni, complicationi, elevationi, et gesticula-

11.

12.

Petrus Comestor.

Proclus.

Canonica benedictio omnino incerta.

tioni manuum, inclinationi cervicis, conversioni corporis, transpositioni libri, cruciformationibus, et aliis similibus: et praecipue vero consecrationi sacerdotis, altaris, vasorum, vestium, etc.

13. Haec merito et necessario taxantur, ut ostendi possint vera fundamenta, quibus maximum hoc mysterium nititur: quod scilicet credimus, in coena Dominica non vulgarem panem, et commune vinum, sed corpus et sanguinem Domini adesse, exhiberi et accipi.

[SECTIO II.]

DE RATIONE INSTITUTIONIS HUJUS SANCTISSIMI SACRAMENTI.

CAPUT II.

Ergo Salvator noster discessurus ex hoc mundo ad Patrem, Sacramentum hoc instituit, in quo divitias divini sui erga homines amoris velut effudit, memoriam faciens mirabilium suorum: et in illius sumptione, colere nos sui memoriam praecepit, suamque annuntiare mortem, donec ipse ad judicandum mundum veniat. Sumi autem voluit Sacramentum hoc, tanquam spiritualem animarum cibum, quo alantur et confortentur viventes vita illius qui dixit: Qui manducat me, et ipse vivet propter me, et tanquam antidotum, quo liberemur a culpis quotidianis, et a peccatis mortalibus praeservemur. Pignus praeterea id esse voluit futurae nostrae gloriae, et perpetuae felicitatis: adeoque Symbolum unius illius corporis, cujus ipse caput exsistit, cuique nos tanquam membra, arctissima fidei, spei et charitatis connexione astrictos esse voluit, ut id ipsum omnes diceremus, neque essent in nobis schismata.

CANON V.

Si quis dixerit, vel praecipuum fructum sanctissimae Eucharistiae, esse remissionem peccatorum, vel ex ea non alios effectus provenire, anathema sit.

EXAMEN.

1. *De usu et fructu coenae Dominicae.* Utilissima est, simplex et vera ex verbo Dei explicatio doctrinae, de fine, usu et fructu, sive de virtute et efficacia Eucharistiae. Hac enim doctrina, animi excitantur ad crebriorem usum hujus Sacramenti: accenditur in ipso usu fides, invocatio et gratiarum actio: conscientia denique credentis, ex hac doctrina dulcissima consolatione confirmatur, ad se etiam, in hac tanta carnis infirmitate pertinere, sibi certo communicari, firmiter donari et obsignari totum thesaurum omnium beneficiorum, quae Christus mediator traditione sui corporis, et effusione sui sanguinis nobis acquisivit. Ostendit etiam haec doctrina, quia variis hujus vitae calamitatibus subjecti sumus, quale pignus habeamus futurae aliquando nostrae liberationis, immortalitatis et gloriae. De re magna igitur disputatio est: et omnino necessarium est, doctrinae hujus sinceritatem, sicut ea in verbo Dei tradita est, ita conservare, ne vel additionibus vel detractionibus adulteretur.

2. Iterum vero commonefaciendus est Lector, quod sit κρινόμενον, seu quis sit verus status controversiae inter Pontificios et inter nos de hac doctrina. Tridentini enim dogmatistae, non satis explicate declarant, id, quod in controversia positum est: cum tamen non ignotum sit, quid hoc loco damnare velint. Quintum siquidem Canonem ita constituerunt, quasi hic sit status controversiae, quod nos remissionem peccatorum ita tribuamus fideli sumptioni Eucharistiae, ut negemus alios etiam effectus ex illa sumptione provenire ad credentes: cum longe aliud sit, quod damnare volunt. Ut igitur explicatis illis, quibus Pontificii sperant se judicium Lectoris vel turbare, vel saltem remorari posse, plane et perspicue ostendatur, quid illud sit, quod in doctrina nostra de fine et fructu Eucharistiae sugillare et damnare volunt. Breviter Patrum verbis et sententiis recitabo aliquos illos Eucharistiae effectus, de quibus Canon iste loqui videtur: quos Eucharistiae nos nullo modo detrahimus, sed docemus, fidem in sumptione debere reverenter considerare, et cum gratiarum actione amplecti omnes divitias, et totum thesaurum beneficiorum, quae Christus Mediator traditione sui corporis, et effusione sui sanguinis, Ecclesiae suae acquisivit.

3. Quia enim in Eucharistia accipimus illud Christi corpus, quod pro nobis traditum est, et sanguinem Novi Testamenti, qui in remissionem peccatorum effusus est: quis neget, credentes ibi percipere thesaurum omnium beneficiorum Christi? Accipiunt enim illud, in quo peccata remittuntur, in quo mors aboletur, in quo vita nobis communicatur, quo nos sibi Christus, tanquam membra adjungit, ut ipse in nobis, et nos in ipso simus. *Hilarii dictum.* Pulchre enim dixit Hilarius: Haec accepta et hausta faciunt ut et Christus in nobis, et nos in Christo simus. Cyrillus inquit: Quando carnem Christi in mystica benedictione, fide manducamus, hinc vitam habemus in nobis, illi carni conjuncti, quae vita effecta est, ut non solum anima per Spiritum sanctum in beatam vitam ascendat, verum etiam terrestre hoc corpus, cibo illo ad immortalitatem reducatur, resuscitandum in novissimo die. In Eucharistia igitur accipimus pignus certissimum et praestantissimum reconciliationis nostrae cum Deo, remissionis peccatorum, immortalitatis, et futurae glorificationis. Et revera divitias divini sui erga homines amoris, in hoc Sacramento Christus opulenter effundit. Illud enim corpus, quod pro nobis in mortem tradidit, dat nobis in Coena sua in cibum: ut ex eo tanquam solido, divino et vivifico cibo vivamus, alamur, grandescamus, confortemur, atque adeo in ipsum convertamur, ab eo nunquam separandi: *Augustinus.* sicut Augustinus pie dicit, in persona Christi: Non tu me mutabis in te, sed tu mutaberis in me. Et sacrum convivium, in quo Christus sumitur, memoria passionis ejus recolitur, mens impletur gratia, et futurae gloriae nobis pignus datur. Et elegans est Ignatii sententia, quae exstat in

Epistola ad Ephesios: ubi Eucharistiam vocat *φάρμακον ἀθανασίας, ἀντίδοτον τοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ζῆν ἐν θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθαρτήριον ἀλεξίκακον.* Hoc est, Pharmacum immortalitatis, antidotum ne moriamur, sed vivamus in Deo, per Jesum Christum, remedium per averruncationem, et depulsionem malorum purgans.

Bernhardus. Nec incommoda est Bernhardi sententia, in qua dicit: Corpus Christi est aegris medicina, peregrinantibus via, debiles confortat, valentes delectat, languorem sanat, sanitatem conservat: per hoc fit homo mansuetior ad correptionem, patientior ad laborem, ardentior ad amorem, sagacior ad cautelam, ad obedientiam promptior, ad gratiarum actionem devotior.

Cyprianus. Cyprianus dicit: eos quos exhortamur ad praelium, non inermes et nudos esse relinquendos, sed protectione Sanguinis et Corporis Christi muniendos. Ad hoc enim fit Eucharistia, ut possit accipientibus esse tutela. Idoneus ergo esse non potest ad martyrium, qui ab Ecclesia non armatur ad praelium: et mens deficit, quam non accepta Eucharistia erigit et accendit.

Chrysostomus. Chrysostomus inquit: Si qui fimbriam vestimenti ejus tetigerunt, recte convaluerunt: quanto magis corroborabimur, si totum illum in nobis habeamus? Sedabit ille in nobis saevientem membrorum nostrorum legem, perturbationes animi exstinguet, morbos omnes depellet, ab omni casu nos eriget, et inimici potestate devicta, ad veram pietatem concitabit, atque adeo in seipsum confirmabit. Idem inquit, in priorem ad Corinthios: Ipsa mensa, animae nostrae vis est, nervi mentis, fiduciae vinculum, fundamentum, spes, salus, lux, vita nostra: Si hinc hoc sacrificio muniti migrabimus, maxima cum fiducia sanctum ascendemus vestibulum.

Ambrosius. Ambrosius de his, qui initiantur mysteriis, cap. 8. Ista esca, quam accipis, vitae aeternae substantiam subministrat.

Et in Lucam inquit: Corpus Christi edimus, ut vitae aeternae possimus esse participes.

Basilius in Asceticis dicit, proprium esse eorum, qui sumunt Eucharistiam, ut memoriam continuam servent ejus qui pro nobis mortuus est, et resurrexit. In usu igitur coenae Dominicae beneficia traditione corporis Christi et effusione sanguinis ipsius nobis praestita et acquisita, memori mente sunt cogitanda, publica voce praedicanda et annuntianda, gratiarum actione publice et privatim commemoranda et celebranda. Nec tantum historica commonefactio de morte Christi et beneficiis ejus in Eucharistia est: sed ipse habitans jam in nobis, illam sui *ἀνάμνησιν* efficacia corporis et sanguinis sui per Spiritum excitat, accendit, confirmat, auget et conservat in nobis: ne oblivio illa, de qua Scriptura loquitur. 2. Petr. |1 nobis obrepat: aut si obrepsit, ut excutiatur. Praeterea etiam, sicut Augustinus inquit, mysterium pacis et unitatis nostrae, Christus in mensa sua consecravit: et per hunc cibum et potum, societatem sui corporis et membrorum suorum intelligi voluit, quae est Ecclesiae unitas. Chrysostomus inquit: Una mensa omnibus est proposita, idem cibus porrigitur omnibus, idque in propatulo fit: ut scilicet nos unum corpus agnoscamus, et mutua charitate complectamur. Ideo enim (sicut Augustinus inquit) hoc Sacramentum in ejuscemodi rebus conficitur, quae ex multis, puta ex granis, et multis botris seu racemis ad unum aliquid rediguntur, ut admoneamur participatione hujus Sacramenti, ut et nos unum simus nos diligendo, unam fidem, unam spem, et individuam charitatem. Et sicut Cyprianus inquit: Quibus unus est panis, unum est corpus, et omnium unum cor, et anima una, uni Christo adhaerens.

Chrysostomus.

4. Haec ex Patrum sententiis breviter repetere volui, ut Lectori ostenderem, non hunc esse statum controversiae, de quo hoc loco Pontificii nobiscum dimicant, quasi ipsi magnificentius sentiant et loquantur de fine, fructu, virtute et efficacia sumptionis Eucharistiae: aut quasi nos de remissione peccatorum, in sumptione Eucharistiae ita loquamur, ut alios effectus Eucharistiae denegemus et detrahamus. Ideo enim nostram confessionem adjunxi sententiis veterum, ex verbo Dei sumptis et exstructis, ut coram tota Ecclesia palam fiat, nos dignitati, virtuti et efficaciae Eucharistiae nihil quicquam detrahere. Et mirum est, Pontificios hoc modo insidiose voluisse transponere statum: cum alias irasci et indignari soleant, nos dignitatem et efficaciam Eucharistiae, ex verbo Dei magis extollere et ornare, quam ipsorum Missae, satisfactionibus, indulgentiis, et similibus veniarum nundinationibus commodum et utile sit. 5. Cum igitur haec enumerata diligentius in nostris Eclesiis, quam apud Pontificios doceantur: num in hac parte doctrinae consensus est, ita ut nihil habeant, quod in nostra doctrina damnent? Certe non sine causa anathemata sua in V. Canone expediunt. Quid vero illud sit, oblique notant cum damnant: Si quis dixerit, vel praecipuum fructum sanctissimae Eucharistiae, esse remissionem peccatorum. Sed inquis: Forsan eos notant, qui de remissione peccatorum in sumptione Eucharistiae ita disputant, ut reliquos ejus effectus omnes prorsus negent et tollant. Illos igitur nominent, nobis cum tali opinione nihil est commune, qui sentimus in usu Eucharistiae, fieri in credentibus applicationem et obsignationem omnium beneficiorum Christi mediatoris. Sed aliud est, de quo boni illi Patres dimicant, quod in 2. capitulo ita explicant, Eucharistiam esse antidotum, quo liberemur a culpis quotidianis, hoc est, a peccatis venialibus: a mortalibus vero non liberemur per antidotum Eucharistiae, sed tantum praeservemur. Et est illud quod Colonienses Jesuitae ex Scholasticis clarius explicant, cum dicunt: Levia quidem et minora peccata Eucharistiam delere, aliquando etiam gravia quaedam: illa scilicet, quorum memoria confitentibus nobis exciderit, tunc enim Sacramenti virtutem supplere, quod ignorantia desiderabat. Mortalia autem peccata, vero usu Eucharistiae non

Jesuitae Colonienses.

deleri. Hoc igitur est caput illud, quod in doctrina nostra reprehendunt et damnant, quod scilicet docemus, Filium Dei in Eucharistia, dato suo corpore et sanguine, tanquam pignore seu sigillo certissimo et praestantissimo, testari, se singulis fide hoc Sacramento utentibus, communicare, applicare, et obsignare beneficia sua, quae traditione sui corporis, et effusione sui sanguinis Ecclesiae acquisivit. Et inter illa beneficia, dicimus praecipuum et primarium locum obtinere remissionem peccatorum, reconciliationem cum Deo, receptionem in gratiam, et acceptationem ad salutem et vitam aeternam: non quod reliqua Christi beneficia, ab Eucharistiae fructu excludamus: sed quia haec sunt quasi fundamenta omnium reliquorum Christi beneficiorum, quae nobis conferenda sunt. Neque hoc facimus privata aliqua speculatione aut temeritate, sed ipse Filius Dei Eucharistiam nominat Novum Testamentum. Et Jeremias affirmat, in Novo Testamento comprehendi hoc pactum: Propitius ero iniquitati eorum, et peccati eorum non memorabor amplius. Et quidem in ipsa institutione, Christus expressis verbis nominat remissionem peccatorum. Cogitet autem Lector, quid sit, remissionem illam in Novo Testamento, de quo verba Coenae loquuntur, cum Jesuitis restringere tantum ad levia et minora peccata: quasi sanguis Christi, in Eucharistia acceptus, non habeat vim delendi peccata mortalia et graviora: sed illa dignitas et virtus tribuenda sit nostris satisfactionibus, indulgentiis, Missae sacrificio, et reliquis veniarum negotiationibus. Operae pretium enim est, expendere, quare Pontificii contra hoc caput doctrinae nostrae tam pertinaciter dimicent. Haec enim consideratio, multa monebit: et ostendet causas gravissimas, quare contradicendum sit.

6.

Primum igitur remissionem peccatorum graviorum et mortalium, quae post Baptismum commissa sunt, docent quaerendam et impetrandam esse nostra contritione, confessione, satisfactione, sacrificio Missae et aliis modis. Vident autem, totam illam veniarum structuram collapsuram, si remissio illa, et reconciliatio quaeratur in corpore et sanguine Christi. Ne tamen nihil tribuant Eucharistiae: loquuntur de venialibus: hoc est (sicut Jesuitae interpretantur) de levioribus et minutioribus peccatis. Ut igitur satisfactiones suas et reliquas veniarum nundinationes retineant, acerbe dimicant, in vero usu Eucharistiae, non fieri applicationem remissionis peccatorum. Secundo, ut dogma de dubitatione remissionis peccatorum retineant, damnant ipsam etiam obsignationem remissionis peccatorum in Eucharistia: Jesuitae enim Colonienses manifeste ostendunt, se dogma illud improbare, quod credentes, qui fide hoc Sacramento utuntur, ejus sumptione confirmentur, et certi reddantur de reconciliatione cum Deo, de remissione peccatorum, etc. Et rationem assignant, quia illud pugnet cum doctrina Pontificia, de dubitatione. Quia igitur vident verum et salutarem Eucharistiae usum, quasi adversa fronte expugnare Pontificium dogma de dubitatione, ne conscientiis ullam certam et firmam consolationem, de fiducia et certitudine remissionis peccatorum relinquant, contendunt, in usu Eucharistiae, nec applicationem, nec obsignationem reconciliationis, seu remissionis peccatorum in singulis fide hoc Sacramento utentibus fieri.

Pontificiorum doctrina de effectu Eucharistiae.

Tertio docent, multos quidem praestantes et insignes esse effectus Eucharistiae: eos vero in usu Eucharistiae illis tantum contingere, qui ab omnibus gravioribus peccatis ante liberi, immunes, puri et sancti sunt: secus vero dispositos, judicium sibi manducare, et gravissimam offensionem Dei incurrere, eo quod non pro dignitate, haec sacrosancta mysteria contingant. Ita ferme Andradius etiam loquitur. Econtra vero docent, Missam esse sacrificium propitiatorium, ad delenda quaevis peccata mortalia et gravissima, idque ex opere operato, sine aliquo peccatoris vel negotio, vel periculo. Hoc modo et hac via experti sunt, homines a crebriori usu Eucharistiae absterreri, et ad quotidianas Missarum nundinationes cupidius invitari. Hoc aucupium nollent amittere: ideo talem fecerunt partitionem, quod sacrificio Missae tribuant remissionem omnium peccatorum: in vero autem Eucharistiae usu, leviora tantum et minutiora delicta tradunt deleri: idque tamen non fieri sine magno periculo, nisi quis ab omnibus gravioribus peccatis ante immunis, purus et sanctus sit. Haec consideratio verum est examen secundi capituli, et V. Canonis.

7. An impoenitentibus proficiat usus Eucharistiae.

Num vero nostra sententia est, in vero usu Eucharistiae, remissionem peccatorum accipere etiam eos, qui gravissimorum scelerum sibi conscii sunt, si non deponant, sed retineant propositum malefaciendi, si non afferant timorem Dei, sive poenitentiam et fidem, sed scientes perseverent in delictis contra conscientiam? Nullo sane modo ita docemus. Serio enim monentur apud nos homines, eos qui non agunt poenitentiam, sed perseverant in delictis contra conscientiam, manducare et bibere sibi judicium, ita ut rei fiant corporis et sanguinis Domini. Cumulatur enim offensio Dei inde, quod in impoenitentia Eucharistiam sumunt, contumelia afficiunt corpus et sanguinem Domini. In his igitur quibus manducatio illa prodesse debet, necessaria est poenitentia seu timor Dei, expavescens cogitatione peccati et irae Dei adversus peccata, et deponens propositum malefaciendi: necessaria etiam est fides petens et accipiens remissionem peccatorum in promissione. Inde vero Andradius texit tale argumentum, quod existimat esse insolubile. Qui agit poenitentiam, et credit Evangelio, accipit et habet remissionem peccatorum. Sed utiliter accessurum ad communionem, oportet afferre poenitentiam et fidem. Habet igitur remissionem peccatorum, ante communionem. Nemo vero illud vel quaerit, vel accipit, quod jam ante habet. Ergo in usu Eucharistiae nec quaeritur, nec accipitur remissio peccatorum. Sed tota haec imaginatio, oritur ex ignorantia doctrinae, de vero et salutari usu Sacramentorum. Unicum enim est fundamentum reconciliationis cum Deo,

8.

et remissionis peccatorum: Christus scilicet mediator, cum sua obedientia et merito. Illum vero pater proponit fide apprehendendum et accipiendum ad remissionem peccatorum, et in verbo et in Sacramentis. Est autem reconciliatio cum Deo, et remissio peccatorum, non sicut color seu qualitas, haerens immobiliter, indivulse et inseparabiliter in subjecto: ut semel accepta, non opus sit amplius de ea cogitare. Sed fidei perpetua actio, et quotidianum exercitium in hac vita est, Christum magis magisque et firmius apprehendere, in eo manere et perseverare, ne remissio peccatorum amittatur, sed ut firmius et certius retineatur: imo in hac carnis nostrae depravatione, inter tam varias diaboli insidias, et mundi scandala, nullum momentum est, in quo non opus sit nobis quaerere, apprehendere et complecti gratiam Dei, reconciliationem et remissionem peccatorum.

Praeterea in tentationibus, mens de hac quaestione praecipue angitur. Cum promissio loquatur in genere, an etiam ego, qui credo, habeam remissionem peccatorum? an vere, certo et firmiter eam habeam? Solicita etiam est pia mens, ne sibi eripiatur vel excutiatur. In hunc igitur usum Deus, qui dives est in misericordia, quam opulente super credentes effundit, praeter verbum instituit etiam usum Sacramentorum. Relinquimus autem et tribuimus et verbo, et cuique Sacramento, quod cujusque proprium est. Per Baptismum in Christo renascimur: renati, verbo et Eucharistia alimur: lapsi per poenitentiam et fidem ad promissionem gratiae revertimur, et ejus fide propter mediatorem Deo rursus reconciliamur. Et tamen ab hoc etiam usu Eucharistiae, quae continet fundamentum remissionis peccatorum, corpus scilicet et sanguinem Christi, non excludimur. Filius Dei enim in Eucharistia, praestantissimo et certissimo pignore, exhibitione scilicet corporis et sanguinis sui, testatur se singulis, fide hoc Sacramento utentibus, certo communicare, applicare et obsignare remissionem peccatorum, reconciliationem cum Deo, et reliqua sua beneficia, quae traditione sui corporis, et effusione sanguinis sui, Ecclesiae ita acquisivit, ut verbo et Sacramentis offerrentur, et fide acciperentur. Atque ita fides, in usu Eucharistiae, habet de remissione peccatorum, firmam consolationis, fiduciae et certitudinis suae ancoram: habet etiam efficax antidotum, ad erigendam et sustentandam languidam fidem in luctu et tentationibus, contra diffidentiam, dubitationem, pusillanimitatem et desperationem. In vero etiam usu Eucharistiae, filius Dei testatur, se credentes sibi ut membra inserere, ut gestet, sustentet, gubernet et vivificet eos: ut magis magisque ipsi conjungantur, et firmius in ipso perseverare possint, et accepta beneficia retinere. Hanc dulcem, utilem et necessariam consolationem et confirmationem fidei, conantur Pontificii Ecclesiae eripere, quando ex fructibus et effectibus Eucharistiae, expungunt applicationem et obsignationem remissionis peccato-
9. rum. Nec vero novi aliquid nostra haec sententia adfert. In omnibus enim veterum liturgiis, exstant precationes, ut sumptio corporis et sanguinis Domini, fiat in remissionem omnium peccatorum. Res igitur, de qua in secundo capitulo, et V. Canone controversia est, valde magni momenti est, propter conscientiarum consolationem. Nam et reliquos Eucharistiae effectus, quos recitant, tradunt illis tantum contingere, qui suis praeparationibus a peccatis gravioribus immunes, liberos, puros et sanctos se reddiderunt. Sed haec septimo capitulo de praeparatione plenius explicanda erunt.

[SECTIO III.]

DE EXCELLENTIA SANCTISSIMAE EUCHARISTIAE SUPER RELIQUA SACRAMENTA, HOC EST: AN VERA SIT REGULA ILLA, SACRAMENTA EXTRA USUM DIVINITUS INSTITUTUM, NON HABERE RATIONEM SACRAMENTI.

CAPUT III.

Commune hoc quidem est sanctissimae Eucharistiae cum caeteris sacramentis, Symbolum esse rei sacrae et invisibilis gratiae formam visibilem. Verum illud in ea excellens et singulare reperitur, quod reliqua sacramenta tunc primum sanctificandi vim habent, cum quis illis utitur. At in Eucharistia ipsa sanctitatis auctor ante usum est, nondum enim Eucharistiam de manu Domini Apostoli susceperant, cum vere tamen ipse affirmaret, corpus suum esse quod praebeat. Et semper haec fides in Ecclesia Dei fuit, statim post consecrationem, verum Domini nostri corpus verumque ejus sanguinem, sub panis et vini specie, una cum ipsius anima et divinitate exsistere, sed corpus quidem sub specie panis, et sanguinem sub vini specie, ex vi verborum: ipsum autem corpus sub specie vini, et sanguinem sub specie panis, animamque sub utraque vi naturalis illius connexionis et concomitantiae, qua partes Christi Domini, qui jam ex mortuis resurrexit, non amplius moriturus, inter se copulantur: divinitatem porro, propter admirabilem illam, ejus cum corpore et anima hypostaticam unionem. Quapropter verissimum est, tantundem sub altera specie, atque sub utraque contineri: totus enim et integer Christus sub panis specie, et sub quavis ipsius speciei parte, totus item sub vini specie, et sub ejus partibus exsistit.

CANON III.

Si quis negaverit, in venerabili sacramento Eucharistiae, sub unaquaque specie, et sub singulis cujusque speciei partibus separatione facta, totum Christum contineri, anathema sit.

CANON IV.

Si quis dixerit, peracta consecratione, in admirabili Eucharistiae sacramento non esse corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi, sed tantum in usu dum sumitur: non

autem ante vel post, et in hostiis seu particulis consecratis, quae post communicationem reservantur vel supersunt, non remanere verum corpus Domini, anathema sit.

EXAMEN.

1. Titulus pollicetur explicationem, quae sit excellentia Eucharistiae super reliqua sacramenta. Et quidem quod Eucharistia dignior et excellentior sit matrimonio, et reliquis quae Pontificii sacramentis annumerant, non opus est disputare. Inter illa enim, quae non sunt ejusdem generis, ne collatio quidem instituenda est. Hoc vero utiliter explicaretur, cum ad distributionem, applicationem et obsignationem beneficiorum Christi mediatoris, divinitus instituta, et ordinata sint haec organa, seu media, vox Evangelii, et usus sacramentorum, ut sunt Baptismus et coena Dominica: cumque thesaurus, qui in praedicatione Evangelii, in Baptismo, in Eucharistia, fide accipiendus offertur et proponitur, sit Christus mediator, cum omnibus suis beneficiis: quae sit vel differentia, vel qui gradus, inter haec organa seu media? Sed de his utilibus explicationibus non sunt soliciti Tridentini patres. Pro scholasticorum vero traditionibus stabiliendis et retinendis, acriter dimicant.

2. Tradunt autem isti, Eucharistiam excellere reliqua sacramenta. I. In significando. II. In significato. III. In continendo. Et haec ita explicant, quod in reliquis sacramentis, tantum sit gratia accidentalis et creata: in Eucharistia vero sit Christus ipse autor, sanctificatio, et fons omnis gratiae. IV. In modo continendi: quod scilicet reliqua non sint sacramenta, nisi in usu: et sanctificandi vim habeant, non nisi in ipso usu. Eucharistia vero sit sacramentum, et contineat corpus et sanguinem Christi, durabiliter et permanenter etiam extra usum. Et de prioribus quidem tribus gradibus Tridentini nihil disputant, ideo forsan, quia animadvertunt quam absurdum sit Christum ipsum, omnis gratiae et sanctificationis fontem et autorem, ex baptismo proscribere, et ejus loco accidentalem et creatam gratiam in aqua haerentem substituere: cum scriptura manifeste testetur, Christum ipsum lavacro aquae in verbo mundare Ecclesiam, Ephes. 5. Et Paulus affirmat, Gal. 3. Quotquot baptizati estis, Jesum induistis. Pro illa vero opinione, quod Eucharistia sit sacramentum, et contineat Christum, etiam extra usum illum, ad quem divinitus instituta est, tanquam pro aris et focis dimicant.

Pontificii de Eucharistia.

3. Et monendus est lector, quas hujus sui certaminis causas habeant. Coenam Dominicam ab aliquot jam annis, in regno Pontificio transformarunt in actiones plane diversas ab eo usu, ad quem Christus illam instituit. In Missa enim, recitatis super panem et vinum verbis consecrationis (quae ita vocant) sacramentum circumstantibus mon distribuitur, a populo non accipitur, non manducatur, non bibitur: sed Deo Patri, pro delendis et vivorum et mortuorum peccatis, certis sacrificuli gestibus et precatiunculis offerri fingitur. Panis super quem verba illa pronuntiata sunt, non ad manducationem distribuitur: sed asservatur, reponitur, includitur, circumgestatur, et homines persuadentur, se ibi accensis luminaribus, genuflexione, et aliis venerationis et adorationis ritibus et gestibus, peculiarem et eximium cultum Christo praestare, et quidem excellentiorem, quam si panis ille benedictus, juxta institutionem acciperetur et manducaretur. Ostensio Eucharistiae usurpatur contra tempestates, incendia, morbos, et quaevis pericula. Item, pro omnis generis benedictione impetranda. Hos posteriores usus a Christo in verbis institutionis non esse praescriptos et mandatos, ipsi Pontificii negare non possunt. Priorem etiam non habere fundamentum in verbis institutionis, postea de Missa demonstrabimus. Haec omnia, et his similia refutantur et evertuntur unica illa, et verissima, et firmissima regula: Sacramenta extra usum divinitus institutum, non habere rationem Sacramenti. Et propterea huic regulae adeo sunt infesti: propter illam enim damnandam, tertium caput, et quartum Canonem posuerunt. Vident enim omnia illa, quae extra usum divinitus institutum, Eucharistiae affingunt, non posse retineri, defendi, et stabiliri, nisi, damnata verissima illa regula, dogma scholasticorum, pro articulo fidei Ecclesiae obtrudatur: quod scilicet recitatis verbis consecrationis super panem, etiamsi usus ille, quem Christus instituit, nec adsit, nec accedat, existimetur tamen Christus Deus et Homo, in illo pane, quacunque ratione tractetur, adesse, contineri, et durabili conjunctione permanere, non minus, et non aliter, quam in ipsa exhibitione et manducatione divinitus instituta. Hac enim opinione posita, humana cogitatio mox affingit alios usus, et instituit alias Eucharistiae actiones, quam sicut Christus in verbis institutionis praescripsit. Et judicantur tunc, illa non tantum bona conscientia fieri posse, sed omnino fieri debere. Siquidem etiam extra usum in verbo institutum, Christus cum corpore et sanguine suo ibi adesse docetur, nec minus nec aliter quam in ipso usu. Habent igitur Pontificii causas ad stabiliendum regnum suum, satis magnas et graves, quare pro dogmate isto, tanquam pro aris et focis strenue dimicandum sibi proposuerint: sublato enim hoc fulcro, non minima pars regni ipsorum, sponte collapsura esset.

Missa Pontificia.

Axioma firmissimum.

4. Animadvertunt autem, se in hac causa similitudine reliquorum Sacramentorum, vehementer premi et angi. Si enim verba institutionis Baptismi, super aquam pronuntientur, et non sit vel fiat actio baptizationis, nec adsit qui tingatur: non esse Sacramentum Baptismi, ipsi fateri coguntur. Nec si aqua illa includatur, circumgestetur, vel ostentetur, dicendum est, ibi Christum, Patrem et Spiritum sanctum ita adesse, sicut in actione Baptismi tota Trinitas adest. Hoc ipsi etiam Pontificii fatentur. Ne vero idem in Sacramento Eucharistiae, cum irreparabili regni sui detrimento concedere cogantur, comminiscuntur hanc esse excellentiam Eucharistiae, super reliqua Sacramenta, quod etiam extra usum ibi adsit, et contineatur

Christus Deus et Homo, eo plane modo, sicut in 5. ipso usu adest. Et haec quidem est communis et pertinax ipsorum asseveratio. Cumque hactenus tantum repetitiones Scholasticae Theologiae, sola anathematum adjectione amplificatas et firmatas, in his decretis audierimus: nunc, quod Dii ipsorum bene vertant, axioma illud, non verbis tantum repetere, sed et probare, et quidem ex verbis institutionis conantur. Arrigat igitur Lector aures, ne perpetuo dicant homines, Tridentinum Concilium sine fundamentis et probationibus, solis asseverationibus et anathematis agere. Ita autem ajunt: Nondum Eucharistiam de manu Domini Apostoli susceperant, cum vere tamen ipse affirmaret, corpus suum esse quod praebebat. Nos vero conditionem illam accipimus, ex verbis institutionis totam hanc controversiam dijudicandam esse, et quomodo dijudicatio illa fieri debeat, ipsi Pontificii nobis viam monstrant: quando ex verbis Baptismi probant, aquam Baptismi extra usum divinitus institutum, non habere rationem Sacramenti. Vocatur enim Baptismus, lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti. Tit. 3. Ipse Christus cum virtute mortis et resurrectionis suae ibi adesse scribitur, Gal. 3, Ephes. 5, Rom. 6, 1. Petr. 3. Sed quia institutio utitur verbo significante actionem, Baptizate eos: Item, Quotquot baptizati estis, Gal. 3. Baptizemini, Act. 2 ideo extra usum illum, et extra illam actionem etiamsi verba institutionis millies super aquam, quavis intentione pronuntientur, tamen non est Sacramentum baptismi: nec dicendus est Christus in aqua illa adesse, sicut in baptismo adest. Et possit forsan quis objicere: sicut aquae thermarum habent et retinent peculiarem suam virtutem, etiamsi nemo ibi lavet: neque enim ab usu lotionis, thermae virtutem accipiunt, sed illum ante habent: ita etiam lavacrum aquae in verbo, esse lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, etiamsi nemo sit qui baptizetur: cum virtutem illam accipiat et habeat a virtute verbi: non ab illis qui baptizantur. Sed recte respondetur ex institutione, Baptismum sane virtutem suam non mutuari ab usu eorum qui baptizantur, sed ab efficacia verbi divini: esse tamen ordinationem Dei, in institutione ita patefactam, ut baptismus sit actio: et quod in illa actione, seu in illo usu, sit tale Sacramentum, sicut mandatum et promissio divina in institutione illud describit. Extra vero illum usum, aut si Baptismus transformetur in actionem aliam et diversam ab ea, quae institutione praescripta est, non erit Baptismus. Institutio enim inquit: Baptizate eos. Quod si extra illum usum, verba institutionis super aquam pronuntientur, non faciunt Sacramentum: sed magis est prophanatio nominis divini, si aqua verbis institutionis sanctificata, non accommodetur ad eum usum, quem institutio praescribit, aut si transferatur ad aliam actionem, quam quae in institutione mandata est. Haec de baptismo ut certa sunt, ita a Pontificiis, ut arbitror, non negantur. Hoc vero κριτήριον, ex verbis 6. institutionis Sacramentorum sumptum ad hanc etiam controversiam de Eucharistia accommodabimus: ut manifestum evadat, an verum sit quod Pontificii contendunt, Eucharistiam hoc proprium et peculiare habere, quod extra usum, et extra illam actionem, quae institutione praescripta et mandata est, habeat rationem Sacramenti, non minus atque in ipso vero usu. Si itaque in institutione Eucharistiae, tantum haec verba exstarent: Accepit panem, gratias egit, et dixit: Hoc est corpus meum, tunc aliquid dicerent Pontificii. Sed institutio inquit: fregit, hoc est, distribuit, dedit discipulis, et jussit ut acciperent, ut comederent et biberent. Haec verba certe extra omnem controversiam, actionem significant, et quidem expresse utitur verbo faciendi, inquit enim: Hoc facite, quod scilicet in prima hac mea coena factum est. Si igitur juxta institutionem judicandum est, erit Sacramentum Eucharistiae, certa quaedam actio, et consistet in usu, non minus quam Baptismus. Imo consideret hoc Lector: In institutione Baptismi, unicum tantum est verbum, significans actionem (Baptizate eos), et tamen quam fortiter demonstret et convincat, Baptismum extra illum usum divinitus institutum, non esse Sacramentum, jam ostensum est. In Eucharistiae vero institutione, non unum aliquod tale verbum est, sed aliquot ordine ponuntur, quae manifestissime actionem significant: Accepit, gratias egit, fregit, dedit discipulis, dixit: Accipite, comedite, bibite, hoc facite. Jam quaerimus, si super panem et vinum pronuntientur haec verba: Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus: et non fiat distributio, nemini detur, non sit qui accipiat, comedat et bibat: quaerimus inquam, an ibi servetur institutio Christi. Et manifestum est, quod non. Secundo quaerimus, An ibi sit verum Sacramentum Eucharistiae, ubi non servatur institutio Christi? Certe quia institutione sanctificantur Sacramenta Novi Testamenti, manifestum et certum est, ubi non servatur institutio, ibi non esse Sacramentum. Jam autem intelligit 7. Lector, id quod supra annotavimus, quare Pontificii tam solicite disputent: Non totam institutionem, sed tantum particulam illam: Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus: pertinere ad sanctificationem Eucharistiae. Ita enim sperant se posse obtinere, quod extra usum divinitus institutum, panis sit et maneat corpus Christi. Sed Christus cum inquit: Hoc facite: totam institutionem, non tantum particulam aliquam intelligit. Paulus etiam cum mentionem fecisset benedictionis Eucharistiae, 1. Cor. 10, mox capite 11 monstraturus, quomodo liceat non vulgarem, nec privatam, sed Dominicam Coenam celebrare, totam institutionem Coenae recitat et describit. Veteres etiam in sanctificatione Eucharistiae, non particulam aliquam, sed totam institutionem adhibuerunt. Et illud est verbum, quo accedente ad elementum judicarunt fieri Sacramentum. Quando igitur verba institutionis pronuntiantur super panem et vinum, et non adest vel accedit usus ille, sive

Responsio.

actio illa, quae in institutione non tantum praescripta, sed mandata est: omnino veritas cogit, ut sentiamus et dicamus, ibi non adesse Christum cum suo corpore et sanguine, eo modo sicut in vero usu Coenae juxta verbum suum adest. Illa enim differentia inter Baptismum et Eucharistiam, de qua Pontificii laborant, quod scilicet Baptismus in usu, Eucharistia vero etiam extra usum sit Sacramentum, ex verbo Dei nec ostendi, nec probari potest. Sicut enim in institutione Baptismi, sunt verba, significantia usum et actionem: ita etiam in institutione Eucharistiae, talia sunt verba: imo quia plura talia verba sunt in institutione Eucharistiae, argumenta multo fortius et firmius concludunt de Eucharistia, quam de Baptismo, quod extra usum divinitus institutum non sint vera Sacramenta.

Futilitas differentiae pontificiae inter baptismum et eucharistiam.

8. Est igitur Coena Dominica, actio quaedam, habens certum usum, in institutione praescriptum, et huic actioni, quam filius Dei per ministerium exercet, annexa est promissio illa, de qua verba institutionis loquuntur. Quando vero extra illum usum, transformatur in aliam et diversam actionem ab ea, quae in institutione praescripta et mandata est, licet verba super panem et vinum pronuntientur, non magis erit Sacramentum, quam sicut de Baptismo supra dictum est: imo est prophanatio, verba institutionis super panem et vinum pronuntiare, et interim usum de quo institutio loquitur, ut scilicet distribuatur, edatur et bibatur, hoc est, ipsum sensum institutionis, expungere, aut in aliud genus pervertere.

9. Haec certe sunt manifestissima. Observabit autem Lector, quod Tridentini non audent dicere, quod tamen et sentiunt et intelligunt, Eucharistiam extra usum divinitus institutum, esse Sacramentum, in quo sit corpus et sanguis Domini: sed dicunt ante usum et post usum, quae quia aliquid ambiguitatis habere videntur, judicarunt se sub illis involucris, omnia ea quae extra usum divinitus institutum, in tractationem sanctissimae Eucharistiae irrepserunt, stabilire, defendere et retinere posse. Quid enim (inquiunt) num Christus non prius pronuntiavit haec verba (Hoc est corpus meum), quam solicite observasset, Apostolos omnes, et singulos benedictum, exhibitum et acceptum panem, dentibus jam premere et manducare? Aut si de pane illo, super quo gratias egerat, tunc cum illum exhibebat, priusquam Apostoli eum manducarent, dixit: Hoc est corpus meum, numnam diu falsa fuit propositio illa donec Apostoli inciperent manducare: ut tunc primum manducatio Apostolorum, propositioni illi tribueret veritatem? Et notato, in margine Lucae 22 affirmant Apostolos nondum suscepisse de manu Domini Eucharistiam, cum vere ipse affirmaret, corpus suum esse quod praebebat. Lucas enim non addit haec verba: Accipite, manducate, et bibite: sed dedit panem, et dixit: Hoc est corpus meum.

Objectio pontificiorum.

Respon-

Ad posterius autem argumentum primo respondebo, institutionem scilicet Coenae Dominicae, dijudicandam esse ex collatione descriptionum, quae in quatuor locis Scripturae exstant. Perperam igitur faciunt, qui ex descriptione Lucae colligere volunt, Christum ita dedisse discipulis panem, ut eo sive plane non uterentur, sive quomodolibet uterentur, tamen additam esse et manere veritatem illam: Hoc est corpus meum. Matthaeus enim, Marcus et Paulus describunt, Christum disertis verbis prius mandasse, ut pane illo quem dabat, uterentur: et quidem praescripsisse modum, quo pane illo uti deberent: Accipite scilicet, et manducate, et tunc addidisse illa verba: Hoc est corpus meum. Et Marcus in descriptione alterius partis dicit: Et biberunt ex eo Calice omnes, et dixit eis: Hic est sanguis meus. Nec tamen sententia est, panem benedictum qui distribuitur, qui exhibetur, et quem Apostoli de manu Christi susceperunt, non esse corpus Christi, sed tunc primum fieri corpus Christi, quando incipit manducari. Tota enim actio institutionis connexa est, et ad totam illam actionem pertinent haec verba: Hoc est corpus meum. De illo igitur pane qui benedicitur, qui frangitur seu distribuitur, qui exhibetur, qui accipitur et manducatur, de illo inquam pane Christus dicit: Hoc est corpus meum. Et Paulus fracto pani hoc tribuit, quod sit communicatio corporis Christi, 1. Cor. 10. In verbis etiam institutionis inquit: Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur, hoc est, quod distribuitur in Coena, est corpus Christi. Christus igitur Deus et homo, in tota illa actione Coenae a se instituta, praesens adest, et exhibet vescentibus corpus et sanguinem suum. Ipse enim est, qui per ministerium benedicit, qui distribuit, qui exhibet, qui dicit: Accipite, manducate, Hoc est corpus meum. Sicut Chrysostomus inquit in 26. Matth. Non sunt humanae virtutis haec opera, quae tunc in illa Coena confecit, ipse tunc quoque operatur, ipse perficit, ministrorum ordinem nos tenemus, qui vero haec sanctificat, et transmutat, ipse est. Haec sunt simplicia, vera, et ex verbis institutionis manifesta. Usus enim in hac disputatione rectissime definitur tota seu integra illa actione, quae in verbis institutionis praescribitur et mandatur. Quando igitur panis juxta institutionem accipitur, benedicitur, distribuitur, exhibetur et accipitur: illa actio non recte dicitur esse vel ante, vel extra usum Coenae, qui integra actione institutionis definitur.

Chrysostomus.

10. Sed Tridentini de sola manducatione loquuntur, et quia ante illam manducationem, Christus Deus et homo, in actione Coenae, quando panis benedicitur, distribuitur, exhibetur et accipitur, adest, praebens vescentibus cum pane et vino corpus et sanguinem suum: unde Tridentini conantur hoc exstruere, Christum Deum et hominem in Eucharistia etiam ante usum cum suo corpore et sanguine ita adesse, ut recitatis verbis institutionis super panem et vinum, etiamsi reliqua actio quae in institutione praescripta et mandata est, ut scilicet distribuatur, exhibeatur, accipiatur et manducetur, per aliquot dies, imo per aliquot vel menses vel annos non sequatur, cogatur tamen Christus interea cum suo corpore et sanguine, in pane et vino illo, durabili conjunctione permanere: et quidem ita, ut interea sacrificio Missae, repositione et circumge-

Tridentinorum falsissima conclusio.

statione, ostensione, adoratione, et quae his conjuncta sunt, tractetur.

11. Haec vero sunt, quae institutioni non sunt consentanea, imo quae cum illa pugnant. Actionem enim Coenae institutio ita praescribit: Accipere panem et vinum, benedicere, distribuere, exhibere, accipere, manducare, et addere illud verbum Christi: Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus, et haec facere in ipsius commemorationem. Non autem vel jussit, vel permisit, ut actionem illam discerpamus aut divellamus in aliquot vel dies, vel menses, vel annos, sed istud nos facere jussit, quod et verbo et exemplo suo nobis praescripsit. Non autem panem ita benedixit, ut promiserit, si post aliquot menses vel annos primum distribuatur et manducetur, interea tamen corpus suum perpetuo pani affixum fore: sed accepit panem, benedixit, fregit, dedit discipulis, et dixit: Accipite, manducate, Hoc est corpus meum, etc. Et suo exemplo monstravit distributionem, exhibitionem, sumptionem et manducationem non differendam esse in aliquot dies, menses vel annos. Descriptio enim institutionis narrat, statim factam fuisse exhibitionem, sumptionem et manducationem.

12. Haec tam sunt manifesta ac certa, quae nullo artificio eludi possunt, modo firmiter retineamus illud fundamentum, institutum esse normam et regulam, ex qua et secundum quam omnes tales quaestiones et disputationes dijudicandae sunt. Utrumque igitur ex hoc fundamento, clarissime demonstratur. I. Benedictionem Eucharistiae, et promissionem praesentiae corporis et sanguinis Christi, non debere divelli et distrahi ab usu illo, qui in institutione praescriptus et mandatus est. De benedicto enim pane qui distribuitur, accipitur et manducatur, Christus affirmat: Hoc est corpus meum. II. Non esse quocumque praetextu instituendum, addendum, amplectendum alium usum Eucharistiae, quam qui in verbis institutionis praescriptus et mandatus est. Quomodo enim Christus Ecclesiam suam, usque ad finem seculi Eucharistia uti voluit: illud et in ultima coena Apostolis tradidit, et post ascensionem, ad Paulum repetivit. Illa vero et traditio et repetitio descripta exstat. Et ne hominis quidem Testamento aliquid super ordinatur, Gal. 3. Multo minus igitur hoc faciendum est, in Testamento filii Dei. Haec simplicissima et manifestissima fundamenta convellunt, diruunt, et subvertunt duas non postremas regni Pontificii columnas: quod scilicet recitatis verbis institutionis super panem, etiam extra usum divinitus in institutione ordinatum et mandatum, Christus Deus et homo, durabili conjunctione sit et permaneat in pane, non aliter atque ibi adest in vero usu, et quod praeter seu extra illum usum, qui habet testimonium et mandatum institutionis, liceat alio modo et alio usu tractare Eucharistiam, utpote per modum sacrificii, repositionis, circumgestationis, ostensionis, et quae his conjuncta sunt. Ambrosius vero 1. Cor. 11 indignos dicit illos intelligi a Paulo, qui Sacramentum hoc vel aliter celebrant, quam a Christo institutum est, vel aliter illud accipiunt, quam ab ipso traditum est. Ideo vetustas, licet hoc non judicabat necessarium, ut semper in omni synaxi, tota communitas, vel omnes praesentes simul communicarent: hoc tamen judicabat, Missam non esse legitimam et perfectam, nisi essent aliqui qui simul cum Sacerdote communicarent: Hoc est, ut Sacramentum Eucharistiae, non tractaretur extra usum distributionis et sumptionis. De Consecratione, distinctione 2. cap. peracta. Canon Apostol. 10. Antiochenus 2. Chrysostomus in 1. cap. ad Ephes. sermo. 3. Durandus in rationali. lib. 4, cap. 1 inquit: Illa est legitima Missa, in qua sunt Sacerdos, respondens, atque communicans: sicut ipsa precum compositio evidenti ratione demonstrat.

Ambrosius.

13. Chrysostomus. Durandus.

Gabriel Biel in Canonem lectu. 26. Christus postquam corpus suum consecravit, non sistebat in consecratione: neque dedit discipulis, ut ipsum honorifice conservarent: sed dedit in sui usum, dicens: Accipite, et manducate. Et Lect. 38 dicit, ideo patres formae consecrationis addere haec verba: Accipite et edite. Cassander citat ex Humberto Episcopo, non esse perfectam vel Missam, vel commemorationem Christi, quam esse discipulis suis tradiderit, nisi panis benedictus mox frangatur, et statim distribuatur.

Gabriel Biel.

Quod vero apud Justinum peracta in coetu Ecclesiae communione, Diaconus partes aliquas defert ad absentes, et ad aegrotos: Item quod apud Eusebium ad Episcopos hospites Eucharistia mittitur, nihil patrocinatur Pontificiis. Ibi enim Sacramentum manet in usu: defertur enim et mittitur, ut distribuatur, exhibeatur, accipiatur et manducetur. Quod vero quidam distributam, exhibitam, et acceptam Eucharistiam leguntur non statim manducasse, sed in cistulis, orariis, etc. asservasse, et nescio quid asservato huic pani tribuisse, nihil nos movere debet. Non enim quaestio est, quid aliquis ante nos (ut ex Cypriano verba mutuemur) fecerit, sed quid ille, qui ante omnes est, et prior fecerit, et faciendum nobis mandarit. Nam et illa consuetudo, privatim asservandi Eucharistiam extra usum, publicis conciliorum constitutionibus postea abrogata et prohibita est.

Cypriani elegans dictum.

14. Addit autem IV. Canon, etiam post usum in Eucharistia, hoc est in pane et vino, esse corpus et sanguinem Domini. Quid autem hoc sit, expendendum est. Christus instituit, ut panis et vinum in Coena Dominica sint media, seu organa, per quae vult vescentibus praebere et communicare corpus et sanguinem suum: ut non tantum per fidem et spiritum, sed et naturali seu substantiali participatione, sicut veteres loquuntur, sit et maneat in credentibus, illisque subinde magis magisque uniatur. Post usum igitur benedicti panis et vini in Coena Dominica, non disputandum est de unione panis et corporis Christi: sed tradenda ex verbo Dei dulcissima consolatio, de conjunctione Christi, Dei et hominis, non cum pane jam manducato, sed cum anima et corpore cre-

dentium, ut nos sibi insertos tanquam surculos gestet, servet, vivificet et gubernet. Sed oppressa et sepulta utilissima hac doctrina, glossa de Consecratione. distin. 2. olim tradidit: Quam cito species dentibus teritur, tam cito in coelum rapitur corpus Christi: ne scilicet qua consolatio credentibus inde relinquatur. Tridentini vero patres, nunc suavem illam glossae cantilenam non repetunt: et tamen de conjunctione Christi, Dei et hominis, cum credentibus post usum Coenae nihil dicunt, sed disputant, corpus Christi esse in pane, etiam post usum. Et forsan respexerunt ad pudendas illas Pontificias cautelas, quae in ipsa etiam excrementa instituunt inquisitionem, si enim species aliquo modo dignosci possunt, insaniunt ibi adhuc affixum haerere corpus Christi. Et ego sane arbitrarer, ipsos (post usum) intelligere illud, quod in IV. Canone sequitur, in particulis consecratis, quae post communionem supersunt et reservantur, remanere corpus Christi: Sed quomodo (post usum) dici potest de illis particulis, ad quas usus nondum accessit, hoc est, quae non sunt distributae, acceptae et manducatae? Ipsa etiam conjunctio, qua utuntur IV. Canone, significat duo distincta et diversa ab ipsis intelligi, quando dicunt. I. in pane Eucharistiae etiam post usum esse corpus Christi. II. in particulis post communionem residuis, remanere corpus Christi. Sed haec posterior controversia pertinet ad VI. capitulum, et ad VII. Canonem. Porro tractatur etiam in tertio hoc capitulo, et in III. Canone, quaestio de concomitantia, qua totus et integer Christus sit sub quavis specie, ita ut tantundem contineatur et accipiatur sub altera specie, atque sub utraque. Sed haec pertinent ad disputationem, quae peculiari loco postea explicanda erit, de communione sub una specie. Ideo hanc partem ad illum locum rejiciemus.

Disputatio de concomitantia.

[SECTIO IV.]

DE TRANSSUBSTANTIATIONE.

CAPUT IV.

Quoniam autem Christus Redemptor noster corpus suum id, quod sub specie panis offerebat, vere esse dixit, ideo persuasum semper in Ecclesia Dei fuit, idque nunc denuo sancta haec synodus declarat, per consecrationem panis et vini, conversionem fieri totius substantiae panis in substantiam corporis Christi Domini nostri, et totius substantiae vini in substantiam sanguinis ejus, quae conversio, convenienter et proprie a sancta catholica Ecclesia, Transsubstantiatio est appellata.

CANON II.

Si quis dixerit, in sacrosanctae Eucharistiae Sacramento, remanere substantiam panis et vini, una cum corpore et sanguine Domini Jesu Christi, negaveritque mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiae panis in corpus, et totius substantiae vini in sanguinem, manentibus duntaxat speciebus panis et vini, quam quidem conversionem, catholica Ecclesia aptissime Transsubstantiationem appellat, anathema sit.

EXAMEN.

1. Est et Transsubstantiatio, una ex columnis regni Pontificii: pro qua fulcienda et stabilienda, cur tantopere laborent, Lectori in primis considerandum est. Non autem haec est causa, quasi vera et substantialis praesentia, exhibitio et sumptio corporis et sanguinis Christi, in Dominica Coena non possit aliter doceri, retineri, credi, et confessione exprimi, hoc enim fieri posse, ipsi in II. Canone concedunt: sed ut sacrificium Missae, asservatio, circumgestatio, adoratio panis, et quae his extra usum divinitus institutum conjuncta sunt, retineantur et stabiliantur, ideo tam pertinaciter de Transsubstantiatione dimicant. Inter caeteras enim causas Transsubstantiationis expresse has recitant, ne alia substantia quam Christi, in Eucharistia vel adoretur, vel Deo patri offeratur: utque durabilis sit praesentia corporis Christi in Eucharistia, etiam extra usum.

2. Sicut autem ipsum vocabulum Transsubstantiationis, et novitatem et peregrinitatem dogmatis satis ostendit: ita utile est observare, quando potissimum disputari coeperit opinio transsubstantiationis: quae nunc pro articulo fidei, sub anathematis denuntiatione Ecclesiae obtruditur. Veteres igitur simpliciter mentionem faciunt mutationis et conversionis elementorum, in Coena Dominica: quam ita intelligunt et explicant, ut post sanctificationem, jam non sit communis panis, et vulgare poculum, sed sit Eucharistia: quae duabus rebus constet, terrena et coelesti, visibili et invisibili: sicut Irenaeus et Augustinus loquuntur. Damascenus postea, Theophylactus, et alii, coeperunt magis hyperbolice de transformatione elementorum in Coena Domini concionari. Longobardi vero primum tempore, una cum Scholastica Theologia, in Gallia coeptum fuit disputari de modo illius conversionis, an sit formalis, an substantialis, an vero alterius generis. Et fuisse varias et diversas de hac quaestione illo tempore opiniones, Longobardus recitat lib. 4, distin. 11 et 12. Et quidem nihil certi tunc de hac quaestione in Ecclesia definitum et determinatum fuisse, Longobardus manifeste indicat, cum inquit: Definire non sufficio. Et sui quidem seculi varias opiniones ita describit: Quibusdam videtur, quidam concedunt, alii dicunt, alii tradunt. Ante sua vero tempora quae fuerit multorum sententia, ita describit: Alii putaverunt, ibi substantiam panis et vini remanere, et ibidem corpus Christi esse et sanguinem.

Damascenus.

3. Hoc igitur modo sparsis seminariis, cum omnes Scholae disputatione illa ferverent, Innocentius III. circa annum Domini 1200 in Lateranensi Concilio, modum conversionis, antea in Ecclesia non definitum, primus determinavit, et dogmati novo, novam etiam indidit et accommodavit appella-

tionem: corpus scilicet et sanguinem Christi in Sacramento altaris, sub speciebus panis et vini veraciter contineri, transsubstantiatis pane in corpus, et vino in sanguinem, potestate divina. Haec enim sunt verba Concilii Lateranensis lib. 1. Decretalium, cap. firmiter. Illam vero sententiam Innocentius repetit, De celebratione Missarum cap. cum Martha. Et in libro de officio altaris, fusius eam explicat: panem scilicet ita fieri carnem ut desinat esse panis, quia materia panis et vini mutetur in substantiam carnis et sanguinis, non quod ex pane vel vino materialiter formetur caro et sanguis, nec quod aliquid adjiciatur corpori Christi, sed quia panis transsubstantietur in corpus. Ibidem vero Innocentius dicit: Fuerunt qui docerent, quod sicut post consecrationem vera panis remaneant accidentia, et sic vera panis substantia: quia sicut subjectum non potest subsistere sine accidentibus, sic accidentia non possunt exsistere sine subjecto: quia accidentis esse, non est aliud quam inesse. Sic panis et vini substantiis permanentibus, ad probationem illorum verborum corpus et sanguis Christi veraciter incipiant esse sub illis, ita quod sub eisdem accidentibus, utrumque vere suscipiatur, panis et caro, vinum et sanguis: quorum alterum probat sensus, reliquum credit fides. His verbis Innocentius recitat sententiam, quae multorum fuit, ante Lateranense suum Concilium. Dicit enim: Fuerunt, etc. Et licet ipse diversum et sentiat et statuat, transeunte scilicet substantia, remanere accidentia, et esse sine subjecto: non tamen sicut Tridentini faciunt, anathemate alteram illam sententiam damnat, quod Lector diligenter observabit. Idem etiam inquit: An totum in totum, an totale transeat in totale, novit ille qui facit. Tridentini vero patres, simpliciter diversum sentientibus anathemata denuntiant. Haec igitur Tridentina anathemata, adeo sunt recentia, ut ne Innocentii quidem aetate, in rerum natura fuerint.

Innocentius.

4. Scholastici.

Post Lateranense vero Concilium, Scholastici cupide arripuerunt idoneam hanc materiam, ad acuenda et exercenda spinosa ingenia. Disputant enim: An accidentia, quae post annihilatam panis et vini substantiam, eadem numero remanent, innitantur vel corpori Christi, vel aeri circumstanti: an vero per se stent, nulli subjecto inhaerentia, ita ut sine subjecto cohaereant? Quidam disputarunt, transeunte forma panis, remanere materiam, sicut materia alimenti sit sub forma nutriti. Alii, transeunte materia, remanere formam panis. Communiter vero senserunt, totam substantiam panis, transire in corpus Christi. Quaesitum etiam fuit, an materia panis convertatur in materiam corporis Christi, et forma in formam: an vero juxta Anaxagorae chaos, quodlibet convertatur in quodlibet. Item, an substantia panis, resolvatur in praejacentem materiam: an vero in nihilum redigatur. Innocentius quaerit: An aqua quae vino miscetur, simul cum vino transsubstantietur: an vero maneat circumfusa corpori Christi. Prolixae sunt disputationes, quomodo accidentia illa, quibus nulla subest substantia, possint agere et pati, ut nutrire, corrumpi: et quomodo ex eis possit aliquid generari. Item: An annihilata substantia panis, iterum possit eadem numero redire. Quid mus rodens panem, comedat. Has et similes portentosas disputationes, qui nervi et fructus sunt dogmatis de Transsubstantiatione, veteri Ecclesiae prorsus ignotas fuisse certissimum est. Et tamen nunc pro articulis fidei, sub anathematis interminatione proponuntur.

5. Scotus Cameracensis, etc.

Scotus Cameracensis, et alii, diserte fatentur, nec verbis Scripturae, nec symbolis fidei, nec veterum sententiis cogi nos ad dogma Transsubstantiationis: et sine transsubstantiatione posse doceri, retineri et credi, et veram praesentiam, et efficaciam corporis et sanguinis Christi in Eucharistia: minus etiam absurdarum quaestionum habituram doctrinam de Eucharistia, si absque transsubstantiatione remanere ponatur substantia panis et vini, una cum corpore et sanguine Christi, nisi Concilium Lateranense diversum statuisset. Fundamentum igitur primum et principale dogmatis de Transsubstantiatione, collocant in solo Lateranensis Concilii Decreto. Postea vero ad ornandum illud Concilii Decretum fucos quosdam ex Scriptura et Patribus conquirunt. Durandus non vult improbari aut damnari illam sententiam, quod remanente substantia panis, vere et substantialiter adsit in Eucharistia Corpus Christi. Tridentini vero fabricantes nunc novos fidei articulos, decernere non verentur: Si quis dixerit, in Eucharistia remanere substantiam panis et vini, una cum corpore et sanguine Christi, anathema sit. Haec de initiis et progressu disputationis de transsubstantiatione observare, utile est, sed ad rem ipsam accedamus. Nostri nunc igitur Pontificii in tanta luce Evangelii non audent illud dicere, quod Scotus Cameracensis, et alii quidam Scholastici non obscure significarunt: Transsubstantiationem Lateranensis Concilii autoritate potissimum niti. Sed duo ponunt valde speciosa fundamenta. 1. ajunt verba institutionis Transsubstantiationem panis et vini et stabilire et omnino flagitare: deinde affirmant, semper in Ecclesia Dei persuasum fuisse, fieri talem transsubstantiationem. Et quidem si haec duo, quae magna asseveratione affirmant, recte, perspicue et firmiter probarent, aequum, justum, et omnino necessarium esset, ut ipsis adsentiremus, et nostra sententia cederemus. Videbimus igitur, quomodo Transsubstantiationem suam primum ex Scriptura probent, deinde de veteris etiam Ecclesiae consensu dicemus. Tria autem praecipua sunt argumenta, quae ad probandam Transsubstantiationem ex Scripturae verbis nectant. Andradius meus texit tale argumentum: Scriptura affirmat, apud Deum non esse impossibile omne verbum. Ergo credenda est Transsubstantiatio, et si naturae vires ac modum, humanumque captum longo intervallo superet, elegans enim et vera est Augustini sententia: Cum Deus aliquid facit, quod nos investigare non possumus, ratio facti, est potentia facientis. Sed plana est ad hoc argumentum responsio. Non enim quia Deus omnipotens est, ideo quic-

6.

7.

quid nobis visum fuerit, sine verbi ipsius testimonio ipsi tribuere debemus. Tertullianus inquit: Potuisset Deus hominem volatilem facere, sed non quia potuit, ideo et fecit. Scriptura igitur tradit hanc regulam: Omnia, quaecunque voluit, fecit. Voluntas autem Dei, in rebus fidei ex verbo ipsius discenda et judicanda est. Et quando de voluntate Dei, ex verbo certo constat, tunc valet argumentum ab omnipotentia. Ideo significanter Angelus loquitur, cum affirmat omne verbum, hoc est, quicquid in verbo patefecit, apud Deum non esse impossibile. Transsubstantiatio igitur ex verbis Christi clare probanda et ostendenda est: et tunc intellectum nostrum libenter Spiritu S. adjuvante, captivabimus in obsequium Christi. Sed illam probationem, ut jam ostendemus, praestare non possunt. Frustra igitur de omnipotentia Dei concionantur.

8. Objectio alia pro transsubstantiatione.

Secundo, alii propius ad rem ipsam accedunt, et ita argumentantur, vulgaris panis, et commune genimen vitis fuit, quod Christus accepit, quando Coenam suam voluit instituere. Sed post benedictionem, de pane et vino illo pronuntiat: Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus. Illa de vulgari pane, et de communi vino, nec possunt dici, nec debent credi. Ergo necesse est, per benedictionem factam esse mutationem aliquam: et quidem talem, ut corpus vere praedicari possit de pane, et sanguis de vino. Necesse igitur est ponere Transsubstantiationem.

Responsio.

Respondeo: Concedimus cum Irenaeo, panem post benedictionem in Eucharistia, non amplius esse communem panem, sed Eucharistiam corporis Christi: quae duabus jam rebus constet, terrena, hoc est, pane et vino, et coelesti, hoc est corpore et sanguine Christi. Haec certe magna, miraculosa, et vere divina est mutatio, cum ante simpliciter tantum esset vulgaris panis et commune poculum: quod jam post benedictionem, cum pane et vino illo, vere et substantialiter adest, exhibetur et accipitur corpus et sanguis Christi. Concedimus igitur fieri mutationem aliquam: et quidem talem, ut de pane vere praedicari possit corpus Christi. Sed consequentiam negamus, quod ideo ponenda sit talis transsubstantiatio, qualem Pontificii docent. Nam sicut in Scholis loquuntur, a non distributo ad distributum, non valet consequentia. Aliqua fit mutatio in pane Eucharistico, ergo fit Transsubstantiatio. Talis enim tantum mutatio necessaria est, ut Eucharistia, juxta Irenaei dictum, duabus rebus constet, terrena scilicet et coelesti: id quod sine transsubstantiatione fieri potest. Illud enim quod Christus in institutione coenae suae spectavit, praesentia scilicet, exhibitio et sumptio corporis et sanguinis sui, potest doceri, credi et retineri, etiamsi portentum Transsubstantiationis, sine Scripturae testimonio, et sine antiquitatis consensu, Ecclesiae non obtrudatur, quod etiam IV. hic Canon quem tractamus, non obscure concedit. Nec nostrum est, Christo praescribere certum modum praesentiae corporis sui in Coena, quem ipse verbo suo expresse, certo et manifeste non patefecerit, sed sufficit credere, adesse ibi, exhiberi et accipi corpus et sanguinem Christi: modum vero praesentiae ipsius sapientiae et omnipotentiae commendemus.

9. Alia objectio.

Tertium argumentum est, quo nisi certo et clare probetur Transsubstantiatio, probare eam ex Scriptura non posse, ipsi fatentur. Est autem tale. Si in Eucharistia remaneret substantia panis et vini, una cum corpore et sanguine Christi, dixisset: Hic est panis, hoc est vinum, et cum istis, in istis, vel sub istis est corpus et sanguis meus. Jam vero dicit: Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus. Et si particula demonstrativa denotet substantiam panis et vini, cum duo disparata sint, panis et corpus Christi, vinum et sanguis: alterum de altero praedicari non potest. Ut igitur vera sit praedicatio, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus: constituenda est in verbis illis propositio identica, quam ita vocant, quando subjectum et praedicatum de una et eadem re loquuntur: ut particula demonstrativa denotet non substantiam panis, sed solam substantiam corporis Christi. Sed hoc constituere, consistere non potest, nisi substantia panis, quam Christus in manus suas accepit, per benedictionem annihilata desierit, et transsubstantiata sit, ut nihil aliud ibi per particulam Hoc, notetur et designetur, quam sola substantia corporis Christi. Propositio igitur illa, Hoc est corpus meum: omnino stabilit et flagitat transsubstantiationem. Haec est tota et satis longa tela illius argumenti, quod aliquam pro stabilienda transsubstantiatione speciem habere videtur. Sed telam illam, gladio spiritus feliciter dissolvemus, aut potius praecidemus. Principio autem hoc notandum est, quod de propositione illa: Hoc est corpus meum, juxta regulas praedicabilium non aliter disputant, ac si Eucharistia esset physicum aliquid, cujus ratio juxta communem cursum ac modum naturae se haberet. Sed quia Sacramentum est supernaturale, coeleste et divinum: ideo non recte fit, quod fides ejus a Pontificiis in hac disputatione exigitur ad regulam Aristotelis 6. Metaphys. de compositione extremorum in propositione affirmativa, quod ipsi de propositione identica interpretantur,

Regula Aristotelis.

Ideo enim comminiscuntur annihilationem seu transsubstantiationem panis, ut propositio illa: Hoc est corpus meum, quadrare possit ad regulam illam Aristotelis. Quale vero in tanta hac controversia fundamentum hoc sit, per se manifestum est. In Scriptura enim, quando duae res seu substantiae, divina ordinatione peculiari modo uniuntur, et praesertim quando res coelestis et invisibilis cum re terrena et visibili adest et exhibetur, usitatum est inquam in Scriptura, quod tunc altera praedicatur de altera. Et ad veritatem talis praedicationis, non requiritur vel annihilatio vel transsubstantiatio alterius rei: sed tantum significatur duarum illarum rerum, quae subjecto et praedicato notantur, unio et praesentia. Ita Scriptura, explicatura unionem divinae et humanae naturae in persona Christi, non dicit, In hoc homine est Deus: sed, Deus est homo: et, filius hominis est filius Dei vivi.

Exemplum personae Christi.

Nec necesse est alteram naturam, vel humanam, vel divinam, quia disparatae sunt, vel annihilari vel substantiari, ut propositioni, quae alias ad regulas praedicabilium non congruit, sua constet

veritas, sed tantum significatur unio duarum naturarum, praedicatio autem est non vulgaris, sed inusitata: quia ipsa unio non fit ratione aliqua naturali hujus seculi, sed est supernaturalis, coelestis et divina. Nec sane personalem statuimus unionem panis et corporis, vel talem, qualis est divinae et humanae naturae in persona Christi: sed similitudine illa, qua tota antiquitas de Eucharistia usa est, declaramus hanc propositionem, de qua hoc loco controversia est. Et hoc exemplum manifeste ostendit, tertium illud Pontificiorum argumentum ex verbis institutionis, nequaquam satis certo, perspicue et firmiter probare aut stabilire transsubstantiationem. Alias enim eadem consequentia, etiam in persona Christi ponenda esset transsubstantiatio alterius naturae. Ita Joh. 20. Christus insufflans in discipulos inquit, Accipite Spiritum sanctum. Num vero, quia non dicit, cum vel sub hoc flatu accipite Spiritum sanctum, ideo ponenda erit transsubstantiatio corporalis flatus? Imo cum illo flatu simul adfuit, datus fuit a Christo, et acceptus ab Apostolis Spiritus sanctus: nec opus fuit transsubstantiare columbam, ut vera esset propositio, quod Baptista affirmat se vidisse Spiritum sanctum descendere super Christum. Sicut de visibilibus illis speciebus, quibus vel ipsa divina majestas, vel Angeli, praesentiam suam manifestarunt, disputatum quidem fuit apud veteres: nemo tamen ausus fuit inde facere articulum fidei, quod species illae sint tantum accidentia, quae sine substantia aut subjecto aliquo, subsistant et cohaereant. Progrediente arca dicebat Moyses, Exsurge Jehovah: nec tamen opus fuit transsubstantiatione ligni vel auri in arca. Sed Scriptura ita loquitur, quia ibi de peculiari modo praesentiae divinae majestatis, ex verbo et promissione ipsius constabat. Imo in vulgari lingua usitatae sunt tales praedicationes. Quando enim loquimur de dolio et vino, de marsupio et pecunia, de fasciis et infante, dicimus: Illud est vinum, quod amicus tibi mittit. Accipe pecuniam quam tibi debeo: Affer infantem uteri mei. Et nemo ita desipit, ut fingat vel annihilationem vel transsubstantiationem dolii, marsupii, fascium et similium. Sed quando significare volumus, duas res conjunctas simul adesse, simul exhiberi et accipi, tunc ita etiam in vulgari sermone loquimur. Manifestum igitur est, longam illam tertii hujus argumenti telam, nequaquam probare, stabilire, aut flagitare transsubstantiationem illam, de qua Pontificii dimicant: imo argumentum illud, juxta ipsorum etiam placita, satis consistere non potest. Si enim volunt, particulam demonstrativam Hoc, ita denotare solum corpus, ut nequaquam sensus sit, Cum hoc, aut sub hoc, est corpus meum: nec dicere poterunt, sub speciebus panis esse corpus Christi. Aut si propositio illa, Hoc est corpus meum, potest hanc ipsorum interpretationem ferre, sub speciebus panis continetur corpus Christi: ergo nihil concludit argumentum illud, ideo ponendam esse Transsubstantiationem, quia Christus non dixit: Sub hoc est corpus meum, eadem enim ratione, ponenda esset etiam Transaccidentatio, sicut Lutherus inquit: ne diceretur, sub specie panis. Et adhuc fortius urgebo adversarios. Tradunt enim per verba illa: Hoc est corpus meum, fieri transsubstantiationem, ita ut ad primum non esse illius propositionis (utor enim ipsorum verbis) substantia panis annihiletur, et desinat, incipiat ibi esse corpus Christi. Ergo quando Sacerdos dicit: Hoc, nondum est transsubstantiatus panis, nondum etiam adest corpus Christi, falsum igitur erit, juxta ipsam Pontificiorum doctrinam, particulam Hoc, denotare solam substantiam corporis Christi: ita ut cum dicitur Hoc, jam annihilata substantia panis esse desierit. Bonaventura in 4. Sententiarum, distinct. 8. quaest. 1. quaerit quid demonstret pronomen Hoc? Et recitat quosdam dixisse, verba illa teneri materialiter: atque ideo non esse quaerendum, quid significent. Alii dixerunt: Hoc, id est, significatum per hoc, quod est convertendum in corpus meum, est corpus meum. Ipse vero Bonaventura inquit: Quia verbum accedit ad elementum, ideo per particulam Hoc, non demonstrari corpus Christi, sed substantiam panis sub accidentibus: atque esse orationem singularem, quae non significet identitatem, sed conversionem operativam: Hoc est corpus, id est, hoc totum ad prolationem verbi, transit in corpus. Richardus de sancto Victore, dicit esse demonstrationem mixtam: Hoc: id est, illud in quod transsubstantiabitur, hoc est corpus meum, ut si ego de cibo quem sumpturus essem, dicerem: Hoc, id est, illud in quod iste cibus est transmutandus, est corpus meum. Talia portenta interpretationum, gignit dogma transsubstantiationis. Usque adeo perspicue et certo scilicet, ex verbis institutionis illud probatur, ut ad ea ne accommodari quidem possit, nisi mirabilibus modis illa torqueantur et crucifigantur. Sed ne ipsi quidem Pontificii, hisce argumentis ex Scripturae verbis sumptis, transsubstantiationem satis confirmatam, munitam et tutam esse animadvertunt. Andradius enim post mediocrem velitationem, transsubstantiationem collocat inter illas res, quae nullis Scripturae sacrae testimoniis aperte definitae et explicatae sunt. Nos igitur ad totam hanc disputationem, recte accommodamus verissimum illud axioma: Nihil pro articulo fidei Ecclesiae proponendum esse, quod non ex manifestis, certis et firmis Scripturae testimoniis, aperte ostendi et probari potest.

Bonaventura. Richardus. 10. Andradius. Axioma.

11. Praeter hoc vero, quod ex verbo Dei, transsubstantiatio manifeste et certo probari et ostendi non potest, habemus etiam simplicem et manifestam Scripturae de hac quaestione sententiam. Accepit enim Jesus panem, benedixit, fregit, dedit discipulis. Et de illo quod accepit, quod benedixit, quod fregit, quod discipulis dedit, de illo inquam dixit: Accipite, comedite, hoc est corpus meum. Et ne dubium sit, an particula demonstrativa denotet illud, quod Jesus acceperat, panem scilicet, et poculum, Lucas et Paulus, in descriptione alterius partis manifesta adjectione diserte hoc expresserunt, Accepit poculum, benedixit, dedit illis, et addit:

τοῦτο τὸ ποτήριον, Hoc poculum. Et Paulus 1. Cor. 10 sicut de altera parte inquit, Poculum cui benedicimus, est communicatio sanguinis Christi, ita etiam de priori parte inquit: Panis quem frangimus, est communicatio corporis Christi. Diserte igitur declarat et exprimit, quid particula Hoc in utraque parte denotet, panem scilicet et poculum. Et cum hasce Scripturae explicationes habeamus, quare non inhaeremus simplicitati veritatis? aut quid libet nobis, eam labyrinthis disputationum de transsubstantiatione exagitare?

Praeterea, post benedictionem seu consecrationem, in ipso usu Paulus appellat panem: idque non semel, ne incogitanter excidisse existimes, sed quater vel quinquies, 1. Cor. 10. Panis quem frangimus: De uno pane participamus. 1. Cor. 11. Quoties manducabitis hunc panem. Qui manducaverit hunc panem indigne. Probet seipsum, et sic de pane illo edat.

12. Haec argumenta sunt perspicua, firma, et valde urgentia. Ideo Pontificii variis modis conantur ostendere specimen artificii illius sophistae, de quo antiquitas olim Proverbium κεῖται οὐ κεῖται, hoc est, cum in terram prostratus jam jaceret, tamen circumstantibus persuadere conabatur, se non jacere, sed erectum fortiter stare. Ita cum Paulus in ipso usu, et post consecrationem, quinquies nominet panem: ipsi tamen Ecclesiae praestigias transsubstantiationis objicere conantur, quod non remaneat, nec adsit ibi substantia panis. *Objectio.* Sed ajunt, in Scriptura exstare exempla, ubi substantiis mutatis, et in aliud conversis, prior tamen appellatio retinetur, designans non quid jam sint, sed quid ante conversionem fuerint. Ita Exod. 7 virga Aaronis conversa in colubrum, etiam post conversionem vocatur virga. Homo vocatur terra, quia ex terra formatus est. Mulier vocatur os, ex ossibus viri. De aqua quae in vinum conversa erat, dicit Evangelista: Cum gustasset aquam vinum factam. Ergo hoc modo etiam pani Eucharistico, etiam si transsubstantiatus esset, tribui posset appellatio panis: non quod panis esset, sed quod fuisset. *Responsio.* Responsio autem simplex et plana est. In allegatis exemplis virgae, terrae, ossis, aquae, Scriptura disertis verbis aperte testatur, res illas in aliud mutatas et conversas esse, ita ut nec substantia nec forma prior remanserit, sed speciem illarum rerum, in quas mutatae scribuntur retulerint. Ita Joh. 2 non simpliciter nominatur aqua, sed quae jam facta erat vinum. Si idem de Transsubstantiatione panis in Eucharistia, tam aperte ex Scriptura ostendi et probari posset, tropum illum quem res ipsa flagitaret, non inviti concederemus. Cum vero nulla exstet perspicua, certa et firma probatio transsubstantiationis in Scriptura: quae dementia esset, a proprietate verborum discedere? et quando Paulus quinquies panem nominat, spectrum seu praestigias panis, accidentia scilicet sine subjecto cohaerentia credere? cum Baptismo sine transsubstantiatione aquae, ea tribuamus, quae scriptura de illo tradit. Eccius intelligit appellatione panis apud Paulum, non substantiam panis, sed accidentia sine substantia: hoc est non panem, sed inane spectrum panis. 13. Sed ne ipsis quidem pontificiis φάντασμα illud satisfacit: ideo aliam rimam quaerunt, qua ex claritate verborum Pauli elabantur. Quia enim לחם omne genus alimenti significat, dicunt Paulum Eucharistiam appellare panem: non quod ibi substantia panis remaneat una cum corpore Christi, sed quia corpus Christi sit spirituale alimentum interioris hominis. Sed haec omnia locum haberent, si perspicue, certo et firmiter jam demonstrata esset transsubstantiatio panis: tunc enim recte ad metaphoram confugeremus, sicut Joh. 6 ubi Christus expresse dicit, se non loqui de pane externo seu materiali, et tamen appellat se panem. Econtra vero, institutio expresse describit panem materialem, ante benedictionem. Cumque sine aperta testificatione transsubstantiationis, Paulus etiam post sanctificationem, retineat appellationem panis: merito in una et eadem significatione, propria scilicet et genuina, vocabulum illud retinemus: Si enim tropis in descriptione Coenae Dominicae ita lubeat ludere, ut in eadem oratione panem mox proprie, mox cum lubuerit metaphorice interpretemur: quidni eandem etiam licentiam concedamus Sacramentariis, in vocabulo corporis et sanguinis? Aut eadem ratione, cum Christus scribitur accepisse panem, quia facta jam vulgari coena illud fecit, dicemus ipsum non panem materialem accepisse, sed spirituale alimentum, hoc est seipsum: atque ita panem prorsus, a tota actione Coenae exterminabimus. Tutissimum igitur est propriam significationem vocabuli panis retinere, et ante et post consecrationem: cum nulla evidens Scripturae ratio, metaphoram in illo loco vel flagitet, vel confirmet.

14. *Lanfrancus.* Reliqua enim omnia quae adferunt, infirma et incerta sunt: id quod etiam Lanfrancus fatetur. Disputans enim, quare etiam post benedictionem appelletur panis, adfert quidem usitata illa: vel quia ex pane conficitur, et accidentia panis retinet, vel quia animam satiat. Agnoscens autem, illa infirma et incerta esse, addit: vel alio aliquo modo, qui a Doctoribus comprehendi potest, a nobis non potest. Quanto vero simplicius est: Scriptura etiam post benedictionem appellat panem. Quare vero panis appelletur, Patres ex analogia similitudinis Sacramenti declarant: scilicet quia satiat, alit, sustentat, confirmat: quae sunt proprietates non accidentium, sed ipsius substantiae panis. Item, quia est massa ex multis granis confecta, ita unum efficimur corpus, quia ex uno pane participamus, 1. Cor. 10 et una massa efficimur cum Christo, inquit Chrysostomus. Haec certe non accidentibus, sed substantiae panis conveniunt. 15. Sed dicat quis: Quare ita contendamus an substantia panis in Eucharistia vel remaneat, vel non remaneat: cum thesaurus Eucharistiae sit non panis materialis, et vinum vulgare, sed vera et substantialis praesentia, exhibitio et sumptio corporis et sanguinis Christi? Neque enim ideo testamenti nomine celebratur Eucharistia, ut frustulum panis, et haustum vini ibi accipiamus: illa enim in nostris aedibus commodius et abundantius accipere

possemus, 1. Cor. 11 sed quia ibi est communicatio corporis et sanguinis Christi. Quid igitur de substantia panis soliciti sumus, an maneat, an vero desinat? Respondeo: Nullo modo pari momento censemus panem et corpus Christi. Et Lutherus semper dixit, se in tota hac disputatione magis spectare praesentiam corporis et sanguinis Christi in Coena, quam praesentiam panis et vini. Sed quia transsubstantiatio pro articulo fidei, sub poena anathematis proponitur, necessario contradicendum est. De singulis enim, quae ad Sacramentorum rationem pertinet, non aliter docendum et credendum est, quam verbum Dei nobis praescribit. Nec recipiendum aliquid est pro articulo fidei, quod ex certis, perspicuis et firmis Scripturae testimoniis ostendi et probari non potest. Praeterea, quia filius Dei certa quaedam externa media instituit et ordinavit, per quae et se et sua beneficia credentibus vult communicare: illa media agnoscere, retinere, et ita usurpare debemus, sicut a filio Dei instituta sunt, ita enim, et non aliter Deus ordinario modo vult nobiscum agere. Cumque in Eucharistia instituerit, ut panis et vinum essent talia media, per quae nobis corpus suum et sanguinem, et cum illis omnia beneficia Novi Testamenti, in Coena sua vult communicare: illa igitur media non sunt abjicienda ex usu Coenae Dominicae, neque enim ἀμέσως voluit corpus et sanguinem suum in Coena nobis communicare. Opinio etiam transsubstantiationis, simplicitatem fidei, portentosis et non necessariis labyrinthis quaestionum turbat: et ab eo quod in Coena Dominica praecipuum est, homines abducuntur, ut haereant in cogitatione et admiratione transsubstantiationis.

Responsio.

16. Ecclesia igitur per nullum Scripturae locum perspicue, certo et firmiter vel persuadetur vel cogitur, ad ponendam et credendam transsubstantiationem: sed magis consentaneum est simplicitati verbi Dei, in Eucharistia remanere substantiam panis et vini, una cum corpore et sanguine Christi.

17. Et hac simplicitate, multae otiosae et portentosae quaestiones praeciduntur. Servatur etiam ita in Eucharistia, id quod ad substantiam omnium Sacramentorum pertinet: ut scilicet duabus rebus constent, materia et forma, re terrena et coelesti. Verbum enim accedens ad elementum, non annihilat elementum, sed facit Sacramentum. Et si in Eucharistia, in ea re, quae externa et visibilis est, ludificamur, ita ut videntes, tangentes et gustantes panem, imo quod Scriptura affirmat esse panem, tamen non panem, sed sola accidentia sine subjecto, hoc est, spectrum et praestigias panis accipiamus: qualis erit fidei confirmatio, tam certo nos, invisibili et coelesti modo, juxta verbum accipere corpus et sanguinem Christi, quam certo panem et vinum accipimus? Perit etiam per transsubstantiationem, analogia signi et rei, quae est in Sacramentis, sicut Augustinus inquit: Si Sacramenta earum rerum quarum Sacramenta sunt, similitudinem non haberent, Sacramenta non essent. Ut in Baptismo, sicut aqua exterius mundat: ita Christus lavacro aquae in verbo mundat Ecclesiam. In Eucharistia, sicut panis materialis alit, sustentat, confirmat: ita corpus Christi, est alimentum spirituale novi seu interni hominis. Sicut panis est substantia, ex multis granis coacta: ita unum corpus efficiuntur, qui de uno illo pane Eucharistiae participant. Hae significationes omnes intercidunt, si substantia panis in Eucharistia annihiletur, et in ejus locum praestigiae accidentium, sine subjecto cohaerentium substituantur. Et haec de Scripturae sententiis.

Augustinus.

18. Porro valde superbe gloriantur Pontificii, se pro opinione suae Transsubstantiationis habere consensum totius antiquitatis, et testimonia Ecclesiae omnium temporum. Tridentina enim congregatio cap. 4 affirmat, semper hoc in Ecclesia Dei persuasum fuisse. Andradius vero tragice declamitat, hunc esse consensum totius Ecclesiae, omnium aetatum, omnium gentium et populorum, qui unquam Christianum nomen professi sunt, ita ut nullum aliud fuerit unquam Ecclesiae judicium. Satis pol gloriosa et audax est asseveratio: qua profecto non uterentur, nisi vel frontem perfricuissent, vel nos omnes haberent pro truncis et stipitibus, seu (ut ipsi loqui solent) pro bestiis, quibus prorsus ignota sit totius antiquitatis historia. Sunt igitur quaedam dicenda de sententia veteris Ecclesiae, quod ad hanc de transsubstantiatione quaestionem attinet, ut impudentia perfrictae frontis retegatur.

Transsubstantiationis credita antiquitas.

19. Cumulant autem multas veterum sententias, in quibus illi dicunt, panem appellari, credi et esse corpus Christi: de pane fieri corpus Christi: panem mutari, commutari seu transmutari in corpus Christi, seu ut fiat et sit corpus Christi: creaturas converti in substantiam corporis et sanguinis Christi: panem et vinum transire in divinam substantiam. Et singulis illis sententiis sua addunt epiphonemata, Ecclesiam omnibus temporibus, sine ambiguitate semper docuisse et credidisse transsubstantiationem panis et vini, sicut illa a Pontificiis traditur.

20. Sed respondebimus, id quod aequissimum est: ut scilicet ipsi veteres sint verborum suorum optimi et certissimi interpretes. Veteres dicunt in Eucharistia fieri mutationem seu conversionem panis et vini. Hoc Pontificii interpretantur de annihilatione et transsubstantiatione elementorum, nos mutationem Sacramentalem intelligimus, cum scilicet antea tantum esset communis panis, et vulgare vinum, quod accedente verbo Christi, non solum panis et vinum, sed simul etiam ibi in Eucharistia corpus et sanguis Christi adsit, exhibeatur, et sumatur. Sed nec nostra sane, nec Pontificiorum interpretatio sit authentica. Audiamus potius ipsos veteres, quomodo illi et sua et veteris Ecclesiae verba interpretentur, et intelligi velint. Monstrabimus autem aliquot argumentis, veteres licet nominent mutationem et conversionem, tamen non intellexisse transsubstantiationem illam, de qua Pontificii dimicant.

21. Primo enim Longobardus exspresse affirmat, lib. 4, dist. 11 ne suo quidem tempore definitum exstitisse in Ecclesia, qualis sit illa mutatio seu conversio, de qua veteres loquuntur, an sit formalis an substan-

tialis, an vero alterius generis. Falsum igitur est, vel ipso Longobardo teste, quod Pontificii affirmant, esse dogma Catholicum, panem Eucharistiae per annihilationem et transsubstantiationem mutari et converti.

22. Secundo, habemus testimonium, quod apud ipsos etiam Pontificios, omni exceptione majus esse debet. Gelasius enim Romanus Pontifex, annis post Christum natum plus minus quingentis in libro de duabus naturis in Christo, adversus Eutychen et Nestorium dicit, panem et vinum Eucharistiae, in divinam transire, sancto Spiritu perficiente, substantiam, corporis scilicet et sanguinis Christi. Et certe haec verba videntur fortiter sonare pro stabilienda transsubstantiatione, quod enim transit in aliam substantiam, et quidem Spiritu sancto operante, certe videtur non manere in priori sua substantia. Sed Gelasius ipse, suam et veteris Ecclesiae sententiam diserte et aperte explicat, quomodo mutationem seu conversionem panis et vini in Eucharistia intelligi velint: idque tribus modis. Primo, Ita transeunt in substantiam corporis et sanguinis Christi, ut tamen esse non desinat substantia vel natura panis et vini. Secundo, transeunt in divinam substantiam permanente tamen pane et vino in sua proprietate naturae. Tertio, Sicut in Christo, duae naturae ex quibus constat, proprie permanent. Quarto, Ideo vero dicuntur transire in divinam substantiam, quod per ea divinae efficiamur consortes naturae, communicato nobis et corpore et sanguine Christi. Haec est interpretatio Gelasii, quomodo vetus Ecclesia intellexerit panem et vinum in Eucharistia mutari seu converti in corpus et sanguinem Christi. Et Contarenus in colloquio Ratisponensi, 1541. obstupuit, cum videret tam aperto et perspicuo testimonio, quod luce meridiana clarius est, Pontificiam transsubstantiationem, ex Romani Pontificis sententia refutari. Et tamen non verentur nunc gloriari de perpetuo consensu Ecclesiae omnium temporum, quod ad dogma transsubstantiationis attinet.

Gelasius.

Ambrosius.

Ambrosius lib. 4. de Sacramentis, dicit per consecrationem de pane et ex pane fieri corpus Christi. Sed mox explicat se, quod non intelligat annihilationem et transsubstantiationem panis: inquit enim: Si tanta vis est in sermone Domini Jesu, ut inciperent esse, quae non erant: quanto magis operatorius est, ut sint quae erant, et in aliud convertantur? Lanfrancus hoc testimonium non potuit aliter eludere, quam quod dixit, verba illa non reperiri in libris Ambrosii. Sed quia hoc non consistit, Petrus Scotus dicit Ambrosii sensum esse quod maneant, in aliud scilicet mutata, ut si aqua mutata in vinum, dicatur manere. Sed Ambrosius duo distincte dicit. Ut sint quae erant, et in aliud convertantur. Ipse igitur sui interpres est, quod intelligat talem conversionem panis et vini, ut sint quae ante conversionem erant, et adjiciatur illa gratia, ut simul etiam ibi adsit corpus et sanguis Christi: sicut Theodoretus et Hesychius loquuntur.

Theodoretus, qui et Ephesinae synodo interfuit, et in Chalcedonensi laudatus fuit, in primo Dialogo, cujus titulus est ἄτρεπτος, sumit illa principia, quae in confesso tunc erant in Ecclesia, et apud Catholicos, et apud Eutychianos. Dicit igitur, Christum ideo pani tribuere appellationem corporis, ut qui communicant mysteriis, non attendant ad naturam eorum, quae in Eucharistia visibilia sunt, sed credant illi transmutationi quae ex gratia facta est. Audis Theodoretum dicere, non esse attendendum ad naturam visibilium, sed credendam transmutationem: nominat enim μεταβολήν. Ne vero transmutationem illam interpretaretur quis de transsubstantiatione, mox diserte explicat se, qualem transmutationem intelligat, dicit enim: Christus visibilia symbola, appellatione corporis et sanguinis honoravit, οὐ τὴν φύσιν μεταβολῶν, ἀλλὰ τὴν χάριν τῇ φύσει προστεθεικώς: Hoc est, non transmutans symbolorum naturam, sed naturae symbolorum adjiciens gratiam: ut scilicet simul sint etiam corpus et sanguis Christi. Habes interpretationem, quid vetustas in Graeca Ecclesia intellexerit per transmutationem panis et vini in Eucharistia: quod scilicet non ipsa natura panis et vini mutetur, sed quia illi adjiciatur gratia. Et in secundo dialogo qui dicitur ἀσύγχυτος, clarius adhuc explicat veteris Ecclesiae sententiam. Eutychianus enim ita argumentatur: Sicut panis et vinum aliud sunt ante consecrationem, post consecrationem vero transmutantur, et aliud fiunt: ita etiam corpus Christi post assumptionem, transmutatum esse in divinam essentiam. Respondet autem Orthodoxus: Illis ipsis retibus quae tenderas, captus es. Mystica enim symbola post sanctificationem, οὐ τῆς οἰκείας ἐξίσταται φύσεως: hoc est, non immutantur ut propriam suam naturam amittant. Vocabulo enim valde significanti ἐξιστάμενα vocantur, quae naturam suam non servant, sed immutantur, corrumpuntur, intereunt, et in aliud degenerant. Ita vocatur οἶνος ἐξεστηκώς, vinum corruptum. Addit praetererea Theodoretus: μένει γὰρ ἐπὶ τῆς προτέρας οὐσίας, καὶ τοῦ σχήματος, καὶ τοῦ εἴδους: hoc est, Symbola illa post sanctificationem, manent in priori sua substantia, forma et specie. Adeoque et videntur et palpantur, sicut et antea: intelliguntur autem quae facta sunt, et creduntur, et adorantur.

Habemus igitur certam et perspicuam interpretationem, quomodo veteres suam et totius antiquitatis sententiam explicent, quid intelligi velint, quando loquuntur de transmutatione et conversione panis et vini in Eucharistia: quod scilicet ipsa substantia et natura panis et vini, nec mutetur, nec desinat: sed quod permaneat in Eucharistia, non tantum forma et species panis et vini, sed ipsa prior substantia et proprietas naturae, haec enim sunt veterum verba. Mutationem autem intelligunt, cum antea esset tantum communis panis, et vulgare vinum, quod nunc simul ibi etiam adest, exhibetur et accipitur corpus et sanguis Christi. Quando igitur Pontificii cumulant veterum sententias de transmutatione et conversione: opponatur ipsis haec veterum interpretatio, quae fuerit sententia et Orientalis et Occidentalis Ecclesiae.

Et quia illam non ignorant, cogitet Lector, quam ingenue agant, quod contra mentem veterum, ipsorum phrases ad commentum suae transsubstantiationis detorquent. Tridentinum Concilium affirmat, dogma Pontificiae Transsubstantiationis semper in Ecclesia Dei persuasum fuisse. Sed hoc falsissimum esse, et Latinae et Graecae Ecclesiae testimoniis manifestissimis jam ostendimus.

23. Irenaeus. Tertio, vetustas duas res diversorum generum agnoscit et confitetur in Eucharistia. Ita Irenaeus dicit, panem fractum, et calicem mixtum, postquam percepit vocationem Dei, non amplius esse communem panem, sed Eucharistiam corporis et sanguinis Christi. Num vero ita, ut annihilata panis substantia prorsus desierit? Non utemur conjecturis, sed audiamus ipsum Irenaeum explicantem se, mox enim subjicit, Eucharistiam constare duabus rebus: terrena, pane scilicet et vino, et coelesti, corpore scilicet et sanguine Christi. Panem igitur Eucharistiae non esse communem panem, Irenaeus ita interpretatur: Cum antea tantum esset una res, terrena scilicet, jam fit Eucharistia, constans duabus rebus, pane et corpore Christi, vino et sanguine Christi. Et haec Irenaei interpretatio ostendit, quomodo Ecclesia intellexerit id, quod postea Augustinus dixit, De verbis Domini, serm. 28. Ante Christi verba, quod offertur panis dicitur: ubi Christi verba deprompta fuerint, jam non panis dicitur, sed corpus Christi appellatur. Sed ut minus relinquatur dubitationis, audiamus ipsum Augustinum verba sua interpretantem. In libro enim Sententiarum Prosperi, de Consecr. 2 dicit: Hoc est quod dicimus, quod modis omnibus probare contendimus, sacrificium Ecclesiae duobus confici, duobus constare, visibili elementorum specie, et invisibili Christi carne et sanguine. Et observet Lector, Pontificii appellationem speciei opponunt naturae, substantiae et veritati elementorum panis et vini. Et ubicunque in veteribus legunt speciem panis et vini, mox transsubstantiationem suam affingunt. Sed quid Ecclesia intellexerit, quando nominat species panis et vini, Augustinus nobis explicabit. Subjungit enim in illa sententia, cum nominasset speciem elementorum, et corpus Christi: Sicut Christi persona constat ex Deo et homine, cum ipse verus sit Deus, et verus homo: Quia omnis res illarum rerum naturam et veritatem in se continet, ex quibus conficitur. Conficitur autem sacrificium Ecclesiae duobus, Sacramento et re Sacramenti: id est corpore Christi. Manifesta est explicatio, quod Augustinus duas res in Eucharistia agnoscat. Et per speciem intelligit non accidentia sine substantia, sed naturam et veritatem rerum, hoc est, elementorum, ex quibus conficitur Eucharistia, haec enim sunt ejus verba: Delectata autem fuit antiquitas appellatione speciei, propterea quod Baptista Lucae 3 narratur vidisse Spiritum, corporali specie columbae, descendere super Christum. Et hanc interpretationem speciei, ex Augustino in hac materia Lector diligenter observet.

Augustinus.

Hesychius. Hesychius etiam duas substantias simul agnoscit in Eucharistia, quam definit simul esse panem et carnem, vinum et sanguinem. Ita enim inquit lib. 20 in Levit. cap. 8. Propterea carnes cum panibus comedi praecipiens, ut nos intelligeremus, illud ab eo mysterium dici, quod simul panis et caro est.

24. Quarto usitatissima est vetustis Scriptoribus similitudo, qua inter se conferunt Eucharistiam, quae duabus rebus constat, et unionem duarum naturarum in persona Christi. Et quidem in certamine contra Appollinarem et Eutychen, Chrysostomus, Theodoretus et Gelasius, ex Sacramento Eucharistiae probant humanam naturam in Christo per unionem non esse absorptam vel transmutatam in divinam, sed duas veras, distinctas et integras esse naturas in Christo, sicut Eucharistia duabus rebus constat, et duabus conficitur. Illa vero argumentatio Eutychen magis confirmasset, quam refutasset, si tunc dogma transsubstantiationis in Ecclesia notum et receptum fuisset. Et hoc argumentum vel solum firmissime probare posset, transsubstantiationem ignotam esse verae et puriori antiquitati, nec video, quid Pontificii vel fingere possint ad eludendam argumenti hujus claritatem. Ita ergo et Justinus in descriptione Coenae Dominicae, nominat μεταβολήν: sed mox subjicit similitudinem duarum naturarum, in persona Christi. Gloriose solent Pontificii jactare Cypriani sententiam, ex sermone de Coena Domini: qui tamen an Cypriani sit, non satis certo constat. Ita autem habet sententia: Panis iste quem Dominus discipulis suis porrigebat, non effigie sed natura mutatus, omnipotentia verbi factus est caro. Et Pontificii statim volunt, ne dubitandum quidem esse Cyprianum fuisse transsubstantiatorem. Sed ipse verborum suorum optimus est interpres. Mox enim subjungit, quomodo mutationem illam intelligi velit, inquiens: Sicut in persona Christi, humanitas videbatur, et latebat divinitas: ita Sacramento visibili ineffabiliter divina se infundit substantia, ut esset religioni circa Sacramenta devotio. Sicut ergo in Christo duae integrae sunt et manent naturae, ita mutatio panis de qua Cyprianus loquitur, non abolet substantiam panis.

25. Quinto: Irenaeus, Emisenus, et Ambrosius, mutationem panis Eucharistici, conferunt cum renovatione renatorum, et cum mutatione credentium in Christum, ut cum ipso fiant una massa. Atqui renovatio non facit annihilationem et transsubstantiationem naturae humanae: nec absorbetur nostra substantia, quando Christus apud Augustinum inquit: Sed tu mutaberis in me.

Ita Ambrosius lib. 4 de Sacramentis, cap. 4 cum multa de mutatione panis disseruisset, subjicit: Tu ipse eras, sed eras vetus creatura: postquam consecratus es, nova creatura esse coepisti. Emisenus vero de Consecrat. dist. 2. cap. Quia corpus, apertius similitudinem hanc explicat. Cum enim dixisset, Christum visibiles creaturas, verbo in substantiam corporis et sanguinis sui convertere: Pontificii statim exclamant, esse ipsissimam transsubstantiationem. Emisenus vero interpretatur seipsum: Ostensurus

enim non esse novum aut impossibile, quod in Christi substantiam, terrena et mortalia convertuntur, inquit: Teipsum qui in Christo es regeneratus interroga. Dudum alienus a vita, peregrinus a misericordia intrinsecus mortuus exulabas: subito salutaribus mysteriis initiatus, in corpus Ecclesiae non videndo, sed credendo transiliisti, et de filio perditionis adoptivus Dei filius factus es. Num vero per transsubstantiationem illa fiunt? Audi quid subjiciat Emisenus: Cum idem atque ipse esses, multo aliter fidei processionibus exstitisti? in exteriori nihil additum est, et totum in interiori mutatum est. Sicut igitur credentes transeunt in corpus Christi, et efficiuntur una massa cum ipso, sine transsubstantiatione, ita etiam veteres intelligunt conversionem panis et vini in Coena Dominica, ut non opus sit transsubstantiatione.

Irenaeus. Irenaeus inquit: Sicut Eucharistia constat duabus rebus, ita corpora nostra, percipientia Eucharistiam, non sunt corruptibilia, spem immortalitatis habentia. Et tamen nondum facta est transfiguratio corporis nostri, Phil. 3, sed spem habeamus. Non igitur probatur hinc transformatio panis.

26. Sexto. Ne Florentini quidem Concilii temporibus, ante annos centum et amplius, universalis Ecclesiae omnium gentium et populorum consensu approbatum et receptum fuit dogma de transsubstantiatione. In ultima enim sessione, inter articulos, in quibus Graeca Ecclesia a Romana dissentiebat, 4 loco ponitur de divina transmutatione panis in Eucharistia. Et cum conficiendae essent literae unionis, diserte et expresse exceptus fuit, etiam concedente Romano Pontifice, articulus ille de divina transmutatione panis in Eucharistia, quam Latini tunc docebant. Falsa igitur est gloriatio de universali consensu Ecclesiae omnium aetatum, omnium gentium et populorum, quod ad dogma de transsubstantiatione attinet. Nam et ante centum annos, sicut haec historia indicat, nondum subjecti fuerunt anathemati, qui transsubstantiationis opinionem non receperunt vel approbarunt. Plane novum igitur et recens est anathema secundi Canonis, in 3 hac sessione. Atque ita satis perspicue, ut arbitror, monstratum est, veterem et puriorem Ecclesiam, nihil quicquam suffragari Pontificio dogmati de Transsubstantiatione.

27. De recentioribus enim, quorum aetate magna jam doctrinae inclinatio fieri coeperat, ut de Damasceno, Theophylacto, Richardo, Hugone, Longobardo, et similibus, nihil disputamus, quando de antiquitatis sententia quaestio est. Hoc igitur exemplum ostendit, quam vana sit Pontificiorum gloriatio, quando in omnibus suis disputationibus, plenis buccis subinde jactitant, universalem consensum totius Ecclesiae omnium aetatum, omnium gentium et populorum a suis partibus stare.

28. Nec vero opus est, singulas veterum sententias excutere, quomodo enim verba sua, de hac materia intelligi velint, ex ipsorum interpretatione jam didicimus.

Ambrosius. Ambrosius de Sacrament. lib. 4, cap. 5 dicit, post consecrationem nihil aliud quam carnem et sanguinem Christi credendum esse. Nec male hoc dicit. Quia enim fides est eorum, quae non apparent et videntur: non igitur opus est fide, ut intelligamus quod panis, quem oculi vident, adsit ibi: Sed corpus Christi ibi adesse, fides sola ex verbo discit. Hanc distributionem, cum scilicet duae res sint in Eucharistia, alteram sensibus, alteram fide apprehendi, Augustini sententia clare docet: Quod videtis, inquit, in altari, panis est et calix, quod etiam oculi vestri nobis renuntiant: quod autem fides postulat instruenda, panis est corpus, calix est sanguis.

29. Saepe etiam veteres eo respiciunt, quod Coena Dominica sit actio, non terrestris, sed coelestis, pertinens ad regnum coelorum, de quo Evangelium concionatur: in qua quaerimus non cibum periturum, sed alimentum spirituale novi hominis. Saepe igitur de altera tantum parte, de corpore scilicet et sanguine Christi, magnifice concionantur: et volunt corda sursum esse elevanda, nec attendendum ad terrena elementa panis et vini, sed ad Christum Deum et hominem, qui in Coena illa adest, et praebet vescentibus corpus et sanguinem suum: sicut econtra saepe de elementis Eucharistiae disputantes, de signis, figuris et symbolis loquuntur. Sicut autem Sacramentarii non recte faciunt, qui propter posteriores has veterum sententias, substantiam corporis et sanguinis Christi ex Coena Dominica proturbant: ita neque Pontificii priores sententias recte detorquent ad annihilationem et transsubstantiationem elementorum. Alibi enim veteres distincte loquuntur, de duabus illis rebus, ex quibus Eucharistia constat, ut Origenes in 15. Matth. disputans, panem Domini non ex natura sui hoc habere ut sanctificet, inquit: Quod materiale est in secessum ejicitur: quod vero est per obsecrationem et verbum Domini, animae prodest, juxta fidei portionem. Non itaque materia utilis est, sed verbum quod adjicitur, animo prodest. Haec Origenes.

30. Chrysostomus. Chrysostomus vero ad illud respiciens, quod Coena Dominica est mysterium supernaturale, coeleste et divinum, inquit: Num vides panem? num in secessum vadit? absit: Item: Non de manu hominis, sed Seraphim accipis corpus Christi. His verbis Chrysostomus, sicut nec externum ministerium, ita nec elementa ex actione Coenae Dominicae vult abjicere: sed vult nos non haerere, vel in manu ministri, vel in elementis panis et vini, sed mentem elevare ad ea, de quibus verbum loquitur. Sicut igitur ex hac Chrysostomi sententia non sequitur, externum ministerium Sacerdotis exhibentis Eucharistiam, tollendum esse, et expectandum adventum Seraphim: ita nec Transsubstantiatio inde concludi potest. Videri enim in Eucharistia panem et vinum, et sensus ipsi, et tota antiquitas testantur.

[SECTIO V.]

DE CULTU ET VENERATIONE HUIC SANCTISSIMO SACRAMENTO ADHIBENDA.

CAPUT V.

Nullus itaque dubitandi locus relinquitur, cum omnes Christi fideles, pro more in Catholica Ecclesia semper recepto, latriae cultum, qui vero Deo debetur, huic sanctissimo Sacramento in veneratione adhibeant. Neque enim minus est adorandum, quod fuerit a Domino ut sumatur institutum. Nam illum eundem Deum, praesentem in eo adesse credimus quem pater aeternus introducens in orbem terrarum dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei, quem Magi procidentes adoraverunt, quem denique in Galilaea ab Apostolis adoratum fuisse, Scriptura testatur.

Declarat praeterea sancta synodus, pie et religiose admodum in Dei Ecclesia inductum fuisse hunc morem, ut singulis annis peculiari quodam et festo die, praecelsum hoc et venerabile Sacramentum, singulari veneratione ac solennitate celebraretur: utque in processionibus, reverenter et honorifice illud per vias et loca publica circumferretur. Aequissimum est enim, sacros aliquos statutos esse dies, cum Christiani omnes singulari ac rara quadam significatione gratos et memores testentur animos, erga communem Dominum et redemptorem, pro tam ineffabili, et plane divino beneficio, quo mortis ejus victoria et triumphus repraesentatur. Ac siquidem oportuit victricem veritatem de mendacio et haeresi triumphum agere, ut ejus adversarii in conspectu tanti splendoris, et in tanta universae Ecclesiae laetitia positi, vel debilitati et fracti tabescant, vel pudore affecti et confusi aliquando resipiscant.

CANON VI.

Si quis dixerit, in sancto Eucharistiae Sacramento Christum unigenitum Dei filium, non esse cultu latriae etiam externo adorandum, venerandum, neque in processionibus, secundum laudabilem et universalem Ecclesiae sanctae ritum et consuetudinem, et solenniter circumgestandum, vel non publice ut adoretur, populo proponendum, et ejus adoratores esse idololatras, anathema sit.

EXAMEN.

1. Principio ostendendum est, quid sit quod in V. hoc capite, et VI. Canone in controversiam positum est. Quaedam enim extra controversiam sunt, quae non invitus concedo. Nam Christum Deum et hominem esse adorandum, nemo nisi Arianus negat. Et quidem humanam etiam ejus naturam, propter unionem cum divinitate, esse adorandam, et nemo nisi Nestorianus in dubium vocat. Cum enim Pater aeternus primogenitum introduceret in orbem terrarum, dicit: Et adorent eum omnes Angeli. Sicut et Matthaeus manifeste testatur, cap. 28. Apostolos in Galilaea Christum adorasse. Constat etiam, adorationem Dei non esse alligatam vel loco vel tempori, Joh. 4, et 1. Tim. 2. Semper igitur et ubique adorandus est Christus. Si ergo credimus, Christum Deum et hominem, in actione Coenae suae, peculiari modo praesentiae et gratiae adesse, ita quod ibi vere et substantialiter exhibeat vescentibus corpus et sanguinem suum: quibus vult se ita nobiscum conjungere, ut singulis fide sumentibus, hoc pretiosissimo pignore applicet et obsignet dona Novi Testamenti, quae traditione sui corporis, et effusione sui sanguinis Ecclesiae acquisivit: si haec, inquam, vere et ex animo credimus, fieri nec potest, nec debet, quin fides Christum in illa actione praesentem, veneretur et adoret. Ita Jacob Genesis 28, Moses Exodi 34, Elias 3 Reg. 19, non habebant sane peculiare mandatum, ut in illis locis Deum adorarent: sed quia habebant generale mandatum, ut Deum ubique adorarent: et certi erant Deum sub externis et visibilibus illis symbolis, vere adesse, et peculiari modo gratiae se ibi patefacere: certe Deum ipsum, quem ibi praesentem esse credebant, adorabant: nec vera fuisset fides, si non secuta fuisset invocatio seu adoratio, hoc est, honor Deo debitus. Servus Abrahae, Genesis 24 cum ex Rebeccae responso intelligeret, Deum in illa legatione, gratia et benedictione sibi adesse, inclinat se, et adorat Dominum. Exod. 4 cum filii Israel audirent, Deum respexisse afflictionem populi, et jam instituisse visitationem gratiae, inclinata cervice adoraverunt. Exod. 12 cum audirent de transitu Angeli percussoris, et de institutione Paschae, incurvatus populus adoravit. 1. Cor. 14. Si omnes prophetent, intret autem quis idiota, convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus: et ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians quod vere Deus in vobis sit. Nec vero Deum illi, procul in coelo empyraeo a se remotum et absentem, sed vere praesentem, et quidem peculiari modo gratiae praesentem adorarunt. Recte igitur Augustinus in Psalm. 98 disputans, cum terra sit scabellum pedum Domini, quomodo Psalmus dicat: Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est, inquit: Converto me ad Christum, quia ipsum quaero hic, et invenio, quomodo sine impietate adoretur terra, scabellum pedum Domini: Suscepit enim de terra terram, quia caro de terra est: et de carne Mariae, carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulavit, et ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit: nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit. Inventum est quomodo adoretur tale scabellum pedum Domini: et non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando. Ita Ambrosius in eundem Psalmi versum inquit: Scabellum, terra intelligatur: per terram autem, caro Christi: quam hodie quoque in mysteriis adoramus, quam et Apostoli in Domino Jesu adoraverunt.

2. Augustinus.

Nazianzenus in Epitaphio sororis suae τὸν ἐπὶ θυσιαστηρίῳ τιμώμενον ἀνακαλουμένη, hoc est, invocabat Christum, qui in altari, quando scilicet mysteria Coenae celebrantur, honoratur. Et sententia Eusebii Emiseni dicit: Cum reverendum altare, cibis spiritualibus satiandus ascendis, sacrum Dei tui corpus et sanguinem fide respice, honora, mi-

Nazianzenus.

Lutherus.

rare, mente continge, cordis manu suscipe, ex maxime toto haustu interioris hominis assume. Lutherus etiam contra Lovanienses artic. 16 vocat Eucharistiam Sacramentum venerabile et adorabile. Et in 47. cap. Genesis. Nos non tantum orantes, sed et baptizantes, absolventes et absoluti, et accedentes ad sacram synaxin, quin etiam ad recitationem promissionis aut textus Evangelii, genua flectere, vel saltem stare debemus, in signum adorationis, sive reverentiae et gratitudinis. Et si in Coena Dominica nihil aliud porrigeretur praeter panem et vinum, sicut Sacramentarii blasphemant, tamen est ibi promissio, et vox divina, et Spiritus sanctus per verbum in Coena. Ideoque decebat nos cum reverentia accedere. Quanto vero magis id fieri par est, quando credimus adesse verum corpus et verum sanguinem cum verbo? Haec Lutherus.

3. Christum igitur Deum et hominem, in divina et humana natura, in actione Coenae Dominicae vere et substantialiter praesentem, in spiritu et veritate adorandum, nemo negat, nisi qui cum Sacramentariis vel negat, vel dubitat de praesentia Christi in Coena. Neque enim ἀνάμνησις et annuntiatio mortis Christi in Coena rite fieri potest, sine adoratione illa, quae fit in Spiritu et veritate. Haec dicenda fuerunt, ne quis suspicetur, nos in dubium vocare, an Christus Deus et homo, qui in actione Coenae praesens adest, sit adorandus.

4. Quod si haec conceduntur: quid igitur, inquies, in hac quaestione, de cultu et veneratione Eucharistiae, in controversia positum est, inter nos et inter Pontificios? Respondeo: Tria potissimum sunt hujus controversiae capita.

Primo, dicunt ipsum Sacramentum Eucharistiae, seu totum illud, quod a Domino ut sumatur institutum est, esse cultu latriae adorandum. Atqui Eucharistia, juxta dictum Irenaei, constat duabus rebus, terrena et coelesti. Essent igitur etiam terrena elementa panis et vini in Eucharistia, cultu latriae adoranda: quod a manifesto idololatriae, seu ἀρτολατρείας crimine excusari et defendi nullo modo posset. Ipsi quidem ideo transsubstantiationem suam comminiscuntur, ne panis substantia simul adoretur. Sed quia incerta est opinio transsubstantiationis, imo Paulus affirmat esse panem etiam post benedictionem: Theodoretus dicit, naturam elementorum in Eucharistia non mutari: Gelasius tradit, illa permanere in proprietate suae naturae: Quando ergo docetur, totum illud quod in Eucharistia adest, exhibetur et sumitur, cultu latriae adorandum: simul comprehenduntur etiam elementa panis et vini, quae sine idololatria adorari nec possunt, nec debent. Neque enim si Christus adorandus est, sequitur creaturas etiam illas, ubi adest, simul esse adorandas. Ad cavendam igitur idololatriam diserte distinguendum est. Christus Deus et homo, in divina et humana natura, in actione Coenae praesens adoretur, substantia vero vel species elementorum panis et vini, non adorentur, ne praeter creatorem, etiam creaturam colamus, Rom. 1. Non igitur ita adorandum est Sacramentum Eucharistiae, sicut in persona Christi propter hypostaticam unionem, una adoratione humanitatem et divinitatem colimus et veneramur: non enim personalis est unio panis et corporis Christi in Coena: sed quia Eucharistia constat duabus rebus, terrena et coelesti, adoratio et veneratio non est dirigenda ad terrena elementa, panem et vinum, sed ad Christum Deum et hominem, qui in illa actione praesentiam suam peculiari modo gratiae instituit et promisit: sicut Israelitae, non lignum, non aurum, non Cherubim arcae foederis, sed Deum ipsum tantum, qui praesentiam suam ibi promiserat, adorabant. Nec alliganda aut affigenda est adoratio Christi, ad elementa panis et vini: neque enim in illis localiter inclusus continetur: sed panem coenae reverenter sumamus: ipsum vero Christum, in coelesti majestate sua, supernaturaliter in Coena praesentem, in adorando intueamur.

Theodoretus. Gelasius.

Secundo. Quando Pontificii de cultu, adoratione et veneratione disputant, non principaliter huc respiciunt, ut in actione Coenae Dominicae sive in usu ejus divinitus instituto, Christus Deus et homo, in spiritu et veritate adoretur: sed sicut Canon VI. diserte ostendit, laborant instituere et stabilire adorationem panis extra usum seu extra illam actionem, quam Christus in institutione ordinavit, et mandavit: quando scilicet panis in processionibus circumgestatur et in repositione includitur, ut tunc populo adorandus proponatur. Supra vero ostendimus, illa verba: Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus, esse divina institutione, praeceptione et promissione alligata ad illam actionem, quae in verbis institutionis praescripta est: quando scilicet panis accipitur, benedicitur, distribuitur, accipitur et manducatur. Quando vero verba quidem super panem recitantur, actio vero illa in institutione praescripta et mandata vel non servatur, vel in alium usum transformatur: non habemus promissionem de praesentia ibi corporis et sanguinis Christi, sicut in Coena sua adest. Quid igitur et quale sit, panem illum extra usum, de quo non habemus verbum Dei, quod sit corpus Christi, tamen ut adoretur proponere, diligenter in timore Dei expendatur. Certe enim solicite cavenda sunt pericula idololatriae, ne honorem soli Deo debitum, ad ullam aliam rem transferamus. Non autem sequitur, si in ipso vero usu Coenae Dominicae, Christus recte adoratur, ideo extra usum, instituendum esse peculiarem cultum aut adorationem ad panem, vel circumgestatum, vel repositum. Sine fide enim, nemo potest recte adorare: fides autem non est sine verbo. Et nullum exstat verbum Dei, de pane Eucharistiae reposito, vel circumgestato: imo pugnat cum verbis institutionis, quando panis benedictus non distribuitur, non accipitur, non manducatur. Quid igitur aliud possumus, juxta normam verbi Dei judicare, quam talem cultum non esse χριστολατρείαν, sed ἀρτολατρείαν?

De adoratione Christi in Coena.

Tertio, de ipsa etiam adoratione, cultu et veneratione Christi in Eucharistia, quid sit, aut in quo consistat, controversia est inter Pontificios et nos. Tridentini enim in VI. Canone non obscure osten-

dunt, se de externo potissimum Eucharistiae cultu laborare et solicitos esse: ut scilicet splendida repositione, et sumptuosa circumgestatione, auro, argento, serico, inclinatione, genuflexione, prostratione corporis, elevatione manuum, tunsione pectoris, luminaribus, instrumentis musicis, bombardarum strepitu, et similibus externis pompis honoretur. Et huic externo cultui etiam sine vera poenitentia et fide, tribuunt nescio quae merita. Ut autem de iis qui extra usum divinitus institutum in Eucharistia fiunt, nihil amplius dicamus, Scriptura tradit duas regulas, quae monstrabunt fundamenta dijudicationis, de definitione adorationis seu cultus. Primo externam simulationem cultus, sine interioribus spiritualibus motibus, Deo non placere, sicut inquit: Hic populus labiis appropinquat mihi, cor autem eorum longe est a me. Sed veri adoratores adorabunt in Spiritu et veritate. Secundo, Cultus ab hominibus vel institutos, vel electos, Deo non probari, inquit enim: Frustra colunt me doctrinis et mandatis hominum. Et Col. 2. Paulus expresse damnat ἐθελοθρησκείας. Eo vero modo Deus vult coli, quem ipse verbo suo praescripsit, alias dicit: Quis requisivit haec de manibus vestris, Esaj. 1. Docendi igitur primum sunt homines ex verbo Dei, quomodo in vero usu Eucharistiae Christum Deum et hominem, vero, interiori et spirituali cultu venerari et adorare debeant. Deinde verae externae significationes interioris reverentiae, ultro et rite sequentur. Externos vero qualescunque reverentiae gestus, sine vera interiori cordis adoratione, Deus non moratur, imo ut hypocrisin odit et abominatur. Ideo doctrina de veneratione et adoratione Christi in Coena Dominica, non est inchoanda ab externis gestibus. Ita enim multi Christum adorant, quia ipsum rite nec colunt, nec venerantur. Sicut Augustinus, de talibus adorationibus inquit Epist. 120 super versum Psalm. 21. Manducaverunt omnes pingues terrae. Et divites quidem adducti sunt ad mensam Christi, et accipiunt de corpore et sanguine ejus: sed adorant tantum, non etiam saturantur, quia non imitantur. Item: Et ipsi veniunt ad mensam, et manducant et adorant: non tamen satiantur, quia non esuriunt et sitiunt justitiam. Ab interiori igitur et spirituali adoratione, primum inchoandum est. Comprehenditur autem vera, interior et spiritualis veneratio et adoratio Christi, in illis verbis institutionis: Hoc facite in mei ἀνάμνησιν. Item: Mortem Domini annuntiate. Quando igitur? Primo cum cor juxta verbum, recte, pie et reverenter credit et sentit de substantia, et de usu hujus Sacramenti. Secundo, quando grata mente, devote cogitamus et consideramus, corde et ore celebramus immensa illa beneficia filii Dei mediatoris: quod propter nos homines, et propter nostram salutem, descendens de coelis, massam nostrae substantiae assumpsit, et illam pro nostri redemptione patri in cruce obtulit, acerbissima morte sanguinem suum effudit: et quod praeterea illud suum corpus manducandum, et illum sanguinem bibendum, in hac sua Coena, nobis communicat: ut ita certissimo et pretiosissimo pignore, beneficia Novi Testamenti credentibus applicet et obsignet: utque cum hac misera et polluta nostra massa, arctissimo foedere se copulet, animam ad sanitatem, corpus nostrum ad immortalitatem reformet et praeparet, etc. Tertio, quando consideratis nostris et sordibus et miseriis, ardentibus votis Christum Deum et hominem, quem vere et substantialiter in illa actione praesentem esse credimus, invocamus, ut sit noster mediator, propitiator, advocatus, intercessor, justificator et salvator: ut propter ipsius mortem, recipiamur et conservemur in illo foedere Novi Testamenti, quo pater propter filium credentibus vult placatus esse: quando item fides in oratione, hanc victimam Christi mediatoris interponit, inter peccata nostra et inter iram patris, sicut Anselmus loquitur, quando considerata mysterii magnitudine et nostra indignitate, petimus, ne indigne manducando rei efficiamur corporis et sanguinis Christi: sed ut illa manducatione, corpori et sanguini Christi inserti, vitam inde trahamus, sicut palmites ex vite: ut manducatio illa nobis prosit ad confirmationem fidei, incrementum charitatis, mortificationem carnis, etc. Atque ideo petimus donari, conservari, confirmari et augeri in nobis dona poenitentiae, fidei et charitatis. Haec est vera interior et spiritualis veneratio et adoratio Christi, in usu coenae Dominicae. Adoratio enim tria haec complectitur: Primo, Deum quem invocamus, recte agnoscamus, recte de eo sentiamus, et ita eum compellemus, sicut essentiam et voluntatem suam in verbo patefecit. Secundo, ut ab eo petamus, quae daturum se promisit. Tertio, ut pro praestitis beneficiis gratias agamus. Quomodo autem illa in usu coenae Dominicae fieri debeant, hoc est, quem et quomodo compellare, quid petere, et pro quo gratias agere debeamus: verba institutionis, reliquae item Scripturae sententiae de Eucharistia, et praecipue haec dicta docent et ostendunt: Hoc facite in mei commemorationem. Item, Mortem Domini annuntiabitis. Et haec est vera et certa regula verae adorationis Christi, in usu Eucharistiae. Talis certe adoratio animadvertitur in veterum liturgiis, et precando, et gratias agendo. Justinus vocat panem et vinum εὐχαριστηθέντα, quod Irenaei interpres reddidit, panis, in quo gratiae actae sunt. Dionysii communio incipit a prece, et desinit in sacram gratiarum actionem. Chrysostomi et Basilii liturgia celebrat totam oeconomiam redemptionis nostrae, et orat pro digna participatione. Quando vero interior et spiritualis haec devotio, veneratio et adoratio in corde excitata adest, tunc externae significationes in reverentia et veneratione hujus sacramenti, sponte et recte sequentur. Nam ad veram confessionem pertinet, ut fidem, devotionem et celebrationem, de quibus jam diximus, publice etiam testemur, et voce et aliis externis significationibus: quibus ostendamus, quid de hujus coenae et substantia et fructu sentiamus, qua animi reverentia et devotione accedamus, qualem cibum credamus nos ibi accipere.

Regulae Scripturae.

Vera Christi adoratio in Coena, in quibus rebus consistat.

5. Regulae seu forma adorationis

6.

Tali externa confessione, sejungimus nos a Sacramentariis, et Epicureis contemptoribus horum mysteriorum: excitamus alios ad veram reverentiam, ne occasio detur vel simplicioribus ad prophanas cogitationes, vel porcis ad conculcanda haec mysteria. Externa enim irreverentia, signum est prophanae mentis: sicut Paulus dicit, Corinthios non dijudicare corpus Domini, quia illud in coena Dominica, non majori reverentia tractabant, quam vulgares concoenationes. In illis vero externis reverentiae significationibus simplicissima et tutissima regula est, ut sint testimonia fidei interioris de Eucharistia, juxta verbum, et illi fidei respondeant. Nec instituamus humano arbitrio, alios electitios externos cultus, sed cogitemus, illum honorem honorato gratissimum esse, quem ex verbo agnoscimus ipsum velle. 7. Haec igitur est vera adoratio et veneratio Christi, in usu coenae Dominicae, de qua Pontificii non admodum pugnant: tantum de externis cultibus ab hominibus institutis, extra verum Eucharistiae usum soliciti sunt: quos tamen communes faciunt toti Eucharistiae, hoc est et Christo et elementis, seu speciebus elementorum. Quid igitur in hac Pontificiorum doctrina desideremus, et reprehendamus, et quibus ex causis, breviter quidem, sed non obscure, ut arbitror, ostensum est.

[SECTIO VI.]

DE FESTO CORPORIS CHRISTI.

1. Vel aliquando tandem recte faciunt, quod fatentur, hoc festum non habere testimonium vel Scripturae, vel traditionis Apostolicae, vel verae antiquitatis in veteri et puriori Ecclesia. Sed dicunt, hunc morem inductum esse in Ecclesiam Dei. Intelligunt autem, quod Urbanus IV. circa annum Domini 1260. festum illud primus excogitavit. idque (ut ipse in bulla fatetur) inde quod quibusdam personis revelatum fuerat, festum illud et instituendum, et generaliter celebrandum. Fuit autem mulier quaedam Eva reclusa, a qua Urbanus, in minoribus adhuc constitutus, revelationem illam accepisse scribitur. Et Urbanus quidem Pontifex factus, novum illud festum, ex revelatione mulierculae, statim instituit, et ubique celebrandum districte mandando praecepit: Sed sicut glossa dicit, De reliquiis et veneratione sanctorum, illa constitutio Urbani de novo festo non fuit accepta ab omnibus: sed post annos 50. Clemens V. anno 1311. in Viennensi Concilio, constitutionem illam praecepit ab omnibus servari. Et tamen Graecae Ecclesiae, ne hodie quidem pompam et morem illius festi servant. Unde igitur novo huic et tali festo tanta autoritas, ut anathematis jam fulminet, in Tridentina congregatione? ubi alias tantum Apostolicas traditiones, et Catholicum consensum Ecclesiae omnium aetatum, gentium, populorum, quae omnia huic festo desunt, crepare solent.

[Margin: Urbanus IV. institutor festi Corporis Christi.]

[Margin: Clemens confirmat festum.]

Et ne semper antiquitatis velamento se occultent, utile est, in ordine historiarum et in serie temporum observare, quomodo post meliora antiquitatis tempora, sensim et paulatim, facta subinde longiori inclinatione, ad spectacula illa regni Pontificii deventum sit.

Apud Euseb. lib. 5, cap. 24. Romani Episcopi hospitibus simpliciter mittunt Eucharistiam. Irenaeus enim tantum habet verbum ἔπεμπον.

Lib. 6, Euseb. cap. 34. presbyter puero tradit Eucharistiam, ad Serapionem perferendam.

Exuperius in canistro vimineo et in vitro portat corpus et sanguinem Domini. Mulierculis data fuit Eucharistia domum deferenda, apud Tertullianum et Cyprianum. Nec de praeferendis luminaribus, campanis, et de reliqua pompa quae apud Pontificios usitata est, ulla vel testimonia, vel exempla exstant in verae antiquitatis historia. Et quidem notabile est, in Gratiani decreto, nihil tale exstat.

Sed tempore Lateranensis concilii, circa annum Domini 1200. Innocentius coepit constituere, ut Eucharistia sub fideli custodia, clavibus et seris adhibitis conservetur, cap. statuimus: De custodia Eucharistiae.

Mox circa annum Domini 1220. Honorius III. districte praecipiendo mandavit, ut a sacerdotibus Eucharistia in loco singulari, mundo et signato semper honorifice collocata, devote ac fideliter conservetur. Sacerdos vero frequenter doceat plebem suam, ut cum in celebratione Missarum elevatur hostia, se reverenter inclinet: idem facient, cum eam presbyter defert ad infirmum, quam in decenti habitu, superposito mundo velamine, ferat et referat manifeste ac honorifice, ante pectus, cum omni reverentia ac timore, semper lumine praecedente, cum sit candor lucis aeternae: ut ex hoc, apud omnes fides et devotio augeatur.

[Margin: Honorius III.]

Et haec quidem recentia sunt, in veris enim verae antiquitatis historiis, tale nihil legitur. Adhuc tamen aliquo respectu ad usum illa constituta sunt: quando scilicet panis consecratur, et quando ad infirmum defertur, ut exhibeatur et sumatur.

Postea vero paulatim ab usu Eucharistiae, qui a Christo institutus est, longius discessum est, instituto festo Corporis Christi ab Urbano, et a Clemente confirmato. Et velim Lectorem diligenter considerare Bullam istius institutionis, quae exstat in clementinis lib. 3, tit. 16. Nulla enim prorsus in illa Bulla mentio fit circumgestationis et ostentationis: nec ulla syllaba ibi exstat, de pane consecrato per octiduum in monstrantiam includendo, circumgestando et ostentando. Neque etiam mentio ibi fit de tali spectaculo, pompa et externa adoratione circumgestati et ostentati panis: sed finis institutionis illius festi ita ibi explicatur, ut studeant se taliter praeparare quod hujus pretiosissimi Sacramenti mereantur fieri participes illa die, possintque ipsum suscipere reverenter, ac ejus virtute augmentum consequi gratiarum. Haec sunt verba Bullae: in quibus manifeste dicitur, propter usum, participationem seu

[Margin: Bulla institutionis.]

[Margin: Verba Bullae.]

communionem solenniorem, institutum primo fuisse illud festum: et in illo usu, in quo debita reverentia et devotio requiritur, gratias agendas esse Christo, pro immenso hoc beneficio, quod corpus suum in cibum et sanguinem in potum nobis tribuit. Et hoc diligenter notandum est, ea quae hodie in festo corporis Christi in regno Pontificio factitantur, ne Urbani quidem et Clementis seculo nota fuisse: sicut est inclusio, circumgestatio, ostentatio, spectatio et adoratio panis, extra usum distributionis et sumptionis. Longe igitur post annos Domini 1311. illa excogitata et introducta sunt. Adeo recens est spectaculum istius festi, sicut in Papatu usurpatur: de quo tamen retinendo tanta contentione Tridentini laborant, ut ad profusionem anathematis progredi non vereantur. Non igitur, vel Scripturam, vel Apostolorum traditiones, vel antiquitatis suffragia curant: sed unum sibi hoc propositum habent, ut nervi regni Pontificii, quoquo modo salvi maneant et stabiliantur. Ipsa etiam appellatio mutilata est. Urbanus etiam et Clemens vocant festivitatem corporis et sanguinis Christi. Et in responsorio illius festi canitur: omnes qui de uno pane, et de uno calice participamus. Hodie vero appellatur Festum corporis Christi.

Pomerius.

Pomerius dicit, indulgentias hujus festi auctas per Martinum V. et sequentem Eugenium. Circa Constantiensis igitur concilii tempus, lata nova lege de mutilatione Eucharistiae, videntur recentia illa cumulata fuisse. Admissa vero semel circumgestatione, ostentatione et adoratione panis in festo illo extra usum, nullus postea finis fuit. In majoribus enim Basilicis, non tantum per octavas hujus festi, sed quotidie cum lampadibus inclusum proponunt adorandum, efferunt ad incendia restringenda, et ad similes casus averruncandos. Et sicut fieri solet, quando semel a regia via deflexum est, nisi ad veram viam redeatur, nullus aberrandi nec finis, nec modus est: ita circumgestatio extra usum a Christo institutum, eo tandem deducta est, quod sanctissimum Eucharistiae sacramentum, Romani Pontificis, vere Pontificiae, seu potius Ethnicae plus certe quam regali et Imperatoriae pompae servire jam cogitur. Romae enim in pompa Pontificis, non aliter tractatur panis Eucharistiae, quam sicut olim in pompa Persicorum regum, sacrum suum ignem, quem Orimasda appellabant, equo vectum regi praeferebant. In medio enim Pontificalis pompae, non longe ante Pontificem, ducitur equus albus, mansuetus et phaleratus, portans Sacramentum, quod ipsi in pulvino ornato, capsa inclusum sacrista imposuit. Equus habet ad collum, tintinnabulum bene tinniens. Supra portatur baldachinum, cum insignibus Papae. Equum praecedunt 12. familiares Papae pedites, rubra veste induti, portantes 12. intorticia ante Sacramentum. Inde duo familiares sacristae equestres, etiam rubro induti, portantes laternas argenteas cum lumine, ante sacramentum. Exstant tres libri ceremoniarum Romanae Ecclesiae Leoni X. inscripti, in quibus aliquoties repetitur haec descriptio, Libro primo, sectione secunda. De processione coronati Pontificis ad Lateranum. Sectione 5. De processione Pontificis, et coronati Caesaris per urbem. Sectione duodecima, De ordine, quomodo Papa in urbe, de loco ad locum in solenni pompa, vel in Pontificalibus equitat. Et libro 3. De officio sacristae. Haec recentia monstra, ignota sunt non tantum veteri, verumetiam mediae antiquitati.

Circumgestatio Eucharistiae.

Pompa Pontificalis.

3. Hanc recitationem propter duas potissimum causas institui: Primo, ut considerandum proponerem quae, qualia et quanta sint, quae in quinto cap. et VI canone, de festo quod vocant Corporis Christi, involvant. Secundo, ut ostenderem, quam procul et quam longe a forma veteris Ecclesiae, etiam in media antiquitate, recessum nunc sit in illo festo: item quam recentia, nupera et novitia sint, quae nunc in regno Pontificio, in festo illo, et in reliquis circumgestationibus usurpantur.

4. Sed ostensis initiis, et progressu istius festi, de re ipsa etiam pauca quaedam dicamus. Sicut igitur ordinis gratia, totus annus distributus est in certa quaedam festa, quae utiliter ad aedificationem populi apud nos servantur: ut scilicet praecipui articuli fidei, ordine aliquo, populo per annum proponi, repeti, et contra quasvis corruptelas retineri possint: utque fideles moveantur, et excitentur ad consideranda beneficia Dei, de quibus articuli illi fidei concionantur, et Deo pro illis beneficiis in Ecclesia magnae gratiae agantur: ita nulli piorum improbaretur, si praeterquam quod semper omnibus diebus illud fieri debet, ordinis gratia, certo anni tempore, Ecclesia frequentius conveniret: et in illo conventu, doctrina de coena Domini, justa tractatione, simpliciter et clare proponeretur: omnes corruptelae, puritatem illius doctrinae contaminantes, refutarentur: admonerentur homines, quantum thesaurum Christus Ecclesiae in testamento suo legarit: pro beneficiis illis, quae Coena Dominica exhibet et confert, Christo Salvatori gratiae in Ecclesia magna agerentur: taxata negligentia, invitarentur homines ad celebriorem Eucharistiae usum, per totum annum, etc.

5. Hoc modo vere, Ecclesia tanquam victrix, de mendacio et haeresi, publicum quasi triumphum ageret. Et si haec esset ratio hujus festi, petulantia quaedam esset, celebrationem ejus odiose exagitare.

Cur Pontificii de festo illo dimicent.

Sed longe aliud est, propter quod Pontificii de festo illo dimicant. Nec nostri festum illud abrogarunt ideo, quasi hostes et inimici sint omnis boni ordinis: Sed longe aliae sunt causae, quae controversiam de hoc festo movent. Illas vero, quia ex praecedenti historica commonefactione manifestae sunt, breviter tantum recitabo.

Quae complectatur festum corporis Christi.

I. Celebratio illius festi, qualis est in Papatu, proponit, confirmat et stabilit mutilationem Eucharistiae: altera enim tantum species contra institutionem proponitur. Et illo tempore, novis accessionibus deformatum fuit hoc festum, cum mutilatio illa Ecclesiis ubique obtruderetur, et non deessent qui contradicerent, sicut de Monachis Alexander Alensis testatur.

II. Celebratio illius festi, Sacramentum ex usu di-

vinitus instituto transfert in aliam actionem, et diversum usum, qui non habet testimonium verbi Dei: non enim distribuitur, non accipitur, non manducatur: sed circumgestatur, et ostentatur. Et ad retinendum praecipuum nervum regni Pontificii, quod scilicet Eucharistia habeat veram rationem Sacramenti, etiam extra usum divinitus institutum, etiamsi transformetur in aliam actionem et diversum usum: ideo tanta contentione et de hoc festo retinendo pugnant.

III. Persuadentur homines, Christum in pane illo, quando circumgestatur, non minus nec aliter adesse, quam in vero usu coenae divinitus instituto adest. Et quidem volunt, Christum ibi adorandum esse: cum tamen nullum exstet verbum, quod Christus in tali usu panis velit corpore et sanguine ibi adesse, sicut in usu coenae adfuturum se promisit.

IV. Praetextus quem adferunt, de recolenda et celebranda memoria Christi, in Eucharistia, tantum est persuasio pugnans contra institutionem. Christus enim in Eucharistia, memoriam sui instituit, non quomodolibet, sed certa ratione celebrandam. Illa vero ratio non est, ut panis circumgestetur, populo proponatur et ostentetur: sed accepit panem, benedixit, fregit, dedit discipulis suis, dicens: Accipite, comedite, Hoc est corpus meum: hoc facite in mei commemorationem. Et Paulus interpretans hanc commemorationem, diserte dicit: Quotiescunque manducaveritis et biberitis, etc. In festo vero isto, ea quae Christus instituit et mandavit, distributio scilicet et sumptio praetermittitur: et alius usus recens ab hominibus institutus, imo a mulierculis profectus supponitur. Et qualiscunque sit praetextus bonae intentionis, de honoranda Eucharistia, semper cogitandum est, frustra me colunt mandatis hominum. Et illustre exemplum est convenientissimum ad hanc disputationem, quod describitur, 1. Reg. 4 ubi arca Domini, praeter verbum institutum et mandatum, intentione non mala, et consequentia ad modum probabili, in castra adducitur, ut subsidium sit adversus hostium impetus. Hoc exemplum recte consideratum, totum praetextum intentionis extra verbum, de Circumgestatione evertit.

V. Celebratio istius festi proponit Christum in Eucharistia colendum, alia ratione et aliis modis, quam ipse in verbo suo praescripsit: idque extra usum divinitus institutum. Et persuadentur homines, cultum illum ab hominibus excogitatum, multo esse praestantiorem et Deo gratiorem, quam si Eucharistia distribueretur, acciperetur, manducaretur, et biberetur in commemorationem Christi.

VI. Per istud festum abducuntur homines a crebriori et vero usu coenae Dominicae: persuadentur enim, sumptionem cum magno periculo esse conjunctam: cultum vero hujus festi, sine periculo multo magis meritorium.

VII. Eucharistiam Christus ideo instituit, ut ipse nobis offerat, donet, applicet, et obsignet beneficia et merita mortis suae. De hoc vero festo, Urbanus in bulla sua dicit, servari illud in remissionem peccantium. Atque illud Pomerius in suis sermonibus ita explicat: Quando homo contritus, in illo festo interest Missae et processioni, et exhibet solennem reverentiam Sacramento circumgestato, tunc illo cultu et opere meretur et consequitur plurima bona, scilicet acceptationem Dei, benedictionem, conversionem a peccato, defensationem ab omnibus periculis et malis, fructificationem meritorum, et exauditionem: quod tunc magis exauditur oratio, quando Sacramentum praesens circumgestatur ut in incendiis. Et citat ex Richardo: Quod si etiam quis est in peccato mortali, quamvis non consequatur remissionem peccatorum: tamen prudenter agit, si facit in illo festo, quod continetur in forma indulgentiae, eo quod bona facta in peccato mortali, disponunt de congruo ad poenitentiam, et mediante ea, ad remissionem peccatorum.

Pomerius.

VIII. Pontifices multas, varias et largas indulgentias promittunt et largiuntur illis, qui hoc festo solennem, qualem ipsi describunt, reverentiam exhibent pani Eucharistiae extra usum. Et Urbanus quidem certum numerum illarum indulgentiarum praescripsit, in bulla hujus festi. Postea mensura illarum indulgentiarum, per Martinum V. et Eugenium multiplicata et aucta est, ut esset conferta et concussa. Summam vero Pomerius ita colligit: Qui ipso die festo intersunt primis vel secundis vesperis, vel Missae, vel matutino, consequuntur pro singulis indulgentias 400 dierum. Summa igitur diei festi assurgit ad 16000, indulgentias: infra octavam pro singulis 400 dierum in simul. Summa summarum igitur erit, per festum et totam octavam ejus, 44000 dierum indulgentiae. Qui vero illo die communicant, illis 400 dierum indulgentias largiuntur. Et notet Lector, quod tantundem indulgentiarum promittitur spectatori, quantum ei qui communicat, 400 scilicet dierum: Si vero tota summa colligatur in quadrupla proportione, veneratio Sacramenti extra usum a Christo praescriptum, excederet ipsam communionem, hoc est, usum divinitus institutum. Et Pomerius addit: Eum qui vult indulgentias illas assequi, oportere firmum esse in fide: ut scilicet credat, tantam potestatem esse apud Ecclesiam, quod possit dare tot et tales indulgentias: haeretici enim qui potestatem indulgentiarum negant, non consequuntur eas. Glossa vero de reliquiis et veneratione Sanctorum, de indulgentiis istis ita inquit: Remissiones illas quibus pauci participant, interpretari velle, nec decet, nec expedit. Haec igitur sunt, quae festum corporis Christi in Pontificia Ecclesia complectitur, quaeque controversiam de hoc festo movent. Quod si illa conferantur ad institutionem coenae Dominicae, videbit Lector, festum illud revera nihil esse aliud, quam publicam et solennem ipso facto protestationem, contra institutionem Filii Dei. Ad illa enim quae in institutione praescripta et mandata sunt, obscuranda, postponenda et sepelienda: utque in eorum locum alii et diversi usus, de quibus in institutione nihil vel praescriptum vel mandatum est, substituantur, et populo persuadeantur opinione

6.

cultus praestantioris: ideo et institutum olim fuit illud festum, ideo hodie retinetur et celebratur, sicut ex illis quae notavimus, manifestum est.

[SECTIO VII.]

DE ASSERVANDO EUCHARISTIAE SACRAMENTO, ET AD INFIRMOS DEFERENDO.

CAPUT VI.

Consuetudo asservandi in sacrario sanctam Eucharistiam adeo antiqua est, ut eam seculum etiam Niceni Concilii agnoverit. Porro deferri ipsam sacram Eucharistiam ad infirmos, et in hunc usum in Ecclesiis conservari, praeter quam quod cum summa aequitate et ratione conjunctum est, tum multis in Conciliis praeceptum invenitur, et vetustissimo catholicae Ecclesiae more est observatum. Quare sancta haec synodus retinendum omnino salutarem hunc et necessarium morem statuit.

CANON VII.

Si quis dixerit, non licere sacram Eucharistiam in sacrario reservari, sed statim post consecrationem astantibus necessario distribuendam, aut non licere, ut illa ad infirmos honorifice deferatur, anathema sit.

EXAMEN.

Status hujus loci.

1. Principalis quaestio hoc loco est: An panis Eucharistiae, quando recitatione verborum institutionis benedictus, sanctificatus, aut consecratus est, statim sit distribuendus, sumendus, et manducandus, in commemorationem Christi: an vero post benedictionem, omissa distributione, sumptione et manducatione, sit reponendus, includendus, asservandus, circumgestandus, ostentandus, et ad alios usus accommodandus, ita ut post aliquot, vel dies, septimanas, menses vel annos, demum sequatur ejus sumptio et manducatio. Et Tridentinum quidem decretum, sanciens et stabiliens talem asservationem, fatetur eam nec verbo Dei praescriptam, nec traditione vel exemplo Apostolorum in Ecclesiam inductam: sed dicit esse antiquam consuetudinem, et morem vetustissimum. De consuetudine vero, quantumvis antiqua, praebet nobis ex Patrum sententiis responsionem Gratianus distinct. 8. Cyprianus enim dicit consuetudinem sine veritate, esse vetustatem erroris. Et Gregorius ex Cypriano: Dominus in Evangelio, Ego sum, inquit veritas: non dixit, Ego sum consuetudo, quaelibet igitur consuetudo, quantumvis vetusta, quantumvis vulgata, veritati omnino est postponenda: et usus qui veritati est contrarius, abolendus est. Augustinus inquit: Hoc plane verum est, quia ratio et veritas consuetudini praeponenda sunt: sed si consuetudini veritas suffragatur, nihil oportet firmius retineri. Et Cypriani sententia est, ubi de Eucharistia disputat: Si solus Christus audiendus est, non debemus attendere, quid aliquis ante nos faciendum putaverit, sed quid prius qui ante omnes est Christus, prior fecerit: neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem.

Tridentini asservationem Sacramenti stabilientes nituntur sola consuetudine.

Augustinus.

2. Quia igitur in hac disputatione, de asservatione Eucharistiae, Tridentini antiquam consuetudinem, et vetustum morem allegant: videndum est ante omnia, an huic consuetudini veritas verbi divini suffragetur. Hoc est, quid Christus, qui ante omnes est, prior fecerit. Et res in descriptione institutionis manifestissima est. Accepit enim Jesus panem, et gratias egit, seu benedixit: non autem panem illum post benedictionem asservandum reposuit: sed fregit, et dedit discipulis suis, nec jussit ut benedictum illum panem reponerent, asservarent circumgestarent, vel aliis ostentarent: sed dixit, Accipite, manducate: nec inter benedictionem, distributionem, sumptionem et manducationem, interposita fuit mora, seu intervallum aliquot horarum, dierum, hebdomadarum, mensium vel annorum: sed cum benedixisset, statim distribuit: et quod discipuli ea quae exhibebantur, statim sumpserint: nec sumpta ad alium usum accommodarint, sed sicut jussi erant, manducarint et biberint, Marcus in descriptione ulterius ostendit, cum in media descriptione interponit haec verba: Et biberunt ex eo omnes. Ipsa etiam annotatio temporis ostendit, nullam interpositam fuisse talem moram, quae asservationi Eucharistiae consecratae extra usum aliquid suffragari possit. Intra duas enim vesperas juxta legem, intra solis scilicet occasum, et tempus tenebrarum, manducavit Christus pascha: postea distribuit, et peracta illa communi coena, demum instituit Eucharistiam: et post illam institutionem, habuit prolixam illam concionem in Johanne descriptam: inde exiit in hortum, oravit ibi in agonia, captus est, et ductus primum ad Hannam, postea ad Caipham: in cujus palatio multa acta sunt, priusquam prima negatio Petri fieret: et tunc fuit tempus primi gallicinii. Haec supputatio evidenter ostendit, non longam moram fuisse in actione primae coenae Dominicae. Christus autem cum inquit: Hoc facite, jubet ut quotiescunque fecerimus illud, quod in prima dominica coena factum est, sequamur et faciamus. Nec ullum vestigium exstat in Apostolica historia, quod aliud vel diversum fecerint, distrahendo scilicet et divellendo a benedictione distributionem et sumptionem: nec ullum Apostolicum exemplum asservationis Eucharistiae proferri potest. Veritas igitur verbi divini, consuetudini asservationis Eucharistiae nihil quicquam suffragatur. Et si juxta Cypriani sententiam, in actione coenae Dominicae non attendere debemus, quid aliqui ante nos faciendum putaverint, sed quid ille qui ante omnes est, et prior fecerit, et faciendum, donec ad judicium veniat, mandaverit: panem et vinum, verbis Coenae benedictum non reponemus, includemus, asservabimus, circumgestabimus, ostentui habebimus: sed distribuemus, accipiemus, manducabimus et bibemus, et mortem Domini annuntiabimus. Atque ita fidei nostrae obedientia faciet illud quod Christus prior fecit, et faciendum mandavit. Et hanc regulam sequentes non declinabimus, vel

Consuetudo quam Tridentini allegant repugnat scripturae.

Cyprianus.

3\. ad dextram, vel ad sinistram. Sed tristis et deploranda est humani ingenii sive curiositas, sive petulantia, quod deserta simplici, manifesta et plana via doctrinae praescripti et mandati Christi, et exempli Apostolici, privata audacia, praetextu consuetudinis, in Testamento filii Dei aliquid audet vel mutare, vel superordinare: omissa scilicet distributione et sumptione, quae habent mandatum Christi: et horum loco excogitare asservationem, repositionem, inclusionem, circumgestationem, ostentationem, etc. panis benedicti, quae in verbis Christi, nec ullam quidem vel syllabam, vel literam suffragantem habent.

4\. *Objectio.* Sed ajunt, consuetudinem asservandi Eucharistiam esse antiquam, et vetustissimo catholicae Ecclesiae more observatam: ita ut asservatio quae in Pontificia Ecclesia usitata est, reprehendi et damnari non possit, nisi simul etiam universa Christi Ecclesia damnetur. Synodus igitur Tridentina statuit, morem illum ut salutarem et necessarium omnino retinendum. *Responsio.* Respondeo autem, non ideo statim omnes veteres Ecclesias damnari, quando Pontificia repositio, inclusio, ostentatio, circumgestatio, etc. taxatur. *Cyprianus.* Primo enim dicimus, quod Cyprianus lib. 2, epist. 3 dicit, Si quis de antecessoribus vel ignoranter vel simpliciter non hoc observavit, quod nos Dominus facere, exemplo et magisterio suo docuit, potest simplicitati ejus de indulgentia Domini venia concedi: nobis vero non poterit ignosci, qui nunc a Domino admoniti, et instructi sumus, ut ubique lex Evangelica, et traditio Dominica servetur, et ab eo quod Christus et docuit et fecit, non recedatur. Et addit sententiam illam, quae distinct. 8 citatur: Ignosci potest simpliciter erranti: post inspirationem vero et revelationem veritatis factam, qui in eo quo erraverat perseverat prudens et sciens, jam non in venia ignorantiae peccat: praesumptione enim atque obstinatione quadam nititur, cum ratione superetur.

5\. Secundo, considerabimus et expendemus: An testimonia antiquitatis, quae de vetusto illo more et antiqua consuetudine allegantur, probent morem asservandi Sacramentum Eucharistiae necessarium esse, sicut Tridentinum decretum statuit: item, an testimonia illa antiquitatis, probent et stabiliant repositionem, inclusionem, ostentationem et circumgestationem panis consecrati, sicut in Pontificia Ecclesia illa servantur et usurpantur. Sed priusquam ad ipsam exemplorum explicationem accedamus, paucis expediemus: An mos reservationis dici possit aut debeat necessarius et catholicus, sicut Tridentinum decretum affirmat.

6\. Quicquid igitur in Ecclesia Christi necessarium esse statuitur, necesse est ut habeat praescriptum et mandatum verbi Dei, et Scripturae exempla. Supra autem ostendimus, Christum nec magisterio, nec exemplo suo (ut Cypriani verbis utar) asservationem Eucharistiae vel praescripsisse vel mandasse. Nulla igitur alia exempla possunt conscientiis necessitatem imponere, servandi hunc morem. Et tyrannis est, tentans dominari fidei Ecclesiae, et pugnans cum libertate Christiana, statuere, morem asservandi Eucharistiam necessarium esse: cum ejus nec praescriptum, nec mandatum, nec exemplum ullum in verbo Dei ostendi possit. *Catholicum quid secundum Vincentium Lerinensem.* Catholicum autem esse, Vincentius Lerinensis recte definit, quod semper, quod ubique et ab omnibus similiter observatum fuit. Ad illud igitur quod affirmatur universae Ecclesiae Christi catholicum, atque ideo necessarium esse, omnino requiritur vel verbum, vel exemplum Christi et Apostolorum. Neque enim caput a membris, hoc est, Christum ab Ecclesia: et principalia membra, hoc est, Apostolos cum sua doctrina et exemplis, a reliquo corpore Ecclesiae resecare debemus, quando de catholica seu universa Christi Ecclesia loquimur. Sed illud vere est universae Ecclesiae catholicum, quod a capite Christi praescriptum seu mandatum, et ab Apostolis observatum esse ostendi et probari potest. Quando vero hoc fundamentum deest, ne totius quidem orbis consensus sufficit ad probandum τὸ καθολικόν Ecclesiae Christi. Christi autem institutionem, nec magisterio nec exemplo, juxta Cyprianum, praescribere vel mandare asservationem Eucharistiae, extra usum distributionis et sumptionis, manifestissimum est, sicut ostendimus. Nec ullum Apostolorum exemplum ostendi potest: neque enim satis est, si absque probatione et documentis, fingatur esse Apostolica traditio. Falsum igitur est, asservationem Eucharistiae extra distributionem et sumptionem, esse universae Ecclesiae morem catholicum, et quidem ut necessarium retinendum. Illud enim quod in eo quod catholicum et necessarium esse debet, caput est, in hoc more desideratur. Atqui ideo forsan Tridentinum decretum non voluit vocare catholicum morem, sed Ecclesiae catholicae morem. Atque symbolum, catholicam Ecclesiam definit esse eam, quae est Apostolica, cui Christus hoc emblema inscripsit: Docentes eos servare ea quae ego praecepi vobis, Matth. 28. Item, Oves meae vocem meam audiunt. Joh. 10.

7\. Sed excipient: se intelligere morem et consuetudinem universae Ecclesiae, post Apostolorum tempora. Videamus igitur et hoc: An asservatio Eucharistiae semper, an ubique, an ab omnibus, in universa Ecclesia, omnium aetatum, omnium gentium et populorum, pro dogmate catholico et necessario, recepta, approbata et observata fuerit. *Jus Canonicum.* Ipsum autem Jus Canonicum, de Consec. distinct. 2. cap. Tribus gradibus, ex Clemente Romano Pontifice describit sententiam, quomodo presbyter, diaconus et minister, reliquias fragmentorum corporis Domini custodire debeant: non autem per custodiam illam, intelligit reclusionem, sed addit apertam declarationem his verbis: Tanta in altario certe holocausta offerantur, quanta populo sufficere debeant: quod si remanserint, non reserventur in crastinum, sed cum timore et tremore, clericorum diligentia consumantur. Ne vero de oblationibus populi hoc intelligatur, mox addit: Clericos illos residua corporis Domini, quae in sacrario relicta sunt, consumere. Et glossa quidem conatur hoc eludere, quasi tantum prohibeatur

ibi reservatio ad opus consecrantium: sed textus diserte loquitur de communione populi. Exstat liber, continens explicationem Levitici: quem quidam Origeni, alii Cyrillo adscribunt: Ibi in explicatione septimi capit. de carnibus sacrificii eodem die comedendis, ita ut non remaneat ex eis quicquam usque mane, legitur descriptio moris Ecclesiastici, ex verbis institutionis coenae sumpta. Nam et Dominus monstrans panem quem discipulis dabat, dicebat eis: Accipite, manducate: non distulit, nec servare jussit in crastinum.

Hesychius.

Hesychius Nazianzeni discipulus, explicans illud Levit. 8: Quicquid reliquum fuerit de carne et panibus, ignis absumet: indicat sui seculi morem fuisse, ut si quid omnibus communicatis reliquum esset, incenderetur et cremaretur.

Nicephorus.

Nicephorus lib. 17, cap. 25 describens historiam de Judaei cujusdam vitrarii puero, temporibus Justiniani, circa annum Domini 250 narrat a multo tempore consuetudinem fuisse in Constantinopolitana Ecclesia, ut cum post communionem plusculum de partibus immaculati divinique corporis reliquum esset, non reservaretur, sed ex ludo literario dilecti quidam pueri accerserentur, qui reliquias illas ederent. Haec consuetudo ex Clemente intelligi potest, qui dicit, reliquias illas eodem die esse consumendas a clericis: quando vero plusculum supererat reliquiarum, quibus consumendis clerici non sufficiebant, adhibebantur in Constantinopolitana etiam Scholastici. Illius consuetudinis non multo post inclinatio quaedam facta est. Concilium enim Matisconense II. dicit, reliquias quae post peractam communionem supererant, 4. vel 6. feria a pueris illis percipiendas esse. Postea vero per integrum ferme annum asservari coeperunt. Apud Graecos non vetustissimos est liturgia προηγιασμένων, id est, praesanctificatorum, in quadragesima enim reliquis 5 diebus, excepto sabbatho et Dominico, non fit consecratio, sed sola ex praesanctificatis distributio et sumptio: hoc est, ex illis quae Dominico die consecrata sunt. Sed

8.

Humbertus Episcopus.

Humbertus Episcopus Sylvae candidae, contra libellum Nicetae monachi citante Georgio Cassandro, illum Graecorum ritum graviter reprehendit ex verbis institutionis, et inter caetera inquit: Legimus Dominum non imperfectam, sed perfectam commemorationem suis discipulis tradidisse, pane benedicto et mox fracto atque distributo. Non enim benedixit tantum et reservavit frangendum in crastinum: nec fregit tantum, et reposuit: sed fractum statim distribuit. Unde Alexander Martyr, et Papa V. ab Apostolo Petro, passionem Domini inserens Canoni Missae, ait: Hoc quotiescunque feceritis, id est, benedixeritis, fregeritis et distibueritis, in mei memoriam facietis. Quia quodlibet horum trium sine reliquis fiat, scilicet aut benedictio sine fractione et distributione, aut fractio sine benedictione et distributione, perfectam memoriam Christi non repraesentat: sicut distributio nulla sine benedictione et fractione. Haec Humbertus ille. Gabriel Biel in Canonem Lect. 36 allegans Paschasii sententiam, inquit: Christus volens discipulos suos fructus hujus Sacramenti participes fieri, postquam corpus suum consecravit, non sistebat in consecratione: neque dedit discipulis, ut ipsum honorifice conservarent, sed dedit in sui usum dicens: Accipite, manducate. Et quia per usum manducatio transit et consumitur, dedit eis quoties vellent consecrandi potestatem, dum addit: Hoc facite in mei commemorationem. Asservatio igitur Eucharistiae consecratae, sine distributione et sumptione, nec semper, nec ubique, nec ab omnibus pro catholico dogmate et necessario more recepta, approbata et observata fuit: imo fuerunt, qui morem illum non tantum non servarunt, sed ex verbis institutionis graviter reprehenderunt. Atque ita tria jam ostendimus.

9.

Primo, Christum, nec magisterio, nec exemplo docuisse asservationem: imo illam non esse consentaneam verbis institutionis Christi. Secundo, Nec ostendi potest Apostolorum vel traditio, vel exemplum de reservatione. Tertio, Nec in veteri Ecclesia ubique et ab omnibus reservatio vel probata, vel usurpata fuit: imo non defuerunt, qui morem reservationis reprehenderunt: idque ex verbo Dei. Et haec cum ita se habeant, vere Pontificia audacia, et Antichristi tyrannis est, quod 6. capit. de reservatione sancit: Synodus salutarem et necessarium hunc morem retinendum omnino statuit. Imponere enim conscientiis necessitatem sine testimonio verbi Dei, sine exemplo Apostolorum et sine universali antiquitatis consensu, nemo tentat, nisi ille qui in templo Dei sedens, ostentat se quasi esset Deus, et extollitur supra omne quod dicitur Deus, 2. Thess. 2. Manifestum vero est et hoc, ex illis quae hactenus demonstrata sunt, nostras Ecclesias injuste accusari et damnari, propter non observatam reservationem Eucharistiae.

10.

Sed habent tamen etiam Pontificii exempla quaedam veteris Ecclesiae, de reservata Eucharistia. De illis igitur ordine quodam et distincte respondebimus. Et primo operae pretium est audire, ex quam certis, firmis, et authenticis testimoniis Tridentini νομοθέται, consuetudinem asservandi Eucharistiam, probent. Dicunt enim, adeo illam esse antiquam, ut eam seculum etiam Niceni Concilii agnoverit. Et magna quidem est Nicenae synodi autoritas, propterea quod controversias de fide, juxta normam et regulam Scripturae dijudicavit et definivit. Sed fuit circiter annum Domini trecentesimum. Seculum igitur Nicenae synodi, non est vetustissimum tempus Ecclesiae Christi. Sed auscultemus, quo testimonio ex Nicena synodo reservationem probent. Citant ex Canone quodam concilii Niceni, de Diaconis, ut communionem accipiant ab Episcopo vel presbytero. Quod si non fuerit in praesenti vel Episcopus vel presbyter, tunc ipsi diaconi proferant, et edant. Idem vero Canon dicit, diaconos non habere potestatem offerendi sacrificii. Ergo oportuit Eucharistiam antea fuisse vel ab Episcopo, vel presbytero consecratam et reservatam, ut in ipsorum absentia possit a diacono proferri et edi. Hoc est testimonium illud quod ex seculo Niceni proferunt. Et patres quidem Niceni Concilii, praeter expositionem fidei, etiam Canones

Probatio reservationis Sacramenti ex Concilio Niceno.

11.

quosdam concidisse, non est dubium. Sed qui et quot illi Canones sint, valde ambiguae sunt opiniones: Gratianus distinct. 16 numerat 70 Canones: ex quibus tantum 20 postea in Romana Ecclesia relicti sunt. Concilio Lateranensi additum est opusculum tripartitum. In ejus parte 3, cap. 10 dicit autor: Concilia antiqua, et etiam posteriora, vix inveniuntur. Et addit: Mirandum est, quod hoc ita neglexerit Ecclesia Romana. Ita magna est incertitudo Canonum, qui titulum Niceni Concilii praeferunt.

De isto vero Canone, ex quo reservationem probare conantur, res non tantum dubia, sed omnino suspecta est. Posterior enim sententia, alludens ad reservationem, ut scilicet ipsi diaconi proferant et edant, in Canone illo nec Graece legitur, nec in decretis, distin 93. cap. pervenit, nec in priori editione Conciliorum. Sed secunda editio, sicut ex Canone 14 facit 18 ita etiam assuit sententiam illam, de qua nunc disputamus. Apud Rufinum lib. 1, cap 6 legitur in illo Canone talis quaedam additio: sed non eo modo, sicut in Tomis Conciliorum: Nihil enim habet de proferendo, quasi reservatum fuerit, sed simpliciter dicit: Diaconi praesentibus presbyteris Eucharistiam non dividant, si vero presbyter nullus sit in praesenti, tunc demum etiam ipsis licere dividere. Cum igitur de sententia illa Niceni Canonis alludente ad reservationem, res ita se habeat, et in 6. Carthaginensi synodo convicti fuerint Romani de falsatis Nicenis canonibus, manifestum est, qualis sit probatio capituli Tridentini, quod ex assutitia et dubia illa additione Canonis Niceni, conatur defendere et stabilire Pontificiam repositionem, circumgestationem, et ostentationem: cum etiam assumentum illud non loquatur de circumgestatione et ostentatione ad cultum et adorationem, sed inquit: Proferant et edant, seu distribuant. Si igitur serio hoc agerent Tridentini, ut conscientiis, in articulis hoc tempore controversis, monstrarent certa, firma et solida fundamenta, profecto fundamentum reservationis, non collocarent in dubia illa Niceni canonis sententia. Sed quia nomine sui Pontificis, ad se etiam referunt istas Canonistarum sententias, quod Papa habeat voluntatem pro ratione in his, quae vult: item, quod supra jus, et extra jus omnia possit. Ideo pro forma tantum aliquid dicunt, qualecunque sit: et mox addunt suum illud, Omnino statuimus necessarium: aut, anathema sit.

12. Secundo: Habent vero ex historia antiquitatis alia quaedam certiora testimonia, ex quibus existimant se reservationem suam posse probare. Et illa non possunt rectius explicari, quam si in memoriam revocetur, quod cum Pontificiis certamen nobis est, de ipsorum repositione panis consecrati, inclusione, circumgestatione, et ostentatione ad cultum et adorationem, extra distributionem et sumptionem: cum tali Pontificia reservatione, dico nihil commune habere antiquitatis testimonia: idque ex collatione exemplorum antiquitatis, cum Pontificia reservatione liquido monstrari et ostendi potest. Apud Justinum, diaconi panem et vinum, quae cum gratiarum actione sacrata sunt, dant unicuique eorum, qui adsunt, participanda: et eadem dantur diaconis, perferenda ad eos qui absunt. Audis Eucharistiam dari diaconis, non ut eam reponant, includant, et reservent per aliquot vel dies, vel menses, extra distributionem et sumptionem: sed ex coetu Ecclesiastico perferunt eam ad illos qui absunt, ut communicent. Ita servatur ibi tota actio divinitus instituta, benedictio scilicet, distributio et sumptio. Sed inquis: Si Justini seculo Eucharistia per diaconos, ad eos, qui aberant, perferebatur, ergo circumgestatio et ostentatio Pontificia inde probatur. Ego vero hoc nego. Pontificia enim circumgestatio, non habet adjunctam in illo actu, distributionem et sumptionem: nec circumgestatur ideo, ut distribuatur et sumatur, sed ut ostentetur, spectetur, atque ita peculiaris cultus, externa adoratione instituatur, quod totum verae antiquitati prorsus ignotum est. Irenaeus apud Eusebium lib. 5, cap. 24 in Epistola ad Victorem narrat, omnes Episcopos Romanos ante Victorem, cum Asiaticis etiamsi in observatione Paschatis dissentirent, tamen pacem coluisse. Et quia communio mensae Dominicae, testimonium est consensus, concordiae et unitatis in doctrina et fide, sicut Paulus inquit: unum corpus multi sumus, quia omnes de uno pane communicamus. Narrat igitur Irenaeus, consuetudinem fuisse, quod Episcopis seu presbyteris, sive ex Asiaticis, sive ex aliis Ecclesiis Romam venientibus, Romani Episcopi soliti fuerint Eucharistiam transmittere, testificandae concordiae et pacis gratia. Hoc exemplum ut Pontificii facilius ad suam reservationem et circumgestationem torquere possint, abutuntur Rufini versione, quae habet, solenniter transmissam fuisse Eucharistiam. Et dignum est observatione Andradii artificium, qui ex hac historia fingit, Eucharistiam olim per maxima locorum intervalla circumgestatam fuisse, ex Roma scilicet in Asiam usque. Sed Eusebius recitans Irenaei verba, simpliciter habet ἔπεμπον, mittebant, et expresse dicit, hospites illos ex Asia Romam venisse. Non igitur per aliquot dies, menses vel annos reposita et reservata tunc fuit Eucharistia, ut ex Europa in Asiam circumgestaretur usque, ut hospitibus peregre adventantibus, cum campanis, luminaribus, et reliqua Pontificiis usitata pompa transmitteretur: sed quia plerumque quotidiana tunc in Ecclesiis celebrabatur communio: sicut ex historiis antiquitatis notissimum est, non aliter apud Irenaeum, quam apud Justinum, peracta communione, praesentium, missa et delata fuit Eucharistia ex conventu Ecclesiastico ad absentes, ut ab illis participaretur. Quod enim pro peregrinis Eucharistia non fuerit, vel asservata, vel reposita, sed adventantibus peregrinis, illo die quando communicaturi erant, celebrata, Ambrosius manifestissime indicat, scribens, in 2 cap. 2 ad Tim. Omni, inquit, hebdomada offerendum est, etiamsi non quotidie peregrinis, incolis tamen vel bis in hebdomada.

Irenaeus. Eusebius.

13. Exempla igitur de peregrina communione, quam ita vocant, nec probant, nec stabiliunt Pontificiam repositionem, et theatricam circumgestationem pa-

nis Eucharistici, extra distributionem et sumptionem. Antiquitas enim peregrinos fideles, quorum perspecta erat fides, testandae conjunctionis gratia, ad communionem Eucharistiae admisit, communicans ipsis Eucharistiam, vel in ipso coetu Ecclesiastico, vel missa ad ipsos Eucharistia ex coetu Ecclesiastico. Irenaeus in Epistola illa, aliud etiam exemplum commemorat: Anicetum scilicet et Polycarpum invicem communicasse, licet de festo Paschatis dissentirent: et Anicetum Romae concessisse Polycarpo Eucharistiam, reverentiae causa. quod non ita simpliciter intelligendum est, quasi Anicetus Polycarpo praebuerit aut porrexerit Eucharistiam: sed quod concesserit Polycarpo, ut in Romana Ecclesia celebraret et administraret Eucharistiam. Irenaeus enim his verbis utitur: *παρεχώρησε τῷ Πολυκάρπῳ τὴν εὐχαριστίαν*. In hisce exemplis omnibus servatur adhuc usus sive actio, a Christo instituta. Eucharistia enim benedicta, statim ex coetu Ecclesiastico defertur, non ad circumgestationem, ostentationem et adorationem extra usum, sed ad distributionem et sumptionem. Et delata fuit in veteri Ecclesia, non cum tali theatrica pompa, sicut in Papatu fit. Data enim fuit deferenda pueris, apud Dionysium Alexandrinum mulierculis, apud Cyprianum in cistulis: Satyro in orario. Et Hieronymus laudat Exuperium Tolosanum Episcopum, quod thesauris Ecclesiae in pauperes erogatis, corpus Domini in canistro vimineo, et sanguinem portarit in vitro. Portavit autem non ad circumgestationem, nec ad ostentationem: sed vel in Ecclesiastico coetu ad communionem circumtulit Eucharistiam (sicut Cypriani seculo fiebat) vel peracta communione, portavit Eucharistiam ad distributionem et sumptionem pro absentibus, juxta Justini ritum.

14. Aliud exemplum Irenaei.

Hieronymus.

15. Chrysost.

Sed ex Chrysostomi prima Epistola ad Innocentium, sperant se et repositionem Eucharistiae, et domunculas seu aediculas suas sacramentarias probare posse Pontificii. Sed et hoc frustra. Chrysostomus enim dicit, milites ingressos in sacrarium. Ergo non talis repositoria aedicula fuit sacrarium veterum, sed locus ille, in quo celebrabatur consecratio non administratio Eucharistiae, ita vocabatur. Sed inquiunt, historiam illam Chrysostomi narrare, milites ad vesperam diei ingressos fuisse sacrarium, et in illo tumultu sanguinem Christi in militum vestes effusum. Non autem fuit tunc communionis tempus, erat enim vespera diei: et tamen fuit in sacrario sanguis Christi. Ergo necesse est, repositam et reservatam fuisse Eucharistiam, extra usum seu actionem distributionis et sumptionis. Respondeo: Conclusio haec nullo modo est necessaria, sed falso huic Chrysostomi historiae affingitur: sicut circumstantiae liquido ostendunt. Chrysostomus enim narrat, fuisse in magno sabbatho illud tempus, cum mulieres ut baptizarentur, jam se exuerant. Usitatum autem fuit in tota antiquitate, quando adulti baptizabantur, quod statim a baptismo ducebantur ad synaxin, ut mysteriis Eucharistiae communicarent. Atque ideo Chrysostomus narrat, se cum omni clero in sacrario tunc adfuisse: ut scilicet baptizatis administrarent Eucharistiam. Nec obstat, quod historia dicit, fuisse vesperam diei, quasi ideo tunc non fuerit tempus communionis. Post administratum enim baptismum antiquitus sequebatur administratio Eucharistiae. Et Missas solitas celebrari, non tantum ante meridiem, sed et circa nonam horam, aliquando etiam ad vesperam, praecipue vero in Sabbathis Paschae et Pentecostes, Cassander probat multis veterum testimoniis. Ergo ex illa etiam Chrysostomi historia, non probatur Pontificia inclusio, circumgestatio et ostentatio. Milites enim ingressi sacrarium, viderunt mysteria, ergo non fuerunt reclusa: et servata fuit actio illa, quam filius Dei institutione praescripsit. Dum enim mulieres baptizabantur, Episcopus cum suo clero interim praeparat Eucharistiam: ut baptizatis, sicut tunc usitatum erat, distribueretur, et ab illis sumeretur.

Falsum testimonium ex Chrys.

16.

Ad hanc explicationem exemplorum veteris Ecclesiae conferatur antithesis Pontificiae asservationis: et manifestum erit, res esse diversissimas. 1. Pontificii propter reservationem, Eucharistiam mutilant altera specie. Et quidem ex veterum exemplis de reservatione, volunt probare, communionem unius tantum speciei usitatam fuisse in veteri Ecclesia: quia vini speciem censent reservari non posse sine periculo. Sed hoc falsum esse, Exuperii et Chrysostomi historia manifeste ostendit. 2. Pontificii panem consecratum reponunt, includunt, et per aliquot dies, septimanas et menses asservant, et ibi ad peculiarem cultum proponunt: quod veteres non factitasse, ipsa exempla ostendunt. 3. Apud Pontificios panem circumgestatum, tandem ille, qui consecrarat, non aliis distribuit, sed ipse sumit: cujus exemplum in vera antiquitate ostendi non potest. 4. Apud Pontificios panis circumgestatur, non ad distributionem et sumptionem: sed ut ostentetur, et proponatur ad adorationem, extra usum a Christo institutum, defertur et ostentatur ad incendia, et alia mala averruncanda, sine distributione et sumptione. De pompa Pontificia, seu potius de Persico Orismasda, quando panis equo ante Pontificem circumgestandus imponitur, supra diximus. Haec sunt de quibus Pontificii dimicant: cum quibus antiquitatis exempla, plane nihil commune habent. Et ad responsionem sufficit, ex antithesi monstrasse diversitatem, inter repositionem, circumgestationem, ostentationemque Pontificiam, et inter antiquitatis exempla.

Finis circumgestationis Sacramen.

17. Objectio.

Tertio. Sed tamen negari non potest ad communionem infirmorum, alicubi et a quibusdam reservatam fuisse Eucharistiam: sicut exemplum Serapionis, apud Eusebium lib. 6, cap. 14 ostendit. Respondeo: Etiam illa reservatio non est universalis seu perpetua, antea enim ostendimus, aliquando alicubi et a multis talem reservationem non fuisse, vel observatam, vel usurpatam: sicut etiam ea non fuit opus, cum quotidie illis temporibus celebraretur communio, hora diei 3. 9. ad vesperam, et noctu etiam postulante necessitate, sicut Cassander ex veteribus probat. Et quando diversae allegantur consuetudi-

Responsio.

nes, semper considerandum est, quid simplicius rectius et propius accedat ad institutionem divinam, eique magis consentaneum sit: et quid pro ratione circumstantiarum magis serviat ad aedificationem. Hanc enim normam seu regulam, Ecclesia in hac ipsa materia de reservatione Eucharistiae, secuta est. Vetustissima enim, et latissime patens fuit consuetudo domesticae seu privatae communionis: quando scilicet in coetu Ecclesiastico celebrabatur communio, tunc diviso pane Eucharistiae, pars ejus vel in manus dabatur communicantibus, vel (sicut Clemens Alexandrinus inquit) permittebatur unicuique ex populo, partem ejus sumere, quam vel in Ecclesia manducabant, vel domum secum asportabant, asservantes illam, vel in illa cistula (ut apud Cyprianum) vel in linteolo (ut apud Augustinum, sermone 252 de tempore) et eam domi, vel ante cibum, vel in periculis, vel inchoaturi aliquid sumebant. Atque ita (sicut Ruardus Tapperus, Decanus Lovaniensis, ex sermone Cypriani de lapsis colligit) in Ecclesia, calix Domini praesentibus offerebatur, ex quo communicantes bibebant: panis vero Dominicus, in manus communicantium dabatur, ut vel statim sumerent, vel secum portarent domum, ibique sumerent: ut per temporum intervalla, prius biberent ex calice in Ecclesia, corpus vero Domini, postea domi manducarent. Ita Ruardus. Gorgonia vero Nazianzeni soror, utrumque et corporis et sanguinis Domini antitypon, secum domum asportavit ex coetu Ecclesiae. Hujus consuetudinis de privata reservatione Eucharistiae, testes sunt Tertullianus lib. 2 ad uxorem. Cyprianus serm. 5 de lapsis. Ambrosius de obitu fratris Satyri. Hieronymus in Apologia pro libris adversus Jovinianum. Basilius ad Caesarem Patriciam scribit, Eremitas quibus in deserto sacerdotis copia non erat, Eucharistiam ex Ecclesiae conventu, in eremum solitos secum deferre, et domi servare, ut a seipsis cum opus fuerit, communicentur: et addit, in Alexandria et Aegypto, illud a populo etiam ut plurimum fieri. Notum etiam est, quantum ex veteribus quidam, privatam hanc reservationem commendarint: ut Nazianzenus in Epitaphio sororis suae: Ambrosius de obitu fratris Satyri. Et profecto si antiquitas consuetudinis late patentis et diu propagatae, posset vel necessitatem imponere, vel veritati praescribere: nulla ratione debuisset privata illa reservatio vel mutari, vel abrogari. Sed postea mutata, abrogata, et severe prohibita fuit consuetudo illa, quantumvis antiqua. Concilium Toletanum primum, cap. 14 inquit: Si quis acceptam a sacerdote Eucharistiam non sumpserit, veluti sacrilegus propellatur. Caesar Augustanus, cap. 3 inquit: Eucharistiae gratiam, si quis probatur non consumpsisse in Ecclesia, anathema sit in perpetuum. Causas vero abrogationis sine dubio habuerunt. 1. Quod talis asservatio non est a Christo vel instituta, vel mandata. 2. Verbis institutionis non satis est consentanea illa divisio manducationis et bibitionis in coena Dominica: ut scilicet prius bibatur de calice, et post aliquot temporum intervalla, demum manducetur panis diu ante acceptus. 3. Privata illa reservatio, multos peperit abusus, et varias superstitiones: et propterea sub denuntiatione perpetui anathematis prohibita, et res ad praescriptum institutionis Christi revocata fuit. 4. Cum causae propter quas privata illa reservatio coeperat, desiissent, libere mutata fuit. Causa autem potissima videtur haec fuisse, quod tempore persecutionis non potuerunt quoties vellent, ad celebrandam coenam Dominicam convenire. Cum igitur nec ubique, nec semper copiam communionis habere possent: ne tamen incidentes periculo aliquo penitus privarentur communione, particulas quasdam in coetu Ecclesiastico acceptas, domi reservarunt. Sed postea judicatum fuit, rectissimum esse, praescriptum institutionis Christi servare et sequi.

Ruardus Tapperus — *Tertull. Cyprian.* — *Ambrosius.* — 18.

19. *Consuetudo etiam antiquissima non imponit observationis necessitatem.*

Haec ideo recitavi, ut planum fieret, Ecclesiam semper judicasse, etiam in hac ipsa materia, consuetudinem quantumvis antiquam non imponere observationis necessitatem: nec veritati ita praescribere, ut habita ratione, quid vel aedificet, vel destruat, non liceat potius praescriptum institutionis Christi, quam consuetudinem sequi. Et haec commonefactio monstrabit, quid judicandum sit de exemplis reservatae a sacerdotibus Eucharistiae, pro communione infirmorum. Et quidem ex coetu Ecclesiastico, peracta praesentium communione, delatam fuisse Eucharistiam ad eos, qui vel propter infirmitatem. vel propter alias graves causas aberant, Justini descriptio ostendit: et idem docet Exuperii exemplum. De reservata vero Eucharistia, si ea opus esset ad communionem infirmorum, unicum illud Serapionis exemplum, in vera et veteri antiquitate (quod ego sciam, et viderim allegari) exstat. Noctem enim fuisse, quando presbyter in aedibus suis infirmus decumbens, puero Eucharistiam ad Serapionem deferendam tradidit, historia narrat apud Euseb. lib. 6, cap. 34. Exemplum igitur hujus reservationis, in vera antiquitate (de recentioribus enim jam non loquimur) unum hoc est: et quidem illud non vetustissimum: factum enim est tempore Novatiani schismatis. Et quia Dionysius Alexandrinus in Epistola illa fatetur a se hoc praeceptum fuisse presbyteris: non igitur est vel Apostolica traditio, vel universalis et antiquissima consuetudo, autor enim ejus, et tempus nominantur. Cumque privata reservatio, de qua diximus, sit et antiquior, et plura habeat antiquitatis exempla, ut quae latius usurpata fuerit: et tamen non judicata fuerit necessaria, sed libere sit mutata et abrogata: qua igitur autoritate, Tridentini alteram reservationem, de qua nunc agimus, quae nec tam antiqua est, nec tot exempla verae antiquitatis habet, decernunt esse morem necessarium, qui omnino retinendus sit? Non damnamus veteres illos, qui morem hunc observarunt. habuerunt enim graves, pro ratione illorum temporum causas. Et illa consideratio monstrabit dijudicationem. Non enim morem illum introduxerunt et servarunt, tanquam necessarium, quasi aliter fieri non liceret: sed ratio tem-

20.

Novatiani.

porum illorum, praebuit ipsis occasionem ad hunc morem. Novatiani enim contendebant, lapsos, et praecipue in persecutione, non esse rursus recipiendos, et ad communionem Ecclesiae admittendos, etiamsi poenitentiam agerent. Ecclesia vero poenitentibus non negabat reconciliationem et communionem: sed tamen, ut in lapsis statueretur exemplum, deterrens reliquos a simili peccato: utque exploraretur, an vera esset poenitentia, disciplina severiori usi sunt. Non enim statim ad communionem admiserunt poenitentes: sed prius per certum temporis intervallum, certa disciplina probabatur ipsorum poenitentia. Ne tamen quisquam poenitentium, tempore illo Canonico nondum expleto, sine reconciliatione et communione decederet, statutum fuit, ut in periculo mortis, privata absolutione et communione reconciliarentur, et in communionem Ecclesiae reciperentur, utque receptio illa et communio, licet fieret privatim, non coram tota Ecclesia, tamen testimonium esset publicae receptionis, et admissionis ad communionem totius verae Ecclesiae. De illo ipso pane, qui in coetu Ecclesiae benedictus erat, ex quo reliqui credentes participarant, particulam dandam esse censuerunt: ut eo minus dubitarent lapsi, se recipi in communionem mystici corporis Christi. Unus enim panis, unum corpus multi sumus, quia omnes ex uno pane participamus, 1 Cor. 10. Cumque (sicut Cyprianus queritur lib. 3, Epist. 14) sacerdotes quidam lapsos, privatim sine Episcopi et Ecclesiae consensu absolverent et communicarent: magis placuit hic mos, ut ad communionem poenitentium, in periculo mortis usurparentur particulae illae, ex quibus antea Ecclesia in coetu communicarat, ut ita infirmus, licet in loco privato, a solo presbytero, tamen quasi publice, communi testimonio, a tota Ecclesia ad communionem recipi judicaretur. Item, cum haereses et schismata varie turbarent Ecclesiam, ita ut peculiares suos coetus cogerent, ubi communionem suam celebrabant haeretici: sicut ostendit historia Tripartita, lib. 3, cap. 11, ne igitur infirmi, haeretica communione macularentur, utque morituri disjungerent se ab omnibus haereticis, et testarentur se esse et perseverare velle in communione verae Ecclesiae: placuit, ex illo ipso pane et vino, cujus partem Ecclesia in publico coetu sumpserat, communionem praebere aegrotantibus, utque illis diebus et horis, quando publice in Ecclesia non celebrabatur mysterium Eucharistiae succurri posset illis, qui in periculo mortis versarentur, aliquid reservari placuit, ab uno die publicae celebrationis Eucharistiae usque ad proxime sequentem. Celebrabatur autem publica Synaxis, vel singulis diebus, vel die Dominica, feria 4 et 6. Fuit autem talis illa reservatio, simpliciter sine aliqua superstitione, et sine peculiari cultu extra usum. Et memorabile est, quod Innocentius de divinis officiis, citante Cassandro dicit, sacerdotem solitum Dominicum corpus consecratum in tres partes dividere: quarum unam calici immittat, aliam diaconus communicet, tertiam ad viaticum si opus fuerit, in patina usque ad finem Missae reservet, si autem opus non fuerit, eam sacerdos, aut unus ministrorum in communionem accipiat. Observet Lector, quando nulli fuerint aegroti communicandi, nihil fuisse reservatum vel repositum.

Innocentius.

21. Haec, quantum ex historiis illorum temporum colligere possum, fuit causa et ratio reservationis illius, cujus mentio sit in historia Serapionis. Et tamen mos ille, nec ante ea tempora, nec illis ipsis temporibus, nec post illa tempora, ubique et ab omnibus observatus fuit, sicut supra contrariis testimoniis veterum ostendimus. Causae enim hujus reservationis, quas habuisse ipsos diximus, ut non sunt prorsus damnandae, ita non sunt necessariae, nec necessariae judicatae fuerunt illis ipsis temporibus. Nam et alia ratione potest per communionem institutioni Christi satisfieri et morituris succurri. Omnes enim credentes, in diversissimis locis totius mundi, sunt unum corpus, et de uno pane participant. 1. Corinth. 10, non quod una quaedam triticea massa extensa sit per omnia mundi loca: sed quia idem Christi corpus in pane, in omnibus locis, ubi institutio celebratur, accipitur. Posteris vero temporibus, facta doctrinae et rituum inclinatione, cum causas et rationes illas amplius non haberent, tanquam peculiaris cultus, et necessarium quiddam, retenta et habita fuit talis reservatio.

22. Et utile est, considerare antithesin. I. Causas, quas veteres habuisse diximus, Pontificii in sua reservatione pro infirmis, non habent. II. Exemplum Serapionis loquitur de communione in periculo mortis: Pontificii omnes infirmos ex reservatis communicant. III. Veterum reservatio, tantum fuit pro illis diebus et horis, quando publice in Ecclesia non celebrabatur Eucharistia: Pontificii vero cum quotidie Missas celebrent, tamen pro infirmis ex Paschali, vel alia solenni communione, per totum ferme annum particulas reservant. IV. Veterum reservatio simpliciter sine superstitione, et sine peculiari cultu extra usum usurpata fuit. Presbyter enim apud Eusebium decumbens, apud se domi habet Eucharistiam, dat illam puero deferendam ad infirmum. Apud Pontificios vero Innocentius III. prius mandavit, ut Eucharistia, in Ecclesia, sub custodia, clavibus et seris adhibitis, conservetur. Mox postea Honorius III. statuit, ut quando reservata Eucharistia defertur ad infirmum, plebs se reverenter inclinet: voluit etiam luminaria semper praeferri. Sequentes Pontifices certum numerum indulgentiarum addiderunt, ducentorum scilicet dierum, pro reverentia quando ad infirmum cum luminaribus portatur: centum vero, quando sine luminaribus portatur. Haec vero toti antiquitati sunt ignota. V. Variae et mirabiles quaestiones et disputationes, fidem plus destruentes, quam aedificantes, motae et sparsae sunt de particulis illis reservatis. Sicut Legenda de Basilio fingit, ipsum panem consecratum divisisse in tres partes: quarum unam communicarit, alteram in columba aurea, quae super altare pependit, reposuerit, tertiam reservaverit consepeliendam secum. Haec vere esset insignis prophanatio coenae Dominicae. Fuisse autem tale quid ortum ex reservatione, inde colligitur, quod postea interdicendum fuit, ne defun-

ctis daretur Eucharistia. VI. Statuitur jam, morem illum esse necessarium. VII. In Papatu sola panis species reservatur, cum de utraque specie exempla exstent, et in Serapionis, et in Exuperii historia. VIII. Fingitur et defenditur opinio, benedictionem verborum Christi non valere: nec verum esse sacramentum, etiamsi verbum Christi accedat ad elementa panis et vini, nisi consecratio fiat in templo seu altari Pontificaliter consecrato. Atque ita veritas Eucharistiae, non tam a verbis Christi, quam a loco dependere judicatur. IX. Additur et hoc, Eucharistiam ad communionem non recte consecrari, extra actum sacrificii Missae Pontificiae. X. Quia Pontificia circumgestatio, et ostentatio panis extra usum, nullum habet verae antiquitatis testimonium: ideo de reservatione Eucharistiae, ad usum communionis infirmorum dimicant, ut aliquam speciem praetendere possent suae reservationis ad circumgestationem.

23. Quia igitur vetus Ecclesia morem suae reservationis, non judicavit esse necessarium, et jam causas illas non habeamus, quae veteribus quibusdam occasionem dederunt ad reservationem: cumque in Papatu ab antiquitatis exemplo longe recessum sit in reservatione, et accesserint multi abusus, variae superstitiones, falsae et periculosae opiniones, simplicissimum, rectissimum et tutissimum est, ut tota haec res ad normam institutionis Christi exigatur, et consideretur quid propius accedat ad praescriptum institutionis, eique magis consentaneum sit, et ad aedificationem Ecclesiae faciat. Illud enim fit exemplo veteris Ecclesiae, quae idem fecit in disputatione, de privata seu domestica reservatione.

24. Res autem non est obscura, si descriptionem institutionis, tanquam normam et regulam nobis proponamus. Primo enim Christus verbis suis, quae voluit ad elementum accedere, ut fieret sacramentum, usus est illo loco et illo tempore, ubi et quando distributurus erat communionem, et in praesentia eorum, quibus volebat communicare corpus et sanguinem suum. Magis igitur consentaneum est descriptioni institutionis, et exemplo Christi, verba coenae recitare, et illis benedicere Eucharistiam, in loco communionis, et tempore communionis, in praesentia communicandorum: quam alio et loco et tempore, absentibus illis, quibus exhibenda est. II. Verba illa coenae, Dixit: Accipite, comedite, hoc facite etc. diriguntur non ad elementa, sed ad communicaturos. Non igitur consentaneum est institutioni, verba illa tantum ad panem et vinum dirigere: et quidem in absentia communicandorum.

III. Christus communionem non voluit mutam esse actionem, sicut medicus pharmacum, alio loco et tempore praeparatum, propinat et applicat: sed quando panem fractum, et poculum benedictum, discipulis dabat, dixit, Et quidem addidit mandatum: Hoc facite in mei commemorationem. Quod Paulus interpretatur, ut fiat annuntiatio mortis Christi. Illam vero annuntiationem dicit fieri debere, non tantum in benedictione, ut postea in sumptione sit muta actio, sed, Quotiescunque panem hunc manducabitis, et poculum hoc bibetis, mortem Domini annuntiabitis. Idque non tantum Apostolorum tempore fieri voluit, sed donec Dominus ad judicium veniat. Haec certe sunt manifestissima. IV. Consolatio de usu et fructu Eucharistiae, in primis necessaria est aegrotis. Illam vero verbis Christi, quibus sacramentum hoc conficitur, comprehendi et proponi non est dubium. Et fides eam in verbo quaerit, et apprehendit, sicut de baptismo Paulus inquit: Mundans Ecclesiam lavacro aquae in verbo. Recte igitur et utiliter fit, quod verba coenae, quibus panis et vinum Eucharistiae benedicitur, recitantur praesente et auscultante aegroto. V. Illa ratione multae quaestiones et disputationes, de particulis extra usum reservatis, turbantes simplicitatem doctrinae et fidei de Eucharistia, praecaventur et praeciduntur. Postremo, quia morem reservationis omnino necessarium faciunt, exemplo ostendenda est libertas Christiana: praecipue ne veritas Eucharistiae, ex loco ubi benedicitur, pendere existimetur: aut quasi actio sacrificii Papistici, necessaria sit ad veritatem Eucharistiae.

25. Propter has causas nostri in communione infirmorum, verba coenae, quae sunt ipsa consecratio, in praesentia aegroti recitant. Nec jure quis nos propter hunc morem, vel reprehendere, vel damnare potest: sequimur enim et praescriptum et exemplum Christi, de quo pater e coelo clamavit: Hunc audite. Hunc enim morem consentaneum esse institutioni Christi, manifestum est. Et juxta Augustinum: In causis fidei non valet: Haec ego dico, haec tu dicis, haec ille dicit: sed, Haec dicit Dominus. Et de negotio coenae, Cyprianus dicit: Non debemus attendere, quid aliquis ante nos faciendum putarit: sed quid ille, qui ante omnes est, prior fecerit. Et hic est vere vetustissimus mos, cum quo vetus Ecclesia non pugnat: in qua mos reservationis, nec universalis, nec necessarius habitus fuit. Cum enim haberent templa seu parochias, in quibus legitimi et ordinarii habebantur conventus, in quibus etiam ordinaria administratio sacramentorum celebrabatur: non tamen locis illis consecrationem Eucharistiae alligatam esse voluerunt. Nam et Canon, Sicut non alii, de consecr. dist. 1. casum necessitatis excipit et addit: Quoniam necessitas legem non habet. Quodque sequitur, ne in domibus Eucharistia celebretur, Glossa exponit, nisi necessitas cogat. Et Concilium Agathense 1. can. 21. Si quis extra Parochias, in quibus legitimus est, ordinariusque conventus, oratorium in agro habere voluerit aliis festivitatibus, ut ibi Missas teneat, permittimus: exceptis festis majoribus. Et canon Aurelianensis quidem dicit: Unicuique fidelium in domo sua Oratorium habere licet, Missas autem ibi celebrare non licet. Sed canon sextae Synodi, de consecratione dist. 1. cap. Clericos, dicit, cum consensu Episcopi hoc fieri posse. Imo in domo rustica, ubi nullum erat peculiare oratorium, presbyter celebrat Eucharistiam: Apud Augustinum de civit. Dei lib. 22, cap. 8. Et quid opus est solicite conquirere talia testimonia et exempla, an ad veritatem Eucharistiae requiratur peculiaris qualitas loci: cum nobis Christi et Apostolorum exempla, pro

Augustinus.

omnibus sufficiant, et satisfacere debeant? In mensa enim vulgari, et quidem in domo hospitis, Christus suam primam Dominicam coenam celebravit. Nec Apostoli peculiares habuerunt basilicas: sed sicut perseverabant in doctrina Apostolorum, et oratione, quando in privatis domibus colligebantur, ita etiam per domos frangebant panem. Ordinis igitur gratia, utile est esse certa et publica loca ad administrationem sacramentorum. Sed eam ita alligare peculiaribus illis et publicis locis, ut fingatur sacramentis veritatem suam non constare, si urgente necessitate, et servata Christi institutione, in loco aliquo vel vulgari vel privato celebrentur et administrentur, quasi veritas et efficacia sacramentorum, non ex verbis Christi, sed ex qualitate locorum pendeat, hoc certe falsissimum est, sicut de administratione baptismi, in vulgaribus sive privatis locis, si res et necessitas ita ferat, manifestum est. Ad substantiam enim sacramentorum, sicut non pertinet circumstantia temporis, ita nec loci circumstantia tanquam necessaria requiritur.

[SECTIO VIII.]

DE PRAEPARATIONE, QUAE ADHIBENDA EST, UT DIGNE QUIS SANCTAM EUCHARISTIAM PERCIPIAT.

CAPUT VII.

Si non decet, ad sacras ullas functiones quempiam accedere, nisi sancte: certe quo magis sanctitas et divinitas coelestis hujus sacramenti, viro Christiano comperta est, eo diligentius cavere ille debet, ne absque magna reverentia et sanctitate ad id percipiendum accedat, praesertim cum illa plena formidinis verba, apud Apostolum legamus: Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit: non judicans corpus Domini. Quare communicare volenti, revocandum est in memoriam ejus praeceptum. Probet autem seipsum homo. Ecclesiastica autem consuetudo declarat, eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur, absque praemissa sacramentali confessione ad sacram Eucharistiam accedere debeat, quod a Christianis omnibus etiam ab eis sacerdotibus, quibus ex officio incubuerit celebrare, haec sancta synodus perpetuo servandum esse decrevit, modo non desit illi copia confessoris. Quod si necessitate urgente, sacerdos absque praevia confessione celebraverit, quam primum confiteatur.

CANON XI.

Si quis dixerit, solam fidem esse sufficientem praeparationem ad sumendum sanctissimum Eucharistiae sacramentum, anathema sit. Et ne tantum sacramentum indigne, atque ideo in mortem et condemnationem sumatur, statuit atque declarat ipsa sancta Synodus, illis quos conscientia peccati mortalis gravat, quantumcunque etiam se contritos existiment, habita copia confessoris, necessario praemittendam esse confessionem sacramentalem. Si quis autem contrarium docere, praedicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam publice disputando defendere praesumpserit, eo ipso excommunicatus existat.

EXAMEN.

1\. Exponam prius paucis, quae sit nostrarum Ecclesiarum de hac praeparatione, ex verbo Dei doctrina et sententia; postea non obscurum erit, quid illud sit, quod Pontificii in hac nostra doctrina damnare volunt. Ipsa enim antithesis ostendet vitia doctrinae Pontificiae, de hac praeparatione.

2\. Primo igitur de quaestione, an sit, nulla plane est vel dubitatio vel controversia. Paulus enim manifeste affirmat, non omnes digne, sed multos indigne percipere Eucharistiam.

Nec vult indignam sumptionem non esse curandam, quasi vel nihil referat, vel sit infirmitas quaedam quae plane nihil saluti noceat, etiamsi indigne quis manducet et bibat in coena Domini: sed magna vehementia, contra levitatem et securitatem illam intonat, et affirmat, eos qui indigne manducant, manducare sibi judicium, ita ut rei efficiantur violati corporis et sanguinis Christi. Et quidem addit, Deum judicium illud, contra indigne manducantes, etiam externis poenis, in hac vita saepe ostendere. Requirit igitur, ut accessurus ad illam mensam, seipsum prius probet, et sic de pane illo edat, et de calice illo bibat. Paulus igitur non obiter nec frigide, sed serio et vere Apostolica vehementia concionatur de probatione seu praeparatione, ne indigne quis Eucharistiam percipiat. Nec dubium est, omnibus Ecclesiae ministris hoc incumbere, ut diligenter et serio suos moneant, et quidem propositis gravissimis illis, reatus et judicii divini comminationibus, ne sine praemissa et adhibita illa probatione seu praeparatione, de qua Paulus loquitur, coenam Dominicam accedant. Et si illi peccant, qui ex ignorantia seu incogitantia indigne manducant: multo gravius erit illorum peccatum, qui, cum ratione officii deberent, homines arguendo, monendo, exhortando, et docendo non instruunt, quod et quomodo se probare, seu quam praeparationem adhibere debeant, ne indigne manducent et bibant ad judicium: sed ut Eucharistiam digne cum suis fructibus et effectibus percipiant. Haec diligenter et serio apud nos docentur et traduntur: quae paucis indicare volui, ne quis suspicetur, in hoc capitulo hanc esse controversiam, quasi nos sentiamus et doceamus, nullam plane seu probationem, seu praeparationem adhibendam esse, ut digne quis Eucharistiam percipiat.

3\. *Cujusmodi adhibenda praeparatio.* Illud vero potissimum quaeritur, quae et qualis adhibenda sit praeparatio, seu, quid sit, et in quibus consistat Paulina illa probatio, ut in coena Dominica possimus digne manducare et bibere, ita ut participes simus omnium bonorum, seu beneficiorum, quae in coena illa proponuntur. Ardua sane, et maximi momenti est haec quaestio: ideo non est definienda vel privatis nostris cogitationibus, vel aliorum hominum quorumcunque opinionibus, sed ex doctrina verbi Dei explicanda est. Intelligitur au-

tem hoc loco dignitas, non meritum, nec etiam comparatio seu proportio praestantiae sumentis, ad praestantiam cibi, corporis scilicet et sanguinis Christi. Ita enim veteres pie usurparunt Centurionis vocem: Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum, et quod Jacob dicit: Minor sum cunctis miserationibus tuis, et veritate tua, quam exhibuisti servo tuo. David etiam dicit: Quis sum ego, et quae est domus patris mei? Item: Quid est homo, quod memor es ejus? Sed digne manducare, est Eucharistia uti, eo modo, et in eum finem, sicut ab ipso Filio Dei instituta est. Ita enim Ambrosius recte intelligit et explicat hanc dignitatem. Paulus vero totam hanc doctrinam complectitur unico vocabulo δοκιμάζειν: quod significat cogitare, considerare, et explorare, quale illud sit, quod probamus. Ita Rom. 12 pii in instituenda nova obedientia debent probare, quae sit voluntas Dei bona. Ephes. 5 probant, quid Deo placet. 1. Joh. 4: Spiritus probare jubemur, an sint ex Deo. 1. Thess. 5: Omnia probate, quod bonum est, tenete. Et Rom. 1 νοῦς ἀδόκιμος, mens reproba est, quae vitam ita instituit, ut nec consideret, nec curet etiamsi Deo, hominibus et propriae conscientiae improbentur, quae agit.

Ille igitur in Coena Dominica seipsum δοκιμάζει, qui certo modo, et ad certam regulam, seipsum considerat, examinat et explorat, an tali corde et affectu accedat, sicut institutio coenae Dominicae praescribit et exigit. Ita enim 2. Cor. 13 Paulus dicit: Probate vos ipsos, an in fide sitis. Et mox explicat verbum δοκιμάζειν: scilicet, ut agnoscatis vos ipsos, quod Christus in vobis sit. Interpretatio igitur vocabuli δοκιμάζειν, ostendit, accessurum ad coenam Dominicam debere considerare, explorare et examinare mentem, cor, conscientiam, et seipsum totum, an ita sit dispositus et affectus, ut non ad judicium, sed digne cum fructu, coena Domini uti possit.

Hujus vero δοκιμασίας considerationis, examinis et explorationis, oportet certam aliquam normam et regulam esse, a qua si dissentiat, et cum ea pugnet, is judicetur indigne manducare. Si vero animus ad illam regulam informetur et componatur: tunc certi simus, nos non indigne ad judicium, sed digne et cum fructu, in coena Dominica manducare et bibere. Norma autem seu regula simplicissima, certissima et tutissima, est ipsa institutio Coenae Dominicae. Nam et Paulus 1. Cor. 11 ex regula institutionis ostendit, apud Corinthios quosdam indigne manducare. Et monstraturus rationem, quomodo possint Dominicam coenam, digne et cum fructu manducare, proponit ipsam institutionem, sicut eam a Domino acceperat.

4. Docendi igitur gratia, doctrina illa de manducatione indignorum, et de probatione seu praeparatione dignorum, potest in tria membra distribui. I. Ut mens ex verbis institutionis intelligat, firmo assensu credat, et in ipso usu coenae Dominicae reverenter cogitet, quid sit hoc sacramentum, quis sit ejus usus, et qualis sit tota illa actio: quod scilicet ibi vere adsit ipse filius Dei, Deus et homo, praebens et exhibens per ministerium, cum pane et vino, vescentibus, corpus et sanguinem suum: ut hoc pretiosissimo testimonio et pignore, nobiscum se conjungat, et nobis applicet, obsignet et confirmet Novi Testamenti pactionem gratiae: et haec fides, nitens verbis institutionis, excitet et informet reverentiam et devotionem animi, in usu hujus sacramenti. Hoc pertinere et requiri ad dignam manducationem, cum ipsa institutio ostendit, tum ex Paulo colligitur: qui pronuntiat illos apud Corinthios indigne manducare, qui de coena Dominica non augustius sentiebant, quam de vulgari aliqua concoenatione, nec majori animi reverentia et devotione ad eam accedebant, atque ita non dijudicabant corpus Domini, hoc est, non cogitabant quam immenso discrimine pretiosior et dignior sit cibus coenae Dominicae, quam in reliquis vulgaribus coenis, ubi etiam sunt dona Dei. Indigne igitur manducant, qui ad coenam Dominicam accedunt, imbuti pravis, impiis aut prophanis opinionibus de hoc sacramento. Item, qui vel crassa et affectata ignorantia, vel irreligiosa incogitantia doctrinae et fidei de Eucharistia accedunt, ut vel plane non intelligant, vel prorsus non cogitent, qualis ibi instituta sit actio ab ipso filio Dei: atque ita nullam animi devotionem vel reverentiam, erga actionem illam filii Dei adferunt. Ambrosius vocat, inconsiderate et negligenter corpus Domini accipere. Huc etiam pertinent, qui ipsam actionem institutionis vel depravant, vel alios ipsi usus et fines, praeter, extra aut contra institutionem affingunt.

Qui indigne manducent.

II. Indigne manducant, qui accedunt sine poenitentia, hoc est, qui de peccatis suis non cogitant, ita ut de illis doleant, non expavescunt cogitatione irae Dei, sed perseverant in delictis contra conscientiam, indulgent pravis cupiditatibus, nec deponunt propositum malefaciendi. Christus enim inquit: Hoc facite in mei commemorationem, quod Paulus interpretatur de annuntianda morte Christi. Consideratio vero mortis Christi, simul etiam commonefactio est de abominatione peccati, et de ingenti ira Dei adversus nostra peccata, quam cum nullorum hominum aut Angelorum virtutes aut merita placare potuerint, ipsius filii morte placari oportuit. Nec vero ideo filius Dei hanc suam coenam instituit, ut discamus leviter de peccato sentire, et ejus usu, in proposito peccandi confirmemur, quasi accepto ibi privilegio turpitudinis, sine timore Dei, sine contritione et conversione, secure possimus in peccatis contra conscientiam perseverare et pergere, seu ad ea redire. Qui igitur tali proposito, et hac opinione ad coenam Domini accedit, is eo ipso contumelia afficit corpus Domini: atque priora peccata, nova hac tristiori offensione cumulat. Digne itaque manducaturus in coena Domini, probare seipsum debet, ut afferat poenitentiam seu timorem Dei. Et poenitentia simul etiam complectitur bonum propositum. Ita Paulus dicit Corinthios illos indigne manducare, qui non in melius, sed in pejus conveniebant, qui dissensiones alebant, pauperes pudefa-

Digne manducaturi officium.

ciebant, Ecclesiam Dei contemnebant in ipsa actione coenae Dominicae.

Ad dignam manducationem fides necessaria.

III. Ad dignam seu salutarem manducationem in coena Dominica, praecipue necessaria est fides. In actione enim coenae, filius Dei exhibitione corporis et sanguinis sui, offert, applicat et obsignat remissionem peccatorum, et totum beneficium Novi Testamenti. Illa vero promissio requirit fidem, non tantum ut in genere statuas, verà esse quae Deus de gratia sua, propter meritum mediatoris promittit: sed quia in coena filius Dei speciali actione testatur, se singulos vescentes velle in communionem corporis et sanguinis sui recipere, singulis se velle exhibitione corporis et sanguinis sui, communicare, donare, applicare, et obsignare Novi Testamenti beneficia: ideo requiritur fides, petens, et cum gratiarum actione accipiens beneficia illa, quae ibi offeruntur et donantur, ita ut singuli statuant, ad se quoque promissionem illam pertinere, illam sibi communicari, applicari, et obsignari, et quidem exhibito pretiosissimo pignore, corpore scilicet et sanguine Christi. Imo ideo ad coenam Domini accedamus, ut fides haec in nobis accendatur et confirmetur. Illa enim vera est Christi ἀνάμνησις. Et in verbis institutionis, ad singulos vescentes Christus inquit: Accipe, hoc est corpus meum, quod pro te traditum est: accipe, Hoc est Novum Testamentum in meo sanguine, qui pro te effusus est in remissionem peccatorum. His enim verbis, olim in Ecclesia traditam fuisse Eucharistiam, Ambrosius testatur: quibus singuli vescentes, confessionem fidei suae addebant, respondentes, Amen. Et haec formula, quia ipsa verba institutionis, ad singulos vescentes juxta veram Sacramenti rationem accommodat, mihi maxime probatur. Non igitur recte faciunt, qui in vera poenitentia propter priores lapsus, propter sensum peccati, et propter fidei imbecillitatem, Sacramenti hujus usum fugiunt. Ideo enim hoc tantum pignus propositum est, ut Deo reconciliati, in pactum gratiae Novi Testamenti, unde excideramus, restituamur, in eo confirmemur, utque fides in illo usu accendatur et confirmetur.

5. Qui digne vel indigne manducent.

Ipsa vero antithesis ostendet qui sint, qui indigne manducant, eo quod non afferant veram fidem: qui scilicet fingunt, sumptionem prodesse ex operatu, sine bono motu utentis, qui in sumptione, ut sit salutaris, nituntur propria dignitate et puritate, quasi digni sint coelesti hoc cibo, aut qui ipso opere sumptionis fingunt, se mereri remissionem peccatorum. Christus enim in sua coena, non vult nostrorum operum merita, et praemia distribuere, sed sua merita, sicut gratis ibi offert, ita fide vult accipi. Item qui docent, homines nec debere nec posse statuere, sibi in usu coenae certo donari et applicari beneficia Novi Testamenti, etiamsi obsignatio fiat, exhibitione corporis et sanguinis Christi, sed in incerta dubitatione semper fluctuandum esse: illi certe ipsum filium Dei mendacem faciunt, in institutione suae coenae. Indigne etiam illi manducant, qui sine fide ita accedunt, ut non cogitent, quid ibi vel quaerant, vel accipiant: item qui Epicurea persuasione accedunt, quasi ibi detur privilegium turpitudinis, ut porro libere et impune possint in sceleribus perseverare, pergere, vel ad ea redire. Vera enim fides non petit et quaerit, ut peccata maneant et cumulentur, sed petit et quaerit remissionem peccatorum, et liberationem a peccatis. Et haec fides postea genitrix est boni propositi, cavendi in posterum peccata, et Deo juxta ipsius mandata obediendi.

6. Hanc esse veram probationem seu praeparationem non est dubium: convenit enim ad normam seu regulam institutionis coenae Dominicae. Et pium institutum in nostris Ecclesiis servatur, ut singuli qui ad communionem coenae accessuri sunt, prius explorentur, quid de hoc Sacramento intelligant: monentur, ut se ita, sicut jam dictum est, probent, ne indigne manducent, rudiores docentur, quomodo debeant et possint se probare. Et quia coena Dominica instituta est, ut usu ejus, fides reconciliationis cum Deo confirmetur et obsignetur: pia igitur mens non negliget, sed cum gratiarum actione utetur omnibus illis mediis, in quibus Deus fidei proposuit, ut quaerat et accipiat gratiam seu reconciliationem: ut est annuntiatio et auditus promissionis Evangelii, sive in publica praedicatione, sive in privata absolutione. Et postea sequitur confirmatio, et obsignatio hujus applicationis, in communione coenae Dominicae. Propter has causas, et hoc modo institutum confessionis, pie in nostris Ecclesiis servatur ante communionem.

7. Haec vero probatio et praeparatio, non ita praescribitur, et exigitur, ut sit omnibus numeris perfecta, sine omni infirmitate et imbecillitate, cui nihil prorsus desit. Ideo enim Christus instituit suam coenam, ut commemoratione mortis suae, poenitentia in nobis accendatur et augeatur, ut traditione et obsignatione Novi Testamenti, in usu coenae, fides confirmetur et corroboretur. Novit figmentum nostrum, quia caro sumus, ideo exhibitione sanctissimi sui corporis et sanguinis, se nobis conjungit, ut corpus peccati mortificetur, vetus fermentum magis magisque expurgetur, novitas inchoata crescat et augeatur. Non itaque exigitur praeparatio, ut nostra dignitate et puritate nos dignos reddamus hoc cibo: ut ideo salutaris nobis sit, quia propter mundiciem nostram eo digni simus. Haec enim persuasio vere facit indignos. Sed ideo Paulus requirit probationem, ut vere reddamur esurientes et sitientes ejus cibi et potus, qui ad salutem nostram in coena illa proponitur, utque infirmitatem nostram agnoscentes, pharmaco et antidoto illius medici, qui coenam hanc nobis instruit, sciamus opus nobis esse: et quomodo salutariter illud sit, ad nostram sanationem, accipiendum et usurpandum.

8. Haec est simplex et vera doctrina, ex fundamentis verborum institutionis sumpta et exstructa, de probatione seu praeparatione, quae adhibenda est, ut digne quis Eucharistiam accipiat. Ex hoc enim fundamento, Paulus Corinthiis concionatur de manducatione indignorum. Et ita etiam veteres de praeparatione loquuntur. Hesychius dicit, eum per igno-

Hesy-

rantiam indigne percipere Eucharistiam, qui virtutem ejus et dignitatem ignorat. Augustinus inquit: Sacramentum hoc interioris hominis esuriem quaerit: ideo ad participandum hoc Sacramentum ineptus est, qui peccatum et infirmitatem suam non sentit. Chrysostomi sententia est. Quia bene habentibus, non opus est medico, sed male habentibus, ideo ab hujus Sacramenti virtute excluditur, qui de se praesumens resolutus cum nausea accedit. Idem inquit: Nullus communicet, nisi ex discipulis Christi sit: alioqui judicium sibi manducat et bibit. Augustinus saepius hoc disputat: Qui credit in Christum, manducat ipsum, ut et in Christo maneat, et Christum manentem in se habeat, qui vero hac fide vacuus accedit, foris quidem manducat, non intus, premit dente non capit mente. Et sicut Gregorius dicit: Accipit corpus et sanguinem Christi, essentia, non salubri efficientia: Sacramentum accipit, sed vitam Christi non accipit. Et dulcissima est Augustini sententia, ubi de matre sua Monica inquit, quod ad victimam illam, quae in coena Dominica dispensatur, animam suam vinculo fidei alligarit, ne vel Leo, vel Draco eam inde divellat. His ita expositis, non difficilis nec obscura erit ratio examinis, in 7 hoc cap. et XI. Canone. Primum enim dicunt, se illos damnare, qui sentiunt solam fidem esse sufficientem praeparationem, ad sumendam Eucharistiam. Verba autem ita posita sunt, ut videantur nobis tribuere hanc sententiam: Etiamsi quis sine poenitentia in sceleribus perseveret et pergat, et retineat propositum malefaciendi, modo tantum historicam fidem de substantia sacramenti habeat, vel concipiat Epicuream persuasionem de impunitate impoenitentiae, satis paratum esse ad dignam manducationem in coena Dominica. Sed falso hoc nostris Ecclesiis tribui, ex iis, quae de vera probatione diximus, manifestum est.

Augustinus. Gregorius. Augustinus. 9.

II. Consideretur, quare hoc artificio utantur Deprehendet autem lector, in toto isto capitulo, ubi ex professo explicationem doctrinae de praeparatione, ad sumendam Eucharistiam instituerunt, ne unica quidem syllaba mentionem fieri fidei, quae petat, apprehendat, et accipiat promissionem Novi Testamenti, quam filius Dei, singulis vescentibus, exhibitione corporis et sanguinis sui, in usu coenae suae offert, communicat et obsignat. Haec enim fides, applicans singulis remissionem peccatorum, cum quidem in usu coenae obsignetur et confirmetur, communione corporis et sanguinis Christi, adversa fronte pugnat cum dogmate Pontificiorum de dubitatione. Atque propter hanc ipsam causam, huic fidei nullum volunt locum concedere, in praeparatione ad salutarem Eucharistiae sumptionem. Nec tamen ausi fuerunt, fidem simpliciter et manifeste ex praeparatione illa proscribere. Ideo poenitentiae seu contritioni opponunt solam fidem, et damnant, si quis dixerit, solam fidem esse sufficientem praeparationem. Quod si intelligatur de persuasione, quam sine poenitentia, in proposito malefaciendi, impii sibi fingunt, non invitus hoc concedo. Sed aliud est, ut jam dicam, quod in hoc Canone damnandum sibi sumpserunt.

III. Observandum est, quo sensu Lutherus de captivitate Babylonica dixerit, dignam praeparationem non esse, nisi fidem qua creditur divinae promissioni, quae in coena Dominica proponitur et offertur. Inde enim Tridentini XI. Canonem excerpserunt. Non autem excludit Lutherus agnitionem peccatorum nostrorum, contritionem seu poenitentiam, sed pugnat contra Pontificios, qui et ipsi habent, et aliis proponunt multa et varia praeparatoria opera: quibus expletis, existimant se satis digne paratos, ad celebrandam vel audiendam Missam, et ad ipsam etiam communionem, ita ut de fide petente, quaerente, apprehendente et accipiente promissionem Novi Testamenti in coena, nihil soliciti sint. Ipsam etiam poenitentiam, hac ratione requirunt, ut ejus operibus et merito tribuant dignam praeparationem: ita ut salutaris manducatio nostra dignitate et puritate, nostris operibus praeparatoriis et meritis nitatur. Contra istas opiniones Lutherus docet, coenam Dominicam a Christo institutam esse, non ut ibi nos aliquid Deo conferamus, atque ita nostris operibus in coena Dominica salutem nobis procuremus: sed quae filius Dei traditione sui corporis, et effusione sui sanguinis promeruit, illa gratuita misericordia nos praeveniens, offert nobis in promissione Evangelii, cui exhibitionem corporis et sanguinis sui sub pane et vino, tanquam pignus et obsignationem addit. Gratuita vero promissio Evangelii, non operibus et meritis nostris, sed fide apprehenditur et accipitur, Rom. 4 et 11. Et hoc solius fidei officium est, sine qua inutilis est nobis promissio: sicut in prima parte examinis de fide ostensum est. Accedit, quod antithesis inter nostram indignitatem, et inter divinam praestantiam cibi et potus in Eucharistia, turbat et terret conscientiam, ex qua tentatione eluctari non possumus, si nitamur fiducia contritionis, confessionis et satisfactionis nostrae, operum praeparatoriorum, dignitatis, puritatis, et capacitatis nostrae. Respicienda igitur est promissio Novi Testamenti, quae in Coena Dominica nobis proponitur, et gratuito nobis offert corpus et sanguinem Christi, et in illis totum beneficium Novi Testamenti. Nec ad accipiendum requirit nostra merita, et dignitatem nostram, sed tantum ut agnoscentes indigentiam, infirmitatem et indignitatem nostram, esuriamus et sitiamus gratiam illam: atque ita quae gratuito, propter meritum Christi, nobis in coena Dominica offeruntur, fide accipiamus. Haec certe ex natura gratuitae promissionis Evangelii, et ex mutua relatione inter promissionem et fidem, certissima et verissima sunt. Et hoc sensu Lutherus dicit solam fidem esse veram et sufficientem praeparationem ad sumendam Eucharistiam. Et diserte addit. Ad hanc fidem mox sequetur sua sponte, dulcissimus affectus cordis, hoc est charitas. Illam etiam fidem in poenitentia exsistere tradit.

Lutherus de praeparatione. Sola fides sufficiens praeparatio.

Et haec est sententia illa, quam undecimus Canon damnat: ut scilicet contrarium dogma stabiliat de fiducia nostrae contritionis, confessionis, satisfactionis,

dignitatis et puritatis per opera praeparatoria, ut illis salutaris manducatio in coena Domini niti doceatur. Sed hac ratione fructus coenae Dominicae redditur nobis vel inutilis, vel inanis, vel certe dubius et incertus. Scholastici enim tradunt, praeparationem quandam esse sufficientiae et veritatis: quam Bonaventura dicit consistere in peccati omnis expulsione, in reverentia et dilectione. Et qui ita praeparati accedunt, illos dicunt consequi fructum Eucharistiae. Aliam vero dicunt esse praeparationem probabilitatis, quando homo faciendo quod in se est, judicio propriae conscientiae existimat se paratum esse. Sed talis praeparatio, saepe secundum veritatem non est sufficiens. Et ibi consentiunt, qui ita accedit, eum non consequi effectus hujus Sacramenti, disputant autem, an talis indigne manducet, et novo peccato mortali, ita communicando se involvat, cumque incertum sit, quando habeamus praeparationem sufficientiae veritatis, quando probabilitatis: semper incerta haerebit conscientia, an digne vel indigne manducet. Atque ita convulsa erit necessaria consolatio, quae in usu Coenae Dominicae a Christo nobis proponitur. Haec vero est compendiaria illa via, qua homines a crebriori usu coenae Dominicae deterrent: ut nundinationem privatarum Missarum avidius sectentur et amplectantur, et quae sine periculo meritoria sit, ad delenda quaevis peccata mortalia. Haec omnia sciat Lector involuta esse in XI. hoc Canone: quae primo aspectu non facile animadvertuntur, nisi disputationes, ex quibus Canon ille excerptus est, inspiciantur et considerentur.

Scholastici de praeparatione.

Intentio XI. Canonis.

IV. Est et illud expendendum, quod 7 capitulum dicit, non absque magna sanctitate, accedendum esse ad Eucharistiam, ne judicium manducemus. Usitatissima autem est Apostolica illa phrasis, quae omnes credentes, seu discipulos Christi, vocat sanctos, quibus etiam Deus ipse dicit: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Sicut autem verbum קדש significat, quod a communi et prophano usu, in usum sacrum segregatum, et ad divinum, seu ministerium, seu cultum accommodatum est: ita sancti vocantur, non qui ita perfecte, omnibus sordibus expurgatis, puri et mundi sunt ut illa sua puritate coram Deo niti et confidere, vel possint vel debeant: sed qui per poenitentiam a peccato aversi, et fide Christo, qui sanctificatio nostra est, insiti sunt, et per Spiritum sanctum renovari coeperunt, vocantur sancti, et imputative et inchoative: licet cum Paulo Rom. 7 et Jes. cap. 64 agnoscant et fateantur, se multis adhuc malis et sordibus contaminatos esse. Vocantur enim sancti in Christo Jesu. Ita ergo vetus Ecclesia recte proclamavit ante communionem: Sancta sanctis. Non enim datur communio, nisi baptizatis: quos Christus sanctificavit, mundans lavacro aquae in verbo, Ephes. 5. Et certe, sicut dictum est, digne accessuri ad communionem, afferre debent poenitentiam, quae est Hebraica phrasi, sanctificatio, hoc est, aversio a peccato seu immundicie. Debent etiam afferre fidem in promissionem Evangelii. Verbum vero est veritas, in qua sanctificantur credentes, Joh. 17, fide enim purificantur corda. Act. 15. Tali sanctitate accedendum esse ad Eucharistiam, ne judicium manducemus, non negamus. Qui enim sine poenitentia in peccatis perseverat, et retinet propositum malefaciendi, vere immundus et indignus est. Et in hanc sententiam Augustinus in Johannem homilia 88 dicit: Accedens debet esse plenus sanctimonia, et immaculatus. Ita etiam Hesychius lib. 6 in 22 caput Levitici dicit, pollutos non esse admittendos, nec mundatos prohibendos. Et addit explicationem: Qui semetipsum probat, si peccati sibi conscius est, et pollutionem animae se habere sentit, poenitet sine dubio, et post poenitentiam, de pane comedere, et de calice sancto et impolluto bibere potest. Et lib. 7 in 26 caput dicit, hanc esse probationem, ut in mundo corde et conscientia, ad poenitentiam eorum, quae olim deliquit, intendenti, participetur sanctis ad ablutionem peccatorum suorum. Atque idem vult Augustini sententia: Mutet vitam, qui vult accipere vitam. Nam si non mutet vitam, ad judicium accipit vitam: et magis ex ipsa corrumpitur quam sanatur, magis occiditur quam vivificatur. De Ecclesiasticis dogmatibus cap. 53. Habentem adhuc voluntatem peccandi gravari magis dico Eucharistiae perceptione, quam purificari.

Hesychius.

Augustinus.

Idem etiam vult veteris Ecclesiae consuetudo quae Catechumenos, et illos quibus propter notoria scelera publica poenitentia imposita erat, ex Ecclesia dimittebat, quando ad communionem mysteriorum perventum erat. Et tunc sacerdos, porrecturus populo Eucharistiam, magna voce dicebat: Sancta sanctis, ut scilicet quisque seipsum probaret. Si hoc modo accipiatur quod VII. cap. dicit, magna reverentia et sanctitate ad percipiendam Eucharistiam, accedendum esse, non repugno, idem enim et nos docemus. Sed video Pontificios sanctitatem ita interpretari, ut ante communionem nostris operibus et satisfactionibus, summam quandam animi mundiciem, et innocentiam (ita enim Andradius loquitur) nobis acquiramus: ut non opus sit in communione Eucharistiae quaerere et accipere remissionis peccatorum vel applicationem, vel obsignationem, sed quod nostra puritas digna jam sit, cui Christus cum suo corpore et omnibus beneficiis suis, se conjungat et communicet. Hoc enim unico argumento Andradius probat, in usu coenae Dominicae non accipi remissionem peccatorum. Haec vero praesumptio pugnat cum ipsa institutione coenae Dominicae, et efficit vel superbos Pharisaeos, vel territas conscientias absterret ab usu coenae Dominicae.

Andradius.

V. Dicunt probationem hanc necessariam esse, ut ante communionem necessario praemittatur Sacramentalis confessio. Et quidem quo instituto et usu, in nostris Ecclesiis confessio, tanquam utilis ad veram probationem servetur, paucis supra indicavi. Sed Tridentini praeparationem constituunt in ipso opere confessionis, in enumeratione omnium delictorum et praecipue in operibus satisfactionis, quae in confes-

sione injunguntur. Et hanc probationem volunt esse necessariam. Sed de Sacramentali confessione, postea in loco de poenitentia, dicendum erit. Nunc tantum indicare volui, qualis sit praeparatio, de qua Pontificii, sepulta fide, disputant.

[SECTIO IX.]

DE USU ADMIRABILIS HUJUS SACRAMENTI.

CAPUT VIII.

Quo ad usum autem, recte et sapienter Patres nostri tres rationes hoc sanctum Sacramentum accipiendi distinxerunt. Quosdam enim docuerunt Sacramentaliter duntaxat id sumere, ut peccatores. Alios tantum spiritualiter, illos nimirum, qui voto propositum illum coelestem panem edentes, fide viva, quae per dilectionem operatur, fructum ejus et utilitatem sentiunt. Tertios porro, sacramentaliter simul et spiritualiter, ii autem sunt, qui ita se prius probant et instruunt, ut vestem nuptialem induti ad divinam hanc mensam accedant. In Sacramentali autem sumptione, semper in Ecclesia Dei mos fuit, ut laici a Sacerdotibus communionem acciperent, Sacerdotes autem celebrantes, seipsos communicarent, qui mos tanquam ex traditione Apostolica descendens, jure ac merito retineri debet, etc.

CANON VIII.

Si quis dixerit Christum in Eucharistia exhibitum, spiritualiter tantum manducari, et non etiam Sacramentaliter ac realiter, anathema sit.

CANON IX.

Si quis dixerit, non licere Sacerdoti celebranti seipsum communicare anathema sit.

EXAMEN.

1. Illam veterum distinctionem, ut veram, commodam et utilem probo, corpus scilicet et sanguinem Christi, tribus modis manducari et bibi.

Primo spiritualiter tantum, ab illis qui etiam extra usum coenae Dominicae, vera fide in promissione Evangelii, meritum traditi corporis Christi et effusi ipsius sanguinis, apprehendunt, et sibi applicant, de qua manducatione, Christus praecipue concionatur, Joh. 6.

Secundo, Sacramentaliter tantum, ab illis scilicet, qui indigne manducant de illo pane, de quo Christus affirmat, Hoc est corpus meum.

Tertio Sacramentaliter et spiritualiter, ab illis, qui in usu coenae Dominicae, ore suo, cum pane et vino accipiunt corpus et sanguinem Christi, ita ut simul fides, juxta promissionem statuat, Christum illa sumptione sibi applicare et obsignare beneficia sua, quae traditione sui corporis et effusione sanguinis promeruit: et beneficia illa, quae in usu coenae vescentibus offeruntur, grata mente, et laeta fiducia amplectatur et accipiat. Non enim probo illorum sententiam, qui aliter sentiunt, quam verba institutionis tradunt, corpus scilicet et sanguinem Christi, in usu coenae Dominicae tantum spiritualiter per fidem manducari, ita ut os nostrum tantum elementa panis et vini accipiat, non autem simul cum pane et vino accipiat etiam corpus et sanguinem Christi, licet modo supernaturali et coelesti. De eo enim quod in coena Dominica nobis exhibetur, quod os nostrum accipit, filius Dei pronuntiat: Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus. Et quia in peculiari libello fundamenta hujus sententiae plenius explicavi, hoc loco nihil addam.

2. *Fraus VIII. cap.* Et quidem nihil amplius inquirerem in VIII hoc capitulum, nisi in prioribus aliquoties animadvertissem insidias, ubi nihil minus primo aspectu apparebat. Duo igitur, quantum animadvertere possum, in hoc capitulo insidiose posita sunt quae judico expendenda esse.

3. Primum quod non dicunt, ipsam carnem et sanguinem Christi spiritualiter manducari et bibi a credentibus, etiam extra actionem et usum coenae Dominicae, sed dicunt, ipsum Sacramentum Eucharistiae, spiritualiter tantum sumi a quibusdam qui scilicet id, quod in coena Dominica exhibetur, ore suo non accipiunt. Et sane quia dicunt, voto edi Eucharistiam, posset intelligi de illis, qui non possunt habere copiam communionis Sacramentalis, vel de illis, qui in coetu Ecclesiastico, etiam quando non Sacramentaliter communicant, tamen vera fide inhaerentes Christo, spiritualiter carnem ipsius manducant, et sanguinem bibunt. Sed arbitror Tridentinos hoc non velle. Sed quia in privatis ipsorum Missis, Sacramentum ex circumstantibus nemini exhibetur, nemo est qui illud accipiat, manducet et bibat: ne tamen ex professo nimis manifeste in ipsam Christi institutionem praevaricari videantur, fingunt mandato Christi, ubi usum coenae ita describit: Dedit illis, dicens: Accipite, manducate, bibite, hoc facite in mei commemorationem, etc. satisfieri, etiamsi Missa ita celebretur, ut Sacramentum nemini distribuatur, nemo illud accipiat et manducet, modo fide viva spiritualiter aliqui carnem Christi manducent. Atqui alium modum manducandi carnem suam, extra actionem et usum coenae suae, Christus describit Joh. 6. Alium vero instituit et describit, qualis debeat esse in actione et usu coenae suae, ut scilicet cum pane et vino exhibeatur, ore sumatur, manducetur et bibatur corpus et sanguis ipsius: idque in ipsius commemorationem, hoc est, ut ad Sacramentalem accedat spiritualis manducatio. Actioni igitur coenae Dominicae non satisfit, sola spirituali manducatione, si nemini scilicet Sacramentum exhibeatur, nemo illud accipiat, manducet et bibat.

De more quo Sacerdos seipsum communicat.

4. Alterum quod expendendum judico, est, quod disputant de more, quo Sacerdos celebrans, seipsum communicat. Et quidem non judico pugnare contra ipsam substantiam institutionis coenae Dominicae, si minister qui alios communicat, ipse etiam de pane illo edat, et de poculo illo bibat, praesertim cum veteris Ecclesiae exempla suffragentur. Atque illud simpliciter sine superstitione fit in nostris Ecclesiis. Sed morem illum, tanquam ex Apostolica traditione descendentem, necessario semper observandum esse, probari non potest. Et non sunt conscientiis, tanquam necessaria imponenda, quae non habent in Scriptura mandatum Dei. Et Nicolaus Cusanus ad clerum Bohemiae dicit Sacerdotem celebrantem solere de manu diaconi, calicem accipere.

5. Aliud vero praeterea est, quod X. Canon insidiose agit, ut scilicet vera sit communio, consentiens institutioni Christi, etiamsi solus Sacerdos, in privata Missa, seipsum tantum communicet. Sed hoc cum descriptione Pauli 1. Cor. 11 non convenit, dicit enim non posse celebrari coenam Dominicam, si quisque *ἴδιον δεῖπνον*, privatam, propriam seu peculiarem coenam, quae cum nemine ipsi communis sit, praeoccupet. Christus etiam aliis dedit, quibus dixit: Accipite, manducate. Ut igitur non sit illicitum, si Sacerdos celebrans, seipsum una cum aliis communicet, non tamen est vera communio coenae Dominicae, si sacrificulus in privata Missa, privatam coenam, quae cum nemine sibi communis sit, instituat.

Et haec sunt, quae in hoc capitulo judico insidiose posita esse, quae aliqua consideratione opus habent.

[SECTIO X.]

[DE EUCHARISTIAE FREQUENTATIONE.]

CANON X.

Si quis negaverit, omnes et singulos Christi fideles utriusque sexus, cum ad annos discretionis pervenerint, teneri singulis annis, saltem in Paschate, ad communicandum, juxta praeceptum sanctae matris Ecclesiae, anathema sit.

EXAMEN.

1. Inter caeteras querelas de collapsa sinceritate doctrinae et disciplinae in Ecclesia, una haec non postrema est, quod Pontificii, homines a crebriori Eucharistiae usu partim persuasione de spectandis privatis Missis abduxerunt, partim doctrina sua de praeparatione deterruerunt. Et persuasum fuit vulgo, satis superque esse, si semel in anno communione uterentur. Idque praestantius opus esse, si statuto tempore, in Paschate scilicet fieret, non ex propria devotione, propter mandatum Christi, sed ex praecepto Ecclesiae. Et ego sane cogitassem, si quid hac de re Tridentina synodus statueret, etiamsi consuetudinem communionis in Paschate retinere vellent, fore tamen, ut ad crebriorem et frequentiorem communionis usum, per totum annum homines exhortarentur, nec eos praecepti, vel legis necessitate, ad communionem in Paschate adigerent. Sed sicut in tota synodo propositum ipsis fuit, non aliquid vel minimum ex iis, quae in Papatu recepta et usitata sunt, ad normam verbi corrigere, vel saltem mitigare, sed omnia et singula, qualiacunque sint, simpliciter tantum repetere, confirmare et stabilire: ita per totam hanc sessionem, nullam literam de crebriori Eucharistiae usu voluerunt ponere, sed in fine repetunt capitulum: Omnis utriusque sexus, de unica communione in anno: idque statuto tempore, et ex praecepto Ecclesiae. Obiter tamen et valde leviter additur particula: saltem, ne prorsus prohibuisse videantur, si quis crebrius velit communicare. Interim manet persuasio, satis esse si quis in anno semel utatur communione. Quod si quis crebrius utatur, mox affingitur opinio meriti, operis supererogationis, quia non ex praecepto fiat. Pauca igitur quaedam, de tempore communionis annotabimus. Et Christus quidem diligenter et solicite in institutione cavit, ne existimaretur, communionem ad certum et statutum tempus alligasse: propterea quia illo tempore, quando Judaei juxta legem Pascha manducabant, coenam suam instituit. Erat enim statutus dies in certo mense anni manducationi Paschatis in lege praefinitus. Dicit igitur, Hoc facite, quotiescunque manducaveritis et biberitis in mei commemorationem. Et particulam illam a reliquis Evangelistis omissam, Paulus peculiari solicitudine bis repetit. Ad utrumque autem particula illa (Quotiescunque) respicit: primo, ne celebratio seu communio coenae Dominicae existimetur sicut Pascha Judaeorum, ad certum et statutum tempus alligata esse. Secundo, ne existimetur, illud de quo Christus dixit Hoc facite, semel tantum in anno faciendum esse: sicut in lege sufficiebat, Pascha semel tantum in anno manducare: imo non licebat illud vel saepius, vel alio tempore anni manducare, quam in lege praefinitum erat, sive pro mundis, sive pro immundis. Valde significanter autem loquitur Paulus in modo potentiali, *ὁσάκις ἂν ἐσθίητε καὶ πίνητε*, quotiescunque hoc manducaveritis et biberitis. Certissimum igitur et manifestissimum est ex institutione Christi, sicut communio coenae Dominicae non est alligata ad certum seu statutum tempus anni, ita etiam non semel tantum in anno usurpandum esse. Judaico enim Paschati, quod et semel in anno et statuto tempore anni celebrabatur, Christus particulam illam opponit: Quotiescunque biberitis, etc. Nec tamen arbitrarium voluit communionis usum credentibus permittere, ut idem esset, sive ea aliquando uterentur, sive prorsus non uterentur, aut quando libitum esset: sicut fit in rebus adiaphoris. Non enim dicit, quando libitum fuerit, ut in actionibus adiaphoris: sed inquit, Quotiescunque feceritis. Nec sicut semel tantum baptizamur, ita semel sufficit coena Dominica uti, dicit enim, Quotiescunque: ut scilicet de pane illo manducemus, et de calice illo bibamus, quotiescunque utile et necessarium nobis agnoscimus et sentimus pharmacum et antidotum illud quod in Eucharistia Sama-

De tempore communionis. 2.

Eucharistiae usus, an arbitrarius.

ritanus noster vulneribus nostris infundit: modo nos ipsos probemus, ne ad judicium illud accipiamus. Regula enim, quando et quoties communione utendum sit, sumenda est, I. ex doctrina de fructu et efficacia Eucharistiae, quando scilicet, et quoties efficacia illa nobis opus esse agnoscimus. II. ex doctrina de probatione, ne scilicet indigne accipiamus. Et ex his fundamentis homines docendi, monendi et exhortandi sunt ad crebriorem et frequentiorem usum Eucharistiae. Christus enim quia inquit: Quotiescunque hoc feceritis: omnino vult, ut qui discipuli ipsius sunt, crebro hoc faciant. Nec veri vel fideles Christi ministri sunt, qui quacunque ratione populum a crebriori usu communionis Eucharistiae abducunt vel absterrent.

Exempla antiquitatis.

3. Et pulcherrima sunt verae antiquitatis exempla, de crebro Eucharistiae usu. Apud quosdam enim usitata fuit quotidiana Eucharistiae communio: apud quosdam bis in hebdomada: apud quosdam die Dominica, feria 4 et 6 et sabbatho: apud quosdam Dominicis saltem diebus. Hujus rei testimonia sunt apud Hieronymum, in Epistola ad Lucinium: apud Ambrosium in 2. cap. prioris ad Tim. apud Augustinum, Epist. 118. De fide ad Petrum, cap. 19. De Ecclesiasticis dogmatibus, cap. 53, apud Socratem, lib. 5, cap. 22. Et quod maxime ad explicationem hujus Canonis pertinet, consuetudo fuit in veteri Ecclesia, quod in festis solennioribus tota multitudo ad majores basilicas conveniebat, et ibi solennis quaedam communio celebrabatur: ut quisque publica professione ostenderet, se esse membrum Ecclesiae. Ita Concilium Agathense I. Canone 14 concedit in privatis Oratoriis usum communionis, sed in majoribus festivitatibus, vult omnes convenire ad parochias, ubi legitimus est, ordinariusque conventus. Et de Consecra. distinct. 2. cap. Seculares, Natalis Domini, Pascha et Pentecoste nominatur. Chrysostomus indicat, in sua Ecclesia, in Paschate talem solennem communionem celebratam fuisse, Homilia 11 ad populum Antiochenum: Et ad Hebr. 10 nominat unam in anno perceptionem. Inde Leo ad Dioscurum Alexandrinum scribit: Si solennior festivitas conventum populi numerosioris indixerit, quem recipere simul una Basilica non posset, sacrificii oblatio indubitanter iteretur etc. Inde collapsa hac consuetudine, plures Missae eodem die in eodem templo manserunt, extra primum et verum usum. Rhenanus existimat ex frequentioribus illis conventibus ad solennem hanc communionem, reliquum adhuc esse post collapsam illam consuetudinem hoc vestigium, quod nundinae in urbibus Germaniae celebrioribus retinent appellationem Missarum. Et talis solennis communio, non malo consilio primum instituta fuit: ut scilicet omnes publica professione ostenderent, se esse membra verae Ecclesiae: ut sicut unus est panis, ita multos se unum corpus esse admonerentur: utque ostenderent, se dissentire ab omnibus haereticis. Atque hoc modo unitas et consensus in doctrina et fide conservaretur. Sicut dicit Canon Agathensis: Seculares qui in natali Domini, Paschate et Pentecoste non communicaverint, inter catholicos non habeantur. Sed consuetudo illa per se non mala, mox in abusum degeneravit. Multi enim putabant satis esse, si saltem illis solennioribus temporibus, communicarent, aliis vero temporibus, communionem nec curabant, nec quaerebant, maxime cum viderent eremitas tantum semel in anno, vel post biennium ex eremo progredi ad Ecclesias, ad communionem, sicut indicat Chrysostomus in 10. cap. ad Hebr. Illam vero pravam persuasionem Patres gravissime reprehenderunt: et populum ad crebriorem communionis usum gravissime exhortati sunt. Chrysostomus in 1. cap. ad Ephesios inquit: Frustra habetur quotidiana oblatio, frustra stamus ad altare: nemo est, qui simul participet. Et in 10. cap. ad Hebraeos inquit: Haec dicens, non ab una in anno perceptione vos veto, sed volo semper vos accedere. Ambrosius de Sacramentis, lib. 6, cap. 4 inquit: Si quotidianus est cibus: cur post annum illum sumitis, quemadmodum Graeci in Oriente facere consueverunt? Et Chrysostomus homilia 11 increpat populum Antiochenum, quod in Quadragesima litigarent, et tamen in Paschate, sine vera probatione, ex consuetudine ad solennem communionem accederent. Et in 1. cap. ad Ephesios: Aliis temporibus saepe cum mundi estis, non acceditis, in Paschate vero, etiamsi quid temerarium sit commissum, nihilominus acceditis: O consuetudinem, o praesumptionem. Has gravissimas reprehensiones Lector diligenter hoc loco observet. Haec enim recitavi, ut ostenderem, longe aliud esse veterem solennem communionem in Paschate, quam sicut nunc apud Pontificios servatur. Illi enim simul docendo, monendo, hortando et arguendo urgebant frequentem et crebriorem usum communionis: Pontificii vero censent, ex praecepto neminem obligari, nisi ut semel tantum in anno communicet, modo interim privatarum Missarum spectaculum liberaliter coemat. Haec profecto longissime ab sunt a veteris Ecclesiae forma. Canon Apostolorum nonus de communione eorum, qui in Synaxi praesentes erant diserte statuit: *πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστοὺς, καὶ τῶν γραφῶν ἀκούοντας, μὴ παραμένοντας δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἁγίᾳ μεταλήψει ὡς ἀταξίας ἐμποιοῦντας τῆς ἐκκλησίας ἀφορίζεσθαι χρή.* Quae sententia etiam in 2. Canone Antiocheni Concilii repetitur. Cum vero quotidiana communio postea a populo intermitteretur, religiosi tamen seu clerici, quotidie ad communionem conveniebant, sicut ex Micrologo Cassander citat. Et de illa communione intelligi volunt, quod Anacleti Canon, de Consecratio. distinct. 2. dicit: Parata consecratione, omnes communicent, qui noluerint Ecclesiasticis carere luminibus. Adeo nullam voluerunt Missam esse sine communicantibus. Diebus vero Dominicis, et aliis festivitatibus, populus ad communionem conveniebat. Deinde cum et hoc intermitteretur, statutum fuit, ut si non frequentius, saltem ter in anno omnes communicent. De Consecrat. distinct. 2. cap. Et si non frequentius. Tandem Lateranense Concilium Laicis semel in

Concilium Agathense. — Missarum multitudo unde profecta. — Canon Agathensis. — Chrysost. — 4. — Pontificii de tempore communionis.

anno judicavit satis esse, uti communione. Quotidiana etiam Clericorum communio sensim intercidit. Atque ita collapso crebrioris communionis usu privatae Missae sine communicantibus, seu Clericis seu laicis, per totum annum invaluerunt, et accessit persuasio, idem esse spectare Missam, atque uti communione, imo minori cum periculo, et majori cum fructu, spectaculum Missae conjunctum esse, quam ipsam communionem. Ita tandem populus a crebriori communionis usu prorsus abductus est, transformarique coepit coena Dominica in spectaculum, ut ubi Christus dicit: Accipite, manducate, bibite: Pontificii substituere non vereantur, Accedite et spectate, et idem erit ac si manducaretis et biberetis.

Falsa persuasio Pontificiorum.

5. Et hae pravae persuasiones cum ab aliquot jam annis, tristissima animarum jactura, in Ecclesia haereant, quid quaeso remedii Tridentini Patres afferunt? Num conantur restituere crebriorem communionis usum, juxta mandatum Christi? num volunt homines ad illum exhortandos? Profecto ne unum quidem verbum, in tota illa Sessione animadvertitur, quod hoc vel leviter significet: sed simpliciter dicunt, omnes fideles teneri ex praecepto, ut semel singulis annis communicent. Addunt autem particulam, Saltem, ne prohibuisse videantur, cum serio et graviter adhortandi essent homines, ad crebriorem communionis usum. Illam igitur consuetudinem et persuasionem Pontificiae Ecclesiae, ostendi, nec cum Scriptura, nec cum exemplis veteris Ecclesiae consentire. Et profecto insignis est impudentia, quod ne verbo quidem mentionem faciunt crebrioris communionis, sed tantum de unica in anno communione, usitatam suam cantilenam repetunt. Modestius aliquanto agit Coloniense antididagma, quod licet defendat consuetudinem illam, tamen addit, diligenter admonendos esse homines, ut se frequentius ad Eucharistiae perceptionem praeparent. Sed ne talis quidem modestiae significatio judicata fuit decere illos, qui locum Romani Pontificis in Tridentino Concilio repraesentarunt.

[LOCUS V.]
[DE COMMUNIONE SUB UTRAQUE SPECIE.]
[SECTIO I.]
DOCTRINA DE COMMUNIONE SUB UTRAQUE SPECIE, ET PARVULORUM, PUBLICATA IN SESSIONE QUINTA SACRI OECUMENICI CONCILII TRIDENTINI: SUB S. D. N. PIO IV. PONT. MAX. DIE 16. JULII, ANNO DOMINI 1562.

PROOEMIUM.

Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, praesidentibus in ea iisdem Apostolicae sedis legatis, cum de tremendo et sanctissimo Eucharistiae Sacramento, varia diversis in locis errorum monstra, nequissimi daemonis artibus circumferantur, ob quae in nonnullis provinciis multi a catholicae Ecclesiae fide atque obedientia videantur discessisse, censuit, ea quae ad communionem sub utraque specie, et parvulorum pertinent, hoc loco exponenda esse. Quapropter cunctis Christi fidelibus interdicit, ne posthac de iis aliter vel credere, vel docere, vel praedicare audeant, quam est iis decretis explicatum atque definitum.

LAICOS ET CLERICOS NON CONFICIENTES, NON ASTRINGI JURE DIVINO AD COMMUNIONEM SUB UTRAQUE SPECIE.

CAPUT I.

Itaque sancta ipsa Synodus, a spiritu sancto (qui Spiritus est sapientiae et intellectus, spiritus consilii et pietatis) edocta, atque ipsius Ecclesiae judicium et consuetudinem sequuta, declarat ac docet, nullo divino praecepto laicos et clericos non conficientes, obligari ad Eucharistiae Sacramentum, sub utraque specie sumendum, neque ullo pacto (salva fide) dubitari posse, quin illis alterius speciei communio ad salutem sufficiat. Nam etsi Christus Dominus in ultima coena, venerabile hoc Sacramentum in panis et vini speciebus instituit, et Apostolis tradidit, non tamen illa institutio et traditio eo tendunt, ut omnes Christi fideles statuto Domini, ad utramque speciem accipiendam astringantur. Sed neque ex sermone illo apud Johannem sexto, recte colligitur utriusque speciei communionem a Domino praeceptam esse, utcumque juxta varias sanctorum Patrum, et Doctorum interpretationes intelligatur. Namque qui dixit: Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis, dixit quoque: Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum. Et qui dixit: Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam, dixit etiam: Panis quem ego dabo, caro est pro mundi vita. Et denique qui dixit: Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem in me manet, et ego in illo, dixit nihilominus: Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum.

ECCLESIAE POTESTAS CIRCA DISPENSATIONEM SACRAMENTI EUCHARISTIAE.

CAPUT II.

Praeterea declarat, hanc potestatem perpetuo in Ecclesia fuisse, ut in Sacramentorum dispensatione, salva illorum substantia, ea statueret vel mutaret, quae suscipientium utilitati, seu ipsorum Sacramentorum venerationi, pro rerum, temporum et locorum varietate magis expedire judicaret. Id autem Apostolus non obscure visus est innuisse, cum ait: Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei. Atque ipsum quidem hac potestate usum esse, satis constat, cum in multis aliis, tum in hoc ipso Sacramento, cum ordinatis nonnullis circa ejus usum: Caetera, inquit, cum venero, disponam. Quare agnoscens sancta mater Ecclesia, hanc suam in administratione Sacramentorum autoritatem, licet ab initio Christianae religionis,

non infrequens utriusque speciei usus fuisset, tamen progressu temporis latissime jam mutata illa consuetudine, gravibus et justis causis adducta, hanc consuetudinem sub altera specie communicandi approbavit, pro lege habendam decrevit, quam reprobare, aut sine ipsius Ecclesiae autoritate pro libito mutare non licet.

TOTUM ET INTEGRUM CHRISTUM, AC VERUM SACRAMENTUM SUB QUALIBET SPECIE SUMI.

CAPUT III.

Insuper declarat, quamvis redemptor noster (ut antea dictum est) in suprema illa coena, hoc Sacramentum in duabus speciebus instituerit, et Apostolis tradiderit, tamen fatendum esse, etiam sub altera tantum specie, totum atque integrum Christum verumque Sacramentum sumi, ac propterea, quod ad fructum attinet, nulla gratia necessaria ad salutem eos defraudari, qui unam speciem solam accipiunt.

CANON I.

Si quis dixerit, ex Dei praecepto, vel necessitate salutis, omnes et singulos Christi fideles utramque speciem sanctissimae Eucharistiae Sacramenti sumere debere, anathema sit.

CANON II.

Si quis dixerit, sanctam Ecclesiam catholicam non justis causis et rationibus adductam fuisse, ut laicos atque etiam clericos non conficientes, sub panis tantummodo specie communicaret, aut in eo errasse, anathema sit.

CANON III.

Si quis negaverit totum et integrum Christum, omnium gratiarum fontem et autorem, sub una panis specie sumi, quia (ut quidam falso asserunt) non secundum ipsius Christi institutionem sub utraque specie sumatur, anathema sit.

[cf. librum concordiae, p. 21, 233—236, 330, 602, 757.]

EXAMEN.

Non turbabitur, ut opinor Lector, quod hoc loco in examine non procedimus juxta ordinem sessionum Concilii, in quo abrupta tractatione de Eucharistia, interponitur doctrina de poenitentia et extrema unctione. Commodissimum enim esse judicavi, ut ea, quae de sacramento Eucharistiae inter nos et adversarios controversa sunt, uno ordine et continua tractatione examinentur et explicentur. Accedit ergo tandem Tridentina Synodus, ad celebrem et vulgatam illam controversiam de communione sub utraque specie. De qua per multos jam annos, totius Christiani orbis non taciti tantum gemitus, non obscura suspiria, nec privatae tantum disputationes, sed communes querelae, et publicae flagitationes sonora voce omnes Ecclesias, atque adeo (quod dubium non est) ipsum etiam coelum impleverunt. Ipsas certe, quantumvis crassas, Pontificiorum aures, tantum non obtuderunt. Neque enim nostri tantum, ostensis evidentissimis et firmissimis ex verbo Dei fundamentis et rationibus, strenue et magno zelo, cum voce tum scriptis hoc egerunt, verum etiam inter illos, qui Pontificiis partibus adhuc addicti sunt, ipsa rei evidentia hoc effectum est, quod per varias nationes et regna, publicis votis et quotidianis efflagitationibus, restitutio calicis Dominici, petita et postulata fuit: idque saepius etiam in solennibus regnorum, et nationum conventibus. Nec vero promiscuae et indoctae tantum multitudinis hae flagitationes fuerunt, sed exstant hac de re gravissimorum virorum, qui sub ipso Pontificis regno, eruditione et dignitate celebres sunt, querelae, vota, consilia et monita: imo publicis regum et principum etiam illorum, qui a doctrina Pontificia non prorsus alieni sunt legationibus cum alias saepe, tum vero potissimum in congregatione Tridentinae synodi, solenniter inter caetera postulatum fuit: ut sublata injusta prohibitione usus Dominici calicis, Ecclesiae Dei juxta Christi institutionem, et primitivae Ecclesiae morem restitueretur.

Communio sub utraque specie.

Illae vero communes et publicae flagitationes, non ex caeco aliquo impetu, non ex levitate aliqua vel petulantia, non ex stulta novitatis affectatione, vel pertinaci dissentiendi libidine, profectae fuerunt, sed habent rationes profecto gravissimas, firmissimas et evidentissimas, quas in pauca et in summaria capita redactas, non alienum ab instituti nostri ratione erit hoc loco recensere, ut eo commodius ad Examen Tridentinorum decretorum perveniamus. Ipsa enim antithesis rationum utriusque partis, multum lucis explicationi hujus controversiae adferet.

[ARTICULUS I.]

ARGUMENTA EX SCRIPTURA PRO COMMUNIONE SUB UTRAQUE SPECIE.

1. Prima ratio sumpta ab ipsa institutione.

Prima igitur ratio ab ipsa institutione Eucharistiae sumitur. Quia enim de sacramentis, ex ipsorum institutionibus judicandum est, nulli piorum dubium esse, vel potest, vel debet, unicam et solam illam rationem administrandi, dispensandi et usurpandi sacramenta, quod ad substantiam ipsorum attinet, optimam, rectissimam et tutissimam esse, quae in institutione ipsorum, ab ipso filio Dei tradita est. Sacramenta enim non natura creantur, vel humano artificio formantur: sed institutio filii Dei, accedens ad elementa ab ipso ordinata, facit sacramenta. Si vero institutio filii Dei, vel tollatur, vel adulteretur, vel mutiletur et mutetur, nulla ratione vel confici, vel haberi possunt vera sacramenta. Hoc axioma, ne ab ipsis quidem inferorum portis labefactari potest. Extra controversiam autem est, Christum in ea nocte, qua tradebatur, coenam suam instituisse: Accepit panem, gratias egit, fregit, et dedit discipulis suis, dicens: Accipite, comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur. Accepit vero

etiam calicem: et cum gratias egisset, dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes, etc. Et Lucas (quod diligenter observandum est) ostendit, Christum voluisse, parem esse rationem in dispensatione et usurpatione utriusque partis. Absoluta enim descriptione, de dispensatione prioris partis, addit ὡσαύτως similiter accepit, et dedit etiam calicem.

Et Matthaeus tradit, institutionis hanc esse sententiam, ut omnes illi ex calice Eucharistiae bibant, qui de uno pane participant. Illis enim, qui benedictum panem jam acceperant, dicit: Bibite ex hoc omnes. Sicut igitur institutio tradit, panem benedictum esse dispensandum: Similiter etiam tradit, calicem esse dispensandum, et quidem illis ipsis, imo omnibus illis, quibus cum pane exhibetur corpus Christi, ut illud accipiant et manducent.

Haec certe ratio non potest non vehementer movere pias mentes, quando vident facta discessione ab ipsa institutione filii Dei, illud humana autoritate mutilari, mutari et divelli, quod verbum Dei affirmat, Christum similiter, eodem modo et conjunctim instituisse, cum quidem immotum sit fundamentum, institutionem servandam esse, ut certi simus nos habere verum sacramentum. Nulla autem alia exstat institutio Eucharistiae, quam haec quae tradit similiter institutam esse dispensationem et usurpationem utriusque partis.

2\. *Secunda a mandato Christi.* Secunda ratio sumitur a mandato Christi. Non enim dogmatice tantum tradita est institutio coenae Dominicae, sed usurpantur in illa aliquot verba, quae expresse significant praeceptum et mandatum Christi: Accipite, comedite, bibite ex hoc omnes, Hoc facite. Sicut autem non pro solis duodecim Apostolis, qui tunc interfuerunt, coenam suam instituit: ita etiam verba mandantia, non tantum complectuntur tempus et actum primae illius coenae, sed additum est mandatum perpetuum et universale, ut scilicet illud, quod in prima illa coena factum est, porro usque ad consummationem seculi in Ecclesia fiat. Inquit enim: Hoc (quod scilicet jam in hac prima Dominica coena factum est) facite in mei commemorationem. Non obscurum autem est, quid in prima coena factum sit, Christus accepit panem et calicem, gratiarum actione benedixit, distribuit, dedit discipulis, et dixit, etc. Discipuli sumpserunt, manducaverunt, et biberunt.

Et utrinque addita fuit commemoratio Christi, hoc est, annuntiatio mortis ipsius. Mandatum igitur „Hoc facite" utrumque complectitur: tum quid ministri Ecclesiae, in administratione et dispensatione Eucharistiae: tum quid fidelis populus, in sumptione seu usurpatione facere debeant, hoc scilicet, quod in prima Dominica coena factum esse, in descriptione institutionis legimus. Illa vero tradit, utrumque et panem et poculum Domini, seorsim et dispensatum et sumptum fuisse. Utque omnia essent clarissima, Paulus tradit, se a Domino Jesu, sedente jam in gloria sua, accepisse, quod mandatum illud „Hoc facite" non ad unam tantum, sed ad utramque Eucharistiae partem pertineat. Distincte enim et separatim, et ad panem et ad poculum Domini, affirmat additum esse mandatum Christi: Hoc facite. Et ne quis existimet, huic mandato Christi satisfieri, si alterutrum fiat: Paulus in descriptione calicis, utitur particula „ὡσαύτως, similiter" ut ostendat, mandatum illud similiter, eodem modo et pari ratione, nec minus pertinere ad calicem quam ad panem. Paulus enim, quando vult significare, Diaconos non minus quam Episcopos debere irreprehensibiles esse, utitur particula ὡσαύτως. 1. Timoth. 3. Nec vero ad illos tantum, quibus ministerium administrandi, et dispensandi Eucharistiam, a Christo commendatum est, pertinet particula: Hoc facite. Paulus enim in descriptione calicis, verba Christi ita recitat, ut manifeste ostendat, mandatum illud pertinere ad illos etiam quibus Eucharistia dispensatur, datur, seu exhibetur. Inquit enim: Hoc facite, quotiescunque biberitis. Mandatum ergo Christi, quod coenam suam in Ecclesia, usque ad judicium, velit administrari, dispensari, sumi et usurpari, in pane scilicet et poculo benedictionis edendo et bibendo, certum et manifestum est. Et piorum conscientias hoc argumento vehementer moveri, non est mirum. Universalis enim est sententia, quae in scriptura saepius repetita est: Mandatis Domini nihil esse addendum, nihil detrahendum: non esse ab iis declinandum, sive ad dextram sive ad sinistram. Et gravissima est Cypriani sententia, lib. 2, Epist. 3. Si ne unum quidem ex minimis mandatis legis solvere debet, multo minus ex his magnis mandatis, pertinentibus ad ipsum Dominicae passionis et nostrae redemptionis Sacramentum fas est ullum infringere, vel humana traditione mutare. Et Ambrosius 1, Cor. 11 disputans de illis qui indigne hoc sacramentum tractant, ita ut judicium sibi acquirant, ita inquit: indignus est Domino, qui aliter celebrat hoc mysterium, quam ab eo traditum est. Non enim potest devotus esse, qui aliter praesumit quam datum est ab autore.

3\. *Tertia a jure Testamentorum.* Tertia ratio sumitur a jure testamentorum. Nota enim est Pauli sententia, Gal. 3, ne in hominis quidem testamento, quando confirmatum est, licere aliquid, sine sacrilegii crimine vel abrogare vel superordinare. Est autem tota coena Dominica, proprium Novi Testamenti Sacramentum. De calice vero Christus proprie et peculiariter inquit: Hic calix Novum Testamentum est in meo sanguine. Illud Testamentum Filius Dei mediator, in ea nocte qua tradebatur, condidit, illud Testamentum effusione pretiosissimi sui sanguinis obsignavit. In illo Testamento non terrena et caduca, sed coelestia et aeterna bona Ecclesiae suae legavit. Cumque hujus sui Testamenti calicem in coena Dominica dispensandum et bibendum, omnibus illis pro quibus sanguinem suum effudit, instituerit: horrenda profecto audacia est, usum testamentarii hujus calicis, majori parti Ecclesiae eripere et prohibere. Quis igitur nisi Antichristus indignetur, Ecclesiam sponsam petere et flagitare, sponsi sui testamentum, intemeratum et integrum sibi restitui.

Quarta ab exemplo Apostolorum.

4. Quarta ratio sumitur ab exemplo Apostolorum. Cum enim Apostoli viderent sanguinem a corpore Christi, tunc cum calicem ipsis praeberet, non esse separatum, nec effusum: non tamen judicarunt, ideo usum calicis vel esse arbitrarium, vel prorsus posse intermitti, cum jam in pane accepissent corpus Christi non exsangue, sed vivum et integrum, sed sicut jussi erant, bibite ex hoc omnes: ita simplici obedientia huic mandato, sine disquisitione rationum, et sine praetextu periculi obtemperarunt. Marcus enim inquit: Et biberunt ex eo omnes. Suo igitur exemplo Apostoli nos instruxerunt, in mysterio coenae, simplici obedientia inhaerendum esse institutioni et mandato filii Dei: et contra expressa verba institutionis, nullas admittendas esse vel rationes vel argumentationes.

Quinta a traditione Apostolica.

5. Quinta ratio sumitur a traditione Apostolica, quae literis comprehensa, et indubitata est. Pontificii disputant, mandatum institutionis de calice, pertinere non ad omnes fideles, sed tantum ad Apostolos, et ad illos, qui ipsis in ministerio succedunt. Sed quomodo Christus mandatum illud intelligi voluerit, et in quo sensu Apostoli illud Ecclesiae proposuerint, non potest certius, quam ex Paulo colligi. Is enim manifestissime testatur, 1. Cor. 11 se Ecclesiae Corinthiorum tradidisse dispensationem et usum utriusque speciei, sicut vulgo nunc loquimur. In uno enim illo capite, de corpore et sanguine Christi, de edendo et bibendo, seorsim et copulative, ad minimum sexties repetit: idque ita, ut affirmet se a Domino sedente jam ad dexteram patris, ita accepisse, sicut Corinthiis tradidit. Tradidit autem ipsis dispensationem et usum utriusque speciei: id quod extra omnem controversiam certum et manifestum est. Num vero solis sacerdotibus apud Corinthios hoc tradidit? Certe inscriptio Epistolae habet: Ecclesiae Dei quae est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis. Nec tantum Corinthiis Epistolam illam inscribit, sed addit: Cum omnibus, qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, in omni loco ipsorum et nostro. Hoc testimonium valde illustre est. Quia enim Christus in prima coena, solos duodecim Apostolos mensae adhibuit: Pontificii disputant, ad solos Apostolos, et qui ipsis in ministerio succedunt, mandatum institutionis de usu utriusque speciei pertinere, ita ut laici praecepto divino non obligentur ad sumendam Eucharistiam sub utraque specie, sed sufficiat ipsis alterius tantum speciei communio. Sed Paulus manifeste testatur, se in Ecclesia Corinthiaca, omnibus vocatis et sanctificatis in Christo, tradidisse usum utriusque speciei: et affirmat, se illud quod Corinthiis tradidit, ab ipso Domino accepisse. Atque ita mandatum Christi, de usu utriusque speciei, accommodat ad totam Ecclesiam. Falsum enim est, quod quidam fingunt, Paulum ibi nudam tantum historiam institutionis coenae Dominicae, et quidem historice tantum recitare: cum totus contextus tantum non clamitet, ideo Paulum repetere et adducere verba institutionis, ut ex illa norma et regula, errores et abusus, qui in Ecclesiam Corrinthiacam, circa administrationem et usum sacramenti hujus irrepserant, corrigat: utque veram rationem in administratione et usu coenae Dominicae, ex fonte et fundamento institutionis ipsis monstret. Et accommodatio ad Ecclesiam Corinthiacam, manifesta est in illis verbis: Quotiescunque manducabitis panem hunc, et poculum hoc bibetis. Probet seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat, etc.

Illam vero doctrinam, et illud mandatum de edendo pane, et bibendo poculo Domini, sumit et exstruxit ex verbis institutionis. Atque ita mandatum Christi de calice, ad totam Ecclesiam accommodat: et confirmat se, et verba institutionis, et illorum accommodationem, sicut eam Ecclesiae Corinthiorum tradidit, a Domino accepisse. Atque ita corruit sophisma Jesuitarum, qui dicunt, Paulum tradidisse quidem omnibus sanctificatis in Ecclesia Corinthiaca usum poculi Dominici, non autem praecepisse: quia tradere non idem sit, quod praecipere, non autem dicit: Praecepi vobis, sed, Tradidi vobis. Ego vero Paulum studiose ita locutum esse video, ut potestatem praecipiendi et prohibendi aliquid in substantialibus coenae Dominicae, omni cuicunque humanae autoritati adimeret: et soli Christo assignaret. Ideo ipse licet praecipuus Apostolus, non tamen hoc sibi sumere vel voluit, vel ausus fuit, ut in administratione et usu hujus tanti sacramenti, quod Testamenti appellationem habet, sua autoritate aliquid vel praeciperet, vel prohiberet: sed Domini praeceptum et mandatum allegat: Accipite, edite, bibite. Et illud sua accommodatione, quam a Domino accepit, ostendit pertinere non tantum ad duodecim Apostolos, nec tantum ad sacerdotes: sed ad omnes vocatos, et sanctificatos in Christo Jesu, non tantum in Ecclesia Corinthiaca, sed in omni loco. Quod ergo Paulus non dicit: Ego praecepi vobis: sed praeceptum et mandatum, quod ab ipso Domino accepi, ejus jussu vobis vocatis et sanctificatis in Christo tradidi: multo fortius obligat, quam si dixisset: Ego praecepi vobis. Sicut pulcherrime hoc intelligi et illustrari potest, ex eo quod 1. Cor. 7 dicit. Non ego praecipio, sed Dominus. Quod igitur Paulus 1. Cor. 11 dicit: Tradidi vobis: idem est, ac si diceret: Quod ad administrationem et usum coenae Dominicae attinet, non consilium do, sed praeceptum Domini habeo. Hoc argumentum pulcherrimum non animadvertissem in verbis Pauli, nisi Jesuitarum cavillatio, quod Paulus non praeceperit, sed tradiderit Corinthiis usum utriusque speciei, ad hanc observationem me deduxisset. Quod vero dicunt, Paulum verba institutionis tantum historice, sine accommodatione ad vocatos et sanctificatos in Christo, in omni loco recitare, falsum est. Ita enim historiam institutionis recitat, ut mox eam accommodet ad Corinthios, et ad omnes, quibus epistolam inscripsit. Et quidem mandatum Domini, de communione utriusque speciei in prima coena, Apostolis datum, Paulus sicut a Domino accepit, ad

omnem hominem vocatum et sanctificatum in Christo Jesu, accommodat, cum inquit: Quotiescunque manducaveritis et biberitis etc. Ne vero quis existimet, Paulum hoc arbitrarium facere: mox per modum imperativum, in forma mandati repetit: Probet seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Operae pretium vero est considerare, quomodo clarissimam illam Pauli sententiam, Andradius et Coloniensis Horstius eludere conentur. Dicunt enim, mandatum illud Pauli pertinere tantum ad probationem, non vero etiam ad manducationem et bibitionem, in coena Dominica, ut sensus sit, inquit Horstius: Modo homo probatus sit, tunc sive unam, sive utramque speciem sumat, perinde est. Sed sophistica, imo sycophantica potius non tam elusio quam depravatio est manifestissimae sententiae. Verum est, Paulus praecipit, ut homo usurus coena Dominica, prius se probet. Sed quando homo se probavit, tunc Paulus affirmat mandatum Dei esse et quidem copulativum mandatum, ut homo probatus de pane illo edat, et de poculo bibat. Non minus enim imperativa verba sunt, et ejusdem formationis per copulam connexa, ἐσθιέτω καὶ πινέτω, quam est δοκιμαζέτω. Nec vero pro circumstantia loci, et conditione Ecclesiae Corinthiacae, usum utriusque speciei Paulus tradidit, ut sit traditio non universalis, sed particularis. Titulus enim Epistolae ostendit, ea quae ibi traduntur, pertinere non tantum ad Corinthiacos, sed ad omnes, qui invocant nomen Domini, in omni loco. Et in tractatione de coena Dominica, utitur generali vocabulo: Homo seipsum probet, et sic edat et bibat. Universalis igitur est Paulina accommodatio mandati Christi, de edendo pane, et bibendo poculo coenae, ad homines omnes vocatos et sanctificatos, in omni loco. Et idem servatum fuisse in praxi Apostolicae Ecclesiae, certum est. Sicut enim inquit, 1. Corinth. 10. Unum corpus sumus, quia omnes de uno pane participamus, ita 1. Corinth. 10 inquit: Omnes in unum spiritum potati sumus. Nec vero ad tempus tantum Paulus illa ita ordinavit, ut traditio sit temporaria: sicut Sophistae fingunt, Paulum, cum inquit: Reliqua quando venero, disponam: voluisse postea abrogare usum utriusque speciei: cum non de illis, quae a Domino accepta tradiderat, loquatur, sed τὰ λοιπά inquit. Et habemus clarissima verba Pauli. Praecipit enim mortem Domini annuntiari, quando de pane Domini edimus, et de poculo ejus in coena bibimus, donec Christus redeat ad judicium: hoc est: mandatum Domini de manducando et bibendo in coena Dominica, durare debet usque ad consummationem seculi, et extremum judicium. Nec tantum ut sacerdotes edant et bibant in coena Domini. Ideo enim Paulus non in prima persona loquitur: Nos edimus et bibimus: sed dirigens sermonem juxta inscriptionem Epistolae, ad vocatos et sanctificatos in Christo, omnesque, qui invocant nomen Domini in omni loco, inquit: Quotiescunque panem hunc comederitis, et de poculo hoc biberitis, mortem Domini annuntiate, donec veniat. Non erant autem Corinthii illi permansuri in hac vita, usque ad consummationem seculi. Tradit ergo Paulus doctrinam de usu utriusque speciei Eucharistiae, pervenientem ad omnes, qui invocant nomen Domini, in omni loco, non tantum tempore Apostolorum, sed et futuris temporibus. Et durare debet haec Apostolica traditio, ab ipso Domino accepta, usque ad consummationem seculi donec Dominus redeat ad judicium.

Elusio Paulinae sententiae per Andradium et Horstium.

Haec adeo sunt manifesta, ut recte usurpetur illud Augustini: Valeat ad sui demonstrationem ipsa rei evidentia.

Augustinus.

Nec diversa fuit reliquorum Apostolorum doctrina et traditio. De traditionibus enim in Epistola ad Corinthios comprehensis, docet 1. Cor. 15. Sive ego, sive reliqui Apostoli, ita docemus, et ita credidistis. Et 1. Cor. 14, Ita in omnibus Ecclesiis doceo. Eccius cum reliquis argumentis non satis fidat, tandem eo decurrit, ut fingat esse tacitam Apostolorum traditionem, communionem sub una specie. Recte ergo et vere dixi contra Jesuitas, licet ringatur Andradius, Pontificios ab illis, quae Apostolos tradidisse, ex scriptis ipsorum certo constat, libere discedere, arbitraria illa facere, imo prohibere, sicut de usu calicis constat. Figmenta vero, quae praetextu tacitarum traditionum Ecclesiae obtrudunt, sicut Eccius de communione sub una specie, etiam sine supposititio aliquo antiquitatis testimonio fingit: adeo faciunt necessaria, ut propterea ferro et flamma persequantur pios. Nos vero recte opponimus illud Pauli, Gal. 1. Si quis Evangelizaverit praeter quod accepistis, anathema sit: etiam si vel Apostolus, vel Angelus de coelo esset. Accepit autem Ecclesia ex Apostolorum traditione, usum utriusque speciei. Anathema igitur sit, quicunque aliud docet.

6. Argumentum 6 a fructu consolationis.

Sexta ratio sumitur a fructu consolationis, quam verba Christi annexa communioni calicis praebent. Verum quidem est, etiam extra usum coenae Dominicae voce Evangelii in credentibus fieri applicationem beneficiorum Christi mediatoris. In coena etiam, exhibitione corporis sui, Christus donat, applicat et obsignat credentibus beneficia, quae traditione sui corporis promeruit, attamen sacramentorum vis et efficacia, aestimanda est ex verbo, quod voce divina cuique Sacramento proprium et peculiare est annexum. Dulcissima igitur est promissio, quae communioni calicis, voce filii Dei annexa est. Bibite ex hoc omnes: hic calix Novum Testamentum est in meo sanguine, qui pro vobis effunditur in remissionem peccatorum. Novum Testamentum complectitur gratiam Dei, et reconciliationem, remissionem peccatorum, adoptionem, etc. juxta dictum Jeremiae, capit. 31. Jam de hac quaestione pia mens valde angitur, An foedus gratiae Dei in Christo, privatim ad me etiam pertineat. Opto et suspiro, ut in illud foedus Novi Testamenti vere et certo recipiar, sim, inveniar, et maneam semper in illo foedere, ut sit illud mihi perpetuo firmum et ratum. Filius Dei vero communioni calicis addidit suavissima verba, quibus testatur se poculum coenae suae instituisse, ut

sit medium seu organum, per quod peculiariter et efficaciter novum illud Testamentum singulis fide sumentibus vult applicare, obsignare, et confirmare: utque fides nostra certa sit, nos vere et certo in foedus illud recipi, esse, inveniri, et confirmari nos in illo foedere, ut ratum et firmum nobis sit, affirmat se praebere et exhibere nobis in hoc poculo, illum ipsum suum sanguinem, cujus effusione acquisitum, stabilitum et confirmatum est Novum Testamentum. Hoc fructu dulcissimae et necessariae consolationis, qua filius Dei clementer Ecclesiae suae prospexit, piae conscientiae nolunt privari: sed cum vera animi gratitudine: hoc Testamento filii Dei utuntur ad fidei confirmationem. Quicquid enim sit, quod de voce Evangelii, et de communione corporis Christi contra hanc sententiam objicitur, certum est filium Dei non frustra nec otiose, praeter praedicationem Evangelii, et communionem corporis sui, etiam calicem sanguinis sui Ecclesiae instituisse: et quidem additis illustrioribus verbis de applicatione, obsignatione et confirmatione Novi Testamenti, singulis fide sumentibus. Sicut enim Deus dives est in misericordia, variis mediis a se institutis offerens, applicans et obsignans nobis gratiam suam: ita nos variis modis opus habemus medicatione et confirmatione. Quae igitur talia media a Filio Dei instituta esse constat, illis reverenter utamur, nec admittamus prophanas argumentationes, quasi nulla necessaria gratia defraudemur, etiamsi unam speciem solam accipiamus, licet Christus utramque instituerit. Non enim de vini vel specie vel substantia potissimum agitur, sed de dulcissimis verbis quae Filius Dei sua voce annexa esse voluit communioni calicis. Agitur de necessaria consolatione, et confirmatione fidei quae verbis illis continetur, deque pretiosissima obsignatione hujus promissionis, per exhibitionem sanguinis in remissionem peccatorum nostrorum fusi. Non enim pani, sed calici Christus haec verba peculiariter annexa esse voluit: Bibite ex hoc omnes: Hic calix Novum Testamentum est, etc. Hunc thesaurum Ecclesiae eripiunt, qui usum calicis ei adimunt et prohibent. Nec satis est quod dicunt, nos cum corpus Christi edimus, simul etiam sanguinem ejus accipere. Filius enim Dei instituit, ut communione calicis peculiariter fiat exhibitio sanguinis sui, et obsignatio hujus promissionis, Hoc est Novum Testamentum in meo sanguine, etc. Nec ulli creaturae licet, verba illa a calice divellere, et alio transferre. Sacramentorum enim vis et efficacia, judicatur ex verbo Christi: quod sua voce singulis annexum esse voluit.

[ARTICULUS II.]
TESTIMONIA ANTIQUITATIS DE COMMUNIONE SUB UTRAQUE SPECIE.

2. Postremo a testimoniis et exemplis primae, verae, et purioris Ecclesiae, multae illustres sumuntur rationes. Inde enim contra omnes recentes cavillationes recte colligitur, primitivam Ecclesiam verba institutionis coenae, de communione calicis ex Apostolorum traditione intellexisse, non ad solos sacerdotes, sed ad totam Ecclesiam pertinere. Exstant autem a multis annotata testimonia et exempla, juxta seriem temporum, ex omnibus vetustis scriptoribus: quod in legitima et solenni celebratione coenae Dominicae, in conventu Ecclesiae, sacramentum Eucharistiae non aliter quam sub utraque specie, pane scilicet et vino administratum et dispensatum fuerit: in Orientali quidem Ecclesia, in hunc usque diem: in Occidentali vero Ecclesia, mille annis continuis, et amplius. Illa igitur annotatione exemplorum, quia vulgata et nota est, omissa, judico hoc argumentum de testimoniis antiquitatis, utiliter posse illustrari: si non tantum exempla notentur, sed si praecipue observentur rationes, quibus adducta vera et purior antiquitas, usum communionis sub utraque specie, constanter servandum esse censuit. Ita enim habebimus testimonia antiquitatis, non tantum de facto, sed quod magis confirmat pios, de jure communionis sub utraque specie. Non enim exempla tantum observanda sunt in historia antiquitatis, sed praecipua ratio habenda est dogmatum, et quae habuerint fundamenta dogmatum. Illa etiam observatio simul ostendet, ex ipsa historia antiquitatis sumi posse solutiones et refutationes sophismatum, quibus Pontificii mutilationem coenae Dominicae, contra manifesta institutionis verba, defendere conantur.

Orientalis Ecclesia. Occidentalis.

2. Prima autem observatio de rationibus veterum, haec est: quod non tantum de facto utramque speciem dispensarunt toti Ecclesiae, sed quod dogma fuit in veteri et puriori Ecclesia, verba coenae de communione calicis, ex institutione et mandato Christi, pertinere non tantum ad solos sacerdotes, sed ad totam Ecclesiam. Chrysostomus homil. 18 in 2 ad Cor: Est ubi nihil differt sacerdos a subdito, ut quando fruendum est mysteriis. Similiter enim omnes, ut illa participemus, digni habemur, *καὶ οὐ καθάπερ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς, τὰ μὲν ὁ ἱερεὺς ἤσθιε, τὰ δὲ ὁ ἀρχόμενος, καὶ θέμις οὐκ ἦν τῷ λαῷ μετέχειν, ὧν μετεῖχεν ὁ ἱερεὺς, ἀλλὰ πᾶσιν ἓν σῶμα πρόκειται, καὶ ποτήριον ἕν.* hoc est, Non sicut tempore Veteris Testamenti, quaedam sacerdos, quaedam vero popolus comedebat: nec fas erat, populum participare illis, quorum sacerdos particeps erat: sed nunc (scilicet, tempore Novi Testamenti) omnibus unum corpus proponitur, et unum poculum.

Chrysostomus.

Ignatius scribens ad universam Ecclesiam Philadelphensem, meminit Episcopi, presbyteri, Diaconorum et populi, inquit autem: Adhortor vos, ut una fide, una praedicatione, et una Eucharistia utamini. Una enim est caro Domini Jesu, et unus ejus sanguis, pro nobis effusus: unus etiam panis omnibus confractus, *καὶ ἓν ποτήριον τοῖς ὅλοις διενεμήθη*: hoc est, unum poculum universis distributum.

Ignatius.

Theophylactus in 1. ad Corinth. 11 dicit, tremendum calicem Domini, cunctis pari conditione traditum esse.

Theophylactus.

Autor sermonis de coena Domini, qui Cypriano tribuitur: Lex esum sanguinis prohibet: Evangelium praecipit ut bibatur, bibimus autem de sanguine Christi ipso jubente, vitae aeternae cum ipso et per ipsum participes: et fatentes nos per peccati gustum beatitudine privatos et damnatos, nisi nos Christi clementia ad societatem vitae aeternae suo sanguine reduxisset. Nobis itaque pro quibus sanguis Christi oblatus est in cruce, quos sacrificium hoc reconciliavit Deo, ipse Christus pincerna porrexit hoc poculum.

Hieronymus. Hieronymus 1 ad Corinth. 11: Dominica coena omnibus debet esse communis: quia ille omnibus discipulis suis, qui aderant, aequaliter tradidit sacramenta. Augustinus in quaestionibus super Leviticum, cap. 57. Quid sibi vult, quod a sanguine sacrificiorum, quae pro peccatis offerebantur, tantopere populus prohibetur, si illis sacrificiis unum hoc sacrificium significabatur, in quo vera fit remissio peccatorum? A cujus tamen sacrificii sanguine in alimentum sumendo, non solum nemo prohibetur, sed ad bibendum potius omnes exhortentur, qui volunt habere vitam.

Paschasius. Paschasius colligens expositionem Patrum de coena Domini, cap. 15 inquit: Christus est, qui frangit hunc panem, et per manus ministrorum tribuit credentibus. Similiter et calicem porrigit eis, dicens: Accipite, et bibite ex hoc omnes, tam ministri, quam reliqui credentes.

Nicephorus. Nicephorus lib. 1, cap. 28 recitata institutione coenae de utraque specie, addidit, Christum illud deinde ad eundem modum, in futurum deinceps fidelibus faciendum, ad sinceram et evidentem memoriam per manus tradidisse.

Discrimen vero inter ministros et populum hoc notant veteres, quod per illos populo dispensetur, idem quod ab ipsis sumitur, panis scilicet, et poculum Domini.

Damascenus. Ita Damascenus de Orthodoxa fide lib. 4, cap. 14 Christus Novum Testamentum disposuit sanctis discipulis, et per ipsos aliis in ipsum credentibus.

Liturgia Basilii et Chrysostomi. In Liturgia Basilii et Chrysostomi, orat sacerdos: Dignare Domine dare nobis corpus et sanguinem tuum, et per nos populo.

Hymnus festi corporis Christi. Et in Hymno festi corporis Christi, ipsi Pontificii ita canunt: Dedit fragilibus corporis ferculum, dedit et tristibus salutis poculum dicens: Accipite quod trado vasculum, omnes ex eo bibite. Sic sacrificium istud instituit, cujus officium committi voluit solis presbyteris, quibus sic convenit ut sumant, et dent caeteris.

3. Secundo, quando in communione calicis plebi ministranda, aliquid aliud quam verba institutionis habent, tentabatur, Patres gravissimas opposuerunt rationes ab exemplo, magisterio, traditione, praecepto et mandato Domini. Quae rationes expositae exstant apud Cyprianum, lib. 2, Epist. 3. Cum enim tunc temporis quidam praetextu sobrietatis, sola aqua sine vino, in calice Domini plebi ministrando uterentur: Cyprianus opponit rationes ex institutione coenae: quae non tantum de illo casu loquuntur, sed sunt generales et universales, et expresse in genere hanc thesin tractant, quid faciendum sit in calice Dominico sanctificando, et plebi administrando: atque ideo ad hanc nostram controversiam, quae est de calice Domini plebi ministrando, rectissime accommodantur. Sunt autem hae praecipuae Cypriani rationes. In calice Dominico sanctificando, et plebi ministrando, tenendum esse Evangelicae veritatis, ac Dominicae traditionis rationem: nec ab eo, quod Christus magister, et praecepit, et gessit, humana et novella institutione esse decedendum. Et pronuntiat eos errare, qui in calice Dominico sanctificando, et plebi administrando, non hoc faciunt, quod Christus sacrificii hujus autor et Doctor, fecit et docuit. Et in illo errore dicit revertendum esse ad radicem atque originem Dominicae traditionis, ut non aliud fiat a nobis, quam quod pro nobis Dominus prior fecit. Item: Quod si a Domino praecipitur, et ab Apostolo ejus hoc idem confirmatur et traditur, ut quotiescunque in commemorationem Domini biberemus, hoc faciamus, quod fecit et Dominus: invenimur non observari a nobis, quod mandatum est, nisi eadem, quae Dominus fecit, nos quoque faciamus. Item, quod Christus solus debeat audiri, pater de coelo contestatur: Hunc audite. Quod si solus Christus audiendus est, non debemus attendere, quid aliquis ante nos faciendum putaverit, sed quid ille, qui ante omnes est, Christus prior fecerit. Neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem, cum per Jesaiam Deus dicat: Frustra colunt me, mandata et doctrinas hominum docentes. Item: si in sacrificio, quod Christus est, non nisi Christus sequendus est: ille utique sacerdos Christi vice fungitur, qui id quod Christus fecit, imitatur. Et ideo si quis de antecessoribus nostris vel ignoranter, vel simpliciter non hoc observavit et tenuit, quod nos Dominus facere exemplo et magisterio suo docuit, potest simplicitati ejus de indulgentia Domini, venia concedi: nobis vero non poterit ignosci, qui nunc a Domino admoniti et instructi sumus. Et tandem disputationem illam ita concludit: De hoc quoque ad collegas nostros literas dirigamus, ut ubique lex Evangelica et traditio Dominica servetur, et ab eo, quod Christus docuit et fecit, non recedatur. Hae sunt solidae rationes, et quidem verbis gravissimis, quasi de industria ad praesentem hanc controversiam formatae, et Pontificiorum sophismatis oppositae. Scio autem, Cyprianum in illa Epistola disputare contra aquarios, non contra communionem sub una tantum specie, quae ignota tunc fuit Ecclesiae. Sed rationes sunt generales, et expresse loquuntur, quid in calice Dominico sanctificando, et plebi ministrando faciendum sit, ut traditio Domini servetur. Recte etiam illae Cypriani rationes ad praesentem controversiam a minore ad majus accommodantur. Si enim tam acriter gravissimis rationibus pugnat contra aquarios, qui ipsum calicem et verba calicis populo relinquebant, tantum vero in elemento aliquid

Cyprianus.

mutabant: quanto acrius putas ipsum insurrecturum fuisse ex iisdem fundamentis, si quis tunc totum calicem Dominicum, et verba calicis, fideli populo eripere et prohibere voluisset? Ita cum circa annum Domini 340 quidam intinctam Eucharistiam populis pro complemento communionis porrigerent, Julius pronuntiat, hoc Evangelicae et Apostolicae doctrinae esse contrarium. Et dicit, hoc ab ipso fonte veritatis probari, a quo ordinata ipsa sacramentorum mysteria processerunt. Et mox dicit, probationem illam esse testimonium Evangelii, ubi seorsim panis, seorsim calicis commendatio memorantur. Calicem igitur seorsim populis esse porrigendum, Julius Papa ex institutione coenae in Evangelio descripta, probat: et intinctionem Eucharistiae, quia institutioni non est consentanea, improbat.

4. Tertia veterum ratio fuit: Quia Christus in institutione sacramenti Eucharistiae, duas species adhibuit, panem scilicet et vinum, et singulis addidit mandatum, Hoc facite 1 Cor. 11. Ex hoc igitur fundamento patres docuerunt, ad integritatem, complementum et consummationem hujus sacrae communionis, pertinere usum utriusque speciei: et quidem usum calicis vocarunt complementum communionis, et consummationem mysteriorum. Ita Paschasius et Algerus, disputantes quare Christus sub duabus speciebus seorsim et divisim (ita enim veteres loquuntur) instituerit Eucharistiam: allegant hanc Augustini sententiam: nec caro sine sanguine, nec sanguis sine carne jure communicatur.

Gelasius. Gelasius de illis, qui a calice sacrati cruoris abstinebant, ita decernit, de consecrat. dist. 2. cap. comperimus. Aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur, eo quod divisio unius ejusdemque mysterii, sine grandi sacrilegio nequeat provenire. Julius distinct. 2. cap. Cum omne: vocat complementum communionis, quod in Evangelii testimonio seorsim calicis commendatio commemoratur.

Ambrosius. Apud Ambrosium lib. 1. Officiorum cap. 41. Laurentius Diaconus dicit, sibi a Sixto Episcopo commissam fuisse Dominici sanguinis dispensationem, et hanc vocat consummandorum consortium sacramentorum. Dispensatio igitur calicis est consummatio sacramentorum.

Cassander. Cassander citat ex ordine Romano, de celebratione Missarum, dispensationem calicis vocari confirmationem communionis. Verba haec sunt: Archidiaconus recepto calice de manu Episcopi, confirmat omnes sanguine Dominico, quos communicaverat Pontifex corpore Dominico.

Leo. Leo primus Serm. 4 Quadragesimali, de Manichaeis dicit: Ore indigno corpus Christi accipiunt: sanguinem vero redemptionis nostrae, haurire omnino declinant.

Ignotum igitur tunc fuit Leoni, Sophistarum commentum, eos qui sub una specie corpus Domini accipiunt, simul etiam in pane sanguinem ejus haurire, licet a calice sacrati cruoris abstineant.

5. Quarta veterum ratio fuit, quod ex verbis institutionis, quae voce filii Dei, communioni calicis addita sunt, intellexerunt usum calicis habere peculiarem fructum, vim et efficaciam, faciente hoc verbo, quod calici annexum est.

Ambrosius. Ita Ambrosius de sacramentis lib. 4, cap. 6: Si quotiescunque effunditur sanguis, in remissionem peccatorum effunditur: debeo illum semper accipere, ut semper mihi peccata dimittantur: qui semper pecco, semper debeo habere medicinam.

Lib. 5, cap. 3: Quotiescunque bibis, remissionem accipis peccatorum, et inebriaris in spiritu.

Cyprianus. Cyprianus lib. 1, Epist. 2. Quos exhortamur ad praelium, non inermes et nudos relinquamus, sed protectione sanguinis et corporis Christi muniamus. Nam quomodo provocamus eos in confessione sanguinem suum fundere, si eis militaturis Christi sanguinem denegamus? Aut quo modo ad martyrii poculum idoneos facimus, si non eos ad bibendum prius in Ecclesia poculum Domini, jure communicationis admittimus? Et observet Lector, quod Cyprianus dicit, populum jure communicationis ad poculum Domini in Ecclesia esse admittendum. Hilarius lib. 8 de Trinitate loquens de corpore et sanguine Christi. Haec accepta et hausta efficiunt, ut et nos in Christo, et Christus in nobis sit. Remigius, citante Cassandro, calici hos versus a se compositos insculpi curavit:

Remigius.

Hauriat hinc populus vitam de sanguine sacro.
Inflicto aeternus quem fudit vulnere Christus.

6. Quinto. Quia Paulus dicit: Quotiescunque manducabitis panem hunc, et poculum Domini bibetis, mortem Domini annuntiabitis. Senserunt igitur veteres: sicut passio seu mors Christi consistit in traditione corporis et effusione sanguinis, ita etiam commemorationem mortis Christi, in coena repraesentandam et celebrandam esse manducatione mystici panis, et potione sacrati calicis: idque non sola consecratione et sumptione sacerdotis, sed etiam distributione et participatione fidelis populi. Ita Augustinus inquit contra Faustum lib. 20, cap. 18. Christiani peracti hujus sacrificii memoriam celebrant sacrosancta oblatione, et participatione corporis et sanguinis Domini.

Ambrosius. Ambrosius in 1. Cor. 11: Quia morte Domini liberati sumus, hujus rei memores in edendo et potando corpus et sanguinem, quae pro nobis oblata sunt, significamus, Novum Testamentum in his consecuti.

Augustinus. Augustinus in sententiis Prosperi: cum frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud quam Dominici corporis in cruce immolatio, ejusque sanguinis de latere effusio designatur?

Longobardus. Sexto Longobardus quaerit: Quare sub duplici specie sumatur, cum sub alterutra sit totus Christus. Respondet autem ex Ambrosio: ut animae et carnis susceptio in Christo, et utriusque liberatio in nobis significetur. Valet enim ad tuitionem corporis et animae quod percipimus, quia caro Christi pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra affertur. Sed si in altera tantum sumeretur, ad alterius tantum, id est, animae vel corporis, non utriusque pariter tuitionem valere significaretur.

Hugo. Hugo de sancto Victore: In utraque sumitur, ad significandum, quod duplex est effectus hujus sacramenti. Est enim redemptio corporis et animae: quod non significaretur, si in una tantum specie sumeretur. Item sumptio in utraque specie, simul redemptionem corporis et animae sumentis significat.

Augustinus. Augustinus utitur hac ratione: Sicut in hac vita, integra, et perfecta refectio seu nutritrio, constat cibo et potu: ita etiam in Eucharistia proponi corpus Domini in pane edendum, et sanguinem in calice bibendum. Tractatu in Joh. 26. Cum cibo et potu id appetant homines, ut non esuriant neque sitiant: hoc veraciter non praestat, nisi iste cibus et potus, qui eos, a quibus sumiter, immortales et incorruptibiles facit. Paschasius. Paschasius ex Augustino ita loquitur: nec caro sine sanguine, nec sanguis sine carne jure communicatur. Totus enim homo ex duabus constans substantiis, redimitur, et ideo carne simul et sanguine saginatur.

8. Septimo, Patres dicunt, figuras Veteris Testamenti de manna, et aqua ex petra, item de agno Paschali, et de sanguine ejus, in Novo Testamento impleri in eo, quod communiter universo Christi populo mysticus panis edendus, et poculum Domini potandum proponitur. Ita Chrysostomus Homil. 23 in priorem ad Corinth: Quemadmodum tu corpus Domini manducas, ita et illi manna manducaverunt: et sicut tu sanguinem bibis, ita et illi aquam de petra biberunt. Item: Illis mannam et aquam, tibi corpus et sanguinem dedit. Ambrosius de his qui initiantur mysteriis, cap. 9. Illis aqua de petra, tibi sanguis, e Christo: illos ad horam satiavit aqua, te sanguis diluit in aeternum.

Augustinus. Augustinus tract. 26 in Johannem: Omnes eundem potum spiritualem biberunt: aliud illi, aliud nos sed specie visibili, quod tamen idem est virtute spirituali.

Ita agnus Paschalis comedebatur, sanguis vero ejus super utrumque postem ponebatur. Illud mysterium ita explicat Gregorius. Quid sit sanguis agni, non jam audiendo, sed bibendo didicistis: qui sanguis super utrumque postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed et ore cordis hauritur.

9. Ad has veterum rationes, de communione sub utraque specie, diligentius considerandas, occasionem mihi praebuit, et non parum me juvit libellus Cassandri. Utilior autem et illustrior est haec observatio rationum antiquitatis, quam prolixa et nuda coacervatio exemplorum: ita enim monstrantur fundamenta causae: quomodo scilicet, ex quibus fundamentis et rationibus, dogma de communione sub utraque specie tractatum, confirmatum et explicatum fuerit. Et haec observatio manifeste monstrat, plerasque sophisticas adversariorum rationes priusquam nascerentur, jam dudum a veteribus fuisse explosas et refutatas: sicut postea ostendemus.

10. Testimonia igitur et exempla antiquitatis, praebent multas firmissimas rationes, contra Pontificiam mutilationem Coenae Dominicae. Nam I. in tota antiquitate, non exstat illa Pontificiorum sententia, institutionem calicis pertinere non ad laicos, sed ad solos sacerdotes: imo diserte refutatur haec sententia a veteribus. II. Verae antiquitati ignota est illa Pontificia disputatio: Cum Christus integer et totus sit sub utraque specie, ideo non necessariam esse communionem sub utraque, sed sufficere sub alterutra specie: imo contrarium exstat in Hugone et Lombardo. III. Reliqua etiam Pontificiorum argumenta, pro defensione unius speciei, prorsus ignota sunt antiquitati: imo pleraque refutata sunt a veteribus. IV. In tota vera antiquitate non exstat dogma illud dogmatice disputatum et tractatum, Coenam Dominicam in legitimo et ordinario Ecclesiae conventu, vel debere, vel posse ita administrari, ut populo tantum una ejus pars dispensetur. V. Cum aliquoties tentaretur avulsio calicis a sacra communione fidelis populi, purior antiquitas acriter restitit, et ex verbo Dei defendit usum mystici panis, et sacrati calicis in communione Ecclesiae. Quae exempla postea explicanda erunt.

11. Hae igitur rationes, et haec fundamenta ex Scriptura, et ex testimoniis verae antiquitatis, quia certa, firma, manifesta et illustria sunt, sua veritate et gravitate, non nostris tantum persuaserunt usum utriusque speciei, verum etiam illorum animos, qui adhuc Babylonica captivitate regni Pontificii detinentur, promoverunt, quod judicant ademptionem et prohibitionem calicis non esse justam: sed petunt et flagitant, ut vetus mos priscae communionis, juxta Scripturae sententiam, et antiquitatis testimonia, Ecclesiae restituatur.

12. Pontificiorum pertinacia. Mira autem, et vere horrenda est Pontificiorum hac in parte pertinacia, quod nec clarissima veritatis luce, nec justissimis totius Christiani orbis querelis et flagitionibus hactenus quicquam moti fuerunt: sed obstinate et pertinaciter, injustam istam prohibitionem, et impiam mutilationem, non tam argumentis quam ferro, flamma et exiliis piorum, juxta clausulam Decreti Constantiensis de invocando brachio seculari, defenderunt. Et nunc in Tridentino Concilio, cum post multas varias et longas tergiversationes, tandem de controversia illa aliquid decernendum sit: cum res ipsa ostendat, amplius non posse teneri hominum vota, quin aliquid hac in parte sit concedendum: hoc tamen artificio utuntur, quod justissimas petitiones de restitutione calicis Dominici damnant, et Pontificiam mutilationem justificant, priusquam aggrediantur quaestionem: An, quid, quantum, et quomodo sit concedendum. Miretur autem quis, cum simulant se sanguinem Christi non invidere populo Christiano, ut quem cum corpore in pane ipsis tradant, cumque fingant in calice esse accidentia sine subjecto: cur tam pertinaciter dimicent, ne usus calicis ita sicut petitur, scilicet juxta Scripturae sententiam, et antiquitatis testimonia, Ecclesiae Dei restituatur. Sed non est dubium, subesse valde magnas causas, quod judicant sine dispendio et detrimento regni Pontificii, non posse restitutionem illam, ita sicut petitur, fieri. Et utile est de causis illis cogitare: ita enim rectius intelligi poterit consilium, mens, scopus, finis, et novum artificium Decretorum Tridentinorum.

13. Et ipsi quidem cum longe alia praetexant, veras causas strenue dissimulant, non tamen adeo vel occultae vel obscurae sunt, quin ex ipsorum dictis et factis intelligi possint, ut non opus sit vel forensibus conjecturis, vel mathematicis divinationibus. Et quia etiam haec consideratio aliquid lucis examini Decretorum afferre potest: breviter notabimus praecipuas causas quas Pontificii habere videntur, quare tam obstinate et pertinaciter, contra manifestissimam veritatis lucem, mutilationem Coenae Dominicae, conquisitis rationibus qualibuscunque propugnent.

Rationes ob quas Pontificii tantopere propugnent mutilationem Coenae Dominicae.

I. Prima autem causa est, quod ipsi scribunt se vereri, si sublata tot annorum prohibitione, usus calicis ita sicut petitur juxta Scripturae scilicet sententiam, et antiquitatis testimonia, Ecclesiae restituatur: fore ut in reliqua coagmentatione structurae regni Pontificii, multa alia labefactentur et concidant. Quia enim mutilatio illa Coenae Dominicae aliquot conciliis, Constantiensi scilicet et Basiliensi, decreta, a multis Pontificibus stabilita, et per patronos regni Pontificii, per multos jam annos ut pia, justa, et omnibus modis retinenda, comprobata, et non tam argumentis quam multorum piorum exiliis et martyriis confirmata hactenus fuit: si jam admittatur mutatio et correctio juxta normam Scripturae, praesagiunt fore, ut non possint amplius tenere homines, quin in reliquis etiam quae in regno Pontificio, praeter et contra Scripturae sententiam decreta, et longi temporis usura inveterata sunt, mutationem vel flagitaturi vel facturi sint: ut ita restitutio Dominici calicis, quasi confessio erroris futura sit, et apertura paulatim fenestram, ad ruinam totius Papatus: fore enim ut non amplius patiantur homines, in illis, quae praeter et contra Scripturam in Papatu recepta et usitata sunt, sibi verba dari titulis Conciliorum, Ecclesiae, consuetudinis, etc. si una aliqua in re admissa fuerit labefactatio. Nota enim ipsis est Philonis similitudo, de legatione ad Cajum: Sicut in aedificiis, excepto uno cemento, reliqua licet firma videantur, laxatim tamen sidunt, et ad ruinam paulatim inclinant. Hanc causam Osius diserte explicat, haec enim sunt ejus verba: Toto coelo (quod ajunt) errant qui dicunt: Si calix laicis, uxores Sacerdotibus permittantur, inter Papistas et Lutheranos facile concordiam esse coituram. Egregia vero concordia: per quam non vitia Papatus, quod ferri tamen posset, verum ipse Papatus universus evertitur. Haec sunt Osii verba.

II. Secunda causa est, quod hactenus pontifex sibi et suis arrogavit autoritatem et potestatem quidvis super conscientias constituendi, etiamsi ex Scriptura illud ostendi et probari non possit, et rursus mutandi, mutilandi et abrogandi ea etiam, quae Scripturae institutionem et testimonium habent.

Hinc enim natae sunt prodigiosae Canonistarum voces, Papam contra jus, supra jus, et extra jus omnia posse: et quod possit dispensare contra quatuor Concilia: imo contra verba Evangelii, licet non contra mentem. Contra Pauli vero Epistolas posse Papam non tantum dispensare, verum etiam statuere. Praevident autem, periculosum et perniciosum praejudicium generatum iri huic Pontificiae tyrannidi, si usus calicis, juxta Scripturae mandatum, Ecclesiae restituatur. Ideo sentiunt, in petitione de restitutione calicis vel nihil concedendum, vel concessionem ita moderandam, ut Pontificium illud, merum et mixtum imperium in Ecclesiam, salvum, sartum et tectum maneat. Hanc causam obscure ipsi Tridentini patres indicant in secundo capitulo hujus Sessionis.

III. Tertia causa concernit focos et aras Pontificiorum. Erepto enim laicis usu Dominici calicis, verba promissionis de applicatione Novi Testamenti et remissionis peccatorum, ad sacrificium Missae transtulerunt: et magnifice coeperunt concionari de propitiatione, expiatione, et aliis multis divinis beneficiis: quomodo per sacrificium Missae acquirerentur, et a Sacerdote quibus ipse vellet applicarentur. De mutilata vero communione, tantum exaggerabatur periculum manducationis judicii: idque sine necessaria declaratione verae praeparationis. Ita homines a communione absterrebantur, et ad redimendas Missas catervatim, propositis et collatis universis ferme mundi thesauris, confluebant. Volebant enim singuli sub calice Domini, propter annexam dulcissimam promissionem comprehendi: sicut vetus Germanicum dicterium ostendit. Plerique satius putabant, per opus operatum Sacerdotis in Missa, data pecunia comparare sibi propitiationem, et expiationem peccatorum, quam in communione subire periculum judicii: cum quidem digna praeparatio in nostra mundicie constitueretur, et tamen adderetur, remissionem peccatorum non accipi in communione, etiam a digne sumentibus. Haec persuasio in infinitum auxit opes et potentiam regni Pontificii. Huic igitur tam fortunatae nundinationi Missarum timent, ne quid detrimenti accipiat, si usus Dominici calicis, addita doctrina de appellatione et obsignatione Novi Testamenti, Ecclesiae restituatur. Et haec causa valde praegnans est in regno Pontificio. Ipsam etiam non obscuris verbis explicant, quando dicunt, inter causas adempti calicis, hanc non postremam esse: ut scilicet discrimen sit inter communionem Sacerdotum et Laicorum. Quartam causam judico esse dogma de dubitatione reconciliationis et remissionis peccatorum. In usu enim calicis, filius Dei testatur, se beneficia Novi Testamenti, sanguine suo acquisita, applicare; et exhibito praestantissimo pignore pretiosi sui sanguinis obsignare singulis, fide calicem illum accipientibus. Cum hac vero doctrina, dogma de dubitatione consistere non potest. Et sublata opinione dubitationis, concident vota, peregrinationes, redemptiones Missarum, fraternitatum, indulgentiarum, et quae praeterea ad publicanatum regni Pontificii pertinent. Hinc illae lacrymae.

14. Haec consideratio causarum inter caetera etiam hoc ostendet, quo consilio et artificio Tridentini patres justificationem adempti calicis, in quinta hac Sessione praetermittant, cum undique sint ad Concilium postulationes de restituendo usu poculi Dominici: ut scilicet quicquid postea futurum sit de

concessione calicis, non sit sincerum, juxta Scripturae scilicet sententiam, et antiquitatis testimonia, sed cogatur etiam illud ipsum, confirmandae et stabiliendae Antichristi tyrannidi servire: sicut postea suo loco ostendemus.

15. Examen Decretorum et Canonum quintae sessionis.

Sed accedamus jam, Deo bene juvante, ad examen Decretorum et Canonum quintae hujus Sessionis. Et tota summa huc redit, communionem sub utraque specie, Christi fidelibus laicis et clericis non conficientibus, statuto Christi non esse mandatam: atque ideo illis non esse necessariam, sed communionem alterius speciei, ipsis ad salutem sufficere. Nulla enim gratia, ad salutem necessaria eos defraudari, etiamsi unam speciem solam posthabita altera accipiant. Finis vero illorum decretorum, hic est: Pontificiam Ecclesiam in prohibitione et ereptione calicis Dominici non errasse, sed fecisse hoc, adductam gravibus et justis causis et rationibus. Et haec omnia eo tendunt, ut oblique notent et sugillent postulata Regum et Principum, oblata Concilio, de restitutione calicis. Si enim gravibus et justis causis, communio calicis adempta et prohibita est laicis: injusta igitur est, nec levitate caret petitio de ejus restitutione.

Habebimus autem jam antithesin: hoc est, audiemus causas et rationes mutatae et mutilatae communionis, quas affirmant esse graves et justas, oppositas illis, quas supra de servanda integra communione, sicut ea a filio Dei instituta, et a Paulo tradita et confirmata est, ex Scripturae fundamentis et ex testimoniis antiquitatis annotavimus. Et non injucundum erit, facta collatione considerare, quam inaequali pondere pugnent sophisticae tenebrae et humanae praesumptiones, cum clarissima luce verbi Dei. Non omnes autem causae et rationes, quas hactenus Pontificii mutilationi suae praetexuerunt, in Tridentinis decretis repetuntur: sed tamen in II. capitulo, et in II. Canone omnes illae, quales etiam cunque sunt pronuntiantur graves et justae esse.

Ut igitur plenior sit antithesis, praecipuas rationes quae hactenus a Pontificiis, pro defendenda et justificanda mutilatione Coenae Dominicae, magno conatu agitatae fuerunt, quam fieri poterit brevissime annotabimus, monstratis tantum fontibus et fundamentis refutationum: ut appareat quae sint causae et rationes illae, quae tam graves et justae censentur in regno Pontificio, ut propterea abrogandum et prohibendum sit illud, quod filius Dei in Testamento suo instituit et mandavit. Argumenta vero Tridentini Concilii postea plenius et diligentius excutiemus.

[ARTICULUS III.]

ARGUMENTA TEMPORE CONSTANTIENSIS CONCILII AGITATA PRO COMMUNIONE SUB UNA SPECIE.

1. Concilium Constantiense.

Constantiense igitur Concilium, communionem sub utraque panis et vini specie, laicis et clericis non conficientibus, sub poena excommunicationis, invocato etiam auxilio brachii secularis prohibens et interdicens, hasce suae prohibitionis reddit rationes.

I. Licet Christus suis discipulis administraverit sub utraque panis et vini specie, venerabile hoc Sacramentum: tamen hoc non obstante, consuetudo communionis sub una tantum specie nunc pro lege est habenda. Videt Lector, institutioni Christi opponi diversam consuetudinem: et ita opponi, ut consuetudini cogatur cedere testamentaria institutio, non hominis aut alicujus creaturae, sed ipsius filii Dei: et quidem ita cogatur cedere, ut si quis malit testamentariam filii Dei institutionem, quam hominum diversam consuetudinem sequi, puniatur tanquam haereticus excommunicatione, invocato etiam auxilio brachii secularis.

Non opus autem est prolixa et operosa refutatione, ipsa enim antithesis piis mentibus satis ostendit, quale sit argumentum, quod plus defert recenti hominum consuetudini, quam testamentariae ordinationi filii Dei. Et adeo flagitiosa est illa clausula (licet Christus instituerit sub utraque specie, tamen hoc non obstante, etc.) ut ejus nunc ipsos etiam Pontificios pudeat. Aliter enim nunc argumentum illud formant, sicut postea ostendemus.

Cyprianus.

Hoc igitur tantum addam quod apud Cyprianum lib. 2, epist. 3 exstat illustris refutatio hujus argumenti, quae quasi ex professo opposita est huic decreto. Disputans enim de calice Domini sanctificando, et plebi ministrando, ita inquit: Si solus Christus, de quo pater de coelo contestatur: Hunc audite, audiendus est: non debemus attendere quid aliquis ante nos faciendum putaverit, sed quid ille qui ante omnes est Christus, prior fecerit. Neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem: cum per Jesaiam Deus dicat, Frustra colunt me mandata et doctrinas hominum docentes. Et notae sunt veterum sententiae, quas de antithesi consuetudinis et veritatis, Gratianus citat distinct. 8. Observabit autem Lector, in Constantiensi Concilio nondum notum fuisse argumentum illud, quod nunc apud Pontificios praecipuum judicatur: verba scilicet Christi de institutione calicis, non pertinere ad laicos, sed ad solos sacerdotes. Alias enim in Constantiensi ratione non opus fuisset institutioni Christi solam consuetudinem opponere. Hujus observationis postea usus erit.

II. Licet in primitiva Ecclesia, hujusmodi Sacramentum reciperetur a fidelibus sub utraque specie: tamen hoc non obstante, consuetudo introducta, etc. Iterum monendus est Lector, ut observet quomodo fundamenta hujus mutilationis subinde mutarint Pontificii. Nunc enim contendunt, consuetudinem communicandi laicos, sub una tantum specie fuisse semper, etiam in primitiva Ecclesia, atque adeo ipsis etiam Apostolorum temporibus. Sed Constantiense Concilium simpliciter et diserte quod res est, fatetur: communionem scilicet sub una tantum specie, ignotam fuisse primitivae Ecclesiae. Argumentum autem Constantiense, antithesin facit inter duas con-

suetudines, quarum una, ut scilicet Eucharistia a fidelibus recipiatur sub utraque specie, est consentanea institutioni Christi, hoc est, veritati, et est antiquissima, primitivae scilicet et purioris Ecclesiae: altera vero, de una specie, postremis temporibus, cum in multis jam a puritate primitivae Ecclesiae discessum esset, in senescentem Ecclesiam introducta est. Quaestio jam est, utra consuetudo cui cedere debeat? Augustinus ex Cypriano allegat elegantissimam sententiam: Si consuetudini veritas suffragetur, nihil oportere firmius retineri: alias vero consuetudini veritatem esse praeponendam. Julius Pontifex de Consecr. distinct. 2 consuetudinem porrigendi poculis intinctam Eucharistiam, refutat ex consuetudine Ecclesiastica antiquiore, quae cum Evangelica et Apostolica doctrina convenit, ubi seorsim panis, et seorsim calicis commendatio memoratur.

Augustinus.

Sed Constantiense Concilium decernit antiquissimam primitivae Ecclesiae consuetudinem, quae institutioni Christi consentanea est, debere cedere diversae recentiori et posteriori consuetudini, quae cum institutione et mandato Christi pugnat. Atque hujus argumenti maxima, sicut Dialectici vocant, est clausula illa: Hoc non obstante. Quantum igitur hoc argumentum valeat, sola et nuda antithesis satis ostendit.

III. Christus Apostolis dedit Eucharistiam inter coenandum, post cibos, seu coenatis: et tamen sacrorum Canonum autoritas, et laudabilis Ecclesiae consuetudo servavit, et adhuc servat, quod jejunis jam porrigitur. Ergo eadem ratione, licet Christus utramque speciem dederit discipulis, potest tamen consuetudo introduci, ut laici sub una solummodo specie communicentur. Respondeo: Ingens est discrimen inter ea quae ad substantiam Sacramentorum pertinent, quae habent institutionem, praescriptum et mandatum Dei: et inter externas circumstantias, quae non habent praescriptum et mandatum Dei sed liberas habent observationes, pro ratione aedificationis. Et talis circumstantia est: an post cibos, an vero a jejunis sit accipiendum hoc Sacramentum. Christus enim, quia voluit tunc figuris Veteris Testamenti finem imponere, et earum loco Sacramentum Novi Testamenti instituere: ideo prius Pascha cum discipulis comedit, et postea Eucharistiam instituit. Nobis vero non mandavit, ut ante communionem Pascha mactemus et edamus: imo vetus Pascha tunc abrogatum est. Et Paulus diserte declarat, nos non esse obligatos ad circumstantiam illam temporis, ut non nisi illo anni tempore, illo mense, die et hora celebremus coenam Dominicam, dicit enim: Quotiescunque, etc. Calicis vero communio pertinet ad ipsam substantiam Eucharistiae. Extra controversiam enim est, substantiam Sacramentorum constare materia et forma, hoc est, verbo Dei, et externo elemento divinitus ad hoc instituto. Et ita Irenaeus dicit, Eucharistiam constare duabus rebus, terrena et coelesti. Jam vero Christus pro elemento Eucharistiae, ordinavit duas distinctas species seorsim seu divisim (sicut veteres loquuntur) sanctificandas, dispensandas, et accipiendas, panem scilicet et vinum: et singulis addidit mandatum: Edite, Bibite, Hoc facite. Et Paulus addit, hanc filii Dei ordinationem durare debere usque ad consummationem seculi. Nullo modo igitur Constantiensis consequentia valet: Christus Eucharistiam dedit coenatis, nos eam damus jejunis: ergo Ecclesia potest communionem calicis abrogare, interdicere et prohibere.

Sunt, qui non verentur Constantiensem hanc argumentationem et consequentiam, ipsi Augustino tribuere, quem dictitant in Epistola 118 consuetudini Ecclesiae in celebratione Eucharistiae tantum tribuere, ut suadeat propterea ab institutione Christi discedendum esse. Sed manifestam et luculentam injuriam faciunt Augustino. Disputaturus enim de ritibus Ecclesiasticis, statim in principio Epistolae celebrationem Sacramentorum quae in Scripturis Canonicis commendatur, excipit. Et postea explicaturus hanc quaestionem, an a jejunis, an vero post alios cibos accipienda sit Eucharistia, triplici utitur distinctione. I. Quid horum sit faciendum, si divinae Scripturae praescribit autoritas, non est dubitandum, quin ita facere debeamus ut legimus. II. Si quid horum scilicet rituum, quae divinae Scripturae autoritas non praescribit, tota per orbem frequentat Ecclesia: hoc quin ita faciendum sit, disputare insolentissimae insaniae est. III. Quae vero per loca et regiones variantur, liberas habent observationes. Jam vero nostra quaestio de communione calicis, manifestissime est inter illa quae divina praescribit autoritas: sicut supra ex Evangelistis et ex Paulo demonstravimus. Et ipse Augustinus in principio Epistolae, ad primum hoc genus expresse refert communicationem corporis et sanguinis Domini. Valeat igitur quod hoc loco Augustinus pronuntiat, non esse dubitandum, quin ita facere debeamus ut legimus. Alteram vero quaestionem de jejunis seu coenatis, Augustinus refert ad tertium genus, quod liberas habet observationes. Et hoc ita probat: Christus ideo post ultimam Coenam instituit Eucharistiam. Voluit enim ultimum hoc infigere cordibus, et memoriae discipulorum. Non autem praecepit, quo deinceps ordine (scilicet temporis) sumeretur. Et addit Augustinus: Nam si hoc Christus monuisset, ut post cibos alios semper acciperetur: credo quod eum morem nemo variasset. Ex Paulo vero diversum ostendit. Ille enim arguit et emendat eos, qui suis mensis et cibis Dominicam coenam miscebant. Immensum igitur discrimen est inter illa duo, Eucharistiam non post alios cibos, sed jejunis dare: et communionem calicis, prorsus eripere fidelibus laicis.

IV. Constantiensis decreti ratio est: consuetudo, ut Eucharistia a laicis tantummodo sub specie panis suscipiatur, ad evitandum aliqua pericula et scandala, rationabiliter est introducta. Periculum autem intelligunt, ne quid ex calice effundatur. Unde judicant, tanta scandala sacrilegii (sicut vocant) nasci, ut propter evitanda pericula et scandala illa, in universum laicis prohibeant usum calicis. Sed respondemus: Si pericula et scandala illa tanta sunt, et usque adeo necessario et absolute annexa sunt com-

munioni calicis, ut his malis nulla alia cautione provideri possit, nisi usus Dominici calicis fidelibus laicis prorsus eripiatur, interdicatur et prohibeatur, tota primitiva et vetus Ecclesia, sacrilegii insimulanda erit. Et redundabit haec contumelia in ipsum autorem Sacramenti, qui tale quid instituit, quod sine periculo scandali et sacrilegii in Ecclesia servari non possit. Si vero haec pericula non absolute et necessario communioni calicis annexa sunt: alia igitur ratione, et aliis cautionibus occurri licebit periculis illis, ut non opus sit propterea prorsus abrogare usum calicis. Nam et sacratum panem in terram posse excidere, Augustinus testatur 1 quaest. 1 cap. Interrogo. Num vero ideo altera etiam species, atque adeo totum Sacramentum eripiendum erit laicis? Certe praepostera illa solicitudo et prudentia, quod ideo prorsus prohibetur usus calicis, ignota fuit veteri Ecclesiae, ubi pericula talia, multo magis metuenda fuissent quam nunc. Singulis enim aut certe Dominicis diebus, tota communitas communicabat: et quidem saepe in tanta frequentia, quam totam amplissimae Basilicae semel capere non poterant, ut eodem die saepe opus fuerit reiteratione celebrationis Coenae Dominicae: sicut ostendit Leo Papa epist. 81. Dabatur alicubi etiam infantibus Eucharistia: imo sanguinem Christi aliquando communicantes, domum secum deferebant, sicut de sorore sua Gorgonia, Nazianzenus refert. Serapionis puero apud Eusebium Eucharistia infusa datur ad aegrotum deferenda. Et quidem etiam aegrotis difficulter deglutientibus, sanguis Christi dabatur, in Canone 76 quarti Carthaginensis concilii, et 11. Toletano canone.

Πρόφασις igitur, non *αἰτία* est, quod de periculo praetexuerunt Pontificii: imo tale quid non raro in veteri Ecclesia accidit. Apud Cyprianum enim sermo. 5 de lapsis, diaconus puellae infanti reluctanti, et os labiis obturanti, de calice infundit, quod tamen mox de pollutis visceribus erupisse legitur. Apud Chrysostomum in vestes militum in sacrarium irrumpentium, sanguis Christi effunditur. Et graviter quidem Patres tulerunt, quando tale quid accidit: sicut Augustinus testatur cap. Interrogo vos. non tamen tam immane sacrilegium esse judicarunt, ut propterea prorsus abrogandus esset usus calicis: sed adhibuerunt solicitudinem et cautiones, quantum quidem fieri potuit, ne tale quid per negligentiam accideret. Nunc vero in hac languida Ecclesiae senecta, elapsis florentibus Ecclesiae temporibus, prudentiores hac in parte esse volumus patribus, martyribus, confessoribus, ipsisque adeo Apostolis: imo ipsa Dei sapientia a filiis suis justificatur. Quid igitur praetextus, aut potius simulatio illa de periculo possit et valeat, contra tam illustria, solida et urgentia Scripturae fundamenta, et antiquitatis testimonia, illi etiam qui a Pontificis partibus non prorsus alieni sunt, non dissimulant.

Quinta ratio est, Cum firmissime credendum sit, integrum Christum, corpus et sanguinem, tam sub specie panis quam sub specie vini veraciter contineri: ideo a laicis tantummodo sub specie panis suscipienda est Eucharistia. Hoc argumentum repetitur in 3. Tridentino capitulo, eo usque igitur ejus explicationem differemus.

Sexta: Consuetudo haec diu est observata, ergo habenda est pro lege. Hoc igitur pro confesso sumemus, totis mille et quadringentis annis post Christum natum, nullam fuisse in Ecclesia legem, nullam synodalem aut dogmaticam constitutionem, Sacramentum Eucharistiae a laicis tantummodo sub specie panis esse suscipiendum: sed postremis illis temporibus, consuetudinem talem, sicut alia multa, paulatim in Ecclesiam invectam. Quale enim sit quod dicunt: consuetudinem illam diu esse observatam, explicabimus in 2. Trident. cap. Quod vero ad argumentum attinet, scio in politicis hoc valere: sed in Ecclesia, verbo, institutione, praescripto et mandato Dei, nulla consuetudo vel debet, vel potest praescribere aut praejudicare. Et in hac ipsa materia, de calice scilicet Dominico sanctificando, et plebi ministrando, Cyprianus argumentum illud plane invertit. Cum enim Aquarii, consuetudinem quorundam, qui ante Cyprianum fuissent, pro se allegarent: Cyprianus nequaquam vult concedere, consuetudinem illam pro lege esse habendam: sed consuetudini opponit legem Evangelicam, de calice Dominico sanctificando, et plebi ministrando, inquit enim, legem Evangelicam et traditionem Dominicam ubique ita esse servandam, ut ab eo quod Christus docuit et fecit, non recedatur.

Hae sunt rationes, et haec fundamenta Decreti Constantiensis: quibus superstructa primum fuit lex abrogati, erepti, prohibiti et interdicti Dominici calicis. Illas vero rationes ordine in nuda forma recensere volui: ut appareat, quam scilicet graves et justae sint, sicut eas Tridentinum capitulum appellat. Deinde ut facta collatione disputationum, quae de eadem materia post Concilium illud secutae sunt, consideretur, quomodo subinde alia quaesita sint fundamenta, et quomodo languentibus argumentis, nova subinde pharmaca adhiberi curarint Pontificii: ut scilicet forma et specie plausibiliori proponi possent.

2. Tractat. Gersonis de communione laicorum.

Ad pleniorem autem Constantiensis decreti declarationem, pertinet tractatus Gersonis de communione laicorum. Memorabile enim est: quod post promulgatum interdictum calicis, cum animadverterent multis non satisfieri illis rationibus, quibus tanquam fundamentis interdictam prohibitionem suam superstruit: seniores Concilii Constantiensis petierunt a Johanne Gersone, ut is conquireret alias graviores et firmiores rationes, persuasiones et allegationes, quibus expugnari possint illi qui aegre ferebant, communionem sub utraque specie a Christo institutam, ab Apostolo confirmatam, et a primitiva Ecclesia observatam, sibi tam frigidis et jejunis rationibus, sicut in decreto Constantiensi ponuntur, eripi. Factum fuit hoc, biennio post promulgatum decretum. Promulgatio enim facta est, anno Domini 1415 die Junii 15. Gerson vero tractatum suum edidit Constantiae, anno 1417, die Au-

gusti 20. Et dignum est perpetua memoria ad omnem posteritatem, quod ex illa Gersonis annotatione habemus, quae dictae fuerint sententiae a Theologis in Constantiensi Concilio, cum instituta esset deliberatio de rationibus prohibiti et erepti calicis. Ita enim inquit Gerson: Praesentes sunt in hoc Concilio de praeclaris Universitatibus, tam numero quam merito praecellentes Theologi: unde dicunt eorum plurimi, qui super hoc fuerunt simul congregati, quod consuetudo de non communicando laicos sub utraque specie, licite et rationabiliter fuerit introducta praesertim post multiplicationem fidelium: et hoc propter evitationem multiplicis periculi, irreverentiae et scandali circa susceptionem hujus benedicti Sacramenti. Pericula autem haec ita enumerant. I. In effusione. II. In deportatione de loco ad locum. III. In vasorum sordidatione, quae deberent esse sacrata, nec passim tractata et tacta a laicis. IV. In barbis longis virorum. V. In conservatione pro infirmis, posset enim acetum in vase generari, addito quod in aestate bibliones aut muscae generarentur, quandoque etiam putresceret. VI. fieret multis quasi abominabile ad bibendum, quando multi alii praebibissent. VII. In quo vase fieret consecratio tanti vini, quantum requireretur in Paschate pro aliquot millibus personarum. VIII. Damnum esset in sumptuositate vini: alibi enim vinum vix invenitur, alibi care comparatur. IX. Esset periculum in congelatione. X. Induceretur inde periculum falsae credulitatis, quasi tanta esset dignitas laicorum circa sumptionem corporis Christi, sicut et Sacerdotum. XI. Existimaretur semper fuisse et esse necessaria communio calicis. Et ita peccassent omnes clerici, Doctores et Praelati, qui diversae consuetudini se non opposuerunt voce et scriptis. XII. Putaretur virtus et efficacia hujus Sacramenti, esse magis in sumptione quam in consecratione. XIII. Sequeretur, Ecclesiam Romanam non rite sentire de Sacramentis, nec esse in hoc imitandam. XIV. Sequeretur, Constantiense Concilium in fide et bonis moribus errasse. XV. Esset occasio schismatum in Christianitate.

Verba Gersonis.

Enumeratio periculorum ob quae usus calicis laicis sit interdictus.

3. Has fuisse rationes Theologorum in Concilio Constantiensi, ex Gersone discimus. Nec vero opus est singulis addere peculiares refutationes pleraeque enim tales sunt, quarum nunc ipsos Pontificios pudet. De periculo effusionis, supra diximus. De periculo deportationis, reservationis, item de vasorum contrectatione, facilis est responsio. Christus enim sicut Origenes recte inquit, panem sacratum et poculum benedictionis non jussit servari in crastinum, sed dixit: Accipite, edite et bibite. Humanae igitur traditiones sunt. Et quia propter servandas illas traditiones, usus calicis, qui habet institutionem et mandatum Christi, laicis prohibetur et eripitur, recte igitur huc accommodatur responsum Christi: Marc. 7. Relinquentes mandatum Dei, tenetis traditiones hominum. Item: Irritum facitis mandatum Dei, ut traditionem vestram servetis. Et sapiens antiquitas, quae et panem et poculum sacratum ad infirmos et absentes deportavit, et in hunc usum alicubi et aliquando per tempus non longum reservavit, de periculis illis non ita fuit solicita, ut propterea usum calicis abrogaret. Nova igitur et sera est haec Pontificiorum prudentia, orta demum post annos 1400. Et nihil horum periculorum timendum esset, si relictis hominum traditionibus, poculum benedictionis non reponeretur sed juxta Christi institutionem statim dispensaretur. De vasis capacitate apud veteres nulla ne nata quidem fuit quaestio: cum tamen saepius communicantium tanta esset frequentia, ut eam ne amplissimae quidem basilicae capere possent: sicut ostendit Leo ad Dioscorum, Epistola 81. Porro quam ridicula est ratio, de longis barbis virorum? Certe in primitiva Ecclesia non omnes fideles fuerunt imberbes. Et inter ipsos Apostolos (si vera est Nicephori descriptio) Petrus habuit crispam et densam barbam. Quod si omnino alterum faciendum esset: nonne potius longae virorum barbae resecandae essent, quam usus Dominici calicis prohibendus? Quid vero de barbis in femellis fingunt, cum et illis poculum Domini denegent? Et haec scilicet una est de justis et gravibus illis causis, quas Tridentinum Concilium celebrat. Ejusdem gravitatis et justitiae est ratio de sumptuositate vini: et quod abominabile quiddam sit, si ex uno poculo multi bibant. Valde delicata igitur jam facta est Ecclesia, cum antiquitas saepe repetat, signum et tesseram esse Ecclesiasticae unitatis, quod omnibus unum poculum proponitur, sicut Chrysostomus inquit. Illa vero ratio, non tantum levis et ridicula, sed prorsus falsa est, quod dicunt, ideo laicis ereptum esse usum calicis, ut in sumptione corporis Eucharistiae, major sit dignitas Sacerdotum quam laicorum. Paulus enim docet in Christo Jesu credentes omnes esse unum: Gal. 3. Et haec ratio jamdudum, quasi ex professo est explosa a Chrysostomo, homil. 18, in 2. Cor.

Origenes.

IV. Ratio prorsus ridicula.

Chrysostomus.

In postremis vero rationibus ingenue fatentur Theologi Constantiensis Concilii, quae praecipua et principalis causa sit, quod tam pertinaciter digladientur de illa prohibitione calicis: ne scilicet errasse videantur clerici, Doctores, Praelati, Romana Ecclesia, et Concilium Constantiense. Et hanc rationem Lector bene observet.

Profecto nisi idoneus testis esset Gerson, vix crederet aliquis tam leves, tam frigidas, tam futiles et ridiculas rationes a Theologis, ex praecipuis Universitatibus totius Christiani orbis congregatis, in re tam gravi et seria propositas fuisse.

Quando igitur Pontificii in hac disputatione titulum universalis Concilii tanquam caput Gorgonis objiciunt, opponatur ipsis denudata turpitudo rationum et fundamentorum, ex quibus exstructum est decretum illud Constantiensis prohibitionis. Et quidem ipse Gerson rationibus illis, indignis appellatione Theologica non satis fidit: ideo alias ipse, a senioribus Concilii rogatus conquisivit, quae, quales in tali causa esse possint, nude et simpliciter tan-

quam in tabella spectandas proponam: hoc potissimum consilio, ut ex collatione Lector consideret, quid ex Gersonis schola Tridentini mutuati sint: et quomodo easdem rationes, alia specie, rectius scilicet et callidiori artificio proponant. Haec collatio aliquem postea habebit usum.

Sequuntur rationes Gersonis. I. Prima igitur Gersonis ratio haec est: Circa institutionem et ministrationem Sacramentorum, quaedam sunt de necessitate Sacramenti, et de jure divino: ut scilicet consecratio fiat per talem verborum formam, et in tali materia panis. Quaedam vero tantummodo sunt de necessitate praecepti Ecclesiae et de jure humano seu positivo: ut scilicet consecratio fiat in azymo, in templo seu altari sacrato, cum talibus vestibus, cum lumine, cum Epistola et Evangelio: item jejuno stomacho. Talia enim sunt invariabilia, et ab Ecclesia possunt immutari. Et inter haec ponit etiam usum calicis, hoc est, usum calicis, qui habet verbum, institutionem, praescriptum et mandatum filii Dei, in eodem loco et gradu ponit, cum Pontificio vestitu missificatorum, cum accensis cereis, cum lampadibus certo ritu excantatis, etc.

II. Secunda: Sumptio Eucharistiae sub utraque specie a laicis, nunquam fuit praecepti juris divini: attamen dum fiebat praecipiente vel permittente, vel consulente Ecclesia, bene fiebat. Nunc vero dum certa ratione inolevit opposita consuetudo per Ecclesiam laudata et jussa: sumptio talis est temeraria, praesumptuosa, scandalosa, seditiosa, et ex consequenti, aeternae damnationis inductiva. Jucundum erit postea videre, quomodo eadem argumenta a Tridentinis, non in tam aperta et crassa forma, sed subtiliori artificio limitata proponantur.

III. Tertia: Christus Johannis 6 dicit: Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis sanguinem ejus, non habebitis vitam in vobis. Sed ibidem mox dicit: Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum. Ergo communio sub utraque specie non est necessaria: sed sufficit, si tantummodo sub specie panis sumatur. Idem argumentum in 1. Tridentino cap. repetitur.

IV. Quarta: Spiritualis manducatio et bibitio semper est necessaria. In parvulis vero, et in casu necessitatis, tota communio Sacramentalis non cadit sub necessitate salutis. Ergo pars ejus, scilicet usus calicis, potest etiam extra necessitatem adultis laicis prohiberi et eripi. Hoc argumentum primus Tridentinus Canon recte notat, cum inquit: Ex necessitate salutis, etc.

V. Quinta: Gerson agnoscit, quam male sonet in piorum auribus, quod decretum Constantiense, cum concedat Christi institutionem praescribere usum utriusque speciei, tantum illam clausulam opponat: Hoc non obstante, etc. ideo varia quaerit pharmaca, ut languenti huic argumento, prudens aliquod pharmacum juxta Euripidem adhibeat. Summa vero huc redit: Scripturam sacram non esse ita recipiendam nude et in solidum, contemptis aliis traditionibus hominum, quin debeat ad veram intelligentiam habendam, juribus humanis, et canonibus, et decretis, et glossis Doctorum frequenter et humiliter uti. Imo expositionem Scripturae a veteribus traditam, recipere interpretationem recentiorum. Et tandem concludit, Scripturam in sui expositione finaliter resolvi in autoritatem et consuetudinem universalis Ecclesiae.

Nicolaus Cusanus. Hanc Gersonis sententiam, postea Nicolaus Cusanus apertius et crassius explicavit, Epist. 2 ad Boemos, inquit enim: Scripturas ad tempus adaptari, et varie intelligi, ita ut uno tempore, secundum currentem universalem ritum exponantur: mutato vero ritu, iterum sententia mutetur.

Hujus argumenti nervos retinent quidem Pontificii: sed in tanta luce Evangelii, non audent illud tali forma proponere, sed aliis artificiis institutionem Christi eludunt sicut postea ostendemus.

VI. Sexta: Videt Gerson, et hoc non parum habere incommodi, quod decretum Constantiense videatur simpliciter concedere, in primitiva Ecclesia, in conventibus Ecclesiasticis, fuisse communem et universalem usum communionis sub utraque specie. Et quamvis hoc Gerson negare, et contrarium sive testimoniis sive exemplis docere non potest: addit tamen, probabilius videri, quod haec observatio nunquam a tempore Doctorum communius apud omnes exstiterit. Et haec Gersonis commonefactio, excitavit Pontificios procuratores nostri temporis, quod aliqua talia exempla, quibus hoc probare in speciem conantur, conquisierunt: ne scilicet opus amplius sit foeda illa clausula: Hoc non obstante.

VII. Septima: Quando antiquitatis testimonia et exempla testantur, populum fidelem debere bibere sanguinem Christi: dicit Gerson, haec exponenda esse de Sacerdotibus, qui celebrant pro toto populo: ut populus dicatur sanguinem Christi bibere, quia ministrantes pro eis illum bibant: quia scilicet (sicut Gabriel Biel dicit) Sacerdos est os Ecclesiae. Haec ratio talis est, quod nemo ex Pontificiis jam aperte et in tali forma, illa uti audet.

VIII. Octava: Augustinus licet de communicatione laicorum sub utraque specie, saepius tanquam necessaria loquatur: invenitur tamen dixisse: Crede, et manducasti. Et eodem modo dicere potuit: Crede et bibisti. Ergo communio laici sub vini specie, non est necessaria: sed prohibito usu calicis, potest lex constitui ut Eucharistia a laicis tantummodo sub specie panis suscipiatur. Sed multo plus est in hac conclusione, quam in praemissis. Augustinus enim in illo dicto nihil quicquam vel somniavit, de mutilanda et mutanda testamentaria filii Dei institutione. Sed disputat, Christum in concione Joh. 6 non loqui de Capernaitica laniena corporis sui, sed de spirituali manducatione, quae fit per fidem, inquit enim: ut quid paras dentes, et ventrem? Crede, et manducasti. II. Dictum illud recte accommodatur ad salutarem sumptionem Eucharistiae, ad quam fide accedere oportet. III. Usurpatur etiam de casu necessitatis, quando scilicet non potest haberi copia Sacramentalis communionis, tunc enim valet illud Augustini: Crede et manducasti. Inde vero nulla ra-

tione sequitur Constantiensis conclusio. Et si tale quid inde sequeretur, non Dominici calicis, sed panis Eucharistici usus abrogandus et prohibendus esset: nec laicis tantum, sed universaliter omnibus, generaliter enim Augustinus dicit, Crede et manducasti.

Prima vero et ultima Gersonis ratio haec est: Invocandum potius esse auxilium brachii secularis, quam per ratiocinationes agendum, cum determinatio Concilii jam transierit in rem judicatam. Item, in expugnatione diversum sentientium, proficere videretur, si Imperator acciperet factum illud prosequendum et terminandum, cum potentia etiam brachii secularis. Ita Gerson. Et notetur, hanc esse primam et ultimam Constantiensem probationem, quia videtur esse valde compendiaria. Diserte etiam se declarat Gerson, contra quos disputet. Dicit enim, asserentes sumptionem Eucharistiae esse licitam et utilem laicis, tantum errare, quantum illos qui dicunt eam esse necessariam, de necessitate praecepti divini et juris indispensabilis.

Et hac sunt rationes, tempore Constantiensis Concilii disputatae et propositae, quando primum nata est injusta et impia illa lex interdicens prohibens et eripiens laicis usum Dominici calicis, contra institutionem Christi, contra traditionem Apostolorum, et observationem primitivae Ecclesiae.

[ARTICULUS IV.]

ARGUMENTA BASILIENSIS CONCILII.

1. Mox vero post 20 ferme annos, in Basiliensi Concilio, eadem prohibitio repetita et confirmata fuit. Et operae pretium est observare, quomodo tunc statim quaedam rationes Constantiensis Concilii, ut nimis aperte et crasse expositae, coeperint alia forma proponi.

Primo enim, quia sentiebant pias aures, Constantiensi illa clausula non immerito offendi: Licet Christus instituit sub utraque specie, hoc tamen non obstante, consuetudo, etc. rationem illam paululum immutatam, ita proponunt: Laicos et clericos non conficientes, non astringi ex praecepto Domini, ad sumptionem utriusque speciei. Illam vero correctionem, ex Gersonis commonefactione sumpserunt: quam etiam Tridentinum Concilium imitatur, sicut suo loco explicabimus.

2. II. Nec illa forma Constantiensis argumenti placuit Basiliensibus: Licet in primitiva Ecclesia Eucharistia a fidelibus sub utraque specie susciperetur: hoc tamen non obstante, etc. Basiliense igitur Concilium argumentum illud ita format: Ecclesia ordinare habet, quomodo ministretur hoc Sacramentum, prout pro reverentia ipsius Sacramenti, et salute fidelium viderit expedire. Et hoc argumentum quomodo in 2. Tridentino cap. repetatur, postea videbimus.

3. III. Modo juxta ordinationem seu observationem Ecclesiae communicarint, sive sub una, sive sub utraque specie, proficit digne communicantibus ad salutem. Quare vero non potius juxta ordinationem Christi, et traditionem Apostolorum, quam primitiva Ecclesia religiose secuta est? Cogitetur autem quaeso, quid sit salutem promittere illis, qui relinquentes mandatum Dei, tenent traditiones hominum: imo qui abrogant mandatum Dei, propter suas traditiones, Marc. 10. Ad dignam certe communicationem omnino requiritur fides. Sed fides ex auditu, auditus vero per verbum Dei. Ergo ubi a verbo Dei disceditur, non potest esse vera fides. Et Cyprianus disputans de calice Domini sanctificando, et plebi ministrando, ad illos qui ab eo quod Christus magister fecit, docuit et praecepit, humana institutione decedunt, accommodat illud Esajae, Frustra colunt me mandata et doctrinas hominum docentes. Memorabile vero est, quomodo illam Basiliensem rationem, Jacobus Zieglerus contra Valdenses amplificarit et illustrarit, haec enim sunt ejus verba, de communione sub una specie: Hunc panem sub obedientia Romanae Ecclesiae manducamus, certi quia ob hoc obsequium fidei, vivemus in aeternum.

Cyprianus. *Jacobus Zieglerus.*

4. IV. Sub una specie, integre est totus Christus: ergo altera potest vel omitti, vel abrogari et prohiberi.

5. V. Consuetudinem non vetustissimam unius speciei, Basilienses censent pro lege habendam propter has causas. I. Quia est rationabiliter introducta. Rationes vero sunt tales, sicut illas ex descriptione Gersonis supra recensuimus. II. Quia diutissime est observata. Hoc vero ostendemus falsum esse, in explicatione secundi Tridentini capituli. III. Quia est a Doctoribus commendata. Intelliguntur autem non Doctores veteris et purioris Ecclesiae, sed qui tunc in scholis regnabant, quam graves vero fuerint ipsorum commentationes, ex Gersonis annotatione jam didicimus.

[ARTICULUS V.]

ARGUMENTA NOSTRO TEMPORE DISPUTATA, PRO MUTILATIONE COMMUNIONIS.

1. Veniamus jam ad nostrorum temporum disputationes: ubi accensa rursus, singulari Dei beneficio, luce verbi Dei necessitas imposita fuit Pontificiis, ut ex Scriptura quaererent praetextum aliquem hujus mutilationis. Et quia videbant, in hac luce verbi Dei non amplius locum habere clausulam illam, Hoc non obstante, novo igitur et subtiliori artificio, formandae fuerunt rationes. Non autem integras illas disputationes retexemus, sed tantum monstrabimus, ex collatione, quomodo subinde requisita sint alia et nova fundamenta, cum priora, ne ipsis quidem Pontificiis satisfacerent: et quomodo veteres rationes novo artificio limatae, alia subinde specie reformatae sint. Id quod evidens indicium est, causam quam Pontificii procuratores in hac dispu-

tatione sustinent, esse malam, dubiam, infirmam, languentem et ruinosam. Quae enim nova nunc comminiscuntur fundamenta, non sunt illa, ex quibus exstructum primum fuit decretum hujus mutilationis: sed conductitii rhetores, sophistico artificio talia post factum excogitant, ut illi parti, cui operam suam elocarunt, liberaliter inserviant, et quoquo modo satisfaciant. Illa igitur tantum, quae nostris temporibus a procuratoribus regni Pontificii, seu nova, seu renovata, in hac disputatione proposita sunt, breviter notabimus.

2. Et primo hoc observetur. Quia in Scriptura exstat manifesta, et certa descriptio testamentariae institutionis filii Dei, viderunt illam lucem, non posse hoc quidem tempore animis hominum eripi, si cum Constantiensi Concilio dicatur. Hoc non obstante, vel, si cum Basiliensi Consilio sine probatione fingatur, non omnes fideles illo mandato Christi constringi. Quaerendus igitur fuit praetextus ex detortis quibusdam Scripturae sententiis, an hoc forsan artificio, tenebrae possent simpliciorum oculis obduci. Vel certe ut illud assequerentur, quod Augustinus contra literas Petiliani inquit: Ambigua et peregrina testimonia malam causam vel moras faciendo sustentant.

Augustin.

3. Et quidem cum tempore Concilii Constantiensis et Basiliensis, in Scriptura nulla potuerint argumenta invenire, excepto 6. cap. Johannis, recentibus Pontificiae turpitudinis patronis, tanta suppetit argumentorum copia, ut etiam ex veteri testamento probare (si Dis placet) possint, fidelibus laicis eripiendum esse usum Dominici calicis. Osius enim in confessione Petricoviensi, ita argumentatur: Sicut in Veteri Testamento discrimen inter Sacerdotes et laicos tale erat, quod populus de sacrificiis quae erant in materia solida, simul edebat, de libaminibus vero, quae liquoribus constabant, non populo, sed solis Sacerdotibus fas erat bibere, Levit. 4, 6 et 16 ita in Novo Testamento laicis prohibendus est usus Dominici calicis, ut sit idem discrimen inter Sacerdotes et laicos, quod fuit in Veteri Testamento. Atqui in Veteri Testamento, non Sacerdotes ad propugnandam et illustrandam ordinis sui dignitatem hoc constituerant, sed Dei erat ordinatio. In novo vero Testamento, filius Dei coenam instituit communem omnibus fidelibus, hoc est, discipulis suis, in qua calix Domini, pari conditione cunctis traditus est, sicut Theophylactus inquit. Et de universa Ecclesia Paulus inquit: Omnes in unum spiritum potati sumus. Non ergo sequitur: In veteri Testamento fuit ex Dei ordinatione, in participatione sacrificiorum, tale discrimen inter Sacerdotes et populum. Ergo licet communionem Eucharistiae Christus instituerit, Apostoli tradiderint, primitiva Ecclesia servarit sub utraque specie, tamen ut discrimen illud Veteris Testamenti eodem modo exstet, etiam in Novo Testamento mutanda potius per homines, et mutilanda erit testamentaria institutio filii Dei. Quasi vero nullum deberet discrimen esse, inter tempora Veteris et Novi Testamenti. Quid igitur est abrogatio Veteris Testamenti, si ideo mutanda est institutio Christi, ut nullum sit discrimen inter Vetus et Novum Testamentum? Et quid opus est prolixa refutatione, cum argumentum illud, in illa ipsa plane forma, quasi ex professo rejectum atque explosum fuerit, in vera et puriori antiquitate, praecipue vero a Chrysostomo Homilia 18 in 2. Epist. ad Corinth. cujus verba supra annotavimus. Veteres etiam ex usu Mannae, et aquae ex petra, probarunt usum utriusque speciei communem esse omnibus fidelibus, in Novo Testamento. Illud vero egregium est, quod Eccius in locis communibus sacrilegium erepti calicis justificat inde, quod Dominus praedixerit de posteris Heli: ut quicunque venerit ad Sacerdotem, ei dicat: Dimitte me, obsecro, ad unam partem sacerdotalem, ut comedam buccellam panis. Bella mehercle consequentia, maledictum et supplicium, quod propter atrocia scelera Deus posteris Heli minatur, trahere ad universum fidelem populum in Ecclesia, et quidem ita, ut propterea fidelibus laicis beneficium et privilegium Dominici calicis, a Christo ipsis indultum, et ab Apostolis traditum, prohibeatur et eripiatur. Digna profecto est Ecciana haec ratio, quae referatur inter argumenta Theologorum Constantiensis Concilii, quae supra recitata sunt. Qualis enim est causa quam defendunt, tales etiam sunt rationes.

Osius.

4. Eccius pro mutilatione communionis.

5. Sed audiamus porro, quas ex Novo Testamento rationes proferant, quibus clarissima verba institutionis eludere conantur. Eccius inter caetera argumenta, allegat etiam sententiam Pauli, 1. Cor. 5. Pascha nostrum immolatus est Christus. Epulemur itaque in azymis sinceritatis et veritatis. Quia ibi mentio fit epulationis, et non bibitionis: item azymorum, et non vini, fingit igitur se probasse, Paulum tradidisse Corinthiis, in communione Eucharistiae usum unius tantummodo speciei. Singulari vero Dei judicio factum esse interpretor, quod tales patronos, et tales rationes sortita est impia mutilatio coenae Dominicae. Certe si alias non constaret, ipsa rationum et argumentorum qualitas ostendere posset, qualis sit causa illa quam defendunt Pontificii. Quod enim Paulus Corinthiis tradiderit usum utriusque speciei, manifestissimum est, 1. Cor. 11. Et tamen tam perfricta frons est in procuratoribus regni Pontificii, ut non vereantur contrarium de Paulo fingere: idque testimonio plane nihil ad rem faciente. Ut enim Eccio hoc largiamur, quod juxta suum morem verbum ἑορτάζειν, pro epulatione interpretatur, certe de coenae Dominicae vel una vel utraque specie sumenda, in illa sententia Paulus plane nihil loquitur: imo diserte se declarat, quod non loquatur de azymis triticeis vel materialibus, dicit enim, In azymis sinceritatis et veritatis. Imo ipsos fideles vocat azymos. Quin igitur ex illo loco Eccius usum etiam sacrati panis ex coena Dominica aufert, ut Christiani seipsos devorent, quia sunt azymi. Et tamen propter tales rationes volunt nos abjicere clarissima verba institutionis coenae.

Alia argumenta Eccii.

6. Ejusdem dexteritatis est haec Eccii ratio. Quotidie oramus: panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Miretur forsan Lector, quo artificio petitio illa Dominicae orationis accommodari possit ad defensionem mutilationis Coenae Dominicae. Sed dicam tibi: Inquisitor quidam haereticae pravitatis, scripsit contra Valdenses. Is argumentum hoc ita format: Veteres testantur, Apostolos in celebratione coenae Dominicae, adhibuisse recitationem orationis Dominicae. Sed in illa tantum fit mentio panis, non etiam vini. Apostolicum igitur est, laicis prohibere et eripere usum Dominici calicis. Et per consequens: licet Christus coenam suam instituit, sub panis et vini specie: Ecclesia tamen inde usque ab Apostolorum temporibus, orationem Dominicam direxit contra illam Christi institutionem petens abrogationem et prohibitionem Dominici calicis, ut tantum sub una specie communicaretur. Petit enim panem tantum. Illam vero precationem Ecclesiae, Deus usque ad Constantiense Concilium, hoc est, per annos 1400, non exaudivit. Ita ergo Christus in oratione Dominica docuit orare, contra communionem sub utraque specie: et quidem biennio ante, priusquam coenam Dominicam institueret. Quomodo igitur Romanus Pontifex jam quibusdam nationibus concedit usum utriusque speciei, si pugnat cum oratione Dominica, qua panem tantum petimus? Num vero oratio Dominica laicis tantum praescripta est? Quid si Sacerdotes dum celebrant, etiam orant, Panem nostrum, etc. Ergo et illis eripiendus erit usus calicis.

7. Et haec cum tam absurda sint, non veretur tamen Concilium Tridentinum omnes illas rationes ex una fidelia dealbare, quod scilicet sint graves et justae: cum certissimum sit, petitionem illam Dominicae orationis, non loqui de coena Dominica. Et licet veteres quidam, allegoriam inde exstruant: nota tamen est regula, ex allegoriis non facienda esse dogmata quae non sunt in aliis certis et manifestis Scripturae locis fundata. Multo minus igitur admittenda etit allegorica probatio, contra manifesta verba testamentariae institutionis filii Dei. Et allegoria illa, si obstinate urgeatur, simpliciter tollet utramque speciem Eucharistiae. Sicut enim non facit mentionem vini, ita nec de substantia, nec de specie panis materialis petitionem illam allegoria vult intelligi. Et veteres qui allegoria illa usi sunt, nihil minus cogitarunt, quam de prohibendo, abrogando et eripiendo usu Dominici calicis. Et in veteri Ecclesia, ne septem quidem illi dormientes, de argumentatione ista ex oratione Dominica contra verba institutionis quicquam somniarunt.

Sed propius pedem conferunt Pontificii, demonstraturi ex Scriptura communionem sub una specie, Paulo et reliquis Apostolis, imo ipsi Christo et usurpatam et probatam fuisse.

Hoc vero est artificium illud, quod Constantiensi et Basiliensi Conciliis prorsus ignotum fuit.

8. *Argumentum* Ex Paulo igitur Colonienses Jesuitae ita argumentantur, 1. Cor. 10 ubi sit mentio frangendi panis, et benedicendi calicis, ponitur utraque species. Mox vero postea, ubi ad participationem seu sumptionem ventum est, dicit: Omnes ex eodem pane participamus. Sacerdotibus igitur consecrantibus, utraque species debetur, laicis vero una tantummodo sufficit. Hoc vero Ecclesiae ignotum fuit, tempore veteris interpretis, qui habet: Omnes de uno pane et de uno calice participamus. Et Tridentinum Decretum edicit, veterem et vulgatam illam editionem esse habendam pro authentica, quam nemo rejicere, quovis praetextu audeat vel praesumat. Qui fit igitur, quod in hoc loco vetus editio a Pontificiis non habetur pro authentica: sed rejicitur hoc praetextu, quod Graecus textus ibi non facit mentionem calicis? Sed intelligat Lector, Decretum hoc velle: Quando vetus editio suffragari videtur erroribus, et abusibus regni Pontificii, ut tunc habeatur pro authentica, quando vero illis repugnare judicatur, tunc libere posse eam rejici. *Coloniensium Jesuitarum.*

Refutatio argumenti. Sed ad rem ipsam respondeamus. Paulus describens morem communionis in Ecclesia Corinthiaca (Dicit enim, tanquam intelligentibus loquor) meminit et panis et calicis Domini. Formaturus vero argumentum ex communione Eucharistiae, quod accommodet ad disputationem de idolothytis, satis habet ex una parte id sumpsisse. Non quod unius tantum partis sumptio usitata fuerit apud Corinthios. mox enim illis, quos dehortatur ab idolothytis, inquit: Non potestis poculum Domini bibere, et poculum daemoniorum etc. Non autem ad solos ministros Ecclesiae pertinet haec disputatio Pauli, de idolothytis. Et cap. 12, inquit: Omnes in unum Spiritum potati sumus. Clarissime vero cap. 11, describitur, quod Corinthiis Paulus tradiderit usum utriusque speciei. Nihil igitur Pontificiorum mutilationi patrocinatur sententia illa Pauli, sicut Graece legitur.

9. Quidam ex particula distinctiva, apud Paulum 1. Cor. 11 argumentum formant contra usum utriusque speciei, Paulus enim dicit. Qui comederit panem hunc, aut biberit poculum Domini indigne. Sed in disjunctivis satis est, alteram partem poni. Paulum ergo liberum facere fingunt, sive sub una, sive sub utraque specie Eucharistia sumatur. Sed facilis et plana est responsio. Si in verbis institutionis, et in illis locis ubi disponitur et describitur forma coenae Dominicae, Scriptura uteretur particulis disjunctis, non parum certe roboris haberet argumentum. Jam vero Paulus recitans institutionem Christi, utitur particula copulativa, inquit enim: Similiter et poculum, etc. II. Repetens suam traditionem, quomodo Christi institutionem ad universam Ecclesiam accommodarit, et quomodo praescripserit formam celebrandae Coenae Dominicae, utitur aliquoties particulis copulativis. III. Describens usum communionis in Ecclesia Corinthiaca, utitur etiam copulativa particula. Haec adeo sunt manifesta, ut argumentum illud de particula disjunctiva in altera sententia, valde paucis inter ipsos Pontificios probetur. Neque enim Paulus in illa sententia praescribit, disponit aut praecipit de modo commu-

nionis, id quod in aliis sententiis, per particulam copulativam facit: sed loquens de digna et indigna sumptione, utitur disjunctiva particula, ut ostendat parem reverentiam utrique parti deberi, et pluribus modis posse reatum incurri in sumptione Eucharistiae, utram enim partem quis contumelia affecerit, reus erit. Et recte retorquetur hoc argumentum in ipsos adversarios. Quia enim, juxta Ambrosii sententiam, indignus est Domino, qui aliter celebrat hoc mysterium quam a Christo traditum est, qui ergo in una parte servant institutionem Christi, in altera vero eam violant, mutant et mutilant, non relevantur ullo praetextu. Disjunctiva enim particula ostendit, eos incurrere reatum, qui sive in usu panis, sive in usu calicis, praeter et contra institutionem agunt. Distinctiva igitur illa particula apud Paulum, non probat aut confirmat Pontificiam mutilationem, sed acriter eam taxat et damnat, et monstrat fontes refutationis praecipui Pontificii argumenti, quod scilicet satisfiat institutioni Christi, si una species digne sumatur, cum Christus integer et totus, sub una etiam specie adsit. Paulus vero pronuntiat incurri reatum, quando aliquid contra institutionem committitur, sive in panem, sive in poculum Domini.

10. Sed quidquid sit de traditione Pauli, et de consuetudine Paulinarum Ecclesiarum: dicunt ab aliis Apostolis communionem sub una specie, et traditam et servatam fuisse. Sed quibus quaeso documentis hoc probant? Roffensis ex apocrypho Evangelio secundum Hebraeos citat, Christum post suam resurrectionem Jacobo Justo porrexisse Eucharistiam, sub panis tantummodo specie. Et ex Legenda citat, Christum Dionysio Sacramentum hoc ministrasse sub sola panis specie. Et inde habere originem communionem sub una specie. Sed quia non apocryphorum commenta, nec fabularum figmenta quaerimus, sed Scripturam flagitamus: ideo alius quaerendus fuit praetextus. Osius igitur affirmat, quicquid Paulus vel tradiderit vel fecerit de utraque specie, Jocobum certe in Hierosolymitana Ecclesia, et tradidisse et servasse communionem sub una tantum specie. Quia Act. 2 in descriptione exercitiorum Hierosolymitanae Ecclesiae recitatur fractio panis, et nulla ibi fit mentio vini. Quia vero animadvertit Osius, quantum incommodi habeat, si ponantur contraria docuisse Paulus et reliqui Apostoli: cum quidem inter illos qui Paulo dextras consensionis, ante conscriptam Epistolam ad Corinthios dederant, Jacobus etiam fuerit, Gal. 2, ideo fingit Jacobum hoc fecisse in Hierosolymitana Ecclesia, non quod contrarius esset Paulo, sed ut ostenderet, liberum esse communicare sive sub utraque, sive sub una specie. Sed expendamus, an tantum sit argumenti hujus robur, quo institutionem coenae mutilare possint Pontificii. Quia enim verba institutionis Christi, et Paulinae traditionis clarissima sunt: si ab illis nos dimovere volunt, necesse est ut argumenta, quibus illud efficere volunt, longe sint clariora, certiora et firmiora, quam ipsa institutio. Sed descriptio Act. 2 non satis aperte, certo et firmiter ostendit, an de vulgaribus epulis, an vero de Coena Dominica, locus iste intelligendus sit. Chrysostomus enim fractionem panis, Act. 2 et 20 non interpretatur de administratione coenae Dominicae, sed de vulgari et quotidiano cibo. Et Oecumenius colligens Graecorum interpretationes, de vulgaribus cibis locum illum interpretatur: quod scilicet significetur vilis et parabilis victus sine deliciis, eo quod Lucas dicit, ipsos frangentes panem sumpsisse cibum. Et quidem Graecus textus non obscure ostendit, mentionem fieri de tali fractione panis, quae ad cibum seu alimentum pertineat. Dicit enim, per diem in templo congregatos fuisse fideles ad auditum verbi: postea in domibus fregisse panem ad alimentum. Ita enim loquitur: κλῶντες ἄρτον μετελάμβανον τροφῆς, hoc est, Frangentes panem sumebant alimentum. Quis igitur sanae mentis, propter locum ambiguum et obscurum, a clarissima luce verborum Christi et Pauli se dimoveri patietur? Certe si tempore Constantiensis et Basiliensis conciliorum judicatum fuisset, usum unius tantum speciei ex illo loco vel specie aliqua posse probari, non intermissum fuisset hoc argumentum: nec opus fuisset vel frigidis aliis rationibus, vel flagitiosa illa clausula: Hoc non obstante. Nulla igitur firma et manifesta est certitudo argumenti, quod contra communionem sub utraque specie, ex loco Act. 2 sumitur.

Roffensis.

Osius.

Argumentum ex loco Act. 2.

Chrysostomus.

Infirmitas argumenti ex loco Act. 2.

Non ignoro autem veteres quosdam fractionem illam panis, Act. 2 intelligere de celebratione Eucharistiae. Quam interpretationem non rejicio, maxime quia Act. 20 una Sabbathi, cum Paulus concionaturus esset, dicitur Ecclesia convenisse ad frangendum panem, quod Beda ex Augustino interpretatur de celebratione mysteriorum. Sed ne hoc quidem modo, illa fractio panis patrocinabitur Pontificiae mutilationi, id quod tribus firmissimis argumentis probabo.

Objectio de fractione panis, Act. 2 tribus argumentis refutatur.

I. Nullus ex omnibus veteribus fractionem illam panis ita interpretatus est, quod Apostoli unam tantum Eucharistiae speciem, altera praetermissa vel abrogata, fidelibus in Ecclesia dispensarint: multo minus hoc dogma inde exstruxerunt, verba institutionis de calice, non pertinere ad laicos, sed illis vel posse vel debere usum Dominici calicis prorsus interdici, prohiberi et eripi. Certus sum, ex tota vera antiquitate, tale nihil posse proferri. Status igitur quaestionis non proprie hic est: An veteres quidam fractionem panis, Act. 2 de celebratione Eucharistiae intellexerint: sed, an docuerint Apostolos unam tantum partem Eucharistiae laicis praebuisse, abrogata et erepta altera. Et quidem, an inde exstruxerint dogma Pontificiorum, de mutilanda institutione.

II. Pontificiorum axioma est, Sacrilegium esse, si Sacerdos celebrans consecret non utramque speciem, sed panem tantum. Si igitur Act. 2 quia tantum panis exprimitur, ideo simpliciter excludendum est poculum Domini, sequetur Apostolos Coenam Dominicam panis tantummodo, non etiam calicis consecratione celebrasse. Quod Pontificii

Pontificiorum axioma.

admittere non possunt. Si igitur dixerint, sicut aliter dicere non possunt, ex institutione per Synecdochen supplendum esse de consecratione alterius etiam speciei, licet nominatim non exprimatur: jam manifeste admittunt Synecdochen, et concedunt, brevem illam historiae notationem intelligendam et interpretandam esse juxta descriptionem institutionis coenae Dominicae. Nec patebit ipsis hoc effugium, si dicere voluerint, Lucam non describere, quid Apostoli vel consecrarint, vel ipsi sumpserint: sed tantum, quid populo dispensarint. Nam Act. 20. Paulus Apostolus scribitur fregisse panem, et ipse gustasse. Nec juxta sua axiomata dicere possunt: Paulum ibi unam tantum speciem sumpsisse: fuit enim tunc conficiens (sicut Pontificii loquuntur) quia fregit panem. Nolint igitur velint, coguntur in illis locis concedere et admittere Synecdochen, quae non aliunde quam ex verbis institutionis supplenda est. Recte igitur et nos dicimus, Apostolos in fractione illa panis dispensasse Eucharistiam, non praeter vel contra, sed juxta institutionem Christi, qui et panem et poculum praebuit. Instructio enim Apostolica est, Docere eos servare, quae ego praecepi vobis.

III. Fractio illa panis, non tantum caeteris Apostolis, sed ipsi etiam Paulo tribuitur, Act. 20. Paulum vero celebrationem, dispensationem et usum coenae Dominicae tradidisse sub utraque specie, non Corinthiis tantum, sed omnibus qui invocant nomen Domini, in omni loco, manifeste ipse testatur, 1. Cor. 11. Sed Lucas historicus nominat fractionem panis, phrasi Hebraeis usitatissima, quae convivium, coenam aut refectionem, quae cibo et potu constat, descripturus, simpliciter nominat fractionem, aut manducationem panis. Insaniret autem, qui legens in historiis „manducare panem" contendere vellet, homines illos sine potu vixisse. Nec vero ex sola phrasi de Synecdoche disputamus. Sed hanc Synecdochen, et quidem in hoc sensu Apostolis usitatam fuisse, Paulus manifeste ostendit. Nam 1. Cor. 11 ubi expresse tradit usum utriusque speciei, tamen ita loquitur: Non licet Dominicam Coenam manducare. Item, Quando convenitis ad manducandum. Ibidem dicit, Non dijudicans corpus Domini, ubi tamen in eadem periodo bis copulative conjungit edere et bibere.

11. Porro obiter et hoc adjiciam, quod Roffensis, et post eum Jesuitae Colonienses ex opere imperfecto in Matthaeum, quod Chrysostomo, sed falso adscribitur, probare nituntur, Paulum in navi, Act. 27 sub una tantum specie dispensasse Eucharistiam Lucae, et reliquis discipulis.

Si Sophistae in prophanis materiis, ut in laudanda quartana febri, tyrannide Busiridis, et similibus ita luderent, aliquo modo ferendum esset. Sed in re seria, pertinente ad conscientias piorum, ita ludere sacrosanctae Scripturae sententiis, et quidem ad evertenda clarissima verba testamentariae institutionis filii Dei, nefarium profecto et sceleratum est. Lucas enim Act. 27 non breviter, non obscure, nec ambigue, sed clarissime multis repetitionibus diserte declarat, non agi in illa historia de celebratione coenae Dominicae, sed de sumptione vulgaris cibi, post multam et longam inediam.

Et quidem de Eucharistia historiam illam interpretari, si fiat sine injuria et depravatione institutionis Christi, catachresis est, non admodum sane probanda, nec imitanda, fit enim praeter veritatem historiae, aliquo modo tamen toleranda. Autor enim operis imperfecti, nihil inde statuit, quod ab institutione Christi dissentiat. Sed detorquere illam historiam ad mutationem, violationem et mutilationem coenae Dominicae, cum de Eucharistiae dispensatione prorsus nihil ibi dicatur, nefarium profecto et sceleratum est. Et vel hinc aestimari potest, qua conscientia causam istam agant conductitii procuratores regni Pontificii. Eccius enim, cum in omnibus illis argumentis ex Apostolorum scriptis contortis, videat non satis esse praesidii, postremo dicit, communionem laicorum sub una specie, esse unum quod veniat ex tacita traditione Apostolorum. Et ne unum quidem scriptorem nominare potest, qui inter Apostolicas traditiones dogma illud referat. Sed unum axioma habet Pontificia Ecclesia, quod Petrus Asotus his verbis explicat: Quicquid Romana Ecclesia credit et servat, quod ex Scriptura probari non potest, ut illud simpliciter credatur ex traditione Apostolorum venire.

12. Eccius. Axioma Pontificiae Ecclesiae.

13. Aliud argumentum ex historia Lucae 24.

Nec vero solis Apostolis maculam illam inurunt, quasi a testamentaria institutione Christi discesserint: sed ipsum Filium Dei fingunt post resurrectionem exemplo et facto destruxisse, quod in ultima coena institutione et praecepto aedificarat. Dictitant enim, Christum post resurrectionem duobus discipulis in Emmaus, Eucharistiam sub unica solius panis specie tantummodo praebuisse, atque ita ipsum, tanquam certissimum sui ipsius interpretem, facto ostendisse, quomodo institutionem coenae intelligi velit: quod scilicet mandatum de utriusque speciei sumptione, pertineat non ad laicos, sed ad solos Sacerdotes, laicis vero unius speciei communionem sufficere. Et non parum sane roboris haberet hoc argumentum, si certo, manifeste et firmiter demonstrari posset, Christum facto et exemplo docuisse, ad laicos pertinere non totam institutionem, sed tantum partem ejus de panis scilicet specie. Sed quoniam verba institutionis manifesta sunt, et clarissimum est Pauli testimonium, institutionem Coenae pertinere ad totam Ecclesiam, id quod a Domino se accepisse testatur, omnino necesse erit testimonium quod diversum doceat, longe esse clarius, certius et firmius, ut evidentiae et certitudinis robore nos dimoveat a verbis institutionis, et a traditione Pauli, a Domino accepta. Quaestio igitur est: An ex illa historia evidenter, certo et firmiter demonstrari possint tria haec capita. I. Quod Christus in Emmaus duobus illis discipulis dederit Eucharistiam: II. idque sub unica solius panis tantum specie: III. et quidem ita, quod hoc facto voluerit docere, laicis tantum unam speciem esse dandam, non habita ratione

Refutatio.

institutionis. Multis autem argumentis convincitur et demonstratur, tria illa capita non posse certo, evidenter et firmiter in historia illa ostendi. Quod enim fractio illa panis in Emmaus, fuerit Eucharistiae dispensatio, ex Lucae descriptione, nec clarum, nec certum est: Nam et vulgares concoenationes seu refectiones vocantur in Scriptura fractio panis, Jes. 58, Thren. 4, Matth. 14. Nec verba illa quod acceptum panem legitur benedixisse, et confractum dedisse duobus illis convincunt fuisse Eucharistiae dispensationem. Nam et Matth. 14 et 15 de panibus et piscibus in deserto eadem verba usurpantur, ubi nemo vel fingere audet, fuisse Eucharistiae dispensationem. Formalia vero verba, quae oporteat ad elementum accedere, ut fiat Sacramentum: scilicet, Accipite, manducate, hoc est corpus meum, non legimus in historia illa fractioni panis addita fuisse a Christo. Nec virtuti panis illius tribuitur apertio oculorum, sed historia simpliciter narrat, dum Christus panem frangeret, et distribueret, apertos ipsis fuisse oculos, sicut postea Apostolis recitant, agnitum sibi fuisse Christum in fractione panis, non vi et virtute panis. Non igitur evidenter et certo probari poteat fractionem illam panis fuisse dispensationem Eucharistiae. Circumstantiae vero textus, non obscure de vulgari coena loquuntur. Erat enim tempus coenae, et in diversorio ad mensam hospitis, epulis instructam recumbebant. More vero qui etiamnum apud Judaeos usitatus est, Christus panem benedixit, et fractum distribuit. Et quia discipulis noti erant ritus Christi, in benedictione et fractione panis, inde ipsum agnoverunt. Adeo vero non est certum, an historia illa loquatur de dispensatione Eucharistiae, ut nec olim Constantiense et Basiliense, neque nunc Tridentinum Concilium ausum fuerit, pro defensione unius speciei testimonium illud allegare: quod tamen fortissimum esset, si certo et evidenter de illis constaret, quae procuratores Pontificii, audacter historiae huic affingunt. Nicolaus Lyranus, qui centum ferme annis ante Constantiense Concilium scripsit, historiam illam interpretatur, non de Eucharistia, sed de vulgari fractione panis.

Nicolaus Lyranus.

Et Wilhelmus Wideford, qui contra articulos Wiclefi scripsit anno 1396, expresse dicit: nec ex textu, nec ex glossa, nec ex antiquis Doctoribus posse probari fractionem panis Lucae 24 fuisse panis consecrati.

Wilhelmus Wideford.

Et Alphonsus de Castro, in opere adversus haereses lib. 6 cum diu multumque de historia illa disputasset, tandem concludit, se hac de re nihil definire velle.

Alphonsus de Castro.

Cum igitur certo non constet historiam illam Lucae 24 pertinere ad dispensationem Eucharistiae: stulti certe essemus, si pateremur nos a manifesto, certo et firmo praescripto et mandato institutionis abduci per dubium, incertum et ambiguum testimonium. Huc enim recte accommodatur, quod Augustinus habet contra Petiliani Epist. cap. 16. Non ea colligant et commemorent, quae obscure, vel ambigue, vel figurate dicta sunt, quae quisque sicut voluerit interpretatur, secundum sensum suum. Talia enim recte intelligi, exponique non possunt, nisi prius ea, quae apertissime dicta sunt, firma fide teneantur. Sed proferte aliquid quod non egeat interprete, nec unde convincamini, quod de alia redictum sit, et vos illud ad vestrum sensum detorquere conemini. Haec Augustinus.

Augustinus.

Nos vero habemus clarissimum testimonium, quomodo Christus non tantum in ultima coena instituerit Eucharistiam, verumetiam quomodo post ascensionem suam tradiderit Paulo, quod institutionem de utraque specie velit accommodari ad universam Ecclesiam, sicut supra hoc ostendimus.

Nec fingendum est, Christum ea quae et in ultima coena instituit, et post ascensionem repetita ad Paulum traditione confirmavit, facto illo in Emmaus voluisse infringere et evertere, cum Paulus dicat de illa manducatione et bibitione, donec veniat ad judicium.

Historia Lucae 24 nil quicquam pertinet ad dispensationem Eucharistiae.

Quicquid igitur de historia illa disputetur, hoc certum est, formam celebrandi et administrandi Eucharistiam, non esse Ecclesiae in historia illa praescriptam. Non enim additum est mandatum, ut factum illud Christi imitemur: additum vero est tale mandatum, et praescripta 'forma administrationis coenae Dominicae in verbis institutionis, et in Paulina traditione. Hoc fundamentum tenentes, aberrare non possumus. Alias enim omnia facta Christi, sine certo verbo ad nos pertinente, imitari non debemus. Nec ipsi Pontificii, qui historiam illam de consecratione, administratione et dispensatione Eucharistiae interpretantur, possunt nude et simpliciter eam ita tueri, quin cogantur multa, quorum in hac historia, expressa mentio non fit, ex institutione Christi addere et supplere. Et hoc ita probabo, ut nullus tergiversandi locus sit Pontificiis. Quaero enim, an Sacerdoti contra formam et praescriptum institutionis, liceat solo pane consecrato, et calice in totum praetermisso, mysteria Eucharistiae celebrare? Certe ipsi docent, ingens hoc sacrilegium esse. Atqui illud sequitur ex hac historia, si praeterita institutione, ea tantum facienda sunt in celebratione Eucharistiae, quae expressis verbis Lucas scribit facta esse in fractione panis in Emmaus. Quaero item, an Eucharistia confici vel possit, vel debeat sine verbis illis formalibus: Accipite, manducate, hoc est corpus meum, etc. Atqui sequetur hoc omnino, si non juxta praescriptum institutionis, sed juxta ea tantum quae in Emmauntica fractione panis facta esse scribuntur, Coena Dominica celebranda est.

Haec duo Pontificii admittere et concedere non possunt. In quascunque igitur partes se vertant, coguntur in duobus illis ad formam institutionis recurrere, si historiam Emmaunticam simpliciter de administratione Eucharistiae interpretandam esse contendant. Et nobis sufficit illud, quod per has duas quaestiones Pontificiis, velint, nolint, necessario extorquetur, formam celebrandae Eucharistiae non posse simpliciter et totam sumi ex Emmauntica historia, sed sumendam esse ex praescripto institutionis. Atque ita incisus est nervus hujus argumenti. Quod igitur Emmaunticam historiam, si omnino intelligenda esset

de celebratione Eucharistiae, malumus ex verbis institutionis interpretari, quam praescriptum et mandatum institutionis mutare et mutilare, propter obscuram illam historiam, hoc est quod malumus formam celebrandae et administrandae Eucharistiae, ex institutione, quam ex historia illa sumere: ejus rei habemus graves rationes. Ad illud enim quod in institutione Christus fecit, additum est in singulis partibus mandatum, Hoc facite. Quod Paulus affirmat durare debere usque ad consummationem seculi. De facto vero Emmauntico, non exstat ullum mandatum Dei, ut illud imitemur.

Pontificii vero illa quae de historia Emmauntica disputant, non tam in contextu Lucae fundant, quam in Patrum quibusdam sententiis, qui fractionem illam panis per allegoriam ad doctrinam de Eucharistia accommodant. Ad quas sententias multa possent responderi. Neque enim omnes illi loci de Eucharistiae celebratione loquuntur, quos Patres eo accommodant: sicut manifestum est de 6 cap. Joh. et 27 Act. Sed quicquid sit de allegoricis illis Patrum interpretationibus: hoc in quo status hujus disputationis consistit, constat, apud Patres non tantum non dogma, sed ne disputationem quidem talem exstare, Christum illo facto in Emmaus voluisse ostendere, non totam institutionem coenae, sed tantum dimidiam ejus partem pertinere ad laicos, et vel oportere, vel licere unam tantum speciem Eucharistiae, altera praetermissa et subtracta laicis dispensare. Haec non tantum non dogmatizata, sed ne disputata quidem in Patrum scriptis ostendi possunt. Imo Graeci non tantum usum utriusque speciei, pro universa Ecclesia retinuerunt, sed et tradiderunt, et saepe repetiverunt dogma illud, usum utriusque speciei ex institutione Christi, pertinere ad universam Ecclesiam, et ad Sacerdotes et ad laicos, sicut supra testimoniis ipsorum demonstratum est. Apud Augustinum vero locus exstat manifestissimus, tract. 2 in canonicam Joh. ubi in illa ipsa allegoria de fractione panis in Emaus, diserte et expressis verbis meminit manducationis et bibitionis in Eucharistia, loquens de universa Ecclesia, haec enim sunt ejus verba: Discipuli eum non agnoverunt, nisi in fractione panis. Et vere, qui non sibi judicium manducat et bibit, in fractione panis Christum agnoscit. Haec sententia manifestissime ostendit, Augustini allegoriam, sicut et reliquorum Patrum de fractione illa panis, nihil patrocinari mutilationi coenae Dominicae, quae a Pontificiis in Ecclesiam invecta est.

Verba Augustini.

14. Et hae ferme sunt Scripturae sententiae, quas Pontificii procuratores in disputationibus nostrorum temporum, ad justificandam mutilationem coenae Dominicae contorquent. Quae enim praeterea ex 6 cap. Joh. argumenta nectunt, et quae disputant de praescripto et mandato institutionis, quod non ad universam Ecclesiam, sed ad solos Sacerdotes pertineat: illa locum suum habebunt in explicatione primi Tridentini capituli.

15. Hoc igitur est unum genus argumentorum, quibus Pontificii in hac causa utuntur, ex Scripturae scilicet testimoniis. Alterum genus argumentorum, quibus vel maxime et praecipue nituntur, sumunt ab autoritate et potestate Ecclesiae. Operae pretium autem est observare, quomodo inter Pontificios apertius alii, alii tectius, alii subtilius et circumspectius, alii crassius et impudentius locum illum communem de autoritate et potestate Ecclesiae, accommodent ad defendendam mutilationem testamentariae institutionis Christi. Pighius disputans de communione sub una specie, simpliciter dicit: Romano Pontifici, Petri vicario, dictum esse a Christo, ut quodcunque in universo suo regno hic super terram figeret, refigeret, obligaret aut solveret, hoc ipsum ita fixum, refixum, obligatum, solutumque coram Deo habitum iri in coelis. et ad decretum Constantiense, sententiam Deuteronomii 17 expunctis clausulis conditionalibus (indicabunt ibi judicii veritatem. Item, Facies quodcunque docuerint te, juxta legem Domini) tanquam ad merum et mixtum Conciliorum imperium, sine ulla limitatione vel exceptione ita accommodat: Facies quodcunque dixerint tibi, qui praesunt Ecclesiae, sequereque sententiam eorum, non declinabis nec ad dexteram, nec ad sinistram. Qui vero superbierit, nolens obedire Sacerdotis imperio, ex decreto Judicis morietur homo, cunctusque populus timebit. Osius vero ad legem illam Constantiensem accommodat Platonis sententiam, 1 de Legibus. Vobis una certe lex erit praeclarissima, quae jubeat, ne quis juvenum quaerere audeat, rectene an contra leges se habeant, sed uno omnium, ore, unaque voce recte, tanquam a Diis positas concedi praecipiat, nec ullo modo aliter pati quicquam a juvenibus cogitari. Latomus ad Bucerum scribens, inquit: Cum rudis adhuc esset prima Ecclesia, ritum a Christo acceptum religiose tenuit, donec docta a Patribus intellexit, utramque speciem convenire Sacerdotibus, laicos solo pane contentos esse posse. Crassum hoc apophthegma, ne ipsis quidem Pontificiis probatur: licet declarat se, quod talem ruditatem primitivae Ecclesiae tribuerit, Sicut Ovidius scribens, inquit:

Argumenta sumpta ab autoritate Ecclesiae.

Pighius.

Osius.

Latomus.

Rudis indigestaque moles.

16. Et hi quidem ingenue et aperte explicant, quae sit Pontificiorum sententia in loco communi, de autoritate et potestate Ecclesiae. Alii vero illam quidem sententiam, sed paulo tectius et subtilius proponunt. Dicunt enim, Evangelium concedere Ecclesiae libertatem in externis ritibus seu ceremoniis, quas pro ratione aedificationis possit variare et mutare. Et hoc loco multis declamitant, propter externos ritus non esse turbandas Ecclesias, nec unitatem ejus scindendam. Adducunt etiam exemplum Urbici, quem Augustinus Epist. 86 acriter reprehendit, quod propter jejunium Sabbathi totas Ecclesias turbaret et damnaret. Sed hoc argumentum, quacunque specie amplificatum, facile ipsis eripitur et excutitur: In ritibus enim adiaphoris, habet Ecclesia potestatem, non ad destructionem, sed ad aedificationem. Non autem habet libertatem et potestatem docendi aut statuendi aliquid contra mandata Dei, seu abrogandi et prohibendi ullam partem mandati

divini, quod pertinet ad Ecclesiam, ad ministerium, et ad Novum Testamentum. Ipsis enim Pontificiis notae sunt veterum sententiae: Nullo modo quod Dominus jubet, bonus servus mutat. Et 25, quaest. 1. Sciendum summopere est, quod inde novas leges condere potest Pontifex, unde Evangelistae aliquid et Prophetae nihil dixerunt. Ubi vero aperte Dominus vel Apostoli ejus, et eos sequentes sancti Patres, sententialiter aliquid definierunt: ibi non novam legem Romanus Pontifex dare, sed potius quod praedicatum est, usque ad animam et sanguinem confirmare debet Si enim quod docuerunt Prophetae et Apostoli, destruere, quod absit, niteretur, non sententiam dare, sed magis errare convinceretur. Et quid opus est, plures veterum sententias conquirere, cum habeamus manifestam Pauli sententiam: Si quis praeter id quod accepistis, vobis evangelizaverit, si fuerit vel Apostolus, vel Angelus de coelo, anathema sit. Quid vero Ecclesiae a Paulo de administratione coenae Dominicae acceperint, certum et manifestum est, 1 Cor. 11. Sed propius pedem conferentes dicunt, in ipsa celebratione Eucharistiae, sicut ea a Domino usurpata est, multa esse variata, mutata et abrogata, in quibus nemo Ecclesiam possit damnare, quasi in Christi mandatum commiserit. Christus enim vesperi post coenam, praemissa prius ablutione pedum, et manducatione agni Paschalis, dedit Eucharistiam. Haec vero Ecclesia non servat, nec quisquam ut necessarium exigit, ut tantum duodecim, et quidem accumbentes ad mensam, sicut in prima Coena factum est, ad communionem admittantur.

17.

Sed et hoc argumentum facile solvitur per usitatam regulam: De dissimilibus non est idem judicium. In institutione enim coenae Dominicae, quaedam pertinent ad substantiam coenae Dominicae, quibus additum est mandatum Christi: Hoc facite, accipere scilicet panem, benedicere, frangere, distribuere, manducare. Similiter et calicem accipere, benedicere, distribuere, bibere, et hoc facere ad commemorationem Christi. De reliquis vero circumstantiis, quas pro ratione temporis tunc Christus servavit, nullum tradidit, vel praescriptum, vel mandatum. Dicit enim: Hoc facite. Non autem addit, ut illud fiat tali tempore, et servatis reliquis circumstantiis, non mandatis. Et modestissima est Augustini sententia Epist. 118. Si hoc Dominus non praecepisset, sed tantum monuisset, ut semper post coenam dispensaretur et acciperetur Eucharistia: credo, quod nemo illum morem mutasset. Non igitur valet consequentia a circumstantiis liberis et non mandatis, ad substantialia coenae Dominicae, quae habent praescriptum et mandatum divinum, quod Paulus dicit durare debere usque ad gloriosum adventum Christi, 1 Cor. 11

Axioma.

18. Tandem igitur Coloniense antididagma, petit jugulum causae. Conatur enim probare, etiam in ipsis Sacramentorum substantialibus, ut in materia et forma, quae habent praescriptum et mandatum divinum: Ecclesiam, et quidem etiam Apostolorum tempore ostendisse suam libertatem et potestatem, quaedam mutandi, variandi et abrogandi, idque in Baptismi Sacramento, cujus major sit necessitas, cum scriptum sit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non intrabit in regnum coelorum. Documenta vero probationis sunt: Christus jussit baptizare in nomine Patris Filii et Spiritus sancti. Et haec est forma Baptismi, ab ipso Filio Dei instituta, praescripta et mandata. Sed Apostoli formam illam mutarunt, variarunt, et ad tempus abrogarunt, leguntur enim tantum in nomine Christi baptizasse, Act. 2 et 19. Et hoc argumentum ad praesentem controversiam speciose potest accommodari. Licet Christus in forma Baptismi expresse et distincte recitet nomen Patris, Filii et Spiritus sancti, tamen Apostoli judicarunt, hoc non esse simpliciter necessarium, sed posse mutari, eo quod in Christi nomine propter essentiae unitatem, etiam Patris et Spiritus sancti nomen comprehendatur. Eodem ergo etiam modo, licet Christus utramque speciem Eucharistiae, seorsim et divisim (sicut veteres loquuntur) instituerit, tamen quia Christus integer, et totus, cum corpore, sanguine, anima et spiritu adest, in altera etiam specie; Ecclesia igitur recte judicavit, utramque speciem non esse necessariam laicis, sed posse ipsis sufficere alteram tantum: Sicut enim Apostoli, ex argumentatione de unitate essentiae mutarunt institutionem Baptismi: ita Ecclesia ex argumentatione de concomitantia, recte potuit mutare institutionem coenae, de utraque specie. Sed respondeo: Scriptura non dicit, Apostolos ita baptizasse in Christi nomine, ut mutata et abrogata forma Baptismi, a Filio Dei praescripta et mandata, nomen Patris et Spiritus sancti prorsus praeteritum, omissum et exclusum fuerit in actione et administratione Baptismi: hoc est, quod in Baptismo nulla ab Apostolis expressa et distincta mentio facta fuerit nominis Patris et Spiritus sancti, sed tantum nominis Christi. Sicut memini monachum quendam opponere locum, Act. 8. Tantum in Christi nomine baptizati erant: cum textus ibi simpliciter dicat, Samaritanos nondum accepisse visibilia dona Spiritus, sed tantum baptizatos fuisse in nomine Christi, sicut in Graeco textu hoc manifestum est. Petrus igitur, qui Act. 2 dicit, Baptizemini in nomine Christi, expresse nominat Deum Patrem, cum inquit 1 Petr. 2 Baptisma esse stipulationem bonae conscientiae erga Deum, propter resurrectionem Christi, qui est in dextera Patris. Et Act. 2 ubi nominat Baptismum in nomine Christi, diserte et expresse dicit: Accipietis donum Spiritus sancti. Item: Vobis est promissio, et liberis vestris, et omnibus, qui adhuc procul sunt, quos Dominus Deus vester advocabit. Ita Paulus, qui Rom. 6 dicit, nos in Christum baptizatos, et Ephes. 5 Christum mundare Ecclesiam lavacro aquae in verbo, is, Tit. 3 diserte et expresse, in doctrina Baptismi mentionem facit nominis Patris, Filii, et Spiritus sancti. Dicit enim, Deus nos salvos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, per Jesum Christum salvatorem nostrum. Imo Act. 19 Paulus

Refutatio.

pronuntiat illos nec recte, nec in nomine Christi baptizatos, qui ignorabant, an esset Spiritus sanctus. Et de illo loco Ambrosius disputans lib. 1 de Spiritu sancto, cap. 3 dicit, non esse plenum Baptisma, nisi in nomine et confessione Patris, Filii, et Spiritus S.

Planum igitur est, Apostolos nequaquam mutasse vel variasse formam Baptismi, a Christo traditam et praescriptam, ita ut sine mentione et nomine Patris et Spiritus sancti, in solius Christi nomine baptizarint. Sciebant enim institutioni Baptismi, Matth. 28 annexam esse hanc clausulam: Docentes eos servare, quae praecepi vobis. Quia vero Lucae historici propositum non erat, describere quomodo et qua forma Apostoli baptizarint: illud enim ex institutione constabat: cum igitur Baptismum illum Novi Testamenti a Christo institutum historica brevitate notare et nominare vellet, non necesse habuit semper repetere totam institutionem de materia, forma, usu et fructu Baptismi, sed ut peculiari appellatione, Baptismum illum distingueret a Johannis Baptismo, et a legalibus Judaeorum Baptismis, nominavit baptismum in nomine Christi, sumpta appellatione, Primo, ab effectu, in Baptismo enim Pater, Filius et Spiritus sanctus dispensant, applicant et obsignant communionem meritorum, mortis et resurrectionis Christi: sicut Rom. 6, Gal. 3, Tit. 3, 1 Petr. 3. Scriptura tradit. Secundo, sumpta est appellatio ab autore, qui Baptismum instituit, ut in nomine Christi baptizare, idem sit quod jussu, mandato et auspiciis Christi baptizare. Quomodo vero ipse baptizari mandarit, constat ex institutione. Baptismus igitur in nomine Christi non recte administratur, nisi juxta institutionem in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti detur. Non igitur verum est, Apostolos formam Baptismi a Christo praescriptam, mutasse, mutilasse et abrogasse.

19. Altera antidagmatis probatio haec est, Christus praecepit baptizare, cum immersione totius corporis in aquam, id enim affirmant, verbum βαπτίζειν significare. Sed Ecclesia hoc indicat non esse necessarium, sed sufficere, si baptizatio fiat vel perfusione, vel aspersione aquae. Et tamen hoc pertinet ad substantialia Baptismi. Respondeo: Si verbum βαπτίζειν simpliciter significaret, totum corpus in aqua immergere: nemo morem immersionis vel potuisset vel debuisset mutare. Sed Paulus certissimus interpres, dicit baptizare esse mundare seu purgare per lavacrum aquae in verbo. Sive igitur per ablutionem quae fiat adhibita aqua, Ephes. 5, Tit. 3, Act. 2 sive adhibitio aquae fiat mergendo, tingendo, perfundendo seu aspergendo, est baptizatio: est enim purgatio seu ablutio per lavacrum aquae. Nec ad lavacrum necessario requiritur, immersio sub aquam. Et ablutio etiam manuum, lectulorum, aeramentorum, et poculorum, quae fit adhibitione aquae, sive mergendo, sive tingendo, sive perfundendo, Marc. 7 vocatur Baptismus. Nec in Baptismo Christi talem fieri necesse est confricationem corporis cum aqua, sicut fit, quando sordes corporis detergendae sunt, 1 Petr. 3. Christi igitur mandatum est, ut in baptismo fiat purificatio seu ablutio per lavacrum aquae. Quo vero modo ablutio illa fieri debeat sive mergendo, sive tingendo, perfundendo, sive aspergendo, Christus non praescripsit. Nulla igitur hac in re mutatio fit in substantialibus Baptismi.

Trina tinctio in Baptismo non necessaria.

Disputant etiam de trina tinctione, quae mutata sit. Sed certum est, Christum non praescripsisse et mandasse, sive unicam, sive binam, sive trinam tinctionem: nec prohibuisse, si pluries fiat, in unico Baptismo, satisfit enim institutioni, quando fit ablutio, adhibita aqua.

Quod vero dicunt, Christi praescriptum et praeceptum esse, ut infantes non prius baptizentur, quam doceri possint, illud vero Ecclesiam privata autoritate, contra praescriptum et mandatum Christi mutasse, Anabaptisticum, et falsum est, sicut ostendimus in loco de baptismo. Nullo modo igitur verum est (probari enim non potest) Ecclesiam habere potestatem mutandi, variandi, mutilandi, abrogandi et prohibendi aliquid eorum, quae de substantialibus Sacramentorum a filio Dei tradita, praescripta et mandata sunt. Vera enim Ecclesia non dominatur fidei, 2 Cor. 1 sed sedens ad pedes unici magistri Christi, reverenter et obedienter verbum ejus audit, Matth. 21. Luc. 19 aedificata enim est super fundamentum Prophetarum et Apostolorum, Ephes. 2 semper sibi proponens illud: Docete eos servare, quae ego praecepi vobis, Matth. 28. Si igitur oves Christi sumus, audiamus vocem pastoris nostri, inquit Augustinus contra literas Petiliani. Et hoc est secundum genus argumentorum, a libertate, autoritate et potestate Ecclesiae.

20. Tertium vero genus argumentorum est, quod testimoniis antiquitatis conantur probare, nec semper, nec ubique in veteri Ecclesia usum utriusque speciei observatum fuisse, sed semper etiam in primitiva Ecclesia, in usu fuisse communionem laicorum, sub una tantummodo specie. Sed haec commodiorem locum habebunt in explicatione secundi Tridentini capituli, video enim praeter opinionem et instituti rationem, materiam hanc excrevisse. Non inutilem tamen judico hanc annotationem, ostendit enim, qualia fundamenta causae suae habeant Pontificii. Non inutilis etiam est collatio, quomodo subinde vel nova excogitata sint fundamenta, vel vetera novis coloribus reformata. Ex hac etiam collatione argumentorum, multa quae in Tridentinis decretis brevius et rectius attinguntur, intelligi poterunt.

[ARTICULUS VI.]

ARGUMENTA TRIDENTINAE SYNODI, DE COMMUNIONE SUB UNA SPECIE.

1. Accedamus igitur tandem ad examen Decretorum V. Sessionis. Principio autem Lector observabit, quod Tridentina congregatio noluerit omnes rationes, quae in hac disputatione a Pontificiis Scriptoribus hucusque agitatae fuerunt, per repetitionem suas facere. Sed valde multas quasi habito delectu

praeterierunt: sine dubio ideo, quod incertae, infirmae, ineptae et absurdae pleraeque visae sunt. Retinuerunt autem, et selegerunt paucas quasdam: sine dubio, quae ex toto illo cumulo optimae et fortissimae judicatae fuerunt. Ne tamen studium et operam procuratorum regni sui prorsus improbasse vel damnasse videantur, decernunt in II. capitulo, et II. Canone, omnes tales rationes et causas graves et justas esse.

2. Quinque autem video rationes esse, quas Tridentinum Concilium, tanquam ex omnibus copiis praecipuas et fortissimas, in hoc certamine in aciem producit, ad propugnandam Pontificiam mutilationem coenae Dominicae. Illas igitur ordine examinabimus.

3. Prima autem ratio haec est: Etsi Christus Sacramentum hoc in panis et vini speciebus instituit, et Apostolis tradidit: laici tamen, et clerici non conficientes, nullo divino praecepto ad sumptionem utriusque speciei obligantur. Alterius igitur speciei communio illis ad salutem sufficit.

In hoc argumento conclusio est χρινόμενον de quo controversia est. Jam vero in omni argumentatione requiritur αἴτιον quod sit ratio et causa, cur positis et concessis quibusdam, conclusio vera et necessaria ratione inde sequatur, et ita certo se habere probetur. In hujus vero argumenti antecedente, ponitur et conceditur, Christum instituisse usum utriusque speciei. Quomodo vero quaeso inde concluditur et probatur, ad laicos non pertinere mandatum Christi, de sumptione utriusque speciei? nisi forsan ex veteri illa topica sumptum est, cujus artificium exstat Genes. 3, licet Deus praeceperit, ut non comederetis ex omni ligno, tamen potestis illud facere.

Certe de magna et ardua re hoc loco disputatio est, de testamentaria scilicet institutione Filii Dei. Illa vero non est vel ambigua, vel obscura: sed tanta est ejus lux, quae omnium oculis, etiam quando concepta est praesumptio discedendi a verbis institutionis, se ingerit. Ante omnia igitur operam dandam esse, Tridentini patres judicarunt, ut institutionis molem, qua se valde premi sentiunt, quoquo modo amoliantur.

Et Constantiense quidem concilium, aliquam voluit reddere rationem mutilationis, quamvis valde crassam et violentam. Decernit enim, non obstante institutione Dominica, recentem consuetudinem pro lege esse habendam. Sed illam Maximam, nostra tempora luce verbi illustrata, non ferunt. Ideo Tridentini ex Basiliensi Concilio aliud mutuantur artificium, ut scilicet nulla prorsus monstrata reddita et explicata ratione, nude et simpliciter, pro imperio, et plus quam praetoria autoritate asseverent et promulgent, licet Christus instituerit usum utriusque speciei, tamen laicos nullo divino praecepto obligari ad sumptionem utriusque speciei. Atqui hoc ipsum est, quod in controversia positum, certa, evidenti et necessaria ostensione probandum et confirmandum erat. Legimus enim in institutione verba disponentia, praescribentia, mandantia et praecipientia, non tantum in una, sed in utraque parte: Accipite, edite, bibite. Et utrique parti, similiter additum est mandatum: Hoc facite. Ergo ad quos prior pars pertinet, ad eos etiam altera pars referenda videtur. Dum vero Tridentini Patres decernunt, verba mandantia in prima quidem parte institutionis, pertinere ad omnes Christi fideles, sacerdotes et laicos, in altera vero parte, verba praecipientia obligare tantum sacerdotes, et non laicos.

Tridentinorum artificium.

Hujus vero divulsionis et diversitatis, nullam prorsus in institutione monstrant rationem: cum tamen altera illa pars primae annectatur, non tantum per particulam copulativam, et, sed et per particulam „similiter.“ Et quidem cum in altera parte, universalis particula diserte exprimatur, quod in 1. parte non sit, Bibite ex hoc omnes, et additur: Hoc facite.

A Tridentinis ratio mutilationis Coenae Dominicae reddi non potest.

4. Diligenter autem expendi singula verba in primo Tridentino capitulo: non tamen potui deprehendere, quod ullam vel minimam rationem ex verbo Dei assignent, qua laicorum conscientias erudire et tranquillas reddere conentur: ut certo statuere possint, cum in utraque parte institutionis sint verba mandantia, quod illis, quae in prima parte sunt, ipsi etiam laici obligentur: quae vero in altera parte sunt praecepta, ea nihil pertinere ad laicos.

Duas vero alias invenio rationes, in primo hoc capitulo expositas, sed ita, non quod per illas velint monstrare causas, et reddere rationes hujus sui decreti: sed ut in principio protestentur, nullam ab se requirendam esse aliam rationem, quam αὐτὸς ἔφα. Juxta Canonistas enim sicut Papa, ita etiam Concilium voluntatem habet pro ratione, in his quae vult. Et Parisienses adversus Lutherum dicunt, legem definiendi in Pontificia Ecclesia hanc esse, ut quid sentiant, paucis explicent, rationes vero cur ita definiant, nullas scripto mandent.

5. Prima igitur ratio haec est. Tridentina Synodus a Spiritu sancto edocta, declarat ac docet: Licet Christus instituerit, etc. Ubi vero Synodus edocta est a Spiritu sancto, de hac declaratione? Num ex aliquo Scripturae loco? Moris enim est Scripturae, sicut Hieronymus recte dicit, ut quae in uno loco brevius et obscurius dicta sunt, in alio loco explicet et declaret. Nullum certe scripturae locum, ex quo declarationem illam sumpserint, indicant, sed Christo opponunt Spiritum sanctum, ita ut Christus quidem olim in ultima coena praeceptive instituerit utramque speciem, Spiritus vero Sanctus nunc in Tridentina Synodo diversam declarationem Patribus inspirarit.

Memorabilis vero ratio est, licet sine verbi Dei testimonio, imo contra manifesta Christi verba hanc declarationem proferant, quare tamen pro certissimo fidei articulo amplectenda sit, quia scilicet Spiritus sanctus est Spiritus sapientiae et intellectus, Spiritus consilii et pietatis. Valet autem consequentia a baculo ad angulum.

6. Secunda ratio est. Tridentina Synodus, secuta judicium et consuetudinem Ecclesiae, declarat ac docet, etc. Cujus vero Ecclesiae? Non Apostolicae, nec primitivae: quale enim illius judicium fuerit, supra monstravimus: sed ejus quae circa Constantiense Concilium, consuetudinem illam contra Scripturam

et morem primitivae Ecclesiae invexit, et quae postea illam consuetudinem in Constantiensi Concilio judicavit pro lege habendam.

Egregiae sane rationes. Passim conqueruntur piae conscientiae, etiam in Babylonica regni Pontificii captivitate, se moveri clarissima luce verborum institutionis, quae forma Testamenti ab ipso filio Dei tradita, et Ecclesiae commendata est, non per modum Concilii, sed in forma praecepti et mandati. Sed Tridentinum Concilium simpliciter repetit et confirmat veterem cantilenam: praeceptum scilicet institutionis de sumptione utriusque speciei, non obligare laicos. Dum vero quaeruntur rationes, quibus pia mens erudiri, confirmari, et certa reddi possit, pro thesauro ostenduntur carbones, scilicet, quia Tridentina Synodus ita declarat et docet. Et quia Ecclesia in Constantiensi Concilio ita judicavit: ergo Christus licet instituerit, etc.

7. Hactenus Pontificii procuratores laborarunt, aliquo modo et quacunque specie, ex verbis institutionis ostendere, mandatum de bibendo calice, non pertinere ad laicos, ut non prorsus sine omni ratione, ex mera tyrannide viderentur populo eripuisse usum Dominici calicis. Sed Tridentina Synodus non vult copias suas in illas angustias redigi, ut non certior et firmior sit haec declaratio, quam certo et firmiter illa ex verbis institutionis probari et demonstrari potest: ideo sine ratione decretum tantum proponitur. Videntur tamen, quanquam valde obscure, ad disputationes illas alludere.

Argumentum ad quod alludit I. Canon.

Primus enim Canon dicit, non omnes fideles ex necessitate salutis, ad sumptionem utriusque speciei obligari. Et argumentum ad quod Canon ille alludit, hoc est: in casu necessitatis fideles salvantur, etiamsi prorsus non possint habere copiam Sacramentalis communionis. Ergo citra dispendium salutis, etiam extra casum necessitatis, usus unius partis potest abrogari. Idem enim juris quod de toto, etiam de partibus est. Et quod ad antecedens attinet, supra de Sacramentis in genere, in IV. Canone explicavimus, quomodo Sacramenta sint ad salutem necessaria.

Augustinus de casu necessitatis.

De casu enim necessitatis, vera est Augustini sententia, etiam a Longobardo citata: Non est dubitandum, unumquemque fidelium corporis et sanguinis Domini tunc esse participem, quando in Baptismate membrum corporis Christi efficitur, nec alienari ab illius panis calicisque consortio, nec privari Sacramenti illius participatione et beneficio, etiamsi antequam panem illum comedat, et calicem bibat, in unitate corporis Christi constitutus, de hoc seculo migravit. In casu igitur necessitatis, ubi copia Sacramentalis communionis haberi non potest, valent hae regulae: Deum salutem fidelium, non alligasse Sacramentis. Item: Crede et manducasti. Consideretur autem, qualis sit consequentia: In casu necessitatis fideles salvantur, sine Sacramentali communione. Ergo extra casum necessitatis, licet mutare et mutilare testamentariam institutionem Filii Dei. Certe si a casu necessitatis, argumentandum est ad abrogationem et prohibitionem extra casum necessitatis: sequetur non alteram tantum partem, sed totam Eucharistiae communionem abrogari, prohiberi, et Ecclesiae eripi posse. Latro enim in cruce salvatur, etiamsi neutram Eucharistiae speciem acceperit. Sed de casu necessitatis, plura ad argumenti hujus explicationem pertinentia ex Augustino annotavimus, in explicatione IV. Canonis, de Sacramentis in genere.

8. Illud autem vehementer mihi mirum fuit visum: cum magnis contentionibus, ab omnibus nostri seculi Pontificiis scriptoribus laboratum et sudatum sit, ut ex ipsa descriptione institutionis coenae Dominicae, vel specie aliqua ostendi posset, mandatum Christi de sumptione calicis, ex praecepto obligare non laicos, sed sacerdotes tantum (hac enim unica ratione, si illud ostendi et probari posset, vident solide responderi posse ad omnia argumenta, quae Pontificiae mutilationi ex institutione opponuntur) valde inquam principio mirabar, quare Tridentina Synodus diserte et expressis verbis decretum suum in illis Pontificiorum disputationibus fundare noluisset. Sed postea animadverti, gravi illud consilio factum esse: quia scilicet senserunt, quam parum firma sit illa non tam contorsio, quam ludificatio testamentariae institutionis Filii Dei. Et haec etiam causa est, quod nec in Constantiensi, nec in Basiliensi Concilio ratio illa reperitur: cum tamen multae et variae rationes ibi excogitarentur. Obscure tamen in 1. cap. Tridentini Patres ad commentum illud alludunt, ubi dicunt: Et si Christus Apostolis tradidit Eucharistiam sub utraque specie, non tamen ideo omnes Christi fideles, statuto Domini ad utramque speciem accipiendam astringuntur. Ratio enim consequentiae in hac argumentatione alia esse non potest, quam quod ea, quae Christus in institutione coenae ad Apostolos dixit, non pertineant ad universam Ecclesiam ideo, quia tantum ad Apostolos illa dicta fuerunt. Quia igitur ad disputationem illam, quam manifesta repetitione Tridentini suam facere nolunt, obscure tamen alludunt, videndum est quale sit novum illud commentum, quod tempore Constantiensis et Basiliensis Conciliorum adhuc ignotum fuit. Ita enim manifestum fiet, nullis Sophisticis tenebris obscurari posse clarissimam lucem institutionis Christi. Quo enim acrius impugnatur, eo clarius elucescit veritas.

9. Pighius Andradius.

Pighius vero et Andradius, prae caeteris magna contentione hanc fabulam agunt: et paucis argumenta ipsorum notabo. Utile enim est, commonefactionis gratia, proponi talia exempla, quae ostendant, quam audacter et imprudenter, quam misere et impie Pontificii, propter tuendam suam mutilationem ludificent, depravent, torqueant et excarnificent sacratissima verba testamentariae institutionis Filii Dei.

Pighianum artificium.

Pighius sumit verba institutionis, sicut illa a Luca et Paulo descripta sunt, prorsus praeteritis Matthaei et Marci descriptionibus. Et hoc artificio testamentariam institutionem Christi ludificat. In prima, inquit, parte institutionis, Christus Apostolis duo mandat: I. Accipite, manducate. II. Hoc (quod scilicet jam me facientem vidistis) facite, in mei com-

memorationem, hoc est, Praecipit ut in posterum accepto pane, gratias agant seu benedicant, et illum distribuant accipiendum et manducandum aliis additis verbis illis: Hoc est corpus meum, etc. In altera vero institutionis parte de calice, Lucae et Pauli decriptio non habet, Christum Apostolis dedisse calicem: nec praeceptive et imperative dixisse: Bibite ex hoc omnes. Ergo cum addit, Hoc facite, non praecipit, ut Apostoli et Sacerdotes poculum benedictionis bibendum dispensent. Hoc enim tantum ipsis praecepit in posterum faciendum, quod videant Christum in prima Coena facientem. Jam vero Christus, juxta Lucae et Pauli descriptionem, in prima Coena ne Apostolis quidam, poculum benedictionis dispensavit, addito praecepto: Bibite ex hoc omnes. Haec enim verba Lucas et Paulus non habent: Dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes: Sed quia in Pauli descriptione Christus dicit: Hoc facite: quotiescunque biberitis: significare voluit, tunc tantum sacerdotes debere de poculo Domini bibere, quando faciunt, hoc est, quando sacrificant: ipsos vero etiam Sacerdotes quando non faciunt, hoc est, sacrificant, non habere mandatum bibendi de poculo Domini. Haec est Pighiana tela, quae simpliciter ponit, Christum in institutione poculum consecratum non dedisse Apostolis, nec praecepisse ipsis, Bibite ex hoc omnes. Falsumne igitur et mendacium erit, quod Matthaeus et Marcus scribunt, Christum in institutione coenae, poculum benedictionis dedisse discipulis, et dixisse: Bibite ex hoc omnes. Pighius respondet, Christum post ascensionem verba institutionis plenius revelasse Paulo. Num vero ita, ut falsitatis et mendacii argueret ea, quae a Matthaeo et Marco descripta sunt? Operae pretium vero est audire, quomodo Matthaei descriptionem, quae de calice et praeceptive, et per notam universalem loquitur, eludat. Dicit enim non incongruenter intelligi posse, ea quae Matthaeus de calice scribit, pertinere non ad normam praefixam celebrando in futurum hoc mysterio, sed tantum ad illum actum cum duodecim Apostolis pertinuisse. Quare vero hoc? Quia scilicet in Matthaei descriptione, non additur mandatum: Hoc facite. Ita Pighius. Sed quia nimium crassa est violenta haec institutionis divulsio, ut nulla prorsus admittatur collatio descriptionum institutionis, sicut in quatuor locis Scripturae exstant: nec quod in unius descriptione praeteritum est, ex aliorum repetitionibus liceat supplere: ut scilicet quando Matthaei descriptio urgetur, simpliciter dicamus, Christum non dixisse, Hoc facite in mei commemorationem: si Lucae et Pauli descriptio tractatur, ut simpliciter negemus, Christum in institutione calicem dedisse discipulis, nec dixisse: Bibite ex hoc omnes; quia scilicet Lucae et Pauli descriptio, verba illa non habet. Haec quia nimis impudenter impia sunt, non probantur ab omnibus Pontificiis. Una enim et eadem institutio est, quae quatuor in locis describitur, et sacri scriptores ita mutuas operas tradiderunt, ut quod priores Matthaeus et Marcus praeterierunt, posteriores Lucas et Paulus suppleverint. Quae vero in priorum descriptionibus satis luculenter explicata erant, ea posteriores non judicarunt omnia repetenda esse, cum quidem omnes descriptiones conferri vellent.

Volui tamen Pighianum illud artificium notare, ut exstet illustre exemplum, ad quas impudentes et crassas ludificationes Scripturae, suscepta defensio Pontificiae mutilationis, humana ingenia abripiat.

10. Andradii elusio.

Andradius vero novus artifex, concedit in institutione exstare mandatum de sumptione calicis. Sed alia via, quam Pighius ingreditur, probaturus, verba institutionis de calice, non pertinere ad laicos, sed ad solos sacerdotes. Et observabit Lector, non de vini tantum specie laicis eripienda Pontificios laborare, sed hoc pugnant, laicos ad dulcissima verba Christi, quae communioni calicis addita sunt, nullum plane jus habere, quia scilicet verba illa ad solos sacerdotes pertineant. Sumpsi autem potissimum Andradii disputationem expendendam: quae enim mens sit Tridentini Concilii in primo argumento, quia non plene se explicant, ex Andradio opinor, qui et Concilio interfuit, et in ipso Concilio scripsit, omnium rectissime intelligemus. Dicit igitur: Licet praeceptum de bibendo calice, cum nota universali, a Christo in institutione traditum sit: non tamen sequi, omnes Christi fideles sub illo universali signo comprehendi, et praecepto illo obligari. Audis eadem verba, et eandem sententiam, sicut in primo Tridentino Capitulo legis. Sed causam et rationem hujus sententiae, quam Concilium studiose celavit, Andradius Concilii interpres nobis prodit: Christum scilicet praecepto illo, universali nota tradito (Bibite ex hoc omnes) non alios quam praesentes Apostolos compellasse. Cum enim non pauci ex 70 discipulis, et ex piis matronis, tunc adessent Hierosolymis, Evangelistae tamen expresse memorant, Christum tantum duodecim Apostolos mensae illi adhibuisse. Et Marcus, explicaturus quos Christus universali illa nota intelligi voluerit, dicit, omnes illos quos tunc compellarat, cum diceret, Bibite ex hoc omnes, statim in prima illa Coena bibisse ex calice: qui certe non alii fuerunt, quam duodecim Apostoli, qui tunc in coena praesentes fuerunt. Haec est prima σύῤῥαξις Andradii. Sed quaero, an semel tantum, in prima scilicet illa coena, Christus illud quod tunc praecipiebat, fieri voluerit? Negabit hoc Andradius. Christus enim addit mandatum, Hoc facite: ut scilicet, in posterum seu in futurum, usque ad consummationem seculi (sicut Paulus interpretatur) illud fiat, quod in prima coena factum fuerat. Et nisi traditum esset a Christo hoc mandatum, nemo factum illud primae coenae ausus fuisset vel debuisset imitari. Altera vero quaestio est, an tantum duodecim illae personae, ex mandato Christi debuerint postea illud facere, ita ut praeter et post duodecim illos, ad nullum omnino fidelium, ea quae in institutione coenae praescripta et mandata sunt, pertineant. Negat et hoc Andradius: facit enim illa communia, reliquis etiam Sacerdotibus.

Ipse igitur in sequentibus fatetur, et ostendit, falsum esse quod prius contendebat, Christum universali nota, cum dicit, Bibite ex hoc omnes, non alios voluisse intelligi, quam duodecim illos qui tunc praesentes erant. Tertia demum quaestio est: Qui sint illi, ad quos in Ecclesia, praeter et post Apostolos, mandata institutionis Christus pertinere voluerit? Et hic est status quaestionis valde arduae et gravissimae: in cujus definitione, non nudis utendum est asseverationibus, sed argumentis certis, probationibus firmis, et documentis evidentissimis. Andradius, sicut forsan in concilio didicit, audacter affirmat, mandata totius institutionis coenae pertinere ad solos Sacerdotes. Quomodo vero illud probet audiamus. Tria, inquit, mandata sunt in institutione, Edite, Bibite, Hoc facite. Et haec copulative ita connexa sunt, ut ad quos pertineat mandatum, Hoc facite, ad illos etiam praecedentia pertineant. Sed Christus potestatem in posterum consecrandi, celebrandi, administrandi, et dispensandi Eucharistiam instituit, cum diceret: Hoc facite. Illa vero potestas, non ex aequo omnibus fidelibus, sed ministris Ecclesiae competit. Ergo et praecedentia mandata, scilicet: Edite, Bibite, ad solos Sacerdotes pertinent. Non autem ita, ut sacerdotibus quando non conficiunt, utraque species dispensetur, nam et hoc negat, sed tantum, ut sacerdotes quando celebrant, utramque speciem sumant. Violenta profecto est Lusitana haec argumentatio, qua a jure totius communionis Eucharistiae prorsus removentur non laici tantum, sed et Sacerdotes non conficientes. Dicit enim utrumque mandatum, Manducate et bibite, ad solos Sacerdotes pertinere: ad quos scilicet pertinet mandatum, Hoc facite. Responsurus vero ad objectionem: Quo igitur jure laicis altera species dispensetur, si tota institutio ad solos Sacerdotes pertinet? haeret tanquam mus in pice. Vult quidem dicere, Apostolos sumpsisse unam speciem, cum adhuc laici essent, priusquam scilicet in Sacerdotes consecrarentur, per verba, Hoc facite. Sed paulo ante dixerat, ad eosdem copulative pertinere, Manducate, et hoc facite. Ideo arbitratur ex 6. cap. Johannis, laicos ad communionem unius speciei admitti, vel certe ex generali Sacramentorum ratione. Tandem vero dicit, Christum quidem in genere praecepisse, ut fideles Eucharistia uterentur: quam vero earum specierum consultius foret plebi porrigere, Ecclesiae judicio relictum esse. Sed ubi hoc scriptum est, o bone vir? Ego enim non in genere, sed in specie, de utraque parte Eucharistiae sumenda, lego mandatum Christi. Sed quam putas esse causam quod disputent, ne unam quidem speciem laicis ex mandato Christi dari? Absque dubio haec est: ut Pontificis potius liberalitati et autoritati, quam institutioni et mandato Christi, communionem suam acceptam ferant laici.

De mandato Christi, Hoc facite.

11. Sed expendenda est paulisper haec Andradii argumentatio. Tota vero vis argumenti, sita est in mandato, Hoc facite. De quo distincte dicendum est: quatenus scilicet pertinet ad ministros Ecclesiae, et quatenus pertinet ad reliquam Ecclesiam. Et planum faciemus, quocunque referatur mandatum illud Christi, Hoc facite, sive ad Sacerdotes, sive ad reliquam Ecclesiam, confirmari et stabiliri nostram sententiam: quod scilicet communio sub utraque specie, sit juris et praecepti divini. Quia enim quod Christus in ultima coena fecit, in futurum etiam in Ecclesia fieri mandavit: acceptam scilicet panem et poculum gratiarum actione benedicere, et sacrata dispensare, quod ad ministerium proprie pertinet: Non ergo negamus, mandatum Christi, Hoc facite, eatenus pertinere ad ministros Ecclesiae. quia vero totum illud, quod in prima coena non tantum a Christo benedictione et dispensatione, verum etiam a discipulis sumptione, manducatione, et bibitione factum est, comprehenditur in mandato illo, Hoc facite, refertur enim ad totam actionem praecedentem, non igitur tantum ad Sacerdotes celebrantes Eucharistiam, sed et ad illos, quibus Eucharistia dispensatur, ut eam edant et bibant, mandatum illud, Hoc facite, certa ratione pertinet: sicut postea clarissime ex Paulo demonstrabimus. Non enim tantum particula quaedam, sed totum illud, quod in institutione coenae factum est, comprehenditur in mandato illo, Hoc facite. Primum autem in ipsa institutionis luce videbimus, quid verba illa Hoc facite, velint, possint et efficiant, si referantur ad sacerdotes seu ministros Ecclesiae. Sine dubio enim Christus quando dixit: Hoc facite, ministris Ecclesiae praescripsit, mandavit et praecepit, quomodo in posterum seu in futurum celebrare et administrare et dispensare debeant Coenam Dominicam, usque ad consummationem seculi: nempe ut ea faciant, quae Christus in prima coena fecit. Et quidem si Christus panem et calicem benedixisset, et solus sumpsisset, et addidisset mandatum, Hoc facite: tunc forsan illud, quod Pontificii volunt, sequeretur: ut scilicet solus sacerdos celebrans, utramque speciem sumeret. Jam vero non lego, Christum benedictum illum panem et calicem Eucharistiae, ipsum manducasse et bibisse: licet Chrysostomus, sine certo et manifesto Scripturae testimonio illud affirmet. Manifestissime autem lego, Christum benedictum panem et calicem aliis dispensasse addito mandato: Edite, bibite. Quatenus igitur mandatum Christi: Hoc facite, solos ministros Ecclesiae, ad quos administratio Eucharistiae pertinet, complectitur: non tantum requirit, ut Eucharistiam consecrent, et ipsi sumant: sed ex praecepto et mandato divino requirit, ut sacratam Eucharistiam dispensent, et distribuant aliis. Hoc enim Christus in prima coena fecit, et quod tunc fecit, ut illud in futurum fieret, serio mandavit, cum diceret: Hoc (quod scilicet me vidistis facientem) facite. Quid vero Sacerdotes in administratione Eucharistiae distribuere et dispensare debeant, manifestum est ex institutione: quod scilicet Christus dispensavit, et distribuit. Dicit enim: Hoc quod me vidistis facere, facite. Christus vero benedictum panem distribuit, dicens: Accipite, comedite, etc. Et huic parti actionis, addit, mandatum:

Hoc facite. Similiter vero etiam poculum benedictionis distribuit, dicens: Bibite, etc.

Et huic etiam parti actionis similiter ut primae addit mandatum, Hoc facite. Sacerdos igitur celebrans Eucharistiam, si solus eam sumat, et nemini alteri eam dispenset, non facit hoc quod Christus fecit. Quod si alteram tantum partem dispenset, iterum non facit hoc, quod Christus fecit. Is enim sicut utramque speciem consecravit, ita etiam utramque distribuit. Et illud quod tunc fecit, faciendum in posterum mandavit, cum diceret: Hoc facite. Manifestissima igitur demonstratio est, ipsa luce meridiana clarior, mandatum Christi, Hoc facite, quatenus ad solos sacerdotes pertinet, nequaquam eripere reliquae Ecclesiae communionem utriusque speciei. Non enim hoc vult mandatum illud, ut sacerdos celebrans Eucharistiam, solus eam sumat, sed ex praecepto divino injungit et imponit sacerdoti celebranti, ut dispenset et distribuit Eucharistiam, et quidem ita sicut Christus eam dispensavit. Is vero et panem et poculum benedictum dispensavit, et utrique parti expresse et distincte addidit mandatum: Hoc, quod scilicet ego jam feci, in futurum usque ad consummationem seculi facite.

12\. Argumentum firmissimum contra Pontificios.

Restat igitur postrema quaestio: Qui sint illi, quibus sacerdos celebrans, Eucharistiam dispensare et distribuere ex praecepto divino teneatur? Christus dispensavit eam Apostolis: quos Pontificii dicunt, tunc retulisse personam sacerdotum. Sed Apostoli tunc non erant conficientes, sicut Pontificii loquuntur. Ad minimum igitur clericis non conficientibus, dispensanda esset utraque species Eucharistiae etiamsi ad solos sacerdotes pertineret. Christus enim Apostolis, qui tunc non erant conficientes, dedit utramque speciem. Et hoc quod tunc fecit, sub praecepto in posterum fieri mandavit. Et tamen Pontificia Ecclesia ipsis etiam Sacerdotibus, quando non conficiunt, non dispensat utramque speciem. Hunc nodum antea Jesuitis proposueram, sed advocatus ipsorum Andradius, noluit eum tangere: impossibile enim est, quod ulla ratione vere possit solvi. Sed omissis illis ἀσυστάτοις, quaerendus est certus mandati Christi interpres: quibus scilicet dispensanda sit Eucharistia, ita sicut Christus eam dispensavit discipulis suis, sub panis scilicet et vini specie. Is vero Paulus erit, qui Evangelium suum non ab homine, sed ex revelatione Filii Dei accepit, Gal. 1. Et doctrinam de coena Dominica, fatetur se ita tradidisse, sicut eam a Domino accepit. Tradidit autem non ut nudam historiam sine explicatione, accommodatione et applicatione ad praxim (ut ita loquar) Ecclesiae: sed ita proponit institutionem, ut sit regula et norma administrandae, dispensandae et sumendae Eucharistiae. Recitatis autem verbis et mandatis institutionis Christi, mox subjungit accommodationem de dispensatione et usu utriusque speciei. Num vero ad solos Sacerdotes illa pertinent, quae Paulus ibi de communione sub utraque specie scribit? Certe titulus Epistolae, universam Ecclesiam Dei, quae est Corinthi, alloquitur: imo addit, inscriptam esse omnibus, qui invocant nomen Domini, idque in omni loco. Sicut igitur ex verbis institutionis habemus, in celebratione coenae Dominicae debere ex praecepto divino fieri dispensationem, seu distributionem utriusque speciei, panis scilicet et poculi Dominici, (hoc enim Christus fecit, et idem faciendum in posterum mandavit), ita ex Pauli interpretatione habemus, dispensationem illam panis et poculi Dominici, ex praecepto Domini debere fieri omni homini probanti se, item omnibus qui invocant nomen Domini. Haec enim sunt Pauli verba. Breviter igitur, sed certo et manifeste demonstravimus, sacerdotes seu ministros Ecclesiae, quando celebrant et administrant coenam Dominicam, ex praecepto divino astringi et obligari, non tantum ut Eucharistiam consecrent, et ipsi sumant, sed ut consecratam dispensent et distribuant, non dimidiam, sed integram, panem scilicet et poculum Domini, sicut Christus fecit: et utramque illam speciem dispensent et distribuant, non solis tantum Sacerdotibus, sed omni homini probanti se, et omnibus qui invocant nomen Domini in omni loco.

Paulus verus interpres Coenae Dominicae.

Tridentinorum astutia.

Et forsan non sine peculiari artificio, Tridentinum decretum noluit loqui de praecepto dispensationis, sed de praecepto sumptionis. Etsi vero posterius illud ex priori manifestum est, ex natura correlativorum: tamen et hoc de praecepto scilicet sumptionis, manifeste ex Scriptura ostendi potest. In prima enim coena non tantum hoc factum est, quod Christus panem et poculum benedixit et dispensavit: sed et hoc ibi factum fuit, quod Apostoli panem et poculum Domini acceperunt, manducarunt et biberunt idque non ut arbitrarium quiddam, sed ex praecepto et mandato Domini. Dixerat enim: Accipite, manducate, bibite. Ad totam vero illam actionem primae coenae, Christus addidit mandatum, ut in futurum usque ad consummationem seculi ita fieret: Hoc inquiens, quod scilicet in hac prima coena factum est, facite. Sicut igitur in prima coena Apostoli ex praecepto divino utramque speciem sumpserunt, manducarunt et biberunt: ita praescriptum et mandatum Christi est, ut idem in futurum usque ad consummationem seculi in celebratione coenae Dominicae fiat. Et Paulus locuples testis est, Christum ipsum in institutione mandatum illud, Hoc facite, non tantum ad consecrationem et dispensationem, sed expresse etiam ad sumptionem retulisse: et quidem expresse in altera parte, de calice. Ita enim recitat Christi verba: Hoc facite, quotiescunque biberitis. Et ipse Paulus mox subjiciens, quae sit interpretatio verborum Christi, Hoc facite in mei commemorationem, inquit: Quotiescunque manducaveritis hunc panem et poculum hoc biberitis, mortem Domini annuntiate, donec veniat. Paulus igitur mandatum Christi, Edite, bibite, hoc facite, accommodat ad ipsos sumentes. Et sicut sumptio panis sacrati, est juris et praecepti divini: ita etiam sumptio poculi Dominici, est juris et praecepti divini. Et Paulus haec scribit ad omnes qui invocant nomen Domini in omni loco.

13. Sive igitur ad sacerdotes sive ad sumentes referatur mandatum Christi, Hoc facite: planum factum est, communionem sub utraque specie esse juris, praecepti et mandati divini duplici ratione. I. Quia ministri Ecclesiae, in administratione coenae Dominicae, ex praecepto Domini obligati sunt, et astringuntur ad dispensandam Eucharistiam, ita sicut Christus eam in prima coena dispensavit, sub panis scilicet et vini specie idque non sacerdotibus tantum, sed omnibus qui invocant nomen Domini in omni loco. II. Sumpturi Eucharistiam, habent mandatum Christi, ut in sumptione illud faciant, quod in prima coena factum esse scribitur: ut scilicet panem benedictum edant, et poculum Domini bibant. Et ad hoc faciendum, duplici vinculo mandati divini obligantur et astringuntur. I. Quod Paulus sua interpretatione ostendit mandatum, Edite, bibite, pertinere ad omnes sumentes. II. Quod Christus utrique parti addit peculiare mandatum: Hoc facite, ut non tantum in dispensatione, sed etiam in sumptione hoc fiat, quod in prima coena factum est.

14. *Exemplum primitivae Ecclesiae.* Ex hoc jure institutionis, praescripti, mandati et praecepti divini, primitiva Ecclesia in legitimis et ordinariis Ecclesiae conventibus, utramque Eucharistiae speciem dispensavit, et sacerdotibus, et laicis. Et diserte docuit, in usu et participatione horum mysteriorum, nullum esse discrimen inter sacerdotem et laicum: sicut supra haec demonstrata sunt. Nec unquam vel sensit vel docuit vetus Ecclesia, arbitrariam esse communionem sub utraque specie. Sed quia de sumptione sub utraque specie, et Christus et Paulus praeceptive seu imperative loquuntur, veteres similiter etiam docuerunt, eam esse juris et praecepti divini. Cyprianus de coena Domini inquit: Lex esum sanguinis prohibet: Evangelium, ut bibatur praecipit. Bibimus autem de sanguine Christo ipso jubente, pro quibus sanguis ille oblatus est. Et lib. 2, Epist. 3 disputans de calice Domini sanctificando, et plebi ministrando, aliquoties meminit praecepti divini: ut cum dicit, ab eo quod Christus magister et praecepit, et gessit, non esse humana institutione decedendum. Item, a Domino praecipitur, et ab Apostolo ejus confirmatur, ut quotiescunque in commemorationem Domini biberimus, hoc faciamus quod Dominus fecit. Et in fine, institutionem Christi vocat legem Evangelicam.

Bernhardus. Bernhardus sermo. 3 de Ramis palmarum dicit, alimoniam corporis et sanguinis Christi, eo die primum exhibitam, eo die commendatam et mandatam, deinceps frequentari. Cyprianus lib. 1, Epist. 2. Quomodo ad martyrii poculum idoneos facimus, si non eos ad bibendum prius in Ecclesia poculum Domini, jure communicationis admittimus? Et Justinus, scriptor vetustissimus, cum descripsisset ritum sui seculi in Ecclesia, de communione sub utraque specie, mox subjungit: Apostoli in Evangeliis ita sibi Christum ἐντειλάσθαι, praecepisse tradiderunt. Ostendimus igitur ex institutione Christi, ex interpretatione Pauli, et ex traditione veteris Ecclesiae, dispensationem et sumptionem Eucharistiae sub utraque specie, esse juris et praecepti divini.

15. *Tridentinorum argumentum ex concione Joh. 6.* Secundum argumentum contra verba institutionis, Tridentina Synodus texit ex concione, Joh. 6. Illud vero a Pontificiis scriptoribus in duplici forma solet proponi. I. Christus Joh. 6 loquens de sumptione et participatione carnis et sanguinis sui aliquando concionatur de manducanda carne, et bibendo sanguine, aliquando vero reducit illa ad solam manducationem: ut, Qui manducat me, vivet propter me. Ergo communio utriusque speciei non est tanquam necessaria praecepta, sed potest sufficere sola manducatio. II. Osius in confessione Polonica, argumentum illud ita format. *Argumentum Osii in confessione Polonica.* Christus Joh. 6 loquens de manducanda sua carne, et bibendo sanguine, non facit mentionem vini, sed tantum panis. Ergo usus Dominici calicis potest abrogari et prohiberi. Sed facilis et plana est responsio: Coenam Dominicam Christum instituisse in ea nocte, qua tradebatur, et Evangelistae testantur, et Paulus clarissime affirmat. Concio vero Joh. 6 habita est a Christo anno integro et amplius ante institutionem coenae. Et tamen tam boni viri sunt Tridentini patres, ut non vereantur praetextu ex concione Joh. 6 sumpto, reformare, mutare et mutilare testamentariam institutionem filii Dei. Eadem enim ratione posset quis argumentum nectere ex concione Joh. 4, tantum bibendum esse in coena Dominica, et quidem non vinum, sed aquam in calice adhibendam: quia Christus ibi dicit: Qui biberit ex aqua, quam ego dabo, non sitiet in aeternum. Deinde manifestum est, Christum Joh. 6 non agere de manducatione et bibitione, quae ore corporis fiat: nec de pane materiali. Judaeis enim urgentibus illud signum, Patres nostri in deserto manna manducaverunt: Christus opponit: Jam vero Pater coelestis non corporalem cibum, sed alium panem, scilicet filium suum incarnatum, vobis misit: Ego, inquit, sum panis ille vitae. Ita cum turbae quae ex quinque illis panibus manducarant, ad ipsum reverterentur, ut iterum corporali manducatione saturarentur, Christus pani materiali et manducationi corporali opponit alium spiritualem cibum, et spiritualem manducationem, quae fide fit, sicut aliquoties repetit: Qui credit in me, habet vitam aeternam. Si igitur ex 6. cap. Johannis, de substantia coenae Dominicae, contra verba institutionis judicandum esset: sequeretur, etiam elementum panis non esse adhibendum ad Eucharistiam, nec opus esse, ut in coena Dominica ore corporis aliquid acciperetur: imo posset inde concludi, usum et panis et poculi Dominici, sicut institutio coenae de illis loquitur, posse simpliciter abrogari et prohiberi. Tam egregium scilicet argumentum est, quod ex concione Joh. 6 contra institutionem coenae a Pontificiis opponitur. Et tamen unicum hoc argumentum praecipuum fuit, quod tempore Constantiensis Concilii, ex scriptura contra usum utriusque speciei oppositum fuit. *Veterum sententia de 6. cap. Joh.* Veteres quidem in explicatione 6 capitis, plerunque solent tractare doctrinam de coena Dominica,

non quod ibi sit instituta, vel quod ex 6. cap. Joh. discendum sit, quae sit materia, quae forma: hoc est, quod elementum, et quod verbum sacramenti Eucharistiae. Sed quia ad salutarem Coenae Dominicae usum non sufficit Sacramentalis manducatio, nisi accedat spiritualis: qualis vero illa sit et esse debeat, describitur Joh. 6. Hactenus et hoc modo veteres 6. caput Joh. recte accommodarunt ad doctrinam de Eucharistia. Non potest autem in ullo veterum ostendi, quod in 6. cap. Joh. vel disputarint saltem, in legitima et ordinaria celebratione coenae Dominicae, usum calicis posse vel abrogari, vel prohiberi. Doctrina igitur de materia et forma, de elemento et verbo Eucharistiae, de norma administrationis et dispensationis coenae Dominicae, et de modo Sacramentalis communionis, sedem suam habet non Joh. 6, tunc enim Eucharistia nondum erat instituta: sed in verbis institutionis, in quibus dispensationem et communionem utriusque speciei praeceptive institutam esse manifestum est. Illud vero Pontificii prorsus invertunt. Et hinc aestimetur, qualis causa sit, quae hujusmodi argumentis et fundamentis nititur.

16. *Tridentini argumentantur ab autoritate Ecclesiae.* Tertium argumentum Tridentinae Synodi, sumitur ab autoritate et potestate Ecclesiae. Consideretur autem status disputationis. Manifesta et certa sunt verba institutionis, de utraque specie. Ab illis Pontificia Ecclesia discessit. Jam cum quaeritur, quas hujus discessionis rationes habeant? opponitur autoritas et potestas Ecclesiae. Necesse igitur erit, esse aliquam potestatem et autoritatem Ecclesiae contra expressa verba Dei, et quidem ad destructionem testamentariae institutionis filii Dei: ad quam tamen duplici mandato, in singulis Eucharistiae partibus Ecclesiam usque ad consummationem seculi donec ad judicium redeat, alligatam esse voluit: Manducate, hoc facite: Bibite, hoc facite. Elegans certe, et vera est Augustini sententia contra Cresconium lib. 2, cap. 21. Paulus dicit: Ecclesia subdita est Christo. Non igitur debet Ecclesia se Christo praeponere: cum ille semper veraciter judicet, Ecclesiastici vero judices, ut homines plerunque fallantur. Sed pleraque ad hoc argumentum pertinentia, in praecedentibus sunt explicata: ideo tantum verba secundi Tridentini capituli examinabimus. Insidiose autem ludunt aequivocatione vocabuli dispensationis. Nam et Gerson disputat, esse quidem praeceptum de bibendo calice, sed tale, quod dispensabile sit autoritate Ecclesiae. Dispensationem vero definiunt relaxationem juris communis, factam cum causae cognitione, ab eo, qui jus et potestatem habet dispensandi: ut scilicet sit licentia, vel mutandi aliquid in lege, vel faciendi aliquid contra legem. Tridentinum igitur capitulum declarat, Ecclesiam habere potestatem in dispensatione sacramentorum. Et ex illa potestate, licet Christus utramque speciem praeceptive instituit, Ecclesiam tamen communionem calicis potuisse abrogare et prohibere. Audi vero, quomodo illud ex scriptura probent. Paulus enim dicit: Sumus dispensatores mysteriorum Dei. Mysteria sunt sacramenta: et dispensare, est jus commune relaxare. Ergo quae Christus in dispensatione et usu Eucharistiae instituit, Ecclesia potest abrogare: quae praecepit, potest prohibere: usum scilicet calicis Domini, pro laicis.

Canonistae. Canonistarum quidem sententia est, Papam posse dispensare contra IV prima Concilia: item contra verba Evangelii, licet non contra mentem. Sed si quis tunc regnante barbarie et inscitia linguarum, potuisset Papalem illam potestatem dispensandi, ex dicto illo Pauli probare: Sumus dispensatores mysteriorum Dei: nae vere magistralis illa allegatio habita fuisset. Nunc vero in tanta luce ludere vocabulis, in re tam seria, nemo ut arbitror sanus auderet. Audet autem hoc et quidem jure suo, praefricta frons Thaidis Babylonicae. Et qua conscientia causam hanc agant, quantumque fidei illis sit tribuendum, hinc aestimetur. *Explicatio Paulinae sententiae.* Mysteria ibi Paulus intelligit revelationem totius doctrinae Evangelicae, et Apostolos vocat ministros οἰκονόμους: hanc ipsam innuens antithesin, quod non sint domini horum mysteriorum, qui potestatem habeant mutandi et abrogandi: sed quod tantum sint oeconomi, in quibus haec fidelitas requiritur, ut juxta institutionem, praescriptum et mandatum Domini, ea dispensent, quae ipsis commissa sunt. In hac sententia vetus interpres usus est vocabulo dispensationis. Illius vero aequivocatio commoda visa fuit Tridentinis Patribus, qua mutilationem coenae Dominicae justificarent. Non abs re igitur factum est, quod veterem editionem decreto suo authenticam fecerunt, ita ut nemo eam in disputationibus, quovis praetextu rejicere auderet: etiamsi scilicet, ut in hoc loco, οἰκονομία non significet potestatem mutandi et statuendi aliquid contra id, quod Dominus expresso mandato praescripsit. Sed huic dispensationi videntur, ne ipsi quidem Tridentini satis fidere. Ita enim orationem moderantur, quasi velint dicere: In dispensatione, hoc est, in administratione sacramentorum, Ecclesiam in externis circumstantiis posse statuere et ordinare, quae aedificationi serviunt: et in hujusmodi quidem ordinationibus, si fiant in circumstantiis, de quibus non exstat mandatum Dei, ad hunc finem, ut ea quae in administratione sacramentorum a Domino instituta, praescripta et mandata sunt, eo rectius et diligentius ad aedificationem serventur. Non negamus, inquam, in hujusmodi ordinationibus Ecclesiam habere potestatem, ut omnia scilicet fiant ordine, decenter et ad aedificationem. Hanc vero potestatem, Pontificii extra suos terminos eo trahunt, quasi Ecclesia simili potestate possit etiam ea, quae in institutione coenae, filius Dei instituit, ordinavit praescripsit, mandavit et praecepit, mutare, mutilare, prohibere et eripere. Hoc vero, quia probari non potest, negamus. *Tridentinorum argumentatio.* Et observetur Tridentina argumentatio, a dispensatione in circumstantiis adiaphoris, ad abrogationem, mutilationem et prohibitionem eorum quae habent verbum et mandatum Dei. Falsum vero est quod dicunt, Paulum tali potestate usum in hoc ipso Sacramento, quando Corinthiis scribit: Caetera cum venero disponam. Diserte enim prius ponit ea, quae habent institutio-

nem, ordinationem, praescriptum et mandatum Christi et ab iis postea disjungit ea quae pollicetur se ordinaturum cum venerit. Intelligit igitur ea quae non habent praescriptum et mandatum Christi.

Et quidem ipsum Concilium non potest simpliciter hanc distinctionem negare: ideo addunt salva Sacramentorum substantia, fieri posse dispensationem. Hoc vero mirabile est, Eucharistiam posse una sui parte mutilari, salva tamen ipsius substantia. Longobardus certe et Scholastici, substantialia Sacramentorum affirmant esse materiam et formam: hoc est, elementum divinitus institutum, et verbum voce divina elemento annexum. Jam Christus pro elemento, in coena sua non panis tantum, sed et poculi usum instituit. Quomodo igitur salva manet substantia coenae Dominicae, si altera ejus pars abrogetur, mutiletur, et prohibeatur? Sed forsan substantiam Eucharistiae, volunt esse spiritualem participationem corporis et sanguinis Christi. Cumque illa fiat etiam sub una specie, ubi totus et integer Christus adest: judicant salvam manere Eucharistiae substantiam, etiamsi poculum Domini inde tollatur. Sed quia etiam sine pane et vino fieri potest spiritualis participatio carnis et sanguinis Christi, in verbo Evangelii, sola fide, Joh. 6, eadem ergo consequentia manebit etiam salva substantia Eucharistiae, etiamsi utraque species et panis et vini inde tollatur. Sed quae ad substantiam coenae Dominicae pertineant et requirantur, non ex humanis argumentationibus, sed ex testamentaria institutione Filii Dei discendum et dijudicandum est.

17. *Argumentum ab exemplis veteris Ecclesiae.*

Quartum argumentum Tridentinae Synodi, sumptum est ab exemplis veteris Ecclesiae, quod scilicet usus utriusque speciei in primitiva Ecclesia, non infrequens quidem, non tamen universalis fuit: sed semper etiam simul in usu fuerit communio sub una tantummodo specie. Cui libertati communicandi, sive sub utraque sive sub una tantummodo specie postea successerit mutatio consuetudinis, de communione sub utraque specie, quam subsecuta demum sit lex de una tantum specie.

Observabit autem Lector, quod Pontificii in hac causa, usu rerum multa edocti sunt, quae principio non satis considerata fuerunt. Constantiense enim Concilium cum primum ferret legem de mutilatione coenae Dominicae, simpliciter concessit, consuetudinem fuisse primitivae Ecclesiae, quod a fidelibus Eucharistia sub utraque specie reciperetur. Sed mox biennio post, Gerson animadvertit, quantum haec confessio haberet incommodi. Et licet diversum probare et ostendere non posset: tamen inquit probabilius videri, hoc non communiter apud omnes servatum fuisse. Ex hac commonefactione, Tridentina Synodus habet hoc artificium, quod non dicit initio Christianae religionis universalem fuisse usum utriusque speciei: imo ne quidem dicit, frequentem fuisse: sed per figuram μείωσιν inquit, non infrequentem fuisse: Respiciunt autem ad disputationes Pontificiorum, quibus probare conantur, etiam in primitiva et veteri Ecclesia, ubi usitata erat communio sub utraque specie, semper tamen simul etiam usum fuisse communionis sub una tantummodo specie. De illis igitur disputationibus quaedam qua fieri poterit brevitate, annotanda erunt. Nam et haec annotatio ostendet, Pontificios cum destituantur et Scripturae et antiquitatis veris testimoniis, simili artificio depravare veterum testimonia, sicut Scripturae sententias ludificant. Quando vero de veteris Ecclesiae testimoniis et exemplis disputatio est, non quaeritur de casibus necessitatis et extraordinariis, sed de legitima, ordinaria, publica et solenni celebratione, administratione et dispensatione Eucharistiae. A multis autem ostensum est ex antiquis formis liturgiarum, ex descriptionibus celebrationis coenae Dominicae, quae exstant apud veteres, praecipue vero apud Justinum et Chrysostomum: ex aliis multis veterum testimoniis et exemplis: quod in veteri Ecclesia, in legitima et ordinaria administratione coenae Dominicae, semper et ubique apud omnes usitata fuerit communio sub utraque specie, juxta Christi institutionem. Neque ullum antiquitatis exemplum proferri potest, quod in legitima et solenni administratione coenae Dominicae, una solummodo species, subtracta altera, fideli populo dispensata fuerit. Et haec cum ita se habeant, operae pretium est videre, quo artificio antiquitatis etiam testimonia depravent Pontificii, quae plurima et manifestissima sunt.

[ARTICULUS VII.]

QUOMODO EX ANTIQUITATIS TESTIMONIIS, MUTILATIONEM SUAM PROBARE CONENTUR PONTIFICII.

1. I. Eccius et plerique alii, multum tribuunt huic testimonio, quod in veterum scriptis, et in antiquis Canonibus, mentio fit laicae communionis: ad quam remittebantur illi qui ex clero ejecti erant. Ergo, ajunt, in veteri Ecclesia alia fuit communio cleri, scilicet sub utraque specie: et alia laicorum, scilicet sub una specie. Sed hoc falsum esse animadvertunt et fatentur nunc ipsi etiam Pontificii: ut Vicelius, Tapperus, Lindanus, et multi alii. Manifestissimum enim est, illis temporibus, quibus mentio fit laicae communionis, datam fuisse laicis utramque speciem. Et Chrysostomus expresse affirmat, in participatione mysteriorum, nullum esse discrimen inter sacerdotes et fidelem populum.

Laica communio quid.

Sed laica communio veteribus vocabatur, quando clericus propter crimen aliquod, ab officio ministerii vel suspendebatur, vel prorsus removebatur: tunc enim ipse non administrabat Eucharistiam, sed eam tantum accipiebat: idque non inter clericos, sed post clericos cum laicis, et in loco ubi laici communicabantur. Agnoscunt igitur, et fatentur ipsi Pontificii, laicam communionem apud veteres non esse intelligendam de alio communionis genere, sed de gradu, ordine, et loco communionis.

2. II. Quidam, quos etiam Osius in Polonica confessione imitatur, fingunt in Ephesina synodo decretum fuisse, ut laicis tantum una species Eucharistiae traderetur, eo quod Nestorius docuerit, sub pane esse cadaver exsangue. Sed merum figmentum hoc est. Nullus enim ex veteribus hanc opinionem Nestorio tribuit. Et in historia, item in actis Ephesini Concilii, ne vestigia quidem talis, vel disputationis, vel decreti apparent. Sed talis causa talibus digna est probationibus.

Osius.

3. III. Est et hoc unum ex artificiis Pontificiis, ubi in veteribus mentio fit Eucharistiae, quod illam tantum de una specie intelligunt: ut quando apud Eusebium lib. 5, cap. 24, Episcopis ejusdem communionis, peregre adventantibus transmittitur Eucharistia: Pontificii contendunt, hoc simpliciter de panis tantummodo specie esse intelligendum. Sed appellatio Eucharistiae complectitur utramque speciem. Justinus enim describens ritum communionis sub utraque specie, dicit: Hoc alimentum apud nos Eucharistia vocatur. Irenaeus lib. 5. Quando mixtus calix et fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia corporis et sanguinis Christi. Cyprianus lib. 1, Epist. 2. Protectione corporis et sanguinis Christi, eos muniamus: cum ad hoc fiat Eucharistia, ut possit esse tutela credentibus, Sermone 5 de lapsis, ubi expresse calicis tantum mentio fit, Cyprianus vocat Eucharistiam.

4. IV. Ex deportatione Eucharistiae ad infirmos conantur probare usum unius tantum speciei, eo quod vinum sine periculo deferri non possit. Sed Justinus Apolog. 2 et Hieronymus ad Rustic. Monach. de Exuperio, expresse testatur, in veteri Ecclesia utramque speciem solitam deferri ad absentes et infirmos. In Serapionis historia, apud Euseb. lib. 6, cap. 44 valde laborat Andradius ut ad unam speciem illam referat, quia verbum ἀποβρέχειν, perfundere seu madefacere, in solam panis speciem quadret. Sed quaero ab Andradio, ad quam speciem referatur quod historia habet: ἐπιστάξαι et ἐγχέαι: infundere, et in os instillare. Hic Jesuitae dicunt, fuisse vinum non consecratum, in quo jussus fuerit puer madefacere panem. Sed hoc Eusebius non dicit. Imo Nicephorus lib. 6, cap. 6 affirmat Eucharistiam fuisse, quod seni puer in os instillavit. Ita enim inquit: instillavit ei Eucharistiam. Usitatum autem fuisse, in casu necessitatis, panem Eucharistiae in vinum sacratum intinctum aegrotis dare, ex veterum historiis notum est: sicut postea ostendemus.

Justinus. Hieronymus. Andradius. Jesuitae.

5. V. Ex reservatione Eucharistiae, cujus alicubi apud veteres mentio fit, usum unius solummodo speciei probare moliuntur. Sed et hoc vanum est. Apud Chrysostomum enim Epist. 1 ad Innocentium, etiam sanguis Domini in sacrario servatur. Et Gorgonia Nazianzeni soror, et corporis et sanguinis Domini antitypa reservarat, sicut Nazianzenus testatur.

6. VI. Ubi in veterum scriptis expresse tantum mentio fit panis seu corporis Christi, seu manducationis: ibi Pontificii statim affingunt praesumptam suam opinionem, de una tantummodo specie. Sed quod Sophistice depravent veterum sententiam, aliquot manifestissimis exemplis demonstrabo. Eccius citat ex Epist. Ignatii ad Ephesios: Frangentes unum panem, qui est medicamentum immortalitatis etc. Et quia ibi Ignatius non expresse meminit alterius speciei: clamitat igitur Eccius, usum communionis sub una specie ab ipsis Apostolis traditum et a discipulis ipsorum servatum fuisse. Sed Ignatius protestatur, luculentam sibi fieri injuriam. Nam in Epistola ad Philadelphienses, inquit: Unus est panis omnibus confractus: et unum poculum, universis distributum.

Pontificiorum artificium in citandis veterum sententiis.

Cyprianus serm. 5 de lapsis, recitat miracula quaedam quae in altera specie, pane scilicet consecrato acciderunt. Inde Horstius Coloniensis contra doctissimum virum Hamelmannum, probare conatur, tempore Cypriani usitatam in Ecclesia fuisse communionem sub una tantum specie: et addit, communionem illam a Deo tunc miraculis comprobatam fuisse. Sed impudens figmentum est, Cyprianus enim nullo modo scribit, miracula illa facta fuisse ad comprobandam communionem sub una tantummodo specie: sed longe alias causas illorum miraculorum recitat. Non autem sequitur: In specie panis factum fuit miraculum: ergo poculum Domini tunc non fuit distributum in Ecclesia. Nam in illo ipso sermone, ritum communionis sui temporis describens Cyprianus inquit: ubi solennibus adimpletis, calicem Diaconus praesentibus offerret.

Cyprianus. Horstius. Cyprianus

Magno vero strepitu in scenam producunt ipsum etiam Nicenum Concilium: et non verentur affirmare, ibi communionem sub una tantum specie, si non decretam, attamen comprobatam et confirmatam fuisse. Quia scilicet Canon 14 dicit: Si non fuerint in praesenti Episcopus vel presbyter, tunc Diaconi ipsi proferant et edant. Sed Canon iste, nec Graece, nec in Decretis, nec apud Ruffinum ita legitur. Et licet ibi expresse tantum nominetur corpus Christi, non tamen recte inde concluditur communio sub una tantummodo specie. Nam in Concilio Neocaesariensi, cap. 15 et dist. 95 cap. presbyteri, ubi eadem plane materia de Diaconis repetitur, expresse dicitur de dando pane, et porrigendo calice. Manifestissime igitur antiquitas se explicat, quod per Synecdochen saepe loquatur. Nam et Paulus ipse ad Corinth. ubi expressissime de communione sub utraque specie tractat, illam tamen aliquoties per synecdochen notat, ut cum inquit: Manducare coenam Domini: Convenitis ad manducandum: Dijudicatis corpus Domini. Item: In unum spiritum potati sumus. Si quis vero inde vellet concludere, Paulum tradidisse et servasse communionem sub una tantummodo specie, scelerate faceret contra manifestissimam Pauli sententiam. Ita Augustinus de Symbolo lib. 3, cap. 5. Item de feria quarta, cap. 4. Hieronymus etiam ad Eucharistiam, expresse tantum sanguinis Christi meminerunt. Num vero recte quis inde inferret Augustini et Hieronymi temporibus non panem,

Veterum synecdochica locutio. Augustinus.

sed tantum poculum Domini dispensatum fuisse laicis, in administratione coenae Dominicae?

VII. Magno apparatu, pro mutilatione coenae Dominicae, producuntur exempla de domestica communione, quando scilicet acceptam in Ecclesia Eucharistiam, domum secum detulerunt. Tertullianus enim lib. 2 ad uxorem, tantum panis mentionem facit. Et Hieronymus in Apolog. pro libris adversus Jovinia. corporis tantum mentionem facit. Quamvis autem domestica seu privata illa communio, aliquid extraordinarium fuerit, non difficile tamen est respondere. Quia enim illi in Ecclesia Eucharistiam acceperunt: quaestio ergo est, non quid domi sumpserint, sed quid in Ecclesia ipsis dispensatum fuerit. Et ne longius eam, afferam explicationem Ruardi Tapperi, decani Lovaniensis, qui maximae autoritatis est inter Pontificios. Is igitur tractans exemplum Satyri fratris Ambrosii, inquit: Videtur ex serm. 5 de lapsis apud Cyprianum, quod illis temporibus sanguinem Domini ex calice omnes bibebant, et quod corpus Domini iis in manus dabatur, ut vel statim sumerent, vel secum portarent domum ibique sumerent, ita ut per temporum intervalla biberent ex calice Domini, et corpus Domini manducarent. Haec ille. Quia vero haec divulsio partium coenae Dominicae, non est consentanea institutioni: ideo domestica seu privata illa communio postea abrogata, et severe prohibita est in Toletano et Caesaraugustano Conciliis. Nequaquam igitur ex domestica illa communione probari potest, usitatam tunc in Ecclesiis fuisse dispensationem unius tantum partis Eucharistiae. Nam et Tertullianus in eodem libro, ubi in domestica communione, in uno loco tantum panis meminit, mox in alio loco loquitur etiam de participatione poculi: et tandem utrunque conjungit, cibum et poculum Domini: Nazianzenus autem de sorore sua Gorgonia scribit, quod et corporis et sanguinis Domini antitypa, ex Ecclesiastico coetu secum domum delata servarit. Et Ambrosius in historia Satyri fratris sui, describens sumptionem, meminit haustionis et fusionis in viscera. Ergo nec ex illa historia satis certo et evidenter probatur dispensatio et sumptio Eucharistiae, sub una tantum specie. Et ut maxime in exemplis istius domesticae communionis, aliquid ostenderetur (quod tamen nondum video factum esse) pugnans cum institutione Christi, et solenni consuetudine primitivae Ecclesiae: quid tamen inde efficeretur, cum sint privata et extraordinaria exempla, et quidem quae postea gravi consilio abrogata sunt? Nostra vero quaestio est, non quid unus, aut item alter privatim fecerint, sed quae fuerit publica, legitima, ordinaria et solemnis consuetudo veteris Ecclesiae in administratione et dispensatione coenae Dominicae. Hic est status controversiae, de quo flagitamus testimonia et exempla antiquitatis. Et nondum vidi, tale ullum certum et evidens vel testimonium vel exemplum verae antiquitatis a Pontificiis proferri. Quae enim praeterea ex incertis autoribus, ut ex vita Hieronymi et Ambrosii, de quibus autoribus dubitatur, item ex legendis Sanctorum proferunt, indigna sunt quae refutentur.

Ruardus Tapperus.

Status controversiae.

Haec igitur sunt praecipua capita probationum, quibus conantur Pontificiam mutilationem exemplis antiquitatis palliare et confirmare: quae profecto nihil probant de eo quod in controversia positum est, de publica scilicet, legitima, ordinaria et solenni consuetudine veteris Ecclesiae, in administratione et dispensatione coenae Dominicae. Pleraque vero vel sunt mera figmenta, vel manifestae depravationes sententiae veterum: sicut evidenter ostendimus. Et tamen Tridentinum Concilium non veretur, omnia illa, tanquam non Apollinis, sed ipsius Spiritus sancti oracula exosculari et approbare, quasi certum jam et demonstratum sit, in primitiva Ecclesia, licet non infrequens fuerit communio sub utraque specie, non tamen Catholica, seu universalis fuerit, sed simul etiam semper in usu fuisse communionem sub una tantummodo specie.

[ARTICULUS VIII.]

HISTORICA OBSERVATIO, QUOTIES, ET QUOT MODIS MUTILATIO ILLA TENTATA FUERIT, DONEC TANDEM INTRODUCTA EST.

1\. Porro, quia Tridentinum capitulum, ex mutatione consuetudinis communicandi sub utraque specie, et ex introductione contrariae consuetudinis vult Pontificiam mutilationem justificare: judico utiliter quaedam annotari posse, de historia introductae hujus consuetudinis. Jactitant enim, consuetudinem illam adeo esse vetustam, ut ejus initium ne monstrari quidem possit in historiis. Sed nos ex veris historiis ostendemus, quomodo in veteri Ecclesia aliquoties, et aliquot modis tentata fuerit mutatio communionis sub utraque specie: et quam acriter mutationi huic restiterint praepositi Ecclesiarum, melioribus et purioribus Ecclesiae temporibus, donec tandem posterioribus temporibus, post annos scilicet Domini 1200 una cum aliis erroribus et abusibus, mutatio illa particulariter, non tamen sine contradictione, in quasdam Ecclesias invecta, deinde latius progressa, demum lege Constantiensi confirmata est.

I. Mutatio communionis.

Tentata autem primum fuit mutatio quaedam communionis sub utraque specie, juxta formam a Christo praescriptam, per illos, qui bibentes in Ecclesia de poculo Domini, panem sacratum secum domum deferebant: quem postea sumebant, aliquando per satis longum intervallum temporis: sicut de Eremitis Basilius scribit. Sed illa consuetudo abrogata et prohibita fuit in Concilio Toletano 1 circiter annum Domini 390 et postea circa annum 500 in Caesaraugustano. Reducta autem fuit communio ad formam institutionis: ut scilicet in Ecclesia, ubi tunc utraque species dispensabatur, Eucharistia consumeretur.

II. Mutatio coepta circa annum Domini 440.

Secundo. Tempore Leonis I. circa annum Domini 440. Manichaei, quia vinum tanquam abominabile quiddam detestabantur, et fingebant Christi corpus, utpote phantasticum, non habuisse verum sanguinem, moliebantur sumptionem unius tantum speciei introducere. Sed Leo Pontifex, sermone Quadragesimali. 4 appellat sacrilegium, si quis calicem sanguinis redemptionis nostrae haurire declinet. Et huc accommodat illud Pauli Rom. 16. Observate eos, qui dissensiones et offendicula praeter doctrinam quam didicistis, faciunt.

Lindanus.

Lindanus fingit, ante Leonem in usu fuisse in Ecclesia communionem sub una specie: sed Leonem tunc propter Manichaeos, rursus mandasse ad tempus communionem sub utraque specie, ut ita deprehendi possent Manichaei. Sed Andradius recte dicit, esse insignem hallucinationem. Adeo enim usitata tunc fuit communio sub utraque specie, ut his indiciis Leo deprehenderet Manichaeos. Leo igitur circa ann. Domini 449 pronuntiat esse sacrilegium, dissensionem et offendiculum, praeter doctrinam ab Apostolis acceptam, ore corpus Domini accipere, calicem vero redemptionis nostrae haurire, declinare.

Andradius.

III. Circa annum Domini 490.

Tertio. Tempore Gelasii, circa ann. Domini 490 iterum tentata fuit mutatio communionis sub utraque specie: non ab haereticis, sicut tempore Leonis, sed ab hominibus superstitiosis. Ita enim Gelasius loquitur. Sed acriter repulsa, et ab Ecclesia explosa fuit superstitio illa: sicut testatur canon Comperimus, de consecr. distinct. 2: Comperimus, quod quidam sumpta tantummodo corporis sacri portione, a calice sacrati cruoris abstineant: qui quia nescio qua superstitione docentur astringi, aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur: quia divisio unius ejusdemque mysterii, sine grandi sacrilegio nequit provenire. Audis, unam speciem non esse integrum sacramentum, sed ad unum idemque mysterium pertinere utramque speciem: item esse grande sacrilegium, si una tantum species sumatur. Et in Canone illo notandum est vocabulum superstitionis. Inde enim colligi potest, sub quo praetextu quidam tempore Gelasii, voluerint consuetudinem communicandi sub una tantummodo specie introducere. Est enim superstitio, juxta scholasticos, velle colere Deum, sed modo indebito, hoc est aliter et contra, quam ipse praescripsit et mandavit. Praetextum igitur religionis, cultus divini, et reverentiae erga sacramentum, habuerunt et praetenderunt illi, qui tempore Gelasii praeter et contra formam communionis a Christo traditam, et praescriptam a calice Dominico abstinebant. Et quia Canonis verba sunt, docentur superstitione astringi: posset ita etiam intelligi, fuisse tunc quosdam, qui ita docuerint. Et hoc bene notetur. Quicquid enim praetenditur de religione et reverentia sacramenti, in communione sub una specie, quia aliter et contra fit, quam Christus instituit, superstitio est. Gelasius vero pronuntiat, eos esse a communione arcendos, hoc est, excommunicandos, qui ex superstitione, a participatione poculi Dominici abstinent. Quod vero Gratianus cum Glossatoribus, ad solos sacerdotes conficientes, Canonem illum restringit: cum Ecclesiastica historia illorum temporum, et cum ipso textu pugnat. Loquitur enim de illis qui ad sumptionem Sacramentorum vel admittuntur, vel ab illis arcentur. Et ab ipsis pontificiis, ut Lindano et aliis, Gratiani illud commentum nunc exploditur.

IV. Mutatio.

Quarto, propter metum periculi effusionis quidam mature meditati sunt discessionem a forma institutionis Christi: ne tamen omnino tollerent vel abrogarent communionem sub utraque specie, panem consecratum, in poculum benedictionis, intinctum, dederunt communicantibus pro complemento communionis, hoc est, judicarunt non plenam esse communionem, si tantummodo sub specie panis, sine vino consecrato daretur Eucharistia. Dignum vero est observatione, unde illud in Ecclesiam irrepserit. Cum enim in casu necessitatis in communione parvulorum et infirmorum, apud veteres intincta et infusa aliquando Eucharistia, data legeretur: sicut ex historia Serapionis, ex Cypriani serm. 4 de lapsis, et ex Prospero de promissionibus cap. 6 et 26, quaest. 6 cap. Is in decretis: ex illis casibus extraordinariis, quidam postea voluerunt consuetudinem intinctae Eucharistiae, invehere in legitimam et ordinariam communionem Ecclesiae, contra institutionem Christi, et morem veteris Ecclesiae, idque praetextu periculi effusionis et reverentiae erga Eucharistiam. Sed Julius Pontifex circa annum Domini 340 in Epist. ad Episcopos Aegypti, (et citatur de consecr. distinct. 2 cap. Cum omne.) acriter consuetudinem illam reprehendit. Et quibus ex fundamentis eam refutet, operae pretium est considerare. Dicit esse contra divinum ordinem, contra Apostolicas institutiones: item esse contrarium Evangelicae et Apostolicae doctrinae, et consuetudini Ecclesiasticae adversum. Et (quod praecipue notandum est) ostendit, unde petendae et sumendae sint probationes in hac causa. Inquit enim: Non difficile hoc ab ipso fonte veritatis probabitur, in qua ordinata ipsa Sacramentorum mysteria processerunt. Agnoscit Lector, Romanam Ecclesiam longe aliis tunc usam fundamentis, in controversiis de communione coenae Dominicae, quam nunc utitur. Nominantur enim ordo divinus, Apostolicae institutiones, Evangelica et Apostolica doctrina, vetus consuetudo Ecclesiastica. Ad illa fundamenta et nos nunc provocamus: sed opponuntur nobis potestas Ecclesiae, posterior consuetudo, et argumenta rationis. Tandem vero concludit Julius: Quod pro complemento communionis, intinctam tradunt Eucharistiam populis, nec hoc prolatum ex Evangelio testimonium receperunt, ubi Apostolis corpus suum commendavit, et sanguinem: seorsim enim panis, et seorsim calicis commendatio memoratur. Et hoc modo tunc repressa fuit consuetudo intinctae Eucharistiae. Postea tamen rursus pullulavit, circa annum Domini 580. Ideo enim in 3 Bracarensi Concilio, repetitum fuit Decretum Julii. Adeo crebro humana ingenia meditata sunt discessionem a forma com-

Occasio intinctionis panis consecrati.

munionis, ab ipso filio Dei praescripta. Sed melioribus Ecclesiae temporibus fuerunt, qui contra omnes consuetudines et praetextus, testamentariam institutionem filii Dei retinuerunt, et acriter defenderunt.

V. Mutatio.

Quinto. Cum subinde major fieret inclinatio doctrinae et rituum, a puritate veteris Ecclesiae, circa annum Domini 920, Cluniacensis ordo rursus instituit intinctionem: sed contra morem et usum reliquarum Ecclesiarum. Ita enim Cassander citat ex institutis Cluniacensium lib. 2, cap. 35. Quantis ipsum corpus sacerdos dederit, singulis sanguini intingit, quanquam sit contra usum aliarum Ecclesiarum: quia quidam, maxime novitii nostri, adeo sunt rudes, ut si sanguinem ita separatim accipiant, quandam negligentiam incurrerent. Vides, licet tunc disputaretur de metu periculi effusionis et irreverentiae, non tamen ausi fuerunt judicare, ideo intermittendum aut abrogandum esse usum calicis.

Concilium Turonense.

In Turonensi vero Concilio, pro infirmis, etiam in aliis Ecclesiis, concessus est usus intinctae Eucharistiae. Et ratio additur: Oblatio intincta debet esse sanguine Christi, ut veraciter presbyter dicere possit, corpus et sanguis Domini nostri Jesu Christi, proficiat tibi in remissionem peccatorum, et vitam aeternam. Notabit autem Lector, quanquam aliquantulum tunc discederetur a forma institutionis Christi: tamen adeo necessariam judicarunt utramque speciem, ut potius intinctam Eucharistiam dare consulerent: praecipue vero notetur, non veraciter dici posse, corpus et sanguinem Christi dari et accipi, sub una tantummodo specie panis.

Tandem tempore Jvonis, circa annum Domini 1120 permissum fuit alicubi populum communicare intincto pane: idque non autoritate, sed summa necessitate timoris sanguinis Christi effusionis. Ita enim Cassander allegat Jvonem, de divinis officiis. Haec ideo recito, ut ostendam, cum motae jam essent et exaggerarentur disputationes de metu periculi effusionis et irreverentiae: non tamen judicatum fuit, ideo vel posse, vel debere alteram speciem prorsus tolli et omitti ex communione: sed potius intinctione usi fuerunt, ut tamen daretur utraque species. Non tamen universalis fuit tempore Jvonis consuetudo intinctae Eucharistiae: alibi enim data tunc fuit utraque species seorsim: sicut ex illis, qui circa ea tempora vixerunt, praecipue vero ex Bernhardo et Longobardo colligitur.

VI. Mutatio.

Sexto. Post Longobardum tempore scholasticorum scriptorum, circa annum Domini 1250 primum manifeste incepit mentio fieri invectae alicubi particularis consuetudinis, communicandi populum sub una specie, propter metum periculi effusionis. Et tamen in historia illorum etiam temporum, multa ad hanc disputationem pertinentia observari possunt. Non enim ab omnibus tunc Ecclesiis, recepta fuit illa consuetudo: nec omnes passi sunt sibi eripi usum Dominici calicis. Thomas enim in 3 parte summae, quaest. 80, artic. 12 dicit in quibusdam Ecclesiis provide hoc servari, ne sanguis Christi detur populo. Et in 4 Sententiarum, distinct. 11, art. 2, quaest. 1 inquit: In quibusdam locis, de consuetudine datur participatio sanguinis clericis: hoc est, ministris altaris, de quibus praesumitur, quod magis sint cauti. Richardus de media Villa, et Petrus de Tarantasia, postea Innocentius IV. nominatus, testantur sua tempestate non tantum ministris altaris, sed et majoribus e populo, a quibus pericula illa non timebantur, Eucharistiam sub utraque specie datam fuisse. Petrus vero de Palude in 4 Sententiarum, distinct. 11, quaest. 1 autor est, sua aetate in quibusdam Ecclesiis consuetudinem fuisse, communicandi in genere sub utraque specie: idque ita caute, ut nihil effunderetur. Ex Wilhelmo de Monte Laudano Cassander citat: Recipiendo corpus Christi, totam veritatem ejus recipit, sed non totum Sacramentum. Et ideo in multis locis communicatur cum pane et vino, id est, cum toto Sacramento.

Thomas.

Durandus circa annum Domini 1280 in rationali divinorum lib. 4, cap. 42 narrat sua aetate in quibusdam locis consuetudinem fuisse: quod post communionem Sacerdotis, aliquid de sanguine in calice reservatum fuit, et superinfusum vinum purum, ut communicantes inde aliquid possent de sanguine Christi sumere. Et rationem reddit in praecedentibus, ex Innocentio III. Quamvis sub specie panis sanguis sumatur cum corpore; non tamen sanguis sub specie panis bibitur. Particulariter igitur tunc in quasdam Ecclesias invecta fuit consuetudo communionis sub una specie.

Durandus.

Deinde observatio historiarum illius temporis, et hoc ostendit, quod recenti consuetudini communionis sub una specie, a multis tunc contradictum fuit. Alexander enim Alensis refert, religiosos quosdam aegre tulisse, eripi sibi poculum Domini, et flagitasse restitutionem communionis sub utraque specie. Sed illorum petitionem dicit repressam fuisse commento miraculi, quod ex hostia sacra sanguis emanasset. Et ipsi Scholastici scriptores, licet cedant consuetudini, recens a quibusdam receptae propter unicam rationem de periculo effusionis: tamen multis et palam disputant, communionem in utraque specie convenientiorem, congruentiorem, perfectiorem, completiorem, et majoris efficaciae esse. Ex quibus antiquissimus Alexander Alensis inquit, quaest. 32, membr. 1, art. 2. Sumpto hoc Sacramento digne in utraque specie, major est effectus unius corporis mystici cum capite, quam sumpta sub altera. Quaest. 53. Licet illa sumptio quae est in accipiendo sub una specie, sufficiat: illa tamen quae sub duabus est, majoris meriti, tum ratione argumentationis, devotionis, tum ratione fidei, dilatationis actualis, tum ratione sumptionis completioris. Item: Sumptio sub utraque specie, quem modum sumendi tradidit Dominus, est majoris efficaciae et complementi: Quaest. 31 dicit, eum qui accipit Sacramentum sub specie panis, non accipere perfecte sacramentum, quantum ad Sacramentalem sumptionem.

Mutilatio coenae Dominicae a multis sugillata et improbata.

Alexander Alensis.

Albertus Magnus. Post Alensem proxime sequitur Albertus Magnus, qui in 4 sentent. distinct. 8, art. 13 inquit, duplicem esse in hoc Sacramento perfectionem: Christi videlicet ipsius, et Sacramenti, secundum quod venit in usum fidelium. Priore modo dicit verum esse, Christum esse perfectum sub utraque specie. Secundo modo videri sibi falsum, quia non perfecte signetur et caussetur usus fidelium, et unitas corporis mystici, nisi duplici signo: et ideo virtute Sacramenti, oportere utrumque habere.

Thomas. Post hunc Thomas 3 summae, quaest. 66 articulo secundo. Quamvis totus Christus sit sub utraque specie, non tamen frustra. Nam primo hoc valet ad repraesentandam passionem Christi, in qua seorsim fuit sanguis a corpore separatus. Secundo hoc est conveniens usui hujus Sacramenti, ut seorsim exhibeatur fidelibus corpus Christi in cibum, et sanguis in potum. Idem contra Gentiles lib. 4, cap. 61. Quia, inquit, complementum nostrae salutis factum est per passionem Christi et mortem per quam ejus sanguis a carne separatus est, separatim nobis traditur Sacramentum corporis ejus sub pane, et sanguis ejus sub specie vini: ut sic in hoc Sacramento passionis Dominicae, memoria et repraesentatio habeatur, et secundum hoc impleatur, quod Dominus dixit: Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere potus. Haec testimonia non possunt referri ad solam sacrificulorum sumptionem: expresse enim loquitur de exhibitione et traditione Sacramenti, quae fit fidelibus. Petrus de Palude distinct. 11, art. 1 dicit, duplicem debere esse materiam hujus Sacramenti, scilicet materiam cibi et potus: qui effectus Sacramenti debet perfecte repraesentari per materiam: Sacramenta enim efficiunt quod figurant. Sed hujus Sacramenti effectus, est perfecta animi refectio: ergo materia repraesentans, debet esse per perfectam corporis refectionem, quae non est nisi per cibum et potum. Bonaventura distinct. 8, quaest. 2 tradit, in hoc Sacramento ex duobus signis unum et perfectum resultare Sacramentum: cujus integritatis ratio dispositive veniat a natura, quia nec panis est per se plane reficiens, nec vinum, sed utrumque est una plena refectio. Completive vero veniat ab institutione divina, quae institutio haec duo signa ordinavit, ad significandum unam perfectam refectionem.

Petrus de Palude.

2. Haec ex Scholasticis scriptoribus, antiquitatis studiosissimus Georgius Cassander collegit.

Durandus. Durandus in rationali lib. 4, cap. 54 dicit: Qui solam hostiam recepit, non plenum sacramentaliter recipit Sacramentum. Etsi enim in hostia consecrata, Christi sanguis sit: non tamen est ibi sacramentaliter, eo quod panis corpus, non sanguinem, et vinum sanguinem significat, et non corpus. Ergo sub altera tantum specie non est completum Sacramentum, quoad Sacramentum. Et licet Durandus principaliter ibi loquatur de sumptione presbyteri, ratio tamen generalis est.

Haec historica observatio valde utilis est. Ostendit enim, cum primum coepisset Ecclesias invadere consuetudo communionis sub una tantum specie, quod factum est post annos Domini 1200, quod non ab omnibus Ecclesiis recepta fuerit, sed quod multi ei contradixerint.

Et quidem quod doctrina veteris Ecclesiae de Sacramentali communione, non statim immutata et inflexa fuit ad consuetudinem illam: sed quod Scholastici, licet consuetudini illi cesserint, opposuerunt tamen doctrinam ex institutione Christi: quod scilicet communio sub utraque specie, quia a Christo instituta, sit convenientior, congruentior, completior, perfectior, majoris efficaciae et illustrioris repraesentationis. Et tota materia hujus controversiae, ne Scholasticorum quidem tempore ita disputata fuit, sicut nunc a Pontificiis tractatur.

Postea consuetudine illa magis magisque invalescente, major etiam doctrinae inclinatio secuta est, ut Lyra in 11. cap. 1 ad Cor. fatetur, Christum Sacramentum hoc instituisse in utraque specie. Et in 9. cap. Proverbiorum, testatur in primitiva Ecclesia fideles hoc Sacramentum in utraque specie accepisse: addit tamen propter periculum effusionis ordinatum esse, ut laicis tantum sub una specie daretur.

Et tamen ante Constantiense Concilium, non simpliciter omnibus ubique laicis erepta fuit communio sub utraque specie. Thomas enim Waldensis, qui sub tempus Constantiensis Concilii contra Wiclefum scripsit, licet defendat communionem sub una specie, tamen tomo 2 cap. 88 et 94 testatur presbyteris, diaconis, ministris altaris, majoribus e populo, rectoribus insignium locorum et monasteriorum, et aliis dignitate praestantibus, fide fortibus, et discretis fidelibus, ut doctoribus, regibus, aliisque qui tanta re digni judicabantur, hoc donatum fuisse, ut ad sacrificium et ejus libamentum, scilicet ad communicandum in utraque specie assumerentur.

Thomas Waldensis.

Imo ipsa petitio procuratorum Concilii Constantiensis testatur, usitatam tunc adhuc in multis locis fuisse communionem laicorum, sub utraque specie. Duae enim causae in actis Constantiensis concilii recitantur, propter quas factum sit interdictum calicis. Prima explicatur in petitione procuratorum Concilii his verbis: Quia in nonnullis mundi partibus Sacerdotes laicos sub utraque specie, panis scilicet et vini, communicare non cessant, contra Romanae Ecclesiae consuetudinem: petimus nos procuratores synodi, provideri salubriter Ecclesiae, etc. Secundam causam ipsum Decretum explicat: quia scilicet in nonnullis mundi partibus quidam docuerint populum Christianum communicandum esse sub utraque specie: et populum debere sacramentum Eucharistiae sub utraque specie suscipere. Hoc vero Aeneas Sylvius in Bohemica historia ita declarat: quod scilicet Jacobellus quidam Misnensis, concionator Ecclesiae Pragensis, admonitus a Petro quodam Dresensi ludimagistro, cum perquisitis vetustis Sanctorum Doctorum codicibus, Dionysii

Concilium Constantiense.

Aeneas Sylvius.

praesertim et Cypriani, communionem calicis laudatam invenisset, hortari coepit populum, ne deinceps communionem calicis quoquo pacto negligerent. Vera igitur causa fabricatae Pontificiae legis de mutilatione coenae Dominicae haec fuit: ne scilicet a consuetudine Romanae Ecclesiae, aliquid diversum vel fieret vel doceretur in ulla Ecclesia. Illud vero apud omnes obtineri non potuit, nisi ex prava consuetudine lex impia fabricaretur. Et tamen legem illam Graeca Ecclesia nunquam recepit.

Ex hac historica commemoratione rectissime examinari et dijudicari potest, quantum fidei et autoritatis tribuendum sit illis, quae in fine secundi Tridentini capituli dicuntur, de latissima consuetudine communionis sub una tantummodo specie: quam postea Pontificii gravibus et justis de causis, pro lege decreverint habendam.

Argumentum Tridentinae Synodi.

3. Postremum argumentum Tridentinae Synodi illud est quod praecipuum fuit et in Constantiensi et in Basiliensi Concilio, quia scilicet causa, finis, effectus et fructus communionis Eucharistiae, est participatio corporis et sanguinis, imo totius Christi. Illa vero fit sub una etiam specie. Totus enim et integer Christus, est sub unaquaque specie: quia sanguis a corpore jam non est separatus in Christo. Ergo qui unam speciem solam accipiunt, nulla gratia ad salutem necessaria defraudantur. Et sane, si coena Dominica esset opus physicum, aut si nostra ratione liceret sapientiam Filii Dei justificare, aliquid valeret hoc argumentum. Peccatum enim esse, vulgo dicitur, fieri per plura, quod fieri potest per pauciora. Sed in quem peccatum illud redundabit, nisi in ipsum Filium Dei, qui coenam instituit sub duabus speciebus panis et vini, tunc cum nondum separatus esset sanguis a corpore ipsius, cumque sciret, post resurrectionem non fore ullam separationem? Certe si semel permissum fuerit, tali argumentatione contra manifestam Christi institutionem uti, in universum abrogari poterit coena Dominica, fide enim in verbo participes efficimur Christi, Hebr. 3. Christus per fidem habitat in cordibus. Ephes. 2 ita ut totus et integer ipse maneat in credentibus, et credentes in ipso, Joh. 6. Praeterea in Baptismo Christum induimus, Gal. 3. Quorsum igitur opus erit communione coenae Dominicae? Item, cur bis sumunt sanguinem Christi sacrificuli, semel sub specie panis, et iterum sub specie vini? Si respondeatur, Christum non frustra ita instituisse: hoc et nos volumus. Supra autem ostendimus, Christum non pro sacerdotibus tantum, sed pro universa Ecclesia coenam suam instituisse. Respondeo igitur, quia Sacramentum hoc non est opus naturae, vel actio rationis et sensuum: sed est mysterium fidei, quae ex verbo Dei concipitur, et eo nititur: ideo institutio ejus, certo et manifesto verbo Dei tradita, non est reformanda, mutanda aut mutilanda, ex argumentis rationis de naturali concomitantia: sed ad obedientiam fidei pertinet, ut verbo Dei inhaereat, et ejus praescriptum simpliciter sine disquisitione sequatur. Ita ergo in hoc sacramento, ea quae Christus dixit credamus, et quae jussit faciamus. Ratio enim captivanda est in obsequium Christi, 2. Cor. 10.

Refutatio argumenti Tridentinorum.

Quod si voluerimus sapientiores esse Christo, accidet nobis quod scriptum est Rom. 1. Vani facti sunt in rationibus suis, dicentes se esse sapientes stulti facti sunt. Sed ajunt: Quid majus est in Eucharistia an Christus, an vero species vini? Cum igitur Christum integrum et totum accipiamus sub specie panis: quid de elemento vini litigamus: aut cur de accidentibus sine subjecto cohaerentibus tam soliciti sumus? Respondeo: Non de substantia vel accidentibus vini, quatenus est in praedicamento substantiae, pugnamus: sed quia scimus Christum nobis se et beneficia sua communicare velle, non ἀμέσως, sed per certa media divinitus ad hoc instituta. Spretis autem et abjectis mediis illis, nec possumus, nec debemus nobis, sicut Enthusiastae faciunt, polliceri participationem Christi: sed mediis illis et utendum, et ita utendum est, sicut ab ipso Deo instituta, praescripta et ordinata sunt. Propter hanc causam merito in hac controversia pugnamus, ne medium divinitus ad participationem sanguinis Christi, et Novi Testamenti in sanguine ab ipso Filio Dei in testamentaria institutione ordinatum, nobis humana praesumptione eripiatur. Sacramentorum enim efficacia ex verbo Christi pendet. Non autem de pane, sed de calice dixit: Hoc est Novum Testamentum in meo sanguine. Et quando poculum Domini, vera fide accipio, tunc certus sum ex verbo, mihi donari, applicari et obsignari Novum Testamentum in sanguine Christi. Pontificii dicunt, idem fieri in sumptione panis. Sed de efficacia Sacramentorum, scimus ex verbo judicandum esse.

Alia objectio.

Refutatio.

Utilis vero est et haec consideratio. Notum fuit antiquitati, Christum ubicunque adest, totum et integrum adesse: corpus ejus non esse exsangue, nec sanguinem extra corpus ipsius. Nemo tamen, in veteri Ecclesia vel disputavit saltem, propterea mutari et mutilari posse testamentariam institutionem Christi de dispensatione et sumptione utriusque speciei. Longobardus lib. 4 distinct. 11 proponit quidem hoc argumentum, non autem excludit inde dogma de abrogatione alterius speciei: sed ex Ambrosio repetit, quare sub duabus speciebus Christus voluerit Sacramentum hoc accipi, cum sub alterutra totus sit. Eodem modo argumentum illud et proponitur et solvitur ab Hugone et Haymone. Imo ipsi Scholastici, quorum tempore jam coeperat Ecclesias invadere consuetudo communicandi sub una specie, non judicarunt hoc argumentum satis esse ad stabiliendam sumptionem sub una sola specie. Respondent enim, Christum quidem perfectum, integrum et totum esse, etiam sub una specie: sed sacramentum tamen non esse completum, perfectum, integrum et totum, si sub una tantum specie sumatur. Sententiae Longobardi, Hugonis, Haymonis et Scholasticorum, in praecedentibus sunt asscriptae. Durandus citat ex Innocentio III: Licet sub pane non sit corpus sine sanguine, nec sub vino sanguis separatus a corpore: non tamen sub pane san-

Vetus Ecclesia.

Longobardus.

Scholastici.

guis Christi bibitur, nec in vino corpus Christi editur. Recens igitur est hoc Pontificiorum commentum, ideo posse laicis abrogari, prohiberi et eripi poculum Domini, quia Christus integer et totus sit etiam sub panis specie. Obiter vero et hoc monendum arbitror, ubi Constantiense et Basiliense Decretum habet, Christum integrum veraciter esse et contineri sub specie panis: ibi Tridentini dicunt integrum sumi. Cumque non ausint contra Scholasticos dicere, perfectum Sacramentum sumi, sub una specie: dicunt tamen, verum Sacramentum sumi, si una species sola sumatur, etiamsi scilicet non servetur institutio Christi. Sed haec in tanta verbi Dei luce facile dijudicari possunt. Haec sunt quinque illa argumenta, quae ex innumeris illis, quae per annos jam 150 a tempore Constantiensis Concilii, singulari artificio anxie conquisita fuerunt. Tridentina synodus habito delectu, judicavit talia esse, quibus hisce temporibus in tanta verbi Dei luce, Pontificia mutatio, mutilatio, abrogatio et prohibitio testamentariae institutionis Filii Dei justificari et defendi posse videretur. Qualia vero sint, quid efficiant, et quantum valeant: satis, quantum iu hac brevitate fieri potuit, ostensum est.

[SECTIO II.]

DECRETUM SUPER PETITIONE CONCESSIONIS CALICIS, PUBLICATUM IN SESSIONE VI.

Insuper cum eadem sancta Synodus, superiori Sessione duos articulos, alias propositos et nondum discussos: videlicet, an rationes quibus sancta Catholica Ecclesia adducta fuit, ut communicaret laicos, atque etiam non celebrantes Sacerdotes, sub una tantum panis specie, ita sint retinendae, ut nulla ratione calicis usus cuiquam sit permittendus: et an si honestis et Christianae charitati consentaneis rationibus concedendus alicui, vel nationi, vel regno calicis usus videatur, sub aliquibus conditionibus sit concedendus, et quaenam sint illae, in aliud tempus, oblata sibi occasione, examinandos atque definiendos reservarit: nunc eorum pro quibus petitur, saluti optime consultum volens decernit, integrum negotium ad S. D. N. nunc esse referendum, prout praesenti Decreto refert: qui pro sua singulari prudentia id efficiat, quod utile reipublicae Christianae, et salutare petentibus usum calicis, fore judicaverit.

EXAMEN.

1\. *Restitutio calicis efflagitata in Concilio Tridentino.* Inter postulata Regum et Principum, Concilio Tridentino proposita fuit et haec petitio: ut usus Dominici calicis, juxta institutionem Christi, et morem primitivae Ecclesiae, sublata injusta ejus prohibitione, Ecclesiae restitueretur. Patres vero Concilii, priusquam de petitione illa deliberent, probant, confirmant et stabiliunt impiam legem abrogati et prohibiti Dominici calicis, non secus ac si petita ab ipsis fuisset repetitio, confirmatio, et ratificatio decreti Constantiensis. Illa vero hoc Concilio ita instructa sunt. 1. Ut petitionem illam regum et principum, oblique sugillent et damnent: ut qui hoc petant, quod nullo vel jure, vel praecepto divino ad laicos pertinet: quodque Ecclesia gravibus et justis causis adducta, olim non tantum abrogavit, sed lege synodica, tanquam temerariam praesumptionem, imo tanquam haeresin sub poena excommunicationis, severe prohibuit. Ita enim loquitur Constantiense decretum. 2. Ut quicquid de concessione futurum sit, fiat illud sine detrimento regni Pontificii, et sine imminutione plenariae potestatis Romanae Ecclesiae: imo ut haec ipsa, si qua futura esset concessio, esset confirmatio, et impetratio petitionis esset recognitio immanis istius privilegii, quod juxta Pighium, Romanae sedi ita indultum est, ut quicquid illa in causis fidei hic super terram figeret, refigeret, obligaret, aut solveret, hoc ipsum ita fixum, refixum, obligatum solutumque haberetur et maneret. 3. Ut qui ex concessione sive synodi, sive Romani Pontificis, usuri essent communione sub utraque specie, ipso tamen vero fructu privarentur. Nam juxta decretum V Sessionis Tridentini Concilii, non ex institutione, traditione, jure et praecepto Christi, sed ex misericordia, benignitate et liberalitate Romani Pontificis, calicem ad se non pertinentem sumerent. Verba igitur calici addita, frustra laici sibi applicarent, cum ad solos sacerdotes pertineant: nec ex illa communione ullam gratiam ad salutem necessariam acciperent. Haec enim sunt verba tertii capituli.

2\. Et illis ita praemunitis, tamen petitio concessionis calicis, ex una Sessione in aliam rejecta, donec tandem prorsus a Synodo ad sedem Pontificiam abjecta est. Et valde utile esset scire: quae in deliberationibus illis consultationes tales inciderint, quod ipsa Synodus noluerit aliquid de hac petitione definire, sed negotium integrum ad Romanum Pontificem retulerit. Sed quia illa forsan inter mysteria Concilii celata servantur, brevem tantum annotationem ex ipso sinu Pontificiorum profectam annotabo, ex qua multa poterunt colligi.

Consultatio de communione sub utraque specie Coloniae edita. Coloniae anno 1564 edita est consultatio, de communione Christiani populi sub utraque specie: erudita sane, utpote ab autore Cassandro profecta. In ejus praefatione, sub typographi persona narratur, Tridentinam synodum per totam aestatem anni 62, occupatam fuisse disputationibus super petitione concessionis calicis. Quis vero disputationum illarum exitus fuerit, his verbis ibi describitur: Dum major eruditiorum Episcoporum, eaque potior pars, in eam sententiam concors pedibus iret, ut laicis calicem esse concedendum judicaret: alii vero magna contentione resisterent, ne quid incommodi tantus dissertationum ardor, coeptis de morum et opinionum reformatione rebus adferret: eam controversiam Pii IV. Pontificis arbitrio dirimendam reliquerunt. Haec ibi: ex quibus Lector multa huc pertinentia potest colligere.

3\. Rejectum autem fuit illud negotium ad Romanum Pontificem, notatis certis conditionibus, qui-

bus usus calicis concedi posse videretur. Illae publicatae quidem sunt, sed editioni Decretorum non sunt insertae. Adjiciam igitur illas: et nihil praeterea addam, nisi ut Lector ex illis conditionibus discat, quanti Romanus Pontifex vendat concessionem calicis. Hactenus questa fuit Germania de explicationibus, quod nimis magna pecuniae summa, indulgentias et dispensationes suas Roma venderet. Nunc vero Pontifex concessionem calicis, non auro nec argento vendit, sed quod multo carius est, abnegatione verae doctrinae, approbatione omnium abominationum regni Pontificii, et defectione a capite Christo, ad hominem peccati, et filium perditionis 2. Thess. 2. Videant igitur piae conscientiae, ne tanti emant quod Christus gratis acceptum gratis Ecclesiae dari mandavit. Et perlectis hisce conditionibus, Lector rectius intelliget, quare Lutherus dixerit: Quando Papa ut Papa, ex plenitudine suae potestatis, concessurus esset communionem sub utraque specie, tunc se ea non usurum. Dictum illud Lutheri odiose saepius exagitatum fuit a Pontificiis scriptoribus: sed res et experientia ipsa, in hisce conditionibus adfert jam veram interpretationem. Audiamus igitur, quid de conditionibus in concessione calicis Concilium suggerat Pontifici.

CONDITIONES QUIBUS USUS CALICIS CONCEDI POSSE VIDETUR.

Primo. Ut sub utraque specie communicare volentes in reliquis omnibus, tam quoad Sacramentum hoc quam caetera Sacramenta, item in quacunque materia, quoad fidem, doctrinam ritumque conveniant corde et oris confessione, cum in iis omnibus quae a S. Romana Ecclesia sunt recepta: nec non Decreta omnia hujus S. Synodi, tam promulgata quam promulganda, religiose admittant et observent.

Secundo. Ut Pastores dictarum nationum, et concionatores, credant et doceant, consuetudinem ab Ecclesia probatam, et diu observatam, videlicet communicandi sub altera tantum specie, non esse alienam a divino jure: imo laudabiliter, et tanquam legem observandam, nisi ab Ecclesia aliter statuatur, quodque aliter pertinaciter sentientes, haeretici sint censendi: nec aliis dent hanc communionem sub utraque specie, nisi qui crediderint hanc veritatem, et confessi fuerint.

Tertio. Quod sanctissimo Domino nostro Papae, ut legitimo universalis Ecclesiae Episcopo et Pastori, debeant fideli et sincero animo, ut reverentes filii omnem reverentiam exhibere.

Quarto. Quod Archiepiscopis, Episcopis et aliis Praelatis suis, similiter debitam obedientiam ac reverentiam praestent.

Quinto. Ut hic usus calicis, eis tantum permittatur, qui confessi et contriti fuerint, juxta Catholicae Ecclesiae consuetudinem: item ut ordinarii quam diligentissime omnibus cautionibus provideant, ne in administratione sanguinis aliquod sacrilegium aut prophanatio admittatur, super quibus omnibus praedictis, eorum conscientiae onerentur.

[SECTIO III.]

SESSIONIS V.

CAPUT IV.

PARVULOS NON OBLIGARI AD COMMUNIONEM SACRAMENTALEM.

Denique eadem sancta Synodus docet, parvulos usu rationis carentes, nulla obligari necessitate ad Sacramentalem Eucharistiae communionem: si quidem per Baptismi lavacrum regenerati, et Christo incorporati, adeptam jam filiorum Dei gratiam, in illa aetate amittere non possunt. Neque ideo tamen damnanda est antiquitas, si eum morem in quibusdam locis aliquando servavit. Ut enim sanctissimi illi patres sui facti, probabilem causam pro illius temporis ratione, habuerunt, ita certe eos, nulla salutis necessitate id fecisse sine controversia credendum est.

CANON IV.

Si quis dixerit, parvulis antequam ad annos discretionis pervenerint, necessariam esse Eucharistiae communionem anathema sit.

De hac quaestione nulla controversia est inter nos et Pontificios. Non judico igitur opus esse, totam illam disputationem retexere: cum de iis quae controversa sunt, potissimum instituta sit haec tractatio.

[LOCUS VI.]

[DE MISSA.]

[SECTIO I.]

SESSIO SEXTA.

VERA ET CATHOLICA DOCTRINA, QUOD IN MISSA VERUM SACRIFICIUM ET PROPITIATORIUM OFFERATUR.

PROOEMIUM.

Sacrosancta Synodus, etc. ut vetus absoluta, atque omni ex parte perfecta, de magno Eucharistiae mysterio, in sancta Catholica Ecclesia fides atque doctrina retineatur, et in sua puritate (propulsatis erroribus atque haeresibus) conservetur: de ea quatenus verum et singulare sacrificium est, Spiritus sancti illustratione edocta, et haec quae sequuntur docet, declarat et fidelibus populis praedicanda decernit.

CAPUT I.

Quoniam sub priori testamento (teste Apostolo Paulo) propter Levitici Sacerdotii imbecillitatem consummatio non erat: oportuit (Deo patre misericordiarum ita ordinante) sacerdotem alium secundum ordinem Melchisedech surgere Dominum nostrum Jesum Christum, qui posset omnes quotquot sanctificandi essent, consummare et ad perfectum adducere.

Is igitur Deus et Dominus noster, etsi semel seipsum in ara crucis morte intercedente Deo patri oblaturus erat, ut aeternam illic redemptionem operaretur, quia tamen per mortem sacerdotium ejus exstinguendum non erat, in coena novissima, qua nocte tradebatur, ut dilectae suae sponsae Ecclesiae, visibile (sicut hominum natura exigit) relinqueret sacrificium, quo cruentum illud, semel in cruce peragendum repraesentaretur, ejusque memoria in finem usque seculi permaneret, atque illius salutaris virtus in remissionem eorum, quae a nobis quotidie committuntur peccatorum applicaretur, Sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, se in aeternum constitutum declarans, corpus et sanguinem suum speciebus panis et vini, Deo patri obtulit. Ac sub earundem rerum Symbolis, Apostolis (quos tunc novi Testamenti Sacerdotes constituebat) ut sumerent tradidit: et eisdem, eorumque in Sacerdotio successoribus, ut offerrent praecepit, per haec verba: Hoc facite in mei commemorationem, uti semper Ecclesia Catholica intellexit et docuit. Nam celebrato veteri Pascha (quod in memoriam exitus de Aegypto, multitudo filiorum Israel immolabat) novum instituit Pascha, seipsum ab Ecclesia per Sacerdotes, sub signis visibilibus immolandum, in memoriam transitus sui ex hoc mundo ad Patrem, quando per sui sanguinis effusionem nos redemit, atque eripuit de potestate tenebrarum, et in regnum suum transtulit. Et haec quidem illa munda oblatio est, quae nulla indignitate aut malitia offerentium inquinari potest. Quam etiam Dominus per Malachiam nomini suo, quod magnum futurum esset in gentibus, in omni loco, mundam offerendam praedixit. Et quam non obscure innuit Apostolus Paulus, Corinthiis scribens, cum dicit, non posse eos, qui participatione mensae daemoniorum polluti sunt, mensae Domini participes fieri: per mensam altare utrobique intelligens. Haec denique illa est, quae per varias sacrificiorum naturae et legis tempore similitudines figurabatur, utpote quae bona omnia, per illa significata, velut illorum omnium consummatio et perfectio complectitur.

CAPUT II.

Et quoniam in divino hoc sacrificio, quod in Missa peragitur, idem ille Christus continetur, et incruente immolatur, qui in ara crucis semel seipsum cruente obtulit, docet sancta Synodus, sacrificium illud vere propitiatorium esse, per ipsumque fieri, ut si cum vero corde et recta fide, cum metu et reverentia contriti ac poenitentes ad Deum accedamus, misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno. Hujus quippe oblatione placatus Dominus, gratiam et donum poenitentiae concedens crimina et peccata, etiam ingentia dimittit. Una enim, eademque est hostia, idemque nunc offerens Sacerdotum ministerio, qui seipsum tunc in cruce obtulit, sola offerendi ratione diversa. Cujus quidem oblationis (cruentae inquam) fructus, per hanc incruentam uberrime percipiuntur, tantum abest, ut illi per hanc quovis modo derogetur. Quare non solum pro fidelium vivorum peccatis, poenis satisfactionibus, et aliis necessitatibus, sed et pro defunctis in Christo, nondum ad plenum purgatis, rite juxta Apostolorum traditionem offertur.

CANON I.

Si quis dixerit, in Missa non offerri Deo verum et proprium sacrificium: aut quod offerri non sit aliud, quam nobis Christum ad manducandum dari, anathema sit.

CANON II.

Si quis dixerit, illis verbis: Hoc facite in mei commemorationem, Christum non instituisse Apostolos Sacerdotes, aut non ordinasse, ut ipsi aliique Sacerdotes offerrent corpus et sanguinem, anathema sit.

CANON III.

Si quis dixerit, Missae sacrificium tantum esse laudis et gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii in cruce peracti, non autem propitiatorium, vel soli prodesse sumenti, neque pro vivis et defunctis, pro peccatis, poenis, satisfactionibus, et aliis necessitatibus offerri debere, anathema sit.

CANON IV.

Si quis dixerit, blasphemiam irrogari sanctissimo Christi sacrificio, in cruce peracto, per Missae sacrificium, aut illi per hoc derogari, anathema sit.

[*vide librum Concordiae, p.* 23—26, 250—276, 305—311.]

EXAMEN.

1\. Accedimus jam ad Pontificium sacrificium Missae, quam Dan. 11. 38. vocat Deum מעזים propterea quod sit praesidium, monumentum, robur, firmamentum et arx regni Antichristi. De qua ipsi Pontificii saepius in publicis Imperii conventibus contestati sunt, se quidvis potius posse pati, quam Missae sacrificium sibi eripi.

2\. Non autem singula, quae ad hanc disputationem pertinent, copiose persequemur, illud enim ab aliis, integris et justis tractationibus egregie praestitum est, et video, hanc scriptionem praeter institutum et opinionem excrescere. Sed ea quae ad examen et explicationem Decretorum Tridentini Concilii pertinere videbuntur qua fieri poterit brevitate annotabimus.

3\. *Status disputationis de Missa.* Ante omnia autem constituendum est: Quis sit verus status disputationis de sacrificio Missae. Quia enim vocabulum sacrificii, πολύσημον est, et actio Missae, multas et varias habet partes, omnino igitur per viam divisionis constituendum est, quid in actione Missae illud sit, de quo proprie et principaliter Pontificii disputant, quod sit sacrificium pro vivis et mortuis, et quale illud sit sacrificium, cum multae sint sacrificiorum species? Haec diligentia ideo necessaria est, quia video totam hanc disputationem, hoc praecipue artificio turbari, obscurari et involvi, quod status controversiae non explicate constituitur. Cum enim et Scripturae et veterum sententiae, de variis sacrificiorum generibus loquantur: Pontificii Scriptores omnes illas sententias, in quibus mentio fit sacrificii, ad probandum et stabiliendum Missae sacrificium detorquent, et cumulatis hujusmodi multis sententiis, coram imperitis et incautis gloriantur: Propitiatorium Missae suae sacrificium, habere suffragia Prophetarum, Christi, Apostolorum, et Ecclesiae omnium temporum.

4. Vicelius. Ita Vicelius, patrocinaturus Missae Pontificiae, collegit multas veterum sententias, in quibus administrationi seu celebrationi coenae Dominicae, tribuitur appellatio sacrificii: Item, operose probat, in synaxi veteris Ecclesiae semper usitatum fuisse, ut aliquid recitaretur ex scriptis Propheticis praecipue ex Psalmis, ex Evangelicis, et Apostolicis scriptis, usitatas fuisse preces communes, et gratiarum actiones decantatas fuisse laudes Dei, etc. Et quia illarum observationum vestigia quaedam apud Pontificios in Missa reliqua sunt, (licet, sicut ipse Vicelius fatetur, in plerisque vix umbra antiquitatis supersit) statim attexit conclusionem, multis parasangis ampliorem, quam est praemissa probatio: Propitiatorium scilicet Missae Pontificiae sacrificium, pro vivis et pro mortuis, habere testimonia et suffragia Apostolicae primae et veteris Ecclesiae, et totius purioris antiquitatis. Hujusmodi vero insidiae simplicissime deteguntur monstrato vero controversiae statu: quo posito, facilior erit explicatio argumentorum, quae pro defensione Pontificiae Missae allegantur. Illustriora etiam erunt contraria argumenta, quibus Pontificiae Missae abominatio ostenditur. Multa etiam ex capitulis et Canonibus Tridentinis rectius intelligentur, constituto primum statu disputationis de Missa.

[ARTICULUS I.]

DE VOCABULO SACRIFICII.

1. Dicemus igitur primo de vocabulo Sacrificii, quam late illud pateat: deinde ad singulas partes Missae illud applicabimus, ut ita tandem verum statum de sacrificio Missae Pontificiae invenire et constituere possimus.

2. Sacrificia in Veteri Testamento, eorumque differentiae. Et in veteri quidem Testamento, erant ceremonialia externa et visibilia sacrificia, quorum variae erant species. Differentia autem sumitur, primo a casu materiali, fiebant enim sacrificia, vel de certi generis animalibus, haec sacrificia proprie dicebantur victimae: vel de materia terrestri arida, ut panis, simila, granum, thus, sal, etc. haec proprie vocantur immolationes: vel de materia liquida, ut vinum, oleum, haec proprie vocantur libamenta. Secundo sumitur differentia veterum sacrificiorum, a modo et causa oblationis. Ita quaedam erant holocausta vel quotidiana, vel sabbathi: quaedam erant sacrificia propitiatoria, pro peccato: quaedam pacifica, pro beneficiis, vel impetrandis, vel impetratis: quaedam erant sacrificia professionis, ut decimae, primitiae, etc. Illa vero externa ceremonialia sacrificia, Augustinus recte dicit duo significasse. 1. Sacrificium Christi in cruce. 2. Vera interiora, invisibilia et spiritualia sacrificia fidelium. de Civit. lib. 10, cap. 5. Et inde factum est, quod antiquatis jam ceremonialibus illis sacrificiis, Apostoli tamen in Novo Testamento retinuerunt appellationem sacrificii. Ita enim appellarunt primo, passionem Christi, Ephes. 5 et ad Hebraeos. Secundo, ministerium Evangelii, Rom. 15. Tertio, conversionem gentium, et fidem amplectentium Evangelium, Rom. 15 et Phil. 2. Quarto, orationes, Hebr. 5. Apoc. 5 et 8. Quinto, sacrificium laudis, seu gratiarum actionis, Hebr. 13. Sexto, beneficentiam in pauperes, et pro sustentatione ministerii, Hebr. 13 et Phil. 4. Septimo, mortificationem veteris hominis, imo totum hominem, quando Deo consecratur et devovetur, ut mundo moriatur, et Deo vivat, vocant sacrificium, Rom. 12. Octavo, totum cultum Christianorum in annuntiatione beneficiorum Dei, in abstinentia a peccatis, et studio novae obedientiae, Petrus vocat spirituales hostias. Atque ita etiam veteris Testamenti sententiae loquuntur de spiritualibus sacrificiis. Psalm. 4. Sacrificium justitiae est, sperare in Domino. Psalm. 50. Immola Deo sacrificium laudis, et invoca me. Psalm. 51: Sacrificium Domino, spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum. Psalm. 145. Elevatio manuum mearum, sacrificium vespertinum. Oseae 14: Reddemus vitulos labiorum nostrorum. Mich. 6. Non holocausta, non vitulos, non arietes, etc. sed facere judicium, diligere misericordiam, et solicitum ambulare cum Deo. Propter hanc tam late patentem significationem appellationis sacrificii, Augustinus tradit generalem definitionem de Civitate Dei, lib. 10, cap. 5 et 6. Verum sacrificium est omne opus, quod agitur, ut sancta societate inhaereamus Deo, et ad eundem finem proximo consulamus. Et cap. 5 dicit, vera illa sacrificia consistere in dilectione Dei et proximi.

[ARTICULUS II.]

QUO SENSU ACTIO LITURGIAE, JUXTA SCRIPTURAM, RECTE POSSIT SACRIFICIUM APPELLARI.

His ita de vocabulo sacrificii constitutis, accommodabimus illud ordine ad singulas partes Missae. Ita enim remotis et sepositis illis, de quibus non est certamen, tandem verus status controversiae emerget. Illud vero postea explicabimus, qua ratione veteres celebrationi coenae Dominicae attribuerint appellationem sacrificii: In quinto etiam Capitulo notandum erit, quomodo Pontificii omnes et singulas partes Missae depravarint. Nunc tantum per viam divisionis statum causae investigabimus.

Et 1. Quia in Synaxi leguntur et explicantur Scripta Prophetica et Apostolica, annuntiatur ibi mors Christi, proposita ex verbo Dei consideratione causarum et beneficiorum passionis Christi, hac ratione Missa posset vocari sacrificium, juxta Scripturam, Rom. 15, Phil. 2 et 1 Petr. 2. Sed hoc non est sacrificium illud, de quo Pontificii dimicant. Talia enim apud ipsos peraguntur, vel secreto murmure, vel boatu inarticulato, vel lingua peregrina.

2. In administratione coenae Dominicae celebrantur, dicuntur et decantantur laudes Dei. Et sacrifi-

cium laudis, testimonium habet Scripturae, Hebr. 13, Psalm. 50. Sed nec hoc esse sacrificium, de quo Pontificii in Missa sua pugnant, manifeste explicat tertius Tridentinus Canon.

3. Propter publicas preces, et communes gratiarum actiones, posset Missae, juxta Scripturae sententiam, tribui appellatio sacrificii. Sed Tridentinum Concilium, Canone tertio hoc non vult.

4. Quia in celebratione coenae Dominicae, semper usitata fuit contributio eleemosynarum pro pauperibus, posset et inde, juxta scripturam toti actioni tribui appellatio sacrificii. Sed neque hoc est sacrificium illud, de quo controversia est in Missa Pontificia.

5. In synaxi totus homo se consecrat Deo, et hoc agitur, ut sancta societate inhaereamus Deo. Est ibi, in vero coenae Dominicae usu, exercitium poenitentiae et fidei, accenditur ibi dilectio Dei et proximi. Si quis hac ratione Missam appellaret sacrificium, et res ipsas recte explicaret, nihil a Scriptura, sicut ostensum est, alieni faceret. Sed neque hoc est Pontificiorum illud, de quo in Missa dimicant sacrificium.

6. Benedictio seu consecratio Eucharistiae, quia est actus ministerii Evangelici, hactenus et addita hac declaratione, posset admittere et ferre appellationem sacrificii: sicut Rom. 15 totum ministerium Evangelii, Paulus vocat sacrificium. Sed Pontificii distinguunt consecrationem ab oblatione, ea enim quae consecrata sunt, dicunt offerri.

7. Dispensatio et participatio, seu communio Eucharistiae, quia fit in commemorationem unici sacrificii Christi, et quia ibi dispensatur et sumitur victima, quae pro peccatis nostris semel in cruce oblata est, posset hac ratione, et addita hac explicatione, vocari sacrificium, licet Scriptura ita non appellet. Sed Pontificii expresse distinguunt sacrificium suum a dispensatione et participatione Eucharistiae. Et Gropperus in Concilio male acceptus fuit, eo quod assereret, communionem esse de substantia sacrificii Missae.

[ARTICULUS III.]

QUID ILLUD SIT IN MISSA, QUOD PONTIFICII PROPRIE INTELLIGUNT SACRIFICIUM.

1\. His ita remotis et sepositis, manifestum jam evadet, quid illud sit in actione Missae, de quo proprie et principaliter Pontificii dimicant, quod sit sacrificium Missae. Illud vero omnium clarissime explicat et declarat Eccius, in primo lib. de Missa, cap. 10. Dicit igitur ipsam celebrationem, dispensationem, et sumptionem Eucharistiae, posse dici sacrificium: quia sit imago quaedam repraesentativa passionis Christi, quae fuit vera immolatio, sicut Augustinus inquit: Solent imagines earum rerum nominibus appellari quarum imagines sunt: Sed quia inde sequeretur, Missam non esse vere et proprie sacrificium, sicut homo pictus, non est verus homo, item non alia ratione Missa esset sacrificium, quam figurae veteris Testamenti, ideo Eccius dicit, Missam alio peculiari modo esse sacrificium: quia scilicet Ecclesia, non modo Eucharistia, in memoriam passionis utatur, sed quia tota actione gestuum, verborum, rituum et vestium in Missa repraesentet oblationem passionis Christi, et hac repraesentatione ipsum Christum denuo offerat, in odorem suavitatis Deo patri.

Eccius de Missa.

2\. Et hanc sententiam Eccius declarat hac similitudine. Si alicujus regis triumphus esset insculptus monetae, pictus in pariete aut in statua, placeret quidem regi (et ita est celebratio Eucharistiae). At si ageretur coram eo totius historiae procursus, et ita reprae sentaretur ei per singulas partes, ac si realem ipsi exhiberent triumphum: quantum putas complacentiae rex esset habiturus in illa repraesentatione, plus quam in altera picta aut sculpta? Et talem vividam et solennem repraesentationem passionis Christi, dicit esse coram Deo sacrificium Missae in actione gestuum, verborum, rituum, vestium, etc. Missa enim, juxta Innocentium et Durandum in quatuor consistit, in personis, operibus, verbis et rebus. Personae sunt, celebrantes, ministrantes et circumstantes. Opera sunt gestus, actus et motus. Verba, sunt orationes, modulationes et lectiones. Res, sunt ornamenta, instrumenta et elementa. Sacrificium igitur Missae, de quo Pontificii dimicant, in eo consistit, quod sacrificulus certis ornamentis et instrumentis super panem et vinum Eucharistiae, variis utitur gestibus, motibus et actibus, ut saepius geniculari, inclinari, strictis manibus modo distendere, modo reducere brachia, subinde se convertere, nunc esse clamosum, nunc magno silentio quaedam demurmurare, suspicere in altum, esse pronum, consistere non uno loco, nunc in dextram, nunc in laevam partem altaris commigrare, micare digitis, inhalare in panem et calicem, ea tollere in sublime, postea reponere, panem frangere, et in calicem immittere, pectus ferire pugno, suspirare, clausis oculis repraesentare somnum, rursus expergisci, patellam deauratam aversam extenso brachio demonstrare populo, admovere eam fronti atque pectori, deosculari nunc altare, nunc imagunculam metallo inclusam, etc. Ita Sleidanus totum drama sacrificii Missae eleganti hypotyposi descripsit. His vero actibus, motibus, gestibus, et ritibus, additis conceptis verbis, de sacrificio, oblatione seu hostia, fingunt se corpus et sanguinem Christi, imo Christum ipsum Filium Dei, denuo sacrificare et offerre Deo patri, per talem histrionicam sive comicam, sive tragicam repraesentationem passionis Christi.

Similitudo Eccii

Missa in quibus consistat.

[ARTICULUS IV.]
QUALE SACRIFICIUM PONTIFICII MISSAM INTELLIGANT.

1. Porro monstrato eo quod in officio Missae pro illo sacrificio habetur, de quo Pontificii tamquam pro aris et focis suis dimicant, videndum jam est, pro quali sacrificio illud venditent, ita enim integrum statum hujus controversiae habebimus. Memorabile autem est, et dignum observatione, quomodo nostro tempore quidam ex Pontificiis, sacrificium illud novis coloribus coeperint pingere. Ut Gropperus in institutione, et in antididagmate Coloniensi, clamitat Papistis fieri insignem injuriam a nostris, quasi doceant, Missam esse propitiatorium sacrificium pro peccatis. Agnoscit enim et fatetur, clarissima verbi Dei luce convictus, unicum tantum esse verum propitiatorium sacrificium pro peccatis: quod scilicet ipse filius Dei, traditione sui corporis, et effusione sui sanguinis, in ara crucis, semel in odorem suavitatis patri obtulit: Missae vero sacrificium esse repraesentativum, commemorativum, et applicatorium sacrificium. Hoc artificium imitati sunt Vicelius, Sidonius, et Architecti formulae interreligionis. Ita autem illud explicant: Quia in Missa totius Evangelii summam, praecipue vero de passione Christi, verbis, signis, ritibus, gestibus, ornamentis, vasis, vestibus, etc. proponatur, et sensibus quasi ingeratur: ideo Missam esse visibilem repraesentationem sacrificii Christi, per quam fidelibus memoria passionis Christi renovetur, ut excitentur ad fidem, devotionem, gratiarum actionem, timorem Dei, dilectionem, etc. Ita enim Vicelius Missam definit, quod sit sacrificium rememorativum, item laudis et gratiarum actionis. Et in examine Ordinandorum inquit: Missa est recordatio passionis Christi, in publico Christianorum conventu, ubi a multis aguntur gratiae ob pretium redemptionis. Illud vero sacrificium Gropperus dicit ita offerri Deo, et sisti in conspectum patris, quando fides de nostris meritis diffidens, pretium redemptionis nostrae, corpus scilicet Christi pro nobis traditum, et sanguinem ejus pro nobis effusum, apprehendit, et Deo proponit, hoc est, inter iram ipsius, et peccata nostra interponit, ad consequendam remissionem peccatorum, quam Christus in cruce promeruit et impetravit.

Missa quale sit sacrificium secundum Gropperum.

Vicelius.

Applicatorium sacrificium quid.

Applicatorium sacrificium Missae, ita declarat Gropperus, quod in Missa totius propemodum Evangelii, praecipue de passione Christi summa ita proponatur, ut quisque propria fide sibi applicet, et particeps fiat remissionis peccatorum, incruento Christi sacrificio promeritae. Et quia in Missa etiam orationis sacrificium offeratur, ut Deus omnes homines participes faciat redemptionis Christi, recte etiam absentibus, et non communicantibus Missam applicari. *Σοφὰ νὴ Δία φάρμακα.* Senserunt enim, quam crassae abominationes haereant in sacrificio Pontificiae Missae, quia tamen illas taxare et damnare palam non audent, novis coloribus Missam palliatam in theatrum produxerunt, qualem nec docti, nec vulgus in regno Pontificio hactenus agnoverant. Et multa quidem de coloribus istis dici possent: sed ideo tantum haec recitavi, ut eo commodius ad constitutionem status perveniremus. Isti enim Pontificiae Missae incrustatores, de quibus jam diximus, oblique et per indirectum significare voluerunt, non pauca in Pontificia doctrina de Missa desiderari, quae ex verbo Dei reformanda essent, et viam aliquam monstrarunt. Quid vero Tridentina Synodus, quae in sexta hac Sessione praefatur, de propulsandis erroribus atque haeresibus? Num consilium illud arripit, ut vel saltem de crassis abominationibus sacrificii Missae, aliquid praecidatur? Nihil certe minus. Sed articuli, qui de sacrificio Missae, Theologis examinandi propositi sunt, ita conscripti fuerunt, ut quasi ex professo illis qualibuscunque mitigationibus oppositi videantur. Primus enim articulus fuit: An missa sit sola commemoratio sacrificii in cruce peracti, non autem verum sacrificium. XIII articulus: An Missa sit tantum sacrificium laudis et gratiarum actionis, non etiam sacrificium propitiatorium, tam pro vivis quam pro defunctis. Et ipsa Synodus postea decernit cap. 2 sacrificium Missae esse vere propitiatorium. Et 3 Canon inquit: Si quis dixerit, Missae sacrificium tantum esse laudis et gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii in cruce peracti, non autem propitiatorium, pro peccatis et vivorum et defunctorum offerendum, anathema sit. Manifestum est ex iis, quae paulo ante diximus, quae et quorum sententiae in illo capitulo et canone damnentur. Gropperus in Coloniensi antididagmate dixerat, Missam forte appellari posse propitiatorium sacrificium, non quod vere sit tale, sed quod sit imago unici propitiatorii sacrificii, semel in cruce oblati: sicut Veteris Testamenti quaedam sacrificia appellabantur propitiatoria, propterea quod unicum verum propitiatorium sacrificium Christi futurum figurabant. Sed huic mitigationi Tridentinum capitulum opponit decretum, sacrificium Missae esse vere propitiatorium. Adeo scilicet tenera et delicata est Missa Pontificia, ut ferre non possit, si quis vel leviter attingat, vel mollissime mitiget, etiam crassissimas abominationes.

2.

Articuli de Missa Theologis examinandi propositi.

3. Porro non nudam tantum appellationem propitiatorii sacrificii, Missae attribuit synodus, sed addit prolixam explicationem: illam scilicet Missae actionem, quae panem et vinum Eucharistiae, certis illis verbis ritibus et gestibus tractat, sicut supra diximus, esse tale propitiatorium sacrificium, quod offeratur pro peccatis, poenis, satisfactionibus, et aliis necessitatibus, non tantum fidelium vivorum, sed et pro defunctis. Item, per illud propitiatorium Missae sacrificium fieri, ut si in poenitentia cum vera fide ad Deum accedamus, misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno: item oblatione sacrificii Missae, placatus Dominus gratiam et donum poenitentiae concedens, crimina et peccata etiam ingentia dimittit. Primum capitulum dicit, sacrificio Missae repraesentari cruentum sacri-

ficium Christi, semel in cruce peractum, intelligit autem repraesentationem, sicut Eccius describit. Et talem mox dicit primum capitulum, salutarem virtutem sacrificii crucis, applicari per propitiatorium sacrificium Missae, in remissionem eorum peccatorum, quae a nobis quotidie committuntur. Et secundum capitulum dicit, fructus cruentae oblationis Christi, uberrime percipi, per propitiatorium Missae sacrificium. Non igitur propositum fuit Tridentinae Synodo, quicquam vel minimum, in receptis Missae abominationibus, vel mitigare, vel ad normam verbi Dei reformare. Sed damnatis illorum sententiis, qui in ipso Pontificiorum sinu, aliquid in persuasione de sacrificio Missae, sibi displicere mollissime significarunt, simpliciter repetunt, confirmant et stabiliunt quaecunque unquam a Pontificiis de sacrificio

4\. Missae scripta et tradita fuerunt. Ut igitur Tridentina decreta de Missa plenius intelligantur, et status controversiae clarissime constituatur, traditiones quasdam Pontificiorum, de Missae sacrificio, annotabimus. Alias enim clamitant multa in hac disputatione sibi tribui, quae ipsi non agnoscant.

Canon Missae.

Canon igitur dicit: Offerimus tibi hoc sacrificium pro redemptione animarum, pro spe salutis et incolumitatis: Hanc oblationem placatus accipias, diesque nostros in pace tua disponas, atque ab aeterna nos damnatione eripi, et in electorum tuorum jubeas grege numerari. Et tandem Canon ita concluditur: Hoc sacrificium quod obtuli, sit tibi acceptabile: mihique et omnibus, pro quibus illud obtuli, sit te miserante propitiabile.

Cricio Polono illa secreta maxime probantur: Suscipe sancta Trinitas hanc oblationem, et praesta, ut in conspectu tuo placens ascendat, et meam ac omnium fidelium salutem operetur aeternam, per eundem Christum Dominum nostrum. Innocentius de officio Missae, explicans illa verba Canonis: Pro redemptione animae, pro spe salutis et incolumitatis: dicit sacrificium missae offerri, Primo, pro bonis corporalibus, ut pro incolumitate. Secundo, pro bonis spiritualibus, ut pro redemptione animae, quam interpretatur remissionem peccatorum. Tertio, pro aeternis bonis, ut pro salute.

Innocentius.

Item oblationem missae, quae in Canone vocatur adscripta, rata, et acceptabilis, Innocentius ita interpretatur: Adscripta, per quam nos Deus inter electos adscribat: rata, per quam ratum sit nostrae salutis promissum: acceptabilis, per quam nos Deus sibi reddat acceptos. Semper autem in animum revocandus est status controversiae: Non communioni haec tribui, sed sacrificio missae: sicut illud ex Eccio supra descripsimus.

Idem Innocentius disputans de trina ablutione sacerdotis in Missa, dicit sacrificium missae offerri ad purgationem et mundationem peccati originalis, criminalis et venialis. Item cogitationis, locutionis et actionis, vel peccati ignorantiae, negligentiae et contumaciae. Et explicans particulam: Ite, missa est, inquit: Sacrificium illud vocatur missa, quasi hostia transmissa a nobis patri, ut intercedat pro nobis ad ipsum. Haec enim sola sufficiens et idonea missio seu legatio est ad solvendum inter Dominum et homines, inimicitias et offensas.

Thomas.

Thomas in opusculo de venerabili sacramento altaris. Secunda, inquit, causa institutionis, est sacrificium altaris, contra quandam quotidianam delictorum nostrorum rapinam, ut sicut corpus Domini semel oblatum est in cruce, pro debito originali, sic offeratur jugiter, pro nostris quotidianis delictis in altari, et habeat in hoc Ecclesia munus ad placandum sibi Deum super omnia legis sacrificia, pretiosum et acceptum.

Gabriel Biel.

Gabriel Biel dicit, sacrificium missae a sacrificio Christi in cruce, tantum differre modo oblationis incruento. Idem vero esse substantia et similium effectuum operativum, seu eundem esse finem sacrificii Christi in cruce et in altari, placationem scilicet offensae patris, et impetrationem salutis aeternae. Et addit: Quicquid salvator noster meruit, se offerens in cruce, pro omnibus generaliter, tam in remotione mali, quam in collatione boni, viatoribus, purgandis et beatis: hoc sacrificio Missae applicatur particulariter singulis. Tradit etiam, sacrificulum per missam posse applicare virtutem passionis Christi, quibus velit, generalissime Ecclesiae Catholicae, specialissime sacrificulo, specialiter fundatori, et cujus nomine missa peragitur. Et in Epitome sua dicit, sacerdotem in missa coram Christo supremo judice, tanquam mediatorem causam nostram inter sponsum et sponsam, hoc est, inter Christum et Ecclesiam agere: et impetrare Ecclesiae, oratione et sacrificio suo, multa dona corporalia, spiritualia et aeterna.

Eccius.

Eccius de missa lib. 1, cap. 10. In missa offerimus Deo patri Eucharistiam, non tantum sicut donum Dominicae passionis memoriale, sed etiam sicut munus Deo acceptissimum, quo et Deum valeamus placare super offensis, et gratiam ejus cum spiritualibus bonis reportare. Item, ex missae sacrificio, fideles Ecclesiae fiunt participes multiplicium fructuum Dominicae passionis. Nam sicut gratiae et merita salvatoris applicantur fidelibus per applicationem sacramentorum, ita merita et fructus oblationis Dominicae, applicantur fidelibus, per hujusmodi actionem repraesentationis in sacrificio missae. Item: Per sacrificium missae, effectus passionis Christi ad fideles influunt, perveniunt, et in eos descendunt. Et in fine 3 libri dicit: Per sacrificium missae, et vivis, et mortuis in variis necessitatibus subvenitur.

Doctor quidam Sorbonicus de Missa.

Doctor quidam Sorbonicus, recens edidit prolixum commentum de missa, ubi in principio statum disputationis ita format. In missa sacrificandum esse Deo, non tantum actu interiori, sed et exteriori: nec tantum sacrificio Eucharistico, sed et propitiatorio. Et ponit definitionem: Sacrificium propitiatorium, seu expiatorium, est oblatio Deo facta, pro peccatorum expiatione, et Dei gratia, seu remissione peccatorum consequenda.

Lindanus.

Lindanus lib. quarto Panopliae, cap. 46 ait: Missam esse proprii nominis sacrificium, non modo Eucharisticum aut commemorativum, sed etiam

propitiatorium: et hoc tam pro mortuorum quam pro vivorum delendis peccatis, imo pro qualibet adeo Christiani populi necessitate. Et cap. 50 dicit, Missam esse sacrificium propitiatorium, tam pro mortuis, quam pro vivis, veramque pro peccatis hostiam, pro impetrandis denique cujusque generis a Deo beneficiis, tam corporalibus quam spiritualibus.

Et cap. 51 inquit, sacrificium Missae esse applicationem effusi in cruce sanguinis, et illam applicationem per sacrificium Missae, facere nos participes redemptionis Christi.

Cap. 52. Ecclesia per quotidianum sacrificium Missae, haurit ex fonte Dominicae passionis, Christi merita, et ipsam tandem propitiationem. Et cap. 5 hoc ita explicat: Si scilicet quis propria fide expetat, desideret et procuret pro se celebrari sacrificium Missae.

Hic igitur est verus status controversiae de sacrificio Missae, quem non meis, sed ipsorum Pontificiorum verbis exposui, ne quis existimet talia ad praegravandos adversarios, a nobis fingi, et invidiosis verbis exaggerari.

5. Jam vero statu disputationis constituto et explicato, multo facilior erit ratio examinis: qualia sint, quantum valeant, et quid efficiant argumenta illa, quae ad exstruendum, confirmandum, et stabiliendum sacrificium Missae, a Pontificiis produci solent. Et cum illa argumenta multa et varia sint, operae pretium est observare, quomodo Tridentinum Concilium habito quasi inter militares copias delectu, plerisque rejectis, pauca quaedam, quae fortissima et firmissima judicata fuerunt, retinuerit, ut res missaria vere ad Triarios jam rediisse videri possit. Quia vero non parum utilitatis habet illa collatio, priusquam ad Tridentina argumenta accedamus, paucis annotabo, quam infirma, inepta et peregrina sint pleraque argumenta, quibus hactenus Pontificii scriptores, tanquam validissimis fundamentis et columnis, structuram sacrificii Missae Pontificiae impositam commiserunt. Id quod ipsum Concilium Tridentinum, suo delectu non dissimulat. Sed brevitatis gratia, argumenta illa non prolixe explicabimus, sed ordine recensebimus tantum.

[ARTICULUS V.]

ARGUMENTA SCRIPTORUM PONTIFICIORUM PRO MISSA.

Schatzgeyer.

I. Schatzgeyer, hoc est, Thesauravidus, fatali nomine exprimens ingenium patronorum Pontificiae Missae, hoc argumento usus fuit. Isa. 53 de Christo dicitur: Oblatus est, quia ipse voluit. Hoc non potest intelligi de Judaeis crucifigentibus Christum. Illi enim habuerunt non offerendi, sed perdendi intentionem. Nec intelligi potest de ipso Christo, offerente se in ara crucis, dicitur enim ab Isaja, Oblatus est, scilicet non per seipsum, sed per alios. Ergo de sacrificio Missae, ubi Christus per sacerdotem offeratur patri, intelligenda est illa sententia, quae simul affirmat Christum velle talem oblationem, inquit enim: Oblatus est, quia voluit. Sed hoc argumentum ipsi etiam Eccio improbatur. Nam Hebr. 9 de oblatione Christi in cruce, etiam passive dicitur, Semel oblatus est. Et Isajas in sua lingua sententiam illam: Oblatus est, quia voluit, plane non habet, sed inquit Mulctatus et afflictus est. Et forsan fato quodam locus ille Isajae, ad sacrificium Missae accommodatus fuit, ut ostenderetur, quod Pontificia Missa sit mulctatio et afflictio Christi, quantum quidem in sacrificulis.

II. Inter principia hujus controversiae, non postremum fuit et hoc argumentum. Hebr. 10. Voluntarie peccantibus non relinquitur amplius hostia pro peccato. Ergo pro quotidianis delictis amplius, hoc est, post sacrificium crucis, reliqua est hostia pro peccato. Illa vero nulla alia esse potest, quam sacrificium Missae. Sed et hoc argumentum tale est, quod ab ipso Eccio repudiatur.

Monachus Augustan.

III. Monachus Augustanus sacrificium Missae probat ex 7. Danielis: Angeli in nubibus coeli, filium hominis obtulerunt in conspectum antiqui dierum. Ergo quando Christus in Missa a sacerdote sacrificatur, tunc simul etiam in nubibus coeli, ab ipsis Angelis sacrificatur. Et ideo Canon dicit: Jube haec perferri per manum sancti Angeli, in conspectum majestatis tuae. Sed quia manifesta est depravatio sententiae Danielis, ne ipsis quidem Pontificiis argumentum hoc probatur. Daniel enim ibi loquitur, quomodo pater filio mediatori, omnia dederit in manum, Joh. 3, dederit nomen super omne nomen, Phil. 2 potestatem judicium facere, Joh. 5. Regnum David, Luc. 1 etc. Verbum vero quo Daniel ibi utitur, aliquando sane de sacrificiis usurpatur, sed plerunque significat appropinquare, deferre, adducere. Et sacrificandi significatio, prorsus non convenit illi loco Danielis.

Eccius.

IV. Eccius inter caetera etiam hoc argumento utitur. Psalm. 71 Hieronymus ita reddidit: Erit memorabile triticum in terra, in capite montium elevabitur. Et Rabbi Solomon explicat illum versum Psalmi de genere placentarum in diebus Messiae. Ergo David vaticinatur ibi de sacrificio Missae Pontificiae, ubi super rasos sacrificulorum vertices, panis azymus elevetur. Risum quaeso teneatis amici, quod tam arduis fundamentis Pontificia Missa niti ostendatur.

V. Hebr. 13 dicit Apostolus, nos in Novo Testamento habere altare, quod vocatur, θυσιαστήριον, a sacrificiis, quasi dicas, sacrificatorium. Ergo oportet in Novo Testamento esse aliquod externum et ceremoniale sacrificium. Et nullum aliud inveniri potest, quam sacrificium Missae. Huic argumento Eccius valde multum tribuit. Sed eadem ratione consequentiae, idem sacrificium etiam in coelo instituendum esset. Nam et ibi Apocalypsis in multis locis narrat esse θυσιαστήριον, cap. 6, 8, 9, 11, 14, 16 etc. Ipse vero textus Hebr. 13 diserte postea explicat, quae sacrificia intelligat, scilicet laudis, gratiarum actionis,

et beneficentiae. Et altare interpretatur, quod per Christum tales hostias Deo placentes offeramus. Quale igitur artificium est, contra manifestam ipsius textus declarationem, peregrinam et falsam sententiam verbis Apostoli affingere?

VI. Danielis cap. 8 et 11 dicitur de Antichristo, quod aufert juge sacrificium. Illud vero non potest intelligi de orationibus, et aliis spiritualibus sacrificiis, quae per externam vim piis auferri non possunt, imo ardentiores fiunt orationes in persecutione. Ergo de Missae sacrificio intelligendum est quod in Novo Testamento Antichristus inveniet. Et qui abrogant sacrificium Missae, illos Daniel pronuntiat esse ministros Antichristi.

Valde sane ampla, liberalis et larga est haec consequentia. Certum est, Danielem ibi proprie loqui de impia et scelerata tyrannide Antiochi. Et Chrysostomus oratione secunda adversus Judaeos, refert vaticinium illud ad tempora Antiochi, et hujus rei testem citat Josephum. Antiochus vero non tantum illud juge sacrificium abstulit quod describitur Exod. 29 et Num. 28 sed totum cultum Leviticum in Ethnicas superstitiones commutavit: sicut Machabaeorum historia ostendit. Illud vero totum Daniel per synecdochen jugis sacrificii complectitur. Quando igitur locus ille Danielis, de Antichristo explicatur, illud fit per allegoriam. Et notum est, ex allegoriis non esse facienda dogmata, quae non habent certa, firma, et perspicua testimonia in aliis Scripturae locis. Nihil aliud igitur ex illo loco Danielis confici potest, quam in Novo Testamento futurum sacrificium, quod ablaturus sit Antichristus. Et Scripturam aliquot genera sacrificiorum Novi Testamenti expresse enumerare, supra ostensum est. Quae vero audacia est, praeteritis illis Novi Testamenti sacrificiis, quae scriptura diserte exprimit, locum Danielis, qui in genere de sacrificio loquitur, de Missa exponere, quam scriptura nec ponit nec exprimit, quando sacrificia Novi Testamenti enumerat. Multo vero certior explicatio, quae sacrificia, et quomodo ablaturus sit Antichristus, ex ipsa Scriptura sumi potest, 2. Thess. 2, 1. Tim. 4, 1. Joh. 2 et in Apoc. Per falsam enim doctrinam, per peregrinos, electitios et impios cultus obscurabit, depravabit et auferet puritatem ministerii verbi, Sacramentorum et cultus divini. Haec vero proprie per Antichristum Romanae sedis impleta sunt, sicut a multis perspicue ostensum est. Nobis hoc loco sufficit monstrasse, locum illum Danielis, nihil quicquam patrocinari sacrificio Pontificiae Missae. Nam primo proprie loquitur de Antiocho, per allegoriam vero transfertur ad Antichristum. Secundo, in genere loquitur de sacrificio, recte igitur intelligitur de sacrificiis, quae expresse in Novo Testamento nominantur. Tertio, et ne quid relinquatur dubii, ipsa scriptura Novi Testamenti explicat, quae sacrificia, et quomodo Antichristus in Ecclesia sit ablaturus. Et propter hanc causam Concilium Tridentinum, patrocinio illius loci apud Danielem, noluit uti. Nec quod Daniel 12 ablatio jugis sacrificii, cum posita abominatione desolationis conjungitur, quicquam pro Missae sacrificio facit. Intelligitur enim de abrogatione cultus Levitici.

VII. Eccius ostentaturus cognitionem Hebraeae linguae, philosophatur de cognatione vocabuli Missa, et מזבח. Et ubicunque in Veteri Testamento nominatur Mincha, fingit stabiliri sacrificium Missae Pontificiae. Et ubi Levit. 21 et Num. 28 dicitur de sacrificio panis Dei: Eccius לחם interpretatur carnem Dei. Et ex Rabbinis testimonia multa allegat, de sacrificio panis et vini, tempore Messiae. Sed haec non tantum ridentur ab Hebraicae peritis, sed et ipsi Pontificii argumentis illis uti verentur.

VIII. In Tridentino Concilio, in disputationibus Theologorum, quarum aliquas scripto notatas vidi, crebro a multis repetitum fuit hoc argumentum. Christus in institutione coenae, verba quae extra controversiam de sacrificio loquuntur, ponit non in futuro tempore, tradetur, effundetur: sed in praesenti: Pro vobis traditur et effunditur. Ergo Christus non tantum in cruce, verum etiam in coena Dominica sacrificavit corpus et sanguinem suum. Arrisit primo hoc argumentum multis. Ita enim non ex peregrinis Scripturae sententiis, sed ex ipsa institutione coenae, tanquam ex propria sede, videretur probari posse sacrificium Missae, hoc enim quod Christus in coena illa fecit, postmodum faciendum mandavit. Sed cum argumentum hoc aliquanto diligentius examinaretur, deprehensum tandem est, illud non tantum non posse Pontificiam Missam, gladio spiritus quassatam et dejectam, vel sublevare, vel stabilire, sed ne per se quidem consistere posse: idque propter multas rationes. Primo, quia si illa essent substantialia verba sacrificii Missae, magnum scelus impingeretur ipsi Canoni, qui in prima parte institutionis, prorsus omittit illa verba: Quod pro vobis traditur. In altera vero parte, Canon habet non praesens, sed futurum tempus, effundetur. Nervus igitur hujus argumenti, cui quidam multum tribuerunt, non tantum incisus, sed prorsus excisus est, per ipsum Canonem Missae. Secundo, quomodo sacrificium Missae potest incruentum dici, si in ejus oblatione in prima coena, in praesenti facta sit effusio sanguinis? Tertio, ubi et quando corpus Christi pro nobis ad redemptionem sit traditum, et sanguis ipsius in remissionem peccatorum effusus, Christianae fidei non est ignotum. Scriptura enim in valde multis sententiis declarat in passione et morte Christi hoc esse factum. Quarto, nec praesentis temporis usurpatio, hoc quod isti volunt, efficit. Usitata enim et nota est enallage temporum in Scriptura, non tantum praesentis, sed et praeteriti pro futuro, propter certitudinem: Puer natus est nobis: Agnus occisus est ab origine mundi: Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi: Ego pono animam meam pro ovibus meis. Et in coena Christus per praesens tempus locutus est, erat enim tunc in ipso actu passionis, quae consummata postea est in cruce. Ita die palmarum, inquit Joh. cap. 12. Veni in hanc horam, nunc judicium est mundi. Post coenam dicit, Joh. 14. Ve-

nit princeps mundi. Sicut mandatum dedit mihi pater, ita facio. Joh. cap. 17. Jam non sum in mundo, nunc ad te venio. Sanctifico me pro eis.

IX. Monachus Augustanus inquit: Christus in Coena sumens panem in manus, elevatis oculis in coelum ad patrem, gratias egit. Ergo sacrificavit ibi corpus et sanguinem suum patri. Ratio consequentiae est, quia תרומה in lege vocabatur oblatio, quae inter offerendum in altum elevabatur. Sed nullibi legitur, Christum acceptum panem et calicem, in altum elevasse: Imo de sublatis in coelum oculis, nec Evangelistae, nec Paulus quicquam meminerunt, sed Canonis haec additio est. Et ut maxime hoc concedatur, non statim ideo sacrificium inde excudetur. Nam et Christus quinque illos panes, et duos pisces benedicens, aspexit in coelum. Idem fecit in resuscitatione Lazari, et cum sanaret mutum et surdum. Quin igitur et inde fabricemus sacrificia, si tantum valet sublatio oculorum in coelum.

[ARTICULUS VI.]

ARGUMENTA TRIDENTINAE SYNODI PRO MISSA.

Talia pro defensione sacrificii Pontificiae Missae, a multis serio et magno conatu disputata, a Pontificia Ecclesia singulari applausu excepta, nostris opposita, et rudioribus tanquam indubitata et immota fundamenta proposita hactenus fuerunt. Sed Tridentinum Concilium, vel invitum agnoscens qualia sint, ne verbo quidem eorum mentionem facit. Illis igitur tanquam inter lixas et calones rejectis, propugnationem Missae ad triarios reducunt, selectis et in aciem productis certis quibusdam argumentis, quae sine dubio judicarunt esse validissima et firmissima. Illa igitur argumenta, quae Tridentinum Concilium ad probandum, confirmandum et stabiliendum sacrificium Missae producit, primo evolvemus: saepe enim juxta artificium rhetorum, uno atque altero verbo integrum argumentum complectuntur, deinde evoluta examinabimus, quid efficiant, et quantum valeant. Compendiaria autem simplex et certissima erit ratio explicationis, si omnia argumenta ad statum controversiae referantur et applicentur. Hoc enim est, quod singula argumenta, certo, firmiter et perspicue probare et efficere debent. Primo, corpus et sanguinem Christi in coena Dominica, tractandum esse histrionica illa repraesentatione verbis, ritibus, gestibus, actibus, sicut Missa Pontificia facit. Secundo, talem repraesentationem esse sacrificium a Christo institutum, et Deo patri acceptissimum. Tertio, esse sacrificium propitiatorium, ad expianda et delenda peccata, ad consequendam remissionem peccatorum, ad impetranda omnis generis a Deo beneficia, et tandem pro peccatis, poenis, satisfactionibus, et aliis necessitatibus vivorum et mortuorum. Quarto, per illud sacrificium applicari merita passionis Christi, si quis curet pro se celebrari Missam, imo praesentibus absentibus vivis et mortuis quibuscunque sacrificulus illud voluerit applicatione sua communicare. Haec debet in singulis argumentis conclusio esse, ex bona, certa, firma et manifesta ratione consequentiae. Quod si omnibus et singulis illis argumentis hoc non conficiatur, judicium facile erit, quid de Tridentina Pontificiae Missae meditatione sentiendum et statuendum sit: ordine igitur argumenta recensebimus.

Argum. Tridentin. pro Missa.

I. Argumentum ejusque refutatio.

I. Sacerdotium requirit sacrificium, Christi vero sacerdotium morte ipsius non erat exstinguendum, est enim perpetuum: Psalm. 110. Ergo non tantum semel in cruce se debuit offerre, sed instituere sacrificium Missae, ubi saepius et quotidie pro vivis et pro mortuis offertur Deo patri, ut hoc modo sit sacerdos in aeternum.

Epist. ad Hebraeos de sacerdotio Christi.

Respondeo: Si absque Scripturae luce, ex consequentiis juxta nostram rationem judicandum esset, aliquid valeret et efficeret hoc argumentum. Sed scriptura hujus argumenti perspicuam explicationem, quasi ex professo tradit in Epistola ad Hebraeos, quae scilicet sit hostia sacerdotii Christi, quomodo, quando, quoties, et a quo oblata sit. Et quidem perpetuitatem sacerdotii Christi, data opera, et diserte describit: idque negative et affirmative. Diserte enim dicit, Christum non ideo esse sacerdotem in aeternum, ut saepius seipsum offerat: semel enim et unica oblatione, ut Pontifex ingressus est in sancta. Hebr. 9 item cap. 7. Talis decebat, ut nobis esset Pontifex, qui non haberet necessitatem quotidie pro peccatis populi offerre: hoc enim fecit semel se offerendo. Et quidem fundamentum ibi ponitur, oblationem Christi repeti non posse, nisi negetur id quod semel factum est, fuisse perfectum et consummatum, quia repetitio sacrificii sit signum imbecillitatis et sacerdotis, et sacerdotii et sacrificii. Sed quomodo sacerdotium Christi potest perpetuum esse, si semel tantum unica oblatione ut Pontifex sacerdotii sui sacrificium perfecit et consummavit.

Hoc vero Epistola ad Hebraeos dilucide explicat monstratis multis rationibus, ut cap. 7. Eo quod in aeternum maneat, sempiternum habet sacerdotium: quia filius est in aeternum perfectus. Sed quae sunt sacerdotalia munera, quae exercet, post consummatam unicam crucis oblationem? Num vero, ut saepius et quotidie se offerat pro peccatis populi? Nequaquam, inquit, sed quia salvare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum, semper vivens ad hoc, ut interpellet pro nobis. Et cap. 9: Christus Pontifex futurorum bonorum, per proprium sanguinem introivit semel in sancta, aeterna redemptione inventa. Item introivit in ipsum coelum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis, non ut saepius offerat seipsum. cap. 10: Pontifex Leviticus easdem hostias saepius et indesinenter offert, sed Christus, una pro peccatis oblata hostia, in sempiternum sedet ad dexteram Dei, de caetero expectans, donec ponuntur inimici scabellum pedum ejus. Unica enim oblatione

consummavit in sempiternum eos qui sanctificantur. Habentes igitur sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus cum vero corde, in plenitudine fidei, aspersi corda, etc.

Haec manifesta sunt, ut non opus sit pleniori, vel explicatione, vel refutatione hujus primi argumenti. Neque enim, quia Christi sacerdotium sempiternum est, inde efficitur, Christum ideo saepius et quotidie sacrificandum esse patri, pro vivis et mortuis. Spiritus sanctus enim, propter rationes longe alias tradit sacerdotium Christi perpetuum esse, quia scilicet I. Sacerdos in aeternum vivat. II. Quia virtus unicae oblationis ipsius in sempiternum duret, et efficax sit. III. Quia semper vivat, ad hoc ut apparens vultui Dei pro nobis, intercedat pro nobis. IV. Quia per ipsum, ut sacerdotem magnum, habeamus accessum ad Patrem. V. Quia in perpetuum salvare potest, et salvat, qui per ipsum ad Deum accedunt. Ex ipsa igitur Scriptura perspicue ostenditur, nullam prorsus esse rationem consequentiae in primo hoc Tridentino argumento, imo si referatur ad statum controversiae, de sacrificio propitiatoria, manifestum erit, conclusionem argumenti, ut scilicet Christus in Missa quotidie offeratur pro peccatis vivorum et mortuorum, ex diametro pugnare cum expressa, et saepius repetita verbi Dei sententia, ad Hebr. 7 et 10. Et haec forsan causa est, quod argumentum illud in 1 cap. non integrum in sua forma proponitur, sed breviter tantum attingitur, et cumulatis aliis rationibus sophistico artificio involvitur.

II. Argumentum Pontificiorum.

II. Hominum natura exigit visibile sacrificium. Ergo Christus instituit histrionicam illam repraesentationem passionis suae in Missa. Hoc argumentum alii Pontificii scriptores, clarius hoc modo formant et proponunt: omnibus scilicet gentibus a natura hoc dictari, ut in religionibus suis visibili aliquo sacrificio utantur, ad impetrandam et promerendam Dei gratiam, pro donis hujus vitae, et pro salute aeterna. Christum igitur a lege naturae admonitum, instituisse Missae sacrificium. Sed facillima est hujus argumenti refutatio. In causis enim religionis et fidei, non est judicandum, aut aliquid statuendum ex eo, quod natura peccato excaecata, et depravata dictat, hic enim fons, et haec origo est omnium superstitionum, et totius idololatrici cultus. Sed Lucerna pedibus meis est verbum tuum, Psalm. 119. Et Canon seu regula fidei est, non dictamen corruptae naturae, sed sonus Apostolorum. Psalm. 19 et quidem ratio captivanda est in obsequium verbi, 2. Cor. 10. Quod si Tridentinum capitulum dixerit, se hoc tantum velle, imbecillitatem naturae nostrae non posse aliter ad Deum sublevari, nisi visibile aliquod sacrificium habeat: respondeo simplicissime: Quid utile et necessarium sit ad sublevandam et restaurandam infirmam et corruptam nostram naturam, non aliunde quam ex Medici nostri praescripto et ordinatione judicandum.

III. Arg.

III. Certum est, Christum in ultima coena instituisse memoriam cruenti sui sacrificii, quae in finem usque seculi permaneret. Item, non est dubium Christum coenam suam instituisse, ut virtus passionis suae in remissionem peccatorum fidelibus applicaretur. Jam Pontificii dicunt, sacrificium Missae suae esse repraesentativum et applicatorium. Ergo Christus in ultima coena instituit sacrificium Pontificiae Missae.

Respondeo: Referatur hoc argumentum ad statum controversiae, an scilicet Christus in ultima coena instituerit memoriam suae passionis debere in Ecclesia fieri, per histrionicam illam repraesentationem rituum, gestuum, et actionum in Missa Pontificia. Item an Christus ordinaverit et promiserit, si quis procuret pro se fieri talem Pontificiam repraesentationem, quod tunc et per hoc opus ipsi applicetur virtus passionis Christi, ad remissionem peccatorum. Nihil certe horum in institutione coenae Dominicae ostendi aut deprehendi potest: imo Christus in coena sua non tantum in genere instituit memoriam et applicationem passionis suae, ita ut humanis constitutionibus commiserit, quomodo et qua ratione fieri debeat illa commemoratio: sed expressit et praescripsit, ut memoria passionis suae in coena Dominica celebretur gratiarum actione, dispensatione, manducatione, et potatione corporis et sanguinis, item annuntiatione mortis suae. Ita etiam modum applicationis in coena difinivit et praescripsit, quod scilicet ipse Christus in coena sua, per ministerium, verbo et dispensatione corporis sui et sanguinis sui, sub pane et vino credentibus velit applicare virtutem passionis suae, utque fideles in usu coenae, sumptione corporis et sanguinis Christi, vera fide sibi applicent merita et beneficia passionis. Quia igitur institutio coenae Dominicae, nihil habet de repraesentatione et applicatione Pontificiae Missae, eo modo sicut in institutione status hujus disputationis dictum est: difinit autem, et praescribit alium certum modum et commemorationis, et applicationis: tertium igitur Tridentinum argumentum, nihil prorsus efficit ad stabiliendum sacrificium Pontificiae Missae. Imo quia institutio illa Christi, forma testamenti tradita est: et scelus est vel hominis testamento aliquid superordinare: manifestum igitur est, conclusionem tertii hujus argumenti, in ipsam testamentariam Filii Dei institutionem impingere: eo quod fingat et instituat aliam commemorationem et applicationem, quam quae in verbis institutionis a Christo tradita et praescripta est.

IV. Arg.

IV. Quartum argumentum tale est, in quo cardo totius Pontificiae Missae ita vertitur, ut nisi hoc argumento probetur et stabiliatur, actum et conclamatum sit: An scilicet Christus in ultima coena, corpus et sanguinem suum, non tantum discipulis dederit, verum etiam sub speciebus panis et vini, Deo patri obtulerit. Agnoscunt enim, si Christus in coena non obtulit corpus et sanguinem suum Deo Patri, Missae Pontificiae sacrificium non posse aliud esse, quam figmentum et abominationem. Si vero monstrari posset, Christum in coena se obtulisse Patri, ultro sequeretur, ex mandato Christi illud porro

usque ad consummationem seculi, in Ecclesia fieri debere.

Variis igitur artificiis tentatum fuit, ut hoc probaretur, vel ex elevatione oculorum Christi in coelum, vel ex praesenti tempore, traditur, effunditur: vel ex verbo, Facite, quia scilicet Virgilius dicat:

Cum faciam vitulam.

Sed Tridentinum Concilium deprehendit, illas probationes non posse hoc, quod in controversia positum est, certo, perspicue, et firmiter demonstrare: quod scilicet Christus in ultima coena corpus et sanguinem suum obtulerit Deo patri. Ad extremum igitur decurrunt praesidium, et unicam hujus quaestionis demonstrationem proferunt: cui tantum etiam tribuunt, quod bis eam repetunt. Si ergo Tridentina haec demonstratio non satis evidenter, certo et firmiter probaverit, quod Christus in coena se obtulerit patri, vacillabit, nutabit et concidet totum sacrificium Pontificiae Missae. Ita autem se habet Tridentina demonstratio. Figuram Melchisedech oportuit in veritate impleri, in sacerdotio Christi: est enim sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Sed Melchisedech obtulit Deo patri panem et vinum. Ergo oportuit et Christum offerre Deo patri, non tantum panem et vinum, sed ut veritas figuram impleret, sub speciebus panis et vini, corpus et sanguinem suum. Illud vero non alibi, quam in coena fieri potuit.

Ardua, et de re magna quaestio est. Illa enim, quae in Novo Testamento legimus Christum in coena sua fecisse, prorsus nihil ad sacrificii rationem, vel speciei aliqua alludunt. Accepit siquidem panem, gratias egit, fregit, dedit discipulis, jussit accipere, manducare, dixit: Hoc est corpus meum. Item: Accepit calicem, dedit illis, jussit ut biberent, dixit: Hic est sanguis meus. Et hoc mandavit fieri in sui commemorationem. Nihil ibi vel legimus, vel audimus, quod Christus in ultima coena corpus et sanguinem suum sacrificaverit Deo patri, pro vivis et mortuis. Valde fortem igitur oportet esse demonstrationem, quae persuadeat, Christum in coena sua hoc fecisse, cujus nullum vestigium in descriptione coenae Dominicae in Novo Testamento apparet. Sed inquis: Nonne omni demonstratione certius est, Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech? Est omnino: Scriptura enim hoc affirmat, Psalm. 110, Hebr. 9 et 10. Sed controversia est, non de hac propositione, sed de illis, quae attexuntur. Primo, an Melchisedech sacrificaverit Deo patri panem et vinum in illa historia quae Genes. 14 describitur. Secundo, an sacerdotium Christi, secundum ordinem Melchisedech, in eo consistat, quod in coena corpus et sanguinem suum, sub speciebus panis et vini sacrificarit patri. Vetus quidem translatio habet: Melchisedech obtulit panem et vinum, erat enim sacerdos altissimi, sed Moyses ita non scripsit. Utitur enim non verbo sacrificatorio, sed inquit הוציא quod simpliciter significat depromere, producere. Ita educitur gladius, Ezech. 21, educuntur venti, Psalm. 135, producuntur pediculi, Exod. 8 educitur aqua de Petra, Num. 30; coquitur farina quam ex Aegypto exportarant, etc. Accedit, quod nec Chaldaeus paraphrastes, nec Graeci interpretes sententiam illam reddiderunt per verbum sacrificandi, sed per simplex verbum educere, seu proferre. Josephus interpretatur Melchisedechum ad refectionem exercitus Abrahae protulisse panem et vinum. Chrysostomus explicat istum locum de prolato, non de oblato pane et vino. Veteres etiam Latini patres, in textu illius loci non legunt, obtulit: sed protulit panem et vinum, sicut ex Cypriano constat. Neque hoc habet Moyses. Erat enim sacerdos, ideo obtulit panem et vinum: sed bis repetit copulam: Et erat Sacerdos, et benedixit. Graeci etiam interpretes non habent patriculam γάρ: sed δέ. Erat vero Sacerdos, et benedixit, ut sententia ita distribuatur: Quia Rex erat, ideo protulit panem et vinum, quia Sacerdos erat, ideo benedixit. Jam consideretur Tridentinum argumentum. Volunt probare, quod scriptura Novi Testamenti non habet, Christum scilicet in coena se obtulisse Deo patri. Quomodo vero illud probant? Quia Melchisedech, ajunt, obtulit Deo panem et vinum. Atqui hoc Scriptura non dicit, sicut ostensum est. Qualis igitur in re tam ardua et seria, argumentatio est? Sed excipiunt: Licet verba Moysis hoc non exprimant, fieri tamen potuit, quod sacrificarit panem et vinum. Veteres enim plerunque, non nisi facta re divina, ad solennes epulas accedebant. Vicelius dicit: Quia Moyses non exprimit, cui Melchisedech protulerit panem et vinum, potest igitur intelligi, quod non Abrahae ad refectionem, sed Deo ad rem divinam faciendam protulerit. Nos vero non disputamus, quomodo vel hic vel ille locum Moysis interpretari, vel quid de sententia suspicari aut fingere, sive velit sive possit, sed quaestio est, quid Moyses scribat, quid scriptura dicat. Illud enim universaliter valet, cum in tota scriptura, tum vero praecipue in historia Melchisedechi, quatenus est typus Christi. Quis enim tacente Moyse, non colligeret, Melchisedechum, quia non Deus, nec Angelus, sed homo fuit, habuisse patrem, matrem, principium dierum, et finem vitae? Atqui in historia Melchisedech, quatenus est typus sacerdotii Christi, ea tantum quae expresse in scriptura ponuntur, consectanda esse, Scriptura ostendit, ita ut in typo sacerdotii Christi, affirmat Melchisedechum fuisse sine patre, matre, principio dierum, et fine vitae, propterea quod Moyses illa expresse non ponat, qui ideo haec omisit, ut ipsa omissio serviret typo sacerdotii Christi, juxta ordinem Melchisedech. Haec contra omnes cavillationes sunt firmissima. Deinde etiamsi concederetur, Melchisedechum obtulisse panem et vinum, scimus tamen, ex figuris non esse fabricanda dogmata sine certa et manifesta Scripturae explicatione. Psalmus igitur 110 affirmat, Christum esse Sacerdotem, secundum ordinem Melchisedech. Quomodo vero, et qua in re conveniant sacerdotium Christi et Melchisedech, non explicat. Illud vero epistola ad Hebraeos ex professo sumit declarandum, prolixa et justa ex-

Disputatio de vero intellectu loci. Genes. 14.

Chrysostomi explicatio.

Epist. ad Hebraeos

non meminit Christum in Coena panem et vinum obtulisse.

plicatione. Sed cum multas partes collationis sacerdotii Mélchisedech et Christi recitet et explicet, nullam prorsus mentionem facit oblationis panis et vini, aut quod illam Christus impleverit in coena, offerendo corpus et sanguinem suum patri. Nec valet quod Osius dicit: Apostolum illam partem collationis omisisse, propterea quod mysteria Sacramentorum rudibus et nondum initiatis, quibus Epistolam illam scripserit, noluerit pandere. Nam cap. 6 dicit: Intermittentes sermonem inchoationis, ad perfectionem feramur. Postremo typus sacerdotii Melchisedech, consistit in iis, quae non communia habet cum sacerdotio Aaronico, sed in quibus discernuntur Melchisedech et Aaron. Sed sacrificium panis et vini quotidianum fuit in sacerdotio Aaronico, Exod. 29, Num. 28. Quomodo igitur consisteret, Christi sacerdotium esse, non secundum ordinem Aaron, sed Melchisedech, si sacrificium panis et vini, praecipuum atque adeo totum esset in sacerdotio Christi?

Certo igitur, firmiter et evidenter demonstratum est, figuram Melchisedech, quatenus illa in Scriptura ponitur et explicatur, nequaquam efficere et probare, quod Christus in coena corpus et sanguinem suum Deo patri obtulerit. Quod vero Patres alicubi tali allegoria utuntur, scimus Patres suis sive allegoriis, sive interpretationibus, sive Scripturae testimoniis, nec debere nec posse articulos fidei condere. Nec tale sacrificium Patres intelligunt, quomodocunque de oblatione panis et vini loquantur, quale Pontificii in sua Missa habent: sicut in constitutione status descriptum est. Sed de Patribus postea dicemus. Nunc satis est ostendisse, nec ex Veteri nec ex Novo Testamento probari posse, quod Christus in coena se obtulerit patri. Et si ipse non fecit, nemo illud facere debebit, quod enim ipse in coena fecit, Apostolis postmodum faciendum mandavit.

V. Argum.

V. Christus dixit: Hoc facite. Ergo praecepit, ut Sacerdotes in Eucharistia offerrent corpus et sanguinem Christi. Rationem consequentiae Tridentini hanc esse tradunt: quia scilicet Christus ipse in prima Dominica coena corpus et sanguinem suum patri obtulerit, sicut Melchisedech. Sed jam ostendimus, falso hoc affirmari. Non itaque sequitur inde conclusio illa, quam Pontificii fingunt.

Sed excipiunt, verbum עשה saepe usurpari pro sacrificare, ut Exod. 29 facere agnum iuvencum. Judith. 6 facere hoedum. Psalm. 66 facere boves cum hircis. Num. 16 facere holocaustum. Respondeo: Sicut apud Latinos verbum facere, ex adjunctis varios sortitur modos significandi: ita Hebraeis non absolute significat sacrificare, sed ubi textus manifeste loquitur de sacrificio. Considerentur itaque verba coenae: Hoc facite. Contendunt autem *τοῦτο* referri non ad totum complexum, sed ad antecedens vocabulum, corpus et calicem: ut sensus sit, Facite corpus et calicem, hoc est, sacrificate. Sed etiamsi hoc concederetur, prius certo demonstrandum esset, in prima illa coena fuisse actionem sacrificii. Jam vero Paulus certissimus est interpres, Relativum *τοῦτο*, in mandato Christi, Hoc facite, referri ad totam actionem praecedentem, hoc scilicet, quod in prima hac coena factum est, vos in posterum facite. Mandatum igitur Christi, Hoc facite, nihil aliud efficit, quam ministros Ecclesiae, in administratione coenae Dominicae hoc debere facere, quod constat et certum est, Christum in institutione coenae fecisse. Non autem legitur ibi, sacrificasse aut obtulisse Patri corpus et sanguinem suum. Ergo nec Sacerdotes hoc facere debent, si nolunt *παραπρεσβείας* a Christo judice accusari. Vide autem ingenium Thaidis Babylonicae. Quae Christum in coena sua fecisse certo constat, illa Pontificii vel negligunt vel prohibent: ut publicam annuntiationem mortis Dominicae, ut dispensationem utriusque speciei. Quae vero Christus in coena sua fecisse non legitur, de illis solis Pontificii faciendis dimicant. Atqui testamentaria est institutio. Et in Testamento, non sine scelere aliquid vel mutatur vel superordinatur.

VI. Arg.

VI. Christus Apostolos constituit Novi Testamenti Sacerdotes, ergo praecepit ipsis, ut offerrent corpus et sanguinem ipsius. Hoc argumentum multis rationibus amplificatur a Pontificiis scriptoribus, quia scilicet Scriptura vaticinatur, abrogationi Levitici Sacerdotii successurum sacerdotium Novi Testamenti, ita ut vetus sacerdotium figura fuerit novi: Esaj. 66, Jer. 33, Malach. 3. Sed definitio Sacerdotis ita traditur. Hebr. 5: Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur, in his quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis. Ergo sacrificulorum officium est, in Missa offerre Deo patri corpus et sanguinem Christi, pro peccatis vivorum et mortuorum, quia soli presbyteri sunt Novi Testamenti Sacerdotes. Hoc argumentum multa complectitur membra, quae ordine paucis explicanda sunt, ita enim clarissime apparebit, quam crassus paralogismus sit in hoc argumento. Nam ut primo dicamus de sententia Hebr. 5, certum est, textum ibi non loqui in genere, quod sit officium ministrorum verbi et Sacramentorum in Novo Testamento, sed de Sacerdotio Veteris Testamenti, expresse vero et solum de summo Pontifice loquitur, qui figura fuit Christi. Illam vero figuram postea tradit impletam esse in sacerdotio et sacrificio Christi, non ita ut in Novo Testamento per plures Sacerdotes sibi succedentes unica et eadem illa hostia pro peccatis, saepius et quotidie repeteretur et offerretur, hoc enim expressis verbis Apostolus negat, Hebr. 7, 9 et 10. Sed figura illa, in unica oblatione Christi semel in cruce facta, impleta est, Hebr. 9 et 10 et quidem ita, ut in Novo Testamento, inventa aeterna redemptione, et acquisita consummata remissione peccatorum, per unicam oblationem, semel in cruce factam, non sit amplius oblatio pro peccato. Si vero praeter unicam illam, semel in cruce factam, alia vel eadem repetita oblatio pro peccato in Novo Testamento ponatur, sequetur sacrificium Christi in cruce non fuisse consummatum, nec promeruisse remissionem peccatorum, et aeternam redemptionem, haec enim sunt verba, et

Explicatio hujus partium argumenti.

Falsa detorsio sententiae Hebr. 5.

haec est sententia Epistolae ad Hebraeos. Falsissime igitur ad stabiliendum sacrificium Pontificiae Missae pro peccatis vivorum et mortuorum, detorquetur sententia illa Hebr. 5. Porro Leviticum Sacerdotium fuisse figuram Sacerdotii Novi Testamenti, nullus dubitat. Sed quod sit illud sacerdotium Novi Testamenti, quod abrogato veteri successerit, non possumus rectius et certius, quam ex ipsa Novi Testamenti explicatione statuere. Primo igitur Epist. ad Hebr. a 5. cap. usque ad 10 prolixe explicat, quod Leviticum Sacerdotium praefigurarit Sacerdotium Christi, quodque figura illa impleta sit unica oblatione Christi, semel pro peccato in cruce facta, atque ita per impletionem antiquatum et abrogatum sit Leviticum illud sacerdotium. Praeterea vero Scriptura Novi Testamenti mentionem facit etiam regalis et sancti Sacerdotii 1. Petr. 2 et Apoc. 1. 5 et 20. Christus fecit nos reges et sacerdotes in solis enim illis quatuor locis, praeter unicum Christi sacerdotium, mentio fit Sacerdotii regalis in Novo Testamento. Illi vero loci non de solis presbyteris, sed in genere de omnibus fidelibus loquuntur, quibus certe Pontificii, missificationes suas nullo modo communes facient. Et hostias quae in illo Novi Testamenti sacerdotio offeruntur, Scriptura diserte describit, quod sint spirituales, et quales sint, expresse et nominatim enumerat, sicut in principio hujus disputationis, testimonia illa Scripturae annotavimus, Rom. 12 et 15, Phil. 2 et 4, Hebr. 5 et 12, 1. Petr. 2. Nulla autem ibi mentio fit sacrificii Missae. Vides igitur, quam ἀσυλλόγιστον, imo quam sophisticum sit, in conclusione Sacerdotium restringere ad solos sacrificos: cum in praemissis Scriptura loquatur, vel de unico Christi Sacerdotio, vel de spirituali Sacerdotio Novi Testamenti, quod commune est omnibus fidelibus. Cumque scriptura hostias Sacerdotii Novi Testamenti, expresse et nominatim enumeret: conclusio hujus argumenti, omissis illis, affingit propitiatorium sacrificium Pontificiae Missae, de quo scriptura nullam mentionem facit in descriptione Sacerdotii Novi Testamenti: imo quod Epistola ad Hebraeos ostendit, pugnare cum unica oblatione Christi, pro peccatis semel facta.

Sed excipiunt: Num igitur nullum vel constituitis vel servatis discrimen, inter ministros Ecclesiae, et inter reliquos fideles? Omnino constituimus et servamus discrimen, quod ad ministerium attinet. Sed inde non sequitur, ea quae de Sacerdotibus Novi Testamenti scriptura tradit, ad solos Ecclesiae ministros pertinere. Nam, quod memorabile est, cum scriptura Novi Testamenti varias appellationes tribuat ministerio, in nullo tamen Novi Testamenti loco, ministri verbi et sacramentorum Sacerdotes appellantur. Omnino tamen verum est, ratione ministerii quaedam ad ministros Ecclesiae pertinere, quae reliquis fidelibus peragenda non sunt mandata. Sed quaestio est, quae et qualia illa sint, nec sufficit si dicatur, In Veteri Testamento, actus sacrificii fecit discrimen inter Sacerdotes et laicos, ergo idem etiam in Novo Testamento esset debet. Primo enim, nota est doctrina de abrogato Levitico Sacerdotio Veteris Testamenti. Secundo appellatio Sacerdotum in nullo loco Novi Testamenti tribuitur ministris verbi et sacramentorum.

Tertio, sicut in Veteri Testamento Sacerdotes non propria autoritate sibi finxerunt, quae ad ministerium suum pertinere vellent, sed habuerunt verbum praescriptum et mandatum Dei, quod in actionibus ministerii sui secuti sunt. Ut ergo de appellatione Sacerdotum, an ministris Novi Testamenti tribui possit, non contendamus: hoc certe fundamentum firmum et immotum est, de officiis ministrorum Novi Testamenti, judicandum et statuendum esse ex verbo praescripto et mandato, quod in scriptura Novi Testamenti, de ministerio traditum est. Loci autem illi exstant Matth. 10, 26 et 28, Marc. 16, Act. 1 et 6, 1. Cor. 4 et 12. Item 14, 2. Cor. 5, Ephes. 4, Act. 20, 1. Tim., 3. Tit. 1. Sed in illis locis nec oratio, nec dictio, nec syllaba, nec litera ulla exstat, ministros Novi Testamenti debere histrionica repraesentatione in Missa, offerre Deo patri corpus et sanguinem Christi in sacrificium propitiatorium, pro peccatis vivorum et mortuorum, imo illud pugnat cum sententia verbi Dei, in Epistola ad Hebraeos. Manifestum igitur est, quid efficiat, et quantum valeat sextum Tridentini capituli argumentum: Christus Apostolos constituit Novi Testamenti Sacerdotes: ergo ipsis, et eorum in sacerdotio successoribus mandavit, ut offerrent in Missa, etc.

VII. Arg.

VII. Agnus Paschalis fuit figura Christi. Sed Pascha in Veteri Testamento, non tantum manducabatur, sed simul etiam immolabatur. Ergo Eucharistia non tantum dispensanda et sumenda, sed et in Missa immolanda est, in sacrificium propitiatorium pro peccatis vivorum et mortuorum. Animadvertit Lector, Pontificios in controversia de re magna et ardua, non certis et perspicuis scripturae testimoniis, sed umbris et figuris agere: cum maxime in hac disputatione locum habere deberet, quod Augustinus inquit contra Epistolam Petiliani cap. 16. Non ea colligant et commemorent, quae obscure, ambigue, vel figurate dicta sunt, quae quisque sicut voluerit, interpretetur secundum sensum suum: talia enim recte intelligi exponique non possunt, nisi prius ea, quae apertissime posita sunt, firma fide teneantur. Sed aliquid proferte, quod non egeat interprete: nec unde convincamini, quod de alia re dictum sit, et vos aliud ad vestrum sensum detorquere conemini. Et cap. 19 inquit: Haec mystica sunt, operta sunt, figurata sunt, aliquid manifestum quod interprete non egeat, flagitamus. Item quid si ambigue posita, et pro nobis et pro vobis possunt interpretari: nihil utique adjuvant causam vestram, sed plane talia malam causam vel moras faciendo sustentant. Ita Augustinus. Et ex figura Agni Paschalis multa possent exstrui, ne ipsi quidem Pontificiae Missae tolerabilia. Sicut enim Agnus Paschalis non simpliciter oblatus, sed mactatus est: ita oportet Missam esse sacrificium valde cruentum, verbum enim שחט significat mactare cum effusione sanguinis. Nec a Sacerdoti-

Augustinus.

bus, sed a multitudine immolabatur Agnus Paschalis, idque non in sacrificium propitiatorium pro peccato, sed in memoriam liberationis Aegyptiacae. Haec certe non patientur Pontificii, ita ad suam Missam accommodari. Possemus igitur totum illud argumentum de umbra et figura hoc modo declinare, sed de re ipsa respondebimus. Non negamus, mactationem Agni Paschalis fuisse figuram immolationis Christi. Paulus enim inquit: Pascha nostrum immolatus est Christus. Quaestio vero est, ubi et quando figura illa mactationis Agni Paschalis a Christo impleta sit. Pontificii dicunt, non in cruce, sed in coena hoc factum esse. Sed scriptura Novi Testamenti contrarium affirmat. Nam Baptista, Joh. 1 vocat Christum Agnum Dei, tollentem peccata mundi. Petrus vero diserte affirmat, Christum tulisse peccata nostra in corpore suo, super lignum. 1. Pet. 2. Apoc. 5. Dignus est Agnus qui occisus est, et redemit nos Deo in sanguine suo etc. 1. Petr. 1. Redempti estis, non corruptibilibus, sed pretioso sanguine, quasi Agni immaculati. Et quod testimonium omnium clarissimum est, Joh. 19, expresse scriptum est, figuram immolati Agni Paschalis, in Christo in cruce impletam esse. Os non comminuetis ex eo. Et ita canit Ecclesia: Cum Pascha nostrum immolatus est Christus, ipse enim verus est Agnus, qui abstulit peccata mundi, qui mortem nostram moriendo destruxit etc. Utrumque igitur in Christo impletum esse, et immolationem et manducationem Agni Paschalis, certum est. Quomodo vero, quando et ubi, non ex nostris allegoriis, sed ex declaratione Scripturae Novi Testamenti discendum est, quae affirmat Christum Pascha nostrum immolatum esse in cruce semel: dari vero ad manducandum in coena, quotiescunque juxta institutionem hoc fecerimus, quod in prima coena Christus fecit. Paulus 1. Cor. 5, manducationem quidem azymorum, per allegoriam transfert ad novam vitam: immolationem vero non alibi, quam in mactatione Christi impletam esse dicit.

Quando figura mactationis Agni Paschalis a Christo completa sit.

VIII.

VIII. Malachias vaticinatur cap. 1. In omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est Nomen meum in gentibus. Illud sacrificium non potest intelligi de Leviticis, de illorum enim abrogatione ibi dicit: Non suscipiam munus de manu vestra. Nec de sacrificio crucis quod Hierosolymis factum est, intelligi potest, dicit enim: In omni loco sacrificatur. Nec de interioribus et spiritualibus sacrificiis fidelium intelligi potest: illa enim etiam tempore Veteris Testamenti fuerunt. Propheta vero ibi vaticinatur de plane novo sacrificio, quod antea non fuerit. Item de justitiis fidelium dicit Esaias, quod per se coram Deo sint tanquam pannus menstruatae. Hanc vero oblationem vocat mundam. Reliquum igitur est, ut de sacrificio Missae Pontificiaé intelligatur, ibi enim hostia, Christus scilicet, per se munda est, quae nulla indignitate aut malitia offerentium inquinari potest. Respondeo, in memoriam revocetur, quis sit status controversiae: An scilicet Malachias affirmet, sacrificulum in Missa debere certis illis mimicis gestibus, ritibus et actibus sicut apud Pontificios fit, repraesentare pane et vino Deo patri passionem Filii sui: et illam actionem repraesentationis, esse sacrificium Deo gratum, et quidem propitiatorium, ad expianda et delenda peccata vivorum et mortuorum: et quae praeterea Pontificiae Missae tribui, supra ostendimus. Horum certe nihil Malachias, vel unico verbo meminit. Quantum igitur ad probandum et stabiliendum Missae Pontificiae sacrificium, hoc Malachiae vaticinium conferat, ex sola collatione status contro versiae ad sententiam Prophetae, manifestum est.

Sed inquiunt: Tamen vaticinatur de oblatione quae inter gentes in omni loco, h. e. tempore Novi Testamenti sacrificetur et offeratur. Lego hoc quidem in verbis Prophetae: sed generaliter, sine declaratione, quodnam futurum sit illud sacrificium. In Scriptura vero Novi Testamenti, lego explicationem, quae sint sacrificia fidelium in Novo Testamento, spiritualia scilicet, sicut supra loca Scripturae notata sunt. Nec verum est quod Pontificii dicunt, Prophetam vaticinari de novo sacrificio, cujus nullus prorsus usus fuerit apud fideles, tempore Veteris Testamenti. Non enim loquitur de novo, sed de mundo sacrificio: et antithesin facit, non inter spiritualia veterum sacrificia, et inter mundam illam oblationem inter gentes: sed nominat Levitica sacrificia, quae in uno saltem loco Judaeae offerebantur, et stomachatur, quod illa prave offerebantur: illis vero opponit mundam oblationem inter gentes. Et non obscure declarat, quid per illam intelligi velit, inquit enim: Nomen meum magnum est in gentibus. Quia igitur publica celebratio nominis divini, quae hactenus angustiis Palaestinae circumscripta fuerat, propaganda erat inter gentes, ut in omni loco nomen Domini magnificaretur praedicando, credendo, invocando, gratias agendo, celebrando etc. hanc magnificationem nominis Dei, vocat oblationem et sacrificium: sicut Prophetis usitatum est, cultum Novi Testamenti: describere phrasibus ceremoniarum Veteris Testamenti ut: ascendere in montem Domini, imponere vitulos super altare etc. Ita cap. 3 idem Propheta dicit: Erunt offerentes sacrificia in justitia. Psalmus vero tertius dicit, sperare in Domino, esse sacrificium justitiae.

Locus Malachiae intelligendus est de spiritualibus sacrificiis Novi Testamenti.

Prophetae in descriptione cultus Novi Testamenti utuntur phrasibus Veteris Testamenti.

Habemus igitur ipsius Prophetae interpretationem, cui accedit, quod Novum Testamentum inter spiritualia sua sacrificia numerat, 1. Petr. 2. annuntiare virtutes ejus, qui nos de tenebris vocavit in lucem, Rom. 15 sacrificare Evangelium. Phil. 2 sacrificium fidei. Hebr. 12: Vituli labiorum sunt confiteri nomini Domini. Item, sacrificium invocationis gratiarum actionis etc.

Et collatio ostendit, Scripturam usurpatione eorundem verborum monstrare, quae sit vera sententia loci Malachiae, Prophetam enim ibi loqui de vocatione gentium, certum est. De illa vero etiam Paulus loquitur Rom. 15 et Phil. 2. Malachias vocat sacrificium et oblationem. Et iisdem plane verbis Paulus Rom. 15 describit vocationem gentium,

Explicatio Malachiae ex Scriptura.

Phil. 2 vocat sacrificium fidei. David Psalm. 142 ubi elevationem manuum vocat sacrificium, plane illo vocabulo utitur, quod exstat in sententia Malachiae, et 1. Tim. 2. Paulus dicit, Elevari mundas manus. Quae igitur sit munda oblatio in Malachia, Scriptura non obscure indicat. Et quando talem interpretationem, ex ipsa scriptura desumptam habemus, errare non possumus. De Pontificio vero sacrificio Missae pro vivis et mortuis, nihil habet scriptura vel Veteris vel Novi Testamenti, imo cum ea ex diametro pugnat: sicut ostendit Epist. ad Hebraeos. Quae igitur dementia est, a simplici sententia, quae habet certa et manifesta scripturae testimonia, discedere et comminisci peregrinam explicationem de sacrificio Missae, quae nullis Scripturae testimoniis nititur, imo quae cum Scriptura adversa fronte pugnat? Quod vero Malachias vocat oblationem mundam, cum tamen justitiae piorum in hac vita sint sicut pannus menstruatae: non officit, quo minus recte de spiritualibus Ecclesiae sacrificiis locus ille intelligatur. Petrus enim dicit: Offerentes spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum. Inde fideles in oratione dicuntur elevare puras manus, 1. Tim. 2. Mundis enim omnia munda sunt, Tit. 1.

Veterum sententiae de loco illo Malachiae.

Et veteres etiam Ecclesiae scriptores, de spiritualibus Novi Testamenti sacrificiis, sententiam illam Malachiae intelligunt et interpretantur, ut Tertull. in lib. contr. Jud.: Malachias ita vaticinatur indubitate ideo, quod in omni terra exite debebat praedicatio Apostolorum. Nam quod non terrenis sacrificiis, sed spiritualibus Deo litandum sit, legimus: Cor contribulatum, hostia est Dei. Et de spiritualibus addit, dicens: In omni loco sacrificia munda offerentur nomini meo. Haec ibi. Et contra Marcionem lib. 3 intelligit per hoc vaticinium, gloriae relationem, benedictionem, laudem et hymnum. Lib. 4 intelligit simplicem orationem de conscientia pura.

Chrysostomus.

Chrysost. orat. 2 adversus Jud. exponit de cultu spirituali. Ita et Hieronym. in commentar. exponit de orationibus, et de cultu spirituali.

Eusebius.

Euseb. de demonstrat. Evangel. lib. 1, cap. 6 dicit. Malachiam nihil aliud significare, quam quod non definite vel Hierosolymis, vel alio loco, sed in omni regione gentes orationis incensum et sacrificium, quod mundum dictum est, non per cruores, sed pias actiones summo Deo essent oblaturae.

Justinus.

Justinus in Tryphone interpretatur quidem locum illum Malachiae, de pane et poculo Eucharistiae: non quod sentiat, corpus et sanguinem Christi in coena offerri Deo pro vivis et pro mortuis: sed ipse se explicat his verbis: Praecepit panem facere Eucharistiam, in memoriam passionis, ut gratias agamus: et quod mundum cum omnibus, hominis causa condidit: et quod nos a peccatis liberavit, et potestates delevit per passionem. Propter spiritualia igitur sacrificia, locum illum Malachiae accommodat ad actionem coenae Dominicae.

Irenaeus.

Irenaeus etiam lib. 4 sententiam illam Malachiae, de celebratione Eucharistiae interpretatur: non vero ita quod ibi histrionica repraesentatione corpus et sanguis Christi, patri offeratur pro vivis et mortuis: sed ideo et inde (sicut ipse se explicat) quod tunc in celebratione Eucharistiae moris erat, Deo qui alimenta nobis praestat, primitias munerum suorum seu creaturae suae offerre: non quasi indigenti: sed gratias agentes donationi ejus, sicut Salomon inquit: Qui miseretur pauperis, foeneratur Domino. Item: Esurivi, et dedistis mihi munducare. Haec sunt Irenaei verba, ex quibus planum fit, ipsum intelligere contributionem eleemosynarum pro pauperibus, quae fiebat in actione Eucharistiae. Et illam vocat sacrificium, ideo (sicut ipse inquit) quia per munus erga regem honos et affectio ostenditur: item quia in omni simplicitate et innocentia in sententia pura, et fide sine hypocrisi, et spe firma, in dilectione ferventi, cum gratiarum actione, primitias creaturarum ejus offerre debemus, in illum usum, sicut Scriptura inquit: Qui miseretur pauperis. Item: Esurivi, et dedistis etc.

Irenaeus igitur non de Pontificio sacrificio, sed de spiritualibus sacrificiis, quae cum alias semper, tum vero praecipue in administratione et usu Eucharistiae fieri debent, interpretatur locum Malachiae. Et in fine 33 cap. subjungit: Altare est in coelis: illuc preces nostrae et oblationes nostrae diriguntur.

Augustinus.

Ita Augustinus contra adversarium legis, lib. 1, cap. 20 vaticinium illud Malachiae, interpretatur de sacrificio secundum ordinem Melchisedech, et mentionem facit Eucharistiae. Non autem de mimica repraesentatione Pontificiorum loquitur, sed inquit: Immolat Deo in corpore Christi, hostiam laudis. Psalm. 50. Et addit: Incensum de quo Malachias loquitur, Joh. Apoc. 5 interpretatur esse orationes sanctorum.

Haec loca Justini, Irenaei et Augustini, ideo observentur, ut artificium Pontificiorum intelligatur. Quia enim veteres illi, locum Malachiae ad actionem Eucharistiae accommodant, licet clarissime se explicent, quomodo hoc intelligi velint: Pontificii tamen illis omnibus dissimulatis, ubi mentionem Eucharistiae audierint, mox veteribus affingunt Missam suam. Nec Scripturae igitur, nec veterum interpretationes permittunt, locum Malachiae, de histrionico Pontificiae Missae sacrificio intelligere.

IX. Arg. Pontificiorum pro Missa

IX. Paulus 1. Cor. 10 confert mensam Domini et mensam daemoniorum: et per mensam utrobique altare intelligit. Sicut ergo Ethnici habuerunt altaria, in quibus primum sacrificabant, et postea de sacrificatis comedebant: ita et in Missa altare esse debet, ubi corpus et sanguis Christi primum sacrificentur, et postea participentur.

Principio consideret Lector, qualia suffragia et patrocinia habeat Missa Pontificia. Ex umbris et figuris Veteris Testamenti anxie, quaecunque possunt conquirunt, et huc detorquent. Cum vero illis non satis fidant, ex Ethnicorum sacrificiis, quae daemoniis offeruntur, deploratae Missae suae subsidium accersere non verentur: non dissimili ratione, sicut ille apud Virgilium inquit:

... Vos mihi manes
Este boni, quoniam superis aversa voluntas.

Quod autem ad illam Pauli collationem attinet, si res ipsa, de qua Paulus loquitur, quomodo se habeat, consideretur, manifestum erit, quam falso ille locus Pauli, ad stabiliendum Pontificiae Missae sacrificium detorqueatur. Mos erat apud Judaeos, post peractum in altari sacrificium, de partibus seu reliquiis sacrificii instruere mensas, seu solennes epulas: sicut exempla testantur, 1. Reg. 1 et 16. Ita etiam gentes, post peracta in aris sua sacrificia, instruebant mensas seu solennes epulas, ad quas amicos invitabant, sicut 8. Aeneid. Evander post sacrificium Herculis, Aeneam invitat ad epulas. Jam apud Corinthios disputabatur, non haec quaestio, An Christianis liceret apud aras gentilium interesse ipsorum sacrificiis, et simul sacrificare daemoniis, hoc enim ut manifestam idololatriam, non licere manifestum est: sed haec erat quaestio: Cum Ethnici, post peracta in templis et in aris sacrificia, postea domi mensas seu epulas de idolothytis instruerent, et ad illas mensas, amicos et vicinos, etiam qui jam Christiani facti fuerant, invitarent: quaestio inquam erat: an Christiani bona conscientia, illis mensis seu epulis interesse possent: hoc est, quaestio erat non de aris ubi sacrificabatur, sed de mensis ubi sacrificata comedebantur. Et hinc patet Tridentina fallacia, per mensam intelligendum esse altare sacrificiorum: cum nec Judaei nec gentes in aris, sed in mensis, ea quae sacrificata erant, comederint.

Explicatio loci Paulini.

Ad illam igitur propositam quaestionem Paulus primo cap. 8 ita respondet: Quia et idolum et idolothytum nihil sit, ideo extra casum scandali, si quis libertatem Christianam recte intelligat, sine laesione propriae conscientiae comedi atque etiam emi posse idolothyta: habendam tamen esse rationem infirmiorum. Deinde cap. 10 addit hanc commonefactionem: Quamvis liberum sit, non tamen convenire, ut simul quis et mensae Domini et mensae daemoniorum particeps sit. Et rationem addit: Quia, inquit, qui in Israël hostias sacrificatas comedunt, illa manducatione participes redduntur altaris, hoc est, sacrificii, quod in altari oblatum est. Et gentes quia quae immolant, daemoniis immolant: ergo participatio mensae idolothytorum, ostendit convivas cupere participes fieri sacrificii idololatrici: imo gratiae et auxilii daemoniorum, propter quae sacrificium illud daemoniis oblatum est. Christiani vero in mensa Domini, ejus sacrificii quod a Christo in cruce oblatum est, participes redduntur. Ergo non decet, ut simul etiam mensae daemoniorum participes sint.

Haec est simplex, vera, et genuina sententia Paulinae collationis, inter mensam Domini et mensam Israelitarum, item daemoniorum. Et haec collatio pulcherrime illustrat doctrinam de coena Domini. Sicut enim Israelitae, sacrificii in altari oblati participes reddebantur, communione non alterius cibi, sed partium seu reliquiarum de illo ipso, quod in sacrificio oblatum erat: ita filius Dei sacrificii sui in cruce peracti participes nos facit, non communione, frustuli panis, sed dispensatione et manducatione illius corporis, quod pro nobis in cruce traditum est. Et sicut Moyses Exod. 24 populo applicaturus et obsignaturus Vetus Testamentum, hoc facit aspersione non alterius, sed ipsius sanguinis, qui pro confirmatione foederis sacrificatus erat: ita Christus illum ipsum sanguinem in coena bibendum nobis tradit, cujus effusione Novum Testamentum confirmatum est. Haec collatio et confirmat doctrinam de vera et substantiali praesentia corporis et sanguinis Domini in coena, et suavissimam consolationem ex ejus usu ostendit.

His ita declaratis, facile jam erit videre, an ex illa Paulina collatione confirmetur et stabiliatur sacrificium Pontificiae Missae. Hactenus enim convenit collatio, sicut Judaei et gentes ea quae sacrificata erant, in mensis illis de quibus jam loquimur, comedebant: ita etiam oportet ea quae in mensa Domini sumimus sacrificata esse. Sed ubi, et quando? Num necesse erat, ut in ipsis mensis illorum convivium fieret sacrificium? Minime. ita enim Paulus non dixisset, Christianos posse interesse mensis seu conviviis illis Ethnicorum. Nec necesse erat, si post unum atque alterum sacrificii diem, mensa illa instrueretur, ut rursus in mensa repeteretur actio sacrificii: sed sufficiebat, id quod in illo convivio sumebatur, antea fuisse in altari sacrificatum. Ita cum Christus unica oblatione semel corpus et sanguinem suam in cruce patri pro peccatis nostris obtulerit: non necesse est, ut illa in mensa Domini iterum sacrificentur, quotiescunque ea sumpturi sumus: sed sufficit illa nos sumere quae antea oblata sunt, in cruce scilicet. Utque liberum sit, sacrificia Levitica et Ethnica repetere, certe sacrificium Christi repeti nec posse nec debere, Scriptura expresse saepius contestatur, Hebr. 9 et 10. Illa igitur Pauli collatio, inter mensam Domini, mensam Judaicam, et mensam daemoniorum, nihil prorsus patrocinatur sacrificio Pontificiae Missae.

X. Arg.

X. Veteris Testamenti figuras oportet in novo compleri: ergo sacrificium Missae, per varias sacrificiorum Veteris Testamenti similitudinis praefiguratum, oportet in Novo Testamento servari.

Respondeo. Antecedens concedimus: sed quod inde infertur, dicimus simpliciter falsum esse, et probari non posse. Neque enim quia verum est, Novum Testamentum habere impletionem figurarum Veteris Testamenti: ideo nostris vel allegoriis vel consequentiis liberum relictum est, quomodo et quibus in rebus figuras illas impletas esse, quisque fingere velit: sed impletionem illam, quomodo sit facta, et in quibus rebus sita sit, Scriptura Novi Testamenti tradit et explicat: nec praeter illam explicationem, alia quae ex Scriptura demonstrari non possunt, fingenda sunt. Tradit autem Scriptura Novi Testamenti, figuras sacrificiorum Veteris Testamenti, impletas esse dupliciter: I. In unico propitiatorio sacrificio Christi, in cruce. II. In spiritualibus sacrificiis fidelium, quae nominatim in Novo Testamento enumerantur, et explicantur. Atque hoc modo Augustinus etiam de Civi. lib. 10, cap. 5 et 6 tradit et explicat significationem et impletionem sacrificiorum

Augustinus.

Veteris Testamenti. Nulla autem in Scriptura Novi Testamenti mentio fit theatricae repraesentationis, et propitiatorii sacrificii Pontificiae Missae. Falsum igitur est, propter impletionem figurarum Veteris Testamenti, instituendum et servandum esse Pontificium sacrificium histrionicae Missae.

XI. Arg.

XI. Corpus et sanguinem Christi esse propitiatorium sacrificium pro peccatis, non est dubium. Sed in coena Dominica adest Christus cum suo corpore et sanguine. Ergo Missa est sacrificium vere propitiatorium, ejusdem virtutis cum sacrificio crucis: eadem enim utrobique est hostia.

Respondeo, Multiplex est fallacia in hoc argumento: quae si detecta fuerit, facilis erit explicatio. Ut enim corpus et sanguis Christi sint propitiatorium sacrificium, non sufficit exsistere et adesse substantiam illam: nam adfuit in utero matris, in praesepi, in fasciis, etc. Num vero ideo sacrificium propitiatorium pro peccatis fuit, quod Maria abiit per montana, quod primogenitum suum fasciis involvit, et in praesepe reclinavit, sedet ad dextram patris, habitat in credentibus? Num ideo sessio et inhabitatio est propitiatorium illud, de quo Scriptura loquitur, sacrificium pro peccatis? Ovis certe in stabulo et in pascuis, erat ovis: non tamen statim erat sacrificium. Ad sacrificium enim requiritur, non tantum ut substantia sacrificii exsistat et adsit, sed requiritur actio aliqua certa, qua substantia illa offeratur. Num vero quaevis et qualiscunque actio facit sacrificium? Minime gentium: neque enim si ovis tondeatur, ideo illa actione sacrificatur. Sed ad verum, et Deo gratum sacrificium requiritur. I. Ipsa substantia sacrificii. II. Certa offerendi actio, non ab hominibus excogitata, sed ab ipso Deo praescripta. III. Requiritur ut illa actio fiat a persona ad hoc a Deo constituta et ordinata. IV. Ut fiat ea intentione et ad illum finem, sicut a Deo in verbo praescriptum est. Distinctio enim Leviticorum sacrificiorum, quae a causa finali sumitur, ut alia sacrificia sint pro peccato, vel hoc vel illo, alia sint pacifica, pendet simpliciter ex praescripto verbi Dei.

Quae ad verum sacrificium requirantur.

His fundamentis, quae simplicia, plana et firma sunt, ad propositum argumentum adhibitis, facilis erit explicatio. Corpus enim et sanguis Christi, sunt sacrificium propitiatorium pro peccatis: non hac simpliciter ratione, quia exsistunt: sed quia filius Dei, ut verus Pontifex, ipse ad hoc a patre constitutus, se obtulit Deo patri, ita faciens, sicut mandatum acceperat a patre, Joh. 14, tradendo scilicet corpus, et effundendo sanguinem. Et Deus virtutem, dignitatem et efficaciam illius oblationis, ipse in verbo declaravit. Si hoc modo ponatur prima propositio argumenti, manifestum erit, quomodo attexatur altera propositio. In coena enim Dominica adest quidem juxta Christi verbum, corpus et sanguis ipsius: sed desiderantur ibi, quae ad rationem veri sacrificii requiri jam diximus. Actio enim coenae Dominicae, sicut a Christo instituta et mandata est, non est actio sacrificii, sed Sacramenti. Adest ibi Christus, non ut sacrificetur, sed ut dispensetur et sumatur.

Sed excipiunt Pontificii, se actione suae repraesentationis habere intentionem offerendi Deo, corpus et sanguinem Christi: idque in eum finem, ut sit sacrificium propitiatorium pro vivis et mortuis. Ego vero non ignoro, Pontificios hoc facere. Sed quaestio in hoc argumento est. I. An Deus instituerit, praescripserit et mandarit talem repraesentationem, per tales ritus, gestus et actus, sicut fit in Pontificia Missa. II. An voluntatem suam declararit, quod talem repraesentationem velit acceptare pro sacrificio gratissimo. III. An exstet promissio divina, quod talis actio repraesentationis, sit propitiatorium sacrificium pro peccatis. Quia vero ex verbo Dei haec demonstrari non possunt: non itaque conficitur hoc argumento, Missam esse tale sacrificium et ejusdem virtutis cum sacrificio crucis, etiamsi concedatur adesse ibi corpus et sanguinem Christi. Ambrosius enim recte pronuntiat, eos qui Eucharistiam aliter tractant et celebrant, quam a Domino traditum est, subjectos esse sententiae Pauli de judicio Dei: imo quia Christus in sacrificio Missae, per plures Sacerdotes, tanquam oblatio pro peccato saepius offertur, contra sententiam verbi dei in Epistola ad Hebraeos. Horrenda igitur abominatio est.

XII. Arg.

XII. Ecclesia catholica semper ita intellexit et docuit: ergo a tempore Apostolorum semper in Ecclesia fuit talis ritus, et talis doctrina de sacrificio Missae, sicut nunc est in Ecclesia Pontificia. Hujus argumenti mentio fit in medio primi Tridentini capituli: sed ordinis gratia ita distribui, ut explicatis prius iis, quae ex Scriptura adducuntur, postremum locum haberent testimonia Patrum. Notum autem est, bonas mentes plurimum moveri consensu et testimoniis antiquitatis, ejus praesertim, quae fuit purioribus optimis et florentissimis Ecclesiae temporibus. Ideo in hac disputatione, Pontificii potissimam praesidiorum suorum partem collocant in cumulandis multis Patrum sententiis, ut fucum faciant simplicioribus, quasi et ritus et doctrina de sacrificio Missae, pro vivis et mortuis, sicut nunc usurpatur et traditur a Pontificiis, sit vetustissimae traditionis, omnium scriptorum totius antiquitatis, et catholicae observationis in Ecclesia omnium temporum, inde usque ab Apostolorum temporibus.

Sed et illae nebulae non difficulter discutiuntur, si tota disputatio de veterum testimoniis, referatur ad statum controversiae. Quando igitur multae et variae veterum sententiae cumulantur, semper observandum est, an hoc quod in controversia positum est, certo, perspicue et firmiter inde probetur: veteres scilicet omnes, consentientibus suffragiis haec dogmata tanquam catholica semper tradidisse, et ex verbo Dei defendisse. I. Esse a Christo institutum, ab Apostolis traditum, et in primitiva Ecclesia observatum, ut corpus et sanguis Christi in coena, hujusmodi verbis, ritibus, gestibus, actibus et ornamentis, theatrica repraesentatione Deo patri sistatur et offeratur, sicut nunc fit in Missa Pontificia. II. Quod illa sacerdotis actio et repraesentatio corporis et sanguinis Christi sit sacrificium propitiatorium, ad expianda et delenda peccata, ad placandam offensam Dei, ad impetrandam gratiam Dei, remissionem pec-

catorum, et quaevis a Deo beneficia. III. Sacrificulum per illam repraesentationem, spectatoribus non communicantibus, sed tantum curantibus, vel pro se vel pro aliis fieri talem repraesentationis actionem, imo absentibus, mortuis, et quibuscunque velit, applicare omnia merita et fructus passionis Dominicae. IV. Per illam actionem repraesentationis, accedendum esse ad Deum, si velimus invenire gratiam et auxilium. Et quae praeterea Missae Pontificiae tribui, supra ostendimus. Haec sunt quae patroni Pontificiae Missae, in vero et catholico consensu purioris antiquitatis, ex scriptis non supposititiis, perspicue demonstrare debebant. Quod enim progressu temporis quidam veterum ad singulares opiniones declinare coeperunt, non facit catholicum consensum totius antiquitatis. Sed illa hoc modo ex antiquitate probari non posse, certae et manifestae rationes ostendunt. Primo exstant descriptiones rituum veteris Ecclesiae, in celebratione coenae Dominicae, apud Justinum apologia 2, apud Dionysium in Ecclesiastica Hierarchia, apud Augustinum Epist. 59 et apud Chrysostomum Homil. 18 in 2 ad Cor. sed nihil ibi deprehenditur de histrionica repraesentatione rituum, gestuum, actuum, verborum, etc. Pontificiae Missae.

Secundo, ipsi Pontificii scriptores testantur, illam panopliam verborum, rituum, gestuum, actuum, ornamentorum, vestium, qui nervi sunt, atque adeo ipsa substantia Pontificiae Missae, non fuisse tempore Apostolorum. Dicunt enim Apostolos ad sola verba Domini addita solummodo Dominica oratione consecrasse. Gregorius in Registro lib. 7, cap. 65. Platina in vita Sixti 1, Rupertus de divinis officiis lib. 2, cap. 21. Valafridus Strabo de reb. Ecclesiasticis cap. 22. Durandus lib. 4, cap. 1 et alii. Et quidem diserte annotant, quibus temporibus post Christum et Apostolos, et a quibus autoribus singulae partes theatricae istius repraesentationis inventae et institutae sint: ita ut post annos ferme sexcentos post Christum natum, vix absolutum sit totum illud drama repraesentationis, quale nunc usitatum est in Pontificia Ecclesia.

Missam Pontificiam non fuisse in usu Apostolorum temporibus, ipsi Pontificii scriptores probant.

Quia igitur illud, quod juxta Eccii descriptionem proprie Missa est, in vetustissima Ecclesia nondum fuit in rerum natura: postea enim primum institutum fuisse, ipsi Pontificii scriptores testantur: ergo nec opiniones illae, quae Missae nunc affinguntur, potuerunt esse in primitiva Ecclesia.

Tertio, vetustissimi scriptores sacrificium expiatorium, propitiatorium et satisfactorium pro peccatis, juxta scripturam, tribuunt unicae et soli oblationi Christi, in cruce factae: fidelium vero sacrificia in Novo Testamento, omnes uno ore affirmant esse spiritualia. Et quidem Lactantius expresse dicit in Epitome divinarum institutionum, illa quae aut digitis fiunt, aut extra hominem fiunt, non esse vera sacrificia. Ignota etiam est veteribus illa disputatio, quod abrogationi Leviticorum sacrificiorum praeter sacrificium Christi in cruce, aliud successit ceremoniale sacrificium, in Novo Testamento.

Lactantius.

Quarto. Ea quae Pontificii nunc sacrificio Missae suae arrogant, ea veteres tribuunt dispensationi et sumptioni corporis et sanguinis Domini in coena. Sed adversarii nostri sunt suaves, et quidem artificiosi rhetores. Cum de reipsa eo modo, sicut de statu controversiae supra dictum est, deberent testimonia ex vetustissimis scriptoribus proferre: quia vident illud cum commodo Missae suae fieri non posse, vocabula quaedam ex veterum scriptis arripiunt, et quando illa in aliquot antiquorum sententiis ostenderint, existimant satis probatam et munitam esse Pontificiam Missam, testimoniis et consensu antiquitatis. Duo autem talia sunt vocabula. Missa scilicet, et sacrificium. Et ubicunque illa vocabula apud veteres reperiuntur, statim additur annotatio: Hoc est testimonium pro Missa. Et imperitiores quando audiunt talia allegata: Missa fuit in usu tempore Ignatii, et reliquorum vetustissimorum: Tota antiquitas sensit et docuit, Missam esse sacrificium: nihil aliud cogitant vel intelligunt, quam talem Missam, et tale sacrificium, sicut apud Pontificios nunc usurpatur.

De duobus igitur illis vocabulis, in quibus consistit tota congeries sententiarum, quas pro Missa sua Pontificii ex veteribus corradunt, pauca quaedam dicenda sunt. Illis enim duobus vocabulis recte explicatis, discussae erunt nebulae quas imperitioribus offundunt, strepitu testimoniorum ex veteribus. Faciemus autem illud quam brevissime: ab aliis enim copiose illa sunt demonstrata et explicata.

[ARTICULUS VII.]

DE VOCABULO MISSAE.

1. Primi igitur patroni Missae Pontificiae, cum ex verbo Dei impugnari coepisset, ut Eccius, et post ipsum alii, soliciti inquisiverunt vocabulum Missae: et ubicunque in Graecorum scriptorum interpretibus illud invenerunt, statim exclamarunt: Adeo antiqua est Pontificia missa, quod temporibus Ignatii, Dionysii, et reliquorum vetustissimorum patrum, celebratae fuerint Missae. Ignatius enim ad Smyrnenses dicit, celebrare Missam. Et Missam appellat Dionysius cap. 3 ecclesiae Hierarchiae. In historia Tripartita saepissime repetitur, veteres Ecclesiae patres Missas celebrasse, lib. 3, cap. 11. Missas fecisse, lib. 4, cap. 13. Missarum celebrasse solennia, lib. 7, cap. 31, lib. 9, cap. 9. Populus congregabatur ad Missas. His testimoniis serio triumphant. 2. Sed certissimum est, vocabulum Missae apud nullum ex Graecis autoribus exstare: sed interpretum illa sunt verba: ut interpres Dionysii, ἱερουργίαν reddidit nunc Missam, nunc salutis hostiae oblationem: cum vocabulum significet sacrae actionis administrationem. Quod Ignatius scripsit, δοχὴν ἐπιτελεῖν, convivium scilicet Dominicum celebrare, hoc interpres reddidit, Missas celebrare. Ita ubi Sozomenus habet ἐκκλησιάζειν, et Socrates συνάγειν: quae verba publicas congregationes, et solennes Ecclesiae conventus significant, Epiphanius Scholasticus reddidit, Missas facere, missas celebrare. Et haec cum ita se habeant, tamen si Diis placet, praecipua haec pro-

batio fuit antiquitatis Pontificiae Missae: cum ne vocabulum quidem Missae, veteri Graecae Ecclesiae notum fuerit. Non enim quid interpres reddiderit, sed quid autores scripserint, quaestio est: Apud Latinos scriptores, non tamen vetustissimos, exstat quidem vocabulum Missae, ut apud Ambrosium, lib. 5, Epist. 33 et apud Leonem in Epist. ad Dioscorum Alexandrinum. Sed Missas illi appellabant, idem quod Hilarius in Psalm. 65 vocat officia divinorum sacramentorum, quando scilicet in Ecclesiasticis conventibus, vel sacramenta administrabantur, dispensabantur et participabantur: sicut ex Epistola Leonis manifestum est: vel quando ad orationes conveniebatur. Ita apud Cassianum lib. 2 de modo Psalmorum, cap. 13 post Missam nocturnam non esse dormiendum, cap. 15. Post orationum Missam unusquisque ad cellulam suam redeat, lib. 2, cap. 8. Post vigiliae Missam somnus usque ad lucis adventum indulgetur. Cassander ex regula Benedicti, et ex Honorio ostendit, orationes quae vulgo collectae dicuntur, appellari solitas Missas.

Missae vocabulum veteri Graecae Ecclesiae incognitum.

Ex Missae igitur vocabulo, sive apud interpretes Graecorum scriptorum, sive apud Latinos scriptores legatur, nihil plane vel patrocinii, vel subsidii accedit Pontificiae repraesentationi. Animadvertunt et sentiunt hoc, qui nunc eruditiores esse volunt in regno Pontificio. Ideo satius esse judicant, hoc argumento de vocabulo Missae prorsus supersedere, quod tamen principio hujus controversiae, pro firmissima columna habebatur. Adeo scilicet certa et immota sunt fundamenta Missae Pontificiae.

[ARTICULUS VIII.]

QUO SENSU VETERES LITURGIAM APPELLARINT SACRIFICIUM.

1. Alterum vero genus testimoniorum ex vocabulo sacrificii multo speciosius est. Negari enim non potest, veteres quando loquuntur de celebratione coenae Dominicae, usurpare vocabula sacrificii, immolationis, oblationis, hostiae, victimae: item uti verbis: offerre, sacrificare, immolare. Nonne igitur totius antiquitatis universalis consensus est, Missam esse sacrificium? Ego vero simplicissime respondeo, si de vocabulis, sive de appellationibus tantum certamen esset, elabi nulla ratione possemus, quin concedere cogeremur veteres celebrationi coenae Dominicae frequenter attribuisse appellationes sacrificii. Sed quia de re ipsa controversia est: respondeo, non esse consequens si veteres coenam Dominicam appellarunt sacrificium, quod ideo docuerint et senserint esse tale sacrificium, sicut Pontificios fingere, suprà in constitutione status ostendimus. Vocabulum enim sacrificii late patet, et juxta scripturae et veterum consuetudinem variis rebus, exercitiis et actionibus tribuitur: sicut supra exemplis et scripturae et antiquitatis, planum fecimus.

2. Simplex igitur et compendiaria ratio explicandi veterum testimonia, quae de sacrificio missae ab adversariis allegantur, haec est: ut ob oculos ponatur status hujus controversiae, quale scilicet sacrificium Pontificii intelligant, quando de Missa disputant, sicut supra ipsorum verbis explicatum est: et ex antithesi si ostendatur, quod veteres quando celebrationem coenae Dominicae appellant sacrificium, non intelligant illud, de quo Pontificii dimicant: sed quod appellationem illam tribuant aliis multis et variis verae pietatis exercitiis, quae in actione coenae Dominicae concurrunt, et apud veteres usitata fuerunt. Ita enim manifestum evadet, insignem esse fallaciam, quod ubicunque apud veteres, celebrationi coenae Dominicae tribuitur appellatio sacrificii, quod Pontificii statim commentum de suae Missae sacrificio affingunt. Ordine igitur et brevissime, genera sacrificiorum quae veteres in actione coenae Dominicae, appellatione sacrificii notare et intelligi voluerunt, annotabimus.

3. Primo, in veteri Ecclesia usitatum fuit, quando celebranda erat coena Dominica, quod pro sustentatione ministrorum et pauperum, panis vinum, et alia munera in mensa Domini, sive in altari offerebantur: et ex illis oblatis muneribus panis et vini, sumebantur partes, quae consecrabantur in Eucharistiam. Haec consuetudo videtur sumpta fuisse ex 1 Cor. 11. Hujus consuetudinis meminit Pontius Paulinus de gazophylacio: Irenaeus lib. 4. Justinus Apologia 2 et in decretis de consecr. dist. 1 cap. Omnis Christianus. Et 12 quaest. 2 cap. Vulturanae, et sequentibus. Quia vero in scriptura, contributio eleemosynarum vocatur sacrificium, Phil. 4 et Hebr. 13 inde veteres hoc exercitium pietatis in coena Dominica, vocarunt sacrificium et oblationes. Cyprianus sermone de eleemosyna: Locuples matrona in Dominicum sine sacrificio venis, et partem de sacrificio quod pauper obtulit, sumis. Irenaeus libr. 4, cap. 32 offerimus Deo primitias creaturarum ejus cum gratiarum actione. Atque illud dicit fieri juxta Scripturae dicta: Qui miseretur pauperis, foeneratur Domino. Esurivi, et dedistis mihi, etc. Et ex illis primitiis creaturae Dei, ostendit sumptum fuisse quod consecrabatur in corpus et sanguinem Christi. Atque inter caeteras rationes, etiam inde totam actionem vocat oblationem. Augustinus Epist. 122 dicit, mulieres offerre sacrificia ad altare Domini, ut per Sacerdotem Deo offerrentur. Nomina enim eorum qui aliquid obtulerunt ad aram recitabantur, et oratione Deo commendabantur: sicut canon Gregorii testatur. Et multae secretae idem testantur, ut quae dicitur Dominica 5, 6, 7 post Pentecoste.

Cyprianus.

Augustinus.

II. Publicae illae communes et solennes preces pro omnibus, quarum forma 1 Tim. 2 praescribitur, usitate apud veteres fiebant in actione coenae Dominicae: sicut testatur Augustinus Epist. 59 ad Paulinum. Et quia fidelium orationes, in scriptura vocantur sacrificia, Psalm. 141, Hebr. 5, Apoc. 5 et 8, hinc Irenaeus de oblatione Novi Testamenti, in actione Eucharistiae loquens, inter caetera inquit lib. 4, cap. 33. Vult nos quoque sine intermissione offerre munus ad altare. Est ergo altare in coelis, illuc enim preces

et oblationes nostrae diriguntur. Chrysostomus Hom. 18 in 2 ad Cor. Quia et in precibus viderit quis populum simul offerre, cum pro energumenis, tum pro poenitentibus: communes enim preces sunt, et omnes unam dicunt orationem. Tertullianus ad Scapulam: Sacrificamus Deo pro salute Imperatoris: sed sicut ipse mandavit, prece pura. Et in Apologetico cap. 30. Ego offero Domino sacrificium pingue, quod mihi mandavit, orationem scilicet.

III. Coena Dominica a vetustissimis, Ignatio, Justino, Irenaeo, etc. vocatur Eucharistia, ideo sicut Chrysostomus explicat Hom. 16 in Matth. quia in ejus celebratione proponitur consideratio de multis et variis beneficiis Dei, principaliter vero de praecipuo opere dilectionis Dei erga nos, quod filium miserit, qui traditione corporis et effusione sanguinis sui, perditos nos redemit, ut ita invitemur ad gratiarum actionem. Sacrificium vero laudis et gratiarum actionis, in scriptura crebro celebratur. Psalm. 50, 69, Sirach. 35, Hebr. 13. Et patres etiam hymnos, laudes et gratiarum actiones vocant sacrificia: ut Augustinus Epist. 120. Eusebius de demonst. lib. 1, cap. 10. Tertullianus contra Marcionem lib. 4. Et Graecus canon expresse mentionem facit hymni, glorificationis, etc.

IV. Quia commemorationem Christi, Paulus interpretatur de annuntianda in coena morte Domini: apud veteres igitur in celebratione coenae Dominicae, semper servata fuit publica praedicatio, et solennis annuntiatio passionis, mortis, resurrectionis et ascensionis Christi. Et Cyrillus in Epistola synodica ad Nestorium, annuntiantes secundum carnem, mortem, resurrectionem et ascensionem unigeniti filii Dei, celebramus incruentum sacrificium, seu ἀναίμακτον λατρείαν. Nam Paulus Rom. 15 totum ministerium Evangelii, vocat sacrificium.

Cyrillus.

V. Multa verae pietatis exercitia concurrunt in celebratione et usu coenae Dominicae, quae 1. Petr. 2 vocantur spirituales hostiae: ut poenitentia, fides, spes, patientia, dilectio, bonum propositum, etc. Et fides, quae principaliter objectum suum habet in usu coenae Dominicae, vocatur sacrificium, Phil. 2. Ita Irenaeus lib. 4, cap. 32 disputans de oblatione Novi Testamenti in celebratione Eucharistiae, enumerat sententiam puram, fidem sine hypocrisi, spem firmam, dilectionem ferventem, misericordiam, obedientiam et justitiam, bonas operationes cum gratiarum actione.

Irenaeus.

VI. Ecclesia, et singuli fideles, in vero usu Eucharistiae, totos se corpore et anima vovent, consecrant, et dedicant Domino et propter Dominum proximo. Item orationibus Ecclesia offertur, hoc est, commendatur Deo. Paulus vero Rom. 12 dicit, corpora nostra exhiberi Deo hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, cultum scilicet rationalem. Inde Augustinus de civitate, lib. 10, cap. 6: Hoc est sacrificium Christianorum, multi unum corpus sumus in Christo: quod etiam Sacramento altaris, fidelibus noto, frequentat Ecclesia: ubi ei demonstratur quod in ea oblatione quam offert, ipsa offeratur. Et Epistola 59. Voventur omnia quae offeruntur. Deo maxime sancti altaris oblatio: quo Sacramento praedicatur nostrum illud votum maximum, quo nos vovimus, in Christo esse mansuros, utique in compage corporis Christi: cujus rei Sacramentum est, quod unus panis et unum corpus multi sumus. Item: Cum populo benedicitur, et fiunt interpellationes, tunc antistites velut advocati, susceptos suos misericordissimae offerunt potestati.

Augustinus.

4. Vides quam variis actionibus, et pietatis exercitiis, quae apud veteres in celebratione coenae Dominicae usitata fuerunt, attributa sit applicatio sacrificii seu oblationis: Et inde tota actio nomen apud veteres accepit. Haec vero cum Pontificiis non sint ignota, judicet Lector, quale sit artificium, quod omnes veterum sententias de sacrificio, promiscue detorquent ad theatricum sacrificium Pontificiae Missae: cum veteres de longe aliis rebus, actionibus et exercitiis loquantur, quando celebrationem coenae Dominicae vocant sacrificium. 5. Sed excipiunt: Non illa tantum pietatis exercitia, quae veteris Ecclesiae more, in actione coenae Dominicae usurpata fuerunt, a patribus vocari sacrificia: sed ipsam actionem coenae Dominicae, et quidem ipsum corpus et sanguinem Christi in coena a veteribus vocari sacrificium, oblationem, hostiam, victimam, etc. Ego vero non nego hoc: constat enim veteres appellationem sacrificii, oblationis, victimae, hostiae, etc. transtulisse ad ipsam actionem coenae Dominicae, imo ad ipsum corpus et sanguinem Christi in coena.

Sed hoc nego, veteres appellatione sacrificii, intellexisse theatricam illam repraesentationem, qua Pontificii Missae suae sacrificium definiunt: et quod histrionica illa actio Sacerdotis, certis gestibus et actibus tractans corpus et sanguinem Christi sit sacrificium propitiatorium, ad expianda et delenda peccata, ad placandam offensam Dei, et ad impetranda quaevis a Deo beneficia. Exstant enim veterum declarationes, quomodo intelligi voluerint, quod et actionem coenae Dominicae, et ipsum corpus Christi in coena, vocant sacrificium et victimam. 6. Et sicut antea ostendimus, quomodo patres aliis pietatis exercitiis, quae circa celebrationem coenae Dominicae concurrunt, tribuerint appellationem sacrificiorum: ita etiam distincte annotabimus, quo sensu veteres vocabula sacrificiorum tribuerint ipsi actioni coenae Dominicae, et corpori Christi in coena. Et haec simul referantur ad statum controversiae: An scilicet patres tale sacrificium intellexerint, sicut a Pontificiis in Missa fingitur, juxta declarationem supra ipsorum verbis expositam.

Primo igitur ipsam administrationem seu celebrationem coenae Dominicae, ut sanctificationem, consecrationem, et dispensationem, Patres vocant sacrificium. Dionysius vocat ἱερουργίαν, quia est sacra actio, aut sacrae actionis administratio: et dicit, Sacerdotem tunc ἱερουργεῖν, quando id facit, quod Christus in prima coena fecit. Et ne qua sit dubitatio, quid per ἱερουργίαν intelligat, Pontifex orans ut ido-

neus reddatur ad hanc ἱερουργίαν, per partes enumerat quid compleatatur. I. Ad imitationem Christi, divina illa dona conficere, sanctificare aut consecrare. II. Sanctificata sancte distribuere. III. Ut communicaturi sancte participent illis mysteriis. Et statim explicans, quomodo Pontifex sanctissimam ἱερουργίαν perficiat, inquit: Panem indivisum dividit, et unum poculum omnibus distribuit. Dionysii igitur ἱερουργία, non est Pontificiorum histrionica repraesentatio, sed nihil aliud est quam praeparatio, sanctificatio, consecratio, dispensatio et distributio Eucharistiae: quam vocat θεομίμητον ἱερουργίαν, administrationem sacrae actionis, quae fiat ad imitationem ejus, quod Christus Deus fecit. Illam vero ἱερουργίαν, hoc est, sacram actionem, pertinentem ad ministerium Evangelii, Latini vocant sacrificium: et ἱερουργεῖν, reddunt sacrificare seu offerre. Nam et Paulus Rom. 15 actiones, quae ad ministerium Evangelii pertinent, cujus non postrema pars est administratio sacramentorum, describit per vocabula sacrificii et oblationis. Ita Augustinus ad Paulinum Epist. 5, 9 vocat sancti altaris oblationem, quae Deo offeratur: quando scilicet id quod in mensa Domini est, benedicitur, sanctificatur, et ad distribuendum comminuitur et praeparatur. Haec enim sunt ejus verba.

Cyprianus lib. 7, 1 Epist. 3 ubi in principio totius Epistolae argumentum ponit, de calice Dominico sanctificando et plebi ministrando, subinde ingeminat vocabula sacrificii et oblationis, et quod Christus sumpsit calicem, non sola aqua, sed vino et aqua mixtum, illum benedixit, distribuit discipulis. Hoc Cyprianus ita effert: Christus obtulit Deo patri, non aquam solam, sed vinum aqua mixtum in calice, quod Transsubstantiatores, de sua oblatione admittere non possunt. Nec recte intellectum offendit, quod dicit, Deo patri offerri. Nam et Act. 13 de ministerio Evangelii, quod Chrysostomus interpretatur de praedicatione: Lucas dicit, cum ministrarent Domino. Et alibi Patres clarissime se explicant, cum dicunt Christum in coena immolari populis. Augustinus Epist. 23 immolari nobis. Augustinus in Psalm. 79 immolari fidelibus, Hieronymus ad Damasum. Ita Paulus 2. Cor. 2 de praedicatione Evangelii dicit: Christi bonus odor sumus Deo, ad vitam illis qui salvantur. Cyrillus in Epist. ad Nestorium vocat incruentum sacrificium seu λατρείαν, quando id quod confectum est, nominamus corpus et sanguinem Christi: quando accedimus ad mysticas benedictiones, et sanctificamur, participes effecti corporis et sanguinis omnium redemptoris Christi. Secundo, Actio coenae Dominicae veteribus vocatur sacrificium, oblatio, immolatio etc. quia coena Dominica celebratur et usurpatur, in memoriam seu commemorationem unici sacrificii Christi in cruce semel peracti. Ita Augustinus in libris sententiarum Prosperi: Cum frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud quam Dominici corporis in cruce immolatio, ejusque sanguinis de latere effusio designatur? De fide ad Petrum, cap. 18. Et contra Faustum lib. 20, cap. 18 haec tria inter se confert, sacrificia Levitica, sacrificium Christi in cruce, et immolationem corporis ejus in coena, et inter haec talem ostendit differentiam, in cruce redditum fuisse in veritate, sacrificium corporis et sanguinis Christi, in veterum sacrificiis, fuisse figuras et similitudines, promittentes futurum Christi sacrificium: in coena Domini, per sacramentum memoriae, celebrari memoriam seu commemorationem et gratiarum actionem perfecti et consummati sacrificii Christi in cruce. Et ad Bonifacium Epist. 23. Item Epist. 120 ad Honoratum, tractat exempla, quod illud quod alicujus memoriale est propter similitudinem saepe ejus rei, cujus memoriale est, nomen accipiat, ut appropinquante Paschate, dicimus: cras aut perendie est Passio Christi: cum semel tantum ante multos annos sit passus. Et die Dominica dicimus: Hodie Christus resurrexit: propter similitudinem enim dies ille id esse dicitur, quod tamen non est. Et postea subjungit: Nonne Christus semel oblatus est, et tamen in sacramento quotidie populus immolatur? Nec mentitur qui dicit, Christum immolari. Si enim sacramenta non haberent similitudinem earum rerum, quarum sunt sacramenta, nullo modo essent sacramenta: sed ex similitudine, saepe nomina earum accipiunt. Eadem etiam similitudine, sicut dies Paschae vocatur resurrectio Domini, eo quod sit memoria resurrectionis Domini. Ambrosius in Epist. ad Hebr. declarat, quale sacrificium sit coena Domini: Quod nos, inquit, agimus recordatio est sacrificii. Ita Chrysostomus homil. 17 ad Hebr. disputans de quotidiana oblatione in coena Dominica, tandem inquit: Quod nos facimus, fit ad commemorationem ejus, quod semel factum est, scilicet in cruce: non aliud facrificium, sed id ipsum semper facimus: magis autem recordationem sacrificii operamur, quia ipse dicit: Hoc facite in mei commemorationem. Ita Cyprianus dicit: Passio Domini, est sacrificium quod offerimus. Theophylactus in 10 ad Hebr. Quaeret aliquis, num et ipsi sine sanguine immolamus? ita quidem: sed Christi mortis tunc reminiscimur, eundem semper offerimus: quin potius oblationis illius memoriam facimus, perinde ac esset hoc tempore immolatus. Augustinus in Psalm. 79. Ecce innovavit nos Christus, donavit nobis omnia peccata, et conversi sumus. Si obliviscamur, quid nobis donatum est, et a quo donatum est, obliviscimur munus Salvatoris: cum autem non obliviscimur munus Salvatoris, nonne quotidie nobis Christus immolatur? Et semel pro nobis Christus immolatus est, cum credidimus, tunc fuit nobis cogitatio: modo autem reliquiae cogitationis sunt qua meminimus, quis ad nos venerit, et quid nobis donaverit ex ipsis reliquiis cogitationis: hoc est ex ipsa memoria quotidie nobis sic immolatur, quasi quotidie nos innovet, qui prima gratia sua nos innovavit. Observet Lector quod Augustinus dicit, Christum immolari nobis, quando per vocem Evangelii ad fidem convertimur, quando gratia Dei innovamur, in Baptismo

Cyprianus. Cyrillus. Augustinus. Chrysostomus. Theophylactus. Augustinus.

scilicet. Nam et de circumcisione Origenes in 2 ad Rom. dicit sanguinem circumcisionis offerre: imo ex ipsa memoria beneficiorum Christi dicit Augustinus, Christum nobis immolari: hoc est sicut alibi dicit: Tunc cuique Christus occiditur, cum credit occisum.

Hae veterum declarationes considerentur. Expresse dicunt, Christum semel tantum vere, sive in veritate oblatum esse, in cruce scilicet: actionem vero coenae Dominicae, propter similitudinem vocari sacrificium, oblationem et immolationem: non quod vere ibi fiat immolatio Christi, sed quia instituta sit et usurpetur in memoriam, seu ad commemorationem immolationis Christi, semel in cruce factae. Et ne haec commemoratio ad commentitiam Pontificiorum repraesentationem detorqueatur, ipsi veteres se explicant: immolationem Christi designari, cum hostia frangitur, dum sanguis Domini de calice in ora fidelium funditur. De conse. distin. 2. cap. Cum frangitur. Et de Trinitate inquit Augustinus: Qui Domini morte liberati sumus, hujus rei memoriam edendo et potando, quae oblata sunt, significamus. Item: Corpus Christi dicimus illud, quod ex fructibus terrae acceptum, et prece mystica consecratum sumimus, in memoriam Dominicae passionis.

Longobardus.

Longobardus lib. 4, dist. 12. Quaeritur, si quod gerit Sacerdos, proprie dicatur sacrificium vel immolatio: et si Christus quotidie immoletur, vel semel tantum immolatus sit. Ad hoc breviter dici potest: Illud quod offertur et consecratur a Sacerdote, vocari sacrificium et oblationem: quia memoria est, et repraesentatio veri sacrificii, et sanctae immolationis, factae in ara crucis. Et semel Christus mortuus est in cruce: ibique immolatus est in semet ipso: quotidie autem immolatur in Sacramento: quia in Sacramento, recordatio fit illius, quod factum est semel.

Observabit autem Lector, huic Longobardi sententiae, quam ex patrum testimoniis probat et confirmat: sacrificium scilicet crucis, esse verum sacrificium, actionem vero Sacerdotis non proprie dici sacrificium: directe oppositum esse primum Canonem Tridentinum: Si quis dixerit, in Missa non offerri Deo verum et proprium sacrificium, anathema sit, vides Pontificiam Missam non posse consistere, nisi declarationes antiquitatis, quibus etiam Longobardi adhuc tempore Ecclesia usa est, anathemate damnentur. Nam et Augustinus de civitate Dei, lib. 10 inquit: Quod hominibus vocatur sacrificium, signum est veri sacrificii.

Tertio. Patres corpus et sanguinem Domini in coena praesentia, vocant victimam salutarem, hostiam puram, pretium nostrum, pretium redemptionis nostrae, pretium pro peccatis totius mundi, sacrificium propitiatorium, et propitiationem: non quod actione sacerdotis, corpus et sanguis Christi in Missa offerantur, ut fiant pretium et propitiatio pro peccatis totius mundi, sed quia victima illa, quae in cruce semel pro redemptione nostra, et pro peccatis totius mundi oblata est, corpus scilicet et sanguis Domini, in coena Dominica adest, dispensatur, exhibetur, et sumitur, ita ut virtus et efficacia illius oblationis semel in cruce factae, applicetur et obsignetur privatim singulis fide sumentibus. Ita Cyprianus de coena Domini inquit: Panis iste supersubstantialis, et calix benedictionis, solenni benedictione sacratus, ad totius hominis vitam proficit, simul medicamentum et holocaustum, ad sanandas infirmitates, et purgandas iniquitates exsistens. Mox vero addit explicationem de communione, poculum quod Christus nobis porrexit, tantae virtutis esse. Et suavissima exstat sententia apud Augustinum, lib. 9, cap. 13 de Monica matre sua: Tantummodo memoriam sui, ad altare tuum fieri desideravit: unde sciebat dispensari victimam sanctam, qua deletum est chirographum quod erat contrarium nobis, quia triumphatus est hostis, computans delicta nostra, et quaerens quid objiciat, et nihil inveniens in illo, in quo vincimus. Ad cujus pretii nostri sacramentum, ligavit ancilla animam suam vinculo fidei. Nemo a protectione tua dirumpat eam. Non se interponat nec vi, nec insidiis, nec Leo, nec Draco, etc. Illa enim, quae in coena Christus exhibet, fides accepta interponit inter peccata nostra et iram Dei, tanquam satisfactionem et propitiationem. Ita Bernhardus inquit, sermo. 22 in Cantica: Cum defecit virtus mea, non conturbor, non diffido: sciam quid faciam, calicem Domini accipiam. Et serm. 1 de Epiphania: Totum quod dare possum, miserum corpus istud est. Id si minus est, addo et corpus ipsius. Nam illud de meo est, et meum est: parvulus enim natus est nobis, et filius datus est mihi. De te Domine suppleo, quod minus habeo in me. O dulcissima reconciliatio, ac satisfactio suavissima. Emisenus de consecrat. 2. cap. Quia corpus: Consecravit nobis sacramentum corporis et sanguinis, ut coleretur jugiter per mysterium, quod semel offerebatur in pretium: ut quia quotidiana et indefessa currebat pro omnium salute redemptio, perpetua esset redemptionis oblatio: et perennis victima illa viveret in memoria, et semper praesens esset in gratia, vere unica et perfecta hostia. Cum igitur reverendum altare, cibis spiritualibus satiandus ascendis, sacrum Dei tui corpus et sanguinem fide respice, cordis manu accipe, et totum Christum interioris hominis assume, etc. Quod vero Emisenus oblationem vocat perpetuam, hunc habet sensum, sicut Cyprianus de Baptismo Christi inquit: Oblatio Christi in cruce facta, non minus hodie in conspectu Dei efficax est, quam eo die, quo de saucio latere sanguis et aqua exivit. Semper enim reservatae in corpore plagae, salutis humanae exigunt pretium, et obedientiae donativum requirunt. Hae veterum sententiae de sacrificio corporis et sanguinis in coena, ut sint analogae fidei, ita nihil patrocinantur histrionico Pontificiorum sacrificio. Sed tamen simul in veterum lectione, etiam hoc observandum est, quomodo phrases illae de sacrificando et immolando corpore et sanguine Domini in coena, progressu temporis, verum usum coenae Dominicae paulatim coeperint obscurare, et peregri-

Cyprianus de coena Domini.

Augustinus.

Emisenus.

Cyprianus.

7.

nas opiniones de merito actionis sacerdotis invehere: Anniversaria die in memoriam fidelium defunctorum, munera seu eleemosynae ad altare offerebantur, ut esset confessio, qua fide obdormiissent. Postea vero inde factae sunt propitiationes pro peccatis etiam mortuorum. Horum vestigia in quibusdam veteribus reperiuntur: quod libere fatemur. Neque enim veterum qualescunque sententiae, sed Scriptura canonica, regula est et norma fidei et judicii in hac controversia.

8. Et haec consideratio de naevis quorundam veterum, ostendit quare malimus coenam Dominicam Sacramentum potius quam sacrificium appellari. Primo enim Scriptura, quae omnium rectissimas et commodissimas appellationes potest rebus ipsis tribuere, nullibi coenam Dominicam vocat sacrificium. II. Ipsa appellatio sacrificii, non parum obscurat veram docrinam et usum coenae Dominicae. Sacrificium enim est actio qua nos Deo aliquid reddimus et offerimus. Coenam Dominicam vero Christus instituit, ut in illa (quod proprium est Sacramentorum) nobiscum argeret, praebens, exhibens, applicans et obsignans pignore corporis et sanguinis sui, merita passionis suae: et vult, ut ea quae ibi nobis offert et donat, fide accipiamus. Appellatio vero sacrificii ab illis nos deducit ad ea, quae nos in actione coenae Dominicae Deo offerimus et reddimus. Rectius igitur et commodius vocatur Sacramentum quam sacrificium. III. Quid incommodi catachreses appellationum sacrificii, si ad coenam Dominicam accommodentur, afferant, theatricum Pontificiae Missae sacrificium, quod ex phrasibus illis non dextre intellectis exstructum est, satis ostendit.

9. Et haec sunt argumenta illa, quae Tridentinum Concilium pro retinendo, confirmando et stabiliendo sacrificio Pontificiae Missae, in aciem producit: quae simplici explicatione non difficulter refutantur, si tantum instituatur collatio inter argumenta illa et inter statum controversiae, quem ideo in principio pluribus exposuimus. Illa enim accommodatio manifeste ostendit, nihil veri, firmi et solidi, sive subsidii, sive patrocinii, ex omnibus illis argumentis Pontificiae Missae accedere.

[ARTICULUS IX.]
ARGUMENTA OSTENDENTIA ABOMINATIONEM MISSAE PONTIFICIAE.

Nec vero hoc tantum in sacrificio Missae Pontificiae desideramus, quod scilicet destituatur veris, firmis et solidis Scripturae fundamentis: sed hoc est quod praecipue querimur, quod sit abominatio, pugnans cum doctrina de verbo, Sacramentis et fide: imo quod contumeliosa in unicum Christi sacrificium, et in perpetuum ipsius sacerdotium: sicut haec prolixe a nostris, justis et integris scriptis sunt demonstrata. Ergo, ne ab instituti examinis ratione longius digrediar, praecipua tantum argumenta contra Pontificiam Missam, in pauca generalia capita conferam, et breviter annotabo.

Argumenta contra Missam.

I. Instituere cultum extra verbum, et sine verbo Dei, et quidem talem cui tribuatur propitiatio pro peccatis, placatio offensae Dei, et impetratio gratiae, et aliorum beneficiorum a Deo, vanum est, Deo placere non potest, imo idololatria est. Frustra enim colunt me, doctrinis et mandatis hominum. Item, Sine fide impossibile est aliquid placere Deo. Fides autem est ex auditu, et auditus per verbum Dei revelatum. Imo Prophetae pronuntiant, idololatriam esse omnia sacrificia, non tantum gentium, verum etiam Judaeorum, quae extra verbum, et sine mandato Dei instituebantur in lucis, in excelsis etc.

I. Argum.

Sed theatrica repraesentatio per verba, ornamenta, ritus, gestus, actus etc. sicut in Pontificia Missa fit, nullum habet verbi testimonium. Christus enim in institutione coenae Dominicae, ne ulla quidem syllaba ejus meminit. Fabulantur sane quidam, Pontificiam missificationem Jacobum habere autorem. Sed ipsi Pontificii scriptores fatentur, Apostolis illa fuisse ignota: ut quos scribunt, solummodo Dominica oratione ad verba coenae usos in celebratione coenae Dominicae: sicut paulo ante loca autorum notavimus. Et quidem ipsi Pontificii scriptores annotant, qui Romani Pontifices, et quorum tempore singulos actus et scenas missifici dramatis invenerint et instituerint, unde postea tota illa repraesentatio composita est. Quia ergo Pontificia Missa, sine verbo Dei, sine traditione et exemplo Apostolorum humanum inventum est: cultus igitur vanus est, qui Deo placere non potest: imo abominatio et idololatria est, humano commento tribuere propitiationem pro peccatis etc.

Pontificia Missa falso Jacobo ascribitur.

II. Sacramenta extra usum a Christo institutum, in illam actionem toto genere diversam transferre, ingens est piaculum. Ambrosius enim tractans doctrinam de coena Domini, inter indignos reponit illos, qui aliter hoc mysterium celebrant, quam a Domino institutum est. Christus autem sacramenti, et non sacrificii actionem, in verbis institutionis praescripsit et mandavit: quod manifestissimum est. Et ipsi Pontificii tradunt, diversas esse actiones sacramenti et sacrificii. Contumelia igitur coenae Dominicae est Missa Pontificia.

II.

Ambrosius.

III. Administrationem et usum coenae Dominicae, Christus moriturus testamenti forma instituit. Magnum autem scelus est, vel hominis testamento, quando ratum et confirmatum est, aliquid superordinare. Manifestum igitur est, quid sit Pontificia Missa, quae Testamento Filii Dei aliquid superordinat, quod in illo non continetur, non instituitur, non praescribitur.

III.

IV. Missa Pontificia, sicut eam in principio descripsimus, multis modis cum unico propitiatorio sacrificio Christi in cruce pugnat, et in illud contumeliosa est. Unicum enim solum est sacrificium propitiatorium, expiatorium et satisfactorium pro peccatis: oblatio scilicet Christi semel in cruce facta, Hebr. 7, 9 et 10. Semel se obtulit pro peccatis,

IV.

ad tollenda multorum peccata, aeterna redemptione inventa. Unica enim oblatione consummavit in aeternum eos qui sanctificantur. Ergo fingere aliud propitiatorium sacrificium pro peccatis, abominanda contumelia est in sacrificium Christi. Nec relevat Pontificios, quod dicunt se non aliam, sed eandem hostiam, quae in cruce oblata est, iterato saepius et quidem quotidie pro peccatis offerre. Nam Epistola ad Hebr. diserte et expresse hoc agit, et saepius repetit, Christum se ita semel pro peccatis obtulisse, ut non necesse habeat quotidie pro peccatis offerre, nec ut saepius semetipsum offerat: sicut Leviticus Pontifex, per singulos annos intrabat in sancta. Pighius dicit, Christum quidem seipsum non offerre saepius: sed hoc non obstare, quo minus per sacerdotes saepius offeratur. Sed Hebr. 9 non tantum dicitur, Christum semetipsum semel tantum et non saepius obtulisse, sed ibidem etiam scriptum est: Christus semel oblatus est, ad multorum exhaurienda peccata. Item Hebr. 10 in genere dicitur: ubi est peccatorum remissio, ibi non amplius oblatio pro peccato. Imo Apostolus affirmat, esse testimonium infirmitatis, imbecillitatis et imperfectionis, quando eadem hostia saepius et per plures sacerdotes pro peccatis offertur: Et hanc ponit antithesin, inter sacerdotium Leviticum et Christi. Ibi fuerunt plures Sacerdotes, et iteratae repetitiones ejusdem sacrificii: quod signum fuit illis sacrificiis non auferri peccata. Christus vero unicus et sempiternus est Novi Testamenti sacerdos, qui unica pro peccatis oblata hostia, aeternam redemptionem et consummatam remissionem peccatorum invenit. Qualis igitur abominatio sit Pontificia Missa, et quam contumeliosa in sacrificium Christi, Scriptura clarissime, saepius repetita eadem sententia monstrat. Sed inquiunt: Licet Christus unica oblatione consummate meruit redemptionem, et remissionem peccatorum: tamen ut per illam salvemur, necesse est, ut applicetur et accipiatur. Concedo hoc: sed Scriptura non dicit applicationem unicae oblationis Christi, fieri per novam et iteratam oblationem pro peccatis, sed alia ostendit media, ab ipso Filio Dei esse instituta: ut scilicet verbo et sacramentis applicetur, et fide accipiatur. Plerique conantur claritatem testimoniorum Epistol. ad Hebr. eludere hac distinctione, quod unica cruenta oblatione semel Christus se obtulerit: et hoc modo ipsum non posse vel debere saepius offerri, incruenta vero oblatione, saepius et quotidie per sacrificulos pro peccatis esse offerendum. Sed Epistol. ad Hebr. sine omni distinctione et exceptione, generaliter loquitur: Semel pro peccatis oblatus est. Non necesse habet quotidie pro peccatis offerri. Ubi est peccatorum remissio, ibi non est amplius oblatio pro peccato. Et textus Hebr. 9 manifeste tria haec ponit de oblatione pro peccatis.

Pighius.

Quomodo Pontificii testimonium Epistol. ad Hebraeos eludere conentur.

I. Sine sanguinis effusione non fit remissio. II. Si saepius offeratur Christus, oporteret ipsum saepius pati. III. Oportet mortem intercedere, ut per oblationem pro peccatis, promissionem aeternae haereditatis accipiant, qui vocati sunt. Scriptura igitur non admittit, Christum saepius pro peccatis offerendum esse, sive fiat cruenta, sive incruenta oblatione. Patres vero quando nominant incruentam oblationem, intelligunt spiritualia sacrificia. Fiat autem accommodatio harum sententiarum ad sacrificium Pontificiae Missae. Oblatio Christi pro peccato, non fit sine effusione sanguinis: sed oportet morte intercedente ipsum pati, quando fit hostia pro peccato, Hebr. 9. Ergo Pontificii, qui fingunt in Missa Christum iterato offerri pro peccatis, iterato ipsum crucifigunt et occidunt, quantum quidem in ipsis est. Christus enim amplius non moritur, mors amplius ipsi dominari non potest. Sed sunt, qui rursus sibi ipsis crucifigunt Filium Dei, ostentui ipsum habentes, Hebr. 6. Talis igitur et tam horrenda est abominatio sacrificii Pontificiae Missae.

V. Missa Pontificia pugnat cum perpetuo sacerdotio Christi. Nemo enim potest Christum pro peccatis offerre, nisi ipse Christus semetipsum. Hebr. 5. Nemo sumit sibi honorem etc. Hebr. 9. Per Spiritum sanctum semetipsum obtulit Deo. Et quidem oblationem pro peccato, in Novo Testamento, affirmat Apostolus pertinere ad unicum sacerdotium Christi: non ita ut per plures Sacerdotes sibi succedentes saepius offeratur, sed quia semel semetipsum obtulit Deo. Pugnat vero et alia ratione Pontificia Missa, cum perpetuo sacerdotio Christi. Christus enim est Pontifex et Salvator noster, non tamen merito, verum etiam et efficacia. Et Hebr. 7 perpetuum ipsius sacerdotium ita describitur: Salvare in perpetuum potest, qui per ipsum accedunt ad Deum, semper vivens, ut interpellet pro nobis. Hebr. 9. Introivit in ipsum coelum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis, Item: Mediator Novi Testamenti est, ut morte intercedente promissionem haereditatis accipiant, qui vocati sunt. Hebr. 10: Eos, qui sanctificantur, Christus consummat in sempiternum, unica sua oblatione. Item: Habentes Sacerdotem magnum super domum Dei, habemus fiduciam ad introitum in sancta: accedamus ergo cum vero corde etc. Hebr. 4: Habentes Pontificem, qui penetravit coelos, adeamus cum fiducia thronum gratiae, ut misericordiam consequamur, et gratiam in auxilium etc. Colligantur haec in unam summam, quae Scriptura testatur, pertinere ad perpetuum sacerdotium Christi: et ex opposito consideretur, quod omnia haec Pontificia Missa, sacerdotio Christi detrahat, et ad se transferat. Ut enim Christus appareat vultui Dei pro nobis, ut per ipsum ad Deum accedentes salvemur, ut sanctificemur, ut promissionem haereditatis accipiamus, ut habeamus accessum ad Deum, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus: Pontificii dicunt sacrificulum, ut mediatorem inter Deum et nos se interponere, cum theatrica sua repraesentatione, et per illam Christum sisti, vultui patris: ut ita per hanc sacrificuli actionem accedentes ad Deum, inveniamus gratiam, et consequamur misericordiam.

Scriptura vero docet, haec quaerenda esse in perpetuo sacerdotio Christi, ad dexteram Patris, per illa media, verbi scilicet, Sacramentorum et fidei, quae ad hoc ab ipso filio instituta sunt. Manifestum igitur

est, quod Pontificia Missa Christum ex sempiterno suo sacerdotio proturbet, et in ejus locum surroget saevissimos sacrificulos: ut per ipsorum repraesentationem, ea confidamus nos impetraturos, quae solius sacerdotii Christi sunt.

VI. Pontificia Missa obscurat et evertit media illa, quae ipse Filius Dei instituit et ordinavit: ut per illa applicaretur et acciperetur meritum, virtus, et efficacia mortis et passionis suae, ad remissionem peccatorum, et salutem aeternam. Sicut enim certum et sufficiens meritum salutis a Deo ordinatum est, sacrificium scilicet Christi: ita quia oportet ejus meriti applicationem fieri, Filius Dei in hunc usum instituit et ordinavit certa media, verbi scilicet, et Sacramentorum. Et illa ita ordinavit, quod per ea in ministerio ipse, ut perpetuus Sacerdos, vult efficax esse, proponere, offerre, distribuere, donare, applicare et obsignare merita sua ad vitam et salutem aeternam. Et illa vult fide a nobis accipi: quam et ipsam efficacia sua in nobis operatur et confirmat, per verbum et sacramenta, ut ita laus et gloria nostrae reconciliationis et salutis, in solidum tribuatur unico Pontifici nostro Christo. Sed illam gloriam Pontificia Missa Christo detrahit, et ad actionem sacrificuli transfert, quem fingunt merita passionis Christi posse applicare, quibuscunque velit. Ita cum Christus merita sua in verbo et sacramento nobis oblata et exhibita, velit a nobis fide, utpote gratuita dona accipi, Pontificia Missa ex sacramento facit sacrificium: hoc est, ex actione Dei facit nostrum opus, ex gratuita acceptatione facit opus meritorium et impetratorium. Sacrificium enim, juxta Augustinum lib. 1 contra adversarium legis, et de civit. lib. 10 est opus quod Deo nuncupamus, reddimus et dedicamus, hoc fine, ut sancta societate ipsi inhaereamus. Sacramentum vero est sacrosanctum signum, per quod Deus gratuita sua beneficia, gratis nobis offert, exhibet, applicat et obsignat. Insignis igitur est perversio coenae Dominicae, ex sacramento facere sacrificium, eo modo sicut Pontificii de Missae suae sacrificio loquuntur: quod scilicet repraesentatoria illa sacrificuli actio, impetret nobis applicationem beneficiorum Christi: et qui curet pro se celebrari Missam, illum hoc opere impetrare gratiam, et quae praeterea Missae tribuuntur. Paulus Roman. 3 inquit: Pater Filium nobis proponit (scilicet in verbo et Sacramentis propitiatorium per fidem in sanguine ejus. Hebr. 9. Ipse Christus sistit se vultui Dei pro nobis. Haec omnia, Pontificia Missa ad opus sacrificuli transfert.

Sacrificium et sacramentum Augustino quid.

Accedit et haec perversio, quod cum Christus usum coenae suae instituerit, pro singulis sumentibus qui accipiunt, manducant et bibunt, missa Pontificia usum et fructum praesentis celebrationis coenae Dominicae, transfert ad spectatores qui non communicant: imo ad absentes, atque adeo ad ipsos mortuos.

Breviter capita tantum argumentorum, ab aliis latius explicata annoto: ex quibus judicari potest, quam horrenda sit abominatio et idolomania Missae Pontificiae.

[SECTIO II.]

DE MISSIS IN HONOREM SANCTORUM.

CAPUT III.

Et quamvis in honorem et memoriam Sanctorum nonnullas interdum Missas Ecclesia celebrare consueverit: non tamen illis sacrificium offerri docet, sed Deo soli, qui illos coronavit: unde nec sacerdos dicere solet, Offero tibi sacrificium Petre vel Paule: sed Deo de illorum victoriis gratias agens, eorum patrocinia implorat, ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in coelis, quorum memoriam facimus in terris.

CANON V.

Si quis dixerit imposturam esse, Missas celebrare in honorem Sanctorum, et pro illorum intercessione apud Deum obtinenda, sicut Ecclesia intendit, anathema sit.

EXAMEN.

1. Nec difficile, nec obscurum est hujus capituli et hujus canonis examen. Decimus enim articulus, qui de sacrificio Missae Theologis in Tridentino Concilio examinandus propositus fuit, sic habet: An abusus sit, certas Missas certis sanctis attribuere: Et tertium caput dicit, ideo Missas in honorem Sanctorum celebrari, ut ita patrocinia eorum imploremus. Quod Canon Missae interpretatur, ut Deus meritis et precibus Sanctorum, concedat ut in omnibus divinae protectionis auxilio, muniamur. Quaestio igitur est: An sacrosancta coena Dominica ideo sit instituta, ut ejus celebratione, administratione et usurpatione, implorentur et comparentur patrocinia Sanctorum, ita ut in omnibus, in quibus indigemus divinae protectionis auxilio, Deus illud concedat propter merita et preces Sanctorum. 2. Haec certe impia prophanatio coenae Dominicae, adversa fronte repugnat institutioni ejus: idque non tam aperte, quam palpabiliter. Christus enim dicit: Hoc facite, non in Sanctorum: sed, in mei commemorationem. Et quidem in usu coenae Dominicae ideo praebet nobis corpus et sanguinem suum, ut adituri thronum gratiae, misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno, apprehendamus, et Deo fide proponamus merita unicae oblationis Christi, et intercessionem ipsius, qui vultui Dei apparet pro nobis semper vivens ad hoc ut interpellet pro nobis, ut in perpetuum salvet, qui per ipsum accedunt ad Deum, Hebr. 7 et 9.

Quaestio.

His meritis et hac intercessione nitamur, propter haec merita et hanc intercessionem, petamus et confidamus in omnibus divinae protectionis auxilio muniri. Utque de exauditione et impetratione certi simus, ipse filius Dei in usu coenae se nobis conjungit, communicatione corporis et sanguinis sui. Haec certe ex doctrina verbi Dei, de usu coenae Dominicae, sunt manifestissima, et plenissima dulcis et necessariae consolationis. 3. Pontificii vero non tantum

extra Missam, invocationem Sanctorum usurpant et defendunt: sed et ipsam sacrosanctam coenam Domini huic impietati servire cogunt: ut scilicet ipsa actione coenae Dominicae hoc quaeratur, ut sancti sua merita et preces interponant inter nostram indignitatem et inter Deum, ita ut ipsorum meritis et precibus concedatur, quo in omnibus divinae protectionis muniamur auxilio. Et Missis illis de sanctis, quas Votivas nominant, adscribunt singulares effectus, et multo majores praerogativas quam aliis simplicibus Missis. Hoc certe non tantum est, Christo adjungere alios mediatores, per quorum merita et preces accedamus ad Deum, ut inveniamus misericordiam et gratiam ad auxilium: sed simpliciter est, Christum deturbare a dextra Dei. Ibi enim ipsum Scriptura affirmat in sempiternum sedere, ut apparens vultui Dei pro nobis, interpellet pro nobis, et merito suo et intercessione: ut per ipsius merita et intercessionem accedentes ad Deum, consequamur misericordiam, et inveniamus gratiam in auxilium opportunum et salvemur. Haec vero Pontificii sanctis ita tribuunt, ut fingant se ideo Missas celebrare in honorem Sanctorum, ut ipsa actione coenae Dominicae patrocinia Sanctorum implorentur et obtineantur: ita ut propter ipsorum merita et intercessiones Deus concedat, ut consequamur misericordiam et inveniamus gratiam ad auxilium. Haec certe impia et horrenda prophanatio est coenae Dominicae. Et quis

4\. non putasset fore, ut palpabilis haec impietas, in Tridentino Concilio si non penitus corrigeretur, aliqua tamen specie palliaretur? id quod alii patroni regni Pontificii facere tentarunt. Ut Augustini sententiam de Civit. lib. 22, cap. 10 qua affirmat, in administratione coenae Dominicae, a sacerdote sanctos quidem nominari, nullo modo autem a sacerdote invocari; Coloniense antididagma ita conatur eludere, quod extra Missam quidem liceat sanctos invocare, non autem in ipsa actione coenae Dominicae. Sed Concilium Tridentinum, cogitans quod scriptum est Apoc. 17. Thaidem Babylonicam circumdatam (in Missa scilicet) purpura et coccino, auro et margaritis, debere in fronte gestare titulum, quod sit mater fornicationum et abominationum terrae: ideo sine dissimulatione, perfricta fronte palam profitetur, ideo celebrari Missas de sanctis, ut ipsa actione coenae Dominicae, patrocinia sanctorum implorentur. Et canon 5 dicit, Missas celebrari in honorem sanctorum, pro illorum intercessione apud Deum obtinenda: eo scilicet modo, sicut Canon Missae et collectae de Sanctis testantur.

Augustinus.

5\. Et ad defensionem impiae hujus prophanationis, ex doctrina Scripturae de coena Dominica, ne in speciem quidem aliquid proferri potest. Tantum veterum quorundam exemplis, impietatem illam excusare et defendere conantur. Sed insignem et luculentam injuriam faciunt vere et puriori antiquitati: quod paucis monstrabimus.

6\. Hoc constat ex historia antiquitatis, cum in magnis illis primitivae Ecclesiae persecutionibus pro confessione Christianae fidei, multi quotidie martyres fierent, quod Ecclesia annuas illorum martyrum memorias solenniter celebravit: et quidem in ipsis locis, ubi martyrum corpora sepulta erant, publicos celebrabant Ecclesiae conventus, tractabatur ibi verbum Dei, celebrabatur ibi administratio coenae, sicut Paulus 1. Cor. 15 dicit, super mortuos celebratam fuisse administrationem Baptismi. Et quidem in ipsa synaxi, ante consecrationem panis et vini, suo loco et ordine nomina et certamina martyrum publice recitabantur. Progressu temporis, etiam martyrum corpora, sub ipsis mensis seu aris, in quibus celebrabatur coena Dominica, reposita fuerunt, maxime Ambrosii et Augustini aetate, ut testatur Ambrosius lib. 10, Epist. 85. De his ex historia antiquitatis constat. Mox vero Pontificii affingunt: Ergo antiquitas Missas celebravit de sanctis, ut ipsa actione coenae Dominicae, implorarent patrocinia sanctorum, ut propter ipsorum merita et preces consequerentur misericordiam, et invenirent gratiam ad auxilium. Sed ipsi veteres non tantum expresse

Historia antiquitatis de memoriis martyrum.

7\. se declarant, quomodo, quare, quo fine, qua opinione, et intentione hoc facerent, verumetiam cum a multis, illa quae in memoriis martyrum fiebant, sinistre acciperentur, diserte negarunt illa ipsa, quae nunc Pontificii Missis de Sanctis tribuunt. Exstat apud Eusebium lib 4, cap. 15. epistola Ecclesiae Smyrnensis, ubi narratur, in illo loco, ubi ossa Polycarpi humata erant, pios solitos συνάγεσθαι, hoc est, publicos Ecclesiae conventus celebrare, maxime in die passionis ejus. Audi vero, quomodo hoc quod tunc usitatum erat in Ecclesia, adversarii interpretati sint. Narrat enim Epistola Smirnensis, et Judaeos suggessisse praefecto, ne corpus Polycarpi traderet humandum Christianis, fore enim, ut relicto crucifixo, martyrem illum colere inciperent. Quomodo vero Christiani Christum crucifixum colunt? Certe ita, sicut Epistola ad Hebraeos perpetuum Christi Sacerdotium describit: quod scilicet pro peccatis nostris crucifixus, jam in dextera patris, merito unicae oblationis suae, et intercessione sua apparens vultui Dei pro nobis, interpellet pro nobis apud Deum, ut per ipsum accedentes ad Deum consequamur misericordiam, inveniamus gratiam ad auxilium, et salvemur, ad Hebr. 7 et 9. Talem vero honorem et cultum, hac intentione et in hunc finem arbitrabantur Judaei, Christianos exhibere martyribus, quando super monumenta ipsorum synaxes celebrabant. Sed Christiani respondent: Ignorant miseri, nos non posse unquam Christum, qui pro totius mundi salute mortem sustinuit, relinquere, neque alium quenquam colere. Qua vero intentione, et in quem finem, synaxes celebrarunt super monumenta martyrum? Respondet Epistola Smyrnensis: Ad memoriam eorum qui prius pro Christo certarunt, καὶ εἰς τῶν μελλόντων ἄσκησιν καὶ ἑτοιμασίαν. Quod Rufinus non incommode reddidit: Ut sequentium animi, ad praecessorum viam insignibus exemplis suscitentur.

Epistola Ecclesiae Smyrnensis.

Sed in orationibus Ecclesiae, etiam martyrum mentio facta fuit. Audi vero, quomodo et illud Smyrnensis Ecclesia explicet: Martyres, inquit, pro-

Memoria Martyrum in veteri Ecclesia.

pter insuperabilem erga regem et praeceptorem suum benevolentiam diligimus tanquam discipulos Domini, et imitatores: et optamus, nos illorum consortes fieri: Graece valde significanter hoc dicitur: ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς συγκοινωνοὺς γενέσθαι. Ita enim Paulus dicit, Philippenses esse consortes suos in gratia. Rufinus relativum ὧν, interpretatur de fide, charitate et perseverantia martyrum. Oravit igitur Ecclesia, ut in vita aeterna consors et socia aliquando fieret martyrum, utque in hac vita illarum virtutum, quas in martyribus celebrabat, consors redderetur, acceptis ex munificentia Dei similibus virtutibus. Hoc testimonium veteris Ecclesiae, de memoriis et veneratione martyrum, circa annum Domini 160 diligenter observetur. Utrunque enim ostendit, et explicationem verae sententiae, et refututionem eorum, quae falso ipsis tribuebantur de cultu martyrum: Apud Dionysium, ex tabulis recitantur nomina eorum, qui in Christo dormierunt. Sed Dionysius rationem reddit, illud fieri non vel ob implorandum ipsorum patrocinium, vel ob purgatorium: sed ut praesentes ad ipsorum imitationem vocentur: utque praedicentur jam vere vivere, ut qui ex morte in vitam vere divinam jam translati sint: et ita significetur, mortuos in Christo adscriptos esse in memoria Dei.

Rufinus.

Julianus.

Julianus Christianis apud Cyrillum lib. 6 objicit: Colitis homines miseros, usos lege dura quadam, et aspera. Cyrillus respondet: Martyres neque Deos esse dicimus, neque adorare consuevimus: sed laudamus eos summis honoribus, quod pro veritate certarint, et fidei sinceritatem servarint. Et postea dicit simile esse, sicut apud Graecorum vetustissimos, ii qui in Marathone ceciderant, anniversariis laudibus coronabantur, cum apud eorum sepulcra conveniretur. Hoc Lector observet, unde consuetudo de anniversaria martyrum memoria, quae nullum expressum in specie, Scripturae vel testimonium vel exemplum habet, originem traxerit.

Faustus Manichaeus adversus Augustinum.

Faustus Manichaeus Augustino objicit lib. 20 cap. 21. Idola vertistis in martyres, quos votis similibus colitis: defunctorum umbras vino placatis, et dapibus. Atqui vota gentilium ad idola, qualia fuerint, non ignotum est. Augustinus enim opiniones illas ita describit, de Civit. Dei lib. 8, cap. 20 daemones medios inter Deos et homines agere: et illa mediate hominibus apud Deos necessarios esse: cap. 23. Atque ideo donis invitari, honoribus mulceri, religione coli, cap. 17 ut preces hominum ad Deos perferant, et inde ad homines concessa et impetrata quae poscunt referant et apportent, cap. 18. Quibus igitur persuaderi non potuit, esse Deos, ipsis persuasum fuit, esse inter Deos et homines internuntios, ac beneficiorum impetratores, atque ideo non omnino indignos honore divino. Haec ideo ex Augustino asscripsi, ut proposita disputatio eo rectius intelligi, utque eo facilius commentum illud Apulei, ad Pontificiorum figmenta de patrociniis Sanctorum conferri possit. Num igitur Augustinus in memoriis martyrum, illa quae Faustus objicit, agnoscit, quod scilicet similibus votis a Christianis colantur martyres, sicut Idola a gentibus? Nihil vero minus. Nam cap. 27, lib. 8 de Civitate, dicit: Nos martyribus non constituimus templa, sacerdotia, sacra et sacrificia. Atqui hoc in Papatu et factum est, et adhuc defenditur. Sed quare, qua intentione, et quo fine veteres, apud memorias martyrum celebrarunt actionem coenae Dominicae? Respondet Augustinus: Ut ea celebritate, et Deo vero de ipsorum victoriis gratias agamus, et nos ad imitationem talium coronarum atque palmarum, ex eorum memoriae renovatione adhortemur. Num vero ad haec consequenda, sancti invocabantur? Nequaquam, inquit, Augustinus: sed invocato in auxilium eodem Deo vero, qui ipsos et homines et martyres fecit, et sanctis Angelis coelesti honore sociavit. Sed tamen nomina martyrum in synaxi recitabantur: ergo fuit tunc invocatio? Respondet Augustinus lib. 22, cap. 10. Martyres ad sacrificium coenae, sicut homines Dei, qui mundum in ejus confessione vicerunt, suo loco et ordine nominantur, non tamen a Sacerdote qui sacrificat, invocantur. Contra Faustum lib. 20, cap. 21. Offertur Deo apud memorias martyrum, ut ex ipsorum locorum admonitione, major affectus exsurgat, ad acuendam charitatem, et in illos, quos imitari possumus, et in illum, quo adjuvante possumus. Hactenus Augustinus antiquitatis sententiam, Scripturae consentaneam recte recitat. Non tamen nego, progressu temporis, Augustini praesertim aetate, peregrinas et vitiosas opiniones coepisse memoriis martyrum affingi. Quia enim ad memorias martyrum, quaedam miracula edebantur, quae sine dubio Deus ipse edebat, non alio consilio, quam 4. Reg. 13 ut scilicet testaretur, doctrinam illam, in cujus confessione martyres vitam profudissent, veram et divinam esse, utque miraculis illis, homines ad amplectendam et confitendam doctrinam illam invitarentur et confirmarentur. Homines haec non considerantes, coeperunt de singularibus martyrum, pro suis cultoribus, intercessionibus, de meritis et operationibus martyrum disputare. Ut de Civit. lib. 8, cap. 27. Quidam epulas ad monumenta martyrum deferebant, et credebant eos ibi sanctificari per merita martyrum. Sed hoc Augustinus dicit a melioribus Christianis non fieri, et in infirmioribus tolerari.

Augustinus ad objectionem Fausti.

8.

Coeptum vero etiam fuit Augustini tempore disputari, de orationibus, meritis, operationibus, et adjumentis martyrum mortuorum, propter miracula, quae fiebant ad memorias martyrum. Sed illa relicta tunc fuerunt in medio, tanquam opinio nec vetus, nec certa. Ut lib. 22 de Civit. cap. 10 inquit: Faciunt haec martyres, vel potius Deus, vel orantibus, vel cooperantibus illis, ut fides confirmetur, qua eos non Deos esse nostros, sed unum Deum habere nobiscum credamus. Et cap. 19. Sive Deus ipse per seipsum hoc operetur, sive per suos ministros, sive quaedam faciat etiam per martyrum spiritus, sive omnia ista per Angelos operetur, ut quae per martyres fieri dicuntur, eis orantibus tantum et impetrantibus,

Augustinus de Martyribus.

non etiam operantibus fiant: sive alia fiant istis, alia illis modis qui nullo modo comprehendi a mortalibus possunt, etc. Idem de cura pro mortuis, cap. 16. An martyres ipsi praesentes sint, quando ad memorias ipsorum miracula fiunt: an vero Deus per ministeria Angelorum opituletur, et martyres generaliter orantes audiat: res haec altior est, quam ut a me possit attingi, et abstrusior, quam ut a me valeat perscrutari. Ita Origenes in 2 ad Rom. An sancti qui cum Christo sunt, aliquid pro nobis agant et laborent ad similitudinem Angelorum, qui salutis nostrae ministeria procurant: habeatur hoc quoque inter occulta Dei, nec chartulae committenda mysteria. Ita primum sine asseverationibus disputari coeperunt illae opiniones.

9. Hieronymus vero in contentione adversus Vigilantium, audacius aliquid de hac quaestione, sed sine Scripturae et antiquitatis veris testimoniis asseveravit. Basilius et Nazianzenus declamatoriis suis apostrophis, non exiguam fecerunt inclinationem. Augustinus etiam opinionibus illis, licet eas in dubio relinqueret, aliquid tamen coepit tribuere: ut de Civit. lib. 22, cap. 9 dicit, Martyres talia a Domino impetrare posse, et pro patientia etiam habere potentiam. Item contra Faust. lib. 20, cap. 21. Populus Christianus memorias martyrum religiosa solennitate concelebrat, et ad excitandam imitationem, et ut meritis eorum consocietur, atque orationibus adjuvetur. Quod de imitatione dicit, illud ex sententia veterum dicit. Alterum de consociatione meritorum, non est illud quod Pontificii tradunt, sanctorum merita applicari aliis, sed merita Patres vocant ipsa bona opera, et virtutes Sanctorum, quibus Deus reddit praemia. Ut igitur in similibus virtutibus et in virtutum coronis, socii Sanctorum efficiamur, ad hoc dicit prodesse celebrationem certaminum, et victoriarum martyrum, sed invocato in auxilium, et adjuvante vero Deo, qui ipsos fecit martyres. Haec enim sunt Augustini verba. Et qualem consociationem intelligat, inde colligi potest, quod 8 de Civitate dicit. Deum martyres Angelis coelesti honore sociasse. Et hoc loco dicit, nos martyrum meritis, hoc est, virtutibus consociandos esse. Et haec phrasis de consociatione, plane reddit illam sententiam quae exstat in Epistola Ecclesiae Smyrnensis, ut scilicet optemus nos fieri συγκοινωνούς, martyrum consortes et socios.

Hieronymus. Basilius. Nazianzenus. Augustinus.

Postremum vero apud Augustinum de adjumento orationum, ortum est ex illa opinione, quam Augustinus in dubio reliquit, sicut jam dictum est.

10. Postremis vero temporibus, fabricatus est inde articulus fidei, de patrociniis, meritis, intercessionibus, auxiliis, adjumentis et beneficiis sanctorum, de quo si quis vel parum ambigat saltem, statim anathemati subjicitur: sicut quintus Canon ostendit. Et quidem (quod horrendum est) ipsa actio coenae Dominicae eo detorquetur. Sed ex Scriptura ostendi non potest, coenam Dominicam in hunc usum a Christo esse institutam, imo prophanatio est, pugnans cum institutione coenae, sicut supra demonstratum est. Quod ad antiquitatis exempla et testimonia attinet, ostendimus, quae fuerit sententia vetustissimae et purioris antiquitatis, et quomodo postea progressu temporis irrepserint aliae opiniones, quae in medio tamen, seu potius in dubio relictae fuerunt, donec tandem sub regno Pontificio stabilitae, in eam prophanationem coenae Dominicae et cultus divini exierunt, quae omnium piorum querelis jam deploratur. Cumque aequum esset, ut ad ipsos primos fontes, juxta Cypriani consilium haec reducerentur, sicut Augustinus inquit: Tridentini Patres, simpliciter praecisa omni spe emendationis, Missas de sanctis, cum annexis ipsis nervis superstitionum, sub anathematis interminatione stabiliunt. Sed de invocatione Sanctorum, peculiaris postea locus erit. Nunc de memoriis martyrum, qua illas ratione vetus Ecclesia celebrarit, quaedam annotanda fuerunt. Ad illa enim exempla non obscure alludit 3 hoc capitulum, cum tamen Pontificia memoria Sanctorum, nihil commune habeat cum veterum memoriis. Illi enim publica praedicatione proponebant et celebrabant certamina et victorias martyrum, ad imitationem. Pontificii vero tacito murmure somniant verius quam celebrant memoriam Sanctorum; et tamen huic dormiturienti speculationi, tribuunt ea quae supra diximus. Haec vero prorsus ignota sunt antiquitati.

Memoria Martyrum in Pontificia Ecclesia.

[SECTIO III.]

DE CANONE MISSAE.

CAPUT IV.

Et cum sancta sancte administrari conveniat, sitque hoc omnium sanctissimum sacrificium: Ecclesia catholica ut digne reverenterque offerretur, ac perciperetur sacrum Canonem multis ante seculis instituit, ita ab omni errore purum, ut nihil in eo contineatur, quod non maxime sanctitatem et pietatem quandam redolcat, mentesque offerentium in Deum erigat. Is enim constat, cum ex ipsis Domini verbis, tum et Apostolorum traditionibus, ac sanctorum quoque Pontificum piis institutionibus.

CANON VI.

Si quis dixerit, Canonem Missae errores continere, ideoque abrogandum, anathema sit.

EXAMEN.

1. Nervus, imo substantia, et quasi anima Pontificii sacrificii, est canon Missae, ideo de eo retinendo multo magis laborant, quam de ipso sacrae Scripturae Canone, quem intermixtis aliis non Canonicis libris, vitiare non verentur. Ut autem major esset apud omnes Canonis istius autoritas, sparsa fuit per Pontificios persuasio, esse traditionem Christi et Apostolorum: licet ex Scriptura hoc ostendi non possit. Ita respondet Innocentius de celebrat. Missarum

Pontificiorum commentum de Canone Missae.

cap. cum Marthae. Eccius ex Isidoro citat ordinem Missae, sicut nunc in Ecclesia Pontificia celebratur, primum a sancto Petro ita esse constitutum. Decretum de consecrat. distinct. 1 fingit Jacobum fratrem Domini, edidisse celebrationem illam Missae: sicut nunc usitata est apud Pontificios. Et haec persuasio quosdam inter Scholasticos Scriptores, ita dementavit, ut verba institutionis contenderent potius ita esse legenda, sicut in canone Missae posita sunt, quam sicut apud Evangelistas et Paulum descripta exstant.

2. Tempore Bessarionis, acris fuit disputatio: Ad consecrationem Eucharistiae, aeque necessaria esse verba Canonis, ac verba institutionis. Cumque in canone illo multa sint, in quorum commoda interpretatione, multi scriptores nequicquam laborarint, Circius Polonus dicit, omnes expositiones canonis esse ineptas, non enim quaerendam esse interpretationem canonis, sed quia sit mysterium, a Christo et Apostolis traditum, ideo non intelligendum, sed adorandum esse. Sed primo ex Scriptura doceri, nulla vel ratione vel specie potest, Canonicam illam precem, quae Pontificiis usitata est, vel a Christo usurpatam, vel ab Apostolis traditam. Deinde ipsi scriptores Pontificii, sicut supra ostendimus, aperte tradunt, sine canone illo, ad solam tantummodo Dominicam orationem, Apostolos per verba institutionis, consecrasse oblationis hostiam.

Circius Polonus de Canone.

3. Et exstant multa Scriptorum testimonia, quod canon ille a Romanis Pontificibus frustulatim, seu per partes compositus, et intra sexcentos a Christo nato annos, vix absolutus sit. Quartum igitur hoc Tridentinum capitulum non audet simpliciter asserere, canonem Missae a Christo et Apostolis compositum!, sed ait, Ecclesiam catholicam canonem illum instituisse. Ne tamen existimetur prorsus humana esse traditio, mox addunt, Canonem constare ex ipsis Domini verbis, ex Apostolorum traditionibus, et ex Pontificum institutionibus. Secernantur itaque illa, quae in canone sunt Christi et Apostolorum, ut agnosci possit, quae sint Pontificum institutiones.

4. Verba autem institutionis coenae sunt Christi. Et juxta Gregorium, Apostolica traditio est orationem Dominicam in celebratione Coenae recitare. Exceptis igitur verbis institutionis Coenae, et oratione Dominica, Canon Missae totus quantus est, humanum inventum, et humana compositio est (sive ut Tridentini loquuntur) canon Missae Romanorum Pontificum institutio est.

5. Sed addunt, Canonem illum multis ante seculis ab Ecclesia institutum esse, illa autem tam multa secula non numerant. Constat enim, sicut postea ostendemus, compositionem illam canonis, quae nunc apud Pontificios usitata est, quingentis annis et amplius post Christum, nondum exstitisse in Ecclesia.

6. De autore etiam, seu consarcinatore potius, non satis constat. Quidam compositionem illam canonis, Damaso tribuunt, circa annum Domini 370 alii Leoni, circa annum Domini 450 plerique Gelasio, circa annum 490 ut a Romanensi sede aliquid mutuetur autoritatis. Sed Gregorius lib. 7, Epist. 63 loquens de compositore canonis, sine dubio non omisisset, si is Romanus aliquis Pontifex fuisset, sed inquit: Precem illam Scholasticus composuit. Scholastici vero hujus, nec Eusebius, nec Hieronymus, nec Sophronius meminerunt, imo ne Gennadius quidem, qui circa annum Domini 500 catalogum scriptorum Ecclesiasticorum pertexuit.

De autore Canonis.

Gregorii igitur aetate: circa annum Domini 590 vel paulo ante, vixit consarcinator ille canonis. Nam Gregorii tempore, appellatio Scholastici, multis fuit proprium nomen, sicut Grammatici loquuntur. Ita Judex quidam in Campania, lib. 2, Epist. 54. Et defensor Ecclesiae, lib. 9, Epist. 14 habent nomen Scholastici. Et tamen ne illa quidem Scholastici compositio, in Pontificia Ecclesia prorsus servatur. Gregorium enim postea particulas quasdam, quae nunc in Canone leguntur: addidisse, ex historiis notum est.

Innocentius igitur disputans de autore canonis, nunc Gelasio, nunc Scholastico, tandem inquit: nec ab uno autore, nec uno tempore, sed particulatim a multis autoribus et variis temporibus compositum esse canonem. Ita centonum instar, a multis autoribus, et variis temporibus consutum est infelix illud corpus Pontificii canonis. Alexander primus circa annum Domini 110 addidit in canone: Qui pridie quam pateretur. Siricius circa annum Domini 380 ordinavit in canone: Communicantes, et memoriam venerantes. Leo primus circa annum Domini 450 instituit illam partem canonis: Hanc igitur oblationem. Gregorius Magnus circa annum 590 addidit: Dies nostros in pace etc. Item: quam oblationem etc.

Innocentius de compilatore Canonis.

7. Fumi igitur et nugae sunt, quod de antiquitate instituti et compositi canonis, Tridentini Patres fabulantur. Sed opponunt: Non hoc potissimum quaeri, a quo autore et quo tempore canonica illa precatio in unum corpus et in formam illam, quae nunc vulgata et usitata est, compacta sit: cum ostendi possit: eam sumptam et collectam esse ex Justino, Dionysio, Basilio, Chrysostomo, Augustino et Ambrosio, apud quos et sententiae, et verba canonis legantur. Sed et haec gloriatio vana et falsa est. Et utile est, scire antiquitatis historiam de precibus, quae usitatae fuerunt in liturgiis, sive in celebratione coenae Dominicae. Inde enim multa judicari possunt ex collatione, et de Pontificio canone, et qua libertate, ratio talium precum ad analogiam fidei, in nostris Ecclesiis recte instituta sit. Justinus igitur Apologia 2 dicit, post lectionem et interpretationem Scripturae, omnes consurgere ad orationem, et finitis illis precibus, afferri praeposito panem et vinum, ut actionem coenae Dominicae inchoet. Et in illa actione meminit laudis, glorificationis, precum et gratiarum actionis, quibus perfectis, populus ἐπευφημεῖ dicens, Amen. Post communionem, inquit, commonefacimus nos invicem de dilectione, et conjunctione fraterna, et contribuimus eleemosynas, quibus egentibus subveniatur.

Objectio.

Et super illis, quae ita offeruntur, benedicimus patrem factorem omnium, per filium et Spiritum sanctum.

Irenaeus. Apud Irenaeum lib. 4 illae oblationes pro pauperibus, cum gratiarum actione super illa dona, praecedunt actionem coenae Dominicae: ex illis enim muneribus, de primitiis frugum sumitur, quod per verba Christi accipit vocationem, ut sit corpus et sanguis Christi.

Dionysius. Apud Dionysium fiunt precationes et lectiones sacrorum librorum, et egredi jubentur catechumeni, energumeni, et poenitentes. Postea proponitur panis et calix, et perficitur ἱερὰ εὐχή, sacra precatio: post quam sequitur communio, quae desinit in gratiarum actionem.

Augustin. Augustinus Epist. 59 ad Paulinum, explicans illud Pauli 1, Tim. 2 de precationibus, orationibus, interpellationibus, et gratiarum actionibus, dicit, in celebratione Sacramentorum fieri precationes, antequam illud quod est in mensa Domini, incipiat benedici: deinde fieri orationes cum illud benedicitur, sanctificatur, et ad distribuendum comminuitur et praeparatur: Interpellationes vero fieri, cum ante communionem populo benedicitur, et post communionem, dicit omnia concludi gratiarum actione. Chrysostomus homilia 18 in 2 ad Corinth. Primum fiunt communes preces a Sacerdote et populo. Secundo, post exclusos illos, qui non possunt interesse mysteriis, alia facienda est oratio. Tertio, pax communicandis dicitur. Quarto, concluditur gratiarum actione.

8. Consuetudo in veterum Liturgiis. In veterum igitur liturgiis, I. factae fuerunt preces, priusquam illud quod in mensa Domini est, inciperet benedici. II. in ipsa benedictione, sanctificatione, et praeparatione panis et calicis Dominici habuerunt preces quasdam. III. Et post sanctificationem, ante communionem data fuit benedictio seu pax populo communicaturo. IV. Post communionem tota actio conclusa fuit gratiarum actione.

9. Sed jam quaestio est, quod fuerit argumentum, et quae materia illarum precum, haec enim observatio proprie pertinet ad hanc controversiam. Illud vero ex veterum scriptis non obscure colligi potest.

10. Chrysost. Argumentum enim precationum, quae post interpretationem Scripturae, ante benedictionem Eucharistiae fiebant, Chrysostomus luculenter explicat, 1 Tim. 2 ubi dicit, in obsequio quotidiano oblationis Sacramentorum, fieri ab Ecclesia obsecrationes et gratiarum actiones, non pro fidelibus solum, sed etiam infidelibus, pro regibus, et omnibus qui in sublimitate positi sunt, ut illarum praesidio defensi, tranquillam vitam agamus in pietate et castitate, ipsosque facit ad agnitionem veritatis venire. Item, Referimus Deo gratias, pro felicibus omnium successibus, quod solem suum oriri faciat, et pluat super justos et injustos. Item, Praecipue agimus gratias pro his, qui nobis junguntur, et pro beneficiis Dei, quae nobis et illis contigerunt, et quotidie contingunt, sive clam, sive manifeste proveniant, sive laeta sint, sive tristia. Idem homilia 26 in Matth. Altari sacerdos assistens, jubet nos Deo offerre gratias, pro universo terrarum orbe, pro absentibus, atque praesentibus, pro iis, qui ante nos fuerunt, et qui postea futuri sint.

Homilia 18 in 2 ad Cor. In precibus viderit quis populum simul cum sacerdote offerre, pro energumenis et pro poenitentibus. Et idem confirmat Tertullianus in Apologetico: Oramus pro Imperatoribus, pro ministris eorum, pro statu seculi, pro rerum quiete, pro mora finis, etc. Ita Ambrosius de Consecrat. 2 cap. Panis est, per reliqua omnia, quae in superioribus ante consecrationem dicuntur, laus Deo refertur, oratione petitur pro populo, pro regibus, pro caeteris. Et Augustini sententia cap. Utrum, dicit: Reliqua omnia quae ante consecrationem Sacerdos dicit, nihil aliud quam laudes et gratiarum actiones sunt, aut certe obsecrationes et petitiones fidelium.

Hoc igitur fuit argumentum, et haec materia precationum, ante sanctificationem Eucharistiae. Et huc pertinent etiam illae preces, quibus super munera a fidelibus oblata benedicebatur pater, per Filium et Spiritum sanctum, sicut Justinus inquit, et orabatur, ut Deus vellet munera illa populi sui accepta habere, sanctificare, et benedicere, sicut multae secretae, quae ita vocantur, hoc testantur.

11. Justinus de precib. in benedictione Eucharistiae. Quod vero argumentum fuerit sacrae precis, sicut Dionysius illam vocat, in ipsa benedictione et praeparatione Eucharistiae, Justinus ita notat: Praepositus accipiens panem et vinum, laudem et gloriam Patri in nomine Filii et Spiritus sancti tribuit: et diu gratias agit, quod Christus dignos nos judicarit et fecerit, quibus institueret haec mysteria. Hoc enim volunt Justini verba: ὑπὲρ τοῦ κατηξιῶσθαι τούτων παρ' αὐτοῦ.

Dionysius argumentum sacrae precis, in ipsa sanctificatione Sacramenti ita describit: Sacerdos stans ad altare, celebrat divinas operationes Jesu, pro salute generis humani, quas beneplacito patris in Spiritu sancto, juxta Scripturas perfecit. Deinde procedit ad symbolicam administrationem: ubi prius per apologiam excusans se, quod ausit sacram illarum administrationem aggredi, exclamat: Tu dixisti: Hoc facite in mei commemorationem. Postea petit, ut idoneus fiat ad sacram hanc administrationem qua Christum Deum imitari debet, perficiendam, hoc enim vocat ἱερουργίαν θεομίμητον, utque sancte possit distribuere, et ut illi, qui participaturi sunt, ut sanctos decet, participent. Ibi vero Patres, multa de usu et fructu communionis coenae Dominicae concionati sunt, quod ibi dispensetur sumentibus victima, quae est satisfactio pro peccatis nostris, et pretium redemptionis. Cyrillus dicit fieri annuntiationem incarnationis, mortis, resurrectionis, et ascensionis Christi, cujus pulcherrima exstat formula in Liturgia Basilii. Et qualis ibi gratiarum actio de mysterio redemptionis celebrata fuerit, ostendit Chrysostomus homilia 16 in Matthaeum. In hac vero sacra prece, praecipua fuit recitatio verborum institutionis, sicut testatur Ambrosius de Sacramentis lib. 4. Et hanc orationem dicit Augustinus

Cyrillus.

Chrysost.

ad Paulinum, omnem ferme Ecclesiam concludere oratione Dominica.

Porro in illa sacra prece oblatum etiam Deo fuit, sicut Augustinus inquit, votum nostrum, quo nos vovemus in Christo esse mansuros utique in compage corporis Christi: multi enim unum corpus sumus in Christo: Atque hoc modo tunc ad significandam communionem sanctorum, recitabantur nomina Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Sanctorum, et eorum qui pie in Christo obdormierant, sicut in praecedenti capitulo explicavimus.

Ad hanc precem pertinet etiam benedictio et pax data communicaturis, ut scilicet apti sint sacris mysteriis Christi, et digne communicare possint. Augustinus dicit: Antistites tunc velut advocati, susceptos suos misericordissimae offerunt potestati.

Hoc fuisse argumentum, et hanc materiam sacrae precis, cum illud quod in mensa Domini est benedicitur, sanctificatur, et ad distribuendum praeparatur et comminuitur, ex descriptionibus quae apud veteres exstant, certum est. Illas vero preces fuisse populo cum sacerdote communes, testatur Chrysostomus homilia 18 in 2 ad Corint. His vero peractis, inquit Augustinus, et participato tanto Sacramento, gratiarum actio cuncta concludit. Ejus vero argumentum fuit, sicut Thomas notavit, quod populus exultavit pro sumptione mysterii, et sacerdos per orationem gratias Deo obtulit. Et hoc inde sumptum est, quia et Christus hymnum cecinit, post datam discipulis communionem, sicut annotat Chrysostomus homil. 83 in Matthaeum.

12. Hactenus monstravimus, quis ordo fuerit, quod argumentum, et quae materia sacrarum precum, apud veteres in liturgiis. Quae observatio postea proderit ad examen Pontificii Canonis. Non autem conceptis verbis praescripta fuit una quaedam certa forma harum precum, ad quam sub peccati mortalis periculo omnes Ecclesiae alligatae essent, sed liberum fuit, uti quacunque forma, modo analoga esset fidei. Ita tempore Augustini, in Concilio Africano, cap. 70 et in Milevitano, cap. 12 de precib. seu orationibus Missae statuitur, ut prius cum prudentioribus conferantur, ne aliae dicantur, quam quae a prudentioribus tractatae, vel in Synodo comprobatae sint, ne forte aliquid contra fidem sit compositum. Ita Graeci aliam formam hujusmodi precum habuerunt in Ecclesia Dionysii, aliam in Basilii, aliam in Chrysostomi. Apud Latinos aliam formam habuit Ambrosius, aliam Isidorus, aliam Gregorius. Et tamen cum Augustinus Gregorio proponeret quaestionem, quod alia consuetudo Missarum in Romana Ecclesia, alia in Gallicanis Ecclesiis teneretur: Gregorius non vult ad illam suam formam precum, omnes Ecclesias alligatas esse, sed respondet: In quacunque Ecclesia inveneris, quod plus possit Deo placere, solicite eligas. Fit itaque praeter et contra antiquitatis sententiam, quod ad recitationem Pontificii Canonis, tanquam necessariam, Ecclesias ita volunt cogere, quasi sine illo Canone non possit fieri consecratio, et communio Eucharistiae. Et injuste damnantur nostrae

Concilium Africanum et Milevitanum de precibus Missae.

Ecclesiae, quod in celebratione coenae Dominicae, libere, sicut veteres fecerunt, utuntur formulis precationum, quae et sunt analogae fidei, et pro ratione nostrorum temporum, ad aedificationem Ecclesiae faciunt: in quibus tamen substantialia, quae in veterum precationibus usitata fuerunt, comprehenduntur.

13. Ut autem ad Pontificium Canonem redeamus, falsum est quod dicunt, ejus verba et sententiam exstare in Justino, Dionysio, et Augustino ad Paulinum. Sed inquiunt: In Basilii et Chrysostomi Missa, pleraque quae in Latino Canone sunt, inveniuntur. Ego vero, ut non negarim, Basilium et Chrysostomum suis Ecclesiis composuisse formam aliquam talium precum: ita affirmo probari non posse, Missas illas, quae Basilii et Chrysostomi titulo circumferuntur, ab illis autoribus eo modo, sicut nunc habentur, conscriptas esse: magna enim, et valde dissentiens est exemplarium varietas. Ut in Basilii Missa, vetus translatio cum Graeco exemplari, et nova versione non convenit: et liturgia qua Syri titulo Basilii utuntur, nec cum veteri, nec cum nova translatione convenit. Ita in Chrysostomi Missa, magna diversitas est exemplarium, Leonis Tusci, Erasmi et Pelargi, qui affirmat suum exemplar, nec cum Tusci, nec cum Erasmi exemplari per omnia convenisse: et addit, se Romae in Rota vidisse aliud exemplar, quod adhuc ab omnibus variet. Non igitur genuina, sincera et certa sunt omnia, quae titulo Basilii et Chrysostomi, in liturgiis ipsorum nunc legimus, sed multa in illis sunt variata, transformata et assuta, quod vel inde colligitur, quod ibi in commemoratione Sanctorum, etiam Basilii et Chrysostomi nomen legitur, quod sine dubio ab ipsis autoribus ita non est scriptum. Ex iis igitur, quae dubia et incerta sunt, res tanta, de qua in hac controversia agitur, definiri nec potest, nec debet. Ambrosius 1 Tim. 2 vocat regulam Ecclesiasticam, qua inquit Sacerdotes nostri utuntur, ut pro omnibus supplicent. Quale vero illud sit, jam ex Augustino et Chrysostomo ostendimus. In libro de Sacramentis 4, cap. 5 et 6 exstant quaedam verba, quae in Latino Canone nunc legimus. Sed nec de illis libris certo constat, quod sint Ambrosii, et alia ratione ibi ponuntur verba, quam Pontificius Canon ea accommodat ad suum propitiatorium sacrificium, sicut mox ostendemus.

Gloriatio Pontificiorum de antiquitate Canonis.

Haec ideo commemoravi, ut ostenderem vanam esse gloriationem de antiquitate, autoritate et certitudine Pontificii Canonis. Non enim sequitur: Veteribus usitatae fuerunt singulares quaedam preces in liturgiis: ergo illa ipsa plane forma precum fuit, quae nunc exstat in Pontificio Canone, vel: Quaedam verba Canonis reperiuntur apud veteres, ergo totus Pontificius Canon ita sicut nunc exstat, vetustissimos Patres autores habet. Et quid opus est pluribus? Ipsi Pontificii scriptores annotant, quae sententiae Canonis non ex quibus Patribus sumptae, sed a quibus Romanis Pontificibus inventae et institutae sint. Tridentinum etiam capitulum dicit, Canonem exceptis verbis institutionis et oratione Dominica,

constare ex Pontificum institutionibus. Et judico hoc ideo positum esse in Tridentino decreto, ut ostenderent se non probare disputationes, quae contendunt Canonem Missae, non a Romanis Pontificibus, sed ex scriptis Patrum scriptum et collectum esse.

14. Sed largiamur sane hoc, particulas quasdam Pontificii Canonis, habere cognationem cum Canone, vel Basilii, vel Chrysostomi, vel Ambrosii, vel Augustini: non enim statim inde conficietur, totum systema Pontificii Canonis propterea pium et salutare esse. Nam et alia multa assuta sunt, et quae cum veterum precibus cognationem habent, in alium plane sensum et usum transformata sunt, sicut mox ostendemus: ut ita infelix compositio Pontificii Canonis, consuta sit ex integro corrupto, et ex multis corruptis. Quando igitur audieris Pontificium aliquem vociferantem: Quidni pius et salutaris sit totus noster Canon, cum ejus sententiae quaedam, totidem ferme verbis, in Patribus quibusdam legantur? Opponito elegantissimam similitudinem Irenaei, qua libro 1. cap. 1 adversus illos utitur, qui scripturae quasdam sententias excerpebant, et commentis suis, ne sine teste esse viderentur, accommodabant. Idem enim dicit esse, ac si quis imaginem regis, ex gemmis pretiosis a sapiente artifice fabricatam solvat, et materiam aliter componat, ut fiat inde imago canis vel vulpis, et postea gloriaretur, esse pulchram imaginem regis, quia ipsa materia sit. Vel qui ex variis Homeri versibus centones consuunt, si illi gloriari vellent, esse divinum Homeri poema.

An Canon Missae sit orthodoxus

Elegans similitudo Irenaei.

Quia vero Tridentinum capitulum decernit, Canonem Missae ab omni prorsus errore ita esse purum, ut anathema denuntient, si quis dixerit, ipsum errores continere, non sane prolixam instituemus tractationem, sed breviter et ordine per capita tantum recitabimus, et tanquam in tabella spectandum proponemus, quos errores et quae vitia Pontificius Canon contineat, monstrata antithesi quomodo ea, quae in precationibus veterum pie usurpata fuerunt, impie nunc in Canone transformentur ad iteratum sacrificium Christi pro peccatis.

Explicatio errorum, qui continentur in Canone.

I. Olim super munera fidelium, quae ad aram pro pauperibus offerebantur, sicut supra ostensum est, dicebatur talis oratio: Supplices petimus ut accepta habeas, et benedicas haec dona, haec munera, haec sacrificia. Jam vero collapsa et abolita illa consuetudine, accommodantur haec verba ad histrionicum Pontificiae Missae sacrificium, cujus descriptio ex Eccio supra posita est. Et illud etiam ante consecrationem Canon dicit, se offerre Deo pro Ecclesia: et per illud spondet fore, ut Deus Ecclesiam suam regat, pacificet, custodiat. Haec omnia vero tribuuntur, repraesentationi nudi et simplicis panis, quia longe ante consecrationem haec dicuntur. Tam multa monstra abominationum, ipsum principium Canonis, sicut nunc a Pontificiis usurpatur, complectitur.

II. Quod in Canone sequitur: Offerimus tibi hoc sacrificium laudis, pro redemptione animarum, pro spe salutis, manifestum est ex ipsis verbis, quod de spirituali sacrificio laudis, glorificationis, et gratiarum actionis, olim haec verba dicta fuerint. Nam sicut antea ex Dionysio et Chrysostomo ostendimus, celebrabatur in Liturgia gratiarum actio, pro beneficio redemptionis a Christo nobis praestito, unde habemus spem salutis. Et talis celebratio juxta scripturam recte vocari potest sacrificium laudis, pro redemptione animarum, facta scilicet per Christum in cruce. Pontificii vero hoc sacrificio laudis, per linguam peregrinam, et per silentiarium murmur sepulto, verba illa ad histrionicam sacrificuli repraesentationem accommodant: quam dicunt fieri pro redemptione animarum, non quae in cruce facta sit, sed quae per repraesentationem illam sit impetranda et consequenda. Et observet Lector, quam scelerate verba pervertantur. Sacrificium laudis pro redemptione animarum, acquisita scilicet et inventa per crucem Christi detorquetur ad repraesentationem sacrificuli, pro impetranda et promerenda redemptione animarum.

III. Psalm. 116 dicit: Quia pro beneficiis non possumus Deo gratias referre, beneficia ipsius, gratiarum actione esse celebranda: et haec esse vera vota, quae Deo reddenda sint coram omni populo.

Haec igitur sententia de reddendis votis, olim non male accommodata fuit ad publicam et solennem, quae in liturgiis usitata erat, celebrationem beneficiorum redemptionis Christi. Sed sublata publica illa celebratione, Canon redditionem votorum, ad Missas votivas refert: quando scilicet aliquis, per nundinationem data certa pecunia, curat pro se et suis celebrari talem theatricam repraesentationem, tunc impleri illud Psalmi: Vota mea reddam Domino in conspectu populi.

IV. Quomodo apud veteres publica praedicatione celebrata sit memoria martyrum, de certaminibus et victoriis ipsorum, in quem finem et usum, in praecedenti capitulo ostendimus. Pontificii vero per silentium in Canone, non celebrant, sed venerantur memoriam: et huic silentiariae memoriae et nominationi, tribuunt ea, quae in Canone sequuntur.

V. Nominationi sanctorum, in vetustissima Ecclesia nulla conjuncta fuit invocatio: sicut ex Dionysio, et ex Epistola Ecclesiae Smyrnensis manifestum est. Postea circa Augustini tempora, disputari coepit opinio, nos martyrum orationibus adjuvari. Sed illae privatae cogitationes, tunc nondum insertae fuerunt publicis liturgiae precibus. Augustinus enim diserte dicit de illis precibus, de civit. lib. 22, cap. 10. Ad quod sacrificium, ut homines Dei, suo quidem loco et ordine nominantur martyres: non tamen a sacerdote qui sacrificat, invocantur. Pontificius vero Canon, in ipsa actione coenae Dominicae, quaerens Dei gratiam, opponit Deo et merita et preces Sanctorum, et quidem ita, ut spem faciat, Deum meritis et precibus Sanctorum hoc concedere, ut

in omnibus divinae protectionis muniamur auxilio. Et honoris (quod dicitur) gratia, additur per Christum, etc. quasi vero credentes per Christum non possint apud Deum auxilium invenire, nisi hoc Deus concedat meritis et precibus sanctorum. Hoc certe directe pugnat cum sententia Scripturae. Hebr. 4, 7 et 10 ubi per Christum docemur accedere ad Deum, et ad thronum gratiae, ut consequamur misericordiam, et inveniamus gratiam ad auxilium. Augustinus etiam dicit: Sancti Dei nominantur quidem ad altare, sed a sacerdote non invocantur. Pugnat igitur in hac parte Pontificius Canon, et cum Scriptura et cum antiquitatis sententia. Quamvis enim oratio illa Canonis non dirigatur ad sanctos, sed ad Deum, est tamen ipsissima invocatio sanctorum. Nam orare Patrem in nomine Christi, proposito scilicet ipsius merito et intercessione, est invocare Christum: ergo est invocatio sanctorum, quando oro, ut Deus sanctorum meritis et precibus concedat, ut in omnibus protectionis ipsius muniamur auxilio. Quam horrenda vero abominatio sit in ipsa celebratione coenae Dominicae, Deo proponere merita et preces sanctorum, ut propterea inveniamus gratiam ad auxilium, in examine tertii capituli diximus.

Canon pugnat cum vera invocatione Dei.

Et observet Lector, ex quam dissimilibus centonibus consarcinatus sit Pontificius Canon, et quomodo progressu temporis, impiae opiniones veterum precibus assutae sint. In altera enim commemoratione sanctorum, in Canone verba sunt pulcherrima: Nobis quoque peccatoribus, famulis tuis, de multitudine miserationum tuarum sperantibus, partem aliquam et societatem dare digneris cum sanctis tuis, intra quorum nos consortium, non aestimator meriti, sed veniae quaesumus largitor admitte, per Christum Dominum nostrum. Haec absque dubio fuit formula veteris commemorationis Sanctorum, et pulchre congruit ad ea, quae Smyrnensis Epistola de memoria martyrum recitat. Sed postea assutum fuit contrarium commentum: Quorum meritis et precibus concedas, etc. Et illud recens assumentum, positum fuit in priori parte Canonis. Vetus vero commemoratio sanctorum post principia rejecta est in posteriorem partem. Haec consideratio multa monet et illustrat.

VI. Vetus Ecclesia obtulit Deo in celebratione Eucharistiae, preces pro impetrandis per Christum beneficiis temporalibus et aeternis. Ad hoc sacrificium precum, commode potuerunt referri haec verba: Hanc oblationem placatus accipias, diesque nostros in tua pace disponas, atque ab aeterna damnatione nos jubeas eripi. Pontificius vero Canon, haec transfert ad mimicam sacrificuli repraesentationem panis nondum consecrati: et orat, ut Deus illam ita accipiat, ut propter illam dies nostros in pace disponat, et a damnatione nos eripiat.

VII. Quam oblationem benedictam, ascriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris. De hac particula Canonis, praecipue triumphant Pontificii: extstat enim in lib. Ambros. 4, cap. 5, de Sacramentis. Et de conse. dist. 2. cap. Utrum. tribuitur Augustino. Sed instituatur collatio, quem sensum verba illa habeant apud patres, et quorsum ea torqueant sacrificuli Pontificii. Augustinus dicit, Sacerdotem petere, ut verbo creatoris, et virtute Spiritus Sancti ex pane et vino fiat corpus et sanguis Christi.

Quis sit sensus eorum verborum apud Pontificios.

Et manifeste interpretatur de sumptione: cum inquit: Quia in Baptismo similitudinem mortis Christi accepimus, similitudinem quoque carnis et sanguinis ejus sumamus. Corpus igitur Christi crucifixum, et sanguinem effusum, quando in Sacramento sumuntur, vocat hostiam benedictam, per quam benedicimur: ascriptam, per quam in coelo ascribimur: ratam, per quam de visceribus Christi esse censeamur: acceptabilem, ut qui nobis ipsis displicemus, per hanc acceptabiles Deo simus. In hanc sententiam veteres non male orarunt: quia panis et vinum haec praestare non possunt, ut fiat nobis corpus et sanguis Christi, illa enim hostia sumpta, est nobis benedicta, rata, acceptabilis. Et hoc ipse contextus Canonis videtur velle, addit enim interpretationem: ut nobis fiat corpus et sanguis Christi. Et vocabulum oblationis, non pro actione ibi accipitur, sed pro pane et vino, quae a populo oblata erant. Ita enim praeparatoria oratio, quae Ambrosii titulum habet, inquit: Spiritus Sanctus hanc nostram oblationem efficiat corpus et sanguinem Christi. Pontificii vero sacrificuli, haec omnia ad gesticulatoriam suam repraesentationem accommodant: et illam interpretantur esse oblationem adscriptam, per quam in coelos adscribamur, acceptabilem, per quam Deo accepti simus: ratam, per quam rata sit nostri cum Deo reconciliatio. Haec quantum distent a veterum sententia, et qualia sint, manifestum est.

VIII. De verbis institutionis coenae, quomodo illa in Canone mutentur, antea dictum est, ubi de consecratione egimus. Quod vero post verba institutionis sequitur: Unde memores passionis, resurrectionis, etc. hoc sine dubio sumptum est ex veteribus. Sed vide degenerationem. Cyrillus dicit, fuisse annuntiationem: Dionysius utitur verbo ὑμνεῖν. Sed Pontificius Canon lege cavet, ut ita murmuretur, ne quis exaudiat.

IX. Antiquitus de oblatis a populo donis et datis, sumebatur quod sanctificabatur verbo Christi, ut fieret Eucharistia corporis et sanguinis Domini: et haec sumptio et sanctificatio vocabatur oblatio. Nunc cum mos ille non servetur, verba transferuntur ad repraesentationem sacrificuli.

X. Post consecrationem super corpus et sanguinem Christi, orat sacrificulus, ut Deus pater accepta illa habere dignetur, sicut Abelis brutum pecus, et Melchisedech cibarium panem et vinum. Indigna profecto, et horrenda est comparatio. Torquent se igitur expositores Canonis, ut absurditatem illam aliquo modo mitigent et amoliantur. Sed centones sunt in canone transpositi. In Liturgia enim Basilii, quando munera populi collecta sunt, et composita

Oratio sacrificuli post consecrationem.

a presbyteris, tunc Pontifex orat, ut Dominus hoc incruentum sacrificium, acceptum habeat, sicut suscepit munera Abel, sacrificium Noe, holocaustum Abrahae, etc. Secreta etiam, quae Dominica septima post Pentecosten legitur, ita orat: Super munera populi, pari benedictione sicut munera Abel sanctifica. Haec particula jam in centonibus Canonis, post consecrationem posita, oratur super ipsum corpus et sanguinem Christi. Et tamen nihil vel erroris vel absurditatis Canon continere decernitur.

XI. Post consecrationem super corpus et sanguinem Christi, sacrificulus orat: jube haec praeferri per manus sancti Angeli, in sublime altare tuum, in conspectu majestatis tuae. Apostolus ad Hebraeos dicit, Christum introivisse in ipsum coelum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis. Et sacrificulus (quod horrendum est) orat, ut per manus Angeli primum eo deferatur. Sed quem sensum illa antiquitus habuerint, ex Irenaeo colligi potest, qui de oblatione munerum, quibus miseremur pauperum, et de precibus, inquit, lib. 4, cap. 14. Est ergo altare in coelis: illuc preces nostrae et oblationes nostrae diriguntur. Et ministerium Angelorum in orationibus describitur, Apoc. 5 et Tob. 12. Haec vero particula in centonibus Canonis, non suo loco posita, peperit absurdam et impiam hanc sententiam. De consec. 2. cap. Utrum. Augustini sententia ostendit, haec verba ante consecrationem solita fuisse dici: quae ipse interpretatur, de sanctificatione panis, ut fiat corpus Christi.

XII. De memoria defunctorum in Christo, exstant alicubi quaedam veterum exempla. Sed Dionysius dicit, illam memoriam propter imitationem celebratam fuisse, utque esset testimonium, quod mortui apud Deum vivant. Postea ex illa memoria, factae sunt preces et orationes, quibus animae defunctorum Deo commendabantur. Pontificius vero Canon fingit, opus illud repraesentationis Missificae, esse sacrificium propitiatorium pro peccatis, poenis et satisfactionibus, quod defunctis in purgatorio applicetur ad liberationem. Ita sensim degenerarunt veterum instituta, donec tandem usus coenae Dominicae, qui pro vivis institutus est ut manducent, bibant, et mortem Domini annuntient, ad mortuos translatus est, per modum sacrificii. Sed de purgatorio, et quae huc pertinent, peculiaris postea locus erit.

Usus coenae Dominicae ad mortuos translatus.

XIII. Olim super munera fidelium, inter caeteras precationes etiam haec dicta fuit: Per quem Christum, haec omnia nobis semper bona creas, sanctificas, benedicis, et praestas nobis, per ipsum est Deo patri, in unitate Spiritus sancti, omnis honor et gloria. Haec recte conveniunt ad illud Justini, super eleemosynas fidelium, Deum benedici in nomine Filii et Spiritus sancti, et quod Paulus dicit, creaturas per verbum Dei, et orationem sanctificari: Postea rapsodia Canonis post consecrationem, verba illa ad corpus Christi transtulit, quasi illud in coena Dominica semper de novo creetur.

XIV. Tempore Gregorii, circa annum Domini 600 alia et nova adhuc invocatio Sanctorum, Canoni assuta fuit, ut scilicet intercedentibus Sanctis, Deus propitius det pacem in diebus nostris, utque a peccato simus liberi, et ab omni perturbatione securi. Et haec invocatio Sanctorum ita posita est in canone, ut postquam dictum est in oratione Dominica, Libera nos a malo, et priusquam cantetur, Agnus Dei qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem, inseratur invocatio Sanctorum, ut et liberatio a malis, et donatio pacis, Sanctorum intercessioni accepta feratur, ne scilicet soli Christo haec tribuantur, sicut oratio Dominica, et invocatio Agni Dei sonant, sed ut per Christum quidem non tamen nisi intercedentibus sanctis haec nobis donari persuadeamur.

Intinctio Eucharistiae.

XV. Intinctio Eucharistiae pronuntiata est a Julio Pontifice, non esse consentanea institutioni Christi, traditioni Apostolorum, et Ecclesiasticae consuetudini. De consecr. 2. cap. Cum omne. Et tamen in canone, Sacerdos non tantum partem hostiae consecratae in calicem mittit, sed addit: Hanc commixtionem fieri sumentibus salutem mentis et corporis ad vitam aeternam. Adeo canoni Missae, nec cum Scriptura, nec cum Patribus, nec cum ipsis veteribus Romanis Pontificibus convenit.

XVI. Conclusio canonis, id quod nullae veterum preces faciunt, proponit Deo repraesentationem illam Sacerdotis, pro sacrificio propitiatorio. Et fingit Sacerdos, se illud applicare quibus velit, inquit enim: Hoc sacrificium quod obtuli, sit mihi et omnibus, pro quibus illud obtuli, propitiabile: Quantum vero abominationum, commentum illud de propitiatorio sacrificio contineat, supra explicatum est.

XVII. Cum in privatis Missis, contra morem veteris Ecclesiae solus sacrificulus sumat, manducet et bibat, tamen per ludibrium in canone subinde ingeminat illas voces: Quotquot ex hac altaris participatione sumpserimus, fiat nobis omnibus sumentibus salus. Habete vinculum pacis, ut apti sitis sacrosanctis mysteriis Christi. Item: Quae ore sumpsimus. Cumque unam tantum speciem communicantibus dispenset, tamen orat: Quotquot ex hac altaris participatione corpus et sanguinem Christi sumpserimus etc. Nolui haec copiosa oratione amplificare et exaggerare, sed tantum capita errorum brevi annotatione signare, et consideranda proponere volui: idque ex illa antithesi, quomodo, quae in veterum precationibus non male usurpata fuerunt, impie nunc ad Pontificium sacrificium Missae accommodentur et detorqueantur. Illam enim judico simplicissimam rationem esse declarandi canonem Missae.

[SECTIO IV.]

DE CEREMONIIS MISSAE.

CAPUT V.

Cumque natura hominum ea sit, ut non facile queat sine ipsis adminiculis exterioribus, ad rerum divinarum meditationem sustolli, propterea pia mater Ecclesia ritus quosdam, ut scilicet quaedam submissa voce, alia vero elatiore, in Missa pronuntiarentur, instituit: ceremonias item adhibuit, ut mysticas benedictiones, lumina, thymiamata, vestes aliaque id genus multa, ex Apostolica disciplina et traditione, quo et majestas tanti sacrificii commendaretur, et mentes fidelium per haec visibilia religionis et pietatis signa, ad rerum altissimarum, quae in hoc sacrificio latent, contemplationem excitarentur.

CANON VII.

Si quis dixerit, ceremonias, vestes, et externa signa, quibus in Missarum celebratione Ecclesia Catholica, utitur irritabula impietatis esse magis quam officia pietatis, anathema sit.

EXAMEN.

1\. Ceremoniae Missae quadruplices.

Ceremoniae Missae, non omnes unius sunt generis. Quaedam enim habent mandatum divinum, et exempla Scripturae, ut fiant in celebratione coenae Dominicae, quae quasi substantialia sunt, ut in publico conventu accipere panem et calicem, benedicere, distribuere, manducare, bibere, mortem Domini annuntiare. Quaedam vero non habent quidem expressum mandatum Dei, ut necessario ita fiant, in celebratione coenae Dominicae: sunt tamen sua natura res bonae et piae, si recte ad aedificationem usurpentur, ut Psalmi, lectiones scripturae, piae preces, et gratiarum actiones, confessio Symboli etc. Quaedam per se sunt superstitiosa et impia: ut sacrificium Missae pro vivis et mortuis, invocatio Sanctorum, satisfactio pro animabus in purgatorio, privata Missa, consecratio salis, benedictio aquae etc. Quaedam vero ceremoniae sunt adiaphorae: ut vestitus, vasa, ornamenta, verba, ritus, quaeque verbo Dei non repugnant. Et quae primi sunt generis, necessario observanda sunt: pertinent enim ad substantiam coenae Dominicae, ex iis vero, quae secundi et quarti generis sunt, in Ecclesiis nostris pleraque, quae ad aedificationem fidelis populi faciunt, salva Christiana libertate servantur.

Tertium vero genus superstitiosum et impium, merito, recte, et necessario abrogatum et explosum est. Sed examinemus quintum hoc capitulum.

2\. Primum autem haec consideratio se offert, quod sine distinctione de ceremoniis Missae loquuntur, et ex una fidelia omnes dealbant: Haec enim sophistice ipsis usitata est, quod ea, quae per se pia et bona sunt in Missa, exaggerare solent, dissimulatis interea aliis, ut quia quaedam pia et bona sunt, existimentur reliqua omnia unius et ejusdem esse generis. Aut si quis reprehendat manifeste superstitiosa et impia in Missa, statim clamitant, omnia salubria pietatis exercitia, et quaecunque decoro et ordini serviunt, labefactari et tolli. Omnino igitur in hac disputatione, adhibenda est distinctio illa, quam in principio exposui.

2\. Dicunt omnes illas ceremonias, quas in celebratione Missarum adhibent, esse ex traditione et disciplina Apostolica, quod manifeste falsum est. Quomodo enim Christus celebrarit coenam Dominicam, Evangelistae describunt. Apostolicam vero synaxin Paulus describit 1. Cor. 11. Nec satis est, quod dicunt, verisimile esse, ab Apostolis ceremonias traditas et institutas esse, quia Paulus dicat: Caetera cum venero, disponam: ostendendum enim esset certis documentis, quae illa sint, quae D. Paulus tunc voluerit disponere, et postea disposuerit: quodque voluerit illa esse Catholicae et necessariae observationis. Sed non opus est hujusmodi conjecturis: Ipsi enim Pontificii Scriptores prolixe testantur, Apostolos nude et simpliciter celebrasse Coenam Dominicam, recitata solummodo ad verba coenae, oratione Dominica, et addita commemoratione mortis Christi. Atque ideo ad Apostolicam Missam, propter nudam simplicitatem, accommodant illud Prudentii:

Quomodo Christus, quomodo itidem Apostoli coenam Dominicam celebrarint.

Prudentius.

> — — — *Agresti turbida vultu,*
> *Nuda humeros, intonsa comas, exerta lacertos.*

Annotant autem iidem Pontificii scriptores, quo tempore, et a quibus Pontificibus singulae ceremoniae Missae, institutae sint: falsum igitur est, totam panopliam, et integrum apparatum Pontificiae Missae, esse traditionis et disciplinae Apostolicae.

3\. Quo consilio, in quem finem et usum, Patres tales aliquas ceremonias adjecerint celebrationi sacramentorum, supra in loco de sacramentis in genere, in explicatione 13. Canonis annotavimus. In celebratione vero coenae Dominicae tales servarunt ceremonias, quae annuntiationem mortis Domini, quae publica praedicatione verbi fiebat, adjuvarent et illustrarent: quaeque una cum verbo, de doctrina et usu sacramenti, utiliter aliquid monerent et excitarent homines, ut attentius ad doctrinam verbi, et ad ea, quae de substantia sunt coenae Dominicae, animadverterent. Et tales ritus liberae fuerunt observationis, non enim ubique fuerunt iidem et similes, nec alii alios ad suorum rituum observationem cogebant. Tali vero libertate, bonos et utiles ritus, non inviti probamus et servamus. Sed Pontificii veterum ceremonias, admixtis multis otiosis, ineptis et superstitiosis ritibus cumularunt, ita ut doctrina et verus usus coenae Dominicae multitudine talium rituum paulatim obscurari et obrui coeperit, donec tandem in aliud plane genus, sacrificii scilicet, transformata est actio coenae Dominicae: Nec ad illustrationem doctrinae, Pontificii utuntur suis illis ceremoniis: sed verba coram plebe vel peregrina lingua, vel ita secrete pronuntiant, ut nemo exaudire possit. Interea vero foris, externis signis gesticulantur, et illis humanis ritibus, sepulto usu verbi, tribuunt hanc virtutem et efficaciam, quod spectatores excitent et sublevent ad contemplationem,

Ceremoniae Patrum in Coena Domini.

Vanitas ceremoniarum in Missa.

meditationem, et fidem rerum divinarum. Atqui verbum et sacramenta divinitus instituta, sunt organon illud, per quod spiritus vult efficax esse, mentes illuminare, fidem et pietatem in illis excitare, fovere, confirmare, augere et conservare. Ingens igitur discrimen est, et inter ceremonias et inter usum earum, qualis fuit in veteri Ecclesia, et qualis nunc est in Missa Pontificia.

4. Observationem illarum ceremoniarum ita faciunt necessariam, ut pronuntient mortaliter peccare eum, qui aliquid in illis neglexerit, et vix credunt recte celebrari coenam Dominicam, si non adhibeatur totus ille ceremoniarum apparatus. Et quod diligenter considerandum est, quae in celebratione coenae Dominicae sunt juris et mandati divini, ut scilicet ea, quae consecrata sunt, aliis dispensentur, et quidem sub utraque specie, ut mors Domini publice annuntietur, lingua, quae ab idiotis intelligi possit. 1. Cor. 14 ea libere negligunt, mutant, et sepeliunt. Pro humanis vero ritibus retinendis, ferro et flamma pugnant. Ita relinquentes mandatum Dei, tenent traditiones hominum, imo irritum faciunt mandatum Dei, ut hominum traditiones servent, Marci 7.

5. Ceremoniis illis et ritibus per se absolutis, tribuunt peculiaria merita. Et pleraeque ceremoniae in Pontificia Missa eo referuntur, ut homines abducant a vero usu coenae Dominicae: utque stabiliant superstitiosas et impias opiniones, de opere operato sacrificii Missae, pro vivis et mortuis. Propter hanc vero causam, et propter hunc abusum, de Papisticis Missae ceremoniis, non male dictum est, esse magis irritabula impietatis, quam officia pietatis. Plura vero ad hanc disputationem pertinentia annotavimus in 13. Canone de Sacramentis in genere, et de submissa voce, dicemus in 8. cap.

[SECTIO V.]

DE PRIVATIS MISSIS.

CAPUT VI.

Optaret quidem sacrosancta Synodus, ut in singulis Missis fideles adstantes, non solum spirituali affectu, sed sacramentali etiam Eucharistiae perceptione communicarent, quo ad eos hujus sanctissimi sacrificii fructus uberior proveniret, nec tamen si id non semper fiat, propterea Missas illas, in quibus solus Sacerdos sacramentaliter communicat, ut privatas et illicitas damnat, sed probat, atque adeo commendat. Siquidem illae quoque Missae, vere communes censeri debent, partim quod in eis populus spiritualiter communicet, partim vero quod a publico Ecclesiae ministro, non pro se tantum, sed pro omnibus fidelibus, qui ad corpus Christi pertinent, celebrentur.

CANON VIII.

Si quis dixerit, Missas, in quibus solus Sacerdos sacramentaliter communicat, illicitas esse, ideoque abrogandas, anathema sit.

EXAMEN.

1. Origo privatae Missae. Utile est, originem privatae Missae, qualis jam apud Pontificios est, ubi solus Sacerdos celebrans communicat, nosse, et recte considerare, haec enim observatio totam hanc disputationem illustrabit. Principio igitur fervente populi devotione, quae persecutionum procellis magis inflammabatur, quotidie coetus Ecclesiasticus conveniebat ad celebrationem et communicationem coenae Dominicae: sicut hoc exemplis ostendimus in examine 13. Canonis, de Eucharistia. Postea refrigescente populi ardore, generalis populi conventus, propter secularium occupationes, non potuit, nisi Dominicis festis, et solennioribus diebus celebrari. Ibi vero clerici et religiosi, quotidie tamen frequentabant sacra officia: Non quod Missas celebrarent sine communicantibus, sed ipsi clerici inter se retinebant quotidianam communionem. Ita enim ex Walafrido citat Cassander: Cum maxime clericis omnes dies in ferias deputentur, videtur ratione plenissimum, ut per singulos dies sacris occupemur officiis, panem ac sanguinem Dominicum, sine quibus vivere non possumus, jugiter ambiamus. Tunc igitur coepit distinctio Missarum publicarum et privatarum, quas Gregorius vocat peculiares, Odo Cameracensis solitarias. **Missa peculiaris seu solitaria.** Quando enim in generali et solenni fidelis populi conventu, communio coenae Dominicae celebrabatur: quod fiebat Dominicis festis et solennioribus diebus, in publico Ecclesiae loco appellabatur publica et solennis Missa. **Missa publica et solennis.** Quando vero privatis diebus (ita enim Cassander notat ex libro Exordii Cisterciensis coenobii) soli clerici et religiosi ad communionem congregabantur, appellabatur non publica, sed privata Missa.

Gregorius Ita Gregorius ad Castorium Episcopum Ariminensem inquit: Missas publicas in coenobiis fieri, omnino prohibemus, ne in Dei servorum recessibus, et eorum receptaculis, ulla popularis praebeatur occasio conventus. Odo Cameracensis in Canonem: Cum primitus Missae sine coetu populi non fierent, postea mos inolevit Ecclesiae solitarias, maxime in coenobiis, fieri Missas. Ita quando, vel pro aegrotis, vel pro peregrinis, vel aliis extra publicam et solennem populi congregationem communio coenae Dominicae celebrabatur, vel quando illud fiebat in loco privato, appellabantur Missae privatae. Ita de consec. dist. 1 cap. Et hoc attendendum, Gregorius dicit: Omnes qui in urbe, vel in circuitu sunt, sive sacerdotes, sive populi, in unum ad publicam Missarum celebrationem conveniant. Peculiares vero Missae non per altaria, nec in publico, nec tempore publici conventus fiant, ne populus a publicis solennibus abstrahatur. Ita Nazianzenus in parvo oratorio sacra celebrabat. Tripart. 9, cap. 8. Et Victor de persecutione Vandalica, lib. 3 narrat, pios propter Arianorum saevitiam, in privatis domibus et conventus habuisse, et Sacramentis legitime fuisse usos. De consecr. 1. cap. Clericos, permittitur sacerdotibus, ut in oratoriis, quae intra privatas domos sunt, celebrare possint.

Hae vero privatae Missae non fuerunt sine communicantibus. Nam Gregor. homil. 37 in Evang. inquit: Tunc ille compulsus, in Episcopi oratorio Missas fecit, et manu sua corpus Dominicum, pacemque omnibus dedit.

2. Cum vero et illa, de qua jam dixi, quotidiana clericorum et religiosorum communio non amplius frequentaretur: sacerdotes tamen quotidie, pro more veteri aras instruebant. Ibi tunc alicubi, quando non aderant communicantes, preces, lectiones, et caeteri ritus ad synaxin pertinentes, excepta consecratione et communicatione celebrabantur: sicut Socrates lib. 5, cap. 22 de Alexandrina Ecclesia scribit. Et haec Missa dicebatur sicca. Alicubi vero sacerdotes celebrantes, quando neminem alium habebant, soli communicare coeperunt: ne populi oblationibus, si tantum siccam Missam celebrarent, fraudarentur. Ut autem populum ad oblationes, quae quaestui ipsis erant, invitarent, coeperunt modum praeparationis, et periculum indignae manducationis, ultra veritatem exaggerare, et econtra paulatim multa comminisci de utilitate et efficacia quae ex privato illo opere et actione Sacerdotis, ad illos etiam, qui non communicarent, modo oblationes afferrent, rediret: donec tandem ex illa sacerdotis actione sine communicantibus, fabricatum est sacrificium propitiatorium pro peccatis, applicatorium omnium meritorum Christi, et impetratorium omnium, quae a Deo postulamus. His vero opinionibus instillatis in hominum animis, cumulatae sunt sine modo nundinationes et emptiones talium privatarum Missarum. Nam judicata fuit via esse valde compendiaria, sine magna praeparatione, et sine periculo indignae manducationis, ex opere operato privatae Missae sacerdotis, posse consequi illa omnia, imo multo plura et praestantiora, quam quae ipsa communio coenae Dominicae pollicetur. Haec vera est origo privatae Pontificiae Missae: quam Tridentina Synodus non damnat, sed probat, atque adeo commendat, nec injuria. Una enim et potissima quaestura regni Pontificii, est cauponatio et nundinatio privatarum Missarum.

Missa sicca.

3. *Missa unica quaestura Pontificiorum.*

Res ipsa autem non est obscura: an scilicet vera et legitima sit celebratio coenae Dominicae sine communicantibus, ubi ille qui celebrat, nemini sacramentum dispensat, sed solus tantum illud sumit: reliqui vero tantum sunt spectatores. Christum enim, cum sacramentum hoc institueret, non solus ipse discipulis tantum vel spectantibus, vel auscultantibus, illud sumpsit, nec ex illo opere, discipulis si non communicarent, sed tantum cum devotione astarent, spectarent, et auscultarent, promisit impetrationem gratiae Dei, imo ne legitur quidem ipse sacramentum hoc sumpsisse, sed dispensasse, dedisse discipulis, et jussisse ut illud manducarent et biberent in sui commemorationem. Hoc vero quod ipse in prima coena fecit, mandavit in futurum fieri, donec veniat ad judicium. Contra omnes igitur cavillationes, certissimum et manifestissimum est, Christum celebrationem coenae suae non ita instituisse, ut ille qui benedicit, solus sumat, reliquis tantum spectantibus, et quod ex illa unius actione, fructus Eucharistiae propter spectaculum redundet ad alios qui communicant. Sed institutio Christi, quando hoc, quod in prima coena factum est, rite et legitime facere volumus, requirit, ut in celebratione coenae Dominicae, sit qui gratias agat et dispenset, adsint etiam quibus detur, qui accipiant, manducent et bibant. Hoc enim in prima coena factum est, et ut in futurum fieret, mandatum est. Ita quando Apostolorum synaxis, per fractionem panis describitur, satis ostenditur fuisse dispensationem et distributionem. Omnium vero clarissime Paulus describit, qualis fuerit celebratio coenae Dominicae, in Apostolica Ecclesia. Non tantum enim repetit verba institutionis, sed 1. ad Corinth. 10 dicit, corpus Christi in coena Dominica, cum omnibus illis, quae traditione sui corporis promeruit et acquisivit, communicari, non spectando quomodo unus sumat, sed panis, inquit, quem frangimus, hoc est, dispensamus, et manducandum distribuimus, est communicatio corporis Christi. Item, dicit, fideles participes esse mensae Domini, non spectando, sed manducando: unum, inquit, corpus multi sumus: non quia spectamus unum manducantem, sed quia omnes ex uno illo pane, qui frangitur, hoc est, dispensatur et distribuitur, participamus. Imo 1 ad Cor. 11 opponit inter se Dominicam coenam, et privatam coenam, et quidem ita ut confirmet, ubi privata coena agitur, ibi non posse Dominicam coenam celebrari. Et privatam coenam definit, ubi quis privatim quod coenae Dominicae est, manducat, et praeoccupat non simul participantibus aliis, et dicit non dissimile esse, ac si instrueretur talis coena, ubi unus saturetur, alter vero cogeretur esurire. Conjunctim autem loquitur et de sumptione coenae Dominicae, et de conviviis, quae more tunc usitato subsequebantur. Hic certe locus, tanquam fulmen prosternit privatas Pontificiorum Missas, in quibus solus sacerdos celebrans, sacramentaliter communicat.

An legitimae Coenae Dominicae celebratio censenda sit, quae sit absque communicantibus.

Paulus.

Et clarissima est Chrysostomi sententia, in illum Pauli locum: Quod Dominicum est, privatum fecerant. Coena enim Domini debet esse communis. Nam quae Domini sunt, non hujus sunt servi, non alterius, sed omnibus communia. Quod enim Dominicum est, idem et commune est. Nam si Domini est, non debes tanquam proprium tibi assumere, sed tanquam res Domini, communiter omnibus proponere: siquidem hoc est Dominicum. Nunc autem non sinis esse commune, sed tibi comedis.

Chrysostomus.

4. Vetus etiam Ecclesia Christi institutionem, Apostolorum traditionem, et Apostolicae Ecclesiae exemplum secuta: semper in celebratione coenae Dominicae, servavit dispensationem et distributionem Sacramenti: id quod testantur omnes descriptiones liturgiarum, quae apud Patres exstant. In veteri et puriori antiquitate, prorsus ignota fuit talis privata Missa, ubi Sacerdos id, quod consecravit, nemini communicat, sed solus sumit. Commentum vero, quod celebratio coenae Dominicae prosit illis

Institutum veteris Ecclesiae.

qui non communicant, sed tantum intersunt, audiunt, et cum devotione spectant, quod solus sacerdos agit: non tantum ignotum est antiquitati, sed serio et graviter reprehensum et damnatum fuit priscis Ecclesiae temporibus. Chrysostom. homil. 3 in 1. cap. ad Ephes. Frustra, inquit, habetur oblatio quotidiana, cum nemo sit, qui simul participet. Communicabat sine dubio Chrysostomus cum Sacerdotibus et Diaconis suis, sicut forma liturgiae ipsius ostendit. Cum autem ex populo nemo esset qui simul participet, non dicit, prodest vobis quod ego facio, modo cum devotione intersitis actioni, auscultetis, et spectetis, sed inquit: frustra habetur quotidiana oblatio. Et illud mox clarius explicat, Quisquis mysteriorum consors non est, imprudens et improbus astat. Item: Si quis ad convivium vocatus, manus quidem laverit, et accubuerit et tamen nihil ciborum gustaverit, nonne infert contumeliam convivatori, a quo fuerat vocatus? an non satius fuerit, eum qui talis est, prorsus non comparuisse? Audis non verba, sed fulmina contra Pontificiam persuasionem de spectaculo privatarum Missarum. In 2. ad Corint. homil. 18 dicit, in celebratione Eucharistiae, non esse sicut in Veteri Testamento, ubi solus Sacerdos quaedam comedebat.

Chrysostomus.

5. Et persuasio privatarum Missarum, qualis est apud Pontificios, Ecclesiasticis canonibus severiter repressa fuit priscis Ecclesiae temporibus.

Inter Canones qui Apostolici vocantur, decimus ita habet: Omnes fideles, qui conveniunt in solennibus sacris ad Ecclesiam, Scripturas audiant. Qui vero non permanserint in oratione, usque dum Missa peragitur, nec sanctam communionem percipiunt, velut ἀταξίας Ecclesiae moventes, convenit communione privari. Et ille canon, in Antiocheno Concilio, cap. 2 repetitur et confirmatur, De consecr. dist. 2 cap. 10: peracta consecratione omnes communicent, qui noluerunt Ecclesiasticis carere liminibus. Sic enim Apostoli statuerunt, et sancta Romana tenet Ecclesia.

6. Imo cum jam irrepsissent privatae Missae, multi tamen persuasionem illam reprehenderunt. Humbertus contra Nicetam Monachum, dicit esse imperfectam Missam, in qua non simul sit consecratio, fractio, seu distributio et communicatio.

Humbertus.

Walafridus.

Walafridus de rebus Ecclesiastic. cap. 22. Quamvis cum soli Sacerdotes Missas celebrant, intelligi possit, illos ejusdem actionis cooperatores esse pro quibus tunc ipsa celebrantur officia, et quorum personam in quibusdam responsionibus Sacerdos exsequitur, tamen fatendum est illam esse legitimam Missam, cui intersunt Sacerdotes, respondentes, offerentes, atque communicantes: sicut ipsa compositio precum, evidenti ratione demonstrat.

Regino citat ex Concilio Nannetensi, ridiculosum esse, muris aut parietibus insusurrare, quae ad populum pertinent. Et vere ludibria sunt, quod in privatis Missis, ubi nemini dispensatur Eucharistia, sacrificulus tamen in canone ingeminat: Quotquot ex hac altaris participatione sumpserimus, fiat nobis omnibus sumentibus salus. Sacramenta, quae sumpsimus etc.

7. Fractio hostiae in privatis Missis.

Impudentius vero ludibrium est, quod in privatis Missis, ubi nulla fit distributio, hostia tamen frangitur, hoc est, sicut Augustinus inquit, ad distribuendum comminuitur. Et loco distributionis, a Christo institutae et mandatae, prodigiosa finguntur de fractis particulis in privata Missa: quae legi possunt apud Durandum in Rationali, lib. 4, cap. 51. Tres partes fractae de Christi corpore signant: Prima, suam carnem, sanctosque, secunda sepultos. Tertia viventes etc. vel prima pars significat sanctos in coelo, secunda, Ecclesiam militantem in terra, tertia, defunctos in purgatorio. Item, una pars offertur pro illis, qui non sancte vivunt in terra, sed in peccatis volvuntur, secunda, pro sanctis in coelo, tertia, pro animabus in purgatorio. Hi scilicet sunt fructus privatae Missae, et ex hujusmodi fructibus figmentorum cognoscitur, qualis arbor sit privata Missa.

8. Missa privata contra quae pugnet.

Haec vero cum ita se habeant, cumque manifestum sit privatam Pontificiam Missam pugnare cum testamentaria institutione Filii Dei, cum Apostolorum scriptis, traditionibus, cum exemplo Apostolicae Ecclesiae, cum testimoniis veteris Ecclesiae, et cum canonibus Ecclesiasticis, quid quaeso Tridentinum Concilium de privatis Missis statuit? Audi vero: Optaret, ajunt, Synodus, ut in singulis Missis fideles adstantes, sacramentali etiam perceptione communicarent. Quare vero hoc optant? Sine dubio, quia vel inviti agnoscere et fateri coguntur, non esse consentaneum vel scripturae, vel antiquitati, quod in privata Missa solus Sacerdos communicat. Sed si serio hoc optant, deberent hominibus eximere falsam persuasionem, de virtute et efficacia spectaculi privatae Missae, et ex veris fundamentis, deberent homines hortari ad crebriorem communionem: quod scilicet fructum coenae Dominicae, hac sola ratione, et non alia, quam quae a Christo instituta et praescripta est, consequi possint: utque ad regulam institutionis Christi, et ad formam primitivae Ecclesiae commodius rediretur, abrogandae essent privatae Missae: ut scilicet nulla Missa celebraretur, si non adessent, quibus dispensaretur Sacramentum. Sed meminerunt patres, se congregatos esse, ut prospiciant, ne quid detrimenti capiat Respublica Pontificia, praesertim quod ad quaesturam, et ad officium publicanorum pertinet. Ideo votum, quod ipsa rei evidentia ipsis expressit mox intervertunt: se scilicet, hoc non obstante, probare, atque adeo hominibus commendare illas Missas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat. Ne igitur optandum quidem esset, ut in singulis Missis essent, qui simul communicarent. Audiamus vero rationes: Non sunt, inquiunt, privatae Missae, sed communes, etiam ubi solus sacerdos tantum communicat. Atqui ipsi per multas annorum centurias, eas ita nominarunt. Apud Gregorium in registro, crebra est appellatio privatae Missae. Glossa de consecrat. di-

stinct. 1. cap. et hoc attendendum, nominat eas privatas: et omnino vulgata est illa appellatio. Gratias vero agimus Concilio, quod concedit et fatetur, Missam non debere esse privatam, sed communem. Nec de appellatione, sed de re ipsa certamen est: Qualis scilicet communio sit coena Dominica. Illa vero ita describitur 1. Cor. 10. Quia omnes ex uno pane participamus. Quando igitur unus ad se hoc rapit, et nemini communicat: certe non communis, sed privata est Missa, juxta Chrysostomi sententiam. Nec vero sentimus, nunquam celebrandam esse coenam Dominicam, nisi totus Ecclesiae coetus in unum collectus fuerit: Aut omnes fideles necessario semper in singulis Missis, singulos teneri ad communicandum. Christus enim duodecim tantum adhibuit, ad primam coenam, et inquit: Quotiescunque biberitis. Sed hoc est quod agimus, nunquam celebrandam esse coenam Dominicam, nisi adsint quibus dispensetur Sacramentum.

9. Duo autem argumenta habent, quibus mundo persuadere conantur, quod privatum est, commune esse: Primum est, de spirituali communione: utque eo rectius intelligatur, conferemus illud in justam formam. Celebratio coenae Dominicae, requirit communicationem corporis et sanguinis Domini: et quando ea fit, tunc satisfit institutioni Christi. Sed qui audit et spectat Missam si doctrinam de passione et resurrectione Christi meditetur, et fide apprehendat, spiritualiter communicat corpori et sanguini Christi, Joh. 6. Ergo in privata Missa satisfit institutioni Christi, etiamsi nullus ex populo, sed tantum solus Sacerdos Sacramentaliter communicet. Quid si igitur etiam Sacerdos celebrans, spiritualiter tantum communicet: certe eadem consequentia, egregie scilicet satisfieret institutioni Christi, etiamsi nec ipse sumat, nec aliis dispenset quae consecrata sunt. Hoc vero artificium ut illo modo satisfieret institutioni coenae Dominicae, ignotum fuit antiquitati, neque enim opus fuisset, Canones illos quos supra nominavimus, de Sacramentali communione, tanta severitate condere, cum verum esset quod argumentum hoc conatur efficere. Merito igitur in exilium ejectus esset Chrysostomus, qui tam duriter reprehendit eos qui adstant, et non simul participant: cum juxta Pontificios, spirituali communione potuerint institutioni Christi satisfacere.

Sed de re ipsa dicemus. Certum est, extra celebrationem et usum coenae Dominicae, fidem apprehendentem in verbo Christum pro nobis crucifixum, spiritualiter communicare, seu manducare carnem Christi, et bibere ipsius sanguinem, Joh. 6. Et quando haberi non potest usus coenae Dominicae, juxta institutionem Christi, sufficit ad salutem spiritualis communicatio, juxta vulgatum Augustini dictum: Crede et manducasti. Nec nego, eum qui adsistat, et non paratus est ad communionem, ex auditu et consideratione verborum institutionis coenae, et totius actionis, et posse et debere duci in meditationem mysterii redemptionis et justificationis. Constat etiam hoc, in ipso usu coenae Dominicae, accedere debere spiritualem communicationem, sine illa enim Sacramentalis communicatio judicium sibi manducat. Sed quaestio est, qualem communicationem Christus in coena instituerit, praescripserit et mandarit, ea enim satisfieri institutioni, notum est. Inquit autem, Accipite, manducate, bibite: et, Hoc facite in mei commemorationem, hoc est, Christi mandatum est, in coena Dominica debere fieri simul et Sacramentalem et spiritualem communicationem. Paulus dicit in coena fieri communicationem corporis Christi. Quomodo vero? Quando, inquit, ex uno pane participamus. In celebratione igitur coenae Dominicae, non satisfit institutioni, sola spirituali communioni, sine sumptione Sacramenti. Et perversio est Testamenti Christi, loco Sacramentalis sumptionis proponere spectaculum: et spectaculo illud tribuere, quod filius Dei, sua institutione tribuit Sacramentali manducationi et bibitioni.

Augustinus de casu necessitatis.

Christi mandatum tam pertinet ad Sacramentalem communionem quam spiritualem.

Alterum argumentum est: Sacerdos est publicus Ecclesiae minister, et liturgia est publicum ministerium. Ergo non pro se tantum, sed pro omnibus fidelibus celebrat coenam Dominicam. Quomodo vero? Num ut solus ea utatur, et hoc proficiat Ecclesiae ad remissionem peccatorum? Certe praedicatio Evangelii, etiam est publicum ministerium: et concionator est publicus Ecclesiae minister, praedicans Evangelium, non pro se tantum, sed pro tota Ecclesia. Num vero ita, ut ipse solus audiat et credat, et Ecclesiae hoc proficiat ad vitam aeternam, etiamsi ipsa nec audiat, nec credat? Certe, justus ex sua fide vivet, et qui non crediderit, condemnabitur. Sicut igitur publicus Ecclesiae minister, doctrinam Evangelii toti Ecclesiae proponit, ut eam audiat et accipiat: ita etiam coenam Dominicam, pro tota Ecclesia celebrat, non ut solus ea utatur, sed ut per ejus ministerium reliqui accipiant, manducent et bibant, juxta Christi institutionem. Actionem baptismi, publicus Ecclesiae minister celebrat, non pro se, sed pro Ecclesia. Num vero, ut ipse se baptizet: et hoc opus illis qui non baptizantur, proficiat ad salutem? Nihil certe minus. Manifestum igitur est, quale sit hoc argumentum. Sed bene intelligo, quid sacrosancta synodus velit: sacrificulum scilicet sua privata actione facere sacrificium propitiatorium, applicatorium et impetratorium, pro vivis et mortuis: sicut supra haec explicata sunt. Et haec est illa Helena, de qua Tridentina synodus dimicat: ut scilicet juxta Gabrielem, sacrificulus sit os Ecclesiae: et quod ille sumit, id proficiat Ecclesiae non sumenti, ad remissionem peccatorum, et vitam aeternam. Haec vero est emendatio illa abusuum, quam multi sibi promiserunt futuram in Concilio.

[SECTIO VI.]

DE AQUA MISCENDA IN CALICE.

CAPUT VIII.

Monet deinde sancta Synodus, praeceptum esse ab Ecclesia Sacerdotibus, ut aquam vino in calice offerendo miscerent: tum quod Christum Dominum ita fecisse credatur, tum etiam, quia e latere ejus aqua simul cum sanguine exierit: quod Sacramentum hac mixtione recolitur, et cum aquae in Apocalypsi beati Johannis, populi dicantur, ipsius populi fidelis cum capite Christo unio repraesentatur.

CANON IX.

Si quis dixerit, aquam non miscendam vino, in calice offerendo, quod sit contra Christi institutionem, anathema sit.

1. Vide quaeso praeposteram istorum hominum religionem. Ecclesia, ajunt, praecepit Sacerdotibus, aquam vino in calice offerendo miscendam esse. Huic praecepto tantum tribuunt, ut eos qui illud non stricte servant, non vereantur anathemate damnare. Usum vero calicis Dominici, totum et in universum adimunt, interdicunt et prohibent laicis: cum tamen de calice exstent Christi verba praeceptiva: Bibite ex hoc omnes, hoc facite, quotiescunque biberitis. Jam vero de mixtione calicis, ideo dicunt se pugnare, ut unio fidelis populi, cum capite Christo repraesentetur. Nova haec religio est, quod de unione populi cum Christo soliciti sunt. Sed quomodo? Christus usum integri Sacramenti ideo instituit, ut haec accepta et hausta, efficiant ut nos in Christo, et Christus in nobis sit. De calice Paulus dicit, 1. Cor. 12. Omnes in unum Spiritum potati sumus. Et Christus inquit: Hic calix novum Testamentum est in meo sanguine, qui pro multis effunditur, in remissionem peccatorum. Quare igitur usum integri Sacramenti non concedunt populo? Quare calicem novi Testamenti, cujus mediator Christus est, fideli populo denegant? Quare prohibent, ne in unum spiritum potentur, si de unione fidelis populi cum Christo soliciti sunt? Sed non ignorandum est mysterium hujus capituli. Aqua mixta vino in calice, repraesentat unionem populi cum Christo. Quando igitur hunc mixtum calicem sacrificulus Deo patri, in propitiatorium sacrificium offert, populus simul cum Christo patri sistitur. Ita scilicet actio sacrificuli populo fideli multo utilior est, quam ipsa communio Dominici calicis. Primo enim sacerdos mixtione aquae cum vino in calice offerendo, populum unit cum Christo: secundo utrunque, et Christum et populum, in calice sistit Deo patri. Hoc revera est mysterium illud, propter quod Pontificii de mixto calice pugnant.

Mysterium hujus capituli.

2. Quod autem ad rem ipsam attinet, disputatio facile et paucis potest expediri, neque enim fidei aliquem articulum attingit. In regionibus Orientalibus, ubi fortia vina sunt, usitatum fuit, quod homines temperantes et sobrii non merum biberunt, sed vinum aqua temperatum, adeo ut infundere seu proponere vinum, vocetur miscere vinum. Prov. 9. מסך quod vocabulum inter merum et vinum temperatum, discrimen facit, Isa. 5 et Proverb. 23.

Vini mixti usus in primitiva Ecclesia.

Graecis etiam infundere vinum, verbo miscendi describitur, κιρνὰς αἴθοπα οἶνον. Unde Latinis etiam pincerna, ἀπὸ τοῦ κιρνεῖν τὸ πίνειν dicitur. Verisimile igitur est, Christum vinum non merum, sed temperatum bibisse. Et quia in primitiva Ecclesia, post communionem convivia, quae ἀγάπας appellabant, magna sobrietate de pane et vino quae ad mensam Domini oblata fuerant, celebrabantur, non merum, sed mixtum seu temperatum vinum obtulerunt. Et ne gentes calumniarentur, Christianos coenam Dominicam celebrare, crapulae aut ebrietatis gratia: veteres sumpserunt vinum mixtum, seu temperatum: imo quidam praetextu illo sobrietatis, nudam et solam aquam sumpserunt, quos Cyprianus recte reprehendit.

3. Haec de consuetudine veteris Ecclesiae, ex Patrum scriptis nota sunt, quanquam nec apud veteres universalis fuerit ea consuetudo. Durandus enim lib. 4, cap. 42 dicit, in Graeca Ecclesia universaliter hoc non fieri. Postea vero paulatim disputari coepit, esse traditionem quae a Christo ipso profecta sit, licet in Scriptura non exstet. Ita Cyprianus, cui valde placet haec allegoria: illa scilicet mixtione significari et ostendi, quod in usu coenae Dominicae, fiat adunatio populi tanquam membrorum, cum Christo capite. Emisenus postea conatus fuit traditionem illam ex Scriptura probare: quia scilicet ex latere Christi crucifixi, profluxerit aqua et sanguis. Romani vero Pontifices fecerunt inde legem prorsus necessariam: ut Canon Alexandri de Consecrat. distinct. 1 sancit, Deberi non vinum solum, sed cum aqua mixtum offerri. Julius can. cum omne, dicit juxta praeceptum Canonum hoc fieri debere, ita ut si vinum solum sit in calice, etiamsi consecretur, non possit esse calix Domini: et si secus fiat, vocat errorem perversorum. Addit etiam, quando in calice aqua vino miscetur, tunc populum Christo adunari, et credentium plebem ei in quem credit, copulari et jungi: item si solum vinum offeratur sen consecretur, sanguinem Christi esse sine nobis. Varias etiam disputationes mixtura illa peperit: an scilicet aqua illa simul cum vino, mutetur in sanguinem Christi, an vero vinum in sanguinem, aqua in phlegma mutetur. Quidam disputarunt, aquam sine mutatione accidentibus vini circumfusam in aere pendere. Illae disputationes exstant Extra, de celebrat. Missarum, cap. Cum Marthae.

Durandus. *Cyprianus.* *Emisenus.* *Disputationes ex mixtura.*

4. Haec recitavi, ut candidus lector intelligat, quid hoc loco in controversia positum sit. Si enim Pontificii mixtionem illam, ut consuetudinem adiaphoram, quae verbo Dei nec mandata, nec prohibita sit, sed rationem habeat vero non dissimilem, servarent et proponerent: nulla, ut de re indifferenti, esset controversia. Falso enim IX. Canon nostros insimulat, quasi omnes illos damnemus, ut pugnantes contra Christi institutionem, qui vinum aqua tempera-

tum in celebratione coenae Dominicae usurpant. Ita enim damnaremus totam ferme antiquitatem. Mixti enim calicis, antiquissimi scriptores, Justinus et Irenaeus meminerunt.

5. Sed quia Pontificii urgent, 1. esse de necessitate praecepti, ut in ipsa actione coenae Dominicae, mixtio illa fiat. 2. Non posse calicem Domini esse, si vinum solum sumatur, et verbis Christi benedicatur. 3. Quia ea quae sunt sumptionis Eucharistiae, tribuunt huic mixtioni, quod scilicet tunc populus Christo adunetur, quando in calice aqua vino miscetur. Nostri igitur, ut hae falsae opiniones taxarentur, et animis hominum eximerentur, exemplo et facto recte ostenderunt, Christianam libertatem in illis quae non sunt juris et praecepti divini, non debere jugo servitutis subjectam esse: cum praesertim tales, sicut jam dictum est, opiniones huic observationi affingantur. De vino enim, sive de genimine vitis, quod in Dominico calice fuerit, Evangelistae expresse scribunt: nullam vero aquae mentionem faciunt. Et etiamsi concedatur, verisimile esse, vinum illud antea fuisse temperatum: nullae tamen circumstantiae institutionis, speciem aliquam praebent, quod in ipsa actione coenae Dominicae, Christus tunc cum calicem benedicendum acciperet, aquam in ipso calice vino miscuerit. Ineptum enim est, quod ex hospitis hydria quidam illud probare voluerunt: cum ex pelvi, unde Christus pedes discipulorum lavit, proprior fuisset probatio. Vinum igitur, sive genimen vitis, est de substantia Dominici calicis, quod ad externum elementum attinet: an vero debeat esse vel merum vel mixtum, rubrum vel album, non est de necessitate. Et tota haec disputatio ex altera specie, omnium rectissime dijudicari potest. Panem enim esse de substantia coenae Dominicae certum est. An vero debeat esse triticeus, an fermentatus, an azymus, magna quondam contentione disputatum fuit: collectis etiam ex Scriptura argumentis, et de grano tritici, et de die coenae Dominicae. Sed Ecclesia recte judicavit, haec esse libera, et non de necessitate Sacramenti. Et eadem plane est ratio, an vinum sit merum, an vero mixtum, rubrumne an album, praecipuum enim argumentum non necessario, sed probabiliter tantum concludit temperatum scilicet, seu mixtum vinum fuisse, quo Christus in postrema coena cum discipulis usus est. Et tamen neque inde conficitur, in ipsa actione coenae Dominicae, Christum tunc quando calicem benedicturus sumebat, aquam miscuisse vino: nihil enim tale apud Evangelistas animadvertitur.

Evangelistae solius vini non aquae meminerunt.

Refutatio 2 argumenti.

Alterum argumentum, quod ex latere Christi sanguis et aqua profluxit, non probat, in calice Dominico necessario debere aquam vino misceri. Quae enim ad substantiam coenae Dominicae pertinent, quaeque in ejus celebratione facienda sunt, ex iis, quae Christus in institutione in ea nocte qua tradebatur, fecit, sumenda et ostendenda sunt. Et vetusti patres omnes, quando interpretantur et tractant historiam illam, de sanguine et aqua profluentibus ex latere crucifixi Christi, accommodant eam ad gemina Ecclesiae Sacramenta: et per aquam, Baptismum, per sanguinem, Eucharistiam intelligunt, quae interpretatio non male convenit ad illud quod 1. Joh. 5 scriptum est, de Christo veniente ad nos per aquam et sanguinem. Manifestum igitur est, necessitatem mixtionis aquae cum vino, in Dominico calice, ex illa historia non demonstrari. Romani enim quidam Pontifices, et posteriores quidam Scriptores, ut Emisenus, coeperunt illam historiam torquere ad mixtionem aquae cum vino in calice Domini. Possem vero multa absurda, Pontificiae transsubstantiationi non ferenda ostendere, quae ex illa interpretatione sequantur. Sed contentus ero fundamenta rerum monstrasse.

Illa vero allegoria, quod aquae in Apocalypsi populos significant, oppido quam infirma probatio est! Certum est, Christum in usu coenae se conjungere membris suis: sed ut illud fiat, non opus est mixtione aquae et vini. Facit enim hoc Christus exhibitione corporis et sanguinis sui: ad quam exhibitionem, pane et vino, juxta institutionem suam utitur. Nec vero humanae constitutioni, de mixtura calicis cum aqua, hoc tribuendum est, quod proprium est conjunctionis corporis et sanguinis Christi. Et si allegoria illa urgeatur, quia aquae multae sunt populi multi, plus sumendum esse de aqua quam de vino. Unum enim est caput, membra vero multa sunt: et parum aquae, valde parum de populo adunaret Christo: imo si allegoriis liberet ludere, mixtio aquae cum vino, de adulteratione coenae Dominicae exponi posset. Notum enim est, quid Isaias intelligat, quando inquit: vinum tuum mixtum est aqua. Simplicissimum igitur et certissimum est, inhaerere manifestis verbis institutionis coenae: et ea quae necessaria et substantialia sunt in Sacramentis, distinguere ab aliis vel accidentibus, vel circumstantiis.

[SECTIO VII.]

DE SACRIS LINGUA PEREGRINA PERAGENDIS.

CAPUT VIII.

Etsi Missa magnam contineat populi fidelis eruditionem, non tamen expedire visum est Patribus, ut vulgari lingua passim celebraretur. Quamobrem retento ubique cujusque Ecclesiae antiquo, et a sancta Romana Ecclesia, omnium Ecclesiarum matre et magistra, probato ritu, ne oves Christi esuriant, neve parvuli panem petant, et non sit qui frangat eis: mandat sancta synodus Pastoribus, et singulis curam animarum gerentibus, ut frequenter inter Missarum celebrationem, vel per se, vel per alios, ex iis quae in Missa legunt, aliquid exponant: atque inter caetera, sanctissimi hujus sacrificii mysterium aliquod declarent, diebus praesertim Dominicis et festis.

CANON IX.

Si quis dixerit, Ecclesiae Romanae ritum, quo submissa voce pars Canonis, et verba consecrationis proferuntur, damnandum esse: aut lingua vulgari Missam celebrari debere, aut aquam non miscendam vino in calice offerendo, quod sit contra Christi institutionem anathema sit.

EXAMEN.

1. Si qua species reformationis de Tridentino concilio esse potuisset, ipsa rei aequitas et evidentia hoc impetrare debuisset: ut quod in Ecclesiasticis conventibus, lingua fideli populo peregrina et ignota agitur, in lectionibus Scripturae, in precationibus, gratiarum actionibus, benedictionibus, et praecipue in administratione Sacramentorum corrigeretur. Lectiones enim ideo recitantur, ut populus erudiatur: Psalmi et Hymni canuntur, ut per verbum devotio populi excitetur. Publicae preces et Eucharistiae, debent Sacerdoti communes esse, non tantum cum clericis, sed cum omni fideli populo: sicut ostendit Chrysostomus homilia decima octava, in secundam ad Corinthios, ita ut sacerdote verba praeeunte, vere respondere possint, Amen. Et celebrationem Coenae Christus expresse fieri mandavit in sui commemorationem, ita ut mortem Domini simul annuntient, qui de pane Domini edunt, et de poculo bibunt, juxta Pauli interpretationem. Jam vero Christus ea lingua usus est, quae tunc erat popularis, et ab omnibus intelligi poterat. Et quidem in Pentecoste: ideo Apostolis datum est donum linguarum, ut omnibus sub coelo populis, doctrinam Evangelii proponere, et Sacramenta administrare possent, ea lingua quae singulis populis nota esset, et ab omnibus intelligeretur. Et locus exstat manifestissimus apud Paulum, prima Corinthiorum decimo quarto, ubi ex professo et multis quaestionem illam in utramque partem tractat: qua scilicet lingua Ecclesiae proponendae sint Scripturae lectiones et explanationes, publicae preces, gratiarum actiones, Hymni seu Psalmi, et benedictiones seu Sacramentorum administrationes. Ubi enim Paulus εὐλογίαν nominat εὐχαριστίαν veteres recte intelligunt administrationem coenae Dominicae: illam enim veteres Eucharistiam vocarunt: et 1. Cor. 10. Paulus inquit: Poculum benedictionis quod benedicimus. Ostendit autem Paulus, fuisse suo tempore, qui donum linguarum coram Ecclesia ostentare voluerunt, ita ut lectiones Scripturae, publicas preces, Psalmos, gratiarum actiones, et Sacramentorum administrationem, lingua idiotis peregrina et ignota tractarent. Et memorabile est quod Ambrosius annotavit, illos quos Paulus perstringit, fuisse praecipue ex Hebraeis, qui apud homines Graecos et alios, in tractatibus, aut oblationibus, aliquando Syra lingua, plerunque Hebraica usi sint, ad commendationem: quia scilicet lingua sancta sit, qua primitus ipse Deus, Patriarchae et Prophetae usi sint. Et certe magnificus hic fuit praetextus, de lingua sancta. Sed Paulus simpliciter pronuntiat: Quia in conventibus Ecclesiasticis, omnia debent fieri ad aedificationem Ecclesiae: ideo utendum esse ea lingua quae intelligi possit, ab illis etiam qui locum idiotarum implent: populum enim non posse aedificari, nec recte Amen dicere, nisi intelligat quid dicatur. Et illam sententiam multis argumentis probat: diversum vero sentientes et facientes taxat, reprehendit: utque inutilia illa quae Ecclesiam non aedificant, sed in aerem funduntur, emendentur flagitat. Et hoc modo confirmat, omnia in Ecclesia fieri ordine, cum decoro, et ad aedificationem. Nihil igitur est quod Pontificii praetendunt, ex usu Latinae linguae, apud eos quibus ignota illa est, conciliari et addi sacris ornatum, decorum et majestatem. Illud enim de lingua sancta, plausibiliori specie Apostolorum tempore dici potuit. Sed Paulus affirmat, ideo in sacris conventibus utendum esse lingua idiotis nota: ut omnia in Ecclesia fiant cum decoro, ordine, et ad aedificationem. Et in conclusione Paulus de illa sua disputatione, duo ponit. 1. Ita in omnibus Ecclesiis sanctorum doceo. 2. Si quis spiritualis est, cognoscat quae scribo vobis, quia Domini mandata sunt. Habemus igitur, quae sit de hac quaestione Domini sententia, quae Apostolorum doctrina, et quae fuerit Apostolicae Ecclesiae observatio. Et de diversum sentientibus Paulus magna vehementia addit: Si quis ignorat, ignoret.

Christus usus lingua populari.

2.

Pauli praeceptum de usu ejusmodi linguae, quae in publicis conventibus intelligi possit.

3. Hanc Pauli doctrinam, tota antiquitas magno consensu diligenter observavit, utens in sacris ea lingua quae singulis in locis, si non popularis erat, tamen ab Ecclesia intelligebatur, qualis ratio fuit Latinae linguae in Africa Augustini tempore. Et si qui diversum tentabant, serio reprehendebantur. Sicut Ambrosius in 14. caput 1 ad Cor. reprehendit, quod quidam Latini homines soliti fuerint suo tempore Graece cantare, oblectati sono verborum, cum quae dicerent, nec ipsi, nec alii intelligerent. Ita usus peregrinae linguae in sacris, juxta Ambrosium, primum tentatus fuit apud Graecos in Hebraea lingua: postea apud Latinos, in Graeca lingua. Sed fuerunt tunc qui illud institutum ex verbo Dei reprehenderunt et represserunt. Postea vero cum nemo esset qui ex verbo Dei resisteret, usus Latinae linguae in sacris, apud illos quibus lingua illa non est nota, paulatim invaluit, quod tamen non est vetustissimum. In Pontificali enim, Lectoribus in ordinatione dicitur: Studete lectiones sacras distincte et aperte, ad intelligentiam et aedificationem fidelium proferre. Et circa annum Domini 1200 Innocentius III. in Concilio generali ita decrevit: Quoniam in plerisque partibus permixti sunt populi diversarum linguarum, habentes sub una fide varios ritus et mores: districte praecipimus, ut Pontifices hujusmodi civitatum sive dioecesium, provideant viros idoneos, qui secundum diversitatem rituum et linguarum, divina illis officia celebrent, et Ecclesiastica Sacramenta ministrent, instruendo eos verbo pariter, et exemplo.

Purioris antiquitatis exemplum.

Qua occasione usus Latinae linguae in Ecclesias irrepserit.

Et de Cyrillo, Moravorum praesule, qui fuit circa annum Domini 900 Aeneas Sylvius in historia Bohemica cap. 13 scribit: Ferunt Cyrillum cum Romae ageret, Pontifici supplicasse, ut Sclavorum lingua ejus gentis hominibus quam baptizaverat, rem divinam

Aeneas Sylvius de Cyrillo Moravorum praesule.

faciens uti posset. De qua re dum in sacro senatu disputaretur, essentque non pauci contradictores, auditam vocem tanquam de coelo in haec verba missam. Omnis spiritus laudet Dominum, et omnis lingua confiteatur ei. Indeque datum Cyrillo indultum, etc. Hodie etiam idem servant populi, qui Romani Pontificis tyrannidi non sunt subjecti: ut Syri, Aethiopes, Armenii, Moscovitae, etc.

4. Quid vero Tridentinum Concilium de hac quaestione decernit? Concedit, Missam continere magnam fidelis populi eruditionem, non tamen visum fuisse Concilio, expedire ut vulgari lingua passim celebraretur. Atqui juxta Ambrosii dictum, docere et erudire nemo potest, nisi intelligatur: intelligi autem lingua non potest, nisi nota sit. Contraria igitur sunt: Missa debet servire populi eruditioni: et tamen celebranda est lingua, populo peregrina et ignota, nisi hoc forsan velint, Missam quidem continere eruditionem, sed eam non esse populo communicandam, sed per ignotam linguam occultandam. Sed quas rationes afferunt? Ritus, inquiunt, antiquus est. Atqui antiquior et antiquissimus est diversus ritus, de lingua vulgari et nota, sicut ostendimus. Sed trecentorum annorum praescriptio, Pontificiis (ut video) tota antiquitas est: ita ut ad antiquitatem non pertineat, quod a Domino mandatum, ab Apostolis traditum, et in Ecclesia a mille quingentis annis observatum fuit. Quid vero opponunt manifestissimis Pauli sententiis, 1. Cor. 14, hoc sane operae pretium est audire. Romana, inquiunt, Ecclesia, omnium Ecclesiarum mater et magistra, ritum peregrinae et populo ignotae linguae probavit. Hoc igitur magisterium Romana Ecclesia sibi sumit, ut contra ea, quae Dominus mandavit, quae Apostoli tradiderunt, quae Apostolicae et primitivae Ecclesiae servarunt, possit diversum statuere, et contrarium approbare: ut scilicet impleat quod scriptum est 2. Thess. 2. In templo Dei, tanquam Deus sedet, extollens se super omne quod dicitur Deus.

Quomodo Pontificii defendant usum peregrinae linguae in Ecclesia.

5. Aliquam tamen libertatem synodus ostendit: ut scilicet aliquando aliquid ex iis quae in Missa leguntur, exponatur. Quod si ita intelligerent, ut lectionibus et precibus, Latine primum pro iis qui intelligunt, recitatis, statim subjungeretur interpretatio in vulgari lingua, ut etiam populus posset Amen dicere: aliqua esset species reformationis, et aliqua congruentia ad illud quod 1. Cor. 14 Paulus dicit: Si lingua quis loquitur, fiat hoc ἀναμέρως, hoc est, per vicissitudinem, ut sit unus qui interpretetur: ut ita tota Ecclesia, quae et ex doctis et ex idiotis constat, aedificetur. Et hanc consuetudinem, Johannes Billet dicit fuisse in quibusdam Ecclesiis, ut pronuntiato Latine Evangelio, statim in vulgari populo exponeretur.

6. Haec certe vicissitudo Latinae et vulgaris linguae, in nostris Ecclesiis ubi scholae frequentiores sunt servaretur, ut et docti et idiotae aedificentur. Sed haec non est Tridentina mens, ut ipsae lectiones, conciones et orationes, vulgari lingua recitentur: sed illis simpliciter deputant Latinam linguam. Alias vero non prorsus prohibent, quin aliquando aliquid quantum libuerit declaretur: quid scilicet fiat et agatur in Latinis illis Lectionibus, concionibus et orationibus, exceptis tamen mysteriis Canonis. Paulus vero dicit: Qui lingua loquitur, si non sit qui interpretetur, taceat in Ecclesia: sibi ipsi vero privatim loquatur, et Deo. Et Ambrosius inquit: Si utique ad aedificandam Ecclesiam convenitis, ea debent dici, quae intelligant audientes. Nam quid prodest, ut quis lingua loquatur quam solus scit, ut qui audit, nihil proficiat? ideo tacere debet in Ecclesia, ut ii loquantur, qui prosint audientibus. Huc etiam pertinet illud, cujus mentionem faciunt in 5. capitulo, et quod in 9. Canone anathematis fulmine defendunt, recte fieri, quod scilicet pars Canonis, et verba consecrationis, summissa voce proferuntur, ut illi etiam qui intelligere possent, non exaudiant. Christus certe in celebratione coenae suae mandavit fieri sui commemorationem, non per silentium, aut tacito modo: sed sicut Paulus explicat, per annuntiationem. Neque enim Christus ita instituit Sacramenta, ut actio quidem esset visibilis et publica, verbum vero, quae est praecipua pars Sacramentorum, occultetur, et silentio sepeliatur. Et Paulus 1. Cor. 14 diserte distinguit haec duo: in Ecclesia loqui, de iis scilicet, quae ad publicum ministerium pertinent: et privatim sibi ipsi, et Deo loqui. Ideo tota antiquitas, exclusis illis qui non poterant interesse mysteriis, voce quae a circumstantibus et exaudiri et intelligi poterat, preces, gratiarum actiones, praecipue vero verba coenae pronuntiavit, ad quae populus respondit, Amen.

Ita Dionysius apud Eusebium lib. 7, cap. 9 scribit de quodam ab haereticis baptizato, cum et gratiarum actionem in Ecclesia audiisset, et ad illam una cum alias Amen accinisset, τὸν εὐχαριστίας ἐπακούσαντα, συνεπιφθεγξάμενόν τε τὸ ἀμήν.

Dionysius apud Eusebium.

Bessarion de Sacramento Eucharistiae dicit, sacerdotem in Orientali Ecclesia, alta voce verba illa pronuntiare: Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus.

Bessarion.

Augustinus ad Orosium quaestio. 49. Qualem clamorem faciat universa Ecclesia, dum potatur sanguine Christi, et dicit Amen, tu ipse si potes considera. Et breviter, omnes descriptiones liturgiarum, quae exstant apud veteres, idem testantur. In Liturgia quidem, quae Chrysostomi titulum praefert, aliquoties occurrit: Sacerdos orat μυστικῶς secreto, et concludit ἐκφώνως alta seu sublata voce. Sed mystica illa recitatio precum non facta fuit sub silentio, ut nemo exaudire posset, sed quia opponitur τῷ ἐκφώνως, significat quod quaedam preces non tam alta et sublata voce decantatae fuerint. Nam homilia 18 in secunda ad Corinthios dicit, et preces et gratiarum actiones in celebratione Eucharistiae, populo cum sacerdote communes fuisse.

Augustin.

7. Expresse igitur et aperte, ita ut audiri et intelligi possent, etiam quae non alta voce cantabantur, pronuntiata fuerunt tempore Chrysostomi. Non enim sibi et Deo, sed Ecclesiae, juxta Pauli dictum, in precibus illis sacerdos loqui-

tur. Exstat hac de re constitutio Justiniani, quae in Novellis est 123 in haec verba: Jubemus ut omnes, Episcopi pariter et presbyteri, μὴ κατὰ τὸ σεσιωπημένον, ἀλλὰ μετὰ φωνῆς τῷ πιστοτάτῳ λαῷ ἐξακουομένης, hoc est, non sub silentio, vel tacito modo, sed clara voce, quae a populo exaudiri possit, sacram oblationem et preces in sancto Baptismate adhibitas celebrent: quo majore exinde devotione, in depromendis Domini Dei laudibus, audientium animi efferantur. Ita enim Apostolus docet 1. Cor. 14 etc. His igitur de causis convenit, ut inter caeteras preces, et ea quae in sancta oblatione dicuntur, clara voce Deo proferantur, scituris sacerdotibus, quod si quid horum neglexerint, et in horrendo judicio magni Dei de his rationem reddent. Neque nos cum haec cognoscemus, conquiescemus, relinquemusque inulta. Haec Justinianus.

8. Tridentini vero Patres cap. 5 contra totius antiquitatis sententiam decernunt, mentes fidelium, ad rerum divinarum meditationem et contemplationem excitari et sustolli, si tacita voce verba consecrationis proferantur: cum Paulus fidem pronuntiet esse, non ex silentio, sed ex auditu verbi Dei. Et operae pretium est observare, quod ipsi Pontificii scriptores fatentur, non vetus esse illud secretae institutum, cujus rationem hanc fuisse recitant. Dicunt, olim publice et alta voce precem Canonicam recitatam. Sed cum verba illa per usum etiam a laicis scirentur, pastores quosdam in agro super panem et vinum illa recitasse, et repente carnem et sanguinem ante se invenisse: atque ita divinitus percussos, interiisse. Inde vero sub anathemate praeceptum est, de caetero sub silentio dicendum Canonem. Ita Honoratus et Billet: quasi vero magica esset illorum verborum ratio. Innocentius causam hanc assignat: Ne sacrosancta verba vilescerent, si omnibus etiam laicis nota essent. Hoc certe periculum Spiritus sanctus non praevidit, cum Paulus commemorationem Christi interpretaretur annuntiationem. Sed et hoc Pontificiorum institutum, Deus electis in bonum vertit: ne scilicet aures ipsorum, abominatione Canonis contaminarentur.

Trident. contra ipsum Justinianum.

9. Quia vero Justinianus damnat eos qui verba consecrationis, et preces Eucharistiae tacita voce, quae a populo non exaudiatur, proferunt: Tridentina igitur synodus illam Justiniani constitutionem anathemate jugulat, in 9. Canone: Si quis dixerit, ritum quo submissa voce pars Canonis, et verba consecrationis proferuntur, damnandum esse, anathema sit. Ita scilicet compendiose expediunt, ubi vident sibi et Scripturae et antiquitatis sententiam obstare.

[LOCUS VII.]

DE POENITENTIA, EX SESSIONE IV. SUB JULIO TERTIO.

[SECTIO I.]

CAPUT I.

DE NECESSITATE ET INSTITUTIONE SACRAMENTI POENITENTIAE.

Si ea in regeneratis omnibus gratitudo erga Deum esset, ut justitiam in Baptismo, ipsius beneficio et gratia susceptam, constanter tenerent: non fuisset opus, aliud ab ipso Baptismo Sacramentum ad peccatorum remissionem esse institutum. Quoniam autem Deus dives in misericordia, cognovit figmentum nostrum: illis etiam vitae remedium contulit, qui sese postea in peccati servitutem, et daemonis potestatem tradidissent: Sacramentum videlicet poenitentiae, quo lapsis post Baptismum, beneficium mortis Christi applicatur. Fuit quidem poenitentia universis hominibus, qui se mortali aliquo peccato inquinassent, quovis tempore ad gratiam et justitiam assequendam necessaria, illis etiam qui Baptismi Sacramento ablui petivissent: ut perversitate abjecta et eliminata, tantam Dei offensionem cum peccati odio, et pio animi dolore detestarentur. Unde Propheta ait: Convertimini, et agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas. Dominus etiam dixit: Nisi poenitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Et princeps Apostolorum Petrus, peccatoribus Baptismo initiandis poenitentiam commendans, dicebat: Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum. Porro nec ante adventum Christi poenitentia erat Sacramentum, nec est post adventum illius cuiquam ante Baptismum. Dominus autem Sacramentum tunc praecipue instituit, cum a mortuis excitatus insufflavit discipulos suos, dicens: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt. Quo tam insigni facto, et verbis tam perspicuis, potestatem remittendi et retinendi peccata, ad reconciliandos fideles post Baptismum lapsos, Apostolis et eorum legitimis successoribus fuisse communicatam, universorum Patrum consensus semper intellexit: et Novatianos, remittendi potestatem olim pertinaciter negantes, magna ratione Ecclesia Catholica tanquam haereticos explosit atque condemnavit. Quare verissimum hunc illorum verborum Domini sensum, sancta haec Synodus probans et recipiens, damnat eorum commentitias interpretationes, qui verba illa ad potestatem praedicandi verbum Dei, et Christi Evangelium annuntiandi contra hujusmodi Sacramenti institutionem falso detorquent.

CANON I.

Si quis dixerit, in Catholica Ecclesia poenitentiam non esse vere et proprie Sacramentum, pro fidelibus, quoties post Baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis, a Christo Domino nostro institutum, anathema sit.

CANON II.

Si quis dixerit, verba illa Domini Salvatoris: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt, non esse intelligenda

de potestate remittendi, et retinendi in Sacramento poenitentiae, sicut Ecclesia Catholica ab initio semper intellexit: detorserit autem contra institutionem hujus Sacramenti, ad autoritatem praedicandi Evangelium, anathema sit.

[vide librum Concordiae, p. 12, 13, *p.* 161—180, *p.* 319—328, *p.* 711.*]*

EXAMEN.

1. Doctrina de poenitentia, praebet illustre testimonium bonitatis et misericordiae Dei erga miseram et corruptam hanc nostram naturam. Quia enim propter naturae corruptionem, in hac vita in multis saepe labimur omnes: imo septies in die cadit etiam justus. Propter Diaboli enim insidias, et mundi scandala, etiam qui renati fuerant, aliquando ex carnis infirmitate lapsibus praeoccupantur: saepe etiam ex malitia carnis, in atrocia scelera se praecipitant. Deus igitur usque adeo ostendit se nolle mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat, ut etiam lapsis post Baptismum, si convertantur, voluerit reditum patere in gratiam. Et quidem ipse instituit, ordinavit et praescripsit certum modum et rationem, quomodo post lapsus conversio ita fieri, et poenitentia ita agi debeat, ut certi simus, ex divina promissione nos rursus reconciliari Deo, et consequi remissionem peccatorum: imo ipse spiritu suo per verbum inchoat, efficit et operatur in nobis ea quae ad poenitentiam seu conversionem pertinent. Omnino igitur in Ecclesia, necessaria est explicatio verae et sanae doctrinae, ex verbo Dei, de salutari poenitentia. Illa vero a nostris, Dei beneficio, ex fontibus Propheticis et Apostolicis, a confusionibus et corruptelis Scholasticae doctrinae, feliciter repurgata, et justis tractationibus explicata est. Et quia instituti nostri non est, justa methodo et integra tractatione, totum locum de poenitentia repetere et retexere: cum quidem videam, praeter opinionem scriptionem hanc excrescere: ea tantum annotabimus, quae ratio examinis Tridentinorum Decretorum requirere videbitur.

2. In primo igitur capitulo ostendendum est, quid proprie illud sit, quod hoc loco in controversia positum est, quando disputatur, an poenitentia sit vere et proprie Sacramentum. Et quia Pontificii verum statum hujus controversiae, solent turbare mixtione et confusione aliarum quaestionum, quae ab Anabaptistis et aliis fanaticis disputantur principio igitur quaestiones illas, monstrata Ecclesiarum nostrarum sententia, removebimus et sejungemus: ut eo commodius ad illud, quod proprie in controversia positum est, perveniamus.

Opiniones quae ut impiae damnari soleant ab Ecclesiis Augustanae confessioni addictis.

Primo igitur nostri expresse docent, baptizatos in hac vita, si admittant actiones contra conscientiam, non retinere, sed excutere fidem et Spiritum sanctum, amittere gratiam justificationis, et vitam aeternam: ac reos fieri irae Dei, et aeternae damnationis, nisi rursus convertantur, et agant poenitentiam. Et quae illa peccata sint ex Scriptura declarant: ut Rom. 8, 1. Cor. 6, Gal. 1 et 5, Ephes. 5, Coloss. 3 et ex aliis locis. Duodecimus itaque articulus Augustanae confessionis damnat illos, qui vel fingunt, quibusdam tantam perfectionem in hac vita contingere, ut peccare non possint: vel qui blasphemant, semel justificatos non posse amittere Spiritum sanctum, in quantiscunque sceleribus se volutent.

Secundo. Nequaquam sumus Novatiani, qui semel justificatis, si post Baptismum lapsi essent, omnem spem veniae et reconciliationis cum Deo, vel prorsus negabant, vel in dubium revocabant, etiamsi rursus converterentur, et poenitentiam agerent. Summa enim gratitudine celebramus immensum illud beneficium misericordiae Dei, quod promisit, lapsos post Baptismum, se rursus in gratiam velle recipere, quocunque tempore, et quotiescunque convertuntur.

Tertio. Est et hoc extra controversiam apud nos, neminem posse Deo reconciliari, et remissionem peccatorum consequi, nisi agat poenitentiam. Nam cor impoenitens, cumulat sibi iram Dei, Rom. 2 et Lucae 13. Nisi poenitentiam egeritis, omnes peribitis.

Quarto. Nec quisque sibi fingere debet peculiarem modum agendae poenitentiae, ut Deo reconcilietur: sed illa est unica et vera ratio salutaris poenitentiae, quae in verbo Dei traditur et praescribitur.

Quinto. Hoc etiam apud nos extra dubitationem est, Deum in Scriptura instituisse et ordinasse certa media, per quae lapsis post Baptismum si convertantur, beneficium mortis Christi vult applicare et obsignare, ad reconciliationem et remissionem peccatorum. Damnantur itaque Enthusiastae et Epicurei, qui fingunt Deum ἀμέσως, sine usu ministerii, sine poenitentia et fide, donare lapsis reconciliationem et remissionem peccatorum. Et illud ordinarium medium seu organon, per quod Deus in hac vita nobiscum agit, in iis quae ad salutem nostram pertinent, nostri docent esse ministerium verbi et Sacramentorum. Ministerio enim legis peccata arguuntur, conscientiae timore irae et judicii divini terrentur. Deinde sic territis et contritis, Deus gratiam et remissionem peccatorum, per ministerium Evangelii offert et proponit: ac vult, ut apud Deum, per et propter Christum, fide in verbo et Sacramentis, reconciliationem quaeramus, apprehendamus et accipiamus.

3. *Constantinus adversus Novatianos.*

Merito itaque improbatur Acesii Novatiani dictum, qui in Tripart. lib. 1, cap. 13 ad Constantinum Imperatorem inquit: Invitandos quidem lapsos ad poenitentiam: spem vero remissionis, non a sacerdotibus, sed a Deo solummodo exspectandam, qui solus potestatem habeat remittendi peccata. Prudenter enim, et pie respondit Constantinus: Scalam igitur admove Acesi, et in coelos ascende, quia ministerii usum tollis. Ambrosius Novatianorum opinionem ita describit: Poenitentibus post lapsum, non simpliciter sane praecidendam esse omnem spem veniae: sed Sacerdotes nec posse nec debere illis mini-

sterio Evangelii remissionem peccatorum annuntiare, vel absolutionem impertiri, ne Dei, sicut simulabant, partes audaci temeritate sibi usurparent. Illos igitur qui extra et praeter ministerium verbi et Sacramentorum, vel quaerunt, vel quaerendam docent reconciliationem cum Deo, et remissionem peccatorum, serio improbat Augustana confessio.

Status controversiae.

4. Haec principio recitanda fuerunt, ut status controversiae quae de poenitentia est, inter Pontificios et inter Augustanam confessionem, clare et distincte, remotis et sepositis aliis quaestionibus, constitui et monstrari posset: ne quis vel existimet vel cavilletur, nos fanaticas illas opiniones, quas jam ostendi a nostris damnari, fovere et tueri, quando cum Pontificiis disputamus, an poenitentia sit vere et proprie sacramentum. Nam in eo quidem controversia posita est, quod Pontificii asseverant, poenitentiam, qua lapsi Deo reconciliantur, esse peculiare sacramentum, quo lapsis post baptismum, beneficium mortis Christi applicatur. Sed addenda est declaratio, quis sit sensus, et quae sit causa hujus certaminis. Apologia igitur Augustanae confessionis, ne videatur praeter necessitatem, de verbis potius quam de rebus ipsis contendere, aliquoties diserte declarat: Cum voce et ministerio absolutionis, id quod proprium est sacramentorum, singulis credentibus applicetur generalis promissio Evangelii, de reconciliatione cum Deo, et remissione peccatorum propter meritum Christi: se non pugnare, quo minus hac ratione, hoc respectu, propter hanc causam, et in hunc sensum, poenitentia appelletur sacramentum.

Quo respectu confessio Augustana poenitentiam vocet sacramentum.

Et licet ex divina institutione, non habeat tale externum et materiale elementum, quale est in baptismo et in Eucharistia, quod ad integram definitionem, et genuinam proprietatem sacramenti requiritur: tamen quia appellatio sacramenti est ἄγραφος, et valde late patet, si res ipsae salvae essent, de vocabulis facile posse consensionem constitui, inter illos, qui non amant λογομαχίας.

5. Sed hac declaratione, Pontificii in hac disputatione non patiuntur sibi satisfieri. Aliud igitur est, propter quod tam pertinaciter dimicant, poenitentiam esse vere et proprie sacramentum. Et haec observatio monstrabit verum statum hujus controversiae: et simul etiam ostendet, non esse contentionem de vocabulis, sed certamen de re longe gravissima, quando Pontificii disputant, poenitentiam esse vere et proprie sacramentum. Quia enim sacramentum, juxta ipsorum definitionem, est invisibilis gratiae visibilis forma, ita ut ejus et similitudinem gerat, et causa exsistat: quaerunt igitur, quodnam sit materiale elementum in poenitentia, quod accedente verbo absolutionis fiat sacramentum, non tantum significans, sed causans, (sicut ipsi loquuntur) gratiam poenitentiae, hoc est, reconciliationem cum Deo, et remissionem peccatorum. Respondet autem compendium Theologiae, materiam seu elementum, hoc loco large accipiendum esse, pro omni re, sive sit substantia externa, sive actio humana. Atque ita in poenitentiae sacramento, dicit elementum esse exteriores actiones, seu operationes hominis poenitentis: cordis scilicet contritionem, oris confessionem, et operis satisfactionem. Et si verbum absolutionis, a sacerdote prolatum, ad illud elementum, hoc est, ad operationes humanas accedat, tunc fieri inde sacramentum, quod sit causa efficiens et conferens gratiam, hoc est, reconciliationem cum Deo, et remissionem peccatorum. Peccatorem igitur post baptismum lapsum, quando quaerit et ambit reconciliationem cum Deo, et remissionem peccatorum, Pontificii per sacramentum suum poenitentiae, deducunt ad humana seu propria opera: ut illa, accedente verbo absolutionis, fiant et sint sacramentum, hoc est, causa efficiens et conferens gratiam reconciliationis cum Deo, et remissionis peccatorum. Ideo in compendio Theologiae, talis traditur differentia: Baptismus et Eucharistia, consistunt in passione ejus, qui sanctificatur, et non in actione, nisi per accidens, hoc est, sunt Dei actiones, offerentis et exhibentis beneficia Mediatoris. Et nos tantum ea ad nos recipimus, quae Deus sua actione in illis sacramentis exhibet. Poenitentiae vero sacramentum, consistit essentialiter in actu ejus, qui sanctificatur. Atque ideo ipse actus noster, est materia sacramenti. In aliis, ut Baptismo et Eucharistia, quae sine actu nostro operantur, requiritur exterior materia. Haec ibi.

6. Ut autem manifestius evadat, de re necessaria, et longe gravissima certamen esse, quando disputatur, an poenitentia tale sit sacramentum, sicut Pontificii contendunt: opponamus recitatae jam Pontificiorum sententiae, de sacramento poenitentiae, antithesin: quam viam et rationem reconciliationis cum Deo, scriptura, et doctrina, et exemplis peccatori post lapsum monstret et proponat. Scriptura igitur duo genera doctrinae proponit, legem scilicet, et Evangelium. Et lex quidem arguens peccata, et proponens gravissimas comminationes Dei, est malleus ille Jerem. 23 per quem Deus conterit petras, hoc est, spiritum contribulat, cor conterit et humiliat ut vera et seria agnitione multitudinis et magnitudinis peccati, et irae Dei adversus peccatum, animus incipiat peccatum odisse et detestari, iram et judicium Dei timere, ita ut nollet in aeternum sub illis perire, sed gemitu suspirat, et luctatur, ut ab illis liberetur. Ibi lex habet quidem, et proponit promissiones vitae: sed sub conditione perfectae impletionis: sed scriptura addit declarationem: Quia lex spiritualis est, et de ejus impletione, haec est Dei sententia: Qui non in omnibus permanserit, maledictus esto, ideo coram Deo, ex operibus legis, nulla caro justificatur, Rom. 3. Sed qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt, Gal. 3. Ita per legem agnitio peccati, Rom. 3 et lex iram operatur, Rom. 4. Scriptura igitur omnia concludit sub peccatum, Gal. 3. Evangelium vero docet, id quod legi propter carnem nostram impossibile erat, Deum praestitisse misso filio, Rom. 8. Monstrat igitur Christum agnum Dei, factum pro nobis sub lege, ut obedientia et passione sua pro nobis, judicio Dei in lege patefacto satis-

faceret. Et illum mediatorem pater in Evangelio proponit propitiationem, fide in sanguine ipsius per remissionem peccatorum, Rom. 3. Haec enim est voluntas patris, ut omnis, qui credit in filium, non pereat, sed habeat vitam aeternam, Joh. 6. Atque ita Evangelium, contritis et territis conscientiis annuntiat, offert et proponit gratiam Dei, reconciliationem, et remissionem peccatorum, gratis propter meritum Christi: et vult, ut illud beneficium mediatoris, fide quisque apprehendat, et sibi applicet. Ministerium vero privatae absolutionis, generalem illam Evangelii promissionem, ad singulos petentes applicat: Ut fides eo firmius statuere possit, sibi certo a Deo donari et applicari beneficia passionis Christi. Et in usu coenae Dominicae, Novum Testamentum, quod scilicet Deus propitius vult esse peccatis nostris, et iniquitatum nostrarum oblivisci, singulis fide sumentibus Christus exhibet, applicat et obsignat pretioso pignore corporis et sanguinis sui. Et tunc recte dicitur: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Omnes enim Prophetae testimonium perhibent, per Christum remissionem peccatorum accipere omnes, qui credunt in nomen ejus. Et haec est illa ratio reconciliationis cum Deo: cui obscurandae, labefactandae et evertendae, opposita est Pontificiorum disputatio de sacramento poenitentiae, eo modo sicut dictum est: ut scilicet peccatorem, post lapsum quaerentem reconciliationem cum Deo, et remissionem, abducant a fide obedientiae, passionis et satisfactionis Christi, ad fiduciam actionis, propriae contritionis, confessionis et satisfactionis: ut si ad illa nostra opera accedat verbum absolutionis, tunc habeamus causam efficientem et conferentem reconciliationem, et remissionem peccatorum. Et hic est verus status controversiae, quando disputatur, an poenitentia tale sit Sacramentum, sicut Pontificii volunt.

7. Operae pretium autem est observare, quomodo et unde probent et confirment suam illam poenitentiam esse tale Sacramentum. Et primo ante adventum Christi in carnem, hoc est, tempore veteris Testamenti, fuit poenitentia, per quam lapsi post circumcisionem, Deo rursus reconciliati fuerunt. Sed illam poenitentiam Tridentinum capitulum negat fuisse Sacramentum: tale scilicet, sicut ipsi de sua poenitentia loquuntur. Atqui valde hoc mirabile est. In poenitentia enim Veteris Testamenti, fuerunt illustria externa signa contritionis, leguntur exempla publicae confessionis peccatorum. Sorori Mosis, et Davidi, post reconciliationem impositae fuerunt a Deo castigationes.

Et ex illis exemplis, Pontificii suam satisfactionem probare conantur. Potestas etiam remittendi peccata fuit in Veteri Testamento: ejus enim illustre exemplum exstat in historia Davidis. Et haec est tota definitio Sacramenti poenitentiae: contritio scilicet, confessio, satisfactio et absolutio. Et tamen negant poenitentiam tempore Veteris Testamenti fuisse Sacramentum: ideo forsan, quia ibi confessio etiam quae coram Ecclesia fiebat, non sacerdoti in aurem, sed Deo facta fuit. Et castigationes post reconciliationem, non a sacerdote, sed ab ipso Deo impositae fuerunt. Nathan etiam Davidem absolvit, non sua judiciaria aliqua potestate, sed ministerio, ita quod Deus per Prophetae ministerium remitteret Davidi peccata. Et sicut Petrus inquit Act. 10. Prophetae docuerunt, remissionem peccatorum in conversione accipi, nec propter, nec per poenitentium opera, sed propter promissum benedictum semen, per fidem in ipsum. Quia igitur Patriarcharum et Prophetarum poenitentia, in multis cum Pontificia non convenit: ideo merito negant, poenitentiam tempore Veteri Testamenti, fuisse tale sacramentum, sicut ipsi de sua poenitentia disputant.

Nos vero illam adversariorum confessionem libenter accipimus, quod scilicet per annos quater mille a condito mundo, poenitentia non fuerit tale sacramentum, sicut Pontificii disputant: et quod toto tempore Veteris Testamenti, non fuerit talis ratio, et talis modus reconciliationis cum Deo post lapsum, qualem Pontificii in sacramento suae poenitentiae praescribunt. Apostoli vero, et Petrus Act. 10 et Paulus Act. 26 affirmant se de poenitentia in Deum, et de accipienda remissione peccatorum non aliter docuisse quam Prophetas. Haec observatio postea habebit usum. Quando enim Pontificii ad sacramentum suae poenitentiae comprobandum, afferunt testimonia et exempla ex Veteri Testamento: recte possumus respondere, nihil inde probari, quia Tridentinum capitulum pronuntiat poenitentiam in Veteri Testamento non fuisse sacramentum.

8. Secundo, Baptista praedicavit poenitentiam in remissionem peccatorum. Summa etiam praedicationis Christi ita describitur: Poenitentiam agite, et credite Evangelio, appropinquavit enim regnum coelorum. Sed Tridentinum capitulum pronuntiat, ante resurrectionem Christi, poenitentiam non fuisse sacramentum, nec poenitentiam ante baptismum esse sacramentum. Docuit autem et Baptista et Christus, de contritione. Baptistae auditores confessi sunt peccata sua, Matth. 3 ubi etiam de faciendis fructibus dignis poenitentia graviter concionatur. Christus etiam privatam absolutionem impertiit, Matth. 9 et Luc 7.

Quare igitur juxta definitionem, poenitentia illa Pontificiis non est sacramentum? Respondeo: Quia contritio fuit interior, et confessio non habuit enumerationem singulorum delictorum. Christus etiam absolutionem impertiit, non praemisso processu judiciali, et imposita mulcta: sed gratis iis, qui peccata agnoscebant, iram Dei timebant, et fide propter ipsum petebant, et quaerebant reconciliationem. Et summa, quia in illa poenitentia, gratis, sine operibus, fide propter Christum remittebantur peccata: quia etiam tam Baptista quam Christus, fidem in filium mediatorem, partem conversionis necessariam ad consequendam remissionem praedicarunt: Propter has causas, talis poenitentia Pontificiis non est sacramentum, id quod diligenter expendatur.

Concedit itaque, et fatetur Tridentinum Concilium, sacramentum suae poenitentiae non habere fundamentum, testimonium vel exemplum, sicut non in Veteri Testamento, ita nec in concionibus Baptistae et Christi ante resurrectionem.

9. Tertio, Unicum monstrant in scriptura fundamentum. Tridentinum enim capitulum dicit, sacramentum poenitentiae, sicut illud Pontificii describunt, a Christo institutum post resurrectionem, cum insufflans in discipulos, diceret: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, etc. Expendendum igitur est, an illa Christi sententia, hoc quod Pontificii volunt, efficiat: ad remissionem scilicet peccatorum necessariam esse contritionem, oris confessionem, et operis satisfactionem: ita ut externae illae operationes poenitentium, sint materia: ad quas, si verbum absolutionis accedat, fiat inde sacramentum, quod sit causa efficiens, et conferens reconciliationem et remissionem peccatorum, hic enim est status controversiae. Novatianos igitur, qui extra ministerium Evangelii docebant quaerendam et expectandam esse reconciliationem et remissionem peccatorum, jure damnatos esse fatemur. Et ministris Ecclesiae, datam esse a Christo potestatem, remittendi et retinendi peccata, si dextre intelligatur, nemo nostrum negat. Nam Matth. 10, Marc. 3 et 6, Luc. 10 Christus eligens et emittens Apostolos ad praedicandum, dat ipsis ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, potestatem et virtutem. Et Paulus 1 Cor. 10 et 13 dicit, sibi a Domino datam potestatem, non ad destructionem, sed ad aedificationem.

10. Illa vero potestas remittendi peccata, non ita intelligenda est data sacerdotibus, quasi Deus ea se abdicarit, et eam prorsus transtulerit in sacerdotes, ita ut in absolutione non Deus ipse, sed sacerdos remittat peccata. Paulus enim diserte distinguit inter potestatem et efficaciam reconciliationis, quae Dei propria est, et inter ministerium, quod Apostolis datum est: ita quod Deus est, qui mundum sibi reconciliat, 2 Cor. 5 et peccata remittit, Es. 43, non autem sine medio, sed in ministerio, et per ministerium verbi et sacramentorum. Ministri vero dicuntur solvere et remittere peccata, propter claves: hoc est, quia habent ministerium, per quod Deus mundum sibi reconciliat, et peccata remittit. Ita 2 Cor. 1. Paulus dicit, se, qui potestatem habeat, non tamen dominari fidei, sed esse tantum ministrum et oeconomum mysteriorum Christi, 1 Cor. 4 ita ut qui plantat et qui rigat, non sit aliquid, sed qui incrementum dat, Deus, 1 Cor. 3. Et tamen ministerii usum utilem et necessarium ostendit: Dei, inquit, sumus συνεργοί, hoc est, administri, quorum opera Deus utitur in eo, ubi tamen omnis efficacia ipsius est. Ministri, inquit, sumus per quos credidistis. Item, ego per Evangelium vos genui Christo, 1 Cor. 14. Omnium vero clarissime distinctionem hanc Paulus tradit, 2 Cor. 5. Deus est qui reconciliat nos sibi per Christum, non imputans nobis peccata. Apostolis vero dedit διακονίαν, ministerium reconciliationis. Quomodo vero hoc? Posuit, inquit, in nobis verbum reconciliationis. Nos igitur pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo: Reconciliamini Deo. Ita haec distinctio Deo servat et tribuit illam gloriam, quae ipsius propria est: ministerio etiam asserit eam, quam secundum verbum Dei habet, dignitatem et autoritatem. Sicut enim Christus est, qui per ministerium baptizat, corpus etiam et sanguinem suum exhibet: ita Christus est, qui per ministerium absolvit, et peccata remittit. Et huc pertinet Augustini sententia, De consec. dist. 4. Aliud est baptizare per ministerium, aliud baptizare per potestatem. Item: Per hanc potestatem, quam Christus solus tenuit sibi, et in neminem ministrorum transfudit, quanquam per ministros baptizare dignatus sit, per hanc inquam potestatem, stat unitas Ecclesiae. Si enim a Domino transferretur ad ministros, tot Baptismi essent, quot ministri. Haec Augustinus. Per Christum igitur et propter Christum, apud Deum quaerimus, et a Deo accipimus remissionem peccatorum; sed in ministerio, et per ministerium.

11. Haec necessaria distinctio, quare in Tridentino capitulo praetereatur, mox ostendemus, prius enim pertexemus reliqua, quomodo scilicet ministerium Evangelii remittat peccata, seu potius, quomodo Deus per ministerium remittat peccata. In eo enim caput controversiae consistit. Non aliunde autem, sed ex ipso contextu, sumenda est declaratio. Christus enim declaraturus remissionem et retentionem peccatorum, haec verba praemittit: Sicut misit me pater, et ego mitto vos. Et hoc dicens insufflavit, etc. Quomodo vero Christus missus fuerit, ut esset minister Circumcisionis, ipse explicat Luc. 4 ex Propheta Esaia cap. 61. Misit me Evangelizare pauperibus, sanare contritos corde, praedicare captivis remissionem, et clausis apertionem, consolari lugentes, praedicare annum placationis, et diem ultionis Deo nostro. Clarior autem, et adhuc certior est haec declaratio, quod Lucas describens eandem historiam pro eo, quod Johannes habet, Quorum remiseritis etc. Lucas narrat, Christum locutum de praedicanda poenitentia, et remissione peccatorum, in nomine suo. Remissio igitur et retentio peccatorum, per ministerium, Joh. 20 fit annuntiatione verbi, Luc. 24. Et alterum declaratur per alterum. Non enim historice tantum recitanda est doctrina legis de peccato, et doctrina Evangelii de remissione peccatorum propter Christum: sed facienda est accommodatio seu applicatio, et Legis et Evangelii, ad auditores: ut scilicet ex lege, monstratis peccato et ira Dei adversus peccatum, denuntietur peccatoribus judicium damnationis, nisi cum Deo reconcilientur. Ex Evangelio vero formetur Paulina illa exhortatio: Reconciliemini Deo, et quod Ezechiel habet: Quare moriemini domus Israel. Et ostendatur, voluntatem Dei esse, ut beneficia passionis Christi, quae voce Evangelii proponuntur, et offeruntur, quisque fide accipiat, et sibi applicet. Et qui ita cre-

dunt, eos Evangelium pronuntiat Deo reconciliari et accipere remissionem peccatorum. Ut vero haec annuntiatio sit efficax ad remissionem peccatorum, ideo Christus ministerio per insufflationem Joh. 20 addit Spiritum sanctum. Evangelium enim est potentia Dei, ad salutem credenti, Romanorum 1 hoc est, arma ministerii, per efficaciam spiritus, sunt valida et potentia, 2 Cor. 10. Qui vero non credunt, hoc est, qui applicationem reconciliationis, quae fide fit propter Christum, apprehensa voce Evangelii, vel Epicurea securitate, vel Pharisaica persuasione contemnunt: illis denuntiatur ira Dei et aeterna damnatio. Atque hoc modo publica et generali annuntiatione poenitentiae et remissionis peccatorum, ministerium, imo Deus ipse per ministerium, et in ministerio solvit et ligat, remittit et retinet peccata.

12. Porro sicut doctrina arguens peccata, et denuntians iram Dei impoenitentibus, non tantum in genere proponenda est, sed sicut exigit cura pastoralis, Ezech. 34 singulis privatim, ubi necessitas flagitarit, retinenda et liganda sunt peccata, denuntiationis judicii Dei, ex verbo: ita etiam promissio Evangelii, non tantum efficax est, quando in genere annuntiatur, et quando in generali praedicatione fide apprehenditur, sed pastoralis est, si quam ovem cognoverit aegrotam seu confractam, ut illam alliget et sanet, applicato privatim ministerio verbi et sacramentorum. Privata igitur absolutio contritis, et fide petentibus consolationem, remittit peccata, non aliter quam quod privatim seu singulis, voce Evangelii, annuntiat remissionem peccatorum: id quod ipse Christus suo exemplo ostendit, Matth. 9, Luc. 7. Illa vero annuntiatio, sive peculiaris, singularis, specialis, sive privata nominetur, efficax est ad remissionem peccatorum, quia est ministerium spiritus, per quod Deus fidem confirmat, et peccata remittit. Idem enim Evangelium, et ejusdem efficaciae est, sive in genere multis, sive privatim, vel uni vel paucis annuntietur. Et propter fidei infirmitatem, ad pleniorem et firmiorem consolationem, Deus vult promissionem gratiae non tantum in genere proponi, sed privatim etiam ad singulos petentes applicari: non sacramentis tantum, verum etiam per annuntiationem Evangelii, sicut Christus ostendit Matth. 9, Luc. 7. Ut fides mea eo firmius statuere possit, promissionem Evangelii generalem privatim ad me etiam pertinere: Deum me etiam in illa comprehendere, et mihi in specie donare et applicare beneficia passionis Christi. Ita sententia Christi, Joh. 20 de remittendis peccatis, sive intelligatur de publica seu generali annuntiatione Evangelii, sive de privata absolutione, nihil aliud habet quam ministerium remittere et retinere peccata, voce seu annuntiatione verbi Dei.

Errant autem illi, qui simpliciter tollunt et damnant usum privatae absolutionis. Errant vero et illi, qui contendunt generali annuntiatione Evangelii, nulli credentium remitti peccata, sed remissionem tantum in privata absolutione fieri.

13. Posita igitur vera declaratione sententiae Christi, Johannis vigesimo, videamus jam, quam feliciter Pontificii inde Sacramentum suae poenitentiae exstruunt.

14. Principio autem hoc consideretur, quod Tridentinum capitulum dicit, sententiam illam Christi, non esse intelligendam de potestate seu autoritate annuntiandi Evangelium Christi. Et quidem si eos taxarent, qui vel historice tantum, sine accommodatione et applicatione (sicut dictum est) Evangelium praedicant, vel qui prorsus ex Ecclesia tollunt usum privatae absolutionis, recte dicerent. Sed ipsi intelligunt in dicto Christi, talem potestatem remittendi peccata, quae non consistat in annuntiatione Evangelii Christi, sive fiat in genere, sive privatim. Andradius enim in Concilio Tridentino scribens, dicit, valde distincta et diversa esse in ministerio Apostolorum annuntiare Evangelium et remittere peccata. Sed jam ex verbis Christi ostendimus, potestatem remittendi peccata quam Christus discipulis dedit, consistere in ipso ministerio annuntiandi Evangelium.

15. *Simon Magus, Act. 8.* Forsan igitur talem potestatem remittendi peccata fingunt, sicut Simon Magus, Act. 8 petit sibi vendi hanc potestatem, ut cuicunque manus imponat, ei statim detur Spiritus S. Nam et Pontificii docent potestatem illam remittendi peccata, non in annuntiatione vocis Evangelii, sed in charactere sacerdotali fundatam esse. *Jesuitae Colon. Arg. Pontif. ex loco Joh. 20.* Qualem vero potestatem Tridentinum Concilium intelligat, Colonienses Jesuitae ita explicant: Christum illa sententia Joh. 20. Sacerdotes constituisse Christianorum judices, ut causis explicatis et discussis, vel remittant peccata, vel retineant, atque ideo idem requiri in Sacramento poenitentiae, quod forum politicum requirit in reo: ut scilicet, primo, externis signis ostendat, se duci peccatorum poenitudine: secundo ut peccata illa quae vult remitti, per enumerationem confiteatur: tertio, ut injunctam sibi a sacerdote, tanquam a judice mulctam, aequo animo sustineat. Quod si ad has operationes peccatoris et sacerdotis accedat verbum absolutionis: tunc confici inde Sacramentum quo lapsi Deo reconciliantur, et remissionem accipiunt. Et in hoc sacerdotum judicium Jesuitae dicunt Christum promisisse, Joh. 20 ubi dixit: Quorum remiseritis peccata. Idem dicit secundum Tridentinum capitulum: Sacramentum poenitentiae in eo consistere ut lapsi poenitentes ad Sacerdotum Tribunal sistantur, et per ipsorum sententiam, ab admissis peccatis liberentur. Ita illi.

Sed Christus certe horum nihil dicit in sententia illa, Joh. 20, de tali enim judiciario processu, nulla syllaba ibi exstat. Exstat autem in illa historia, Luc. 24 expressa declaratio de praedicanda remissione peccatorum. Nulla fit Joh. 20 mentio enumerationis peccatorum, nec injungendae mulctae: imo jubentur Apostoli praedicare, non persolutionem peccatorum, quae per nostra opera fiat, sed re-

missionem peccatorum, propter Christi satisfactionem. Non igitur ex illa Christi sententia, Joh. 20 deducitur et sumitur sacramentum Pontificiae poenitentiae: sed contra simplicitatem verborum, et contra manifestam Christi interpretationem, peregrinum commentum in illam Christi sententiam ingeritur et intruditur, quod vel inde intelligi potest. Generalis enim est sententia illa, Joh. 20 de ministerio Apostolorum, quae complectitur etiam poenitentiam, et remissionem ante baptismum, sicut Luc. 24 in eadem historia Christus de praedicanda inter omnes gentes non baptizatas poenitentia: et expresse de remissione peccatorum loquitur.

Sed juxta Concilium, ante baptismum, poenitentia non est sacramentum, nec requirit processum judiciarium: Qua igitur certitudine, ex sententia Joh. 20 sacramentum Pontificiae poenitentiae probari poterit? Quod si potestas remittendi peccata, necessario faceret sacramentum poenitentiae: sequeretur etiam, quod Pontificii negant, in Veteri Testamento poenitentiam fuisse sacramentum: fuit enim ibi potestas remittendi peccata qua usus est Nathan, in absolutione Davidis. Sacramentum igitur poenitentiae, sicut a Pontificiis traditur, non habet fundamentum certum, firmum et solidum, in sententia Christi, Joh. 20. Quarto. Nec ex Apostolorum doctrina et exemplis, sacramentum Pontificiae poenitentiae probari potest. Paulus enim, Act. 26 recitans summam doctrinae suae de poenitentia, affirmat se nihil docuisse extra ea, quae Prophetae loquuti sunt. Petrus etiam Act. 10 affirmat se illam rationem consequendae remissionis peccatorum tradere, quae a Prophetis testimonium habet. Sed Tridentinum capitulum negat, poenitentiam Veteris Testamenti fuisse sacramentum. Et in tota scriptura, Apostoli nusquam leguntur exegisse enumerationem peccatorum, ad remissionem necessariam: nec leguntur imposuisse mulctam, quibus peccata remittebant: sed reconciliatos hortabantur, ut post acceptam remissionem, facerent fructus dignos poenitentia. Vanum etiam et falsum est, Apostolos aliam docuisse poenitentiam, quod ad substantialia attinet, qua impii ante baptismum ad Deum convertuntur: et aliam diversam, qua lapsi post baptismum, cum Deo in gratiam redeant. Non enim aliam legem, non aliud Evangelium, non alium Christum, nec aliam fidem, lapsis post baptismum proposuerunt. Sed contritio quam Apostoli docent, sive ante baptismum, sive in lapsis post baptismum, est agnitio, odium et detestatio peccati, timor irae et judicii Dei, terrores conscientiae, cum desiderio effugiendi iram Dei. Reconciliationem cum Deo, et remissionem peccatorum, docuerunt Apostoli non in nostris operibus, sed in obedientia, satisfactione et merito Christi mediatoris, fide quaerendam et apprehendendam esse, sive ante baptismum, sive in peccatis post baptismum.

16. (margin) — Contritio. — Apostoli de reconciliatione.

17. Et in his quae substantialia sunt poenitentiae, Apostoli nullam faciunt differentiam, sive ante baptismum, sive in peccatis post baptismum agenda sit poenitentia, sed quando tradunt doctrinam de poenitentia, in genere loquuntur de poenitentia. Extant vero in scriptis Apostolorum exempla conversionis eorum, qui post baptismum lapsi fuerant: ut Galatarum. Illos vero Paulus non ad aliam novam et diversam rationem reconciliationis cum Deo deducit: sed vehementissime, contra persuasionem de justificatione operum concionatur, concludens omnia sub peccato: et propter solius Christi meritum, fide apprehensum, docet ipsos coram Deo justificari, quae poenitentia seu conversio, in substantialibus eadem est cum illa, qua primum ab idolis ad Deum conversi fuerant. In incestuoso Corinthiaco, quem Paulus excommunicarat, est exemplum publicae poenitentiae, in qua requiruntur publica externa signa tristitiae et poenitentiae. Sed illas operationes, Paulus non docet causam esse remissionis peccatorum, sed utitur verbo χαρίζεσθαι 2. Cor. 2. Et perpetua est Pauli sententia: Si ex operibus, jam non ex gratia: sed exinanita est fides, et abolita promissio. Quinto. Dicunt quidem Tridentini, universorum Patrum consensum, et Ecclesiam catholicam ab initio, intellexisse tale Sacramentum poenitentiae, quale ipsi docent. Sed toti antiquitati ignota est illa disputatio: Sicut in baptismo et Eucharistia, est externum elementum, quod accedente verbo fit Sacramentum: ita etiam in poenitentia, requiri externam materiam sive elementum, unde accedente verbo absolutionis, fiat Sacramentum poenitentiae. Ignotum est et hoc veteribus actiones esse elementum seu materiam. Illud vero utile est in antiquitatis historia observare, unde et ex qua origine, facta paulatim inclinatione, tandem deventum sit ad pontificias disputationes, et opiniones de Sacramento poenitentiae. Extra omnem autem dubitationem, prima origo fuit ex spectaculis publicae poenitentiae, quam magna severitate vetus Ecclesia in manifestis et atrocibus criminibus servabat. In illa enim requirebantur externa signa contritionis, requirebatur exomologesis, seu confessio criminum: et priusquam rursus reciperentur in communionem Ecclesiae, imponebantur certae quaedam externae castigationes, cum exempli causa propter alios, tum vero explorationis gratia, an seria esset poenitentia. Duae vero commonefactiones additae leguntur a veteribus. Primo, illos ritus non esse universaliter necessarios, omnibus qui post Baptismum, agnoscentes peccata et lapsus suos per poenitentiam cuperent cum Deo reconciliari, gratiam et remissionem peccatorum obtinere. Fuit enim distinctio inter publicam poenitentiam, et inter privatam. Secundo, Monuerunt et hoc veteres externos illos poenitentiae ritus non mereri remissionem peccatorum, sed tantum esse externa signa et testimonia: sicut multae sententiae veterum de poenitentia, dist. 1 hoc testantur. Paulatim vero a quibusdam assui coeperunt superstitiosae opiniones, ritus illos promereri et impetrare veniam. Coeperunt etiam ex Patribus quidam, ut Origenes et alii, populum hortari, ut etiam alia peccata, etiam quae non essent notoria crimina,

(margin) Exempla poenitentiae. — 18.

seu excommunicationi subjecta, sacerdoti per confessionem aperire, consilii et medicinae gratia, quomodo scilicet curanda essent peccata. Quidam etiam pro occultis peccatis, patiebantur publicas sibi irrogari Ecclesiasticas castigationes, seu mulctas, quas satisfactiones vocabant. Inde vero coepit regula et doctrina generalis fieri. Ad poenitentiam, qua lapsi in qualiacunque peccata, post baptismum Deo reconcilientur, pertinere praeter cordis contritionem, et fidem amplectentem Christum, etiam oris confessionem, sacerdoti faciendam, et operis satisfactionem. Dissimiles vero exstiterunt disputationes, quibusdam asserentibus, confessionem et satisfactionem pertinere non ad impetrationem veniae, sed ad ostensionem poenitentiae: aliis contra disputantibus, ad impetrandam remissionem peccatorum haec facere. Dissimiles illas veterum sententias Gratianus collegit in Decreto de poenitentia. Postea tempore Gratiani circa annum Domini 1150 fortiter disputatum fuit de necessitate confessionis et satisfactionis. Sed tamen Gratianus dist. 1 de poenitentia cap.: Quamvis plenitudo, expositis diversis sententiis, ita concludit: Cui autem harum potius adhaerendum sit, Lectoris judicio reservatur. Utraque enim fautores habet sapientes et religiosos viros. Et glossa de poenitentia distinct. 5 recitat, varia quaesita fuisse argumenta, quibus probaretur, confessionem sacramentalem esse juris divini, ut cum Deus ad Adamum dicit, Adam ubi es? Item ad Cain: Ubi est Abel frater tuus? vel Jos. 7 ubi Achan confitetur delictum suum: vel Jac. 5. Confitemini alterutrum. Sed quia glossa infirmitatem illorum argumentorum agnoscit, tandem concludit: Melius dicitur, confessionem institutam fuisse a quadam universalis Ecclesiae traditione, potius quam ex novi vel Veteris Testamenti autoritate. Et addit: Apud Graecos confessio non est necessaria, quia non emanavit ad illos traditio talis.

19.

Bonaventura etiam dicit, per interiorem poenitentiam, quae consistat in agnitione culpae et obligationis ad poenam, deinde in cognitione misericordiae divinae, remitti culpam, illam vero poenitentiam, quae consistit in confessione et satisfactione, esse institutionem Ecclesiae. Tandem vero ex dissimilibus et incertis illis disputationibus et opinionibus, fabricatus est articulus fidei, confessionem scilicet, et satisfactionem, tanquam de jure divino, ad consequendam remissionem peccatorum necessariam esse. Quod dogma, Tridentinum concilium sola anathematis interminatione confirmat. Tale igitur nunc est sacramentum poenitentiae, de quo Pontificii dimicant. Unde vero, et ex quam dissimilibus et incertis disputationibus, ante Gratiani tempora inchoatum, et post Gratiani tempora conflatum sit, utile est considerare. Ita enim rectissime refutatur, quod glorientur de universorum Patrum consensu.

[SECTIO II.]

DE DISCRIMINE SACRAMENTI POENITENTIAE ET BAPTISMI.

CAPUT II.

Caeterum hoc sacramentum multis rationibus a baptismo differre cognoscitur. Nam praeterquam quod materia et forma, quibus sacramenti essentia perficitur, longissime dissident, constat certe, baptismi ministrum, judicem esse non oportere, cum Ecclesia in neminem judicium exerceat, qui non prius in ipsam per baptismi januam fuerit ingressus. Quid enim mihi, inquit Apostolus, de his, qui foris sunt, judicare? Secus est de domesticis, quos Christus Dominus lavacro baptismi sui corporis membra semel effecit. Nam hos, si se postea crimine aliquo contaminaverint: non jam repetito baptismo ablui, cum id in Ecclesia Catholica, nulla ratione liceat, sed ante hoc tribunal, tanquam reos sisti voluit, ut per sacerdotum sententiam non semel, sed quoties ab admissis peccatis, ad ipsum poenitentes confugerint, possent liberari. Alius est praeterea baptismi, et alius poenitentiae fructus Per baptismum enim Christum induentes, nova prorsus in illo efficimur creatura, plenam et integram peccatorum omnium remissionem consequentes, ad quam tamen novitatem et integritatem, per sacramentum poenitentiae, sine nostris magnis fletibus et laboribus, divina id exigente justitia, pervenire nequaquam possumus, ut merito poenitentia, laboriosus quidam baptismus a sanctis Patribus dictus fuerit. Est autem hoc sacramentum poenitentiae, lapsis post baptismum ad salutem necessarium, ut nondum regeneratis, ipse baptismus.

CANON II.

Si quis sacramenta confundens, ipsum baptismum, poenitentiae sacramentum esse dixerit, quasi haec duo sacramenta distincta non sint, atque ideo poenitentiam non recte secundam post naufragium tabulam appellari, anathema sit.

EXAMEN.

1. Si hoc tantum dicere voluissent Tridentini patres, poenitentiam aliquid aliud esse, quam baptismum, et eos, qui post baptismum lapsi sunt, si convertantur, non repetito baptismo abluendos, sed per poenitentiam Deo reconciliandos esse, non sane opus fuisset tam prolixo capitulo, nec tam operoso anathemate. Sed longe aliud est, quod ipsis prolixum hoc capitulum expressit. Sentiunt enim, ac docent, per peccata, quae post baptismum committuntur, ipsam virtutem, efficaciam, ac gratiam foederis illius, quod in baptismo Deus nobiscum init, prorsus amitti, et irritum fieri, ita ut in vera poenitentia, fides ad gratiam baptismi reverti nullo modo, et nullo unquam tempore possit: sed jam circumspicienda sit alia tabula, nostrae scilicet operationis, in contritione, confessione, et satisfactione, cujus virtute, ex peccatorum undis enatemus, et ad portum salutis vehamur. Quia igitur hoc modo efficacia et usus baptismi, tantum ad unicum illud momentum, quando baptizamur, restringitur: et alia ratio recon-

Qualem intelligant poenitentiam Pontificii.

ciliationis cum Deo, et remissionis peccatorum proponitur, diversa ab ea, quae fidei, in gratuita promissione Evangelii, propter meritum Christi offertur, et in baptismo obsignatur, nostri falsam hanc opinionem reprehenderunt, et ex verbo Dei ostenderunt, nos per baptismum, in participationem promissionis Evangelii, et in communionem meritorum Christi, foedere perpetuo ita assumi, ut in eo vel perseveremus, vel si per peccata inde exciderimus, ut per poenitentiam, fide ad foedus illud, in baptismo nobis obsignatum redeamus, ut ita poenitentia non sit nova ratio promerendae remissionis peccatorum, per nostra opera, sed tantum sit reditus ad gratuitam promissionem remissionis peccatorum, propter satisfactionem Christi mediatoris, quae in baptismo nobis donata et obsignata est, ita ut ad eam reditum habeamus, post quemcunque lapsum, non septies, sed septuagies septies. Promissio enim baptismi, salvos nos facit per Jesum Christum, ut ipsius gratia justificati, haeredes simus vitae aeternae, Tit. 3 facit stipulationem bonae conscientiae erga Deum, per resurrectionem Christi, 1. Petr. 3. Jam vero in vera poenitentia, post quemcunque lapsum, fides hoc quaerit, ut conscientia Deo reconcilietur, per mortem et resurrectionem Christi, ut ipsius gratia justificati, haeredes simus vitae aeternae. Ita poenitentia nihil aliud est, quam reditus ad promissionem gratiae baptismi, non ut iterum baptizemur, sed ut ad illam gratiam, ex qua per peccata excideramus, per fidem in poenitentia redeamus.

Effectus Baptismi.

2. Haec vero est sententia illa, quam hoc loco Tridentini damnare voluerunt. Et observetur, quae sit antithesis, de qua Pontificii dimicant. In baptismo donatur gratuita reconciliatio, et remissio peccatorum, sine nostris operibus, propter meritum et satisfactionem Christi, iis qui poenitentiam agunt, et credunt Evangelio. Qui vero post baptismum lapsi sunt, iis (sicut Osius inquit) non tam facilis, tam liberalis et gratuita via patet ad remissionem peccatorum, sed, sicut Tridentinum capitulum inquit, per sacramentum poenitentiae, ad reconciliationem cum Deo, sine magnis nostris fletibus et laboribus, divina id exigente justitia, pervenire nequaquam possumus. Et quidem gravius peccatum est, post baptismum Spiritum sanctum contristare, et templum ejus prophanare, posteriora enim redduntur pejora prioribus, 2. Petr. 2. Majorem itaque dolorem habet contritio, et gravior lucta est conscientiae, quaerentis reconciliationem in lapsibus post baptismum. Sed aliud est, quod Tridentinum Capitulum quaerit, in baptismo scilicet, remissionem peccatorum gratis sine nostris operibus, propter meritum Christi donari, et fide accipi, in lapsibus vero post baptismum, poenitentiam impetrare veniam, non fide gratis, et sine operibus, sed per et propter opera poenitentiae. Atque ideo absolutionem in poenitentia, non esse administrationem et exhibitionem gratuiti beneficii reconciliationis, propter meritum Christi, sicut in baptismo, sed esse judicium, in quo facta collatione peccatorum, et laboris poenitentiae, imposita etiam insuper certa mulcta ad recompensationem, hoc respectu poenitenti promittatur reconciliatio cum Deo. Haec est summa sententiae secundi hujus Capituli. Et idem est, quod alibi dicunt, duplicem esse justificationem, quarum prior fit gratis fide, sine operibus, propter Christum, altera non gratis, sed per et propter opera fiat. Sed haec et explicata, et refutata sunt in prima parte examinis, in loco de Justificatione, et in secunda parte, in 6 et 9. Canone de Baptismo. De tribunali vero judicii poenitentialis, tunc commodius dicemus, ubi ad confessionem ventum fuerit. Sufficit igitur hoc loco ostendisse, quod Tridentinum Concilium velit, quod de differentia sacramenti poenitentiae et baptismi tam operose disputat. Pertinet autem hoc ad pleniorem declarationem, qualis sit poenitentia illa, ex qua Pontificii sacramentum faciunt: quae scilicet quaerat et impetret reconciliationem et remissionem peccatorum, non fide gratis, sine meritis nostrorum operum, propter Christi merita, sicut in baptismo fit, sed per et propter labores et opera nostrae poenitentiae. Qui vero sint illi labores, et quae opera, mox sequens Capitulum explicat.

Summa hujus capituli.

[SECTIO III.]

DE PARTIBUS ET FRUCTU SACRAMENTI POENITENTIAE.

CAPUT III.

Docet praeterea sancta Synodus, sacramenti poenitentiae formam, in qua praecipue ipsius vis sita est, in illis ministri verbis positam esse: Ego te absolvo, etc. Quibus quidem de Ecclesiae sanctae more, preces quaedam laudabiliter adjunguntur: ad ipsius tamen formae essentiam nequaquam spectant, neque ad ipsius sacramenti administrationem sunt necessariae. Sunt autem quasi materia hujus sacramenti ipsius poenitentis actus: nempe contritio, confessio, et satisfactio: qui quatenus in poenitente ad integritatem sacramenti, ad plenamque et perfectam peccatorum remissionem, ex Dei institutione requiruntur, hac ratione partes poenitentiae dicuntur. Sane vero res et effectus hujus sacramenti, quantum ad ejus vim et efficaciam pertinet, reconciliatio est cum Deo: quam interdum in viris piis, et cum devotione hoc sacramentum percipientibus, conscientiae pax ac serenitas, cum vehementi spiritus consolatione consequi solet. Haec de partibus et effectu hujus sacramenti, sancta Synodus tradens, simul eorum sententias damnat, qui poenitentiae partes, incussos conscientiae terrores, et fidem esse contendunt.

CANON IV.

Si quis negaverit, ad integram et perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in poenitente, quasi materiam sacramenti poenitentiae: videlicet contritionem, confessionem, et satisfactionem, quae tres poenitentiae partes dicuntur: aut dixerit, duas tantum esse poenitentiae partes, terrores scilicet incussos conscientiae agnito peccato, et fidem conceptam ex Evangelio, vel absolutione, qua credit quis sibi per Christum remissa peccata, anathema sit.

EXAMEN.

1\. Duo in hoc capitulo tractantur, quae examinanda sunt. Primum, quae sit materia, et quae forma in poenitentia, unde fiat Sacramentum, cujus effectus vis et efficacia, sit reconciliatio cum Deo, et perfecta peccatorum remissio. Secundo, quae sint partes poenitentiae, quae in poenitente, ad plenam perfectamque peccatorum remissionem requiruntur. De re autem gravissima agitur, Quomodo scilicet, et unde in vera poenitentia, illi qui lapsi sunt, cum Deo rursus reconcilientur, et remissionem peccatorum accipiant, unde poenitentia vim et efficaciam illam habeat, remissionis scilicet peccatorum, quid illud sit, quo conscientia in poenitentia niti debeat, ut non dubitet, se rursus a Deo in gratiam recipi. (Summa cap.)

2\. Quia igitur Longobardus primum, ex poenitentia Sacramentum fecerat, coeperunt postea Scholastici quaerere, quae sit materia, et quae forma, unde poenitentia rationem Sacramenti habere, et definitionem tueri posset. Ut enim aliquid sit Sacramentum, requiritur, ut habeat ex divina institutione, elementum externum, tanquam signum, et verbum divina ordinatione elemento annexum, cum promissione de vi et efficacia. Irenaeus vocat rem terrenam et coelestem: Augustinus vocat elementum, seu visibilem speciem, verbum vel visibilem gratiam. Prorsus autem, sicut antea etiam dixi, antiquitati ignota est haec disputatio, an in poenitentia sit materia et forma Sacramentalis. Augustinus de fide ad Petrum, Baptismum appellat Sacramentum fidei et poenitentiae. Impositionem etiam manuum, qua publice poenitentes Ecclesiae reconciliabantur, alicubi inter Sacramenta numerat. Ipsam vero poenitentiam, qua homini peccata remittuntur, in vera antiquitate Sacramentum appellatum fuisse, ostendi non potest. (Quaestio de materia et forma Sacramenti poenitentiae varie disputata.)

3\. Ideo etiam, ut in re nova, cum nullae apud Patres sententiae exstarent, de hac quaestione varie disputatum fuit a Scholasticis, quae in poenitentia esset talis materia, quae accedente verbo poenitentiam faceret Sacramentum. Quidam ut proprietatem materiae retinerent, ipsa peccata finxerunt esse materiam hujus Sacramenti. Alii dixerunt ipsum peccatorem confitentem esse materiam. Postea facta metamorphosi, elementum seu materiam, ex praedicamento substantiae transtulerunt in praedicamentum actionis, disputantes, actus poenitentiae posse materiam Sacramenti esse. Et ad speciem seu formam visibilem, quam Augustinus in Sacramentis requiri dicit, finxerunt sufficere, modo sit aliquid sensibile, sive visu sive auditu, forsan etiam sive gustu sive odoratu percipiatur. Nec tamen consentiunt, quae actio in poenitentia sit materia Sacramenti poenitentiae: an actio Sacerdotis, proferentis certis ritibus absolutionem, an vero actiones poenitentis, et quaenam. Quidam contritionem, confessionem, et satisfactionem, ponunt partes materiales Sacramenti poenitentiae. Sed quia contritio non est visibilis, et satisfactio in opere sequitur susceptionem ipsius Sacramenti: ideo solam confessionem quidam ponunt pro materia. Formam vero Sacramenti poenitentiae, quidam ponunt verba absolutionis. Sed quia non est in verbo Dei, determinata forma verborum absolutionis, ut in Baptismo et Eucharistia: ideo alii, ne certitudo efficaciae Sacramenti fluctuet, si forma esset incerta, dixerunt ipsos actus Sacerdotis absolventis pro forma, et sufficere si actus ille exprimatur, etiamsi non fiat per limitata et determinata verba: sicut judex politicus, in sententia sive absolutoria sive damnatoria, non est alligatus ad certam formam verborum. Ita actus in poenitente est materia: in Sacerdote vero est forma. Quid vero est, unde non Sacramentum fabricari poterit, si hoc modo de materia et forma ludere libeat? In oratione, adhibentur saepe externi gestus: praedicatio Evangelii, est actio quaedam: quin igitur et inde fiant Sacramenta.

4\. Sed de re ipsa dicamus. Magnum et arduum quiddam est, aliquid proponere et habere pro Sacramento. Sunt enim Sacramenta quasi divina quaedam vascula, in quae merita Christi, gratia Dei, remissio peccatorum, etc. divina ordinatione, quasi deposita sunt, ut per haec quasi organa, Deus beneficia illa distribuat credentibus, applicet et obsignet. Ideo necesse est, ut materia Sacramentorum ab ipso Deo, in verbo sit instituta, ordinata et praescripta. Requiritur certum verbum, ab ipso Deo traditum: quo ad materiam illam seu elementum accedente, fiat Sacramentum, quod habeat promissionem divinam, de spirituali gratia et efficacia. In disputatione autem de poenitentia, de re magna agitur, de reconciliatione scilicet cum Deo, et remissione peccatorum. Illa gratia, vis et efficacia, tribuitur humanis operibus seu actibus, in poenitentia. Sed ubi in verbo Dei traditum et institutum est, actus illos poenitentis esse materiam, ex qua accedente verbo fiat Sacramentum, cujus effectus sit reconciliatio et remissio peccatorum? ubi praescriptum est certum verbum? ubi tradita exstat promissio, si materia illa et forma conjungantur, adesse vim et efficaciam remissionis peccatorum? Et profecto audax impietas, et impia audacia est, fingere Sacramentum, cujus nec materia, nec forma, nec promissio in verbo Dei exstet.

5\. Consideretur autem mysterium iniquitatis, quod sub commentitia illa materia Sacramenti poenitentiae occultatur, et absconditum est. Antiquissimum est Satanae artificium, homines quando quaerunt reconciliationem cum Deo, et remissionem peccatorum, deducere ad propria opera, ut illa opponant judicio Dei, ad consequendam remissionem peccatorum. Illa vero Pharisaica persuasio, Paulino fulmine gravissime repressa, et ex Ecclesia Dei proturbata est. Variis vero modis, ille qui mille artifex est, postea tentavit, fiduciam operum, ad justitiam coram Deo, Ecclesiae obtrudere. Et aliquando hoc ipsi successit, saepe vero gladio spiritus repressus fuit. Tandem vero, ulciscente Deo veritatis contemptum, et mundi ingratitudinem, 2. Thess. 2 humana opera in poenitentia, non tantum ut merita, sed quod majus est, ut Sacramentum, proposita (Impostura Satanae.)

fuerunt, ad consequendam reconciliationem cum Deo, et remissionem peccatorum. Sacramenta autem sunt divinae actiones. Ergo quando ex humanis operibus contritionis, confessionis, et satisfactionis, Sacramentum fabricatur, jam humanis operibus divinitas quaedam arrogatur: ut scilicet solium ipsorum juxta astra Dei exaltetur, sicut de rege Babylonico Isaias inquit. Thomas. enim disputat in 4. dist. 16, art. 1 ideo in Sacramento poenitentiae, loco materiae esse actum humanum, quia per quandam recompensationem tollat offensam culpae praecedentis.

6. *Gropperus.* Animadvertit hoc Gropperus, ideo in institutione Coloniensi, quaerit talem mitigationem: poenitentiam vocari Sacramentum ratione absolutionis, quia illa explicet promissionem generalem, ad singulos petentes: et materiam vocari posse externam illam actionem Sacerdotis, qua impertit absolutionem: quia sit signum externum, quomodo Deus interius animam a peccati nexibus absolvat. Sed de externis ritibus et gestibus in absolutione, nullum in verbo Dei exstat mandatum, nullum institutum, nulla promissio. Nec statim divinum Sacramentum est, quicquid spirituale aliquid significare potest. Quod ad ipsam autem absolutionem attinet, notae sunt declarationes Augustanae confessionis et Apologiae.

7. Tridentinum vero Concilium, ne hanc quidem mitigationem, nec illam quae in Augustana formula interreligionis proposita fuit, admittit et recipit, sed simpliciter decernit, ex humanis poenitentium operibus, et ex verbo absolutionis, conflari Sacramentum poenitentiae, cujus effectus, vis et efficacia, sit reconciliatio cum Deo, et remissio peccatorum. Addit autem, ex Dei institutione hoc fieri. Sed falsum est, de enumeratione singulorum peccatorum, et de Pontificia satisfactione, nullum in verbo Dei exstare mandatum. Antiquitati etiam prorsus ignotum est, illas poenitentium actiones, esse materiam Sacramentalem. Et tempore Scholasticorum Doctorum, imo tempore Gabrielis Bielis ante centum adhuc annos, dubium et incertum fuit, quae esset vera materia Sacramenti poenitentiae. Quae igitur potest certitudo esse de effectu Sacramenti, cum materia et forma sit incerta, et promissio sit nulla? Atque ideo forsan Tridentinum capitulum dicit, actus poenitentium esse materiam Sacramenti poenitentiae, vel quasi. Erit igitur etiam Sacramentum, vel quasi: erit etiam ejus effectus, remissio peccatorum, vel quasi.

8. *Cur de Sacramento poenitentiae dimicent Papistae.* Et haec ipsa causa est, quare de Sacramento poenitentiae dimicent, ut reconciliationem et remissionem peccatorum, dubiam et incertam reddant. Non quidem dubium est, privatam absolutionem efficacem esse: quia est vox Evangelii, quod est potentia Dei, ad salutem omni credenti. Atque ideo probatur mihi Gersonis sententia, absolutionem non in optativo modo, forma imprecationis impertiendam, sed ita ut qui absolvitur, audiat et intelligat, Deum per illud ministerium annuntiationis Evangelii, sibi privatim applicare meritum ac beneficia Christi ad remissionem peccatorum. Sed et ipsa absolutio in Pontificio hoc Sacramento pervertitur: non enim permittitur Evangelica esse, sed redditur mere legalis. Non enim gratis, fide, sine nostris operibus, propter Christi meritum impertitur, sed sub conditione actuum, contritionis, confessionis, et satisfactionis, quae Tridentinum Concilium, tanquam materiam Sacramenti, ad perfectam peccatorum remissionem, in poenitente requirit. Quia vero nemo certus esse potest, an actiones illas in debito gradu habeat: semper conscientia dubia et incerta manet de reconciliatione. Imo si ex operibus est justificatio, hoc est, remissio peccatorum: exinanita est fides, et abolita promissio, Rom. 4. Et qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt, Gal. 3. Vere igitur carnificina conscientiarum est, Sacramentum Pontificiae poenitentiae.

9. *De partibus poenitentiae.* Altera quaestio tertii hujus capituli, est de partibus poenitentiae. Utque planior sit disquisitio, Tridentinum capitulum inquit, partes poenitentiae intelligi, quae in poenitente ad plenam, perfectamque remissionem peccatorum consequendam requiruntur. Iterum de re magna, complectente salutem omnium nostrum, disputatio est. Certum enim est, Deum velle lapsos recipere: sed si poenitentiam agant. Ardua igitur quaestio est, quomodo poenitentia ita agi possit, ut certi simus, nos consequi reconciliationem et remissionem peccatorum. Si enim poenitentia non recte agitur, peccator licet quaerat, non tamen assequitur remissionem peccatorum.

10. Hic vero Scriptura, et testimoniis et exemplis viam nobis monstrat, propositis duobus generibus doctrinae, legis scilicet, et Evangelii. Et lex quidem arguit peccata, et proponit comminationes Dei: atque ita agnito peccato, incutit conscientiae terrores, ut incipiat iram Dei timere, atque ita peccatum detestari. Atque hic est primus gradus poenitentiae: non quidem promerens remissionem peccatorum, sed quia hic ordo a Deo est institutus, ut juxta Bernhardi dictum, oleum misericordiae non infundat, nisi in vas contritum et contribulatum. Lex vero est paedagogus ad Christum. Quia enim vera poenitentia, habet desiderium effugiendi iram Dei et damnationem, lex vero pronuntiat, ex operibus nullam carnem coram Deo justificari, eo ipso igitur peccatorem territum, et quaerentem reconciliationem cum Deo, lex a se ablegat. Ibi vero Evangelium monstrat nobis obedientiam et satisfactionem Christi mediatoris pro nobis praestitam, et propter hoc meritum Christi, offert nobis gratiam et remissionem peccatorum. A nobis vero hoc requirit, ut illud beneficium Christi, fide accipiamus, et nobis applicemus: et pronuntiat, eos qui credunt in Christum, remissionem accipere per nomen ejus. Reconciliatos vero, qui beneficium remissionis acceperunt, hortatur ut postea faciant fructus dignos poenitentia. Ita juxta Scripturam, ut in poenitentia consequamur reconciliationem, requiritur in poenitente contritio, et fides apprehendens meritum Christi: fructus vero post reconciliationem sequuntur. Haec ratio agendae poenitentiae, plana et certa est, in Scriptura enim tradita est, et habet promissionem remissionis peccatorum.

11. Sed Tridentinum Concilium, sine dissimulatione ostendens, qualem hactenus promiserit emendationem sonora voce profitetur, se damnare illorum sententiam, qui poenitentiae partes, incussos conscientiae terrores, et fidem esse contendunt. Et terrores quidem a Deo, voce legis conscientiae incussos, ideo nolunt esse partem poenitentiae: quia contritionem volunt esse dolorem voluntarie pro peccatis, tanquam vindictam assumptum, qui hoc opere promereatur misericordiam Dei, sicut proximum capitulum explicabit. Fidem vero operae pretium est observare, quare et quo sensu ex poenitentia, quaerente remissionem peccatorum, excludant et proscribant: cum tamen Scholastici doceant fidem esse radicem, et fundamentum, unde oriatur poenitentia. Et in quarto capitulo, Tridentinum Concilium dicit, contritionem debere cum fiducia divinae misericordiae conjunctam esse. Num igitur in eo tantum controversia consistit, quod Pontificii dicunt, fidem esse fundamentum poenitentiae: nostri vero docent, esse partem? Certe si utrinque consensio esset, fidem in poenitentia esse necessariam, ad consequendam remissionem peccatorum, non esset ideo turbanda Ecclesia, si alius fidem fundamentum, alius partem poenitentiae appellaret, cum quidem majus sit, aliquid esse fundamentum, quam partem. Animum vero quaeso bone Lector adverte. Tertium Capitulum simpliciter nominat fidem, quam a partibus poenitentiae excludit. Quartus vero Canon explicat et declarat, qualem fidem Pontificii in sua poenitentia nolunt ferre, quae scilicet ex voce Evangelii seu absolutionis concipitur, et qua poenitens credit, sibi per et propter Christum remitti, et remissa esse peccata. Quando igitur dicunt, fidem fundamentum esse poenitentiae, intelligunt talem persuasionem, si actiones illas poenitentiae, a Pontificiis praescriptas, quis susceperit et praestiterit, quod illis actionibus impetret veniam peccatorum, et reconcilietur Deo. Hac enim persuasione dicunt suscipiendas esse actiones poenitentiae, et hoc est quod dicunt, fidem esse fundamentum poenitentiae. Quando igitur quartus Canon anathemate damnat eos, qui dicunt, fidem conceptam ex Evangelio vel absolutione, qua credit quis sibi per Christum remissa esse peccata, necessariam partem esse poenitentiae, ad consequendam remissionem peccatorum: quid aliud facit, quam quod totum Evangelium ex poenitentia tollit, et ipsam vocem Evangelii propriam, sicut a Prophetis, Christo et Apostolis tradita est damnat? De Prophetarum enim doctrina inquit Petrus, Act. 10. Christo omnes Prophetae testimonium perhibent, quod remissionem peccatorum per nomen ejus accipiant, quotquot credunt in ipsum. Summam doctrinae ministerii Christi, Marc. cap. 1 ita explicat: Poenitentiam agite, et credite Evangelio. Et post resurrectionem, jubet Apostolos praedicare poenitentiam, et remissionem peccatorum, in suo nomine, Luc. 24. Post ascensionem Paulo legationem Evangelicam ita injungit, ut convertantur a tenebris ad lucem, et accipiant remissionem peccatorum per fidem, quae est in me, Act. 26. Ipse etiam Paulus Act. 20 cum sciret captivitatem sibi imminere, summam praedicationis suae inter Judaeos et gentes, in haec capita colligit, testificans poenitentiam in Deum, et fidem in Christum. Reconciliatis vero proponit doctrinam, ut digna poenitentiae opera faciant, Act. 26. Audis ubique fidem, et illam fidem quae per nomen Christi remissionem peccatorum accipit, conjungi poenitentiae. Et ne plura testimonia coacervemus, quid reliquum erit Evangelio, si tollas inde Christum, fidem in Christum, et remissionem peccatorum, quae fide per Christum accipitur? Et tamen Tridentinum Concilium non veretur anathemate damnare, si quis dixerit, partem poenitentiae esse fidem, ex Evangelio conceptam, qua quis credit sibi per Christum peccata remissa. Hoc quidem ante cogitare potui, Tridentinum Concilium in doctrina de poenitentia, non recte aut explicate traditurum fidem, quaerentem et accipientem in voce Evangelii, per et propter Christum, remissionem peccatorum. Nunquam vero persuaderi mihi passus fuissem, fore ut in tanta verbi Dei luce, publico anathemate damnarent, si quis dixerit, partem salutaris poenitentiae esse fidem, conceptam ex Evangelio, qua quis credit sibi per Christum remissa peccata. Sed his notis et indiciis, Dei judicio, coram toto mundo revelatur, qualis Ecclesia sit coetus Pontificius. Ad perpetuam igitur rei memoriam, notum sit verae Ecclesiae Dei, Concilium Tridentinum promittere poenitentiae reconciliationem cum Deo, et remissionem peccatorum, sine fide, quae quidem ex Evangelio concepta sit, et qua quis credat, per Christum sibi peccata remissa. Ita enim sonora voce decernit 4. Can.

Cur Pontificii fidem ex poenitentia excludant.

Qualem fidem Pontificii intelligant in loco poenitentiae.

12. Audiamus vero, quas ipsi partes poenitentiae assignent, quae ad remissionem peccatorum, sine fide illa, necessariae et sufficientes sint. Contritionem numerant, confessionem, et satisfactionem. Et quia illas poenitentiae partes, etiam materiam Sacramenti faciunt, quam oportet externam et visibilem, seu sensibilem esse, non igitur de contritione interiori, nec de confessione quae Deo fit, nec de proposito interiori emendationis, partes illae intelligi debent, sed de externis actibus contritionis, de externa confessione, quae per enumerationem omnium delictorum proprio sacerdoti fit, et de externis operibus satisfactionis, injunctae a Confessionario.

Partes poenitentiae Pontificiorum.

13. Atqui externa signa contritionis, Scriptura nullibi docet, ad remissionem peccatorum esse necessaria. Enumeratio specialis omnium delictorum, sacerdoti facienda, in verbo Dei nec mandatum, nec exemplum habet. Satisfactionis vero opera, ipsi Pontificii definiunt esse indebita, hoc est, verbo Dei non mandata. Habent igitur partes poenitentiae, sine Scriptura, et quidem tales, quales hypocritae etiam simulare et praestare possunt. Et tamen illis tribuunt remissionem peccatorum, cum interea fidem ex Evangelio conceptam, qua quis credit sibi per Christum peccata remissa, sub anathemate in poenitentia damnent. Judas vero fide illa destitutus, cum partes Pontificiae poenitentiae haberet, contritionem scilicet, confessionem et satisfactio-

Enumeratio singulorum peccatorum.

nem, laqueo tamen se suspendit. Tanta scilicet in illis partibus poenitentiae, est consolatio, exclusa fide in Christum.

Trina vero illa enumeratio partium poenitentiae, ex publicae poenitentiae ritibus sumpta, postea ritibus illis partim abrogatis, partim mutatis, indocte ad generalem poenitentiae doctrinam accommodata est.

Accessit, quod veteres in multis sententiis loquuntur de poenitentia, non quatenus quaerit et accipit remissionem peccatorum, sed quatenus est vitae mutatio et emendatio. Et tunc Augustinus et Chrysostomus solent ita loqui: Sicut tres sunt peccatorum differentiae, et tribus modis Deum offendimus, corde scilicet, ore, et opere: ita veram emendationem per contrarium instituendam esse, in animo, in verbo et opere. Haec non attendentes Monachi, fecerunt inde tres partes poenitentiae, quibus acquiratur remissio peccatorum, et quidem exclusa fide, quae ex Evangelio concepta credat, per Christum peccata remitti. Et ubi Chrysostomus ponit operis humilitatem, Augustinus operis sanctificationem, substituerunt postea operis satisfactionem. Et tamen anathema sit oportet, nisi quis omnia illa, undecunque orta, tanquam oracula Spiritus sancti adoret.

Augustinus. Chrysostomus.

[LOCUS VIII.]
DE CONTRITIONE.
[SESSIO XIV.]
CAPUT IV.

Contritio, quae primum locum inter dictos poenitentis actus habet, animi dolor, ac detestatio est de peccato commisso, cum proposito non peccandi de caetero. Fuit autem quovis tempore, ad impetrandam veniam peccatorum, hic contritionis motus necessarius, et in homine post Baptismum lapso, ita demum praeparat, ad remissionem peccatorum, si cum fiducia divinae misericordiae, et voto praestandi reliqua conjunctus sit, quae ad rite suscipiendum hoc Sacramentum requiruntur. Declarat igitur sancta Synodus, hanc contritionem non solum cessationem a peccato, et vitae novae propositum et inchoationem, sed veteris etiam odium continere, juxta illud: Projicite a vobis omnes iniquitates vestras, in quibus praevaricati estis: et facite vobis cor novum, et spiritum novum. Et certe, qui illos sanctorum clamores consideraverit: Tibi soli peccavi, et malum coram te feci. Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum. Recogitabo tibi omnes annos meos, in amaritudine animae meae, et alios hujusmodi generis, facile intelliget, eos ex vehementi quodam anteactae vitae odio, et ingenti peccatorum detestatione manasse. Docet praeterea, etsi contritionem hanc aliquando charitate perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc Sacramentum actu suscipiatur: ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni, sine Sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam. Illam vero contritionem imperfectam, quae attritio dicitur, quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennae et poenarum metu communiter concipitur, si voluntatem peccandi excludat cum spe veniae, declarat non solum non facere hominem hypocritam, verumetiam donum Dei esse, et Spiritus sancti impulsum, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum moventis, quo poenitens adjutus, viam sibi ad justitiam parat, et quamvis sine Sacramento poenitentiae, per se ad justificationem perducere peccatorem nequeat: tamen eum ad Dei gratiam, in Sacramento poenitentiae impetrandam disponit. Hoc enim timore utiliter concussi Ninivitae, ad Jonae praedicationem, plenam terroribus poenitentiam egerunt: et misericordiam a Domino impetraverunt. Quamobrem falso calumniantur Catholicos scriptores, quasi tradiderint Sacramentum poenitentiae absque bono motu suscipientium gratiam conferre, quod nunquam Ecclesia Dei docuit, nec sensit, sed et falso docent, contritionem esse extortam et coactam, non liberam et voluntariam.

CANON V.

Si quis dixerit, eam contritionem quae paratur per discussionem, collectionem et detestationem peccatorum, qua quis recogitet annos suos, in amaritudine animae suae, ponderando peccatorum suorum gravitatem, multitudinem, foeditatem, amissionem aeternae beatitudinis, et aeternae damnationis incursum, cum proposito melioris vitae, non esse verum et utilem dolorem, nec praeparare ad gratiam, sed facere hominem hypocritam, et magis peccatorem, demum illam esse dolorem coactum, et non liberum ac voluntarium, anathema sit.

EXAMEN.

1\. Omnino in iis, qui veram et seriam agunt poenitentiam, necessaria est contritio. Neque enim vera poenitentia esse potest in iis, qui persuasione sanctitatis, somniant se esse sine peccato, vel qui peccata contemnunt, extenuant, excusant, palliant et defendunt: item, qui contaminationes divinas vel contemnunt, vel irrident, iram Dei non curant, judicio et indignatione ejus non moventur: atque ideo in peccatis contra conscientiam perseverant et pergunt, peccatis delectantur, quaerunt et arripiunt occasiones peccatorum, atque ea, quae sine timore Dei, ex proposito cumulant: in iis inquam, nulla vera potest esse poenitentia, nec serio aut recte quaeret remissionem peccatorum, qui iram et judicium Dei adversus peccata, vel non intelligit, vel non considerat, vel non curat. Nequaquam igitur docemus poenitentiam sine contritione. 2. Pertinet autem ad contritionem. I. Ut mens peccatoris, ex judicio legis intelligat, agnoscat et serio consideret multiplicem immundiciem, magnitudinem et abominationem peccati coram Deo. II. Ex doctrina de ira, indignatione et judicio Dei adversus peccata, conscientia intelligens quam serio et horribiliter Deus peccatis irascatur, et ea punire velit, agnoscit se propter peccata irretitam teneri nexibus irae et judicii Dei, ad aeternam condemnationem. III. Inde oritur in conscientia timor, terror et pavor irae et judicii Dei adversus peccata. IV. Hinc sequitur dolor conscientiae, graviter dolentis se peccasse, et peccatis offendisse Deum: inci-

pit igitur peccatum odisse, et detestari, atque ejus propositum abjicere. V. Haec vero agnitio, hic pavor et dolor, excitat et urget conscientiam ut cogitet et quaerat, an et quomodo effugere possit iram Dei, et judicium damnationis, sicut Baptista inquit: Quis submonstravit vobis fugere a ventura ira?

VI. Ad hos terrores necesse est accedere consolationem, fidem scilicet, quae statuat nobis remitti peccata propter filium Dei, et tantae misericordiae agnitione, rursus erigat nos, ne oppressi desperatione, ruamus in aeternum exitium. Nisi enim haec fides accedat, contritio est fuga Dei, et fremitus adversus Deum, quibus tandem ruitur in aeternum exitium. Et hic gradus discrimen facit inter contritionem Petri et Judae.

3. *Contritio an ex nostra voluntate proficiscatur.*

Est autem vera contritio, non opus liberi arbitrii, seu virium humanarum, sed Spiritus sanctus per verbum praedicatum, auditum et cogitatum, illam in nobis excitat, inchoat, operatur et efficit. Atque ideo poenitentiam acturi, proponant sibi legem Dei, monstrantem agnitionem peccatorum, iram Dei, poenas praesentes et futuras, spirituales et corporales, temporales et aeternas, publicas et privatas, et exempla poenarum, et qui post Baptismum lapsi sunt, immensa beneficia Dei considerent, ut agnoscant, quam foeda et horrenda ingratitudine Deum offenderint. Sunt autem multiplicia testimonia bonitatis Dei erga nos, in creatione et sustentatione mundi, in nutritione et defensione corporis et animae, in gubernatione politica, oeconomica et privata, praecipue vero in spiritualibus beneficiis, consideretur patefactio verbi, donatio Evangelii, missio filii, donatio Spiritus sancti, depulsio Diaboli, promissio vitae aeternae, etc.

Inter haec tanta Dei beneficia, Spiritum sanctum lapsibus contristare, et Deum offendere horrendum profecto scelus est. Per verbum igitur Dei praedicatum, auditum et cogitatum, Spiritus sanctus efficax est, excitans, inchoans et efficiens veram contritionem, quae in seriis poenitentiae exercitiis crescere quidem debet, nunquam tamen in hac vita sufficiens et perfecta esse potest. Delicta enim quis intelligit? Psalm. 19. Quis novit potestatem irae Dei? quis metuit furorem ejus? Psalm. 90. Ad dolorem igitur contritionis, pertinet etiam hoc dolere, quod non possumus de peccatis dolere. Remissio vero peccatorum, non pendet ex magnitudine, sufficientia et merito contritionis, sed ex obedientia et satisfactione Christi, fide apprehensa.

4. *An nostra contritione impetremus remissionem peccatorum.*

Necessaria igitur est contritio, non autem meritum est, impetrans remissionem peccatorum. Illa enim propter solum Christum datur, et fide accipitur, Act. 10. Contritio vero nihil aliud est, quam quod agnoscimus, sentimus et fatemur, nos propter peccata irretitos teneri nexibus judicii divini, ad aeternam damnationem. Et nisi ex illis pavoribus et doloribus, animus agnitione et fiducia misericordiae, propter Christum mediatorem eluctetur, ruit in desperationem, et in aeternum exitium. Usque adeo contritio non est meritum remissionis peccatorum. Quare igitur necessaria est? Respondeo. Sicut illi qui morbum nec agnoscunt, nec sentiunt, medicinam nec curant, nec quaerunt, nec applicant, ita gratiam et misericordiam Dei, quae in Christo proponitur, nemo satis curat, nemo serio et recte quaerit et amplectitur, nisi qui agnitione, sensu et pavore peccatorum, et irae Dei adversus peccata, contritus et perterrefactus est. Lex enim paedagogus est, urgens et impellens ad quaerendam gratiam Dei, in Christo. Et ordo divinus est, quod vult quidem evangelizare, sed pauperibus, vult sanare, sed contritos, vult praedicare dimissionem, sed captivis, vult educere et liberare, sed vinctos, hoc est, sub peccatis conclusos, vult consolari, sed contristatos et lugentes, vult respicere, sed ad contritum spiritu, beneplacitum est Domino, sed super timentes eum, et in eis qui sperant super misericordia ejus, vult reficere, sed laborantes et oneratos, vult coronare misericordia et miserationibus, sed caput humiliatum non turgidum, vult infundere oleum misericordiae, sed vulneratis, etc.

5. Hanc de contritione sententiam, quae a nostris ex Scripturae fundamentis exstructa, et justis tractatibus explicata est, ideo breviter hoc loco repetere volui, ne quis existimet, nos contritionem prorsus vel negare, vel ex poenitentia tollere: utque antithesis seu collatio clarius ostendat, quae sint potissima capita controversiae de contritione, in hoc Tridentino capitulo, quae ordine nunc, et breviter examinabimus.

6. Et primo, quod ad descriptionem contritionis attinet, nemo pugnat, quin contritio continere doceatur, non tantum cessationem a peccato, et novae vitae propositum et inchoationem, sed veteris etiam odium, et peccatorum detestationem. Nec de definitione certamen esset, nisi insidiae laterent sub vocabulis. Contritio, inquiunt, animi dolor, ac detestatio est de peccato commisso, cum proposito non peccandi de caetero. Haec verba ego simpliciter et candide acciperem in eam sententiam, sicut jam de contritione dixi, sed insidiae, ut monui, latent in vocabulis.

Scholastici de contritione.

Scholastici enim docent, contritionem, ut habeat vigorem et valorem ad deletionem et remissionem peccati, debere esse talem detestationem peccati, quae ad punitionem commissi peccati, voluntarie suscipiatur aut assumatur. Voluntariam enim poenam remittere et delere peccatum, sicut in humanis poena voluntarie assumpta, magis placat offensum. Ita Gabriel. Thomas vero dicit: Sicut peccatum per consensum voluntatis consummatur, ita per dissensum deletur et remittitur. Et addit, Baptismum in virtute meriti Christi, habere virtutem ad delenda peccata. In contritione vero ad remissionem peccatorum cum Christi merito requiri etiam nostrum actum displicentiae peccati, qui sit meritorius: quia cadat sub libero arbitrio. Et sicut offensa committitur in Deum, vel externis membris, vel concupiscentia, vel voluntate, ita contritionem inferre dolorem corpori, parti sensitivae, et voluntati ad reconciliandam offensam, quae in Deum com-

missa est, membris, concupiscentia et voluntate. Haec Thomas.

Et ex hac consideratione intelligi potest, quae sit causa, quod tertium Tridentinum capitulum nolit, contritionem esse terrores, a Deo conscientiae, voce legis incussos, ita enim contritio non posset esse meritoria reconciliationis, et remissionis peccatorum. Scholastici vero, ut contritionem meritoriam faciant ita eam definiunt, quod sit dolor assumptus, et voluntarie assumptus, et quidem pro peccatis assumptus. Et quia ad illas Scholasticorum disputationes, Tridentinum Concilium sua definitione respexit, brevem hanc commonefactionem addere volui.

Scholasticorum definitio.

7. Secundo in hoc capitulo principaliter observandum est, quid et quantum contritioni tribuant. Hic motus, inquiunt, praeparat ad remissionem peccatorum, si cum fiducia misericordiae divinae conjunctus sit. Possent haec verba commode intelligi, contritionem scilicet ita praeparare ad remissionem peccatorum, quia agnitione et sensu irae Dei adversus peccatum, hominem excitet et impellat, ut de suis operibus et meritis desperans, in Evangelio, fide gratis propter meritum Christi, quaerat et accipiat remissionem peccatorum: sed hoc Tridentina congregatio nullo modo vult. Et ne videamur verbis ipsorum peregrinum sensum affingere, audiamus quomodo hoc ipsum Capitulum, praeparationem illam per contritionem ad remissionem peccatorum, interpretetur et declaret. Motus, inquiunt, contritionis necessarius est, ad impetrandam veniam peccatorum. Et postea dicunt contritionem charitate perfectam, hominem Deo reconciliare, etiam ante absolutionem, modo adsit votum confessionis et satisfactionis. Impetrationem igitur veniae, et reconciliationem cum Deo, manifeste tribuunt actui seu operi contritionis nostrae, et quidem ante absolutionem, quae est vox Evangelii, gratis propter meritum Christi annuntians, et impertiens fidei reconciliationem cum Deo, et remissionem peccatorum. Quid vero aliud hoc est quam reconciliationem cum Deo, et remissionem peccatorum, adimere Evangelio et fidei: imo gratuitae misericordiae Dei, et merito Christi, et transferre illam in merita nostrorum operum? Sed inquis: Tamen Tridentinum capitulum, contritioni conjungit fiduciam divinae misericordiae, et votum absolutionis, et Scholastici addunt meritum Christi. Verba sane audio, sed video, quomodo illa Pontificii intelligant: Poenitentiam scilicet debere de divina misericordia concipere talem fiduciam, si voluntarie ex dilectione Dei assumat dolorem pro peccatis, et habeat propositum, se velle Sacerdoti enumerare omnia peccata, et obedienter exsequi satisfactiones, quas Sacerdos injuncturus sit, fore ut his motibus et actibus impetret veniam peccatorum, et reconcilietur Deo. Et illa poenitentium opera, dicunt ex merito Christi habere talem virtutem, remissionis scilicet peccatorum.

Fides.

Talis fides est Pontificiae poenitentiae, in nostra scilicet opera, non in Christum, talem misericordiam Dei volunt, non quae sit gratuita, et gratis propter Christi meritum peccata remittat, sed quae operibus nostris tribuat mercedem, reconciliationem scilicet cum Deo, et remissionem peccatorum. Haec quia simpliciter evertunt doctrinam Evangelii miris tergiversationibus involuta, et variis pigmentis fucata hactenus sunt a multis nostri temporis Pontificiis scriptoribus. Sed Tridentinum Concilium, sine tergiversatione et dissimulatione, manifeste quid velit et sentiat, declarat. Simpliciter enim repetit et confirmat, quae a Scholasticis Doctoribus de contritione tradita sunt: quod scilicet virtute contritionis, juxta distributionem Thomae remittatur et deleatur culpa, auferatur poena, et conferatur gloria. Utque ea, quae in hoc capitulo de contritione decernuntur, rectius examinari et planius intelligi possint, paucis notabo dogma Scholasticorum, quod Concilium hoc decreto repetere et confirmare voluit. Scotus igitur dicit, peccatorem ex suis naturalibus cum communi seu penetrali influentia Dei, posse considerare peccatum a se commissum ut contra legem Dei, ut offensam Dei, ut irae inductivum, et aeterni supplicii, et voluntatem sub his rationibus, posse detestari peccatum. Et hunc motum vocant attritionem, quae sit insufficiens et remota dispositio ad remissionem peccatorum. Si vero peccator consideret summam et infinitam Dei dignitatem, bonitatem et misericordiam, et quod dictante ratione, super omnia bona finita et creata diligendus sit, posse voluntatem huic dictamini rationis se conformare, et ex naturalibus elicere actum dilectionis Dei super omnia: atque ita posse peccatum detestari, quatenus est offensivum summi boni, sic a se super omnia dilecti. Et hanc dispositionem ex naturalibus esse sufficientem, immediatam et ultimatam, ad infusionem et susceptionem gratiae, quae sit charitas Dei. Deum enim nemini sufficienter disposito, subtrahere suam gratiam. Et quando hoc modo, charitate diligente Deum super omnia, contritio perfecta fuerit: quia charitas sit gratia illa, qua peccata remittuntur, ita et hac ratione contritionem delere peccata, impetrare veniam peccatorum et reconciliationem cum Deo, quia vel ex charitate diligente Deum super omnia, oriatur, vel charitas motui illi contritionis coexistat, consistat, et concomitetur. Et hoc est dogma illud Scholasticorum, ad quod stabiliendum, factum est hoc decretum, quod ex hac collatione Scholastici dogmatis, rectius intelligetur, ut scilicet doceamur, in poenitentia, propter nostram dilectionem, non fide propter meritum Christi, impetrare veniam peccatorum, et reconciliationem cum Deo. Impietas autem hujus dogmatis, et per se et ex iis, quae in prima parte Examinis annotata sunt, adeo manifesta est, ut ad refutationem satis sit monstrasse, quale mysterium iniquitatis in hoc capitulo contineatur.

Pontificiae poenitentiae.

8. Tertio, est et hoc observandum, quod quartum hoc capitulum dicit, contritionem tunc impetrare delictorum veniam, et reconciliationem cum Deo si charitate perfecta fuerit. Scholastici vocant suffi-

Contritio quando juxta Pontificios

Impetret delictorum veniam.

cientem contritionem. Et Scotus dicit, ad hanc sufficientiam et perfectionem requiri certam intentionem detestationis peccati, quae per certum tempus, a Deo determinatum, continuetur, in cujus temporis termino, et non ante, deleatur peccatum. Alii disputant, ad sufficientiam et perfectionem contritionis, requiri tantum, ut formata sit charitate: sicut in praecedentibus dictum est. Sed illa charitas debet diligere Deum super omnia, ad quam perfectionem nullus sanctorum in hac vita pervenire potest. Et de ipsa contritione, Scriptura testatur: Delicta quis intelligit? Item, quis novit potentiam irae tuae? Impossibilis igitur est sufficientia et perfectio contritionis. Et ejus persuasio vel facit Pharisaeos, vel desperabundos. Conscientia enim quia nunquam potest certa esse de sufficientia et perfectione contritionis, semper dubia et incerta manebit de remissione peccatorum, et reconciliatione cum Deo. Et hoc ipsum propositum est Tridentinae Synodi, ut dogma dubitationis de remissione peccatorum confirmet et stabiliat. Ejus vero refutatio, in prima parte hujus examinis explicata est.

9. Quarto, Lutheri propositionem, a Leone X. damnatam, repetito anathemate damnant, attritionem scilicet facere hominem hypocritam, et magis peccatorem, nec esse dolorem voluntarium, sed coactum.

Explicatio sententiae Lutheri.

Facilis vero, et brevis est explicatio. Lutherus nequaquam sensit, verbum Dei quod arguit peccata, et monstrat gravitatem, multitudinem et foeditatem peccatorum, non pertinere vel requiri ad poenitentiam, nec docuit, praedicationem, auditum, cogitationem, et meditationem illius verbi, non esse utilem ad poenitentiam. Est enim (sicut supra dixi) organon, per quod Spiritus sanctus cor lapideum aufert, et dat cor carneum. Neque unquam Lutherus dixit agnitionem, detestationem peccatorum, quam Spiritus sanctus, per auditum et meditationem verbi illius operatur in homine, non esse verum contritionis dolorem. Sed Scholasticas disputationes de attritione, jure et merito, ex verbo Dei taxavit. Docent enim liberum arbitrium naturalibus suis viribus, ex solo dictamine legis naturae, sine operatione Spiritus sancti posse inchoare, concipere et assumere verum dolorem et detestationem peccatorum, hoc est, attritionem: et illam esse dispositionem ad gratiam: quam dispositionem vocant facere quod in se est, quod sit meritum congrui. Hoc est dogma illud de attritione, quod Lutherus impugnavit: quia poenitentiam, quam scriptura affirmat Dei donum esse, Act. 5 et 11, 2. Tim. 2 tribuit naturalibus corruptae naturae viribus: cum Christus affirmet, malam arborem non posse bonos fructus facere. Quia vero experientia testatur, animalem hominem saepe metu poenarum dolorem aliquem et detestationem peccatorum suscipere et assumere: respondet Lutherus, idem quod Augustinus disputat, de Spiritu et litera. Quando liberum arbitrium, sine Spiritu sancto, metu poenae, seu spe commodi, aliquid vel facit vel omittit, esse tantum externam hypocrisin, interius vero, ipsum peccatum magis augeri. Et ad Bonifacium lib. 3, cap. 4. Qui carnali metu poenae aliquid facit, procul dubio invitus facit, ac per hoc in animo non facit: mavult enim omnino non facere, si permittatur impune, atque per hoc in ipsa voluntate intus reus est, ubi ipse qui praecipit, inspicit Deus.

De attritione igitur, sicut Scholastici eam tradunt, Lutherus recte dixit, quod sit coactum quiddam, quod non praeparet ad gratiam, sed faciat hominem hypocritam, et magis peccatorem: peccator enim addens ad peccata, Pharisaicam persuasionem de naturalibus suis viribus, operibus et meritis, magis redditur peccator. Vide autem artificium Tridentinum. Scholasticam illam opinionem de attritione, palam pelagianizantem, defendere non audent. Ut tamen Bullae Leonis, specie aliqua patrocinentur, dicunt, contritionem quae ex agnitione peccati, et ex gehennae metu, ex impulsu Spiritus sancti concipitur, et donum Dei est, si conjunctam habeat spem veniae et excludat propositum peccandi, viam et gradum esse ad conversionem. Sed ita pugnant sine adversario: quis enim hoc negat, nisi quod contritionem illam causam facere videntur impetrationis gratiae.

Scio autem magnas et longas disputationes apud Scholasticos exstare, de contritione et attritione: hoc est, quando dolor in poenitentia oriatur ex metu gehennae, et quando ex dilectione Dei oriatur. Et utrunque sane fieri in iis, qui post Baptismum lapsi sunt, non est dubium. Nam et expavescunt metu irae et judicii Dei: et dolent, se tam benignum patrem offendisse, Mediatori tam optime de nobis merito, adeo ingratos fuisse: et Spiritum sanctum, pignus haereditatis nostrae contristasse. Sed illae Pontificiae disputationes periculosae sunt, et vere laquei conscientiarum: quod contritio expavescens consideratione irae et judicii Dei, si non oriatur ex dilectione Dei, etiamsi accedat fides, petens et statuens remitti nobis peccata propter Christum, tamen sit non salutaris, sed Judae poenitentia. In magnis enim, seriis et veris terroribus qui in Psalmis et apud Prophetas describuntur, resonant querelae de gravitate et de multitudine peccatorum, de ira et furore Dei. Et tamen accedente fide in Christum, quae erigat conscientiam, vera et salutaris est poenitentia. Utilius igitur est, quaestiones illas praecidere, et contritionem definire ex verbo Dei arguente peccata, et revelante iram Dei super peccata, per quod verbum Spiritus sanctus excitat contritionem in poenitentibus, utque fides apprehendens consolationem, voce Evangelii in Christo propositam, discrimen faciat inter timorem servilem et filialem, inter dolorem Judae, et inter salutarem tristitiam Petri.

Haec sunt praecipua capita controversiae, de contritione, quae quidem in hoc quarto Tridentino Capitulo tractantur, quae notare magis quam explicare volui. Fundamenta enim in praecedentibus monstrata sunt.

[LOCUS IX.]

DE CONFESSIONE.

[SESSIO XIV.]

CAPUT V.

Ex institutione sacramenti poenitentiae jam explicata, universa Ecclesia semper intellexit, institutam etiam esse a Domino integram peccatorum confessionem, et omnibus post baptismum lapsis, jure divino necessariam existere. Quia Dominus noster Jesus Christus, e terris ascensurus ad coelos, sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit, tanquam praesides et judices, ad quos omnia mortalia crimina deferantur, in quae Christi fideles ceciderint: quo pro potestate clavium, remissionis et retentionis peccatorum sententiam pronuntient. Constat enim Sacerdotes judicium hoc incognita causa, exercere non potuisse, neque aequitatem quidem illos in poenis injungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat, et non potius in specie ac sigillatim sua ipsi peccata declarassent. Ex his colligitur oportere a poenitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem, conscientiam habent, in confessione recenseri, etiamsi occultissima illa sint, et tantum adversus duo ultima Decalogi praecepta commissa, quae nonnunquam animum gravius sauciant, et periculosiora sunt his, quae in manifesto admittuntur. Nam venialia, quibus a gratia Dei non excludimur, et in quae frequentius labimur quanquam recte et utiliter citraque omnem praesumptionem, in confessione dicantur, quod piorum hominum usus demonstrat, taceri tamen citra culpam, multisque aliis remediis expiari possunt. Verum cum universa mortalia peccata, etiam cogitationes, homines irae filios, et Dei inimicos reddant, necessum est, omnium etiam veniam, cum aperta et verecunda confessione a Deo quaerere. Itaque dum omnia, quae memoriae occurrunt peccata, Christi fideles confiteri audent, proculdubio omnia divinae misericordiae ignoscenda exponunt. Qui vero secus faciunt, et scienter aliqua retinent, nihil divinae bonitati per sacerdotem remittendum proponunt. Si enim erubescat aegrotus, vulnus medico detegere quod ignorat, medicina non curat. Colligitur praeterea etiam eas circumstantias in confessione explicandas esse, quae speciem peccati mutant, quod sine illis peccata ipsa, neque a poenitentibus integre exponantur, nec judicibus innotescant: et fieri nequeat, ut de gravitate criminum recte censere possint, et poenam quam oportet, pro illis poenitentibus imponere. Unde alienum a ratione est, docere circumstantias has, ab hominibus otiosis excogitatas fuisse, aut unam tantum circumstantiam confitendam esse, nempe peccasse in fratrem. Sed et impium est, confessionem quae hac ratione fieri praecipitur, impossibilem dicere, aut carnificinam illam conscientiarum appellare. Constat enim, nihil aliud in Ecclesia a poenitentibus exigi, quam ut postquam quisque diligentius se excusserit, et conscientiae suae sinus omnes et latebras exploraverit, ea peccata confiteamur, quibus se Dominum et Deum suum mortaliter offendisse meminerit. Reliqua autem peccata, quae diligenter cogitanti non occurrunt, in universum eadem confessione inclusa esse intelliguntur, pro quibus fideliter cum Propheta dicimus: Ab occultis meis munda me Domine. Ipsa vero hujusmodi confessionis difficultas, ac peccata detegendi verecundia, gravis quidem videri posset, nisi tot tantisque commodis et consolationibus relevaretur, quae omnibus digne ad hoc sacramentum accedentibus, per absolutionem certissime conferuntur. Caeterum quo ad modum confitendi secreto apud solum sacerdotem, et si Christus non vetuerit, quin aliquis in vindictam suorum scelerum, et sui humiliationem, cum ob aliorum exemplum, tum ob Ecclesiae offensae aedificationem, delicta sua publice confiteri possit, non est tamen hoc divino praecepto mandatum, nec satis consulte humana aliqua lege praeciperetur ut delicta, praesertim secreta, publica essent confessione aperienda. Unde cum a sanctissimis et antiquissimis Patribus, magno unanimique consensu secreta confessio sacramentalis, qua ab initio Ecclesia sancta usa est, et modo etiam utitur, fuerit semper commendata, manifeste refellitur inanis eorum calumnia, qui eam a divino mandato alienam, et inventum humanum esse, atque a Patribus in Concilio Lateranensi congregatis, initium habuisse, docere non verentur. Nec enim per Lateranense Concilium Ecclesia statuit ut Christi fideles confiterentur, quod jure divino necessarium esse intellexerat, sed ut praeceptum confessionis saltem semel in anno, ab omnibus et singulis, cum ad annos discretionis pervenissent, impleretur. Unde jam in universa Ecclesia, cum ingenti animarum fructu fidelium, observatur mos ille salutaris confitendi, sacro illo et maxime acceptabili tempore Quadragesimae: quem morem haec sancta Synodus maxime probat et amplectitur, tanquam pie et merito retinendum.

CANON VI.

Si quis negaverit, confessionem sacramentalem, vel institutam, vel ad salutem necessariam esse jure divino: aut dixerit, modum secrete confitendi soli sacerdoti, quem Ecclesia Catholica ab initio semper observavit et observat, alienum esse ab institutione et mandato Christi, et inventum esse humanum, anathema sit.

CANON VII.

Si quis dixerit, in sacramento poenitentiae, ad remissionem peccatorum necessarium non esse jure divino, confiteri omnia et singula peccata mortalia, quorum memoria, cum debita et diligenti praemeditatione habeatur, etiam occulta, et quae sunt contra duo ultima Decalogi praecepta, et circumstantias, quae peccati speciem mutant, sed eam confessionem tantum esse utilem, ad erudiendum et consolandum poenitentem, et olim observatam fuisse tantum ad satisfactionem Canonicam imponendam: aut dixerit, eos qui omnia peccata confiteri student, nihil relinquere velle divinae misericordiae ignoscendum, aut demum non licere confiteri peccata venialia, anathema sit.

CANON VIII.

Si quis dixerit, confessionem omnium peccatorum, qualem Ecclesia servat, esse impossibilem, et traditionem humanam, a piis abolendam, aut ad eam non teneri omnes et singulos utriusque sexus Christi fideles, juxta magni Concilii Lateranensis constitutionem, semel in anno, et ob id suadendum esse Christi fidelibus, ut non confiteantur tempore Quadragesimae, anathema sit.

[vide librum Concordiae, p. 181—200, 842—848.*]*

EXAMEN.

1. Longa est disputatio de confessione, quae magna contentione agitatur, cumulatis multis Scripturae sententiis, et coacervatis variis antiquitatis testimoniis et exemplis. Id quod eo artificio fit, ut imperitiorum mentes turbentur, et existiment illam et prorsus talem confessionem, et quidem tali opinione, sicut Pontificiis nunc in usu est, semper fuisse in veteri Ecclesia, tanquam jure divino mandatam et necessariam. Simplicissima igitur et commodissima ratio explicationis erit, si per distributionem ostendatur, quam varia sint genera, et quam multae rationes confessionis, cujus et in Scriptura, et in veterum scriptis mentio fit, deinde ad singula haec genera, instituatur antithesis, quae et qualis sit confessio, de qua Pontificii dimicant, quae scilicet, ut ad remissionem peccatorum necessarium exigit, ut omnia et singula delicta, quae a Deo nobis remitti volumus, in specie et sigillatim, secundum omnes circumstantias sacerdoti patefaciamus et enumeremus, ita ut quicquid Sacerdoti non enumeretur, illud non remittatur a Deo.

2. Hoc modo enim perspicue ostendi poterit, Pontificiam confessionem nec scripturae, nec antiquitatis vera et consentientia habere testimonia. Loquimur autem hoc loco, non de confessione laudis, in qua significatione, aliquoties vocabulum confessionis in scriptura usurpatur, sed de confessione fraudis: sicut Augustinus vocabuli aequivocationem eleganter distinguit, de verbis Evangelii, Homilia 8 hoc est, de agnitione et confessione peccati loquimur.

3. *Prima species confessionis.* Primo igitur est confessio quaedam, quae soli Deo fit, qua peccata nostra agnoscentes, coram Deo cor nostrum effundimus, confitentes et deplorantes, cum vero cordis dolore, quam multipliciter Deum offenderimus, nosque reos fatemur irae et damnationis aeternae, petimusque misericordiam. Haec confessio pertinet ad veram contritionem, ne vel fingamus nos esse sine peccato, vel ne paccata contemnamus, extenuemus, excusemus, palliemus seu defendamus, sed ingenue coram Deo agnoscamus et fateamur, tum culpam, tum reatum. Haec confessio conjuncta est cum spe et fiducia veniae, sicut Chrysostomus inquit ad Theodor lapsum: *Chrysostomus.* Quid proderunt lacrymae et confessio, si nulla adsit abolitionis fiducia? Conjuncta etiam est cum proposito emendationis, sicut Hilarius inquit in Psalmo 135. Quid aliud est confessio erroris, quam confessio desinendi ab errore? De hujus confessionis necessitate et utilitate, populus diligenter erat commonefaciendus, ut juxta cautionem debiti nostri, hoc est, juxta doctrinam Decalogi, inquiramus in totam naturam et vitam nostram, excutientes et examinantes eam juxta singula praecepta, ut aliquo modo agnoscamus (semper enim manet illud Psalmi: delicta quis intelligit?) multitudinem, gravitatem et foeditatem peccati, et quam multipliciter rei simus coram Deo. Hac enim ratione, vera generatur contritio, fides excitatur et acuitur, ut serio quaerat, cum gratitudine accipiat et in filiali timore Domini retineat misericordiam Dei, et remissionem peccatorum.

Frangitur etiam ita superbia humani ingenii, ne Pharisaicam persuasionem induat justitiae sanctitatis et innocentiae. Cautiores etiam in posterum reddit nos illa confessio, ut majori diligentia mores gubernemus, et lapsus caveamus.

Haec populo ex verbo Dei erant proponenda, et diligenter inculcanda. Sed Pontificii de sua tantum confessione dimicant, ad quam etiam ea, quae de hac confessione, sive in scriptura, sive in veterum scriptis dicta sunt, detorquent, et quae propria sunt hujus confessionis, ea transferunt et tribuunt auriculari suae enumerationi. Loquuntur autem de hac confessione, dicta Scripturae. Psalmus 32. Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea. Delictum meum cognitum tibi feci. Dixi, confitebor adversus me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei. Prima Epistola Johannis cap. 1. Si confiteamur peccata nostra, fidelis et justus est, ut remittat. Si dixerimus, quod non peccavimus, verbum ejus non est in nobis. Proverbiorum 28. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur, qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur.

Haec confessio vel interius in corde, vel publica voce Deo peccata confitetur, ut Levit. 16, Daniel. 9. Item, vel in genere peccatorum reum sisti Deo, ut publicanus inquit: Deus, propitius esto mihi peccatori, vel inquirit in totam vitam, atque adeo in totam hanc corruptam naturam: ut Psalm. 19, 25, 51 etc. De hac confessione Patres etiam loquuntur, ut Origenes libro tertio, περὶ ἀρχῶν, capite primo. 4. Si quis non prius animae suae vitia cognoverit, ac proprii oris confessione prodiderit, purgari iis absolvique non poterit. Hoc dictum Pontificii ad suam confessionem detorquent. Sed in praecedentibus prolixe se explicat Origenes, et sunt haec ejus verba: *Verba Origenis.* Quid a Deo consequantur, ignorant, nisi prius ad beneficia consequenda, per desiderium venerint, quod ita demum fiet, si quis ante semetipsum cognoscat, et sentiat quid sibi desit: et quod sibi deest, a quo quaerere vel debeat vel possit, intelligat, qui enim non intellexerit prius aegritudinem suam, medicum quaerere nescit, vel sanatus non aget gratias. Ne igitur ignoret sibi per gratiam concessum, agnoscenda et confitenda sunt peccata. Idem in Psalm. 37. Homilia prima dicit: Convenit post peccatum confiteri peccatum. Id vero declarat exemplo Publicani, Luc. 18 et Davidis. Quae, inquit, deliqui, quae concupivi, quae commisi, omnia ante te profero, et in orationibus meis ante conspectum tuum pono: et gemitus meus non est abs te absconditus.

Chrysostomus. Chrysostomus in Psalm. 50. Quanti sunt peccatores, secure degentes, qui nolunt intelligere quod inique agunt, nec agnoscere volunt superventuram sibi calamitatem: insuper fiducialiter, quae mala

sunt, agunt, et sic nec ingemiscunt, nec lacrymam proferunt, nec confitentur, quos salvari est impossibile: quod nec agnoscunt facinora sua, nec Dei judicium prae oculis habeant.

Et Homil. 3 in Matth. Confessio peccatorum, testimonium est conscientiae, timentis Deum, qui enim timet judicium Dei, peccata sua non erubescit confiteri, qui autem erubescit, non timet. Illic enim turpitudo confessionis aspicitur, ubi futuri judicii poena non creditur. Nunquid nescimus, quia confessio peccatorum habet pudorem: et quod hoc ipsum erubescere, poena gravis est? Sed ideo magis jubet Deus confiteri peccata, ut verecundiam patiamur pro poena.

Idem in Genesin Homil. 4. Quando in praesenti vita, per confessionem peccata abluere, et remissionem a Domino assequi poterimus: tunc abibimus hinc, a peccatis puri, et magnam fiduciam habebimus. Et Homil. 20. Qui haec fecit, si voluerit ad confessionem facinorum festinare, et medico ostendere ulcus, qui curet et non exprobret: atque ab illo remedia accipere, et soli ei loqui, nullo alio conscio, et omnia dicere cum diligentia: facile sua peccata emundabit. Confessio enim peccatorum, abolitio est delictorum. De hoc loco Lindanus exultat, quod ad verbum tradat secretam Pontificiorum confessionem. Sed quam veteratorie agat, lector consideret. In illa ipsa enim Homilia dicit: Si Lamech non refugit, mulieribus suis peccatum confiteri: quali erimus nos venia digni, si ei qui omnia nostra novit delicta, confiteri non volumus peccata? Et subinde ingeminat, medicum illum, esse Dominum nostrum.

Tales igitur veterum sententias, Pontificii ad suam enumerationem detorquent. Sed ipse Chrysostomus se clarissime explicat, in Epist. ad Hebr. cap. 12, Homil. 31 inquit: Non dico tibi, ut te prodas in publicum, neque ut te apud alios accuses: sed obedire te volo Prophetae dicenti: Revela Domino viam tuam. Ante Deum ergo confitere peccata tua. In Psalm. 59. Peccata tua dicito, ut deleas illa. Si confunderis alicui dicere, quia peccasti, dicito ea quotidie in anima tua, non dico, ut confitearis conservo tuo, ut exprobret, dicito Deo, qui curat ea. Nec enim si non dixeris, ignorat ea Deus. Dicito in hac vita, ut in illa requiem habeas.

Idem sermone de poenitentia et confessione: Nunc autem neque necessarium est, praesentibus testibus confiteri: solus te Deus confitentem videat. De incomprehensibili Dei natura, Homil. 5. Rogo et oro, ut crebrius Deo immortali confiteamini, et enumeratis vestris delictis, veniam petatis. Non te in theatrum conservorum duco, non hominibus peccata tua detegere cogo. Repete coram Deo conscientiam tuam, te explica: ostende medico praestantissimo vulnera tua, et pete ab eo medicamentum.

De Lazaro, concione quarta, Cave homini dixeris peccata, ne tibi opprobret. Neque enim conservo confiteris, ut in publicum proferat, sed ei qui Dominus est. De hac interiori confessione, Deo facienda, multa alia egregia sunt veterum dicta. Sed has Chrysostomi sententias, ideo hoc loco adscripsi, inde enim colligi potest, quomodo et ex quibus veterum sententiis, non recte intellectis, posteritas fabricarit Pontificiam enumerationem et necessitatem ejus. Dicunt veteres, peccata confessione revelanda, in specie expendenda, curiosius discutienda, explicanda, detegenda, enumeranda, etc., dicunt, peccata solvi per confessionem, impossibile esse salvari citra confessionem. Sed Chrysostomus addit interpretationem, haec intelligenda esse non de externa confessione homini facienda, sed de interiori quae Deo fit.

5. II. Species.

Secundo, est confessio fraterna, quae proximo fit, quando scilicet is qui offendit proximum, poenitentia ductus fatetur se peccasse, et petit sibi ignosci. Luc. 17. Si septies in die peccaverit in te et conversus fuerit ad te, dicens: poenitet me, dimitte illi. De hac confessione Augustinus tractatu in Joh. 56 quod etiam Beda allegat in Paulum ad Colossenses, interpretatur illud Jacobi 5. Confitemini invicem delicta vestra, et orate pro invicem. Ad hanc confessionem, serio exhortandi sunt homines. Christus enim dicit, Matth. 5 illum non posse munus ad altare offerre, qui non prius reconciliatus fuerit fratri suo. Et alteri parti Christus etiam graviter concionatur, Matth. 6. Si non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata.

Et illam fraternam reconciliationem, Deus promittit se in coelo ratam habiturum, Matth. 18. In quem locum Theophylactus inquit: Si tu offensus, habes eum, qui te injuria affecit, post trinam admonitionem sicut publicanum, erit ille et in coelo talis: si autem solveris eum, hoc est, confitenti et deprecanti ignoveris, erit ei et in coelo condonatum. Non solum enim quae sacerdotes solvunt, sunt soluta, sed quaecunque et nos injuria affecti, vel ligamus vel solvimus, et ipsa erunt ligata vel soluta. Sub hac confessione comprehenditur et hoc, quando fraterna correptione, ad agnitionem et confessionem alicujus peccati, etiamsi in nos non sit commissum, frater commovetur et adducitur: Ita enim lucratus es fratrem tuum, inquit Christus. Et propter mutuam interpellationem Jacobus dicit utilem esse hanc confessionem: Orate pro invicem, ut salvemini.

6. III. Species.

Tertio, est in scriptura confessio quaedam peccatorum generalis, qua peccator non tantum interius coram Deo, sed et coram ministris verbi et Sacramentorum, non quidem in specie omnia et singula peccata, secundum omnes circumstantias enumerat: sed vel in genere, sive voce sive reipsa profitetur, se agnoscere peccata et iram Dei adversus peccata, vel certa aliqua delicta, gravantia conscientiam, confitetur, et petit impertiri sibi remissionem. Talis confessio in Veteri Testamento erat quando aliquis ad Sacerdotem adducebat hostiam offerendam pro peccato, ro delicto, pro ignoran-

Confessio in Veteri Testamento.

tia, pro contumacia etc. nec exigebatur, ut peccatum illud in specie et sigillatim cum omnibus circumstantiis Sacerdoti exponeretur. Talis confessio erat Davidis coram propheta Nathan, qua confitetur peccatum adulterii et homicidii, sine enumeratione circumstantiarum, 2. Regum 12. Et addit generalem confessionem: Ecce in iniquitatibus conceptus sum etc. Omnes iniquitates meas dele, Psalm. 51 ubi observetur, quod David quidem confessionem illam coram Propheta facit juxta titulum Psalmi, sed tamen ad Deum confessionem dirigit. Et illi generali confessioni, quae non est integra singulorum peccatorum, secundum omnes circumstantias enumeratio, Nathan impertit absolutionem: Dominus abstulit peccatum tuum. Et ratio talis generalis confessionis, pulchre describitur in historia Nehemiae. Nam capite octavo Esdras cum Levitis, praelegunt populo in volumine legis, et interpretantur. Inde populus agnoscens peccata, quibus Deum offenderat, incipit dolere et flere, capite nono separant a se semen alienigenum, et confitentur coram Levitis et tota Ecclesia, peccata sua, et patrum suorum. Et Levitae, repetita populi confessione, implorant Dei misericordiam: quod sit loco absolutionis, et obligant se ad emendationem, inito et quasi conscripto publice foedere: id quod pertinet ad fructus poenitentiae. Hoc exemplum ideo adscripsi, quia monstrat totum processum (ut sic loquar) confessionis. Ita peccatrix, Lucae septimo, externis signis et gestibus in genere, sine specifica enumeratione, profitetur se multorum peccatorum ream esse, praecipue vero ejus, quod notorium erat, et petit absolutionem.

Exempla hujus confessionis in Novo Testamento.

Et Christus huic generali confessioni impertit absolutionem: Remittuntur tibi peccata tua, fides tua te salvam fecit: vade in pace. Eodem modo filius hominis potestatem remittendi peccata in terra exercet, Matth. 9. Intelligens enim, paralyticum consideratione peccatorum territum, et videns fidem ejus, inquit: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Ibi est verbum remittendi, quod exstat Johannis vigesimo, describitur ibi expresse potestas remittendi peccata. Et tamen ad absolutionem, non requiritur integra singulorum peccatorum enumeratio. Non aliter autem Christus Apostolos misit, quam ipse missus fuerat, Joh. 20. Non igitur debent ministri ab iis, qui absolutionem petunt, exigere, quod Christus non exegit. Ita Matth. 3 qui a Johanne baptizantur, confitentur, peccata sua: eo ipso enim, quod baptismum poenitentiae suscipiunt, profitentur se esse peccatores. Et ex historia Baptistae colligi potest processus, quo usus fuit Johannes: praedicavit poenitentiam, ita sicut scriptum est Isaiae 40 arguens valles, montes et colles, quod sint prava et aspera. Omnis caro foenum: et omnis gloria ejus, quasi flos agri: foenum exsecatur, flos cadit, spiritu Domini sufflante in eo. Quando vero accedebant turbae, Pharisaei et Sadducaei, ut baptizarentur, concionabatur ipsis de ira Dei, et de effugienda ira Dei, Matth. 3, Luc. 3 dicebat ipsis ut crederent in venturum, hoc est, in Christum. Act. 19. Illi vero ad hanc doctrinam confitebantur peccata sua, hoc est, in genere fatebantur, et significabant, se agnoscere peccata, timere iram Dei, et dolere quod Deum offendissent, petebantque baptisma, in remissionem peccatorum. Et Johannes quidem graviter ipsos monet, ne simulatam, sed veram et seriam agant poenitentiam: idque dignis fructibus ostendant. Non tamen exigit specificam enumerationem singulorum delictorum, sed judicat sufficere, quod ea exponunt, quibus praecipue conscientiam gravatam sentiunt, petentes instructionem. Ita publicani et milites dicunt: Quid faciemus? Act. 19 confitentur et annuntiant acta sua. Sed Lucas dicit, fecisse hoc illos, qui jam crediderant: sicut Paulus post conversionem, fatetur peccatum persecutionis: et sicut Augustinus suas confessiones edidit. Et non fit ibi vel exigitur specifica enumeratio singulorum delictorum, sed agnoscunt et fatentur, actiones suas ad normam verbi Dei non congruere: praecipue vero magicos libros exurunt, ita ipso facto promittentes emendationem. Ita Zachaeus, Lucae 19 fatetur se multos fraudasse, et pollicetur emendationem. Christus vero non exigit in specie et sigillatim enumerationem, per singulas circumstantias, sed contentus est generali confessione cum Zachaeus inquit: Si quem fraudavi. Et ad hanc confessionem Christus absolutionem pronuntiat: Hodie salus facta est huic domui, quoniam et ipse est filius Abraham. Venit enim filius hominis, quaerere et salvare quod perierat. Filius etiam perditus, Lucae 15 generali confessione peccati, et promissione emendationis, recipitur.

7. Haec ideo annotavi, ut ostenderem, morem confessionis, quae in nostris Ecclesiis servatur, consentaneum esse scripturae, quod generali confessione contenta, non exigit specificam enumerationem. Ea tamen, quae conscientiam praecipue gravant, exponere consulit, instructionis et consolationis gratia. De hac confessione loquitur Basilius in quaestionibus compendio explicatis, 288 cum inquit: Necessarium videtur iis, quibus dispensatio mysteriorum Dei commissa est, confitenda esse peccata, addit enim: Sic et hi, qui antiquitus poenitebant, inveniuntur apud sanctos confessi esse peccata sua. Scriptum est enim in Evangelio: quia Baptistae confitebantur populi peccata sua: et in Actibus confitebantur ipsis Apostolis, a quibus postea baptizabantur. Has vero et similes sententias, quam recte et dextre Pontificii ad integram suam enumerationem detorqueant, haec observatio plane ostendit.

8. *IV. Species.*

Quarto, veteri Ecclesiae in multo et frequenti usu fuit publica confessio, quam ἐξομολόγησιν vocarunt. Illis enim, qui deprehensi essent in publicis criminibus, quae excommunicatione (sicut Augustinus loquitur) plectenda erant, publice erat confitendum, hoc est, rei manifestorum criminum, coram Ecclesia, quasi in publico judicio accusabantur. Ibi crimen erat apud Pastorem et Ecclesiam agnoscendum: et externis signis ostendendum erat,

ipsos vere dolere, quod Deum offendissent, et Ecclesiam polluissent: ibi usitata erat quaedam recitatio criminum. Tales enim non recipiebantur, nisi coram ministris et Ecclesia professi essent, se delicta agnoscere, de iis dolere, petere veniam, et promittere emendationem. Et illis interposito judicio Ecclesiae, imponebatur publica satisfactio: ut innotesceret omnibus, eos vere et serio poenitere: sicut inquit Hieronymus in 16 Matth. Erat autem haec publica confessio, vel voluntaria: ut cum criminosi seipsos sponte apud Ecclesiae praesides prodebant, deferebant et publicabant: utque illud facerent, Patres diligenter exhortationibus instabant. Si vero peccatum totam Ecclesiam offendisset, et tamen rei nollent illud publice agnoscere et confiteri, Ecclesia illos compellebat ad publicam exomologesin. I. Publica correptione. II. Quando correptus recusabat, crimen agnoscere et fateri, excommunicabatur, et non recipiebatur, nisi prius publica confessione crimen agnovisset. III. Quando privatam fraternam correptionem frater recusabat audire, tunc per denuntiationem deferebantur crimina ad Ecclesiam, quae reos vel publica correptione, vel excommunicatione compellebat ad exomologesin. Et haec severitas in publicis criminibus ideo adhibebatur: multa enim talia crimina, a magistratu, qui tunc nondum erat Christianus, non puniebantur. Ne igitur Ecclesia ob quosdam manifestarios peccatores, male audiret inter gentes, et ne mala illa exempla, vel infirmioribus offendiculo essent, vel contagio totum gregem inficerent. Item, ut alii spectaculis illis moniti et absterriti, caverent a similibus criminibus: utque animus illorum, qui ad Ecclesiam redibant, exploraretur, an serio resipiscerent (multorum enim levitate et simulatione decepta fuerat Ecclesia) ideo morem publicae confessionis, et poenitentiae, magna severitate servabant. Et Scripturae exemplis haec consentanea sunt, ut Luc. septimo, peccatrix publice externis signis crimen fatetur, reatum agnoscit, petit veniam, et pollicetur emendationem. Et 1. Cor. 5, 2. Cor. 2 et 7 lapsus publica correptione et excommunicatione compellitur ad agnitionem et confessionem peccati. Jos. 7 cum Achan jam deprehensus esset, Josue tamen ab illo flagitat publicam confessionem criminis, et reus fatetur: Vere ego peccavi Domino, et sic et sic feci.

Hieronymus.

9. Irenaeus.

De hac publica confessione, loquitur Irenaeus, lib. 1, cap. 9 de mulieribus quibusdam, quae a Marco haeretico seductae et corruptae, cum convertebantur, in manifesto faciebant exomologesin, plangentes et lamentantes corruptelam. Quaedam vero ad exomologesin illam non accedebant, in silentio desperantes de vita Dei. Ita Irenaeus. Tertullianus exomologesin vocat actum poenitentiae: quando scilicet poenitentia non sola conscientia profertur, sed actu aliquo administratur. Et omnes ferme illos actus, quos publica poenitentia complectitur, Tertullianus tribuit exomologesi: et manifeste dicit, illam exomologesin fieri non tantum presbyteris, verum etiam omnibus fratribus. Atque ideo talem exomologesin, publicam scilicet, unam tantum concedit.

Eusebius.

Ita apud Eusebium lib. 6, cap. 25 cum Philippus Gordiani filius, vellet in Ecclesia populo precibus communicare, ab Episcopo loci non est permissus, ἢ ἐξομολογήσεσθαι, hoc est, nisi confiteretur. Non autem flagitavit ab ipso Episcopus, ut secreto in aurem omnia occulta peccata sibi recenseret, sed jubet, ut inter publice poenitentes se sistat: quos vocat ἐξεταζομένους: quod vocabulum forense est, quando scilicet causa criminis, instituta inquisitione in judicio agitatur. Atque ideo etiam dicit, διὰ πολλὰς κατ' αὐτοῦ αἰτίας, propter multas adversus ipsum accusationes, erant enim publica crimina.

Ita lib. 5, cap. 28. Natalis lapsus in haeresin, cilicio se induit, cinere conspergit, ad pedes Episcopi se prosternit, vestigiis clericorum et laicorum provolutus, multis lacrymis errorem suum deflet. Talis publica confessio, non pro quibusvis peccatis, sed pro illis, quae vel publica erant, vel excommunicationem merebantur, sicut Augustinus inquit, imponebatur et suscipiebatur. Et si quando de aliis etiam peccatis fiebat, publica tamen professione, et voce et gestibus seu signis fiebat, non tantum coram sacerdotibus, sed et coram laicis, et omnibus fratribus: sicut Tertullianus et Eusebius de confessione illa scribunt. Ex illa publica confessione, postea fieri coepit secreta, de illis peccatis, quae ad publicam poenitentiam pertinebant. Tandem vero secreta illa confessio, ad quaevis occulta peccata in interiori poenitentia detorta est. Id quomodo sensim et paulatim factum fuerit, ostendemus, utilis enim erit haec observatio.

10.

Disciplina igitur illa publicae confessionis et poenitentiae, eo usque processit, ut si quis in animo propositum habuisset, patrandi publici criminis, etiamsi non subsecutum fuisset ipsum facinus, multi tamen voluntarie sacerdotibus primum hoc indicabant, et postea publicae confessioni ac poenitentiae se subjiciebant. Ita Cyprianus serm. 2 de lapsis: Qui et fide majore, et timore meliore sunt, quamvis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc vel cogitaverunt, hoc ipsum apud Sacerdotes Dei dolenter et simpliciter confitentur, exomologesin conscientiae faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam, parvis licet et modicis vulneribus exquirunt. Audis, non fuisse vel praeceptum necessarium, vel consuetudinem universalem, dicit enim, fuisse exempla quorundam, qui fide majore, et timore meliore erant. Non igitur omnes hoc fecerunt: nec damnati fuerunt illi, qui soli Deo talia confessi sunt. Sed tamen talia exempla coeperunt aliis commendari, et ad imitationem proponi. Observet autem Lector, Cyprianum ibi non loqui de omnibus, singulis et quibusvis peccatis cogitationum et voluntatis, sacerdoti confitendis: sed diserte explicat, illa se intelligere, quae de publicis criminibus perpetrandis, voluntate concepta fuerant: ut de proposito abnegationis in perse-

Cyprianus.

cutione. Pertinent igitur et hae sententiae ad publicam poenitentiam, et ad publica crimina: nec sunt generalia dogmata de quibusvis occultis peccatis, sacerdoti confitendis, quorum renati se reos esse agnoscunt coram Deo.

11. V. Species. Quinto, quando admissa erant enormia crimina, ita tamen, ut non essent publice Ecclesiae nota et manifesta, rei non poterant compelli ad publicam confessionem et poenitentiam: tanta tamen erat severitas disciplinae, ut multi seipsos publicarent publica confessione. Maledicae vero linguae, arripiebant inde occasionem obtrectandi poenitentibus: sicut inquit Origenes Homilia secunda, in Psalm. 37. Qui lapsus est, procedit in medium, et exomologesin facit. Multi vero audientes, vel exprobrant, vel irrident, vel male loquuntur. Ut igitur talis publica confessio fieret ad aedificationem, consuluerunt Patres, prius hoc sacerdoti, vel erudito medico exponendum esse, et ejus consilium exquirendum, an publica confessione sit Ecclesiae manifestandum. Ita Origenes in Psalm. 37 Circumspice cui debeas confiteri peccatum tuum, proba prius medicum. Si intellexerit, et praeviderit talem esse languorem tuum, qui in conventu totius Ecclesiae exponi debeat, et curari, ex quo fortassis et caeteri aedificari poterunt, et tu ipse facile sanari: periti illius medici consilio hoc properandum est. Hoc modo peccata pertinentia ad publicam poenitentiam, quando non erant manifestaria, primum sacerdoti privatim indicabantur, postea sequebatur publica confessio et poenitentia. Quod enim Origenes in illo loco, non in genere de omnibus et singulis peccatis sacerdoti confitendis loquatur, inde manifestum est. In prima enim Homilia loquitur de delictis, concupiscentiis, et commissis, quae ante Deum proferuntur, et in conspectu ipsius per gemitum exponuntur. Deinde in secunda Homilia loquitur in principio, de lapsibus, qui olim ad publicam confessionem pertinuerunt. Quia vero inde sequebantur obtrectationes, suadet Origenes, ut tales lapsus primum sacerdoti exponantur, ut de ejus consilio, vel suscipiatur publica confessio, vel omittatur.

Origenes.

12. VI. Species confessionis. Sexto, cum ardor ille remissior factus esset, et non invenirentur, qui vel sponte per seipsos, delicta sua enormia quidem, non tamen manifestaria et notoria, coram Ecclesia, publica confessione manifestare, vel consilio sacerdotis ea in publico Ecclesiae conventu exponi vellent: imo in notoriis etiam criminibus, propter confusionem publicae confessionis, multi omnem potius poenitentiam spernebant: remissa igitur tandem, et prorsus ferme abrogata fuit severitas publicae confessionis, et commutari coepit in privatam, ita ut talia crimina privatim et secreto confiterentur Sacerdoti: qui licet crimen illud in specie Ecclesiae non proderet, injungebat tamen delinquenti publicam poenitentiam: ut ipso facto, in genere coram Ecclesia confiteretur et declararet, se grave aliquid commisisse. Testatur hoc Leo, Epist. 69. Et Sozomenus in Tripartita historia, libro nono, capite trigesimo quinto. Ita Augustinus inquit, de Symbolo ad catechumenos, lib. 1, cap. 6. Illi, quos videtis agere poenitentiam, scelera sua commiserunt aut adulteria, aut alia immania facta. Et utile est observare, quando, quomodo, et qua de causa facta sit mutatio illa publicae confessionis, in privatam seu secretam. Exstat autem descriptio in Epistola Leonis 78 ubi constituit, submovendam esse consuetudinem, qua de singulorum peccatorum genere, libellis scripta confessio publice recitabatur: cum sufficiat reatus conscientiarum solis sacerdotibus indicare, confessione secreta. Quamvis enim plenitudo fidei videatur esse laudabilis, quae propter Dei timorem, apud homines erubescere non veretur: tamen quia non omnium hujusmodi sunt peccata, ut ea, quae poenitentiam poscunt, non timeant publicare, removenda erat improbabilis consuetudo, ne multi a poenitentiae remediis arcerentur, dum aut erubescunt, aut metuunt inimicis suis facta sua reserare, quibus possunt legum constitutionibus percelli. Sufficit ergo illa confessio, quae primum Deo offertur, tunc etiam sacerdoti, qui pro delictis poenitentium precator accedit: quod tum demum plures ad poenitentiam poterunt provocari, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis. Hanc Leonis sententiam ideo adscripsi: quia manifeste ostendit, ea quae de confessione hominibus facienda, apud veteres leguntur, non esse necessaria praecepta, nec juris divini, sed disciplinam esse externam quae pro ratione aedificationis Ecclesiae mutari possit. Illam enim consuetudinem, quod crimina enormia quidem, sed vel proposito tantum, vel facto non toti Ecclesiae notorio commissa, publica confessione Ecclesiae manifestabantur: quam Tertullianus, Cyprianus, et Origenes laudant, et imitandam proponunt: Leo pronuntiat esse improbabilem, et removendam. Illis ipsis enim fere verbis utitur, quibus genus illud confessionis Cyprianus et Tertullianus commendant: ob fidem scilicet majorem, et timorem meliorem, non fugiendam esse publicationem sui.

Sozomenus. Augustinus. Leonis Epist. 78.

13. Est et illud observandum in Leonis sententia, quod non loquitur de generali omnium occultorum delictorum enumeratione, quando inquit: reatus conscientiarum, sacerdotibus secreta confessione indicari; sed ostendit, se loqui de hujusmodi criminibus, quae si publicarentur, possent legum constitutionibus percelli: hoc est, quae olim publicae confessioni et poenitentiae subjecta fuerunt.

14. VII. Species. Histor. Tripart. Septimo, in Graeca Ecclesia longe ante Leonem facta fuerat mutatio illa, publicae confessionis, in secretam. In historia enim Tripartita lib. 9, cap. 35 dicit Sozomenus, ab initio Ecclesiae visum fuisse sacerdotibus, ut peccata tanquam in theatro sub testimonio coetus Ecclesiastici panderentur, quod de publica confessione dictum est. Socrates vero addit: Cum post persecutionem sub Decio factam, Novatiani ab Ecclesia, propterea quod poenitentes in persecutione lapsos recipiebat, discessionem

fecissent: quod factum est circa annum Domini 260. Episcopos antiquo Canoni Ecclesiastico, de publica scilicet confessione et poenitentia adjecisse hanc additionem (vocat enim προσθήκην Canonis) ut presbyter bonae conversationis, prudens et ἐχέμυθος, hoc est, servans secreti, sicut Sozomenus inquit, ad hoc ordinaretur: ut lapsi ad illum accederent, ipsi confiterentur peccata. Ille vero secundum uniuscujusque culpam, mulctam indicebat. Et Sozomenus illud de injuncta mulcta, expresse dicit idem fuisse, quod tunc Romana Ecclesia, in publica et solenni poenitentia servabat. Ita enim ferme morem illum recitat, sicut describitur distinctio. 50 in cap. Quadragesimae. Fuit igitur nova haec προσθήκη, ad antiquum de publica confessione Canonem, ut lapsus suos, peccatores non amplius tanquam in theatro coram toto Ecclesiae coetu publicarent, sed secreta et privata confessione presbytero poenitentiario indicarent. Et quia erat ἐχέμυθος, confessionem non prodebat in publicum, nisi forsan in certis casibus: ut de stupro Diaconi. Sed tamen injungebat mulctam, seu satisfactionem publicam.

15. Graeca Ecclesia. Observet autem Lector, id quod Origenis tempore servatum fuit, ut scilicet lapsus privatim sacerdotibus indicati, postea in conventu totius Ecclesiae exponerentur, mox post annos 30 in Graeca Ecclesia mutatum esse, ut confessio scilicet esset et servaretur secreta, satisfactio vero injungeretur publica.

16. Occidentalis vero, seu Latina Ecclesia, severitatem publicae confessionis, per ducentos ferme annos diutius retinuit, usque ad Leonem scilicet, circa annum Domini 450 sicut in praecedentibus diximus. Indicat autem Socrates, solitos fuisse quosdam, apud poenitentiarium illum presbyterum confiteri non tantum publica et notoria crimina, sed et alia delicta post baptismum perpetrata. Sozomenus inquit: τὰ βεβιωμένα confitebantur. Non tamen fuisse mandatum, obligans omnes ad enumerationem omnium et singulorum delictorum, inde colligitur. Unus enim tantum presbyter, ad has confessiones audiendas constitutus fuit, in amplissima Constantinopolitana Ecclesia, in qua 60 presbyteri, tempore Justiniani fuerunt. Et Socrates dicit, nobilem quandam mulierem, presbytero illi confessam peccata κατὰ μέρος, hoc est, ex parte. Et ad hanc confessionem nec integram nec specialem, presbyterum eam absolvisse, injuncta hac satisfactione, ut una cum confessione, ostenderet jejunio et orationibus opus dignum poenitentia: illam vero progressam coepisse, et alium suum lapsum accusare, diaconum scilicet Ecclesiae secum concubuisse. Non igitur omnibus necessitas confessionis illius imposita fuit: alias enim non suffecisset unus presbyter: nec integra omnium et singulorum peccatorum enumeratio, tanquam jure divino ad remissionem necessaria exacta fuit, sicut confessio mulieris κατὰ μέρος facta ostendit. Sed praecipue instituta fuerat, pro publicis et notoriis lapsibus, usurpari vero coepit etiam ad confessionem aliorum peccatorum, sicut jam diximus. Nostra vero quaestio est, an confessio illa, sive publica, sive privata, tanquam jure divino ad remissionem peccatorum necessaria, tunc in Ecclesia habita fuerit. Et publicam quidem confessionem, non judicatam fuisse jure divino ad remissionem peccatorum necessariam, mutatio et abrogatio ejus ostendit. Jam vero illam etiam constitutionem, privatim et secreto audiendi lapsorum confessiones, historia haec dicit, in Constantinopolitana Ecclesia a Nectario abrogatam et sublatam esse, propter facinus illud Diaconi, confessione publicatum, in magnum Ecclesiae scandalum. Sed quomodo abrogatio illa per Nectarium facta est? Gropperus dicit, non ipsam secretam confessionem abrogatam, sed illum tantum morem sublatum, quo secreto confessis, publica imponebatur poenitentia peragenda. Sed historia simpliciter dicit, desiisse tunc morem illum, quod scilicet certus quidam presbyter ad hoc ordinatus erat, ut audiret confessiones poenitentium. (Gropperus.)

17. Lindanus. Lindanus fingit, Nectarium hoc tantum abrogasse, quod unus certus presbyter ad audiendas confessiones constitutus erat: mansisse autem omnino necessariam privatam seu secretam confessionem, sed liberum permissum esse, cui quis vellet ex presbyteris confiteri. Sed historia manifeste ostendit, figmentum hoc esse. Sozomenus enim dicit, post Nectarii illam abrogationem quemque judicio propriae conscientiae relictum. Num vero ita, ut confiteretur cui vellet? Hoc certe non dicit, sed inquit, permissum fuisse quemque μετέχειν τῶν μυστηρίων, ὡς ἂν ἑαυτῷ συνειδείη καὶ θαῤῥεῖν δύναιτο: hoc est, post illam abrogationem, ad communionem mysteriorum quisque admissus est, prout sibi conscius erat, et judicare poterat, se bona conscientia, non ad judicium communicare posse mysteriis. Antea igitur ad communicationem non admittebantur, nisi prius confessi fuissent peccata. Sed per Nectarii abrogationem, quisque permissus est τῷ ἰδίῳ συνειδότι, quod manifeste opponitur judicio, quod fiebat in confessione. Et multo manifestius argumentum est, ipsam secretam confessionem per Nectarium abrogatam: quod Socrates conqueritur, abrogatione illius disciplinae, sublatam mutuam illam correptionem, de qua Paulus inquit: Nolite communicare operibus illorum infructuosis, sed magis arguite. Et quod Sozomenus clarius dicit, per illam Nectarii abrogationem, coepisse antiquam gravitatem et severitatem, in morem arbitrarium et negligentiorem degenerasse. Et addit prius, hoc est, ante illam abrogationem, minora et pauciora peccata fuisse, prae verecundia et pudore confitendi propria peccata, et propter severitatem illorum, qui ad hanc rem, ut judices ordinati erant. Quid igitur Nectarius abrogarit, vel ex hac querela manifestum est. Sed inquis, abrogationem illam nec Socrates nec Sozomenus laudant. Respondeo: Disciplinam illam et utilitatem ejus commendant, quae nec nobis improbatur. Sed tamen neuter illorum affir-

mat, confessionem jure divino, ad remissionem peccatorum necessariam esse: nec asseverant, ejus abrogationem juri divino contrariam esse. Sed Sozomenus commendans antiquam illam disciplinam, inquit: ὡς οἶμαι, ut arbitror. Et Socrates dicit: Quod consilium illius abrogationis Ecclesiae contulerit, Deus viderit.

Nobis vero illud veteris Ecclesiae judicium sufficit, confessionem, utut utilitas disciplinae ejus laudetur et commendetur, non esse juris divini, nec ad remissionem peccatorum necessariam. Alias enim propter nullas turbas abrogari vel potuisset, vel debuisset.

18. Colligamus igitur in summam, quae ex hac Nectarii historia conficiuntur. Omnino verum est quod Sozomenus inquit, Deum mandasse peccatoribus veniam νέμειν: sed illis qui poenitentiam agunt, peccata agnoscunt, et confitentur. Qui vero recusant peccata confiteri, illos majus onus quasi auctae peccati usurae, sibi acquirere. Sed quaestio est, cui necessario confitenda sint peccata. Et primum quidem in usu fuit publica confessio. Sed eam non esse necessariam, ejus abrogatione ostensum est. Deinde usurpata aliquandiu fuit confessio, quae privatim seu secreto Sacerdoti fiebat. Sed nec illam jure divino ad remissionem esse necessariam, licet disciplina sit utilis, Ecclesia Nectarii tempore, ejus abrogatione ostendit. Sola igitur illa peccatorum confessio quae Deo fit, jure divino ad remissionem peccatorum necessaria est: sicut Chrysostomus, Nectarii successor multis et saepissime hoc ostendit. Sed contra haec omnia Pighius objicit, quod in una Constantinopolitana Ecclesia, ab uno Nectario, paucorum consilio ut furori tumultuantis populi succurreretur factum est, non statim pertinere ad judicium et consensum Catholicae Ecclesiae. Sed tamen abrogationem illam nemo, etiam ex illis qui eam non satis probabant, vel ausus fuit vel potuit, ut Scripturae seu verbo Dei repugnantem, reprehendere aut damnare. Imo Sozomenus expresse dicit: Nectarius primus abrogavit presbyterum, super poenitentes ordinatum, ἐπηκολούθησαν δὲ σχεδὸν οἱ πάντες ἐπίσκοποι, hoc est, exemplum illius abrogationis secuti sunt omnes ferme Episcopi. Socrates dicit in aliis haeresibus mansisse Canonem illum de audiendis confessionibus: in Ecclesia vero τῶν ὁμοουσίων, antiquatum fuisse.

19. (marg.) Et ex Chrysostomo, qui proxime post abrogationem illam, Constantinopolitanae Ecclesiae administrationem suscepit, manifeste colligitur, quod Ecclesia illius temporis senserit confessionem peccatorum quae Sacerdoti fit, non esse jure divino ad remissionem peccatorum necessariam.

20. Et ex hac Nectarii historia intelligi potest, qua occasione, qua de causa, et in quem sensum, Chrysostomus sententias illas, quas supra annotavimus (quod scilicet non necessarium sit homini confiteri peccata, sed sufficiat Deo ea confiteri) saepissime repetiverit. In recenti enim memoria tunc adhuc erat Nectarii abrogatio.

21. Lindanus. Lindanus contendit, Chrysostomum tantum hoc disputare, quod publica peccatorum confessio non sit necessaria, quia dicit: Non in theatrum te duco: non dico, ut prodas te in publicum. Non necesse est praesentibus testibus confiteri, etc. Sed idem etiam dicit: Non dico ut confitearis conservo tuo. Solus Deus te confitentem audiat. Item, Soli Domino, nullo alio conscio, confitearis. Nec publicam igitur, nec privatam confessionem, Chrysostomus vult in re divina, ad salutem necessariam esse.

22. VIII. Species. Octavo, ut ad ordinem historicae observationis redeamus. Hactenus ostendimus in veteri Ecclesia morem fuisse publicae confessionis, in gravioribus seu manifestis criminibus. Quae consuetudo postea, ut improbabilis judicata, remota fuit et mutata in secretam confessionem, quae publicam tamen mulctam, seu satisfactionem injungebat. Sed et privata illa, in Graeca Ecclesia sub Nectario abrogata fuit. Latina vero Ecclesia secretam illam confessionem retinuit: sed sicut antea publica confessio, in secretam erat mutata, ita postea etiam antiquata fuit severitas injungendae publicae poenitentiae, pro gravioribus criminibus secreto confessis atque ita etiam mulcta seu satisfactio publica, in privatam seu secretam commutari coepit. Inde vero posterioribus temporibus, auricularis Pontificiorum confessio generata est: quae omnium et singulorum delictorum enumerationem, ad salutem necessariam exigit.

23. IX. Species. Nono. Et illa quidem quae hactenus ex patribus annotavimus, ad ea potissimum crimina spectant, propter quae excommunicari aliquis merebatur, sicut Augustinus inquit: sive illa essent palam, sive clam, sive tantum voluntatis proposito commissa. Non dissimulandum tamen est, exstare praeterea apud veteres multas sententias, quibus exhortantur populum, ut alia etiam peccata Sacerdoti per confessionem exponant. Ita Cyprianus lib. 5. Epist. 14 et 16 dicit: in minoribus etiam peccatis, quae quidem non in Deum committantur, veniendum esse ad exomologesin. Sed considerandum est, qua ratione, quo sensu, et in quem finem privatam illam confessionem commendarint. Nullo modo enim senserunt, jure divino ad remissionem peccatorum necessarium esse, omnia peccata, in specie et sigillatim sacerdoti juxta omnes circumstantias enumerare, ita ut ea quae sacerdoti in specie non exponuntur, remitti non possint, etiamsi vere poenitens Deo ea confiteatur. Alias vero habuerunt rationes, propter quas et servarunt et commendarunt privatam confessionem: quia scilicet utilis sit disciplina, primo ad rudiorum informationem, de vera agnitione, de gradibus, de gravitate peccatorum, item de vera et salutari ratione agendae poenitentiae. Secundo, ad medicinam: quomodo scilicet quaelibet peccata curanda et mortificanda sint, ut in posterum caveantur et vitentur, quae vitae emendatio, quibus peccatis opponenda sit. Tertio, Consilii gratia: ut in casibus dubiis, pastoris consilio oviculae ex verbo Dei instruantur. Quarto Propter consolationem,

quando scilicet peccatum aliquod praecipue conscientiam gravabat et perturbabat, ut ex generali praedicatione conscientia non posset consolationem concipere, tunc consulebant pastori hoc esse exponendum, propter privatam absolutionem. Quinto, Quia absolutio non est impertienda, nisi qui poenitentiam agit, impoenitens vero ligandus est, ideo sacerdotem ex aliqua poenitentis professione oportet intelligere, an ille qui absolutionem petit, sit absolvendus, an vero ligandus. Ad illam vero discretionem non opus esse integra seu speciali enumeratione omnium delictorum, postea ostendemus. Ita Chrysostomus, qui prae caeteris acriter contendit, non necessarium esse ad remissionem peccatorum, Sacerdoti peccata exponere et manifestare: tamen libro secundo de Sacerdotio inquit: Multa arte opus est, ut qui laborant Christiani, ultro sibi persuadeant, Sacerdotum curationibus se submittere oportere: imo, ut curationis et medicinae nomine, gratiam illis habeant. Et hoc est quod Sozomenus dicit, post Nectarium, confessionem sacerdotalem factam fuisse ἀδιάφορον. Ita Origenes in Psalm. 37 dicit: Proba prius medicum, cui debeas languoris causas exponere: ut si quid ille dixerit, si quid consilii dederit, facias et sequaris. Idem in 2. cap. Levitici dicit, sacerdoti indicari peccatum, et quaeri medicinam, secundum eum qui ait: Pronuntiabo adversus me injustitiam meam Domino, et tu remisisti. Ita homil. 1 in Psalm. 37. Deus sicut corpori medicamenta praeparavit, ita et animae, in his sermonibus quos per divinas Scripturas seminavit, ut quaeramus medicinam. Archiatros Christus est: medici, sunt ministri verbi, quibus curandorum vulnerum disciplina commissa est. Et huc refert publicas Episcoporum correptiones. Ibidem: Si in corpore macula vel vulnus oriatur, solicitus es, et perquiris quid curae debeas adhibere, quomodo corpori sanitas antiqua restituatur. In eandem sententiam Cyprianus sermone 5 de lapsis dicit, peccatores per confessionem animi sui pondus Sacerdotibus exponere, salutarem medelam parvis scilicet et modicis vulneribus exquirere. Basilius in quaestionibus compendio explicatis, 288. Quia modus conversionis debet esse οἰκεῖος τοῦ ἁμαρτάνοντος, accommodatus ad rationem peccati: et debet fructus ostendere, dignos poenitentia : ad hoc aptus est modus confessionis, quae fit illis quibus dispensatio mysteriorum Dei commissa est. Et cap. 98 dicit, confessionem peccatorum hanc habere rationem, quam vulnus habet aliquod corporis, vel passio quae medico monstranda est, qui testimonium habet curae et medelae. Ita Hieronymus in 6 cap. Matthaei: Sicut in Veteri Testamento, Sacerdotes notitiam habebant leprosi et non leprosi, ut possent discernere, qui mundus, quive immundus esset: ita in Novo Testamento, Sacerdotem non debere temere sibi arrogare clavem potestatis, absque clave scientiae et discretionis, sed pro varietate peccatorum, debere nosse qui ligandus sit, quive solvendus. In Ecclesiasten cap. 10. Si quem serpens diabolus occulte momorderit, et nullo conscio eum peccati veneno infecerit: si tacuerit qui percussus est, et non egerit poenitentiam, nec vulnus suum fratri et magistro voluerit confiteri: magister qui habet linguam ad curandum, facile ei prodesse non poterit. Si enim erubescat aegrotus vulnus suum medico confiteri, quod ignorat medicina, non curat.

24. Chrysostomus. Origenes. Cyprianus.

Idem vult aliud Hieronymi dictum: Vulnus non intellectum, tardius sanatur.

Augustinus eleganter hoc describit, Epist. 111. ad Julianum Comitem: Si transgredimur in aliquo peccato post Baptismum, ordinavit nobis poenitentiam propter fragilitatem nostram. Ideo debemus confessiones nostras veraciter confiteri, et fructus dignos facere: id est, praeterita ne iteremus, secundum jussionem Deum timentis sacerdotis: qui sacerdos, ut sapiens medicus, primum sciat curare peccata sua, et postea aliena vulnera detergere et sanare, non publicare. Nos sequamur, perquiramus, et cum talibus consilium salutis nostrae ineamus. Ita Ambrosius in historia Tripartita, lib. 9, cap. 30. Ambrosius ad Theodosium poenitentem inquit: Quibus pharmacis curasti vulnera illa? Respondet Imperator. Tuum opus est, et ostendere et miscere pharmaca: meum vero, suscipere.

Hieronymus. Augustinus. Historia Tripartita.

25. Hanc tamen disciplinam non fecerunt simpliciter jure divino necessariam, ad remissionem peccatorum.

Apud Cassianum enim de fine poenitentiae, Pynufius abbas dicit: Si verecundia retrahente, revelare peccata coram hominibus erubescis, illi quem latere non possunt, confiteri ea jugi supplicatione non desinas, ac dicere: Tibi soli peccavi, etc. qui absque ulla verecundiae publicatione curare, et sine improperio peccata donare consuevit.

Origenes etiam homilia 2 in Levit. ubi dicit, medicinae gratia Sacerdoti peccata indicanda, enumerat praeterea alios modos, quibus ad remissionem perveniatur.

26. Pontificia confessio.

Ad haec novem capita, omnes veterum sententiae commode referri possunt. Longe aliud vero est, de quo praecipue Pontificia confessio dimicat: confessionem scilicet quae sacerdoti fit, jure divino ad remissionem peccatorum esse necessariam, et quidem ita, ut nullum peccatum dimittatur, quod per confessionem sacerdoti non fuerit expositum: item ad remissionem peccatorum necessariam esse omnium et singulorum peccatorum secundum omnes circumstantias enumerationem, quae Sacerdoti fiat in specie, et sigillatim: et si unum reticeatur, etiamsi Deo quis illud confiteatur, tamen non valere absolutionem.

27. Et haec sunt, quae nec ex Scriptura, nec ex veteribus liquido ostendi et probari possunt. Licet enim inveniantur alicubi apud veteres sententiae duriores, inclinantes ad necessitatem confessionis: possunt tamen opponi aliae dissimiles veterum sententiae, sicut Gratianus in utramque partem sententias collegit. Et quae fuerit veteris Ecclesiae de confessione sententia, Nectarii historia, et conciones Chrysostomi liquido ostendunt.

28. Pontificiorum impostura. Et haec cum ita se habeant, intelligit Lector, quale sit Pontificiorum artificium, quod ubicunque in veterum scriptis, vocabulum confessionis inveniunt, statim exclamant, auricularem suam confessionem, totius antiquitatis testimonio probari et stabiliri. Hanc vero simplicem distributionem, de variis generibus confessionis veteris Ecclesiae, ideo institui, ut veterum sententiae rectius et commodius intelligi et explicari possint: utque ostendatur, confessionem de qua veteres loquuntur, non patrocinari auriculari illi, pro qua Pontificii dimicant. Quae vero ex supposititiis quibusdam scriptis, quae Augustino tribuuntur allegant, nihil nos movent: ut de vera et falsa poenitentia, item de visitatione infirmorum, ubi dicitur: non sufficere, si soli Deo confiteamur peccata, sed sacerdotem faciendum esse penitus participem conscientiarum nostrarum, illi aperienda penetralium nostrorum abditissima latibula, et conscientiarum penitiora revelanda repagula, etc. Talia enim a posterioribus, sub veterum nominibus conficta sunt: ut praetextu antiquitatis rudioribus facilius imponere possent. Prodest etiam ad hoc distributio illa, ut bonis viris ostendi possit nostras Ecclesias, ea quae in veterum scriptis de confessione, vera, utilia, et Scripturae consentanea exstant, non rejicere vel damnare, quando Pontificias superstitiones taxamus. Publicae enim poenitentiae exempla quaedam apud nos servantur. Et quidem optamus, posse in hoc genere plura quaedam ex veteris Ecclesiae disciplina, in usum revocari, quae in Pontificia Ecclesia (vel prorsus collapsa, vel in superstitiones et ludibria conversa sunt. Privatae confessionis usus apud nos servatur, ut generali professione peccati, et significatione poenitentiae, petatur absolutio. Cumque non sine judicio usurpanda sit clavis, vel solvens vel ligans, in privato illo colloquio pastores explorant auditorum judicia, an recte intelligant de peccatis exterioribus et interioribus, de gradibus peccatorum, de stipendio peccati, de fide in Christum, deducuntur ad considerationem peccatorum: explorantur, an serio doleant de peccatis, an iram Dei timeant, et cupiant illam effugere, an habeant propositum emendationis: interrogantur etiam, si in certis quibusdam peccatis haerere existimantur. Traditur ibi doctrina, et exhortatio de emendatione: quaeritur vel consilium, vel consolatio, in gravaminibus conscientiae: et tali confessioni impertitur absolutio. Haec certe sunt substantialia confessionis, de qua veteres loquuntur, quae cum a nobis, sine conscientiarum laqueis, Christiana libertate ad aedificationem retineantur et usurpentur: injuste accusamur, quasi totam antiquitatem convellamus, conculcemus et damnemus.

29. His ita explicatis, facilius jam et brevius expediri poterit examen Tridentini decreti, de Confessione. Principio autem ex ipsis verbis Decreti ostendemus qualem confessionem intelligant, de qua dimicant. Et haec observatio utilis est, ad veram controversiae explicationem. Conati autem hactenus fuerunt multi Pontificii scriptores, in Germania praesertim, acerbitatem legis Pontificiae de confessione, variis pharmacis mitigare. Sed Concilium sine misericordia, durissimas conditiones Pontificiae confessionis renovat, confirmat et stabilit.

30. Vocatur autem haec confessio, secreta, arcana, clancularia, privata et auricularis: quam Concilium ita describit, ut peccator post Baptismum lapsus omnia et singula peccata mortalia, etiamsi occultissima sint, non in genere duntaxat, sed in specie ac sigillatim, sacerdoti integra, aperta et verecunda confessione, explicatis singulorum circumstantiis, quae speciem peccati mutare possunt, declaret, recenseat, exponat, explicet, et detegat, excussis et explicatis omnibus conscientiae finibus et latebris. Haec omnia sunt verba Tridentini Decreti. Et talem confessionem volunt sub poena anathematis credi, a Christo esse institutam.

31. Declarant etiam in VII. Canone, se non velle confessionem, quae ad erudiendum et consolandum poenitententem utilis sit, sed enumerationem quae jure divino necessaria sit ad remissionem peccatorum: ita ut qui omnia hoc modo confessus fuerit, illi divinam bonitatem, per ministerium seu absolutionem, nihil remittere. Absolutionis enim commoda, consolationes, efficaciam et certitudinem, ex integra et specifica illa enumeratione suspendunt, sicut in speculo exemplorum, multas fabellas recitant, de iis qui Deo peccata sua revelant. Sacerdoti vero in genere confessi fuerunt peccata, multis etiam in specie enumeratis: sed quia unicum aliquod reticuerant, de quo tamen vere poenitentiam agebant, nullam ipsis remissionem per absolutionem collatam fuisse.

32. Ob quas causas Pontificia confessio ex orthodoxis Ecclesiis sit explosa. Haec vero est vetus illa carnificina conscientiarum, quam gladio spiritus, Ecclesiae nostrae excusserunt, propter multas gravissimas causas. I. Quia imponitur conscientiis, cum nec Christi, nec Apostolorum vel praeceptum, vel exemplum habeat. II. Nullam in verbo Dei habet promissionem. III. Evangelium transformat in Legem, statuit enim remissionem pendere ex enumeratione. IV. Gratuitae condonationi substituit meritum enumerationis et satisfactionis. Confessionem enim meritoriam esse ad cuplae remissionem, poenae diminutionem, paradisi apertionem, et salutis fiduciam, Scholastici expresse tradunt. V. Conscientiam adducit in dubitationem, et desperationem, scrupulosa illa enumeratione. Videns enim se non posse omnia delicta colligere, nunquam acquiescit, dubitatio vero extinguit fidem. VI. Exigit rem impossibilem, constat enim, plurima peccata, nos nec intelligere, nec meminisse, juxta illud: Delicta quis intelligit? ab occultis munda me. Dicunt quidem, illa tantum enumeranda esse, quorum post diligentem discussionem, memoriam et conscientiam habemus. Sed si semel admissum fuerit, remissionem pendere ex enumeratione, conscientia semper dubia erit de occultis: et semper haesitabit, an justam adhibuerit diligentiam discussionis. Licet igitur disciplinam privatae explorationis retineamus, nolumus tamen conscien-

tiis laqueos injici, quasi jure divino necessaria sit enumeratio coram Sacerdote, omnium et singulorum delictorum, quae a Deo nobis remitti volumus: ut quae Sacerdoti non enumerentur, a Deo non remittantur.

33. Operae pretium vero est considerare, quibus argumentis talem confessionem, sicut eam describunt, probent et confirment. Duo autem praecipua video argumenta esse, quibus Tridentinum Capitulum confessionem illam superstruit.

I. Arg. Primum est ab antiquitate, et a testimonio universae Ecclesiae: Dicunt enim, universam Ecclesiam semper intellexisse talem, sicut eam describunt, confessionem a Christo institutam, et jure divino ad remissionem peccatorum necessariam esse. Sed profecto nimis impudens hoc est mendacium. In Scriptura enim nullum exstat mandatum, nullum testimonium, nullum exemplum de tali integra et specifica enumeratione. Nec veteribus talis enumeratio nota est: imo et Nectarii exemplum, et Chrysostomi conciones ostendunt, ne illam quidem confessionem, quae in veteri Ecclesia usitata fuit, necessariam aut juris divini judicatam fuisse sicut ostendimus. Et quidem Gratiani adhuc tempore, cum acriter quidem disputaretur de confessionis necessitate, nondum tamen fuit articulus fidei, prolixam enim recitationem diversarum sententiarum, quarum quaedam affirmant confessionem esse necessariam, quaedam negant, ita concludit: Quibus autoribus, vel quibus rationum firmamentis, utraque sententia nitatur, in medium exposuimus: cui autem harum potius adhaerendum sit, Lectoris judicio reservatur, utraque enim harum astipulatores habet sapientes et religiosos viros. Non itaque verum est quod Tridentinum capitulum affirmat, universam Ecclesiam semper intellexisse, confessionem illam jure divino necessariam esse, ad remissionem peccatorum. Ante annos quadringentos, Gratiani tempore, pii et religiosi viri habiti fuerunt, qui censuerunt confessionem non esse necessariam. Nunc vero anathema est, qui dixerit ad remissionem peccatorum necessariam non esse jure divino Pontificiam confessionem. Et tamen non verentur, de universae antiquitatis testimonio gloriari. Similis impudentiae est quod dicunt, universam Ecclesiam semper intellexisse talem confessionem a Christo institutam esse, ita ut ideo jure divino ad remissionem peccatorum necessaria sit. Praeterquam enim quod ex Scriptura illud ostendi non potest, Glossa de poenitentia distinct. 5 cum recitasset, multos variis modis et argumentis conatos fuisse, ut ostenderent confessionem illam habere fundamentum in Scriptura, tandem concludit: Sed melius dicitur, eam institutam fuisse a quadam universalis Ecclesiae traditione, potius quam ex Novi vel Veteris Testamenti autoritate. Et traditio Ecclesiae obligatoria est, sicut praeceptum. Ergo necessaria est confessio in mortalibus apud nos: apud Graecos non, quia non emanavit ad illos traditio talis. Haec Glossa.

Bonaventura. Notae sunt etiam Scholasticorum disputationes. Bonaventura sentit, Confessionem a Christo insinuatam, ab Apostolis institutam, a Jacobo promulgatam. Sed Sacramenta non possunt institui, nisi a solo Christo. Ideo Scotus dicit: Maxime conveniens esset, si praeceptum confessionis posset evidenter haberi ex Evangelio. Et si aliquid in Evangelio ad hoc valeret, videretur esse illud Joh. 20. Sed animadvertit hoc non satis firmum esse, ideo sumit dictum Jacobi: Confitemini alterutrum, etc.

Scotus. Sed inquit: Nec pec hoc videtur mihi, quod Jacobus praeceptum hoc vel dederit, vel a Christo praeceptum promulgarit. Videns igitur hanc disputationem destitui veris et firmis scripturae testimoniis, tandem concludit, praeceptum confessionis a Christo promulgatum esse Apostolis, Ecclesiae vero per Apostolos, absque omni Scriptura. Sed Hieronymus dicit: Quod de scriptura Canonica autoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.

Panormitanus. Panormitanus etiam disputat, Pontificiam confessionem non esse juris divini, sed humani. Falsum igitur est quod Tridentinum Decretum affirmat, universalem Ecclesiam semper intellexisse, confessionem, sicut Pontificiis usitata est, a Christo institutam, et jure divino necessariam esse. Nam liberae fuerunt opiniones de hac disputatione, etiam Panormitani tempore. Nunc vero factus est inde articulus fidei, ita ut anathema sit si quis dixerit, confessionem illam non esse institutam jure divino.

34. II. Arg. Alterum argumentum pro stabilienda sua confessione, ex ipsa Scriptura deducunt. Et observetur quam variis modis tentatae fuerint probationes Pontificiae confessionis, ex Scriptura. Quidam ex ipso paradiso usque petierunt probationes, ut cum Deus inquit: Adam ubi es? vel cum ad Cain dicit: Ubi est Abel frater tuus?

Ex Novo Testamento proferunt, quod Matthaei tertio scriptum est: Veniebant, et confitebantur peccata sua. Matth. 16: Tibi dabo claves, etc. Matth. 8: Vade, ostende te Sacerdoti. 1. Joh. 1. Si confiteamur peccata nostra. Jac. 5: Confitemini alterutrum peccata. Sed Tridentinum Concilium agnoscit, injuriam fieri illis Scripturae dictis, si ad Pontificiam confessionem intorqueantur. Ideo sumit tantum sententiam Christi, Joh. 20. Scotus enim monuit, si aliquid in Evangelio ad hanc probationem valeret, esset illa Christi sententia.

II. Arg. II. Arg. Pont. pro confessione, e loco Joh. 20. Supra autem in primo capitulo, de explicatione et vera sententia illius dicti, Joh. 20 quaedam annotavimus: ideo nunc tantum examinabimus quomodo hoc capitulum quintum ex illis verbis demonstret, auricularem confessionem ibi esse institutam, ut jure divino ad remissionem peccatorum necessaria sit. Christus, inquiunt, his verbis Sacerdotes judices constituit, ut pro potestate clavium, pronuntient sententiam vel remissionis, vel retentionis peccatorum.

Sed nullum judicium recte exerceri potest incognita causa. Ideo omnia peccata Sacerdoti, ut ju-

dici in confessione quando petitur absolutio, sigillatim enumeranda, exponenda et detegenda sunt. Dupliciter autem actus ille judicialis in absolutione a Pontificiis intelligitur. Primo, sicut in politico judicio audita causa, fit examen et exploratio, quid et quantum voluntariae poenae reus afferat: et deliberatur, quanta praeterea mulcta imponenda sit, ut ita facta recompensatione delicti, reus absolvatur. Ita quidam volunt, Sacerdotem in confessione, audita explicatione omnium peccatorum, et singularum circumstantiarum, debere explorare, qualis et quanta adsit in poenitente contritio: debere praeterea deliberare, qualis poena pro gravitate delictorum, poenitenti injungenda et imponenda sit: ut facta recompensatione peccatorum contritionis et satisfactionis, peccator juste et merito, tanquam in judicio absolvatur. Ad hanc sententiam non obscure alludit Tridentinum Capitulum, bis enim repetit, propter injungendas poenas pro peccatis necessariam esse illam enumerationem. Sed haec sententia manifeste, et quasi ex professo pugnat cum sententia Christi. Non enim jussit annuntiare persolutionem peccati, scilicet tunc et hoc respectu, pronuntient sententiam remissionis, si viderint in poenitente recompensationem pro peccatis: sed jussit praedicari remissionem peccatorum, in suo nomine, Luc. 24 hoc est, non ex nostris operibus, sed gratis, propter meritum et satisfactionem Christi, iis qui credunt in ipsum, Rom. 3 et 5. Actor. 10.

35. *Idem Argumentum subtilius formatum.* Alii vero argumentum illud subtilius et speciosius ita formant. Potestas remissionis et retentionis peccatorum non recte potest administrari sine cognitione et judicio, an remittenda, an vero retinenda sint alicui peccata. Illud vero non potest fieri sine enumeratione peccatorum. Ergo absolutionis processus instituendus est, ad formam judicii forensis. Sed recte respondetur, discrimen esse inter judicium, et functionem ministerii Evangelici. In judicio enim juxta causae cognitionem pronuntiatur, prout vel bona vel mala est, vel prout reus affert compensationem pro delicto. Ministerium vero Evangelii, mandatum habet annuntiandi et impertiendi alienum beneficium, Christi scilicet, ad remissionem peccatorum, illis qui laborant, et onerati sunt, et petunt refocillari. Et qui petit absolutionem, duo sibi proponit. Primo, ipsum Deum, ut pote a quo petit et quaerit remissionem peccatorum: atque ideo coram ipso totum cor suum effundit, deinde proponit sibi ministerium, cujus voce seu ministerio, tanquam legati, nuntii seu interpretis, Deus utitur, ad impertiendam et obsignandam absolutionem. Quando igitur Deo delictum meum cognitum feci, non necessaria est scrupulosa enumeratio coram ministro, qui tantum dispensator est alieni beneficii.

36. *Alia objectio pro enumeratione.* Sed inquis: Omnino tamen ministro necessaria est clavis discretionis, quae sine cognitione et judicio esse non potest: ne scilicet ei peccata remittat cui retinenda sunt, aut ei retineat cui solvenda sunt, non enim pro arbitrio, sed certo mandato ministris commissa est administratio clavium. *Refutatio.* Respondeo: Hoc concedimus, sed quaestio est, quomodo judicium illud in ministerio instituendum et exercendum sit. In generali praedicatione enim poenitentiae et remissionis peccatorum, multis qui poenitentiam agunt, et fide promissionem accipiunt, virtute Dei peccata remittuntur, etiamsi de illorum sive peccatis, sive poenitentia, sive fide, ministro nihil constet. Sed de impertienda privata absolutione, alia ratio est. Si enim aliquem absolverem, de quo plane ignorarem, an ex verbo Dei esset prius institutus, de peccato, poenitentia, fide in Christum, gratia Dei, et remissione peccatorum: non recte administrarem potestatem remittendi peccata. Item, si ignorarem, an quis poeniteret, vel crederet: vel si scirem, esse quem impoenitentem et incredulum, et tamen ipsi pronuntiarem sententiam remissionis, non recte facerem. Tale igitur judicium, et talis cognitio requiritur, ut minister intelligat, eum qui absolutionem petit, doctrinam intelligere, peccata agnoscere, poenitentiam agere, et in Christum credere. Jam quaeritur, an ad hanc cognitionem opus sit specifica illa enumeratione omnium peccatorum, et circumstantiarum ejus. Certissima autem est quaestionis hujus explicatio et solutio, ex Baptistae, Christi et Apostolorum exemplo. Nam et in Baptismo, privatim singulis, qui baptizantur, remittuntur peccata: et requiritur judicium et cognitio in ministris, quos ex adultis ad Baptismum admittere et recipere debeant: qui scilicet poenitentiam agunt, et credunt Evangelio. Jam vero Baptista, Christus et Apostoli, non flagitarunt integram enumerationem singulorum peccatorum, sed contenti fuerunt generali professione poenitentiae et fidei. Et quidem Christus, quando privatam absolutionem, Matth. 9 et Luc. 7 impertit, non requirit enumerationem in specie et sigillatim, omnium peccatorum. Apostoli etiam, quando potestate remittendi peccata, quam a Christo acceperant, utuntur, non leguntur exegisse talem enumerationem. Ergo ad judicium illud, et ad illam cognitionem quae in absolutione requiritur, non necessaria est enumeratio illa quam Pontificii flagitant. Extra omnem enim controversiam, ita rectissime administratur potestas clavium, si fiat juxta exemplum Baptistae, Christi et Apostolorum. Illos enim in ministerio remisisse peccata, certum est: et tamen non flagitarunt integram enumerationem omnium peccatorum, sed contenti fuerunt generali professione et significatione poenitentiae et fidei.

37. *Alia objectio.* Sed inquiunt: Generali confessione peccator potest ministrum fallere. Respondeo: Idem fieri potest, et saepe factum fuit in petitione Baptismi: imo ut maxime flagitetur integra enumeratio, manet tamen id quod Augustinus inquit lib. 10. Confess. cap. 53. Unde sciunt cum a me ipso, de me ipso audiunt, an verum dicam: quandoquidem nemo scit hominum, quid agatur in homine, nisi spiritus hominis, qui est in homine. Monendi igitur sunt illi qui absolutionem petunt, non cum homine, sed

cum ipso Deo sibi negotium esse, in cujus conspectu illa agantur. Et Deus qui corda scrutatur, et cogitationes intelligit, non irridetur. Ministri vero tantum legatione funguntur, et sunt dispensatores alieni beneficii: quibus non mandatum est, ut corda scrutentur, sed ut iis qui significant se poenitentiam agere, et Evangelio credere, annuntient remissionem peccatorum. Ita Leo ad Theodorum Forojuliensem Episcopum scribit: decumbentibus in agone, impertiendam esse absolutionem, etiamsi non verbis, sed signis tantum petant absolutionem, aut si amici testentur, ipsos antea hoc petiisse. Quantum igitur judicii et cognitionis ministro in absolutione opus est, ad illud non est necessaria Pontificia illa enumeratio. Quomodo vero utiliter in privato illo confessionis colloquio, explorari et examinari possint illi, qui absolutionem petunt, supra dictum est. Atque ita praecipuum argumentum, quod aliquam speciem habet pro enumeratione, simpliciter et clare explicatum et solutum est.

Chrysostomus. Et quidem Chrysostomus expresse disputat, ad remissionem peccatorum non esse opus tali forma judicii, sicut Pontificii contendunt, ut de confessione et poenitentia inquit: Non necessarium est, praesentibus testibus confiteri, cogitatione fiat delictorum exquisitio, absque teste sit hoc judicium: solus te Deus confitentem audiat: qui non exprobrat, sed salvat peccata propter confessionem.

Homilia 9 de poenitentia. Medicinae locus hic est, non judicii, non poenas, sed remissionem peccatorum tribuens, etc.

38. Est praeterea hoc in praesenti capitulo observandum, quod tantum mortalia peccata confitenda esse docent, eo quod ad remissionem venialium, non opus sit absolutione, sed aliis remediis possint expiari. Ubi observabit Lector, Pontificios qui enumerationem omnium peccatorum flagitant, maximam partem eorum, quae coram Deo vere sunt peccata, a confessione et absolutione excludere. Primo enim interiorem immundiciem, et malum habitans in carne, nisi consensu et opere impleantur, non volunt comprehendi in confessione: quia malam concupiscentiam qnae in renatis reliqua est, docent non habere rationem peccati. Deinde, multa delicta actualia adeo judicant esse levia, ut ad eorum remissionem, non opus sit absolutione.

Nihil vero aliud est absolutio quam vox Evangelii annuntiantis remissionem peccatorum, propter meritum Christi. Docet igitur Concilium venialia peccata, non absolutione, hoc est, non propter Christum remitti, sed aliis remediis posse expiari: tunsione scilicet pectoris, et aspersione aquae benedictae, sicut Thomas docet.

39. Quod vero dicunt, publicam confessionem non esse juris et praecepti divini, supra etiam ostendimus. Sed quod addunt, confessionem quae secreto apud solum Sacerdotem fit, esse antiquiorem, non potest consistere, sive scripturae, sive antiquitatis exempla considerentur, imo supra ostendimus, ex publica confessione ortam fuisse privatam seu secretam. Nec filia matre prior, seu antiquior esse potest.

40. Quod ad decretum Lateranense, circa annum Domini 1200 editum attinet, certum est, ante illud tempus non exstitisse praeceptum in Ecclesia, de enumerandis sacerdoti omnibus delictis, quorum quis remissionem a Deo quaereret. Nam et Gratiani tempore, hoc est, annis 50 ante Lateranense decretum, nihil adhuc statutum fuit de necessitate confessionis: sed fuerunt tunc multi pii et religiosi viri, qui judicarunt non necessariam esse talem confessionem, sicut Gratianus fatetur dist. 1 de poenitentia, cap. quamvis.

41. Qua occasione confessio Pontificia sit stabilita. Et utile est observare, quomodo sensim facta sit progressio, ad Pontificiam confessionem stabiliendam. Apud patres exstant exhortationes ad confessionem, disciplinae illius gratia, de qua in praecedentibus dictum est. Gratiani et Lombardi tempore, coeptum fuit disputari, an necessaria sit confessio. Et Gratianus quidem Lectori liberum permittit judicium, utram sententiam amplecti velit. Longobardus vero disputatione sua magis inclinat ad necessitatem. Et tamen tunc nondum disputatum fuit de specifica enumeratione singulorum delictorum, cum omnibus circumstantiis, ad remissionem necessaria. Annis vero quinquaginta post, Innocentius decreto mandavit, omnia peccata sacerdoti esse confitenda, sub poena excommunicationis. Sicuti vero scholastici et Summistae, duriores adhuc superaddiderunt conditiones: Innocentii decretum dicit, sacerdotem debere inquirere circumstantias peccati: haec inquisitio postea confitentium conscientiis imposita est. Et quod Lateranense decretum dicit, omnia peccata fideliter esse confitenda: huic postea additum est, non in genere, sed in specie, sigillatim, secundum omnes circumstantias, nude, integre et diserte, omnia peccata esse Sacerdoti enumeranda. Additum etiam est, si quid in hac enumeratione omittatur, non tantum illa peccata, quae in specie et sigillatim Sacerdoti non enumerantur, non remitti, sed ne illorum quidem quae enumerata sunt, remissionem accipi, nisi integra sit confessio, secundum omnes circumstantias. Atque inde tandem complicati sunt laquei confessionales, qui exstant in Summistis.

42. Quando per confessionem petenda sit absolutio. De tempore, quando per confessionem petenda sit absolutio, nostri docent, non praescribendum esse certum tempus, quia non omnes pariter eodem tempore idonei sunt: nec ordine possunt audiri et institui confitentes, si eodem tempore omnes accurrant. Sed ita tradenda est doctrina ex verbo Dei de dignitate et utilitate absolutionis et coenae Dominicae, ut homines ad crebriorem usum invitentur: non autem mandatis cogendi sunt, ut quando non sunt idonei, Sacramentis utantur.

Chrysostomus. Apud veteres disciplina confessionis et absolutionis publice poenitentium, tempore Quadragesimae potissimum usurpata fuit, distinct. 50. in cap. Quadragesimae. Et Chrysostomus in Genesin saepe hortatur, jejunii tempore peccata Deo confitenda.

Et quia frequentiores tempore jejunii ad communionem accedebant, praemissa fuit etiam ante communionem confessio illa apud Sacerdotem, de qua veteres loquuntur, ut inquit Origenes in Psalm. 37 et Augustinus Epist. 111. Inde vero postea facta est Lex, de confessione in Quadragesima, sub poena excommunicationis Sacerdoti facienda. Et Tridentinum Concilium decernit, morem illum ideo esse retinendum, quia tempus illud maxime sit acceptabile: hoc est, quia ratione temporis plus valeat, et magis accepta sit coram Deo, confessio et absolutio, contra expressam doctrinam Pauli, Rom. 14, Col. 2, Gal. 4.

[LOCUS X.]

DE ABSOLUTIONE.

[SECTIO I.]

[SESSIO XIV.]

CAPUT VI.

Circa ministrum autem hujus Sacramenti, declarat sancta Synodus, falsas esse, et a veritate Evangelii penitus alienas doctrinas omnes, quae ad alios quosvis homines praeter Episcopos et Sacerdotes, clavium ministerium perniciose extendunt, putantes verba illa Domini: Quaecunque alligaveritis super terram, erunt alligata et in coelo: et quaecunque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo. Et: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt: ad omnes Christi fideles indifferenter et promiscue, contra institutionem hujus Sacramenti, ita fuisse dicta, ut quivis potestatem habeat retinendi peccata: publica quidem per correptionem, si correptus acquieverit: secreta vero per spontaneam confessionem, cuicunque factam.

Docet quoque, etiam sacerdotes, qui peccato mortali tenentur, per virtutem Spiritus sancti in ordinatione collatam, tanquam Christi ministros, functionem remittendi peccata exercere: eosque prave sentire, qui in malis Sacerdotibus hanc potestatem non esse contendunt. Quamvis autem absolutio Sacerdotis, alieni beneficii sit dispensatio: tamen non est solum nudum ministerium, vel annuntiandi Evangelium, vel declarandi remissa esse peccata, sed ad instar actus judicialis, quo ab ipso velut a judice sententia pronuntiatur. Atque ideo non debet poenitens, adeo sibi de sua ipsius fide blandiri, ut etiamsi multa illi adsit contritio, aut sacerdoti animus serio agendi, et vere absolvendi desit, putet tamen se propter suam solam fidem, vere et coram Deo esse absolutum. Nec enim fides sine poenitentia, remissionem illam peccatorum praestaret: nec is esset, nisi salutis suae negligentissimus, qui sacerdotem, joco se absolventem cognosceret, et non alium serio agentem, sedulo inquireret.

CANON IX.

Si quis dixerit, absolutionem Sacramentalem Sacerdotis, non esse actum judicialem, sed nudum ministerium pronuntiandi et declarandi remissa esse peccata confitenti, modo tantum credat esse absolutum: aut Sacerdos non serio, sed joco absolvat, aut dixerit, non requiri confessionem poenitentis, ut Sacerdos eum absolvere possit, anathema sit.

CANON X.

Si quis dixerit, Sacerdotes qui in peccato mortali sunt, potestatem ligandi et solvendi non habere: aut non solos Sacerdotes esse ministros absolutionis, sed omnibus et singulis Christi fidelibus esse dictum: Quaecunque ligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo: et quaecunque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo. Et: quorum remiseritis peccata remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt. Quorum verborum virtute, quilibet absolvere possit peccata: publica quidem per correptionem duntaxat si correptus acquieverit: secreta vero, per spontaneam confessionem, anathema sit.

EXAMEN.

1. Summa capituli. Duas partes habet hoc Capitulum. Prior disputat de ministro absolutionis, ad quem pertineat ordinarium ministerium clavium: altera vero pars tractat quid sit absolutio. Quod ad priorem partem attinet, res paucis potest expediri. In Examine enim 10 Canonis, de Sacramentis in genere ea, quae huc pertinent, explicata sunt. Licet enim claves traditae sint ipsi Ecclesiae, sicut veteres recte tradunt: nullo modo tamen sentimus quemvis Christianum promiscue, sine legitima vocatione, debere, vel posse usurpare aut exercere ministerium verbi et sacramentorum. Sicut vero in casu necessitatis, veteres dicunt, quemvis Christianum laicum posse sacramentum baptismi administrare: idem etiam de absolutione dixit Lutherus, in casu necessitatis, ubi non adest sacerdos: et nihil aliud dixit, quam quod ex veterum sententia, de casu necessitatis dicunt, Longobardus lib. 4, distinct. 17 et Gratianus de poenitentia, distinct. 5.

2. Antea etiam Theophylacti sententiam annotavimus, quod ea, quae in correptione et reconciliatione fraterna solvuntur vel ligantur, sint soluta et ligata in ipso coelo. Nec dubium est per vocem Evangelii annuntiatam, Deum efficacem esse, a quocunque annuntietur. Quare igitur Tridentinum capitulum, tam multis de hac quaestione tumultuatur? Respondeo: Quia integritatem, veritatem et efficaciam sacramentorum, non simpliciter et in solidum in verbis Christi constituunt, sed ex parte etiam in charactere, quem fingunt in ordinatione sacerdotibus imprimi. Ita ergo etiam consolationem absolutionis, non tam ex verbo Evangelii, quam ex persona absolventis pendere volunt. Et hoc Lector intelligat, quando legit primam partem hujus Capituli. Qui vero usum privatae absolutionis, quae voce Evangelii per ministrum verbi annuntiatur, ex Ecclesia prorsus tollunt, cum iis nostrae Ecclesiae nihil commune habent. Quae igitur contra illos dicuntur, ad nos non pertinent. Verbi etiam et sacramentorum efficaciam non pendere ex dignitate aut sanctitate ministrorum, modo verbo et sacramentis sua constet et maneat puritas, in 12. Canone, de sacramentis in genere explicatum est.

3. Accedemus igitur ad alteram hujus capituli partem, in qua disputatur de re longe gravissima: quid scilicet sit absolutio, quae sit ejus efficacia, quae inde consolatio, et quomodo accipiatur: in quo consistat, et quo quasi fundamento nitatur efficacia, et consolatio absolutionis. De his gravissimis quaestionibus, traditae sunt a nostris ex verbo Dei, dilucidae explicationes: cum prius res necessariae, scholasticorum disputationibus obrutae, sepultae et depravatae essent: absolutionem scilicet nihil esse aliud, quam ipsam vocem Evangelii, annuntiantem remissionem peccatorum gratis propter Christum, in genere omnibus, qui poenitentiam agunt, et credunt Evangelio, quae vox Evangelii propter firmiorem et certiorem consolationem per privatam absolutionem applicatur singulis, eam petentibus, et fide accipienda est, ut singuli voci Evangelii in absolutione credant, et certo statuant, sibi gratis propter Christum, a Deo per ministerium donari, applicari et obsignari remissionem peccatorum, et hac fide vere se Deo reconciliari: ita pavidae et perterrefactae conscientiae, ex absolutione consolationem accipiunt, ut non dubitent, ad se privatim quoque pertinere, sibi privatim a Deo donari et applicari beneficia mediatoris, quae in genere omnibus credentibus in Evangelio promittuntur. Evangelium enim est potentia Dei, ad salutem omni credenti: sive in genere multis, sive privatim paucis, aut uni annuntietur, fidem igitur usu absolutionis confirmari, non est dubium. Et licet necesse sit, in illis, qui petunt absolutionem, adesse contritionem, et bonum propositum, efficacia tamen, et consolatio absolutionis: non nititur nostra vel contritione, vel obedientia: offert enim, et annuntiat remissionem peccatorum, non ex operibus, nec secundum opera nostra, sed gratis propter Christum: Nec fides in absolutione eo deducenda est, ut pro quantitate et qualitate contritionis suae de remissione peccatorum statuat: sed ut apprehendat vocem promissionis, quae gratis propter Christum offert et exhibet remissionem peccatorum. Si enim ex operibus haereditas, evacuata est fides, et abolita promissio. Ideo vero ex fide, ut secundum gratiam, ut sit firma promissio, Romanorum quarto. Nec solicita debet esse conscientia de ministri intentione: sed si vox Evangelii annuntiatur, fides eam apprehendens, statuat se coram Deo absolutum, quicquid sit de sacerdotis animo.

4. Haec ideo recitavi, ut clarius intelligi possit, quae sit illa sententia, quam in altera parte Tridentinum capitulum damnat. Absolutionem non volunt esse ministerium annuntiandi Evangelii: quo scilicet privatim, voce Evangelii, peccata pronuntientur et declarentur gratis propter Christum remitti, ei qui voci Evangelii in absolutione credit. Sed fidem quaerentem in absolutione remissionem peccatorum, volunt niti nostra contritione et poenitentia, ita ut sententia absolutionis pronuntietur, non ex voce Evangelii gratis propter Christum, sed tanquam a judice: scilicet pro ratione contritionis et satisfactionis nostrae. Et hoc est illud, quod dicere volunt. Sed more suo calumnias miscent, quasi nos doceamus, propter solam fidem peccatorem coram Deo absolvi, etiamsi nulla adsit contritio, etiamsi peccator sit sine poenitentia, etiamsi tota actio ludo et joco suscipiatur: cum non ignorent, quid Augustana confessio de poenitentia, de contritione, de fide et absolutione doceat.

5. Quia vero 9 Canon damnat illos, qui dicunt, absolutionem esse nudum ministerium, declarandi remissa esse peccata: judico addendam esse aliquam declarationem. Inter sacramentarios enim quidam disputant, per absolutionem non remitti peccata: cum homines non possint peccata remittere, id quod solius Dei est. Ideo disputant in absolutione credentes nihil accipere, sed tantum esse externam declarationem quid jam ante habeant. Sed Deus qui solus peccata remittit, non facit hoc sine medio, sed per ministerium verbi et sacramentorum. Privata vero absolutio annuntiat vocem Evangelii, per quam non dubium est, Deum efficacem esse, et peccata remittere illis, qui vocem Evangelii in absolutione fide apprehendunt. In absolutione igitur Deus ipse per ministerium Evangelii remittit peccata, singulis credentibus: atque hoc modo absolutio ministri, testimonium est divinae absolutionis, unde conscientia testimonium habet, sibi vere a Deo remissa esse peccata.

6. Annotandum vero et hoc est, quid sibi velit, quod sine pleniori explicatione nudam ponunt antithesin: absolutionem scilicet non esse ministerium annuntiandi privatim vocem Evangelii, illis, qui petunt absolutionem: sed esse actum judicialem, quo velut a judice sententia pronuntietur. Sine dubio autem hac generalitate, voluerunt complecti scholasticorum disputationes de absolutione. Ut igitur plenius haec antithesis intelligatur, paucis notabo sententiariorum apophthegmata, quae Tridentinum capitulum in sinu actus judicialis comprehendere voluit.

7. Scholastici igitur, qui ante Scotum fuerunt, sentiunt per ipsam contritionem, propter dilectionem ex qua oriatur, deleri et remitti peccatum. Atque ideo dicunt potestatem clavium, seu absolutionem, non extendere se ad remissionem culpae, aut reatus poenae aeternae, nec ut causam principalem, nec ut causam sine qua non, nec ut causam instrumentalem. Ne tamen nullus sit absolutionis usus, dicunt, sacerdotem cognitis rei delictis et per confessionem examinata ejus contritione, cum voto satisfactionis: instituta deinde collatione peccati et contritionis, cum injuncta satisfactione, suo judicio per absolutionem ostendere, decernere et pronuntiare, peccatorem esse solutum: propter suam scilicet contritionem, et susceptam satisfactionem. Atque ideo quidam dicunt: remissionem illam in absolutione, fieri non coram Deo, sed in facie Ecclesiae.

8. Thomas, et post illum alii disputant: quando contritio sufficiens est, tunc remitti peccatum per contritionem, ante absolutionem: quando vero est at-

tritio, quae est dispositio insufficiens, tunc per absolutionem infundi gratiam, hoc est, charitatem, per quam attritio formetur, ut fiat contritio quae virtute charitatis delere possit peccatum. Quidam sentiunt, poenam aeternam, virtute absolutionis mutari in temporalem. Alii disputant, quia post remissam culpam, quod per contritionem fieri sentiunt, remanet obligatio ad poenam temporalem, quae ob rigorem divinae justitiae, viribus nostris sit importionabilis et nostrae cognitioni ignota, pro qua tamen satisfaciendum sit Deo: datam igitur esse sacerdoti potestatem, arbitrandi poenam illam, et partem ejus virtute clavium in absolutione remitti, reliquam partem per satisfactiones expiari: ut ita ligare, sit satisfactionem imponere: solvere vero, sit de poena temporali aliquid remittere. Et hic est actus ille judicialis in absolutione, quem Tridentinum capitulum intelligit. Haec igitur observatio clarissime ostendit, quid quaerant et agant Pontificii, quando contendunt, absolutionem suam, non esse ministerium annuntiandi vocem Evangelii poenitentibus, sed esse actum judicialem. Et ne lector illa generalitate, quam Tridentinum capitulum de industria sectatur, turbetur, volui hanc declarationem ipsis Scholasticorum verbis, huic capitulo addere: ut videant, quibus oculos videndi Deus dedit, quomodo ipsum absolutionis beneficium a Pontificiis fermentetur, adulteretur et depravetur.

9.

[SECTIO II.]

DE CASUUM RESERVATIONE.

CAPUT VII.

Quoniam igitur natura et ratio judicii illud exposcit, ut sententia in subditos duntaxat feratur: persuasum semper in Ecclesia Dei fuit, et verissimum esse Synodus haec confirmat, nullius momenti absolutionem eam esse debere, quam sacerdos in eum profert, in quem ordinariam, aut subdelegatam non habet jurisdictionem. Magnopere vero ad Christiani populi disciplinam pertinere, sanctissimis patribus nostris visum est, ut atrociora quaedam et graviora crimina, non a quibusvis, sed a summis duntaxat sacerdotibus absolverentur. Unde merito Pontifices maximi, pro suprema potestate sibi in Ecclesia universa tradita, causas aliquas criminum graviores suo potuerunt peculiari judicio reservare. Neque dubitandum est, quando omnia quae a Deo sunt, ordinata sunt, quin hoc idem Episcopis omnibus in sua cuique dioecesi, in aedificationem tamen, non in destructionem liceat, pro illis in subditos tradita, supra reliquos inferiores sacerdotes autoritate, praesertim quoad illa, quibus excommunicationis censura annexa est. Hanc autem delictorum reservationem consonum est divinae autoritati, non tantum in externa politia, sed etiam coram Deo vim habere, verumtamen pie admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis: atque ideo omnes sacerdotes, quoslibet poenitentes, a quibusvis peccatis et censuris absolvere possint, extra quem articulum sacerdotes, cum nihil possint in casibus reservatis ad unum, poenitentibus persuadere nitantur ad superiores et legitimos judices, pro beneficio absolutionis accedant.

CANON XI.

Si quis dixerit, Episcopos non habere jus reservandi sibi casus, nisi quoad externam politiam: atque ideo casuum reservationem non prohibere, quo minus sacerdos a reservatis vere absolvat, anathema sit.

EXAMEN.

1. Quam impotens dominandi conscientiis libido sit in Romanis Pontificibus, vel hoc solum Capitulum ostendere potest. Ordinis et disciplinae gratia, olim constitutum fuit, ut quisque a suo pastore absolutionem peteret et acciperet: propterea quod pastori notior sit vita auditorum suorum, quam alteri. Vultum enim sui pecoris pastor debet nosse. Ne igitur scelerati, ab aliis ministris quibus vita ipsorum nota non est, sine vera poenitentia absolutionem suffurarentur non inutilis etiam ordinis gratia fuit constitutio de proprio pastore. Accedit, quod nemo in aliqua Ecclesia ministerium verbi et Sacramentorum exercere debet, nisi legitime ad eam vocatus sit. Sed Pontifices Romani ulterius progressi sunt, et finxerunt, ad hoc ut absolutio valeat, et sit efficax, non sufficere verbum absolutionis, nec potestatem ordinis: hoc est, ut minister habeat legitimam vocationem: sed praeterea requiri potestatem jurisdictionis, super aliquam plebem vel personam. Et illam ita describunt, quod in Papa, ut summo hierarcha et Principe Ecclesiae, plene resideat tota potestas jurisdictionis, a quo ad inferiores praesidentes, vel mediate vel immediate, omnis Ecclesiastica jurisdictio, juxta summi illius principis arbitrium, sine tamen suae potestatis detrimento derivetur. Atque ideo qui a Papa non habet potestatem jurisdictionis in aliquem, eum nec solvere nec ligare posse. Ita Gabriel lib. 4, distinct. 17, quaest. 1. Et hoc est, quod praesens capitulum decernit, nullius momenti esse absolutionem, quam sacerdos in eum profert, in quem ordinariam aut subdelegatam non habet jurisdictionem, hoc est, licet absolutio habeat verbum Dei, et fiat a ministro legitime vocato: hoc tamen non obstante, nullius momenti esse absolutionem, nisi sacerdos habeat potestatem jurisdictionis super illum, quem absolvit, a Papa in se derivatam. Quid vero est, si hoc non est in templo Dei sedere, et extollere se super omne, quod dicitur Deus? 2 Thess. 2. Ambrosii praeclarum dictum est: Verbum Dei dimittit peccata: Sacerdos minister est, exhibens quidem officium suum, nullius vero potestatis jura exercens. Romanus vero Papa inquit: Etiamsi absolutio aliqua habeat verum Dei verbum, et minister absolvens sit a filio Dei, sedente ad dextram patris, per legitimam vocationem missus: nullius tamen momenti absolutio illa esse

debet, si non ex plenitudine potestatis, residentis in scrinio pectoris Papalis derivata sit. Et hanc manifestam Antichristi notam, Tridentinum Concilium confirmare non veretur.

2. Eadem ratio etiam est de casibus reservatis, in veteri enim Ecclesia, enormia crimina quibus censura excommunicationis annexa est, referebantur ad Episcopos, ut de ipsorum consilio, certa ratio publicae poenitentiae reis ad ipsorum emendationem, et Ecclesiae aedificationem imponeretur. Innocentii constitutio, cap. omnis utriusque, dicit: Si Confessionarius opus habuerit, ut in enormi aliquo crimine se majores et doctiores consulat, ut illud absque ulla expressione personae caute requirat. Inde postea facti sunt casus reservati, in quibus verbum Dei, peccatorem poenitentiam agentem, per nullum ministrum, quantumvis legitime vocatum, absolvere possit: nisi id faciat vel Episcopus, vel Romanus Pontifex: idque non disciplinae vel ordinis gratia, sed ideo, quod plenitudo potestatis remittendi peccata, resideat in Papa, juxta cujus arbitrium illa derivetur in inferiores ministros. Quasi verbum Dei non possit remittere peccata, nisi ubi, in quantum, et in quibus casibus ipsi assistat potestas ex scrinio pectoris Pontificii derivata. Verbi igitur Dei vis et potentia, pro differentia eorum a quibus administratur, variabitur, ita ut per quosdam tantum parva peccata remittere possit, per Papam vero possit quaevis et maxima. Cyprianus vero inquit et citatur 24, quaestione 1. Hoc utique erant caeteri Apostoli, quod Petrus fuit, pari consortio praediti, et honoris et potestatis. Item, Episcopatus unus est, cujus a singulis insolidum pars tenetur. Et Christus ex aequo omnibus Apostolis dixit: Quorum remiseritis peccata, etc. Ipsum etiam Tridentinum Capitulum fatetur, in articulo mortis quemvis sacerdotem in casibus reservatis, posse absolvere. Falsum igitur est, reservationes illas non tantum in politia Ecclesiastica, sed et coram Deo, talem vim habere, ut in illis nullus sacerdos, per verbum Dei, vere absolvere possit, nisi solus Papa. Sed ad stabiliendam Antichristi tyrannidem, illa conficta sunt.

[LOCUS XI.]

[DE SATISFACTIONE.]

DE SATISFACTIONIS NECESSITATE ET FRUCTU.

CAPUT VIII.

Demum, quod ad satisfactionem (quae ex omnibus poenitentiae partibus, quemadmodum a Patribus nostris Christiano populo fuit perpetuo tempore commendata, ita una maxime nostra aetate, summo pietatis praetextu impugnatur, ab his, qui speciem pietatis habent, virtutem autem ejus abnegarunt) sancta Synodus declarat, falsum omnino esse, et a verbo Dei alienum, culpam a Domino nunquam remitti, quin universa etiam poena condonetur. Perspicua enim et illustria in sacris literis exempla reperiuntur, quibus praeter divinam traditionem, hic error quam manifestissime revincitur. Sane et divinae justitiae ratio exigere videtur, ut aliter ab eo in gratiam recipiantur, qui ante Baptismum per ignorantiam deliquerint: aliter vero, qui semel a peccati et daemonis servitute liberati, et accepto Spiritus sancti dono, scientes templum Dei violare, et Spiritum sanctum contristare non formidaverint. Et divinam clementiam decet, ne ita nobis absque ulla satisfactione peccata dimittantur, ut occasione accepta peccata leviora putantes, velut injurii, et contumeliosi Spiritui sancto, in graviora labamur, thesaurizantes nobis iram in die irae. Proculdubio enim magnopere a peccato revocant, et quasi freno quodam coercent hae satisfactoriae poenae, cautioresque et vigilantiores in futurum poenitentes efficiunt, medentur quoque peccatorum reliquiis, et vitiosos habitus, male vivendo comparatos contrariis virtutum actionibus tollunt. Neque vero securior illa via in Ecclesia Dei, unquam existimata fuit ad amovendum imminentem a Domino poenam, quam ut haec poenitentiae opera homines, cum vero animi dolore frequentent. Accedit ad haec, quod dum satisfaciendo patimur pro peccatis, Christo Jesu, qui pro peccatis nostris satisfecit, ex quo omnis nostra sufficientia est, conformes efficimur, certissimamque inde arrham habentes, quod si compatimur, et conglorificabimur. Neque vero ita nostra est satisfactio haec, quam pro peccatis nostris exsolvimus, ut non sit per Christum Jesum. Nam quod ex nobis, tanquam ex nobis, nihil possumus, eo cooperante, qui nos confortat, omnia possumus. Ita non habet homo unde glorietur, sed omnis gloriatio nostra in Christo est, in quo vivimus, in quo meremur, in quo satisfacimus, facientes fructus dignos poenitentia, qui ex illo vim habent, ab illo offeruntur patri, et per illum acceptantur a patre. Debent ergo Sacerdotes Domini, quantum Spiritus, et prudentia suggesserit, pro qualitate criminum et poenitentium facultate salutares et convenientes satisfactiones injungere, ne si forte peccatis conniveant, et indulgentius cum poenitentibus agant, levissima quaedam opera pro gravissimis delictis injungendo, alienorum peccatorum participes efficiantur. Habeant autem prae oculis, ut satisfactio quam imponunt, non sit tantum ad novae vitae custodiam, et infirmitatis medicamentum, sed etiam ad praeteritorum peccatorum vindictam et castigationem. Nam claves Sacerdotum non ad solvendum duntaxat, sed et ad ligandum concessas, etiam antiqui patres et credunt, et docent. Nec propterea existimarunt, Sacramentum poenitentiae esse forum irae vel poenarum, sicut nemo unquam Catholicus sensit, ex hujusmodi nostris satisfactionibus, vim meriti et satisfactionis Domini nostri Jesu Christi, vel obscurari, vel aliqua ex parte imminui, quod dum novatores intelligere nolunt, ita aptissimam poenitentiam, novam vitam esse docent, ut omnem satisfactionis vim et usum tollant.

DE OPERIBUS SATISFACTIONIS.

CAPUT X.

Docet praeterea, tantam esse divinae munificentiae largitatem, ut non solum poenis, sponte a nobis pro vindicando peccato susceptis, aut Sacerdotis arbitrio, pro mensura delicti impositis,

sed etiam (quod maximum amoris argumentum est) temporalibus flagellis a Deo inflictis, et a nobis patienter toleratis, apud Deum Patrem, per Christum Jesum satisfacere valeamus.

CANON XII.

Si quis dixerit, totam poenam simul cum culpa remitti semper a Deo, satisfactionemque poenitentium non esse aliam, quam fidem qua apprehendunt Christum pro eis satisfecisse, anathema sit.

CANON XIII.

Si quis dixerit, pro peccatis quo ad poenam temporalem, minime Deo per Christi merita satisfieri poenis ab eo inflictis, et patienter toleratis, vel a Sacerdote injunctis, sed neque sponte susceptis, ut jejuniis, orationibus, eleemosynis, vel aliis etiam pietatis operibus, atque ideo optimam poenitentiam esse tantum novam vitam, anathema sit.

CANON XIV.

Si quis dixerit, satisfactiones quibus poenitentes per Christum Jesum peccata redimunt, non esse cultus Dei sed traditiones hominum, doctrinam de gratia, et verum Dei cultum, atque ipsum beneficium mortis Christi obscurantes, anathema sit.

CANON XV.

Si quis dixerit, claves Ecclesiae esse datas tantum ad solvendum, non etiam ad ligandum, et propterea sacerdotes, dum imponunt poenas confitentibus, agere contra finem clavium, et contra institutionem Christi, et fictionem esse, quod virtute clavium sublata poena aeterna, poena temporalis plerunque exsolvenda remaneat, anathema sit.

EXAMEN.

1. Copiosa sane et ampla est doctrina, quae ad hunc locum pertinet: sed dabo operam, ut in pauca eam contraham, idque ut eo facilius fieri possit, prius veram sententiam in aliquot capita distributam, breviter explicabo.

2. Primo igitur certissimum est, Deum peccata remittere, non ex aliqua levitate, quasi sublata lege, non curet jam amplius peccata, nec irascatur illis. Ipse enim propriis digitis legem conscripsit, ipse sua voce promulgavit comminationes de ira sua, adversus peccata, de reatu et suppliciis peccatorum. Et illa legis sententia, usque adeo firma et immota est, ut facilius sit coelum et terram ruere, quam unum legis vel minimum apicem cadere, quin impleatur vel obedientia, vel poena, Matth. 5. Deus igitur peccata in legem suam commissa, non remittit sine intercedente satisfactione, qua legi suae et obedientia et poena, plenissime et perfectissime ita satisfiat, ut per eam et ira ejus propitietur, et supplicium peccatis debitum tollatur. Talem vero satisfactionem propitiatoriam et reconciliatoriam pro peccatis meritoriam remissionis peccatorum, et abolitoriam mortis aeternae nullus homo peccator pro se, nec ulla creatura praestare potuit. Ne igitur totum genus humanum in aeternum periret, factum est mirabile illud divini consilii decretum, de incarnatione filii Dei, ut is mediator noster, in assumpta sine peccato nostra natura, pro nobis legi subderetur, peccatum, reatum peccati, iram Dei, et supplicia peccatorum totius mundi, in se derivata portaret, et pro illis perfectissima sua obedientia, et sanctissima passione, Deo patri satisfaceret, atque ita impetraret redemptionem, propitiationem, reconciliationem, remissionem peccatorum, liberationem ab ira Dei, a condemnatione, et morte aeterna.

3. Hanc vero redemptionem per Christum gratia Dei proponit poenitentiam agentibus, ut sit nostrum propitiatorium, per applicationem seu apprehensionem fidei, ad remissionem peccatorum. Rom. 3. Et haec sola, nulla vero alia est satisfactio pro peccatis propitiatoria, reconciliatoria mortis aeternae. 1. Joh. 2. Ipse est propitiatio pro peccatis, non nostris tantum, sed totius mundi. 1. Tim. 2. Unus est mediator Dei et hominum, qui dedit semetipsum ἀντίλυτρον pro omnibus. Gal. 3 factus est sub lege, ut eos qui sub lege erant, a maledicto legis redimeret. Hebr. 7, 9 et 10. Una pro peccatis victima semel oblata, aeternam redemptionem invenit, et consummavit in aeternum eos qui sanctificantur. 1. Cor. 15 per Christum dedit nobis victoriam, contra mortem et infernum. Rom. 5 per unius obedientiam, justi constituuntur multi. Act. 4. Non est in alio salus, nec aliud nomen datum est hominibus, in quo oportet ipsos salvari, etc. Haec in poenitentia, proponenda sunt hominibus, ne vel Epicurea levitate, de reconciliatione cum Deo, et remissione peccatorum, ludant, vel Pharisaica persuasione, proprias suas satisfactiones irae Dei, ad propitiationem et expiationem peccatorum, opponant. In reconciliatione igitur peccatoris cum Deo, omnino necessarium est, Deo offerre, et irae ejus opponere satisfactionem pro peccatis, sed illa non consistit in nostris vel actionibus vel passionibus, vel ex toto, vel ex parte: sed insolidum est unica satisfactio obedientiae et passionis filii Dei mediatoris, pro nobis praestita: illam fides apprehendit, et ponit inter iram Dei, et inter peccata nostra, sicut Anselmus inquit: petens, credens et statuens, propter illam satisfactionem peccata sibi remitti, Deum reconciliari, se in gratiam recipi, et ab aeterna damnatione liberari. Ad hanc satisfactionem poenitentium animi quaerentes reconciliationem cum Deo, deducendi erant. Sed regnantibus Monachis, in actu poenitentiario, cum multa de satisfactione disputarentur plane sepulta erat unica haec Christi pro peccatis satisfactio, opponenda irae Dei, ad propitiationem et reconciliationem.

4. Tridentinum vero Capitulum, cum titulum posuisset de satisfactionis necessitate et fructu, non prorsus potuit in hac verbi Dei luce, Christi satis-

factionem silentio praeterire, facit igitur ejus mentionem: sed ita tamen, ut ei adjungat nostras satisfactiones, quas ipsi pro peccatis exsolvamus, ut nos pro peccatis patiamur, sicut Christus pro peccatis passus est. Et 12. Canon, disputans de remissione peccatorum anathemate damnat illos, qui dicunt non esse aliam poenitentium satisfactionem pro peccatis, quam fidem qua apprehendunt Christum pro ipsis satisfecisse. De rebus igitur magnis et necessariis agitur, in hac de satisfactione controversia, quam scilicet satisfactionem, fides poenitentium, ad Deum afferre, et irae ipsius opponere debeat: ne damnentur, sed a peccatis absoluti, et a damnatione liberati, Deo reconcilientur, et acceptentur ad vitam aeternam.

Satisfactio in veteri Ecclesia.

5. Secundo. In veteri Ecclesia, usitata fuit satisfactio Canonica seu disciplinaris. Eos enim, qui vel fidem in persecutione abnegarant, vel in manifesta et atrocia crimina prolapsi fuerant, vetus Ecclesia non leviter recepit ad primam significationem poenitentiae, sed prius certis Ecclesiasticis mulctis castigatos explorabat. Stabant in certo loco, separato a communione seu coetu fidelium, cum certis externis signis reatus: cibo, potu, vestitu, gestibus, gemitu, lamentis, et supplicationibus, fatentes reatum, et publice petentes absolutionem, sicut ritus illi publicae poenitentiae describuntur apud Tertullianum de poenitentia, apud Eusebium lib. 5, cap. 28, lib. 6, cap. 25 apud Sozomenum in Tripartita lib. 9, cap. 35, apud Nicephorum lib. 6, cap. 2 et distinct. 50 in cap. Quadragesimae. Illas publicas poenitentium castigationes, Sozomenus vocat ἐπιτίμια καὶ τιμωρίας, mulctas et poenas: Latini suo quodam modo vocarunt satisfactiones. Et quia vocabulum satisfactionis, propter monachorum disputationes, aliud videtur jam auribus ingerere, quam veteribus significavit: utile est considerare, quibus Graecis vocibus respondeat. Has vero publicas castigationes, vetus Ecclesia lapsis imposuit, non hac opinione, quod essent compensationes coram Deo pro peccatis, aut satisfactiones propitiatoriae, et meritoriae remissionis peccatorum, et abolitoriae stipendii peccati, sed alios habuerunt fines, ut scilicet his ritibus poenitentium animi explorarentur, an poenitentiam simularent, an vero serio agerent. 2. Ut Ecclesiae, scandalis criminum offensae, tali externa poenitentiae declaratione rursus satisfieret. 3. Ut hujusmodi spectaculis reliqui admoniti, et a levitate peccandi absterriti, majori cura lapsus vitarent. 4. Ut ipsis lapsis haec disciplina esset incitamentum, ad veram peccati considerationem, ad serium et non simulatum de peccatis dolorem, ad timorem irae Dei, ad fidem serio ambientem misericordiam Dei propter Christum, ad firmum et constans emendationis propositum. 5. Ut haec spectacula publicum praeberent testimonium, Ecclesiam non docere libertatem seu impunitatem peccandi, ne propter lapsos verbum Dei male audiret inter gentes, Rom. 2. Ita 2, Cor. 5. Paulus dicit, Corinthiacam Ecclesiam publica increpatione incestuosi, ostendisse solicitudinem, Apologiam, indignationem, timorem, desiderium, aemulationem, vindictam. Ita Augustinus inquit in Enchiridio, cap. 65. Plerunque dolor alterius occultus est alteri, cum sit coram illo, cui dicitur: Gemitus meus a te non est absconditus. Recte igitur constituuntur ab his, qui praesunt Ecclesiae tempora poenitentiae, ut fiat etiam satis Ecclesiae, in qua remittuntur ipsa peccata. Hieronymus in 16. cap. Matth. Alia est ratio de criminum poenitentia et satisfactione, de qua Ecclesia, quando laesionem accepit et offensa est, publice suum judicium interponit, indicens satisfactionem publicam et graviorem, ut innotescat omnibus, vere poenitere, qui prompto animo suscipiant, quicquid Ecclesia decrevit. Tertullianus in libro de poenitentia inquit: Confessio satisfactionis, consilium est, item, Satisfactio confessione disponitur: inde nascitur poenitentia, qua Deus mitigatur.

Augustinus.

Hieronymus.

6. Et quia experientia ostendebat, multos saepe frigide et leviter, ea quae ad veram de peccatis poenitentiam pertinent, curare et agere, multos etiam simulatione poenitentiae receptos, postea turbare Ecclesiam, magna igitur severitate usi fuerunt veteres, in injungendis Canonicis illis satisfactionibus. Certae enim Ecclesiae mulctae, certo tempore exsolvendae, et pro gravioribus peccatis, duriores et diuturniores imponebantur. Ita Eusebius lib. 6, cap. 34 dicit, Dionysium Corinthiacum ad Aegyptios scripsisse de lapsis, τάξεις παραπτωμάτων διαγράψας. Per certos etiam gradus sensim recipiebantur. Primum constituebantur inter audientes, quibus eruditioni verbi licebat interesse. Deinde expleto certo tempore, in ordinem poenitentium recipiebantur, quibus orationibus Ecclesiae licebat interesse. Tertio, ad communionem admittebantur, sed sine oblatione. Postremo per impositionem manus, quasi in integrum restituebantur: Sicut haec in Canonibus Ancyranis et Nicenis describuntur. Cumulati vero, et nimium exacerbati postea fuerunt poenitentiales illi Canones, et quod ad mulctas, et quod ad diuturnitatem temporis attinet, ita ut Episcopi, de impositis illis satisfactionibus, per indulgentiam non pauca remittere cogerentur. Inventum etiam fuit artificium redimendi impositas satisfactiones, per commutationem, ut scilicet jejunium redimi possit eleemosyna, aut oratione. Postea pecunia redimi coeperunt indulgentiae satisfactionum, donec tandem exoletis prorsus, et antiquatis Canonicis satisfactionibus, pecuniariae redemptiones indulgentiarum ad aliud genus nundinationis transferrentur.

7. Haec ideo recitavi: monstrandum enim est in hac disputatione, discrimen inter satisfactiones, de quibus veterum sententiae loquuntur, et de quibus nunc Pontificii dimicant. Non igitur ubicunque in veterum scriptis vocabulum satisfactionis occurrit, statim probantur et stabiliuntur Pontificiae satisfactiones. Differentia autem est, et in ipsa satisfactionum substantia, et in fine, sicut collatio ostendet, ubi ad Pontificias satisfactiones pervenerimus. Et utilis est

observatio, quod Pontificii, qui veterum sententiis pro satisfactionibus pugnant, antiquas satisfactiones nec habent, nec habere curant, tantum prestigias objiciunt hominibus, citandis veterum de satisfactione testimoniis. Optandum sane esset, ex ritibus illis veteris Ecclesiae, aliquid posse in usum reduci, sine superstitione et falsis opinionibus, disciplinae et exempli gratia. Sed tamen certum est, ritus illos conscientiae gratia, ad remissionem peccatorum coram Deo non esse necessarios: quod satis ostendit, et comprobat ipsa mutatio, et antiquatio, item, quod in articulo mortis, pax per absolutionem et communionem Eucharistiae, dari praecepta fuit, vel nondum impletis illis satisfactionibus ut testatur exemplum apud Eusebium lib. 6, cap. 34.

8. Tertio. A publico illo satisfactionum ritu vocabulum etiam ad emendationem vitae poenitentium, et ad fructus poenitentiae translatum est. Nam de dogmatibus Ecclesiasticis, cap. 53 mentio fit secretae satisfactionis per vitae correctionem, jugi et perpetuo luctu, ut contraria pro his, quae poenitet agat. Ad ipsos vero fructus poenitentiae, ideo translatum videtur vocabulum satisfactionis: quia post remissionem peccatorum, remanent in carne lubrica quaedam peccati vestigia, sicut Chrysostomus inquit in 50. Psalmo, sive languor quidam tanquam fomes novorum lapsuum, praesertim quando peccatum per diuturnam consuetudinem, quasi radices egit. Illae reliquiae contrariis remediis in poenitentia purgandae, curandae et exstirpandae sunt, ne pullulent ex illa radice nova peccatorum germina. Ita Augustini sententia habet de poenitentia distinct. 3. Satisfactio poenitentiae est, causas peccatorum excipere nec eorum suggestionibus aditum indulgere. Et Chrysostomus in cap. 3 Matthaei. Quomodo poterimus fructus dignos poenitentia facere? utique si peccatis adversa faciamus. Aliena rapuisti, incipe jam donare propria, injuriam cuipiam fecisti, refer jam benedictionis verba conviciis, etc.

Neque enim vulnerato sufficit ad salutem, tantummodo spicula de corpore evellere, sed etiam remedia adhibere vulneribus. In hanc sententiam Leo recte dicit, sermone Quadragesimali: Christiana anima cordis sui interna diligenter discutiat, videat ne quid ibi discordiae haeserit, ne quid cupiditatis insederit, incontinentiam castitas pellat, mendacii tenebras lux abigat veritatis, detumescat superbia, humilitas assumatur: Omnis denique plantatio quam non plantavit pater coelestis, radicitus auferatur. Tunc enim virtutum semina in nobis bene nutriuntur, quando ab agro cordis nostri omne germen externum evellitur.

Augustinus. Augustinus in Psalm. 37. Non securus sis, cum confessus fueris peccatum, tanquam semper paratus ad confitendum, et committendum peccatum, sic pronuntia iniquitatem tuam, ut curam geras pro peccato tuo. Quid est curam gerere pro peccato? Semper niti, semper intendere, semper studiose et sedulo agere, ut sanes peccatum. Haec quia vera, utilia et necessaria sunt, ex manifestis scripturae fundamentis exstructa, nullo modo vel negamus, vel rejicimus: sed fatemur, illa pertinere ad opera seu fructus verae poenitentiae, et ad illud praeceptum Pauli, Rom. 6. Sicut exhibuistis membra vestra servire immundiciae ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra serva justitiae, in sanctificationem. Talia vero opera non docentur in scriptura suscipi, opinione meriti remissionis peccatorum, sed sequuntur reconciliationem, juxta dictum Christi: Ecce jam sanus factus es, noli amplius peccare. Et Rom. 6 Liberati a peccato, servi facti estis justitiae. Nec sunt opera indebita seu supererogationis, exstant enim de mortificatione mandata in scriptura. Quomodo vero illis etiam operibus, titulo satisfactionis, assui coeperit opinio expiationis peccatorum, postea exponemus. Nunc volui peculiari loco, illas veterum sententias recitare, quia Pontificii illas insidiose miscent suis satisfactionibus, quasi illi, qui Pontificias satisfactiones impugnant, rejiciant etiam ea, quae in scriptura tradita et mandata sunt, ut conversos quasi freno quodam a peccato revocent et coerceant, reddant poenitentes in futurum cautiores et vigilantiores, medeantur peccatorum reliquiis, et vitiosos habitus male vivendo comparatos, contrariis virtutum actionibus tollant. Et hoc artificium lector etiam in Tridentino decreto reperiet. Illa igitur, quae vera sunt, et scripturae testimonium habent, separanda sunt: ut eo explicatius ostendi possit, quid in controversia positum sit, in hac disputatione de satisfactionibus.

9. Quarto, His ita distinctis et explicatis, poterimus jam ad examen decreti de satisfactionibus progredi, sed ut planior sit ratio explicationis, paucis prius expediemus disputationem de poenis temporariis, quae post remissionem aliquando quibusdam in hac vita a Deo imponuntur. Mors igitur Christi satisfactio est, et pro culpa, et pro poena aeterna, et fide propter Christum, accipimus simul remissionem culpae, et poenae aeternae. Hos. 13. Ero mors tua, o mors. 1. Cor. 15: Dedit nobis victoriam contra mortem propter Christum, Joh. 13: Qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Sed quod ad poenas temporales in hac vita attinet, post acceptam remissionem peccatorum subjiciuntur in hac vita, vel communibus calamitatibus, vel peculiaribus poenis, propter certa seu privata quaedam peccata, ut Adam, Genes. 3, David, 2. Reg. 12 et 24, item populus Israël, Exod. 32, Num. 12, Miriam. Num. 12. Testantur idem calamitates baptizatorum post baptismum. De hoc igitur non est controversia, an post reconciliationem, credentes in hac vita subjecti sint communibus calamitatibus, id enim et scriptura et experientia testatur. Ostendunt etiam scripturae exempla, Deum aliquando et post reconciliationem seu remissionem, quibusdam singulares poenas ob peccata in hac vita imponere: quanquam hoc non sit universale, nec enim semper, nec omnibus Deus singulares poenas, quibus peccata remittit, in hac vita imponit: testantur exempla paralytici, Magdalenae, Publicani,

Zachaei, Petri, de quo Ambrosius inquit: Lacrymas ejus lego, satisfactionem non lego. Sed haec est quaestio, quare, propter quas causas, et in quem finem tales poenae, reconciliatis post remissionem culpae, in hac vita a Deo imponantur. Et licet de vocabulis nolim pugnare, an afflictiones illae reconciliatorum vocandae sint poenae peccatorum, an vero paternae correptiones et castigationes. Scriptura enim etiam dicit, de reconciliatis, Corpus mortuum est propter peccatum, Rom. 8 et 2. Reg. 12. Quia fecisti hoc, etc. Omnino tamen statuendum est discrimen, inter poenas seu afflictiones, quae infliguntur impiis, et quae imponuntur reconciliatis. In impiis enim sunt signa offensae Dei, et personam illam esse sub ira Dei, et sunt testimonia secuturae aeternae poenae. Hanc causam et rationem non habent in reconciliatis, quasi Deus illis nondum satis sit reconciliatus, sed aliquid offensae retinuerit, etiam post datam remissionem peccatorum. Sed illis imponuntur ad castigationem sui, et ad exemplum aliorum. Ne enim accepta reconciliatione obliviscantur, quanta sit abominatio peccati, et quae magnitudo irae Dei adversus peccatum, atque ita lapsus extenuent, negligant aut defendant, gratiam vel securitate amittant, vel nova petulantia excutiant, et tandem ad vomitum revertantur: ideo subjiciuntur post reconciliationem, vel communibus calamitatibus vel peculiaribus poenis: ut hac commonefactione subinde magis accendatur, et crescat in ipsis odium et detestatio peccati, timor Dei, fides solicite curans, ut gratiam retineat, et in bonitate Dei permaneat, diligentia cavendi peccata, ut reprimantur et mortificentur pravae inclinationes. Et in summa, ut his exercitiis conservetur et confirmetur poenitentia, quae perpetua esse debet, fides, obedientia in cruce, spes, petitio et exspectatio auxilii, liberationis seu mitigationis, utque semper circumferamus testimonium, nobis propter peccatum pereundum esse, nisi propter filium reciperemur: idem, ne arrogemus nobis laudem propriae justitiae, nec efferamus nos super caeteros peccatores, sed Deo vera et humili infirmitatis confessione nos subjiciamus. Denique quando reconciliati vel communibus miseriis subjiciuntur, vel propter certa peccata, insignibus calamitatibus onerantur, Deus vult in illis, tanquam in publico spectaculo, conspici exempla, admonentia et nos, et alios de judicio suo adversus peccata, ut cogitent id, quod Petrus monet: Si a domo Dei judicium incipit, quis finis eorum erit, qui non credunt Evangelio? 1. Petr. 4. Ita, Num. 12. Moses orans pro sorore sua, cum ob peccatum lepra fuisset percussa, et agnosceret peccatum suum, audit a Domino: Si pater ejus spuisset in faciem ejus, nonne debuerat saltem septem diebus rubore suffundi?

10.

11\. Tales igitur temporariae poenae, quas Deus reconciliatis in hac vita imponit, nequaquam ita sunt interpretandae, quasi sint vel merita remissionis peccatorum, vel compensationes poenae aeternae, sed alias habent longe gravissimas causas.

12\. Porro de poenis illis temporariis, ex scriptura et hoc constat, Deum pro bona sua erga reconciliatos voluntate, qua propter filium mediatorem omnia ita dispensat, ut ipsis in bonum cedant, Rom. 8 nec semper, nec omnibus reconciliatis singulares poenas pro peccatis in hac vita imponere, nec aequaliter illas omnibus imponere: impositas etiam a Deo saepe mitigari, aut tolli: aliquando vero eas manere, et in hac vita non tolli. Et inde reconciliati sumunt occasionem pulcherrimorum exercitiorum, poenitentiae, fidei, invocationis, humilitatis, patientiae, obedientiae, spei, etc. Petunt sane mitigationem et liberationem, sed tamen ita ut humiliter et patienter, ex agnitione peccatorum, se subjiciant flagellis Dei, juxta bonam ipsius voluntatem. Petunt, ut sint paternae castigationes, agnoscunt, Deum in illis poenis non accendere totam iram suam, et nobis in bonum cedere castigationes illas, quia reconciliati sumus. Et summa, in temporariis illis poenis petunt, ut Deus, vel ab illis custodiat, vel mitiget, vel liberet: vel si poenas manere velit, ut det patientiam, et tandem salvet. Ita Michaeas inquit: Iram Domini portabo, quia peccavi. Et Thren. 3. Bonum est viro, cum portaverit jugum ab adolescentia: sedebit solitarius, et tacebit, ponet in pulvere os suum, si forte sit spes. Item: Misericordiae Domini, quod non consumpti sumus. Non accendit totam iram suam. In ira misericordiae recordabitur. Ne in furore tuo arguas me. Corripe me Domine, inquit Jeremias: veruntamen in judicio, et non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me. David inquit: Libera me de sanguinibus, quia tu es Deus salutis meae etc.

13\. Illas etiam temporales poenas, Scriptura tradit reconciliatis propter filium mediatorem saepe vel mitigari, vel prorsus tolli, quando vera humilitate peccata agnoscunt, fide Deum invocant, veterem hominem mortificant, et serio novam vitam meditantur, hoc est, non in debitis humanarum traditionum operibus, sed tota poenitentia, quae habet mandatum Dei, poenae illae propter Christum mitigantur. 2. Paralip. 6. Si pluvia non fluxerit, si venerit locusta, pestis etc. conversus autem populus meus deprecatus me fuerit, et exquisierit faciem meam, et egerit poenitentiam a viis suis pessimis: ego exaudiam de coelo, et propitius ero peccatis ipsorum, et sanabo terram. Jerem. 18. Repente loquar, ut destruam. Si vero poenitentiam egerit gens illa a malo suo, agam et ego poenitentiam super malo quod cogitavi, ut facerem. Psalm. 91. Invoca me die tribulationis, et eripiam. Joel. 2. Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, in fletu, et in planctu. Scindite, non vestimenta, sed corda vestra etc. Observandum vero est, poenas temporarias mitigari tota poenitentia, non quod opera ejus sint vel compensationes, vel merita remissionis peccatorum, sed quia castigationibus illis, Deus in reconciliatis aliud nihil quaerit, quam ut conservetur, magis accendatur, crescat et augeatur vera humilitas, agnitio, odium et detestatio peccati, exercitium fidei,

mortificatio veteris hominis, patientia, spes etc. Quando igitur in ipsis poenis, Deus talia poenitentiae exercitia in reconciliatis videt: tunc habet id quod castigationibus istis quaerere solet. Atque ita poenae illae vel mitigantur, vel tolluntur, propter filium mediatorem. Et hoc est, quod Paulus docet 1. Cor. 11. Si nos ipsos judicaremus, non utique judicaremur. Quando vero judicamur, a Domino castigamur, ne cum mundo damnemur. Delectatus fuit in illa sententia Paulus paronomasia verborum forensium, κρίνειν. διακρίνειν, et κατακρίνεσθαι. Nam per verbum κρίνεσθαι, intelligit eo loco poenas temporarias, quia mox per παιδεύεσθαι illud interpretatur, quae a Deo propter peccata immittuntur, quibus tanquam paedagogus flagellis admonet nos de peccato, et ira sua adversus peccata, ut ita flectat, excitet et impellat nos ad poenitentiam et emendationem, κατακρίνεσθαι complectitur ultimas et aeternas poenas damnatorum in futura vita. Quando vero inquit: Si nos ipsos judicaremus, non utitur verbo κρίνειν, sicut Pontificii interpretantur de electitiis poenis, quae tanquam satisfactiones aut compensationes pro peccatis, vel voluntarie suscipiuntur, vel a confessionario injunguntur, sed utitur verbo διακρίνειν, quod saepe in forensi significatione usurpatur, ut 1. Cor. 16 et in Graecis interpretibus saepissime, Exod. 18, Levit. 24, 3. Reg. 3, Psalm. 81 quando scilicet instituitur inquisitio causae. Hoc igitur Paulus vult dicere: Si nos ipsos dijudicaremus, hoc est si excussa securitate, perpetua poenitentia inquireremus in naturam et vitam nostram, mortificantes radicem peccati, reprimentes pravas cupiditates etc. tunc non opus esset Deum per flagella nos horum admonere. Quando vero securi, peccatum inhabitans negligimus, et sensim ipsi indulgemus: tunc Deus per castigationes nos revocat ad poenitentiam, ne cum mundo in peccatis damnemur.

14. Nec tamen ipsa poenitentia cum fructibus suis, Deo praescribere vel potest vel debet terminum aut modum, seu mitigationis seu liberationis in poenis illis castigatoriis, sed totum hoc humilis fidei obedientia resignat, et commendat paternae Dei erga nos voluntati, cum quidem certi simus, diligentibus Deum omnia in bonum cooperari, Rom. 8 ita Joel. 2 cum in vera poenitentia petunt a Deo mitigationem et liberationem in poenis temporariis, addunt: Quis scit, si convertatur et relinquat benedictionem? Et 1. Reg. 12. Cum Nathan dixisset: Parvulus morietur: David jejunans et pernoctans in terra, deprecatur Dominum, sed tamen moritur infans, septem diebus percussione Domini afflictus, David vero non ob hoc irascitur Deo, sed surgens, deposita lugubri veste ingreditur domum Domini, licet poena illa non fuisset sublata, quia, inquit, ita oravi: Quis scit, si forte misereatur mei Dominus, ut infans vivat?

15. Haec utilissima doctrina, continens pulcherrima pietatis exercitia, Pontificiis satisfactionibus misere et foede obscurata et depravata est, sicut mox ostendemus. Volui autem hoc loco, priusquam ad examen Tridentini Decreti de satisfactionibus accederemus, veram Scripturae sententiam, de castigationibus temporariis, quae vel communibus calamitatibus, vel aliquando singularibus flagellis post reconciliationem in hac vita credentibus a Deo imponuntur, explicare, ut expeditior, et minus intricata esset ratio examinis. Video enim a Pontificiis, in hac de satisfactionibus disputatione, quaedam misceri, quae per se, recte intellecta vera sunt, ut de reliquiis peccatorum mortificandis, et de poenis temporariis: ut ita speciem aliquam veritatis, commentis suis circumdent, utque nos praegravent, quasi illa etiam quae vera et utilia sunt, negemus et abjiciamus. Judicavi igitur prius veram sententiam de his quaestionibus exponendam esse. Ita enim ex collatione, rectius considerari et intelligi poterit, quomodo vera et utilis doctrina, commentis Pontificiarum satisfactionum obscurata et depravata sit.

16. Sed explicata vera sententia ostendendum est, quomodo paulatim ritibus et operibus illis satisfactionum, quas veteres ita vocarunt, coeperint adjici peregrinae et superstitiosae opiniones, quae subinde magis cumulatae sunt. Veteres enim ut ritus illos satisfactionum hominibus magis commendarent, saepe cohortatorie magis quam vere juxta Chrysostomi dictum, de ritibus illis per hyperbolem locuti sunt, peccata scilicet et poenas peccatis debitas purgari, compensari, tegi, judicem placari, et reconciliari operibus illis satisfactionum. Ita Origenes opera illa vocat pretium, quo peccata redimuntur, homilia 15 in Levit. Cyprianus lib. 1, Epist. 3 dicit, satisfactionibus delicta redimi. Epist. 8. Dominum placari. Lib. 3, Epist. 14 dicit, poenitentes operibus suis Deo satisfacere ad misericordiam, Ambrosius ad virginem lapsam dicit, peccata satisfactione expiari. Augustinus in Enchiridio cap. 70 dicit, Deum propitiandum esse per eleemosynas. Gregorius dicit: Qui se illicita meminit commisisse, a quibusdam studeat licitis abstinere, quatenus per hoc conditori suo satisfaciat. Et Cyprianus in illis hyperbolicis satisfactionum commendationibus, eo usque progreditur, ut affirmet peccatum non dimitti, nisi absolutis et completis prius Canonicis illis satisfactionibus. Et in sermone de eleemosyna excidit ipsi hoc inconsiderate dictum: Delicta quae ante Baptismum contracta fuerunt, Christi sanguine et satisfactione purgari, sordes vero postmodum contractas eleemosynis ablui. Et addit, remedia propitiando Deo in lapsibus post Baptismum, haec esse, operationibus justis Deo satisfacere, misericordiae meritis delicta purgare etc. Haec profecto nimium transcendens veritatem est oratio. Johannes enim illis, qui post Baptismum peccant, dicit: Haec scribo vobis, ut non peccetis. Sed etsi quis peccaverit, advocatum habemus apud patrem, Jesum Christum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris tantum, sed pro totius mundi.

17. *Satisfactiones ante aut post absolutionem.*

Postea collapsis vetustis illis satisfactionum ritibus, quorum impletio ante absolutionem flagitabatur, ortum fuit aliud genus satisfactionum, operum indebitorum, seu supererogationis. Illae vero

novae et secretae satisfactiones, post perceptam demum absolutionem, implendae injungebantur. Et ad illa opera indebita, coeperunt Scholastici accommodare magnificas veterum de satisfactionibus declamationes, quas novis etiam hyperbolis auxerunt. Ita Scotus definit satisfactionem quae sit redditio aequivalentis, esse operationem exteriorem, laboriosam seu poenalem, voluntarie assumptam, ad puniendum peccatum commissum a se, et ad placandam divinam offensam: vel esse passionem, aut poenam voluntarie toleratam in ordine ad peccatum, vel peccati remissionem.

Thomas disputat, satisfactionem esse actum justitiae, quia peccator satisfactione, ipsemet vindicat offensam divinam commissam, ut hoc modo restituatur sibi amicitia divina. Et format tale argumentum, probaturus hominem posse Deo pro peccato satisfacere: Quia homo potest homini satisfacere, et ei reconciliari. Deus vero incomparabiliter magis est misericors, quam aliquis homo, ergo multo magis homini possibile est satisfacere Deo. Quia vero in satisfactione requiritur aequivalentia ad peccatum, dicit Thomas esse aequivalentiam, non quantitatis, sed proportionis: et hominem ita posse satisfacere Deo, si homo faciat quicquid potest ex sua parte, et Deus illud acceptet ex sua parte, tanquam si esset aequale, item, satisfactionem nostram habere quandam infinitatem ex charitate, qua informetur, et ex bonitate Dei qua acceptetur: atque ita fieri correspondentiam nostrae satisfactionis ad peccatum, quod infinitum est.

Idem dicit satisfactionem ideo debere fieri per opera afflictiva: quia scilicet sit recompensatio divinae offensae.

Bonaventura dicit, nullum opus peccatoris, vel passionem esse satisfactionem aequivalentem peccato, nisi per fidem conjungatur passioni satisfactoriae mediatoris. Thomas vero contra disputat, etiamsi non intervenisset meritum Christi, tamen hominem habentem gratiam seu charitatem, posse Deo pro peccatis satisfacere. Porro posito hoc, quod homo possit et debeat Deo pro peccatis satisfacere, varie disputatum fuit, quid sit in peccato, pro quo homo satisfaciat.

Thomas simpliciter dicit, satisfactionem poenitentis esse recompensationem divinae offensae. Bonaventura distinguit, in peccato duo esse, aversionem seu offensam, deinde conversionem seu libidinem deordinatam.

Pro primo nullum hominem posse satisfacere, pro secundo posse hominem satisfacere. Gabriel dicit, reatum culpae, et offensam Dei remitti vel sola contritione, vel contritione simul et absolutione, opera vero satisfactionis, ordinari ad remissionem poenae. Ibi vero quidam disputant, remissa culpa, poenam aeternam virtute clavium mutari in temporalem, quod pro ea in hac vita satisfacere possumus.

Alii sentiunt, et culpam et poenam aeternam remitti per contritionem, remanere vero obligationem ad aliquantulam poenam temporalem, et Deum compromisisse in rectores Ecclesiae, ut partem ejus remittant virtute clavium, pro altera parte imponant satisfactiones: opera vero per quae fiat satisfactio, definiunt esse indebita, seu non mandata, quae sunt supererogationis. Richardus enim dicit, Deum constituisse certam mensuram eorum, ad quae homo de necessitate tenetur: Observantiam scilicet praeceptorum, ut de reliquo, hoc est, de operibus supererogationis posset satisfacere de commisso peccato.

18. Hoc est totum commentum Pontificiae doctrinae de satisfactionibus, quod breviter hoc loco, ipsorum verbis recitare volui, primum ut ex ipsa antithesi consideretur, quam foede a Scholasticis adulterata et depravata sit doctrina illa, quam paulo ante ex Scripturae sententia exposuimus. Secundo, ut verba Tridentini decreti rectius intelligi possint, quid velint et quo respiciant. Paucis igitur jam absolvi potest examen hujus capituli. Quod enim dicunt de peccatorum reliquiis sanandis, de malis habitibus tollendis, ut cautiores et diligentiores reddantur poenitentes, ne in similia vel graviora labantur: quomodo doctrina illa recte et utiliter juxta verbi Dei praescriptum, tradi et usurpari possit, supra explicavimus. Hoc vero merito reprehenditur, quod Pontificii doctrinam illam transferunt ad opera indebita, seu supererogationis, quae non sunt mandata a Deo: et tales intelligunt fructus poenitentiae, quos non tantum ad novae vitae custodiam, et ad reliquae infirmitatis medicamentum pertinere volunt, sed ad praeteritorum peccatorum vindictam, quod quale sit, ex Scholasticis ostensum est, ut scilicet sint recompensatio divinae offensae. Item, quod attinet ad poenas temporarias quibus credentes in hac vita, etiam post hanc vitam subjecti sunt, quae sit vera sententia, in praecedentibus explicavimus.

19. Hoc vero observet lector, quam timido et suspenso gradu, Tridentinum capitulum incedat, inter illas Scholasticorum disputationes, an per nostras satisfactiones redimatur culpa peccati, an poena aeterna, an vero tantum temporaria poena. Item, an temporalis poena intelligenda sit ea, in quam commutata sit aeterna poena, an vero a remissione culpae et poenae aeternae, distinguant poenam temporariam? Multi nostri temporis Pontificii Scriptores, diserte dicunt, culpam et poenam aeternam solius Christi satisfactione tolli, nostras vero satisfactiones pertinere tantum ad temporarias poenas. Sed Tridentinum Concilium singulari artificio verba ita moderari voluit, ne quid videretur in Scholasticorum disputationibus reprehendere vel damnare.

20. Ita vero Concilium sententiam suam explicat. Eos qui ante Baptismum deliquerunt, dicit in gratiam a Deo recipi, sine propriis satisfactionibus, propter meritum et satisfactionem Christi, qui vero post Baptismum lapsi sunt, illis ait divinam clementiam non dimittere peccata, absque ulla propria ipsorum satisfactione, quam pro peccatis ipsi exsolvant. Hoc Lector bene notet, Tridentinum Concilium ideo

de satisfactionibus dimicare, ne lapsis post Baptismum, si convertantur, credantur peccata dimitti, propter solius Christi meritum et satisfactionem, sed hoc contendunt, nostras etiam satisfactiones ad hoc necessarias esse, ut peccata post Baptismum commissa nobis remittantur, atque ideo debere nos pro peccatis nostris satisfactiones exsolvere. Hactenus inter Pontificios multi, quia animadverterunt quam blasphemum sit, nostras satisfactiones referre ad remissionem peccatorum, ideo clamitarunt falso sibi hoc tribui, quasi doceant, ad ipsam remissionem peccatorum satisfactiones nostras pertinere, cum tantum de poenis quibusdam temporariis illas intelligi velint. Sed Tridentinum Concilium loquitur quidem etiam de poena temporali: apertis tamen verbis dicit: peccata post Baptismum, poenitentibus a Deo non dimitti absque aliqua ipsorum satisfactione. Et mox addunt, nobis pro peccatis nostris exsolvendam esse satisfactionem. Illud vero lector ita intelligat: Scholastici dicunt, ad perfectam remissionem peccatorum, pertinere remissionem culpae, et universae poenae, sive sit aeterna, sive temporaria. Quando igitur culpa et poena aeterna dimissa sunt, nondum perfecta est remissio peccatorum: restat enim adhuc poena temporalis, et quia ad ejus remissionem necessaria sint opera satisfactoria, cum quidem poena aeterna tradatur, commutatur in temporalem. Hoc modo nostras satisfactiones dicunt pertinere ad remissionem peccatorum, et ad eam necessarias esse. Intelligunt igitur, Deum non totam offensam remittere in remissione culpae, sed aliquid de offensione retinere, quod effundat in poena temporaria, quam post condonationem culpae imponit, et pro remissione illius offensae, nostris operibus satisfaciendum esse. Sed quae sit ratio poenarum temporalium, quae post reconciliationem a Deo immittuntur, supra diximus. Neque enim Deus credentibus peccata ita remittit, sicut homines solent: qui saepe condonationem simulant, et interim tamen offensam retinent, et data occasione eam effundunt.

21. Illud vero emblema dignum est peculiari observatione, imo perpetua memoria, quod Tridentinum capitulum de nostris satisfactionibus ita loquitur: Sicut Christus passione sua, pro peccatis nostris satisfecit: ita et nos satisfaciendo patimur pro peccatis.

Nos miseri hactenus Paulo credidimus, solum Christum Jesum pro peccatis passum esse. Unus enim, inquit, pro omnibus mortuus est. Una victima consummavit omnes qui sanctificantur. Unus mediator, qui animam suam dedit in redemptionem pro omnibus. Jam vero ex Tridentino Concilio discimus, sicut Christus satisfecit pro peccatis, ita et nos debere satisfaciendo pati pro peccatis. Non fideliter itaque Johannes baptizatos instituit, cum inquit: Si peccaverimus, Christus est propitiatio nostra, 1 Joh. 2, debuisset enim juxta Tridentinum capitulum dicere: Si post Baptismum peccaveritis, non solus Christus est propitiatio pro peccatis nostris: sed sicut Christus satisfecit pro peccatis, ita et vos debetis satisfaciendo pati pro peccatis vestris. Et vehementer miror, cum singulari calliditate, multa in his decretis tecta et involuta sint, quod tam crassa impudentia in hoc capitulo ipsis exciderit. Sed non dubito, singulari judicio Dei hoc factum esse, ut exstaret manifestissima nota Antichristi: non solum scilicet Christum passum esse pro peccatis nostris, non solum satisfecisse pro peccatis nostris, sed et nos satisfaciendo pati pro peccatis nostris. Eant nunc, et protestentur, se nulla ex parte suis satisfactionibus obscurare aut imminuere vim meriti et satisfactionis Christi. Operae pretium vero est audire, quibus argumentis hoc probent: quia scilicet Paulus, Romanorum 8 dicit, nos passionibus conformes effici Christo. Sed nullo modo Paulus affirmat, illam conformitatem in eo consistere, ut sicut ipse passus est pro peccatis nostris, ita et nos satisfaciendo patiamur pro peccatis. Ita Petrus inquit: Christus passus est pro nobis, relinquens nobis exemplum, sed in quo exemplum illud consistat, diserte ibi explicat. Et ne videatur satisfactoriam passionem pro peccatis, dividere inter nostras et inter Christi passiones: addit, Christum tulisse peccata nostra, ut nos livore ejus sanati, et peccatis mortui justitiae viveremus. Alterum Tridentini capituli argumentum, est: Omnia, inquit Paulus, possum in eo, qui confortat me: ergo possum etiam, satisfaciendo pro peccatis, pati. Num igitur Paulus potest mundum redimere, mortem destruere, vitam reducere? Si omnia potest, ut nullum jam amplius discrimen sit inter caput et membra: nec verum amplius sit, quod Coloss. 1 scriptum est, Christum in omnibus πρωτεύειν, quare igitur 1 Cor. 1 dicit: Num Paulus pro vobis crucifixus est? Vides, ut arbitror, quomodo scripturae sententiis ludat Tridentinum conciliabulum. Ejusdem generis est quod dicunt: In Christo vivimus: ergo in Christo meremur et satisfacimus pro peccatis: quin igitur in Christo etiam creamus, et gubernamus coelum et terram? Ea certe, quae ad officium redemptoris, mediatoris et salvatoris pertinent, solius Christi ita sunt propria, ut nemini communicentur. Unus enim est mediator, unica victima pro peccatis consummati sumus. Non est aliud nomen hominibus ad salutem datum.

22.

23. Illa vero plus quam magistralis, et vere Pontificia est demonstratio: Olim in publica poenitentia, non dabatur absolutio, nisi completa prius satisfactione imposita: nunc vero Pontificii injungunt satisfactiones, post acceptam absolutionem demum conficiendas. Audi vero, ubi in Scriptura hoc mandatum sit. Claves, inquiunt, sacerdotum, non tantum ad solvendum, sed et ad ligandum concessae sunt. Item: Apostoli jubentur, non tantum remittere, sed et retinere peccata.

Scio hoc, sed verba illa simpliciter sicut sonant, intelligo. Christus jubet, Apostolos peccata solvere, et remittere illis, qui poenitentiam agunt, et credunt Evangelio, qui vero vel nolunt agere poenitentiam, vel reconciliationem quae in Evangelio offertur, no-

lunt quaerere et accipere, illorum peccata jubet ligari et retineri, hoc est, jubet illis denuntiari: Tu juxta cor tuum impoenitens, thesaurizas tibi iram in die irae. Romanorum 2. Qui non credit in filium, ira Dei manet super eum, Joh. 3. Qui non crediderit, condemnabitur, Matth. 16. Et hanc denuntiationem Christus pronuntiat ratam fore in coelo. Hanc vero Christi sententiam, Tridentini satisfactores ita ludificant: Quia potestas clavium, debet peccata et solvere et ligare, remittere et retinere: ergo in absolutione, non est propter Christum perfecta peccatorum remissio annuntianda: sed injungendum est illis qui absolvuntur, ut et ipsi satisfaciendo pro peccatis patiantur, ut ita in absolutione peccata simul et solvantur et ligentur, remittantur et retineantur, et quidem ligare et retinere peccata significet iis, qui absolvuntur, imponere satisfactiones quibus et ipsi pro peccatis suis aliqua ex parte satisfaciant, hoc est, peccata hac ratione nobis remittuntur, si et ipsi satisfaciendo pro peccatis patiamur. Jusserit igitur Christus ita annuntiare remissionem peccatorum in suo nomine, ut voluerit illis ipsis quibus peccata suo nomine remittuntur, ligari etiam et retineri peccata hoc modo, ut pro illis satisfaciendo et ipsi patiantur, sicut Christus pro peccatis passus est. Remittet igitur minister credentibus peccata propter Christum, ita ut ex illis aliquid retineat, pro quo ipsi satisfaciendo patiantur. Et tales non tam depravationes quam ludificationes scripturae in ipso Tridentino Concilio, et quidem cum anathemate proponuntur.

24. Quod dictum est, optimam et aptissimam poenitentiam esse novam vitam, hanc habet sententiam: Post acceptam fide propter Christum remissionem peccatorum, non requiri praeterea aliam satisfactionem, aut expiationem pro peccatis, cum in Christo simus consummati, sed requiri illud quod Scriptura praescribit, Desine a malo, et fac bonum. Exspoliate veterem hominem, mortificate concupiscentias et actiones ejus, et induite novum, ut in novitate vitae ambuletis mortui peccatis, vivite justitiae, deponite opera tenebrarum et induite arma lucis, etc. Jam vero ad talem novitatem vitae, pertinent jejunium, eleemosyna, oratio, tolerantia afflictionum, et alia pietatis exercitia, verbo Dei praescripta. Sed Pontificii haec non requirunt, quatenus ad novitatem vitae pertinent, et quatenus habent mandatum Dei, sed quatenus sunt opera indebita seu supererogationis, ut hac ratione sint satisfactiones pro peccatis. Intelligunt autem certas leges jejuniorum, praescriptam formam eleemosynarum, numeratam precum recitationem, non sicut verbo Dei mandantur, sed sicut vel sponte suscipiuntur, vel a sacerdote injunguntur. Quatenus enim a Deo mandata sunt, pertinent ad novitatem vitae: quatenus vero vel sponte suscipiuntur, vel a sacerdote injunguntur, fiunt satisfactiones pro peccatis. Atque ita non tantum amplius aliquid facere poterimus, quam lex Dei requirit, sed opera indebita, hoc est, quae non sunt mandati divini, sed traditionum humanarum, praestantiora, digniora, majoris efficaciae et meriti erunt, quam quae divinitus mandata sunt. Et hoc est quod inter se tanquam diversa opponunt, satisfactionem et novitatem vitae, cum antea ex Hieronymo et Augustino ostenderimus, eadem esse.

[LOCUS XII.]

DE EXTREMA UNCTIONE.

CAPUT I.

Visum est autem sanctae Synodo, praecedenti doctrinae de poenitentia, adjungere ea quae sequuntur de Sacramento extremae unctionis, quod non modo poenitentiae, sed etiam totius Christianae vitae, quae perpetua poenitentia esse debet consummativum existimatum est a Patribus. Primum itaque circa illius institutionem declarat et docet, quod clementissimus redemptor noster, qui servis suis quovis tempore voluit de salutaribus remediis, adversus omnia omnium hostium tela esse prospectum, quemadmodum auxilia maxima in Sacramentis aliis praeparavit, quibus Christiani conservare se integros, dum viverent, ab omni graviore spiritus incommodo possint; ita extremae unctionis Sacramento finem vitae, tanquam firmissimo quodam praesidio munivit. Nam et si adversarius noster occasiones per omnem vitam quaerat et captet, ut devorare animas nostras quoquo modo possit, nullum tamen tempus est, quo vehementius ille omnes suae versutiae nervos intendat, ad perdendos nos penitus, et a fiducia etiam, si possit, divinae misericordiae deturbandos, quam cum impendere nobis exitum vitae prospicit. Instituta est autem sacra haec unctio infirmorum, tanquam vere et proprie Sacramentum Novi Testamenti, a Christo Domino nostro, apud Marcum quidem insinuatum, per Jacobum autem Apostolum, ac Domini fratrem, fidelibus commendatum ac promulgatum. Infirmatur, inquit, quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiae, et orent supra eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, dimittentur ei. Quibus verbis, ut ex Apostolica traditione per manus accepta, Ecclesia didicit, docet materiam, formam proprium ministrum, et effectum hujus salutaris Sacramenti. Intellexit enim Ecclesia, materiam esse oleum ab Episcopo benedictum. Nam unctio aptissime Spiritus sancti gratiam, qua invisibiliter anima aegrotantis inungitur, repraesentat. Formam deinde esse illa verba: Per istam unctionem, etc. Res porro, et effectus hujus Sacramenti, illis verbis explicatur. Et oratio fidei salvabit infirmum et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, dimittentur ei. Res etenim, gratia est Spiritus sancti, cujus unctio delicta, si quae sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit, et aegroti animam alleviat et confirmat, magnam in eo divinae misericordiae fiduciam excitando, qua infirmus sublevatus, et morbi incommoda ac labores levius fert, et tentationibus daemonis calcaneo insidiantis facilius resistit, et sanitatem corporis interdum, ubi saluti animae expedierit, consequitur. Jam vero quod attinet ad praescriptionem eorum, qui et suscipere, et ministrare hoc Sacramentum debent, haud obscure fuit illud etiam in verbis praedictis traditum. Nam

et ostenditur illic, proprios hujus Sacramenti ministros, esse Ecclesiae presbyteros, quo nomine, eo loco non aetate seniores, aut primores in populo intelligendi veniunt, sed aut Episcopi, aut Sacerdotes ab ipsis rite ordinati, per impositionem manuum presbyteri. Declaratur etiam, esse hanc unctionem infirmis adhibendam, illis vero praesertim, qui tam periculose decumbunt, ut in exitu vitae constituti videantur, unde et Sacramentum exeuntium nuncupatur. Quod si infirmi post susceptam hanc unctionem convaluerint, iterum hujus Sacramenti subsidio juvari poterunt, cum in aliud simile vitae discrimen inciderint. Quare nulla ratione audiendi sunt, qui contra tam apertam et dilucidam Apostoli Jacobi sententiam, docent hanc unctionem vel figmentum esse humanum, vel ritum a Patribus acceptum, nec mandatum Dei, nec promissionem gratiae habentem, et qui illam jam cessasse asserunt, quasi ad gratiam curationum duntaxat in primitiva Ecclesia, referenda esset, et qui dicunt, ritum et usum, quem sancta Romana Ecclesia in hujus Sacramenti administratione observat, Jacobi Apostoli sententiae repugnare, atque ideo in alium commutandum esse, et denique, qui hanc externam unctionem a fidelibus sine peccato contemni posse affirmant. Haec enim omnia manifestissime pugnant cum perspicuis tanti Apostoli verbis. Nec profecto Ecclesia Romana, aliarum omnium mater et magistra, aliud in hac administranda unctione, quantum ad ea, quae hujus Sacramenti substantiam perficiunt, observat, quam quod beatus Jacobus perscripsit. Nec vero tanti Sacramenti contemptus absque ingenti scelere, et ipsius Spiritus sancti injuria esse posset.

CANON I.

Si quis dixerit, extremam unctionem non esse vere et proprie Sacramentum a Christo Domino nostro institutum, et a beato Jacobo Apostolo promulgatum, sed ritum tantum acceptum a Patribus, aut figmentum humanum, anathema sit.

CANON II.

Si quis dixerit, sacram infirmorum unctionem non conferre gratiam, nec remittere peccata, nec alleviare infirmos, sed jam cessasse, quasi olim tantum fuerit gratia curationum, anathema sit.

CANON III.

Si quis dixerit, extremae unctionis ritum et usum, quem observat sancta Romana Ecclesia, repugnare sententiae beati Jacobi Apostoli, ideoque eum mutandum, posseque a Christianis absque peccato contemni, anathema sit.

CANON IV.

Si quis dixerit presbyteros Ecclesiae, quos beatus Jacobus adducendos esse ad infirmum ungendum hortatur, non esse sacerdotes, ab Episcopo ordinatos', sed aetate seniores in quavis communitate, ob idque proprium extremae unctionis ministrum, non esse solum sacerdotem, anathema sit.

[vide libr. concord. p. 201.*]*

EXAMEN.

1\. Non dubium est, id quod decretum Tridentinum affirmat, adversarium nostrum diabolum, qui per omnem vitam, occasionem devorandi animas nostras quaerit et captat, illo potissimum tempore, cum impendere nobis exitum vitae prospicit, omnes versutiae suae nervos intendere, ad perdendos nos penitus, et a fiducia, si possit, divinae misericordiae deturbandos. Accedunt in hac infirmitate carnis, terriculamenta et trepidationes instantis mortis ex conspectu peccatorum. Unde oritur extrema et gravissima lucta fidei, adversus peccata, carnis et Satanae tentationes, catervatim et solito graviores tunc ingruentes, adversus ipsam denique mortem. Et si tunc succumbente fide, adversarius noster praevaluerit, actum est de salute nostra. Neque enim post hanc vitam restat locus vel poenitentiae, vel reconciliationi. Certum igitur et hoc est, clementissimum redemptorem nostrum, qui servis suis quovis tempore, de salutaribus remediis adversus omnia salutis discrimina, prospectum esse voluit, non tantum praeparasse auxilia, quibus Christiani dum vivunt et incolumes sunt, in gratia conserventur: sed praecipue ut in extremo actu vitae, ubi discrimen maximum et periculosissimum est, firmo praesidio, et efficaci titubantis fiduciae fulcimento muniantur et corroborentur, ut possint resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare, Ephes. 6. Deoque gratias agere, qui dat nobis victoriam contra mortem, et stimulum ejus, 1. Cor. 15.

2\. De his duobus capitibus nulla est controversia, utrumque enim pleno ore fatemur. Sed quaestio est, quae sint illa remedia et auxilia, seu potius antidota. Illa enim ut sint efficacia, adversus mortem et stimulum ejus, oportet esse non ab hominibus excogitata, vel praesumpta, sed ab ipso filio Dei, qui est verus medicus noster, instituta et praeparata, et quidem addita promissione, de virtute et efficacia. In ipsis igitur medica animarum officina, sicut sacram scripturam eleganter et vere vocat Basilius, inquirenda sunt remedia, et antidota illa, in media morte ad vitam valitura. Falsa autem est illa distributio, quam Tridentinum decretum videtur quasi pro fundamento ponere. Alia scilicet salutis remedia et auxilia, Christum praeparasse pro viventibus, alia pro morituris, quasi ea per quae, dum in hoc seculo incolumes vivimus, Deus gratiam nobis confert, et in ea nos conservat, non amplius vel valeant, vel sufficiant, quando ad terminum hujus vitae perventum, et jam per mortem ad aliam vitam transeundum est, sed tunc circumspicienda sint alia remedia et praesidia. Christus certe, qui est resurrectio et vita, imo mors mortis, et antidotum contra mortem, sicut Irenaeus inquit de verbo Evangelii, per quod vita illa nobis offertur et communicatur, et de fide, qua in verbo Christus vita nostra apprehenditur et accipitur, ita loquitur, ut non tantum, dum hic vivamus, vis et efficacia Evangelii et fidei ad salutem valeat, sed diserte complectitur et ipsum articulum mortis, resurrectionem mortuorum, et vitam venturi seculi.

3. Joh. 5. Amen dico vobis, qui verbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam aeternam, et in judicium non venit, sed transiit de morte ad vitam. Item, Mortui audient vocem filii Dei, et qui audierint, vivent. Joh. 6. Hic est panis de coelo descendens: ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur, sed vivat in aeternum. Joh. 8. Amen dico vobis, si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in aeternum. Joh. 11: Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet, et omnis qui vivit, et credit in me, non morietur in aeternum. Audis ubique, non aliud verbum, nec aliam fidem proponi morientibus, quam viventibus, sed illud verbum quod fide apprehendimus, dum vivimus, affirmat efficaciam habere et exserere in ipsa morte ad vitam, imo ideo dum vivimus, verbum illud fide apprehendimus, ut in hora mortis, efficacia ejus per mortem transeamus ad vitam. Si enim tantum in hac vita in Christo spem haberemus, miserabiliores essemus omnibus hominibus, 1. Cor. 15. Ideo Paulus in epistolis suis orare solet, ut credentes in eo quod in hac vita apprehenderunt, conserventur et confirmentur, usque ad diem Christi 1. Cor. 1 et Phil. 1. Confido, quod qui incepit in vobis communicationem in Evangelio Christi, perficiet usque ad diem Christi. Ephes. 4. Spiritu sancto signati estis in die redemptionis. Hebraeorum 3. Participes facti estis Christi, si tamen initium fiduciae, usque ad finem firmum retinueritis.

Apocalypseos 2. Esto fidelis usque ad mortem. Item, Tantum quod habetis, tenete, donec veniam, 1. Cor. 3. Si Christi estis, omnia vestra sunt, sive vita sive mors. Rom. 8. Deus justificat. Christus mortuus et resuscitatus, intercedit pro nobis, ergo

4. nec mors nec vita separabit nos, etc. Non igitur alia vel remedia vel praesidia salutis quaerenda sunt in morte, quam quae dum vivimus, fidei in verbo accipienda offeruntur. Unicum enim verum et sufficiens antidotum contra mortem, est Christus vita nostra. Ille vero in verbo Evangelii nobis se offert et communicat, cum omnibus suis bonis, et per fidem non tantum accipitur, sed habitat in cordibus nostris, ad Ephes. 3. Est autem verbum Evangelii, non tantum in simplici seu nuda promissione, verum etiam in Sacramentis illis, quibus voce et institutione divina, annexa est promissio gratiae. Et in terroribus mortis, maxime opus est ad corroborationem fidei, illa applicatione et obsignatione promissionis gratiae, quae in usu Sacramentorum, singulis fidelibus exhibetur. Ita Baptismus semel susceptus, consolationem praebet in ipsa morte. Ideo enim olim quidam super mortuos baptizabantur, prima Cor. 15. Et prima Petr. 1. Regeneravit nos in spem vivam, in haereditatem incorruptibilem, conservatam nobis in coelis, qui in virtute Dei, per fidem custodimur ad salutem. Paulus ad Ephes. 6 describit generalem armaturam Dei, qua adversus omnes insidias Diaboli in quovis die malo stare possimus, veritatem scilicet, justitiam, Evangelium, fidem, salutem, verbum Dei, orationem et obsecrationem. Et 1. Thess. 5 dicit, illius armaturae usum esse, ut sive vigilemus sive dormiamus, cum ipso vivamus.

Phil. 1 adjungit communes Ecclesiae preces: Per vestram orationem, et subministrationem spiritus Christi proveniet mihi hoc ad salutem, ut sicut semper, ita et nunc magnificetur Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem. Mihi enim vivere, Christus: et mori, lucrum.

5. His accedit veteris etiam Ecclesiae consuetudo, quae aegros de peccato et ira Dei admonitos, verbo Evangelii consolabatur, et pro eorum salute precabatur. Proponebat etiam et adhibebat illis absolutionem, voce Evangelii et communicationem corporis et sanguinis Christi, his enim modis juxta Scripturae traditionem, promissio gratiae, remissionis peccatorum, salutis, et vitae aeternae, applicatur et obsignatur, per efficaciam filii Dei, singulis credentibus, ad fidei contra omnes tentationes sustentationem et corroborationem. Ita Dionysius Corinthiacus apud Eusebium lib. 6, cap. 34 dicit, se praecepisse, ut etiam lapsis in exitu vitae, si peterent, ea adhiberentur remedia et praesidia, quibus bona cum spe, ex hac vita migrare possent. Nominat autem remissionem seu absolutionem, et communionem corporis et sanguinis Christi.

Canon Nicenus inquit: De his qui recedunt ex corpore, antiquae legis regula observabitur, ut si forte quis recedat ex corpore, necessario vitae suae non defraudetur viatico. Illud vero explicat Carthaginense Concilium 4 inquiens: Si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, et infundatur ori ejus Eucharistia. Arausicanus Canon dicit, communionem congrue nominatam fuisse viaticum, in illis qui de seculo recedunt. Vide plures hujus generis sententias, 26. quaest. 6. Ignatius Epist. ad Ephes. coenam Dominicam dulcissimis verbis appellat *φάρμακον ἀθανασίας, ἀντίδοτον τοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ζῆν ἐν θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καταρτήριον ἀλεξίκακον*, hoc est pharmacum immortalitatis, antidotum contra mortem ad vitam in Deo, per Jesum Christum, medicamentum purgatorium avertens et depellens mala.

6. Haec remedia et subsidia in articulo mortis, habent mandatum et promissionem Dei, et non est dubium, filium Dei illis sua efficacia adesse, ut sint virtus et potentia Dei, ad salutem omni credenti. Et quia per illa media, filius Dei mediator se totum cum omnibus suis beneficiis, fidei offert et communicat, et quidem applicationem singulis credentibus obsignat, habet igitur fides, in usu illorum satis praesidii et fulcimenti, in ipsa hora mortis, habet etiam armaturam ipsius Dei, qua possit in die malo, in colluctatione contra spiritualia nequitiae, et adversus insidias diaboli resistere, et in omnibus perfecta stare, ad Ephesios 6. Atque ita clementissimus redemptor noster, Ecclesiae suae quovis tempore, maxime vero ubi gravissimum ingruit periculum, circa finem vitae, de salutaribus remediis, adversus omnia

omnium hostium tela prospectum esse voluit, et finem vitae satis firmo munivit praesidio.

7. Sed ajunt: Quid si Christus, melius quam nos expendens extrema animarum nostrarum in agone mortis pericula, voluisset praeter remedia illa hactenus commemorata, peculiare instituere Sacramentum: quo tanquam firmissimo praesidio, finem vitae adversus Satanae impetus, tum solito graviores, et adversus horrorem mortis, firmiter et efficaciter muniret? Respondeo: Si filius Dei, medicus noster, judicasset hoc utile et necessarium esse, sine dubio instituisset peculiare Sacramentum pro morituris. Quos enim diligit, eos in finem usque diligit, Joh. 13. Ac si ex verbo Dei constaret, Christum tale Sacramentum, praescripta certa forma, dato expresso mandato, et addita peculiari promissione generaliter omnibus fidelibus, usque ad finem seculi, in articulo mortis administrandum instituisse omnino fidei obedientia requireret, illud fideli reverentia, et devota gratitudine recipere et usurpare.

8. Et Pontificii quidem asseverant, extremam unctionem esse tale Sacramentum. Sed haec ipsa quaestio est, de qua in hac disputatione controvertitur: an Christus instituerit illam unctionem, ut esset tale Sacramentum.

9. Ut autem simplicius, manifestius et certius haec quaestio ex verbo Dei determinari et dijudicari possit, breviter repetendum est, quomodo Pontificii Sacramentum extremae suae unctionis describant. Ita enim planior erit inquisitio, an tale Sacramentum a Christo sit institutum, et ab Apostolis Ecclesiae traditum.

Materia unctionis Pontificiae. Primo igitur dicunt, materiam hujus unctionis debere esse oleum: non commune seu vulgare, sed quod prius sit consecratum: non a quovis sacerdote, sed a solo Episcopo: idque certo anni die, feria scilicet quinta coenae Dominicae, et certis exorcismis: ut scilicet ampullam olei infirmorum ita exorcizet: Exorcizo te immundissime spiritus, omnisque incursio Satanae, et omne phantasma, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, ut recedas ab hoc oleo, ut possit effici unctio spiritualis, ad corroborandum templum Dei vivi, ut in eo possit Spiritus Sanctus habitare, per nomen Dei Patris omnipotentis, et Filii ejus, etc. Deinde benedicat ipsum oleum his verbis: Emitte quaesumus Domine Spiritum Sanctum, paracletum de coelis, in hanc pinguedinem olivae, quam de viridi ligno producere dignatus es, refectionem mentis et corporis, ut tua sancta benedictione sit omni, hoc unguento coelestis medicinae peruncto, tutamen mentis et corporis, ad evacuandos omnes dolores, omnes infirmitates, omnemque aegritudinem mentis et corporis, etc. Et nisi oleum hoc modo ab Episcopo sit exorcizatum et consecratum, tunc dicunt, non posse materiam esse hujus Sacramenti.

Secundo, illo oleo tradunt linienda et inungenda esse illa membra, quae sunt organa quinque sensuum, ut sunt oculi, aures, nares, labia, manus, pedes et renes.

Forma unctionis. Tertio, de forma hujus Sacramenti non inter omnes convenit. Quidam enim tradunt, formam esse haec verba: Per istam sanctam unctionem, et suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Dominus, quicquid oculorum vitio deliquisti, in nomine Patris, etc. Et sit de caeteris sensibus. Alii utuntur hac forma verborum: In nomine Patris, Filii, et Spiritus Sancti, ungo te oleo sacrato, ut per hanc unctionem accipias plenam remissionem peccatorum.

Effectus. Quarto, effectum hujus unctionis Tridentinum decretum, dicit esse gratiam Spiritus, cujus unctio delicta, si quae sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergat, aegroti animam alleviet, et confirmet, etc. Canon. 2 dicit illam unctionem conferre gratiam, et remittere peccata.

Innocentius. Innocentius de sacra unctione dicit, unctionem illam exteriorem, si digne suscipiatur, vel agere, vel augere gratiam Spiritus Sancti: quae est invisibilis unctio. *Fructus unctionis.* Aureolus ponit 7 fructus hujus unctionis: quorum primus sit deletio peccatorum venialium. 2. Diminutio poenae peccato mortali debitae. 3. Gratiae augmentatio, quae vi hujus unctionis augetur, non tantum devotione ministrantis et suscipientis, sed etiam ex virtute operis operati. Aucta vero gratia augetur et gloria. 4. Robur contra daemonis insidias. 5. Arctatio diabolicae potestatis, quae non est ita potens, sumpto isto sacramento. 6. Sanatio corporis, si expedit. 7. Protestatio morientis, quod permanserit in fide Ecclesiae. Thomas addit octavum effectum, deletionem scilicet peccati mortalis, quantum ad culpam.

Qui ungendi sint. Quinto, tradunt hanc unctionem illis esse adhibendam, qui tam periculose decumbunt, ut in exitu vitae constituti videantur: quia nuncupetur sacramentum exeuntium. Ita Tridentinum capitulum. hoc est, sicut alii dicunt: Non omnibus infirmis danda est illa unctio, sed illis tantum, qui exsistunt in periculo et articulo mortis, de quibus probabiliter dubitatur de morte. Imo Florentinum concilium decernit extremam illam unctionem non debere dari, nisi infirmo, de cujus morte timetur.

10. *An unctio a Christo sit instituta.* Hae sunt praecipuae Pontificiorum traditiones, de extrema sua unctione, in decreto Tridentino repetitae, de quibus controversia est. Jam videndum est, an talis unctio a filio Dei instituta sit, ut esset tale sacramentum. Scholastici disputant, quia nullus Evangelistarum dicit, Christum instituisse extremam illam unctionem: ideo probabilius esse, ab Apostolis illam esse institutam. Et quia Apostoli materiam non potuerunt sanctificare, ideo non debere simplex elementum esse, sed oleum exorcizatum et consecratum. Et Eccius quidem censet, non esse absurdum, Jacobum Apostolum autoritate Christi, et jussu Spiritus Sancti, instituisse illud sacramentum. Sed ipsi scholastici agnoscunt et fatentur, ejus esse sacramenta instituere, qui potest sacramentis dare efficaciam. Accedit, quod Epistola Jacobi non est tantae autoritatis, ut possit Ecclesiae, sine aliis scripturae Canonicae testimoniis, novum sacramentum instituere. Notum enim est, quod Hieronymus anno-

tavit, veteres judicasse, Epistolam illam non esse a Jacobo Apostolo scriptam, sed ab aliquo alio sub ipsius nomine editam. Eusebius etiam de illo dicit: Sciendum, ὡς νοθεύεται. Ideo alii dixerunt, extremam illam unctionem a Jacobo tantum esse Ecclesiae promulgatam, institutam vero esse ab ipso Christo. Eorum vero qui ita sentiunt, quidam dicunt, in scriptura non exstare, ubi, quando, et quomodo Christus extremam illam unctionem instituerit, sed esse unam ex tacitis traditionibus. Tridentinae vero Synodo, neutra illarum opinionum probatur. Veteres enim affirmant, unam et eandem esse unctionem, apud Marcum et apud Jacobum. Dicit igitur Tridentinum Capitulum, unctionem infirmorum, tanquam vere et proprie sacramentum Novi Testamenti, a Christo Domino nostro apud Marcum esse insinuatam. Habemus igitur sedem hujus disputationis in scriptura: nec difficile jam erit statuere: an extrema illa unctio, sicut a Pontificiis describitur et usurpatur, sit a Christo, tanquam sacramentum Novi Testamenti, institutum. Ad institutionem enim sacramenti, requiritur ut verbo Dei, per modum mandati et promissionis, praescripta sit materia, forma, actio et efficacia sacramenti, idque ita, ut non sit aliquid vel personale, vel temporale, sed ut mandatum idem faciendi, et promissio efficaciae, pertineat ad universam Ecclesiam Novi Testamenti omnium temporum, usque ad consummationem seculi, donec Christus ad judicium veniat, talis enim est ratio baptismi et coenae Dominicae. Ita circumcisio habet quidem mandatum et promissionem divinam, sed ad nos illa non pertinent. Apostoli habuerunt mandatum, de imponendis super aegrotos manibus, et promissionem restituendae sanitatis. Christus lutum imposuit super oculos coecorum. Paulus incubuit super mortuum. Sudaria ejus imposita fuerunt aegrotis, etc. sed illa sunt personalia et temporalia: nec sine peculiari verbo ad nos pertinente, sunt in exemplum, et ad imitationem trahenda.

11\. *Probatio unctionis ex loco Marci 6.* Locus igitur, in quo fundatum debet esse sacramentum extremae unctionis, exstat Marci 6 et sic habet: Apostoli exeuntes praedicabant, ut poenitentiam agerent, et daemonia multa ejiciebant, et ungebant oleo multos aegros, et sanabant. Ad hunc locum ordine accommodabimus descriptionem Pontificiae unctionis, ita enim id, quod quaerimus, manifestum evadet. Nam valde magnum quiddam est, aliquid pro sacramento Novi Testamenti proponere et habere, praesertim in summo discrimine imminentis jam mortis, ita ut tunc a verbo, et a reliquis sacramentis discedatur, et ultimum praesidium in exitu vitae constituatur in extrema unctione. Primo igitur videbimus, an Apostoli unctionem illam contulerint morituris, in hunc finem et usum, ut hoc tanquam firmissimo praesidio, finis vitae contra peccata, diabolum et mortem munitus esset. Sed qualis fuerit illa unctio Apostolorum, de qua Marcus scribit, certo constat ex descriptionibus Evangelistarum. Matthaeus inquit: Dedit ipsis potestatem sanandi omnem morbum et infirmitatem. Lucas dicit: Dedit ipsis virtutem et potestatem languores curare. Ipse etiam Marcus cap. 3 inquit: Dedit ipsis potestatem curandi infirmitates, et ejiciendi daemonia. Et Marc. 6 nihil aliud describitur, quam quomodo Apostoli, in prima legatione illud perfecerint, sanasse scilicet infirmos, adhibito externo symbolo unctionis olei. Marcus igitur in illo loco prorsus non dicit, Apostolos eos, qui in agone mortis erant, unxisse, hac opinione, ut in illa unctione haberent ultimum et firmissimum praesidium contra peccata, diabolum et mortem: multo minus praescribit, quod talis inunctio olei, in universa Ecclesia Novi Testamenti, omnibus temporibus usque ad consummationem seculi, fieri et servari debeat, sed describit donum sanationis, quod sicut alia etiam miraculorum dona, temporale fuisse, et post propagatum per totum orbem Evangelium, desiisse manifestum est.

Secundo. Nec de illo ipso dono sanationis Marcus dicit, Christum Apostolis mandato suo praescripsisse materiam olei, in omnibus sanationibus infirmorum, necessario adhibendam: sed hoc tantum dicit, Christum dedisse ipsis virtutem et potestatem sanandi aegros: ipsos vero adhibuisse externum symbolum unctionis olei. Testatur autem historia Apostolica, ipsos non eadem semper externa symbola in curationibus adhibuisse: aliquando enim solo verbo, aliquando impositione manuum, aliquando contactu, umbra, sudariis, semicinctiis, ad sanandos infirmos usi leguntur. Nec arbitror Marci sententiam esse, Apostolos in prima illa legatione, neminem sanasse, nisi quem oleo unxissent, dicit enim: Multos infirmos oleo ungebant. Ac ut maxime in prima legatione, externum illud symbolum doni sanationis, fuerit generale: certe post resurrectionem, Christus Marci 16 non dicit: Infirmos oleo ungent, et sanabuntur: sed, super infirmos manus imponent, et melius habebunt. Non igitur generale et necessarium symbolum sanationis fuit tempore Apostolorum, unctio olei. *Unctio olei tempore Apostolorum.* Sed Marcus cap. 6 in prima emissione Apostolorum, cum in solam Judaeam emittebantur, in qua legatione multa fuerunt temporalia et personalia, ponit narrationem facti, de solis duodecim Apostolis: quo scilicet externo symbolo, donum sanationis administrarint. Sed cap. 16 cum jubentur ire in universum mundum, et praedicare Evangelium omni creaturae, Christus non tantum de Apostolis, sed et de iis qui crediderint, loquitur, cum inquit: Super infirmos manus imponent, etc. Quare igitur non potius ex impositione manuum, quae habet verbum Christi, pertinens non tantum ad Apostolos, sed etiam ad credentes, facimus generale Sacramentum pro infirmis? Responsio in promptu est. Quia loquitur de signis, hoc est, de donis miraculorum, quae temporalia fuerunt. Et tamen ne tunc quidem, cum maxime vigebat donum miraculorum, Apostoli generaliter, semper et necessario impositionem manuum adhibuerunt in dono sanationis. Multo magis igitur haec responsio valebit in unctione olei, quae in prima et particulari legatione Apo-

stolorum, non tam expresse a Christo mandata, quam ab Apostolis facta legitur.

Tertio. Nihil dicit Evangelista vel de mandato Christi, vel de facto Apostolorum, quod oleum illius unctionis debeat prius esse conceptis verbis exorcisatum et consecratum.

Quarto. Apostoli non leguntur eos unxisse, de quibus probabiliter praesumebant, quod mox essent morituri: sed unctione sua sanabant aegrotos, ne tunc illa infirmitate morerentur.

Quinto. De adhibita illa forma verborum, quam Pontificii praescribunt nulla vel litera vel syllaba, in Evangelica historia legitur.

Sexto. Nec quicquam vel de Christi mandato, vel de Apostolorum facto legitur, quod organa quinque sensuum inunxerint.

Septimo. Finem et effectum illius unctionis, Marcus non dicit fuisse, ut per eam peccata delerentur, insidiae diaboli in morituris reprimerentur, etc. sed ut hoc externo symbolo, donum corporalis sanationis administrarent. Manifestissimum igitur est ex sola antithesi, Christum Marc. 6 nec instituisse, nec insinuasse (sicut Tridentinum capitulum loquitur) talem unctionem, ut esset tale Sacramentum, pro illis qui in exitu vitae constituti sunt: sicut Pontificiorum descriptio et praxis habet. Et quia ipsum decretum Tridentinum, refert se ad 6. cap. Marci, ostensum jam est, Pontificiam unctionem, in illo loco nec institutionem, nec mandatum, nec promissionem, nec exemplum habere, ut possit esse Novi Testamenti Sacramentum, sicut ipsorum descriptio

12. habet. Sed cum obscurior sit descriptio apud Marcum (factum enim Apostolorum tantum narrat, mandatum vero Christi ex quo illud fecerunt, non recitat) dicunt pleniorem ejus explicationem sumendam esse ex Jacobo: quem non dubium est, ut Apostolum, et quidem fratrem Domini, optime scivisse, quid Christus de unctione instituerit, quid, quomodo, et in quem finem Apostoli fecerint. Audiamus igitur, an Jacobus affirmet, Christum instituisse talem unctionem, ut esset tale universale Sacramentum pro morituris, sicut Pontificiorum descriptio habet. Et conati quidem hoc sunt Pontificii ostendere inde, quod verbum allevare, quo vetus interpres usus fuerat, a Monachis mutatum fuit in alleviare: quod postea exposuerunt de terriculamentis diaboli et mortis, in extremo actu vitae. Item, quia Jacobus dicit: Ut salvemini, sicut interpres reddidit: Ergo non de corporali sanatione, sed de salvatione in hora mortis, contendunt Jacobum suam unctionem intellexisse. Sed veteres interpretes dicunt, et quidem etiam Tridentinum decretum illud concedit, Jacobum non de alia, sed de illa eadem unctione loqui, quae Marc. 6 descripta est. Illam autem pertinere ad donum sanationis, Evangelistae manifeste ostendunt. Et Grammatica ostendit, falsam esse Pontificiorum interpretationem. Jacobus enim utitur duobus verbis, quae extra controversiam, ad corporalem sanitatem referuntur. Primum est, ἐγείρειν: quod Christus usurpat, quando decumbentes, et lecto affixi ita

An ex Jacobo probari possit unctio olei.

restituuntur, ut surgere et incedere possint, Matth. 9. Marc. 1 et 9. Joh. 5. Hoc vetus interpres dixit allevare: unde postea fecerunt alleviare. Alterum verbum est, ἰᾶσθαι quod de sanationibus frequentissime usurpatur: et quidem donum sanationis, quod fuit in primitiva Ecclesia, hoc ipsó vocabulo describitur, 1. Cor. 12. Unde etiam intelligi potest, quod tertium verbum σώζεσθαι, intelligendum sit, sicut saepius usurpatur, de corporalibus sanationibus, Matth. 9, Marc. 5 et 6. Luc. 8. Loquitur itaque Jacobus, sicut et Marcus, de dono sanationis, quod etiam 1. Cor. 12 describitur, et quidem eodem vocabulo, quo Jacobus utitur.

Objectio.

Nec Jacobo ut Apostolo licuit, unctionem illam ad aliam unctionem, ad alium finem, usum et effectum transferre, quam a Christo, Marc. 6 insinuata, et ab Apostolis usurpata fuerat. Sed inquis: Jacobus ibi non praescribit aliquid Apostolis, qui donum sanationis habebant, sed aliis Ecclesiae presbyteris. Et quidem expresse ibi mentionem fecit remissionis peccatorum. Respondeo: Christus loquens Marc. 16 de signis seu miraculis, consecuturis praedicationem Evangelii, dona illa non tantum ad Apostolos refert, sed ad alios etiam credentes. Tunc igitur quando adhuc donum sanationis in Ecclesia non tantum penes Apostolos, sed et penes alios presbyteros erat: Jacobus illis praescripsit, quomodo dono illo pie, salutariter, et ad aedificationem uti deberent tam administrantes, quam recipientes, quandiu mansurum esset in Ecclesia illud donum. Non igitur inde exstruendum est praeceptum universale et perpetuum, de adhibenda unctione, etiam postquam donum sanationis, cujus symbolum fuit unctio, desiit, sicut inde hoc intelligi potest. 1. Cor. 14. Quidam donis linguarum et Prophetiae abutebantur. Paulus igitur praescribit modum et formam, quomodo donis illis, quandiu erant in primitiva Ecclesia, salutariter et ad aedificationem uti deberent. Atqui desierunt jam illa. Ita cum in primitiva Ecclesia, dono sanationis, quod tunc exstabat, multi vel abuterentur, vel non recte uterentur: Jacobus praescribit modum et formam, quomodo pie, salutariter, et ad aedificationem, dono illo utendum sit: ne scilicet usurpetur, tanquam chirurgicum aut medicum aliquod artificium, sed ut mentem sublevet ad considerationem peccati et miseriae nostrae, hoc est, ad poenitentiam, et ad agnitionem beneficiorum spiritualium Filii Dei. Hic enim usus fuit omnium miraculorum. Docet igitur Jacobus, infirmum quando unctione sanandus erat, commonefaciendum esse de causa morbi, ut agnosceret peccata. De fide etiam vult doceri, ut per remissionem peccatorum, causa morbi, hoc est, peccatum tolleretur. Adjungi etiam vult communes preces, utque infirmus etiam ex fide simul oret: neque enim incredulo aut maledicenti, aliis pró se orantibus peccata dimittuntur. Hoc modo significat donum sanationis, in quo externum symbolum unctionis adhibebatur, salutariter usurpari posse. Remissionem vero peccatorum, non externo symbolo unctionis, sed diserte orationi fidei tribuit: id quod etiam Lyranus intellexit. Et mox exemplo Eliae ostendit,

Summa sententiae Jacobi.

per orationes justorum solita miracula fieri, quale tunc etiam erat donum sanationis.

Haec est summa sententiae Jacobi. Et si hodie adhuc in Ecclesia exstaret donum sanationis, doctrina haec et regula Jacobi esset utilis, et omnino servatu necessaria. Sed quia donum illud jam in Ecclesia cessasse, manifestum et notorium est, quaestio est, an externum ejus symbolum, cui res ipsa, restitutio scilicet sanitatis per miraculum, non amplius subest, in Ecclesiae usu retinendum et usurpandum sit: et quidem ita, ut ad aliud genus actionis, ad alium finem, usum et effectum transferatur: scilicet ut per istam unctionem, morituri consequantur remissionem peccatorum, custodiantur ab insidiis Satanae, et a terroribus mortis, ut in Domino moriantur. Jacobus certe non dicit, unctionem illam vel institutam esse pro morituris, vel usurpandam esse in articulo mortis: ut finis vitae, peculiari aliquo praesidio munitus sit: et quas praeterea causas et effectus, unctioni suae Pontificii tribuunt. Sed dicit eam adhiberi, ad restituendam per donum sanationis, incolumitatem. Quo igitur mandato, qua promissione, unctio illa, cui jam non amplius annexum est donum sanationis, transfertur ad alium finem, ad alium usum et effectum? Mandatum enim et promissio, quam unctio illa habuit, pertinet et juxta Marcum, et juxta Jacobum, ad donum sanationis. Et idem est, ac si jam vellem unctionem sacerdotum ac regalem, quae in Veteri Testamento mandatum et promissionem habuit, morituris applicare. Pontificiorum igitur extrema unctio, quia postquam donum sanationis cessavit, ad alium jam usum transfertur: nec mandatum, nec promissionem divinam, imo nec exemplum habet, vel in Marco, vel Jacobo. Nec ipsa, vel materia, vel forma, vel actio Pontificiae unctionis, vel Marci, vel Jacobi descriptiones, autores habet. De oleo enim per exorcismos excantato, et conceptis verbis consecrato, nihil habet Jacobus: nihil habet de inungendis organis sensuum exteriorum. Formam etiam illam verborum Jacobus non praescribit, qua Pontificia unctio utitur. Jacobus unctionem adhibet, ut infirmus per donum sanationis, restituatur bonae valetudini. Pontificii vero eum, de quo aliqua spes vitae est, prohibent inungere: sed cum praesumitur jam esse in exitu vitae, et mox moriturus, tunc inungitur, non ut convalescat, nisi per accidens, sed ut bene moriatur. Extrema igitur Pontificiorum unctio, non est illa, de qua Marcus loquitur: nec est illa quam Jacobus describit, sive materiam, sive formam, sive actionem, sive usum, finem et effectum spectes. Nec fidei oratio, de qua Jacobus loquitur, est in Pontificiorum unctione. Petunt enim per istam unctionem dari plenam remissionem peccatorum, cum nulla talis exstet divina promissio. Et quia fides non est sine promissione: ergo non potest esse oratio fidei. Adhibent etiam invocationem mortuorum: quae quia mandato et promissione Dei caret, non potest esse fidei oratio. Recte itaque dicitur extremam illam unctionem humanum figmentum esse, nec mandatum Dei, nec promissionem gratiae habens. Quae enim ad donum sanationis pertinent, non sunt sine peculiari verbo, ad alios usus transferenda. Et falsum est, quod Andradius dicit, in aegrotis fidem et orationem nihil valere, sine unctione olei. Nam illud ne tunc quidem, cum donum sanationis adhuc esset in Ecclesia, verum fuit. Multos enim Apostoli oratione sanasse leguntur, sine unctione olei. Et Jacobus unctioni olei, etiam tunc quando ut externum doni sanationis symbolum adhibebatur, non vult tribui vel sanitatem, vel remissionem peccatorum: sed fidei et orationi illa tribuit.

13. *Pontificiorum unctio nec ex Marco, nec ex Jacobo probari potest.*

Unctio humanum figmentum.

Et jam in promptu erit responsio, ad argumentum illud, quod aliquam speciem habet, Ceremonia unctionis infirmorum habet verbum Dei, et promissionem gratiae, Marc. 6, Jac. 5. Ergo ex loco definitionis, est vere et proprie sacramentum Novi Testamenti. Respondeo: Quatenus unctio est externum symbolum doni sanationis, eatenus habet verbum Dei, et promissionem. Non autem habemus mandatum verbi Dei, ut post cessationem doni sanationum, externum symbolum unctionis in Ecclesia vel otiose retineatur et usurpetur, vel in alium finem et usum transferatur. Nec habemus promissionem de effectu gratiae, si unctio illa in aliam actionem, et in alium usum transformetur: sicut ostendimus apud Pontificios fieri. Non igitur vere et proprie est sacramentum Novi Testamenti, extrema Pontificiorum unctio. Cessante enim re ipsa, hoc est, dono sanationis, merito etiam externum ejus symbolum cessat: unctio scilicet olei. Interim tamen in morbis Christianorum, ea quae verbi sunt, manent: agnitio peccatorum, fides, oratio, et remissio peccatorum: quae nullo Dei mandato, nunc postquam donum sanationis cessavit, ad unctionem alligata sunt: imo ne ipsum quidem donum sanationis, tunc etiam temporis, ad unctionem alligatum fuit: sicut testantur omnia exempla sanationum, in actis Apostolicis, in quorum nullo legitur unctio olei adhibita. Quod vero objicitur ministerium Apostolorum, non fuisse vel medicinale vel corporale, sed spirituale: ideo unctionem illam non pertinuisse tantum ad donum sanationis. Respondeo: ideo vero adhibita fuerunt externa seu corporalia miracula, ut illis doctrina de spiritualibus beneficiis Christi confirmaretur: utque essent ἀναγωγή ad agnoscenda, desideranda, quaerenda et amplectenda spiritualia et aeterna bona, quae in Evangelio offeruntur. Interea vero multis exhibita fuerunt externa miracula, qui spiritualia beneficia Christi non acceperunt: sicut econtra multi, in quorum corporibus nullum signum exhibitum fuit, gratiam Dei fide in verbo Evangelii acceperunt. Neque enim externa miracula fuerunt organon illud, per quod offeruntur et applicantur spiritualia bona: sed tantum viam praepararunt Evangelio, quod est ministerium spiritus, in quo fides quaerit et accipit gratiam, remissionem, etc.

14. Adhibuerunt ergo Apostoli, in dono sanationis, externum symbolum, unctionem olei, non quod vel ipsum oleum, vel actio unctionis, aliquam haberet

vel adferret vim et efficaciam ad sanationem, erat enim miraculosa, multo minus ad remissionem peccatorum, quam Jacobus orationi fidei tribuit. Sed quia usitatum et notum tunc erat ex Veteri Testamento, oleum habere significationem donorum supernorum, et coelestium: adhibuerunt igitur in dono sanationum, unctionem olei: ut ipsum externum symbolum homines moneret, sanationes illas non conferri, vel humana vel magica aliqua ratione, sed esse dona coelestia, ex divina virtute et operatione. Secundo quia oleum in scriptura significat spiritualia beneficia Dei: adhibuerunt igitur in dono sanationis, unctionem olei, ut externo illo symbolo monerent, non debere sanatos in corporalibus illis beneficiis subsistere, sed mentem sublevare ad agnoscenda, quaerenda et accipienda spiritualia beneficia mediatoris Christi, ad quae per corporalia illa miracula invitabantur, et manu ducebantur. Tertio, oleum in illis regionibus fuit praestantissimum, et in quotidiano usu: non tantum ad cibum et ad hilaritatem, 4 Reg. 4 et Psalm. 103 verum etiam ad curationes, Jes. 1, Ezech. 16, Luc. 10. Sicut igitur Jesaias sumpsit ficus ad curandam pestem Ezechiae: ita Apostoli, ne viderentur magicam exercere, oleum adhibuerunt ad sanationes, quae tamen longe excedebant naturalem vim et efficaciam olei: erant enim miracula. Atque ita postquam desiit donum illud sanationum, posset locus Jacobi pie et utiliter accommodari ad usum medicamentorum in morbis Christianorum: ut scilicet prius admonerentur de causa morbi, hoc est, ut peccata discerent agnoscere, fide Deo reconciliari, et oratione Deo valetudinem commendare. Deinde pie possent medicamentis uti, invocato nomine Domini, adjunctis etiam precibus communibus. Haec utiliter considerari possunt de causis adhibitae unctionis olei, in miraculosis Apostolorum sanationibus.

In quem finem Apostoli unctionem olei adhibuerunt.

15. Non igitur, quia Marcus et Jacobus dicunt, Apostolos unxisse infirmos oleo, ideo extrema Pontificiorum unctio, ibi vel instituta vel promulgata est. Nam nec materia nec forma, nec actio Pontificiae unctionis ex Apostolica unctione probari potest. Usus vero, finis et effectus, quem Pontificii extremae suae unctioni tribuunt, plane diversus et alius est ab Apostolica unctione, sicut ipsa antithesis ostendit.

16. Accedit, quod in vera et puriori antiquitate, de hoc Sacramento exeuntium nihil legitur. Exstant apud veteres descriptiones visitationis aegrotorum: exstant historiae, quomodo multi pii in Domino feliciter obdormierint: exstant Canones antiqui, quibus praesidiis muniendi, et quo viatico instruendi sint exeuntes de hoc seculo, ἵνα εὐέλπιδες ἀπαλλάττωνται, sicut inquit Dionysius Corinthiacus: ut bona cum spe feliciter hinc migrent. Et recensentur consolatio verbi, fides, oratio, absolutio, communio corporis et sanguinis Domini. Nulla vero mentio fit, peculiare Sacramentum unctionis esse in Ecclesia, pro iis qui in exitu vitae constituti, per mortem hinc migrare debent: et illam unctionem esse firmissimum praesidium in articulo et discrimine mortis, contra peccata, contra infirmitatem carnis, contra horrorem mortis, contra insidias et potentiam diaboli, ut unctione illa muniti, per mortem transire possimus ad vitam: hoc inquam in tota historia verae et purioris antiquitatis ostendi non potest. De Romanis enim Pontificibus jam non loquimur.

Unctio ignota veteri Ecclesiae.

17. Sed objiciunt; Certe Hieronymus in 6. cap. Marci, huic unctioni testimonium praebet. Quis vero est ille Hieronymus? Ipsi enim sciunt, Commentaria in Marcum non esse a Stridonensi illo, sed longe post ipsius aetatem conscripta.

Objectio Pontificiorum.

Ita jactitant etiam: Nonne Augustinus diserte unctionem numerat, inter necessarias consolationes decedentium a seculo? Ubi vero hoc facit? in lib. 2 inquiunt, de visitatione infirmorum: item, de rectitudine catholicae conversationis. Atqui ipsi non ignorant, hos libros non esse Augustini, sed post ipsius tempora, ab aliis conscriptos, qui postea falso Augustino inscribi coeperunt. Et vel hinc Lector aestimare potest, qualis sit causa extremae istius unctionis, ad cujus comprobationem, ex supposititiis scriptis emendicanda sunt suffragia. Et tamen illo tempore, quando libri isti scripti sunt, unctio infirmorum nondum habuit tales appendices, quae jam sunt substantia et quasi anima Pontificiae unctionis.

Non jubentur inungi organa quinque sensuum, non traduntur per illam unctionem dimitti peccata, non docetur unctionem illam esse firmissimum praesidium morientium, contra mortem et diabolum: nondum usitata tunc fuit in unctione invocatio Angelorum, Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, martyrum, virginum, viduarum, etc. quae nunc praecipua pars actionis est in extrema unctione. Sed deducebantur tunc adhuc infirmi, ad mediatorem Christum. Et lib. 2, cap. 2 exstant haec dulcissima verba: Tutius et jucundius loquor ad meum Jesum, quam ad aliquem sanctorum spirituum Dei: plus debet mihi Christus quam alicui coelestium spirituum. Quod ego sum, fieri dignatus est Deus: non factus est, quod est Angelus. Ad curiam Dei sui, Dei tui, praecessit Deus tuus, homo tuus: tunica tua polymita indutus: illa assiduus interpellat pro nobis. Quem igitur habes intercessorem, habes mediatorem: constitue tibi propitium adjutorem: Et si Deus pro te, quis contra te? Et lib. 1, cap. 6 describitur haec morituri oratio: Deus meus, misericordia mea, refugium meum, te desidero, ad te confugio, ad te venire festino: ne despicias me, sub tremendo discrimine positum: adesto mihi propitius in his meis magnis necessitatibus, non possum me redimere meis operationibus, sed tu redime me, et miserere mei: diffido de meis meritis, sed confido de miserationibus tuis: et plus confido de tuis miserationibus, quam diffidam de malis actibus meis. Tu es spes mea. Deus meus: tibi soli peccavi, mea culpa. Qui fui tibi carus ad redimendum, non sum vilis ad perdendum. Et nunc ad te venio, qui nulli dees: cupio dissolvi et esse tecum. In manus tuas commendo spiritum meum Domine: respice me,

Verba Augustini.

Domine Deus veritatis, ut in pace dormiam, ac requiescam. Haec ascripsi, ut Lector consideret, quam recens sit drama Pontificiorum in extrema unctione.

An Theophylactus unctioni patrocinetur.

Sed Theophylactum etiam proferunt, qui ex veteribus Graecis, interpretationes suas sumpsit. Quid vero ille? Num dicit, in Graeca Ecclesia unctionem fuisse peculiare Sacramentum exeuntium, ut constituti in exitu vitae, si oleo ungerentur in organis quinque sensuum haberent firmissimum praesidium contra peccata, contra mortem et diabolum? Nihil certe horum dicit. Sed explicans 6 cap. Marci, dicit Apostolos oleo unxisse illos, quos per donum sanationis curabant. Et addit, idem etiam Jacobum in sua Epistola dicere. Mox vero subjungit, propter quam significationem oleum adhibitum fuerit, pro externo symbolo doni sanationis: quia scilicet significet misericordiam Dei, et gratiam spiritus, per quam a labore liberamur, lucem et hilaritatem spiritualem accipimus.

Ita Oecumenius, explicans locum Jac. 5 nihil aliud dicit, quam hoc etiam Apostolos fecisse, quando Dominus adhuc inter homines versabatur, dum ungerent oleo aegrotantes et sanarent.

Chrysost.

Non ergo fuit Sacramentum exeuntium in Graeca Ecclesia. Sed Chrysostomus lib. 3 de sacerdotio, locum Jacobi, ad illud extremae unctionis Sacramentum pertinere interpretatur: inquit Lindanus. Quomodo vero? Num dicit, suo tempore in Ecclesia fuisse peculiare sacramentum unctionis, pro morituris, illa materia, forma et actione, ad illum finem, usum et effectum administratum, sicut Pontificiae unctionis descriptio habet: et discedentibus ex hac vita, sit munimentum et praesidium contra peccata, mortem et Diabolum? Nihil certe horum dicit Chrysostomus: sed recensens praerogativas Christiani sacerdotis, enumerat praedicationem Evangelii, administrationem baptismi, et coenae Dominicae, et potestatem remittendi peccata, per absolutionem. Addit vero etiam in morbis sacerdotes plus prodesse, quam naturales parentes. Et illud per distributionem explicat. Primo, saepe laborantem jam et morti vicinam animam, saluti restituerunt. Secundo, *τοῖς μὲν προτέραν τὴν κόλασιν ἐργασάμενοι*: hoc est, efficientes, ut flagellum morbi mitigaretur. Tertio, *τοὺς δὲ οὐδὲ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἀφέντες ἐμπεσεῖν*: hoc est, quosdam a principio praeservarunt, ne in morborum flagella, quae sunt peccatorum poenae, inciderent. Ita enim reddendus est locus ille Chrysostomi, ubi interpres prorsus peregrinam reddit sententiam.

Quomodo vero sacerdotes hoc in morbis efficiunt? Respondet Chrysostomus: Quia non tantum quando nos regenerant, sed et postea potestatem habent remittendi peccata: quae vero, et qualis sit illa potestas, in praecedentibus explicat: quae scilicet Joh. 20 descripta est. Addit etiam sacerdotes hoc, quod de morbis dicit, efficere docendo, monendo, *καὶ τῷ δι' εὐχῶν βοηθεῖν*, auxilio orationum. Et post illa omnia subjicit locum Jac. cap. 5. Non autem diserte dicit, solitam tunc adhiberi externam unctionem: sed doctrinae, admonitionis, orationum, et absolutionis expresse meminit. Et etiamsi exserte diceret, adhibitam externam unctionem: nihil tamen locus ille patrocinaretur Pontificiorum extremae unctioni. Non enim de morientibus disputat, quo praesidio muniendi sint, ut in Domino obdormire possint, sed expresse agit de praeservatione, mitigatione, et liberatione a morbis corporalibus: sicut ex Graeco textu manifestum est. Nec materia igitur, nec forma, nec actio, nec finis, nec usus, nec effectus extremae unctionis Pontificiorum, ex illo loco Chrysostomi probari potest. Non enim satis est ad probationem Pontificiae unctionis, ostendisse, quod veteres mentionem faciant unctionis, quae in Marco et Jacobo describitur: sed hoc monstrandum est, veterem Ecclesiam unctionem agnovisse et usurpasse, pro peculiari sacramento illorum, qui in exitu vitae constituti erant, tali materia, forma, actione, tali opinione, in eum finem et usum, sicut Pontificii de sua extrema unctione tradunt. Hoc vero ex nullis fide dignis verae antiquitatis scriptis, docere possunt.

18.

Irenaeus.

Hoc vero ostendi potest, non diu post Apostolorum tempora, Apostolicam infirmorum unctionem, extra donum sanationis in alium usum transformatam et depravatam fuisse ab haereticis. Irenaeus enim lib. 1, cap. 18 dicit, ex Valentinianis quosdam morientes suos ad finem defunctionis inungere, mittentes capitibus eorum oleum et aquam, cum invocationibus: idque ex opinione, quod illa unctione redimantur. Notabilis est historia, quod actio Apostolicae unctionis, extra donum sanationis, ad morientes transferri coepit ab haereticis, ea opinione quod morientes in fine defunctionis, per illam unctionem redimerentur. Illud vero Irenaei tempore, inter haereses computatum fuit. Consideret autem Lector, quantum illa Irenaei descriptio absit ab extrema Pontificiorum unctione. Dionysius cap. 7 suae hierarchiae: super mortuum jam sepeliendum, fundit oleum: id quod simpliciter ex Ethnicorum consuetudine sumptum fuit, sicut Virgilius inquit:

Corpusque lavant frigentis, et ungunt.

Et notus est Ennii versiculus:

Tarquini corpus bona foemina lavit et unxit.

Apulejus illud vocat ultimum lavacrum, de asino aureo, lib. 9. Haec historica ideo observanda sunt, ut consideretur mature irrepsisse in Ecclesiam superstitiones, circa unctiones morientium et mortuorum. Sed Jrenaei tempore, tales unctiones inter haereses rejectae fuerunt. Dionysii vero mortuorum unctionem, ex reliquiis ethnicae superstitionis servatam Ecclesia non recepit.

19.

Utilis est et haec observatio, quomodo tandem deventum sit ad extremam Pontificiorum unctionem, pro exeuntibus. Quamdiu in Ecclesia exstitit donum sanationis, mansit etiam usus unctionis, simplici oleo. Postea oleo sanctificato, quidam miraculosas ediderunt sanationes: ut de discipulis An-

Rufinus. tonii, Rufinus in Ecclesiastica historia, lib. 11, cap. 4 scribit: Cum illis oblatus fuisset homo, jam pridem membris omnibus, et praecipue pedibus aridus, unxerunt eum oleo, in nomine Domini: statimque confirmatae sunt plantae ejus. Sulpitius Severus cap. 21 scribit, sanctum Martinum puellam quandam paralysis aegritudine ita correptam, ut nullo jam ad humanos usus, corporis officio fungeretur, oleo sanctificato sanitati restituisse. In Tripart. lib. 8, cap. 1. Socrates scribit, Monachum Benjamin habuisse gratiam, solo tactu manus, aut oleo sanare morbos. Cum vero ad oleum sanctificatum, nulla amplius miracula sanationis sequerentur, ne tamen nullus ejus esset usus, Felix IV. circa annum Domini 528 instituit, infirmos ante obitum oleo esse inungendos. Postea progressu temporis, subinde alia atque alia addita sunt: donec tandem sacramentum illud Pontificium, cum omni sua paratura, inde exstructum est: quod nunc tanquam a Christo insinuatum, a Jacobo Apostolo promulgatum, tanti venditatur, ut absque ingenti scelere, et ipsius Spiritus sancti injuria, contemni non posse affirmetur.

Sulpitius Severus.

Felix IV.

[LOCUS XIII.]

DE SACRAMENTO ORDINIS, ETC.

[SECTIO I.]

CAPUT I.

Sacrificium et Sacerdotium ita Dei ordinatione conjuncta sunt, ut utrumque in omni lege exstiterit. Cum igitur in Novo Testamento, sanctum Eucharistiae sacrificium visibile, ex Domini institutione Catholica Ecclesia acceperit: fateri etiam oportet, in ea novum esse visibile et externum sacerdotium, in quod vetus translatum est. Hoc autem ab eodem Domino Salvatore nostro institutum esse, atque Apostolis, eorumque successoribus in sacerdotio potestatem traditam consecrandi, offerendi et ministrandi corpus et sanguinem, nec non et peccata dimittendi et retinendi, sacrae literae ostendunt, et Catholicae Ecclesiae traditio semper docuit.

CANON I.

Si quis dixerit, non esse in Novo Testamento sacerdotium visibile et externum, vel non esse potestatem aliquam consecrandi et offerendi verum corpus et sanguinem Domini, et peccata remittendi et retinendi, sed officium tantum, et nudum ministerium praedicandi Evangelium, vel eos, qui non praedicant, prorsus non esse sacerdotes, anathema sit.

[vide librum concordiae p. 201, 202.*]*

EXAMEN.

1. Brevis et facilis est explicatio, si ostendatur, qua de re controversia sit. Clamitant enim eos qui Pontificium sacerdotium non probant, omnem ordinem ex Ecclesia tollere: infinita confusione cuivis ex plebe ministerium prostituere: ac (quod Tertullianus haereticis tribuit) ex sacerdotibus laicos facere, et sacerdotalia munera laicis injungere, ut nulla sit ministerii vel autoritas, vel dignitas etc. Principio igitur haec calumnia removenda est: Et merito improbantur Anabaptistae et Enthusiastae, qui usum externi ministerii, verbi et Sacramentorum, vel prorsus ex Ecclesia tollunt, vel fingunt inutile et non necessarium esse, docent enim, potius sine usu externi ministerii, verbi et Sacramentorum, novas et peculiares revelationes et illuminationes a Deo petendas et expectandas esse: et hanc rationem vocationis, illuminationis et conversionis, multo praestantiorem et augustiorem esse, quam si voce ministerii utamur: et Deus quidem est, cujus virtute, operatione, efficacia, instinctu et afflatu, ea quae ad vocationem, illuminationem, conversionem, poenitentiam, fidem, novitatem, et breviter, quae ad negotium salutis nostrae pertinent, in hominibus inchoantur, efficiuntur, augentur et conservantur. Sed certo suo consilio Deus constituit, se velle illa dispensare, non infusis in hominum animos, novis et peculiaribus revelationibus, illuminationibus et tractatibus, sine aliquo medio, sed per externum ministerium verbi. Illud vero ministerium non Angelis commendavit, ut illorum apparitiones petendae et expectandae sint: sed in hominibus posuit verbum reconciliationis, et per illos vult sonare vocem Evangelii, divinitus patefacti.

Anabaptistae et Enthusiastae.

2. Sunt quidem omnes Christiani Sacerdotes, 1. Petr. 2, Apoc. 1 eo quod spirituales hostias Deo offerant: quisque etiam domi suae, verbum Dei docere potest, et debet. Deut. 6, 1. Cor. 14. Non tamen quivis Christianus, publicum verbi et Sacramentorum ministerium sibi sumere et arrogare debet. Non enim omnes sunt Apostoli non omnes Doctores, 1. Cor. 12 sed qui peculiari et legitima vocatione a Deo ad hoc ministerium segregati sunt, Actor. 13, Jer. 23. Rom. 10 idque fit vel immediate, vel mediate. Et quae sit legitima ratio vocationis, quae fit voce Ecclesiae, Paulus 1. Tim. 3 et Tit. 1 praescripsit. Et quidem ipse Christus, immediate quosdam ad hoc ministerium vocavit: ut ostenderet, se probare eorum ministerium, qui voce Ecclesiae juxta regulam ab Apostolis praescriptam, eliguntur et vocantur: quod postea latius explicabitur. Addita vero est etiam promissio, Deum vere efficacem esse per hoc ipsum ministerium docentium Evangelium: quod ipse filius Dei, perpetua vocatione vult in Ecclesia conservare, sicut Paulus inquit Eph. 4. Ascendit, dedit dona hominibus: et ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam Prophetas, alios Evangelistas, alios autem Pastores et Doctores, ad consummationem Sanctorum, in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi. Ad hujus igitur ministerii usum, quod Deus instituit, et in Ecclesia conservat, deducendi sunt homines: et docendi, per hoc ministerium exhiberi nobis aeterna bona, ut quidem hoc modo Deus nos recipiat, ac a peccato et potestate Diaboli, et aeterna morte nos eripiat, ac justitiam et vitam aeternam

3. nobis restituat. Hoc vero ministerium, potestatem habet divinitus concessam, 2. Cor. 10 et 13 sed illam certis officiis et limitibus circumscriptam: praedicare scilicet verbum Dei, errantes docere, peccantes corripere, segnes hortari, anxios consolari, infirmos erigere, contradicentibus resistere, falsam doctrinam taxare et damnare, vitia morum arguere, sacramenta divinitus instituta dispensare, peccata remittere et retinere, esse exemplar gregis, orare pro Ecclesia, et privatim, et publicas preces Ecclesiae praeire, pauperum curam agere, contumaces publice excommunicare, et vicissim resipiscentes recipere, et Ecclesiae reconciliare: instituere ministros Ecclesiae, juxta Pauli praescriptum: constituere cum consensu Ecclesiae ritus servientes ministerio, qui non pugnent cum verbo Dei, nec onerent conscientias, sed faciant ad ordinem, gravitatem, decorum, tranquillitatem, aedificationem, etc. Haec enim sunt, quae ad duo illa capita pertinent, ad potestatem scilicet ordinis, et ad potestatem jurisdictionis.

4. Nec vero de vocabulis dimicamus. Paulus generali appellatione vocat ministros, Doctores, Pastores. In Scriptura Novi Testamenti, appellatio sacerdotum et sacerdotii, nusquam tribuitur ministerio Novi Testamenti. Sed Ecclesiasticorum scriptorum usu invaluit, ministerium vocare sacerdotium, et ministros sacerdotes. Ita Chrysostomus *ἱερωσύνην* vocat, quicquid ad ministerium Novi Testamenti pertinet. Augustinus de Civit. Dei lib. 20 inquit: Episcopi et Presbyteri, proprie jam in Ecclesia Sacerdotes vocantur. Si igitur hoc tantum vellent Pontificii, in Novo Testamento esse externum Sacerdotium, h. e. externum ministerium verbi et Sacramentorum, sicut jam explicavimus: nulla esset controversia, nec propter appellationem Sacerdotii moverentur turbae, modo res quae verae et necessa-

Chrysostomus. *Augustinus.*

5. riae sunt, salvae essent. Sed quid velint et quaerant, non obscurum est. Nam in primo hoc Canone expresse dicunt, se per sacerdotium, de quo dimicant, non intelligere officium et ministerium praedicandi Evangelium: sed in primo capitulo declarant, se propter sacrificium Missae, de externo et visibili suo sacerdotio pugnare, quod definiunt, principaliter esse potestatem sacrificandi Christum in Missa. Et tale sacerdotium ideo fingunt, necessarium esse, ut Ecclesia habeat mediatores, qui causam ejus coram summo judice Christo agant: et actione illa sacrificii offensam Patris placent, et impetrent Ecclesiae propitiationem, et alia cum spiritualia dona ad salutem necessaria, tum etiam corporalia ad hanc vitam pertinentia: imo liberationem animarum ex

Pontificiorum sacerdotium.

6. purgatorio. Sed hoc sacrificium non tantum commentitium, sed contumeliosum et blasphemum esse in Christum, supra in loco de Missa ostendimus. Non igitur opus est, peculiarem hoc loco instituere refutationem. Quale enim sacrificium est, tale etiam est sacerdotium. Hanc tantum commonefactionem addam, quod primus Canon sacerdotium ipsorum ita sacrificio devovet, ut a ministerio verbi liberet: id quod alias multo apertius profitentur: ministerium scilicet docendi, dispensationem baptismi, et distributionem Eucharistiae, quae per Diaconos fieri potest, non esse de substantia sacerdotii Pontificii. Instituatur itaque collatio. Christus dicit: Ite, docete, praedicate, baptizate. Matth. 28, Marc. 16. Paulus dicit: Episcopus tenax sit fidelis sermonis, ac potens exhortari per sanam doctrinam, et contradicentes convincere. Tit. 1 sit aptus ad docendum. 1. Tim. 3 attendat lectioni et doctrinae, cap. 4 peccantes coram omnibus arguat, cap. 5 etc. Apostoli ideo aliis officiis se exonerant, ut possent instare doctrinae, et orationi, Act. 6. Paulus dicit: Non misit me Christus baptizare, sed Evangelizare, 1. Cor. 1. Haec vero quae ad ministerium verbi, hoc est ad sacerdotium pertinere, Christus et Apostoli affirmant, Pontificii a substantia Sacerdotii removent. Dispensationem etiam Baptismi et distributionem Eucharistiae, non volunt proprie ad suum sacerdotium pertinere. Omnia igitur et singula, in quibus Scriptura ministerium Novi Testamenti consistere tradit, Pontificii a suo sacerdotio removent et separant. Ex sacrificio vero corporis et sanguinis Christi in Missa, quod praeter, imo contra Scripturam in Ecclesiam invectum est, sicut in loco de Missa ostensum est, constituunt substantiam sui sacerdotii. Addunt etiam remissionem et retentionem peccatorum. Sed illam nolunt fieri voce et annuntiatione Evangelii, sicut Christus eam instituit, sed actu illo judiciali, de quo in praecedenti loco dictum est. Pontificium igitur sacerdotium, non est ministerium Novi Testamenti, sed vere abominatio Antichristi, stans in loco sancto. Veteres quidem aliquando dicunt, sacerdotum esse, offerre corpus et sanguinem Christi: sed quod illud intelligant de administratione coenae Dominicae, juxta Christi institutionem, supra in loco de Missa ostensum est. Nam et Paulus praedicationem Evangelii, vocat sacrificium. Multi qui hactenus inter Pontificios aliquid moderationis prae se tulerunt, significarunt se optare talem sacerdotii reformationem, ut ministerium docendi, quod juxta Scripturae traditionem, ad ministerium Novi Testamenti pertinet, sacerdotibus rursus curandum injungeretur. Sed Tridentinum Concilium simpliciter definit sacerdotium, actione sacrificii: et Canon 1 anathema denuntiat illi, qui dixerit, eos qui non exercent ministerium verbi et Sacramentorum, non esse Sacerdotes.

7. Unicum vero fundamentum habent, quia scilicet in Veteri Testamento, fuit sacerdotium ad offerendas victimas: et in Novo Testamento, est impletio umbrarum Veteris. Sed inde non conficitur Pontificiorum sacerdotium. Sacrificia enim Veteris Testamenti, impleta et consummata esse in novo, unica victima veri Pontificis nostri Christi, Epistola ad Hebraeos prolixe docet. Sed inquiunt: Paulus tamen disputat 2. Cor. 3 si ministerium Veteris Testamenti fuit in gloria, multo amplior erit gloria ministerii Novi Testamenti. Respondeo: Quid sit ministerium illud Novi Testamenti, et quae officia ad illud pertineant, non est constituendum ex

Objectio Pontificiorum.

κακοζηλία ceremoniarum Veteris Testamenti: sed discendum est ex descriptionibus Christi et Apostolorum, in Novo Testamento.

[SECTIO II.]

CAPUT II.

Cum autem divina res sit sancti Sacerdotii ministerium, consentaneum fuit, quo dignius et majori cum veneratione exerceri posset, ut in Ecclesiae ordinatissima dispositione, plures et diversi essent ministrorum ordines, qui sacerdotio ex officio deservirent: et ita distributi, ut qui jam clericali tonsura insigniti essent, per minores ad majores ascenderent. Nam non solum de Sacerdotibus, sed et de Diaconis sacrae literae apertam mentionem faciunt: et quae maxime in illorum ordinatione attendenda sunt gravissimis verbis docent: et ab ipso Ecclesiae initio, sequentium ordinum nomina atque uniuscujusque eorum propria ministeria, Subdiaconi scilicet, Acolythi, Exorcistae, Lectoris et Ostiarii, in usu fuisse cognoscuntur, quamvis non pari gradu. Nam subdiaconatus ad majores ordines, a Patribus et sacris Conciliis refertur: in quibus et de aliis inferioribus frequentissime legimus.

CANON II.

Si quis dixerit, praeter sacerdotium non esse in Ecclesia Catholica alios ordines, et majores, et minores, per quos velut per gradus quosdam in sacerdotium tendatur, anathema sit.

EXAMEN.

1. Hoc loco de septem suis ordinibus, hoc est, de umbra potius et larva inanium titulorum, quibus res ipsae in ipsorum Ecclesia nec subsunt amplius nec absunt, dimicant Pontificii. Illud tamen non gratis faciunt, sed propter pingues illas praebendas, quae titulis illis, tunc cum vera adhuc ministerii officia ipsis conjuncta erant, annexae sunt. Illa praebendarum beneficia, ut collapsis et rejectis officiis, specie aliqua retinere possent, ex otiosis titulis fecerunt totidem Sacramenta: atque ideo de hac sua Helena pugnant.

Origo graduum seu ordinum ministerii.

2. Res autem ita se habet. Quia ad ministerium Ecclesiae, multa pertinent officia, quae in magna credentis populi frequentia non possunt commode, omnia et singula ab una vel a paucis expediri: ut igitur ordine, decenter, et ad aedificationem omnia fierent, coeperunt multiplicato Ecclesiae coetu officia illa ministerii, in gradus quosdam ministrorum distribui, quos τάξεις seu τάγματα postea appellarunt: ut quisque haberet designatam certam quasi stationem, in qua certis ministerii officiis, Ecclesiae inserviret. Ita Apostoli principio curarunt ministerium verbi et Sacramentorum, et simul etiam eleemosynarum contributionem et dispensationem. Postea vero crescente numero discipulorum, partem illam ministerii, quae ad eleemosynas pertinet, aliis quos diaconos nominabant, commendarunt. Et rationem qua illud faciunt, assignant: ut scilicet ipsi, ministerio verbi et orationi diligentius, sine avocamentis, instare possent, Actor. 6. Et haec prima origo graduum seu ordinum ministerii, in Ecclesia Apostolica, ostendit, quae causa, quae ratio, quis finis et usus debeat esse hujusmodi seu graduum seu ordinum: ut scilicet pro ratione coetus Ecclesiastici, singula officia, quae ad ministerium pertinent, commodius, rectius, diligentius, et ordine, cum aliqua gravitate, ad aedificationem obeantur. Et quia Apostoli, ex diaconis postea qui probati erant, assumpserunt ad ministerium docendi, ut Stephanum et Philippum: colligitur hunc etiam usum esse horum seu graduum seu ordinum, ut in minoribus prius praeparentur et probentur, ut postea graviora ministerii officia, tutius et cum utilitate ipsis commendari possint. Et hoc est quod Paulus dicit 1. Tim. 3. Probentur primum, et sic ministrent. Item: Qui in diaconatu bene ministraverint, gradum bonum sibi acquirent. Ita in Liturgia Antiochenae Ecclesiae, Act. 13 fuerunt Prophetae et Doctores: quorum illi vel de futuris vaticinabantur, vel difficiliora Scripturae loca interpretabantur, 1. Cor. 15, hi elementa doctrinae Christianae populo proponebant. Hebr. 5. Paulus et Barnabas assumunt Marcum in ministerium: Act. 13 non ut corporalia tantum ipsis ministeria exhiberet, sed ut partes quasdam ministerii verbi, ipsi commendare possent: sicut expresse dicit Paulus Act. 15. In Corinthiaca Ecclesia fuerunt Apostoli, Prophetae, Doctores: quidam linguis loquebantur, quidam interpretabantur, quidam habebant Psalmos, quidam orationes, benedictiones, et gratiarum actiones, non in privatis exercitiis, sed in publicis Ecclesiae conventibus: 1. Cor. 12 et 14. Ad Ephesios 4 recensentur hi ministerii gradus: I. Apostoli, qui non erant ad certam aliquam Ecclesiam, nec per homines, sed immediate a Christo vocati: et habebant mandatum ubique docendi, et ornati erant testimonio spiritus et miraculorum, quod in doctrina non errarent, sed quod divina et coelestis esset ipsorum doctrina, ad quam reliqui Doctores omnes alligati essent. II. Prophetae, qui vel revelationes habebant, de futuris, vel qui linguas et Scripturas interpretabantur pro provectioribus: haec enim 1. Cor. 14 tribuuntur Prophetis Novi Testamenti. III. Evangelistae, qui non erant Apostoli, et tamen non erant ad unam certam aliquam Ecclesiam destinati, sed mittebantur ad diversas Ecclesias, ut ibi Evangelium docerent, praecipue vero, ut prima fundamenta jacerent. Talis Evangelista fuit Philippus, Act. 21, Timotheus, 2. Tim. 4. Tychicus, Sylvanus, etc. Tales etiam Evangelistas, post Apostolorum tempora fuisse testatur Eusebius lib. 3, cap. 37 etc. IV. Pastores, qui certo gregi Ecclesiae praefecti erant: sicut ostendit Petrus 1. Petri 5 et non tantum docebant, sed et Sacramenta administrabant, et habebant inspectionem auditorum: sicut Ezechiel cap. 35 officium pastoratus describit. V. Doctores, quibus non erat commendata praecipua Ecclesiae gubernatio,

vel inspectio, sed tantum doctrinam simpliciter populo proponebant: quales postea fuerunt κατηχηταί. Ita Rom. 2 Paulus vocat διδάσκαλον νηπίων. Et ita in hac significatione expresse usurpatur verbum διδάσκειν, Hebr. 5. Hos vero gradus omnes, Apostoli complectuntur appellatione Presbyterii et Episcopatus: aliquando etiam generali appellatione vocant diaconos, quibus ministerium verbi et Sacramentorum commissum est. Colossens. 1, 1. Thess. 3, 2. Cor. 3 et 11, Ephes. 3. Ipse etiam Paulus aliquando ministerium verbi ita curavit, ut Sacramentorum administrationem aliis commendaret. 1. Cor. 1. Non misit me Christus baptizare, sed evangelizare et 1. Tim. 5 meminit duplicium presbyterorum: quorum alii laborabant in verbo et doctrina, alii censuris Ecclesiasticis praepositi erant: cujus presbyterii etiam Tertullianus meminit in Apologetico cap. 39. Hi ferme gradus sunt, in quos distributa leguntur officia ministerii Ecclesiastici tempore Apostolorum. 4. Et habet illa distributio, exempla Veteris etiam Testamenti. David enim 2. Paralip. 23 et sequentibus, ministerium templi in certos gradus seu ordines distribuit. Fuerunt etiam in synagoga Lectores, qui tantum textum Scripturae legebant. Fuerunt vero praeterea Doctores, qui interpretabantur Scripturam, et accommodabant textum ad exhortationes, Luc. 2, Act. 15. Et haec fuit differentia inter Scribas et 5. Pharisaeos. Addenda vero est propter praesentem disputationem haec commonefactio I. Non esse verbo Dei mandatum, qui vel quot tales gradus seu ordines esse debeant. II. Non fuisse tempore Apostolorum, in omnibus Ecclesiis, et semper, eosdem et totidem gradus seu ordines, id quod ex Epistolis Pauli ad diversas Ecclesias scriptis manifeste colligitur. III. Non fuit tempore Apostolorum, talis distributio graduum illorum, quin saepius unus et idem, omnia illa officia, quae ad ministerium pertinent, sustineret et exsequeretur: id quod ex Apostolica historia manifestum est. Liberae igitur fuerunt tempore Apostolorum, tales ordinationes, habita ratione ordinis, decori et aedificationis: nisi quod tunc peculiaria quaedam dona, ut linguarum, Prophetiae, Apostolatus, et miraculorum, certis quibusdam personis a Deo collata fuerunt. Illi vero gradus, de quibus hactenus diximus, non fuerunt aliquid praeter et extra ministerium verbi et Sacramentorum: sed ipsa et vera officia ministerii, in gradus illos distributa fuerunt, propter causas jam expositas.

6. Illud Apostolorum exemplum, primitiva Ecclesia eadem ratione, et simili libertate imitata est. Gradus enim officiorum ministerii distributi fuerunt: non autem eadem plane ratione, sicut in Corinthiaca, vel in Ephesina Ecclesia, sed pro ratione circumstantiarum cujusque Ecclesiae. Unde colligitur, quae fuerit in distributione illorum graduum libertas.

Dionysius cap. 5 suae hierarchiae, expresse tres tantum ordines numerat: I. ἱεράρχου, cui tribuit summum et perfectissimum docendi officium, in declaratione omnium mysteriorum Christi, et administrationem Sacramentorum. II. τῶν ἱερέων, Sacerdotum, qui in Catechesi institutum, plenius erudiunt, et ad Pontificem ducunt, adjuvant in iis, quae ad Sacramentorum administrationem pertinent. III. τῶν λειτουργῶν, ministrorum, quibus tribuit officium purgandi et praeparandi initiandos, hoc est catechizandi. Et cap. 3. Ministrorum, inquit officio, sacrarum Scripturarum lectio suo ordine recitatur. Item: Ministrorum alii pro claudendis templi foribus astant, quando ejiciuntur catechumeni, poenitentes, energumeni: alii aliud officium habent, exuunt baptizandum etc. Vides, numerat multa ministerii officia, nec tamen singulis peculiares ordines attribuit, sed tres tantum ordines numerat. Canones Apostolorum nominant Episcopum, Presbyterum, Diaconum, Lectorem, et Cantorem: non autem ibi mentio fit Ostiarii, Exorcistae, Acoluthi. Ambrosius in 4. caput ad Ephesios, describens gradus officiorum ministerii sui temporis, recenset Episcopos, Presbyteros, Diaconos, Lectores, Exorcistas. In libello qui Hieronymo inscribitur, de septem gradibus Ecclesiae, non recensentur Exorcistae et Acoluthi. Non igitur catholicum dogma est, de septem illis ordinibus. Quidam vero veterum plures ultra septem illos numerant ordines. Ignatii Epistola annumerat τοὺς κοπιῶντας, quos Epiphanias vocat κοπιάζοντας. Hieronymi libellus vocat fossores, qui scilicet mortuorum funera curabant, et sepeliebant. Graecis est peculiare officium syngelorum. Ignatius ordinibus annumerat confessores: Clemens, catechistas. Canonistae numerant 9. ordines. Psalmistas enim et Episcopos annumerant. Multiplicatio vero Ecclesiasticorum ordinum, inde postea orta est. Cyprianus enim lib. 3, Epist. 22 ostendit talem fuisse disciplinam, ut nihil quod in Ecclesia et rebus Ecclesiae, etiamsi non proprie ad ministerium verbi pertineret, agendum esset, per alios exsequerentur quam per clericos. Atque ita pedissequos seu famulos Episcoporum et Presbyterorum, oportebat esse clericos. Inde postea ex clericis sumpti sunt oeconomi, defensores, vicedomini majores domus. Erant igitur clerici, qui peculiari et arctiori disciplina formabantur et praeparabantur ad ministerium Ecclesiae. Atque illi primum ad minora quaedam officia adhibebantur, ut in illis studium, diligentia, fides et gravitas ipsorum probaretur, an idonei futuri essent ad majora et graviora ministerii officia. Et in frequentioribus Ecclesiis, cum praesertim undique ex agris, vicis et oppidulis ad Metropolitanam Ecclesiam, praesertim in solennioribus festis, conveniendum esset sicut multi veteres Canones hoc praecipiunt, unus vel pauci, non potuerunt omnia et singula ministerii officia obire. 7. Distincti igitur fuerunt gradus seu ordines non otiosis titulis sed certis officiis, ad ministerium Ecclesiae pertinentibus. Erat Episcopus tractans verbum Dei, ot curans disciplinam Ecclesiae. Erant presbyteri docentes et administrantes Sacramenta. Erant diaconi, praefecti thesauris Ecclesiae, ut inde pauperum, et praecipue ministrorum Ecclesiae, sustentationem curarent. Postea diaconi etiam ad sub-

levandam partem aliquam ministerii Episcopi et presbyterorum, adhiberi coeperunt: sicut testatur etiam Hieronymus ad Rusticum: ut ad praelegendum aliquid ex Scriptura, ad docendum, exhortandum, etc. monere populum, ut intenti essent, corda haberent ad Dominum, pacem annuntiare, parare ea quae pertinent ad administrationem Sacramentorum, distribuere populo Sacramenta, ordinandos deferre ad Episcopum, de iis quae ad disciplinam pertinent, monere Episcopos, etc. Conqueritur autem Hieronymus ad Rusticum Narbonensem, talia multa diaconis, in Romana praesertim Ecclesia imposita fuisse, praeter Apostolicam disciplinam, et praeter morem aliarum Ecclesiarum, ut ita primum et verum diaconorum officium, in diaconis ferme obliteratum fuerit. Quia enim novis illis officiis diaconi occupabantur, substituti fuerunt illis subdiaconi, qui oblationes fidelium, quae pro sustentatione pauperum et ministrorum contribuebantur, colligebant. Erant praeterea Lectores qui ex Scriptura praesertim ex Veteri Testamento publice populo praelegebant: novi enim Testamenti lectio postea diaconis attributa est. Erant Psalmistae seu Cantores, qui praecinebant, quae totus populus canere solebat. Erant Ostiarii seu janitores, qui tempore mysteriorum, post denuntiationem diaconi, templo ejiciebant gentiles, catechumenos, poenitentes, energumenos, haereticos, et excommunicatos, ita enim Dionysius hoc officium describit. Episcopi, presbyteri, et diaconi, habebant suos famulos, ministros, comites seu assectatores, quorum opera, si necessitas exigebat, utebantur: sicut Paulus Onesimi opera usus fuit: Illos nominarunt ἀκολούθους: unde postea inscitia fecit ceroferarios. Erant praeterea Exorcistae, qui donum habebant ejiciendi aut compescendi daemonia.

8. Haec distributio graduum, in frequentioribus Ecclesiis, ratione officiorum quae ad ministerium pertinent, utilis fuit ordinis gratia, ad decorum et ad aedificationem. In minoribus vero seu rarioribus Ecclesiis, non necessaria judicata fuit talis graduum distributio: et in frequentioribus etiam, non ubique similis et eadem fuit graduum illorum distributio. Hac vero ratione, in hunc usum, et ea libertate, plerique illi veteris Ecclesiae gradus, apud nos etiam servantur.

9. Haec recensui, ut eo commodius ostendi possit, quid in hoc capitulo, de gradibus seu ordinibus Ecclesiasticis, in controversia positum sit. Neque enim distributionem illorum graduum, qualis fuit in Apostolica et in veteri Ecclesia simpliciter rejicimus aut damnamus: sed pro ratione necessitatis et aedificationis, in nostris Ecclesiis, illa utimur, eo modo, sicut dictum est. Hoc vero juste et merito in Pontificiis ordinibus reprehendimus: I. quod titulos sine re, et beneficia titulorum sine officiis, retineant et usurpent. Cum enim Canonici officia ministerii verbi et Sacramentorum, ex suis amplissimis templis, ad angustas et humiles parrochiarum aediculas, ubi unus vel duo omnia ministerii officia obire cogebantur, rejecissent, retinuerunt ipsi otiosos quidem titulos in ministerii officiis: non tamen inanes titulos, propter pingues enim praebendas titulos ordinum retinuerunt. Episcopi non amplius docebant, presbyteri non administrabant populo Sacramenta, non contribuebantur amplius oblationes, cum Ecclesiae satis dotatae essent. Ad quid igitur opus fuit vel diaconis, vel subdiaconis? disciplina ejiciendi catechumenos, poenitentes et energumenos, jamdudum collapsa est. Quis igitur usus est ostiariorum? ut enim fores templi occludantur, ut canes expellantur, ut pavimentum purgetur, ad illud non est opus peculiari ordinis Sacramento. Lectores non legunt, ut populus intelligat: Cantores non praecinunt, ut populus simul canat. Non igitur habent vel lectores vel Cantores quales in veteri Ecclesia fuerunt. Non habent donum expellendi daemonia: quales igitur apud ipsos ordo est Exorcistarum? Ministri Episcoporum et Presbyterorum, equites et milites sunt: et tamen de Sacramento ordinis acoluthorum multa disputant. Prorsus nullus igitur veri ministerii Ecclesiastici gradus seu ordo in eo officio, sicut in Apostolica et veteri Ecclesia fuit, apud Pontificios reperitur, sed vacuos tantum titulos habent. Hoc etiam in ludibrium verterunt, quod juxta veteres Canones, nemo ad superiores ordines assumi debet, nisi prius in minoribus probatus fuerit. Vel enim simul, vel exiguo intervallo, conferunt omnes minores ordines, et in illis ipsis tamen, nullas veras ministerii functiones exercent, quibus ad verbi et Sacramentorum ministerium praeparari possint. II. Titulis illis adulterina supposuerunt officia, rejecto vero et legitimo ministerio verbi et Sacramentorum. Ex Episcopatu enim fecerunt politicam dominationem, ex presbyteris fecerunt sacrificulos, ex acoluthis fecerunt ceroferarios. Quia enim veteres alicubi dicunt fuisse ministros luminarium, in nocturnis conventibus, Pontificii finxerunt acoluthum Graecis significare, Latinis ceroferarium, solem in media luce facibus illuminantem: interpretatione prorsus falsa, inepta et barbara. Ex Ostiariis fecerunt thesaurarios. Lectores et Cantores quantum a forma veteris Ecclesiae degeneràrint, sola collatio ostendit. Et postremo, omnes ordines, majores et minores, tandem transformati sunt in Lectores et Cantores: quid enim aliud quotidie agunt idque contra ipsos Canones, dist. 92. In sancta Romana, Exorcistas transformarunt in magicos incantatores. Olim enim fuit peculiare donum, voce humana, et potestate divina flagellare, urere, torquere, et de corporibus exigere diabolum: vel certe compescere. Fuisse donum illud suo adhuc tempore in Ecclesia, Tertull. testatur in Apologetico. Et Cyprian. lib. 4. Epist. 77. Quod hodie, inquit, etiam geritur per Exorcistas, Ambrosius etiam lib. 1, cap. 44: Alius exorcizandis, qui malo laborant spiritu sollicitior. Augustini etiam tempore donum illud adhuc fuisse, colligitur lib. 10 de Civit. cap. 22. Chrysostomus vero et Prosperi aetate, obsessi in templum adducebantur, et saepe communibus Ecclesiae precibus liberabantur. Postea cum donum illud desiisset, ut tamen Exorcistarum ordo retineretur, aliud excogitatum

10.

fuit quod ipsis tribueretur officium: ut scilicet catechumenos baptizandos, exorcismis et exsufflationibus praepararent ab Baptismum: sicut testatur liber de Ecclesiasticis dogmatibus, cap. 51. Et Nazianzenus inquit: Ne aegre feras exorcismi culturam longiorem, neque ob illius prolixitatem defatigeris. Sed non fuit talis peculiaris exorcizandi actio, in Apostolica Ecclesia, nec exorcistarum veteris Ecclesiae hoc fuit officium, et nunc illud ne apud Pontificios quidem servatur. Ostendit autem hoc exemplum quid faciat κακοζηλία. Cum donum ejiciendi daemonia desiisset, et tamen vellent ordinem exorcistarum retinere: aliud et novum quod ipsis tribueretur, excogitatum est officium. Quidam vero recitationem exorcismorum retinuerunt, cum tamen, donum ejiciendi daemonia non haberent. Inde tandem ad superstitiosos exorcismos, et ad magicas verius incantationes, κακοζηλία illa transiit. Cumque ipsi daemones, exorcismis illis jam illudant, nihil reliqui nunc est apud Pontificios, de exorcistarum officio, praeter nudum titulum: qui enim exorcismis apud ipsos utuntur, non sunt illi, qui peculiariter ad hoc ordinati sunt. Quomodo igitur functionem exorcistarum, qualis fuit in veteri Ecclesia, restituere pollicentur Tridentini Patres? cum donum illud ejiciendi daemonia, nec habeant, nec conferre possint. In veteri Ecclesia fuerunt Prophetae seu Vates, fuerunt etiam Evangelistae, sicut testatur Eusebius lib. 3, cap. 37. Quam ineptum vero esset, cum dona illa desierint, velle jam inde peculiares ordines in Ecclesia facere? Et idem est de Exorcistis etiam.

11. Tertium, quod in Pontificiorum doctrina de Ordinibus improbamus, illud est, quod fingunt ex institutione et mandato Christi, et ex Apostolorum traditione, necessarium esse, ut tot ordines sint in singulis Ecclesiis. Antea enim diversum ostendimus, ex Apostolica historia. Et Patres, quorum aetate fuit talis graduum ministerii Ecclesiastici distributio, expresse fatentur, illam non esse vel mandati divini, vel traditionis Apostolicae. Ambrosius enim in 4. cap. ad Ephes. cum ordines suae Ecclesiae recensuisset, subjicit olim Episcopum omnia officia Ecclesiae, in ministerio fidelium implevisse: sed postquam omnibus locis Ecclesiae sunt constitutae, et officia ordinata, aliter compositam rem fuisse, quam coeperat. Et mox addit: Ideo non per omnia conveniunt scripta Apostoli, ordinationi, quae nunc est in Ecclesia, quia haec inter ipsa primordia sunt scripta. Et Hugo dicit: Ordines istos diversis locis disponi, non solum voluntaria ordinatione spiritualium Patrum, sed ex ipso quoque gentilitatis usu convenienti ratione assumpta. Quam bellum igitur figmentum est, Christum ipsum per omnes illos ordines transiisse, fuisse Ostiarium, quando ementes et vendentes templo expulit: Lectorem, cum in Isaia legeret ex libro: Exorcistam, quando daemones expulit: Acoluthum, quando dixit: Ego sum lux mundi: Subdiaconum, quando discipulorum pedes lavit: Diaconum, quando distribuit Eucharistiam: Presbyterum, quando in ara crucis se obtulit, et Eucharistiam consecravit.

12. Postremo, ideo de ordinibus illis dimicant Pontificii, ut ex singulis peculiaria faciant Sacramenta etiamsi otiosi tantum praetendantur tituli. Atque augustum est Sacramenti nomen in Ecclesia: nec ita prostituendum est, ut ad ceroferarios dejiciatur, vel ad illos, qui canes ex templis nunc abigunt.

[SECTIO III.]

CAPUT III.

Cum Scripturae testimonio, Apostolica traditione, et Patrum unanimi consensu perspicuum sit, per sacram ordinationem (quae verbis et signis exterioribus perficitur) gratiam conferri: dubitare nemo debet ordinem esse vere et proprie unum ex septem sanctae Ecclesiae Sacramentis, inquit enim Apostolus: Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quae est in te per impositionem manuum mearum. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis et sobrietatis.

CANON III.

Si quis dixerit, ordinem sive sacram ordinationem non esse vere et proprie Sacramentum, a Christo Domino institutum: vel esse figmentum quoddam humanum excogitatum a viris rerum Ecclesiasticarum imperitis: aut esse tantum ritum quendam eligendi ministros verbi Dei et Sacramentorum, anathema sit.

CANON IV.

Si quis dixerit, per sacram ordinationem non dari Spiritum Sanctum, ac proinde frustra Episcopos dicere: Accipite Spiritum Sanctum: aut per eam non imprimi characterem, vel eum qui sacerdos semel fuit, laicum rursus fieri posse, anathema sit.

CANON V.

Si quis dixerit, sacram unctionem, qua Ecclesia in sancta ordinatione utitur, non tantum non requiri, sed contemnendam et perniciosam esse, similiter et alias ordinis ceremonias, anathema sit.

EXAMEN.

1. Hoc loco quaestio illa disputatur, An ordinatio sit vere et proprie Sacramentum novi Testamenti? Et de re ipsa prius dicendum est, ut postea de appellatione Sacramenti facilius et rectius constitui possit. Ministerium igitur verbi et Sacramentorum, sicut supra illud descripsimus, institutum esse a filio Dei in novo etiam Testamento, nullum est dubium. Habet etiam Ecclesia mandatum, de vocandis et constituendis ministris. Et addita est promissio. I. Deum approbare ministerium illorum, qui voce Ecclesiae vocati, et ad ministerium segregati sunt. Ita Act. 20. Paulus dicit, eos qui mediate vocati erant, a Spiritu sancto constitutos esse, ad pascendam Ecclesiam Dei. Et Ephes. 4 scribitur, filium Dei dare dona non

tantum Apostolos, verumetiam Pastores et Doctores, qui mediate vocantur. II. Addita est promissio, Deum daturum gratiam et dona, quibus ea quae ad ministerium pertinent, recte, fideliter et utiliter praestare et exsequi possint, qui legitime vocati sunt. Joh. 20. Accipite Spiritum Sanctum. Item: Tunc aperuit illis mentem, ut intelligerent Scripturas. Matth. 28. Ecce ego sum vobiscum, etc. 1 Tim. 4. Non neglige donum quod in te est, per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii. 2 Tim. 1. Resuscita donum quod est in te, per impositionem manuum mearum, Luc. 21. Dabo vobis os et sapientiam. Matth. 10. Dabitur vobis in illa hora, quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.

III. Addita est et haec promissio, Deum adesse, ministerio, dare sua benedictione, plantationi et rigationi incrementum, et vere efficacem esse per ministerium: vocare, illuminare, convertere, dare poenitentiam, fidem, regenerationem, renovationem: et breviter, totum negotium salutis dispensare per ministerium. Matth. 28. Ecce ego vobiscum sum. Joh. 20. Accipite Spiritum Sanctum quorum remiseritis peccata, etc. Matth. 16. Tibi dabo claves regni coelorum, quae solveris in terra, soluta erunt in coelo. 2 Cor. 3. Est ministerium non literae, sed Spiritus qui vivificat, tollit velamen a cordibus, ut convertantur et liberentur, ut revelata facie gloriam Domini contemplantes, in imaginem ejus transformemur, 2 Cor. 5. Posuit in nobis verbum reconciliationis: legatione igitur pro Christo fungimur, Deo exhortante per nos. 1 Cor. 13. An experimentum quaeritis ejus qui in me loquitur Christus? Eph. 4. Dedit dona hominibus, Apostolos, Pastores, Doctores, ad coagmentationem sanctorum, in opus ministerii ad aedificationem corporis Christi: ut omnes occurramus in unitatem fidei et agnitionis Christi, ne fluctuemus et circumferamur omni vento doctrinae, etc. 1 Cor. 3. Deus incrementum dedit. 1 Cor. 15. Non erit labor vester inanis in Domino. Rom. 1. Dedit mihi gratiam et Apostolatum, ad obedientiam fidei. Impartiar vobis aliquid gratiae spiritualis. Evangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti. 1 Tim. 4. Attende doctrinae: hoc faciens, te ipsum salvum facies, et eos qui te audiunt. 1 Cor. 4. In Christo per Evangelium ego vos genui.

2. Hae amplissimae et dulcissimae promissiones de ministerio, quasi in illustri loco positae exstare debent in Ecclesia, ut dignitas ministerii ornetur contra fanaticos: utque illi quibus ministerium commendatum est, majori alacritate labores obeant, et difficultates tolerent: et homines reverenter discant ministerio uti. Sine praedicatione enim et auditu verbi, non est fides, invocatio et salus, Rom. 10. Nemo autem potest praedicare, ut ex auditu fides sequatur, nisi missus sit, Rom. 10. Deinde constat et hoc, vocationem ad ministerium Evangelii debere publicum testimonium, et publicam testificationem Ecclesiae habere, propter illos qui currunt, et non sunt missi, Jer. 23. Ideo Apostolorum vocationem, qui legitime ad ministerium verbi et Sacramentorum electi erant, publico aliquo testimonio, et publica testificatione Ecclesiae declarabant, et quasi designabant. Nam et Paulum immediate vocatum Spiritum Sanctum publica ecclesiae testificatione, renuntiari et designari voluit, quod esset gentium Apostolus. In illa vero vocationis publica approbatione, testificatione, seu renuntiatione, cum esset publica actio, Apostoli externum ritum impositionis manuum, qui illo tempore, in illo populo usitatus erat, adhibuerunt, cum propter publicam vocati designationem, tum vero propter preces et orationes, quae ab universa Ecclesia super personam vocatam fiebant. Ad hanc actionem valde accommodatus fuit ritus impositionis manuum: ut persona illa Ecclesiae publice designaretur, et renuntiaretur, legitime esse electa et vocata. Hoc enim ritu Moses Deut. 34 populo designat et renuntiat vocationem Josuae, successoris sui. II. Ut hoc ritu ille qui vocatus erat, de legitima et divina sua vocatione confirmaretur: et simul admoneretur, se destinari, addici, et quasi devoveri ad ministerium et cultum Dei. Ita victimis imponebantur manus. Et ita Josue confirmatur in sua vocatione. III. Ut esset quasi publica et solennis Ecclesiae coram Deo protestatio, in electione et vocatione servatam esse formam et regulam, a Spiritu Sancto praescriptam. Ideo Paulus inquit, 1 Tim. 5. Manus cito nemini imposueris, nec communices peccatis alienis. IV. Ut illo visibili ritu significetur, Deum approbare vocationem, quae fit voce Ecclesiae: sicut enim voce Ecclesiae, Deus ministros eligit, ita etiam testificatione Ecclesiae, vocationem approbat. Ita Diaconorum vocatio approbatur. Act. 6. Et inde fit, quod Deus largitur gratiam per impositionem manuum. V. In orationibus, quando super personam aliquam peculiariter invocabatur nomen Domini, adhiberi solebat impositio manuum: quia persona illa, quasi offerretur Deo, et sisteretur in conspectum ipsius, additis supplicationibus, ut Deus gratiam et benedictionem suam, illi largiri dignaretur. Ita Jacob imponit manum pueris quibus benedicit, Gen. 48 ita presbyteri orant super aegrotos, Jac. 5 ita Christus imponens manus, benedicit parvulis, Marc. 10. Et quia multum valet deprecatio justi, si fuerit ἐνεργουμένη, hoc est, actuosa seu operosa. Ut igitur in ordinatione ministrorum, considerata muneris illius utilitate et difficultate, propositis etiam impedimentis Satanae, mundi et carnis, significaretur quam necessaria sit peculiaris gratia et benedictio divina, atque ita oratio Ecclesiae accenderetur, et juxta Jacobum redderetur actuosa seu operosa: ideo exhibitus fuit externus ritus impositionis manuum. Additum etiam fuit jejunium orationi, Act. 13. Et haec seria oratio in ordinatione ministrorum, quia nititur mandato et promissione divina, non est irrita. Hoc vero est quod Paulus dicit: Donum quod est in te, per impositionem manuum.

3. Si hoc modo intelligatur ordinatio, de ministerio verbi et Sacramentorum, jamdudum Apologia Augustanae confessionis, nostrarum Ecclesiarum

sententiam declaravit: nos non gravatim ordinem vocaturos Sacramentum. Et additur ibi: Neque impositionem manuum, vocare Sacramentum gravabimur. Late enim vocabulum Sacramenti patere supra ostendimus. Ita Augustinus lib. 2 contra Parmenianum dicit, ordinationem Sacramentum esse, quia consecratione quadam homini conferatur.

4. Addenda vero est haec commonefactio, ritum ordinationis discernendum esse a ceremonia Baptismi et coenae Dominicae: non enim eadem ratione ordinatio est Sacramentum, sicut Baptismus et Coena Domini. Et discrimen manifestum est. Baptismus et Coena Domini, sunt media seu organa, per quae Deus promissionem reconciliationis seu remissionis, applicat et obsignat singulis credentibus, qui Baptismo et Coena Dominica utuntur. Tale vero medium seu organon, non est ritus ordinationis: neque enim omnes ordinandi sunt, qui cupiunt et petunt sibi applicari et obsignari remissionem peccatorum. Multi etiam, ut Judas, accipiunt quidem et habent gratiam ordinationis, non autem habent gratiam reconciliationis, seu remissionis peccatorum. Est igitur discrimen inter promissiones, quae additae sunt ordinationi, et quae Baptismo et Coenae Dominicae additae sunt. Deinde etiam in ipsa ceremonia, seu ritu externo discrimen est. In Baptismo enim et Coena Dominica, ipse filius Dei instituit, praescripsit et mandavit certum externum elementum, certam ceremoniam seu ritum. In ordinatione vero, sicut eam nunc intelligimus, Christus semel adhibuit externum symbolum, cum die resurrectionis insufflaret in discipulos, Joh. 20. Non autem addidit mandatum, ut Ecclesia ritum illum insufflationis, in ordinatione ministrorum imitaretur. Et Marc. 3, Matth. 10, Luc. 9 et 10 dedit virtutem et potestatem Apostolis, et septuaginta discipulis, cum ministerium ipsis commendaret: sed ad illam collationem, nullo externo vel symbolo vel ritu usus legitur. Ante ascensionem in Galilaea, Matth. 28, Marc. 16 cum dicit: Ite in orbem universum, praedicate, Baptizate, etc. ibi addit quidem promissionem: Ego vobiscum sum, sed nullum visibile signum, seu ritum externum adhibet. Ita in ultima coena, cum dicit: Hoc facite, nullum externum ritum ordinationis adhibuisse legitur. Et dignum est consideratione, quod Apostoli cum vellent adhibere externum aliquem ritum in ordinatione, non sumpserunt symbolum insufflationis, quo tamen Christus usus fuit: ne scilicet existimaretur, Christum dedisse mandatum, de usurpando ritu illo insufflationis. Sumpserunt igitur alium ritum indifferentem et liberum, impositionis scilicet manuum, neque enim necessitatem voluerunt Ecclesiis imponere, de qua ipsi nullum habebant Christi mandatum. Habet igitur ministerium verbi et Sacramentorum, promissiones divinas, et illi nititur oratio in ordinatione: sed illae promissiones non sunt alligandae ritui impositionis manuum, de quo nec mandatum Christi, nec talis promissio exstat, sicut de ritu Baptismi et Coenae Dominicae. Haec commonefactio propterea addenda est: Pontificii enim contendunt ordinationem vere et proprie esse Sacramentum Novi Testamenti, sicut est Baptismus et Coena Domini.

5. Hanc sententiam ideo explicare volui, ut constet quid Augustana confessio de ordinatione ministrorum verbi et Sacramentorum sentiat. Tridentina vero congregatio in III. Canone expresse dicit se ordinationem de qua dimicat, non intelligere ritum eligendi ministros verbi Dei et Sacramentorum, hoc est, Pontificii sacramentum Ordinis, non intelligunt de ministerio verbi et Sacramentorum, ita sicut jam Scripturae sententiam exposuimus: sed intelligunt de sacrificio pro vivis et mortuis, per quod Sacerdotes impetrent vivis gratiam Dei, et omnia necessaria dona, mortuis vero liberationem ex purgatorio. Et hoc volunt quando disputant, in ordinatione conferri gratiam, et dari Spiritum Sanctum. Secundo exterioribus signis et ritibus, de quibus nullum exstat vel mandatum vel promissio Dei, ita alligant gratiam Dei, ut fingant eum cui omnes ritus Pontificiae ordinationis adhibiti non sunt, non posse habere gratiam quae ad ministerium necessaria est, non posse peccata remittere, non consecrare Sacramentum corporis et sanguinis Christi: eum vero qui ipsorum ritibus ordinatus est, etiamsi nunquam exerceat, vel exercere cogitet ministerium verbi et Sacramentorum, habere tamen propter ritus illos, perpetuo impressam ordinis gratiam, et Spiritum Sanctum. Tertio, in ipsis exterioribus ritibus ordinationis, ab exemplo Apostolorum procul recesserunt. Diximus de Apostolorum modestia, quod noluerint symbolum insufflationis in ordinationibus usurpare, quo tamen Christus usus fuit, cum non haberent mandatum Christi: nec sine promissione divina, voluerunt sibi hoc sumere, quasi afflatu suo possent conferre Spiritum Sanctum. Sed Suffraganeus apud Pontificios, sine pudore sibi hoc arrogat. Insufflans enim in ordinatos, inquit: Accipite Spiritum Sanctum. Sed ubi mandatum? ubi promissio? Et blasphemia est fingere, in foetido suffraganei anhelitu, inclusum esse Spiritum Sanctum, ut insufflando dicere possit: Accipe Spiritum Sanctum. In Concilio Africano 4 describuntur ritus, quomodo externa traditione certorum instrumentorum, additis verborum admonitionibus, soliti tunc fuerint vocatis commendari gradus ministerii Ecclesiastici. Et utilis fuit disciplina, ut de officio suo admonerentur vocati. Sed haec ita interpretari, ut accedentibus verbis illis ad ritus istos, fiat inde sine mandato et promissione Dei, tale Sacramentum, sicut quando in Baptismo et Coena Domini, verbum accedit ad elementum, et fit Sacramentum. Hoc profecto est prophanare et nomen, et actiones Sacramentorum Novi Testamenti: quorum fundamentum est mandatum et promissio Dei. Joas 2 Paral. 23 ritu pulcherrimo additis imprecationibus, ordinatur in Regem. In Scholis in promotionibus adhibentur externi ritus, et certa quaedam verba. Num vero ideo haec Sacramenta erunt?

6. Sed unctio est, de qua praecipue Pontificii pugnant,

quando de Sacramento ordinis disputant, id quod non dissimulat V. Canon. Manifestissimum vero est, nec Christum, nec Apostolos externam unctionem adhibuisse in ordinatione ministrorum verbi et Sacramentorum. Dionysius in sua Hierarchia dicit, Episcopum quidem uti unguento ad omnem ferme Sacerdotalis officii functionem, sed in ordinatione, nullam facit mentionem unctionis: adhibet autem tantum ritum impositionis manuum, sicut manifestum est ex 5 cap. Ambrosius de dignitate Sacerdotali, non unctionis, sed tantum impositionis manuum meminit, cap. 5. Homo imponit manus, Deus largitur gratiam, Sacerdos imponit supplicem dexteram, et Deus benedicit potenti dextera. Augustini etiam tempore in Africano Concilio, ubi ritus ordinationis describuntur, non unctionis, sed tantum impositionis manuum, et aliorum rituum, mentio fit.

Et in tota Ecclesiastica historia, item in Tripartita, ubi multa exempla ordinationis describuntur nusquam mentio fit adhibitae unctionis in ordinationibus, sed tantum impositionis manuum.

7. Sed Cyprianum opponunt, qui in sermone de Chrismate dicit, reliquis ritibus Veteris Testamenti antiquatis, unctionis honorem mansisse in regibus, in sacerdotibus, et in omni populo. Inde vero Lector colligat, quo candore veterum testimonia allegent Pontificii, sciunt enim, sermonem illum de Chrismate, non esse Cypriani, et tamen titulo Cypriani conantur simplices fallere, cum verae antiquitatis testimoniis destituantur, quae enim ex suppositiis Romanorum Pontificum Epistolis afferuntur, mendaciorum autoribus relinquimus. Ipse vero Cyprianus, in veris suis scriptis, cum saepius de ordinatione scribat, unctionem fuisse adhibitam non meminit. Imo Innocentius de sacra unctione fatetur, circa annum Domini 1200, in Graeca Ecclesia nondum fuisse morem unctionis, in ordinandis presbyteris, et consecrandis Episcopis. Et quidem addit, fuisse antiquos quosdam, qui dixerunt, Ecclesiam judaizare, cum unctionis celebrat Sacramentum. De hac igitur unctione in ordinatione, quae et Scripturae et verae antiquitatis testimoniis destituitur Tridentinus Canon solam anathematis affert probationem: Si quis dixerit, sacram unctionem in ordinatione non requiri, anathema sit. Longobardus dicit, inde sumptam esse, quia in Veteri Testamento, in ordinationibus Sacerdotum, adhibita legatur unctio. Quare igitur non restituimus totum cultum Leviticum? Scriptura certe manifeste tradit, de abrogatione ceremoniarum Leviticarum. Non igitur ex Leviticis ceremoniis, aliquid in Ecclesiam Novi Testamenti invehendum est, de quo nullum exstat vel Christi mandatum, vel Apostolorum exemplum et traditio.

8. Operae pretium vero est audire, quid Pighius respondeat ad illam objectionem, quod in Apostolicis literis non legitur unctio Chrismatis, sed tantum impositio manuum, in ordinatione ministrorum adhibita. Ita autem inquit: In rudi illo Christianitatis initio, nondum videlicet ordinata constitutaque hierarchia, et disciplina Ecclesiastica, plurima perfunctorie, ex quadam spiritus dispensatione peracta fuisse ab Apostolis, quae postea praescriptam certamque formam receperunt. De hac vero unctione figmentum Anacleto attributum, inquit, ideo inungendos esse, qui ordinantur, quia invisibilis virtus Spiritus Sancti, chrismati permixta sit. Et quae praeterea unctioni huic tribuant, consecratio, seu potius excantatio chrismatis ostendit. Recte itaque dicitur, unctionem illam non tantum contemnendam, sed et perniciosam esse. Nec sufficit, si solus anathematis strepitus, sine ulla probatione opponatur: sicut Tridentinus Canon facit.

[SECTIO IV.]

CAPUT IV.

Quoniam vero in sacramento ordinis, sicut et in baptismo et confirmatione, character imprimitur, qui nec deleri, nec auferri potest, merito sancta Synodus damnat eorum sententiam, qui afferunt Novi Testamenti sacerdotes, temporariam tantummodo potestatem habere, ac semel rite ordinatos, iterum laicos effici posse, si verbi Dei ministerium non exerceant. Quod si quis omnes Christianos promiscue Novi Testamenti sacerdotes esse, aut omnes pari inter se potestate spirituali praeditos affirmet, nihil aliud facere videtur, quam Ecclesiasticam hierarchiam (quae ut castrorum acies ordinata) confundere, perinde ac si contra beati Pauli doctrinam, omnes Apostoli, omnes Prophetae, omnes Evangelistae, omnes Pastores, omnes sint Doctores. Proinde sacrosancta Synodus declarat, praeter caeteros Ecclesiasticos gradus, Episcopos (qui in Apostolorum locum successerunt) ad hunc Hierarchicum ordinem praecipue pertinere, et positos (sicut idem Apostolus ait) a Spiritu sancto regere Ecclesiam Dei, eosque presbyteris superiores esse, ac sacramentum confirmationis conferre, ministros Ecclesiae ordinare, atque alia pleraque peragere ipsos posse, quarum functionum potestatem reliqui inferioris ordinis nullam habent. Docet insuper sacrosancta Synodus, in ordinatione Episcoporum, sacerdotum, et caeterorum ordinum, nec populi, nec cujusvis secularis potestatis et magistratus consensum, sive vocationem, sive autoritatem ita requiri, ut sine ea irrita sit ordinatio, quin potius decernit eos qui tantummodo a populo, aut seculari potestate ac magistratu vocati et instituti, ad haec ministeria exercenda ascendunt, et qui ea propria temeritate sibi sumunt, omnes non Ecclesiae ministros, sed fures et latrones, per ostium non ingressos, habendos esse. Haec sunt quae generatim sacrae Synodo visum est Christi fideles, de sacramento Ordinis docere.

CANON VI.

Si quis dixerit, in Ecclesia Catholica non esse Hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex Episcopis, presbyteris et ministris, anathema sit.

CANON VII.

Si quis dixerit, Episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi, vel eam quam habent, illis esse cum presbyteris communem, vel ordines ab ipsis collatos, sine populi vel potestatis secularis consensu aut vocatione, irritos esse, aut eos, qui nec ab Ecclesiastica et Canonica potestate, rite ordinati, nec missi sunt, sed aliunde veniunt, legitimos esse verbi et Sacramentorum ministros, anathema sit.

CANON VIII.

Si quis dixerit, Episcopos qui autoritate Romani Pontificis assumuntur, non esse legitimos ac veros Episcopos, sed figmentum humanum, anathema sit.

EXAMEN.

1. Quae in prima parte hujus capituli, de charactere, qui in sacramento ordinis imprimatur, et de sacerdotio, quod omnibus Christianis commune est, tractantur, de iis nihil hoc loco annotabo. De charactere enim sacramentorum, diximus in 9. Canone, de sacramentis in genere. Quod vero non quivis Christianus, propria temeritate, sine legitima vocatione, ministerium verbi et sacramentorum sibi sumere debet, licet omnes sint spirituales sacerdotes, in 10 Canone de sacramentis in genere, et in primo capitulo hujus Sessionis explicavimus. Restant igitur duae quaestiones: de Episcopis scilicet, et quae sit legitima vocatio. De illis quaedam dicenda sunt.

2. Ut autem ea, quae de Episcopis hoc loco decernuntur, rectius intelligantur, prius quaedam ex scriptura, et ex veris antiquitatis testimoniis paucis repetenda sunt. Vocabula igitur τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῆς ἐπισκοπῆς, in literis Apostolicis de ministerio Ecclesiastico usurpata leguntur, Act. 1 et 20, Philip. 1, Tit. 1, 1. Tim. 5, 1. Petr. 5. Sumpta autem sunt illa vocabula, ex usu linguae vulgaris, et propter curam administrationis et inspectionis, ad ministerium Ecclesiae accommodata. Suidas dicit, in Atheniensi republica vocatos fuisse Episcopos et φύλακας, qui ad subditas civitates mittebantur, non ut mero cum imperio praesiderent, sicut Lindanus interpretatur, sed ἐπισκέψασθαι τὰ παρ' ἑκάστοις, hoc est, (sicut Budaeus ex Livio reddidit) ad res sociorum inspiciendas. Plutarchus in Pericle: Phidias erat omnium operum ἐπίσκοπος, hoc est, inspector. Apud Homerum Iliados ι et ω. Hector vocatur Episcopus urbis. Apud Demosthenem in versibus Solonis, Pallas vocatur ἐπίσκοπος Athenarum. Apud Plutarchum in Numa, nominatur Vestalium ἐπίσκοπος.

Ibidem, Venus est ἐπίσκοπος super mortuos, Cicero ad Atticum lib. 7. Vult me Pompejus esse, quem tota Campania, et maritima ora habeat Episcopum, ad quem delectus et negotii summa referatur. In Pandectis sunt Episcopi, praefecti rebus venalibus.

3. Et Apostoli illa vocabula eo libentius accommodarunt ad ministerium Ecclesiasticum, quia ex Graeca Veteris Testamenti versione, nota tunc vulgata erant. Vocabula enim פקדה פקד et פקדים, quae significant visitationem, inspectionem, munus, curam, administrationem commissam, officium demandatum, Graeci reddiderunt ἐπισκοπεὶν, ἐπισκοπὴν, et ἐπισκόπους. Num. 13 Episcopi exercitus. Judith 9. Abimelech habet Episcopum Zebul. 4 Regum 11 Episcopi qui sunt super exercitum. Ibidem, custodiae positae super domum Domini. Ita a Graecis exponuntur: Constituit Episcopos super domum Domini. 2. Paralip. 34. Inspectores operantium vocantur Episcopi. Numeri 4. Munus seu officium Eleazar in tabernaculo Domini, vocatur ἐπισκοπή. Ita Psalm. 109 functio Judae vocatur ἐπισκοπή. Haec exempla, quae observavi, ideo recensui, ut consideretur, unde Apostoli vocabulum illud sumpserint, cujus etiam emphasis, ex illis locis colligi et intelligi potest. Hieronymus reddit Superattendentem, Ambrosius superinspectorem.

4. Sed quaestio est, qualis gradus in ministerio Ecclesiastico sit Episcopatus, quae sint officia Episcopi. Et explicatio hujus quaestionis, ideo brevius potest absolvi, est enim a Hieronymo ex professo pertractata. Ostendit autem et probat, tempore Apostolorum eosdem fuisse Episcopos et presbyteros, seu eundem fuisse presbyterum qui et Episcopus: quorum aliud sit officii, et dignitatis nomen, aliud aetatis. Paulus enim Philip. 1 dicit, in una illa Ecclesia fuisse Episcopos et Diaconos, Act. 20. Lucas dicit, evocatos fuisse presbyteros Ephesinae Ecclesiae. Illos vero Paulus compellans, vocat Episcopos. Tit. 1. Paulus loquitur de constituendis per civitates presbyteris. Et explicans, qualis debeat presbyter ordinari infert: Oportet enim Episcopum irreprehensibilem esse. 1. Petr. 5. Petrus alloquens presbyteros, vocat se compresbyterum, et presbyterorum officio tribuit τὸ ἐπισκοπεῖν. Ipsam etiam ordinationem, communem fuisse presbyteris, Hieronymus ostendit ex loco 1. Tim. 4 de impositione manuum presbyteri. Et illa sententia Hieronymo non obiter, aut aliud agenti, excidit, sed ex professo eam disputat, et in aliquot locis repetit, ut in Epistola ad Titum, in Epistola ad Evagrium, item ad Oceanum. Sequuntur hanc sententiam Ambrosius, Beda etiam in capite ad Philippenses, item Isidorus dist. 21 cap. Cleros. Idem vero Hieronymus et hoc explicat, quae sit causa et origo differentiae, quae postea facta est, inter Episcopum et presbyteros, quo fine et usu, differentia illa ab Ecclesia recepta fuerit, ita autem inquit in primum caput ad Titum. Antequam Diaboli instinctu, studia in religione fierent, et diceretur in populis: Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephae, communi presbyterorum consilio Ecclesiae gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos, quos baptizaverat, suos putabat esse, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electus, superponeretur caeteris, ad quem omnis Ecclesiae cura pertineret et schismatum semina tollerentur. Item, apud veteres iidem fuerunt presbyteri, qui et Episcopi: paulatim vero ut dissensionum

plantaria evellerentur, ad unum omnis solicitudo est delata. Idem in Epistola ad Evagrium et citatur dist. 93 cap. legimus, inquit: Quod autem postea unus electus est, qui caeteris praeponeretur, in schimatis remedium factum est, ne unusquisque ad se trahens Ecclesiam Christi rumperet. Nam et Alexandriae, a Marco Evangelista usque ad Dionysium, presbyteri semper unum ex se eligebant, et in excelsiori gradu collocabant, quem Episcopum vocabant, quomodo si exercitus sibi Imperatorem faciat, etc.

Porro, paulo ante Hieronymi aetatem, Aërius aequalitatem illam presbyterorum et Episcoporum, quae tempore Apostolorum fuerat, ita coepit urgere, ut Ecclesiae consuetudinem, quae in remedium dissensionum, ordinis et concordiae gratia, Episcopum presbyteris et inspectioni totius Ecclesiae praeponebat et praeficiebat, simpliciter damnaret. Cum igitur illa Aërii opinio videretur ad confusiones et dissensiones occasionem dare, rejecta et improbata fuit. Ibi vero Episcopi, erigentes supercilium presbyteros prae se contemnebant et praerogativam illam jure divino sibi deberi existimabant. Hieronymus igitur, ferventibus adhuc suo tempore illis certaminibus, sententiam suam ex Scriptura, sicut profitetur, interponit et ostendit, tempore Apostolorum, et apud veteres, nullum fuisse discrimen, sed eosdem fuisse presbyteros et Episcopos, quorum communi consilio Ecclesiae gubernatae fuerint. Deinde exponit, propter quam causam, in quem finem et usum, unus Episcopus caeteris ministris praepositus et praefectus fuerit, ad tollenda scilicet seminaria dissensionum et schismatum. Et hactenus Hieronymus probat illam ordinationem. Supercilium vero Episcoporum, his verbis reprimit. Sicut ergo presbyteri sciunt, se ex Ecclesiae consuetudine ei, qui sibi praepositus fuerit, esse subjectos, ita Episcopi noverint, se magis consuetudine quam dispositionis Dominicae veritate, presbyteris esse majores, et in commune debere Ecclesiam regere. De officio vero Episcoporum, Hieronymus ad Evagrium dicit idem facere Episcopum, quod presbyter facit. Ministerium igitur verbi et sacramentorum, et cura disciplinae Ecclesiasticae, commune tunc officium fuit Episcopi et presbyterorum. Atque adeo Episcopi non abhorruerunt a ministerio presbyterorum, ut Hieronymus ad Rusticum Narbonensem distinct. 93 cap. Diaconi, conqueratur: Solus Episcopus utitur ministerio, solus vindicat sibi omnia, solus partes invadit alienas. Ordinatio vero peculiariter attributa tunc fuit Episcopis, sicut inquit Hieronymus: Quid enim facit, excepta ordinatione Episcopus, quod presbyter non facit? Et Chrysostomus in priorem ad Timotheum dicit, Episcopum sola ordinatione presbytero esse majorem. Postea plura coeperunt Episcopis peculiaria officia attribui, sicut distinct. 98. Leo recitat, clericorum ordinationem, constitutionem altaris, benedictionem et unctionem, Ecclesiae consecrationem, haereticos et poenitentes per impositionem manuum reconciliare, chrisma conficere, frontem chrismate signare, formatas Epistolas mittere, etc. Illis igitur actionibus, remisso paulatim ministerio verbi et sacramentorum, coeperunt totos dedere Episcopi. Tandem vero, post abjectum verbi et sacramentorum ministerium, illa etiam officiola, ad suffraganeos rejecta sunt et conversi sunt Episcopatus in dominationes. Et tales nunc sunt Episcopi quia Romano Pontifice creantur, de quibus recte dicitur, quod non sint veri et legitimi Episcopi, sed figmentum humanum, quia prorsus a se rejecerunt Episcopale officium, quod fuit tempore Apostolorum, tempore Hieronymi, et Leonis etiam tempore, factique sunt principes gentium, qui dominantur, quia Christus Apostolis quidem dixit: Vos autem non sic, successoribus vero Apostolorum, hoc est, nostris Episcopis forsan dixit: Vos autem sic: Cumque in Concilio haec essent reformanda, Tridentinus Canon hoc tantum statuit: Si quis dixerit, Episcopos qui autoritate Romani Pontificis assumuntur, non esse legitimos et veros Episcopos, sed figmentum humanum, anathema sit. Et ita Episcoporum ordo, bene scilicet reformatus est.

5. His explicatis, plana erunt quae Tridentinum Concilium de Episcopis statuit. Quod enim praeter caeteros Ecclesiasticos gradus Episcopos numerant, videntur definire velle controversiam illam, quae de ordinibus seu gradibus Ecclesiasticis est inter Scholasticos et Canonistas, his pro Episcopis peculiarem ordinem fabricantibus, illis annumerantibus Episcopos presbyterorum ordini. Quod dicunt, Episcopos presbyteris superiores esse, si de veris loquerentur Episcopis, et ita intelligerent, sicut Hieronymus explicat, tolerari posset. Sed VI. Canon affirmat, hierarchiam, quae constat ex Episcopis, presbyteris et ministris, esse divina ordinatione institutam, et qui secus sentiat, ei anathema dicunt. Sed jam recitavimus, quid Hieronymus ex scriptura, de hac quaestione statuat, quem reliqui veteres sequuntur. Illis igitur anathema dicit Tridentinum Concilium.

6. Hoc vero peculiare est artificium, quod cum de Episcoporum potestate dicendum sit, nullam prorsus mentionem faciunt ministerii verbi et sacramentorum, sed nominata chrismatione et ordinatione, generali clausula addunt: Episcopos pleraque etiam alia posse peragere, equos scilicet et canes, si non etiam scorta alere, regiam dominationem exercere, et similia Episcopalia officia. Anathema etiam dicunt, si quis sentiat, potestatem ordinandi esse Episcopis cum presbyteris communem, cum Hieronymus ad Evagrium ex Paulo probet, qui 1. Tim. 4 dicit Timotheum ordinatum per impositionem manuum presbyterii. Tanta est Tridentini anathematum profusio.

7. Postrema vero hujus Capituli quaestio est: Quae sit legitima vocatio ministrorum verbi et sacramentorum. Et hac appendice, nostras ex professo Ecclesias non tam sugillare, quam semel jugulare, et funditus evertere conantur. Illorum enim clamores hac ap-

pendice stabilire voluerunt, qui contendunt, in nostris Ecclesiis nullum esse verum et legitimum verbi et sacramentorum ministerium, Deum per nostrum ministerium non esse efficacem, nullam esse veram absolutionem, aut remissionem peccatorum, in nostro ministerio: non posse nostras Ecclesias habere verum sacramentum corporis et sanguinis Christi, sed omnes esse fures et latrones, non per verum ostium ingressos, qui in nostris Ecclesiis, ministerio verbi et sacramentorum funguntur. Atrox sane comminatio. Sed ejus nullam aliam addunt rationem, quam quod nostrarum Ecclesiarum ministri, non sunt a Pontificiis Episcopis vocati, missi, ordinati, rasi et uncti.

8. Quia vero ministerium verbi et sacramentorum ordinarium illud medium seu organon est, per quod Deus negotium salutis dispensat, omnino necessarium est, Ecclesiae ex scriptura monstrare, certa et firma quaestionis hujus fundamenta, quae scilicet sit vera, legitima et ordinaria, atque adeo divina vocatio ministrorum verbi et sacramentorum. Paucis igitur, pro ratione instituti nostri, illa perstringemus.

9. Et principio certum est, neminem esse legitimum verbi et sacramentorum ministrum, nec posse ministerio recte et utiliter ad Dei gloriam, et Ecclesiae aedificationem fungi, nisi missus sit, hoc est, nisi legitimam habeat vocationem, Jer. 23, Rom. 10. Nec vero vocationis hujus ratio talis est, sicut quando politica et oeconomica ministeria constituuntur, vel a patrefamilias, vel ab illis, penes quos Reipub. summa est, ut eodem modo etiam illi, qui dominationem in Ecclesia sibi sumunt, suo arbitratu et autoritate, Ecclesiastica ministeria possint constituere. Sed Deus autor, conservator, gubernator, et αὐτουργός (ut ita loquar) ministerii Ecclesiastici jus et autoritatem vocationis et missionis, eorum quos συνεργούς, in hoc ministerio vult adsciscere, sibi reservavit, et ad se tanquam ad dominum messis, voluit pertinere. Ideo Christus inquit, Matth. 9. Orate Dominum messis, ut ipse emittat operarios in messem suam. Jer. 23, Currebant, et ego non mittebam eos. Ephes. 4. Christus det Apostolos, Evangelistas, Pastores, Doctores. Act. 20: Spiritus sanctus posuit vos Episcopos, pascere Ecclesiam Dei, Act. 13: Emissi erant a Spiritu Sancto. Ad legitimam igitur ministerii Ecclesiastici vocationem requiritur, ut a Deo sit vocatus et missus, qui legitimus debet esse verbi et sacramentorum minister, ut et minister et Ecclesia vere possit statuere, sicut scriptum est, Jes. 59. Verba mea, quae posui in ore tuo. 2. Cor. 5. Posuit in nobis verbum reconciliationis. Loco Christi, legatione fungimur, Deo exhortante per nos. Luc. 10. Qui vos audit, me audit. Joh. 20: Sicut misit me pater, ita ego mitto vos.

Quid requiratur ad legitimam vocationem.

10. Haec necessario consideranda sunt, in vocatione Ecclesiastica, ut certo statuere possint et ministri, et ipsa etiam Ecclesia, Deum huic ministerio adesse, et per illud efficacem esse, sicut inquit Matth. 28. Ego vobiscum sum. Joh. 20. Accipite Spiritum sanctum. 2. Cor. 3: Idoneos nos fecit, ut simus ministri, non literae, sed spiritus. 1. Cor. 3. Ecclesia est Dei agricultura, et aedificatio, nos sumus Dei administri. Paulus plantat, Apollo rigat, Deus dat incrementum. Joh. 20. Quorum remiseritis, peccata remissa erunt, quorum retinueritis, retenta erunt. Matth. 16: Tibi dabo claves regni coelorum, quicquid solveris in terra, solutum erit in coelo, et quicquid alligaveris in terra, alligatum erit in coelo. Ideo Rom. 10. Paulus inquit, illos qui non sunt a Deo missi, non posse praedicare, ita ut ex illa praedicatione fides concipiatur, quae invocet nomen Domini, ut justificemur et salvemur. Haec ex scriptura certa sunt.

11. *Immediata vocatio.* Jam vero quando Deus ipse immediate hominibus locutus est, et propria voce voluntatem suam patefecit: sicut saepe fecit in Veteri Testamento, et postremis temporibus in Novo Testamento, per filium locutus est, Hebr. 1; tunc nullum dubium est de efficacia verbi. Non autem voluit Deus, semper Ecclesiae sine medio, propria voce, verbum suum proponere, sed certo consilio constituit, voce ministerii, tanquam ordinario medio seu organo uti. Et tamen in illo etiam medio manet, quod Prophetis familiare est. Haec dicit Dominus: Quia posui verba mea in ore tuo. Deo exhortante per nos. 2. Cor. 13. An experimentum quaeritis ejus, qui in me loquitur Christus. Et haec quidem in illis vera et rata esse, qui immediate voce divina non per homines, sed ab ipso Deo, ut Prophetae in Veteri Testamento, Baptista et Apostoli vocati sunt: nemo sanus dubitare potest. Sed paucos Deus tali immediato modo vocavit. Qui enim tempore Apostolorum fuerunt Prophetae, Evangelistae, Pastores, Doctores, Episcopi, Presbyteri, Diaconi, non immediate, sed voce Ecclesiae ad ministerium vocati fuerunt. Num vero in mediata vocatione, dubia, incerta aut falsa sunt illa, quae de praesentia et efficacia Dei per ministerium, scriptura tradit? Haec certe maxima et dulcissima est promissio, quod etiam illam vocationem, quae voce Ecclesiae fit, scriptura affirmat esse divinam, sive a Deo, ad Ephesios 4. Filius Dei dat Pastores, Doctores, qui certe non erant, ut Apostoli, immediate vocati. Et Act. 20. Presbyteros, qui Ephesi, vel a Paulo, vel a Timotheo erant constituti, Paulus ita alloquitur: Spiritus Sanctus posuit vos Episcopos. Atque ideo Paulus in subscriptione, conjungit sibi Sosthenem, in 1 ad Corinth.; Timotheum, in secunda ad Corinth.; Sylvanum 1. Thess. 1. Ad illos ergo etiam, qui mediate vocati erant, Paulus accommodat haec dicta: Sumus συνεργοὶ Dei: Posuit in nobis verbum reconciliationis, Deo exhortante per nos. Item affirmat, Deum efficacem esse, etiam per illorum ministerium, qui voce Ecclesiae vocati sunt: Apollo rigat, Deus dat incrementum. Et 1. Tim. 4 ad Timotheum inquit: Salvum facies te, et alios. Ephes. 4: Dat Pastores, Doctores, in aedificationem corporis Christi, ut occurramus in unitatem fidei, et veritatem facientes, crescamus in Christo, Hae promissiones suavissimae, et maxime necessariae sunt: quod scilicet illorum etiam vocatio divina sit,

Scriptura de mediata vocatione.

qui voce Ecclesiae vocati sunt: quod illorum ministerio Deus adsit, et per illud efficax sit. Ideo Paulus dicit, in Timotheo inesse gratiam et donum, per impositionem manuum. Nec tantum dicit, mearum manuum: sed addit, etiam presbyterii. 1. Tim. 4 ne existimetur discrimen esse, sive ab Apostolis, sive a presbyteris quis ordinetur.

12. Ut autem mediata illa vocatio, hisce privilegiis gaudere possit, oportet eam esse legitimam, hoc est, ut fiat eo modo, et ab illis, sicut scriptura tradit. Et de modo quidem, hoc est, quales debeant esse, qui ad ministerium vocandi sunt, praescripta est certa regula, Act. 6, Tit. 1, 1. Tim. 3. Hoc vero loco quaeritur, quorum voce et suffragiis electio et vocatio illa fieri debeat, ut statui possit esse divinam, hoc est, Deum ipsum per illa media eligere, vocare, et mittere operarios in messem suam. Et sunt hujus rei exempla in scriptura certa et manifesta.

Exempla vocationis ministrorum in Apostolica historia.

Act. 1. cum in loco Judae substituendus esset alius, Petrus negotium illud proponit in medio, non Apostolorum tantum, sed et reliquorum discipulorum, ita enim tunc vocabantur credentes, quorum numerus, qui simul congregati erant, quasi 120 erat. Et ibi Petrus ex scriptura proponit, qualem et quomodo eligere debeant, et adjunguntur orationes. Sortes vero mittuntur, quia non debeat esse simpliciter mediata, sed Apostolica vocatio, ideo postea in vocationibus non sunt sortibus usi. Act. 6 cum eligendi et vocandi essent Diaconi, nolunt Apostoli soli jus vocationis sibi arrogare, sed convocant Ecclesiam. Non autem prorsus se abdicant cura vocationis, et vulgi aut multitudinis coecae et confusae libidini eam permittunt, sed sunt quasi gubernatores et moderatores electionis et vocationis: proponunt enim doctrinam et regulam, quales et quomodo eligere debeant. Et electi sistuntur coram Apostolis, ut illorum judicio electio probetur, an rite facta sit, illi vero orantes, impositione manuum electionem approbant. Act. 14. Paulus et Barnabas in singulis Ecclesiis, quibus evangelizaverunt, constituunt presbyteros. Non autem sibi solis, jus et autoritatem electionis et vocationis sumpserunt, sed Lucas utitur vocabulo χειροτονήσαντες, quod 2. Cor. 8 de electione, quae fit voce seu suffragiis Ecclesiae usurpatur, sumptum enim est a Graeca consuetudine, qua suffragia porrectis manibus ferebantur, et significat, suffragiis aliquem creare, designare, aut consensum ostendere. Non igitur sine consensu Ecclesiae, Paulus et Barnabas invitis obtruserunt presbyteros. Et Act. 15 cum eligendi essent, qui cum mandatis ad Antiochenam Ecclesiam mitterentur, inquit Lucas, visum est Apostolis et presbyteris, cum universa Ecclesia eligere Barnabam et Silam.

Historia Apostolica de vocatione ministrorum.

Illud vero in historia Apostolica utile est observare, quod aliquando simul et ministri et reliqua Ecclesia conjunctim proponebant et eligebant, quos judicabant idoneos, ut Act. 1. Aliquando Ecclesia proponebat et eligebat, Apostolorum vero judicio subjiciebatur electio approbanda, Act. 6. Saepe vero Apostoli, qui de his rebus melius judicare poterant, Ecclesiis proponebant, quos judicabant ad ministerium idoneos esse, et cum accederent suffragia et consensus Ecclesiae, rata erat vocatio. Ita Paulus ad Ecclesias mittit Timotheum, Titum, Sylvanum, etc. Ita Act. 14 proponuntur presbyteri, in quos Ecclesia per χειροτονίαν consentit. Interdum etiam quidam operam suam Ecclesiae offerebant. 1. Tim. 3. Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Semper tamen in legitima vocatione, tempore Apostolorum, aderat et requirebatur consensus Ecclesiae, judicium et approbatio presbyterii. Ita Titus in Creta praefectus fuit gubernandae et moderandae electioni presbyterorum, ut rite illa fieret, utque ordinatione approbaret et confirmaret electionem rite factam. Utitur enim Paulus Tit. 1 de constituendis presbyteris, eodem verbo quod exstat Act. 14 ubi simul mentio fit et χειροτονίας, et constitutionis presbyterorum. Et Tito praecipit, ut eos, qui in doctrina non sunt sani, nec docent quae oportet, severe arguat, hoc est, sicut clarius inquit 1. Tim. 5: Ne cito manus alicui imponas, ne communices peccatis alienis, approbando scilicet electionem aut vocationem, non rite factam.

13. Haec exempla Apostolicae historiae clare ostendunt, electionem seu vocationem pertinere ad universam Ecclesiam, certo quodam modo, ut suae in electione seu vocatione, sint partes et presbyterii, et populi. Et haec Apostolica forma electionis et vocationis, retenta et usurpata est, etiam postea in Ecclesia. Distinct. 24 exstat Canon III. Concilii Carthaginensis: Nullus ordinetur clericus, nisi probatus vel examine Episcoporum, vel populari testimonio. Distinct. 62. Leo dicit: nulla ratio sinit, ut inter Episcopos habeantur, qui nec a clericis sunt electi, nec a plebibus sunt expediti, nec a comprovincialibus Episcopis, cum metropolitani judicio consecrati. Distinct. 67. Reliqui sacerdotes a proprio ordinentur Episcopo, ita ut cives et alii sacerdotes assensum praebeant. Distinct. 24 ex Carthaginensi Concilio IV: Episcopus sine consilio clericorum suorum, clericos non ordinet, ita ut civium conniventiam et testimonium quaerat. Distinct. 23 ex eodem concilio. cap. Qui Episcopus: Cum in his omnibus examinatus, inventus fuerit plene instructus, tunc cum omni consensu clericorum et laicorum, et conventu totius provinciae Episcoporum, maximeque metropolitani, vel autoritate, vel praesentia ordinetur Episcopus.

De populi praesentia in ordinando sacerdote.

VIII. Quaestio. 1 citatur ex Hieronymo, sed est Origenis, cap. licet: Requiritur ergo in ordinando sacerdote, etiam populi praesentia, ut sciant omnes et certi sint, quod qui praestantior est in omni populo ille eligitur ad sacerdotium, et hoc attestante populo, ne qua postea retractatio cuiquam, ne quis scrupulus resideret. Distinct 65, cap. Plebs: Presbyteros, Diaconos, et universam turbam, vos Episcopos oportet saepius convocare, quatenus non prout cuilibet libuerit, sed concordantibus animis vobis admonentibus, talem quaerant personam, quam nulla contrarietas a constitutis possit revocare

rescriptis. Item Episcopos per Emilion non consecres, nisi post electionem vel consensum clerici et populi. Cap. Metropolitano: Omnium clericorum atque civium voluntate discussa, optimus ordinetur. Cap. Si in Plebibus: Archidiaconus cum clericis et populis ipsius plebis electionem faciat. Cap. Sacrorum Canonum: Carolus et Ludovicus Imperatores statuunt, ut Episcopi per electionem cleri et populi, secundum statuta Canonum eligantur. Hieronymus ad Rusticum Monachum: Ita vive in Monasterio, ut clericus esse merearis. Cum ad perfectam aetatem perveneris, et te vel populus, vel Pontifex civitatis, in clerum elegerit, age quae clerici sunt.

Hieronymus.

Ambrosius

Ambrosius lib. 10, Epist. 82. Merito vir tantus evasit, quem omnis elegit Ecclesia, et merito creditum, quod divino esset electus judicio, quem omnes populi postulavissent.

14. In electione etiam principum autoritas adhiberi coepta.

Postea cum Imperatores et Reges, Christianam religionem amplexi essent, illorum etiam voluntas, judicium et autoritas, ad electionem et vocationem adhiberi et requiri coepit, quia debent esse nutricii Ecclesiae, et exemplo Josaphat, Ezechiae et Josiae, inspectio ipsis mandata est, ut ministeria Ecclesiae recte constituantur et administrentur. Hac de re exstant multi Canones distinct. 63. Apud Sozomenum lib. 7, cap. 7. Imperator in Synodo dat primum Nazianzeno et suffragantur ei omnes Episcopi. Et pulcherrimum modestiae exemplum in cap. Valentinianus, describitur: ubi Synodus petit, ut Imperator sapiens et pius exsistens, eligat seu proponat aliquem. Imperator vero respondet: Super vos est talis electio. Vos enim gratia divina potiti et illi splendore fulgentes, melius poteritis eligere. Et electioni postea praebuit assensum.

15. Quod vero quaedam exempla veteris Ecclesiae, videntur ab hac forma aliquantulum discedere, inde factum fuit. Pulcherrima enim haec symphonia Episcoporum, clericorum, Christiani magistratus, et populi in electione et vocatione ministrorum Ecclesiae, saepissime turbata fuit. Clerici vel haeretici, vel schismatici, vel aliis affectibus depravati, jure electionis saepe abutebantur, vel illud sibi solis arrogabant. Ibi et magistratus et populus Christianus coacti fuerunt se interponere. Ita cum post mortem Aeluri, clerus sua autoritate Episcopum elegisset Petrum Monchum, Imperator Zenon adeo offensus est, ut quosdam etiam supplicio afficeret. Evagrius lib. 3, cap. 11. Cum Antiochiae in absentia populi, Porphyrius a paucis Episcopis ordinatus fuisset Episcopus, secutus fuit atrox tumultus. Nic. lib. 13, cap. 30. Aulici etiam illo quasi jure suo saepius abutebantur. Et ibi clerici se opposuerunt, cujus generis aliquot statuta exstant, distinct. 63. Omnium vero modestissima est Caroli et Ludovici constitutio, quae sic habet: Sacrorum Canonum non ignari, ut Dei nomine sancta Ecclesia suo liberius potiatur honore, assensum ordini Ecclesiastico praebemus, ut Episcopi per electionem cleri et populi, secundum statuta Canonum eligantur.

Caroli et Ludovici constitutio de electione.

16. Populus etiam saepissime jure suo ad tumultus, seditiones et varias confusiones abusus fuit. Ibi Episcopi et Christianus magistratus se opposuerunt, ut in electione Ambrosii. Et inde Canon Laodicenus dicit: Non est permittendum turbis, electionem eorum facere, qui sunt ad sacerdotium promovendi. Apud Sozomenum lib. 7, cap. 8 cum contraria essent Episcoporum et plebis suffragia, Imperator Nectarium elegit, et postea electio illa, a Synodo est rata habita. Non autem ideo vel populus, vel magistratus Christianus, simpliciter ab electione et vocatione exclusi fuerunt, sed addita fuit haec moderatio, distinct. 62. Docendus est populus, non sequendus. Nos quoque, si nesciant quid liceat, quidve non liceat, commonere eos, non his consensum praebere debemus. Decretum Leonis inquit: Vota civium, testimonia populorum, arbitrium honoratorum, electio clericorum, in ordinationibus sacerdotum constituantur. Item: Per pacem et quietem sacerdotes, qui futuri sunt, postulentur, teneatur subscriptio clericorum, honoratorum testimonium, ordinis consensus, et plebis. Item, Cleri plebisque consensus, et desiderium requiratur. Et cap. Nosse: Convocato clero et populo, talis ibi eligatur, cui sacri non obvenient Canones. Sacerdotum quippe est electio, et fidelis populi consensus adhibendus est, quia docendus est populus, non sequendus. In historia Tripart. plebs potuit eligere, et sua petitione aliquem offerre. Cyprianus ut Episcopus lib. 3, Epist. et lib. 4. Saturum, Optatum et Celerinum proponit Ecclesiae. Valerius Augustinum optans sibi coadjutorem et successorem, proponit illud populo. Et Augustinus ipse Epist. 110. Eradium se cupere successorem, proponit populo, oratione suavissima. Quia scio, inquit, post obitus Episcoporum per ambitiosos aut contentiosos solere Ecclesias perturbari, debeo quantum ad me attinet, ne contingat, huic prospicere civitati. Et Augustini illa electio, a populo confirmatur, et illud insinuatur Theodosio et Valentiniano Augustis. Narrat etiam ibi Augustinus, exemplum de Severo Milevitano, qui putarat sufficere, ut successorem suum apud Clericos designaret, et apud populum exinde non locutus erat. Inde vero orta fuit postea perturbatio. Et Augustinus de hoc facto inquit: Minus tamen aliquid factum erat. Cyprianus formam electionis, quae suo tempore fuit, ita describit lib. 1, Epist. 4. Propter quod plebs obsequens praeceptis Dominicis, et Deum metuens, a peccatore praeposito separare se debet, nec se ad sacrilegi sacerdotis sacrificia miscere, cum ipse maxime habeat potestatem, vel eligendi dignos sacerdotes, vel indignos recusandi. Quod et ipsum videmus de divina autoritate descendere, ut sacerdos, plebe praesente sub omnium oculis deligatur, et dignus atque idoneus publico judicio ac testimonio comprobetur. Et paulo post: Coram omni synagoga jubet Deus constitui sacerdotem, id est, instituit et ostendit, non nisi sub populi assistentis conscientia, fieri oportere, ut plebe praesente, vel detegantur

Augustinus.

Cyprianus de forma electionis sui temporis.

malorum crimina, vel bonorum merita praedicentur, et sit ordinatio justa et legitima, quae omnium suffragio et judicio fuerit examinata, quod postea secundum divina magisteria observatur in actis. Ibidem: Ordinari nonnunquam videmus indignos, non secundum Dei voluntatem, sed humanam praesumptionem, et haec Deo displicere, quae non veniant ex legitima et justa ordinatione, Deus ipse manifestat per Oseam Prophetam, dicens: Sibimet ipsi Regem constituerunt, et non per me. Propter quod diligenter de traditione divina et Apostolica observatione, servandum est, et tenendum, quod apud nos quoque, et fere per provincias universas tenetur, ut ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem, cui praepositus ordinatur, Episcopi ejusdem provinciae, proximi quinque conveniant, et Episcopus deligatur plebe praesente, quae singulorum vitam plenissime novit, et uniuscujusque actum de ejus conversatione perspexit etc. Idem lib. 1, Epist. 3 dicit, populi suffragium, et coepiscoporum consensum, esse divinum judicium.

17. Quia vero non commode poterat universa populi turba semper convocari, et singulorum suffragia exquiri, observatus fuit mos ille apud Christianos, annotante Lampridio in vita Alexandri, quod eorum nomina, qui eligendi et vocandi propositi erant, ante ordinationem publice proponebantur, et monebatur populus, ut si quis quid haberet contra ordinandum, id proferret et proponeret. Et breviter, juxta Gregorii sententiam, semper gravis abusus judicatus fuit, si quis invitis et non petentibus detur.

18. Haec est Apostolicae primitivae et veteris Ecclesiae sententia, de legitima electione et vocatione ministrorum verbi et sacramentorum, quae sententia locum habet in illis Ecclesiis, quae jam verbo Dei constitutae sunt: ubi presbyterium est, amplectens eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, magistratus pius, populus intelligens doctrinam, et amans pietatis. Ubi vero tempore Apostolorum sacerdotes erant idololatrae, magistratus impius, populus ambulans in tenebris, ibi primo per talem electionem, non potuit constitui ministerium, sed eo proficiscebantur vel Apostoli, vel mittebant alios, alibi rite electos, ut primum fundamenta ponerent. Ita Act. 13. Paulus et Barnabas mittuntur ad gentes. Et Act. 11 usque ad Phoenicen et Cyprum ita propagatur Evangelium, et quidem Antiochiae gentibus ita primum proponitur. Ita Paulus plures circa se habuit, quos huc illuc mittebat ad Ecclesias. Ubi vero aliquantulum fundatae erant Ecclesiae, mox eo quem jam diximus, modo ministeria in Ecclesiis constituebantur, Act. 14. Et cum ibi magistratus et sacerdotes manerent in idololatria, nihilominus legitima erat vocatio, quae fiebat a sinceris Doctoribus, una cum fideli populo. Ita Josaphat Pontificibus et Sacerdotibus partim cessantibus, partim lucos, excelsa etc. colentibus, populo ambulante in tenebris, ipse ministeria constituit, 2. Paral. 17 et 19.

19. Hanc recitationem ideo institui, ut ostenderem nostras Ecclesias restituisse veram et legitimam formam electionis et vocationis, quae usitata fuit in Apostolica, primitiva et veteri Ecclesia, utque ex antithesi eo clarius perspiceretur, qualis sit Pontificiae Ecclesiae ordinatio. Ex his enim quae jam diximus, planum erit examen Tridentini decreti, de legitima vocatione et missione ministrorum verbi et Sacramentorum. Statuit igitur quartum capitulum et 7. Canon, eos legitimos esse verbi et Sacramentorum ministros, qui vocati, ordinati et missi sunt a solis Pontificiis Episcopis et ipsorum suffraganeis, nec requiri vel fidelis populi, vel pii magistratus consensum, sive vocationem, sive autoritatem. Imo anathema denuntiant, si quis dixerit ad legitimam vocationem requiri, fidelis vel populi, vel magistratus consensum. Atqui jam clare ostendimus, illam ipsam legitimae electionis seu vocationis formam, quae Tridenti anathemate damnatur, esse Apostolicae, primitivae, et veteris Ecclesiae: Sed meminerimus Tridentinis Patribus, a Romano Pontifice commissam esse hanc curam, non ut Apostolicae et veteris Ecclesiae disciplinam restituant, sed ut praesentem statum regni Pontificii quoquo modo conservent et stabiliant. Hoc igitur quod hactenus factitarunt, volunt in posterum impune sibi licere, ut scilicet homines qualescunque favore, prece vel pretio habiles redditos, sine petitione, consensu et vocatione, vel fidelis populi, vel pii magistratus, Ecclesiis praeficere, et populo incognitos obtrudere possint. Suffraganei vero, ne quidem quaerere dignantur de vocatione, modo quis praebendam sibi compararit et suffraganeo pecuniam offerat pro ordinatione. Et non pudet bonos scilicet illos patres, ea quae manifestissime, et adversa fronte pugnant cum ipsa Scriptura, et cum vera antiquitate, verbo saltem confirmare, et mox anathema subjicere.

20. In nostris vero Ecclesiis ministri verbi et Sacramentorum, non tantummodo a populo et seculari magistratu vocantur et instituuntur, sicut Tridentinum Capitulum fingit, sed accedit gravissimum judicium, examen et comprobatio veri presbyterii. Et hanc esse legitimam vocationem, multis jam ostendimus.

21. Sed quare, inquiunt, non petitis ordinationem a nostris Episcopis? Respondeo: Si veri essent Episcopi, et profiterentur sanam doctrinam, recte hoc sibi arrogarent. Jam vero sunt hostes et persecutores verae doctrinae. Num igitur a lupo pastor petet sibi committi curam gregis? Et neminem ordinare volunt, qui sit sanae doctrinae, nisi prius eam abjiciat et abjuret. Nec eos qui legitime juxta formam Apostolicam vocati sunt, ad ordinationem admittunt, ne inde regno ipsorum praejudicium generetur. Nec ad ministerium verbi et Sacramentorum, sed ad impium Missae sacrificium suos ordinant. Impiis etiam obligationibus ordinatos suos illaqueant, et blasphemum suum chrisma adhibent. Gravissimas igitur et justissimas habemus causas, quod ab hostibus sanae doctrinae non petimus ordinationem.

22. Sed, inquiunt, fures et latrones sunt, qui non sunt ab ordinaria Ecclesiastica potestate vocati, ordinati et missi. Erunt ergo fures et latrones, Apostoli,

Evangelistae, Pastores, Doctores, Presbyteri, Diaconi Apostolicae Ecclesiae, qui non a Pontificibus, penes quos tunc erat ordinaria Ecclesiastica potestas, ordinati sunt; et eadem illa quaestio est, qua Pontificii olim exagitarunt ministerium Baptistae, Joh. 1 et ipsius Christi, Matth. 21. Quis tibi hanc potestatem dedit?

[LOCUS X.]

DE MATRIMONIO. SESSIO VIII. SUB PIO IV. 1563.

Matrimonii perpetuum indissolubilemque nexum primus humani generis parens, divini spiritus instinctu pronuntiavit, cum dixit: Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea. Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Hoc autem vinculo, duos tantummodo copulari et conjungi Christus Dominus apertius docuit, cum postrema illa verba, tanquam a Deo prolata referens, dixit: Itaque jam non sunt duo, sed una caro, statimque ejusdem nexus firmitatem, ab Adamo tanto ante pronuntiatam, his verbis confirmavit: Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.

Gratiam vero, quae naturalem illum amorem perficeret, et idissolubilem unitatem confirmaret, conjugesque sanctificaret, ipse Christus, venerabilium sacramentorum institutor atque perfector, sua nobis passione promeruit. Quod Paulus Apostolus innuit, dicens: Viri diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, mox subjungens: sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico, in Christo, et in Ecclesia.

Cum igitur matrimonium in lege Evangelica, veteribus connubiis per Christum gratiam praestet, merito inter novae legis sacramenta annumerandum, sancti Patres nostri, concilia, et universalis Ecclesiae traditio semper docuerunt. Adversus quam impii homines hujus seculi insanientes, non solum perperam de hoc venerabili sacramento senserunt, sed de more suo, praetextu Evangelii, libertatem carnis introducentes, multa ab Ecclesiae Catholicae sensu et ab Apostolorum temporibus probata consuetudine aliena scripto et verbo asseruerunt, non sine magna Christi fidelium jactura. Quorum temeritati sancta et universalis synodus cupiens occurrere, insigniores praefatorum schismaticorum haereses et errores, ne plures ad se trahat perniciosa eorum contagio, exterminandos duxit, hos in ipsos haereticos, eorumque errores decernens anathematismos.

CANON I.

Si quis dixerit, matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis Evangelicae sacramentis, a Christo Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesiam invectum, neque gratiam conferre, anathema sit.

[cf. lib. Concordiae, p. 202.*]*

EXAMEN.

1. Principalis hujus decreti quaestio est, an matrimonium sit Sacramentum Novi Testamenti. Omnium autem et simplicissima et rectissima est ratio explicationis, si prius de re ipsa dicatur. Postea enim de appellatione, facilis erit ratio. Mirum autem est quod Pontificii propter appellationem Sacramenti, quam contendunt matrimonio tribuendam esse, sicut Baptismo, et Coenae Dominicae, videri volunt dignitatem status conjugalis magis ornare quam nos, cum exstent publicae ipsorum querelae et criminationes, quod nimium magnificis encomiis matrimonium a nostris ornetur. Ipsi vero ad conjugium accommodare non verentur has sententias: Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Atque ideo fingunt Spiritum Sanctum in ministris verbi et Sacramentorum, ferre non posse honestum matrimonium, quia scilicet scriptum sit: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Item, Mundamini qui fertis vasa Domini. Et tamen fortiter disputant, matrimonium esse unum ex septem Sacramentis. Tales scilicet matrimonium, dignitatis suae patronos sortitum est, qui sacerdotibus suis centum potius prostibula, successive tamen, sicut Coloniensis ille inquit, quam unicam legitimam conjugem concedunt.

2. Quia igitur praetendunt, se Matrimonium inter Sacramenta Ecclesiae numerare: propter asserendam et illustrandam ejus dignitatem, breviter recitabo praecipua capita, de ejus dignitate et sanctitate, quae ex verbo Dei, Ecclesiae nostrae et discunt et docent. Fuit igitur conjugium etiam inter gentes, sicut et hodie inter infideles verum constat matrimonium, sed illi politicam tantum constitutionem esse existimant, licet lex naturae, monstrans vagos concubitus, stupra et adulteria esse contra naturam, ostendat, quanquam valde obscure, esse aliquid majus quam humanum inventum. Ecclesia vero ex verbo Dei discit et intelligit, ipsum Deum esse autorem conjugii, quod in ipso Paradiso, quando natura humana ante lapsum, sine peccato et miseriis, integra et beata adhuc erat, instituit. Quam institutionem et ejus benedictionem, statim post lapsum, et postea post diluvium repetivit, et naturae etiam lapsae confirmavit. Gen. 4 et 9. Filius etiam Dei in Novo Testamento, primam illam institutionem nec abrogat, nec mutat, sed repetit et confirmat, nec verbis tantum, Matth. 19 sed et praesentia sua et primo miraculo in nuptiis edito. Joh. 2. Postea Apostoli, doctrinam illam multis sententiis et concionibus illustrarunt.

3. *Deus copulator conjugum.* Secundo, Deus non tantum instituit matrimonium ut homines ipsi, conjugali illa conjunctione se consocient, sed sicut Deus primus paranymphus fuit, qui Evam adduxit ad Adamum, et primos conjuges ipse copulavit, Gen. 2, ita Christus affirmat, Deum adhuc hodie esse, qui conjuges legitimo matrimonio conjungit et copulat, quando juxta verbum ipsius conveniunt. Quod Deus, inquit, conjunxit, homo non separet. Et utitur verbo, quod proprie de conjugali conjunctione dicitur. Ita Tob. 7. Raguel tradens Tobiae filiam suam, inquit: Deus Abraham, Deus Isaac et Jacob, vobiscum sit: et ipse conjungat vos, impleatque benedictionem suam in

vobis. Et Genes. 24. Abraham mittens servum, ut Isaac uxorem adducat, verbis dulcissimis inquit: Dominus coeli et terrae qui locutus est mihi, etc. ipse mittet Angelum suum ante te, et accipies inde uxorem filio meo. Et servus postea orat: Domine Deus Domini mei Abraham, occurre obsecro mihi hodie, fac misericordiam, et ostende, quam praeparasti servo tuo Isaac, etc. Haec proponenda sunt in Ecclesia, ut in timore Domini, ejus fide et invocatione, matrimonia contrahantur, quia Deus non tantum autor, sed et conciliator est matrimonii. Ita Proverb. 10. Domus et divitiae a parentibus, a Domino vero uxor prudens datur. Et Sir. 26. Pars bona, mulier bona, quasi pro haereditate timentium Dominum dabitur. Donum Dei est mulier bona, etc. Eccl. 7. Inveni amariorem morte mulierem, qui placet Deo, effugiet illam, qui autem peccator est, capietur ab illa, Malach. cap. 2 ex hoc fundamento conjuges gravissime admonet debitae benevolentiae: Non accipiam placabile quid de manu tua. Quam ob causam? quia Dominus testificatus est inter te et uxorem tuam, et haec socia tua, et uxor foederis tui. Significat autem עוד testificando aliquid confirmare et stabilire. Ideo non quaevis conjunctio, sed quae verbo Dei non repugnat, legitima est, et Deo probatur. Ita Levit. 18, Gen. 6, Esdr. 10, Neh. 13, Luc. 17, Marc. 6 improbantur conjunctiones etiam conjugales, quae non sunt legitimae.

4. Tertio, Ex illa divina conjunctione, conjugium non est ut reliquae politicae societates: quae sicut mutuo consensu contrahuntur, ita mutuo dissensu rursus dissolvuntur, sed est conjunctio individua, et nexus indissolubilis. Quod enim Deus conjunxit, homo non separet. Et quidem Scriptura affirmat, esse conjunctionem multo arctiorem, quam sit parentum et liberorum, dicit enim: Relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae: ut qui duo sunt, fiant una caro. Significat autem דבק adhaesionem, seu conjunctionem, quae fit per complexum amoris affectu ardentissimo, ut Gen. 34 de Sichem amante Dinam. 3 Regum 11 de amore Salomonis. Psalm. 63. Adhaesit anima mea post te. Dicitur autem proprie verbum illud de conjunctione cutis, carnis, ossium, Job. 19. Cuti meae et carni meae adhaesit os meum, 29. Lingua adhaeret palato. Psalm. 102. Adhaeret os meum cuti meae. Atque ex illa verbi significatione intelligi potest, quod Deus affirmat esse talem adhaesionem: Ut qui sunt duo, fiant una caro. Et Paulus dicit: Nemo carnem suam odio habet. Jer. 13 inquit Dominus: Sicut adhaeret cingulum ad lumbos viri, ita faciam adhaerere ad me omnem domum Israël. Sed Deus non ex cingulo Adae, sed ex costa formavit uxorem, ut ostendatur conjunctio arctissima. Solomon Proverb. 16 dicit, amicum saepe arctius adhaerere quam fratrem. Sed in conjugio arctior est copulatio, quam parentum et liberorum. Relinquet enim patrem et matrem, etc. Graeci reddiderunt per verbum προσκολλᾶσθαι: quod usurpatur, quando duo quaedam glutino ita committuntur, ut quasi unum fiant. Ita usurpatur Jes. 41. Hinc Paulus docet, neutrum conjugum habere potestatem sui corporis, 1. Cor. 7 item, Qui uxorem diligit, seipsum diligit.

5. Quarto, Scriptura etiam explicat causas, quare Deus societatem illam conjugalem instituerit, Angelorum enim agmina simul condidit: sed certo consilio voluit conservationem et multiplicationem humani generis, fieri per propagationem generationis, ut in ea praesentiam, sapientiam et bonitatem ipsius conspiceremus. Et in pia educatione liberorum voluit esse prima Ecclesiae plantaria: unde domesticae Ecclesiae apud Paulum nominantur. Exercitia enim fidei, invocationis, charitatis, patientiae, et totius denique pietatis, quasi in rudimentis exerceri voluit, in domestica societate, ut inde latius propagaretur. Qui enim domui suae non bene praeest, quomodo is Ecclesiam Dei gubernaret? 1. Tim. 3. Item: Qui domesticorum curam non habet, infideli deterior est. Et ipsa conjugii institutione ostendit, se esse mentem castam, et vagas libidines odisse. Ideo enim illis qui donum continentiae non habent, certas leges conjugii tradidit et praescripsit. Deinde aliam causam instituti conjugii, Deus ipse dulcissimis verbis exponit, Genes. 2. Non est bonum, hominem esse solum, faciamus ei adjutorium, quod sit quasi coram ipso, et circa ipsum. Erant quidem omnia animalia creata ad ministerium hominis: sed non inveniebatur adjutorium, quod esset coram ipso. Propter mutuum igitur obsequium, et mutuam sublevationem, Deus instituit conjugium, ut communia essent, sive laeta, sive tristia.

Ephes. 4. Melius est esse duos quam unum, habent enim emolumentum societatis suae. Vae soli, quia cum ceciderit, non habet sublevantem se. Eccl. 9. Perfruere vita cum uxore quam diligis, cunctis diebus vanitatis tuae, haec enim est pars in vita, et in labore tuo, quo laboras sub sole. Sir. 26. Gratia mulieris delectabit virum suum, et ossa illius impinguabit. Gen. 3. Desiderium uxoris ad virum. Ephes. 5. Maritus uxorem diligit et fovet, uxor virum reveretur.

Postremo usum conjugii in natura lapsa, Deus voluit etiam remedium esse contra incontinentiam. 1. Cor. 7. Propter fornicationem, unusquisque uxorem suam habeat, et unaquaeque suum virum. Item, ne tentet vos Satanas, propter incontinentiam vestram. Si non continent se, nubant, melius est enim nubere, quam uri. Et hoc est, quod veteres dicunt, matrimonium ante lapsum institutum fuisse in officium, post lapsum, datum esse in remedium. Augustin. inquit: Quod sanis est ad officium, aegrotis est ad remedium.

6. Quinto, certum et notum est et hoc ex scriptura, Deum sua benedictione, et variis donis gratiae, sicut Paulus Rom. 12 de gratia loquitur, adesse casto et pio conjugio. Quos enim Deus conjungit, illis benedicit, Gen. 1. Nec tantum in natura integra benedictio promissa est conjugio, verum etiam naturae lapsae repetita et confirmata est, Gen. 9. Complectitur autem illa benedictio, Primo, foecunditatem et generationem juxta dictum: Crescite et multiplicamini. Secundo, felicem statum uxoris et liberorum,

Psalm. 128. Uxor tua sicut vitis fructifera, filii sicut novellae olivarum. Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum: ut videas filios filiorum tuorum, et Psalm. 127. Ecce haereditas Domini, filii: beatus vir, qui implevit desiderium suum ex ipsis, non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta. Tertio, complectitur successum in oeconomia et Politia. Psalm. 128. Labores manuum tuarum manducabis, beatus es, et bene tibi erit. Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum, ut videas bona Jerusalem, omnibus diebus vitae tuae, pacem super Israël. Psalm. 127: Non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta. Et hoc est, quod prima benedictio inquit, Gen. 1. Subjicite terram, et dominamini super omnia, quae in terris moventur. Quarto, huic vero benedictioni, propter lapsum, admixta est quaedam crucis difficultas et acerbitas: Gen. 3 sicut in remediis, quale conjugium post lapsum factum est, solent austera et acerba quaedam misceri. Sed illa acerbitas, timentibus Deum mitigatur patientia, consolatione, auxilio, et liberatione divina. Sicut praesentia Christi in nuptiis, Joh. 2 utrunque ostendit, et crucem, et consolationem. Habet praeterea conjugium ex divina institutione et hoc privilegium, sive hanc gratiam, quod est genus vitae sanctum et Deo placens. Cumque concubitus extra conjugium, sit abominatio coram Deo, scortatores enim et adulteros judicabit Dominus: In conjugio honorabiles sunt nuptiae in omnibus, et κοίτη ἀμίαντος. Hebr. 13. Si acceperis uxorem, non peccasti, si nupserit virgo, non peccat, 1. Cor. 7 imo in piorum conjugiis vocatur sanctificatio et honor, 1. Thes. 4. Ita 1. Tim. 2 tribuitur mulieribus parientibus, sanctificatio et castitas. Et Tit. 2 uxores amantes liberorum, vocantur castae, 1. Petr. 2 mulieres subjectae viris vocantur sanctae, et sperantes in Deum, 1. Cor. 7 cohabitatio mulieris fidelis, cum viro infideli pronuntiatur sancta esse: Et ibi dicit, ipsam generationem, quae alias immunda esset in conjugio, et praesertim fidelium, sanctam esse, 1. Tim. 3 affirmat mulierem salvari per generationem, si manserit in fide. Est et haec gratia Dei in conjugio, quod Deus conjugum animos conjungit, ut et velint et possint individuam illam vitae societatem colere, fidem conjugalem servare, in nexu illo indissolubili manere, utque complexus affectuum inter conjuges arctior et ardentior sit, quam inter parentes et liberos, juxta dicta: Relinquet patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, ut sint quasi una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. Illam etiam gratiam Deus conjugibus Deum timentibus, et in via ejus ambulantibus largitur, ut vir uxorem diligat curet, foveat, et honorem ei, tanquam vasi infirmiori tribuat. Ephes. 5 et 1. Cor. 3 utque mulieris desiderium sit ad virum, Gen. 3 reverenter se viro subjiciat, Eph. 5 et sit viri adjutorium, Gen. 2 exhilaret cor mariti, Sir. 26 et Prov. 31 et breviter, gubernatione spiritus Dei opus est conjugibus, ut in vera concordia suum quisque officium faciat, mutuas infirmitates tolerent, communes difficultates sublevent, liberos pie educent domum gubernent, operas oeconomicas faciant, et crucem patienter tolerent: utque cohabitatio sit secundum scientiam, 1. Petr. 3 et in Domino, 1. Cor. 7. Haec pii conjuges petunt a Deo, et Deum hanc gratiam largiri petentibus, non est dubium.

7. Conjugium imago Ecclesiae.

Postremo, conjugium dulcissima imago est Christi et Ecclesiae, sicut explicationem illam tradit Paulus Ephes. 5. Viri diligite uxores, sicut Christus dilexit Ecclesiam. Uxores subditae sitis viris, sicut Ecclesia Christo subjecta est. Quod enim ex latere dormientis Adae, formatur Eva, ut sit os ex ossibus ejus, caro de carne ejus, hoc veteres pie interpretantur, fuisse significationem et praenuntiationem, fore ut filius Dei, quasi relicto patre descendens de coelis, nostram naturam assumeret, fieret caro de carne nostra, accepta servi forma, fieret in similitudine hominum, ut ita peccatum in carne damnaret. Et rursus ex dormitione, hoc est, ex passione et morte Christi, nascatur Ecclesia, eductis ex latere ejus sacramentis, quibus generetur, aedificetur, et Christo fide ita uniatur, ut simus membra corporis ejus, et ex ossibus ejus. Quod igitur Adam dixit: Hoc nunc os ex ossibus meis, propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carnem unam, hoc Paulus pronuntiat magnum mysterium esse, in Christo et in Ecclesia. Dulcissima igitur imago redemptionis, est in ipso conjugio proposita. Et quae suavior posset pictura esse, quam sancta et grata Deo sint mutua conjugum officia, quam quod Paulus affirmat, virum diligentem uxorem, assimilari Christo diligenti, redimenti et sanctificanti Ecclesiam, et uxorem subjicientem se viro, imitari et exprimere exemplum Ecclesiae, subjicientis se Christo?

8. Haec amplissima doctrina, de dignitate et sanctitate conjugii, in nostris Ecclesiis, ex verbo Dei diligenter proponitur et inculcatur, quam ideo paucis hoc loco repetere volui, ne quis existimet, nos vel minus honorifice de conjugio sentire, vel de ejus dignitate cupere aliquid detractum, quando contendimus, non esse ita vere et proprie sacramentum Novi Testamenti, sicut est baptismus, et coena Domini. Si igitur disputatio in hoc tantum cardine verteretur, matrimonio tribuendam esse appellationem sacramenti, propter hanc causam, ut esset commonefactio de tota illa doctrina, de dignitate matrimonii, de qua hactenus diximus, utque contra omnes doctrinas daemoniorum, appellatio sacramenti, quasi in illustri loco collocaret conjugium, et moneret, praeclarius et augustius in Ecclesia de conjugio sentiendum et loquendum esse, quam apud Ethnicos, quibus doctrina verbi Dei ignota fuit, utque ipsos conjugatos, officii sui admoneret, et in cruce consolationem monstraret; Si hoc, inquam, tantum a Pontificiis quaereretur, et ageretur in hac disputatione, facile posset de appellatione conveniri. Est enim sacramenti appellatio ἄγραφος, et late patens: sicut suo loco ostendimus. Ideo Apologia confessionis Wirtenbergensis inquit: Quia conjugium est sanctum vitae genus divinitus institutum et commendatum, libenter ei tribuimus nomen sacramenti. Sed hoc modo multo

Sacramenti appellatio late patens.

plura numeranda erunt sacramenta, quam septem. Habent enim reliqua etiam pia genera vitae, mandatum Dei, et promissionem. Aliter etiam in illis vitae generibus pii versantur, quam ethnici. Quis vero ideo contenderet, agriculturam, pecuariam, etc. etiam numeranda esse inter Ecclesiae sacramenta? Nec vero in novo primum Testamento institutum est matrimonium: imo Christus traditionem suam de matrimonio, disertis verbis refert ad primam illam institutionem: Non legistis, inquit, quia qui fecit hominem ab initio, etc. Et in quaestione de polygamia et de Judaicis divortiis, non novi aliquid Christus instituit, sed restituit doctrinam, ad primaevam institutionem: Ab initio, inquit, non fuit ita, sicut postea in polygamiis et temerariis divortiis factum est. Certum etiam est, piis veterum conjugiis defuisse illam matrimonii gratiam, de qua diximus scripturam loqui. Nec dubium est conjugium in Ecclesia semper fuisse mysterium conjunctionis Christi et Ecclesiae, etiam tempore Veteris Testamenti. Nam Hoseae 2 Dominus dicit: Sponsabo te mihi in sempiternum, in justitia, judicio, misericordia et fide. Et Solomon ex professo epithalamium scripsit, harum nuptiarum in Christo et Ecclesia. Paulus enim Ephes. 5 illud quod Adam de suo matrimonio in principio creationis, Genes. 2 dicit, pronuntiat esse mysterium illud magnum in Christo et Ecclesia.

9. Vanum igitur est, matrimonium esse peculiare sacramentum Novi Testamenti. Omnia enim, quae existimantur esse de ratione sacramenti, conveniunt piorum conjugiis, etiam in Veteri Testamento. Nam quae in polygamia et in divortiis, a quibusdam factitata sunt, Christus pronuntiat praeter primaevam institutionem facta esse, inquit enim, ab initio non fuit sic. Nec omnes sancti Veteris Testamenti fuerunt polygami. Et tamen in ipsa etiam veterum polygamia, Augustinus quaerit mysterium Christi et Ecclesiae, de bono conjugali cap. 18. Quicquid igitur sit de generali usu appellationis sacramenti, ut quicquid sacrum aliquid significat, et habet mandatum et promissionem Dei, sacramentum appelletur, hoc certum et manifestum est, matrimonium non esse vere et proprie sacramentum, ea ratione, sicut est baptismus et coena Domini. Et haec distinctio omnino necessaria est in Ecclesia, ne sacramenta, quae divinitus instituta sunt, ut sint media, seu organa applicationis et obsignationis promissionis de remissione et vita aeterna, confundantur cum aliis ritibus.

Baptismus enim et coena Domini, adjunctam habent promissionem de applicatione et obsignatione gratuitae reconciliationis et remissionis peccatorum singulis qui fide sacramentis illis utuntur. Talem certe promissionem, conjugium non habet. Nec opus est, ut uxorem ducat, qui cupit sibi sacramentum applicari et obsignari gratuitam reconciliationem cum Deo. Multi etiam uxores ducunt, qui Deo non sunt reconciliati. Et breviter, conjugium non est organon a Deo in hoc institutum, ut per illud offeratur, applicetur, et obsignetur promissio gratuitae reconciliationis cum Deo. Hoc discrimen illustre est, et necessario retinendum.

10. *Disputatio Pont. de materia matrimonii.*

Ipsa etiam sacramenti definitio, quae requirit externum, materiale et visibile Symbolum seu elementum, non potest matrimonio convenire. Scholastici enim vix fingendo excogitare possunt, quam velint ponere materiam in sacramento matrimonii. Richardus dicit, verbum primo prolatum (ut accipio te in meam) esse materiam, et verbum secundo prolatum (ut, accipio te in meum) esse formam, vel e contra, ut scilicet verbum viri, aliquando sit materia, aliquando forma. Quid vero ineptius fingi potest, quando de sacramentorum materia disputatur? Canonistae disputant, consensum esse materiam, verba vero exprimentia consensum, esse formam. Quidam volunt, sic ut in poenitentia actus poenitentis sunt materia, ita etiam actus utentium matrimonio, esse materiam, et consensum esse formam. Qualia vero haec monstra sunt opinionum, quae inde oriuntur: quod propter praesumptam opinionem (matrimonium esse sacramentum) conantur definitionem sacramenti accommodare ad matrimonium? Animadvertit hoc Gropperus, ideo disputat, formam in sacramento matrimonii, esse verbum illud: Quos Deus conjunxit, etc. Elementum vero esse exteriores gestus et actus, quibus conjuges in nomine Domini copulantur, et quibus ipsi inter copulandum profitentur, se posthac in una carne futuros. Minus haec absurda sunt, quam vel scholasticorum vel Canonistarum disputationes. Sed ut sit aliquid sacramentum, non sufficit ut adsint et adhibeantur externi aliqui gestus et actus. Talia enim externa symbola adhibentur, etiam quando reges coronantur, quando principes feuda accipiunt, quando in Scholis gradus conferuntur, imo quando sutores aliquem in collegium suum recipiunt. Num vero ex singulis, peculiaria sacramenta fabricanda erunt? Requiritur igitur ad sacramentum, ut materia elementum seu externum symbolum, sit a Deo institutum, praescriptum et mandatum, utque usui ejus addita sit promissio. Quod Gropperus de externis copulationis ritibus ostendere non poterit. Et haec cum ita se habeant, ideo Tridentina Synodus fortiter quidem usque ad anathematis denuntiationem asseverat, matrimonium esse vere et proprie unum ex septem legis Evangelicae sacramentis, quae vero sit sacramenti hujus, vel materia, vel forma, ne verbulo quidem meminit, quod tamen in aliis sacramentis fecerunt. Vel igitur incerti sunt de materia et forma hujus sacramenti, vel liberum voluerunt cuivis relinquere, ut fingat qualem velit, sive materiam, sive formam, modo credat matrimonium esse novae legis sacramentum. Et hoc argumentum Lector bene consideret.

11. *Arg. Trident. ex Paulo.*

Sed Tridentinum Capitulum dicit, Paulum numerare matrimonium inter sacramenta Ecclesiae. Paulus enim dicit: sacramentum hoc magnum est in Christo et in Ecclesia, Ephes. 5. Ego vero putassem satis esse, quod scholastici propter linguarum ignorantiam in illo loco Pauli hallucinati essent. Sed, ut

video, Tridentinos Patres nihil pudet, quod ad conservandum statum regni Pontificii facit. Ideo quia vetus interpres in illo loco habet vocabulum sacramenti, et sequitur, in Ecclesia: mox concludunt matrimonium esse sacramentum Ecclesiae, seu Novi Testamenti. Atqui Paulus habet μυστήριον, quam vocem interpres saepe reliquit, aliquando vero sacramentum reddidit. Significat autem μυστήριον, vel rem ipsam spiritualem et arcanam, vel externum Symbolum, significans aliquid arcani. Num vero tot sacramenta numerabimus, quot rebus appellatio mysterii in scriptura tribuitur? Decretum de redemptione, vocatur mysterium, Ephes. 2 de vocatione gentium Ephes. 3; de resurrectione mortuorum, 1 Cor. 15 de conversione Judaeorum Romanorum 11; mysterium septem stellarum, et candelabrorum Apocal. 1; imo est mysterium iniquitatis, sedens in templo Dei 2 Thess. 2; Sacramentum meretricis Babylonicae, Apocal. 18.

Paulus itaque nihil aliud dicit, quam conjunctionem conjugalem, quam Adam verbis describit, esse mysterium magnum, non in se, sed quia significationem habeat, et imaginem gerat arcanae conjunctionis Christi et Ecclesiae, hoc scilicet, quod Adam dicit de conjugali conjunctione, est mysterium illud magnum, ego vero dico in Christo et in Ecclesia. Duo enim dicta ibi conferuntur, et quod Adam dixit de conjugali conjunctione, et quod Paulus dicit de arcana conjunctione Christi et Ecclesiae.

Ita Augustinus in 2 cap. Joh. tract. 9 inquit: Ne quis istam magnitudinem sacramenti in singulis quibusque hominibus, uxores habentibus intelligeret: Ego autem dico inquit, in Christo et Ecclesia. Quod est hoc sacramentum magnum? Erunt duo in carne una. Sic ergo Christus adhaesit Ecclesiae, ut essent duo in carne una.

Si vero conjugium propter hanc causam, quia mysterium est, numerandum est inter sacramenta Ecclesiae: eadem opera in numerum sacramentorum referenda erunt omnia, in quibus Spiritus Sanctus similitudinem aliquam et imaginem proponit et celebrat, Christi et Ecclesiae. Quam frequens in scriptura est imago pastoris et ovium, et quam dulcis est ejus accommodatio ad Christum et Ecclesiam? Num igitur propterea pecuaria, sanctum quidem et innocens vitae genus, sacramentum erit Novi Testamenti, sicut baptismus et coena Domini? Regnum Davidis imago fuit spiritualis regni Christi, nec tamen propterea numeratur inter sacramenta. Neque enim quicquid vel mysterium, vel mysticam significationem continet, statim sacramentum est Novi Testamenti, sicut baptismus et coena Domini. Et veteri Ecclesiae prorsus ignota est haec disputatio, matrimonium esse sacramentum Novi Testamenti, sicut est baptismus et coena Domini. Augustin. defensurus conjugium adversus Hieronymi criminationes, disputat tria esse conjugii bona, prolem scilicet, fidem conjugalem et sacramentum. Intelligit autem sacramentum mysticam significationem conjunctionis Christi et Ecclesiae. Et propter illud sacramentum, dicit in Novo Testamento polygamiam non esse licitam, sed legitimas nuptias esse conjunctionem indissolubilem unius viri et unius foeminae. Ita de fide et operibus, cap. 7 inquit: In Ecclesia, nuptiarum non solum vinculum, verum etiam sacramentum ita commendatur, ut non liceat uxori virum alteri tradere. Et de bono conjugali. cap. 18 inquit: In nostrarum nuptiis plus valet sanctitas sacramenti, quam foecunditas uteri. Et quam modeste loquitur, cum inquit: Quod in Christo et in Ecclesia est magnum, in hoc singulis quibuscunque viris et uxoribus est minimum, sed tamen conjunctionis inseparabilis sacramentum. Hoc vero modo et hoc sensu Augustinus pronuntiat etiam polygamiam veterum, fuisse sacramentum, de bono conjugali, cap. 18. Sicut sacramentum pluralium nuptiarum illius temporis significavit futuram multitudinem Deo subjectam in terrenis omnibus gentibus, sic sacramentum singularium nuptiarum nostri temporis, significat unitatem omnium nostrorum subjectam Deo futuram in una coelesti civitate. Longe aliud igitur Augustinus intelligit, quando loquitur de sacramento matrimonii, quam quando Pontificii disputant matrimonium esse unum ex septem sacramentis Novi Testamenti, vere et proprie, sicut est baptismus et coena Domini. Fumos igitur Pontificii vendunt, quando disputationes suas de sacramento matrimonii ex Augustino confirmant, eo quod ipse matrimonio tribuerit appellationem sacramenti. Major vero adhuc impudentia est Tridentini capituli, quod fingit, omnes Patres semper ita docuisse, cum ante Augustini aetatem, non facile ostendi possit, vel generalem appellationem sacramenti tributam matrimonio.

August. de sacramento matrimonii.

Et inter scholasticos Durandus disputat, matrimonium non esse univoce sacramentum, sicut alia sacramenta novae legis, et concludit, non esse sacramentum stricte et proprie dictum.

12. Ejusdem generis est, quod Tridentinum Capitulum dicit, Concilia semper ita docuisse. Quae vero sunt illa Concilia?

Num Apostolicum, num Nicenum, num Ephesinum? etc. Nullum certe ex vetustioribus Conciliis numerare possunt. Sed recentia producunt. Constantiense scilicet, et Florentinum. Vincentius Lerinensis tradit, illud esse catholicum, quod semper, quod ubique et ab omnibus servatum fuit. Sed Tridentinis patribus, ut video, catholicum est, si centum saltem annorum praescriptionem habet. Quid vero causae esse putas, quod tantopere contendunt Pontificii, matrimonium numerandum esse inter sacramenta novae legis? Num tam aequi sunt conjugio? num dignitati ejus tantopere favent? Nequaquam. Suis enim sanctulis conjugium prohibent, et quidem propter hanc causam, ut mundi esse possint. De conjugio enim interpretari non verentur, quod Paulus dixit: Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Num vero sine causa ex matrimonio sacramentum faciunt? Imo multas habent causas, ut scilicet causae matrimoniales Ecclesiasticis tantum

Causae ob quas Pontificii matrimonium sacramentum esse contendant

judicibus subjectae sint ut prohibitiones suae, et implementa sua, ipsis hominum conscientiis, tanquam laqueos injicere possint, ut dispensationes eo carius vendere possint, ut parti innocenti, post divortium, jure divino permissum, ratione sacramenti non liceat rursus aliud contrahere matrimonium, ut docere possint, secundis nuptiis non esse dandam benedictionem, eo quod careant sacramento, hoc est, quod secundae nuptiae sint in veritate fornicatio quaedam et prostitutio. Ita enim Decretum loquitur 31 quaest. 1. cap. hac ratione, et quomodo.

Hae verae causae illae sunt, quae apud Pontificios ex matrimonio sacramentum faciunt.

CANON II.

Si quis dixerit, licere Christianis plures simul habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum, anathema sit.

EXAMEN.

Quicquid sit, sive de dispensatione et permissione, sive de tolerantia Dei, in polygamia veterum, hoc certum est, conjugium ex prima sui institutione, esse unius maris et unius foeminae conjunctionem. Christus enim non novam aliquam legem condit, sed causas matrimoniales, quae a primaeva norma apud Judaeos discesserant, revocat ad primam institutionem: Ab initio, inquit, creationis non fuit sic. Et ex prima illa institutione erudite ostendit, conjugium esse duorum, unius scilicet maris, et unius foeminae divinam conjunctionem. Deus enim in principio creavit non unum masculum et plures foeminas, sed unum marem et unam foeminam. Et inter duos illos instituit conjugium. Nec dixit, adhaerebit uxoribus suis (unica enim tunc tantum erat mulier) sed τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, illi scilicet uxori suae, divinitus sibi adductae et copulatae. Et notabile est, cum Gen. 2 tantum scriptum sit: Et erunt in carne una. Christus addit explicationem: Et erunt duo in carnem unam. Illam vero explicationem, sumit ex ipsis circumstantiis textus. Neque enim plures tunc erant quam duo, unus scilicet mas et una foemina. Quod igitur Gen. 2 sequitur: Erant autem duo illi, seu ambo illi nudi, hoc Christus refert etiam ad praecedentem sententiam: Et erunt duo in carnem unam. Et majoris emphasis gratia, addidit articulum οἱ δύο duo illi. Et repetit: Itaque non amplius sunt duo, sed una caro. Quod itaque sequitur, Quod Deus conjunxit, τὸ ὅ refert duos illos, unum scilicet marem et unam foeminam. Quicquid vero diversum a veteribus factum est, ad hoc Christus respondet: Ab initio non fuit sic. Et propterea Moyses exponit, quod Lamech sua polygamia, primus fuerit autor discessionis a norma illa primaeva institutionis conjugii. Quod vero de Patribus quibusdam Veteris Testamenti leguntur exempla polygamiae, tribuatur sane illud vel dispensationi Dei, sicut Augustinus disputat de bono conjugali: propter semen benedictum, quod ex illa gente nasci debebat: vel propter significationem futurae conjunctionis Judaeorum et gentium, in Ecclesia Christi. Vel tribuatur tolerantiae Dei, neque enim omnibus vitiis liberi fuerunt patres: et multa in sanctis suis Deus tolerat. Quicquid vero horum sit, Christus pronuntiat, exempla non debere praescribere divinae institutioni. Et aperte ostendit, quae Deus in politia Judaica, dissentientia a prima institutione ad tempus toleravit, ea tempore Novi Testamenti abrogari: ut causae matrimoniales jam restituantur ad primam institutionem. Ita Paulus etiam 1. Cor. 7 dicit: Unusquisque habeat suam uxorem, et unaquaeque suum virum. Mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir: similiter nec vir sui corporis potestatem habet, sed mulier. Non igitur licet Christianis, plures simul habere uxores idque non ideo, quasi Christus in Novo Testamento, novum et peculiare instituerit Sacramentum matrimonii: sed quia ab initio creationis, in prima conjugii institutione, Deus ita constituit. Et ad illam normam primae institutionis, abrogatis Mosaicis permissionibus, Christus revocat et restituit causas matrimoniales in Novo Testamento. Recte igitur et merito damnantur Anabaptistae, et quicunque sunt, qui contra normam illius institutionis, in principio creationis a Deo traditae, et postea a Christo repetitae et confirmatae, polygamiam in Novo Testamento, vel introducere, vel defendere conantur.

Polygamia Lamech, etc.

CANON III.

Si quis dixerit, eos tantum consanguinitatis et affinitatis gradus, qui in Levitico exprimuntur posse impedire matrimonium contrahendum, et dirimere contractum: nec posse Ecclesiam in nonnullis illorum dispensare aut constituere, ut plures impediant et dirimant, anathema sit.

EXAMEN.

1. Prior pars hujus Canonis, loquitur de gradibus divinitus prohibitis. Ut enim conjugium sit conjunctio legitima, seu potius divina, Deus sanxit certum ordinem personarum seu graduum, in quibus post multiplicatum genus humanum, prohibitam voluit esse conjunctionem. In principio quidem, commixtio cum parentibus tantum prohibita fuit juxta dictum: Relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae. Tunc enim compellente necessitate, per divinam dispensationem, fratres copulabantur sororibus. Augustinus vero recte dicit de civitate lib. 15, cap. 16. Quanta illud compellente necessitate antiquius est, tanta postea falsum est religione prohibente damnabilius: ut cum nulla necessitas esset, ut fieret, nefas esset si fieret. Et prohibitionem conjunctionis inter fratres at sorores, esse juris naturae, Augustinus inde probat, quod humano genere multiplicato, etiam inter idololatras servetur, et addit: Etiamsi alicubi perversis legibus permittantur fraterna conjugia, melior tamen consuetudo ipsam malit horrere licentiam. Et quidem

Augustinus.

ante Moysen, ex lege naturae, alii quidam gradus, praeter patrem et matrem, illiciti habiti fuerunt: ut cum Abraham dicit Saram esse sororem suam, et Isaac Rebeccam: etiam gentes existimant, propterea non posse conjugem esse. Jacob maledicit Ruben, propter commixtionem cum noverca. Juda non vult amplius cognoscere Thamar, nurum suam. Judicavit ergo, commixtionem illam illicitam esse.

2. Postea multiplicato genere humano, cum jus naturae partim obscuraretur, partim perverteretur, Deus Levit. 18 et Deut. 27 ipse sua voce patefecit et confirmavit, quae prohibitiones essent juris divini et naturalis. Et leges illas de gradibus prohibitis, Levit. 18 non esse tantum ceremoniales, quae solum ad politicam Israëliticam, et ad illum tantum populum pertineant: sed esse mandata naturalia, quae ad omnes homines, et ad omnia tempora pertineant, tanquam normae justitiae in mente et voluntate divina immutabiles: Deus in ipsa promulgatione illarum legum, manifeste ostendit. Primo enim pronuntiat se gentes, quae sunt extra politiam Israëliticam, propter incestas illas conjunctiones punire. Secundo dicit, commixtiones illas fuisse abominationem coram Deo, etiam in gentibus, ante promulgatam legem Mosaicam, Levit. 18 et 20. Et apparet apud Corinthios inter caeteras disputationes de libertate, quod Christianis in Novo Testamento, qui liberi sint a lege, omnia liceant, fuisse etiam hanc: quod una cum caeteris Leviticis legibus, abrogata sit etiam illa lex de gradibus in Levitico prohibitis: praetextu enim illius libertatis, quidam novercam suam duxit. Paulus vero 1. Cor. 5 cum dicit talem commixtionem, ne inter gentes quidem nominari, ostendit leges illas de prohibitis gradibus, non esse ceremoniales, sed esse mandata legis naturae, quae ad omnes homines, et ad omnia tempora pertineant. Est enim maximum argumentum, leges illas in Levitico esse juris naturae, quod ethnici legislatores quibus ignota fuit lex divina, eodem ferme modo numerant gradus prohibitos. Baptista, etiam, cujus ministerium finem imposuit legi, confirmat illas prohibitiones: dicit enim Herodi: Non licet tibi uxorem fratris habere. Ut autem intelligeretur, Deum serio commixtiones in prohibitis illis gradibus prohibuisse, addit comminationes de variis poenis: ut, Eradicabitur de populo. Quod de poenis divinitus inflictis intelligitur, sicut terra evomuit habitatores suos. Item: Absque liberis orbi erunt. Secundo, Jubentur a magistratu publico supplicio coram populo affici: ut lapidari, comburi, occidi. Tertio, Manser, hoc est, qui ex prohibitis illis commixtionibus nascitur, non ingrediatur in Ecclesiam, usque in decimam generationem, Deuter. 33, hoc est, non jungantur cum illis connubia, non ineantur pacta, non admittantur ad successiones, officia publica, etc. Ita enim cum Ammonitis et Moabitis, qui simul cum incestuosis, Deut. 23 junguntur, agebatur: ut ex Esdra et Nehemia patet. Et inde colligitur, quid sit non ingredi in Ecclesiam. Et forsan Paulus huc respexit, cum 1. Cor. 7 inquit: Alias liberi vestri immundi essent. Quarto, Eradicatio non tantum externas corporales poenas complectitur, verum etiam spirituales et aeternas: ut in circumcisione. Atque ideo Paulus incestuosum excommunicat, et diabolo tradit: 1. Cor. 5. Hoc modo igitur de divinis prohibitionibus sentimus et docemus. Et quomodo personae in Levitico ita numerentur, ut inde certi gradus prohibitionum colligi et constitui possint, alibi explicatur.

Leges Mosaicæ Levit 18.

3. Quae igitur de hac quaestione controversia est, inter Pontificios et nostros? Respondeo: Haec est, quod in hisce divinis et naturalibus prohibitionibus Pontificia Ecclesia sumit sibi jus, autoritatem et potestatem dispensandi: hoc est, quod sua autoritate et potestate, possit laxare et solvere divinas prohibitiones. Atque ideo Tridentinus Canon, anathema denuntiat, si quis dixerit, Ecclesiam non posse in nonnullis illorum graduum, qui divinitus prohibiti sunt, dispensare. Canonistae disputant, in matrimonio jam contracto, posse talem aliquem casum invenire, ut propter conscientias agendum sit de dispensatione: in contrahendo vero, nullam dispensationem valere. Sed hanc distinctionem Tridentinus Canon non addit, utrumque enim pari potestate volunt sibi licere.

4. Altera hujus Canonis quaestio est, de humanis prohibitionibus: quae additae sunt divinis, in proximis gradibus hoc consilio, ut majore reverentia divinae prohibitiones observentur. Hoc consilium, ut non inhonestum nec impium, ita non est prorsus improbandum et damnandum. Origo autem humanarum prohibitionum, videtur haec fuisse, quam describit Augustinus de civit. Dei, lib. 15, cap. 16. Experti, inquit, sumus in connubiis consobrinarum, etiam nostris temporibus propter gradum propinquitatis fraterno gradui proximum, quam raro per mores fiebat, quod fieri per leges licebat: quia id nec divina prohibuit, et nondum prohibuerat lex humana. Veruntamen factum etiam licitum, propter vicinitatem horrebat, etc. Et quod fiebat cum consobrina, pene cum sorore fieri videbatur. Ex illa vero spontanea abstinentia a connubiis consobrinarum, postea propter honestas causas secuta est prohibitio. Ita enim Augustinus inquit: Antiqui patres de suo genere amabant ducere uxores, veruntamen quis dubitet honestius hoc tempore etiam consobrinarum prohibita esse conjugia: non solum propter multiplicandas affinitates, sed etiam quia nescio quomodo inest humanae verecundiae quiddam naturale, atque laudabile, ut cui debet causa propinquitatis verecundum honorem, ab ea contineat, quamvis generatricem, tamen libidinem: de qua erubescere videmus et ipsam pudicitiam conjugalem.

Augustinus.

5. Et hoc est, quod Ambrosius scribit, Epistola 66 Theodosium consobrinarum conjugia prohibuisse. Et tamen quod memorabile est, prohibitio illa vel non fuit universalis, vel mox postea correcta est, id quod ex lege Arcadii et Honorii, C. de nuptiis, colligitur: ubi consobrinarum conjugia permittuntur,

Ambrosius.

sicut postea etiam Justinianus, Institut. de nuptiis, idem concedit. Humanas igitur prohibitiones, veteres non habuerunt tam fixas, certas et immotas, sicut eas, quae sunt juris divini et naturalis. Apud Ambrosium lib. 8, Epist. 66. Paternus volebat filio, neptem ex filia copulare, illud Ambrosius pronuntiat non esse legitimum. Est enim gradus ille lege divina prohibitus. In Turonensi Synodo, circa annum Dom. 560 recitantur et scripturae, et Synodorum praecedentium sententiae, de gradibus prohibitis. Et ex illa recitatione colligitur, usque ad illa tempora, divinis prohibitionibus valde paucas humanas additas fuisse: ut, ne qua mulier sororis suae maritum, post mortem ejus ducat: item, ne superstes frater, thorum defuncti fratris ascendat. Prohibitum etiam tunc fuit, consobrinae sobrinaeque connubium: item, ne quis relictam patrui vel avunculi ducat, etc. Plane eadem reperiuntur in Parisiensi Synodo, circa idem tempus: nisi quod additur de amita privignae, et de filia privignae.

Turonensis Synodus.

6. Quales igitur per annos quingentos post natum Christum, gradus fuerint prohibitionis in politia, ex Justiniano manifestum est. Ejus enim prohibitiones extenduntur usque ad nepotem seu neptem, sive ex fratre, sive ex sorore: hoc est, usque ad tertium gradum, in linea inaequali, ita tamen ut in secundo gradu in linea aequali conjugium permittatur. Summa vero Ecclesiasticarum prohibitionum, sicut ex Turonensi Concilio colligitur, progressa tunc fuit, non ulterius quam usque ad secundum gradum in linea aequali, et ad tertium gradum in linea inaequali. Ita enim illud de sobrinis intelligo: vel certe non ultra tertium gradum, in linea aequali.

7. Romani vero Pontifices, prohibitiones illas valde late extenderunt: alii usque ad quartum, alii ad quintum, alii ad sextum, plerique ad septimum gradum sicut illa in decretis recitantur, causa 35. Toletanum 2, cap. 5 statuit, ne quis propinquam sanguinis sui, usque quo affinitatis lineamenta generis successione cognoscit, in matrimonio sibi desideret copulari. Canon Quarmaciensis, causa 35 dicit, donec generatio aut recordatione cognoscitur, aut memoria retinetur. Tandem post longas intolerabiles varietates, in Lateranensi Concilio, circa annum Domini 1200 prohibitiones redactae sunt ad 4 gradum, inclusive.

8. Haec ideo recitavi, ut consideretur, humanas prohibitiones additas divinis, non fuisse semper et ubique similes seu aequales, sed variasse, secundum loca et tempora: et quidem prohibitiones illas, pro ratione circumstantiarum, ad aedificationem fuisse vel extensas, vel restrictas, saepe etiam abrogatas. Imperatores etiam Christiani, ut Theodosius, Honorius, Arcadius, Justinianus judicarunt hanc rem ad suam etiam curam pertinere, leges enim de gradibus illis ediderunt.

9. Hujusmodi igitur humanas prohibitiones additas divinis, si fiant honesto et pio consilio, ut scilicet divinae prohibitiones majori reverentia serventur, et si fiant in proximis gradibus post divinas prohibitiones, ab illis, ad quos cura illa pertinet, pro ratione circumstantiarum loci, temporis, personarum, sine laqueis et servitute conscientiarum: judico illas non esse temere vel simpliciter improbandas et damnandas.

10. Habent autem Ecclesiae in singulis rationibus cum pio magistratu, illam libertatem seu potestatem, quae fuit in veteri Ecclesia: ut pro circumstantiis hominum, locorum et temporum, de gradibus aliquid constituant, quod verbo Dei non adversetur, et utile sit ad aedificationem. Hoc enim vetus Ecclesia factitavit.

11. Romanus vero Pontifex, solus sibi universalem illam potestatem, super omnes Ecclesias arrogat: et quidem ita, ut propter plenitudinem potestatis, velit conscientias Pontificiis prohibitionibus non minus teneri, quam divinis. Saepe etiam matrimonia, quae Deus ipse conjunxit, utpote quae non pugnant contra divinas prohibitiones, Pontifex propter suas prohibitiones dirimit et separat: cum tamen sit fortissimum illud vinculum: Quod Deus conjunxit, homo non separet. Graves vero sunt rationes Pontificiae prohibitionis, qua ipsis conscientiis laqueos injicere conantur: quia scilicet quatuor humores sunt in corpore, qui ex 4 constant elementis. Recte igitur exemplis libertatem ostendunt, qui Pontificiam illam Antichristi, in Ecclesiam et in piorum conscientias tyrannidem, nolunt agnoscere, cum quidem in ipsa Romana curia, nullae obstent prohibitiones, ne divinae quidem, modo regina pecunia intercedat.

Prohibitiones Pontificiae.

CANON IV.

Si quis dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse, anathema sit.

CANON V.

Si quis dixerit, matrimonium ratum non consummatum per solennem religionis professionem alterius conjugum non dirimi, anathema sit.

EXAMEN.

Prolixa est disputatio, de impedimentis, quae dirimunt matrimonium vel contrahendum, vel jam contractum: quam integram explicare, non est nostri instituti. Quod vero ad examen IV. Canonis attinet, fundamenta quae certa et firma sunt, paucis possunt monstrari. Omnino necesse est, ut firmum, fixum et immotum maneat Decretum filii Dei, ubi inquit: Quod Deus conjunxit, homo non separet: sed ut sit talis indissolubilis nexus, et inseparabilis conjunctio, requiritur ut sit divina conjunctio: hoc est, ut non pugnet cum doctrina verbi Dei, de substantia conjugii. Cohaerent enim illa duo, homo

non separet, quod scilicet Deus conjunxit. Possunt igitur incidere talia impedimenta, quae adversa fronte repugnant institutioni conjugii: et in talibus impedimentis, homo non separat id, quod Deus conjunxit. Sed Ecclesia ostendit, talen conjunctionem, quia pugnet cum norma matrimonii divinitus tradita, non esse legitimam seu divinam conjunctionem: ut, si sit impedimentum graduum, sive consanguinitatis, sive affinitatis, quos Deus sua voce severe prohibuit: si quis antea habeat aliam legitimam uxorem: si consensus non sit liber et expressus: si accedat talis error personae, sicut Jacobo cum Lea accidit, si natura prorsus non sit idonea ad matrimonium etc. Talia impedimenta non sunt ab Ecclesia, privata aut peculiari ipsius autoritate constituta, sed notata sunt ab ipso Deo, in institutione matrimonii: et non separant conjugium divinitus conjunctum, sed ostendunt, non esse legitimam, seu divinam conjunctionem. De his igitur, quia fundamentum habent in verbo Dei, non est controversia.

Impedimenta repugnantia institutioni conjugii.

Praeter haec vero alia sunt impedimenta, ab hominibus constituta, quae non pugnant cum verbo Dei de matrimonio: ut commentum de cognatione spirituali. Quod enim talis cognatio dirimat matrimonium, vel contrahendum, vel jam contractum, et scripturae et verae antiquitati prorsus ignotum est, alias enim inter Christianos, nullum posset constare matrimonium, omnes enim sumus fratres et sorores.

Impedimenta ab hominibus constituta.

Ignorat et hoc scriptura, quod votum castitatis, dirimit matrimonium jam contractum. Et recte quidem monentur homines, ne cum illis, qui diversae et pravae religionis sunt, contrahant matrimonium.

Votum castitatis.

Diversitas tamen religionis, non dirimat matrimonium, 1. Cor. 7. Quae igitur talia impedimenta ab hominibus constituta sunt, quae non pugnant cum divina conjunctione, quae est in matrimonio juxta ejus institutionem: illa juste et merito taxantur. Tunc enim homo separat, quod Deus conjunxit, quando humana autoritate constituuntur impedimenta dirimentia matrimonium, licet non pugnent cum verbo Dei, de matrimonii conjunctione. Idem enim est, ac si dicerem: Licet legitima et divina sit conjunctio homines tamen posse constituere aliqua impedimenta, quibus separetur et dirimatur. Ex hac distinctione impedimentorum quae vera et manifesta est, recte explicari possunt ea, quae prolixe de impedimentis matrimonii disputantur: quaeque in hoc Canone, omnia sine distinctione in genere approbantur et confirmantur.

Diversitas religionis.

CANON VI.

Si quis dixerit, propter haeresin, aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam a conjuge, dissolvi posse matrimonii vinculum, anathema sit.

EXAMEN.

1\. Quaestio de divortiis, omnibus temporibus magna quidem contentione, non tamen eodem semper modo disputata fuit. Magnum enim et arduum quiddam est, matrimonii vinculum per repudium solvere, cum videatur obstare decretum divinitatis: Quod Deus conjunxit, homo non separet. Vicissim vero, si separatis secundae nuptiae prohibeantur, obstrepit hoc quod Paulus dicit, 1. Cor. 7 constitutiones de causis matrimonialibus ita moderandas esse, ne conscientiis laquei injiciantur: et ne ille, qui donum continentiae non habet, objiciatur tentationibus Satanae, et ustionibus: melius enim est nubere quam uri. Et propter vitandas fornicationes, quisque habeat suam uxorem. Et ex harum regularum diversa consideratione factum est, quod quidam in hanc, alii magis in alteram partem inclinarunt. Sed nos ea tantum, quae ad explicationem horum Canonum necessaria videbuntur, annotabimus.

2\. Explicationis autem gratia, pono discrimen inter vera impedimenta, dirimentia matrimonium, vel contrahendum, vel contractum et inter divortium. Impedimenta enim vocantur, quando conjunctio, quae non est legitima, dirimitur: et praecipue, quando matrimonium non est consummatum.

Divortium vero accidit in conjugio, quod legitime contractum, et praecipue, quando jam consummatum est. Ita Moyses, Deut. 24 descripturus repudium, inquit: Si homo acceperit uxorem, et maritaverit eam. Sed Esd. 10 separatio alienigenarum, quia contra mandatum divinum conjunctae erant, fit sine libello repudii, quanquam illa differentia non ubique ab omnibus servetur. Quidam enim inter causas divortii numerant etiam gradus prohibitos, qui tamen proprie ad impedimenta matrimonii pertinent.

3\. Prima igitur quaestio est, propter quas causas licitum et permissum sit in Novo Testamento, legitimum divortium. Non dubium autem est, Moysen propter duritiem cordis Judaeorum, plures divortii causas concessisse: dicit enim, Deut. 24. Si non invenerit grariam in oculis ejus, eo quod deprehenderit in ea rem foedam, Mal. 2. Si odio habes, dimitte. Postea vero actio divortii apud Judaeos, in eam licentiam et levitatem degeneravit, ut ex quacunque causa uxores dimitterent. Matthaeus dicit, κατὰ πᾶσαν αἰτίαν: hoc est, quicquid esset, cujus poterant uxores insimulare, statim petebant divortium. Quia vero viris cordatis et gravibus, levitas illa repudii ex quavis causa displicebat: proponunt igitur Christo quaestionem, an ex quavis causa fieri possit divortium? Et simul comprehenditur quaestio, quae sint verae causae legitimi divortii. Christus vero unam solam causam fornicationis excipit: de reliquis vero quibusvis causis inquit: Qui dimissa una duxerit aliam, et qui ducit dimissam, adulterium committunt.

De vera causa divortii.

4\. Non autem committi potest adulterium, nisi vel utraque, vel altera persona sit vinculo matrimonii alligata. Pronuntiat ergo Christus praeter fornicationem nullam aliam esse causam, quae possit facere tale divortium, quo vinculum matrimonii solva-

tur, ut conjuges vere et legitime separari possint. Sed in omnibus aliis causis, excepta fornicatione, pronuntiat manere decretum divinum: Quod Deus conjunxit, homo non separet. Scio fuisse qui disputarunt, non solam causam fornicationis, in Christi sententia intelligendam esse, licet sola diserte exprimatur: sed sub illa comprehendi etiam alias causas, quae sint vel aeque graves, vel etiam graviores, quam fornicatio: quia moris sit scripturae, exempli loco unum aliquid proponere, et diserte exprimere, sub quo reliqua quae sunt ejusdem generis comprehendantur: ut exemplum de sublevando asino inimici, complectitur omnia charitatis officia, quibus damnum aliquod ab inimicis averti potest.

Ita exemplum de obvertenda altera maxilla, omnis generis contumelias complectitur: et exemplum securis e manubrio exsilientis, complectitur omnia homicidia involuntaria. Sed talem explicationem, existimo sententiam Christi non admittere: propterea quia status responsionis, ex proposita quaestione dijudicandus est. Ita autem proponitur quaestio: An ex omni causa liceat dimittere uxorem? Ad quaestionem hanc Christus respondens, non dicit, ex quavis causa licere: nec etiam dicit, ex nulla causa licere: sed explicaturus, ex quibus causis liceat, ex quibus non liceat, solam fornicationis causam excipit: ex reliquis vero quibusvis causis, pronuntiat vinculum matrimonii non solvi, sed committi adulterium, si fiat commixtio cum alia persona. Haec sententia conscientiis tutissima est: ex verbis enim Christi, manifesta et certa est. Cui tamen illud quod dignum est observatione, addi potest: sicut vulgo dicitur, aliud esse jus fori, aliud jus poli: aliud esse forum politicum, aliud forum conscientiae. Ita enim Theodosius et Valentinianus, Christiani Imperatores, sub doctissimis et vigilantissimis Episcopis, qualis fuit Ambrosius, ediderunt constitutionem de divortiis: in qua plures causas divortii concedunt, ut saevitiam, veneficia, insidias vitae structas, etc. Politicae enim constitutiones ita moderandae sunt, ut non tantum boni et sanabiles ad regulam bonae conscientiae gubernentur, verum etiam ut impii, praefracti et contumaces, qui justis admonitionibus regi nolunt, reprimantur et coerceantur, ne reliquorum tranquillitatem turbent. Cumque politicis legibus omnia quae ad exactam justitiae normam non conveniunt, caveri non possint: quando igitur duo imminent incommoda, ut id quod levius est, eligatur, constituuntur metae, quantum sine Reipublicae perturbatione concedi possit, et ubi gladius civilis repressurus sit impiorum contumaciam. Ita Deus ipse in constitutione politiae Israëliticae, proposuit quidem normam institutionis conjugii: sed quia plerique propter cordis duritiem, illa norma nolebant regi: Moyses igitur politicus legislator, ne oeconomica tranquillitas prorsus turbaretur et vastaretur, politicam fecit constitutionem, de modo et metis divortiorum. Semper tamen conscientiis insonuit vox doctrinae: Ab initio non fuit sic. Quod Deus conjunxit, homo non separet. Eodem modo Ambrosius, qui conscientias de divortiis, secundum Christi doctrinam erudiebat, non ignorabat politicam illam Imperatoris sui Theodosii constitutionem: sed illam hoc politico fine editam non damnavit: nec tamen docuit, in foro conscientiae pios hoc facere posse, et debere, sicut hoc pulchre colligitur ex illis quae scripsit, in 16. cap. Lucae: Omnis qui dimiserit uxorem suam, et alteram duxerit, moechatur. Audi, inquit, legem Domini: cui obsequuntur, etiam qui leges ferunt. Item: Dimittis ergo uxorem quasi jure, sine crimine: et putas id tibi licere, quia lex humana non prohibet, sed prohibet divina.

An quaelibet causa sufficiat ad dimittendam uxorem.

Moyses de modo divortiorum.

5\. Non igitur omnem et quamvis causam divortii Christus approbat: nec tamen etiam nullam concedit divortii causam: sed causam fornicationis excipit ab aliis omnibus illegitimis, illicitis et insufficientibus divortii causis. Propter adulterium igitur, fieri potest verum et legitimum divortium: Et illud divortium non pugnat cum divino decreto: Quod Deus conjunxit, homo non separet. Ibi enim non homo, sed Deus ipse separat. quod enim verbum Dei facit, hoc Deus ipse facere judicandus est.

6\. *De casu desertionis.*

Aliud vero est loqui de casu desertionis, quem Paulus ponit, 1. Cor. 7. Si infidelis discedit, discedat. Quaestio enim de divortio, ita proponitur: Propter quas causas vir sive mulier possit a se repudiare et abjicere, sive uxorem, sive maritum legitime conjunctum. Ad hanc quaestionem recte respondetur verbis Christi, quod propter solum adulterium. Neque enim Paulus, praeter unicam illam Christi exceptionem, fideli concedit, ut propter disparitatem religionis, infideli repudium mittat: sicut Anabaptistae fingunt alterum conjugum statim posse repudiari, si nolit sectam illorum amplecti. Paulus enim expresse dicit: Si infidelis consentit cohabitare, fidelis non dimittat illam. Si infidelis discedit, discedat: non enim servituti subjectus est frater vel soror, in hujusmodi.

An divortium faciendum ob diversitatem religionis.

Audis Paulum distincte loqui. 1. Non concedit fideli, ut propter diversitatem religionis, vel petat, vel faciat divortium, inquit enim: Fidelis non dimittat infidelem. 2. Si vero fidelis ab infideli injuste deseratur et abjiciatur, in hoc casu desertionis, si infidelis non potest adduci ut cohabitet, et fidelis non potest continere: pronuntiat Paulus, fidelem non esse serviliter alligatam desertori, sed esse liberam. Servitus enim et libertas opposita sunt. Et Phrasis Pauli: δεδούλωται, rectissime intelligi potest ex illis quae scribit Rom. 7. Mulier lege alligata est viro. Item, libera est a lege viri, ne sit adultera, si alteri viro copuletur. Atque ita Ambrosius sententiam illam interpretatur, quod non sit peccatum ei, qui propter Deum dimittitur, si alii se junxerit, nec accusatur, si deserta alii copuletur. Infidelis vero discedens, et in Deum et in matrimonium peccare dignoscitur. Et mox postea: Si Esdra dimitti fecit uxores aut viros infideles, ut propitius fieret Deus, nec iratus, si alias ex genere suo acciperent (non

non separet, quod scilicet Deus conjunxit. Possunt igitur incidere talia impedimenta, quae adversa fronte repugnant institutioni conjugii: et in talibus impedimentis, homo non separat id, quod Deus conjunxit. Sed Ecclesia ostendit, talen conjunctionem, quia pugnet cum norma matrimonii divinitus tradita, non esse legitimam seu divinam conjunctionem: ut, si sit impedimentum graduum, sive consanguinitatis, sive affinitatis, quos Deus sua voce severe prohibuit: si quis antea habeat aliam legitimam uxorem: si consensus non sit liber et expressus: si accedat talis error personae, sicut Jacobo cum Lea accidit, si natura prorsus non sit idonea ad matrimonium etc. Talia impedimenta non sunt ab Ecclesia, privata aut peculiari ipsius autoritate constituta, sed notata sunt ab ipso Deo, in institutione matrimonii: et non separant conjugium divinitus conjunctum, sed ostendunt, non esse legitimam, seu divinam conjunctionem. De his igitur, quia fundamentum habent in verbo Dei, non est controversia.

Impedimenta repugnantia institutioni conjugii.

Praeter haec vero alia sunt impedimenta, ab hominibus constituta, quae non pugnant cum verbo Dei de matrimonio: ut commentum de cognatione spirituali. Quod enim talis cognatio dirimat matrimonium, vel contrahendum, vel jam contractum, et scripturae et verae antiquitati prorsus ignotum est, alias enim inter Christianos, nullum posset constare matrimonium, omnes enim sumus fratres et sorores.

Impedimenta ab hominibus constituta.

Ignorat et hoc scriptura, quod votum castitatis, dirimit matrimonium jam contractum. Et recte quidem monentur homines, ne cum illis, qui diversae et pravae religionis sunt, contrahant matrimonium.

Votum castitatis.

Diversitas tamen religionis, non dirimat matrimonium, 1. Cor. 7. Quae igitur talia impedimenta ab hominibus constituta sunt, quae non pugnant cum divina conjunctione, quae est in matrimonio juxta ejus institutionem: illa juste et merito taxantur. Tunc enim homo separat, quod Deus conjunxit, quando humana autoritate constituuntur impedimenta dirimentia matrimonium, licet non pugnent cum verbo Dei, de matrimonii conjunctione. Idem enim est, ac si dicerem: Licet legitima et divina sit conjunctio homines tamen posse constituere aliqua impedimenta, quibus separetur et dirimatur. Ex hac distinctione impedimentorum quae vera et manifesta est, recte explicari possunt ea, quae prolixe de impedimentis matrimonii disputantur: quaeque in hoc Canone, omnia sine distinctione in genere approbantur et confirmantur.

Diversitas religionis.

CANON VI.

Si quis dixerit, propter haeresin, aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam a conjuge, dissolvi posse matrimonii vinculum, anathema sit.

EXAMEN.

1. Quaestio de divortiis, omnibus temporibus magna quidem contentione, non tamen eodem semper modo disputata fuit. Magnum enim et arduum quiddam est, matrimonii vinculum per repudium solvere, cum videatur obstare decretum divinitatis: Quod Deus conjunxit, homo non separet. Vicissim vero, si separatis secundae nuptiae prohibeantur, obstrepit hoc quod Paulus dicit, 1. Cor. 7 constitutiones de causis matrimonialibus ita moderandas esse, ne conscientiis laquei injiciantur: et ne ille, qui donum continentiae non habet, objiciatur tentationibus Satanae, et ustionibus: melius enim est nubere quam uri. Et propter vitandas fornicationes, quisque habeat suam uxorem. Et ex harum regularum diversa consideratione factum est, quod quidam in hanc, alii magis in alteram partem inclinarunt. Sed nos ea tantum, quae ad explicationem horum Canonum necessaria videbuntur, annotabimus.

2. Explicationis autem gratia, pono discrimen inter vera impedimenta, dirimentia matrimonium, vel contrahendum, vel contractum et inter divortium. Impedimenta enim vocantur, quando conjunctio, quae non est legitima, dirimitur: et praecipue, quando matrimonium non est consummatum.

Divortium vero accidit in conjugio, quod legitime contractum, et praecipue, quando jam consummatum est. Ita Moyses, Deut. 24 descripturus repudium, inquit: Si homo acceperit uxorem, et maritaverit eam. Sed Esd. 10 separatio alienigenarum, quia contra mandatum divinum conjunctae erant, fit sine libello repudii, quanquam illa differentia non ubique ab omnibus servetur. Quidam enim inter causas divortii numerant etiam gradus prohibitos, qui tamen proprie ad impedimenta matrimonii pertinent.

3. Prima igitur quaestio est, propter quas causas licitum et permissum sit in Novo Testamento, legitimum divortium. Non dubium autem est, Moysen propter duritiem cordis Judaeorum, plures divortii causas concessisse: dicit enim, Deut. 24. Si non invenerit grariam in oculis ejus, eo quod deprehenderit in ea rem foedam, Mal. 2. Si odio habes, dimitte. Postea vero actio divortii apud Judaeos, in eam licentiam et levitatem degeneravit, ut ex quacunque causa uxores dimitterent. Matthaeus dicit, κατὰ πᾶσαν αἰτίαν: hoc est, quicquid esset, cujus poterant uxores insimulare, statim petebant divortium. Quia vero viris cordatis et gravibus, levitas illa repudii ex quavis causa displicebat: proponunt igitur Christo quaestionem, an ex quavis causa fieri possit divortium? Et simul comprehenditur quaestio, quae sint verae causae legitimi divortii. Christus vero unam solam causam fornicationis excipit: de reliquis vero quibusvis causis inquit: Qui dimissa una duxerit aliam, et qui ducit dimissam, adulterium committunt.

De vera causa divortii.

4. Non autem committi potest adulterium, nisi vel utraque, vel altera persona sit vinculo matrimonii alligata. Pronuntiat ergo Christus praeter fornicationem nullam aliam esse causam, quae possit facere tale divortium, quo vinculum matrimonii solva-

tur, ut conjuges vere et legitime separari possint. Sed in omnibus aliis causis, excepta fornicatione, pronuntiat manere decretum divinum: Quod Deus conjunxit, homo non separet. Scio fuisse qui disputarunt, non solam causam fornicationis, in Christi sententia intelligendam esse, licet sola diserte exprimatur: sed sub illa comprehendi etiam alias causas, quae sint vel aeque graves, vel etiam graviores, quam fornicatio: quia moris sit scripturae, exempli loco unum aliquid proponere, et diserte exprimere, sub quo reliqua quae sunt ejusdem generis comprehendantur: ut exemplum de sublevando asino inimici, complectitur omnia charitatis officia, quibus damnum aliquod ab inimicis averti potest.

Ita exemplum de obvertenda altera maxilla, omnis generis contumelias complectitur: et exemplum securis e manubrio exsilientis, complectitur omnia homicidia involuntaria. Sed talem explicationem, existimo sententiam Christi non admittere: propterea quia status responsionis, ex proposita quaestione dijudicandus est. Ita autem proponitur quaestio: An ex omni causa liceat dimittere uxorem? Ad quaestionem hanc Christus respondens, non dicit, ex quavis causa licere: nec etiam dicit, ex nulla causa licere: sed explicaturus, ex quibus causis liceat, ex quibus non liceat, solam fornicationis causam excipit: ex reliquis vero quibusvis causis, pronuntiat vinculum matrimonii non solvi, sed committi adulterium, si fiat commixtio cum alia persona. Haec sententia conscientiis tutissima est: ex verbis enim Christi, manifesta et certa est. Cui tamen illud quod dignum est observatione, addi potest: sicut vulgo dicitur, aliud esse jus fori, aliud jus poli: aliud esse forum politicum, aliud forum conscientiae. Ita enim Theodosius et Valentinianus, Christiani Imperatores, sub doctissimis et vigilantissimis Episcopis, qualis fuit Ambrosius, ediderunt constitutionem de divortiis: in qua plures causas divortii concedunt, ut saevitiam, veneficia, insidias vitae structas, etc. Politicae enim constitutiones ita moderandae sunt, ut non tantum boni et sanabiles ad regulam bonae conscientiae gubernentur, verum etiam ut impii, praefracti et contumaces, qui justis admonitionibus regi nolunt, reprimantur et coerceantur, ne reliquorum tranquillitatem turbent. Cumque politicis legibus omnia quae ad exactam justitiae normam non conveniunt, caveri non possint: quando igitur duo imminent incommoda, ut id quod levius est, eligatur, constituuntur metae, quantum sine Reipublicae perturbatione concedi possit, et ubi gladius civilis repressurus sit impiorum contumaciam. Ita Deus ipse in constitutione politiae Israëliticae, proposuit quidem normam institutionis conjugii: sed quia plerique propter cordis duritiem, illa norma nolebant regi: Moyses igitur politicus legislator, ne oeconomica tranquillitas prorsus turbaretur et vastaretur, politicam fecit constitutionem, de modo et metis divortiorum. Semper tamen conscientiis insonuit vox doctrinae: Ab initio non fuit sic. Quod Deus conjunxit, homo non separet. Eodem modo Ambrosius, qui conscientias de divortiis, secundum Christi doctrinam erudiebat, non ignorabat politicam illam Imperatoris sui Theodosii constitutionem: sed illam hoc politico fine editam non damnavit: nec tamen docuit, in foro conscientiae pios hoc facere posse, et debere, sicut hoc pulchre colligitur ex illis quae scripsit, in 16. cap. Lucae: Omnis qui dimiserit uxorem suam, et alteram duxerit, moechatur. Audi, inquit, legem Domini: cui obsequuntur, etiam qui leges ferunt. Item: Dimittis ergo uxorem quasi jure, sine crimine: et putas id tibi licere, quia lex humana non prohibet, sed prohibet divina.

An quaelibet causa sufficiat ad dimittendam uxorem.

Moyses de modo divortiorum.

5. Non igitur omnem et quamvis causam divortii Christus approbat: nec tamen etiam nullam concedit divortii causam: sed causam fornicationis excipit ab aliis omnibus illegitimis, illicitis et insufficientibus divortii causis. Propter adulterium igitur, fieri potest verum et legitimum divortium: Et illud divortium non pugnat cum divino decreto: Quod Deus conjunxit, homo non separet. Ibi enim non homo, sed Deus ipse separat. quod enim verbum Dei facit, hoc Deus ipse facere judicandus est.

6. De casu desertionis.

Aliud vero est loqui de casu desertionis, quem Paulus ponit, 1. Cor. 7. Si infidelis discedit, discedat. Quaestio enim de divortio, ita proponitur: Propter quas causas vir sive mulier possit a se repudiare et abjicere, sive uxorem, sive maritum legitime conjunctum. Ad hanc quaestionem recte respondetur verbis Christi, quod propter solum adulterium. Neque enim Paulus, praeter unicam illam Christi exceptionem, fideli concedit, ut propter disparitatem religionis, infideli repudium mittat: sicut Anabaptistae fingunt alterum conjugum statim posse repudiari, si nolit sectam illorum amplecti. Paulus enim expresse dicit: Si infidelis consentit cohabitare, fidelis non dimittat illam. Si infidelis discedit, discedat: non enim servituti subjectus est frater vel soror, in hujusmodi.

An divortium faciendum ob diversitatem religionis.

Audis Paulum distincte loqui. 1. Non concedit fideli, ut propter diversitatem religionis, vel petat, vel faciat divortium, inquit enim: Fidelis non dimittat infidelem. 2. Si vero fidelis ab infideli injuste deseratur et abjiciatur, in hoc casu desertionis, si infidelis non potest adduci ut cohabitet, et fidelis non potest continere: pronuntiat Paulus, fidelem non esse serviliter alligatam desertori, sed esse liberam. Servitus enim et libertas opposita sunt. Et Phrasis Pauli: δεδούλωται, rectissime intelligi potest ex illis quae scribit Rom. 7. Mulier lege alligata est viro. Item, libera est a lege viri, ne sit adultera, si alteri viro copuletur. Atque ita Ambrosius sententiam illam interpretatur, quod non sit peccatum ei, qui propter Deum dimittitur, si alii se junxerit, nec accusatur, si deserta alii copuletur. Infidelis vero discedens, et in Deum et in matrimonium peccare dignoscitur. Et mox postea: Si Esdra dimitti fecit uxores aut viros infideles, ut propitius fieret Deus, nec iratus, si alias ex genere suo acciperent (non

32

enim ita praeceptum his est, ut dimissis istis alias minime ducerent) quanto magis, si infidelis discesserit, liberum habebit arbitrium, si voluerit nubere legis suae viro? Haec Ambrosius. Phoetius ita scribit: Si infidelis divortium fecerit non est servituti subjectus fidelis, quin et ipse divortium faciat. Interpretatur autem verbum χωρίζεσθαι non simpliciter pro discedere, sed pro separare seu divortium facere: sicut usurpatur in illo dicto, homo non separet.

7. Saltem duae causae divortii. Duos igitur casus in scriptura habemus, quibus vinculum matrimonii dissolvitur, ut conjuges separentur, non tanquam ab hominibus, sed ab ipso Deo: 1. propter adulterium, vir licite, recte, et sine peccato potest uxorem suam repudiare. 2. Si infidelis nolit cohabitare cum fideli, sed deserat, dimittat et repudiet eam, sine culpa adulterii, tantum propter fidem: peccat quidem infidelis, et in Deum et in jus matrimonii: sed persona innocens deserta, non est servituti subjecta, sed libera a lege viri, ut non sit adultera, si legitime jungatur alteri viro. Et hos duos casus etiam Chrysostomus annotavit, 1. Cor. 7. Infidelis, inquit, causam praebuit, et fornicatio.

CANON VII.

Si quis dixerit Ecclesiam errare, cum docuit et docet (juxta Evangelicam et Apostolicam doctrinam) propter adulterium alterius conjugum, matrimonii vinculum non posse dissolvi: et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse altero conjuge vivente aliud matrimonium contrahere moecharique eum qui dimissa adultera aliam duxerit, et eam, quae dimisso adultero alii nupserit, anathema sit.

EXAMEN.

1. Repetitur hoc loco, et stabilitur lex illa Pontificia, quod parti innocenti, quae a conjuge vel adultero, vel adultera, legitimo divortio separata est, nulla ratione liceat parte rea adhuc vivente, aliud matrimonium contrahere. Et multi sane sperarunt mitigationem aliquam durissimae istius legis, eo quod inhumana ejus asperitas, non tantum partem innocentem, sine sua culpa, jure suo privat, quod contra regulas juris est, verum etiam periculosissimos laqueos conscientiis injicit. Innocens enim post legitimum divortium, legitime factum, si donum continentiae non habeat, et tamen non possit secundum matrimonium contrahere, cogetur vel in perpetua ustione, qua invocatio turbatur et exstinguitur: vel in fornicatione, quae a regno Dei excludit, vivere: idque non sua, sed aliena culpa. Atque ita divortium a filio Dei propter causam adulterii indultum parti innocenti nihil aliud erit, quam laqueus, quo conjiciatur in ustiones, in fornicationes, in iram denique, et judicium Dei. Melius igitur Christus Ecclesiae consuluisset, si simpliciter nullum divortium, etiam propter adulterii causam concessisset. Ita enim pars innocens retinuisset facultatem utendi remediis, divinitus contra fornicationem concessis. Sed Tridentinum Concilium non est solicitum, quomodo conscientiis consulatur: sicut enim sacrificulis, ita forsan etiam separatis centum potius concubinas, quam unam legitimam uxorem concedent. Septimus igitur Canon sub anathemate prohibet, innocentem qui causam adulterio non dedit, aliud matrimonium altero conjuge vivente, contrahere: et pronuntiat eum, qui post legitimum divortium legitime factum, dimissa adultera aliam duxerit, moechari. Contendit enim per divortium non posse vinculum matrimonii dissolvi, etiamsi propter causam adulterii legitime fiat. Non ignoro autem, Augustinum, et qui illum sequuntur, quaestionem hanc horride et duriter disputare et definire. Sed si sepositis hominum praejudiciis, et praeconceptis praesumptionibus, ex ipsis Christi verbis quaestio haec dijudicetur, res profecto plana et manifesta est.

2. Augustini de hac quaestione disputatio. Quaestio a Pharisaeis proponitur Christo, de divortio seu repudio: hoc est, de dimissione seu separatione uxoris. Jam ante omnia constituendum est, quae sit definitio divortii, de quo Pharisaei quaerunt. Illud vero certum et manifestum est, ex loco Deut. 24 quem Pharisaei allegant. Ibi enim Moyses dicit, per repudium uxorem dimitti e domo mariti, et ita emitti, ut possit alteri marito nubere. Et Levit. 21. Ezech. 44 sacerdos sicut viduam, ita etiam repudiatam vetatur ducere, Jerem. 3 tanquam vulgatum et notorium allegatur post repudium libertatem esse transeundi ad aliud conjugium. Repudium igitur seu divortium, de quo Pharisaeorum quaestio loquitur, non tantum est sejunctio a convictu domestico seu separatio quoad cohabitationem: sed est solutio vinculi matrimonialis, ita ut post legitimum divortium legitime factum, possit contrahi aliud matrimonium, non tantum post mortem prioris conjugis, sed vivente eo. Illud enim expresse ponitur, Deut. 24. Et verbum כרת, unde repudium, seu divortium Hebraeis dicitur, significat abscindere, seu praescindere, quod ad solutionem vinculi conjugalis apte convenit. Atque adeo vinculum conjugale non manet post divortium, inter priores conjuges, ut Deut. 24 et Jerem. 3 pronuntietur abominatio esse, si maritus repudiatam suam, post mortem alterius viri ducere voluerit. Dietenbergius objicit: Judaeis licuisse post divortium ducere aliam uxorem, non ratione divortii, sed quia licebat plures tunc simul uxores habere. Hanc vero rationem vanam et falsam esse inde constat. Nam et uxor repudiata, poterat alteri nubere. Deut. 24, Levit. 21, Ezech. 44, Jer. 3. Quid igitur Pharisaeorum quaestio, nomine divortii intelligat, certum et manifestum est. Et ipsa formula libelli repudii, quae adhuc hodie Judaeis usitata est, idem confirmat: In ea enim ponitur haec clausula: Concedo ei licentiam et potestatem, ut pro libito suo vadat quo voluerit: ducique possit ab omni viro: nec eam quisquam prohibere praesumat.

3. Quid Christus intelligat per divortium et repudium. Videamus porro quid ipse Christus in responsione sua intelligat per divortium seu repudium. Conjungit autem, Matth. 19, Marc. 10, Luc. 16 duo haec: uxorem dimittere et post divortium aliam ducere. Eadem ergo est definitio divortii. in quaestione Pharisaeorum, et in responsione Christi. Hanc vero

notationem divortii, accommodabimus ad ipsam quaestionem et responsionem. Quaerunt enim Pharisaei, propter quas causas tale divortium licitum sit. Hic vero libere fateor, si Christus tantum hoc respondisset, quod Marcus et Lucas describunt, sensus simpliciter hic esset: propter nullam prorsus causam, licitum esse tale divortium: sed quaecunque intercedat causa, non posse vinculum matrimonii dissolvi, nisi per mortem. Ita enim habent verba: quicunque dimiserit uxorem suam, et duxerit aliam, adulterium committit. Sed quia in Evangelistis, universalis et necessaria regula est, veram interpretationem et sententiam quaerendam et sumendam esse ex collatione descriptionum, quae exstant apud reliquos Evangelistas: ita enim mutuas operas tradiderunt, ut quod unus brevius et obscurius posuit, illud alter suppleat, et clarius explicet. Conferenda igitur est etiam Matthaei descriptio, quae testatur non semel, sed in duobus locis Christum diversis temporibus, quando materiam divortii tractavit, diserte addidisse exceptionem de casu fornicationis, Matth. 5 et 19. Non itaque simpliciter universales sunt sententiae illae Christi, in Marco et Luca: sed cum illa exceptione, quam Matthaeus Apostolus, qui illis concionibus Christi interfuit, duobus in locis addit. Quia igitur verissima est regula, quod generi derogetur per speciem, sensus igitur responsionis Christi, ex collatione Evangelistarum hic erit: tantum in causa fornicationis, licitum esse tale divortium, sicut supra descripsimus: in reliquis vero omnibus causis', non esse licitum, ut vir uxorem dimittat, et aliam ducat. Et quia pronuntiat adulterium committi, si alia ducatur: ostendit, in omnibus divortiis propter quascunque causas fiant, manere vinculum matrimonii, excepto illo divortio, quod fit propter causam fornicationis. Argumenta enim a contrario sensu, sunt omnium et manifestissima et firmissima. Quia igitur Christus dicit: Qui dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis et duxerit aliam, moechatur. Ergo a contrario sensu, qui propter causam fornicationis dimittit uxorem, et aliam ducit, non moechatur. Hoc certe luce meridiana clarius est. Et haec clarissima simplicitas, vel inde confirmatur, quod Augustinus diversam suam sententiam aliter tueri non potest, nisi verba Christi de exceptione fornicationis, misere, et contra quam simplicitas contextus patitur, torqueat. Dicit enim hunc esse sensum exceptionis, quod illi gravius quidem peccent, qui sine causa fornicationis divortium faciunt: sed tamen et illos adulterii reos esse, qui propter causam fornicationis uxorem dimittunt, et aliam ducunt. Sed inspiciatur tantum textus, et manifestum erit, Christum hoc non dicere. Neque enim proposita erat quaestio, utrum ex illegitimis divortiis gravius peccatum sit, sed quaestio erat de causis legitimis divortii. Et Pharisaei quidem existimabant, quamvis causam sufficere. Christus vero respondet: Excepta causa fornicationis, nullam aliam esse causam, quae possit matrimonii vinculum solvere. Semper autem in memoriam revocetur difinitio divortii. Pharisaei enim in quaestione ponunt definitum: quaerunt enim de causis divortii. Christus vero in responsione ponit ipsam definitionem divortii: uxorem scilicet dimittere, et aliam ducere. Et hanc definitionem nulli causae tribuit, nisi tantum causae fornicationis. Particulae etiam παρεκτός et εἰ μή, illam Augustini contorsionem non admittunt. Graeci interpretes, 1. Reg. 20 reddiderunt πάρεξ: puer hoc non sciebat, nisi tantum David et Jonathas, cap. 21: Non est hic alius gladius, praeter hunc, 3. Reg. 3: Nemo adfuit nisi nos duae, Act. 26: Optarim omnes fieri tales, qualis ego sum, exceptis his vinculis. In his sententiis, certe ineptissima esset interpretatio de magis et minus, cum simpliciter sint exclusivae exceptiones: sicut et particula, nisi, quae Matth. 19 usurpatur, cujus exempla ubique sunt obvia.

Sensus responsionis Christi.

4.

5. *Duae objectiones ex Paulo earumque refutatio.*

Ita ergo sententia Christi plana est. Sed duo dicta ex Paulo opponuntur: de quo non dubium est, quin omnium rectissime Christi sententiam intellexerit. Illas igitur paucis ostendemus, non tollere exceptionem Christi de causa fornicationis. Rom. 7 dicit mulierem lege alligatam esse viro, donec vivit: ita ut si vivente viro, alteri conjuncta fuerit, adultera pronuntietur. Hoc Pontificii ita interpretantur, quasi Paulus voluerit docere, ne post legitimum quidem divortium, propter causam fornicationis legitime factum, concedi posse aliud matrimonium, altero conjuge vivente. Sed Paulus in illo loco non tractat ex professo doctrinam de divortiis, sed ex institutione conjugii, quod sit individua conjunctio, similitudinem quatenus proposito suo congruit, assumit. Et nullum dubium est, matrimonium per se, juxta institutionem, esse talem conjunctionem, sicut Christus inquit: Non jam sunt duo, sed una caro. Item: Quod Deus conjunxit, homo non separet. Et hoc modo juxta institutionem, nexus matrimonii non nisi morte dissolvitur. Et hactenus similitudo illa serviebat Pauli proposito. Alia vero quaestio est de divortio: cujus similitudinem Paulus non attexuit, quia ad id quod in illo loco agebat, non erat opus, Christus vero, Matth. 19 simul et legem inseparabilitatis conjugii, ex institutione tradit: et adjungit exceptionem de divortio, propter causam fornicationis. Non igitur existimandus est Paulus sustulisse seu abrogasse exceptionem illam Christi quando legem institutionis, de individua conjugii societate recitat. Et ne conjecturis opus sit, ipse Paulus certissimus sui interpres sit. Dicit enim, se loqui scientibus legem. Atqui legem concedere secundas nuptias, post legitimum divortium, certissimum est, Deut. 24, Levit. 21, Jer. 3, Ezech. 44. Loquitur itaque in illo loco Paulus de vinculo conjugali, quale est per se, extra casum divortii. Nam et ipse 1. ad Cor. 7 ubi sententiam illam, quae exstat Rom. 7 repetit, fidelem in casu desertionis eximit servitute, et vindicat in libertatem a lege conjugis infidelis, dum adhuc vivit. Altera sententia Pauli 1. Cor. 7 videtur fortius urgere: praefatur enim, se repetere praeceptum Domini de divortiis. Dicitur autem simpliciter, sine exceptione, praeceptum Domini esse, mulierem a viro non separari: si vero separetur, ut maneat innupta, aut viro

Explicatio loci Paulini.

6.

reconcilietur: Et virum non dimittere uxorem. Inspiciamus igitur aliquando propius, illam Pauli sententiam, maxime quia profitetur se repetere praeceptum Domini, de divortio. Christus autem in illo suo praecepto, duo complectitur. 1. propter quas causas non sit licitum divortium, ita ut legitime possit aliud matrimonium contrahi, 2. addit exceptionem de causa fornicationis. Videamus jam, an Paulus utramque partem praecepti Christi, complectatur, an vero de altera tantum parte legatur. Et non divinationibus agemus, sed ex ipsis Pauli verbis, hac de re statuemus. Primo autem sumemus illud, quod etiam adversariorum confessione certum est. Licet enim post divortium, non permittant alterum matrimonium: hoc tamen fatentur, concessum esse, ut propter causam fornicationis, vir possit uxorem dimittere, et uxor virum deserere. In aliis vero casibus, extra fornicationem, Christus pronuntiat ipsam dimissionem non licere. Nam Matth. 5 non de repetitis a viro post dimissionem secundis nuptiis, sed de ipsa dimissione loquitur: Quisquis uxorem dimiserit, excepta causa fornicationis, facit eam moechari. Jam vero Paulus, 1. Cor. 7 inquit: Praecipio non ego: sed Dominus, mulierem a viro non discedere, et virum non dimittere uxorem. Audis Paulum loqui de illa parte praecepti Dominici, quae in aliis casibus extra causam fornicationis, ipsam dimissionem prohibet. Et in his casibus recte dicit, non posse contrahi alterum matrimonium, quia nondum soluto vinculo matrimonii, est adulterium. Non autem praeceptum Domini est, virum propter causam fornicationis, nec debere, nec posse uxorem dimittere. Exceptio igitur causae fornicationis, in illa Pauli sententia non comprehenditur: quia expresse declarat, se loqui de illis casibus, in quibus ipsa dimissio non est licita.

Quod autem addit: Si vero discedit, etc. ostendit multa fieri de facto, quae de jure non licent.

Secundo ipsum verbum reconciliationis, ostendit Paulum non loqui de causa fornicationis. Quando enim in scriptura alter dicitur alteri reconciliari, intelligitur hoc proprie non de parte innocente, sed quod pars offendens reconcilietur alteri, ut ad Rom. 5. Cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo. Matth. 5. Si Frater tuus habet aliquid adversum te, vade reconciliare fratri tuo.

Si igitur Paulus discessionem mulieris, de causa fornicationis viri intelligeret: non mulieri, ut parti innocenti, sed viro, ut parti offendenti injungeret reconciliationem. Quia vero dicit, mulier reconciliet se viro, ergo intelligit separationem, quae propter alias causas fit, excepto casu fornicationis. Salva igitur manet exceptio Christi.

Tertio, ipse Paulus mox fideli parti desertae, non proponit praeceptum, maneat innupta: sed liberam eam pronuntiat. Ergo Paulus ipse ostendit, priorem illam sententiam non esse intelligendam sine exceptione.

Quarto, Graeci interpretes exceptionem causae fornicationis, expresse addunt in explicatione hujus Paulinae sententiae. Chrysostomus dicit, uxorem a viro non discedere sine fornicatione: et addit Pauli sententiam esse: quia propter alias causas, excepta fornicatione, contingit fieri divortia: melius esse, ut a principio non fiant, quod si fiant, vel maneant sine conjugio, vel reconcilientur.

Eandem explicationem repetit Theophylactus. Oecumenius ita inquit: Lex Domini est, ne excepta fornicatione fiat divortium. Item: Vir uxorem non dimittat, nisi ratione fornicationis duntaxat, haec enim lex Christi est. *Theophylactus.*

Ambrosius etiam inquit: Si discesserit propter malam conversationem viri, jam innupta maneat. *Ambrosius.*

Corinthiorum igitur quaestio non fuit de legitimo divortio, quod propter causam fornicationis fit, sed de illis divortiis, quae Graecorum levitate, ex quibusvis causis in illis locis usitata erant. Atque ita dijudicatio hujus quaestionis, quantum ad scripturae sententiam attinet, plana est. Et bonae mentes acquiescere debent, quando habent ipsius divinae voluntatis simplicem et genuinam sententiam, in scriptura patefactam.

7. Apud Ecclesiasticos vero scriptores, quaestio illa non eodem modo definita fuit. Omnino enim quantum salva conscientia fieri potest, opera danda est, ut divortia etiam legitima caveantur, et nexus conjugalis vel indissolubiliter servetur, vel si interruptus fuerit, redintegretur. Serio igitur viros monebant, et hortabantur veteres, ut adulteras, si poenitentiam agerent, et spem emendationis praeberent, paterentur sibi reconciliari: cum praesertim nobis Christianis cogitandum sit, foedus spiritualis conjugii inter Christum et Ecclesiam, saepe a nobis spirituali fornicatione violari. Nollemus autem Deum tam duriter nobiscum agere, ut propterea sine spe reconciliationis, in aeternum nos a se repudiet. Sed celebramus, sicut aequum est, illam Dei misericordiam, quae pulcherrime descripta est, Jer. 3. Eandem igitur humanitatem et misericordiam, lapsae etiam parti nos praestare aequum est, ne incidamus in illud judicium: Qua mensura mensi fueritis, etc. cum praesertim Christus adulteram resipiscentem clementer receperit, Joh. 8. Quod caput, Augustinus narrat acerbos viros tanto odio persecutos, ut ex suo loco illud expunxerint.

Accedit, quod secunda matrimonia, sua habent incommoda propter liberos ex priori conjugio susceptos. Et pars lapsa, quando sine omni spe receptionis repudiatur, difficilius ad poenitentiam redibit, sed ex desperatione, aliis atrocioribus flagitiis se prostituet. Hieronymus citat quidem sententiam Solomonis ex cap. 18. Proverbiorum, quae tamen in Hebraico textu Solomonis non exstat: Qui tenet adulteram, stultus est et impius. 32 quaest. 1 citatur ex Chrysostomo: Fatuus est et injustus, qui retinet meretricem. Patronus enim turpitudinis est, qui celat crimen uxoris. *Hieronymus.*

Non tamen pugnat adversus pietatem, adulteram resipiscentem recipere. Ita David conjugem suam Michol, quae alteri copulata fuerat, rursus ad se recepit.

8. Haec et alia argumenta, quibus persuaderi et molliri possit viri animus, exstant apud Augustinum. Et piis omnibus probatur, ut non statim ad divortia prosiliatur, sed prius tententur omnia, quae reconciliationi et redintegrationi servire possunt. Omnia enim mihi licent, sed non omnia expediunt et aedificant, inquit Paulus.

9. Veteres igitur, ut animos maritorum efficacius moverent, docuerunt, rectius, praestantius et perfectius esse, si etiam ille, qui ab adultera separatus est, vel maneat sine conjugio, vel reconciliatam uxorem rursus recipiat: Et secundas nuptias post divortium, aliqua etiam publica reprehensione notarunt: ut eo facilius animos ad reconciliationem flecterent. Non autem adeo fuerunt asperi, duri, horridi et immanes, ut maluerint conscientias separatarum, hujusmodi traditionibus, laqueis ustionis et fornicationis, in aeternum exitium praecipitare, quam alterum matrimonium concedere. Ita Origenes in 18 cap. Matth. dicit quidem talia matrimonia esse extra scripturam, et adversus ea, quae scripta sunt Rom. 7 et Matth. 18 addit tamen: Scio quosdam, qui praesunt Ecclesiis, extra scripturam permisisse aliquam nubere viro priori vivente. Et contra scripturam quidem fecerunt, Rom. 7, non tamen omnino sine causa hoc permiserunt: forsan enim propter hujusmodi imfirmitatem incontinentium hominum, pejorum comparatione, quae mala sunt, permiserunt. Et illam permissionem dicit non esse juxta exactam justitiam, sed secundum duritiam hominum carnalium. Comparat autem, quod diligenter notandum est, hanc promissionem illi quae exstat, 1. Cor. 7. Bonum est mulierem non tangere, sed propter fornicationem, etc. Item: Rursus conveniant, ne tentet vos Satanas: hoc vero dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. Non igitur intelligit permissionem criminis mortalis, vastantis conscientiam, et effundentis gratiam. Et si nihil aliud, talem certe promissionem seu indulgentiam, aliquando in concilio futuram sperarunt Cajetanus, Erasmus et Catharinus: sed frustra, sicut jam apparet.

Ita docti 7 Canonem Neocaesariensem, de hujusmodi secundis nuptiis intelligunt: et meo quidem judicio, recte. Statuit enim presbyterum non debere interesse conviviis secundarum nuptiarum, ne convivio illis nuptiis consentire videatur. Et ratio additur: quia praeceptum sit, secundis nuptiis poenitentiam imponere. Notatae igitur fuerunt secundae illae post divortium nuptiae, publica aliqua Ecclesiastica reprehensione: non tamen prorsus vel damnatae, vel prohibitae, vel rescissae fuerunt.

Hieronymus. Ita Hieronymus Fabiolam, quae post legitimum divortium, vivente priori marito, alteri nupserat, narrat quidem publicam egisse poenitentiam, de qua scilicet loquitur Canon 7. Neocaesariensis, eo quod esset contra rigorem Evangelii: qui universam causationem nubendi, viventibus viris, foeminis amputat: tamen addit, illam hoc non ut peccatum mortale commisisse: nec tantum Papiniani leges secutam, sed fecisse hoc juxta dicta Pauli: Melius est nubere quam uri. Item: volo juniores viduas nubere, ne convertantur post Satanam. Nec publica Fabiolae poenitentia efficit, peccatum esse simpliciter mortale et damnabile: nam et illis qui adulteram sine divortio retinebant, duorum atque trium etiam annorum poenitentia tunc imponebatur, cap. 32, quaest. 1. Et duriores omnino fuerunt veteres foeminis, ne illis post divortium, alterum concederetur conjugium: sicut Ambrosius 1. Cor. 7 inquit: Non permittitur uxori ut nubat, si virum suum causa fornicationis dimiserit. De viro autem existimat, Paulum ideo non addere, Maneat ἄγαμος: Quia inquit, viro licet ducere aliam, si dimiserit uxorem peccantem. Et reliqua quidem divortia Ambrosius et arguit, et damnat in 16. Luc. Sed post divortium ex causa fornicationis, expresse dicit licere, ut vir aliam ducat uxorem, idque non ex legum civilium, sicut Lindanus fingit, sed ex Pauli sententia pronuntiat. Et ex illo Ambrosii loco colligitur, publicas illas reprehensiones, quae exstant apud Origenem et Hieronymum, potissimum contra foeminarum secunda matrimonia constitutas fuisse. Viris enim illud licuisse, Ambrosius aperte affirmat.

Circa Augustini vero tempora, quaestio haec horridius coepit disputari: simpliciter scilicet adulterina esse conjugia, quae post legitimum etiam divortium propter causam fornicationis legitime factum, sive a viris, sive a foeminis contraherentur. Non tamen catholicum fuisse hoc dogma, inde apparet, quod fuerunt tunc, qui Augustini sententiae contradixerunt: ut Pollentius. Sed Augustini autoritate effectum est, quod in concilio Milevitano 17. Canon, hac de re ita positus est: Placuit, ut secundum Evangelicam et Apostolicam disciplinam, neque dimissa a marito, alteri conjungatur: sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur. Quod si contempserint, ad poenitentiam redigantur. Sed nec ille Canon dicit de parte innocente, quae propter causam fornicationis partem peccantem dimittit: sed loquitur de dimissis, hoc est, de parte rea. Illud vero notabile est, quod addit Canon iste, petendam esse legem Imperialem in illa causa. Ergo usque ad illa tempora, etiam sub Christianis Imperatoribus, non fuit lex seu constitutio, prohibens talia matrimonia. Neque vero postea etiam a Christianis Imperatoribus talem legem impetrarunt, sicut ex Codice Justiniani manifestum est. In Ecclesia etiam post illud tempus, talia matrimonia non simpliciter ut damnabilia rescissa fuerunt. Leo enim Epist. 85 loquitur de sacerdote quodam, qui post divortium uxoris, aliam duxerat. Illum vero tantum a ministerio removet, non autem rescindit alterum illud conjugium: nec ex communione Ecclesiae illum ejicit.

Concilium Milevitanum.

10. Et licet post illa tempora, duriores semper hac de re factae fuerunt constitutiones: tamen et constitutiones et exempla quaedam, retinuerunt veteris Ecclesiae humanitatem. Ut cap. 32, quaest. 7 citatur Canon cujusdam Concilii: Quaedam cum fratre viri sui dormivit: decretum est, ut adulteri nunquam conjugio copulentur: illi vero cujus uxor stuprata est, licita

conjugia non negentur. Item ex decreto Zachariae: Concubuisti cum sorore uxoris tuae: sic fecisti, neutram habeas: et si illa, quae uxor tua fuerit, conscia sceleris non fuit, si se continere non vult, nubat in Domino: tu autem et adultera, sine spe conjugii permaneatis. Ex Concilio Triburiensi: Si quis cum noverca sua dormierit, neuter ad conjugium pervenire potest: sed vir ejus potest, si vult aliam accipere, si se continere non potest. Et Gregorius scribit Bonifacio: Quod proposuisti, si mulier infirmitate correpta, non valuerit viro debitum reddere, quid ejus faciat conjugalis? Bonum esset, si sic permaneret, ut abstinentiae vacaret: sed quia hoc magnum est, ille qui non poterit se continere, nubat magis.

11\. Haec ideo recitavi, ut rectius expendi possit, quale sit Tridentinum anathema in 7 hoc Canone. Praecipue vero ut consideretur, ex quibus causis et rationibus, veteris Ecclesiae humanitas, post divortium aliquando concesserit conjugia. Si Magistratus exsequeretur judicium adulteri et adulterae, Deut. 22, Ezech. 16 et 23 non opus esset quaestione illa turbatrice conscientiarum. Sed quia Magistratus cessat, consulendum igitur est conscientiis, ex verbo Dei: sicut Paulus personae desertae consulit ex illa regula: In pace nos vocavit Deus. Item, Ne laquei conscientiis injiciantur.

CANON VIII.

Si quis dixerit Ecclesiam errare, cum ob multas causas separationem inter conjuges, quoad thorum seu quoad cohabitationem, ac certum incertumve tempus fieri posse decernit, anathema sit.

EXAMEN.

Haec non est nova definitio divortii, quod scilicet sit tantum separatio inter conjuges, quoad thorum et quoad cohabitationem, manente interim etiam inter separatos vinculo matrimonii. Et talis quidem separatio sumpta fuit primum ex dicto Pauli 1. Cor. 7. Si discedit, maneat inupta, aut viro reconcilietur, quando scilicet non aderat vera causa legitimi divortii. Incidebant vero quaedam aliae graviores dissensiones. Ibi cum divortium fieri non posset, fiebat quaedam secessio, post quam per reconciliationem cohabitatio redintegrabatur. Ex illa secessione postea facta est definitio divortii: cum Paulus expresse contestetur, se non loqui de vero divortio, hoc est, de dimissione et separatione, quae praecepto Domini conceditur, inquit enim: Conjugatis praecipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non separari, nec virum dimittere uxorem. Quod igitur Paulus attexit: Si discedit, aut maneat innupta, aut viro reconcilietur: non pertinet ad verum et legitimum divortium, de quo Christus loquitur. Et tamen ex illo loco, Pontificii fabricant definitionem veri et legitimi divortii.

Secundo. Christus ipsam dimissionem conjugis, nisi fiat propter causam fornicationis, pronuntiat esse illicitam et illegitimam, Matth. 5. Dictum est antiquis: Si quis dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii. Ego vero dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari. Contra hanc vero Christi sententiam, Pontificii decernunt, praeter fornicationem, multas alias esse causas, propter quas licita et legitima separatio conjugum fieri possit.

Tertio. Separationem seu dimissionem, quae 1. Cor. 7 extra causam fornicationis describitur, Paulus nec suadet, nec decernit, sed docet eam pugnare cum praecepto Domini, qui praecipit non discedere. Quando vero conjuges contra illam Apostoli doctrinam et admonitionem, privata contumacia se separant, tunc Paulus suadet reconciliationem: aut si hoc nolint, pronuntiat ipsos debere sine conjugio manere. Sed 8 hic Canon dicit, ipsam Ecclesiam ob multas causas, praeter fornicationem, decernere posse separationem.

Quarto. Christus Matth. 5 dimissionem seu separationem conjugum, quae fit praeter causam fornicationis, ideo improbat, quia objicit periculis ustionis, fornicationis et adulterii. Facit, inquit, illam moechari. Sed de his periculis, Pontificii non sunt soliciti, libere enim decernunt separationem, ad certum incertumve tempus.

Quinto. Contendunt tale debere esse divortium, in quo vinculum matrimonii nihilominus salvum maneat. Atqui in Pontificia illa separatione vinculum conjugii, multis et variis modis solvitur et disrumpitur.

Nam ad vinculum matrimonii, pertinent hae sententiae: Et adhaerebit uxori suae. Faciamus ei adjutorium, quod sit coram ipso. Mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir. Iterum convenite, ne tentet vos Satan, propter incontinentiam vestram: Non sunt duo, sed una caro. Et ipsum matrimonium, definitur individua vitae consuetudine. Haec vero vincula conjugii in Pontificia separatione, quoad thorum et cohabitationem, solvuntur et dirumpuntur. Homines igitur contra decretum divinitatis separant, quod Deus conjunxit.

CANON XI.

Si quis dixerit, prohibitionem solennitatis nuptiarum, certis anni temporibus superstitionem esse tyrannicam ab ethnicorum superstitione profectam: aut benedictiones, et alias ceremonias, quibus Ecclesia in illis utitur, damnaverit, anathema sit.

EXAMEN.

Olim in festo Nativitatis, Paschatis et Pentecostes, celebrabatur frequens et solennis totius populi communio. Ne igitur nuptiarum conviviis, et reliquis pompis, turbaretur aut impediretur praeparatio ad dignam communionem, bono consilio statutum fuit, ne in illis festis, et proximis diebus ante illa festa, pompae nuptiarum celebrarentur. Postea cum collapsa esse consuetudo solennis communicationis in illis festis: hoc est, cum causa, finis et usus statuti

illius desiisset, ipsum tamen statutum retentum fuit. Et assui coepit nova opinio, quasi sanctitas illorum temporum non posset ferre commixtionem carnis in copula conjugali, sicut quondam in sacris Bonae Deae matronae cogebantur secubare. Haec opinio taxatur et reprehenditur. Scriptura enim pronuntiat, thorum esse immaculatum: item, esse castitatem et sanctificationem.

CANON XII.

Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad judices Ecclesiasticos, anathema sit.

EXAMEN.

Quia matrimonium in Ecclesia normam habet ipsum verbum Dei, et in causis matrimonialibus multi accidunt casus conscientiarum: Ecclesia igitur non potest prorsus et simpliciter, causas matrimoniales a se, ad politicum Magistratum rejicere: sicut fit in causis haereditatum, successionum, et similibus. Christus enim qui causam dividendae haereditatis prorsus a se rejicit, Luc. 12 quaestionem de divortiis non similiter rejicit: sed ex verbo Dei ostendit, quid cum norma Institutionis consentiat, quid vero pugnet. Ita Paulus, 1. Cor. 7 de causis matrimonialibus consultus, non rejicit totum negotium ad politicum Magistratum, sed conscientias ex verbo Dei erudit. Ita Ambrosius respondet in quaestione matrimoniali, de gradibus prohibitis, lib. 8, Epist. 66. Et in vetustis etiam Conciliis, quaedam de causis matrimonialibus statuta leguntur. Nunquam vero vetus Ecclesia causas matrimoniales ita ad suum forum transtulit, ut prorsus excluderet politicum Magistratum, maxime si Christianus esset. Ferre enim leges, ad Magistratus officium pertinet. Ita non Episcopi, sed Theodosius Imperator legem tulit, de consobrinorum conjugio. Augustinus de Civitate Dei, lib. 15, cap. 16 Ambrosius Epist. 66. Ita Concilium Milevitanum judicat lege imperiali sibi opus esse, ad statutum de divortiis. Talis tunc fuit conjunctio ministerii Ecclesiastici, et Magistratus politici, in causis matrimonialibus: quas postea Pontifex et Episcopi prorsus ad se rapuerunt, excluso simpliciter politico etiam Christiano magistratu.

Ambrosius.

DE CLANDESTINIS MATRIMONIIS.

Tametsi dubitandum non est, clandestina matrimonia libero contrahentium consensu facta, rata et vera esse matrimonia, quamdiu Ecclesia ea irrita non fecit: et proinde jure damnandi sunt illi, ut eos sancta synodus anathemate damnat, qui ea vera ac rata esse negant: quique falso affirmant, matrimonia a filiis familias, sine consensu parentum contracta irrita esse, et parentes ea rata vel irrita facere posse: nihilominus sancta Dei Ecclesia, ex justissimis causis illa semper detestata est, atque prohibuit, etc.

EXAMEN.

1. Inter ipsos Pontificios, si qui sunt saniores, agnoscunt et fatentur, matrimonia insciis et invitis parentibus contracta, non esse legitimam aut divinam conjunctionem. Gropperus enim in institutione Coloniensi, gravissime inquit: Evaristi Canonem plane sanctissimum, cuperemus in Ecclesiam Concilio generali revocari, ob clandestina illa matrimonia tollenda: quae nunc passim non palam, sed furtim inter pueros et puellas, citra parentum consensum, per lenones et lenas copulantur: vel inter stultos et temulentos, sola causa libidinis, non Dei respectu, sed diaboli instinctu conjunguntur: idque saepe numero praeter destinatum consensum. Quis enim consensum recte vocarit, cujus non consilium, sed vel pueritia, vel temulentia, vel insidiae, vel libido causa sint? Quis vero nescit, quot stupris, quot perjuriis, et id genus aliis criminibus, ac innumeris malis, clandestina illa matrimonia ansam praebeant? Et postea: Scimus Ecclesiam haec matrimonia multo ex tempore sustinuisse, nec facile rescidisse: ne vitiatis puellis sua simplicitas fraudi, et adolescentibus impune foret, quod puellis stuprum intulissent. Verum cum experientia doceat, hanc Ecclesiae indulgentiam, innumeris malis abutentium vitio, ansam praebere: quis non videt longe satis esse, ut clandestina illa matrimonia, quae omnino Sacramenti rationem non habent, ab Ecclesia tollantur, seu decernatur saltem, ipsa matrimonii firmitatem apud Ecclesiam non prius habitura, nisi novi consensus robur accesserit, etc. Haec ibi.

Gropperi verba in institutione Coloniensi.

2. Et profecto gravissima habet haec sententia documenta et firmamenta, ex jure divino, jure naturali, jure civili, et ex veteris Ecclesiae constitutionibus.

Primum enim Ecclesia sentit et fatetur, conjugium esse talem conjunctionem, cujus autor, conjunctor et conciliator sit ipse Deus. Ut igitur conjuges statuere possint, se ab ipso Deo conjungi, utque ipsum benedictione sua, coepto conjugio adfuturum sperare et petere possint: docendi sunt, ne contra verbum et mandata Dei conjugia ineant. Neque enim ejus conjunctionis Deus conciliator erit, quae contra ipsius verbum instituitur. Jam vero patria potestas, non tantum juris civilis est: sed mandatum divinum liberos subjicit parentum potestati, ut illis in Domino obediant in omnibus. Quomodo igitur legitima et divina potest esse conjunctio, quae instituitur violatione obedientiae et reverentiae, quam ex mandato divino liberi parentibus debent?

Canonistae quidam clamitant, nos affingere hoc 4 praecepto, quod in contrahendis matrimoniis, patria potestas ex jure divino habet autoritatem super liberos, cum causae matrimoniales videantur exemptae esse a 4 praecepto, per hoc dictum: Relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae. Sed hoc dictum loquitur non de sponsa, sed de uxore, hoc est, de matrimonio legitime jam contracto. Ipsa vero Scriptura, et praeceptis et exemplis liberorum matrimonia contrahenda includit in 4 praeceptum.

Parentibus enim mandat, ut ipsi vel filias elocent, vel filiis uxores accipiant, Deut. 7, Jer. 29. Et Abraham, pro jure patriae potestatis, quasi testamento cavet, quam velit uxorem filio accipere, et qualem nolit a filio duci. Et in Novo Testamento Paulus 1. Cor. 7 ubi disputat de virginibus vel servandis, vel elocandis, consilium illud praescribit parentibus. Jus igitur divinum tribuit patriae potestati, autoritatem super liberos, non tantum in civilibus contractibus, sed expresse etiam in contrahendis matrimoniis. Quartum igitur praeceptum, de reverentia et obedientia liberorum erga parentes, expresse et in specie complectitur etiam contractum matrimonii. Et quidem patriam potestatem posse matrimonia sine consensu parentum contracta, vel rata vel irrita facere, Deus expresse in lege sua ostendit. Exstat enim lex divina, Deut. 22. Si quis virginem stupraverit, dabit patri tot siclos, et habebit eam uxorem, nec poterit eam dimittere, cunctis diebus vitae suae. Audis illum de jure debere eam uxorem habere, si pater consenserit. Sed Exod. 22. Intercessione patriae potestatis, illud potest vel ratum vel irritum fieri. Si enim pater virginis, eam stupratori dare noluerit, non potest eam habere uxorem. Imo si virgo, quae adhuc est in patria potestate, ipsi Deo aliquid voverit, votum illud irritum potest reddi, contradicente patre, Num. 30. Multo magis ergo patria potestas autoritatem habebit in promissione matrimoniali, facta citra parentum consensum.

Quia igitur res ardua est, contractum matrimonii ita instituere, ut Deus ipse matrimonium conjungat, copulet et conciliet, quaeritur, quomodo Deus illud faciat? Non autem sine medio illud facit, sicut Adamo Evam adduxit, sed per certa et legitima media. Illa autem quae sint, in explicatione 4 praecepti ipse ostendit. Quando igitur hisce mediis spretis et conculcatis, instituitur contractus matrimonii, num homo pronuntiabit esse legitimam et divinam conjunctionem? Haec certe ratio gravissima est, ex jure divino sumpta.

3. *Jus naturale. Jus Civile.* Secundo. Quod haec sententia sit non tantum juris civilis, sed et naturalis, leges civiles ostendunt, ut in Digestis de ritu nuptiarum. Nuptiae consistere non possunt, nisi consentiant omnes, hoc est, qui coeunt, quacunque in potestate sint. Et Codice de nuptiis: Observatis juris praeceptis, sociare conjugio tuo quam volueris, non impedieris: ita tamen, ut contrahendis nuptiis patris tui consensus accedat. Et institutio de Nuptiis: Justas nuptias inter se cives Romani contrahunt, qui secundum praecepta legum coeunt: masculi quidem puberes, et foeminae viri potentes: et consensum habeant parentum, quorum in potestate sunt. Nam hoc fieri debere, et civilis et naturalis ratio suadet, in tantum ut jussus parentis praecedere debeat.

4. Tertio. Veteris Ecclesiae constitutiones eandem sententiam, et quidem magna gravitate tuentur. Exstat Evaristi constitutio, edita circa annum Domini centesimum, quae inquit: Aliter legitimum non sit conjugium, nisi ab his qui super ipsam foeminam dominationem habere videntur, et a quibus custoditur, uxor petatur, et a parentibus et propinquis sponsetur, etc. Ita peracta et legitima scitote esse connubia: aliter vero praesumpta, non conjugia, sed adulteria, vel contubernia, vel stupra, aut fornicationes potius, quam legitima conjugia esse non dubitatur: nisi voluntas propria suffragaverit, et vota succurrerint legitima. Addit autem Evaristus: Ita a Patribus accepimus, et sanctis Apostolis, eorumque successoribus traditum invenimus. Et circa annum Domini 390 quae fuerit Ecclesiae de hac quaestione sententia, ex Ambrosio colligitur, qui de historia Rebeccae in lib. de Patriarchis inquit: Consulitur Rebecca non de sponsalibus. Illa enim judicium exspectat parentum, non est enim virginalis pudoris. eligere maritum, sed de die profectionis consulitur. Et addit Ambrosius, hanc sententiam esse legis naturae. Plerique, inquit, Euripidion illud mirantur, ubi mulier cum ad alias nuptias petebatur, inquit: Sponsaliorum meorum pater meus curam sibi subjicit: hoc enim non est meum, Ergo quod et ipsi philosophi mirati sunt, servate virgines, et non solum virgines, sed et si qua vidua vult nubere, nubat in Domino, ita ut electionem mariti, parentibus deferat, etc.

Et circa annum 436. Carthaginensis 4. Synodus ostendit usitatum fuisse, ut ad testificandum parentum consensum, sponsus et sponsa a parentibus in Ecclesia sacerdoti benedicendi offerrentur.

Circa annum Domini 450 Leo Pontifex statuit, ita secundum legem et Evangelium, publicis nuptiis in conjugium liquide aliquam sumi, si sponsa a parentibus tradatur sponso. Idem dicit: Paterno arbitrio foeminae viris junctae, carent culpa.

In Concilio Toletano 4 circa annum Domini 630 decretum est ne virgines extra voluntatem parentum, vel suam, cogantur maritos accipere.

Et circa annum Domini 865, Bulgaris recens ad fidem conversis, ita scribit Nicolaus de consuetudine Romanae Ecclesiae: Apud nostrates sponsalia foedera, quae futurarum sunt nuptiarum promissio, consensu eorum, qui haec contrahunt, et horum quorum in potestate sunt, celebrantur. Haec exstant in decretis, causa 30 et 32 quae juxta seriem temporum distribui, ut eo clarius perspiciatur, recentem esse Pontificiam constitutionem, de ratis habendis clandestinis matrimoniis, dissentientem a sententia veteris Ecclesiae.

Convenit etiam huc, quod 37, quaest. 1 et 2 scribitur de raptoribus, qui puellam violenter a domo patris abducunt, ut corruptam in uxorem habeant. Ibi enim sancitur, ex Aureliensi synodo, etiamsi puella raptori consenserit, tamen reddendam esse potestati patris. Et Gregorius dicit: Cum rapta patriae potestati restituta fuerit, et raptor rapinae suae poenitentiam egerit, cum voluntas parentum utriusque in unum convenerit, non prohibentur ad invicem copulari.

5. Et haec praecipue intelligenda sunt, quando res adhuc est integra. Quando enim matrimonio con-

summato, secuta est commixtio, tunc ad vitanda majora scandala, et ne injuria fiat vitiatae et de sertae mulieri, servari potest dispensatio, quae exstat Deut. 22. Habeat eam in uxorem. Atque ita Ambrosius Sisynnio patri consulit, simul tamen etiam culpam filii fatetur, lib. 6. Epist. 43. Imo toleravit hoc Isaac in Esau.

Si vero parentum vel negligentia vel durities, illa sua potestate abuteretur, et non vellet liberis prospicere de conjugio, vel conaretur impedire honesta matrimonia, aut cogere invitos ad incommodas conjunctiones, certa juris remedia huic abusui et opposita sunt, et alia opponi possunt.

7. Audi vero, qualia ἀσύστατα Tridentina synodus de hac quaestione statuat. Fatetur, Ecclesiam talia clandestina matrimonia semper detestatam esse, atque prohibuisse: et tamen simul anathemate damnat eos, qui ea vera ac rata esse negant. Potestne igitur detestanda et prohibita conjunctio, facere verum matrimonium? hoc est, detestanda et prohibita conjunctio, juxta Tridentinum Concilium, est legitima et divina conjunctio. Atqui Evaristus Pontifex Romanus, ante annos 1450 pronuntiavit, non esse vera matrimonia, idque ex Apostolorum traditione. Ipsos ergo Apostolos Tridentina Synodus anathemate damnat. Addit autem, Ecclesiam, hoc est, Pontificem cum suis praelatis, posse facere ut irrita sint talia matrimonia, quamdiu vero hoc non fecerit, anathemate damnandos esse, quicunque ex verbo Dei, ex jure naturae, et ex veteris Ecclesiae constitutionibus, negant ea esse vera et rata. Et vel hinc judica, qualia sint Tridentina anathemata. Manifeste enim ostendunt, quare pro clandestinis matrimoniis dimicent, non quod sint vel verbo Dei, vel veteris Ecclesiae constitutionibus consentanea: sed tantum propter retinendam et stabiliendam Pontificiorum tyrannidem. Fatentur enim se posse, si modo vellent, facere ut irrita sint talia matrimonia, sed quamdiu hoc facere nolint omnes diversum sentientes debere anathema esse. Et satis quidem haec, pro imperio Pontificio.

CANON IX.

Si quis dixerit, clericos in sacris ordinibus constitutos, vel regulares castitatem solenniter professos posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege Ecclesiastica vel voto: et oppositum nil aliud esse, quam damnare matrimonium: posseque omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt se castitatis (etiamsi eam voverint) habere donum, anathema sit: Cum Deus id recte petentibus non deneget, nec patiatur nos supra id quod possumus tentari.

CANON X.

Si quis dixerit, statum conjugalem anteponendum esse statui virginitatis vel coelibatus, et non esse melius ac beatius, manere in virginitate aut coelibatu, quam jungi matrimonio, anathema sit.

EXAMEN.

Disputatio de virginitate et coelibatu clericorum, non potest brevibus absolvi. Restant etiam loci nonae Sessionis, de purgatorio, de reliquiis, imaginibus, et invocatione Sanctorum, de indulgentiis, de delectu ciborum, de jejuniis, de festis. Sed quia secunda haec pars examinis, praeter opinionem excrevit, et aliis causis, quo minus nunc progrediar, impedior, illa igitur quae restant, peculiari aliquando tractatu, si Deo visum fuerit, et Ecclesiae utilitas flagitare videbitur, explicabimus.

SECUNDAE PARTIS FINIS.

TERTIA PARS

EXAMINIS DECRETORUM CONCILII TRIDENTINI

COMPLECTENS EXPLICATIONEM LOCORUM:

De Virginitate.
De coelibatu Sacerdotum.
De Purgatorio.
De invocatione Sanctorum.

ADIECTA EST IN SINGULIS LOCIS HISTORIA CERTAMINUM INDE USQUE AB APOSTOLORUM TEMPORIBUS.

AUTORE

MARTINO CHEMNICIO, D.

ILLUSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO,

D. JOHANNI GEORGIO

MARCHIONI BRANDEBURGICO,

SACRI ROMANI IMPERII ARCHICAMER. ET ELECTORI, PRUSSIAE, STETINI, POMERANIAE, CASSUBEORUM, SCLAVORUM, ET IN SILESIA, CROSSORUM DUCI, BURGGRAVIO NORIBERGICO, ET RUGIAE PRINCIPI, ETC.

DOMINO SUO CLEMENTISSIMO:

GRATIAM, SALUTEM AC PACEM, A DEO PATRE, PER DOMINUM NOSTRUM JESUM CHRISTUM.

Illustrissime Princeps Elector, Domine clementissime, annus jam agitur undecimus, cum fatali quadam occasione cum Jesuitis, novitia Romani Pontificis creatura, in certamen incidi. Quia enim sectam illam ideo excogitatam constabat, ut inde tanquam ex equo Trojano, prodirent novi milites, literarum et linguarum armis instructi, qui patrocinium Pontificiae religionis felicius, quam reliquorum Monachorum ordines hactenus fecissent, susciperent et sustinerent, ac professione politioris literaturae et linguarum, tanquam lenociniis abutentes, incautae juventutis animos allicerent, atque a prima aetate Pontificiis opinionibus imbuerent: idque ita insidiose, ut publicis scriptis se non statim aperirent, unde colligi posset, quid monstri alerent: Ego certis tum rationibus adductus, praecipua capita Theologiae, quam profiterentur, ex quadam ipsorum censura excerpta, edidi, ut hac ratione provocati, ipsi plenius se aperirent, unde propius agnosci possent. Cum vero ex ipsorum grege nemo prodiret, sed Andradius quidam Lusitanus, homo doctus sane et eloquens cujus in Concilio Tridentino non minima fuit autoritas, a patribus Concilii jussus, libello meo, exiguo sane, aliquot libros Explicationum, quas orthodoxas vocabat, opponeret, ita, ut quasi rationem Decretorum et Canonum Concilii Tridentini, cui tum intererat, reddere videretur: Ea occasione, cum necessario aliquid esset respondendum, ut cum aliqua Lectoris utilitate illud fieret, Examen seu explicationem Decretorum Concilii Tridentini institui, et locos de Scriptura et

Traditionibus, de peccato, de libero arbitrio, de justificatione, de fide, de bonis operibus, et de Sacramentis, duabus partibus ex sacrae Scripturae Canonicae fundamentis, collatis ad eam normam verae et piae antiquitatis testimoniis, ante aliquot annos, simplici orationis filo expedivi.

Supererant autem in Decretis illis reliqui examinandi seu explicandi loci, de Virginitate, et de coelibatu Sacerdotum, de Purgatorio, de invocatione, reliquiis et imaginibus Sanctorum, de indulgentiis, de ciborum delectu, de Jejuniis et Festis. Et sane animus non erat, illorum etiam locorum tractationem suscipere, et ea, sicut in prioribus partibus factum fuerat, ratione pertexere: absterrebar enim magnitudine et difficultate laborum, quos in prioribus partibus expertus eram. Cumque praeter quotidianas Ministerii mei occupationes, aliis subinde negotiis impedirer: sperabam ex nostris alium aliquem feliciori ingenio, majori eruditione et eloquentia elegantiore instructum et ornatum, cui plus otii et excitatior ingenii alacritas suppeteret, proditurum, qui utilem hanc et necessariam Ecclesiae operam, majori cum fructu, vel privato suo, vel communi Ecclesiarum nostrarum nomine, praestaret. Multis enim de causis valde utile esset, gravi autoritate, communicatis sententiis, et conjunctis operis, publicam refutationem, Decretis Concilii Tridentini, communi nomine opponere, in qua detectis insidiis, et corruptelis refutatis, vera sententia in singulis locis illustraretur, ut posteritati etiam constaret, quae fundamenta, et quas rationes judicii sui, de Tridentini Concilii decretis, aetas haec nostra habuisset. Haec enim ratio ad instruendas et confirmandas bonas mentes, plus habitura esset momenti, quam privatae commonefactiones.

Interea vero ex variis locis, a multis eruditis et piis viris, quibus priorum partium lectio non ingrata fuerat, et per literas et coram instigatus fui, ut reliquos etiam locos pertexerem, cum laborem illum semel suscepissem, et facta promissione quasi ex condicto tenerer. Cumque ex adversariorum etiam, Lindani, Cromeri, Tiletani, atque aliorum Pontificiorum clamoribus animadverterem, priores illos meos labores non absque fructu susceptos fuisse, acerbae enim ipsorum vociferationes, acceptae plagae indicia et testimonia sunt: passus tandem sum, id quod supererat oneris, mihi rursus imponi: Maxime cum viderem, Lindanum in exagitando Apologetico illo, in quo ordines Protestantium (ut vocant) causas recusatae Tridentinae Synodi graviter exponunt, superbe nostris Ecclesiis insultare, et illos praecipue locos, quos reliquos esse dixi, variis sophismatum artificiis, sub specie Catholicae Antiquitatis depravare. Reliquorum itaque etiam in decretis Tridentini Concilii locorum Examen seu explicationem, pio studio institui, et Deo juvante, pro donorum meorum mediocritate, simplici dictione, ex Scripturae fundamentis, et huic consentientibus verae antiquitatis testimoniis, pertexui. Et de meis laboribus nihil dicam, illos enim Christo Servatori, vera animi humilitate, in timore

Domine offero, et Ecclesiae ejus audienti et sequenti vocem pastoris sui, judicium de illis permitto.

Hanc vero tertiam partem Examinis Tridentini Concilii, complectentem explicationem locorum, de Virginitate, de coelibatu Sacerdotum, de Purgatorio, et de invocatione Sanctorum, vestrae, Illustrissime Princeps Elector, Celsit. demissa ac debita animi reverentia publica hac inscriptione dedicare volui, idque non ambitione aut levitate aliqua: sed causis adductus honestissimis et gravissimis. Utile enim est, et ad praesentis aetatis homines, et ad omnem posteritatem, exstare illustria testimonia, quod necessaria horum temporum certamina, de gravissimis controversiis Religionis, contra impias et superstitiosas Romani Pontificis et conjuratorum ipsius corruptelas, non agitentur levium, turbulentorum, aut indoctorum quorundam hominum clamoribus ex prava quadam dissentiendi libidine, ad dementandum rude et ignobile vulgus: Sed quod illarum controversiarum explicationes, gravissimo Principum sapientissimorum judicio, ex firmis ac perspicuis verbi Dei fundamentis et verae antiquitatis testimoniis, diligenter considerentur, expendantur et cognoscantur. Atque utile est, causas, cur illustrissimi Germaniae Principes et reliqui ordines, Decreta Concilii Tridentini recipere nolint, ex Scripturae fontibus, et ex prima Apostolicae et Catholicae Ecclesiae antiquitate, repetitas exstare, praesertim cum res ipsa palam ostendat, tyrannidem Pontificiam, insidiis, perfidia, gladiis, flammis et restibus hoc agere, ut Decreta Concilii Tridentini, suppressa necessaria illa veritatis disquisitione, quae Act. 17 describitur, executioni mandentur.

Cumque libellum de secta Jesuitarum et doctrina ipsorum, qui primam occasionem praebuit ad sequentes meas de Tridentino Concilio lucubrationes, Illustrissimo Celsit. vestrae parenti, etc. felicis recordationis, inscripserim et priores etiam partes Examinis Decretorum Concilii Tridentini, aliis illustrissimis Brandeburgicae familiae Principibus, dedicarim, cumque hujus etiam partis scriptio in illud tempus inciderit, cum Celsit. vestra una cum politica administratione Marchiae Brandeburgicae provinciae latissimae, Ecclesiarum etiam curam et nutricationem, Christiano principe dignam, ita susciperet, ut doctrinae coelestis incorrupta vox in illis semper sonaret: existimavi me Principi patriae meae, faustae gratulationis et pii ominis loco, recte posse, et jure debere, scriptum hoc in quo coelestium dogmatum puritas et veritas a Pontificiorum corruptelis, sordibus et superstitionibus vindicatur, demissa reverentia offerre. Scio enim Celsit. vestram, post sacrae Scripturae cognitionem, in perlegendis D. Lutheri Scriptis, et perscrutandis antiquitatis monumentis eam posuisse operam, ut de momentis controversiarum religionis, recte, pie et sapienter judicare possit. Et diligentia periculosissimis hisce temporibus profecto necessaria est, ut Principes ipsi diligen-

ter attendant, quale genus doctrinae regionum suarum Ecclesiis proponatur, sicut Celsit. vestra pie et prudenter facit, quod publica autoritate Ecclesiis suis lectionem Scriptorum D. Lutheri diligenter commendat. Non enim Pontificii solum, sed et Sacramentarii clancularii Lutheri scripta de hominum manibus excutere ideo conantur, ut suis erroribus in Ecclesia liberius grassari possint.

Quo minus autem dubitarem, Illustrissimo Celsit. vestrae nomini, meas hasce lucubrationes dedicare, animum mihi addiderunt reverendi, clarissimi et doctissimi viri, DD. Georgius Coelestinus, Ecclesiae collegiatae apud Berlinenses Praepositus, DD. Joannes Copus cognatus meus, Celsit. vestrae Consiliarius intimus, et DD. Johannes Neander Medicus, cujus fidei Celsit. vestra corporis sui curam committit. Hi enim spem mihi non dubiam fecerunt, significationem hanc quantulamcunque demissi et devoti animi a subdito erga Principem patriae profectam et declaratam Celsit. vestrae non ingratam fore, cum quidam affirmarent, libellum Ecclesiarum Prutenicarum continentem explicationem controversiarum hujus temporis, in quo conficiendo et ego tunc aliquid operae contuli, a Celsit. vestra antea, aliqua cum commendatione et non sine pia approbatione, perlectum fuisse.

Quod igitur divinae bonitati gratum, et Ecclesiae faustum ac salutare sit, prodit Tertia haec pars Examinis Concilii Tridentini, sub Illustrissimo Celsit. vestrae nomine, quam si Lectores intellexerint, Celsit. vestrae judicio sapientissimo non improbatam fuisse, libentius inspicient, atque ut opinor, aliqua cum voluptate legent in singulis locis integram, inde ab Apostolorum temporibus contextam certaminum historiam, quando scilicet, a quibus, qua specie, et quibus argumentis, corruptelarum et superstitionum seminaria sparsa, resuscitata, aucta et expolita subinde fuerint. Ac rursus, a quibus veritatis testibus, et ex quibus fundamentis, repressa et refutata fuerint: quodque privatae patrum quorundam opiniones et devotiones, tunc non fecerint legem communem, aut dogma Catholicum, cum semper alii veritatis testes melioribus illis Ecclesiae temporibus, pullulantibus superstitionibus, opinionibus, ex fundamentis Scripturae Canonicae publice se opponerent. Illa enim historica observatio hisce controversiis plus affert lucis, quam aliae prolixae disputationes, et de sententiis veterum una haec certissima dijudicandi ratio est: ostendit enim, qua fide, et quo candore, Pontificii multas veterum sententias, ad stabiliendas suas superstitiones, detorquere soleant. Et inter scribendum saepius optavi, in prioribus etiam partibus similem rationem servatam fuisse, ut singulis locis addita esset talis historica controversiarum explicatio: quod fieri tamen non incommode poterit, si aliquando repetenda erit editio. Sed in singulis locis Lector ipse haec animadvertet.

Videbitur forsan nonnullis prolixitas esse nimia. Sed quia status controversiarum a Pontificiis insidiose plerumque transponitur (nunc enim longe aliam spe-

ciem controversiis induere conantur, quam quae ante annos quinquaginta fuit) ostendendum fuit, quid proprie in controversia positum sit in singulis locis, et facienda antithesis, quomodo olim illa disputarint, et quomodo nunc ea pingant. Argumenta etiam nunc longe alia conquirunt Patroni Regni Pontificii quam quae ante hos annos ipsis usitata fuerunt: conferenda igitur fuerunt et vetera ipsorum et recentia argumenta. Cumque in explicationibus Argumentorum subinde nova comminiscantur sophismata, illa fuerunt detegenda et removenda. Et cum praecipuam victoriae spem in eo ponant Pontificii, ut Lectorem cumulatis variis Patrum sententiis turbent, conatus fui in historia certaminum de singulis locis nebulas illas discutere, et veram rationem dijudicandi veterum sententias ex ipsis fontibus monstrare. Inde factum est, quod scriptum longius, quam vel institueram, vel cogitaram, excurrit, quam prolixitatem, non quidem affectatam, sed quam rerum ipsarum tractatio, non tam obtulit, quam flagitavit, candidus Lector boni consulet. Deus Pater Domini nostri Jesu Christi, rigationi huic, mediocri labore ex pio studio susceptae sua benedictione salutare addat incrementum, ut ad nominis sui gloriam, et Ecclesiae aedificationem, aliquid inde utilitatis redeat. Amen.

Vestram vero Illustrissime Princeps Elector Celsit. demisse oro, ut hanc inscriptionem a subdito suo clementi animo suscipiat, et me meaque studia sibi clementer commendata habere non dedignetur, sicut Chemniciorum et Sabinorum familiae, quae in atavo meo conjunctae fuerunt, honestum semper sub Marchionibus Brandeburgensibus locum habuerunt. Deum oro, ut sub Celsit. vestra literarum, pietatis et pacis studia feliciter semper floreant. Datae Brunsuigae XX. Januarii, Anno Domini MDLXXIII.

Celsit. vestram

demisse et reverenter colens,

MARTINUS CHEMNICIUS, D.

EX OCTAVA SESSIONE
TRIDENTINI CONCILII.

[LOCUS I.]
DE CASTITATE, COELIBATU ET VIRGINITATE.

[SECTIO.]

CANON IX.

Si quis dixerit: Clericos in sacris ordinibus constitutos, vel regulares, castitatem solenniter professos, posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege Ecclesiastica vel voto. et oppositum nil aliud esse, quam damnare matrimonium: posseque omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt se castitatis (etiamsi eam voverint) habere donum anathema sit, cum Deus id recte petentibus non deneget, nec patiatur nos, supra id quod possumus, tentari.

CANON X.

Si quis dixerit: Statum conjugalem anteponendum esse statui virginitatis, vel coelibatus, et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut coelibatu, quam jungi matrimonio, anathema sit.

EXAMEN.

Quae in praecedentibus partibus tractata sunt, quia alicubi habent dogmatum subtilitates intricatas, aliquam desiderant disputationem. Quae vero adhuc restant examinanda capita, (ut de Coelibatu, de Purgatorio, de Reliquiis, Imaginibus et Invocatione Sanctorum, de Indulgentiis, de Delectu Ciborum, Jejuniis et Festis) manifestas, crassas et notorias annexas habent superstitiones et idolomanias: quas cum totus orbis Christianus in clarissima verbi Dei luce, magno cum dolore et gemitu, dudum exhorrescens aspexerit, ita ut querelae non tacitis jam coram Deo gemitibus effundantur, sed plena ac sonora voce in toto orbe undique perstrepant, id quod ne ipsi quidem adversarii negare possunt. Existimarunt igitur multi, licet tam effrenis sit Monachorum, et recentis Pontificiae creaturae Jesuitarum, impudentia, ut nihil tam enormiter et notorie sit superstitiosum, cujus patrocinium et defensionem ipsi suscipere et profiteri non ausint: fore tamen ut Patres Tridentini in Concilio, tanquam in publico orbis theatro, aliquo suffunderentur pudore, et ea, quae publica scandala, manifestos abusus, crassas superstitiones, et non dissimulandas Idolomanias secum trahunt, ex Ecclesia Dei, publica autoritate tollerent. Praecipue vero in hoc cap. de Coelibatu, ubi publica, notoria, scortatoria, adulterina et Sodomitica infamia, inquinatissimi coelibatus in regno Pontificio, multarum conscientiarum periculosi ac perniciosi laquei et persuasiones de merito Virginitatis, cum Evangelio pugnantes, et contumeliosae in meritum Filii Dei, multorum inter ipsos etiam Pontificios conscientiis inclamant, et relaxationem legis coelibatus efflagitant. Nota est Gregorii Magni παλινῳδία, quam Epistola D. Ulrici Episcopi Augustensis recitat. Nota est Pii II. vox a Platina annotata. Noti sunt Mantuani versus, quod fuerit seculi sui judicium de lege coelibatus. Quid de ea inter ipsos hujus temporis Pontificios scriptores multi optent, in publicis scriptis exstat. Auditae fuerunt in ipso Concilio Tridentino Catholicorum quorundam (ut vocant) Principum legationes, idem sonora voce efflagitantes. Sed querelam illam, qua in praecedentibus saepius me necessitas uti coegit, hoc etiam in loco repetere cogor: quod scilicet architecti Decretorum et Canonum Concilii Tridentini puncta et momenta controversiarum non diserte et expresse, ponunt cumque crassiora commenta Monachorum, exsertis verbis in tanta Evangelii luce, qua etiam Laicorum oculi illustrati sunt, defendere non ausint, et tamen damnare nolint, mirabili artificio, verum controversiarum statum involvunt, ita, ut nihilominus nervos superstitionum retineant, ut ab imperitis harum controversiarum primo intuitu, hoc non statim animadvertatur, pii tamen si moneantur, insidias facile perspiciunt. Tecte enim et oblique, si non integris sententiis, tamen vel uno atque altero vocabulo, ad suas,

Capita eorum de quibus hoc libro agetur.

Trid Patres contra omnium spem impurum coelibatum defendunt.

S. Gregorius de coelibatu Sacerdotum. Pius II.

Principum legationes et querelae.

Malitia Trident. patr. in occultando negotii statu, ut nervos superstitionum retineant.

quas stabilire volunt, superstitiones alludunt, ut cum hoc loco castitatem, matrimonio opponunt, non caret Babylonico mysterio Apoc. 17, sicut ostendemus. Ita non clare explicant, quid in controversia sit positum, quando instituitur collatio inter virginitatem et coelibatum: obiter tamen eo alludunt, quod de merito vitae aeternae et beatitudinis sit disputatio, quando vocabulo Paulino, suo more, utuntur (beatius esse.) Eodem modo legem et vota coelibatus nominant tantum, ut illo cooperculo totam Lernam superstitionum, quae in ista Pandorae pixide latet, stabiliant. Haec igitur ea simplicitate, qua usi sumus, in praecedentibus, evolvemus, ut Lectori de Decretis et Canonibus illis judicaturo, integrae disputationes in conspectu sint. Et primum de Castitate dicemus.

Trid. pat. castitatem matrimonio opponunt.

CAPUT I.

QUOD CASTITAS PROPRIE OPPONATUR VAGIS ILLICITIS ET PROHIBITIS LIBIDINIBUS.

1. Castitas, pudicitia, puritas, sanctimonia, necessariae virtutes sunt in credentibus. Impudicitiam enim inquinamenta seu impuritatem, quae castitati opponitur, Deus aversatur, odit et abominatur. Et qui sine vera castitate impuris impudicitiae inquinamentis polluti sunt, Deo placere non possunt, 1. Thess. 4, 1. Cor. 6, Ephes. 4 et 5, Hebr. 12. Maxime igitur prodest et necessarium est, ut in Ecclesia Dei doctrina de vera castitate, pura, integra, et perspicua exstet, ut ita virtus castitatis recte commendetur, et ad eam excolendam pii seriis exhortationibus exstimulentur. Falsa autem illa persuasio animis hominum eximenda est, quasi in solo Coelibatu sit castitas Deo placens, et quasi consuetudo conjugalis opponatur castitati, ita ut reliqua libidinum incendia et operationes extra conjugium, sint quidem aliquid quasi praeter castitatem, non tamen frangant votum castitatis, quae illa conditione in regno Pontificio vovetur (in quantum humana fragilitas permittit:) Quando igitur in Ecclesia de castitate juxta verbum Dei loquimur, non in genere de abstinentia a conjugio declamitandum, sed integra doctrina comprehendenda est. Castitas enim Deo placens, de qua Scriptura concionatur, Primo in eo consistit, ut vitentur omnes libidines, pollutiones et commixtiones extra conjugium a Deo prohibitae. Secundo, est etiam castitas Deo placens in consuetudine conjugali, propter ordinationem, benedictionem et sanctificationem Dei. Tertio, in illis, qui donum habent continentiae, Castitas est puritas vitae coelibis, qua abstinent non tantum a prohibitis, verum etiam a legitimis commixtionibus. De his capitibus ordine dicemus.

Veram castitatem Deus in piis omnibus requirit.

Castitas vera non in solo coelibatu est.

Castitas in quibus consistat.

2. Pontificii igitur, quando de encomiis castitatis concionantur, orationem solummodo vel certe principaliter contra matrimonium dirigunt, de aliis incendiis et operationibus libidinum, obiter tantum facta mentione. Et vulgus audiens illis, qui licet omnis generis libidinibus se polluunt, ideo tamen castitatis appellationem tribui, quia legitimum conjugium non ineant, concipit inde odium conjugii, et persuasionem impunitatis in pollutissimis etiam libidinibus. Debuissent itaque Patres Tridentini, castitatem Deo placentem, non contra legitimum matrimonium distinguere, sed vagis illicitis, et prohibitis a Deo libidinibus opponere: cum praesertim postremi hujus seculi inquinamenta serias de hac parte castitatis admonitiones efflagitent. Non enim a sancto conjugio, sed ab illicitis, foedis et prohibitis libidinibus, Evangelicae castitati capitale periculum est. Nam Deus, qui casta mens est, hoc agit, ut eos, qui non continent, pudico matrimonio copulet, Matth 19. Malignus vero ille spiritus, hostis verae castitatis, qui propterea ἀκάθαρτος appellatur, tanquam Leo rugiens obambulat, ut animos incendiis libidinum inflammatos, in mentem reprobam conjiciat, ita ut contra propriae conscientiae testimonium, et contra severissimas Spiritus Sancti prohibitiones, in scortationem, adulteria, et alias spurcas libidines profligatissime ruant. Atque haec etiam causa est, quando Scriptura de castitate, pudicitia, mundicie et sanctimonia loquitur, quod toties et tam acriter doctrinam, contra vagas libidines, severissimis prohibitionibus, et durissimis comminationibus, propositis etiam horrendis exemplis poenarum, repetit et inculcat. Et quidem ostendit, quam variis modis impurus ille spiritus pudicitiam Evangelicae castitatis attentare et conspurcare soleat, ut docentes in Ecclesia, animos hominum seria inculcatione, et assidua meditatione hujus doctrinae diligentius praemuniant.

Pontificii castitatem conjugio opponunt.

3. Scriptura castitatem opponit vagis libidinibus.

4. Primo enim quosdam flammis libidinum ita transversos capit, ut Dei prohibitiones et comminationes, nec cogitent, nec considerent, nec curent, sed contra conscientiam, quasi beluino impetu in libidines ruant. Notum est, quid Paulus Ephes. 4 de Gentibus scribat: Dedolentes se ipsos tradiderunt impudicitiae in operationem omnis immundiciae Ubi ἀπηλγηκότας vocat, quorum conscientiis quasi callus quidam obductus est, ut nec Dei, nec hominum judicio, nec propriae conscientiae cogitationibus accusantibus afficiantur aut moveantur, sed beluino impetu in quasvis libidines ruant. Rom. 1 vocat νοῦν ἀδόκιμον, mentem reprobam, quia incendia libidinum etiam mentis judicium depravant, ut non consideret τὸ καθῆκον (hoc enim Philosophico vocabulo Paulus utitur). Nec vero inter Gentes tantum hoc accidit, sed in ipso etiam populo Dei, Oseae 4. Fornicatio aufert cor. Et Prov. 7. Sequitur, non secus, quam bos, qui ad lanienam vadit. Et Epistola Judae dicit, quosdam foedissima carnis inquinamenta sectari, ἐνυπνιαζομένους, hoc est, in quibus judicium mentis quasi veterno quodam oppressum est. Causam autem Oseas explicat, quia, inquit, deseruerunt Dominum et mandata ejus. Et remedium Salomon ostendit, cum inquit: Praeceptum lucerna est, et Lex lumen, et vitae via correptio et castigatio, ut custodiant te a muliere mala etc. In tradenda igitur doctrina de vera castitate, non contra matrimonium

Libidines Gentium.

Immundiciae quorundam in populo Dei.

contumeliosa spicula sunt ejaculanda, sed eo maxime respiciendum est, ut divinae prohibitiones, comminationes et exempla poenarum, de confusione libidinum gravissimis commonefactionibus urgeantur, et inculcentur. Hoc enim efficax remedium est per spiritum castificationis, ne cor auferatur, aut veterno opprimatur, ne mens reddatur reproba, et ne conscientia callo dedolentiae obduretur.

Opinione licentiae, Satan libidines suasit.

5. Secundo, plerumque opinione licentiae, et persuasione impunitatis, impurus ille spiritus, solet poculum spurcarum libidinum hominibus propinare, quasi absque offensione Dei, et sine discrimine salutis aeternae sit, etiamsi quis se tradat impudicitiae ad operationem omnis immundiciei. Ut enim ex historiis Ethnicis nihil huc afferamus, utque hoc loco de Simone Mago non dicamus, qui, sicut Augustinus annotavit, docuit detestandam turpitudinem indifferenter utendi foeminis. Certe ex 15 cap. Actorum colligitur, Gentes etiam post conversionem, scortationem opinione impunitatis, tanquam rem adiaphoram, exercuisse. Ideo enim Apostoli in Decreto, quod ad gentes conversas mittendum erat, hoc unum tantum ex lege morali addunt, ut abstineant a fornicatione. Et apud Corinthios (sicut in opulentis emporiis magna solet esse et licentia, et confusio libidinum) post discessum Pauli in ipsa Ecclesia, opiniones illae spargi coeperunt, quasi fornicatio inter Adiaphora, non vero inter ea, quae Deo nos exosos faciant, numeranda esset. Nam 1. Cor. 6. Videntur Corinthii his argumentis usi: Sicut in Novo Testamento Mosaicum discrimen ciborum sublatum est, ita, ut promiscuus usus omnium ciborum, quod ad conscientiam indifferens, licitus et concessus jam sit: ita etiam promiscuam Venerem non esse peccatum. Textus enim inquit, Esca ventri, et venter escis, sed non ita inquit Paulus, corpus scortationi, sed Domino. Item, Quia Deus spiritus est, et spiritu vult coli: Si itaque in spiritu Deum colamus, non referre quid in corpore fiat. Paulus vero opinioni indifferentiae, magno zelo opponit gravissimas has comminationes: Eos, qui libidinibus, cum lege Dei pugnantibus, corpora sua polluunt, non posse haeredes Dei, membra Christi, et templa Spiritus sancti esse. Argumento vero de indifferenti usu corporis, cum res sit externa, gravissimas rationes opponit. 1. Quia Deus creator et conservator est non animae tantum: verum etiam corporis. 2. Non anima tantum: sed et corpus pretio sanguinis Filii Dei redemptum est. 3. Spiritus sanctus non tantum animae conjungitur: sed et corpora nostra sunt templa Spiritus sancti. 4. Sumus membra Christi, non tantum secundum spiritualem hominem: sed et corpora nostra sunt membra Christi. 5. Non tantum anima habebit vitam aeternam: sed et corpora nostra suscitabuntur ad vitam aeternam. Et illis rationibus concludit non esse Adiaphoron et liberum, quomodo quis corpore suo uti velit, sed glorificandum esse Deum, non tantum in spiritu, verum etiam in corpore nostro.

Ethnici. Simon Magus.

Gentes conversæ scortationem judicarunt adiaphoron.

Corinthus.

Argumenta Pauli contra libidinem.

6. Tertio, tanta est immundi istius spiritus impudentia, ut cum libidines suas, primum excoecatis et obduratis cordibus obtrusisset, et secundo, illas tanquam rem indifferentem venditasset, tanquam non sit veritus longius progredi, et ex ipsa etiam Scriptura, speciem conquirere, quam turpitudini suae, tanquam rei non vitiosae, sed bonae et honestae praetexeret. Apoc. 2 fit mentio doctrinae et vitae Nicolaitarum. Historiam autem describit Clemens, lib. 3 Stromatum, et Eusebius, lib. 3, cap. 29. Quod scilicet Nicolaus, unus ex septem primis Diaconis, Act. 6 cum pulchram haberet uxorem, et a quibusdam zelotypia uxoris ipsi objiceretur, mulierem in medium produxerit, et se eam communem velle omnibus facere dixerit. Addit autem uterque et Clemens et Eusebius, Nicolaum hoc fecisse ex simplicitate quadam, ut ita suspicionem Zelotypiae a se removeret, et specimen praeberet, se non addictum esse rebus hujus mundi, sed iis se renuntiare posse cum scriptum sit: Qui non odit uxorem suam, non potest meus esse discipulus. Item, nemo potest duobus dominis servire. Inde vero Nicolaitae occasionem sumserunt foedissimi sui dogmatis de promiscua confusione libidinum, quam non tantum licitam, sed et bonam esse blaspheme disputarunt. Et non multo post ex Valentini schola tam tetrae libidinum confusiones prodierunt, ut descriptiones earum apud autores nemo legere possit, quin totus cohorrescat. Exstat etiam apud Clementem, lib. 3. Stromatum, longa narratio, de Carpocratis schola. Quia enim Christiani tunc Vigilias, hoc est, nocturnos conventus celebrabant, ideo, quia interdiu, propter metum Tyrannorum, convenire non audebant, et ibi conviviola pro pauperibus, quae ἀγάπαι nominabantur, instruebant, Carpocratiani, hanc consuetudinem imitati, ad nocturnas concoenationes promiscue, viri et mulieres, conveniebant, et post coenam amoto lumine nefanda quaeque exercebant. Docebant enim licitum esse coire, quando velint, et cum quibus velint, et a mulieribus, tanquam obedientiam legis, exigebant promiscuum concubitum. His enim verbis Clemens foedas ipsorum libidines describit, atque argumenta etiam, quibus horrendas suas libidines defendere ausi fuerunt, recitat. Quia enim scriptura commendat communionem inter fratres, quae deducit ad regnum coelorum, ipsi κοινωνίαν illam non fuerunt veriti interpretari de promiscua confusione libidinum, ut mulieres sint communes, sicut aeris usus communis est. Clemens vero scite vocat eos fratres non Christi, sed libidinis, et dicit κοινωνίαν illam deducere non ad regnum coelorum, sed ad prostibula, et ad communionem suum et hircorum.

Satan e scriptura turpitudini libidinum praetextus quaesivit.

Valentiniani.

Carpocrates.

Argumenta Carpocratianorum.

Quidam ex Carpocratianis accedens ad formosam virginem, dixit: Scriptum est, Da omni a te petenti: illa, ut quae non intelligebat hominis petulantiam, modeste respondet. At tu matrem convenias de matrimonio. Ad dictum vero scripturae Clemens respondit: Quaedam esse communicabilia, ut est pecunia, cibus, vestitus, officia, operae, etc. De corpore vero scriptum esse, 1. Cor. 6. Corpus non fornicationi, sed Domino. Item, Non estis vestri juris, pretio enim empti

Dictum Matthiae. estis, Fertur dictum quoddam Matthiae: Cum carne pugnare, et carne uti, nihil ei impudicum largiendo ad voluptatem, augere autem animam per fidem et agnitionem. Hoc vero dictum Carpocratiani ad spurcitias suas ita mutilarunt: Animam esse augendam fide et cognitione: Carne autem utendum, hoc est, si modo anima castificetur, 1. Petr. 1 non referre apud Deum, quomodo corpore quis utatur, Quia scriptum sit, Rom. 2. Ira et tribulatio, non super corpus, sed super omnem animam, operantem malum.

Gnosticorum argumenta. Gnostici etiam abusi sunt hoc argumento: justo non est lex posita. Item, non sumus sub lege, sed sub gratia. Ergo prohibitiones sexti praecepti non obligant Christianos: Sed sicut domini sunt Sabbathi, hoc est, tertii praecepti quod tanquam ceremoniale jam abrogatum est, ita voluerunt Christianos dominos esse etiam sexti praecepti. Abusi sunt etiam illa sententia Pauli: In Christo non est mas aut foemina. Item, quod Graeca translatio habet, Mal. 3. Deo restiterunt, et salvi facti sunt.

7. Clemens vero opponit has sententias, Rom. 5. Num peccabimus, quia non sumus sub lege? Et Gal. 5. Ne praebeamus libertatem in occasionem carnis, 1. Petr. 2: Libertas non sit velamen malitiae. Nec vero post Apostolorum tantum tempora, sed ipsis Apostolis adhuc in carne viventibus, talia a Pseudoapostolis in Ecclesia sparsa fuisse, ex Epistolis Petri et Judae manifestum est. (Pseudoapostoli.) Quanto vero zelo pro castitate contra turpitudines illas Apostoli pugnarint ostendit locus, Apoc. 2. Odisti opera Nicolaitarum, quae et ego odi. Item, habes tenentes doctrinam Nicolaitarum, quod odi, 2. Petr. 2. Dominus eos, qui post carnem in concupiscentia pollutionis ambulant, in diem judicii puniendos servat. Et Epistola Judae: Ignis aeterni poenam sustinebunt, qui carnem maculant.

8. Non autem institui hoc loco, justam aut integram argumenti hujus tractationem, sed haec obiter adduxi, ea occasione, quia Tridentini Canones castitatem Deo placentem, non tam foedis libidinibus opponunt, quam contra sacrum conjugium distinguunt. Volui igitur paucis ostendere, quod ab initio Novi Testamenti, impurus iste Spiritus, non per honestum conjugium, sed per foedas suas libidines, Evangelicae castitati perniciosas insidias struxerit, idque variis modis: et quam acri zelo Apostoli et primitiva Ecclesia, gladio Spiritus contra confusiones libidinum se opposuerint. Inde enim consequens est, omnino necessarium jam esse in Ecclesia, ad tuendam veram castitatis sanctimoniam, homines non a conjugio deterrere, sed a confusione libidinum arcere per divinas prohibitiones, comminationes, et exempla poenarum. Cum quidem et mens reproba in libidinibus, et persuasio licentiae seu indifferentiae, non minus perniciose nunc grassentur, quam olim: imo cum jam in Italia potissimum, et quidem Romae in ipsa sanctissimi (si Diis placet) Patris conspectu, lupanaria, hoc est, publicae turpitudinum officinae aperte prostent, et publicis vectigalibus elocentur. (Italiae et S. Romae prostibula publica.) Ne dicam quod proximis annis ipsius Pontificis legatus, sicut Sleidanus scribit, edito publico scripto, horrendum illud vitium, propter quod Sodoma cum vicinis urbibus, igne irae divinae conflagravit, et pro se defendere, et aliis commendare in publicam contumeliam loci, 2. Petr. 2 non fuerit ullo pudore, si non Christiano, ac saltem humano retractus. (Impudentia legati Pontificii.) Et isti homines, de castitate contra matrimonium, decreta faciunt, scilicet non dissimiliter, sicut in antiquo proverbio dicitur: Clodius de pudicitia.

CAPUT II.

AN CASTITAS RECTE DISTINGUATUR CONTRA MATRIMONIUM, QUASI ETIAM IN CONJUGIO NON SIT DEO PLACENS CASTITAS.

1. In nono Canone castitatem matrimonio opponi manifestum est. Haec enim sunt verba Canonis: Si quis dixerit, regulares, castitatem solenniter professos, posse matrimonium contrahere, etc. Item, posse omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt se castitatis, etiamsi eam voverint, habere donum, Anathema sit. Sentiunt igitur castitatem conjugio violari, pollui et contaminari, in conjugio contra castitatem peccari. (Insidiae Canonis Trid. de castitate.) Conjuges castitate Deo placente destitui. Quia vero differentia est inter castitatem, quae in coelibatu servatur, et eam, quae est in consuetudine conjugali, posset quis cogitare, Canonem hoc tantum velle dicere: Conjuges non esse virgines. Sed longe aliud mysterium est, ad quod antithesi illa, inter castitatem et matrimonium alludunt. Multa enim a veteribus, et a recentioribus disputata sunt: statum conjugalem esse carnalem et immundum, cui illa, quae Scriptura de castitate, pudicitia, mundicie et sanctimonia praedicat, non possint convenire, sed in solo coelibatu esse castitatem Deo placentem, ideo solas suas Virgines vocant Sanctimoniales impollutas. (Conjugii vituperationes.) Haec Tridentini patres apertis et disertis verbis ex professo forsan defendere non audent: quia tamen fundamentum hoc est virginitatis suorum regularium et coelibatus Sacerdotum, recte voluerunt illa antithesi inter conjugium et castitatem seu sanctimoniam, ad veteres illos impietatis nervos alludere. Vident enim posito et confesso hoc fundamento, quod in conjugio non sit castitas, sponte inde consequi et stabiliri ea, quae ipsi de sanctimonialium virginitate, et de sacerdotum coelibatu, tradunt et defendunt. Nam casta placent superis. Item, Casta Deus mens est, casta vult mente vocari. Et castas pondus jussit habere preces. Mysterium igitur iniquitatis in antithesi ista inter matrimonium et castitatem involutum, ex collatione historiarum evolvemus, ut conjugio sua castitas et sanctimonia ex scriptura asseratur, et origo falsarum persuasionum de necessitate coelibatus Sacerdotum, et de meritis virginitatis regularium monstretur. (Antithesis Canon. Trid. pat fraudes detegit.) Ad sequentia enim magnum haec habebunt usum.

2. In puritate itaque vitae coelibis esse castitatem etiam ratio intelligit: In consuetudine vero conjugali piorum esse castitatem, pudicitiam, mundiciem, sanctimoniam, ratio videre non potest. In solam enim conjugum commixtionem oculos defigit. Sed doctrina est sacrae Scripturae propria et peculiaris, castitatem et sanctimoniam Deo placentem, esse etiam in consuetudine conjugali piorum propter ordinationem, conjunctionem, benedictionem, et sanctificationem Dei. Non igitur Ethnicorum dictis vel exemplis, nec ex rationis dictatis, aut externa specie: sed ex doctrina divinitus patefacta formandum est judicium, de conjugii castitate et sanctimonia. A qua regula cum veteres haeretici, et quidam etiam ex patribus discederent, et rationis judicium sequerentur, ac externam tantum speciem consuetudinis conjugalis considerarent, valde non tantum tenuiter, sed inique, imo contumeliose et blaspheme de conjugio et senserunt et locuti sunt.

Scriptura castitatem etiam conjugio tribuit.

Cur nonnulli ex patribus conjugio iniquiores.

3. Cum enim sub initium Novi Testamenti, turpitudo et confusio detestandarum libidinum ex verbo Dei acriter damnarentur, et contra eas doctrina de castitate et sanctimonia ex Scriptura diligenter et serio urgeretur: videns impurus ille Spiritus, se hac ratione id, quod contra Evangelicam castitatem machinabatur, ubique et apud omnes efficere non posse (cum et Doctores in primitiva Ecclesia gladio Spiritus se fortiter opponerent, et inter ipsos etiam Ethnicos honestiores, quique a confusione libidinum abhorrerent) in aliam se formam convertit, et excitavit multos, qui cum vagas libidines recte abominarentur, nimis in alteram partem deflexerunt, praetextu castitatis et sanctimoniae, damnantes etiam conjugalem consuetudinem, eo, quod commixtio sexuum etiam in conjugio videretur res esse immunda; puritas vero, castitas, pudicitia et sanctimonia, in solo coelibatu judicaretur esse. Et Marcion quidem (sicut Clemens refert) a Philosophis et Poëtis, qui semper iniquiores fuerunt conjugio, seminaria suae opinionis accepit, sed cum illi tantum molestias, quas hoc vitae genus secum trahit, praetenderent, Marcion praeterea addidit hanc blasphemiam: Ipsam commixtionem sexuum in conjugio esse peccatum: Imo ipsum opus generationis esse malum et a contrario Deo profectum, ideo sicut Tertullianus scribit lib. contra Marc. Neminem ad baptismum admittebant, nisi vel coelibem, vel matrimonio et hujus fructui renuntiantem. Secundus quidam postea illam blasphemiam amplificavit, docens, mulierem totam esse opus diaboli, viri vero inferiores patres ab umbilico ejusdem diaboli creationem esse, et ideo utentes conjugio asseruit Satanae opus implere, ita Epiphan. tom. 3, lib. 1, haeresi 45.

Marcion.

Secundus.

Alii eandem blasphemiam hoc modo proponebant, sicut exstat apud Clementem, cum plane nulla sit differentia inter commixtionem in consuetudine conjugali et in fornicatione, diabolum excogitasse discrimen, ut honesta matrimonii specie, turpitudo illa tegeretur. Et contumeliosum hoc argumentum, totidem fere verbis etiam Tertullianus repetit, de exhortatione castitatis, ubi inquit, videtur esse matrimonii et stupri differentia, sed utrobique est commixtio, Ergo inquis et primas nuptias damnas? Respondet: Nec immerito, quoniam et ipsae ex eo constant, quod est stuprum. Ita Hieronymus etiam ex veterum haereticorum lacunis, contumeliosam illam vocem hausit, quando dicit, hanc tantum esse differentiam inter uxorem et scortum, quod tolerabilius sit uni esse prostitutam, quam pluribus.

Tertullianus.

Hieronymus.

Et illi quidem veteres haeretici, quorum multi et varii fuerunt sectatores, conjugium tanquam rem prorsus immundam, et opus diabolicum, in universum damnarunt, nec quemquam in conjugio posse salvari docuerunt. Tatianus vero qui et eruditione et auctoritate (fuerat enim Justini martyris discipulus) pollebat, primo quidem juxta Marcionis dogma, nuptias, tanquam institutionem diabolicam, prorsus damnavit, et pares eas fornicationibus et aliis corruptionibus fecit. Postea tamen animadvertens, sive ipse sive sectatores ejus id, quod Augustinus ex Epiphanio innuere videtur, nimis crassam esse hanc blasphemiam, conversus ad hypocrisin, coepit sub praetextu castitatis, sanctimoniae et perfectionis, quam in coelibatu constituebat, nuptias sugillare. Libro enim de castitate, sicut recitat Clemens, inscripsit titulum (de perfectione secundum servatorem) ut hic fuerit praetextus quod in lege, veteri quidem populo concessum fuerit conjugium: Evangelium vero excellentiorem doceat perfectionem. Et ideo sectatores ipsius appellarunt se ἐγχρατίτας, quasi soli praecepta Evangelica de castitate et sanctimonia servarent: Et ipsa hypocrisis de perfectione et castitate, multis coepit arridere. Montanus enim publice docuit in infirmis tolerari primas nuptias, licet non careant vitio, perfectius autem esse, etiam illas vel caveri, vel solvi: Secundas vero nuptias simpliciter pro fornicationibus habuit. Quia vero testimonia Scripturae et praecipue Pauli manifeste hisce opinionibus contradicebant: Tertullianus postea ausus fuit fingere paracletum Montani id, quod Paulus tenellae adhuc Ecclesiae infantiae indulserat, adultiori jam abstulisse, et disciplinam perfectius astrinxisse. Et non veretur dicere: Si Christus repudium, quod Moyses concesserat, abstulit, cur non etiam paracletus id, quod Christus indulsit, tolleret? Quanquam igitur Marcionis, Tatiani, et reliquorum haereticorum manifestae et crassae blasphemiae contra conjugium, in Ecclesia non recipiebantur et probabantur: ex illa tamen hypocrisi, de qua jam dictum est, de perfectione, quodque in conjugio non esset vera castitas et sanctimonia, paulatim etiam in ipsam Ecclesiam zizania quaedam irrepserunt, ut licet secundas nuptias cum Montano damnare non auderent, iniquiores tamen illis esse coeperunt. Clemens enim 3 Strom. dicit: Eum qui secundo contrahit matrimonium, non quidem peccare contra legem: quia Paulus ex venia concedat, non tamen implere perfectionem Evangelii. Nazianz: Primae nuptiae legis sunt. Secundae indulgentiae. Tertiae praevaricationis. Et Concilium Neocaesariense prohibet presbyterum interesse se-

Haeretici conjugium in universum damnarunt.

Tatianus.

Encratitae.

Montanus.

Tertullianus.

Clemens.

cundis nuptiis, et statuit non esse benedicendas. Origenes in Lucam de secundis, tertiis et quartis nuptiis inquit. Non ignoramus, quod tale conjugium rejiciet nos de regno Dei. Ita licet primas nuptias non damnarent, tamen coelibatui adhaerere coepit persuasio perfectionis. Nam et Manichaei non prorsus damnabant nuptias, auditoribus enim suis, ut plebejis et imperfectioribus eas concedebant: Electis vero suis (quos ita vocabant) ut perfectioribus, omnino interdicebant usum conjugii. Atque inde demum ipsi etiam patres, ut Origenes, Ambrosius, Hieronymus, disputare coeperunt, coelibatum, propter castitatem et sanctimoniam, melius convenire ministerio Ecclesiastico, quam conjugium. Illa enim labes, quam Hieronymus Tatiano tribuit, in ipsa Ecclesia coepit affricari conjugio: Qui seminat in carne e carne metet corruptionem.

Manichaei.

4. Quomodo vero zizania illa in regno Pontificio aucta et ad oppressionem tritici evecta sit, postea ostendemus. Hoc loco digitum tantum ad fontem et originem intendisse sufficit. Et haec historica commonefactio ostendet quid Paulus velit quando 1. Tim. 4 dicit doctrinam daemoniorum prohibentem nubere, tunc multos inventuram applausores, quando in hypocrisi proponetur.

5. Utilem autem esse judico illam considerationem, quibus argumentis contra conjugium usi sint veteres haeretici, et quomodo illa Tertullianus et Hieronymus a veteribus haereticis mutuati sint. Haec enim collatio postea ostendet, ex qua Topica desumpta sint Pontificiorum argumenta contra conjugium sacerdotum: Atque ita manifestum evadet, eandem esse doctrinam daemoniorum, 1. Tim. 4 in hypocrisi propositam, apud veteres et recentiores contemptores et proscriptores conjugii. Collegit autem Clemens 3 Strom. longa oratione pleraque veterum argumenta, illa nos, ut collatio, de qua diximus, facilius possit institui, breviter recensebimus. Dicunt generationem pugnare contra charitatem proximi. Non enim esse inducendos in mundum alios, tam misere infelices futuros. Item, in Ecclesia regnum mortis destructum est. Sed generatio praebet regno mortis nutrimentum, juxta dictum, Rom. 5. Mors regnavit. Citant etiam ex Evangelio secundum Aegyptios, quod Salome interroganti, quousque vigebit mors? Christus responderit, quoad usque vos mulieres paritis. Salome excepit: recte ergo ego feci, quae non peperi. Christus respondit, omni herba vescere, ea autem, quae habet amaritudinem, non vescaris.

Argumenta haereticorum contra matrimonium. Fons argumentorum, quibus Pontificii conjugium sacerdotum impugnant.

Evangelium secundum Aegyptios.

Item Luc. 20 filii hujus seculi nubunt, post resurrectionem vero non nubent, sed similes erunt angelis Dei. Sed fideles spiritualiter jam resurrexerunt etc. Clemens respondet per instantiam, ergo post spiritualem resurrectionem etiam non deberent edere, bibere, dormire etc.

Christus non duxit uxorem, et ipsius actio est nostra instructio. Clemens respondet, missus erat non ad generationem, sed ad opus redemptionis: ipsum vero conjugium, et doctrina, et miraculis approbavit.

Matth. 24. In diebus Noe, Luc. 17. In diebus Loth erant nubentes.

Matth. 24. Vae praegnantibus et lactantibus.

Citant etiam ex Evangelio secundum Aegyptios, veni ad dissolvendum opera foeminae. Item, scriptum est, exite, immundum ne tangatis, mundamini, qui fertis vasa Domini.

Despondi vos viro uni, virginem castam. Qui cum mulieribus non sunt coinquinati, sed virgines sunt, hi sequuntur agnum, qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Ad quod Clemens recte respondet, Paulum etiam de conjugatis dicere, vos non estis in carne, sed in spiritu.

Tatianus dixit: Conjugatos servire duobus Dominis, Deo et Satanae. Nam 1. Cor. 7 propter orationem debent abstinere, sed propter incontinentiam, ne tentet diabolus, debent rursus convenire. Consuetudinem ergo conjugalem solvere precationem. Ne vocaveritis patrem super terram. Ergo generatio est prohibita.

Coelebs curat ea, quae sunt Domini etc. Respondet Clemens, uxor etiam, quando est de domo solicita, potest hoc facere in Domino.

Luc. 14. Uxorem duxi, non possum venire.

Tatianus in lib. de castit. his argumentis usus est, Christus Eunuchos vocat beatos: Matth. 19. Conversatio vestra est in coelo. Phil. 2; Non quaeramus quae supra terram: Col. 2. Qui seminat in carne de carne metet corruptionem: Gal. 6; Luc. 14. Qui non odit patrem, uxorem. Esa. 56: De Eunuchis, dabo illis nomen melius. Ad hoc postremum Clemens respondet, Meliores esse his, qui tantum externa professione se jactant.

Item, Adam post lapsum primum cognovit Evam. maledictus dies in quo natus sum. In peccatis conceptus sum. Ergo consuetudo conjugalis est peccatum. Haec fere sunt haereticorum argumenta contra conjugium, quae apud Clementem exstant.

6. Annotabo vero paucis etiam fontes refutationum, quas Clemens opponit. Inde enim intelligi poterit, quid Ecclesia tunc de conjugio senserit. Allegat illud, 1. Tim. 4, Ubi prohibitio conjugii vocatur doctrina daemoniorum, 1. Cor. 7: Alligatus es uxori, ne quaeras solutionem. Ipsius Clementis verba haec sunt: An reprobant etiam Apostolos? Petrus enim et Philippus filios procrearunt, Philippus etiam filias viris tradidit, Paulus uxorem suam vocat σύζυγον, Phil. 4 de qua inquit: 1. Cor. 9 habemus potestatem circumducendi uxorem, ut reliqui Apostoli. Porro affirmat Clemens etiam in matrimonio esse castitatem. Item, qui propter molestias educationis fugiunt matrimonium, eos dicit peccare contra charitatem. Utitur etiam his testimoniis, 1. Cor. 7. Sancti sunt filii, sanctificatur mulier, vir, etc. 1. Tim. 5: Volo juniores viduas nubere, 1. Tim. 4. Episcopum constituit, qui ex propria domo toti Ecclesiae praeesse meditatus sit, 1. Tim. 2: Salvabitur mulier per generationem.

Refutationes argumentorum quibus usi haeretici.

Item, inquit: Apostoli docentes de castitate nusquam prohibent conjugium. Sunt et haec ejus verba: Quia Paulus dicit, convenite rursus in idem, ne

tentet vos Satan propter incontinentiam, Ergo consuetudo conjugalis, etiamsi non propter procreationem, sed ad vitandam ustionem seu fornicationem suscipiatur, tamen non est damnanda.

7. Argumenta defendentium conjugium. Recitat etiam illorum, qui defenderunt conjugium, haec fuisse argumenta. I. Ex naturae constitutione. II. Quia scriptum est, crescite. III. Patriae causa, ut successorem in suum locum quis constituat. IV. Propter adjutorium ut in morbis etc. Haec quia non inutilia fore arbitrabar brevissime annotare volui. Possunt enim judicium in gravissima hac controversia recte formare.

8. Porro addemus breviter etiam Tertulliani et Hieronymi argumenta, contra conjugium.

Argumenta Tertull. contra conjugium. Tertullianus ad uxorem: Quale quaeso hoc bonum est, quod mali comparatio commendat. Ut ideo melius sit nubere, quia deterius sit uri. Sic dicitur, melius est uno oculo carere quam duobus. Item, quod permittitur suspectam habet permissionis suae causam: Duae species humanae imbecillitatis nuptias necessarias faciunt, concupiscentia carnis et seculi, sed utraque repudianda est servis Dei.

Item, quod necessitas praestat, depretiat ipsa. Sed carnem legimus infirmam, et hinc nobis impensius adulamur, legimus tamen et Spiritum firmum. Si ergo Spiritus carne fortior est, nostra culpa inferiora sectamur. Idem de exhortatione castitatis: Ex indulgentia est quicquid permittitur: ea autem venit de voluntate invita, id est, non probante. Non est nunc locus istius vocis, Crescite, etc. sed tempus in collecto est. De Monogamia negat locum Pauli 1. Cor. 9 de circumducenda uxore, intelligendum esse de conjugio Apostolorum, cum tamen Clemens ex antiquitatis sententia hoc affirmet. Item, non potes capere, quia non vis, posse enim te, si velis, ostendit, quia tuo arbitrio utrumque proposuit. Est et hoc Tertulliani argumentum: Qui videt mulierem ad concupiscendam eam, adulterium committit coram Deo. Ergo magis qui videt ad ducendam, et maxime, qui ducit, coram Deo adulterium committit. Item, in libro de velandis virginibus, consuetudinem conjugalem vocat communem contumeliam, quod etiam Hieronymus repetit.

9. Hieronymi argumenta haec sunt.

Argumenta Hieronymi. Si bonum est mulierem non tangere: ergo malum est tangere: nihil enim bono contrarium, nisi malum. Si autem malum est, et ignoscitur, ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat. Locum, 1. Tim. 2 ita depravat: tunc salvabitur mulier, si tales genuerit filios, qui virgines permansuri sunt, si quod ipsa perdidit, recuperet in liberis etc. Similiter etiam locum, Rom. 6 finis illorum mors, ita depravat: Puto, quod et nuptiarum finis mors sit, fructus autem sanctificationis, qui vel ad virginitatem vel ad continentiam pertinet, vita pensatur aeterna. Tractans illam sententiam, ut vacetis orationi etc. inquit: Oro te, quale illud bonum est, quod orare prohibet, quod corpus Domini accipi non permittit. Semper orandum, igitur nunquam conjugio serviendum. Et huc torquet dictum Petri, ne impediantur orationes vestrae. Quando impleo officium mariti, non impleo Christiani. Dicit etiam Paulum secundum veniam loqui de nuptiis, sicut etiam de illo qui incestum commiserat, inquit: Si quid donastis, et ego, etc. De loco Matth. 24. Vae praegnantibus, inquit: Non hic scorta damnantur, sed uteri tumescentes, infantum vagitus, fructus atque opera nuptiarum. Item, nuptiarum finis mors est. Virginitas vero pertinet ad vitam aeternam. Nuptiae terram, virginitas coelum implet. Omnia ferme loca Scripturae de carne et spiritu, de sanctificatione, de renovatione, de emundatione ad coelibatum, contra conjugium torquet. Et dicit adversus Helvidium, non negamus maritatas sanctas mulieres inveniri, sed quae uxores esse desierint. Dicit etiam Paulum oblique damnasse nuptias. Nam lib. 5 comment in Jerem. inquit: Si propter angustiam temporis habentibus usus uxorum tollitur, quanto magis non habentibus, ne accipiant, imperatur? Et contra Jovinianum illud, 1. Cor. 7. Ego vero vobis parco, ita exponit: Tantum recenseo tribulationem carnis: taceo autem, quae damnatio maneat conjugatos in futura vita, ut infirmis parcam, qui jam sunt in matrimonio: quam depravationem textus Augustinus multis refutat in libro de sancta Virginitate.

10. Possem plura et ex aliis etiam scriptoribus addere, sed non est hujus instituti integram illorum certaminum historiam texere. Haec enim ideo tantum adduxi. I. Ut viam ad sequentia praestruerem, quomodo scilicet a veteribus haereticis Montanistae, a Montanistis ex patribus quidam, argumenta arripuerunt, quibus postea et meritum Virginitatis, et coelibatum Sacerdotum, in ipsa Ecclesia pro articulis fidei stabilire conati sunt. II. Ut ostenderem ipsam necessitatem flagitare, ut non de Virginitate tantum declamitetur in Ecclesia, sed ut conjugio etiam asseratur et vindicetur castitas, pudicitia, mundicies et sanctimonia, quam Spiritus sanctus in Scriptura ipsi tribuit.

CAPUT III.

CASTITAS IN CONJUGIO.

1. Ethnicorum igitur sententiis, Haereticorum blasphemiis, Patrum quorundam iniquitati, et privato rationis humanae judicio opponendae sunt castae, pudicae et sanctae appellationes, quas Scriptura conjugio tribuit. Appellationes quibus Scriptura conjugium ornat. Inde enim certo potest colligi, quo loco Spiritus Sanctus consuetudinem conjugalem habeat, et quid velit nos in Ecclesia de ea sentire et loqui. Ostendunt autem testimonia Scripturae, Deum tanti facere institutionem et ordinationem suam in conjugio, ut etiam in hac corrupta natura, consuetudinem conjugalem, in qua leges conjugii non violantur, maxime si conjuges sint credentes, pronuntiet esse *ἁγνείαν*, castitatem, puritatem, *σωφροσύνην* continentiam seu pudicitiam, *ἁγιασμόν* sanctimoniam, *ἀμίαντον* mundiciem, quae inquinationi et pollutioni opponitur, *τιμήν*, quod non foedum ac turpe, sed honore dignum est, 1. Thess. 4. Meminerit quisque vas

suum possidere in sanctificatione et honore, non in passione concupiscentiae, sicut et gentes, quae Deum non noverunt, 1. Cor. 7. Sanctificatur vir infidelis per mulierem fidelem. 1. Tim. 2. Si manserit in fide ac dilectione et sanctimonia cum castitate. Ut enim ostendat se in illo loco loqui de consuetudine conjugali, diserte nominat generationem liberorum. Hebr. 13. Honorabile conjugium in omnibus, et cubile impollutum. Aliud vero est cubile extra conjugium. Rom. 13. Non in cubilibus, Matth. 19 vocatur conjunctio divina, Ephes. 5 Paulus dicit: conjunctionem viri et uxoris magnum esse mysterium in Christo et Ecclesia. Tit. 2 hortatur adolescentulas, ut viros suos ament, filios diligant, sint castae, sobriae, etc. 1. Petr. 3 mulieres sint subditae viris, ut considerantes castam conversationem etc. Et memorabile est exemplum, cum Nicaena Synodus vellet novam legem statuere, ne Clerici consuetudinem haberent cum uxoribus propriis, Paphnutius confessor, qui erat expers nuptiarum, exsurgens, contradixit, honorabiles confessus nuptias, et affirmans consuetudinem cum propria uxore esse σωφροσύνην pudicitiam seu castitatem. Ex illa Paphnutii oratione potest colligi, quo praetextu, et propter quas rationes, synodus voluerit conjugii usum sacerdotibus interdicere. Quia scilicet castitas requiratur in ministris. 1. Tim. 4. Et quia turpitudo consuetudinis conjugalis non deceat ministerium, his imaginationibus Paphnutius opponit suam confessionem ex verbo Dei, quod in ipso etiam conjugio sit pudicitia et castitas Deo placens. Exstat etiam Athanasii exhortatio ad Eremitas circa Alexandriam, qui contendebant, tantum in coelibatu esse castitatem. Ostendit autem etiam in conjugio esse castitatem, ita etiam cum Hieronymus matrimonium tam flagitiosa contumelia affecisset; Augustinus ex Scriptura appellat castitatem conjugalem et pudicas nuptias, de sancta virginitate, cap. 20.

Paphnutius de castitate conjugii.

Athanasius.

Augustinus.

2. Non autem appellationes tantum in testimoniis Scripturae observandae sunt: ut 1. Cor. 7. Consuetudinem conjugalem piae matronae, etiam cum viro infideli non polluere conscientiam. Et 1. Thess. 4 inquit: Voluntas Dei est, etc. 1. Tim. 2 dicit: Fidem, dilectionem et sanctificationem simul posse esse in consuetudine conjugali. Rom. 13. Cubilia recenset inter opera tenebrarum, in quibus Christus non inducitur. Sed Ebr. 13. Concubitum conjugalem (ita enim κοίτη usurpatur, Rom. 9) dicit esse impollutum. Et ne quis existimet coram hominibus tantum haberi impollutum, mox in antithesi addit: Scortatores autem et adulteros judicabit Dominus. 1. Petr. 3. Uxoribus, quae maritis subditae sunt, tribuit timorem Dei, interiorem seu novum hominem, incorruptionem, spiritum mitem, spem in Deum, et id, quod coram Deo est pretiosum.

3. Haec recte observata, monstrant gravissimas causas, quare in Ecclesia retinendum et defendendum sit Spiritus sancti illud dogma, quod pudicitia et castitas sit etiam in consuetudine conjugali. Postea ex hisce fundamentis etiam ostendemus, veteres non habuisse veras causas, cur sacerdotibus conjugium prohiberent, quasi scilicet Spiritus Sanctus, timor, dilectio, fides, pura conscientia non possit esse, in consuetudine conjugum. Illa enim omnia, sicut ostendimus, Scriptura tribuit ipsis nuptiis.

4. Collatio etiam ostendet, quam longe a castimonia linguae et sententiae Spiritus sancti discedant et exorbiteut veterum quorundam dicta, quae citantur 33, quaest. 2. Ut connubia legitima carent quidem peccato, non tamen tempore illo quo conjugales actus geruntur, praesentia Spiritus Sancti dabitur etiamsi Propheta videatur esse, qui officio generationis obsequitur. 33, quaest. 4. Quicunque uxori debitum reddit, vacare non potest orationi, non de carnibus agni comedere debet. Item, si panes propositionis ab his, qui uxores suas tetigerant, comedi non poterant, quanto magis panis qui de coelo descendit, non potest ab his, qui conjugalibus paulo ante haesere complexibus, violari atque contingi? Ibidem Gregorii sententia exstat, Romanorum semper ab antiquioribus usus fuit, post admixtionem propriae uxoris, lavacri purificationem quaerere, et ab ingressu Ecclesiae paululum temperare, etc. Idem Gregorius 1. Dialogorum, ponit tale exemplum: Mulier quae in nocte cognita erat a viro, mane veniens ad processionem, a diabolo fuit arrepta. Non addam refutationes, si enim nude et simpliciter haec veterum dicta ad Spiritus Sancti sententias, supra notatas, conferantur, res plana erit.

Sententiae quorundam ex veteribus contra conjugium cum Scriptura pugnantes.

5. Porro necessario addenda est haec commonefactio, esse quandam differentiam, inter castitatem consuetudinis conjugalis, quae futura fuisset ante lapsum, et quae jam in hac corrupta natura post lapsum est. Epiphanius lib. 1, tom. 3, haeresi 45 dicit: Appetitiones in natura a Deo insitas esse, non propter ἀτοπίαν, sed ob usum bonum et necessariae utilitatis ordinem. Et addit: Quare et ipsam appetitionem concupiscentiae corporis non ἄτοπον esse affirmaverim. Est enim ad παιδοποιΐαν ἐν σεμνότητι data ad hoc, ut impleatur illud, Crescite et multiplicamini, fuisset igitur etiam in integra natura appetitio sexus ad sexum, sed ibi sine flammis et incendio libidinis, fuisset opus sanctissimum et purissimum.

Discrimen castitatis conjugalis in natura integra et corrupta.

In natura integra.

Nunc per peccatum, nobilissimum illud opus generationis, quod vere est creatura Dei, lepra libidinis (sicut Lutherus vocat) infectum est. Et quando Scriptura consuetudinem conjugum vocat castitatem et sanctimoniam, non ita interpretemur, quasi flammae illae concupiscentiae sanctificentur in conjugibus, ut sint res bona, pura, et sancta. Nam primi parentes statim post lapsum loca generationis texerunt, cum ἀταξίαν, insolitam antea, ibi sentirent: Et Deus ipse tunicas ipsis addit. Paulus etiam 1. Cor. 12 vocat membra ἀτιμότερα καὶ ἀσχήμονα, quae tegendo honoranda sunt. Distinguendum igitur est ipsum opus, quod per se bona creatura Dei est, a vitio et ἀταξίᾳ concupiscentiae, quae per peccatum accessit. Nam Scriptura utrumque tribuit conjugibus, et ἀκρασίαν 1. Cor. 7 et castitatem, 1. Tim. 2. Conjugii autem honestate, sanctitate et puritate, pro-

In natura corrupta.

Creatura Dei ab ἀταξίᾳ in conjugio discernenda.

pter Dei institutionem et benedictionem, obumbratur et tegitur accessoria illa ἀταξία; ita ut credentibus non imputetur, sed consuetudo conjugalis, licet jam non sit tam pura, sicut ante lapsum futura fuisset, (non enim fit sine incendio libidinis) tamen coram Deo, et in conspectu ejus sit castitas, sanctificatio, puritas. Conjugium enim nunc post lapsum, est quasi umbraculum, quo multae, ut sic dicam, ineptiae maritales teguntur, ut credentibus non imputentur, sicut Lutherus in Gen. 26 pulcherrime hoc disputat, fol. 382. Pii igitur conjuges, ut castitatem in consuetudine conjugali servent, primo discant cogitare de flammis, incendio, et ardore libidinis, nec cogitent esse rem per se bonam, et Deo placentem, sed statuant si intra limites conjugii contineantur, Deum credentibus ea non imputare, sed tolerare, dissimulare, ignoscere, et sicut Lutherus elegantissime huc accommodat verbum illud, Act. 13 τροποφορεῖν. Secundo cogitandum est conjugibus etiam illud Pauli 1. Thess. 4. Ut possideant vas suum non in πάθη ἐπιθυμίας, sicut Gentes. Sicut enim Petrus uxorem vocat vas infirmum: ita locus iste Pauli non inepte de usu conjugis exponitur, ut pii conjuges non indulgeant furori belluinae libidinis, sicut Gentes, sed moderentur et frenent τὰ πάθη concupiscentiae, ut honorabile sit conjugium, et cubile impollutum. Et sicubi excesserint, petent illud non imputari, sed ignosci.

Augustinus docet triplex bonum conjugii.

6. Augustinus, ut Hieronymi sententiam adversus conjugium, pro sua modestia, dissimulato autoris nomine, eo commodius refutaret, ponit tria bona conjugii. Primo, Bonum fidei, quia neuter conjugum habet potestatem sui corporis, sed obligantur ad debitum benevolentiae, ne alter alterum fraudet. Secundo, bonum prolis juxta benedictionem divinam, Crescite. Tertio, Bonum, Sacramenti, quia est copula indissolubilis. Et sicut Christus diligit Ecclesiam: ita maritus uxorem, etc. Et per haec bona dicit excusari concubitum conjugalem. Exstant etiam prolixae disputationes apud Scholasticos, quando consuetudo conjugalis sit meritoria, quando sit peccatum veniale, quando mortale, scilicet, quando sit vel causa procreandorum liberorum vel vitandae fornicationis, vel quando quaeritur delectatio, et exceditur moderatio. Clemens etiam 3 Strom. disputat de congressu cum conjuge praegnante, vel lactante priusquam infans ablactetur. Et exstant de hac quaestione etiam veterum disputationes, lib. 4 sentent. dist. 32. Et apud Gratian. 33, quaest. 4. Sed ex hujusmodi disputationibus, quae ex nostris consequentiis sine expresso verbo Dei texuntur, plerumque nectuntur laquei conscientiarum. Rectius igitur conscientiae erudiuntur ex illis Scripturae fundamentis, de quibus diximus. Nam et Clemens inquit, quia Paulus dicit: Rursus convenite, ne tentet vos Satan, διὰ τὴν ἀκρασίαν: ideo matrimoniorum finem honestum et licitum, etiam alium esse, quam procreationem liberorum. Et Longobardus recte dicit: Ante lapsum conjugium fuisse tantum officium, nunc vero esse etiam remedium. Ideo Salomon Prover. 5 et Eccles. 9 inquit: Laetare cum uxore adolescentiae tuae etc. Semper tamen pii conjuges agnoscant ἀταξίαν illam, de qua etiam ratio erubescit, quae per peccatum accessit, ut supra diximus. Moneri itaque debent conjuges propositis hisce Scripturae dictis. 1. Thess. 4. Quisque vas suum possideat in sanctificatione et honore, non in passione concupiscentiae sicut Gentes: 1. Petr. 3. Cohabitate uxoribus secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, ne impediantur orationes vestrae. Item, quod Sara inquit: Postquam consenui, et dominus meus vetulus est, num voluptati operam dabo? Et 1. Cor. 7. Ne fraudetis vos invicem, nisi ad tempus, ut vacetis jejunio et orationi. Sed quia Deus conjugibus secundum veniam, ut Paulus inquit, multa indulget, quae tamen non excedunt limites conjugii, et indulget propterea, sicut Paulus inquit: ne tentet vos Satan, propter intemperantiam vestram. De quibus igitur non exstat manifesta prohibitio divina, inde disputando ex nostris nudis consequentiis, non debemus conscientiis laqueos facere. Hactenus igitur ostendimus, castitatem non esse conjugio opponendam, quia Spiritus sanctus affirmat in ipso conjugio esse castitatem, pudicitiam et sanctimoniam.

Scholastici de conjugali consuetudine.

[SECTIO II.]

DE VIRGINITATE SEU COELIBATU.

Commendatione conjugii non damnatur coelibatus, et viduitas.

Quae hactenus de castitate, pudicitia et sanctimonia in consuetudine conjugali ex verbo Dei attulimus, non eam habent sententiam, quasi necessarium sit omnibus hominibus sub periculo salutis in conjugio esse, aut quasi genus vitae coelibis per se sit prohibitum, impium et damnatum, ita ut nec virgo, nec vidua, etiamsi Dei dono possent continere, in illo vitae genere bona conscientia perseverare et salvari possint. Certum enim est ex verbo Dei, utrumque genus vitae Deo probari, et conjugium et coelibatum, sive in virginitate, sive in viduitate. Sicut enim de conjugio hoc jam demonstravimus: ita Christus et Paulus affirmant, ab illo praecepto (Crescite et multiplicamini. Item, quisque habeat suam uxorem etc.) excipi quosdam qui scilicet donum continentiae a Deo habent. Ac si fideles et pii sunt, affirmat Scriptura, ipsos in puritate vitae coelibis sanctos esse, curare quae sunt Domini, adhaerere et placere Domino, ac haeredes esse regni coelorum, Matth. 19, 1. Cor. 7. Recipimus igitur, probamus et repetimus Ecclesiae Catholicae confessionem, quae exstat in Concilio Gangrensi, et apud Epiph. lib. 2, tom. 1, haeresi 48. Sancta Dei Ecclesia virginitatem cum humilitate admiratur et glorificat, viduitatem laudat, et nuptiarum castum vinculum honorat et suscipit. Scortationem vero, adulterium, et alias libidines interdicit, abominatur et damnat etc. Non

Quid in doctrina Pontificiorum de coelibatu damnetur.

ergo coelibatum ipsum per se, sed periculosas superstitiones, et impias opiniones, quas hypocritae coelibatui praeter et contra scripturam affinxerunt, taxamus, rejicimus et damnamus. Quia vero magna et confusa est colluvies errorum in coelibatu Pontificio, de praecipuis capitibus eo ordine dicemus, quem ratio explicationis Tridentinorum Canonum nobis subministrabit. Et collationem inter coelibatum ac conjugium, de qua Canon decimus loquitur, primo examinabimus.

CAPUT I.

IN QUIBUS CASIBUS, QUO SENSU, ET PROPTER QUAS CAUSAS CONJUGIUM ALIQUANDO AEQUETUR, ALIQUANDO ANTEPONATUR COELIBATUI.

Insidiosa generalitas Canonis Trid.

1. Animadvertat quaeso Lector, quam insidiose verba decimi Canonis sint posita. Anathemate enim suo illos jugulat, qui statum conjugalem non tantum aequant, verum etiam anteponunt coelibatui. Et haec eo artificio ita nude et inexplicate posita sunt, ut ii, qui certaminum horum temporum ignari sunt, vel non praemoniti quid in controversia positum sit, existiment, nostras Ecclesias non immerito damnari, cum talis opinio sit Joviniana haeresis, ac expresse, directe, et adversa, quod dicitur, fronte pugnet cum manifestis sententiis Pauli, 1. Cor. 7. Qui matrimonio jungit, bene facit, et qui non jungit, melius facit. Item, Beatior autem erit, si sic permanserit secundum meum consilium. Necessitas igitur efflagitat, ut involutae illae generalitates evolvantur, atque ita candido et pio Lectori, in clara luce monstretur verus disputationis status, et quid proprie in controversia sit positum, quando nostri contra Pontificios, locum comparatorium inter coelibatum et conjugium, tractant.

Pontificia virginitatis causa finalis.

2. Pontificii igitur, quando de causa finali, et de merito virginitatis vel coelibatus disputant, quo consilio, quo fine, quo respectu, et propter quam causam suscipiendus et servandus sit coelibatus, palam docent: ideo suscipiendum et servandum esse coelibatum, quia sit satisfactio pro peccatis, et meritum remissionis peccatorum gratiae Dei, salutis et vitae aeternae. Et ne conquerantur falso sibi hoc tribui, evidenter demonstrabimus hanc esse Pontificiorum

Confirmatio.

3. de coelibatu doctrinam. In forma enim absolutionis Monasticae, inter caetera haec ponuntur verba: Rigor Religionis, meritum ordinis (cujus pars est coelibatus) cedant tibi in remissionem peccatorum, et in praemium vitae aeternae. Item, quando fit solennis emissio voti de paupertate, obedientia et castitate, Episcopus respondet: Et ego promitto tibi regnum coelorum, et vitam aeternam, si haec servaveris. In Rosario allegatur haec sententia Thomae: Religiosus tantum facit donum Deo in sua professione, quod per id consequitur indulgentiam plenariam omnium suorum peccatorum a poena et a culpa. Citatur ibi et alia sententia Thomae. In vitis Patrum legitur, quod eandem gratiam consequantur, religionem intrantes, quam consequuntur baptizati. Et autor Rosarii Bernhardinus addit: Religiosus semper, quando recordatur se fecisse professionem, et de hoc est contentus, et de novo eam faceret, si non fecisset, qualibet vice consequitur indulgentiam plenariam omnium peccatorum. Et ne Tiletanus meus excipiat, haec vetera et jam exoleta esse, eandem cantilenam repetunt illi etiam, qui jam in hac luce Evangelii divinitus accensa, regni Pontificii patrocinium susceperunt. Albertus Pighius enim controversia 14 de votis monasticis, de tribus votis substantialibus Monachatus, exsertis verbis dicit: Illa eligimus et facimus ea opinione et confidentia, quia existimamus illis nos provocare Dei erga nos misericordiam, gratiam et benevolentiam promereri. Item, Monastice assumitur a profitentibus, quia creditur valere ad satisfaciendum pro peccatis, utque per eam impetremus divinam gratiam et misericordiam. Item, castrant se propter regnum Dei assequendum, et propter divinam promerendam erga nos gratiam, Unde versus:

Rosarium.

Vitae Patrum.

Inclyta virginitas coelos quae dote mereris,
Cum thalamis Christi, consocianda places.

Petrus a Soto.

Petrus a Soto, qui Tridenti in Concilio mortuus est, in confessione sua Catholica dicit: Virginitatem seu coelibatum, coram Dei tribunali magni meriti, excellentiorem et sanctiorem esse conjugio, quia scilicet sit satisfactio peccatorum maxima, et meritum vitae aeternae, haec enim sunt ipsius verba.

Et dignum est observatione, cum Hieronymus in Epistola ad Paulum, de obitu Blesillae filiae, dixisset: Secundo quodammodo propositi baptismo se lavit, licet de proposito interpretetur et addat: quodammodo, ac de hujusmodi suis hyperbolis ipse dicat, Rhetoricati sumus, et in modum declamatorum paululum lusimus, tamen posteri eandem gratiam professioni Monasticae adscripserunt, quam Scriptura baptismo tribuit. Et quamquam Bernhardus, qui aliquid lucis habuit in articulo justificationis, quaesierit mitigationem qualemcunque impii illius αἰτήματος cum inquit de praecepto et dispensatione, Audire vultis a me, unde inter poenitentiae instituta monasterialis disciplina meruerit hanc praerogativam, ut secundum baptisma nuncupetur, arbitror ob perfectam mundi renuntiationem et spiritualis vitae excellentiam, etc. Bernhardinus tamen in suo Rosario, et alii Monachi, mitigationem illam non recipiunt, sed sicut verba sonant, interpretantur de consequenda plenaria remissione omnium peccatorum, per professionem Monastices, quod quidem in illis non usque adeo mirandum est propter turpissimas illius temporis tenebras. Hoc vero prodigium est, quod hoc tempore Petrus a Soto non veretur, et quidem

Catholico nomine, foedissimam illam Baptismi contumeliam probare et defendere: Vota Monastices scilicet aequivalere Baptismo, ideo, quia sint magna satisfactio pro peccatis, unde quandoque et quidem frequentius, plena omnium peccatorum satisfactio esse possint, quod ad immunitatem a poena futuri seculi pertinet, verba enim ejus recito. Et quanquam ringantur Pontificii, quando loquimur de luce Evangelii hisce postremis temporibus divinitus accensa: verissimum tamen esse ipsi experiuntur, quod simplices laici, et quidem pueri etiam, in doctrina Catecheseos recte instituti, exhorrescant, quando blasphemas hasce voces audiunt. Si enim Paulus de operibus legis, hoc est, quae divinitus mandata sunt, pronuntiat: Si ex lege justitia, Christus frustra mortuus est, Nos multo justiori dolore, non tam conqueri quam exclamare possumus, Si coelibatus et reliqua monastica vota, quae praeceptum Domini non habent, sunt satisfactio pro peccatis maxima, promerentia plenariam remissionem omnium peccatorum, regnum Dei et vitam aeternam, sibi igitur et frustra Christus mortuus est. Item, Si professio coelibatus, et reliquorum votorum aequivalet Baptismo, quo ad plenariam remissionem peccatorum, et a culpa et a poena, exinanita igitur est fides, et Evangelii promissio una cum Sacramentis abolita est. Nec necesse est addere operosam refutationem harum contumeliarum. In prima enim parte in loco de justificatione, ex clarissimis Scripturae fundamentis fontes refutationum monstrati sunt.

4. Tantum igitur statum controversiae inter Pontificios, et nostros de collatione inter virginitatem et conjugium formabimus, qui ex iis, quae annotavimus, hic erit. An virginitas excellentior et melior sit conjugio, coram tribunali Dei, ita, ut non conjugium, sed coelibatus sit satisfactio pro peccatis maxima, promerens gratiam Dei, plenariam remissionem peccatorum omnium, regnum Dei et vitam aeternam. Ad hanc vero quaestionem non nos, sed Scriptura respondet: Nec conjugium, nec coelibatum, sed sanguinem Filii Dei esse propitiationem et satisfactionem perfectam, solam et unicam pro peccatis nostris. 1. Joh. 1. Nec coelibatu, nec conjugio, sed fide in nomine Christi, qui mortuus est propter peccata nostra, et resurrexit propter justitiam nostram, credentes accipere remissionem peccatorum, salutem, et vitam aeternam, Act. 4 et 10. Joh. 20. Sicut igitur Petrus conjugatus, fide per gratiam Dei, propter solius Christi satisfactionem et meritum, coram tribunali Dei justificatur et salvatur, Act. 15. Ita et Paulus coelebs non suum coelibatum tribunali Dei opponit, sed fatetur se justificari et salvari gratis per Dei gratiam propter redemptionem Christi fide in sanguine ipsius Rom. 3. Coram tribunali igitur Dei, in articulo justificationis et salvationis, coelibatus non est excellentior, melior aut praestantior conjugio, sed in hoc pares seu aequales sunt, coelebs et conjugatus, quod sicut conjugatum, ita et coelibem, si velit coram Deo justificari, oportet credere in eum, qui justificat impium, ut nec coelibatus, nec conjugium, sed fides ipsi imputetur ad justitiam, et beatitudo tam coelibis quam conjugati in eo consistat, quando Deus justitiam imputat sine operibus. Rom. 4. Imo si judicio Dei fidelis conjugatus mortem et obedientiam Christi: Coelebs vero suum coelibatum, tanquam propitiationem, satisfactionem et meritum ad justitiam et salvationem opponat, hic certe fidelis conjugatus, isti Pharisaico coelibi in hoc casu jure et merito longe anteponitur: Recte enim huc accommodatur illud Pauli, Gal. 5. Evacuati estis a Christo, et gratia excidistis qui coelibatu justificamini

Status quaestionis hujus.

Pronuntiatum Scripturae.

5. Haec Tridentini Patres sciunt in controversia esse, quando de collatione virginitatis et conjugii disputatur. Hoc enim casu, hoc sensu, et hoc modo fidele et humile conjugium nostri aliquando aequant, aliquando anteponunt superbo coelibatui. Sed si explicate hoc proponerent, vident pium Lectorem sententiam illam improbare non posse: Nec forsan clare profiteri audent Pighianas et Asoticas illas blasphemias, de quibus dictum est, et tamen nervos retineri cupiunt. Hanc ad rem accommodatissimum visum fuit illud artificium, ut Canon in genere et inexplicate damnaret eos, qui conjugium anteponunt coelibatui.

Quo sensu conjugium aut aequetur aut praeferatur coelibatui.

6. Nec vero nostri vel primi, vel soli de tali exaequatione, in hoc casu coelibatus et conjugii, locuti sunt. Gangrense enim Concilium, Can. 10 prorsus eodem modo sancit: Si quis ex his, qui virginitatem propter Dominum servant, extollitur adversus conjugatos, Anathema sit. Et Can. 12 hoc explicat: Si quis virorum propter continentiam, quae putatur, amictu pallii utitur, quasi per hoc habere se justitiam credens, etc. Et Augustinus in libro de sancta virginitate, multa quidem disputat de praecellentia coelibatus, de qua postea dicemus, gravissime tamen virginum superbiam efferentium se contra conjugatos reprehendit. Et cap. 26 concludit ipsam vitam aeternam, et ipsum regnum coelorum, communiter, et ex aequo dari omnibus, et conjugibus et virginibus, qui fide gratis per redemptionem Christi justificantur. Et cap. 40 modeste, inquit: Vos genus electum, et in electis electius, virginei chori, sequentes agnum, etiam vos gratia salvi facti estis per fidem, et hoc non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne quis extollatur. Cap. 49 dicit etiam ad virgines pertinere: Si dixerimus, quod peccatum non habemus, seducimus nos: Sed si confiteamur delicta nostra, fidelis et justus est, ut dimittat nobis peccata nostra, etc. Item, Si peccaverimus, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum, justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Et cap. 52 dicit ad virgines, justitiam vestram nolite statuere, sed Deo justificanti vos submittite. Falsum igitur et contumeliosum in Christum est, fingere coelibatum esse satisfactionem pro peccatis maximam, promerentem plenariam remissionem omnium peccatorum et vitam aeternam. Sed reliqua etiam, quae in hac dispositione, de collatione inter coelibatum et conjugium, controvertuntur, persequamur: utque eo brevius ea perstringere possimus, in certa capita illa conferemus.

Sententia nostra vetustatis habet testimonia. Concilium Gangrense.

Augustinus.

Secundus error Pontificiorum, quod coelibatum vocant statum perfectionis, et opus supererogationis.

7. Secundo, Ex falsa persuasione de praeceptis et consiliis fingunt se per coelibatum plus supererogare, quam perfecta legis obedientia requirat. Ideo conjugium vocant statum imperfectionis, coelibatum vero statum perfectionis. Nec inani tantum vocabulorum strepitu ludunt, sed propter illam, non tantum perfectionis, sed supererogationis persuasionem sui merita et opera supererogationis vendunt, communicant, et applicant aliis, qui sunt in statu imperfectionis, Hinc Bernhardinus in suo Rosario fingit Monachos et Sanctimoniales substantialibus suis votis, non pro suis tantum peccatis, verumetiam pro fundatorum et aliorum benefactorum peccatis satisfacere. Et Hieronymus lib. 1 adversus Jovinianum, non veretur ex turpi depravatione loci Paulini 1. Tim. 2 asserere, mulierem salvari per coelibatum liberorum, hoc est, Sanctimoniales suo coelibatu non sibi tantum, sed et parentibus promereri salutem, et vitam aeternam, quam illi alias consecuturi non essent, eo quod in legitimo conjugio liberis operam dedissent. In hymno etiam de virginibus canunt, hujus obtentu Deus alme nostris parce jam culpis, vitia remittens, etc. Ad hanc opinionem iterum accommodetur status controversiae: An scilicet coelibatus conjugio praeferendus sit ita, et ideo, quod possit pro aliorum etiam peccatis satisfacere, et aliis etiam vitam aeternam promereri. Hic si dicam, Solum Christum pro peccatis nostris satisfecisse, et sanguine suo nobis acquisivisse salutem et vitam aeternam, atque ideo sicut nec conjugio, ita neque etiam coelibatui hoc tribuendum esse: Recte quidem in hoc casu, et Scripturis consentanee coelibatum et conjugium exaequavero, sed minus adhuc quam verum est, dixero. Debeo enim juxta Scripturam dicere: Si quis hac persuasione et hac confidentia coelibatum suscipiat et servet, ut ita pro aliorum peccatis satisfaciat, et aliis promereatur vitam aeternam, eum non tantum fideli conjugato longe postponendum: sed esse manifeste contumeliosum et blasphemum in mortem et obedientiam unici nostri propitiatoris et Salvatoris Jesu Christi. Quare igitur Tridentini patres non explicate dixerunt in suo Canone, (Si quis in hoc casu et hoc modo dixerit, conjugium anteponendum esse coelibatui, anathema sit) si persuasiones illas probant? Aut si non probant, quare sententiam suam non distincte declarant? Sed hinc animadvertit lector, quid generalitatibus illis in decimo Canone involvere voluerint patres isti.

Bernhardinus.

Hieronymus.

Violenta dictorum Scripturae abusio et depravatio.

8. Tertio, Multa Scripturae dicta, quae communiter et ex aequo ad omnes fideles pertinent, Pontificii ad solum coelibatum detorquent, et fideles conjugatos inde excludunt, ut 2. Cor. 11. Despondi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo. Ose. 2. Desponsabo te mihi in sempiternum in justitia et judicio, in misericordia et miserationibus. Et sponsabo te mihi in fide, Jes. 61. Induit me vestimentis salutis, et indumento justitiae circumdedit me quasi sponsam ornatam monilibus suis. Matth, 25: Virgines intrant cum sponso ad nuptias agni. Et quae similia dicta de sponsa Christi in Scriptura exstant, ut Joh. 3, Ephes. 5, Psalm. 45, Apoc. 21 et in Cantico Canticorum: ea Monachi ad solum coelibatum detorquent. Num vero metu Tridentini anathematis concedemus, coelibatum meliorem esse conjugio, ita et ideo, quod soli coelibes exclusis conjugatis illis Scripturae dictis comprehendantur? Atqui si hoc fecerimus omnes fideles conjugatos excludemus ab Ecclesia, a justitia, misericordia, salute, et ab haereditate regni Dei. Desponsatio enim illa fit inter Christum et Ecclesiam, in justitia, et misericordia, induit vestimentis justitiae et salutis, et collocat sponsam in communionem haereditatis filii Dei, sicut dicta illa Scripturae ostendunt. Absit autem hoc, Petrus enim fideles conjugatos expresse vocat cohaeredes gratiae. Quicquid igitur Pontifex saevo suo Tridente fulminet, nos libere et intrepide cum Scriptura dicimus, fideles conjugatos, cum sint membra Christi, non minus esse Christo spiritualiter desponsatos, quam virgines credentes. Non enim vel conjugio, vel coelibatu, sed fide per miserationes Dei, Christo desponsamur, Ose. 2. Imo recte addimus fidelem et humilem conjugem, quae non ex operibus, sed fide ex gratia propter Christum, justam et salvam se esse statuit, longe anteponendam esse superbae virgini, quae non fide ex misericordia, sed propter meritum suae virginitatis se sponsam Christi esse statuit. Quod si hanc sententiam Tridentini patres damnaverint, possunt eadem opera universam scripturam damnare.

Eadem ratione, praecellentiam coelibatus pro conjugio Pontificii explicaturi, dicta Scripturae de sanctificatione, de emundatione ab inquinamentis, de deponendo veteri homine et induendo novo, de renovatione Spiritus, et ne conformemur huic seculo, nec secundum carnem vivamus, sed secundum Spiritum ambulemus, et similia ad solos coelibes seu virgines accommodant. Exstant haec apud Hieronymum, lib. 1 contra Jovinianum, et repetuntur in multorum Monachorum scriptis: Unde etiam usitate ipsis appellationes fluxerunt, quod coelibes vocant sanctimoniales et spirituales. Conjugium vero appellant statum secularem et carnalem. Hic certe analogia fidei non potest concedere, coelibatum propterea anteponendum esse conjugio, quia soli coelibes, et non conjugati, licet fideles, ad commemorata illa Scripturae dicta pertineant. Ita Rosarium dicit, virginitatem praeservare ab interitu damnationis aeternae, et in ejus figuram praecepisse Deum Num. 31, Jud. 21. Mulieres, quae cognoverunt viros, interficite, virgines autem reservate. Marullus dicit: Moysen, quia conjux fuit, non potuisse ingredi terram promissionis. Josuae vero propterea, quia coelebs fuit, hoc datum fuisse. Et quia haec figura fuit requiei in vita aeterna. Ebr. 3. Manifestum est, quid inde sequatur. Nescio vero, an patres Tridentini hoc modo, hoc sensu, et propter hanc rationem, palam ausint coelibatum conjugio anteponere. Et tamen generalitas Canonis anathema fecit omnes, qui Monachorum opiniones de praecellentia coelibatus, non per omnia probant.

Bernhardinus.

Marullus.

9. Quarto, Apud scholasticos usitatum est illud axioma, et prolixe repetitur in Rosario. Opera quae in religione Monastica (cujus fundamentum sunt tria illa vota, coelibatus paupertatis et obedientiae) fiunt, etiam minima, ut stare, dormire, sedere, comedere, etc. meliora et praestantiora esse coram Deo, quam maxima opera, vel primae vel secundae tabulae, quae a conjugatis etiam in fide fiunt. Sit judicium penes pium et cordatum lectorem, cum minima et quidem adiaphora Monachorum opera, ut comedere, et quae comestionem sequuntur, tantopere efferant. An Monachi erepitus melior sit coram Deo, oratione fidelis conjugati? Ego enim haec ipsorum Monachorum verbis tantum recito, ut Lector eo facilius de artificio 10 Canonis judicare possit.

Scholasticorum axioma.

10. Quinto, Augustinus non audet virginitatem Baptistae praeferre conjugio Abrahae. Sed scio quid respondeat: Coelibes scilicet Novi Testamenti non praeferri conjugibus Veteris Testamenti, ubi Eunuchi seu coelibes, vix pro membris Ecclesiae habebantur: Sed quando in Novo Testamento, inter se comparantur coelebs et conjugatus tunc illum huic praeferri. Quaero igitur non, an virgo Ethnica Christianae conjugi sit postponenda, hoc enim planum est. Sed quaero, an coelibatus crassi et praepinguis Monachi, melior et praestantior sit conjugio Petri, Lucae, Philogonii, Spiridonis, Patris Nazianzeni, Hilarii, etc. qui conjugati fuerunt? Non sane arbitror.

Augustinus de collatione conjugii et coelibatus.

Augustinus certe modeste inquit, de virginitate, cap. 44. Quis nesciat obedientem mulierem inobedienti virgini praeponendam? Sed quando ambae sunt obedientes praeceptis Dei, itane trepidabit sanctam virginitatem, etiam castis nuptiis, et continentiam praeferre connubio? Imo vero non dubitet hanc rem illi rei praeponere. Hic tamen vel haec virgo obediens, et Deum timens, illi vel illi mulieri obedienti, et Deum timenti, se anteferre non audeat, alioqui non erit humilis, et Deus superbis resistit. Et cap. 51. Fidenter dico, nec mihi ne irascantur timeo, quos ut mecum sibi timeant solicitus moneo, facilius sequuntur agnum, si non quocunque ierint, certe quousque potuerint, conjugati humiles, quam superbientes virgines, etc. Non itaque in genere inter quosvis coelibes et conjuges, constituenda est praerogativa seu excellentia coelibatus. Et in collatione illa, non ad coelibatum tantum et conjugium, sed ad fidem et ad caeteras virtutes, quae vel in coelibe vel in conjuge sunt, respiciendum est.

Quorum in collatione coelibatus et conjugii respectus habendus.

11. Et haec praecipue in controversia sunt, quando de collatione inter coelibatum et conjugium disputatur, quae hoc loco per capita annotare volui, ut lector inde intelligat, quibus casibus, quo sensu, et propter quas rationes, nostri aliquando disputent et contendant, vel coelibatum exaequari cum conjugio, vel conjuges anteponendos virginibus. Si quis enim de controversiis, quae inter nostros et inter Monachos, de hac materia agitantur, non sit praemonitus, et legat nude ac in genere, esse quosdam, qui ausint conjugium aequare virginitati, imo qui non vereantur conjugium anteponere coelibatui, vel turbabitur, vel clamabit Joviniano pejores esse haereticos.

12. Et hoc ipsum spectavit generalitas 10. Canonis. Sed ex iis, quae annotavimus planum et manifestum est, esse fallaciam a dicto secundum quid, ad dictum simpliciter. Et permittatur haec quaestio cuivis pio Lectori, secundum analogiam fidei examinanda et dijudicanda, an in illis casibus, in eo sensu, et propter illas causas, sicut Monachos sentire et loqui ostendimus, coelibatus conjugio, eo modo sicut Monachi volunt, praeferendus sit coram tribunali Dei.

CAPUT II.

QUOMODO, QUO SENSU ET PROPTER QUAS CAUSAS, PAULUS COELIBATUM PRAEFERAT CONJUGIO.

1. In Collatione conjugii et coelibatus, alterum praeferri alteri manifestae sunt Pauli sententiae 1. Cor. 7. Qui jungit matrimonio bene facit: Qui non jungit melius facit. Item, beatior erit, si coelebs manserit. Varias autem haec collatio peperit disputationes omnibus temporibus. Et de Pontificiis quidem jam diximus. Ostendunt autem historiae, temporibus Ambrosii et Hieronymi, etiam spargi coepisse seminaria illius persuasionis, quasi virginitas ideo praeferretur conjugio, quod esset meritum remissionis peccatorum, salutis et vitae aeternae. Illam enim persuasionem (cum Ambrosius et Hieronymus ferme eo alludere viderentur) Augustinus de sancta virginitate modeste, sed tamen graviter refutat. Et Jovinianus forsan voluit falsam illam persuasionem reprehendere, sed si vera sunt, quae de ipso scribuntur, nimium deflexit in alteram partem, vel tollens prorsus illas Pauli sententias, Melius facit; item, Beatior erit, vel propter externa tantum commoda, et propter Epicuraeum otium, coelibatum praeferens conjugio, cum Paulus dicat Ut sit sancta, et adhaereat Domino. Augustinus et Hieronymus scribunt, Jovinianum docuisse, virgines et maritatas si sint baptisatae, et non discrepent caeteris operibus, ejusdem esse meriti. Augustinus vero satis ostendit, non de merito salutis et vitae aeternae controversiam fuisse, De virgin. cap. quadragesimo, Sed quod Jovinianus gradus coelestium remunerationum, pro diversis bonis recte ac pie collocatis, negarit et sustulerit. Ita enim epistola Mediolanensis Ecclesiae apud Ambrosium Joviniani errorem describit. Atque hos errores Ecclesia recte damnavit in Joviniano, quod propterea dico: Solent enim Pontificii nostras Ecclesias (quia meritum remissionis peccatorum, et vitae aeternae coelibatui detrahunt, et soli Christo tribuunt) invidia Jovinianismi onerare, quem tamen nec plane nec recte describunt. Sed Jovinianum relinqua-

Abusus dictorum Pauli.

Joviniani certamen.

Quare virginitas conjugio anteponatur.

2. mus suo judici, ac de re ipsa dicamus. Certum autem est, sicut in praecedentibus ostensum est, coelibatum praeferri conjugio, non ideo nec ita, quasi sit opus, quod magis mereatur remissionem peccatorum, salutem et vitam aeternam, vel quod possit inter peccata nostra, et inter judicium Dei, tanquam propitiatio seu satisfactio, opponi. Haec enim opinio contumeliosa est in filium Dei, tollit fidem, et abolet promissionem. Collatio igitur virginitatis et conjugii, de qua Paulus loquitur, non pertinet ad articulum justificationis et salvationis, id quod Augustin. etiam expresse fatetur de virginitate, capite quadragesimo, quadragesimo nono, et quinquagesimo secundo. Sed tamen negari non potest, Paulum conferre coelibatum et conjugium, non ut paria, sed ita ut coelibatum praeferat. Hoc vero quo sensu accipiendum sit simpliciter ex Scriptura explicabimus.

3. Primo, Quando status conjugalis, et status coelibatus inter se conferuntur, tunc Paulus dicit: Qui matrimonio jungit, bene facit, qui non jungit, melius facit. Non autem ideo et ita, quasi solus coelibatus sit status bonus, mundus, et Deo placens: Conjugium vero sit status malus, immundus, et Deo abominabilis. Uterque enim status bonus, impollutus est, et Deo placens. Sed quia utrumque est donum Dei, 1. Cor. 7. Apologia Confessionis Augustanae dicit: Sicut in reliquis donis Dei, donum dono praestat, ita virginitas donum est praestantius conjugio, Lutherus in 1. Cor. 7 dicit, Paulum statum virginum vocare beatiorem, quam conjugum, non autem coram Deo in articulo justificationis et salvationis, sed propter alios fines, de quibus mox dicemus: Ita, quia Paulus utrumque genus vitae vocat vocationem divinam, et inter reliquas etiam vocationes discrimen est, recte dicitur, vocationem divinam ad coelibatum, esse praestantiorem vocatione ad conjugium. Augustinus de virgin. cap. 44 dicit, continentiam praeferri connubio, hoc est, hanc rem illi rei praeponi, cap. 46. Multa sunt dona et aliis alia clariora ac superiora, singulis singula, cap. 45. Divinae gratiae multa sunt munera, et est aliud alio majus ac melius, dicente Apostolo, aemulamini dona meliora. Et hoc est, quod Ambrosius dicit: Honorabile conjugium honorabilior virginitas. Considera autem modestiam Augustini de virgin. cap. 44. Rem quidem rei, et donum dono praefert, non tamen ideo vult, virginem conjugi se anteponere, alioquin non esset humilis, et Deus superbis resistit, quia omnia sunt Dei dona, quae non nisi examine tentationis declarantur. Et cap. 46 dicit: Alter donis potioribus, sed paucioribus, alter inferioribus, sed pluribus fructuosus est.

Virginitas donum praestantius.

Propter utiles fines virginitatis.

4. Secundo, Coelibatus a Paulo praefertur conjugio, principaliter propter fines utiles et praestantes. Coelibatus enim non est ex eorum genere, quae per se et sua natura sunt cultus Dei, sicut est fides justificans, verus timor Dei, dilectio, etc. Sunt enim etiam inter Ethnicos et infideles virgines, sunt in Ecclesia et fatuae virgines, quae audiunt: Non novi vos. Et nota sunt Augustini dicta: Quid prodest integra caro, mente corrupta? Item, melius est humile conjugium, quam superba virginitas, Et coelibatus sine charitate nihil est. Coelibatus igitur ex eorum genere est quae referuntur ad aliud. Nam sicut Augustinus inquit de bono conjugali, cap. 9. Quaedam bona propter se ipsa expetenda sunt, ut sapientia, salus, quaedam propter aliud expetuntur, ut jejunium tunc probatur, quando eo refertur, ut carnis petulantia coerceatur et mortificetur, ne actiones Spiritus interturbet. Ita coelibatus in Scriptura commendatur in personis idoneis, non quod per se sit cultus Dei, sed laudatur propter finem utilem. Ita Hieronymus lib. 1 contra Jovinianum, Circumcisio nihil est, et praeputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei. Ita nihil prodest, absque operibus, vel coelibatus, vel nuptiae, etc. Et Nazianzenus, de funere sororis in hanc sententiam disputat: Nec nuptias propter naturam propriam esse fugiendas, nec virginitatem propter naturam propriam extollendam, sed mentem esse, quae et nuptiis et virginitate, vel bene vel male utatur. Et quidem finis superstitiosus potest coelibatum, non inutilem tantum, verum etiam damnabilem reddere. Qui enim coelibatum eligit, propterea, quod conjugium tanquam rem impuram detestetur, illum Paulus dicit, non tantum non placere Deo, sed sequi doctrinam Daemoniorum, 1. Tim. 4. Et qui Epicuraei tantum otii causa praefert coelibatum; Item, qui abstinet a conjugio, ideo tantum, ut molestias oeconomicas fugiat, illum Clemens, lib. 3. Stromatum, recte dicit, peccare contra charitatem. Qui vero coelibatum suscipit, et servat ea opinione et fiducia, quod sit propitiatio pro peccatis, et meritum vitae aeternae, ille cum coelibatu suo blasphemat meritum sanguinis Filii Dei, ut supra ostensum est. Ita Matth. 19. Christus distinguit Eunuchos; qui enim natura tales sunt, quando non veros et pios fines sibi proponunt, ipsorum coelibatus certe per se non est cultus Dei. Qui vero ab hominibus castrati sunt, si tantum politicum illum finem, sicut olim in custodiendis gynecaeis usitatum erat, sectentur, illorum certe coelibatus, non pertinet ad illas sententias Pauli, quibus commendat coelibatum, 1. Cor. 7. Ideo Christus ex fine judicandum docet de coelibatu, cum inquit: Quidam castrant se propter regnum coelorum, de qua sententia postea dicemus. Esaias etiam cap. 56 dignitatem Eunuchatus non ex se aestimat, sed inde si foedus Domini teneant. Et Paulus 1. Tim. 5 dicit: Viduam si coelibatum suum non referat ad verum finem, sed ad otium et delicias, viventem esse mortuam. Ex his manifestum est, in doctrina de coelibatu, non tam de ejus praecellentia declamitandum quam hoc agendum esse, ut veri ejus fines recte constituantur et observentur. Praecipua igitur cura esse debet, ut coelibatui verus finis, unde dignitas et praecellentia ejus aestimetur, constituatur. Non autem quisque sibi fingere debet peculiares causas finales, etiam si hoc fiat bona intentione: Quia scriptum est: Non faciatis singuli, quod vobis rectum videtur. Deut. 12. Item frustra colunt me mandatis hominum, Matth. 15. Quis haec

requisivit de manibus vestris? Jes. 1. Et quod Paulus scribit, Col. 2 de cultibus electitiis. Ex Scriptura igitur petendae sunt verae causae finales, propter quas coelibatus commendatur, et in credentibus, quando personae sunt idoneae, Deo probatur. Item, Scriptura nullibi dicit, coelibatus hunc debere esse finem, ut sit satisfactio peccatorum maxima, et meritum vitae aeternae coram tribunali Dei, sicut Asotus impudentissime loquitur. Honor enim propitiationis pro peccatis, et meriti vitae aeternae, soli obedientiae et sanguini filii Dei redemptoris et salvatoris debetur.

Verae causae finales coelibatus. Praesens necessitas.

5. Veras autem causas finales coelibatus Paulus 1. Cor. 7 hoc ordine recenset et explicat. I. Existimo hoc bonum esse propter instantem necessitatem. Non autem simpliciter dicit bonum, ut opponatur malo, hoc est, vitio seu peccato, sed addit, καλὸν τῷ ἀνθρώπῳ, quod ipse mox explicat per συμφέρον, hoc est, commodum et utile est homini. Nec vero loquitur Paulus de otio Epicuraeo, quod delicias hujus mundi sectatur, et fugit molestias, quae vel ob confessionem Evangelii, vel in secunda tabula charitati imponuntur, vel in societate vitae communis objiciuntur, quasi ideo coelibatus Deo placeat, et conjugio praestantior sit, sicut Augustinus et Clemens recte disputant: Sed praesentem necessitatem intelligit, pericula persecutionum, propter Evangelium, principaliter, deinde etiam reliquas adversitates, quae in vitae communis negotiis objiciuntur. Hebraicum enim צרר quod hostilem coarctationem et oppugnationem significat, Graeci reddiderunt per ἀνάγκην. Tunc igitur in tanto et Ethnicorum et Judaeorum odio contra Evangelion, Christianorum cervicibus, singulis momentis, quasi imminebant, ejectio, proscriptio, direptio facultatum, vincula, infamiae, et omnis generis persecutiones. Nec illorum tantum temporum, talis fuit conditio: sed quia Evangelion est verbum crucis, omnibus temporibus crucem et persecutionem secum trahit, non tantum quoad Doctores, sed et omnes, qui vivere volunt, persecutionem patientur, 2. Tim. 3. In tali igitur necessitate Paulus dicit, Coelibatum esse expeditiorem, ad perferenda onera et calamitates exilii, vinculorum, persecutionis, etc. Saepe enim in persecutionibus animi franguntur conspectu et recordatione uxoris, liberorum; et integras familias in exilio circumducere, aspicere spoliatas, notatas infamia, expositas periculis, etc. saepe in infirmioribus animum remissiorem facit ad confessionem. Quidam praesentem necessitatem sic intelligunt quia, in exordio nascentis Ecclesiae non inveniebantur tot Christiani, cum quibus matrimonium contrahere possent, cogebantur saepe infidelibus nubere, ut propter illam ejus temporis necessitatem potius suadeat coelibatum. Sed Paulus non de illo tantum tempore loquitur, sed complectitur totum cursum vitae omnium piorum, omnibus temporibus in hoc mundo. Militia enim vita hominis super terram, quia praeter persecutiones piis cum variis calamitatibus et adversitatibus in hac vita conflictandum est. Et communes etiam calamitates seu tribulationes, Graeci interpretes reddiderunt ἀνάγκας, Psalm. 31 quas Paulus vocat ἐνεστώσας, quod semper quasi immineant cervicibus piorum in hac vita. Quia vero in ferenda cruce saepe plus excruciantur animi cogitatione de uxore et carissimis liberis, quam ipsa calamitate, unde patientia et obedientia in cruce saepe languidior fit. Dicit igitur Paulus, propter talem necessitatem, cui prae caeteris hominibus pii expositi sunt, coelibatum in personis idoneis expeditiorem et commodiorem esse. Et qui donum illud habet, et hoc fine coelibatum eligit, recte facit. Qui vero donum continentiae non habet, vel jam alligatus est uxori, non debet propterea vel uri, vel quaerere solutionem ab uxore. Sed sit tanquam non habens uxorem, tanquam non flens, inquit Paulus, hoc est, non ita addictus sit, vel uxori vel liberis, ut propterea, vel confessionem in persecutione, vel patientiam in cruce abjiciat. Ac sciat etiam in conjugio sibi non defuturum auxilium Dei, ad tolerandas persecutiones et alias calamitates, cum quidem, sicut Paulus inquit, habeat vocationem Dei ad conjugium. Et quo magis arduum et difficile hoc opus est in conjugatis: eo etiam illustrior est ipsorum confessio in persecutione, et patientia in cruce, sicut multorum conjugatorum exempla hoc ostendunt.

6. Secundam causam finalem coelibatus, Paulus his verbis constituit: Conjugati tribulationem carnis habebunt, ego autem vobis parco. Item, Velim vos esse sine solicitudine. Intelligo autem hoc loco tribulationem, quod in ipso conjugio multae objiciuntur molestiae et difficultates in cohabitatione cum conjuge (ita enim Petrus totam conversationem vocat) in educatione liberorum, in gubernatione familiae, etc. in re familiari, vel paranda vel conservanda, in tanta negotiationum depravatione, etc. Ab his solicitudinibus liberiores sunt coelibes. Conjugati vero si sint infirmiores, saepe illis difficultatibus succumbunt, ita, ut lapsu aliquo praeoccupentur, sicut Paulus inquit, Cogitat quae sunt mundi, ut conjugi placeat. Et cum non omnium eadem sit fortitudo et robur, dicit Paulus: Ego parco vobis, velim vos esse sine solicitudine: Non autem vult Christianos esse ita delicatos, ut communia onera hujus vitae fugitent, vel tanquam Epicuri de grege porci, tantum cutem suam, sine honesta aliqua solicitudine vocationis, curent, sed vocat ἀμερίμνους, qui illis difficultatibus, quae mentem distrahunt, et multis sunt occasio ruinae, non sunt expositi: Qui igitur habet donum continentiae, si in eligendo coelibatu hunc finem sibi proponat, recte facit. Reliquis vero, qui donum a Deo habent ad conjugium et vocationem ad difficultates illas, quae conjugium comitantur, subeundas, proposita est doctrina: Ut qui habent uxores sint tanquam non habentes, qui utuntur hoc mundo tanquam non utantur. Proposita etiam est consolatio, Deum inter difficultates conjugales, sua gratia et auxilio non defuturum petentibus. Ideo enim Paulus donum Dei vocat, non tantum continentiam in coelibatu, verum etiam ut conjuges maneant in fide, dilectione, et sanctificatione cum ca-

Vita ἀμέριμνος.

stitate, 1. Tim. 2. Et hoc loco inquit, quisque habet suum donum, unus sic, alius autem sic. Item, sicut cuique Deus distribuit, sicut quemque vocavit Dominus, ita ambulet. Et sicut difficilior est pugna, ita victoriam etiam inter conjugii molestias illustriorem esse prae coelibatu, Clemens pulchre disputat lib. 7 Strom. Vere enim conjugium schola est progymnasmatum, patientiae, consolationis, fidei, spei, charitatis etc. Loquitur autem Paulus principaliter de impari, moroso, et difficili conjugio. Neque enim oblitus erat, quibus verbis Scriptura, dulcissimam mediocriter commodi conjugii, cohabitationem describat, Gen. 2. Faciamus ei adjutorium, quod sit coram ipso. Prov. 12. Mulier diligens corona est viro. 18. Qui mulierem invenit, bonum invenit et hauriet jucunditatem a Domino. Et quae prolixe describuntur Prov. 31 et Eccl. 9. Perfruere vita cum uxore, quam diligis cunctis diebus vanitatis tuae, haec enim est pars in vita et in labore tuo. Prov. 5. Laetare cum uxore adolescentiae tuae, etc.

7. Tertiam causam finalem, Paulus his verbis ponit: Conjux curat ea, quae mundi sunt, ut viro placeat, Coelebs vero curat ea quae sunt Domini, ut Deo placeat, ut sit sancta corpore et spiritu. Item, ut indivulse adhaereatis Domino, etc. Conjugium enim valde multa habet avocamenta. Et sicut Lutherus inquit: In multa aliena a verbo negotia dividitur, non potest semper intendere lectioni, interesse publicis congressibus, precibus, etc. Saepe a cogitationibus primae tabulae distrahitur ad curas rei familiaris. Coelibes vero expeditius et liberius instare possunt verbo Dei et orationi, die ac nocte. Haec sunt Lutheri verba. Item, ad Apostolatum, cujus vocatio generalis, ad omnia loca extendebatur, expeditior erat coelibatus, praecipue vero de impari conjugio Paulus loquitur. Si enim contingat conjux, vel infidelis, vel non studiosus pietatis, multa saepe dissimulantur, omittuntur, vel designantur in gratiam conjugis, ne offensiones oriantur: vellet autem Paulus Christianos esse ἀμερίμνους, hoc est, non diversis cogitationibus et studiis distrahi a cultibus primae tabulae: vult igitur Paulus finem coelibatus hunc constitui, ut qui habet donum illud, omnes cogitationes, curas, studia et actiones, Domino, et exercitiis pietatis, sine avocamentis hujus seculi, addicere possit. Quos vero Deus ad conjugium vocavit, cogitent ne curis hujus seculi tanquam spinis praefocentur, sed primum quaerant regnum Dei, et justitiam ejus, deinde sciant se etiam operibus secundae tabulae Deo cultum praestare, quia secundum mandatum simile est primo. Nullo modo autem haec est Pauli sententia, quasi nemo in conjugio possit curare quae sunt Dei, Domino adhaerere, et sanctitatem corporis, et spiritus habere, sed loquitur de iis, quae plerumque accidunt, saepius enim et coelibes, negotiis seculi implicantur.

Ut sint ad pietatis exercitia expeditiores.

Quod vero piae etiam conjuges sint sanctae, et curent quae sunt Domini, Scriptura manifeste tradit, 1. Petr. 3, 1. Tim. 2. Quodque maritos lucrifacere possint Domino, 1. Cor. 7, 1. Petr. 3. Et Clemens 3 Strom. dicit: Etiam nupta, et de iis quae sunt mariti, et de iis quae sunt Domini, solicita est in Domino ut sit sancta et corpore et spiritu. Nazianzenus de funere sororis suae: Carni conglutinari, nequaquam separat a spiritu. Item, nupta parumper mundo ministrat et naturae, seu illi potius, qui naturae legem hanc tulit, Deo, etc. Et in corporis quidem sanctitate discrimen est, commixtio enim conjugum, non fit sine ardore libidinis: Sed tamen etiam vasis tribuitur sanctificatio in conjugio, 1. Thess. 4. Et Origenes vellet quidem locum in principio, Rom. 12 ad virginitatem solam contorquere, sed addit correctionem, quia videmus nonnullos Sanctorum, aliquos etiam Apostolorum habuisse conjugia, non usquequaque possumus de sola virginitate sentire. Et addit, Conjuges pios posse etiam corpora sua exhibere hostiam sanctam Deo placentem. Et econtra, Virgines vitiis mentis maculatas, non ex sola virginitate corporis offerre hostiam sanctam, Deo placentem.

Etiam conjuges curant quae sunt Domini.

Etiam conjuges sancti sunt corpore.

8. Hoc ergo modo Paulus et recenset et describit causas finales coelibatus, qui in Scriptura commendatur et Deo in personis idoneis probatur. Christus vero haec omnia complectitur uno fere verbo cum inquit: Qui se castrant propter regnum coelorum. Quia vero vocabulo regni coelorum intelligitur in Scriptura, vel aeterna beatitudo, vel ministerium Evangelii, et exercitia fidei, poenitentiae, pietatis, invocationis, Matth. 13, Rom. 14. Pontificii ita interpretantur illam sententiam, quod coelibatus sit meritum vitae aeternae, quam sententiam falsam et blasphemam esse antea ostendimus. Sed quia Scriptura non est privatae interpretationis, habemus interpretem omni exceptione majorem. Paulus enim absque dubio, illa Christi verba interpretari voluit, quando finem coelibatus statuit. 1. Cor. 7. Curare quae sunt Domini, et sine distractione adhaerere Domino. Haec enim ad regnum coelorum pertinent. Manifestum igitur est ex Pauli explicatione, quid in illis verbis, Matth. 19. Regnum coelorum significet. Castrant se igitur propter regnum coelorum, ut in coelibatu expeditiores sint curare quae sunt Domini, sive in ministerio verbi, sive in aliis exercitiis pietatis. Sicut autem credentes totius pietatis et omnium actionum finem non constituunt, in hac caduca et transitoria vita, sed respiciunt ad futuram vitam. In hanc sententiam, etiam in prima significatione, Brentius existimat, non incommode dici, Castrant se propter regnum coelorum, sicut etiam Augustinus disputat de virginitate, cap. 22 et 24. Modo non assumatur coelibatum esse vel meritum vitae aeternae, quod judicio Dei opponi possit. (Hic enim honor soli Christo et ejus merito debetur) vel esse applicationem, ea enim est fides et est communis virginibus et conjugatis.

Castratio propter regnum coelorum.

9. Porro Augustinus multa disputat de praemiis, seu de remuneratione pii coelibatus in futura vita. Ponit autem hoc fundamentum de virginitate, cap. 26. Vita aeterna, sicut regnum coelorum (quod vocant praemium substantiale) commune erit omnibus beatis, et tamen sicut stella differt a stella in claritate ita in resurrectione mortuorum, inter beatos discri-

Augustinus de praemiis pii coelibatus in vita aeterna. Praemium substantiale. Praemia

accidentalia.

men erit, in praemiis accidentalibus seu remunerationibus, sicut alia est claritas corporum coelestium, alia terrestrium, 1. Cor. 15. Ita licet per eandem fidem salventur et discipuli et Doctores, Tamen Daniel. 12 scriptum est: Discipuli fulgebunt, quasi splendor firmamenti, Doctores vero quasi stellae in perpetuas aeternitates. Sicut ergo martyres, in una et communi salute, praemiis seu remunerationibus praeferentur confessoribus, hoc modo censet Augustinus, etiam in aeterna vita, quae gratis propter Christum datur, futuram quandam remunerationis praerogativam illorum, qui se propter regnum Dei castraverunt. Respicit enim ad relationem inter donum praestantius, et inter remunerationem. Diserte autem Augustinus addit, capite quadragesimo: Etiam vos virgines gratia salvi facti estis per fidem, et hoc non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne quis extollatur. Et 49. Etiam ad virgines pertinet, si dixerimus, quia peccatum non habemus. Item Advocatum habemus, qui est propitiatio pro peccatis nostris. 48: Etiam virginibus orandum est: Dimitte nobis debita nostra, ut per hoc quod petunt, meminerint quid sint. Augustinus igitur meritum salutis, et remissionis peccatorum, item, satisfactionem pro peccatis, non tribuit virginitati, quando disputat, quod non tantum in hac, verum etiam in futura vita coelibatus amplius aliquid habeat, quam conjugium. Sed sicut inquit, cap. 45. Divinae gratiae sunt multa munera, et est aliud alio majus et melius; Et cap. 46 modestissime inquit: Quomodo vero vel coaequentur, vel distinguantur in accipiendis honoribus, quis hominum audeat judicare? Monachi vero postea quasi de re compertissima loquentes, certas aureolas virginibus in coelo fabricarunt, et quidem formas earum descripserunt. Loquitur autem Augustinus, non de coelibatu nudo, aut per se, sed de pio ejus usu, quando ad verum illum finem, de quo 1. Cor. 7, refertur. Quando enim status per se considerantur, Paulus confert vocationes statuum, 1. Cor. 7. Ut servorum et dominorum, de quo pronuntiat, Ephes. 6: Quisque quod fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber: non enim est acceptio personarum apud Deum. Quia vero illi, qui donum continentiae habent, possunt in coelibatu expeditiores esse ad ministerium verbi, et ad exercitia pietatis, 1. Cor. 7; si igitur talentum suum, recte, diligenter et fideliter collocent, habebunt suam remunerationem, alii majorem, alii minorem, Matth. 25. Et hanc existimo Augustini sententiam esse. Haec igitur est simplex et vera declaratio, quomodo, quo sensu, et propter quas causas, Paulus coelibatum praeferat conjugio.

Aureola Monachorum virginibus debita.

CAPUT III.

EXPLICATIO ARGUMENTORUM, QUIBUS PONTIFICII, PRO STABILIENDA SUA DE COELIBATU OPINIONE, POTISSIMUM UTUNTUR.

Quia varii quaeruntur praetextus, ut superstitiosa persuasio Pontificii coelibatus, per Evangelium patefacta, specie aliqua vel ornetur, vel saltem tegatur: utile est praecipua ipsorum argumenta colligere, ut verae explicationes et solidae refutationes opponi possint. Volo autem non omnes rationes, quae varie ab ipsis nectuntur afferre, sed tantum praecipua testimonia, quae ex Scriptura ab ipsis allegantur recensere, et fontes explicationum breviter monstrare, cum quidem ex illis, quae hactenus diximus, sine magno negotio refutationes peti possint.

I. 1. Cor. 7. Ne fraudetis vos invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis jejunio et orationi. Ergo consuetudo conjugalis, res est impura et abominanda coram Deo. Impedit enim exercitia pietatis et corporalia et spiritualia, ut jejunium et orationem. Item, obstaculo est, quominus oratio à Deo exaudiatur. Ita enim depravat Hieronymus dictum, 1. Petr. 3. Ne impediantur orationes vestrae. Et hic infert, quia semper orandum, ergo nunquam utendum est matrimonio. Item, quando impleo officium mariti, non impleo Christiani, Dicit etiam Hieronymus, Spiritum sanctum non dari in consuetudine conjugali, etiamsi Propheta quis sit. Quia Spiritus Sanctus vocatur Spiritus precum. Et conjugium orare non permittens. Respondeo: Certum est Paulum non loqui de illis Christianorum orationibus, quas vult sine intermissione quotidianas et assiduas esse, Ephes. 6, 1 Thess. 5, Luc. 18. Ita enim nullus in conjugio posset salvari. Cui enim invocatio adimitur, ei et fides et Spiritus Sanctus, et salus ipsa adimitur, Rom. 10. Quia quisquis invocaverit nomen Domini, salvus erit: Qui vero nomen Domini non invocant, super illos Deus effundit iram suam. Psalm. 79. Valde usitatum est autem in Scriptura, quando simul conjunguntur jejunia et preces, quod significantur solennes orationes, quae vel publice in magna aliqua necessitate suscipiebantur, vel privatim de re aliqua valde gravi instituebantur. De illis solennibus orationibus, quae saepe per aliquot dies, veterum consuetudine durabant, Paulus dicit: Si forte conjuges utrimque consenserint, ut tunc ad tempus abstineant a copula conjugali, se illud non quidem praecipere, sed permittere et consulere. Et causam ipse ostendit, non quod consuetudo conjugalis inquinet aut prophanet orationem ne exaudiatur, aut quod contristet aut expellat Spiritum precum: Sed ἵνα σχολάζητε, hoc est, ut omnibus aliis rebus et negotiis postpositis, totos vos dedatis intentioribus affectibus, qui in tali oratione requiruntur. Ergo, inquis, omnino tamen usus conjugii impedit preces. Respondeo: Sicut cibus, potus, somnus, et quotidiana negotia vocationum, impediunt tales orationes,

Hieronymus.

Jejunium junctum precibus solennes orationes denotat, publicas vel privatas.

quae tamen ideo non sunt res vitiosae et immundae. Veteres enim talibus temporibus omnis generis delitias a se abdicabant, imo a necessariis etiam, ut cibo, potu, somno, et quotidianis negotiis saepe abstinebant, quae tamen per se sunt res bonae. Eodem modo etiam de consuetudine conjugali Paulus loquitur. Pontificii vero ita interpretantur, quasi propter immundiciem conjugii oratio fiat abominatio coram Deo, et Spiritus precum nolit adesse, sed haec non tantum falsa, sed simpliciter blasphema sunt, in sanctam Dei ordinationem. Et dignum est observatione, quod Paulus, ne in hoc quidem casu gravissimarum supplicationum, praecepto audet uti, quasi alias non possent vacare hujusmodi orationibus, nisi abstineant a consuetudine conjugali, sed inquit: nisi forte, etc.

II. Objiciunt etiam illud, 1. Cor. 7. Nupta curat quae sunt mundi, coelebs quae sunt Domini, ut sancti sint. Respondeo: Apostoli praescribunt conjugatis quae sunt Domini, et affirmant conjugatos posse curare ea quae sunt Domini, 1. Cor. 14, 1. Tim. 2, 1. Petr. 3 sicut etiam exempla Scripturae probant, Abrahae, Sarae, Elizabeth, Zachariae, et Luc. 8. Econtra multas viduas Paulus dicit nimium curare ea quae sunt mundi, et viventes esse mortuas, 1. Tim. 5. Sensus igitur Pauli non est, vel omnes, vel solos coelibes, esse sanctos. Sunt enim multae virgines fatuae, et in conjugio etiam est sanctificatio, 1. Tim. 2, 1. Petr. 3. Nec quod conjugium res sit tam impia, ut nemo qui alligatus est uxori, possit curare ea quae sunt Domini, hoc enim manifeste falsum est. Neque hoc dicit, illos qui non habent donum continentiae melius posse Deo adhaerere, et curare ea quae sunt Domini, si coelibatum elegerint, sicut neque hoc vult, omnes qui cupiunt indivulse Domino adhaerere, debere coelibes esse, sed pro circumstantiis et diversitate personarum, donorum et vocationum, Paulus sua accommodat consilia. Et finem consultationis hunc ponit: Quid cuique pro ratione sui doni et vocationis, commodum et utile sit, ad hoc, ut indivulse Domino possit adhaerere, curare quae sunt Domini, et sanctificationem corporis ac Spiritus obtinere. Qui igitur donum habent continentiae, iis gratulatur expeditam eam libertatem, quam talis coelibatus secum adfert, nec tamen sub praecepto audet injungere, sed consulendo monet, ut maneant coelibes, ita enim ipsos posse expeditius et liberius, quae Domini sunt curare, Deo adhaerere et sanctificationem sectari. Qui vero donum continentiae non habent, sed uruntur, illis certe ad hoc, ut sancti sint, et indivulse Domino adhaereant, non suadet coelibatum. Incendium enim et flammae incontinentiae curam divinorum impediunt, corpus et Spiritum inquinant, et conscientiam a Deo avellunt, illis igitur melius esse dicit matrimonium contrahere, quam uri. Et qui hoc modo ad conjugium vocatur, illi Paulus tradit praecepta, quomodo etiam in conjugio possit curare, quae sunt Domini, Deo adhaerere et sanctificationem sectari. Recenset autem et proponit varia avocamenta, quae conjugibus objiciuntur, et monstrat pericula, quod multi conjugati per illa avocamenta sinunt se a Domino, et a cura divinorum avelli, ut magis quae mundi sunt curent. Illis igitur tradit hanc doctrinam: qui habent uxores, sint tanquam non habentes, qui utuntur hoc mundo, sint tanquam non utentes. Et addit consolationem: Quemque in sua vocatione posse manere apud Dominum. Paulus igitur non sugillat nuptias, sed tradit doctrinam gravissimam, pro diversitate donorum, ut omnes Domino adhaereant. Coelibatum dicit expeditiorem esse, conjugatos praemonet de periculis, tradit praecepta, et proponit consolationes. Haec utile esset explicare, pro virginibus et conjugatis, non autem conscientiis laqueos injicere immodica et falsa celebratione coelibatus, quasi solus ad cultum Dei aptus et idoneus sit, cum libertate coelibatus multi abutantur ad delitias et curiositatem, 1. Tim. 5. Et inter ipsas molestias conjugii, mulier possit manere in fide, dilectione, sanctificatione, 1. Tim. 2. Et hoc certe est curare quae sunt Domini, Deo adhaerere, et sanctificationem sectari.

III. Utuntur et hoc argumento. 1. Reg. 21. Abimelech interrogat Davidem, priusquam ministros ipsius ad vescendos panes propositionis velit admittere, an mundi sint a mulieribus, et David respondet: Si de mulieribus agitur, illae jam per triduum a nobis separatae fuerunt. Attexunt autem Pontificii, propter sanctitatem Davidis non esse verisimile quaestionem fuisse de scortis, quae in Israel prohibita erant, ideo summum sacerdotem sensisse, usum legitimi conjugii adferre talem quandam contaminationem, quae a rebus divinis conjugatos arceat.

Respondeo. Variae rationes contaminationis a mulieribus traduntur in lege Moysis, ut in puerperio, in menstruis, in fluxu sanguinis, etc. Nusquam autem Lex dicit: Usum legitimi conjugii, reddidisse hominem immundum. Locus enim, Levit. 15 loquitur de *γονοῤῥοία*. Est igitur manifesta corruptela. Et ut maxime Moyses dixisset, esse legalem contaminationem, quod probari non potest, non tamen sequeretur, rem esse per se impuram et peccatum. Nam et contactus mortui hominis contaminabat juxta legem. Et tamen officium curandi funera, inter sacros ordines apud Hieronymum et Epiphanium, refertur.

IV. 1. Cor. 7. Hoc dico secundum veniam, non secundum praeceptum, sed venia non conceditur nisi rei vitiosae: Ergo, etc. Quidam ex Augustino respondent: Commixtionem conjugalem, quae fit sola causa procreationis, non habere culpam, sed si fiat propter incontinentiam vitandae fornicationis causa, habere culpam, licet venialem. sed expendatur contextus totius disputationis Paulinae. Nam et Clemens observavit, conjugii finem honestum et licitum, jam post lapsum non tantum esse procreationem: verum etiam, sicut Paulus dicit, vitandae fornicationis causa. Item, Convenite rursus, ne vos tentet Satan, propter incontinentiam vestram. Et idem dicit ipse Augustinus: Ante lapsum, conjugium institutum fuisse tantum ad officium, post lapsum vero etiam ad reme-

Clemens.

dium. Jam quia Paulus dicit: Qui non continet, contrahat matrimonium, cumque illum dicat non peccare, sed bene facere: Quis ergo audebit dicere, culpam vel peccatum esse consuetudinem conjugalem, etiam vitandae fornicationis causa? Est enim thorus immaculatus, Hebr. 13. Sed si loquamur de incendiis libidinis, illa commixtioni conjugali adhaeret, etiam quando fit sola causa procreationis. Nec tunc libido per se sanctificatur, sed non imputatur in conjugio. Ergo et tunc est peccatum veniale. Placet igitur illa Augustini sententia, de merit. lib. 1, cap. 29. Bonum conjugii non est fervor concupiscentiae seu libidinis, sed quidam licitus et honestus illo fervore utendi modus. Et de bono conjugali, cap. 5 et 16 dicit: Concupiscentiam, quae per se vitiosa est, modificari in conjugio, et redigi ad legitimum vinculum.

Augustinus.

Sed quare Paulus tamen dicit: se loqui secundum veniam, non secundum praeceptum? Respondeo: ad totum complexum ejus, quod procedit, et de abstinendo, et de congrediendo respicit Paulus, scilicet cum ardor libidinis in quibusdam ferventior, in quibusdam mitior sit, et Deus consuetudinem conjugalem pro remedio licito et honesto dederit, ne incontinentia in fornicationem, vel in ustionem et tentationem Satanae naturam infirmam conjiciat. Se igitur nec illud de abstinentia sub praecepto proponere, quasi necessario abstinendum esset a consuetudine conjugali, tempore jejunii et orationis, ita ut qui secus faceret, contra Deum peccaret. Neque hoc etiam secundum praeceptum se dicere, ut statim rursus conveniant, etiamsi diutius possent et vellent ex consensu abstinere. Sed quia Deus in hac infirma natura, remedium consuetudinis conjugalis, contra incontinentiam ordinavit, et ἀταξίαν libidinis, quae in consuetudine conjugali admixta est, sub venia conjugii velit tegere: non igitur similem et eandem rationem sub praecepto posse praescribi omnibus conjugibus, sed quemque pro ratione doni, a Deo sibi concessi, in hoc casu vel abstinendi, vel congrediendi, eligere debere, quod naturae suae conveniens esse intelligat, ad hoc, ut addicere se possit orationi et jejunio, et ne praebeat occasionem Satanae, qui per incontinentiam insitam, mirabiles insidias piis conjugibus etiam in abstinentia struere solet. Haec sententia quam perpetua Pauli disputatio praebet, continet utilem doctrinam. Et phrasis de indulgentia seu venia eam confirmat. Deus enim verbo suo, peccata et vitia non concedit: Sed quod hoc loco Paulus vocat, συγγνώμην, hoc postea simpliciter nominat γνώμην. Utraque enim vox praecepto opponitur in Paulo. Et illa antithesis vocabulorum monstrat sententiam, quod scilicet non omnes ad unam et eandem rationem, quasi per praeceptum, velit alligatos esse. Sed cum dona sint diversa, et vocationes sint diversae, se pro circumstantiis personarum et donorum, proponere sententiam et consilium, ut quisque quod sibi bonum, hoc est, utile et expediens sit, eligat, hoc enim ad id dico, quod vobis conducibile est, inquit postea. Συγγνώμην igitur Paulus vocat, vel quia flammas libidinis Deus in vero conjugii usu fidelibus non imputat, vel quia paterna indulgentia Dei est, quod incontinentibus noluerit abstinentiam sub praecepto imponere, quodque iis qui possunt vel brevius, vel longius abstinere, si ex consensu fiat, noluerit necessitatem consuetudinis conjugalis, sub praecepto injungere, vel quia nemo absolute sub praecepto, vel ad conjugium, vel ad coelibatum obligatur, sed qui uruntur ineant conjugium. Et virgo etiam si nupserit, non peccat. Συγγνώμην igitur, venia seu indulgentia apud Paulum non est concessio rei prohibitae et malae, sed opponitur praecepto, in communi etiam Graeca lingua γνώμη καὶ συγγνώμη ita usurpantur, quando non rigide, eodem modo de omnibus, sed ex aequo et bono, habita ratione circumstantiarum, in certis casibus, ἐπιεικῶς, recte tamen judicatur. Arist. Ethicorum 6, cap. 11. Hieronymus illud 1. Cor. 7: Ego autem parco vobis, etc. ita interpretatur: Recenseo tantum tribulationes carnis, quia parco vobis, nolo autem explicare, quae poena conjugatis in futuro seculo debeatur. Sed hanc interpretationem Augustinus diserte refutat de virgin. cap. 17 et 20 eleganti inversione. Si enim Paulus ita voluisset Corinthiis parcere tacendo, non pepercisset animae suae mentiendo, sed incurrisset illud judicium Dei, quod describitur Ezech. 3 et 33. Et manifestum est Paulum loqui de externis tribulationibus.

Vox συγγνώμη.

Hieronymum refellit Augustinus.

V. Monachi virginibus in comparatione conjugium accommodant illud, Sapi. 3 felix sterilis et incoinquinata, quae nescit thorum in delicto, habebit fructum in respectione animarum sanctarum. Respondeo: Verae sunt doctrinae Daemoniorum, quae sententias damnantes illegitimas commixtiones citant contra divinam ordinationem conjugii, cum Paulus illud ipsum vocabulum ἀμίαντος, quod hoc loco usurpatur tribuat conjugio, Hebr. cap. 13. Et hoc testimonium annotavi, non quod requirat operosam explicationem. Locus enim si tantum aspiciatur, manifestus est. Nam mox postea nominat adulteros, et concubitum illegitimum: sed ut animadvertatur, quomodo sub specie castitatis, doctrinae Daemoniorum sparsae sint.

Monachi.

Alphonsus Hispanus dicit, conjuges sanctitatem Spiritus quidem posse habere, sed ad solos coelibes pertinere sanctitatem carnis et spiritus. 1. Cor. 7. Hinc loca de inquinamentis et operibus carnis accommodantur ab istis ad conjugium. Sed Pauli praeceptum generale est, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, 2. Cor. 7 et 1. Cor. 6 omnibus redemptis dicit: Corpus vestrum est templum Spiritus habitantis in vobis, glorificate igitur Deum in corpore et in spiritu vestro. Et ne Origenes quidem audet solis virginibus generalem illam sententiam accommodare, Rom. 12. Exhibete corpora vestra hostiam sanctam Deo placentem. Nam et conjugalis thorus est ἀμίαντος sine inquinamento Hebr. 13 et in ipso conjugio est sanctificatio. 1. Tim. 2. Quod vero differentia quaedam sit inter mundiciem conjugalem et virginalem, supra explicatum est.

Alphonsus Hispanus.

Origenes.

VI. 1. Cor. 7. Bonum est, si sic permanserint, etc.

Qui non elocat, melius facit. Item Beatior erit si sic permanserit etc.

Bonum eo loco non opponi malo culpae seu peccato, ipso Paulo interprete manifestum est. Dicit enim, qui matrimonium contrahit, non peccat, imo bene facit. Sed quod Apostoli, Matth. 19 dicunt συμφέρει, expedit, hoc Paulus bonum vocat, et in eodem capite ipse explicat per συμφέρον, conducibile. Et addit ad quid sit conducibile. Sicut igitur Jer. 16 propter imminens bellum, exilium et captivitatem, Deus dicit, ne ducas uxorem, nec generes liberos, non quod peccatum sit, sed quia calamitosis illis temporibus non erat commodum. Ita Paulus dicit: Bonum est propter praesentem necessitatem. Et supra dictum est, quo modo et quo respectu sit beatius et melius in coelibatu manere. Et quod vocabulo (beatius) non intelligat meritum aeternae beatitudinis inde manifestum est, nam et Christus, propter calamitates belli Judaici, et destructionis Hierosolymitanae ita loquitur Matth. 24: Vae praegnantibus et lactantibus in illa die. Et Luc. 23: Beatae steriles, et ventres qui non genuerunt, ac ubera quae non lactaverunt. Feliciores enim sunt in publicis calamitatibus, qui suum tantum calicem bibunt, et non simul etiam conjugum et liberorum miseriis excruciantur. Paulus igitur utrumque dicit, melius est nubere, et melius facit non elocans. Item volo omnes manere, ut ego, et volo juniores viduas nubere. Haec non sunt contradictoria, ex quadam inconstantia et levitate, sed est pro diversitate donorum in illis, quibus consulendum est, pia et prudens consiliorum moderatio, quibus vero melius sit nubere, et quibus melius sit non nubere, et propter quos fines coelibatum pronuntiet meliorem et beatiorem, non reliquit nostris conjecturis, sed ipse diserte explicat, sicut supra prolixe declaratum est.

Augustinus.

Huc pertinet etiam Augustini dictum de bono conjugali, cap. 8. Conjugium non in comparatione fornicationis bonum est, alioqui duo mala essent quorum alterum pejus sit; aut bonum erit et fornicatio, quia pejus est adulterium, aut bonum erit adulterium, quia pejor est incestus. Non ergo duo mala sunt, connubium et fornicatio, quorum alterum est pejus: Sed duo bona sunt, connubium et continentia, quorum alterum est melius.

Aequivocatio dicti: regnum coelorum.

VII. Matth. 19. Sunt Eunuchi, qui se castraverunt propter regnum coelorum. Hic serio triumphant, coelibatum esse meritum regni coelorum, hoc est vitae aeternae: sed cum appellatio regni coelorum accipiatur non in una significatione in Scriptura, sed aliquando accipiatur pro regno Dei in futuro seculo, aliquando vero pro Ecclesia in hac vita, quam Deus Spiritu Sancto gubernat et ad hoc utitur ministerio verbi et exercitiis pietatis, Matth. 13 et 22. Cumque Scriptura non sit privatae interpretationis 2. Petr. 1; nemo vel potest, vel debet certior interpres esse illius sententiae Christi, quam Paulus, qui materiam illam ex professo tractat. Is autem constanter docet, vitam aeternam esse donum Dei, quam solus Christus sanguine suo nobis acquisierit, quodque illam in promissione fide accipiamus: coelibatum vero docet esse expeditiorem, in illis, qui donum continentiae habent, non ad Epicuraeas delitias, sed ad onera ministerii, et ad exercitia pietatis, h. e. ad regnum coelorum, sicut in praecedentibus declaratum est. Habemus igitur Apostolicam interpretationem verborum Christi, quid sit se castrare propter regnum coelorum.

De Eunuchis Esaiae.

VIII. Esaiae 56. Non dicat Eunuchus, Ego lignum aridum. Quia haec dicit Dominus Eunuchis, Qui elegerint quae ego volui, et tenuerint foedus meum, dabo eis in domo mea et in muris meis locum, et nomen melius a filiis et filiabus, nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Respondeo: Sensus Prophetae ex contextu manifestus est. Dixerat de salute et justitia per Christum afferenda, et adjunxerat illud epiphonema: Beatus vir, qui apprehendet istud. Quia vero conscientiae facile perturbantur disputationibus de electione et particularitate, praesertim quia in Veteri Testamento maceria quadam Deus Gentes separarat a populo suo, et Eunuchi habebantur quasi exclusi a benedictione Dei, Deut. 7: Non erit infoecundus inter vos. Et Deut. 23, Eunuchi prohibebantur intrare Ecclesiam Dei; Tradit igitur Propheta consolationem nominatim pro advenis et Eunuchis, ne arbitrentur, se a justitia et salute Christi exclusos, propterea, quia vel ex Ethnicis parentibus nati, vel quia externa seu corporali benedictione Dei, destituti sunt. quia haec dicit Dominus Eunuchis: si foedus meum tenuerint, habebunt melius nomen prae Israelitis carnalibus, qui foedus meum non servant, licet propter nativitatem, externam speciem et professionem videantur magnam praerogativam habere, quod sint filii et populus Dei. Item, prae illis, qui externa benedictione, sive seminis, sive alia affluunt, et interim foedus Dei non tenent, et quae ipse vult non eligunt. Est enim antithesis inter illos, qui titulum populi Dei, et domum Domini sibi arrogant, et inter illos, qui externa specie titulum illum non habent, et tamen sicut Propheta inquit: Cupiunt Domino adhaerere, Ego vero jubeo, inquit, eos propterea non desperare. Si enim foedus meum tenuerint, dabo eis in domo mea nomen melius et sempiternum, prae filiis et filiabus, foedus meum non tenentibus. Et idem est quod Christus dicit Matth. 8. Multi venient ab Oriente et Occidente et accumbent cum Abraham in regno coelorum, filii vero regni ejicientur foras. Possunt enim advenae in Esaja intelligi proselyti, quia adhaerebant Domino, sicut textus inquit, Eunuchi vero Gentes. Sicut enim hoc loco dicit esse lignum aridum: ita eadem metaphora prolixe describit gentium vocationem, cap. 54. Jubila sterilis quae non parturis, desolata, confusa, etc. plures enim erunt liberi ejus, quam maritatae, etc.

Haec doctrina praebet pulcherrimam, et maxime necessariam consolationem, quae non est depravanda figmento supererogationis. Diserte enim dicit, nec Ethnicismum, nec Eunuchatum, per se esse meritum nominis sempiterni, sed si in illo contempto, abjecto et quasi maledicto (sicut tunc habebatur) statu, tenuerint foedus Domini, et elegerint quae Deus vult, etc. dabo eis nomen sempiternum. Sicut igitur

manifestum est, quod conditio advenarum non est meritum vitae aeternae, ita nec coelibatus. Utrosque enim conjungit Propheta, advenas et Eunuchos. Augustinus nomen sempiternum ita intelligit, Sicut donum virginitatis praestantius est conjugio, ita etiam praemia in vita aeterna, futura differentia, ipsam vero vitam aeternam expresse dicit gratis dari propter Christum, sicut antea locum Augustini annotavimus. Haec interpretatio, licet non reddat illam dulcissimam consolationem, quam Propheta illo loco tradit: tamen Pontificio coelibatui nihil patrocinatur de merito vitae aeternae per coelibatum.

Virgines in Apocalypsi.

IX. Apoc. 14. Cantent quasi canticum novum, quod nemo poterat discere, ii sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati: Virgines enim sunt, ii sequuntur agnum quocunque ierit, sine macula enim sunt ante thronum Dei. Respondeo: Si hanc sententiam ita voluerint interpretari, ut antithesis sit, conjugium esse coinquinationem cum mulieribus, et propter consuetudinem conjugalem inuri piis conjugibus maculam ante thronum Dei: Non tantum falsum, sed et contumeliosum erit adversus institutionem Dei, sicut supra, cum de castitate et sanctimonia conjugii tractaremus, ex Scriptura ostendimus: Neque hoc potest dici, solos coelibes signaculum patris coelestis in fronte gerere. Est enim signaculum commune, Apoc. 7. Nec soli coelibes, sed omnes empti sumus pretio, 1. Cor. 6 et 7. Ita reliqua quae Apoc. 14. virginibus illis tribuuntur, pertinent ad omnes fideles, ut quod facti sumus primitiae Deo, Jac. 1, quod sumus immaculati ante Deum, Ephes. 1 et 5, Coloss. 1, et in omnium eorum ore, quibus peccata tecta sunt, non est dolus, Psalm. 32, et omnes oves Christi sequuntur pastorem, Joh. 10. Novum etiam canticum omnes fideles cantant in Novo Testamento. Psalm. 40 et 96, Jes. 42, Apoc. 5. Non ergo de solo coelibatu contra conjugium, sed de omnibus fidelibus contra infideles, intelligenda est illa sententia in Apoc. Quod vero virgines castas vocat, metaphorica descriptio est Ecclesiae credentium, in tota Scriptura usitatissima ut Matth. 25 Regnum coelorum comparatur virginibus, et Psalm. 44 adducentur Regi virgines. Et in Prophetis crebra est illa metaphora, quod Ecclesia vocatur Virgo filia Sion: Jes. 37 et 47. Virgo Israel, Amos 5, Jer. 18 et 31. Virgo filia Juda, Thren. 1. Et ratio metaphorae est, quod fideles in conscientia non sunt maculati, vel falsa doctrina, vel impiis cultibus, vel peccatis conscientiam inquinantibus, sed fides est sana, cultus sinceri, obedientia vera, stolae lotae sanguine Christi, hinc Paulus de tota Ecclesia Corinthiorum, inter quos erant conjugati et coelibes, imo qui ex scortationibus et adulteriis, 1. Cor. 6, conversi erant, dicit: Despondi vos virginem castam exhibere Christo, 2. Cor. 11. Et ex opposito, idololatria, falsa doctrina, aversio a Deo, vocatur scortatio, adulterium, coinquinatio cum meretricibus, non tantum in Veteri Testamento, verumetiam in Novo. Christus enim Pharisaeos vocat generationem adulteram. Et in illo ipso capite Apoc. coinquinatio cum mulieribus, diserte exponitur de scortatione cum meretrice Babylonica. Ex manifestis igitur circumstantiis textus, ex perpetua Scripturae phrasi, et ex analogia fidei, certum et evidens est, locum illum, Apoc. 14 proprie non loqui de coelibatu carnali, sed de virginitate spirituali, quae communis est omnibus credentibus, conjugibus, virginibus et viduis. Cum Augustino vero, qui ad praerogativam doni virginitatis, locum illum in Apoc. modeste tamen, referre conatur, quia illud facit sine contumelia conjugii, nec fabricat inde meritum vitae aeternae, non contendemus, modo vera sententia loci illius inde non evertatur.

Virgines castas Scriptura saepe metaphorice vocat credentes.

Ratio hujus metaphorae.

Idololatriam scriptura fornicationem vocat.

X. Sirach. 26. Omnis ponderatio non est digna continentis animae. Hoc dictum Monachi accommodant ad suas lances, quibus imponuntur satisfactiones pro peccatis, et inter illas praecipuum momentum tribuunt suo coelibatui. Sed Sirach illam opinionem non tantum non stabilit, sed in illo loco, ne quidem de coelibatu loquitur, sed de conjugio, inspiciatur tantum locus, praecedit enim: Gratia mulieris delectabit virum suum, et animam talis mulieris vocat πεπαιδευμένην et ἐγκρατῆ eruditam seu bene institutam et temperantem. Ἐγκράτεια enim, quae continentia exponitur, etiam Episcopo unius uxoris viro, qui liberos habet, tribuitur, Tit. 1. Dicit igitur Syracides, nullam commutationem, nullam ponderationem aequalem et correspondentem posse inveniri animae talis moderatae et temperantis uxoris. Et hinc videt Lector, quam anxie et nullo judicio monachi undique conquirant coelibatus sui encomia, ad rem prorsus nihil facientia. Haec sunt praecipua Pontificiorum argumenta, quae ex Scripturae sententiis male detortis consuunt. Et si qua alia habent, ea partim in praecedentibus sunt explicata, partim in sequentibus repetenda erunt.

CAPUT IV.

DE DONO CONTINENTIAE SIVE DE PERSONIS AD COELIBATUM IDONEIS.

1. Magna sane est veri coelibatus commoditas et felicitas, non tamen omnibus, qui Deo placere et salvari cupiunt, sub praecepto propositus est. Imo Paulus diserte dicit, se ne de illis quidem, qui dono continentiae praediti sunt, praeceptum Domini habere: atque ideo non audet dicere ipsos peccare, si matrimonium contrahant. Tanta est Apostoli modestia in illis, de quibus non exstat expressum mandatum Dei. Nec vero etiam conjugium indifferenter omnibus sub discrimine aeternae salutis praecipitur. Et apparet apud Corinthios diversas fuisse disputationes, quibusdam praetextu Veteris Testamenti, coelibatum quasi infamem et inutilem prorsus rejicientibus, et conjugii vinculum indifferenter omnibus injicere conantibus: Quibusdam vero vitam coelibem ita admirantibus, ut ad eam omnes adigere, conjugia religionis

Corinthiorum disputationes, de virginitate et conjugio.

gratia dissolvere, et eos qui matrimonium contraherent, peccare contenderent. Paulus vero responsionem suam ad illas quaestiones ita moderatur, ut ostendat, utrumque genus vitae, et conjugalis et coelibis, sanctum esse, et Deo placere. Non autem indifferenter quibusvis, vel conjugium, vel coelibatum convenire. Esse enim quosdam, qui urantur et continere non possint: illis dicit praeceptum esse, ut vitandae fornicationis causa matrimonium contrahant, et consuetudine conjugali utantur, ne propter incontinentiam a Satana tententur. Deinde dicit quosdam esse, qui incendiis libidinis et flammis incontinentiae non ita urantur, sed possint continere. Illis, si jam alligati sunt conjugio, dicit: Noli quaerere solutionem. Item, Non fraudes alterum, non enim potestatem jam habes tui corporis, sed conjux conjugi debitam benevolentiam reddere tenetur. Si vero liberi et soluti adhuc sint, et possint continere dicit, se praeceptum Domini non habere, ut tales vel conjugium quaerant, vel coelibes maneant. Faciat igitur, inquit, quod vult: Si conjugium inierit, non peccat. Sed quia tribulationem carnis tales habebunt, et per conjugii onera saepe ab exercitiis pietatis avocantur, dicit juxta suam sententiam, tales, qui donum continentiae habent, melius facere, si coelibes manserint, propter illas utilitates coelibatus, quas supra ex Paulo recensuimus. Hanc esse seriem et sententiam Paulinae responsionis, ex contextu manifestum est.

Paulus de non habentibus donum continentiae.

Paulus de continentiae donum habentibus, qui conjugati sunt.

De continentibus sed solutis.

2. Et ex hoc fundamento pendet explicatio quaestionis de personis ad coelibatum idoneis: neque enim ita in medio Deus posuit conjugium et coelibatum, ut unusquisque liberam habeat electionem ad utrumvis. Qui enim vel natura sunt ad conjugium inhabiles, vel ab hominibus castrati sunt, illi matrimonium eligere non debent, Matth. 19. Et qui uruntur nec continere possunt, non debent coelibatum eligere: sed si non continent, contrahant matrimonium. Qui vero donum continentiae habent, illi etiamsi conjugium elegerint, non peccant, rectius tamen et melius faciunt, si coelibatum elegerint. Certissimum igitur est, non omnes esse ad coelibatum idoneos, nec promiscue omnes esse ad coelibatum invitandos, cum nemo etiamsi idoneus sit, ad eum sit cogendus. Et tamen esse quosdam ad coelibatum idoneos manifeste constat, Matth. 19 et 1. Cor. 7. Nec illos tantum, qui vel natura, vel ab hominibus facti sunt Eunuchi: verum etiam alios quosdam, qui cum ad conjugium natura non essent inhabiles, tamen seipsos castraverunt, hoc est, a conjugio abstinuerunt et coelibatum elegerunt, ut ad negotia regni coelorum essent expeditiores. Non autem naturalem esse illam verae continentiae facultatem, Christus eo ipso ostendit, quod eos qui natura sunt Eunuchi, distinguit ab illis, quibus datum est, ut se castrent propter regnum coelorum, quod Paulus manifestius explicat, cum inquit: Unumquemque habere proprium donum ex Deo. Quia enim continentia, non est tantum abstinere a conjugio, et interea scortationi, adulteriis et aliis pollutionibus indulgere, vel mentem sordibus libidinum inquinatam gerere, sed est sanctitas corporis et spiritus, sicut Paulus eam definit. Quid enim prodest integra caro mente corrupta? inquit Augustinus. Merito itaque continentia non naturale, sed donum, quod ex Deo sit, sicut Paulus loquitur, censetur.

Pugnantia cum continentia.

Continentia vera quid? Augustinus.

3. Status hujus quaestionis.

Pontificiorum dogma de dono continentiae.

Status vero controversiae in eo consistit, quod Pontificii contendunt, sicut reliqua dona spiritualia non sunt naturalia, sed divinitus dantur, illis autem dantur, qui petunt, Jacobi 1. Omne datum bonum, et donum perfectum e supernis est, descendens a patre luminum. Qui igitur indiget sapientia postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter. Ita censent continentiam tale donum esse, quod Deus nemini petenti et quaerenti velit denegare. Quod vero pauci donum illud habeant, inde fieri: quod nec oratione, nec studio, nec lucta contra carnem illud petant et quaerant. Et sicut de incredulis Christus dicit: Sermo meus οὐ χωρεῖ non habet locum in vobis, ita existimant eodem verbo ipsum uti de coelibatu, Matth. cap. 19. Non omnes capiunt verbum hoc, quia scilicet donum illud non omnes velint quaerere et capere. Et huic persuasioni superstruunt vota coelibatus, et id genus alia. Hoc etiam vult Canon Tridentinus, quando anathema dicit illis, qui docent, omnes posse contrahere matrimonium, qui non sentiunt se castitatis (etiamsi eam voverint) donum habere, cum Deus id recte petentibus non deneget, nec patiatur nos supra id quod possumus tentari.

4. Refutatio e Scriptura per distinctionem donorum Dei.

Dona Dei omnibus piis communia et necessaria.

Dona Dei specialia.

Interponat autem Scriptura suam sententiam, an haec ita se habeant. Et res plana erit, si exigatur ad normam hujus distinctionis, quae manifesta et certa est. Quaedam enim dona Dei sunt communia seu generalia, quae scilicet omnibus piis necessaria sunt, et de illis loquuntur promissiones: Quicquid petieritis, dabitur vobis, etc. Alia vero sunt dona peculiaria seu privata, de quibus non exstat promissio quod Deus ita velit omnibus et singulis credentibus dare, ut Rom. 12. Habentes dona juxta gratiam nobis datam differentia. Et 1. Cor. 12 divisiones sunt donorum: Alii datur donum sanationum, alii donum miraculorum, alii prophetia, alii donum linguarum, etc. Haec omnia efficit unus atque idem Spiritus, dividens peculiariter sive privatim, unicuique propria dona sicut vult. Haec distinctio donorum certa et manifesta est. Videamus jam an Scriptura donum continentiae ponat inter dona generalia, an vero inter dona peculiaria. Certum autem est, donum continentiae non esse omnibus necessarium. De virginibus enim praeceptum Domini non habeo. Item, si nupserit virgo non peccat. Et qui non continent, in matrimonio salvantur, si manserint in fide etc. Et non esse generale donum, Christus ostendit, cum inquit: Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est. Qui potest capere, capiat. Et ne quis existimet Christum, vel ad infideles, vel ad remissiores Christianos respicere, ad ipsos Apostolos haec loquitur, et quidem tunc, cum significarent sibi magis probari coelibatum. Dicunt enim, si ita est causa hominis cum uxore, non expedit matrimonium

Accommodatio rei ad quaestionem.

contrahere. Christus vero ipsis Apostolis, hoc modo admirantibus coelibatum respondet: Non omnes capaces sunt hujus dicti, sed quibus datum est. Ne vero ita intelligatur, sicut inter credentes et infideles Christus distinguit Matth. 13. Vobis datum est nosse mysteria regni Dei, caeteris vero in parabolis, ut videntes non videant etc. Paulus diserte, quando cum fidelibus et sanctificatis agit de coelibatu, ita loquitur: Unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic. Et eadem prorsus phrasi, qua 1. Cor. 12 dona privata seu peculiaria describit, etiam hoc loco de coelibatu utitur: Sicut unicuique divisit Dominus, sicut unumquemque vocavit Deus, ita ambulet. Sicut igitur non promiscue omnes credentes habent, et etiamsi velint et petant, non possunt omnes habere donum miraculorum, sanationum, linguarum, prophetiae etc.; Imo cum Deus decreverit talia peculiaria et privata dona, non indifferenter omnibus et singulis credentibus conferre, fides non recte potest illud petere, cujus mandato et promissione destituitur. In hoc igitur genere donorum, pii non debent temeraria praesumptione et affectatione, Deo quasi praescribere, quibus donis velint ab ipso ornari, sed quisque suum donum quod habet debet agnoscere, et diligenter excolere, ut talentum suum a Domino sibi concreditum, recte, fideliter, et utiliter collocet.

Specialia Dei dona nequeunt ab omnibus promiscue peti.

Specialia Dei dona nequeunt ab omnibus promiscue peti.

5. Eodem prorsus modo Scriptura de coelibatu etiam loquitur. Quando enim recenset commoda et utilitates coelibatus, addit: Non omnes sunt capaces, sed illi tantum quibus datum est, qui scilicet proprium, peculiare seu privatum illud donum habent ex Deo. Quid vero si reliqui etiam, qui donum illud continentiae non habent, peterent, quaererent, vellent, anniterentur, nonne Deus etiam ipsis donum illud daturus esset? Hic certe Scriptura, nec mandatum tradit, nec promissionem addit. Sed Paulus dicit: Vellem quidem omnes ita esse. Non autem hortatur, ut omnes hoc affectent, nec omnibus hanc facultatem promittit, sed unusquisque, inquit, proprium donum habet ex Deo, unus quidem sic, alius vero sic. Et addit, Deum ita distribuisse vocationes, quod quosdam sibi velit servire in conjugio, quosdam vero in coelibatu. Et singulis donis, ad vocationem suam, sive in conjugio, sive in coelibatu, necessariis a Deo instrui. Monet igitur Paulus, ne Deo praescribamus, sed unusquisque dona sua, quae ex Deo habet, consideret, et tale genus vitae, sive conjugalis, sive coelibis deligat, in quo pro ratione donorum suorum possit bona conscientia Deo servire, et Domino adhaerere. Et in delectu illo, expresse jubet accurata et matura deliberatione considerare et expendere, an donum continentiae ex Deo habeat, vel non habeat, is, de cujus coelibatu vel conjugio quaestio est. Si quis stat, inquit, firmus in corde, non habens necessitatem, potestatem autem habens suae voluntatis, etc.

Coelibatus est donum Dei speciale.

6. Certum igitur et manifestum est, ex verbis Christi, et ex Pauli explicatione: Non omnes credentes habere donum continentiae, quo ad coelibatum idonei esse possint. Et qui non continent, sed uruntur, illos certe Paulus non vult coelibatum amplecti, eo, quod multas et magnas commoditates id vitae genus habeat. Non enim haec de coelibatu, inquit, ideo dico, ut laqueum vobis injiciam. Nec illis qui donum hoc non habent, proponit mandatum, consilium seu exhortationem, ut per castigationes corporis et orationem, se idoneos reddant ad coelibatum, multo minus addit promissionem, Deum illis, qui donum continentiae non habent, illud dare velle, si modo velint, conentur et coelibatum accipere annitantur, sed dicit: Qui se non continent, contrahant matrimonium. Melius enim est nubere quam uri. Et propter fornicationem vitandam, quisque habeat conjugem. Ac rationem addit: Ne vos tentet Satanas, propter incontinentiam vestram.

Non omnes fideles coelibatui sunt idonei.

Nota est Hieronymi querela in Epistola ad Eustachium, cum se diu macerasset in eremo, ut membra squalido coeno horrerent, ora jejuniis pallerent, et ipse vix ossibus haereret, sola tamen, inquit, libidinum incendia bulliebant. Item, cum in eremo Solis ardoribus inter feras et scorpiones repletus amaritudine sederet, saepe tamen Romanis se delitiis interesse putabat.

7. Et juxta hanc normam instituatur jam examen. Paulus dicit. Satanam illis, qui donum continentiae non habent, insidiari suis tentationibus, propter incontinentiam. Quid vero ipsos jubet facere, ne in tentationem inferantur? Utantur, inquit, remedio conjugii divinitus ad hoc instituto et concesso. Et in ea vocatione conjugii affirmat pios non minus manere apud Dominum quam in coelibatu. Tridentinus vero Canon dicit, eos qui donum continentiae non habent, sed tentantur propter incontinentiam, modo voveant coelibatum, non debere remedio matrimonii divinitus instituto et concesso uti, sed sperare debere, Deum non permissurum nos supra id, quod possimus, tentari. At qui remedia divinitus ordinata negligit et abjicit, et sine mandato ac certa promissione, extra donum et vocationem suam, fiducia divini auxilii aliquid privata sua praesumptione affectat et suscipit, is tentat Deum. Ita ergo tales coelibes, qui donum non habent, primo, a Satana tentantur, et deinde ipsi vicissim Deum tentant. Non itaque mirum est, si in nefandas turpitudines, et in aeternum exitium, praecipites ruant. Sed Deus, inquit Canon, recte petentibus nihil denegat. Bene vero est, quod addunt: Recte petentibus. Nemo vero recte potest petere, sine mandato et promissione Dei. Ubi vero habes mandatum Dei? ubi promissionem? si donum continentiae tibi non sit datum, et si tentaris propter incontinentiam, ut matrimonium abjures, et interea petas tibi dari donum continentiae? Imo directe pugnas contra ordinationem Dei, quae illos, qui non continent, sed uruntur, et a Satana propter incontinentiam tentantur, jubet uti matrimonio, tanquam remedio divinitus instituto, ad vitandas ustiones et fornicationes.

Examen Canonis Trident. juxta Pauli sententiam.

De eo, Deum recte petentibus nihil denegare.

Vetustas opinionis, coelibatum esse possibilem omnibus.

8. Et dignum est observatione, quod praesumptio de generali possibilitate coelibatus ipsis Apostolorum temporibus exorta, et ab ipsis etiam Apostolis manifesta experientia refutata fuerit. Paulus enim, 1. Tim. 5 recitat exemplum juniorum viduarum, quae cum donum continentiae non haberent, et nihilominus genus vitae coelibis amplexae fuerant, absque dubio illa persuasione, quod et vellent et possent coelibatum servare, tentationes Satanae non evaserint, sed conversae fuerint retro post Satanam. Et Paulus hac experientia edoctus, non dicit: Volo juniores viduas conari, anniti, carnem castigare, luctari contra tentationes, et orare: Ita omnibus possibilis erit coelibatus, sed dicit: Volo juniores viduas nubere, et rationem addit: Ne detur occasio adversario. Item, ne convertantur retro post Satanam, a quo scilicet, si donum continentiae non habent, tentantur, propter incontinentiam. Si itaque semel constituerimus, non nostrae rationis concinnas speculationes, vel hominum traditiones, sed expressam Spiritus sancti sententiam, in illis locis ubi ex professo materiam hanc tractat, sequi, nullum amplius dubium esse debet, quod donum continentiae non sit commune omnibus fidelibus, quodque illis, qui non continent sed uruntur, remedium conjugii propositum sit.

De iis qui donum continentiae habent.

9. Sed tamen et hoc certum est, aliquos posse se castrare propter regnum coelorum, sed quibus datum est, hoc est, qui proprium illud donum ex Deo habent, Matth. 19, 1. Cor. 7. Cum igitur donum illud quidam habeant, quidam non habeant, quaestio est complectens totam hanc disputationem, qui illi sint, qui habeant, et qui non habeant, seu quod sit κριτήριον juxta quod examinari, inquiri, deprehendi et statui possit, an quis donum illud habeat vel non. Hoc enim est, quod Paulus dicit: Judicandum esse an habeas necessitatem, an vero potestatem propriae voluntatis. Et quia Tridentinus Canon videtur nostros perstringere, quasi ex sensu donum continentiae metiantur, cum inquit, qui non sentiunt se donum castitatis habere, etc. explicabimus hanc quaestionem eo diligentius. Norma igitur ejus examinis seu inquisitionis traditur, Matth. 19, 1. Cor. 7. Quia enim Christus tria genera Eunuchorum ponit, donum ergo continentiae non in illis tantum est, qui vel corpore ad conjugium sunt inhabiles, vel qui natura ita sunt frigidi, ut nullam appetitionem vel inclinationem ad venerem sentiant. Sed sicut in reliquis donis divinis, quia caro concupiscit adversus Spiritum, studio, conatu, lucta adversus carnem et oratione dona sunt exsuscitanda, excolenda et conservanda. Idem etiam in dono continentiae faciendum est. Qui enim negligentia ita torpet, ut nulla diligentia conetur et studeat continentiam colere, nulla lucta concupiscentiae resistat, ut eam reprimat, corpus temperantia et honestarum occupationum exercitiis non subigat, nec caveat et vitet occasiones provocantes libidinem, ideo ut ne quidem petat gratiam et auxilium Dei ad continentiam, sed delitiis se dedat, crapula seu saturitate ventrem distendat, otium sectetur, et incentiva (ut dici solet) libidinis aucupetur, is donum continentiae non accipiet, et etiamsi ipsi datum sit, non exsuscitabit et excolet, sed suffocabit potius et exstinguet. Studio igitur, conatu, lucta, abstinentia et oratione opus est, ut recte explores, an datum tibi sit donum coelibatus, vel an Deus illud tibi dare velit.

Unde deprehendatur an quis continentiae dono sit praeditus.

10. Et ad quam normam exigenda sit illa exploratio, haec dicta Pauli ostendunt: Propter vitanda stupra quisque habeat conjugem. Ne vos tentet Satanas propter incontinentiam vestram. Melius est nubere quam uri, ut sit sancta corpore et spiritu, ut adhaereatis Domino absque distractione. Significat autem πύρωσις, in tentationibus, impetum seu vehementiam affectuum, qui non in superficie tantum pungunt, et leviter excuti possunt, sed qui quasi incendio quodam cor penetrant, adurunt et depopulantur. Ita Graeci interpretes eo vocabulo utuntur, Psalm. 9 et 17. Et Paulus etiam ita loquitur, 2. Cor. 11. Quis scandalizatur, et ego non uror. Hoc vero loco significat flammas et incendia libidinis, quando cor aestuat, et caeco carpitur igni. Recte igitur Thomas dicit, non statim uritur, qui calorem sentit. Sed quando in vita coelibe, titillationes concupiscentiae aculeis suis te pungunt, et aestum aliquem sentis, non statim exclames te uri, sed diligentia, conatu, lucta, temperantia et oratione fortiter repugnes, timorem Dei et amorem verae pudicitiae opponas, impuras cogitationes praecidas, turpes motus reprimas, occasiones vites, et robur resistendi a Domino tibi dari petas. Quod si hac diligentia flammae libidinis possunt reprimi, repelli vel restingui, nondum laboras ustione, de qua Paulus loquitur. Sed hoc ipsum est donum continentiae, quod ea diligentia in lucta a petentibus accipitur, exsuscitatur, excolitur et conservatur. Si vero flammae libidinis tam sunt ardentes, ut hac diligentia, vel reprimi, vel restingui, vel repelli non possint (juxta dictum: Quoque magis premitur, tanto magis aestuat ignis) sed intro penetrent, voluntatem occupent, cor inflamment, cogitationes abripiant, et totum corpus incendant, ut cor vel pleno assensu, vel coeco et inquieto impetu libidinis, aestuet et ardeat, tunc certum est, te non esse capacem dicti Christi, hoc est, non habere donum continentiae ex Deo. Et hoc est ustio seu tentatio illa Satanae per incontinentiam, quam Paulus remedio conjugii restinguendam esse docet, ne vel corpus fornicatione, vel Spiritus ustione inquinetur. Periculum enim seu praecipitium potius in tali ustione imminet, ne Satan naturam infirmam in fornicationem (sub qua hoc loco omnis generis illegitimas commixtiones, et pollutiones Paulus complectitur) conjiciat. Ac etiamsi corpus impollutum servetur, tamen si cor ita, sicut dictum est, uratur, non retinetur vera et pura definitio coelibatus, quam Paulus constituit in sanctitate corporis et spiritus. Et quod interior illa ustio, etiamsi non accedat externa pollutio, sit coram Deo peccatum contra praeceptum: Non moechaberis, Christus expressis verbis pronuntiat, Matth. 5. Ego dico vobis, qui-

uri, seu πύρωσις.

Thomas. In quibus sit donum continentiae.

In quibus non sit.

Interior ustio est peccatum contra sextum praeceptum.

cunque aspexerit mulierem ad concupiscendum eam, jam adulterium commisit in corde suo. Et ustiones illae quando adeo potentes sunt, sicuti dictum est, ipsam conscientiam sauciant, invocationem turbant, exercitia pietatis interrumpunt, impediunt, et maculant, ut homo non possit absque distractione adhaerere Domino. Qui igitur tales sunt, illi eo ipso intelligunt, se non esse capaces coelibatus, hoc est, se non habere donum continentiae ex Deo. Et de illis intelligenda sunt ea, quae supra diximus.

Carentes continentiae dono. Scriptura jubet contrahere matrimonium.

11. Num vero illi non possunt Deo placere, et Domino adhaerere, quia donum continentiae non habent? Imo hoc ipsum Paulus agit: ut quisque pro ratione doni et vocationis suae, tale genus vitae sibi deligat, in quo bona conscientia possit Deo placere, et apud Dominum manere, etc. Non autem praescribit, ut is, qui facta ea de qua diximus, exploratione uritur, pertinaciter ejurato conjugio quaerat et affectet donum continentiae. Nec consulit, ut in ustione maneat, sed inquit: propter vitandam fornicationem, quisque habeat conjugem. Item, melius est nubere quam uri. Et ne vos tentet Satanas propter incontinentiam vestram. Affirmat conjugium esse proprium donum ac peculiarem vocationem ex Deo, in qua illi, qui in coelibatu continere non valent, Deo bona conscientia, in justitia et sanctitate servire, ipsi placere, quae ejus sunt curare, et ipsi dono et beneficio divino, adhaerere possint. Quod vero illi, qui donum continentiae habent, coelibatum eligere possint, et tamen non peccent, etiamsi matrimonium contraxerint, in sequenti capite explicabimus. Nunc tantum hoc ostendendum fuit, non omnes esse ad coelibatum idoneos, eo, quod donum continentiae non sit commune, sed peculiare, et quia norma recte exploretur, an quis donum continentiae habeat, an vero non.

12. Et positis his fundamentis, quae certa, firma et manifesta sunt, non difficilis erit explicatio eorum, quae de generali possibilitate coelibatus a Pontificiis opponi solent, ut speciose ita formatur argumentum: Propositum, ut Deo placeas, cures ea, quae sunt Domini, et absque distractione Domino adhaereas, pium est, et ab omnibus suscipiendum, ad quod etiam Deus gratiam suam nemini petenti denegat. Sed coelibatui expressis verbis Paulus hoc tribuit. Ergo coelibatus ab omnibus est suscipiendus, et Deus donum illud nemini petenti denegabit. Et Monachi in suis Legendis multa fingunt miracula, quomodo tales miraculose ab Angelis castrati, aliis virilia exusta, et sine sensu reddita, ex aliis sensus libidinis prorsus sublatus, etc.

13. Sed responsio ex Pauli disputatione vera et perspicua sumitur, in personis scilicet ad coelibatum idoneis haec locum habere. Neque enim soli coelibes Deo placent, quasi in pio conjugio, nemo possit curare quae sunt Dei, et Domino adhaerere, sicut haec supra sunt explicata. Si vero excipiatur, quia melius et expeditius haec in coelibatu praestari possunt, ideo ab omnibus coelibatum eligendum. Respondet contextus Paulinae disputationis: Deum vocationes suas ita distribuisse, quod non omnes, sed quosdam sibi velit in coelibatu servire, quosdam vero non in coelibatu, sed in matrimonio. Et addit: unusquisque proprium donum habet ex Deo, unus scilicet, ut in coelibatu possit expeditius Deo servire, hoc est, qui donum continentiae habet: alius vero, ut in pio conjugio rectius hoc praestare possit, qui scilicet uritur et non continet. Et extra controversiam est Deum omnium optime nosse, in quo vitae genere quisque ipsi commodissime servire possit et debeat, et ad hoc gratiam et auxilium suum nemini vult denegare. Quod si donum continentiae non habeas, et tamen induas persuasionem, te in coelibatu posse melius Deo servire, atque ideo petas tibi dari donum continentiae a Deo, jam sapientia Dei a filiis suis justificatur, et idem est, ac si Abjathar existimaret, se melius posse Deo servire in functione militari, atque ideo petere a Deo sibi dari dona Davidis. Et Paulus non in genere omnibus dicit, quod in coelibatu expeditius possint Deo servire, sed de iis, qui donum continentiae habent: de aliis vero dicit: Melius est nubere. Et post recitatas commoditates coelibatus subjicit: Haec ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum injiciam vobis. Ergo coelibatus quibusdam, qui scilicet donum continentiae non habent, non tantum non confert ad hoc, ut indivulse Deo adhaereant, et expeditius ea, quae Domini sunt curent, sed laqueum potius injicit, quo irretiti a Deo abstrahantur, et retro post Satanam convertantur, 1. Tim. 5. Paulus igitur finem monstrat ab omnibus expetendum, ut scilicet Deo placeas, et indivulse Domino adhaereas. Illud vero vult exigi ad mensuram doni, quod quisque ex Deo habet, an scilicet in coelibatu, an vero in conjugio hoc commodius et expeditius, pro ratione tui doni facere possis.

14. De eo: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.

Sed generalis, ajunt, promissio est: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Et Jac. 1. Qui indiget, petat a Deo, qui dat omnibus affluenter, etc.

Respondeo. 1. Joh. 5 additur limitatio: Si quid petierimus secundum voluntatem ejus, audit nos. Diximus autem supra de differentia donorum, quod quaedam sint generalia, omnibus fidelibus promissa: quaedam vero sint singularia seu peculiaria, de quibus Paulus dicit: Distribuit ea non indifferenter omnibus fidelibus, sed prout vult, uni sic, alteri vero sic.

15. Objectio alia.

Ita objiciuntur et illae sententiae. Phil. 3. Omnia possum in eo, qui me confortat, Christo, Marc. 11: Omnia sunt possibilia credenti. 2. Cor. 3: Non sumus idonei ex nobis ipsis, sed Deus nos idoneos facit. Phil. 2: Deus operatur in nobis velle et perficere. Sed responsio plana est. Quaedam enim sententiae loquuntur de donis generalibus, quae omnibus fidelibus necessaria sunt: quaedam vero loquuntur de gratia et auxilio Dei in cujusque vocatione. Neque enim Paulus praesumit, se posse exercitum ducere, Rempublicam administrare, etc. quando dicit: Omnia possum in Christo. Nec petit ut ad ea, quae extra vocationem suam sunt, a Deo idoneus reddatur,

quando inquit: Deus nos idoneos reddit. Sed de vocatione sua et de donis ad eam necessariis loquitur. De dono vero continentiae, quod Deus illud non velit generale esse, sed quod quosdam non ad coelibatum, sed ad conjugium vocarit, supra demonstratum est. Ratio igitur dissimilitudinis inter dona generalia seu vocationem communem, et inter dona singularia seu vocationem specialem, monstrat fontes explicationum, ut quando dicunt: Resistere Satanae, vincere terrores mundi, mortificare actiones carnis, tempore persecutionis vitam et fortunas in discrimen adducere, multo est difficilius, quam a mulierculae complexu continere. Sed haec licet naturae viribus impossibilia, per gratiam facta fuerunt possibilia, non viris tantum, verum etiam infirmis puellulis. Quidni igitur in continentia multo facilius illud fieret? Respondeo: Vocatio communis est omnium piorum, ut Diabolo, mundo et carni resistant, et in persecutione Christum confiteantur. Et ad haec Deus gratiam suam omnibus petentibus promisit. Non autem communis omnium piorum vocatio est ad coelibatum, sed Deus uni vult gratiam seu donum ad coelibatum, alteri ad conjugium dare. Ita de tentationibus generalibus recte dicitur: Sufficit tibi gratia mea. Sed de tentatione Satanae per incontinentiam, Paulus dicit: Convenite rursus in unum, ne vos tentet Satan. Item, volo juniores viduas nubere, nullam occasionem dare adversario, jam enim quaedam conversae sunt retro post Satanam.

16. Quod vero dicunt alia esse remedia ad reprimendam incontinentiam, quam solum conjugium, ut laborare, orare, corpus castigare, etc. Non igitur statim eum, qui sentit tentationes aliquas incontinentiae, debere ad conjugium provolare. Hoc in praecedentibus cum de ustione ageremus explicatum est. Donum enim continentiae in illis, quibus datum est, ea diligentia, de qua argumentum loquitur exsuscitatur et excolitur. Reliquis vero, qui donum illud ex Deo non habent, Paulus dicit: si non continent contrahant matrimonium. Melius est enim nubere quam uri, etc.

17. *De dicto Sapientiae 8.* Frequentissima apud Augustinum, et alios est allegatio ejus sententiae, quae exstat, Sap. 8. Ut scivi, quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, et hoc ipsum erat sapientiae, scire cujus esset hoc donum. Adii Dominum, et deprecatus sum ipsum, etc. Et inde conantur probare, donum coelibatus generaliter promissum esse omnibus petentibus. Sed profecto locus ille, si recte inspiciatur, non probat hoc. Manifestum enim est, autorem ibi loqui in persona Salomonis, dicit enim: Tu elegisti me Regem populo tuo, et dixisti me aedificare Templum in monte sancto tuo, etc. Et certe Salomon non fuit coelebs, cumque prolixe describatur oratio illa, de qua locus allegatus inquit: Adii Dominum et deprecatus sum illum, et dixi etc., prorsus nulla fit mentio coelibatus, sed sapientiam petit sibi dari. Ipsa igitur luce clarius est, locum illum non loqui de coelibatu. Historia enim Salomonis, in cujus persona illa dicuntur, hoc non admittit. Sed inquis ponitur ibi vocabulum ἐγκρατής, quod continentiam significat. Consideretur autem totus contextus loci, quale enim donum intelligat, cujus autor sit Deus, non nobis divinandum reliquit, sed longa precatione exponit. Adii enim, inquit, Dominum, et deprecatus sum ipsum, et dixi, etc. Nullum autem verbum de coelibatu in tota illa precatione invenitur: Sed cum in praecedentibus dixisset, se a puero amasse, et sectatum fuisse sapientiam, sed intellexisse, quod non posset eam consequi, nisi ex dono Dei, ideo inquit, Adii Dominum, et deprecatus sum ipsum. Da mihi sapientiam, etc. Sicut igitur in communi lingua Graeca, vox ἐγκρατής, saepe ita usurpatur, quando aliquis compos alicujus rei fit, sic hoc etiam in loco recte accipi potest. *Vox ἐγκρατής.* Cum viderem, me non posse compotem fieri sapientiae, quam amabam, oravi igitur Dominum. Ita totus contextus optime cohaeret. Ineptissimum autem esset, si de coelibatu proponeret, et postea in prolixa oratione aliud peteret, nulla prorsus mentione facta coelibatus. Sed etiamsi in usitata significatione accipiatur, non extorquebitur inde, donum coelibatus commune esse omnibus petentibus. Nam vocabulum ἐγκρατής, tribuitur etiam conjugibus castis, qui liberos habent, Tit. 1. Et quia Salomon, Sap. 8 loquitur, non ergo de perpetuo coelibatu vocabulum ἐγκρατής ibi intelligendum est. *Sapientia 8* Nam 3. Reg. 3. Conjugium Salomonis ante orationem pro sapientia, describitur. Et consideretur quomodo cum toto contextu sententia illa cohaereat. Nam cap. 7 dixit: Spiritum sapientiae esse sanctum et incoinquinatum, ἀμόλυντον. Et cap. 8 inquit: Sapientia docet σωφροσύνην, temperantiam seu pudicitiam, quae etiam in conjugio est, 1. Tim. 2. Et postea dicit: cum animam bonae indolis nactus essem, dedi operam, ut corpus etiam esset ἀμίαντον, impollutum, quia scilicet sapientiae, cujus Spiritus impollutus est, cupiebam particeps fieri. Sed vidi esse donum Dei, corpus impollutum servare, ideo oravi Dominum. Quomodo vero Salomon corpus suum impollutum servaverit, historia ipsius ostendit, in adolescentia siquidem illegitimas commixtiones vitavit, et postea conjugium iniit, cujus thorus, quia immaculatus est, corpus servat incontaminatum coram Deo. Et quidem non in coelibatu, sed in conjugio posito Salomoni donum sapientiae, cujus Spiritus impollutus est, collatum fuit, 3. Reg. 3. Quid igitur ἐγκράτεια illa sit, quam Salomon et petivit et impetravit, cujus autor et donator Deus est, ex historia Salomonis luce meridiana clarius est. Haec de sententia illa, Sap. 8 quae tanto cum apparatu allegari solet, hoc loco annotare volui. Illae enim interpretationes omnium certissimae sunt, quas ipsae textus circumstantiae monstrant, subministrant et confirmant.

18. *De testimoniis Patrum.* Postremo non ignoro, plerosque ex patribus ita disputare, quasi videantur sentire, omnes si modo velint et petant, posse continentiam in coelibatu praestare. Illud enim „qui potest" ita interpretantur: quicunque vult capere, capiat. Sed haec explicatio manifeste pugnat cum Paulo, sicut perspicue in prae-

cedentibus demonstravimus. Et ipsi Patres etiam cum Christo et Paulo sentiunt ac loquuntur.

Ignatius. Ignatius enim ad Smyrnenses inquit: *εἴ τις δύναται ἐν ἁγνείᾳ μένειν, ἐν ἀκαυχησίᾳ μενέτω, ἐὰν καυχήσηται, ἀπώλετο.* hoc est, Si quis potest in continentia manere, maneat sine gloriatione, si vero gloriatus fuerit, periit.

Hilarius. Hilarius dicit: Dominum nos admonere ad coelibatum, si tamen possimus.

Hieronymus. Hieronymus contra Iovinianum dicit: Si omnes virgines esse possent, nunquam et Dominus diceret, Qui potest capere, capiat, et Apostolus in suadendo non trepidaret. Et in Matth. 19 scribit: Unde infert Dominus, qui potest capere, capiat, ut unusquisque consideret vires suas utrum possit virginalia et pudicitiae implere praecepta. Per se enim castitas blanda est, quemlibet ad se alliciens. Sed considerandae sunt vires, ut qui potest capere, capiat.

Augustinus. Augustinus ad Pollentium cap. 19 inquit, ad coelibatum consilio Apostoli, quicunque potest capere, provocatur. Idem de virginitate cap. 40. Unusquisque habet proprium donum. Quis ergo donat ista? Quis distribuit propria unicuique sicut vult? Nempe Deus, apud quem non est iniquitas. Ac per hoc, qua aequitate ille faciat alios sic, alios autem sic, homini nosse aut impossibile aut difficile est, quin tamen aequitate faciat dubitare fas non est.

Gregorius. Et Gregorius de cura pastorali parte 3, cap. 30 dicit, donum coelibatus non esse omnium, his verbis: Veritas de hac integritate dicit: Non omnes capiunt verbum hoc, quod eo innotuit summum esse, quo denegavit omnium. Et capite praecedenti scribit: Coelibes esse a pastoribus admonendos, ut si tentationum procellas cum difficultate salutis tolerant, conjugii portum petant.

Bernhardus. Bernhardus etiam in sermone ad Clericos, de contemptu mundi: Utinam, qui continere non valent, coelibatui dare nomina vereantur, sumptuosa enim turris est, et verbum grande, quod non omnes capere possunt.

Hae veterum sententiae manifeste ostendunt, ipsos sensisse, quod non omnibus detur donum illud, ut possint continere, quia vero donum continentiae, etiam in illis, quibus datur, recipitur, exsuscitatur, excolitur et conservatur, non sine magno studio, conatu, labore et lucta a petentibus, sicut supra ostendimus, et multi desidia illud suffocant et exstinguunt. In hanc sententiam recte accipi possunt dicta quaedam patrum ut cum Origenes dicit: Qui vult capax esse verbi de castitate, petat, credens dicenti, et accipiat, non dubitans de illo, quod dictum est, omnis qui petit accipit. Et quod Augustinus ad Pollentium, lib. 2, cap. 19: Non eos terreat sarcina continentiae, levis erit, si Christi erit, Christi erit, si fides aderit, quae impetrat a jubente quod jusserit. Item, quod Chrysostomus dicit: Ideo non omnes capere possunt, quia non omnes volunt; palma proposita est; qui cupit gloriam, cogitet de labore. Et Hieronymus: His datum est a Deo, qui petierunt, qui voluerunt, qui ut acciperent, laboraverunt, etc.

Haec veterum dicta, si accipiantur eo modo, ut dictum est, nihil habent incommodi, si quis vero ea voluerit ita torquere, quod donum continentiae indifferenter omnibus offeratur, si modo velint, petant et conentur, is faciat patres directe pugnare contra Christum, contra Paulum, imo contra se ipsos etiam. Et si qui ex patribus maxime ita sensissent, ipsi darent nobis veniam, quod mallemus certam et manifestam Christi et Pauli sententiam, quam privatas hominum cogitationes sequi.

CAPUT V.

DE VOTO COELIBATUS, ET QUID PAULUS DE PROPOSITO SUSCIPIENDI COELIBATUS DOCEAT.

1. An vovendus sit coelibatus.

Cum itaque constet, coelibatum esse vitae genus, Deo placens in his, qui donum habent: quaestio jam est, a quibus, et quomodo genus illud vitae suscipiendum et instituendum sit. Et an voto aliquis ad coelibatum, in perpetuum abjurato conjugio, se astringere possit aut debeat, ita ut emisso voto, nec possit nec debeat, in perpetuum, sub poena aeternae damnationis, in quocunque etiam casu, si necessitas flagitarit, remedio conjugii divinitus contra ustionem et vitandam fornicationem, instituto uti. Hoc enim est, quod IX. Canon Tridentinus dicit, eos, qui castitatem voverunt, non posse sub poena anathematis matrimonium contrahere, etiamsi sentiant se castitatis donum non habere. Pelagus autem opinionum, et carnificina conscientiarum, est haec quaestio, quando ex hominum praesumptis sententiis et decretis, aestimanda instituitur. Simplex vero et plana est ejus explicatio, si lucerna pedibus nostris sit verbum Domini. Ex Scripturis igitur divinitus inspiratis (juxta Magni Constantini Concilium) sumemus quaestionis hujus solutionem, et apparebit quantum conscientiae intersit, an semitas Domini rectas in Scriptura praemonstratas, an vero anfractus seu labyrinthos potius viarum humanarum, ingrediatur.

2. Non praediti dono continentiae contrahant matr.

Qui igitur donum continentiae ex Deo non habet, ei coelibatus, nec praecipitur, nec consulitur: Sed mandatum habet, si non continent, contrahant matrimonium, melius est nubere, quam uri, etc. Nec bene igitur, nec recte facit, qui sine dono continentiae coelibatui se astringit, sicut in praecedenti capite ex Pauli sententia ostensum est. Sed quid de illis, qui donum habent, ut adhibita ea, de qua supra dictum est, diligentia, flammas libidinis possint vel restinguere, vel reprimere et cohibere? Certe si non haberemus expressam Spiritus Sancti determinationem de hac quaestione, nos judicaremus eum coram Deo damnabiliter peccare, qui dono continentiae non uteretur ad coelibatum. Ac sine dubio ingeniosi essemus, colligendis multis et variis, ad confirmandam hanc sententiam, rationibus. Sed admiranda est Pauli modestia, quod conscientiis nihil

An habentibus donum continentiae interdictum sit conjugium.

vult tanquam necessarium imponere, de quo non habet expressum mandatum Domini. De virginibus igitur inquit, praeceptum Domini non habeo, non autem loquitur in genere de virginibus, hoc est, de personis solutis, quae dono continentiae destitutae, ad coelibatum non sunt idoneae. De illis enim in principio dixerat se habere praeceptum Domini, ut qui se non continent, contrahant matrimonium. Hoc ergo loco de illis virginibus loquitur, quibus a Deo datum est, ut possent verbum de coelibatu capere, dicit enim, si solutus es, ne quaeras uxorem. Et de illis virginibus dicit, quod si et uxorem duxeris, non peccasti, etsi virgi nupserit, non peccavit. Afflictionem tamen in carne habebunt hujusmodi. Ubi vides, quod Paulus hoc dicit: Eos, qui donum continentiae habent, et tamen contrahunt matrimonium, accersere quidem sibi afflictiones carnis, conscientiam tamen in spiritu coram Deo ipsis relinquit liberam, quod scilicet nubendo non peccent. Et postea dicit: Etiamsi causa incontinentiae non intercesserit, sed tantum si pro more populi aut loci habeatur indecorum, ultra adultam aetatem aliquam servari virginem, faciat, inquit, quod vult, non peccat si nubat. Et haec omnia sumit ex eo fundamento, quia, inquit, praeceptum Domini non habeo, quod scilicet illi, qui donum continentiae habent, necessario debeant in coelibatu vivere, et a conjugio abstinere. Meam autem, inquit, sententiam propono, ut qui misericordiam consecutus sum a Domino, in hoc ut sim fidelis. Arbitror itaque hoc bonum esse propter praesentem necessitatem, etc. Item vidua soluta nubat, cui vult, modo in Domino, Attamen beatior erit, si sic permanserit juxta meam sententiam. Puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam. Non autem vult Paulus verbo Dei aliquid de suo addere, aut privatas suas cogitationes verbo Dei vel aequare vel proponere, sed γνώμην vocat, non proprie consilium (ita enim βουλήν nominasset) sed sententiam seu judicium, quod ex generali analogia fidei, in casu, de quo in Scriptura nihil expressum exstat, colligit, ut scilicet quisque tale genus vitae sibi deligat, quod pro ratione circumstantiarum, loci, temporis, personarum et donorum judicat et animadvertit sibi utile et commodum futurum, ad hoc, ut curet, quae sunt Domini, ut sanctus sit corpore et spiritu, et indivulse Domino adhaereat.

Ad coelibatum non sunt cogendi, etiam qui donum continentiae habent.

Hac vero sua sententia, non audet coelibatum tanquam necessarium, etiam illis, qui donum habent injungere, nec audet peccatum dicere, etiamsi illi, qui donum continentiae habent, contrahant matrimonium. Sed inquit, propter commoda et utilitates coelibatus, existimo (conscientia tamen manente libera) bonum esse sic manere. Item melius facit, et beatior erit, si habens donum, sic permanserit juxta meam sententiam. Paulus igitur non praecipit, sed conscientiis liberum relinquit, tantum suadet et consulit, ut propter utiles fines, illi, qui donum continentiae habent, si voluerint, in coelibatu maneant.

Paulus certis regulis docet quomodo coelibatus suscipiendus sit.

Nec vero in genere tantum consilium dat de coelibatu, sed accurate ostendit, quomodo sit suscipiendus. Tradit enim utiles aliquot regulas seu cautiones, quas in deligendo seu suscipiendo coelibatu, diligenter vult observari: illas, ut planior sit explicatio, ex perpetuo Pauli contextu contrahemus, et ordine recensebimus.

Prima autem regula seu cautio haec est: Ne quis laudibus coelibatus illectus, temere viribus suis non satis exploratis, vitam coelibem arripiat, sed ut diligenter consideret, quodnam donum ex Deo habeat. Normam autem explorationis ita describit, vel necessitatem quis habet, vel potestatem propriae voluntatis. Et necessitatem vocat, quando quis, sicut Hieronymus explicat, videt lascivientem carnem suam in libidinem, ita ut refrenare non possit, atque ita agnoscit se in duplici necessitate positum, ut aut uratur et scortetur, aut uxorem ducat. Et in hanc sententiam vocabulum ἀσχημονεῖν, quo Paulus hoc loco utitur, usurpatur, Rom. 1 de pollutionibus contra naturam. Graeci interpretes hoc vocabulo utuntur, Gen. 34 de stupratione Dinae. Et quod dicitur Levit. 18 revelare turpitudinem propinquae secundum carnem, hoc Graeci reddiderunt ἀσχημοσύνην, imo membra pudenda ita vocant, Exo. 20 et 28 quod Paulus imitatus est 1. Cor. 12. Qui igitur talem ἀσχημοσύνην animadvertit, et sic oportet fieri, inquit Paulus scilicet ob restinguendam ustionem, et vitandam fornicationem, is sciat sibi non consuli, multo minus praecipi, ut committat se periculis vitae coelibis et tentationibus Satanae, sed meminerit mandatum esse, si se non contineat, ut matrimonium contrahat. Qui vero donum continentiae ex Deo habet, atque ita non necessitatem, sed potestatem habet propriae voluntatis, ei liberum est, voluntatem applicare vel ad conjugium vel ad coelibatum. Et si coelibatum eligat, benefacit, imo melius facit, quam si conjugium susciperet propter rationes.

Verbum ἀσχημονεῖν quid.

II. Non vult coelibatum, etiam ab illis, qui donum habent, diligi et suscipi, ea opinione, quasi necessitas praecepti divini eum injungeret et imponeret, aut quasi peccatum esset, si talis, qui donum continentiae habet matrimonium contraheret, sed libertatem conscientiae vult conservari.

III. In hoc delectu praecipue vult rationem haberi vocationis seu functionis cujusque ita, ut tota deliberatio ad veros fines coelibatus referatur, qui supra peculiari capite expositi sunt. Hoc, inquit, ad id, quod vobis ipsis conducibile est, dico ut scilicet, si vocationis vestrae officia commodius et expeditius obiri possint in coelibatu, et si donum illud habetis, deligatis vitam coelibem in hunc finem, ut commodius et expeditius possitis curare, quae sunt Domini, sanctimoniam corporis et spiritus sectari, indivulse Domino adhaerere, ab afflictionibus carnis et a solicitudinibus avocantibus ab exercitiis pietatis, liberiores esse.

Non temere coelibatus suscipiendus.

Quarto, Monet Paulus ne temere, aut leviter aliquid constituatur in suscipiendo coelibatu, sed ut diligens, gravis et matura adhibeatur deliberatio. Ideo enim bis mentionem facit cordis, qui stat firmus, inquit, in corde suo. Item, qui judicavit hoc in corde suo, ne scilicet ipso facto coelibatus suscipiatur, sine certo et deliberato animi proposito, neve animo ambigente seu fluctuante suscipiatur. Et ne deliberatio illa leviter, obiter, aut perfunctorie peragatur, ut quis viribus suis non satis perpensis, et corde seu animo suo, quomodo erga coelibatum affectus sit, non satis explorato, aliquid constituat, cujus non multo post inconstanti mutabilitate ipsum poeniteat. Sed omnibus circumstantiis diligenter et recte consideratis, perpensis, et exploratis, maturo consilio, deliberato proposito, et constanti voluntate, certi aliquid constituatur. In hac autem deliberatione caput debet esse invocatio seu oratio, ut Deus spiritu suo salutaria consilia suggerat, deliberationes gubernet, animum, quo velit, inclinet, et ordinaria subjiciat media. Sicut enim in omnibus vocationibus divinis hoc observandum est, ita cum Paulus inter vocationes Dei numeret et conjugium et coelibatum, eadem ratio esse debet in hisce etiam deliberationibus. Magnam enim emphasin habent verba, quibus Paulus utitur, ut cum dicit hoc κέκρικε in corde suo. Significat enim κρίνειν, quando re deliberata, et argumentis tanquam in judicio utrinque disceptatis, judicium fertur, sententia pronuntiatur, et certi aliquid definitur, determinatur, seu statuitur. Ita Act. 15 post factam συζήτησιν disquisitionem seu collationem sententiarum, Petrus his verbis pronuntiat, ideo ego judico.

Accedat deliberatio diligens.

Adhibeatur invocatio Dei.

Et 1. Cor. 5. Paulus laturus sententiam excommunicationis, hoc ipso verbo utitur. Hoc vero loco cum addit, judicavit in corde suo, plus est, quam quando 1. Cor. 11 dicit: Judicate apud vos ipsos, an decorum sit, etc. Magnam etiam emphasin habet, quod hoc loco dicit, ἑστήκειν ἑδραῖος. Significat enim ἑστήκειν firmiter et constanter perstare seu perseverare. Et ἑδραῖος significat firmum ac stabilem: unde ἑδραίωμα, fundamentum seu fulcimentum dicitur. Et 1. Cor. 15 conjungit haec duo, ἑδραῖοι et ἀμετακίνητοι, qui ita sunt obfirmati, ut non patiantur se sententia dimoveri, ac observetur antithesis. Paulo ante cum ageret de illis, qui licet donum continentiae habeant, tamen contrahunt matrimonium, utitur verbo νομίζειν. Et addit, faciat quod vult, non peccat si elocat; sed in coelibatu suscipiendo, verbis maturae, diligentis et gravis deliberationis, utitur. Et ad consilia, ut salutaria sint, requiritur gubernatio Spiritus sancti, et benedictio divina, quae pia oratione petenda et quaerenda sunt. Atque ideo etiam deliberationem illam non committit aetati juvenili, in qua consilium, prudentia, circumspectio, gravitas et constantia desideratur, sed parentibus vel aliis sapientioribus, qui rectius, maturius et diligentius haec judicare possunt, eam vult deferri et communicari. Et tamen patriam potestatem ita limitat Paulus, non quasi liberi praeter suam sententiam, voluntatem et habilitatem, a parentibus pro imperio vel ad conjugium, vel ad coelibatum, destinari possent, sed patris deliberationem statuit moderandam et dirigendam esse secundum ingenium, voluntatem, habilitatem et inclinationem, sive (ut Graeci interpretes loquuntur) γνώμην καὶ ὁρμὴν filiae. Ita enim veteres: Ambrosius, Hieronymus, Primasius et Photius, illa verba Pauli recte interpretantur, non habens necessitatem, sed potestatem propriae voluntatis.

Non aetatis juvenilis est haec deliberatio.

Quinto, Praeterea in hac deliberatione Paulus vult etiam aetatis rationem haberi. Nam hoc loco vocat virginem ὑπέρακμον. Et 1. Tim. 5 expresse nominat annum aetatis sexagesimum. Insinuat ergo, Primo, aetatem ante ἀκμήν. Secundo, in ipsa ἀκμῇ, hoc est, in integra seu consistente aetate. Tertio, post ἀκμήν. Et quidem ante ἀκμήν, quando corpora adhuc crescunt, et qualitates caloris et humoris nondum absolutae sunt, nec ad suum incrementum pervenerunt, mediocri diligentia Deo juvante potest puritas retineri. Et ad hanc diligentiam exhortandi sunt juniores, exemplo Solomonis, Sap. 8 sicut in praecedentibus dictum est. In illa vero immatura aetate, et ex ejus circumstantiis, si quis de totius reliquae vitae statu constituere vellet, imprudenter faceret. Post ἀκμήν autem in aetate provectiori circa annum sexagesimum judicat Paulus, 1. Tim. 5 non opus esse scrupulosiori examine, si enim tunc ustio vel non sentitur, vel reprimi et restingui potest, non est periculum, ne annis succedentibus, crescat et inflammetur. Ad aetatem igitur intermediam, quae ἀκμαῖα, hoc est, consistens, florens et integra appellatur, deliberatio et exploratio illa pertinet, sicut et Hieronymus in commentariis dicit: Parentes quidem usque ad legitimam aetatem custodire debent virginem, et docere quod melius est. Si autem illa tunc noluerit, fiat quod necesse est, etc. Et adsit potestas propriae voluntatis, ne vel corpus aegritudine languefactum, vel animus luctu, et aliis solicitudinibus dejectus sit: Ita enim falleret deliberatio, sicut exemplum viduarum, 1. Tim. 5 indicat.

Coelibatus non nectat laqueum conscientiarum.

Sexto, His vero regulis omnibus, de suscipiendo coelibatu, Paulus addit utilem et necessariam hanc cautionem: Hoc autem dico ad id, quod vobis ipsis conducibile est, non ut laqueum vobis injiciam. Observanda autem est Grammatica vocabuli significatio. Βρόχον enim Varinus dicit significare foramen corrigiae, per quod ferramentum trajicitur, ut pedem constringat. Suidas dicit significare τὸ τῆς ἀγχόνης σχοινίον, illam partem laquei, quae ita parata est, ut constrictione sua strangulet. Et citat graecam sententiam, ὁ δὲ ἤδη μεμηχανημένος ἀγχόνην, τὸν βρόχον ἐνδεδυμένος. Pollux dicit, βρόχον significare in aucupum seu venatorum retibus foramina, quae quaternorum funiculorum nexibus efficiuntur, per quae animalcula, si caput exserant, quasi elapsura, fortius constringuntur, et ita capiuntur. Et usitatissima in Scripturis est similitudo laquei, quando aliquis vel insidiis et dolis circumventus, vel non praevidens et animadvertens, incidit in periculum, quo conjici posset in perditionem, vel corporis vel animae, nisi inde ex-

Βρόχος laqueus quid.

tricaretur. Cum igitur ipsa experientia Paulus in viduis, 1. Tim. 5 didicisset, qui casus evenire possint et soleant, etiam illis, qui deliberato animi proposito coelibatum susceperunt, non vult coelibatum, vel suscipiendum, vel susceptum, cuiquam tanquam laqueum injici, quo ita constrictus teneatur, ut etiamsi postea tentationibus Satanae propter incontinentiam flammis ustionis, periculo fornicationis et quae inde consequitur, perditioni, et corporis et animae, expositus sit, non possit inde extricari et liberari. Declarationem autem ipse addit, quibus et quando coelibatus fiat laqueus, scilicet, quibus et quando non amplius conducibilis et utilis est, *πρὸς τὸ εὔσχημον*, id est (sicut antithesis, *τοῦ ἀσχημονεῖν*, cujus significatio paulo ante explicata est, ostendit) ad hoc, ut honesta castitas, sine labe sinistrae famae, ac sine pollutione carnis et spiritus servetur, utque sine avocamentis et distractione, Domino pie quis adhaerere possit. Qui igitur vitam coelibem agere instituit, si postea experiatur, se a Satana propter incontinentiam periculose tentari, ustionibus pollui, in periculo fornicationis versari, invocationem impediri, exercitia pietatis turbari, flammis libidinum, quas lucta, oratione et diligentia reprimere et restringere non potest, is si in hoc casu, ad servandum coelibatum, quem suscepit, adigitur et cogitur, ei profecto contra voluntatem et prohibitionem Pauli, laqueus injicitur: qui vero obstinate in tali casu coelebs conatur manere, is sibi ipsi contra mentem et inhibitionem Pauli, laqueum induit. Et metaphora laquei, periculum et perditionem indicat, nisi laqueus extricetur, imo abjiciatur et abrumpatur. Qui enim laqueum non vult injici, is certe injectum, non vult cum periculo corporis et animae retineri, sed abjici. Et manifesta est Pauli sententia, licet nec temere nec leviter, ab eo, quod semel deliberato animi proposito, tanquam vocatio Dei susceptum est, resiliendum sit, Deum tamen nemini coelibatum injicere, ut ipsi laqueus sit. Imo Deum non velle, ut quisquam hominum, etiam si spiritum Dei, sicut Paulus, habeat, vel alteri, vel sibi ipsi coelibatum ita imponat, ut sit vel fiat ipsi laqueus. Ac quomodo et quando sit et fiat laqueus, ipse sicut ostensum est declarat. Non autem dicit, si semel deliberato proposito coelibatum suscepisti, etiamsi laqueus tibi vel sit, vel postea fiat, tamen in perpetuum, sub poena aeternae damnationis, non potes inde liberari, sed conare, luctare, precare, etc. Hoc certe non dicit, sed simpliciter pronuntiat, Hoc dico ad id, quod vobis ipsis conducibile est, non ut laqueum vobis injiciam, ut scilicet necesse vobis sit, in coelibatu manere, etiamsi ille vobis ad finem illum de quo supra dictum est, non sit adjumento, sit obstaculo et impedimento, imo etiamsi exponat vos periculo pollutionum, scortationis et perditionis. Relinquit igitur conscientiae libertatem illam integram et illaesum, ut qui non continet, nubat, et si nupserit non peccet, semper enim et omnibus melius est nubere quam uri, et oppositum vel docere vel praecipere, vel facere, laqueus est contra prohibitionem Pauli.

Quibus, et quando coelibatus sit laqueus.

Hanc esse Pauli sententiam de suscipiendo coelibatu, certum et manifestum est. Nihil autem habet haec sententia perplexi vel intricati, quod vel dubitationes parere, vel scrupulos conscientiis injicere possit, sed est simplex, plana, conscientiis utilis et salutaris. Tridentinum vero Concilium, seposita seu sepulta potius plana hac Pauli sententia, ita decernit, Cano. 9. Si quis dixerit posse omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt se castitatis, etiam si eam voverint, habere donum, Anathema sit. Non autem ignota mihi sunt illa, quae ex Patrum scriptis, ex Conciliorum decretis, et ex Scholasticorum disputationibus huc afferri solent. Sed quia a modesto et salutari consilio Pauli dissentiunt: Imo cum eo pugnant, et continent vastissimum pelagus quaestionum, disputationum et dubitationum, quibus conscientiae, in periculosos illos laqueos, quos tanta sollicitudine Paulus praecavere voluit, conjiciuntur, certe, sicut Apostoli dicunt, Act. 4. Non est justum in conspectu Dei, homines potius audire quam Deum per Paulum loquentem.

Trident. Canon repugnat Paulo.

CAPUT VI.

DE VOTIS VETERIS TESTAMENTI.

1. Haec quidem simplici et piae conscientiae sufficerent: Plenioris tamen explicationis gratia, de praecipuis Pontificiorum argumentis, quibus ad stabiliendum votum suum coelibatus uti solent, quaedam addemus. Et quia strepitu sententiarum Scripturae de faciendis et reddendis votis conantur conscientias turbare, breviter perstringemus doctrinam de votis Veteris Testamenti, ac addemus sententiam Novi Testamenti. Non autem integram hujus quaestionis explicationem, de votis in genere, hoc loco instituemus, sed quae ad solvenda Pontificiorum argumenta de voto coelibatus utilia et necessaria videbuntur, in compendium contrahemus.

Argumenta Pontificiorum quibus votum coelibatus defendunt.

2. Objiciuntur enim, urgentur et inculcantur generales hae Scripturae sententiae. Psalm. 76. Vovete et reddite Domino Deo vestro. Psalm. 67. Reddam tibi vota, quae distinxerunt labia mea, Num. 30. Si quis virorum votum Domino voverit, non faciet irritum verbum suum, sed omne quod promisit implebit. Eccl. 5. Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere, sed quodcunque voveris redde, multoque melius est non vovere, quam post votum promissa non reddere. Deut. 33. Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requirit illud Dominus Deus tuus, si moratus fueris reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri absque peccato eris. Quod autem semel egressum est de labiis tuis, observabis et facies sicut promisisti Domino Deo tuo, etc.

Sententiae generales de votis.

Hae sententiae generales, quando ad votum coelibatus accommodantur, non possunt recte explicari, nisi in genere de votis aliquid dicatur.

De votis Veteris Testamenti.

3. In veteri igitur Testamento, et facta et persoluta fuisse vota extra controversiam est. Considerandae autem sunt descriptiones votorum, inde enim doctrina colligi poterit. Et summa haec est: Faciebant in Veteri Testamento vota propter varias causas, praecipue vero, quando in periculis et necessitatibus constituti, Deum pro liberatione, vel impetrando beneficio, invocabant. In afflictionibus enim non tantum clamabant ad Dominum, sed promittebant gratitudinem, non in genere tantum, sed in specie etiam aliquid, quod juxta legem loco gratitudinis Deo offerrent. Vovebant, ut Gen. 28, Num. 21, 1. Reg. 1, Jonae 1 et 2, Psalm. 22. Cum clamarem exaudivit me, vota mea reddam, Psalm. 66. Reddam vota, quae distinxerunt labia mea, et locutum est os meum in tribulatione mea. Psalm. 76. Vovete (scilicet in angustia constituti) et reddite (scilicet post exauditionem et liberationem). Vota enim in afflictionibus facta, postea in medio Ecclesiae reddebant palam coram omni populo, narrantes suas angustias, et praedicantes beneficia Dei, ut Psalm. 22: Salva me ex ore leonis. Narrabo nomen tuum fratribus meis, In medio Ecclesiae laudabo te. Qui timetis Dominum, laudate eum, timeat eum omne semen Israel, quia non avertit faciem suam a me, et cum clamarem ad eum, exaudivit me, Vota mea reddam in conspectu timentium eum, Psalm. 66. Reddam vota: Venite et audite omnes qui timetis Deum, et narrabo, quanta fecit animae meae. Benedictus Deus, qui non amovit orationem meam, et misericordiam suam a me.

Variae causae votorum populi Veteris Testamenti.

Porro vovebant in Veteri Testamento etiam extra pericula, vel ad gloriam Dei, et cultum ejus juxta legem amplificandum. Ita vovebantur sacrificia, Levit. 7, Num. 15. Et ad exstructionem templi, 2. Par. 5. Vel ad sustentationem ministerii et pauperum. Ita vovebantur domus, agri, decimae, Levit. 27, Deut. 12. Vel ad testificandam fidem et confessionem, Jonae 1, Act. 21 vel ut caro subjiceretur spiritui per jejunia et caeterarum rerum abstinentiam, Num. 30. Vel ut esset commonefactio ejus, quod Paulus tradit, Rom. 12. Exhibete vos Deo hostiam vivam. Ita se ipsos Deo vovebant. Levit. 27. Vel ut suo exemplo alios invitarent et excitarent ad agnitionem et glorificationem Dei, Num. 6, 1. Reg. 1.

Vota Veteris Testamenti voluntaria non carebant expresso verbo Dei.

4. Et licet vota illa fiebant libera et spontanea voluntate, Deus tamen non reliquit voventium arbitrio, ut quicquid ipsis videretur, aut quomodocunque videretur, voverent, sed tradito certo et expresso verbo declaravit, quae et quomodo sibi vellet, vel non vellet voveri. Habebant igitur voventes in Veteri Testamento verbum, non tantum quod illa, quae vovebant, Deo placerent: verum etiam quod Deus illa sibi vellet voveri. Nam de iis, quae non volebat sibi voveri, loquuntur haec dicta, Deut. 23: Non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis, in quocunque voto, quia abominatio est Deo, Levit. 27. Primogenita et decimae, quae antea Domini sunt, non debent secundario per votum Domino consecrari. Prov. 15: Victimae impiorum abominabiles, vota justorum placabilia. Prov. 20. Ruina est homini devorare sanctum, et post vota facere. Eccl. 5. Displicet Deo stulta promissio.

Vota moralia Veteris Testamenti.

5. Quae vero volebat voveri, ea partim erant moralia, quae etiam sine voto, ex mandato Dei debentur. ut Psalm. 57. Super me sunt vota tua Deus, reddam laudationes tibi. Psalm. 50: Immola Deo laudem, et redde altissimo vota tua; Et invoca me in die tribulationis, et eruam te, et glorificabis me. Gen. 28. Dominus erit mihi in Deum. Ad illa vero quae alias debentur, peculiari voto ideo se obstringebant. Solet enim humanum ingenium in afflictionibus pium propositum gratitudinis et emendationis concipere, post liberationem vero ejus secure oblivisci, ac saepe a pravis cupiditatibus abstractum retro respicere et in pejus ruere. Ut igitur mutabilitas illa voluntatis humanae, in bono peculiari et arctiori vinculo obligationis, constringeretur, et securitas, torpor ac pravae inclinationes carnis, eo fortius excuterentur, et omnes affectati praetextus praeciderentur, peculiari voto seu juramento, se Deo ad reddenda illa, quae alias ex mandato debentur, obligabant, ut ita perpetuam commonefactionem secum circumferrent. Ita, Psalm. 119. Juravi et statui custodire judicia justitiae tuae. 2. Par. 15. Corroborarunt foedus, ut quaererent Deum patrum suorum in toto corde suo, juraveruntque Domino voce magna cum exsecratione in omni corde suo. 2. Esd. 10. Percutiunt foedus et jurant cum exsecratione, quod velint ambulare in lege Domini, etc. Et haec erant vota moralia.

Vota Ceremonialia.

6. Praeterea vero erant multa ceremonialia vota in Veteri Testamento, quae tamen pro ratione paedagogiae Veteris Testamenti, vel significationes vel contestationes, vel excitationes erant moralium, poenitentiae scilicet, fidei, charitatis et obedientiae. Ut in gratiarum actionibus adhibebantur peculiares votivae libationes. Psalm. 116: Quid retribuam Domino, pro omnibus, quae retribuit mihi, calicem salvationum accipiam; et nomen Domini invocabo. Vota mea Domino reddam, coram omni populo ejus. Et ipsa ceremonialia vota volebat Deus referri ad moralia, imo ostendebat, se opus operatum in ceremonialibus illis non curare, si non ad moralia referrentur, ut Psalm. 50. Non in sacrificiis tuis arguam te. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo laudem, et redde altissimo vota tua, et invoca me, etc. Sacrificans laudem honorificabit me. Psalm. 51: Libera me de sanguinibus, et exsultabit lingua mea justitiam tuam, quoniam, si voluisses, sacrificium dedissem. Sacrificium Domino spiritus contribulatus: Cor contritum et humiliatum non despicies, tunc acceptabis sacrificium justitiae, oblationes et holocausta, etc.

Vota Ceremonialia regebantur verbo Dei.

7. Et ad ceremonialia illa vota, non quidem ex mandato tenebantur, erant enim libera et spontanea, Deut. 23, Eccl. 5. Sed tamen certo verbo traditum et praescriptum erat, quae et quomodo Deus in hoc genere sibi voveri vellet, ut Psalm. 66, 2. Reg. 15, 2. Par. 25. Voventur sacrificia, Sed quae Sacrificia vovenda sint, praescribitur, Levit. 7, 22, 23. Num. 15, Ita, Levit. 27. Res votivas Deus praescribit: Voveat

seipsum, animalia, domum, agrum. Ita, 1. Reg. 1. Hanna vovet Domino filium. Et tale est Nazaraeorum votum, Num. 6. Ita, vovendas esse primitias et decimas, praescribitur Levit. 27 et Deut. 12. Et inde decimae voventur, 2. Par. 31. Aurum, argentum et similia ad structuram templi ex voto conferuntur, 1. Par. 29, 2. Par. 5 et 15. Talia enim vovenda esse Deus praescripserat. Exod. 25. Votum affligendae animae per jejunium, et abstinentiam aliarum rerum describitur, Num. 30. Reprehendit autem Scriptura vota, quae contra praescriptum Dei pugnant, ut Michae votum. Jud. 17. Et quae Idolis fiebant. Jer. 44, Amos. 5, Baruch. 6. Imo et illa vota improbat, quae licet bona intentione, tamen non ex praescripto Dei fiebant, quale erat Jephthe votum, Jud. 11. Et David cum bona quidem intentione, sed sine certo verbo Dei, fecisset votum de aedificando templo, 2. Reg. 7, Psalm. 131, Nathan quidem Propheta, votum illud probat et praedicat, sed Deus non vult votum illud a Davide impleri, 2. Reg. 7, 1. Par. 28. Adeo etiam in liberis et spontaneis votis, Deus voluit verbum suum regulam esse. Nec votum Rechabitarum, Jer. 35 de non bibendo vino, de non aedificanda domo, vinea, agro, fuit praeter aut extra verbum Dei. Nam abstinentiam a vino, domum, agros, etc. potuisse voveri et liberum fuisse, vel redimere, vel non redimere, constat. Num. 6 et 30, Levit. 27.

8. Postulavit autem Deus, ut vota juxta legem facta servarentur. Quia alias significatio esset contemptus Dei, et animi ingrati, qui obliviscitur beneficiorum Dei. Et pugnat contra secundum praeceptum. Nomen enim Domini in vanum assumitur. Cumque peccatum sit fidem homini datam fallere, multo magis scelus esset Deo mentiri

9. Observandum tamen est in exemplis votorum Veteris Testamenti, dicta Scripturae de reddendis votis, Deut. 23, Eccl. 5 etiam in Veteri Testamento, in certis casibus exceptionem, limitationem seu dispensationem admisisse. Votum enim de re impia, illicita vel stulta Deus prohibuit fieri, et factum non voluit impleri. Deut. 23, Eccl. 5, Prov. 20. Nec voluit Deus votum reddi, cujus impletio sine peccato contra mandatum Dei, non poterat fieri, ut Jephthe votum. Pulcherrimam vero ἐπιείκειαν in dispensandis et commutandis votis, etiam de rebus per se bonis et licitis, quando impleri non poterant, Deus in Veteri Testamento sua voce ostendit, ne ex votis fierent laquei conscientiarum. Nam, Num. 30, Si filia vel uxor, vel de familia aliquis voverit quid, et votum juramento confirmaverit, si pater, maritus aut herus contradixerit, vovens non tenetur reus voti, sed Dominus ei propitius erit, inquit textus. Et Levit. 27. Si quis animal immundum, quod immolari non potest, voverit, non est propter votum contra mandatum Dei offerendum, sed commutatur in pretium, secundum Sacerdotis aestimationem constitutum. Ibidem, si pauper est, ut aestimationem voti reddere non possit, quaerat apud Sacerdotem dispensationem, et sacerdos non urgebit ultra vires voventis, sed aestimationem moderabitur secundum id, quod manus ipsius apprehendere potest, et dabit pauper, non quantum vovit, sed quantum potest. In veteri igitur Testamento, in faciendis et reddendis votis, excepti fuerunt hi casus. Primo, quando votum erat de re impia, illicita aut stulta. Secundo, quando votum sine peccato non poterat servari. Tertio, quando in potestate voventis non erat votum reddere. Quarto, quando finis votorum non erat rectus, Psalm. 50 et 51.

Certi casus in faciendis et solvendis votis Veteris Testamenti excepti fuerunt. Votum de re impia, illicita et stulta. Votum quod nequit sine peccato praestari. Votum de re, quae non est in potestate voventis.

Dispensatio votorum in Vet. Test.

10. Haec exempla Veteris Testamenti diligenter sunt observanda propter Pontificios, qui in votis nullam admittunt ἐπιείκειαν, sed rigidissime urgent, ut serventur, sub interminatione aeternae damnationis, etiamsi vel casus impotentiae interveniat, vel sine sauciatione conscientiae, et sine laesione vel fidei vel charitatis servari non possint. Tales laqueos, ne Mosaica quidem lex injicere voluit, sed diserte dicit: Dominus propitius erit. Atque haec fuit ratio votorum in Veteri Testamento, quantum quidem ad nostrum institutum sufficit.

Pontificii nullam ἐπιείκειαν in votis admittunt.

CAPUT VII.

AN TALIA VOTA SINT ETIAM IN NOVO TESTAMENTO.

1. In novo vero Testamento, nec mandatum, nec promissionem, nec exemplum habemus, cultum Dei in Novo Testamento consistere in faciendis votis. Nec habemus certum aut expressum verbum, de quibus rebus et quomodo vota fieri debeant. De coelibatu quidem Paulus consilium dat, sed tamen non dicit peculiari voto illum esse vovendum Deo. Et non potest aliquid ex fide ad cultum Dei fieri, si destituatur verbo Dei. Verbum Dei enim est, quod differentiam facit, inter verum cultum et inter ἐθελοθρησκείαν Col. 2 et ματαιοθρησκείαν Matth. 15. Nec concludit argumentum: In Veteri Testamento vota fuerunt pars cultus divini, Ergo et in novo. Quia enim cultus Leviticus Veteris Testamenti abrogatus est, requiritur itaque certum et peculiare verbum, ut aliquid in Novo Testamento sit cultus Dei. Et quod ad vota attinet, illa ne in veteri quidem Testamento sine certo et expresso verbo Dei fuerunt cultus Dei. In novo vero Testamento, non tantum non exstat verbum de votis faciendis: Sed praeterea de rebus non mandatis sed adiaphoris seu liberis scriptum est: Nemo judicet vos, Col. 2. Nolite jugo servitutis subjici. Gal. 5, Esca non commendat nos Deo, neque enim si manducaverimus plus habebimus, neque si non manducaverimus, minus habebimus, 1. Cor. 8. Sunt enim infirma et egena elementa mundi, Col. 2, Gal. 4. In quibus regnum Dei, quod est justitia, pax et gaudium in Spiritu Sancto, non consistit, Romanorum decimo quarto. Quae in Novo Testamento vera sunt de iis observationibus, quae in veteri habuerunt verbum Dei, multo magis vera sunt in iis, quae nec in veteri, nec in Novo Testamento, verbum aut praescriptum Dei habent, sed tantum sunt doctrinae et mandata hominum.

In Novo Testamento nullum mandatum Dei exstat de faciendis votis.

2. Haec fundamenta simplicia, plana, perspicua, vera et firma sunt, de votis ceremonialibus, seu de rebus, quae in Novo Testamento non habent, vel mandatum, vel verbum, quod Deus iis coli velit. Moralia vero, hoc est, quae ad fidem et charitatem pertinent, eadem sunt in Veteri et in Novo Testamento. Et haec quae ex mandato debentur, si interposita peculiari obligatione, cum obtestatione nominis divini Deo promittantur, si hoc non fiat opinione meriti, justitiae, remissionis peccatorum, et vitae aeternae, nec ea opinione, quod melior et praestantior cultus Dei sit, si fiat ex voto, quam si ex obedientia propter mandatum Dei fiat, sed ideo tantum, ut inconstantia voluntatis humanae arctius constringatur, sicut supra dictum est, non pugnat cum verbo Dei. Tale enim pactum, seu talis promissio et obligatio fit in actione Baptismi. Et nihil aliud est quam quod de fide Paulus dicit, 2. Cor. 11: Despondi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo. De nova vero obedientia, Rom. 12. Exhibeatis seu sistatis corpora vestra hostiam Deo, et ne conformemini huic seculo. Hoc si quis votum appellare velit, de appellatione nemo dimicabit. Lutherus enim, in 23 cap. Genesis, vocat vota moralia quae alioqui opera necessaria, et mandata sunt omnibus hominibus. Nec tamen in Novo Testamento praescriptum est, ut peculiari aliqua solennitate voveantur. Populus enim Novi Testamenti spontaneus, non servitutis, sed libertatis spiritum accepit, Psalm. 110, Rom. 8, 2. Cor. 3. Ipsa vero moralia mandata Dei non sunt alligata ad certum modum seu praescriptum, sive ad certas circumstantias quantitatis, personarum, temporum, locorum, etc. Sed quomodo circumstantiae illae ad regulam charitatis exigendae sint, Paulus tradit, 2. Cor. 8. Et in illis liberis circumstantiis, quod ex hilaritate, seu promptitudine spiritus recte fit, illud si pio proposito, sine superstitiosis opinionum appendicibus, Deo promittatur, non est impium, sed ad moralia vota, si ita appellare libeat, pertinet. Nec est aliquid extra, praeter, aut supra verbum Dei. De liberis enim illis circumstantiis exstat verbum Dei. 2. Cor. 8. Quae vero vel mandatum, vel verbum Dei in Novo Testamento non habent, ut sunt pleraque Pontificiorum vota, etiamsi ita pingantur, quod ad expeditiorem observationem moralium referantur, tamen subsistere non possunt. Talis enim paedagogia pertinet ad Vetus Testamentum, et jam non sumus amplius sub paedagogo. Gal. 3.

Lutherus vota moralia nominat.

Vota, quae carent mandato Dei irrita sunt.

CAPUT VIII.

DE PONTIFICIO VOTO COELIBATUS.

De voto coelibatus.

1. Ut vero tandem thesin de votis transferamus ad hypothesin de coelibatu, quia et conjugium et coelibatus in Novo Testamento habent verbum Dei, certis conditionibus circumscriptum. Si quis juxta illud verbum, consideratis circumstantiis doni sui et vocationis suae, de liberato animi proposito, eligat statum conjugalem, et quasi sistens se in conspectum Dei, constituat, decernat seu promittat, se in illo vitae genere Deo juxta verbum serviturum, is recte facit. Et hoc, si quis votum appellare voluerit, de vocabulis non rixabimur, si res ipsa verbo Dei sit consentanea. Eodem modo, si quis donum continentiae ex Deo habet, et pro ratione vocationis firmo ac constanti animi proposito, quasi sistens se Deo, constituat, se in vita coelibe, ad quam donum habet, juxta verbum curaturum quae sunt Domini, is juxta sententiam Pauli bene facit, si non opinione justificationis, quae solius Christi meritum et beneficium est, hoc faciat, nec tali proposito aut decreto injiciat sibi laqueum, abjurato in perpetuum, quicunque etiam casus inciderit, matrimonio. Non leviter sane aut temere, sine necessitate, aut gravi causa, propositum illud, quod interposita quasi testificatione Dei, decretum est, mutari debet, sed tamen non debet esse laqueus (sicut jam de Pauli sententia dictum est) si recte servari non possit, aut si servatum pugnet cum fine coelibatus, quem Paulus praescribit, 1. Cor. 7. Sicut qui conjugium eligit, non perpetuo voto se obligat, ut non liceat si possit, ex utriusque consensu ad tempus abstinere, vel postea in viduitate permanere. Hoc propositum aut decretum, si quis cum veteribus, votum coelibatus vocare velit, si res ipsa cum praescripto Pauli congruat, et conscientiae illa libertas, de qua in praecedentibus ex Pauli sententia diximus, servetur, de vocabulo non litigabo, ita enim erit votum et conjugii et coelibatus. Sicut Augustinus in Psalm. 75 dicit: Praeter vota communia esse vota propria singulorum. Alius, inquit, vovet Deo castitatem conjugalem, ut praeter uxorem suam non noverit aliam. Alii etiam vovent etsi experti conjugium, ultra nihil tale pati, in viduitate scilicet, et ipsi voverunt aliquid majus quam illi. Alii virginitatem ipsam ab ineunte aetate vovent, et isti voverunt plurimum, etc. Nec tale votum includit abjurationem conjugii in perpetuum. Usitata enim exceptio seu limitatio (in quantum humana fragilitas permittit) videtur vetus formula esse, ostendens votum coelibatus primum non fuisse absolutum, sed conditionale, et quae conditio adjecta fuerit; non sicut nunc flagitiose a Pontificiis intelligitur, scilicet: voveo coelibatum, sed ita ut si humana fragilitas eum caste servari non permittit, possim fornicationibus et aliis libidinum pollutionibus impune et libere indulgere, si modo legitimum conjugium non contraham. Sed hic verus est sensus: Constituo seu voveo me in coelibatu caste victurum, sed hac conditione, exceptione et limitatione, si humana fragilitas hoc non permittat, ut liberum mihi sit, remedio conjugii, contra ustionem et scortationem divinitus illis, qui continere non possunt, ordinato, uti. Haec vere pia fuit conditio utiliter praecavens, ne vota fierent laquei.

Augustinus.

De appendice voti, quantum humana fragilitas patitur.

Aliud est propositum cordis aliud votum. Essentialia voti Pontificii.

2. Quod igitur ad vocabulum attinet, per se sane non multum refert, si votum coelibatus appelletur propositum illud, quod Paulus suis verbis describit. 1. Cor. 7. Qui statuit in corde suo firmus, et hoc judicavit in corde suo, etc. Quanquam proprie loquendo aliud est propositum cordis, quod quis apud se in corde suo (sicut Paulus loquitur) statuit et decrevit, et aliud est votum, ad quod dicunt requiri voluntatis intentionem, rationis deliberationem, cordis promissionem, oris expressionem, promissionis testificationem, seu confirmationem Deo factam, interposita obtestatione nominis divini, et audita sive explicite, sive implicite exsecratione, si non servetur. Sed quia vota in regno Pontificio ita sunt contaminata, ut ipsum etiam vocabulum, sicut Pontificiis usitatum est, depravationem rerum secum trahere videatur, et per illud veritati insidias struere non cessent Pontificii, cum quidem notum sit, quomodo ex vocabulo voti apud veteres in hoc negotio usitato tandem facti sint miserrimi illi laquei conscientiarum. Tutius igitur et rectius est planis et simplicibus verbis, sententiam Pauli tradere et explicare, a quibus scilicet, quomodo, quo fine, et qua conditione coelibatus eligendus seu suscipiendus sit.

3. His vero ita declaratis, manifestum jam erit ingens esse discrimen inter has duas quaestiones.

Primo, An is, qui donum continentiae habet, recte et pie possit in corde suo proponere et statuere, se mansurum in coelibatu. Quae enim sit Pauli de hac quaestione sententia, prolixe declaratum est.

Secundo, An votum coelibatus ita, sicut in Pontificia Ecclesia usitatum est, vel fieri, vel factum servari, bona et pia conscientia possit et debeat. Ut vero manifestum evadat quid secundum analogiam fidei ad hanc posteriorem quaestionem respondendum sit, breviter recensebo praecipua capita de voto coelibatus, sicut illud fieri solet, et servari postulatur in Ecclesia Pontificia.

Quas res vovendas esse Pontificii dicant.

4. Et quia non constitui totam doctrinam de votis Pontificiis hoc loco tractare, non refutabo jam, quod docent, illos cultus, qui habent mandatum et praescriptum in verbo Dei, non esse vovendos, sed eos tantum, qui sine mandato Dei ab hominibus instituti sunt. Neque hoc exagitabo, quod pleraque vota sanctis facienda docent, cum Longobardus definiat, votum esse testificationem promissionis spontaneae, quae Deo, et de his, quae proprie sunt Dei, fieri debeat, sed tantum de voto coelibatus annotabo praecipua capita brevissime.

Praecipua capita de voto coelibatus.

Primo, Religiosis suis proponunt coelibatum, non ea libertate assumendum et servandum, sicut Paulus inquit: Praeceptum Domini non habeo, consilium autem do. Sed ideo addunt laqueos votorum, juxta conciliorum decreta et Pontificum statuta, ne sit consilium, sed fiat rigidissimum praeceptum. Non autem Domini praeceptum est, 1. Cor. 7 ergo mandatum hominum est. Atque ita Pontificium votum coelibatus pertinet ad ἐθελοθρησκείας, Col. 2 et quia fit juxta doctrinas et mandata hominum, pertinet ad ματαιοθρησκείας Matth. 15.

Secundo, Sicut sentiunt cultus illos, qui ex voto fiunt, licet nec mandatum, vel praescriptum verbi Dei habeant, sed ab hominibus instituti sint, multo esse meliores et praestantiores iis, qui sine voto fiunt, licet a Deo mandati sint, et testimonium Scripturae habeant. Ita docent etiam coelibatum, qui juxta Scripturae sententiam sine voto libere assumitur et servatur, multo esse inferiorem eo, qui ex voto juxta hominum statuta assumitur et servatur. Ita vero hominum statuta, non tantum aequantur, sed prorsus praeferuntur mandatis et praescripto verbo Dei.

Tertio, Ea opinione, intentione, persuasione, fiducia, et hoc fine vovent coelibatum, ut sit satisfactio, et propitiatio pro peccatis, meritum gratiae, justitiae, salutis et vitae aeternae sicut supra hoc ipsorum verbis demonstratum est. Ea vero insignis est blasphemia, in meritum Filii Dei, evertens et abolens totum Evangelium: sicut in Confessione Augustana, et ejus Apologia copiose ex Scriptura ostenditur. Cumque in prioribus capitibus, Pontificia vota ad doctrinas hominum juste relegentur in hoc capite, etiam inter doctrinas Daemoniorum merito proscribuntur.

Quarto, Etiam illis, qui donum continentiae ex Deo non habent, suadent vovendum coelibatum, facta ipsis promissione, sed sine verbo Dei, de gratia et auxilio divino, et de facilitate continentiae si modo velimus. Sed persuasioni de facilitate continentiae quatuor maxime obstant. Primo, Inclinatio sexus ad sexum, naturae in ipsa creatione insita. Secundo, Flammae libidinum, quae post lapsum accesserunt. Tertio, Quia posse continere donum Dei est, non commune, sed singulare. Quarto, Quod jam in hac effoeta mundi senecta, natura imbecillior minus potens est, ad resistendum libidini, nisi per conjugium. Et quomodo haec persuasio pugnet cum Scripturae sententia, paulo ante, cum de dono continentiae tractaremus, ostensum est. Idem enim est, ac si quis qui donum non habet, voveat se linguis locuturum, vaticinaturum, miracula editurum etc. Aut qui vocationem non habet, si voveat se hostes profligaturum etc.

Quinto, Illis qui donum continentiae habent, non relinquunt eam libertatem, quam Deus ipsis concessit 1. Cor. 7, sed per vota injiciunt ipsis laqueos abjurationis conjugii in perpetuum. Hoc enim sensu vovent coelibatum, quod in perpetuum, quicunque etiam casus incidant, non velint remedio matrimonii uti, hoc est etiamsi vel ustio ipsis sustinenda, vel in scortationes, aut alias obscoenas pollutiones prolabendum sit. Et quidem si is, qui donum continentiae habet, studio, lucta et oratione, donum illud potest conservare et excolere, ut per totam vitam castitatem in coelibatu praestare possit, is recte et benefacit, si in perpetua continentia Deo serviat, juxta Pauli sententiam. Sed experientia docet id, quod etiam Paulus de viduis quibusdam sui temporis annotavit, quosdam aliquando esse ad coelibatum idoneos, ita ut eum deliberato proposito suscipere non defugiant, qui tamen postea incontinentia ita tentantur, et ustionibus ita aestuant, ut flammas libidinis nullo co-

natu, nulla lucta, nec oratione reprimere aut restringere possint. Illis certe in tali casu, quando Deus donum continentiae subtrahit, Paulus dicit (generaliter enim loquitur) si non continent, nubant. Semper enim melius est nubere, quam uri. Item, si nupserit, non peccat, ad vitandam fornicationem habeat conjugem. Et 1. Tim. 5 de viduis illis dicit: Volo juniores viduas nubere, et nullam occasionem dare Diabolo. Si ergo per votum coelibatus conjugium in perpetuum, in quocunque etiam casu, abjuras, certe ipsi Domino directe contradicis. Dominus enim dicit: Si non continent, nubant, tu vero vovendo juras, etiamsi continere non potero, tamen in perpetuum non nubam. Dominus dicit: Melius est nubere quam uri. Tu vero vovendo contradicis, etiam si futurum esset, ut urerer, volo tamen ut melius mihi sit uri, quam nubere. Dominus per Paulum dicit, virgo si nupserit, non peccat: Pontificii vero laqueos votorum ideo injiciunt, ut etiamsi postea quis viderit (utar enim verbis Hieronymi) lascivientem et ebullientem carnem suam in libidinem, ita ut refrenari non possit, ideoque agnoscat se in duplici necessitate constitutum, ut aut scortetur, aut uxorem ducat: tamen non liceat, sed peccatum sit matrimonium contrahere. Et quae flagitia haec vovendi ratio secum trahat, infamia inquinati apud Pontificios coelibatus, sonora voce in toto orbe clamitat. Necessaria igitur in voto coelibatus esset illa exceptio seu conditio, Si humana fragilitas permiserit, et si Deus donum continentiae dederit et conservaverit, volo coelebs manere. Paulus enim utrumque ponit εἶναι καὶ μένειν, et inquit, ut esse et manere possint, sicut ego, peculiare donum ex Deo est.

5. *Vota coelibatus Pontificia e diametro cum Scriptura pugnant.* Et consideretur diabolica perversitas. Scortationes et reliquas illegitimas pollutiones Deus pronuntiat talia esse peccata, quae excludant ab haereditate regni Dei, usum vero matrimonii pronuntiat esse castum, impollutum et sanctum in omnibus. Isti vero in suis votariis, si continere non possint, judicant pollutiones et scortationes esse levicula peccatula. Conjugium vero clamitant maximam esse abominationem, adulterio et incestu tetriorem, unde Coloniensis quidam Scriptor, turpissima Campegii et Pighii vocem, rhetorice amplificare voluit: *Albertus Pighius.* melius scilicet esse, si votarius continere non valens, centum habeat concubinas, ex ordine tamen, inquit, et successive, quam si unam legitimam uxorem ducat: ita ergo Pontificii, per talia vota coelibatus induunt conscientiis laqueos, quibus si continere non possint, per inquinamenta carnis et spiritus, demerguntur tandem in interitum et perditionem. Abjurato enim conjugio, homines plerumque ad coelibatum non idoneos, collocant in eum vitae statum, in quo est iners otium, abundantia et saturitas panis. Et cum ex istis radicibus Ezechiel dicat olim Sodomiticos fructus prodiisse, non mirum est, nunc etiam Pontificium coelibatum, omnis generis foedissimis pollutionibus contaminatissimum esse.

6. *Lutherus de votis Monasticis.* Lutherus antithesin illam votorum Monasticorum erudite et venuste ducit per totum Decalogum, ostendens quomodo contra singula praecepta pugnent. Nam contra *Primum praeceptum*, Ex coelibatu faciunt meritum justitiae et vitae aeternae, in quo fiduciam collocant.

Contra *Secundum*, In vanum assumunt nomen Dei in vovendo. Et cum solius Christi nomen nobis datum sit, in quo oporteat nos salvari, ipsi hoc nomen votis suis blaspheme imponunt.

Contra *Tertium*, Peculiarem cultum ab hominibus sine mandato Dei institutum ex votis suis faciunt.

Contra *Quartum*, Docent sine consensu et contra voluntatem parentum, tale genus vitae suscipi posse, in quo ab officiis, parentibus juxta mandatum Dei debitis, absolvuntur. Percalcatum, ajunt, perge patrem. Sola in hoc genere pietas est, esse crudelem.

Contra *Quintum*, Quia vitam communem fugiunt, peccant ergo contra charitatem proximi.

Contra *Sextum*, Totam Sodomam et Gomorrham ex cineribus resuscitant.

Contra *Septimum*, Vivunt sine labore, in otio, abundantia et saturitate, sicut Sodomitae, quibus etiam fructibus suis respondent. Ezech. 16.

Contra *Octavum*, Dicunt falsum testimonium de meritis coelibatus, et contra castitatem ac sanctitatem conjugii.

Contra *Nonum* et *Decimum*, Docent ustionem non esse peccatum. Sicut Pighius non veretur scribere: Flammas et incendia libidinis esse conditiones, quas nobis indiderit creatrix omnium omnipotens illa bonitas et sapientia (haec enim sunt ejus verba) sicut famem et sitim, contra Christum, Matth. 5 et Paulum 1 Cor. 7.

Sed haec prolixius tractare, non est nostri instituti, cum ex solidis fundamentis explicata exstent in libro Lutheri, de votis Monasticis, ac in confessione et Apologia Augustana sub eodem titulo.

CAPUT IX.

ARGUMENTA PONTIFICIORUM DE VOTO COELIBATUS.

1. *Nemo bona conscientia more Pontificiorum coelibatum vovere potest.* Jam vero plana et expedita erit responsio ad argumenta de faciendo aut servando voto coelibatus, sicut apud Pontificios usitatum est. In votis enim non tantum materia voti consideranda est, hoc est, an id, quod vovetur, per se et in suo genere sit licitum, bonum et pium, sed et hoc considerandum est, an is, qui vovet, donum habeat, quo possit votum implere, praecipue vero, quae sit intentio seu opinio, et quis finis vovendi. Respondeo igitur neminem bona conscientia posse facere votum coelibatus, eo modo, sicut in Pontificia Ecclesia fit. Qui enim donum continentiae non habet, non debet Deum tentare vovendo, sicut supra multis ostensum est. Qui vero donum habet, non debet abjuratione perpetua conjugii, laqueum contra Paulum sibi injicere.

Opiniones vero huic voto annexae (quia adversantur et Decalogo et Evangelio) simpliciter sunt fugiendae et detestandae, quasi scilicet ratio et solennitas voti ab hominibus instituta, faciat cultum praestantiorem quam sit obedientia verbo Dei mandata, et praecipue, quod finis praesumitur esse satisfactio pro peccatis, et meritum vitae aeternae. Quando igitur objicitur: Scriptum est, Vovete. Respondeo: Primum ex distinctione V. et Novi Testamenti, ut supra dixi. Deinde dico non omnia, nec a quibusvis, nec quovis modo esse vovenda, si vel cum Scriptura pugnent, vel impingant in fidem Evangelii, sicut ostensum est de votis Pontificiis.

2.

Sed si votum jam emissum est, certe peccatum est illud non servare, Deut. 23, Eccles. 5. Respondeo: Antea ostensum est, Deum non omnium votorum sicut etiam non omnium juramentorum, qualiacunque sint, et quocunque vergant, impletionem sub interminatione aeternae damnationis exigere, ut de juramento Saulis, 1. Reg. 14. Davidis, 1. Regum 25. Herodis, Matth. 14. Cum igitur opiniones annexae votis, sicut monstratum est, sint impiae et blasphemae, nequaquam cum hujusmodi impiis opinionibus servanda sunt vota.

Non omnium votorum impletio necessaria est.

Sed quid si impiae istae opiniones removeantur? Respondeo: Non leviter sane aut temere ab eo, quod jurejurando promisisti, discedendum est. Adhibeas igitur diligentiam, conatum, luctam, et addas preces, quod si Deo juvante ita potes ustionem reprimere et restringere, bene est, serves coelibatum, juxta Pauli consilium et praescriptum. Si vero non potes continere, sed ureris, et versaris in periculo fornicationis, tunc Deus ipse te absolvit, non enim vult tibi laqueum injici, ut supra dictum est. Et si in genere vovisti castitatem, non sequitur, te abjurasse conjugium. Nam et juxta Chrysostomi sententiam: Primus gradus castitatis est sincera virginitas. Secundus autem fidele conjugium. Qui igitur castitatem in coelibatu servare non potest, si ideo ducat uxorem, ut in conjugio, servet castitatem, non dici potest peccare contra votum castitatis: sed si facta fuit expressa abjuratio conjugii in perpetuum, et non potest continere, cumque in voto interposita sit contestatio per nomen Domini, erit ergo peccatum contra secundum praeceptum. Agnoscas igitur te peccasse assumendo nomen Dei in vanum, agas poenitentiam, et petas tibi hoc propter Christum ignosci, cum videas te sine peccato illud, quod vovisti, servare non posse, sicut plenius haec explicari possunt ex fundamentis illis, quae hactenus de votis annotavimus. Atque hoc est primum principale argumentum Pontificiorum, ex sententiis Scripturae, de faciendis et servandis votis.

De votis a quibus impiae opiniones absunt.

Gradus castitatis juxta Chrysostomum.

3.

Alterum principale argumentum est, quod texunt in loco, 1. Tim. 5. Viduae cum luxuriatae fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Haec enim verba ita interpretantur: quod tempore Pauli, viduae quaedam solenniter voverint perpetuum coelibatum, abjurato in perpetuum conjugio. Illas vero postea, eo, quod lascivia, seu ustione tentarentur, voluisse conjugii remedio contra ustionem uti, ex privilegio communi, Melius est nubere, quam uri, sed Paulum pronuntiare hoc ipsis propter factum votum nequaquam licuisse, sed ipsum „velle nubere", etiamsi ustione tententur, et continere non possint, habere in ipsis judicium aeternae damnationis, eo, quod primam fidem, qua Christo per votum coelibatus se desponsarint, irritam fecerint. Ita illi, et hujus interpretationis adstipulatores habent quosdam ex Patribus. Quia vero res magna est, de qua agitur, pertinens ad conscientiarum, vel salutem, vel damnationem, diligenter considerandum est, non quid vel hic, vel ille interpretetur: sed quam sententiam fidei analogam, Rom. 12, verba et circumstantiae textus praebeant. Non enim ullus certior, quam scriptura sui ipsius interpres est, utque eo simplicius et rectius hoc fieri possit, ordine haec capita in textu Pauli expendemus.

De viduarum apud Paul. prima fide.

1. An viduae Paulinae allectae fuerint hac opinione, ut talis votiva viduitas esset peculiaris et praestantior cultus Dei, et meritum vitae aeternae, sicut Pontificii de suo coelibatu docent.

2. An viduae Paulinae, emisso solenni aut expresso voto, conjugium in perpetuum ejurarint.

3. Quodnam fuerit peccatum illarum viduarum, propter quod damnationem incurrerunt, et Satanae traditae fuerunt.

4. Quam primam fidem Paulus intelligat.

5. An Pauli sententia fuerit, allectas illas viduas, etiamsi non possent continere, tamen nullo modo potuisse nubere, sine reatu aeternae damnationis. In his enim capitibus tota disputatio de sententia Pauli consistit.

Et primo, quae fuerit ratio collegii viduarum tempore Apostolorum, non opus est, per conjecturas exquirere, aut ex patrum Scriptis discere. Exstant enim manifestae descriptiones, Act. 6 et 1. Tim. 5. Quod scilicet viduas pauperculas, quae nec parentes, nec liberos, nec amicos, nec rem familiarem habebant, nec operas facere poterant, unde sustentari possent, Ecclesia in suam curam recipiebat, ut eleemosynis Ecclesiae sustentarentur, et in quotidiana eleemosynarum erogatione ipsarum a Diaconis ratio haberetur. Non quod sentirent viduitatem per se esse peculiarem cultum Dei, sed quia inter reliquos pauperes, viduarum praecipue rationem habendam esse verbum Dei praecipit. Et quia in collegium illud viduarum multae se ingerebant, quae filios aut nepotes, aut alios cognatos habebant, qui merito ipsis alimenta suppeditare debebant, aut quae per aetatem adhuc rem domesticam administrare, atque ita victum sibi parare poterant, Paulus hoc per Timotheum vult corrigi, ut scilicet tales ab ecclesiastico collegio viduarum arcerentur (quod certe facere non debuisset, nec fecisset, si peculiarem cultum et meritum in tali viduitate posuisset, sed eas potius ad hoc invitare, et volentes omnes in hoc collegium recipere debuisset) et tantum illae, quae omni subsidio destitutae erant, susciperentur. Ideo enim allegabantur ut Ecclesiae eleemosynis alerentur. Haec manifeste patent,

Conditio viduarum tempore Apostolorum.

1. Tim. 5, Act. 6. Et quod pro illa sustentatione Ecclesia vicissim ipsarum opera, ad curam pauperum, peregrinorum, afflictorum, et aegrotorum usa fuerit (sicut ministerium Diaconissarum in historia Ecclesiastica describitur) inde colligi potest, quod talem Paulus vult deligi, quae antea hospitalitatem erga peregrinos, et officia humanitatis erga afflictos exercuit. Videtur etiam viduarum officium fuisse, funera lavare et involvere, Act. cap. 9. Et institutionem puellarum, juvencularum Paulus tribuit presbyterissis, Titum cap. 1. qui tamen locus in genere de omnibus matronis provectioris aetatis intelligi potest. Ex illa descriptione manifestum est, longe diversissimam esse rationem viduarum Paulinarum, et coelibatus Pontificii. Nec coelibatum igitur suum, nec vota sui coelibatus, recte inde conantur probare Pontificii, cum res longe sit alia.

2. Viduas Paulinas, non vovisse votum, quale apud Pontificios usitatum est, ex loco definitionis probari potest. Definiunt enim votum esse propositi supererogantis promissionem, seu de bono meliori, quod sit magis meritorium. Jam vero erant tunc in Ecclesia, qui suis laboribus victitabant, et de suo eleemosynas contribuebant. Hae autem viduae propter inopiam ex eleemosynis vivere cogebantur. Num igitur opus supererogationis, melius bonum, magis meritorium est, et dignum solenni voto est propter inopiam accipere Eleemosynas, quam vel labores manuum suarum manducare, vel de suo impertiri egenis? Certe Paulus ex sententia Christi pronuntiat: Beatius esse dare, quam accipere.

An decreverint perpetuo viduitatem servare.

Alia vero quaestio est, an viduae illae habuerint propositum, seu decreverint in viduitate manere: Quia enim in collegium illud viduarum ideo recipiebantur, quod neminem haberent, a quo sustinerentur, ergo si cogitassent, per matrimonium sibi asciscere maritum, cujus laboribus alerentur, non petiissent in collegium illud cooptari. Constituisse itaque illas viduas, cum in collegium hoc reciperentur, in viduitate permanere, ac negotiis oeconomicis se abdicare, etiam contextus Pauli indicare videtur, cum inquit: Postea volunt nubere. Item, volo juniores nubere, domum administrare, etc. Non autem opus est, ex veterum quorundam disputationibus conquirere, an expresso seu solenni voto, viduitati se astrinxerint, cum abjuratione matrimonii in perpetuum, sub conditione aeternae damnationis, cum exstet disertis verbis descriptio, quale fuerit propositum seu decretum coelibatus tempore Apostolorum, 1. Cor. 7. Qui stat firmus in corde suo, etc. ubi expresse additur illa conditio: Non ut laqueum vobis injiciam, etc. Et cum habeamus ipsius Pauli descriptionem, quale fuerit propositum seu decretum coelibatus suo tempore, non debemus ullas alias explicationes, vel quaerere, vel ab iis excogitatas admittere.

Ob quod peccatum viduae reatum damnationis contraxerint.

3. Cum Paulus dicat viduas illas lapsas habere damnationem, et conversas esse retro post Satanam, quaestio est, quod fuerit tam atrox ipsarum peccatum, quod ipsas Christo adversarias Satanae mancipia, et reas condemnationis fecerit. Pontificii dicunt, post votum velle nubere, esse tam grande peccatum. Sed videamus, an Paulum hoc dicat. Quod enim ex veteri translatione urgent (in Christo velle nubere) hoc est, quia per votum Christo fuerint desponsatae, ideo damnabile esse, velle marito mortali nubere, nihil est. Quomodo enim tam atrox peccatum esset in Christo nubere, cum 1. Cor. 7. Paulus dicat: Vidua nubat, cui vult, modo in Domino. Et unus est Dominus Jesus Christus, 1. Cor. 8. Paulus vero non dicit in Christo, sed contra Christum, et particula illa non potest referri ad verbum nubere, sicut etiam pueri, qui elementa Graecae linguae intelligunt, videre possunt, dicit enim καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ. Et desponsationem spiritualem cum Christo, communem esse omnibus fidelibus, ac fieri per fidem, non per votum coelibatus, supra ostensum est. Et ineptum profecto est, quod Chrysostomus desponsationem illarum viduarum cum Christo, inde probat, quia scilicet in Scriptura Christus vocatur προστάτης viduarum et pater orphanorum, quasi vero hoc non pertineat ad reliquas etiam viduas, quas Paulus in collegium illud non admittit. Audiamus itaque ipsum Paulum causam damnationis harum viduarum, multis valde significantibus verbis describentem. Non autem simpliciter dicit, quod voluerint nubere, sed cum adversus Christum luxuriatae fuerint, nubere volunt. Significat autem στρηνιάω, non simpliciter luxuriari et lascivire, sed cum immani quadam insolentia et petulantia, quasi ruptis et abjectis habenis ferocire. Ita etiam Graeci interpretes, 4. Reg. 19 στρῆνος reddiderunt שאנן, quod significat ob securitatem et tranquillitatem insolenter et superbe tumultuari. Quod vocabulum, Esai. 32 tribuitur mulieribus, propter affluentiam insolentibus et petulantibus. Et Apoc. 18 tribuitur libidinibus meretricis Babylonicae ac ultra scortationem ponitur. In hoc vero loco, apposite tribuitur viduis, quae curis domesticis liberatae, ex publicis eleemosynis alebantur. Et quidem contra Christum insolenter et petulanter lasciviebant, inquit Paulus. Eo ergo lasciviae et petulantiae progressae erant, quod jugum Christi, hoc est, timorem Dei, fidem et pietatem erga Christum excusserant et abjecerant. Et antithesis aliquid addet lucis, 1. Cor. 7 docet pias viduas posse nubere, cui velint, modo in Domino, hoc est, in timore et invocatione Domini, vel non nubere cum abnegatione fidei et religionis. Hae vero viduae non in Domino, sed petulanter et insolenter lasciviendo contra Christum volunt nubere. Atrox profecto est descriptio atrocis peccati. Non igitur velle nubere simpliciter et per se, sed ita velle nubere, sicut Paulus hoc loco describit, damnabile est. Quatuor autem peccata ordine recitat. I. Petulanter lasciviebant contra Christum. II. Cum deberent ministrare pauperibus, peregrinis, afflictis et aegrotis, ipsae neglectis et abjectis ministerii sui officiis, otiosae circuibant domos, nugaces, curiosae, loquentes quae non decent. Et quia Christus dicit, Matth. 25. Quicquid uni ex minimis meis fratribus non fecistis, mihi non fecistis. Ideo Paulus dicit: Viduas illas, non contra

Causam damnationis harum viduarum Paulus reddit.

Quatuor peccata earum viduarum.

pauperes tantum, sed contra ipsum Christum petulantiam exercuisse. III. Dicit ipsas ea petulantia occasionem dedisse adversario maledicendi et blasphemandi sanam Evangelii doctrinam. IV. Dicit nonnullas ex ipsis tandem conversas esse retro post Satanam. Et verbis utitur valde atrocibus: dicit enim ἐξετράπησαν, quod significat a via prorsus deflectere. Hebr. 12 discrimen ponitur inter eum, qui in via Domini remissior est, et quasi claudicat, et qui prorsus ab ea deflectit. Et ὀπίσω τοῦ σατανᾶ, significat manifestam defectionem a Christo. Sicut enim credentes et pii dicuntur, venire et sequi post Christum, sicut discipuli praeceptorem sectari dicuntur, Luc. 9 et 14, Matth. 10. Ita Apostatae dicuntur abire εἰς τὰ ὀπίσω. Joh. 6 dicuntur defecisse, excidisse a fide, quae in ipsis subversa sit, 1. Tim. 4 et 6, 2. Tim. 2. Significatur itaque tandem secuta omnimoda apostasia, seu defectio harum viduarum a fide et religione Christi. Cum enim primum, contra Christum petulanter lascivirent, secuta fuit tandem prorsus defectio a Christo, et affectatio Satanae, sive judaismum sive paganismum, sive Pseudoapostolos, qui captivas ducebant mulierculas, 2. Tim. 3 sectari coeperint, sive dederint se flagitiosa vita laqueis Satanae, juxta ipsius voluntatem, 2. Tim. 2. Non igitur opus est viduis hisce, ex incertis veterum commentis, peccata de votis fabricare, cum atrocissima ipsarum peccata, damnationem secum trahentia, Paulus expressis verbis commemoret. Non ergo simpliciter nubere, sed hoc modo velle nubere, vere damnabile est. Et potuissent quidem illae, alia ratione, id quod cupiebant, in Domino consequi. Sed sive notam levitatis et inconstantiae, tanquam publicam infamiam inter Christianos, quod collegium viduarum desererent, veritae, sive per lasciviam et petulantiam a Satana prorsus captivatae fuerint, certe una cum ministerio viduarum, ipsam etiam Christianismi professionem tandem abjecerunt, et ita fidem abnegarunt, sicut jam dicemus.

Quam fidem primam irritam fecerint.

4. Paulus dicit viduas illas habere damnationem quia primam fidem irritam fecerint. Magnis igitur contentionibus disputatur, quam fidem hoc loco Paulus intelligat. Sed si ipsius Pauli declarationem quaerimus, res non est obscura. Non enim opus est, ex aliis scripturae locis exempla adducere, sed in eadem illa priori Epistola ad Timotheum exstant exempla hujus phraseos, aliquoties repetita, ut cap. 1. Nonnulli repulsa bona conscientia circa fidem naufragium fecerunt, cap. 2. Si permanserit in fide, cap. 4. Quidam deficient a fide attendentes doctrinis Daemoniorum. Et cap. 5 paulo ante sententiam illam, de qua nunc agimus: Qui suis domesticis non providet, fidem abnegavit, et infideli deterior est, cap. 6. Quidam dum avaritiam appetunt, a fide aberraverunt. Item quidam profitentes falso nominatam scientiam circa fidem exciderunt. Et 2. Tim. 2. Circa veritatem aberrarunt, et subverterunt quorundam fidem. Ubi idem ferme verbum ponitur, ac cum dicit: Conversae sunt post Satanam. Et cap. 3. Mente corrupti, reprobi circa fidem. Quae sententiae omnes loquuntur de vera, viva, et justificante fide, quam docent excuti, abjici et amitti, duobus modis, vel per peccata contra conscientiam, (fides enim non manet in illis, qui indulgent pravis cupiditatibus contra conscientiam, 1. Tim. 1 et 2, cap. 5 et 6), vel admisso errore in fundamento, aut fundamento religionis subverso, 1. Tim. 4 et 6, 2. Tim. 2 et 3. Jam vero in loco illo de viduis, de quo disputatio est, eadem exstat phrasis, de abjecta fide, et res etiam congruunt. Officia enim ministerii sui fraudulenter facere, et contra Christum petulanter lascivire, sicut Paulus viduis illis tribuit, peccata sunt excutientia fidem. Et deserta via Domini Satanam sectari, subversio est fundamenti, fidei et religionis, sicut ostensum est. Dicit igitur Paulus viduas istas non debere sibi blandiri, quasi in tali vitae petulantia et apostasia, nihilominus possint Deo placere, et haeredes vitae esse, sed pronuntiat eas habere damnationem inde et ideo, quia veram et vivam fidem, quae sola justificat et salvat, non amplius habeant, sed eam abjecerint et excusserint: Idque probat factum esse ab aliquibus per peccata contra conscientiam, a nonnullis vero defectione a fundamento. Haec sententia plana est, conveniens contextui, et consentanea doctrinae Pauli, quo ad phrasin, et quo ad sensum seu res ipsas. Quod vero primam fidem vocat, variae et verae possent reddi rationes. Est enim fides fundamentum omnium virtutum, et totius pietatis principium ante quam nihil in homine boni est, haec prima suscipitur in baptismo, et est virtus primae tabulae, quam deinde sequitur fidelitas in officiis secundae tabulae, quae Gal. 5 etiam fides appellatur. Haec vera sunt, sed simplicius est, si juxta phrasin scripturae usitatam, intelligamus Paulum hoc dicere: Viduas illas fidem, quam antea habuerunt, et qua prius Deo placuerunt, abjecisse et amisisse. Quando enim Scriptura mutationem aliquam factam describit, vel collationem facit inter id, quod antea seu prius fuerat, et inter id, quod secutum est, tunc hoc modo utitur vocabulo πρῶτον, ut Matth. 12, Luc. 11, 2. Petr. 2. Posteriora hominis illius fiunt pejora τῶν πρώτων, quam prius aut antea fuerat. Et locus exstat apertissimus, continens et explicans illam phrasin Pauli de prima fide. Apoc. 2, Ubi Johannes jubetur scribere ministro Ecclesiae Ephesinae: Habeo adversum te, quod charitatem tuam primam reliquisti, memor esto itaque unde excideris, et age poenitentiam, et prima opera fac. Hic locus manifestissime ostendit, quo sensu Paulus primam fidem appellet, ut non opus sit, vel prolixiori disputatione, vel aliunde petita explicatione. Nam et de spirituali desponsatione Christi et Ecclesiae, quae fide fit, Scriptura ita loquitur, ut post lapsum, ad primum spiritualis conjugii foedus revertantur. Ezech. 16, Jer. 31, Oseae cap. 2. Ut prima fides dicatur respectu ejus, qua illi, qui lapsi fuerant, postea in conversione rursus Deo reconciliabantur, quae tamen, quasi secundaria fides, nihil aliud est, quam reversio ad primam fidem, quae signaculo Baptismi obsignata erat, una enim est fides, Ephes. cap. 4.

Cur vocet primam fidem.

Testimonia Patrum de prima fide.

Et ex patribus etiam quidam, per primam fidem intelligunt eam, quam in Baptismo amplexi et professi sumus, quam irritam reddi sentiunt, per doctrinas haereticas, ut Athanasius, lib. 6 de Trinitate. Hieronymus in praefatione Epistolae ad Titum. Et Vincentius Lerinensis contra prophanas haereseon novitates. Haec sententia simplex, vera et plana est, analoga Scripturae, et consentanea contextui loci Paulini. Cumque vota coelibatus, qualia apud Pontificios fieri solent, tempore Apostolorum non fuerint, sicut paulo ante ostensum est, et vocabulum fidei pro voto in Scriptura nullibi usurpetur, quae esset analogia fidei, fidem pro voto coelibatus interpretari? Si enim votum viduitatis dicatur prima fides, respectu ejus fidei, qua secundis nuptiis se obligare volebant: certe non recte dicetur prima, quia ante votum viduitatis, fidem priori marito dederant, et ante hanc Christo in baptismo fidem dederant: Hoc igitur modo non prima, sed secunda, aut etiam tertia potius fides esset votum viduitatis. Quae igitur esset plerophoria, sententiam certam deserere, et interpretationem incertam amplecti, etiamsi quosdam ex Patribus habeant autores?

Athanasius Hieronymus Vincentius. Lerinensis Fides in Scriptura nusquam accipitur provoto.

An his viduis sub damnationis poena nubere interdictum fuerit.

5. Quia vero viduae illae, proposito servandae viduitatis, sicut supra dictum est, in collegium illud Ecclesiasticum se recipi petierant, et si non peculiaribus, aut expressis verbis, ipso tamen facto Ecclesiae, cujus sumptibus alebantur, fidem dederant, quod ministerio suo erga pauperes, diligenter et fideliter fungi vellent. Atque hoc modo etiam in secunda tabula Scriptura dicit, fidem datam esse servandam, 1. Mac. 10, 2. Mach. 11. Num igitur sine peccato et recte fecerunt istae viduae, quod propositum illud viduitatis, et temere susceperunt: et petulanter postea ab eo recesserunt, praecipue vero, quod curam ministerii erga pauperes, negligenter, male et fraudulenter administrarunt, atque ita datam Ecclesiae fidem fefellerunt?

Quaestiones duæ. De quaestione posteriori.

Respondeo. Primum de posteriori membro. Scriptum est: Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter, Jer. 48. Nequaquam igitur sine peccato fuit, quod eleemosynis Ecclesiae abusae, ministerium erga afflictos neglexerunt. Sed gravitatem peccati Paulus indicat, cum inquit, contra Christum, cujus eleemosynas comedebant, et afflictos ejus negligebant, petulanter lascivisse et habere damnationem. Damnatio vero eorum, qui ita Ecclesiae eleemosynis abutuntur, describitur, 2. Petr. 2 et in Epistola Judae. Et verbum καταστρηνιάω, Petrus videtur reddere voluisse, cum inquit: Luxuriantes et oculos habentes plenos adulterii. Judas vero reliquam partem descriptionis Paulinae videtur reddidisse, cum inquit: Maculae sunt in agapis vestris de eleemosynis convivantes ἀφόβως, hoc est, secure et sine ulla, vel Dei, vel Ecclesiae reverentia. Non enim solae viduae, sed et alii coeperunt eleemosynis Ecclesiae abuti. Et quia tali petulantia adversariis occasionem dederunt blasphemandi sanam doctrinam, certe quantum peccatum sit scandalum, Christus declarat, Matth. 18. Haec igitur pars descriptionis extra controversiam est, quod sit peccatum gravissimum. Sed restat altera quaestio, de proposito viduitatis, quod statuerunt, se coelibes velle afflictis ministrare, et postea ab illo proposito lascivientes defecerunt, et voluerunt nubere, an recte hoc et sine peccato fecerint. Responsio autem plana est, quod temeritas in suscipiendo, et levitas in abjiciendo eo proposito, quod non privatum jam erat, sed receptione in collegium viduarum, publice contestatum, et notorium factum erat, merito reprehenditur et culpatur. Si enim Paulus, notam inconstantiae et levitatis, eo quod promiserat se venturum ad Corinthios tam solicite amolitur, 2. Cor. 1. Facile inde colligi potest, quid de temeritate, inconstantia et levitate harum viduarum, in re graviori judicandum sit. Et Paulus non dissimulat adversarios inde sumpsisse occasionem obtrectandi et conviciandi. In Ecclesia etiam levitatem illam infamem fuisse, hoc indicat, quod ex viduis illis, quaedam ideo prorsus defecerint a religione Christiana, ut sine exprobratione levitatis, nubere possent vel Judaeis, vel Gentibus. Atque in hanc sententiam Epiphanius discrimen facit inter κρίμα et κατάκριμα: qui inquit, ne confundantur apud homines (et hoc intelligit κρίμα) occulte scortantur, atque ita Deum offendunt, et condemnationem aeternam sibi attrahunt (et hoc appellat κατάκριμα) Sicut et 1. Tim. 3. Paulus dicit Neophytum Episcopum facile cadere εἰς κρίμα, hoc est, in criminationem et conviciationem adversariorum. Et Matth. 7 eodem modo distinguitur inter κρίμα et κατάκριμα: Nolite judicare, nolite condemnare. Et quod 1. Tim. 5 vocat κρίμα, mox appellat λοιδορίαν. Quia vero in hisce viduis non sola levis et inconstans mutatio propositi fuit, sed haec traxit secum multa atrocia peccata, in prima et secunda tabula, sicut ex verbis Pauli ostendimus, ideo κρίμα recte intelligitur de reatu aeternae damnationis. Aliud igitur est loqui de temeraria susceptione, et de inconstanti mutatione propositi in hisce viduis, si per se consideretur. Ubi Epiphanius recte distinguit inter κρίμα et κατάκριμα. Aliud vero est loqui, de atrocibus illis peccatis, quae lasciviam, contra Christum secuta sunt, ubi κρίμα recte pro aeterna condemnatione accipitur. Et quia Paulus ab experientia animadvertit, quam perniciosus sit laqueus ad multa atrocissima peccata, publica testificatio propositi coelibatus, a quo sine nota levitatis non facile discedi potest, ideo solicite non tantum cavet, sed serio mandat et praecipit, ne in aetate florenti et lubrica, cuiquam tales laquei injiciantur. Neque hoc tantum dicit, ut praeter voluntatem aliqua ad coelibatum suscipiendum cogatur, sed quia multae juniores viduae, ob recentem ex maritorum obitu luctum, et ob moestitiam ac dejectionem animi, propter summam inopiam cum omni subsidio destitutae essent, certo proposito constituerent, se in coelibatu manere velle, ac ideo peterent se in collegium viduarum, quae publicis Ecclesiae eleemosynis sustentabantur, recipi: Paulus experientia edoctus, quam facile mutatio illius propositi incidat, et quae inde pericula nascantur, si continere non possint, serio mandat, etiamsi juniores viduae, cum tali proposito se of-

De quaestione priori, quod viduitatem elegerunt, sed postea sententiam mutaverunt.

Id in viduis reprehenditur propter levitatem et inconstantiam.

Pauli exemplum.

Epiphan. κρίμα κατάκριμα.

Paulus non vult laqueos coelibatus cuiquam injici aetate florente.

Sexagenarias jubet deligi. Papa contra Paulum laqueum coelibatus aetati juvenili injicit.

ferant, ne recipiantur sed rejiciantur, nec aliqua deligatur, nisi sit annorum 60 in qua aetate flammae libidinum mediocri diligentia reprimi et restingui possunt. Quam horribiliter itaque, o bone Jesu, regnum Pontificium contra Canonem, quae per electum tuum organum promulgasti, peccat et communicat nefandis aliorum peccatis, quod votum coelibatus, non exspectato anno 60 in juvenili lubrica aetate conscientiis vel imponit, vel voluntarie oblatum non tantum recipit, sed fieri consulit, suadet, hortatur, et hoc laqueo innumera animarum millia, in barathrum aeternae perditionis praecipitat. Certe hic unicus locus Pauli, potentissimum fulmen est, uno ictu prosternens omnia Pontificiorum vota. Quot enim reperias, qui post annum 60 demum voverint coelibatum? Qua igitur fronte, qua specie, quo colore vel defendere, vel excusare possunt, quod a praescripto Pauli magis magisque recesserunt? Leo enim primus consecrationi monialium statuit annum 40. Pius primus statuit annum 25. Alius Canon vetat ante annum 18 fieri votum plerique vero Canones annum 15 nominant. Nec valet exceptio, quod Paulus de viduis, non de virginibus loquatur. Ratio enim Pauli generalis est: In juvenili et lubrica aetate, neminem ad coelibatus professionem astringendum, propter pericula, quae inde oriri experientia docuit.

Qua aetate votum coelibatus fieri Pontifices statuerint. Leo, Pius I.

Chrysostomus de viduis.

Chrysostomus hoc loco dicit: Viduae illae ἁπλῶς οὐκ ὀρθῶς οὔτε κρίνασαι εἵλοντο, ex simplicitate, non recte, nec vero judicio elegerunt viduitatem. Et addit: Lapsus qui inde acciderunt, praebuerunt occasionem ταύτης νομοθεσίας, ferendae hujus legis, ut scilicet juniores viduae rejicerentur, et nulla assumeretur, nisi annorum sexaginta. Et Ambrosius hoc loco recte dicit (cujus tamen postea in velandis suis virginibus obliviscitur) Paulus prohibet juniores in hac suscipi professione. Lubricae enim aetati fides facile adhiberi non debet, quippe cum quarundam exempla praecedant. Item, ostendit damnationem tales manere, ne facile audeant, quod implere difficile est, aut si animus est huic devotioni deditus, apud se interim teneant, quia temerarium dicit esse profiteri, quod adhuc juvenili aetati credi non debet. Item, quantum laudabile est, si impleat quod ultra vires ejus creditur, tanto magis puniendus erit, si hoc sibi audeat imponere, praesumptione temeritatis, quod ferre non possit, etc. Juniores igitur viduas, Paulus, propter pericula quae recenset, non vult porro astringi ad coelibatum, sed nubere.

Ambrosius.

De viduis junioribus cœlibatum professis ad huc in collegio viduarum degentibus.

Sed quid de illis junioribus Paulus vult fieri, quae ipso facto professae jam erant coelibatum, utpote receptae in collegium viduarum? Certe si lascivia urantur, non vult eas in peccatis, quae inde sequi videt, perseverare, et in damnatione manere. Quia vero cum proposito servandae viduitatis receptae erant, num ideo conjugium sub poena aeternae damnationis in perpetuum ipsis prohibet, etiamsi continere non possint, propositis interim aliis contra incontinentiam remediis? Hoc certe non facit. Meminerat enim, quod paulo ante cap. 4 scripserat, doctrinam Daemoniorum esse, prohibere conjugium illis, qui non continent. Sed illas etiam viduas, quae viduitatem professae erant (si ita loqui liceat) cum postea lascivirent, et non continent, illas, inquam, Paulus vult nubere, idque ideo, ne ullam occasionem praebeant Diabolo, et ne tandem, sicut nonnullis acciderat, prorsus retro post Satanam convertantur, si praeter vires et voluntatem, in coelibatu manere cogerentur, et aditus ad legitimas nuptias ipsis prohiberetur. Si igitur temerariae, imprudentes, et incautae promiserunt coelibatum, si propositum illud in ipsis mutatum est, et continere non possunt, si inde in peccata, quae Paulus recenset, prolapsae sunt, agant poenitentiam, petant remissionem. Ne vero in damnatione maneant, et tandem prorsus post Satanam subvertantur, Paulus vult ipsas nubere, non autem lasciviendo contra Christum, sed in Domino, idque ideo ne in posterum praebeant occasionem Diabolo. Velle itaque nubere, in hujusmodi viduis, si continere non possunt, non simpliciter damnat, sed lasciviendo contra Christum, et abjecta fide velle nubere, hoc vero damnat.

Quae non continent post viduitatis etiam professionem vult nubere.

Quid in his viduis damnabile vocet Paulus. Chrysost.

Hanc sententiam contextus Pauli manifeste ostendit, atque ita expresse cum interpretatur Chrysostomus. Quoniam, inquit ipse, volunt nubere, volo et ego juniores nubere, liberos gignere, domum administrare. Longe enim praestat haec facere, quam illa (quae scilicet de damnatis viduis recenset). Oportebat quidem curare, quae Dei sunt, oportebat fidem servare, quando vero illa non fiunt, melius est haec fieri, quam illa, quippe viduitas illa nihil parit boni, ἀπὸ δὲ τοῦ γάμου τούτου, ex hisce vero nuptiis (earum scilicet, quae viduitatem professae erant, cum continere non possent) multa bona. Et Theophylactus illa duo (juniores nubere volunt, et volo juniores nubere) ita connectit: Volo et ego indulgens et concedens earum votis, ne Diabolus illudat ipsis, quod cum Christi sponsae essent, factae sint adulterae, ideo sub matrimonium eas duco. Ambrosius etiam illud, Volo juniores nubere, ita explicat. Quoniam quae supra dixit de hujusmodi, quod contraria et illicita perducant eas ad mortem, idcirco consilium dat, et praecipit ea fieri, quae licita sunt. Et multum expedit nubere, quam sub bona et pia professione notabiliter incedere. Sic enim invenit occasionem Satanas, quomodo subvertat animas inconsultas, cum pia profitentes injuste versantur. Haec Ambrosius. Locus igitur ille Pauli de viduis prorsus nihil patrocinatur Pontificiorum sententiae, de votis coelibatus, vel faciendis, vel factis, sicut quidem illa in Pontificia Ecclesia usitata sunt. Juniores enim viduas non vult recipi, et receptas seu, ut loquuntur, professas, si continere vel non possint, vel non velint, vult nubere, quarum utrumque contra Pontificiae Ecclesiae doctrinam et praxin pugnat. Et haec de loco illo Pauli aliquanto prolixius annotare volui, ut perspiceretur, quanto rectius, certius, firmius, et jucundius interpretatio Scripturae ex ipsis fontibus quam ex cisternis humanarum commen-

Theophylactus.

Ambrosius.

tationum petatur. Atque hoc est secundum principale argumentum pro voto coelibatus.

4. *Tertium argumentum* ex Scriptura ita confingunt: Quia Maria, Luc. 1 non in praeterito, sed in praesenti loquitur, virum non cognosco. Fingunt igitur Mariam babuisse propositum, et fecisse solenne votum servandae perpetuae virginitatis. Et mox addunt rhetoricas amplificationes. Deum in sanctissima Deipara virgine, votum perpetui coelibatus in Novo Testamento, voluisse dedicare. Sumpta autem haec sunt ex Apocryphis traditionibus. Exstat enim Protevangelium Jacobi, ubi narratur Mariam anno aetatis tertio, accensis lampadibus, per puellas solenniter ductam fuisse in templum, ac juxta votum consecratam, in sancto sanctorum ipsam de manu Angeli cibum accepisse. Anno vero aetatis 12 Angelum apparuisse Pontifici et jussisse, ut alicui ex maritis viduis traderetur in custodiam, virgo servanda. Hae Apocryphae fabulae, specioso titulo traditionum, saepe etiam patribus imposuerunt, sicut Epiphanio spelunca Bethleemitica, et Augustino commentitium hoc votum Mariae, quod diserte contra Scripturam pugnat. In templo enim, et sub sacerdotibus Veteris Testamenti, votum perpetui coelibatus prorsus ignotum fuit, nec mandatum, nec exemplum habens. Historia vero Novi Testamenti diserte dicit, Mariam desponsatam fuisse Josepho, ita ut aliquando convenirent. Et notum est, quid in Scriptura significet συνελθεῖν. Nec Maria, nec Joseph, aliter sciverunt, priusquam ab Angelo de summo mysterio incarnationis filii Dei edocerentur. Falsum igitur est, et Evangelio contrarium, quod Apocrypha fabula fingit de voto Mariae. Sed qualia sunt vota Pontificia, talis est etiam prima eorum dedicatio, fabulosa scilicet. Quod autem non in praeterito loquitur Maria, sed inquit, virum non agnosco, ratio manifesta est. Quia enim nondum erat in domum sponsi deducta, nec brevi adeo hoc futurum erat. Nam post tres menses et amplius, Joseph demum de deductione cogitare coepit, Matth. 1. Postquam scilicet ex aedibus Elisabeth Maria reversa esset Nazareth, Luc. 1. Dicit igitur, quomodo fiet istud, cum nondum cognoscam virum, hoc est, cum nondum verser in cubili conjugali, aut nondum utar consuetudine conjugali. Non enim sequitur, si in praeterito dicatur, illa cognovit virum, ergo concipiet.

An Maria fecerit votum virginitatis.

Protevangelium Jacobi.

Fabulae Apocryphae venditatae Apostolicis traditionibus.

5. Quarto, ex illo loco, Rom 7. Vivente viro, adultera vocabitur, si nupserit alteri viro, veteres multa argumenta formant, in quibus praecipuum robur obligationis voti coelibatus constituunt. Basilius dicit, nulla desponsata, vivente sponso, potest alium sine crimine adulterii ducere. Sed Deo dicatae virgines sunt desponsatae Christo. Ergo post votum nubere, adulterii crimen est coram Deo. Ambrosius inquit: Quae se spopondit Christo, jam nupsit, jam immortali juncta est viro, et si jam nubere voluerit, adulterium perpetrat. Chrysostomus dicit: Quae se ipsam semel Domino desponsavit, jam non est libera, ut, cui velit, nubere possit, non enim mortuus est vir ejus, sed si vivente viro immortali, mortalem in Domini thalamum superinduxerit, non adulterium tantum, sed incestum perpetrabit.

IV. Argumentum ex loco, Rom. 7. Basilius.

Ambrosius.

Chrysost.

Sed responsio manifesta est, Scriptura enim docet, non solos coelibes desponsari Christo, sed totam Ecclesiam esse sponsam Christi, et desponsationem illam fieri non coelibatu, sed vera fide juxta verbum, Ose. 2, 1. Cor. 11. Manifesta igitur fallacia est, a spirituali desponsatione hominis interioris argumentari, contra legitimum conjugium hominis exterioris. Eadem enim ratione sequeretur, etiam nulli prorsus fidelium liberum esse conjugium, omnes enim fideles desponsati sunt Christo.

Solutio.

Quod vero 1. Cor. 11 nominat virginem copulatam Christo, non intelligit externum coelibatum, sed loquitur de tota Ecclesia Corinthiorum, in qua praeter virgines et viduas, non tantum conjugati erant, verum etiam, qui a scortatione, adulterio, imo ab incestu conversi erant, 1. Cor. 6. Multi enim conjugati, imo quae meretrices fuerunt, fidem Christi habent, quam fatuae virgines non habent, Matth. 25. Et illam ipsam argumentationem veterum Augustinus de bono viduitatis, cap. 10 expresse rejicit et refutat, recitatis multis absurdis, quae inde sequantur, et vocat opinionem minus consideratam. Si vero certo scire cupis, quod verum sit adulterium oppositum desponsationi spirituali, seu qui sint illi, qui fornicantur a Domino, aut quae sit generatio adultera, interroga Scripturam, et illa monstrabit tibi, quae et ubi sint spiritualia prostibula et propudia. Scriptura enim Scortationem seu adulterium spirituale, ita describit, quando anima, quae Christo fide desponsata est, a verbo ipsius discedit, et electitios cultus instituit extra et contra verbum Dei, aut ab ejus subjectione et obedientia se avertit, Jer. 3, Ezech. 16, Ose. 4, 2. Cor. 11. Isti igitur, qui contra verbum Dei, malunt uri quam nubere, et ex coelibatu faciunt satisfactionem pro peccatis, ac meritum vitae aeternae, vere sunt spiritualia prostibula in regno Dei, et adulteri Christi, non autem illae virgines, quae cum donum continentiae non habeant, juxta mandatum Dei nubunt in Domino, et vocem sponsi sui sequuntur, melius est nubere, quam uri.

Objectio ex 1. Cor. 11.

Augustinus veterum argumentationem rejicit.

Scortatio spiritualis.

6. Quinto, illi qui vovent coelibatum juri communi (scilicet si non continent, nubant. Item, si nupserit, non peccat) volentes renuntiant, et unicuique certe licet juri suo renuntiare, ac si fiat hoc propter cultum Dei, gratum est Deo, etc. Respondeo in politicis rebus alia ratio est, sed in spirituali libertate Novi Testamenti Paulus dicit, non esse faciendum, vel admittendum jugum servitutis, Gal. 5. Et in hoc casu Paulus praebet planam responsionem. Qui enim dono continentiae praeditus est, atque ita habet potestatem propriae voluntatis, ut si nubat, benefaciat, si non nubat melius faciat, is si juri nubendi renuntiet, et se propter regnum coelorum eo fine, sicut hactenus dictum est, castret, benefacit. Et tamen, ne is quidem debet sibi laqueum injicere, ut si amplius continere non possit, remedio conjugii uti non liceat.

V. Argumentum: voventes coelibatum juri suo contrahendi matrimonium renuntiant.

De habentibus donum continentiae.

De non habentibus donum continentiae.

Qui vero donum coelibatus non habet, ei jus illud (si non continent, nubant) non est liberum in utramque partem, sed est necessarium remedium, divinitus mandatum non continentibus, cui si renuntiat, peccat, et tentat Deum, sicut superius ostendimus, et contra mandatum Pauli injicit sibi laqueum.

7. VI. Argumentum, Raziae exemplum. Ambrosius.

Sexto, citatur etiam pro voto coelibatus locus, 2. Mach. 14. Razias multis temporibus continentiae propositum tenuit in Judaismo, corpus et animam tradere contentus pro perseverantia. Et hinc forsan Ambrosius sumpsit illud, quod scripsit, justam esse causam sacerdoti, ob quam martyrio se exponat, ne virgo Deo sacrata tradatur nuptui. Ad hanc ex Machab. sententiam multa possent responderi, quod liber non sit Canonicus, quod idem Razias exemplo non probondo seipsum contra quintum praeceptum interfecerit, quodque votum perpetuae continentiae in Veteri Testamento non fuerit. Sed expeditissima responsio est, quod sit fallacia figurae dictionis: haec enim sunt Graeca verba: ἦν γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις τῆς ἀμιξίας, κρίσιν εἰσενηνεγμένοις τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ παραβεβλημένος, hoc est, superioribus temporibus secessionis (scilicet a prophano cum Gentibus commercio) cum actiones judiciales propter Judaismum intentarentur, corpus et vitam pro Judaismo Razias objecerat. Nullum itaque verbum in hac sententia est de voto perpetui coelibatus.

Machabaeorum liber non Canonicus

Fallacia figurae dictionis.

8. VII. Argumentum.

Septimo, illud etiam argumentum, quod Augustinus tractat de adulterinis conjugiis, accommodant ad vota perpetui coelibatus, nempe si uxor occupetur tali aegritudine, ut non possit ferre maritum, aut si maritus juvenculae captivus teneatur. In tali certe casu et marito et uxori alia remedia vitandae fornicationis proponenda et quaerenda sunt, quam novae nuptae.

Idem ergo dicunt facere debere, et posse eum etiam, qui coelibatum vovit, etiamsi donum non habet. Respondeo: Aliud est, quando vel Deus immittit calamitates tales in conjugio, vel quando propter vocationem et confessionem relinquenda est uxor et liberi, Matth. 19. Et aliud est, quando homo non habens donum continentiae sibi ipsi sine vocatione divina, per votum contra verbum Dei, prohibet conjugium. Hoc enim pertinet ad doctrinas Daemoniorum, 1. Tim. 4. Quando enim Deus aliquem vocat ad crucem, simul promittit gratiam, quod non velit pati, ut supra id, quod possumus, tentemur, 1. Cor. 10. Quando vero nos ipsi, sine mandato et promissione Dei, aliquid suscipimus, ibi, quia Deum tentamus, non possumus nobis polliceri auxilium divinum. Nec debemus spe divini auxilii aliquid suscipere, quod sit vel praeter, vel contra verbum Dei, sicut est votum coelibatus in illis, qui non habent donum.

9. Testimonia patrum pro asserendis votis coelibatus.

Postremo ex patrum Scriptis multa et varia conquirunt subsidia, pro stabiliendis votis suis, quae hoc loco omnia recensere non est nostri instituti. Et historiam quidem antiquitatis de coelibatu, postea in loco de coelibatu sacerdotum contexemus. Nunc vero breviter tantum annotabimus, quid ad objectiones ex patribus vere responderi posset. Non autem ignoramus, quod patres vota perpetui coelibatus probent, quodque illa obligatoria etiam agnoscant. Sed ad omnes sententias, quae ex patribus subjiciuntur, respondemus. I. Quod ipsi patres non cupiunt sua Scripta tanquam Canonica recipi, sed volunt ea ex Canonicis considerari, ut si quid in illis cum Canonicis congruit, cum laude eorum recipiamus: si quid dissentit, bona ipsorum venia libere respuamus, sicut in prima parte, tales ipsorum patrum sententias multas annotavimus. II. Argumenta veterum, quibus vota illa, et perpetuam eorum obligationem probare conantur, talia sunt, quae vel ipsi inter se, alter alterius argumenta rejicit et refutat, vel certe infirmis fundamentis nituntur. In praecedentibus enim ostendimus, quomodo celebre illud omnium ferme veterum argumentum, de desponsatione sanctimonialium cum Christo, ab Augustino, ut opinio minus considerata, rejiciatur et refutetur. Et vicissim, quomodo argumentum de prima fide viduarum, quod Augustinus censet fortissimum esse, a Chrysostomo, Ambrosio et Theophylacto, in explicatione illius loci Paulini infringatur, etiam ostendimus. Ita argumentum de voto Mariae esse apocryphum monstravimus. Cumque reliqui sententiam suam de votis ex Scriptura probare conentur, Epiphanius diserte dicit, ex Scriptura hoc non posse haberi. Allegat igitur traditionem qua conatur probare Apostolos constituisse, peccatum esse, post decretam virginitatem ad nuptias converti. Sed librum illum Clementis de constitutionibus seu ordinationibus Apostolorum, sexta Synodus dicit apocryphum et adulteratum esse. Cum itaque non ex Scriptura, sed ex traditione eaque non authentica, doctrinam suam de votis habeant veteres, non obscurum est, quantum autoritati patrum hac in re sit tribuendum. Non enim numerandi sunt, quot sunt, qui fortiter aliquid asseverent, sed ponderandum est, quam firmiter, et ex quibus fundamentis, id quod dicunt, probent et confirment. Accedit et hoc, quod non sine contradictione vota illa a Patribus in Ecclesiam introducta sunt. Basilio enim hac in re contradixit clerus Neocaesariensis. Hieronymi votariis, quam acriter Romae contradictum fuerit, ipse non scriptis tantum, sed discessione etiam sua, testatum fecit. Et Ambrosius, quot et quam acres habuerit hac de re in Ecclesia sua contradictores, ipse multis conqueritur, libro tertio, de virginibus. Novum igitur hoc fuit tempore Basilii in Graeca, tempore Hieronymi in Romana, tempore Ambrosii in Mediolanensi Ecclesia. III. Veteres illi multo verecundius, mitius et modestius materiam votorum in praxi Ecclesiae tractarunt, quam Pontificii. Non enim illis, qui donum continentiae non habebant, vota imponi volebant, sicut Epiphanius inquit contra Montanistas: Exhortamur eum, qui potest, non autem necessitatem imponimus ei, qui non potest, neque rejicimus ipsum a vita. Et Hesychius in 20 cap. Levi. dicit: Non super virtutem discipulis ingeramus, sed quae eis sunt

Generalis responsio ad sententias patrum.

Argumenta veterum ab ipsis patribus subinde refutata sunt.

Vota coelibatus e Scriptura probari nequeunt.

Epiphanius traditiones allegat.

Constitutiones Apostolicae Clementis, apocryphae.

Patrum doctrinae de votis semper est contradictum in Ecclesia.

Basilius. Hieronymus. Ambrosius.

Tertia responsio ad testimonia veterum de votis. Epiphanius.

Hesychius.

possibilia, id est virginitatem ei, cui possibilis est. Ita post pactum coelibatus, si non continent, melius esse ut nubant. Chrysostomus ex Paulo probat, 1. Tim. 5 sicut dictum est. Et nota est celebris illa Cypriani sententia, de virginibus Deo dicatis, lib. 1, Epist. 11. Quod si se ex fide Christo dicaverunt, pudicae et castae sine ulla fabula perseverent, ita fortes et stabiles praemium virginitatis expectent. Si autem perseverare nolunt aut non possunt, melius est ut nubant, quam ut in ignem delitiis suis cadant. Certe nullum fratribus aut sororibus scandalum faciant, manifesta est sententia, virginibus etiam quae Deo dicatae sunt, si postea ita perseverare non possint, imo etiam si nolint perseverare, melius esse nubere, quam vel uri, vel scandalum dare lasciviendo.

Chrysostomus. Cyprianus.

Hanc Cypriani sententiam Pontificii, quia ejus luce premi se sentiunt, variis modis conantur eludere. Osius inquit, forsan Cyprianus hoc dicit de illo tempore quando nondum erant Deo consecratae. Sed ita Epistolam illam orditur Cyprianus: postulas quid nobis videatur de virginibus, quae cum semel statum suum continenter et firmiter tenere decreverint, detectae sunt postea in eodem lecto pariter mansisse cum masculis, ex quibus unum Diaconum esse dicis. Item si se ex fide in Christo dicaverunt. Pighius conatur elabi per distinctionem de voto simplici et solenni: Sed vera antiquitas distinctionem illam ignorat, et ipse Pighius non multum tribuit huic rationi. Dicit enim hoc magis pendere ex interdicto Ecclesiae, quam ex solennitate professionis. Et certe si votum perpetui coelibatus tam stricte, sine ulla dispensatione ex mandato Dei obligat, impium sane est in voto simplici, contra mandatum Dei dispensare, in solenni vero voto, tantum propter externas quasdam solennitates ab hominibus abjectas nolle dispensare. Ita enim humanae solennitates longe praeferentur mandato Dei. Sed illa ipsa distinctione Pontificii fatentur, votum coelibatus non propter mandatum Dei tam stricte obligare (post simplex enim votum concedunt nuptias non esse damnabiles) sed propter humanas solennitatum constitutiones.

Elusio multiplex sententiae Cypriani. Osius. Pighius.

Colonienses dicunt, Cyprianum quidem permittere illis post votum nuptias, sed pronuntiare conjunctiones illas incestas esse. Item, vox Christi pronuntiat adulteram, si cum viro reperta fuerit: sed hoc luculentum crimen falsi est. Cyprianus enim non loquitur ita de legitimis conjugiis, post decretam virginitatem contractis, sed de cohabitatione et condormitione virginum cum clericis, in quo casu etiam per obstetricum inspectionem volebant probare se virgines esse. De eo enim casu Cyprianus expresse in Epistola illa loquitur. Postremo Osius dicit, esse privatam unius Cypriani opinionem. Concilium vero Chalcedonense, Canone 12 contrarium sanxisse. Sed nota est Panormitani sententia, quod plus credendum sit vel simplici laico Scripturam producenti, quam toti simul Concilio: et Gerson concludit, In sacris literis excellenter erudito, atque autoritatem Catholicam proferenti, plus esse credendum, quam generali Concilio. Et tamen Epistola illa non est privata Cypriani, subscripserunt enim etiam presbyteri. Nec solus Cyprianus ita sensit, antea enim recitavimus quomodo Ambrosius, Chrysostomus et Theophylactus locum Pauli, 1. Tim. 5 interpretentur. Hieronymus etiam in Epistola ad Demetriadem inquit: Sanctum virginum propositum, et coelestis Angelorumque familiae gloriam, quarundam non bene se gerentium nomen infamat, quibus aperte dicendum est, ut aut nubant, si continere non possunt, aut contineant si nolunt nubere. Andradius vero praeter suam consuetudinem hoc loco humanus et modestus est, inquit enim, Cyprianum illa Epistola innuere, aequum esse, ut hujusmodi virginibus post votum, Episcopi autoritate liberum ac integrum fiat nubere, quod proprio arbitrio ipsis facere non licebat. Et addit, Cypriani tanquam Episcopi primatis erat, vota Deo facta, cum justitiae aequitatisque ratio postularet, irrita facere, seu ut dici solet, dispensare. Atque hoc Lector diligenter notet.

Jesuitae Colonienses. Osius. Panormitanus. Gerson. Hieronymus. Andradius.

10. Processu temporis rigor et asperitas votorum crevit. Epiphanius.

Observetur autem quomodo sensim et subinde major accesserit asperitas, Epiphanius enim traditionem profert, peccatum esse, post decretam virginitatem ad nuptias converti, atque ideo multi temporis poenitentiam imponit nubentibus post votum, ut sic tandem ad Ecclesiam inducantur, et hoc vocat χρῖμα. Sed tamen dicit: Melius est habere χρῖμα, quam κατάχριμα. Melius enim, inquit, est, unum peccatum habere quam plura, melius est lapsum a cursu, palam sibi uxorem accipere juxta legem, et non quotidie occultis jaculis sauciari ab improbitate, quae ipsi a Diabolo infertur. Et hoc vocat κατάχριμα, quando malunt occulte scortari, quam apud homines confundi. Augustinus vero adhuc durior est, damnationi aliquando subjiciens nubentes post votum, sed tamen alibi conjugia illorum non vult distrahi, aut adulteria appellari. Et cap. 9 de bono viduitatis inquit. Paulus significat, eas quas nubere voluit, melius potuisse continere, quam nubere, sed melius nubere, quam retro post Satanam ire. Ante Augustinum vero Canon 18. Ancyranae Synodi multo fuit mitior, dicit enim: Quotquot virginitatem pollicitam praevaricati sunt professione contempta, inter digamos, id est, qui ad secundas nuptias transierunt, haberi debebunt. Canon vero Chalcedonensis 15 dicit, maneant excommunicati. Et tamen addit, posse eis fieri humanitatem, si Episcopus loci ita probaverit.

Augustinus. Canon Ancyrani Concilii. Canon Chalcedonensis.

Ita Pelagius 27, quaest. 1 de viduis, humaniter conatur consulere conscientiis, inquit enim: Quae si propria voluntate professam pristini conjugii castitatem mutabili mente calcaverint, periculi earum intererit, quali Deum satisfactione placare debeant. Nos autem talibus nullum laqueum debemus injicere, etc.

Pelagius.

Innocentius vero 27 quaest. 1 quae Christo: Ne quidem ad poenitentiam admitti vult illas, quae post votum nupserunt, sed licentiam agendae poenitentiae ipsis prorsus praecidit, nisi conjugia separata fuerint.

Innocentius.

Pontificii nostri temporis. Et nostri temporis Pontificii, tales non tantum excommunicant, sed crudelissime excarnificant et occidunt, cum tamen in suis votariis, scortationes, adulteria, incestus et totam Sodomiam bene ferre possint, modo non legitimum contrahant matrimonium. Adeone cum Patribus quidem, quorum tamen autoritatem tanquam orci galeam objicere solent, Pontificiis nostris convenit, cum tamen ipsorum etiam Scholasticorum disputationes, in votis mitigationes quasdam monstrent, dicunt enim quinque esse, quae voveri non possunt. I. Mala seu peccata. II. Necessaria, ut si quis voveat se aliquando moriturum, vel se non esse volaturum. III. Casualia seu fortuita, quorum eventus ambiguus est, et ad bonum et ad malum, quale fuit votum Jephthe. IV. Stulta, ut si quis voveat se velle levare festucam a terra, V. Indiscreta, ut si quis voveat nimiam macerationem corporis, quia corpori parcendum est, Rom. 13, Col. 2.

Scholastici de non vovendis aut post votum non servandis. Mala. Necessaria. Fortuita. Stulta. Indiscreta.

Multa etiam Scholastici disputant de dispensatione, commutatione et redemptione voti. Non itaque simpliciter indispensabile est votum coelibatus, cum ipsi etiam Pontifices saepius legantur dispensasse, ne familiarum successio intercideret, cur non multo magis, ne conscientiae illaqueatae intereant? Nam et 22 quaest. 4 multi citantur Canones, non esse servanda promissa, vota, vel juramenta, quibus vel temere et incaute malum turpe aut stultum promissum fuit, vel quod servatum in pejorem vergeret exitum. Isidori verba sunt: In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum quod incaute vovisti, ne facias: Impia est promissio quae scelere adimpletur. Bedae sententia est, si aliquid forte nos incautius jurare contigerit, quod observatum in pejorem vergat exitum, libere illud salubriori consilio mutandum noverimus, ac magis instante necessitate pejerandum, quam pro vitando perjurio, in aliud crimen grandius esse divertendum. Elibertanus Canon dicit: Definitio incauta laudabiliter solvenda est, nec est praevaricatio, sed temeritatis emendatio. In quem vero exitum vota eorum, qui continere non possunt, vergant, toti mundo manifestum est. Et tamen Tridentinum Concilium, nec Pauli, 1. Tim. 5 nec veteris Ecclesiae humanitatem imitari voluit, sed simpliciter statuit: Si quis dixerit posse omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt se castitatis, etiamsi eam voverint, habere donum, anathema sit.

De dispensatione commutatione vel redemptione voti. Votum coelibatus non simpliciter dispensatione caret. Isidorus. Beda. Elibertanus Canon.

[LOCUS II.]

DE COELIBATU SACERDOTUM.

Quaestio haec est ἐπιπολάζουσα sicut Graeci loquuntur. Sed quia pleraque quae huc pertinent in praecedentibus explicata sunt, brevitati, quantum quidem fieri poterit, operam dabimus. Non autem repetam publicas totius Christiani orbis querelas de notoria infamia inquinati apud Pontificios coelibatus, nec illorum rationem imitabor, qui ipsa causae aequitate existimarunt se a Praelatis Ecclesiae impetrare posse, ut legem de coelibatu Sacerdotum, quae occasio fuit, ut universus ordo Ecclesiasticus foede contaminaretur, Ecclesia sequens pastorum exempla, obscoenis libidinibus impleretur, et universa religio ludibrio exponeretur, tollerent. Nec lamentabiliter deplorabo, quam turpiter piorum Principum exspectationem fefellerint Tridentini patres. Erudite enim, copiose, et facunde factum hoc est a multis. Quid vero argumentis, querelis, petitionibus et lamentationibus hactenus effectum sit, intelliges, si libuerit nonum Canonem octavae sessionis audire, qui sic habet.

CANON IX.

Si quis dixerit, Clericos in sacris ordinibus constitutos, vel regulares castitatem solenniter professos posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse non obstante lege Ecclesiastica, vel voto, et oppositum nil aliud esse quam damnare matrimonium, posseque omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt se castitatis (etiamsi eam voverint) habere donum, anathema sit, cum Deus id recte petentibus non deneget, nec patiatur nos supra id, quod possumus, tentari.

[Vide librum concordiae, p. 21—23, 236—249, 334, 335.]

Vides, Patres illos, adeo esse inhumanos, ut nec filiorum suorum tristi imbecillitate, certo periculo, et manifesta pernicie, nec totius Ecclesiae offendiculis et querelis moveantur. Hoc enim semel sibi proposuerunt, nervos regni Pontificii defendere et stabilire, etiamsi fracta collabatur Ecclesia. Prudenter autem sibi caverunt ne rationes decreti exponerent, sed cum multos in hac arena infeliciter pugnasse viderent, compendium victoriae esse judicarunt, si solo anathematis fulmine, argumenta, quae solvere non possent, prosternerent. Nos vero merito cogitamus illud Tertulliani: Lex quae probari se non vult, merito suspecta est, et si non discussa et probata dominetur, improba est, cum nulla lex sibi soli conscientiam suae justitiae debeat, sed eis a quibus obsequium exspectat: Praecipua igitur capita in quibus controversia haec consistit, ordine examinabimus, et simplici brevitate explicabimus.

Trident. Patres nervos Pontificii regni retinere student. Rationes decreti reticentur. Tertullianus de legibus.

CAPUT I.

QUAE SIT SCRIPTURAE SENTENTIA ET DEFINITIO DE HAC QAESTIONE.

1. Pontificii lege divina sapientiores videri volunt.

Jureconsulti recte dicunt: Lata lege, cuicunque vult sapientior esse lege, fatuus est: Cum vero extet in Scriptura certa et manifesta determinatio hujus quaestionis de conjugio sacerdotum, non in genere tantum, sed expresse seu in specie: Pontificii tamen conquisitis undique argumentis et rationi-

Andradii de conjugio sacerdotum contumelia.

bus, ita disputant, quasi vel nihil de hac quaestione in Scriptura definitum exstaret, vel quasi sapientiores vellent et possent esse lege divina. Ita Andradius prolixe et splendide rhetoricatur de dignitate et salutari utilitate ministerii, quod requirat homines, qui sancti sint et immaculati, in quibus Spiritus Sanctus habitare possit, qui aliarum rerum curis abjectis, totos se addicant Domino, ut divinis rebus perpetuo vacare, altissimis fidei et religionis mysteriis intenti esse possint. Atque inde pronuntiat, sacerdotibus minime convenire statum conjugii, quod hominem in contraria saepe studia distrahit, animum importunis et inanibus curis excruciat, et temporalibus rebus immergit. Ac mox declamatorie addit, Satanam, qui olim unius Hevae opera usus est, ut universum genus humanum ab altissimo justitiae gradu dejectum, in extremas miserias conjiceret, nunc omnium sibi foeminarum veluti auxilia adjungere, magnoque impetu in Ecclesiasticum ordinem invadere, ut illi pudicitiae sanctimoniaeque splendorem eripiat, atque ita Sacramenta, in quibus potissima salutis nostrae praesidia posita sunt, evertat et demoliatur. Quorsum vero haec tam grandia, nisi ut probet se esse sapientiorem Paulo, qui quasi ex imperitia dixisset: Oportet Episcopum unius uxoris virum esse. Andradius ex penetralibus Tridentini Concilii pronuntiat, multo convenientiorem et sapientiorem legem esse, qua sacerdotibus omni ratione interdicitur ne uxores habeant.

2. Hic si nos praeterita Scripturae determinatione, rationes contrarias colligere, et conjugium sacerdotibus rectius convenire, nostris argumentationibus ostendere conaremur, mare disputationum ingrederemur, et infinitae essent ingeniorum concertationes, et rationum conflictationes. Sicut igitur Jureconsulti, quando habent certam et expressam legem, non de ea, sed secundum eam judicari volunt. Ita disputatio haec omnium rectissime ita instituitur, ut inquiratur quid Scriptura de hac quaestione pronuntiarit et definierit, in illis praecipue locis, ubi ex professo materiam hanc tractat. Sicut enim quaevis dogmata, ita haec etiam quaestio in Scriptura certam et propriam suam sedem habet. Quis vero rectius et melius constituere posset, an conjugium conveniat in ministerio Ecclesiastico, quam ipse Spiritus sanctus, qui est autor et gubernator ministerii? Quod si in Scriptura, nihil de hac quaestione definitum exstaret, imitanda tamen nobis esset Pauli modestia, ut etiam si nobis videretur coelibatus melius convenire sacerdotio, non tamen leges ferre, sed modeste dicere deberemus: Praeceptum Domini non habeo, consilium autem do, ita tamen, ut nemini laqueum injiciam. Jam vero cum quaestio haec ex professo exstet in Scriptura determinata, quid aliud est in diversam et contrariam partem, non tantum disputare, sed rigidissimas leges ferre, et eas inclementer defendere, quam os in coelum ponere, et sapientiam Dei justificare, Matth. 11. Deum consiliis nostris velle instruere et adjuvare Isaiae 40. Ex adverso respondere Deo? Rom. 9. Imo contradicere factori suo? Esaiae 45.

Status hujus controversiae.

Cum igitur habeamus Scripturae decisionem, non patiamur nos ab illa abduci in campum vel Dialecticarum ratiocinationum, vel Rhetoricarum declamationum, vel immensum illud pelagus humanarum constitutionum, sed juxta pium Constantini consilium ex Scriptura divinitus inspirata, quaeramus et sumamus quaestionis hujus solutionem.

Constantini consilium de controversiis in Ecclesia.

3. Omnes igitur qui decorum domus Dei, Psalm. 36 diligunt, summis votis merito exoptant, ut ministerio verbi et Sacramentorum in Novo Testamento, sua dignitas, et gravitas, autoritas, et sanctitas constituatur; constet et conservetur. Et quidem Pontificii Clericis suis ideo prohibent conjugium, quia existimant, illud non decere, non ornare, non adjuvare, sed dedecere, magis impedire, obfuscare, polluere et inquinare dignitatem et sanctitatem vitae sacerdotalis. Sed nos sumimus illud axioma, quod nemo nisi atheos negare potest, Illum scilicet solum optime nosse, quid dignitatem et sanctitatem ministerii Evangelii, vel deceat, vel adjuvet, vel dedeceat et impediat, qui autor, gubernator, et Dominus est ministerii, imo cujus sacerdotes sunt συνεργοί, 1. Cor. 3 hoc est, Tales administri, quos Deus tanquam consortes et cooperarios ad communionem seu participationem sui operis, quo ipse colit et exaedificat Ecclesiam, admittit et assumit, ut ipsorum ministerio utatur, et per illud efficax sit, hoc enim significat συνεργός. Et quia ille in Scriptura ex professo, quaestionem hanc de sacerdotum Novi Testamenti sanctitate et virtutibus explicavit, certe non stultum tantum, sed prorsus impium esset, praeterea imo quasi abrogata et conculcata illa Spiritus Sancti determinatione, aliud diversum imo contrarium, vel ex nostris cogitationibus, vel ex hominum constitutionibus statuere velle.

Axioma in hac quaestione certissimum.

Συνεργοί quid?

4. Spiritus Sanctus igitur per Paulum electum suum organon, multis et accurate describit illas virtutes quas Deus in Episcopo, ad retinendam, ordinandam, et adjuvandam dignitatem, gravitatem et sanctitatem ministerii requirit. Primo, quod ad doctrinam attinet, ut Episcopus sit διδακτικός: hoc est, sicut ipse explicat, ut teneat mysterium fidei, 1. Tim. 3 et amplectatur sanam doctrinam, Tit. 1; sit affectatus et enutritus in verbis fidei et bonae doctrinae, 1. Tim. 4 sit idoneus, ut alios quoque doceat, prophanas verborum pugnas et inanitates fugiat, sermonem veritatis recte secet, 2. Tim. 2 potens sit exhortari per doctrinam sanam, et contradicentes arguere, Tit. 1 instet opportune, importune, arguat, increpet, exhortetur in omni patientia et doctrina, 2. Tim. 4 persistat in his, quae didicit, 2. Tim. 3; formam habeat sanorum verborum, 2. Tim. 1 depositum custodiat, et mandatum sine macula irreprehensibile servet, 1. Tim. 6 attendat lectioni, donum suum non negligat, sed exsuscitet meditando et exercendo, ut profectus ipsius manifestus sit in omnibus, 1. Tim. 4; Oret pro se et pro Ecclesia, 1. Tim. 2. Ita enim Paulus explicat quid sit διδακτικός.

Virtutes quas Deus in Episcopo requirit.

διδακτικός.

Secundo requirit in Episcopo donum gubernationis Ecclesiae, et describit quomodo debeat versari in

Donum gubernationis.

domo Dei, quae est Ecclesia, hoc est, quomodo debeat Ecclesiam curare seu gubernare, 1. Tim. 3. Quomodo ministeria debeat constituere, et eorum inspectionem habere, 1. Tim. 3, Tit. 1 quem processum debeat servare contra adversarios doctrinae, 1. Tim. 2, 2. Tim. 2, Tit. 3 quomodo judicia Ecclesiastica erga peccantes, lapsos seu accusatos, sint instituenda et exercenda, 1. Tim. 5, 2. Tim. 3 quomodo supplicationes seu preces publicae sint instituendae, 1. Tim. 2 quomodo singulis ordinibus, seu statibus in Ecclesia pia officia sint praescribenda, et quae in illis desiderantur, corrigenda, 1. Tim. 2, 5, et 6, Tit. 2 et 3 quomodo pauperum cura sit habenda. Haec enim ad gubernationem Episcopi Paulus refert.

Mores seu conversatio.

Tertio, quia ad ministerium recte peragendum omnino necessaria est Spiritus Sancti praesentia, gubernatio et confirmatio, requirit igitur Paulus in Episcopo talem sanctitatem, ne Spiritum Sanctum per peccata contra conscientiam excutiat. Ideo, inquit, mysterium fidei teneat in conscientia pura, 1. Tim. 3. Milites in prophetiis bonam militiam, habens fidem et bonam conscientiam, quam quidam repellentes circa fidem naufragium fecerunt, 1. Tim. 1. Exerce teipsum in pietate, charitate, fide, castitate, 1. Tim. 4. Fuge avaritiam, quae multos in exitium demergit, sectare justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem, certa bonum certamen, apprehende vitam aeternam, 1. Tim. 6. Labora ut bonus miles Christi, nemo vero militans implicat se negotiis secularibus, sed ut ei, qui se in militiam delegit, placeat. Stude te probatum exhibere Deo, operarium non erubescendum. Qui se emundarit ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, ac commodum usibus Domini, ad omne opus paratum. Juveniles concupiscentias fuge, sectare vero pacem cum iis, qui invocant Dominum, 2. Tim. 2. Devita vitia, quae faciunt reprobos circa fidem, 2. Tim. 3. Affectare institutionem meam, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, afflictiones, 2. Tim. 3. Vigila, obdura in afflictionibus, ministerium tuum imple, 2. Tim. 4. Teipsum castum custodi, 1. Tim. 5.

Quarto, requirit Paulus in Episcopo talem vitae sanctitatem, morum probitatem, et conversationis gravitatem, ut et typus sit gregis seu fidelium, 1. Petr. 5 in verbo, in consuetudine, in dilectione, in spiritu, in fide, in castitate, 1. Tim. 4. Per omnia teipsum praebens formam bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate, Tit. 2. Et ut adversarii pudore suffundantur, nihil habentes, quod de vobis dicant mali: sed ut nemo vos possit criminari, 1. Tim. 3. Sicut illas virtutes recitat ac describit, Tit. 1, 1. Tim. 3.

5.

Hae sunt virtutes, quas Spiritus Sanctus in ministro verbi requirit, quibus ostendit, constitui, ornari et adjuvari dignitatem, gravitatem, reverentiam et sanctitatem ministerii verbi et Sacramentorum in Novo Testamento. Illas hoc loco recensere volui, ut planum facerem, nos nihil aliud cupere, et quaerere, quam ut ministerio vera illa dignitas, reverentia et sanctitas, quam ipse Spiritus Sanctus praescribit et requirit, restituatur, conservetur, et excolatur. Pontificii vero his sepultis, interea contra castitatem et sanctitatem legitimi conjugii disputant, et laqueos faciunt: Et modo quis conjugium abjuret et detestetur, etiamsi reliquis virtutibus episcopalibus sit destitutus, imo contrariis vitiis contaminatus, is demum capax et habilis judicatur. Si quis vero reliquis virtutibus a Deo sit ornatus tantum autem unius legitimae uxoris maritus sit, is contumeliose ministerio repellitur, rejicitur, removetur, excommunicatur, proscribitur, occiditur.

6. An coelibatum in sacerdote Spiritus Sanctus requirat.

Sed videamus, an Spiritus Sanctus ad illas Episcopi virtutes tenendas, conservandas et excolendas, coelibatum faciat necessarium, et conjugium, tanquam obstaculum et maculam illarum virtutum, inde excludat et removeat. Certe in prolixo et accurato illo virtutum Episcopalium catalogo, nec virginitatis, nec viduitatis facit mentionem, sed de coelibatu tacens, non tantum mentionem facit matrimonii, sed in dotibus et virtutibus, quas in Episcopo et caeteris ministris requirit. Primo loco ponit hoc, ut Episcopus sit unius uxoris maritus, frugi paterfamilias, et bonus liberorum suorum formator. Nec tamen coelibes, si certa dona ad ministerium necessaria habeant, excludit: ipse enim Paulus coelebs fuit, et vellet omnes ita esse, 1. Cor. 7. Et Christus laudat illos, qui se castrant propter regnum coelorum, sed addit, non omnes capiunt verbum hoc. Et Paulus inquit, unusquisque habet proprium donum ex Deo, castitatem igitur in ministerio requirit Paulus, 1. Tim. 4 et 5 sed eam esse duplicem, in coelibatu scilicet et in conjugio, et antea demonstratum est, et hoc loco Paulus ostendit, cum inquit, sit unius uxoris vir. Qui igitur caeteris virtutibus ad ministerium necessariis praeditus est, et praeterea habet donum coelibatus, is, quia absque ulla distractione aliorum solicitudinum potest Domino adhaerere, et quae Domini sunt curare, recte potest in Episcopum eligi. Quod vero Paulus hoc loco coelibatus expresse non facit mentionem, hoc proculdubio ideo factum est, ne propter admirationem coelibatus aliquis, qui caeteris virtutibus ad aedificationem Ecclesiae necessariis caret, eligatur, aut ne in electione coelebs propter coelibatum praeferatur conjugato, si is pluribus et praestantioribus virtutibus ad Ecclesiae aedificationem utilibus et necessariis, a Deo ornatus sit. Ne igitur inter solos coelibes idonei quaerantur eligendi ad ministerium, neve omnes coelibes existimentur ad ministerium idonei, utque ostendat, non tot vere coelibes ad ministerium idoneos reperiri, quot Ecclesia ministris opus habet, et ut maxime tot reperiri possent, non tamen eos, qui donum continentiae non habent, sed malunt nubere, quam uri, ac ad vitandam fornicationem contrahunt matrimonium, a ministerio arcendos esse, si caeteris virtutibus praediti sint. Ideo cum de coelibatu taceat, expresse dicit: Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris maritum, 1. Tim. 3. Item, presbyteri constituantur, si quis sine crimine est unius uxoris vir, Tit. 1. Manifestum igitur est ex hoc loco Pauli, virtutes ad ministerium necessarias et donum continentiae non semper esse conjuncta, imo adeo raro esse

Coelibes a ministerio non excluduntur.

Castitas duplex.

Quare Paulus non dicat, sit coelebs, sed maritus.

conjuncta, ut Paulus ideo inter virtutes Episcopi coelibatus prorsus non meminerit sed conjugii. Ad ea enim, quae frequenter et facile eveniunt, potius debet accommodari jus, quam ad ea, quae rarius et difficilius contingunt, dicunt Jureconsulti. Manifestum etiam hoc est, ex textu Pauli, Deum illis etiam qui donum continentiae non habent, sed ideo, quia se non continent, contrahunt matrimonium, conferre eas dotes, quae in ministerio ad aedificationem Ecclesiae necessariae sunt.

Deus matrimonio junctis confert dotes ministerio necessarias.

7. Cum igitur Spiritus Sanctus velit eos eligi, et constitui Episcopos seu presbyteros et diaconos, qui praediti sunt virtutibus ad ministerium necessariis, et virtutes illae sint dona Dei, quae confert, quibus ipse vult, et ipse hoc loco diserte declaret, quod non illis vel tantum, vel semper ea conferre velit, qui donum continentiae habent, sed et illis, et quidem frequentius illis, qui propter vitandam fornicationem unius uxoris mariti sunt, atque ideo diserte praescribat, eum eligendum et constituendum Episcopum, qui sine crimine unius uxoris maritus est, si reliquis virtutibus ornatus sit. Quid quaeso amplius requirimus aut ulterius desideramus, si ex ipsius Spiritus Sancti ore veritatem haurire et discere satis esse putamus? Quod enim objicitur ex loco, 1. Cor. 7 solicitudines et distractiones conjugales, obstaculo et impedimento esse operibus, curis et exercitiis ministerii: Certe extra omnem controversiam, Deus omnium optime novit, quid ministerio impedimento sit vel non sit. Is vero per electum suum Organon, dona ad ministerium necessaria, et verum usum eorum, attribuit etiam marito unius uxoris, qui liberos et curam rei familiaris habet. Contradicit igitur Spiritui sancto qui disputat et clamitat, conjugium per se esse impedimento iis, qui ad ministerium pertinent.

Objectio, ex 1. Cor. 7.

8. Nec vero hoc tantum dicit Paulus, quod Mantuanus de Hilario Episcopo canit, (Non nocuit tibi progenies, non obstitit uxor, Legitimo conjuncta toro) sed nominatim affirmat, conjugium, quasi scholam progymnasmatum esse. Ubi Episcopus in minoribus discit, exercet, et specimen edit, quomodo curanda et gubernanda sit Ecclesia Dei. Vulgare enim proverbium fuit, sicut Chrysostomus annotat. Bonus oeconomicus, cito fit bonus politicus, ὁ οἰκονομικὸς, καὶ πολιτικὸς ἂν γένοιτο ταχέως. Expendit etiam hoc Chrysostomus, cum Episcopi officium sit in Ecclesia, officii sui admonere conjuges, patresfamilias, mulieres, liberos, servos, etc. Eum hoc rectissime posse facere, qui in oeconomia horum ordinum et virtutes didicit, et vitia observavit. Nec verbis tantum, sed exemplo etiam ordinibus illis potest praelucere is, qui pius maritus est. Ita doctrinam de dilectione Christi erga Ecclesiam, ille rectius intelligit, qui in conjugio, quod exemplar ejus est, eam aspicere didicit. Tirocinia etiam patientiae, spei, et consolationis in tribulationibus et afflictionibus, Episcopus uxoratus domi exercet, quae postea in causis Ecclesiae, ut jam non rudis miles, in aciem educere potest. Et curam domesticam rei familiaris, Episcopus uxoratus, potest tuto in fidelem suam matremfamilias rejicere, ut ipse expeditius ea, quae ministerii sunt curare possit. Ita, Prov. 31. Uxor virum in politia versantem, curis domesticis pulcherrime sublevat. Et Nazianzenus matrem suam inde laudat quod marito suo non tantum non impedimento, sed adjumento fuerit in ministerio, imo ut ministerium contra calumniatores ornetur, et occasio criminandi adversariis praecidatur. Ad hoc utile esse conjugium, Paulus diserte affirmat, ut scilicet sine crimine, irreprehensibilis sit Episcopus, unius uxoris maritus. Quod vero dicitur copulam conjugalem habere aliquid immundi, quod sanctitatem ministerii contaminet, hoc et antea refutatum est, et Paulus hoc ipso loco refutat, cum Episcopo, unius uxoris marito, tribuit σωφροσύνην καὶ ἐγκράτειαν, pudicitiam, temperantiam, seu continentiam. Tit. 1. Sicut mox cap. 2 castitatem tribuit etiam uxoribus in conjugio. Potest ergo etiam uxoratus presbyter, exemplar fidelium esse, non tantum in pietate, charitate et fide, verum etiam in castitate, 1. Tim. 4.

Conjugium est adjumentum ministerii.

Chrisost. de Episcopis conjugatis.

Nazianzenus de matre sua.

9. Haec certe ex contextu Pauli plana et manifesta sunt, quae ideo etiam majus momentum et pondus apud omnes pios habere debent, quia eo loco Paulus materiam illam ex professo tractat. Et consentiunt reliquae etiam Scripturae sententiae. In Veteri enim Testamento, cum Deus varias legales pollutiones sacerdotibus prohibuisset, ut mundi et sancti essent, conjugium tamen ipsis non prohibuit, sed certis conditionibus circumscriptum permisit, Lev. 21, Ezech. 44. Et ne quis in Novo Testamento hoc vel mutatum vel abrogatum putaret, propterea quia in veteri sacerdotio erat successio secundum carnem, Paulus in Novo Testamento dicit: Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris maritum. Et quod, 1. Cor. 7 scriptum est, eum, qui non continet, si contrahat matrimonium non peccare, sed benefacere, ad universam Ecclesiam pertinet, cum quidem in illa Epistola Paulus multa ex professo de ministris Evangelii disputet. Si quis enim cum Pontificiis dicere velit, Paulum reliquis quidem Christianis conjugium liberum reliquisse, sacerdotibus vero propter sanctitatem ministerii prohibuisse, ei Paulus gravissime contradicit, affirmans doctrinam daemoniorum esse, propter hypocrisin, seu externam speciem sanctitatis, prohibere nuptias, 1. Tim. 4. Honorabile enim conjugium est in omnibus, hoc est, inter cujusvis ordinis homines, ad Hebr. 13. Quod vero Paulus coelebs fuit, hoc non fecit ex necessitate legis: dicit enim se potestatem habere circumducendi uxorem, sicut ex reliquis Apostolis quidam fecerunt, 1. Cor. 9. Quod enim locum illum Pauli, veteres quidam interpretantur, quod Apostoli opulentas quasdam matronas secum circumduxerint, in suis per orbem peregrinationibus, quae de suis facultatibus sumptus praebuerint Apostolis, sicut Luc. 8 Christum multae mulierculae sequuntur, ministrantes ei de suis facultatibus, illud loco Pauli non bene convenit. Christum enim matronae illae in sola Judaea sequebantur. Quae vero species fuisset, Petrum propriam suam uxorem relinquere, et interea alio-

Sententia Veteris Testamenti de conjugio sacerdotum.

Locus de circumducendis feminis. 1. Cor. 9.

rum opulentas uxores inter Gentes, per varios populos, in longinquis peregrinationibus circumducere? Et argumento Pauli hoc prorsus contrarium est. Hoc enim Paulus ibi agit, se habuisse potestatem gravandi Ecclesiam Corinthiacam sumptibus pro se et suis, sicut inquit Petrus, et alii sumptus ab Ecclesiis, quibus ministrant, accipiunt, non pro se tantum, sed et pro uxoribus suis, quas secum circumducunt. Ea vero potestate dicit Paulus, se non esse usum, ne gravaretur Ecclesia apud Corinthios. Atqui non fuisset gravata, sed sublevata Ecclesia, si hujusmodi opulentas matronas Paulus circumduxisset, quarum sumptibus sustentatus fuisset. Nec loquitur in plurali, sicut Lucae cap. 8 sed dicit, *γυναῖκα*, quam sororem nominat, fidelem enim uxorem intelligit, quia Ethnica non sequeretur maritum fidelem in hujusmodi peregrinationibus. Et qualem sororem intelligat, ipse explicat, cum vocat *γυναῖκα*. Non autem opus fuisset tali Epexegesi, si simpliciter, aut in genere mulierem intelligi voluisset. Nulla enim soror masculus est, sed quia talem sororem fidelem intelligit, quae uxor sit, et verbum *περιάγειν*, indicat jus mariti, quem uxor tenetur sequi. Apostoli autem nequaquam hoc jus sibi sumpserunt, ut aliorum uxores ex potestate cogerent se in peregrinationibus sequi. De maritali igitur potestate circumducendi proprias uxores, Paulum loqui manifestum est. Atque hoc modo de uxoribus Apostolorum locum hunc intellexit Clemens, cujus sententiam Eusebius sua citatione confirmat, lib. 3, cap. 35. Sed ne opus sit vel obscuris, vel controversis locis niti, clarissima est Pauli de sacerdotum conjugio sententia: constitue presbyteros, si quis sine crimine est, unius uxoris vir.

10\. *Paulinae sententiae depravatio per Pontificios. Hilarius de interpretationibus.* Mirari vero quis posset, quid contra manifestam hanc lucem, humana praesumptio vel auderet vel posset. Sed videbis, quomodo in omnes formas se vertant humanae interpretationes, quando Lector, sicut Hilarius inquit, non vult intelligentiam ex verbis referre, sed conatur cogere hoc videri scriptum, quod ante lectionem praesumpserat intelligendum. Ita cum admiratio coelibatus praesumpsisset, sacerdotes non debere maritos esse, non inquisiverunt in Paulo an sententia illa vera esset. Sed in hoc laborarunt, ut Pauli verba, ad suam praesumptam opinionem, quoquo modo detorquerent. *Calixtus. Uxor pro Ecclesia.* Quidam enim (ut Calixtus) per uxorem intelligi volunt Ecclesiam, ut Episcopus non pluribus, sed uni praefectus sit Ecclesiae, nec transeat ab una Ecclesia ad aliam, sed alligatus sit uni Ecclesiae, sicut vir uxori. Sed ut de translatione Episcoporum jam non dicam, certe manifesta est falsatio textus. Paulus enim loquitur de tali uxore, ex qua Episcopus liberos susceperit, et curam domus, hoc est liberorum ac familiae. diserte Paulus distinguit a gubernatione Ecclesiae. Alii dicunt, Paulum non loqui affirmative, quasi velit admittere ad Episcopatum eum, qui maritus sit, sed *Negative loqui Paulum.* negative hoc tantum velle, ne quis admittatur ad Episcopatum, qui plures uxores habuerit. Sed haec glossa manifeste pugnat contra textum, qui affirmative dicit, constituas presbyteros, siquis sine crimine est, unius uxoris vir. Eum igitur qui unius uxoris vir est, dicit posse constitui Episcopum. Et Ambrosius inquit, qui sine crimine uxoris vir est, tenetur ad legem sacerdotii suscipiendi. *Hieronymus pro praesenti praeteritum substituit.* Hieronymus vero textum ita depravat, qui unius uxoris maritus non amplius sit, sed fuerit. Sed eadem ratione interpretanda essent etiam sequentia, qui non amplius sit, sed fuerit sobrius, prudens, pudicus, aptus ad docendum, etc. Sed Tit. 1 expresse ponitur verbum (est) si quis sine crimine, est unius uxoris vir. Aliter vero Paulus loquitur, quando id, quod praeteritum est, vult intelligi, ut 1. Tim. 5 vidua *γεγονυῖα*, quae fuit unius viri uxor. Et in illo ipso 3 cap. de Diaconis loquens, ita verba ponit, ut nulla ratione possint eludi, dicit enim Diaconi *ἔστωσαν*, sint unius uxoris viri. Et quod ibidem interponit de mulieribus, recte intelligitur esse descriptio, quales debeant esse Episcoporum et Diaconorum uxores, quia enim de mulierum officio in genere dixerat, cap. 2 et de viduis ac diaconissis dicturus erat, cap. 5. *Paulus describit quales debeant esse sacerdotum uxores.* Hoc ergo loco Episcoporum et Diaconorum uxores, quales debeant esse, describit. Atque ideo descriptione Diaconorum quasi interrupta, in medio ponit hanc particulam de mulieribus. Et postea pertexit descriptionem: Diaconi, inquit, sint unius uxoris viri, talis scilicet, qualem in parenthesi descripsit, ergo non mortuae, sed viventis uxoris, maritum intelligit, et Pauli regula est, quando mortua est uxor, virum liberatum esse a lege uxoris, ut mortuae uxoris maritus amplius esse et dici non possit, Rom. 7, 1. Cor. 7. *Chrysostomus.* Ita Chrysostomus Tit. 1 quaerit, quare Paulus talem Episcopum in medium producat, qui sit unius uxoris vir? Et respondet, obturat ora haereticorum, qui nuptias *διαβάλλουσι*, cavillantur seu criminantur, ostendens, quod *τὸ πρᾶγμα*, negotium illud non sit *ἐναγές*, impurum seu detestandum, sed adeo *τίμιον*, honorabile seu pretiosum, ut cum eo possit quis etiam sacrum Episcopatus thronum ascendere. Et 1. Tim. 3 dicit Chrysostomus: Paulum non ferre legem necessariam, ut nemo sine uxore posset fieri Episcopus, sed prohibere *ἀμετρίαν*, ne (ut Judaei) duas *κατὰ ταυτόν*, simul eodem tempore, habeat uxores, is qui constituendus est Episcopus. *Theophylactus.* Theophylactus hoc ita repetit, si duxerit uxorem Episcopus, unius sit, non multarum maritus. *Chrysostomus.* Chrysostomus vero attingit quidem alteram etiam interpretationem. Quidam inquit, dicunt Paulum intellexisse *τὸν ἀπὸ γυναικός*, qui ab uxore scilicet liberatus sit, mox vero addit, etiamsi hoc non sit, licet eum, qui uxorem habet, esse quasi non habeat, 1. Cor. 7. Licet enim *αὐτὸ πρᾶγμα μεταχειρίσασθαι καλῶς*, rem illam, seu negotium illud, scilicet consuetudinem conjugalem, recte et honeste tractare seu usurpare, sicut in divitiis fit. Haec Chrysostomus.

Elusio alia de discrimine dissimilium praeceptorum primitivae et posteriorum temporum Ecclesiae. Postremo alii, quia animadvertunt elusiones commemoratas non posse ferre lucem clarissimam textus Paulini, fatentur igitur et concedunt, hanc esse sententiam, sicut ostendimus. Sed dicunt primitivam Ecclesiam, dum adhuc rudis ex Gentibus constituebatur, leviora dedisse praecepta, et propter conversorum paucitatem sacerdotibus permisisse conjugium: Roborata vero Ecclesia, hominibusque ad potiora

provocatis, additum esse Ecclesiastico ordini coelibatum. Haec sunt verba Bunderi cujusdam. Sed Chrysostomus recte dicit: Paulum illo loco non de persona Timothei, sed in genere loqui de omnibus ad ministerium asciscendis, et quod Timotheo praescribit, hoc velle servari ab omnibus. Quis vero nisi Daemon ille, qui in hypocrisi prohibet nubere, 1. Tim. 4. Pontificiis revelavit, textum ita esse mutandum ut tempore Pauli quidem textus hic fuerit, Episcopus sit unius uxoris vir, Posteris vero temporibus textus ita sonet, Episcopus nullius legitimae uxoris vir sit, aut comburatur? Et quanta blasphemia est, Ecclesiam Apostolicam hac contumelia afficere, quod constitutiones et ordinationes ipsius, fuerint rudis indigestaque moles? Paulus enim in illo loco, non describit, primam tumultuariam constitutionem Ecclesiarum inter Gentes, sed inquit: ideo reliqui te in Creta, ut residua, quae desiderantur, pergas corrigere. Et utitur vocabulo valde significanti ἐπιδιορθώσῃ. Significat enim διορθόω, corrigo, emendo, recte dispono, curvum erigo, ut in rectum dirigatur, quod usitate dicimus reformare. Praepositio vero ἐπί, significat continuationem et absolutionem reformationis. Paulus igitur, quaedam praesens reformavit, reliqua, quae adhuc deesse videbantur juxta suum praescriptum, per Titum voluit absolui. Et partem illius absolutae Apostolicae correctionis seu reformationis, affirmat hanc esse, ut constituantur presbyteri, si quis sine crimine, est unius uxoris vir. Hegesippus certe apud Eusebium, lib. 3, cap. 32 non dicit, Ecclesiam post Apostolorum demum tempora adolevisse, et factam virginem immaculatam permansisse ad illa usque tempora, quando Simeon successor Jacobi crucifixus est, et addit tristem hanc querelam: Ut vero et Apostolorum chorus, et omnis illa aetas, quae a Domino susceperat, vivae vocis auditum, de hac luce decessit, tum velut in vacuam domum falsae doctrinae impius se error immersit. Ita Hegesippus. Pontificii vero ex illis posterioribus corruptis temporibus, non verentur Pauli ἐπιδιόρθωσιν, Tit. 1 corrigere ac mutare, et quidem eo titulo, quod meliora ac potiora sint habenda: quae posterioribus temporibus contra Paulum irrepserunt, quam quae ipse per Spiritum Sanctum constituenda et corrigenda ordinavit, sicut inquit, Tit. 1. Pius Lector candide haec consideret, res enim manifesta est.

Bunderus. Chrysostomus. — ἐπιδιορθόω. — Hegesippus.

CAPUT II.

QUOMODO CONTRA HUNC SPIRITUS SANCTI CANONEM, PONTIFICII PUGNENT.

1. *Antithesis Canonis Pauli et dogmatis Pontificii de coelibatu.* Chrysostomus dicit: Paulum ideo nuptias tanquam rem honorabilem, pretiosam et sanctam collocare in ipsum Episcopatus thronum, ut exstet in Ecclesia illustre testimonium ipso facto refutans haereticos, qui nuptias, ut prophanas et impuras criminantur. Pontificii vero conjugium in ordine Ecclesiastico simpliciter, nec admittere, nec ferre volunt, sed illud, ut rem prophanam et immundam, quae dignitatem et sanctitatem ministerii dedecoret impediat et inquinet, suspensionibus depositionibus, excommunicationibus, divortiis, vinculis, proscriptionibus, ferro et flamma in sacerdotibus suis persequuntur. Paulus dicit: Constitue presbyteros, si quis est sine crimine, unius uxoris vir. Pontificii vero, neminem in ordinem sacerdotum admittunt, nisi voverit, se in perpetuum nullius legitimae uxoris maritum fore, hoc est, nisi conjugium in perpetuum abjurarit. Et si unius legitimae uxoris vir sit, cum ignominia et contumelia a sacerdotio rejicitur. Paulus dicit: Dona quae ad ministerium necessaria sunt, etiam conjugatis a Deo conferri, atque ideo unius uxoris virum, si reliquis donis et virtutibus ad ecclesiae aedificationem necessariis a Deo ornatus sit, disponit, ordinat, imperat et edicit (haec enim est vis verbi διεταξάμην) in honorem conjugii eligendum esse in Episcopum. Pontificii vero conjugatum, quantumvis ea vitae sanctitate, illis donis et virtutibus, quas Paulus requirit, a Deo instructus sit, ad ministerium non admittunt, nec in eo tolerant sed in contumeliam et ignominiam conjugii, ab ordine Ecclesiastico rejiciunt et ejiciunt, nisi uxorem abjecerit et conjugium abjurarit. Atque ita Ecclesiam scelerate defraudant multorum opera, qui donis suis utiliter possent Ecclesiam aedificare. Econtra vero Ecclesiam replent ejusmodi hominibus, qui nec donis, nec virtutibus necessariis ad ministerium instructi sunt, quique nec vitae sanctitate, nec morum gravitate, ministerium ornare, et Ecclesiam aedificare possunt. Manifestum enim est, non omnes coelibes habere reliqua dona ad ministerium necessaria. Nec tot posse vere coelibes ad ministerium idoneos reperiri, quot ministris Ecclesia opus habet. Qui vero in sacris ordinibus constituti sunt, et donum continentiae non habent, nec tamen propter interdictum Ecclesiae Pontificiae matrimonium contrahere possunt, illi ustionibus et obscoenis pollutionibus, non tantum privatim conscientiam suam sauciant et maculant, Spiritum Sanctum excutiunt, orationem abominabilem faciunt, sed publice etiam totam Ecclesiam, quae pastorum exempla sequitur, foedis libidinibus replent, ministerii dignitatem et sanctitatem, turpiter prostituunt et maculant. Nihil horum negari potest. Praeterea laqueum votorum perpetui coelibatus, seu potius abjurationis conjugii in perpetuum injiciunt omnibus, quos in ordinem Ecclesiasticum admittunt, sive habeant donum continentiae, sive non habeant, id quod directe pugnat contra Paulum, qui nemini laqueum vult injici. Quod enim fingunt, Deum omnibus velle dare donum coelibatus, atque ideo omnes posse conjugium abjurare, supra refutatum est. Et Chrysostomus explicans illud, melius est nubere, quum uri, dicit hanc esse sententiam, quia magna est tyrannis ἐπιθυμίας, concupiscentiae. Si igitur multum sustineas βίαν καὶ πύρωσιν, vim et ustionem, ἀπαλλάχθητι πόνων καὶ ἱδρώτων, μήποτε καὶ πειραθῇς,

Pontificii Ecclesiam libidinibus foedis replent. — Chrysostomus de ustione.

Opima beneficia: et sitis honorum castrat Pontificios.

desiste a laboribus et sudoribus, ne forte subvertaris. Plerique vero in regno Pontificio, non propter regnum coelorum, sed propter pinguia beneficia, et spe amplissimarum dignitatum se castrant, hoc est, conjugium abjurant et omnis generis foedis libidinibus se polluunt. Sicut Erasmus inquit: Vereor ne census Ecclesiastici, castrent hodie Clericos verius, quam pietas.

2. Cumque Paulum coelibatum illis etiam, qui donum continentiae habent, non ausus fuerit praecipere, nec conjugium prohibere: Pontificii lege severissima omnibus suis clericis coelibatum tanquam necessarium ad sacerdotium, praecipiunt et conjugium in perpetuum prohibent, sive donum continentiae habeant, sive non habeant: Et eo ipso produnt cujus spiritus sint. Paulus enim expresse dicit: Prohibitionem conjugii esse spiritum erroris et doctrinam Daemoniorum, 1. Tim. 4. Nec elabi inde possunt, quod fingunt Paulum respexisse ad solos Tatianos et Manichaeos, qui nuptias in universum omnibus prohibuerunt, eo, quod abominabiles et damnabiles illas judicarent. Non enim de una aliqua secta, nec de certo aliquo puncto temporis, mox post Apostolorum seculum loquitur: sed in plurali vocat spiritus erroris et doctrinas Daemoniorum, et quidem in novissimis temporibus praedicit hoc maxime eventurum. Nec relevat Pontificios quod dicunt, se non in universum damnare nuptias, nec omnibus eas prohibere sed tantum certo ordine, Clericis scilicet, propter dignitatem, sanctitatem et mundiciem sacerdotii. Nam et Manichaei non in universum omnibus conjugium prohibuerunt, sed tantum electis suis, propter majorem sanctitatem et perfectionem. Auditoribus enim suis, quos ita vocabant, ut imperfectioribus, conjugium permittebant. Num igitur propterea Manichaeos a Spiritibus illis erroris, et a doctrinis Daemoniorum apud Paulum, eximemus? Imo Paulus ostendit, se de illis maxime loqui, qui non in universum damnant, sed propter hypocrisin, hoc est, propter externam speciem sanctitatis et perfectionis prohibent nubere. Et certe, propter illam ipsam rationem Pontificii clericis et regularibus suis prohibent nuptias, quia scilicet scriptum sit: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Item, mundamini qui fertis vasa Domini. Et Thomas Aquinas dicit: Ad perfectionem tendentibus maxime vitandum est vinculum conjugale. Quod vero Paulus addit, spiritus illos impostores sub hypocrisi habere conscientiam pollutam et contaminatam tanquam inustis cauterii stigmatis notatam, eo ipso, foeditatem Pontificii coelibatus toti jam orbi notissimam, quasi intento digito demonstrat. Nec valet exceptio, quod dicunt, se neminem cogere ad suscipiendos ordines, et ad emittendum votum coelibatus. Neminem enim ad beneficia Ecclesiastica admittunt, nisi votum perpetui coelibatus, quod nihil aliud est, quam abjuratio et prohibitio conjugii in perpetuum, susceperit. Et certe constitutis in sacris ordinibus, conjugium sub poena anathematis et diminutionis capitis, severissime prohibent. Et verbum quidem prohibendi, quidam non libenter usurpant, sed quid refert alia vocabula quaerere, cum re ipsa et de facto clericis suis severissime prohibeant τὸ γαμεῖν? Et ne a vocabulo quidem prohibendi seu interdicendi sibi temperant, ut non re ipsa tantum, sed in verbis etiam exstent notae, cujus Spiritus doctrina illa sit. Nam 26, qu. 2 exstant haec verba: Copula sacerdotalis nec legali nec Evangelica, nec Apostolica autoritate prohibetur: Ecclesiastica tamen lege, penitus interdicitur. Habes testimonium ex ipsorum decreto manifestum, quod Spiritus Veteris et Novi Testamenti, qui est Spiritus veritatis, non prohibeat copulam sacerdotalem. Alius igitur Spiritus est, qui eam lege Ecclesiastica penitus interdicit. Et quis ille Spiritus sit, Paulus diserte exprimit 1. Tim. 4. Spiritus scilicet erroris, proferens in hypocrisi doctrinas Daemoniorum prohibentium nubere. Ita Calixti decretum habet, Presbyteris, Diaconis, Subdiaconis et Monachis concubinas habere seu matrimonia contrahere penitus interdicimus. Elibertino Concilio Canone 33 placuit in totum prohibere Episcopis, Presbyteris, Diaconis ac Subdiaconis, positis in ministerio, abstinere se a conjugibus, etc. Et hoc certe est ad verbum reddere id, quod Paulum scribit κωλυόντων γαμεῖν, interdicentium seu prohibentium contrahere matrimonia.

Locus 1. Tim. 4 de prohibitione nuptiarum.

Thomas Aquinas.

Excusatio Pontificiorum neminem a se ad ordinum susceptionem cogi.

CAPUT III.

ARGUMENTA PONTIFICIORUM PRO LEGE COELIBATUS SACERDOTUM.

1. Et haec cum manifeste pugnent contra Canonem Spiritus sancti per Paulum promulgatum, tamen ex Scriptura argumenta conquirunt ad stabiliendam prohibitionem conjugii in ordine Ecclesiastico, quasi Scripturam per Scripturam eversuri. Et observetur mutatio status controversiae: quidam enim olim contenderunt, et nunc etiam disputant, prohibitionem copulae sacerdotalis esse juris divini, duplici ratione. Primo, quia fingunt esse traditionem Apostolicam. Secundo, quia argumentis ex Scriptura eam probant. Et in Concilio Tridentino magnis contentionibus hoc disputatum fuit. Sed alii quia vident hoc figmentum nimis esse impudens, cum praeter Paulum, etiam veteris Ecclesiae historia, sicut mox ostendemus, et ipse etiam Gratianus (in capitulo Sors) reclament. Ac Scholastici etiam saniores disputant, Ordinem annexum habere votum continentiae, non per se, aut ex jure divino, sed impedire conjugium ratione statuti Ecclesiastici. Atque in hanc sententiam tandem videtur etiam Concilium Tridentinum descendisse, cum Canone 9 inquit: Non obstante lege Ecclesiastica. Ita vero, cum concedant, non jure divino, sed Ecclesiastica lege sacerdotibus prohiberi conjugium, quaestio plana erit. Primo, an servus ea de re possit legem ferre, de

Argumenta Pontificiorum pro coelibatu asserendo. Status callida transpositio in hac quaestione, coelibatum sacerdotum esse juris divini.

Gratianus Scholastici

Concilium Tridentinum.

Status causae.

qua nihil praecipere voluit ipse Dominus, sicut Theodoretus loquitur. Secundo, an conjugium, quod Deus illis, qui donum continentiae habent, liberum permisit, illis vero, qui non continent, mandavit, Ecclesia possit lege sub poena anathematis prohibere. Tertio, an conjugium, quod Deus honorabile pronuntiavit esse in omnibus, Ecclesia sua lege possit abominandum et detestandum facere in sacerdotibus. Quarto, an prohibitionem conjugii, quam Paulus pronuntiat esse Daemoniorum doctrinam, Ecclesia sua lege possit canonizare. De his sane quaestionibus, non opus est prolixe disputare, analogia enim fidei ostendit etiam Idiotis, quid respondendum sit. Cumque fateantur legem de coelibatu sacerdotum non esse, nec divini juris, nec naturalis, sed positivi, certe ipsi in decretis suis tradunt, quando statutum aliquod non amplius aedificat, sed destruit, non esse rigide, et inclementer defendendum, sed pro ratione aedificationis Ecclesiae, mutandum. Debebant igitur eandem humanitatem praestare, etiam in lege coelibatus relaxanda, quam vident calamitatem Ecclesiae esse, et publice et privatim.

2. Sed dicunt obstare multa gravissima Scripturae dicta, quae legem illam coelibatus confirment. Atqui ita prohibitio conjugii in sacerdotibus esset juris divini, si Scriptura eam traderet et confirmaret, quod tamen ipsi negant.

Principium firmiss.

Et omnibus quidem illis argumentis recte opponi potest unum illud axioma, quod verum, certum, solidum, et firmum est: Nempe, quando de re aliqua in Scriptura habemus expressum et determinatum textum (ut de Episcopo, Presbytero et Diacono, unius uxoris marito) non admittenda esse ulla alia argumenta, ex quibuscunque Scripturae locis formentur. Quacunque enim specie pingantur, recte respondetur: Paulus illud, quod opponitur, non ignoravit, et tamen hoc non obstante, dicit: Constitue Presbyteros, si quis sine crimine est unius uxoris vir.

3. Ordine tamen videbimus, quae illa argumenta sint, et quantum habeant momenti. Quia vero pleraque omnia, quae ad explicationem illorum argumentorum pertinent, in superioribus sunt exposita, hoc loco breviores erimus, et ordine tantum praecipua argumenta, quae ex Scripturae locis formare solent, monstratis fontibus solutionum recensebimus. Nec vero ignoro, Patres etiam aliquando talia argumenta formare, et tales rationes nectere coepisse. Sed illi suis ratiocinationibus non ferebant leges, nec conscientiis laqueos injiciebant, sed tantum ostendebant videri sibi, coelibatum ad officia ministerii Ecclesiastici magis commodum esse, quam conjugium. Quomodo vero illis argumentationibus sensim progressum sit, et ex eo, quod Origenes dicit (mihi videtur) item ex eo, quod Eusebius dicit (decet) factum sit (debet et oportet), collatio historiarum et argumentorum apud Patres ostendit, sed recitentur argumenta.

Argumenta Pontificiorum e Scriptura facta.

4. Primo, multa argumenta formantur ex loco, 1. Cor. 7 ut vacetis jejunio et orationi. Nec mirum est Pontificios conari legem coelibatus sacerdotum, ex illo potissimum capite confirmare. Chrysostomus enim scribit, fuisse quosdam, qui totam illam disputationem Pauli de virginitate seu coelibatu, voluerint ad solos sacerdotes et doctores in Ecclesia restringere, quos Chrysostomus ex ipso textu refutat. Ita Origenes tractans illum locum, dicit: Certum est impediri sacrificium juge aut indesinens iis, qui necessitatibus conjugalibus inserviunt Unde mihi videtur, quod illius solius est offerre sacrificium indesinens, qui indesinenti et perpetuae se castitati devoverit. Ambrosius ita argumentatur: Si plebeis hominibus orationis causa, ad tempus abstinere praecipit Apostolus, ut vacent orationi, quanto magis Levitis et Sacerdotibus, quos die noctuque pro plebe sibi commissa, orare oportet? Mundiores ergo esse debent caeteris, quia actores Dei sunt. Hieronymus ita inquit: Si laicus et quicunque fidelis digne orare non potest, nisi abstineat officio conjugali: Sacerdoti, cui semper pro officio offerenda sunt sacrificia, semper orandum est, ergo semper carendum matrimonio.

Chrysostomus de 7 cap. prioris ad Cor. Origenes.

Ambrosius.

Hieronymus.

Respondeo, locus ille Pauli in superioribus explicatus est. Ad consequentiam igitur, quam Patres inde formant, simpliciter respondeo: Paulus bene noverat sacerdotum officium, et quod semper ipsis sit pro Ecclesia orandum, et tamen dicit: Oportere Episcopum esse irreprehensibilem, unius uxoris virum. Ita Diaconi sint unius uxoris. Interpretationem igitur et consequentias Origenis, Ambrosii et Hieronymi, Paulus ipse rejicit et refutat. Et haec solutio omnium firmissima est. Aliqua tamen modestia est Origenis, qui opinionem suam, non praetoria autoritate proponit, sed inquit: Mihi videtur. Constat enim Origenem nimium fuisse admiratorem coelibatus, qui dicitur ideo sibi virilia exsecuisse, ut posset continens esse, quod exemplum multi tunc alii secuti sunt, ut Ecclesia coacta fuerit severiter hoc prohibere, ut non mirum sit, Origenem primum fere esse inter Patres, qui ita disputare coepit, quod diligenter observetur: Et tamen Origenicum illud VIDETUR, Ecclesia illius temporis, non tantum non recepit, sed non multo post diserte damnavit in Gangrensi synodo, quasi soli coelibes, et non conjugati, possent offerre et pro Ecclesia orare. Sicut Paphnutius in Nicena synodo argumentationes, quae postea a Hieronymo et Ambrosio repetitae sunt, refutavit, sicut mox in historia coelibatus ostendemus. Quod vero Hieronymus dicit, ideo debere a conjugio abstinere, ut digne possint orare, hoc est, sicut Carthaginensis secunda Synodus dicit, quo possint simpliciter, quod a Domino postulant, impetrare, blasphemia est, faciens conjugium rem tam impuram, ut orationem faciat foetere coram Deo, ut non possit exaudiri. Sed haec in superioribus refutata sunt, ubi ad hoc monstratum est, de quibus orationibus Paulus in illa sententia, 1. Cor. 7 loquatur. Tantum igitur Chrysostomi interpretationem adscribam, cujus haec sunt verba, quae Hieronymi argumentationem infringunt et refutant. Intelligit orationem *τὴν μετὰ πλείονος σπουδῆς*, quae sit majori intentione. Si enim diceret *συνιόντας ἀλλήλοις*, eos qui conjugali consuetudine utuntur, non debere vel

Origenes se ipsum castravit.

Gangrense Concilium.

Paphnutius.

Hieronymus.

Chrysostomus.

posse orare, quomodo locum et tempus haberet quod alibi praecipit indesinenter orandum? Licet igitur καὶ ὁμιλεῖν γυναικὶ καὶ εὐχῇ προσέχειν et cum uxore consuetudinem habere, et precibus intentum esse, sed continentia illae fiunt exactiores, ἀκριβέστεραι. Non enim simpliciter dicit, ut oretis, sed ut vacetis orationi, ut qui intelligat, consuetudinem conjugalem inducere ἀσχολίαν, non autem ἀκαθαρσίαν.

Argumentum secundum.

5. Secundo: Ex illa etiam Pauli sententia varia texunt argumenta. Coniux curat ea quae mundi sunt. Coelebs vero quae sunt Domini, ut sine distractione Domino adhaereat. Inde enim inferunt, Conjugium nulla ratione convenire ministerio Ecclesiastico, quod sine aliis solicitudinibus et distractionibus debet curare quae sunt Domini. Sed de sententia illa Pauli in superioribus satis dictum est, quae hoc loco non repetam, inde enim peti possunt. Et sane si quis donum continentiae habeat, et reliquis virtutibus ad ministerium necessariis a Deo ornatus sit, is proculdubio potest expeditius obite officia ministerii. Consequentiam vero generalem, quae inde texitur, quasi nemo conjugatus, etiamsi caeteras virtutes Episcopales habeat, possit in ministerio ea, quae Domini sunt, recte curare, aut quasi ideo conjugatus ad ministerium non sit admittendus, Paulus negat et refutat. Qui enim haec scribit 1. Cor. 7 et qui dicit: Nemo militans implicat se negotiis secularibus; Idem quando ex eodem spiritu praescribit formam Episcopi, et quidem talis Episcopi, quem vult esse fidelem dispensatorem Dei, dicit: Sit unius uxoris vir, nec curam domus et familiae per se impedire officia Episcopi, Paulus ostendit; Inquit enim, domui suae bene praesit, liberos habeat subjectos. Cumque Deus uxorem appellet adjutorium viri, et Paulus mulieribus attribuat οἰκοδεσποτεῖν, gubernationem seu administrationem domus, sicut et Solomon inquit: Sapiens mulier aedificat domum. Conjugatus igitur Episcopus, multis negotiis et curis domesticis sublevatur ab uxore pia, ut possit ministerio suo expeditius vacare, sicut paulo ante etiam ostendimus. Et quid ineptius est, quam nostros Episcopos, (qui cum deberent Deo militare, toti immersi sunt politicis, secularibus et aulicis negotiis) disputare περὶ ἀπραγμοσύνης coelibatus, quam Chrysostomus ex Paulo recte celebrat, cum ipsi propter negotia secularia petant dignitates Ecclesiasticas.

Argumentum tertium. Hieronymus.

6. Tertio, Sursum et deorsum versant argumentum, quod ex historia de vicibus sacerdotalibus 1. Par. 24 formant. Hieron. lib. 1 contra Jovinianum inquit: Nam et in veteri lege, qui pro populo hostias offerebant, non solum in domibus suis non erant, sed purificabantur ad tempus ab uxoribus.

Ambrosius.

Ambrosius 1. Tim. 3. Veteribus ideo concessum est uxores ad usum habere, quia multo tempore vacabant a ministerio, David enim 24 constituit classes, ut vicibus deservirent: At ubi tempus imminebat ministerii, purificati aliquantis diebus accedebant ad templum offerre Domino: Nunc vero paucos quotidie necesse est in Ecclesia praesto esse, nec habent dilationem, ut post conventum legitime purificentur sicut veteres. Ac per hoc omnes a conventu foeminae abstinere debent.

Innocentius.

Innocentius ad Exuperium Episcopum Toletanum ita scribit: Nam cum et veteribus sacerdotibus, durante ministerii sui tempore, necesse fuerit se continere etiam ab uxoribus propriis, tametsi ad sacerdotii successionem necessario uterentur conjugio, nec satis mundos dignosque habuit lex etiam illa carnalior, ad obeundi divini cultus et sacri altaris, quamvis umbratica ministeria, qui non abstinuissent etiam uxoribus propriis, quanto magis decet nostros sacerdotes, pudicitiam ordinationis die servare, etc.

Respondeo: Haec argumentatio sumit principia partim incerta, partim falsa. Nulla ergo vel vera, vel necessaria consequentia inde conficitur. Fingit enim vices sacerdotales ideo institutas, ne immundicies consuetudinis conjugalis, qua propter successionem, carere non poterant, pollutione quadam, indignos redderet sacerdotes ad obeunda officia ministerii. Historia enim ubi institutio illa de vicibus sacerdotalibus accurate describitur, hujus rei prorsus nullam facit mentionem, sed alia ratio illius distributionis ibi redditur. Et manifestum est, vices illas, quadringentis plus minus post Moysen annis a Davide institutas. Et interea sacerdotes semper fuerunt conjugati, ac liberis operam dederunt. Imo ipse Pontifex, singulis diebus mane ac vesperi jubebatur sacrificium offerre Domino, Exod. 29. Et tamen generabat liberos. Quomodo igitur post conventum cum uxore, per aliquot demum dies purificatus, ad sacrificium accedere potuisset? Animadvertit hoc etiam Augustinus, qui cum legat Lev. 15. Vir a coitu pollutus sit usque ad vesperam, misere se torquet, quomodo Pontifex ante illas vices, singulis diebus potuerit suffitum facere, et tamen simul etiam liberis operam dare, quaest. in Lev. 82. Et in 2. Retractationum.

Augustinus.

Deinde neque hoc ex Scriptura probari potest, exstare ullum expressum mandatum interdicens sacerdotibus consuetudinem conjugalem, et jubens eos abesse propria domo toto tempore vicis suae, quasi inde immundi et indigni redderentur, ad obeunda altaris ministeria. Quod enim Zacharias tempore vicis suae domo abest, habitans in exedris templi, inde factum fuit, quia habitationem suam non habebat Hierosolymis, sed in civitate Juda. Nec scio exstare legem, quod sacerdotes ex domibus suis venientes, per aliquot dies purificandi essent, priusquam templum ingrederentur. Putificatio enim, quae Num. 8. describitur, longe alia est. Et tamen argumentatio illa tanta contentione a tam multis urgetur, ut sacerdotibus Novi Testamenti laquei injiciantur, cum tamen principia ejus dubia prorsus et incerta sint. Sumit enim hoc pro confesso, Consuetudinem conjugalem reddidisse hominem immundum in Veteri Testamento, cum tamen in toto Veteri Testamento non exstet expressis verbis talis lex. Nam Lev. 15 unde hoc conantur probare, quia vulgaris translatio habet: Vir a quo egreditur semen coitus, immundus erit usque ad vesperam, Textus originalis aliud habet et agit, nempe περὶ γονοῤῥοίας, sicut manifestius ex 22. cap. Levitici colligitur. Nec ex hi-

storia Abimelech hoc potest liquido et certo probari, sicut supra ostendimus. Et ut maxime in Veteri Testamento, consuetudo conjugalis attulisset legalem et Mosaicam quandam pollutionem, qua consequentia jugum illud sacerdotibus Novi Testamenti imponeretur, a quo Christus totam Ecclesiam liberavit? Num igitur Leviticas pollutiones in Novum Testamentum reducemus, et quidem arctius, quam sub lege fuerunt, astringemus? Lex enim servitutis sacerdotibus permittebat conjugium: Pontificii vero penitus interdicunt, idque sub lege libertatis. Certe Paulus simpliciter dicit, sit unius uxoris vir. Et si maxime Levitica aliqua pollutio in consuetudine conjugali fuisset, Paulus expresse eam abrogat, cum inquit: Honorabile esse conjugium in omnibus, et cubile seu concubitum impollutum, κοίτην enim vocat. Nulla igitur prorsus est consequentia in illa argumentatione, quam tamen magna confidentia, non recentiores tantum, sed et veteres ad evertendum manifestum textum (sit unius uxoris vir) usurpant.

7. *Quartum argumentum.* Quarto, ex illo etiam loco 1. Cor. 7. Si quis judicavit in corde suo servare virginem suam, bene facit, etc. formant argumenta pro perpetuo coelibatu sacerdotibus indicendo, hoc modo: Ecclesia non minus juris habet in suos ministros, quam pater in filiam. Sed patriae potestati Paulus hoc tribuit, quod possit filiam servare virginem. Et addit: Patrem hoc modo non tantum bene, sed etiam melius facere, quam si filiam elocaret. Ecclesia igitur non tantum bene fecit, prohibendo ministris suis conjugium, sed melius facit, quam si conjugium ipsis concessisset. Respondeo: Paulus non tribuit parentibus tyrannicam potestatem, ut liberis suis matrimonium prohibere, et contra naturam ac voluntatem ipsorum, ad coelibatum ipsos adigere possint, sive habeant donum continentiae, sive non habeant, sed patriae potestati certos circumdat limites, cum inquit: Non habens necessitatem, sed potestatem propriae voluntatis, scilicet, si filia habet donum continentiae, et *Oecumenius.* ὁρμὴν (sicut Oecumenius loquitur) ad coelibatum, tunc pater habet potestatem propriae voluntatis, et bene facit, si servet virginem, modo tamen ipsi laqueum non injiciat. Si vero filia donum continentiae non habeat, nec ὁρμὴν ad coelibatum, tunc pater non habet deliberationem consilii, sed necessitatem praecepti: propter vitandam fornicationem, quisque habeat conjugem. Si se non continent, nubant. Melius est nubere, quam uri, sicut in superioribus illa Pauli sententia latius explicata est. Inde vero hoc sequitur, Ecclesiam posse quidem pro diversitate donorum, ex ministris quibusdam coelibatum suadere, sed sine laqueo, quibusdam vero debere conjugium concedere. Sicut autem non pater sed tyrannus esset, qui filiam non habentem donum continentiae, ad coelibatum cogeret: Ita iniqua et tyrannica lex est, sine discrimine prohibens conjugium omnibus ministris Ecclesiae, sive donum continentiae habeant, sive non habeant.

Ejusdem generis est et hoc argumentum: sicut paterfamilias habet liberam potestatem, vel eligendi, vel rejiciendi ministros in sua oeconomia, prout ipsi videtur, ita Ecclesia potest tale decretum facere, quod velit conjugatos a ministerio repellere, et non alios ministros admittere, aut tolerare, quam coelibes. Respondeo: S. Spiritus Ecclesiae praescripsit certam formam, secundum quam debet ministros eligere. Et in illa forma inter caetera expresse praescribitur: Si quis sine crimine est unius uxoris vir. Non itaque licet Ecclesiae contrarium decretum facere. Non enim sui juris est Ecclesia, sed Christo tanquam capiti debet esse subjecta.

8. *Quintum genus argumentorum ab haereticis damnatis mutuantur Pontificii. Syricius et Innocentius.* Quinto, Pontifices Romani, pro stabilienda prohibitione conjugii in ordine Ecclesiastico, tales afferunt rationes, quae a veteribus haereticis mutuo sumptae sunt, et manifeste contumeliosae sunt in sanctam institutionem conjugii, adeo ut illarum inter ipsos etiam Pontificios, si qui aliquid adhuc frontis habent, pudeat. Syricius enim et Innocentius sacerdotes ex propriis conjugibus generantes sobolem, contumeliose appellant sectatores libidinum, et praeceptores vitiorum. Has autem reddunt rationes, quia scriptum sit: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Item, si sacerdos contaminatus fuerit carnali concupiscentia (de usu autem legitimi conjugii loquuntur) quo pudore vel sacrificabit, vel qua conscientia, quove merito exaudiri se credit, cum dictum sit: Omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil mundum, et qui in carne sunt Deo placere non possunt. Sit igitur munditiae puritate securus, qui offerre aut baptizare debet. Alii allegant illud Jes. 52. Pollutum nolite tangere: Mundamini, qui fertis vasa Domini. Et Ephes. 5. Sponsa Christi debet esse gloriosa, sine macula et ruga. Item, Rom. 13. Non in cubilibus, sed induamini Dominum Jesum Christum. Hae rationes non requirunt operosam explicationem vel refutationem, manifeste enim ostendunt, prohibitionem conjugii in regno pontificio, esse ipsam doctrinam Daemoniorum. Nam et veteres haeretici, iisdem prorsus et similibus argumentis olim damnarunt conjugium, sicut in superioribus ostensum est. Ac supra cum de sanctimonia et castitate conjugii ageremus, fundamenta solutionum monstrata sunt. Sententiae enim pleraeque sunt generales, pertinentes ad omnes fideles, et loquuntur de peccatis inquinantibus conscientiam, et excludentibus a regno Dei, quibus legitimum conjugium accensere, Daemoniorum doctrina est. Quaedam vero sententiae diriguntur ad sacerdotes Veteris Testamenti, quibus usus conjugii expresse concessus fuit, et tamen fuerunt sancti, mundi et impolluti, etiam secundum legem.

9. *Argumenta ex dictis scripturae de votis.* Sexto, multa texunt argumenta ex locis Scripturae de votis, et quod omnes, qui volunt et petunt, possint donum continentiae a Deo impetrare, quia scriptum sit: Quaecunque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis: Sed haec in praecedentibus prolixe sunt explicata.

10. Allegant etiam illum locum, Qui uxores habent, sint quasi non habentes, ergo sacerdotes non debent consuetudinem habere cum uxoribus propriis. Sed Chrysostomus ostendit, Paulum ibi in genere loqui,

de omnibus fidelibus, non in specie de sacerdotibus. Nec Paulus illis verbis prohibet congressum conjugum, expresse enim dicit: Ne fraudetis vos, sed vult, ne ita addicti sint uxoribus, ut ea, quae Dei sunt, vel violent, vel negligant.

11. Andradius. Andradius praeterea ex loco, Jes. 56 de Eunuchis ita argumentatur. Praecipuus locus in domo Dei, quae est Ecclesia, est ordinis Ecclesiastici. Sed Propheta vaticinatur Deum in Novo Testamento principem illum locum Eunuchis daturum. Ergo Clerici, qui principem in Ecclesia locum obtinent, debent coelibes esse. Sed sententia illa Esaiae in superioribus est perspicue explicata. Hoc igitur loco nihil aliud addam, quam quod Christus ipso facto ostendit, falsam esse illam interpretationem et argumentationem ex loco Esaiae. Inter Apostolos enim plerosque fuisse conjugatos, testantur vetustissimi Patres, ut Ignatius ad Philadelphienses. Clemens 3. Strom. Euseb. lib. 3 histor. Eccles. Ambros. 2. Cor. 11 et Matth. 19 cum Christus de coelibatu ab ipsis Apostolis interrogaretur, respondit: Non omnes capiunt verbum hoc, sed qui potest capere, capiat. Paulus etiam illam argumentationem disertis verbis refutat: Instituens enim reformationem, de constituendo principe illo in Ecclesia loco, expresse dicit, constitue presbyteros, si quis est sine crimine unius uxoris vir. Item Diaconi sint unius uxoris viri.

Apostolorum plerique conjugati fuerunt.

12. Andradii argumentum. Argumentatur etiam Andradius ex loco Deut. 33. Qui dixit patri suo et matri suae nescio vos, et fratribus suis, ignoro illos, et nescierunt filios suos, hi custodiunt judicia tua o Jocob, et legem tuam o Israel, ponent holocausta super altare tuum. Ergo multo magis in Novo Testamento, Clerici ita debent divinis rebus addicti esse, ut uxores nec ducant, nec habeant. Respondeo: Deus illa lege non flagitat a Levitis, ut non habeant parentes et fratres, vel ne generent filios. Erant enim in Veteri Testamento conjugati, sed ne illos plus ament, quam Deum, Matth. 10, Luc. 14. Et si in ministerio scandalizaverint Levitas, ut possint illis renuntiare, Matth. 18, Luc. 14 sicut fecerunt Levitae, Exod. 32. Imo si ratio et fidelitas ministerii flagitaverit, ut possint relinquere parentes, domum, uxorem, liberos propter nomen Christi, Matth. 19. Quod autem inde non sequatur, conjugium interdicendum esse sacerdotibus, Deus ipse in Veteri Testamento ostendit, Levit. 21. Et in Novo Testamento Christus habuit Apostolos conjugatos, Paulus etiam dicit: Oportet Episcopum esse irreprehensibilem unius uxoris virum.

13. Summa legis Pontificiorum de coelibatu. Haec sunt praecipua argumenta, quae Pontificii pro stabilienda lege coelibatus sacerdotum, ex Scripturae quibusdam sententiis formant, quae hoc nullo modo efficiunt, quod lex coelibatus continet: Nullum scilicet conjugatum, etiamsi reliquis virtutibus ad aedificationem Ecclesiae necessariis instructus sit, ad ministerium admittendum, vel consuetudinem conjugalem in ministerio non esse tolerandam, vel solos coelibes ad ministerium esse idoneos, vel jugum coelibatus omnibus sacerdotibus esse imponendum, sive donum continentiae habeant, sive non habeant. Hic enim est status, ad quem argumentationes diriguntur. Nam coelibes, qui donum continentiae habent, si caeteris etiam virtutibus, quas Paulus describit, polleant, posse expeditius ministerium curare, de eo nulla est controversia.

14. An coelibatus Pontificius ornet dignitatem ministerii Ecclesiastici. Septimo, multas nectunt ratiocinationes, ideo retinendam et defendendam legem coelibatus, quia dignitatem ministerii Ecclesiastici deceat, ornet, promoveat, ut in majori apud populum autoritate et existimatione sit. E contra colligunt multa incommoda, quae ex conjugio presbyterorum oriantur, ut quod reditus Ecclesiastici imminuantur, quodque uxores et liberi presbyterorum, si illi moriantur, cogantur in egestate vivere, quare ministerium, cujus autoritatem apud omnes expedit maximam esse, in contemptum adducatur. Hae politicae rationes speciose possunt amplificari, sed responsio simplex et vera est, Spiritum Sanctum omnium optime novisse, quid dignitatem et sanctitatem ministerii in regno Dei vere possit ornare et adjuvare, is autem diserte dicit, sint unius uxoris viri. Nec dignitas et autoritas ministerii Ecclesiastici metienda est ex politicis opibus, dignitatibus et splendoribus. Regnum enim Christi non est de hoc mundo, et qualis fuerit Apostolorum conditio ex historia ipsorum manifestum est. Dignitas enim et autoritas ministerii consistit in testimonio bonae conscientiae, 2. Cor. 1 et in fidelitate dispensationis, 1. Cor. 4 quodque Deus suo Spiritu, gratia, benedictione et efficacia ministerio adest, 1. Cor. 2, 2. Cor. 10 quae virtus Dei in infirmitate secundum carnem perficitur, 1. Cor. 2, 2. Cor. 4 et 12. De reditibus vero Ecclesiasticis posset iniri certa ratio, et viduis ac orphanis sacerdotum posset ac deberet honesta ratione prospici, ut propterea non opus esset contra Paulum decreta facere, conscientiis laqueos injicere, et omnia foedis libidinibus replere.

In quibus vere consistat dignitas ministerii Ecclesiastici.

15. Testimonia patrum, etc. Postremo, potissimam victoriae partem collocant in testimoniis patrum et antiquitatis, in Conciliorum decretis, in praescriptione longae consuetudinis, et in exemplis multorum, qui aliis remediis ad reprimendos et restinguendos aestus libidinis usi sunt, quam conjugio. Et sane strepitu illo patrum, antiquitatis, Canonum et exemplorum, posset aliquis, si non moveri, at saltem perturbari, ideo contexemus ordine historiam coelibatus ab initio, ab ipsis Apostolorum temporibus ad nostra usque secula. Inde enim manifestum erit, legem coelibatus non esse antiquissimam, sed defensionem et usurpationem conjugii sacerdotum longe esse antiquiorem. Ostendet etiam illa historia, quomodo melioribus Ecclesiae temporibus, saepius quidem tentata, sed semper repulsam passa fuerit lex illa coelibatus, et quomodo postea inclinata virginitate Ecclesiae, sicut Hegesippus loquitur, coeperit sensim sub hypocrisi sanctitatis irrepere, donec tandem manifeste operante mysterio iniquitatis Antichristianismi, stabilita est, non tamen sine magnis contentionibus, et piorum contradictionibus. Nunc igitur in genere tantum respondeo, quia patrum opi-

Utilitas historiae coelibatus.

Generalis responsio ad patrum testimonia. Justinus.

testimonia. Justinus. niones, et praescriptio antiquitatis opponuntur manifeste sententiae Pauli, dicimus cum Justino, Paulus est pater patrum, cujus ea est autoritas, ut si vel Angelus e coelo aliquid annuntiaret, praeter id, quod a Paulo annuntiatum est, anathema sit habendus. Ad objectionem de antiquitate Ignatius respondet, elegante sententia in Epistola ad Philadelphum, *τοῖς τοιούτοις ἐγὼ λέγω, ὅτι ἐμοὶ ἀρχεῖα ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ χριστός, οὗ παρακοῦσαι πρόδηλος ὄλεθρος.* Illis qui antiquitatem objiciunt, ego dico, quia mihi antiquitas est Jesus Christus, quem nolle audire manifestus interitus est. Et Cyprianus recte dicit: Non quaerendum est, quid aliquis ante nos fecerit, sed quid ille, qui ante omnes est, faciendum jusserit. Item Christus non dicit: Ego sum consuetudo, sed sum veritas. Ad conciliorum decreta, quae pro lege coelibatus afferuntur, hoc in genere respondeo: Cum in Nicaena celeberrima synodo lex coelibatus sacerdotum repulsam sit passa, sicut mox ostendemus, licet igitur posteriora quaedam concilia, legem illam admiserint et stabilierint, hoc nihil praejudicat veritati. Nam decretum distinct. 50 inquit: Quando in aliquibus gestis conciliorum discors sententia invenitur, illius concilii magis debet teneri sententia, cujus antiquior et potior exstat autoritas: Et in omni lege observandum est, ut malum prohibeatur, et bonum praecipiatur. Jam vero lex coelibatus prohibet conjugium, quod bonum est, et a Paulo ordini Ecclesiastico permissum, praecipit autem, ut illi, qui donum continentiae non habent, in ustione potius et periculo fornicationis maneant, quam matrimonium contrahant, quod malum et perniciosum est. Remedium etiam divinitus illis, qui non continent, concessum et ordinatum prohibet. Ac causas prohibitionis eas reddit, quae manifeste blasphemae sunt in sanctitatem et castitatem conjugii, sicut ostensum est. Finis certe constitutionum Ecclesiasticarum in ordinibus sacris hic esse debet, ut militare possint bonam militiam, retinentes fidem et bonam conscientiam, ne Spiritum gratiae et precum excutiant, utque sint typi gregis. Sed lex coelibatus, quia sine discrimine imponitur etiam illis, qui donum continentiae non habent, facit conscientias cauteriatas, et flagitiosis sacerdotum exemplis, omnem pudicitiam ex populo profligavit. Quae igitur aequior est petitio, quam ut iniqua et perniciosa illa lex, quae manifesta et flagitiosa turpitudine Ecclesiasticorum, jam dudum antiquata est, tollatur. Quod enim fingunt aliis remediis, quam concessione conjugii, libidines posse in ordine Ecclesiastico caveri et exstirpari, manifesta experientia tot annorum refutatur. Variis enim modis, toties hoc fuit tentatum, sed frustra. Et praemium erroris in seipsis receperunt, quod Paulus describit Rom. 1. Et accidit hoc ideo, quia spreto remedio divinitus contra incontinentiam ordinato, homines Deo volunt esse sapientiores, sed accedamus ad historiam de coelibatu sacerdotum.

Ad objectionem antiquitatis Ignatius. Cyprianus. Decreta conciliorum.

[CAPUT IV.]

HISTORIA DE COELIBATU SACERDOTUM, A TEMPORIBUS APOSTOLORUM AD NOSTRA USQUE SECULA, DEDUCTA.

1. Multum lucis accedet explicationi hujus controversiae ex historica consideratione, quando, a quibus, quomodo, ex quibus rationibus et fundamentis, lex coelibatus sacerdotum primum tentata, sed repulsa: postea invecta, sed explosa, tandem vero mera vi et manifesta tyrannide, contra multorum piorum contradictiones, stabilita sit. Non autem istorum haereticorum historias repetemus, qui conjugium in universum damnarunt, de quibus in principio diximus: Sed historiam de coelibatu sacerdotum, quantum ad nostrum institutum sufficere videbitur, brevissime contexemus. Quis autem sit status controversiae de coelibatu, inter nos et Pontificios, ex praecedentibus notum et manifestum est. Ad eum itaque statum historicas observationes dirigemus.

2. Ethnicorum coelibatus. Et de Ethnicorum exemplis ideo in principio pauca quaedam annotanda sunt. Inde enim veteres haereticos sumpsisse occasionem damnandi conjugium, Clemens refert lib. 3. Strom. Imo Hieronymus etiam lib. 2 contra Jovinianum, inde coelibatum et monogamiam sacerdotum probat: Antequam, inquit, religio nostra fulgeret in mundo, unicubas semper habuisse inter matronas decus: Per illos fortunae muliebri sacra fieri solitum, nullum sacerdotem bigamum, nullum flaminem bimaritum leges. Hierophantas quoque Atheniensium usque hodie cicutae sorbitione castrari, et postquam in Pontificatum fuerint electi, viros esse desinere. Haec Hieronymus. Immundus enim Spiritus cum nefandis libidinibus omnia misceret, solum legitimum conjugium a sacris suis idololatricis praetextu puritatis repulit. Et de reliquis quidem hoc tantum sancivit: Absistat ab aris, cui tulit hesterna gaudia nocte Venus. Sacerdotibus vero primariis tractantibus sacra sua idololatrica, prorsus interdixit conjugio, sicut de Hierophantis Atheniensibus jam dictum est. Ita etiam sacerdotes matris Deorum Samia testa solitos sibi virilia amputare, ut casti in religione manerent, scribit Alexander ab Alexandro, lib. 4, cap. 17. Idem lib. 5, cap. 12 prolixe describit, virgines vestales non tantum apud Romanos, verum etiam in Minervae templo, et apud Delphos, ignem pervigilem custodivisse, et apud Assyrios Dianam Ecbatanam non alios, quam sacerdotes perpetuae virginitatis voluisse. Et Cheraemon Stoicus apud Hieronymum contra Jovinianum, libro secundo de vita antiquorum sacerdotum Aegypti narrat, quod nunquam mulieribus se miscuerint, nunquam cognatos et propinquos, ne liberos quidem viderint, ex eo tempore, quo coepissent divino cultui deservire, a carnibus et vino semper abstinuerint, maxime propter appetitus libidinis restinguendos.

Hieronymus coelibatum sacerdotum ab Ethnicis sumit. Hierophantae. Sacerdotes coelibes. Alexander ab Alexandro. Vestales Romanorum. Sacerdotes Dianae. Sacerdotes Aegypti.

Judaeorum coelibatus.

Essaei de coelibatu.

Pythagoras.

3. Et memorabile est, cum tempore Veteris Testamenti coelibatus non esset in magna admiratione, quod collapsa post Machabaeorum tempora religione, Josephus scribit lib. 15, cap. 13. Essaeos sectae suae rationem mutuatos ab illa vivendi ratione, quam Pythagoras Graecis monstrarit. Et primarium caput illius sectae fuisse *ὑπεροψίαν γάμου*, contemptum conjugii, de bello Judaico lib. 2, cap. 12. Quod scilicet uxores non admittebant, sed sicut Philo loquitur aversabantur. Antiq. lib. 18, cap. 2. Et Eusebius lib. 8 de praeparat. ex Philone recitat multas Essaeorum contumelias contra conjugium, et contra sexum muliebrem non absimiles illis, quas Hieronymus ex Theophrasto colligit, et Johannes Faber repetit, quod Lector diligenter observet. Cumque propter hanc speciem Essaei in magna essent autoritate et admiratione, instituerunt etiam Scribae et Pharisaei tanquam Doctores populi, peculiaria exercitia continentiae a conjugibus, aliqui quadriennium, aliqui octennium, aliqui decennium, et illo tempore gerebant peculiares purpurae fimbrias, ut hominibus continentiae suae professionem ostentarent. Ita enim Epiphanius inter haereses apud Judaeos ante Christum, describit Pharisaeos et Scribas, lib. 1. Tom. 1 utque solet superstitio tanquam Gangraena serpere, in ipsam etiam Ecclesiam Essaeorum institutum irrepsit. Quod enim Philo peculiari libello (de vita contemplativa) describit et celebrat peculiare institutum, *τῶν θεραπευτῶν*, in Aegypto, et praecipue circa Alexandriam, prorsus simile Monachatui, in eo etiam fuit primarium caput, imo fundamentum, *ἐγκράτεια*, continentia. Nam in eo conventu, praeter viros coelibes, fuerunt etiam mulieres, *γηραλέαι παρθένοι*, jam vetulae virgines castitatem servantes. Licet Philo addat mulieres illas *τὴν ἀγαμίαν ἀσκοῦσας*, coelibatum exercere, non (sicut apud Graecos in quibusdam sacris fit) *ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ κατὰ ἑκούσιον γνώμην, διὰ ζῆλον καὶ πόθον σοφίας*, non ex necessitate, sed secundum spontaneam, seu voluntariam sententiam, propter zelum, et desiderium sapientiae. Et ex illa Philonis historia Hieronymus quidem, et Pontificii ad unum omnes conantur probare, Monachatum de mandato, et ex praescripto Apostolorum institutum esse, cum Marcus a Petro in Aegyptum missus, Alexandriae Ecclesiam constituisse scribatur: sed Sozomenus libro primo cap. 12 ostendit, quos descriptio illa Philonis intelligi voluerit, nempe *τοὺς καὶ αὐτὸν ἐξ ἑβραίων χριστιανίζοντας, ἔτι ἰουδαϊκώτερον οἰκοῦντας, καὶ τὰ ἐκείνων ἔθη φυλάττοντας*. hoc est, illos, qui suis temporibus ex Ebraeis Christianismum amplexi, adhuc nimium Judaice conversabantur, et mores seu ritus illorum retinebant. Illam explicationem repetit etiam Nicephorus. Et Sophronius in vita Marci ita scribit: Philo disertissimus Judaeorum, videns primam Ecclesiam Alexandriae Judaizantem, quasi in laudem Gentis suae, super eorum conversatione scripsit, etc. Et haec cum ita se habeant, ex illa tamen origine, Monachatus cum despectu conjugii, in Aegypto primum disseminatus, et inde postea per totum orbem, sub specie et praetextu Apostolicae traditionis propagatus fuit. Cum vero tempore Christi celebre inter Judaeos Essaeorum illud institutum esset, mirum videri posset, quod Christus eorum nominatim nullam facit mentionem, sed Apostoli videntur eo respexisse, quando audita disputatione Christi de divortio dicunt: Si ita se habet causa hominis cum uxore, non ergo expedit matrimonium contrahere; quasi dicerent: Essaei ergo recte faciunt, *τὸν γάμον παραιτήσαντες*, conjugium aversantes (his enim verbis Philo apud Eusebium lib. 8 de praepar. Essaeorum coelibatum describit) Christus vero ita respondet, ut ostendat, donum veri coelibatus non esse omnium, et quibus datum est, ipsos debere hoc ad verum finem referre, ut scilicet propter regnum coelorum se castrent, utque ipso facto Essaeorum superstitionem de coelibatu refutaret, ideo quosdam conjugatos ad Apostolatum vocavit, et in comitatu suo habuit mulieres adhuc conjugatas.

Scribarum coelibatus. — Epiphan. — Philonis locus de Monachis. — Hieronymus. — Sozomenus de Philonis cultoribus. — Nicephorus. Sophronius — Sententia Christi de Essaeorum instituto.

Disputationes Corinthiorum de coelibatu.

Ex Essaeorum etiam instituto videntur disputationes illae apud Corinthios, de conjugio et coelibatu, 1. Cor. 7 ortae fuisse, nam et Gentibus Essaeorum coelibatus admirationi fuit, sicut meminerunt Plinius et Solinus, et quae fuerint disputationes apud Corinthios inde colligi potest, quod Paulus dicit: Non omnium esse coelibatum. Item, de virginibus praeceptum Domini non habeo, non ut cuiquam laqueum injiciam. Qui non continent, nubant: melius est nubere, quam uri, etc. Sed undecunque occasionem sumpserint quaestiones illae Corinthiorum, hoc constat, Diabolum hostem legitimi conjugii, tentasse zizania superstitiosi coelibatus spargere in Ecclesia, ipsis Apostolis adhuc viventibus et docentibus, sed vigilantia Apostolorum illa repressa fuerunt, sicut ex accurata illa disputatione Pauli, 1. Cor. 7 non obscure colligitur, id quod etiam juniorum viduarum temere susceptus coelibatus, 1. Tim. 5 testatur, ubi Paulus inter caetera docet, ad collegium viduarum, quibus ratione eleemosynarum in viduitate manendum erat, nullam admitti debere, ante annum aetatis 60. Junioribus vero docet propter *ἄσκησιν*, hoc est, propter exercitia pietatis, sicut Philonis mulierculae praetendebant, non necessarium esse coelibatum, sed posse ipsas in conjugio etiam pietatem exercere. Cumque Philonis *θεραπευταί*, propter zelum philosophandi (sicut Sozomenus Philonis verba recitat) nuptias aversentur, Paulus Tito praescribit: constitue presbyteros, si quis est unius uxoris vir. Imo 1. Tim. 4 dicit, doctrinam Daemoniorum esse, prohibere nuptias. Ita ergo tempore Pauli tentata fuit superstitio et lex coelibatus, sed a Paulo graviter est repressa, monstrata vera ratione pii coelibatus.

4. — Tempore Pauli tentata lex coelibatus.

5. — Nicolaitae tempore Johannis.

Memorabile vero exemplum est Nicolaitarum, quod non tantum ipsis Apostolorum temporibus contigit, sed ortum fuit a Nicolao, qui ex septem primis Diaconis unus fuit. Historiam enim ita describit Epiphanius Tom. 2, lib. 1, haeres. 25. Quod Nicolaus ille cum haberet pulchram uxorem, et videret alios esse in admiratione propter coelibatum, ut non

videretur uxorius, et inferior esse aliis, constituerit ad exemplum et imitationem coelibum, consuetudini conjugali in perpetuum renuntiare. Et illud quidem Nicolaum aliquandiu tolerasse, scribit Epiphanius, sed cum in finem non posset ustionem incontinentiae reprimere, ne tamen inconstantiae seu levitatis argueretur, si a proposito videretur resiliisse, maluit se convertere ad promiscuam venerem, et ad vagas libidines, imo ad venerem contra naturam, sicut Epiphanius dicit, quam legitimo conjugio uti. Atque inde orta fuit secta Nicolaitarum, quam in Asia late disseminatam fuisse, Apocalypsis testatur, qui senserunt, si modo a legitimo conjugio abstinerent, se aliis foedis, imo nefandis libidinibus non peccare. Hanc sectam Johannes Apoc. 2 magno zelo refutat. Principaliter vero in illa historia hoc observandum est, quod Nicolaus ille, cum post administratum Hierosolymis Diaconatum, in aliis orbis partibus (In Asia enim Nicolaitas fuisse Apocalypsis testatur) Evangelium exemplo Stephani et aliorum, Act. 8 annuntiaret, ex immodica admiratione coelibatus, propter quem videbat alios quosdam magnifieri, in eam opinionem devenerit, quasi conjugium et consuetudo conjugalis non conveniret ministerii dignitati. Ita quibusdam Apostolis adhuc viventibus tentata fuit discessio a Canone illo Pauli (Episcopus seu Presbyter sit unius uxoris vir, similiter et Diaconus) idque ea opinione, quasi melius et rectius esset, ut nullius legitimae uxoris vir sit presbyter, etiamsi donum continentiae ex Deo non habeat. Eventus vero tristis et obscoenus ostendit Deum non velle omnes in ministerio esse coelibes, et coelibatum velle in ministerio omnibus imponere, nihil aliud esse, quam objicere scandalum seu occasionem fornicationis, sicut Johannes loquitur Apoc. 2. Et haec historia Nicolai est ipsissima imago coelibatus Sacerdotum in Ecclesia Pontificia.

6. *Quibus artibus Satan coelibatum in Ecclesiam invehere studuerit.*

Vide autem, quanta contentione, quibus artibus et insidiis hostis conjugii superstitiosam opinionem coelibatus, laborarit primis temporibus in Ecclesiam invehere. Cum enim viventibus Apostolis id, quod aliquoties tentarat, non posset obtinere, observavit illam occasionem, cum Paulus et caeteri Apostoli ex hoc mundo evocati, et Johannes in Pathmon esset relegatus, tunc enim existimavit se in Ecclesiam tanquam in domum vacuam, posse per hypocrisin irrepere.

Coelibatus ex suppositiis scriptis.

Excitavit igitur in Asia Presbyterum quendam, sectatorem seu σπουδαστήν, sicut se jactabat, Pauli, qui sparsit historiam quandam, praeferentem titulum, de Periodo Pauli et Teclae, sive ut Gelasius dist. 13 titulum citat de actis Pauli et Teclae.

Periodus seu actus Pauli et Teclae.

Summa autem fabulae haec erat. Teclam nobilem virginem Iconiensem, voluntate et consensu parentum desponsatam fuisse Thamiro cuidam: Paulum vero cum venisset Iconium, de virginitate eo modo fuisse concionatum, quod Tecla repudiato sponso, contra voluntatem et sponsi et parentum, coelibatum voverit. Et Paulum per multos annos Teclam illam secum circumduxisse, ac tandem eam sacro velo consecrasse, tradita ipsi potestate docendi, baptizandi, et virgines voto perpetui coelibatus velandi et consecrandi. Haec ferme fuit summa commenti, sicut ex Tertulliano de Baptismo, ex Ambrosio de virginitate, et ex legenda Teclae colligitur. Quia vero magna erat in Ecclesia autoritas Pauli, multi exemplum illud opponebant et praeferebant scriptis Pauli, et reliquorum Apostolorum.

Johannes fabulam de Tecla refutavit.

Johannes vero cum ab exilio Ecclesiae restitutus esset, videns fabulam illam non esse consentaneam perpetuae doctrinae et sententiae Pauli, qui sicut mulierem non permittit publice in Ecclesia docere: ita desponsatam, contra sponsi et parentum voluntatem, suscipere coelibatum prohibet, 1. Cor. 7. Sponsa enim censetur loco uxoris, Deut. 22. Presbyterum igitur illum Johannes publice coram Ecclesia convicit, quod falsum et suppositilium librum, sub nomine et titulo Pauli sparsisset. Et Presbyter ille publice confessus fuit, se hoc Pauli amore fecisse, Johannes vero ipsum a ministerio removit, ut propter posteritatem, publica nota commentum illud de Tecla, ut supposititium et adulterinum, rejiceretur. Ita historiam describit Tertullianus de Baptismo, et Hieronymus de Scriptoribus Ecclesiasticis.

Repetitum est commentum de Teclae.

Sed tamen postea tempore Tertulliani, mulierculae quaedam, ministerium verbi et Sacramentorum, in Ecclesia sibi vendicare conabantur, autoritate Teclae illius, quas Tertullianus historia illa de Johanne Apostolo repellit.

Ambrosius fabulam Teclæ rursus producit in scenam.

Sed post illud etiam tempus, Ambrosius institutum suum velandi sacras virgines, quod in Mediolanensi Ecclesia tunc ut novum et peregrinum reprehendebatur, conatur ex fabula illa Teclae, tanquam traditionem Apostolicam probare et tueri. Epiphanius etiam et Hieronymus ad Gerontiam testimonio illius Teclae utuntur.

Gelasius rursus abjicit. Monachi reducunt in theatrum.

Imo cum circa annum Domini 500 Gelasius narrationem illam de actis Pauli et Teclae, inter Apocrypha rejecisset: Monachi tamen, postea fabulam illam Teclae aliquoties explosam, rursus in theatrum, peculiari Legenda, ut vocant, reduxerunt, ut hominibus persuaderent votum coelibatus, et ordinem sanctimonialium esse institutum et traditionem Apostolorum, utque manifestissimas Pauli sententias, commentitia illa de Tecla fabula eluderent et obruerent. Et hanc historiam observatione Lector diligenter notet, monstrat enim originem Monachatus et superstitiosi coelibatus: ostendit etiam veram solutionem ad omnia, quae in hoc genere a Pontificiis, de Apostolicis traditionibus, et de exemplis Apostolicae Ecclesiae, extra Scripturam proferri solent. Et dignum est admiratione, cum Deus publico Johannis Apostoli testimonio, commentum illud de Tecla reprobasset, tantam tamen, antiquis etiam temporibus, fuisse humani ingenii, sive levitatem, sive curiositatem, sive temeritatem, quod voluerint commentitiam illam fabulam potius, quam manifestam Scripturae sententiam sequi, sicut tempore Tertulliani, Ambrosii, Epiphanii, et Hieronymi, hoc factum fuisse ostendimus. Non moveamur itaque quando legimus, commentitium illum prae-

textum Apostolicae antiquitatis et traditionis, multis postea imposuisse. Nos vero discamus, omnia haec, quacunque specie producantur, referre ad primam hanc, quam jam ostendimus, originem.

7. Coelibatus ex Apocryphis scriptis. Ita ergo Apostolorum temporibus lex et superstitio coelibatus aliquoties tentata, et quasi rogata, sed intercessione Apostolorum graviter repulsa et abrogata fuit. Post mortem vero Apostolorum, zizania illa, quae viventibus Apostolis, in ipso germine repressa et suffocata fuerant, liberius coeperunt erumpere. Cumque hostis conjugii animadverteret, scripta Apostolica sibi obstare, varia Apocrypha scripta, quasi ab Apostolis vel edita, vel tradita, Ecclesiae obtrusit. Clemens enim libro tertio Stromat. narrat, haereticos veteres, cum sexum muliebrem deformare et legitimam consuetudinem conjugalem damnare vellent, usos esse testimoniis ex Apocrypho quodam Evangelio, secundum Aegyptios, ubi Solomae interroganti: Quoad usque vigebit mors? Dominus respondisse fingitur, Quoad usque vos mulieres paritis. Dominum item dixisse: Veni ad dissolvendum opera foeminae. Cumque apud Aegyptios Christiani quidam juxta Essaeorum institutum (cujus primarium caput fuit ἀγαμία), judaizare coeperint, non mirum est inde prodiisse tale apocryphum Evangelium. Eodem modo aliud apocryphum scriptum, specioso titulo Protevangelii Jacobi, quasi basis et fundamentum esset Evangelicae narrationis, sparsum fuit. Ubi Maria narratur votum perpetui coelibatus emisisse, quod vere Apocryphum scriptum, etiam Augustino hac in parte imposuit. Similiter etiam varia Apocrypha scripta promittentia actus singulorum Apostolorum, prodierunt, quale nuper, postquam vulgares Legendae foetere coeperunt, sub titulo Abdiae Babylonici in theatrum reductum est. Ibi fingitur Drusiana, postquam a Johanne fuisset conversa, propter cultum Dei noluisse amplius marito suo commisceri. Et quidem marito insistente ipsam mori potius elegisse, quam consuetudinem repetere conjugii. Quod ex professo et quasi adversa fronte pugnat cum manifestissima doctrina Pauli, 1. Cor. 7. Ibidem Johannes moriturus fingitur ita orare: Tu Domine, qui servum tuum mundum a conjunctione foeminea praestitisti, qui festinanti mihi ad nuptias in juventute demonstrasti te, et dixisti: Mihi necessarius es Johannes, operam tuam quaero: Sed cum juventutis ardore visus essem non servare praeceptum, et diffisus, quod integritatem servare vix possem, animum ad nuptias appulissem, tu aegritudinem corporis mihi intulisti. Tertio quoque studentem nuptiis, impedimento leviore revocasti. Tu mihi Domine in mari dignatus es dicere: Johannes nisi meus esses, permitterem tibi, ut uxorem duceres. Hac commentitia narratione apocryphus ille Johannes fingit, legitimam conjunctionem cum uxore reddere immundum, virginitatem esse praecepti. Et Christum illis, quorum opera in ministerio Ecclesiastico uti velit, non permittere uxores. Quae omnia cum Scriptura expresse pugnant. Ebr. 13. 1. Cor. 7, 1. Tim. 3.

Evangelium secundum Aegyptios. *Protevangelium Jacobi.* *Abdias Babylonicus. Drusiana.* *Johannis morituri fictitia.*

Atque hinc sumpta est fabula, quod Johannes fuerit sponsus ille in Cana, quodque Christus ad nuptias illas propterea venerit, ut sponsum a nuptiis avelleret, et ad coelibatum traduceret, quod non cum Scriptura tantum, sed cum tota antiquitate pugnat, quae docet Christum nuptiis illis ideo interfuisse, ut conjugium sibi probari ostenderet.

Figmentum de sponso in nuptiis Canae.

Item Abdias, Iphigeniam voto perpetuae virginitatis, cum multis aliis, a Matthaeo sacro velo consecratam fabulatur. Et ita in vita Bartholomaei scribit de Maria: Haec virgo cum execraretur omnem virum, servandae virginitatis votum prima Deo omnipotenti vovit. Quod cum desponsatione Mariae expresse pugnat. Idem in vita Thomae fingit: Dominum apparuisse sponso et sponsae, deductis jam in cubile, et dissuasisse consuetudinem conjugalem, his verbis: Thomas vos mihi commendavit, ut custodiam vos ab omni malo. Et ibidem Abdias fingit: Mulieres conversas, ex concionibus Thomae didicisse, ut non amplius dormirent cum maritis suis. Et quidem cum Rex peteret a Thoma, quia separasti animos uxorum a consortio conjugii nostri, age igitur ut redeant, et sint conjuges nostrae, sicut ante fuerunt; Thomas fingitur respondere: Errat jussio Regis, si enim hoc facerem, Deus corpus et animam mitteret in aeternum ignem. Quod certe palpabiliter pugnat contra Paulum, 1. Cor. 7. Haec pauca ex Abdia, quem fingunt contemporaneum et comitem fuisse Apostolorum, recitare volui, ut ostenderem, quales sint traditiones, quas pro defendenda lege coelibatus, Pontificii Apostolorum titulo venditant. Et quia κριτήρια manifesta sunt (ex diametro enim pugnant cum scriptis Apostolicis) vetus Ecclesia talia scripta de actibus Apostolorum, non tantum inter Apocrypha, sed inter supposititia, adulterina, commentitia, absurda et impia rejecit, sicut Eusebius loquitur lib. 3, cap. 25. Et idem repetitur dist. 15.

Iphigenia. Vita Bartholomaei. *Vita Thomae.*

8. Ignatius vero, auditor Johannis, in Epistola ad Philadelphienses de coelibatu et conjugio more prorsus Apostolico loquitur: Gratulor, inquit, vobis virgines sanctimoniam, ut Eliae, Josuae, Melchisedech, Elisaei, Jeremiae, Baptistae, Johannis, Timothei, Titi, Evodii, Clementis, qui coelibes vixerunt. Mox vero addit Ignatius, horum, inquit, mentionem feci, non vituperans reliquos sanctos, διότι γάμοις προσωμίλησαν, eo quod in consuetudine conjugali vixerunt. Opto enim Deo dignus in ipsorum vestigiis inveniri in regno Dei, ut Abrahami, Isaaci, Jacobi, Josephi, Isajae et aliorum Prophetarum. Item ut Petri et Pauli, ut aliorum Apostolorum, qui in matrimonio fuerunt, seu ut significantius loquitur Ignatius, τῶν γάμοις προσωμιλησάντων, quod significat et matrimonium contrahere, et consuetudine conjugali uti. Loquitur autem Ignatius principaliter de doctoribus Ecclesiae. Et memorabile est, cum Timotheus et Titus fuerint coelibes, sicut Ignatius hoc loco refert, quod Paulus ipsis praescribit ut non coelibes tantum constituant Presbyteros, sed nominatim unius uxoris mariti meminit. Porro in eadem

Ignatius pie docet de conjugio et coelibatu.

Epistola Ignatius dicit: Si quis Deum et Christum confitetur, φθορὰν δὲ καὶ μολυσμόν, corruptionem vero seu labem et coinquinationem vocat τὴν νόμιμον μῖξιν, legitimam conjugum commixtionem et liberorum procreationem, aut cibos quosdam abominabiles; talis habet ἔνοικον inhabitatorem Draconem illum Apostatam. Hic Ignatii Canon, qui etiam Apostolorum conjugia complectitur, disertis verbis ostendit Syricii et Innocentii decreta, quae consuetudini conjugali Sacerdotum mundiciem et puritatem adimunt, pollutionem vero et contaminationem tribuunt, non ex Spiritu Sancto, sed ex inhabitante in ipsis Dracone illo apostata, profecta esse.

9\. *Canones Apostolorum de coelibatu.* Porro exstant Canones, qui praeferunt titulum Apostolorum, quibus ipsum Decretum dist. 16. canonicam et Apostolicam autoritatem adimit, et inter Apocrypha ponit, quamvis quaedam utilia in eis inveniantur, haec enim sunt Isidori verba, *Isidorus.* in illorum quinto ita sancitum legitur: Episcopus aut Presbyter, aut Diaconus, τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα μὴ ἐκβαλλέτω προφάσει εὐλαβείας, propriam suam uxorem ne ejicito aut repudiato, praetextu aut causa religionis seu pietatis: si abjecerit, ἀφοριζέσθω, si perseveraverit, καθαιρείσθω. Quia vero ex pravis opinionibus, et malis moribus bonae leges nascuntur, apparet ea fuisse occasionem hujus Canonis, quod postquam (sicut jam ex Ignatio ostendimus) illi explosi erant, qui fingebant, conjugium in universum omnibus fidelibus esse inquinationem, alii in solo ordine sacerdotali hoc locum habere contenderunt: Religionem scilicet, pietatem, innocentiam, reverentiam et cautionem (haec enim omnia significat εὐλάβεια, quae in sacro ministerio requiruntur) non posse ferre consuetudinem conjugalem, tanquam rem minus puram. Hoc enim Canon 50 non obscure indicat, cum inquit: Si quis ex sacerdotali ordine, nuptiis, carnibus et vino abstinuerit οὐ δι' ἄσκησιν, non propter meditationem et exercitationem in rebus divinis, sed propter abominationem, diffamationem, et calumniam nuptiarum et creaturarum, aut corrigitur, aut deponitur, et ex Ecclesia ejicitur. Canones igitur illi recte concedunt et probant: Si quis habens donum continentiae a conjugio ideo abstineat, ut expeditior sit ad officia ministerii. Sed γάμον, hoc est, conjugium, nuptias et consuetudinem conjugalem, religioni, pietati, et reverentiae sacri ministerii prorsus non convenire, hoc Canones illi, non tantum negant, sed sub poena depositionis et excommunicationis damnant. Sacerdotibus itaque qui continere non possunt, usum legitimi conjugii, non tantum ut rem licitam, bonam, et piam concedunt: Sed et eos, qui in sacris ordinibus, copulam conjugalem, praetextu religionis, vel prohibent, vel ab ea abstinent, ab officio removent, et excommunicationi subjiciunt. Haec historica observatio valde utilis est. Monstrat enim, cum Satan non posset conjugium in omnibus fidelibus damnare, quod ordini sacerdotali tentarit coelibatum tanquam necessarium imponere, quasi religio esset, sacerdotem, qui prae reliquis mundior esse debet, cum uxore etiam legitima consuetudinem habere. Sed qua severitate, lex coelibatus sacerdotum, cum argumentis et rationibus de religione seu pietate, non tantum explosa, sed damnata tunc fuerit, Canones illi clarissime ostendunt. *Pontificiae depravationes Apostolici canonis.* Et Pontificii quidem, quia vident legem suam de coelibatu sacerdotum, cum omnibus argumentis et rationibus Siricii et Innocentii, diserte Apostolico hoc Canone jugulari et damnari, varias quaesierunt rimas, ut ex vinculis illius Canonis, quibus se constrictos sentiunt, elabantur. Fingunt enim dist. 31 et 81 Canonem illum Apostolorum loqui non de consuetudine conjugali, sed tantum de necessariis ad victum et vestitum, uxori a sacerdote conjuge subministrandis: Sed manifesta est depravatio Canonis, sicut verba et circumstantiae ostendunt. Et sexta Synodus expresse dicit, hanc esse sententiam Apostolici hujus Canonis: Sacerdotibus non esse prohibendam copulam seu consuetudinem conjugalem, sicut postea Canonem illum sextae Synodi adscribemus. Sed pergamus jam in ordine historiae.

10\. *Dionysius. Corinthius contra legem coelibatus.* Tempore igitur Dionysii Corinthiorum Episcopi, circa annum Domini 170, (nam ad Sotherem scripsisse dicitur) iterum coepit lex de coelibatu caput exserere, et quidem apud Gnosios in Creta Insula, ubi Paulus ipse per Titum ἐπιδιόρθωσιν illam praescripserat. Constitue Presbyteros, si quis est sine crimine, unius uxoris vir. Eusebius enim lib. 4, cap. 23 narrat Dionysium Corinthiacum scripsisse Epistolam ad Gnosios, in qua Pinytum Paroeciae illius Episcopum adhortatur, *Pinytus in Creta coelibatum, etc.* μὴ βαρὺ φορτίον ἐπάναγκες, τὸ περὶ ἁγνείας, τοῖς ἀδελφοῖς ἐπιτιθέναι, τῆς δὲ τῶν πολλῶν καταστοχάζεσθαι ἀσθενείας, hoc est, Ne grave illud onus de continentia seu coelibatu, fratribus tanquam necessarium imponat, sed infirmitatis potius multorum rationem habeat. Non autem existimo Pinytum voluisse in genere omnibus credentibus conjugium prohibere, sed fratribus praecipue, hoc est, collegis ministerii (quos Paulus solet fratres vocare) voluit legem coelibatus imponere, ἐπάναγκες enim vox est, quae in legibus sive edictis poni solet. Et observatu dignum est, quid Pinytum moverit ad imponendam fratribus legem coelibatus, cum doctrina, exempla et Canones Apostolicae Ecclesiae diversum traderent. Illud vero non obscure colligitur ex responsione Pinyti, quia ostendit se recipere quidem Dionysii sententiam, *Sub specie perfectionis coelibatus irrepsit.* sed tamen monet ut in posterum τελειοτέροις, perfectioribus liberis cibum firmiorem impertiri velit Dionysius, ne semper immorantes (λόγοις γαλακτώδεσι) hujusmodi doctrinis, quae tanquam lactis cibus sunt, (νηπιώδει ἀγωγῇ) in puerili institutione consenescant. Sensit igitur Pinytus, conjugium Sacerdotum ab Apostolis et viris Apostolicis approbatum, temporis tantum gratia, tanquam lactis cibum, et puerilem imperfectamque institutionem concessum fuisse. Posteros vero debere de doctrina firmiore et de perfectiore institutione cogitare, ut scilicet Sacerdotibus conjugium prohibeatur, et lex coelibatus imponatur. Hoc diligenter observetur, argumentum enim illud a Hieronymo

etiam, et a multis Pontificiis usurpatur, contra sententias Pauli, 1. Tim. 3, Tit. 1. Sed tunc Dionysius Corinthiorum Episcopus, vir magnae autoritatis, legem coelibatus, non obstante plausibili illa Pinyti argumentatione, ex Ecclesia explosit.

11. *Levitarum apud Haereticos castitas.* Haeretici vero interea conjugium insectabantur in universum, praecipue vero in Levitis suis, Epiphanius enim scribit, apud Gnosticos Levitas laudatissimos non uti foeminis, sed seipsis, hoc est, Venere παρὰ φύσιν, sicut Paulus Rom. 1 loquitur. Ita legitimus amor mulierum sub specie sanctitatis fastidiri coepit, juxta vaticinium Danielis 11 quod postea in ipsam Pontificiam Ecclesiam irrepsit. Sed in Ecclesia conjugium Sacerdotum post Dionysium illum, honestas, tunc a manifestis insectationibus ferias habuit. *Sacerdotes primitivae Ecclesiae conjugati.* Quod inde colligitur. I. Quia multi in historia illorum temporum et postea Episcopi et Presbyteri, leguntur conjugati fuisse. Et ne de historiarum fide dubitent Pontificii, Vicelius conductitius ipsorum rhetor, recenset hos Episcopos et Presbyteros uxoratos, Dionysium, Faustinianum, Sylverium, Sergium, Hormisdam, Talatum, Valerium, Tertullianum, Leonem, Felicem, Oceanum, Numidicum, Hilarium, Severium Nazianzeni patrem, Restitutum, etc. Huic Catalogo recte additur Chaeremon, Spiridion, Basilii pater, Nissenus, Philogonius, Apollinaris, Synesius, etc. II. Honorificum tunc temporis habitum fuit in Ecclesia, ex Episcoporum linea (ut ita dicam) ortum fuisse. Sicut Polycrates apud Eusebium, lib. 5, cap. 25 contra Victorem disputans, gloriatur, septem suorum συγγενῶν, cognatorum ordine fuisse Ephesi Episcopos, et se in successione esse octavum, sicut similia exempla postea etiam annotabimus. III. Conjugii dignitas, castitas et sanctitas, illis temporibus, a Clemente Alexandrino, lib. 3 Strom. hoc non postremo argumento defendebatur, quod Apostoli, in sacratissimo Ecclesiae ministerio constituti, fuissent conjugati.

12. Ecce autem novum artificium hostis conjugii. *Montanus contra secundas nuptias.* Cum enim lex coelibatus aliquoties turpem passa fuisset repulsam, Paracletus Montani, per Tertullianum circiter annum Domini 230 cum secundas nuptias in universum damnare vellet, in ordine Ecclesiastico potissimum substitit. Nam Monogamiam sacerdotibus prae caeteris lege quadam praescripsit. Dicit enim de exhortatione castitatis: Apud nos plenius et strictius praescribitur, unius matrimonii esse oportere, quos alleget in ordinem sacerdotalem usus, ac memini quosdam Digamos loco dejectos. Haec Tertullianus.

In vera autem Ecclesia, legem illam non fuisse servatam, ipse Tertullianus, cum ab Ecclesia ad Montanistas transiisset, fatetur, cum in libro de Monogamia inquit: Cur ergo non erubescunt, quotquot ex digamia praesident apud vos, etc. *Novatianorum monogamia.* Hoc Novatiani seu Cathari postea cupide arripuerunt, nullum enim et ipsi digamum ad clerum admiserunt, sicut Socrates refert. Illa vero Montanica praescriptio de Monogamia Sacerdotum, postea in ipsam Ecclesiam magno impetu irrupit, sicut postea dicemus. *Ex Montanismo Tertullianus conjugio iniquior. Cyprianus osor sexus foeminei.* Caeterum licet Tertullianus conjugium Sacerdotum primo non damnaret, tamen postea cum esset Montanista factus, de conjugio et de sexu muliebri valde contumeliose scripsit: Et inde Cyprianus (magistrum enim suum vocabat Tertullianum) hausit non tam contemptum, quam odium adversus sexum muliebrem. Atque ea occasione, cum Montani Paracletus sub hypocrisi perfectioris sanctitatis, conjugium non parum deformasset, et tamen prohibitionem conjugii in universum non posset obtinere, coepit Origenes disputare de necessitate coelibatus in ordine sacerdotali, quem alii quidam secuti sunt. *Origenes de coelibatu Sacerdotum.* Et Manichaei sub specie sanctitatis et puritatis, electis suis, tanquam perfectioribus, conjugium prohibuerunt. Atque ita sensim iterum revocari coepit lex de coelibatu Sacerdotum, donec in Nicaena Synodo, machinationes illae in nervum coeperunt erumpere, sed tamen graviter ibi publica autoritate repressae et repulsae fuerunt. Quae historica observatio, quia valde utilis est, et multum lucis affert huic controversiae, aliquanto diligentius, sed tamen breviter eam explicabimus ex actis Nicaenae Synodi, et ex illis disputationibus et actionibus, quae Synodum eam antecesserunt.

13. *Nicaenae Synodi historia de coelibatu.* Scribunt itaque Socrates lib. 1, cap. 11 et Sozomenus lib. 1, cap. 23. Cum Nicaena Synodus post conscriptam formulam fidei, vellet ad reformandam vitam Ecclesiasticorum Canones facere, visum fuisse Episcopis, νόμον νεαρόν, novitiam legem, in Ecclesiam inferre, ut Episcopi, Presbyteri, Diaconi et Subdiaconi, μὴ συγκαθεύδειν, non concumberent cum uxoribus, quas ante ordinationem duxerant. Cum vero quaestio illa in solenni συλλόγῳ consultanda proposita esset, *Paphnutius.* Paphnutius Confessor in medio Episcoporum surgens contradixit, et ἐβόα μακρά, magna voce exclamans, ne grave jugum imponerent viris sacratis, asseverans τίμιον εἶναι καὶ τὴν κοίτην, καὶ αὐτὸν ἀμίαντον τὸν γάμον, honorabilem esse concubitum conjugalem, et ipsum conjugium esse impollutum. Ne igitur exquisita exactione Ecclesiae plus nocerent, difficile enim esse, nec omnes posse ferre hoc. Ne igitur ipsis Sacerdotibus et eorum uxoribus lex causa fieret, τοῦ μὴ σωφρονεῖν, castitatem et pudicitiam non servandi, suasit Synodo, ne talem legem ponerent, vocans σωφροσύνην pudicitiam seu castitatem, etiam συνέλευσιν καὶ συνουσίαν, consuetudinem, congressum seu concubitum cum propria legitima uxore. *Rationes, quibus adducta Nicaena Synodus legem coelibatus Sacerdotum ferre voluit.* Et reliquas quidem partes hujus historiae mox attexemus, prius enim disquirendum est, quibus rationibus et argumentis Episcopi in Nicaena Synodo moti fuerint, ad legem illam rogandam. Et optandum sane esset, haec diligentius in actis Synodi annotata esse, inde enim non parum lucis accederet. Sed ex disputationibus, quae praecesserunt tempus Nicaenae Synodi, haec recte colligi possunt, sicut brevissime ostendemus.

14. De Montanistis igitur supra quaedam attigimus. *Origenis rationes, ob quas* Ex illa vero persuasione perfectioris instituti, Origenes coepit quaedam disputare de necessitate coelibatus Sacerdotum, sed tamen valde timide, ut de

coelibatum sacerdotum asserit, sed valde timide.

re nova, et propter Montani Paracletum tunc suspecta, ita enim scribit Hom. 23 in Num. De jugi sacrificio: Vereor aliud dicere, quod ex sermonibus Apostolicis intelligi datur, ne forte videar aliquos offendere, Si enim oratio est sacrificium et incensum, et Paulus dicit: Nolite fraudare, etc. Certum est, quia impeditur sacrificium indesinens in iis, qui conjugalibus necessitatibus serviunt, unde videtur mihi, quod illius est solius offerre sacrificium indesinens, qui perpetuae se devoverit castitati. Haec Origenes.

15. Euseb. de coelibatu sacerdotum.

Post hunc paulo ante Nicaenam Synodum, Eusebius lib. 1 demonst. cap. 9 prolixam habet disputationem, cur nunc in Novo Testamento, non tam studiose sit opera danda generationi liberorum, sicut tempore Veteris Testamenti. Tandem vero deflectit ad ordinem sacerdotalem, quare ipsis a conjugio abstinendum sit, ut scilicet multitudini, ex Gentibus ad Ecclesiam concurrenti, vacare possint. Attexit autem Eusebius argumenta mirifica sane. Dicit enim, Enoch non ante, sed post generatum Mathusala, placuisse Deo, et postquam Deo placuit, non amplius generasse liberos. Ita Noe post salvationem ex aquis, non operam dedisse liberis. Addit famam esse Isaacum post generationem gemellorum non amplius consuetudinem habuisse cum uxore sua. Moysem etiam, et Aaronem, post apparitiones et accepta oracula Dei, abstinuisse ab uxoribus. Et tandem concludit, in Novo Testamento non prorsus prohibitum esse conjugium, quia scriptum sit: Oportet Episcopum γεγονέναι, fuisse unius uxoris virum, sed postquam sacrati sunt, et in Dei ministerio occupati, προσήκει, convenit seu decet sese deinceps abstinere γαμικῆς ὁμιλίας, a consuetudine conjugali. Reliquis vero extra ordinem Ecclesiasticum, Scriptura diserte omnibus dicit, honorabile conjugium, et cubile impollutum. Haec Eusebii disputatio ideo diligenter est observanda. Paphnutius enim quasi ex professo videtur orationem suam eo dirigere, ut contra Eusebii argumentationes ostendat, non in reliquis tantum, sed in ipso etiam sacerdotali ordine, honorabile esse conjugium et cubile impollutum. Et observet Lector, inter disputationes Nicaenas etiam hoc fuisse, quomodo intelligendus et interpretandus sit locus Pauli, 1. Tim. 3, Tit. 1. An Episcopum oporteat vel esse vel fuisse unius uxoris maritum. Et Eusebius quidem, ubi Paulus habet εἶναι supponit γεγονέναι, hoc est, pro esse, supponit fuisse. Sed Paphnutius sonora voce contradicit, confirmans Episcopum fuisse et etiam esse unius uxoris virum. Idque non ita, sicut Hieronymus postea finxit, ut desinat vir esse, sed consuetudinem Sacerdotis cum propria sua uxore, Paphnutius pronuntiat esse σωφροσύνην, castitatem et pudicitiam. Atque hac ipsa sententia refutat Origenis disputationes, qui castitatem Sacerdotum in solo coelibatu constituebat, quodque postea Hieronymus περὶ σωφροσύνης philosophatus est.

Fabula de Enoch. De Noe. De Isaac. DeMoyse et Aaron. Disputatio Nicaena de loco Pauli 1. Tim. 3, Tit. 1.

16. Hae observationes illustrant historiam, monstrant enim argumenta et rationes, quibus legem de coelibatu Sacerdotum, postea ex Patribus quidam, et Pontificii adhuc hodie defendere conantur, agitatas fuisse tempore Nicaenae Synodi, et a Paphnutio graviter refutatas esse.

17. Et magna quidem est Paphnutii autoritas, praestitit enim constantiam confessionis in persecutione, effosso sibi altero oculo, et miraculis etiam clarus fuit. Nec libidinis gratia hanc sententiam defendit. Fuit enim coelebs et continentiae laude celebris. Praecipua vero autoritas sententiae ejus haec est, quod nititur fundamentis Scripturae, quodque universa Synodus sententiam ejus approbavit. Ita enim in historia sequitur. Synodus igitur laudavit consilium Paphnutii, et in ipsius sententiam concessit universus ille Sacerdotum coetus. Atque ideo nullam legem hac de re posuerunt, sed in sententia et voluntate cujusque sine lege aut opinione necessitatis relictum hoc fuit, an velit quis abstinere a consuetudine conjugali, an vero non. Ita enim describunt historiam Socrates et Sozomenus. Et quod Pontificii tanquam fundamentum et fulcrum legis suae ponunt, posse scilicet omnes, modo velint continentiam veri coelibatus praestare, hoc diserte a Nicaena Synodo refutatum est. Paphnutius enim dicit, non tantum esse χαλεπόν, difficile, sed non omnes posse ferre hoc.

Autoritas sententiae Paphnutii. De axiomate Pontificio posse omnes continentiam praestare.

18. Publica igitur autoritate in Synodo celeberrima non tantum Orientalis Ecclesiae, sed oecumenicae, et quidem ipsius etiam Romanae, reprobata fuit lex de coelibatu Sacerdotum, et quidem ex hoc fundamento, quod lex illa plus detrimenti, quam commodi allatura esset Ecclesiae, eo quod αἰτία causa esset futura, impuritatis et impudicitiae ordinis Ecclesiastici, id quod vere a Paphnutio praedictum fuisse, impurus et obscoenus eventus legis illius in regno Pontificio toti mundo manifestavit. Atque ita consideratio hujus historiae ostendit, omnia argumenta, quibus etiam postea Pontificii pro stabilienda lege coelibatus usi sunt, refutata esse publica autoritate in Nicaena Synodo. Nam et hoc, quod Origenes suo exemplo vel introduxisse vel confirmasse dicitur, ut qui donum continentiae ex Deo non haberent, se excinderent, peculiari Canone ibi damnatum est.

Paphnutii verum de lege coelibatus vaticinium.

19. Observetur autem artificium Pontificiorum qui ut aliquid derogent huic Nicaenae constitutioni, fingunt mox postea in Hispanis et in Gallis, in Elibertina et Arelatensi Synodis contrarium constitutum esse, sed Chronologia ostendit provinciales illas synodos, sub Sylvestro celebratas, praecessisse Nicaenam, cujus exitum attigisse tempora Julii, praeter historiam tripartitam etiam Decretum distinct. 16 confirmat. Et haec ipsa observatio illustrat Nicaenam historiam. Ostendit enim disputationes de coelibatu Sacerdotum, paulo ante Nicaenam Synodum eo progressas, quod leges de eo coeperunt ferri. In Hispanis enim celebratum fuit Concilium Elibertinum 19 Episcoporum, qui Can. 33 ita decreverunt: Placuit in totum prohibere Episcopis, Presbyteris, Diaconis et Subdiaconis, positis in ministerio, abstinere se a conjugibus suis, et non generare filios. Quod quicunque fecerit, ab honore clericatus exterminetur. Similiter in Gallis sub Sylvestro celebrata

Pontificii conantur constitutionem hanc Concilii Nicaeni abolere. Coelibatus sacerdotum leges subinde rogatae in synodis etiam. Concilium Elibertinum.

Concilium Arelatense.

est Arelatensis secunda, cui ex aliis etiam Provinciis per multos Episcopos interfuisse scribunt. Ibi in 2. Can. statutum fuit, Neminem in vinculo conjugii constitutum ad sacerdotium assumi, nisi fuerit promissa conversio, quasi scilicet scelus et piaculum esset legitimum conjugium.

Causa ferendi legem coelibatus Sacerdotum in Nicaena synodo.

20. Et haec observatio praeter ea, quae supra ex Origene et Eusebio annotavimus, ostendit, quae fuerint occasiones, quod Episcopi in Nicaena Synodo, voluerunt legem universalem ferre, de coelibatu Sacerdotum. Cum enim lex illa primum per disputationes fuisset rogata, et postea provincialibus quibusdam Decretis coepisset ferri, petitum fuit in Nicaena Synodo, ut perferretur, hoc est, ut universali autoritate confirmaretur, et ab omnibus ubique Ecclesiis reciperetur, sed ibi autoritate universali Concilii oecumenici, lex illa, quae in Hispanis et Gallis jam ferri coeperat, non est perlata, sed repulsa et abrogata, id quod inde etiam constat. Osius enim Cordubensis provinciae Hispaniae Episcopus, Nicaenae Synodo interfuit, consensit et subscripsit. Et post Arelatensem illam Galliae Synodum, Hilarius celebris Ecclesiae Pictaviensis in Gallia Episcopus, conjugatus fuit, unde certo colligitur, Arelatense illud decretum, tunc abrogatum fuisse per Nicaenam Synodum. Non possum autem praetermittere, quin elegantes Mantuani versiculos, de Episcopali conjugio Hilarii adscribam, qui ita inquit lib. 1. Fastorum:

Mantuanus de conjugio Hilarii.

Integritas vitae, legum prudentia, cultus
Coelituum, tutela inopum diadema pedumque
Pictaviense tibi, dum nil mortalia curas,
Dum vivis tibi sorte tua contentus, et omni
Ambitione procul, populo applaudente, tulerunt:
Non nocuit tibi progenies, non obstitit uxor
Legitimo conjuncta thoro. non abhorruit illa
Tempestate Deus Thalamos, cunabula, taedas.
Sola erat in pretio, quae nunc incognita, virtus
Sordet, et attrito vivit cum plebe cucullo.

Attexit autem Mantuanus multos pios, suo ejam tempore reprehendisse legem coelibatus, quos versus postea adscribemus.

Hasce observationes de Nicaena Synodo, quia plurimum habent utilitatis, et multum etiam lucis adferunt ad illustrandam totam hanc controversiam breviter hoc loco annotare volui.

De iis, qui sacerdotium susceperunt coelibes.

21. Sed quid dicemus de appendice, quam addit Paphnutius de illis, qui coelibes in ordinem sacerdotalem cooptati fuerunt; nihil dissimulabo. Sunt enim haec Paphnutii verba: Sufficere, ut qui clericatu ante nuptias vel coelibes potiti essent, juxta antiquam Ecclesiae traditionem ad nuptias amplius non accederent. Veteri autem Proverbio dicitur: calumniare audacter, semper enim aliquid haeret: ita ex Satanae calumniis contra conjugium, licet repellerentur, tamen aliquid adhaesit in Ecclesia. Digamiae enim damnatio cum non posset universaliter obtineri, coepit ordini Ecclesiastico adhaerere, sicut superius dictum est. Atque ita etiam cum prohibitio conjugii in sacris ordinibus non posset in universum obtineri, aliquid tamen adhaesit. Consuetudo enim facta fuit sine ali-

De consuetudine, qua coelibes ad sacerdotium admissi matrimonium contrahere prohibebantur.

qua lege quod illi, qui coelibes ad sacerdotium assumpti erant, postea non contrahebant matrimonium. Et Paphnutius quidem suadet, consuetudinem illam retinendam, sed tamen non dicit esse vel praecepti divini, vel consilii et traditionis Apostolicae, sed vocat Ecclesiae non legem, sed παράδοσιν, hoc est, traditionem. Cumque in priori parte asserat Scripturae testimonia, de altera illa clausula tantum Ecclesiae consuetudinem allegat, quam tamen non fuisse universalem, nec legis necessitate, sine dispensatione impositam, manifeste ostendi potest, ex 10. Can. Concil. Ancyr. quod aliquot annis praecessit Nicaen. synodum. Canon autem sic habet: Diaconi si in ipsa ordinatione protestati fuerint, velle se habere uxores, nec posse se continere, hi postea, si ad nuptias venerint, maneant in ministerio, propterea, quia his Episcopus licentiam dederit. Dederunt itaque et potuerunt Episcopi dare licentiam contrahendi matrimonium, iis etiam, qui in ministerio constituti fuerunt. Consuetudo ergo et non legis necessitas fuit. Nam prohibere contrahere matrimonium doctrina Daemoniorum est, 1. Tim. 4. Scriptura etiam Veteris Testamenti Sacerdotibus expresse permittit, ut possint contrahere matrimonium, Lev. 21. Ezech. 44. Et in Novo Testamento non excipit Sacerdotes a communi illa regula, si se non continent, contrahant matrimonium, imo hoc fundamento Ancyranus Canon utitur. Quando enim Diaconi protestantur in ordinatione, se non posse continere, tunc Episcopus dat ipsis potestatem, ut juxta Pauli regulam possint libere etiam postea contrahere matrimonium. Si vero in ordinatione professi fuerint continentiam, et postea ad nuptias venerint, non prohibet quidem hoc Canon, et nuptias illas nec dirimit, nec damnat, sed inter eos, qui ad secundas nuptias transierunt (quod prorsus non esse peccatum Paulus affirmat, 1. Cor. 7) ipsos habendos statuit Can. 19 et eodem jure, quo digamos, hos etiam a ministerio debere cessare sancit Can. 10. Ac consuetudinem non similem fuisse ubique, facile ostendi potest. Paphnutius etiam notat Aegyptiacam consuetudinem de omnibus, qui ante nuptias in Clerum assumpti erant. Canon vero 25 qui Apostolorum titulum praefert, dicit: Qui in Clerum pervenerunt (ἄγαμοι) coelibes (κελεύομεν) jubemus, Lectores et Cantores solum, si volunt, matrimonium contrahere. Ancyranus vero Canon, etiam Diaconis hanc licentiam concedit. Tempore Hieronymi, sicut ipse testatur in libro contra Vigilantium, consuetudo fuit, quod Diaconi, priusquam ordinarentur, ducebant uxores ut ita conjugati postea possent a Diaconatu ad superiores ordines promoveri. Posteris vero temporibus, ex dissimili et libera illa consuetudine, facta est lex rigidissima, sicut ex 6. Synodo generali patet. Justinianus etiam in authentica de sanct. collatione 9 dicit: Episcopum non posse Diacono tempore ordinationis permittere, ut post ordinationem ducat uxorem; quod cum Ancyrano Canone ex Diametro pugnat: ita fit, quando non veritatem, sed consuetudinem extra verbum Dei sequimur. Sed de hac quaestione

Canon Concilii Ancyrani.

Dispensationes veteris Ecclesiae.

Consuetudo dissimiliter servata fuit.

Consuetudo tempore Hieronymi.

Justinianus votum coelibatus sancit.

postea etiam quaedam dicenda erunt. Nunc vero pergemus in contexenda historia.

22. Conjugia Sacerdotum post Nicaenam synodum. Hilarius. Pater Basilii Magni. Nazianzen. Grego. Nyssenus. Spiridon.

Post Nicaenam igitur Synodum, multi celebres Episcopi fuerunt uxorati, ut de Hilario dictum est, et de patre Basilii Magni historiae diserte testantur. Nazianzenus vero etiam in laude ponit, quod pater suus in ipso Episcopatu fuerit uxoratus. Et Mantuanus de eo canit:

Praesule patre satus, nam tunc id jura sinebant,
Pastorale pedum gessit, post funera patris.

De Nysseno Episcopo fratre Basilii Magni dicit Nicephorus, quamvis is Episcopus conjugem haberet, tamen rebus illis fratri minime cessit. De Spiridone vero celebri illo Episcopo Sozomenus dicit, lib. 1, cap. 11. Uxorem et liberos habuit, sed propterea non fuit τὰ θεῖα χείρων, in rebus aut exercitiis divinis inferior aut deterior. Et Athanasius ad Dracontium dicit: Multi ex Episcopis matrimonia non inierunt, Monachi contra parentes liberorum facti sunt et vicissim etiam Episcopi filiorum patres.

Athanas.

23. Synodus Gangrens. Eustochius Episcopus conjugium sacerdotibus interdixit in Armenia, etc.

Maxime vero illustre exemplum exstat in Synodo Gangrensi, quomodo constitutio Nicaena, contra legem de coelibatu Sacerdotum, in actum fuerit deducta. Eustachium enim Episcopum narrat Sozomenus, lib. 3, cap. 14 in Armeniam, Paphlagoniam et reliqua circa Pontum loca primum introduxisse Monachatum, praescripta peculiari regula, de cibis, de vestitu, et de aliis rebus, et dicit, quosdam confirmare, librum Asceticum, qui Basilii titulo fertur, hujus Eustachii esse. Is igitur inter caetera, quae dissentanea a Canonibus, et typis Ecclesiasticis instituit, γαμεῖν ἐκώλυε, sicut Socrates inquit, prohibuit contrahere matrimonium. Et multis mulieribus conjugatis persuasit a consuetudine conjugali abstinere, quas Sozomenus dicit, postea cum continere non possent in adulteria incidisse. Praecipue vero Sacerdotum conjugio iniquus fuit, quod Socrates ita describit, εὐλογίαν καὶ κοινωνίαν, hoc est, preces et sacramenta presbyteri uxorem habentis jussit fugere, ὡς μύσος, tanquam pollutionem et piaculum. Sozomenus dicit discipulos hujus Eustachii καταμεμφομένους, hoc est, vituperasse seu reprehendisse conjugium, et presbyteros uxoratos contempsisse. Significat autem ὑπερφρονεῖν, quo verbo Sozomenus utitur, aliquem prae se contemnere, et quasi ex alto despicere. Coepit autem institutum illud Eustachii paulo ante tempus Nicaeni Concilii. Meletius enim, qui primus Arium protraxit, substitutus fuit huic Eustachio, cum a proprio suo parente Episcopatu dejectus fuisset, post quam dejectionem Monachatum illum instituit. Et haec observatio de tempore historiae Eustachii ostendit, ante tempus Nicaenae Synodi, sicut in Hispanis et Gallis, ita etiam in Armenia, Paphlagonia, et circa Pontum, legem de coelibatu Sacerdotum magno supercilio caput coepisse exserere. Et quia magnum institutum hoc habebat speciem sanctitatis, castitatis et puritatis, primo non ausi fuerunt Episcopi illius loci se opponere, sed cum Nicaeae, publica autoritate lex illa esset repulsa, abrogata et antiquata, cui Synodo etiam Armeniae, Paphlagoniae et Ponti Episcopi interfuerant, reversi igitur domum, cum autoritate Nicaenae Synodi armati essent, non longe post, Gangris Concilium celebrarunt, in quo Monachatum Eustachii damnarunt, et nominatim contra legem de coelibatu Sacerdotum posuerunt, 4. Canonem. Si quis discernit inter presbyterum conjugatum, tanquam occasione nuptiarum, quod offerre non debeat, quodque non oporteat, eo ministrante de oblatione percipere, et ab ejus oblatione ideo se abstinet, Anathema sit. Quae vero hujus Canonis sententia sit, ex historia Eustachii, quam ex Socrate et Sozomeno recitavimus, intelligi potest.

Gangrenso Concilium contra legem coelibatus.

24. Repetita lex coelibatus Sacerdotum in Ecclesia Latina.

Hactenus igitur, magna, gravi et publica autoritate, lex de coelibatu Sacerdotum ex Ecclesia repulsa et explosa fuit, ut cogitari potuisset, hostem conjugii nunquam deinceps ausurum cantilenam illam repetere. Sed vix 40 annis interjectis majori impetu legem illam non jam rogare, sed stabilire et promulgare coepit. Cum enim Jovinianus virginitatem nimis abjecte haberet, nacti Hieronymus et Ambrosius campum latissimum, coelibatum depresso conjugio Sacerdotum nimium extulerunt, praecipue vero conjugio sacerdotum iniquissimi fuerunt. Fit enim in hujusmodi controversiis, quod Basilius venusta similitudine pingit, sicut insitores, quando incurvum tenellae arboris statum corrigere student, plerumque nimia inflexione in alteram partem peccant. Qualia vero fuerint argumenta Ambrosii et Hieronymi, nempe, quae in vera antiquitate antea explosa et refutata fuerant, in praecedentibus declaratum est.

Jovinianus. Basilius de insitoribus.

25. Epiphanius in Graeca Ecclesia defendit legem coelibatus.

Idem, apud Graecos eodem tempore magno conatu egit Epiphanius, praetextu traditionum, quarum peculiaris admirator fuit. Scribit igitur, lib. 2, Tom. 1, haeres. 59 contra Catharos. Sancta Dei Ecclesia non suscipit ad sacerdotium adhuc τεκνογονοῦντα, liberos gignentem, unius uxoris virum, sed qui se ab una continet, aut in viduitate vivit, maxime ubi sinceri, seu ut significantius loquitur Epiphanius, ἀκριβεῖς, hoc est, exacte exquisiti sunt Canones Ecclesiastici. At dices mihi, inquit, omnino in quibusdam locis adhuc liberos gignere Presbyteros, Diaconos et Subdiaconos, sed hoc non est juxta Canonem, sed juxta hominum mentem, quae per tempus elanguit, et propter multitudinem, cum non invenirentur, qui ministrarent. Ita Epiphanius. Sed ab hoc uno exemplo discere possumus, quantum tribuendum sit patribus, quando sine Scriptura loquuntur. Ut enim pace Epiphanii et salva ipsius honorificentia, id quod res est dicam, cum universa historia totius antiquitatis manifeste et exacte pugnat, quod ipse asserit, sicut ex iis, quae hactenus demonstravimus, luce meridiana clarius est. Et in re manifesta nihil addam amplius. Possem enim quaerere, quem Canonem, et unde habeat Epiphanius de lege coelibatus Sacerdotum? Possem quaerere, num Epiphanio non sinceri sint Canones Pauli, Apostolorum, Ignatii, Dionysii, Ancyranae Nicaenae et Gangrensis Synodorum? Positas quidem imo tentatas verius fuisse aliquoties leges seu Canones de coelibatu Sacerdotum ostendimus, sed illas vera, gravi et publica autoritate repulsas et rejectas fuisse, ex certis historiis demon-

Epiphanius cum tota antiquitate de coelibatu Sacerdotum pugnantia dicit.

stravimus. Epiphanius vero contra judicium totius verae antiquitatis, rejectitios illos Canones judicat esse ἀκριβεῖς, et quidem eo ipso vocabulo utitur quo Paphnutius, ubi contra legem coelibatum Nicaeae disserens, dicit ὑπερβολὴν ἀκριβείας magis nocere Ecclesiae. Haec et alia possem vere contra Epiphanii temerariam assertionem adferre, sed pudenda patrum praestat tegere, quam denudare nisi adversariorum impudentia veritatem inde oppugnantium aliud cogat. Certe Epiphanii illam narrationem, non tantum praecedentes Scriptores, verum etiam sequentes in Ecclesia Orientali, et praecipue 6. Synodus manifeste redarguunt et refellunt, sicut series historiae ostendet.

Epiphanii sententiam Scriptores Ecclesiae refutarunt.

26. Cum enim Ambrosius et Hieronymus suis disputationibus apud Latinos tumultuarentur contra conjugium Sacerdotum: Ecclesia tamen hac in re veterem suam libertatem, illis temporibus adhuc retinuit, sicut ipse Hieronymus testatur. Nam lib. 1 contra Jovinianum ita inquit: Si autem Samuel duxit uxorem enutritus in tabernaculo, quid hoc ad praejudicium virginitatis, quasi non hodie quoque plurimi Sacerdotes habeant matrimonia. Idem cum indignatione quadam refert, frequenter in ordinatione sacerdotali coelibem ab Ecclesia negligi, et maritum assumi. Apud Graecos vero cum Epiphanius rejectos Canones pro sinceris venditaret, Chrysostomus patrocinium conjugii Sacerdotum suscepit, affirmat enim conjugium rem tam sanctam et bonam esse, ut cum eo quis possit ascendere sacrum Episcopatus thronum, sicut supra sententias ipsius annotavimus. Nec tamen nihil damni dedit narratio illa Epiphanii, quantumvis revera totius antiquitatis historiae repugnet. Externa enim species sanctitatis, facile oculos hominum perstringit, ubi a norma verbi Dei discessum fuerit. Ita Socrates, lib. 5, cap. 22 narrat, se in Thessalia cognovisse hanc consuetudinem, quod qui uxorem suam post adeptum clericatum cognovisset, ordine abdicabatur. Et illam consuetudinem dicit, inde fuisse ortam, quod Theodorus quidam Clericus amatoria quaedam poemata edidisset. Et addit quidem consuetudinem illam irrepsisse etiam in Thessalonicam, Macedoniam, et Hellada. Sed diserte dicit, consuetudinem illam esse ἕτερον, hoc est, diversam et dissentientem a reliquis Ecclesiis. Nam inquit, in Oriente omnes, qui γνώριμοι, celebres sunt, etiam Episcopi, εἰ καὶ βούλοιντο, οὐκ ἀνάγκῃ νόμου, hoc est, si ipsis ita visum fuerit, proprio arbitrio, seu spontanea voluntate, non autem legis aliqua necessitate abstinent. Multi vero illorum, inquit, ipso tempore Episcopatus et (sicut Nicephorus addit) ipso Episcopali munere fungentes, in Episcopalibus aedibus, liberos multos ex legitimis conjugibus susceperunt.

[illegible]sit [illegible]o- [illegible] Ecclesiae praxis illis temporibus non recepit.

Chrysostomus contra Epiphanium conjugium Sacerdotum defendit.

Mos Thessalorum de coelibatu.

Orientales Ecclesiæ de coelibatu et conjugio Sacerdotum.

27. Sed cum per certamen Joviniani, in Latina Ecclesia doctrina de conjugio, praesertim quod ad sacerdotes attinet, valde esset perturbata, sicut ex Ambrosii et Hieronymi scriptis apparet, et in quibusdam etiam locis Graeciae, Nicaena constitutio inciperet labascere, sicut ex Socrate ostendimus: Hanc occasionem hostis conjugii ratus fuit, sibi non esse negligendam. Cumque antea, sicut ex historiis ostendimus, legem de coelibatu sacerdotum aliquoties per Doctorum disputationes, per privata ut Eustachii instituta, per Concilia quaedam provincialia, ut Elibertanum, Arelatense, et in generali etiam Synodo Nicaena, magno, sed irrito conatu tentasset: Alia via, potentia scilicet, et vi negotium sibi aggrediendum existimavit, quam ad rem, eam sedem sibi utilem operam navare posse intellexit, in qua eum sessurum sciebat, qui amorem mulierum non curaturus esset, Dan. 11, In cujus manu pingitur calix plenus immundicia libidinis, Apoc. 17. Pontifices igitur Romanos, qui jam in alias etiam Ecclesias imperium sibi usurpare coeperant, delegit. Syricium enim primum fuisse, qui sacerdotibus in Occidentali Ecclesia conjugia non dissuasit, sed prohibuit et interdixit, ipsorum historiae et decreta testantur. Et aegre sane adducor, ut credam Syricium, cui verae historiae meliora tribuunt testimonia, tam contumeliose contra Scripturam, et contra sincerae antiquitatis manifesta judicia, repetitis ipsissimis veterum haereticorum argumentis, de legitimo conjugio ita scripsisse, sicut Epistolae decretales, quae ipsi tribuuntur, loquuntur. Scio enim vetustioribus etiam Romanae Ecclesiae Episcopis, multas Epistolas suppositias tribui. Possem etiam ostendere, Canones multo recentiores prohibentes Sacerdotibus consuetudinem conjugalem, falso tribui vetustioribus, ut dist. 32. Urbano primo, dist. 81. Lucio primo, dist. 27. Calixto primo, ut falso praetextu antiquitatis imperitioribus imponant. Ita forsan Syricio, cujus aliqua fuit autoritas, ea, quae multo post fabricata sunt, tribuere voluerunt, ut speciem aliquam doctrinis Daemoniorum circundarent, sed non pugnabo. Sit igitur, quoniam Gratianus cum Glossatore suo ita volunt, primus autor prohibitionis conjugii in Sacerdotibus Syricius. Si enim vel Angelus e coelo aliquid annuntiaverit praeter id, quod in Scriptis legalibus et Evangelicis accepimus (sicut Augustinus inquit) anathema sit.

Nicaena constitutio incipit labascere.

Per Pontifices Romanos redintegratur lex de coelibatu Sacerdotum.

Syricius legem de coelibatu urget.

Primus autor prohibitionis conjugii Sacerdotum in Occidente.

28. Operae pretium autem est audire rationes et fundamenta, ex quibus post annos a nato Christo 400 prohibitio conjugii et lex de coelibatu sacerdotum in Pontificia Ecclesia rogata, lata, perlata, et aliis etiam Ecclesiis manifesta vi obtrusa est. Inde enim colligi poterit, an ex Scriptura, an ex vera et probata antiquitate, an vero ex doctrinis Daemoniorum sit. Nihil enim est medium. Syricius igitur Epistola 4 et eum secutus Innocentius Epistola 3 expresse dicunt, se Sacerdotibus conjugatis ideo interdicere consuetudinem cum propriis suis uxoribus, ut mundiciae et pudicitiae puritate, securi possint orare, baptizare, et sacrificium offerre. Qui si contaminatus est carnali concupiscentia, hoc est, conjugali consortio, quo pudore, qua mente sacrificare usurpabit? qua conscientia, quo merito exaudiri se credit? cum dictum sit, munda mundis, inquinatis autem et infidelibus nihil mundum? Sequitur: sed fortasse hoc licere credit, quia scriptum est, unius uxoris virum? Non permanenti in concupiscentia generandi hoc dixit, sed propter continentiam futu-

Rationes cur coelibatus Sacerdotum in Ecclesia Romana decretus.

ram. Neque enim integros non admisit qui ait: Vellem omnes esse sic, sicut et ego. Quod et apertius declarat dicens: Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem jam non estis in carne, sed in spiritu. Et habentem filios, non generantem dixit. Haec sunt ipsorum verba. Syricius vero distinct. 82 addit alias contumeliosas voces contra Sacerdotes, legitima sua conjugia defendentes: Dicat mihi, inquit, quisquis ille est sectator libidinum, praeceptor vitiorum, etc. Item, Noverint se nunquam posse veneranda tractare mysteria, a quibus se ipsi, dum obscoenis cupiditatibus inhiant, privaverunt. Loquitur autem, non de fornicatione, sed de conjugali consuetudine Sacerdotum cum propriis suis uxoribus. Nec vero opus est hoc loco, accurata disputatione. In praecedentibus enim prolixe explicatum est, et per se patet, imo luce meridiana clarius est. I. Haec decreta Syricii et Innocentii expresse, directe, et prorsus adversa fronte pugnare cum manifestis Scripturae sententiis, quae affirmant, in consuetudine conjugali esse sanctimoniam, pudicitiam, castitatem et cubile impollutum, quae testimonia in praecedentibus sunt exposita. II. Decreta ista ex diametro contraria esse ipsis Apostolorum Canonibus, sententiae Ignatii judicio Dionysii, Nicaenae Synodo, Concilio Gangrensi, et probatis verae antiquitatis exemplis, sicut collatio horum Decretorum ad illa, quae ex veris historiis hactenus annotavimus, liquide ostendit. III. Manifestum est et hoc, eadem prorsus argumenta, et easdem Scripturae sententias, quae in Decretis Syricii et Innocentii repetuntur, veteres haereticos contra conjugium usurpasse, sicut in principio hujus tractatus ostendimus, et negari non potest. Quia itaque non ex Scriptura, nec ex judiciis verae et probatae antiquitatis, sed ex veterum haereticorum lacunis, deprompta sunt illa Pontificia decreta, possemus recte et vere judicare, quod profecta sint ex spiritibus erroris, et ex doctrinis Daemoniorum, 1. Tim. 4. Sed ne nostrum judicium suspectum sit, pronuntiet sententiam Ignatius in Epistola ad Philadelphienses: Quicunque, inquit, dixerit, consuetudinem conjugalem esse labem, et inquinationem, hic inhabitatorem habet Draconem illum Apostatam. Nec valet exceptio, quod non in universum de omnibus fidelibus, sed tantum de Sacerdotibus loquantur Pontificia decreta. Paphnutius enim in Nicaena Synodo, magna ac sonora voce asseverat, etiam in Sacerdotibus cubile conjugale esse honorabile et impollutum. Et Manichaei non in universum omnibus suis auditoribus, sed tantum electis tanquam perfectioribus et sanctioribus, conjugium prohibuerunt, et tamen fuit doctrina Daemoniorum. Quod vero Syricius praefatur, praecepta illa sua esse Apostolica, et Patrum constitutione instituta, falsum testimonium est, sicut 6 Synodus ostendit. Quod vero addit, propter Gentes, Sacerdotibus Ecclesiae imponendum esse coelibatum, in eo veram legis suae originem ostendit, sicut in principio hujus historiae monstravimus. Sed haec in praecedentibus diligenter sunt explicata.

Ne sint in carne.

Syricii voces contumeliosae.

29.

Decreta Syricii et Innocentii, Scripturae repugnant. Repugnant Canonibus Apostolorum, sententiis Episcoporum et Conciliis. Sunt ex Scholis haereticorum repetita.

Refutantur ab Ignatio.

30.

31.

Pergamus igitur nunc in ordine historiae. Non autem juxta Apostolicam Pauli modestiam, tanquam consilium Decreta sua Pontifices isti proposuerunt, sed Syricius, quasi in cacumine montis Sinai sederet, fulminat: Si quis ab hac Canonis ratione voluerit evagari, sciat se et a nostra communione seclusum, et gehennae poenas habiturum. Epist. 4 et distinct. 82 inquit: Si quis Episcopus, Presbyter aut Diaconus fuerit in conjugali consuetudine inventus, omnem sibi per nos indulgentiae aditum intelligat obseratum, quia ferro necesse est ut abscindantur vulnera, quae fomentorum non sentiunt medicinam.

Comminationes Syricii.

Sed ordo historiae exigit, ut consideretur, quomodo Romani Pontifices legem suam de coelibatu aliis Ecclesiis obtruserint, et quanta multorum annorum difficultate, multis undique contradicentibus, violenter tandem jugum hoc Ecclesiis Occidentalibus imposuerint. Ut enim brevitatis gratia non singula commemoremus, satis indicii hoc est, quod post Syricium omnes ferme Pontifices, una illa lege coelibatus perferenda occupatissimi fuerunt: Quodque ab illo tempore in tot provincialibus synodis, longo tempore lex illa, variis subinde modis repetita est, quibus nihil opus fuisset, si Syricii decretum cum approbatione Ecclesiae receptum fuisset.

Quanta cum difficultate coelibatus Sacerdotum Ecclesiis per Romanos Pontifices obtrusus.

32.

Observandus autem est actus Pontificum, quod illis primum provinciis legem coelibatus Sacerdotum obtruserunt, in quibus intellexerunt sparsa esse quaedam ejus seminaria. Quia enim in Hispanis et Gallis antea per Elibertanum et Arelatense Concilia tentata fuerat lex ista, licet per Nicaenam synodum esset inducta et abrogata, tamen quaedam seminaria ibi adhaesisse, non est dubium. Quomodo etiam in Thessaliam et Macedoniam coeperit superstitio illa irrepere, antea ex Socrate ostendimus. Et ex Monachatu Essaeorum apud Aegyptios, in Africam contagium quoddam transiisse verisimile est. Syricius igitur ad Hispanos et Africanos, Innocentius ad Italos, Gallos et Macedonicos, Leo ad Thessalonicenses et Africanos, decretales suas Epistolas de lege coelibatus potissimum miserunt. Judicarunt enim illis provinciis primum occupatis, facilem patere aditum ad expugnandas reliquas.

Quibus primum coelibatus obtrusus. Hispani. Galli.

Thessali. Macedones.

Africani. Syricius. Innocentius. Leo.

Et Carthaginense quidem Concilium secundum, Can. 2 ex praescripto Syricii dicit: Omnibus placet ut Episcopi, Presbyteri, Diaconi, et qui Sacramenta contrectant, pudicitiae custodes, etiam ab uxoribus propriis se abstineant. Rationis vero loco additur manifestum et luculentum mendacium, his verbis: ut quod Apostoli docuerunt, et ipsa servavit antiquitas, nos quoque custodiamus. Unde judicium potest fieri, quantum decretis illis tribuendum sit. Animadvertit hoc Gratianus, atque ideo inseruit voculam (Apostoli docuerunt exemplo). Et glossa ridicule inquit: A tempore Syricii hic vocat antiquitatem, cum ipso tempore Syricii Concilium illud celebratum fuerit. Et tamen Sacerdotes Africanos decretum illud non statim recepisse, inde colligitur, quod in quinto Concilio Carthag. adhuc repetendum fuit. Ita in Gallis Episcopi quidam, forsan quia an-

Carthaginense Concilium de coelibatu.

Ratio decreti est mendacium.

Glossa ridicula.

33.

tiquitus castrati matris Deum Sacerdotes Galli fuerant, et quia non multo ante etiam in Arelatensi synodo hoc tentarant, sed per Nicaenam synodum impediti fuerant, cupide conati fuerunt tunc Romanis Pontificibus gratificari. Sed Sacerdotibus repugnantibus, tot difficultates ipsis objectae fuerunt, quod annis amplius 200 continuis, multis et variis synodis provincialibus, ut Agatensi, Arausicana, Avernensi, aliquot Aurelianensibus, Turonensibus, Matisconensibus et Antisiodorensibus, hoc saxum ipsis volvendum fuit. Et tamen in Turonensi secunda, Can. 8, et 15 annis post Syricium, 170 Galliae Episcopi, Archipresbyteri, Diaconi, et Subdiaconi adhuc uxorati fuerunt. Imo in Antisiodorensi 2, annis post Syricium ducentis et amplius, Presbyteri, Diaconi et Subdiaconi, in Gallis adhuc uxores habuerunt, quae Presbyterae nominatae fuerunt, Can. 21 et 22. Imo in mediis turbis, cum Gallici Episcopi in provincialibus suis synodis legem coelibatus urgerent, Salvianus Massiliensis Episcopus, vir doctissimus, circa annum 480 legem de coelibatu expresse reprehendit, lib. 5 de providentia Dei. Novum prorsus, inquit, est conversionis genus: Licita non faciunt, illicita committunt: Temperant a conjugio, et non temperant a rapina. Quid agis stulta persuasio? Peccata interdixit Deus, non matrimonia. Item, non est conversio, sed aversio. Qui jam pridem, ut fama est, opus honesti matrimonii relinquitis, tandem a scelere cessate. Alludit autem Salvianus ad Canonem illum: Non assumendum conjugatum ad Sacerdotium, nisi promissa fuerit conversio, quasi a labe et scelere.

Difficultas perferendi hanc legem in Gallia.

34. In Hispanis vero, Tarraconensis Episcopus scribit Syricio, Sacerdotes non posse adduci, ut legem coelibatus recipiant. Et in Toletana prima, tempore Syricii, Patronus Episcopus ita praefatur: Mihi placet primitus constituta Nicaeni Concilii perpetuo esse servanda, nec ab eis recedendum. Et universi Episcopi mox referunt se ad gesta Nicaeni Concilii, in quo quid de Sacerdotum conjugio statutum sit, supra ostendimus. Ac Presbyteros, Diaconos et reliquos Clericos habuisse tunc uxores, patet ex Can. 4 et 7. Imo etiam post ordinationem generasse, primus Canon ostendit. Dicit enim, Presbyteros et Diaconos, si post ordinationem filios genuerint, ad altiorem gradum non ascendant. Postea vero in multis Hispanicis synodis, ut Gerundensibus, Hispalensibus et Toletanis, contumeliose tractatum fuit conjugium Sacerdotum. Accessit etiam brachium seculare, per vim stabiliens legem coelibatus: Et tamen post annos a Syricio ducentos, Isidorus, Hispalensis Episcopus, edidit regulam de vita Clericorum, in qua inter caetera dicit, dist. 23. Clerici castimoniam non violati corporis perpetuo observare studeant, aut certe unius matrimonii vinculo foederentur.

Hispania repugnat legi coelibatus.

Isidorus de conjugio clericorum.

35. Gallis igitur tandem et Hispanis sub jugum coelibatus ferme missis, sensim alias etiam Provincias aggredi coeperunt Pontifices. Nam circa annum 585 Ecclesia Syracusana elegerat Episcopum, habentem superstitem uxorem et liberos. Pelagius vero confirmationem integro pene anno distulit. Sed Syracusani in proposito suo irrevocabiliter perstiterunt, ut Pelagius ipsis, ne amplius insanirent (sicut loquitur) cedere fuerit coactus, dist. 28 ubi Pelagius non dissimulat, principalem causam legis de coelibatu Sacerdotum, esse opes Ecclesiasticas. Et dist. 31 Gregorius narrat ante triennium, hoc est, circiter annum Domini 600 ducentis post Syricium annis, Subdiaconis Siciliae prohibitum fuisse, ut more Romanae Ecclesiae, suis uxoribus nullatenus miscerentur. Addit autem Gregorius: Usum talis continentiae, in Ecclesiis Siciliae antea non fuisse, atque ideo istis Subdiaconis concedit usum conjugum, sed in posterum neminem vult ordinari, nisi continentiam promiserit.

Sicilia tentata lege coelibatus.

36. Memorabile autem est, quod Epistola Ulrici refert, Gregorium cum ex piscina quadam allata plus quam sexies mille infantum capita vidisset, ingemuisse, et decretum de coelibatu tantae caedis causam confessus, condigno illud poenitentiae fructu purgasse. Decreto enim illo prorsus damnato, Apostolicum illud laudasse consilium, Melius est nubere, quam uri. Imo addidisse ex sui parte: Melius esse nubere, quam mortis occasionem praebere. Haec Ulricus.

Memorabilis fructus legis de coelibatu Sacerdotum. Gregorius de coelibatu.

Et quidem ipsi sedi Romanae praefuerunt Pontifices, ex sacerdotum conjugiis nati, dist. 56 Bonifacius I, Felix III, Gelasius I. Agapetus primus, Sylverius, Deus dedit, Theodorus, Hadrianus secundus, Agapetus secundus, ab A. D. 423 usque ad annum 950. Et ne de Gratiani palea dubitetur, idem confirmat etiam Platina et Volaterranus. Nec valet exceptio, quasi illi vel ex fornicatione, vel ante susceptos sacros ordines ex Sacerdotibus nati fuerint. Gratianus enim cap. Cenonanense, expresse dicit: Non sunt intelligendi de fornicatione, sed de legitimis conjugiis nati, quae Sacerdotibus ante prohibitionem ubique licita erant, et in Orientali Ecclesia usque hodie eis licere probantur.

Pontifices Romani nati patribus Sacerdotibus.

37. Cum vero in Occidentali Ecclesia lex coelibatus ita tumultuaretur, tentatae quidem fuerunt etiam Graecae Ecclesiae in Thessalia praecipue et in Macedonia, sicut de Innocentii et Leonis decretalibus supra diximus. Sed Orientales Ecclesiae jugum illud sibi injici passae non sunt, retinuerunt vero et defenderunt veterem libertatem. Licet ex Occidentali lege coelibatus etiam in Oriente quaedam adhaeserunt. Circa annum igitur 530 Justinianus in authentica de sanctis. coll. 9 talem fecit constitutionem: Clericos non aliter ordinari concedimus, nisi literas sciant, et recta fide ac honesta vita sint, et neque concubinam, neque naturales habuerint aut habeant liberos, sed qui vel coelibem vitam agunt, vel uxorem habuerunt, aut habent legitimam, et eam unam et primam, neque viduam neque repudiatam, etc. Et in Novellis constit. 8. Laudat Epiphanius Episcopum Constantinopolitanum, quod ex Sacerdotibus et genus et originem ducat. Romani tamen per Justinianum tentarunt legem coelibatus. Dicit enim col. 6 se illos praeferre qui habentes uxores cum illis non cohabitant, sed coelibatum eligunt. Et col. 9 sancit Diaconos non ordinandos nisi professi fuerint coeli-

Ecclesiae Orientales legem coelibatus aversatae sunt. Justiniani constitutio.

batum, sed haec Graeci in 6 universali synodo retractarunt.

38. Orientales Ecclesiae tentatae lege coelibatus.

Postea enim circa A. D. 690. Graeci seu Orientales videntes jugum coelibatus, Occidentalibus, quibusdam Ecclesiis per vim injectum, et legem illam subinde - ad alias etiam Provincias progredi, cum quidem antea etiam in parte quadam Hellados, hypocrysis illa puritatis irrepere coepisset, sicut Socrates narrat, et Justinianus etiam ab Episcopis quibusdam persuasus, eo inclinasse videretur, circa A. D. 530 in Authentica Quomodo oportet, ubi inquit: Nihil sic in sacris ordinibus diligimus, quam cum castitate viventes, aut cum uxoribus non cohabitantes, aut unius uxoris virum, qui sive fuerit, sive adhuc sit, et ipse castitatem eligat, etc. Ne igitur in Orientalibus Ecclesiis, ex hujusmodi principiis quasi seminariis, idem accideret, quod in Occidentalibus, judicarunt legi coelibatus instar Gangrenae serpenti, mature occurrendum, idque non privatis Doctorum disputationibus, sed publica autoritate, et generali universalis synodi constitutione. Mox igitur post sextam generalem Synodum, convenerunt in Trullo Regii palatii 227 patres, et inter reliquos Canones, decimum tertium hac de re posuerunt, qui etiam repetitur distinct. 31 Canon. Quoniam.

Orientalium Episcoporum Canon pro conjugio Sacerdotum.

39. Primo autem Canonem illum, sicut apud Gratianum exstat, recitabimus, deinde ex Graeco subjungemus versionem. Ita igitur Gratianus Canonem hunc refert: Quoniam in Romani ordine Canonis esse cognovimus traditum, eos qui ordinati sunt Diaconi vel Presbyteri, confiteri, quod suis jam copulentur uxoribus, antiquum sequentes Canonem Apostolicae diligentiae, et constitutiones sacrorum virorum, legales nuptias amodo valere volumus nullo modo cum uxoribus suis eorum connubia dissolventes, aut privantes eos familiaritate ad invicem, in tempore oportuno. Quicunque ergo dignus inventus fuerit subdiaconali ordinatione, aut diaconali aut sacerdotali, hi nullo modo prohibeantur, ad talem ascendere gradum, pro uxoris suae cohabitatione, nec etiam tempore ordinationis suae profiteri castitatem cogantur, quod abstinere debeant a legalis uxoris familiaritate. Item, oportet eos qui altari ministrant, in tempore oblationis sanctorum, continentes esse in omnibus, ut a Deo possint consequi quae simpliciter postulant. Si quis igitur praesumpserit, contra Apostolicos Canones, aliquos presbyterorum et diaconorum privare a contractu et communione legalis uxoris suae, deponatur. Similiter et Presbyter aut Diaconus, qui religionis causa uxorem suam expellit, excommunicetur, si vero in hoc permanserit, deponatur. Multis modis obscure et incommode redditus est hic Canon, quod arbitror non tam a Gratiano factum, quam ab aliis Pontificiis postea, quibus Canon ille fuit tanquam sudes in oculo. Ideo studiose verba ejus, quasi per ludibrium divexarunt, ut Canon dicere videretur: Sacerdotes Romanae Ecclesiae profiteri, quod copulentur uxoribus non suis, Nam et in Tomis Conciliorum prorsus expunxerunt et omiserunt illum Canonem. Cromerus vero disputat non esse genuinum.

Canon sicut exstat apud Gratianum.

40. Canon Graecus.

Sed in Graeco Nomocanone exstat, citatur a Nilo Thessalonicensi, interpretantur eum Gentianus, Hervetus et Perionius etiam. Ego simplicem versionem ponam, additis alicubi Graecis vocabulis, ut emphasis rectius expendi possit. In hanc igitur sententiam Graecus Canon loquitur. Quoniam in Romana Ecclesia (ἐν τάξει κανόνος) loco Canonis seu decreti, traditum esse cognovimus (μέλλοντας ἀξιοῦσθαι) ut ii, qui digni habendi sunt ordinatione Diaconi vel Presbyteri (καθομολογεῖν) profiteantur, se deinceps cum uxoribus suis non congressuros seu concubituros (συνάπτωνται). Nos sequentes (ἀρχαίῳ) veterem Canonem (ἀποστολικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως) Apostolicae, sincerae, exquisitae et ordinatae constitutionis, legitimas sacrorum virorum (συνοικήσια) cohabitationes conjugales etiam ex hodierno die in posterum (καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν) valere ratas et firmas esse, (ἐῤῥῶσθαι) volumus. Nullo modo eorum cum uxoribus propriis (συνάφειαν) conjunctionem seu copulationem dissolventes, aut (ἀποστεροῦντες) fraudantes eos (κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα ὁμιλίας) consuetudine conjugali, quae convenienti tempore fiat. Itaque si quis dignus inveniatur Hypodiaconi, Diaconi aut Presbyteri ordinatione, is minime prohibendus est ad hunc gradum ascendere, ideo quod cum legitima uxore (συνοικῶν) cohabitet. Nec tempore ordinationis suae (ἀπαιτείσθω) postuletur ab eo seu cogatur, ut profiteatur (ὡς ἀποστήσεται) quo abstinere velit aut debeat legitimo congressu cum propria uxore, non autem indiscriminatim cum uxoribus suis conjunctionem habebunt, sed vicis suae tempore abstinebunt. Si quis igitur praesumpserit contra Apostolicos Canones, Diaconos et Sacerdotes post ordinationem, consuetudine cum legitimis suis uxoribus privare, deponatur: Similiter et qui ordinantur, si uxores suas praetextu pietatis abjiciant, excommunicentur.

41. Expenduntur verba Graeci Canonis.

Multa in hoc Canone sunt consideranda. Non enim hoc tantum dicunt Orientales, quod constitutiones et Canones Romanae Ecclesiae de lege et voto coelibatus Sacerdotum non velint recipere, sed rationem addunt gravissimam, quia scilicet Romanae illae constitutiones, pugnent contra veterem Canonem Apostolicae constitutionis, ubi diserte cautum est: Ne praetextu religionis consuetudo conjugalis Sacerdotibus prohibeatur, Canone Apostol. 5. Et eo ipso, quod Canonem illum, de consuetudine conjugali Sacerdotibus licita, vocant ἀρχαῖον, ex antithesi notant Romanum Canonem de lege et voto coelibatus esse νεαρόν novitium, sicut Socrates etiam eum appellat. Similiter etiam eo ipso, quod hunc Canonem de conjugio Sacerdotum affirmant esse Apostolicam constitutionem, negant Romanae Ecclesiae constitutiones de coelibatu Sacerdotum esse Apostolicas. Ac ideo merito dicunt, se repudiato Romanae Ecclesiae decreto, veteri Canoni Apostolicae constitutionis velle obsequi, hoc enim significat ἐξακολουθεῖν. Et

Epiphanius sententiam synodi refellit.

quia Epiphanius ausus fuerat disputare: Canonem illum de consuetudine conjugali Sacerdotibus permissa, non esse ἀκριβῆ, hoc est, minus sincerum (sicut interpres reddidit) seu minus exactum et exquisitum: Patres illi confirmant, in eo Canone esse Apostolicam ἀκρίβειαν, hoc est, Apostolicam sinceritatem exactam et exquisitam. Ac diligenter observetur, Epiphanii disputationem de Canone coelibatus Sacerdotum, in generali synodo, publica autoritate esse rejectam et explosam. Quod vero Latini contenderunt, Apostolos temporis tantum gratia Canonem illum posuisse, ut progressu temporis emendaretur, hoc Patres illi negant. Dicunt enim, Apostolicam illam constitutionem esse sinceram et exquisitam, et in posterum etiam debere valere. Et tandem ex hoc fundamento, decretum faciunt: Conjugium nequaquam debere impedimento esse, quo minus is, qui idoneus est, ad sacros ordines assumatur et evehatur, et a nemine tempore ordinationis exigendum esse votum coelibatus: Imo depositioni et excommunicationi subjiciunt, si quis vel legem coelibatus Sacerdotibus imponat, vel si quis in sacris ordinibus constitutus, praetextu pietatis et religionis consuetudinem conjugalem abjiciat. Quod dicunt de convenienti tempore consuetudinis conjugalis, respiciunt ad locum Pauli, 1. Cor. 7 qui in praecedentibus explicatus est. Nam et Paulino verbo (ἀποστεροῦντες), utuntur. Gratianus vero eo loco peregrina verba ex secunda synodo Carthaginensi infarsit: Qui altari ministrant, debent in omnibus esse continentes, quo possint simpliciter, quod a Deo postulant, impetrare.

42. Aliquid de coelibatu in Orientales Ecclesias irrepsit.

Porro licet hoc modo Orientalis Ecclesia libertatem conjugii Sacerdotum, contra Occidentales recte defenderet, aliquantulum tamen etiam in Oriente, tunc a prioribus institutis recessum, et Occidentalibus aliquid concessum fuit. Nam in eadem synodo, Can. III dicunt: Quia Romana sedes, quod ad Sacerdotum conjugium attinet, summum jus, Constantinopolitana vero ἐπιείκειαν servavit, nos ex duobus illis medium componamus, etc. Atque inde factum est, quod eos qui vel ad secundas nuptias transierunt, vel qui viduam, repudiatam, ancillam, meretricem duxerunt, noluerint in posterum ad sacerdotium admittere, Can. 3. Et quod 13. Canone Sacerdotibus concedunt, hoc Episcopis negant. Nam in 12 Canone Episcopum jubent a propria uxore secedere post ordinationem. Et Can. 48 uxor Episcopi in monasterium detruditur. Quod cum Nicaena synodo, et cum Apostolico Can. 5 expresse pugnat, ubi tam Episcopis, quam reliquis Sacerdotibus usus conjugii non tantum permittitur, sed Episcopus praetextu religionis uxorem abjiciens, deponitur et excommunicatur. Ex eadem etiam mixtura in 6 Canone Constantinopolitano decernunt, ut DEINCEPS, Presbyteris, Diaconis et Subdiaconis, post ordinationem non liceat conjugium contrahere. Quia enim dicunt (deinceps) ergo antea licuit. Ne tamen laqueum videantur cuiquam injicere, permittunt et suadent, ut qui continere non possunt, uxores ducant priusquam ordinentur, quam cautionem etiam hodie Graeci usurpare dicuntur. Et inde Sigismundus Baro scribit, apud Moscovitas saepe eodem die unum et eundem uxorem ducere, et mox postea ad gradum diaconatus ordinari.

Episcopis conjugium interdictum.

43. In Occidentalibus Ecclesiis lex coelibatus urgetur.

Cum itaque hoc modo (accedente etiam Imperatorum autoritate, sicut in Can. 3 patet, qui in Oriente tunc sedem Imperii habebant) lex coelibatus ex Orientalibus Ecclesiis exclusa esset, et Justiniani Authenticae correctae, Romani Pontifices abjecta omni spe, quod Orientem etiam lege illa sua occupare possent, constituerunt in reliquis Occidentis Ecclesiis, conjugio Sacerdotum proscripto, legem coelibatus strenue urgere. Et astute Canonem Constantinopolitanum ita interpretari coeperunt, quasi Oriente tantum excepto, totus Occidens legi coelibatus subjectus esset. Ita enim Stephanus II, dist. 31. Aliter se Orientalium traditio habet Ecclesiarum, aliter hujus sanctae Romanae Ecclesiae. Nam eorum Sacerdotes, Diaconi aut Subdiaconi, matrimonio copulantur. Istius autem Ecclesiae, vel Occidentalium, nullus Sacerdotum a Subdiacono usque ad Episcopum, licentiam habet conjugium sortiendi. Quasi vero aliud esset Evangelium in Oriente et aliud in Occidente. Atque Orientalium traditionem constat esse Apostolicam, Scripturae scilicet, verae etiam et purioris antiquitatis. Qualis vero et unde sit Occidentalis traditio, prohibens conjugium, Paulus nominatim explicat 1. Tim. 4 et Ignatius in Epist. ad Philadelphienses, sicut supra dictum est.

Stephanus secundus.

44. Exigeret antem ordo historiae, ut porro ostenderemus, quibus artificiis, et quantis difficultatibus lex de coelibatu Sacerdotum, reliquis etiam Occidentis Ecclesiis obtrusa sit. Sed quia instituti nostri non est integras historias contexere, breviter tantum quaedam annotabimus, quando et quomodo, lex ista Angliae, Hiberniae, Germaniae, Poloniae, Bohemiae, Daniae, Sueciae Ecclesias, magnis turbis, et diuturnis difficultatibus invaserit.

45. Et in singulis hoc observetur, quod Evangelium, quando primo in istis locis plantatum fuit, non attulerit secum legem de coelibatu Sacerdotum, sed quod multo post, Sacerdotibus in illis provinciis, ab initio Evangelii habentibus usum conjugii, lex ista imposita et superseminata fuerit, tanquam zizania inter triticum. Jure enim hic etiam illud Tertulliani valebit: Quod primum verum, adulterinum autem quod posterius.

46. Britannia conversa quando.

Britanniam igitur seu Angliam omnium provinciarum primam Christi nomen recepisse, Sabellicus autor est. Doctores enim Ecclesiarum Britannicarum numerantur, inde ab anno Domini 170 et ulterius, et tamen per multas annorum centurias, Britannia legem coelibatus Sacerdotum ignoravit. Circa annum vero Domini 600 Augustinus Monachus Romanus, a Pontifice Gregorio missus fuit in Angliam, ut Romanas traditiones Ecclesiis Britannicis inferret, sed huic Episcopi et doctores Britanniae fortiter primo se opposuerunt, atque ideo, licet coelibatus Sacerdotum pars non postrema esset Romanarum traditionum: Augustinus tamen ille cum videret, conjugium

Tentata lex coelibatus in Anglia. Augustinus Monachus.

Sacerdotibus Britanniae usitatum esse, non statim prohibitionem conjugii ipsis obtrusit. Sed orsus ab aliis pompaticis ceremoniis, homines primum in admirationem Romanae sedis adduxit, postea sensim et ipse et successores ejus fundamenta legis de coelibatu Sacerdotum, variis artificiis coeperunt substruere, partim mirificis encomiis castitatis, quam in solo coelibatu constituebant, partim introducta in Angliam hypocrisi Monachorum Benedictinorum.

Brituvaldus Lundensis Episcopus. Beda.

Circa annum vero Domini 714 Brituvaldus Lundensis Archiepiscopus, in Synodo tentavit Sacerdotibus conjugium prohibere, sed non potuit hoc obtinere. Interea Beda contra conjugium Sacerdotum disputabat (mortuus enim est an. 734) ut dist. 31: Sacerdotibus ut semper valeant altari assistere, semper ab uxoribus est abstinendum. Post Bedam vero Monachorum declamationibus et hypocrisi, Clericorum conjugium in magnum contemptum apud vulgus adductum fuit. Odo igitur Cantuariensis Episcopus, circa annum Domini 950 magno tumultu Sacerdotum nuptias haereticas judicandas decernebat. Sed quia una erat, sine verbo Dei et sine viribus, insania, Dunstanus successor Odonis, alia via rem aggrediendam judicavit. Et operae pretium est observare, cum disputationibus, declamationibus et hypocrisi, non possent legem coelibatus, et prohibitionem conjugii invehere, quibus tandem rationibus hoc perfecerint. Monachi sparserant fabulam, Gabrielem Angelum in charta quadam 12 articulos signatos detulisse, quod conjugium Sacerdotum non esset tolerandum, mox Dunstanus Romam ad Pontificem proficiscitur, et inde redit in Angliam, anno 960 horribili bulla Johannis 13 ornatus, qua ipsi dabatur summa autoritas, ut sacerdotes Britannici vel uxores abjicerent, et votum coelibatus susciperent, vel omnibus prorsus Ecclesiasticis proventibus exuerentur. Adjunxit vero sibi Dunstanus etiam brachium seculare Regis Edgari, ut si clave non posset solvere, gladio nodum illum dissecaret. Cumque sacerdotes legitimas suas uxores nollent abjicere, Dunstanus ipsos eo titulo, quasi essent vasa fornicationum, ab Ecclesiis cathedralibus expulit, et Monachos Benedictinos in ipsorum locum substituit, unde nomen Canonicorum regularium ortum, ad hunc usque diem durat. Multis vero bonis, tyrannis illa displicebat. Ortae igitur fuerunt magnae turbae in regno Angliae, circa annum 975 ita ut causa presbyterorum ejectorum, ad delectos judices deferenda esset, qui cum Vintoniae in Monachorum conclavi, in frequenti consessu ea de re agerent, et jam major pars decerneret, presbyteros esse restituendos ad pristinos honores; Ecce subito vox audita est, Non bene sentiunt, qui presbyteris favent. Verum quia imago Christi de cruce pendentis, quae ibidem prostabat, visa fuit eam reddidisse vocem, ita fides habita est oraculo, ut presbyteri causa ceciderint, et turba omnis sedata sit. Haec Polydorus lib. 6 Anglicae historiae, qui addidit, multos tunc existimasse, Phoebi magis quam Dei oraculum illud fuisse, hoc est, hominum fraude non Dei nutu editum.

Odo Cantuariensis. Dunstanus. Fabula de 12 articulis Gabrielis Archangeli. Minae Pontificis ad Anglos. Gladius Regis Edgari. Sacerdotia Angliae traduntur Monachis Benedictinis. Turbae in Anglia propter legem coelibatus ortae. Vox incerto autore prolata litem diremit.

Inde Canutus rex, circa annum Domini 1020 sacerdotes, eo quod uxorati essent, ex templo Buriensi, substitutis Monachis ejecit, idem postea Eduardus fecit in collegio Oxoniensi.

Canutus Rex.

Sed circa annum 1097 cum rex Wilhelmus, accepto annuo tributo, presbyteris conjugatis uxores relinqueret, et reliquis potestatem faceret contrahendi matrimonium, Anselmus Cantuariensis se opposuit, et in synodo Londinensi, anno 1102 sacerdotibus uxores prohibuit. Variae in illa synodo disputationes fuerunt, quibusdam mundissimum hoc visum fuit, quibusdam vero periculosum, ne dum mundicias viribus majores appeterent, in immundicias horribiles, ad Christiani nominis summum dedecus, inciderent. Ac mox anno sequenti, publicis querelis ad Anselmum delatum fuit, loco prohibiti conjugii, coepisse per totam Angliam regnare vitium Sodomiticum, et ex Clero contagium illud etiam ad Laicos serpere. Anselmus novis edictis hoc reprimere studuit, sed frustra, cum remedium divinitus institutum prohiberet. Cum vero ne hac quidem ratione prohibitio conjugii ab omnibus reciperetur, Anselmus causam ad Romanum Pontificem detulit, a quo missus Johannes Cardinalis in synodo Londinensi, Pontificia autoritate, conjugium sacerdotum denuo prorsus damnavit, anno 1125. Sed mirabili judicio Dei, sequenti nocte cum scorto in lecto deprehensus, captus fuit. Cumque Episcopi postea, anno 1129 illam Cardinalis sententiam executioni mandandam, a Rege Henrico flagitarent, is accepta a Clero pecunia, permisit ipsis sive uxores, sive mulieres. Missus igitur tandem Albertus Ostiensis ab Innocentio, anno 1138 conjugium sacerdotum in perpetuum proscribit ex Anglia. Et tamen postea etiam multi eruditi sacerdotes in Anglia, legitimas uxores et liberos habuerunt, quos recenset Balaeus 3. Cent. 10. Reliqui, qui uxores dimittebant, et easdem loco concubinarum recipiebant, tolerabantur.

Redditae Sacerdotibus Angliae uxores. Anselmus coelibatum sacerdotum propugnat Synodus Londinensis. Sodomiam parit lex coelibatus. Joh. Cardinalis damnans conjugia Sacerdotum cum scorto captus. Albertus Ostiensis.

47. Haec ex Balaei Centuriis, qui ex certis historicis ea descripsit, collecta, pro ratione instituti nostri, hoc loco breviter annotare volui. Et grata nobis debet esse illa historia. Manifeste enim ostendit, Christum Evangelium quidem suum Britanniae intulisse, circa annum salutis ducentesimum, et illud per ministros tam conjugatos, quam coelibes propagasse. Post quingentos vero demum annos, prohibitionem conjugii, a Romanis Pontificibus coepisse eo invehi, sed maximis certaminibus, per quadringentos annos continuos et amplius, vere Romanensibus artificiis fabulam illam actam, non gladio Spiritus quod est verbum Dei, sed Monachorum hypocrisi, et clamoribus, Pontificum bullis, Regum gladiis, et Satanae praestigiis. Hoc enim praecipue in Historia Anglicani coelibatus observandum est, quibus epicherematis, lex Pontificii coelibatus, Ecclesiis Britannicis obtrusa sit. Inde enim statui potest, ex cujus Spiritus officina, talia non argumenta, sed epicheremata profecta sint.

48. Hiberniae. De Hiberniae Ecclesiis, Bernhardus in vita Malachiae scribit, quod usque ad suam aetatem Episcopi

Episcopi conjugati. ibi fuerint uxorati. Et nominatim dicit, in sede Archiepiscopali Hiberniae Armachana, ante Celsum, qui Bernhardi tempore vixit, octo viros uxoratos et literatos sedisse, qui ob vitandum laqueum voti coelibatus, ordinationem a Romanis Pontificibus noluerunt petere. Malachias. Et Malachias primus, legem coelibatus sacerdotum in Ecclesias Hiberniae invexit, circa annum Domini 1130 sicut scribit Bernhardus.

49. Bulgaria. Porro quia Bulgaria inter Ungariam et Graeciam sita est, Romani Pontifices eam Occidentalibus Ecclesiis adjungere conati sunt, et populum hypocrisi externa coeperunt dementare. Nam circa annum Domini 860, dist. 2. Nicolai primi responsum Bulgaris datum de sacerdotibus uxoratis. Bulgari Nicolaum primum consulunt, utrum presbyterum, habentem uxorem, debeant sustentare et honorare, an vero a se projicere. Illis Nicolaus ita respondet, ut ostendat, se non re ipsa tantum, sed disertis etiam verbis Paulo contradicere. Paulus enim dicit: Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum. Nicolaus vero Bulgaris respondet, presbyteros conjugatos esse valde reprehensibiles, sed tamen posse tolerari, sicut Christus Judam inter suos discipulos toleravit, et sicut Deus solem suum facit oriri super bonos et malos. Sed sacerdotes Bulgari per Episcopos suos Guntherum et Theodogutum Nicolao isti acriter se opposuerunt, et tyrannidem ipsi objecerunt. Cumque Pontifex sua tonitrua, et fulgura ipsis minitaretur, ostenderunt se bullas non multum timere. Adriani II. in Bulgaria legationes. Successor vero Nicolai, Adrianus secundus, circa annum Domini 870 tres Legatos, Sylvestrum, Leopardum et Dominicum misit ad Bulgaros, ut ibi in Ecclesiis omnia ad normam Pontificiam instituerent, et adduxerunt illi secum sacerdotes Latinos, sed Bulgari expulsis Latinis sacerdotibus, Graecos retinuerunt, et Constantinopolitanae Ecclesiae tandem se rursus adjunxerunt.

50. In Germania Evangelium quando. Sed ad patriam Germaniam venio, quae ut natio mascula, ab initio recepti Evangelii, ad Hellebrandum usque per annos nongentos et amplius, conjugium Sacerdotum defendit et usurpavit, ac jugum coelibatus, sicut postrema recepit, ita prima projecit. Irenaeus. Irenaeus enim, qui scripsit circa annum Domini 180 testatur suo jam tempore celebres in Germania Ecclesias fuisse, et fidem earum simplicem, nihil continentem praeterea, quae in Scripturis sacris tradita sunt, quaeque in capitibus Catecheseos habemus, describit, lib. 1. Unde verisimile sit quod dicitur: Crescens Moguntiae docuit. Crescentem, quem Paulus scribit in Galliam abiisse, 2. Tim. 4. Moguntiae docuisse fidem Christi. Hilarius ad Germaniae Episcopos. Hilarius etiam Episcopus uxoratus, circa annum Domini 350 narratur scripsisse ad Episcopos Germaniae primae et secundae, et nominatim dicitur ad Wormatiensem Episcopum scripsisse, de quodam Euphrate Agrippinensi Ariano. Ambrosius. Ambrosius etiam ad quandam Germaniae Reginam Fridgildam scripsisse dicitur. Hieronymus Treviris. schola Catecheseos. Hieronymus, lib. 2 contra Jovinianum, testatur se in Trevirensi Ecclesia (ubi ante etiam Athanasius latuerat) versatum, et ibi dicitur cum Rufino, Bonoso et Florentio κατηχήσεων magistros audivisse. Et ex Germanica illa Schola Catecheseos, prodiit explicatio in symbolum Apostolicum, quae Cypriani titulo fertur, sed a Rufino conscripta est. Unde post Irenaeum, de doctrina et fide Ecclesiarum Germanicarum statui potest. Ex illo etiam loco, Hieronymus epistolam scripsit ad duos illos Germaniae sacerdotes Sunnionem et Fridelum, qui cum audissent, Hieronymum Hebraicae linguae peritum esse, petierant depravata quaedam loca in Psalmis restitui. Tantopere hoc Hieronymo placuit, quod exclamat in Epistola: Sermo Geticus in Germania. Quis hoc crederet, ut Barbarus Getarum sermo, Hebraicam quaerat veritatem, et dormitantibus imo contendentibus Graecis, ipsa Germania Spiritus Sancti eloquia scrutetur? etc. Et quia sermonis Getarum meminit, quasi distinguens eum ab Idiotismo Trevirensi, hoc est, Germania Cisrhenana. In media igitur Transrhenana Germania, videntur duo illi sacerdotes fuisse. Non diu enim post Hieronymum, Clodoveus. Clodoveus Rex Francorum, circa annum Domini 480 fidem Christianam publice suscepit, et in provinciis suis eam propagavit. Et Bonifacius fidem Christi in Germania invenit, non attulit. Historiae enim manifeste testantur ab annis octoginta, ante Bonifacium, Bonifacius. collapsam fuisse disciplinam Ecclesiasticam Francicis Ecclesiis. Ergo antea et veram doctrinam, et piam disciplinam habuerunt.

51. Cum igitur sexcentos ferme annos Germania fidem Christi professa esset, tempore Bonifacii et longe post legem coelibatus sacerdotum adhuc ignoravit. Primi Episcopi Germaniae conjugati fuerunt. Non enim gregarii seu plebei tantum sacerdotes, matrimonia habuerunt in Germania, sed praecipui etiam Episcopi. Geraldus Mogunt. Nam Bonifacius, circa annum Domini 730 invenit Geholibum (quem alii Gerbilionem appellant) Episcopum Moguntinum, cujus pater Geraldus ante ipsum Moguntiacus Episcopus fuerat, Aventinus libro tertio, pag. 294. Paschalis curiae Rhetorum Episcopus conjugatus. Hedio ex vetustissimis diplomatis ostendit, Paschalem Episcopum Curiae Rhetorum, circa annum 760 in ipso Episcopatu habuisse legitimam uxorem, cujus adeo ipsum non puduit, ut voluerit nomen ipsius in principio quorundam diplomatum addi et exprimi, et quidem honesto titulo, Antistita seu Episcopa. quod esset Antistita seu Episcopa Curiensis. Aventinus, lib. 5, pagina quingentesima et septuagesima quarta, de Hellebrandi tempore scribens, inquit, circa annum Domini 1075 sacerdotes Germaniae illa aetate publice uxores, sicut caeteri Christiani habebant, et filios procreabant, sicut in instrumentis donationum, quae illi templi Mystis, Monachis fecere, invenio, ubi hae nominatim cum conjugibus testes citantur, et honesto vocabulo Presbyterissae. presbyterissae nuncupantur, imo Hieronymus Gebuilerus Pontificius nostri temporis Scriptor fatetur, sicut etiam Balaeus idem annotavit, tempore Henrici IV. circa annum Domini 1070 in Gallis et in Germania circiter 24. Episcopatus fuisse, in quorum dioecesi a superioribus ordinibus, ad infimum Clericum usque conjugati fuerunt, et Nicolaus primus, circa annum Domini 865 scribens ad Rathulfum Episcopum Argentoratensem, matricidae cuidam imponit certam poenitentiam, ut post quadriennium possit quidem communionis gratiam accipere obla-

tiones vero non offerat ante alterum septennium. Fuit ergo presbyter, quia offerendi potestatem habuit. Et tamen Nicolaus addit, a propria vero et legitima conjuge non separetur, ne in fornicationis voraginem corruat.

Evangelium igitur Christi, ab Apostolorum statim tempore in superioribus Germaniae partibus susceptum, non injecit sacerdotibus Germanicis laqueum coelibatus seu prohibitionem conjugii. Ab initio enim suscepti Evangelii per annos ferme mille, conjugium sacerdotum, non tantum usitatum, sed honorifice habitum et defensum fuit in Germanicis Ecclesiis, sicut ex illis, quae jam recitavimus, patet.

52. *Quando et per quos lex coelibatus in Germaniam invecta sit.* Videamus jam, quando, per quos et quibus artificiis, lex coelibatus in Germanicis Ecclesiis tentata, quantisque non tam difficultatibus, quam totius imperii concussionibus, tandem per vim intrusa sit. Circa annum igitur Domini 700 ob Regum negligentiam et crebra bella, magna licentia Ecclesias in Francia invaserat, sacerdotes canes et scorta alebant, luxu et avaritia perditi, inquit Aventinus. *Vinofridus Anglus in Germaniam.* Non multo post venit ex Anglia in Germaniam Vinofridus, qui perspecto statu Ecclesiarum in Francia, Romam pergit, rem omnem ad Gregorium secundum defert. Is Vinofridum sacrae Philosophiae Magistrum Germaniae gentibus designat, et Pontificio diplomate illi demandat provinciam docendi Francos, et a malis falsisque sacerdotibus purgandi, A. 719 idibus Maji. Qui per biennium mandatis strenue defunctus, Romam revertitur, et Vinofridi nomine in Bonifacium mutato, Episcopus creatur, et conceptis verbis in scita Pontificum per Germaniam propaganda jurat. A. 721 pridie calendarum Decembris. Verba juramenti exstant apud Aventinum, pag. 288. Atque diplomatis Pontificiis ad Reges et Episcopos Germaniae ablegatur. *Capitulum, dist. 40 si Papa, est Bonifacii hujus. Gregorii literae ad Bavares.* Dignum autem est observatione, quod Bonifacius ille, cum tale mancipium Pontificis factus esset, ut Nauclero teste, condiderit flagitiosum illud capitulum, dist. 40. „Si Papa", non statim primo congressu ad Romanorum Pontificum placita, sicut juraverat, Germanos obligare ausus fuit. Multi enim se ipsi opponebant, quod offerret dissentanea Apostolorum doctrinae: ut Sydonius, Virgilius, Adelbertus, Claudius, Clemens Scotus. Ideo Gregorius scribens ad Episcopos Bavariae, non audet primo suas traditiones offerre, sed illa ipsa fundamenta doctrinae Christianae repetit, quae intelligebat in Ecclesiis Germaniae tunc recepta et usitata esse. Ita enim inquit apud Aventinum, pag. 290. Controversiae secundum Christi servatoris nostri legem, et placita Evangelii Paulique legati Christi scita, cognoscantur. Et in fine addit: Nemo se perfectum, nemo justulum, nemo Sanctulum esse confidat. Tota vita Christiani poenitentia est, et bellum. Imbecilles et homines sumus, omnes egemus clementia Dei. Sed contradicentibus sub alia specie expulsis, mox sub praetextu reformationis pravae vitae sacerdotum, doctrinae etiam mutatio tentata est, et Pontifices suum fermentum admiscuerunt. Novi enim Episcopi ad Canonum statuta alligabantur, et mandabatur ipsis, ut ex Romanae sedis doctrina, populum informent, apud Nauclerum, pag. 786 et sequenti. *Baptismi ad ministratio quando.* Hinc Gregorius secundus mandavit, Baptismum, citra mortis necessitatem, non esse administrandum, nisi in festo Paschatis et Pentecostes. *Greg. III. Oblationes pro defunctis quando in Germania.* Mox Gregorius tertius addidit: Quisque fidelis pro suis mortuis vere Christianis licite potest offerre, debetque presbyter eorum facere memoriam. Nauclerus, pag. 787, quod diligenter notetur, oblationes pro mortuis, in Ecclesiis Germanicis, per annos ferme septingentos, non fuisse, sed per Bonifacium primo introductas. Sed ad historiam coelibatus revertamur.

53. Inter capita igitur reformationis Ecclesiarum in Germania per Bonifacium, non postremum erat lex coelibatus, seu prohibitio conjugii sacerdotum. *Germani infensi libidinibus vagis et amantes conjugii. Antiquorum Saxonum animadversio severa in scortationes et adulteria.* Sed quia Bonifacius animadverterat, Germanos a vagis libidinibus abhorrere, amantes vero, reverentes et tenaces esse legitimi foederis conjugalis, sicut ipse Bonifacius apud Nauclerum, Tomo secundo, pagina prima, scribit: in antiqua Saxonia, si virgo in paterna domo stuprata, vel matrona fuerit adulterata, strangulatam cremant, et super fossam sepulturae corruptorem suspendunt, aut cingulo tenus vestibus succisis flagellant, castaeque matronae pungunt de villa in villam, donec interimant, etc. Pontifex igitur non ausus fuit sacerdotibus Germanis primo aditu legitimum conjugium prohibere. Sed Gregorius secundus hoc tantum mandavit Bonifacio, Epist. 3. *Digamis interdictum sacerdotium in Germania.* Ne digamos in sacerdotum ordinem cooptaret. Gregorius vero tertius de reformatione sacerdotum, quos fornicatores et adulteros esse acceperat, ita scribit ad Episcopos Bavariae, Nemo scorta aut concubinam alat, quisque aut caste vivat, aut uxorem ducat, quam repudiare fas non esto, Aventinus pag. 290. Sed post hunc cum Bonifacius a Zacharia Pontifice peteret consilium, quid agendum sibi esset, si inveniret sacerdotes fornicarios et adulteros: *Zacharias prohibet conjugium sacerdotum in Germania.* Respondet Zacharias, Dominus dicit: Sacerdotes mei semel nubant, Et Apostolus unius uxoris virum vult. Et hoc ante susceptum sacerdotium uti licitum est, nam a die suscepti sacerdotii, etiam ab ipso proprio conjugio prohibendi sunt. Item, quomodo plures uxores habere praesumunt, quibus nec unam concessum est, post susceptum ministerium, attrectare? Ita quidem Zacharias. *Bonifacius eam prohibitionem non audet publicare.* Sed dignum observatione est, quod illud de prohibitione conjugii sacerdotum Bonifacius vel non ausus fuit Germanis proponere, vel non potuit obtinere. Exstat enim descriptio Synodi a Carolo magno convocatae, Anno Domini 742 et a Bonifacio celebratae, apud Aventinum, pag. 292 et apud Nauclerum, pag. 791 ubi prorsus nulla fit mentio prohibitionis conjugii sacerdotum, quam Zacharias mandaverat. Et post illud etiam tempus, sacerdotes in Germania uxoratos fuisse ostendimus. *Sacrificuli scortatores adulteri.* Sed hoc tunc statutum fuit. Sacrificuli adulteri, scortatores, sacris opibus nequaquam alantur. Item Sacerdos scortator, libidinisque mancipium, in car-

cere pane et aqua pastus, poenas luat. Et nullus in domo sua subintroductam mulierem habitare permittat, etc. Interea vero Bonifacius ita concionabatur, ut oblique ad coelibatum alluderet: Sacerdotes debere cupiditatibus imperare, libidines refrenare, voluptates spernere, etc. Et Zacharias postea cum videret lege et mandato, se non posse prohibitionem consuetudinis conjugalis apud Germanos obtinere, scribit Ecclesiis Galliae et Franciae, Anno 743 precario vel consulendo proponens, ut in posterum coelibes ad sacerdotium assumant. Haec enim sunt ejus verba: Si Bonifacio dicto audientes eritis, et castos ab omni Venere sacerdotes vobis delegeritis, quemadmodum jure divino praescribitur, et nostro munere functus Bonifacius frater noster praedicat, omnibus formidolosi eritis Barbaris, Aventinus, pag. 296.

Coelibes ad sacerdotia evehendos.

54. Virgilius e Francia pulsus a Pontificiis.

Circa idem vero tempus divus Virgilius, ex Hibernia ad Reges Franciae venit, cum Dabda Graeco sacerdote. Cumque Hibernici et Graeci conjugium sacerdotum tunc probarent et defenderent, Bonifacius quaesivit occasionem, ut Virgilium expelleret. Et quia Virgilius Philosophiae peritus, de Antipodibus alicubi disputarat, hanc occasionem Bonifacius Philosophiae ignarus arripuit. Et Zacharias rescripsit: Virgilium Philosophum a templo Dei et Ecclesia depellito, si illam perversam doctrinam fuerit confessus.

De Antipodibus. Causa falsa praetexta persecutioni.

55. Ita Bonifacius quidem per annos 36 variis modis conjugium sacerdotum in Germaniae Ecclesiis attentavit, sed tamen prohibitionem ejus, et legem coelibatus, non potuit in Germanicas Ecclesias in universum invehere. In secundo Tomo Conciliorum referuntur sane Concilia quaedam in Germania celebrata, in quibus conjugium sacerdotibus prohibitum legitur: Sed insignem et manifestam fraudem, imo luculentum crimen falsi deprehendi in descriptione Concilii Moguntiaci, Anno 813. Ibi enim 10. Canon ita legitur: Clerici castimoniam inviolati corporis perpetuo conservare studeant. Quod cum legerem, primo videbam non poni legem necessariam, sed tradi consilium, ut studeant continentiae Clerici. Cum vero attentius totum illum Canonem perlustrarem, vidi Concilium Moguntinum, in illo Canone nihil aliud agere, quam quod regulam Clericorum ex Isidoro (quae repetitur dist. 23. His igitur) ad verbum transcribunt. Sed cum regula illa Clericorum expresse ita habeat, sicut etiam in Hulderici Epistola citatur: Clerici castimoniam inviolati corporis perpetuo conservare studeant, aut certe unius matrimonii vinculo foederentur, Rapsodi Conciliorum (cum reliqua ad verbum ex cap. His igitur, describantur) illam particulam, de matrimonio clericis concesso, astute, ne dicam perfide et scelerate, luculento crimine falsi, expunxerunt et omiserunt. Atque hinc statuatur quantum fidei Rapsodiis illis tribuendum sit. Eadem enim fide etiam, cap. Quoniam, etc. in Tomis illis omiserunt. Ita etiam Wormaciensi Concilio inserti sunt Canones, transcripti ex secundo et quinto Carthaginensi, de prohibitione conjugii sacerdotum, cum tamen postea, et Hellebrandi etiam tempore, sacerdotum conjugium in Germania usitatum fuerit, sicut supra ostendimus.

Crimen falsi commissum in descriptione Concilii Moguntiaci.

Regula Clericorum Isidori.

56. Certamen Nicolai primi, et Hulderici Augustini de prohibitione conjugii sacerdotum.

Memorabilis autem est historia certaminis inter Nicolaum primum et Huldericum Episcopum Augustanum, de prohibitione conjugii Sacerdotum, circa annum 860. Et ne quis cavilletur Epistolam Ulrici a nostris confictam esse, mentionem ejus facit et argumentum exponit Aeneas Sylvius in sua Germania. Et reperta est, ante mota seculi hujus certamina, in Bibliotheca quadam Hollandiae. Vide Hedionem Ecclesiastica historia, lib. 8, cap. 12. Et ne nominis aequivocatio lectorem turbet; Alius est Udalricus Augustinus, quem Aventinus scribit mortuum esse, anno 973. Hunc vero Huldericum Aeneas Sylvius scribit mortuum, Anno Domini 900 aetatis 83. Et digna est Epistola illa Hulderici, quae exstet et legatur in Ecclesia. Melius enim quam omnes illorum temporum historici ostendit, quibus argumentis res utrinque acta sit, et pro conjugio et contra conjugium sacerdotum.

57. Non autem hoc loco integram illam epistolam, quae alias exstat, adscribemus, sed argumenta tantum in utramque partem excerpemus, retentis ipsius Ulrici verbis. Nicolaus igitur dist. 32 cap. de illo Clerico, reprehendens Odonem Episcopum Viennensem in Gallis, eo quod ipsius autoritate subdiaconus Alvericus uxorem duxerat, decretum fecit: Nulli unquam Clericorum, exceptis Lectoribus et Cantoribus, uxorem habendi licentiam dandam esse. Et decretum illud ad Germanicas etiam Ecclesias misit, atque executionem ejus Episcopis mandavit. Huldericus vero non tantum recusat hoc facere, sed ostendit, quibus Argumentis sacerdotes Germaniae conjugium suum defenderint, quia scilicet, Primo, in Veteri Testamento Dominus sacerdoti conjugium constituit. Secundo, Non legitur hoc in Novo Testamento interdixisse. Tertio, Christus et Paulus affirmant, non omnes posse capere consilium continentiae. Quarto, Paulus diserte dicit, se non habere praeceptum Domini de coelibatu. Quinto, Paulus expresse dicit, Episcopi et Diaconi sint unius uxoris viri. Sexto, Paulus sine exceptione dicit, propter fornicationem unusquisque habeat suam uxorem. Item, melius est nubere quam uri. Septimo, Citat Canonem Apostolorum: Nec clericus uxorem propriam sub obtentu religionis abjiciat. Octavo, Citat decretum Sylvestri, quod statuit, uxorem Diaconi a Sacerdote benedicendam esse. Quod decretum Pontificii in suis conciliorum tomis, sicut alia quaedam, expunxerunt. Nono, Allegat regulam clericorum, quae exstat, dist. 23. Clericus sit pudicus aut certe unius matrimonii vinculo foederatus. Decimo, Quia Nicaena Synodus sacerdotibus conjugium liberum permisit. Undecimo, Paulus dicit: Alligatus es uxori, noli quaerere solutionem. Nam et qui uxores habent possunt esse tanquam non habentes: Et qui nubunt, possunt in Domino nubere, hoc est, sicut ipse explicat, in contrahendo matrimonio nihil quod Dominus prohibeat attentare. Duodecimo,

Argumenta quibus Germaniae Episcopi suum conjugium defenderunt.

Dicit praeceptum coelibatus sacerdotum esse onerosum et importabile, contra Evangelicam institutionem et sancti Spiritus dictationem, contrarium tam veteri, quam Novo Testamento. Christus enim dicit: Qui potest capere capiat. Isti, vero dicunt, Qui non potest capere feriatur anathemate. Item, dicit esse morbum, imo pestilentiam, pravitatem intentionis, fatuam et turpem suggestionem, doctrinam Pharisaicam, periculosum haeresis decretum. Imo haeresin quam coeci duces caecorum in Ecclesiam Dei introducant, manipulum zizaniae, et commentum totius insaniae, imo esse spiritus illos erroris, et doctrinas Daemoniorum prohibentium nubere. Decimotertio, Fructum coelibatus Pontificii admodum graphice depingit, et allegat sententiam Augustini. Nullum tam grave facinus, quin admittendum sit, ut devitetur pejus. Multi vero assentatores, hominibus, non Deo, pro falsa specie continentiae placere volentes, graviora committunt. Patrum scilicet uxores subagitant, masculorum ac pecudum amplexus non abhorrent, in quovis sanctissimo ordine constituti, alienis uxoribus non dubitant abuti. Cumque quidam Episcopi et Archidiaconi, ita praecipites sint in libidinem, ut neque adulteria, neque incestus, neque masculorum (prohpudor) turpissimos amplexus sciant abhorrere, tamen casta clericorum conjugia dicunt sibi foetere, et ab eis jubent et cogunt clericos abstinere. Et dicunt honestius esse pluribus occulte implicari, quam aperte in hominum vultu et conscientia, cum una ligari. Sed vae vobis Pharisaei, qui omnia facitis propter homines. Item, Clerici dum licita unius mulieris consortia (Pharisaico furore devicti) relinquere coguntur, fornicatores et adulteri, et aliarum pravitatum turpissimi ministri efficiuntur. Et quod flendo cernimus omnes in supradictis saeviunt sceleribus. Inde tantum Ecclesia Dei scandalum, tantum clerus despectum patitur. Ne igitur Ecclesia, unica Domini Sunamitis, adulterinis diutius usa maritis, regale sacerdotium, per irrecuperabile a suo sponso Christo avellatur divortium, exstirpanda est Pharisaica illa doctrina ab ovili Dei: Haec omnia sunt Hulderici verba.

Fructus coelibatus Pontificii.

58\. Secundo, Argumenta adversariorum prohibentium sacerdotibus conjugium, recitat et refutat Huldericus. I. Clerici debent se castrare propter regnum caelorum. Paulus dicit se de coelibatu praeceptum Domini non habere, consilium autem dare. Et Christus dicit: Non omnes hoc consilium capere posse. II. Sine castimonia nemo videbit Deum. Respondet: Castimonia non est in virginali flore, sed etiam in conjugali conjunctione. III. Praetenderunt speciem externam sanctitatis et puritatis in coelibatu coram hominibus. Respondet: Potius deberent nobis persuadere, ut in conspectu ejus, cui omnia nuda et aperta sunt, erubescamus peccatores esse, quam in conspectu hominum mundi. Nam qui hominibus placent, apud Dominum confusi sunt, secundum Psalmistam. IV. Opposuerunt exemplum aliorum coelibum seu continentium, et inde ipsi Episcopi clericos conjugatos in despectum deduxerunt. Ad hoc argumentum dupliciter respondet Huldericus: Non debetis praesumere de donis vestris, nec propterea alienum servum judicare. Deinde dicit, falsam esse speciem continentiae, sub qua foedissimae libidines lateant, etc. V. Allegarunt exemplum Gregorii Magni. Sed hoc refutat opposita narratione de capitibus sex millium infantum, quam supra recitavimus. VI. Illud Pauli, propter fornicationem unusquisque uxorem suam habeat, specialiter ad laicos pertinere mentiuntur hypocritae, inquit Huldericus. Nam illud Apostolicum dictum vere nullum excipit, etc. VII. Maritum unius uxoris de Ecclesia interpretati sunt. Sed Huldericus hanc depravationem ita refutat, quia Paulus addit, Qui suae domui praeesse nescit, quomodo Ecclesiam Dei curabit?

Argumenta prohibentium conjugium sacerdotum.

59\. Tertio, in illa Hulderici Epistola etiam hoc observandum est, quomodo inter ipsa certamina, aliquid tamen de lege coelibatus subinde adhaeserit, et ipsa sensim, quasi per cuniculos irrepserit. Nam ex verbis Hulderici manifeste colligitur, usque ad aliud tempus in Germania Episcopos monuisse tantum imo rogasse clericos (his enim verbis utitur) ut si possent, studerent continentiae, non autem jussisse, multo minus coegisse. Nicolaum vero et quosdam Episcopos, imperiosa quadam violentia coepisse jubere et cogere. Et illum quidem laqueum, Germania libertatis amans, mascula responsione per Huldericum tunc quidem excussit. Sed tamen ex illis certaminibus duo haec adhaerescere coeperunt, sicut Hulderici verba ostendunt. Primo, Quia Episcopi coelibes clericos conjugatos despiciebant, et in contemptum apud alios etiam adducebant, multi non idonei ad coelibatum, externam speciem continentiae coram hominibus affectabant. Secundo, Quidam cum assumerentur ad sacerdotium, sua sponte, vel manu, vel ore, votum faciebant continentiae. Et illi postea ad exsequendum votum ex debito, sicut Huldericus inquit, constringebantur, aut ab ordine deponebantur. Sed tamen liberum tunc erat ordinandis, non vovere. Dicit enim Epistola, sacerdotes hujus voti nescios, omnino scias non esse cogendos.

Aliquid legis de coelibatu inter dimicationes ipsas tamen adhaesit in Germania. Initio rogati sacerdotes sunt continentiae studere, post jussi.

Duo mala ex his certaminibus nata. Simulatio continentiae. Votum continentiae.

Ordinandis liberum erat, non vovere.

60\. Has observationes ex Hulderici Epistola, ipsius verbis annotare volui. Totam enim historiam de conjugio sacerdotum in Germania, clarius illustrant, quam multorum historicorum, de istis temporibus prolixae scriptiones. Tantum autem Huldericus gravi, solida, mascula et vere germana sua responsione effecit, quod ex illo tempore, libertas conjugii sacerdotum in Germania, intemerata mansit, per annos ferme ducentos, usque ad Hildebrandum. Scribit enim Balaeus 2. Centuria 12. Circa illa tempora fuisse in Germania coenobia Monialium nobilium, unde exire et honeste nubere poterant, excepta Abbatissa. Et addit Monachos et Canonicos Huldrici Augustensis, potuisse uxores ducere usque ad Hellebrandi tempora. Bruschius etiam annotat, circa annum Domini 950 plures Monachos coenobii Fuldensis, sub abbate Hadamario, matrimonia contraxisse.

Monialium et Monachorum conjugia in Germania. Monachi Fuldenses conjugati. Insectantur Pontifices, porro conjugia sacerdotum Germaniae.

61. Bruno Augustensis Episcopus occiditur quod coelibatum suasit.

Nec tamen destiterunt Romani Pontifices, practicis Italicis conjugium sacerdotum Germaniae attentare. Et circa annum millesimum, Brunonem Augustensem Episcopum subornarunt, ut is Hulderici Epistolam, qua se premi sentiebant, contrario decreto coelibatus irritam faceret. Sed is, sicut ex Bruschio Balaeus secundus, Centuria 43 annotat, ideo miserabiliter caesus fuit, amputatis pedibus, manibus et capite.

62. Leo 9. Germanus. coelibatum urget.

Postea circa annum Domini 1050 cum haberent Pontificem natione Germanum, Leonem nonum, hominem simplicem, illum instigarunt, ut in synodo Moguntinensi cum quadraginta Episcopis conjugia sacerdotum prohiberet et damnaret, existimantes, Germanos a populari suo facilius passuros sibi laqueum coelibatus injici. Et tunc quidem Germania non habebat Huldericum aliquem, qui se opponeret. Nicetas vero Abbas Graecus, edito scripto, conjugium sacerdotum contra Pontificias illas damnationes defendit. Quia vero magno conatu, Pontificia cohors contra Nicetam hunc scripsit, et haereticum ipsum declaravit, dist. 31 cap. Omnino, apparet Nicetam illum non in Graecia vixisse, nec pro Graecis scripsisse, quorum sacerdotibus conjugia sine aliqua Occidentalium contradictione, libera erant, sed si non in Germania, certe in aliqua Ecclesia Occidentali haesisse, et pro conjugio sacerdotum Occidentalium scripsisse. Nam ex Aventino ostendimus, Dabdam Graecum sacerdotem in Suevia ministerio Ecclesiastico functum. Certe Leo nonus Nicetae huic L tine respondit. Nec Graecos in Orientali Ecclesia exsistentes audebant haereticos proclamare, propterea, quod conjugium sacerdotum probarent et defenderent. Ergo Occidentalis Ecclesiae membrum fuisse hunc Nicetam verisimile est.

Nicetas conjugia sacerdotum tuetur, et haereticus declaratur.

63. Nicolaus secundus. Petrus Damianus insectator conjugii sacerdotum.

Post Leonem, Nicolaus secundus, Presbyterorum uxores primus concubinas judicavit, et nuptias eorum fornicationes. Ac quia ex Nicetae scripto animadverterat, homines plus moveri eruditis scriptis, quam nudis et imperiosis mandatis seu prohibitionibus, excitavit Petrum Damianum Episcopum Hostiensem, ut is publico aliquo scripto, conjugium sacerdotum damnaret, praesertim cum eo tempore etiam Auxentius Mediolanensis conjugio sacerdotum patrocinaretur, sed irrita erant haec omnia. Sacerdotes enim Germaniae, illo tempore nihilominus publice uxores habebant, et liberos procreabant, sicut caeteri Christiani, inquit Aventinus.

Auxentius Mediolanensis.

64. Gregor. VII. Hellebrandus fulmine anathematis sacerdotum conjugia disjicit.

Gregorius igitur septimus (quem Germani vero et fatali nomine Hellebrandum, hoc est, Titionem infernalem appellarunt) videns sacerdotibus Germaniae, nec disputationibus, nec Conciliis, nec mandatis, nec prohibitionibus conjugium posse eripi, cogitavit coelum terrae potius miscendum esse, quam Germaniae Ecclesiis hanc libertatem relinquendam. Fulmen itaque execrationis expedivit, atque illud primum in aliquot imperii principes, et in ipsum denique Imperatorem vibravit, quos cum fatali quodam successu solio dejecisset, et totum imperium perfidia, bellis, rapinis, incendiis, et caedibus turbasset, judicavit opportunum et fatale hoc tempus esse, quo miseram turbam sacerdotum, ex possessione sancti, casti, et honorabilis conjugii, quam usurpatione annorum ferme mille praescripserant, semel in perpetuum deturbare posset. Praevidebat enim turbatis et exterritis omnibus nullum Carolomannum, nullum Huldericum futurum, qui patrocinium conjugii sacerdotum, vel suscipere auderet, vel sustinere posset. Ac si ex historiis consideretur, quam profligatum Diaboli organon Hellebrandus iste fuerit, quali temporum ac rerum statu, quam truculenta tyrannide, et quam funestis turbis, conjugium sacerdotibus Germaniae extorserit, non opus erit disputare, an ex Deo vel ex hominibus illud sit, manifestum enim erit, simpliciter ex Diabolo esse. Sed historiam illam de virtutibus Hellebrandi, quae alias nota est, et aliunde peti potest, hoc loco non repetemus. Tantum igitur ea, quae ad coelibatus historiam pertinent, breviter annotabimus.

Hellebrandus organon Diaboli.

65. Et ex diligenti historiarum collatione deprehendi, tragoediam illam hoc modo et ordine ab Hellebrando, contra conjugium Sacerdotum in Germania actam: Statim initio Pontificatus circa annum 1072 antecessorum suorum Leonis et Nicolai decreta de lege coelibatus, quorum ipse rogator et architectus fuerat, strenue coepit urgere, missis huc illuc ad Episcopos Germaniae literis, ut legem illam clericis suis persuaderent. Nam in Epistola ad Constantienses ita scribit. Misimus Episcopo vestro Otthoni literas exhortatorias, per quas injunximus illi, ut castitatem (hoc est coelibatum) clericorum studiose praedicandam susciperet. Episcopi vero illud, quia contra Scripturam, contra decreta verae antiquitatis, et contra vetustissimam Germanicarum Ecclesiarum consuetudinem erat, facere recusarunt. Praecipue vero Constantiensis Episcopus graviter se Pontifici opposuit, sicut testatur Epistola Hellebrandi ad Constantienses, quae exstat apud Nauclerum, Tom. 2, pag. 140. Ex qua etiam colligitur, Hellebrandi decretum duo haec capita comprehendisse. Primo, ut clerici, qui uxores haberent, eas dimitterent. Secundo, ut qui adhuc coelibes essent, nullas uxores ducerent. Haec enim sunt verba Epistolae illius: Episcopus vester palam clericis suis jussioni nostrae contraria permisit, ita, ut qui mulierculas (intelligit autem legitimas uxores) habuerant, retinerent, et qui non habeant illicita temeritate subintroducerent (hoc enim verbum subintroducendi, quo Nicaenus Canon illicita mulierum contubernia notavit, Hellebrandus iste ad legitimum conjugium detorsit) Episcopum etiam Argentoratensem huic Pontificis machinationi restitisse scribunt.

Narratio tyrannidis Hellebrandi qua sacerdotibus Germaniae conjugia eripuit. Epistola Hellebrandi ad Constantienses.

Summa decreti Hellebrandici.

Argentoratensis Episcopus.

66. Hellebrando refragatur. Concilium Romanum.

Sed Hellebrandus cum videret, se hac ratione non posse Germaniam sub jugum coelibatus mittere, manifestam vim adhibendam judicavit. Romae igitur Concilium centum et decem episcoporum congregavit anno 1074 ubi cum prius Imperatorem fulmine suae execrationis solio deturbasset, et subditos ab obedientia absolvisset, hoc etiam decretum fecit, quod Hirsfeldensis et Nauclerus hisce

Decretum Concilii contra conjugium.

verbis describunt: Ut Presbyteri uxores non habeant, habentes aut dimittant, aut deponantur. Nec quisquam omnino ad Sacerdotium admittatur, qui non in perpetuum continentiam vitamque coelibem profiteatur. Haec posterior clausula ideo addita fuit, quia antea (sicut ex Epistola Ulrici et ex Epistola Gregorii ad Constantienses ostensum est) in Germania Clericis, quando ad Sacerdotium assumebantur, liberum erat, pro ratione doni cujusque, vel continentiam promittere, vel licentiam contrahendi et usurpandi conjugii retinere. Aventinus decretum illud Hellebrandi his verbis describit, pag. 603. Sacerdotem qui uxorem habeat, rem divinam non facere, ejus sacrificia summopere a populo, ne contagione polluatur, evitanda, Neque illis ullo pacto decimas et hujuscemodi donativa tribuenda esse. Et pag. 564. Sacerdotes conjugatos Hellebrandus Nicolaitas appellat, incestus condemnat, curia Sacerdotum movet, etc. Vincentius lib. 29, cap. 45. Gregorius celebrata synodo, uxoratos Sacerdotes a divino officio removit, et laicis Missam eorum audire interdixit. Decretum vero illud Hellebrandi non communi more publicabatur, sed scribebat ipse non Episcopis tantum et Sacerdotibus, sed mandabat laicis etiam, ut illud suum decretum strenue exsequerentur, sicut Nauclerus scribit. Aventinus rem ita narrat, pag. 564. Pontifex scribit, Caesari, Ducibus, Principibus maxime Bertoldo, Rudolpho, Welphoni, Alberto et uxoribus horum, ac mulieribus, caeterisque quoscunque idoneos credidit. Item Episcopis, sacrificulis, et ipsi etiam populo, ut sacerdotes conjugatos, velut sceleratos et impios devitent, eorum sacrificia, colloquia, sermones, convivia, haud aliter quam contagionem fugitent, illos salutare, resalutareve maximam impietatem esse docet, iis parere, et reditus Ecclesiásticos reddi vetat, etc. Et quia terribilis factus jam erat Pontifex, ab execratione Imperatori intentata, eodem fulmine Episcopos etiam terruit. Constantiensi enim Clero et populo ita scribit apud Nauclerum: Apostolica autoritate omnibus praecipimus, ut Episcopo vestro si sedi huic rebellis exstiterit, nullam obedientiae reverentiam exhibeatis, neque id animae vestrae perniciem esse putetis. Ab omni enim subjectionis illius jugo, beati Petri autoritate vos absolvimus, etc. Hoc epicheremate Episcopis os obturatum fuit, sed Clericorum coetus in Germania, adversus hoc decretum Hellebrandi vehementer infremuit, clamitans hominem plane haereticum et vesani dogmatis esse, qui oblitus sermonis Domini (quo ait, Non omnes capiunt verbum hoc, qui potest capere capiat. Et Apostoli: Qui se non continet, nubat: Melius est enim nubere quam uri) violenta exactione homines vivere cogeret ritu Angelorum, et dum consuetum cursum naturae negaret, fornicationi et immunditiae frena laxaret. Quod si pergeret sententiam confirmare, malle se sacerdotium quam conjugium deserere, et tunc visurum eum, cui homines sorderent, unde gubernandis per Ecclesiam Dei plebibus, angelos comparaturus esset. Haec sunt Hirsfeldensis verba quae ideo adscripsi, ut inde conjectura fiat, ex quibus fundamentis Germanici sacerdotes conjugium suum defenderint.

Vincentius.

Promulgatio decreti Hellebrandi in Germania contra sacerdotum conjugia.

Hellebrandi in Episcopos Germaniae tyrannis.

Indignatio cleri Germaniae in Hellebrandum.

Hirsfeldensis.

67\. Clerici Germ. destituti auxilio et patrocinio Episcoporum suorum. Episcopus Moguntinus.

Hisce argumentis Episcopi plerique Constantiensis exemplo territi, nihil movebantur, sed Pontificis decretum qui assiduis legationibus hoc urgebat, additis diris suis execrationibus executioni mandare studebant. Moguntinus vero (recito Hirsfeldensis verba) considerans non parvo constitutam hanc operam, ut tanto tempore inolitam consuetudinem revelleret, clericis suis in dimidium anni deliberandi spatium dedit, hortans eos, ut quod necessario faciendum esset, sponte facerent. Exacto deliberationis spatio synodum indicit Erfurdiae, cujus haec erat propositio, ut clerici, sine omni tergiversatione, impraesentiarum aut conjugium abdicarent, aut sacri altaris ministerio se abdicarent. Illi econtra multas rationes afferebant, quibus ostendebant decretum illud irritum habendum, praeterea addebant preces et supplicationes. Moguntinus contestatus, se praeter voluntatem propriam a Pontifice ad hoc compulsum, non posse aliter, quam decretum illud exsequi. Clerici videntes nihil argumentis nihil supplicationibus profici, egressi tanquam ad consultandum, consilium ineunt, ut in synodum non redeant, sed injussi omnes in domos suas discedant. Nonnulli clamitabant, melius sibi videri, ut in synodum regressi ipsum Episcopum, priusquam execrabilem in eos sententiam promulgaret, cathedra Episcopali deturbatum, merita morte mulctarent, et insigne monimentum ad posteros transmitterent, ne quis deinceps successorum talem sacerdotali nomini calumniam struere moliretur. Episcopus haec eos machinari animadvertens, pollicetur, se prima opportunitate Romam missurum et daturum operam, ut Pontificem si qua posset ratione ab hac sententiae austeritate deduceret. Haec acta sunt anno 1074. Haec vero a Moguntino ad Hellebrandum relata, furorem ipsius nihil mitigarunt.

Discrimen Episcopi Moguntini in synodo Erphordensi, ob legem coelibatus.

68\. Multis aliis Hellebrandi institutum displicuit.

Praeter Sacerdotes vero multi alii boni viri, institutum illud Hellebrandi aperte improbabant, quod novum esset, Scripturae et verae antiquitatis sententiae contrarium. Ita enim Vincentius scribit lib. 26, cap. 45. Gregorius uxoratos sacerdotes a divino officio removit, et Laicis missam eorum audire interdixit, novo exemplo, et ut multis visum fuit, inconsiderato praejudicio, contra sanctorum patrum sententiam, sed Hellebrandus (qui, sicut Aventinus scribit pag. 564 jactitabat se quodcunque, ut liberet, ligare, solvere posse, quique in Epistolis publice gloriabatur, etiamsi injuria vel ipsum Caesarem affecerit, tamen se metui oportere, utpote, qui errare non possit, et a Christo Petroque acceperit potestatem ut solvat ligetque utcumque lubeat), Curiensem Episcopum anno 1075 ad Moguntinum misit cum mandatis, quibus ei sub interminatione gradus et ordinis sui praecipiebat, ut presbyteros omnes, qui intra suam dioecesin essent, cogeret, aut impraesentiarum conjugibus renuntiare, aut se in perpetuum sacri altaris ministerio adicare. Moguntinus mense Octobri synodum Moguntiae congregat,

Scelerata arrogantia et superbia Hellebrandi.

Mandatum Pontificis ad Moguntinum.

Moguntinus in synodo Moguntiae de vita periclitatur ob coelibatus legem.

ubi, cum prohibitionem conjugii sacerdotum promulgare et exsequi vellet, exsurgentes Clerici, ita eum verbis confutabant, ita manibus et totius corporis gestu eum debachabantur, ut se vita comite synodo excessurum desperaret. Sic tandem rei difficultate superatus, statuit sibi deinceps tali quaestione omnino supersedendum, et Romano Pontifici relinquendum, ut causam, quam ipse toties inutiliter proposuisset, ille per semetipsum, quando vellet, et quomodo vellet, peroraret. Haec Hirsfeldensis et Nauclerus.

69. Concil. Wormaciense Hellebrandum Pontificatu deponit.

Anno vero 1076 in festo Pentecostes Concilium celebratum fuit Wormaciae cui interfuere omnes Episcopi Galliae et Germaniae, ac propter Anathematizatum Imperatorem, Hellebrandum horrendorum scelerum accusatum et convictum deposuerunt. Inter caetera vero, quae in ipsius actionibus damnarunt, fuit et hoc, sicut Aventinus recitat, pag. 570. Maritos ab uxoribus separat, scorta pudicis conjugibus, stupra, adulteria, incestus, casto praefert connubio, etc. Huic decreto etiam Italiae Episcopi conventu Ticini acto, subscripserunt. Sed Pontifice execrationem Imperatoris repetente, Episcopi plerique metu Hellebrandi, non praestiterunt constantiam, et scindebatur incertum studia in contraria vulgus. Alemannus Episcopus Passaviensis, accepta nova Hellebrandi execratione, uxoratos sacerdotes expellebat, et iis alios coelibes substituebat. Expulsi, qui ad Imperatorem confugerant, restituebantur, sed mox Monachi restitutos conjugatos rursus dejiciebant: Illos vero ministri Imperatoris virgis bene caesos in exilium mittebant, ita ut Alemannus Romam profugere cogeretur. Aventinus ita scribit pag. 564. Ex interdicto sacerdotum conjugio, gravissima seditio gregem Christi perculit, nec unquam talis lues populum Christi afflixit. Sacerdotes adversus Pontifices, populus adversus sacerdotes saevire, omnia divina humana permisceri coeperunt, viri mulierculae, levi suspiciuncula excitati, sacerdoti suo resistebant, bona templi diripiebant, populares sacerdotulos, qui uxores habebant, floccifaciebant, sacrosanctam hostiam a sacerdotibus, qui conjuges habebant, consecratam, in lutum abjiciebant, pedibusque conculcabant. Tales enim non esse sacerdotes, neque sacrificare, Hellebrandus docebat, etc. In hoc dissidio multi eos, quos ad Ecclesiarum ministeria eligebant, nolebant ad Episcopos, qui neminem sine abjuratione conjugii ordinabant, mittere, qui nihilominus ut laici concionabantur, et sacramenta administrabant, sicut Nauclerus inquit. Sacerdotes pro concione Hellebrando maledicebant, Antichristum esse praedicabant, qui titulo Christi negotium Antichristi ageret in Babylonia, in templo Dei sederet, super omne id, quod colitur se extolleret, quasi Deus, jactans se errare non posse, ad occulendam suam ambitionem fabulas comminiscatur, annales corrumpat, coelestia oracula adulteret, divinas literas falso interpretando suae libidini servire cogat, etc. Aventinus pag. 573.

Pontifex crudelius furit in clerum. Alemannus Passaviensis. Turbae ex prohibitione conjugii.

Hellebrandus Antichristus.

70. Pontifex repetit prohibitionem conjugii sacerdotum.

Sed Anno 1080. Pontifex denuo Imperatorem execratur, et sacerdotibus iterum connubiis interdicit. Gratum, inquit Aventinus, fuit scortatoribus, quibus pro una uxore, sexcentas jam mulierculas inire licebat. Hinc ocasione accepta, multi falsi Prophetae nebulas offundebant fabulis, miraculis, quae exempla vocantur, a veritate plebem Christi avertebant, sacras literas interpretando suo negotio servire cogebant. Porro paucissimis Veneri bellum indicentibus, quibusdam castitatis jactantiam, quaestus ergo, simulantibus, maxima pars sub honesto castimoniae nomine stupra, incestus, adulteria, passim et impune committebant. Haec Aventinus. Quae ideo diligenter observanda sunt, quia describunt fructus Pontificii coelibatus. Pergit autem Aventinus pag. 579. Sed plerisque Episcopis aliis, eruditis, simplicibus, apertis atque bonis, praeter conjuratos, Pontificis novum dogma, pestifera haeresis, quae unquam Christianum conturbasset regnum visa est. Quamobrem Italiae, Germaniae et Galliae Episcopi, Anno 1080 septimo Calendas Julii apud Brixinam Bavariae urbem conveniunt, Hellebrandum iterum condemnant et deponunt: Ac inter caeteras causas condemnationis fuit et haec una, quod inter conjuges divortia faceret, sicut et Nauclerus scribit. Aventinus addit fuisse et haec verba in Brixiensi illo decreto contra Hellebrandum: suavis homo, sacerdotes, qui uxores habent legitimas, sacrificos esse pernegat. Interim tamen scortatores, adulteros, incestuosos, aris admovet, etc. Post haec Episcopi inter se scriptis adversariis, alii pro Hellebrando, alii contra ipsum, digladiati sunt, sicut Aventinus scribit, donec in exilio ipse Salerni mortuus est.

Fructus Pontificii coelibatus.

Conventus Episcoporum in Bavaria ad condemnationem Pontificis.

Defensio Episcoporum.

71. Hellebrandus igitur, licet totum Acheronta furiis suis moveret, non tamen potuit in universum sacerdotibus in Germania legitima conjugia extorquere. Urbanus vero (merito suo Turbanus dictus) cum variis conciliis Hellebrandi acta confirmasset, et Imperatoris execrationem repetito effulminasset, sacerdotum etiam conjugia circa annum Domini 1090 denuo damnavit, atque ea principum praedae exposuit, hoc modo, sicut exstat distinct. 32. Eos qui post diaconatum uxoribus vacare voluerint, ab omni sacro ordine removemus, officioque et beneficio Ecclesiae carere decernimus, quod si ab Episcopo commoniti, non se correxerint, Principibus indulgemus licentiam, ut eorum foeminas mancipent servituti. Post illum Paschalis idem decretum repetit, cumque Henricum quintum in parricidium contra parentem Imperatorem armasset, apud parricidam istum facile obtinuit, ut is in Comitiis Northusanis cum Episcopis et Principibus quibusdam conjugia Sacerdotum, sub titulo haeresis Nicolaitarum, politico etiam Imperii decreto, damnaret. Atque inde factum fuit, quod postea Principes, brachio (ut loquuntur) seculari, strenue sibi exsequendum sumpserunt decretum Calixti, factum circa annum 1120 quod reperitur distinct. 27. Presbyteris, Diaconis, Subdiaconis et Monachis, concubinas habere, seu matrimonia contrahere, penitus inter-

Urbanus Hellebrandi decreta et acta contra conjugia sacerdotum confirmat.

Paschalis.

Politico decreto conjugium prohibetur.

dicimus, contracta quoque matrimonia ab hujusmodi personis disjungi judicamus. Atque ita demum politica coactione, sub Henrico V. qui cum unicus filius esset, Pontificum instinctu, in Patris et Imperatoris viscera gladium strinxit, Sacerdotibus in Germania conjugium vi publica ademptum est. Sicut etiam Polidorus, lib. 5 de Invent. scribit, quod circa annum Domini 1100 sacerdotibus adempta fuerint conjugia. Ac testantur idem versiculi, eo tempore sub Calixto scripti, sicut annotat Balaeus, pag. 175.

Henricus V. parricida in patrem impius, pontific. mancipium conjugia sacerdotum sustulit in Germania.

O bone Calixte, nunc omnis clerus odit te,
Quondam presbyteri poterant uxoribus uti:
Hoc destruxisti postquam tu Papa fuisti,
Ergo tuum merito nomen habent odio.

Haec est vera historia, ex certis Scriptoribus collecta, de jugo coelibatus, quomodo illud Ecclesiis Germaniae impositum tandem fuerit, in qua si consideretur, per quos, quibus artificiis, quantis certaminibus et turbis, per integros quadringentos annos, in Germania fabula illa prohibitionis conjugii acta sit, luce clarius apparebit esse ipsissimam doctrinam Daemoniorum.

72. Septentrionales regiones. Porro brevissime jam addemus, quomodo et quando reliquis etiam Septentrionalibus Ecclesiis, Pontifices legem istam coelibatus obtruserint, quod eo proclivius tunc ipsis erat perficere, subjugatis potentissimis provinciis, Italia, Anglia, Gallia, Germania. Accedebat et hoc, quod forma doctrinae Ecclesiasticae in scholis Christianis circa annum 1140 mutari coepit, admixto philosophiae et humanarum traditionum fermento, unde scholastica Theologia non multo post prognata est. Publice enim tunc in Scholis, Oxonii, Parisiis, et alibi, inter caetera etiam de coelibatu, contra conjugium Sacerdotum, coeptum fuit disputari, sicut ex Tritemio Balaeus annotat 2. Cent. 74. Tunc etiam Pontifices Romanorum impudentius coeperunt de conjugio Sacerdotum loqui. Nam Innocentius secundus, rationem prohibitionis conjugii hanc reddit: Cum Sacerdotes templum Domini, et sacrarium Spiritus Sancti debeant esse et dici, indignum est, eos cubilibus et immundiciis deservire. Alexander tertius, Extra, de Clericis conjugatis, cum simul voluptatibus et carnalibus desideriis, ac divinis et Ecclesiasticis obsequiis vacare non valeant, ob immundiciam suam indigni sunt Ecclesiasticis Sacramentis tractandis.

Scholastica Theologia.

Contumeliosi sermones in conjugium sacerdotum Innoc. II. Alex. III.

Luc. III. Lucius tertius, dist. 81 c. Ministri, statuit sacerdotes conjugatos indignos esse, qui sacramenta vel administrent, vel accipiant, imo qui urceum ad altare suggerant. Conferat autem Lector haec decreta, ad blasphemias veterum haereticorum contra conjugium, et ad Canones Gangrenses et palpare poterit, esse doctrinas Daemoniorum.

73. Coelibatus Poloniae sacerdotum. Circa annum igitur 1190. Clemens tertius misit Petrum quendam Capuensem Cardinalem in Poloniam, quae ante ducentos annos et amplius (scilicet Anno 965 fidem Christi amplexa fuerat) ut inter reliquas Cleri formationes, etiam legem coelibatus ipsi proponeret. Et post Ann. 20. Henricus Episcopus Gnesnensis, Sacerdotes Poloniae sub juramento coegit legitimas uxores abjicere, sicut Polonorum Chronica narrant.

74. Bohemiae Sacerdotes. Illustrissimus et reverendissimus Princeps, Georgius Anhaltinus, ex Bohemorum Chronicis (qui circa Annum Domini 930. Christiani facti fuerant) haec verba transcribit: Anno Domini 1196. Petrus Cardinalis in Bohemiam veniens, dum Scholasticos voluit ordinare, a sacerdotibus et Praelatis prope occisus fuit, ideo quod Sacerdotes jubebat uxores a se dimittere.

Petrus Cardinalis.

75. Suecia, Gothia. Greg. IX. Circa Annum 1230. Gregorius nonus misit Wilhelmum Cardinalem in Sueciam, ubi per Annos 400 ante fides Christi praedicata fuerat. Cardinalis vero legati prima intentio et cura fuit in Concilio Scheningensi, revocare Suecos et Gothos, schismate Graecorum, in quod presbyteri et Sacerdotes, ductis publice uxoribus, consensisse videbantur, effecitque cooperantibus Rege Erico et Brigero duce, ut abjuratis conjugibus, coelibatum amplecterentur. Transgressores vero hujus statuti, omnibus proventibus privavit, gravibusque censuris ac judicio seculari subjecit. Haec Johannes Magnus, lib. 19 quae verba diligenter notentur: quod Sacerdotes publice uxores duxerint. Et tamen Balaeus, 4. Cent. 1 ex Saxone Grammatico annotat, quod circa idem ferme tempus, Rex Daniae Pontificales decimas execratus, sacerdotibus conjugia decreverit, et illorum sacra sibi, exploso Pontificis ministerio, sufficere praedicarit, Clementem III. etiam Saxo scribit excommunicasse Danorum plebem, eo, quod legem coelibatus nollet recipere, sed Sacerdotibus legitima conjugia permitteret.

Daniae Sacerdotibus conjugia Regia autoritate concessa.

76. Testantur itaque etiam Septentrionales historiae, doctrinam Evangelii et fidem Christi, cum primum susciperetur, non intulisse in illas provincias legem coelibatus, sed permisisse et approbasse honesta sacerdotum conjugia. Post multos vero annos demum a Romanis Pontificibus non sine magnis turbis et certaminibus, eo invectas doctrinas Daemoniorum, prohibentium et solventium nuptias.

77. Lateranensis Concil. Canon sub Innoc. III. Cum vero Ecclesias Occidentales jam omnes sub jugum prohibitionis conjugii misissent, tandem sub Innocentio tertio, in Lateranensi Concilio Canone 14 ita statuerunt: qui secundum regionis suae morem non abdicarunt copulam conjugalem, illi si in fornicationes lapsi fuerint gravius puniantur, cum legitimo matrimonio uti possint. Sed quare decretum illud non fecerunt, seu servarunt, priusquam prohibitione conjugii totius Occidentis Ecclesias funestis calamitatibus turbarent, et foedissimis obscoenitatibus deformarent, nisi quod implendum erat 17 cap. Apocalypsis. Et tamen ex illo Canone colligitur, adhuc circa annum 1200 in quibusdam regionibus copulam conjugalem sacerdotibus usitatam fuisse. Sed non judico operae pretium esse posteriorum etiam temporum historiam de coelibatu hoc loco texere, tunc enim Satan prorsus solutus fuit, Apoc. 20.

78. Votum coelibatus expresse ab Illud vero praetereundum non est, quod etiam postquam vi publica lex coelibatus jam lata, et perlata erat, ut scilicet ad sacros ordines nemo admit-

Ordinandis in Germania non exactum. Gregorius Anhaltinus Princeps. Quae ordinandis in Germania injuncta.

teretur, nisi continentiam promitteret, seu votum perpetui coelibatus emitteret: Episcopi tamen in Germania ad nostra etiam usque tempora promissionem illam seu professionem et votum coelibatus expresse et solenniter ab ordinandis non exegerunt, sicut illustrissimus et reverendissimus Princeps Anhaltinus scribit in Episcopatu Magdeburgensi et Mersburgensi, nullam ejus mentionem fieri solitam. Alicubi hoc tantum ordinandis dictum fuit: Si usque nunc fuistis incesti, amodo sitis casti, ubi castitas non honesto conjugio, sed incestis libidinibus opponitur. Quibusdam in locis haec formula initiandis proposita fuit: Promitto me victurum secundum Canones, pro posse et nosse. In Pontificali hypodiaconi admonentur his verbis: Hactenus liberi estis, licetque vobis pro arbitrio ad secularia vota transire, quod si hunc ordinem susceperitis, amplius non licebit a proposito resilire, sed Deo, cui servire regnare est, perpetuo famulari, et castitatem illo adjuvante servare oportebit, etc. Jesuitae vero Colonienses hypodiaconi ordinandis alibi hanc formam dicunt proponi: Quicunque ad hunc ordinem accedent, voto se constringant coelibes et castos se mansuros. Sed in Germania ordinandi solenniter et expresse hoc non voverunt. Exemplum enim expressi et solennis voti, describitur in consecratione Monialium, ubi Episcopus Monialem consecrandam interrogat, Promittis te perpetuo virginitatem servare? Illa vero expresse respondet, promitto. Monachus etiam expresse votum continentiae emittit, in professione dicens: Promitto me perpetuam servaturum continentiam, quantum humana fragilitas permittit. Ad tale vero votum continentiae expresse et solenniter emittendum, Episcopi Germaniae Clericos suos, vel non potuerunt, vel non voluerunt adigere. Quod ipsum illustrat historiam coelibatus. Et tamen sub praetextu voti conscientias illaquearunt.

Admonitio Hypodiaconorum. Ordinandi nec vovent, nec jurant coelibatum. Monialium votum. Formula solennis voti Monachorum.

CAPUT V.

DE FRUCTIBUS IMPURI APUD PONTIFICIOS COELIBATUS.

1. Ex quo Spiritu lex coelibatus seu prohibitio conjugii profecta sit, obscoeni, impuri, [illegible] et abominandi fructus tantum non clamit[illegible] sane a cogitatione et commemoratione eorum animus abhorret, ac lingua refugit, nec magnopere necessarium esse arbitror talem narrationem instituere, cum impuritas et obscoenitas Pontificii coelibatus, toti jam mundo foeteat. Pauca tamen quaedam annotabimus, quomodo omnibus temporibus, lex coelibatus foedissimas libidines invexerit, atque ita fructus semper autorem monstrarint: Supra enim ex Epiphanio annotavimus quomodo Nicolaus, cum coelibatum affectaret, et postea continere non posset, in promiscuas libidines, non se solum sed multos etiam alios praecipitarit: Quos etiam fructus juniorum viduarum temere susceptus coelibatus, tempore Apostolorum attulerit, Paulus ipse describit, 1. Tim. 5. Apud haereticos vero, qui legitima conjugia praetextu castitatis damnarunt, quam profligatis et abominandis libidinibus omnia fuerint inquinatissima, non libet commemorare. Exstant autem descripta apud Irenaeum, Epiphanium, et alios, quae nemo pius legere potest, quin totus et corpore et animo exhorrescat. Notum est quid Cyprianus, lib. 2, epist. 11 narret, de virginibus coelibatum professis, quae cum masculis in eodem lecto monebant, et tamen per inspectionem obstetricum virginitatem probabant. Chrysostomus etiam in oratione, quod foeminae regulares viris cohabitent, inquit: Duo hactenus genera commixtionis viri et foeminae nota fuerunt, conjugium et stuprum, jam vero tertium a regularibus istis foeminis inventum est, etc. Inde Cyprianus inquit: Pejus quam maechari est continentiam dicere criminosam, et infamem ferre sanctimoniam. Hieronymus etiam ad Oceanum promiscuam Venerem et Canones prohibentes Clericorum nuptias perstringit. Et supra dictum est, Paphnutium in Nicaena Synodo ideo dissuasisse legem coelibatus, quia futura esset causa impuritatis et impudicitiae in ordine Ecclesiastico. Annotavimus etiam supra ex Socrate, quod mulierculae, quas Eustachius sub specie castitatis a consuetudine conjugali abstraxerat, postea in manifesta adulteria prolapsae fuerint. Et Salviani querelam de Sacerdotibus licitum conjugium relinquentibus, supra recitavimus. Licita, inquit, non faciunt, et illicita committunt. Qui opus honesti matrimonii reliquistis, a scelere cessate. Ita supra etiam annotavimus, quomodo tempore Gregorii Magni, lex coelibatus parvo tempore, piscinam sex millium trucidatorum infantum capitibus impleverit. Et quos fructus lex coelibatus in Germania, tempore Nicolai Secundi produxerit, supra ex Hulderici Epistola recitavimus. Patrum, inquit, uxores subagitant, masculorum et pecudum amplexus non abhorrent. Item, qui Clericorum casta conjugia sibi foetere dicunt, neque adulteria, neque incestus, neque masculorum turpissimos amplexus sciunt abhorrere. Quomodo etiam in Anglia ex prohibito sacerdotum conjugio, vitium Sodomiticum per totam Angliam coeperit regnare, et quomodo ex Clero ad populum lues illa transierit, supra ostensum est. Ita in historia Hellebrandi ex Aventino recitavimus fructus legis coelibatus. Maxima, inquit, pars sub honesto castimoniae nomine, stupra, incestus, adulteria passim et impune committebant. Item, grata lex illa erat quibusdam Clericis, quibus pro una uxore sexcentas jam mulierculas licebat inire. Cumque quaedam Concilia Clericis concessissent matrum et sororum cohabitationes, ut de quibus nulla posset esse suspicio, postea compertum fuit, coelibatum sacerdotum tam castum esse, ut nec matres nec sorores inire dubitarint. Ideo in aliis Conciliis illas etiam cohabitationes prohibere coacti fuerunt.

Lex coelibatus sacerdotum foedissimas libidines peperit. Nicolaus. Viduae juniores tempore Apostolorum. Haeretici. Cyprianus. Chrysost. Hieronymus. Paphnutius. Eustachius. Salvianus. Gregorius Magnus. Fructus coelibatus 2. sacerdotum Germaniae. Anglia.

Bernhardi querela.

3. Sed audi Bernhardi querelam, qui in sermone de Conversione ad Clericos, cap. 29 inquit, Si juxta Ezechielis prophetiam parietem fodiamus ut in domo Dei videamus horrendum, pessima forte apparebit inter parietes abominatio. Siquidem post fornicationes, adulteria, post incestus, ne ipsae quidem apud aliquos ignominae passiones, et turpitudinis opera desunt. Utinam nec Apostolum haec scribere, nec nos dicere oporteret, ut nec dicentibus crederetur, quod humanum aliquando occupaverit animum tam abominanda cupido. Heu execrabili Sodomorum cinere inimicus hominum, Ecclesiae corpus aspersit, et ipsorum etiam ministrorum ejus nonnullos, sanie foedissima et spurcissima respersit, etc. Et in fine inquit: Multi, non quidem omnes, sed tamen multi, certum est, nec latere possunt prae multitudine, nec prae impudentia quaerunt, multi utique libertatem in occasionem carnis dedisse videntur, abstinentes remedio nuptiali, et in omne deinceps flagitium effluentes: Utinam qui continere non valent, coelibatui nomina dare vererentur. Esse sine dubio melius nubere, quam uri, et salvari in humili gradu fidelis populi, quam in Cleri sublimitate, et deterius vivere, et districtius judicari. Et alibi inquit: Tolle de Ecclesia honorabile conjugium, et thorum immaculatum, nonne reples eam concubinariis, incestuosis, seminifluis, mollibus, masculorum concubitoribus, et omni denique genere immundorum?

Monasteriorum et Collegiorum libidines in Anglia. Mantuanus.

4. Exempla foeda, obscoena et horrenda, quibus omnia Collegia et Monasteria scatent, nolo commemorare, quae monstra libidinum in Collegiis et Monasteriis Angliae visitatio Henrici VIII. invenerit, legat cui libet in Balaeo, Centuria 8 et 9. Mantuanus notoria illa suis versibus deplorat:

. . . . Nulla hic arcana revelo.
Non ignota loquor, liceat vulgata referre,
Sic urbes, populique ferunt, ea fama per omnem
Jam vetus Europam mores exstirpat honestos,
Sanctus ager scurris, venerabilis ara Cynaedis
Servit, honorandae divum Ganymedibus aedes.

Item:

I pudor in villas, urbs est jam tota lupanar.

Nigellus.

Nigellus in speculo stultorum de Monialium castitate ita canit:

Quod nunquam nisi clam nullaque sciente sororum
Cum quocunque suo fratre manere potest.

Item:

Harum sunt quaedam steriles, quaedam parientes:
Virgineoque tamen nomine cuncta tegunt.

Pasquillus.

Pasquillus.

Roma vale, vidi, satis est vidisse, revertar,
Cum leno, aut meretrix, scurra, Cynaedus ero.

Epitaphium Sixti.

De Romanorum Pontificum castitate tantum duo Epitaphia adscribam.

Sixte jaces, tandem deflent tua busta Cynaedi,
Scortaque lenones, alea, vina, Venus.

Item:

Hoc jacet in tumulo Lucretia nomine, sed re
Thais, Alexandri filia, sponsa, nurus.

5. Et eo usque progressa est obscoenitas Pontificii coelibatus, quod iniquitatem suam exemplo Sodomae praedicare non vereantur, sicut Scriptura loquitur. Vergerius enim, Sleidanus et Balaeus scribunt, Johannem a Casa Archiepiscopum Beneventanum, Camerae Apostolicae Decanum, et in Venetorum dominio nuntium Apostolicum rythmis Italicis poema scripsisse, in quo Sodomiae laudes celebrarit, etc. Opus dicunt excusum esse apud Trojanum Navum.

Johannes a Casa, Sodomiam rithmis Italicis celebravit.

Lutherus.

Lutherus scribit se Romae vidisse, Cardinales illos quasi pro sanctis haberi, qui fornicationibus et adulteriis cum mulieribus contenti essent. Sed abrumpo narrationem: Quae enim in occulto ab illis fiunt turpe est vel dicere, Ephes. 5. Et quod Arnobius adversus Gentes scribit de puritate coelibatus Sacerdotum apud Gentes, hoc ad conjugium nostrum convenit. Sunt autem haec verba, lib. 8. Impunitatem fecit non castitas tutior, sed impudicitia felicior: ubi autem magis a sacerdotibus, quam inter aras et delubra conducuntur stupra? tractantur lenocinia? adulteria meditantur? frequentius denique in aedituorum cellulis, quam in ipsis lupanaribus flagrans libido defungitur? Haec ille.

Arnobius.

[CAPUT VI.]

QUOD MULTIS DOCTIS ET BONIS VIRIS SUB REGNO PONTIFICIO LEX COELIBATUS, SEU PROHIBITIO CONJUGII SACERDOTUM DISPLICUERIT.

1. Quod multi omnibus seculis, inde ab Apostolorum usque temporibus, prohibitioni conjugii fortiter contradixerint, donec per vim ea stabilita fuit, in praecedenti historia ostendimus. Nunc breviter tantum annotabimus, quod etiam post stabilitam illam legem coelibatus, iu mediis captivitatis Babylonicae tenebris, multi praestantes viri fuerunt, qui manifesta Scripturae sententia, et horrendis libidinum scandalis moti, suasores exstiterunt, ut iniqua illa lex antiquaretur, et sacerdotibus libertas legitimi conjugii restitueretur.

Qui latam coelibatus legem in regno Pontificio reprehenderint.

2. Waldenses igitur, qui circa annum Domini 1160 in Gallis exorti scribuntur, hunc etiam articulum inter caeteros habuerunt: Conjugium sacerdotum et jure, et necessario in Ecclesia retinendum esse.

Waldenses.

3. Thomas Aquinas, circa annum Donini 1270 in summa, quae incipit: Commiserationes Domini cap. 165 disputat, coelibatum Sacerdotum esse ex statuto Ecclesiae, atque ideo Ecclesiam in voto castitatis posse dispensare. Et addit: Si Acolytus in secreta confessione, ad discretum Sacerdotem veniat, et se nullo modo posse continere dicat, non multum peccat

Thomas Aquinas.

sacerdos, dando ei consilium, ut cum aliqua occulte matrimonium contrahat, et occulte Episcopi sui oculos fallat. Minus enim credimus esse peccatum, beneficium cum occulto conjugio retinere, quam fornicariam contra divinam prohibitionem habere. Si vero postea sacros ordines a suis Praelatis, cogatur accedere, credimus minus esse peccatum uxore uti, quam cum alia fornicari, si ex toto noluerit continere.

Occultum matrimonium.

4. Durandus circa annum Domini 1320 in libro de modo celebrandi Concilii, ex multis rationibus disputat consultum fore, ut in Concilio generali, sacerdotibus libertas conjugii restituatur.

Durandus.

5. Et eodem tempore etiam Marsilius Patavinus idem disputavit.

Marsilius Patavinus.

6. Dantes etiam Florentinus et Petrarcha, circa idem tempus, alter false alter acerbe, (cum ad Lenocinium sororis suae Pontifici Benedicto prostituendae solicitatus fuisset) impuritatem Pontificii coelibatus insectabantur.

Dantes Florentinus. Petrarcha.

7. Balaeus, pag. 421 annotat, circa A. D. 1340 publice magna fuisse certamina, quibusdam pro conjugio, aliis contra disputantibus et scribentibus.

8. Wiclefum etiam contra impurum coelibatum sacerdotum docuisse et scripsisse. Et Purveum, qui ex ipsius schola prodiit, peculiarem librum de ministrorum conjugio edidisse, Balaeus annotat, Centuria 6 et 7. Idem etiam in fine 6 Centuriae, ex certis historicis recitat, Anno 1349: Canonicum quendam de crimine pessimo, Sodomitico scilicet, accusatum, in publico Parlamento Westmonasterii, atque inde magnates publice disputasse, quod lex continentiae adjuncta sacerdotio, in totam Ecclesiam Sodomiam induxerit. Delicata (ajebant) cibaria virorum Ecclesiasticorum, quaerunt naturalem purgationem vel pejorem. Votum continentiae (dicebant) Moniales cogit ad horribilia peccata: ut sunt interfectiones abortivorum, destructio naturae per medicinas, mutuae libidines, et alia non dicenda. Narrat etiam publice tunc jactatos fuisse hos versiculos.

Wiclefus. Purveus.

Plangunt Anglorum gentes crimen Sodomorum.
Surgunt ingrati Grezitae, Simone nati,
Qui reges estis, populis quicunque praeestis,
Qualiter his gestis gladios prohibere potestis?

9. Circa annum Domini 1430 Sigismundus Imperator imminente Basiliensi Concilio, curavit formulam reformationis Cleri conscribi, in qua fuit et hoc caput: Quia plus mali quam boni, ex Calixti decreto, in Ecclesia secutum sit, melius et animae tutius esse, ut juxta ritum Ecclesiae Orientalis, Clericis licentia concedatur contrahendi honesta matrimonia. Formula illa reformationis Argentorati edita est, Anno 1520.

Sigismundus Imperator, sub Concilio Basiliensi.

10. Et Aeneas Sylvius in actis Concilii Basiliensis, lib. 2 scribit: Fortasse non esset pejus, sacerdotes quamplures uxorari, quoniam multi salvarentur in sacerdotio conjugato, qui in sterili presbyteratu damnantur. Idem sicut Sabellicus et Platina referunt, etiam in Pontificatu, inter proverbiales suo sententias et hanc habuit: Sacerdotibus magna ratione ademptum est conjugium, sed majore restituendum. Exstat etiam Epistola ipsius 321., Romae scripta Anno 1457 ad Johannem Frundt, ubi ita inquit: Credimus te consilio uti non insulso, si cum nequeas continere, uxorem quaeris, quamvis id prius cogitandum fuisset, antequam sacris initiareris ordinibus. Sed non sumus Dii, qui futura prospicere valeamus: Quando huc ventum est, ut legi carnis resistere nequeas, melius est nubere quam uri. Non tamen haec Pontificis sententia est, ut dispensandum censeat, stat in sua severitate, nec putat uni concedendum, quod multis in noxium vertat malum, et unum pati pro multis non inconveniens arbitratur. Exspectandus est ergo, ut tuto agas, alterius Apostolatus, qui mitior sit, Nescimus tamen an vita tam diu comes erit, etc.

Aeneas Sylvius.

Epistola Aeneae Sylvii ad Johannem Frundt.

11. Panormitanus quoque Abbas Siculus, postea Archiepiscopus, in c. cum olim. de clericis conjugatis, quaerit: Nunquid hodie Ecclesia possit statuere, ut Clericus possit contrahere matrimonium, sicut Graeci? Respondet autem, Credo quod sic, et hoc indubitatum est apud me, respectu eorum, qui non sunt obligati ex voto vel tacito, vel expresso, et hoc probo ratione: Continentia enim non est in Clericis secularibus de substantia ordinis, sicut dicit Innocentius, nec est de jure divino, quia alias Graeci peccarent, nec excusaret eos consuetudo, quia illa non valet contra legem divinam. Et non solum credo potestatem inesse Ecclesiae condendi, sed credo probono et salute animarum, quod esset salubre statutum, ut volentes continere et magis mereri relinqueretur voluntati eorum, Non valentes autem continere, possent contrahere: Quia experientia docente, contrarius prorsus effectus sequitur ex illa lege continentiae. Cum hodie non vivant spiritualiter, nec sint mundi, sed maculantur illicito coitu, cum eorum gravissimo peccato, ubi cum propria uxore esset castitas. c. Nicaena: Unde deberet Ecclesia facere, sicut bonus Medicus, ut si medicina experientia docente, potius officit quam prosit, eam tollat. Et utinam idem esset in omnibus constitutionibus positivis, ut saltem obligarent, quo ad poenam, et non quo ad culpam. Nam ita creverunt statuta positiva, ut vix reperiantur aliqui, qui non corruperint viam suam. Haec Siculus ille, cujus in Concilio Basiliensi magna fuit autoritas.

Panormit.

12. In eandem sententiam alii etiam Canonistae scripserunt, inter quos Stephanus Aufrerius fuit, qui aliorum etiam sententias adducit. Inquit enim tempore primitivae Ecclesiae, licebat presbyteris et sic constitutis uxorem ducere, c. quoniam, etc. aliter distinct. 31 dummodo die celebrationis abstinerent a conjugibus. Postea in Occidentali Ecclesia venit prohibitio, ut constituti in sacris ordinibus deberent abstinere, et d. c. aliter. Et dicit Franciscus in Rubrica q. dec. Quod hoc praeceptum det materiam illaqueandi plures animas propter fragilitatem nostram. Ideo credit, quod sicut Ecclesia induxit hoc praeceptum continentiae, quod quoque revocabit, et erit conveniens dicto Apostoli revocatio, qui di-

Canonistae, Stephanus Aufrerius.

Franciscus.

cit: De virginibus praeceptum non habeo consilium autem do. Haec ille.

13. Et Rodolphus Agricola, qui anno 1485 obiit, inter reliquas Ecclesiae tenebras (inquit Balaeus) etiam prophanationem Missae, et impuritatem coelibatus deploravit. Johannes autem de Wesalia, Concionator Wormatiensis, cujus damnationem, Anno 1476. Moguntiae factam, Johannes Keiserbergius eximius Theologus, iniquissime tulit, inter caetera docuit: Nullam esse causam rationabilem prohibendi Clericis conjugium.

Rodolphus Agricola.

Johannes de Vesalia.

14. Erasmus in declamatione de laudibus matrimonii: Mihi sane, inquit, videtur non pessime consulturus rebus et moribus hominum, qui Sacerdotibus et Monachis quoque si res ita ferat, jus indulgeat conjugii. Et addit: Exaggerent quantumlibet suum institutum, Monachorum et virginum examina, Sanctissimum vitae genus est, pure casteque servatum conjugium. Idem in annotationibus, 1. Tim. 3 inquit: Etiam atque etiam vereor, ne census Ecclesiastici castrent hodie Clericos verius, quam pietas. Et in Colloquiis dicit: Execramur, si quis vel insciens pejeravit. At nemo detestatur sacerdotes juramento promittentes castitatem, quam tamen nec praestant, nec praestare cogitant.

Erasmus Roterodamus.

15. Reverendissimus et Illustrissimus Dominus Georgius, Princeps Anhaltinus, scribit: Patruum suum Adolphum, Episcopum Mersburgensem, ante Lutheri nomen auditum, saepius dixisse: Si Concilium futurum esset, se suasorem et autorem futurum, ut sacerdotibus jus conjugii restitueretur. Addidisse etiam, multos sacerdotes, ut conscientiae consulerent, cum concubinis suis secreto matrimonia contraxisse.

Adolphus Episcopus Mersburgensis.

16. Sed ne opus sit omnium voces seu sententias, qui ante Lutheri scripta, in medio Papatu legem coelibatus improbarunt, colligere, adscribam Mantuani (qui anno Domini 1516 mortuus est) versus, quibus piorum et eruditorum sui seculi judicium de prohibitione conjugii sacerdotum complexus est. Ita enim canit, lib. 1. Fastorum, de Hilario Pictaviensi.

Mantuanus.

Non notuit tibi progenies, non obstitit uxor
Legitimo conjuncta thoro, non horruit illa
Tempestate Deus thalamos, cunabula, taedas,
Sola erat in pretio, quae nunc incognita virtus
Sordet, et attrito vivit cum plebe cucullo,
Propterea leges, quae sunt connubia contra,
Esse malas quidam perhibent prudentia Patrum
Non satis advertit, dicunt, quid ferre recuset,
Quid valeat natura pati. Cervicibus, ajunt,
Hoc insuave jugum nostris imponere Christus
Noluit: istud onus quod adhuc quam plurima monstra
Fecit, at audaci dicunt pietate repertum,
Tutius esse volunt, qua lex divina sinebat,
Isse via, veterumque sequi vestigia Patrum,
Quorum vita fuit melior cum conjuge, quam nunc
Nostra sit, exclusis thalamis et conjugis usu.

17. Quae nostro seculo a Luthero et aliis, contra prohibitionem illam conjugii scripta, dicta, facta sunt, nihil attinet hoc loco commemorare. In recenti enim memoria, et quidem in conspectu sunt omnium Quod vero judicium de lege illa coelibatus sit principium etiam illorum, qui Pontificiis partibus addicti sunt, Patres in Concilio Tridentino ex oratore Bavarico et ex aliis coram audiverunt. Inter ipsos etiam Pontificiae causae patronos multi fatentur, notoriam et obscoenam infamiam inquinati in Pontificia Ecclesia coelibatus, efflagitare legis illius vel antiquationem vel saltem mitigationem.

Orator Bavaricus in Concil. Trid.

18. Et quidem Lindanus etiam, qui in aliis manifestis erroribus et superstitionibus defendendis non multum frontis habet: de hac tamen lege, licet timide admodum ac suspenso quasi gradu, (ne Deum suum terrestrem vere dicendo offendat) inquit, certe et hodie licet castos, atque vitae integros maritos ad sacerdotium assumere, quod meo quidem judicio rectius, sanctiusque forte fieret, per aliquot Germaniarum Provincias, quam impurissimos aliquot praeficere, aut etiam diutius tolerare nebulones, Apostatas et sacrilegos pastores. Quod factum aureo illi D. Paphnutii responso minime foret alienum, neque a vero remedio forte abhorriturum videri posset. Sed viderint quibus ea cura divinitus est tradita. Haec Lindanus, qui hoc suo judicio, omnium Romanorum Pontificum decreta et decretales condemnaret, nisi provide adderet suum: fortassis, et ipsam agnitam veritatem Pontificis arbitrio rursus subjiceret. Tu vero cogita qualis sit illa Ecclesia, quae ad tollendam aut relaxandam iniquissimam illam legem, nec sententia Christi, nec Pauli doctrina, nec Apostolorum Canonibus nec judicio primitivae Ecclesiae, nec sonora Paphnutii in celeberrima Nicaena Synodo voce, nec anathematis Gangrensibus, nec sextae universalis synodi decretis, nec tot tragicis turbis lege illa motis, nec tot obscoenis impuritatibus inde ortis, nec concientiarum laqueis, nec tot piorum votis, gemitibus et flagitationibus, quicquam movetur, sed legem illam quae contumelia conjugii est, et ipsissima materia turpitudinis, non strenue tantum, sed prorsus tyrannice tuetur.

Lindanus.

[CAPUT VII.]

AN PECCATUM SIT, SI QUIS, QUI IN MINISTERIO ECCLESIAE CONSTITUTUS EST, ET CONTINERE NON POTEST, MATRIMONIUM CONTRAHAT.

1. Postquam Pontificii omnes Sophistices nervos intenderunt, ut clarissimas Pauli sententias, de Episcopo unius uxoris viro, depravarent, et universae verae antiquitatis testimonia eluderent, tandem veritatis luce (quae illorum etiam oculos, qui eam obscurare, nequicquam conantur, perstringit) convicti fateri coguntur, ex praescripto Pauli, olim conjugatos recte ad ministerium Ecclesiae vocatos et constitutos in sacris ordinibus, consuetudine conjugali licite usos. Atque

illud hodie etiam posse concedi. Ut vero, alio Sophistico artificio, veritatem etiam concessam rursus pervertant, incipiunt disputare: In Novo Testamento nunquam licuisse illis, qui jam in ordinem ministerii Ecclesiastici cooptati fuerunt, matrimonium contrahere. Quaestio igitur est, An peccatum hoc sit, cumque peccatum sit ἀνομία, 1. Joh. 3. Et ex iis quae divinitus non sunt prohibita, nemo debeat conscientiis scrupulum injicere, Col. 2. Videbimus an in verbo Dei sit prohibitum. Hic enim principalis status est. Cum hac disputatione conscientiis laqueos injicere conentur.

Status quaestionis.

2. Invenio autem in Veteri Testamento, ubi externa Levitica puritas exactissime in sacerdotibus requirebatur, non tantum usum consuetudinis conjugalis sacerdotibus concessum, sed textus manifeste dicit, Lev. 21. Sacerdotes ducant uxorem, sed non scortum, nec repudiatam. Et ne de gregariis tantum sacerdotibus priusquam ad ministerium assumerentur, hoc intelligatur, expresse de ipso Pontifice seu Sacerdote magno, etiam postquam unctus et consecratus fuerat, dicit: Virginem ducet uxorem. Et in illo loco hoc scribitur, ubi de sacerdotibus Deus expresse dicit: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Nec valet Syricii elusio propter vices sacerdotales, in Veteri Testamento hoc toleratum. Annis enim amplius quadringentis, priusquam vices illae a Davide instituerentur, Deus illo etiam tempore, quando Pontificem quotidie mane et vesperi oportebat offerre, Exo. 29 concedit ipsi ut ducat uxorem. Et Ezechiel describens formam novi templi, tanquam ideam typicam Ecclesiae Novi Testamenti (neque enim Zorobabelis templum, ideam illam Ezechielis expressit) cap. 44 dicit: Sacerdotes non viduam, aut repudiatam, sed virgines Israelitici generis uxores ducent.

Levitis in Veteri Testamento licuit contrahere, Lev. 21.

Sacerdos magnus.

Syricii elusio.

3. Illa vero concessio non est in Novo Testamento contraria prohibitione abrogata, imo Paulus expresse dicit: Legitimum matrimonium, et consuetudinem conjugalem, non pugnare cum ministerio Novi Testamenti. Sed excipiunt, Paulum quidem hoc dicere, eum qui jam est unius uxoris vir, quique jam liberos habeat, posse ad Episcopum assumi. Non autem ipsum dicere, quod postquam Presbyter aliquis constitutus est, possit uxorem ducere. Ideo vero in isto loco hoc non expressit, quia mox capite sequenti dicturus erat: esse doctrinam Daemoniorum in hypocrisi mendacium loquentium, quicunque prohibere velit contrahere matrimonium. Et observet Lector antithesin. Pontificii fingunt Paulum, 1. Tim. 3 conjugatos quidem admittere ad Presbyterium, sed eo ipso prohibere, ut qui jam Presbyteri facti sunt, non contrahant matrimonium. Ipse vero Paulus capite sequenti dicit, esse mendacium et doctrinam Daemoniorum, si quis prohibeat contrahere matrimonium. Et omnino frivolum et ineptum est concedere, Episcopum posse bona concientia uxorem habere, et consuetudine conjugali uti, mox autem fingere, esse peccatum contra conscientiam, si uxorem ducat. Eadem enim sophistica est, qua Vintoniensis Anglus locum Pauli, 1. Cor. 7 voluit eludere. Eum qui in conjugio ad fidem Christi vocatus esset, posse propter vitandam fornicationem uxorem habere. Non autem sequi eum, qui coelebs conversus esset, si continere non posset, ad vitandam fornicationem posse uxorem ducere. Quod idem est, ac si quis fingeret, quando Christus dicit, Marci 9. Habete salem in vobis; Et capite duodecimo: Habete fidem Dei: hanc esse sententiam, ut qui jam habent, teneant, et usurpent salem et fidem. Qui vero non habent, nullo modo debere salem acquirere, aut fidem concipere. Aut si Anabaptista contenderet, eum qui jam in officio magistratus constitutus sit, posse illud bona conscientia administrare, sed officium illud de novo suscipere, neminem bona conscientia posse.

Paulus.

Depravatio sententiae Pauli.

Vintoniensis.

Atqui Methodus Pauli, 1. Cor. 7 haec est: Primum loquitur de conjugatis: Bonum esset homini mulierem non tangere, sed propter vitandam fornicationem, quisque habeat suam conjugem, nec fraudent se invicem, sed reddant sibi mutuo debitam benevolentiam, ne vos, inquit, tentet Satanas, propter incontinentiam vestram, etc. Ex illo vero fundamento mox attexit de conjugatis et viduis, tanquam consequentia in casu simili. Bonum iis esset si permanerent ut ego: Sed quia unusquisque proprium donum habet, si sese non continent contrahant matrimonium. Melius enim est matrimonium cantrahere, quam uri. Et, si uxorem quis duxerit non peccat, sed recte facit, 1. Cor. 7. Axioma igitur Pauli est: Sicut maritum esse, ita etiam maritum fieri, sine peccato licet: Et qui recte sine peccato potest uxorem habere, is etiam recte sine peccato potest uxorem ducere. Quia igitur Episcopus presbyter seu Diaconus, recte et sine peccato potest uxorem habere, 1. Tim. 3, Tit. 1, ergo eodem jure etiam recte, et sine peccato potest uxorem ducere. Est et hoc argumentum perspicuum et firmum. Quod a Deo prohibitum non est, illud sine peccato, quo ad conscientiam liberum est. Sed Paulus expresse et in genere dicit, se non habere praeceptum Domini, quo coelibes prohibeantur matrimonium contrahere, 1. Cor. 7, imo pronuntiat, Daemoniorum doctrinam esse prohibere matrimonium contrahere.

Axioma immotum.

4. Sed Patres, inquiunt, et Concilia statutum fecerunt, ne illi, qui jam sacerdotes facti essent, postea uxores ducerent. Bene ergo habet, quod non divina, sed humana tantum prohibitio est, Non itaque conscientiam potest obligare, Paulus enim pronuntiat, Col. 2: Nemo vos judicet in illis, quae Deus libera esse voluit. Si enim mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid quasi viventes in mundo, decretis tenemini? Quod si de illis, quae in Veteri Testamento divinitus prohibita fuerant, verum est, ideo, quia in Novo Testamento a Christo in libertatem vindicata erant, multo magis in hominum prohibitionibus, quae carent testimonio Scripturae, locum hoc habere debebit. Neque enim ideo a jugo Mosaico, quod divinitus in Veteri Testamento impositum erat, Christus in Novo Testamento nos liberavit, ut hominum statutis et prohibitionibus sine verbo

Objectio, Esse decretum Patrum et Conciliorum.

Dei, conscientiae illaquearentur, pretio enim empti estis, inquit Paulus, nolite fieri servi hominum.

5. Cum igitur conjugium tam sit honorabile, ut cum eo quis possit Episcopatus solium ascendere, sicut Chrysostomus inquit: Quid quaeso nuptiae habent, quod tam impurum aut impium sit, ut non conjugium, sed nuptiae prohibendae et fugiendae sint sacerdotibus? Certe in nuptiis, quando matrimonium contrahitur, Deus ipse conjuges copulat, Matth. 19 et foedus inter sponsum et sponsam ipse, sua testificatione interposita, confirmat, Mal. 2. Et Christus ipse nuptiis, cum matrimonium contraheretur, interesse voluit, Joh. 2. Extra Scripturam itaque, imo contra eam dicitur, Conjugium quidem et usum ipsius licere sacerdotibus, non autem nuptias, seu ut matrimonium contrahant. Nam Hebr. 13 ubi scribitur, conjugium honorabile esse, usurpatur vocabulum γάμος, quod et conjugium, et ipsas etiam nuptias quando matrimonium contrahitur, significat. Ipsas igitur nuptias pronuntiat esse honorabiles, et quidem in omnibus. Et 1. Cor. 7 non tantum eum, qui matrimonio utitur, verumetiam eum, qui matrimonium contrahit, pronuntiat non peccare, sed bene facere. Ac, quod diligenter notandum est, Paulus 1. Tim. 4 dicit, doctrinas Daemoniorum, non tam ipsum conjugii usum prohibere, quam τὸ γαμεῖν, hoc est, ne matrimonium contrahatur, ita enim Paulus loquitur.

Chrysostomus.

6. Jure divino igitur in verbo Dei, non est prohibitum, ne sacerdos contrahat matrimonium, imo talis prohibitio pugnat contra Paulum, 1. Cor. 7 et numeratur inter doctrinas Daemoniorum, 1. Tim. 4. In hoc fundamento, conscientiae recte et tuto possunt acquiescere. Quia enim solum verbum Dei dominatur conscientiis, nullum igitur contrarium statutum, nulla diversa consuetudo potest aut debet conscientiis scrupulum injicere. Quod vero per Paphnutium objicitur afferentem veterem Ecclesiae traditionem, supra explicatum est in historia Nicaenae Synodi, quod scilicet traditio illa non sit juris divini, sed positivi, et quidem non universalis, sed particularis, nec perpetua, omnes et semper obligans, sicut supra ostendimus.

Paphnutius.

7. Ita ad Canonem 27. Apostolorum qui tantum Lectoribus et Cantoribus nuptias permittit, respondetur ex dist. 16 ubi Canonibus illis, non Canonica tribuitur autoritas, sed inter Apocrypha numerantur. Et Canonem illum non fuisse in primitiva Ecclesia, vel receptum, vel servatum, manifeste ostendit Canon Ancyranus decimus, qui Diaconis post ordinationem concedit nuptias. Et 50. Canon ex illis, qui Apostolis tribuuntur, ita dicit: Si quis ex ordine sacerdotali nuptiis abstinuerit, οὐ δι' ἄσκησιν, id est, ideo ut pro ratione sui doni ad exercitia pietatis expeditior sit, sed propter abominationem, oblitus, quod omnia bona valde, quodque masculum et foeminam Deus creavit hominem, aut corrigitor, aut ex Ecclesia ejicitor. Hic audis haeresin esse, nuptias contrahendas sacerdotibus prohibere, tanquam rem profanam, immundam, et ministerio indignam. Atque hoc Canone sumitur responsio ad aliorum Conciliorum decreta, et Pontificum rescripta, quae sacerdotibus nuptias prohibent.

Canon Apostolorum 27.

Canon Ancyran. post ordinationem nuptias concedit Diaconis.

8. Quod vero dicunt nullis historiis probari posse, sacerdotem jam ministerio Ecclesiae constitutum, unquam matrimonium contraxisse, hoc nimis liberaliter fingunt. De singulis enim ordinibus ex ipsis eorum decretis testimonia possunt adduci, ut de minoribus ordinibus, Extra. de Clericis conjugatis, cap. Cum olim, etc. Orientales in minoribus ordinibus (hoc est, Cantores, Lectores, Acolyti et Subdiaconi) contrahunt. In superioribus utuntur matrimonio contracto. Et Subdiaconi etiam in Occidentali Ecclesia, publica Episcoporum autoritate, uxores duxerunt usque ad Nicolai II. tempora, dist. 32. De illo Clerico.

Impudens Pontificiorum mendacium. Decretorum testimonia.

Minores ordines.

De Diaconis exstat expressum testimonium, dist. 28 ex Can. 10 Ancyrano. Diaconi quicumque cum ordinantur, si in ipsa ordinatione protestati sunt, velle se habere uxores, nec posse se continere, hi postea, si ad nuptias venerint, maneant in ministerio, propterea quod his Episcopus licentiam dederit. Et hoc circa annum 500 primum prohibitum est in Justiniani Auth. de sanct. col. 9, §. Clericos. De sacerdotibus seu Presbyteris loquitur, dist. 31. Aliter se Orientalium traditio habet Ecclesiarum, aliter hujus sanctae Romanae Ecclesiae. Nam earum sacerdotes Diaconi aut Subdiaconi matrimonio copulantur. Istius autem Ecclesiae vel Occidentalium, nullus sacerdotum a Subdiacono usque ad Episcopum, licentiam habet conjugium sortiendi. Et glossa quidem manifesta falsatione verbum (copulantur) exponit: (pro copulato utuntur), quod etiam Cajetanus reprehendit et rejicit. Sed antithesis manifeste ostendit sententiam. Haec duo enim opponuntur, copulari matrimonio, et non habere licentiam sortiendi conjugium. Et illae ipsae phrases (copulari matrimonio, et sortiri uxores) de ipso contractu matrimonii expresse usurpantur, dist. 32 cap. Multorum. Item, si quis 16, quaest. 2 cap. Sors: Copula sacerdotalis vel consanguineorum, nec legali, nec Evangelica, nec Apostolica autoritate prohibetur, Ecclesiastica tamen lege penitus interdicitur, ubi notabis Canonem 27 qui Apostolis tribuitur, prohibentem Sacerdotibus nuptias, tempore Gratiani non habuisse autoritatem Apostolicam. Et de Episcopis ac sacerdotibus insinuat, cap. si quis amodo, distinct. 81. quod ante Alexandrum secundum, circa annum Domini 1070 potuerint uxores ducere. Dicit enim: si quis amodo Episcopus, Presbyter aut Diaconus foeminam acceperit aut acceptam retinuerit, etc. Ergo antea usitatum fuit. Et quidem usque ad Alexandrum tertium circa annum Domini 1160 alicubi usitatum fuisse sacerdotes in ordinibus majoribus nuptias contrahere testatur ca. sane. De Clericis conjugatis dicit enim: sacerdotes illi, qui nuptias contrahunt, etc. Idem clarius testatur glossa, distinct. 84 cum in praeterito. Dicunt quidam, quod Gregorius introduxit continentiam Subdiaconis, distinct. 31: Presbyteris vero et Diaconis Syricius introduxit, imo dicunt, quod olim Sacerdotes poterant con-

Diaconi.

Presbyteri.

Episcopi.

Isidorus. trahere ante Syricium. Haec glossa. Isidorus etiam circa annum Domini 620 in regula Clericorum, dist. 23. cap. His igitur. Clerici aut continentes sint, aut certe unius matrimonii vinculo foederentur. Quae regula, de Clericis in sacris ordinibus jam constitutis, manifeste loquitur. Et illos si continere non possunt, dicit debere et posse foederari unius matrimonii vinculo, hoc est, matrimonium contrahere. Et Innocentius Tertius, cum super Decretales scriberet, c. placet, de conversione conjugatorum dixit: Matrimonium de jure divino non prohibere susceptionem sacrorum ordinum, sed tantum ex constitutione Ecclesiae, et sic matrimonium naturaliter non resistere promotioni ad sacros ordines. Imo etiam post consecrationem, sacerdotem posse contrahere matrimonium, nisi Ecclesiae statuto prohibitum hoc esset, etc. Et glossa in c. cum olim. de Clericis conjugatis dicit: Papam posse dispensare, ut aliquis contraheret in sacro ordine, quia tantum ex constitutione Ecclesiae continentia ordini annexa est. Cajetanus etiam tractans quaestionem, an Pontifex possit dispensare cum sacerdote Occidentalis Ecclesiae, ut accipiat uxorem, dicit, nec ratione, nec autoritate probatur, quod absolute loquendo, Sacerdos peccet contrahendo matrimonium, nec ordo, in quantum ordo, nec ordo, in quantum sacer, est impeditivus matrimonii. Et concludit, Sacerdotium non dirimere contractum matrimonii, sive ante, sive post seclusis omnibus legibus, stando tantum in his, quae a Christo, et ab Apostolis habemus, etc. Et Cusanus Epistola 2 ad Bohemos de usu communionis, inquit: consequenter in Novo Testamento visum est, post aliqua tempora absurdum fore, quod in sacris ordinibus exsistentes contraherent, similiter et solenniter voventes, quod si facerent, separandos esse, qui tamen ante, tanquam a Deo conjuncti separari non potuissent. Ex quibus verbis manifestissimum est, exsistentes in sacris ordinibus, olim potuisse matrimonium contrahere. Ita paulo ante ex Apophthegmatis, et ex Epistola Aeneae Sylvii ad Johannem Frundt, sacerdotem qui cum continere non potuisset, cupiebat uxorem ducere, idem ostendimus. Imo ex ipsa Scriptura probari hoc potest. Paulus enim ponit se sive inter viduas, sive ἀγάμους, 1. Cor. 7. Sed cap. 9 dicit, se habere potestatem circumducendi mulierem sororem, sicut Petrus et reliqui Apostoli conjugati. Habuit igitur Paulus potestatem ducendi uxorem in ipso ministerio. Huc pertinet etiam, quod tanquam textum Scripturae allegant, Tertullianus et Innocentius primus, sacerdotes mei semel nubant. Ergo usitatum hoc tunc fuit.

Innoc. III.

Cajetanus.

Cusanus.

Testimonia Scripturae.

9. Exempla historiarum Germaniae ante Hellebrandum. Greg III.

Porro in Ecclesiis Germanicis ante Hellebrandi furias, sacerdotes habuisse libertatem contrahendi matrimonia, ex historiis illis, quas supra ex certis autoribus annotavimus, manifestum est. Exstat apud Aventinum, pag. 290. Epistola Gregorii Tertii ad Episcopos Bojariae, de reformatione sacerdotum, qui fornicationibus et adulteriis inquinati erant, ubi inter caetera haec exstant verba: Nemo scorta aut concubinam alat, quisque aut caste vivat, aut uxorem ducat, quam repudiare fas non esto. Ex illa Epistola etiam Wolffgangus Lazius ostendit, olim viris Ecclesiasticis liberum fuisse, si continere non possent, matrimonium contrahere. Et circa annum Domini 800. Moguntiae in Synodo, reformationem Clericorum in Germania, ex regula Clericorum ab Isidoro conscripta, institui debere decreverunt. Illius vero regulae caput unum est: Clerici aut continenter vivant, aut certe unius matrimonii vinculo foederentur. Quae verba de foedere legitimi matrimonii contrahendo loquuntur, sed rhapsodos Conciliorum ea malitiose expunxisse supra ostendimus.

Wolffgang. Lazius.

Ex Ulrici etiam Epistola idem colligitur, ubi et haec historia recitatur: Gregorium Magnum cum fructus prohibiti Clericis conjugii in piscina invenisset, damnato priori suo decreto, Apostolicum illud consilium etiam sacerdotibus accommodasse, melius est nubere, quam vel uri, vel mortis occasionem praebere. Et usque ad Hellebrandi tempora, sacerdotes Germaniae habuisse libertatem et contrahendi et usurpandi matrimonii, manifeste testatur Epistola ipsius ad Constantienses apud Nauclerum, pag. 140 in qua dicit: Episcopus vester Clericis suis permisit, ut qui uxores habuerant, retinerent, et qui non habebant, ducerent.

Ulricus.

10. Consuetudo Ecclesiae Graecae.

De Graecae Ecclesiae consuetudine Erasmus id, quod non ex aliis audivit, sed quod ipse coram oculis suis vidit, testatur in Apologia adversus Parisienses, se Venetiis apud Graecos vidisse Sacerdotem post susceptum ordinem ducere uxorem, sed unicam virginem. Et supra ex historia Johannis Magni adscripsimus haec verba: Wilhelmi Cardinalis prima cura et intentio fuit revocare Suecos et Gothos a Schismate Graecorum, in quod Presbyteri et Sacerdotes ductis publice uxoribus consensisse videbantur. Et Metropolita Russiae apud Sigismundum Baronem scribit, maximum esse errorem et peccatum in Romanana Ecclesia, quod Sacerdotes, qui secundum legem ducunt uxores rejiciant.

[CAPUT VIII.]

DE DIGAMIA SACERDOTUM.

1. Perversa prorsus ratio est: virtutes quas Paulus in Episcopo expresse requirit, quaeque ad aedificationem Ecclesiae utiles et necessariae sunt in eligendis sacerdotibus negliguntur, finguntur vero alia, quae a Paulo non requiruntur, et ad Ecclesiae aedificationem nihil faciunt, illis conscientiae perturbantur, et Ecclesia idoneis ministris defraudatur. Si quis enim uxore defuncta, aliam legitime duxerit, vel qui honestam viduam duxerit (quae juxta Scripturam non libere tantum, sed in Domino fiunt, 1. Cor. 7) is etiamsi reliquis donis ad Ecclesiae aedificationem utilibus et necessariis, ad miraculum usque a Deo ornatus sit, a ministerio Ecclesiastico arcetur et

removetur. Qui vero vel 100 adulteriis, vel 1000 stupris se prostituerunt, illis, si modo legitimum conjugium fugerint, etiamsi alias vel stipites, vel asini sint, nulla prorsus inhabilitas obstat, quo minus ad sacros ordines promoveri, imo ad apicem, non Episcopalem tantum, sed Pontificium etiam, cum solenni acclamatione, Dignus et Justus est, evehi possint.

Augustinus de digamia.

Augustinus disputat, eum, qui ante Baptismum unam habuerit uxorem, et ea mortua, secundam post Baptismum duxerit, non esse ad ministerium admittendum.

Hieronymus contra.

Hieronymus vero, Tit. 1 false hoc refutans quaerit, quo privilegio illi, qui ante Baptismum cum aliquot concubinis inquinati fuerant, postea ad ipsum Episcopatus solium ascendant, oblique notans ipsum Augustinum, qui ante conversionem duas concubinas habuerat. Absurda profecto haec sunt. Et tamen haec opinio sub hypocrisi peculiaris sanctitatis, etiam in Orientalibus Ecclesiis tandem ad hunc usque diem invaluit, sed rem ipsam sepositis praejudiciis consideremus.

2. Si mortua una uxore alteram legitime duceret, tale est propter quod aliquis, licet aliis donis et virtutibus ad Ecclesiae aedificationem necessariis instructus, a ministerio Ecclesiastico arceri et removeri debeat, necesse est atrox crimen esse. Paulus enim dicit Episcopum debere esse ἀνέγκλητον, Tit. 1 hoc est, qui hujusmodi criminibus non sit obnoxius, propter quae publice possit infamia notari seu in jus vocari. Atqui mortua uxore liber est vir a lege prioris uxoris, ut possit ducere aliam, Rom. 7 et 1. Cor. 7. Ac viduis in genere Paulus praescribit, bonum quidem ipsis esse, si coelibes permanserint, sed si se non continent, contrahant matrimonium. Melius est enim, matrimonium contrahere, quam uri. Et addit a viduis secundas nuptias posse contrahi in Domino, 1. Cor. 7. Quod igitur Deus liberum esse pronuntiat, quod Paulus tanquam remedium incontinentiae praescribit, ac tam sanctum esse testatur, ut in Domino possit fieri, certe si quis illud contendat tale crimen esse, propter quod aliquis alias idoneus, a ministerio arcendus et removendus sit, is Spiritui sancto contradicit.

Origo et fons perversae hujus opinionis. A Gentium Sacerdotibus in Ecclesiam translata monogamia. Hieronymus. Pighius. Tertulliani monogamia Montanica. Depravatio dicti Paulini.

3. Operae pretium autem est considerare, unde persuasio illa primum sit orta, quae temporibus confirmata, et consuetudine praescripta, titulum nunc habet Apostolicae traditionis. Et a Gentium sacerdotibus, κακυζηλίᾳ quadam hoc acceptum esse non dissimulant. Hieronymus enim 2 contra Jovinianum dicit, unicubas semper inter matronas habuisse decuit, per quas fortunae muliebri sacra fierent, nullum sacerdotem digamum, nullum flaminem bimaritum leges. Pighius citat Servium super illud Vergilii (Huic uni forsan poteram succumbere culpae) etiam Ethnicos bis nuptos repulisse a sacerdotio. Accessit postea ex Montani schola Tertullianus qui cum ex revelatione paracleti Montanici secundas nuptias simpliciter et in genere damnaret, ut istis Montanicis revelationibus, quae suspectae et invidiosae tunc erant, speciem aliquam ex Scriptura indueret, coepit locum Pauli ita interpretari, Sacerdotes sint unius uxoris viri, hoc est, Monogami. Omnes autem Christiani sunt sacerdotes. Ergo secundae nuptiae omnibus sunt prohibitae. Cumque videret sibi obstare, quod qui secundam duxit, non est mortuae uxoris vir, sed viventis, et ita nihilominus unius uxoris vir, impudenter fingit, non referre, duas quis uxores singulas habuerit, an pariter singulae duas fecerint. Eundem enim numerum esse conjunctorum et separatorum, quod directe pugnat contra Paulum, qui Rom. 7 et 1. Cor. 7 pronuntiat, virum ab uxore mortua liberatum et solutum esse. Non igitur mortuae maritus amplius est, sed unius, quae vivit, licet ordine vel secunda, vel tertia sit.

Secundae nuptiae laicorum notatae.

Quanquam autem Montanus cum suo paracleto, merito ab Ecclesia reprobatus sit, adhaesit tamen inde in quibusdam locis, etiam laicorum secundis nuptiis nota quaedam ignominiae.

Concilium Neocaesariense.

Neocaesariense enim Concilium, cap. 3 secundas etiam legitimas nuptias publicae poenitentiae subjicit per longum tempus, quod tempus Laodicenum Concil. postea minuere voluit: Cap. 7 prohibet presbyterum convivio secundarum nuptiarum interesse, ne sua praesentia videatur illas comprobare.

Benedictio negata secundis nuptiis.

Alius Canon secundis nuptiis benedictionem denegat, et presbyterum benedicentem digamos suspensum mittit ad sedem Apostolicam. Quae si intelligantur de secundis nuptiis, post mortem prioris conjugis legitime contractis, simpliciter pugnant contra Paulum, Rom. 7 et 1. Cor. 7. Ideo glossa exponit de secundis nuptiis, vivente adhuc priore conjuge. Andradius vero citat et probat Constantini Porphyrogenetae constitutionem, quae quinquennii excommunicationem imponit ei, qui tertiam uxorem post mortem priorum duxerit. Et ex opere imperfecto citat secundas nuptias secundum Apostolicum praeceptum licitas esse: Secundum autem veritatis rationem veram esse fornicationem.

Secundae nuptiae interdictae sacerdotibus.

4. Sed cum damnatio secundarum nuptiarum non posset in universum obtineri, sacerdotali ordini sub praetextu majoris sanctitatis obtrudi coepit, ut laicis tantum tanquam imperfectioribus, secundae nuptiae concederentur. Ita enim inquit Tertullianus, censent Monogamiam tantum esse sacerdotum, quia Paulus dicit: Oportet Episcopum esse unius uxoris virum.

De loco Pauli, 1. Tim. 3 unius uxoris vir.

Sed vera Catholica Ecclesia, tempore Tertulliani circa annum Domini 200 hoc non observavit, et dictum illud Pauli non hoc modo intellexit, sicut Tertullianus ipse fatetur in lib. de Monogamia. Montanistae enim se vocabant spirituales, reliquos vero, qui non erant Montanistae, vocabant Physicos. Inquit igitur: Cur ergo non erubescunt, quotquot ex digamia praesident apud vos, quando haec ipsis leguntur: Oportet Episcopum unius uxoris virum esse? His verbis manifeste testatur, in Ecclesia Catholica apud illos, qui non erant Montanistae, digamos praesides Ecclesiarum fuisse, et dictum Pauli non intellexisse de Monogamia. Postea cum subinde major fieret doctrinae inclinatio, digamia sacerdotibus severius prohibita fuit.

Ambrosius.

Ambrosius enim exponens locum, 1. Tim. 3 dicit, Quamvis secundam numero uxorem habere non sit prohibi-

tum, ut tamen quis dignus ad Episcopatum sit, etiam licitum debet spernere, propter sublimitatem istius ordinis. Sed Ecclesia etiam illius temporis, ubique digamos ad sacerdotium admisit, id quod Hieronymus ipse, qui tamen nec primis, nec secundis nuptiis satis aequus fuit, testatur in Epistola ad Oceanum, his verbis: Cauterius Hispaniae Episcopus, homo et aetate vetus et sacerdotio, unam antequam baptizaretur, alteram post lavacrum priore mortua, duxit uxorem, et arbitraris eum contra Apostoli fecisse sententiam, qui in catalogo virtutum Episcopi, unius uxoris virum praecepit ordinandum? Miror autem te unum protraxisse in medium, cum omnis mundus his ordinationibus plenus sit, non dico de presbyteris, non de inferiori gradu. Ad Episcopos venio, quos si sigillatim voluero nominare, tantus numerus congregabitur, ut Ariminensis synodi multitudo superetur, etc.

Digamos sacerdotes Ecclesia admisit tempore Ambrosii et Hieronymi.

Et Hieronymus explicans locum Pauli, inquit, Hoc quod dicit unius uxoris virum potest et aliter disseri. Ex Judaeis erat Apostolus. Prima Christi Ecclesia de reliquis Israël congregabatur. Sciebat lege concessum, exemplo Patriarcharum familiare populo noverat, in multis uxoribus liberos spargere. Ipsis quoque sacerdotibus hujus licentiae patebat arbitrium, praecepit ergo ne eandem licentiam Ecclesiae sibi vindicent sacerdotes, ne bina pariter et trina conjugia sortiantur, sed ut singulas uno tempore habeant uxores. Apud Graecos etiam, cum a Latinis de sensu loci illius Paulini mota esset controversia, Theodoretus circa annum Domini 430 recitat illorum interpretationem, qui sentiunt Paulum nominando unius uxoris virum, non prohibere secundum matrimonium, quando mors vinculum prioris dissolvit, sed respicere ipsum ad hanc antithesin. Olim enim et Graeci et Judaei, inquit, cum duabus, tribus et pluribus uxoribus jungebantur lege matrimonii. Et nunc, inquit, cum leges Imperatoriae prohibeant duas simul uxores ducere, cum concubinis et scortis rem habent. Et levitas in repudiis, tunc etiam usitata erat. Hisce omnibus judicant Paulum opponere unius uxoris virum. De hac vero interpretatione pronuntiat Theodoretus, videntur recte dicere. Item, his consideratis admitto eorum interpretationem.

5. Disputatio Graecorum et Latinorum de loco Pauli, 1. Tim. 3.

Eodem modo etiam Chrysostomus recitat quidem Latinorum interpretationem, sed suam, hoc est, Graecae Ecclesiae, prolixe explicat, quod scilicet Paulus respectu Polygamiae et repudii, nominet unius uxoris virum. Ita enim scribit, 1. Tim. 3 dicens, unius uxoris virum, ἀμετρίαν prohibet. Quoniam apud Judaeos licitum erat, (καὶ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, καὶ δύο ἔχειν κατὰ ταυτὸν γυναῖκας) et altero jungi matrimonio et eodem tempore simul duas habere uxores. Et Tit. 1 inquit, Dicens Paulus, unius uxoris virum, voluit haereticis os obturare qui nuptias criminantur, ostendens rem illam non abominabilem, sed adeo pretiosam et honorabilem, ut cum ea quis possit etiam sacrum Episcopatus thronum ascendere. Eo ipso vero cum dicit (unius uxoris virum) etiam ἀσελγεῖς, libidinosos, petulantes seu procaces coercet, nec permittit, ut quis principatum hunc ineat μετὰ δευτέρου γάμου, cum altero matrimonio. Qui enim erga ἀπελθοῦσαν, hoc est, eam quae repudiata discessit, nullam benevolentiam servavit, quomodo is bonus Ecclesiae praeses erit, quam ille non sustinebit reprehensionem? Nostis enim omnes, nostis etiam si non esset legibus prohibitum τὸ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, alteris jungi nuptiis, multas tamen res ipsa habet κατηγορίας, criminationes seu reprehensiones. Nullam igitur Paulus criminandi occasionem, Praesides vult subjectis suis praebere, etc. Interpres reddens μετὰ δευτέρους γάμους, post secundas nuptias, item, ἀπελθοῦσαν defunctam uxorem, sensum Chrysostomi pervertit. Nullis enim legibus Imperatorum prohibitum unquam fuit, ne post mortem prioris conjugis secundae nuptiae legitime contraherentur. Sed hoc leges Imperatoriae prohibuerunt, ne quis simul duas uxores duceret, sicut Theodoretus citat. Et quod hoc loco Chrysostomus δεύτερον γάμον alterum matrimonium, seu secundas nuptias intelligat, ex commentariis ipsius, 1. Tim. 3 intelligitur, quae verba paulo annotavimus. Et ex Theodoreto etiam, cujus verba adscripsimus, hoc declaratur, quod scilicet ad polygamiam, et ad repudium respiciat. Atque hanc Graecorum interpretationem Hieronymus etiam, Tit. 1 adducit, et eam non reprobat, sed in Epistola ad Oceanum confirmat. Glossa etiam Canones, damnantes digamiam, exponit de secundis nuptiis, quae contrahuntur vivente adhuc priori conjuge.

Chrysostomi interpretatio de unius uxoris viro.

Hieronymus.

Paulus igitur, quando Episcopum nominat unius uxoris virum, non prohibet secundas nuptias post mortem conjugis. De hoc enim casu, 1. Cor. 7 dicit, si se non continent, contrahant matrimonium in Domino. Sed qui polygamus est, vel qui repudiata adhuc vivente, alteram duxit, vel qui concubinarum et scortorum vir fuit, eum Paulus propter scandalum non vult eligi in Presbyterum, sicut Theodoretus tria haec expresse ponit, in quorum antithesin unius uxoris vir intelligatur.

6. Summa sententiae Pauli 1. Tim. 3.

Quae vero contra hanc interpretationem opponuntur, eam magis confirmant, quam labefactant. Speciosum videtur, quod objicitur ex loco 1. Tim. 5. Vidua eligatur, quae unius viri uxor fuit, Polygamia vero nunquam mulieribus concessa fuit. Ergo phrasis illa videtur significare monogamiam. Sed responsio plana est. Licet enim mulier ratione polygamiae non poterat plures maritos habere, aliis tamen et quidem variis modis hoc fieri poterat, ut si vel constante matrimonio adulterium perpetrasset, vel si extra casum fornicationis per repudium a priore marito discessisset, et alium duxisset, vivente priori, jam erat non unius viri uxor, Matth. 5, Rom. 7 vel si in fornicatione vixisset. Nam mulier etiam in illegitimis conjunctionibus dicebatur habere virum, Joh. 4. Talem igitur viduam, quae notam habebat illegitimae conjunctionis cum viris, Paulus non vult in collegium viduarum assumi, ut phrasis illa (unius uxoris vir) sit periphrasis legitimi conjugii,

7. Objectio de viduis monogamis.

juxta dictum Christi: Erunt duo in carnem unam. Sicut etiam Paulus, 1. Cor. 7 quando dicit: Quisque habeat suam uxorem, et quaeque suum virum, per periphrasin describit legitimam conjunctionem matrimonii.

8. Pighius. Pighius magnis clamoribus contendit, ex nullis probatis historiis posse ostendi, aliquem tempore Apostolorum, imo trecentis annis antea, simul duas habuisse uxores. Figmentum igitur dicit esse, Pauli phrasin de marito unius uxoris ita interpretari, quasi opposita sit polygamiae, quae tunc prorsus in usu non fuerit. Sed ipsius clamoribus opponimus Theodoretum, Hieronymum et Chrysostomum, qui diversum affirmant, sicut jam monstratum est. Et testimonium clarissimum, refutans falsam illam Pighii assertionem, exstat apud Justinum in Tryphone, ubi apertis verbis de Judaeis dicit: Magistri vestri ad hoc usque tempus, quatuor et quinque uxores unumquemque vestrum habere permittunt. Item, Quemcunque in locum veniunt Judaei nuptiarum nomine uxores ducunt. Haec Justinus. Et Theodoretus postea ab Imperatoribus Christianis, tandem polygamiam illam, quae et apud Judaeos, et apud Graecos usitata erat, prohibitam esse tradit, 1. Tim. 3. Concilium etiam Toletanum primum, tempore Leonis primi, cap. 17 ostendit, tunc adhuc polygamiam usitatam fuisse, ita enim statuit: Si quis fidelis habens uxorem, habeat concubinam, non communicet. Caeterum is, qui non habet uxorem, et pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur, tantum, ut unius mulieris aut uxoris aut concubinae sit conjunctione contentus. Intelligit autem concubinas, non scorta, sed quae sine pactis dotalibus, et sine instrumentis legalibus, legitime tamen et matrimonialiter viro conjunctae erant, quae differentia inter uxorem et concubinam in veteri etiam Testamento usitata fuit. Et Canon ille Toletanus loquens de polygamia, prorsus eadem phrasi utitur, qua Paulus: Sit unius conjunctione contentus. Falsum igitur testimonium est quod Pighius affert.

Justinus de polygamia. Theodoretus. Concil. Toletanum I.

9. Testimonia monogamiae sacerdotum. Tertullianus dicit, Sacerdotes legis semel tantum nupsisse. Et Innoc. 1 dicit scriptum esse: Sacerdotes mei semel nubant, quod in tota sacra Scriptura non exstat. Tertulliani vero commentum falsum est, et a Hieronymo in Epistola ad Oceanum refutatur, sicut verba supra adscripsimus.

10. Rationes contra digamiam sacerdotum. August. Rationes vero, quae afferuntur contra digamiam sacerdotum, frigidae profecto et frivolae sunt. Augustinus de bono conjugali, cap. 18 hanc rationem reddit: Sicut polygamia in Veteri Testamento sacramentum fuit, significans ex omnibus populis colligendam Ecclesiam: Ita nunc Monogamiam sacerdotum esse sacramentum unitatis Ecclesiae. Scholastici. Et scholastici quaerentes rationes constitutionis de Monogamia sacerdotum, dicunt Sacramenti rationem non admittere digamiam Sacerdotum. Bonaventura. Et Bonaventura in genere loquens, dicit etiam in secundis viduarum nuptiis non fieri benedictionem propter defectum sacramenti. Atqui Paulus analogiam ministerii seu sacramenti expresse explicat hanc esse, Ephes. 5: Relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carnem unam. Quod cum fiat in viduarum etiam matrimonio, liberatae enim sunt a lege mariti defuncti, Rom. 7, cumque viduae in Domino nubant, 1. Cor. 7, nos certe non debemus excogitare aliam rationem sacramenti, qua conscientias praeter Scripturam constringamus. Pighius. Pighius allegat, ex 44 cap. Ezech. ubi vulgata translatio habet: Soror Pontificis, quae alterum virum non habuit, etc. Sed textus simpliciter habet de sorore Pontificis, quae nondum tradita est viro, sed adhuc in paternis aedibus servatur, illam Pontifex, si moriatur, ut partem familiae paternae potest lugere.

Citatur etiam illud, quod Deus in Veteri Testamento, Lev. 21 viduam Pontifici ducendam prohibuerit. Sed haec pertinere ad Levitica Veteris Testamenti statuta, inde patet, quia non ratione digamiae prohibitum hoc fuit. Nam Ezech. 44 viduam a sacerdote relictam, ducere possunt sacerdotes.

Ex his omnibus manifestum est, disputatione de digamia, non debere conscientiis laqueum injici. Non enim habet certum et expressum fundamentum in Scriptura. Canones Apostolici de monogamia sacerdotum. Quod vero Canones illi, qui Apostolorum titulum praeferunt, tale quid statuunt, apocryphum hoc esse, historiae illae Graecae et Latinae Ecclesiae, quas recitavimus, convincunt.

Haec judico esse praecipua capita controversiae de coelibatu, quae dum mediocri diligentia conatus sum evolvere, opinione longius progressa est explicatio, quam prolixitatem Lector tunc boni consulet, si occasionem inde sumpserit, de materiis hisce diligentius cogitandi, quam inter scribendum mihi datam esse libenter fateor.

[LOCUS III.]

[DE PURGATORIO.]

DECRETUM DE PURGATORIO PUBLICATUM PRIMA DIE SESSIONIS NONAE ET ULTIMAE TRIDENTINAE, SUB SANCTISSIMO D. N. PIO IV. PONT. MAX. DIE 3. DECEMBRIS, 1563.

Cum Catholica Ecclesia Spiritu Sancto edocta, ex sacris literis, et antiqua Patrum traditione, in sacris Conciliis, et novissime in hac oecumenica synodo docuerit, purgatorium esse, animasque ibi detentas, fidelium suffragiis, potissimum vero acceptabili altaris sacrificio juvari: Praecipit Synodus Episcopis, ut sanam de purgatorio doctrinam a sanctis Patribus, et sacris Conciliis traditam, a Christi fidelibus credi, teneri, doceri, et ubique praedicari diligenter studeant. Apud rudem vero plebem, difficiliores ac subtiliores quaestiones, quaeque ad aedificationem non faciunt, et ex quibus plerumque nulla fit pietatis accessio popularibus con-

cionibus secludantur: Incerta item, vel quae specie falsi laborant, evulgari et tractari non permittant. Ea vero, quae ad curiositatem quandam aut superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tanquam scandala et fidelium offendicula prohibeant. Curent autem Episcopi, ut fidelium vivorum suffragia: Missarum scilicet sacrificia, orationes, eleemosynae, aliaque pietatis opera, quae a fidelibus, pro aliis fidelibus defunctis, fieri consueverunt, secundum Ecclesiae instituta, pie et devote fiant: Et quae pro illis ex testatorum fundationibus, vel alia ratione debentur, non perfunctorie, sed a sacerdotibus, et Ecclesiae ministris, et aliis, qui hoc praestare tenentur, diligenter et accurate persolvantur.

[vide librum Concordiae p. 307, 308.*]*

[SECTIO I.]
STRUCTURA PURGATORII.

1. Tridentini Patres in hoc decreto gloriose praefantur, se Spiritu Sanctu edoctos ex sacris literis, et antiqua patrum traditione, in sacris Conciliis, et in hac Tridentina Synodo docuisse purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis juvari, etc. Cumque pii et eruditi hoc seculo non quaerant, fabularum de purgatorio, quae totius mundi crumenas expurgarunt, repetitiones: Sed certis ac manifestis Scripturae testimoniis ostendi velint: An tale sit purgatorium, quale Pontificii comminiscuntur: Avidius sane exspectabam, ex quibus Scripturae testimoniis, et qua ratione, purgatorium illud suum, tanquam dogma Catholicum, et articulum fidei, liquido et certo in hac luce Evangelii probare conaturi essent. Caeterum de testimoniis scripturae verbum nullum, inquit ille, quia scilicet, sicut Petrus a Soto fatetur, ex Scripturae testimoniis purgatorium aperte probari non potest: Sed prius sine Scriptura hoc credendum est: Postea ad praesumptam illam opinionem, loca quaedam Scripturae quoquo modo detorquenda sunt. Dicunt sane in sacris Conciliis sanam doctrinam de purgatorio traditam esse. Et imperiti forsan cogitare possent, in Nicaeno aut alio ex vetustioribus hoc factum esse: Sed Florentinum illud est Concilium, celebratum circa annum Domini 1439. Onus igitur probationis non imprudenter in hac materia declinant, ipsum vero purgatorium ignem, qui hactenus culinas ipsorum tam splendide calefecit, nudis sed fortibus asseverationibus, ex cineribus exsufflare et redaccendere strenue conantur.

Petrus a Soto fatetur purgatorium e Scriptura probari non posse.

Purgatorium Florentino Concilio primum constructum est

2. Praecipua enim axiomata doctrinae Papisticae, ut de meritis, de satisfactionibus, de perfectionibus et de propria justitia coram Deo: Item, totus ferme cultus in templis ipsorum, ut vigiliae, missae pro defunctis, anniversaria, oblationes pro mortuis, peregrinationes, animarum balnea, indulgentiae, opera supererogationis, fraternitates, memoriae, exsequiae, suffragia, aqua lustralis, dedicationes coemiteriorum, et similia aucupia, purgatorio tanquam suo fundamento ita incumbunt, ut hoc destructo omnia ista a fundamento simul evertantur. Coelum itaque potius (quia jam dudum aliis illud vendiderunt) quam purgatorium sibi eripi paterentur. Quia vero imposturas istas etiam Laici, quos coecos vocare solent, videre coeperunt, temporis gratia quaedam in materia purgatorii subindicant esse subtilia, difficilia, non aedificantia, incerta, falsa, curiosa, superstitiosa, his enim verbis in Decreto utuntur, sed quae illa sint non exprimunt. Si enim quae talia sunt, omnino inde eximerentur, uno momento totum purgatorium evacuaretur. Et tamen illa ipsa non damnant, sed tantum prohibent, ne in popularibus concionibus evulgentur. Sed ne purgatoriae istae imposturae, vel Lethaeo flumine submergantur, vel sub orci galea occultentur, materiam illam solita nostra simplicitate breviter evolvemus. Et primum structuram purgatorii qualis a Pontificiis traditur, ex ipsorum libris delineabimus.

Quarum abominationum papisticarum fundamentum sit purgatorium.

3. De statu igitur animarum, postquam a corporibus solutae sunt, usque ad carnis resurrectionem, sive ad diem judicii, ita docent: Quosdam, qui moriuntur, dicunt in virtutibus seu charitate perfectos, et ab omni peccati labe mundos esse, horum animas statim quando a corpore excedunt, dicunt in coelum evolare. Quorundam vero animas, qui vel sine fide Christi, vel sine poenitentia in peccato mortali moriuntur, dicunt recta ad infernum detrudi, unde nulla est redemptio. Esse vero quosdam qui sunt baptizati et habent fidem de Christo, ac charitatem Dei, de peccatis etiam mortalibus habent contritionem, sed quando moriuntur, tunc vel in charitate non sunt perfecti, nec a labe peccati prorsus mundi, vel debitam satisfactionem de commissis et omissis nondum plene expleverunt, vel solum minutis quibusdam venialibus peccatis obnoxii sunt, illorum animas injustum esset ad infernum detrudere, cum sint baptizati, et habeant fidem, charitatem ac poenitentiam; Et tamen Paradisum nondum possent intrare, quia scriptum est de poenitentia, dist. 1. Non potest quisquam gratiam vitae coelestis accipere, nisi purgatus fuerit ab omni labe peccati. Et Apoc. 21. Nihil coinquinatum introibit in eam. Ac justitia Dei requirit, ut peccata satisfactione purgentur et puniantur.

Triplex status animarum, corporibus solutarum. Beatorum.

Damnatorum.

Quod si in hac vita vel factum vel impletum non fuit, in altera vita illud fieri et compleri necesse est. Pro illis igitur animabus, fingunt medium quendam statum seu locum, ubi poenali satisfactione expientur, et maculae peccati igni excoquantur et purgentur, ut exsoluta pro peccatis satisfactione, et labe peccati expurgata, perfecti et puri, possint in Paradisum transferri, priusquam generale judicium fiat.

Mediorum in purgatorio.

4. In illo vero purgatorio dicunt esse ignem, qui ejusdem generis sit cum igne gehennae. Imo in substantia dicunt eundem esse ignem purgatorii et inferni, et poenas etiam esse easdem, nisi quod in purgatorio sint transitoriae in inferno vero aeternae. Unde dicunt: Minimam scintillam purgatorii, excedere maximam poenam corporalem hujus vitae. De loco etiam purgatorii diu

Ignis purgatorius cujusmodi.

disputatum, sed postea certi aliquid definitum est. Quidam enim purgatorium constituerunt in loci aliquo, qui esset supra nos, sed tamen sub coelo: Alii ubi quis in terra peccasset, ibi locum purgatorii ejus post mortem esse dixerunt. Sed postea ex revelationibus inventus fuit certus et definitus purgatorii locus, duplex scilicet: Unus communis seu generalis sub terra, quo communiter vadant animae purgandae. De situ tamen generalis purgatorii, secundum omnes dimensiones non prorsus convenit inter omnes. Quidam enim volunt locum illum purgatorii esse super infernum secundum altitudinem. Quidam apud infernum secundum longitudinem: Alii circa infernum juxta circulum, sicut quando pomum scinditur, domunculae seminum in circulo distinctae apparent, hac enim similitudine utuntur. Ingolstadienses infernum, purgatorium, circulum infantum non baptizatorum, et limbum Patrum ita distinguunt, ut ignis tartareus inferne in terrae meditullio exaestuans torqueat damnatos, deinde superne exundans, in secundo circulo purget fideles, postea forsan fumus ejus in tertio circulo infestet infantes, postremo ejus calore et forsan luce limbus Patrum in quarto circulo calefiat et illustretur sicut fit in vaporariis. Alia porro purgatoria vocant particularia ad quae aliquando animae a Deo mittantur, ad faciendam poenitentiam in hoc mundo, vel propter leviorem punitionem, vel propter celeriorem liberationem vel ad ostendendam veritatem purgatorii. Ita apud Gregorium quaedam animae purgatorium suum habuerunt in balneis, quaedam in umbra arborum, quaedam in glacie, quaedam in domibus ubi peccaverant. Porro in illo purgatorio dicunt animas tam diu igne torreri, donec vel poenis pro mensura peccatorum satisfecerint, et igne sufficienter purgatae fuerint, vel donec suffragiis vivorum inde citius liberentur. Pro certo enim habent, animas in purgatorio exsistentes, vivorum suffragiis posse adjuvari, ut vel citius vel mitiori poena inde liberentur. Et ne quid certitudini desit, suffragia illa dicunt ad quatuor genera reduci, 13 qu. 2 can. Animae, scilicet ad oblationes sacerdotum, ad sanctorum orationes, ad charorum eleemosynas, ad cognatorum jejunia, sive alia pietatis officia. His vero sufficienter peractis, dicunt animas purgatas statim evolare ad gloriam. Haec est structura purgatorii, sicut describitur in magno volumine Pantheologiae, in compendio Theologiae, in Rosario Bernhardi, et in Concilio Florentino. Fundamenta vero haec sunt. I. Reatum tantum culpae mortalis propter Christum (si tamen contritio sufficiens sit) remitti. Aeternas vero poenas peccatis mortalibus debitas, virtute clavium mutari in temporarias, quas unumquemque vel per se, vel alium debita satisfactione exsolvere necesse sit, sive in hac sive in futura vita. II. Pro minutis seu venialibus peccatis, nos ipsos et posse et oportere satisfacere, sive in hac sive in futura vita. III. Maculas seu sordes peccati in natura haerentes, per satisfactiones prorsus expurgandas esse, quod si in hac vita plene et perfecte non fiat, necessariam esse purgatorii ignis expiationem. Haec omnia ex humanae rationis cogitationibus, ex ignoratione Christi, et justitiae fidei, profecta sunt, sicut ostendemus, fundamenta purgatorii pugnare contra sacram Scripturam, ipsam vero purgatorii structuram commentitiam esse. Sed prius historiam purgatorii contexemus, inde enim flammis purgatorii, quae tenebrosae et obscurae sunt, non parum lucis accedet.

Locus purgatorii. Purgatorium generale. Situs purgatorii generalis. Purgatoria particularia. Curatio cruciatuum purgatorii. Genera suffragiorum quibus vivi animabus in purgatorio subveniant. Pantheologia. Compendium Theologiae. Rosarium Bernhardini. Concil. Flor. Fundamenta doctrinae de purgatorio.

[SECTIO II.]
HISTORIA PURGATORII.

Cum purgatorium in Veteri Testamento etiam adversariorum confessione non fuerit, et in novo, nec Christus nec Apostoli illud doceant, operae pretium est considerare, unde primum exorta sit illa opinio, ex quibus initiis coepta postea fuerit, quanquam cum protestatione dubitationis, in Ecclesia disputari, quomodo deinde creverit: donec consuetudine confirmata, et apparitionibus spirituum impostorum stabilita, nunc pro articulo fidei, ferro et flamma defenditur. Haec consideratio multa utiliter monebit, et illud, quod decretum Tridentinum de antiqua Patrum traditione insinuat, recte illustrabit. Historiam itaque juxta seriem temporum simplicissime contexemus.

Unde nata suspicio purgatorii.

[CAPUT I.]
PURGATORIUM ETHNICORUM.

1. Primum igitur apud Platonem, qui circa annum 400 ante incarnationem Christi floruit, purgatorium Pontificium eadem prorsus sententia, et iisdem ferme verbis, sicut a Pontificiis descriptum invenio, qui cum ex Philosophicis fundamentis, et ex humanae rationis imaginationibus illud exstruxerit, manifestum hinc erit, unde purgatoria opinio primum orta ac nata, et postea cum apud Ecclesiasticos doctores Platonici Philosophi in magna coepissent admiratione esse, in Ecclesiae disputationes immisceri coeperit. Nec est, quod quis fingat, Platonem opinionem illam de purgatorio apud Aegyptios, ex traditione Sacrae Scripturae, ut alia quaedam accepisse. Vetus enim Testamentum purgatorium ignorat, et ipsi Pontificii fatentur purgatorium in Veteri Testamento non fuisse. 2. Eusebius igitur de praeparatione Evangelica, lib. 1, cap. ult. prolixam disputationem Platonis transcribit, ex libro ipsius de anima, ubi fluviis infernalibus ex Poëtarum traditione descriptis, tandem inquit: Qui videntur propter peccatorum magnitudinem, ut sunt sacrilegia, homicidia illegitima et similia (ἀνιάτως ἔχειν) insanabiles esse, illi conjiciuntur in tartarum, unde nunquam possunt evadere. Qui vero judicantur ma-

Plato purgatorium primum construxit. Purgatorium ignotum Vet. Testam. Plato de anima habet purgatorium.

gna quidem peccata, sed ἰάσιμα, quae medicabilia seu sanabilia sunt, perpetrasse, ut si ex iracundia caedem commiserunt, aut erga parentes violenter aliquid designarunt, reliquam vero vitam (μετάμελον βιῶσι) in poenitentia exegerunt, illi pro ratione delicti, in diversa ignis flumina amburendi conjiciuntur, tandem post annum et amplius appropinquant paludi Acherusiadi, ibi vero eos, quos laeserunt inclamant, et suppliciter petunt, ut permittantur egredi et recipiantur. Et si adversariis suis hoc persuaserint, egrediuntur, et desinunt in poenis versari. Sin minus, in ignitis istis fluviis tamdiu jactantur, donec ab iis, quos laeserunt hoc impetrent. Qui vero excellenter sancte vixerunt, supra ascendunt in purissimas habitationes, ubi sine labore vivunt in futurum tempus. Qui vero mediocriter vixerunt, illi per Acherontem in paludem igni ardentem devehuntur, ibi peccatorum poenas exsolvunt, et καθαιρόμενοι, hoc est, purgati lustrati seu expiati (ἀπολύονται) absolvuntur seu redimuntur si quid deliquerunt. Deinde benefactorum praemia recipiunt, etc. Et lib. 12. Euseb. describit alium locum ex Gorgia Platonis, ubi repetit: Eos qui juste et sancte vixerunt, quando moriuntur, in beatorum Insulas, ubi in omni felicitate extra mala vivunt, abire. Qui vero impie et injuste vixerunt, eos dicit in carcerem supplicii, quem Tartarum nominant, abire. Et haec sunt, inquit quae auditu ego percepi, et credo vera esse. Inde vero, inquit, ego ratiocinor, tale quid evenire: Cum quaedam peccata sint curabilia, quod ex poenis in altero seculo, quidam liberentur, quidam non. Et haec Lector diligenter observet, Platonem de duobus locis, beatorum scilicet et damnatorum, ex traditione aliquid accepisse, ipsum vero ex philosophicis ratiocinationibus tertium adjecisse. Rationes autem has affert, pro tertio seu medio statu defunctorum post hanc vitam. Sicut, inquit, in hac vita, qui puniuntur pro ratione delicti, ita puniuntur: ut vel utilitatem emendationis ipsi inde accipiant, vel ut paradigma fiant caeteris. Ita in inferno etiam, qui peccarunt peccata (ἰάσιμα) quae curari seu sanari possunt, per dolores et cruciatus auxilium et emolumentum accipiunt. Non enim possunt aliter, nisi per cruciatus ab iniquitate liberari. Qui vero propter atrocitatem delictorum ἀνίατοι sunt, illis nihil prodest sed exempla aliis fiunt, etc. Ex Poetis etiam sumit argumenta. Homerus enim Tantalum, Sysiphum et Titium perpetuis cruciatibus in inferno subjicit. Thersitem vero et alios pravos Idiotas non item. Altera vero Platonis ratio prorsus philosophica est, cum inquit, sicut corpora notas et stigmata etiam post mortem retinent: Ita vitia imprimere animae notas et maculas, Radamanthum igitur, quando animam corpore solutam videt pravis maculis foedatam esse, justo judicio pronuntiare, an sit ἰάσιμος, quae juvari et sanari possit, an vero ἀνίατος, prorsus incurabilis. Atque ideo inquit Plato, ego studeo, ut coram judicio illo comparere possim, habens animam ὑγιεστάτην, prorsus sanam et mundam.

Plato in Gorgia de purgatorio.

3.

Rationes, quibus Plato medium statum defunctorum probat.

Prima ratio.

Testimonia Platonis poetica.

Secunda ratio.

4. Purgatorium in philosophorum scholis natum. Tertullian. Philosophi haereticorum Patriarchae.

Haec in Platonis sententiis recte observata et diligenter considerata, ostendunt et verba et sententias Pontificii purgatorii ex Philosophorum Scholis prodiisse, ut Tertullianus non male dixerit, Philosophos esse haereticorum Patriarchas. Praecipue vero observandum est, Platonem cum apud Aegyptios traditionem de duobus locis seu statibus mortuorum, quorum alter est beatorum, alter damnatorum, accepisset, ipsum postea ex philosophicis ratiocinationibus addidisse tertium statum seu locum defunctorum, dicit enim ἐκ τούτων τῶν λόγων τοιόνδε λογίζομαι. Et quidem eadem fundamenta habet cum Pontificiis, de maculis scilicet animae non perfecte mundae, purgandis seu expiandis per ignem. Item, de cruciatibus post mortem satisfactoriis, ubi poenitentia in vita non fuerit expleta, quodque ab aliis etiam ex poenis illis liberari possint.

5.

Tota igitur structura Pontificii purgatorii exstat in Platone, annis ante Christum natum quadringentis, ex Philosophicis et Poeticis fundamentis delineata. Et memorabile est, cum Eusebius istas Platonis sententias adducat, ut ostendat etiam Philosophos habere quaedam, quae a doctrina Ecclesiae non multum sint absona, quod ipse ex Scriptura de duobus tantum statibus defunctorum loquatur, nihil addens de tertio sive de purgatorio, sine dubio non omissurus hoc, si tunc doctrina de purgatorio in Ecclesia vel nota vel recepta fuisset.

6. Virgilius de purgatorio.

Illud vero Philosophicum et Poeticum purgatorium, Virgilius ex Platonicorum sententia, 6. Aeneid. eleganter depinxit.

Quin et supremo cum lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miseris, nec funditus omnes
Corporeae excedunt pestes, penitusque necesse est
Multa diu concreta modis inolescere miris.
Ergo exercentur poenis, veterumque malorum
Supplicia expendunt, aliae panduntur inanes
Suspensae ad ventos, aliis sub gurgite vasto,
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.
Quisque suos patimur manes, exinde per amplum
Mittimur Elysium, et pauci laeta arva tenemus,
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Aetherium sensum, atque aurai simplicis ignem.

Augustinus.

Et Augustinus non dissimulat Platonicorum dogma esse, de poenis purgatorii post mortem de Civit. 21, cap. 13. Et cap. 27. recitans illum versum Virgilii:

Quique sui memores alios fecere merendo.

Miratur etiam apud Virgilium inveniri illam sententiam, quod mortui viventium suffragiis et meritis juventur, cum dogma illud extra Scripturam, ex Platonicorum schola in Ecclesiam irrepserit.

7. Gentiles crediderant mortuos sacrificiis vivorum juvari.

Secundo in Gentilium sacrificiis publica et recepta fuit persuasio, mortuorum animas viventium exsequiis, inferiis et sacrificiis relevari et adjuvari, ut ex Stygiis paludibus ad Campos Elysios in requiem et refrigerium deducerentur. Illas vero animas, quae viventium suffragiis destituerentur,

vel in cruciatibus haerere, vel misere oberrare. Ita Elpenoris umbra conqueritur apud Homerum, Odyss. 12. Et Palinurus apud Virgilium, Aeneid. 6. Sacrificia etiam Ethnicorum pro mortuis, adjunctis precibus et orationibus describuntur, Odyss. 11. Aeneid. 5. Et Arnobius adversus Gentes, lib. 2 scribit: Magos spondere commendatitias habere se preces, quibus emollitae nescio quae potestates, vias faciles praebeant, ad coelum contendentibus subvolare. Hetruriam etiam in Acheronticis libris polliceri, certorum animalium sanguine numinibus certis dato, animas a legibus mortalitatis educi et divinas fieri, etc. Ingolstadienses scribunt, purgatorium exstare apud Homerum Odyss. α et γ. Virgilium Aeneid. 6, Ovidium 2 Fastorum, Aristotelem philosophum, lib. 2, cap. 5, In Alcorano articulo decimo.

Homerus Virgilius.

[CAPUT II.]

MACHABAEORUM PURGATORIUM.

1\. Ethnicae superstitiones ad Judaeos proserpserunt.

Tertio, ex illis Philosophorum ratiocinationibus, et ex superstitiosis gentium sacrificiis, quae ubique usitata erant, cum quidem, sicut de charis absentibus, ita etiam de mortuis naturalis quaedam cura et sollicitudo animis nostris insita sit, ad Judaeos etiam hujus opinionis contagium quoddam, inclinato jam Judaismo, serpere coepit. Quanquam enim incisio carnis, et evulsio capillorum, in luctu mortuorum, expresse prohibita erant, Levit. 19, Deut. 14 ex conversatione tamen inter Gentes, Israelitis etiam Prophetarum tempore illa usurpari coepta fuisse, ex Jeremiae, cap. 16 non obscure colligitur. Sicut a Gentibus etiam tibicines in funerum curatione mutuati sunt, Matth. 9 juxta versum Poetae:

Petrus in luctu mortuorum.

Cantabat moestis tibia funeribus.

2\. Orationes pro defunctis Machabaeorum tempore.

Eadem ratione tandem post Prophetarum tempora etiam orationes et sacrificia pro mortuis, Judaei imitari coeperunt, circa annum 170 ante natum Christum, cujus exemplum exstat 2 Machabaeorum 12. Id quod tum fieri coepit, cum collapsa doctrina, et rebus omnibus, cum in Imperio, tum in templo, perturbatissimis, Judaei una cum foederibus, etiam lingua, appellationibus, moribus, et ritibus, conformitatem cum Gentibus quaererent et affectarent: sicut tota historia Machabaeorum ostendit. Quod enim Machabaeus sacrificium pro mortuis fieri voluit illud sine mandato Dei, et sine ullo sanctorum exemplo fecit, si tamen fecit. Nam cum sacrificia per genera, per species, ad individua usque pro singulis casibus et necessitatibus, accurate, prolixe, et quidem scrupulose descripta exstent in Moyse, ne una quidem syllaba de sacrificio aliquo pro mortuis, in toto Moyse exstat: Nec ullum exemplum sacrificii pro mortuis, in tota Canonica Scriptura Veteris Testamenti ostendi potest. Ita variae formulae, et multa exempla piarum precationum exstant in Veteri Testamento: Sed de oratione pro mortuis, nec doctrina, nec mandatum, nec promissio, nec forma, nec exemplum ullum, in Canonica Veteris Testamenti Scriptura invenitur. Cumque ex professo in Veteri Testamento in multis locis pia funerum curatio luctus et planctus mortuorum describatur, nihil prorsus vel de sacrificio, vel de oratione pro mortuis, ut a peccatis solvantur, legitur. Imo etiam post Prophetarum tempora, postquam Canon Veteris Testamenti jam constitutus erat, cum in Apocryphis ex professo describatur Tobiae pietas in curandis funeribus, et Siracides ex veterum collectaneis, pietatem, quae mortuis a viventibus exhibenda sit, ex composito aliquot in locis describat, nec sacrificii, nec orationis pro mortuis ulla ibi fit mentio. Quod enim Tobiae 4 scribitur, panem tuum, et vinum tuum super sepulturam justi constitue, non factum fuit propter purgatorium mortuorum, sed propter vivorum consolationem, qui in luctu erant, sicut haec ratio manifeste exprimitur et describitur, Jerem. 16. Et Hieronymus in commentariis dicit, lugentibus ferre cibos morem fuisse, et praeparare convivium, quod Graeci περίδειπνα vocant, et probat hoc ex tricesimo primo capite Proverbiorum.

Machabaeus sacrificia fieri jubet pro mortuis.

Nec Moyses.

Nec Prophetae.

Nec Apocrypha de sacrificio pro mortuis.

3\. Sed tempora Machabaeorum tandem.

Circa postrema tantum tempora, sub inclinatione religionis Israeliticae exemplum de Machabaeo exstat, idque solum et unicum, atque extra Canonem Veteris Testamenti, et Scriptoris etiam nec certi, nec probati, sicuti mox ostendemus. Et Josephus cum Machabaeorum historiam diligenter describat, sacrificii istius pro mortuis nullam facit mentionem. Contra omnes igitur, quae ex hoc loco texuntur disputationes, regula Tertulliani etiam in hac causa praejudicet, id esse verum quodcumque primum, id esse adulterinum quodcunque posterius. Praestans quidem, strenuus et bonus vir fuit Machabaeus: Sed in negotiis religionis, sicut Augustinus venuste dicit, non valet: Haec ego dico, haec tu dicis, haec ille dicit, sed: dicit Dominus. Nec mala intentione Machabaeus hoc fecisse putandus est, et arrisit illud factum tunc multis, licet verbo Dei destitueretur, sicut Historicus etiam indicat. Sed Deus expresse dicit, Deut. 12: Non facietis singuli, quod vobis rectum videtur, sed quod ego praecipio tibi, hoc tantum facito Domino, nec addas quicquam, nec minuas.

Et ne talia exempla patrum ad imitationem trahantur, Deus in cap. 20. Ezech. expresso mandato hoc cavit: In praeceptis Patrum vestrorum nolite incedere. Ego Dominus Deus vester, in praeceptis meis ambulate, et judicia mea custodite. Et notum est, quid Christus respondeat, ad argumentum illud: dictum est antiquis.

4\. Machabaeorum aetate Judaei Gentium ritus sunt imitati.

Tempora etiam illa, quibus Machabaeus vixit, multa alia ex Gentilium ritibus, in Judaismum invehere coeperunt, idque per ipsos Sacerdotes, quibus puritas doctrinae et rituum custodienda mandata erat. Ut enim non dicam de impio Jasone, qui ut consequeretur summum sacerdotium, in gra-

tiam Antiochi Gymnasium Ethnicum, Palaestram Ephebiam etc. Hierosolymis condidit, et in sacrificium Herculis trecentas didrachmas publica legatione ad Antiochum misit. Ipsi certe reliqui sacerdotes, neglectis sacrificiis legalibus, conformitatem cum Hellenismo affectasse aperte scribuntur, 2. Mach. 4. Et ipsa etiam legalia sacrificia, ad aucupandam Gentium gratiam, sacerdotes inflexisse, historia non obscure ostendit. Nam 1. Mach. 7 sacerdotes Nicanori ostendunt holocausta, quae pro rege idololatrico et hoste religionis Judaicae offerebant. Et 1. Mach. 12 renovaturi foedus cum Spartanis scribunt: Nos sine intermissione in diebus solennibus memores sumus vestri in obsecrationibus et in sacrificiis, quae offerimus. 2. Mach. 3. Onias ut regi se purgaret, hostiam obtulit pro salute Heliodori spoliatoris templi. Et cap. 13. Antiochus Eupator permittitur Hierosolymis in templo sacrificium offerre. Ita Philo in legationem ad Cajum scribit: Augustum mandasse, suis sumptibus in templo Hierosolymitano, pro se mactari quotidianas victimas, taurum et agnos duos, quae certe Mosaicae legi non sunt consentanea. Imo affectatio illa Hellenismi, Machabaeorum temporibus eousque progressa est, quod Razias vir famae celebris, et pater Judaeorum appellatus, sibi ipsi, exemplo inter Gentes usitato et laudato, mortem conscivit, usus argumentis Ethnicis. Eligens scilicet notabiliter mori potius, quam impiis subditus fieri, et contra natales suos indignis injuriis agi. Rebus igitur inter continuas bellorum turbas in Judaica religione ita inclinatis, non mirum est etiam orationes et sacrificia pro mortuis, ex Hellenismi κακοζηλίᾳ, sine mandato et exemplo Canonicae Scripturae, Judam primum tentasse, et sacerdotes non abhorruisse. Nobis vero in Ecclesia, ex posterioribus inclinati, et tandem collapsi Judaismi exemplis, sine Canonicae Scripturae mandato et exemplo, imitatio instituenda non est. Elegans enim est Cypriani sententia, quam Augustinus dicit sine dubitatione optimam esse, ostendens quid agendum sit, quando extra Canonicae Scripturae autoritatem exempla et consuetudines objiciuntur. Si ad divinae, inquit, traditionis caput et originem revertamur, cessabit error humanus. Si enim canalis aquae, qui prius copiose et pure profluebat, vel deficiat vel aquas turbidas vehat, certe ad fontem pergitur, ut noscatur, an invenis seu in capite tale quid sit, an vero in medio itinere aliquid irrepserit: idem etiam in iis, quae posterioribus temporibus in religionis negotiis acciderunt examinandis, recte, necessario, et quidem tuto fit.

Philo.

Razias αὐτόχειρ.

5. An imitandum Machabaei exemplum. Cypriani scite dictum.

6. Porro autor etiam historiae illius de Machabaei sacrificio pro mortuis, nec Canonicus, nec probatus est. Libros enim Machabaeorum non esse in Canone, in prima parte examinis ostendimus, nec tantum veterum hoc judicium fuit, sed et Gregorius Magnus, Moral lib. 18 scribit: De Machabaeis proferamus testimonium, de libris non Canonicis, sed ad aedificationem editis. Et Lyranus de libris Machabaeorum inquit: Non sunt in Canone, leguntur tamen per constitutionem Romanae Ecclesiae. Ecclesia quidem propter historias martyrum, eos legendos recepit, sed addidit, sicut Augustinus inquit, ut sobrie legantur. Et Hieronymus de Apocryphis illis expresse dicit: legit haec Ecclesia ad aedificationem plebis, non autem ad autoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam: illorum quippe autoritas ad roboranda ea, quae in contentionem veniunt, minus idonea judicatur. Et Cyprianus etiam dicit: Legi quidem haec in Ecclesiis voluerunt, non tamen proferri ad autoritatem ex his fidei confirmandam. Ergo factum illud Judaeis in libris illis laudatum, cum de eo nec doctrina nec mandatum, nec promissio, nec exemplum in Scriptura Canonica exstet, nec debet, nec potest nobis dogma Ecclesiasticum aut articulum fidei facere, cumque purgatorium in contentionem venerit, ex Machabaeorum libris, utpote Apocryphis, illud probari non potest. Haec ex veteris Ecclesiae sententia de criptis Apocryphis. Inter ipsos etiam libros Machabaeorum magnum est discrimen, Primus enim liber graviter scriptus est: Secundus vero ex quinque libris Jasonis cujusdam Cyrenaei ab autore incerto decurtatus est, stylo prorsus affectato. 2. Mach. 2. Atque inde cum easdem historias, quae in primo descriptae sunt, retexat, multa admiscet, ut de mirandis apparitionibus in conflictibus, quorum nec primus Machabaeorum, nec Josephus meminerunt. De numeris etiam interfectorum, cum primus liber modeste loquatur, secundus in immensum omnia exaggerat. In numeris etiam annorum, cap. 1 et in quibusdam aliis historiis, non obscura contradictio secundi libri contra primum deprehenditur. De occultatione sacri ignis et arcae, commentitia quaedam affert, quorum absque dubio, vel Jeremias vel Esdras aut Nehemias mentionem fecissent, si vera essent. Et fabulam esse, inde deprehenditur: Arcam enim, quam Scriptor hic conservatam fuisse fingit, Rabbini conqueruntur in toto secundo templo defuisse. Certe de morte Antiochi non consentiunt, sed contraria sunt, quae scribuntur. 1. Mach. 6 et 2. Mach. 1. Ac mox etiam cap. 9 diversum de ejus morte scribitur. Item, Judas occumbit, pugnans contra Bacchidem, anno regni Graecorum 152, sed 2. Mach. 9 epistola Judae scripta dicitur anno 188. Ergo 36 anno post mortem scripsisset. Ita contra historiae fidem, dicuntur Judaei, 2. Mach. 1 translati in Persidem, cum in Chaldaeam et Babyloniam translati fuerint. Et quid opus est argumentis, cum ipse autor secundi Machabaeorum, scriptionem suam his verbis concludat: Et ego quidem si bene, et ut historiae competit, hoc et ipse velim, sin autem minus digne, concedendum est mihi. Atque ideo Gelasius etiam cum septuaginta Episcopis unum tantum Machabaeorum librum recepit. Valde imprudentes itaque vel prorsus stulti essemus, si a tali Scriptore, qui etiam ipse sibi veniam, sicubi errarit, dari postulat, novum dogma, de quo nulla testimonia in Canonicis scripturis exstant, nobis obtrudi pateremur.

De autoritate librorum et historiae Machabaei.

Augustinus Hieron. de Apocryphis.

Cyprianus.

7. Discrimen in Machabaeorum libris.

8. Postremo, ipsam etiam descriptionem historiae, 2. Mach. 12. considerabimus, ut quantum roboris habeat, liquido intelligi possit. Certum autem est eandem historiam, quae 2. Mach. 12 narratur, describi etiam 1. Mach. 5, ubi nulla vestigia commenti illius de sacrificio pro mortuis apparent, sed duo Sacerdotes praeter vocationem, et contra ducis inhibitionem, ex ambitione educentes exercitum contra Jamniam, cum duobus millibus Israelitarum a Gorgia profligati et caesi scribuntur. Illorum vero τῶν προπεπτωκότων, qui prius ceciderant, corpora, cum Machabaeus post obtentam contra Gorgiam victoriam, ad sepulturam colligere statuisset, inventa sunt (inquit autor secundi Machabaeorum) sub tunicis interfectorum, ἱερώματα, hoc est, quae vel sacrificata vel consecrata erant idolis jamniensium: cumque haec Judaeis lege interdicta essent, omnibus manifestum factum fuit, ipsos ob hanc caussam corruisse. Judas igitur pro concione populum adhortatus fuit, ut se conservarent a peccatis, cum sub oculis viderent, quae prostratis accidissent propter peccatum. Atque ita omnes ad preces conversi, ἠξίωσαν μὴ διὰ τὸ γεγονὸς ἁμάρτημα τελείως ἐξαλειφθῆναι: hoc est, rogaverunt, ne propter commissum illud a fratribus peccatum ipsi prorsus delerentur (ita enim Graecus textus habet). Et Judas misit pecuniam Hierosolymas, ut offerretur ibi sacrificium, quod in Levitico hostia pro peccato appellatur. Et hactenus quidem Machabaeus legi divinae consentanee fecit, quod oravit, ne civium peccatum toti exercitui a Deo imputaretur, quodque ad avertendum ab exercitu reatum illius peccati, sacrificium pro peccato offerri curavit. De eo enim exempla exstant in Canonicis Scripturis, Josuae septimo, et Deut. 21. Sed Machabaeus extra limites verbi Dei, ex suis privatis ratiocinationibus longius progressus, pro ipsis etiam defunctis oravit, et ἐξιλασμόν hoc est, expiationem per sacrificia etiam pro defunctorum peccatis fieri posse cogitavit. Quia enim duo millia virorum a Gorgia, 1. Mach. 5 prostrati fuerunt, Judas etiam totidem drachmas bis mille scilicet in sacrificium pro ipsis misit. Et ne existimes ex doctrina, mandato seu exemplo legis divinae Machabaeum hoc fecisse, audi quomodo autor historiae totam rem narret. Machabaeus, inquit, διαλογιζόμενος de resurrectione, hoc est, ex suis quibusdam ratiocinationibus, quas ex articulo resurrectionis ipse sibi texebat, hoc instituit. Et mox vocat ἐπίνοιαν ευσεβῆ, hoc est, opinionem, excogitationem seu inventionem (hanc enim esse vocabuli proprietatem eruditi norunt) pietatis specie velatam. Quodque vulgaris translatio legit (bene et religiose de resurrectione cogitans) Graecus textus habet ἀστείως, quod significat civile, festivum, concinnum et plausibile, novum illud Machabaei institutum visum fuisse. Porro illae etiam circumstantiae in historia expendantur. Qui enim occubuerant, illi extra vocationem et contra Ducis mandatum ex ambitione pugnaverant, ac idololatria contaminati, divinae ultioni subjecti fuerant, ita ut in ipsis peccatis occiderentur, priusquam poenitentiam agere, et a Deo remissionem peccati accipere potuerunt. Quam atrox vero peccatum illud sit, quod 2. Mach. 12 describitur, manifeste indicat historia, Jos. cap. 7. Num vero illos in tam atroci peccato caesos, Machabaeus diceret cum pietate dormitionem accepisse, sicut Pontificii ex vulgari translatione legunt et interpretantur? Nequaquam. Repugnaret enim hoc legi divinae et ipsi huic historiae, sed haec est vera sententia, quam et ipse Graecus textus praebet. Machabaeus scivit et credidit articulum de resurrectione mortuorum. Considerabat autem quod illis, qui in pietate obdormiunt, optimum repositum sit χαριστήριον, hoc est, donum gratiae, quod scilicet reddet ipsis Dominus in illo die, sicut Paul. inquit. Illa vero duo millia virorum non cum pietate dormierant, sed in peccatis trucidati fuerant, et tamen sciebat illos etiam resurrecturos. Ut igitur in die judicii et resurrectionis non damnarentur, propter peccata illa, in quibus mortui fuerant, sed donum salutis etiam accipere possent, cogitavit Machabaeus, cum pro vivorum peccatis instituta essent in lege sacrificia et orationes, posse forsan etiam mortuorum peccata ita expiari. Et habuerunt quidem ratiocinationes illae Machabaei speciem quandam pietatis (si ex hominum bonis intentionibus de religione aliquid statuendum esset) eo, quod mortuis bene cupiebat, sed nec doctrinam, nec mandatum, nec promissionem, nec exemplum, hac de re in verbo Dei, Machabaeus habuit. Idem enim sine dubio David, Sauli et Absoloni defunctis praestitisset, si verbi Dei autoritatem habuisset, sed luget ipsos, non autem vel orat, vel sacrificat pro ipsis, post mortem.

Circumstantiae historiae 2. Mach. 12.

9. Ex privatis igitur suis διαλογισμοῖς, sicut historia inquit, Machabaeus illud excogitavit. Ita vero non tantum praeter, sed etiam contra verbum Dei fecit, Sacrificia enim pro vivis instituta erant, quod vero Machabaeus illa etiam ad mortuos extendit, hoc fecit contra mandatum Dei, quod diserte dicit: Non addas quicquam, nec minuas. Quod vero illis, qui sine poenitentia et reconciliatione cum Deo in peccatis mortui erant, expiationem in altero seculo promittit, hoc contra totam sacram scripturam pugnat. Et opinionem de opere operato in sacrificiis Leviticis, quam magna contentione Epistola ad Hebr. refutat, tunc coepisse irrepere, historia haec ostendit. Neque enim per se aut ipso opere, sacrificia Levitica conscientiam a peccatis emundare poterant, sed erant commonefactiones excitantes fidem, de victima venturi Messiae, qua fide vivi, qui lapsi erant, veniam a Deo peccatorum petebant et accipiebant Act. 10. Machabaeus vero, sacrificia illa expiationem peccatorum coram Deo, ex ipso opere operato impetrare arbitratus fuit. Ideo eorum etiam peccata, qui sine poenitentia in peccatis mortui erant, per sacrificia post mortem solvi posse cogitavit, quod cum ipsis fundamentis Scripturae pugnare certum est.

10. Et memorabile est, quod ex historiis probari non potest, post Machabaei tempora usque ad Christum, institutum illud sacrificandi pro mortuis receptum,

A Machabaei tempore

Usque ad Christum non fuit Judaeis recepta pro mortuis sacrificandi consuetudo. Rabbini post Christum coeperunt pro mortuis orare.

vel usurpatum fuisse apud Judaeos. Imo diversum exsequiae Lazari ostendunt, Joh. 11. Rabbini vero tandem post Christum excoecati et obdurati, hoc arripuerunt. Sicut enim ex Razis exemplo, referente Lyrano, traditionem fecerunt, non tantum licitum, verum etiam meritorium esse seipsum interficere, si quis timeat, ne magnitudine tormentorum superatus deficiat, vel ne in contemptum Dei ludibrio habeatur. Ita etiam ex Machabaei διαλογισμοῖς et ἐπινοίᾳ, sicut historicus appellat, memorias mortuorum Rabbini tandem instituerunt. Habent enim adhuc hodie in Synagogis suis libellos memoriales, ex quibus nomina defunctorum singulis annis ter ex suggestu suo publice recitant. Et a praecentore postea additur oratio, ut Deus animarum illarum memor esse, atque eas in Paradisum, cum Abraham, Isaac et Jacob, collocare velit, etc.

11. *Historia Machabaei non patrocinatur purgatorio.*

Haec est historia, de orationibus et sacrificiis pro mortuis, in senescentem et inclinatum Judaismum tandem invectis. Quae historia, quid aut quantum Pontificio purgatorio suffragari possit, ex his, quae diximus manifestum esse potest. Cumque diserte fateantur Pontificii, se unicum illum locum, qui quidem apertus sit, ex Scriptura pro purgatorio afferre posse, patet totam structuram purgatorii admodum ruinosam esse, cujus primum principium et fundamentum vacillet ac labascat: Imo non tantum praeter, sed contra scripturam sit. Et tamen illa ipsa Machabaei historia, ne una quidem scintillula judicium praebet ignis purgatorii, nec dicit animas ante resurrectionem igne torqueri, ex quibus cruciatibus per sacrificia liberandae sint, sed resurrectionis meminit, et ne tunc poenas commeritas illi, qui in peccatis mortui fuerant, acciperent, ideo peccata defunctorum conatus fuit sacrificiis expiare, sed sine verbo Dei. Quod vero illi, qui in peccatis sine poenitentia mortui sunt, post mortem possint per orationes aut sacrificia a peccatis solvi, quae Machabaei opinio fuit, ne ipsi quidem Pontificii concedunt. Et falsum est, quod Ingolstadienses fabulantur, textum loqui de resurrectione mystica a peccatis, circumstantiae enim manifestae sunt. Sed Pontificii potius, quam purgatorium amittant, malunt interpretationem resurrectionis ex Hymenaei et Phileti schola, 2. Tim. 2 petere. Nihil prorsus itaque veri subsidii Pontificio purgatorio ex Machabaei illa historia accedere potest, quam tamen ita cupide arripuerunt, ut etiam praeter Graeci sermonis fidem, ipsum textum ad purgatorium suum alicubi conformare conati sint. Sicut collatio Graeci textus et vulgatae versionis ostendit. Et ne quid in illa historia ad Pontificium purgatorium necessarium deesse videretur, pro duobus millibus drachmarum, duodecim millia reposuerunt.

[CAPUT III.]

PURGATORIUM EX APOCRYPHIS.

1. *Quomodo et unde figmentum purgatorii in Novo Testamento exstructum sit.*

Quarto, quia ostendimus, quomodo ex sacris Gentilium, et ex scholis Philosophorum, seminaria purgatorii in senescentem tandem et inclinatum Judaismum invecta sint: Videbimus jam porro, quomodo et unde in novi etiam Testamenti Ecclesiam irrepserint. Quod enim Christus et Apostoli de Pontificio purgatorio nihil docuerint, postea liquido ostendemus. Mox enim sublatis ex hac terra Apostolis, per Apocrypha commenta sub nomine et praetextu ipsorum, coeperunt talia, si non ut credenda obtrudi, tamen ut disputanda spargi, quae non multo post temporibus confirmata, titulum coeperunt sibi arrogare Apostolicae traditionis, sicut pleraque, quae citra scripturam hoc titulo venditantur, ex apocryphis fabulis originem sumpserunt, quod facile ostendi posset.

2. *Hermae scripta.*

Ita exstant Hermae cujusdam, quem Pauli discipulum fuisse fingunt, scripta Apocrypha, ex quibus veteres ejus, quod pastoris titulum praefert, propter sententias quasdam de Trinitate, aliquando mentionem faciunt: Feruntur praeter alia Hermae illius scripta magis fabulosa, ubi in visionibus anus quaedam novas revelationes dictitat. Et visione tertia pingitur Ecclesia, tamquam turris, in cujus aedificatione, quidam lapides circumciduntur et aptantur, quidam vero rejiciuntur, qua figura lapsi significantur. Hermas vero interrogat anum suam, An projectis illis lapidibus nulla restet poenitentia? illa respondet, quasi ex Trypode: Habent quidem poenitentiam, sed in hac turre non possunt convenire, alio autem loco ponentur multo inferiori, et hoc, cum cruciati fuerint, et impleverint dies peccatorum suorum, et tunc illis continget transferri de poenis, si cogitarint, hoc est, poenitentiam egerint de peccatis, idque propterea, quoniam perceperunt verbum, etc. Et hoc lector bene notet, quod purgatorium, quando sub Novo Testamento primum quasi de longe emicare coepit, anile commentum ab anu personata profectum fuit.

Anus profert purgatorium.

3. *Actus Andreae Apostoli.*

Ex simili lacuna etiam hoc scaturiit, quod vivorum orationibus mortui possint a peccatis liberari. Apocryphum enim commentum de actibus Andreae Apostoli fingit, Andream, cum pro sene quodam lenone intercederet, dixisse, Domine tamen pro mortuis etiam obtinemus pietatem tuam, cur igitur hunc non salvares? Huc pertinet etiam Missa, quae Jacobo tribuitur, in qua exstat oratio pro mortuis.

4. Et Irenaeus lib. 1, cap. 18 scribit, quosdam sui temporis haereticos, mittentes defunctorum capitibus oleum et aquam cum certis invocationibus, ita defunctorum animabus promisisse redemptionem.

Valde antiqua igitur est purgatorii traditio, sed qualis et unde sit, diligenter consideretur.

[CAPUT IV.]

ORIGENIS PURGATORIUM.

Clemens Alexandrinus seminaria purgatorii.

1. Quinto, circa annum Domini 200 in schola Alexandrina, alia et nova purgatorii fundamenta, extra scripturam, ex fabulosis traditionibus substrui coeperunt. Clemens enim Alexandrinus, duo valde perniciosa mala in Ecclesiam invexit, de quibus tamen ipse gloriatur, 1. Stromatum. Coelestem siquidem veritatem admiscuit Philosophiae decretis. Et quicquid titulum traditionis habere audivit, statim tanquam Apostolicum arripuit et consignavit. Nam et lib. 6 ex Apocryphis Petri et Pauli contendit probare, sicut Sancti Veteris Testamenti, per legem Mosaicam salvati sunt, ita Graecos per Philosophiam salvatos esse. Ex eodem fonte non tantum recitat, sed multis argumentis confirmare conatur, lib. 6, Christum et Apostolos impiis apud inferos annuntiasse Evangelium, ut non manerent in damnatione, sed converterentur post mortem, qui in vita Evangelium audire non potuerunt. Et libro quarto dicit: Sive hic, sive alibi agatur poenitentia, nullus enim locus vacat misericordia Dei. Ita libro sexto inquit: Forsan cessabunt supplicia post hanc vitam.

Origenis paradoxa de purgatorio.

2. Ex istis initiis Origenes postea mirabilia de purgatorio fabricavit paradoxa, sicut fieri solet, quando a verbo Dei disceditur. Finxit enim varias animarum post hanc vitam purgationes, et a poenis liberationes, sicut Augustinus de haeresibus scribit. Malos etiam qui in flagitiis, facinoribus, sacrilegiis et impietatibus quamlibet maximis, hanc vitam finierant: imo ipsum Diabolum et Angelos ejus, quamvis post longissima tempora, purgatos atque liberatos, regno Dei lucique restitui. Haec Augustinus. Ex ipsius vero Origenis scriptis quae extant, colligitur, quod senserit, omnes quantumcunque pios, post hanc vitam igne purgandos esse. Nam Homil. 8 in Levit. ubi de purificatione puerperarum textum allegorizat, inquit: Donec sumus in carne positi, ad liquidum puri esse non possumus, nisi futuri seculi tempus affuerit, in quo die, qui viriliter egerit, statim in ipso adventu futuri seculi purgatur. Si vero non viriliter adversus peccatum pugnavit, iste transit septimanam unam et alteram, ac tertia demum apparente purgatur ab immunditia. Homil. 25 in Num. inquit: Requiretur diligenter cum exierimus: quid unusquisque deferat, si aurum, argentum, ferrum, plumbum, lignum etc., probantur omnia haec, quae per ignem, per ignem: quae per aquam, per aquam. Ergo purificatione indiget omnis, qui exierit de proelio hujus vitae, quia nemo mundus, qui de hac vita exit. Omnes ergo purificationibus indigemus: Multae vero et diversae nos manent purificationes. Sed mystica haec sunt et ineffabilia. Quis enim enarrabit, quae sint purificationes, quae parentur Petro, Paulo, et similibus, etc. In Exodum, homil. 6 allegorizans talentum plumbi ex Zacharia, inquit: Iniqui ut plumbum demerguntur. Sancti vero super aquas ambulant, quia peccatorum pondere non gravantur: Sed tamen Petrus non ita, sicut Christus super aquas incedit. Habuit enim aliquid, de plumbo. Igitur qui salvus fit, per ignem salvus fit, ut si quid de plumbo habuerit admixtum, id ignis excoquat, ut omnes aurum bonum efficiantur. Veniendum est ergo omnibus ad ignem et ad conflatorium. Malach. 3 parum plumbi parvo igni purgatur, plus plumbi, plus exuritur. In Jeremiam homil. 12: Si post fundamentum, non solum aurum superaedificaveris, verum et ligna, stipulam, quid tibi vis fieri, cum anima sejuncta fuerit a corpore? Utrum ingredi vis in sancta cum lignis et stipulis tuis, ut polluas regnum Dei? An propter stipulas vis foris residere, et pro auro nihil mercedis accipere? Sed neque hoc aequum est. Quid igitur sequitur, nisi ut primum propter ligna ignis tibi detur, qui consumat stipulam? Idem in Psalm. 38: Virtus animam subtilem facit, peccatum vero eam crassam et carneam efficit. Lebetes igitur vel Cacabi Ezechielis, flammis succensi, lignis et stipula inflammati, nos suscipient. Virga ergo emenderis, ut non indigeas cacabo succenso. Idem in 11. cap. ad Rom.: Qui verbi Dei purificationes spreverit, tristibus et poenalibus purificationibus se reservat, ut ignis gehennae in cruciatibus purget, quem nec Apostolica doctrina, nec Evangelicus sermo purgavit. Verum haec ipsa purgatio, quae per poenam ignis adhibetur, quantis temporibus, quantisve seculis de peccatoribus exigat cruciatus, solus scire potest ille, cui pater omne judicium tradidit, qui ita diligit creaturam suam, ut pro ea se humiliarit. Philipp. 3. Sed hujusmodi sensus, velut mysterium Dei silentio tegantur, nec passim proferantur. Has sententias ex Origene ideo adscripsi, ut Lector consideret, quorsum Apocryphae traditiones apud Clementem et mixtura Theologiae cum decretis Philosophiae a Clemente instituta, tandem evaserint.

Purgatorium Origenicum omnibus mortuis commune.

Nota. Purgatorium non fuit publicum dogma.

Purgatorium Origenis nulla admittit pro defunctis suffragia.

3. Porro Origenicum purgatorium, nullas admittet levationes, mitigationes aut liberationes, per orationes aut opera viventium, sed unumquemque pro se poenis expiare, cruciatibus exsolvere, et flammis expurgare peccata sua in purgatorio Origenico necesse est. Et quando expiatio et solutio, et expurgatio illa per poenas perfecta est, tunc purgati restituuntur luci et regno Dei. Observet autem Lector, cum Clemens, lib. 6 ex Apocryphis locum poenitentiae in alteram etiam vitam transponere tentasset, et disputandi gratia dubitative dixisset, forsan cessabunt supplicia post hanc vitam; Successor ipsius Origenes, mox inde dogmata et articulos fidei fecit, et perizomata in Scriptura quaesivit. Adeo periculosum est, sine verbo Dei, ex privatis cogitationibus aliquid in Ecclesia, vel dubitando spargere. Ita cum Lactantius de Purgatoriis Virgilii versibus, 6. Aeneid. dixisset: Haec propemodum vera sunt, posteri mox addiderunt: Haec prorsus vera sunt.

Capita purgatorii Origenici.

4. Atque hoc est Origenicum purgatorium, ex Platonicis principiis, de exurendis maculis peccati, et ex Apocryphis fabulis, quae in Clemente titulum tradi-

tionum habent, citra et contra Scripturam conflatum. Sunt autem haec Origenici purgatorii *αἰτήματα*. Primo, post hanc vitam esse locum poenitentiae, seu reconciliationis cum Deo. Secundo, peccata non remissione deleri in hac vita, sive ex gratia condonari: sed poenis sive in hac vita elui, sive post hanc vitam cruciatu ignis expiari, expurgari, et quasi excoqui. Tertio, poenas in futuro seculo esse expiatorias et purgatorias. Quarto, esse liberationem ex poenis futuri seculi. Quinto, cum nemo in hac vita mundus sit a sordibus peccati, ideo omnes etiam sanctissimos post hanc vitam flammis purgatorii ignis expiandos et expurgandos esse, priusquam in regnum Dei admittantur. Sexto, etiam impiissimos, imo ipsum Diabolum, longissimi temporis cruciatibus purgari, et a poenis liberari posse. Haec Origenica *αἰτήματα*, diu in Ecclesiis jactata, et varie disputata sunt. Et Graeci quidem scriptores, licet ad Origenicas illas purgationes alicubi alludant, raro tamen et valde leviter, Origenicas illas scintillas suis disputationibus ventilant, sicut Gregorius Nissenus alicubi facit. Tandem vero in Graeca Ecclesia in 5 generali Synodo Origenicum illud purgatorium (sicut Graeci in Apologia sua de purgatorio, quam Basiliensi Concilio obtulerunt, recitant) circa annum 550 interposita publica autoritate, prorsus explosum et restinctum fuit, ita ut post illud tempus in Graeca Ecclesia non potuerit rursus accendi. Testantur autem Graeci in illa Apologia, non tantum illam Origenis opinionem tunc damnatam, qua impiis et ipsis etiam Diabolis liberationem tandem ex poenis gehennae promisit, sed et hoc fundamentum in 5 illa Synodo explosum et subversum fuisse, quasi peccata non remissione ex gratia condonentur, sed per poenas et cruciatus ignis expientur seu expurgentur post hanc vitam. Sed in nostris Tomis conciliorum haec omnia sepulta sunt, quia nec pro aris, nec pro focis Papisticis esset, purgatorium ignem exstingui.

5. (margin) Graeca Ecclesia purgatorium Origenis explosit.

[CAPUT V.]

LATINORUM PURGATORIUM EX ORIGENE.

1. Sexto, in Latinis vero Ecclesiis Origenicum illud de purgatorio commentum, pluribus arrisit, et majori etiam contentione disputatum fuit. Historica enim observatio ostendit, quod Origenis phantasia Latinis causam et occasionem dederit fingendi purgatorium. Licet enim evidentia veritatis et pietatis cogeret, ex purgatoriis illis Origenis commentis, quia nimis crassa erant, multa resecare: aliquid tamen ex illa agitatione disputationum et opinionum de poenis purgatoriis post hanc vitam, in Latinis Ecclesiis haesit, partim in vulgi superstitionibus, partim in Doctorum disputationibus, quod paulatim consuetudine roboratum, et spectris stabilitum, tandem in dogma et articulum fidei evasit. 2. Considerandum vero est, quomodo ex Origenicis purgationibus apud Latinos alii aliud probent, alii improbent, alii dubitantes disputent, atque inter se alii aliorum disputationes reprehendant. Lactantius enim de divino praemio, capite 21 dicit, non post mortem protinus judicari homines, sed omnes in una communi custodia detineri, donec tempus adveniat, quo judex meritorum faciat examen. Et addit: Sed et justos cum judicaverit Deus, igni eos examinabit. Tum quorum peccata vel pondere, vel numero praevaluerint, perstringentur igni atque amburentur.

(margin) Orig. commentum de purgatorio in Latina Ecclesia haesit.

(margin) Lactantii purgatorium post extremum judicium.

3. Ambrosius vero, qui in commentariis suis pleraque ex Origene transcribere solet, purgatorii etiam opinionem ipsis Origenis verbis in scripta sua retulit, praesertim in Psalm. 118 in multis locis, ut Sermo. 20. Omnes oportet transire per flammas, etiamsi Johannes Evangelista sit, de cujus sane morte sunt, qui dubitent, de transitu vero ejus per ignem, dubitare non possumus, quia in Paradiso jam est, etc. Item, donec plumbum in me tabescat, ardebo: Si nihil argenti in me inventum fuerit, in ultima inferni detrudar, aut ut stipula totus exurar, etc. Item, quia Dominus dicit: Intrate in requiem meam, unusquisque nostrum ustus romphaea illa flammea non exustus purificabitur, ut ingressus in illam Paradisi amoenitatem, gratias agat Domino suo, dicens: Induxisti nos in refrigerium. Et in Psalm. 36. Omnes igni examinabimur. Etsi autem per ignem examinabuntur, dicent tamen: Transivimus per ignem et aquam, et induxisti nos in refrigerium. Alii in igne manebunt, alii salvi fient, sed per ignem, etsi enim omnino non exuremur, tamen uremur. Et 2. Tim. 2 de vasis ignominiae in magna domo Domini loquens, inquit: Hos contumelia dignos ostendit, non tamen perituros, sed purgandos per ignem, quia domui Dei ex aliqua parte necessarii sunt, etc.

(margin) Ambrosius Origenis assecla.

4. Hieronymus etiam diligens Origenis Lector, sententias ejus de purgatorio saepius recitat, ut Ezech. 1. Ex quo ostenditur, post poenas supplicia et purgationem peccatorum, futuram misericordiam, duntaxat in his, qui Deum videre meruerunt regnantem, Et Esa. 10 quidam intelligunt poenas in tormenta in hoc adhiberi peccatoribus, ut divino igne purgentur. Et Ezech. 46. Omnis creatura immunda est, et divino igne purganda ad diem Sabbathi, ubi aeterna erit requies. Et in ultimum cap. Esaiae manifeste recitat Origenis sententiam de finiendis aliquando suppliciis. Quae omnia, inquit, replicant asseverare cupientes, post cruciatus et tormenta, futura refrigeria, quae nunc abscondenda sint ab his, quibus timor utilis est, ut dum supplicia reformidant, peccare desistant. Quod nos solius Dei debemus scientiae derelinquere, cujus non solum misericordia, sed et tormenta in pondere sunt, et novit quem, quomodo aut quamdiu debeat judicare, solumque dicamus, quod humanae convenit fragilitati, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Et sicut Diaboli et omnium negatorum atque impiorum, qui dixerunt in corde suo: non est Deus, credimus aeterna tormenta, sic peccatorum atque impiorum, et tamen Christianorum, quorum opera igne

(margin) Hieronymus Origenis commentum retinet.

probanda sunt atque purganda, moderatam arbitramur, et mixtam clementiae sententiam Judicis. Haec ibi. Idem in cap. 9 Ecclesiastici. 'Mortui nihil valent ad id adjicere, quod semel secum tulere de vita, nec juste quippe possunt agere, nec peccare, nec virtutes adjicere, nec vitia, licet quidam huic expositioni contraria dicant, asserentes etiam post interitum excrescere nos posse et decrescere, et quod Salomon ait (pars non erit eis adhuc in seculo) ita intelligunt, ut dicant eos in hoc seculo, nullam habere communionem, habere vero sub alio seculo, et non excludi opinionem, quae contendit, postquam de hoc seculo migraverimus, et offendere posse creaturas rationales et promereri, etc. Eandem etiam Origenicam purgationem, Prudentius versibus suis expressit.

5\. Prudentius.

Esto cavernoso (quia sic pro labe necesse est
Corporea) tristis me sorbeat ignis averno,
Saltem mirificos incendia lenta vapores
Exhalant, aestuque calor languente tepescat.
Lux immensa alios et tempora vincta coronis
Glorificent, me poena levis clementer adurat.

6\. Quae de purgatorio Origenis retenta, quaeque improbata sint a scriptoribus Latinis. Quae improbata.

Has sententias Lactantii, Ambrosii et Hieronymi ex Origene transsumptas esse, manifestum est. Ideo autem illas hoc loco adscripsi, ut Lector sibi inde seriem historiae informare possit, quid Latini illi Scriptores, in Origenico purgatorio reprobarint, quid vero illo adhuc tempore disputarint: De liberatione Diaboli et infidelium extra Ecclesiam, Ambrosius tacet. Hieronymus vero tormenta ipsorum credit aeterna. Hoc igitur in Origenis purgatorio improbarunt. Reliquas vero purgatorias Origenis opiniones, alii assertive, alii dubitative disputarunt, scilicet peccata non gratia dimitti, sed igne expurgari, atque ideo omnes etiam electos, post hanc vitam igne illo purgatorio esse amburendos, licet non exurendos, priusquam salventur. Secundo, tormenta in futuro seculo habere vim et proprietatem purgatoriam. Tertio, locum poenitentiae et meriti, etiam post hanc vitam in altero seculo restare, quam opinionem licet Hieronymus non prorsus probet, tamen eam ut non improbabilem in medio relinquit. Quarto, illis, qui professione Christiani fuerunt, licet in peccatis et impietate moriantur, Hieronymus purgationem per ignem restare arbitratur, sed Dei scientiae relinquendum existimat, quando et quamdiu in tormentis unum quemque judicare debeat. Ambrosius vero opinatur, si modo aliquid argenti inveniatur, etiamsi maxima pars plumbum sit, tamen per ignem purgatos, aliquando liberari et salvari. Quinto, purgationes illas fieri igni gehennae, et plerumque post judicium. Haec Origenica αἰτήματα Ambrosius et Hieronymus, ex tropicis et allegoricis scripturae locis, pingere et ornare quidem conantur. Augustinus vero, sicut jam ostendemus, illa ex certis, claris et apertis scripturae testimoniis, ex professo reprobavit et refutavit.

Quae retenta. Hieronymus disputat. Ambrosius asserit. Augustinus improbat.

7\. Pontificiorum perfidia in allegandis Patrum testimoniis, pro purgatorio stabiliendo.

Atque hoc singulari diligentia observandum est, quod Pontificii, quando strepitu testimoniorum antiquitatis simplicium oculos perstringere volunt, purgatorium esse antiquam Patrum traditionem, istas Origenis, Ambrosii et Hieronymi sententias, de longe alio purgatorio, quam Pontificiorum est, loquentes, licet ex scriptura ab Augustino reprobatae et refutatae sunt, tamen allegare non verentur, ut lectoribus, quibus historia ea nota non est, fucum faciant. Pontificii enim nec electos omnes, nec eos, qui in impietate moriuntur, licet professione sint Christiani, in purgatorium admittunt, quod tamen veterum illae sententiae faciunt. Et est haec observatio, in serie hujus historiae non praetereunda. Si enim longa temporis praescriptio, antiqua patrum traditio, et Ecclesiae observatio, sine apertis Scripturae testimoniis purgatorium posset stabilire, tunc Augustinus male fecisset, quod purgatorias illas veterum opiniones, ad scripturae examen revocatas, rejecit et refutavit, cum ferme omnes tunc in Ecclesia et docti et indocti, opiniones illas amplecterentur, et Scripturae allegoricas sententias suis rhetoricationibus eo detorquerent. Sed audiamus Augustinum, purgatorias illas opiniones, ex antiqua patrum traditione, et ex pervulgatis in Ecclesia opinionibus protractas, ad Scripturae lucem et normam exigentem.

Augustinus de purgatorio dissimiliter loquitur.

Augustinus igitur, quando obiter in hujus disputationis mentionem incidit, recitat, ut reliqui vulgatas illius temporis opiniones, ut de Genesi contra Manichaeos libro secundo, capite decimo, disputans de spinis suffocantibus verbum Dei, inquit: Si quis forte agrum non coluerit, et spinis eum opprimi permiserit, habet in hac vita maledictionem terrae in omnibus operibus suis, et post hanc vitam habebit, vel ignem purgationis, vel poenam aeternam. Ita in Psalm. 37 de igne emendatorio declamitans dicit, Quosdam in altera vita igne illo, Matth. 25 argui et non emendari. Quosdam vero argui et emendari. Et de civit. Dei, lib. decimo, cap. 25 ex conflatorio Malachiae 3 inquit, videri apparere, in extremo judicio quasdam quorundam purgatorias poenas futuras, ut igne, qui in peccatis sunt mundati, deinceps Domino placeant. Sed quando ex professo justa disputatione quaestionem illam tractat, aliter et sentit et loquitur, ut de civit. Dei, lib. 21, cap. 13 dicit Platonicos quidem sentire, omnes poenas, etiam divinas, esse emendatorias seu purgatorias, atque ita temporarias, non aeternas. Infligi autem illas aliis in hac vita tantum, aliis post mortem, aliis et nunc et tunc. Ex illis Platonicis principiis, et ex Origenicis disputationibus, postea cap. 17 et sequentibus narrat, suo tempore passim in Ecclesia varias fuisse opiniones. Sunt autem illae ipsae, quas jam ex Origene, Lactantio, Ambrosio et Hieronymo recitavimus. Quosdam enim disputasse, omnes homines etiam malos et infideles, quos judex gehennae supplicio dignos judicabit, post gravia et diuturna pro meritis supplicia, ex illis cruciatibus eruendos. Deum enim misericordem, donaturum eos precibus et intercessionibus Sanctorum suorum. Alios vero, ab aeterno supplicio liberationem non omnibus quidem hominibus promisisse,

Diversae de purgatorio sententiae Augustini tempore.

sed baptizatis tantum et qui participes fuerint Sacramenti corporis Christi, in quacunque alias haeresi vel impietate vixerint. Alios item, nec omnibus baptizatis, sed tantum in Ecclesia Catholica perseverantibus, quamvis in ea malè viventibus, promittere salutem per ignem merito fundamenti, 1. Cor. 3. Quosdam vero sensisse, nec omnibus Catholicis, sed iis tantummodo, qui in vita nefaria, eleemosynas pro peccatis suis fecerunt, judicium cum misericordia futurum, ut post aliquod tempus, sive parvum, sive prolixum ab illa damnatione liberentur. Purgationem vero senserunt in eodem igne fieri, quo igne mali in aeternum ardebunt. In fine narrat, quosdam fructum trigesimum, sexagesimum et centesimum ita intellexisse, ut sancti pro suorum diversitate meritorum in die judicii, alii tricenos, alii sexagenos, alii centenos homines, a damnatione suis intercessionibus liberent. Quendam vero cum videret homines ex illa opinione impunitatem sibi polliceri, facete respondisse: Bene potius esse vivendum, ne si forte tam pauci sint intercessores, ut cito ad numerum suum vel tricenum, vel sexagenum, vel centenum, unoquoque eorum perveniente, multi remaneant, qui erui de poenis, aliorum intercessione non possint.

8. Atque hae disputationes titulo et specie misericordiae et clementiae Dei, quae superat judicium, doctos et indoctos, longo tunc tempore fascinaverant, sicut ex sententiis Origenis, Lactantii, Ambrosii et Hieronymi ostendimus, sed Augustinus remoto antiquitatis praetextu ad normam verbi Dei haec revocat, atque inde reprobat et refutat. Inquit enim: Si haec sententia propterea bona et vera, quia misericors est, tanto erit melior et verior, quanto misericordior fuerit. Extendatur ergo fons hujus misericordiae usque ad Diabolos, sed si quis hoc audeat, tanto invenietur contra recta Dei verba errare perversius, quanto sibi videtur sentire clementius. Et postea inquit, qui Origenis sententiam de salvatione Diabolorum damnarunt, non inviderunt eis mundationem et beatitudinem, sed potius viderunt divinam evacuari non posse sententiam. Matth. 25, Apoc. 20. Quia enim in una eademque sententia, et poena et vita dicitur aeterna, aut utrumque cum fine diuturnum, aut utrumque sine fine perpetuum debet intelligi. Quamobrem prorsus nec alia causa, nec justior, nec manifestior inveniri potest: Cur diaboli nullum habeant regressum ad vitam sanctorum, nisi quia Scriptura, quae neminem fallit, hoc dicit. Ita de infidelibus damnatis inquit: Eadem Dei sententia est, quae in malos, et Angelos et homines proferetur, discedite in ignem aeternum, qui paratus est Diabolo. Quod si ab hujus aeternitate poenae, vel universi, vel quidam homines damnati subtrahentur, statim enervabitur fides, qua creditur, sempiternum Daemonum futurum esse supplicium. Neque enim una et eadem Dei sententia, in Angelos vera erit, in homines falsa. Eodem modo de Christianis baptizatis, qui in impietate mortui sunt, inquit, si tales post quantalibet tempora ab igne liberati regnum Dei possidebunt, falsa erit Apostolica sententia, quae sine ambiguitate manifesta est: Qui talia agunt regnum Dei non possidebunt. Sed quoniam haec falsa non est, ergo nisi in sempiterno supplicio non erunt, quia in regno Dei esse non poterunt. Fundamentum igitur Augustini contra Origenicas disputationes hoc est: sine Scriptura, et contra Scripturam, nullas admittendas esse argumentationes, quanquam specie proponantur. Inquit enim, frustra homo positus in hoc corpore, occultorum judiciorum Dei sibi notitiam arrogare praesumit. Item, non quod homines suspicantur, sed quod Deus dixit, valebit. Non ergo adversus Deum argumentari, sed divino potius dum tempus est, debent parere praecepto, qui sempiterno cupiunt carere supplicio. In hac enim vita tempus est poenitentiae fructuosae, postquam vero dictum fuerit a judice vivorum et mortuorum, venite, discedite, nimiae praesumptionis est dicere, cuiquam eorum non futurum supplicium aeternum, quos Deus ituros in supplicium dixit aeternum. Ex his fundamentis Augustinus plerasque Origenicas sententias de poenis purgatoriis, quas etiam Ambrosius et Hieronymus comprobant et asseverant, reprobat et refutat.

Augustinus reprobat veterum de purgatorio disputationes.

Fundamentum Augustini contra disputationes Origenis de poenis purgatoriis.

9. Quia vero difficile est, inveteratas opiniones animis hominum vel penitus, vel statim evellere, et unum multorum opinioni refragari: Consideranda est Augustini prudentia et modestia, quomodo quaedam ex veterum purgatorio tanquam falsa, ut quae apertis Scripturae testimoniis nimis crasse repugnabant diserte reprobarit. Quaedam vero satis putarit dubia et incerta facere, ne libere et aperte omnia semel rejiciendo, eos, quorum animi purgatoriis illis opinionibus praeoccupati erant, in totum abalienaret. Ex loco igitur Pauli, 1. Cor. 3. (Salvus erit quasi per ignem) veteres suas poenas purgatorias, quorumcunque peccatorum etiam post judicium, tanquam dogma certum exstruere conati fuerant ante Augustinum. Ambrosius enim, 1. Cor. 3 falsos doctores sive haereticos in Ecclesia intelligit per eos, qui fundamento superaedificant foenum et stipulas. Et perversas ipsorum asseverationes dicit perituras. Ipsos vero malos doctores dicit salvos quidem futuros, sed poenas ignis passuros, ut per ignem purgati, fiant salvi et non sicut infideles aeterno igne torqueantur, ut ex aliqua parte operae pretium sit credidisse in Christum. Haec Ambrosius. Sed hanc sententiam Augustinus expresse, licet suppresso autoris nomine refutat de civit. Dei, lib. 21, cap. 25. Hieronymus vero, sicut ante ipsum etiam Origenes et Ambrosius, foenum et stipulas supra fundamentum interpretantur eos, qui fidem Christi professione quidem habent, sed in impietatis sceleribus vivunt et moriuntur, hoc est, qui aliquid argenti, sed plurimum plumbi habent, eos per poenas quasdam ignis arbitrantur posse excoqui et purgari, ad salutem percipiendam, merito fundamenti. Sed hanc opinionem Augustinus ex testimoniis Scripturae, 1. Cor. 6, Gal. 5, Jac. 2,

Prudentia Augustini in purgatorii doctrina tractanda.

Quomodo veteres ante August. locum, 1. Cor. 3 intellexerint.

1. Cor. 13 etc. ut falsam refutat, idque in aliquot locis, ut de civit. Dei, lib. 21, cap. 26. De fide et operibus, cap. 14, in Enchiridio, cap. 27 et sequentibus. Et de 8. Dulcitii quaestionibus, cap. 1.

10. Quia vero tandem quaestio restabat de sensu loci illius Paulini, qui scilicet sint, cum haeretici et impii non sint, qui salvi fiant. sed per ignem, qualis ignis ille sit, ubi et quando purgatio illa per ignem fiat. Hic Augustinus non ignorabat, veteres quosdam ante se, audacter et constanter ex loco illo Pauli asseverasse: Omnes pios etiam Apostolos, quia nemo mundus ex hac vita discedat, necesse habere per ignem purgatorium post hanc vitam, imo post judicium, sicut Lactantius tradit, transire. Videbat autem invidiosum futurum, si explosis prioribus veterum expositionibus de haereticis scilicet et impiis, alias etiam interpretationes ipsorum simpliciter et aperte damnaret, ideo satis putavit, si monstrata sententia loci Paulini, quae vera et certa est, alteram explicationem, licet veteribus pro certo dogmate fuerat, dubiam et incertam facere, ita enim per se postea collapsuram existimavit. Dicit igitur sententiam illam Pauli ad intelligendum difficilem esse, et deputandum in his, quae Petrus dicit in scriptis Pauli esse difficilia intellectu, quae homines non debeant pervertere ad proprium suum interitum. Item dicit, quia illud de aedificantibus super fundamentum stipulas obscure dictum est. Ita ergo intelligendum est, ne aliis manifestis Scripturae locis inveniatur contrarium, quae obscuritatem ambiguitatemque non habent. Quod si quaeratur de ipsa Pauli sententia, quomodo intelligenda sit, fateor, inquit Augustinus, malle me hic audire intelligentiores, doctiores et meliores, etc. Item, si subtilius disserere coner, quid sit aedificare aurum, et stipulas, vereor ne ad intelligendum difficilior sit ipsa expositio. Fundamentum igitur interpretatur Christum, qui per fidem habitat in cordibus nostris, superaedificia intelligit non haereses, nec peccata, sed bona terrena et temporalia, licita tamen et concessa, ut sunt divitiae, uxor, liberi, deliciae, etc. Ob quae vel adipiscenda vel retinenda, quicunque peccata committit, is amisso fundamento, igne aeterno torquebitur. Qui vero ea ita habet, ut sine carnali aliquo erga ea affectu tantum cogitet, quomodo placeat Domino, is aurum, argentum, gemmas superaedificat. Qui vero terrena illa, carnali aut seculari aliquo affectu diligit, non tamen ita ut Christo ea vel praeponat, vel praeponere velit, eum sentit superaedificare lignum, foenum, stipulam. Jam inquit, ignis talis debet intelligi, ut ambo per eum transeant, et qui aurum, et qui stipulam aedificat. Ergo ignis gehennae esse non potest, ab illo enim igne nemo salvabitur, quia combustio ejus aeterna est, atque ideo nemo salvandorum in illum ignem veniet. Usitatum autem in Scriptura esse ostendit, ignem vocare tentationem seu tribulationem in hac vita, ut vasa figuli probat fornax, et homines injustos tentatio tribulationis. Et ille, inquit, ignis tentationis seu tribulationis in hac vita, varie probat cujusque opus. Et probationem ita declarat: Quod si res in hunc articulum tentationis deducatur, ut vel Christus defendendus, vel temporalia illa amittenda sint, ibi ejus opus non exuritur, qui ea non dilexit, quorum amissione crucietur. Alterius autem opus exuritur, quoniam sine dolore non pereunt, quae cum amore possessa sunt. Quod enim quis sine illiciente amore non habuit, sine urente dolore non perdit. Qui tamen timore amittendi talia, non deserit Christum, quamvis doleat dum amittit, salvus est quidem, sic tamen quasi per ignem, quia ex eorum amissione tantum urit dolor, quantum haeserat amor, etc. Haec Augustinus in locis supra citatis.

Augustinus de loco, 1. Cor. 3.

Ignis phrasis scripturae.

tribulationem significat.

11. Duo igitur axiomata Augustinus ponit, quae ex Scriptura certa, firma, et fixa habet. Primum, in hac mortali vita esse poenas quasdam purgatorias illis, qui eis coerciti corriguntur. Et tales ustiones purgatorias in hac vita multas ac varias esse, cum ipsa vita mortalium tota sit poena, et accidant omnes tribulationes carnis, persecutiones etiam, et ipsa denique mors carnis. Et de tali ustione seu purgatione in hac vita, locum, 1. Cor. 3 recte, vere et certo intelligi posse asserit. II. Ponit et hoc axioma contra veteres: post extremum judicium nullas fore poenas purgatorias. De intermedio vero tempore, post mortem corporis usque ad diem judicii, quia Origenis sectatores poenas purgatorias justorum, magna cum asseveratione ibi posuerant, Augustinus, quia illud manifeste improbare non audet, satis habet ostendisse, non esse certum et firmum dogma, sed disputationem obscuram, ambiguam, dubiam et incertam. Ita enim inquit de civit. lib. 21, cap. 26. Si hoc temporis intervallo, post mortem corporis usque ad diem judicii, Spiritus defunctorum ejusmodi ignem DICUNTUR perpeti, sive ibi tantum, sive hic et ibi, sive ideo hic et non ibi ignem transitoriae tribulationis concremantem secularia venialia inveniant, non redarguo, quia FORSITAN VERUM est. Idem de fide et operibus, cap. 14: sive in hac tantum vita homines ista patiuntur, sive etiam post hanc vitam talia quaedam judicia subsequuntur, non abhorret (QUANTUM ARBITROR) a ratione veritatis, iste intellectus sententiae Pauli, scilicet de igne tentationis seu tribulationis. Et in Enchiridio, cap. 69: in hac vita ignis tribulationis probat justos, sicut Scriptura dicit. Tale vero aliquid etiam post hanc vitam fieri, incredibile non est. Et utrum ita sit, quaeri potest, et aut inveniri, aut latere, nonnullos fideles per ignem quendam purgatorium, quanto magis minusve bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiusque salvari. Eadem repetit etiam ad Dulcitium, ubi de his cognatis quaestionibus dicit. Haec descripsimus, ut

Augustinus intermedium tempus in dubio relinquit.

tamen in eis NULLA veluti CANONICA CONSTITUATUR AUTORITAS. Ita ergo Augustinus Origenis opiniones de poenis purgatoriis post hanc vitam, quae inter Latinos apud doctos etiam, ut Ambrosium Hieronymum, fuerant in admiratione, cum ex obscuris ambiguis, tropicis et allegoricis dictis, ad normam et examen testimoniorum Scripturae, quae aperta, clara et manifesta sunt, deduxisset, partim reprobavit, partim dubias et incertas reddidit. Graeca vero Ecclesia ignem purgatorii post hanc vitam, in quinta generali Synodo, simpliciter reprobavit et exstinxit, sicut Apologia Graecorum testatur.

12. Candor Pontificiorum in allegandis Augustini testimoniis ad stabiliendum purgatorium.

Ex hac historica observatione intelligi potest, qua fide et quo candore, Pontificii veterum et ipsius etiam Augustini sententias, pro stabiliendo suo purgatorio allegent. Augustinus certe materialem seu corporeum ignem (sicut Scholastici loquuntur) ne per dubitationem quidem in purgatorio arbitratur, multo minus ignem, qui ejusdem generis sit cum igne gehennae, sicuti Pontificiorum traditio habet. Id enim expresse negat, sed loquitur tantum de igne tentationis seu tribulationis, sicut in hac vita accidere solet, et tale aliquid etiam post hanc vitam fieri, posse quaeri, et posse vel inveniri, vel etiam latere. Quam periculosum vero sit, vel dubitationes de hujusmodi rebus in Ecclesia spargere, haec ipsa etiam historia ostendit. Quaestio enim serit quaestionem, et dato uno inconvenienti sequuntur plura. Ita Augustinus de civit. 21, cap. 24. Si detur post hanc vitam purgatorium, quaerit, si dies judicii deprehenderit, aliquos vivos tales, qui si ante judicium mortui fuissent, per poenas purgatorii potuissent salvari, num illi tunc simpliciter sint damnandi. Arbitratur autem ibi sine Scriptura, etiam facta resurrectione non defuturos, quibus post poenas, quas patiuntur Spiritus mortuorum, impertiatur misericordia, ut in ignem non mittantur aeternum. Sicut et lib. 20, cap. 15 opinionem habet in ipso extremo judicio, priusquam ultima sententia proferatur quasdam quorundam purgatorias poenas futuras. Alii deinde post resurrectionem, de carne, quae magis et requirat et mereatur purgationem, quam anima, ita disputarunt. Sed ad Dulcitium quaest. 3. ex articulo fidei concludit, in adventu Domini, mox sine interposito spatio temporis, aut interjecta alia actione futurum judicium. Sicut illud describitur, Matth. 25. Ex illis vero Augustini dubitationibus, posteri asseverationes, imo articulos fidei fecerunt, sicut postea ostendemus. Prius enim de aliis quibusdam, quibus Pontificii ex historia antiquitatis ad stabiliendum suum purgatorium abutuntur, dicendum erit ut ordo historiae purgatorii continuetur.

[CAPUT VI.]

QUOMODO EX RITIBUS SATISFACTIONUM VETERIS ECCLESIAE CONENTUR PURGATORIUM PROBARE.

1. Satisfactiones Pont.ficiae.

Septimo, ex ritibus satisfactionum veteris Ecclesiae, Pontificii ligna, foenum et stipulas, ad succendendum suum purgatorium, magno conatu colligere student. Fingunt enim credentibus tantum reatum culpae propter Christum remitti, poenam vero aeternam mutari in temporalem, eamque sacerdotibus virtute clavium a Christo arbitrandam datam esse, quo genere mulctae, et quanto tempore, persolvenda sit. Cum vero lapsi saepius moriantur, priusquam poenitentiam seu satisfactionem illam expleverint, dicunt consequens esse, ut quod reliquum mansit satisfactionis, post hanc vitam in purgatorio exsolvatur. Atque hoc est unum ex praecipuis fundamentis Pontificii purgatorii.

2.

Non autem totam doctrinam de satisfactionibus Ecclesiasticis hoc loco repetemus, quam in secunda parte hujus examinis explicavimus, sed ea tantum, quae ad purgatorii historiam facere videbuntur, breviter perstringemus.

Appellatio causa et finis satisfactionum Ecclesiae veteris. Levitate Ecebolorum satisfactiones publicae poenitentiae auctae sunt.

De appellatione igitur satisfactionum apud veteres, et quo consilio ac fine usurpatae fuerint, in secunda parte diximus, ut scilicet ita poenitentes publico testimonio comprobarent, se non simulare, sed serio agere poenitentiam. Multi enim qui postea Eceboli nominati sunt, levitate repetitionis abnegationum et poenitentiae in persecutionibus offendebant et turbabant Ecclesiam. Ut igitur lapsi in posterum cautiores redditi, majori cura lapsus vitarent, et reliqui etiam a facilitate lapsuum deterrerentur, publicae illae poenitentium satisfactiones, vehementer illis persecutionum temporibus auctae, et duriter exasperatae fuerunt, sicut in Tertulliano, Cypriano et Eusebio, item in Canonibus poenitentialibus Ancyranis, Nicaenis, et qui titulo Gregorii Neocaesariensis feruntur, videre est.

Duriores locutiones nonnullorum ex patribus de lapsis post baptismum. Cyprianus.

Ac propter illam ipsam causam videntur Clemens, Tertullianus et Origenes tam duriter loqui, quasi unam tantum poenitentiam post baptismum lapsis concedant. Cyprianus etiam disputat, absolutionem non valere, priusquam Canonica illa satisfactio expleta esset. Alii dixerunt solius Dei scientiae relinquendum, an, quomodo et quando lapsi agentes poenitentiam, in gratiam a Deo recipiantur. Origenes vero homilia 13 in Jeremiam, videtur absolutionem seu expiationem lapsorum, in purgatorium suum rejicere.

Occasio haereseos Novatianorum.

Ex illis disputationibus et ritibus Novatiani haeresin suam, quae lapsis poenitentibus, spem veniae in hac vita, vel negabat, vel certe in dubium vocabat, exstruxerunt. Coacti itaque fuerunt Episcopi in Synodis, asperitatem istius disciplinae, et duritiem illarum disputationum, miti-

gare, sicut colligitur ex Cypriano, libro quarto, Epistola secunda. Et sane ante expletum tempus impositae satisfactionis Canonicae, non facile quenquam ad absolutionem et communionem admitti volebant, propter causas supra recitatas. Cyprianus lib. 3, epist. 8 et sermone quinto, de lapsis. Sed tamen imminente periculo mortis, lapsis poenitentibus, etiam ante expletum tempus Canonicae satisfactionis, pacem, remissionem seu absolutionem, et communionem dabant, lib. 3, epist. 17 et lib. 4, epist. 4. Eusebius libro sexto cap. 34.

3. Nullibi patres dicunt ante expletum satisfactionis tempus, mortuos in purgatorio eam exsolvere.

Nullibi vero dicunt (cum quidem 26, quaest. 6 hujus generis sententiae multae refutantur) quod tales post hanc vitam, etiam post acceptam pacem (sicut loquuntur) cruciatibus ignis reliquum Canonicae satisfactionis persolvere cogantur. Imo diserte dicunt, lapsis poenitentibus, in periculo mortis ideo dandam absolutionem et communionem, etiam ante expletam satisfactionem, ut morientes cum pace ad Dominum veniant, inquit Cyprianus, sive ut absoluti, deleto peccato (εὐέλπιδες) bona cum spe ex hac vita migrent, sicut Dionysius apud Eusebium loquitur. Hoc quidem addunt, si tales convaluerint, explendum ipsis in Ecclesia esse ritum satisfactionis. Quod vero in altero seculo illud etiam faciendum sit, non dicunt, Imo Cyprianus expresse dicit libro quarto, epist. 2 ideo sacrificatis agentibus poenitentiam, in exitu etiam ante expletam satisfactionem, absolutione subveniendum esse, quoniam exomologesis apud Inferos nec esse, nec fieri potest. Complectitur autem vox exomologesis, secundum Tertullianum, totum actum Canonicae satisfactionis. Lindanus ex illa epistola pro stabiliendo purgatorio, excerpit hanc sententiam: Aliud est ad veniam stare, aliud ad gloriam pervenire, aliud missum in carcere, non exire inde, donec solvat novissimum quadrantem, aliud statim fidei et virtutis accipere mercedem, aliud pro peccatis longo dolore cruciatum emendari et purgari diu igne, aliud peccata omnia passione purgasse, etc. Sed ne unico quidem verbo Lindanus probare potest, Cyprianum ibi loqui de tempore post hanc vitam ante judicium, sed diserte per totam epistolam agit de satisfactionibus, quae in Ecclesia ante exitum vitae fiunt; Cumque objiceretur, virtutem confessorum in Ecclesia minui, et martyria deficere, si lapsis poenitentibus spes pacis offeratur, respondet: Hoc ideo timendum non esse, quia magnum sit discrimen. Lapsos enim opus habere, ut ad veniam stent in Ecclesia, et satisfactionum doloribus crucientur, ac tanquam igni purgentur, donec impositam mulctam usque ad extremum quadrantem exsolvant. Stantes vero habere gloriam et mercedem constantiae suae in Ecclesia, et in die judicii etiam majorem habere fiduciam coronae, hoc enim est quod in fine addit: Denique aliud est pendere in die judicii ad sententiam Domini, aliud statim a Domino coronari. Hanc esse Cypriani in illo loco sententiam ex circumstantiis manifeste patet. Quod vero post hanc vitam satisfactio possit expleri aut exsolvi, non tantum non dicit, sed diserte negat in illa Epistola, cum inquit: Ideo ante exitum poenitentibus dandam pacem, quia apud inferos exomologesis fieri non possit.

ἐξομολόγησις. De loco Cypriani contra Lindanum.

Cyprianus negat post mortem exsolvi posse satisfactionem.

4. Ex historia igitur satisfactionum veteris Ecclesiae certe considerata, labascit atque corruit etiam hoc fundamentum Pontificii purgatorii, quod ex ritibus satisfactionis veteris Ecclesiae substruunt. Imo ipsi Pontificii reipsa ostendunt, ficulneum, arenosum, imo commentitium hoc esse fundamentum. Ritus enim illi veterum satisfactionum ab annis amplius mille non fuerunt in usu. Quomodo igitur possent materiam purgatorii praebere in altera vita? Sed asperas et diuturnas illas veterum satisfactiones, didicerunt in praescriptum numerum eleemosynarum, precularum et jejuniorum, cum fictione juris, sicut loquuntur, commutare. Et has ipsas etiam commutationes, pecunia docuerunt posse redimi, sicut postea de Indulgentiis dicemus. Inde fit, quod absolutionem et communionem dant suis confitentibus, et postea verbi gratia, levicula quaedam ipsis titulo satisfactionum implenda injungunt, quae si implere noluerint, data pecunia redimere possunt. Atque haec cum in Pontificia Ecclesia ludo et joco ita agantur, quis credere posset, hoc esse fundamentum purgatorii, etiamsi aliquod esse constaret? sed quale est aedificium purgatorii, talia etiam habet fundamenta. De poenis vero, quae post remissionem peccati in hac vita aliquando piis imponuntur, postea dicemus.

Ritus satisfactionis Ecclesiasticae a mille annis desiit.

Commutatio satisfactionum apud Pontificios.

[CAPUT VII.]

QUOMODO EX PRECIBUS PRO DEFUNCTIS PURGATORIUM ACCENDERE CONENTUR.

1. Octavo, Quia in historia antiquitatis, in orationibus habita fuit memoria etiam defunctorum, quorum animas piis suis precibus Deo commendabant: Pontificii existimant, inde locum et ignem purgatorii, non tam dialectice probari, quam geometrice demonstrari. Pro animabus enim in Paradisi gaudio jam exsistentibus, tales orationes essent supervacaneae: Pro illis autem animabus, quae jam ad infernum damnatae sunt, inutiles essent. Ergo arbitrantur, necessario medium locum constituendum, ubi animae igne excarnificentur, unde orationibus liberandae sint. Et huic argumento tantum tribuit Lindanus, quod scribere non veretur, Lutheranos si sibi constare velint, non posse effugere, quin purgatorium concedere cogantur, eo, quod Apologia nostra dicat, nos non prohibere orationem pro mortuis, quodque Lutherus etiam in confessione sua illam admittat. Vident autem omnes sani nulla necessitate consequi: Si Ecclesia orat pro mortuis, Ergo animae defunctorum crucientur igne purgatorii. Multae enim aliae causae,

Lindani triumphus.

Ecclesia orat pro defunctis. Ergo est purgatorium.

2. et longe alii fines hujus orationis esse possunt. Sed ut tota res planior fiat, cum quidem historiarum imperitos, hoc argumento turbare, et fallere conentur Pontificii, inspiciamus historiam verae antiquitatis, de oratione pro mortuis, an inde certo et firmiter demonstretur Pontificium purgatorium. Sumunt autem sine probatione duo αἰτήματα. I. Apostolos non tantum exemplo monstrasse, sed doctrina instituisse, imo mandato praecepisse, ut in precibus, quas sacerdos ad altare in divinis mysteriis Deo fundit, locum suum habeat, etiam memoria et commendatio mortuorum. II. Veterem Ecclesiam hoc semper praesupposuisse in orationibus pro mortuis, quod animae defunctorum nondum sunt in requie, sed haereant in poenis, suppliciis et cruciatibus ignis purgatorii, unde orationibus sint liberandae. Quae duo si vera essent aliquid sequeretur, non quidem praecise et certo, quod in igne aliquo cruciarentur animae justorum, sed quod vel in poenis quibusdam, vel certe in periculo cruciatuum essent. Sed inspiciamus historiam.

Praesupposita Pontificiorum in hac quaestione.

An oratio pro mortuis sit traditio Apostolica. Scriptura sacra nihil docet de orationibus pro mortuis.

3. Non ignoro sane Chrysostomum affirmare, Apostolos tradidisse et praescripsisse, ut in tremendis mysteriis fiat commemoratio et commendatio defunctorum, sed in tota sacra Canonica Scriptura, non Apostolica tantum, sed et Prophetica Veteris et Novi Testamenti, nulla exstat litera, nulla syllaba, nulla dictio, nulla oratio, continens vel doctrinam, vel mandatum, vel promissionem, vel exemplum de oratione pro mortuis. Quia igitur ex Canonica Scriptura ostendi non potest Chrysostomi illa assertio, eadem facilitate, juxta Hieronymum contemnitur, qua probatur. Aut legat hoc nobis, sicut inquit Augustinus ex Lege, ex Prophetis, ex Psalmis, ex Evangelio, ex Apostolicis literis, et credemus. Ubi vero de re obscurissima disputatur, inquit idem Augustinus, non adjuvantibus divinarum Scripturarum certis clarisque documentis, cohibere se debet humana praesumptio, nihil faciens in alteram partem declinando. Imo si quis de quacunque re, quae pertinet ad fidem vitamque nostram, tanquam certum et necessarium dogma, seu articulum fidei annuntiarit, praeterquam quod in Scripturis legalibus et Evangelicis accepistis, anathema sit, inquit Augustinus contra literas Petiliani. Et non tantum ex Scripturis Canonicis assertio illa Chrysostomi probari non potest, sed historiae antiquitatis diversum prorsus ostendunt. Hieronymus enim, Gregorius et alii scribunt, Apostolos ad solam orationem Dominicam celebrasse actionem mysteriorum divinorum, quod profecto cum assertione illa Chrysostomi manifeste pugnat. Imo Tertullianus de corona militis expresse dicit: Oblationes pro defunctis non ex Scriptura, sed ex consuetudine fluxisse. Et numerat eas inter tales observationes, quales sunt de trina mersione, de praegustatione lactis et mellis, de oblationibus pro natalitiis, de prohibitione geniculationis die Dominica; et ne virgo coronam gestet in capite etc. Et addit: Harum et aliarum disciplinarum, si legem expostules, Scripturarum nulla legis traditio tibi praetendetur. Sed has observationes sine ullius Scripturae instrumento, solius traditionis titulo, exinde consuetudinis patrocinio dicit vindicari, Item, observationem consuetudo roboravit, quae sine dubio de traditione manavit, Quomodo enim usurpari quid poterit, si traditum non est? Num vero ab Apostolis illa tradita esse Tertullianus affirmat? Nequaquam, subjungit enim: An non putas omni fideli licere, concipere et constituere quod Deo congruat, disciplinae conducat, et saluti proficiat? Item, salvo traditionis respectu, quocunque traditore censeatur, etc.

Tota historia antiquitatis Chrysostomi sententiam refellit de oratione pro mortuis.

4. Cum igitur oratio et oblatio pro mortuis sit incertae traditionis consuetudo: Cumque reliquae observationes, inter quas haec etiam a Tertulliano numeratur, jam dudum obsoletae interciderint: Nullo ergo modo dogma necessarium aut articulus fidei est, oratio et oblatio pro mortuis, multo vero minus purgatorium pro articulo fidei inde potest probari. Effectus enim non potest melior aut praestantior esse sua causa. Nec statim simpliciter assentiri debemus assertioni Chrysostomi, qua extra Scripturam et sine certis documentis, nuda asseveratione dicit: Traditionem et praescriptionem Apostolicam esse orationem pro mortuis. Quomodo enim Patres quidam, multas aliquanto vetustiores consuetudines ad Apostolorum traditiones, propter majorem autoritatem retulerint, quas tamen longe aliam habuisse originem, liquido probari potest, in prima parte aliquot exemplis ostendimus. Et de oblationibus pro defunctis, manifeste hoc jam ex Tertulliano probavimus. Accedit quod ea, quae in Apocryphis scriptis sub Apostolorum titulo ac nomine sparsa fuerant, licet in primitiva Ecclesia pro suppositïtiis et rejectitiis habebantur, postea tamen consuetudine roborata, coeperunt paulatim titulum Apostolicarum traditionum usurpare. Ita cum in Apocryphis scriptis Clementis et Abdiae mentio fiat orationis pro mortuis, coepit Chrysostomus dicere esse Apostolicam traditionem.

Oratio et oblatio pro mortuis, est incertae traditionis consuetudo.

Oratio pro mortuis ex Apocryphis. Orationes pro mortuis unde?

5. Non ergo ex Scripturae Canonicae praescripto, mandato, promissione aut exemplo, originem habent orationes pro mortuis, sed ex naturali quadam humanae mentis affectione. Cura enim sicut pro absentibus ita etiam pro mortuis, qua ipsis bene esse vellemus, naturaliter, atque ut Augustinus loquitur, familiarius tangit nostrum affectum, quem habemus circa eos, qui nobis vel sanguine, vel familiaritate, vel religionis communione juncti sunt. Ex illa naturali humanae mentis affectione, apud Gentes orationes et oblationes pro mortuis ubique institutae, receptae, et usurpatae fuerunt, sicut supra ostendimus. Valde notabile autem hoc est, quod Sancti Veteris et Novi Testamenti, licet naturalem illam affectionem in morte suorum non minus sentirent, quam Gentes, nec minus ipsis bene cuperent, tamen non ausi fuerunt peculiarem cultum pro mortuis, ex propria intentione instituere, cum verbo et mandato Dei destituerentur. Machabaeus hoc ausus fuit, inclinata jam Judaismi religione. Sed sicut in Veteri Testamento nullum habuit praecedentem, ita in

Sancti in scriptura nullum cultum pro mortuis instituerunt. Machabaeus.

novo nullum habuit sequentem, nullum enim vel verbum, vel exemplum orationis aut oblationis pro mortuis exstat in Novo Testamento. Cumque in Scripturis Propheticis exsequiae et memoriae mortuorum celebratae legantur, prorsus tamen nulla fit mentio vel orationis, vel oblationis pro mortuis. David orat pro filiolo ex adulterio nato, qui ob poenam peccati in extremis admodum afflictim habebat, sed postquam audisset ipsum mortuum, statim surrexit. Et scribitur quidem, ingressus domum Domini adorasse, non autem pro anima defuncti pueri orasse vel sacrificasse. Quod sine dubio pro Absolone interfecto etiam fecisset, si absque verbo Dei ausus fuisset ex sua affectione, quam acerrimam tunc 2 Reg. 18 sentiebat, aliquid vel facere, vel instituere. Tanta tunc erat religio, ne ex humanis affectionibus etiam quod bonum videbatur, facerent, sed ut hoc tantum, quod Dominus praecipiebat, ita facerent, ne quid vel adderent, vel minuerent, Deuteronom. 12.

David orat pro puero decumbente non pro mortuo.

6. Post Apostolorum vero tempora, humana illa erga mortuos affectio, sensim coepit orationes et oblationes pro mortuis, in Ecclesiam invehere. Cum enim apud Gentes, magna pars religionis orationibus et oblationibus pro mortuis serviret, et plerique Christiani ex Paganismo conversi essent, ac existimarent Christianam religionem non debere facere homines inhumaniores: illam consuetudinem orandi pro mortuis, sicut alias multas aliquantulum ut videbatur ad pietatem Christianam inflexas, retinuerunt. Cumque Scripturae testimoniis et exemplis destituerentur, apocrypha quaedam, sicut dixi, sparsa sunt, ut non omnino a pietate videretur abhorrere. Ita cum Ethnici statis et praecipue anniversariis diebus, quando pro mortuis suis orabant, etiam epulas ad sepulchra deferrent, unde mortuis solatium quoddam accedere putabant, irrepsit hoc etiam in Ecclesiam, sicut Augustinus conqueritur Epistola 64. Alibi vero hoc ita reformatum erat, ut in memoriam defunctorum, amici cibos, et alia donaria in usum pauperum et Clericorum conferrent, sicut colligitur ex Origene libro tertio in Job, et qui conferebant, vocabantur Sportulantes. Cyprianus lib. 1, Epistola 9. Postea tales Sportularum collationes fieri coeperunt, quando celebrabatur Eucharistia, et vocabantur oblationes. Memoriae etiam defunctorum, et orationes pro mortuis, primum privatim fiebant ab amicis, sicut apud Tertullianum maritus pro uxore mortua orat, postea advocari coeperunt Sacerdotes, apud Origenem lib. 3 in Job. apud Dionysium oratio pro defuncto fit in templo, sed sine celebratione Eucharistiae. Tandem sicut omnes orationes Ecclesiae, in actione mysteriorum Eucharistiae recitari solebant, ita etiam commemoratio et commendatio defunctorum, in actionem illam translata est. Ita ut in traditione humana et in consuetudine adiaphora, variae et dissimiles fuerint observationes.

Orationes et oblationes pro mortuis post Apostolorum tempora coeperunt.

Epulae ad mortuorum sepulchra.

Sportulae. Sportulantes. Sportulae in Eucharistiae celebratione oblationes. Memoriae defunctorum et orationes pro mortuis primo privatae. Sacerdotes adhibiti. Translatae orationes pro mortuis in templa in actione Eucharistiae.

7. Ex his omnibus planum et manifestum est, orationem pro mortuis non esse Apostolicam doctrinam, aut divinum mandatum seu articulum fidei aut dogma necessarium, sed humanam traditionem, libera et varia consuetudine introductam, et tandem superstitiosa observatione roboratam. Ergo nec inde Purgatorio Pontificiorum igni sine Scriptura Canonica, autoritas potest conciliari, multo minus vero expiationes, propitiationes et satisfactiones per vivorum opera, pro peccatis defunctorum, contra Scripturam, inde confirmari possunt.

Oratio pro mortuis est humana tantum traditio.

8. Ostendemus jam porro, ne veterum quidem orationes pro mortuis, Pontificio purgatorio patrocinari. Falsum enim est quod dicunt, primitivam Ecclesiam in orationibus pro mortuis semper praesupposuisse purgatorium, et quae ipsi annexa esse volunt. Tertullianus primus est (non enim de Apocryphis jam loquimur) apud quem consuetudo oblationum et orationum pro mortuis legitur, qui tamen diserte et expresse asserit eam non esse ex Scriptura. Is igitur in libro de Monogamia inquit: Enimvero uxor pro anima scilicet defuncti mariti orat, et refrigerium interim adpostulat ei, et in prima resurrectione consortium, et offert annuis diebus dormitionis ejus. Et de exhortatione castitatis ad maritum defunctae uxoris inquit: Et jam repete apud Deum pro cujus Spiritu postules, pro qua oblationes annuas reddas. Stabis ergo ante Deum, cum tot uxoribus, quot illa oratione commemoras, et offeres pro duabus, et commemorabis illas duas. His verbis Tertullianus ostendit, duo fuisse in illa consuetudine sine Scriptura recepta, oblationes scilicet et orationes pro mortuis. Ne vero intelligatur de sacrificio aliquo propitiatorio, per sacerdotem pro mortuis oblato, Tertullianus dicit, uxorem offerre, et maritum reddere annuas oblationes. Et sportulas, quae in usum pauperum conferebantur, vocari et intelligi oblationes, manifestissimum est ex Canone Carthaginensi et Vafensi, 13, quaest. 2. Qui oblationes defunctorum, aut negant Ecclesiis, aut difficulter reddunt, tanquam egentium necatores, qui pauperes consolatione alimoniae et necessaria sustentatione fraudant, habendi sunt. Sed quia in oratione pro mortuis dicit animabus refrigerium postulatum, Pontificii inferunt inde insinuari, animas defunctorum nondum esse in loco refrigerii, sed in medio aliquo loco poenarum. Tertullianus vero lib. 4 contra Marcionem, et de anima, tantum duo constituit loca excipiendis animabus exutis corporibus, ubi sequestrentur in diem Domini, inferos scilicet, pro reprobis, pro animabus vero justorum sinum Abrahae, quem dicit esse regionem non coelestem, sublimiorem tamen inferis, praestantem refrigerium animabus justorum, donec consummatio rerum, resurrectionem omnium plenitudine mercedis expungat. Et hoc tantum dicit Tertullianus, pios animabus defunctorum suorum optasse hoc refrigerium, ac in resurrectione consortium. Non autem dicit animas justorum in loco aliquo poenarum esse. Imo contra Marcionem diserte dicit, eas interim a morte scilicet usque ad resurrectio-

Orationes veterum pro mortuis non patrocinantur purgatorio. Falsum axioma Pontificiorum. Oblationes et orationes pro mortuis leguntur primum apud Tertul.

Consequentia Papistica pro assertione purgatorii ex Tertulliano. Refutatio Pontificiorum ex Tertul.

Tertull. non dicit animas pro quibus oratur, esse in loco poenarum.

9\. nem, esse in refrigerio. Sed excipiunt Pontificii, absurdum et ineptum esse, postulare eis refrigerium, si jam in refrigerio essent. Audiamus igitur Dionysium, quaestionem illam de oratione pro mortuis ex professo explicantem, quo sensu vetus Ecclesia pro mortuis orarit, et quomodo orationes illas intellexerit. In hoc enim cardine tota haec controversia vertitur.

Quo sensu vet. Ecclesia pro mortuis orarit.

Dionysius. Ritus circa mortuos apud Dionysium.

Dionysius igitur, qui Areopagitae titulum praefert, describens ritus sui temporis circa eos qui obdormierunt, cap. 7. Ecclesiasticae Hierarchiae, non statas aut anniversarias habet orationes pro mortuis, non addit Sportularum oblationes, nec mysteriorum celebrationem, sed tantum funus in templum defert, atque ibi ante sepulturam Pontifex semel sacram precem super mortuum facit, deinde osculo salutat defunctum, quod reliqui praesentes etiam faciunt, postea infundit defuncto oleum, et corpus recondit. Haec ipsa rituum dissimilitudo et varietas ostendit, non esse divinas sanctiones, sed humanas liberas et indifferentes consuetudines seu observationes. Dionysius enim oblationes anniversarias, et mysteriorum celebrationem, quae alibi in exsequiis usitata fuerunt, non habet. Osculum vero defuncti, ut cujus etiam cadaver suave et pretiosum debeat esse, et infusionem olei habet, quae alibi non fuerunt usitata, quaeque ne hodie quidem Pontificii observant. Orationis vero supra mortuum, dicit, hoc fuisse argumentum, ut divina bonitas cuncta dimittat peccata, quae per humanam infirmitatem defunctus admiserit, eumque collocet in luce et regione viventium, in sinum Abrahae, Isaac et Jacob, in locum unde aufugit, dolor, tristitia et gemitus. Ex tali vero orationis forma, Pontificii statim solent inferre, animas defunctorum nondum esse in regione viventium, sed in loco tenebrarum, doloris, tristitiae et gemitus, unde orationibus sint liberandae, hoc est, in purgatorio. Sed consequentiam hanc Dionysius diserte negat, et expresse contrarium astruit. Non enim tres, sed duos tantum ordines ponit eorum, qui ex hac vita discedunt, ἱερῶν καὶ ἀνιέρων, Sanctorum et Profanorum. Profanos autem vocat illos, qui vel inquinamentis Ethnicis pleni, vel qui Sacramentis quidem initiati, ad damnabiles vero concupiscentias transfugerunt. Eos, quando ad finem hujus vitae perveniunt, dicit miserabiliter et invitos ex hac vita avelli, nulla bona spe subnixos propter pessimam vitam. Alterum vero ordinem morientium vocat Sacrorum, qui pie quidem vixerunt, sed tamen pro remissione peccatorum orant. Eos dicit cum firma et certa spe in divina (εὐφροσύνῃ) laetitia et hilaritate tendere ad mortis terminum, tanquam ad finem certaminum, cum animae ibi non possint ad deteriora converti et corpora beatam expectent resurrectionem. Propter haec inquit, obdormitio Sanctorum est in laetitia et spe immobili, quia pervenerunt ad finem certaminum. Item norunt se totos percepturos (χριστοειδῆ λῆξιν) Christiformem requiem, quando ad terminum hujus vitae pervenerunt. Qui igitur, inquit, ad terminum suorum certaminum venit, sacra impletur laetitia, magnaque cum (ἡδονῇ) jucunditate seu voluptate viam felicissimae regenerationis ingreditur. Propinqui vero defuncti (μακαρίζουσι) beatum illum praedicant, sicut et est, ut qui ad optatum victoriae finem pervenerit (πρὸς τὸ νικηφόρον εὐκταίως ἀφικόμενον τέλος) et autori victoriae persolvunt hymnos gratulatorios (χαριστηρίους), seipsos quoque orantes ad similem requiem admitti. Sumentes autem defunctum ad Pontificem ducunt, quasi sacris donandum coronis. Is coacto sacro coetu peragit precem (εὐχαριστήριον) complectentem gratiarum actionem pro illa Dei pietate, qua destructum est, injustum et tyrannicum illud contra nos omnes imperium, quodque non tantum, qui ad summum sanctitatis pervenerunt, sed et alii, qui summos illos gradus attingere non potuerunt ad remunerationem admittantur. Deinde ministri promissiones Scripturae de resurrectione recitant, et Psalmos idem sonantes decantant. Et rationem hujus reddit Dionysius, quia inquit, promissionum illarum lectiones et cantiones, declarant et explicant beatam illam requiem, in quam aeternaliter subvehuntur, qui divinum exitum consequuti sunt. Illae ipsae vero Lectiones et Cantiones (ἀποδεκτικαί) defunctum quasi amplectuntur et suscipiunt. Viventibus vero sunt exhortationes ad consimilem exitum. Postea praecipuus ex ministris, dimissis Catechumenis, Sanctos jam defunctos (ἀνακηρύττει) honorifica celebratione celebrat. Et cum illis etiam nuper defunctum, pari praedicatione prosequitur. Et hanc commemorationem dicit ideo fieri, ut audientes Sanctorum praemia ex Scripturis celebrata, et pie defunctum jam vere consortem seu socium exsistere (κοινωνὸν ὄντα) Sanctorum, qui a seculo sunt, in ipsis etiam simile desiderium excitetur, cum audiant quam vere beatum sit in Christo mori.

Osculum defunctorum. Oleum.

Argumentum orationis supra mortuum.

Dionysius duos ordines defunctorum constituit. Profani quomodo moriantur.

Sacri quomodo moriantur.

Exequiae Dionysii.

10\. Haec prolixius aliquanto recitavi ex Dionysio, ut ostenderem falsum esse, quod Pontificii dicunt, veterum orationes pro mortuis praesupposuisse purgatorium, hoc est, quod defunctorum animae, pro quibus oratur, non sint in requie, sed in doloribus, gemitibus et cruciatibus ignis. Dionysius enim prolixa oratione et multis verbis diversum et contrarium praesupponit, sicut manifestum est. Consequentiam etiam illam (si defunctis postulatur refrigerium, ergo nondum habent illud, sed sunt in cruciatibus) Dionysius ex professo refutat, ponit enim quaestionem: quare praesul oret, ut mortuus dimissis peccatis, collocetur in luce et in regione vivorum? Si enim illic quisque recipiet remunerationem, prout in hac

Dionysius refutat Pontificiorum argumenta.

vita gessit, defunctus vero suas operationes hujus vitae jam consummavit, quomodo per praesulis orationem ad aliam requiem, quam vita ipsius dignum est, transferetur? Et hic sane locus fuisset dicendi de poenis purgatorii de suffragiis et satisfactionibus vivorum pro mortuis, si tunc temporis Ecclesia orans pro mortuis, talia agnovisset. Sed Dionysius nihil horum dicit, tantum in genere respondet, justorum preces efficaces esse in hac vita, nedum post mortem pro iis tantum, qui digni sunt, et hoc exemplis de vivis ostendit. Orationis vero super mortuum dicit, hunc esse sensum: Pontifex didicit ex Scripturis divinitus traditis, quod illis, qui pie vixerunt, reddetur secundum opera ipsorum, sed tamen ita, ut divina bonitas per summam clementiam (παρορώσης) non respiciat, recordetur aut imputet maculas, quae ipsis ex humana infirmitate adhaeserunt. Nemo enim mundus est a sorde, inquit Scriptura. Et notabit Lector, Dionysium propter maculas peccati non conjicere defunctum in ignem Purgatorii, sicut Pontificii faciunt, ut ibi cruciatibus ignis excoquantur, sed dicit φιλανθρωπίαν Dei ex clementia eas condonare. Pergit autem quaerere, si haec certo promissa sunt, et dantur defunctis in Christo, quare Pontifex petit ea pro mortuis? Tres autem assignat rationes. I. Pontifex ad imitationem bonitatis Dei aliorum dona, tanquam proprias expetit gratias. II. Quia ipse Pontifex novit ea, quae divinitus promissa sunt, certo donari pie defunctis, ut igitur praesentibus etiam manifestet et confirmet, quae bona certo donanda sint pie obdormientibus, ideo ea in forma precationis proponit, quia quae juxta Deum petit, Pontifex consequitur. Et in illa sua oratione nihil aliud petit, quam quae in Scripturis expresse promissa sunt, donanda pie defunctis. Haec enim est sententia verborum Dionysii. III. Pontifex a Christo accepit potestatem clavium. (Quorum remiseritis seu retinueritis, etc. Quodcunque ligaveris aut solveris super terram, etc.) ut judicium Dei juxta verbum ipsius patefaciat et manifestet, Deo charos admittendo, et impios excludendo. Ita ergo in Christo defunctos (διαπορθμευτικῶς) quasi transmittens et transvehens eos in aeternam requiem, per absolutionem forma precationis, eos in lucem et regionem vivorum transferri ostendit. Et ostendunt veteres historiae, primum usum orationis pro mortuis fuisse in ipsis sepulturis. Fidelium enim funera faustis comprecationibus ad sepulturam deducebantur, sicut ostendit Chrysostomus in sermone quodam super verba 1. Thes. 4. Deinde in ipsa sepultura corpora fidelium defunctorum oratione presbyteri componebantur, sicut testatur Tertullianus libro de anima. Deinde cum in coemiteriis conventus Ecclesiasticos celebrarent, preces illae etiam post sepulturam repeti coeperunt, facta inde sunt anniversaria. Et tandem purgatorium inde exstructum est.

Dionysius non mittit animas ob maculas peccati in purgatorium.

Causae Dionysii cur pro mortuis oret Pontifex. Prima. Secunda.

Tertia.

11. Haec descriptio Dionysii manifeste et quasi ex professo refutat ea, quae Pontificii ex ritu orationis veterum pro mortuis, ad stabiliendum purgatorium suum, exsculpere moliuntur. Et ostendit qua de causa ac quo sensu veteres pro mortuis orarint, non quod senserint eos esse in cruciatibus, unde nostris suffragiis sint redimendi: Sed propter superstitum institutionem, exhortationem et consolationem. Licet enim credant et sciant, credentes defunctos jam venisse ad requiem: Tamen quia in spectaculo mortis magna est animi humani consternatio et perturbatio, cum quidem conspectus irae divinae, et terror divini judicii, propius tunc nos attingat, afficiat et quasi ob oculos versetur. Confugimus igitur ad Deum, quaerentes consolationem in verbo et sacramentis, legendo, audiendo, meditando, orando, credendo, et sperando. Usitatum autem est in gravioribus tentationibus, orationem saepius repetere, etiam quando ex verbo scimus priorem orationem exauditam esse, et ipsa talis oratio est fidei confirmatio, sicut in Psalmis talia exempla multa sunt, Et Job. inquit cap. 9: Cum invocantem me exaudierit, non tamen credo quod audierit vocem meam. Ita si quis post acceptam absolutionem et communionem in gravi casu mox rursus oret pro remissione peccatorum: Non ideo dubitat de veritate absolutionis et communionis, sed conscientiae infirmitas quaerit ita confirmationem, et ipsa talis oratio, quia nititur promissione absolutionis et communionis, confirmat fidem acceptae reconciliationis. Ita Christiani lugentes sciunt quidem promissiones divinas de iis, qui in Domino moriuntur, quando tamen in perturbationibus considerant infirmitates suorum, et quia coram non cernunt requiem et felicitatem eorum, confugiunt ad Deum, et precibus eos misericordiae Dei commendant, ut ita ipsis orationibus se confirment, de beatitudine defunctorum. Nituntur enim orationes tales, quales vetustissimae fuerunt, illis promissionibus: Qui credit in me, non videbit mortem, transibit per mortem in vitam, etiamsi morietur vivet: Beati mortui, qui in Domino moriuntur, etc.

Fundamenta orationum veterum pro defunctis.

12. Fuerunt itaque veterum orationes pro mortuis, non satisfactiones pro peccatis mortuorum, non redemptiones animarum ex igne purgatorii: Sed publicae celebrationes, applicationes et obsignationes promissionum divinarum, de remissione peccatorum, requie et salute pie defunctorum, fuerunt institutiones et exhortationes viventium, fuerunt consolationes et confirmationes lugentium, et fuerunt declarationes piarum affectionum animi erga defunctos. Bestialis enim ἀπάθεια esset, nihil affici morte suorum, memoriam amicorum defunctorum statim ex animo delere, non ipsis bene velle et bene precari, quae tamen omnia juxta verbum moderanda sunt. Hoc modo et in hanc sententiam etiam Apologia confessionis dicit: Nos non prohibere orationem pro mortuis. Et Lutherus in confessione sua dicit: Pro mortuis, quia Scriptura nihil meminit, existimo non esse peccatum, ex libera devotione, ita vel similiter orare, ut Deus animae, si in tali statu sit, misereatur, atque satis sit, quando semel vel bis illud factum fuerit. Vigiliae enim, Missae pro animabus, et anniversaria in Papatu prorsus inutilia sunt, imo sunt

Quid fuerint, quoque consilio factae sint orationes veterum pro defunctis.

Apologia confessionis Augustanae de oratione pro mortuis.

Diaboli nundinationes. Ita Lutherus. Sed tamen quorsum tandem evadant illa, quae sine Scriptura licet non mala pietatis specie, instituuntur et suscipiuntur, haec ipsa purgatorii historia ostendit.

13. Haec igitur historica observatio de oratione pro mortuis, adimit Pontificiis illum purgatorii praetextum, cui plurimum nunc tribuunt, et quo solo sperant, se mundum rursus fascinare posse. Nec vero solius Dionysii Hierarchia, memorias mortuorum ita interpretatur, sed et reliqui antiquiores ita senserunt.

Origenes de memoria mortuorum.

Origenes quidem Platonicum purgatorium alias strenue urget. Sed ritum Ecclesiarum suarum describens, lib. 3 in Iob, inquit: Non celebramus diem nativitatis, cum sit dolorum et tentationum introitus, sed diem mortis, utpote omnium dolorum depositionem, et omnium tentationum effugationem, quia non moriuntur, sed perpetuo vivent, hi qui mori videntur. Propterea et memorias Sanctorum facimus, et parentum nostrorum vel amicorum in fide morientium devote memoriam agimus, tam illorum refrigerio gaudentes, quam etiam nobis piam consummationem in fide postulantes. Item, Celebramus memoriam defunctorum, religiosos cum sacerdotibus convocantes, fideles una cum clero invitantes, ad haec egenos et pauperes, pupillos et viduas saturantes, ut fiat festivitas nostra in memoriam requiei defunctis animabus, quarum memoriam celebramus. Audis Christianos celebrasse diem mortis, suorum, eleemosynis et orationibus, non quod existimarint eos doloribus cruciari, unde exsequiis illis liberandi essent, sed quia fuerunt gratulationes in memoriam, quod defunctorum animae, per mortem ad omnium dolorum depositionem, ad omnium tentationum effugationem, et ad requiem pervenissent. Quae certe cum Pontificiorum purgatorio ex diametro pugnant.

14. *Cypriani sacrificium et oblatio pro defunctis quid sit.*

Cyprianus quidem novo et peculiari modo loquitur: Offerre pro defunctis et sacrificium pro dormitione eorum celebrare, lib. 1, Epist. 9. Quas phrases interpretantur Pontificii de sacrificio propitiatorio, et de suffragiis pro expiandis et redimendis animabus defunctorum. Sed ipse Cyprianus, et quidem in eadem Epistola interpretatur se, quod oblationes pro dormitione alicujus, intelligat sportularum contributiones: sacrificium vero pro dormitione celebrare, interpretatur ibidem, nomen alicujus in prece sacerdotum, quae in administratione Eucharistiae fiebat, nominare: Et pro aliquo sacrificare, ibidem aperte ita interpretatur: Deprecationem aliquam nomine ejus in Ecclesia frequentare, quod lib. 3, Epistola 14 vocat nomen alicujus offerre. Quod autem non senserit Cyprianus, illa quae appellabat sacrificia pro defunctis, esse propitiationes aut satisfactiones pro peccatis ipsorum, ex ipsius explicationibus constat. Nam

Oblationes et sacrificia pro Martyribus.

lib. 3, Epistola 6. Oblationes et sacrificia pro Martyribus celebrari dicuntur, quando commemorationes certaminum, et memoria gloriosae mortis ipsorum celebratur. Cum tamen, sicut Augustinus inquit: Injuriam martyri faciat, qui pro martyre orat. Ita lib. 4, Epistola 5 de martyribus ex Celerini familia loquens: Quos certe non in cruciatibus ignis, sed in gloria coelesti esse sentit, dicit: Sacrificia pro eis semper, ut meministis offerimus, quoties martyrum passiones et dies anniversaria commemoratione celebramus. Atque ideo lib. 1, Epistola 9 non vult pro ejus dormitione offerri, et nomen ejus ad altare nominari, qui presbyterum actorem seu tutorem nominaverat, non quod sentiret ipsum ideo in aeternum damnatum esse, sed ne Ecclesiastica celebratione post mortem honoraretur, qui contra statutum positivum, presbyterum tutorem fecerat. Ita etiam pro

Oblationes et sacrificia pro vivis.

vivis dicit Cyprianus offerri seu sacrificari, quando in precibus, quae fiebant in administratione Eucharistiae, gratiae pro iis agebantur, vel aliquid orabatur, ut libro tertio Epistola 1 ad Lucium ab exilio cum suis reversum, inquit: Hic quoque in sacrificiis atque in orationibus nostris, non cessamus Deo gratias agere, et orare pariter ac petere, ut qui perfectus est et perficiens custodiat et perficiat in vobis confessionis vestrae coronam. Ita lib. 3, Epist. 15

Oblatio pro lapsis. Purgatorii cruciatus Cyprianus non asserit. Sermo Cypriani de mortalitate.

et 16 pro lapsis offerre, est pro ipsis Eucharistiam parare, et preces pro ipsis facere. Cyprianum vero nullos, qui in Domino moriuntur, cruciatibus purgatorii terrere, sed promissione beatitudinis magnis asseverationibus consolari, pulcherrimus ejus sermo de mortalitate satis ostendit. Ejus est, inquit, mortem timere, qui ad Christum nolit ire. Ejus est ad Christum nolle ire, qui se non credit cum Christo incipere regnare. Simeon dicens: Nunc dimittis servum tuum in pace, contestatur tunc esse servis Dei pacem, tunc liberam et tranquillam quietem, quando de istis mundi turbinibus extracti, sedis et securitatis aeternae portum petimus. Ad refrigerium justi vocantur, ad supplicium rapiuntur injusti, etc.

15. *Nazianzenus quomodo oret pro mortuis.*

Ita Nazianzenus oration. 7 praesupponit: Caesarium jam adeptum esse salutem, et animam ipsius dignum fructificare honorem. Postea vero addit: Nunc o vitae et mortis Domine Caesarium suscipe, hunc enim tuis *συγχωροῦμεν λόγοις οἷς τὸ πᾶν φέρεται*, tuis rationibus, quibus totum universum gubernas committimus, cui et nostras animas, et qui ante nos discesserunt *παρακατατιθέμενοι*, tanquam depositum commendantes.

16. *Ambrosius orat pro iis, quos credit jam aeternae vitae beatitudine frui.*

Ambrosius de obitu Valentiniani: Non dubitemus de meritis Valentiniani, credamus vel Angelorum testimoniis, quod detersa labe peccati ablutus ascendit, quam sua fides lavit, credamus, quia ascendit a deserto, hoc est, arido et inculto loco, ad illas florentes delectationes, ubi cum fratre conjunctus, aeternae vitae fruitur voluptate. Beati ambo, si quid meae orationes valebunt, nulla inhonoratos vos mea transibit oratio. Omnibus vos oblationibus frequentabo. Quis prohibebit vos innoxios nominare? etc. Vides Ambrosium praesupponere, illos jam detersa labe peccati ablutos esse, et aeternae vitae delectationibus jam frui, pro quibus oraturum se dicit. Et certe in Valentiniano, qui Catechumenus mortuus erat, propter quod etiam sorores ipsius superstites valde contristabantur, locum habuisset id, quod Pontificii de purgatorio dicunt, per orationes et

oblationes posse animas post mortem, a peccatis et a poenis solvi. Sed Ambrosius dicit: Ipsum jam peccatis ablutum et innoxium, aeternae vitae frui voluptate. Quare vero oraturus est pro ipso, si haec jam habet? Respondet, Dolor plerumque solatium est dolentis. Item, Est in piis affectibus quaedam etiam flendi voluptas. Et in commemoratione ejus, quem amissum dolemus, acquiescimus. Item, Non transibo vos inhonoratos, etc. Ita de obitu Theodosii, ex fide ipsius probat, animam ejus jam conversam in requiem. Et addit: Absolutus dubio jam certamine, fruitur nunc Theodosius luce perpetua, tranquillitate diuturna, etc. His praesuppositis addit orationem: Da requiem servo tuo Theodosio, illo convertatur anima ejus ubi mortis aculeum sentire non possit. Dilexi virum, et ideo prosequar eum, usque ad regionem vivorum, nec deseram, donec fletu et precibus inducam virum, quo sua merita eum vocant, in montem Domini, ubi perennis vita, nullus gemitus, nullus dolor, etc. Vides Ambrosium quidem orare pro Theodosio, sed praesupponere, quod anima jam sit conversa in requiem, ac fruatur jam luce et tranquillitate. Statim, etiam post orationem illam dicit: Manet ergo in lumine Theodosius, et sanctorum coetibus gloriatur, illic complectitur Gratianum, et in regno Christi considerat templum ejus, etc. Ita lib. 2, epist. 8 de Faustini sorore: Meliorem illic vitam exigit, itaque non tam deplorandam, quam prosequendam orationibus reor, nec moestificandam lacrymis, sed magis oblationibus animam ejus Domino commendandam arbitror. Audi vero quid subjungat: Securus inquit de meritis ejus et fide. Item, Quid est, quod ingemiscamus pro mortuis, cum jam reconciliatio mundi facta sit apud patrem per Christum, quoniam ergo beneficia Christi tenemus, cum apud omnes, tum apud te, legatione pro Christo fungimur, ut novetur irrevocabilia esse dona Dei, ut credas quod semper credidisti, nec novo moerore tuam in dubium adducas sententiam, quia ideo peccatum factus est Dominus, ut tolleret peccatum mundi, ut essemus in illo omnes justitia Dei: non jam culpae obnoxii, sed justitiae remuneratione securi. Haec Ambrosius orans pro mortuis. Ex hisce testimoniis manifestissimum est, falsum esse quod Pontificii fingunt, praesuppositum veterum in orationibus pro mortuis hoc fuisse, quod crediderint, piorum animas post mortem esse in peccatis et in cruciatibus ignis, unde nostris orationibus et suffragiis, tanquam expiationibus et satisfactionibus, sint liberandae et redimendae. Imo hoc praesupponunt veteres, piorum animas pro quibus orant, deterea labe peccati, jam esse ablutas et innoxias, esse salvas, in luce perpetua: Frui illic vita meliore, imo tranquillitate et delectione vitae aeternae, in sanctorum coetibus, etc. Causas igitur orationum habuerunt, non quas Pontificii fingunt, sed quas ex Dionysio jam explicavimus.

Cur igitur pro beatis oret Ambrosius. — *De obitu Theodosii.* — *De sorore Faustini.* — *Concidit figmentum Pontificium, de Purgatorio exstructum, ex vet. orat. pro mortuis.*

17. Sed transeamus ad Epiphanium. Quod enim non omnes in vulgo tunc usitatas orationes pro mortuis, ea fidei analogia intellexerint, sicut de vetustissimis jam dictum est, inde colligitur, quod Aerius quidam certamen hac de re movit. Disputationem autem Aerii Epiphanius ita describit, (τίνι τῷ λόγῳ) qua ratione aut qua de causa, sive quo sensu, post mortem nomina defunctorum recitantur? Oret enim vivus, aut oeconomiam fecerit (quod vel de administratione Eucharistiae, vel erogatione eleemosynarum intelligi potest) sed quid mortuus inde utilitatis consequetur? Si autem (ὅλως) omnino oratio eorum qui hic sunt, eos qui (ἐκεῖσε) illic sunt, (ὤνησε) juvare potuerit, nemo ergo εὐσεβείτω) religionem colat, nemo benefaciat, sed amicos aliquos paret, quocunque velit modo, vel pecunia conducens, vel in morte amicos rogans, ut orent pro eo, ne quid ibi patiatur, nec quae ab eo admissa sunt (ἀνηκέστων) vel gravissima scelera (ἐκζητηθῇ) exquirantur. Haec verba ostendunt Aerium disputasse, τίνι λόγῳ, quo sensu, qua ratione, et ob quam causam, defunctorum nomina in precibus recitarentur. Videntur autem illa Aerii verba, quae tanquam responsio sunt ad propositam quaestionem, ex vulgi tunc opinionibus et sermonibus sumpta esse, quando dicit: Preces eorum, qui in hac vita sunt, omnino juvare eos, qui ex hac vita excesserunt. Inde vero Aerius texuit consequentiam falsae et impiae sententiae. Nempe, si quis in hac vita, nec religionem ad Deum, nec charitatem ad homines coleret (hoc enim volunt duo verba εὐσεβεῖν καὶ ἀγαθοποιεῖν) sed vel gravissima scelera committeret, et sine remissione eorum in impoenitentia hinc discederet, modo post mortem precatores aliquos haberet, non daturum ipsum in altera vita scelerum poenas. Et hanc impiam sententiam, Aerius falso et per calumniam Ecclesiae tribuit, quasi ipsa hoc sensu, hac ratione, et hac de causa, pro mortuis oraret. Vide autem, quid Epiphanius respondeat: Quod si fuisset in Pontificiorum sententia, respondendum ipsi fuisset orationibus illis omnino juvari mortuos, et quidem ita. I. Ut peccata quae ipsis in hac vita remissa non essent, postea in altero seculo, propter orationes et suffragia vivorum, tanquam expiationes et propitiationes, remmitterentur. II. Ut satisfactiones pro peccatis debitae, sed in hac vita non plene expensae post mortem a viventibus loco et nomine defunctorum exsolverentur. III. Ut a poenis et cruciatibus ignis purgatorii, per orationes et suffragia viventium liberarentur et redimerentur. Sed horum nihil Epiphanius respondet, imo in responsione hoc praesupponit, eos defunctos, pro quibus superstites orant, esse et vivere apud Dominum, quod sumptum est ex 2. Cor. 5, Phil. 1, Luc. 23. Quae hypothesis responsionis, simpliciter totum purgatorium Pontificium evertit, δι' ἀπελθόντες εἰσὶ καὶ ζῶσι παρὰ τῷ δεσπότῃ, quod scilicet illi, qui ex hac vita excedunt, sint et vivant apud Dominum nostrum Jesum Christum.

Epiphanii seculum de orationibus pro mortuis. Aerii certamen. — *Aerii consequentia.* — *Responsio Epiphanii.* — *Axioma Epiphanii.*

18. Hoc vero cum Epiphanius tanquam certum fir-

mum ex fixum principium fidei praesupponit, audi quas alias rationes et causas recitet, quo sensu Ecclesia tunc pro mortuis orarit. Sumpserat Aerius ex vulgi sermonibus et opinionibus: Quia orationes illae pro mortuis fiunt, ergo omnino etiam ipsis mortuis prosunt. Epiphanius vero primo recitat causas et rationes illarum orationum, quae ad viventes seu superstites pertinent, quod iterum diligenter notetur. Ita enim inquit, reddens primam causam commemorationis nominum defunctorum, τί ἂν εἴη τούτου προυργιαίτερον, τί τούτου καιριώτερον καὶ θαυμασιώτερον, παρόντας πιστεύειν, etc. Quid potest utilius, quid opportunius, quid admirabilius esse, quam quod superstites, qui in praesenti vita sunt, in ea fide et sententia sint, ut credant eos, qui hinc migrant, vivere, et non prorsus interiisse seu desiisse (ἀνυπαρξίαν enim vocat) sed esse et vivere apud Dominum? Primam igitur utilitatem commemorationis defunctorum hanc ponit, quod superstites illo ritu commonefiant, de hoc articulo fidei, quod qui in fide moriantur, non intereant, sed quando hinc discedunt, quod sint et vivant apud Dominum, ideo scilicet in precibus, quae fiebant in administratione coenae Domini, ipsorum facta fuit mentio, ut esset talis publica confessio apud superstites.

Causae orandi pro mortuis tempore Epiphanii.

Prima causa.

19. Secundam causam et rationem hanc tradit, ὅπως ἂν τὸ σεμνότατον κήρυγμα διηγήσοιτο (quibus verbis respicit ad τὸ ἀνακηρύττειν Dionysii) ὡς ἐλπίς ἐστιν ὑπὲρ ἀδελφῶν εὐχομένοις ὡς ἐν ἀποδημίᾳ τυγχανόντων, ut praeclarum illud encomium enarretur, quod illi, qui pro fratribus orant, spem habeant, tanquam de illis, qui in peregrinatione sunt. Hoc loco Lindanus ἀποδημίαν interpretatur lugendam peregrinationem a Domino, transigendam in carcere purgatorii, ubi in igne luendum sit supplicium pro peccatis, unde orationibus vivorum sint liberandi sed scelerata est haec perversio et verbi et sensus. Paulus enim 2. Cor. 5 diserte dicit, Pios quando a corpore peregrinantur, praesentes adesse apud Dominum Et idem diverso respectu esse ἐκδημίαν et ἐνδημίαν. Quando enim in hac vita sumus, tunc domi sumus in corpore, sed peregre absumus a Domino, quando vero tabernaculum corporis deponimus, tunc peregrinamur a corpore, sed praesentes sumus apud Dominum. Ita enim Philipp. 1 dicit: Mortem esse ἀπόλυσιν, discessionem scilicet ex hoc mundo sed ita, ut pie mortuus, eo ipso quo ab hoc mundo discedit, sit cum Christo. Epiphanius igitur pie mortuos dicit esse ἐν ἀποδημίᾳ in peregrinatione. Sed cujus respectu? Paulus dicit: Respectu carnis et mundi hujus, mortem esse peregrinationem, sed illa peregrinatione pie defunctos domi et praesentes esse apud Dominum seu cum Christo. Lindanus vero adversa fronte contradicit Paulo, pios scilicet quando per mortem tabernaculum hujus corporis deponunt, tunc demum incidere in lugendam peregrinationem a Domino, in quo exilio, tanquam in carcere, cruciatibus ignis excarnificentur, ut lamentabiliter ejulare cogantur: Misereminі mei saltem vos amici mei. Quod si Paulum Lindanus pro sui ordinis professione non curaret, at saltem, cum Patribus plus tribuat, cogitasset, quod Nazianzenus, ubi Caesarium mortuum vocat primitias ἀποδημίας peregrinationis suae, addat explicationem, quod intelligat peregrinationem non a Domino, sed ab hoc mundo ad Dominum. Dicit enim animas illorum peregrinantium deponi apud Dominum, et a Domino suscipi, imo saltem inspexisset, quod in proximo versu Epiphanius praecepit, Ecclesiam quando orat pro mortuis, credere eos, qui pie ex hac vita excedunt, esse et vivere apud Dominum. Et tanta tamen Episcopi impudentia est, quod in proximo sequenti versu audet fingere, pie defunctorum lugendam peregrinationem a Domino in suppliciis et cruciatibus. Vere Pontificia est haec falsatio, digna non mitra tantum, sed si foetura gregem suppleverit, galero etiam. Sed talis est Pontificii purgatorii veritas, ut nisi mendaciis defendi non possit. Sensus autem Epiphanii manifestus est: Superstitibus spem esse de defunctis fratribus, qualis est de peregrinantibus, non certe ut illi ad nos in hoc exilium redeant, sed ut nos ex hac miseriarum valle, ad ipsos in patriam accersamur, 2. Reg. 12. Sicut Cyprianus mortem piorum recte vocat accersionem Dominicam, qua morientes non amittuntur, sed praemittuntur, recedentes praecedunt tanquam proficiscentes et migrantes ad patriam. Sicut spem illam Cyprianus sermone de mortalitate pulcherrime explicat. Quis non ad suos, inquit, navigare festinet? patriam nostram Paradisum computamus: Magnus illic nos charorum numerus exspectat, parentum, fratrum, filiorum, frequens nos et copiosa turba desiderat, jam de sua immortalitate secura, et adhuc de nostra incolumitate sollicita, ad horum conspectum et complexum venire, quanta et illis et nobis laetitia, ubi summa et perpetua felicitas? etc. Hujus igitur beatae spei commonefactionem, testimonium et confessionem, Epiphanius dicit fuisse ritum commemorationis defunctorum, et orationis pro mortuis. Sicut igitur prima, ita etiam secunda haec Epiphanii ratio et causa orationis pro mortuis, publicum et sonorum testimonium dicit, contra Pontificiorum purgatorium, sicut manifestum est, atque etiam ideo Lindanus sua falsatione sensum depravare conatus fuit.

Secunda causa.

Lindani contorta depravatio Epiphanii.

ἀποδημία mortuorum juxta Epiphanium.

Lindanus Paulo contrarius.

Nazian. de ἀποδημίᾳ pie mortuorum

Lindani impudentia tali digna Episcopo.

Sententia Epiphanii.

Cyprianus. Mors est accersio Dominica.

20. Tertiam causam his verbis obscure sane ponit Epiphanius, ὠφελεῖ δὲ καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτῶν γενομένη εὐχὴ, εἰ καὶ τὰ ὅλα τῶν αἰτιαμάτων μὴ ἀποκόπτοι, ἀλλὰ οὖν γε διὰ τὸ πολλάκις ἐν κόσμῳ ἡμᾶς ὄντας σφάλλεσθαι, ἀκουσίως τε καὶ ἑκουσίως, ἵνα τὸ ἐντελέστερον σημανθῇ, etc. Prodest autem, quae pro defunctis fit oratio, licet totam culpam non abscindat seu tollat, verum enimvero propterea quia nos dum in hoc mundo sumus, saepe et sponte, et non sponte erramus seu offendimus, ut id quod perfectius est signi-

Tertia causa.

ficetur. Nam et justorum et peccatorum commemorationem facimus: Pro peccatoribus quidem, misericordiam Dei deprecantes, pro justis vero Patriarchis, Prophetis, Apostolis, Martyribus, etc. ut Christum ab hominum ordine discernamus, per honorem, quem ipsi exhibemus, utque cultum ei reddamus. Lindanus hoc etiam loco crimen falsi committit: Nam pro ἐντελέστερον legit: εὐτελέστερον, et interpretatur (ut quod levissimum est, dicam) cum verba perspicua et nota sint, et tota sequens periodus efflagitet illum sensum, quem Perionius etiam reddidit (ut id, quod perfectius est, significetur) hoc est, ut Epiphanius ipse subjungit, ut Christum a reliquorum hominum ordine separemus, nullus enim hominum, etiamsi millies et ultra in justitia degat, potest Christo comparari seu adaequari. Lindanus etiam αἰτιάματα libenter vellet interpretari poenas seu supplicia luendorum peccatorum, ut Epiphanium ita obtorto collo in Pontificiorum purgatorium petraheret, sed crimina, ob quae quis accusatur, hoc vocabulo significari vel ex 25. cap. Act. notum est, quodque in objectione Aerius vocarat ἁμαρτήματα, hoc in responsione Epiphanius vocat αἰτιάματα. Et ex collatione objectionis Aerii, et responsionis Epiphanii intelligi potest, quis sit sensus quando dicit, orationem pro mortuis non abscindere τὰ ὅλα τῶν αἰτιαμάτων, tota peccata: Aerius enim objecerat, si quis vel gravissima scelera committat, et in impoenitentia sine remissione eorum hinc discedat, posse ipsum post mortem orationibus ita juvari, ut Deus peccata ab ipso non exquirat, ut pro ipsis aliquid pati cogatur. Ad hanc objectionem Epiphanius respondet, orationem pro mortuis nequaquam posse tollere tota peccata, hoc est, mortuis, qui in impoenitentia prorsus sine remissione peccatorum hinc discesserunt, non posse per orationes veniam in altero seculo impetrari, et nominat, τὰ ὅλα, quia Aerius in sua objectione quaesierat: An mortui ὅλως juventur orationibus viventium. Dicit igitur Epiphanius ὅλα tota peccata non posse tolli per orationes pro mortuis. Hoc enim axioma ponit extra controversiam. Num vero Epiphanius sentit, si non tota peccata, at saltem quaedam seu partem eorum posse per orationes pro mortuis, post hanc vitam remitti? Hoc quidem Pontificii inde nectunt, sed Epiphanius hoc prorsus non dicit, sicut verba ipsius ostendunt. Et quaestio est, quid Epiphanius ipse dicat, non quid Pontificii ipsi affingant. Requirebat autem omnino series orationis et sententiae, ut si ita sensisset, subjungeret: Etsi non tota peccata, tamen quia in hoc mundo saepe et voluntarie et involuntarie peccamus, illa saltem peccata, etiamsi in hac vita remissa non fuerint, post mortem posse remitti per vivorum orationes pro mortuis. Sed quicquid disputetur de anacoluthis Epiphanii, certum est, Epiphanium hoc non dicere, sed in suspenso hoc relinquit. Et ne Scholastici quidem Scriptores audent affirmare aliquam peccatorum seu culparum remissionem post mortem in altero seculo fieri, sed de

Lindanus in Epiphanio crimen falsi committit.

Sententia Epiphanii ex contextu et causis dicendi.

poenis tantum disputant. Observet autem Lector quam caute verba ponat Epiphanius. Aerius quaesierat, an omnino ipsis mortuis aliquid prosint preces, quae pro ipsis fiunt? Epiphanius vero respondens, non dicit, omnino ipsis mortuis prosunt, sed simpliciter inquit: Illa oratio quae pro mortuis fit, prodest. Quomodo vero? Quia, inquit, dum in hoc mundo sumus, in multis offendimus omnes. Num igitur qui in vita, illorum peccatorum remissionem, nec quaesivit, nec accepit, post mortem, per aliorum orationes veniam potest consequi? Hoc certe Epiphanius non dicit, sed inquit, in eadem prece, qua misericordiam Dei imploramus, et peccatorum mentionem facimus, et Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum etc. ut scilicet illud, quod perfectius est, significetur, ut scilicet Christus ab omnium hominum ordine, quantumlibet justorum discernatur, hoc est, neminem quantumvis justum, ita salvum esse, sicut Christus, propria scilicet justitia, sanctitate seu mundicie, propriis virtutibus et meritis, sed omnibus ut salventur, misericordia Dei et remissione peccatorum propter Christum opus esse, et eos qui salvi sunt, non propria justitia, sicut Christus, sed ex misericordia Dei per remissionem peccatorum propter Christum salvos esse. Et prorsus idem hoc est, quod etiam Dionysius, sicut ostendimus de oratione pro mortuis, dicit, quod scilicet veterum ritus commemorationis defunctorum, et orationis pro mortuis, fuerit publica et solennis commonefactio infirmitatis et corruptionis naturae humanae, in omnibus etiam sanctissimis, et item praeclara confessio: Neminem sua justitia, sed omnes etiam sanctissimos, ex misericordia Dei per remissionem peccatorum propter Christum salvari. Atque ita hoc ritu, Christo suus honor (inquit Epiphanius) deferebatur, ut qui solus sine peccato fuit, imo qui solus sua nos justitia, a peccato et ira Dei liberat. Ex Epiphanio igitur purgatorium Pontificium nequaquam potest stabiliri. Ejus enim praesuppositum est, eos, pro quibus orant, mortuos jam esse et vivere apud Dominum. Graeca ergo Ecclesia, nec Epiphanii tempore, sicut nec postea unquam credidit, piorum animos in cruciatus ignis purgatorii post mortem conjici. Oravit quidem pro mortuis, sed alio sensu, et aliis de causis sicut monstratum est. Atque hic est status controversiae inter nos et Pontificios, quando de veterum ritu orationis pro mortuis disputatur.

Aerii quaestio, Epiphanii responsio.

Summa verborum Epiphanii.

Purgatorium ex Epiphan. astrui nequit. Ratio.

21. De Epiphanio vero dissimulandum non est, ipsum in hac disputatione, non aperte et libere ea quae facies disputationis postulabat, explicare. Aerius enim offensus vulgi opinionibus et sermonibus quaesivit, an omnino ipsis mortuis prosint orationes, quae pro ipsis fiant, et an a peccatis per illas orationes post mortem liberentur? Ad has objectiones cum Epiphanius respondere debebat, hoc quidem dicit, tota peccata, aut totam culpam non posse post mortem, per aliorum orationes abscindi. Ad residuam vero partem quaestionis: An ergo quaedam peccata, post mortem de-

Epiphanius non totam quaestionem Aerii explicat.

Epiphanius cessit opinionibus vulgi sui temporis.

mum, per aliorum orationes remittantur, nihil respondet, sed propter vulgi opiniones, quas reprehendere non audet, et tamen confirmare non potest, in suspenso hoc relinquit, et de industria obscuritatibus (sicut textum legenti patet) involvit. Sicut etiam ad illam Aerii objectionem (an omnino ipsis mortuis orationes, quae pro ipsis fiunt, prosint? Item quid et quantum) aperte non respondet. Dicit quidem orationes, quae pro mortuis fiunt, utiles esse, non autem addit: ipsis mortuis, sed ad alias causas et rationes propter quas utiles sint tales orationes, confugit. Ita homines fuerunt Patres, qui consuetudinibus et opinionibus suorum temporum saepe cesserunt, praesumptiones vulgi non semper, sicut Augustinus inquit, libere ausi fuerunt reprehendere. Haec nos libere fatemur, qui patrum literas non ut Canonicas habemus, sed ex Canonicis consideramus. Quod enim Epiphanius non affirmat, sed propter vulgi opiniones in suspenso relinquit, illud ipsi Scholastici diserte et prorsus negant, ullam scilicet culpam post mortem remitti. Sentiunt enim et recte quidem, omnem culpae remissionem non nisi in hac vita fieri.

Autoritas Patrum Scholasticorum principium remiss. culpae in hac vita fieri.

22. Nos vero in hac serie historiae de oratione pro mortuis, hanc observationem considerabimus, quomodo progressu temporis sensim facta fuerit doctrinae inclinatio. Vetustissimi enim rationes orationis pro mortuis, recte, sicut monstravimus, explicarunt. Epiphanius vero propter vulgi persuasiones, primum in suspenso reliquit illa, quae diximus. Non multo vero post Augustinus affirmative ea coepit disputare, unde tandem tota Camarina purgatorii exstructa est. Sicut jam ordine ostendemus.

23. Et Augustinus quidem orans pro matre sua defuncta, veterum vestigia sequitur, libro confessionis 9, cap. 13. Inquit enim: Quanquam illa sic vixit, ut laudetur nomen tuum, in fide moribusque ejus, non tamen audeo dicere, nullum verbum exiisse ab ore ejus contra praeceptum tuum. Et vae etiam laudabili vitae hominum, si remota misericordia discutias eam. Quia vero non exquiris delicta vehementer, fiducialiter speramus, aliquem apud te locum inveniri indulgentiae. Nunc itaque pro peccatis matris meae deprecor te, exaudi me per medicinam vulnerum tuorum, quae pependit in cruce, et sedens ad dextram tuam te interpellat pro nobis. Dimitte Domine, dimitte obsecro, ne intres cum ea in judicium. Et credo quod jam feceris, quod te rogo, sed voluntaria oris mei approba Domine, etc. Audis Augustinum orare pro matre sua, non quod existimet eam in cruciatibus purgatorii haerere, aut adhuc in judicio Dei peccatis obnoxiam teneri. Credit enim jam assecutam esse quod rogat, causam vero orationis assignat, quod sit bene affectae voluntatis erga matrem desiderium. Ex eadem etiam confessione colligi potest, quo sensu et qua ratione, in actione administrationis Eucharistiae, facta fuerit commemoratio defunctorum, non ut opus illud esset satisfactio aut propitiatio pro peccatis mortuorum: (Neque enim pro mortuis instituta est Eucharistia) sed ut esset testimonium et confessio de illo articulo fidei, quo credimus communionem seu societatem Sanctorum, eorum scilicet, qui jam in altera vita cum Christo regnant, et fidelium qui adhuc sub cruce, in hac miseriarum valle militant. Quia enim nexus communionis membrorum hujus corporis est caput Christus, licet igitur illi deposito peccato jam sint in aeterna beatitudine, nos vero corpus peccati et mortis adhuc circumferamus, tamen credimus nos esse concives et cohaeredes regni et salutis ipsorum. Ejus enim corpore et sanguine communicamus, et salvi sumus spe, cujus meritis et communione, ipsi aeternam beatitudinem jam possident. Ita de civitate Dei lib. 20, cap. 9 dicit: Neque enim piorum animae mortuorum separantur ab Ecclesia, quae etiam nunc est regnum Christi, alioquin nec ad altare Dei fieret eorum memoria, in communione corporis Christi, etc. Item, ut amici defunctorum, considerantes humanae vitae imbecillitatem, certam sibi consolationem propositam haberent, eos, qui in Christo obdormiunt, licet multis et magnis infirmitatibus circumdati fuerint, non tamen ideo ex regno Dei excludi, aut in aeternam damnationem abjici, sed propter victimam filium Dei cujus in Eucharistia dum viverent, participes facti essent, in aeternam beatitudinem recipi, ideo voluerunt commemorationem nominum defunctorum, in ipsa actione Eucharistiae fieri. Ita Augustinus de matre sua moritura inquit: Memoriam sui ad altare fieri voluit, cui nullius diei intermissione servierat, unde sciret dispensari victimam, qua deletum est chirographum quod erat contrarium nobis, qua triumphatus est hostis computans delicta nostra, et quaerens quid objiciat, et nihil inveniens in illo, in quo vincimus. Quis ei restituet pretium, quo nos emit, ut nos auferat ei? Ad cujus pretii nostri Sacramentum, ligavit ancilla tua animam suam vinculo fidei: Nemo a protectione tua dirumpat eam. Non se interponat, nec vi, nec insidiis Leo et Draco. Neque enim respondebit illa nihil se debere, sed respondebit dimissa debita sua ab eo, cui nemo reddet, quod pro nobis non debens reddidit. Haec profecto praeclara confessio est, qua fide Monica in Christo sit mortua, et qua spe Augustinus confidat, eam habere remissionem peccatorum, et esse haeredem vitae aeternae.

August. pro matre Monica orans.

August. non statuit matrem suam in purgatorio cruciari, etsi pro ea oret.

Quo sensu defunctorum commemoratio facta in actione Eucharistiae.

24. Haec quae veteres hoc modo explicant, Scripturae non adversantur, et sane aequum est, veteris Ecclesiae ritus hoc modo ad analogiam fidei candide interpretari: Negari tamen non potest, cum talis doctrina, confessio et consolatio, de iis qui in Christo moriuntur, exemplo Scripturae, alia forma, simplicius, clarius et commodius potuisset proponi et declarari, periculose fecisse veteres, quod sine mandato et exemplo Scripturae, in forma orationis pro mortuis, et quidem in ipsa actione Eucharistiae, quae pro vivis instituta est, hoc fecerunt, cum et ritus et ipsa forma verborum in oratione pro mortuis, aliud videatur auribus et sensibus ingerere, quam veterum declarationes interpretentur. Satius certe fuisset cum Scriptura loqui (Lucerna enim pedibus nostris est verbum Domini, et qui loquitur, loquatur eloquia

Veteres sine mandato et exemplo Scripturae orationes pro mortuis et commemorationes eorum in actione Eucharistiae instituerunt.

Dei), quam sine Scripturae Canonicae exemplo, alia et periculosa forma, quae facile alium sensum recipere posset, sententiam per se non impiam publice in Ecclesia proponere. Quas enim opiniones et persuasiones vulgus inde conceperit, quibus etiam Episcopi tandem cedere coeperunt, donec purgatorium Pontificium inde conflatum est, haec ipsa historia ostendit. De Epiphanio enim jam diximus, quomodo tales vulgi opiniones, cum confirmare non possit, tamen refutare etiam non ausit. Augustinus vero et Chrysostomus tempori, consuetudini, et receptis vulgi opinionibus plus concedere, et orationes pro mortuis aliter, quam veteres fecerant, sine Scriptura interpretari coeperunt. Cum enim vulgo multi contenderent, orationes pro mortuis, quas non inanes esse praesumebant, adeo esse efficaces, ut per eas etiam illi, qui sine poenitentia in peccatis contra conscientiam mortui essent, Deo post mortem reconciliarentur et salvarentur: Alii vero ex Scriptura et ex veterum sententia contra disputarent, unumquemque post hanc vitam ita judicari, prout in hac vita se gessit et orationes pro mortuis, esse vivorum commonefactiones, confessiones et consolationes: Augustinus satisfacturus utrisque, mediam quandam viam excogitavit, et, si modo persuasionem illam de impoenitentibus posset tollere, aliquid putavit vulgi opinionibus de efficacia orationis pro mortuis, concedendum esse. Fuisse autem quaestionem illam Augustini temporibus ἐπιπολάζουσαν, et ex vulgi opinionibus varie in utramque partem disputatam, ostendunt loca Augustini, de cura pro mortuis ad Paulinum Nolanum, cap. 1 et 4 et 18. Et ad Dulcitium, quaest. 2. Item, de civitate lib. 21, cap. 13 et 14. In Enchiridio cap. 69 de verbis Apostoli sermone 32.

Impiae opiniones vulgi ex orationibus pro mortuis, quibus etiam Episcopi cesserunt. Epiphan. August. Chrysostomus.

25\. Summa autem disputationis Augustini haec est, quod tres facit ordines defunctorum. Primos dicit esse valde bonos, qui suffragiis et opitulationibus post mortem non indigeant. Secundos dicit esse valde malos, quos nullis vivorum suffragiis dicit liberari posse. Tertios facit medios, qui nec adeo boni sint, ut suffragia illa post mortem non requirant, nec adeo mali, ut eis illa post mortem non prosint, sed cum viverent, dicit ipsos meruisse, ut haec sibi postea possent prodesse. Jam cum in genere pro omnibus defunctis eadem forma oretur, putat orationes illas pro valde bonis esse gratiarum actiones, pro valde malis, etiam si nulla sint adjumenta mortuorum, esse tamen qualescunque vivorum consolationes: Aut certe ad hoc prodesse, ut tolerabilior fiat ipsa damnatio. De mediis vero dicit: Neque negandum est defunctorum animas pietate suorum viventium relevari et adjuvari, cum pro ipsis sacrificium mediatoris offertur, vel eleemosynae in Ecclesia fiunt. Nam pro non valde malis sunt propitiationes, ut plena sit ipsorum remissio, et pro talibus dicit exaudiri piorum orationem, ut misericordius cum ipsis agatur a Domino, quam eorum peccata meruerunt, sive ut ante diem judicii, spiritus ipsorum per poenas temporales purgati, non tradantur aeternis suppliciis. Ita Augustinus in locis commemoratis, quae nova sunt et veteribus ignota.

August. tres defunctorum ordines coepit constituere: valde boni, valde mali medii.

Orationes pro defunctis valde bonis. Pro valde malis. Pro mediis.

26\. Num vero statim sine ulla inquisitione, pro articulis fidei haec accipienda sunt, ideo, quia Augustinus ita sensit? Hoc certe Augustinus nunquam voluit. Dicit enim ad Hieronymum: Alios scriptores praeter Canonicos ita esse legendos, ut non verum putemus, quia ipsi ita senserunt, quantalibet etiam sanctitate doctrinave polleant, sed quia vel per alios autores Canonicos, vel probabili ratione quod a vero non abhorreat, persuadere potuerint. Item Epist. 3. Nullorum disputationes quamvis Catholicorum et laudatorum hominum, velut Scripturas Canonicas habere debemus, ut non liceat nobis aliquid in eorum scriptis improbare et respuere, si forte invenerimus, quod aliter senserint, quam veritas habet. Talis, inquit, ego sum, in scriptis aliorum, quales ego volo esse intellectores meorum. Et ad Vincentium inquit: Negare non possum nec debeo, multa esse, in tam multis opusculis meis, quae possint justo judicio, et nulla temeritate culpari. Sicut igitur, inquit contra Cresconium, Cypriani literas non ut Canonicas habeo, sed ex Canonicis considero, et quid in eis divinarum Scripturarum autoritati congruit, cum laude ejus accipio, quod autem non congruit, cum pace ejus respuo. Ita salva honorificentia, quae Augustino, ut viro docto, sancto et de Ecclesia optime merito debetur, illam ejus disputationem, non cum credendi necessitate, sed cum judicandi libertate considerabimus, quae scilicet et qualia habeat fundamenta, idque breviter per capita quaedam ostendemus. Primo igitur ad Paulinum cap. 1 fatetur, se nullum hac de re Scripturae testimonium habere, excepto unico loco Machabaeorum, ex quo libro dogmata Ecclesiastica non posse confirmari, nec ea quae in contentionem veniunt roborari, ipsi veteres, sicut supra ostendimus, confirmant. II. Fundamentum totius disputationis, dicit se collocare in consuetudine orandi et offerendi pro mortuis. Atqui Tertullianus expresse dicit, consuetudinem illam non esse ex scriptura. Et Ephiphanius etiam dicit non esse praeceptum patris, hoc est, Dei, sed institutionem matris, hoc est, Ecclesiae et traditionem Patrum, quod ipse etiam Augustinus dicit. Num vero ex tali fundamento, sine certis expressis et perspicuis Scripturae testimoniis, aliquis novum articulum fidei condere potest, aut Ecclesiae obtrudere debet? III. Sensum et usum orationis pro mortuis, Augustinus multo aliter interpretatur et intelligit, quam antiquitas ante ipsum fecit, sicut ex praecedentibus manifestum est. IV. Novae suae distributionis nec in scriptura, nec in ipsis etiam veteribus testimonia habet. Quantum igitur valeat, manifestum est. V. Ipse Augustinus de hac sua sententia non est certus. In hac enim disputatione, dicit animas defunctorum pietate viventium liberari ex purgatorio. Sed alibi dicit dubium et incertum esse, an sit purgatorium, in quo animae post mortem temporalibus poenis purgentur, sicut supra ostendimus. Quomodo vero certum esse potest, aliquos ex purgatorio liberari, cum juxta

Quantum in his sine Scriptura Augustini autoritas valeat.

Fundamenta opinionis Augustini de tribus defunctorum ordinibus. I. Historia Machabaei. II. Consuetudo orandi pro defunctis.

III. Dissidet a sententia orationis veterum pro mortuis. IV. Sine Scriptura tres ordines mortuorum facit. V. Utram dubiam in medio relinquit.

ipsum Augustinum possit quaeri, possit et latere, an omnino aliquae animae purgentur? Potest igitur etiam quaeri, potest et latere, an animae ab illa purgatione, pietate viventium releventur vel liberentur? Sicut frustra nec satis prudenter, operosam aliquis vel deliberationem vel expeditionem institueret, ut captivos ex carcere aliquo liberaret, si dubium et incertum esset, an omnino vel talis aliquis carcer esset, vel captivus aliquis in carcere illo detineretur. Ita quod Augustinus in hac disputatione dicit: Preces pro defunctis valde malis seu damnatis ad hoc prodesse, ut damnatio fiat tolerabilior. De hac ipsa sententia ita inquit, de Civitate lib. 21, cap. 24. Quod quidem non ideo confirmo, quoniam non resisto, unde colligitur, ipsum vulgi opinionibus in hac materia, non libere ausum resistere, licet ea concessione non vellet eas confirmare. Et cap. 27 scribit, Quis sit ille modus vitae, et quae sint illa peccata, quae ita impediunt perventionem ad regnum Dei, ut tamen sanctorum amicorum meritis, post mortem impetrent indulgentiam, difficillimum est invenire, periculosissimum definire. Ego certe usque ad hoc tempus, cum inde satagerem, ad eorum indaginem pervenire non potui. Vides quomodo Augustinus, cum temporibus et receptis opinionibus aliquid concedat, mox tamen dubia et incerta illa reddat. Quomodo igitur ex his dubitationibus articulos fidei faciemus? VI. Hanc unicam maximam Augustinus habet et urget in tota hac disputatione, frustraneas scilicet inutiles et inanes, imo ludibria, et sicut Chrysostomus loquitur, σκηνὴν καὶ ὑπόκρισιν, fore orationes pro mortuis, sicut tum in Ecclesia frequentabantur, si non id, quod sonant, et sicut sonant, mortuis impetrarent, propitiationem scilicet, remissionem, mitigationem, liberationem et perventionem ad regnum Dei. Sed antiquitas alium sensum, alios fines, et alios usus orationis pro mortuis tradidit sicut ostendimus. Et certe illi argumentationi Augustini recte opponi potest haec instantia. Cum eadem forma orationis fuerit pro omnibus defunctis, tamen ipse Augustinus dicit, pro valde bonis verba habere sensum gratiarum actionis, cum tamen hoc non sonent. Pro valde malis vero, esse non mortuorum adjumenta, sed qualescunque vivorum consolationes, licet verba aliud sonent. Et hoc certe juxta Chrysostomum vere etiam σκηνὴ καὶ ὑπόκρισις. Quod si Augustinus judicat, orationes pro valde bonis et pro valde malis, non propterea esse inania ludibria, etiamsi non intelligantur id, quod sonant, et sicut sonant, impetrare (injuriam enim facit martyri, qui orat pro martyre; et in inferno nulla est redemptio); Manifestum igitur est, connexionem argumentationis Augustini, non esse firmam aut necessariam, quae possit articulum fidei condere. Postremo, cum sanguis Christi sit propitiatio pro peccatis totius mundi, et remissio peccatorum sit solius Christi meritum: Ergo non tantum sine Scriptura, sed contra Scripturam dicitur viventium opera esse propitiationes pro peccatis defunctorum, et pietatem viventium posse mortuis mereri remissionem peccatorum. Pugnat et hoc contra scripturam, quod disputatio illa Augustini ponit, partem remissionis peccatorum nos propter Christi meritum in hac vita: partem vero post hanc vitam propter hominum viventium merita consequi, ut ita ex utrisque sit et fiat plena remissio, cum juxta scripturam remissio peccatorum plene, et propter solius Christi meritum, et in hac vita detur credentibus, Act. 10 et 13. Item valde bonos propriis meritis, mediocriter bonos partim propriis, partim aliorum hominum meritis, coram Deo, et quidem post mortem, reconciliari, cum solius Christi meritis justificemur et salvemur. Et ubi quaeso etiam haec opinio fundamentum habet? Vivus mereor, ut mihi defuncto, post mortem aliorum viventium pietas succurrat? Recte certe, sicut Dulcitius refert, tempore Augustini quidam dixerunt: Si aliquis talis beneficii locus posset esse post mortem, ipsius defuncti animam refrigeria sua sibi rectius ferre posse per se, illic confitendo peccata, quam si in eorum refrigerium ab aliis oblatio procuretur. Et ipsi etiam Scholastici haec Augustini αἰτήματα improbant et negant, quod scilicet post mortem possit fieri remissio culpae, quodque damnatis supplicia possint mitiora seu leviora reddi, per suffragia vivorum. Imo ipse Augustinus, remissionem peccatorum solius Christi meritis tribuit, et in hac vita, salutem vel acquiri vel amitti docet, sicut postea ostendemus. Haec capita recte considerata evincunt, Augustini illam disputationem talem esse, ut modestissime, et quidem ipsius verbis, de ea pronuntiemus, in qua nulla velut Canonica autoritas constitui vel possit vel debeat. Et tamen quantum superstitionum secum postea traxerit, testis est Pontificia Ecclesia.

De orationibus pro valde malis. — *Laeditur gloria Christi.* — *Depravatio articuli de remissione peccatorum.* — *Absurditas.* — *Scholastici Augustini sententiam improbant.*

Circa idem ferme tempus, apud Graecos Chrysostomus eandem quaestionem disputavit, sed non eodem modo, sicut Augustinus, quod ipsum ostendit in tota illa disputatione, quae extra et praeter scripturam, hominum consuetudinibus, praesumptionibus et argumentationibus nititur, nutantibus et variantibus sententiis, nihil esse certi, firmi aut solidi. Cumque Pontificii multas sententias ex Chrysostomo cumulent, pro stabiliendo suo purgatorio (quod tamen Graeca Ecclesia, exceptis Origenistis, nunquam agnovit) haec consideratio ostendet, qua illud fide faciant, et quantum Chrysostomus ipsorum purgatorio patrocinetur. Facit autem Chrysostomus defunctorum non tres ordines sicut Augustinus, sed tantum duos, Serm. 3 ad Phil. 4 ad Hebr. Hom. 69 et 70 ad Antiochenos: Primum Christianorum, qui in vera fide hinc discedunt: Alterum, qui vel sine sacramentis in infidelitate moriuntur, vel qui baptizati quidem sunt, sed in peccatis moriuntur. Jam dicit in genere pro omnibus defunctis preces faciendas, et eleemosynas erogandas, licet ad altare pro fidelibus tantum. Et primus est qui asserit, sed sine ullo documento, ab Apostolis hoc sancitum esse, cum Tertullianus Epiphanius atque etiam Augustinus, traditioni Patrum et consuetudini Ecclesiae hoc adscribant. Inde vero exstruit hoc

27. Chrysost. in oratione pro mortuis. — *Ordines defunctorum apud Chrysostomum. Christiani. Infideles.* — *An mos orandi pro defunctis sit traditio Apostolica.*

Orationes pro fidelibus mortuis.

axioma: Non esse σκηνὴν aut ὑπόκρισιν, quae Ecclesia pro mortuis, orationibus et oblationibus agit, sed multum habere emolumenti, utilitatis. Hoc vero juxta duos illos quos constituit defunctorum ordines, ita distribuit. De fidelibus defunctis seu justis inquit, Hom. 23 in Matth. Cur post mortem iterum pauperes convocas? Cur presbyteros, ut pro eo velint orare, obsecras? Non ignoro te responsurum ut defunctus requiem adipiscatur, ut propitium judicem inveniat. Audis Chrysostomum, vulgi opiniones et sermones recitare, quibus ipse etiam accedit. Num vero sentit, eos qui in fide hinc discedunt, pro quibus orat, esse in lugenda peregrinatione a Domino, et in cruciatibus ignis, sicut Lindanus inquit: Hoc certe Chrysostomus non dicit, sed contrarium affirmat. Inquit enim Serm. 3 ad Philipp. (ἐκεῖ μεταστάντας) fideles postquam hinc discesserunt, et illuc migraverunt, beatos esse, qui ad Christum abierunt, et ibi (ἐγγύτερον) propius esse cum rege Christo, non per speculum, nec per fidem, sed facie ad faciem. Et Serm. 4 ad Hebraeos: Dic mihi quid sibi volunt in funere Lampades istae (φαιδραί) illustres? Nonne quod defunctos tanquam athletas (προπέμπομεν) deducimus? Quid vero Hymni? Nonne quia Deum glorificamus, et gratias agimus, quod jam coronavit (ἀπελθόντα) eum qui hinc discessit (ὅτι τῶν πόνων ἀπήλλαξε) eo quod a laboribus seu doloribus, ipsum manumissum liberavit seu absolvit? (ὅτι τῆς δειλίας ἐκβαλὼν, ἔχει παρ' ἑαυτῷ) quod ex omni angustia et metu mortis scilicet, Hebr. 2 eductum, jam ipsum apud se habet. Nonne propter hoc Psalmi et Hymni? Haec enim omnia gaudentium sunt. Cogita quid psallas illo tempore: Convertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. Et rursus: Non timebo mala, quoniam tu mecum es, etc. Haec eadem repetit, Homilia 70 ad Antiochenos. Et Homilia 32 in Matthaeum addit: Ad requiem proficiscitur qui hinc migrat, turbationum enim omnium tranquillus quidam portus in morte est. In hoc mundo habemus tribulationem. Hic impletur quod Scriptura dicit: In sudore, in dolore, etc. De futuris nihil hujusmodi scribitur, sed oppositum. Esaiae 33. Effugit dolor, tristitia et gemitus, etc. Homilia 61 in Johannem: Si justus moritur, laetandum est, quia liberatus a futura formidine, in tuto collocatur. Ille moriens cum Angelis evolabit, etiamsi nemo exsequiis interveniat. Haec certe Pontificium purgatorium non tantum pernegant, sed simpliciter evertunt. Quamcunque igitur causam orationis pro fidelibus defunctis reddat Chrysostomus, purgatorium certe non est. Dicit autem: Quare presbyteros, et psallentes vocas? Nonne ut te consolentur et defunctum honorent? Nos venimus de resurrectione Philosophantes, instituentes omnes, etiam qui morte suorum nondum sunt perculsi, ut si quod tale acciderit, generose perferrent. Serm. 4 ad Hebr. Et hom. 70 ad Antiochenos. Ita ergo Chrysostomi oratio pro iis, qui in fide moriuntur, prorsus nihil patrocinatur Pontificiorum purgatorio. Sed illud negat, tollit et evertit.

Chrysostomus contra Pontificium purgatorium.

Lampades.

Hymni in exsequiis.

28. Orationes pro infidelibus defunctis a Chrysost.

Porro pro illis etiam, qui vel sine fide et sacramentis, vel in peccatis moriuntur, Chrysostomus dicit: vel preces vel eleemosynas offerendas, et disputat tales etiam mortuos inde aliquid emolumenti et solatii accipere. Hoc vero ita explicat: Peccatores ubicunque sunt, procul sunt a rege. Illi igitur si moriantur, laetandum quidem hoc nomine, quod malitia ipsorum interrupta est, ne possint vitia cumulare, sed ipsi digni sunt lacrimis, luctu et ejulationibus. Quae enim spes est iis qui cum peccatis hinc discedunt? Ibi enim peccata non possunt exui aut deponi. Quamdiu in hoc mundo sunt, spes est posse eos mutari: Si vero hinc migrarint in infernum, ibi ex poenitentia nihil ipsis emolumenti potest accedere. In inferno enim quis confitebitur tibi? Sunt igitur extra regnum Dei cum damnatis, etc. Et tamen affirmat etiam illos, orationibus et eleemosynis post mortem aliquantulum juvari. Excogitemus, inquit, aliquod ipsis auxilium (μικρὰν μέν) modicum quidem et exiguum, per preces et eleemosynas. Facit enim haec res ipsis (τινὰ παραμυθίαν καὶ παραψυχήν) aliquam consolationem, et aliquod refrigerium. Quomodo vero? ut (συγγνώμη) indulgentia ipsis impetretur, inquit. Num vero ut ex damnatione liberentur? Hoc enim dicit, sed ipse interpretatur hoc, ut poena damnationis ipsis levior reddatur. Haec Chrysostomus. Serm. 3 ad Philipp. Homil. 69 ad Antiochenos. Serm. 41 ad Corinth. Hom. 61 in Johannem. Hom. 21 in Acta. Theophylactus etiam, Luc. 12 illam Chrysostomi opinionem recitat, inquit enim: Oblationes, quae fiunt pro defunctis, prodesse etiam illis, qui in gravibus peccatis mortui sunt. Deum enim habere quidem potestatem mittendi tales animas in gehennam, non semper autem ea potestate uti, sed saepe remittere postea peccata. Hanc vero Chrysostomi sententiam de damnatis, ipsi Pontificii non possunt probare. Docent enim damnatis in inferno, orationes et suffragia nihil prodesse, quia in inferno nulla est redemptio. Et Gregorius pro infidelibus et impiis defunctis non vult orari, lib. 4. Dialogo cap. 44. Scholastici etiam prorsus negant, damnatos in inferno posse juvari per suffragia vivorum, nec quoad totalem liberationem, nec quoad poenae diminutionem seu mitigationem, nec quoad temporis suspensionem, nec quoad fortificationem ad levius tolerandum. Ita Bonaventura 4 sententiarum, dist. 46. Quod vero Chrysostomus Hom. 21 in Acta dicit: Eos qui in peccatis mortui sunt, per eleemosynas posse ab aeterna morte eripi, tale est, quod nemo, ne quidem Pontificii probare possunt.

Pontificii a Chrysostomo dissentiunt.

Gregorius.

Scholastici.

Bonaventura.

29. Fides et candor Pontificiorum in citandis testimoniis Chrysostomi pro purgatorio.

Ex his igitur pius Lector jam videt, qua fide et quo candore, Pontificii mutilas et imperfectas Chrysostomi sententias allegent, pro stabiliendo suo purgatorio, quae si integrae in suis locis considerentur, partim tales sunt (ut de iis, qui in peccatis moriuntur) quae ne ab ipsis quidem Pontificiis probari et recipi possunt: Partim vero, ut de fidelibus defunctis, Pontificium purgatorium prorsus evertunt.

Quia igitur vetustissimi, orationes pro mortuis ita usurparunt et interpretati sunt, ut principia, Pontificio purgatorio ex diametro prorsus contraria, praesupposuerint, sicut ostendimus; Licet ergo postea, facta doctrinae ad vulgi opiniones et sermones inclinatione Augustinus et Chrysostomus coeperint ea disputare, quae Epiphanius praeteritione quadam in suspenso reliquerat, quia tamen sine expressis Scripturae documentis disputant, nec inter se conveniunt, sed variant et dissentiunt, Augustinus etiam de sua disputatione dubitat, Chrysostomus vero hoc asseverat, quod ipsi Pontificii improbant, et Scholastici negant, sicut haec omnia demonstrata sunt: Nulla igitur certitudine seu plerophoria, qualis in dogmatibus fidei requiritur, ex veterum orationibus pro mortuis, probari, aut pro articulo fidei stabiliri potest Pontificium purgatorium, licet verum sit, Augustinum et Chrysostomum eo ipso, quod de orationibus pro mortuis, in alium sensum, quam antiquitas ante ipsos fecerat, coeperunt disputare, seminaria et occasionem subministrasse posteris, ad camerinam purgatorii comminiscendam et stabiliendam, ex fundamento humanae traditionis et consuetudinis orandi pro mortuis sine mandato et exemplo Canonicae Scripturae. In Germanicas certe Ecclesias, orationes et oblationes pro mortuis, per Bonifacium tandem introductae sunt, (cum per aliquot annorum centurias antea, fidem Christi Germania habuisset) sicut Epistolae Decretales ad Bonifacium expresse ostendunt, in tomis Conciliorum, et apud Nauclerum et Aventinum.

Purgatorium probari nequit ex orationibus veterum pro defunctis.

Ex August. ex Chrysost. seminaria purgatorii sunt nata.

Orationes et oblationes pro mortuis in Germania.

[CAPUT VIII.]

QUOMODO GREGORIUS EX SPECTRIS MORTUORUM PURGATORIUM CONFIRMARIT.

1. Nono, Hactenus ostendimus multas et varias purgatorio quaesitas fuisse substructiones, quibus tamen non potuit fulciri et stabiliri. Tandem igitur cum aliter non posset, mortuorum spectris confirmatum est. Gregorius enim 4, Dialog. cap. 39 duas Scripturae sententias, Machab. 12, 1. Cor. 3 pro purgatorio citat. Sed illis, quia videt alias manifestiores opponi, non multum fidit, sicut de loco 1. Cor. 3 (Salvus erit sic tamen quasi per ignem) expresse dicit: Quamvis hoc de igne tribulationis in hac vita nobis adhibito possit intelligi: tamen si quis hoc de igne futurae purgationis accipiat, pensandum solicite est, quia illum per ignem dixit posse salvari, non qui super hoc fundamentum, ferrum, aes, plumbum, aedificat, id est, peccata majora, et idcirco duriora, atque tunc jam insolubilia, sed lignum, ferrum, stipulam, id est, peccata minuta et levissima, quae ignis facile consumat, etc. Aliam igitur et novam topicam, probandi et confirmandi dogmata fidei, Gregorius in Ecclesiam introduxit, a mortuis scilicet veritatem quaerere, quod tamen diserte, et expresse Deus in Scriptura prohibuit, Deuter. 18, Esa. 8. Et quia Ecclesia ante ipsum, hoc genere argumentorum, probationum, et confirmationum, in disputationibus Ecclesiasticis non fuerat usa, cum quidem de statu mortuorum multa fuissent quaesita et disputata: Imo Augustinus in libro de cura pro mortuis, prolixe disputat et probat, animas mortuorum non interesse rebus viventium. Gregorius igitur, ut spectris suis speciem aliquam circumdet, cap. 41 ponit hanc quaestionem: Qui fiat, quod illis temporibus, tam multa de animabus per revelationes et ostensiones clarescant, quae antea latuerunt. Et notet Lector in hac quaestione, ea, quae Pontificii docent, de statu animarum in purgatorio, non esse antiqua, sed tempore Gregorii primum revelata. Respondet autem, sicut cum nox finiri, et dies incipit oriri, ante solis ortum, simul aliquo modo tenebrae cum luce commixtae sunt, ita dicit mundi finem (quem suo tempore instare arbitrabatur) cum futuri seculi exordio permisceri, ita ut res spirituales futuri seculi, signis manifestioribus transluceant. Sed a Gregorii tempore jam anni 970 transierunt, prorsus nihil itaque similitudo illa probat. Praestruit autem spectris suis fidem eo, quod ex apparitionibus, multa primum de beatorum gaudiis, et de damnatorum poenis recitat. Tandem ad ignem purgatorii accedit. Sentit enim capite vigesimo quinto quorundam justorum animas, a coelesti regno quibusdam mansionibus differri, in quo dilationis damno nihil aliud innuatur, nisi quod de perfecta justitia aliquid minus habuerint. Hoc vero ex mortuorum spectris probat, ut capite quadragesimo narrat, animam Paschasii Diaconi, post multum temporis a morte, apparuisse Germano Episcopo Capitano in thermis angularis: Cumque Germanus vidisset Paschasium in caloribus thermarum stantem et obsequentem, quaesivisse, quid illic tantus vir ageret? Illum vero respondisse, se ideo in loco illo poenali deputatum esse, quia in schismate Pontificum, in parte Laurentii contra Symmachum sensisset, addidisse autem: Quaeso tu pro me Dominum deprecare. Atque in hoc cognosces quod exauditus sis, si huc rediens me non inveneris. Quod ita factum esse, Gregorius ab aliis audivit, qui cap. 41 dicit: hoc ideo Paschasio, viro alias tam sancto, ut post mortem in sepultura etiam miracula ediderit, accidisse, ne culpa illa sine ultione laxaretur, quam ipse culpam esse non credidit, atque ideo eam fletibus non exstinxit. Cap. 45 dixit: plerumque de minimis culpis, ipsum solum pavorem egredientes justorum animas purgare. Cap. 55 dicit: Si culpae post mortem insolubiles non sunt, multorum solet animas etiam post mortem sacra oblatio hostiae salutaris adjuvare, ita ut hanc nonnunquam ipsae defunctorum animae expetere videantur. Et hoc mox ex spectris suis

Fundamentis ex scriptura pro purgatorio non fidit Gregorius.

Fundamenta purgatorii ex apparitionibus spectrorum.

Augustin. de animarum defunctorum apparitionibus.

2. Causa crebrarum apparitionum spectrorum tempore Gregorii.

Anima Paschasii Diaconi.

Fabula de balneatore.

probat. Narrat enim Presbyterum quendam in loco ubi aquae calidae vapores nimios faciunt, solitum lavare, atque ibi invenisse virum quendam incognitum, ad suum obsequium praeparatum, calciamenta abstrahendo, vestimenta suscipiendo, etc. Cumque hoc saepius faceret, Presbyterum illum cogitasse, se velle ipsi aliquid pro munere afferre, atque duas coronas oblationum, hoc est, rotundas placentas, quales in oblationibus solebant usurpare, secum detulisse, quas cum famulo isti pro munere offerret ipsum respondisse: Hic panis sanctus est, quem ego manducare non possum. Ego enim hujus loci Dominus aliquando fui, sed pro culpis meis hic post mortem deputatus sum. Si autem mihi aliquid praestare vis, omnipotenti Deo per me offer hunc panem, ut pro peccatis meis intervenias, etc. Ibidem narrat aliam spectri fabulam de Monacho quodam, qui tres aureos possederat, et licet in agone vehementer ingemuisset de hoc suo peccato, tamen in sterquilinio sepultus, post mortem diu in igne cruciatus fuit. Gregorius vero cogitavit ut ipsum eriperet, mandavit igitur, ut triginta continuis diebus pro absolutione illius, sacrificium offerretur. Tricesima autem die, mortuus ille fratri suo apparuit, dicens: Hucusque male fui, sed jam modo bene sum, quia hodie communionem recepi. Huic fabulae, in qua etiam defuncti post mortem communionem sacramenti recipiunt, Gregorius addit hoc Epiphonema: Concordante simul visione et sacrificio, res aperte claruit, quia defunctus per sacrificium evasit supplicium. Et haec quidem

Alia de Monacho possidente proprium.

3. spectra, Gregorius non ipse vel vidit vel audivit, sed ab aliis narrata credidit, nimis temeraria credulitate Ecclesiae obtrusit (si tamen Dialogi illi, Italicis prodigiis pleni, a Gregorio scripti sunt, de quo, cum nec in genere orationis, nec rebus ipsis, reliquis Gregorii scriptis conveniant, eruditi non immerito dubitant.) Et tamen in fine Dialogorum, cap. 58 ita concludit: Inter haec autem pensandum est, quod tutior sit via, ut bonum, quod quisque post mortem suam sperat agi per alios, agat ipse dum vivit per se. Quantum vero topica illa Gregorii ex spectrorum apparitionibus valeat, postea in refutatione ostendemus. Nunc tantum historiam exaedificati purgatorii contexímus ubi hoc observetur, quam facete spiritus impostores, purgatoriis praesumptionibus illuserint. Si enim purgatio fieri deberet, in thermis sive in balneis ea rectius, quam in igne fieret: Et tamen ex illis illusoriis thermarum spectris, balnea animarum postea instituta sunt.

Balnea animarum.

[CAPUT IX.]

QUOMODO SUB DAMASCENI NOMINE, SPECTRORUM ILLUD DOGMA DE PURGATORIO, TANQUAM EX AUTORITATE ETIAM GRAECAE ECCLESIAE, PROPOSITUM SIT.

1. Decimo, Abductis semel animis a lege et a testimonio Scripturae, ad apparitiones et revelationes spectrorum seu mortuorum, non difficile postea fuit, sub illo praetextu, per quasvis fabulas structuram purgatorii absolvere. Duo tantum obstare videbantur. I. Quod vetustiores dogma illud de purgatorio vel ignorassent, vel certe non constanter illud asseruissent. II. Quod Graeca Ecclesia purgatorium ignem simpliciter non agnosceret: Imo in quinta generali Synodo expresse damnasset Origenicas purgationes, sicut Graecorum Apologia testatur. Judicarunt igitur duo illa obstacula quoquo modo esse amolienda. Et contra primum ψευδεπίγραφα καὶ ἐμβόλιμα, sub vetustiorum nomine imperitioribus obtruserunt. Ac alias veterum sententias de oratione pro mortuis, contra mentem ipsorum, ad purgatorium suum contorserunt, sicut partim ostendimus. Ita sub nomine Augustini, citatur a Gratiano et Lombardo, liber de vera et falsa poenitentia, cujus autor, cap. 17 ipsum Augustinum nominatim allegat. Et cap. 18 inquit: Conversus in fine vitae, vita quidem vivet, non tamen promittimus, quod evadat omnem poenam. Nam prius purgandus est igne purgationis, qui in aliud seculum distulit fructum conversionis. Hic autem ignis etsi aeternus non sit, excellit tamen omnem poenam, quam unquam passus est aliquis in hac vita. Ita titulo Augustini feruntur sermones de festo commemorationis omnium animarum, ubi purgatorium strenue defenditur. Cum festum illud longe post Augustinum institutum sit. Allegant etiam Pontificii sententiam quandam, tanquam Theodoreti exponentis dictum, 1. Cor. 3 de igne purgatorii. Sed in commentariis Theodoreti, in Epistolas Pauli prorsus contrarium exstat: ideo Graeci in sua Apologia tales citationes recte vocant διαφθορὰς καὶ παρεμβολὰς αἱρετιζόντων. Ex quaestionibus etiam Athanasii titulum praeferentibus, quas tamen constat ipsius non esse, quaedam allegat Damascenus. Item, ex quadam alia oratione sub titulo Athanasii, quae nunc non exstat, recitat oleum et ceram debere ad sepulchrum accendi, et reliqua consueta eo afferri (εἰς τὸ λύτρον) ut sint pretium redemptionis defuncti. Quod Athanasius proculdubio nunquam vel sensit vel dixit, cum contra Scripturam pugnet, et sit blasphemum in filium Dei. Λύτρον enim nostrum non est cera vel oleum, imo nec aurum nec argentum, sed solius immaculati agni filii Dei sanguis, Petri 1. Et Canon Elibertinus 54 prohibet accensionem cereorum in coemeteriis.

ψευδεπίγραφα et supposititia scripta veterum.

Liber de vera et falsa poenitentia non est August.

Theodoret.

2. Quia vero quinta universalis Synodus, circa annum 550 purgatorias opiniones Origenis damnaverat, sicut Graecorum Apologia testatur,

Synodus universalis 5.

contra hoc purgatorii praejudicium, Damasceni quandam orationem de defunctis extruserunt. Nec operose disputabo, an oratio illa γνησίως sit Damasceni,

Oratio Damasceni supposititia pro defunctis.

cum in locis suis communibus de orthodoxa fide, nullam purgatorii mentionem faciat. Graeca certe Ecclesia sententiam, quam Damascenus in illa oratione defendit, nunquam probavit. Autor est recentior, et a superstitionibus de imaginum adoratione non alienus. Autoritas itaque ipsius non est tanta. Sed ex re ipsa orationem illam aestimemus. Ostendit autem haec continuatio historiae de purgatorio, quomodo spectris semel in cathedram Ecclesiae admissis, fabulae apparitionum et visionum, sine fide modoque cumulatae sint. Narrat igitur Damascenus fabulas adeo fabulosas, ut ne Pontificii quidem illas omnes approbare possint. Dicit Protomartyrem quandam precibus suis salvam fecisse Falconillam post mortem, quae Gentilis fuerat, et in idololatria, aliena a Christo mortua fuerat. Narrat etiam fabulam de Macario, qui cum solitus esset pro defunctis preces fundere, et valde desideraret cognoscere (εἰ ἄρα πρὸς ὄνησιν γίνονται) an etiam ad aliquam utilitatem fierent, quomodo ex arido cranio sciscitando de defunctis omnia didicerit. Dicit enim Deum amatorem animarum, voluisse Macario ἐνδείξασθαι καὶ πληροφορεῖσθαι) certis argumentis hoc ostendere et confirmare, atque ideo cranio hominis mortui quod prorsus exaruerat, inspirasse verbum veritatis (scilicet Deut. 18, Jes. 8) ut diceret ad Macarium: Quando pro mortuis preces offers, tunc consolationes (μικράς) exiguas sentimus. Citat autem Durandus ex vitis Patrum, quod cranium illud fuerit Sacerdotis gentilis, qui in Idololatria mortuus fuerat. Commentum etiam de Gregorio non simpliciter, sed magna asseveratione recitat, quod scilicet Gregorius per forum Trajanum iter faciens, validam orationem ad Deum effuderit, ut Trajano Imperatori veniam seu indulgentiam peccatorum donaret. Et confestim divinitus vocem auditam: Orationem tuam exaudivi, et Trajano do veniam, tu vero pro impiis defunctis preces mihi non offeras. Hae Damasceni fabellae, multum negotii etiam Scholasticis fecerunt, ut crassam eorum impudentiam, colore aliquo incrustarent. Et utile est considerare sarcasmos Diaboli in istis spectrorum illusionibus, id quod ex interpretationibus illarum fabularum colligi potest. Quidam enim putant Trajanum ad illam Gregorii orationem ad vitam revocatum, et fecisse poenitentiam, qua veniam et gloriam meruerit. Alii existimant animam Trajani non simpliciter a reatu poenae aeternae absolutam, sed ejus poenam usque ad diem judicii fuisse suspensam. Sunt qui dicunt animam Trajani non fuisse ab inferno liberatam, sed ab inferni cruciatibus exemptam, ut in inferno quidem maneret, sed inferni poenas non sentiret. Bernhardinus vero exsistimat hanc opinionem veriorem esse, quod Trajanus non definitive, sed conditionaliter tantum fuerit damnatus, divinam enim sapientiam praevidentem Gregorius oraturum pro Trajano, singulari dispensatione distulisse sententiam definitivam damnationis ipsius. Ita pro eo quod dilectionem veritatis non receperunt, misit eis Deus efficaciam erroris, ut mendaciis credant, 2. Thess. 2. Eodem modo de Macarii cranio Durandus ridicule inquit, ex orationibus Macarii damnatos, pro quibus orabat, hoc consecutos, ut mutuo se viderent in tormentis, et hanc fuisse exiguam illam consolationem, juxta dictum: Gaudium seu solatium est miseris socios habere in poenis. Si quis non agnoscit has esse illusiones Diaboli, prorsus excaecatus est. De purgatorio vero eandem prorsus cantilenam canit Damascenus, quae in Pontificia Ecclesia resonat, et ad ejus confirmationem inter caeteras fabulas intertexit et hanc: Quod sancti cujusdam patris discipulus, qui in vita dissolutiore mortuus fuerat, seni cum lacrymis oranti, post mortem a Deo monstratus fuerit, in flamma cervice tenus ardens, sicut dives ille epulo. Cum vero sanctus ille magis se affligeret, ostensus fuerit ei usque ad zonam ardens. Cum vero afflictionem afflictioni adderet, in visione monstratum seni, discipulum omnino ab igne liberatum. Tam evidentem visionem de purgatorio, ne Gregorius quidem habuit, sed ejusdem classis est haec visio cujus est illa de Falconilla, de Macario, et de Trajano. Tales certe fabulas quinta Synodus non tam risisset, quam anathemate damnasset. Et tamen tanquam ex autoritate Graecae Ecclesiae, oratio illa Damasceni pro stabiliendo purgatorio circumfertur.

Fabulae fictitiae Damasceni. Falconilla.

Cranium loquitur.

Durandus.

De Gregorio orante pro Trajano mortuo.

Scholasticorum figmenta, quibus fabulas fictitias Damasceni incrustant.

Bernhardinus.

De cranio mortui.

Damasceni de purgatorio commentum.

De Scholastico vitae dissolutioris.

3. Mox vero objicit sibi Damascenus, quod scriptum est, in inferno nulla redemptio, et responsionem versibus ludit, quod eos qui sine vera agnitione Dei, et tamen praeclaris virtutibus praediti, mortui fuerant, Christus descensione sua ad infernos illuminarit et salvarit, quia misericordia Dei superat judicium ejus. Disputat etiam de lancibus, in quibus sub emissionem extremi halitus, cujusque opera appendantur, et prout sinistra lanx momentum fecerit, dextram orationibus, eleemosynis et suffragiis pro defunctis implendam esse, in qua etiam panem, quem Petrus quidam Telonarius pro lapide aliquando in faciem mendici iracundus projecerat, locum habere, et momentum afferre docet.

Lances Damasceni.

4. Refutationem suo loco tractabimus, nunc tantum historiam contexìmus, ut observetur, quomodo subinde major facta fuerit doctrinae inclinatio, utque fucus detrahatur Pontificiis, qui existimant se illa Damasceni oratione, tanquam Graecae Ecclesiae testimonio, nos valde posse premere, cum tam crasse sentiat et loquatur, ut ne ipsi quidem Pontificii omnia possint recipere. Et sine dubio divinitus factum est, quod talia crassa mendacia interspersa sunt, ut cujus doctrina sit, proderetur, sicut pueri dicunt: Satanam etiam, quando se in Angelum transformavit, tamen ungulis prominentibus prodi. Ipse certe Damascenus, de redemptione in inferno dicit, ταῦτα οὐκ ἀποφαντικῶς ἀλλὰ συλλογιστικῶς διὰ τὸ φιλάδελφον, id est, haec non definitive, asseverative aut demonstrative, sed ratiocinando fratrum studio et amore disputamus. Et haec sunt,

quae sub Damasceni titulo, post Gregorium ex spectris mortuorum, ad dilatandos et confirmandos purgatorii terminos proferuntur, quae quantum valeant, cordato Lectori obscurum esse non potest, sicut postea in refutatione ostendemus.

[CAPUT X.]

QUOMODO INITIA ILLA PURGATORII, IN ECCLESIA PONTIFICIA, ALIIS ET NOVIS SUBINDE VISIONIBUS, REVELATIONIBUS, ET SPECTRIS, AUCTA ET CONFIRMATA SINT, DONEC TANDEM INTER ARTICULOS FIDEI NON POSTREMUM LOCUM PURGATORIUM HABERE COEPERIT.

1. Hactenus ostendimus, purgatorium ex Philosophicis humanae rationis principiis, primam suam originem habuisse, et variis quidem modis tentatum fuisse, ut ascititio aliquo ex Scriptura fuco Ecclesiae obtruderetur, sed nec ex scriptura, nec ex aliis argumentationibus potuit ullas firmas vires aut solidum robur acquirere, cum disputatores inter se, sicut hactenus ostendimus, dissentirent, et alter alterius opiniones convelleret, quod difficile non fuit, cum in arena fundatae, et ex arena, sicut Irenaeus loquitur, connexae essent. Postquam vero semel hoc receptum fuerat, citra et extra Scripturam posse ex visionibus et ex spectris mortuorum, dogmata seu articulos fidei constitui nullo deinceps negotio, in Pontificia Ecclesia, purgatorii exaedificatio absoluta fuit. Et tamen, quod bene notandum est, nullius ex veteribus opinionem de purgationibus, per omnia sequi vel volunt vel possunt Pontificii, sicut collatio ostendit. Adeo incerta, inconstans, et mutabilis est opinio purgatorii. Tot vero ac talia de visionibus et revelationibus, vel ab hominibus conficta, vel a Satanae illusionibus in Pontificia Ecclesia objecta sunt, ut ipsa Tridentina synodus fateri cogatur, multa in illis esse incerta, curiosa, superstitiosa, specie falsi laborantia, et turpe lucrum redolentia. Quae vero illa sint non explicant, si enim talia essent removenda, tunc in tota purgatorii structura, nihil salvi aut residui maneret. Ex iis igitur, quae apud ipsos authentica habentur, quaedam quae ad continuandam purgatorii historiam facere videbuntur, annotabimus.

Trid. Synodus de purgatorio.

2. Colligitur autem ex consideratione et serie historiarum, Gregorii topicam ex spectris mortuorum, multis in Ecclesia non satifecisse, cum Scriptura expresse prohibeat a mortuis veritatem quaerere, Deut. 18, Esa. 8. Observetur itaque in ordine historiae, quomodo ex aliis revelationibus et visionibus, subsidia et supplementa spectris mortuorum, ad stabiliendum purgatorium succenturiarunt. Ita de mortuis quibusdam resuscitatis confinxerunt revelationes, in supposititia et prorsus commentitia quadam epistola, sub nomine Cyrilli Episcopi Hierosolymitani, ubi homo Graecus latine scribit de miraculis Hieronymi defuncti, cum Hieronymus vivens Cyrilli istius vitam descripserit. Causam autem figmenti, actores fabulae non dissimulant, fuisse scilicet sectam inter Graecos, quae inter caetera asseruerit, nullum fore purgatorii locum, in quo animae, quae nondum de suis peccatis in mundo plenam egissent poenitentiam, purgarentur. Et sectam illam etiam ad Latinos usque venisse. Fictitius igitur ille Cyrillus, scribit hac de re ad commentitium Augustinum. Notabit autem Lector, quia Augustinus de purgatorio dubitarat, et Graeci illud prorsus negabant, ideo commentum illud excogitatum fuisse, ut duo illi scrupuli hominibus eximerentur, et simul contra Augustini dubitationem, et contra Graecorum negationem, purgatorium stabiliretur. Fingit itaque personatus iste Cyrillus, Hieronymum post mortem apparuisse Eusebio cuidam, et mandasse, ut saccum suum tribus defunctorum cadaveribus imponeret, fore enim ut tres illi a mortuis resuscitati, haeresin istam negantem purgatorium, suis narrationibus radicitus exstirparent. Et tres illos, sacco Hieronymi resuscitatos, per viginti dies inter homines rursus versatos, et narrasse se post mortem ad praesentiam Judicis deportatos, cumque post accusationem sententia damnationis jam publicanda esset, intervenisse Hieronymum, ac propter reverentiam ac devotionem a tribus illis sibi exhibitam obtinuisse, ut sententia suspenderetur, et reversi ad corpora, poenitentiam de perpetratis peccatis agerent, ac errorem negantem purgatorium, destruerent, utque eo efficacius illud facere possent, Hieronymum deduxisse ipsos ad purgatorium, et ad infernum, ut non tantum viderent, sed experientiam poenarum probarent, ac de illis testificarentur apud superstites. Ab illis igitur Cyrillus, qui fatetur se antea incertum fuisse de poenis purgatorii, narrat se multa de altero seculo didicisse. Et unum ex illis dixisse, si omnes, quae in hoc mundo excogitari possunt poenae, comparentur minimo tormento purgatorii, solatia esse. Debere enim quemque potius omnibus illis poenis, quas universi homines ab Adam hucusque singulatim pertulerunt, simul ad finem mundi usque, sine ullo remedio velle cruciari, quam uno die in purgatorio, minima, quae ibi habetur poena, torqueri. Narrat etiam Cyrillus, se interrogasse ex resuscitatis illis unum, in quo differant tormenta purgatorii et inferni? Et respondisse illum: Easdem esse magnitudine poenas purgatorii et inferni, in hoc tantum differre, quod infernales poenae non finem expectent, sed augmentum, in die universalis judicii, purgatorii vero poenae sint cum fine. Nam post expletam poenitentiam, inde exempti, gaudiis beatissimis perfruentur. Ita Apologus ille. Et in Scriptura quidem multi leguntur ex mortuis resuscitati, nullus tamen novum articulum fidei attulisse, aut de purgatorio oracula protulisse legitur. Similes fabulas Pontificii multas habent, de iis, qui ex purgatorio post mortem ad corpus reversi finguntur.

Novae revelationes post Gregorium, ad purgatorii comprobationem.

Cyrillus Hierosolymitanus supposititius.

Hieronymus post mortem apparens purgatorio probando studet.

Miraculum trium resuscitatorum ab Eusebio.

Differentia tormentorum inferni et purgatorii.

3. Exstasis viventium.

Secundo finxerunt viventes quosdam in exstasin raptos, vidisse poenas purgatorii, ut in speculo exemplorum, distinct. 3, exemplo 3. Presbyter quidam in exstasi, apertis oculis vidit animas variis subditas poenis, discursu reciproco longe lateque vagari, hinc inde in mundo, et quasdam ex illis ocius, quasdam vero tardius liberandas. Vidit etiam animam Constantini judicis Turritani, quae per novem annos in stillicidio domus suae, ventis, pluviis et algoribus exposita excessuum suorum poenas luerat, per columnam quandam fulgidam, porrectam, de coelo usque ad terram ad coelum scandere. Ibidem exemplo 60. Monachus quidam in exstasi vidit in purgatorio animas, verubus et contis acuminatis infixas, ad rogum maximum torreri et assari in modum anserum, ubi ex tortoribus quidam ignem flabellis exsufflabant, alii adipem ex ardentibus defluentem, et eundem rursus bullientem refundebant. Postea vidit locum refrigerii, ubi animae quasi post graves labores quiescebant. Et quis jam dubitare audebit de purgatorio, cum eodem prorsus modo probetur, sicut Virgilius Platonis purgatorium confirmaturus, Aeneam vivum ad loca illa poenarum deducit.

Constantinus Turritanus.

Monachi visio.

4. Tertio finxerunt vivos quosdam, sine exstasi vidisse et audivisse poenas purgatorii, et liberationem ex illis. Item in Lombardica aurea legenda, de commemoratione defunctorum, cum Episcopus Theobaldus magnum frustum glaciei propter refrigerium pedibus supposuisset, audivit ex glacie illa vocem hominis dicentem: Sum quaedam anima, quae in hoc gelicidio pro peccatis meis affligor, et liberari possem, si triginta Missas sine intervallo triginta diebus continuis pro me diceres. Ibidem legenda 185. Conradus et Udalricus apud castrum Louffen viderunt in ipso turbine aquae, procellis hinc inde spumantibus, duas aves introeuntes et exeuntes mergi. Intellexerunt igitur in Spiritu duas animas fore sub specie illarum avium, quae ibidem ob scelerum multitudinem purgatorium suum sustinerent. Ambo igitur Missam pro defunctis celebrarunt, et illarum avium species amplius ibi non viderunt. Est ergo purgatorium non in igne tantum, sed et in thermis, in balneis, in umbra arborum apud Gregorium, in vagis discursionibus, in ventis, algoribus, pluviis, stillicidiis, fluctibus, glacie, etc. Si quis igitur infirmus in fide, non posset credere ignem purgatorium, non statim esset haereticus, si modo crederet, thermas esse purgatorias, balneum esse purgatorium, pluvias purgatorias, aquam purgatoriam, ventos purgatorios, glaciem purgatoriam, etc.

Episcopus Theobaldus.

Conradus et Udalricus.

Purgatorium non tantum in igne.

5. Quarto, in Lombardica historia 49. Patricio revelatum fuit, in puteo quodam maximo et profundissimo in Hibernia esse locum quendam purgatorii, in quem quisquis vivus descendere vellet, alia sibi poenitentia non restaret nec aliud pro peccatis purgatorium sentiret, sed post unius diei naturalis moram inde rediret in vitam. Et ne quis de fide fabulae dubitet, clavis ad purgatorium illud Patricii, in Abbatia quadam asservata fuit. Et nobilis quidam, Nicolaus nomine, cum pro peccatis suis in hac vita vellet Patricii purgatorium sustinere, clavem postulavit, et aperto ostio in puteum illum descendit. Mox vero in puteo sub terra invenit oratorium quoddam, ubi Monachi albis induti officium celebrabant, et ab illis instructus, ut constans esset, a Daemonibus arreptus, varias purgatorii poenas non tantum vidit, sed expertus etiam est diversarum scilicet ferarum terribiles voces, ignem maximum, ubi vivi cremabantur, et laminis ferreis candentibus usque ad viscera flagellabantur. Vidit etiam serpentes et bufones ignitis aculeis, quorundam viscera extrahentes, quosdam vidit in sartagine frigeri, quosdam in rota uncinis ignitis, suspensos circumvolvi, vidit et foveas metallis bullientibus plenas, in quibus alii unum pedem, alii duos habebant, alii ibi erant usque ad genua, alii usque ad ventrem, alii usque ad pectus, alii usque ad collum, alii usque ad oculos. Et reliqua ad imitationem Aeneidos Virgilii non infeliciter conficta, quae Tridentini Patres rejicere non possunt. Est enim legenda authentica, imo aurea, et festum Patricii quotannis apud ipsos celebratur. Tantum igitur decreverunt Tridentini, talia in popularibus concionibus non esse evulganda et tractanda, ne homines existiment se Homeri Odysseam, vel Virgilii Aeneida, vel veras narrationes Luciani audire. Atque haec sunt fulcra et firmamenta, quibus tota purgatorii domus inclinata recumbit, quorum ipsos Pontificios jam pudere aliquantulum incipit.

Patricius. Purgatorium in puteo in Hibernia.

6. Angelorum revelationes.

Quinto, ex Angelorum etiam revelationibus purgatorium stabilitum esse fabulantur in Aurea legenda de omnibus Sanctis 157. Romae enim custos Ecclesiae sancti Petri, in exstasi ab Angelo ductus fuit ad locum purgatorii, ubi vidit utriusque sexus homines alios in stratis aureis, alios in mensis gaudentes diversis deliciis, alios nudos et inopes auxilium mendicantes. Angelus vero dixit, hunc locum esse purgatorium, et abundantes animas illas esse, quibus ab amicis per multa suffragia copiose subvenitur, egentes vero esse, quarum cura nulla habeatur. Jussit igitur Angelus omnia illa summo Pontifici significari, ut post festum omnium Sanctorum, institueret diem animarum, etc. Hoc vero bonum est purgatorium, ubi animae non igni torrentur, sed in lectis aureis quiescunt, et in mensis eburneis, omnibus deliciis affluunt. Sed quia additur, haec illis contingere, quorum amici copiose praebent sacerdotibus, quae ad suffragia requiruntur, posset quis cogitare, sicut Bernhardinus inquit, presbyteros fecisse hanc adinventionem ut captent eleemosynas, nisi aedituo Romano ab Angelo hoc esset revelatum. Quis vero nunc dubitet de illo, nisi totus mundus? Brigitta vero in suis revelationibus, cap. 34 fingit, Christum ipsum sibi et poenas purgatorii, et modum liberationis inde per orationes, per eleemosynas, et per sacrificium missae revelasse.

7. Diabolorum testimonia.

Sexto, ut omnis generis testibus, ex loco a sufficienti enumeratione, purgatorii veritas comprobaretur, ipsi etiam Diaboli, testes scilicet omni

exceptione majores, suum addiderunt calculum. Ait enim Petrus Damiani in Lombardica historia 158 quod S. Odilio comperiens, quod apud Vulcaniam Siciliae, crebro voces et ululatus Daemonum audirentur plangentium, quod animae defunctorum per eleemosynas et orationes de manibus ipsorum eriperentur, ordinaverit festum commemorationis defunctorum. Et quid jam requiritur amplius, nisi ut fidem nostram, et sensum Scripturae captivemus in obsequium Spirituum erroris, in hypocrisi loquentium mendacium, si non a mortuis tantum, sed ab ipsis etiam Diabolis quaerenda est veritas? Et hoc loco venit mihi in mentem, quod Bernhardinus, serm. 13 de Indulgentiis scribit. Ibi enim Monachus quidam ad ipsum dicit: Ego non credo, quod per istas indulgentias, homo evadat poenas purgatorii. Bernhardinus vero respondet: Tibi non proderunt, quia in eis non habes fidem, sed bene mihi, quia firmiter hoc credo. Et addit: In signum hujus dicitur, sicut credidisti, fiat tibi. Item, o mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Haec ille.

S. Odilio.

Bernhardinus.

8. Postremo, omnia quae ad purgatorium pertinent, ut peccata promerentia purgatorium, locum, ignem, poenas, durationem, liberationes, etc. ex talibus revelationibus certa prorsus et definita habent Pontificii: Ita soror Damiani, quia aliquando fistulam dulce canentem cum delectatione quadam audierat, propterea per 15 dies in purgatorio tormentis subjecta fuit, id quod ipsa post mortem fratri suo Damiano retulit, in sermonibus discipuli 110. Et Monachus quidam, qui ob conciliandum somnum aliquando vinum non mixtum biberat, in purgatorio miserabiliter cruciatus fuerat, apud eundem serm. 160. O beatos igitur caupones, qui dum vinum aqua adulterant, multas animas a purgatorio praeservant. Ibidem Monachus quidam in purgatorium conjicitur ideo, quod in agone amicos laicos ad se admiserit. In speculo exemplorum, dist. 8, exempl. 65. magister quidem scholarem suum rogavit, ut post mortem ad se rediret, et statum suum renuntiaret. Is igitur apparuit ei cum Cappa ex Pergamento intus flamma ignis contecta, et dixit: Haec Cappa plus me premit, quam si unam turrim super me haberem. Et cum Magister poenam illam facilem judicaret, dixit ei defunctus, ut manum extenderet. Ibi ille guttam unam sui sudoris dimisit, quae magistri manum statim, ut sagitta perforavit, unde cruciatum mirabilem sensit, dist. 5, exempl. 115. Quidam uno die fuerat in purgatorio, et propter ineffabilem torturam, putabat se multis annorum circulis ibi fuisse, dist. 9, exempl. 183. Quidam Monachus absente Abbate, sine absolutione et sine injuncta poenitentia mortuus fuerat. Orante autem postea Abbate, defunctus apparuit petens absolutionem. Abbas vero nesciens, quae poenitentia injungenda esset defuncto, dixit, ut pro poenitentia saltem tamdiu staret in purgatorio, donec corpus ejus esset sepultum. Ibi defunctus horribiliter exclamavit, quod tamdiu in purgatorio morari deberet. Bernhardinus in suo Rosario fabulatur, tres Marchiones post mortem, Mantuae in quodam pulchro palatio fecisse poenitentiam, qui Sutori dixerunt, si promitteret ire pro eis quibusdam vicibus ad quandam Ecclesiam sanctae Mariae campestrem, et hoc nudis pedibus, quod statim intrarent gloriam Paradisi. Item, alius quidam mortuus apparuit, et dixit, ut curaretur fieri anniversarium pro anima, quae eo indigeret. Alibi cum spectrum quoddam valde tumultuaretur, dixerunt praesentes, noli amplius huc reverti, et cras curabimus fieri missas pro te, et eleemosynas dari, ut a poenis eruaris. Et tunc spectrum illud amplius non rediit. Apparuit etiam maritus quidam defunctus uxori suae, gestans candelam in manu, cumque uxor interrogaret, respondit ille: Haec est candela, quam posuisti ante imaginem Mariae pro anima mea, fac aliquid boni pro me. Sum enim in purgatorio. Et quia non faciebam eleemosynas pro patre meo, Deus omnia bona, quae feceram pro me reputavit pro anima patris mei, ideo ille est jam liberatus: Ego vero remaneo in purgatorio. Dicas ergo filiis meis, ut benefaciant pro me, alias Deus faciet eis, sicut mihi fecit. Item, mortuus quidam surgens ex sepulchro, pulsavit ad januam sacerdotis, dicens: O domine, surgite, et praeparate vos ad faciendum meum trigesimum, et dicite uxori meae, ut faciat eleemosynas pro anima mea. Monachus etiam quidam, cum in die mortuorum missam celebraret pro eis, vidit quasi infinitas animas de purgatorio exeuntes, et in Paradisum evolantes, tanquam scintillas de ardenti fornaci exeuntes, et in aere transvolantes. Et concludit tandem Bernhardinus: Si quis poneret aurem ad foramen purgatorii, quales ille lamentationes audiret! Miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me. Et inter ipsos Monachorum ordines de hac re fuerunt mirificae contentiones. Franciscani enim concionabantur, Franciscum quotannis descendere in purgatorium, et cultorum suorum animas inde liberare. Dominicum dicebant, singulis mensibus hoc facere: Praedicatores clamabant, Mariam cultores suos non tamdiu relinquere in tormentis purgatorii, sed singulis Sabbathis eo descendere, et devotos suos inde liberare. Illis omnibus Augustinianus contradixit, monstrans ex scriptura eos, qui in Christum credunt, non venire in judicium, sed a morte transire ad vitam, sicut latroni Christus dicit: Hodie mecum eris in Paradiso.

SororDamiani.

Monachus vinum non dilutum aqua bibens.

Speculum exemplorum De scholari.

De Monacho quodam.

Bernhardinus de tribus Marchionibus.

De spectro tumultuante.

De marito apparente post obitum conjugi.

De mortuo surgente e sepulchro.

9. Tales fabulae infinitae exstant in istorum libris, ex quibus aliquas breviter excerpere volui, quae ostendunt, ex qualibus illusionibus, constitutum, stabilitum et confirmatum sit purgatorium apud Pontificios. Non enim ex verbo Dei, sed ex hujusmodi spectrorum illusionibus habent, quaecunque in tota doctrina de purgatorio tradunt. Et quanquam frons meretricis Babylonicae, juxta Prophetae dictum, perfricta, imo plus quam aenea est, unde confusione non confunduntur et erubescere nesciunt: Singulari tamen judicio Dei impletum jam est aliud Prophetae dictum: Ostendam Gentibus turpitudinem tuam, et regnis ignominiam tuam. Et ne ficulneis perizomatis

illam rursus, quod strenue conantur, obvelare possint, ad hoc prodest talis repetitio fabularum purgatorii.

10. Ex hisce vero spectris, et non ex Scriptura constituerunt Pontificii totam structuram sui purgatorii, quam in principio hujus loci ipsorum verbis delineavimus. *De suffragiis.* Praecipue vero quod vivorum suffragiis animae defunctorum in purgatorio possint adjuvari, relevari et liberari, et quomodo hoc fiat, definite et determinate prorsus sciunt ex spectrorum narrationibus. Ex illis postquam omnia haec jam constituerunt, deinde honoris (quod dicitur) gratia, quaeritur praetextus quidam ex Scriptura. *Multi sumus unum corpus.* Quia scilicet multi unum corpus simus, et alter alterius membra, ubi unum membrum solicitum est de altero, Rom. 12, 1. Cor. 10 et 12. Sicut igitur cibus aut medicina sumpta pro uno membro, adjuvat aliquo modo omnia membra, et prodest toti corpori: Ita, quia suffragia Ecclesiae sunt cibaria et medicamina spiritualia, prosunt omnibus membris, et vivis et defunctis, qui etiam post mortem sunt et manent membra ejus corporis, cujus caput Christus est: Ita illi. *Refutatio.* Sed Paulus hanc similitudinem, de iis, qui in hac vita, sive in hoc seculo sunt, expresse intelligit et explicat. In hac vero controversia, ex Scriptura probandum erat, viventes suis suffragiis posse satisfacere pro peccatis defunctorum, et quae viventes in hoc seculo agunt, ea prodesse defunctis in altero seculo, ut per ea a poenis liberentur. His ex scriptura liquido probatis, tunc postea similitudo illa recte accommodaretur. Ex solis vero similitudinibus sine manifestis et expressis Scripturae testimoniis, non possunt dogmata constitui, Sed quid opus est de locis Scripturae multa disputare, cum ipsi non diffiteantur, totam nundinationem suffragiorum pro mortuis, ex spectrorum revelationibus ortam, auctam, confirmatam et stabilitam esse, ad quam praesumptionem scriptura postea detorta fuit.

11. *Duae quaestiones Pontificiorum de suffragiis, quae fiunt defunctis. Prima quaestio.* Duae vero quaestiones sunt, quas magna contentione, et quidem operose disputant Scholastici, quia faciunt πρὸς τὰ ἄλφιτα, ut scilicet sacerdotes suffragia sua vendibiliora facere, et eo carius extrudere possint. Una quaestio haec est: An suffragia tantum valeant si fiant pro pluribus, ac si pro uno fierent? Item, an suffragia facta specialiter pro uno, prosint aequaliter omnibus in purgatorio exsistentibus? Et Praepositivus quidem disputavit, quod sic: sumpta similitudine a candela, quae accensa pro uno, reddit lumen omnibus exsistentibus in illo conclavi. Item, Sicut lectio pro uno, prodest omnibus cum illo exsistentibus, quia vox una omnibus communicatur. Sed quia hac ratione, tota nundinatio suffragiorum, septimi, trigesimi, anniversariorum, et memoriarum perpetuarum, magno cum detrimento culinarum, mox prorsus concideret: Tota igitur factio Scholasticorum et Monachorum, contra Praepositivi sententiam insurgit, et contrarium defendit, quod scilicet ille citius exibit de purgatorio, pro quo fiunt plura suffragia in specie, ut si duo aequalibus poenis obligati, simul intrent purgatorium, ut maneant ibi per centum annos, possunt pro uno tot suffragia specialia fieri, ut intra horam a poenis illis liberetur, cum alteri, pro quo nulla particularia suffragia fiunt, per multos annos in poenis illis permanendum sit. *Bernhardini Epiphonema.* Et hoc Bernhardinus in suo Rosario concludit hoc Epiphomate: Valde itaque utile est habere haeredes devotos, qui scilicet magnis impensis multas et sumptuosas exerceant nundinationes suffragiorum cum sacerdotibus. Et quis neget multum hoc prodesse, si non animabus defunctorum, at certe sacrificulis, qui Curios simulant et Bachanalia vivunt: si non ad purgatorii ignem refrigerandum, at certe ad hoc, ut in sacrificulorum culinis, assiduo luceat igne focus.

12. *Secunda quaestio.* Altera quaestio est, utrum suffragia facta pro defunctis, ab illis, qui sunt in peccato mortali, prosint eis? De hac vero quaestione postquam in utramque partem disputarunt, tandem inclinant in hanc sententiam. Cum pauci sine crimine vivant, tutius et melius esse, ut suffragia pro defunctis per sacerdotes fiant, quam per privatos. Quia Sacerdos, ajunt, est quasi syndicus Ecclesiae, et minister generalis, cujus opera Sacramentalia non aestimantur ex ipsius dignitate, sed ex merito universalis Ecclesiae. Atque hae disputationes admodum felicem et copiosam fecerunt Pontificiorum nundinationem, confluentibus totius ferme mundi opibus, in baratrum purgatorii, cujus ignis sive sub terra luceat, sive non, Pontificiorum certe culinas laute et opipare illustravit.

13. *Contentio Canonistarum et Scholasticorum de virtute suffragiorum.* Est etiam contentio inter Canonistas et Scholasticos. Illi enim, 13. quaest. 2. cap.: Tempus autem, etc. faciunt ex Augustino quadrimembrem divisionem. I. Quosdam esse valde bonos in Paradiso, qui suffragiis non indigeant. II. Quosdam esse valde malos in inferno, quibus suffragia nihil prosint. III. Quosdam mediocriter esse bonos, qui ex purgatorio per suffragia liberentur. IV. Quosdam in inferno esse non extreme malos, illi licet per suffragia non possint a damnatione liberari, tamen damnationem eorum per suffragia vel mitiorem et tolerabiliorem reddi, vel usque ad judicium suspendi posse. Sed hoc quartum membrum Scholastici prorsus negant. Contendunt enim nemini in inferno prodesse suffragia nec quoad liberationem, nec quoad mitigationem, nec quoad suspensionem poenae, nec quoad fortificationem tolerantiae.

14. *Scholastici dissident ab Augustino et Gregorio. Purgatorium contradictionibus constat.* Illud etiam quod Augustinus et Gregorius disputant, per suffragia vivorum posse defunctis impetrari remissionem culpae venialis, Scholastici non concedunt, qui volunt omnem culpae remissionem in hac vita fieri, et suffragia valere tantum ad poenae vel diminutionem, vel solutionem. Ita ergo tantum ex dissentientibus opinionibus constat purgatorium.

15. *Vigiliae mortuorum non meminerunt purgatorii.* Illud etiam observatione dignum est, quod in usitatis vigiliis mortuorum, nulla prorsus mentio fit, vel purgatorii vel ignis ipsius. Et lectiones cum Psalmis, ex scriptura sumptae, nullum prorsus verbum habent, quod vel doceat, vel mandet, vel promittat, vel oret, vel quod ullam mentionem faciat, animas defunctorum post hanc vitam, suffragiis vi-

ventium vel relevari, vel liberari ex purgatorio. Sed loquuntur de miseriis hujus vitae, de poenitentia et reconciliatione cum Deo in hac vita, de beatitudine fidelium, post hanc vitam in Christo, et de resurrectione mortuorum, quae vivorum instructiones et consolationes fuerunt. Et quia antiquitus statim post emissum defuncti spiritum presbyteri advocabantur, qui cum amicis defuncti pernoctabant, ex verbo Dei philosophantes, sicut Chrysostomus inquit, unde appellatio vigiliarum, quae in media die jam celebrantur, reliqua est. Antiphonae igitur, versiculi et responsoria in vigiliis illis, animam defuncti recens emissam Deo commendant, ut dimissis peccatis, ab inferno et a morte aeterna custodiatur et liberetur, ne in die extremi judicii, secundum peccata judicetur et condemnetur, sed ut in resurrectionis gloria inter electos respiret. Nulla igitur ne in vigiliis quidem mentio fit purgatorii, adeo ut Ingolstadienses cogantur precationes illas in vigiliis per auxesin et catachresin eludere, nisi velint purgatorium amittere. Posteriores vero quidam Pontifices, orationes quasdam de tormentis purgatorii addiderunt vigiliis.

16. *De Ecclesia Graeca.* Porro Graeca Ecclesia hac in re semper a Latinis dissensit, nec purgatorium unquam recipere voluit. Tandem vero circa annum Domini 1430 cum a Turcis Graeci infestarentur, spe consequendi auxilii, Palaeologus Constantinopolitanus Imperator, tentavit facere unionem cum Latinis. *Basiliense Concilium.* Et in Basiliensi quidem Concilio Graeci, scripta Apologia, quae exstat, purgatorium Romanorum improbarunt et rejecerunt. Postea vero, cum Eugenius schismaticus Basiliense Concilium dissipasset, Ferrariae et Florentiae diu multumque cum Graecis actum fuit. Et controversia quidem de processione Spiritus Sancti rite fuit declarata et composita. Pontifex vero vehementer ursit, ut in reliquis etiam controversis articulis, de purgatorio scilicet igne, de Romani Pontificis primatu seu principatu, de pane azymo, et divina panis transmutatione in Eucharistia, Graeci ad Latinorum sententiam accederent. *In quibus Graeca Ecclesia a Romana dissideat.* Graeci vero responderunt, se tantum in mandatis habere, ut de processione Spiritus Sancti tractent. De reliquis igitur quaestionibus non posse se ex Orientalis Ecclesiae autoritate, aliquid constituere. Cum vero Pontifex urgeret, et Palaeologus Imperator spe auxilii concedendum aliquid existimaret, coeperunt Graeci, excepto Ephesino, de illis quaestionibus generaliter et ambigue respondere, et tamen cum protestatione, ne in literis unionis illorum articulorum mentio fieret. Extorsit tamen Eugenius et hoc a Palaeologo, cum Bessarionem et alios Graecos variis artificiis sibi obnoxios fecisset (acriter tamen contradicente Ephesino) ut in literis unionis purgatorium etiam, quasi a Graecis receptum et approbatum, poneretur. Factum hoc fuit, anno 1439 sed vix anni 14 ab illa unione exierant, cum Mahometus Turcarum Imperator, capta Constantinopoli, totum Orientis Imperium abstulit anno scilicet 1453 quod multi Graeci interpretati fuerunt propter simulatam illam cum Latinis unionem factum esse. Atque ideo unionem illam resciderunt, et purgatorium Latinorum, sicut antea, ad hunc usque diem constanter improbarunt et negarunt.

17. *Waldenses de purgatorio.* Waldenses etiam cum aliis circa annum 1200 purgatorium Pontificium negarunt. Docuerunt autem verum purgatorium esse in hac vita, juxta haec Scripturae dicta: Hebr. 1. Facta purgatione peccatorum etc. 1. Joh. 1. Sanguis Christi emundat nos ab omni peccato. 2. Tim. 2: Si quis se expurgarit ab istis, erit vas in honorem. *Wesselus.* Wesselus circa annum 1480 disputavit, animas solutas a corporibus, non supplicio aliquo purgari, sed quia imperfectae in agnitione et in charitate hinc discedunt. Dicit igitur in altero seculo, ante judicium, illas crescere et perfici, sub disciplina Dei patris, et sub doctore Jesu, et illo profectu sentit eas purgari. Et dicit Augustinum de verbis Domini, appellare hoc intellectualem disciplinae ignem. Allegat etiam Nazianzenum, qui duplicem ignem fecit, purgatorium, de quo Christus dicit: Veni ignem mittere in terram, et quam velim illum jam ardere. Punitorium vero qui paratus est Diabolo et angelis ejus.

18. Inter posteriores etiam Graecos quidam disputare coeperunt, posse fieri, ut animae quaedam post hanc vitam purgentur, non quidem igni, sed vel carcere, vel tenebris, vel turbine. *Lutherus.* Et ab hac sententia Lutherus in principio in suis articulis non abhorruit, scilicet turbationem, pavorem, horrorem esse purgatorium. Alii vero Graeci, sine intermedia poenali purgatione, sentiunt credentium animas transire ad Paradisum, Deo ex φιλανθρωπίᾳ condonante ipsis peccata. Et quomodo Lutherus postea, re diligentius ad normam Scripturae examinata, purgatorium gladio Spiritus subverterit, et ignem illum exstinxerit, historia recens est, et plagam illam totum regnum pontificium sentit et dolet, ac omnis generis flabella ad resuscitandum illum ignem conquirit, sed nequicquam.

Hanc purgatorii historiam mediocri diligentia collectam, in principio hujus loci ponere volui, monstrat enim fontes et fundamenta explicationum et refutationum in tota hac controversia, atque ideo reliqua capita hujus loci, brevius jam expediri poterunt.

[SECTIO III.]

[CAPUT I.]

COMMENTUM PONTIFICIORUM DE PURGATORIO, ALIENUM ESSE A SCRIPTURA ET CUM SCRIPTURA PUGNARE.

1. Hactenus de structura purgatorii diximus, quomodo ex Philosophorum rationibus, ex Poetarum fabulis, ex Judaicis praesumptionibus, ex Apocryphorum commentis, ex Origenicis allegoriis, ex humanis traditionibus et consuetudinibus, atque ex dubitabundis disputationibus fuerit sensim coagmentata, et subinde

accedentibus novis architectis variata et mutata, juxta dictum: Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis, donec tandem ex spectris mortuorum, et ex illusoriis visionibus ac revelationibus, in Pontificia Ecclesia inter articulos fidei locum meruit. Jam vero opiniones illas Pontificii purgatorii, ad regulam seu Canonem verbi Dei exigemus, an illi consentaneae sint vel repugnantes. Ideo enim constitutus est Canon librorum Canonicorum, inquit Augustinus contra Cresconium, ut secundum illos de caeteris libris et disputationibus, vel fidelium, vel infidelium libere judicemus, et quod in eis divinarum Scripturarum autoritati congruit, accipiamus quod non congruit, ea libertate, ad quam nos vocavit Dominus, respuamus. Sacra enim Scriptura doctrinae nostrae regulam figit, inquit idem: Ne audeamus sapere plus quam oportet, ut docere in Ecclesia nihil aliud sit, quam vocem doctoris Spiritus Sancti ex Scriptura repetere et recitare. Nam juxta Basilium, manifesta ἔκπτωσις est a fide, aut reprobare quid ex his quae scripta sunt, aut superinducere quid ex non scriptis. Quicquid autem attulerint, et undecunque recitaverint, audiamus nos potius, si oves ejus sumus, vocem pastoris nostri. Ergo in Scripturis sanctis Canonicis, sicut Augustinus Ecclesiam, ita nos purgatorium requiramus. Hoc enim quod de sacris voluminibus sumitur, inquit Origenes, firmum et solidum est, quod qui sequitur securus ingreditur. Quando vero absque Scriptura aliquid dicitur, auditorum cogitatio, inquit Chrysostomus, claudicat. Suspecta igitur secundum Gersonis consilium debet esse omnis revelatio, quam non confirmat lex et Prophetae cum Evangelio. Sensus quippe nostri et enarrationes, sine sacris Scripturis testibus non habent fidem, inquit Origenes. Sequamur itaque hoc etiam loco Chrysostomi consilium, ut non multorum opiniones habeamus, nec respiciamus quid huic vel illi videatur, sed haec omnia in Scripturis inquiramus. Non enim humanis documentis, sed divinis oraculis dogmata demonstranda sunt, inquit Augustinus. Legant itaque Pontificii nobis, ut Augustini verbis utar, purgatorium suum ex Lege, ex Prophetis, ex Psalmis, legant ex Evangelio, et Apostolicis literis, et credemus. Sin minus, dicemus cum Tertulliano: Adoramus Scripturae plenitudinem: Aut Scriptum doceat purgatorii officina, aut si scriptum non est, timeat vae illud adjicientibus aut detrahentibus destinatum. Et quod Augustinus contra Petilianum de Ecclesia, idem nos rectissime de purgatorio dicimus. Purgatorium suum, si possunt, demonstrent non in sermonibus et rumoribus Latinorum, non in Conciliis Episcoporum suorum, non in literis quorumlibet disputatorum, non in signis et prodigiis fallacibus, quia etiam contra illa verbo Domini praeparati et cauti redditi sumus, sed in praescripto legis, in Prophetarum praedictis, in Psalmorum cantibus, in ipsius pastoris vocibus, in Evangelistarum praedicationibus et laboribus hoc est, in omnibus Canonicis sanctorum librorum autoritatibus. Haec sunt causae nostrae documenta, haec fundamenta, haec firmamenta, inquit Augustinus. Item, non dicant ideo verum est, quia illa et illa mirabilia fecit, vel iste. vel ille, aut quia illa, et illa ibi contingunt aut quia ille vel illa, tale visum, vel vigilans vidit, vel dormiens somniavit, removeantur ista, vel figmenta mendacium hominum, vel portenta fallacium spirituum. Exigite ab istis, ut ostendant aliqua manifesta de Canonicis libris testimonia: Memento quod Domini dictum sit, habent Moysen et Prophetas, audiant illos. Haec Augustinus.

Usus Canonicae scripturae. — Basilius. — Augustinus. — Origenes. — Chrysostomus. — Gerson. — August. — Tertullianus.

2. Nos equidem non sumus tam feri, barbari, aut inhumaniter stupidi, quin fratres nostros ex hac vita discedentes, charitatis vinculo, tanquam membra corporis Christi complectamur, eorum memoriam fraterna benevolentia retineamus, de ipsorum statu cogitemus, felicitati eorum faveamus, et beatissima quaeque ipsis optemus. Singuli certe in timore Domini de fine nostro cogitamus, precantes cum Davide: Notum mihi fac Domine finem meum, et numerum dierum meorum. Quod enim vivimus in carne, in fide vivimus filii Dei, qui dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis, Gal. 3. Ut sive vivamus sive moriamur, Domini simus. Rom. 14. Qui mortuus est pro nobis, ut sive vigilemus, sive dormiamus, simul cum ipso vivamus. 1. Thess. 5. Unice enim optamus singuli in hoc elogium includi, Beati mortui qui in Domino moriuntur, Apoc. 14. Ita enim cupimus dissolvi, ut non veniamus in locum tormentorum. Luc. 16. Sed ut simus et vivamus cum Christo, Phil. 1. 1. Thess. 5. Si itaque ex solidis et manifestis Scripturae Canonicae fundamentis liquido constaret, doctrinam de purgatorio, sicut a Pontificiis traditur, veram, certam et firmam esse, omnino suffragia illa, quae animas ex tormentis purgatorii possent liberare, pro defunctis nostris, a sacerdotibus quantiscunque impensis licitaremur, et vivi curaremus, ut post mortem nostram liberaliter illa redimerentur. Quis enim sibi ipsi et suis non optaret, post mortem refrigerium, requiem et beatitudinem aeternam? Sed frustra haec omnia vel crederentur, vel timerentur, vel sperarentur, vel susciperentur, si non Deus ipse in verbo suo haec patefecisset, instituisset, et promissionibus suis confirmasset. Ex Dei enim ordinatione et voluntate, non ex hominum imaginationibus et praesumptionibus, talia aestimanda sunt, quia solus Deus potestatem animarum habet, Matth. decimo. Quod si scriptura Canonica Pontificiorum purgatorium non crediderit, injuste pro articulo fidei credendum nobis obtruditur. Fides enim ex qua justus vivit, et per quam sine dubitatione ambulamus, ex Scripturis Canonicis juxta Augustinum concipitur. Quod si praeterea a Scriptura dissentire dogma purgatorii, et cum ea pugnare monstratum fuerit, recte, merito, et quidem necessario illud nobis improbandum et abjiciendum erit.

Purgatorii dogma dissidet totum a Scriptura.

3. Quando autem purgatorium nominamus, intelligimus haec omnia, quae supra in structura et historia purgatorii explicata sunt. I. Quod praeter locum damnatorum et beatorum, tertius quidam locus medius post hanc vitam constituitur. II. Quod animae quorundam, qui in vera fide, qua membra Christi et

Quae complectatur doctrina Pontificia purgatorii. Primum cap.

Secundum. haeredes Dei sunt, hinc excedunt, ex Christo et regno ejus aliquandiu exclusae, igni post hanc vitam excrucientur, et torqueantur, priusquam ad requiem et beatitudinem transferantur. Tertium. III. Opera pietatis viventium, loco satisfactionum suffragari defunctis, ut per ea et propter ea, post mortem a tormentis purgatorii liberentur. Quartum. IV. Quod post hanc vitam defunctis restet locus aliquis veniae, indulgentiae, remissionis peccatorum et reconciliationis cum Deo, quam, dum viverent, non acceperunt. Quintum. V. Fide propter Christum tantum culpam peccati remitti, poenam vero aeternam ex gratia, potestate clavium, mutari in temporariam, pro qua nobis ipsis sit satisfaciendum, sive in hac, sive in futura vita, vel per nos, vel per alios. Durandus addit, etiam sacerdotibus errorem, si non sufficientem satisfactionem imposuerint confitentibus, in purgatorio luendum esse. Sextum. VI. Nisi quis inhaerentem justitiam perfectam, et sine omni macula, integram et prorsus mundam habuerit, non posse ingredi regnum Dei, sed tam diu igne torrendum, donec maculae peccati excoquantur. Septimum. VII. Peccata venialia, hoc est, ut ipsi interpretantur, quae non sunt contra legem Dei, tam atrocibus suppliciis post hanc vitam expiari in credentibus. Haec igitur in Scriptura Canonica quaeramus, an ibi ita tradantur, an vero a perpetua Scripturae sententia dissentiant, et cum ea pugnent.

4. Et in Scriptura quidem exstant descriptiones, qua fide et qua spe, credentes mortui sint. De statu etiam seu conditione defunctorum, post hanc vitam ante judicium, Scriptura loquitur. Viventium etiam pietas erga mortuos, in Scriptura Canonica celebratur et describitur: Sed nullibi ulla fit mentio, vel ignis purgatorii post hanc vitam, vel suffragiorum pro mortuis. (Scriptura nihil habet de purgatorio.) Jacob moriturus testamentum suum condit. Joseph quid post mortem suam fieri velit mandat. Patriarchae. Patriarchae defunctorum exsequias diligenter et religiose celebrarunt, sed nulla prorsus mentio fit eorum quae ad purgatorii camerinam pertinent. Moyses. Per Moysen Deus varia sacrificia pro omnis generis necessitatibus instituit, sed de sacrificio pro mortuis verbum nullum. Prophetae. Nec Prophetae qui sunt interpretes legis divinae, quicquam de purgatorio habent. Variae exstant in Scriptura comminationes, multae promissiones, mysteria etiam non pauca divinitus revelata, de iis, quae rationi ignota sunt, sed de purgatorio ubique silentium. Res petendae, quae sunt secundum voluntatem Dei, in Scriptura explicantur. Formulae etiam piarum precationum multae et variae descriptae exstant, sed de oratione pro mortuis in purgatorio nihil. Officia charitatis proximo exhibenda diligenter in specie describuntur, sed inter haec suffragia pro mortuis non leguntur. Paulus. Et quidem cum Paulus ex professo praescribat consolationem proponendam vivis in luctu mortuorum, 1. Thess. 4 nulla syllaba ad purgatorii opiniones alludit, cum quidem antithesis hoc postulasset, ubi dicit: Ne contristemini sicut reliqui. Gentes enim de mortuis suis soliciti erant, non simpliciter, quod eos prorsus interiisse existimarent: Haec enim quorundam tantum opinio fuit: sed quod juxta Philosophorum et Poetarum figmenta, eos purgatoriis quibusdam poenis torqueri putabant, sicut ex Platone et Virgilio, supra ostendimus. Hic certe locus postulasset, de purgatorio et de suffragiis pro mortuis dicere, si Apostolica haec esset traditio; alias enim Paulus et vivos fefellisset in Ecclesia Thessalonicensium, et mortuos defraudasset, dicens: Consolemini vos mutuo sermonibus istis; Tacens vero de tormentis piorum in purgatorio, ex quibus per vivorum suffragia potuissent liberari, si dogma Pontificiorum de purgatorio esset Apostolicum. Paulus vero simpliciter dicit: Mortuos in Christo, dormire per Christum, et exspectare beatam spem resurrectionis. Johannis Apocalypsis. Cumque Johanni in Apocalypsi fidelium status seu conditio post hanc vitam, non tantum qualis post extremum judicium futurus est: Sed qualis etiam nunc sit post mortem ante carnis resurrectionem, multis et variis visionibus et revelationibus ostendatur, ibi certe et tempus et locus fuisset revelationis purgatorii, sed nulla prorsus ibi, vel oratio, vel dictio, vel syllaba, vel litera exstat, vel de purgatoriis poenis, vel de suffragiis satisfactoriis et liberatoriis post hanc vitam. Eodem modo doctrina poenitentiae, justificationis, remissionis peccatorum, reconciliationis cum Deo, et salvationis, in scriptura crebris repetitionibus inculcatur, per dogmata, per promissiones, exhortationes, exempla et consolationes. (Doctrina de poenitentia non admittit dogma de purgatorio.) Et in hac vita esse tempus acceptabile, quo per Dei gratiam possimus salutarem poenitentiam agere, justificari, redemptionem, salutem, et vitam aeternam consequi, scriptura manifeste tradit; Post mortem vero haec, si neglecta fuerint, vel ex parte, vel in solidum effici et praestari posse, et quidem per aliorum vicariam pietatem, a scriptura prorsus alienum est. Ita scriptura etiam ignorat, quod animae post exitum ex hac vita, tormentis igneis et possint et cogantur pro peccatis in hac vita non expiatis, satisfacere. Sicut et hoc scripturae ignotum est, quod peccata non remittantur per gratuitam condonationem misericordiae et bonitatis Dei propter Christum, sed quod ignitis tormentis, post hanc vitam, per modum satisfactionis et solutionis, eluantur et excoquantur, quodque credentes purificentur et emundentur a peccatis, non sanguine Christi in hac vita, sed flammis purgatorii post mortem. Haec in scriptura non tradi, et inde ostendi et probari non posse, adeo manifestum est, ut ipsi Pontificii hoc fateri et concedere cogantur. Ideo enim visiones et revelationes spectrorum in subsidium advocarunt, quia viderunt ex Scriptura Canonica illa probari non posse. Quae vero audacia est, pro articulo fidei obtrudere, et quae temeritas esset, pro articulo fidei accipere, de quo nulla certa et manifesta vel documenta, vel testimonia in scriptura exstant? Dicamus itaque cum Augustino: Augustinus. Si quis de quacunque re, quae pertinet ad fidem vitamque nostram, non dicam, si nos, sed quod Paulus adjecit, si Angelus de coelo vobis annuntiaverit, praeterquam quod in scripturis legalibus, et Evangelicis accepistis, anathema sit.

aut legat mihi hoc in scripturis sanctis, et non sit anathema. Ita enim Augustinus loquitur.

5. Neque vero hoc tantum in Pontificiorum purgatorio desideratur, quod Scripturae Canonicae fundamentis, testimoniis et documentis destituitur, quod tamen solum sufficeret, ne pro dogmate Ecclesiastico, aut pro articulo fidei reciperetur: Sed praeter ea, contra perpetuam scripturae sententiam pugnat, et praecipuos doctrinae coelestis articulos labefactat, depravat et evertit. Quod ut in re plana paucis, et liquido ostendi potest, facta tantum antithesi sententiarum scripturae, et opinionum purgatorii, quas paulo ante ideo per capita assignavimus, ut antithesis eo facilius et certius institui possit.

Dogma de purgatorio, pugnat cum perpetua sententia Scripturae.

Antithesis sententiarum Scripturae et opinionum purgatorii.

6. Quod igitur attinet ad medium illum ordinem, statum seu locum scriptura tantum duos facit ordines seu status hominum post hanc vitam. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur. Marc. decimo sexto. Qui credit in filium, non judicatur, qui vero non credit, jam judicatus est. Item, qui credit in filium, habet vitam aeternam, qui vero non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum, Joh. 3. Ita Luc. 16 animabus a corpore exeuntibus, ante extremum judicium, duo tantum loca assignantur, locus consolationis et locus tormentorum. Et quidem Chasma ita confirmatur statim post mortem, ut ex loco tormentorum nemo possit, ad locum consolationis transferri. David etiam bimembrem tantum facit distinctionem, mortem scilicet Sanctorum pretiosam, et mortem peccatoris pessimam, Psalm. 34 et 116. Et usitata est in scriptura immediata illa divisio, vel vita, vel mors, vel benedictio, vel maledictio. Deut. 30; vel salvus vel condemnatus, Marc. 16; vel perire vel habere vitam aeternam, Joh. 3; vel habere haereditatem regni Dei, vel non habere, Rom. 8, Gal. 5, vel esse in regno Dei, vel extra, Matth. 8; vel habere sortem Sanctorum in lumine, Col. 1 vel esse in tenebris exterioribus. Contra has vero scripturae sententias, Pontificiorum purgatorium fingit medium statum, ubi animae nec in luce sint, nec in tenebris exterioribus, nec vitam, nec mortem habeant, nec benedictae sint, nec maledictae, nec damnatae, nec salvae, nec cum Christo, nec cum Diabolo. Quod vero docent, animas post mortem, ex loco tormentorum posse transire ad locum refrigerii, hoc diserte et expresse pugnat contra manifestam Christi sententiam, Luc. 16.

I. De medio loco inter beatos et damnatos.

David.

7. Eodem modo instituatur antithesis istius opinionis purgatorii, quae fingit, quorundam fidelium animas, post hanc vitam cruciatibus ignis torqueri, priusquam ad requiem et beatitudinem transferantur: Christus certe, Joh. 5 affirmat: Amen, Amen dico vobis, qui verbum meum audit, et credit ei, qui misit me, habet vitam aeternam, et in judicium non veniet, sed transibit a morte in vitam. Purgatorium vero contradicit: Transibit non a morte in vitam, sed in tormenta ignis purgatorii, et ibi horribiliter judicabitur, ac postea demum vitam habebit, cum Christus dicat, non judicatur, sed habet vitam aeternam, Joh. 3. Judicari enim et salvari in Johanne opponuntur. Eodem modo, si tantum annotentur reliquae Scripturae sententiae, primo intuitu sine prolixa et operosa explicatione manifestum erit, quod purgatorii opinio de tormentis fidelium post hanc vitam, quasi adversa fronte illis repugnet, Rom. 4: Quorum peccata sunt remissa, beati sunt. Ezech. 18 iniquitatum ejus non recordabor. Rom. 8. Nihil condemnationis his, qui in Christo sunt. Col. 2. Chirographum sublatum est. Rom. 5. Justificati habemus pacem cum Deo. Rom. 8. Quis accusabit, etc. Joh. 8. Non gustabit mortem. Ezech. 18 vita vivet, non morietur. Joh. 11. Etiamsi mortuus fuerit, vivet. Quod non de duratione vitali, qualis etiam in damnatis in aeternum erit, sed de vita beata intelligitur. 1. Thess. 5 ut sive vigilemus, sive dormiamus simul cum Christo vivamus. Et Esa. 37: Justus moriens venit in pacem, et requiescit in cubili suo. Luc. 2. Nunc dimittis servum tuum Domine in pace. Genes. 15. Ibis ad patres tuos in pace, Psalm. 5. In pace in id ipsum dormiam et requiescam. Apocalypsi decimoquarto: Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Amodo jam dicit, Spiritus ut requiescant a laboribus suis. Manifesta certe haec sententia est eos, qui in Domino moriuntur, non tormentis ignis primum subjici, sest statim venire ad requiem.

II. De eo, quod dictitant, animas quasdam torqueri igni purgat. antequam ad requiem perveniunt.

Significat autem ἀπαρτὶ deinceps, jam inde confestim, jam jam ab hac hora omnino plane. Et graecus textus particulam illam ἀπαρτὶ, refert ad praecedentia, ut sensus sit, mortui qui in Domino moriuntur, confestim ab illa hora omnino beati sunt. Et Spiritus respondens, utitur particula asseverativa, ναί, ita prorsus. Et additur ratio. Ita modo beati sunt, ut requiescant a laboribus suis. Nec de illis loquitur, qui propria satisfactione et mundicie ad coelum evolant, sicut inquit, cap. 7 qui lavarunt et dealbaverunt stolas suas in sanguine agni, illos postquam hinc excesserunt, nullus aestus tanget, sed absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum. Et Esa. 35. Gaudium et laetitiam obtinebunt, et fugiet dolor et gemitus. Quod dictum etiam Chrysostomus de fidelibus defunctis in futuro seculo interpretatur. Ita Christus in cruce traditurus Spiritum patri, utitur verbis, non peculiariter suis, sed quae David antea usurpaverat. Psalm. 31. In manus tuas Domine, commendo spiritum meum: ut ostendat, propter capitis consummationem, etiam membra illam consolationem habere in ipsa morte, quod Spiritus emissus, tanquam depositum, suscipiatur a Deo. Sicuti et Stephanus, Act. 7 hac fiducia obdormit: Domine Jesu suscipe Spiritum meum. Et ne excipiatur, Martyrum tantum hoc privilegium esse, Petrus dicit: Omnes justos, qui in hac vita affliguntur, animas suas tanquam apud fidelem creatorem deponere. 1. Petr. 4. Justorum enim animae in manu Dei sunt. Sapien. 3 hoc est, sicut Christus interpretatur Joh. 10: Oves, quae audiunt vocem meam, in manu mea sunt. Non vero ita, sicut omnia sunt in manu Dei, potentiae ipsius subjecta, sed quia

Chrysostomus.

redemisti me, Domine Deus veritatis. Psalm. 31 quia non tangit eos tormentum. Sapien. 3 et quia nemo eos de manu mea rapiet, sed vitam aeternam do ovibus meis, Joh. 10. Ita Paulus hac fiducia dicit, mortem sibi lucrum esse, quia cupio, inquit, dissolvi et esse cum Christo, Phil. 1. Et ne quis contendat peculiare hoc Apostolorum privilegium esse, 2. Cor. 5 in genere loquitur, quando per depositionem terreni tabernaculi peregrinamur a corpore, tunc praesentes adsumus apud Dominum, atque ideo confidimus, et bonam voluntatem habemus deponendi hoc tabernaculum. Ita 2. Tim. 4 cum de se Paulus dixisset, tempus resolutionis meae instat, in reliquo reposita mihi est (non tortura purgatorii) sed corona justitiae. Addit, non mihi tantum sed et omnibus qui diligunt adventum ipsius. Et quidem Rom. 14 expresse de infirmis in fide dicit, sive vivimus, sive morimur, Domini sumus. Non sicut ratione creationis omnia sunt Domini, sed peculium ejus sumus, acquisiti sanguine ipsius, ut det nobis vitam aeternam, et de manu ejus nemo nos rapiet. Joh. 10.

Exemplum latronis.

Id quod Christus illustri exemplo in latrone, qui in ipso vitae exitu conversus est, probavit. Hunc enim Pontificii simpliciter tormentis purgatorii acerbis et diuturnis subjecissent, sed Christus inquit: Amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso. Quod exemplum cum sit valde illustre, Pontificii variis modis conantur eludere.

Depravatio Papistica exempli latronis.

Quidam ex latrone conantur Martyrem facere: Alii dicunt, Privilegium hoc singulare fuisse, quod diserte Athanasius negat. Monachus vero quidam hac depravatione sibi multum placet: Amen, hodie dico tibi, eris mecum in Paradiso, scilicet post expleta tormenta purgatorii. Usque adeo ergo cum Scriptura Canonica pugnat Pontificium purgatorium, ut consistere non possit, nisi scelerate distorqueantur et depraventur clarissima Scripturae dicta. Eo magis vero detestanda nobis sunt commenta istius purgatorii, quia, et cum Scriptura, sicut manifestum est, pugnant, et dulcissimam atque adeo necessariam consolationem, in media morte nobis eripiunt.

III. De eo, quod post hanc vitam remissione pecc. possit impetrari.

8. Similiter etiam contra Scripturam pugnat, quod fingunt, post hanc vitam impetrari posse indulgentiam seu remissionem peccatorum, et reconciliationem cum Deo, vel per propria tormenta, vel per aliorum viventium opera. Et ea, quae vivi pro mortuis faciunt, in rationem venire apud Deum, coram judicio ipsius. Paulus enim 2. Cor. 5 docens quomodo Deus nos sibi reconciliet per Christum, non imputans nobis peccata ut efficiamur justitia Dei in ipso, dicit Deum ad hoc instituisse ministerium reconciliationis, tanquam ordinarium organon. Et Apostolos nomine Christi exhortari et obsecrare, reconciliemini Deo. Num vero in altero etiam seculo, erit ministerium verbi et Sacramentorum? Paulus certe mox capite sequenti addit admonitionem, ne gratiam illam in vacuum acceperitis. Nunc enim est tempus acceptum, nunc est dies salutis. Sententia manifesta est, tempus reconciliationis cum Deo et justificationis, esse nunc in hac vita, et qui in hac vita non justificantur, seu Deo reconciliantur, eos in vacuum recepisse gratiam. Per mortem enim Chasma confirmatur, ut non pateat amplius aditus ad poenitentiam, reconciliationem cum Deo, et salvationem, Luc. 16. Et Hebr. 3 et 4: Si volumus ingredi requiem Domini, festinemus ne quis frustretur. Adhortemur igitur nos invicem per singulos dies, donec dies appellatur hodie, qui enim hodie obdurant corda, illis juravit in ira sua, non ingressuros in requiem suam: Qui vero credunt, illi ingrediuntur, non in tormenta, sed in requiem. Quid posset manifestius contra purgatorium dici?

Clavium usus.

Claves etiam regni coelorum Christus ita instituit, quod diserte affirmat, quae in terris solvuntur, ea soluta esse in coelo. Ergo, quae in terris non solvuntur, sed ligata manent, ea postea non solvuntur, Matth. 16 et 18. Sicut enim in libris, secundum ea, quae dum in corpore fuimus, acta sunt, invenitur, ita judicabimur, 2. Cor. 5. Apocalypsis 20. Huc pertinent omnes Scripturae sententiae, ut usque in finem custodiamur et perseveremus, Matth. 13, 1. Cor. 1, Hebr. 3, Apoc. 2. Ideo etiam David petit, Psalm. 39. Notum fac mihi finem meum. Et Moyses Psalm. 90: Doce nos de fine nostro, ut adducamus cor in sapientiam. Et tota Scriptura ad poenitentiam et reconciliationem cum Deo in hac vita nos exhortatur. Venit nox quando nemo poterit operari, Joh. 9. Dum tempus habetis, Gal. 6. Quod reliquum est in carne temporis, 1. Petr. 4. Incolatus vestri tempore, 1. Petri 1. Redimentes tempus, Ephes. 5. Tempus breve est, 1. Cor. 7. Pie vivamus in hoc seculo, Tit. 2. Scientes tempus, quia jam hora est a somno surgere, Rom. 13. Qui enim hoc tempus negligunt, illi postea frustra cum fatuis virginibus pulsabunt januam clausam. Matth. 25. Quaerite Dominum dum inveniri potest. Esa. 55. Nec mortui laudabunt te Domine, sed nos qui vivimus. Psalm. 115. Laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo, quamdiu superstes ero. Psalm. 146. Sirach. 5. Ne tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem, subito enim venit ira illius, et in tempore vindicta disperdet te, Sirach. 18. Justificationem non differas usque ad mortem. Eccles. 9.: Mortui non habent ultra mercedem, nec habent partem in hoc seculo, et in opere, quod sub sole geritur. 11. In quemcunque locum ceciderit arbor, in eo permanebit. cap. 9. Instanter operare, quia nec opus, nec ratio erunt apud inferos quo properas. Sirach. 14. Ante obitum operare justitiam, quoniam non est apud inferos invenire cibum.

Elusiones quibus Pontificii haec dicta depravant.

Has sententias Pontificii ita eludunt, initium oportere in hac vita fieri, et ita nos dum vivimus promereri, ut si quid desit, illud post mortem suppleri possit, vel a nobis ipsis per cruciatus purgatorii, vel a superstitibus per opera pietatis, et haec simul venire in rationem coram judicio Dei. Sed haec dicuntur non tantum sine Scriptura, sed et contra Scripturam. Nam 2. Cor. 5. Paulus dicit, coram tribunali Dei unusquisque referet, prout gessit in corpore, sive bonum, sive malum. Gal. 6: Unusquisque propriam sarcinam por-

tabit. Quicquid enim seminaverit homo, hoc et metet. Itaque dum tempus habemus operemur bonum. Apoc. 14. Opera eorum sequuntur eos. Et Matth. 25. In judicio recensentur, non quae post mortem vel ipsi in purgatorio passi sunt, vel alii viventes pro ipsis satisfactionis loco fecerunt, sed quae ipsi in hac vita fecerunt. Quomodo vero contra has Scripturae sententias, opiniones illae de remissione et satisfactione post mortem, ac de suffragiis vivorum pro mortuis, pugnent, manifestum est. Statutum enim hominibus semel mori, post hoc autem judicium, secundum ea scilicet, quae in corpore quisque gessit. Hebr. 9, 2. Cor. 5. Augustini vero effugia seu elusiones potuis, de quibus supra diximus, prorsus nulla in Scriptura fundamenta habent.

9. IV. De satisfactionibus Pontificiis in purgatorio pro peccatis.

Quod attinet ad plenam persolutionem satisfactionum pro peccatis exsolvendam, vel in hac vita, vel post mortem, per tormenta purgatorii, aut per vivorum suffragia, quae sunt propitiationes et redemptiones: Illa non tantum sine Scriptura dicuntur, sed articulum justificationis nostrae coram Deo, quae est summa et finis totius Scripturae, simpliciter a fundamentis evertunt, et contumeliosa sunt in satisfactionem filii Dei. Omnino enim peccatum non dimittitur sine satisfactione, qua plenarie, integre, perfecte, et absolute, legi Dei satisfiat. Sed talis satisfactio, quia nobis impossibilis est, ideo Deus filium suum misit in simulitudine carnis peccati, ut factus hostia pro peccato, damnaret peccatum, ut justificatio legis impleretur, non a nobis, sed in nobis, qui sumus in Christo Jesu. Rom. 8. Is enim factus est nobis a Deo justitia. 1. Cor. 1 et per fidem nobis illud imputatur, quod Christus traditus est propter peccata nostra. Rom. 4 ut obedientia ipsius justi constituamur. Rom. 5 factus enim est pro nobis peccatum, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso, 2. Cor. 5. Et haec justitia Christi nobis imputata, perfecta, integra, absoluta, et undique sine macula, pura et munda est. Nosque in ipso sumus consummati. Col. 1. Et quia in sanguine Agni dealbamus stolas nostras, puri et mundi sumus in ipso. Apoc. 7. Sanguis enim filii Dei emundat nos ab omni peccato. 1. Joh. 1 et Rom. 3. Justificati per redemptionem, quae est in Christo, quem proposuit Deus propitiatorium in sanguine ipsius, etc. Alias igitur propitiationes et redemptiones in purgatorio fingere, per eleemosynas, et alia suffragia viventium, vel per passiones purgandorum, contumelia est in sanguinem Christi. Nam 1. Petr. 1 expresse scriptum est: Non corruptibilibus, velut auro et argento, redempti sumus, sed pretioso sanguine Christi. Et applicationem fieri fide, tota Scriptura clamitat. Falsum ergo, impium et absurdum est, quod Ingolstadienses disputant, virtutem meriti Christi post hanc vitam in purgatorio communicari et applicari credentibus per cruciatus, et tormenta ignis. Purgatorii igitur opinio, assuens nostras, et aliorum etiam redemptiones, propitiationes et satisfactiones pro peccatis, et propriam mundiciem, ac perfectionem, per chemicam quandam sublimationem et depurgationem, in purgatorio instituens, justitiam fidei evertit, et in absolutissimam Christi satisfactionem, fide nobis imputatam, blasphema est, quasi qui ejus fide vivit et moritur, postea cogatur acerbissimos cruciatus purgatorii subire, propterea quod non habeat plenam pro peccatis satisfactionem, sed ejus supplementum cogatur quaerere, vel in propriis suis cruciatibus, vel in aliorum suffragiis. Si enim alia post mortem quaerenda est propitiatio et redemptio ex purgatorio: Ergo Christi propitiatio et redemptio non est plena. Si alia purgatione post mortem opus est per ignem, ut salvemur: Ergo sanguis Christi non ad plenum purificat credentes: Frustra ergo Christus mortuus est, si aliis propitiationibus, satisfactionibus et purificationibus salvamur, Gal. 3.

10. V. De eo, quod dicunt, Christum satisfecisse pro culpa peccati, et non pro poenis aeternis.

Non minus illa etiam purgatorii opinio, ita partiens remissionem peccati, ut Christi merito tantum remissio culpae tribuatur, poenae vero pro peccatis debitae remissio, a nostris exsolutionibus et satisfactionibus pendeat, Christi redemptionis officio et merito derogat et detrahit, quasi culpam tantum, et non poenam etiam peccatorum nestrorum in se suscepisset, et non pro utroque satisfecisset, cum Scriptura manifeste affirmet factum ipsum pro nobis esse et peccatum, 2. Cor. 5 et maledictum. Gal. 3. vulneratus est propter iniquitates nostras, et attritus propter scelera nostra, mulcta pacis nostrae super eum, et propter transgressionem populi plaga illi. Esa. 53. Et Scriptura testatur simul fieri remissionem culpae et poenae. Matth. 18 et debitum remittitur, et debitor demittitur, ne venundetur, aut in carcerem conjiciatur. Luc. 15. Acolastus reversus non torturae subjicitur, sed statim cum gaudio recipitur. Ovis inventa non mulctatur, sed humeris imponitur. De poenis vero temporariis, quae aliquando in hac vita conversis imponuntur, item de remissione peccatorum venialium dicemus in refutatione.

11. VI. De Missa pro mortuis.

Cumque actio Coenae Dominicae instituta sit pro viventibus, qui in unam conveniunt, manducant et bibunt, et mortem Domini annuntiant, et hoc faciunt in commemorationem Christi, horribilis certe profanatio Coenae Dominicae est, ex opere illo viventium, facere propitiationem pro mortuis in purgatorio, sicut in loco de Missa haec plenius explicata sunt.

12. Cauda purgatorii.

Ex hac igitur antithesi sententiarum Scripturae et opinionum purgatorii, manifestum est, commentum purgatorii Pontificii, non tantum destitui documentis et testimoniis Scripturae, sed tale esse, quod perpetuae Scripturae sententiae, et praecipuis ejus locis, ex diametro repugnet, articulum justificationis evertat, salutis scopum transferat, Verbum, Sacramenta et Claves regni coelorum depravet, veram poenitentiam labefactet, obedientiam, mortem et satisfactionem Christi irritam reddat, falsam justitiam et satisfactionem supponat, bonitati Dei deroget, somnum et quietem in Christo obdormientium, in acerbissima tormenta pervertat, conscientiis certam consolationem eripiat, impoenitentiam et securitatem in illis, qui post mortem larga suffragia coemere possunt, alat et confirmet. Et breviter purgatorium mater, fons et

origo est omnium imposturarum totius Papatus. Hac enim quasi basi nituntur satisfactiones, merita, opera supererogationis, indulgentiae, profanatio Coenae Dominicae, vigiliae, oblationes, missae, suffragia, orationes, peregrinationes, balnea pro defunctis, et quae his affinia sunt innumera: Praecipue vero fraternitates. Scribunt enim in speculo Rosariorum, quod puella quaedam, quae juxta sententiam judicis, septingentis annis in purgatorio cruciari debuisset, post quindecim dies liberata fuerit meritis participationis fraternitatis Rosarii Mariae. Eadem puella ex purgatorio liberata, habuerat legationem a reliquis animabus, quae adhuc detinebantur in purgatorio, ut amici ipsorum viventes curarent se inscribi in fraternitatem illam, ut participatione meritorum fraternitatis illius, defuncti ex purgatorio liberentur, etc.

Rosarium de fraternitatibus.

13. Quo igitur loco habendum sit Pontificium purgatorium, amantibus simplicem et solidam veritatem manifestum est. Doctrina vero, quae purgatorio illi opponitur, certa et manifesta habet Scripturae testimonia, tradit verum usum Verbi, Sacramentorum et clavium coelestium, obedientiae, morti, redemptioni, propitiationi, et satisfactioni Christi debitum et solidum tribuit honorem, misericordiam Dei juxta Scripturam celebrat, veram justificationem et salvationem monstrat, firmas et dulces consolationes in ipsa morte praebet, mortem fidelium ostendit somnum, dormitionem et quietem esse, poenitentiam excitat, fidem confirmat, et pietatis exercitia in hac vita accendit. Vera igitur utilis et salutaris est.

14. Porro cum manifestissimis hisce Scripturae sententiis, quas recitavimus, etiam patrum dicta consentiunt, quae adjicimus, non quod patrum sententiis tanquam Canonica autoritate nitamur, sed sicut Augustinus inquit, ut admoneantur ii, qui putant sanctos patres aliquid dicere, quomodo, ante et extra praesumptiones purgatorias, juxta divina eloquia his de rebus et senserint et locuti sint. Ipsius vero sententiae clarissima et plenissima autoritas, non in Patrum scriptis, sed in sanctis Canonicis libris viget. Ita enim Augustinus loquitur.

15. Patres igitur cum Scriptura et ex Scriptura, duo constituunt loca post hanc vitam, regnum scilicet coelorum et gehennam. Et quaedam sane Patrum dicta Pontificii ita eludunt, quod loquantur de tempore post resurrectionem et extremum judicium, ubi et ipsi concedunt tantum duo loca esse. Sed exstant quaedam Patrum dicta, quae manifeste testantur, ipsis animabus separatis seu corpore solutis, etiam ante resurrectionem, duo tantum loca juxta Scripturam assignari. Augustinus enim disputans contra Pelagianos constituentes pro parvulis, qui sine baptismo moriuntur, tertium et medium quendam locum inter gehennam et regnum coelorum, sumit generale illud axioma, quod Scriptura tantum duo loca animabus separatis post hanc vitam tribuat. Ita generaliter loquitur de peccatorum meritis, lib. 1, cap. 28. Nec est ullus ulli medius locus, ut posset esse nisi cum Diabolo, qui non est cum Christo. Hinc et ipse Dominus volens auferre de cordibus male credentium, istam nescio quam medietatem, definitivam protulit ad haec ora obstruenda, sententiam, ubi ait: Qui mecum non est, contra me est. Et hoc generale axioma Augustinus accommodat ad parvulos, qui sine baptismo moriuntur. Quod similiter etiam hypognosticon, libro quinto facit. Primum, inquit, locum, fides Catholicorum divina autoritate regnum credit esse coelorum, secundum gehennam, tertium penitus ignoramus, imo nec esse in Scripturis sanctis invenimus. Et hoc generale axioma, accommodat ad disputationem de infantibus non baptizatis. At de animabus separatis, ante resurrectionem carnis, manifestissime loquitur de Civit. Dei, lib. 13, cap. 8. In requie sunt animae piorum a corpore separatae, impiorum autem poenas luunt, donec istarum ad aeternam vitam, illarum vero ad aeternam mortem, quae secunda dicitur, corpora reviviscant. In variis quaestionibus quae Athanasii titulo feruntur, quaest. 19. Animae a nobis profectae, ubi aut quomodo sint, aliena et horribilis quaestio est, et hominibus abscondita, non enim permisit Deus redire quenquam inde, qui annuntiaret: tamen ex Scripturis discimus, quod peccatorum animae inferius omni terra et mari exsistunt, ubi non est videre, neque lumen, neque vitam hominum. Animae autem justorum post Christi adventum et mortem, in Paradiso sunt: Non enim propter solam latronis animam, Christus Deus noster Paradisum aperuit, sed etiam ob reliquas omnes sanctorum animas, etc. Et in praecedentibus cum historiam purgatorii contexeremus, plura testimonia veterum annotavimus, quod duos tantum defunctorum ordines faciant, quodque justorum animae statim post mortem veniant ad requiem et refrigerium. Ita Hieronymus in Epitaphio Paulae: Quicquid ad Dominum revertitur, in familiae numero computatur, illius amissio coelestis domus habitatio est, quae quamdiu in corpore fuit, peregrinata est a Domino, questa, heu mihi, quia peregrinatio mea prolongata est, etc. Idem super obitu Blesillae ad Paulam: Postquam anima sarcina carnis abjecta, ad suum revolavit autorem, et in antiquam possessionem diu peregrinata conscendit. Item, lugeatur mortuus, sed ille quem gehenna suscipit, nos quorum exitum Angelorum turba comitatur, quibus obviam Christus occurrit, gravemur, magis si diutius in tabernaculo illo mortis habitemus. Idem in Epitaphio Lucinii non mors sed dormitio et somnus appellatur. Et hoc pulchre explicat Chrysostomus Sermo 17 ad Hebr. Illa revera mors est, quando is qui moritur, non permittitur ad vitam transire, sed post mortem vivere, et quidem ζωὴν βελτίονα, vitam meliorem, οὐ θάνατος τοῦτό ἐστιν, ἀλλὰ κοίμησις, non mors est illa sed dormitio: Similia exstant in Epitaphiis Basilii et Nazianzeni.

Testimonia Patrum contraria opinionibus purgatorii. I. De locis defunctorum post hanc vitam.

Augustinus.

Athanasius.

Hieronymus.

Chrysostomus.

16. Constanter etiam docent Patres cum Scriptura: In hac tantum vita locum esse poenitentiae et reconciliationis cum Deo, post hanc vitam vero unumquemque judicari secundum ea, quae gessit in cor-

In hac tantum vita locus est poenitentiae

et remissionis peccatorum. Justinus.

pore, ut Justinus in Tryphone dicit: Sententiam doctrinae Christi esse ἐν οἷς ἂν ὑμᾶς καταλάβω, ἐν τούτοις καὶ κρινῶ, in quibus vos deprehendero in illis et judicabo. Quam sententiam Cyprianus sermone de mortalitate ita reddidit: Qualem te invenit Deus, cum de hoc mundo te evocat et accersit, talem pariter et judicat. Idem contra Demetrianum: Respicite dum tempus est ad aeternam salutem, securitati et vitae, dum licet providere, hortamur dum adhuc aliquid de seculo superest, Deo satisfacere. Non celamus beneficia divina pro odiis vestris, salutis iter vobis demonstramus. Quando istinc excessum fuerit, nullus jam locus poenitentiae est, nullus satisfactionis effectus. Hic vita aut amittitur, aut tenetur, hic saluti aeternae, cultu Dei et fructu fidei providetur. Nec quisque aut peccatis retardetur, aut annis quo minus veniat ad consequendam salutem. In isto adhuc mundo manenti, nulla poenitentia sera est, patet ad indulgentiam aditus, et quaerentibus atque intelligentibus veritatem facilis accessus est. Tu sub ipso licet exitu, et vitae temporalis occasu pro delictis roges Deum, confessionem et fidem ejus agnitionis implores, venia confitenti datur, et credenti indulgentia salutaris de divina pietate conceditur, et ad immortalitatem sub ipsa morte transitur. Hanc gratiam Christus impartit, redimendo credentem pretio sanguinis sui, etc. Talem certe Pontificii simpliciter in purgatorium detruderunt, ob non persolutam pro peccatis satisfactionem. Sed Cyprianus dicit: Hanc gratiam esse redemptionis per sanguinem Christi.

Cyprianus.

Ambrosius.

Ambrosius de bono mortis, cap. 2. David ideo tanquam peregrinus, ad illam Sanctorum communem omnium patriam festinabat, petens pro hujus commorationis inquinamento, remitti sibi peccata, priusquam discederet de vita. Qui enim hic non acceperit remissionem peccatorum, illic non erit: Non erit autem quia ad vitam aeternam non poterit pervenire, quia vita aeterna remissio peccatorum est, ideoque dicit: Remitte mihi ut refrigerer priusquam eam, et amplius non ero. Hieronymus in 6. cap. ad Galatas super illa verba, unusquisque onus suum portabit, inquit: In hac vita nos sustentemus, et in praesenti seculo alterutrum auxilio simus. Et mox: Per hanc Apostoli sententiam docemur, dum in praesenti seculo simus, sive orationibus, sive consiliis invicem posse adjuvari, cum autem ad tribunal Christi venerimus, non Job, non Daniel, non Noe, rogare posse pro quoquam, sed unumquemque portare suum onus. Ibidem: Tempus sementis tempus praesens est, et vita quam currimus. In hac licet nobis quod volumus seminare, cum ista vita transierit, operandi tempus aufertur. Idem in 9. Eccles. repetit Salomon, donec vivunt homines, eos posse fieri justos, post mortem vero nullam boni operis occasionem dari. Item mortui nihil valent ad id adjicere, quod semel secum tulerunt de vita, nec juste quippe possunt agere, nec peccare, nec virtutes adjicere, nec vitia. Et in 11. cap. Mortis tempestate subversus, quasi lignum, ubicunque cecideris, ibi jugiter manebis, sive te rigidum et trucem, sive clementem, et misericordem, ultimum invenerit tempus. Idem in Psalm. 106. Dum estis in hoc seculo, hortor vos agere poenitentiam. Confitemini ergo Domino, quoniam in isto tantum seculo misericors est. Hic misereri potest poenitentis, quia illic judex est, non misericors, hic misericors, illic judex est. Idem in Psalm. 65. Ignosce mihi ut refrigerer priusquam abeam, et ultra non subsistam. Qui enim dum in hoc vivit corpore, veniam peccatorum non fuerit consecutus, et sic de vita excesserit, Deo perit et esse desistit, licet sibi subsistat in poenis.

Hieronymus.

Justinus.

Justinus, quaest. 75. Post animae a corpore excessum, statim fit bonorum et malorum distinctio. Ducuntur enim ad loca quae eis digna sunt ab Angelis, bonorum quidem in Paradisum: Improborum vero ad inferorum loca, ubi custodiuntur usque ad resurrectionem. In libello qui Augustino ascribitur de vanitate Seculi: Scitote quia cum anima a corpore avellitur, statim aut in Paradiso pro meritis bonis collocatur, aut certe pro peccatis in inferni tartara praecipitatur. Eligite modo quod vultis, et hoc jam in vita vestra disponite, aut perpetualiter gaudere cum Sanctis, aut sine fine, cruciari cum impiis.

Augustinus.

Augustinus de fide ad Petrum, cap. 3. Tempus acquirendi vitam aeternam, in ista tantum vita Deus hominibus dedit, ubi voluit poenitentiam etiam esse fructuosam, quod qui in hac vita non fecerit, habebit quidem poenitentiam in futuro seculo de malis suis, sed indulgentiam in conspectu Dei non inveniet. Idem Epist. 54. Post hanc vitam quisque id habebit, quod in hac sibimet conquisierit. Serm. 66. In hoc seculo poenitentiam facientibus misericordia Dei subvenit: In futuro autem poenitentia non proficit, sed rationem nostrorum operum redditurі sumus, Lib. 2 quaest. Evang. cap. 38. Quod apud Lucam Abraham diviti dicit, ad ea loca, in quibus torquentur impii, justos, etiamsi velint, non posse transire, quid aliud significat, nisi post hanc vitam ita receptos in carcere, ut inde non exeant donec reddant novissimum quadrantem, propter incommutabilitatem divinae sententiae, nullum auxilium misericordiae posse praeberi a justis, etiamsi velint praebere? quod admonet, scilicet, ut in hac vita homines subveniant quibus possunt, ne postea etiamsi optime recepti fuerint, eis, quos diligunt, opitulari non valeant.

Chrysostomus.

Chrysostomus Homil. 55 in Joh. Donec dies est, dum licet hominibus in me credere, dum haec durat vita, laborandum est, venit nox, hoc est, futurum tempus, quando nemo operari potest. Noctem enim futurum tempus appellat, quando peccatores nihil operari poterunt. Ita et Origenes in Psalm. 35 dictum illud Joh. 9 exponit de illo tempore, quod erit post hoc seculum, tunc dicit noctem illam futuram, cum jam nemo potest operari aliquid, sed unusquisque tunc pascitur ex operibus suis, quae hic positus operatus est.

Origenes.

Chrysostomus de Lazaro concione 2. Omnia hic dissolve, ut citra molestiam illic videas tribunal. Donec hic fuerimus, spes habemus praeclaras, simu-

hac vero discesserimus illuc, non est postea in nobis situm poenitere, neque commissa diluere. Idem Homilia 22 ad populum Antiochenum: Post finem vitae nec meritorum sunt occasiones, sicut nec athletis post transacta certamina, coronas adipiscendi. Idem alibi. Neque enim qui in praesenti vita peccata non abluerit, postea consolationem aliquam inventurus est. Item: Neque putemus nobis cum illuc venerimus, misericordiam tribuendam esse, qui non agimus ut veniam mereamur accipere, etsi Abraham pro nobis roget, etsi Noe, etsi Job, etsi Daniel. Dum igitur tempus est in manibus, plurimam apud Deum fiduciam nobis praeparemus.

17. *De depravationibus Papisticis, quibus haec Patrum dicta eludunt.* Haec patrum dicta Pontificii ita eludunt, quod propriae poenitentiae et propriis meritis post hanc vitam non sit locus, interim tamen viventium operibus, meritis, satisfactionibus et suffragiis, mortuos in altera vita posse juvari. Sed quae Scriptura hoc dicit? Imo quae Scriptura non contradicit? quando docet justum sua fide victurum, justitiam justi super ipsum futuram. De alieno oleo nihil posse communicari. Dicunt igitur, sed sine Scriptura, quia Deus videat, quod animae in purgatorio graviter puniantur, quodque tempus jam praeterierit, ut se juvare non possint. ideo ipsum vivorum suffragia, tanquam satisfactiones et propitiationes pro mortuis acceptare. Sed quare non potius Christi satisfactionem et propitiationem pro ipsis acceptat, si omnino post hanc vitam reconciliatio fieri potest? Aut si in altero seculo, animae defunctorum aliorum orationibus et suffragiis possunt juvari et expiari: rectius certe et efficacius illud fieret, per animas sanctorum, qui sunt in Paradiso. Sed hoc Abraham diserte negat. Luc. 16.

Scholastici. Ita Scholastici objiciunt sibi ex patribus quod mortui in altero seculo non sint in statu merendi. Respondent autem: Esse tamen ipsos in statu solvendi quod debent, et ideo quamvis ab aliis non possint juvari in merito, posse tamen juvari in solutione: Christi ergo solutio pro nobis, quantum audio, non sufficit, sed solutio debiti nostri ubivis potius, quam apud Christum quaerenda docetur. Atqui Scriptura docet: Si debita propter Christum in hac vita non fuerint remissa, tunc unumquemque suum onus portaturum. Gal. 6. Filius enim non portabit iniquitatem patris, sed anima quae peccaverit, ipsa luet. Justitia justi super eum erit, et impietas impii super ipsum. Ezech. 18. Et unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo, Rom. 14.

Perspicue itaque ostendimus opiniones Pontificii purgatorii et Scripturae, et Catholicis antiquitatis sententiis repugnare. Quod si Pontificii objecerint, Veteres aliquando in aliis locis aliter sensisse et locutos esse, non nego hoc, sed semper videndum est, quae Patrum sententiae Scripturae Canonicae sint consentaneae. Quando vero, ut in hisce disputationibus et Scripturae et sibi ipsis repugnant et contradicunt Patres, manifestum est, quanta hac in re complectente animarum salutem, ipsorum debeat esse autoritas in Ecclesia, quae non debet audire: Haec dicit ille vel ille, sed haec dicit Dominus.

[CAPUT II.]

ARGUMENTA PONTIFICIORUM QUIBUS PURGATORIUM SUUM STABILIRE CONANTUR, EXPLICATA ET REFUTATA.

1. Sicut nullum unquam falsum dogma in Ecclesia sparsum fuit, quod non specie aliqua plausibili propositum fuit: Vestimenta enim ovium, species sunt simulatae religionis, inquit Chrysostomus: *Chrysostomus.* Imo quo magis languida et ruinosa causa est, eo pluribus argumentis, undecunque et quomodocunque conquisitis, tanquam coloribus, quibus incrustetur, et quasi medicamentis, quibus obligetur, indiget. Nam *εὐώνυμον ἐς δίκην τρία ἔπεα διαρκέσει*, inquit Pindarus: Ita ad stabiliendum purgatorium, varia et valde multa argumenta congerunt Pontificii. In Rhetorum enim scholis didicerunt, argumenta quae per se imbecilla sunt, mutuo auxilio fulcienda esse, ut si non possint valere, quia magna sunt, valeant quia multa sunt. *Genera argumentorum quibus purgatorium defenditur. I. Ex visionibus. II. Ex traditionibus et consuetudinibus. III. Ex Scriptura.* In tres vero classes seu ordines, multitudo et varietas illa argumentorum, commodioris explicationis gratia distribui potest. Praecipua enim quae habent argumenta, ex spectris mortuorum, ex eorum visionibus et revelationibus sumpta sunt. Secundo, ex Patrum traditionibus seu sententiis, et ex longa consuetudine ac observatione, multa ad purgatorium suum conducunt argumenta. Tertio, postquam ex spectris mortuorum, et ex humanis consuetudinibus purgatorium construxerunt, tunc demum ex Scriptura quaedam loca conquirunt, ut vel speciem saltem et praetextum aliquem, ex verbo Dei purgatorium habeat. De singulis igitur breviter quaedam annotabimus, pleraque enim in praecedentibus explicata sunt.

2. *Primum genus argumentorum ex spectris mortuorum, visionibus et revelationibus.* Certum est Pontificios non ex Patribus, multo minus vero ex Scriptura, sed ex spectris mortuorum, ex visionibus et revelationibus asseverationem illam habere, quod certo sit locus aliquis punitorius fidelium post hanc vitam; ubi sit, qualis ignis ibi sit, quae poenae, quanta duratio purgationis, quomodo animae per suffragia et satisfactiones vivorum inde liberentur, et ex quibus visionibus ac revelationibus illa exstructa sint, supra ostendimus. Jam quaestio est, quantum Pythonica illa Topica, in Ecclesia valeat, hoc est, an mortuorum spectris, visionibus et revelationibus, citra et contra Scripturam, dogmata facienda, et novi articuli fidei recipiendi sint. Et plerasque sane tales fabellas, veris narrationibus Luciani non dissimiles, a Monachis confictas esse non est dubium, sicut de Cyrilli Epistola constat. *Scriptura de mortuorum responsis.* Sed fingamus illa sicut a Monachis describuntur ita facta esse: Scriptura certe expresse consequentiam quam Pontificii inde texunt negat, imo prohibet et damnat Levi. 20 et Deut. 18. Non inveniatur in te qui Pythones consulat, nec divinos, et quaerat a mortuis veritatem. Abominatur enim Dominus quicunque ista facit, Esa. 8. Quod si dixerint: Quaerite a Pythonibus et divinis, nunquid non populus a Deo suo

requiret? Num pro vivis ad mortuos? Ad legem magis et ad testimonium, quod si non dixerint juxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. Cumque haec sententia sit manifestissima, Pontificios tamen non pudet eam depravare, et ad purgatorium suum detorquere. Ingolstadienses enim in publica disputatione inter argumenta pro purgatorio hanc Esaiae sententiam, sed manifesto crimine falsi, ita citant: Nunquid non populus a Deo suo requiret visionem pro vivis et mortuis? Item Luc. 16. Rogante Epulone, ut anima Lazari mitteretur in domum patris ipsius, Abraham respondet: Habent Moysen et Prophetas, audiant illos. Cumque dives exciperet: Non pater Abraham, sed si quis ex mortuis ierit ad eos, poenitentiam agent. Abraham concludit: si Moysen et Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent. 1. Joh. 4. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus an ex Deo sint, quoniam multi Pseudoprophetae exierunt in mundum. Gal. 1. Si vel Angelus de coelo Evangelizaverit vobis praeter id, quod Evangelizavimus vobis, anathema sit.

Ita Augustinus de unitate Ecclesiae, cap. 16. Non dicant, ideo verum est, quia ille vel illa tale visum, vel vigilans vidit vel dormiens somniavit. Removeantur ista vel figmenta mendacium hominum, vel portenta fallacium spirituum. De visis fallacibus legant, quia Satanas transfigurat se in Angelum lucis. Audiant quae Pagani narrant de Diis suis, mirabiliter vel facta vel visa, et tamen Dii Gentium Daemonia. Et in praecedentibus: Ecclesiam suam si possunt demonstrent, non in sermonibus et rumoribus Afrorum, non in conciliis Episcoporum suorum, non in literis quorumlibet disputatorum, non in signis et prodigiis fallacibus, quia etiam contra ista verbo Domini praeparati et cauti redditi sumus (scilicet Deut. 13, Matth. 24, 2. Thess. 2) sed demonstrent in Canonicis Sanctorum librorum autoritatibus.

Athanasius.

Athanasius quaest. 11, quaerit, quare Deus non permiserit animas defunctorum redire, et enarrare quis status apud inferos, et qualis ibi necessitas? Respondet autem: Multi inde errores orirentur, Daemones enim formas humanas induere possent, et dicere a mortuis se resurrexisse, et inde multas res ementitas, et falsa dogmata de iis, quae ibi fiunt, spargere, idque ad seducendum nos et perdendum: Videt Lector in illa responsione, imposturas Papisticas vivis coloribus depictas esse.

Chrysostomus.

Chrysostomus Homilia 29 in Matth. disputans contra illos qui fingebant, defunctorum animas Daemones fieri, refutationem sumit ex generali axiomate, Clamant: Anima talis ego sum: Verum haec oratio a fraude et deceptione Diabolica est, vetularum haec verba, imo desipientium dicenda sunt, et puerorum ludibria. Nec enim potest anima a corpore separata, apud nos hic errare. Item multis e locis Scripturae comprobari potest, non errare hic post mortem hominum animas, nec justorum, nec peccatorum. Idem concione 5 de Lazaro: Si novisset Deus, quod mortui excitati viventibus essent profuturi, nequaquam omisisset. Ad haec si assidue essent excitandi mortui, nobisque quae illic geruntur, renuntiaturi, Diabolus facile perversa dogmata invexisset. Potuisset enim frequenter ostendere simulacra, et per illa quaecunque vellet, persuadere delusis. Item, Innumerabiles sceleratus ille Daemon dolos texuisset, multamque fraudem in vitam hominum induxisset. Eoque Deus occlusit fores, nec permittit aliquem defunctorum huc reversum narrare, quid illic fiat, ne illa accepta occasione technas suas omnes invehat. Item, Deus Diabolo praeclusit viam ad has insidias, nobisque parcens non permisit, ut quisquam unquam illinc huc reversus, de iis, quae ibi sunt, narraret viventibus hominibus, docens nos, ut Scripturis potius credendum existimemus, quam caeteris omnibus.

Gerson.

Gerson de examine doctrinarum citat Glossam super illud: Apparuit Moyses et Helias cum ipso: Suspecta est omnis revelatio, quam non confirmat Lex et Prophetae cum Evangelio.

3. Haec Scripturae testimonia et antiquitatis sententiae fundamentum purgatorii Pontificii, quod in mortuorum visionibus et revelationibus consistit, simpliciter prosternunt et evertunt.

4. De Samuele per Pythonissam excitato.

Quod enim de Samuele per Pythonissam excitato, 1. Reg. 2 scriptum est, non confirmat Deum velle veritatem quaeri a mortuis, vel mortuos apparere, et homines docere. Saul enim expresse fatetur: Dominus recessit a me, nec ultra respondet mihi, nec per Prophetas, nec per somnia, ideo ad Diabolum per mortuorum spectra respondentem se convertit. Cumque contra expressam prohibitionem divinam Saul Pythonissam consulat, quis dixerit sanctam Samuelis animam, impio Sauli contra Dei mandatum obsequi? Et si verus fuisset Samuel, sequeretur justorum animas non in manu Domini, sed in potestate diaboli esse, et ne in Abrahae quidem sinu a magicis artibus tutas esse. Accedit quod Samuel ante illud tempus, plus minus biennio mortuus fuerat, corpus itaque ipsius in terram reversum fuerat. Nec diabolus ex terra potest corpora resuscitare, quod solius Dei est. Recte igitur Hebraei et Augustinus sentiunt, spectrum diabolicum fuisse, Daemone simulacrum Samuelis effingente. Quod et illa verba ostendunt, cum inquit: Cras mecum eris. Saul enim qui ex desperatione seipsum interfecit, non collectus est ad populum electorum, nec delatus in sinum Abrahae, ubi Samuelis anima fuit. Quis igitur personatus ille Samuel a Pythonissa excitatus fuerit, non obscurum est. Quod vero ex circumstantiis futura praedicit, hoc diabolo familiare est, sicut et illud, quod praetextu nominis et verbi divini abutitur. Quod vero Siracides cap. 46 videtur vero Samueli haec tribuere, nihil probat: liber enim est Apocryphus. Moyses quidem et Elias apparuerunt in clarificatione Christi, Luc. 9. Sed specialis haec visio fuit, et peculiaris dispensatio Dei, unde nequaquam regula generalis facienda est. Ideo enim Eliam igneo curru abstulerat, et Moysen Deus ipse sepelivit, ita ut sepulchrum ejus nemo cognoverit, significans se ipsorum corporibus et spiritibus, ad peculiarem

Augustin.

aliquando dispensationem usurum. Nec novi aliquid duo illi, extra aut praeter Scripturam attulerunt, sed locuti sunt de excessu Christi complendo in Jerusalem. Et duos illos ideo Deus ad peculiarem illam dispensationem sumpsit, ut ostenderet, veritatem omnem ex Lege et Prophetis, et ex doctrina Christi petendam esse. Illa igitur visio prorsus nihil patrocinatur Pontificiis spectris, purgatorium citra et contra Scripturam exstruentibus.

5. *Secundum genus argumentorum, quae texuntur ex dictis patrum et consuetudine orandi pro mortuis.* Secundo, Argumenta quae pro stabiliendo purgatorio, ex patrum quibusdam sententiis, et ex consuetudine Ecclesiae orandi pro mortuis, a Pontificiis formantur, supra in historia purgatorii commemorata sunt, et monstrati fontes explicationum, quarum haec summa est. I. Patrum opiniones et disputationes, sine expressa et manifesta Scripturae Canonicae autoritate, non faciunt articulos fidei sicut in prima parte hujus examinis, multis ipsorum patrum sententiis ostensum est, quarum quaedam etiam recitantur, dist. 9. Et ad argumenta de consuetudine, respondet Gratianus dist. 8. Christus non dixit, Ego sum consuetudo, sed ego sum veritas. Quaelibet igitur consuetudo quantumvis vetusta et vulgata, veritati omnino est postponenda, cumque Christus veritas sit, magis veritatem, quam consuetudinem sequi debemus. Consuetudinem enim ratio et veritas semper excludunt. Et consuetudo sine veritate vetustas erroris est. Non igitur hominum consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem. Et quae praeterea aliae sententiae, dist. 8 exstant. II. Ostendimus supra quosdam veterum, ex Apocryphis fabulis, coepisse ad purgatorium alludere. III. Origenes suum peculiare purgatorium excogitavit, cujus sententias alicubi Ambrosius et Hieronymus transcripserunt, sicut ostendimus. Sed Origenicum illud purgatorium in quinta Synodo publice damnatum est. Et tamen illas sententias Pontificii pro suo purgatorio allegare non verentur. IV. Augustinus coepit quidem de alio purgatorio disputare, nihil autem vel affirmavit vel asseveravit, sed ut opinionem dubiam et incertam in medio reliquit. V. Veteres longe alio sensu et fine pro mortuis orarunt, quam Pontificii, sicut monstravimus. VI. Graeca Ecclesia commentum de igne purgatorii nunquam recepit. VII. Praecipua fundamenta, quae Pontificii purgatorio suo praestruunt a patribus diserte rejiciuntur. VIII. Quae Monachi in purgatorio suo ex spectris mortuorum effinxerunt, vetustioribus ignota sunt. Haec omnia in praecedentibus liquido sunt explicata et demonstrata, ut supervacuum esset ea hoc loco repetere. Inde vero manifestum est, Pontificium purgatorium ex vetustioribus patribus probari nequaquam posse.

[CAPUT III.]

DE SCRIPTURAE SENTENTIIS, QUAE A PONTIFICIIS AD STABILIENDUM PURGATORIUM DETORQUENTUR.

1. *Pontificii fatentur purgatorium ex Scriptura probari non posse. Perionius.* Antea aliquoties diximus, Pontificios opinionem purgatorii ad Scripturam adferre, non inde referre, sed cogere hoc videri in Scriptura dictum, quod ante lectionem praesumpserunt credendum, ut Hilarii verbis utar. Perionius dicit, se solum illum locum, qui exstat in Apocrypho libro Machabaeorum, depromere posse ex Scripturis divinis, qui aperte doceat preces et sacrificia prodesse mortuis. *Roffensis.* Roffensis diserte ponit haec verba: Tametsi ex Scripturis non possit probari purgatorium, veritas ejus nihilominus Christianis cunctis credenda est. Et postea addit: Quanquam fortassis unam aliquam Scripturam, quae protervientem adigat, uti rem, velit nolit, confiteatur, in promptu non sit adducere, potest esse nihilominus illic aliqua, tametsi diligentissimos hactenus inquisitores ipsa latuerit. *Petrus a Soto.* Petrus a Soto, inquit, licet in Scriptura sacra nihil perspicue de purgatorio tradatur, tamen multa credenda esse, quae scripta non sunt, ideo in quibusdam locis Scripturae purgatorium non quidem demonstrari, sed insinuari. Hae confessiones adversariorum ideo diligenter sunt notandae: Ostendunt enim ipsos sine Scriptura purgatorium credere. Quod vero multas solent Scripturae sententias pro purgatorio allegare, illud pro forma tantum, quod ajunt, ab ipsis fieri. Operae pretium autem est considerare, quam alienae peregrinae, ineptae, et frigidae sint probationes: Nam juxta versiculum:

Causa, patrocinio, non bona, peior erit.

2. *Origenis argumentum.* Origenes igitur et post ipsum Pontificii, ubicunque in Scriptura inveniunt metaphoras plumbi, argenti, ignis, purificationis, lebetum, conflatorii, etc. inde statim per allegoriam purgatorium exstruunt, sicut de Origenis sententiis supra quaedam annotavimus: *Regula Hieronymi.* sed regula certa et Catholica est, quam Hieronymus ita tradit: Ex locis Scripturae obscuris, dubiis, aenigmaticis et allegoricis, non posse constitui dogmata. In illis enim, quae in Scripturis aperte posita sunt, inveniuntur illa omnia, quae continent fidem moresque vivendi, inquit Augustinus. *Augustin.* Idem contra Petiliani literas cap. 5 inquit: Illa interim seponenda sunt, quae obscure sunt posita et figurarum velaminibus involuta, deligamus aperta et manifesta, quae si in sacris Scripturis non invenirentur, nullo modo esset, unde illustrarentur obscura. Et cap. 16 inquit, proferte aliquid, quod non egeat interprete, non quod alium sensum probare potest.

3. *Argumentum Monachorum* Usitatissimum Monachis post Origenem fuit illud testimonium ex Psalm. 66: Transivimus per aquam et ignem, et eduxisti nos in refrigerium.

post Origenem.

Addunt autem sententiam Job. 24. Ad nimium calorem transeunt ab aquis nivium. Hinc fingunt in purgatorio esse, et ignem, et aquam, et animas ex igne ferventissimo projici in aquam gelidissimam, et econtra. Sunt vero qui existimant imprudenter fecisse eos, qui igni purgatorio aquam, licet per interstitium adjunxerunt. Putant enim interstitium illud ab igne progressu temporis exustum et destructum jam esse, et aquas illas quasi diluvio quodam in purgatorium effusas ignem ibi jam ferme exstinxisse. Sed Job hoc tantum dicit in sua lingua, sicut calor et terra horrida absumit aquas nivales, ita infernum eos, qui peccaverunt. David vero loquitur non de futuris cruciatibus purgatorii, sed de afflictionibus et liberationibus praeteritis, pro quibus gratias agit, sicut in contextu Psalmi manifestissimum est. Et hoc ad spem liberationis ex calamitatibus, vel praesentibus, vel futuris in hac vita recte accommodatur. Usitata enim in tota sacra Scriptura est metaphora aquae et ignis pro tribulationibus in hac vita. Augustinus in eo loco per ignem intelligit infelicitates in hoc mundo, per aquam res prosperas, et nullibi in hac vita verum esse refrigerium, sed tantum in altero seculo.

Aqua et ignis metaphorice significant tribulationes hujus vitae.

4. Eccii argumentum.

Eccius ad purgatorium ineptissime torsit illud Eccles. 4. De carcere catenisque interdum quis egreditur ad regnum, etc. Sed Salomon vices et fluctus rerum, in vanitate hujus seculi consideranda proponit, quod qui rex est, aliquando ex throno dejicitur, et ex servo et captivo saepe fit Rex, sicut Josepho contigit. Egregia vero haec est purgatorii probatio.

5. Stapulensis argumentum.

Stapulensis ad stabiliendum purgatorium, torquet locum Zach. 9. In sanguine Testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Si enim vincti sunt, et in lacu, et tamen emittuntur inde, quod in inferno non fit, ergo de purgatorio existimat intelligendum esse. Sed Spiritus sanctus, Matth. 21 locum illum explicat de primo adventu Christi, et de redemptione, quae fit per sanguinem Christi, de qua Paulus ex Osea concionatur 1. Cor. 15, Rom. 3, Ephes. 1, Coloss. 1. Et Hieronymus lacum illum interpretatur de inferno, ubi nulla est misericordia, qui cum nobis omnibus praeparatus esset, merito sanguinis Christi ex eo redempti sumus. Quidam de limbo patrum locum illum exponere conati fuerunt, sed de purgatorio ex veteribus nemo illum intellexit. Nec potest cum purgatorio Pontificiorum convenire, alias enim non propriis satisfactionibus, nec aliorum suffragiis, sed solius Christi sanguine animae ex purgatorio liberarentur.

Hieronymus.

6. Mart. Eisingreinius unde purgatorium astruat. Mich. 7.

Recens Martinus quidam Eisingreinius conatus fuit ostentare, se, ultra omnes, purgatorium posse ex Veteri Testamento probare. Audiamus igitur quodnam palmarium novus ille logodaedalus invenerit. Dicit Mich. 7 exstare manifestam purgatorii probationem in his verbis: Ne laeteris inimica mea super me, quia cecidi, resurgam cum sedero in tenebris, Dominus lux mea est. Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei, donec causam meam judicet, etc. Sed Hieronymus dicit id, quod contextus ipse ostendit, juxta literam esse, querelam τοῦ Jerusalem contra Babylonem, et caeteras Gentes. Per anagogen vero illud (cecidi resurgam) posse intelligi de conversione, juxta dictum, Nolo mortem peccatoris, etc. Reliqua recte intelligi de afflictionibus hujus vitae. Omnis enim correptio ad praesens non videtur gaudii, ut sensus sit, si me despicis, quia tormenta sustineo, disce ab Ezechiele, poenas primum sanctioribus irrogari. Et addit idem esse quod Esaias inquit cap. 9 habitantibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis. Quem locum Matthaeus non de purgatorio in altero seculo, sed de conversione et illuminatione peccatorum in hac vita exponit cap. 4. Et metaphora de tenebris, umbra mortis et luce, usitatissima est in Scriptura, sicut Luc. 1 beneficium redemptionis Christi hac metaphora describitur, illucescere his, qui in tenebris et in umbra mortis sedent. Quod si ita potest purgatorium suum probare Eisingreinius, quidvis ex quovis potest facere. Nihil igitur obstat, quo minus purgatorium suum dicat creatum esse, quando Gen. 1 scribitur: Et tenebrae erant super faciem abyssi, et dixit Dominus, fiat lux.

Hieronymus.

7. Aliud argumentum Eisingreinii pro purgatorio.

Idem eodem acumine purgatorium invenit in Psal. 48. Deus redimet animam meam de manu inferi, cum acceperit me. Quem locum Augustinus recte, juxta usitatam Scripturae metaphoram, exponit de laboribus, tribulationibus, pressuris et tentationibus in hoc mundo. Acutius vero est, quod conductitius ille Rhetor ex Psalm. 106 probat purgatorium: Clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos, et eduxit eos de tenebris et umbra mortis, et vincula eorum dirupit. Manifestissimum est, esse gratiarum actionem, pro beneficiis et liberationibus populo Israel exhibitis, quaeque quotidie in hac vita mortalibus a Deo exhibentur. Et tamen impudens illa bestia non veretur purgatorium suum inde effingere. Quod si illo loco fundati essent nervi purgatorii Pontificii, simpliciter incisi essent, dicit enim, Nec fuit qui adjuvaret; et peccata mortalia purgatorio post hanc vitam eluerentur. Dicit enim: Exacerbaverunt eloquia Dei, et consilium altissimi irritaverunt. Ingolstadienses addunt haec argumenta pro purgatorio, Matth. 3 Christus baptizabit Spiritu sancto et igni. Acto. 2: Quem Deus suscitavit solutum doloribus inferni, 1. Reg. 1. Deus deducit ad inferos et reducit, Job. 4 in inferno protegas me, 1. Cor. 15: Baptizantur pro mortuis. Afflictiones enim significantur vocabulo Baptismi. Lucae 12. Item qui in Scriptura a mortuis excitati leguntur, non sunt revocati nec ex Paradiso, nec ex inferno. Ergo fuerunt in purgatorio. Num vero existimas hominibus istis aliquid, non dico conscientiae, sed frontis esse, qui nec alia, nec certiora causae suae habent, et tamen proferre audent documenta.

Psalm. 48. Augustinus. Aliud ejusdem argumentum ex Psalm. 106.

8. Argumentum ex Malac. 3.

Quidam de purgatorio interpretantur locum Mal. 3. Erit quasi ignis conflans, et sedebit conflans, colans, emundans, purgans, etc. Quae sententia loquitur

de beneficio Christi vocantis, illuminantis, convertentis, purgantis et emundantis Ecclesiam suam per verbum et crucem in hac vita. De primo enim ejus adventu loquitur. Erunt offerentes Domino sacrificia justitiae, sicut Hieronymus et Theodoretus etiam exponunt.

9. Alii ut multitudine allegatorum, causam purgatorii, si non probent, at saltem obruant, adducunt haec dicta, ut quod Job. cap. 19 de aerumnis in hac vita dicit: Miseremini mei vos amici mei, quia manus Domini tetigit me. Et Esa. 54. In momento indignationis abscondi faciem meam a te, et in misericordia sempiterna misertus sum tui. Quod de cruce Ecclesiae in hac vita dicitur. Levit. 12 quod de puerpera statuitur, hoc Pontificii ad purgatorium suum detorquent. Non ingredietur in sanctuarium, donec impleantur dies purgationis suae.

Alia argumenta. Job. 19. Esa. 54.

Levit. 12

10. Ex nuda hac recitatione sententiarum, quas ex Veteri Testamento Pontificii pro purgatorio suo adducunt, manifestum est quale dogma sit. Nihil enim aliud inductione talium argumentorum efficiunt, quam quod rem per se incertam argumentando prorsus dubiam faciunt, ut Lector vere dicere possit: incertior jam sum multo, quam dudum. Imo dicat potius: si non alia habetis fundamenta et documenta purgatorii vestri, prorsus illud non credo. Atque ideo prudentius faciunt illi, qui absque probationibus et testimoniis Scripturae, postulant simpliciter credi purgatorium fide implicita. Unus vero locus ex Veteri Testamento, speciem aliquam habet. 2. Mach. 12. Sed liber iste non est Canonicus. Et de loco illo prolixam et solidam ostendimus explicationem in historia purgatorii.

2. Mach. 12.

11. Porro cum Novum Testamentum lux sit veteris, audiamus qualia, quam certa, quam firma, et perspicua, pro purgatorio suo, ex Novo Testamento testimonia proferant Pontificii. Peculiari enim judicio Dei fieri non dubito, quod Pontificia Synagoga pro purgatorio suo, ex Scriptura corradit, qualiacunque dicta, modo multa sint, et ea quomodocunque in purgatorium suum pertrahere possint. Nam ipso suo se indicio produnt, quod dogma purgatorii commentitium et falsum sit, cum patroni ejus etiam qui doctissimi videri volunt, ex Scriptura nulla, nisi obscura, allegorica, incerta, aliena, frigida, et inepta testimonia proferre possint. Veritas enim, certitudo, et firmitas dogmatum, ex qualitate testimoniorum Scripturae, quibus probantur, aestimanda est.

Argumenta et confirmationes, Novi Testamenti pro Purgatorio Pontificio.

12. Producunt igitur in primis locum Phil. cap. 2. In nomine Jesu omne genu flectetur, coelestium, terrestrium, et infernorum seu subterraneorum. Jam damnati apud inferos non exhibent Christo cultum adorationis seu pietatis, quin potius ipsum extreme oderunt, et blasphemant. Ergo praeter beatos in coelo seu Paradiso, et praeter damnatos in inferno, necesse erit sub terra esse tertium quendam locum, ubi animae quaedam laudent et colant Christum, hoc est, in purgatorio. Respondeo: Expendamus, an locus ille Pauli certo, perspicue et firmiter, reddat et confirmet Pontificiorum dogma de purgatorio. Ante Bedam et Aquinatem certe non fuerunt certi, an purgatorium esset sub terra, supra terram, aut in aere. Nam Gregorius animas purgat in thermis, in glacie, in umbra arborum. Alcuinus collocat purgatorium in aere, inter coelum et terram. Apud Bedam postea spectrum quoddam retulit, purgatorium sub terra esse, et confine inferno. Quomodo ergo ex subterraneis Pauli, probari poterit, vel Gregorii vel Alcuini purgatorium, quod non sub terra, sed supra terram fuit? Et geniculationem Paulus in illo loco intelligit, non tantum cultum pietatis: Sed in genere subjectionem omnium, sub summa illa potestate, quae Christo super omnia data est. Exponit enim gloriam, in quam Christus post humiliationem exaltatus est, ut sit Dominus et judex universorum. Rom. 14. Non autem piorum seu electorum tantum Dominus et judex est, sed omnia, quaecunque sunt, sive in coelo, sive in terra, sive sub terra, Christo ut Domino subjecta sunt, Psalm. 8. Cujus majestatem seu gloriam agnoscere et vereri cogentur ipsi etiam damnati in inferno, imo Diaboli ipsi. Luc. 8. Omnes enim judicabit et pios et impios, et ipsos etiam Diabolos. Atque hoc modo geniculationem de subjectione et judicio explicat Paulus Rom. 14. Et quia Esaias cap. 45 dicit omne genu ipsi flectendum, si geniculatio simpliciter tantum de cultu pietatis intelligenda esset, sequeretur, illud ipsos Diabolos et damnatos etiam aliquando facturos. Manifestissima vero refutatio est, quod Paulus Rom. 14 illam genuflexionem diserte exponit de extremo judicio, tunc enim manifeste ostendetur, omnia Christo esse subjecta. Falso ergo ad purgatorium detorquetur. Sed excipiunt Apoc. 5 scriptum esse, Omnem creaturam, quae in coelo est, et super terram, et sub terra, et in mari, et quae in eis sunt, audivi dicentes, Agno honor, benedictio et gloria et imperium. Responsio autem manifesta est, quod pro more Scripturae per Prosopopoeiam, omnes creaturas etiam irrationabiles, faciat suo modo Deum celebrare, sicut montes, colles, ligna, dracones, bestiae, volucres, ignis, grando, sol, luna, et stellae dicuntur Deum laudare, Psalm. 148. Et quomodo hoc intelligendum sit, exponit, cum inquit: Quia ipse mandavit et creata sunt. Praeceptum posuit, quod non praetereunt, sed faciunt verbum ejus. Celebratio igitur Dei est, quod creaturae etiam inanimatae et irrationales, manent in sua statione. Atque ita intelligendum esse locum in Apocalypsi, inde manifestum est, quod annumerat etiam creaturas in mari. Et si maxime uterque locus de rationali cultu pietatis et celebrationis intelligeretur, quomodo quaeso inde consequeretur: Sub terra sunt, qui colunt et celebrant Deum; Ergo necesse est ipsos ignibus excruciari, flammis torqueri, et per satisfactiones vivorum inde redimi? Cultus certe et celebratio Dei, non definitur flammarum torturis, et alienis, praeter Christi redemptionem, satisfactionibus pro peccatis. Si itaque dogma purgatorii Pontificii non est certius, quam ex illis locis

Primarium argumentum ex epistola ad Phil. 2.

Responsio.

Beda. Aquinas.

Gregorius. Alcuinus.

Beda.

Geniculatio Pauli est omnium subjectio, data Christo.

Absurditas.

Objectio ex Apoc. 5.

Responsio.

probatur, necesse est fictitium atque adeo nullum adesse.

13. Secundum argumentum Apoc. 21. II. Ex loco Apoc. 21 ita exstruunt purgatorium: In coelestem civitatem non intrabit aliquid coinquinatum. Sed multae animae ex hoc seculo migrant, non usque adeo purae, ut in coelum recipi mereantur, neque adeo immundae, ut in gehennam sint conjiciendae. Ergo necesse est locum medium esse, ubi ignibus purgentur, ut possint aliquando intrare Paradisum. Haec argumentatio simpliciter procedit

Solutio. ex ignorantia justitiae Evangelii, et ex judicio rationis de justificatione, quam constituunt in propria, seu inhaerente in nobis justitia, puritate et perfectione. Sed Scriptura clamat, inter omnes Sanctos neminem in hac vita posse dicere Prov. 20: Purum est cor meum, et mundus sum a peccato, et communis omnium Sanctorum in hac vita querela est Esa. 64: Facti sumus velut immundum omnes nos, et quasi pannus menstruatae universae justitiae nostrae. Ideo Deus dedit nobis Pontificem impollutum, Hebr. 7 sanctum sanctorum Dan. 9; qui per semetipsum fecit purgationem peccatorum nostrorum, Hebr. 1. Sanguis enim Christi purgat conscientiam ab operibus mortuis, Hebr. 9 et emundat a peccatis 1. Joh. 1; qui dedit semetipsum, ut mundaret sibi populum peculiarem, Tit. 2. Et Ecclesiam emundat lavacro aquae in verbo, Ephes. 5. Mundi estis propter verbum meum Joh. 15. Fide purificans corda eorum, Act. 15. Ita credentes habent mundiciem coram Deo, qua Paradisum ingredi possunt, sed illa non consistit in propria inhaerente mundicie, illa quidem in hac vita per Spiritum Sanctum inchoatur. 1. Cor. 5. 2. Cor. 7. 2. Tim. 2. Sed non est sine macula et perfecta: Nam si dixerimus, nos peccatum non habere, veritas in nobis non est, sed si confiteamur peccata nostra, fidelis est et justus, ut emundet nos ab omni peccato. Quomodo vero? Remittens nobis peccata: Quia sanguis Christi emundat nos ab omni peccato. 1. Joh. 1. Hinc sancti in altero seculo nitent, quia stolas suas laverunt sanguine agni, Apoc. 7 et 22. Vere igitur nihil immundi intrat in coelestem illam civitatem, sed credentes, licet cum Esaia fateantur se immundos, tamen in Christo habent perfectissimam mundiciem. Pontificii vero eos, qui emundationem illam Christi fide habent, flammis torrentibus subjiciunt, quasi non vere, recte, aut satis in Christo purgatos. Et aliam tanquam praestantiorem purgationem, per proprias scilicet satisfactiones, vel per aliorum suffragia, comminiscuntur, quod in perfectissimam Christi purgationem contumeliosum est, et homines seducit, ac Paradiso excludit. Qui enim dicunt, mundi sumus, hoc est, peccatum non habemus, seducunt seipsos, et veritas non est in eis. Prov. 20. 1. Joh. 1. Et locus Apoc. 21 dicit, Eos, qui mendacium faciunt non intrare ad coelestem civitatem. Ex dicto igitur illo Johannis, nihil minus quam Pontificiorum purgatorium probatur. Idem enim Johannes, cum in Apocalypsi sua videret, et gloriam beatorum, et poenas damnatorum, de tertio loco seu statu purgatorii, nihil vel vidit, vel audivit, vel somniavit. Et Phrasis ipsa Apoc. 21 ostendit, quod non de venialibus peccatis, quae Pontificii igne purgari fingunt, loquatur. Inquit enim πᾶν κοινοῦν, quicquid coinquinat, non intrabit in eam: Quae vero sint, quae hominem coinquinent, Christus explicat Matth. 15. Et Johannes ipse addit explicationem: Quod abominationem facit et mendacium. Loquitur ergo de peccatis, quae a regno Dei excludunt. Quae vero Scriptura tradit, per tormenta ignis purgandos esse eos, qui cupiunt ingredi Paradisum?

14. Tertium. Luc. 16. III. Ex tormentis divitis Epulonis, Luc. 16 quidam contendunt probare purgatorii poenas, sed singulis partibus dogmatis Pontificii de purgatorio, historia illa repugnat. Ex legatione enim, quam cupit ad fratres mitti, colligitur ipsum absque poenitentia decessisse. Et Abraham dicit, Chaos ita confirmatum esse, ut ex loco illo tormentorum, nemo possit transire ad locum solatii. Omne etiam refrigerium loco illi denegat. Quod si Epuloni isti nota fuissent Pontificiorum spectra et suffragia, petiisset ipse mitti ad fratres, ut missas, vigilias, anniversaria, memorias, balnea, peregrinationes, indulgentias, et quae praeterea ad suffragiorum nundinationem pertinent, sibi procurarent, multam enim substantiam reliquerat. Adeo igitur ex illa historia Pontificiorum purgatorium non probatur, ut ad refutationem ejus vel sola sufficeret.

15. Quartum Matth. 3. IV. Nec verentur quidam etiam Johanni Baptistae affingere purgatorium, in illis verbis, Matth 3: In cujus manu ventilabrum est, et permundabit aream suam, congregabitque triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inexstinguibili. Fingunt enim ventilabrum significare mortem, aream Purgatorium, horreum Paradisum. Sed Baptista concionatur de poenitentia, et de purgatione peccatorum, quae fit in hac vita, sicut et veteres aream interpretantur, de Ecclesia in hac vita, in qua simul mixta sunt, et triticum et paleae.

16. Quintum. Marc. 13. V. Faceta prorsus probatio purgatorii est, quam confingunt ex cap. 13 Marci, Homo peregre profectus, significat animam, quae per mortem ex hoc mundo migrat, Ille servis reliquit suam potestatem, hoc est, testamentariis suis mandavit, ut ex relictis bonis redimant suffragia, quibus ex purgatorio liberetur. Janitori vero praecepit, ut vigilet, hoc est, pastori suo legavit partem bonorum, ut vigilanter pro ipso sacrificet. Et post tam praegnantem probationem, quis amplius dubitabit de purgatorio, nisi totus mundus? Nam et ex Psalm. 8 egregiam et vere magistralem habent purgatorii probationem: Omnia subjecisti sub pedibus ejus, volucres coeli, hoc est, Angelos et Sanctos in coelo, pecora campi, hoc est, pios in hac vita, pisces maris, hoc est, animas in purgatorio. Ex hujusmodi certe non argumentis, sed nugis, aestimari potest, quale dogma sit purgatorium Pontificiorum. Psalm. 8.

17. Sextum. Matth. 5. VI. Matth. 5. Conjicieris in carcerem, Amen dico tibi, non exibis inde donec persolveris extremum quadrantem. Hic dicunt Purgatorium aperte pro-

bari, quia fit mentio carceris, unde vincti possunt aliquando exire, quod de inferno non potest intelligi: Inde enim nulla redemptio est. Et persolutionem debiti usque ad extremum quadrantem, posse fieri in altero seculo, ex particula: donec, putant probari. Videndum autem nobis est, an certo, evidenter et firmiter ex hoc dicto Christi, Pontificiorum purgatorium probetur. Si enim Christus purgatorium docuit, necessario illud credere tenemur, ad hujus enim vocem coelitus alligati sumus: Hunc audite. Primus autem Origenes fuit, qui locum illum de purgatorio exposuit. Nam Hom. 35 in Lucam illud (Mitteris in carcerem) ita explicat: Exigeris debitum per labores et opera, sive per poenas et supplicia, et non inde exibis, nisi reddideris. Ex Origene Ambrosius interpretationem suam, sicut plerumque solet, Luc. 12 mutuatus est. Et magnus quidem vir fuit Ambrosius, sed considera quaeso, quam pueriliter ineptiat, exstructurus ex illo loco purgatorium. Haec enim sunt ipsius verba: Quia olim quadrans in Balneis solebat dari, cujus oblatione quisque accipiebat facultatem illic lavandi: Ideo dicit in purgatorio solutione quadrantis elui peccata, si tam diu noxius exerceatur poenis, ut commissi supplicia erroris expendat. Sed quia Origenicum purgatorium merito rejectum fuit, suspecta igitur est Ambrosii interpretatio, quam Origenicam esse inde constat: Quod enim reus traditur judici, et a judice exactori, a quo in carcerem conjicitur, hoc Ambrosius aliquoties repetit fieri in extremo judicio. Purgatorium igitur suum Ambrosius cum Origene ponit post extremum judicium. Atque ita ne Ambrosii quidem interpretatio patrocinatur Pontificiorum purgatorio. Contextus autem illius loci ad literam, manifeste loquitur de studio concordiae, ut is, qui fratrem offendit, petat veniam, et qui lapsus est, non sit nimium durus ad reconciliationem. Ac a studio litigandi in foro deterret, a periculis, incommodis et damnis, quae sequi solent. Et hanc esse simplicem et genuinam hujus loci sententiam, Chrysostomus expresse affirmat, quam sententiam etiam Hieronymus probat. Atque hoc diligenter notetur, simplicem, propriam, genuinam et literalem (ut dicitur) sententiam hujus loci, prorsus nihil de purgatorio loqui. Quod vero per allegoriam eo detorquetur, notum est, dogmata ex locis Scripturae propriis, non autem ex allegoricis detorsionibus, exstruenda et probanda esse. Sequitur itaque locum Matth. 5 non posse fundamentum, documentum aut firmamentum purgatorii esse. Et de allegoria illius loci inter interpretes non convenit. Ambrosius enim per adversarium allegorice intelligit Diabolum, sed hoc et Hieronymus et Chrysostomus diserte reprobant. Hilarius et Hieronymus illorum etiam allegoriam rejiciunt, qui locum illum interpretantur de concordia vel carnis et animae, vel animae et spiritus. Chrysostomus in opere imperfecto dicit: Per carcerem intelligi posse angustias et tribulationes hujus mundi. Augustinus per carcerem intelligit infernum seu gehennam. Qua vero πληροφορίᾳ, ex allegoria tam incertum dogma purgatorii, quod alias nulla manifesta in Scriptura testimonia habet, constitui aut confirmari poterit? Nec particula (donec) evincit, eos qui sine condonatione fraterna hinc excedunt, vel exituros aliquando ex carcere, vel in altero seculo persolvere posse debitum. Est enim peccatum mortale, excludens a regno Dei in ipsam gehennam. Notum etiam est, particulam donec non semper significare terminum, sed saepius continuationem et perpetuitatem: ut, non cognovit eam donec peperit, Matth. 1. Et Beda ex Augustino dicit, donec Matth. 5 poni pro infinito, sicut alibi: Donec ponam inimicos. Et Luc. 12 hanc Augustini interpretationem adducit. Quia semper solvere poenas patiendo, sed nunquam persolvere veniam consequendo poteris, neque enim ibi veniae locus erit: Nunquam exibis inde, ubi perpetuas peccatorum poenas lues. Et quidem de 8 quaestionibus Dulcitii, ubi ex professo quaestionem purgatorii tractat, non audet ex isto loco purgatorium stabilire, sed dicit: Locum illum (Non exibis inde donec, etc.) intelligendum esse sicut illud: Non cognovit eam donec peperit. Theophylactus etiam Luc. 12 tractans allegoriam hujus loci, inquit: Punit nos donec mensuram poenae impleamus. Nunquam autem impletur mensura poenae, semper ergo puniemur. Si enim in carcere manebimus donec extremum minutum reddamus, et nunquam reddituri sumus, manifestum est, quod aeternum futurum sit supplicium: Ita etiam Hieronymus in Threnis Jeremiae exponit sententiam illam Christi de poenis aeterni ignis. Et quid opus est Patrum interpretationes solicite conquirere, cum habeamus ipsius Christi interpretationem? Quod enim Matth. 6 dicit: Si non remiseritis hominibus, nec pater vester remittet vobis peccata vestra; Illud Matth. 18 in parabola ita dicit: Tradidit eum tortoribus, quoad usque redderet universum debitum. Atqui paulo ante dixerat: Servum illum non potuisse dimitti, nisi gratuita condonatione debitum remitteretur, quae remissio illi in carcere negata est. Manifestum igitur est, ex illo loco Matthaei purgatorium non posse probari, red sententiam ejus Pontificiorum purgatorio prorsus repugnare. Literalis enim sensus loquitur de judiciis forensibus in hac vita. Allegoria vero, juxta Christi et veterum etiam interpretationem, ad fraternam reconciliationem, dum in hac vita sumus, hortatur, similitudine petita a civilibus judiciis, ostendens, sine spe salutis in aeternum damnandos illos, qui vel reconciliationem petere nolunt, vel offensam remittere negant, sed in inimicitiis moriuntur.

18. Septimum. Matth. 12.

VII. Multos movit locus Matth. 12, ubi Christus de peccato in Spiritum Sanctum inquit: Non remittetur, nec in praesenti seculo, nec in futuro. Augustinus enim de Civitate lib. 21, cap. 24 ita ex hoc loco argumentatur: Neque enim veraciter de quibusdam diceretur, quod non eis remittatur, neque in hoc seculo, neque in futuro, nisi essent, quibus etsi non in isto, tamen remitteretur in futuro. Gregorius etiam cum loco Pauli 1. Cor. 3 non multum fidat: dicit enim de tribulationibus hu-

Marginalia: Donec. — Solutio. Origenes. — Ambros. — Solutio ex contextu orationis petita. — Chrysost. Hieronymus. — Allegoria loci Matth. 5. Ambrosius. Adversarius quis. Hilarius et Hieronymus. — Chrysostomus. Carcer. Augustinus. — De particula: Donec. — Beda. — Augustin. — Theophyl. — Hieronym. — Solutio ex Christi interpretatione. — Literalis sensus loci Matth. 5. Allegoria ejus loci. — Augustin. — Gregorius.

jus vitae intelligi posse: ex illa Matthaei sententia sola, conatur purgatorium probare. Ita enim inquit 4. Dialog. cap. 39: de quibusdam levibus culpis, esse ante judicium purgatorius ignis, credendus est, pro eo, quod veritas dicit: Si quis in Spiritum Sanctum blasphemiam dixerit, neque in hoc seculo dimittetur, neque in futuro, in qua sententia datur intelligi, quasdam culpas in hoc seculo, quasdam vero in futuro relaxari, quod enim de uno negatur, consequens intellectus patet, quia de quibusdam conceditur. Et Bernhardus super Cantica. Serm. 67 contra eos, qui suo tempore purgatorium negabant, hoc solum Scripturae testimonium profert. Quaerant, inquit, ab eo qui dixit, quoddam peccatum esse, quod neque in hoc seculo, neque in futuro remittetur, cur hoc dixerit, si nulla manet in futuro remissio, purgatiove peccati? Sed cogitetur quis sit status controversiae de purgatorio, An scilicet animae fidelium a corporibus solutae, igne corporali torreantur, ut acerbissimis suppliciis pro peccatis non remissis satisfaciant, aut vivorum suffragiis ex igne illo liberentur. Num vero ex dicto illo Matthaei etiamsi juxta Augustini interpretationem accipiatur, illud probari poterit? Certe remissio peccatorum non definitur tormentis flammarum, et suppliciorum satisfactionibus. Neque enim sensus est quando Scriptura dicit: Christum meruisse nobis remissionem peccatorum, quod promeruit nobis tormenta flammarum, et acerbissima supplicia, quibus nobis ipsis pro peccatis satisfaciendum sit, sed ex misericordia Dei propter satisfactionem Christi, scriptura tradit peccata remitti, hoc est, gratuito condonari et tegi, ne imputentur et exquirantur. Etiamsi igitur Augustino concederetur, quaedam peccata in altero seculo remitti, purgatorium tamen Pontificiorum inde probari et stabiliri prorsus non posset. Cum remissione enim peccatorum (sicut Scriptura de ea loquitur) ex diametro prorsus pugnant ea, quae Pontificii de poenis purgatorii tradunt. Et hoc Lector diligenter consideret, quod ex illo dicto, quo praecipue nituntur, purgatorium nullo prorsus modo probetur. Ut autem de vero sensu hujus dicti aliquid dicamus, magna et ardua quaestio est, ubi fiat remissio peccati, in hocne, an vero etiam in futuro seculo? Origenem enim certum est ex hoc fundamento, quod statuebat tempus poenitentiae, reconciliationis et remissionis, etiam in altero seculo esse, finem poenarum etiam damnatis, imo ipsis quoque Diabolis promisisse. Exstant autem in Scriptura multa clarissima dicta, quae paulo ante recitata sunt, quod in hac tantum vita sit tempus fructuosae poenitentiae, reconciliationis et remissionis. Hoc enim in coelo solutum erit, quicquid in terra solutum fuerit. Quicquid vero in terra ligatum fuerit, erit etiam in coelo ligatum. Nec medium fingi debet inter peccatum ligatum, et inter peccatum quod solutum non est. Contra illa clarissima Scripturae dicta, alicui, qui sine remissione peccatorum moritur, promittere remissionem in altero seculo, nemo sine expresso verbi Dei testimonio, vel debet vel potest. Nullibi autem scriptura manifeste et expresse hoc dicit, sed per modum consequentiae ex dicto illo Matthaei, opinio ea texitur. Nec vero res tanta contra clarissima Scripturae dicta, nudis aut solis consequentiis, sine aperto verbi Dei testimonio committenda est. Nam et Augustinus contra eos disputat, qui ex illo loco consequens esse contendebant, excepta una illa sola specie peccati in Spiritum Sanctum, reliqua peccata omnia in altero seculo remitti posse. Et certe si solis consequentiis credendum esset, Augustinus non posset elabi. Nam reliqua peccata omnia, uni illi speciei in dicto Christi opponuntur, Marci 3. Sed Augustinus videns, consequentiam illam repugnare aliis manifestis Scripturae dictis, recte eam rejicit et refutat. Et ipse constituere non audet, quod aut quale peccatum illud sit, quod in altero seculo remitti dicendum sit, cum nullum habeat manifestum Scripturae testimonium.

Bernhardus. — *Responsio ad locum Matth. 12.* — *De vera sententia hujus dicti Matth. 12.* — *Origenis lapsus ex hujus loci abusu.* — *In hac vita locus est poenitentiae, et remissionis peccatorum.* — *August. locum hunc in medio relinquit.*

Rectius igitur, tutius et certius est, juxta clarissima Scripturae dicta hortari homines, ut in hac vita quaerant et accipiant remissionem peccatorum, proposita dulcissima illa promissione: Qui credit in filium non venit in judicium, sed a morte transit in vitam: Non autem lactare aut potius seducere homines, dubia, vana et falsa spe, acquirendae remissionis peccatorum post hanc vitam. Qui enim sine fide et sine remissione peccatorum hinc discedunt, illos Scriptura pronuntiat condemnatos esse, et iram Dei manere super ipsos. Et ante Augustinum, talis interpretatio dicti Christi non fuit in Ecclesia, vel nota vel usitata. Nam nec Hilarius, nec Hieronymus, nec Chrysostomus, nec Theophylactus, dictum illud ita exposuerunt. Athanasius etiam, qui peculiarem tractatum de dicto illo conscripsit, nihil tale vel dicit, vel inde exstruit.

Veteribus ignota fuit hujus dicti interpretatio, quam ei posteriores affinxerunt. Athanasius.

Et quid opus est de interpretatione et sensu illius phraseos apud Matthaeum, multis disputare, cum habeamus interpretem certissimum, et omni exceptione majorem. Marcus enim, qui est quasi interpres Matthaei phrasin illam (Neque in hoc seculo, neque in futuro remittetur) non ita interpretatur, quasi quorundam peccatorum remissio post hanc vitam impetrari possit: Sed partitionem illam de praesenti et de futuro seculo simpliciter ita interpretatur, quod blasphemia in Spiritum Sanctum non habeat remissionem in aeternum, sed rea sit aeterni judicii, Marc. 3. Partitione vero illa Matthaeus ideo utitur, ut ostendat tam horribile esse peccatum in Spiritum Sanctum, ut judicium irae divinae, et in hac vita exagitationibus conscientiae, illi qui peccati hujus rei sunt, sentiant, et fore, ut in altero seculo gravius eo premantur et exagitentur, quando in resurrectione mortuorum, judicium de peccatis palam agetur. Et hoc est, non remitti nec in hoc seculo, nec in futuro, id est, reatum judicii divini, et in hoc seculo et futuro sustinere, Marc. 3. Beatitudo enim hominis est, cui remissa sunt peccata, Rom. 4, et justificati fide, pacem habent cum Deo, Rom. 5.

Vera hujus dicti interpretatio e Marc. 3. — *Cur tali loquendi forma Matth. usus sit*

Ita Chrysostomus hanc partitionem Matthaei explicat: Universorum (inquit) hominum, alii et hic et

ibi supplicia dabunt, ut Sodomitae: Alii in praesenti solummodo vita, ut fornicator Corinthiacus: Alii in futura tantum vita, ut dives ille Epulo: Alii nec in praesenti, nec in futura, ut Prophetae et Apostoli. Sensum igitur dicit esse: cum peccatum illud vobis non sit veniale, poenas tam in praesenti vita quam in futura luetis ingentes. Ita Chrysostomus. Praeterea tempus futuri seculi, de tempore post resurrectionem mortuorum in Scriptura accipitur. Adventus enim Christi ad judicium, faciet finem huic seculo. Matth. 13 et 24. Et quando qui bona egerunt, ibunt post resurrectionem in vitam aeternam, Joh. 6, Illud tempus vocatur futurum seculum, Marc. 10. Et Luc. 20 tempus resurrectionis expresse vocatur tempus futuri seculi. Quando igitur Matthaeus nominat futurum seculum, intelligit extremum judicium post resurrectionem mortuorum. Male ergo de intermedio tempore inter mortem et resurrectionem exponitur. Sed Matthaeus sua partitione conjungit judicium Dei adversus peccatum, quod in hoc seculo ex verbo Dei pronuntiatur, quodque in futuro seculo ipse judex Christus pronuntiaturus est. Quia enim impii non curant, quando peccatum ipsorum in hoc seculo ex verbo arguitur ligatur et condemnatur, et multos habent praetextus, quos etiam in die judicii proferent, Matth. 7. Dicit igitur Christus: Sicut peccatum in Spiritum Sanctum, in hoc seculo non remittitur, sed ligatur: ita in futuro etiam seculo in die judicii, illi, qui Spiritum blasphemarunt, non pronuntiabuntur justi, sed ligati et condemnati, hoc enim est peccatum non remitti, nec in hoc nec in futuro seculo. Porro ipsi etiam Scholastici sentiunt, nullam culpam post hanc vitam remitti, sed ejus remissionem in hac tantummodo vita fieri. Cumque Pontificii de satisfactione poenae in purgatorio agant, sententia vero Matthaei de remissione peccati seu culpae loquatur, manifestum est alienum prorsus et peregrinum esse, locum illum ad purgatorium velle detorquere. Et cum alias doceant, venialia peccata tam leviter dimitti, aspersione scilicet aquae benedictae, benedictione Episcopali, tunsione pectoris, recitatione orationis Dominicae, etc. cur in purgatorio illa tam inclementer et acerbe torquerent, etiam in illis, quibus in agone, aquam suam execratam largiter cum multis indulgentiis aspergunt, nisi esset de pane lucrando?

Tempus futuri seculi significat judicium extremum.

Scholasticorum sententia de hac quaestione.

19. VIII. Inter praecipua purgatorii documenta Pontificii censent locum Pauli, 1. Cor. 3. Si quis superaedificat super fundamentum aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, foenum, stipulam, uniuscujusque opus manifestum fiet: Dies enim declarabit, quia in igne revelatur, et cujusque opus, quale sit, ignis probabit. Si cujus opus manserit quod superaedificavit, mercedem accipiet. Si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.

Octavum. 1. Cor. 3.

Et quia in hac sententia Pauli mentio fit ignis non damnantis, sed per quem salvi fiunt illi, quorum opera exuruntur. Existimant igitur, ignem purgatorium inde satis manifeste, certo et firmiter probari. Sed videamus, an res ita se habeat. Omnino enim probationes et confirmationes dogmatum, oportet non dubias, obscuras et incertas, sed manifestas, certas et firmas esse. Extra controversiam autem est, quod negari a nemine potest, totam illam Pauli orationem, et singula ejus vocabula esse tropica seu metaphorica, ut sunt fundamentum, architectus, superaedificare, aurum, argentum, gemmae, ligna, foenum, stipulae, opus seu aedificium. Et in oratione, quae tota est metaphorica, vocabulum ignis materialiter accipere, nihil aliud esset, quam humano capiti cervicem pictor equinam addere si tentet. Qualia enim sunt aurum, argentum, gemmae, foenum, ligna, stipulae, talem oportet etiam esse ignem. Et metaphora vocabuli ignis, multo frequentior et usitatior in scriptura est, quam auri, argenti, ligni, gemmarum, etc. Imo Paulus ipse quasi praevidens depravationem istam suae sententiae, cum reliquis vocabulis nihil addat, quando ad vocabulum ignis venit, adjicit talem circumscriptionem, quae quasi intento digito, metaphoram in vocabulo ignis monstret. Dicit enim: Ipse salvus erit, sed sic tamen quasi per ignem. Hoc manifestissimum est, quod etiam a pueris intelligi potest. Ignis igitur Pontificii purgatorii, ex illo loco Pauli, probari nequaquam potest.

Solutio argumenti.

Ignis metaphora.

Secundo, Ipse etiam Augustinus, Academicus seu scepticus purgatorii disputator, advertit, verba Pauli ita posita esse, ut necesse sit talem ignem intelligi, per quem utrique transeant, et qui aurum, et qui lignum superaedificant. Hinc Origenes omnes etiam Sanctissimos, postquam ex hac vita discessissent, in ignem purgatorii cruciandos conjecit. Quae opinio merito damnata est. Alii cum nodum illum aliter solvere non possent, ignem purgatorii in aëre collocarunt, per quem omnibus sanctis, quando ad coelum evolant, transeundum sit. Et eos, qui aurum superaedificaverunt, Alcuinus dicit, magna facilitate ignem illum pervolare: Reliquos cum ligno, foeno, et stipula diutius in illo haerere: sed Pontificii hoc non concedunt. Fingunt enim multos hinc excedere, adeo vel mundos et perfectos, vel plenariis Pontificiis indulgentiis ita munitos, ut a flammis purgatorii prorsus immunes, e vestigio in coelum evolent. Ignem igitur sui purgatorii, Pontificii ex illo loco Pauli probare non possunt: Quia ignis de quo Paulus loquitur, communis est omnibus fidelibus, tam qui aurum, quam qui stipulam superaedificant. Pontificiorum vero ignis tantum illos purgat, qui ligna, foenum et stipulas superaedificarunt. Et Pauli ignis probat opera aedificantium. Pontificiorum vero ignis punit, torquet, cruciat et excarnificat animas fidelium. Non idem itaque ignis est Paulinus et Pontificius.

Augustin.

Origenis somnium de suo purgatorio.

Alcuinus.

Tertio, Cum loca illa Scripturae, in quibus articuli fidei, suam quasi propriam sedem habent, necesse sit, aperta, plana et manifesta esse: Augustinus diserte fatetur, locum illum Pauli obscurum et difficilem esse. Et ponit eum inter illa, de quibus Petrus dicit: In Epistolis Pauli quaedam esse difficilia intellectu, quae indocti et instabiles depravent, sicut

Augustinus locum obscurum esse fatetur.

et caeteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem, id quod diversae hujus loci explicationes a veteribus traditae ostendunt. Chrysostomus enim interpretatur de igne gehennae, et de poenis aeternis. Et quod Paulus dicit: Ipse salvabitur per ignem, hoc Chrysostomus ita exponit: Non in nihilum redigetur flammis inferni, sed quoad substantiam, in aeternum perdurabit, et ad poenam servabitur. Quae explicatio, licet Pauli sententiae non conveniat, a Theophyl. tamen, et in Graecorum scholiis repetitur. Theodoretus, et Oecumenius intelligunt locum illum Pauli de adventu Domini, de igni quo mundus conflagrabit, et de die extremi judicii. Et interpretationem sumunt ex alio loco Pauli, 2. Thess. 1. Quia in die judicii Jesus revelabitur in flammis ignis, daturus vindictam iis, qui non noverunt Deum, et non obediverunt Evangelio, 2. Thess. 1. Theodoretus dicit: Auditores esse opus doctorum, quod si auditorum vita praeceptorum doctrinae in die judicii non responderit, comburentur illi in adventu Domini, doctor vero salvabitur, examinatus per ignem illum, qui in die judicii praecedet faciem judicis, si vita doctrinae responderit. Ignis enim ille tunc in die judicii, justos non comburet, inquit, sed reddet splendidiores. Alcuinus etiam de Trinitate lib. 3, cap. 21 dicit eos, qui ligna, foenum, stipulas superaedificarunt, ardore illius ignis, quo Christus in extremo judicio veniet, purgandos, et completo illo extremi judicii die, statuendos ad dextram. Illis vero qui aurum, argentum, et gemmas superaedificarunt, ignem illum diei judicii fore, sicut tribus pueris in Caminis Babylonicae fornacis fuerat. Et Glossa ordinaria, 1. Cor. 3: duos ignes futuros legimus, unum aeternum, quo punientur reprobi: alterum, quo exuretur facies hujus mundi, qui emundabit eos, qui superaedificarunt foenum, lignum, stipulam. Et sane si vocabulum ignis, in illa Pauli sententia, 1. Cor. 3 proprie accipi vel deberet, vel posset, non posset alia convenientior interpretatio esse, quam quae ex alio loco, 2. Thess. 1 sumitur: Sed illa cum Pontificiorum purgatorio prorsus nihil haberet commune, id quod manifestum est. Ambrosius ex Origene suo interpretatur de igne post judicium, in quo opinatur pravos doctores, qui malam doctrinam professi sunt, poenas quidem daturos, non autem in perpetuum igne aeterno, sicut infideles puniendos, sed salvos aliquando futuros. Et rationem addit, ut ex aliqua parte operae pretium sit credidisse in Christum. Augustinus vero, quando hunc locum ex professo tractat, in Enchiridio, cap. 69 De fide et operibus, cap. 15. De civitate, lib. 3. De 8. quaest. ad Dulcitium, quaest. 1. Origenicas explicationes rejicit, et ubique eandem ferme repetit interpretationem. Ignem scilicet illum Pauli intelligendum esse de tribulationibus hujus vitae, et exterioribus et interioribus. Et metaphoram illam ex scriptura probat: vas figuli probat fornax, at animas justorum tentatio tribulationis. An vero post hanc vitam talis aliquis ignis sit, dubitat, et in medio relinquit, sicut in praecedentibus ostensum est. Ipse etiam Gregorius architectus purgatorii, 4. Dialog. cap. 39 non audet locum illum Pauli simpliciter, proprie et certo de igne purgatorii interpretari. Inquit enim, quamvis de igne tribulationis in hac nobis vita adhibito, possit intelligi, tamen si quis de igne futurae purgationis accipiat pensandum est, etc. Sunt etiam, qui ignem et diem Pauli interpretantur de examine particularis judicii, quod statim in morte cujusque exercetur, ut anima a corpore separata deportetur vel in Paradisum, vel ad infernum. Haec recitavi, ut ostenderem Pontificiorum purgatorium, ex illo loco Pauli, cum obscurus et allegoricus sit, ac varias interpretationes recipere possit, probari et demonstrari non posse.

Diversae et dissidentes interpretationes hujus loci Chrysostomi. — Theophyl. — Theodoretus. — Oecumenius. — Alcuinus. — Ambrosius. — Augustinus. — Gregorius.

Quae sit vero simplex, vera et genuina sententia in illo loco Pauli, non potest certius, quam ex contextu totius loci colligi et constitui. Loquitur enim de Doctoribus in Ecclesia, et de dogmatis. Et fundamentum quidem dicit esse veram doctrinam de persona, de officio, et beneficiis Christi, opus vero seu aedificium esse reliqua dogmata. Jam qui vel aliud fundamentum ponunt, vel fundamentum illud pervertunt et evertunt, vel qui falsa, prava et impia dogmata, a fundamento aliena, vel pugnantia contra fundamentum aedificant, eos postea dicit, profanare templum Domini. Et addit, disperdet illum Deus. Qui vero fundamentum salvum retinent, et super fundamentum illud aedificant, eos dicit in duplici esse differentia. Quosdam enim solidum, purum et pretiosum opus seu aedificium superaedificare, dogmata scilicet, quae sunt analoga fidei, hoc est, quae habent perspicua, certa et firma Scripturae testimonia, quae conscientiis omnino, utilia et necessaria sunt. Illa comparat auro, argento et gemmis, metaphora Scripturis familiari et usitata. Mandata enim Domini desiderabilia sunt super aurum, argentum et lapidem pretiosum multum, Psalm. 19 et Psalm. 119. Et sapientia divina inquit, Proverbior. octavo: Melior est fructus meus auro et lapide pretioso, et proventus meus argento electo, Prov. 16. Posside sapientiam, quia auro melior est, et acquire intelligentiam, quia pretiosior est argento. Alios vero dicit retinere quidem Christum fundamentum, sed ad superaedificium congerere materiam infirmam, supervacantem, otiosam, et inutilem, ut sunt ligna, foenum, stipulae, hoc est, opiniones bonae intentionis, quae speciem aliquam habent, sed non sunt expresse et solide in Scriptura fundatae, vel sunt supervacaneae, otiosae et inutiles disputationes, quae ad veram poenitentiae, fidei et charitatis aedificationem, non sunt vel necessariae vel utiles. Talia si non opponantur fundamento, sed si fiducia justitiae, gratiae et salutis soli Chisto inhaereat, dicuntur fundamento superstrui, tanquam ligna, foenum et stipulae: Scriptura enim ea, quae coram mundo speciem quandam habent, sed non nituntur verbo Dei, vocat foenum, Esa. 40. Ubi foenum verbo Dei opponitur. Omnis caro foenum, exsiccatum est foenum, quia Spiritus Domini sufflavit in eo. Verbum autem Domini manet in aeternum. Ita Esa. 1. Opiniones populi extra

De vera sententia hujus loci Pauli. Fundamentum. — Aedificium seu opus. — Aurum, argentum et gemmae. — Lignum, foenum, stipulae.

verbum Dei, quibus plurimum tribuebant, vocantur stipulae: Erit fortitudo vestra ut stuppa, et ea, quae non utiles fructus ferunt, vocantur ligna arida, Esa. 58. Sicut et vasa lignea in domo Domini opponuntur aureis et argenteis, 2. Tim. 2. Haec ideo observanda sunt, quia ostendunt Paulum non novis aut insolitis uti metaphoris, sed eas sumptas esse ex Scripturis, et Scripturam ipsam ostendere earum interpretationem.

Secundaria hujus loci interpretatio de operibus hominum.

Ita de doctoribus et de dogmatis proprie et simpliciter locus ille Pauli intelligitur. Quia vero ex doctrina et secundum doctrinam sequuntur opera, de iis etiam secundario potest exponi: non autem de pravis operibus, quae verbo Dei prohibita et damnata sunt: ea enim non superstruuntur fundamento Christo. Nam qui talia agunt regnum Dei non possidebunt, sed quae habent verbum et mandatum Dei: illa quia Deo placent, si in fide fiant, intelliguntur per aurum, argentum et gemmas. Quae vero non habent verbum et mandatum Dei, sed vel cordis humani aut bonae intentionis cogitationes, vel Patrum traditiones sunt, et propter praetextum vetustatis, longinquitatem consuetudinis, praescriptionem temporis, multitudinem adhaerentium, et externam speciem pietatis, arrident, ita ut infirmiores in fide non possint ex illis se expedire: illa dicuntur ligna, foenum, stipulae. Et si fiducia in solo Christo haereat, dicuntur super fundamentum superaedificari. Si vero vel praeferantur mandatis Dei, vel fiduciam sibi vendicent, non amplius sunt in fundamento, sed succendentur, et non erit, qui exstinguat, Esa. 1.

Aurum, argentum et gemmae.

Lignum, foenum, stipulae.

De particulis dicti, dies declarabit, ignis probabit.

Porro, dogmata vera et cultus veri, saepius quasi in obscuro latent, ac non magnifiunt, sed oppugnantur, improbantur et damnantur, etiam a multis. E contra vero opiniones et cultus lignei, plerumque magnam speciem coram mundo habent, laudantur, probantur, amantur, defenduntur. Deus igitur ad examen salutare probationis suae, adducit, et dogmata et cultus, quod ut salutare sit, in hac vita fieri necesse est. Illam vero probationem examinis divini, afferentem illustrem, stabilem, et solidam cognitionem Scriptura describit, primum metaphora diei seu lucis. Tenebris enim, hoc est, quando in errore et ignorantia aliquid defendimus, opponitur dies seu lux, hoc est, illustris cognitio, et verum judicium. Ita 1. Cor. 4. nolim judicari ab humano die. Et Jer. 17. Diem hominis non desideravi. Significat autem dies hominis, cognitionem, seu judicium mundi, seu rationis de rebus sacris. Ita Joh. 3. Qui veritatem facit, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus. Ephes. 5. Omnia, dum aguntur, a luce manifesta fiunt, nam quod omnia manifestat, lux est. Idem etiam metaphora ignis significari usitatum est, ut Psalm. 12. Eloquia Domini, eloquia munda, ut argentum igne examinatum probatum terra, purgatum septuplum. Ipse enim quasi ignis conflans et emundans argentum, et purgabit filios Levi, et colabit eos quasi aurum, et quasi argentum, ut offerant Domino sacrificia in justitia. Malach. 3, Sir. 27, Sap. 3. Quasi vasa figuli, et tanquam aurum, in fornace probantur. Quodque Esaias dicit, cap. 28. Vexatio dat intellectum. Et Jer. 31. Castigasti me et eruditus sum, Illud metaphorice ita dicitur, Thren. 1: Misit ignem in ossa mea. et erudivit, 1. Petr. 1. Per ignem probatur, 1. Petr. 3: Per ignem exploramini. Haec vero omnia Scriptura in hac vita fieri affirmat. Manifestum igitur est, quando Paulus dicit, dies declarabit, ignis probabit et revelabit, non esse novas metaphoras, sed Scripturae familiares, ex Scriptura sumptas, et inde etiam sicut exemplis ostendimus, interpretandas.

Dies declarationis et ignis probationis.

Immittit autem Deus diem illum declarationis, et ignem probationis, vel per tribulationes exteriores, vel per tentationes conscientiae, vel per clariorem manifestationem veritatis ex verbo, ne in tenebris errorum et ignorantiae maneant, qui fundamentum retinent, sed ut expurgetur, si quid talium opinionum, quae fundamento non satis congruunt, adhaeserit. Ita Ambrosius in Psalm. 118, Serm. 13: veniat verbum Dei, intret in Ecclesiam, fiat ignis consumens, ut exurat foenum et stipulam, et quicquid est seculare, consumat, grave plumbum iniquitatis est in plerisque, liquefiat igne divino, meliorentur vasa aurea, argentea, ut sensus et sermo passionum calore recoctus incipiat esse pretiosior. Ita Ambrosius. Illud vero ut salutare sit, necesse est fieri, vel in hac vita, vel in hora mortis. Ita ergo juxta Paulum, opus seu aedificium cujusque quale sit, manifestum fit. Si enim solido Scripturae fundamento nititur, tunc sicut aurum igne non absumitur, ita sive tribulationibus, sive tentationibus, sive collatione, seu examine ad Scripturam, talia dogmata seu cultus non evertuntur, sed magis illustrantur et confirmantur, 1. Petr. 1. Audiens enim et faciens verbum Dei fundatus est supra petram, Matth. 7. Et illorum labores habebunt praemia in resurrectione justorum. Quae vero extra aut praeter verbum Dei praesumuntur, possunt quidem plausibilem praetextum et magnam speciem habere, sed quando in ignem tribulationis seu tentationis conjiciuntur, aut quando ad lucem verbi Dei protrahuntur, tunc sunt sicut ligna, foenum et stipulae, quae non possunt consistere, sed exuruntur. Foenum enim exsiccatur, solum autem verbum Domini, juxta Esaiam manet. Quando vero ita agnoscit quis, vel opiniones, quas multum amavit, et acriter defendit, vel cultus in quibus valde laboravit, ita exuri, tunc damnum patitur, videns se frustra in iis laborasse, et cum pudore dolet: Sicut si quis parietem cum fundamento non recte coagmentet, si paries concidat, architectus mercedem non accipit, sed cum pudore et dolore damnum impensae operae patitur. Si vero talis doctor fundamentum teneat, licet in praemiis accidentalibus, ut vocant, damnum patiatur, salvus tamen erit ratione fundamenti, sed non sine igne tentationis in hac vita. Hoc ergo modo Paulus docet, ignem illum tribulationis seu tentationis utilem et salutarem esse, ne lignis, foeno, aut stipulis addicti maneamus, sed ut purgati, possimus offerre sacrificia justitiae, Malach. tertio. Et quos Deus amat, qui scilicet in fundamento sunt, illos per ignem ita examinat, ut si quid vel praesumptionis vel fiduciae pravae adhaeserit,

De eo, damnum patitur.

exuratur, et expurgetur, ut judicium ita rectificetur. Sicut autem exiguus ignis stipulas exurit, ad ligna vero majori igne opus est: Ita diversorum diversae sunt tentationes. Reliqui vero extra fundamentum, sunt tales stipulae, quae cum accendentur, nemo erit, qui exstinguat. Esa. 1. Haec plurimis veterum exemplis declarari possunt. Multas enim et suas et aliorum opiniones retractarunt, vel tentationibus, vel planiori Scripturae intelligentia edocti, sicut Augustinus inquit, de Spiritu et litera, cap. 36. In multis offendimus omnes, dum putamus Deo, quem diligimus, placere, vel non displicere quod facimus, et postea per Scripturam ejus, sive certa et perspicua ratione commoniti, cum didicerimus quod non placeat, poenitendo deprecamur, ut ignoscat: Plena humana vita est documentis talibus. Haec Augustinus, qui alibi dicit, Cypriani errorem de rebaptizatione, igne Martyrii expurgatum esse. Ita Bernhardus de operum meritis et fiducia multa disputat: sed quando in tentationibus ad tribunal seu examen divini judicii sistitur, agnoscit stipulas esse. Vitam, inquit, meam perdidi, perdite vixi, sufficit mihi ad omnem justitiam te solum habere propitium, cui soli peccavi. Imo in ipso Paulo exstat exemplum maxime illustre, Phil. 3. Ubi et metaphoras loci, 1. Cor. 3, explicare videtur, certe verbum ζημιοῦσθαι expresse ponit. Quae mihi fuerunt lucra, haec arbitratus sum propter Christum detrimentum, veruntamen existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, etc. Et quot sunt veterum opiniones, quas ipsi acriter defenderunt, quae postea veritate revelata ignem sustinuerunt. Architecti vero, si fundamentum tenuerunt salvi facti sunt: quia diserte professi sunt, se nolle suis disputationibus Canonicam autoritatem tribui. Haec sententia contextui orationis Paulinae congruit, est analoga fidei, et reliquae Scripturae consentanea. Imo Scriptura ipsa, metaphoras illas, quibus Paulus utitur, ita interpretatur, sicut ostendimus. Nihil minus ergo, quam Pontificiorum purgatorium ex loco illo Pauli probatur.

Exempla veterum, qui hanc interpretationem comprobant.

Augustinus.

Cyprianus. Bernhardus.

20. Postremo, ex doctrina sua de satisfactionibus praecipuum habent argumentum. Quia enim in hac vita post remissum peccatum, credentibus aliquando temporales poenae imponuntur: fingunt Pontificii, in conversione per fidem propter Christum tantum culpam peccati dimitti, poenam vero aeternam virtute clavium commutari in temporalem seu transitoriam, quam unumquemque tanquam satisfactionem pro se exsolvere necesse sit. Et quia multi ante exsolutam illam satisfactionem moriuntur, sentiunt residuum poenarum, ut justitiae Dei satisfiat, post hanc vitam in purgatorio, acerbioribus suppliciis esse vel persolvendum, vel redimendum. Sed in 2. parte examinis, in titulo de satisfactionibus, fundamenta hujus argumenti excussa sunt, et monstratum est, Christum et pro culpa et pro poena peccatorum satisfecisse, credentes etiam fide propter Christum simul remissionem culpae et poenae accipere. Quod vero post reconciliationem aliquando poenae temporales credentibus imponuntur, illud non fieri propter satisfactionem, sed ut reliquiae peccati in carne haerentes, ita mortificentur, et pii in futurum, quasi freno quodam coerceantur, ne acceptam gratiam vel securitate amittant, vel petulantia excutiant, et ad vomitum revertantur: Sicut in loco allegato plenius illa explicata sunt. Inde vero planissima sumitur solutio et explicatio hujus argumenti. Quia enim reliquiae peccati haerent in carne credentium, quae ideo in hac vita poenitentia et cruce mortificatur, crucifigitur, et destruitur, Rom. 6, 7 et 8. Gal. 5, Col. 3; Caro autem per mortem deponitur; Carne ergo peccati deposita, non amplius opus est poenis illis mortificatoriis et emendatoriis. Corpus enim mortuum est propter peccatum: Spiritus vero vita est propter justitiam, Rom. 8. Et quod caput est, Scriptura de poenis temporalibus, quae propter peccatum in carne habitans, credentibus in hac vita imponuntur, multa et expresse loquitur. Quod vero spiritibus eorum, qui in Christo moriuntur, poenae et quidem atrociores post hanc vitam quam quae carni peccatrici in hac vita imponuntur, infligendae sint, Scriptura prorsus nihil dicit, imo contrarium diserte affirmat: Eos, qui in Domino moriuntur a modo requiescere a laboribus suis, Apoc. 14. Venire in pacem, Esa. 57, Luc. 2. Esse cum Christo in Paradiso, Luc. 23, Phil. 1, 2. Cor. 5. Ubi nullum tormentum eos tangat. Sapient. 3. Ex fictitio igitur fundamento, extra et contra Scripturam, argumentum illud conatur purgatorium construere.

Argumentum et fundamentum purgatorii, ex fictitia Pontificiorum doctrina de satisfactionibus.

21. Haec sunt praecipua argumenta, quae tanquam fulcra labascenti purgatorio supponuntur. Quod autem causam purgatorii prorsus nihil vel probent, vel adjuvent, ex his, quae diximus, manifestum est.

[LOCUS IV.]

DECRETUM, DE INVOCATIONE ET VENERATIONE SANCTORUM, PUBLICATUM EADEM DIE PRIMA, SESSIONIS NONAE ET ULTIMAE TRIDENTINAE.

Mandat sancta Synodus omnibus Episcopis, et caeteris docendi munus curamque sustinentibus, ut juxta Catholicae et Apostolicae Ecclesiae usum, a primaevis Christianae religionis temporibus receptum, sanctorumque Patrum consensionem, et sacrorum Conciliorum decreta, in primis de Sanctorum intercessione, invocatione, reliquiarum honore, et legitimo imaginum usu, fideles diligenter instruant, docentes eos Sanctos una cum Christo regnantes, orationes suas pro hominibus Deo offerre, bonum atque utile esse suppliciter eos invocare, et ob beneficia impetranda a Deo, per filium ejus Jesum Christum Dominum nostrum, qui solus noster Redemptor et Salvator est, ad eorum orationes, opem auxi-

liumque confugere. Illos vero, qui negant sanctos, aeterna felicitate in coelo fruentes, invocandos esse, aut qui asserunt vel illos pro hominibus non orare, vel eorum, ut pro nobis etiam singulis orent invocationem esse idololatriam, vel pugnare cum verbo Dei, adversarique honori unius mediatoris Dei et hominum, Jesu Christi, vel stultum esse, in coelo regnantibus, voce vel mente supplicare, impie sentire.

[Vide librum Concordiae, p. 19, 20, 223—232, 310, 311.*]*

[SECTIO I.]
DE VENERATIONE SANCTORUM.

1. Quod in aliis controversiis, ubi malae causae patrocinia, quae speciem aliquam honestatis praeferant quaeruntur, fieri solet, idem Pontificii in hoc loco faciunt: ut scilicet a vero negotii statu, et ab eo, quod in controversia positum est, homines ad alia quaedam, quae aliquanto magis speciosa et plausibilia sunt, abducere conentur. Cum enim de invocatione Sanctorum, sicut eam publica et privata praxis Pontificiae Ecclesiae hactenus usurpavit, controversia sit, multi inter Patronos regni Pontificii, dissimulatis crassis et pudendis istis superstitionibus, varia quaerunt ad occultandam illam turpitudinem diverticula. Andradius fingit nos cum Cajanis et Eunomianis docere nefariam contemptionem et sacrilegam despicientiam Sanctorum, quorum Spiritus apud Deum vivunt, quasi scilicet negemus Sanctos esse honorandos, aut doceamus memoriam ipsorum nulla celebratione aut veneratione esse cohonestandam. Colonienses calumniantur nostros, quando distinguunt inter Sanctos, qui adhuc in terris vivunt, et qui jam vita defuncti seu mortui sunt, quasi sentiant Sanctos, qui ex hac vita migrarunt, non esse cum Christo, nec vivere apud Deum, sed esse mortuos, hoc est, prorsus exstinctos. Vicelius et alii operose disputant, Sanctos, qui jam in patria cum Christo sunt, esse nobiscum membra unius illius corporis, cujus caput Christus est, cumque illi non ignorent, in terris semper colligi filio Dei Ecclesiam, sub cruce et variis persecutionibus, usque ad finem mundi, non esse dubium, ipsos cum apud Deum vivant, Ecclesiae, quam sciunt in terris sub cruce militare, a Deo optare omnia bona, quasi a nobis hoc vel negetur, vel damnetur. Haec igitur quibus vera momenta hujus controversiae, vel occultantur vel involvuntur, et obruuntur prius breviter explicanda sunt. Ita enim recte constitui poterit, quis si verus status ejus, quod in hoc loco inter nos et Pontificios controvertitur, et quo dirigenda ac referenda sint omnia argumenta, sive in confirmatione, sive in refutatione.

Insidiosa transpositio status. — Andradius. — Colonienses. — Vicelius.

2. Quod itaque ad veros Sanctorum honores attinet, eos Confessio nostra probat, non propter hominum traditiones, aut cujuscunque temporis consuetudinem, sed quia fundamenta et testimonia habent in Scriptura. Vulgo allegatur versiculus ille, ex translatione septuaginta, Psalm. 139. Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, ubi vocabulum רֵעַ ab Ebraeis exponitur, non pro amicis, sed pro cogitationibus seu consiliis Dei, cum in principio ejusdem Psalmi ita usurpetur, ut non possit aliter, quam pro cogitatione intelligi. Et in hac significatione, contextus istius versiculi, optime cum praecedentibus et sequentibus cohaeret. In formatione scilicet hominis, et gubernatione vitae humanae, tam illustria et eximia exstare providentiae divinae documenta, ut numero comprehendi non possint. Quia tamen vocabulum illud plerumque amicos significat, Graeci sicut et Chaldaeus Paraphrastes, non omnino male reddiderunt eam sententiam, quae per se vera et pia est, licet contextui non admodum bene quadret, Eos scilicet, quos Christus, non servos, sed amicos suos appellat, Joh. 15, Quique jam apud Dominum praesentes sunt, 2. Cor. 5, debere in magno apud nos pretio haberi. Ita enim verbum יקר usurpatur, 1. Samuel. cap. 18. Magno in pretio fuit nomen Davidis, Psalm. 72: Pretiosus erit sanguis eorum in oculis ejus, Psalm 116. Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus. Citatur etiam ex vulgata versione, Psalm. 150: Laudate Dominum in sanctis ejus. Quae sententia quidem non est mala. Exstat enim, Gal. 1. Sed Psalmus tantum dicit: Laudate Dominum in sanctitate seu in sacrario ejus. Manifestiores vero sunt illae sententiae, Psalm. 112. In memoria aeterna erit justus. Et Prov. 10. Memoria justi erit in benedictione. Quod repetit Siracides, cap. 45. Cujus memoria in benedictione. Et cap. 46. Sit memoria illorum in benedictione: qua phrasi Judaei adhuc hodie utuntur in elogiis et epitaphiis praestantium virorum. Ita Sapient. 4. Immortalis est memoria ejus, quoniam et apud Deum nota est et apud homines, Sapient. 8: Relinquunt posteris memoriam perpetuam. Et Maria inquit, Luc. 1. Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Imo Christus ipse dicit. Marc. 14: Ubicunque praedicabitur Evangelium in universo mundo, etiam hoc, quod fecit haec mulier, narrabitur in memoriam ejus. Cujus contrarium est, Prov. 10. Nomen impiorum sordescet, Psalm. 109. In generatione altera deleatur nomen ejus.

Sanctos esse honorandos.

3. Et exempla exstant in Scriptura illustria, de tali veneratione, seu celebratione Sanctorum. Extrema enim esset impietas, de illis vel leviter sentire, vel contumeliose loqui, quos Deus pater honorificat, Joh. 12. Quos filius agnoscit cohaeredes. Rom. 8. Quos Spiritus Sanctus templa sua vocat, 1. Cor. 3, 2. Cor. 6. Qui bonum certamen certarunt, fidem servarunt, cursum consummarunt et jam praesentes sunt apud Dominum. 2. Tim. 4, Phil. 1, 2. Cor. 5. Non autem opus est omnes locos notare, ubi Patriarcharum memoria in Veteri Testamento, grata honorificentia celebratur. Plena enim est tota Scriptura. Et in publicis Ecclesiae conventibus, celebratas et decantatas fuisse Sanctorum laudes. testantur Psalm. 105 et 106. Christus etiam Patriarcharum memoriam celebrat, Matth. 22, Joh. 8. Ac memoriam Johannis Baptistae, et

Exempla venerationis seu celebrationis Sanctorum in Scriptura.

viventis et mortui honorifice praedicat, Matth. 11 et Joh. 5. Et Matth. 21. populi studium commendatur, quod de Baptista etiam post mortem honorifice sentiant, fuisse ipsum Prophetam, non humana, sed divina autoritate missum. Ita Paulus Abrahamum praedicat, Rom. 4. Petrus sanctos Prophetas celebrat, 1. Petr. 1. Stephanus, Act. 7 texit longum Catalogum Sanctorum Veteris Testamenti. Et ad Hebr. 11 verum panegyricon Sanctorum describitur. Apud Siracidem etiam a cap. 44 usque ad finem describuntur prolixae celebrationes Sanctorum. Imo gloria Sanctorum, qui ex hac vita in fide Christi discesserunt, ab ipsis Angelis celebratur, Apoc. 7, 14, 20 etc. Haec recitavi, ut ostenderem, nos non tantum probare veros honores Sanctorum, sed ex firmis et solidis Scripturae fundamentis eos defendere.

4. *Sub titulo venerationis Sanctorum, quid occultent Pontificii.*

Porro sub hoc axiomate, quod Scriptura tradit, memoriam Sanctorum grata celebratione esse venerandam, Pontificii omnes suas superstitiones occultare conantur: Volunt enim consequens esse: Si sancti sunt venerandi: Ergo sunt invocandi, adorandi. Ergo suffragia, patrocinia, merita, protectiones, auxilia Sanctorum sunt imploranda. Quasi Scriptura tantum genus traderet (Sanctos esse honorandos) nobis vero liberum relinqueret excogitare qualescunque cultus, et quasi omnia, quaecunque sint, et quomodocunque fiant, modo fingantur in honorem Sanctorum fieri, Deo placeant, etiamsi honor soli Deo debitus, ad Sanctos transferatur.

5. *Scriptura ostendit in honore Sanctorum facile peccari posse.*

Sed Scriptura non tantum tradit memoriam justorum esse in benedictione, sed ostendit etiam, in honorandis Sanctis, saepe et facile peccari, et a regula pietatis aberrari. Christus enim Matth. 23 reprehendit Pharisaeos, qui sepulchra Prophetarum aedificabant, et monumenta justorum ornabant, cum ipsi interea gladiatorio animo persecutioni Evangelii inhiarent.

Pharisaei. Judaei.

Judaeos etiam reprehendit, Joh. 8 qui Abrahami memoriam honorifice celebrabant: Fidem vero et opera ejus non imitabantur, sed contraria designabant.

Johannes Evangelista.

Johannes Apoc. 19. Cum Angelum suum, quo revelante, tam multa abdita mysteria cognovisset, judicaret honorandum esse, in excessu peccat. Nam ad adorationem Angeli delabitur, sed ab Angelo serio repellitur. Et tamen, cap. 22 rursus ex loco de veneratione Angeli, conatur consequentiam exstruere, de cultu adorationis Angelo exhibendo. Quod ideo tam accurata repetitione de seipso Johannes annotavit, ut in ipsis Sanctorum exemplis videamus, proclivem lapsum esse ex veneratione Sanctorum ad idololatriam, nisi intra certos terminos a Scriptura praefixos honor Sanctorum contineatur.

Cornelius.

Ita Cornelius intentione non mala coram Petro procidit, deferens ipsi adorationem, ideo quod augustius quid de ipso, quam de homine sentiret, quia Angelus visus fuerat Petrum sibi praeferre, cum diceret: Hic dicet tibi, quid te oporteat facere. Sed Petrus illum honorem recusat, quia inquit: Et ego ipse homo sum. Act. 10.

Epistola Judae.

Et quod Epistola Judae, de altercatione Michaelis et Diaboli, circa corpus Moysis scribit, interpretes ita exponunt, quod sepulchrum Moysis, quod Deus volebat ignorari, Diabolus voluerit proferre, ut ea occasione superstitiosus cultus mortui institueretur.

Liber Sapientiae.

Ita liber Sapientiae cap. 14 ostendit ex memoriis mortuorum honorifice conservatis et celebratis, tandem originem sumpsisse idololatriam.

6. *Quid Scriptura de honoribus Sanctorum doceat.*

Scriptura igitur primo tradit, memoriam Sanctorum debere in pretio esse. Secundo, ostendit etiam in honorandis Sanctis saepe et facile peccari. Tertio, in probatis exemplis monstrat, qui sint veri Sanctorum honores, Deo grati, et ipsis Sanctis accepti. Non enim quoslibet honores, etiamsi opinione venerationis fiant, Sanctis acceptos esse, Angelus, Apoc. 19 et 22. Petrus, Act. 10 et Paulus, Act. 14 ostendunt. Et Moysen, cujus memoriam Judaei honorifice celebrabant, cum doctrinam ejus non sequerentur, Christus dicit accusaturum Judaeos. Joh. 5.

Scriptura cur Canonica dicta.

Quia igitur Scriptura ideo vocatur Canonica, quia debet norma et regula esse fidei et operum in Ecclesia; non ergo melius, rectius aut tutius, quam ex Scriptura sacra peti potest aut debet, quae sit vera et pia ratio honorandi Sanctos. Et qui secundum Scripturae exemplum Sanctos honorat seu veneratur, is reprehendi nec debet, nec potest, sed laeta conscientia certus est, Deo id, quod facit, probari. Et ipsae Sanctorum animae absque dubio aliud nec cupiunt, nec optant, nec gratum seu acceptum habere possunt, quam si id a nobis fiat, quod voluntati Dei, quae in verbo ipsius est patefacta, conforme est. In Ecclesia enim non debemus facere quod nobis rectum videtur, sed quod Dominus noster praescribit, Deut. 12. De electitiis enim cultibus dicit: Quis haec requisivit de manibus vestris? Sit igitur verbum Dei in hac etiam quaestione de veneratione Sanctorum lucerna pedibus nostris, et lumen semitis nostris.

7. Reducit autem Apologia Confessionis nostrae, Scripturae sententiam de honoribus Sanctorum, ad tria haec capita. I. Ut Deus in Sanctis celebretur. II. Ut dona ipsorum amplificentur, et sancti ipsi laudentur, qui donis illis fideliter usi sunt. III. Ut virtutes ipsorum ad imitationem proponantur. In hisce vero capitibus, Scriptura semper hoc fundamentum ponit, quod veras Sanctorum historias recitat, et inde capita haec celebrationis ipsorum deducit.

8. Exstant autem de capitibus illis illustria in Scriptura exempla. Ut de primo: Quod Deus in Sanctis sit celebrandus, Paulus, Gal. 1 recitata conversionis et vocationis suae historia, addit hoc elogium: Et glorificabant in me Deum. Verae enim celebrationes sanctorum, debent esse commonefactiones, ut Ecclesia in Sanctis agnoscat, et consideret exempla praesentiae, gratiae, bonitatis, sapientiae, veritatis et potentiae Dei, utque propterea vera gratiarum actione Deum celebret, qui tam illustria praesentiae suae testimonia in Sanctis proponit, quique varia dona inter filios hominum distribuit, instruens alios aliis, et mirabiliter eos gubernans ac defendens ut doctrina, confessione, scriptis, miraculis, martyrio, constantia, praeclaris factis, et aliarum virtutum exemplis, reliquis praeluceant. Omnibus etiam aliquo

modo notum esse debet, quomodo et quibus testimoniis Deus Ecclesiam omnibus temporibus colligat, servet et gubernet, ut Deo gratiae agantur, quod se patefecit, quod Ecclesiam colligit et servat, quod mittit Doctores et alios peculiaribus donis instructos, in quibus testimonia de se ostendit. Matth. 5. Vos estis lux mundi. Sic luceat lux vestra, ut homines videntes bona vestra opera, glorificent Deum. Phil. 2. In medio nationis pravae lucetis, tanquam luminaria in mundo, verbum vitae praeferentes. Ephes. quarto. Sedens ad dexteram Patris, dat dona hominibus, aliis alia, ad aedificationem corporis Christi. 1. Cor. 12. Divisiones donorum sunt, sed idem est Deus, efficiens omnia in omnibus, unicuique vero datur manifestatio spiritus ad id, quod expedit. Psalm. 105. Narrate omnia mirabilia ejus. Psalm 68. Mirabilis Deus in sanctis suis. Gal. 2. Cognoverunt gratiam mihi datam, quod ille, qui efficax fuit in Petro ad Apostolatum circumcisionis, efficax fuit et in me erga Gentes. 2. Cor. 13. An experimentum quaeritis in me loquentis Christi? Jes. 49: Posuit os meum, quasi gladium acutum, et in umbra manus suae protexit me. Act. 9. Organum electum est mihi, ut portet nomen meum coram Gentibus, et filiis Israel, ego enim ostendam illi, quanta oporteat ipsum pro nomine meo pati. Act. 26 Constituo te ministrum, eripiens te a populo et Gentibus. Jer. 1. Noli dicere, quia puer sum, quia ad omnia, ad quae te mittam, ibis. Ne timeas a facie eorum, quia tecum sum, ut eruam te a facie eorum, dicit Dominus. 1. Cor. 15. Non sum dignus vocari Apostolus, gratia autem Dei sum id, quod sum. Abundantius omnibus laboravi, non ego tamen, sed gratia, quae mihi adest. Psalm. 8. Quid est homo, quod memores ejus? minuis eum, mox gloria et honore coronas eum. 1. Cor. 12. Sufficit tibi gratia mea, virtus enim mea infirmitate perficitur. Et Maria in sua Doxologia, ex professo et pulcherrime hoc caput describit: Magnificat anima mea Dominum, quia respexit ad miseriam seu paupertatem ancillae suae. Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes, quia fecit mihi magna, qui potens est, et sanctum nomen ejus, et misericordia ejus a progenie in progeniem, timentibus eum. Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos cogitatione cordis sui. Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles. Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes. Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiae suae. Sicut locutus est ad Patres nostros, Abraham et semini ejus in secula.

9\. **Lapsus Sanctorum, et eorum poenitentia: Poenae Sanctorum: Afflictiones Sanctorum.** Ita in lapsibus Sanctorum, et in poenitentia eorum, proponitur gratia Dei conspicienda in infirmitatibus, Gal. 1, 1. Tim. 1, Matth. 26, Psalm. 51. In poenis ostendit, quod iniquitates in virga visitet, misericordiam autem non auferat, Psalm. 89. Quodque corripiat suos, ne cum mundo damnentur, 1. Cor. 11. In afflictionibus, persecutionibus, mitigationibus, liberationibus, in exercitiis fidei, spei, charitatis, patientiae, perseverantiae, consolationis Sanctorum, conspicienda proponitur praesentia, sapientia, veritas, potentia et gratia Dei: Dominus mortificat et vivificat, 1. Reg. 1. Cum ipso sum in tribulatione, Psalm. 91. Fidelis Deus qui dat exitum 1. Cor. 10. Ducit velut ovem Joseph. Psalm. 80, Psalm. 105 et 106, Act. 7, Hebr. 11, David Psalm. 115 brevi sententia haec complectitur. Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam, propter misericordiam tuam, et veritatem tuam, ne dicant Gentes, ubi est Deus eorum? Huc pertinet etiam, quod Deus sanctos suos a miseriis hujus vitae liberatos, jam stolis albis decoratos secum habet, expectantes plenam glorificationem, Apoc. 4, 6, 7 et 12. Lazarus, qui in vita sua accepit mala, jam solatio fruitur, Luc. 16. Cursum consummavi, de reliquo reposita est mihi corona justitiae, quam reddet mihi Dominus in illo die, non solum autem mihi sed et omnibus, qui diligunt adventum ejus, 2. Tim. 4. Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus, et sanguis ipsorum, Psalm. 72 et 116. Custodit omnia ossa eorum, Psalm 34.

10\. **De donis Sanctorum.** Secundo, Scriptura dona Dei Sanctis collata magnificat et celebrat, ipsos etiam Sanctos laudat, qui donis illis fideliter usi sunt. Ita Zacharias Luc. primo. Christus, Matth. 11. Baptistam celebrant, Elizabeth Mariam Luc. 1, Paulus 1. Cor. 15: Gratia ejus in me vacua non fuit, sed laboravi, Matth. 25. Euge, serve bone, et fidelis, in paucis fidelis fuisti, super multa constituam te, intra in gaudium Domini tui, Hebr. 3. Moyses fidelis fuit in domo Domini. Apoc. 12. Non dilexerunt animas suas usque ad mortem. Huc pertinent elogia Sanctorum, Act. 7, Hebr. 11 et 12, Psalm. 105, 1. Cor. 12.

11\. **De imitatione virtutum Sanctorum.** Tertio, Gloriam Sanctorum esse, si doctrinam, fidem, spem, charitatem, patientiam et reliquas virtutes ipsorum imitemur, Paulus expresse dicit, Phil. 2. Sitis irreprehensibiles in medio nationis pravae, inter quos lucete tanquam luminaria in mundo, ad gloriam meam in die Christi. 1. Thes. 2. Vos estis gloria nostra, et corona gloriationis nostrae. In veneratione igitur Sanctorum finis esse debet, ita celebrare virtutes Sanctorum, ut sint exempla, ad imitationem et confirmationem proposita. Hoc enim modo convertuntur corda patrum ad filios, et increduli ad prudentiam justorum, Luc. 1. **Doctrina et confessio Sanctorum.** Ita Scriptura recitat veras Sanctorum historias, de doctrina et confessione eorum, ut fides nostra in agnitione et confessione verae doctrinae, exemplis ipsorum, quae verbo Dei consentanea sunt, confirmetur. Hoc modo et in hunc finem Stephanus, Act. 7, Sanctorum historias praedicat. Paulus, Rom. 4. Christus, Joh. 8 Abrahamum. Petrus, 1. Petr. 1 et 2. Petr. 1 Prophetas celebrat. Et Hebr. 11 Ob fidei confirmationem, prolixus ille Sanctorum catalogus, ex veris ipsorum historiis contexitur, sicut scriptum est, cap. 13: Quorum intuentes exitum conversationis, imitemini fidem. Ita fiducia misericordiae Dei erigitur et confirmatur in nobis, quando audimus Davidi adulterium, Petro negationem condonari, Psalm. 51. Et 1. Tim. 1: ad exemplum iis, qui credituri essent in Christum. **Exempla obedientiae Sanctorum erga mandata Dei:** Eadem ratione Scriptura reliquas virtutes Sanctorum

celebrat, ut obedientiam ipsorum erga mandata Dei, quae elucet in exercitiis poenitentiae, fidei, spei, charitatis, patientiae, et reliquarum virtutum, conemur imitatione exprimere, et vestigia ipsorum sequi. Rom. 4. Qui sectantur vestigia Abrahae, Phil. 3, 1. Thess. 1. Imitatores nostri sitis, et observate eos, qui ita ambulant, sicut nos habetis pro exemplari, Rom. 15. In nostram doctrinam praescripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus. Ebrae. 6. Ne sitis segnes, sed imitatores eorum, qui per fidem et patientiam, haereditatem accipiunt promissionum, ad Ebrae. 12. Cum tantam copiam testium habeamus, per patientiam curramus in proposito nobis certamine, 2. Tim. 3. Tu assectatus es doctrinam meam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, afflictiones. 1. Tim. 4: Esto typus fidelium, in verbo, in conversatione, in dilectione, in spiritu, in fide, in castitate. 3. Reg. 19. Non sum melior patribus meis, Psalm. 22. Patres nostri clamaverunt ad Deum, et exaudivit eos. Huc pertinent integri Psalmi 105 et 106. Et totum caput ad Ebr. 11. Gloria etiam beatorum, in qua nunc sunt, ideo celebratur, ut nos in hac peregrinatione difficillima, suspiremus ad societatem et congregationem illorum, sicut Scriptura inquit: Collectus est ad populum suum, ut eo contendamus, et cursum nostrum dirigamus, et hac meditatione, nos in hac lacrimarum valle confirmemus et consolemur.

Gloria et beatitudo Sanctorum.

12. *Discrimen imitationis Sanctorum, quoad virtutes communes, et dona singularia.*

In hac vero imitatione discrimen est, inter virtutes communes, sicut Paulus vocat, fidem communem, Tit. 1 et inter dona singularia, ac vocationes peculiares. Paulus etiam in hoc genere tradit regulam imitationis, 1. Cor. 11. Imitatores mei estote, sicut et ego Christi: Ne scilicet ea Sanctorum opera imitemur, quae non habent verbum et mandatum Dei. Nam ipsa Scriptura ideo ad praemonitionem, non tantum virtutes, verum etiam lapsus et naevos Sanctorum describit, ut ostendat, prudentia in accommodandis exemplis opus esse. Ita Paulus pharisaismum suum describit, Actor. 26, Gal. 1, Phil. 3. Petri etiam naevum in usu doctrinae de adiaphoris notat, Gal. 2. Et Johannes suam hallucinationem in cultu Angelorum ipse bis repetit, Apoc. 19 et 22. Cultus etiam electitii, etsi non mala intentione instituti, ideo in Scriptura taxantur, Judic. 17, Exod. 32. Et Sanctorum lapsus ideo describuntur, ut in imitandis Sanctorum factis, norma sit verbum Dei, 2. Reg. 12, Matth. 26. In imitatione etiam habendam esse rationem vocationis, Christus ostendit, Joh. 18. Si regnum meum esset mundanum, ministri mei pugnarent, Luc. 22. Vos autem non sic, Matth. 26. Qui gladium acceperit, etc. Hoc modo et hac ratione, Scriptura Canonica Sanctorum honores tractat. Quomodo enim vera primitiva Ecclesiae antiquitas, Sanctos pie honorarit, postea in historia annotabimus. Siracides certe in prolixa sua Panegyri, eadem et non alia capita sequitur, sicut ea describit, cap. 44. Laudemus viros praestantes, majores nostros. Multam gloriam per hos Dominus fecit magnificentia sua; sapientia, consilio, potentia, celebres fuerunt. Viri benefici seu benemeriti, nomen et gloriam adepti sunt, praedicantur et celebrantur a populis, corpora ipsorum honorifice sepulta sunt. Henoch exemplum est poenitentiae nationibus, etc. Vulgata quidem translatio Siracidis alicubi oblique transformata est ad Pontificios cultus: Vt cum cap. 49 dicit: Ossa Joseph visitata esse, et post mortem prophetasse. Sed Graecus textus habet ἀπεσκέπησαν conservata sunt, quod cum historia congruit, Gen. 50. De oraculis vero ossium Josephi mortui, nec historia Moysis nec Graecus Siracides quicquam habent. In cap. 50. Vulgata translatio ita loquitur, quasi Onias post mortem oret pro populo, ad confirmandum somnium, 2. Mach. 15. Sed Graecus textus diserte ita loquitur, quod sit quasi invitatorium, ut viventes benedicant, et orent Dominum.

Siracidis depravatio.

13. *Veneratio Sanctorum in Ecclesiis Augustanae confessionis.*

Talis Sanctorum veneratio, in Ecclesiis nostris exemplo Scripturae probatur et servatur. Proponuntur enim verae historiae, et ex illis ea capita, quae jam recitavimus, populo inculcantur. Falsum igitur est, quod Pontificii dictant, nos docere contemptionem et despicientiam Sanctorum quasi memoria ipsorum nulla celebratione sit cohonestanda, cum illam celebrationem Sanctorum, quae unica, vera, Deo placens et Sanctis honorifica est, sicut scilicet in Scriptura Canonica tradita est, studiose observemus. De Pontificia vero Ecclesia conquerimur, quod veros illos Sanctorum honores, de quibus Scriptura loquitur, nec servant, nec curant, nec requirunt, sed eos obscurant, pervertunt, et tollunt. Pro veris enim Sanctorum historiis, impudentes fabulas de Sanctis spargunt, de tali fide, et de talibus operibus, quae non tantum non habent testimonia in verbo Dei, sed plerumque cum eo ex diametro pugnant.

Pontificii Sanctos vero suo honore spoliant.

14. *Legendae Sanctorum apocryphae.*

Tempore Gelasii, sicut notat Gratianus dist. 15 tales legendae de Sanctis, secundum antiquorum autoritatem, singulari cautela in Ecclesia Romana non legebantur, quia vel ab infidelibus, vel ab haereticis, vel ab incertis autoribus ita conscriptae judicabantur, ut verae fidei potius subsannatio, quam confirmatio essent. Nunc vero tales fabulae Luciani narrationibus impudentiores, quasi columen sunt familiae Pontificiae. Cumque aureae quondam Lombardicae historiae fabellae, toti jam mundo foeteant, novo artificio, sub praetextu, quasi veterum et Graecorum autorum, a Lipomano et Surio, eadem fabula, quam antea propter actores, sicut Terentius de sua quadam fabula, inquit, explosam putant, rursus in theatrum adfertur.

Lombardica historia.

15. *Discrimen et periculum Vergerii propter legendam Georgii. Pontificii multos veneran-*

Nota est Vergerii historia, qui, cum in Tridentina Synodo Georgii legendam, quam Gelasius distinct. 15 diserte autoribus haereticis tribuit, sibi non per omnia probari ostenderet, in discrimen dignitatis, imo vitae et capitis adductus fuit. Multos etiam Pontificii Sanctos venerantur, qui nunquam vel vixerunt, vel in rerum natura fuerunt, ut Georgium,

tur pro Sanctis, qui nunquam fuerunt in rerum natura, aut in gehenna sunt.

Christophorum, Katharinam. Usitatum fuit in ipso etiam Papatu dictum: Multorum reliquias coli in terris, quorum animae ardeant in inferno. Et digni sunt Pontificii omnium bonorum odio, vel hanc unicam ob causam, quod historias de vita et obitu martyrum, quas verae doctrinae et consolationis plenissimas fuisse, non est dubium, tam foede et impudenter, fabulis suis depravarunt. Cyprianus scribit: Ecclesiam certos notarios adjunxisse martyribus, ut acta eorum fideliter annotarent, ad laudem Dei et instructionem fidelium. Eo magis vero dolendum est, pro auro illo, non carbones, sed sordes et stercora superstitiosissimarum fabularum, a Pontificiis supposita esse.

Cyprianus.

16. Pontificii Sanctis tribuunt honores repugnantes Scripturae.

Non tantum autem illos honores, de quibus Scriptura loquitur, Pontificii Sanctis non deferunt, sed sine Scriptura, et contra Scripturam, ritu prorsus ethnico, donariis, sacrificiis seu oblationibus, nuncupatione votorum, peregrinationibus, templis, altaribus, feriis, jejuniis, invocatione et adoratione, fiducia et spe auxilii, ob merita ipsorum, Sanctis cultum exhibent, et exhiberi volunt. Et haec sciat Lector intelligenda esse, quando Pontificii de veneratione Sanctorum loquuntur, sicut mox ostendemus. Ita erga illud, quod de venerandis seu honorandis Sanctis specie aliqua ab astutioribus Pontificiis disputatur, ut Ecclesias nostras calumniis praegravent, et lectores a consideratione pudendae idolomaniae, quae regnat in Ecclesia Pontificia, abducant, plane et perspicue ex Scripturae fundamentis explicatum est.

17. Ecclesiae nostrae non docent, sanctos una cum corporibus exstinctos esse.

Ad alteram etiam calumniam expedita responsio est. Confessio enim nostra nequaquam dicit, animas Sanctorum, qui ex hac vita discesserunt, vel exstinctas esse una cum corpore, vel sine sensu et intellectu, hoc est, sine vita dormire. Nam Scriptura, de anima a corpore separata, ita docet, Matth. 10: Corpus occidunt, animam vero non possunt occidere. Eccles. 12: Pulvis redit in terram, unde erat: Spiritus vero redit ad Deum, qui dedit illum, Joh. 5. A morte transit in vitam. Phil. 1. Cupio emigrare et esse cum Christo. 2. Cor. 5. Probamus magis peregre abesse a corpore, et praesentes adesse apud Dominum. Luc. 23: Hodie mecum eris in Paradiso, Luc. 16. Anima Lazari separata a corpore, solatio fruitur in sinu Abrahae. Et vita animarum beatarum, quae a corpore separatae sunt, qualis sit, multis in locis in Apocalypsi describitur, praecipue cap. 4, 5, 6, 7, 15 etc. Ex colloquio etiam Moysis et Eliae cum Christo, non obscure hoc colligitur. Fuit nostris temporibus quidam Matthias Dewayus Ungarus, qui sparsit opinionem, animas piorum post separationem a corpore, usque ad resurrectionem carnis dormire sine sensu et intellectu. Hoc paradoxon arripuerunt Anabaptistae, sed opinio ista publice reprobata est a nostris, et Apologia Confessionis Augustanae concedit: Sanctos in coelis in genere orare pro Ecclesia. Credimus igitur et confitemur, corpora piorum defunctorum, dormire in pulvere, in spe resurrectionis: Animas vero esse et vivere apud Christum.

Matthias Dewayus Ungarus.

18. Cur sancti mortui appellantur. An in hac vita aliquis sanctus appellandus.

Quod vero usitate vocantur mortui, illud fit ad ostendendum discrimen, inter Sanctos, qui in hac vita adhuc nobiscum commorantur, et inter eos, qui ex hac vita discesserunt. Falsum enim est, et repugnat universae Scripturae, quod Pontificii disputant, Nullum piorum, dum in hac vita est, sanctum appellandum (Joh. 17, Rom. 1, 8, 15, 16 et in locis innumeris). Canonizatio Romanensis, pars est idolomaniae et nundinationis Babylonicae. Vivi igitur, sancti vocantur, qui adhuc in his terris in carne vivunt. Qui vero hinc emigrarunt, vocantur mortui, licet animae vitam vivant meliorem. Ita enim Scriptura loquitur, Rom. 14. Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus. In hoc enim Christus et mortuus est, et resurrexit, ut vivis et mortuis dominetur: Apocalypsis decimoquarto, Beati mortui, qui in Domino moriuntur. 1. Thess. 4. Mortui in Christo resurgent primum. Et Christum in symbolo confitemur mortuum fuisse, prius quam per resurrectionem revixit. Confitemur etiam Christum judicaturum vivos et mortuos, hoc est, et eos, quos extrema illa dies adhuc in carne viventes deprehendet, et eos qui ante extremum illum diem, ex hac mortali vita discesserunt, quos symbolum mortuos appellat.

Sancti vivi. Sancti mortui.

Patres sanctos vocant mortuos. Augustinus.

Et ipsi Patres, Sanctos, qui hinc discesserunt, appellant mortuos. Augustinus de Civita. lib. 22 capite decimo: Nos Martyribus nostris memorias, sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt Spiritus, fabricamus. Idem de vera Religione, cap. 55. Non sit nobis religio cultus hominum mortuorum: quia si pie vixerunt, non quaerunt tales honores. Et de cura pro mortuis, cap. 4: Martyres vocat mortuos. Chrysostomus etiam Petrum et Paulum vocat mortuos, Homilia 66 ad Antiochenos. Mera igitur calumnia est, quam Pontificii, ex vocabulo mortuorum struunt. Quod si quis eo sensu Sanctos appellaret mortuos, sicut Julianus apud Cyrillum, libro sexto et decimo, is merito damnaretur. Veteres enim dies obitus Sanctorum, pulchre vocarunt natales, sive natalitia ipsorum, quod tunc ingrediantur vitam meliorem, quae vere vita est. Et coelestis patria vere vocatur Regio vivorum. Christus etiam, Joh. cap. 11 de Lazaro inquit: Non est mortuus, sed dormit. Item, qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet.

Chrysostomus.

Natales seu natalitia sanctorum.

19. Sanctos pro Ecclesia militante esse solicitos.

Tertio: Neque hic est status controversiae, quando de invocatione Sanctorum disputatur, quasi sentiamus, animas Sanctorum apud Christum adeo esse securas, vel gaudio et gloria quasi ebrias, ut vel non cogitent, quod filius Dei in terris, semper usque ad finem mundi, sibi colligat Ecclesiam, vel non sciant, aut certe non curent, quod Ecclesia sub vexillo crucis in terris militans, variis afflictionibus et persecutionibus exposita et subjecta sit, velut a Christo, apud quem praesentes sunt, nihil boni vel cupiant, vel optent, vel petant Ecclesiae, quam sciunt in terris sub cruce laborare. Quia enim beati in patria, nobiscum unius et ejusdem corporis membra

sunt, cujus caput Christus est, et quia charitas non excidit, et Sancti apud Christum vivunt, ac sciunt Deum providisse, ut sine nobis non consummentur, Ebrae. 11. Sed expectandum, donec compleantur conservi et fratres eorum in terra, Apoc. 6. Piae et bonae sunt cogitationes, beatos in coelo, licet particulares circumstantias singulorum hominum in terris versantium non videant, pro ipso tamen generali statu Ecclesiae, quam in terris sub cruce militare sciunt, suo quodam modo, ut quia ipsi experti sunt, quot et quantae sint mortalis vitae difficultates et miseriae, solicitos esse, atque ideo viventibus, utpote membris suis, bene velle, et a Christo, apud quem praesentes vivunt, optima quaeque cupere et optare, ut a malo servati et liberati, ad societatem coelestis patriae transferantur. Et tales pias cogitationes nec improbamus, nec damnamus: Apologia enim Confessionis Augustanae dicit, concedimus Sanctos in coelis orare pro Ecclesia in genere. Saxonica Confessio dicit, ex colloquio Moysis et Eliae cum Christo colligi, Beatis in coelo curae esse Ecclesiam, et beatos orare pro Ecclesia. Wirtenbergensis Confessio dicit, sicut Angeli soliciti sunt pro nobis, ita Sanctos in coelis orare pro Ecclesia.

Apologia Confessionis Augustanae. Confessio Saxonica. Confessio Wirtenbergensis. Sanctos in coelo pro ecclesia militante orare, Scriptura diserte non affirmat.

20. Quia tamen in Scriptura, quae Canonica est, nullum prorsus exstat perspicuum, expressum et certum testimonium de Sanctis, qui ex hac vita discesserunt, orantibus in altero seculo pro Ecclesia militante, cum alias Apocalypsis Johannis multa et varia de statu beatorum in altera vita ostendat, urgeri illud pro indubitato et necessario fidei articulo, nec debet, nec potest, sed sint et maneant cogitationes, nec malae, nec impiae. Multo minus vero invocatio Sanctorum, et quae praeterea de agnitione et exauditione particularium votorum, et de auxiliis affinguntur, inde sine Scriptura effingenda sunt.

21. Sed haec postea in refutatione argumentorum, et in historia invocationis Sanctorum repetenda, et plenius explicanda erunt. Hoc loco tantum calumniae, quibus praecipuus et verus controversiae hujus status, a quibusdam occultatur, involvitur et transponitur, repellendae fuerunt. Quando igitur de invocatione Sanctorum disputatur, non est quaestio, an Sancti sint honorandi: nec quaestio est, an Spiritus Sanctorum, qui ex hac vita discesserunt, apud Christum vivant, et Ecclesiae in terris bene velint: Sed de invocatione Sanctorum, qualis in Ecclesia Pontificia usitata est, controversia est. De ea igitur, Quae, Qualis, et Quanta sit, jam dicemus.

Quae extra statum quaestionis disputentur.

[SECTIO II.]

DE INVOCATIONE SANCTORUM, QUOMODO IN ECCLESIA PONTIFICIA ET DOCEATUR ET EXERCEATUR.

1. Crassas superstitiones et tetros abusus haerentes in invocatione Sanctorum, quidam ex patronis regni Pontificii, conquisitis minus asperis pharmacis, conantur mitigare, et variis coloribus pingere, ut vetus superstitio, gladio verbi Dei profligata, novo jam velata fuco, Ecclesiae rursus obtrudatur. Sciunt enim Rhetoricum, sive ut veteres locuti sunt, Sophisticorum artificium esse τὰ σκληρὰ μαλακῶς λέγειν. Quidam igitur contendunt, Sanctos non invocari tanquam datores seu largitores beneficiorum, nec tanquam auxiliatores in necessitatibus, aut defensores in periculis, sed solummodo tanquam intercessores, ut apud Deum orent pro nobis, hoc est, ut non ad misericordiam, opem et auxilium, sed tantum ad orationes beatorum in coelo confugiamus, (quod tamen pharmacum Tridentinum Concilium diserte rejicit), sicut in hac vita alter alterius orationibus se commendat, et petit aliorum precibus se juvari, Rom. 15. Et hoc modo honorem et officium mediatoris Christo non derogari, nec in Sanctos transferri contendunt. Invocationem enim Sanctorum nihil aliud esse, quam compellationem, sicut quando Paulus vivos, vel coram verbis, vel absentes per litteras compellat, ut sui in orationibus memores sint. Vicelius etiam luce veritatis eo adigitur, ut dicat, Sanctos non invocandos, cum invocatio soli Deo debeatur, sed tantum compellandos ut orent pro Ecclesia militante. Sunt, qui rhetoricentur, invocationem Sanctorum nihil aliud esse, quam si quis orationem suam ad Deum in nomine Christi dirigens, in ipsa oratione hanc cogitationem et hoc votum admisceat, ut optet se et necessitatem suam includi, sicut orationibus fidelium in hac terra viventium, quando sive nominatim pro quibusdam, sive in genere pro universa Ecclesia interpellant: Ita etiam in desideriis beatorum in coelis, quibus Ecclesiae in terris militanti bene volunt, se et necessitatem suam optet, includi, ut qui membrum et frater sit etiam beatorum in coelis. Alii invocationem Sanctorum Rhetorico schemate excusant et defendunt, quod tantum sit, vel commonefactio, statuens beatos in coelo pro necessitatibus, quibus non ignorant Ecclesiam in his terris militantem subjectam esse, solicitos esse, et pro illis Christum, apud quem praesentes adsunt, in genere interpellare, vel sit desiderium, optans et celebrans beatos id facere, quod per se ultro faciunt. Davidem enim tali figura, suam confessionem et desiderium suum saepe exprimere, ut Psalm. 148: Laudate Dominum omnes angeli, sol, luna, stellae, dracones, abyssi, ignis, grando, nix, glacies, ventus, montes, colles, arbores, bestiae, serpentes, volucres, reges terrae, et omnes populi, principes et omnes judices terrae, senes cum junioribus. Psalm. 103. Benedicite Domino omnes angeli ejus, exercitus et ministri ejus, Benedicite Domino opera ejus. Item, Timete Deum omnes Sancti ejus: Diligite Dominum omnes sancti ejus. Et quod Dan. 3 ex Graeco in cantico trium virorum in fornace Babylonica legitur: Spiritus et animae justorum, benedicite Domino: Laudate et superexaltate eum in secula.

Dissimiles Pontificiorum sententiae de invocatione Sanctorum. I. Invocari ut intercessores. Secunda. Vicelius. Tertia. Quarta.

Et hujusmodi ascititiis coloribus, manifestissima

scripturae dicta, quae invocationi Sanctorum recte et vere opponi solent, mirifice eludunt. Quia vero tantum sophisticae, seu potius praestigiatrices incrustationes, palliationes et fucationes sunt, cum doctrina et exempla invocationis Sanctorum in Ecclesia Pontificia, longe aliud non tam testentur, quam sonora voce clamitent, utile est, ex authenticis Pontificiorum scriptis ostendere: Primo doctrinam, quid et quomodo de invocatione Sanctorum doceant. Deinde exempla, quomodo, propter quas causas, quo sensu, et qua fiducia Sanctos invocent. Ita enim postea refutationes et explicationes planiores et faciliores erunt. Non autem omnium Monachorum sordes, qui audacissime, aut ut verius dicam, impudentissime de invocatione Sanctorum nugati sunt, coacervabimus (quanquam talis labor Ecclesiae ad posteritatem non inutiliter impenderetur). Exciperent enim forsan Pontificii, esse privatas superstitiones, non publicam aut receptam Ecclesiae suae doctrinam. Sed ex publicis seu authenticis scriptis, unde formam publicae suae doctrinae petere solent, paucas quasdam sententias annotabimus.

Capita doctrinae Papisticae de invocatione Sanctorum.

3. Longobardus igitur libro quarto, dist. 45 ita concludit: Intercedunt ergo ad Deum pro nobis Sancti, et merito, dum illorum merita suffragantur nobis, et affectu, dum vota nostra cupiunt impleri: Oramus ergo ut intercedant pro nobis, id est, ut merita eorum nobis suffragentur, et ut ipsi velint bonum nostrum, quia eis volentibus, Deus vult et fiet. Haec Magister.

Longobardus: Intercedunt merito et affectu.

Alexander Alensis, Sententiariorum seu Scholasticorum primus et vetustissimus, dicit Sanctos orandos esse propter tres causas. I. Propter nostram inopiam, quam habemus in merendo, ut ubi nostra non suppetunt merita, patrocinentur aliena, vel propter inopiam, quam habemus in contemplando, ut qui non possumus summam lucem respicere in se, saltem in sanctis aspicere valeamus, vel propter inopiam, quam habemus in amando, quia orationis effectus dependet ex devotione, et plerumque imperfectus homo, magis sentit se affici circa Sanctos, quam circa Deum.

Alexander Alensis de causis orandi Sanctos. Prima.

II. Orandos dicit Sanctos propter ipsorum gloriam, ut dum per eorum suffragia, quod petimus, impetramus, ipsos magnificemus, et glorificando collaudemus.

Secunda.

III. Propter Dei reverentiam, ut peccator, qui Deum offendit, quasi non audeat ipsum in propria persona adire, recurrat ad Sanctos, eorum patrocinia implorando. Idem inquit: Sanctos oramus ut mediatores, per quos impetramus. Hanc Alensis sententiam, ipsis ferme verbis reliqui Scholastici repetunt. Translata etiam est in Lombardicam historiam, et in Rationale divinorum.

Tertia.

Bonaventura: dicendum, quod Sanctorum orationes multa nobis bona impetrant, sicut dicit Magister, merito et affectu, merito quidem praecedenti. Licet enim sufficienter jam remunerati sint pro suis meritis, et nunc non sint in statu merendi, tamen quia multa supererogarunt, tantum meritis suis locum adepti sunt, ut non solum sibi beatitudinem et gloriam meruerint, sed etiam aliis jam possint suffragari. Idem inquit: Qui antea erat indignus, rogando Sanctos, eorum patrocinio efficitur dignus.

Bonaventura.

Thomas reddit hanc rationem invocationis Sanctorum. Quia ultima reducuntur in Deum per media. Ideo mediantibus Sanctorum suffragiis, Dei beneficia in nos diffunduntur. Et nos beneficia Dei sumimus mediantibus Sanctis, inde Sanctos constituimus intercessores, et quasi mediatores pro nobis, oratione vel expressa, vel interpretativa, hoc est, quia merita ipsorum exsistentia coram Deo, sunt nobis suffragia. Idem disputat non dicendum esse: Christe ora pro nobis, hoc est, non orandum esse, ut propter intercessionem Christi exaudiamur, et quae petimus, impetremus.

Thomas.

Thomas prohibet orare: Christe ora pro nobis.

Gabriel Biel super Canonem pronuntiat nos, ordine instituto a Deo, debere ad auxilia Sanctorum confugere, ut salvemur eorum meritis et votis. Ibidem dicit: Patrem coelestem dimidium regni sui dedisse beatissimae virgini coelorum Reginae, idque in Esther significatum, cui Ahasverus dimidium regni pollicetur. Ita patrem coelestem cum habeat justitiam et misericordiam, justitia sibi retenta, misericordiam exercendam virgini matri concessisse. Hoc Bernhardinus in suo Mariali etiam repetit, et inde infert, a foro justitiae Dei appellandum esse, ad forum misericordiae matris ejus.

Gabr. Biel.

Misericordiam Mariae, justitiam Deo tribuit.

Antoninus Archiepiscopus Florentinus parte 3. Summae, titulo 3 dicit: Divina beneficia descendere in nos, mediantibus Angelis et animabus beatis, quia Deus bonitatem suam communicet inferioribus. Idem inquit: Lex Deitatis est, infima ad suprema per media reducere. Quantum vero ad dona gratiae, beati sunt medii inter Deum et viatores. Et titulo 12 dicit: Sanctos per Canonisationem a Papa proponi, ut exemplar fidei et vitae sanctae, et ab omnibus adorandos, ac in necessitatibus invocandos. Idem parte 4, titulo 15 de Maria virgine inquit: Necessarium est, ut hi, ad quos convertit oculos suos, pro eis advocans, justificentur et salventur. Ad objectionem vero, 1. Joh. 2. Si quis peccaverit, advocatum habemus apud patrem, Jesum Christum justum, ita respondet: Christus non solum advocatus est, sed et judex cuncta discussurus, ita quod nihil inultum remanebit. Cum itaque vix justus ante eum sit securus, quomodo peccator ad eum tanquam advocatum accederet? Ideo Deus providit nobis de advocata, quae mitis et suavis est, in qua nihil invenitur asperum. Item, Maria ita advocat et interpellat, ut Deum patrem placet, et conversos ad gloriam inducat. Dulcissimam illam sententiam, Hebr. quarto, de Christo Pontifice nostro: Accedamus ad thronum gratiae, etc. ita depravat Antoninus: Maria est Thronus Christi, in qua quievit. Ad eam igitur cum fiducia accedamus, ut consequamur misericordiam, et gratiam inveniamus, ad auxilium opportunum. Citat etiam et laudat Bernhardi sententiam: Securum accessum habes ad Deum o homo, ubi mater stat ante filium, filius ante patrem, Mater

Antoninus.

Maria advocans pro hominibus.

ostendit filio pectus et ubera, Filius patri latus et vulnera. Item, ad mediatorem Christum opus est nobis aliis mediatoribus. Idem usitatum illud, quod Maria vocatur plena gratia, et porta coeli, non ita exponit, quod Christum, ex cujus lenitudine gratiam accipimus, quique est via, veritas, et vita, genuerit, sed inquit, ideo dicitur plena gratia, quia secundum Albertum, est medium et causa gratiae, transfundendo eam in genus humanum. Et addit Mariam vere posse dicere illud, Sir. 24: In me omnis gratia vitae et veritatis; in me omnis spes vitae et virtutis, quod tamen dictum, Sirach in sua lingua non habet. Et totum illud caput de sapientia Dei loquitur. Portam coeli dicit Mariam vocari, ideo, quia, quicquid unquam gratiae de coelis exivit in mundum, hoc per Mariam exivit, et quicquid in coelum intrat, hoc per Mariam intrare necesse est. Sanctos etiam dicit Antonius vocari portas coeli, ideo, quia per suffragia sua importent nos in coelum. Et de assumptione Mariae dicit, Seraphin voluisse Mariam apud se retinere, sed ipsam de filio suo sedente ad dexteram patris, allegasse illud, Gen. 2: Non est bonum hominem esse solum: Addens, sum ei data in adjutorium, in redemptionem per compassionem, in glorificationem per intercessionem, ut cum minatus fuerit, subvertere terram, sicut in diluvio, ego appaream tanquam arcus, ut recordatus foederis repropitietur, etc. Sicut publica pictura in templis suis confessionem hujus doctrinae ostentant, Christum scilicet minitari et projicere jacula, homines vero confugere ad misericordiam Mariae, quae ut Mediatrix se interponat, et ostentatis filio uberibus, jacula ejus pallio suo excipiat.

Maria plena gratia.

Maria porta coeli.

Sancti portae coeli.

Hoc Bernhardinus in suo, quod publica autoritate confirmatum est, Mariali, ita declarat: Maria fuit adjutrix nostrae redemptionis. Et est auxiliatrix nostrae justificationis. Deus enim omnes gratias faciendas Mariae commisit, quas ipsa fideliter distribuit. Omnes igitur in suis necessitatibus debent ad eam recurrere. Item est illuminatrix nostra, quos in fide et virtute illuminat, cui nascenti Deus dixit: Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terrae. De ipsa dici potest: Lumen ad revelationem Gentium, etc. Est advocata nostra, causas nostras coram Deo agens, intercessione, et sanctitatis merito. Si enim merita aliorum Sanctorum pro nobis apud Deum intercedunt, multo fortius merita illius, quae plenitudinem obtinuit meritorum et gratiarum, poterunt nobis divinam gratiam impetrare. Dicitur collum, sicut enim collum est medium inter caput et corpus, sic ipsa est Mediatrix inter Deum et nos. Et sicut a capite per collum in corpora descendunt omnia, ita a Christo per virginem in nos veniunt omnia dona. Ipsa enim nobis gratias spirituales tribuit. In Christo enim est gratia tanquam in capite influente, in Maria sicut in collo transfundente. Nulla enim gratia venit de coelo ad terram, nisi transeat per manus Mariae. Nam gratiae omnes intrant in Mariam, et ab illa nobis communicantur. Est enim Mediatrix salvationis, conjunctionis, justificationis, reconciliationis, intercessionis, communicationis. Haec Bernhardinus. Hujus generis possem plura et crassiora ex Monachorum Marialibus adscribere, sed quia solent excipere, ex privatis privatorum somniis, non esse aestimandam publicam Ecclesiae Pontificiae doctrinam, volui ex publicis Scriptis, in quibus communis forma doctrinae Pontificiae, sicut tempore Scholasticorum tradita fuit, comprehenditur, pauca haec annotare.

Mariale Bernhardini. Maria auxiliatrix justificationis.

Illuminatrix.

Advocata

Collum.

Mediatrix.

4. Et illa adhuc hodie retinentur et defenduntur a Pontificiis. Sotus enim in Confessione Catholica dicit, Sanctos in coelo esse coadjutores et cooperatores in opere salutis nostrae.

Sotus.

Colonienses in suo antididagmate dicunt, Sanctos in coelo, quasi patronos, opitulatione apud Deum pro nobis intercedere, ita ut Deus patiatur se misericorditer reconciliari propter merita et intercessiones Sanctorum, suaque dona nobis propter illos impertiat.

Colonienses.

Lindanus citat et probat illud ex imaginaria septima synodo: Sancti in coelis pro me apud Deum supplicant, quo per illorum mediationem propitius sit Deus, et remissionem peccatorum mihi gratis largiatur.

Lindanus.

Saltzgerius dicit: Sanctos invocandos esse, ad duo beneficia nobis impendenda, tum ut pro nobis apud Deum intercedant, tum ut sive visibiliter sive invisibiliter adjutorium nobis impendant.

Saltzgerius.

Dietenbergius dicit: Sanctos pro nobis intercedere, nihil aliud est, quam quod nostram causam apud Deum agant, non tam nostra, quam sua merita et vota, pro obtinenda nostra salute, offerendo.

Dietenbergius.

Clichtoveus: Opera Sanctorum ita sunt accepta Deo, ut non solum ipsi vitam aeternam inde consequantur, sed et ut opem eorum implorantibus, multa beneficia possint impetrare. Item, sicut diversae sunt mansiones in coelis, ita alius Sanctorum aliud habet, quod potest communicare: Ut Petrus contra infidelitatem, Agnes pro castitate, etc. Idem scribit: Mechtildi virgini factam revelationem, cum soror quaedam monasterii extrema unctione inungeretur, et sacerdos litaniam legeret, singulos sanctorum ad nomina sua Christum flexis genibus orare.

Clichtoveus.

5. Haec omnia complectitur, comprobat et confirmat decretum Tridentinum. Statuit enim, bonum et utile esse, Sanctos suppliciter invocare, et ob beneficia impetranda a Deo per Christum, ad eorum orationes, opem, auxiliumque confugere. Et eos damnat, qui negant invocationem Sanctorum, ut pro nobis etiam singulis orent. Licet enim verba decreti ita modificata sint, ut videantur tantum intercessionem, non misericordiam, gratiam et donationem beneficiorum Sanctis tribuere, quia tamen distinguunt inter orationes, et inter opem et auxilium Sanctorum, ipsos nervos invocationis Sanctorum, sicut hactenus in Ecclesia Pontificia usitata fuit, non obscure retineri volunt. Id quod Catechismus ex Decreto Tridentini Concilii Pontificis jussu editus, nulla circuitione usus, clarius et expressius ostendit. Inquit enim: Chri-

Tridentinum Concilium.

Catechismus Romanus.

stiani dicuntur Angelos adorare, non tamen veneratione divina: Et addit Jacobum invocasse Angelos, petiisse enim ab Angelo benedictionem, Gen. 32 et 48. Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis. De Sanctis inquit: Eam ob causam invocandi sunt, quod pro salute hominum preces assidue faciunt, multaque eorum merito et gratia, in nos Deus confert beneficia, Rogati peccatorum veniam nobis impetrant, et conciliant nobis Dei gratiam. Item, ad Sanctorum gratiam confugere licet, et subsidiis eorum uti. Patrocinium enim nostri suscipiunt, etc. Et hoc loco observet lector, quod Polonica Synodus Petricoviensis, conata fuit invocationem Sanctorum aliquantulum mitigare. Dicit enim cap. 18. A Sanctis non misericordiam, sed intercessionem tantum postulari, sicut ab aliis in seculo degentibus. Romanus vero Catechismus hoc ipsum pharmacum respuit et rejicit, et ad gratiam Sanctorum confugiendum esse docet.

Petricoviensis Synodus in Polonia.

6. Qualis igitur invocatio Sanctorum fuerit, et adhuc retineatur et defendatur in Ecclesia Pontificia, ex scriptis ipsorum διδακτικοῖς publicis ostendimus. Clarius autem in ipsa communi et publica praxi invocationis Sanctorum, quae publica autoritate confirmata, recepta et usitata est in Pontificia Ecclesia, idipsum conspici potest.

Et quidem ex legendis atque in speculis exemplorum, innumera et superstitiosissima possent commemorari. Posset etiam ex recenti memoria et ex publicis scriptis ostendi, quod sub Papatu, singulae regiones, singulae civitates, singulae familiae, singulae domus, singuli homines, singuli status, artes, morbi, etc. peculiarem sanctum, tutelarem et auxiliatorem habuerint, et coluerint altaribus, missis, imaginibus, candelis, jejuniis, feriis, votis, peregrinationibus, invocationibus, imo recitationibus Dominicae orationis.

Legendae, specula exemplorum Tutelares Sancti singulorum in Papatu.

Germaniae enim attributus fuit patronus S. Martinus et Georgius cataphractus: Romanis Petrus et Paulus: Hispanis Jacobus: Gallis Michael et Dionysius: Helvetiis virgo Maria, ea quae in nigricante silva eremitarum locum habet: Ungaris praeter Ludovicum, illa Maria, quae Aquisgrani sedem habet: Polonis Stanislaus: Moscovitis Nicolaus: Borussis Albertus, etc.

Civitates etiam Sancti inter se sortiti fuerunt, Mediolanum cessit Ambrosio: Colonia Agrippina tribus Magis: Augusta Hulderico: Brunsviga Auctori: aliae Quintino, Valentino, Quirino, Urso, Osvaldo, Gangolffo: et infinitum esset singula enumerare. Rectissime enim ad istam Pontificiorum superstitionem, accommodari potest quod Prudentius Gentibus objicit, lib. 2 contra Symmachum:

Quanquam cur Genium Romae mihi fingitur unum?
Cum portis, domibus, thermis, stabulis, soleatis
Assignare suos genios, perque omnia membra
Urbis, perque locos, geniorum millia multa
Fingere, ne propria vacet angulus ullus ab umbra, etc.

Ita a Nautis invocabatur Nicolaus et Christophorus. Et ad avertendam grandinem, ac alias noxias tempestates a segetibus, invocabatur Johannes et Paulus. Contra incendia ignis, Agatha et Floreanus invocabantur. Vitium tutela commendabatur Urbano. Contra rubiginem Jodocus. Contra brucos invocabatur Magnus.

Anserum cura Gallo, Ovium Wendelino, Equorum Eulogio, Boum Pelagio, Porcorum Antonio tribuebatur.

Studiosi Gregorium et Catharinam colebant. Pictores Lucam. Medici Cosmam et Damianum. Jureconsulti Junonem. Equites Georgium. Fabri Eulogium. Sutores Crispinum. Sartores Gutmannum. Figuli Goarum. Venatores Eustachium. Meretrices Afram et Magdalenam.

Contra pestem invocabatur Sebastianus et Rochus. Contra febrem Petronella. Contra venenum Johannes Evangelista et Benedictus Abbas. Contra dentium dolores Apollonia. Contra oculorum vitia Otilia. Contra morbos pudendorum Apollinaris. Contra calculum Liberius. Contra ignem sacrum Antonius. Contracti invocabant Wolffgangum. Daemoniaci Romanum. Epileptici Valentinum. Captivi Leonhardum. Puerperae Margaritam. Pro restitutione rerum amissarum invocabatur Vincentius. S. Felicitas donabat liberos masculos. Anna divitias. Barbara praestabat, ne quis sine Sacramento moreretur.

Et quis singula, quae innumera et infinita sunt enumeret? Utile tamen esset, in singulis nationibus, provinciis, urbibus, oppidis et pagis, in perpetuam Pontificiae superstitionis memoriam, talia consignata ad posteritatem exstare.

7. Sed quia ex Pontificiis quidam excipiunt, se non approbare vel defendere, vulgi aut singulorum errores, superstitiones et abusus: Et decretum Tridentinum addit hanc clausulam (Omnis superstitio in Sanctorum invocatione tollatur.) Quae vero sint superstitiones, in invocatione Sanctorum, non explicat. Si enim omnes superstitiones, id est, omnia ea, quae sine mandato et exemplo Scripturae, in invocatione Sanctorum fiunt, tollenda essent, nihil in toto illo cultu, sicut apud Pontificios frequentatur, reliqui maneret. Generalem itaque hanc clausulam, sine explicatione addiderunt, ut spem aliquam emendationis, sub generalitatibus nihil significantibus, ostentarent, et interim nihilominus ipsos nervos superstitionis retinerent, vel ut haberent χρησφύγετον, si exemplis crassissimarum superstitionum urgerentur.

8. Non igitur ex privatis quorumcunque preculis, sed ex iis quae publice in Ecclesiis ipsorum leguntur, et magnis boatibus proclamantur, quaeque publica Pontificum autoritate confirmata sunt, exempla colligemus, qualis sit invocatio Sanctorum in Ecclesia Pontificia, de qua controversia est.

9. Et sane horret animus talia repetere, recitare seu describere. Sed quia conductitii Pontificiorum rhetores illa dissimulant, et magna confidentia saepe negare audent: Et nostris, qui in captivitate ista Babylonica, quae in Apocalypsi describitur, non

fuerunt vel actores, vel spectatores, non satis nota sunt exempla horrendae idolomaniae, devorabo sane taedium et molestiam istius laboris, et ex Sequentiis (ut vocant), Hymnis, Breviariis et Orariis, communi usu receptis, et publica autoritate in Pontificia Ecclesia confirmatis, exempla invocationis Sanctorum colligam, ut juxta Prophetae dictum, Gentibus turpitudo, et regnis ignominia Pontificiae superstitionis palam ostendatur, utque nostri imaginem Pontificiae idolomaniae tanquam in συνόψει, in conspectu sibi proponere possint, ne patroni Pontificiae turpitudinis, vel dissimulando, vel negando ea, quae publica et notoria sunt, elabi conentur: Sed ut status hujus controversiae, de invocatione Sanctorum, clarissime depingi, et argumenta rectius explicari possint.

10. Illud vero libenter fateor, in Sequentiis, Hymnis et Collectis, multas veras et pias sententias, eleganti et erudita brevitate comprehensas contineri, quas merito amamus, retinemus et usurpamus. Dolendum vero est multa admixta esse, quae verbo Dei non sunt consentanea, sed manifestam superstitionem redolent. Ex illis igitur ea, quae ad invocationem Sanctorum, qualis in Ecclesia Pontificia publice usitata et recepta est, pertinent, annotabimus.

EX CURSU HORARUM BEATAE MARIAE VIRGINIS, SECUNDUM ORDINARIUM ECCLESIAE HILDENSHEIMENSIS.

Gaude Maria virgo, cunctas haereses sola interemisti in universo mundo.

Dignare me laudare te virgo sacrata. Da mihi virtutem contra hostes tuos.

Precibus et meritis sanctissimae Dei genitricis virginis Matriae, et omnium Sanctorum salvet et protegat nos omnipotens et misericors Dominus, Amen.

O Maria admitte preces nostras, intra sacrarium tuae exauditionis, et reporta nobis antidotum reconciliationis, sit per te excusabile, quod per te ingerimus, sit impetrabile, quod fide et mente poscimus, accipe quod offerimus, redona quod rogamus, excusa quod timemus.

Sancta Maria succurre miseris, juva pusillanimes, refove flebiles, ora pro populo, interveni pro clero, intercede pro devoto foemineo sexu. Sentiant omnes suum levamen, quicunque celebrant tuum nomen. Assiste parata vocibus poscentium, et reporta nobis omnibus optatum effectum.

Infirmitatem nostram quaesumus, Domine, propitius respice, et mala omnia, quae juste meremur, omnium Sanctorum tuorum intercessione placatus, averte.

Concede quaesumus omnipotens Deus, fragilitati nostrae praesidium, ut qui sanctae Dei genitricis virginis Mariae memoriam agimus, intercessionis ejus auxilio, a nostris iniquitatibus resurgamus.

Te nunc suppliciter sancta Theotocos regis perpetui sponsaque poscimus, ut nos semper ubique miti munere protegas.

Beatae Mariae semperque virginis Dei genitricis Mariae, nos quaesumus Domine merita prosequantur, et tuam nobis indulgentiam semper implorent.

Deus, qui omnibus Sanctis tuis aeternae beatitudinis praemia contulisti, concede propitius, ut qui peccatorum nostrorum pondere premimur, eorum apud te precibus sublevemur.

Salve Regina misericordiae. Vita dulcedo et spes nostra, salve. Ad te clamamus exules filii Evae. Ad te suspiramus gementes et flentes in hac lacrimarum valle. Eia ergo advocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos converte. Et Jesum benedictum fructum ventris tui, nobis post hoc exilium ostende. O clemens, O pia, O dulcis Maria.

VERSUS.

In omni tribulatione et angustia nostra, succurre nobis piissima virgo Maria.

COLLECTA.

Protege, quaesumus Domine, famulos tuos subsidiis pacis, et Beatae Mariae patrociniis confidentes, a cunctis hostibus redde securos.

ANTIPHONA DE DOMINA NOSTRA.

Inviolata, intacta et casta es Maria. Quae es effecta fulgida coeli porta. O mater alma Christi carissima, suscipe pia laudum praeconia. Nostra ut pura pectora sint et corpora. Quae nunc flagitant devota corda et ora. Tua per precata dulcisona, nobis concede veniam per secula.

Stella maris succurre cadenti, surgere qui curat, populo.

Precamur te piissima Dei genitrix virgo Maria, per amorem unigeniti filii tui, Domini nostri Jesu Christi, ut non derelinquas nos miseros peccatores sine tuo adjutorio, sed semper adjuva et conforta nos in tuo sancto servitio, ut securi perveniamus ad portas Paradisi, ante conspectum tuum, et ut ibi mereamur dilectissimum filium tuum videre, et cum eo in sempiterna laetitia gaudere.

Haec est mulier virtutis, quae contrivit caput serpentis, hanc peccatores devote adeamus, rea pectora tundamus, dicentes: Sancta, sancta, sancta Maria, clemens et pia, Domina nostra, fac nos tuis precibus consortes coelestis gloriae.

Recordare virgo mater, dum steteris in conspectu Dei, ut loquaris pro nobis bona, et ut avertat indignationem suam a nobis.

Ave tu rosa, virgo Maria, o generosa, clemens et pia, vera da nobis uti sophia, et cum electis frui gratia, ut te laudemus cum melodia, et tu repelle nostra vitia, virgo Maria da nobis gaudia.

Obsecramus sanctissima virgo, libera nos ab omni malo, et ora pro peccatis nostris.

Ejus pia intercessione, ab instantibus malis, et a morte perpetua liberemur.

O Maria generosa, super omnes speciosa, im-

petra nobis veniam. O Maria gratiosa, dulcis, mitis et formosa, applica nobis gratiam. O Maria gloriosa, in deliciis deliciosa, praepara nobis gloriam.

EX PRAEPARATORIIS ANTE MISSAM DICENDIS.

Propter totius iniquitatis culpam, indignus sum ut vivam, quia peccavi ab infantia mea usque nunc, coram te, et coram omnibus Sanctis tuis: Sed per merita et intercessiones eorum, mihi tribue propter tuam clementiam, omnium delictorum meorum veniam.

EX COMPASSIONIBUS MARIAE.

Recordare septem horum tormentorum ac dolorum perenni memoria, ut qui nos te invocamus, per haec sisti valeamus in perenni gloria.

Ad te igitur hodie, o unica spes miserorum, confugio, et plena fiducia tibi meipsum in omnibus necessitatibus devote commendo. Te hodie et semper in matrem et patronam, prae cunctis eligo et praeopto.

Libera me ab omni malo, et ora pro peccatis meis. Ave Maria, salus et consolatrix vivorum et mortuorum, mecum sis in omnibus tribulationibus, tentationibus, necessitatibus et angustiis meis, et maxime in hora mortis meae, et impetra mihi omnium peccatorum meorum veniam, et coelestis patriae gloriam.

EX SEPTEM GAUDIIS CORPORALIBUS BEATAE MARIAE VIRGINIS.

Gaude virgo stella maris, a peccatis nos emunda. Fac nos semper salutari partu foecundari, atque corde steriles, fac clementer fertiles. Fac a nostro scelere, pie nos resurgere, sursum tolle variis, cor oppressum vitiis. Praesta nobis miseris, sublevamen sceleris, et post hanc miseriam, duc ad vitae patriam. O dulcis amica Dei, vernans et decora: memor esto mei, mortis dum venerit hora.

Venerandorum gaudiorum Domine gloriose genitricis tuae sacrosanctae semper virginis Mariae, memoriam recolentes, te suppliciter exoramus, ut ejus intervenientibus meritis, coelestis consolationis participes, et gaudii, quo tecum modo laetatur, in futuro tribuas esse consortes.

EX SEPTEM GAUDIIS COELESTIBUS BEATAE VIRGINIS MARIAE.

Gaude mater miserorum: quia pater praemiorum, dabit te colentibus, congruentem hic mercedem, et foelicem poli sedem, sursum in coelestibus.

Dulcissime Domine Jesu Christe, qui beatissimam genitricem tuam, gloriosissimam virginem Mariam, perpetuis et felicibus gaudiis in coelo laetificasti, concede propitius, ut ejus meritis et precibus continuis salutem et prosperitatem, animae et corporis consequamur, et ad gaudia tuae beatitudinis, ac ejusdem virginis gloriosae feliciter perveniamus.

EX ROSARIO BEATAE MARIAE VIRGINIS.

O virtutum vasculum, Regina coelorum, Christi receptaculum, salus anxiorum. Tutum propugnaculum, salvatrix languidorum. Audi conquirentium, preces famulorum, et pro nobis miseris Deum deprecare. Nam quicquid petieris, vales impetrare. Summa nos necessitas te cogit rogare. Quos in fluctu positos, saevum pulsat mare.

Reparatrix et salvatrix, desperantis animae, irroratrix et largitrix spiritualis gratiae. Quod requiro, quod suspiro, mea sana vulnera. Et da menti te poscenti, gratiarum munera, ut sim castus, et modestus, dulcis, fortis, sobrius, pius, rectus, circumspectus, simultatis nescius, eruditus et munitus divinis eloquiis, constans, gravis et suavis, benignus, amabilis, corde prudens, ore studens veritatem dicere: Malum nolens, Deum volens, pio semper opere.

Peccatorum consolatrix, infirmorum curatrix, errantium revocatrix, justorum confirmatrix, desolatorum spes et auxiliatrix, atque mea promptissima adjutrix, et singularissima invocatrix, tibi Domina gloriosa, commendo hodie et quotidie animam meam, ut me in tuam custodiam commendatum, ab omnibus malis, et fraudibus Diaboli custodias, atque in hora mortis constanter mihi assistas, ac animam ad aeterna gaudia feliciter perducas.

O Domina mea sancta Maria, me in tuam benedictam fidem et singularem custodiam, ac in sinum misericordiae tuae hodie et quotidie, atque in hora exitus mei, animam meam, et corpus meum tibi commendo, omnem spem meam, consolationes, angustias, miserias, et finem vitae meae committo, rogans, ut per tuam sanctissimam intercessionem et gloriosa merita, omnia mea dirigantur et disponantur opera, secundum tuam, tuique filii voluntatem, ad meam utilitatem.

Ac precor ut serves me a peccatis, a scandalis, ab omni confusione humana, ab ira judicii tremenda, ab impuris cogitationibus, ab omni mortali peccato, a subitanea et improvisa morte, ab omnibus periculis animae et corporis, honoris et rerum mearum, nec unquam tale me permittas facere peccatum, quo tuam gratiam amittam. Dona mihi de praeteritis emendationem, de praesentibus custodiam, de futuris cautelam. Da mihi in hac vita promptum adjutorium, et esto prolocutrix in tremendo judicio, ad tuum filium, Dominum Deum nostrum Jesum Christum.

O Domina dulcissima, misericordiae visceribus plenissima, succurre mihi misero peccatori, antequam mors subitanea et improvisa superveniat, ne subito et imparatus hinc discedam. Ora pro me Maria virgo benedicta, ob unigeniti filii tui amantissimam mortem, ut peccatorum detestatione, Diaboli et operum ejus abrenuntiatione, vera contritione, pura humilique confessione, perfecta poenitentia et satisfactione, proximi dilectione, filio tuo reconciliatus, de hoc mundo transeam, et fac mecum misericordiam tuam o beata mater virgo Maria, in illa tremenda hora, quando mortua lingua se nequiverit movere ad invocandum te, neque oculi lucem capere poterunt, auresque meae nulli voci patescent. Memor esto tunc precum mearum, quas nunc fundo, o Maria, ad aures tuae pietatis, et subveni mihi in

illa ultima necessitatis meae hora, ut liberatus a ministris Diaboli, collocer cum fidelibus et amicis filii tui.

Ave plena gratia virgo foecunda, Mundi spes et gloria, mater illibata, peccatorum venia, sponsa consecrata, consolatrix hominum, vinculum amoris, purgatrix peccaminum, medela vitiorum. Ave vas clementiae, gratiae piscina, portus indulgentiae, vitae medicina, veniae pincerna, nardus odorifera, gratiae lucerna, surge, veni, propera, regina superna, me Christo confoedera, me semper guberna, cor meum illumina, fulgens stella maris, et ab hostis machina semper tuearis. O gloriosa virgo Maria, mater regis aeterni, libera nos ab omni malo, et a poenis inferni.

BENEDICTIO MANE ET SERO DICENDA.

Pax Domini nostri Jesu Christi, et virtus passionis ejus, signum † sanctae Crucis, integritas beatae Mariae virginis. Bene † dictio omnium sanctorum, Angelorum custodia, et suffragia omnium Dei electorum, sint inter me et omnes inimicos meos, visibiles et invisibiles, nunc et semper, et in hora mortis, etc.

AD PROPRIUM ANGELUM ORATIO.

Angele qui meus es custos pietate superna, me tibi commissum salva, defende, guberna, terge meam mentem, vitiis et labe fluentem, assiduusque precor mihi sis, relevesque cadentem.

DE S. PAULO.

Illuc supplices tuos, post hujus carnis terminum perducere dignare, quos fecisti, veritatis lumen agnoscere.

DE S. BARTHOLOMAEO APOSTOLO.

VERSUS.

Voto precamur supplici, ut precibus Apostoli, a reatu liberi, possimus Deo perfrui.

Quaesumus, ut ejus patrocinio deseramus noxia, et consequamur bona aeterna.

DE JACOBO MAJORE.

Ave singulare praesidium peregrinorum tuorum, benignus exaudi vota servorum, te colentes adjuva, ducens ad coelestia.

DE S. THOMA.

Tu nos supplices tuos in ejus fide stabiles efficere dignare, quem palpando meruisti Deum agnoscere.

DE UNO APOSTOLO.

Ave sancte N. apostole, Domini nostri Jesu Christi, per illius amorem, qui te de mundo elegit, deprecor, ut me indignum famulum tuum ab omnibus adversitatibus liberes, ab omni impedimento corporis et animae, et in hora mortis animam meam suscipiens, perducas in vitam aeternam. Ora pro nobis N. Apostole beate, ut per te gaudere mereamur in aeternitate.

Quaesumus omnipotens Deus, ut beatus Apostolus N. tuum pro nobis imploret auxilium, ut a nostris reatibus absoluti, a cunctis periculis exuamur.

DE S. PANCRATIO.

O Martyr invictissime, Pancrati beatissime, qui in Christi confessione perdurasti in persecutione, tuo mereamur precamine in bonis mala vincere.

Infirmitatem nostram, quaesumus Domine propitius respice, et mala omnia, quae juste meremur, sanctorum Martyrum tuorum, pariterque Pontificum Cornelii et Cypriani intercessione propitiatus averte.

DE S. GEORGIO.

Hic nos salvet a peccatis, ut in coelo cum beatis possimus quiescere.

DE S. BLASIO.

Sancte Blasi vir laudande, etc. Qui das lapsis relevamen, et infirmis das juvamen. Tu pro nobis intercede, ut coelesti nos mercede, ditet Deus cum beatis, regno suae claritatis.

Deus qui per orationem beati Blasi Martyris tui atque Pontificis, cunctis ejusdem memoriam facientibus, a quacunque tribulatione, infirmitate seu adversitate tenerentur, liberari concessisti, concede propitius, ut cujus memoriam agimus in terris, eodem deprecante, gloriam consequamur in coelis.

DE S. ERASMO.

Stet semper in tripudio egenorum jam concio habens civem in aethere, qui suos scit reprimere defectus, deprecamur, et in mortis examine, sic Erasmus praeparatur, nostros tergat ut reatus.

Fac nos ejus meritis et precibus, cunctas insidias omnium inimicorum nostrorum superare, et a paupertate corporis et animae, ac morte perpetua liberari.

Deus, pro cujus Ecclesia gloriosus Martyr et Pontifex Thomas gladiis impiorum occubuit, Praesta quaesumus, ut omnes, qui ejus implorant auxilium, petitionis suae salutarem consequantur effectum.

DE S. CHRISTOPHORO.

O gloriose Martyr Christophore, sis memor nostri ad Deum omni hora, et tuere sine mora, corpus, sensum et honorem conserva, qui coeli florem meruisti hic portare, inter ulnas ultra mare, nos per tantam dignitatem, fac vitare pravitatem, et amare corde toto, Deum verum laude, voto, prae cunctis mundanis istis, ut post mundi hujus tristis blandimenta, te praesente, perducamur ad coeli regnum.

Deus, qui beatum Christophorum Martyrem tuum virtute constantiae in passione roborasti, concede propitius, ut qui ejus commemorationem agimus, ipsius meritis et precibus ab omni languore corporis et animae praeservemur, atque ad gaudia aeterna feliciter perducamur.

Intercessio, quaesumus Domine, beati Lamberti Martyris tui atque Pontificis, tuam nobis non desinat placare justitiam, et nostrum tibi devotum efficere famulatum.

DE S. COSMA ET DAMIANO.

O Medici piissimi, qui meritis clarissimi, in coelis refulgetis. A peste, clade corporum, praeservetis et operum, moribus ne langueamus, aut moriamur Spiritu, sed animae ab obitu velociter surgamus, et vivamus in gratia, sacra coeli palatia donec ingrediamur.

Concede nobis indignis famulis tuis, ut qui Sanctorum istorum Martyrum gloriosam commemorationem agimus, ipsorum intercedentibus meritis, ab omnibus Daemonum erepti insidiis, atque cunctis hujus vitae adversitatibus, praesens tempus ita in tuis laudibus peragamus, ut dimissis peccatis omnibus, post hujus vitae pericula ad gaudia transeamus secura.

DE S. SEBASTIANO.

Ora pro nobis Christi Martyr Sebastiane, ut pestem epidimiae illaesi mereamur petransire, et promissionem Christi Jesu obtinere.

Deus qui gloriosum tuum Martyrem Sebastianum in tua fide et dilectione tam ardenter solidasti, da nobis miseris peccatoribus ejus meritis et intercessione, in omni tribulatione auxilium, in persecutione solatium, in tribulatione et angustia subsidium.

DE S. VINCENTIO MARTYRE.

Vir inclytus Vincentius, Martyr Domini pretiosus, cujus intercessio nobis obtineat veniam, qui per tormenta passionis aeternam meruisti palmam, et sempiternam coronam.

XIV. AUXILIATORUM.

Inter Sanctos Deo gratos, adjutores vos beatos praedicat Ecclesia. Ad se Deus nos clamantes, per vos salvet fluctuantes, in valle miseriae.

Da, ut omnis, qui in suis necessitatibus eorum implorat auxilium, secundum promissionis tuae gratiam, petitionis suae salutarem consequatur effectum.

DE S. BERNWARDO EPISCOPO.

O gemma Saxoniae: norma pietatis, decus tuae patriae, Bernwarde dux pacis, nos oppressos erige, succurre turbatis, ad Christum dirige fontem bonitatis. Pie praesul Bernwarde, tuorum memor operum, sta coram summo judice, pro tuorum coetu pauperum.

Omnipotens sempiterne Deus, immensam clementiam tuam humiliter imploramus, ut qui fragilitate carnis praepediti innumerabiliter peccavimus, beati Bernwardi Confessoris tui atque Pontificis, assiduis precibus adjuvemur, quatenus ejus suffragantibus meritis, ab omni adversitate mentis et corporis liberemur.

DE S. GODEHARDO EPISCOPO.

Opem nobis praesul bone, fer in nostris angustiis, et nos salva in agone, ab aeternis suppliciis.

DE S. AUGUSTINO.

Gaude praesul Augustine. Audi nos te rogantes, et post mortem nos ovantes, duc ad regna coelica.

DE S. AMBROSIO.

O praesul beatissime Ambrosi doctor inclyte, vitae meae rege cursum, post hanc vitam trahe sursum animam ad gaudia, ubi Deum contemplari, justis pie sociari merear in gloria.

Ut quem doctorem vitae aeternae habuimus in terris, intercessorem semper apud te habere mereamur in coelis.

DE S. HIERONYMO.

Subvenias tristi populo, Hieronyme, Christi doctor et amice, tu fons nitidissimae linguae.

Praesta quaesumus, ut cujus venerandam memoriam agimus, ejus semper et erudiamur doctrinis, et meritis adjuvemur.

DE S. BERNHARDO.

Intercessio nos, quaesumus Domine, beati Bernhardi abbatis commendet, ut quod meritis nostris non valemus, ejus patrocinio assequamur.

DE S. FRANCISCO.

O Francisce lux solaris, crucifixus singularis jam cum Christo gloriaris, in choro coelestium. Tu sis nobis vitae via, tu pro nobis semper pia, prode Christo stigmata. Ora pro tuis famulis, ut rapti ex miseriis, tecum laudemus dulciter Trinitatem perenniter.

DE S. JOSEPH NUTRITIO DOMINI.

Gaude Joseph fili David, Ora virginis sponsae tuae natum, ut se nobis det placatum, collocans ad dextram.

DE S. ROCHO CONTRA PESTEM.

Deus qui beato Rocho per Angelum tuum tabulam eidem afferentem promisisti, ut qui ipsum invocaverit, nullo pestis cruciatu laederetur: Praesta quaesumus, ut qui ejus memoriam agimus, meritis ejus ab aeterna morte liberemur.

DE S. LIBORIO CONTRA CALCULUM.

Deus qui beatum Liborium, Pontificem tuum innumeris gloriosum miraculis, speciali in medendis arenarum et calculi passionibus privilegio decorasti, praesta quaesumus, ut ipsius meritis et intercessione, ab his aliisque malis eruti, gaudiis perfrui mereamur aeternis.

DE UNO CONFESSORE.

Sancte N. nos tuos famulos pio precatu ab omni culpa emunda, commendans Deo, coelestium ut consortes faciat gaudiorum.

Intercessio nos quaesumus Domine beati N. Confessoris commendet, ut quod nostris meritis non valeamus, ejus patrocinio assequamur.

Misericordiam tuam quaesumus Domine nobis intervenientibus beatis Confessoribus tuis, clementer impende, et nobis peccatoribus ipsorum propitiare suffragiis.

DE S. DOROTHEA.

Omnipotens sempiterne Deus, in cujus nomine gloriosa virgo et martyr Dorothea cuncta genera tormentorum superavit, te suppliciter exoramus, ut ejus interventu cuncta pericula vincamus, ipsamque in omnibus necessitatibus celerem adjutricem nobis sentiamus.

DE S. BARBARA.

Intercessio nos, Domine, quaesumus beatae Barbarae virginis et Martyris tuae semper adjuvet, ut non subito moriamur.

DE S. AGNETA.

Ave Agnes generosa, me in fide serves recta dulcis virgo et dilecta, te exoro precibus: Charitate da

perfecta, Deum, per quem es electa, colere pie omnibus.

Deus, qui beatam Agnetem virginem tuam castitatis amore decorasti, et flammis traditam illaesam conservasti da nobis quaesumus, ejus meritis et precibus, ejusdem castitatis tenore fulciri, et ab omni vitiorum aestu liberari.

DE S. APOLLONIA.

Virgo Christi egregia, pro nobis Apollonia funde preces ad Dominum, ut tollat omne noxium, ne pro reatu criminum, morbo vexemur dentium, sed sanitate capitis gratulemur et corporis.

DE S. CHRISTINA.

Christina virgo felix, te deprecantes respice, ne cum impiis damnemur, nos tua sancta salva prece.

DE DECEM MILLE VIRGINIBUS.

O praeclarae vos puellae, nunc implete meum velle, et dum mortis venerit hora, subvenite sine mora, in tam gravi tempestate, me precantem defensate, a Daemonum instantia.

Concede propitius, ut earum precibus et meritis, cum ipsis in aeterna beatitudine collocari mereamur.

AD UNAM VIRGINEM.

Salve Sancta N. virgo Dei inclyta, tuis precibus nos Christo commenda. Ad te clamamus in angustiis constituti. Ad te suspiramus auxilium quaerentes. Eja virgo Dei electa tuum laetum oculorum aspectum ad nos inclina. Et Jesum crucifixum, qui tollit mundi reatum, redde nobis placatum, o clemens, o pia, a dulcis virgo.

DE S. ANNA.

Deus, qui beatam Annam matrem tuae genitricis fieri voluisti: Praesta quaesumus, ut meritis utriusque matris et filiae, regna coelestia consequamur.

DE S. MARTHA.

Omnipotens sempiterne Deus, cujus filius sumpta carne pro nobis, in aede beatae Marthae hospitari dignatus est, concede propitius, ut precibus et meritis illius, quae illum placide suscepit in terris, ab illo misericorditer suscipi mereamur in coelis.

DE S. BRIGITTA.

O Brigitta mater bona, dulcis ductrix et matrona, nobis fer suffragia. Naufragantes in hoc mari, tuo ductu salutari, duc ad vitae bravia.

DE S. GERTHRUDE.

Deus, qui beatam Gerthrudem piam virginem ex stirpe Regia progenitam, speciali hospitalitatis gratia sublimasti, tribue quaesumus, ut ejus precibus et meritis intervenientibus, tam praesens quam futurum hospitium, nostrae infirmitati congruum, et tuae majestati inveniamus acceptum.

DE OMNIBUS VIRGINIBUS ET VIDUIS.

Deus, qui nos in tantis periculis constitutos, pro humana scis fragilitate non posse subsistere, da nobis per merita omnium sanctarum virginum, viduarum et continentium tuarum, salutem mentis et corporis, ut ea, quae pro peccatis nostris juste patimur, te adjuvante vincamus.

DE OMNIBUS SANCTIS.

Majestatem tuam, Domine, suppliciter deprecamur, ut sicut nos jugiter omnium Sanctorum tuorum commemoratione laetificas, ita semper supplicatione defendas.

EX ANTIDOTARIO.

Salve imperatrix gloriosissima, peccatricis animae meae spes tutissima. Dei genitrix virgo Maria. Tu post Deum praecipuum et maximum meum es refugium et gaudium.

O sancta virgo Maria, et omnes Sancti et Electi Dei, nunc et in hora mortis meae, mihi misero succurrite, et Dominum Deum nostrum, vestris meritis et precibus mihi propitium facite. Tu ergo o virginea mater, accedens ad illud supercoeleste sacrarium semper venerandae Trinitatis, offer pro me, nunc et in hora mortis meae, quicquid virtutum et gratiarum ab hora conceptionis tuae, usque ad horam assumptionis, in te Rex gloriae, tanquam conservatissimo thesauro suo dignatus est conservare. Tu etiam beatorum Angelorum militia, offer pro me, et in hora mortis meae, constantiam purissimam, qua cum Deo nostro permansistis, et felicem innocentiam, in qua per ipsum confirmati estis. Tu quoque Patriarcharum et Prophetarum coetus, offer pro me nunc et in hora mortis meae, merita fidei et desideriorum, quibus Christum Dei filium repromissum constanter expectastis. Tuque Senatus Apostolorum et Evangelistarum offer pro me, nunc et in hora mortis meae, merita felicissimae cum Christo adhaerentiae, familiaris amicitiae, et fidelis perseverantiae. Tu hinc o rosea Martyrum turba, offer pro me, nunc et in hora mortis meae, merita fidelitatum, constantiae, et pretiosi sanguinis, cum sanguine immaculati agni, pro omnium salute effusi. Tu deinde splendens Confessorum chorus, offer pro me, nunc et in hora mortis meae, merita devotionum, studiorum, exercitationum et virtutum omnium, in quibus Domino Deo nostro placere meruistis.

Tu insuper honesta virginum et mulierum caterva, offer pro me, nunc et in hora mortis meae, cordis et corporis mundiciem, qua Deo, spretis mundi deliciis, et corporis voluptatibus placuistis.

ORATIONES DE QUINQUE DOLORIBUS beatae Mariae, quas S. Anselmus Capellanus ejus composuit, incipientes singulae a singulis literis nominis Mariae, quas qui devote dixerit, maximas consequitur gratias a Domino, prout revelatum fuit beato Johanni Evangelistae, qui cum (ut de eo scriptum reperitur) diu desiderasset videre beatam Mariam virginem, post ejus assumptionem in coelum, tandem quadam vice raptus in coelum, in visione vidit et audivit, quod beata virgo Maria narravit filio suo, quod in hoc mundo in quinque doloribus subscriptis fuerit nimium perturbata. Christus igitur

filius ejus hoc audiens, ob ejus honorem plurimas promisit gratias et praerogativas se daturum, illi, qui eosdem dolores devote recoleret. Sunt igitur Orationes tales.

ORATIO PRIMA.

Mediatrix Dei et hominum, et fons misericordiae indesinenter effundens rivos copiosae gratiae Maria. Te rogo dulcissima mater Domini nostri Jesu Christi, per illam perturbationem, quam habuisti in corde tuo piissimo, tunc et deinceps, cum Simeon sanctus et senex prophetando diceret: Tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut petas, quatenus idem benedictus filius tuus, de largissima clementia sua, mihi donet per eandem perturbationem tuam, indulgentiam omnium peccatorum meorum. Et ut me liberet ab omnibus malis, praeteritis, praesentibus et futuris.

ORATIO SECUNDA.

Auxiliatrix Dei et hominum, et pacis aeternae condimentum Maria, te interpello speciosissima regina coeli, per illam dolorosam perturbationem, quam habuisti in corde tuo benignissimo pro eo, quod filium tuum amantissimum per triduum amiseras, ut roges eum, quatenus ipse propter eandem turbationem tuam, mihi dignetur dare plenam cognitionem, perfectam contritionem, puram confessionem, spem firmam, certam securitatem, a Deo nunquam separandum, et ita perfectum et verum amorem, ut cum illo amore tantam merear mercedem in coelo accipere, ac si ei multis annis cum perfectione sanctissimae vitae diligentius servivissem.

ORATIO TERTIA.

Reparatrix debilium, et vulneratae animae efficacissima medicina, Maria, te peto gloriosa Domina, per illam perturbationem, quam habuisti in corde tuo clementissimo, pro eo, quod perfidi Judaei captivaverunt desiderabilem unigenitum uteri tui filium, quatenus depreceris eundem filium tuum, propitiatorem seculi, ut ipse propter eandem turbationem tuam, me de omni captivitate, et ab omni tribulatione corporis et animae, angustiarum et periculorum meorum, una cum amicis meis, consanguineis, familiaribus et benefactoribus, et recommendatis clementer eripiat, et ab omnibus malis in perpetuum tueatur.

ORATIO QUARTA.

Illuminatrix coecorum, et lucerna salutiferae gratiae Maria. Te flagito dulcissima bona mater Dei, per illam turbationem tuam, quam habuisti in corde tuo propitiatissimo, pro eo, quod amantissimus filius tuus a Judaeis crudelissimis in conspectu tuo, cum clavis acutissimis, sine omni miseratione, vivificae crucis patibulo fuit affixus, ut postules ab eodem filio tuo, quatenus per eandem turbationem tuam, ignem veri amoris et passionis suae in corde meo accendat.

ORATIO QUINTA.

Advocatrix omnium peccatorum, quos damnabiliter moles vitiorum deprimit, finisque nostrae miseriae Maria, te deprecor venerabilissima mundi domina, per illam intolerabilem turbationem, quam habuisti in corde tuo benignissimo, in illa hora, cum filius tuus de cruce depositus, cum recentibus vulneribus, et proprio sanguine rubricatus, datus fuit a Joseph in sinum tuum, ut propter eandem perturbationem tuam, ipse me praevenire dignetur abundantia gratiarum suarum, ut det corpus meum et animam meam, in potestatem tuam, et in sinum misericordiae tuae, quem cunctis devote postulantibus, clementer aperis in aeternum.

QUICUNQUE HANC SUBSCRIPTAM ORATIONEM TRIGINTA DIEBUS DIXERIT, IN HONOREM BEATISSIMAE VIRGINIS MARIAE, QUAECUNQUE LICITA PETIERIT, MISERICORDITER OBTINEBIT, QUOD EXPLEMENTO SAEPIUS PROBATUM EST.

Sancta Maria, perpetua virgo virginum, mater misericordiae, mater gratiae, spes omnium desolatorum, consolatrix omnium desperantium. O miseratrix miserorum, dulcis consolatio afflictorum, ac mater misericordiarum, desolatorum piissima consolatrix, et in omni necessitate pupillorum prompta adjutrix. Exaudi preces meas. Et quia in diversis malis et angustiis propter peccata mea positus sum, ignoro ad quem fugiam, nisi ad te Dominam meam, dulcissimam virginem Mariam, genitricem Domini nostri Jesu Christi, informatricem humanitatis nostrae. Ergo aures tuae pietatis, precibus meis benigne accommoda, per viscera misericordissimi filii tui, etc.

QUICUNQUE SUBSCRIPTAM ORATIONEM QUOTIDIE DIXERIT, IN HONOREM BEATISSIMAE VIRGINIS MARIAE, TRECENTOS DIES INDULGENTIARUM HABEBIT, AB INNOCENTIO, PAPA, QUI EAM INSTITUIT.

O Clementissima Domina, et dulcissima virgo sancta Maria, mater Dei, mater orphanorum consolatio desolatorum, via errantium, salus et spes in te sperantium, fons vitae et veniae, fons salutis et gratiae, fons pietatis et indulgentiae, fons consolationis et laetitiae, da mihi pro peccatis meis, veras plangendi lacrimas et condignas, et da mihi quicquid filius tuus requisivit a me veraciter agnoscere, tuo juvamine frequenter incipere, perseveranter exsequi, feliciter adimplere. O flos virginum Maria, regina coeli, deprecor humiliter et devote, ut cum omnibus sanctis et electis Dei, venias et festines in consilium et auxilium meum, in omnibus orationibus, et angustiis et necessitatibus meis, et in omnibus rebus. O Maria maris stella, portus salutis naufragantium dux pia, miserorum patrona dulcissima, reorum advocata doctissima, desperatorum spes unica, peccatorum salvatrix magnifica, die mea novissima, me facie splendidissima tua precor irradia, nutrix sacratissima, meae mortis piissima diem et horam nuntia. Tu portum praebe naufrago, reo fer patrocinia, dans misero solatia, sis spes, ne desperatione succumbam mortis in agone, cum tunc non sit spes altera, nisi tu virgo puerpera, patris parens et filia, cui me reconcilia. O misericordiarum et veniae fons ineva-

cuabilis, imo ipsa misericordia et venia, nulli dans repulsam. Exauditrix benignissima hanc orationem supplicem, clementer suscipias et exaudias, et vitam aeternam mihi tribuas. Audi et exaudi me benignissima virgo Maria, mater Dei et misericordiae, Amen.

SANCTUS EDMUNDUS CANTUARIENSIS Archiepiscopus, sequentem orationem composuit, eamque quotidie dicere consuevit, in honorem sanctissimae Dei genitricis semper virginis Mariae, et beati Johannis Evangelistae, tutoris ejus, quam cum semel propter occupationem quandam dicere neglexisset, apparuit ei sanctus Johannes Evangelista, ferulam in manu tenens, et ut levaret manum imperans: Qui cum levasset, et ille ferulam alte levans, pie tamen submittens, blande eum corripuisset, subjungens, ait: Cave, ne amplius unquam omittas. Quod diligenter observavit, maximamque ob hanc sanctitatis gratiam promeruit. Multa etiam alia leguntur miracula facta, virtute illius orationis, quae brevitatis causa hic omittuntur.

O intemerata et in aeternum benedicta, singularis et incomparabilis virgo Dei genitrix Maria, inclina aures tuae pietatis, indignis supplicationibus meis, et esto mihi peccatori pia in omnibus auxiliatrix. O Johannes beatissime Christi familiaris amice, te invoco cum matre ejusdem salvatoris, ut opem mihi tuam, cum illa ferre digneris. O duae gemmae coelestes, Maria et Johannes. O duo luminaria divinitus ante Deum lucentia, vestris radiis effugate scelerum meorum nubila, vobis duobus, ego peccator hodie corpus et animam meam commendo, ut omnibus horis atque momentis, intus et exterius, firmi custodes, et pii apud Deum intercessores exsistere dignemini. Credo enim firmiter, et fateor, et indubitanter scio, quia velle vestrum velle Dei est, unde quicquid ab illo petitis, sine mora obtinebitis. Per hanc igitur potentissimam vestrae dignitatis virtutem, poscite mihi corporis et animae salutem, et a Deo indulgentiam omnium peccatorum meorum, atque in extrema hora hujus vitae, venite mihi in adjutorium, contra omnes laqueos inimici. Et in die judicii, quando redditurus sum rationem de peccatis meis, succurrite mihi ante tribunal Christi, ut non deputer cum impiis ad poenam, sed cum justis ad gaudium et gloriam.

QUICUNQUE SEQUENTEM ORATIUNCULAM QUOTIDIE DEVOTE DIXERIT, SINE POENITENTIA ET MYSTERIO CORPORIS CHRISTI NON DECEDET, SICUT FUIT REVELATUM BEATO BERNHARDO, CUI AB ANGELO DATA EST.

Ave Maria, ancilla sanctae Trinitatis, Ave Maria, salus et consolatrix vivorum et mortuorum, mecum sis in omnibus tentationibus, tribulationibus, necessitatibus et angustiis, et infirmatibus meis, et impetra mihi veniam omnium delictorum meorum, et maxime in hora exitus mei, non desis mihi o piissima virgo Maria

SEQUITUR ORATIO DE OMNIBUS MEMBRIS BEATISSIMAE VIRGINIS MARIAE, QUAM QUI DEVOTE DIXERIT, SPECIALEM AB EA GRATIAM CONSEQUITUR.

Adoro et benedico beatissimos pedes tuos, quibus antiqui serpentis, cum omnibus pompis ejus caput calcasti, etc.

Adoro et benedico castissimum uterum tuum, acervo tritici liliis candidissimis vallato, comparatum, etc.

Adoro et benedico nobilissimum cor tuum, etc.

Adoro et benedico foecundissima ubera tua botris assimilata, etc.

Adoro et benedico manus tuas tornatiles, plenas hyacinthis, etc.

EX ORATIONIBUS DE SEPTEM GAUDIIS CORPORALIBUS BEATAE MARIAE VIRGINIS.

O Maria mater pia, esto nobis recta via, ad tuum filium, ac pro tua gratia, depelle nostra vitia, per hoc sanctum gaudium.

EX ORATIONE AD B. MARIAM VIRGINEM.

Tu virgo sanctitatis luce nos irradia, et sic tua prece Deo reconcilia, ut post mortem gloriemur in coelesti patria. Ad hoc omnes potestates virtutum coelestium, ad hoc omnes Sancti, vestrum petimus auxilium.

IMPLORATIO PATRONORUM.

Et ut efficax mea deprecatio sit, beatae Mariae, semper virginis, suffragium peto.

Adsit mihi quaeso, semper et ubique beatorum Angelorum custodia, et praesta ut apud te pro me misero peccatore, sanctorum Angelorum agmina intercedant.

Intercessiones Apostolorum imploro, Martyrum preces exposco, Confessorum orationes expostulo. Subveniat mihi apud misericordiam tuam, chorus sanctarum virginum tuarum, quarum principatum tenet beata virgo Maria. Ibi ipsa cum omnibus Sanctis intercedat, ut ad vitam perveniam sempiternam, te miserante et donante.

ALIA ORATIO AD B. VIRGINEM MARIAM.

Te mater illuminationis cordis mei, te nutrix salutis meae mentis, te obsecrant, quantum possunt cuncta praecordia mea. Exaudi Domina, adesto propitia, adjuva potentissima, ut mundentur sordes mentis meae, ut illuminentur tenebrae meae. Certus enim sum, quia sicut per filii gratiam ea potui accipere, sic eadem per matris merita possum recipere. Ergo Domina porta vitae, janua salutis, via reconciliationis, aditus recuperationis, obsecro te per salvatricem tuam foecunditatem, fac ut peccatorum meorum mihi venia, et bene vivendi gratia concedatur, et usque in finem, hic servus tuus sub tua protectione custodiatur.

AD OMNES SANCTOS PATRIARCHAS ET PROPHETAS.

Sancti Patriarchae, sancti Prophetae, obsecrate pro peccatis meis, et expulsa penitus erroris caligine,

cordis mei oculos verae fidei Catholicae lumine illustrate, ut in die judicii non cum impiis et infidelibus, qui credere et poenitentiam agere noluerunt. secundum meritum meum deputer, sed per vestram intercessionem merear inveniri absolutus in illa die ab omni vinculo peccatorum, vobiscunque ac omnibus fidelibus, introire ad regna coelorum.

AD S. PAULUM DOCTOREM GENTIUM.

O Beate Paule Apostole, te deprecor, ut me ab angelo Satanae eripias, et a ventura ira liberes, et in coelum introducas.

AD S. ANDREAM.

Sancte Andrea Apostole Dei, deprecor te, ut tuis meritis, ab omni phantasia Satanae me eripias, et a futura ira defendas, et virtutem tuam mihi ante tribunal Christi ostendas.

DE S. MATTHIA APOSTOLO.

Sancte Matthia, te suppliciter imploro, ut meritis et intercessionibus tuis, ab eodem Domino nostro Jesu Christo, veniam peccatorum meorum in hoc seculo percipiam, et in futuro vitam aeternam possideam.

DE S. PHILIPPO.

Sancte Philippe Apostole Domini, te miser ego peccator omnium criminum sordibus obvolutus, deprecor, ut ab omni me districto flagello, quod juste mereor, et ab omni damnatione, et a ventura ira liberes, et lampadibus ornatum, et laetum ad Regem gloriae perducas.

DE S. JACOBO MINORE.

Sancte Jacobe Apostole Domini, te deprecor ego peccator, omni spurcitia plenus, ut me tuis gloriosis meritis, ab omni districto judicio, quod juste mereor, et ab ira ventura misericorditer eripias, et atro agmine fugato, sancto agmine propinquante, in consortium Angelorum et sinum Abrahae me tradas.

DE S. BARTHOLOMAEO.

Sancte Bartholomaee, te deprecor, ut me tuis pretiosis meritis, liberes ab omnibus versutiis Diaboli, et insidiis et terroribus, et impugnationibus, et damnatione et illusione hostis, in die furoris Domini, et in fine vitae meae, contra adversarios meos in adjutorium meum venias, et binis luminibus suffulto, vestigia agni ostendas.

DE S. MATTHAEO.

Sancte Matthaee Apostole, ego peccator te deprecor, ut me ab angustia, quam digne mereor, tuo interventu misericorditer defendere digneris.

DE SANCTO SIMONE APOSTOLO.

Sancte Simon Zelotes, per gratiam illius, qui te elegit de mundo, te deprecor, ut me miserum ab omnibus adversitatibus et a poenis, quas pro peccatis meis horribilibus mereor, eruas: et a cogitationibus immundis, tuis meritis emundes, et monita mihi tribuas, unde Angelica celsitudo admirabilem me videat et justum.

DE S. JUDA.

Sancte Juda Apostole, per illum qui te sibi in amicum ascivit, deprecor te, ut me a consuetudine peccatorum meorum tuis meritis abstrahas, et a potestate daemonum eruas, et me ad invisibiles evehas potentias.

DE S. STEPHANO.

Sancte protomartyr et dignissime Levita Christi, Stephane ad te confugio, te invoco, te suppliciter et obnixe deprecor, ut intercedere digneris, pro me nimis fragili et indigno, ad Dominum Jesum Christum. Adjuva me quaeso, immaculate et invictissime testis veritatis, ut quia tuo exemplo, nec innocenter vivere, nec gloriose mori valeo; saltem concesso mihi, per Dei misericordiam, et tuae intercessionis merita, spatio vitae meae, sordes ita congrua emundatione diluam, ut in articulo mortis ab auditione mala liberatus, sententiam perpetuae damnationis evadam.

DE S. VINCENTIO.

O beate Vincenti martyr Christi inclyte exora pro me Deum omnipotentem, ut tua prece placatus, mihi condonet meorum veniam commissorum, et in bono opere finem reddat perseverabilem.

DE S. SEBASTIANO.

O beate Sebastiane, magna est fides tua, intercede pro nobis ad Dominum Jesum Christum, ut a morte epidemiae, et ab omni infirmitate corporis et animae, tua intercessione liberemur.

AD S. DIONYSIUM.

Sancte Dionysi, Galliae Doctor, et inclyte martyr, te deprecor, ne despicias me sed suscipias preces meas, et redime me ex omnibus paupertatibus et tribulationibus, animae et corporis. Rogo te sancte Dionysi, tuosque socios, ut suscipiatis animam meam, quando praesentata fuerit ante tribunal judicis, et deprecemini legem potentem, ut per vestra suffragia, mereat liberari a tormentis perpetuis.

AD S. CHRISTOPHORUM.

Sancte Christophore, martyr Jesu Christi, qui pro Christi nomine poenas pertulisti, opem confer miseris, atque mundo tristi. Qui coelestis luminis regna meruisti, etc. Christophori sancti speciem quicunque tuetur, illo nempe die nullo languore tenetur. O martyr Christophore, pro salvatoris honore, fac nos mente fore dignos Deitatis honore, et promissione Christi, quia quod petis, obtinuisti, da populo tristi bona, quae moriendo petisti, confer solamen, mentis tolle gravamen, judicis examen fac mite sit in omnibus, Amen.

DE S. ERASMO.

Modo sancte Erasme, tibi commendo omne consilium meum et omnes actus meos, et omnia, quae mihi subjecta sunt, in tuam sanctam fidem, ut eruas me ab omnibus adversitatibus et a cunctis meis inimicis, corporalibus et spiritualibus, propter repromissum tibi a Deo specialiter concessum.

AD XV. AUXILIATORES.

Conditor et redemptor generis humani, exaudi me indignum famulum tuum, ut per Sanctorum merita et interventum, deleas omnes iniquitates meas, cun-

ctaque bona cordi meo inferas, mores bonos et continentiam linguae, charitatem atque humilitatem, caeterasque omnes virtutes.

AD OMNES SANCTOS MARTYRES.

Ad vos clarissimi Sanctorum Dei Martyres, mente et corde ego nimius peccator proclamo, quatenus vos cum sanctissima oratione vestra, innumeras peccatorum meorum sordes apud Dominum nostrum Jesum Christum, aliquantisper diminuere et delere dignemini, ut ultra vitam meam grandi meorum criminum pondere gravatum non inveniat.

DE S. BERNHARDO.

O alme pater Bernharde, et ardentissime amator, cultor suavitatis, et melliflue dulcedinis Dei, qui es spes et solatium omnium ad te clamantium, corde toto tuae sanctae protectioni me commendo, propter excellentiam meritorum tuorum, at ab omnibus, quae contraria sunt animae meae, tueri me digneris.

DE S. NICOLAO.

Credo pie sancte Nicolae, tuis me precibus esse salvandum, ideo ad te clamo, et te precibus meis licet indignis, pulsare non desisto, ut te intercedente ab imminentibus periculis, a peccatis et offensionibus meis, quibus quotidie affligor, merear liberari, salva me supplicem famulum tuum, amice Dei Nicolae, de praesentibus angustiis et tribulationibus, quia in te confidit anima mea, ut per te me salvet, qui te sibi elegit.

AD OMNES SANCTOS CONFESSORES.

Omnes sancti sacerdotes et confessores Dei, nolite me despicere, sed sicut optastis a Deo, hic adhuc positi in mortali corpore, audite me, ut vestro sacratissimo interventu, a peccatis exui, et a poenis absolvi, et a cunctis tentationum periculis erui merear.

DE TRIBUS REGIBUS.

Concede propitius, ut per horum trium Magorum, pias intercessiones et merita, nobis famulis tuis tribuas, ut itinere, quo ituri sumus, celeritate, laetitia, gratia et pace, negotioque bene peracto, te ipso sole vero, vera stella, et vera luminis luce, ad loca destinata, cum omni prosperitate, ad ipsorum coelestiumque civium consortia, salvi ac sani redire valeamus.

IN CATHARINAM.

Ave virgo Dei digna, Christo prece me consigna, preces audi, praesta votum, cor in bono fac immotum, confer mihi cor contritum, rege visum et auditum, rege gustum et olfactum, virgo sancta rege tactum, ut in cunctis te regente, vivam Deo pura mente, O beata Catharina, Babylonis de sentina, tutum mihi fer ducatum, plasmatorem fac placatum. Esto mihi consolatrix, pro me sis interpellatrix, Christum pro me interpella, salva mortis de procella, superare fac me mundum, ne demergar in profundum, ne me sinas naufragari, in peccatis in hoc mari, visita tu me infirmum, et in bonis fac me firmum: Agonista Dei fortis, esto praesens in hora mortis: Decumbentem fove, leva, et de morte solve saeva, ut resurgam novus homo, civis in coelesti domo: Duplex mors ne me infestet, Jesus Christus illud praestet, tua prece exoratus. Idem pater, idem natus, idem utriusque flamen, qui vivit et regnat, Amen.

EX CANTICIS QUAE VOCANT SEQUENTIA.

DE SANCTO STEPHANO PROTOMARTYRE.

O Stephane signifer regis summi bone, nos exaudi, nos proinde supplices ad te clamantes, et precibus te pulsantes, oratio sanctissima nos tua semper conciliet Deo nostro.

DE INNOCENTIBUS.

Quorum precibus sacris deprecamur, dele pie nostra crimina vitae, ut quos laudibus tuis junxeras, nobis istic dones clemens favere.

ALIA DE INNOCENTIBUS.

Clari filioli, dulces pusioli, nos juvate precibus, quos Christus innocentem mortem vestram miserans, pro sese maturatam, placidus exaudiens, nos regno suo dignetur.

DE BEATA AGNETE.

Apud quem nunc intercedat, ut coeli nobis concedat intrare palatium.

DOMINICA ANTE ASCENSIONEM DOMINI.

O Maria Magdalena, audi vota laude plena, apud Christum, chorum istum, clementer concilia, ut fons summae pietatis, qui te lavit a peccatis, servos suos atque tuos, mundet data venia. Amen dicant omnia.

IN NATIVITATE DIVI JOHANNIS BAPTISTAE.

Sancti Baptistae, Christi praeconis solennia celebrantes, moribus ipsum sequamur, ut ad vitam quam praedixit, asseclas suos perducat.

Devote, te sanctissime hominum amice Jesu Christi flagitamus, ut gaudia percipiamus.

Apparens quae Zachariae Gabriel repromisit. Qui tuam celebrarent obsequiis nativitatem.

Ut per haec festa aeterna gaudia adipiscamur: Qua sancti Dei sacris deliciis laeti gaudent.

Tu qui praeparas fidelium corda, ne quid devium vel lubricum Deus in eis inveniat.

Te deposcimus, ut crimina nostra et facinora continua prece studeas absolvere.

Placatus ut ipse suos semper invisere fideles, et mansionem in eis facere dignetur.

IN FESTO VISITATIONIS MARIAE.

Veni praecelsa Domina Maria, tu nos visita, aegras mentes illumina, per sacra vitae munera.

Veni Salvatrix seculi, sordes aufer piaculi, in visitando populum, poenae tollas periculum.

Veni Regina Gentium, dele flammas reatuum, dele quodcunque devium, da vitam innocentium.

Veni ut anum visites, Maria vires robores, virtute sacri impetus, ne fluctuetur animus.

Veni lux stella marium, infunde pacis radium exsultet cor in gaudium, Johannis ante Dominum.

Veni virga regalium, reduc fluctus errantium, ad unitatem fidei, in qua salvantur coelici.

Veni deposce Spiritus, sancta dona propensius, ut dirigantur rectius, in hujus vitae actibus.

IN TRANSLATIONE S. MARTINI.

Nos audi tua festa colentes annua mundo celebria.

Tu pro nobis spes nostra: Martine Deo supplica.

Caecis das viam, mutisque loquelam: Tu nos adjuva: Mundans immunda, qui fugas Daemonia, nos hic libera.

Qui suscitator trium mortuorum fueras, laxa nostrae mentis vincula, qui infirma jam curasti corporum plurima, sana nostrae mentis vulnera.

Qui Christum tua chlamyde partita tectum videras nocte secunda, fac prece, criminum ut solvat nobis debita, Christi gratia.

Laus tua Christus erat, quem tota semper mente colebas: hunc pro nobis implora, ut lapsis remedia tribuat, praestans culpis veniam, haec precibus impetra.

Lux super te effulsit angelica, dum libas mystica, nos per te protegat Christi dextera: Mortis metam, qui tuis praedixeras, nihil mortem trepidans, a morte animae tu nos libera.

DE SANCTO JACOBO APOSTOLO.

O Felix Apostole, magne Martyr Jacobe, te colentes adjuva, peregrinos undique tuos clemens protege, ducens ad coelestia.

IN FESTO S. LAURENTII MARTYRIS.

O Laurenti militum David invictissime regis aeterni, apud illum servulis ipsius deprecare veniam semper.

IN FESTO ASSUMPTIONIS BEATAE MARIAE VIRGINIS.

Ecclesia ergo cuncta te cordibus atque carminibus venerans, tibi suam manifestat devotionem, precatu te supplici implorans Maria.

Ut sibi auxilium, circa Christum Dominum esse digneris per aevum.

IN OCTAVA ASSUMPTIONIS MARIAE.

Audi nos, nam te filius nihil negans honorat, Salva nos Jesu, pro quibus virgo mater te orat.

IN FESTO MICHAELIS ARCHANGELI.

Summi regis Archangele Michael, intende quaesumus nostris precibus. Te namque profitemur esse supernorum civium Principem. Tu Deum obsecra pro nobis, ut mittat auxilium miseris.

Principalis est potestas a Domino tibi data, peccantes salvificare animas. Idem tenes perpetui potentiam Paradisi, omnes cives te adorant superi.

Audi nos Michael Angele summe: Tu palam descende de poli sede, nobis ferendo opem Domini atque levamen indulgentiae.

Tu nostros Gabriel hostes prosterne: Tu Raphael aegris affer medelam, morbos absterge, noxas dilue, nosque fac interesse gaudiis beatorum.

IN CELEBRITATE SANCTORUM GEREONIS ET SOCIORUM EJUS.

Majestati sacrosanctae militans, cum triumphante jubilet Ecclesia, de triumpho Thebaeorum, et salute peccatorum per horum suffragia.

Hac patrona legione, nos in bonis summe bone: loca potioribus, ubi patris, ubi tui et amoris sacri frui mereamur gloria, Amen.

UNDECIM MILLIUM VIRGINUM.

Quarum orationibus felices cum felicibus, pace fruamur sedula, per seculorum secula.

IN FESTO OMNIUM SANCTORUM.

Ordines noveni Spirituum beatorum, Quos in Dei laudibus firmavit charitas: Nos fragiles homines firmate precibus:

Ut spirituales pravitates vestro juvamine vincentes fortiter: Nunc et in aevum vestris simus digni solennibus interesse sacris.

Nos adjutorium nunc et perenniter foveat, protegat ut vestrum: In die poscimus gaudiorum vestrorum.

IN OBITU SANCTI MARTINI.

Igitur te cuncti poscimus o Martine, qui multa mira hic ostendisti, etiam de coelo gratiam Christi nobis supplicatu tuo semper infundas.

DE S. ELISABET.

Eia mater nos agnosce, libro vitae nos deposce, cum electis inseri, ut consortes tuae sortis, et a poenis, et a portis eruamur inferi.

DE S. CATHARINA.

Ora pro populo, precare pro clero, Martyr Christi Catharina, astantem populum, precantem te Clerum, fove, rege per secula.

DE SANCTO ANDREA APOSTOLO.

Nos igitur peccatis nostris gravati, te Deus poscimus, ut illius, qui tua semper sectatus praecepta, tibi placet, nos intercessione tuearis in aeternum.

IN FESTO CONCEPTIONIS MARIAE.

Tu spes certa miserorum, vera mater orphanorum: tu levamen oppressorum, medicamen infirmorum, omnibus es Domina.

Te laudamus voce pari, laude digna singulari, ut errantes in hoc mari, nos in portu salutari, sistat tua gratia, Amen.

DE MARTYRIBUS.

Ergo facti cohaeredes Christo in coelestibus apud ipsum vota nostra promovere precibus, ut post finem hujus vitae, et post transitoria in perenni mereamur exsultare gloria.

DE CONFESSORIBUS.

Pastor bone miserere Ecclesiae, tuisque precibus refove, confer opem plebi tuae, preces intende, et pio juvamine maculas dilue.

In via nos adjuva, colloca in patria, redde quae speramus bona.

ALIA DE UNA VIRGINE.

Tute jam dulcibus plena deliciis, Christo miserias nostras suggerito nobis consolationem precando.

DE VIRGINE MARIA.

Supplicamus nos emenda, emendatos nos commenda, tuo nato, ad habenda sempiterna gaudia.

ALIA DE VIRGINE GLORIOSA.

Omnis homo omni hora, hanc adora ac implora ejus patrocinia: Psalle, psalle nisi toto cordis, oris, voce, voto: Ave plena gratia.

Salve decus firmamenti, tu caliginosae menti desuper irradia, placa mare maris stella: ne involvat nos procella et tempestas valida. Virgo mater Maria, mater misericordiae, nos adjuva.

PROSA IN LAUDEM VIRGINIS MARIAE.

Gaude Maria templum summae majestatis. Salva nos et omnes conserva per omnia secula seculorum, Amen.

DE DOMINA NOSTRA.

Te collaudat coelestis curia, quae mater es regis et filia, per te regis donatur venia, per te justis confertur gratia.

Ergo maris stella, natum tuum ora, ut nos solvat a peccatis, et in regno claritatis, quo lux lucet sedula, collocet per secula, Amen.

SEQUENS IN LAUDEM VIRGINIS.

Pulchrior sideribus, et prae mulieribus cunctis benedicta: placa tuum filium, et purga fidelium omnium delicta.

In te pluit, in te fluit Deus suam gratiam: Ergo tuae nobis plue gratiae clementiam. Ad beati tui nati transferas praesentiam, et cunctorum delictorum confer indulgentiam.

EX HYMNIS DE SANCTIS.

DE SANCTO STEPHANO, HYMNUS.

Sancte Dei pretiose protomartyr Stephane: Qui virtute charitatis circumfulsus, undique Dominum pro inimico exorasti populo:

Funde preces pro devoto tibi nunc collegio, ut tuo propitiatus interventu Dominus, nos purgatos a peccatis, jungat coeli civibus.

DE SANCTO JOHANNE APOSTOLO, HYMNUS.

Cujus prece assidua, ut nostra solvas crimina, e coelo donans praemia, voce precamur cernua.

DE SANCTO BLASIO HYMNUS.

Te simul fusis precibus rogamus, civium fautor maneas tuorum, ad thronum Christi memor esto nostri, optime Blasi.

DE S. AGATHA.

Jam renitens quasi sponsa polo, pro miseris supplica Domino, sic sua festa coli faciat, celebrantibus ut faveat.

DE S. JOHANNE BAPTISTA.

Solve polluti labii reatum sancte Johannes.

DE SANCTO PETRO ET PAULO.

Hac sacra die, quae dat reis veniam: Jam bone pastor, pater clemens, accipe vota precantium et peccati vincula resolve tibi potestate tradita, Qui cunctis coelum verbo claudis et aperis.

Doctor egregie Paule mores instrue, et mente poli nos transferre satage.

IN FESTO VISITATIONIS MARIAE.

Leva gregem, duc ad regem Maria cunctos visitans, ut salvetur et laetetur, cum tu sis mater medians.

DE MARIA MAGDALENA.

Te quaesumus gratissimam nobis deposce veniam.

IN FESTO S. AFRAE.

O Narcisse cum Felice, vos pro nobis omni vice, et pro nostra civitate, et pro cunctis supplicate.

Afra simul et consortes, stent pro nobis prece fortes, et ut nobis expiatis, sit portio cum beatis.

DE NATIVITATE MARIAE.

Maria mater Domini, aeterni patris filii, fer opem nobis omnibus, ad te confugientibus.

IN FESTO NATIVITATIS MARIAE.

Te nunc suppliciter sancta theotocos regis perpetui sponsaque poscimus, ut nos semper ubique miti munere protegas.

Sanctis obtineas virgo precantibus pacis praesidium, nobis atque beati regni dona perennia.

DE SANCTO MAURITIO MARTYRE.

Cui qua propter supplicantes illi preces fundimus, ut dignetur nobis Christum facere propitium, quem amavit, cum quo regnat, nunc et in perpetuum.

DE S. MICHAELE.

Hinc Dei genitrix Maria, totus et nobis chorus Angelorum semper assistat, simul et beata concio tota.

DE S. GALLO.

Quaesumus mundi sator et redemptor, ut sacris ejus precibus tueri hanc velis plebem tribuens quod optat corde benigno.

DE OMNIBUS SANCTIS.

Omes superni ordines mille milleni millies vestros audite supplices.

Primum virtutes igneae: mox repleti scientiae: ex hinc juvate nos prece sessiones Dominicae.

Nunc vos coelestes Domini et principes praevalidi: potentiaque praediti, estote nobis placidi.

Hinc ditati virtutibus, vosque tremendi nutibus: fulgorosi vultibus, Christi favete plebibus.

Omnes, quos Dei gratia ab hac exemit patria: bona donans coelestia: nostra laxate crimina.

Tu pater adsis Abraham: claram gerens prosapiam: cum ipsis necessariam, nobis precando veniam.

Tandem David Hymnidicis: hinc inde stipatus choris: pulcher coronis regiis: cunctis succurre miseris.

Sacer adesto flagitans coetus futura praedicans: nobis Christum concilians, in coelo jam tripudians.

Omnes dum carnem induit: quos Christus praesens docuit: quosque absentes imbuit, erigite qui corruunt.

Nostros supreme claviger: et novae pacis legifer: Omnisque Christi crucifer actus mundate pariter.

Nunc posce Dei genitrix: omnisque carnis domitrix: cessetque culpa perditrix, et plebs salvetur debitrix.

Nunc omne sacerdotium, primus ordo Pontificum, Clerum regendo subditum, fletum tergite supplicum.

AD COMPLETORIUM HYMNUS.

Jesu salvator seculi: redemptis ope subveni: et pia Dei genitrix, salutem posce miseris.

Coetus omnes Angelici: Patriarcharum Cunei: et Prophetarum merita, nobis precentur veniam.

Baptista Christi praevius: et claviger aethereus: cum caeteris Apostolis, nos solvant nexu criminis.

Chorus sacratus martyrum: sacerdotum confessio, et virginalis castitas, nos a peccatis abluant.

Electorum suffragia: omnesque cives coelici; annuant votis supplicum, et vitae poscant praemium.

AD NOCTURNUM HYMNUS.

Christe redemptor omnium, conserva tuos famulos: beatae semper virginis, placatus sanctis precibus.

Beata quoque agmina coelestium Spirituum: praesentia, praeterita, futura mala pellite.

Vates aeterni judicis Apostolice Domini: suppliciter exposcimus, salvati vestris precibus.

Martyres Dei inclyti: confessoresque lucidi, vestris orationibus, nos ferte in coelestibus.

Chorus sanctarum virginum, Monachorumque omnium, nos simul cum omnibus Christi consortes facite.

DE S. MARTINO.

Martinus quoniam vota fidelium attendit, tribuens cuncta et salubria, confert hic famulis, rite canentibus, stellis aureola serta micantibus.

Martinum precibus gens Gallica, dignis solicitet nostraque patria, Martinus faciat tempora prospera.

AD HORAS CANONICAS IN SOLENNITATE B. MARTINI HYMNUS.

Martinus autem praevius, fac ut sit horis omnibus, ne Daemonum fallacia pes noster impactus ruat.

Hic arma nobis coelica, instante pugna conferat, hoc praeliante cominus, hostis fugetur noxius.

Hic nos per undas seculi, clavo gubernet prospero: ne forte nostram spumea puppim charybdis sorbeat.

Hic nos triumpho nobili, et laureatos mystice, aptet tuis conspectibus, junctos supernis civibus.

DE S. CATHARINA.

Sponsa sponso gratos, fac nos et acceptos.

Monstra te vitae viam, ut Philosophiam mundi transeamus, veram inquiramus.

Ora et inclina nobis verum Sina, ut intremus chorum tecum Angelorum.

AD COMPLETORIUM.

Catharinae collaudemus virtutum insignia, ut spe certa respiremus per ejus suffragia.

DE SANCTO ANDREA.

Jam nos foveto languidos, curamque nostri suscipe, quo per crucis victoriam, coeli petamus patriam, Amen.

DE S. NICOLAO.

Ergo pie nos exaudi assistentes tuae laudi, Ne subdamur hostis fraudi, nobis fer auxilia.

Nos ab omni malo ducas, via recta nos conducas, post hanc vitam nos inducas ad aeterna gaudia, Amen.

IN LAUDEM EJUSDEM S. NICOLAI.

O venerande Pontifex, pius nec tardus opifex, cunctis qui corde credulo, te quaerunt in periculo.

Aufer mortis dispendia, confer vitae stipendia, quo post carnis exilia, tecum simus in gloria.

DE FESTO CONCEPTIONIS MARIAE.

O Maria clausus hortus, naufragantis mundi portus, placa nobis, qui te fecit matrem sibi, quam elegit.

Adesto jam supplicibus tuis, faveto precibus, manum benigne porrige, vitamque nostram dirige.

Maria mater gratiae, mater misericordiae, tu nos ab hoste protege, in hora mortis suscipe.

Maria virgo virginum, deposce nobis omnium, remissionem criminum, tuum placando filium.

DE APOSTOLIS HYMNUS GENERALIS.

Vos secli justi judices, et vera mundi lumina, votis precamur cordium, audite preces supplicum.

Qui coelum verbo clauditis, serasque ejus solvitis, nos a peccatis omnibus solvete jussu quaesumus.

Quorum praecepto subditur, salus et languor omnium, sanate aegros moribus, nos reddentes virtutibus.

Ut cum Judex advenerit Christus in fine seculi, nos sempiternis gaudiis faciat esse compotes.

DE UNO MARTYRE HYMNUS VESPERTINUS.

Martyr Dei, tui precatus munere, nostrum reatum dilue, arcens mali contagium, vitae removens taedium.

Soluta sunt jam vincula, tui sacrati corporis, nos solve vinclis seculi, amore Dei filii.

DE CONFESSORIBUS HYMNUS GENERALIS.

Unde nunc noster chorus in honore, ipsius hymnum canit hunc libenter, ut piis ejus meritis juvemur omne per aevum.

IN ANNUNTIATIONE B. VIRGINIS MARIAE.

Ave maris stella, Dei mater alma, atque semper virgo, felix coeli porta.

Sumens illud ave, Gabrielis ore, funda nos in pace mutans nomen Evae.

Solve vincla reis, profer lumen caecis, mala nostra pelle, bona cuncta posce.

Monstra te esse matrem, sumat per te precem, qui pro nobis natus, tulit esse tuus.

Virgo singularis, inter omnes mitis, nos culpis solutos, mites fac et castos.

Vitam praesta puram, iter para tutum, ut videntes Jesum, semper collaetemur.

EX BREVIARIO ROMANO, ETC.

Deus, cujus dextera beatum Petrum ambulantem in fluctibus, ne mergeretur, erexit, et coapostolum ejus Paulum tertio naufragantem de profundo pelagi liberavit, exaudi nos propitius, et concede, ut amborum meritis aeternitatis gloriam consequamur.

Omnipotens sempiterne Deus, qui Ecclesiam tuam variis Sanctorum meritis semper illuminas, protegis et conservas, concede ut beati Francisci et Sanctorum sequentium, cum intercessione, et hic ab omnibus mundemur offensis, et in futuro coelesti gloria perfruamur.

Ora pro nobis sancta Dei genitrix, ut digni efficiamur promissionibus Christi.

Divinum auxilium beatissimae virginis Mariae, praesidium Angelicum, et omnium Sanctorum suffragium, maneat semper nobiscum.

Dulcis amica Dei, rosa vernans, stella decora. Tu memor esto mei, dum mortis venerit hora.

Quaesumus omnipotens Deus, ut beatus N. Apostolus, tuum pro nobis imploret auxilium, ut a nostris reatibus absoluti, a cunctis etiam periculis eruamur.

Infirmitatem nostram respice omnipotens Deus, et quos pondus propriae actionis gravat, beati N. Martyris tui atque Pontificis intercessio gloriosa nos protegat.

Deus qui nos beati N. Martyris tui atque Pontificis annua solennitate laetificas, concede propitius, ut cujus natalitia colimus, de ejusdem etiam protectione gaudeamus.

Exaudi, quaesumus Domine, preces nostras, quas in beati N. confessoris tui atque Pontificis solennitate deferimus, ut qui digne tibi meruit famulari, ejus intercedentibus meritis, ab omnibus nos absolvas peccatis.

Adesto Domine supplicationibus nostris, quas in beati N. martyris tui solennitate deferimus, ut qui nostrae justitiae fiduciam non habemus, ejus qui tibi placuit precibus adjuvemur.

Intercessio nos, quaesumus Domine, beati N. Abbatis commendet, ut quod nostris meritis non valemus, ejus patrocinio assequamur.

Da supplicanti coetui, obtentu hujus optimi, remissionem criminum, rumpendo nexum vinculi, etc.

Proinde te piissime, precamur omnes supplices, ut hujus almi gratia, nobis remittas debita.

Indulgentiam nobis, quaesumus Domine, beata N. virgo et martyr, imploret.

Per virginem matrem, concedat nobis Dominus salutem et pacem.

Protege Domine populum tuum, et Apostolorum tuorum Petri et Pauli, et aliorum Apostolorum patrocinio confidentem, perpetua defensione conserva.

Omnes sancti tui, quaesumus Domine nos ubique adjuvent, ut dum eorum merita recolimus, patrocinia sentiamus, et pacem tuam, nostris concede temporibus.

Deus qui virginalem aulam beatae Mariae, in qua habitares, eligere dignatus es, da quaesumus, ut sua nos defensione munitos, jucundos suae faciat interesse commemorationi.

Exaudi nos Deus salutaris noster, et Apostolorum tuorum Petri et Pauli, et aliorum Apostolorum, nos tuere praesidiis quorum donasti fideles esse doctrinis.

Concede, misericors Deus fragilitati nostrae praesidium, ut qui sanctae Dei genitricis memoriam agimus, intercessionis ejus auxilio a nostris iniquitatibus resurgamus.

Famulorum tuorum, quaesumus Domine, delictis ignosce, ut qui tibi placere de actibus nostris non valemus, genitricis filii tui intercessione sa vemur.

Concede nos famulos tuos, quaesumus Domine Deus, perpetua mentis et corporis sanitate gaudere, et gloriosae beatae Mariae semper virginis intercessione, a praesenti liberari tristitia, et aeterna perfrui laetitia.

Beatae et gloriosae semper virginis Mariae, quaesumus Domine, intercessio gloriosa nos protegat, et ad vitam perducat aeternam.

Adesto supplicationibus nostris, piissima Dei genitrix virgo virginum Maria.

Ad te pia mater confugimus, ut praesto nobis sit tua defensio, et qui districti judicis iram timemus, dum graviter deliquisse sumus conscii, ipsum videre non audemus, ad te ejus matrem confugimus, ut pro nobis apud Deum intervenias, et excusa scelera nostra, omnipotentis filii tui gratiam nobis impetrans, referas cunctorum, quae commisimus, indulgentiam.

Deus pro cujus Ecclesia gloriosus Pontifex Thomas gladiis impiorum occubuit, praesta quaesumus, ut omnes, qui ejus implorant auxilium, petitionis suae salutarem consequantur effectum.

SIXTUS DEDIT AD SEQUENTEM ORATIONEM, QUAM ET IPSE CONFECIT, UNDECIM MILLIA ANNORUM INDULGENTIAS, ET DEBET DICI CORAM IMAGINE BEATAE MARIAE VIRGINIS IN SOLE.

Ave sanctissima mater Dei, Regina coeli, porta paradisi, Domina mundi. Libera me ab omni malo, Ora pro peccato meo: Amen.

O Regina poli, mater gratissima proli, spernere me noli, me commendo tibi soli.

Deus qui nos beati Saturnii, martyris tui concedis natalitio perfrui, ejus nos tribue meritis adjuvari.

Deus qui beatum Nicolaum, Pontificem tuum, innumeris decorasti miraculis, tribue quaesumus, ut ejus meritis et precibus, a gehennae incendiis liberemur.

Deus qui populo tuo aeternae salutis beatum Ambrosium ministrum tribuisti, praesta quaesumus, ut quem Doctorem vitae habuimus in terris, intercessorem habere mereamur in coelis.

Da nobis, quaesumus Domine, beati Apostoli tui Thomae solennitatibus gloriari, ut ejus semper patrociniis sublevemur.

Da quaesumus omnipotens Deus, ut qui beatae

Anastasiae, martyris tuae, solennia colimus, ejus apud te patrocinia sentiamus.

Preces populi tui, quaesumus Domine clementer exaudi, ut beati Marcelli, martyris tui atque Pontificis, meritis adjuvemur, cujus passione laetamur.

Adesto Domine supplicationibus nostris, ut qui ex iniquitate nostra, reos nos esse cognoscimus, beatorum martyrum, Vincentii et Anastasii, intercessione liberemur.

Deus, qui animae famuli tui Gregorii, aeternae beatitudini praemia contulisti, concede propitius, ut qui peccatorum nostrorum pondere premimur, ejus apud te precibus adjuvemur.

Fac nos quaesumus Domine, sanctorum martyrum tuorum, Primi et Feliciani semper festa sectari, quorum suffragiis protectionis tuae dona sentiamus.

Sancte Paule Apostole, praedicator veritatis, et Doctor Gentium, intercede pro nobis ad Deum, qui te elegit, ut digni efficiamur gratia Dei.

Deus fidelium remunerator animarum, quique hunc diem beati Apollinaris, sacerdotis tui, martyrio consecrasti, tribue nobis, quaesumus, famulis tuis, ut cujus venerandam celebramus festivitatem, precibus ejus indulgentiam consequamur.

Sanctorum martyrum tuorum nos Domine, Nazarii et Celsi, Victoris et Innocentii, confessio beata communicet, et fragilitati nostrae subsidium dignanter exoret.

Solve jubente Deo, terrarum Petre catenas, Qui facis ut pateant coelestia regna beatis.

Deus tuorum gloria sacerdotum praesta quaesumus, ut sancti martyris tui, et Episcopi Donati cujus festa gerimus, sentiamus auxilium.

Beatorum martyrum tuorum, Tiburtii et Susannae, nos Domine foveant continuata praesidia, quia non desinis propitius intueri, quos talibus auxiliis concesseris adjuvari.

Laetetur Ecclesia tua Deus, Agapiti martyris tui confisa suffragiis, atque ejus precibus gloriosis, et devota permaneat et secura consistat.

Deus qui beatum Ludovicum, confessorem tuum, de terreno ac temporali regno, ad coelestis et aeterni regni gloriam transtulisti, ejus quaesumus meritis, et intercessione Regis Regum Jesu Christi, filii tui, nos cohaeredes facias et ejusdem regni tribuas esse consortes.

Beatorum martyrum tuorum, pariterque Pontificum Cornelii et Cypriani, nos quaesumus Domine festa tueantur, et eorum commendet oratio veneranda.

Adesto Domine populo tuo, ut beati Nicomedis martyris tui, merita praeclara suscipiens, ad impetrandam misericordiam tuam, semper ejus patrociniis adjuvemur.

Beati Evangelistae tui Matthaei Domine, precibus adjuvemur, ut quod possibilitas nostra non obtinet, ejus nobis intercessione donetur.

Annue quaesumus omnipotens Deus, ut sanctorum Martyrum tuorum, Mauritii et sociorum ejus, nos laetificet festiva solennitas, et quorum suffragiis innitimur, eorum natalitiis gloriemur.

Praesta quaesumus omnipotens Deus, ut qui sanctorum martyrum tuorum, Cosmae et Damiani natalitia colimus, a cunctis malis imminentibus eorum intercessionibus liberemur.

Hic est Michael Archangelus princeps militiae Angelorum, cujus honor praestat beneficia populorum, et oratio perducit ad regna coelorum.

Deus, qui Ecclesiae tuae, in exponendis sacris scripturis, beatum Hieronymum, confessorem tuum, Doctorem gloriosissimum elegisti, praesta quaesumus, ut ejusdem piis suffragantibus meritis, quod ore simul et opere docuit, te adjuvante exercere valeamus.

Summi Regis palatio, Doctor loca discipulos, salutis privilegio, Christi praemuni famulos.

Sanctorum martyrum tuorum, nos Domine, Sergii, Bachi, Marcelli, et Apulei, beata merita prosequantur, et tuo semper faciant amore ferventes.

Beatorum martyrum tuorum, Domine, Chrisanti et Dariae, quaesumus, adsit nobis oratio, ut quos veneramus obsequio, eorum pium jugiter experiamur auxilium.

Deus qui beatum Ivonem, confessorem tuum, piis operibus, signis et miraculis, in Ecclesia tua clarere fecisti, praesta quaesumus, ut ejus meritis et precibus, tua beneficia capiamus.

Omnipotens, sempiterne Deus, qui nos omnium Sanctorum tuorum merita, sub una tribuisti celebritate venerari, quaesumus, ut desideratam nobis tuae propitiationis abundantiam, multiplicatis intercessoribus largiaris.

Nos ergo fratres carissimi, tantorum patrocinia intercessorum, de quibus locuti sumus, tota mentis intentione quaeramus, ut per temporalia festa, quae gerimus, eorum meritis et intercessione, ad aeterna praemia pervenire valeamus.

Pulsemus itaque humilibus precibus, ad ostium aulae virginalis, ut nobis aperire dignetur cubiculum charitatis et castitatis, quatenus dum illuc mentis puritate et mundis orationibus admissi fuerimus, etiam ab hujus sexus ordine nostrae salutis gaudium impetremus.

Ob hoc ergo tam studiose eorum memoriam in nostra solennitate facimus, ut ipsorum precibus et meritis, hic adjuvari valeamus.

Tuorum corda fidelium, Deus miserator illustra, et beatae Elizabeth precibus gloriosis, fac nos prospera mundi despicere, et coelesti semper consolatione gaudere.

Praesta quaesumus omnipotens Deus, ut beatae Felicitatis, martyris tuae, solennia recensentes, meritis ipsius protegamur et precibus.

Deus qui dedisti legem Moysi in summitate montis Sinai, et in eodem loco per sanctos Angelos tuos, corpus beatae Catharinae virginis et martyris tuae, mirabiliter collocasti, tribue quaesumus, ut ejus meritis et intercessione, ad montem, qui Christus est, valeamus pervenire.

Virgo autem Catharina, ad Martyrium ducta, dum oraret pro se, et sui memoriam agentibus, facta est

vox ad eam, dicens: Veni electa mea ecce tibi beatitudinis janua aperitur. His vero qui passionem tuam celebraverit, opem de coelis promitto.

Passionem gloriosae virginis Catharinae devote plebs celebret fidelis, quae sui memores Deo commendat meritis, et juvat beneficiis.

Vox de coelis intonuit: veni electa mea, veni intra thalamum sponsi tui, quae postulas impetrasti, qui te laudant, salvi fient.

Ave virginum gemma Catharina, tua venerantibus patrocinia, impetrata non deneges suffragia.

Gemma Christi Barbara, nos tecum sedere para, ut nos tibi feliciter conregnemus perenniter, etc.

Deus amator pudicitiae qui ad declaranda merita beatae Barbarae virginis et martyris tuae, misericordiam, ipsam invocantibus promisisti, da nobis quaesumus, ita ipsius interesse solennitati, ut ab hostium incursionibus securi et ejus intercessione, ad gaudia perducamur aeterna.

Omnipotens sempiterne Deus, qui conceptionis diem, genitricis filii tui, semperque virginis Mariae, voluisti solennitate annua venerari, tribue quaesumus, ut omnes, qui ejus implorant auxilium, petitionis suae salutarem consequantur effectum.

Gaude Maria virgo, quae contritura caput Diaboli, illi per culpam nunquam subjecta fuisti.

Quod quidem singulariter est agendum, cum calamitates irruunt, quae absque demeritis hominum nos contingunt, ut per ipsorum Sanctorum preces et merita, misericordia Domini super peccatis hominum imploretur, et humanum genus ab imminentibus malis et innumeris periculis, praeservetur.

Haec apud Deum, quem ipsa peperit, sedula pro nobis advocata nos juvat, nos tuetur, nos protegit, nos exaltat. Haec omnibus, qui ad eam recurrunt promptissimum exhibet patrocinium.

Te prosequentes laudibus, piis faveto precibus, adesto postulantibus, tuis virgo supplicibus.

Sancte Francisce, propere veni, pater accelera ad populum, qui premitur, et teritur sub onere, palea, luto, latere et sepulto Aegyptio, sub sabulo, nos libera, carnis exstincto vitio.

Conemur totis viribus, jungamus preces precibus, ut Augustini meritis, coeli fruamur gaudiis.

DE SANCTO MARTINO.

Mane nobiscum in aeternum.

DE S. LAURENTIO AD COMPLETORIUM.

Adest namque festivitas et dies venerabilis, qua coelum pro meritis, Laurentius ingressus est. Ipse dignetur Dominum, rogare clementissimum, ut ab aeternis ignibus, nos servet et Daemonibus.

DE PSALTERIO VIRGINIS MARIAE.

Constat totum Psalterium sub Papatu transformatum esse ad invocationem Mariae. De ejus itaque origine, pauca quaedam annotabo ex speculo rosariorum, quod ex Alano descriptum est, qui narrat Dominicum primo commentum esse Rosaria Mariae, ut scilicet quinquaginta salutationes Angelicae recitentur et singulis decem salutationibus, una oratio Dominica interjiciatur, hoc est, ut ipsi loquuntur 50 Ave Maria, et 5 Pater noster faciant unum Rosarium. Loquendum enim nobis est, sicut ille in Macaronicis inquit:

Barbottat Patres nostros, Aveque Marias.

In hunc usum Dominicus narratur fabricasse lapillos 55 ita in modum serti conjunctos, ut inter singulos decem minores, unus grandior interponeretur, et hujusmodi serta seu Rosaria lapillorum, nominavit Patriloquia, quia scilicet conveniunt rebus nomina saepe suis.

Ex Rosariis deinde coeperunt fabricare Psalteria, hoc est, ut tria Rosaria, centum scilicet et quinquaginta Ave Maria, et quindecim Pater noster, facerent unam Psalterium Mariae, quia tot scilicet sint Psalmi Davidis.

Scribit autem Alanus, quod in illo Psalterio, postea quidam singulis salutationibus, peculiares preculas ad Mariam interjecerint, maxime vero celebrat, quod Carthusienses super Psalmos Davidicos fecerunt 150 salutationes Mariae versuales. Alii coeperunt disputare, singulos Psalmos posse ad Mariam accommodari, et narrat Alanus Coloniensem quendam, talem accommodationem Psalmorum ad Mariam, in publica Psalterii lectura fecisse.

Postea instituta fuit peculiaris fraternitas, de Psalterio Mariae, quam Sixtus IV. additis multis indulgentiis, circa annum Domini 1470 confirmavit. Innocentius vero octavus, ad reliquas indulgentias, addidit plenariam remissionem a poena et a culpa, semel in vita, et semel in articulo mortis, ingredientibus illam fraternitatem: Alanus vero subducto accurate calculo omnium illarum indulgentiarum, hanc summam invenit: Ad unumquodque scilicet Psa rium Mariae, datas esse a diversis Pontificibus, indulgentias sexagies mille annorum.

Haec de Psalterio Mariae, ex speculo Rosariorum ideo hoc loco adscripsi, quia intelligo ex Pontificiis quosdam dicere, Psalterium Mariae esse unius superstitiosi Monachi privatum commentum, quod non debeat universae Ecclesiae Pontificiae tribui.

Tria autem exemplaria Psalterii Mariani impressa vidi, unum Venetiis editum, alterum Parisiis, tertium Lipsiae. Scripta vero exemplaria, in visitatione Monasteriorum Ducatus Brunswicensis, inventa sunt multa. Et in exemplaribus impressis talis est inscriptio:

Psalterium beatae virginis, compilatum per Seraphicum Doctorem, sanctum Bonaventuram Episcopum Albanensem, nec non sanctae Romanae Ecclesiae Presbyterum Cardinalem, etc.

Nec vero disputabo, an verum sit, quod fingunt, Bonaventuram autorem esse Psalterii Mariae. Scio enim, quod Bonaventura longe aliter disputet et doceat, in 15 Sententiarum, dist. 3, quaest. 2 ubi inquit: Cavendum esse ne dum matris excellentia ampliatur, filii gloria minuatur, et sic in illo mater provocetur, quae magis vult extolli filium, quam seipsam, ut pote creatorem creaturae. Et ad objectionem, quod honor, qui matri exhibetur, referatur

ad filium, Bonaventura respondet, Non omnem honorem, qui filio debetur, matri tribuendum esse. Quia igitur in Psalterio Mariae prorsus contrarium fit, ubi omnia, quae filii propria sunt, matri tribuuntur: Equidem existimo falsum esse, quod compositionem istius blasphemi Psalterii, Bonaventurae autori tribuunt. Volui tamen illam inscriptionem, qua publice editum est, hoc loco addere, ut ostenderem Psalterium illud Mariae, publica autoritate, Ecclesiis in Papatu propositum fuisse.

Et quia in isto Psalterio Mariae, exstat illustre speculum tetrae et horrendae idolomaniae, quam Pontificia Ecclesia, in Sanctorum invocatione exercuit, neque antiqua ejus exemplaria ubique obvia sunt, volui illud, de verbo ad verbum descriptum, hoc loco addere, et toti mundo dijudicandum proponere. Descripsi autem illud ex Parisiensi exemplari, quod exstat in Bibliotheca Illustrissimi Principis Julii, Ducis Brunswicensis et Lunaeburgensis, ad quod etiam contuli editionem Venetam et Lipsicam.

Qualis itaque lerna superstitionis et idolomaniae, sub invocatione Sanctorum, in Ecclesia Pontificia lateat, ex hoc Mariano Psalterio Lector cognoscat, et inde constituat, quis sit status controversiae, in hoc loco de invocatione Sanctorum.

INCIPIT PSALTERIUM VIRGINIS MARIAE A DEVOTO DOCTORE, SANCTO BONAVENTURA COMPILATUM.

I.

Beatus Vir, qui diligit nomen tuum, virgo Maria, gratia tua animam illius confortabit. Tanquam signum aquarum fontibus irrigatum, uberrimos justitiae fructus propagabit. Benedicta tu inter mulieres, propter humilitatem, et credulitatem cordis tui. Universas enim foeminas vincis pulchritudine carnis: Superas Angelos et Archangelos excellentia sanctitatis. Misericordia tua et gratia tua ubique praedicatur, Deus operibus manuum tuarum benedixit: Ave Maria etc.

II.

Quare fremuerunt inimici nostri, adversum nos sunt meditati inania: Protegat nos dextera tua mater Dei, ut acies terribilis confundes ac destrues eos. Venite ad eam omnes, qui laboratis et tribulati estis: et refrigerium et solatium dabit animabus vestris. Accedite ad eam in tentationibus vestris, et stabiliet vos serenitas vultus illius. Benedicite illam in toto corde vestro: Misericordia enim illius plena est omnis terra. Ave Maria.

III.

Domina quid multiplicati sunt qui tribulant me? In tempestate tua persequeris et dissipabis eos. Dissolve colligationes impietatis nostrae, tolle fasciculos peccatorum nostrorum. Miserere mei Domina, et sana infirmitatem meam, tolle dolorem et angustiam cordis mei. Ne tradas me manibus inimicorum meorum, et in die mortis conforta animam meam, Deduc me ad portum salutis, et Spiritum redde factori et creatori meo, Ave Maria, etc.

IV.

Cum invocarem exaudivisti me Domina, de sublimi solio tuo mei dignata es recordari. A rugientibus praeparatis ad escam, et de manibus quaerentium me, liberavit me gratia tua. Quoniam benigna est misericordia tua, et pietas tua in omnes, qui invocant nomen sanctum tuum. Benedicta sis Domina in aeternum, et majestas tua in seculum seculi. Glorificate eam Gentes in virtute vestra, et cuncti populi terrae, extollite magnificentiam ejus.

V.

Verba mea auribus percipe Domina, et ne avertas a me speciositatem vultus tui. Converte luctum nostrum in gaudium, et tribulationem nostram in jubilationem. Corruant ante pedes nostros inimici nostri, virtute tua eorum capita conterantur. Benedicat te omnis lingua. et nomen sanctum tuum confiteatur omnis caro. Spiritus enim tuus super mel dulcis, et haereditas tua super mel et favum.

VI.

Domina, ne in furore Dei sinas corripi me, neque in ira illius judicari. Propter honorem nominis tui Domina, propitietur nobis fructus gloriosus ventris tui. De porta inferni, et de ventre abyssi tuis sanctis precibus libera nos. Aperiantur nobis portae justitiae, ut enarremus in aeternum mirabilia tua, Quia non mortui, neque qui in inferno sunt, laudabunt te Domina, sed qui tua gratia vitam aeternam obtinebunt.

VII.

Domina, in te speravi, de inimicis meis libera animam meam. Conclude ora Leonis, dentes ejus, et labia persequentium confringe. Ne moreris propter nomen tuum nobis impartiri misericordiam tuam. Splendor vultus tui fulgeat super nos, ut serenetur conscientia nostra apud altissimum. Offerantur per te preces nostrae, et vota nostra apud altissimum.

VIII.

Domina, Dominus noster factus est per te frater et salvator noster, ut ignis in rubo, et ros in vellere, ita descendit in te aeternum verbum Dei, Spiritu sancto foecundante obumbravit tibi virtus altissimi. Benedictus sit mundissimus conceptus tuus. Benedictus sit partus tuus virgineus. Benedicta sit mundicies carnis tuae, benedicta sit dulcedo misericordiae cordis tui.

IX.

Confitebor tibi Domina in toto corde meo, et narrabo populis laudem et gloriam tuam. Tibi enim debetur gloria, gratiarum actio, et vox laudis. Inveniant peccatores gratiam apud Deum, per te inventricem gratiae et salutis. Respirent ad indulgentiam humiles poenitentes, sana contritiones cordis eorum.

In pulchritudine pacis et requie opulenta cibabis nos post laborem peregrinationis nostrae

X.

In Domina confido propter dulcedinem misericordiae nominis sui. Oculi ejus in pauperem respiciunt, et manus ejus ad pupillum et viduam sunt extentae. Exquirite illam a juventute vestra, et clarificabit vos ante faciem populorum. Misericordia illius vestrorum auferat multitudinem peccatorum, et foecunditas illius Deo grata foecunditatem nobis conferat meritorum. Extende ad nos brachium tuum virgo sancta, et ne avertas a nobis gloriosum vultum tuum.

XI.

Salvum me fac mater pulchrae dilectionis, forus clementiae et dulcor pietatis. Gyrum terrae sola circumis ut subvenias invocantibus te. Pulchrae sunt viae tuae, et semitae tuae pacificae. In te refulget species caritatis, lumen justitiae et splendor veritatis. Amicta solari lumine sicut vestimento, duodecim stellarum corona rutilans radianti. Gloria tibi sit virgo virginum, duc nos obsecramus ad regna coelorum: Amen.

XII.

Lipsiens: aperi oculos misericordiae tuae, ne inimicus noster nobis praevaleat.

Usque quo Domina oblivisceris mei, et non liberas me in die tribulationis meae? Usquequo exaltabitur inimicus meus super me? potentia virtutis contere eum. Esto nobis Domina turris fortitudinis, et petra durissima conterens inimicum. Magnificamus te gratiae inventricem, per quam secula reparantur. Exaltata super choros Angelorum, ante thronum Dei pro nobis intercede.

XIII.

Dixit insipiens adversarius noster, in corde suo, persequar et comprehendam, interficiet eos manus tua. Exsurge Domina praeveni eum, et supplanta eum, et destrue omnes conatus illius. Tuam pulchritudinem Sol et Luna mirantur, Tibi Angelicae potestates serviunt et famulantur. Tuo tactu levissimo sanantur infirmi, tuo odore roseo mortui reviviscunt. Virgo Dei genitrix, quem totus non capit orbis. In tua se clausit viscera factus homo.

XIV.

Domina, quis habitabit in tabernaculo Dei? aut quis requiescet cum Sanatoribus populi? Pauperes Spiritu et mundo corde, mites, pacifici atque lugentes. Recordare Domina, ut loquaris pro nobis bona, et indignationem filii tui avertas a nobis. Amplectamur Mariae vestigia peccatores, et ejus beatis pedibus provolvamur. Teneamus eam fortiter, nec dimittamus, donec ab ea meruerimus benedici.

XV.

Conserva me Domina, quoniam speravi in te, mihique tua stillicidia gratiae misericorditer impartire. Alvus tuus virginalis et tua viscera pudicissima Dei altissimi filium genuerunt. Benedicta sint mundissima ubera tua, quibus lacte Deifico salvatorem Jesum enutrivisti. Confitemini laudes virgini gloriosae, quicunque apud eam gratiam et misericordiam invenistis. Date magnificentiam nomini ejus, et collaudate in saeculum conceptum atque partum illius.

XVI.

Exaudi Domina justitiam meam, et amove a me tribulationem meam. Confitebor tibi in voce exsultationis, cum magnificaveris super me misericordiam tuam. Imitamini eam sanctae virgines Dei, ut imitatae sunt, Agnes, Barbara, Catharina, Cecilia et Lucia. Honorificate eam in voce labiorum vestrorum, per hoc ejus gratiam Agatha, Margaretha, et Caecilia cum caeteris susceperunt. Sponsum dabit nobis Dei patris filium, et de Paradisi liliis coronam incomparabiliter redolentem.

XVII.

Diligam te Domina coeli et terrae, in Gentibus nomen tuum glorificabo. Confitemini illi tribulati corde, et roborabit vos contra inimicos vestros. Stilla nobis Domina gratiam uberum tuorum ex mananti lacte dulcedinis tuae refice viscera puerorum tuorum. Religiosi omnes honorate illam, quia ipsa est adjutrix, et vestra specialis advocata. Esto refugium nostrum gloriosa mater Christi, quia tu es totius religionis mirabile firmamentum.

XVIII.

Coeli enarrant gloriam tuam virgo Maria, et unguentorum tuorum fragrantia in omnibus Gentibus est respersa. Respirate ad illam perditi peccatores, et perducet vos ad indulgentiae portum: In Hymnis, Psalmis, et Canticis pulsate viscera ejus, et stillabit vobis gratiam dulcedinis suae. Glorificate eam justi anti thronum Dei, quia fructu ventris ejus estis justitiam operati, Laudate eam coeli coelorum, et nomen ejus glorificet omnis terra.

XIX.

Exaudias me Domina in die tribulationis, et precibus nostris converte clementem faciem tuam. Ne projicias nos in hora mortis nostrae, succurre animae meae cum deseruerit corpus suum. Mitte Angelum bonum in occursum ejus, per quem a malignis hostibus defendatur. Ostende ei placatum ac serenatum judicem seculorum, qui ob tui gratiam veniam, et indulgentiam ei largiatur. Sentiat in poenis refrigerium tuum, et concede ei locum inter electos Dei.

XX.

Domina in virtute laetabitur cor nostrum, et in dulcedine nominis tui consolabitur anima nostra. De sedibus mitte nobis sapientiam Dei, per quam in omni veritate dulciter illustremur. A carnalibus desideriis concede gratiam abstinendi, ut lumen gratiae in nostris cordibus oriatur. Quam dulcia diligentibus te eloquia tua, virgo sacrata, quamque suavia tuarum stillicidia gratiarum. Gloriam et honorem psallam tibi, et in nomine tuo gloriabor in seculum.

XXI.

Deus, Deus meus, respice in me, meritis tuis virgo sancta Maria. Domina mea clamavi ad te per diem et noctem, et fecisti cum servo tuo mi-

sericordiam tuam. Quia ego speravi in gratia tua, sempiternum a me opprobrium abstulisti. Deriserunt me inimici mei undique, tu autem sub umbra manus tuae contulisti mihi refrigerium bonum. Adorent te familiae Gentium, et glorificent te omnes ordines Angelorum.

XXII.

Dominus regit me virgo Dei genitrix, quia tu amabilem vultum ejus ad me convertisti. Benedicti sunt oculi tui splendidissimi, quos digneris misericorditer convertere super peccatores. Benedictum sit lumen et splendor faciei tuae, benedicta sit gratia vultus tui. Benedicta sit misericordia manuum tuarum, Benedicta sit emanatio virginei lactis tui. Benedicant te Apostoli et Prophetae Dei, Martyres, confessores et Virgines psallant tibi. Gloria tibi sit o virgo virginum, duc nos, obsecramus ad regna coelorum, Amen.

XXIII.

Domini est terra et plenitudo ejus, tu autem sanctissima mater cum eo regnas in aeternum. Gloriam et decorem induisti. Omnis lapis pretiosus, amictus et operimentum tuum. Splendor Solis super caput tuum, et lunaris pulchritudo sub pedibus tuis. Sidera micantia ornant sedile tuum, astra te glorificant o stella matutina. Memento nostri Domina in beneplacito tuo, et fac nos dignos glorificandi nomen sanctum tuum.

XXIV.

Ad te Domina levavi animam meam, in judicio Dei precibus tuis non erubescam. Neque illudant mihi adversarii mei, etenim cuncti praesumentes de te roborabuntur. Non praevaleant adversum me laquei mortis, et castra malignantium non impediant gressus meos. Collide impetum eorum virtute tua, et cum mansuetudine occurre animae meae. Ductrix mea esto ad patriam, me coetui Angelorum digneris aggregare.

XXV.

Judica me Domina, quoniam ego ab innocentia mea digressus sum, sed quia speravi in te, non infirmabor. Ure cor meum igne amoris tui, et cingulo castitatis restringe renes meos. Quoniam misericordia tua et clementia tua ante oculos meos est, et delectatus sum in voce laudis tuae. Domina dilexi decorem faciei tuae, et veneratus sum sanctam majestatem tuam. Confitemini nomini ejus, quoniam sanctum est, enarrentur a seculis mirabilia ejus.

XXVI.

Domina illuminatio mea sit, splendor faciei tuae, et serenitas gratiae tuae refulgeat menti meae. Exalta caput meum super inimicos meos, et ego Psalmum nomini tuo cantabo. Ne avertas faciem tuam a me, quia speciem et decorem tuum a juventute mea concupivi. Te amavi et exquisivi regina coelorum et gratiarum: Misericordiam et gratiam tuam ne subtrahas a servo tuo. Confitebor tibi in nationibus Domina, et thronum gloriae tuae honorificabo.

XXVII.

Ad te Domina clamabo, et exaudies me in voce laudis tuae laetificabis me. Miserere mei in die angustiae meae, et in luce veritatis tuae libera me. Benedicta sis o Domina in omnibus finibus terrae. Sanctuarium quod firmaverunt manus tuae, est sanctum templum corporis tui gloriosi. Conscientia tua munda et immaculata est locus propitiationis et habitaculum sanctum Dei.

XXVIII.

Afferte Dominae nostrae filii Dei, afferte Dominae nostrae laudem et reverentiam. Da virtutem servis tuis mater sancta, et benedictionem laudantibus et glorificantibus te. Exaudi gemitus suspirantium ad te, et ne spernas vota invocantium nomen tuum. Sit manus tua ad succurrendum mihi parata, et auris tua intendens ad deprecationem meam. Benedicant tibi coelum et terra, mare et cardines orbis terrarum.

XXIX.

Exaltabo te Domina, quoniam suscepisti me, ab iniquo adversario meo liberabis me. Convertere ad me, et vivificabis me, de portis mortis reduc me, et de fluctibus tribulationum, quae circumdederunt me. Propter imperium et magnificentiam dexterae tuae, contere et dissipa omnes adversarios meos. Et ego offeram tibi sacrificium laudis, et gloriam tuam devotus exaltabo. Exultate coeli, et jucundare terra, quia consolatur Maria servos suos, et pauperum suorum miserebitur.

XXX.

In te Domina speravi, non confundar in aeternum, in gratiam tuam suscipe me, inclina ad me aurem tuam, et in moerore meo laetifica me. Tu es fortitudo mea, et refugium meum, consolatio mea, et protectio mea, ad te clamavi, cum tribularetur cor meum: et exaudisti me de vertice collium aeternorum. In manus tuas Domina commendo Spiritum meum, totam vitam meam et diem ultimum meum.

XXXI.

Beati, quorum corda te diligunt virgo Maria, peccata ipsorum a te misericorditer diluentur, Sancta, casta, et florigera viscera tua, quae florem viriditatis perpetuae eruperunt. Decor pulchritudinis tuae corruptionem non videbit, et vultus tui gratia in perpetuum non marcescet. Benedicta tu virga Jesse sublimis, quae te usque ad sedentem in throno majestatis Dominum dilatasti. O virgo regina ipsa es via, per quam nos salus de supernis sedibus visitavit.

XXXII.

Exultate justi in virgine gloriosa, et in rectitudine cordis collaudate eam. Accedite ad eam cum reverentia et devotione, et delectetur cor vestrum in salutatione illius. Impendite illi sacrificium laudis, et inebriemini ab uberibus dulcoris illius. Influet enim vobis radios suae pietatis, et clarificabit vos fulgoribus misericordiae suae. Suavissimus et dul-

cissimus est fructus illius in ore et corde sapientis dulcescit.

XXXIII.

Benedicam Dominam omni tempore, et non deficiet laus ejus in ore meo. Magnificate eam mecum omnes qui impinguati estis melle et lacte recreationis ejus. In periculis, in rebus dubiis, invocate illam, et in necessitatibus vestris invenietis auxilium et refrigerium dulce. Sumite exemplum conversationis illius, et aemulamini studia humilitatis et caritatis illius. Quia ergo Domina humillima fuisti, increatum verbum ex te carnem assumere coegisti.

XXXIV.

Judica Domina nocentes me, et contra eos exurge, defende et vindica causam meam. Anima mea in te laetabitur, et in tuis beneficiis devotus exultabo. Gratia et dulcedine tua pleni sunt coeli et terra: quocunque enim pergimus, occurrit nobis diffusio tui uteri virginalis. Ecce undique nos tuis beneficiis irretisti, semper et ubique benignitatis tuae laqueos extendisti. Curramus ergo carissimi, et tam nobilem et dulcifluam virginem salutemus, ut in suae dulcedinis gremio quiescamus.

XXXV.

Dixit injustus ut peccet in abscondito, per te a malo proposito discedat o mater Dei. Inclina vultum filii tui super nos, coge illum precibus, nobis peccatoribus misereri. Domina in coelo misericordia et gratia tua diffusa est super terram. Potentia et virtus in brachio tuo, robur et fortitudo in dextera tua. Benedictum sit imperium tuum super coelos, benedicta sit magnificentia tua super terram.

XXXVI.

Noli aemulari in malignantibus Domina, furorem illorum dulcifica per gratiam tuam. Sperate in illam religiosi et claustrales. Confidite in illam clerici et seculares. Delectemini in laudibus illius, et exaudiet petitiones cordis vestri. Melius est modicum cum gratia illius, quam thesauri argenti multi et lapides pretiosi. Gloria tibi semper sit o regina coelorum, et in nullo tempore noli nos oblivisci.

XXXVII.

Domina ne furore suo arguat nos Dominus, nobis veniam obtine de peccatis. In conspectu tuo sit omne desiderium nostrum, spes nostra et confidentia nostra. Cor meum conturbatum est in me, recessit lux de visceribus meis. Illumina splendore tuo caritatem meam. Dulcifica dulcore tuo contritionem meam. Ne derelinquas nos Domina mater Dei, gratia tua et virtus sit a dextris meis.

XXXVIII.

Dixi custodiam vias meas Domina, cum per te gratia Christi mihi fuerit data. Dulcore tuo liquefactum est cor meum, amore tuo inflammata sunt viscera mea. Exaudi orationem meam Domina, et deprecationem meam, ut contabescant adversarii mei. Miserere mei de coelis et de altitudine throni tui, et ne permittas me in valle miseriae conturbari. Custodi pedem meum, ne labatur et corruat, et in fine meo, sit mihi praesens gratia tua.

XXXIX.

Expectans expectavi gratiam tuam Domina, et fecisti mihi secundum multitudinem misericordiae nominis tui. Exaudisti preces meas et eduxisti me de lacu miseriae, et de fovea inimici. Multa et mirabilia sunt dona tua Domina, et incomparabilia sunt tua stillicidia gratiarum. Exultent et laetentur super te omnes, qui diligunt te, et qui oderunt nomen tuum, corruent in infernum. Benedicta sis in aeternum Domina in seculum, et in seculum seculi.

XL.

Beata Maria intelligit super egenum et pauperem, in ejus laudibus jugiter permanentem. Domina Angelorum et regina mundi, emunda cor meum, igne amoris, et caritatis tuae. Tu es mater illuminationis cordis mei, tu es nutrix refovens mentem meam. Te cupit os meum collaudare, te affectat mens mea affectuosissime venerari. Te desiderat anima mea exorare, quia tuitioni tuae se commendat tota substantia mea.

XLI.

Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita ad amorem tuum anhelat anima mea, virgo sancta. Quia tu es genitrix vitae meae, et alitrix reparationis carnis meae. Quia tu es lactatrix salvationis animae meae, initium et finis totius salutis meae. Exaudi me Domina, ut mundentur sordes meae, illumina me, ut illustrentur tenebrae meae. Accendatur amore tuo tepor meus, gratia tua expergiscatur torpor meus.

XLII.

Judica me Domina, et discerne causam meam, de Gente perversa, a serpente maligno, et a dracone pestifero libera me. Sancta foecunditas tua disperdat eum, beata virginitas tua conterat caput ejus. Sanctae preces tuae corroborent nos contra eum. Sancta merita tua exinaniant virtutem ejus. Persecutorem animae meae mitte in abyssum, puteus infernalis deglutiat eum viventem. Ego autem et anima mea in terra captivitatis tuae benedicam nomen tuum, et glorificabo te in secula seculorum.

XLIII.

Domina auribus nostris audivimus, et patres nostri annuntiaverunt nobis. Quia ineffabilia sunt merita tua, et valde stupenda sunt miracula tua. Quoniam innumerabiles sunt virtutes tuae, et inaestimabiles misericordiae tuae. Exulta anima mea et laetare in illa, quia multa bona sunt laudatoribus ejus praeparata. Benedicta sis regina Angelorum, et benedicantur a Deo laudatores magnificentiae tuae.

XLIV.

Eructavit cor meum, verbum bonum Domina, cum tuo rore mellifluo exstitit dulcoratum. Per tuam sanctitatem peccata mea purgantur. Per tuam in-

tegritatem incorruptibilitas mihi condonatur. Per tuam virginitatem anima mea a Christo adamatur, et sibi amoris vinculo sociatur. Per tuam foecunditatem ego captivus sum redemptus, per tuum partum virgineum de morte perpetua sum ereptus. Per tuam prolem dignissimam perditus sum restitutus, et de exilio miseriae in patriam beatitudinis sum reductus.

XLV.

Domina refugium nostrum tu es in omni necessitate nostra, et virtus potentior conterens inimicum. Beneficiis tuis plenus est mundus, superant coelestia, penetrant et inferna, per plenitudinem gratiae tuae, quae in inferno erant, se laetantur liberata. Obtentu foecunditatis tuae virgineae, quae supra mundum sunt, se gaudent restaurata. Per gloriosum tuae virginitatis sanctissimae partum, homines Angelorum fiunt socii et concives.

XLVI.

Omnes Gentes plaudite manibus, psallite in jubilo virgini gloriosae. Quoniam ipsa est porta vitae, janua salutis et via nostra reconciliationis, spes poenitentium, solamen lugentium, pax beata cordium atque salus. Miserere mei Domina, miserere mei, quoniam tu es spes et lux omnium confitentium in te. Per tuam salutarem foecunditatem placeat, ut peccatorum venia mihi concedatur.

XLVII.

Magna es Domina et laudabilis valde in civitate Dei coeli, in universa Ecclesia electorum ejus. Ascendisti alternantibus, Hymnidicis Angelorum choris, Archangelis constipata, liliis et rosis coronata. Occurrite illi potestates, et principatus, obviate ei virtutes et dominationes. Cherubin throni et Seraphin exaltate eam, et constituite eam a dextris sponsi amantissimi et filii ejus. O quam laeto animo, quam sereno aspectu suscepisti eam Angelorum et hominum Deus, et dedisti ei principatum super omnem locum dominationis tuae.

XLVIII.

Audite haec omnes Gentes auribus, percipite, qui ingredi cupitis in regnum Dei. Virginem Mariam honorate et invenietis vitam et salutem perpetuam. Pauperes servos tuos Domina, felici consideratione conjunge Domino. Esuriem parvulorum tuorum fructu ventris tui refice et sustenta. Remansisti enim incorrupta post partum, et inviolata post filium.

XLIX.

Deus Deorum Mariae locutus est per Gabrielem nuntium suum, dicens: Ave gratia plena, Dominus tecum, per te salus mundo reperiatur. Speciem et decorem tuum, altissimi filius concupiscit. Adorna thalamum tuum Sion, praepara te in occursum Dei tui. Per spiritum enim sanctum concipies, qui tuum partum faciet virgineum et jucundum.

L.

Miserere mei Domina, quae mater misericordiae nuncuparis, et secundum viscera misericordiarum tuarum, munda me ab omnibus iniquitatibus meis. ffunde gratiam tuam super me, et solitam clementiam tuam ne subtrahas a me. Quoniam peccata mea confitebor tibi, et coram te me accuso de sceleribus meis. Fructui ventris tui me reconcilia, et pacifica me ei, qui me creavit.

LI.

Quid gloriaris in malitia. O maligne serpens et Draco infernalis? Submitte caput tuum mulieri, cujus fortitudine demergeris in profundum. Contere eum Domina pede virtutis tuae, exsurge et dissipa malitiam ejus. Exstingue potentiam illius, et virtutem ejus redige in favillam, ut viventes exultemus in nomine tuo, laeto animo dicamus tibi laudem.

LII.

Dixit insipiens inimicus in corde suo, hominem dejiciam tabernaculis filiorum Dei. Egrediar et ero Spiritus mendax in ore serpentis, et per foeminam dejiciam virum ejus. Sicut exaltantur o miser coeli a terra, sic exaltatae sunt cogitationes Dei a cogitationibus tuis. Noli extolli de casu mulieris, quia mulier conteret caput tuum. Tu illi foveam praeparasti, et in sagena illius capieris.

LIII.

Domina, in nomine tuo salvum me fac, et ab injustitiis meis libera me, ut non noceat mihi calliditas inimici, sub umbra alarum tuarum protege me. O Domina adjuva me, gratiam tuam largire animae meae. Voluntarie offeram tibi sacrificium laudis, et confitebor nomini tuo quoniam bonum est. Quoniam ex omni tribulatione liberabis me, et inimicos meos despiciet oculus meus.

LIV.

Exaudi Domina orationem meam, et ne contemnas deprecationem meam, contristatus sum in cogitatione mea, quia judicia Dei perterruerunt me. Tenebrae mortis venerunt super me, et pavor inferni invasit me. Ego autem in solitudine exspecto consolationem tuam, et in cubili meo attendo misericordiam tuam. Glorifica manum et brachium dextrum tuum, ut prosternantur a nobis inimici nostri.

LV.

Miserere mei Domina, quoniam conculcaverunt me inimici mei quotidie. Omnes cogitationes eorum in malum contra me. Excita furorem, et memento belli, et super eos effunde iram tuam. Innova signa, immuta mirabilia, sentiamus adjutorium brachii tui. Glorifica nomen tuum super nos, ut cognoscamus, quoniam in seculum misericordia tua. Stilla nobis guttam suavitatis tuae, quia tu es pincerna gratiae et dulcoris.

LVI.

Miserere mei Domina, miserere mei, quia paratum est cor meum exquirere voluntatem tuam. Et in umbra alarum tuarum requiescam, quia delectabile est mihi refrigerium tuum. Manus tuae distillant myrrham primam, et digiti tui unguenta gratiarum. Et fragmen mali punici est guttur tuum, et spiramine oris tui suave compositum thymiama. Tu enim

es mater pulchrae dilectionis, et ancora spei, portus indulgentiae, et janua salutis.

LVII.

Si vere utique justitiam loquimini, justitiae et misericordiae honorate Reginam. Ad laudem enim et gloriam pertinet Salvatoris, quicquid honorificum impensum fuerit suae genitrici. Rosae martyrum te circumdant a Regina, et lilia virginum ambiunt thronum tuum. Laudate eam simul astra matutina, concentum illi facite omnes filii Dei. Glorificate eam coeli et terra, mare et flumina, ac fundamenta orbis.

LVIII.

Eripe me ab inimicis meis, Domina mundi, exsurge in occursum meum Regina pietatis, Aurum obrizum in ornamentis tuis, Sardius et Thopasius in Diademate tuo. Jaspis et Amethystus in dextra tua. Carbunculi scintillantes in monilibus tuis, Myrrha, Thus et Balsamus in manibus tuis, Saphirus et Smaragdus in digitis tuis.

LIX.

Deus repulisti nos propter peccata nostra, et misertus es nobis propter virginem Mariam. Intercede pro nobis salutifera mater Dei, quae Angelorum et hominum salutem peperisti. Tu enim moestis exsultationem infundis, et moerentibus laetitiam et dulcorem. Laetifica nos dulcifluo sono oris tui, et liquore tuo roseo perfunde corda nostra Tonate coeli desuper, et date illi laudem, glorifica illam terra cum omnibus habitatoribus tuis.

LX.

Exaudi Domina deprecationem meam, et super firmam petram stabilies mentem meam. Esto mihi domina turris fortitudinis, me tuearis a facie crudelis vastatoris, ut castrorum acies sis illi terribilis, et vivus corruat in profundum inferni. Tu enim es rutilans et decora, rubens ut consurgens aurora. Pulchra es et clara, ut luna plenissima, et tanquam sol, refulget sacer aspectus tuus.

LXI.

Nonne Domina tibi subjecta erit anima mea quae Salvatorem omnium genuisti? Memento nostri perditorum salvatrix, exaudi planctus cordis nostri. Infunde gratiam de thesauris tuis, et unguentis placa dolorem nostrum. Da nobis gaudium et laetitiam bonam, ut confundas bonorum inimicos. Ablue omnia peccata nostra, sana omnes infirmitates nostras.

LXII.

Deus, Deus meus, pro matre tua te glorifico. Virginaliter enim te concepit, et sine angustia te parturivit. Benedicta sis o Domina nostra, et pro nobis assiste ante thronum Dei. Species et claritas in aspectu tuo. Custodi animam meam Domina, ut non corruat in peccato.

LXIII.

Exaudi Domina orationem cum deprecor, a pavore crudelis libera mentem meam. Impetra nobis pacem et salutem in die novissimo. Benedicta sis super mulieres, et benedictus sit fructus ventris tui. Illumina Domina oculos meos, et illustra coecitatem meam. Da mihi in te confidentiam bonam, in vita et in fine meo.

LXIV.

Te decet Hymnus Domina nostra in Sion, laus et jubilatio in Jerusalem. Benedictionem omnium Gentium dedit tibi Dominus, laudem et gloriam ante conspectum omnium populorum. Benedixit te Dominus in misericordia tua, et thronum tuum constituit super omnes ordines Angelorum. Gratiam et decorem posuit in labiis tuis, et pallio gloriae induit corpus tuum. Coronam radiantem posuit in capite tuo, et virtutum monilibus te decenter ornavit.

LXV.

Jubilate Dominae nostrae omnis terra, psallite Hymnum, date honorificentiam majestati illius. Benedictum sit cor tuum Domina, cum quo ardenter et sinceriter Dei filium dilexisti. Respice paupertatem virgo gloriosa, miseriam et angustiam meam ne tardes removere. Aufer tribulationem meam dulcifica languorem meum. Benedicat te omnis caro, glorificet te omnis lingua.

LXVI.

Deus misereatur nostri, et benedicat nobis per illam quae eum genuit. Miserere nostri Domina, et ora pro nobis, in laetitiam bonam converte moestitiam nostram. Illumina me stella maris, clarifica me virgo clarissima. Exstingue ardorem cordis mei, refrigera me gratia tua. Protegat me semper dextera tua, praesentia tua illustret finem meum.

LXVII.

Exsurgat Maria et dissipentur inimici ejus, et conterantur omnes sub pedibus ejus. Impetum inimicorum nostrorum dissipa, destrue omnem iniquitatem eorum. Ad te Domina clamavi in tribulatione, et serenasti conscientiam meam. Non deficiat laus tua in ore nostro, et amor tuus de visceribus nostris. Pax multa diligentibus te, Domina, anima eorum non videbit mortem in aeternum.

LXVIII.

Salvum me fac Domina, quoniam intraverunt concupiscentiarum aquae usque ad animam meam. Infixus sum in limo peccati, et aquae voluptatis circumdederunt me. Plorans ploravi in nocte, et dies laetitiae ortus est mihi. Salva animam meam genitrix Salvatoris, quia per te vera Salus data est omni mundo, cum nuntiante Angelo fuisti obumbrata, et patris sapientia praegnans et gravidata.

LXIX.

Domina in adjutorium meum intende, et luce misericordiae tuae illustra mentem meam. Doce nos exquirere bonitatem tuam, ut enarremus mirabilia tua. Ostende potentiam tuam contra inimicos nostros, ut sanctificeris in nationibus procul. In ira flammae tuae mergantur in infernum, et qui conturbant servos tuos, inveniant perditionem. Miserere servorum tuorum, super quos invocatum est nomen tuum, et ne sinas angustiari eos in tentationibus suis.

LXX.

In te Domina speravi, non confundar in aeternum, et in tua misericordia libera me et eripe me. Propter multitudinem iniquitatum mearum oppressus sum vehementer. Facti sunt hostes mei in capite, subsannaverunt et deriserunt me quotidie. Vide Domina mea, quoniam tribulor, expande manus tuas, succurre pereunti. Ne moreris propter gratiam nominis tui, ut efficiaris mihi in gaudium et in salutem.

LXXI.

Deus judicium tuum Regi da, et misericordiam tuam Reginae matri ejus. In manu tua Domina, salus et vita consistunt, laetitia perpetua et aeternitas gloriosa. Resperge cor tuum dulcedine tua, fac me oblivisci miserias hujus vitae. Trahe me post te vinculis misericordiae tuae, et fomentis misericordiae et pietatis tuae sana dolorem meum. Concupiscentias aeternas excita in anima mea, et de gaudio Paradisi inebria mentem meam.

LXXII.

Quam bonus Israel Deus his, qui matrem suam colunt et venerantur! Ipsa enim est solatium vitae nostrae, in laboribus subventio nostra optima. Obtexit caligine hostis animam, in visceribus meis Domina lumen fac oriri. Avertatur a me ira Dei per te, placa eum meritis et precibus tuis. In judicio pro me assiste coram ipso, suscipe causam meam, mea sis advocata.

LXXIII.

Ut quid Domina repulisti nos, nec subvenis in die tribulationis? Ingrediatur oratio nostra in conspectu tuo, et voces gementium non despexeris. Tetendit arcum suum contra nos inimicus, firmavit dexteram suam et non est consolator. Disrumpe in nobis ligaturam malitiarum suarum, et libera nos dextera tua. Repelle eum in locum perditionis ejus, sempiterna damnatio suscipiat eum.

LXXIV.

Confitebimur te Domina, et laudabimus nomen tuum, fac nos in tuis laudibus delectari. Cantate ei habitatores terrae, et laudem ei in populis nuntiate Confessio et magnificentia coram illa, fortitudo et exaltatio in throno illius. Adorate illam in decore ejus, glorificate opificem pulchritudinis illius. Recordamini in sempiternum misericordiae illius, retinete in mente virtutes et mirabilia illius.

LXXV.

Notus in Judaea Deus, in Israel honorificentia matris illius. Dulcis est memoria ejus super mel et favum, et amor ejus super omnia aromata. Salus et vita in domo illius, et in tabernaculo illius pax et gloria sempiterna. Honorificate illam coeli et terra, quia summus artifex hanc mirabiliter honoravit. Date illi omnes creaturae laudem et stupendam misericordiam ejus extollite gratulanter.

LXXVI.

Voce mea ad Dominam clamavi, et sua gratia intendit mihi. Abstulit a corde meo moestitiam et moerorem, et suavitate sua cor meum dulcoravit. Fortitudinem meam erexit in confidentiam bonam, et suo aspectu mellifluo mentem meam serenavit. Adjutorio sancto suo evasi pericula mortis, et de manu crudelis subterfugi. Gratias Deo, et tibi mater pia, de omnibus quae assecutus sum, pietate et misericordia tua.

LXXVII.

Attendite populi Dei praecepta Dei, et Reginae gratiae nolite oblivisci. Aperite cor ad investigandum eam, et labia ad glorificandum illam. Descendet amor ejus in cordibus vestris, et concupiscite placere illi. Pulchritudo illius vincit Solem et Lunam, compositio decoris ejus ad ornamenta virtutum. Miserere mei Regina gloriae et honoris, et ab omni periculo custodi mentem meam.

LXXVIII.

Domina venerunt Gentes in haereditatem Dei, quas tu meritis tuis Christo confoederasti. Sit eloquium tuum dulce coram ipso et conjunge me illi, qui me redemit. Extende brachium tuum contra hostem crudelem, et denuda mihi versutiam illius. Vox tua dulcis super omnem melodiam, harmonia Angelica ei non valet comparari. Distilla mihi suavitatem gratiarum tuarum, et tuorum charismatum fragrantiam et odorem.

LXXIX.

Qui regis Israel intende ad me, fac me digne matrem tuam collaudare. Expergiscere de pulvere anima mea, perge in occursum reginae coeli. Solve vincula colli tui paupercula anima mea, et gloriosis laudibus accipe illam. Odor vitae de illa progreditur, et omnis salus de corde illius scaturisat. Charismatum suorum fragrantia suavi animae mortuae suscitantur.

LXXX.

Exsultate Dominae adjutrici nostrae, jubilate illi in laetitia cordis vestri. Accendantur affectus vestri in illam et inimicos nostros induat confusione. Imitemur humilitatem illius, obedientiam et mansuetudinem illius. Omnes gratiae Dei radiantur in ea, capacissima enim fuit bonitas illius. Currite ad illam cum devotione sancta, et de bonis suis participabit vobis.

LXXXI.

Deus stetit in synagoga Judaeorum, de qua ut rosa de sentibus progressa est mater ejus. Terge foeditatem meam Domina, quae semper rutilas puritate. Fons vitae influe in os meum, ex quo viventes aquae profluunt et emanant. Omnes sitientes venite ad illam, et de fonte suo gratanter vos potabit. Qui hauriet ex ea, saliet in vitam aeternam et qui bibet ex ea, non sitiet unquam.

LXXXII.

Domina mea quis similis erit tibi, quae gratia et gloria superemines universa? Sicut exaltantur coeli a terra, sic tu praecelsior cunctis rutilas exaltata, vulnera cor meum charitate tua, fac me dignum gratia et muneribus tuis. Liqueat anima mea amore tuo, et concupiscentia tua cor meum inflammetur.

Fac me desiderare honorificentiam tuam et gloriam, ut per te recipiar ad pacem Jesu Christi.

LXXXIII.

Quam dilecta tabernacula tua Domina virtutum, quam amabilia tentoria requietionis tuae? Honorate illam peccatores, et impetrabit vobis salutem et pacem. Super thus et balsamum incensum orationis ejus, preces ejus non revertuntur vacuae nec inanes. Intercede pro me Domina apud Christum tuum, nec derelinquas me in vita nec in morte. Benignus est enim spiritus tuus, et gratia tua replet orbem terrarum.

LXXXIV.

Benedixisti Domina domum tuam consecrasti habitationem tuam. Haec est speciosa inter filias Jerusalem, cujus memoria est in benedictione. Beatissimam praedicate illam Angeli sancti, glorificate illam virtutes et dominationes. Populi Gentium exquirite prudentiam ejus. Sentite de illa in bonitate, et in simplicitate cordis quaerite illam.

LXXXV.

Inclina Domina aurem tuam, et exaudi me, converte vultum tuum et miserere mei. Distillatio dulcoris oblectat animas Sanctorum, et infusio charitatis tuae super mel dulcissimum. Irradiatio gratiae tuae dilucidat intellectum, et lux miserationum perducit ad salutem. Fons bonitatis tuae inebriat sitientes, et aspectus faciei tuae retrahit a peccato. Scire et cognoscere te, est radix immortalitatis, et enarrare virtutes tuas, est vita salutaris.

LXXXVI.

Fundamenta vitae in anima justi, perseverare in charitate tua usque in finem. Gratia tua relevat pauperem in adversitate et invocatio tui nominis immittit ei confidentiam bonam. Miserationibus tuis repletur Paradisus, et a terrore tuo confunditur hostis infernalis. Qui sperat in te, inveniet thesauros pacis, et qui te non invocat in hac vita, non perveniet ad regnum Dei. Fac Domina ut vivamus in gratia Spiritus Sancti, et perduc animos nostros ad beatum finem.

LXXXVII.

Domina auxiliatrix salutis meae, in die clamavi et nocte coram te. Ingrediatur oratio mea in conspectu tuo, consolare cum facie tua moestitiam meam. Multiplicata sunt mala in anima mea, expurga eam a sordibus et peccatis. Virtus tua persequatur inimicos nostros, ne nos impediant ad salutem. Confer gratiam animae ad resistendum eis, conforta cor nostrum contra concupiscentias carnis.

LXXXVIII.

Misericordias tuas Domina, in sempiternum decantabo. Unguento pietatis tuae medere contritis corde, et oleo misericordiae tuae refove dolores nostros. Gratiosus vultus tuus mihi appareat in extremis, formositas faciei tuae laetificet egredientem spiritum meum. Excita spiritum meum ad amandum bonitatem tuam, excita mentem ad extollendum nobilitatem et pretiositatem tuam. Libera me ab omni tribulatione mala, et ab omni peccato custodi animam meam.

LXXXIX.

Domina refugium facta es nobis in cunctis necessitatibus nostris. Diffusio gratiae tuae producit operationes sanctas, et stillicidium dulcoris tui affectiones facit castissimas. Miserationum tuarum Domina recordabor, sacrificium laudis et carnem laetitiae psallam tibi. Qui honorant te, coronam perennem pro cinere obtinebunt, et pallium laudis pro spiritu moeroris. Qui sperant in te amictu luminis induentur, gaudium et perpetuam laetitiam sortientur.

XC.

Qui habitat in adjutorio matris Dei, in protectione ipsius commorabitur. Concursus hostis non nocebit ei, sagitta volans non tanget eum. Quoniam ipsa liberabit eum de laqueo insidiantis, et sub pennis proteget eum. Clamate ad illam in periclis vestris, et flagellum non appropinquabit tabernaculo vestro. Fructus gratiae inveniet qui speraverit in illam, porta Paradisi reserabitur ei.

XCI.

Bonum est confiteri virgini Mariae, et psallere illi gloriam prosperitatis et mentis. Annuntiare merita ejus laetificat intellectum, et imitari opera ejus, exhilarat Angelos Dei. Qui acquirit gratiam ejus, cognoscetur a civibus Paradisi, et qui habuerit characterem nominis ejus annotabitur in libro vitae. Exsurge Domina et judica causam nostram, et ab insurgentibus in nos, libera nos. Ne retrahas a protectione dexteram tuam, et excipe gladio tuo jacula vastationis.

XCII.

Dominus regnavit, decorem induit, matremque suam ornamento virtutum coronavit. Adimpleat propitiationem suam in nobis mater pacis, et viam aequitatis doceat servos suos. Qui desideratis sapientiam Christi, servite matri ejus animo reverenti. Quis sufficiat enarrare opera tua Domina, aut quis investigabit thesauros misericordiae tuae? Sustine deficientes in tentationibus suis, destina illos in sortem veritatis.

XCIII.

Deus ultionum Dominus, sed tu mater misericordiae, ad miserandum inflectis eum. Magnificentia tua Domina, praedicatur in saeculum, qui autem colunt te, invenient viam vitae. Servite illi reverentialiter exsultantes, et sanabit vos benedictus fructus castissimi ventris illius. Respice Domina humilitatem servorum tuorum, et laudabunt te in generationibus saeculorum. Magnifica nomen tuum, in multiplicatione gratiarum tuarum, et ne sinas servos tuos subjacere periculis.

XCIV.

Venite exsultemus Dominae nostrae, jubilemus virgini salvatrici nostrae. Praeoccupemus faciem in jubilatione, et in Canticis collaudemus eam. Venite adoremus et procidamus ante eam, confiteamur illi cum fletibus peccata nostra. Impetra nobis Domina

indulgentiam plenam, assiste pro nobis ante tribunal Dei. Suscipe in fine nostro animas nostras, et introduc nos in requiem tuam aeternam.

XCV.

Cantate plenae gratiae canticum novum, cantate Mariae omnes terrigenae orbis. Quoniam omnes Angelos sanctitate praecellit, et natos mulierum virtutibus mirabilibus et signis. Formositas et gloria in vultu illius, sapientia et gratiae in oculis illius. Afferte illi gloriam patriae Gentium, exsultate in ea omnes creaturae Dei. Admirabile commercium habetis per eam, ex quo vocati filii Dei excelsi.

XCVI.

Dominus regnavit, exsultet Maria, in omni imperio dominationis illius. Adorate eam cives curiae Paradisi, exaltate eam virgines speciosae filiae ejus. Quoniam elevata est super principatus et dominationes, exaltata est super Angelorum et Archangelorum legiones. Patriarchae et Prophetae concrepate illi laudem, concentum illi facite Apostoli et martyres Christi. Confessores cum virginibus de canticis Sion, dicite canticum ei, et regratiamini ei Monachi sancti, de acceptis triumphis.

XCVII.

Cantate Dominae nostrae canticum novum, quia mirabilia fecit, in conspectu Gentium, revelavit misericordiam suam, in extremis terrae auditum est nomen ejus. Recordare Domina pauperum et miserorum, et sustenta eos ope refrigerii sancti tui. Tu autem Domina, suavis et verax es, patiens nimis et miseratione plena. Conculca hostes animarum nostrarum et contumaciam eorum elide brachio sancto tuo.

XCVIII.

Dominus regnavit, irascantur populi, Maria super Cherubin sedet a dextris ejus. Magna est in Sion gloria tua Domina, et in Jerusalem magnificentia tua. Cantate ante eam chori virginales, et adorate thronum ejus, quoniam sanctus est, in dextera ejus ignea lex, et in circuitu ejus Sanctorum millia. Cantate ei ante oculos ejus, et justitiae regulam in corde illius.

XCIX.

Jubilate Dominae nostrae omnes homines terrae, servite illi in laetitia. et jucunditate. In toto animo vestro accedite ad illam, et in omni virtute vestra conservate vias ejus. Investigate illam et manifestabitur vobis, estote mundi corde, et apprehendetis eam. Quibus auxiliata fueris Domina, erit refrigerium pacis, et quibus averteris vultum tuum, non erit spes ad salutem. Recordare nostri Domina, et non apprehendent nos mala, succurre nobis in fine, et inveniemus vitam aeternam.

C.

Misericordiam et judicium cantabo tibi Domina, psallam tibi in exsultatione cordis cum laetificaveris animam meam. Laudabo nomen tuum et gloriam tuam, et praestabis refrigerium animae meae. Zelatus sum amorem et honorem tuum, ideo defendes causam meam ante judicem saeculorum. Allectus sum gratia et bonitate tua, oro ne frauder a spe et confidentia bona. Conforta animam meam in novissimis meis, et in carne ista me fac conspicere Salvatorem meum.

CI.

Domina exaudi orationem meam, et clamor meus ad te veniat. Non avertas sacrum aspectum tuum a me, neque abomineris me propter immunditiam meam. Ne derelinquas me in comitatu, et in concilio inimicorum meorum, et ne sinas me cadere in exprobrationem eorum pessimam. Qui confidunt in te, non timebunt colubrum tortuosum, et qui exaltant te praeconiis, evadent manus acherontis. Per virginalem conceptum tuum, da mihi in te confidentiam bonam, et per admirabilem partum tuum, laetifica animam meam.

CII.

Benedic anima mea matri Jesu Christi, et omnia praecordia mea glorificate nomen ejus. Ne obliviscaris beneficia ejus, neque gratias ejus, et consolationes illius. Gratia ejus peccata relaxantur, et misericordia illius aegritudines reparantur. Benedicite ei omnes virtutes coelorum, glorificate eam chori Apostolorum et Prophetarum. Benedicite ei mare et Insulae Gentium, Hymnum dicite ei coeli et habitationes eorum.

CIII.

Benedic anima mea virgini Mariae, honor enim et magnificentia ejus in perpetuum. Formositatem et pulchritudinem induisti, amicta es Domina fulgenti vestimento. De te procedit peccatorum medela, ac pacis disciplina, ac fervor caritatis. Imple nos servos tuos virtutibus sanctis, et ira Dei non appropinquet nobis. Jucunditatem aeternam da servitoribus tuis, et noli eos oblivisci in certamine mortis.

CIV.

Confitemini Dominae nostrae, et invocate nomen ejus, cantate ei gloriose enarrantes virtutes ejus. Laudate et exaltate virgines filiae Sion, quia desponsabit vobis regem Angelorum. Honorate Reginam plenam omni gratia, et contemplamini cum reverentia sanctissimum vultum suum. Salus sempiterna in manu tua est Domina, qui te digne honoraverint, suscipient illam. Clementia tua non deficiet a saeculis aeternis, et misericordia tua a generatione in generationem.

CV.

Confitemini Dominae nostrae, quoniam bona est, per cunctas tribus terrae enarrare misericordias ejus. Longe est impiis conversatio ejus, a mandatis altissimi non declinavit pes ejus. Fons irriguus gratiae, procedit de corde illius, et emanatio virginalis, castificans animas sanctas. Spes de gloria Paradisi in corde illius, qui devoto animo honoraverit illam. Miserere nostri fulgentissima Regina coeli, et praesta consolationem de gratia tua.

CVI.

Confitemini Domino, quoniam bonus, confitemini matri ejus, quoniam in saeculum misericordia ejus. Innocentiam et viam prudentiae, ostende nobis Domina, et viam intelligentiae indica servis tuis. Timor Dei illustrat intellectum, et amor tuus exhilarat eum. Beatus vir cujus obsequium est gratum tibi, ossa illius impinguabuntur adipe et pinguedine gratiarum. Eloquium tuum sustentat animam imbecillem, et labia tua esurientem animam refocillant.

CVII.

Paratum cor meum Domina, paratum cor meum laudes tuas psallere et decantare. Melior est caritas tua cunctis divitiis, et gratia tua super aurum et lapidem pretiosum. Beatitudo et justitia donantur a Domino, qui autem de peccato conversi fuerint ad te, poenitentiae remedium consequentur. Emissiones tuae gratia et pax, qui autem tibi placuerint, procul fient a perditione. Esto umbraculum protectionis in tentationibus nostris, expansio alarum tuarum defendet nos a devorante.

CVIII.

Domina laudem meam ne despexeris, in hoc dedicatum tibi Psalterium digneris acceptare. Respice voluntatem cordis mei, et affectionem meam fac tibi beneplacentem. Propera ad visitandum servos tuos, sub tegumento manus tuae illaesi conserventur. Illuminationem Spiritus sancti per te suscipiant, et refrigerium contra cupiditatis aestum. Medere contritis corde Domina, et refove eos unguento pietatis.

CIX.

Dixit Dominus Dominae meae, sede mater mea a dextris meis, Bonitas et Sanctitas placuerunt tibi, ideo regnabis mecum. Corona immortalitatis, in capite sancto tuo, cujus fulgor et claritas non exstinguetur. Miserere mei Domina mater luminis et splendoris, illumina nos Domina veritatis et virtutis. De thesauris infunde nobis sapientiam Dei, et intellectum prudentiae ac formam disciplinae.

CX.

Confitebor tibi Domina in toto animo meo, glorificabo te in tota mente mea. Opera gratiae tuae commemorabuntur, et testamentum misericordiae tuae ante thronum Dei. Per te missa est redemptio a Domino, populus poenitens habebit spem salutis. Intellectus bonus omnibus honorantibus te, et sors illorum inter Angelos pacis. Gloriosum et admirabile est nomen tuum, qui illud in corde retinent, non expavescent in puncto mortis.

CXI.

Beatus vir, qui timet Dominam, et beatum cor, quod diliget eam, jucundus homo, qui non satiatur laude tua, et a relatu virtutum tuarum non fatigatur. Exortum est in corde ejus lumen Dei, Spiritus illuminat intelligentiam ejus. Disperge Domina gratiam pauperibus tuis. In memoria aeterna fiant per te nomina nostra, ab auditu terribili non trepidet cor nostrum.

CXII.

Laudate pueri matrem Dei, glorificate senes nomen ejus. Benedicta sit Maria mater Christi, ipsa enim est via ad patriam salutis. Excelsus super Cherubin thronus ejus, et sedes ejus super cardines coeli. Super humiles vultus ejus, et super confidentes in ea aspectus illius. Misericordia ejus super omnem carnem, et eleemosyna illius usque ad extremum terrae.

CXIII.

In exitu animae meae de hoc mundo, occurre illi, et suscipe illam, consolare illam vultu tuo sancto, aspectus daemonis non conturbet eam. Esto illi scala ad regnum coelorum, et iter rectum ad Paradisum. Impetra ei a patre indulgentiam pacis, et sedem lucis inter servulos tuos. Sustine devotos ante tribunal Christi, suscipe causam eorum in manibus tuis.

CXIV.

Dilexi matrem Dei Domini mei, et lux miserationum ejus infulsit mihi. Circumdederunt me dolores mortis, et visitatio illius laetificavit me, dolorem et periculum incurri, et recreatus sum gratia illius. Nomen ejus et memoriale illius sit in medio cordis nostri, et non nocebit nobis ictus malignantis. Convertere anima mea in laudem ipsius, et invenies refrigerium in novissimis tuis.

CXV.

Credidi propter quod locutus sum, laudem et gloriam tuam Domina orbi terrae. Compatere animae meae, et dilige illam, et bene placitum tuum insinuare ei. Statue illi testamentum dilectionis et pacis tuae, et praebe illi jugem memoriam nominis tui. De benedictione ventris tui da mihi sustentationem, et de pinguedine gratiae tuae dulcora animam meam. Disrumpe vincula peccatorum meorum, et de virtutibus tuis exorna faciem animae meae.

CXVI.

Laudate Dominam nostram omnes gentes, glorificate eam omnes populi. Quoniam confirmata est super nos gratia et misericordia ejus, et virtus illius permanet in seculum. Qui digne coluerit illam justificabitur, qui autem neglexerit illam, morietur in peccatis suis. Labia Angelorum enarrabunt sapientiam ejus, et omnes cives Paradisi cantabunt ei laudem. Bono animo accedentes ad illam, non capientur ab Angelo devastante.

CXVII.

Confitemini Domino quoniam bonus, confitemini ejus matri, quoniam in seculum misericordia ejus. Amor illius expellit peccatum a corde, et gratia illius expiat conscientiam peccatorum. Via veniendi ad Christum, est appropinquare ad illam, qui autem fugerit eam, non inveniet viam pacis. Qui obduratus est in peccatis saepe invocet illam, et lux in suis tenebris orietur. Qui tristatur in corde suo, clamet ad illam, et dulcoranti stillicidio inebriabitur.

CXVIII.

Beati immaculati in via, qui matrem Domini imitantur. Beati imitatores humilitatis illius. Beati

participes caritatis. Beati perscrutatores virtutum illius. Beati conformes imagini cordis illius. Beati qui conceptum et partum illius venerantur. Beati qui devote ei famulantur. Beati qui in ea habent spem et confidentiam. Beati qui per illam suscipiunt felicitatem aeternam.

Retribue servo tuo Domina, vivifica me, et faciam voluntatem tuam. Incola ego sum in terra, nihil abscondas mihi de amore tuo. Concupivit anima mea laudes tuas desiderare omni tempore. Tu enim salus mea in Domino, quae me morti adjudicatum liberasti. Quid pro his retribuam tibi, nisi me totum, Domina suscipe me.

Legem pone mihi Domina voluntatis tuae sanctarum sanctissima, et exquiram eam semper. Deduc me in semitam miserationum tuarum mulierum pulcherrima, quia ipsam volui. Inclina animam meam ad supernorum amorem Domina, et non in impudicitiam. Ecce concupivi castimoniam tuam Domina a juventute mea, in misericordia tua confirma me. Et observabo viam testimoniorum tuorum in seculum, et scrutabor mandata filii tui, quae dilexi.

Memor esto verbi tui dominarum primiceria, in quo mihi spem dedisti. Haec in tempestatum fluctibus potenter tenuit me, quia eloquium tuum vivificavit me. Circumdederunt me viri mendaces, et congregata sunt super me flagella, et ecce manus tua eripuit me. Communicavi in bonis omnibus honorantibus te, et custodientibus obnixe mandata tua. Miserationibus tuis plena est omnis terra, ideo viam justificationum tuarum exquisivi.

Bonitatem fecisti cum servo tuo Domina, de quo laetantur Angeli Dei. Disciplinam morum tuorum, et aequitatem tuam doce me, quia verbis tuis prae cunctis credidi. Bonum mihi, quia onere tuo humiliasti me, ut sequar conversationem tuam. Qui amant servientes tibi, venerabuntur, qui autem abominatus fuerit eos, ruet in interitum. Veniant mihi semper guttae clementiae tuae desuper, et vivam, quia lex tua sancta meditatio mea est.

Defecit in semitis tuis anima mea Domina, et nisi miseratio tua magna esset, periissem utique in infirmitatibus meis. Defecerunt oculi mei in contemplatione tua, velut uter in pruina ad te visa est anima mea. Secundum bonitatem tuam vivificasti me, et non obliviscar sermones tuos, quia tibi adhaerere bonum est. Dispositione tua mundus perseverat, quem tu cum Deo fundasti ab initio. Tuus totus ego sum, Domina salvum me fac, quoniam desiderabiles erant laudes tuae in tempore peregrinationis meae.

Quomodo dilexi legem tuam Domina, quia testimonia tua in conspectu meo semper. Suavitatum tuarum affluentia cor meum alienavit a me et caro mea mirabiliter exsultavit in te. Quam dulcia peccatoribus eloquia tua Domina, super omnem melodiam refectio tua dulcis ori meo. Illuminatio gressibus meis verbum tuum, et lumen infallibile semitis meis. Quoties exasperaverunt in me peccatores inferni, quia a caritate tua declinare nolui, ego autem in te speravi Domina.

Iniquos odio habui, et viam tuam dilexi Domina. Adjuva me, et salvus ero Domina mundi, meditabor honorificentiam mandatorum tuorum. Fac me semper stare in timore tuo, et non tradas me virgo calumniantibus me. Vernaculus tuus sum ego minimus in domo tua. Custodi me Domina a negligentibus judicia justitiae tuae. Contemnis omnes discedentes a servitio tuo, quia injusta est conversatio eorum.

Mirabilia testimonia tua mater alma, et sermonibus tuis illuminatum est cor meum. Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis, filiae regum collaudent faciem tuam. Ardens verbum labiorum tuorum vehementer, qui ad te properat percipiet illud ut arundo agitatus sum in conspectu tuo, tene me Domina sub jugo tuo, ut non confundar. Servientes tibi plus aliis invadunt dracones inferni, sed tu Domina defende nos.

Clamavi in toto corde meo, ad te Domina, de necessitatibus meis clementer eripe me. Vocem gemitus mei exaudi Domina mea, doce me quid acceptum sit apud te omni tempore. Longe a nescientibus te salus, qui autem perstat in obsequio tuo procul fiet a perditione. Misericordia tua irrigat mundum universum, Domina in salutari tuo vivifica me. Initium eloquiorum tuorum veritatis in aeternum, et legem tuam immaculatam non sum oblitus.

Principes persecuti sunt me gratis et ab invocatione nominis tui trepidavit spiritus malignus. Pax multa observantibus amorem tuum mater Dei, et non est illis scandalum. Septenis horis cantavi tibi Domina laudes. Juxta eloquium tuum da mihi intellectum. Intret oratio mea in conspectu tuo, ut non derelinquam te Domina cunctis diebus vitae meae, quoniam omnes viae tuae misericordia et veritas. Concupiscam in aeternum te laudare Domina, cum docueris me justificationes tuas.

CXIX.

Ad beatam Mariam cum tribularer clamavi, et exaudivit me. Domina libera nos ab omni malo cunctis diebus vitae nostrae. Contere capita inimicorum nostrorum pede insuperabilis virtutis tuae Et exsultavit Spiritus tuus in Domino salutari tuo, sic veram digneris infundere laetitiam cordi nostro. Ad Dominum accede rogatura pro nobis, ut per te nostra peccata deleantur.

CXX.

Levavi oculos meos ad te, mater Christi, per quam venit solatium omni carni. Auxilium tuum, et gratiam tuam nobis impende in omni tribulatione nostra. Custodi nos Domina jugiter virgo Maria, ne peccatorum laqueo capiamur. Non dormitet neque dormiat pupilla oculi tui, ut tua semper custodia protegamur. Angelorum et hominum te laudat omnis lingua, et ante te omnia genua incurvantur.

CXXI.

Laetatus sum in te regina coeli, quia te duce in domum Domini ibimus. Jerusalem coelestis civitas, ad te Maria veniamus. Pacem et indulgentiam virgo nobis impetra, et palmam de hostibus ac triumphum.

Conforta et consolare cor nostrum tuae dulcedine pietatis. Hic Domina tuam in nobis funde clementiam, ut devote in Domino moriamur.

CXXII.

Ad te levavi oculos meos regina, quae regnas in coelis. Adjutorium nostrum in virtute sit nominis tui, per te omnia opera nostra dirigantur. Benedicta sis in coelo et in terra, in mari et omnibus abyssis. Benedicta foecunditas tua. Benedicta sit virginitas et mundicia tua. Benedictum sit corpus tuum sanctum. Benedicta sit anima tua sanctissima.

CXXIII.

Nisi quia Domina nostra erat in nobis, invenissent nos pericula multa. Esto virgo defensatrix nostra, et ante Deum advocata propitia. Ostende nobis Domina misericordiam tuam, et conforta nos in sancto servitio tuo. Benedicant te sancti Angeli in coelo. Benedicant te omnes homines super terram. Ne tradas bestiis animas confitentium tibi, nec ora te canentium obturentur.

CXXIV.

Qui confidunt in te mater Dei, non timebunt a facie inimici. Gaudete et exsultate omnes, qui diligitis eam, quia adjuvabit vos in die tribulationis nostrae. Reminiscere miserationum tuarum Domina, et releva peregrinationem incolatus nostri. Converte amabilem vultum tuum super nos, confunde et destrue omnes inimicos nostros. Benedicta sint omnia opera manuum tuarum Domina. Benedicta sint omnia sancta miracula tua.

CXXV.

In convertendo, faciem tuam serenissimam super nos, laetificabis nos virginea mater Dei. Benedicta sis o sacrarium Christi, prae cunctis mulieribus super terram. Benedictum sit gloriosum nomen tuum, quod os Domini mirabiliter nominavit. Non deficiat laus tua de labiis nostris, nec caritas tua de praecordiis nostris. Qui te diligunt benedicantur a Domino, et qui te volunt diligere non defraudentur a desiderio suo.

CXXVI.

Nisi Domina aedificaveris domum cordis nostri, non permanebit aedificium ejus. Aedifica nos gratia et virtute tua, ut maneamus firmi in perpetuum. Benedictum sit eloquium sanctum tuum et benedicta sint omnia verba oris tui. Benedicantur a Deo, qui te benedicunt, et in justorum numero computentur. Benedic Domina te benedicentes, et ne unquam avertas ab eis gloriosum vultum tuum.

CXXVII.

Beati omnes qui timent te Domina nostra, et beati omnes, qui sciunt facere beneplacitum tuum. Benedicti sunt pater et mater, qui te genuerunt, quorum memoria permanebit in seculum. Beatus est venter, qui te portavit, et beata ubera, quae te lactaverunt. Converte misericordiam tuam super nos, et deprecabilis esto super servos tuos. Intuere et respice opprobrium nostrum, aufer cunctas iniquitates nostras.

CXXVIII.

Saepe expugnaverunt me a juventute mea inimici mei, libera me Domina, et vindica me ab ipsis. Ne des illis potestatem in animam meam, custodi omnia interiora et exteriora mea. Obtine nobis veniam peccatorum, et per te Spiritus sancti gratia nobis detur. Fac nos digne et laudabiliter poenitere, ut beato fine ad Deum veniamus. Placatum tunc et serenissimum nobis ostende gloriosum fructum ventris tui.

CXXIX.

De profundis clamavi ad te Domina, Domina exaudi vocem meam. Fiant aures tuae intendentes in vocem laudis, et glorificationis tuae. Libera me de manu adversariorum meorum. Confunde et destrue ingenia et conatus contra me. Erue me in die mala, et in die mortis ne obliviscaris animae meae. Deduc me ad portum salutis, et inter justos scribatur nomen meum.

CXXX.

Domina non est exaltatum cor tuum, neque sublimati sunt oculi tui. Benedixit te Dominus in virtute sua, qui per te ad nihilum redegit inimicos nostros. Benedictus sit, qui tibi obumbravit, et sua gratia qui te foecundavit. Benedictus sit, qui te sanctificavit, et mundam de matris utero te produxit. Benedic nos Domina, et conforta nos in gratia tua, ut per te ante conspectum Domini praesentemur.

CXXXI.

Memento Domina David, et omnium invocantium nomen tuum. Da nobis in nomine tuo fiduciam, ut confundantur adversarii nostri. Consolare nos in terra peregrinationis nostrae, et releva paupertatem nostram. Da nobis panem lacrimarum virgo sancta, et dolorem peccatorum in terra incolatus nostri. Redde nobis propitium benedictum fructum ventris tui, ut Spiritus Sancti gratia repleamur.

CXXXII.

Ecce quam bonum et quam jucundum Maria diligere nomen tuum. Unguentum effusum et odor aromatum nomen tuum diligentibus ipsum. Quam magna multitudo dulcedinis tuae Domina, quam praeparasti diligentibus et sperantibus in te. Esto refugium pauperum in tribulatione, et baculus miserorum, Inveniant quaeso gratiam apud Deum, qui te in suis necessitatibus invocabunt.

CXXXIII.

Ecce nunc benedicite Dominam, omnes qui speratis in nomine sancto ejus. Gaudete gaudio magno qui exsultatis et glorificatis eam: quia satiabimini ab uberibus consolationis ejus. Ecce enim jucundante ubertate declinabit in vobis ad consolandum et laetificandum corda vestra. Benedicite illam omnes servi ejus, nomen ejus, et memoriale sit in desiderio animae vestrae. Benedicite illam omnes angeli et sancti Dei, laudate in secula mirabilia ejus.

CXXXIV.

Laudate nomen Domini, benedicite nomen matris

Christi. Mariae praecamina frequentate, et suscitabit vobis voluptates aeternas. In anima contrita veniamus ad illam, et non stimulabit nos cupiditas peccati. Qui cogitat de illa in tranquillitate mentis invenit dulcorem et requiem pacis. Respiremus ad illam in finitione nostra, et reserabit nobis atria triumphantium.

CXXXV.

Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam per Mariam datur misericordia ejus. Impetra nobis Domina amicitiam Jesu Christi, et custodi ne perdamus innocentiam nostram. Comprime hostem nostrum imperio tuo, ne feriat in nobis virtutem caritatis. Bona naturalia conserva in nobis, et bona gratiae per te multiplicentur. Illumina vias et semitas nostras, ut noscamus, quae placita sunt Deo.

CXXXVI.

Super flumina Babylonis fleverunt Hebraei, nos vero super iniquitates nostras lugeamus. Clamemus humiles ad puerperam virginem, offeramus ei planctus et suspiria nostra. Non invenietur propitiatio sine illa, nec salus sine fructu illius. Per illam peccata purgantur, et per fructum illius animae dealbantur. Per illam fit vera satisfactio de peccatis, per fructum illius sanitas animae condonatur.

CXXXVII.

Confitebor tibi Domina in toto corde meo, quia per te expertus sum clementiam Jesu Christi. Audi Domina verba mea, et preces meas et in conspectu Angelorum cantabo tibi laudes. In quacunque die invocavero, exaudi me, et multiplica virtutem in anima mea, confiteantur tibi omnes tribus et linguae, quia per te salus restituta est nobis. Ab omni perturbatione libera servos tuos, et fac eos vivere sub pace et protectione tua.

CXXXVIII.

Domina probasti me et cognovisti me, tu cognovisti ruinam et transgressionem meam. Copiosa facta est super me misericordia tua, et dilatata est super me clementia tua. Imperfectum meum aspexit oculus tuus, et palpebrae tuae noverunt vias meas. Effluentiam desiderii sancti habeamus a Spiritu Sancto et macula peccati non deturbet conscientiam nostram. Serenet corda nostra lux misericordiae tuae, et recreet nos tuae pacis dulcedo.

CXXXIX.

Eripe me Domina ab omni malo, et ab hoste inferni defende me, contra me tetendit arcum suum, et in fraude sua insidiatur mihi. Confringe vires ejus malignas, et obtunde potenter astutiam ejus. Converte iniquitatem ipsius in verticem illius, et in foveam quam fecit, corruat festinanter. Nos autem exsultemus in servitio tuo, et in tuis laudibus gloriemur.

CXL.

Domina clamavi ad te, exaudi me, intende orationi meae, et postulationi meae. Dirigatur obsecratio mea vel incensum coram facie tua, in tempore serotini sacrificii et matutini. Non declinet cor meum in verbis malignantibus, et nequitiae cogitatus subvertant sensum meum. Fac me assentire beneplacito cordis tui, et tuis actionibus conformari. Radio intelligentiae reverbera cor meum, et igniculo caritatis inflamma.

CXLI.

Voce mea ad Dominam clamavi, ipsam quam humiliter deprecatus sum. Effudi in conspectu ejus lacrimam meam, et dolorem meum sibi exposui. Insidiatur hostis calcaneo meo, extendit contra me suum rete. Adjuva me Domina ne corruam coram eo, fac ut conteratur sub pedibus meis. Educ de carne animam meam, ut confiteatur tibi et psallet Domino Deo forti in perpetuum.

CXLII.

Domina exaudi orationem meam, percipe tuis auribus supplicationem meam. Persecutus est malignus vitam meam, deposuit in terra conversationem meam. Denigravit me caligine sua, et anxiatus est nimis Spiritus meus. Ne avertas faciem tuam a me, ut non corruam cum descendentibus in lacum. Emitte lucem tuam, et gratiam tuam, et repara denuo vitam et conscientiam meam.

CXLIII.

Benedicta sis Domina, quae instruis servos tuos ad praelium, et eos roboras contra inimicum. Fulgure et corruscatione dissipa illum. Mitte jacula tua, ut confundas illum. Glorifica de alto manum tuam, ut cantent servi tui laudem et gloriam tuam. Eleva de terrenis affectionem nostram, de sempiternis deliciis refice viscera nostra. Concupiscentiam supernorum accende in cordibus nostris et de gaudiis Paradisi velis nos recreare.

CXLIV.

Exaltabo te mater filii Dei, et per singulos dies cantabo laudes tuas. Generatio et populi laudabunt opera tua, et misericordiam tuam Insulae expectabunt. Abundantiam dulcoris tui Angeli eructabunt, et de suavitate tua Sancti pronuntiabunt. Oculi nostri in te sperant Domina, mitte nobis cibum et escam delectantem. Laudationem tuam loquetur lingua mea, et benedicam te in seculum seculi.

CXLV.

Lauda anima mea Dominam, glorificabo eam quamdiu vixero. Nolite cessare a laudibus illius, et per singula momenta recogitate illam. Cum exierit Spiritus meus Domina sit tibi commendatus, et in terra ignota praesta illi ducatum. Non conturbent eum culpae prius commissae, nec inquietent ipsum cursus malignantis. Perduc eum ad portum salutarem, ut praestoletur secure adventum redemptoris.

CXLVI.

Laudate Dominam, quoniam bonus est psalmus, jucunda et decora sit illi nostra laudatio. Ipsa enim medetur contritis corde, et refovet eos unguento pietatis. Magna est virtus illius et gratia illius, et clementia ejus nullum habebit finem. Praecinite ei in jubilatione, et in confessione Psalmum canite illi.

Beneplacitum est ei super timentes Deum, et in eis qui sperant de misericordia ejus.

CXLVII.

Lauda Jerusalem Dominam, glorifica etiam illam o Sion. Ipsa enim construit muros tuos, et filios tuos benedicit. Gratia sua te impinguat, pacemque donat terminis tuis. Levemus corda nostra cum manibus ad illam, ut suam influentiam sentiamus. Glorificemus omnes misericordias ejus, et benedicamus omnes bonitates illius.

CXLVIII.

Laudate Dominam nostram de coelis, glorificate eam in excelsis. Laudate eam homines et jumenta, volucres et pisces maris. Laudate eam Sol et Luna, stellae et circuli Planetarum. Laudate eam Cherubin et Seraphin, throni, dominationes et potestates. Laudate eam omnes legiones Angelorum. Laudate eam omnes ordines spirituum supernorum.

CXLIX.

Cantate Dominae nostrae canticum novum, laus ejus in congregatione justorum. Laetentur coeli de gloria ejus, insulae maris et totus orbis. Aqua et ignis laudent eam, frigus et aestus, splendor et lumen. Exaltationes ejus in gutture justorum, et laudes ejus in coetu triumphantium. Civitas Dei jucundare in illa, et pro incolis tuis, frequenta illi carmen.

CL.

Laudate Dominam in sanctis ejus, laudate eam in virtutibus et miraculis ejus. Laudate eam coetus Apostolorum. Laudate eam chori Patriarcharum et Prophetarum. Laudate eam exercitus martyrum, laudate eam turmae Doctorum et confessorum. Laudate eam collegia virginum et continentium. Laudate eam ordines Anachoritarum et Monachorum. Laudate eam conventus omnium religiosorum. Laudate eam omnes animae civium supernorum: omnis spiritus laudet Dominam nostram.

SEQUUNTUR ALIQUOT CANTICA PROPHETARUM.

Confitebor tibi Domina, quoniam per te placatus est mihi Dominus, et consolata es me. Ecce Domina salvatrix mea fiducialiter agam in te, et non timebo. Quia fortitudo mea, et laus mea in Domino es tu, et facta es mihi in salutem. Hauriam aquas in gaudio de rivulo tuo, et semper invocabo nomen tuum. Notas facite in populis virtutes Dominae nostrae, quia excelsum est valde nomen ejus. Exsulta et lauda totum genus humanum, quia talem dedit tibi mediatricem Dominus Deus tuus.

Ego dixi circa dimidium dierum meorum, vadam ad Mariam, ut me Christo reconciliet. Quaesivi residuum annorum meorum in amaritudine animae meae. Generatio mea ablata est, quia pater et mater, et amici dereliquerunt me: Maria autem assumpsit me. Sperabo in illam mane, sero, meridie, quasi Leo contrivit omnia ossa peccatorum meorum. Et tu Domina eruisti animam meam ut non periret, et de manu canis unicam meam. Domina salvum me fac, et laudem tuam cantabo cunctis diebus vitae meae, o pia mater Domini mei.

Exsultavit cor meum in Domino, et exsultatum est cor meum in Domina mea. Quia fecit mihi magna, qui potens est, per Mariam matrem ejus. Non est sancta ut est Domina nostra, quae sola supergressa est universas. Recedant ergo vetera de ore vestro, et linguis loquamur novis. Exsulta et lauda Mariam Sion et Jerusalem, quia maxima in dominabus Israel. Ipsa pauperem facit et ditat, humiliat et sublimat: Altior coelo, terra latior, stellis purior est haec Domina nostra.

Cantemus Dominae nostrae gloriosae virgini Mariae, in Hymnis et confessionibus benedicamus eam, Domina nostra omnipotens, post Deum nomen ejus, currus Pharaonis et exercitum ejus projecit in mare. Dextera tua Domina, magnificata est in fortitudine, quia in multitudine misericordiae tuae, stravisti adversarios meos. De ore leonis liberasti me Domina, et tanquam infantem genitum mater suscepisti me. O Domina carissima mea, velut pullum gallinae tege me mirabili possessione tua. Tuus totus ego sum, et omnia mea tua sunt, virgo super omnes benedicta. Ponam te sicut signaculum super cor meum, quia fortis est ut mors dilectio tua.

Domina audivi auditionem tuam, et obstupui, consideravi opera tua et expavi. Domina mea opus tuum circa medium annorum vivificasti illud. Confitebor tibi Domina, quia abscondisti haec a sapientibus, et revelasti ea parvulis. Operuit coelos gloria tua, et misericordiae tuae plena est terra. Egressa es virgo in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo. O benedicta, in manibus tuis reposita est salus nostra, recordare pia paupertatis nostrae. Quem vis ipse salvus erit, a quo avertis vultum tuum, vadit in interitum.

Audite coeli quae loquar de Maria, audiat terra verba oris mei. Magnificate ipsam semper mecum, et exaltate nomen ejus in seculum seculi. Generatio prava atque perversa, agnosce Dominam nostram salvatricem tuam. Nunquid ipsa non est mater tua, quae possedit et in fide generavit te? Si hanc dimittis, non es amicus summi Caesaris, quia ipse sine ea non salvabit te. Utinam saperes et intelligeres, ac novissima provideres. Quemadmodum infans sine nutrice non potest vivere, ita nec sine Domina nostra posset habere salutem. Sitiat ergo anima tua ad ipsam, tene eam, nec dimitte, donec benedixerit te. Repleatur os tuum laude ejus, decanta tota die magnitudinem ejus.

Benedicite omnia opera Domini Dominae gloriosae, laudate et superexaltate eam in secula. Benedicite Angeli Dominae vestrae, benedicite coeli Domi-

nae nostrae. Benedicat omnis creatura Dominam nostram, quam Rex voluit sic benedici. Benedicta sis o summi Regis filia, quae odore praeis cuncta lilia. Benedicta sis corona dominarum omnium, benedicta sis gloria Jerusalem. Odor tuus sicut agri pleni, cui benedixit Dominus. Qui in benedicentes te redundabit, irrigans omnia intima eorum. Qui benedixerit te o virgo beata, sit ille jugiter benedictus. Qui maledixit tibi rosa candidissima, sit ille maledictus. Non recedat de domo servorum tuorum vini et olei abundantia. In nomine tuo omne genu flectatur, coelestium, terrestrium et infernorum. Benedicamus Deum qui te creavit, Benedictus uterque parens, qui te generavit. Benedicta sis Domina in coelo et in terra, laudabilis et gloriosa, et superexaltata in secula: Amen.

Benedicta sis Domina et mater Dei mei Israel qui per te visitavit et fecit redemptionem plebis suae. Et erexit unicornu salutaris castitatis tuae in domo David pueri sui, sicut locutus est per os Esaiae, et aliorum sanctorum Prophetarum ejus. Salutem ex inimicis praesta, virginum virgo, et de manu omnium, qui nos oderunt, pacem nobis tribue. Et fac misericordiam pro parentibus et nobis, ut memor sis testamenti omnipotentis Dei, quod juravit ad patres nostros, Abraham et semini ejus in secula. Sic sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, quiete serviamus illi. In sanctitate et justitia coram te omnibus diebus nostris. Et tu Maria prophetissa Dei vocaberis, quoniam nosti, quod respexit humilitatem ancillae suae. Per quam dedit scientiam salutis plebi ejus in remissionem peccatorum eorum. Per viscera multitudinis misericordiae tuae visita nos stella matutina oriens ex alto. Illumina tenebras sedentium in umbra mortis, et eas luce dilectissimi filii tui digneris instellare. Miserere, misericordiae mater, nobis miseris peccatoribus, qui retro acta peccata poenitere negligimus, et multa quotidie poenitenda committimus.

Quicunque vult salvus esse, ante omnia opus est ut teneat de Maria firmam fidem. Quam nisi quisque integram inviolatamque servaverit, absque dubio in aeternum peribit. Quoniam ipsa sola virgo manens peperit, sola cunctas haereses interemit. Confundatur et erubescat Hebraeus, qui dicit Christum ex Joseph esse natum. Confundatur Manichaeus, qui Christum fictum dicit habere corpus. Palleat omnis, qui hoc ipso aliunde, non de Maria dicit assumpsisse. Idem namque filius, qui est patris in divinis unigenitus, est et verus unigenitus Mariae filius: in coelis sine matre, in terra sine patre. Nam sicut anima rationalis, et caro propter unionem, de homine vere nascitur, ita Deus et homo Christus, de Maria vere generatur, induens carnem de carne virginis, quia sic humanum genus redimi congruebat. Qui secundum divinitatem aequalis patri, secundum humanitatem vero minor patre. Conceptus est in utero Mariae virginis, Angelo annuntiante de Spiritu Sancto: non tamen Spiritus Sanctus pater ejus est. Genitus in mundum sine poena carnis virginis Matris: quia sine carnis delectatione conceptus. Quem lactavit mater ubere de coelo pleno, quam circumstabant Angeli obstetricum vice, nuntiantes pastoribus gaudium magnum. Hic a Magis muneribus adoratus, ab Herode in Aegyptum fugatus, a Johanne in Jordane baptizatus, traditus, captus, flagellatus, crucifixus, mortuus et sepultus, cum gloria resurrexit, ad coelos ascendit, Spiritum Sanctum in discipulos et in matrem misit, quam demum in coelum ipse assumpsit, et sedet ad dexteram filii, non cessans pro nobis filium exorare. Haec est fides de Maria matre virgine, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit, etc.

Te matrem Dei laudamus, te Mariam virginem confitemur. Te aeterni patris sponsam omnis terra veneratur. Tibi omnes Angeli et Archangeli, tibi throni, potestates et principatus, fideliter serviunt. Tibi omnes virtutes coeli coelorum et universae dominationes obediunt. Tibi omnes chori, tibi Cherubin et Seraphin, exsultanter assistunt. Tibi omnis Angelica creatura, incessabili voce proclamat: Sancta, Sancta, Sancta Maria Dei genitrix, mater et virgo. Pleni sunt coeli et terra, et mare, majestatis gloriae fructus ventris tui. Te gloriosus Apostolorum chorus, sui creatoris matrem collaudat. Te beatorum Martyrum coetus candidatus genitricem glorificat. Te gloriosus confessorum exercitus, Trinitatis templum appellat. Te sacrarum virginum chorea amabilis, virginitatis et humilitatis exemplum praedicat. Te tota coelestis curia, coelorum Reginam honorat. Te per universum orbem, Ecclesia sancta invocando celebrat. Matrem divinae majestatis. Te venerandam te veram Regis coelestis puerperam. Sanctam quoque dulcem ac piam. Tu Angelorum Domina, tu Paradisi janua. Tu scala regni coelestis et gloriae, tu thalamus, et tu arca pietatis et gratiae. Tu vena misericordiae. Tu sponsa et mater Regis aeterni. Tu templum et sacrarium Spiritus Sancti, totius Trinitatis beatissimae nobile triclinium. Tu mediatrix Dei et hominum, amatrix mortalium, reparatrix coelestium illuminatrix fidelium. Tu agonisatrix pugnantium, advocata pauperum, miseratrix et refugium peccatorum. Tu erogatrix munerum, superatrix et terror Daemonum superborum. Tu mundi Domina, coeli Regina, post Deum sola spes nostra. Tu salus te invocantium, portus naufragantium, miserorum solatium, pereuntium refugium. Tu mater omnium beatorum, gaudium plenum post Deum, omnium supernorum civium solatium. Tu promotrix justorum, congregatrix errantium, promissio Patriarcharum. Tu veritas Prophetarum, praeconium et doctrix Apostolorum. Magistra Evangelistarum. Tu fortitudo martyrum, exemplar confessorum, honor et festivitas virginum. Tu ad liberandum exsulem hominem, filium Dei suscepisti in uterum. Per te expugnato hoste antiquo sunt aperta fidelibus regna coelorum. Tu cum filio sedes in gloria patris. Tu ipsum pro nobis roga virgo Maria, quem nos ad ju-

dicandum credimus esse venturum. Te ergo poscimus nobis tuis famulis subveni, qui pretioso sanguine filii tui redempti sumus. Aeterna fac pia virgo, cum Sanctis tuis nos gloria munerari. Salvum fac populum tuum Domina, et ut simus participes haereditatis filii tui. Et rege nos et custodi nos in aeternum. Per singulos dies o pia te salutamus. Et laudare te cupimus usque in aeternum mente et voce. Dignare dulcis Maria, nunc et semper sine delicto nos conservare. Miserere pia nobis miserere nobis. Fiat misericordia tua magna nobiscum, quia in te virgo Maria confidimus. In te Maria speramus, nos defendas in aeternum. Te decet laus, te decet imperium, tibi virtus et gloria, in secula seculorum, Amen.

Magnificat anima mea Dominam Mariam. A solis ortu usque ad occasum, laudabile nomen Mariae. Renuit consolari anima mea, memor fui Mariae, et delectata et exercitata sum, et defecit spiritus meus. Ideo dilexi Mariam, super aurum et topazion. Accedite ad Mariam, et illuminamini, et facies vestrae non confundantur, etc.

Nunc dimittis ancillam Mariae Domine in pace, quia viderunt oculi mei salutare Mariae, quod parasti ante faciem omnium populorum. Lumen ad revelationem Gentium, et gloriam plebis tuae Israel, etc.

INCIPIT LITANIA MARIAE.

Kyrie eleyson. Christe eleyson. Christe audi nos.

Pater de coelis, Mariae gloriosus conditor, Miserere nobis.

Fili redemptor mundi Deus, Mariae foecundator, Miserere nobis.

Spiritus Sancte Deus, mirabilis obumbrator, Miserere nobis.

Sancta Trinitas, unus Deus, quae Mariam glorificas, Miserere nobis.

Sancta Maria { Ora pro nobis.

Quae totum orbem illuminas,
Quae tuos servientes exaltas,
Quae pro peccatoribus supplicas,
Illuminatrix cordium,
Fons misericordiae,
Flumen sapientiae,
Splendor sanctae Ecclesiae,
Ab Angelo salutata,
Per Spiritum Sanctum obumbrata,
In coelis glorificata,
Rosa veris gratiosa,
Vitis frondens generosa,
Virgo dulcis et speciosa,
A Deo patre sponsa electa,
Dei verbo mater praeelecta,
A Spiritu Sancto virgo protecta,
Quae Deum in utero concepisti,
Quae Dominum in tuo utero humanasti,

Sancta Maria { Ora pro nobis.

Quae Dominum et hominem peperisti,
Virgo virginum signifera,
Virga Jesse Christifera,
Arbor vitae fructifera,
Foeminarum pulcherrima,
Humilium humillima,
Sacrarum sanctissima,
Super omnes diligentius amanda,
Super omnes reverentius celebranda,
Super omnes excellentius magnificanda,
Mater conditoris,
Mater redemptoris,
Mater salvatoris,
Mater mundo desiderabilis,
Mater inferis terribilis,
Mater terribilis.
Virgo plena gratia.
Virgo plena clementia,
Pia fundens solatia,
Flos et decor virginalis,
Fluvius sapientialis,
Splendor et lux Orientalis,
Virtutum coeli Regina,
Domus Dei cypressina,
Fenestra coeli cristallina,
Perpetuae lucis aurora,
Virgo pulchra et decora,
Melodia dulcis et sonora,
Delitiarum Dei dapifera,
Coelestis curiae pincerna,
Placidum deitatis umbraculum.
Paradisi porta pervia,
Purissimum coelestis gratiae vasculum,
Dignum Christi coenaculum,
Virgo virginum, nova exsultatio,
Mulierum prima benedictio,
Miserorum pia consolatio,
Vera salus et beatitudo,
Charitatis magnitudo,
Pietatis latitudo,
Mater orphanorum,
Mammilla parvulorum,
Consolatio afflictorum,
Nobilis Regina coelorum,
Cui Angeli obediunt et obsequuntur,
Cui Sancti et Sanctae congaudent et congratulantur,
Quam omnia laudant et venerantur,

Propitia esto, parce nobis Domina.

Propitia esto, Libera nos Domina.

Ab omni malo, Ab omni mala tentatione, Ab ira Dei et indignatione, A periclitatione et desperatione.	Libera nos Domina.
A superbia praecipitante, A luxuria deturbante, Ab avaritia devastante, A peccato irae, et invidia cruciante, A peccato gulae et gastrimargiae commaculante, Ab incursu hostis malignantis, Per dulcorem et gaudium de Christi incarnatione. Per dolorem et angustiam ipsius passionis, Per gaudium et laetitiam de ejus ascensione, Per gaudium et laetitiam de tua coronatione, In mortis hora devastante, In judicis stricto examine, Ab inferni horribili cruciamine.	Libera nos Domina.
Peccatores, Ut sanctam Ecclesiam piissima conservare digneris, Ut justis gloriam, peccatoribus gratiam impetrare digneris, Ut navigantibus portum, peregrinantibus reditum, infirmantibus sanitatem, tribulatis consolationem, captivis liberationem, impetrare digneris, Ut famulos et famulas tuas, tibi devote servientes, consolari digneris, Ut cunctum populum Christianum, filii tui pretioso sanguine redemptum, conservare digneris. Ut cunctis fidelibus defunctis aeternam requiem impetrare digneris. Ut nos exaudire digneris, Mater Dei, Filia Dei, Sponsa Dei, Mater carissima, Domina nostra miserere, et dona nobis perpetuam pacem.	Te rogamus audi nos.

Kyrie eleyson. Christe eleyson. Kyrie eleyson. Pater noster, etc. Et ne nos inducas, etc. Sed libera, etc.

Ego dixi, Domina miserere mei, Sana animam meam, quia peccavi coram facie tua. Converte misericordiam tuam super nos, et deprecabilis esto super servos tuos. Ostende nobis potentiam tuam contra inimicos nostros, ut sanctificeris in nationibus procul. Miserere servorum tuorum, super quos invocatum est nomen tuum, et ne sinas angustiari eos in tentationibus suis. Ne projicias nos in tempore mortis nostrae, et succurre animae meae, cum deseruerit corpus suum. Educ de carcere animam meam, ut confiteatur tibi, et psallat Domino meo forti in perpetuum. Esto nobis Domina turris fortitudinis, et petra durissima conterens inimicum. Adjuva me Domina, ne corruam coram eo, fac, ut conteratur sub pedibus meis. Exaudi orationem meam Domina, et deprecationem meam, ut contabescant adversarii mei. Domina exaudi orationem meam, et clamorem etc.

COLLECTA.

Omnipotens, sempiterne Deus, qui pro nobis de castissima virgine nasci dignatus es, fac nos, quaesumus, tibi casto corpore servire et humili mente placere. Oramus et te piissima virgo regina mundi et Angelorum, ut eis, quos purgatorius examinat ignis, impetres refrigerium, peccatoribus indulgentiam, justis in bono perseverantiam, et nos fragiles ab instantibus defende periculis, per eundem Christum Dominum nostrum, Amen.

Haec ex impresso publico exemplari descripta sunt, et existimassem sane Pontificios, in tanta verbi Dei luce, quae his temporibus, oculis ipsorum, ipsis invitis saepius se ingerit, nec velle, nec audere, tam crassam idolomaniam excusare, multo minus defendere. Sed ecce anno superiori editur, a Martino Isengrinio fabula, quam ex Angelis Satanae quidam in obsessa puellula, exorcista Canisio, saltavit, ubi cum alia argumenta desint, ab autoritate, ex ipsius scilicet Diaboli testimonio, invocatio Sanctorum probatur et confirmatur. Narrat enim obsessam quandam puellam, ex peculiari quadam Mariae revelatione, adductam esse ad capellam beatae virginis in antiqua Oetingen, cumque Canisio praeside Litania cantaretur, et invocaretur misericordia, auxilium et liberatio Dei patris, Filii, et Spiritus Sancti, Diabolum nihil fuisse motum, cum vero Lauretana Litania de beata Maria (quae ejusdem argumenti et sententiae est, sicut ea, quam ex Psalterio Mariae jam descripsimus) inchoaretur, tunc demum Satanam coepisse in obsessa turbari, clamare et furere. Mox vero Canisium, ligneam antiquam et cariosam Mariae imaginem arreptam, imposuisse capiti puellae obsessae, tum vero Diabolum coepisse exclamare: Ach mulier, quid me calcas et caput meum conteris? Et quis jam dubitet, ipso scilicet Diabolo teste, Genes. 3. legendum esse, non ipsum semen, sed mulierem contrivisse caput Satanae et adhuc conculcare? Sequitur autem in Isengrini narratione, quod Diabolo, cum ipsi a puella obsessa exeundum esset, quasi satisfactionum loco impositum fuerit, ut ipse per obsessam, barbottaret aliquot patres nostros, Aveque Marias, tanquam rosarium Mariae, et diabolum, quasi invitus et coactus illud faceret, cum gemitu et indignatione praefatum: En vos Johannes non vult invocare Sanctos, cum tamen nos diaboli inviti hoc cogamur facere. Cum vero expansis manibus et flexis genibus, orationem dominicam diabolus supplex et devotus perorasset, ac jam in salutatione Angelica

eo pervenisset (Ave Maria gratia plena) scribit sonora ac devota voce ipsum diabolum intertexuisse hanc apostillam, O Maria gratia et misericordia tua, sit super omnes illos, qui hanc tuam capellam visitant, Ach ora pro omnibus illis. Atque ita diabolum, relicto post se (sicut solet) foetore, exiisse. Haec possent ad Alanum, tanquam nova confirmatio Psalterii Mariae addi, nec injuria, ut ad Sixtum et Innocentium, tertius hic testis adjungeretur, ipse scilicet diabolus.

Atque hinc manifestum est, Pontificios quicquid vel simulent vel dissimulent, omnino tamen velle ipsos nervos veteris idolomaniae in invocatione Sanctorum, retinere et in theatrum reducere.

Possent autem multo plura exempla superstitiosarum precularum adduci, sed nunc tantum ex iis, quae publica autoritate in communi Pontificiae Ecclesiae praxi, usitata fuerunt et adhuc sunt, exempla proferre volui. Inde enim jam status, ad quem refutationes dirigendae sunt, recte constitui poterit.

Postremo addam hoc loco sequentiam (ut barbare vocant) in concilio Constantiensi decantatam, in honorem atque invocationem Mariae, ut eo minus tergiversari nunc possint Pontificii, quid invocationibus suis, Sanctis tribuerint. Quod enim vetus Ecclesia Spiritui Sancto pie tribuit: Veni sancte Spiritus, et emitte coelitus, lucis tuae radium; Hoc Constantiense Concilium eodem genere carminis, et eadem melodia, publica invocatione a Maria petit.

Veni mater gratiae
Fons misericordiae
Miseris remedium.
Veni lux Ecclesiae
Tristibus laetitiae
Nunc infunde radium.
Te reginam colimus
Tibi laudes canimus
Ex affectu cordium.
Quae es in angustiis
Et in rebus dubiis
Salus et solatium
O stella perfulgida
Tu dira certamina
Maris hujus reprime.
Simonis navicula
Filii tunicula
Ne scindantur prohibe.
Portus navigantium
Preces supplicantium
Filiorum suscipe.
Consolare flebiles
Juva pusillanimes
Et errantes corrige.
Quae Deum hominibus
Et ima coelestibus
Jungis o puerpera.
Haereses interime
Schismataque reprime
Firma pacis foedera. Amen.

[SECTIO III.]

DEMONSTRATIO, QUOD INVOCATIO SANCTORUM NON SIT IN VERBO DEI TRADITA, QUODQUE DOCTRINAE DE VERA INVOCATIONE IN SCRIPTURA DIVINITUS PATEFACTAE, NON SIT CONSENTANEA, SED EI REPUGNET.

1. Testimonia et fundamenta Scripturae, quae invocationem illam Sanctorum, qui ex hac vita discesserunt, sicut eam hactenus ex Pontificiorum libris descripsimus, improbant et rejiciunt, non sunt obscura, sed manifestam et firmam praebent refutationem, si modo capita, in quibus Pontificiorum invocatio consistit, observentur. Ex illis autem, quae in praecedenti capite prolixe ipsis Pontificiorum verbis descripsimus, haec capita luculenter colliguntur.

Capita praecipua de Papistica invocatione Sanctorum.

Primum. I. Sanctos, qui ex hac vita discesserunt, in necessitatibus esse invocandos, orationem ad illos esse dirigendam, et quidem suo modo adorandos esse, sicut Romanus Catechismus inquit.

Secundum. II. Quia propter peccata indigni sumus exauditione, beatos in coelo, suis intercessionibus esse nostros advocatos et patronos, qui causam nostram apud Deum agant, idque ideo, quia Christus ut judex et justus, sit durior et rigidior, ad quem mediatorem, aliis nobis opus sit mediatoribus. Sanctos igitur ut magis mites, propitios et misericordes nobis propositos esse, ut ad eorum patrocinia confugiamus, qui nostris calamitatibus, quas et ipsi in carne experti sunt, magis afficiantur, atque ideo ad suffragandum promptiores sint, quam Christus.

Tertium. III. Quia nos meritis idoneis et sufficientibus destituimur, ideo Sanctos invocari, ut merita sua, quae supererogarunt, nobis applicent, et accommodent, ac ea interponant inter justitiam Dei, et nostram indignitatem, ut ita digni efficiamur promissionibus Dei.

Quartum. IV. Docent omnia beneficia, quibus indigemus, beatis in coelo a Deo collata esse, ut ipsi implorati dent, largiantur et distribuant nobis ea, quae ad gratiam in hac vita, et ad gloriam in futura vita pertinent, quaeque ad externa seu temporalia beneficia pertinent.

Quintum. V. Diserte Sanctos invocant, ut donatores et largitores beneficiorum et spiritualium, et corporalium, cum hujus, tum futurae vitae. Item, ut auxiliatores, praeservatores, custodes et liberatores in periculis et malis, tam spiritualibus quam corporalibus. Imo sancti in invocationibus vocantur refugium, praesidium, tutela, vita et salus nostra, etc.

Sextum. VI. Docentur homines, in necessitatibus ad Sanctorum gratiam, misericordiam, opem, auxilium et praesidium confugere, atque consolationem, spem et fiduciam in Sanctos collocare.

Septimum. VII. Sentiunt beatos in coelo singulorum particularia vota, et quidem tacitas cogitationes mentium

videre, cognoscere, intelligere, et audire, imo adesse et assistere singulis precantibus.

VIII. Singulis Sanctis certae et peculiares procurationes commissae finguntur, sicut in praecedentibus ostendimus.

2. Hos esse nervos et substantiam invocationis Sanctorum per se notorium est atque ex authenticis monumentis, et quidem ex publica praxi Ecclesiae Pontificiae, quasi ad oculum jam demonstravimus. Nec difficile est, de ea juxta normam et regulam Scripturae judicare, modo semper in memoriam sibi revocet Lector, quid in controversia positum sit, quando de invocatione Sanctorum disputatur. Judico autem explicationem planiorem et expeditiorem reddi, si adhibeatur haec distributio, ut ostendatur. Primo, quod invocatio Sanctorum non sit verbo Dei tradita. Secundo, quod non sit consentanea doctrinae de vera invocatione in Scriptura patefactae, sed ab ea recedat. Tertio, quod cum verbo Dei in Scriptura revelato pugnet.

3. Quod ad primum attinet, extra controversiam certum et manifestum est, invocationem Sanctorum non esse in Scriptura Canonica, vel Veteris vel Novi Testamenti, expresse traditam, id quod Eccius in suo Enchiridio diserte fatetur. Coguntur etiam Jesuitae hoc concedere, licet fidem suam implicitam libenter eo usque extenderent, ut Laici necesse haberent credere, Scripturam etiam ea, quae prorsus non habet, docere. Sed res manifesta est, sicut per enumerationem ostendi potest. Nulla enim in tota sacra Scriptura sententia exstat, quae doceat invocationem Sanctorum. Nullum exstat mandatum, quod praecipiat invocare Sanctos, qui ex hac vita discesserunt. Nulla exstat promissio, quod talis invocatio Deo sit grata, et efficax, hoc est, quod exaudiatur, et impetret gratiam et auxilium. Nullum exstat in Scriptura exemplum, a piis invocatos fuisse Sanctos, qui ex hac vita discesserunt. Nulla exstat comminatio in scriptura, nullum exemplum poenae contra illos, qui Sanctos non invocant. Atque ideo invocationem Sanctorum praecipui etiam inter Pontificios, inter ea numerant, quae sine Scriptura et extra Scripturam recepta sunt. Ideo etiam Tridentinum Decretum non scripturam allegat, sed tantum inveteratum usum, consensionem Patrum, et Conciliorum Decreta, de quibus postea quaedam dicemus.

4. Non leve autem, sed maximi momenti argumentum hoc est. Nullum enim dogma in Ecclesia vel proponendum, vel recipiendum est, de quo nulla in Scriptura Canonica exstent certa firma et perspicua testimonia, sicut in prima parte, multis argumentis hoc monstravimus. In primis vero in hoc loco de oratione seu invocatione hoc valet. Christus enim de Samaritanis loquens, Johannis quarto, verae et falsae invocationis, ex illo principio (veri adoratores adorabunt patrem in Spiritu et veritate) hoc ponit discrimen: Vos adoratis, quod nescitis. Nos adoramus, quod scimus. Quia scilicet veri Judaei habebant verbum Dei, de sua invocatione. Samaritanorum vero invocatio, licet bona intentione fiebat, et inveterata longi temporis praescriptione nitebatur, (Allegant enim veteres Patres, Johannis quarto, sicut et Tridentinum Decretum facit) verbi Dei tamen testimonio destituebatur, atque ideo a Christo rejicitur. Et Deuteronomii decimo septimo, Idololatria in adoratione seu invocatione hac nota describitur, quod sine mandato Dei fiat. Inquit enim, adorant Deos alienos, Solem, Lunam, et omnem militiam coeli, quae non praecepi. Ita Matthaei sexto, Ethnicorum et Pharisaeorum vanis, et Deo non placentibus orationibus opponitur illa forma, quae a filio Dei praescribitur. De cultibus enim, qui sine verbo Dei suscipiuntur, Deus ipse pronuntiat: Quis requisivit haec de manibus vestris? Jesaiae primo. Item, Frustra colunt me, Matth. 15. Praeterea ipsa Scriptura, ex loco de fide, praebet et format tale argumentum, quod nulla ratione vel labefactari vel eludi potest. Nec in genere tantum: ut quando dicit, Sine fide impossibile est placere Deo. Item, Quicquid non est ex fide, peccatum est: Sed de oratione seu invocatione nominatim dicit Jacobi primo. Postulet in fide: qui enim haesitat, non existimet, se quicquam accepturum a Domino. Marci undecimo, Quaecunque orantes petitis, Credite, quia accipietis, et evenient vobis, Matthaei vigesimo primo, Omnia quaecunque petieritis in oratione credentes, accipietis.

5. Certissimum autem est, veram fidem non ex privatis somniis aut cogitationibus, nec ex hominum traditionibus, sed ex solo verbo Dei concipi, et eo niti, sicut Paulus Romanorum capite decimo, ubi de vera et salutari invocatione loquitur, expresse ponit hanc regulam: Fides ex auditu, auditus per verbum Dei. Certissima igitur et firmissima consequentia est, illam solam veram, et Deo placentem esse invocationem, quae fit ex praescripto, et secundum praescriptum verbum Dei. Alias vero invocationes, quae non habent testimonium, mandatum et promissionem in verbo Dei, vanas, irritas et falsas esse, quia sine fide fiunt. Quomodo enim mens certo et recte potest statuere, talem invocationem Deo placere, acceptam esse et exaudiri, cum nullam habeat promissionem? Et fiducia sine verbo et promissione Dei, non tantum vana est, sed est peccatum contra primum praeceptum. Quid igitur de invocatione Sanctorum, vel propter hanc solam rationem, quia in scriptura non est tradita, sentiendum sit, ex brevi hac commonefactione manifestum est.

6. Secundo manifestum est, invocationem Sanctorum discedere ab ea doctrina, quae de vera invocatione, in sacra Scriptura tradita, et divinitus mandata est. Est vero et hujus argumenti vis maxima. Cum enim omnes Gentes suas habeant invocationes (sicut Plinius dicit, Tunc votorum locum esse, quando spei nullus est) quae ideo vanae et falsae sunt, quia sine verbo Dei, ratio doctrinam rectae invocationis naturaliter ignorat, ingens certe et inenarrabile beneficium Dei est, quod in verbo suo patefecit, quomodo velit invocari, et quae invocatio accepta et efficax sit. Ab illa vero patefactione discedere, et

alios modos invocationis, praeter et extra verbum Dei comminisci, quale peccatum sit, a piis facile judicari potest. Sola siquidem vera Christi Ecclesia, prae omnibus aliarum Gentium religionibus, hoc proprium et peculiare habet beneficium, quod Deum recte invocare novit, eo scilicet modo, qui in verbo Dei patefactus et monstratus est. Est quidem invocatio, sicut dictum est, etiam apud Ethnicos, sed vera Ecclesia invocationem suam ab Ethnica, Turcica, Judaica sejungit his notis, quod Deum invocat, sicut essentiam et voluntatem suam in verbo patefecit, et eo modo invocat qui in verbo praescriptus et mandatus est. Inde vera invocatio ponitur tanquam nota Ecclesiae Dei, in qua sunt sanctificati in Christo, et vocati Sancti, cum omnibus, qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, primae Corinthiorum primo.

Sola Ecclesia Deum recte invocare potest.

De aliis vero religionibus, etsi dicunt se invocare unum Deum, conditorem coeli et terrae, tamen quia non juxta verbum Dei invocant, scriptura pronuntiat, Psalmo septuagesimo nono, Jeremiae decimo, Effunde iram tuam in Gentes, quae te non noverunt, et in regna, quae nomen tuum non invocaverunt. Cum igitur sapientia sit Ecclesiae propria, quod ex verbo et secundum verbum novit Deum recte invocare, cumque gloria Dei propriissima sit invocatio, et nulla major virtus, nulla etiam efficacior consolatio sit, quam vera invocatio: Constantissime retinendus est ille modus invocationis, qui in scriptura divinitus monstratus et mandatus est, nec ulla ratione ab eo discedendum, utque invocatio illa pura et sincera retineatur, non sunt miscendi alii modi, qui nullo mandato, aut exemplo probato, in scripturis confirmati sunt.

Invocationes reliquorum hominum extra Ecclesiam.

7. Est autem doctrina invocationis, sicut in verbo Dei tradita est, plana et perspicua: Quomodo scilicet sit orandum, quid sit petendum, et quod in oratione adorandus aut compellandus, et in necessitatibus, ut exaudiamur, recipiamur, juvemur, custodiamur, liberemur et salvemur, invocandus sit solus verus Deus, Pater, Filius et Spiritus Sanctus, idque in nomine Christi Mediatoris. Haec invocatio vera est, habet enim verbum et mandatum Dei, habet etiam exempla in Scripturis probata. Nec incerta est haec invocatio. Habet enim testimonia Scripturae, quod Deo placeat et efficax sit, et habet promissiones, quae jubent sic invocantes firma fide statuere, quod certo recipiantur et exaudiantur. Deus enim, quem invocamus, orationes nostras audit, quia corda scrutatur, Romanorum octavo. Potest juvare, quia omnipotens est, et vult juvare, quia clemens est, et verax, qui jussit se invocari, et promisit se ita invocantibus auxilium, Psalmo quinquagesimo. Cumque indigni simus, qui a Deo exaudiamur et juvemur, proponit nobis Scriptura Christum Mediatorem, ut in ejus nomine, hoc est, propter intercessionem et merita ipsius, petamus nos exaudiri et juvari. Et affirmat Scriptura intercessionem, et merita ipsius adeo grata et efficacia esse coram Deo, ut propter ea certo affirmet, invocantes licet indignos exaudiri et juvari. Ipse etiam mediator jubet nos ad se confugere, Matth. 11. Venite ad me, etc. De hoc mediatore Scriptura affirmat, quod ingrediatur in Sanctum Sanctorum, hoc est, in arcanum consilium divinitatis, cernens pectus aeterni patris, interpellans pro nobis, aspiciens motus, dolores, gemitus et preces cordis nostri, ac perferens ea ad patrem.

Capita, in quibus consistit tota doctrina verae invocationis.

8. Et quid praeterea ad certitudinem invocationis desiderari posset? Ab hac vero regia via, invocatio Sanctorum discedit, et quasi hic modus invocationis, quem Scriptura praescribit, non satis sit vel tutus, vel sufficiens, vel certus, vel efficax, vel Deo gratus, alios et quidem varios modos invocationis Sanctorum miscet, quos vel praefert, sicut ostendimus, vel ubi verecundissime agit, succenturiatos adjungit invocationi, quae habet mandata et promissiones divinas, in scriptura expressas. Hae vero opiniones et persuasiones, partim impiae, partim iniquae sunt, in verbum, mandata et promissiones divinas, in Scripturis traditas. Et quae poena sit eorum, qui a verbo Dei discedunt, et ei aliquid addunt, denuntiatur Apoc. 22. De cultibus certe et adoratione Deus inquit, Jerem. 2. Duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquae vitae, et foderunt sibi cisternas, etc. Et Rom. 1. Coluerunt creaturam παρὰ τὸν κτίσαντα praeter creatorem, hoc est, non tantum creatorem, sed praeterea etiam creaturas coluerunt. Ita enim παρά usurpatur, 1. Cor. 3 et Gal. 1. Et Samaritani reprehenduntur, quod et Deum, et praeter Deum etiam creaturas adorarint et coluerint, 4. Reg. 17.

Antithesis invocationis Sanctorum.

9. Invocatio igitur Sanctorum, ideo, quia discedit a forma verae invocationis, quae in Scriptura divinitus est tradita, monstrata et mandata, repudianda est, cum ut gratitudinem nostram erga ingens hoc beneficium Dei, quod doctrinam verae invocationis rationi ignotam, in verbo suo nobis patefecit, ostendamus, tum ut a corruptelis verae invocationis alienos nos esse, probemus. Diabolus enim inde usque ab initio generis humani, ad corrumpendam puritatem doctrinae de invocatione, variis modis semina sparsit, et semper sparget, initiis levioribus quidem, sed ex quibus postea manifesti idololatrici furores sequuntur, sicut exemplis jam ostensum est in historia invocationis Sanctorum, et mox plenius ostendemus.

Invocatio Sanctorum pugnat cum forma verae invocationis in Scriptura tradita.

10. Quod si invocatio Sanctorum nihil aliud haberet vitii, tamen periculosum esset, a modo invocationis, ab ipso Deo, in verbo ipsius praescripto, discedere. Et inter ipsos Pontificios multi agnoscunt, melius, rectius, certius et tutius esse, ipsum Deum in nomine Christi invocare, quam invocationem ad Sanctos dirigere. Cur igitur propter incerta ea, quae certa sunt, relinquimus? aut quare certis incerta vel praeferimus, vel certe miscemus? Cum invocatio maxime debeat religiosa esse, et certo ac firmo fundamento niti. Audivi a viro quodam clarissimo, Georgium Cassandrum, qui invocationem Sanctorum, ut alia quaedam Pontificia pingere conabatur, cum in colloquium hac de re cum quibusdam venisset, tandem post multas velitationes respondisse: Ego, inquit, in meis precibus, non soleo Sanctos invocare, sed

Georgius Cassander.

invocationem dirigo ad Deum ipsum idque in nomine Christi, hoc enim tutius esse existimo. Ita Hofmeisterus, postquam multas sententias veterum de invocatione Sanctorum coacervasset, tandem concludit illa sententia, quae exstat in libris de visitatione infirmorum, qui Augustino adscribuntur, lib. 1, cap. 2. Tutius et jucundius loquar ad meum Jesum, quam ad aliquem Sanctorum Spirituum Dei, etc. Audivi ex Sarcerio, cum Georgius Dux Saxoniae in agone mortis constitutus esset, et Monachi certatim ipsum exhortarentur, alius ut Mariam, alius ut Angelos, alius ut diversos Sanctos auxiliatores invocaret, tandem nobilem quendam, Ducis familiarem accessisse, et Ducem ita compellasse: Celsitudo vestra in politicis negotiis semper usa fuit hoc proverbio: Recta sine ambagibus progredi, esse viam maxime compendiariam. Quare igitur in hac via periculosissima Celsitudo vestra tam varias ambages sectatur, et non potius invocatione sua, recta per Christum ad Deum ipsum, qui certo juvare et vult et potest, accedit? Erasmus suo more jocatur, cum in naufragio quisque ad suum sanctum, tanquam ad Deum tutelarem invocatione confugeret, unum quendam, cum videret praesentissimum imminere periculum quod moram longam et lenta auxilia non admitteret, varia cogitasse, si Nicolaum suum invocaret, incertum esse an audiret, et forsan aliorum votis audiendis et expediendis occupatum, non posse sibi tam cito vacare, aut si vellet, forsan non admitti tam cito ad audientiam apud Deum, tandem igitur id, quod certius et tutius esset, constituisse, se recta ad ipsum Deum per Christum confugere velle, cum scriptum sit Psalm. 50. Invoca me in die tribulationis, et ego eripiam te, et glorificabis me. Item Hebr. 4. Accedamus ad Pontificem nostrum Christum thronum gratiae, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus ad auxilium opportunum.

ofmeierus. | arratio e Georgio Duce axoniae. | rasmus.

11. Tertio, Invocatio Sanctorum non hoc tantum habet vitii, quod sine verbo Dei suscipitur, et a norma invocationis in Scripturis tradita recedit, sed praeterea directe et quasi adversa fronte pugnat, contra manifesta scripturae testimonia. Id quod manifestissimum est, si modo ea, quae Pontificii in suis invocationibus Sanctis tribuunt, ad scripturam conferantur. Sunt autem in invocatione Sanctorum quaedam, quae tam crasse et enormiter contra verbum Dei pugnant, ut piorum animi exhorrescant, et ipsos etiam Pontificios ferme pudeat crassae istius turpitudinis, quae a superstitione et idololatria, excusari et defendi nequaquam potest. Et tamen in publica praxi Ecclesiae ipsorum retinentur. Prolixe enim ostendimus, Pontificios invocare Sanctos, ut auxiliatores, praeservatores, custodes, et liberatores in necessitatibus, imo Sanctos in invocationibus diserte nominant refugium, praesidium, tutelam, vitam, salutem nostram, quod tam evidenter cum Scriptura pugnat, ut inter ipsos Pontificios, qui aliquid adhuc frontis habent illud negare non possint. Soli enim Deo in invocatione haec tribuenda sunt. Psalm. 46. Deus noster, refugium et robur, adjutor in tribulationibus, propterea non timebimus, etiamsi turbetur terra. Deus est in medio ejus, non commovebitur, adjuvabit eam Deus mane diluculo, Dominus exercituum nobiscum, susceptor noster Deus Jacob. Psalm. 18. Dominus firmamentum meum, et refugium meum, et liberator meus, adjutor meus, et sperabo in eum, protector meus, et cornu salutis meae, et susceptor meus, laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvabor. In tribulatione mea invocavi Dominum et exaudivit me, de inimicis meis, et factus est Dominus protector meus. Liberavit me, quoniam voluit me. Et dedisti mihi protectionem salutis tuae, et dextera tua suscepit me, propterea celebrabo te in nationibus, et nomini tuo canam. Psalm. 143. Dominus misericordia mea et refugium meum, susceptor meus, et liberator meus, et in ipso speravi. Joh. 14: Ego sum vita. Psalm. 36. Quoniam apud te est fons vitae. Psalm. 62: Utique ad Deum silens respicit anima mea, ab ipso enim salus mea. Ipse est petra mea, et salus mea, Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est. Semel locutus est Deus, duo haec audivi, quia potestas Dei est, et tibi Domine misericordia. Act. 4: Non est in aliquo alio salus. Isaiae quadragesimo quinto, Rogant Deum non salvantem. Nam Deus salvans non est praeter me. Oseae decimotertio. Tantummodo in me auxilium tuum. 2. Par. 20. Quando ignoramus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te. Esther 14. Domine adjuva me, cui praeter te nullus est auxiliator alius. Sed quid laboro colligere multa talia testimonia, cum tota scriptura nihil aliud doceat? Quam enormiter vero, et quam crasse, invocatio Sanctorum apud Pontificios, hisce testimoniis, et universae scripturae repugnet, sola inspectio et collatio eorum, quae supra ipsorum verbis transcripsimus, plus satis docet.

ıvocao Sanctorum ıgnat ım anisto verbo Dei. | uid anctis ontificii ıvocaune ibuant.

12. Ita in Sanctos collocare spem, fiduciam et solatium, sicut invocationes Pontificiorum expresse faciunt, manifeste pugnat cum verbo Dei. Quid enim in toto Psalterio aliud resonat, quam: In te Domine speravi, non confundar. Tu es spes mea. In Domino confido, In te confidit anima mea? Et 2. Cor. 1 pater misericordiarum, et Deus omnis consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione. Rom. 15. Deus patientiae et consolationis. Et tota Scriptura sacra asseverat, spem et fiduciam cultus esse soli Deo debitos. Jer. 17. Maledictus homo, qui confidit in homine. Psalm. 117. Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine. Bonum est sperare in Domino, quam sperare in Principibus. Psalm. 146. Nolite confidere in filiis hominum, in quibus non est salus. Psalm. 113. Qui timent Dominum, sperent in Domino, adjutor eorum, et protector eorum est.

Spem, fiduciam et solatium in Sanctos collocare.

13. Pugnat etiam cum scriptura ad gratiam et misericordiam Sanctorum in invocatione confugere, quod Pontificios facere ipsorum verbis ostendimus. Hebr. 4. Adeamus cum fiducia ad thronum gratiae, ut miseri-

Confugere in invocatione ad gratiam et miseri-

cordiam Sanctorum.

Blasphemia Pontificiorum in Deum.

cordiam consequamur, et gratiam inveniamus ad auxilium opportunum. Contumeliosum autem et blasphemum est, quod fingunt, Deum ut truculentum, misericordiam abdicasse, et tradidisse eam exercendam Mariae et Sanctis. Totius enim Scripturae vox unica est, sicut Exod. 33. Deus ostensurus gloriam suam, et omne bonum, inquit: Miserebor cui miserebor, et clemens ero erga quem clemens ero. Et Psalm. 145. Miserator et misericors Dominus, patiens et multum misericors. Bonus est Dominus in omnes, et miserationes ejus super omnia opera ejus.

14. Bona a Sanctis petere, quae a Deo dari, Scriptura tradit.

Similiter cum verbo Dei ex diametro pugnat, quod omnia ea, quae divina beneficia sunt, quae scriptura affirmat a solo Deo nobis dari et conferri, Pontificii a Sanctis petunt. In preculis enim suis, expresse Sanctos ut donatores et largitores beneficiorum ac donorum tam spiritualium, quam corporalium, cum hujus, tum futurae vitae, compellant, implorant, invocant, et propter impetranda a Sanctis illa beneficia, eos colunt et venerantur, id quod Pontificios facere ex authenticis ipsorum invocationibus ostendimus. Talis autem invocatio manifesta et horribilis idololatria est: gloriam enim Dei in creaturas transfert, Jes. 48. Rom. 1. Haec in invocatione Sanctorum, tam enormiter et crasse impia sunt, ut multi ex Pontificiis, eorum defensionem suscipere non ausint. Cumque inficiando elabi non possint (res enim manifesta est) de vulgi superstitionibus et abusibus quaedam declamitant. Sed in authenticis formulis precationum, publice talia in Ecclesiis ipsorum leguntur, demurmurantur, imo sonoro boatu decantantur, et a summis Pontificibus confirmata leguntur, quae si jam non probant, sicut probare non possunt, cur igitur publice et expresse ea non damnant et ex Ecclesia abjiciunt?

15. Excusationes impietatis, quae inest invocationi Sanctorum.

16. Quomodo idololatriam invocationis Sanctorum Pontificii pingant et occultent.

Reliqua vero in invocatione Sanctorum novis coloribus pingere, et Sophisticis fucis incrustare, et occultare conantur. Dicunt enim, se non tribuere Sanctis, quod sua potestate invocantibus possint auxiliari, sed quod Deus beatis in coelo omnia illa beneficia conferat, ut ipsi invocati, dent, largiantur et distribuant ea hominibus. Sed et hoc sine omni Scripturae testimonio dicitur, imo Scripturae repugnat, quae ad gloriam Christi mediatoris affirmat pertinere, quod acceperit dona pro hominibus, Psalm. 68. Et sedens ad dextram patris, ea conferat hominibus, Ephes. 4. Nam dextera Dei exaltatus, et promissione Spiritus Sancti accepta a Patre, effudit hoc, quod videtis et auditis, Act. 2. Pater enim diligit filium, et omnia ipsi dat in manum, Joh. 3 et 13. Ut ex plenitudine ejus accipiamus, Joh. 1. Ideo pater ipsum dedit caput Ecclesiae, ut dona et beneficia divina, a Deo per Christum caput nostrum ad membra deriventur, Ephes. 1 et 4. Col. 2. Quia igitur invocatio Sanctorum, hanc gloriam mediatoris et capitis nostri, partim Christo prorsus adimit, et ad sanctos transfert, partim in hoc officio mediatoris et capitis, Christo Sanctos tanquam socios et sodales adjungit, et quidem tanto numero, et eo modo, ut Christus inter tot socios, in hoc officio, vix agnosci possit, sicut preculae Pontificiorum ostendunt: manifestum est etiam, hanc qualemcunque incrustationem invocationis Sanctorum, verbo Dei destitui, imo contra Scripturam et contra officium Christi capitis pugnare.

17. Quod Sanctos tantum ut intercessores invocent.

Plerique hoc collyrio utuntur, Sanctos tantum ut intercessores apud Deum invocari, ut suis intercessionibus et meritis apud Deum nobis, qui indigni sumus, ea, quae petimus, impetrent et obtineant. Sed et hoc Scripturae adversari planum faciemus. Ad gloriam enim sacerdotii Christi, pertinet etiam officium intercessionis, ut scilicet propter intercessionem, et merita ipsius exaudiamur, recipiamur, juvemur et salvemur, sicut scriptura multis hoc probat, Hebr. 7 et 9. Quia vero viventes in hoc seculo, jubentur pro se invicem intercedere seu interpellare, 2. Tim. 2; Et Paulus petit pro se preces fieri ad Deum in Ecclesia, Rom. 15; Et certum est tali intercessione nihil derogari officio sacerdotii mediatoris Christi: videndum igitur est, quomodo scriptura illam intercessionem apud Deum, quam soli Christo mediatori et Pontifici nostro, tanquam proprium et peculiare officium sacerdotii ipsius tribuit, describat. Inde enim manifestum evadet, nullum in hoc officio socium Christo adjungendum esse. Summa autem haec est: Quia propter peccata indigni sumus, qui in conspectum Dei, nostris orationibus admittamur, exaudiamur, recipiamur, misericordiam et gratiam, ad auxilium opportunum inveniamus: Deus igitur ipse Christum constituit Pontificem, Mediatorem, Advocatum seu intercessorem, Hebr. 7. Qui in coelo appareat vultui Dei pro nobis, Hebr. 9. Et sit misericors et fidelis Pontifex, in his, quae apud Deum nobis agenda sunt, ut peccatoribus Deum propitium reddat, Hebr. 2. Ut per ipsum aditum et accessum habeamus ad Deum, Ephes. 3. Hebr. 7. Ut per et propter intercessionem et merita ipsius, misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus ad auxilium opportunum, Hebr. 4. Utque intercessio illa sufficiens, Deo grata, nobis utilis, efficax, certa et tuta sit. Epistola ad Hebr. cap. 7 et 9 docet officium redemptionis et intercessionis conjuncta esse, ita ut dignitatem, virtutem seu efficaciam intercessionis Christi ex meritis redemptionis pendere ostendat. Secundo addit, Ideo oportuisse, mediatorem seu Advocatum nostrum, filium Dei esse. Tertio, secundum assumptam naturam, excelsiorem coelis factum, ad dexteram Dei, ingressum Sanctum Sanctorum, ut appareat vultui Dei pro nobis. Quarto, Deum ipsum et quidem jurejurando constituisse illum mediatorem, advocatum et intercessorem. Et ex his fundamentis concludit, unde salvare ad plenum potest, qui per ipsum accedit ad Deum, semper vivens ad hoc ut interpellet pro nobis. His etiam fundamentis reliqua, quae Scriptura de hac parte sacerdotii Christi tradit, nituntur, ut Joh. 16. Quicquid patrem petieritis in nomine meo, dabit vobis. Joh. 14. Ego sum via, veritas et vita, nemo venit ad Patrem nisi per me. Joh. 10. Ego sum ostium, per me si quis introierit,

Intercessio pars sacerdotii Christi.

Descriptio intercessionis Christi apud Deum juxta Scripturam.

Officium redemptionis et intercessionis Christi conjungitur.

salvabitur, et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet. Ephes. 3. Per Christum habemus fiduciam et accessum, in confidentia per fidem ipsius. Rom. 5. Per Christum habemus accessum fide in gratiam. 1. Joh. 2: Si quis peccaverit, Advocatum habemus apud patrem Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Rom. 8: Quis accusabit? Quis condemnabit? Christus mortuus est, imo et suscitatus est, et est ad dexteram Dei, et intercedit pro nobis. Tales advocatos seu mediatores, ex nulla creatura facere debemus. Solius enim Christi mediatoris, proprium officium hoc est, et ad sacerdotium ipsius pertinet. Inde Paulus 1. Tim. 1 dicit: Unus est mediator Dei et hominum, homo Jesus Christus, ubi non tantum de mediatore redemptionis loquitur, sicut Pontificii per distinctionem inter mediatorem redemptionis et intercessionis, locum illum Pauli eludere conantur: Sed diserte et hoc tractat, propter quem orationes nostrae Deo acceptae sint ad salutem, propter unum scilicet illum mediatorem, qui semetipsum dedit pretium redemptionis pro omnibus. Et Christus ipse exclusivam particulam expresse ponit, Joh. 14. Nemo venit ad patrem nisi per me.

Distinctio Papistica, inter mediatorem redemptionis et intercessionis.

18. Huic vero officio Sacerdotii Christi, diserte adversatur et repugnat Pontificia invocatio Sanctorum, sicut ex iis, quae supra annotavimus, manifestum est. Expresse enim Sanctos ita invocant, ut merita sua interponant inter justitiam Dei, et indignitatem nostram. Et summa omnium precularum huc redit, quod petunt, intercessionibus et meritis Sanctorum se exaudiri, recipi, juvari, protegi et salvari, sicut et Canon Missae ipsorum dicit: Quorum precibus et meritis concedas, ut in omnibus protectionis tuae muniamur auxilio. Intercessionis Christi vero non faciunt expresse in suis preculis mentionem, imo diserte disputant, Christum non esse ita invocandum, ut oret seu intercedat pro nobis. Hac vera ratione Christus ab ea parte sacerdotii sui, vel prorsus dejicitur et deturbatur, aut si mitissime cum ipso agatur, alii multi et varii socii in hoc officio ipsi adjunguntur, quod Scripturae, sicut ostendimus, repugnat.

Antithesis invocationis Sanctorum, Summa precularum Papisticarum, quibus Sanctos invocant. Canon Missae.

19. Considerentur saltem illae rationes, quas reddunt, quare praeter Christum, etiam Sancti ut mediatores et advocati, seu intercessores invocandi sint, quia scilicet Christus durior, rigidior et asperior sit: Sancti vero magis propitii, clementes et misericordes, imo ad exaudiendum et juvandum promptiores, ut qui easdem calamitates in carne ipsi etiam experti sint. Haec certe ratio Sanctos in officio mediatoris, non tantum Christo adjungit, sed manifeste praefert, et ex diametro pugnat contra expressam Scripturae sententiam Hebr. 2: Debuit per omnia fratribus similis reddi, ut misericors et fidelis esset Pontifex in his quae apud Deum forent agenda. Nam ex hoc quod ipsi contigit tentatum esse, potest et iis, qui tentantur auxiliari. Hebr. 4: Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, sed tentatum per omnia, secundum similitudinem absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiae, ut consequamur misericordiam, et gratiam inveniamus ad auxilium opportunum: Ita etiam cum scriptura pugnat, quod dicunt, peccatores etiamsi poenitentiam agant, non audere ad Christum mediatorem accedere, cum ipse omnes voce dulcissima ad se invitet, Matth. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Et promissio exstat suavissima, Joh. 6. Eum, qui venerit ad me, non ejiciam foras.

Causae cur Sancti invocandi sint, ut advocati et intercessores. Prima. Sancti Christo misericordiores.

Refutatio a Scriptura.

Secunda. Peccatores non audere adire Christum mediatorem.

Ex his manifestum est, immensum et infinitum discrimen esse, inter intercessionem Christi capitis, Pontificis, Mediatoris et Advocati nostri, et inter preces communes, quibus membra Ecclesiae, in hac vita, pro se invicem orant. Et ostensum est, Pontificios in suis invocationibus, tribuere Sanctis illam intercessionem, quae ad sacerdotium Christi pertinet, et ipsius propria est.

20. Imo totum negotium, et quidem ipsae appellationes invocationis et adorationis Sanctorum, pugnant contra Scripturam, quae Deum jubet invocare et adorare. Psalm. 17: invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvabor. Item, in tribulatione mea invocavi Dominum, et ad Deum meum clamavi, etc. Psalm. 50. Invoca me in die tribulationis, et eruam te, et honorificabis me. Psalm. 86. Beneficus esto mihi Domine, quia te quotidie invoco. Laetifica animam servi tui, quoniam ad te Domine animam meam levavi, quoniam tu Domine bonus es et propitius, et multae misericordiae omnibus invocantibus te. Psalm. 120. Ad Dominum cum tribularer clamavi, et exaudivit me. Psalm. 144: Praesto adest Dominus omnibus invocantibus eum in veritate, voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet, et salvos faciet eos, etc. Et ne opus sit ire per singula, Salomon 3 Reg. 8 enumerationem instituit per partes seu species, quod in omnibus necessitatibus Deus sit invocandus. Quodque gloria exauditionis Deo debeatur, testatur Psalm. 18 et 50. Et breviter, salutarem invocationem debere ad Deum fieri per Christum confirmat Paulus ex Joele: Omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit. Unus enim et idem est Dominus omnium πλουτῶν, hoc est, thesaurus bonitatis, gratiae et benificentiae suae exuberans in omnes invocantes se. Et salutarem invocationem cum fide ita connectit, ut diserte dicat: Quomodo invocabunt in quem non credunt? Eum igitur solum invocare debemus, in quem Scriptura nos credere jubet. Et sicut in nullum alium, quam in solum Deum credere debemus, ita etiam solum Deum invocare debemus. Alias sicut fide, ita etiam invocatione, si ad creaturas transferatur, idololatria committitur. Scriptura quidem dicit, Exod. 14 Crediderunt Domino et Moysi servo ejus. Sed Patres recte dicunt: Aliud esse credere alicui, et aliud credere in aliquem, quod soli Deo competit. Osius, quia videt hoc argumento, Rom. 10, causam invocationis Sanctorum funditus subverti, ut ei periclitanti et labascenti subveniat, non veretur affirmare, etiam in Sanctos credendum esse. Idque probare conatur ex

Invocatio et adoratio soli Deo debetur.

Credere alicui. Credere in aliquem. Osii vox blasphema.

Epistola ad Philemonem, ubi Paulus dicit: Audiens charitatem tuam, et fidem, quam habes in Domino Jesu, et erga omnes Sanctos. Paulus vero nequaquam dicit: Credo in Deum et in omnes Sanctos, sed utitur consueta sua distributione, quod recenset fidem in Deum et charitatem erga proximum. Scriptura recte inde probat, Christum esse Deum quia jubemur in illum credere, et ipsum invocare. Quod argumentum de divinitate Christi per invocationem Sanctorum prorsus obscuratur et labefactatur.

21. *Formula orationis Dominicae, evertitur invocatio Sanctorum. Discrimen verae et falsae invocationis.* Est et hoc firmum et illustre argumentum contra invocationem Sanctorum, quod Christus praescribens formulam verae, piae et salutaris invocationis, inquit: Quando oratis dicite: Pater noster, qui es in coelis, Quia tuum est regnum, et potentia, et gloria. Ille ergo solus invocandus est, qui est pater noster in coelis, cujus est regnum, potentia et gloria. Quae ut solius Dei propria sunt, ita Sanctis vel verbo, vel ipso facto invocationis ea tribuere, idololatria est. Hac certa nota discernitur vera invocatio a falsa, sicut David et Jeremias pronuntiant. Effunde iram tuam in regna, quae nomen tuum non invocaverunt. Et impiorum descriptio traditur, Psalm. 53. Deum non invocant. Licet enim omnes Gentes sentiant, se invocare illum Deum, qui est creator coeli et terrae, quia tamen non ita sicut se patefecit, invocant, patrem scilicet, filium et Spiritum Sanctum in nomine Christi, sed praeter Deum, alias potestates intermedias invocant, sicut Augustinus lib. 8 de civitate ostendit, Deus pronuntiat ipsos non invocare nomen suum. Se enim solum vult invocari et adorari, sicut Christus inquit, Matth. 4. Scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis, et ipsum solum coles. Atque propter hanc causam Sancti et homines et Angeli, magno zelo adorari se prohibuerunt, Act. 10 et 14, Apoc. 19 et 22. Quomodo vero Pontificii locos illos eludere conentur, mox in refutatione argumentorum dicemus.

22. *Docent Sanctos invocantibus adesse, et gemitus cordis humani intelligere.* Postremo pugnat et hoc contra Scripturam, quod Sanctis in coelo, invocationibus suis hoc tribuunt, quod praesto adsint invocantibus, quod hominum corda intueantur, cogitationes et gemitus cognoscant, audiant, discernant et judicent. Solius enim Dei et Christi mediatoris, proprium est, omnibus adesse, corda intueri et scrutari, ac cogitationes videre: Idque in oratione fieri, Paulus ex professo affirmat, Rom. 8. Qui scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus. Matth. 6. Ora patrem tuum, qui est in occulto, et pater tuus qui videt in occulto, reddet tibi in propatulo. Psalm. 18: Clamor meus in conspectu ejus, introivit in aures ejus. Psalm. 38. Gemitus meus a te non est absconditus. Psalm. 79. Introeat in conspectum tuum gemitus compeditorum. Psalm. 144: Praesto adest Dominus omnibus sese invocantibus. Deut. 4. Non est alia natio, quae habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Dominus Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. *Sancti mortui non cognoscunt res humanas in terris.* De Sanctis vero, qui ex hac vita discesserunt, scriptura expresse tradit, quod nos et res nostras in terris non cognoscant. 4. Reg. 22. Colligam te ad patres tuos, ut non videant oculi tui omnia mala, quae introducturus sum super locum istum. Jes. 63. Populus protestatur se ideo oratione ad Deum confugere, quia Abraham nescit nos, et Israel ignorat nos, tu vero pater noster es, respice de coelo.

His simpliciter contraria sunt, quae in invocatione Sanctorum geruntur, sicut ostendimus. *Procurationes singulorum Sanctorum.* Quod vero singulis sanctis certas procurationes assignant, hoc fit sine omni Scriptura, exemplo prorsus Ethnico, sicut Mantuanus dicit: Ut Martem Latii, sic nos te dive Georgi.

23. Haec Scripturae testimonia, quae liquido et certo ostendunt, quid de Pontificia invocatione Sanctorum sentiendum et judicandum sit, sine rhetoricis amplificationibus, nuda tantum, simplici et brevi recitatione, opposuimus praecipuis erroribus, qui in invocatione Sanctorum haerent, ut ipsa contrapositio judicium ex verbo Dei ostendat. *Congeries rationum oppositarum invocationi Sanctorum.* Possent formari et aliae rationes contra invocationem Sanctorum, quod scilicet eum quem in necessitatibus invocamus, necesse sit scire, velle, et posse juvare invocantes se, quodque invocantium preces ad ipsum possint pertingere, et quod melius intelligat, quibus rebus opus habeamus, quam a nobis exponi potest. Haec vero soli Deo conveniunt, nisi Sanctos velimus omnipotentes et omniscios facere. Sed quando Scripturae testimonia, ipsis verbis Dei, erroribus opponuntur, tunc non humanae argumentationes, sed ipsa vox divina judicium pronuntiat de controversia.

[SECTIO IV.]

EXPLICATIO ET REFUTATIO ARGUMENTORUM, QUAE A PONTIFICIIS PRO STABILIENDA INVOCATIONE SANCTORUM FORMARI ET OPPONI SOLENT.

1. Piis conscientiis satis est, et firmis et perspicuis Scripturae fundamentis, cognitam habere doctrinam de vera invocatione Dei in nomine Christi. Hac enim recte cognita, quicquid ab ea diversum est, aut cum ea pugnat, sine disceptatione repudiabunt, etiamsi non possint omnia sophismata, quae veritati acute opponuntur, solvere. Cumque praeterea hactenus ostensum sit, Pontificiam invocationem Sanctorum non esse verbo Dei traditam, sed ab eo dissentire, imo cum eo pugnare; Et contra manifestam Scripturae sententiam, nulla argumenta vel admittenda vel recipienda sint, posset totum hoc caput, quod in refutandis argumentis adversariorum occupatur, omitti. Ne tamen aliquid, quod certam et solidam fidei πληροφορίαν turbare aut labefactare possit, relinquatur: praecipua argumenta quae a Pontificiis, ad stabiliendam invocationem Sanctorum formari et opponi solent, colligemus, addita singulis

brevi explicatione et refutatione. Nam et hujus operae non contemnendum erit pretium. Qualis enim causa sit, quam de invocatione Sanctorum Pontificii defendunt, infirma, aliena et contorta argumenta, quibus ad eam stabiliendam utuntur, ostendent. Et in refutationibus istorum argumentorum nonnulla quaedam, quae ad illustrandam doctrinam de vera invocatione non parum faciunt, commode explicari poterunt.

Pontificii violenter Scripturam ad Sanctorum invocationem detorquent. Eccius. Pontificii fatentur Scripturam non tradere de invocatione Sanctorum.

Priusquam autem ordine argumenta recenseamus, illud praemittere non erit inutile, unde colligi potest, qua fide et conscientia, Scripturae quaedam testimonia, ad stabiliendam invocationem Sanctorum detorqueant. Eccius enim in suo Enchiridio diserte fatetur, Spiritum Sanctum non expressis Scripturis, hoc est, nec doctrina, nec mandato, nec promissione, nec exemplo tradidisse invocationem Sanctorum. Et in Veteri Testamento ideo non fuisse traditam invocationem Sanctorum, quia populus alioquin propensus fuerit in idololatriam, et patres in limbo nondum fuisse beatos, quia ante passionem Christi non pervenerint ad visionem Dei. In novo vero Testamento non esse traditam, ne Gentes ad veterem cultum idolorum reverterentur, et ne Apostolis arrogantiae hoc daretur, si docerent Sanctos post mortem colendos et invocandos, quasi ipsi post mortem, gloriam illam quaererent. Hoc Lector bene notet. Si enim juxta propriam ipsorum confessionem invocatio Sanctorum nec in veteri, nec in Novo Testamento tradita est, Ergo nec ex testimoniis illis, quae ex scriptura allegari solent, probari potest. Imo ipsi Pontificii, quando tales Scripturae sententias citant, non credunt, invocationem Sanctorum in illis tradi. Nihil aliud itaque agunt, quam quod simpliciorum oculos perstringere, et animos fascinare conantur, ut existiment, in allegatis Scripturae testimoniis hoc tradi, quod ipsi allegatores fatentur, in tota Sacra scriptura expresse et certo non contineri.

Hanc glossam memineris semper praeponendam, quando videris Pontificios testimonium aliquod Scripturae, ad stabiliendam invocationem Sanctorum proferre. Quod enim Asotus dicit, in scripturis non quidem doceri, sed insinuari, invocationem Sanctorum: Quodque Jesuitae scribunt, non aperte eam in scripturis tradi, sed in mysterio, unde elicienda sit: non probationes sunt, sed ludificationes in re tanta. Sed ordine argumenta ipsorum videamus.

Petrus a Soto.

Jesuita.

I. Argumentum a moribus aularum.

I. In Regum aulis, non statim ad ipsum Principem subditis patet aditus, et si quis in conspectum ipsius Regis statim prorumpat, male accipitur. Sed illi, qui apud Principes in autoritate sunt, primum adeundi et obsequiis deliniendi sunt, ut per eos negotia apud Principem conficiantur. Ergo multo magis hoc observandum erit, quando Deus nobis adeundus est.

Ad hoc argumentum facilis est responsio. Non enim ex similitudinibus rerum humanarum, praesertim, quae per peccatum depravatae sunt, sed ex verbo divinitus patefacto, de voluntate Dei judicandum est. Quia scriptum est: Deus ego et non homo, Hos. 11. Et de ipso negotio invocationis diserte scribitur, Jes. 55: Non enim cogitationes meae, cogitationes vestrae, neque viae vestrae viae meae, dicit Dominus, sed sicut exaltantur coeli a terra, sic exaltatae sunt cogitationes, et viae meae a vestris. Et quae sint cogitationes ac viae Domini quod ad invocationem attinet, tradito certo verbo, nobis revelavit. Ab illo discedere, et Deum ex corruptis aularum moribus aestimare, stultissimum sane, ne impium dicam, esset. Quod enim Principes ipsi non audiunt suos, illud non faciunt ratione officii, sed vel prae superbia et negligentia, quod suos despiciunt, et non curant, vel quod aliis deliciis et voluptatibus dediti, rebus suorum vacare nolint. Quam infeliciter vero subditorum rebus corruptis hisce moribus consulatur, testantur totius Orientis et Occidentis querelae, ut non invenuste argumentum hoc, homo quidam facetus deriserit. Cum enim in aula quadam, manibus singulos prensando, verbis demulcendo, et muneribus promerendo, diu circumactus fuisset, et tamen parum proficeret, audiens Episcopum quendam declamitare, de invocatione Sanctorum, ex aulica illa consuetudine, exclamavit: Si in coelis, quando Deus nobis adeundus est, ea ratio est, quae in aulis, tunc simpliciter actum et conclamatum nobiscum est.

Faceta hujus argumenti irrisio.

Volui autem hoc argumentum primo loco ponere, ut observetur, invocationem Sanctorum non ex verbo Dei sumptam, sed ex illis ipsis humanis ratiocinationibus exstructam esse, ex quibus omnes idolomaniae Ethnicorum ortae sunt. Hoc enim argumento Ethnicos ad stabiliendam suam idololatriam usos fuisse (sicut per Comites pervenitur ad Regem) testatur Ambrosius in primum caput ad Romanos. Et Augustinus libro octavo de civitate Dei, prolixe recitat, Platonicos ideo inter summum Principium, et inter vota hominum intermedia quaedam numina, tanquam internuntios seu mediatores, qui vota nostra susciperent, et ad summum Deum ea referrent, ac ibi expedirent, et expedita ad nos referrent, finxisse: quia cogitarint nos indignos esse, quibus ad ipsum Deum pateat aditus, et infra majestatem Dei esse, singulorum precibus vacare, cum supremam illam majestatem aliis majoribus negotiis occupari verisimile sit. Nota autem est ex scriptura, dulcissima doctrina, quod Deus velit et quidem mandet, ut invocatione se accedamus, et promittat se singulos audire, et singulorum res etiam minimas, ut capillos defluentes curare velle. Quod si similitudo illa de intercessoribus in aulis pertinaciter urgeatur, recte respondet Apologia nostra: Si Rex constituerit certum intercessorem, non volet ad se causas per alios deferri. Ita cum Christus sit constitutus Pontifex et intercessor, cur quaerimus alios?

Ethnicorum hoc argumentum est. Ambrosius. Augustinus.

Apologia.

II. Humilitas in oratione Deo grata, nobis utilis et necessaria est, ut indignos nos agnoscamus, qui ob conditionis utilitatem, et propter enormitatem ac multitudinem peccatorum, Deum interpellemus, et ab ipso exaudiamur. Ergo sancti Deo carissimi, in quibus nulla exorandi indignitas cognoscitur, invocandi a nobis sunt. Respondeo: Verum est, quod ad

II. Indignitas nostra cogit ad Sanctos confugere.

Deum eo propius quis accedit, quo se magis coram eo humiliat agnitione, conscientia, et confessione peccatorum et propriae indignitatis. Deus enim superbiam cum semper, tum maxime in oratione odit, Luc. 18. Sed inde non sequitur, ad Sanctorum intercessiones et merita nobis indignis esse confugiendum. Deus enim certum nobis constituit Mediatorem, filium suum Dominum nostrum Jesum Christum, per hunc vult nos ad se accedere, et propter hujus intercessionem et merita affirmat nos licet indignos, exaudiri, recipi et juvari. Et haec vera est humilitas, agnoscere et fateri, tantam esse nostram indignitatem, ut nec nostra, nec omnium Sanctorum, sed solius Christi merita, interposita inter Deum et indignitatem nostram, possint nobis impetrare gratiam et misericordiam ad auxilium opportunum. Pharisaica autem superbia est, vel nostra, vel aliorum hominum merita Deo in oratione opponere.

III. Quia Sancti sunt honorandi.

III. Honor, qui ministris et amicis alicujus Domini exhibetur, Domino non potest ingratus esse. Indicium enim est benevolentiae erga Dominum: Ergo cultus et invocatio Sanctorum (de quibus Christus inquit: Non jam dicam vos servos sed amicos meos) non potest Deo displicere.

Respondeo: Sanctos Dei esse honorandos seu venerandos, supra prolixe ostensum est. Sed inde non sequitur, eos esse invocandos. Non enim ex conjecturis aut similitudinibus, sed ex verbo Dei de voluntate ipsius statuendum est. Scriptum enim est, Lucerna pedibus meis verbum tuum: Iu verbo Dei autem traditur, quomodo Deus Sanctos suos velit honorari, et quem honorem sibi soli, ut Domino velit exhiberi, ita ut gloriam suam non velit dare alteri. Sanctos autem invocatione esse honorandos, Scriptura non docet, sed affirmat solum Deum adorandum et colendum esse, Matth. 4. Item, Invoca me in die tribulationis, etc.

IV. Ex gloriosa Christi exaltatione.

IV. Christus secundum divinam naturam aequalis est majestatis cum patre: Secundum humanitatem autem exaltatus est, super omne nomen ad dexteram majestatis. Ergo major et altior est, quam ut vel nostris malis afficiatur, ut ad ipsum accedere ausimus, sed reverentes tantam in ipso majestatem, ad Sanctos potius confugiamus, qui promptiores erunt ad patrocinandum nobis, quia membra nostra sunt, et easdem miserias experti. Respondeo: Hoc argumentum simpliciter pugnat cum expressa Scripturae sententia. Hebr. 2 et 4. Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, sed ideo similis factus est fratribus per omnia, ut misericors fieret, et fidelis Pontifex ad Deum. Nam ex hoc quod contigit ipsum tentari, potest et iis, qui tentantur auxiliari. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiae, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus ad auxilium opportunum. Rom. 8. Est in dextera Dei intercedens pro nobis. Luc. 23: Memento mei quando veneris in regnum tuum. Matth. 11. Venite ad me. Joh. 16: Quicquid in nomine meo petieritis, etc. Manifestum igitur est, vel ex hoc argumento sine Scriptura, imo contra Scripturam, ex humani cordis cogitationibus et ratiocinationibus exstructam esse invocationem Sanctorum. Ad talia vero argumenta omnia Paulus respondet, Rom. 1: Frustrati sunt per ratiocinationes suas, et obtenebratum est cor insipiens eorum, cum putarent se esse sapientes, stulti facti sunt.

V. ex dicto Gen.

V. Sed Gen. 48. Jacob dicit: Invocetur super eos nomen meum, nomina quoque Abraham et Isaac.

Respondeo: Vel haec sola allegatio ostendit, qua fide causam hanc agant Pontificii. Certissimum enim est pios in Veteri Testamento nunquam invocasse nomen Abraham, Isaac und Jacob: Quod ipsi etiam Pontificii fatentur et concedunt, addita hac ratione, quod tunc Sancti in limbo caruerint visione Dei. Ergo falso, et quidem contra propriam conscientiam, hoc testimonium ad stabiliendam Sanctorum invocationem allegant. Et quod Scholastici olim phrasim illam Gen. 48 non recte intellexerunt, barbariei istorum temporum imputari potest. Nunc vero studiis linguarum tam feliciter illustratis, idem facere, morbidae causae, et malae conscientiae indicium est.

Scholastici Fallacia figurae dictionis. Invocari nomen alicujus super aliquem.

Usitata enim in Scriptura haec phrasis est, quando aliquis alterius nomine, tanquam familiae ipsius insertus appellatur, ut Jes. 4. Uxores dicunt ad maritum: Invocetur nomen tuum super nos. Et de templo saepissime Scriptura ita loquitur: Super quod invocatum est nomen tuum, id est, quod nomine tuo appellatur, scilicet Domus Domini. Ita Jacob nihil aliud vult dicere, quam se nepotes suos, ex Josepho natos adoptare in filios, ut sint et dicantur filii Jacob, sive Israel, ac si ex ipso Jacobo essent nati. Ne quis existimaret, ipsis aliquid derogari ideo, quod vel ex matre Aegyptiaca essent nati, vel quod Joseph inter Aegyptios vivens eos genuisset.

Sententia verborum Jacobi.

Sed excipiunt, Jacobum in illa oratione, non tantum de politica adoptione sed de spirituali etiam benedictione agere. Plus igitur quam solam nuncupationem phrasin illam complecti. Respondeo: Quia tota posteritatis Israel felicitas et beatitudo constabat divini foederis haereditate: Ero Deus tuus, et seminis tui post te. Item, Multiplicabo semen tuum, etc. Jacob igitur hac adoptione, simul etiam foederis successionem ad nepotes illos transmittere voluit: Quod inde fiebat, quia jam facti erant filii Abraham, Isaac et Jacob. Phrasis igitur illa, per se simpliciter hoc sonat, Ephraim et Manassen, familiae Jacob annumerari, et genere ipsius censeri. Inde vero sequebatur foederis haereditas, ideo Hebraismus simpliciter habet:, Nomen meum vocetur in eis.

Ad exceptionem responsio.

VI. Ex dict. Jeremiae.

VI. Jer. 15: Si staret Moyses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Respondeo: Regula usitata et vera est: Conditionalis nihil probat, nisi posita conditione. Et sensus verborum eo inclinat. Moysen et Samuelem tunc non stetisse coram Deo pro populo. Ex hoc igitur loco contrarium potius ostendi posset: intercessionem scilicet mortuorum tunc ignotam fuisse. Et ut maxime alterum concederetur, non tamen sequeretur esse invocandos. Pontificii vero non

possunt dicere Moysen et Samuelem tempore Veteris Testamenti stetisse coram Deo pro populo. Tradunt enim, patres in limbo ante passionem Christi non admissos ad visionem Dei. Iterum ergo Lector animadvertit, qua fide Pontificii causam hanc agant. Sensus vero Prophetae certus et manifestus est. Tam abominandum peccatum esse idololatriam coram Deo, ut etiamsi talis aliquis ipsi contingat intercessor, quales Moyses et Samuel, dum in hac vita essent, fuerunt, se tamen non parciturum populo. Haec interpretatio non est incerta. Eodem enim prorsus modo Deus loquitur, Ezech. cap. 14. Si fuerint tres viri illi, in medio ejus, Noe, Daniel et Job, ipsi in justitia sua liberabunt animas suas: et sciunt Pontificii, Thomam ex glossa interlineari, glossam vero ex Hieronymo, eodem modo locum illum interpretari, quod scilicet loquatur juxta statum, quo in hac vita Moyses et Samuel fuerunt. Hos enim legimus, dum viverent pro populo orantes irae Domini restitisse, et impendentem avertisse sententiam. Et glossa addit: Hic est intellectus istius loci. Reputo autem hinc recte judicari, quam ruinosa sit causa invocationis Sanctorum, cujus talia ponuntur fundamenta.

Sententia verborum Jerem. *Confirmatio.* *Thomas.*

VII. Patres Vet. Testamenti in orationibus suis meminerunt Patriarcharum.

VII. Sed patres Veteris Testamenti in invocatione saepe opposuerunt Deo nomina et merita Patriarcharum, ut Genes. 32. Deus patris mei Abraham et Isaac erue me, etc. Exod. 32, et Deut. 9. Recordare servorum tuorum Abraham, Isaac et Jacob, etc. Psalm. 132. Memento Domine David, et omnis afflictionis ejus. Respondeo: Ipsa Scriptura se diserte declarat, quod hisce phrasibus veteres, Deo tantum rationem foederis, quo Abrahamo, Isaaco et Jacobo pepigerat, se posteritati ipsorum benefacturum, proponant, quodque se promissionibus Dei ad Patriarchas factis, niti ostendant. Ita enim Moyses inquit, Exod. 32: Memento Abraham, Isaac, Jacob, quibus jurasti per temetipsum dicens: Multiplicabo semen eorum, et terram hanc dabo ei, ne dicant Aegyptii, etc. Deut. 26. Sicut jurasti patribus nostris. Ita in cantico Graeco Daniel 3. Propter Abraham dilectum tuum, et Isaac servum tuum, et Israel sanctum tuum, quibus locutus es pollicens, quod multiplicaturus, etc. Et 3. Regum 8. Solomon in dedicatione templi, Psalm. 132 ita declarat: Nunc Domine Deus Israel, conserva famulo tuo David patri meo, quae locutus es ei. Item, firmentur verba tua, quae locutus es servo tuo David, patri meo. Psalm. 89. Disposui pactum electo meo, juravi David servo meo. Si deliquerint filii ejus, non profanabo pactum meum, semel juravi in sanctitate mea, si Davidi mentiar. Ubi ergo sunt misericordiae tuae Domine antiquae, sicut jurasti David in veritate tua, Hinc 2 Paralip. 21. Noluit Dominus disperdere domum David propter pactum quod inierat cum eo. Et Jes. 37. Protegam civitatem hanc, propter me et propter David servum meum. Quod vero in orationibus illis non confugerint ad mortuorum intercessiones, manifestum est ex oratione, quae exstat, Jes. 63. Abraham non cognoscit nos, et Israel ignorat nos, Tu Domine pater noster.

Solutio argumenti, et explicatio phraseos.

Et tamen mox additur: Convertere propter servos tuos, quia sumus tribus haereditatis tuae. Ergo tantum ad promissiones patribus factas, et ad beneficium foederis cum patribus initi, confugiunt, quando dicunt: Recordare Abraham, etc. Promittit quidem Deus, se propter pios, etiam posteris benefacturum, Exod. 20, Genes. 22 et 26, Jes. 37, 3. Reg. 15. Sed pii in suis orationibus, sicut ostendimus, non merita patrum, sed gratuitam Dei promissionem allegant. Non enim dicunt, exaudi quoniam illi bene meriti, sed quia promisisti, pepigisti, jurasti illis.

VIII. A conparato minori.

VIII. Allegant exemplum 2. Reg. 14. Absolom reconciliatus patri, non statim admittitur in conspectum ejus, sed per biennium sedet in domo sua, et faciem Regis non videt, donec per intercessionem Joab hoc impetret. Ergo multo minus peccator agens poenitentiam, debet oratione sua statim in conspectum Dei prorumpere, sed ad Sanctorum intercessionem confugere.

Solutio per distinctionem.

Respondeo: Alia ratio est reconciliationis apud civilem Magistratum, alia vero apud Deum, de qua ex verbo judicandum est, quod pronuntiat nos fide per Christum habere accessum ad Deum, Ephes. 5. Accessum ad gratiam, Rom. 5. Et pater redeunti filio prodigo, cum adhuc longe abesset, obviam procedit, amplectens illum, Luc. 15. Filius enim qui est in dextera patris, intercedit pro nobis, quis ergo accusabit quis damnabit, cum Deus intercedente filio justificet? Rom. 8.

IX. E similitudine regnorum mundi.

IX. Sed Adonias impetraturus Abisagen a Salomone matrem ejus Bethsabe submittit advocatam, quia inquit, non potest tibi ut matri quicquam negare. Et Salomon matrem intercessuram collocat ad dexteram suam dicens, pete mater mea, neque enim fas est, ut avertam faciem tuam, 3. Reg. 2. Ergo multo magis, de matre Domini hoc statuendum est, cum Salomon typum Christi gesserit.

Respondeo. De regno Christi, non ex similitudine regnorum hujus mundi, sed ex verbo Dei judicandum est: regnum enim ejus, non est de hoc mundo, sed coelorum regnum. De solio vero Mariae collocato ad dexteram Christi, et de autoritate ejus, qua in societatem officii Christi admissa sit, Scriptura nihil docet, sed haec soli et uni Christo tribuit. Et Christus ipse, eorum, quae officii sui sunt, nihil ad matrem pertinere ostendit, cum deprecanti respondet, Joh. 2. Quid mihi et tibi mulier? Similis etiam historia exstat Matth. 14, Marc. 3, Luc. 8. Ipsa etiam Maria inquit: Beatam me dicent omnes generationes, non quod ego magna futura sim, ut meum nomen sanctum sit, sed quia fecit mihi magna, qui potens est, et sanctum nomen ejus. Et quam inepta sit haec ratiocinatio pro invocatione Sanctorum, ipsa historia ostendit. Salomon enim duriter increpat matrem, ac sancte jurat Adoniam moriturum, eumque e vestigio interfici jussit. Infausta sane intercessio, quae mortem affert.

Talem sibi intercessionem Pontificii habeant: Nos Christum habemus advocatum, qui est propitiatio pro peccatis nostris, 1. Joh. 2, per cujus vitam servamur ab ira, Rom. 5. Qui salvat eos, qui per ipsum accedunt ad Deum, Ebr. 9. Eo pro nobis intercedente, quis accusabit? quis damnabit? Rom. 8.

X. Ex dicto Job. 5.

X. Job. 5. Voca ergo, si est, qui tibi respondeat, et ad aliquem sanctorum convertere.

Respondeo, nequaquam sententia est, Jobum debere in sua calamitate ad Sanctorum invocationem confugere, sed praecedentia et sequentia ostendunt sensum: Neminem scilicet a justo Deo puniri, ubi non causa poenae subsit. Et ideo inquit: Ostende aliquem Sanctorum, qui in tali calamitate sicut tu, fuerit sine causa, quemadmodum tu existimas.

XI. Ex dicto Job. 33.

XI. Job. 33. Si fuerit pro eo Angelus loquens unus de millibus, ut annuntiet hominis aequitatem, miserebitur ejus, et dicet: Libera eum, inveni in quo ei propitier. Respondeo: Elihu ostendit, quam variis modis Deus homines adducat ad poenitentiam, vel immissis conscientiae terriculamentis, vel per flagella castigationum. Et si tunc adfuerit homini nuntius, interpres voluntatis divinae, ex verbo ostendens homini, quid rectum sit: Hoc modo si in terroribus conscientiae seu in cruce accesserit ministerium verbi, operatur Deus poenitentiam ad salutem.

Angelus scripturae phrasi significat ministrum verbi Dei.

Et hanc sententiam quae vera est, verba ipsa reddunt: Angelos enim vocari Doctores, tanquam nuntios Dei, notum est, et hoc loco addit vocabulum, מליץ, quod significat interpretem, ut ostendat qualem Angelum intelligi velit, nec textus habet: loquens pro eo, sed si fuerit juxta eum Angelus interpres. Neque hoc textus dicit: Angelum Deo annuntiare hominis aequitatem, habet enim לאדם, ut scilicet homini annuntiet rectitudinem seu officium ipsius, quae omnia ad ministerium verbi congruunt.

Gregorius. Hieronymus.

Gregorius interpretatur de intercessione Christi mediatoris. Hieronymus ita accipit, sicut Esaias pro Ezechia aegrotante oravit. Aut si de Angelo intelligatur, idem erit quod Actorum decimo Angelus ad Cornelium dicit: Orationes tuae, et eleemosynae tuae ascenderunt in memoriam in conspectu Dei. Inde vero non sequitur Sanctos esse invocandos. Nam ne Angeli quidem se adorari aut invocari volunt, Apoc. 22 et 19.

XII. Ex vivorum hominum pro alio intercessionibus aut deprecationibus.

XII. Sed Paulus vult fieri intercessiones in Ecclesia pro omnibus hominibus, 1. Tim. 2. Et Jac. 5. Orate pro vobis invicem, ut salvemini, multum enim valet deprecatio justi efficax. Et Paulus petit, ut Romani et Colossenses pro se orent, Rom. 15, Col. 4. Et quantum illis intercessionibus tribuat, ostendit, cum ad Philemonem inquit: Spero quod per orationes vestras donabor vobis: Et Deus ipse vult intercessores ad se parari sanctos, ut propter ipsos exaudiat. Gen. 20. Orabit pro te, est enim Propheta, et vives. Job. 42. Ite ad servum meum Job, et orabit pro vobis, faciem ejus suscipiam, ut non imputetur vobis stultitia.

Ezech. 22. Quaesivi de eis virum, qui interponeret sepem, et staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam, et non inveni. Ita Abraham pro Sodomitis, Gen. 18. Moyses pro Israelitis intercedit Psalm. 106.

Respondeo. Haec omnia et similia etiam testimonia, loquuntur expresse de vivorum orationibus in hac vita. De illis habemus mandata, exempla et promissiones in Scriptura Canonica. Et sicut miraculis, ita etiam exauditione orationum, Deus saepe Prophetis et Sanctis suis, quia in hoc mundo contempti erant, testimonium praebuit veritatis, innocentiae et acceptationis. Sicut cum Paulus captivus duceretur Romam ob confessionem Evangelii, Deus ipsius orationibus donavit animas 276 in naufragio, Act. 27. De iis vero, qui ex hac vita discesserunt, tale nullum exstat mandatum, nullum exemplum, nulla promissio in Scriptura Canonica.

Texuntur quidem ratiocinationes a minori ad majus, et cogitationes non sunt impiae, beatos in coelis orare pro Ecclesia in genere, sicut supra diximus. Sed quomodo orent, in Scriptura revelatum non est. Ex iis vero, quae Sancti in hac vita agunt, non est sine expressis Scripturae testimoniis dogma constituendum, aut articulus fidei faciendus de statu beatorum in altero seculo. Scriptura enim dicit: Oculus non vidit, auris non audivit, nec in cor hominis ascendit. Concedimus bonas et pias esse cogitationes, de beatis in coelo, cupientibus et optantibus, coelesti modo, Ecclesiae in terris sub cruce militanti, optima quaeque, sicut in capite de veneratione Sanctorum ostensum est, modo non pro necessario articulo fidei proponatur. Inde vero non sequitur: Sanctos esse invocandos, sicut apud Pontificios fit. De patrum enim cogitationibus, quod attinet ad societatem orationis Sanctorum, qui in coelo sunt, et quae adhuc in terris versantur, mox in historia de origine invocationis Sanctorum quaedam dicemus.

Sed urgent Pontificii, excitatis testimoniis de vivorum intercessione hoc tamen consequi, non repugnare officio mediatoris et Pontificis Christi, si alios et plures intercessores paremus, qui una nobiscum Deum in nomine Christi, pro nostris necessitatibus invocent. Paulo ante vero ex perspicuis Scripturae testimoniis, descripsimus intercessionem Christi mediatoris, Pontificis et advocati nostri, quae solius ipsius ita propria est, ut in ea nullum admittat socium. Et ostendimus, Pontificios suis invocationibus ex Sanctis facere tales intercessores, ut ipsorum intercessionibus et meritis accessum habeant ad Deum, exaudiantur, recipiantur, juventur, et salventur, quod simpliciter repugnat officio sacerdotii Christi.

Ecclesiae pro se intercessio in vitae.

Ecclesiae vero sive vivorum intercessio alia est. Petimus enim, ut Deum una nobiscum per Christum invocent, pro nostris necessitatibus. Et hoc, quia de Sanctis, in hoc seculo nobiscum adhuc versantibus, habet mandatum et promissionem Dei, non pugnat contra officium Christi mediatoris, Pontificis et advocati nostri. Quod si quis vero etiam vivorum preces pro se fieri, ea opinione peteret, sicut Pontificii Sanctos invocant, ut scilicet vivorum intercessione et

meritis exaudiretur, reciperetur et salvaretur, is non juxta Scripturam, Ecclesiae intercessionem flagitaret, sed officio sacerdotii Christi manifeste derogaret.

Licet a vivis petere, ut pro nobis orent. Ergo et Sanctos invocare licet, ut pro nobis intercedant.

Instant vero ex Pontificiis τὰ σκληρὰ μαλθακῶς λέγοντες. Sicut sine impietate possum vivos invocare, hoc est, petere ab ipsis, ut pro me orent: Ita potero etiam Sanctos, qui jam cum Christo sunt, invocare, ut pro me intercedant. Respondeo: Paulus petit per literas, ut Romani pro se orent, sed non invocat Romanos. Est enim invocatio praecipua pars cultus divini, et complectitur affectum mentis, confugientis ad gratiam, praesidium et auxilium ejus, quem invocat. Atque ideo Scriptura non dicit vivos a nobis invocari, quos petimus, ut pro nobis orent. Sed quid, inquiunt, Si vocabulum invocationis non tribuatur Sanctis, sed dicantur a nobis compellari?

An compellandi Sancti si non invocandi.

Respondeo: Hoc Pontifex et Concilium Tridentinum non concedit, nam pro invocatione Sanctorum, ut pro aris et focis pugnant. Et de ipsa etiam compellatione res plana est. Etiamsi enim beati in coelo orent pro Ecclesia, non tamen sequitur ipsos in oratione nominatim a nobis esse compellandos. Nullum enim dubium est, fideles in Africa et in India orare pro Ecclesia, sed non sequitur, quando vel coram, vel per literas non possum cum ipsis agere, me eos in oratione debere compellare, ut pro mea neccessitate orent. Ita enim vel tribuerem ipsis, quod desideria et gemitus cordis mei viderent, vel certe in oratione, quae maxime religiosa esse debet, luderem.

Alia exceptio Pontificiorum.

Sed postremo ajunt quidam: Si statuam beatos in coelo optare Ecclesiae in terris omnia bona, potero sine impietate in oratione mea optare, ut illis generalibus beatorum votis, mea etiam necessitas includatur. Respondeo: Quomodo Patres quidam talem societatem orationum beatorum in coelis optarint in suis precibus, postea in historia annotabimus. Pontificiorum vero invocationem, longe aliam esse, ex ipsorum libris et preculis, ante liquido ostendimus.

XIII. E comparatione Angelorum et Sanctorum.

XIII. Sed sicut Angelus Actorum 10 vel coram cernit, vel in Deo videt, vel ex ejus revelatione agnoscit, eleemosynas et orationes Cornelii: Et Zach. 1. Angelus scit adesse septuagesimum annum: Et quia coram Angelis in coelo gaudium est, super uno peccatore agente poenitentiam, Luc. 15; Innotescit igitur Angelis in coelo, quando peccator aliquis agit poenitentiam: Ita eodem modo dicunt beatos, quia sunt ἰσάγγελοι. Luc. 20, licet per se non possint videre motus cordium, tamen Deo revelante, posse cognoscere et intelligere, quando invocantur a vivis. Respondeo: Angelorum officium Scriptura ita describit, quod sint administratorii spiritus, qui emittantur ad ministrandum credentibus, Hebr. 1. Angelis enim suis mandavit de te. Psalm. 91. Illis ergo a Deo revelantur ea, quae ad exsequendum ministerium illud circa homines necessaria sunt et emissi intersunt rebus humanis. De beatis vero in coelo, Scriptura hoc non dicit. Et lucerna pedibus nostris est Dei verbum. Eadem ratio est alterius etiam argumenti. Quia enim Deus, qui solus omnia potest, et omnia operatur in omnibus, tamen Angelorum ministerio utitur ad custodiam hominum. Cur igitur non idem, inquiunt, etiam de beatis in coelo crederemus? Et sicut Angelorum diversa sunt ministeria, Dan. 10, Quid prohiberet etiam Sanctis in coelo, certas procurationes in terris commissas esse? Respondeo: Ad hanc consequentiam unicum tantum deest, quod scilicet de Angelis Scriptura hoc tradit. De Sanctis vero in coelis, Scriptura tale nihil docet. Imo de Davide Paulus inquit: Act. 13. Postquam suae generationi voluntate et consilio Dei inserviisset, appositus est ad Patres. Ita etiam, quod beati in coelo, non intersint rebus humanis in terra, nec nostra administrent, Augustinus probat ex loco Esa. 65 et 4. Reg. 22.

Aliud argumentum ejusdem farinae et coloris.

XIV. A possibili ad inesse.

XIV. Sed 4. Reg. 5. Elisaeus ex revelatione divina cognoscit, quid Giezi absens et egerat et dixerat. Imo Dan. 2 visionem cordis Nabuchodonosor, quae ipsi exciderat, Daniel per divinam revelationem agnoscit. Et 4. Reg. 6. Elisaeus inde novit omnia, quae Rex Syriae secreto in suo conclavi consultat. Inde etiam Abraham scit de scriptis Moysis et Prophetarum, Luc. 16. Cur igitur impossibile judicaremus, beatos in coelo posse, Deo revelante, cognoscere orationes nostras? Respondeo: Nequaquam dicimus, Deo hoc impossibile esse. Quaestio vero est, non quid Deus possit, sed an ex absoluta Dei potentia, quidvis sine Scripturae testimonio statuendum sit. Deus enim noster in coelo, omnia quaecunque voluit, fecit. Potentia igitur et voluntas Dei conjungenda sunt, quando statuere volumus Deum aliquid facere. De voluntate vero ejus ex verbo judicandum est. Et verbum Dei nihil prorsus docet, quod Deus beatis in coelo, nostras necessitates et orationes revelet. Sunt igitur phantasiae cordis humani, sine verbo Dei, quod ex Pontificiis quidam asserere non verentur, Sanctos cognitione beata, omnia videre et cognoscere. Quid enim, inquiunt, non viderent et scirent, qui videntem et scientem omnia, vident et sciunt? Sed hoc, quia Dei proprium est, alii negant. Sunt qui fingant Sanctos ubique adesse ubicunque invocentur, sed hoc Augustinus negat. Alii igitur philosophantur de revelatoria cognitione. Et Deum hoc posse non est dubium, sed quia invocationem oportet certo fundamento verbi Dei niti: Dubitatio enim impedit exauditionem et impetrationem, Jac. 1. Ideo cum in Scriptura hac de re nihil sit traditum, asseverationes humanas, sine verbo Dei non recipimus. Et cum de Christo mediatore habeamus certa et expressa mandata, et promissiones Dei: cur ad ignota et incerta nos abduci pateremur? Et profecto magna audacia est, de rebus coelestibus sine verbo Dei, tam audacter disputare, ac si cum Menippo heri ex coeli penetralibus devolassemus. Pia vero est Augustini modestia, qui inquit: Ubi de re obscurissima disputatur, non adjuvantibus divinarum autoritatum certis clarisque documentis, cohibere se debet humana praesumptio, nihil faciens in partem alteram

Sanctos ubicunque invocantur, ibi adesse.

Augustinus.

declinando. Salomon certe 3. Reg. 8 rationem, cur in afflictionibus oratione ad Deum sit confugiendum hanc reddit: Des cuique, sicut videris cor ejus. Tu enim solus nosti cor omnium filiorum hominis.

XV. Ex Apoc. 5.

XV. Apoc. 5. Quatuor animalia, et viginti quatuor seniores prociderunt coram agno, habentes singuli citharas et phialas aureas, plenas odoramentorum, quae sunt orationes Sanctorum. Respondeo: Non opus est divinationibus, quales fuerint illae προσευχαὶ Sanctorum. Johannes enim ipse mox explicat: Canunt canticum novum, dicentes: Dignus es accipere librum, et aperire sigilla ejus, quoniam occisus es, et redemisti nos Deo per sanguinem tuum, ex omni tribu et lingua, et fecisti Deo nostro Reges et Sacerdotes, et regnabimus super terram. Ex hoc itaque loco, non tantum non probatur invocatio Sanctorum, sed cum certum sit, beatos in coelo non esse mortuos, nec otiosos, et inde colligatur eos orare: In hoc loco ostenditur, quales sint beatorum orationes in coelo. Et cap. 16 describitur alia oratio martyrum: Usquequo Domine non judicas et vindicas sanguinem nostrum, de his qui habitant in terra? Quod vero vel particularia vota audiant, vel speciales necessitates viventium in terra cognoscant, et pro iis in specie Deum interpellent, hoc sane Johannes non vidit, nec nobis id, quod scriptum non est, affingere licet.

XVI.

XVI. Apoc. 8. Alius Angelus venit, et stetit ante altare, habens thuribulum aureum, et data sunt illi incensa multa, ut daret de orationibus Sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum. Et ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum, de manu Angeli coram Deo.

Primasius.

Respondeo: Primasius intelligit per Angelum Christum. Is enim apparet vultui Dei pro nobis, Ebr. 9. Et per ipsum offerimus Deo sacrificia laudis Ebr. 13. Et quia propter ipsum preces nostrae a Deo recipiuntur, ideo dicitur addere incensum orationibus nostris, ut ascendant, sicut incensum ad Deum, Psalm. 141.

Interpres in Apocalypsi vertit, ut daret de orationibus Sanctorum. Sed Graeca habent: Data Angelo incensa, ut daret ea orationibus Sanctorum: vel si intelligatur de Angelo simpliciter, idem erit, quod Scriptura alibi dicit: Angelos offerre orationes nostras Deo, et referre exauditionem earum, Tob. 12, Dan. 9 et 10, Luc. 1, Act. 10. Et illis adde incensum odoris fragrantis coram Deo, non ex Angelorum dignitate aut meritis, sed ex ara, quae est ante thronum Dei. Christus enim est ipse sacerdos, sacrificium et ara, Ebr. 13. Et tamen Angeli adorari se omnino non volunt, Apoc. 19 et 22.

Exceptio de orationibus Sanctorum in coelo.

Si quis vero contendat intelligendas esse orationes Sanctorum, non qui in terra sunt, sicut Psalm. 16 loquitur, sed qui in coelo versantur, nihil aliud inde eruetur, quam non tantum credentes in terris, verum etiam beatos in coelo offerre Deo preces. Quales vero illae beatorum preces in coelo sint, expresse describitur Apoc. 5 et 6. Addit autem Johannes, etiam Angelos suas celebrationes, tanquam socia thura, adjicere, ut omnia, quae in coelo et in terra sunt, adorent et glorificent Deum, Apoc. 5. Haec sententia etiam vera est, sed de invocatione Sanctorum, nullo artificio ex loco illo aliquid elici potest.

XVII. Ex aequivocatione vocabuli adorationis.

XVII. Sed scriptura testatur adorationem etiam creaturis suo modo tribui, ut Abraham adoravit populum terrae, Genes. 23. Jacob adoravit Esau. Gen. 33. Nathan adoravit Davidem, 3. Reg. 1. Salomon adoravit matrem, 3. Reg. 2. Sunamitis Elisaeum, 4. Reg. 4 etc. Ergo licet Deus solus sit adorandus et invocandus, tanquam primum, supremum et aeternum principium, nihil tamen obstat, quo minus suo modo etiam Sanctos invocare et adorare liceat.

Respondeo: Notum est, reverentiam quae magnis viris geniculatione, aut inflexione corporis exhibetur, appellari in Veteri Testamento adorationem. Sed adoratio, qua genua cordis flectuntur (ut Paulus loquitur) in invocatione, ut exaudiamur, recipiamur, juvemur et salvemur, est opus fidei, et praecipua pars cultus divini. Ideo Christus dicit: Dominum Deum tuum adorabis, et illum solum coles. Nec valet Sophisticum effugium, si dicatur, non admitti idololatriam, si modo creaturae, quae adoratur, et invocatur, non tribuatur, quod sit primum, supremum, et aeternum principium. Satan enim Luc. 4 petens se adorari, non petebat sibi a Christo hoc tribui, quod esset ab aeterno, et principium omnium, nec quod a seipso haberet potestatem et gloriam mundi, sed inquit: Mihi tradita sunt, et cui volo, do illa: Si igitur me adoraveris, dabo tibi. Adorare igitur seu invocare Sanctos ea opinione, quod omnia ipsis tradita sint, ita ut adorati seu invocati, ea nobis dent, idololatria est, pugnans cum illo mandato Dei, Dominum Deum tuum adorabis, et illum solum coles, sicut definitio adorationis, quae soli Deo debetur, ex illo loco Luc. 4 manifeste colligitur. Nec vero hoc discrimen est, quod idololatria sit, si Diabolo tribuatur adoratio seu invocatio, si vero Sanctis tribuatur, esse pietatem. Nam Apoc. 19 et 22 Johannes adoraturus Angelum, non erat tam stultus et profanus, quod cogitaret Angelum esse primum, supremum, et aeternum principium, sed gratiam Angeli, ad consequenda ab ipso alia plura beneficia, illa adoratione ambire volebat. Angelus vero duriter Johannem repellit: vide ne feceris, Dominum adora. Manifestum igitur est, Pontificias invocationes Sanctorum, quae superius descriptae sunt, esse non venerationes Sanctorum, sed adorationes soli Deo debitas, hoc est, esse idololatriam.

Sophisma Pontificiorum.

Papistica invocatio Sanctorum est idololatria.

XVIII. Ex discrimine cultus δουλείας et λατρείας.

XVIII. Sed Augustinus de civit. 10 distinguit inter honorem, seu cultum δουλείας, qui creaturis tribui potest, et inter cultum λατρείας, qui soli Deo debetur, quique sine crimine idololatriae, non potest creaturis tribui. Et hoc fuco omnes superstitiones purgare conantur Pontificii. Quia enim eo modo, sicut superius ex ipsorum libris annotavimus, Sanctos invocant et adorant, quando ipsis opponuntur manifesta Scripturae testimonia, de solo Deo adorando et invocando, conantur per hanc unicam rimam elabi, quod invocent et adorent Sanctos, cultu duliae, non

Causa hujus distinctionis Augustini.

autem latriae. Sed respondeo: Augustinus videns Scripturam docere, ut Deum diligamus, timeamus, honoremus, colamus, et ipsi serviamus: Et eandem etiam praecipere, ut parentes honoremus, illi serviamus, amicos colamus, proximum diligamus, regem timeamus: Ut igitur honorem et cultum, qui soli Deo debetur, distingueret ab honore, qui creaturis etiam recte impendi potest, bono et recto consilio hanc distinctionem tradidit, alterum vocans λατρείαν, alterum δουλείαν. Ex Scriptura vero vult sumi et judicari, qui honores soli Deo debeantur, et qui creaturis etiam recte impendi possint. Sed Pontificii, illa Augustini distinctione ita abutuntur, quasi omnia, quae Sanctis tribuunt, etiamsi soli Deo, juxta Scripturam debeantur, si modo hanc appellationem appingant, quod sit cultus duliae, excusare et justificare hoc fuco possint, quod Augustino nunquam in mentem venit. Loquitur enim de re ipsa, quam juxta Scripturam vult judicari, quod scilicet sit cultus quidam, qui soli Deo debetur, et hunc Augustinus distinctionis gratia appellat λατρείαν. Quando vero cultus ille ad creaturas transfertur, tunc dicit esse idololatriam, sive cultus ille ab hominibus appelletur δουλεία sive λατρεία. Ostendimus autem supra clarissime, Pontificios adorationem et invocationem, quae solius Dei propria est, re ipsa transferre ad Sanctos. Nihil itaque relevantur, si verbo dicant, se illud facere cultu δουλείας. Rem ipsam enim et non vocabula, quae saepe optima, rebus pessimis ab hominibus imponuntur, Deus judicat. Neque Augustinus dicit, posse etiam creaturas invocari et adorari, si modo addatur vocabulum duliae. Deum enim solum vult adorari et invocari. Et hunc esse cultum λατρείας, ostendit Psalm. 50. Invoca me, et eripiam te, et honorificabis me. Item: Dominum adorabis, et ipsum coles, ubi expresse ponitur verbum λατρεύειν. Scio Vallam disputare λατρεύειν, tribui etiam hominibus, ut in Sophocle, et in Graeca versione, Levitici 22 et 29, Num. 28 et 29 opus servile vocatur λατρευτόν, et δουλεύειν tribui etiam Deo, Act. 20. Rom. 7, 1. Thes. 1. Quod quidem etiam Augustinus non ignoravit. Inquit enim Scriptura, aut semper, aut tam frequenter, ut pene semper servitutem, quae pertinet ad colendum Deum, appellet latriam. Sed non incommoda est haec Augustini distinctio, si recte usurpetur, et sicut Augustinus eam tradit, nihil prorsus patrocinatur Pontificiis superstitionibus.

XIX. Ex dicto Christi Joh. 5.

XIX. Joh. 5. Est qui vos accusat Moyses, in quo vos speratis; ergo fides tempore Christi fuit: Moysen Judaeos apud Deum pro meritis, vel accusare, vel eis patrocinari, et Judaeos in ejus patrocinio spem collocasse. Respondeo: Christus non facit Moysen advocatum Judaeorum coram Deo in altero seculo, in quo sit sperandum, sed loquitur de ministerio, seu de doctrina Moysis. Et idem est, quod Pharisaei dicunt Joh. 9. Nos Moysis discipuli sumus, et scimus, quod Moysi locutus sit Deus. Sperabant igitur, si Moysis doctrinam sequerentur, se Deo gratos et acceptos esse. Christus vero inquit: Ministerium seu doctrina Moysis vobis maxime adversatur et accusat vos. De me enim loquitur, et est paedagogus ad me, quem vos rejicitis. Et usitatum est, autorem seu ministrum nominari, quando ministerium seu doctrina intelligitur, ut Luc. 16. Habent Moysen et Prophetas, audiant illos. Non intelligendum est, quod Moyses tempore epulonis istius vel vixerit, vel revixerit, et corporaliter tunc docuerit, sed ministerium et doctrina illius intelligitur. Sicut igitur tunc habebant Moysen, et audiebant Prophetas, qui dudum mortui fuerant, quia doctrinam eorum habebant et audiebant: Ita et sperabant in Moyse, et Moyses accusabat eos.

Metonymia Scripturae.

XX. Ab exemplo damnati epulonis.

XX. Luc. 16. Dives epulo, cum esset in altero seculo, et videret statum beatorum, Abrahami et Lazari, in altero seculo, petiturus mitigationem poenae, non Deum ipsum accedit, sed Abrahamum invocat, et fratribus impetraturus poenitentiam Abrahamum rogat, ut S. Lazarum mittat.

Respondeo: Damnati in altero seculo, quia vident se a Deo prorsus abjectos esse, Deum fugiunt, et ubivis potius, quam apud Deum quaerunt consolationem, licet frustra. Num igitur a damnatis, qui a Deo abjecti, et in aeterna desperatione sunt, discemus veram invocationem: Ita ut propter damnatum epulonem, a manifesta Scripturae sententia, de solo Deo in nomine Christi invocando, discedamus? Et certe dives ita orans non exauditur, sed tristem audit sententiam. Orent igitur cum divite isto, qui ita exaudiri, et juvari volunt. Nos juxta doctrinam, mandatum et promissionem Christi, in nomine Domini invocabimus. Vidit dives iste Abrahamum et Lazarum, atque ideo alloquitur illos, inde vero non sequitur, eodem modo absentes Sanctos compellandos. Meminerat, in quo statu fratres moriens reliquerat: Ignorabat autem, an postea poenitentiam egissent, inde certe non sequitur beatos cognoscere omnia, quae singuli viventes in terris agunt vel cogitant. Ejusdem vero ponderis est et hoc argumentum, quod milites crucifixores Christi dicunt: Eliam vocat, sinite videamus, an veniat Elias. Quid enim? Num ab impiis militibus, qui in Ethnica idololatria educati et instituti erant, discemus, quomodo Deus invocandus sit? Num propter militares sarcasmos, a verbo Dei, monstrante veram et salutarem rationem invocationis, discedemus? Audierant milites isti Judaeorum opinionem, quod Elias tempore Messiae rediturus esset, ideo putant Eliam jam adesse: Cumque linguam Syriacam non intelligant, existimant ipsum a Christo vocari. Ex hisce vero argumentis lector judicet, quale dogma sit invocatio Sanctorum, cui stabiliendo talia quaeruntur fulcra.

Aliud ab exemplo militum crucifigentium Christum.

XXI. Genus argumentorum e Cochlaeo.

XXI. Cochlaeus adducit et haec testimonia, Psalm. 134. In servis suis deprecabitur. Psalm. 32. Pro hac orabit ad te omnis sanctus. Psalm 120. Levavi oculos meos ad montes. Psalm. 119. Aspice in me, et miserere mei, secundum judicium diligentium nomen tuum. Haec testimonia annotavi, non quod verear ulli sano posse persuaderi, in illis tradi et stabiliri invocationem Sanctorum, sed ut Lector

ex hujusmodi argumentis et probationibus discat aestimare, qua fide et qua conscientia Pontificii causam hanc agant. Nam Psalm. 134 est verbum רחם, quod significat Deum commiseratione moveri erga servos suos, quibus iratus fuerat. Psalm. 32 loquitur de Sanctis in hac vita, petentibus remissionem peccatorum suorum. Ita enim Paulus Rom. 4 exponit. Psalm. 120 montes in quibus Sion et templum sita erant, intelligit, eo enim oraturi se vertebant, Dan. 6. In Psalm. vero 119 phrasis est, secundum judicium, id est, sicut soles misereri eorum, qui diligunt te.

Richardus etiam verba 2. Petr. 1 in hanc sententiam allegat: Dabo operam post obitum meum, ut horum omnium memoriam faciatis. Cum verba hoc sonent: Dabo operam, ut post obitum meum habeatis, unde horum memoriam habere et retinere possitis. Illud vero scripta illa Epistola se efficere declarat. Sunt, qui dicunt verba, Dan. 8: Gabriel fac intelligere visionem, esse invocationem Angeli, cum sit mandatum filii Dei, ut Gabriel visionem illam Danieli explanet.

XXII. Ex 2. Macc. 15.

XXII. Sed 2. Mac. 15. Onias olim Pontifex et Jeremias, apparent orantes pro populo, et pro civitate. Respondeo: liber est Apocryphus, et propter historiam utilis est, si sobrie legatur, sicut Augustinus inquit; Non autem ut inde proferantur testimonia ad autoritatem fidei confirmandam. Ejus enim autoritas ad corroboranda ea, quae in contentionem veniunt minus idonea judicata fuit. Hoc enim est Cypriani et Hieronymi judicium de libris Apocryphis. Et si testimonium illud expendatur, somnium est, quod ad excitandos militum animos Maccabaeus recitat. Et tamen in illo ipso loco, nec Maccabaeus, nec exercitus, vel Oniam, vel Jeremiam, sed Dominum invocant, ideo nec inde invocatio Sanctorum probari potest.

Augustinus. Cyprianus. Hieronymus.

XXIII. Ex Baruch 3. Lyra.

XXIII. Bar. 3. Audi nunc orationem mortuorum Israel. Respondeo: Et hic liber est Apocryphus. Lyra vero haec verba ita exponit. Patriarchae et Prophetae dum viverent, orarunt pro felici statu posteritatis, illam orationem, quam viventes adhuc orarunt, nunc petit exaudiri.

XXIV. Ex miraculis ad invocationem Sanctorum factis.

XXIV. Ad invocationem Sanctorum multa edita sunt miracula. Et miracula sunt testimonia veritatis doctrinae.

Respondeo: Ex solis miraculis, sine testimoniis verbi divini, non posse ullum dogma probari, nec hoc titulo debere recipi, ipsa scriptura diserte testatur, Deut. 15. Si surrexerit Propheta, et dederit tibi signum et portentum, atque evenerit, quod locutus est. Si dixerit tibi: Eamus post Deos alienos, quos non novisti, non audies verba Prophetae illius, quia tentat vos Dominus, ut palam fiat, an diligatis ipsum. Matth. vicesimo quarto, Surgent Pseudoprophetae, et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri possit, etiam electi. 2. Thes. 2. Adventus Antichristi est in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus in omni seductione iniquitatis. Apoc. 13. Facit signa magna, et seducit habitantes in terra propter signa, quae data sunt illi facere in conspectu Bestiae, etc.

Differentia miraculorum.

Non igitur unius generis sunt omnia signa: quaedam enim sunt divina miracula, quaedam sunt praestigiae Diaboli, quaedam sunt figmenta hominum. Quod vero ad invocationem Sanctorum attinet, quia in Scriptura non est tradita: an ex solis miraculis possit probari et recipi, res plana est. Scriptum enim est, Hebr. 1. Olim quidem Deum multis modis verbum suum patefecisse quod miraculis comprobatum fuit: Novissime vero in postremis diebus locutum nobis esse per filium, cujus doctrina, per Apostolos propagata, et per signa subsequentia confirmata est. Post illam igitur novissimam et postremam patefactionem, non est exspectanda revelatio alterius, et novi alicujus dogmatis. Cum itaque dogma de invocandis Sanctis, Scriptura Canonica ignoret, atque ita novum sit, nulla vel signa, vel portenta extra verbum Dei, ad probationem novi istius dogmatis admittenda sunt. Si enim relicta regula verbi Dei, signis et prodigiis agendum erit, eadem opera universam Ethnicorum idolomaniam stabiliemus. Paria enim, si non plura et majora signa et prodigia edita sunt apud Ethnicos, ad invocationes et cultus idolorum.

25. Patrum testimonia, longissimi et temporis consuetudo invocandi Sanctos.

Postremo, cum videant, causam invocationis Sanctorum, non reddi meliorem, proferendis hujusmodi alienis et contortis ex Scriptura testimoniis: Alii qui inter Pontificios prudentiores haberi volunt, omissis Scripturae testimoniis, in quibus parum ad victoriam spei collocant, ad patres, et ad antiquam consuetudinem, longi temporis praescriptione confirmatam, confugiunt. Dicunt enim, ab annis plus mille, invocationem Sanctorum in Ecclesiam receptam fuisse. Et Patres ferme omnes eam docuisse, usurpasse et defendisse. Cum autem evidenter hactenus demonstratum sit, Pontificiam invocationem Sanctorum, in Scriptura Canonica non tradi, possem simplici, brevi et vera, ad hoc argumentum responsione defungi: Patres scilicet, suo sive sensu, sive consensu, sine certis, claris, et firmis verbi Dei testimoniis, non posse novos articulos fidei in Ecclesia facere. Nam sicut Augustinus vere dicit, ad autoritatem fidei seu dogmatum in Ecclesia non valet, Haec ego dico, Haec tu dicis, Haec ille dicit. Sed, Haec dicit Dominus.

Generalis responsio ad testimonia Patrum.

Responsio ad longiss. temporis consuetudinem. Cyprianus. Hieronymus.

Possem etiam ex Gratiano adferre, consuetudinem sine verbo Dei non esse veritatem, sed vetustatem erroris. Juxta Cypriani enim dictum non attendendum est, quid aliquis ante nos fecerit, sed quid ille, qui ante omnes est, faciendum et docuerit, et mandarit. Possem etiam Hieronymi dictum allegare: Errantium multitudinem non parere errori patrocinium. Sed quia canicies patrum reverenter, salva tamen verbi Dei praeeminentia, et fidei sinceritate, tractanda est, et aliquid poterit adferre utilitatis, si praecipuis sententiis, quae ex veteribus ad stabiliendam invocationem Sanctorum proferri solent, addantur verae declarationes: Ponamus sane in hac etiam explicatione aliquid operae. Ut autem explicatio illa sine taedio, ac majori cum fructu considerari possit,

colligemus quasi historiam, ex praecipuis antiquitatis Scriptoribus, de origine et progressu invocationis Sanctorum.

[SECTIO V.]

HISTORIA DE ORIGINE INVOCATIONIS SANCTORUM.

1. Non dubium est, multum accessurum lucis huic controversiae, si ex veris et probatis antiquitatis monumentis, contexatur historica annotatio, de origine invocationis Sanctorum. Inde enim non tantum veterum sententiae, quas ad stabiliendam Sanctorum invocationem, Pontificii colligere, et ostentui habere solent, recte explicari poterunt, sed praeterea multas etiam alias utiles commonefactiones haec consideratio praebebit. Et integram quidem talem narrationem, more et stylo historico formandam aliis eruditioribus, et eloquentioribus concedam. Pro ratione vero nostri instituti, simpliciter et breviter de hisce capitibus quaedam annotabo.

Capita hujus historicae narrationis.

I. Quod optimis et purissimis Ecclesiae temporibus, Christi scilicet et Apostolorum. Imo in primitiva etiam seu vetustissima Ecclesia, post Apostolorum tempora, prorsus ignota fuerit invocatio Sanctorum.

II. Quibus temporibus, et a quibus autoribus spargi coeperint seminaria ratiocinationum, de orationibus beatorum in coelis pro Ecclesia.

III. Quod illam opinionem primo, ut privatum, non autem tanquam publicum et authenticum dogma Ecclesiae, autores habuerint.

IV. Quod illi ipsi autores Sanctos tunc nondum invocaverint, sicut in Pontificia Ecclesia fit, sed quod ingens dissimilitudo sit inter illas veterum cogitationes, et inter Pontificiam invocationem Sanctorum.

V. Quomodo ex illis initiis sensim progressum sit ad speciem quandam invocationis.

VI. Quod in ipsis apostrophis compellationum, fassi sint patres, se de opinione illa dubitare.

VII. Licet coeperint tunc privatae quaedam et singulares veterum quorundam devotiones (sicut nominant) quod tamen in publicas Ecclesiae preces illae admissae non fuerint, sed quod privatis quorundam devotionibus publica illorum temporum praxis (ut ita loquar) in invocatione Dei in Ecclesia, recte opponi possit.

VIII. Quod antiquis temporibus, cum quidam invocationem Sanctorum inciperent usurpare et defendere, alii fuerint, qui eam improbarint et reprehenderint, donec exstincta luce doctrinae, superstitiones prorsus invaluerunt.

IX. Quod ex incertis et supposititiis scriptis, quae falso Patribus tribuuntur, ad stabiliendam invocationem Sanctorum, a Pontificiis proferantur testimonia. Hisce capitibus comprobatis, facilis et plana erit responsio ad argumenta ex Patribus adducta.

2. Non autem instituam tractationem, quae fuerit origo idololatriae inter Gentes, ab initio mundi, et quomodo ea etiam in populum Dei, sub Veteri Testamento irrepserit, sed tantum de temporibus Novi Testamenti dicemus, utque explicatio planior sit, breviter primum describemus, qualis tunc fuerit idololatria apud Ethnicos. Ita enim diligentius et rectius ex antithesi considerabitur, qualis doctrina et invocatio in Ecclesia, primis et optimis temporibus, idololatriae Gentium opposita fuerit. Quomodo postea ad illos Gentium διαλογισμούς (Sicut Paulus nominat Rom. 1) utpote rationi humanae consentaneos, sensim coeperit etiam in Ecclesia fieri quaedam inclinatio, donec tandem in manifestam superstitionem res evasit, quae semel admissa, in immensum crevit, ita ut tandem inter idololatriam Gentium, et inter cultum ac invocationem Sanctorum, nihil nisi nominum seu appellationum tantum mutatio interfuerit, id, quod Ludovicus Vives in Commentariis suis, super libros Augustini de civitate Dei manifeste fatetur.

Ludovicus Vives.

Neque vero totam Camarinam de Diis Gentium, de cultu et invocatione eorum movebimus, sed tantum quaedam, quantum ad institutam antithesin necessarium judicabitur, breviter perstringemus.

3. Plerique igitur inter Gentes, unum summum constituerunt Deum, sed illi alia inferiora numina adjunxerunt seu substituerunt. Ideo, quod existimarent, supremam illam numinis majestatem sublimiorem esse, quam ut vel singulas mortalium res curare velit, vel a miseris et indignis hominibus adiri possit: Inferiores vero Deos aditu faciliores esse, et affici cura rerum humanarum, ac quia apud summum illum Deum autoritate valeant, posse hominibus ea, quae petunt, conficere, et impetrata ad homines perferre. Inde conficti tanta varietate Dii coelestes, aerii, terrestres, marini, silvestres, tutelares, penates, inter quos quasi distributa fuit, per certas procurationes, administratio universi, praefecti peculiares patroni, regionibus, provinciis, civitatibus, familiis, domibus, elementis, frugibus, pecoribus, opibus, morbis, artibus, opificiis, etc. Pleni sunt omnium Poetarum libri, quomodo homines inferiores illos Deos coluerint et invocarint, et quomodo Dii illi sic culti et invocati, mortalium causas, suis intercessionibus apud summum Deum egerint: Quomodo etiam, ut suorum supplicum negotia eo melius conficerent, et petita impetrarent, gratiam et merita sua coram summo illo Deo, prolixe allegarint. Haec quia vulgata, et in lectione Poetarum, ubique obvia sunt, hoc loco non repetemus sed tantum ex Eusebio et Augustino, de Platonicorum opinione quaedam adscribam, quae institutam antithesin illustrare poterunt.

De Deis Gentium et eorum cultis et invocatione.

Unus Deus summus, sub quo alia numina inferiora.

Officia et beneficia Deorum intermediorum.

Libri Poetarum.

4. Platonici enim inter summum Deum, et inter homines, duplices constituerunt mediatores, quorum intercessione et opera, mortalium preces ad Deum perferrentur, et negotia conficerentur, Daemones scilicet

Platonicorum Dii mediatores

Inter Deum summum et homines.

et animas defunctorum. Quos enim in hac mortali vita, de genere humano praeclare meritos esse cognoverant, eorum animas post mortem, ut Deo propiores factas, et curare res humanas, et iis plurimum apud Deum prodesse posse, opinabantur. Ita Aeneas patrem suum defunctum invocat: Nunc pateras libate Jovi, precibusque vocate Anchisen genitorem.

Eusebius.

Et Eusebius de praeparatione Evangelica, lib. 15 dicit ex Platonis et Stoicorum sententia, duplices esse patronos mortalium in coelo apud Deum, Daemones scilicet et Heroas. Et Daemones esse οὐσίας ψυχικάς, essentias spirituales. Animas vero a corporibus separatas esse ἥρωας. Et lib. 12 citat ex Platone de legibus hanc sententiam: Defunctorum animae virtutem quandam habent, qua post mortem (ἐπιμελοῦνται) res humanas in fidem curamque suam recipiunt, et iis praesunt. Et addit Plato: disputationes, in quibus illa continentur, verae quidem sunt, sed nimium prolixae. Credere vero oportet, et aliis de hujusmodi rebus opinionibus et narrationibus, cum et multae et valde antiquae sint. Haec Plato.

Augustinus de mediatoribus Platonicorum.

Augustinus vero in libris de civitate Dei plenius ex Platonicis, Apulejo et Porphyrio opinionem illam explicat, ut lib. 8, cap. 14 dicit, Platonicos assignare Diis locum excelsissimum, hominibus infimum, Daemonibus medium; cap. 16 et 17: Dicunt Daemones obsequiis donisque placari, gaudere honoribus, diversis sacrorum ritibus oblectari, et in eis si quid neglectum fuerit, commoveri, donis invitari, honoribus mulceri, religione coli, cap. 18: Hunc honorem ipsis ideo deferri, ut quando juxta Platonem nullus Deus miscetur homini, isti ad Deos perferant preces hominum, et inde ad homines impetrata, quae poscunt, ut homo eos patronos adhibeat, per quos illum Dii exaudiunt. cap. 20: Urgens causa cogit daemones medios inter Deos et homines agere, ut ab hominibus auferant desiderata, et ad eos referant impetrata. capite vigesimo primo: Ab hoc et ipsi daemones putantur colendi, per quos Dii possint, et quid in rebus humanis agatur addiscere, et ubi oporteat hominibus subvenire. cap. 22: Ita esse medios daemones inter Deos et homines, tanquam internuntios et interpretes, qui hinc ferant petitiones nostras, inde referant Deorum suppetias, quia meritis superiores sint hominibus. cap. 23: Apulejus dicit, daemones hominibus apud Deos necessarios esse, ut inter homines, Deosque quadam medietate versentur, cap. 25 per daemonum medietatem ambiendum ad benevolentiam seu beneficentiam Deorum, cap. 26: Aesculapii mundanus homo, id est, corpus jacet in monte Lybiae, reliquus vero, vel potius totus (si est homo totus in sensu vitae) melior remeavit in coelum: omnia etiam nunc hominibus adjumenta praestans infirmis numine suo, quae ante solebat medicinae arte praebere.

Hermes.

Item Hermes in cognominis sui patria consistens, omnes mortales undique venientes adjuvat atque conservat. Isin vero uxorem Osiris, tam multa bona praestare propitiam, quantis scimus obesse iratam.

Daemones ex animabus mortuorum.

Item opinantur daemones ex hominum mortuorum animis exstitisse. Lib. 9, cap. 2. Per daemones tanquam medios Diis conciliari affectat, et studet. Capite nono: Daemones mediatores sunt inter homines et Deos, per quos ad Deorum amicitias homines ambiant. Capite undecimo: dicunt et animas hominum daemones esse, et ex hominibus, si meriti boni sint, fieri lares, si mali, lemures seu larvas. Cap. 25: Quaerunt mediatores, per quos arbitremur nobis perventionis gradus ad Deum esse moliendos. Cap. 18. Dicunt daemones mediatores viam praebere ad Deum. Idem lib. 8, cap. 13: Putant Deos malos sacris placandos esse, ne laedant, bonos autem ut adjuvent invocandos. Has sententias de Platonicorum opinionibus ex Augustino, ideo primo loco adscripsi, ut eo facilius et rectius institui possit ea, de qua supra dictum est, antithesis. Cum illis enim Platonicorum opinionibus, in re ipsa tantum appellationibus immutatis, prorsus conveniunt ea, quae Pontificii de mediationibus, suffragiis, patrociniis, meritis, ope et auxilio Sanctorum tradunt, sicut ex ipsorum libris supra monstravimus.

5. Verae invocationis doctrina opinionibus Ethnicorum a Christo et Apostolis opposita.

Sed videamus jam qualem doctrinam de vera invocatione Dei, Christus et Apostoli, istis Ethnicorum opinionibus opposuerunt. Et diabolos quidem seu malos spiritus, non esse colendos et invocandos seu adorandos, Christus manifeste tradit Matth. 4. Quia vero apud Deum sunt sancti et electi Angeli, qui emittuntur ad ministerium salvandorum: Sunt etiam animae justorum, quae apud Deum in coelo vivunt, sicut concio coelestis Jerusalem describitur, Hebr. 12. Num igitur Scriptura Canonica tradit. infima reduci ad summa, hoc est, homines habere accessum ad Deum per haec media, hoc est, per intercessiones, patrocinia et merita Angelorum et beatorum in coelis, quorum auxilium in invocatione implorandum sit?

Philo Platonicam Philosophiam invexit in Ecclesiam Judaeorum.

Ex Platonicorum certe ratiocinationibus hoc sequeretur. Et Philo, qui Apostolorum temporibus vixit, cum Platonicae Philosophiae adeo deditus esset, ut de ipso vulgo diceretur, sicut Hieronymus notavit, ἢ Φίλων πλατωνίζει ἢ Πλάτων φιλωνίζει, opinionem Platonicam de daemonibus, ad animas seu Spiritus justorum defunctorum transtulit.

Philo de Judaeorum advocatis apud patrem.

Ita enim in libro de execratione scribit: Judaei tres habent advocatos, et intercessores apud Patrem. I. Bonitatem patris. II. Priscos Gentis conditores, qui nudis animis pro filiis et filiabus indesinenter efficacibus precibus supplices, hoc honore digni habiti sunt a patre, ut facile exaudiantur. III. Habent profectum poenitentium.

Quid Scriptura doceat de mediatore.

Et ita quidem Philo platonisat: Christus vero et Apostoli, nec de Angelis, nec de spiritibus beatorum tale quid tradunt, sed docent: Unum nos habere Mediatorem et advocatum apud Patrem, Jesum Christum, qui appareat vultui Dei in coelis, interpellans et intercedens pro nobis: per hunc affirmat Scriptura, nos habere accessum ad Deum, addita promissione, Quicquid patrem in nomine hujus Mediatoris petierimus, ratum fore. Christus igitur et Apostoli docuerunt, inter Deum et homines, propter peccata et indignitatem nostram omnino opus esse

Mediatore, ad quem invocatione confugiendum sit, ut causam nostram suscipiat, et eam patrocinio suo apud patrem agat et conficiat. Illud vero officium Mediatoris, nec Angelis, nec beatorum spiritibus in coelo, sed soli Christo unico mediatori tribuunt. Et contra Platonicos asseverant, Deum ipsum res nostras curare, et velle ipsum a nobis per Christum invocari. Et quidem Christus addit sententiam exclusivam: Nemo venit ad Patrem, nisi per me.

6\. Initio N. Testamenti pii reprehenduntur, quod sanctis vel Angelis tribuerunt quae Platonici Daemonibus et Heroibus.

Dignum vero est observatione, quod tempore Christi et Apostolorum, illis ipsis humanae rationis cogitationibus, ex quibus Platonici suam opinionem de Mediatoribus exstruxerant, quidam non Ethnici tantum, verum etiam pii moti, et in eam hallucinationem adducti fuerunt, quod tentarunt ea tribuere, vel Sanctis Dei, vel Angelis, et quae Platonici daemonibus, et heroibus suis tribuerunt: sed graviter et serio fuerunt reprehensi et prohibiti, ac solum Deum in nomine Christi adorare, et invocare jussi sunt.

Angelorum mediationem Paulus refutavit.

Notae enim sunt historiae Act. 10 et 14. Apoc. 19 et 22. Et Col. 2 Paulus eorum seductionem cavendam esse docet, qui praetextu humilitatis, ϑρησκείαν Angelorum docebant. Quam sententiam Theodoretus ita exponit: humilitate utentes hoc consulebant dicentes: Universorum Deum nec cerni, nec comprehendi, nec ad eum posse perveniri, et oportere per Angelos divinam sibi benevolentiam conciliare. Ipsa igitur argumenta, quare Angeli et Sancti, juxta Pontificiorum traditionem, sint invocandi, et agitata, et refutata sunt tempore Apostolorum. Et in Novo Testamento, omnes piorum preces diriguntur ad Patrem per Christum, non autem vel ad Angelos, vel ad beatos in coelo. Damnatos quia Deum fugiunt, ostendit Scriptura, praeterito Deo ad Sanctorum invocationem converti, sed frustra, Luc. 16.

Haec in praecedentibus plenius et diligentius sunt explicata. Nunc tantum antithesin inter opiniones Gentium, et inter doctrinam Christi et Apostolorum, de invocatione notare volui. Cui addatur haec observatio, quod inter Judaeos qui Christi et Apostolorum doctrinam repudiabant, spargi tunc coeperit opinio de invocatione mortuorum, sicut ex Philone ostendimus, cum Jesaiae tempore Patres ita orarint: Abraham ignorat nos, Israel nescit nos, Tu pater noster. Hae antitheses multas utiles praebent commonefactiones.

7\. Invocatio Sanctorum post Apostolorum tempora, diu ignota fuit Ecclesiae primitivae.

Porro etiam post Apostolorum tempora, usque ad annos a nato Christo ducentos et ultra ignota fuit in primitiva Ecclesia invocatio Sanctorum, nec de intercessionibus et patrociniis beatorum in coelis, illa aetate dogma ullum fuit in Ecclesia. Cum enim patres illius temporis, contra superstitiones Gentium, qui Daemones et Heroas, tanquam mediatores inter Deum et homines colebant et invocabant, multa graviter et prolixe disputarent et scriberent, nullibi, nunquam et nusquam, vel Sanctis Angelis, vel beatis defunctorum spiritibus, tale quid tribuerunt, cum tamen antithesis, si Ecclesia illorum temporum ita sensisset, hoc requireret. Sed solum Deum per Christum, unicum Mediatorem colendum, adorandum et invocandum docuerunt, et hanc fidem sanguine suo obsignarunt. De animabus justorum a corpore separatis, multa disputant, sed quod in coelo patroni et advocati sint eorum qui in terris vivunt, hoc prorsus ignorant.

8\. Forma publica invocationis, in primitiva Ecclesia.

Exstant descriptiones apud ejus aetatis scriptores, de publica forma invocationis, quae tunc usitata fuit in Ecclesia, ut apud Clementem 7. Stromatum, Justinum Apologia secunda, Tertullianum in Apologetico capite trigesimo. Solum autem Deum in nomine Christi invocatum fuisse legimus, nulla facta mentione, vel patrocinii, vel invocationis, sive Angelorum, sive Sanctorum. Haec certa et manifesta sunt, nec opus est aliquot sententias inde describere, cum integris libris et justis tractatibus, illa ab aetatis illius scriptoribus explicata exstent.

Haeretici invocarunt Angelos. Irenaeus.

Imo haereticos illorum temporum, usos fuisse invocationibus Angelorum, testatur Irenaeus, libro primo, capite vigesimo tertio. Et capite trigesimoquinto ponit formam invocationis: O Angele te oro, etc.

Cain et Judas invocati.

Quidam etiam coluerunt et invocarunt Cain et Judam: eos enim, sicut Augustinus scribit, existimarunt esse fortissimae virtutis.

Antithesis vera invocationis tempore Irenae.

Audi vero, quid illis haereticorum invocationibus Irenaeus opponat, libro secundo, capite quinquagesimo octavo: Ecclesia, inquit, per universum mundum varias gratias a Deo accipiens, in nomine Christi perficit. Non invocationibus Angelicis faciens aliquid, sed munde et pure et manifeste orationes dirigens ad Dominum, qui omnia fecit, et nomen Domini nostri Jesu Christi. Vides Irenaeum non ponere hanc antithesin. Haeretici invocant commentitios Angelos et falsos Sanctos, ut Cain et Judam, Ecclesia vero invocat veros Angelos et veros Sanctos. Sed Ecclesia, inquit, per universum mundum, non utitur invocationibus Angelicis, sed orationes dirigit ad Deum in nomine Christi. Hoc sane illustre testimonium est.

Eusebius.

Exstat etiam apud Eusebium libro quarto, capite decimoquinto, in Epistola Ecclesiae Smyrnensis, oratio Polycarpi, qua postrema usus est, cum in rogo jam palo alligatus esset.

Oratio Polycarpi morituri.

In illa oratione, Deum nominat quidem Deum Angelorum et potestatum, et omnis creaturae, ac universi generis justorum, qui vivunt, inquit, coram te, in conspectu tuo. Non autem invocat vel Angelos, vel spiritus illos justorum, nec patrocinii aut suffragii illorum meminit, cum tamen fateatur ipsos esse et vivere coram Deo, Sed patrem filium et Spiritum Sanctum invocat et glorificat, per aeternum Pontificem Christum.

9\. De honoribus et memoriis martyrum in primitiva Ecclesia, quae postea seminaria praebuerunt invocationi sanctorum.

Porro martyres illa aetate in magno habitos fuisse honore, non est dubium. Irenaeus enim libro 3, cap. 20 dicit, Haereticos, qui fingebant Christum non vere esse passum, etiam martyres sprevisse, et vituperasse eos, qui propter Domini confessionem occiduntur. Et addit: Cum inquiretur sanguis eorum et gloriam consequentur, tunc a Christo confundentur omnes, qui inhonoraverunt eorum martyrium. Ecclesia vero, sicut Epistola Smyrnensis narrat, martyrum ossa honorifice condidit, et in illo loco sole-

Epistol. Smyrnensis Ecclesia ossa martyrum honorifice condidit, non autem eos intercessores in orationibus coluit. Natalitia martyrum. Conventus Ecclesiastici ad monumenta martyrum. Causa cur Ecclesia martyrum memoriam celebraverit. Negativa. Cultus Christi in Ecclesia.

bant συνάγεσθαι, hoc est, Ecclesiasticos conventus celebrare, maxime annuo martyrii ipsorum die, quem pulcherrima appellatione vocarunt γενέθλιον diem natalem, seu natalitia, eo, quod miseram hanc vitam cum meliori commutassent, et ex morte in veram ac coelestem vitam, vere jam regenerati essent. Et inde quidem Pontificii conantur suam invocationem Sanctorum probare et stabilire, quando legunt, veterem Ecclesiam apud monumenta martyrum solitam Ecclesiasticos conventus tractatione verbi, administratione Sacramentorum, et exercitiis orationum celebrare. Sed quae fuerit primitivae illius Ecclesiae sententia, illustri narratione explicatur in Epistola illa Smyrnensi. Et quia subsequentibus temporibus, illae πανηγύρεις ad monumenta martyrum, occasionem et seminaria praebuerunt, ad cultus et invocationem Sanctorum: grata Ecclesiae debet esse Smyrnensis illa Epistola, quia perspicue ostendit, et affirmative et negative, qua opinione primitiva Ecclesia martyrum memoriam celebrarit. Narrat enim illa Epistola, et Gentes, et Judaeos apud praefectum institisse, ne Polycarpi corpus Christianis traderetur, addita hac ratione: Ne relicto crucifixo Polycarpum inciperent εὐσεβεῖν colere. Quomodo vera Ecclesia Christum colit? Certe sicut Epistola ad Hebraeos perpetuum Christi Sacerdotium describit, quod scilicet pro peccatis nostris mortuus sit, et resuscitatus jam sit in dextera patris, merito unicae suae oblationis et intercessione apparens vultui Dei pro nobis, ut sit advocatus noster, et Pontifex in iis, quae apud Deum nobis agenda sunt, interpellans pro nobis, ut per ipsum accedentes ad Deum, misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus ad salutem et ad auxilium opportunum, Hebr. 2, 4, 7 et 9. Audi vero quid Ecclesia Smyrnensis illis Gentium et Judaeorum calumniis respondeat: Ignorant, inquiunt, quod neque Christum, qui pro salute eorum, qui in toto mundo salvandi sunt, passus est, unquam relinquere, neque aliquem alium colere poterimus. Qua igitur opinione, qua sententia et intentione memorias martyrum celebrarunt in primitiva Ecclesia? Respondet Epistola Smyrnensis: Christum tanquam filium Dei adoramus, martyres vero tanquam discipulos et imitatores Domini, diligimus, ἀξίως sicut dignum est, propter insuperabilem erga regem et praeceptorem suum benevolentiam, quorum et nos consortes et discipuli fieri optamus. Et in fine: Celebramus diem natalitium Polycarpi, εἰς τε των προηθληκότων μνήμην, καὶ τῶν μελλόντων ἄσκησιν καὶ ἑτοιμασίαν, hoc est, memoriam eorum, qui certamen suum jam decertarunt, et ad sequentium exercitationem et praeparationem, sive ut Rufini paraphrasis habet, ut sequentium animi ad praecessorum viam insignibus exemplis suscitentur, audientes ipsos ob certamina celebrari, et jam corona incorruptionis ornatos, ac bravio incomparabili donatos esse. Haec enim sunt Smyrnensium verba. Scripta autem fuit Epistola illa circa annum Domini 160. Unde manifestum est primitivam Ecclesiam, post Apostolorum tempora, in memoriis martyrum, non proposuisse hominibus suffragia et patrocinia, per intercessiones et merita Sanctorum in coelo: Sed recitata et celebrata fuisse certamina martyrum, quae pro fide Christi pertulerunt, addita ex verbo Dei praedicatione, quibus jam coronis ac braviis ornati essent: idque ideo, ut auditorum animi ad imitationem suscitarentur, et ad similia certamina, propositis martyrum coronis et braviis, praepararentur et animarentur. Facta fuerunt etiam ibi vota ad Deum, ut Ecclesia in hac miseriarum valle militans, consors et socia fieret martyrum, cum in virtutibus eorum in hac vita, tum in coronis et braviis in aeterna vita, sicut Graeca verba votum illud eleganter et significanter exprimunt, ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς συγκοινωνοὺς γενέσθαι: in voto autem illo, non martyres, sed ipsum Christum filium Dei invocarunt, sicut Epistola illa inquit.

Affirmativa. Cultus martyrum in primitiva Ecclesia.

Collectio superiorum.

10. Dionysius.

Cum hac confessione Ecclesiae Smyrnensis, consentiunt ea etiam, quae sub nomine Dionysii in Ecclesiastica Hierarchia scribuntur, cap. 3. Refert enim, in administratione Eucharistiae, solita ex sacris tabulis recitari nomina eorum, qui pie sancteque vixerant, et in Domino obdormierant. Sed quae fuerunt causae, et qui fines illius ἀναῤῥήσεως? Num ut homines docerentur, ad intercessiones, suffragia, patrocinia, opem, et auxilium Sanctorum, invocatione sua confugere? sicut Pontificius Canon inquit: Quorum meritis et precibus concedas, ut in omnibus tuae protectionis muniamur auxilio. Hoc vero Dionysius nequaquam dicit, sed causas nominationis Sanctorum has describit. I. Ut viventes ad imitationem provocarentur, et ad exemplum beatorum sancte vivere, et pie in Domino mori docerentur. II. Ut Sancti illi praedicarentur esse non mortui, sed vivi, qui ex morte ad vitam vere divinam translati jam essent. III. Ut ostenderetur eos esse in memoria apud Deum. Novit enim Deus, qui sui sunt. Et pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum ejus. IV. Quando altari imposita sunt venerabilia symbola, per quae Christus σημαίνεται καὶ μετέχεται, signatur et sumitur, statim, inquit, adest descriptio Sanctorum, ut indicetur individua ipsorum conjunctio, et sacratissima unio cum Christo.

Memoria Sanctorum in actione Eucharistiae.

Causae hujus nominationis Sanctorum Dionysii.

11. Haec de coetibus Ecclesiasticis apud monumenta martyrum, et de recitandis nominibus Sanctorum, diligenter sunt observanda, quomodo instituta et observata fuerint in primitiva Ecclesia. Illa ipsa enim postea, cum non eo modo, eo fine et ea simplicitate, in Ecclesia observarentur, sed additis novis opinionibus alio inflecterentur, facta fuerunt tandem seminaria cultus et invocationis Sanctorum, sicut mox ostendemus. Adeo periculosum est, in Ecclesia aliquid sine verbo Dei instituere, etiamsi principio nihil videatur habere incommodi.

12. In primitiva igitur Ecclesia, usque ad annos ducentos post Christum natum, dogma de suffragiis, patrociniis, intercessionibus, meritis, ope auxilio et invocatione Sanctorum in coelis, prorsus ignotum fuit: et longe alia tunc fuit, sicut ostendimus, ratio venerationis Sanctorum, quam quae postea invecta

Tertullian.

est. Cumque juxta Tertulliani dictum adversus Praxeam, id sit verum, quodcunque primum, id sit adulterinum, quodcunque posterius, non difficile erit, vel ex hac sola observatione, de hac controversia judicare.

13. Ex apocryphis, et suppostitiis scriptis Pontificii conantur invocationem asserere pro traditione Apostolica.

Vide autem astum Pontificiorum. Cum enim veris primitivae Ecclesiae testimoniis destituantur, et tamen intelligant non leve esse praejudicium, quod Ecclesia primis, optimis et sincerissimis temporibus per annos ducentos, invocationem Sanctorum ignoravit, ex supposititiis scriptis, et ex locis quibusdam mala fide detortis, testimonia conquirere conantur, fucum facturi simplicioribus, quasi ab ipsis Apostolorum temporibus invocatio Sanctorum semper in Ecclesia fuerit.

Epistola Anacleti.

Ita ex commentitia Epistola Anacleti citant, pro omnibus assiduam apud Deum, omnium Sanctorum effundi orationem.

Missa Jacobi.

Ex Missa supposititia Jacobi citant: Communem orationem agamus Mariae et omnium Sanctorum, ut precibus et intercessionibus eorum, omnes misericordiam consequamur.

Lipomannus et Surius.

Recens vero Lipomannus et Surius, sub veterum nominibus, novas consarcinarunt legendas, ut videantur non destitui, vel vetustissimis primitivae etiam Ecclesiae testimoniis. Ibi Aurelianus invocat Martialem his verbis: Adsit nobis ille de coelestibus, ut orationibus ejus muniti, mereamur haereditatis aeternae participes adscisci in regnum Dei. Ibi Cyrus scriba invocat Leontium martyrem, per quem inquit, Deus sui regni partem nobis concedat. Sed ex fabulis non probantur dogmata.

14. Perionius.

Perionius vero ex Justino conatur invocationem Sanctorum probare. Ut autem Lector judicare possit, quis sit candor, et quae fides Pontificiorum, locum adscribam ex secunda Apologia, pagina 137. Objectio erat, Vos Christiani estis athei. Justinus vero respondet: Fatemur nos talium (*νομιζομένων*) qui putantur esse Dii, atheos esse: sed non veri Dei,

Refutatio.

ἐκεῖνον γὰρ παιέρα καὶ τὸν παῤ αὐτοῦ υἱὸν (ἐλθόντα καὶ διδάξαντα ἡμᾶς ταῦτα, καὶ τὸν ἄλλον ἑπομένων, καὶ ἐξομοιουμένων ἀγαθῶν ἀγγέλων σιρατὸν) πνεῦμα τε τὸ προφητικὸν, σεβόμεθα καὶ προσκυνοῦμεν, hoc est, Nos patrem, et qui ab ipso est, filium (qui venit et docuit haec nos, et reliquum exercitum aliorum bonorum Angelorum, qui ipsum sequuntur et ipsi assimilantur) et spiritum Propheticum colimus et adoramus. Hoc Perionius ita depravat, quasi sensus sit: Nos adoramus Patrem, Filium, Angelos et Spiritum Sanctum. Quae sententia prorsus et manifeste impia est. Ita enim Angeli cum ipso Deo, imo supra Spiritum Sanctum adorarentur. Cum Justinus alludens ad locum, Ephesios tertio, hoc tantum dicat: Filium Dei, eam sapientiam, quam hominibus revelavit, etiam Angelis patefecisse, sicut sententia manifesta est, si verba legantur in parenthesi.

15. Ex Irenaeo.

Alii locum Irenaei allegant, qui libro quinto dicit: Ut virginis Evae virgo Maria fieret advocata. Sed si lector rem ipsam consideret, sententia plana erit. Maria enim annis ferme quater mille post Evae lapsum et nata est, et concepit Christum. Quis igitur vel per febrim somniabit, Evam tunc cum esset virgo, invocasse Mariam advocatam suam, quae nondum nata erat? Et Mariam in coelo apud Deum advocatam fuisse Evae virginis, id est priusquam illa ab Adamo cognosceretur, cum Maria tunc nondum nata, nedum assumpta esset? Hoc certe quam absurdum sit, quilibet sanus judicare potest. Nequaquam igitur hoc sensit Irenaeus, sed confert haec duo inter se, quantum mali per Evam virginem mundo illatum, et quantum boni per Mariam virginem, eo, quod Christum peperit, mundo collatum sit. Et in hac collatione atque in hanc sententiam, Mariam nominat Evae advocatam, quod Irenaeus sine dubio Graece significantius dixit. Interpres enim ejus et obscurus et infelix fuit, sicut alibi diximus. Firmum igitur et fixum contra omnes cavillationes manet, quod invocatio Sanctorum, primitivae Ecclesiae, per annos ducentos, ignota prorsus fuerit.

[CAPUT II.]

QUANDO ET A QUIBUS SPARGI COEPERINT SEMINARIA INVOCATIONIS SANCTORUM IN ECCLESIA.

1. Prima seminaria cultus et invocationis Sanctorum post mortem Apostolorum et eorum auditorum. Origenes.

Videamus jam quando, a quibus, et quomodo coeperint seminaria spargi, et via sterni ad cultum et invocationem Sanctorum. In tota autem vera antiquitate, inter omnes patres, Origenes primus est apud quem seminaria illa inveniuntur. Et hoc ipso nomine, opinio de invocatione Sanctorum, merito suspecta habetur, quod seminaria ejus, ab Origene autore initium sumpserunt. Factum enim hoc est illo tempore, cum hanc vitam jam reliquissent omnes illi, qui et Christum et Apostolos audiverant. Et notum est quid Eusebius lib. cap. 32 ex Egesippo de illis temporibus scribat: Ecclesiam scilicet, usque ad illa tempora, virginem puram et incorruptam mansisse, postquam autem generatio illa praeteriisset, tunc errores, quasi conspiratione facta nudo vertice in Ecclesiam, velut in vacuam domum, irruisse.

Judicia Ecclesiae veteris de Origenem, Epiphanii, Hieronymi.

De ipso etiam autore Origene, nota sunt veteris Ecclesiae judicia apud Epiphanium, Tom. 2, lib. 1, haer. 64. Et Hieronymi ad Pammachium et Oceanum, qui inquit: Origenem laudavi interpretem, non dogmatisten, ingenium, non fidem. Item: Credite experto, venenata sunt illius dogmata, et aliena a Scripturis sanctis, vim scripturis facientia, etc.

2.

Illis igitur temporibus, et ab illo autore, circa annum Domini 240 spargi coeperunt seminaria invocationis Sanctorum. Et operae pretium est, considerare, qualia fuerint initia, et qui secuti sint progressus.

Initia et progressus invocationis sanctorum. Prima opinio beatos orare pro nobis.

Non enim ipsa statim invocatio mortuorum, cum reliquis idolomaniis, quas inde secutas esse, in praecedentibus ostendimus, primo impetu, nudo, quod dicitur, capite, in Ecclesiam irrupit. Sed Origenis tempore, primum disputari coepta est opinio illa, ut non absurda nec inconveniens, animas beatas,

ut quae membra adhuc sint unius corporis nobiscum, et caritatem non abjecerint, in altera etiam vita solicitas esse de salute nostra, atque pro nobis, fratribus suis orare apud Dominum.

3. *Testimonia hujus opinionis ex apocryphis et traditionibus.* Haec vero opinio, quia nec sententiis nec exemplis Canonicae scripturae evidenter demonstrari poterat, sed tantum ex apocryphis scriptis, et ex traditionibus, verisimilitudinem quandam prae se ferebat, inter privatas disputationes et cogitationes reposita, non autem inter publica Ecclesiae dogmata, illis quidem temporibus relata fuit.

4. *Origenes dubitative disputat.* Haec ita se habere, manifeste ex Origene ostendi potest. Ita enim scribit Hom. 3 in Cantica: Omnes Sancti, qui de hac vita decesserunt, habentes adhuc caritatem erga eos, qui in mundo sunt, si dicantur curam gerere salutis eorum, et juvare eos precibus suis, atque interventu suo apud Deum, NON ERIT INCONVENIENS. *Non inconveniens.* Scriptum namque est in Machabae. libris ita: Hic est Jeremias Propheta Dei, qui semper orat pro populo.

Sic arbitror. Idem in Josue cap. 13 inquit: EGO SIC ARBITROR, quod omnes illi, qui dormierunt ante nos patres, pugnent nobiscum, et adjuvent nos orationibus suis. *Magister senior dixit.* Ita namque etiam quendam de senioribus magistris audivi dicentem, etc.

5. Audis testimonia, non ex Scriptura Canonica, sed ex Apocryphis, et ex traditionibus. Atque ideo de opinione illa dicit Origenes: NON EST INCONVENIENS, EGO SIC ARBITROR. *Secundo ex opinione sit asseveratio, Origenes.* Mox tamen, sicut fieri solet ex disputationibus fieri paulatim coeperunt asseverationes. Nam super Numeros cap. 31. Origenes dicit: Quis enim dubitat, quod sancti quique Patrum, et orationibus nos juvent, et gestorum suorum confirment atque hortentur exemplis? Ita etiam tract. 27 in Matth. allegorisans structuram templi inquit: DisciPuli, caeterique Sancti, non solum nunc, sed etiam modo ante conspectum Christi intercedunt.

[CAPUT III.]

1. Sed has vel disputationes vel assertiones, fuisse illis temporibus privatas, nequaquam autem publica et recepta Ecclesiae dogmata, Origenes ipse diserte pronuntiat in Epistola ad Romanos lib. 2 pag. 343 *Opinio privata, non publicum dogma.* his verbis: Jam vero si etiam extra corpus positi Sancti, qui cum Christo sunt, agunt aliquid et laborant pro nobis ad similitudinem Angelorum, qui salutis nostrae ministeria procurant, habeatur hoc quoque inter occulta Dei, nec chartulae committenda mysteria, etc. Sicut igitur Ecclesia diligenter distinxit inter scripta Canonica, quae publice in Ecclesia, tanquam regula fidei et fundamentum Ecclesiasticorum dogmatum, legebantur, et inter scripta apocrypha, quae privatim quidem cognoscebantur, non autem publice in Ecclesia legebantur, nec peculiaria dogmata inde exstruebantur, vel confirmabantur: Ita accuratum illis temporibus servatum fuit discrimen inter publica Ecclesiae dogmata, et inter opiniones privatas et apocryphas, qualem hanc, de intercessione Sanctorum esse, ipse Origenes pronuntiat.

2. *Pontificiorum candor in Origenis testimoniis allegandis.* Atque haec cum ita se habeant: Pontificii tamen non verentur Origenem adducere testem, probaturi invocationem Sanctorum, semper in Ecclesia receptam et probatam fuisse. Cum enim Origenis nomine, multa supposititia et falsa ferantur, ex illis pseudographis Pontificii causae suae suffragia conquirunt. *Lamentatio Origenis.* Ita exstat lamentum, quod Erasmus pronuntiat, non esse ab Origene scriptum, nec ab Hieronymo versum, sed esse figmentum alicujus indocti. *Gelasius de libro Origenis de poenitentia.* Ac Gelasius dist. 15 expresse dicit, librum de poenitentia Origenis esse apocryphum. Et tamen Pontificii inde tanquam ex Origene autore, invocationem Sanctorum probant, quia figmentum illud loquitur: Incipiam me genibus prosternere, et deprecari universos Sanctos, ut mihi non audenti petere Deum, succurrant. O Sancti Dei, vos deprecor, ut procidaris misericordiis ejus pro me misero: Heu mihi pater Abraham deprecare pro me, ne de finibus tuis alliener, quos valde cupivi, etc.

Homiliae Origenis. Lindani triumphus. Eodem modo feruntur Homiliae in diversos, quas constat non esse Origenis. Et tamen Lindanus, tantum non ovans, sed triumphans, conatur inde probare, universalem fuisse consuetudinem in Ecclesia, inde usque ab Apostolorum temporibus invocandi Sanctos. Quia scilicet ibi Homilia 3 scribitur: Patres secundum voluntatem Dei mandasse, celebrari memoriam innocentum sempiternam in Ecclesiis, ut eis intercessio filiorum apud Deum prodesset.

Origenes in Job. Ariani etiam cujusdam Commentaria in Job sub Origenis nomine leguntur, atque inde etiam Sanctorum invocationem probant Pontificii. Autor enim ille lib. 2 dicit: O beate Job, ora pro nobis miseris, ut nos misericordia Dei protegat et eripiat, etc.

Origenes de consequentia Papistica. Sancti orant pro nobis: Ergo sunt invocandi. Orig. contra Celsum. Sed Origenes ipse, etiam si eo, sicut dictum est modo, de orationibus Sanctorum coeperit disputare, illam tamen consequentiam non modo non texit inde: Beati in coelo orant pro nobis, ergo sunt invocandi: Sed eam ex professo rejicit, lib. 8 contra Celsum. Respondens enim ad illud Celsi argumentum: Supremo Deo non posse displicere, si alii etiam inferiores, quos Daemones appellabant, cum sint amici Dei, votis et supplicationibus colantur, ut hominum causas apud supremum Deum adjuvent: Dicit quidem Christianos non tales Daemones agnoscere, sicut Gentes fingunt, sed scire Angelos esse ministros Dei, et beatos ipsius amicos. *Fides Ecclesiae de invocatione Sanctorum tempore Origenis.* Non autem dicit Ecclesiam loco Daemonum Gentilium, Angelos et beatos invocare, sed fidem Ecclesiae ita describit, pag. 755: Ipsi Deo omnibus praesidenti, per unigenitum ipsius filium supplices vota offerimus, cui supplicamus, quandoquidem nostrorum sit ille delictorum propitiatio, ut tanquam Pontifex nostras offerat Deo preces, Et pagina 760: Deus namque et solus est adorandus, unigenitusque et primogenitus omnis creaturae Deus verbum suppliciter est et ut Pontifex deprecandus, ut nostras quae ad se pervenerint preces, ad Deum referat.

Pag. 762. Quod si Angelorum multitudinem cupimus, ut in nos se clementius gerat, illa multitudo cognatos sibi et amicos hos fecerit, quos suam viderint erga Deum pietatem imitari, ita ut eorum opitulentur saluti, qui Deum et invocent, et ex animo deprecentur, et ad eorum beneficium concedant, qui Deum supplicando adorent, quem ipsi item et adorant, et suppliciter venerantur.

Et pag. 773. Quanto rectius egerit, ut Deo se credat praesidi rerum, per Jesum doctrinam nobis hujusmodi suggerenti, ab eoque omnem cum opem, tum et tutelam deposcat, a sanctis Angelis et justioribus caeteris prodeuntem. Et tandem pag. 774 ad Celsi similitudinem (quae columen est Papisticae invocationis) sicut scilicet inter homines, non ipsi tantum Principes seu Reges supplicationibus placandi sunt, sed primo potentiores, et secundum hos Reges: Ita respondet, ut confirmet solum Deum placandum et invocandum esse, et qui Deum placatum habet, ei simul et amicos Dei placatos esse. Et iis, qui Deum invocant, Angelos et Spiritus beatos, nec vocatos, ultro una precari Deum, ut non opus sit illos peculiaribus votis seu supplicationibus invocare et placare. Verba Origenis haec sunt: Licet plena sit haec vita exemplorum, quod primum potentiores placentur, et secundum hos reges, unus tamen nobis placandus est Deus, et ut propitius sit, exoptandum, qui utique et pietate et virtute placatur. Quod si quos alios velit praeter Deum omnipotentem placatum iri, Celsus intelligat, sicut corpus hoc cum movetur, et umbram habet se subsequentem, sic item, et qui summum Deum placarit, et illius amicos propitios ut habeat, sequitur, Angelos scilicet, animasque et Spiritus caeteros beatiores, quippe qui simul sentiant, quinam Dei sint benignitatem promeriti. Nec solum se hi erga digniores quosque propitios reddunt, sed et Deo gratificari volentibus opitulantur, hisque et placatiorem hunc faciunt, unaque et supplicant et precantur. Ita ut affirmare id ausim, vel hominibus ultro, quae potiora sunt, animo destinantibus, Deoque supplicantibus, potestates illas innumeras, nec vocatas quidem, ultro Deum una comprecari generique nostro adesse. Ita ille.

Origenes de argumento Papistico invocat. sanct. a similitudine et moribus aularum.

3. Origenis igitur tempore, invocatio Sanctorum nondum fuit. Coepit quidem ille disputare de orationibus beatorum, et licet dicat: affirmare ausim; tamen privata et Apocrypha fuit tunc illa opinio, non autem publicum et receptum Ecclesiae dogma, sicut ipsius Origenis verbis ostendimus. Quod enim Origenes dicit: Maneat inter occulta, nec chartis committatur, hoc Graeci uno verbo vocant ὑπόκρυφον. Et tamen ex illa sua disputatione de orationibus beatorum, nequaquam consequens vult esse Origenes, Angelos et Spiritus beatorum, esse votis et supplicationibus colendos, imo praecipuum Pontificiorum argumentum, ex aulicis supplicationibus petitum Origenes in Celso refutat.

Origenis tempore nondum fuit invocatio Sanctorum sed in disputationem venit.

4. Operae pretium tamen est considerare, quomodo privata et Apocrypha illa disputatio Origenis de orationibus beatorum, paulatim progressu temporis, vires majores acquisierit. Nam ex Apocryphis Machabaeorum libris, et ex traditionibus opinio illa primum inchoata, mox apparitionibus seu spectris stabiliri coepit. De Potamiena enim, quae ex Origenis Schola prodiit, et martyrio celebris facta est, scribit Eusebius lib. 6, cap. 5, quod tunc cum ad martyrium duceretur, Basilidem Ethnicum, propter exhibita humanitatis quaedam officia, jusserit bono esse animo ἐξαιτήσεσθαι γὰρ αὐτὸν ἀπελθοῦσαν, se enim post discessum suum pro poena ipsius (eo, quod sententiam damnationis in Potamienam tulisset) deprecaturam Dominum suum, et non multo post beneficiorum remunerationem ipsi repensuram. Et addit Eusebius Basilidem, cum non multo post conversus, et ob confessionem in vincula conjectus fuisset, narrasse: Potamienam triduo post martyrium, noctu sibi astitisse, et coronam capiti suo imposuisse, ac dixisse, se pro ipso Dominum deprecatam (παρακεκληκέναι) et petita impetrasse. Subjungit etiam Eusebius quosdam scribere, alios plures Alexandrinos, illis temporibus confertim ad Christi doctrinam accessisse, eo, quod Potamiena in somnis apparuisset, et ipsos ad fidem vocasset. Et haec quidem mirifica est historia (Spiritus scilicet mortuorum infideles ad fidem vocare) carens verbi Dei exemplo, imo pugnans cum expressa Scripturae sententia, Jes. 8, Luc. 16. Ideo etiam Eusebius addit, ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὧδε ἐχέτω. Sed haec quidem ita se habeant. Omnibus vero temporibus, apparitiones seu spectra multum turbarunt in doctrina religionis. Inde enim multae factae sunt discessiones a verbo Dei, et multa sine verbo, imo contra verbum Dei, ex spectrorum apparitionibus recepta sunt.

Apparitionibus et spectris crevit opinio de invocatione Sanctorum.

Absurditas fabulae.

Mortuorum apparitiones religioni semper nocuerunt.

5. Porro ad stabiliendam opinionem illam de intercessionibus beatorum, praeter Apocrypha testimonia ex Machabaeis, praeter traditiones et apparitiones mortuorum, accessit quartum etiam, Miracula scilicet. Cum enim Deus ad monumenta Martyrum varia ederet miracula, ut doctrinam et fidem, pro qua Martyres passi fuerant, illustri testimonio, contra persecutorum blasphemias apud posteros confirmaret, ac gloriam, in quam assumpti erant Martyres, conspicua indicatione, inter totius mundi contumelias, testatam faceret, ut ita reliqui ad amplectendam fidem Christi incitarentur, et in ea ita corroborarentur, ut pro ejus confessione non dubitarent, nec detrectarent, extremum vel fortunarum, vel vitae discrimen adire: Hoc postea, sedatis persecutionum procellis, et remisso ardore confessionis ac martyrii, de orationibus et auxiliis Sanctorum communi persuasione plerique interpretari coeperunt.

Fons invocationis mortuorum, miracula ad monumenta martyrum.

6. Inde subsequentibus temporibus, tanquam confessum et indubitatum dogma, publice etiam tradi coepit, quod Origenis tempore, ut probabilis tantum et privata opinio habebatur: Beatorum scilicet orationibus viventes adjuvari; commemorationes etiam seu memorias Martyrum, sicut Cyprianus loquitur lib. 2, epist. 6, annuis passionis ipsorum diebus, et conventus solennes in iis locis, ubi exuviae ipsorum conditae erant, accepto ex vetustate more, quem supra

Publici dogmatis loco haberi coepit, beatorum orationibus viventes juvari.

Memoriae martyrum fine superstitioso fieri coeptae.

ex Epistola Smyrnensi, et ex Dionysio descripsimus, diligenter retinebant. Sed celebrationes istas, praeter et contra piae vetustatis observationem, novis opinionibus transformabant, ideo scilicet eas frequentandas, ut Martyrum orationibus adjuventur. Inde paulatim fieri coepit inclinatio ad ipsam invocationem Sanctorum. Quae inclinatio, quibus initiis coepta, quibus progressibus aucta, quomodo saepius vel aperte reprehensa, vel tacite, opposita vera doctrina de invocatione Dei, et veteri consuetudine de memoriis Martyrum, repressa fuerit, donec adhaerescentibus subinde sub devotionis specie, superstitionis seminariis, et Episcopis partim dissimulantibus propter vulgi persuasiones (sicut Augustinus fatetur Epist. 118. Ego, inquit, multa hujusmodi propter nonnullarum, vel sanctarum, vel turbulentarum personarum scandala devitanda, liberius improbare non audeo, tam multis praesumptionibus plena sunt omnia) partim privatas suas, ut vocant, devotiones, in Ecclesiam invehentibus, superstitio tandem praevaluit, et paulatim admissa, in immensum crevit: Cumque ubi consisteret, non inveniret in tam crassam et tetram idolomaniam, sicut supra ostendimus, evasit, cujus nunc plerosque inter ipsos Pontificios pudet: Illam historiam ex certis veterum monumentis, quanta fieri poterit brevitate et perspicuitate, colligemus. Haec ipsa enim nuda historica annotatio, sine prolixiori, vel explicatione, vel refutatione, multa utiliter monebit, et totam hanc controversiam, quod ad sententias veterum attinet, quae pro stabilienda Sanctorum invocatione afferri solent, recte illustrabit.

Inclinatio ad invocationem sanctorum.

Historia de initiis et incrementis invocationis Sanctorum.

7. Mota igitur et sparsa primum ab Origene circa annum Domini 240 disputatione illa de orationibus beatorum spirituum, non tamen statim insecuta est invocatio. Firma enim et fixa retinebantur adhuc illa Scripturae principia, invocationem esse cultum, soli Deo debitum, Juxta illa dicta: Dominum Deum tuum adorabis, et illum solum coles. Invoca me in die tribulationis: Quisquis nomen Domini invocaverit salvus erit: Effunde iram tuam in Gentes, quae nomen tuum non invocaverunt. Ideo cum Celsus objecisset, Non solum Deum orandum, verum etiam beatis spiritibus, qui Deo assistunt, supplicandum: Origenes hoc negat, et tantum dicit, eos, qui unum Deum per Christum invocant, et pietati student, habere Angelos et beatos Spiritus, non vocatos orationis socios et comprecatores. Item, ab ipso et uno Deo poscendam esse opem et tutelam, ad quam Deus pro suo beneplacito, Angelos et beatorum Spiritus (de quo tamen ipse etiam Origenes dubitat) adhibet. Haec bene et diligenter notentur.

Origenis aetas, anno Christi 230, ignorat invocationem Sanctorum.

An beatis Spiritibus supplicandum.

8. Non multo vero post, circa annum Domini 250. Cyprianus apud Latinos alium et novum gradum addidit. Quia enim viventes mutuo pro se orant, et in hac vita Scripturae exemplo alter alterius orationibus se recte commendat, sicut illis temporibus usitatum erat, quod lapsi eos, qui ob confessionem fidei in vinculis detinebantur, adibant, et ipsorum se orationibus commendabant, ut Deo et Ecclesiae reconciliarentur, lib. 3 epist. 18. Cyprianus igitur et inde, atque etiam ex hypothesi Origenis, de interpellationibus Sanctorum in altera etiam vita, non quidem mortuos invocavit, sed viventes priusquam ex hac vita discederent, admonere coepit, ut post mortem sui apud Deum memores essent. Ita lib. 1, epist. 1 ad Cornelium inquit: Memores nostri invicem simus, utrobique pro nobis semper orantes. Et si quis nostrum prior divinae dignationis celeritate praecesserit, perseveret apud Deum nostra dilectio, pro fratribus et sororibus nostris apud misericordiam patris, non cesset oratio. Et lib. 2 de habitu virginum, inquit, Durate fortiter, spiritualiter pergite, pervenite feliciter, tantum mementote tunc nostri, cum incipiet in vobis virginitas honorari. Haec vero nova et privata est Cypriani devotio, sine Scripturae et antiquitatis exemplo suscepta. Quae licet excusari posse videatur, propterea quia eos, qui adhuc in hac vita constituti erant, alloquitur, quia tamen caret Scripturae testimonio et exemplo, gradum postea fecit ad invocationem eorum, qui ex hoc seculo jam discesserant.

Cypriani aetate anno 250, nova devotio orta.

Martyres vivi rogantur, ut post mortem vivorum apud Deum sint memores.

9. Quae vero praeterea ex Cypriani vel supposititiis, vel Pseudepigraphis citantur, merito non curamus, ut quod in Sermone de Stella et Magis scribitur, parvuli ab Herode occisi, secretorum conscii divinorum, clementiam Dei pro nostris exorant laboribus. Item facti sunt supremi capitolii Senatores et Judices, nonnullis veniam obtinentes immeritis, assistuntque miserationibus et ultionibus divinis, etc. De Apocrypho vero scripto de conversione Cypriani in Nazianzeno postea dicemus.

Supposititia et pseudepigrapha Cypriani.

10. Porro post Cyprianum, cum Ariana haeresis Christo honorem divinitatis detraheret, et orthodoxi ipsum verum Deum esse, inter caetera argumenta inde etiam probarent, quia in Scriptura et invocetur et invocari jubeatur: Repressa aliquantulum et aliquandiu fuerunt seminaria illa invocationis Sanctorum. Loquimur autem non de incertis, Apocryphis et supposititiis scriptis, quae recens magna copia, sub titulo venerandae vetustatis a Pontificiis in theatrum produci coeperunt, sed de certis probatorum autorum scriptis.

Seminaria invocationis mortuorum Arii tempore repressa: quod solus Deus invocandus sit.

11. Ita Eusebius retinet quidem anticipatam opinionem, de interpellationibus Sanctorum, sed invocationem eorum nec docet, nec usurpat, sed Christo gloriam perferendi preces nostras ad patrem relinquit, lib. 10 histor. Eccles. in vita Constantini. Frigide autem, ne dicam ridicule facit Eusebius, quod opinionem illam, de orationibus Sanctorum, ex Platone probare conatur, et quidem illis verbis, quibus fatetur opinionem illam non facile probari posse, sed tamen credi debere. Nam de praeparatione Evangelica lib. 12 ex Platone de legibus hanc sententiam, et haec verba Eusebius describit: Certe defunctorum animae virtutem quandam habent, qua vel post mortem rebus humanis auxiliantur. Vera enim haec opinio est, sed nisi prolixis rationibus probari non potest. Credere autem oportet hujusmodi sermonibus, quoniam a priscis valde viris traditi sunt. Haec

Eusebii opinio de interpellationibus Sanctorum.

Platonica ratio Eusebii de Sanctorum orationibus.

est Platonica Eusebii demonstratio de suffragiis Sanctorum.

12. *Lactantius. Hilarius.* Lactantius unum Deum docet invocandum. Hilarius vero in Origenicis suis allegoriis de montibus et auribus Dei, (ut solet Graecorum flosculis ornatus incedere, sicut Hieronymus inquit) disputat quidem de intercessionibus Angelorum, in Psalm. 129. Item de custodiis et praesidiis Apostolorum, Patriarcharum, vel potius, ut ,inquit Angelorum. In Psalm. 124. Non tamen vel Angelos, vel Sanctos, sed unum Deum invocat, et honorem invocationis ideo communicat Christo, quia credit ipsum verum esse Deum. Et rationem addit in Psalm. 124. Adest enim, et cum fideliter invocatur, per naturam suam praesens est, et ei, qui in eum credit, assistit. Et dignum est observatione, quod Origenicam illam Hilarii allegoriam, qua in Psalm. 124 de montibus utitur, Augustinus ex professo ita invertit, ut inde invocationis et auxilii honorem Sanctis adimat, et soli Deo vindicet, in libro de pastoribus cap. 8. Vide quia non in montibus tibi spes est. Auxilium meum, inquit, a Domino, qui fecit coelum et terram. Noli putare injuriam te facere montibus sanctis, quando dixeris: Auxilium meum non in montibus, sed a Domino, qui fecit coelum et terram. Ipsi montes hoc tibi clamant, 1. Cor. 1 ut securus sine illa injuria montium, dicas auxilium meum a Domino, qui fecit coelum et terram. Non solum tunc tibi non succensebunt montes, sed tunc amabunt, tunc magis favebunt. Si in ipsis spem tuam posueris contristabuntur. Angelus multa divina et mira ostendens homini, ab homine adorabatur, ille tanquam levantem oculos in montem, revocans ad Dominum ait: Noli facere, illum adora, nam ego conservus tuus sum, et fratrum tuorum. Haec Augustinus.

Augustinus Hilarii sententiam invertit.

13. *Athanasius de invocatione.* Athanasius vero hoc argumento saepius probat, Christum esse verum Deum, quia ejus auxilium in necessitatibus invocatur, ut oratione secunda contra Arianos, Sancti non postulant a creato aliquo, ut sit auxiliator. Christus ergo, cujus auxilium Sancti invocant, est verus Deus. Et oratione tertia: Creatura non adorat creaturam, sed Deum. Christus ergo, qui adoratur, Deus est. Et in libro de incarnatione verbi, ex invocatione seu adoratione probat: Verbum habitare in Christo, non ut in reliquis Sanctis, sed personaliter. Inquit enim: Si adoras hominem Christum, eo, quod ibi inhabitet Dei verbum, eadem opera adora quoque Sanctos ob Deum, qui ibi domicilium habet. Cumque ex hoc Athanasii fundamento, invocatio creaturarum prorsus subvertatur, tamen ex pseudepigrapho et supposititio quodam sermone, de sanctissima Deipara, conantur Pontificii etiam sub Athanasii nomine, invocationem suam Sanctorum stabilire, quia scilicet supposititius ille Athanasius ita inquit: Et jam audi filia Davidis et Abrahae, et inclina aurem tuam in preces nostras, et ne obliviscaris populi tui, neque nostri, qui sumus de familia et domo patris tui. Ad te clamamus, recordare nostri sanctissima virgo, et retribue nobis pro exiguis istis eloquiis magna dona, ex divitiis gratiarum tuarum tu quae gratia plena es. Item intercede hera et Domina, et regina et mater Dei pro nobis.

Supposititius Athanasius.

14. Hactenus igitur per annos a nato Christo 350 et amplius, Ecclesia invocationem Sanctorum in publica (ut ita dicam) praxi ignoravit. Tandem vero circa annum Domini 370 per Basilium, Nyssenum et Nazianzenum, in publicos Ecclesiae conventus, occasione orationum panegyricarum, invehi coepit, eodem tempore, cum ab iisdem autoribus, Monachatus ex Aegypto et Syria in Graeciam introduceretur. Et videtur haec sive portio, sive appendix Monachatus fuisse. Inter Monachos enim illos, persuasionem de invocatione Sanctorum, aliquanto ante in solitudinibus privatim receptam et usurpatam fuisse, ex vitis Palladii et Theodoreti (si tamen *γνήσια* sunt omnia) non obscure colligitur. In publicos vero Ecclesiae conventus, nondum manifeste et exerte introducta et recepta fuerat. Sed Basilius, Nazianzenus, et Nyssenus, primi fuerunt, qui eam ex privatis et Monachorum devotionibus, et vulgi persuasionibus, in Ecclesiam invexerunt. Cum enim in Rhetorum Scholis educati, eloquentiae laudem et haberent et affectarunt, non contenti fuerunt pia illa antiquitatis simplicitate, qua eam in commemorationibus martyrum usam fuisse, supra ex Smyrnensis Ecclesiae Epistola, et Dionysio ostendimus, sed orationes panegyricas declamatoriis flosculis et Rhetoricis apostrophis, et quae praeterea ad figuram *προσωποποιΐαν* pertinent, ita exornarunt, ut opinionem de comprecationibus et auxiliis Sanctorum, quae Origenis tempore apocrypha et privata erat, tanquam publicum dogma in immensum exaggerarent, et ad compellationes eorum, quoniam memoriam celebrabant, orationem converterent, atque ita figuram orationis ad formam invocationis declinarent: Cujus tamen exempla nec ex Scriptura, nec ex vetustiori et puriori Ecclesia habebant.

Basilius, Nyssenus, Nazianzenus invocationem Sanctorum publice in Ecclesiam invexerunt, Rhetoricis suis Apostrophis. Invocatio Sanctorum Monachis fuit usitata.

15. Et haec de figuris declamatoriis non affingimus illis patribus, sed ipsi has praebent judicationes. Nam de Apostrophe et Prosopopoeia oratoria, ipse Nazianzenus exempla luculenta ostendit, ut oratione in sanctum Pascha, ubi inquit: O Pascha, magnum et sacrum, totiusque mundi expurgatio. Tecum enim tanquam cum animato aliquo colloquar. Et oratione 1 in Julianum. Audite haec omnes Gentes. Omnes enim appello magno praeconio. Audite populi, tribus, linguae, aetas omnis, et qui nunc vivitis, et qui dehinc nascituri estis. Et ut majus mihi sit praeconium, omnis coelorum exercitus, omnesque Angeli audite. Audi et tu quoque magni Constantini anima (*εἴ τις αἴσθησις*) si quid sentis, et reliquorum Christianorum Imperatorum. Item voco ad hanc panegyrin omnes animas, etc. Et mox: Quid hoc rei est Imperatorum divinissime? Cogor enim illum tanquam praesentem et audientem inculpare, licet cum Deo constitutum, ac in tantum segregatum, quantum etiam ad melius transivit regnum. Et in secunda oratione in fine prolixa apostrophe Julianum mortuum compellat. Et talia exempla in carminibus ipsius multa sunt. Eodem modo, licet de

Apostrophe Basil. Nazianzeni figurata.

orationibus mortuorum, declamatoriis asseverationibus utantur, non tamen dissimulant, se de illa opinione non prorsus certos esse, sed dubitare, sicut mox ostendemus.

16. Fundamenta invocationis mortuorum Basilii. Operae pretium autem est considerare, quod Basilius, non ex Scripturae vel testimoniis, vel exemplis, nec ex publicis veteris Ecclesiae ritibus, sed ex vulgi et mulierculарum privatis devotionibus, Sanctorum invocationem in panegyres suas invexerit.

Vetus Ecclesiae ritus. Ex veteris quidem Ecclesiae ritu hoc retinet, sicut inquit in Gordium martyrem. Ejus festum celebramus, qui in hujusmodi die certamen pro Christi morte subiit. Et cum vitam Sanctorum exponimus, primo Dominum per servos suos glorificamus. Deinde justos ipsos laudamus, et populum per honestorum factorum narrationem exhilaramus. Item, non nostris indigent laudibus ornari, sed nos ipsorum vitae historia et commemoratione, imitationis gratia indigemus. Opinio vulgi. Vulgi persuasionem Basilius allegat. Quid vero ipse ex vulgi opinionibus et narrationibus, de miraculis et apparitionibus attexat, ex oratione in Manantem martyrem manifestum est. Inquit enim: Quae quisque in memoria habet, ad mentem revocet. Mementote martyris, quotquot illo per somnia potiti estis, quotquot in hoc loco constituti σύνεργον ipsum in precationibus habuistis, quibus (ὀνόματι κληθείς) nominatim vocatus, in operibus astitit, quos peregrinantes reduxit, quos ex infirmitate restituit, quibus liberos jam defunctos reddidit, quibus vitae terminum prorogavit. Haec in commune conferte, et inter vivos mutuo, quae quisque novit, ei, qui non novit, distribuite, quae ignorat ab eo, qui novit, accipiat, etc.

Consuetudo et opinio vulgi et muliercularum. Eodem modo Homilia in 40 martyres, non dicit sicut quaedam versio habet: Qui premitur ad hos confugiat, qui laetatur hos oret, sed recitative vulgi et muliercularum concursum exponit. Qui tribulatur ad quadraginta confugit, qui laetatur ad ipsos decurrit, ille ut molestiarum solutionem reperiat, hic ut res secundae ipsi conserventur. Hoc loco mulier pia pro liberis orans deprehenditur, marito peregrinanti reditum, infirmo sanitatem petens.

Exclamatio Basilii sine Scriptura. Inde vero Basilius erumpit in oratorias exclamationes. Hi sunt qui regionem nostram, (διαλαβόντες) inter se partiti, velut turres muniunt, non uno loco se ipsos concludentes, sed multis jam locis hospites facti, et, quod paradoxon est, non singulatim divisi ad suscipientes accedunt, sed omnes simul sunt, et apud singulos omnes sunt. O sufficiens beneficentia, paratum Christianis auxilium: Ecclesia martyrum. Quantum laborares, ut unum aliquem reperires, qui pro te Dominum (δυσωποῦντα) exoratum placaret, quadraginta jam sunt, etc. Cum his martyribus fiant preces vestrae. O communes generis humani custodes, boni curarum (κοινωνοί) socii, precationis synergi, legati potentissimi, etc.

Et haec licet extra Scripturam, sine verbo Dei et citra exemplum primitivae Ecclesiae πανηγυρικῶς declamitentur, ita ut intercessionis Christi, ne verbo quidem mentio fiat, quasi ipse gubernatione Ecclesiae se abdicasset, et administrationis suae munera spiritibus defunctorum, qui ubique omnibus adsint, distribuisset, quod contra perpetuum regni et sacerdotii Christi officium pugnat, et ab Augustino, sicut postea annotabimus, non conceditur. Tamen videre est, quanta in doctrina religionis, et in exercitiis pietatis inclinatio fiat, quando ad praesumptas vulgi opiniones magnorum et eloquentium virorum accedit autoritas. Factis enim talibus initiis a Basilio, mox longius progressum fuit ab illis, qui Basilium admirabantur ac suscipiebant.

17. Nyssenus Basilii fratris, sectator in invocationibus. Nyssenus enim, Basilii frater, oratione in Theodorum martyrem, inquit: Qui reliquias attingunt, martyri tanquam omnibus partibus integro et vigenti supplicant, ut pro se apud Deum legationis munere fungatur, ut Dei ministrum appellant, qui quando vult, invocatus munera impetret. Et mox: Tu vero, quaecumque te ora tenet, huc ad nos veni. Nos enim te vocantem vicissim vocamus. Quocirca sive sublimi in aethere moraris, sive coelestem aliquam absidem circumvertis, sive inter Angelorum choros constitutus, Dominum adoras, istis omnibus parumper intermissis, ad nos, qui te colimus et honoramus, accede. Multis beneficiis indigemus, tu legationis munere apud communem Regem pro nobis fungere. Quamquam vitam hanc transcendisti, humanas tamen necessitates non ignoras, impetra nobis pacem. Nos quidem, quod hactenus sarti tecti servati sumus, tibi acceptum referimus, sed in posterum etiam securitatem postulamus. Quod si majori opus sit auxilio, fratrum tuorum martyrum chorum adhibe, una cum omnibus supplica: Multorum preces justorum, nationum et populorum crimina diluant. Petrum admone, Paulum excita, Johannem advoca, ut Ecclesiarum soliciti curam suscipiant. Idem in vita Ephrem: Vita Ephrem. Tu vero assistens vitae principi, omnium nostrum recordare, nobisque peccatorum veniam impetra. Et in vita Meletii: Vita Meletii. Jam facie ad faciem Deum alloquitur, et erroribus nostris veniam implorat, etc. Haec qualia sint, si ad Scripturae Canonem exigantur manifestum est. Primitiva certe Ecclesia, ita nec sensit, nec docuit, et postea etiam Augustinus ea, quae a Nysseno asseverantur, improbavit, ut de praesentia martyrum, quodque necessitates viventium videant, et quod auxilium Sanctis sit acceptum referendum. Augustinus hanc Nysseni sententiam improbat.

18. Nazianzenus novam Basilii opinionem amplectitur. Illas semitas non antiquas sane, sed admodum tunc recentes, secutus est iisdem temporibus etiam Nazianzenus. Si enim seposita norma et lucerna Scripturae nostris paulisper cogitationibus indulserimus, facilis et proclivis est in hanc sive opinionem, sive devotionem inclinatio. Est enim singularis et mirifica superstitum affectio erga eos, qui hinc discesserunt, praesertim quorum virtutes admiramur, vel quibus familiariter usi fuimus. Inde enim Gentes suos Heroas et Daemones fecerunt, sicut Plutarchus in Romulo describit. Nazianzenus igitur ex humana illa affectione, non ex Scriptura, inquit, oratione in Basilium: Nunc in coelis degit, ibique pro nobis, ut arbitror, sacrificia offert, ac pro populo orat. Ut arbitror. Licet enim nos reliquerit, non tamen omnino reliquit.

Tu autem sacrum et divinum caput, ex alto nos respice, et carnis stimulum, aut tuis siste precibus, aut fortiter me ferre persuade, totamque vitam nobis in melius permuta. Cum vero emigrabimus nos ibi tuis excipe tabernaculis. In Athanasium: Tu autem e supernis, propitius nos respice, et populum hunc dirige, nosque in pace fove, in certamine dirige, et cum temetipso statue. Et in Cyprianum: Tu vero ab alto propitius nos respice, nostrumque sermonem et vitam dirige, et ovile hoc pasce, ac lupos abige etc. Atque ita quidem rapidis et quasi aureis panegyricarum declamationum fluminibus, stipulae seu quisquiliae invocationis Sanctorum in Ecclesiam, non multo ante annum Domini 400 invehi coeperunt.

Invocatio Sanctorum

19. Invecta circa annum 400.

Patres hujus aetatis, de hac opinione ipsi dubitarunt.

Considerandum autem est in historia illorum temporum, quod non ubique et ab omnibus, pro certis, veris et Catholicis dogmatibus, receptae fuerint panegyricae illae declamationes. Cujus illustre hoc est argumentum, quod ipsi autores panegyrici, inter ipsas Rhetoricas exaggerationes, dubitationem suam non dissimulant: quodque coguntur declamatorias suas figuras mitigare. Nazianzenus enim declamitans Basilium in coelis pro populo sacrificia offerre et orare, addit parenthesin (ὡς οἶμαι ut arbitror) Et in Epitaphio patris sui dicit quidem: Nunc precibus magis proficit, quam antea doctrina, quanto Deo jam est propinquior, dignus effectus Angelico ordine et parrhesia. Mox autem addit correctionem πείθομαι δέ ut ego mihi persuadeo: Item εἰ μὴ τολμηρὸν τοῦτο εἰπεῖν, si non audax et temerarium est hoc dicere. Et quod ante ex oratione 1 in Julianum adduximus: Audi tu quoque Constantini anima εἴ τις αἴσθησις. Item, Cogor illum tanquam praesentem et audientem compellare. Et in Basilium: Consulo, ut in ipsum respiciatis (καὶ ὡς ὁρῶντος καὶ ὁρωμένου) et quasi ipse videat et videatur, spiritu praeparemini. Omnium vero apertissime dubitationem suam profitetur in funere sororis Gorgoniae. Ibi enim post multas apostrophas, tandem concludit: Si nostri honores tibi curae sunt, et si (τοῦτο γέρας) haec dignatio loco praemii Sanctis animabus a Deo confertur, (τῶντοιούτων ἐπαισθανέσθαι) ut talia sentiant, resciscant vel intelligant, suscipe et tu sermonem nostrum. Hoc certe modo de dogmatibus certis, firmis, et Catholicis, seu de articulis fidei, non loquitur Ecclia, sed credimus, scimus, certus sermo et omni acceptione dignus, firmiter crede, et nullatenus dubites, etc.

20. Suffragia invocationis Sanctorum Nazianzeni ex pseudepigraphis. Liber de poenitentia Cypriani.

Porro observandum est hoc, cum novitatis suspicione tunc laboraret invocatio Sanctorum, quomodo ex pseudepigraphis Nazianzenus suffragia conquisierit. Allegat enim scriptum quoddam de poenitentia seu conversione Cypriani, quasi ab ipso Cypriano conscriptum, quod scilicet is ante conversionem magus fuerit, et Christianae cujusdam virginis pudicitiam, per Daemonem quendam prostitutorem attentarit, virginem vero illam, cognitis insidiis Diaboli, aliis omnibus omissis, ad Deum confugisse, et sponsum suum Christum protectorem fecisse. Cumque hoc fecisset, etiam virgini Mariae supplicasse, ut virgo virgini periclitanti opem ferret, (καὶ τὴν παρθένων μαρίαν ἱκετεύουσα βοηθῆσαι παρθένῳ κινδυνευούσῃ) atque hanc fuisse viam liberationis puellae illius, et conversionis Cypriani. Ita Nazianzenus.

Sed librum illum de poenitentia Cypriani, apocryphum et supposititium esse, Gelasius ex autoritate Romanae Ecclesiae, diserte et expresse ostendit distinctione decima quinta, cap. Sancta Romana. Et Hieronymus in Catalogo, ac in Commentario Jonae, dicit: Cyprianum professorem Rhetorices fuisse, et conversatione ac suasu Caecilii, occasione vero lectionis Jonae, ad fidem Christianam conversum. Et ipse Cyprianus lib. secundo, epist. secunda, contexens historiam suae conversionis, nihil de Magica illa tragoedia dicit.

21. Lerinensis.

Invocatio Sanctorum haereseos damnata hoc ipso tempore. Epiphanius contra invocationem Sanctorum.

Quia vero Catholicum hoc est, sicut Lerinensis non male definit, quod semper, quod ubique, et ab omnibus fidelibus, ex Scriptura constanter receptum fuit, addenda est et haec observatio, quod non dubitatum tantum de invocatione Sanctorum fuit istis temporibus, cum ex privatis vulgi et muliercularum devotionibus, in Ecclesiam inciperet introduci, sed diserte, et quidem magno zelo reprehensa, et in Catalogum haereseon relata fuit ab Epiphanio, qui iisdem ferme temporibus vixit. Sicut autem historia Ecclesiae omnium temporum ostendit, quando errores plausibili aliqua specie palliati, in personis, sicut Augustinus loquitur, vel multis, vel magnis, libere et utiliter sine offensione Ecclesiae reprehendi non poterant, quod iidem in aliis personis, sive minoribus, sive paucioribus, vel quando excessus committebantur crassiores, libere fuerunt taxati. Hoc enim modo Augustinus in Pelagianis damnavit, quae in plerisque veterum scriptis, totidem ferme verbis leguntur) ita Epiphanius arripit crassum excessum muliercularum quarundam Thracum, in Arabia et in superioribus partibus Scythiae, quae in sella quadrata, expanso linteo, panem seu collyridem proponebant, et offerebant in nomen Mariae. Illa vero occasione, multa et varia invocationis Sanctorum seminaria, quae variis in locis erumpere, et a magnis quibusdam viris foveri coeperant, magna vehementia taxat et reprimit. Non enim hoc tantum agit, mulieribus non licere sacrificare, et alia, quae ad publicum ministerium, verbi et Sacramentorum pertinent, peragere: Item, soli Deo esse sacrificandum: sed longius progreditur, dicit enim mulierculas illas offerre collyridem, ut sit professio, quod colant et adorent Mariam. Transfert igitur disputationem illam ab hypothesi ad thesin, de cultu scilicet ad adorationem Sanctorum. Nec vero ignotum mihi est Pontificiorum χρησφύγετον, quod fingunt adorationem Sanctorum, non autem invocationem damnari ab Epiphanio. Et adorationem nimis anguste definiunt, quando scilicet tribuitur alicui, quod sit essentia aeterna, infinita, omnipotens, etc. Atqui Epiphanius cum ex professo, et quidem prolixe materiam illam tractet, ne verbo quidem vel innuit saltem eam differentiam, quod Sanctos non liceat quidem adorare, tanquam aeternos et omnipotentes Deos; liceat autem ipsos, tanquam legatos apud Deum, et

Status disputationis Epiphanii de Collyridianis.

Papisticum diverticulum de discrimine invocationis et adorationis.

auxiliatores in necessitatibus invocare, et certis cultibus vel votis, vel donariis placare. Nec Aegyptii, quos Epiphanius Pharaonis filiam, ob nutricationem Moysis, adorasse scribit, tam amentes fuerunt, quasi senserint eam ab aeterno fuisse. Sed quid intelligat per λατρείαν et adorationem, ipse declarat exemplis, sicut scilicet apud Jeremiam colunt exercitus coelestes et reginam coeli. Et sicut Noe sacrificium fuit professio, quod beneficium servationis Deo acceptum referret. Et Jacobi sacrificium fundentis oleum super lapidem; petit panem, vestimenta, utque in peregrinatione sua incolumis reducatur. Talia vero sacrificia, hoc est, talem adorationem, quae petit beneficia et auxilia in necessitatibus, Epiphanius contendit cultum esse soli Deo debitum. Atque ideo ipse in principio, et in fine contra Collyridianos implorans auxilium ad errores refutandos, et veritatem illustrandam, non Mariam, sed Deum invocat, et pro verbo adorandi utitur hisce vocabulis, θεὸν αἰτησάμενοι καὶ ἐπικαλούμενοι, Deum orantes et invocantes, unde manifestum est, sub adoratione comprehendi invocationem, sicut supra hoc ostendimus.

22. *Epiphanius de Sanctorum adoratione seu invocatione.* De adoratione igitur, seu invocatione Sanctorum, Epiphanius ita loquitur contra Antidicomarionitas: Sint Sancti in honore, et quies ipsorum in gloria. Non autem convenit Sanctos ultra, quam decet, honorare, sed honorare Dominum ipsorum. Et addit, in Scriptura hoc damnari. Erunt, inquit, mortuis cultum praestantes, sicut et in Israel coluerunt. Et memorabile est quod dicit, ab ipsis Sanctis discendum esse, qui honores Deo, et qui sanctis debeantur, nec honores illos (ut adorationem et invocationem) quos ipsi Sancti, dum viverent, Deo tribuerunt, esse postea vel Sanctis ipsis, vel aliis per errorem tribuendos. Verba Epiphanii haec sunt: ἡ τῶν ἁγίων κατὰ καιρὸν εἰς θεὸν δόξα, etc. Honor, quem Sancti suo tempore Deo exhibuerunt, factus est aliis non videntibus, veritas in errorem. Et contra Collyridianos dicit: Quidam contemptim de Maria sentiunt, et loquuntur, quidam vero in alteram partem declinantes, ultra decorum eam glorificant. Item: Sub praetextu ejus, quod justum est, Diabolus subiens hominum mentem, mortalem naturam deificans, statuas humanam imaginem referentes expressit, ut mortuos adorent, et imagines adorandas introducant, adulterante mente ab uno et solo Deo. Revera sanctum erat Mariae corpus, non tamen Deus; virgo erat honorabilis, sed non ad adorationem nobis data, sed ipsa adorans eum, qui ex ipsa secundum carnem, natus est. Atque ideo Dominus dixit ad eam: Quid mihi et tibi mulier? Ne quis existimaret sanctam virginem excellentiorem esse, et nimia ejus admiratione in haeresin dilabatur. Et totam hanc disputationem, Epiphanius a ratiocinationibus humanarum affectionum revocat ad normam Scripturae, et argumenta Basiliana et Gregoriana recte et oblique refutat, sicut ex collatione facile animadverti potest. Quae, inquit, Scriptura narravit? Quis Prophetarum praecepit, hominem adorari? Elias mortem non vidit, sed translatus est. Johannes super pectus Domini recubuit. Sed neque Elias adorandus est, etiamsi in vivis sit, neque Johannes προσκυνητός, licet per preces dormitionem suam admirandam effecerit. Sed neque Tecla, neque quisquam Sanctorum adoratur. Non enim dominabitur nobis ἀρχαῖα πλάνη, antiqua seductio, ut relinquamus viventem et adoremus ea, quae ab ipso facta sunt, sicut scriptum est: Praeter creatorem coluerunt creaturam. Si enim Angelos Deus adorari non vult, quanto minus Annae filiam? Item, Verbum Deus carnem assumpsit ex Maria, non tamen ut adoretur virgo, neque ut Deum illam faceret, sit in honore Maria. Pater vero, et Filius et Spiritus Sanctus adoretur, Mariam nemo adoret. Hoc enim mysterium, nec mulieri, nec viro, sed Deo (προστέτακται) certo et serio mandato attributum est. Neque Angeli talem glorificationem capiunt. Convertatur itaque creatura ad Dominum, ut solum Deum colat. Item: Licet sancta sit Maria et honorabilis, non tamen ad adorationem. Haec Epiphanius, qui praeterea magno animi ardore, et singulari verborum vehementia, contra haeresin illam, quam a mulieribus dicit profectam, insurgit, quae apud ipsum, qui volet, legat. Tota vero illa Epiphanii disputatio, rectius intelligetur, si, ut dixi, consideretur qualia circa illud tempus initia invocationis Sanctorum, ex muliercularum devotionibus, sicut Basilius fatetur, in Ecclesiam invehi coeperint. Ideo Epiphanius dicit: Compescat Jeremias mulierculas, ne turbent orbem terrarum, ne dicant: Honoremus Reginam coeli. Item, ne credas Israel mulieri, resulta a malae mulieris consilio.

23. *Osius de Ephrem.* Osius Cardinalis allegat Ephrem Syrum, his verbis invocantem Mariam: Esto nostra conciliatrix, et advocata in hora judicii, libera nos a futuro igni et tenebris, tu namque es spes apud Deum Christianorum. Quod si Ephrem ille, vel dixit vel scripsit, quia circa Basilii et Epiphanii tempora vixit, non obscurum erit, qualis coeperit tunc Mariae invocatio seu adoratio, quam tanto zelo Epiphanius insectatur. Quia vero videbat Epiphanius, multorum animos, persuasionibus illis de nimia Sanctorum admiratione praeoccupatos, ita concludit: Haec scripsimus volentibus discere scripturae veritatem, quae si quidam non volunt tolerare, neque utilia, sed potius contraria suscipere, dicendum erit: Qui audit, audiat, qui inobediens est, sit inobediens. Haec Epiphanius.

24. *Chrysostomi seculum de Sanctis.* Pertexemus autem aliquanto ulterius, Graecae Ecclesiae historiam, deinde ad Latinos revertemur. Chrysostomus igitur, qui circa ann. 400 potissimum floruit, proxime post Basilii et Nazianzeni tempora successit. Nam et Basilio tanquam praeceptore usus fuisse, a quibusdam scribitur. *Pugnantes de invocatione Sanctorum sententiae.* Cumque illis temporibus invocationem Sanctorum, sicut ostendimus, quidam assererent, quidam reprehenderent, quidam vero de ea dubitarent, non inutilis erit observatio, quomodo Chrysostomus suam sententiam interposuerit, et Ecclesiam ab ingruentibus tunc superstitionibus, ad vera invocationis fundamenta retraxerit. Summa autem eorum, quae ex scriptis Chrysostomi, ubi

quaestionem hanc tractat, colligitur, in his consistit capitibus.

I. Quia videbat vulgi persuasionem totum negotium exauditionis, atque adeo ipsius etiam salutis, neglecta poenitentia et pietate erga Deum, rejicere in aliorum intercessiones, saepe et graviter hanc persuasionem reprehendit, ut Hom. 44 in Genesin, Hom. 5 in Matthaeum, Hom. 42 in priorem ad Corinthios, Hom. 1 ad Thess. etc.

Indignitatis nostrae causa opus esse mediatoribus Sanctis.

II. Quia invocatio Sanctorum praecipue hac persuasione nitebatur, quod nos peccatores indigni simus, qui vel ad ipsum Deum, nostris orationibus accedamus, vel qui orantes exaudiamur, ideo opus nobis esse intercessionibus, patrociniis et mediationibus Sanctorum ad Deum: Chrysostomus hanc persuasionem multis in locis conatur populo eximere, propositis promissionibus de Christo mediatoris officio et intercessione.

Ita Homilia quinta in Matthaeum: Si mente vigilemus, multo magis nostro, quam alieno tuti esse possumus suffragio. Nam et Deus salutem nostram, non tam aliis pro nobis rogantibus vult donare, quam nobis. Sic enim et Chananaeam illam aliquando miseratus est, sic etiam meretrici donat fidem, sic denique latronem a cruce in Paradisum transtulit, nullius patroni, nullius precibus mediatoris inflexus. Et de muliere Chananaea Homilia duodecima dicit: Miserere mei. Non, inquit, habeo conscientiam bonorum operum, nec rectae vitae fiduciam: Ad misericordiam confugio, ad tranquillum portum peccantium, ubi cessat judicium, ubi ineffabilis salus est. Dic mihi mulier, quomodo ausa es, cum sis peccatrix et iniqua, accedere ad Christum? Ego, inquit, novi quid agam, vide prudentiam mulieris, non rogat Jacobum, non obsecrat Johannem, neque pergit ad Petrum, nec intendit ad Apostolorum chorum, non quaesivit mediatorem, sed pro omnibus illis poenitentiam accepit comitem, quae advocati locum implevit, et sic ad summum fontem perrexit. Propterea, inquit, descendit, propterea carnem assumpsit, et homo factus est, ut ego ei audeam loqui. Sursum in coelis Cherubin eum tremunt, et Seraphin metuunt, et deorsum meretrix loquitur cum eo. Ibidem: ad Deum non ostiario, non mediatore, non ministro opus est. Sed dicit: Miserere mei Deus, etc.

Idem Homilia de profectu Evangelii: Vis discere, quod etiam per nos ipsos orantes, plus apud Deum efficimus, quam dum alii pro nobis orant? Clamavit Cananaea, et accesserunt Discipuli. Et ad illos quidem dixit: Non sum missus, etc. Quando autem ipsamet accessit, tunc beneficium dedit: Vides quomodo repulit cum alii precarentur, ubi vero ipsamet orans clamavit, annuit. Cum haec omnia non ignoremus, licet peccatores simus et indigni, licet soli simus et intercessoribus careamus, ne deficiamus, ne despondeamus animum. Ibidem: Caeterum non opus est patronis apud Deum, neque ullo discursu, ut blandiare aliis, sed licet solus sis, patronoque careas, et per te ipsum Deum preceris, omnino tamen voti compos eris. Neque enim tam facile Deus annuit, cum alii pro nobis orant, ut cum ipsimet oramus, etiamsi plurimis pleni simus malis.

Chrysostomus vivos intelligit appellatione Sanctorum.

III. Quia vero Scriptura docet: Licet ipsi Deum invocemus, aliorum tamen pro nobis orationes non esse contemnendas. Chrysostomus illas sententias, de Sanctorum pro nobis intercessionibus, de illis, qui adhuc in hoc seculo nobiscum vivunt, interpretatur.

Fraus Pontificiorum.

Et notanda est fraus Pontificiorum. Ubicunque enim Chrysostomus mentionem facit intercessionis Sanctorum (ut cum Homilia 44 in Genesin dicit: Quando quod ex nobis est, simul offerimus, et accedit intercessio Sanctorum, plurimum nobis confert. Et Homilia quinta in Matth. Habent enim vim pro nobis, et quidem maximas orationes supplicationesque Sanctorum. Et Homilia 1 in Epistolam ad Thessal. Non contemnamus preces Sanctorum, sed oremus etiam, ut pro nobis precentur, manumque porrigant.) Haec omnia Pontificii, de Sanctis in altero seculo, interpretantur. Sed Chrysostomus expresse et diserte loquitur, de intercessionibus Sanctorum, in hoc seculo viventium. Nam Homilia 44 in Genesin, exempla intercessionis Sanctorum adducit, ex Genesi cap. 18. Jer. 7, 11 et 14. Et Homilia 1 ad Thess. allegat exempla Act. 12, Phil. 1, 2. Cor. 2 quae de vivorum intercessionibus loquuntur. Atque in illa Homilia dictum Jeremiae: Si starent Moyses et Samuel, etc. ita exponit: si illi jam starent. Item, εἰ τοίνυν οὗτος ἦν νυν καὶ ταῦτα ἔλεγεν. Si Moyses nunc esset, et haec diceret: Dele me, etc.

IV. Illud quidem Chrysostomus saepius urget, Deum propter pios patres, saepe liberis et posteris benefacere. Et in hanc sententiam aliquoties adducit illas sententias Scripturae: Recordatus sum testamenti mei, quod erat ad Abraham. Item: Propter David servum meum, protegam civitatem hanc. Homilia in Genesin 41 et 44, Homilia 27 in Matth. etc. Sed hoc nihil aliud est, quam Deum ipso facto hoc comprobare, quod ex gratia clementer promisit, faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me.

Chrysostomus inclinat in opinionem de patrociniis Sanctorum in altero seculo.

V. Ad illam vero, quae vulgari tunc coeperat, opinionem, de orationibus et patrociniis Sanctorum in altero seculo, alicubi inclinat etiam Chrysostomus, ut quando de miraculis, quae ad martyrum sepulchra edebantur, declamitat. Ita in Babylam martyrem dicit: Sanctorum, ubi hinc emigrarint, fortitudinem terrificam esse, tum Regibus, tum Daemonibus, tum ipsi etiam Daemonum principi: Et in Juventium ac Maximum martyres inquit: Sicut milites vulnera in praeliis sibi inflicta Regi monstrantes, fidenter loquuntur, ita et illi in manibus absecta capita gestantes, et in medium afferentes, quaecunque voluerint apud Regem coelorum impetrare possunt. Et Hom. 22 ad Rom. Si Paulus cum hic esset usque adeo dilexit homines, multo magis illic ferventiorem amorem ostendet.

Chrysostomus nec usurpat, nec defendit invocationem Sanctorum.

VI. Sed tamen in Scriptis illis, quae certo constat esse Chrysostomi, nec docet, nec defendit, nec usurpat invocationem Sanctorum. Cumque apud sepulcra martyrum tunc convenirent, ad tractationem verbi, ad Sacramentorum administrationem, et ad

preces Deo fundendas, qualis inde persuasio, sensim et tacite animis insederit, ipse Chrysostomus narrat, oratione in Babylam, ubi inquit: Si quis hujusmodi conditoriis assistat, ipsius capsulae aspectus in animam invadens ipsam percellit, ac perinde afficit, quasi qui illic mortuus jacet, preces simul fundat praesensque adesse cernatur, etc. Sed tamen non martyres, sed ipsum Deum invocat Chrysostomus.

25. Iterum autem observet Lector, quomodo Pontificii cum veris testimoniis destituantur, ad ψευδεπίγραφα confugiant. Missam enim, quae Chrysostomi titulo fertur, in qua Sancti exerte invocantur, supposititiam esse alibi plane ostendimus, et ejusdem generis esse etiam Homiliam in natali Petri et Pauli, ostendunt ineptae, falsae et depravatae Scripturae citationes, ut cum dixit: Petre et Paule sine intermissione pro nobis, rogamus, orate, promissa vestra implete. Sunt enim haec vestra conventa, unius quidem hoc, venite mecum et bonis ne deficiamur: Alterius vero illud, studebo post meum obitum vestri facere mentionem. Ita Homilias ad populum Antiochenum ex variis tum locis, tum autoribus consutas esse constat.

Pseudepigrapha ut Missa Chrysostomi. Homilia in natali Petri et Pauli.

Homiliae ad populum Antiochenum.

Et in illarum 66 ita legitur. Et ipse, qui purpuram indutus est, accedit illa complexurus sepulcra et fastu deposito, stat Sanctis supplicaturus, ut pro se apud Deum intercedant, et Scenarum fabrum ac piscatorem, etiam mortuos, ut protectores orat. Quae totidem ferme verbis leguntur, inter sermones Augustino inscriptos de sancto Paulo. Et Garetius Canonicus ex autore multo recentiore Theodoro Daphnopato, illam ipsam sententiam citat. In veris autem et certis Chrysostomi scriptis, tale nihil legitur. Quod enim ex Homilia post reditum exilii afferunt Pontificii, ubi Chrysostomus inquit: Invitavi vos ad Apostolos, veniamus ad Timotheum, ad Andream, etc. non sunt invocationes, sed deducit populum ad consideranda exempla persecutionum in Sanctis, sicut contextus orationis manifeste ostendit. Ita Jesuitae Colonienses invocationem Sanctorum conantur ex Homil. 5. Chrysostomi in Matthaeum, probare. Ita autem citant verba: Haec non eo dicimus, ut supplicandum Sanctis esse negemus. Sed manifesta est falsatio. Verba enim Chrysostomi haec sunt: Et bene dicimus, non ut pro peccatoribus supplicandum esse Sanctis negemus. Hoc enim agit, se non negare, quin Sancti (loquitur autem sicut exempla, quae allegat, ostendunt, de viventibus in hoc seculo) debeant pro peccatoribus supplicare.

Homilia post reditum ab exilio.

Jesuitae Colonienses.

26. Chrysostomus igitur gliscentem tunc superstitionem invocationis Sanctorum, aliquantulum repressit, et doctrinam piae invocationis ad veros fontes revocare conatus fuit, sed videamus, quid ii qui ipsum secuti sunt, fecerint.

27. Chrysostomi igitur discipulum atque sectatorem fuisse Theodoretum Cyri Episcopum, scribit Nicephorus. In ejus vero scriptis (modo si γνήσια sunt omnia) pugnantia prorsus, contradictoria de hac materia leguntur. Exstant enim duodecim libri, de curatione Graecarum affectionum, quorum tamen Nicephorus in Catalogo lucubrationum Theodoreti nullam facit mentionem, in horum octo multis verbis commendatur et stabilitur invocatio Sanctorum. In Commentariis vero in Epistolas Pauli, quae ex Nicephori Catalogo certo constat esse Theodoreti, prorsus contrarium traditur. Non ejusdem autem ponderis et autoritatis esse ea, quae ex incertis scriptis proferuntur, cum iis, quae certorum scriptorum testimonia habent, extra controversiam est.

De Theodoreto Cyri Episcopo.

Libri de curatione Graecarum affectionum. Commentarii in Epist. ad Coloss.

Et inter dissimiles sive pugnantes Patrum sententias, semper videndum est, utra Scripturae magis sit consentanea.

In libris ergo illis, qui inscribuntur Curatio Graecarum affectionum, propositum autoris est, sicut in titulo indicat, Evangelicam veritatem ex Graecorum et Gentium Philosophia demonstrare. Inde in octavo libro de martyrum honoribus disputaturus, quod tanquam urbium custodes, et locorum praesides, quorum precibus et interventu apud Deum utentes homines, per eos demum divina munera consequantur, honorandi sint, multas ex Philosophis et Poetis, ex Hesiodo praecipue, et ex Platone sententias transcribit, quod Gentes suos Heroas et Daemonas eodem etiam modo coluerint, scilicet ut φύλακας θνητῶν ἀνθρώπων πλουτοδότας juxta Hesiodum, quos soliti fuerint, θεραπεύειν καὶ προσκυνεῖν αὐτῶν τὰς θήκας, juxta Platonem.

Status librorum Theodoreti, de curatione affectionum Graecorum.

Honores martyrum ...

Et post hanc collationem tandem circa finem concludit, martyres apud Christianos, non tantum eo modo, sed multo amplius coli: Martyrum, inquit, templa magnitudine et splendore praestantia sunt, neque haec per annum semel aut bis, aut quinquies visitamus, sed in eis saepenumero dies festos peragimus. Quique homines prospera sunt valetudine, conservare sibi eam a martyribus petunt. Qui vero aegritudinem aliquam patiuntur, sanitatem exposcunt. Insuper steriles viri et mulieres, dari sibi filios petunt, qui vero parentes sunt integra sibi custodiri, quae consecuti sunt, dona. Item, qui peregre aliquo proficiscuntur, petunt martyres sibi comites esse in via, vel potius itineris duces. Qui vero jam sospites redierunt, gratias agunt acceptum beneficium confitentes. Non qui se ad Deos accedere arbitrentur, sed qui orent Dei martyres, tanquam divinos homines, intercessoresque sibi eos apud Deum advocent et precentur. Pie vero fideliterque precatos, ea maxime consequi, quae desiderant, testantur, illa quae votorum rei dona persolvunt, manifesta nimirum adeptae sanitatis indicia: Nam alii quidem oculorum, alii vero pedum, alii porro manuum simulacra suspendunt, ex argento aurove confecta, etc. Ita Theodoretus in libris illis, quos inscripsit, De Evangelicae veritatis, ex Graecorum atque gentium Philosophia, cognitione, quorum tamen librorum sicut dictum est, in catalogo lucubrationum Theodoreti apud Nicephorum nulla fit mentio.

Templa martyrum et festa.

Dona in ... pia ...

Idem vero Theodoretus in Commentariis ad Epistolas Pauli, quae inter γνήσια ipsius opera Nicephorus recenset, ipsum fundamentum et nervos invocationis Sanctorum, ex Scriptura subvertit, et super-

stitionem illam Synodorum autoritate damnatam scribit. Quod Theodoreti testimonium eo gratius nobis esse debet, quia in magnis illis Conciliorum voluminibus, Canon ille non ita legitur, sicut eum Theodoretus citat. Explicans igitur Theodoretus illud Pauli Col. 2. In humilitate et religione Angelorum, inquit: Qui legem defendebant, eos etiam ad Angelos colendos inducebant, dicentes, fuisse legem per eos datam. Mansit autem diu hoc vitium in Phrygia et Pisidia: Quocirca Synodus quoque, quae convenit Laodiceae, quae est Phrygiae metropolis, lege prohibuit, ne precarentur Angelos. Et in hodiernum usque diem, licet videre apud illos et eorum finitimos, oratoria Sancti Michaelis. Illi ergo hoc consulebant, utique humilitate utentes, dicentes universorum Deum, nec cerni, nec comprehendi, nec ad eum posse perveniri, et oportere per Angelos divinam sibi benevolentiam conciliare. Et hoc est, quod Paulus dicit: In humilitate et cultu Angelorum. Hoc autem (in iis, quae non vidit incedens) pro eo, quod est propriis rationibus et cogitatis utens. Idem repetit in 3. cap: Praecipit Paulus, ut Deo patri gratiarum actionem emittant, per Christum, non per Angelos. Hanc etiam legem sequens Laodicena Synodus, et volens veteri illi morbo mederi, cavit ne precarentur Angelos, et ne relinquerent Christum. Haec Theodoretus, qui etiam in Compendio Haereticarum fabularum Cainis hoc tribuit, quod Angeli alicujus nomen invocent. Et tamen Andradius non veretur scribere, veterem Cainam haeresin esse, invocationem Sanctorum improbare.

Angelorum invocatio damnata.

Synodus Laodicena.

Andradii veracitas.

Celebrata autem fuit Laodicena illa Synodus, circa annum Domini 368 hoc est, circa tempora Basilii et Nazianzeni, quod notabile est. Operae pretium autem est considerare, qua fraude Canon ille nunc depravatus, Angelos in Angulos transformarit. Ita enim nunc habet 35. Canon: *Non oportet Christianos, derelicta Ecclesia abire, et ad Angulos idololatriae abominandae congregationes facere, quae omnia interdicta sunt. Quicunque autem inventus fuerit, occultae huic idololatriae vacans, anathema sit, quoniam derelinquens Dominum nostrum Jesum Christum filium Dei, accessit ad idola, etc.* Altera editio legit: Angelos nominare, Theodoretus vero dicit: Canonem illum prohibere invocationem Angelorum, ne quis Angelos oret aut precetur, quasi per illos aditum sibi ad Dei gratiam et benevolentiam facturus.

Laodicena Synodus.

De Canone Laodicenae Synodi.

Proderit vero ad illam Theodoreti narrationem de lege Laodicenae Synodi, et de Michaelio conferre ea, quae Nicephorus scribit Tom. 7, cap. 50 de apparitionibus Michaelis, et de oratorio Michaelio, exstructo a Constantino. Et quae in Lombardica historia scribuntur de apparitione Michaelis in Gargano facta, anno Domini 390. Illa enim collatio ostendet, quales fabulae sub titulo venerandae antiquitatis Ecclesiis obtrudantur.

Templum Michaelis.

Sed revertamur ad Theodoretum, qui si autor est librorum de Graecis affectionibus, cum contrarium illis scribat in Commentariis ad Paulum, sicut ostendimus, non obscurum esse potest, quid illi ejus narrationi, de martyrum invocatione tribuendum sit. Hanc enim ex collatione Philosophiae Graecorum atque Gentium, sicut titulus testatur, assumit. Alteram vero sententiam ex fundamento verbi Dei, Colos. 2 et 3 exstruit.

Et quod diligenter observandum est, etiamsi Theodoretus sanctos invocasset, sicut in historia religiosa, quae ipsi tribuitur, aliquot exstant exempla, non tamen universalis fuit in omnibus ecclesiis illa observatio, sicut ex Cyrillo, qui iisdem temporibus vixit, manifestum est. Julianus enim apostata Christianis objecerat, quod Christum hominem et martyres colerent. Si, inquit, adhuc nobiscum (id est, cum Ethnicis) essetis, unum pro multis Diis coluissetis, non hominem, imo non multos homines miseros, usos lege dura et aspera, intelligens martyres. Cyrillus vero respondens lib. 6 quod ad Christum attinet, inquit: Non ut hominem colimus, sed hominem, qui apparuit, Dei verbum agnoscentes. De martyribus vero respondens, memoriam et honorem martyrum confitetur, adorationem negat, invocationis vero nullam prorsus facit mentionem. Haec enim sunt ejus verba: Ad sanctos martyres, neque Deos esse dicimus, neque adorare consuevimus. Laudamus autem eos potius summis honoribus, quod pro veritate strenue certarunt, ita ut et suam animam contempserint, etc. Proinde non est indignum, imo etiam necessarium, eos, qui tam claris operibus gloriosi sunt, perpetuis honorari laudibus. Et paulo post venerationem martyrum describit, non cultu, non adoratione, non invocatione, sed inquit: Omni honore eos dignamur, quodammodo reponentes illis memoriam inaccessibilem, pro honoribus et remuneratione fortitudinis tam conspicuae. Imo recitans, quomodo Graeci suos Daemonas, quos ex hominibus praestantibus fieri fingebant, coluerint, scilicet tanquam custodes et auxiliares superstitum, cum Deum esse nihil aliud intellexerint, quam utilitati cuipiam hominum Praefectum esse. Non addit, sicut Theodoretus facit, Christianos idem, aut multo magis de martyribus suis sentire, sed ita concludit: Proinde nos quidem minime. Graeci autem potius deprehenduntur fuisse hominum cultores, et Dei gloriam incircumspecte, quibus voluerunt, tribuisse. Ita lib. 10. Julianus inquit: Ad antiquum illum mortuum additis multos recens mortuos. Cyrillus vero respondens, dicit: Christianos magnifacere reverentiam et honorem erga sanctos martyres, sed addit: Scriptura nobis unum Deum praedicavit, alium autem praeter illum omnino nullum adorare consuevimus. Idem Cyrill. in 16. cap. Joh. inquit: Nullus accedit ad patrem, nisi per filium, per quem adductionem habemus ad patrem in Spiritu. Ideo se portam et viam appellat, quia inquit: Nemo venit ad patrem nisi per me. Nam in quantum Filius et Deus est, una cum patre, nobis bona largitur. In quantum vero Mediator est et Pontifex, et Paracletus, nostras preces ad Patrem adducit. Et tandem concludit, orandum igitur est in nomine Salvatoris, si exaudiri a Patre volumus.

Historia religiosa.

Invocatio Sanctorum hac aetate non fuit universalis.

Cyrillus contra invocationem Sanctorum.

Veneratio martyrum apud Cyrillum.

Adoratur solus Deus.

28. Conclusio historiae Ecclesiae Graecae usque ad Theodoreti et Cyrilli tempora.

Atque ita hactenus in Graeca Ecclesia, invocatio Sanctorum alicubi, et a quibusdam varie tentata, usurpata et defensa, non tamen ubique ab omnibus Ecclesiis recepta et approbata fuit: Sed semper fuerunt quidam praestantes viri, qui eam non admiserunt, sed improbarunt, et fundamenta ejus refutarunt, et Ecclesiam ad fontes verae invocationis Dei deduxerunt, sicut ostendimus. Post haec vero tempora, insecuta quidem est tristior et major confusio dogmatum et rituum in Graeca Ecclesia: In receptas tamen et universales formulas publicarum precationum invocatio Sanctorum tarde admissa fuit. Et memorabile est, ac ad perpetuam rei memoriam dignum observatione, quod Petrus Gnapheus, qui in quinta universali Synodo, ut haereticus damnatus fuit, primus autor et inventor fuit miscendae invocationis Sanctorum inter publicas Ecclesiae preces. Nicephorus enim lib. 15, cap. 28 inter ea, quae Petrus ille Fullo invenisse seu reperisse dicitur, numerat et hoc, ut in omni precatione Dei genitrix nominaretur, et divinum ejus nomen invocaretur. Factum hoc fuit circa annum Domini 470.

Petrus Gnapheus publicis Ecclesiae precibus invocationem Sanctorum primus inseruit.

29. Pontificii ad stabiliendam Sanctorum invocationem falso Synodo VI abutuntur.

Pontificii vero, qui in publicis Ecclesiae suae precibus, invocationi Sanctorum primarium locum tribuunt, ne videantur Fullonem illum haereticum hujus rei autorem habere, allegant Canonem septimum universalis sextae Synodi, ut praetendere possint, publica universalis Ecclesiae autoritate receptam, atque adeo sancitam esse invocationem Sanctorum. Cumque reliqua dogmatica illius Synodi de incarnatione Christi recipiamus, existimant eadem autoritate etiam invocationem Sanctorum recipiendam esse. Sed certum est, 9 illos Canones, qui in Tomis Conciliorum sextae Synodo tribuuntur, suppositios et adulterinos esse, id quod ipsi etiam Pontificii pronuntiant. Et hoc Lector diligenter notet. Ita autem habet adulterinus ille Canon:

Suppositius Canon 9 Synodi VI.

Singulis diebus, qui amplius non potest, saltem duabus vicibus oret, mane scilicet et vesperi, dicens Symbolum sive orationem Dominicam vel: Qui plasmasti me miserere mei, vel etiam: Deus propitius esto mihi peccatori. Et Deo gratias agat, pro quotidianae vitae commeatibus, et quia se ad imaginem suam creare dignatus sit, et a peccatoribus segregare. His actis, et solo Deo creatore suo adorato, invocet Sanctos, ut pro se intercedere apud majestatem divinam dignentur, etc. Postea tamen praevalescente superstitione, una cum cultu et adoratione imaginum, invocatio Sanctorum etiam recepta, et stabilita est in Graeca Ecclesia, in septima Synodo, circa annum Domini 781.

30. Invocatio Sanctorum in Graeca Ecclesia stabilitur synodo septima. Justinianus. Intercessio Sanctorum.

Atque ita in Graeca Ecclesia a voto communium precum, quo primum societas invocationis solius Dei expetebatur, inclinatio sensim facta est ad manifestas et crassas superstitiones. Ita Justinianus Imperator lib. 1. Codicis, Tit. 30 tantum intercessionis facit mentionem, cum inquit: Hoc etiam deprecantes exoramus gloriosae Mariae virginis precibus, ut quicquid minus est Reipublicae nostrae, per nos indignos servos suos restituat in suo nomine Deus.

31. Evagrii invocationes.

Evagrius non longe post ea tempora crassius progreditur. Facit enim Chosroem Persarum Regem, ita invocantem beatum Sergium: ut et ego et Syra Amasia, et omnes, qui in mundo sunt, εἰς τὴν σὴν δύναμιν ἐλπίζωμεν καὶ εἰς σὲ ἔτι πιστεύωμεν: Ut in tuam potentiam speremus, et in te amplius credamus. Et ne opus sit plura exempla ex posteriorum scriptis conquirere, Unus Damascenus satis crassa suppeditat exempla. In ejus enim historia scribitur, cum a Leone Isaurico una manu mutilatus esset, quod statim confugerit ad Mariam, fervideque ipsi supplicarit, atque hoc pacto ipsum detruncatam manum, sanitate restituta, mirabiliter recepisse. Et ipse Damascenus in hymnis suis ita invocat Mariam: Invituperabilem spem tuam Deipara habens, servabor, defensionem tuam possidens, non timebo, persequar inimicos meos, et in fugam vertam, solam habens, ut thoracem protectionem tuam, et omnipotens auxilium tuum. Et deprecor clamans tibi Domina, salva me intercessionibus tuis. Item, gloriosa mater Dei adduc nostram deprecationem filio tuo, ut salvet per te animas nostras. Misericordiae januam aperi nobis benedicta Deipara. Sperantes igitur in te ne aberremus, liberemur per te a calamitatibus. Tu enim es salus generis hominum, omnem spem meam in te repono, mater luminis, serva me sub protectionem tuam, etc.

Damasceni invocationes.

32. Graeci nostrae aetatis. Camerarius. Chytraeus.

Inde hoc tempore Graeci in precibus suis horariis, crassissimas habent superstitiones invocationis Sanctorum, cujus exempla quaedam a D. Camerario et Chytraeo recitantur: ut te murum inexpugnabilem, munitionem salutis, Deipara virgo, supplices invocamus, adversariorum dissipes consilia, urbem muni. Item, spes, praesidium et perfugium Christianorum, quaeso, ut quae mundum salvas indesinente tua deprecatione, memineris nostri, virgo laude omni dignissima. Ibidem exstat fabula, quod Apostoli, cum prius soliti fuissent, Christum ita invocare, Domine Jesu Christe, opitulare nobis, ejus loco post assumptionem Mariae, exclamasse: Sanctissima Deipara opitulare nobis. Ibidem etiam singuli mane somno surgentes, dicere jubentur. Sanctus es Deus, propter Dei genitricem, miserere nostri, etc.

Fabula impudens.

33. Haec certe talia sunt, quae nec excusari, nec defendi possunt. Sed desino δύσφημα talia plura recitare. Haec enim ad institutam nostram historicam considerationem, de initiis, de progressu, et tandem de crasso excessu invocationis Sanctorum, in Graeca Ecclesia sufficere possunt.

34. De Latinis Patribus post Lactant. et Hilarium. Ambrosius de invocatione. Rationes cur Gentes invocarint creaturas.

Revertamur jam ad reliquos Latinos Scriptores post Lactantium et Hilarium, de quibus supra dictum est, et ex illis etiam historiam invocationis Sanctorum breviter contexemus. Ambrosius igitur, qui iisdem ferme temporibus floruit, quibus Basilius et Nazianzenus, quando Scripturam interpretatur, ipsa fundamenta invocationis Sanctorum, in Exemplis Ethnicae idololatriae convellit. Gentes enim, quod non recta ipsum supremum Deum, sed Heroas, Daemonas, et alias creaturas, cultibus, votis et invocationibus suis

accederent, duabus potissimum rationibus movebantur.

I. Sicut in aulis non statim ad ipsum Regem prorumpitur, nec ad illum cuivis patet aditus, sed Comites et Tribuni primo adeundi et deliniendi sunt, ut vel supplicationes Subditorum ad Regem perferant, vel aditum ipsis ad Regem parent.

II. Qui vel miser vel indignus, vel male meritus est, is, quando a Rege aliquid vult impetrare, implorat suffragia eorum, qui apud Regem in gratia et autoritate sunt. Et haec sunt ipsissima etiam fundamenta invocationis Sanctorum apud Pontifices.

35. Ambrosius vero exponens illa verba Pauli, Rom. cap. 1 (servierunt creaturae potius, quam creatori) istas rationes diserte refutat his verbis: Solent tamen pudorem passi neglecti Dei, misera uti excusatione, dicentes: Per istos posse iri ad Deum, sicut per Comites pervenitur ad Regem: Age nunquid tam demens est aliquis, et salutis suae immemor, ut honorificentiam Regis vendicet Comiti? Cum hac de re si qui etiam tractare fuerint inventi, jure ut rei damnentur majestatis. Et isti non putant reos, qui honorem nominis Dei deferunt creaturae, et relicto Domino conservos adorant, quasi sit aliquid plus, quod serviatur. Nam et ideo ad Regem per Comites, et Tribunos itur, quia homo utique Rex, et nescit quibus debeat Rempublicam credere. Ad Deum autem, quem utique nihil latet (omnium enim merita novit) promerendum suffragatore non est opus, sed mente devota. In libro etiam de Isaac et anima, de Christi mediatoris officio pie et ex Scriptura inquit: Ipse Christus os nostrum est, per quod patri loquimur, oculus noster per quem patrem videmus, dextera nostra, per quam patri nos offerimus, quo nisi intercedente, nec nobis, nec Sanctis omnibus quicquam cum Deo est.

Apostrophae Rhetoricae Ambrosii. Alibi vero, sicut ferebat stylus illius temporis, Rhetoricis apostrophis ludit, ut in funere fratris Satyri: Sed prius ultimum vale dico, Praecede ad illam communem omnibus et debitam, sed jam mihi prae caeteris desiderabilem domum, para hospiti consortium. Ne quaeso, cupientem tui diu differas, properantem exspecta, festinantem adjuva, et si diutius tibi morari videbor, accerse, etc. Sed figuram hanc esse Prosopopoeiam, Rhetores norunt, sicut et in Lucam libro decimo, Ambrosius hac figura utitur, cum inquit: Unde te evocem Petre, ut doceas me, quid flens cogitaveris? Unde inquam te evocem, de coelo, ubi jam choro insertus es Angelorum? An etiam de tumulo? etc.

36. *Ambrosius ad invocationem Sanctorum inclinavit contra Scripturam.* Non tamen nego, Ambrosium tandem, cum Monachatum a Basilio mutuo sumpsisset, etiam ad invocationem Sanctorum coepisse inclinare. Nam in libro de viduis inquit: Cum socrus Simonis Magi febribus detineretur, Petrus et Andreas rogaverunt Dominum pro ea: Et tu vidua habes proximos, qui Deo pro te supplicent: Habes Apostolos proximos: Habes Martyres proximos. Item, Videtis, quod magno peccato obnoxia, minus idonea sit, quae pro se precetur, certe quae pro se impetret. Adhibeat igitur ad medicum alios precatores: Infirma est caro, mens aegra, et peccatorum vinculis impedita, ad medici illius sedem debile non potest explicare vestigium. Obsecrandi sunt Angeli, qui nobis ad praesidium dati sunt. Martyres obsecrandi, quorum videmur nobis quoddam corporis pignore patrocinium vendicare. Possunt pro peccatis rogare nostris, qui proprio sanguine, etiamsi quae habuerunt peccata, laverunt. Isti enim sunt Dei martyres, nostri praesules, speculatores vitae, actuumque nostrorum. Non erubescamus eos intercessores nostrae infirmitatis adhibere, qui et ipsi infirmitatem corporis etiam cum vincerent, cognoverunt. Haec ibi Ambrosius, praeter, imo contra Scripturam. Quae enim Scriptura docet, peccatorem poenitentem non posse pro se orare: Non posse ad Christum accedere, atque ideo Angelos et martyres defunctos esse invocandos? Imo contra Scripturam exerte pugnat, Martyres peccata sua proprio sanguine lavisse, 1. Joh. 1, Apoc. 1, 7, 17. Cumque Christus clamitet: Venite ad me omnes, qui onerati estis, Matth. 11. Et promittat Joh. 6. Quicquid ad me venerit, non ejiciam foras: Ambrosius in illa sua declamatione, contrarium statuit. Et manifestum est, quomodo impingat in dulcissimam sententiam Hebr. 2. Quod Christus ideo passus sit et tentatus, ut fieret fidelis et misericors Pontifex, et posset eis, qui tentantur, auxiliari: Cumque Angelus nolit adorari Apoc. 19. Ambrosius dicit: Observandi sunt Angeli. Quae vero consequentia est? Petrus in hac vita, pro socru sua oravit, Ergo invocandi sunt Sancti, qui ex hac vita discesserunt. Illas ipsas certe rationes, quibus hoc loco Ambrosius utitur, ipse, tractans textum Rom. 1 in aliis refutat. Et Chrysostomus illud Ambrosii, quod peccator poenitens non possit pro se precari, nec ad Christum accedere, saepius in multis locis refutat, sicut ostendimus. Augustinus etiam justa disputatione rejicit illud, quod Ambrosius dicit: Martyres in altero seculo esse speculatores vitae, actuumque nostrorum. Qualis igitur debeat esse autoritas hujus sententiae Ambrosii, cordato Lectori non obscurum esse potest. Quae vero praeterea sub Ambrosii nomine, ex sermonibus et ex praeparatione ad missam, proferri solent, supposititia sunt.

Martyres proprio sanguine peccata sua lavisse contra Scripturam.

Collatio Scripturae.

Ἀσυλλόγιστον.

Supposititia Ambrosii.

37. Sed tamen circa illa tempora, in Latina etiam Ecclesia, alicubi et a quibusdam, invocationem Sanctorum, vel certe speciem ejus, usurpatam fuisse, ostendunt objectiones Gentium et Manichaeorum, de quibus in Augustino dicemus: Vigilantianum etiam certamen Hieronymi tempore idem ostendit. Et fieri quidem potest, sicut in certaminibus solet, quod Vigilantius nimium deflexerit in alteram partem, derogans debita venerationi, et justis honoribus martyrum, si vera sunt, quae Hieronymus in suis criminationibus ipsi tribuit.

Vigilantii certamen.

38. *Celtae et Germani offensi invocatione Sanctorum.* Sed tamen inde colligitur, Ecclesias apud Celtas et Germanos, offensas fuisse nova illa persuasione invocationis Sanctorum, qui ex vita discesserant. Non enim tantum Vigilantius presbyter eam reprehendit, sed (quod Hieronymus ad Ripacium conqueritur)

Episcopus etiam Galliarum, vir sanctus, cum multis aliis sententiae ipsius acquievit. Irenaeus enim scribit, Celtas et Germanos, quos Barbaras Gentes appellat, simplicitatem fidei Apostolicae, tam tenaciter et mordicus retinuisse, ut statim aures obturarint, si quis diversum ab eo, quod semel acceperant, annuntiaret. Cum igitur Apostolicam initio traditionem accepissent, Solum Deum, in nomine Christi mediatoris adorandum et invocandum, non potuerunt non offendi, subintroducta nova opinione invocationis Sanctorum. Quod si Vigilantius, juxta Basilii similitudinem, more insitorum, qui dum curvae arboris statum corrigere student, nimia attractione in alteram partem deflectendo, peccant, eo progressus est, quod contemptim et scurriliter de martyribus, et eorum reliquiis, et sensit et locutus est, sicut Hieronymus ipsum accusat, non defendo. Quanquam optandum esset, vel ipsius Vigilantii scriptum exstare, unde de ejus sententia recte statui posset, vel Hieronymum non convitiis et criminationibus, sed Scripturae argumentis modeste et placide causam illam egisse. Quod enim Vigilantio multa impingat, quae nunquam dixit, ipse non potest dissimulare, cum inquit. Miror quod non dicas nequaquam perpetranda martyria: Quod cum dixeris, imo et si non dixeris, ita habeberis quasi dixeris, etc. Sed haec relinquamus Deo judici justo.

Irenaeus.

39. Capita disputationum Vigilantii ex Hieronymo. Primum. Secundum. Tertium.

Nos vero remotis paulisper e scena personis, rem ipsam videamus. Et de reliquiis martyrum postea dicemus. Quod vero ad hunc locum attinet, Vigilantius quantum ex Hieronymo colligitur, tria haec capita disputavit. I. Martyres seu Sanctos, qui ex hac vita discesserunt, non esse colendos et adorandos. II. Dum vivimus, mutuo pro nobis orare debere, post mortem vero nullum pro aliis deprecari. III. Martyrum seu beatorum animas non adesse suis tumulis, nec interesse rebus viventium. Ad haec capita Hieronymus respondens, nequaquam vel probat vel defendit Sanctorum cultum et adorationem, sed dicit: Nos autem non dico martyrum reliquias, sed ne Solem quidem et Lunam, non Angelos, non Archangelos, non Cherubin, et Seraphin, et omne nomen quod nominatur, et in praesenti seculo, et in futuro colimus et adoramus, ne serviamus creaturae potius, quam creatori. Item: Quis aliquando Martyres adoravit? Quis hominem putavit Deum? Item: Populi qui sanctis Samuelis reliquiis occurrerunt, non Samuelem adorabant, sed Christum, cujus Samuel et Propheta et Levites fuerat etc.

Sophisticae Lindani distinctio adorationis et invocationis.

Nota mihi est Lindani et aliorum Sophistice, qui fingunt, Hieronymum quidem adorationem martyrum damnare, sed invocationem eorum probare et defendere. In tota vero prolixa et acerba illa Hieronymi invectiva, nulla syllaba exstat de hac distinctione, quod martyrum animae, non quidem adorandae, sed tamen invocandae sint. Et ex Augustino mox ostendemus, illis temporibus, in publicis Ecclesiae precibus, Sanctos nec adoratos, nec invocatos. Circa idem etiam tempus Laodicena Synodus lege prohibuit, ne quis Angelos precetur, sed ad memorias martyrum, ipsum et solum Deum adorabant, invocabant et precabantur, sicut ex Augustino mox ostendemus. Quod igitur Hieronymus dicit: Si quis precator ad martyrum memorias advenerit: Intelligit de adoratione et invocatione ipsius Dei, quae fiebat apud memorias martyrum. Demonstrari enim non potest, ulla vel dictione, vel syllaba, Hieronymum adversus Vigilantium, hoc agere et defendere, quod Sancti, qui ex hac vita discesserunt, sint invocandi.

Nec invocati, nec adorati Sancti.

40. Secundum caput controversiae Vigilantii.

Quod vero ad alteram quaestionem attinet, recepta tunc a plerisque erat sententia illa de qua Origenes, sicut supra ostendimus, cum non habeat expressum Scripturae testimonium, dubitando et ambigendo disputavit: Beatos scilicet in altera vita orare pro Ecclesia. Et accesserat illa persuasio, quando Deus ad monumenta martyrum adorabatur et invocabatur, tunc martyres una cum illis precatoribus sua vota conjugere, et Deum comprecari, ac propter votum talium communium precum seu comprecationis, fiebant tum adorationes et invocationes Dei apud monumenta martyrum. Hanc persuasionem, quia extra scripturam recepta erat nec verae antiquitati nota fuerat, a multis in Gallia non fuisse tanquam articulum fidei, receptam, ex illo Hieronymi libro manifeste apparet. Vigilantius vero, sicut in contentionibus fieri solet, non tantum dimicavit, opinionem illam, cum claris scripturae testimoniis destituatur, non esse aequandam articulis fidei, sed eam (si vera sunt, quae Hieronymus ipsi tribuit) simpliciter ita damnavit, ut diceret: Post mortem in altero seculo nullum *audere* pro aliis deprecari. Item: Dum vivimus mutuo pro nobis orare posse. Postquam autem mortui fuerimus, nullius esse pro alio exaudiendam orationem. Et hanc negativam Vigilantius conatus fuit probare ex Apocryphis Esdrae, et ex translatione quadam Salomonis non authentica. Attulit etiam illud ex Apoc. 6 quod martyres ultionem sui sanguinis obsecrantes impetrare non quiverint. Hieronymus vero in contrariam partem, magna vehementia insurgens, tanquam pro articulo fidei pugnat, Beatos in altero seculo orare pro Ecclesia credentium in hac vita: Cum Origenis tempore fuerit tantum privata, dubia et apocrypha opinio, quae aliqua probabilitate tantum disputabatur. Et Hieronymus ex scriptura nulla expressa adfert testimonia, tantum ita argumentatur: Si Apostoli et martyres adhuc in corpore constituti, possunt orare pro caeteris, quando pro se adhuc debent esse solliciti, quanto magis post coronas, victorias, triumphos, etc. Sed sub initium hujus loci ostendimus, quid nostrae Ecclesiae de hac disputatione (An beati in coelo, pro Ecclesia militante, soliciti sint et orent) sentiant, si non, ut articulus fidei, cum necessitate credendi, sed ut probabilis opinio proponatur. De orationibus igitur Sanctorum Hieronymus disputat, non autem contendit, Sanctos esse invocandos.

An beati orent pro nobis.

41. Tertia quaestio Vigilantii.

Quod vero ad tertiam quaestionem attinet, Vigilantius disputavit, sicut verba ipsius Hieronymus recitat: Animas Apostolorum ac martyrum, vel in sinu Abrahae, vel in loco refrigerii, vel subter aram Dei

An beati adsint in terris.

consedisse, nec posse suis tumulis, et ubi voluerint, adesse praesentes. Hieronymus vero respondet: Tu Deo leges ponis? Tu Apostolis vincula injicis? ut usque ad judicii diem teneantur custodia, ne sint cum Domino suo, de quibus scriptum est: Sequuntur agnum quocunque vadit? Si agnus ubique, ergo et hi, qui cum agno sunt, ubique esse credendi sunt, etc. Sed hanc Hieronymi asseverationem, non multo post diserte negarunt, rejecerunt, improbarunt et refutarunt Augustinus et Chrysostomus. Et Augustini quidem testimonia mox adscribemus. Chrysostomus vero Hom. 29 in Matthaeum dicit: Non potest anima a corpore separata in his regionibus errare. Justorum enim animae in manu Dei sunt: Peccatorum vero post hunc exitum continuo abducuntur, quod a Lazaro et divite planum efficitur. Et paulo post: Multis e locis Scripturae comprobari potest, non errare hic post mortem, justorum hominum animas. Nam et Stephanus ait: Suscipe Spiritum meum. Et Paulus, resolvi ac esse cum Christo, desiderabat. De Patriarcha quoque Scriptura dicit: Et appositus est ad patres suos. Quod vero nec peccatorum animae hic commorari possint, divitem audias quid dicat, perpendasque quid petat, et non impetret. Quod si possent animae hominum hic conversari, venisset ipse ut cupiebat, etc. Idem concione 4 de Lazaro prolixe disputat, mortuos non apparere viventibus. Et inquit: Animae corpus egressae, non amplius hic commorantur, sed protinus abducuntur.

Hieronymus refellitur ab Augustino et Chrysostomo. Chrysostomus.

Animas post mortem non errare in terris.

42. Hieronymus non defendit invocationem Sanctorum defunctorum.

Non omnia igitur simpliciter Catholica dogmata sunt, quae Hieronymus contra Vigilantium disputat. Sed quod ad hunc locum de invocatione Sanctorum attinet, non opus habemus hac responsione. Certum enim et manifestum est, Hieronymum in tota illa disputatione, nec probare, nec defendere invocationem Sanctorum, neque hoc disputare, orationem esse ad Sanctos, qui in altero seculo sunt, dirigendam. Quod vero de oratione beatorum in coelo pro Ecclesia disputat, de eo, quae sit Apologiae nostrae sententia, sub initium hujus loci exposuimus, Inde vero non sequitur, Sanctos esse invocandos, nec eam consequentiam Hieronymus inde texit. Quicquid igitur sit de Ambrosii obsecrationibus, hoc certum est, Hieronymum non diu post Ambrosium, in certamine contra adversarium, licet universam bilem effundat, non tamen vel voluisse, vel ausum fuisse, invocationem Sanctorum defendere. Unde recte colligitur, eam tunc non habitam pro dogmate seu articulo fidei. Ea enim, quae dogmata sunt, quando ab adversariis impugnantur, aperto Marte, et majori zelo solent defendi.

43. Apostrophae Rhetoricae Hieronymi.

Quod vero in Epitaphio Paulae Hieronymus dicit: (Vale o Paula, et cultoris tui ultimam senectutem orationibus juva) non stabilire Pontificiorum opiniones de invocatione Sanctorum, sed esse apostrophen Rhetoricam, ex ipso Hieronymo ostendi potest. Nam in Epitaphio Nepotiani diserte inquit: Quicquid dixero, quia ille non audit, mutum videtur. Et sub finem: Cum quo loqui non possimus, de eo loqui nunquam desinamus. Ita in oratione super obitu Blesillae, attribuit Blesillae mortuae prolixum sermonem, quo matrem lugentem alloquatur: Quas nunc existimas Blesillam nostram pati cruces, quae ferre tormenta, quod tibi Christum videat subiratum? Clamat nunc lugenti: Si unquam me amasti mater: Si tua ubera suxi, etc. Quem sermonem figuratum esse nemo non videt. Et continua illa figura ibidem etiam dicit: Loquitur illa et alia multa, quae taceo, et pro te Dominum rogat, mihique ut de ejus mente securus sim, veniam impetrat peccatorum, etc. Et licet Rhetoricae illae compellationes inclinare tunc coeperint ad invocationem Sanctorum: Ipse tamen Hieronymus, per mitigationem quandam eas declarat, ne sint invocatio, ut in vita Hilarionis, Constantiae cujusdam, quam sanctissimam mulierem appellat, devotionem describens, inquit: erat enim solita pervigiles in sepulchro Hilarionis noctes ducere, et quasi cum praesente, ad adjuvandas orationes suas sermocinari. Sicut simili figurarum licentia Eusebius in vita Constantini dicit: σὲ μὲν εὐσέβεια καὶ φιλανθρωπία προσκυνῶ Te quidem o pietas et humanitas adoro. Quid vero ex figuratis istis compellationibus sine ullo Scripturae testimonio, vel exemplo introductis, tandem exstructum sit, in Graecae Ecclesiae historia jam ostendimus, et in Latina historia mox idem sequetur. Sed jam ad Augustinum progrediamur.

Epitaphium Nepotiani.

Vita Hilarionis.

44. In ea igitur tempora Augustinus incidit, cum quaestionibus et disputationibus, de orationibus et patrociniis Sanctorum, personarent omnia. Et operae pretium est considerare, ubi Augustinus temporibus cessit, et quomodo tamen a praesumptionibus, ad veros fontes invocationis nominis divini Ecclesiam revocare studuerit, cum receptas et communes praesumptiones, liberius reprehendere non auderet. Omnia enim istis temporibus plena fuisse praesumptionibus, ipse ad Januarium conqueritur, vbi et hoc addit: Multa hujusmodi propter nonnullarum, vel sanctarum, vel turbulentarum personarum scandala devitanda, liberius improbare non audeo. Et quod contra Faustum dicit: Aliud est quod docemus, aliud quod sustinemus, aliud quod praecipere jubemur, aliud quod emendare praecipimur, et donec emendemus, tolerare compellimur.

Augustini seculum.

Ad Januarium.

Contra Faustum.

45. Augustinus igitur, una cum aliis etiam secutus est opinionem illam, quae tunc ferme communis facta fuerat, quod scilicet beati in coelo, solliciti sint pro Ecclesia in terris militante, et pro ea orent. In hanc sententiam allegat Cypriani dictum, cap. 14 de praedestinatione Sanctorum: Magnus illic nos carorum numerus exspectat, parentum, fratrum, filiorum, frequens nos et copiosa turba desiderat, jam de sua incolumitate secura, adhuc de nostra salute solicita. Et lib. 9. Confess. Nunc Nebridius meus in sinu Abraham vivit, et spirituale os ponit ad fontem divinum, et bibit quantum potest, sapientiam pro aviditate sua. Nec sic eum arbitror inebriari ex ea, ut obliviscatur mei, cum tu Domine quem potat ille, nostri sis memor. In Psalm. 88. Natalitia Sanctorum cum sobrietate celebrate, ut imi-

Beatos in coelo, pro Ecclesia militante orare.

temur eos, qui praecesserunt, et gaudeant de nobis, qui orant pro nobis, etc. De exauditione etiam illarum orationum, disputat quaestione in Exodum 108 et 149. Et de Civ. lib. 22, cap. 9 dicit martyres talia a Domino impetrare posse, et pro patientia jam habere potentiam. Addit etiam lib. 20 contra Faustum, cap. 21. Populum Christianum memorias martyrum, religiosa solennitate concelebrare, et ad excitandam imitationem, et ut meritis eorum consocietur, atque orationibus adjuvetur. Per consociationem autem Augustinus illud reddere voluit, quod Epistola Smyrnensis Ecclesiae, de qua supra dicit, ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς συγκοινωνοὺς γενέσθαι, ut scilicet Ecclesia militans in hac vita, illarum virtutum, quas in martyribus celebrabat, consors redderetur, acceptis a Deo similibus virtutum donis: Utque aliquando consors et socia fieret praemiorum, quorum in vita aeterna martyres jam compotes facti sint. Utrumque enim vocabulo meriti veteres intelligunt. Et ipse Augustinus consociationem ita exponit, ut libro octavo, de Civitate Dei. Deum martyres Angelis coelesti honore sociasse. Et lib. 11 dicit: Ad Sanctorum Angelorum societatem et congregationem, in hac peregrinatione laboriosissima suspiramus. Omnium vero manifestissime hanc phrasin explicat de vera religione, cap. 55. Sancti illum a nobis coli volunt, quo illuminante laetantur, meriti sui nos esse consortes Quod vero de adjumento orationum addit nequaquam intelligit Sanctos invocandos. Hoc enim, sicut mox ostendemus, diserte negat, sed persuasio erat illius temporis, quando apud memorias martyrum Deus invocabatur, quod tunc martyrum animae una Deum comprecarentur. In hanc sententiam dicit Tract. 8 in Johannem: Ad mensam Domini non sic martyres commemoramus, quemadmodum alios, qui in pace requiescunt, ut etiam pro eis oremus, sed magis ut orent ipsi pro nobis, ut eorum vestigiis adhaereamus. Et serm. 17 de verbis Apostoli: Injuria est, pro martyre orare, cujus nos debemus orationibus commendare. Ipse etiam Augustinus alicubi erumpit, non quidem in invocationem, sed in votum communium precum, seu comprecationis Sanctorum, lib. 5 contra Donatistas, cap. 1. Beatus Cyprianus jam corpore non aggravante animam, serenius perspicit veritatem: Adjuvet itaque nos orationibus suis, in istius carnis mortalitate, tanquam in caliginosa nube laborantes, ut donante Domino, quantum possumus, bona ejus imitemur. Et haec Augustinus, sine Scriptura, temporibus et consuetudini cedens.

Consociatio meritorum.

Adjumentum orationum.

46. Vide autem et considera quomodo Augustinus, sicut ipse loquitur, ea, quae tolerare compellitur, corrigere et emendare studeat, ut Ecclesiam a praesumptis persuasionibus, ad Scripturae doctrinam de invocatione Dei revocet. Nam post Basilium plerique patres, ut Nazianzenus, Nyssenus, Theodoretus, Ambrosius, Hieronymus, etc. non tam disputarant, quam asseverarant, animas martyrum et beatorum, apud memorias suas, et alibi in hoc mundo praesentes esse, rebus viventium interesse, eas cognoscere, curare, disponere et administrare, vota precantium audire, et ad Deum perferre, cultoribus suis auxilio esse, ac omnis generis beneficia non impetrare tantum sed conferre. Hac enim potissimum praesumptione, Deum precaturi ad monumenta martyrum concurrebant, ac ipsos saepius martyres nominatim compellabant, beneficia etiam exauditionum et auxiliorum, ipsis tribuebant martyribus: volebant etiam ideo apud monumenta martyrum sepeliri. Augustinus vero cum praesumptiones illas liberius, sicut ipse loquitur, improbare non auderet, revocat eas in dubium, et sensim ad negandas eas progreditur, ut in libro de cura pro mortuis. Responsurus ad objectionem, quod martyres, ipsis beneficiis, quae dantur orantibus, indicent, se interesse rebus humanis, quorundam etiam aspectibus appareant, et in somnis eos alloquantur: Cum varias quaesivisset solutiones, ita concludit cap. 16. Quanquam ista quaestio vires intelligentiae meae vincat, quemadmodum opitulentur martyres iis, quos per eos certum est adjuvari, utrum ipsi per seipsos adsint, uno tempore, tam diversis locis, et tanta inter se longinquitate discretis: An ipsis in loco suis meritis congruo, ab omni mortalium conversatione remoto, et tamen generaliter orantibus pro indigentia supplicantium, sicut nos oramus pro mortuis, quibus utique non praesentamur, qui est ubique praesens, exaudiens martyrum preces, per Angelica ministeria, ubique diffusa, praebeat hominibus ista solatia. Res haec altior est, quam ut a me possit attingi, et abstrusior est, quam ut a me valeat perscrutari, etc. Sed cap. 13 vulgatam tunc opinionem, simpliciter ex verbi Dei fundamentis refutat: ut volet, inquit, accipiat quisque quod dicam: Si rebus viventium interessent animae mortuorum, me ipsum pia mater nulla nocte desereret, sed profecto, quod sacer Psalmus personat, verum est, quoniam pater et mater dereliquerunt me. Si autem parentes nostris curis et rebus non intersunt, qui sunt alii mortuorum, qui noverunt quid agamus, quidve patiamur? Esaias Propheta dicit: Tu es pater noster, quia Abraham nescivit nos, et Israel non cognovit nos. Si tanti Piatriarchae, quid erga populum ex his procreatum ageretur, ignoraverint, quomodo mortui vivorum rebus atque actibus cognoscendis adjuvandisque miscentur? Quomodo dicemus eis fuisse consultum, qui abierunt, antequam venirent mala, quae illorum obitum consecuta sunt, ne viderent mala illa, 4. Reg. 22 et 2. Par. 34. Et inde concludit: Ibi ergo sunt spiritus defunctorum, ubi non vident, quaecunque agantur aut eveniunt in ista vita hominum. Et cap. 14 ad objectionem de divite ita respondet: Ita illi cura fuit de vivis, quamvis quid agerent, omnino nesciret, sicut est nobis cura de mortuis, quamvis quid agant, utique nesciamus. Et cap. 15 dicit posse quidem mortuos quaedam, quae sinuntur audire ab iis, qui hinc ad eos moriendo pergunt, vel ab Angelis, vel Spiritu Dei revelante cognoscere, vel per divinam potentiam posse rebus viventium interesse, sed cap. 16 haec omnia ostendit et relinquit dubia et incerta.

Augustinus praesumptiones sui temporis corrigere aut in dubium vocare studet.

47. De beneficiis martyrum.

Secundo, Eodem modo etiam vulgatam tunc opinionem de auxiliis seu beneficiis, quae a martyribus praestari et conferri praesumebant, in dubium revocat, ut facilius postea mentibus in dubitationem adductis, eximi posset. Ita de civitate Dei, lib. 22, cap. 9 de miraculis, quae ad monumenta martyrum edebantur, inquit: sive Deus per seipsum miro modo, quo res temporales operatur aeternus, sive per suos ministros ista faciat, et eadem ipsa, quae per ministros facit, sive quaedam faciat etiam per martyrum Spiritus, sicut per homines adhuc in corpore constitutos, sive omnia ista per Angelos, quibus imperat, operetur, ut quae per martyres fieri dicuntur, eis orantibus et impetrantibus, non etiam operantibus fiant, sive alia fiant istis, alia illis modis qui nullo modo comprehendi a mortalibus possunt, vim tamen attestantur haec fidei, in qua carnis in aeternum resurrectio praedicatur.

48. De invocatione Sanctorum ad monumenta martyrum.

Tertio, Quando apud memorias martyrum conventus celebrabant, sacrificia offerebant, et preces faciebant, multi, sicut in praecedentibus ostensum est, ipsos Sanctos invocabant, sicut etiam ex Catechesi Cyrilli Hierosolymitani citatur sententia: Cum hoc sacrificium offerimus facimus mentionem Sanctorum, qui ante nos obdormierunt, ut Deus orationibus illorum et deprecationibus, suscipiat preces nostras. Augustinus vero consueta sua moderatione ostensurus, hoc non recte fieri, opponit veterem formam, publicae et communis orationis, quae in Synaxi nomine totius Ecclesiae, tanquam Collecta recitabatur, quam vocarunt quidam precem Canonicam, eo quod Canon et regula esse debebat orationum: verba Augustini haec sunt de Civit. lib. 22, cap. 10. Nos martyribus nostris non templa, sicut Diis, sed memorias, sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus. Nec ibi erigimus altaria, in quibus sacrificemus martyribus: sed uni Deo et martyrum, et nostro sacrificium immolamus. Ad quod sacrificium, martyres sicut homines Dei, qui mundum in ejus confessione vicerunt, suo loco et ordine nominantur, non tamen a sacerdote, qui sacrificat, invocantur: Deo quippe, non ipsis sacrificat, quamvis in memoria sacrificet eorum. Et lib. 8, cap. 27. Honoramus memorias martyrum, ut ea celebritate, et Deo vero, de illorum victoriis gratias agamus, et nos ad imitationem talium coronarum atque palmarum, eodem invocato in auxilium, ex eorum memoriae renovatione adhortemur.

Sancti apud Augustinum non invocantur.

Axiomata Augustini de invocatione.

Augustinus igitur utrumque diserte ponit: Non martyres esse invocandos, sed unum verum Deum, etiam quando apud Martyrum memorias preces fiebant, esse in auxilium invocandum. Et circa idem tempus, in Carthaginensi Concilio tertio, cautum fuit, ne privatae et novae formulae precationum temere usurpentur, sed ad altare, semper ad patrem dirigatur oratio. Et hanc habet sententiam, quod Augustinus Epist. 42, dicit: Videtis imperii nobilissimi eminentissimum culmen, ad sepulchrum piscatoris Petri, submisso diademate supplicare: Quod scilicet non Petro, sed ipsi Deo, licet apud monumentum Petri, supplicet.

Concilium Carthaginense III de invocatione.

Orantes igitur apud monumenta martyrum, non debere martyres, sed Deum invocare, nec orationem ad martyres, sed ad Deum, qui solus adorandus et invocandus est dirigere, Augustini doctrina et sententia est. Cumque de martyrum comprecationibus seu intercessionibus, multa opponerentur, Augustinus non concedit inde sequi invocationem, sed respondet: Vel martyres generaliter orare pro Ecclesia militante, quam sciunt sub cruce adhuc gemere, licet nesciant, quid agant vivi (De cura pro mortuis, cap. 16) vel si possunt preces sentire, id tunc fieri, quando Deum invocamus, et preces ad Deum dirigimus. Ita inquit de vera religione cap. 55. Quisquis in Deo manet, et potest humanas preces sentire, in illo me exaudit. Et de Civit. 10, cap. 12. Nam et cum exaudiunt Angeli Dei, ipse in eis, exaudit. Et hoc diligenter notetur, quod non consequatur, si Sancti in altera vita orant pro Ecclesia, quod sint invocandi, et oratio ad ipsos dirigenda.

An, si Sancti in altera vita pro Ecclesia orent, sint invocandi.

49. Quarto: Cum ex superstitionibus vulgi Christianorum, et Gentes et haeretici varias calumnias, Ecclesiae Dei struerent, Augustinus improbatis superstitionibus, veterem et veram Ecclesiae fidem opponit. Cum enim Maximus Madaurensis Grammaticus Epist. 43 describens Gentilium religionem, dixisset: Nos Dei virtutes multis vocabulis invocamus, variis supplicationibus prosequimur, piis precibus adoramus: Et addidisset, Christianos in Africa, loco Jovis, Junonis Minervae et Veneris, habere et colere Punicos martyres, Mygdonem, Sananem, Namplanionem, et Lucitam: Augustinus Epist. 44 nequaquam hoc concedit martyres in ecclesia invocari, supplicationibus et precibus coli: sed respondet: Scias a Christianis Catholicis, nullum coli mortuorum, nihil denique ut numen adorari, quod sit factum et conditum a Deo, sed unum ipsum Deum, qui fecit et condidit omnia.

Discrimen Paganismi et Christianismi in venerandis Sanctis.

Nullum mortuorum Christiani colunt.

Ita de vera religione cap. 55 dicit: Non sit nobis religio cultus mortuorum, quia si pie vixerunt, non sic habentur, ut tales quaerant honores, sed illum a nobis coli volunt, quo illuminante, laetantur meriti sui nos esse confortes. Honorandi ergo sunt propter imitationem, non adorandi propter religionem. Item, hoc etiam ipsos optimos Angelos velle credamus, ut unum cum ipsis colamus Deum, cujus contemplatione beati sunt. Quare honoramus eos caritate non servitute. Nec eis templa construimus: Nolunt enim se sic honorari a nobis. Et in Psalm. 96: Omnes Sancti vel Angeli, illius quaerunt gloriam, quem diligunt. Ad ejus cultum, ad ejus orationem, ad ejus contemplationem omnes, quos diligunt, rapere et inflammare student. Item, volunt potius, ut Deus unus colatur, unus adoretur, Deo uni sacrificium offeratur, non sibi.

Quomodo ipsi Sancti a nobis honorari velint. Augustinus.

Et contra Faustum, lib. 20, cap. 21. Faustus haec objicit Christianis: Idola vertistis in martyres, quos votis similibus colitis. Qualibus autem votis Gentes idola coluerunt, non ut Deos, sed ut Mediatores,

supra ex Augustino ostendimus. Augustinus vero nequaquam hoc concedit, martyres similibus votis apud Christianos coli, quibus idola apud Gentes coluntur, sed inquit: Colimus martyres eo cultu dilectionis et societatis, quo et in hac vita coluntur sancti homines Dei, sed illos tanto devotius, quanto securius post incerta omnia superata, jam in vita feliciori victores sunt. At illo cultu, qui Graece λατρεία dicitur, cum sit quaedam proprie divinitati debita servitus, nec colimus, nec colendum docemus, nisi unum Deum. Cumque ad hunc cultum pertineat oblatio, nullo modo tale quid offerendum docemus, vel martyri, vel Angelo.

Idem in libris de civitate Dei, aliquoties repetit: Non esse sacrificia offerenda Sanctis. Atqui certum est invocationem esse sacrificium spirituale ac cultum soli Deo debitum. Psalm. 50. Immola Deo sacrificium laudis: et invoca me in die tribulationis. Hebr. 13. Per Christum offeramus hostiam laudis Deo semper, hoc est, Fructum labiorum nostrorum. Ita Tertullianus dicit: Sacrificamus Deo, pro salute Imperatoris, sed prece pura. Et Augustinus lib. 10 de Civitate cap. 19 ubi disputat: Daemones non fumis aut nidoribus sacrificiorum, sed supplicantium animo delectatos: tamque paria ponit orationem et sacrificium. Ita autem inquit: Sicut orantes atque laudantes, ad eum dirigimus significantes voces, cui res ipsas, quas significamus offerimus: ita sacrificantes, non alteri visibile sacrificium offerendum esse noverimus, quam illi, cujus in cordibus nostris, invisibile sacrificium nos ipsi esse debemus. Tunc nobis favent, nobisque congaudent, atque ad hoc ipsum nos pro suis viribus adjuvant Angeli, virtutesque superiores. Si autem illis haec exhibere voluerimus, non libenter accipiunt, imo vetant.

Soli Deo sacrificandum.

50. Quinto Augustinus ipse agnoscit et fatetur, solere homines cultus soli Deo debitos, ad homines transferre. De civit. lib. 10, cap. 4 multa inquit de cultu divino usurpata sunt, quae honoribus deferuntur humanis, sive humilitate nimia, sive adulatione pestifera Ita tamen, ut quibus ea deferuntur, homines haberentur, qui dicuntur colendi et venerandi, si autem eis multum additur, et adorandi.

Honores divini hominibus.

Et lib. 21, cap. 18 ostendit: Origenistas iisdem prorsus argumentis, quibus invocatio Sanctorum stabilitur usos, cum probare vellent: Infideles debere quidem in aeternum perire, sed cum ad judicium ventum fuerit, misericordiam superaturam. Donabit enim eos, inquiunt, misericors Deus, precibus et intercessionibus Sanctorum suorum. Si enim orabant pro illis, quando eos patiebantur inimicos, quanto magis quando videbunt humiles, supplicesque prostratos. Neque enim credendum est, ajunt, amissuros Sanctos viscera misericordiae, cum fuerint plenissimae et perfectissimae sanctitatis, ut qui tunc orabant pro inimicis suis, quando et ipsi sine peccato non erant, tunc non orent pro supplicibus suis, quando nullum coeperint habere peccatum. Aut vero Deus tunc eos non exaudiet tot et tales filios suos, quando in tanta eorum sanctitate nullum impedimentum veniet orationis impedimentum? Et postea addit hoc, quod ipsi de suis cordibus suspicantur: Putant Scripturas divinas tacuisse, ut multi se corrigant, etc. Haec sunt ipsissima Pontificiorum argumenta. Et profecto quicquid argumentorum pro invocatione Sanctorum affertur, quia Scripturae divinae tacent, tantum sunt humani cordis suspiciones, sicut hoc loco Augustinus loquitur.

Origenistarum invocationes.

51. Sexto, Quia miracula, quae apud martyrum memorias edebantur, plerique ipsis martyribus ita tribuebant, ut opiniones de cultu, invocatione et auxiliis martyrum, inde stabilirent: Augustinus miracula illa ipsi Deo tribuit, et verum finem ac usum, tum illorum miraculorum, tum etiam celebritatum apud memorias martyrum ostendit, ut de Civit. lib. 22. Cum multa et varia miracula ad martyrum memorias tunc edita, recensuisset, tandem concludit, capite nono: Cui nisi huic fidei attestantur ista miracula, in qua praedicatur Christus resurrexisse in carne, et in coelum ascendisse cum carne. Nam et ipsi martyres hujus fidei martyres, id est, testes fuerunt. Item ei profecto attestantur fidei, in qua carnis in aeternum resurrectio praedicatur. Et cap. 8 describens exsultationem Ecclesiae, ad editum miraculum apud memoriam Stephani, inquit: Quid erat in cordibus exsultantium, nisi fides Christi, pro qua Stephani sanguis effusus est? Et capite decimo, faciunt ista martyres, vel potius Deus, vel orantibus, vel cooperantibus eis, ut fides illa proficiat, qua eos non Deos esse nostros, sed unum Deum habere nobiscum credamus. Item ideo ut in Deum credatur, quod et Christus est, martyres faciunt, quicquid mirabile faciunt, lib. 10, cap. 12. Quaecunque miracula, sive per Angelos, sive quocunque modo fiunt, Dei unius, in quo solo beata vita est, cultum, religionemque commendant. De cura pro mortuis, cap. 16. Deus edit miracula per martyrum memorias, quoniam hoc novit expedire nobis, ad aedificandam fidem Christi, pro cujus illi confessione sunt passi.

August. de fine miraculorum ad tumulos martyrum.

Ipsas etiam celebritates martyrum ad verum et veterem finem ac usum revocat, ut de Civita, lib. 8, cap. 27: apud memorias martyrum offertur Deo, ut ea celebritate, et Deo vero, de illorum victoriis gratias agamus, et nos ad imitationem talium coronarum atque palmarum, eodem invocato in auxilium, ex eorum memoriae renovatione adhortemur. Et contra Faustum lib. 20, cap. 21. Quod offertur, Deo offertur apud memorias martyrum quos coronavit, ut ex ipsorum locorum admonitione, major affectus exsurgat, ad acuendam caritatem, et in illos, quos imitati possumus, et in illum, quo adjuvante, possumus. Colimus ergo martyres eo cultu dilectionis et societatis, quo et in hac vita coluntur sancti homines Dei, etc.

Celebritates Martyrum.

52. Postremo, ut gliscentem superstitionem invocationis Sanctorum, solide reprimeret Augustinus, veram doctrinam de invocatione Dei, sive de orando Deo, et de intercessione Mediatoris Christi, frequenter et diligenter urget, ut ita homines ad veros fontes

Invocatio mortuorum ab Augustino repressa, opposita

doctrina de orando Deo et de mediatore Christo.

Scripturae revocaret. Nec opus est aliquot ejus sententias adscribere cum omnes libri ejus pleni sint. Exstat Epistola ejus 121 de orando Deo, ad probam viduam, ubi totam doctrinam de oratione pulcherrime explicat. Et ibi post explicatam Dominicam orationem dicit: Si per omnia precationum sanctarum verba discurras, nihil invenies, quod non ista dominica contineat et concludat oratio. Item quisquis in oratione id dicit, quod ista Evangelica prece non continetur, vel carnaliter, vel illicite orat. Et hoc diligenter notetur. Nam invocatio Sanctorum non continetur oratione Dominica, quam Tertullianus recte et eleganter vocat, legem orationis.

Oratio dominica lex orationis.

Idem Augustinus in libro de pastoribus, cap. 8. Sunt etiam montes boni. Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. Et vide, quia non in montibus tibi spes est: Auxilium, inquis, meum a Domino, qui fecit coelum et terram. Noli putare injuriam facere te montibus sanctis, quando dixeris: Auxilium meum a Domino, etc. Ipsi montes hoc tibi clamant. Mons erat, qui clamabat: Audio schismata in vobis. Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephae, ego autem Christi: Leva oculos in istum montem, audi quid dicat, et in ipso remaneas. Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? Ergo postquam levaveris oculos tuos in montes, unde venit auxilium tibi, id est, in autores Scripturarum divinarum; attende omnibus medullis suis, omnibus ossibus clamantem, Domine quis similis tibi? Ut securus sine ulla injuria montium, dicas: Auxilium meum a Domino, qui fecit coelum et terram. Non solum tibi tunc non succensebunt montes, sed tunc amabunt, tunc magis favebunt. Si in ipsis spem tuam posueris, contristabuntur. Angelus multa divina et mira ostendens homini, ab homine adorabatur, ille tanquam levantem oculos in montem revocat ad Dominum: Noli, inquit, facere, Deum adora. Nam ego conservus tuus sum, et fratrum tuorum.

53. De officio mediatoris Christi. August.

Ita doctrinam de officio Mediatoris Christi, pulcherrime illustrat Augustinus, ut lib. Confess. 10, cap. 42, dicit: Ideo Angelos non debere invocari, ut per ipsos ad Deum veniamus, et ipsi reconciliemur: quia nulla talis oratio in Scriptura sit tradita. Verba haec sunt: Quem invenirem, qui me reconciliaret tibi? An eundum mihi fuit ad Angelos? Qua prece? quibus Sacramentis? Multi conantes ad te redire, neque per seipsos valentes, sicut audio, tentarunt haec, et digni habiti sunt illusionibus, etc. Et capite sequenti: Verus autem Mediator, quem secreta tua misericordia demonstrasti humilibus homo Christus Jesus, inter mortales peccatores, et immortalem justum apparuit. Merito mihi spes valida in illo est, quod sanabis omnes languores meos per eum, qui sedet ad dexteram tuam, et te interpellat pro nobis, alioquin desperarem, conterritus peccatis meis, et mole miseriae meae meditatus fueram fugam, sed prohibuisti me et confirmasti me, dicens: Ideo pro omnibus Christus mortuus est, etc. Ecce Domine jacto in te curam meam, et vivam.

An Sancti Mediatores. Augustinus.

Contra Parmenianum lib. 2, cap. 8. Johannes non dicit: Advocatum habetis, quasi segregans se ipsum a peccantibus, ut jam non ei opus esset propitiatione, quae sit per Mediatorem, sedentem ad dexteram patris, et interpellantem pro nobis: Quod utique non solum superbe, sed etiam falso diceret. Si vero ita diceret: Mediatorem me habetis apud patrem, ego exoro pro peccatis vestris (sicut Parmenianus quodam loco Mediatorem posuit Episcopum inter populum et Deum) Quis eum sicut Apostolum Christi, et non sicut Antichristum intueretur? Ut igitur servent unitatem Spiritus, in omnibus orationibus suis, de uno Mediatore securi sint. Homines enim Christiani invicem se commendant orationibus suis. Pro quo autem nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, hic unus verusque Mediator est. Paulus autem quanquam sub capite praecipuum membrum, sed tamen, quia membrum est, se orationibus fidelium, et ipse commendat. Nec Mediatorem se facit inter populum et Deum, sed rogat ut pro se orent invicem omnia membra corporis Christi. Ac sic oratio pro invicem membrorum omnium adhuc in terra laborantium, ascendat ad caput, quod praecessit in coelum, in quo est propitiatio pro peccatis nostris. Nam si esset mediator Paulus, essent utique et caeteri Coapostoli ejus, ac si multi Mediatores essent, nec ipsi Paulo constaret ratio, qua dixerat: unus Mediator, etc.

An Sancti advocati nostri in coelo? Augustinus.

Eandem sententiam repetit, Tractatu in Epistolam Johannis 1. Johannes talis vir non dixit: Advocatum habetis, sed habemus. Nec me habetis dixit, sed Christum posuit, non se, et habemus, dixit, non habetis. Maluit se ponere in numero peccatorum, ut haberet advocatum Christum, quam ponere se pro Christo advocatum, et inveniri inter damnandos superbos fratres: Jesum Christum justum ipsum habemus advocatum ad patrem, ipse propitiatio est peccatorum nostrorum. Hoc qui tenuit, haeresin non fecit. Hoc qui tenuit, schisma non fecit. Inde enim facta sunt schismata, cum dicunt homines: Nos justi sumus, nos sanctificamus immundos, nos justificamus impios, nos petimus, nos impetramus. Et mox quidem Augustinus ponit objectionem. Ergo Sancti non orant pro nobis? Sed diserte loquitur de precibus Sanctorum, qui in hac vita adhuc superstites sunt. Nequaquam autem vel sentit, vel dicit: Beatos in altero seculo, esse nostros apud Deum advocatos et mediatores, sed ratio de Mediatore generalis est.

54. Supposititia scripta sub nomine Augustini de invocatione.

Ita ergo Augustinus, praesumptiones et superstitiones, cultus et invocationes Sanctorum reprimere, et Ecclesiam ad veros fontes invocationis Dei revocare studuit. Postea vero sub Augustini titulo et nomine, multa supposititia scripta sparsa sunt, in quibus contra certa veri Augustini scripta, invocatio Sanctorum docetur et usurpatur, ut in sermone de sancto Paulo. Curvant Imperatores genua ad memoriam piscatoris, qui ejus auxilia, et apud Deum patrocinia invocant. Sed ejus contrarium Augustinus tradit de Civit. lib. 8, cap. 27. Imo in Codice

Sermo de S. Paulo.

Homiliarum, Lovanii edito sub Augustini nomine, citante Lindano, dicitur: Excellentiam Imperatorum genibus provolutam ADORARE Petrum Piscatorem, cum Augustinus totis nervis contendat, neminem nisi unum solum Deum adorandum. Ita in libello de cognitione verae vitae, sub Augustini nomine disputatur, Sanctos in orationibus invocari, et Sanctos intueri verba, et res viventium. Cum Augustinus prorsus contrarium statuat, de Civit. et de cura pro mortuis, sicut ostendimus. Ita exempla invocationis Sanctorum proferuntur ex libro de Spiritu et anima. Item ex libro Meditationum, quos libros constat non esse Augustini. Et verus Augustinus diserte dicit: Sanctos non invocari, sicut ostendimus.

Lindanus. Petrum adorandum.

De cognitione verae vitae.

De spiritu et anima meditationes.

55. Sed hoc artificio Pontificios in citandis veterum testimoniis, ut superstitiones suas specie aliqua palllient et stabiliant, abuti jam non est novum, quae tamen fraus, commonefactionis gratia subinde repetenda et detegenda est. In hac ipsa traditione observavi, quam insidiose et fraudulenter, posteriorum superstitiones adscribantur vetustioribus. Sicut enim de Homilia Chrysostom. 66 ad Antiochenos supra annotavimus, quod sit alterius multo recentioris: Ita Garetius Pontificiae Ecclesiae columen, ex Fulberto quodam, qui post annum Domini millesimum vixit, citat superstitionem istam Pontificiis usitatam. Sancta Maria succurre miseris, juva pusillanimes, refove flebiles. Sentiant omnes tuum levamen, etc. Pontificii vero, ut superstitionem illam antiquitatis pietatis et autoritatis specie populo venditent, insidiose et fraudulenter eam Augustino tribuunt, idque in duobus locis, scilicet sermo. 2 de annuntiatione, et de assumptione, quos sermones non Augustini, sed Fulberti illius esse constat.

Fraudulentia Papistarum in citandis veterum testimoniis. Novae superstitiones veterum autoritate proponuntur. Garetius.

56. Ad hanc vero de invocatione Sanctorum historiam, tanquam peculiaris observatio, praecipue hoc pertinet, quod circa Augustini tempora, et postea, materia illa invocationis Sanctorum, incidit in Poetas, qui invocationes Musarum, Daemonum, et Heroum, ex poematis veterum, poetica imitatione et licentia, ad martyres transtulerunt. Atque ita invocatio Sanctorum sine Scripturae mandato, promisso et exemplo, primo per declamatorias rhetorum figuras in Ecclesiam invecta, sed a multis varie repressa et rejecta. Postea vero cum nulli essent Epiphanii et Augustini, qui se opponerent: Per Poetas, figuris Poeticis, imitatione et licentia poetica, ita amplificata, et ad summum excessum perducta fuit, ut omnia, quae in Scriptura a Christo petere et sperare jubemur, Poetae isti a Sanctis petant et sperent. Et ne parum esset, Poetae ea, quae Epiphanius et Augustinus in cultu Sanctorum diserte improbarunt et rejecerunt, ipsi in versibus liberrime usurpare coeperunt. Atque ex Damasceni quidem carminibus supra quaedam descripsimus. Nunc vero ex Latinis Christianorum Poetis, pauca quaedam adjiciemus, ut consideretur, quomodo superstitio semel admissa, in immensum crescat, et quomodo humanum ingenium, eruditionis, eloquentiae et elegantiae affectatione et ostentatione, sibi placens et indulgens, quando semel verbi Dei metas transivit, non possit sibi modum ponere, sed longius subinde progrediatur, ut tandem ubi consistat, nec habeat, nec inveniat. Ita Prudentius, qui circa Augustini ferme tempora vixit, elegans sane Poeta, sed licentia nimis Poetica lusit in invocatione Sanctorum, ut:

Post August. in Poetarum Scholis invocatio mortuorum vires acquisivit et crevit.

Exempla Poeticarum superstitionum.

57. Prudentius.

HYMNO IN S. LAURENTIUM.

Quae potestas sit credita
Et muneris quantum datum,
Probant Quiritum gaudia,
Quibus rogatus annuis.
Quod quisque supplex postulat
Fert impetratum prospere,
Poscunt, LITANTUR, indicant,
Et tristis haud ullus redit.
Hos inter o Christi decus
Audi Poetam rusticum
Cordis fatentem crimina
Et facta prodentem sua.
Indignus agnosco et scio,
Quem Christus ipse exaudiat.
Sed per patronos martyres,
Potest medelam consequi.
Audi benignus supplicem
Christi reum Prudentium,
Et servientem corpori
Absolve vinclis seculi.

IDEM HYMNO IN S. VINCENTIUM.

Adesto nunc et percipe
Voces precantum supplices
Nostri reatus efficax
Orator ad thronum patris.
Per te, per illum carcerem,
Per vincla, flammas, ungulas,
Per quem trementes posteri
Exosculamur lectulum.
Miserere nostrarum precum
Placatus ut Christus suis
Inclinet aurem prosperam
Noxas nec omnes imputet.
Paulisper huc tu illabere
Christi favorem deferens,
Sensus gravati ut sentiant
Levamen indulgentiae.

IDEM HYMNO IN S. AGNEM.

Servat salutem virgo Quiritium,
Nec non et ipsos protegit advenas,
Pura ac fideli pectore supplices,
O virgo felix, o nova gloria,
Intende nostris colluvionibus
Vultum, etc.

IN SANCTOS MARTYRES CALAGURITANOS.

Fama nam terras in omnes,
Praecurrit proditrix,
Hic patronos esse mundi,
Quos precantes ambiant,
Non sinunt mane ut ullus
Voce murmur faderit,

Audiunt statimque ad aurem
Regis aeterni ferunt,
Inde larga fonte ab ipso,
Dona terris influunt, etc.

IDEM IN CASSIANUM MARTYREM.

Suggere si quod habes justum vel amabile votum,
Spes si qua tibi est, si quid intus aestuas.
Audit crede preces martyr prosperrimus omnes,
Ratasque reddit, quas videt probabiles.
Audior, urbem adeo, dextris successibus utar,
Domum revertor, Cassianum praedico.

IN S. CYPRIANUM.

Desine flere bonum tantum tenet ille regna coeli.
Nec animus involitat terris, nec ab hoc recedit orbe.
Nec Lybiae populos tantum regit, exitusque in ortum
Solis et usque obitum, Gallos fovet, imbuit Britannos.
Denique Doctor humi est, idem quoque Martyr in supernis.
Instruit hic homines, illinc pia dona dat patronus, etc.

58. *Pontius. Paulinus.* Non multo post Pontius Paulinus Poeticas illas invocationes imitatus, de suo etiam quaedam addidit, fidem, spem et fiduciam, in sanctos collocans, ut Epist. 12 ita invocat Clarum:

Haec peccatorum bonus accipe vota rogantum:
Ut sis Paulini, Therasiaeque memor.
Sic cum Martino socia pietate labores.
Ut vincant vestrae, crimina nostra preces.
Ut simul in vestri ducamur sorte Severi,
Vestraque nos semper protegat ala sinu.

IDEM NATALI III. IN FELICEM.

Hic amor, hic labor est nobis, haec vota tuorum
Suscipe, commendaque Deo, ut cum sedula cura
Servitium nostrum longo tibi penderit aevo,
Tunc demum placidos pietate laboris alumnos
Absolvas, mittente manu, positasque tuorum
Ante tuos vultus animas, vectare paterno
Ne renuas gremio Domini fulgentis ad ora,
Quem bonitate pium, sed majestate tremendum
Exora, ut precibus plenis meritisque redonet
Debita nostra tuis.

ITEM.

Posce ovium grege nos statui, ut sententia summi
Judicis, hoc quoque nos iterum tibi munere donet,
Ne male gratatis levos adjudicet hoedis.

IDEM IN NATALI FELICIS V.

Erigit in coelum mentem, et mox corde refecto,
Praesumente fidem, spem voti compotis haurit,
Sanctaque Felicis rapido petit atria cursu,
A Felice pio, velut a custode, reposcit
Increpitans miscetque precantia verba querelis:
Sancte Deo Felix inopum substantia semper:
Pro miseris Felix et semper dives egenis,
Te requiem fessis Deus, afflictisque levamen,
Te posuit moestis ad saucia corda medelam,
Propterea tanquam gremio confisa paterno,
In te pauperies caput inclinata recumbit,
Felix sancte meos semper miserate labores, etc.

IDEM IN NATALI VIII. FELICIS.

Concurramus ad hunc spe conspirante patronum,
Suscipiat nostras placida pietate querelas,
Et dum natalem illius celebramus ovantes,
Ille preces nostras meritis pius adseret altis,
Nos laetamur ei non est cura haec nova Sanctis
Exorare Deum pro peccatoribus aegris,
Atque bonis meritis meritum superare sinistrum,
Ut quondam hoc habuit aetas: si sic modo nostra
Felicem sortita salus, petat omne quod audet,
Quodque cupit tali speret confisa patrono.
Sancte Deo, dilecte Dei, tu dextera Felix
Esto precor nobis tu munitissima turris.

IDEM NATALI IX.

Posco tuis Felix tecum ad tua vota parentes,
Hic quoque ades mihi, nunc poscas adesse vocatos.
Qui colitis laetos Paradisi coelitus hortos,
Quique sub excelsa Domini requiescitis ara,
Pulcher Apostolici chorus agminis et Patriarchae,
Vos etiam Sancti supplex deposco Prophetae,
Vos quoque corporibus caesis et sanguine fuso,
Occisum et vivum testati martyres agnum.
Haec tibi Christe Deus tenui fragilique paratu
Pro nobis facimus: nec enim te summe creator
Facta manu capiunt, toto quem corpore mundus
Non capit, angustum cui coelum terraque punctum est.
Sed Sanctis sine fine tuis devota ferentes
Obsequia, exiguo magnos veneramur honore,
Sperantes illis ex oratoribus ut tu
In nobis operum ponas perfecta tuorum, etc.

59. *Fortunatus.* Deinde post annum Domini 500. Fortunatus Martinum simpliciter fecit mediatorem Dei et hominum, et quidem adorandum, ut lib. 2 de vita S. Martini.

Vir transcripte, potens aeterna in secula cujus
Signifer arma crucis fers nobilitata triumphis.
Dulcis ADORANDE, et mihi pectore voce colende.
Fer pietatis opem misero, miseri miserere.
Rector ut altithronus cum venerit arbiter orbis,
Tunc memor obtineas delicti oblivia nostri,
Inter me et Dominum MEDIATOR adesto benigne,
Quem sua culpa ligat, tua ut interventio solvat,
Spes Fortunati sit fida salutis egena,
Suppliciter humilem tibi se stravisse patrone.
Nam prece multa vales apud illum, cujus haberis,
Quod peto tu poteris, quia totum praestat amicis.
Sic tibi quaeque petis tribuat praesentia Regis.

LIB. V.

Qui potest ore mei veniam deposce reatus,
Et vitiata tibi mea lingua remurmurat audi.

LIB. VI.

Intercede precor veniam, vir adepte coronam,
Eripe pastor ovem ne clauda vel extera restet.
Porrige celse manum, rege gressum, dirige sensum,
Excessusque graves leviori examine penses,
Inter et ipse Deum atque reum MEDIATOR adesto,
Obtineas meritis Judex cum venerit orbis,

Tunc precor ut fragilem sacro velamine celes,
Et tua me trepidum defendat ab igne potestas.
Nam scio certo reum quemvis tibi cedere Christum, etc.

ITEM.

Talibus officiis placatus opime sacerdos,
Quorum vota vides redde benigne vicem.
Qui virtute potens Orientis in axe sepultus,
Ecce sub occiduo cardine praebet opem.
Ergo memento preces, et reddere vota viator.
Obtinet hic meritis, quod petit alma fides, etc.

60. Immoderatam sibi Poeta contra Scripturam usurparunt licentiam.

Istae Poeticae Sanctorum invocationes, quomodo et quantum, et a Scriptura, et a puriori antiquitate discedant, imo quomodo cum Scripturae doctrina, de invocatione Dei, in nomine mediatoris Christi pugnent, atque ea, quae veteres negarunt, affirment, ea etiam licentia nimis Poetica usurpent, quae veteres, sicut ostendimus, reprehenderunt et rejecerunt, manifestum est, sicut collatio eorum, quae hactenus in hac historia annotavimus, ostendit. Non enim intercessionem tantum, sed omnia, quae Scriptura nos jubet a Deo, et a Christo mediatore petere, Poetae isti a Sanctis petunt, ita ut nihil ferme sit, quod Deo et Christo reservetur. Nam et fidem, spem ac fiduciam, in Sanctos collocare docent, quae profecto, nec excusari, nec defendi, vel possunt, vel debent.

61. Invocatio Sanctorum desiit in horrendam idololatriam.

Cum vero nec tunc, nec postea, ullus esset vel Epiphanius vel Augustinus, qui superstitiones istas cum autoritate vel reprimeret, vel corrigeret, aperta non tam fenestra, quam latissima janua, in ipsam Ecclesiam irruperunt, ac a posterioribus semper cumulatae et auctae sunt, donec in manifestam et crassam idololatriam, cujus supra exempla, ex Pontificia Ecclesia, adscripsimus, evaserunt. Utque haec commodius et facilius inter se conferri possint, pauca quaedam ex posteriorum scriptis annotabimus.

Maximus. Ita Maximus Homilia in Martyres Tauricos inquit: Licet universi ubique sint Sancti, et omnibus prosint, specialiter tamen illi pro nobis interveniunt, qui et supplicia pertulere pro nobis. Semper enim nobiscum sunt, nobiscum morantur, hoc est, et in corpore nos viventes custodiunt, et de corpore recedentes custodiunt. Et ideo veneremur eos in seculo, quos defensores habere possimus in futuro.

Leo. Leo sermone primo de natali Apostolorum: Credimus atque confidimus, inter omnes labores istius vitae, ad obtinendam misericordiam Dei, semper nos specialium patronorum orationibus adjuvandos, ut quantum propriis peccatis deprimimur, tantum Apostolicis meritis erigamur. Item, si quid a nobis recte discernitur et agitur: Si quid a misericordia Dei, quotidianis supplicationibus obtinetur, Petri est operum atque meritorum.

Speciales patroni.

Euthymius. Euthymius Monachus in Encomio Mariae: Vides ante pedes pulcherrimae capsae tuae, nos omnes tuum postulare auxilium, exspectantes tuam defensionem, tuum in omnibus invocantes auxilium. Itaque, ut dum hic quidem manemus, nos protegas, supplicamus, cum vero excedemus, ut in aedibus semper virentibus et luminosis habitemus, obsecramus.

Victor. Victor lib. 3 persecutionis Vandalicae, invocat Patriarchas, Prophetas, Apostolos: Prostrati, inquit, rogamus, ut non spernatis vestros miseros precatores, per eum, qui vos ad Apostolicum culmen provexit.

Fulgentius. Fulgentius in sermone de laudibus Mariae, inquit: Venite virgines ad virginem Mariam, concipientes ad concipientem, parturientes ad parturientem, matres ad matrem, lactantes ad lactantem, juvenculae ad juvenculam. Ideo enim omnes istos cursus naturae Maria suscepit, ut omnibus ad se convenientibus foeminis subveniret, et sic restauraret omne genus foeminarum ad se venientium.

Gregorius Magnus. Gregorius Magnus Homil. 32 in Evangelia: Adsunt defensores nostri sancti martyres, rogari volunt, atque quaerunt ut quaerantur. Hos ergo adjutores, vestris orationibus quaerite, hos protectores vestri reatus invenite. Idem Epist. 39, lib. 4. In omnipotentis Dei gratia, atque beati Apostoli Petri adjutorio confidebat. Lib. 11, Epist. 44. Ipse sit vestri custos imperii, sit vobis protector in terra, sit pro vobis intercessor in coelo. Et lib. 12, Epist. 22. Speramus in omnipotentis Dei virtute, et in ipsius beati Petri Apostolorum principis adjutorio.

62. Invocatio Sanctorum, publicis Ecclesiae supplicationibus inserta.

Atque hactenus invocatio Sanctorum in privatis preculis regnavit, eam vero hic Gregorius apud Latinos in publicas Ecclesiae supplicationes, quas Graeco vocabulo λιτανείας vocant, primus intrusisse scribitur. Apud Graecos enim, Petrus Gnapheus idem antea tentavit, sicut supra notavimus.

63. Litaniae Ecclesiae vetustissimae.

Antiquissimus vero mos, publicarum et communium supplicationum, semper fuit in Ecclesia: Sed in illis unus et solus verus Deus, in nomine Christi mediatoris, invocabatur. Talium enim supplicationum meminit Irenaeus. Justinus capita commemorat, quod nati simus, quod valetudini consultum sit, quod species rerum conserventur, quod vices animae bene succedant, quod immortalitatem sperare ac impetrare liceat. Tertullianus addit: Oramus pro inimicis, pro persecutoribus, precantes sumus omnes semper pro Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, et quaecunque hominis et Caesaris vota sunt. Item, Oramus pro imperatoribus, pro ministris eorum, et potestatibus, pro statu seculi, pro rerum quiete, pro mora finis.

Justinus de capitibus Litaniarum Ecclesiae.

Tertullianus.

Cyprianus. Cyprianus inquit: Publica est nobis et communis oratio, non pro uno, sed pro toto populo.

64. Et in illis publicis supplicationibus, Ecclesiam ad ardentiores preces, peculiaribus exhortationibus et gestibus, excitatam fuisse constat. Cyprianus dicit: Quando inchoaturi essent preces, sacerdotem illam exhortationem praemisisse: *Sursum corda.* Et populum respondisse: *Habemus ad Dominum.*

65. Gestus supplicantium.

Apud Justinum surgunt ad supplicationes. Apud Tertullianum coelum suspicientes, manibus expansis, capite nudo, precantur pro omnibus, aliquando stan-

tes, aliquando genibus flexis. Milites Antonini oratari pro pluvia, curvatis genibus provolvunt se in terram apud Eusebium. Apud Clementem abjiciunt se in terram. Apud Sozomenum lib. 7, cap. 23, Cum populus Antiochenus, Theodosii Imperatoris iram, ob motam ibi seditionem timeret, instituerunt supplicationem publicam ad Deum, ut imperatoris iram mitigaret, usurpatis ad eam supplicationem melodiis lugubribus. Autor librorum de vocatione Gentium, sive is Ambrosius sive Prosper est, explicans locum Pauli 1. Tim. 2. Ut fiant obsecrationes, postulationes, et gratiarum actiones, pro omnibus hominibus inquit: Quam legem supplicationis, ita omnium sacerdotum, et omnium fidelium devotio concorditer tenet, ut nulla pars mundi sit, in qua hujusmodi orationes non celebrentur a populis Christianis. Supplicat ergo ubique Ecclesia Deo, non solum pro Sanctis, et in Christo jam regeneratis, sed etiam pro omnibus infidelibus, et inimicis crucis Christi, pro haereticis, et schismaticis, etc. Et talia exempla multa exstant in historiis, quod tempore belli, pestis, tempestatum, terrae motuum, decretae et celebratae fuerint tales publicae ad Deum supplicationes. Ita apud Nicephorum, Theodosius cum tota Ecclesia supplicationem fecit Deo, pro serenitate, privato habitu medius inter canentes Hymnos incedens. Et apud Theodorum Lectorem, Martianus Imperator hortatur Anatoliam, ut tales supplicationes decernat.

66. *Mamercus Viennensis, instituit supplicationes statas.* Non multo post, Mamercus Viennensis constituit, ut annuatim statis diebus solennes supplicationes fierent, ob imminentia tunc pericula, terrae motuum, incendii et incursionis ferarum. Talis constitutio etiam exstat in Concilio Toletano quinto. Et ratio *Vocabulum λιτανείας.* vocabuli λιτανείας, quod exstat etiam in 63. Epistola Basilii explicatur in 32. Canone Concilii Moguntini, sub Carolo Magno, his verbis: Litaniae Graeco nomine appellantur, quae Latine dicuntur Rogationes. *λιτανεῖαι. ἐξομολογήσεις.* Inter λιτανείας autem et ἐξομολογήσεις hoc differt. Quod exomologeses, pro sola peccatorum confessione agantur: Litaniae vero, indicuntur propter rogandum Deum, et impetrandam in aliquo misericordiam ejus. Sed jam utrunque vocabulum sub una dignatione habetur. Haec Canon ille.

67. Sed inde Pontificii nectunt tale argumentum. Quia usus Litaniarum, hoc est, supplicationum seu rogationum, semper fuit in Ecclesia, et in Litania *An invocatio Sanctorum, semper fuerit in Litania.* exstant expressae invocationes Sanctorum. Ergo invocatio Sanctorum, in solennibus Ecclesiae precibus, semper fuit in publico usu. Atqui non sequitur, si nunc in Pontificia Litania Sancti invocantur, quod semper in veteris etiam Ecclesiae Litaniis, fuerit invocatio defunctorum. Nam ipsorum Pontificiorum historiae narrant, invocationem Sanctorum, additam et insertam esse Litaniae a Gregorio Magno, circa annum Domini 600 utque novum inventum specie aliqua, quasi de coelo descendisset, Ecclesiis *Fabula de cantico. Regina coeli.* obtruderetur, addiderunt hanc fabellam: In solenni celebratione Litaniae, Angelos auditos canentes: Regina coeli laetare, atque tunc Gregorium addidisse haec verba, Ora pro nobis Deum. Quod igitur nunc in Litania Pontificii Sanctos invocant, non *Veterum Litania.* est prima et antiqua forma veteris Litaniae, sed nova Gregorii additio. Veteres enim, ubi Litaniarum meminerunt, diserte dicunt: Deo supplicatum *Tertullian.* fuisse. Ita Tertullianus in Apologetico dicit: Sacrificamus prece pura pro salute imperatoris, sed Deo *Prosper. Canon Moguntinus.* uni et vero. Prosper dicit: Supplicat ergo ubique Ecclesia Deo. Et Moguntinus Canon dicit: Litanias indici propter rogandum Deum. Ipse etiam et Gregorius et P. Diaconus testantur, in Graeca et Latina Ecclesia, semper a Clero et a populo, in Litaniis acclamatum fuisse, κύριε ἐλέησον, Christe eleison. Et quidem a plerisque in Litanias aegre receptum *τρισάγιον Litaniae.* fuisse τρισάγιον illud: Sancte Deus, Sancte fortis, Sancte immortalis miserere nobis, cum antea ad singulas petitiones ingeminarent tantum Kyrie eleison.

68. *De Missa Chrysostomi. Leo Thuscus.* Quod vero Missa Chrysostomi, in versione Leonis Thusci, invocat Michaelem, Nicolaum, et reliquos Sanctos, non satis idoneum et firmum argumentum est antiquitatis. Missam enim illam non a Chrysostomo conscriptam, sed sub ejus nomine, diversis temporibus, variis additionibus consutam, vel inde constat, quod versio Leonis Thusci, multum discrepat ab exemplari, quo Erasmus usus est.

Ambrosius Pelargus. Et Ambrosius Pelargus aliud exemplar habuit, cui affirmat, nec cum Thusci, nec cum Erasmi exemplari convenisse. Et addit: Se Romae adhuc aliud exemplar vidisse, quod ab omnibus illis variarit. Et exstant apud Chrysostomum descriptiones, quales suo tempore usitatae fuerint supplicationes in Liturgia, Homilia 26 in Matthaeum. Homilia 18 in secundam ad Corinthios. In 2. cap. prioris ad Timotheum, quae cum supposititia illa Missa non consentiunt, et nihil habent de invocatione Sanctorum. Consutam autem esse illam Missam, post Chrysostomi tempora, et hoc ostendit, quod inter Sanctos, qui ibi commemorantur, ipsius etiam Chrysostomi mentio fit. Hoc tamen commodi adferunt istae rapsodiae, quod inde, adhibitis aliis veterum descriptionibus colligi potest, quae fuerit simplicitas et puritas primae et veteris Litaniae, et quomodo postea subinde novae additiones accesserint, donec tandem ad invocationem Sanctorum in ipsis Litaniis deventum sit. Quae observatio digna est diligenti consideratione.

69. *Litaniae tempore Chrysostomi.* Capita igitur petitionum, quae in Litaniis Deo proponebantur, paulo ante commemoravimus. Et Chrysostomus in locis jam allegatis dicit fieri ab Ecclesia obsecrationes, et gratiarum actiones, pro fidelibus, pro infidelibus, pro magistratibus, pro felicibus omnium successibus, pro amicis, pro cognatis, et pro inimicis etiam, pro universo orbe: Pro praesentibus, pro absentibus, pro energumenis, pro poenitentibus, etc.

70. *Forma Litaniarum.* Forma vero Litaniarum haec fuit: Diaconus quadam ἐκφωνήσει, conceptis verbis populo preces praeibat, commemorans petitionum capita, ut: Pro superna pace et salute animarum nostrarum. Pro prosperitate sanctarum Dei Ecclesiarum. Pro Clero et populo. Pro magistratibus. Pro pace totius

mundi. Pro hac regione et civitate. Pro temperie aeris, fertilitate et temporibus pacificis. Pro navigantibus, viatoribus, aegrotantibus, laborantibus, captivis, ut liberet nos a tribulatione periculi, et necessitate. Singulis vero petitionibus Diaconus addebat, *τοῦ κυρίου δεηθῶμεν*, Dominum supplices rogemus. Populus vero ad singula respondebat, *κύριε ἐλέησον*, Christe eleison. Haec fuit prima et vetustissima forma Litaniae, sicut et ex iis, quae paulo ante diximus, colligitur.

Formae additae in Litaniis.

Additae vero fuerunt postea et hae formulae, *εἰσάκουσον*, Exaudi Domine, subveni, defende, serva, custodi nos Deus, tua gratia.

Item, diem sanctum, pacificum, et sine peccatis a Domino postulamus. Praesta Domine remissionem peccatorum conducibilia animabus nostris: Pacem mundo, Christianum finem vitae nostrae a Domino postulemus. Tribue Domine, etc. In his omnibus Deo, sicut Prosper loquitur, Ecclesia supplicavit.

Commemoratio Sanctorum admixta Litaniis.

Tandem sensim admisceri coepit Litaniae, non quidem statim invocatio, sed tantum commemoratio Sanctorum, sicut aliquoties reperitur in Missa Chrysostomi haec formula: Sanctissimae Deiparae, et semper virginis Mariae, cum omnibus sanctis memoriam agentes, nos ipsos, et invicem, et omnem vitam nostram Christo, Deo nostro commendemus.

71. Suffragia Sanctorum.

Ex commemoratione vero illa, deinde secuta sunt suffragia, ut vocant, et primo ut ita dicerent: Precibus et supplicationibus Mariae, et omnium Sanctorum, quorum memoriam celebramus, exaudi et respice nos. Inde hoc secutum est quod postea dixerunt: Precibus Sanctorum tuorum, miserere nostri. Intercessionibus Sanctorum tuorum, Salvator, salva nos. Item, confirma nos, dirige, custodi vitam nostram, stabili gressus nostros, precibus et supplicationibus Mariae, et omnium Sanctorum: Tandem exstructa inde est directa invocatio Sanctorum, quae exstat in versione Leonis Thusci. Maria Deo supplica, ut animas nostras salvet. Apostoli legatione fungimini apud Deum, ut peccatorum remissionem animabus nostris tribuat. Pater Nicolae fungere legatione apud Christum Deum, ut animae nostrae salutem consequantur. Martyres confessores, orate pro nobis, salvate animas nostras. Sancte Michael, rogamus te, ut tuis intercessionibus munias nos, umbra alarum tuarum custodi nos. Ad te clamamus, a periculis erue nos.

Tandem invocatio Sanctorum insuta Litaniis.

72. Litania Coenobii Corbeiensis, ad Visurgim.

Atque hoc modo ex commemoratione Sanctorum, deventum tandem fuisse ad invocationem, ostendit etiam Litania Coenobii Corbeiensis, ubi Sancti nominantur quidem, sed semper additur, Exaudi Christe. Item: Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat. Illam Litaniam quam ante triennium, in Coenobio Corbeiae novae, quae sub Ludovico, ex veteri Galliae Corbeia, tanquam colonia, ad Visurgim flumen deducta est, in vetusto Codice inveni, quia aliquid monere potest, hoc loco adscribam.

LITANIA EX VETUSTO CODICE COLLEGII CORBEIENSIS AD VISURGIM DESCRIPTA: VIDETUR AUTEM IN USU FUISSE CIRCA ANNUM DOMINI 890. FIT ENIM IN EA MENTIO STEPHANI PONTIFICIS ET ARNULPHI IMPERATORIS.

Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat: Exaudi Christe.

Stephano summo Pontifici Salus et vita: Salvator mundi tu illum adjuva.

Sancte Petre. S. Paule. S. Andrea. S. Clemens. S. Sixte. Exaudi Christe.

Arnulpho regi vita et victoria, Redemptor mundi, tu illum adjuva.

S. Dei genitrix. S. Michael. S. Gabriel. S. Raphael. S. Johannes. Exaudi Christe.

Omnibus judicibus et cuncto exercitui Francorum vita et victoria. Salvator mundi, tu illos adjuva.

S. Mauriti. S. Sebastiane. S. Martine. S. Ambrosi, S. Hieronyme. Exaudi Christe.

Bovoni Abbati et congregationi S. Stephani salus et vita. Redemptor mundi, tu illos adjuva.

S. Stephane. S. Vite. S. Dionysi. S. Blasi. S. Georgi. Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat.

Rex Regum,
Rex noster,
Arma nostra invictissima,
Spes nostra,
Fortitudo nostra,
Murus noster inexpugnabilis,
Gloria nostra,
Victoria nostra,
Liberatio et Redemptio nostra,
Defensio et exaltatio nostra,
Misericordia nostra,
Lux, via et vita nostra,
} Christus vincit.

Ipsi soli imperium, gloria et potestas, per immortalia secula seculorum, Amen.

Ipsi soli honor, laus et jubilatio per infinita secula seculorum, Amen.

Ipsi soli virtus, fortitudo et victoria per omnia secula seculorum, Amen.

Christe exaudi nos.
Kyrie eleison.
Christe eleison,
Kyrie eleison.
Hactenus Litania Corbeiensis.

73. Beneficia Dei et Christi Sanctis adscripta.

Sed postquam in publicas Ecclesiae preces admissa esset Gregoriana forma invocationis Sanctorum (S. Maria ora pro nobis) sine fine et modo post ea progressa est, ut omnia ferme, quae Dei et Christi propria sunt, a Sanctis nominatim et publice peterentur. Nec opus est ex singulis Scriptoribus

annotare. Supra enim descripsimus, quae sit forma invocationis Sanctorum in Ecclesia Pontificia, ubi omnia illa comprehenduntur.

Et quidem hoc ipso tempore Pontificii crassissima illa defendere non verentur. Garetius enim Canonicus edidit libellum de invocatione Sanctorum, ubi citat et probat ex Michaele Syngelo: Sancte Dionysi, qui Jesum universo mundo propitium reddis, cultoribus tuis Deum propitium reddere, et precibus compellare velis, etc.

Garetius.

Ex Theofredo Abbate citat. Sancti sunt inter Deum et nos Mediatores positi, ut qui per nostra cum Pharisaeo despicimur merita, per illorum intercessionem justificemur cum publicano. Ibi Nicenus quidam dicit: Habes Tharasium intercessorem, defensorem, propugnatorem, et tuae spei adimpletorem. Citat etiam ex Andrea quodam Cretensi: S. Maria placa Dominum pro communi figmento. Nam ex quo translata es e terra, te universus mundus habet commune propitiatorium. Sicut et in prosa quadam canitur: O pia paupera, pians scelera, jure matris impera redemptori. Sed talia plura supra annotavimus.

Sancti Mediatores.

Nicenus.

Andreas Cretensis.

74\. Et sane non habuerunt postrema illa tempora, vel Epiphanios, vel Augustinos, qui superstitiones illas serio, et cum autoritate reprimerent. Omnibus tamen temporibus fuerunt aliqui, qui vel contradixerunt, vel moderatius et rectius senserunt. Ita in Aula Caroli Magni Imperatoris, fuit Claudius quidam Hispanus presbyter, in explanandis lectionibus Evangeliorum celebris. Is Taurinensi Ecclesiae praefectus sub Ludovico, cum adoratione imaginum etiam invocationem Sanctorum reprehendit, sicut ex Jonae Aurelianensis refutationibus manifestum est.

Invocationi Sanctorum, semper fuerunt, qui reclamarent. Claudius presbyter. Caroli Magni. Jonas Aurelianensis.

Hildebertus Turonensis circa annum Domini 1120 scribit contra quendam, qui multos sibi socios adjunxerat, Augustini sententiam defendendo, Sanctorum animas ignorare, quid in ista vita agatur, atque ideo otiosas esse Litanias, quibus oramus, ut pro nobis orent Sancti, cum nec audiant nos, nec norint, quid agatur apud nos.

Hildebertus Turonensis.

Bernhardus etiam Sermone 66 in Cantica dicit, suo tempore quosdam irrisisse, quod Sanctorum suffragia in Litaniis postularentur.

Bernhardi tempore.

Postea inter sententiarios Alensis quaest. 92 dixit: Solum Deum adorandum et invocandum. Sanctos magis se habere ex parte orantium, quasi coadjuvantes, quam illius, qui oratur.

Alensis.

Bonaventura in 3 sententia dicit: Cavendum esse, ne dum Mariae matris excellentia ampliatur, filii gloria minuatur, et sic in illo mater provocetur, quae magis vult extolli filium, quam seipsam, utpote creatorem creatura. Et ad objectionem, quod honor matris referatur ad filium, respondet: Non omnem honorem, qui filio debetur, matri tribuendum.

Bonaventura.

75\. Sed quia non sigillatim omnia constituimus persequi, haec ad institutam nostram observationem sufficere judico. Tandem igitur historicam hanc considerationem, de origene, progressu et crasso excessu invocationis Sanctorum, concludemus hac Cypriani sententia: Non videndum est, quid aliqui ante nos fecerint, sed quid Christus, qui ante omnes est, et fecerit et faciendum mandarit. Non enim vel consuetudinem, vel hominis cujusque errorem, sed Dei veritatem sequi jubemur. Addatur huc et laudata illa ab Augustino Cypriani sententia, ex epistola ad Pompejum. In compendio est apud religiosas mentes, et errorem deponere et invenire veritatem. Nam si ad divinae traditionis caput et originem revertamur, cessabit error humanus. Si canalis aquae, qui copiose prius et largiter profluebat, subito deficiat, nonne ad fontem pergitur ut illic defectionis ratio noscatur, utrum, arescentibus venis, in capite siccaverit, an vero integra inde et plena procurrens, in medio itinere destiterit? Ita ergo suadet Cyprianus, nutantibus et vacillantibus disputatorum sententiis, ad originem Dominicam, et Evangelicam et Apostolicam traditionem, recurrendum, atque inde canalem in nostra tempora dirigendum. Intelligit autem traditionem scripturam, quia addit: Ea esse facienda, quae scripta sunt. Concludamus igitur Cypriani verbis: Si aut in Evangelio praecipitur, aut in Apostolorum epistolis et actibus continetur traditio invocationis Sanctorum, observetur sane: Sin minus, meminerimus, quod Augustinus dicit, in Ecclesia non valere, Haec ego dico, Haec tu dicis, Haec ille dicit: Sed, haec dicit Dominus. Deus Spiritu gratiae et precum nos illuminet et gubernet, ut abjectis superstitionibus, solum ipsum in spiritu et veritate adoremus, et solum Domini nostri Jesu Christi nomen invocemus. Quisquis enim invocaverit nomen Domini, salvus erit.

Cyprianus.

Traditio Cypriano quid.

Augustinus.

FINIS.

QUARTA ET POSTREMA PARS

EXAMINIS DECRETORUM CONCILII TRIDENTINI

COMPLECTENS EXPLICATIONEM LOCORUM:

De Reliquiis Sanctorum.
De Imaginibus.
De indulgentiis.
De jejuniis.
De ciborum delectu.
De Festis.

ADDITA EST HISTORICA OBSERVATIO CONTROVERSIARUM, DE SINGULIS LOCIS, INDE USQUE AB APOSTOLORUM TEMPORIBUS.

AUTORE

MARTINO CHEMNICIO, D.

REVERENDISSIMO ET ILLUSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO,

D. HENRICO JULIO,

ILLUSTRISSIMI PRINCIPIS JULII,

DUCIS BRUNSVICENSIS ET LUNEBURGENSIS FILIO, ET HALBERSTATENSIS ECCLESIAE DESIGNATO EPISCOPO, ETC.

DOMINO SUO CLEMENTISSIMO:

GRATIAM, SALUTEM AC PACEM, A DEO PATRE, PER DOMINUM NOSTRUM JESUM CHRISTUM, UNICUM MAGISTRUM, AUTOREM ET CONSUMMATOREM FIDEI NOSTRAE.

Sicut in funesto Germaniae bello Romanus Pontifex, pro ejus cujus personam sustinet Antichristi, imperio postulare ausus fuit, ut omnes Principes et ordines imperii, futuris Tridentini Concilii Decretis sine ulla conditione et exceptione, se submitterent: ita nunc molestissime fert, si quis conscientiae causa ex fundamentis Scripturae sacrae, quae tamen ideo Canonica vocatur, in decreta Tridentini Concilii inquirere ausit. Ideo enim Reges et Principes sibi addictos variis artificiis inflammat, ut sine veritatis inquisitione, etiam contra pacta et datam fidem, ferro, flamma et sanguine, exsecutio Tridentini Concilii obsignetur, quasi fides perfidia posset stabiliri. Hujus Pontificiae Tyrannidis cum in piis de religione sermonibus aliquoties mentio incideret, memini Celsit. vestrae parentem, Illustrissimum Principem et Dominum, Dominum Julium, Ducem Brunsvicensem et Luneburgensem, Dominum meum clementissimum, prolixe laudare id, quod Tertullianus in Apologetico, de legibus contra Christianos tunc latis, recte et eleganter dixit: Lex quae probari se non vult, merito suspecta est, et si non discussa ac probata dominetur, improba est, cum nulla lex sibi soli justitiae suae conscientiam debeat, sed eis, a quibus obsequium exspectat.

In quo sermone memini Celsit. ipsius longius progressam, graviter disserere, quantum referat, in doctrina religionis fontes verae sententiae et refutationum, quae corruptelis et superstitionibus recte et solide opponi possunt, ex ipsis funda-

mentis nosse et tenere, praesertim quando ob confessionem verae doctrinae odia et pericula, sicut Celsit. ipsius accidit, sustinenda sunt. Cumque adessent, qui significabant, propter illam causam priores meas contra Tridentina decreta lucubratiunculas, multis doctis et piis non improbari, Pontificios vero non leviter urere: Celsit. ipsius cohortationibus clementibus instituit, ut reliquas etiam partes pertexerem, ac laborem illum, quem multi non inutilem judicarent, Ecclesiae et posteritati praestarem: Ac clementer ostendit, Celsit. suae non ingratum fore, si postremam hanc partem vestrae Celsit. ut filiolo suo longe carissimo, publica inscriptione dedicarem. Cujus sui consilii pias et graves afferebat rationes. Cupere enim se Deo propitio, liberis carissimis haereditatem relinquere, non tantum provinciam egregie et feliciter excultam, sed inter thesauros, unum hoc tanquam principale κειμήλιον velle suis commendatissimum esse, formam scilicet verae et purae religionis, ex fontibus Propheticae et Apostolicae sacrae Canonicae scripturae exstructam, et Ecclesiarum atque Scholarum, in quibus recte et pie constituendis quotidie diligenter elaboretur, curam atque nutricationem. Utque meminissent, praecipua capita doctrinae coelestis non obiter et in superficie (quod dicitur) sed ex ipsis fundamentis sibi cognoscenda, ut ejus confessionem paterno exemplo, etiamsi propterea odia et pericula sustinenda essent, Deo clementer ipsos gubernante et juvante, retinere possent, ideo velle se a primis annis tradi, commendari et proponi suis talia scripta, in quibus ex sacrae scripturae fundamentis, et ex verae antiquitatis consentientibus testimoniis, doctrina explicetur, et errorum atque superstitionum solidae refutationes monstrentur.

Cumque Celsit. sua cognovisset, Lindanum Ruremundensem Episcopum, in Apologetico, contra Illustrissimos Germaniae Principes, et reliquos Imperii ordines, Augustanae confessionis doctrinam profitentes, edito, etiam suae Celsit. Ecclesiasticam ordinationem satis contumeliose sugillare, quasi in ea a paterna, adeoque Catholica Christi religione, discessum esset: clementer significavit, cupere se, et ad liberos suos carissimos, et ad omnem posteritatem, exstare testimonium non temere aut leviter, sed habitis gravissimis deliberationibus, ex solidis scripturae et verae antiquitatis fundamentis (sicut de quibusdam locis in hoc scripto specimen exhibetur) Ecclesiasticam illam ordinationem conscriptam esse, in qua ipse etiam adversarius multa laudare cogitur. Et meminit Celsit. sua, Illustrissimum suum parentem, felicis, recordationis, toto illo tempore, quo per aliquot menses decubuit, mente ad extremum usque integra, noluisse Pontificios sacrificulos, ad exhibendam sibi superstitiosam Pontificiorum unctionem et mutilatam coenam Domini admittere, non mandasse aliquid de vigiliis et missis pro defunctis, cum commentitii purgatorii ne mentionem quidem ferre tunc voluerit, non confugisse ad patrocinium Sanctorum, nec opera vel sua, vel aliorum judicio Dei opposuisse, sed

curasse sibi praelegi dicta Scripturae, et sumptas inde pias precatiunculas de misericordia Dei, et gratuita reconciliatione, remissione peccatorum, et salvatione propter meritum et satisfactionem solius obedientiae et passionis Christi, unici nostri Mediatoris et Servatoris, et in ea fide atque invocatione obdormivisse. Id quod complures gravissimi testes, nobilitate generis et virtute praestantes, contestantur, quibus etiam aliquoties diserte significarit, cum multas superstitiones, et varios abusus, in Papistica Ecclesia animadvertat, se filio unico haeredi potestatem facere, ut Ecclesiarum suae ditionis reformationem, prout ex verbo Dei, Christo judici ejus se rationem reddere posse judicaret, institueret. Sed de ordinatione illa Ecclesiastica, si Lindano eam copiosius, sicut minitatur, sugillare libuerit, non deerit Illustrissimo Duci Julio, etc. et Theologis ipsius, vera, pia et honesta oratio.

Postremo, quod ad hanc dedicationem attinet, addidit Celsitudo sua et hanc causam, quod existimet, potissimam partem educationis boni Principis in eo consistere, ut in principiis doctrinae coelestis fideliter instituatur, utque libri complectentes summam et fundamenta ejus doctrinae, a primis annis Principum liberis tradantur et commendentur. Sicut 4 Reg. 11. Ochaziae filio, octo annorum puero, una cum regni diademate etiam volumen Legis divinae in manus traditur: Licet enim per aetatem de gravissimis religionis negotiis judicare nondum posset, existimavit tamen sapientissimus Pontifex Jojada, utile et salutare esse, ut voces Legis divinae Regii pueri aures a prima aetate circumsonarent, atque traditione illa libri Legis admoneretur, in quam spem, ad custodiendam scilicet et propagandam veram religionem, juxta Legis divinae normam, educaretur. Nam et propter illam ipsam causam Reges et Principes olim liberos suos in collegiis Ecclesiasticis, cum adhuc in vero essent usu, educari voluerunt, sicut Otto Magnus, et Henricus Secundus, in Collegio Hildesiensi ita educati et instituti fuerunt, et in Collegio Leodiensi scribuntur aliquando sex Regum et Principum liberi simul ita educati et instituti fuisse.

Hanc igitur postremam partem Examinis Decretorum Concilii Tridentini, vestrae, Illustrissime Princeps ac Domine clementissime, Celsit. de gravissimo parentis Illustrissimi consilio, propter causas jam expositas, pro fausto omine piae et salutaris educationis, debita reverentia offero, nuncupo et dedico, ac demisse oro, ut Celsit. vestra in suscipiendo sacro hoc munusculo eam ostendat clementiam, qua simul et subditorum votis atque omini, et Illustrissimae familiae Brunsvicensis et Brandeburgensis expectationi respondeat, et primis assuescat ab annis utilia scripta amare, et Ecclesiae Doctores, in mundo despectos, et exosos, sua clementia complecti, fovere et tueri. Quod si consimili indicatione pietatis et clementiae vestra Celsit. dedicationem hanc acceperit, sicut ante annos octo, maximae tunc

spei puer, Illustrissimus nunc Prussiae Dux D. Albertus Fridericus, etc. primae partis nuncupationem sibi gratam esse ostendit, erit de quo et Deo gratias agam, et Brunsvicensi provinciae gratuler.

Legat autem aliquando Celsit. vestra, cum controversias illas religionis intelligere coeperit, et interea legent in quarta hac parte alii, non absque voluptate, ut arbitror, integras historias, de reliquiis et imaginibus Sanctorum, de indulgentiis, de delectu ciborum, de jejuniis, et festis, quae scilicet fuerint de his controversiis sententiae, et observationes in Apostolica et primitiva Ecclesia, quomodo progressu temporis quaedam fieri coeperint inclinationes ad seminaria superstitionum, quibus alii vigilantes Episcopi se opposuerunt, donec tandem Deo mundi ingratitudinem et verbi sui contemptum ulciscente, crassae et horrendae inde factae fuerint, in Pontificia Ecclesia, non tam superstitiones quam idolomaniae. Et quomodo abjectis pravis abusibus et impiis superstitionibus, controversiae illae ad fontes scripturae Canonicae sint revocandae, ne propter abusus et superstitiones res ipsae, quae, si juxta scripturae normam reformentur, ad Ecclesiae aedificationem retineri possunt, temere et cum scandalo infirmorum abjiciantur. Infeliciter enim sanantur vulnera, ubi medicina adhibetur nocentior morbo, sicut in multis reformationibus saepe accidit.

Et quia Pontificii videntes, se scripturae praesidiis destitui, antiquitatis speciem corruptelis et superstitionibus suis praetexere conantur, utile est et hunc praetextum, detectis sophismatum insidiis, ipsis adimere: Veneranda enim est antiquitatis canities, qua viri graves non immerito moventur. Volumus igitur in hisce partibus ostendere, Pontificios fide non bona antiquitatis testimonia tractare. Primo enim pro traditionibus Apostolicis ea venditant, quae exstant in illis scriptis, quae vetus Ecclesia expresse inter Apocrypha rejecit. Secundo, plurima conquirunt suffragia ex illis scriptis, quae falso patribus quibusdam tribuuntur. Tertio, veteribus quaedam affingunt, quae ipsi nunquam vel senserunt, vel scripserunt, sicut Andradius scribit, Valentinianos a Tertulliano in Scorpiaco ideo damnatos, quod dictitarint, sanctis, qui ex hac vita discesserunt, non esse tribuendum cultum et invocationem. Exstat autem liber ille Tertulliani, et nulla in eo syllaba de cultu et invocatione Sanctorum reperitur, sed hoc refutat Tertullianus, quod gnostici Martyriorum (sicut inquit) refragatores docuerunt simplicitatem, imo vanitatem atque adeo dementiam esse, ob confessionem Evangelii mortem perpeti, Deum enim non velle mortem peccatoris, qui ideo semel occisus sit, ne nos occideremur, cumque taurorum et hircorum sanguinem recuset, quomodo hominum sanguinem flagitaret? contra illud figmentum Tertullianus ex Scriptura ostendit, perpetranda martyria, maxime ideo, ne colendo et orando Deos alienos, nomen et honorem unici Dei creaturis addicamus. Et in illo ipso libro ponit hanc sententiam, quae funda-

menta invocationis Sanctorum prorsus evertit. Quas mihi, inquit, potestates janitrices in coelo affirmas juxta Romanam superstitionem, scito ascensum illum complanatum vestigiis Domini, et introitum reseratum viribus Christi, nec ullam moram in limine Christianis occursuram. Quod si adhuc clausum putas coelum, memento claves ejus hic Dominum Petro, et per eum Ecclesiae reliquisse, etc. Et tamen non verentur fingere, Tertulliani tempore, circa annum scilicet CC. eos haereticos judicatos, qui Sanctorum invocationi contradixerunt. Ita Chrysostomo tribuunt hanc sententiam, Imperatores Christianos supplicasse Sanctis, et scenarum fabrum, atque piscatorem etiam mortuos, ut protectores, invocasse, cum ipsa Chrysostomi editio fateatur, in vetustis exemplaribus illa non fuisse, cumque in aliorum posteriorum scriptis ea inveniantur. Quarto, versionibus pravis Graecorum abutuntur ad superstitiones suas stabiliendas. Ita ex versione non vera Perionius conatur invocationem Sanctorum ex Justino probare, alii adorationem reliquiarum ex Eusebio, prohibitionem esus carnium ex historia Ecclesiastica, sacrificium Missae ex Ignatio, satisfactionem pro peccatis per jejunium ex Basilio sicut suis locis ostendimus. Quinto, ex privatis veterum quorundam disputationibus, et devotionibus, quibus tamen saepius alii contradixerunt, faciunt dogmata Catholica. Ita memorabile est, quod in vita Antonii scribitur. Christianos in Aegypto solitos sanctorum virorum defuncta corpora aromatibus condire, ut saepius spectari possent. Antonium vero ipsis suasorem et autorem fuisse, ut exuvias illas in terram defoderent, ut ibi juxta sententiam divinam (Pulvis es, et in pulverem converteris) computrescerent. Imo ex Origenis opinionibus purgatoriis, quas vetus Ecclesia damnavit, non verentur suum purgatorium Pontificii tanquam Catholicum dogma probare. Sexto, in dissimilibus Patrum sententiis non adhibent normam scripturae Canonicae, quae scilicet sententiae verbo Dei magis conveniant, sed illas excerpunt, quas judicant suis superstitionibus pingendis quoquo modo servire posse. Postremo, cum ingens sit dissimilitudo inter formam Ecclesiae, quae fuit Patrum tempore, et quae nunc est apud Pontificios, ipsi veterum testimonia ita allegant, quasi omnia illa, quae in Pontificia Ecclesia fiunt, Patribus etiam ita in usu fuissent. Haec et similia mediocri diligentia in postremis hisce partibus de singulis locis ostendere conatus sum.

Et quia Durandus non dissimulat, pleraque talia vel ex Judaicis observationibus, vel ex Ethnicis ritibus, in Ecclesiam irrepsisse, utile est propter posteritatem, etiam tales Antitheses notare. Quod enim gentes pro lustratione civitatum et agrorum, circumferendis statuis et promiscuo cantu puerorum et puellarum, Cererem placabant, fulmina popysmis arcebant, et flumine vivo se a delictis purificari putabant: Inde Pontificii suas sumpserunt processiones, aquam lustralem, quodque fulminibus strepitus nolarum, et suffitus herbarum consecratarum oppo-

nunt. Forma certe in cultu Sanctorum apud Pontificios per omnia similis est, sicut apud gentes singulis Idolis peculiaria dedicata erant templa, statuae deorum in templis, et anathemata in templis suspensa. Et sicut apud gentes Herculi decimas vovebant, ut divitiis abundarent: Aesculapio gallum mactabant, ut a morbo convalescerent: Neptuno taurum immolabant, ut feliciter navigarent. Et, sicut Varró dixit, discendum, qua de causa quisque deorum advocandus sit, ne a Libero aqua, a Lympha vinum optetur: Ita Pontificii certas procurationes inter Sanctos distribuerunt, ut Christophorum certis ritibus colendum et invocandum, ut praeservet a repentina morte: Sebastianum et Rochum ut a peste, Antonium ut ab igne sacro: Hubertum ut a morsu canis rabidi: Sigemundum ut a quartana: Benedictum ut a calculo: Leonhardum ut a vinculis: Jobum ut a scabie: Valentinum ut ab epilepsia: Apoloniam ut a doloribus dentium: Servatium ut ab omnibus morbis: Laurentium et Florianum, ut domum ab igne servarent: Wendelinus gregem a lupis defendebat: Scholastica tonitrua et tempestates arcebat: Ludovicus minorita cerevisiae curam agebat: Urbanus et Medardus vini: Margarita parturientibus ipsa virgo praeerat: Georgium tutelarem habebant equites: Nicolaum navigantes: Erasmum negociantes: Hieronymo cereus accendebatur, ad res perditas recuperandas. Imo sicut Alcoranus Mahometi violationem jurisjurandi tridui jejunio compensat, et caedem boni viri duorum mensium jejunio expiat: ita Pontificii certis jejuniis quaevis delicta expiant, imo per ea mortuis se subvenire fingunt. Sed infinitum esset omnia percensere, haec vero exempli tantum gratia hoc loco adducta sunt, cum de argumento, quod in hisce partibus tractatur, quaedam dicenda essent: In ipso vero scripto Lector haec plenius explicata inveniet.

Deum autem oro, ut vestram, Illustrissime Princeps, Celsit. tanquam novellam olivae plantulam, Spiritu suo sancto in tota institutione rigare, fovere et excolere velit, ut efficiatur organon Deo gratum, politiae utile, et Ecclesiae salutare, Amen. Brunsvigae 10. *Augusti, Anno Domini MDLXXIII.*

Celsit. vestram

demisse et reverenter colens,

MARTINUS CHEMNICIUS, D.

[LOCUS I.]

DE RELIQUIIS SANCTORUM,

DECRETUM CONCILII TRIDENTINI.

[SESSIO XXV.]

Sanctorum quoque Martyrum, et aliorum cum Christo viventium, sancta corpora, quae viva membra fuerunt Christi, et templa Spiritus Sancti ab ipso ad aeternam vitam suscitanda et glorificanda, a fidelibus veneranda esse, per quae multa beneficia a Deo hominibus praestantur: Ita ut affirmantes Sanctorum reliquiis venerationem atque honorem non deberi, vel eas aliaque sacra monumenta a fidelibus inutiliter honorari, atque eorum opis impetrandae causa, Sanctorum memorias frustra frequentari, omnino damnandos esse, prout jam pridem eos damnavit, et nunc etiam damnat Ecclesia. *[vide libr. conc. p.* 310.*]*

[SECTIO I.]

QUIS SIT STATUS CONTROVERSIAE IN HOC LOCO.

1\. Sacra Scriptura ideo vocatur Canonica, quod sit et esse debeat Canon seu Regula, ad quam exigendum, et secundum quam dijudicandum est, quicquid sive de dogmatibus, sive de cultibus in Ecclesia Dei disputatur. Ad hanc regulam, hoc est, ad sententias et exempla Scripturae, si haec disputatio de reliquiis Sanctorum referatur et examinetur, facilis et plana erit dijudicatio. Ut autem commodius et rectius illud fieri possit, principio exponemus capita, in quibus haec controversia de reliquiis Sanctorum consistit. Non enim in eo status hujus controversiae vertitur, An corpora, reliquiae, sive ossa Sanctorum, quorum animas Deus ex hac mortali vita ad coelestem patriam evocavit, propter spem resurrectionis et glorificationis, sint honorifice et reverenter tractanda et sepelienda, sed Pontificii, quando de veneratione atque honore reliquiarum disputant, de his potissimum capitibus dimicant.

[margin: iptura Ca- nica atur.]

[margin: ita de ... ttficii ... ae ... atio- ... li- ... ant.]

Corpora, cineres, seu ossa Sanctorum, ex sepulchris eruenda seu elevanda, et in loco edito, puta supra summum altare, vel in alio conspicuo loco collocanda, auro, argento, serico, etc. exornanda.

[margin: leva- cine- de- to-]

Reliquias illas in processionibus et supplicationibus publicis esse circumferendas, ac populo Christiano tangendas, et exosculandas, vel saltem spectandas, esse ostentandas, et proponendas.

[margin: :Ir- ge- o in publicis processionibus.]

Docent, tales reliquias per Pontificem Romanum esse approbandas, Extra, De reliquiis et veneratione Sanctorum, quod Canonistae dicunt fieri per Canonizationem, quam ita definit Antonius parte 5 suae summae, Titulo 12, cap. 8 quod per canonizationem Sancti proponantur a Papa, ut exemplar fidei et vitae sanctae, et ab omnibus ADORANDI et in necessitatibus INVOCANDI.

[margin: III. Canonizatio ad invocationem.]

Docent singularem et meritorium cultum Dei esse si populus opis impetrandae causa (sicut Tridentinum Decretum loquitur) propositas et ostentatas illas reliquias tangat, osculetur vel spectet, et ante illas, gestu et animo adorabundus procidat, et candelis, serico, corollis, et similibus ornamentis eas veneretur.

[margin: IV. Cultum eorum meritorium esse.]

Docent, gratiam et virtutem Dei in illis reliquiis, quibus eam dictitant insidere, aut assistere, quaerendam, et ejus participes fieri, qui reliquias illas tangunt vel spectant.

[margin: V. Gratiam et virtutem Dei in iis inesse.]

Sacrificium Deo gratum esse, si reliquiis illis offerantur pretiosa dona.

[margin: VI. Offerenda iis dona.]

Reliquias illas tangentibus, osculantibus, aut saltem spectantibus, multas peccatorum indulgentias pollicentur.

[margin: VII. Indulgentiam peccatorum dari culentibus eas.]

Orationem meliorem, digniorem, et Deo acceptiorem esse, si fiat apud vel ante reliquias Sanctorum, ut quorum meritis opem impetremus. Atque ideo in necessitatibus vota facienda, et peregrinationes suscipiendas ad illa loca, ubi existimantur reliquiae Sanctorum esse, ut ibi opis impetrandae causa invocentur.

[margin: VIII. Orationes ad Sanctorum reliquias magis exaudiri. Vota et peregrinationes ad loca sanctorum.]

Ad sacramenti Eucharistiae sanctitatem etiam non parum conferre, si in altari reliquiae Sanctorum inclusae habeantur.

[margin: IX. Eucharistiae sanctitatem juvari iis.]

Canonistae docent, reliquias Sanctorum posse super aliquem poni, Thomas addit, illas licite posse portari in collo ex devotione et FIDUCIA ad Deum et ad SANCTOS, quorum sunt reliquiae, Haec enim sunt verba Thomae.

[margin: X. Gestatio earum aut super aliquem impositio.]

XI. Usus in juramentis.

Juramenta apud Pontificios fiunt tactis Sanctorum reliquiis, ut religio jurisjurandi inter Deum et inter Sanctos dividatur.

XII. Multa ossa falso pro Sanctorum reliquiis haberi.

Incertis supposititiis et falsis reliquiis plena sunt apud Pontificios omnia, quibus tamen sine discrimine eadem veneratio et idem honor exhibetur.

2. Haec apud Pontificios in veneratione reliquiarum et factitata esse et adhuc fieri, publicum et notorium est, quae ideo in principio hujus loci, tanquam in tabella explicata, proponere volui, ut Lector consideret, quales abusus et superstitiones, sub specioso titulo, de honorandis Sanctorum reliquiis stabilire, et Ecclesiae rursus obtrudere conetur Tridentinum Concilium. De his enim capitibus quivis Christianus, ex verbo Dei recte institutus, juxta analogiam fidei facile judicare potest. Quia vero quando superstitiones illae reprehenduntur, invidiose opponi solet ex Scriptura et ex pia antiquitate plausibilis titulus de honorandis Sanctorum reliquiis, sub quo crassas et tetras illas superstitiones, quas in Tabella praecedenti notavimus, vendita reconantur;

Capita secuturae refutationis. Ex Scriptura, quomodo honorandae reliquiae. Ex historia antiquitatis.

Primo igitur paucis ostendemus Scripturae sententiam, quomodo illa, et testimoniis et exemplis Sanctorum demortuorum corpora, ossa, seu reliquias veneretur et honorari velit, unde ipsa antithesis per se ostendet, Pontificias venerationes nec testimonia nec exempla Scripturae habere, imo Scripturae adversas et contrarias esse. Secundo ex historia antiquitatis, de veneratione reliquiarum, quaedam annotabimus, quomodo illa a bono et tolerabili usu ad superstitiones et abusus magis magisque inceperit degenerare, donec tandem in Idololatriam non dissimulandam evasit.

[SECTIO II.]

SACRAE SCRIPTURAE SENTENTIA, DE CORPORIBUS, OSSIBUS, SEU RELIQUIIS SANCTORUM.

1. Quomodo gentes mortuorum corpora tractaverint.

Gentes, cum verbum Dei de corporum resurrectione et glorificatione ignorarent, licet de animarum immortalitate aliquid, quasi per somnium cogitarint, ipsa tamen cadavera hominum mortuorum, propter foetorem et immundiciem tanquam abominabilia exhorruerunt, sicut Julianus apud Cyril. lib. 10 ostendit. *Julianus.* Inde Barbari quidam cadavera hominum canibus et avibus dilanianda et devoranda projecerunt. Et leges XII. Tabularum, corpora mortuorum in civitate, ne inde contaminarentur, sepeliri severe vetuerunt, quae prohibitio etiam postea aliquot Principum rescriptis confirmata fuit. *Leges 12. tabularum. Principum rescripta. Scripturae sententia de mortuorum corporibus.* Scriptura vero non tantum animarum praestantiam et immortalitatem docet, verumetiam corporum in piis in hac vita sanctificationem celebrat, et eorum post hanc vitam in resurrectione futuram glorificationem promittit. Sicut enim Deus non animam tantum, verumetiam corpus humanum creavit: Ita filius Dei Mediator non animam tantum, verumetiam corpus humanum assumere et redimere voluit. Et Spiritus Sanctus lavacro regenerationis et renovationis non animam tantum, sed et corpus abluit, obsignat, et sanctificat, nec anima tantum, sed et corpora nostra, sicut inquit Irenaeus, percipiunt Eucharistiam, quae constat duabus rebus terrena et coelesti, corpore scilicet et sanguine Christi. *Irenaeus.* Et Paulus affirmat, corpora fidelium etiam in hac vita esse domicilia et templa inhabitantis Spiritus Sancti et gratiae Dei, 1. Cor. 6 et 2. Cor. 6. *Paulus de honore corporum fidelium.* Corpora etiam piorum esse membra Christi, idem affirmat, 1. Cor. 6, Ephes. 5. Et in ipsis etiam corporibus, et per corpora, Deus multa gloriosa et mirabilia opera in Sanctis suis exercet et ostendit, sicut per manus Apostolorum edebat signa et prodigia, ac umbra Petri sanabat infirmos, Act. 5. Membra nostra praebemus arma justitiae Deo, Rom. 6. Et glorificamus Deum, non tantum per spiritum sed et per corpus nostrum, quae utraque sunt Dei, qui ea pretio redemit, 1. Cor. 6. Ac stigmata crucis et passionis Christi in ipsis nostris corporibus portamus, Gal. 6, 1. Cor. 15. Et illa ipsa haec misera piorum corpora filius Dei in novissimo die ad vitam suscitabit, Joh. 5. Et in hac carne mea videbo Deum meum, Job. 19. Qui corpus humilitatis nostrae glorificabit, Phil. 3. Ut quod nunc seminatur in corruptione, ignominia, et infirmitate, resurgat in incorruptibilitate, gloria et potentia, 1. Cor. 15. Ut splendeat sicut Sol, Matth. 13 et conforme reddatur glorioso corpori Christi, Phil. 3.

2. Scriptura dupliciter considerat hominum corpora.

Scriptura igitur corpora piorum dupliciter consideranda proponit. Primo, quia sint per naturam, postquam propter peccatum in summas miserias demersa sunt, corpora scilicet peccati et mortis, Rom. 7 et 8 in corruptione, infirmitate, et ignominia, 1. Cor. 15. Sicut veteres eleganter dixerunt: Quid aliud est homo secundum corpus quam spermá foetidum, saccus stercorum, cibus vermium? *Bernhardus.*

Post hominem vermis, post vermem foetor et horror
Sic in non hominem vertitur omnis homo.

Item:

Cum fex, cum limus, cum res vilissima simus,
Unde superbimus, ad terram terra redimus.

Secundo, proponit Scriptura fidei ita consideranda piorum corpora, quid per gratiam in hac vita in spe fiant, et quid post hanc vitam in gloria futura sint, sicut jam ostendimus.

3. Scriptura dupliciter de sepulchris et cadaveribus mortuorum loquitur. I Cujusmodi per se sensibus patent. Matth. 23. Job 7. 10. 13.

Eodem modo Scriptura etiam de sepulchris et cadaveribus piorum loquitur dupliciter. Primo sicut per se sunt et sensui patent, ut cum Christus Matth. 23 dicit: Sepulchra foris quidem apparere speciosa, intus vero plena esse ossibus mortuorum et omni spurcitia. Et quando Job inquit, cap. 7. Induta est caro mea putredine, et sordibus pulveris, cutisque mea facta est abominabilis. Et 19. Vado ad terram tenebrosam et opertam mortis caligine, terram miseriae et tenebrarum, ubi umbra mortis et nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitans. Cap. 13. Quasi putredo consumendus sum, et quasi vestimentum, quod comeditur a tinea, etc.

II. Cujusmodi ex gratia coram Deo. Secundo loquitur Scriptura de corporibus, reliquiis et sepulchris fidelium defunctorum, qualia sunt ex gratia in fide et spe coram Deo, ut: Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus, Psalm. 116. (Pslm. 116.) Custodit Dominus omnia ossa justi, unum ex his non conteretur. Psalm. 34. (Pslm. 34.) Vocantur mortui Dei, Jes. 26. (Jes. 26.) Mortui tui vivent, expergiscimini et jubilate, qui habitatis in pulvere, quia ros herbarum virentium, ros tuus. Intra populus meus in cubicula tua, donec transeat indignatio mea. Et hinc sumpsit Sirach, quod bis repetit, cap. 46 et 49: (Syr. 46. 49.) Ossa eorum de locis suis revirescant. Jes. 56: (Jes. 56.) Veniunt in pacem, requiescunt in cubilibus suis. Matth. 9. (Matth. 9.) Non est mortua puella, sed dormit. 1. Cor. 15. (1. Cor. 15.) Dormiunt in Christo. Apoc. 14: (Apoc. 14.) Beati mortui qui in Domino moriuntur. Nam et caro mea requiescet in spe, resurrectionis scilicet et glorificationis, Psalm. 16. (Pslm. 16. Tactus mortui.) Cumque in Veteri Testamento tactus mortui contaminaret, Christus in Novo Testamento, assumpta mortali nostra carne, tangens mortuos, ipsa cadavera nostra sanctificavit: Et positus in monumento alieno sepulchra nostra, per se immunda gloriosa reddidit. Inde enim Angeli in albis in sepulchro apparent, per ipsum enim sepulchrum et requies humani corporis, facta est gloria, Jes. 11. (Jes. 11.)

4\. (Hieronymus.) Haec ideo copiosius descripsi, quia quando superstitiosus cultus reliquiarum reprehenditur, statim solet objici, quod Hieronymus etiam Vigilantio opponit: Ergo Petri et Pauli reliquiae immundae sunt? Ergo Domini corpus in sepulchro positum immundum fuit? Et Angeli mortuo cadaveri atque polluto praebebant excubias? Ergone cilicio colligandae, et in sterquilinium projiciendae sunt Martyrum reliquiae? etc. Respondemus autem, nos (Scriptura docet reliquias in pretio habendas.) nequaquam sentire aut docere, Sanctorum reliquias vel contemptim habendas, vel irreverenter et irreligiose tractandas, sed eo illas loco et in eo pretio habendas, sicut recitata testimonia Scripturae ostendunt. Non autem inde sequitur, vel ex humanae rationis cogitationibus sumendum, vel ab Ethnicorum aut quorumcumque hominum exemplis discendum, aut quemque sibi ipsi fingere debere, qua veneratione honorandae sint Sanctorum reliquiae: sed (Scriptura etiam docet rationem venerandi reliquias Sanctorum.) eadem Scriptura, quae docet in pretio habendas Sanctorum reliquias, modum etiam et rationem verae venerationis earum ostendit. Et si hanc regulam sequamur, non poterimus errare, nec poterit quis jure nos accusare, quod reliquias Sanctorum non satis veneremur, si honorem in Scriptura praemonstratum ipsis exhibeamus. Et quicquid huic regulae non consentaneum, in veneratione reliquiarum praesumitur, illud merito ac jure reprehendere ac repudiare possumus. Lucerna enim pedibus meis verbum tuum. Et: Si non dixerint juxta verbum hoc, non erit eis matutina lux.

5\. (Scriptura Veteri Testamenti ignorat ea, quae Pontificii de colendis reliquiis Sanctorum declamitant.) Exstant igitur in Scriptura multae descriptiones funerationum, et quidem aliquot, ut in Veteri Testamento magnificae et sumptuosae exstant curationes funerum: nihil vero tale in illis descriptionibus legitur, sicut Pontificii de cultu reliquiarum docent, sed tantum quod funera piorum honorifice curata reverenter ad sepulturam deducta, et religiose in monumentis condita et asservata sint. Idem et multo quidem simplicius in Novo Testamento de sepultura Baptistae et Stephani legimus. Cumque tota plebs Judaeorum Patriarcharum memoriam semper maximi fecerit, et quidem ratione promissionis (sicut in praecedenti loco dictum est) nomina eorum etiam in precibus publice commemorarit, non tamen ad monumenta eorum invocationem instituerunt, non ossa ipsorum effossa circumgestarunt, et ad peculiarem cultum osculanda, tangenda, spectanda, ostentarunt, non accensis cereis honorarunt, non impetrandae opis causa coluerunt, non docuerunt gratiam et virtutem Dei apud reliquias illas quaerendam, non vota fecerunt, non oblationes obtulerunt reliquiis illis, non imposuerunt eas languentibus, nec ad collum portarunt, non posuerunt in illis spem et fiduciam non per ossa Sanctorum jurarunt, cum alias in juramento varios admisissent abusus, Matth. 5 et 23.

6\. Quod si quis excipiat, in Veteri Testamento gratiam Dei parciorem fuisse, et contactum mortui etiam pii tunc pollutum habitum: In Novo certe Testamento (Quid novum Testamentum de reliquiis.) inter natos mulierum, excepto Christo, non surrexit major Johanne Baptista. Et Stephanus plenus gratia et fortitudine, edidit miracula et signa magna in populo, Act. 6. Non tamen vel cum Baptista, vel cum Stephano, vel cum Apostolis mortuis tale quid fecit Apostolica Ecclesia, quod Pontificios reliquiis Sanctorum facere ostendimus. Eisengrinus quidem (Eisengrini argumentum.) ita argumentatur: Si, Actorum quinto, aegrotos exportarunt, ut venientis Petri vel umbra illos obumbraret; Si, Actorum decimo nono, sudaria a corpore Pauli delata, et super infirmos imposita, morbos fugarunt: quare non idem jam etiam reliquiis Sanctorum tribueremus, cum per mortem gratia ipsorum non sit imminuta, sed magis aucta?

Sed illam argumentationem et talem consequentiam Scriptura et Veteris et Novi Testamenti prorsus ignorat. Neque enim quaecumque Deus per Sanctos suos in hac vita fecit, eadem etiam per corpora et ossa ipsorum post mortem se facturum promisit. Utebatur ministerio ipsorum in hac vita ad propagandum Evangelium, et addidit promissionem de signis sequentibus, Marc. 16. Illo ministerio defuncti sunt in hac vita, et sicut de Davide, Paulus Act. 13 inquit, cum suae generationi voluntate Dei serviissent, obdormierunt. Non itaque consequens est, quod Deus in hac vita per Sanctos praestitit, illud post mortem apud reliquias ipsorum quaerendum esse. Non dubium sane est, Deum pro infinita sua potentia per ossa Sanctorum majora etiam miracula posse facere, quam quae per ipsos, dum in hoc seculo viverent, fecit. Sed Scriptura cum de corporibus et ossibus Sanctorum mortuorum multa tradat, non tamen vel a potentia Dei absoluta, vel ex eo quod Deus per Sanctos in hac vita fecit, consequentiam talem texit ad reliquias ipsorum, ut sine certo et expresso verbo peculiarem cultum ad reliquias San-

ctorum instituat. Et Dei voluntas non nostris argumentationibus, sed suis ipsius aestimanda est vocibus. Haec regula certissima et tutissima est.

7. Ac diligenti observatione dignum est, quod exempla de reliquiis Sanctorum in verbo Dei ita descripta sunt, ut quasi intento ad fontem digito, explicationes et refutationes eorum, quae a Pontificiis opponuntur, praebeant. Ut Elisaeus, 4. Reg. 13 jam moriturus vaticinatur de Victoria Israelitarum contra Syros, si convertantur ad Dominum. Cumque Elisaeus jam mortuus et sepultus esset et eodem anno copiae militares Moabitarum irruptionem facerent in terram Israel, Deus peculiari et extraordinario miraculo confirmaturus veritatem vaticinii Elisaei, per contactum ossium ipsius jam defuncti, mortuum hominem resuscitavit ad vitam. (Et hoc est quod Sirach dicit, cap. 48, Corpus Elisaei post mortem prophetasse.) Quidni enim Deus sua virtute, quando vult, haec posset facere, per ossa illa, quae suae custodiae commendata esse affirmat Psalm. 34. Non autem dicit Scriptura, mortuum illum hominem ex destinato et proposito ad Elisaei sepulchrum abductum, ut contactu ossium ipsius resuscitaretur, quasi tunc fuerit consuetudo in populo Dei, concurrendi ad sepulchra Prophetarum seu Sanctorum, ut votis et invocationibus gratiam et virtutem apud ossa mortuorum quaererent. Sed textus dicit, inopinato casu mortuum illum in Elisaei sepulchrum projectum, cum quidem vellent sepelire hominem, et supervenientibus latrunculis, non haberent spatium faciendi foveam, ne itaque cadaver insepultum, hostium libidini expositum esset, aperuerunt tymbam monumenti, quod proximum erat, quod Elisaei fuit, et in illud non deposuerunt (tantum enim temporis non habebant) sed projecerunt mortuum suum, qui ad fundum delapsus, ita attigit ossa Elisaei, et revixit, ut hoc miraculo Deus Israelitas commonefaceret Prophetiae Elisaei, ne timerent incursiones hostiles, si modo Domino adhaererent.

Exemplum de reliquiis Elisaei.

Quia vero illustre et stupendum fuit illud miraculum, et Pontificii omnes illos suos cultus reliquiarum, quos paulo ante descripsimus, ex miraculis exstruxerunt (a miraculis enim argumentantur ad institutionem cultuum), videbimus, an Scriptura ex insigni hoc miraculo ossium Elisaei idem fecerit, vel faciendum praescripserit, quod Pontificii faciunt in cultu suarum reliquiarum. Si enim Scriptura ex illo ossium Elisaei miraculo idem fecit, valebit illa Pontificiorum consequentia, a miraculis ad cultum, sin minus, recte et tuto ea poterit repudiari, a quibuscunque etiam nectatur. Jam vero etiam post editum illud miraculum, Elisaei ossa non legimus sepulchro eruta, in sublime elevata, non circumgestata, non exosculanda, tangenda, spectanda, proposita, non candelis honorata, non serico exornata, non opis impetrandae causa, invocatione adorata, non ad peculiarem cultum proposita. Nec institutus fuit concursus ad ossa illa ad quaerendam ibi gratiam et virtutem Dei, non promissae indulgentiae, non impositae reliquiae illae infirmis vel mortuis, non per illas juratum, non collocata in illis spes et fiducia, etc. Tale prorsus nihil in Scriptura de reliquiis Elisaei factum legimus, etiam postquam insigne et stupendum illud miraculum per ossa ejus editum fuisset. Sed ossa Prophetarum in monumentis seu sepulcris relicta sunt, id quod etiam Christus affirmat Matthaei 23. Nec ad sepulchra illa justorum Judaei perrexerunt adoraturi seu invocaturi. In templo enim adorabant. Aedificabant sane sepulchra Prophetarum, et ornabant monumenta justorum, Matth. 23, declarantes ita reverentiam suam erga Sanctos Prophetas, quos injuste occisos fatebantur. Sed hoc ipsorum studium non in admodum excellenti gradu a Christo commendatur, quin potius sicut et Chrysostomus interpretatur, hoc in ipsis graviter reprehenditur, quod sint mortuorum Prophetarum laudatores et admiratores, cum viventium, et praesentium, qui peccata arguunt, et verbum Dei pure docent, sint contemptores et persecutores, quodque Sanctos pauperes hic viventes negligant, et in mortuorum monumentis aedificandis ostentationis gratia multum absumant. Nam et hanc interpretationem addit Chrysostomus.

Ex miraculo ossium Elisaei non institutus cultus.

Ornantur sepulcra justorum quando laudentur. Matth. 23

Haec sunt manifesta et profecto talia, quibus semel tota haec controversia, de reliquiis Sanctorum, definiri, et universus Pontificiorum cultus hac in parte refutari potest. Nam et Siracides capite quadragesimo octavo describens miracula Elisaei in vita et post mortem, finem et usum ponit, ne unum quidem ex illis capitibus, quae de Pontificiorum cultu annotavimus, sed confirmationem vaticiniorum Elisaei, utque populus a peccatis ad Deum, quem Elisaeus docuerat, converteretur. Et memoriam quidem ac reliquias Sanctorum et Prophetarum reverenter celebrat Siracides, non autem addit superstitiones illas, de quibus Pontificii dimicant: sed ossa in sepulcris sub spe gloriosae resurrectionis relinquit, et reverenter habet, ut capite quadragesimosexto, et quadragesimonono: Sit memoria eorum in benedictione, et ossa eorum locis suis pullulent seu revirescant, et nomen eorum permaneat in aeternum, permanente gloria ipsorum ad posteros.

Ossa piorum relinquuntur in sepulcris.

8. Porro exstat etiam in Scriptura exemplum de asservatis et deportatis Josephi reliquiis, cujus consideratio praebebit materiam verae explicationis et refutationis eorum, quae Pontificii de transferendis et asservandis reliquiis Sanctorum disputant. Josephi enim mortui corpus non fuit in Aegypto vel sepulturae mandatum, vel in monumentum illatum, sed aromatibus conditum, et in arcam seu cistam ex pretioso ligno fabricatam sepositum, et usque ad exitum Israelitarum ex Aegypto asservatum. Num vero ad instituendum talem cultum, sicut capita de Pontificia veneratione reliquiarum supra descripta sunt? Nequaquam. Sed Joseph, ad testificandam suam fidem in promissionem Dei, mandavit, ne corpus suum in Aegypto sepeliretur, sed ut tam diu asservaretur, donec in tempore visitationis ossa secum asportarent in terram promissionis, ut hoc quasi illustri pignore posteri inter pressuras et persecutiones animati, de exitu ex Aegypto, et de haere-

Asservatio et deportatio ossium Josephi.

ditanda terra promissionis, non haesitarent. Nam et ideo hoc Josephi factum, reliqui ex duodecim Patriarchis non traxerunt in exemplum, nec sequentes Prophetae et justi hoc imitati leguntur. Nec vero dubium est, filios Israel ossa seu reliquias Josephi reverenter asservasse, id quod Sirach ostendit verbo ἐπεσκέπησαν, quod significat tam diligenter aliquid servare, ac si operimento aliquo defendatur et muniatur, nihil tamen illius superstitiosae venerationis, quam supra descripsimus, ipsos reliquiis illis Josephi exhibuisse legimus. Vetus translatio legit Sirach 49. Ossa Josephi visitata esse, et post mortem prophetasse, quod quidam eo detorquent, quasi Israelitae ad ossa Josephi, instituta peregrinatione tanquam ad oraculum concurrerint. Sed Graecus textus habet ἐπεσκέπησαν, quod verbum jam explicatum est. Posteriora vero verba prorsus non habet, sed ex cap. 48 quod ibi de Elisaei ossibus dicitur, Librarii ad Josephi etiam ossa, contra fidem textus transtulerunt.

Exemplum Josephi non ad imitationem. Textus Sirach ad peregrinationes transformatus.

Porro de asportatis etiam Josephi reliquiis, historia sacra loquitur, Exod. 13. Sed nec eo modo nec fine, nec ea de causa, nec tali opinione, sicut circumgestationes reliquiarum apud Pontificios fiunt. Reverenter sine dubio reliquias illas Josephi Israelitae asportarunt ex Aegypto in terram promissionis, sed nihil tale ipsis exhibuerunt, quale Pontificios suis reliquiis facere supra ostendimus. Neque enim cum Pharao ipsos insequeretur, cum ignitis serpentibus infestarentur, cumque undique ab hostibus premerentur, ad Josephi reliquias, quas secum portabant, opis impetrandae causa, sicut Tridentinum Decretum loquitur, confugerunt. Cumque reliquias illas in terram promissionis tulissent, non elevarunt illas (sicut Pontificii loquuntur) nec peregrinationes et cultus ad illas instituerunt: sed sub terra illas condiderunt et sepelierunt, Josuae 24. Nec postea ad sepulchrum vel Josephi, vel aliorum Patriarcharum, et Prophetarum, tales concursus et cultus unquam instituti leguntur, quales Pontificii ad suas reliquias celebrant. Imo Epiphanius contra Antidicomarionitas citat ex LXX interpretatione sententiam Scripturae, qua damnantur illi, qui mortuis cultum praestant. Et apud Cyrillum, lib. 10, contra Julianum, citatur sententia ex Esaia: ex sepulchris et speluncis dormiunt propter insomnia. Quod tamen Hieronymus in Constantia quadam, quae in sepulchro Hilarionis pervigiles noctes ducere erat solita, laudat, et quidam etiam assumentum illud in 49. cap. Siracidis, de ossibus Josephi prophetantibus, ita interpretari non verentur.

Transportatio ossium Josephi qualis.

Non concursus ad ossa Josephi. Epiphanius.

Cyrillus.

9. Similiter exstat etiam in Scriptura exemplum de ossibus seu reliquiis mortuorum ex uno sepulchro in aliud translatis, ut intelligeremus, Scripturam etiam in hac disputatione de translatione reliquiarum certam regulam praebere. Nequaquam autem iis de causis, eo modo, et eo fine, talis translatio in Scriptura facta describitur, sicut apud Pontificios fit. Sed quia cives Jabes Gilead sepelierant ossa Saulis et Jonathae in nemore Jabes. 1, Reg. 31; David igitur postea ossa eorum transtulit in terram Benjamin, et intulit in paternum Saulis sepulchrum, 2. Reg. 21. Audis causam politicam, sicut tunc magnae familiae sua peculiaria habebant sepulchreta. Et Berzellai senex ideo aulicam dignitatem respuit, ut possit sepeliri juxta sepulchrum parentum suorum, 2. Reg. 19. Aliud etiam illustre exemplum exstat 4. Reg. 23. Cum enim Josias sepulchra, quae erant in excelso Jeroboam, destrueret, ossa exuit ex sepulchris, et combussit ea super altare. Cum vero intelligeret non procul inde abesse sepulchrum viri Dei et Prophetae, mandavit Josias: Sinite eum quiescere, et nemo loco moveat ossa ejus. Et addit textus, Ossa illa intacta manserunt. Econtra vero poena divina ita describitur: Jerem. 8. Ejicient ossa eorum de sepulchris suis. Baruch. 2. Transferentur ossa Patrum nostrorum de loco suo, et projicientur.

Translatio reliquiarum in scriptura.

Ossa Saulis et Jonathae.

Sepulchreta familiarum.

Josias.

Sinite eum quiescere. Ossa de sepulchris ejecta.

10. Ex his itaque, quae hactenus recitavimus, manifestum est, si sacram Scripturam pro Canone et Regula dogmatum et cultuum habere volumus, Pontificias reliquiarum venerationes jure et recte repudiari posse, cum Scripturae testimoniis et exemplis destituantur, nec illis consentaneae sint. Sanctas vero piorum reliquias ita recte secundum Scripturam honorari, si ita sicut Scripturae sententiis ostendimus, de ipsis sentiamus, atque hac opinione reverenter funera curemus, religiose ad sepulturam deducamus, et terrae, magnae matri, commendemus, juxta sententiam Dei: Terra es, et in terram reverteris. Atque ea ibi, in spe resurrectionis, et glorificationis, reverenter quiescere, Jes. 57 et in pulvere dormire, (Dan. 12) sinamus, donec, qui in monumentis sunt, audiant vocem filii Dei, qua ad vitam suscitentur, Joh. 5. Hoc enim modo ipsius Dei custodiae reliquias Sanctorum commendamus, Psalm. 34. Ut sint, sicut oratio quaedam Tatiani ad Graecos eleganter inquit, ἐν ταμείοις ἐναποκείμενα, in penu, conclavi seu cubiculo praedivitis Domini depositae. Et Cyrillus lib. 10 contra Julianum verum reliquiarum honorem in Ecclesia etiam hoc modo describit. Defunctorum, inquit, reliquias viderit quispiam apud nos non nudas et negligenter in terram projectas, sed bene compositas. Occultatae enim quodammodo sunt in sinu matris, in profundis terrae, sicut et Prudentius eleganter canit: Nunc suscipe terra fovendum, Gremioque hunc suscipe molli, Hominis tibi membra sequestro, Generosa et fragmina credo.

Reliquiae Sanctorum in terra quiescunt.

Tatianus.

Cyrillus.

Prudentius.

11. Sed de hac vera et Canonica reliquiarum veneratione, Tridentinum Decretum non admodum est solicitum. Dimicat autem de aliis superstitiosis reliquiarum cultibus, qui non tantum carent testimonio verbi Dei, sed contra illud non obscure pugnant. Electitii enim cultus, qui opis impetrandae causa, ex rationis humanae praesumptione, sine verbo Dei instituuntur et suscipiuntur, etiamsi magnam speciem prae se ferant, in Scriptura tamen rejiciuntur et prohibentur, Deut. 12, Col. 2. Ita gratiam et virtutem suam Deus vult in verbo et sacramentis, juxta mandatum et promissionem, fide et invocatione ad Deum quaeri. Ea igitur sine verbo et extra verbum, non debet a nobis ad Sanctorum ossa allegari. Hora

Canonica reliquiarum veneratio. Papistica reliquiarum veneratio, pugnat contra Scripturam.

etiam nunc est, quod invocatio ad nullum locum alligata est, Joh. 4. Pugnat igitur contra officium Mediatoris Christi haec persuasio, quod oratio dignior, melior et acceptior sit, si fiat coram reliquiis Sanctorum, quam si in spiritu et veritate, in nomine Christi, in alio loco fieret. Ita indulgentias peccatorum promittere osculantibus reliquias, pugnat contra doctrinam de fide in Christum, per cujus solius nomen remissionem peccatorum accipiunt credentes, Act. 10. Fiduciam et spem collocare in reliquias, pugnat contra primum praeceptum. Per aliud quam per Dei nomen, ut per reliquias jurare, pugnat contra secundum praeceptum: Sanctos vero, quorum reliquiae a Papa canonisatae sunt, in necessitatibus invocare et adorare, adversa fronte repugnat doctrinae de invocatione et adoratione Dei. Et haec omnia, quae cum verbo Dei non obscure pugnant, in Pontificia reliquiarum veneratione fieri notorium est, et in principio ostendimus. Et ipsa appellatio Scripturae canonicae nos admonet et confirmat, ut quicquid in veneratione reliquiarum cum hac regula non consentit, sed ab ea discedit, vel cum ea pugnat, libere bona quorumcunque hominum venia repudiemus. Quando vero reliquias Sanctorum ita veneramur, sicut Scripturae exempla

12\. nobis praemonstrant, tunc certi sumus, nos rectae viae, quae appellatur via mandatorum Dei, insistere.

Hanc Scripturae sententiam Augustinus breviter complectitur de Civitat. lib. 1, cap. 19: Non contemnenda et abjicienda sunt corpora defunctorum maxime justorum atque fidelium, quibus tanquam organis et vasis, ad omnia bona opera, sanctus usus est Spiritus. Si enim paterna vestis et annulus, ac si quid hujusmodi, tanto carius est posteris, quanto erga parentes major exstitit affectus, nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quae utique multo familiarius et conjunctius, quam quaelibet indumenta gestamus, unde et antiquorum justorum funera officiosa pietate curata sunt, exsequiae celebratae, sepultura provisa ipsis dum viverent, haec de sepeliendis vel etiam transferendis suis corporibus, filiis mandaverunt; verum istae autoritates non haec admonent, quod insit ullus cadaveribus sensus, sed ad Dei providentiam, cui placent etiam talia pietatis officia, corpora quoque mortuorum pertinere significant, propter fidem resurrectionis astruendam.

[SECTIO III.]

ANNOTATIONES QUAEDAM EX HISTORIA ANTIQUITATIS, DE RELIQUIIS SANCTORUM.

1\. *An ex consuetudinibus haec controversia dijudicanda.*

Tam brevi itaque ac facili compendio, tota controversia de reliquiis Sanctorum dirimi et dijudicari posset, si sacram Scripturam ut Canonem et regulam in hac causa serio adhibere vellemus. Sed Pontificii in Scriptura non multum sibi praesidii positum videntes, totam hanc controversiam a scripturae norma, ad Patres, et ad veteres consuetudines, transponere conantur. Sed nos seducentes illos non volumus sequi. *Cyprianus.* Non enim videndum est, inquit Cyprianus, quid aliqui ante nos fecerint, sed quid ille, qui ante omnes est, in suo verbo nobis faciendum praescripserit et praemonstrarit. Neque enim hominum consuetudinem, sed Dei veritatem sequimur. Nec hominum vel privatae vel publicae devotiones, sed sola sacra Scriptura Canon, regula et norma esse debet *Augustinus.* dogmatum et cultuum in Ecclesia. Quicquid igitur in patrum scriptis, et in antiquis consuetudinibus cum hoc Canone congruit, cum laude eorum recipimus, quicquid vero ab hac regula dissentit, cum pace eorum, libere, salva honorificentia, quae talibus debetur viris, respuimus, sicut in prima parte pluribus haec sententia demonstrata est.

2\. *Initia.*

Quia tamen non immerito magna est et esse debet antiquitatis reverentia: Videbimus quos ritus vera antiquitas circa reliquias Sanctorum, qui Scripturae consentanei fuerunt, servarit, quando vero, unde, *Progressus. Exitus.* et quomodo longius progressum sit. Quae principia, licet primo fuerunt tolerabilia, admixtis tamen paulatim superstitionibus, tandem in non dissimulandam idololatriam evaserunt.

3\. *Martyria in honore.*

Fuerunt igitur post Apostolorum tempora multi praestantissimi et celeberrimi Martyres, et in magno pretio ac honore habita fuerunt martyria. *Reliquiae Martyrum sepultae.* Basilidis enim haeresin docentem non esse pro Christo martyrium subeundum, quia non ipse, sed pro ipso Simon Cyrenaeus sit crucifixus, magna vehementia refutarunt. Huc enim pertinet quod Irenaeus scribit lib. 3, cap. 20: Ad tantam temeritatem progressi sunt quidam, ut etiam martyres Domini spernant, et inhonorent eorum martyrium. Corpora etiam seu reliquias martyrum reverenter et religiose tractarunt. Sed nihil aliud legimus, quam quod honorificae sepulturae eas tradiderunt. *Eusebius.* Ita Epistola martyrum Galliae circa annum Domini 160 apud Eusebium lib. 5, cap. 1 conqueritur, persecutores Martyrum corpora inhumata projecisse canibus, adhibitis nocte ac die custodibus, ne quisquam illorum a Christianis sepeliretur. Reliquias vero combustas, et in favillam redactas in Rhodanum dispersisse. Et additur: Nos vero in magno eramus moerore constituti, quod non liceret nobis corpora Sanctorum martyrum sepulturae tradere. Circa idem tempus acciderunt etiam ea, quae Epistola Ecclesiae Smyrnensis apud Eusebium lib. 4, cap. 15 de Polycarpi ossibus narrat, de quibus in praecedenti loco diximus. *Polycarpi ossa.* Persecutores enim nolebant Polycarpi corpus Christianis humandum concedere, sed exusserunt illud, Christiani vero ossa illa ambusta nacti, auro et gemmis pretiosiora habuerunt. Sed quid illis fecerunt? Sicuti conveniebat, inquiunt, ex more ea condidimus. Illo vero tempore coeperunt ad ea loca, ubi insignium Martyrum reliquiae humatae erant, coetus seu conventus *Conventus Ecclesiastici ad monumenta Martyrum, quando.* Ecclesiasticos, praecipue die passionis ipsorum, quem eleganter appellarunt Natalitium, celebrare. Ita enim inquit Epistola Smyrnensis: Ubi etiam, quoad fieri potest, congregatis cum exsultatione et gaudio, Dominus Natalem Martyris sui diem celebrare largietur.

4. Haec Pontificii producentes mox attexunt, seu potius affingunt omnia illa sua capita de veneratione reliquiarum, quae in principio hujus loci exposuimus, quasi fuissent illa omnia antiquissimis primitivae Ecclesiae temporibus in usu. Sed Epistola Smyrnensis affirmative et negative clarissime totum negotium explicat. Cultum enim martyrum simpliciter et diserte negat. Honores vero ipsorum ita describit, non sicut Pontificii Sanctos colunt, sed sicut Scriptura docet, quemadmodum historia illa in praecedenti loco plene explicata est. Quia enim Christiani videbant, apud Graecos multos ad virtutem et fortitudinem inflammari, inde, quod viri fortes, qui strenue pro patria pugnando nobili morte occubuerant, anniversariis laudibus coronarentur, cum apud sepulchra illorum conveniretur: (Ita enim Cyrillus lib. 6 contra Julianum, ubi de martyrum honoribus agit, loquitur) judicarunt, et in Ecclesia hac ratione multos ad fortiter suscipienda, et constanter perferenda Martyria, incitari et confirmari posse. Cum igitur viderent multos martyria aversari, et in persecutionibus deficere, instituerunt Martyrum panegyres peculiari solennitate celebrandas, in quibus certamina ipsorum debitis laudibus efferebantur, memoria ipsorum grata praedicatione celebrabatur, coronae ac palmae, quibus a Deo agonotheta juxta Scripturae promissiones donati essent Martyres, gloriose praedicabantur, ut hoc modo superstites, ad futura certamina pro fide subeunda et perferenda, praepararentur, excitarentur, et confirmarentur, ne metu suppliciorum deficerent, et confessionem abjicerent. Et hoc est quod Epistola Smyrnensis dicit: In loco sepulturae Polycarpi congregati, cum gaudio et exsultatione diem passionis ejus celebrabimus, ad memoriam eorum qui ante certarunt, et ad futurorum exercitationem et praeparationem, sive, ut Rufini Paraphrasis habet, ut sequentium animi ad praecessorum viam exemplis insignibus suscitentur. Sed haec in praecedenti loco diligentius et prolixius explicavimus. Hoc loco vero pauca repetenda fuerunt, ut ostenderetur falsum esse, quod Pontificii fingunt, antiquissimis primitivae Ecclesiae temporibus talem fuisse cultum et venerationem reliquiarum, sicut ex Pontificiae Ecclesiae usu et praxi in principio hujus loci descripsimus.

Epist. Smyrnensis.

Martyrum panegyres quare primum institutae, et quomodo celebratae Cyrillus.

5. Haec igitur in veteri Ecclesia initia fuerunt panegyricorum conventuum apud sepulchra martyrum, tolerabilia sane nec reprehendenda, sed pro ratione illorum temporum in mediis et saevissimis persecutionibus utilia, ut scilicet ad imitationem fidei, charitatis et constantiae martyrum, reliqui invitarentur ac armarentur. Et talis ratio honorandi reliquias Sanctorum mansit in Ecclesia etiam sequentibus temporibus. Martyrum enim corpora non inhumata circumgestarunt, cultus et opis impetrandae causa, sicut Pontificii faciunt: Sed ea reverenter, et quidem cum periculo sepelierunt, sicut Eusebius lib. 7, cap. 16 narrat, Assyrium Martyris cujusdam corpus humero suo splendidoque et pretioso indumento impositum detulisse, et splendidissimae sepulturae, quantum conveniebat, tradidisse. Et cap. 22. Sanctorum mortuorum corpora complexi sinu exceperunt, laverunt et ad sepulturam ornarunt. Ita Origenes contra Celsum libro quinto inquit: Humana cadavera ut animae domicilia, haudquaquam sunt abjicienda, quippe quae ex optimarum legum permissu cum honoribus, qui haberi his possunt, et sepultura dignantur. Et lib. 8: Rationalem animam honorare didicimus, et hujus organa sepulchro honorifice demandare. Alibi, ut lib. 1 in Job, meminit pretiosi vestitus, quo mortui ornabantur, quando in terram erant condendi. Loca vero sepulturae appellata fuisse κοιμητήρια Eusebius testatur lib. 7, cap. 15. Ubi etiam dicit, illa a persecutoribus erepta fuisse Christianis, ut scilicet non potuerint ibi suas panegyres celebrare. Ita Tertullianus in Apologetico dicit: Romae in eodem coemiterio, in via scilicet Ostiensi, suo tempore exstitisse monumentum Petri et Pauli. Et Eusebius ex Cajo quodam scriptore Ecclesiastico idem confirmat. Tunc igitur Sanctorum corpora nondum monumentis eruebantur, sed sinebantur in cubiculis suis dormire. Cyprianus lib. 3, Epist. 6 diligenter jubet annotari dies, quibus martyres decedunt, ut commemorationes eorum in Martyrum memoriis celebrari possint, sicut ex Epistola Smyrnensi jam ostendimus. Et apud Eusebium lib. 7, Epist. Hieracis inquit: Cum ab omnibus pulsi morti traderentur, etiam tunc festum egimus, et quilibet singularum afflictionum locus panegyricus nobis fuit, ager, solitudo, navigium, diversorium, carcer, etc. Haec in certis historiis ita descripta exstant, in quibus nihil eorum capitum, quae de pontificia veneratione reliquiarum supra exposuimus, sed ea tantum legimus, quae in Epist. Smyrnensi explicavimus, de honesta scilicet sepultura, et de panegyricis commemorationibus Martyrum. Quae vero praeterea suppositia, dubia et falsa scripta sub nomine et titulo Romanorum Pontificum feruntur, eorum, quia nec possunt nec debent veritati testimonium praebere, merito non habetur ratio. Tali igitur reverentia et veneratione tractatae et habitae fuerunt reliquiae Sanctorum in primitiva Ecclesia, ultra annos trecentos.

Veteres non elevarunt, non circumgestarunt, sed sepelierunt reliquias.

Qualis veneratio reliquiarum primis trecentis annis.

6. Porro in veteri Ecclesia etiam haeretici quidam damnati fuerunt, ideo quod reliquiis Martyrum non deferrent debitos honores. Historiae vero ostendunt, causas damnationis non fuisse illas, de quibus Pontificii in hac controversia dimicant, sed longe alias. Et haec ipsa consideratio de haereticis aliquid lucis huic controversiae affert. Basilides igitur, sicut supra ostendimus, ideo damnatus fuit, quod Martyria diceret non necessaria, sed inutilia et vana esse, ac propterea ipsos Martyres, sicut Irenaeus loquitur, sperneret. Cajanos scribit Hieronymus a Tertulliano damnatos, eo quod reliquias Martyrum non honorarent. Illos vero Augustinus dicit carnis resurrectionem negasse. Ratio igitur et causa manifesta est. Concilium Gangrense can. 20 damnat eos, qui panegyricas Martyrum solennitates, quae tunc eo fine et modo sicut ostensum est celebrabantur, damnabant.

Haeretici damnati propter contumelias reliquiarum.

Basilides.

Cajani.

Concilium Gangrense.

Atque inde sumptum est, quod in libello de dogmatibus Ecclesiasticis cap. 73 scribitur, Sanctorum corpora, et praecipue beatorum Martyrum reliquias, tanquam Christi membra sincerissime honoranda, et Basilicas eorum nominibus appellatas, velut loca sancta divino cultui mancipata, affectu piissimo et devotione fidelissima adeundas credimus. Si quis contra hanc sententiam venerit, non Christianus sed Eunomianus et Vigilantianus creditur. Verba vero canonis Gangrensis haec sunt: Si quis per superbiam tanquam perfectum se existimans, conventus, qui ad memorias martyrum fiunt, abominatur et ministeria, quae in eis fiunt, simul cum eorum memoriis execratur, anathema sit. Lindanus huic canoni falso affingit, quasi Eustachium ob reprehensa et non servata illa capita in veneratione reliquiarum, de quibus Pontificios dimicare in principio diximus, damnarit. Sed illis temporibus tales superstitiones nondum invaserant Ecclesiam. Et acta Gangrensis Concilii, in praefatione et conclusione, causam ita exponunt, ut opus sit divinationibus. In praefatione enim patres Gangrenses dicunt, quosdam privata conventicula in aedibus celebrare, et loca Sanctorum martyrum contemnere, et eos, qui illic conveniunt, reprehendere. In conclusione vero suam sententiam his verbis explicant: Nos domos Dei honoramus, et conventus, qui in his fiunt, tanquam sanctos et utiles suscipimus, pietatem in privatis domibus non claudentes: sed omnem locum in nomine Dei aedificatum honoramus, et congregationem sanctam in Ecclesia ad utilitatem communem factam recipimus. Est itaque etiam ratio Gangrensis canonis manifesta. Ita veteres Porphyrium, Julianum cum reliquis Ethnicis, in hac disputatione damnarunt, quod dicerent, corpora et ossa Sanctorum esse rem immundam et abominabilem, contaminantem et urbes et homines, sicut Cyrillus contra Julianum et Theodoretus contra Graecos recitant. Eunomius etiam cum suis sectatoribus Basilicas Apostolorum et Martyrum, sicut Hieronymus scribit, non ingrediebantur. Causa vero non est obscura. Eunomius enim divinitatem Christi negabat. Cum vero Martyres doctrinam et fidem de ejus divinitate sanguine suo obsignassent, et Deus miraculis, quae ad sepulchra Martyrum edebantur, fidem illam Martyrum confirmaret: Eunomii sectatores, ne ea, quae Magistri sui doctrinae contraria essent, ipso facto approbare viderentur, nolebant se aggregare conventibus Ecclesiasticis, qui in memoriis Martyrum celebrabantur, quia ibi praecipue Martyrum fides de Christo vero Deo et homine ad imitationem praedicabatur. Hos haereticos ante Hieronymi tempora in hac causa ab Ecclesia damnatos fuisse constat. Inde vero nequaquam probantur aut stabiliuntur Pontificii cultus reliquiarum. Causae enim damnationis, sicut ostensum est, tales fuerunt, quae nihil aliud quam sententiam Epistolae Smyrnensis ostendunt et confirmant. Et quidem Vigilantius etiam si id, quod Hieronymus ipsi tribuit sensit, Reliquias scilicet Martyrum immundas esse, cilicio colligendas, et in sterquilinium projiciendas, merito damnatus fuit. Adorationem certe ne Hieronymus quidem probare audet. De circumgestatione vero mox dicemus.

Eustachius. — Porphyrius. Julianus. — Eunomius. — Vigilantius.

7. Seminaria superstitionis in veneratione reliquiarum quando et quomodo.

Hactenus igitur Pontificii suae venerationis reliquiarum, sicut eam in principio descripsimus, verum aut firmum patrocinium ex probatis historiis antiquitatis primitivae Ecclesiae, per annos trecentos et amplius, nullum habere possunt. Quae enim hactenus descripta sunt, Scripturae sunt consentanea, et pro ratione illorum temporum, sine superstitione ad aedificationem Ecclesiae utilia fuerunt.

8.

Sed videamus jam porro quando, quomodo, et unde res haec longius progressa, superstitionum seminaria secum traxerit, quae a quibusdam Episcopis reprehensa, a quibusdam dissimulata, a quibusdam vero etiam laudata et aucta sunt, unde eo tandem evaserunt, sicut supra Pontificias superstitiones in veneratione reliquiarum descripsimus. Sub Constantino igitur magno coeptae fuerunt translationes reliquiarum, ex sepulchris obscurioribus, ad monumenta celebriora, quod Constantinus ex zelo pietatis non malo fecit. Sicut enim reliqua externa ornamenta, quae Ethnicae religioni plausibilem speciem et autoritatem apud homines conciliarunt, studuit ad Christianam religionem transferre, ut eam hoc modo etiam gentibus commendabiliorem faceret, sicut tota ejus historia indicat; Ita cum videret, gentes Regum et praestantium virorum corpora, si in loco ignobiliori condita essent, magna pompa et solennitate ad monumenta nobiliora transferre. Quos vero Heroas putabant, in splendidissimis templis deponere. Sicut Cyrillus lib. 10 contra Julianum, multis exemplis ostendit, celeberrima templa gentium fuisse olim sepulchra aut monumenta mortuorum. Nota est historia, quam regia pompa, Antigonus Demetrii patris cineres, ex Syria in Graeciam deportarit, sicut eam Volaterranus et Sabellicus ex Plutarcho describunt, quorum verba adscribam ut similitudo ostendat, unde talia in Ecclesiam irrepserint. Antigonus, ajunt, cum Demetrii patris cineres obvios haberet, magna veneratione illos complexus est. Urna clausit aurea, purpura et diademate instrata, quam regia navi sublimiter collocavit, circumstantibus hastatis juvenibus armorum fulgore conspicuis, Xenophane canente sacrum carmen, civitates, ad quas appellebant, urnae coronas mittebant, et viros, qui reliquias deducerent. Inde Corinthum remigans, omnibus circa nationibus adeuntibus, cineres illos honorandos praebuit. Cumque Corinthii honores et coronas illis misissent, tandem eas apud Demetriadem deposuit. Exstat etiam apud Plutarchum in Theseo et Cimone descriptio pompae, qua Thesei ossa, post annos quadringentos, ex Scyro insula Athenas a Cimone in sua triremi translata, et quam splendida deductione ac festiva celebritate (utrumque enim significat πομπή) ab Atheniensibus excepta sint, quasi ipse Theseus in urbem rediisset. Idem etiam de Phocionis ossibus scribit.

Constantinus coepit translationem reliquiarum. — Ethnicorum exempla. — Demetrii cineres translati. — Ossa Thesei translata. — Phocionis ossa.

Cum haec, inquam, consideraret Constantinus, cogitavit talia merito exhibenda esse Sanctorum Dei,

Prophetarum, Apostolorum, et Martyrum reliquiis, quas gentes pro immundis habebant. Coepit ergo Sanctorum reliquias ex sepulchris obscurioribus transferre ad loca coelebriora, adhibitis splendidissimis pompis, quod statim et alii magno studio imitari coeperunt. Ita Hieronymus scribit, Constantinum sanctas reliquias Andreae, Lucae et Timothei transtulisse Constantinopolim. Apollo Daphnaeus Juliano sciscitanti oraculum indicavit, se propter vicinum mortuum (erat enim Babylae Martyris sepulchrum vicinum) non posse respondere. Cum igitur Julianus mandasset, ut Christiani Babylae sepulchrum auferrent, universa Ecclesia conveniens, matres et viri, virgines juvenesque longo agmine thecam Babylae transtulerunt Antiochiam intra sacrum templi septum, psallentes per viam: Confundantur omnes qui adorant sculptilia. Arcadium narrat Hieronymus, ossa beati Samuelis, post tam longum tempus, de Judaea transtulisse in Thraciam, Episcopos cineres illius vase aureo, serico et pretioso linteamine velatos, portasse, populos Ecclesiarum a Palaestina usque Chalcedonem reliquiis illis occurrisse, et tanta laetitia, quasi praesentem viventemque Prophetam cernerent, suscepisse adorantes non Samuelem, sed Christum, cujus Samuel et Levita, et Prophetes fuerat. Haec enim sunt Hieronymi verba.

Translatio ossium Andreae, Lucae, Timothei.

Babylae.

Samuelis.

9. Ex hisce initiis secuta sunt catervatim et quasi certatim innumera hujus generis exempla, quorum omnes illorum temporum historiae plenae sunt. Nam et circa illa tempora, Ariana haeresi contra divinitatem Christi late et cum potentia in ipsis Imperatorum aulis grassante, apud quorundam Martyrum sepulchra miracula quaedam sanationum edebantur, ad testificandam et confirmandam fidem illam Christi, pro cujus confessione Martyres sanguinem suum effuderant. Hujus generis miracula aliquot descripta exstant apud Augustinum de civitat. Dei, lib. 12, cap. 8 et apud alios ejus aetatis scriptores. Quae ut negari omnia nec debent, nec possunt, praesertim quae fidem Christi illustrant et astruunt: Ita pleraque talia sunt, quae, sicut ipse Augustinus fatetur, non tanta commendat autoritas, ut sine difficultate vel dubitatione credantur. A posterioribus certe scriptoribus multa talia adjecta et immixta sunt, quae fabulis quam veris miraculis similiora sunt. Ut quod Nicephorus narrat de duobus Episcopis, qui in Nicaena Synodo, priusquam Formula fidei Nicaeni conscriberetur et subsignaretur, mortui fuerant, quod postea super corpora mortuorum formula illa fidei imposita, et mane utriusque chirographi subscriptione confirmata inventa sit; (veritatem scilicet a mortuis, Jesaiae octavo.) Ita quod de translatione reliquiarum Chrysostomi scribit, non potuisse eas moveri, Theodosium vero scripsisse Epistolam ad Chrysostomum, quae cum posita esset super pectus ipsius, motum fuisse tumulum. Et corpus Chrysostomi ante annos 35 mortui, cum in throno Episcopali collocatum fuisset, dixisse: Pax vobis. Alii vero adhuc crassiora et magis fabulosa affinxerunt.

Miracula apud monumenta martyrum.

Multa miracula quae Augustinus vocat dubia.

Commentitia miracula.

10. Sed occasione quorundam, ut coeperam dicere, miraculorum, perreptari undique tunc coeperunt omnia antiqua sepulchra, conquiri ossa, comportari favillae, quae vel Prophetae alicujus, vel Apostoli, vel Martyris esse putabantur, partim ex antiquis indicationibus, partim ex visionibus, apparitionibus, signis, somniis, et aliis indiciis. Factae autem fuerunt translationes illae reliquiarum iisdem ritibus et caeremoniis, quae in solenni deductione funerum usitatae tunc erant. Accedebant autem ex gentilium pompis urnae aureae, et velamenta serica, obviationes, deductiones, sicut de Demetrii reliquiis scriptum, et in translatione Samuelis servatum, ostendimus. Deponebantur autem Martyrum reliquiae non super altare (sicut nunc in Papatu fit.) Illum enim locum Christo, ut hostiae pro peccatis totius mundi, deberi existimabant: sed sub altari, ut qui Christi redempti sint passione, inquit Ambrosius lib. 10, Epist. 85 ubi addit: Hunc ego locum praedestinaveram mihi. Dignum est enim ut ibi requiescat sacerdos, ubi offerre consuevit. Sed cedo locum Martyribus, etc. Et hoc est quod Hieronymus dicit, Romanum Pontificem super veneranda ossa Petri et Pauli offerre, et tumulos ipsorum Christi arbitraria altaria. Et quia preces communes seu publicae fiebant in administratione Eucharistiae, dicit Julianus apud Cyrill. lib. 6 et 10, Christianos apud sepulchra Martyrum invocasse Dominum.

Conquisitae reliquiae.

11.

Quibus ceremoniis factae translationes reliquiarum.

Reliquiae martyrum sub altari.

12. Haec Constantini seculo nova fuerunt, sine Scripturae mandato, et sine praecedentis antiquitatis exemplo, ex κακοζηλίᾳ quadam splendoris in Ethnicis pompis et sepulchretis instituta. Quae sane initio zelo quodam pietatis suscepta vix videri potuerunt habere aliqua superstitionis seminaria. Nam honorificae illae translationes et deductiones reliquiarum factae fuerunt propter spem resurrectionis et glorificationis illarum exuviarum, quae in vita fuerant templa Dei et organa Spiritus Sancti resuscitanda ad vitam et lucem coelestem. Et sicut tempore Pauli, ad significandam spem resurrectionis, actio Baptismi viventibus alicubi supra mortuos administrabatur, 1. Cor. 15; Ita Eucharistia administrari potuit super corpora Martyrum sine superstitione. Potuit etiam oratio sine superstitione ad Deum fundi apud sepulchra Martyrum, in illa fide Christi, pro qua Martyres mortui fuerant. Ipsa etiam honorifica translatio et depositio reliquiarum, quae erant vel Prophetarum, vel Apostolorum, vel Martyrum, praeter commonefactionem de spe resurrectionis et glorificationis, fuit etiam incitamentum quoddam, ad admirationem fidei et virtutum, quae praedicantur de Sanctis, sicut Chrysostomus inquit in Babylam: Post sermonis facultatem ipsa certe Sanctorum sepulchra, proximum locum obtinent, ad animos hominum in ipsos Sanctos intuentium, ad virtutum earundem aemulationem excitandos, etc. Praeterea extra verbum Dei naturalis quaedam affectio est, si quis post longum tempus spectare posset membra illa, quae in antiquis Prophetis, Apostolis et martyribus, organa fuerunt Spiritus Sancti ad opera praestantissima. Sicut Augustus Imperator Alexandriam ingressus, id quod primum in ea urbe optavit conspicere, Alexandri Magni

Initia translationum tolerabilia.

Eucharistia et orationes ad sepulchra martyrum.

Naturalis affectio erga reliquias.

Augustus reliquias Alexandri conspicit.

corpus fuit, quod et floribus totum conspersit et coronae prosecutus est honore. Ita Chrysostomus inquit, Hom. 22 in epistolam ad Roman. Ego Romam celebro, non propter marmoreas columnas, et aliam Phantasiam, sed propter columnas illas Ecclesiae, Petri scilicet et Pauli corpora. Quis mihi nunc dabit circumfundi corpori Pauli, affigi sepulchro, videre pulverem corporis illius, stigmata Christi gestantis, pulverem, inquam, oris illius, per quod Christus locutus est. Vellem videre sepulchrum, quo recondita sunt arma illa justitiae, arma lucis, membra nunc viventia, tum vero cum in hac vita essent mortua: quae mundo fuerunt crucifixa, membra Christi, quae Christum induerant, quae templum Spiritus Sancti, sanctaque fuerant aedificatio, quae ligata erant spiritu, confixa timore Dei, habentia stigmata Christi, etc. Idem Hom. 8 in Epist. ad Ephesios: Vellem nunc etiam esse in illis locis in quibus ista dicuntur esse vincula, cuperem videre catenas illas, quas verentur et horrent daemones, venerantur vero Angeli, quod si liberum fuisset per curas Ecclesiasticas, et corpus habuissem validum, nihil utique causatus fuissem, quo minus tanta suscepta peregrinatione, catenas duntaxat illas, et carcerem, ubi ligatus fuit, vidissem, etc. Ita Antonius tunicam palmeam Pauli Eremitae tanti fecit, ut diebus solennibus tantum illa amiceretur. Theodosius etiam junior sago quodam Episcopi Chibronensis indui pro gloria ducebat. Et thronum Jacobi primi Episcopi Hierosolymitani, ad sua usque tempora servatum fuisse scribit Eusebius. Haec ideo dico, quae enim simplici intentione et absque superstitione facta sunt, non temere traducimus aut damnamus, sed quoad ejus fieri potest, excusamus, et libenter in meliorem partem, quantum quidem per adversarios et sine detrimento veritatis fieri potest, interpretamur.

Chrysostomus optat videre posse reliquias Pauli et Petri.

Tunica Pauli Eremitae.

Thronus Jacobi.

13. Sed tamen dissimulari non potest, novas istas et electitias devotiones erga reliquias, sine scripturae testimonio, et absque vetustissimae Ecclesiae exemplis susceptas, statim post initium habuisse seminaria superstitionis, tanquam communiter accidens aut potius tanquam accidens inseparabile adjuncta. Sicut enim pompa translationis reliquiarum ad Ethnicorum aemulationem, sicut ostendimus, instructa fuit: Ita simul cum Ethnicis Pompis adhaerescentes etiam gentiles superstitiones in Ecclesiam irrepserunt. Nota enim est historia apud Plut. in Theseo: Quod Athenienses in Marathone pugnantes, dicantur vidisse spectrum Thesei, in armis pro Atheniensibus pugnans et Barbaros invadens. Postea Apollo per oraculum monuit Athenienses, ut ossa Thesei inquirentes Athenis deponerent, et religiosa veneratione servarent, atque ipsum tanquam Heroa, hoc est, tanquam munimentum et praesidium urbis, sacrificiis, et invocationibus colerent. Epiphanius scribit, Aegyptios gentiles, locum, ubi Jeremias sepultus fuit, magna devotione et religione coluisse, ea opinione, quod ab ipso Aspides et Crocodili profligarentur. Ita Aelianus var. histor. lib. 12 narrat: Alexandri Magni corpus per triginta dies inhumatum jacuisse. Postea Aristandrum nomine correptum dixisse: Cum Alexander omnium seculorum Reges felicitate superasset, sibi a Diis patefactum esse, in quacunque terra corpus ipsius requiem esset habiturum, eam felicitate abundantem et ab hostili vastatione liberam fore. Inde inter successores Alexandri ortam contentionem, singulis conantibus corpus illud in suum regnum transferre, quasi obsidem firmitatis et immobilitatis imperii. Tandem vero Ptolomaeum prae caeteris praevenisse, et in Alexandriam Aegypti illud transtulisse, etc. Polydorus etiam, ex Dionysio oblationem cereorum ostendit fuisse partem cultus gentilitii. Et supra diximus de floribus, rosis, et Coronis, quae reliquiis oblata fuerunt ab Ethnicis.

Quomodo sensim irrepserit superstitio.

Atheniensium persuasio de ossibus Thesei.

Aegyptiorum de Jeremiae reliquiis.

Aelianus de Alexandri reliquiis.

Cerei et flores Ethnicorum apud reliquias.

Haec gentilitia in Ecclesiam etiam recepta, et novis additamentis aucta fuisse, ex historiis patet. Susceptis enim translationibus reliquiarum, mox addita fuit persuasio: Sanctos seu martyres illius urbis seu regionis, ubi reliquiae ipsorum depositae erant, columnas, turres, munimenta, praesidia esse, sicut Basilius in 40 Martyres et in Manantem Martyrem declamitat. Sicut apud Romanos propter urnas, quibus fornicibus domi quisque suorum ossa et cineres deposita habebat, Lares et Penates in domibus, tanquam tutelares, patronos, et protectores familiae colebant, et in necessitatibus invocabant, sicut Servius in multis locis annotat. Ex translationibus mox factae fuerunt circumgestationes reliquiarum, ut apud Hieronymum contra Vigilantium. Et apud Augustinum, cum in translatione reliquiarum Stephani mulier coeca illuminata esset: mox Lucillus Episcopus circumgestationem memoriae Stephani instituit. Ac quia aliquando quaedam miracula ad reliquias edebantur, omnes, in quibusvis infirmitatibus et necessitatibus eo currebant, flores apud Augustinum, oraria, tunicas apud Ambrosium, sepulchris illis seu urnis injectas, si reciperent, tanquam amuleta et praeservativa gestabant, Martyres ipsos suis cineribus adesse opinabantur. Nec Deum tantum, sed ipsos etiam Martyres apud memorias illas invocabant, sentiebant gratiam et virtutem divinam ossibus illis insidere, ideo invocationibus et aliis cultibus eam apud reliquias quaerebant: sicut Basilius in Psalm. 115 disputat. Nec tantum curationes corporales ibi quaerebant, sed fingebant spiritualem gratiam, ut sanctimoniam et charitatem, dari et augeri per contactum, exosculationes seu complexus reliquiarum, ut Nyssenus in Theodorum Martyrem rhetoricatur. Apud Augustinum quidam reliquias Martyrum imponunt aegrotis. Tunc etiam circa Hieronymi et Augustini tempora coeperunt divulsiones reliquiarum, ut distributae in variis locis viserentur. Ita apud Augustinum de Civit. lib. 21, cap. 8 reliquiae Stephani in aliquot locis Africae exstabant, cum apud Theodorum lectorem sub Theodosio juniore, Stephani integrae reliquiae scribantur Hierosolymis Constantinopolim translatae. Inde Monachi quidam circumcursitantes vendere coeperunt reliquias, apud Augustinum de opere Monachorum. Mulierculae claro die sole rutilante cereos ante tumulos Martyrum accendebant. Apud Hiero-

Persuasio de Laribus translata ad reliquias Sanctorum.

14.

Circumgestationes reliquiarum unde.

Concursus ad reliquias.

Amuleta.

Invocatio Martyrum.

Gratia insidens reliquiis.

Divulsiones reliquiarum.

Nundinatio reliquiarum.

Cerei.

Vigiliae.

Peregrinationes ad reliquias.

nymum vulgus vigilias agebat in Coemiteriis Martyrum, et cibos sanctificandos eo ferebat. Suscipiebant etiam peregrinationes ad loca, ubi reliquias miraculis celebres et claras audiebant. Ita ad terram sanctam, ad limina Petri et Pauli Romam peregrinabantur. Et Augustinus epist. 137 duos clericos pro amolitione suspicionis furti, ad reliquias Felicis Nolensis missos scribit.

15. Et haec Pontificii pro suis superstitionibus stabiliendis producere solent, quasi sit Apostolica traditio, semper, ubique et ab omnibus in Ecclesia observata. Sed in Scriptura, nec mandatum, nec exemplum, de omnibus illis observationibus legitur. In vere antiqua etiam et primitiva Ecclesia, in citatis historiis talia exempla nulla exstant. Quod enim in Justini quaestionibus quaedam leguntur: Quod Martyrum corpora tueantur homines ab insidiis daemonum, morbosque curent arte medica incurabiles: Constat a Justino quaestiones illas non esse conscriptas. Nam in quaest. 82 et 86 citatur Origenes, qui longe post Justinum vixit. Et quaest. 127 Manichaeorum meminit qui post annum Domini 300 innotuerunt. Quando igitur Pontificii in hac de reliquiis disputatione opponunt antiquitatis titulum, respondemus primo: Nostram antiquitatem esse Christum et sacram scripturam. Deinde addimus, Apostolicam, et primitivam Ecclesiam, superstitiosas illas observationes circa reliquias Sanctorum, quas jam recensuimus, ultra annos trecentos et amplius ignorasse. Irrepserunt autem in Ecclesiam circa annum 400 de quibus temporibus Augustinus ipse conqueritur Epist. 119: tam multis praesumptionibus plena fuisse omnia, ut tolerabilior fuerit Judaeorum conditio, qui legalibus sarcinis, non humanis praesumptionibus subjiciebantur. Et ex ramusculis de signis seu miraculis, quorum quaedam vera, quaedam commentitia erant, aucta fuerunt haec omnia. Proclive enim et usitatum est humano ingenio ex signis seu miraculis, sine verbo et mandato Dei, fingere nova dogmata, et instituere peculiares cultus, cum tamen in Scriptura Deus hoc ipsum prohibuerit, et cavendum mandaverit, Deut. 13, Matth. 24, 2 Thess. 2.

Sine Scripturae et primitivae Ecclesiae exemplo. Quaestiones Justini titulo.

Antiquitas nostra Christus.

Circa annum 400 haec irrepserunt.

Ex miraculis novi cultus.

16. Et tamen illis ipsis temporibus, in istis vulgi pullulantibus superstitionibus, singula ferme capita reprehensa fuerunt. Concilium enim Elibertanum Canone 34 ita statuit: Cereos per diem placuit in Coemiterio non incendi. Inquietandi enim Sanctorum spiritus non sunt. Qui haec non observaverint, arceantur ab Ecclesiae communione. Et Canone 35: placuit prohibere, ne foeminae in coemiterio pervigilent, eo quod saepe sub obtentu orationis scelera latenter committantur. Exstat oratio Gregorii Nysseni, dissuadens et improbans studium peregrinationis ad terram sanctam. Historiae sane gratia veteres quidam susceperunt profectionem Hierosolymitanam, et Christum, qui in locis illis natus, conversatus, et passus fuit, in spiritu et veritate adorarunt, sicut Eusebius lib. 6, cap. 9 narrat, Alexandrum ex Cappadocia circa annum Domini 200 profectionem instituisse ad loca Hierosolymitana, εὐχῆς καὶ τῶν τόπων ἱστορίας ἕνεκεν, orationis et historiae gratia visendi loca illa. Postea pietatis partem non postremam quidam in Hierosolymitana peregrinatione constituerunt quasi gratia Dei in locis illis amplior, et Spiritus Sanctus abundantior et proprior esset. Sicut Chrysostomus Homilia quinta, ad Antiochenos narrat: Quosdam solitos in Arabiam peregrinari, ut terram illam oscularentur, in qua Job sederat. Nyssenus igitur peculiari oratione persuasiones et superstitiones illas refutavit ex veris et solidis fundamentis. Dicit enim, rem illam ad regulam Scripturae, et ad dictum praeceptorum Domini exigendam esse, An sit opus a Domino mandatum? Et addit: Si praeter Domini praecepta id appareat introductum non video, quid sit quod praecipiat, velle quid aliquem facere, qui se sibi legem boni fecerit ipsum. Ubi Dominus ad regni coelorum haereditatem appellat benedictos, inter recte facta quae eo dirigunt profectionem Hierosolymitanam non enumeravit. Ubi beatitudines enumerat, tale studium non est complexus. Quod autem neque beatum efficit neque ad regnum coelorum conducibile est, qui in eo studium et opera ponatur? Quid vero plus est habiturus, qui loca illa adit? Quasi vero in locis illis Spiritus Sanctus abundet, et gratia Dei amplior sit ibi? Imo inquit: Ego ex collatione cognovi, nostra loca illis exteris longe esse sanctiora. Vos ergo, qui timetis Dominum, in quibus locis estis, eum laudate. Localis enim mutatio ut Deus propior sit non efficit: Sed ubi fueris, ad te Deus veniet, si animae tuae diversorium paratum inveniet. Quod si hominem interiorem perversis cogitationibus plenum habeas etiam in Golgatha, in Oliveto, in monumento resurrectionis fueris, non suscipies Christum. Consule ergo fratribus, ut a corpore peregrinentur ad Dominum, non e Cappadocia in Palaestinam. Quia enim Spiritus ubi vult spirat, ejus igitur illi quoque, qui hic sunt ac credunt, participes fiunt juxta fidei analogiam, non juxta peregrinationem in Hierosolyma susceptam: Haec Nyssenus. Temporibus etiam Ludovici Pii Claudius presbyter publico scripto reprehendit superstitionem illorum, qui pro acquirenda vita aeterna Romam peregrinabantur, propterea quod dictum esset Petro, tibi dabo claves Regni coelorum. Sed non est dictum, inquit Claudius, ut Petrus in coelo exsistens, solvat eos qui in terra sunt. Sed quicquid solveris in terra, etc. Et tandem concludit Claudius: Nemo de meritis vel intercessione Sanctorum confidat, quia nisi eandem fidem teneat, per quam illi placuerunt Deo, salvus esse non poterit, etc. Bernhardus etiam Epist. 319 Monacho cuidam peregrinationem Hierosolymitanam dissuasit, addita hac ratione: Non terrenam, sed coelestem Hierosolymam inquirere Monachorum propositum est, et haec non pedibus proficiscendo, sed affectibus proficiendo.

Superstitiones reprehensae a multis. Cerei prohibentur in Concilio. Vigiliae prohibentur.

Peregrinatio Hierosolymitana.

Ad terram Jobi. Nyssenus contra tales peregrinationes.

Claudius contra peregrinationes.

Bernhardus dissuadet peregrinationes.

Augustinus de moribus Ecclesiae Catholicae, cap. 34 inquit: Nolite consectari turbas imperitorum, qui in ipsa vera religione superstitiosi sunt. Novi multos esse sepulchrorum et picturarum adoratores, novi multos, qui cum luxuriosissime super mortuos bibant, et epulas cadaveribus exhibentes, super sepultos se-

Augustinus contra sepulchrorum adoratores. Epulae ad sepulchra Martyrum.

ipsos sepeliant. Scribit etiam lib. 8 de civit. cap. 27 quosdam epulas suas detulisse ad sepulchra Martyrum, quas cum, inquit, apposuerint, orant et inferunt ut vescantur, sanctificari ibi eas putantes per merita Martyrum in nomine Domini Martyrum. Sed addit: a Christianis mulieribus hoc non fieri, et in plerisque terrarum nullam talem esse consuetudinem. In praecedenti etiam loco de invocatione Sanctorum ostendimus, Augustinum eam persuasionem convellere, qua opinabantur, spiritus Martyrum reliquiis suis praesentes adesse, et peccatores audire. Illud etiam Basilii, de gratia et virtute divina insidente reliquiis sanctorum, Augustinus ita conatur tollere, quod disputat, Deum ubicunque vult, quando et quomodo vult, per Angelica ministeria, talia miracula apud sepulchra Martyrum posse edere, sed haec in praecedenti loco explicata sunt, ubi et hoc ostensum fuit, Augustinum improbare, si sancti in precibus invocentur. Hieronymus etiam damnat adorationem reliquiarum. Et Cyrillus lib. 10 contra Julianum, Sanctorum reliquias dicit non circumgestandas, sed in sinu Matris in profundis terrae occultandas. Ibidem etiam scribit: Ethnicorum superstitionem fuisse, per mortuorum reliquias jurare, *Μὰ* per eos qui in Marathone, in Salamine, Artemisio, in Plataeis, caesi sunt. *Μὰ* per alios qui in vulgaribus sepulchris siti sunt. Augustinus de opere Monachorum cap. 28 inquit: Tam multos Hypocritas sub habitu Monachorum usquequaquam dispersit, circumeuntes Provincias, nusquam missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedentes. Alii membra Martyrum (si tamen Martyrum) venditant, et omnes petunt, omnes exigunt, aut sumptus lucrosae egestatis, aut simulatae pretium sanctitatis. In quinta etiam Carthaginensi Synodo can. 14 conqueruntur patres, per somnia, et inanes quasi revelationes, ubique constitui altaria tanquam memorias Martyrum. Et decernunt evertenda altaria, ubi non certae Martyrum reliquiae conditae, fidelissima origine probatae. Additur autem in illo canone, tales eversiones propter tumultus populares saepe non permitti. Ad multas igitur tales vulgi superstitiones Episcopi saepe connivere coacti fuerunt, sicut et Augustinus inquit: Talia multa propter quarundam vel religiosarum vel turbulentarum personarum scandala devitanda, liberius improbare non audeo. Ita de Civ. lib. 22, cap. 8. Quidam terram sanctam Hierosolymis allatam, in cubiculo suo suspenderat, ne quid mali etiam ipse pateretur, cum maligni spiritus domum infestarent. Cumque domus ab illa infestatione purgata esset, cogitavit quid de terra illa fieret, quam diutius in cubiculo suo reverentiae causa habere nolebat. Accersivit Episcopos proximos, petivit ut terra illa alicubi infoderetur, atque ibi orationum locus fieret. Non restitimus, inquit Augustinus, factum est, etc. Hieronymus vero adversus Vigilantium tales muliercularum superstitiones magna orationis acerbitate etiam tuetur. Cumque negare non posset ex gentilium ritu sumptum esse, quod claro die, sole fulgente, moles cereorum apud sepulchra Martyrum accenderentur, ita respondet: Quod si aliqui per imperitiam et simplicitatem secularium hominum vel certe religiosarum foeminarum, de quibus vere possumus dicere: Zelum Dei habent, sed non secundum scientiam, hoc pro honore Martyrum faciunt, quid inde pendis? Neque enim Christus indigebat unguento, nec Martyres lumine cereorum, et tamen illa mulier in honorem Christi hoc fecit, devotioque mentis ejus recipitur. Et quicunque accendunt cereos, secundum fidem suam habent mercedem, dicente Apostolo: Unusquisque in sensu suo abundet, etc. Fides igitur tunc coepit haberi, quod quisque sine verbo Dei ex suo sensu praesumebat. Et ex hoc fonte posterioribus seculis superstitiones stabilitae, et in immensum auctae sunt, ita ut nulla Ecclesia ad orationes faciendas, vel ad Sacramenta administranda, idonea judicaretur, nisi reliquiis Sanctorum sanctificata esset. De consecrat. Dist. 1 additae sunt prodigiosae fabulae de commentitiis miraculis, unde cultum tandem instituerunt, a gentium Idololatria nec genere, nec specie, nec numero differentem.

Augustinus disputat contra praesentiam. *et invocationem martyrum.* *Cyrillus contra juramenta per reliquias. Falsae reliquiae tempore Augustini.* *Monachorum circumcursitationes.* *Carthaginense concilium de falsis reliquiis.* *17. Vulgi superstitiones ab Episcopis dissimulatae.* *Terra sancta suspensa.* *Augustinus. Hieronymus.* *Cereos quomodo defendat Hieronymus.* *Singulis Ecclesiis reliquiae.*

18\. Sed singulas sequentium temporum superstitiones in specie recensere non est nostri instituti. Et pleraque huc pertinentia in praecedenti loco de invocatione Sanctorum annotata sunt. Neque enim hominum quorumcunque vel praesumptiones vel consuetudines: sed Dei vocem et Scripturae veritatem sequi nobis Deo bene juvante constitutum est. Atque ideo primo loco scripturae sententias et exempla exposuimus de vera reliquiarum veneratione. Cumque fidelium reliquias hoc modo juxta sacrae Scripturae praescriptum honoremus, et honorandas dicamus, immerito accusamur. Pontificias vero reliquiarum venerationes, quia non tantum a Scriptura dissentiunt: sed propter multiplices superstitiones cum Scriptura pugnant, merito improbamus. Quia vero venerandae antiquitatis nomine et titulo, superstitiones suas velare conantur, ostendimus in primitiva et antiquissima post Apostolos Ecclesia, per annos trecentos non fuisse illas venerationes reliquiarum, de quibus Pontificii nunc dimicant.

Postea vero monstravimus, quando et quomodo longius in hac re fuerit progressum, et sparsa superstitionum seminaria, quae tamen a multis fuere reprehensa, donec res in apertas exiit superstitiones, pro quibus retinendis Pontificii nunc digladiantur. Quod primum verum, adulterinum quodcunque posterius, inquit Tertullianus. Revocetur itaque tota controversia ad primos fontes, et res plana erit. Veteres pro ratione suorum temporum, quae ad excitandam et confirmandam imitationem fidei, charitatis, et constantiae in confessione et perferendis Martyriis, utilia judicarunt, pie sine superstitione primum observarunt. Nunc cum talia sine usu imitationis tantum superstitionibus servire cogantur, (nam Tridentinum Decretum de Imitatione nullum verbum facit, sed opis impetrandae causa omnia haec fieri et facienda docet) non recte illis praetenduntur exempla antiquitatis: cum quidem ipsae etiam anti-

Scriptura. *Primitiva Ecclesia.* *Inclinatio ad superstitiones.* *Alia ratio veteris Ecclesiae.* *Alia Pontificiae.*

quitatis Historiae ostendant, quam periculosum sit, sine verbo Dei, ex humanis vel praesumptionibus vel consuetudinibus, peculiares cultus vel instituere vel suscipere. Scripturam itaque, juxta ipsorum Patrum consilium, sequamur, et ita errare non poterimus.

19. *Historia commentitiarum reliquiarum.* Restat adhuc longa camerina, de imposturis et fallaciis incertarum, commentitiarum, seu supposititiarum, et falsarum reliquiarum: Sed haec historia a Calvino peculiari libello inchoata ab aliis, quibus nota sunt talia, pertexetur.

Utile autem esset propter posteritatem in singulis nationibus tales descriptiones confici et capsulas reliquiarum inspici. Ita enim multiplices fraudes detegerentur. Et usu veniret, quod vir eruditus et gravis Andreas Abbas Amelunxbornensis narrare solet, Anglorum quondam Regi Eduardo ex dentibus laboranti accidisse: *Dentes Apolloniae.* Cum enim ille mandasset Apolloniae dentes, quae ubique in Regni sui Ecclesiis in reliquiis servabantur, ad se mitti; tot ex unius Regni reliquiis, Apolloniae dentes coacervati fuerunt, quos aliquot magnae tonnae capere non potuerunt. *Plumae Spiritus Sancti.* Aut quod circumforaneo cuidam patrum memoria accidit, qui cum plumas Spiritus Sancti se circumferre in reliquiis jactabat; faceti quidam homines clam aperta capsula, carbones loco plumarum subjecerunt. Cumque postridie praemissa longa praefatione, de plumis suis praefatus fuisset, et populus adorabundus astaret, aperiens capsulam pro plumis carbones invenit. Is vero artis suae non immemor, *Carbones Laurentii.* inversa oratione coepit declamare, esse carbones craticulae Laurentii subreptos. Sed hoc argumentum aliis relinquam, et ad sequentia progrediar.

20. Unicum tantum adhuc locum adscribam ex Eusebio, unde intelligi poterit, qua fide veterum testimoniis abutantur Pontificii. Ita ergo Eusebii locum tanquam ex Trapezuntii versione citant Pontificii: Haec nos quotidie factitamus, qui verae pietatis milites ut Dei amicos honorantes, ad monumenta illorum accedimus, votaque ipsis facimus tanquam viris sanctis, quorum intercessione ad Deum non parum juvari profitemur. Haec Pontificii.

Inspexi autem locum Euseb. lib. 43 de praeparatione Evangelica, cap. 7 et deprehendi, esse manifestum crimen falsi. Eusebius enim nequaquam dicit, fideles ipsis Martyribus vota seu supplicationes facere, sed dicit, id quod antea ex aliis etiam patribus ostendimus, solitos Christianos apud monumenta martyrum Deum invocare. Totum autem locum Eusebii adscribam, ostendit enim quomodo ex κακοζηλίᾳ gentilium Philosophorum et Poetarum seminaria superstitionum sensim in Ecclesiam irrepserint, vel tandem non aequarint tantum, sed et superarint gentium superstitiones.

Eusebius igitur existimavit, complures ex gentibus accessuros ad fidem Christi, si ostenderetur, doctrinam Ecclesiae non alienam esse a Philosophorum et Poetarum sententiis: instituit itaque in illis libris conformitatem doctrinae Platonis et Ecclesiasticae. Et ex Platone haec verba describit, quomodo oporteat honorare mortem eorum qui gloriose vitam commutarunt? Respondet Plato: qui in militia cum gloria mortui sunt, nonne dicimus aurei generis eos esse? Omnino credemus Hesiodo, quomodo quidam hujus generis moriuntur, quod illi δαίμονες ἁγνοὶ ἐπιχθόνιοι τελέθουσι, ἐσθλοὶ ἀλεξίκακοι, φύλακες μερόπων ἀνθρώπων, hoc est, quando Heroes moriuntur inde fiunt daemones puri, obversantes in terris, boni depulsores malorum, et custodes hominum. Addit autem Plato: in posterum igitur ut daemones factos οὕτω θεραπεύσομεν, καὶ προσκυνήσομεν αὐτῶν τὰς θήκας, ita colemus eos, et monumenta eorum adorabimus.

Huic Platonicae sententiae Eusebius subjicit haec verba: Haec Platonica recta accommodantur ad mortem θεοφιλῶν religiosorum, quos recte dixeris milites verae pietatis: ὅθεν καὶ ἐπὶ τὰς θήκας αὐτῶν, ἔθος ἡμῖν παριέναι, καὶ τὰς εὐχὰς παρὰ ταύταις ποιεῖσθαι, τιμᾶν τε καὶ μακαρίας αὐτῶν ψυχάς, ὡς εὐλόγως καὶ τούτων ὑφ᾽ ἡμῶν γιγνομένων, hoc est, unde et moris nobis est ad monumenta seu loculos eorum accedere, et apud illa, vota seu precationes facere, honorareque beatas ipsorum animas, tanquam probabiliter seu rationi consentanea haec a nobis fiant. Et tandem concludit Eusebius: Haec Plato et alii σύμφωνα τοῖς ἡμετέροις δόγμασι, dogmatibus nostris consonantia seu consentanea.

Manifestum igitur est quod ex gentium ritibus, ut rationi consentaneis, talia in Ecclesiam irrepserint. Cumque Plato dicat, ipsa monumenta Heroum adorari, Eusebius non dicit, Christianos idem facere: sed dicit, Christianos apud sepulcra martyrum orationes seu vota facere ad ipsum Deum, sicut Julianus apud Cyrillum consuetudinem illam Christianorum recitat, id quod supra ostendimus.

[LOCUS II.]

DE IMAGINIBUS DECRETUM TRIDENTINUM.

Imagines porro Christi, Deiparae virginis et aliorum Sanctorum in templis praesertim habendas et retinendas eisque debitum honorem et venerationem impertiendam: non quod credatur inesse aliqua in iis divinitas vel virtus, propter quam sint colendae, vel quod ab eis aliquid sit petendum, vel quod fiducia in imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat a gentibus, quae in idolis spem suam collocabant: sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quae illae repraesentant: ita ut per imagines, quas osculamur et coram quibus caput aperimus et procumbimus, Christum adoremus, et Sanctos, quorum illae similitudinem gerunt, veneremur. Id quod Conciliorum praesertim vero secundae Nicenae Synodi Decretis contra imaginum oppugnatores est sancitum.

Illud vero diligenter doceant Episcopi per historias mysteriorum nostrae redemptionis picturis vel aliis similitudinibus expressas, erudiri et confirmari populum in articulis fidei commemorandis et assidue recolendis: Tum vero ex

omnibus sacris imaginibus magnum fructum percipi, non solum quia admonetur populus beneficiorum et munerum, quae a Christo sibi collata sunt: sed etiam quia Dei per sanctos miracula et salutaria exempla oculis fidelium subjiciuntur, ut pro iis Deo gratias agant, ad sanctorumque imitationem, vitam, moresque suos componant excitenturque ad adorandum ac diligendum Deum, et ad pietatem colendam. Si quis autem his Decretis contraria docuerit aut senserit anathema sit.

In has autem sanctas et salutares observationes si qui abusus irrepserint, eos prorsus aboleri sancta Synodus vehementer cupit, ita ut nullae falsi dogmatis imagines et rudibus periculosi erroris occasionem praebentes statuantur. Quod si aliquando historias et narrationes sacrae Scripturae, cum id indoctae plebi expediet, exprimi et figurari contigerit, doceatur populus, non propterea divinitatem figurari, quasi corporeis oculis conspici, vel coloribus aut figuris exprimi possit. Omnis porro superstitio in Sanctorum invocatione, reliquiarum veneratione, et imaginum sacro usu tollatur, omnis turpis quaestus eliminetur, omnis denique lascivia vitetur, ita ut procaci venustate imagines non pingantur nec ornentur, et Sanctorum celebratione, ac reliquiaram visitatione homines ad commessationes atque ebrietates non abutantur, quasi festi dies in honorem Sanctorum per luxum ac lasciviam agantur. Postremo tanta circa haec diligentia et cura ab Episcopis adhibeatur, ut nihil inordinatum aut praepostere et tumultuarie accommodatum, nihil profanum, nihilque inhonestum appareat, cum domum Dei deceat sanctitudo.

Haec ut fidelius observentur, statuit sancta Synodus nemini licere ullo in loco vel Ecclesia, etiam quomodolibet exemta, ullam insolitam ponere, vel ponendam curare imaginem, nisi ab Episcopo approbata fuerit: nulla etiam admittenda esse nova miracula, nec novas reliquias recipiendas, nisi eodem recognoscente et approbante Episcopo. Qui simul atque de iis aliquid compertum habuerit, adhibitis in consilium Theologis, et aliis piis viris, ea faciat quae veritati et pietati consentanea judicaverit. Quod si aliquis dubius aut difficilis abusus sit exstirpandus, vel omnino aliqua de iis rebus gravior quaestio incidat, Episcopus, antequam controversiam dirimat, Metropolitani et Comprovincialium Episcoporum in Concilio provinciali sententiam exspectet: ita tamen, ut nihil inconsulto sanctissimo Romano Pontifice novum aut in Ecclesia hactenus inusitatum decernatur.

[Vide libr. conc. p. 102, 103.]

[SECTIO I.]

QUIS SIT STATUS CONTROVERSIAE DE IMAGINIBUS.

Valde mirandum est de Imaginibus seu statuis, hoc est, de re, in qua religio Christiana et pietas nulla ex parte sita est, tam atroces, hostiles, atque adeo cruentas dimicationes in Ecclesia ortas fuisse sicut postea ostendemus. Fuerunt enim et olim, et adhuc sunt, qui acerrime contendunt, nullas prorsus imagines, etiamsi nec ad cultum prostent, nec ad adorationem proponantur, tolerandas esse: quod quidam de solis templis sive locis, ubi ad cultum divinum convenitur, intelligunt: quidam vero in genere, in nullis etiam privatis locis, Sanctorum imagines tolerandas docent. Illi igitur necessitatem de imaginibus per se nec faciendis, nec habendis, nec tolerandis imponunt conscientiis, et partem pietatis non postremam in demoliendis imaginibus collocant, ac religionem non minima ex parte inde aestimant, si vel habuerint vel viderint Templa imaginibus simpliciter et prorsus vacua. Pontificii econtra in Tridentino Decreto prorsus necessitatem faciunt, de imaginibus in templis habendis et retinendis, tanquam parte non postrema religionis, pietatis et cultus divini: imo docent imaginibus honorem, atque adeo cultum exhibendum, et quidem eodem cultu, qui rei per imagines significatae debetur venerandas: ut si sit Dei vel Christi imago, eam cultu λατρείας et adorationis, sicut Deum ipsum venerandam: si Mariae, cultu ὑπερδουλείας: si Sanctorum, cultu δουλείας: sicut Antonius ex Thoma docet, et sicut ex Pseudosynodo Nicaena postea ostendemus. Imo Pontificiorum templa tantum non clamitant, imagines in illis, auro, argento, gemmis, serico honorari, votis, cereis, suffitu, anathymatis, oblationibus, templis, aris, festis, ceremoniis, salutationibus, incurvationibus, genuflexionibus, expansione manuum, apertione capitis, imo precibus et invocationibus coli, et in publicis supplicationibus circumferri. Lutherus vero juxta regulam Scripturae, imagines, repraesentantes veras atque utiles historias, inter adiaphora posuit, quae ornatus, memoriae, sive historiae gratia, sine superstitione haberi possint: et tamen si non habeantur, religioni et pietati nihil decedat. Cultum vero imaginum verbo Dei prohibitum et damnatum esse ostendit. Superstitiosas igitur opiniones de imaginibus per doctrinam verbi divini, animis hominum esse eximendas: et si quae imagines ad cultum prostent, eas publica autoritate esse tollendas, ac si ex imaginibus periculum idololatriae timendum sit, eas potius abolendas esse docuit. Haec ut eo commodius explicari possint, Primo de Ethnicorum imaginibus et statuis quaedam annotabimus. Secundo ostendemus, quae sit doctrina Veteris et Novi Testamenti de imaginibus. Tertio monstrabimus in primitiva Ecclesia imagines non fuisse adhibitas ad cultum divinum. Imo ne in oratorio quidem, ubi Ecclesia ad cultum divinum conveniebat, facile fuisse admissas. Quarto annotabimus, quomodo et quando coeperit usus imaginum in Ecclesia: et quae postea de imaginibus fuerint certamina, et in quas tandem superstitiones evaserint, quas non corrigere, sed retinere et stabilire conantur Tridentini patres.

Quidam omnem usum imaginum damnant.

Pontificii imagines colunt et adorant.

Lutherus imagines ponit inter adiaphora.

I. II. III. IV.

[SECTIO II.]

DE USU IMAGINUM APUD ETHNICOS.

1. Quia ea quae in Scriptura de simulacris traduntur, ad Ethnicas superstitiones potissimum respiciunt, atque ex gentilium illis consuetudinibus multa postea in Ecclesiam etiam irrepserunt, primo loco quaedam de origine, atque usu imaginum, apud Ethnicos annotabimus. Illa enim collatio multum lucis huic controversiae adferet. Non autem integram hujus rei historiam ex scriptoribus colligemus, quo scilicet tempore, et a quibus autoribus initium sumpserit usus simulacrorum apud Ethnicos, nec quid singulis temporibus de simulacris actum sit apud Ethnicos: alterius enim argumenti haec sunt, sed quae ad propositum nostrum institutum facere videbuntur, breviter ex certis scriptoribus annotabimus. In libro igitur Sapientiae exstat illustris et prolixa descriptio de origene et cultu simulacrorum. Nam cap. 14 ita scribitur, ἀρχὴ πορνείας ἐπίνοια εἰδώλων, Initium scortationis (scilicet spiritualis) est excogitatio simulacrorum, et adinventio illorum corruptela vitae est, neque enim erant ab initio, neque in perpetuum manebunt. Nam κενοδοξίᾳ, hoc est, inani hominum gloria seu ambitione, in mundum introducta sunt, atque ideo velox ipsis interitus destinatus est. Acerbo enim luctu praemature abrepti filii, dolens pater imaginem fecit, et jam antea mortuum hominem, nunc tanquam Deum colere coepit, et domesticis suis tradidit μυστήρια καὶ τελετάς, religionem seu sacra, ceremonias seu sacrificia. Deinde progressu temporis, impia consuetudo praevalescens, pro lege servata est. Et ob Tyrannorum mandata ἐθρησκεύετο τὰ γλυπτά, religiosis ceremoniis culta sunt sculptilia. Et quos (ἐν ὄψει) in conspectu, coram vel praesentes honorare non poterant (eo quod procul habitarent) eorum e longinquo ad vivum expressam imaginem et regis, quem honorare volebant, repraesentarunt, ut absentem, tanquam praesentem per adulationem studiose colerent (κολακεύωσι.) Ad intentiorem autem cultum, imperitiores provexit artificis eximia diligentia. Ille enim potentiori studens placere, similitudinem arte elaboravit ad summam elegantiam. Vulgus vero opificii venustate abductum, quem paulo ante ut hominem honorarat, mox ut numen colendum (σέβασμα) existimat. Et haec fuit vitae humanae seductio, quod homines in servitutem redacti, incommunicabile nomen lignis et lapidibus imposuerunt. Infandorum enim simulacrorum cultus, omnis mali origo, causa et finis: Nam inanimatis confisi simulacris, ultionem male facientes non timent. Utraque ergo de causa punientur, et quoniam de Deo male senserunt dediti simulacris, et quod sanctitate spreta injuste agunt. Et cap. 13 dicit: Artifex vel hominis effigiem, vel animalis simulacrum figurat ex ligno, auro, argento, aut lapide, opus manus antiquae, et in exstructo ad id digno domicilio, in pariete illud collocat, et ferro firmat ne cadat, cum seipsum juvare non possit. Huic vota faciens pro substantia, pro nuptiis, pro liberis, non erubescit inanimato loqui, pro sanitate invocat infirmum, pro vita rogat mortuum, pro auxilio supplicat inopi, etc. Et cap. 15. Agit gratias Deo, quod nos in errorem non seduxit malae artis excogitatio, adumbratio picturae, labor infructuosus, effigies per varios colores seu sculpta, cujus aspectus insipientibus dat concupiscentiam, et diligit mortuae imaginis effigiem, etc.

Origo simulacrorum. Sap. 14.

2. Cum hac narratione consentiunt reliquae etiam Ethnicorum historiae. Duplex enim causa et usus imaginum seu simulacrorum apud Ethnicos describitur. Alter fuit politicus, historiae et gratae memoriae causa. Ita Volaterranus scribit lib. 17. Valerium Messalam, qui primo bello Punico consul fuit, tabulam picturae praelii, quo Hieronem et Carthaginienses in Sicilia vicerat, primum proposuisse in latere curiae Hostiliae. Antiquitus etiam, sicut scribit Alex. ab Alex. lib. 5, cap. 24 ea observata fuit consuetudo, ut nobilibus viris defunctis, illorum imagines, tam circa limina domus, quam pro foribus locarentur, ut defunctorum desiderium repraesentatae illae species lenirent, posterosque ad praeclara facinora domi forisque obeunda invitarent. Ita Valerius Maximus scribit lib. 8, cap. 16. Scipionis Africani imaginem in cella Jovis positam, quae inde petatur, quotiescunque munus aliquod Cornelianae gentis celebrandum sit. Et Catonis superioris effigiem in curia positam, quae ad ejus etiam generis officia inde expromatur. Et addit Valerius hoc Epiphonema: Gradum ordinem Senatorium qui utilissimum Reip. senatorem tantum non semper secum habere voluit. Et Salustius de bello Jugurthino inquit: Saepe audivi, civitatis nostrae praeclaros viros solitos ita dicere, Cum majorum imagines intuerentur, vehementissime sibi animum ad virtutem accendi, scilicet non ceram illam neque figuram tantam vim in se habere, sed memoria rerum gestarum eam flammam egregiis viris in pectore crescere, neque prius sedari, quam virtus eorum famam atque gloriam adaequaverit. Ac usitatissimum fuit bene de Rep. meritis statuas ponere. Athenienses enim primis tyrannicidis Harmodio et Aristogitoni publice statuas posuisse videntur, sicut Plinius scribit lib. 34, cap. 4. Ubi addit: Effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium. Excepta deinde res est a toto orbe terrarum humanissima ambitione. Etiam omnium municipiorum foris statuae ornamentum esse coepere, prorogarique memoria hominum, et honores legi, ac basibus inscribi, Honores clientum instituit sic colere patronos: haec Plinius Apud Lacedaemonios, sicut scribit Alexander ab Alex. lib. 3, cap. 7 usitatum fuit, his qui in re militari fortia gesserant facinora, statuas et columnas pariter cum elogiis post obitum erigere. Rege vero defuncto, ipsius simulacrum, ita ut quasi vivus appareat, in thoro purpura et auro instrato effingere. Et Miltiadi ob egregiam in pugna Marathonia navatam operam, hunc honorem Athenienses tribuerunt, ut imago ejus exsculpta in publica porticu

Usus imaginum politicus apud gentes. Valerius Messala. Majorum imagines. Scipionis. Catonis imago. Statuae bene meritis positae. Athenienses primam statuam. Lacedaemon. statuae. Miltiadis.

Phoc. Socr.

poneretur. Ita Phocioni et Socrati injuste damnatis post mortem statuae ab Atheniensibus erectae sunt.

Romanor. statuae.

Alexander Magnus, centum viginti equites qui in campis Adrastaeis ceciderant, equestribus statuis donavit. Romani etiam, sicut scribit Alexander ab Alex. lib. 3, cap. 7, Iis qui domi vel foris egregie se gessissent, post mortem in rostris imagines in memoriam posteritatis plerumque cereas aut marmoreas, vel etiam aeneas columnas, cum trophaeis et titulis publico consilio erigebant, et res gestas monumentis insculpebant. Ita Horatio Cocliti statua in Vulcanali posita fuit. Mutio etiam Scaevolae honoris gratia statua erecta. Et Tito Sempronio Graccho publico senatus consulto statua consularis in templo fuit collocata, cum inscriptione: Restitutos ab eo mores. Philosophis etiam, Oratoribus et Poetis statuae positae sunt, ut Homero Colophoni, Gorgiae Delphis, Isocrati in Olympiis, Menedemo, Demostheni, Beroso Athenis; Mithridates Platoni, Ptolomaeus Philopator Homero, Mantuani Virgilio statuam posuerunt. Postea vivis etiam honoris et gratitudinis ergo statuae positae sunt. Et quando memoriam alicujus delere, vel nomini ignominiam inurere volebant, statuas vel dejiciebant, vel contumeliose tractabant. Exemplorum plenae sunt omnes historiae. Et quod amoris ac honoris indicia fuerint, ostendit historia M. Antonini apud Fulgosium. Ipso enim mortuo, velut sacrilegus fuit habitus civis, qui domi ejus non habuisset imaginem, dignum ducentes, ut aut metallo, aut saltem pictura ejus virtutis servarent memoriam, cujus vitam diuturniorem fata passa non erant. Sicut contrarium Neroni et Domitiano ante acciderat, quorum memoriam propter sceleratam vitam exstinguere quaesierunt. Ita Eusebius de vita Constantini libro quarto scribit, Romanos audita morte Constantini, non vocibus tantum proclamasse, Constantinum beatum, Deo amabilem, et vere imperio dignum: sed re ipsa etiam hoc declarasse, Mortuum tanquam viventem (εἰκόνος ἀναθήμασι) suspensis pictis tabulis, effigiem ejus referentibus honorantes. Cum enim coeli effigiem coloribus expressissent, ipsum super caelestes orbes, in aethereo coetu requiescentem depinxerunt. Et postea addit Constantinum (εἰκόνων ἀναστάσεσι) erectis imaginibus una cum filiis suis apud omnes gentes honoratum, et in numismatis effigiem ejus exsculptam.

Coclitis. Scaevolae. Gracchi. Philosophorum et Poetarum imagines. Antonini imagines. Constantini imagines.

3. Superstitiosus imaginum usus apud Ethnicos.

Hactenus de politico imaginum et statuarum apud Ethnicos usu diximus, cui mox vel accessit vel successit superstitiosus et idololatricus cultus. Nam et politicae quaedam imagines in ipsa templa collocatae, ac pulvinaribus Deorum impositae scribuntur. Vulgi etiam adulatio praeter flores et coronas, suffitu etiam, seu incenso et cereis statuas venerabatur. Ita Cicero 3 Officiorum de statuis, C. Mario a multitudine positis scribit: Omnibus vicis statuae factae sunt, et ad eas thus et cerei: Imperatores etiam quidam partim subornabant, partim imperitabant statuis suis suffitus, sacrificia, supplicationes, anathymata, et alios divinos honores exhiberi. Sicut historiae de Nabuchodonosore, de Alexandro Magno, de Antiocho, de Caligula, Domitiano, Heliogabalo, Commodo et Diocletiano, referunt. Est et superstitionis non exigua pars, quod Polydorus scribit: Romae Marcianorum familiam solenne semper habuisse, ut Alexandrum Magnum viri in auro et argento, mulieres in reticulis et annulis exsculptum gestarent, eo quod sicut Julius Capitolinus testatur, diceretur juvari in omni actu suo, qui Alexandrum auro aut argento sculptum gestaret.

Cerei, suffitus, coronae, sacrificia, supplicationes, imaginibus. De Alexandri imagine gestata.

4. Templa gentium primo absque simulacris. Persae.

Deorum vero, sive ut rectius loquar, Idolorum simulacra apud gentes tandem omnia delubra implerunt, et divinum cultum totum ad se rapuerunt. Antiquitus quidem multae gentes absque simulacris Deum colebant. Persas enim nec statuas nec aras Diis suis erexisse scribunt Herodotus et Strabo. Aegyptiis licet templa marmore et auro essent luxu ingenti et mira arte elaborata, tamen Deorum imagines ipsis habitas fuisse deridiculas scribit Alex. ab Alex. lib. 2, cap. 22. Ubi etiam addit: Etiamsi Lycurgus apud Lacedaemonios multarum ceremoniarum institutor fuerit, nullam tamen apud ipsum factam Deorum imaginem fuisse, quippe qui hominum aut animalium species Diis tribui semper vetuerit. Eusebius de praeparat. lib. 6 scribit, apud Seres lege exceptum fuisse, ne simulacra colerentur. Tacitus scribit: Germanos prisco tempore, nec Deos cohibere parietibus, neque ullam humanioris speciem assimilare ex magnitudine coelestium fas arbitratos. Augustinus de Civitat. lib. 4, cap. 31 ex Varrone citat, antiquos Romanos, plus quam annos centum et septuaginta, Deos sine simulacro coluisse. Et addit haec verba Varronis: Quod si adhuc, inquit, mansisset, castius Dii observarentur, cujus suae sententiae testem adhibet Varro inter caetera etiam gentem Judaeam. Nec dubitat eum locum ita concludere, ut dicat, qui primi simulacra Deorum populis posuerunt, eos civitatibus suis et metum dempsisse, et errorem addidisse, prudenter existimans, Deos facile posse in simulacrorum soliditate contemni. Plutarchus in Numa inquit: Hic Romanos prohibuit existimare imaginem Dei (ἀνθρωποειδῆ καὶ ζωόμορφον) hominis speciem aut animalis habere formam. Nec fuit apud eos prius vel picta vel ficta Dei species, sed in prioribus centum septuaginta annis templa quidem aedificabant, simulacrum vero nullum (ἔμμορφον) effigiatum faciebant, perinde atque nefas esset, meliora per deteriorum similitudines exprimere, cum Deus aliter quam intelligentia comprehendi non possit: Haec Plutarchus.

Aegyptii. Spartani. Seres. Germani. Romani. Judaei. Numa.

5. Cultus simulacrorum apud gentes.

Posteris vero temporibus totam religionem et universum cultum Deorum gentes ad simulacra et statuas alligarunt: varia enim et multa fingebant Deorum genera, inter quos unum statuebant esse magnum et primum Deum, qui det omnia, alios appellabant parvos Deos, a magno illo ortos, qui aliqua dent. Lactantius lib. 1, cap. 5. Epiphanius Tom. 1, lib. 5 haeresi 76. Et inter parvos Deos alios selectos appellabant, a quibus opera majora in mundo administrentur, alios plebejos seu minorum

gentium Deos, utpote minutis opusculis deputatos. August. de Civitate lib. 2, cap. 2: Alios bonos, quos obsequiis laetis, ut prodessent, propitiabantur et invocabant; Alios malos, quos caedibus et supplicationibus tristibus, ne nocerent, placabant. Augustin. de Civit. lib. 2, cap. 14. Alios vocabant daemones, quos Porphyrius mediatores constituit inter Deum et homines, lib 8, cap. 20. Clemens in oratione ad gentes dicit, daemones circa sepulcra versari, et post Deos custodire homines. Tatianus dicit, Graecos tribuere daemonibus quod sanent morbos Euseb. de praepar. lib. 4, cap. 3 dicit: quatuor genera ponunt, Primo Deum patrem omnium. Deinde aliorum Deorum multitudinem. Tertio loco daemones, quorum alios bonos, alios pravos arbitrentur. Quarto heroum animas, et bonos quidem summa religione, ut prosint, colendos, malos vero ne noceant, placandos. Singulis autem Deorum generibus dedicarunt peculiaria templa, delubra, sacella, fana. Et in his singulos deorum peculiaribus repraesentarunt statuis, simulacris, seu imaginibus ligneis, lapideis, marmoreis, aureis, argenteis, pictis, fictis, sculptis, fusis. Et rudiores quidem primum, sicut scribit Clemens in oratione ad gentes, erigebant ligna insignia, lapides non sculptos, sed columnas ex lapidibus: Alii gladium, alii hastam adorabant. Postea artificum studio illa in statuas effecta sunt, quas non in templis tantum, sed et domi habebant et venerabantur, sicut tradit Clemens. Et singulis Diis peculiarem attribuerunt effigiem, vel hominum, vel animalium quadrupedum, vel reptilium, vel aquatilium, vel volatilium, et singulas statuas certis habitibus et coloribus distinxerunt, sicut Arnobius describit lib. 6. Et Eusebius de praeparat. lib. 3: Statuas autem ita formatas, certis deinde ritibus precularum, et unguentorum dedicabant et consecrabant, atque inde fieri existimabant, ut Dii in statuis habitarent, sicut tradit Arnobius contra gentes, lib. 6, qui etiam lib. 1 dicit: Si quando conspexeram lubricatum lapidem, et ex Olivae unguine ordinatum, tanquam inesset vis praesens, adulabar, affabar, et beneficia poscebam. Apud Augustinum de Civit. lib. 8, cap. 23. Hermes visibilia et contrectabilia simulacra, velut corpora Deorum esse asserit: Inesse autem his quosdam Spiritus invitatos, qui valent aliquid sive ad nocendum, sive ad desideria eorum nonnulla complenda, a quibus eis divini honores et obsequia cultus deferuntur. Hos ergo Spiritus invisibiles per artem quandam visibilibus rebus corporalis materiae copulari, ut sint quasi animata corpora illis spiritibus dicata et subdita simulacra, quae inde tanta et talia faciant. Et cap. 24 dicit Hermes, Evocantes animas Daemonum vel angelorum, eas divinis mysteriis indiderunt imaginibus sanctis, per quas idola et bene faciendi et male vires habere possent. Et hos esse internuntios, mediatores, et intercessores hominum apud Deum, Apulejus ibidem tradit.

Varia Deorum genera.

Simulacra in templis.

Peculiaris effigies, habitus, color Deorum in simulacris.

Consecratio statuarum.

Spiritus in statuis.

Imagines vero sive statuas hoc modo dedicatas seu consecratas, Augustinus epist. 40 dicit, a gentibus sacris sedibus honorabili sublimitate locari, ut a precantibus atque immolantibus attendantur. Item talibus simulacris divinum cum timore cultum exhibent, eaque viventibus similia venerantes adorantesque contuentur, eisque velut praesentibus preces allegant, victimas immolant, vota persolvunt. Et Prudentius tradit, super aris stetisse simulacra quae colebantur: Clemens ad gentes scribit, statuas nidore, sanguine, fumo, et sacrificiis honoratas et adoratas. Euseb. lib. 3 de vita Constantini addit anathymatum honorem. Arnobius lib. 7 contra gentes, partem cultus fuisse tradit incensionem thuris ante ipsa numinum signa. Sozomenus lib. 2, cap. 4 addit oblationem thymiamatum et libaminum, quae Lactantius ita describit lib. 6, cap. 1: focos adolent ac veteri vino madefaciunt, sacras dapes apparant, et exquisitas epulas offerunt. Arnobius lib. 7 inquit: Honorabant idola coronis, floribus, aris, tinnitibus, tympanis, symphoniis, canonibus ad tibiam collatis vocibus. Lactantius lib. 6, cap. 2. Diis accendebant in templis lumina. Ita apud Eusebium lib. 2 de vita Constantini, Licinius accensis cereis candelis pro consuetudine sacrificat. Apud Arnobium, libro sexto, adorant simulacra in terram prostrati. Apud Livium libro sexto, Decadis quartae, Romani Cereri jejunant. Apud Sozomenum libro quinto, cap. quinto, delectu ciborum colunt idola, ut qui sacris interesse velint, abstineant a profanis cibis. Festa vero et ludos partem fuisse honoris et cultus idolorum, testatur Epiphanius libro tertio, Tom. 2 et Arnobius libro septimo. Sacerdotes idolorum quidam non miscebantur mulieribus. Hieronymus adversus Jovinianum, libro secundo. Quidam rasis capitibus incedebant, teste Hieronymo lib. 13 in Ezechielem. Solebant non ab omnibus omnia, sed a certis Diis apud peculiares statuas certas res petere, ut indicat Tatianus contra Graecos. Item sicut Arnobius libro secundo scribit, sentiebant singulos Deos certarum rerum datores esse. Adeuntes delubra aqua se aspergebant, Justinus Apol. 2. Alii coma sordida, veste lacera, abstinentes a lavacris adorabant simulacra; Clemens in Paraenetico ad gentes. Ubi et addit, simulacra Deorum ad publicas calamitates avertendas, solennibus ceremoniis ex uno loco in alium solita transferri. Ita Romani apud Arnobium, libro septimo, ad vincendum Hannibalem, Magnam matrem Deum ex Phrygia Romam transtulerunt, et magnifico templo honorarunt. Ad pestem etiam abigendam Aesculapium ex Epidauro Romam adduxerunt, et templo ac sacrificiis coluerunt. Arnobius libro octavo scribit, Romanos cruda hieme nudos discurrere, scuta vetera circumferre, vicatim Deos ducere, quaedam fana quotidie, quaedam semel in anno adire. Testatur etiam Epistola Jeremiae, gentes in publicis supplicationibus statuas Deorum circumgestasse. Eusebius libro tertio de vita Constantini scribit, in statuis illis inventa mortuorum corporum ossa et arida crania.

Locus imaginum in templis et cultus.

Vota.

Sacrificia.

Thus.

Coronae.

Cerei.

Adorationes.

Jejunia.

Festa.

Coelibatus.

Caput rasum.

Aqua lustralis.

Circumgestatio statuarum.

Ossa mortuorum in statuis.

6. Haec ideo annotavi. Collatio enim ostendit, tantam esse similitudinem cultus divini, qui olim fuit in

Similitudo cultus Ethnici et Papistici ad statuas.

delubris gentium, et qui nunc ad statuas in Pontificiorum templis conspicitur, ut Ludovicus Vives fateatur, non posse discrimen aliquod ostendi, nisi quod nomina tantum et titulos mutarint, ut recte ac vere jam Pontificiis dici possit, quod Faustus olim Christianis objicere conatus fuit: Idola vertistis in martyres seu Sanctos, quos votis similibus colitis.

Quomodo gentes coluerunt statuas.

7. Et ne hac exceptione elabi conentur Pontificii, quod non tribuant virtutem aliquam materiae, vel formae statuarum, quodque non Diabolum ut gentes, sed in imaginibus vel Deum ipsum, vel Sanctos cum Deo viventes, et de Ecclesia bene meritos, colant et honorent, ut honor imaginibus exhibitus referatur ad prototypum, hoc est, ad eos qui per imagines seu statuas significantur et repraesentantur, Age ex gentium historiis manifeste ostendemus, honores et cultus, quos statuis seu imaginibus exhibebant, ipsos retulisse non principaliter ad materiam seu formam statuarum, sed vel ad summum Deum, vel ad eos quorum Spiritus apud Deum vivere, et tanquam mediatores seu intercessores mortalibus apud Deum multum prodesse existimabant, utpote qui in vita de genere humano bene essent meriti. Sicut ex iis, quae hactenus annotavimus, manifestum est. Et vulgi quidem superstitio apud Ethnicos sicut et apud Pontificios crassior fuit ipsis statuis affixa, quam sapientes magis dissimularunt quam probarunt: Sicut apud Augustinum de Civitate lib. 4, cap. 27. Scaevola Pontifex expedire existimat, falli in religione civitates. Et cap. 31. Varro dicit, Multa esse vera quae non modo vulgo scire non sit utile, sed etiam si falsa sunt, aliter existimare populum expediat, atque ideo Graecos mysteria taciturnitate parietibusque clausisse. Et lib. 6, cap. 10. Seneca vulgi superstitionem ita irridet, Sacros, inquit, immortales inviolabilesque Deos in materia vilissima atque immobili dedicant, habitus illis hominum, ferarumque et piscium, quosdam vero juxta sexum diversis corporibus induunt, numina vocant, quae si spiritu accepto subito occurrerent, monstra haberentur. Et postea, Haec omnia sapiens servabit, tanquam legibus jussa, non tanquam Diis grata. Item: Omnem istam ignobilem turbam Deorum, quam longo aevo longa superstitio congessit, sic adorabimus, ut meminerimus, cultum ejus magis ad morem quam ad rem pertinere.

Vulgi crassae opiniones de statuis.

Sapientes quid de statuis.

Sapientes vero apud Ethnicos non existimarunt, Deos per se tales habere formas, sicut in statuis figurabantur, sed addebant concinnas interpretationes, sicut Augustinus inquit Epistola 49. Et exstant tales interpretationes apud Eusebium de praeparat. lib. 3, 4 et apud alios, quod scilicet vel in hujusmodi formis aliquando hominibus apparuissent, vel quod invisibilis natura et proprietas Deorum ita ob oculos poneretur, vel quod per ejusmodi habitus indicarentur merita et inventa ipsorum, quibus genus humanum olim juverunt: vel ut significarentur beneficia ab ipsis petenda. Arnobius libro sexto scribit, gentes docuisse adorandas statuas, non quod aes, aurum, argentum, et similes statuarum materiae Dii sint, sed quod Deorum, qui alias invisibiles sunt, praesentia per simulacra exhibeatur, et quod iis vel Dii, vel virtutes divinae inhabitent, seu quod per ea Dii invisibiles honorentur et colantur propter dedicationem. Item scribit, gentes sensisse Deos in templis ad statuas invocatos, libentius et citius audire, quam si sub axe nudo, et aethereo tegmine adorentur. Apud Athanasium in oratione contra idola, dicunt Philosophi, statuas non esse Deos, sed simulacra Deorum ideo haberi, ut Dii sub istis imaginibus respondeant, et se revelent, qui alioqui invisibiles aliter cognosci non possint. Alii subtilius philosophantes dicunt, haec instituta esse, ut per ea Dii invocentur et adventus Angelorum ac aliarum potestatum ad conferenda beneficia ita concilietur. Addunt esse pro elementis literarum, ut ita homines discant Deum invisibilem agnoscere: Haec Athanasius. Eusebius libro tertio, de praeparat. citat ex Porphyrio, quod rudiores tantum ad ligna et lapides in statuis respiciant: Sed sapientes voluisse Deum et Dei virtutes sensibus nostris (*διὰ εἰκόνων συμφύλων*) per imagines nobis familiares (*μηνύειν*) significare seu patefacere: invisibilia Dei per picturas visibiles (*ἀποτυπώσαντας*) effingentes seu exprimentes (*τοῖς καθάπερ ἐκ βίβλων τῶν ἀγαλμάτων ἀναλέγειν τὰ περὶ θεῶν μεμαθηκόσι γράμματα*) illis qui assueti sunt ex simulacris tanquam ex libris literas seu institutiones de Diis legere seu colligere. Et libro quarto tractat et refutat argumentum gentilium, quo cultum idolorum ex miraculis sanationum, et ex poenis erga contemptores idolorum, ipsa experientia comprobatis, defendunt et stabiliunt. Et apud Augustinum de Civitate, lib. 7, cap. 5. Varro dicit, sicut per corpus humanum anima, quae est in corpore cognoscitur: Ita per simulacra, quae formam haberent humanam, significari immortales Deorum Spiritus, etc. Et quanquam hujusmodi interpretationibus Sapientes inter gentes vulgi superstitiones pinxerint, tamen mansit id, quod Augustinus scribit Epistola 49. Idola quidem omni sensu carere quis dubitet? veruntamen cum his locantur sedibus honorabili sublimitate, ut a precantibus atque immolantibus attendantur, ipsa similitudine animatorum membrorum atque sensuum, quamvis insensata atque exanimata, afficiunt infirmas animas, ut vivere et spirare videantur, accedente praesertim veneratione multitudinis, qua tantus eis cultus Dei impenditur. Item quando eis velut praesentibus preces allegant, vota persolvunt, sic afficiuntur omnino, ut ea sensu carentia putare non audeant.

Qua opinione gentes adorarint statuas.

Imagines pro literis apud gentes.

Nota Augustini dictum.

Haec quae de gentium imaginibus hactenus annotavimus, postea habebunt usum, ubi ad Papisticam imaginum venerationem devenerimus: similes enim statuarum cultus, similibus etiam interpretationibus apud Pontificios pinguntur.

[SECTIO III.]

SACRAE SCRIPTURAE SENTENTIA ET DOCTRINA DE IMAGINIBUS, SIMULACRIS SEU STATUIS.

1. Scriptura de Simulacris duo potissimum tradit: Primo gentium Idola irridet et damnat. Secundo quando populus Dei usum Simulacrorum ad cultum veri Dei transferebat, Hoc scriptura reprehendit, prohibet, et damnat.

Gentium idola quae in scriptura nominantur.

2. Gentium igitur Idola in scriptura haec fere nominantur et describuntur. Et interpretationes appellationum ostendunt, partim quomodo verus cultus Dei in idololatriam apud gentes degenerarit, partim qua opinione idola coluerint. Moabitarum ergo idola fuerunt: Baal, Numeri 22, quod appellationem inde habet, quod Deum, qui est Dominus noster, ac potestatem in nos habet, magno devotionis ardore ita colere voluerint, sicut uxor erga maritum affecta esse debet. Et ratio cultus Baalitici ita describitur: Exstruxerunt ipsi excelsa. Num. 22, Jer. 19 vel in tectis aedium ipsum coluerunt. Jer. 42. Exstruxerunt ei domos, 3. Reg. 18. Faciebant ipsi statuas, 4. Reg. 5 et 10. Erexerunt altaria, fecerunt Lucos et alia vasa, 4. Reg. 21 et 25. Coluerunt ipsum genuflexione et osculatione, 3. Reg. 16 et 19. 4. Reg. 21. Suffitu, Jer. 7 et 23. Incenso. 4. Reg. 23. Festis et solennitatibus, 4. Reg. 10; peculiaribus Prophetis et Sacerdotibus, 3. Reg. 18. 2. Paral. 23. adorarunt invocatione, Baal exaudi nos, 3. Reg. 18. coluerunt ornatu argenti, auri, et monilium, Oseae 2. Sacrificiis, 4. Reg. 10. Immolatione seu combustione liberorum, Jer. 19. Fuit et Moabitarum idolum Baalpeor, Num. 25, habens nomen ab apertione, quod propter affinitatem appellationis Priapi, et propter Historiam fornicationis, Num. 25, interpretantur de nudatione pudendorum. Quia vero verbum illud proprie de apertione oris dicitur, potest et haec ratio appellationis esse, quod audierint de Deo, qui patribus locutus, et dato verbo se patefecisset. Cultus autem describitur adoratione per incurvationem seu genuflexionem, comestione eorum quae immolata fuerant. Et dicuntur conjugati fuisse ipsi Baal, Num. 25. Psalm. 106. Porro et Chemos fuit Moabitarum Idolum, Num. 1, 21, 3. Reg. 11, 4. Reg. 13, Jud. 11, Jer. 48. Quidam inde dictum volunt κῶμον, Deum comessationum, seu Bacchum, quod cultus ejus fuerit, sicut Exod. 32 describitur, sedit populus manducare, et surrexit ludere. Potest vero et appellationem inde habere, quod fuerit simulacrum ejus, qui discesserat seu aberat, Sicut origo simulacrorum describitur, Sap. 14.

(Margin: Baal. Baalpeor. Chemos.)

Baal Berith. Madianitarum idolum videtur fuisse Baal Berith, Jud. 8 et 9 quasi Dominus, qui foedus cum populo suo inierat, et cui populus foedere astrictus erat.

Rimmon. Syriae idolum fuit Rimmon, 4. Reg. 5 nomen habens a jaculationibus.

Nisroch. Assyriorum fuit Nisroch, Esa. 37.

Moloch. Ammonitarum Idola fuerunt Moloch. 3. Reg. 11 et Milchom. 4. Reg. 23 quasi Rex, sub cujus Regno et potestate vivamus: Eum coluerunt traducendo liberos per ignem, Levit. 20, 4. Reg. 23. (Margin: Milchom.)

Astharoth. Sidoniorum idolum fuit Astharoth vel Asthoreth, Jud. 2, 3 Reg. 11, 4 Reg. 23. Appellationem habet a foetura ovium, Deut. 7. Ad singula enim beneficia impetranda, et ad quasvis calamitates avertendas, peculiaria habuerunt et coluerunt idola.

Dagon. Philistinorum idolum fuit Dagon, Jud. 16 et 1. Reg. 5. Nomen habet a foecunditate et multiplicatione piscium et frumenti.

Baalzebub. Ammonitarum idolum fuit Baalzebub, 4. Reg. 1. Habitus autem fuit princeps daemoniorum, Luc. 11. Et dictus dominus muscarum, vel quod daemonia tanquam examina muscarum homines circumvolitent, vel quod contra infestationem Muscarum invocatus fuerit, certa immissio morborum et lapsuum, atque liberatio ipsi tributa scribuntur, 4. Reg. 1.

Bel. Nebo. Babyloniorum idola fuerunt Bel, Jes. 46, Jer. 50 ejusdem etymologiae cum Babel. Item Nebo, Isa. 46 a vaticinando nomen habens. Eorum vero, quos rex Assyrius ex Babylone et vicinis provinciis in Samariam collocarat, idola fuerunt, 4. Reg. 17: Suchoth Benoth, Nergel, Asima, Nebahaz, Tharthac, Adramelech, Anamelech, quas Syriacas voces appellationem habere dicunt a gallis, gallinis, pullis, hircis, canibus, asinis, equis, mulis, pavonibus, unde colligitur, qua opinione idola coluerint. (Margin: Samaritanorum idola.)

Aemulatione Aegyptiorum Israelitae in deserto Amos 5 haec idola coluerunt; portastis Siccuth regem vestrum. Nomen autem habet a tegumento, seu protectione et monumento. Item, Cium imaginum vestrarum, placentas enim simulacris offerebant. Et Cochab, hoc est, sidus seu stellam Deorum vestrorum. (Margin: Siccuth. Cium. Cochab.)

In genere nominantur idola, ut Miplezeth, 3. Reg. 15, quod nomen habet a timore et tremore, sicut Jeremias de statuis idolorum dicit, ostentantes metum gentibus. Item Thamuz, Ezech. 8 Gad, Isa. 65 nomen habens ab excursoribus, grassatoribus, depopulatoribus. Ibidem offertur libamen ipsi Meni. Nomen autem habet a calculatione, et distributione rerum. Pro fortuna igitur et felicitate in negotiationibus idolum illud coluerunt, Ezech. 8. Omnes formae reptilium et animalium, ac universa idola domus Israel depicta erant in pariete, quae nebula fumi suffitus colebant. 4. Reg. 23 coluntur Sol, Luna, signa et militia coeli, Jer. 7 et 44 regina coeli, 4. Reg. 22 In simulacro depicta erant currus equi Solis, Isa. 2 coluntur talpae et vespertiliones, scilicet contra infestationes. Haec sunt gentium idola, quorum nomina exstant in Veteri Testamento, quae David vocat Elilim, hoc est, vanitates, nihili. Moyses Deut. 32 vocat Siddim, hoc est, daemonia vastantia. In Novo Testamento Rom. 1 dicit Paulus, gentes mutâsse gloriam Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volatilium, et quadrupedum, et reptilium. 1. Cor. 12 Currebatis ad simulacra muta. Act. 14: Dii specie hominum descenderunt, Barnabam vocant Jovem,

(Margin: Miplezeth. Thamuz. Gad. Meni. Militia coeli. Regina coeli. Elilim. Siddim.)

Paulum Mercurium, eo quod esset dux verbi, quos sacrificiis taurorum et coronis colere volebant, Act. 19. Inclamatur magna Diana Ephes. Act. 17 describitur ara ignoti Dei. Act. 28 navigantes praeferunt insigne Castoris et Pollucis. Quam salse vero Scriptura irrideat, quam graviter damnet idola illa gentium, videre est apud Isa. cap. 37. Non erant Dii, sed opera manuum hominum e ligno aut lapide. Isa. 40 cui similem facietis Deum, aut quam imaginem ponetis ei? Artifex conflat simulacrum ex auro, argento, ligno, etc. Isai 41 faber confortavit conflationem, confortavit simulacrum clavis, ut non moveatur. Nuntiate futura bene aut male, si potestis facite, et sciemus quod Dii sitis, vos estis ex nihilo, abominatio elegit vos. Isa. 44. Quis formavit Deum et sculptile conflavit ad nihil utile, fabri sunt ex hominibus. Artifex dat ligno formam viri, et speciem hominis. Ex dimidia parte ligni succendit ignem, coquit carnes, ex residua parte facit Deum et simulacrum, curvatur ante illud, adorat, et ante illud precatur, dicens: Libera me, quia Deus meus es tu, non sentiunt, non intelligunt, etc. Isa. 45. Pudefiant fabricatores idolorum, errant qui ligneum simulacrum gestant et rogant Deum non salvantem. Isa. 46 cui me similem facietis? Conferunt aurum, conducunt artificem, ut faciant Deum, cui procidunt, quem adorant, portant illum in humeris, cum clamaverint ad eum, non audiet, de tribulatione non salvabit eos. Jer. 10 statuta gentium sunt vanitas, lignum formatur, auro ornatur, clavis firmatur, portatur, quia incedere non valet. Nolite timere ea, quia nec male possunt facere nec bene, purpura indumentum eorum, opus artificum universa haec. Sic ergo dicetis eis: Dii, qui coelos et terram non fecerunt, pereant. Ezech. 6. Vae super abominationes, cadent in medio idolorum, ubi suffitum ipsis fecerunt. Ezech. 14 posuerunt idola in cordibus, et scandalum iniquitatis coram facie sua, ponam faciem meam contra illos. Oseae 3 visitabo contra eos dies Baalim. Oseae 8. Artifex fecit illum, et non est Deus, mittam ignem in civitates ejus, cap. 10 currunt ad vitulos, dicent montibus, cadite super nos, cap. 11. Baalim sacrificant, simulacris adolent, irruit gladius in civitates ejus. Amos 5: Adoratis idola, ideo transferam vos ultra Damascum. Mich. 1. Omnia idola ponam in perditionem Zach. 10. Simulacra locuta sunt vana, ideo abducti sunt quasi grex. Psalm. 115. Aures habent et non audiunt, similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. Rom. 1. Cum Deum cognovissent, non ut Deum glorificaverunt, sed coluerunt praeter Creatorem ea, quae condita sunt, Gal. 4. Serviebatis eis, qui natura non sunt Dii. 1. Cor. 10. Ne sitis cultores idolorum, etc. Item daemoniis immolant, et non Deo, etc. Atque ita Scriptura irridet et damnat propter idola et gentes et Israelitas, quando crassa superstitione gentium idolomaniam imitabantur, sicut multa his prorsus affinia et similia in Papatu facta sunt.

3. *Quomodo scriptura irrideat et damnet idola.*

4. Alterum vero, quod Scriptura de simulacris tradit, propius ad hanc disputationem de imaginibus, sicut ea nunc speciosis coloribus pingitur, accedit, quod scilicet in populo Dei omnibus ferme temporibus quidam non sane ipsas statuas nec idola adorarint, sed usum simulacrorum ad cultum veri Dei transtulerint. Et quid de illo instituto Deus in suo verbo judicarit. Haec enim observatio deteget fucos Pontificios, in cultu ac veneratione imaginum, sicut in Tridentino Decreto pingitur. Et ante diluvium quidem nihil tale, quod quidem in Scriptura annotatum sit, legimus. Post diluvium vero annis vix trecentis exactis, Thara scribitur serviisse Diis alienis, Jos. 24. Et Epiphanius scribit illum primum fuisse, qui filio suo Haram immatura morte praerepto statuam posuit. Item, ducentis annis post mortem Noah in domo Laban et in familia Jacob inveniuntur Dii alieni, Gen. 31 et 35. Quales vero fuerint Dii illi alieni, operae pretium est considerare. Andradius enim ita philosophatur, quia Deus, qui in natura sua invisibilis est, et ante incarnationem Christi, et postea etiam visibili aliqua specie patribus se ostendit, ut vel in effigie humana seu similitudine filii hominis, Gen. 32, Isa. 6, Daniel 7 quae imago erat corporis illius, quod filius definito tempore assumpturus erat, vel in forma antiqui dierum, Daniel 7 vel in igne in rubo, Exod. 3 vel in columna ignis et nubis, Exod. 13 et 33 vel sub specie columbae, Matth. 3 et sub aliis variis formis, quae in Apocalypsi describuntur, ubi etiam et Angelorum et beatorum Spirituum variae imagines Johanni a Deo offeruntur. In quibus formis Sancti ipsum verum Deum, qui sub hujusmodi visibilibus speciebus, tanquam imaginibus, praesentiam suam sub hominum aspectum ponebant, venerabantur et adorabant. Inde igitur infert Andradius, Deum ipsum ostendisse hominibus originem, usum, venerationem et adorationem imaginum in cultu divino, ut scilicet homines ipsius sapientiam imitati, iisdem vel similibus speciebus Deum effingerent et exprimerent, atque in illis speciebus, seu ad tales imagines ipsum verum Deum colerent et adorarent. Nihil enim referre, humanane an divina opera tales imagines fiant, artene fabricentur an miraculo, cum utrumque sit effigies simulacrum seu imago. Ita Andradius.

Simulacra translata ad cultum veri Dei reprehenduntur in Scriptura.

5. *Andradius de imaginibus.*

Speciosa sane oratio, si remota regula et exstincta lucerna verbi divini, ex humanae rationis consequentiis, de religione et cultu divino statuendum esset. Sed Rom. 1 Paulus dicit, hanc esse ipsissimam idololatriae seu vanitatis originem, quod homines sine verbo Dei per διαλογισμούς, hoc est, per argutas suas ratiocinationes seducti, gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem hominis aut alterius imaginis mutarint. Et has ipsas Andradianas et Pontificias ratiocinationes, multos in populo Dei olim seduxisse, Scriptura manifeste ostendit. Alienos enim Deos quos Thara in Chaldaea coluit, constat fuisse Ur Chaldaeorum, Gen. 11 quod ignem seu focum ignis significat. Sicut postea etiam Persae ignem in foculo equo impositum circumgestarunt, et sub nomine Orimasdae coluerunt. Et apud Romanos Vestales ignem perpetuum custodierunt. Alexander

Ur Chaldaeorum.

Orimasda. Ignis perpetuus.

etiam ab Alexandro lib. 5, cap. 12 scribit in Poliadis Minervae templo virgines lychnum inexstincti luminis et Palladium custodivisse. Apud Delphos etiam mulieres matrimonio solutas ignem pervigilem custodivisse. Non autem adeo vel inepti vel impii fuerunt Patres, Jos. 24 qui in populo Dei educati et instituti erant, ut existimarent essentiam divinam esse elementum ignis, sed quia igne coelitus delapso et absumente sacrificia, Deus praesentiam suam Patribus patefecerat, sicut et postea fecit, 2. Par. 7, 3. Reg. 18 ignem illum exceptum conservarunt, (quod postea et Vestales Romanae et Delphicae mulieres aemulatae sunt, ignem suum si exstinctus foret, e flamma solis rursus elicientes) et in illo igne, ad seu apud, et ante illum ignem, verum et vivum Deum colere et adorare instituerunt. Existimarunt enim prorsus, sicut Andradius argumentatur, Si filii Israel gloriam Domini in specie ignis descendentem recte adorarunt, 2. Paral. 7 pie igitur, et recte cultum veri Dei ad Ur seu ignem posse institui. Sed quia sine verbo, mandato, et promissione Dei ex privatis ratiocinationibus hoc instituebant, Scriptura pronuntiat ipsos coluisse Deos alienos, hoc est, fuisse cultum illum idololatriam, Jos. 24.

Teraphim.

Eadem ratio est de Teraphim, quos Laban Deos suos vocat, Gen. 31. Et quos Micha Jud. 17 sculpsit et fudit. Fuisse enim Teraphim statuas, ad effigiem, similitudinem, seu imaginem formae humanae fabricatas, non est dubium, sicut ostendit locus manifestissimus 1. Reg. 19. Non autem adeo rudes et crassi fuerunt, quasi essentia divina esset statua ex ligno formata, ex argento fusa, ex aere sculpta, sed quia in similitudine viri seu filii hominis λόγος patribus apparuerat, Genes. 23, Daniel 7 existimarunt verum et vivum Deum recte posse coli, si talem imaginem repraesentantem non creaturam aliquam, aut idolum aliquod, sed ipsum Deum exprimerent, et in tali imagine, seu ad tale simulacrum Deum invisibilem colerent, et adorarent. Nam Jud. 17 non Daemoni, sed Le Jehovah, hoc est, ipsi vero Deo, pecunia illa, unde sculptile et fusile formatur, consecrabatur. Et Micha dicit: Nunc benefaciet mihi Jehovah. Et cap. 18. Danitae apud simulacrum illud consulunt, et interrogant Deum, et Levita respondet: Jehovah adest itineri vestro. Israelitae ergo non Creaturas, non Daemonas, sicut gentes suis Teraphim fecerunt, Ezech. 21, Zach. 10, sed verum Deum, qui peculiari appellatione Jehovah a commentitiis numinibus discernitur, in simulacris seu imaginibus coluerunt, et tamen Scriptura pronuntiat, ipsos coluisse Deos alienos, Gen. 35. Rationem explicat Samuel 1. Reg. 15: Quia iniquitas seu mendacium Teraphim est, nolle acquiescere voluntati Dei patefactae, sed a verbo discedere, et mandatis ejus aliquid addere.

Porro Ezech. 20 scribuntur filii Israel deflexisse ad Idola Aegypti, non quod vel Creaturas vel Daemonas cum Aegyptiis adorarint, sed quod simulacra et externos ritus Aegyptiacae religionis ad cultum veri Dei transtulerint. Ita Exod. 32 cum Moyses in monte commoraretur per 40 dies et noctes, et columnam ignis et nubis, in qua Deus hactenus ipsos praecesserat, non amplius viderent, cogitarunt, ex Andradii ratiocinationibus, se recte facturos, si praesentiam Dei alio externo simulacro repraesentarent, ad quod vel in quo, verum Deum colerent. Cumque in Aegypto cultum Apis vidissent, simulacrum illud fuso seu conflato aureo vitulo, ad cultum veri Dei transtulerunt, et cultum non ad materiam vel formam vituli, sed ad prototypum suum, vel rem significatam, hoc est, ad verum Deum, qui ipsos ex Aegypto eduxerat, retulerunt. Dicunt enim: Hi sunt Dii tui, qui eduxerunt te ex Aegypto, non quod sentirent, vitulum eo die primum conflatum, ipsos ante menses 4. eduxisse ex Aegypto, sed hac oratione protestantur, se hoc simulacro non aurum, non formam fusilem, non bovem creatum, sed illum Deum colere, cujus brachio excelso ex Aegypto educti fuerant. Et Aaron sonora voce proclamavit: Cras solennitas erit, non vituli, sed Ha Jehovah veri Dei. Sed non obstantibus solennibus, et sonoris istis protestationibus, Deus pronuntiat, Peccavit populus recedens a via quam praecepi eis, (quomodo scilicet velim coli) excandescam et delebo eos. Nec valet hoc loco Andradii exceptio, Israelitas non peccasse in genere, quod Deum in simulacro voluerint colere, sed in specie, quod scilicet non debito simulacro hoc fecerint, sed Dei gloriam commutarint in similitudinem bovis commedentis herbam, Psalm. 106 cum in tali specie Deus nunquam apparuisset. Sed Ezech. 1 et 10 quando gloria Dei apparet, videtur facies hominis, facies leonis, facies bovis, et facies aquilae. Et quod manifestum est, Exod. 20 non dicit Deus, se in simulacris coli velle, si modo divinae majestati convenientem habent formam, sed simpliciter dicit: Non facies tibi ullum simulacrum ad cultum.

Apis. Vitulus aureus.

Ita Jud. 2 Israelitae servierunt Baalim. Sed Oseae 2 dicit Dominus: Me vocarunt Baalim, hoc est, cultum ad statuam illam, dixerunt se non vel materiae vel formae statuae, nec Daemoni, sicut gentes faciebant, sed Deo vero exhibere. Et tamen Scriptura dicit Jud. 2: Fecerunt malum in conspectu Domini serviendo Baalim.

Me vocarunt Baalim.

Postea, sicut ingenium humanum proclive est a superstitione ad idolomaniam simulacrorum, Israelitae non tantum Dei, verum etiam virtutum coelestium, ac aliarum creaturarum, quarum ministerio Deus solet generi humano benefacere, simulacra fecerunt et coluerunt. Atque ad singula beneficia impetranda, et pericula avertenda, peculiaria habuerunt et coluerunt simulacra. Sicut ex locis supra annotatis, in quibus idola gentium et Israelitarum aemulatio describuntur, si appellationum Etymologiae excutiantur, manifestum est. Et eodem prorsus modo in Ecclesia pontificia a superstitione imaginum ad profligatam illam statuarum idolomaniam, cujus ipsos etiam Pontificios aliquantulum jam pudet, deventum est.

Israelitae imagines creaturarum.

6. Ne vero exemplis, sed legibus controversia haec dijudicetur, Deus tradita certa lege voluntatem suam de simulacris patefecit, Exod. 20 et Deut. 5, Levit. 26. Cum enim sapientes omnium temporum ex ratione judicarint, Deum, Angelos et Sanctos visibili aliquo externo signo constituto, colendos et venerandos: Deus talem usum simulacrorum ad cultum simpliciter numerat inter Deos alienos, et ita prohibet, ut nullus elusioni aut exceptioni locus esse possit. Primo enim numerat sculptile et fusile, statuam positam, seu erectum lapidem ad imaginem aliquam formatum seu fabricatum. Et generali vocabulo *Temunah*, hoc est, similitudinem seu imaginem, exprimentem et repraesentantem qualicunque effigie speciem aliquam, quocunque modo, et ex quacunque materia pictam vel effectam. Deut. 4 vocat Samel, id est, figuram, effigiem, seu formam. Secundo res, quarum similitudinem seu imaginem ad cultum proponi et usurpari vetat, ita numerat, ut nullus exceptioni locus sit, dicit enim, Eorum quae vel in coelis supra, vel in terra deorsum, vel quae sub aquis, vel quae sub terra sunt. Sunt autem in coelo Deus, Angeli, et Spiritus beatorum, sub terra sunt daemones: Sunt autem sub terra corpora mortuorum. Reliqua quae coelo affixa, quae in aere, in aquis, in terra sunt, per se patent. Prohibet igitur ad cultum facere, proponere, aut usurpare, non tantum imagines idolorum et daemoniorum, 1. Cor. 8 nec tantum irrationalium creaturarum, verumetiam Angelorum, spirituum justorum, qui in coelis sunt, et hominum defunctorum, quorum corpora sub terra sunt, et ne ipsius quidem Dei imaginem ad cultum fieri, proponi et usurpari vult lex Dei: Deus enim noster in coelo est. Et lex prohibet ejus, quod in coelo est, imaginem ad cultum fieri. Et Deut. 4 ratio additur: vocem verborum ejus audivistis, non autem vidistis simulacrum aliquod, quando de medio ignis vobis locutus est Dominus. Tertio duobus vocabulis prohibet omne genus cultuum religiosorum, cum inquit: Non adorabis nec coles ea, quorum altero, quod incurvationem significat, omnes externos gestus et ritus cultuum, altero interiores affectiones et devotiones cultuum complectitur. Et cultus illos exteriores et interiores Scriptura in libro Sapientiae et in locis supra annotatis describit, incurvationibus, geniculationibus, provolutionibus corporis, manuum extensionibus, exosculationibus, sacrificiis, incenso, thure, libationibus, ornatu auri, purpurae, etc. circumgestationibus, invocationibus, supplicationibus, votis, desiderio, amore, devotione, spe, fiducia, metu, etc. Quarto, ne quis haec ita eludat, quasi tantum prohibeatur cultus, qui ipsi materiae vel formae simulacrorum exhibetur: ostendimus jam aliquot Scripturae exemplis, etiam quando cultus illi imaginum ad prototypum sive ad res per imagines significatas, sive ad Deum ipsum referuntur, tamen appellari cultum Deorum alienorum. In statuis enim, per statuas, seu ad statuas seu imagines, Deus nec se, nec Angelos, nec Sanctos, nec ullam creaturam vult coli, sicut ex iis, quae hactenus ex Scriptura demonstravimus, manifestissimum est.

Lex Dei de simulacris.

Quarum rerum imagines ad cultum prohibentur.

Qui cultus prohibeantur.

7. Haec igitur lex divina non semel posita, sed ter repetita, Exod. 20, Levi. 26, Deut. 5 et 27 simpliciter prohibet, imagines ad cultum religionis seu pietatis facere, habere vel usurpare, cultum enim divinum non vult ad statuas alligari, religionem, pietatem et cultum Dei, non vult collocari aut exerceri in veneratione imaginum, non vult vel ipsas imagines coli, vel Deum vel Sanctos, vell ullas creaturas in imaginibus, seu per imagines adorari aut coli. Et illa prohibitio in lege illa Dei ita circumscribitur, ut nulla exceptione, sicut ostendimus, eludi possit.

Cultus Dei non alligandus, non exercendus ad statuas.

8. Manifestum autem est, cum hac legis divinae sententia pugnare ea, quae in decreto Tridentino de veneratione imaginum statuuntur, praecipue vero, quod in pseudosynodo Nicena secunda dicitur, Sanctorum imagines honorandas, et palam esse adorandas, quodque Thomas scribit, imaginibus Christi eundem cultum et eandem adorationem, quae Christo ipsi debetur, exhibendam esse, de quibus postea sub finem quaedam annotabimus. Exceptiones vero, quibus Pontificii legem illam Dei eludere conantur, vanae sunt, et ipsis verbis legis atque Scripturae exemplis exclusae. Quidam enim tantum dicunt prohiberi, ne alienorum Deorum imagines ad cultum proponantur, Sed scriptura legem illam manifeste interpretatur, etiam de veri Dei imagine seu similitudine, ne et illa ad cultum proponatur, Exod. 20, Deut. 4, Jes. 40. Alii dicunt tantum prohiberi, ne vel daemonum, vel idolorum, vel creaturarum irrationalium imagines ad cultum proponantur, sed lex in genere loquitur de iis, quae in coelo, in terra, et sub terra sunt. In coelo autem sunt, Deus, Angeli, et Spiritus justorum, in terra vivunt sancti, Psalm. 67, sub terra in pulvere dormiunt corpora beatorum. Alii dicunt, ipsas imagines non esse adorandas et colendas, sed in imaginibus et per imagines, eos qui per imagines significantur et repraesentantur, puta Deum, Angelos et sanctos colendos. Sed supra aliquot Scripturae exemplis ostendimus, Deum talem cultum non probare, sed prohibere et damnare. Sanctorum vero cultum et adorationem, sive fiat per imagines, sive absque imaginibus cum Scriptura pugnare in praecedenti loco demonstravimus. Sunt qui dicunt, cum Deus in cultu suo semper externa visibilia signa verbo suo adjunxerit, qualia sunt Sacramenta Veteris et Novi Testamenti, non ergo esse contra voluntatem Dei, si per extraneas et visibiles imagines colatur, sicut in Veteri Testamento versus templum et ad arcam foederis adorabant. Responsio autem plana est, quod Deus ipse verbo et mandato suo talia externa signa seu sacramenta in Veteri et in Novo Testamento instituit, non autem nostro arbitrio permisit, quae et qualia nobis videntur signa, et quidem ad cultum facere. Dicit enim, Non faciatis singuli quod vobis rectum videtur, sed quod ego praecipio vobis, hoc tantum faciatis Domino Deo vestro, non addatis quicquam, nec detrahatis, Deut. 12. Et imagines quascunque ad cultum fieri, proponi et usurpari, Deus diserte, sicut ostendimus, prohibuit. Postremo ait Andradius, in Veteri Testamento, cum

Quomodo legem de simulacris eludere conentur Pontificii.

Christus nondum esset incarnatus, non licuisse Deum invisibilem in imagine visibili colere: nunc vero, postquam Deus in carne, sicut Paulus loquitur, manifestatus est, licite et recte Christum per imagines adorari et coli, sicut Tridentinum decretum loquitur. Sed lucerna pedibus meis verbum tuum, et lux semitis meis. Christum enim adorandum et colendum esse, Apostoli docent: in simulacris vero et per imagines esse colendum et adorandum, Apostoli nequaquam docent. Sed 1. Joh. 5 cum dixisset filium Dei venisse, et dedisse nobis mentem, ut cognoscamus verum Deum, addit, filioli, custodite vos, seu cavete a simulacris. Qua sententia ad legem, Exod. 20 respicit, et eam in Novo Testamento ratam esse debere ostendit. Graeci enim sculptile, statuam seu imaginem, Exod. 20 reddiderunt εἴδωλον, qua voce Johannes etiam utitur. Stat igitur Scripturae sententia, nullam imaginem, sive Dei, sive Angelorum, sive Sanctorum, sive cujuscunque creaturae, ad cultum esse faciendam, proponendam seu usurpandam.

Lex de simulacris ratificata in Novo Testamento.

9. Et de cultu quidem imaginum ex lege Dei haec manifesta sunt. Sunt vero qui contendunt, legem illam, non tantum cultum et adorationem, verum ipsas etiam imagines simpliciter prohibere. Duas enim distinctas legis illius partes faciunt, quarum prior simpliciter prohibeat facere imagines. Altera prohibeat factas adorare aut colere. Sed Levit. 26 textus legis ita ponitur, ut ostendantur prohiberi, ne ad adorandum sive ad cultum fiant, aut ponantur imagines: Non facietis, inquit, vobis idolum et sculptile, nec titulos erigetis, nec lapidem insignitum ponetis *Lehisthachavoth* ad adorandum. Et ipsa Scriptura ostendit, facturam et usum imaginum, si non proponantur et usurpentur ad adorationem et ad cultum, non simpliciter prohiberi. Lapides enim insignitos ad adorationem ponere prohibetur, Levit. 26. Sed ad monimenta seu memoracula historiarum, Jacobus Genes. vigesimo octavo, lapidem erexit in titulum, fundens oleum desuper. Et Jos. 2. Dominus praecipit poni et erigi duodecim lapides, ut sint signum memoriale seu commonefactorium historiae transitus per Jordanem. Josue etiam moriturus erigit lapidem praegrandem sub quercu, quae erat in Sanctuario Domini, ut esset in testimonium icti foederis cum Deo, Jos. 24. Samuel quoque in memoriam auxilii divini contra Philistinos erigit lapidem, et nomen ejus vocat lapidem adjutorii, 1. Reg. 7. Et illustre exemplum exstat Jos. 22. Cum duae tribus et dimidia aedificassent altare, reliqui Israelitae rati ad cultum hoc factum esse, indixerunt illis bellum: Cum vero illi ostenderent, se altare illud exstruxisse non ad sacrificia, sed in testimonium et ad memoriam historiae, filii Israel hoc approbarunt, et Deum glorificarunt. Imo Deus ipse jubet, Exod. 25 fieri duos Cherubim aureos ex utraque parte propitiatorii. Et Cherubim fuisse imagines alicujus faciei allatas, Deus ipse ibidem ostendit, dicit enim: Expandent alas, et alis operient propitiatorium, respicientque se mutuo versis in propitiatorium vultibus. De omnibus vero operibus tabernaculi, ad quae etiam Cherubim pertinent, dicit Dominus, Exod 31. Implevi Bezaleel spiritu Dei, sapientia et intelligentia, ad operandum auro, argento, aere. Salomon etiam ad ornatum domus Domini, 3. Reg. 7 et 2 Paral. 3 capita columnarum format in modum Lilii, facit mala punica, sub mari fusili facit boves duodecim, in basibus format leones, boves, Cherubim, in tabulatis sculpsit Cherubim, leones et palmas. In Pontificis etiam tunica formata fuerunt ex auro mala punica, Exod. 39, Num. 21. Deus mandat Moysi, ut faciat Serpentem aeneum, et erigat illum in signum. Serpentem autem illum fuisse figuram Christi, certum est, Joh. 3. Et in memoriam illius historiae, quae in deserto tunc acciderat, aeneus ille serpens ultra annos septingentos servatus fuit in populo Israel, ac priusquam accederet abusus cultus et adorationis, non judicarunt se asservatione imaginis illius peccare contra legem, Exod. 20; cum vero coepissent simulacro illi incensum adolere, hoc judicavit Ezechias, pugnare contra legem illam Dei, atque ideo serpentem illum confregit, 4. Reg. 18. imaginem etiam Caesaris, Christus in moneta nec exhorruit, nec damnavit, Matth. 22. Et talem existimo etiam statuam illam fuisse, quam Michol in lectum loco Davidis posuit, 1. Reg. 19. Imagines igitur ad ornatum, ad memoriam, commonefactionem, et repraesentationem historiarum facere, habere et usurpare, non pugnat contra legem illam Dei, si non accedat cultus et adoratio imaginum.

An simpliciter omnis factura et usus imaginum prohibeatur.

Imagines politicae ad ornatum seu historicam memoriam.

10. Quidam disputant legem illam Dei de imaginibus non loqui de locis profanis, politicis, domesticis aut privatis, sed tantum de locis sacris, ubi ad cultum Dei convenitur, ne ibi ponantur ullae imagines. Sed Moyses Deut. 27 dicit, si imago ad cultum seu adorationem proponatur aut usurpetur, etiamsi illud fiat in abscondito, profano sive privato loco, esse maledictionem. Et Josue certe lapidem in signum erexit in ipso sanctuario Domini, Jos. 24. Salomon etiam in ipso templo Domini varias formavit imagines, 3. Reg. 7. Imo Deus ipse in Sancto sanctorum super arca foederis, quo se vertebant adoraturi, jussit fieri Cherubinas imagines, Exod. 25. Ex quo igitur fundamento verbi Dei usus imaginum in templis, si non proponantur aut usurpentur ad cultum et adorationem, sed vel ad ornatum, vel ad memoriam, commonefactionem, seu repraesentationem historiarum, quae verae et utiles sint, damnari possit aut debeat, non video. Certe ex lege, Exod. 20, hoc deduci non potest. Quod vero metus, et periculum superstitionis et idololatriae praetenditur, illud inculcatione verae doctrinae et praemonitionum contra cultus imaginum caveri et averti potest. Aut si spreta doctrina accedat ad imagines cultus et adoratio, rectum erit imitari exemplum Ezechiae. Nec vero vel necessitatem habendi imagines in templis cum Tridentinis patribus probo, nec partem ullam pietatis in illis colloco, sed inter adiaphora cum Luthero imagines refero, si non ad cultum seu adorationem proponantur, aut usurpentur. Neque vero etiam ex rebus adiaphoris, si non accedant vel pravae opiniones, vel

An in templis omnis usus imaginum prohibeatur.

impii abusus, fingenda sint peccata, sine verbo Dei, sicut quidam nullas etiam indifferentes imagines tolerandas clamitant, et in earum vel carentia vel demolitione non postremam pietatis partem collocant.

11. *An Dei imago facienda.*

Postremo sunt qui disputant, alias quidem imagines utcunque tolerari posse: Dei vero et Christi nullas esse imagines, vel faciendas vel tolerandas.

Et quidem si quis existimet, essentiam Dei vel lineamentorum circumscriptionibus, vel colorum varietatibus exprimi posse, aut talem esse divinitatis naturam, sicut Anthropomorphitae finxerunt, is merito damnatur, sicut Esaiae 40 scriptum est, Cui similem facietis Deum, aut quam imaginem ponetis ei? Si vero sine prava opinione, et sine superstitione non quidem ipsa divinitatis essentia, sed tantum species illae visibiles, quibus olim Deus praesentiam suam patefecit, (Sicut Danielis 7 apparet antiquus dierum. Et Luc. 3. Spiritus sanctus corporali specie columbae descendit) historice pingantur, aut si Christus in servi forma, in qua Deus manifestatus est, tanquam memoraculum historiarum Evangelicarum exprimatur, illud quidem prorsus damnare non ausim, sicut nec damnari potest, si figurae visionum divinarum Apocalypseos coloribus exprimantur. Lubenter tamen fateor periculosum esse, vel divinitatis aliquam imaginem, quocunque praetextu facere, facile enim potest impingere in legem Dei, Deut. 4, Jes. 4, Act. 17. Optimam vero, certissimam, et utilissimam Dei et Christi imaginem esse, quam mentis nostrae agnitio ex verbo Dei format et concipit. Sed tamen de indifferentibus odiose dimicandum non est: Sicut enim non pietas, ita nec peccatum in illis collocari debet, si non accedant pravae opiniones et abusus. Quia enim Deus ipse in visionibus tales imagines ostendit, sicut peccatum non est, tales visionum historias verbis exprimere, ita peccatum non erit, tales Scripturae historias historice et ad usum historicum picturis repraesentare, modo illud fixum maneat, ipsam divinitatis essentiam, nec debere, nec posse figura aut imagine aliqua exprimi.

12. *Judaei nullas imagines ad cultum tolerarunt.*

Varro apud Augustinum de Civitate, lib. 4 recte dicit, gentem Judaeorum Deum sine simulacro aliquo coluisse, hoc est, Judaeos non habuisse simulacrum aliquod in templo ad cultum propositum. Josephus etiam libro Antiquitatum 18, cap. 11, scribit: Cum Cajus statuam suam vellet per Petronium Hierosolymis in templo Dei collocare, ut tanquam Deus coleretur, Judaeos maluisse se morti exponere, quam id, quod lege Dei prohibitum erat, admittere vel recipere, cultum scilicet statuarum.

Quod vero alibi Josephus scribit, Judaeos nec Caesaris effigiem, nec Aquilam, Romani Imperii signum, ne in militaribus quidem vexillis, aut in locis extra templum, etiamsi non ad cultum seu adorationem proponerentur, voluisse tolerare, praetendentes legem Dei, Pharisaicae hypocriseos pars est, quae pietatem esse judicabat, culicem colare, etiamsi camelum deglutirent. Et peculiarem cultum Dei in eo constituebant, quod seniorum traditionibus ad strictiorem observationem, quam quae ab ipsa lege exigitur, se astringerent. Extra casum enim cultus, adorationis et superstitionis imagines non fuisse in lege prohibitas, clarissime ostendimus. Scribit autem Josephus lib. 18 Antiquitatum cap. 4 Pilatum προτομάς, hoc est, imagines Caesaris, quae ad umbilicum usque depictae erant, et signis seu vexillis militaribus inerant, in urbem Hierosolymam intulisse: Judaeos vero noluisse hoc tolerare, praetendentes, legem divinam prohibuisse, εἰκόνων ποίησιν, fabricationem seu formationem imaginum. Atque ideo priores praesides urbem ingressos cum signis seu vexillis non hoc modo insignitis. Sed tempore Christi publice habuerunt Judaei imaginem Caesaris in numismate, quod Christus nec reprehendit, nec damnat, Matth. 22. Simile est quod Josephus scribit lib. 17, cap. 8. Cum Herodes supra portam majorem templi parasset anathema pretiosum, magnam scilicet auream aquilam, utpote signum Romani Imperii, Pharisaeos quosdam legis interpretes declamitasse, legem Dei prohibere (ἀναστάσεις εἰκόνων) ne imagines statuantur, aut animantium effigies (ἐπιτηδεύεσθαι) artificiose paratae ponantur. Sophistas igitur istos discipulis suis autores fuisse, ut aquilam illam dejicerent. Et lib. 1 contra Apionem citat ex Hecataeo, in templo Hierosolymitano: τοπαράπαν omnino prorsus non fuisse (ἄγαλμα οὐδὲ ἀνάθημα) simulacrum aliquod, aut Anathema. Sed supra ostendimus, in templo Salomonis fuisse imagines. Et Luc. 21 scriptum est, secundum etiam templum pulchris ἀναθήμασι ornatum fuisse. Unde recte colligitur, illas Josephi narrationes, non ex vero et antiquo sensu legis divinae, sed ex recentioribus Pharisaeorum traditionibus et superstitionibus sumptas esse. Sed quae sit vera legis divinae de imaginibus sententia, ex perspicuis et firmis scripturae testimoniis hactenus ostendimus. Quibus addatur Pauli etiam exemplum, Act. 28 ubi vehitur in navi, quae praefert insigne Castoris et Pollucis, quos gentes ut praesides maris, et navigantium patronos colebant: Quo facto Paulus ostendit, pios recte sentientes, non contaminari tolerandis imaginibus etiam idololatricis, quae ad cultum prostant, si ratione vocationis et officii eas ordinarie et legitime tollere non possint. Paulus certe insigne illud Castoris et Pollucis non dejecit vel confregit, sed sine impietate in navi illa vectus est, cum idola illa nec coleret, nec adoraret. Et sine dubio cultum, adorationem, et opinionem patrocinii verbo Dei reprehendit, vi vero et manu imagines illas non dejecit, cicut nec Prophetae, licet verbo detestarentur cultum idolorum, ea per vim tumultuarie confregerunt: sed pii Reges ordinarie hoc fecerunt. Theodosius etiam imagines Idolorum abolevit, sed postquam opinio cultus per verbum Dei animis hominum exempta erat, quasdam idolorum statuas reliquit ad memoriam et commonefactionem, quam inepta et impia fuisset idololatria gentium.

Pharisaei omnem usum imaginum damnarunt.

[SECTIO IV.]

[CAPUT I.]

HISTORICA OBSERVATIO, QUOD IN PRIMITIVA ECCLESIA IMAGINES NON FUERINT ADHIBITAE AD CULTUM DIVINUM, IMO QUOD NE QUIDEM LEGANTUR IN ORATORIA CHRISTIANORUM ADMISSAE.

1. *Nec Christus nec Apostoli tradiderunt usum imaginum.* Sicut Christus nullum mandatum dedit de adhibendis imaginibus seu statuis, ad ministerium Ecclesiae: Ita etiam Apostoli emissi ad praedicandum Evangelium, et ad docendas omnes gentes, non leguntur imagines seu statuas ad declarandam doctrinam coelestem, ne quidem, quando barbaris gentibus Evangelium annuntiabant, adhibuisse, cumque jactis alicubi fidei fundamentis, ad alia loca transirent, repetitiones et commonefactiones doctrinae non statuis commendarunt, sed hominibus fidelibus, qui idonei essent ad docendos alios, et in hunc usum doctrinam traditam in scripta retulerunt. Organon enim, per quod Spiritus sanctus efficax est, vocans, illuminans, convertens, sanctificans homines, non docuerunt esse imagines seu statuas, sed verbum Dei scriptum, praedicatum, auditum, cogitatum, Rom. 1, 2. Cor. 3, 2. Tim. 3, 1. Petr. 1, Psal. 119. Cumque cultum idolorum, qui ad statuas exercebatur, abolerent, et veri Dei cultum instituerent, non leguntur, vel statuas illas ad verum cultum vivi Dei transtulisse, vel alias imagines aut statuas, in quibus, per quas, seu ad quas veri Dei cultus exerceretur, substituisse, sed verum Deum in Spiritu et veritate, non juxta praescriptum verbi colendum docuerunt. Haec extra controversiam certa et vera sunt.

2. *In primitiva Ecclesia non fuit usus imaginum in cultu Dei.* Idem vero etiam Apostolorum discipulos et successores fecisse, nullum est dubium. Cumque in veris historiis aliquot exstent descriptiones rituum, quibus primitiva Ecclesia per annos trecentos et amplius, in conventibus Ecclesiasticis, et in exercitiis cultus divini usa fuisse legitur, nulla fit mentio adhibitarum imaginum, seu statuarum, sive Dei, sive Sanctorum. Sed cum idololatria Gentium constaret cultu et adoratione imaginum, simulacrorum et statuarum, quem tamen cultum ad prototypum, sicut ostendimus, referebant, Christiani, a simulacris prorsus abhorrebant, et eos, qui vel aliorum statuas, vel ipsum etiam Christum in statuis, seu per imagines colere et adorare volebant, pro haereticis damnabant. *Haereses de cultu imaginum. Simon Magus.* Scribunt enim Theodoretus lib. 1 haeret. fab. et Augustinus de haeresibus, Simonem Magum Sectatoribus suis tradidisse suam et Scorti sui Selenes imaginem colendam et adorandam, cui etiam suffitum discipuli ipsius fecisse scribuntur. *Basilides.* Irenaeus lib. 1, cap. 23 scribit, Basilidis sectatores, usos fuisse imaginibus et invocationibus. Et cap. 24 *Gnostici.* narrat, Carpocratianos, qui se Gnosticos appellabant, imagines quasdam vel coloribus depictas, vel ex alia materia fabricatas, habuisse, et dixisse formam Christi illo tempore, quo fuit cum hominibus, a Pilato factam: Illas, inquit, imagines cum imaginibus Philosophorum mundi proponunt, coronant, et reliquam observationem circa eas similiter ut Gentes faciunt. Epiphanius Tomo 2, lib. 1, haeresi 27 dicit, *Carpocrates.* Carpocratem occulte fecisse imagines Christi, Pauli, etc. ipsisque suffitum fecisse, et eas adorasse: Augustinus de haeresibus scribit, Marcellinam sociam sectae Carpocratis, coluisse imagines Jesu et Pauli Homeri et Pythagorae adorando incensumque ponendo.

3. *Cultus divinus apud gentes ad simulacra.* Et ex differentiis, inter cultum gentium et Christianorum, haec non postrema fuit, quod gentes Deos suos in simulacris, per imagines, et ad statuas colebant: Christiani vero unicum et verum Deum, absque simulacris, in Spiritu et veritate, juxta praescriptum verbi colebant et adorabant. *Apud Christianos sine simulacris.* Et ad praecidendam omnem idololatriae occasionem, ne Christiana religio cum Paganismo, qui simulacrorum cultu constabat, ullam haberet affinitatem, et ne Ethnicae superstitionis seminaria, occasione simulacrorum, vel in Ecclesiam irreperent, vel in animis conversorum remanerent, primitiva Ecclesia ne in oratoria quidem voluit Christi vel Sanctorum imagines recipere. Et inter capita accusationum, Ethnici hoc etiam Christianis objecerunt, quod religionem haberent absque simulacris. *Clemens Alexandrinus de imaginibus.* Ita Clemens Alexandrinus, qui circa annum Domini 200 vixit, lib. 6. Stromatum inquit: Nobis nullum est simulacrum in mundo. Quoniam in rebus genitis nihil potest Dei referre imaginem. Et in Paraenetico scribit: Nobis aperte vetitum est artem fallacem exercere: Scriptum enim est, Non facies cujusvis rei similitudinem, etc. Item, Nobis non est imago sensilis, de materia sensili, sed quae percipitur intelligentia. Deus enim, qui solus verus est Deus, intellectu percipitur, non sensu. *Clemens Romanus.* In libris etiam Recognitionum qui Clementi Romano, licet non vere, tribuuntur, exstat dispositio generalis contra imagines lib. 5 et refutatur praecipuum argumentum Ethnicorum, quo etiam Pontificii imaginum suarum cultum palliant. Per gentes (inquit) serpens ille proferre verba hujusmodi solet, Nos ad honorem invisibilis Dei imagines visibiles adoramus. Clemens respondit, hoc certissime falsum esse: Non autem substituit alias pictas vel fictas, sive Christi sive Sanctorum imagines, sed inquit: Si vere velitis Dei imaginem colere, homini benefacientes, veram in eo Dei imaginem colueritis. Si ergo vultis vere Dei imaginem honorare, nos vobis, quod verum est, aperimus, ut homini qui ad imaginem Dei factus est, benefaciatis. Haec autem in tantum ad honorem Dei imaginis cedunt, ut, qui ista non fecerit, contumeliam imagini divinae intulisse credatur. Quis ergo iste honor Dei est, per lapideas et ligneas discurrere formas, et inanes atque exanimes figuras, tanquam numina venerari, et hominem, qui est vere imago Dei spernere? Haec Clemens ille.

Celsus de imaginibus. Apud Origenem circa annum Dom. 240 in libris contra Celsum, exstat justa tractatio de hac quaestione. Celsus enim lib. 7 ostensurus Christianos

pejores esse barbaris, Lybicis, et atheis Scythis, inde hoc probare conatur, quia non patiantur vel templa, vel aras, vel simulacra et statuas intueri. Persas ex Herodoto ostendit irrisisse simulacra, quia non crediderunt cum Graecis Deos ex hominibus genitos. Heraclitum etiam dicit scripsisse, Stultum esse, ut quis imaginibus supplicet, si non agnoscat ipsos Deos vel Heroas. Christiani vero, inquit Celsus. simulacra aperte vituperant. Quod si, inquit, lapidem, lignum, aes vel aurum, negent Deum esse, quis ea, nisi stolidus quispiam, pro Diis habuerit? Sed Deorum sunt ista vel sacra vel effigies quaedam. Nec, forte divinas has esse imagines contenderim. Christiani enim dicunt, Deum fecisse hominem ad suam imaginem, et speciem sibi similem. Sed tamen illi assentientur Christiani, in quorundam honorem, qui vel similes sint vel dissimiles specie, haec esse fabricata. Sed excipient non Deos esse, quibus ea sint dedicata, sed daemones, et non esse daemonibus serviendum illi, qui in verum Deum credit. Haec Celsus objicit Christianis. Origenes vero respondet, considerandum esse, alias esse causas et rationes, propter quas Persae aversentur simulacra, et alias, propter quas Christiani idem faciant. Non enim patiuntur Jesum apud aras, et templa, et simulacra colere, sed haec aversantur, quia audiunt scriptum esse: Non sint tibi Dii alieni, nec feceris tibi rei ullius similitudinem, non adorabis ea, nec servies illis. Et postea ad Heracliti sententiam, qua affirmat, stultum esse simulacris supplicare, nisi Deos prius quis norit et heroas, qualesnam sint, Origenes respondens inquit: Nos Deum et unigenitum ejus Filium agnoscimus, et Sanctos etiam: sed dicimus fieri non posse, ut Deum quis norit, et simulacris ut supplicet. Nec solum, inquit, statuis supplicare vesanum est: sed vel hoc ipsum dissimulare. Nos vero simulacra non veneramur, ne vel in eam incidamus opinionem, qua imagines istas aliquos esse Deos putemus. Celso vero, et caeteris, Deos esse simulacra negantibus, hoc crimini damus, quod tamen honorem imaginibus deferant. Vulgus enim Deos esse credit, quos alii ita venerantur, nos vero, ne divinae quidem imaginis simulacra haec esse duxerimus, quippe qui Dei, ut invisibilis et incorporei, formam nullam effingamus. Quod vero homo dicitur ad imaginem Dei formatus, ad hoc respondemus, In anima rationali hanc esse Dei imaginem.

Origenes de imaginibus.

Et lib. 8 Celsus objicit Christianis, quod et aras, et simulacra, et delubra defugiant. Origenes autem respondet, non ut loco Gentilium idolorum alias externas imagines substituat, sed inquit, nobis pro aris et delubris justorum sunt mentes, unde emittuntur suavissimi incensi, odores, vota et preces ex conscientia puriore. Sunt nobis praeterea et simulacra, non per impuros opifices aliquos fabricata, sed per Dei verbum in nobis edita et formata, virtutum scilicet exempla et structurae, quae imitatrices sunt Christi, qui primogenitus est omnis creaturae. Et, ut summatim expediam, inquit, Christiani omnes, et quas diximus aras, et quae jam ostendimus simulacra, collocare maxime aduituntur, non tamen inanimata, et insensibilia quaedam, nec daemonum susceptibilia, sed spiritus Dei capacia et tabernacula Dei inhabitantis in nobis. Et postea, Nos simulacrorum fundationes ideo defugimus, quia ubi per Jesu doctrinam comperimus, quomodo colendus sit Deus, ea nos evitamus, quae sub pietatis praetextu et opinione quadam, impios reddant, etc. Et haec tam stricte observata tunc fuerunt, ut lib. 4 contra Celsum, Origenes affirmet, nullum sive imaginum fictorem, sive statuarum fabricatorem in Judaeorum Republica fuisse, ut quos procul Lex ipsa abigeret, ne qua his esset fabricandorum simulacrorum occasio, quae stultas mortalium animas a Deo revelleret, et ad contemplanda terrena animi oculos retorqueret. Haec Origenes.

4. Veteres cur iniquiores imaginibus.

Sed de lege, Exod. vigesimo supra diximus. Fuerunt autem patres illi in universum imaginibus ideo iniquiores, qui enim ex gentibus convertebantur, verum etiam Deum in imaginibus per simulacra, seu ad statuas, sicut in Paganismo assueti fuerant, colere et adorare volebant, sicut Lampridius de Alexandro Severo, qui primus Imperatorum de Christianismo bene sentire coepit, scribit, quod domi in privato suo Larario, inter Idola, etiam Christi imaginem habuerit et coluerit.

5. Lactantius de imaginibus.

Lactantius etiam circa annum Domini 300 in suis ad Constantinum Institutionibus, gentium idola seu simulacra ita confutat, non ut alias substituat imagines, sed argumenta ponit generalia contra quemvis simulacrorum cultum: Nam lib. 2, cap. 2, omnes idolorum praetextus, quibus etiam suas Pontificii imagines pingunt, recitat et confutat. Non ipsa, inquiunt simulacra timemus, sed eos, ad quorum imaginem facta, et quorum nominibus consecrata sunt. Nempe ideo timetis, inquit, quod eos in coelo esse arbitramini. Cur igitur oculos in coelum non tollitis? Cur ad parietes, et ligna et lapides potius, quam illo spectatis, ubi eos esse creditis? Quid sibi simulacra volunt, quae aut mortuorum aut absentium monumenta sunt? Nam omnino fingendarum similitudinum ratio idcirco ab hominibus inventa est, ut posset eorum memoria retineri, qui vel morte subtracti, vel absentia fuerunt separati. Deos igitur in quorum numero reponemus? Si in mortuorum, quis tam stultus, ut colat? Si in absentium, colendi ergo non sunt, si nec vident quae facimus, nec audiunt quae precamur. Si autem Dii absentes esse non possunt, qui, quoniam divini sunt, in quacunque mundi parte fuerint, vident et audiunt universa. Supervacua ergo sunt simulacra, illis ubique praesentibus, cum satis sit audientium nomina precibus advocare. At enim, inquiunt, praesentes non nisi ad imagines suas adsunt. Ita plane sicut vulgus existimat, mortuorum animas circa tumulos et corporum suorum reliquias oberrare. Item Dei, cujus spiritus ac numen ubique diffusum, abesse nunquam potest, semper utique imago supervacanea est. Sed verentur, inquit ne omnis religio eorum inanis sit et vana, si nihil in praesenti videant, quos adorent, et

ideo simulacra constituunt. Sed simulacrum Dei, quia a similitudine nomen habet, non illud est, quod digitis hominis, ex lapide, aut aere, aliave materia, fabricatur, sed ipse homo. Et si sentire simulacra possent, ultro adoratura homines essent, a quibus sunt expolita. Adorant ergo insensibilia, qui sentiunt, irrationabilia qui sapiunt, exanima qui vivunt, etc. cap. 2. Vulgus indoctum pompis inanibus gaudet, animisque puerilibus spectat omnia, oblectatur frivolis, et specie simulacrorum capitur. Ibidem citat et probat hos versus:

Nec pietas ulla est velatum saepe videri,
Vertier ad lapidem, atque omnes accedere ad aras,
Nec procumbere humi prostratum et pandere palmas
Ante Deum delubra, et votis nectere vota.

Cap. 4 citat et laudat illud Persii, hoc esse aurum in templis, quod sint Veneri donatae a virgine pupae, quas illa ob minutiam fortasse contempserit. Sed non videt, inquit, simulacra ipsa et effigies Deorum, nihil aliud esse quam grandes pupas, non a virginibus, quarum lusibus venia dari potest, sed a barbaris hominibus consecratas. His ludicris, et ornatis, et grandibus pupis, unguenta et thura, et odores inferunt. His peplos et indumenta pretiosa, quibus usus velaminis nullus est, his aurum et argentum consecrant, has auro, gemmis excolunt et exornant. Cap. 7. Tanta homines imaginum cupiditas tenet, ut minus curentur res ipsae. Auri, gemmarum et eboris pulchritudo acriter perstringit oculos, nec ullam religionem putant, ubi illa non fulserint. Veniunt igitur ad Deos, non tam religionis gratia, quam ut aurum oculis hauriant, nitorem levigati marmoris aspiciant, et quanto fuerint ornatiora templa, et pulchriora simulacra, tanto plus majestatis habere creduntur. Adeo religio Deorum nihil aliud est, quam quod cupiditas humana miratur. Cap. 17. Daemones docuerunt imagines et simulacra fingere, ut hominum mentes a cultu veri Dei averterent. Cap. 18. Simulacra ipsa, quae coluntur, effigies sunt hominum mortuorum. Est autem perversum, ut simulacrum hominis a simulacro Dei colatur. Cap. 19. Deus non in ima, sed in summa regione quaerendus est. Quare non est dubium, quin religio nulla sit, ubicunque simulacrum est. Nam si religio ex divinis rebus est, divini autem nihil est, nisi in rebus coelestibus: Carent ergo religione simulacra, quia nihil potest coeleste esse in ea re, quae fit ex terra, quod quidem de nomine ipso apparet. Quicquid enim simulatur, id falsum esse necesse est. Idem lib. 6, cap. 2. Num mentis suae compos putandus est, qui autori et datori luminis candelarum ac cerarum, lumen affert pro munere? Cap. 25. Vestes, gemmas, et caetera quae habentur in pretio, si quis putet Deo cara et offerenda, is plane quid sit Deus nescit. Has Lactantii sententias ideo adscripsi, quia ostendunt, illis temporibus in oratoriis Christianorum nullum fuisse usum simulacrorum, multo minus ad cultum ea fuisse a Christianis adhibita. Deinde, quia ita sunt positae illae sententiae, quasi Lactantius Pontificiorum Templa ingressus, simulacra et cultus eorum vidisset, et ex professo irrisisset. Operibus Lactantii adjunctum est carmen, in quo hi versus leguntur:

Quisquis ades, mediique subis in limina Templi,
Siste parum, insontemque tuo pro crimine passum
Respice me, me conde animo, me in pectore serva.

Sed carmen illud non est Lactantii, sed recentioris post Lactantium.

6. **Athanasius. Eusebius de imaginibus.**

Ex Athanasio et Eusebio supra adscripsimus sententias, quod Ethnici praetenderint imagines seu simulacra esse tanquam rerum divinarum literas. Et istam sane rationem Patres illi in Ethnicis confutant, non autem in illum usum alias imagines substituunt. Athanasius quidem Sermone 4 contra Arianos utitur hoc argumento: Qui adorat imaginem regis, in illa adorat ipsum regem, quippe cum ipsa imago aliud nihil sit, quam regis forma ac species. Sed hoc argumentum Athanasius nequaquam accommodat ad imagines, statuas, seu externa simulacra Dei colenda et adoranda, sed ad ipsum Christum, qui est substantialis imago Dei, atque ideo cum patre adorandus. Ita Augustinus Epist. 119 dicit, Exod. 20 prohibetur coli aliqua in figmentis hominum Dei similitudo, non quia non habeat imaginem Deus, sed quia nulla imago ejus coli debet, nisi illa, quae hoc est quod ipsa (hoc est Filius Dei) nec ipsa pro illo, sed cum illo.

7. **Erasmus.**

Et, ut summatim dicam, ex certis et probatis historiis constat, sicut Erasmus in Catechesi sua inquit, usque ad Hieronymi aetatem fuisse probatae Religionis viros, qui in templis nullam ferebant imaginem nec pictam, nec sculptam, nec textam ac ne ipsius Christi quidem. Nam ne Constantini quidem tempore, qui tamen multis pretiosis anathematis ex auro, argento, et gemmis templa ornavit, imagines in templa receptas fuisse apud Eusebium legitur, cum tamen et suas et suorum imagines, Danielis etiam et boni pastoris symbola, fieri curasse scribatur, sed in aliis locis, non in templis collocasse, apud Eusebium lib. 3 et 4 de vita Constantini. Et quae Lactantius de imaginibus scripsit, ea Constantino inscripsit.

Usque ad Constantinum imagines non in Templis.

8.

In uno et solo Tertulliano, qui circa annum Domini 200 floruit, animadverti, historiam de Pastore vocante et quaerente ovem erraticam, alicubi in calicibus sacris depictam et insculptam fuisse, disputans enim in libro de Pudicitia, juxta Montani dogma, parabolam Luc. 15 non de Christianis lapsis, sed de Ethnicis nondum conversis intelligendam inquit: Procedant ipsae picturae calicum vestrorum, si vel in illis perlucebit interpretatio pecudis illius, utrumne Christiano, an Ethnico peccatori, de restitutione conlineet. haec Tertullianus. sed illa pictura non fuit ad cultum proposita, et quam iniqui caeteri illorum temporum scriptores imaginibus fuerint, jam ostendimus.

9.

Damascenus vero peculiaris Patronus cultus vene-

rationis et adorationis imaginum, cum et Scripturae testimoniis, et primitivae Ecclesiae exemplis destituatur, vehementer contendit, cultum imaginum esse traditionem Apostolorum non scriptam. Hoc enim artificio conatur elabi, ne onus probationis in se recipere cogatur. Addit autem, Christum ipsum esse autorem et approbatorem, cum imaginum, tum cultus earum. Dum vero hoc probare conatur, manifestum prodit figmentum. Exstat enim apud Eusebium in fine lib. 1 historiae Ecclesiasticae narratio, eo titulo, quod ex Archivis Reip. Edessenae sit desumpta, de legatione et Epistola Abgari Regis ad Christum, et Christi ad Abgarum. Isti vero Eusebianae narrationi Damascenus lib. 4, cap. 17 addit, seu potius affingit hoc, quod Eusebius in publicis instrumentis non invenit nec legit. Abgarum scilicet Edessenorum illum Regulum, misisse pictorem (ὁμοιογραφῆσαι) ad depingendam imaginem seu simulacrum Christi. Cum vero pictor ille propter claritatem, quae ex vultu illius resplendebat, hoc praestare non posset, Christum ipsum vestem divino et vivifico vultui suo admovisse, et (ἐναπεμάξατο) quasi abstergendo vesti imaginem suam impressisse, et Abgaro eam cupienti misisse. Illud vero Damasceni figmentum Nicephorus lib. 2, cap. 7 ad ipsam Eusebii narrationem assuit et affingit, et quidem cum foenore. Addit enim praeterea aliam fabulam: Persarum etiam Regem pictorem misisse, et per hunc, et Christi, et Matris ejus depictam imaginem accepisse. His vero Nicephorus addit Eusebii clausulam, Haec ex Archivis Edessenis sunt desumpta. Quod inspicienti Eusebii historiam manifesto apparet, esse crimen falsi. De ficta vero illa imagine, Nicephorus lib. 17, cap. 6 scribit: Quod Justiniani temporibus Edesseni in obsidione, rebus omnibus desperatis, ad imaginem illam divinitus acceptam, tanquam ad supremam ancoram, confugerint, et divinam ejus virtutem in liberatione experti sint. Sed in Decretis dist. 15. Gelasius dicit, et idem repetit Isidorus, totam illam narrationem de Abgaro esse apocrypham. Et tamen Pontificii non verentur fundamenta doctrinae suae ex apocryphis fabulis mutuari, et iis tantum non triumphare. Similis autoritatis est altera fabula de Veronica, quae ne vulgarium quidem scriptorum testimonia habet, nisi forsan Legendae illius, quam Vives dicit immerito auream vocari, cum scripta sit ab homine plumbei cordis, et ferrei oris.

Damasceni et Nicephori fabula de Abgaro.

De imagine Christi.

Narratio de Abgaro apocrypha.

Legenda aurea.

10\. Inter Athanasii opera, fertur historia de imagine Christi, a Nicodemo olim facta, usurpata vero a Gamaliele, Jacobo, Simeone, Zachaeo, Episcopisque Hierosolymitanis, quae sub vastationem Hierosolymae in Syriam translata fuerit, atque postea in oppido Berytho a Judaeis crucifixa et perfossa, emiserit sanguinem et aquam, quibus totam hydriam compleverit, unde multi aegroti peruncti sanati fuerint. Et hoc miraculo Judaeos conversos, cruorem etiam illum ab Episcopo loci per Asiam, Africam et Europam missum. Sed supposititium esse illud scriptum, et falso Athanasio tribui constat, id quod Nannius etiam Lovaniensis, qui Athanasii opera in Tomos digessit non diffitetur. Et quod fraudem manifeste detegit: Sigebertus scribit anno Domini 765 in Berytho Syriae imaginem Christi in domo Judaei, a Christiano relictam, inventam fuisse, et quae praeterea accidisse feruntur. Ipsa etiam Lombardica historia, Legenda 130 expresse dicit, illud quod de cruce Berythana narratur, contigisse A. D. 750 falso igitur Athanasio tribuitur.

De imagine crucifixi in Athanasio supposititio.

11\. Jesuitae ex Simone Metaphraste, quem Lombardicis Legendis, quia illae gratiam jam exuerunt, novo titulo succenturiarunt Pontificii, citant Lucam Evangelistam imaginem Matris Christi artificiose delineasse, cui postea templum aedificatum scribit suo more Niceph. lib. 14, cap. 2. Et Alexium imaginem Christi ad Abgarum missam intuitum. Citant etiam ex ignoto et obscuro scriptore Michaele Syngelo, Dionysium Areopagitam illos corripuisse, qui imagines abrogare conabantur. Sed autores sunt dubii, et narrationes pugnant contra veritatem historiae primitivae Ecclesiae. Inde ergo aestimetur, qualis sit Pontificiorum causa, quam non aliter ac per figmenta probare possunt.

Lucas imaginem Mariae.

Ita in Sylvestri etiam Legenda scribitur, ipsum circumtulisse imagines Apostolorum: Damasus etiam in Pontificali dicit, Constantinum in Basilica Lateranensi, ubi baptizatus erat, fecisse fontem sanctum, et in Labio fontis, agnum fundentem aquam, ad dexteram agni Salvatorem, in laeva agni Baptistam cum titulo: Ecce agnus, etc. Sed eadem fide, qua fabula Baptismi Constantini ibi narratur, Platina scribit, Constantinum statuas Christi et Apostolorum in templa collocasse, sed tale nihil Eusebius habet, licet alii posteriores historici alicubi eo inclinare videantur. De cruce Domini ab Helena inventa in Ambrosii scriptis, de quorum tamen fide dubitatur, et apud alios autores multa leguntur, sed Gelasius Dist. 15 dicit, novellas esse revelationes, quae juxta Pauli sententiam legendae sint cum judicio: Omnia probate, quod bonum est tenete. Et tamen nec lignum crucis, nec clavos in templa proposuerunt colenda et adoranda, sed de uno clavo fraenos Constantino fieri praecepit, alterum diademati ipsius intexuit, partem crucis Constantini statuis inditam Socrates narrat. Alii addunt alia miracula. Sed Gelasius dicit, novellas esse revelationes cum judicio legendas. Et tamen de Helena Ambrosius dicit, Regem adoravit, non lignum crucis. Ex veris igitur et certis historiis non potest ostendi imagines in primitiva Ecclesia ad cultum divinum adhibitas, vel in oratoria receptas fuisse, per annos trecentos et amplius.

Constantini imagines.

Inventio crucis non authenticae.

[CAPUT II.]

HISTORICUS IMAGINUM USUS IN PRIMITIVA ECCLESIA.

1\. Restat jam ut ostendatur, non tamen simpliciter extra casum cultum et adorationis, omnem etiam

Historicae imagines

In primitiva Ecclesia. historicum imaginum usum in primitiva Ecclesia rejectum fuisse. Exstat enim historia apud Eusebium lib. 7, cap. 14 quae multa huc pertinentia utiliter monet: Mulierem scilicet illam, quam sanguinis profluvio laborantem, a Salvatore curatam Evangelistae tradunt, ex Civitate Caesareae Philippi oriundam fuisse, domumque illius ibi ostendi, et admiranda quaedam Servatoris in eam beneficii quasi trophaea ibi durare. *Statua Christi Caesareae.* Pro foribus enim domus illius aeneam mulieris (ἐκτύπωμα) effigiem genibus flexis, et manibus instar supplicantis in anteriorem partem extensis, super editum lapidem collocatam. Huic e regione viri erectam (σχῆμα) imaginem ex eadem materia, diploide decenter amictam, et manum mulieri porrigentem. Ad cujus pedes, in ipsa basi, peregrinam quandam herbae speciem enasci, quam quidem, ubi ad aenei vestitus fimbriam excreverit, morbis cujusque generis medicandi facultatem habere (ἀλεξιφάρμακον τυγχάνειν.) Hanc statuam effigiem Jesu exprimere dicebant, quam ad nostram usque aetatem permanentem, ipsi ad eam civitatem profecti, oculis cernebamus, inquit Eusebius. Historicam fuisse hanc imaginem manifestum est. Ne vero existimetur ex mandato, traditione, aut exemplo Christi, Apostolorum, et Ecclesiae Apostolicae hoc factum, et partem esse Religionis Christianae: *Eusebius de origine imaginum.* Eusebius addit, eos qui ex Gentibus crediderant, et beneficio aliquo a Servatore nostro affecti fuerant, olim, ut verisimile est, (ἀπαραλλάκτως οἷα σωτῆρας ἐθνικῇ συνηθείᾳ) gentili consuetudine nihil immutata, sed sine discrimine per omnia similiter, sicut in Gentilismo assueti erant, tanquam servatores, hoc est, qui aliquid beneficii et subsidii ipsis contulissent, ad hunc modum apud se honore afficere consuevisse. Et addit Eusebius nihil mirum esse, nam et nos, inquit, Petri et Pauli Apostolorum, et ipsius etiam Christi imagines (διὰ χρωμάτων ἐν γραφαῖς σωζομένας) in picturis colorum varietate expressas et conservatas aspeximus. *Christi et Apostolorum imagines antiquae.* His verbis Eusebius politicum et historicum imaginum usum describit: Illum vero in Apostolica et primitiva Ecclesia non fuisse rejectum et damnatum, hinc constat: *Primitiva Ecclesia non damnavit historicum imaginum usum.* In illis enim locis Apostoli docuerunt, et fuerunt ibi etiam postea Ecclesiae, et tamen statuam illam ab Haemorrhoussa positam, nec reprehenderunt, nec dejecerunt, sed tanquam historicum monumentum seu memoriale reliquerunt. Nec a Deo statuam illam damnatam fuisse, herba illa ἀλεξιφάρμακος indicat. Eusebius etiam statuam illam, et reliquas imagines Christi, et Apostolorum, in historico usu nec reprehendit nec damnavit. Inde enim absque dubio sumptae postea fuerunt descriptiones statuae, lineamentorum, et habitus Christi, et Apostolorum, quae exstant apud Nicephorum lib. 1, cap. 40 et lib. 2, cap. 37. *Julianus statuam Christi dejecit.* Julianus vero postea, sicut scribit Sozomenus lib. 5, cap. 20 cum propositum sibi haberet, omni contumeliarum genere Christi nomen afficere, statuam illam Christi in Caesarea Philippi dejecit, suamque ejus loco posuit, quae fulmine mox tacta et combusta fuit. Gentiles vero statuam illam Christi, odio nominis Christi per plateas traxerunt, et contumeliis affectam comminuerunt.

2. *Ad statuam Christi nullus cultus institutus.* Nec tamen vel Apostoli, vel primitiva Ecclesia, concursus aut peregrinationes ad statuam illam religionis ergo instituerunt (Eusebius enim historiae gratia eo profectus fuit) non circumgestarunt illam in supplicationibus, non cultum Christi apud eam instituerunt, non cereis et aliis anathematis eam honorarunt, non vel ipsam statuam, vel Christum in illa statua, aut per illam statuam, coluerunt et adorarunt. Imo non fuit illis temporibus, per annos trecentos, in oratoria Christianorum statua illa translata. Quid enim sub Juliano factum sit, postea annotabimus. Et et iis, quae Nicephorus lib. 10, cap. 30 scribit, certo intelligitur, nequaquam ad cultum usurpatam fuisse statuam illam in primitiva Ecclesia. Dicit enim temporis diuturnitatem oblivionem induxisse, cujusnam ea statua formam referret, et cujus rei gratia ibi esset collocata. Quia enim sub dio steterat, corpus fuisse mutatum, et imbres ex locis superioribus limum secum trahentes, statuae ipsi aggessisse, ut literae non apparerent. Cum vero herba illa investigaretur, effossa terra literas rem ipsam indicantes apparuisse. Et deinceps herbam illam, ab eo tempore, neque eo ipso, neque alio loco fuisse conspectam.

3. Haec igitur de historico usu imaginum Christi et Sanctorum in primitiva Ecclesia, plana et manifesta sunt. *Augustin. de imaginibus Christi, Petri et Pauli.* Et eodem pertinet etiam, quod **Augustinus** scribit de consensu Evangelii, lib. 1, cap. 10. Ethnicos finxisse, Christum scripsisse aliquid ad Petrum et Paulum, et addit: Gentes ipsius figmenti occasionem inde sumpsisse, quod pluribus locis simul Petrum et Paulum cum Christo pictos viderant. Huc pertinet etiam pictura Tertulliani de pastore quaerente ovem perditam, calicibus insculpta. *De politicis imaginibus. Origenes.* Origenes etiam licet simulacra a religione Christiana proscribat, politicum tamen usum imaginum non improbat. Nam in 13. cap. Matth. de similitudinibus in imaginibus et statuis disputat, quando in cera, et quando in ligno effinguntur, quando eminentias, et quando colores exprimant, et haec accommodat ad parabolas. *Lactantius.* Lactantius etiam simulacrorum insectator acerrimus, tamen de politico seu historico usu imaginum ita inquit, lib. 5, cap. 3. Nego esse quenquam, qui non optet in primis id sibi post mortem contingere, quod etiam Reges maximi concupiscunt. Cur enim sibi homines sepulcra magnifica, cur statuas, sibi imagines comparant, nisi quod immortalitatem de memoria nominis sperant? *Athanasius. Basilius.* Athanasius etiam et Basilius a politicis Regum imaginibus similitudinem mutuantur, quando de aequalitate gloriae et majestatis Patris et Filii disputant. *Ambrosius.* Ambrosius etiam in Psalmo 118 idem argumentum tractans scribit: Qui Imperatoris imaginem coronat, utique illum honorat, cujus imaginem honoravit, et qui statuam contempserit Imperatoris, Imperatori utique cujus statuam conspuerit, fecisse videtur injuriam. Sed nequaquam inde docuerint, imagines Dei, vel pictas, vel fictas, eodem cultu et eadem adoratione, sicut Deum ipsum,

in Ecclesia prosequendas: hoc enim lege Dei expresse prohibetur, et in primitiva Ecclesia damnatum fuit, sicut hactenus ostendimus.

4. Constantinus quoque post conversionem imaginem suam depingi curavit. Nam sicut Eusebius de vita ipsius lib. 4 scribit, in aureis nummis ita eam insculpi curavit, ut pansis manibus instar precantis, coelum contueri videretur. In ipsis vero regiis, per quasdam januas, in tabellis, quae summis vestibulorum partibus affixae erant, erecto statu pingebatur, sursum in coelum contemplans, et precantis forma manus sursum tollens. Nec judicatus tunc fuit Constantinus peccare contra legem, Exod. 20. Et lege quidem cavit, ne ipsius effigies in idolorum templis poneretur. Non tamen eam in Christianorum templis collocasse legitur. Sed statua ipsius cum cruce Romae, non autem in templis collocata aliquoties scribitur apud Nicephorum lib. 17, cap. 30 et 49; lib. 8, cap. 32. Supra etiam diximus de Constantini imaginibus, post mortem ipsius ad memoriam factis.

Constantini imago.

5. Frequens sane apud omnes veteres Scriptores est mentio signi crucis: sed videndum est quale fuerit signum. Non enim primis illis temporibus fuit imago seu effigies, hominis membris expansis, cruci clavis affixi, sed tempori Tertulliani et postea, Christiani digitis in aere formabant figuram transversam quasi crucis, et ita se signabant. Non erat autem signum ad cultum et adorationem propositum, non enim tunc aliquid subsistens erat, sed tantum erat professio et commonefactio, quod in Christum crucifixum crederent, atque omnem in ipso spem et fiduciam collocatam haberent. Sub Constantino vero coepit signum crucis duobus lignis transversim conjunctis repraesentari vel tali forma pingi. Narrat enim Constantinus se, cum solicite cogitaret, an Gentilem idololatriam abjicere, et cultum Christi amplecti vellet, vidisse supra Solem in coelo signum crucis, ex lucis splendore figuratum, additis quasi literis, In hoc signo vince. Qua visione Deus ipsum monuit de agnitione, invocatione et cultu Christi crucifixi, sicut Episcopi convocati, ipsi apud Eusebium exponunt. Et Constantinus hac visione motus, vexillum militare tali forma fieri curavit: Hastile scilicet oblongum, auro obductum, quod cornu habuit transversum, ad formam crucis constructum. In fastigio corona gemmis et auro circumtexta, in qua nota Servatoris duabus primis literis nominis Christi inscripta erat. In transverso autem cornu velamen quoddam appensum adhaesit, gemmis resplendescens. Sub velamine vero deorsum in oblongo hastili, aurea Constantini et liberorum effigies, ad pectus usque depicta, continebatur. Illud signum Constantinus non in templis ad cultum et adorationem proposuit, ita enim simul et suam et suorum imaginem adorari voluisset, sed pro militari signo usus eo fuit, quod privatim postea in Palatio asservatum, ipse Eusebio ostendit. In ipsis etiam armis militum signum hoc insculpi fecit, ut esset partim signum professionis, partim ut milites sensim ita deduceret ad agnitionem, invocationem, et cultum Christi crucifixi. Hoc exemplum alii etiam imitati sunt. Alexandrinos enim scribit Rufinus thoraces Serapis, quos in parietibus, in ingressibus et in fenestris habuerant Gentiles, jam Christianos factos abrasisse, et pro iis crucis dominicae signum in iisdem locis appinxisse.

Signum Crucis non effigies crucifixi, sed in aere formatur.

Quale signum Crucis sub Constantino.

Vexillum Constantini forma crucis.

Signum crucis Constantinus non in templis.

Alexandrini signum crucis.

6. Fuit autem tunc signum crucis tantum figura transversa, non effigies hominis expansi et crucifixi, nec ad adorationem propositum erat, nec Constantini tempore in templis fuisse vel haec effigies, vel alia imago legitur. Apud Eusebium enim de vita Constantini lib. 3 et 4 exstant prolixae et accuratae descriptiones, quomodo lapidibus, marmore, auro, argento, gemmis templa exornarunt, nulla vero imaginum fit mentio. Columnas et thecas duodecim in memoriam Apostolorum, non autem statuas vel imagines ipsorum in templis posuisse legitur. In medio foro apud fontes symbola boni pastoris, et Danielem cum leonibus aere incisum posuisse, et in ipso Palatii introitu signum crucis in tabula ex auro et gemmis confectum, affixisse legitur lib. 3 sed non in Ecclesias transtulisse. Statuam etiam suam cum signo crucis Romae et Constantinopoli in plateis, non in Ecclesiis collocasse legitur. In Tripartita quidem historia et apud Nicephorum videntur loca quaedam eo inclinare, quasi Constantini tempore coeperint statuae quaedam in templa collocari. Non admodum igitur hac de re pugnabo, sed tamen Eusebii historia de Constantino, ut qui de re praesenti scripsit, certioris est autoritatis, posteri enim ex rumoribus videntur quaedam addidisse. Ita Sozomenus lib. 1, cap. 4 de cultu et adoratione signi crucis quaedam addit. Sed Eusebius, qui ex ipsius Constantini narratione, ea quae de signo crucis scribit, accepit, nihil tale habet. Et reliqui etiam Scriptores illorum temporum cultum et adorationem crucis negarunt. Arnobius certe, qui vixit anno Domini 330 lib. 8 contra gentes, calumniam illam refutans, quasi Christiani cruces colant, inquit: cruces nec colimus nec optamus. Vos plane qui ligneos Deos consecratis, cruces ligneas, ut Deorum vestrorum partes, forsitan adoratis. Nam vexilla castrorum quid aliud sunt, quam inauratae cruces, trophaea vero vestra, non tantum simplicis crucis faciem, verum et affixi hominis imitantur, etc. Cyrillus etiam lib. 6 contra Julianum negat, signum crucis a Christianis et coli et adorari. Quando vero lignum crucis in templo positum, et quando crucifixi effigies accesserit, in sequentibus annotabimus. Hactenus enim ex certis et veris historiis ostendimus, in primitiva Ecclesia, ultra trecentos annos, imagines non fuisse ad cultum adhibitas, atque ideo, ne ad cultum transferrentur, non receptas in Oratoria seu templa. Quae vero ex scriptoribus recentioribus, vel ex dubiis et supposititiis scriptis, quasi antiquitus facta proferuntur, merito non curamus.

An Constantini tempore imagines in templis.

Sozomenus. Arnobius.

Cyrillus.

Imagines non ad cultum propositae.

Nec in oratoria receptae.

[CAPUT III.]
HISTORICA OBSERVATIO, QUANDO ET QUOMODO IMAGINES IN TEMPLA RECEPTAE, ET QUIS PRIMUM USUS EARUM FUERIT, QUAEQUE POSTEA CONSECUTA SINT.

1. Gentium Idolis destructis, et pace Ecclesiis reddita sub Constantino, et postea frequentior coepit inter Christianos usus esse historicarum imaginum, sicut de Miletio Antiocheno, qui in secunda Oecumenica Synodo mortuus fuerat, Nicephorus lib. 12, cap. 14 scribit: Tantum viri hujus desiderium in animis hominum relictum, ut illius formam et effigiem in parietibus et tabulis depingi, in poculis et in annulis exsculpi curarint, sicut etiam Chrysostomus narrat. Cum vero Panegyricae solennitates de Martyrum passionibus magno studio frequentarentur, templa quoque splendide et magnifice exornarentur, coepit in ipsis etiam templis usus esse imaginum, non sane ad cultum et adorationem, sed partim ad historicam commonefactionem, partim ornatus gratia. Et coeptum hoc fuit potissimum circa annum Domini 380. Et reliqui sane patres istius seculi mutuantur quidem aliquando similitudines a picturis politicis. Et de Imperatorum quidem statuis, ac de aliis imaginibus, quae in locis privatis seu profanis fuerunt, aliquando mentionem faciunt. Sed imagines seu picturas in ipsis templis tunc fuisse, ex certis ac genuinis ipsorum scriptis ostendi non potest, supposititia enim merito repudiamus. Et de pictura in calice apud Tertullianum supra diximus.

Qua occasione imagines in templa.

2. Apud Gregorium Nyssenum vero, primum, quod observare potui, inter Graecos reperiuntur descriptiones picturarum in ipsis templis, ut oratione in Theodorum Martyrem, describens memorias Martyrum, dicit aedem, ut Dei templum, structurae cum amplitudine, tum pulchritudine, splendide exornatam, fabrum in animalium figuram signum formasse, et Latomum ad argenti levitatem crustas lapideas expolivisse. Et pictor etiam, inquit, artis suae flores induxit, in imaginibus exprimens res Martyris praeclare gestas, labores, cruciatus, immanes Tyrannorum aspectus, impetus, ardentem illam et flammas evomentem fornacem, beatissimum Athletae finem, Christique certamini praesidentis humanae formae effigiem. Haec pictor, tanquam in libro loquente, artificiose depingens, martyris certamina nobis exposuit, et instar prati amoenum et floridum templum exornavit. Solet enim etiam pictura tacens in pariete loqui, maximeque prodesse, etc. Ex eodem Nysseno citatur etiam haec sententia de historia Abrahae. Vidi saepius inscriptionis imaginem et sine lacrimis transire non potui, cum tam efficaciter pictura ob oculos poneret historiam. Procumbit enim ante aram Isaac, genibus innixus, circumductas ferens in tergo manus, Abraham vero a tergo pueri innixus pedum curvamine, sinistra comam pueri apprehendit, ad se trahens, declinat autem faciem ad puerum, miserabiliter illum intuens, dextram autem gladio obarmatam gestat, quam etiam ad caedem dirigit. Jamque gladii acies ipsum corpus propemodum attigit, cum illum divina vox a facto deterret. Haec Nyssenus apud Graecos.

Gregorius Nyssenus primus imagines in templa apud Graecos.

3. Apud Latinos vero de Pontio Paulino, qui post annum Domini 400 vixit, scribitur: Cum populus, qui ad Natalem divi Felicis conveniebat, in templo epulari soleret, Paulinum parietes templi picturis, ex Veteri et Novo Testamento desumptis, ornandos curasse, ut accumbentes spectandis illis occupati, temperantius convivium exigerent. Et Epist. 12 picturas et versus, quibus duas Basilicas, Nolanam et Fundanam, exornarat, transmittit Severo petenti versus Paulini sub imagine Martini, ubi de imagine Trinitatis hi exstant versus:

Pleno coruscat Trinitas mysterio,
Stat Christus agno: vox patris coelo tonat,
Et per columbam Spiritus sanctus fluit.

Et in Natali Felicis 9 scribit:

Nunc volo picturas fucatas agmine longo
Porticibus videas, etc.
Omnia namque tenet seris pictura fideli,
Quae senior scripsit per quinque volumina Moses.

Et Natali 10.

Miremúrque sacras veterum monumenta figuras,
Et tribus in spatiis duo testamenta legamus,

4. Prudentius etiam in passione Cassiani Martyris narrat, se vidisse picturam Martyrii ipsius:

Prudentius.

Erexi ad coelum faciem, stetit obvia contra
Fucis colorum picta imago martyris.
Plagas mille gerens, totos lacerata per artus,
Ruptam minutis praeferens punctis cutem.
Innumeri circum pueri, miserabile visu,
Confossa parvis membra figebant stylis.
Aedituus consultus ait: Quod prospicis, hospes,
Non est inanis aut anilis fabula.
Historiam pictura refert, quae tradita libris,
Veram vetusti temporis monstrat fidem, etc.

Idem in Hymno de beato Hippolyto, inquit:

Exemplar sceleris partes habet illitus, in quo
Multicolor fucus digerit omne nefas.
Picta super tumulum species liquidis viget umbris,
Effigians tracti membra cruenta viri.
Docta manus virides imitando effingere dumos
Luserat, et minio roseolam saniem, etc.

5. Sozomenus lib. 5, cap. 20 scribit: Cum Julianus statuam Christi ab Haemorrhousa positam, dejecisset, et Gentiles eam in contumeliam Christi confregissent, Christianos postea fragmenta illa collegisse, et in Ecclesia posuisse, atque ibi suo etiamnum tempore servata illa fuisse scribit. Nicephorus vero suo more posteriorum temporum superstitiones vetustis historiis assuens, dicit lib. 10, cap. 30. Christianos statuam illam in diaconico Ecclesiae loco honoratiori posuisse, et cultu convenienti eam prosecutos fuisse.

Haemorrhousae statua tandem in Templum.

6. Postea etiam crucis signum in templa illatum fuisse ex Nili Epistola colligitur. Cum enim Olympiodorus quaesivisset, an decorum esset templum ornare imaginibus variorum animantium: Respondet, puerile et stultum hoc esse, sed in loco sacro crucem,

Signum crucis in Templa.

Quale signum.

esse effigiandam, et parietes Veteris ac Novi Testamenti historiis opera docti pictoris replendos. Fuit autem illis temporibus lignum tantum transversum, in forma crucis compactum, quod Cyrillus etiam contra Julianum lib. 6 ostendit. Quod enim lib. 2, cap. 3 de visitatione infirmorum scribitur, de addita super crucem hominis inibi patientis imagine, longe postea accessit. Libri enim illi non sunt Augustini, sed longe post Augustini aetatem conscripti.

Contradictum imaginibus.

7. Utilis vero et multa monens observatio est, quod illis ipsis temporibus, quando in ipsa etiam templa Christianorum historicum imaginum usum recipere et admittere coeptum fuit, non pauci eruditi et pii Episcopi partim contradixerint, metuentes secuturam adorationem picturarum, et magis probantes morem primitivae Ecclesiae, quae religionem absque simulacris habuit et exercuit, cultum vero et adorationem imaginum simpliciter omnes tunc damnarunt. Nota est Epiphanii historia, quod in Palaestina in vico Bethel, invenerit velum pendens in foribus Ecclesiae tinctum atque depictum, habens imaginem quasi Christi, vel sancti cujusdam. Narrat autem Epiphanius ipse in Epistola ad Johannem Patriarcham Hierosolymitanum, historiam his verbis: Cum hoc vidissem in Ecclesia Christi contra autoritatem scripturarum hominis pendere imaginem, scidi velum illud, et magis dedi consilium custodibus ejusdem loci, ut pauperem mortuum eo obvolverent. Illi vero contra murmurantes dixerunt: Si scindere voluerat, justum erat, ut aliud daret velum. Quod cum audissem, pollicitus sum me daturum. Nunc autem misi quod potui reperire, et precor, ut jubeas Presbyteros ejus loci suscipere velum, quod a nobis missum est: et deinceps praecipere in Ecclesia Christi ejusmodi vela, quae contra religionem nostram veniunt, non appendi. Decet enim honestatem tuam, hanc magis habere solicitudinem, ut scrupulositatem tollat, quae indigna est Ecclesia Christi, et populis qui tibi crediti sunt. Haec Epiphanius in Epistola sua, quam Hieronymus cum laude et commendatione Epiphanii in latinam linguam convertit: unde recte intelligitur, illam Epiphanii sententiam Hieronymo, et ejus seculiDoctoribus, in latina Ecclesia non improbatam fuisse. Fertur et alia Epiphanii sententia his verbis: Attendite vobis, ut servetis traditiones, quas accepistis. Estote ergo memores, ne in Ecclesiam imagines inferatis, neque in Sanctorum Coemiteriis eas statuatis: sed perpetuo circumferte Deum in cordibus vestris. Quin etiam, ne in domo communi tolerentur. Non enim fas est, Christianum per oculos suspensum teneri, sed per occupationem mentis.

Epiphan. hist. etra imagines.

Et contra Collyridianos Epiphanius inquit: Diabolus mortalem naturam in hominum oculis deificans, statuas imagines humanas praeferentes per artium varietatem expressit.

Elibertanus canon contra imagines.

Et Elibertanum Concilium in Hispaniis tale fecit Decretum Can. 36. Placuit picturas in Ecclesia esse non debere, ne, quod colitur et adoratur, in parietibus depingatur. Et Can. 34. Cereos per diem placuit in Coemiteriis non incendi.

Augustinus contra imagines.

Augustinus de moribus Ecclesiae, lib. 1, cap. 34 inquit: Nolite consectari turbas imperitorum, qui in ipsa vera religione superstitiosi sunt. Novi multos esse sepulcrorum et picturarum adoratores. Quos mores Ecclesia condemnat, et quotidie corrigere studet. Idem de fide et symbolo, capite septimo: Quod pater sedere dicitur, non putandum est flexis poplitibus fieri. Tale enim simulacrum Deo nefas est Christiano in Templo collocare, multo magis in corde nefarium est, ubi vere est Templum Dei. Et contra Adimantum Manichaeum, capite decimotertio. Adimantus reprehendit zelum Dei, quo a cultu simulacrorum prohibemur. Vult ergo videri favere se simulacris: Quod propterea faciunt, ut miserrimae et vesanae suae sectae etiam paganorum concilient benevolentiam.

Apud Cyrillum lib. 6. Julianus Christianis hoc objicit: Vos Ancylia, quae Jupiter demisit, non adoratis, nec colitis, et interim lignum crucis adoratis, imagines illius in fronte et ante domos pingentes. Cyrillus vero respondens, non concedit aut fatetur, signum crucis a Christianis coli et adorari: sed historicum usum imaginum eleganter describit. Enumeratis enim beneficiis, quae Christus per crucem nobis praestitit, addit: Haec omnia nos recordari facit salutare lignum, et suadet ut cogitemus, quod unus pro omnibus mortuus est, ut viventes non sibi ipsis vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est et resurrexit. Et propterea, ut dixi, pretiosi ligni crucem facimus in memoriam omnis boni et virtutis. Quoniam autem res ista Juliano vituperatione non carere videtur, dicat oro: Vis optimum accersamus pictorem, cui dicamus: Animus nobis est, o pictor, velle docere formosos pueros, intemperantium damnum ipsis afferre: Volumusque suadere mulieribus, quae in domo sunt, inhonestam vitam ipsis esse perniciosam: sed fortasse sermo docere volentium istis non sufficit, ut recte et inculpate vivere velint. Ponatur eis et ob oculos pictura quaedam, adjuvans sermones docentium. Pingaturne Jupiter cum Ganymede? etc. Et tandem concludit: Vis igitur ut lignum, quod nos ad recordationem omnis virtutis inducit, abjiciamus et relinquamus, puerisque et mulierculis tua proponamus?

Cyrillus de historico usu imaginum.

Basilius historicum quidem picturarum usum in imaginibus politicis non damnat. Dicit enim in sermone in 40 martyres: Quin etiam bellorum Trophaea et victorias, et historici Scriptores et Pictores demonstrant: hi quidem oratione rem exornantes: hi vero in tabulis depingentes, multos ad virtutem et civilitatem excitarunt: Si quidem quae historia oratione exprimit, haec tacens pictura per imitationem ostendit. Nec tamen Basilius vel aequat vel praefert imagines Scripturae. Ejus enim sententia est: Maxima est ad recti investigationem meditatio Scripturarum divino afflatu nobis datarum. In his enim et rerum argumenta inveniuntur, et vitae beatorum virorum praescriptae, veluti imagines quaedam animatae, secundum Deum politica imitatione operum exhibentur.

Basilius de imaginibus.

Chrysostomus.

Ex Chrysostomo in 7 Synodo citatur sententia de pictura repraesentante historiam stragis Assyriacae, Jes. 37. Sed idem alibi inquit: Nos per scripta San-

storum fruimur praesentia, non sane corporum ipsorum, sed animarum imagines habentes. Nam quae ipsis dicta sunt, animarum illorum imagines sunt. Amphilochii etiam, qui Iconii Episcopus fuit, haec sententia fertur: Nobis non Sanctorum corporales vultus in talibus coloribus effigiare curae est: quoniam his opus non habemus, sed politiae virtutum illorum memores esse debemus. Asterius etiam, qui picturam passionis B. Euphamiae se cum admiratione spectasse scribit, alibi sumptuosas picturas reprehendit, dicens: Ne pingas Christum in vestibus, sed magis sumptu illo et impensis pauperibus subveni.

8. De aliis sententiis, quae Titulo Patrum illius seculi citantur, postea ubi ad 7. Synodum perventum fuerit, dicemus. Nunc tantum hoc ostendere volui, illo ipso seculo, quando historicus imaginum usus a politicis statuis et picturis in ipsas etiam Ecclesias a quibusdam transferri coepit, reliquos Patres, partim novo huic ritui opposita primitivae Ecclesiae traditione et consuetudine, contradixisse partim, licet non damnarint historicum imaginum usum, non tamen valde magnifecisse: Scripturae vero nequaquam adaequasse, nedum praetulisse: cultum vero et adorationem imaginum simpliciter reprobasse et damnasse.

9. Post ea vero tempora sensim coeperunt imagines in Ecclesia multiplicari, Coeperunt etiam statuae, tum Christi et Sanctorum, tum Imperatorum etiam in templis collocari. Nysseni etiam tempore et aliquanto post, picturae tantum erant. Vulgi vero superstitio subinde tentabat ad cultum et adorationem imaginibus et statuis abuti, sed restiterunt vigilantes Episcopi, et historicum usum imaginum ita probarunt, quod simul cultum et adorationem earum prohibuerunt et damnarunt.

10. Gregorius Magnus enim circa annum Domini 600 ad Serenum Episcopum Massiliensem lib. 7, Epist. 109 scribit his verbis: Pervenit ad nos, quod fraternitas vestra quasdam imaginum adoratores aspiciens, easdem imagines confregit atque projecit. Et quidem zelum vos habuisse, ne quid manu factum adorari possit, laudavimus, sed frangere easdem imagines non debuisse judicamus. Idcirco enim pictura in Ecclesiis adhibetur, ut hi, qui literas nesciunt, saltem in parietibus videndo legant, quae legere in codicibus non valent. Tua igitur fraternitas et illas servare, et ab earum adoratu prohibere debuit, quatenus et literarum nescii haberent, unde scientiam historiae colligerent, et populus in picturae adoratione minime peccaret. Eandem sententiam prolixius repetit et explicat lib. 9, Epist. 9 ad eundem Serenum: Perlatum ad nos fuerat, quod inconsiderato zelo succensus, Sanctorum imagines, sub hac quasi accusatione, ne adorari debuissent, confregeris. Et quidem, quia eas adorari vetuisses, omnino laudavimus: fregisse vero reprehendimus. Aliud enim est picturam adorare, aliud per picturae historiam, quid sit adorandum, addiscere. Nam quod legentibus Scriptura, hoc idiotis praestat pictura. Frangi vero non debuit, quod non ad adorandum in Ecclesiis, sed ad instruendas solummodo mentes fuit nescientium collocatum. Et quia in locis venerabilibus Sanctorum depingi historias non sine ratione vetustas admisit, hortamur, ut eorum animos, quos a tua disjunctos unitate cognoscis, revocare festines. Convocandi enim sunt Ecclesiae filii, eisque Scripturae testimoniis ostendendum, quia omne manu factum adorare non liceat, quoniam scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. Ac deinde subjungendum est, quia picturas imaginum, quae ad aedificationem imperiti populi factae fuerant, ut nescientes literas, ipsam historiam attendentes, quid actum sit discerent, quia transiisse in adorationem videras, id circo commotus es, ut eas imagines frangi praeciperes. Atque eis dicendum: Si hanc instructionem, ad quam imagines antiquitus factae sunt, habere vultis in Ecclesia, eas modis omnibus et fieri et haberi permitto. Atque indica, quod non tibi ipsa visio historiae, quae pictura teste pandebatur, displicuerit: sed illa adoratio, quae picturis fuerat incompetenter exhibita. Et si quis imagines facere voluerit, minime prohibe: adorare vero imagines omnibus modis devita. Sed hoc solicite admoneas, ut ex visione rei gestae ardorem compunctionis percipiant, et in adoratione solius Trinitatis humiliter prosternantur.

11. Ex his Gregorii sententiis manifestum est, adorationem imaginum prohibitam et damnatam tunc fuisse ab Episcopis, idque ex Scripturae sententia. Vulgus vero aegre passum fuisse illam superstitionem sibi eripi. Et historicum quidem imaginum usum non male describit Gregorius, nisi quod hoc considerandum est, ne existimetur, doctis proponendam esse vocem sacrae Scripturae: Idiotis vero loco auditus verbi, statuas esse proponendas. Apostoli enim barbaris etiam nationibus Evangelium annuntiarunt, non per statuas, sed viva Evangelii voce. Et quicquid de instructione et commonefactione per picturas dicatur, nullo modo pictura verbo Dei, scripto, praedicato, lecto, audito et cogitato comparanda, omnium vero minime praeferenda est. Quod enim Jesuitae et Andradius ex natura et ratione signorum philosophantur, picturam magis et fortius movere animum ad devotionem, quam vocem verbi divini auditam et cogitatam, nullo modo admittendum est. Non enim ex Physica signorum ratione, sed ex ordinatione et promissione Dei, haec aestimanda sunt. Et non de statuis, aut imaginibus: sed de voce Evangelii lecta, praedicata et audita, habemus expressam ordinationem et promissionem Dei. 1. Cor. 1: Placuit Deo per stultam praedicationem salvos facere credentes. Rom. 15 ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus. 2. Tim. 3 sacrae literae possunt te instituere ad salutem per fidem. Scriptura enim utilis est ad docendum, arguendum, corrigendum, erudiendum in Justitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne bonum opus instructus. Psalm. 119. Meditatio sermonum tuorum illuminat. Rom. 10. Fides ex auditu verbi Dei, Rom. 1. Evangelion est potentia Dei. 2. Cor. 5 est ministerium Spiritus. Tales vero promissiones efficaciae divinae de imaginibus et statuis non habemus. Quando itaque historicus ima-

Vulgus de imaginibus.

Imagines an Scripturae conferendae vel praeferendae.

ginum usus admittitur, necessario taxanda est illa opinio, quae imaginum usum verbo Dei praedicato et audito vel confert vel praefert. Inde enim factum est, quod in Pontificiis Ecclesiis vox verbi divini, quae quidem intelligi a populo potuerit, ferme conticuerit, et vulgus ad mutas statuas deductum fuerit, ea opinione, quod efficaciores statuae essent ad instructionem et ad excitandam devotionem, quam vox verbi divini praedicata et audita. Diligenter vero notandum est, quod Gregorius dicit, vetustatem non praecepisse, sed admisisse historias Sanctorum in Ecclesiis depingi. Et quae vetustas illud admiserit, in praecedentibus ostensum est, scilicet non primitivae Ecclesiae vetustas. Athanasius enim et Eusebius illum praetextum paganorum, quod statuae essent quasi literae vulgi, diserte rejecerunt et refutarunt.

12. Seminaria cultus imaginum tempore Gregorii.

Omnino tamen aetate Gregorii nimium imaginibus tribui, et seminaria secuturae superstitionis spargi coeperunt, dum ante imagines prostrati, Christum ipsum adorare coeperunt. Gregorius enim lib. 7, Epist. 53 ad Secundinum, cui petenti miserant imaginem Dei salvatoris, et S. Dei genitricis, atque Petri et Pauli, inquit: illum toto corde et tota intentione diligis, cujus imaginem prae oculis habere desideras. Non enim abs re facimus, si per visibilia invisibilia demonstramus. Sic sponsam amans, si contigerit eam ad balneum ire, praeparat se ut visione ejus hilaris recedat. Scio quidem quod imaginem Salvatoris nostri non ideo petis, ut quasi Deum colas, sed ob recordationem Filii Dei, in ejus amore recalescas, cujus te imaginem videre consideras. Et nos quidem non quasi ante divinitatem ante illam prosternimur: sed illum adoramus, quem per imaginem aut natum aut passum, sed in Throno sedentem recordamur. Et dum nobis ipsa pictura, quasi Scriptura ad memoriam Filium Dei reducit, animum nostrum, aut de resurrectione laetificat, aut de passione demulcet etc.

13. Nicephori fabula de adoratione imaginum.

Addenda vero est et haec observatio, quod postea, cum adoratio imaginum recepta, et defensio ejus suscepta esset, quia videbant illam a tota antiquitate per annos sexcentos constanter reprobatam, finxerunt vetustam haeresin esse, docere, quod Sanctorum imagines non sint adorandae. Ita Nicephorus lib. 16, cap. 28 describens impietatem Xenaiae, qui Petri Gnaphaei socius fuit, cui nondum baptizato Episcopatum mandarat, asserens, sufficere ei pro Baptismo consecrationem. Iste, inquit, Xenaias primus (o audacem animum et os impudens) vocem illam evomuit (*οὐ δεῖν προσκυνεῖν*) non debere adorari Christi et Sanctorum imagines. Vixit autem Xenaias iste circa annum Domini 500. Sed Gregorius postea adhuc anno 600 adorationem imaginum expresse prohibet et damnat. Idem etiam antea Augustinus de totius Ecclesiae sententia fecerat, et Elibertana etiam Synodo publice decretum factum fuerat contra adorationem imaginum, sicut ostendimus. Imo Deus ipse longe ante legem tulerat: Non adorabis nec coles imagines. Vanum igitur et falsum est, quod Nicephorus scribit, haeresin esse Xenaiae, quasi ille primus docuerit, Sanctorum imagines non esse adorandas.

14. Sexta Synodus de imaginibus.

Porro historicus imaginum usus post Gregorium etiam Synodorum decretis comprobari et confirmari coepit. Fit enim earum mentio in 6 universali Synodo, circa annum Domini 680. Et Pontificii quidem scriptores dicunt, concilium illud sanxisse et mandasse cultum, venerationem et adorationem imaginum: Sed res longe aliter se habet. Ex Graeco enim nomocanone, illius Synodi canones prolati jam exstant, et octogesimum secundum de imaginibus, Perionius Graece allegat, cujus haec est sententia: In quibusdam sacrarum imaginum picturis agnus digito praecursoris monstratus exprimitur, qui in typum gratiae receptus est, adumbrans verum illum, per Legem nobis demonstratum agnum, Christum. Veteres igitur figuras et umbras, et veritatis Symbola (*προχαράγματα*) et adumbrationes Ecclesiae traditas retinentes, gratiam illis praeponimus, et veritatem, ut legis complementum, suscipimus. Ut igitur id, quod secundum legis umbras perfectum fuerit in Christo, etiam (*χρωματουργίαις*) colorum picturis seu pictorum artibus, omnium oculis (*ὑπογράφηται*) subjiciatur aut praescribatur: definimus, illius agni Christi Dei nostri, qui tollit peccatum, picturam (*κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα*), secundum humanum characterem in imaginibus in posterum, pro veteri agno (*ἀναστηλοῦσθαι*) erigendam, per quam (*τὸ τῆς ταπεινώσεως*) ea quae ad humiliationem Dei verbi pertinent (*κατανοοῦντες*) contemplamur, et (*πρὸς μνήμην*) ad memoriam seu recordationem conversationis ejus in carne, et passionis mortisque ejus salutaris, ac quae inde mundo facta est, redemptionis (*χειραγωγούμενοι*) quasi manu ducimur. Haec verba canonis nihil dicunt de cultu et adoratione imaginum: sed historicum usum earum probant et declarant. Quia scilicet Vetus Testamentum fuit tempus umbrarum, jam sub Novo Testamento non umbras esse proponendas: sed praeter doctrinam signis seu picturis etiam ostendendum figuras legis impletas esse in Christo. Ad historicam etiam contemplationem, ac memoriam, seu commonefactionem, operum Christi, imaginem ipsius specie humana posse proponi indicant.

Imago crucifixi quando.

Observandum vero est, imaginem Christi crucifixi, hoc est, sicut canon loquitur, figura seu specie humana repraesentantem humiliationem, passionem et mortem ipsius, istis primum temporibus circa annum Domini 690 coepisse fieri, et in Ecclesia collocari: hactenus enim crucis tantum signum usitatum fuerat, sicut supra ostendimus. Quod vero Canon ille nominat *σεπτὰς εἰκόνας*, quod quidam interpretari conantur, imagines cultu et adoratione prosequendas, hoc nequaquam inde probatur. Vocantur enim et *ναοὶ σεπτοὶ, ἐπίσκοποι σεπτοί*: nec tamen vel templa vel Sacerdotes coli et adorari debere inde sequitur: sed quia erant loca profana, erant etiam imagines politicae, ad eorum differentiam, sacra loca, et sacrae imagines vocantur *σεπταί*.

Gratiani falsa allegatio.

In Gratiano de consecr. dist. 3. cap. venerabilis, citatur Canon sub titulo sextae Synodi de venerandis et adorandis ima-

ginibus sed falsa est inscriptio. Verba enim, quae ibi citantur, non sunt sextae Synodi, sed exstant in septima Pseudosynodo, Actione 6, Tom. 2.

[CAPUT IV.]

INITIUM CULTUS ET ADORATIONIS IMAGINUM IN ECCLESIA.

1. Et hactenus quidem usus imaginum in Ecclesia historicus fuit et tolerabilis: consideretur autem, quomodo ad cultum et adorationem imaginum sensim facta fuerint inclinatio et progressio. Gregorius enim, sicut ostendimus, licet imagines adorari nolit, tamen ante imagines illum adorat, in cujus memoriam et recordationem per commonefactionem imaginis deducitur. Ita postea etiam ad imagines ipsum Deum ubique praesentem adorarunt, sicut Blandus scribit: Hierosolymis in recitatione passionis Christi, homines ad lignum crucis ipsum Christum adorasse. Inde vero non multo post ipsarum imaginum cultus et adoratio subsecuta est: Unde non dissensiones tantum, sed horribilia, et quidem cruenta certamina orta sunt, quorum integram historiam persequi non est nostri instituti: ea vero tantum, quae ad illustrandam hanc de imaginibus controversiam facere videbuntur, excerpemus.

Progressio ad cultum imaginum.

2. Sunt autem illorum certaminum historiae non ubique bona fide descriptae. Hoc quidem scribunt omnes, Philippicum Imperatorem circa annum Domini 713 jussisse abradi et deleri imagines Patrum, qui in 6 universali Synodo Monotheletas damnarunt. Alii dicunt, Constantinopoli in templo Sophiae imagines omnium Patrum, qui sex illis universalibus Synodis interfuerant, depictas fuisse, quas omnes

3. Philippicus deleri jusserit. Causam vero non eodem modo omnes describunt. Plerique narrant, Philippicum Monotheletarum haeresi infectum, imagines Patrum sextae Synodi jussisse deleri, ut esset indicatio et testimonium, se decreta sextae Synodi improbare, et amplecti sententiam Monotheletarum. Ac Romanos contra in signum professionis, quod et sextae, et reliquarum generalium Synodorum doctrinam amplecterentur, curasse patrum imagines, qui in Conciliis illis interfuerant, in porticu Sancti Petri depingi. Sed hanc non esse veram causam, inde certissime colligitur, quod in Synodo Constantiniana, qua imagines damnatae sunt, approbantur omnium sex universalium Synodorum decreta, et nominatim sextae Synodi decreta contra Monotheletas approbantur, et recipiuntur.

Quare Philippicus abraserit imagines patrum.

Vera autem causa illorum certaminum de imaginibus, ex Damasceni scriptis, qui circa illa tempora vixit, et in Synodo Constantiniana tanquam Iconolatra, damnatus fuit, recte colligi potest. Similiter etiam ex contrariis Romanorum circa illa tempora Pontificum decretis et Synodis. Damascenus igitur lib. 4, cap. 17 diserte de adversariis suis dicit: exprobrant nobis, (προσκυνοῦσι καὶ τιμῶσι) quod adoramus et veneramur Christi, Mariae, et reliquorum Sanctorum imagines. Constantinus etiam Papa Gregorius II. et XXXI. ac sequentes, in suis Synodis et Epistolis,. contra Graecos Imperatores decreverunt, Imagines veneratione cultus et adorationis prosequendas. Graecorum etiam Synodi pugnantes contra imagines, adversarios suos, quos damnant nominant εἰκονολάτρας. Et Zonaras apertissime hoc tradit, dicit enim: Copronymus cum Episcopis in forum progressus coram omni populo venerabilium imaginum adorationem interdixerunt, indololatras appellantes eos, qui imaginibus cultum praestarent. τῶν σεπτῶν εἰκόνων προσκύνησιν ἀπηγόρευσαν, εἰδωλολάτρας τοὺς ταύτας σεβομένους καλέσαντες. Et postea de Leone Isaurico inquit, εἰδωλολατρείαν τὴν τῶν εἰκόνων ἀπεκάλει προσκύνησιν. Adorationem imaginum vocabat idololatriam. Et ad Germanum Patriarcham dicit Isauricus, μὴ δεῖν τὰς εἰκόνας τιμᾶσθαι, non esse colendas imagines. De cultu igitur et adoratione imaginum potissimum tunc certamen fuit. Et haec vera fuit causa illorum certaminum, ubi Graeci quidem demolitione imaginum voluerunt adorationem earum abolere. Dixerunt enim, sicut Stapulensis etiam recitat se illud facere tollendae idololatriae causa. Romani vero Pontifices non ex verbo Dei disputarunt: sed Excommunicatione sua Graecos Imperatores Imperio dejecerunt. Ita Philippicum Imperio exuit Antonius, Antonium Theodosius, qui imagines conatus fuit restituere, sed vix uno anno regnavit.

Verae causae certaminum de imaginibus.

Damascenus.

Zonaras.

4. Post hunc, Leo Isauricus certamen contra imagines majori vehementia instauravit. Proposito enim publico edicto mandavit, omnes imagines dejiciendas et confringendas. Ac ipse Constantinopoli omnes statuas ex templis congestas, in medio urbis concremavit, picturas abrasit, et parietes dealbavit, contradicentes vero vel capite truncavit, vel alia parte corporis mutilavit. Ludimagistrum etiam cum discipulis aedibus inclusum combussit. Gregorius III. vero in Synodo Romana contrarium statuit, Leonem damnat. Sed Leoni patri succedens Constantinus filius, Romanae Synodo opponit aliam, quam circa annum Domini 755 in urbe Constantinopolitana, vel, ut alii volunt Ephesina convocat. Atque ibi non tantum adorationem imaginum, sed ipsas simpliciter imagines damnarunt, ut quas nullo modo, et in nullum usum, etiam extra casum cultus et adorationis, vel facere, vel habere liceat. Rationem habent praecipue hanc, cum naturae in Christo non possint separari, et divina non possit pingi, ideo etiam humanam ejus effigiem non debere pingi, ne putetur alia esse persona humanitatis quae pingatur, alia divinitatis quae pingi non possit. Cumque etiam corpus ejus ineffabili gloria jam sit illustratum, ideo illud pingi non posse. Et Sanctorum animae ac virtutes, quae verae sunt ipsorum imagines, cum coloribus exprimi non possint, ideo Sanctorum etiam imagines non debere pingi. Acta hujus Synodi, quam postea non Constantinopolitanam, sed Constan-

Leo Isauricus contra imagines.

Gregorius Tertius

Synodus Constantiniana simpliciter damnat imagines.

tianam vocari voluerunt, exstant in Actione 6 secundi Niceni Concilii.

5. Stephanus Tertius. Et Romae quidem Stephanus Tertius, contraria Synodo Constantinianam damnavit. In Graecia vero Constantinianae Synodi decreta durarunt. apud illos, qui inde εἰκονομάχοι vocabantur, donec Irene Leonis IV. uxor, tutorio nomine, Constantini filii sui pupilli Imperium administrare coepisset. Illa enim spe retinendi vel recuperandi in Occidente Imperii, quaesivit reconciliationem cum Romanis Pontificibus, et anno Imperii sui 6 convocavit Synodum Constantinopolim, quae per tumultum distributa fuit. Altero anno convocavit Patres Nicaeam, rebus omnibus ita instructis, ut nemo contradicere vel disputare auderet. Scribit enim Albertus Pighius, Adrianum Pontificem Romanum scripsisse ad Graecos Imperatores, se consensurum celebrando Concilio, non ut de controversia illa disceptaretur, sed ut simpliciter Pontificia de adorandis imaginibus sententia reciperetur. In illa Synodo ex praescripta Romani Pontificis sententia pronuntiatur et statuitur: Sacras imagines non tantum haberi posse ad usum historicum, sed illas ex mandato divino in Ecclesiis necessarias esse: imo venerandas, salutandas, osculandas, colendas et adorandas, cereis etiam, suffitu, et similibus honorandas. Factum hoc fuit circa annum Domini 788. Et intra dies admodum paucos, viginti scilicet, cum sine adversariis agerent, debellatum fuit. Inchoata enim fuit Synodus illa 24. Septembris, sub octavum Calendas Octobris. Et 3. Idus Octobris, hoc est, 13. Octobris promulgata fuit definitio Synodi. Mox vero Irene omnia rursus templa imaginibus et statuis complevit. Et soceri sui Constantini VI. corpus effossum publice cremari jussit, ac cineres in mare dispergi. Constantinus vero filius adultus factus, matri Imperium abrogat, et statuas rursus dejicit et exurit. Irene postea, non mater, sed Medea, filio capto oculos eruit, et in squalenti carcere variis excruciatum malis occidit. Hi fuerunt fructus certaminum de imaginibus, ad quorum vel cogitationem primitivae Ecclesiae Patres cohorruissent, si praevidere potuissent tam atrocia et cruenta fore certamina, de tali re, de qua quae fuerit veteris Ecclesiae sententia, supra ostensum est.

Irene.

Septima Synodus adorationem et cultum imaginum statuit.

Crudelitas Irenes.

[CAPUT V.]

DE SEPTIMA ICONOLATRICA SYNODO.

1. Exstant autem acta septimae istius Synodi prolixe descripta, et quia propter multas causas utile est nosse et considerare, qua fide causa illa ibi tractata, et ex quibus fundamentis decreta illa, de cultu et adoratione imaginum, facta sint, praecipua capita excerpemus, et in ea tanquam in tabella Lectori spectanda proponemus, ut inde aestimari possit, quantum isti Synodo autoritatis tribuendum sit.

2. de historico imaginum usu. Primo igitur, quod attinet ad historicum usum imaginum, quod ille non simpliciter sit damnatus, quodque non simpliciter sit prohibitum, extra casum cultus et adorationis, imagines, vel ad usum historicum, vel ornatus gratia, facere et habere, recte dicunt, ipsam Scripturam interpretari Legem, Exod. 20 de imaginibus. Constat enim in ipso tabernaculo, et in templo Salomonis, historiae, commonefactionis, significationis, et ornatus gratia fuisse imagines, Exod. 25, Ebr. 6, Num. 21, 3. Reg. 6. Et de medio Cherubim Deus solebat loqui, Num. 7. Cherubim vero babuisse faciem hominis constat. Ezech. 41. Et quae in hanc sententiam ex Patribus quibusdam, vel de Scripturae historiis, vel Martyrum passionibus, per picturas expressis et repraesentatis, proferuntur, culpari a candide judicantibus non debent, si intra historicas metas consistant: ut quod Actione 4 Gregorius dicit: Utinam fieri posset, ut et coelum et terra, et aqua, omnia quoque animantia, et plantae, et si quod aliud est, sive per colores, seu per picturas, aut voces, posset nos commonefacere de historia Christi et Sanctorum. Et Germanus inquit: Quae quis antea legit vel audivit, si iterum in pictura ista repraesentari viderit, in memoriam ea, quae antea audivit et legit reducit: ignorantes vero, quando talia per picturas oculis objecta viderint, arripiunt inde occasionem inquirendi et pervestigandi historias. Quod vero in Act. 4 quidam dicit, majorem esse vim imaginum, quam verbi Dei, falsum esse supra ostendimus.

3. Discrimen inter historicum usum et adorationem. Secundo necessariam distinctionem inter historicum imaginum usum, et inter earum cultum et adorationem, confundunt. Atque ex testimoniis, si quae adducunt de historico imaginum usu, statim vel aperte vel oblique inferunt earum cultum et adorationem. Agnovisse hoc quidam videntur in illa Synodo: sed reliquorum voces praevaluerunt. Nam Act. 4 Constantinus Cypri Episcopus dicit, fuisse quidem imagines in tabernaculo: sed ne ad idololatriam converterentur, Dominum dixisse: Non facies tibi similitudinem aliquam, ne populus culturam illi exhibeat. Et Act. 5 producitur scholion quoddam in Exodum: Etsi facimus hominum piorum similitudines: non tamen illae fiunt ut adorentur ut dii, sed ut eas videntes, ad imitationem facinorum illorum provocemur. Si vero similitudines Christi facimus: sane non propter similitudinem adoramus: sed quo mens per ea, quae conspexit, sursum volet.

4. Quam absurde allegent veterum sententias. Tertio, ubicunque in veterum scriptis ad picturas seu imagines in genere alluditur, ipsi mox attexunt: Ergo in templis Christianorum habendae sunt imagines: ut Athanasius explicans doctrinam, quod filius Dei, assumpta natura humana, imaginem Dei in ea obliteratam et deletam, restituerit, utitur hac similitudine: Sicut ea, quae in tabulis picta sunt, cum figura per sordes et situm deleta fuerit, necessarium est, ut denuo pingatur et reficiatur, modo talis sit, ut adhuc renovari in eadem materia et tabula possit. Nam per eandem formam et materiam, in qua depingitur, non destruitur, sed potius in id, quod

ante fuit, restituitur. Hanc sententiam Adrianus Papa Romanus adducit, probaturus, imagines in Christianorum templis habendas, quod Athanasius cum similitudinem illam in genere a picturis sumeret, ne cogitavit quidem. Idem imagines in templis probare conatur ex illa Cyrilli sententia: Fides depingit verbum quod in forma Dei exsistit, quod similitudine nostra assumpta factum est homo. Et imaginum usum nobis supplent parabolae, subjicientes quasi oculis, et manibus ea, quae in nudo intellectu contemplationem obscure habent. Et Act. 4 imagines in templis, Cyrilli autoritate, ita confirmare conantur, quia Cyrillus collationem Veteris et Novi Testamenti hac similitudine explicans, inquit: Umbra et figura Lex erat, imo velut quaedam pictura, ad contemplationem videntium ipsa opera posita. Umbrae autem artificii in tabulis pingentium primae, sunt characteres, quibus si superinducti fuerint colores, tunc sane pulchritudo picturae apparebit: Ita Novum Testamentum umbras veteris absolvit et consummavit. Allegant et illam Cyrilli sententiam, quae celebrat descriptionem Moysis, Gen. 22 quod historiam illam de Abrahamo quasi in tabula depinxerit, nunc insidentem asino, assumpto simul et puero, nunc dimisso asino onerantem lignis ipsum Isaacum, assumendo gladium et ignem, rursus adolescentem in lignis ligando, dextera ad immolandum puerum armata, etc. Haec annotavi, ut Lector videat, quam pueriles et ineptae fuerint istius Synodi actiones, quod ex hujusmodi sententiis voluerunt probare, patres docuisse, in templis Christianorum habendas esse imagines.

5. Quarto, ex certis testimoniis verae antiquitatis per annos trecentos, non possunt ostendere, imagines in Christianorum templis fuisse: contrarium enim supra monstravimus. Sed quia Synodus ista fingit esse traditionem Apostolicam, et consuetudinem vetustissimam, inde usque a Christi et Apostolorum tempore receptam, ad ejus probationem, testimonia supposititia, fabulas et figmenta cogitur assumere: ut Actione 5 producitur fabula de imagine, quam Christus ipse fecerit, et Abgaro Regulo miserit, cum et Gelasius, et Isidorus narrationem illam pronuntient apocrypham esse, sicut supra ostendimus. Et tamen in Synodo illa Leo quidam Lector dicit, se petiisse Edessam, et ibi venerandam imaginem, non factam hominum manu, adorari et honorari a populo vidisse. Act. 4 sub nomine Athanasii Alexandrini citatur narratio de imagine Christi, a Judaeis crucifixa, quam Nicodemus manibus suis fecerit, et moriturus tradiderit Gamalieli, qui eam Jacobo reliquerit, a quo commendata fuerit Simeoni et Zachaeo. Sed supra ostendimus, scriptum illud non esse Athanasii, sed supposititium: et Sigebertus ostendit, fabulam multo recentiorem esse, quam forsan quidam nomine Athanasius conscripsit, et hoc praetextu Magno illi Athanasio eam postea tribuerunt, ut ita specie et autoritate aliqua simplicioribus eam venditarent. Act. 2. Adrianus Papa magno supercilio scribit, Constantinum lepra infectum jussum fuisse in somnis a Petro et Paulo, ut a Sylvestro Rom. Pontifice peteret Baptisma, ita enim consecuturum ipsum leprae et omnium morborum sanitatem. Et Constantinum interrogasse Sylvestrum: quales essent Petrus et Paulus, cumque is imagines Apostolorum, quas habebat, afferri jussisset, Constantinum statim agnovisse vultus, quos per quietem viderat. Cumque Romae a Sylvestro baptizatus esset, in memoriam ejus beneficii columnas Ecclesiarum imaginibus Christi et Sanctorum ipsum exornasse. Sed totam illam narrationem de Baptismo Constantini fabulosam et falsam esse, veteres Ecclesiasticae historiae Scriptores omnes convincunt. Adrianus dicit, Constantinum ideo imagines Christi et Sanctorum in templis collocasse, ut ita Gentes a cultu Idolorum converteret: sed supra clarissime ostendimus, primitivam Ecclesiam ideo noluisse imagines in oratoria admittere, ne in illorum animis, qui ex gentibus convertebantur, seminaria Idololatriae relinquerentur, et ne Christiani facti, eo modo verum Deum colerent, quo idola coluerant, ad statuas scilicet. Et ex veris certisque historiis non posse ostendi, quod Constantinus imagines in templis posuerit, supra ostendimus. Ex primitivae etiam Ecclesiae historia, quam in praecedentibus deduximus, liquido judicari potest, supposititium et falsum esse, quod Actione prima, sub nomine vetustissimi Theologi citatur, *ναοῦ λόγος οὐδεὶς ὃν οὐ στέφει ἄγαλμα*: nullam habendam esse rationem ejus templi, quod non ornatum sit imaginibus seu statuis. Impudentissimum vero est, quod fingunt, in Synodo Apostolorum Antiochena decretum factum fuisse, ut loco idolorum imago Christi proponeretur, ad quam conversi ablegarentur. Ita enim allegant Decretum: Servatos non debere amplius ad Idola aberrare: sed certandum esse ante columnam Dei hominisque Jesu Christi Domini nostri. Et de Apostolis quidem constat, quod docuerint fugienda esse idola, 1. Joh. 5. Quod vero loco idolorum materiales imagines Christi substituerint, ad quas conversos ablegarint, falsum est. Et sententiam illam ex apocryphis scriptis, de actis Apostolorum, sumptam esse non est dubium, quae tamen potuit illam sententiam habere: Non ad idola currendum esse, sed ad Christum, qui ut Deus et homo unicum fundamentum, et vera columna sit Ecclesiae, et spectator ac remunerator certaminum, quae fideles sustinent. Sed quid, pie Lector, de tali Synodo judicandum existimas, quae apocryphis, fabulosis, supposititiis, et falsis nititur testimoniis et fundamentis?

Fundamenda istius Synodi ex figmentis et fabulis.

6. Quinto, Johannes quidam Monachus Act. 4 dicit: Necessarias esse imagines in Ecclesiis, idque Adrianus Papa ex doctrina Scripturae et ex mandato divino probare conatur: sed profecto pueriles, frigidae, imo pudendae sunt probationes, nihil prorsus ad rem facientes, quae uno verbo rectissime appellari possunt, manifestae ludificationes verbi Dei: non enim violenter tantum, sed ridicule prorsus, dicta Scripturae in peregrinum sensum detorquentur, non secus atque in pasquillis joci gratia quidam ludere

solent. Cumque Synodorum autoritas ex fundamentis et testimoniis quibus nititur recte aestimetur, judicet hinc Lector, quid septimae isti Synodo tribuere, vel velit, vel debeat, vel possit. Adrianus igitur Papa Actione secunda scribit: Sicut Scriptura imagines in memoriam venerationis habet: sic et nos eas habeamus. Audi vero testimonia. Quia, inquit, factor noster Deus juxta propriam imaginem et similitudinem hominem de luto terrae finxit et illuminavit. Praeterea primus homo cuncta animantia propriis nominibus vocavit. Abel ex primitiis ovilis sui Deo dona obtulit. Noe altare Domino construxit. Similiter et Abraham: Jacob etiam lapidem erexit. Item: Quare non nos quoque speciositatem domus Dei diversis coloribus et picturis exornabimus, cum scriptum sit, Confessio et pulchritudo coram eo. Item: Domine, dilexi decorem domus tuae, faciem tuam Domine requiram. Item Act. 4. Si vetus Scriptura habuit Cherubim obumbrantia propitiatorium, et nos quoque imagines Christi, Mariae, et Sanctorum habebimus obumbrantes altaria, quia ex veteri Scriptura, nova assumpsit Cherubim gloriae. Nam Ebraeorum 9 in Novo Testamento citatur historia Cherubim gloriae. Egregiam mehercle probationem! Item scriptum est, Sicut audivimus ita vidimus. Et Domine, in civitate tua imaginem eorum ad nihilum rediges. Et in Cantico: Ostende mihi faciem tuam, et auditam fac mihi vocem tuam. Nemo accendit Lucernam, et ponit sub modio. Item: Signatum est super nos lumen vultus tui. Ergo imagines in altari collocandae, et accensis cereis colendae sunt. Item sanctis qui sunt in terra, inquit Psalmus, sed Sancti sunt in coelo, ergo imagines eorum debent esse in terra, etc. Certe si Pasquillus aliquis voluisset Pontificiorum doctrinam de imaginibus false exagitare, et irridendam proponere, non potuisset magis ridicule Scripturam allegare. Et tamen Pontificios non pudet ad Synodi istius autoritatem, tanquam sacrosanctam, confugere.

Quam inepte allegetur scriptura in ista Synodo.

7. Sexto, in Actionibus istius Synodi est et hoc observandum, quod aliquoties ipsi, qui interfuerunt, fatentur: Saracenos quorum Religio, ut nunc Turcarum, sine simulacris fuit, alieniores a Christianorum Religione factos, propter cultum et adorationem imaginum. Et Act. 4 fatentur, Judaeos absterritos, ne fidem Christi amplecterentur, quia videbant Christianos contra legem, Exod. 20 imagines adorare et colere. Quod enim Synodus praetendit, legem Dei tantum prohibere, ne vel falsorum Deorum, vel eorum, quae nihil sunt, simulacra adorentur: manifeste contra textum Legis pugnat, quae diserte dicit, ne similitudines eorum, quae sunt, sive in coelo, sive in terra, sive sub terra, adorentur et colantur. Exstat in actis istius Synodi Act. 5 disputatio Gentilis, qui affirmat, cultum idolorum apud Gentes confirmari ex adoratione et cultu imaginum, sicut tunc inter Christianos exercebatur. Nam et nos, inquit Gentilis, non ipsas statuas adoramus: sed ut per cultum nostrum incorporeae virtutes ad nos perveniant. Cumque diceret Gentilis, sicut vos Christiani Angelos, qui incorporei sunt, pingitis et adoratis: ita et nos Deos nostros pingimus. Respondet quidam qui vult videri catholicus, Angelos sua natura non omnino esse incorporeos et invisibiles, verum tenui corpore praeditos et aereo ac saepius in proprio corpore visos. Porro, quod Actione prima dicunt, Marcionitas, Manichaeos, et alios, qui finxerunt, Christum non verum corpus humanum, sed Phantasiam ejus assumpsisse, ideo imagines corporis Christi respuisse; et idem fecisse etiam alios haereticos, qui humanam naturam in persona Christi in divinitatem mutatam fingebant; aliquid habet coloris, et si quis ea opinione imagines respueret, is propter impiam de humana Christi natura opinionem merito damnaretur. Sed cum istorum haereticorum controversiae et certamina, diligenter apud veteres descripta exstent, nihil tale de imaginibus ipsis tribuitur, imo Manichaeos simulacris aequiores fuisse, supra ex Augustino contra Adimantum cap. 13 ostendimus. Act. 5 citatur fabula illa, quam etiam Nicephorus habet, Xenaiae haeresin fuisse: imagines Sanctorum non esse adorandas: Cum Gregorius Magnus idem tanquam catholicam Ecclesiae Christi doctrinam defendat, sicut supra ostendimus. Philoxeni autem illius sententia ita recitatur Act. 5: Christo non dandum esse honorem, nec laudem dicendam in pictura hominum arte elaborata. Esse autem illi solummodo acceptam adorationem spiritu et veritate.

Saraceni. *Judaei.* *Pagani.* *Marcionitae. Manichaei. Eutychaei.* *Xenaias.*

Quod vero in fine 5. Actionis exstat, et a Zonara etiam describitur: perfidum quendam Judaeum persuasisse cuidam Arabum Tyranno, et postea etiam Leoni Isaurico, ut imagines in Christianorum templis delerent, et hanc esse originem Iconoclastarum, ita narratur, ut fabulae non sit absimile. Et ob prohibendam adorationem imaginum, confractionem earum primum coepisse, idque ante Leonem Isauricum antea ostendimus. Quod si Judaei, Samaritae, Saraceni, odio Christi, et in ejus contumeliam, imagines ipsius confringunt et conspuunt, merito damnantur, sicut Nabuchodonosor, ob impie tractata vasa templi, arcam et Cherubim divinitus punitus esse, a Chrysostomo non male dicitur, quia odio Dei, et in ejus contumeliam hoc fecit.

Origo Iconoclastarum.

8. Et haec, quae hactenus dicta sunt, pertinent ad historicum imaginum usum, qui licet per se, si intra historicas metas contineatur, culpari et damnari non possit, sicut supra ostensum est. Haec tamen capita ex Actis annotare volui, ut Lector consideret, quam indoctae, ineptae, et vanae fuerint Synodi illius Actiones, quomodo commentitiis, peregrinis, et supposititiis fundamentis, ea etiam quae per se vera sunt, ita superstruant, ut superstitiones suas admiscere possint, ut hinc Lector statuat, quantum fidei et autoritatis in altero capite, quod principale est, de cultu scilicet et adoratione imaginum, Synodo isti tribuendum sit.

9. Septimo, principale caput est, quod in Synodo ista contra manifestam Scripturae sententiam, et contra totius antiquitatis consentientia testimonia,

Adoratio imaginum in ista Synodo

decretum est, sacras imagines honorandas, venerandas, salutandas, amplectendas, osculandas, colendas, et adorandas esse. Et quidem apparet, pias aures etiam tunc ab ipsis vocabulis abhorruisse. Ideo quidam vocabula mitigare studuerunt, ut Act. 3. Constantinus Cypri Episcopus dicit: Suscipio venerandas imagines, adorationem autem, quae fit secundum λατρείαν, tantummodo supersubstantiali et vivificae Trinitati conservo: Leontius etiam Actione quarta et Adrianus Act. 2 rem ipsam mitigare student, cum inquiunt: Sicut ex consideratione creaturarum moveor, ut Deum ipsum creatorem solum adorem et colam: ita in pictura contemplans martyrum certamina et victorias excitor, ut Deum Martyrum glorificem, virtutes martyrum praedicem, et ad imitationem me praeparem. Et Act. 7 dicunt, veram latriam soli divinae naturae competere. Esse autem aliam honorariam adorationem, sicut Jacob adoravit Esau, Genes. 33. Abraham filios Chet, Genes. 23. Jacob Pharaonem Genes. 47. David Samuelem, 1. Reg. 10. Quando itaque dicitur imagines adorandas, non intelligi cultum latriae: sed adorare idem valere, quod salutare, amplecti et amare, sicut Pharisaei scribuntur amasse salutationes in foro, Matth. 23. Et Paulus salutavit presbyteros ingressus ad illos, Act. 21. Volunt igitur quidam vocabulo adorationis in Actis illius Synodi nihil aliud intelligi, quam exhibitionem honoris seu reverentiae, quae fit externo aliquo gestu, vel inclinatione capitis, vel genuflexione vel amplexu, osculo, et hujusmodi.

Quomodo ludant vocabulo adorationis.

Possem autem opponere religiosam pietatem verae et eruditae antiquitatis subtilitatem illam ignorasse. Gravissimis enim sine dubio de causis simpliciter prohibuit adorationem imaginum, sicut et Gregorius Magnus docuit, imagines nullo modo adorandas, sed adorationem modis omnibus devitandam. Et lex Dei simpliciter dicit: Non adorabis nec coles ea. Possem etiam opponere, ingentem esse dissimilitudinem, quando hominibus rationalibus exhibetur civilis et externa reverentia, vel ratione officii, vel conjunctionis, vel amoris, vel quia ab illis aliquid petimus, speramus, aut tenemus. Talis enim reverentia in Scriptura Veteris Testamenti, aliquando vocatur adoratio, et ejus exstant exempla in Scriptura. Verum inanimatis statuis seu imaginibus hoc exhibere non est idem, et ejus nullum exstat in Scriptura vel mandatum vel exemplum. Imo lex Dei, quia utrunque prohibet, et adorationem et cultum imaginum, altero interiorem cultum spiritus, altero externam honorariam adorationem imaginum prohibet.

An imagines aliquo modo adorandae.

10. Sed ne existimetur lis et certamen de vocabulis tantum esse, videamus quid et quantum septima ista Synodus re ipsa suis venerationibus, salutationibus, cultibus et adorationibus, tribuat imaginibus. Inde enim manifestum erit, fucum tantum esse disputationum de vocabulis. Et Scholastici postea, sicut rem ipsam, ita etiam vocabulum Adorationis proprie sic dictae, imaginibus Christi tribuerunt, sicut infra ostendemus. Theodosius igitur quidam Actione prima, in sua confessione inquit: Saluto et veneror Mariae imaginem, cujus etiam auxilium, protectionem et intercessionem, nocte dieque, ut peccatori mihi subveniat, invoco, ut quae eam potestatem habet a Christo. Sanctorum etiam imagines veneror, non ut Deos, sed mentis meae affectum et desiderium, quo in illos affectus sum, hoc modo indicans, ex toto animo omnes obtestor, ut ad Deum pro me intercedant, quo in oculis ejus misericordiam in die judicii consequar.

Quomodo Synodus ista velit imagines adorari.

Invocatur auxilium.

Act. 2 sub nomine Basilii citatur supposititia haec sententia: Deiparam virginem, Sanctos Prophetas, Apostolos, et Martyres suscipio, qui pro me apud Deum supplicant, quo per istorum mediationem propitius mihi sit Deus, et remissionem peccatorum mihi gratis largiatur, quam ob causam et historias imaginum illorum honoro, et palam adoro. Audis Synodum istam docere, imagines ita, et propter hanc causam adorandas, ut per Sanctorum, quorum sunt imagines, mediationem, Deus nobis sit propitius, et peccatorum remissionem largiatur: quae certe adoratio soli Christo debetur. Ibidem Stauratius dicit: Venerabiles imagines honoro, quae sunt velut arrhabo salutis meae. Et Adriani Epistola dicit: Israelitae per inspectionem aenei serpentis a peste servati sunt. Nos vero Christi et Sanctorum imagines contemplantes et venerantes, absit ut dubitemus nos servari.

Mediatio.

Propitiatio.

Servamur per imagines.

Act. 4 narratur miraculum, quod S. Anastasius apparuerit mulieri paralyticae, et dixerit: descende ad Tetrapylum, sanctique Anastasii intercessionem apud Deum posce, quae ad templum illud delata, cum sancti imaginem conspicaretur, dixit: Hic est, qui in somnis mihi apparuit. Et in terram se prosternens, et Martyrem flebilibus orationibus placans, sana surrexit. Et alius quidam addit, mulierculam obsessam, Romae ad imaginem S. Anastasii sanatam.

Sanationes ad imagines.

Allegatur ibi et formula jurandi in confirmationem dictorum, positis manibus super imagines Christi, et Mariae. Atqui Scriptura tradit, cultum soli Deo debitum esse, per nomen ipsius jurare.

Jurant ad imagines.

Leontius ibidem dicit: Quando imaginem Christi habeo, per eam Christum ipsum me tenere et adorare videor.

Ex Sophronio citatur tale miraculum: Ingressi templum, vidimus picturam, repraesentantem in medio imaginem Christi, Mariam a sinistris, a dextris autem Baptistam. Praeterea coetus Sanctorum, qui ante imaginem procidebant et intercedebant. Christus vero commiseratus annuit et ante imaginem inquit: illi date. Et sancti ad me ajunt: Ecce gratiam Deus tibi dedit. Et alius quidam Episcopus subjicit: haec imago adhuc hodie Alexandriae exsistit; et omnes morbos curat.

Imagines loquuntur.

Aliud ibi recitatur, quod Daemon, cum cuidam valde molestus esset, dixerit, imaginem istam, Mariae scilicet gestantis Christum, si nolis me tecum luctari, cave ne amplius adores: Abbatem vero Theodorum dixisse: Potius omnia Lupanaria intranda esse, quam intermittendam adorationem illius imaginis. Ita enim in Caroli Magni libro, sententia illa Synodi citatur.

Daemonum testimonium.

Lupanaria.

Imago Cosmae et Damiani.

Alius quidam uxori aegrotanti dixit: si domi essem, possem cerea Sanctorum meorum Cosmae et Damiani imagine omnes dolores tuos auferre. In somnis sancti illi apparuerunt mulierculae, quae expergefacta rogavit virum de forma illorum Sanctorum. Vir vero recordatus, quod soleret peregre imaginem illam secum ferre, ostendit eam uxori, quae cum vidisset, adoravit.

Imago imponitur loco affecto. Fides in imagines,

Manzon quidam dicit: Ego in morbo jussi, ut inferrent ad me Christi imaginem, quam cum vidissem, dixissemque: Domine, qui das Sanctis gratiam, respice me, imposui eam loco dolenti, et morbus repulsus est. Item muliercula aegrotans, cum prae torminibus ingredi non posset, repsit ad illum locum, ubi in parietibus effigies Cosmae et Damiani depictae erant. Et quia fide pro scipione utebatur, confestim sanitati Sanctorum intercessione restituta est.

De imagine, hic est Christus. Imagines in officinis.

Johannes quidam dicit: si quis imaginem Christi aspiciens et adorans dixerit, aut ei inscripserit: Hic est Christus, non peccat. Item dicunt Romae in omnium officinarum vestibus exiguas Simeonis imagines collocasse, custodiam quandam et securitatem rebus suis illinc promittentes. Et Haemorrhousa quaedam inspecta tantummodo Simeonis imagine, dum is adhuc in vivis esset, sanata ibi dicitur.

Alloquitur imagines.

Maria Aegyptiaca imaginem Deiparae virginis ita alloquitur: O virgo Domina, auxiliare mihi, quae neminem habeo, qui mihi suppetias ferat.

Miracula.

Plura alia similia sub titulo miraculorum ibi recitantur, quomodo pictae imagines invocantibus distillarint guttas roris et unguentorum, quibus morbi sanati, et quomodo imagines laesae, ultae fuerint contemptores suos.

Imago in puteum.

Act. 5 muliercula quaedam fodiens puteum, cum aquam non inveniret, vidit in somnis quendam ad se dicentem: Mitte ut simulacrum Abbae Theodosii afferatur, et Deus tibi dabit aquam. Cumque imago esset allata, dimiserunt eam in puteum, et confestim aqua scaturiit.

Abbas quidam habebat in spelunca imaginem Mariae, habentem in ulnis Christum. Quando vero abiturus erat ad loca sancta, candelam parabat, eamque pro more suo accendebat. Cum vero accinctus ad iter, preces funderet, dicebat ad Dominam, totus in imaginem ejus intentus: Sancta Domina Deipara, quia longum mihi restat iter, candelam tuam cura, eamque inexstinctam serva. Nam ego tuo fretus praesidio, longum iter ingredior. Et haec cum ad imaginem dixisset, abiit. Reversus autem post Menses quinque aut sex, candelam tamen semper ardentem, nec unquam exstinctam invenit.

Imago servat candelas.

11\. Tridentini decreti artificium.

Haec summatim excerpta, annotare hoc loco volui, ut Lector videat, quales opiniones, et quos cultus imaginum, Tridentinum decretum stabilire, et Ecclesiis rursus obtrudere conetur, quando ad septimam hanc Synodum se refert. Studiose enim crassas superstitiones, cultus, invocationis, et adorationis imaginum, in decreto suo non recensent Tridentini: sed quia tamen retineri illas volunt, praecipiunt talem venerationem imaginum, sicut in septima Synodo definita est. Et verbi sane gratia, de superstitionibus, si quae irrepserunt, abrogandis concionantur: sed quae possent esse crassiores superstitiones, quam quas hactenus ex actis septimae Synodi annotavimus? Illas vero Tridentini judicant non superstitiones, sed magnam pietatem esse. Quomodo vero adversa quasi fronte pugnent cum doctrina verbi Dei, de vero cultu, invocatione, et adoratione Dei, in locis praecedentibus ostensum est.

12\. Fundamenta adorationis in ista Synodo.

Octavo, fundamenta etiam, testimonia et probationes, quibus talem cultum et adorationem imaginum septima ista Synodus confirmare conatur, Lectori tanquam in tabella spectanda, consideranda, et dijudicanda proponemus. Utque rectius de illis judicari possit, redigemus ea ad certa aliquot capita. Primo enim ex Scriptura probare conantur adorationem imaginum. Secundo ex traditionibus. Tertio ex patrum testimoniis. Quarto ex miraculis. Quinto, quod contrarium asserere sit vetus haeresis. Sexto a similitudine venerationis imaginum politicarum. Vident igitur, sibi obstare clarissimam Scripturae sententiam, quod solus Deus sit adorandus, quodque adorationem imaginum Scriptura expresse prohibeat. Ideo testimonia illa ita eludere conantur. Quod Scriptura, ubi dicit, Dominum Deum adorabis, et illum solum coles, exclusivam particulam addiderit, latriae non autem adorationi: sed illam illusionem Angelus, Apoc. 19 ignoravit, qui se ideo a Johanne adorari vetat, quia scriptum sit: Deum adora. Ignoravit illam tota antiquitas, ex cujus sententia Hieronymus dicit: Nos nec Angelos, nec Sanctos, nec Martyres, nec ipsorum reliquias, nec ullam creaturam: sed solum Deum adoramus. Et Gregorius Magnus, prohibens adorationem imaginum, hoc ipso dicto utitur, quia scriptum sit, Dominum Deum tuum adorabis, et illum solum coles. Athanasius inde probat Christum esse Deum, quia jubetur adorari. Non autem loquimur de civili, politica, seu mundana adoratione, seu reverentia, de qua supra exempla quaedam Scripturae citata sunt: sed de adoratione religiosa, quae in exercitiis fidei et pietatis usurpatur. Illam soli Deo deberi manifestissimum est. Cum enim Satan postularet adorationem, Christus respondet, Dominum Deum adorabis. Quae allegatio nihil ad propositum concluderet, si sententia non esset exclusiva. Et ne excipiatur, Satanam non esse adorandum, aliud vero esse de Sanctis, certe bonus etiam Angelus, Apoc. 19 et Petrus Apostolus, Act. 10 sententiam illam exclusive intelligunt. Ac de Imaginibus non adorandis exstat manifesta prohibitio Exod. 20. Quod vero Synodus ista fingit elusiones, prohiberi tantum, ne imagines idolorum, vel ne ipsa materia seu forma imaginum adoretur, supra solide refutatum est.

Quomodo eludant dictum, Deum solum adorandum.

Quomodo eludat Legem, Exod. 20.

I.

Audiamus vero quibus testimoniis, et ex quibus fundamentis Scripturae, contra Scripturam adorationem imaginum Synodus ista doceat et defendat. Act. 2 dicunt, Scriptum est: Faciem tuam Domine requiram. Item, vultum tuum deprecabuntur seu supplicabunt divites populi. Simulacra autem sunt facies seu vultus Dei: ergo imagines deprecationi-

bus et supplicationibus sunt adorandae. Si Pasquillus ita luderet, diceretur: Risum teneatis amici. Sed in re seria, contra expressam Scripturae sententiam, Exod. 20, manifesta depravatione verbum Dei ita torquere, insigne est piaculum, quod habet definitivam judicii divini sententiam. 2. Petr. 3; Act. 4 allegantur pro adoratione imaginum haec testimonia Scripturae: Adorate scabellum pedum ejus. Item: Adorate ad montem sanctum ejus. Item Ebr. 11. Jacob Virgam seu Sceptrum Josephi adoravit, signum scilicet propter signatum. Sed textus Scripturae hoc non habet, quod virgam adorarit: sed quod super virgam, hoc est, super baculum suum, propter imbecillitatem innixus Deum adorarit, Ebr. 11 sive, ut Hebraea habent, cum se erigere non posset, quod ad caput seu fulcrum lectuli conversus, Deum adorarit. Item, in Veteri Testamento patres adorarunt Arcam et Cherubim, quae formam hominis habuerunt: Sed falsum hoc est: non enim vel arcam vel Cherubim, sed verum Deum, qui promiserat se illo loco invocantes auditurum, adorabant. Excipiunt vero. Ergo eodem modo et nos ad imagines ipsum Deum adorabimus: Sed illi habebant mandatum et promissionem in Veteri Testamento, de Deo illic adorando. Nos vero nec mandatum, nec promissionem, nec exemplum habemus, ut Deum ad statuas, seu ante imagines adoremus. Imo argumentum a simili (ut sicut in Veteri, ita et in Novo Testamento cultum et adorationem Dei ad certa loca, et externa symbola alligemus) refutatur ab ipso Christo, Joh. 4. Nec in monte hoc, nec Hierosolymis, sed in spiritu et veritate Deum adorabitis.

Quomodo Scripturam torqueant ad imaginum adorationem.

II. Porro deficientibus Scripturae testimoniis, aliquoties repetunt illud Axioma: Quicquid in nomine Domini ad ejus honorem et venerationem fit, id non potest non sanctum, pium et Deo placitum esse. Cum igitur imagines fiant, colantur et adorentur ea opinione, quod homines existiment, se hoc modo Deo gratum cultum praestare, quis hoc, quod bona intentione fit, damnare audebit? Sed in scriptura habemus expressam refutationem hujus argumenti. Ex hoc enim axiomate non gentes tantum, verum etiam Judaei idololatriam suam exstruxerunt, et inde eam, contra omnium Prophetarum monitiones, justificarunt. Sed Deus expresse de cultu suo dicit: Non faciatis singuli quod vobis rectum videtur, sed quod ego praecipio tibi, hoc tantum facies Deo tuo, non declines, nec ad dextram, nec ad sinistram, nec addas aliquid, nec detrahas.

Ex bona intentione.

III. Hoc vero peculiari observatione dignum est, cum ipsi animadvertant, probationes illas non tam esse confirmationes, quam Scripturae ludibria, ad traditiones non scriptas confugiunt, et anathemata sua, tanquam caput Gorgonis obvertunt. Nam act. 1 anathema pronuntiant in illos, qui dicunt, nisi ex Veteri et Novo Testamento evidenter et satis de imaginum cultu et adoratione edocti fuerimus, non sequemur, sive patrum, sive synodorum, sive Ecclesiae traditiones praetendantur. Et subinde inculcant quidem, adorationem imaginum esse traditionem Apostolicae, primae et Veteris Ecclesiae. Sed falsum hoc esse supra perspicuis testimoniis ostendimus. Ipsi vero simpliciter volunt, ea quae titulo traditionum obtruduntur, etiamsi nec ex Veteri, nec ex Novo Testamento probari, nec ex veris primitivae Ecclesiae testimoniis confirmari possint, eadem fide, et pari autoritate suscipi, sicut ea quae certa et expressa habent Scripturae testimonia.

Ex traditionibus non scriptis.

Ideo in definitione Synodi dicunt: Ecclesiasticas traditiones, sive scripto, sive consuetudine valentes et decretas, retinendas esse, et de earum numero esse imaginum adorationem.

IV. Videamus vero ulterius, qua fide veterum Scriptorum testimonia ad confirmationem adorationis imaginum allegentur in ista Synodo. Constat enim, totam veterem Ecclesiam per annos sexcentos et amplius, sicut supra ostendimus, adorationem imaginum simpliciter damnasse. Talium vero testimoniorum antiquitatis nulla prorsus mentio fit in ista Synodo, sed alia conquirunt, quae qualia sunt, jam ostendemus. Ex primitivae autem Ecclesiae patribus, usque ad annos post natum Christum trecentos et amplius, nulla prorsus de imaginibus proferuntur testimonia, sicut nec proferri possunt. Sed quomodo illa testimonia tractent, qui post annos trecentos vixerunt, consideretur.

Docere debebant, adorationem imaginum dogma esse Christianum et Catholicum. Ipsi vero patrum quaedam testimonia, quae de historico imaginum usu loquuntur, proferunt. Atqui manifestum est, ex historico imaginum usu non probari cultum et adorationem earum. Sed inquis, ex Athanasio, Basilio, Chrysostomo probant, honorem, qui imagini exhibetur, ad ipsum prototypum referri. Item, una et eadem adoratione coli imaginem, et eum, cujus est imago. His testimoniis insidiose et mutilate propositis, non praemonitos possunt turbare: sed si consideretur illud, quod Patres in istis sententiis tractant et agunt, manifestum erit, illas allegationes Synodi, insidias, dolos, et fraudes esse. Patres enim sumunt similitudinem a politicis Imperatorum imaginibus, et a civili veneratione earum, quod scilicet ipsis regibus judicetur factum, quicquid imaginibus ipsorum vel honoris exhibeatur, vel contumeliae inferatur, quodque ipsum regem vidisse dicatur, qui imaginem ipsius aspexit. Nequaquam autem hanc consequentiam inde texunt. Ergo honor, cultus, invocatio et adoratio, quae ipsi Christo debentur, materiali et exanimi ipsius imagini exhibenda sunt. Haec enim sententia, ne unica quidem syllaba, in patrum istorum Scriptis ostendi potest: sed quia haereticis absurdum videbatur, Christum filium Dei, eodem honore, cultu et adoratione prosequendum, sicut ipsum Deum Patrem, et praetendebant inde sequi, duos esse Deos; Illam igitur doctrinam Christi (ego in patre, pater in me. Qui videt me, videt et patrem meum. Ut omnes glorificent Filium, sicut Patrem. Qui non honorat Filium, non honorat Patrem) veteres illi Scriptores, similitudine crassiore, et nota ab imaginibus regum, sicut more politico tunc usitatae

Quomodo patrum testimonia tractent.

Honor imaginis ad prototypum.

Fraus septimae Synodi.

erant, sumpta, pro rudioribus qualitercunque declarare voluerunt, ideo, quia Christus vocatur imago Dei et character substantiae ejus: Nihil autem prorsus dicunt de Christi et Sanctorum materialibus imaginibus, in Ecclesia, religione ac pietate colendis et adorandis. Nulla enim litera, nulla syllaba, nulla dictione in illis patrum locis hoc ostendi potest, loquuntur de politicis imperatorum imaginibus, et hanc similitudinem accommodant ad Christum, qui est viva et substantialis imago aeterni patris. Et in hanc sententiam Basilius dixit: honorem imagini, hoc est, Christo exhibitum, referri ad prototypum, hoc est ad patrem: sicut Christus dicit: Qui filium non honorat, nec Patrem honorat. Videt itaque Lector, qua fide illud dictum Basilii, quod semper in ore habent, de imagine et prototypo, ad adorationem et cultum religionis, inanimatis simulacris exhibendum, torqueant. Eodem candore ex Ambrosio etiam allegant, Christum non dividi, quando in eo et divinam imaginem et crucem adoramus. Ipse enim se explicat, inquiens, se loqui de adoratione divinitatis et carnis in Christo.

Quia vero ipsi animadvertunt, illis testimoniis veterum non probari adorationem imaginum in Ecclesia: ad supposititia et adulterina confugiunt. Citant enim Basilium in epistola ad Julianum, quem dicere fingunt: Suscipio Sanctos, qui pro me apud Deum supplicant, quo per illorum mediationem propitius mihi sit Deus, et remissionem peccatorum mihi largiatur. Quam ob causam et historias imaginum illorum honoro et palam adoro. Hoc enim nobis traditum a sanctis Apostolis non est prohibendum. Sed in genuinis Basilii scriptis, nec hoc testimonium, nec simile seu ejusdem sententiae reperitur. Et quia contra scripturam, et contra unanimem totius antiquitatis sententiam pugnat: supposititium esse non est dubium. Notus est autem cum alias perniciosus ille lusus, quo recentiorum opiniones antiquioribus, et probatae fidei Scriptoribus falso tribuere solent: tum in hac ipsa Synodo aliquot ejus falsationis exempla exstant. Tribuitur enim ibi epistola quaedam Gregorio Primo seu Magno, de veneratione imaginum, quam Gregorii Tertii esse constat. Magnum enim Gregorium adorationem imaginum prohibere, supra ostendimus. Fabula etiam recentior de passione imaginis crucifixi Athanasio ibi, sed falso, tribuitur, sicut supra ostendimus. Feruntur quoque Athanasii nomine quaestiones quaedam ad Antiochum, ubi in 16 dicitur: Si duo ligna crucis dissolvantur, posse ea abjici et exuri etiam: si vero colligata sint, esse veneranda: Sed in 4 actione hujus Synodi manifeste deprehenditur, sententiam illam esse Leontii cujusdam, quem circa tempora Mauritii Imperatoris vixisse ibidem scribitur.

Supposititia sententia Basilii.

Falsationes in ista Synodo.

Atque ita nec ex Scriptura, nec ex traditionibus, nec ex patribus vetustioribus, probare possunt, sacras imagines esse complectendas, salutandas, osculandas, colendas, adorandas. Et argumentum praecipuum, quod dicitur, cultus qui exhibentur imagini, tanquam signo, referri ad prototypum seu rem signatam, refutatum est ab Augustino, sive ad signum, sive ad signatum referatur. Nam de doctrina Christiana lib. 3, cap. 7 gentium signa vocat inutilia, ut quod simulacra venerabantur, vel tanquam Deos, vel tanquam signa et imagines Deorum. Judaeorum vero signa, ut divinitus instituta, vocat utilia. Et de utrisque concludit: Si signum utiliter institutum pro ipsa re, cui significandae institutum est, sequi, carnalis est servitus, quanto magis inutilium rerum signa instituta, pro rebus accipere. Quae signa si retuleris ad ea ipsa, quae his significantur, eisque colendis animum obligaveris, nihilominus servili carnalique onere atque velamine non carebis. Et cap. 8 dicit: Christiana libertas, Judaeos sub signis utilibus inventos, ad res signatas elevatos, liberavit. Gentes vero ab Idolis ad unius Dei cultum convertit, non jam sub ipsis etiam utilibus signis servituras, sed exercitaturas potius animum in eorum intelligentia spirituali. Cap. 9 de Sanctis Veteris Testamenti: Quia venerati sunt divinitus instituta, sed quorum vim significationemque intelligebant, non hoc veneratos quod videtur: sed illud potius quo talia cuncta referenda sunt. Tempore vero Novi Testamenti, quo resurrectione Domini libertas nobis illuxit, ne talium quidem signorum, quae intelligimus, operatione operati sumus: sed quaedam pauca pro multis, ipse Dominus et apostolica tradidit disciplina, sicut est baptismi sacramentum et celebratio corporis et sanguinis Domini. Haec Augustinus, quae simpliciter evertunt praecipuum Iconolatrarum fundamentum.

Augustini responsio de signo et signato seu prototypo.

Tandem igitur ad miracula confugiunt, quae per imagines edita finguntur, et quod ipsi Sancti, quorum sunt imagines, mulierculis apparuerint, et illas apud imagines auxilium quaerere jusserint, sicut quaedam supra ex Actis illis descripsimus. Et Marcum quendam fabulantur, crucem argenteam fabricasse, cumque illam erigeret, tres in ea imagines per se enatas apparuisse, et Hebraica dialecto scriptum fuisse in superiore parte: Emanuel, utrinque vero in summitate alarum, Michael et Gabriel. Et Ducem quendam visis illis imaginibus, cum virtutem quandam in his esse cognosceret, protinus crucem adorasse. Huc pertinet etiam fabula, quam ex Damasceni vita Andradius narrat, Fuisse scilicet Damasceno, eo quod adorationem imaginum defenderet, dextram manum, procurante Leone, abscissam. Ipsum vero ad virginis Deiparae quandam imaginem confugisse: ab illa, cujus causa in tantam calamitatem esset conjectus, opem atque auxilium deposcentem maximisque precibus contendisse, ut stupendo aliquo miraculo declararet, causam quam defenderet piam et justam esse. Et ecce, inquit, in somno manus ipsi subito restituta est, et in somnis coelitus sibi admoneri visus est, ne a defensione adorationis imaginum desisteret. Talia multa prodigia in 4 et 5. Actione recitantur. Sed quis fidem praestabit, illa non esse fabulosa et conficta? Partim enim ex Martyrologiis, et ex vitis Patrum, quae scripta apocrypha esse, ipse Gelasius pronuntiat distinct. 15, citantur: partim circa tempora fabulosae hujus Synodi

V. Ex miraculis imaginum.

Fabula de Damasceno.

Martyrologia de Vitis Patrum Apocrypha.

contigisse finguntur. Cumque dogma de adoratione imaginum novum sit sine autoritate scripturae, et absque veris primitivae Ecclesiae testimoniis, superstitiose invectum, Scriptura diserte praemonet, ne ad suscipiendum novum dogma, vel signis vel prodigiis nos promoveri patiamur. Hoc enim praetextu solere Satanam mendacia et falsa sua dogmata spargere, Deut. 13, Matth. 24, 2. Thess. 2. Et veritatem Deus non vult a mortuorum spectris, sed ex lege et testimonio inquiri, Esaiae 8, Luc. 16. Et Gentes de idolis suis similia, aut majora etiam miracula magno numero proferunt, sicut ea descripsit Lactantius lib. 2, cap. 8. Quod si absque Scriptura, et contra Scripturam, ex solis prodigiis, de cultu Dei statuendum esset, jam dudum vicisset ethnica religio.

Prodigia non faciunt dogmata.

VI. Qui damnarunt adorationem imaginum.

Porro utuntur et hoc argumento: Quod vetus sit haeresis damnare adorationem imaginum. Enumerant autem Gentiles, Ebraeos, Samaritas, Manichaeos, Xenaiam, etc. Ridiculum autem est vel fingere, Paganorum et Samaritarum haeresin fuisse, non adoranda simulacra, cum illam ipsam ob causam, in Scriptura damnentur, quod simulacra coluerint et adorarint, Ebraei vero ex lege divina adorationem imaginum damnarunt: quia scriptum est, Non adorabis nec coles ullas imagines. Gentes vero in sua idololatria confirmatas, et Judaeos a fide Christiana inde absterritos, quod viderent, Christianos imagines colere et adorare, supra ostendimus. De Manichaeis nullae historiae tradunt, ipsos aversatos imagines: sed contrarium supra ex Augustino ostendimus, sicut etiam de Xenaia supra diximus. Quod si qui vel in contumeliam Christi, vel ad stabiliendum Marcionitarum et Manichaeorum phantasma, historicum imaginum usum conspurcarunt, illi propter opinionem impiam merito damnantur. Nec tamen ulla ratione inde sequitur, imagines esse colendas, et adorandas.

VII. A simili.

Postremo locum similium saepissime urgent, Si, ajunt, in rebus hujus seculi probantur, et grata sunt signa illa dilectionis, desiderii, et reverentiae, quando liberi parentum κειμήλια, sponsa munuscula sponsi, subditi imagines, literas, sigilla Regum honorant, osculantur, venerantur: Cur igitur Deo non esset gratum, sacras imagines complecti, osculari, salutare, colere, et adorare? Item Actione prima: Si Imperatorum vexillis et imaginibus in Provincias missis, populus cum cereis et suffimentis odoratis occurrit, quanto justius est, hoc fieri Christi et Sanctorum imaginibus. Et Act. 4 dicitur, hoc fieri symbolice.

De cultu Dei non statuendum ex similitudinibus hujus seculi.

Sed responsio plana, firma et solida est. De cultu Dei in Ecclesia, ex solo verbo Dei, et non ex hujus mundi consuetudinibus et ratiocinationibus esse statuendum. Verbum Dei autem non docet, Imagines colendas et adorandas esse, sed simpliciter edicit: nullam similitudinem, sive eorum quae in coelis sunt, sive in terris, sive sub terris, adorandam et colendam esse. Et diserte dicit, cultus qui Dei gloriae debentur, non esse imaginibus communicandos, Esa. 42. Gloriam meam alteri non dabo, nec laudem meam sculptilibus. Contra haec manifesta et firma Scripturae fundamenta nullae in contrarium vel admittendae, vel recipiendae sunt argumentationes.

Et quam ineptae, frigidae, et frivolae, fabulosae, commentitiae, et falsae fuerint totius istius Synodi argumentationes et actiones, ad probandam et confirmandam adorationem imaginum, ideo per partes ostendere volui, ut Lector inde statuat, quantum fidei et autoritatis definitioni hujus Synodi, de colendis et adorandis imaginibus, tribuendum sit. Et ex 6. Actione apparet fuisse in ipsa Synodo, qui historicum imaginum usum recipiendum, adorationem vero earum recusandam esse judicarunt: Sed major pars vicit meliorem. Et Gregorius Neocaesariensis, qui antea adorationem imaginum damnarat, in ista Synodo ad Palinodiam adactus, dicit: Quandoquidem universus iste coetus idem loquitur et idem sentit, didici et ego atque instructus sum, quod haec sit veritas, quae nunc existimatur et praedicatur. Germani etiam quaedam epistola hanc affert rationem, cur retinenda sit adoratio imaginum, ne scilicet dicatur ipsos hucusque errasse. Et in fine 5. Actionis, legati Romani Pontificis ita concludunt: Justum censemus, ut in medium nostri veneranda imago afferatur, quam osculantes sancti vos sacerdotes, quid de ea fieri debeat pronuntietis. Et factum est ita, ac non multo post secuta est definitio Synodi, esse adorandas imagines. Atque haec fuerunt documenta, haec fundamenta adorationis imaginum in ista Synodo, quae qualia sint, cum manifestum sit, non opus est prolixa refutatione.

Quantum tribuendum isti Synodo.

[CAPUT VI.]

DE SYNODO FRANCOFORDIANA IN QUA ACTA 7 SYNODI JUSTA REFUTATIONE RESCISSA, ET ADORATIO IMAGINUM IMPROBATA ET DAMNATA EST.

1. Septima tamen ista iconolatrica Synodus propter superstitiosam et impiam, de adorandis imaginibus sententiam, et propter inepta, et vana, et falsa documenta, non ab omnibus ecclesiis comprobata et recepta fuit: sed a multis publice fuit reprehensa et damnata. Adrianus enim Pontifex, per legatos suos, acta istius Synodi ad Carolum misit, ut ea Episcopis Germaniae et Galliae approbanda proponeret. Atque hac de causa Synodus Francofordiana a Carolo convocata fuit. Hoc vero loco observanda est insignis fraus scriptorum Pontificiorum, qui scribere non verentur, in Francofordiana illa Synodo, Felicianam haeresin, de non adorandis imaginibus, damnatam, atque ita septimam istam Synodum receptam et approbatam ibi fuisse. Sed

Acta 7. Synodi mittuntur ad Carolum Magnum.

Nota fraudem de Feliciana haeresi.

falsarium hoc esse, luce clarius est. Damnata sane fuit haeresis Feliciana in Synodo Francofordiana: verum ea non fuit de imaginibus, sed docuit, Christum secundum humanitatem esse adoptivum Dei Filium, sicut acta ostendunt.

Quid in Francofordiana Synodo de imaginibus actum.

2. Porro in Francofordiana illa Synodo, controversiam etiam de imaginibus disceptatam et definitam fuisse, inter omnes constat: Sed illi, qui Pontificum vitas descripserunt suppressis Francofordiani Concilii actis, finxerunt, ibi septimam iconolatricam Synodum, et adorationem imaginum receptam et approbatam. Alii vero graves historici, ut Eginardus, Regino, Adon, Annonius, Blondus, Aventinus, Himmarus scribunt contrarium: Adorationem scilicet imaginum in Synodo Francofordiana sub Carolo damnatam, Graecorum istam iconolatricam Synodum destructam, acta ejus rescissa, et statutum, ut nec septima, nec universalis, sed Pseudosynodus diceretur, et conscriptam ibi istius Pseudosynodi justam refutationem, quae sub Caroli nomine edita fuerit.

Acta Francofordiana suppressa.

Sed acta illa Francofordiana a Pontificiis hactenus ita suppressa fuerunt, ut hoc tantum constiterit, sub nomine Caroli aliquid de imaginibus Francofurti conscriptum fuisse. Pontificiis vero vociferantibus in defensionem adorationis imaginum, et approbationem septimae Synodi hoc factum: aliis autem historicis contrarium affirmantibus, res dubia et incerta mansit, nisi quod vulgo persuasum fuit, adorationem imaginum tunc ab Ecclesiis Germaniae et Galliae etiam receptam, et contrarium sentientes damnatos ibi fuisse.

Libri Caroli de imaginibus editi.

Sed ante paucos annos libri illi Caroli Magni, continentes acta Synodi Francofordianae, de imaginibus, in Galliis ab Episcopo Tilio editi sunt, ex quibus Scriptores Pontificii de crimine falsi manifeste convincuntur. Episcopi enim Germaniae et Galliae in Francofordiana Synodo nequaquam, sicuti Pontificii fingunt, septimam istam Synodum approbarunt, adorationem imaginum nullo modo receperunt, sed Pseudosynodum illam abdicarunt, adorationem imaginum magno, pio, et justo zelo damnarunt, et aliquot libris acta Pseudosynodi istius refutarunt.

3. Cumque apud Graecos duae contrariae habitae fuissent Synodi, quarum altera Constantiniana, simpliciter ipsas imagines, et quemvis earum usum damnabat: altera Nicena secunda, imagines non tantum habendas, sed colendas et adorandas statuebat:

Francofordiana Synodus imagines concedit.

Francofordiana Synodus, inter duo illa extrema, medium sequitur, et aliquoties dicit, Non simpliciter abdicamus effigies ob memoriam rerum gestarum, et ob venustatem basilicarum conditas, si fiant ad ornamentum, vel ad res gestas monstrandas, cum sciamus per Moysen et Salomonem factas: sed earum insolentissimam, vel potius superstitiosissimam adorationem cohibemus. Cultum enim et adorationem imaginum simpliciter damnant.

Sed adorationem earum damnat.

Non sunt, ajunt, imagines adorandae, non colendae: sed tu solus adorandus, tu solus sequendus, to solus colendus est, qui in unitate substantiae cum Patre et Spiritu sancto perpetim regnas. Item: Qui vult vitam, et cupit videre dies bonos, non imagines adorare, nec picturam colere debet: sed declinare a malo. Item: Quomodo praesumemus rem insensatam adorare? Quis tale facinus perpetrare audebit? Et rationem reddunt: Quia adoratio imaginum nullo dicto aut exemplo Apostolorum probari potest. Nam omni omnium rerum adoratione inhibita, solius Dei adoratio instituitur ab Apostolis. Item: Nulli Patriarchae, nulli Prophetae, nulli Patres imagines adorasse leguntur: sed solum Deum colere, et ipsum adorare ac glorificare, tota Scriptura clamat. Et quod Patres primitivae Ecclesiae prohibuerint adorationem imaginum, ex Epiphanii Epistola ostendunt, et ex Augustino probant, qui imaginum adoratores inter haereticos Simonianos et Carpocratianos numerat.

4. Dignum autem est observatione, quomodo et ex quibus fundamentis Germanici et Gallici Episcopi argumenta secundae Nicenae Pseudosynodi refutarint. Et justae quidem ac prolixae refutationes exstant in libris illis Caroli Magni: nos vero hoc loco praecipua tantum capita refutationum annotabimus, ut ad ea, quae superius ex actis Pseudosynodi notavimus, conferri possint.

Historicus usus imaginum.

Primo igitur recte dicunt, quod illa testimonia, quae ex Scriptura et patribus vere et recte citat Pseudosynodus, nihil aliud probent, quam imagines posse haberi, vel ad usum historicum, vel ornatus gratia. Nullo vero modo inde probari, imagines esse colendas et adorandas. Et tamen illum ipsum historicum usum accuratis limitationibus intra certas metas circumscribunt.

Limitatio historici usus.

Verus, inquiunt, decor Ecclesiae seu Domus Domini non in materialibus imaginibus, sed in virtutibus spiritualibus refulget, Paulus enim, Antonius, Hilarion, et alii, imagines non habuerunt, et tamen decorem Domus Domini dilexerunt. Item imagines non volunt aequiparari libris divinae Scripturae. Haec enim arcano ac praesago Dei consilio praedestinata, et ad humanae salutis emolumentum patefacta est. Imagines vero Gentilium autorum vanitate sunt probatae, et nullam salutis exhibitionem adducunt. David enim in agnitionem Christi, per legem, non per imagines pervenire, anhelabat, cum ajebat, revela oculos meos. Item mysteria fidei non in picturis, sed in divinis literis sunt investiganda, et fide potius quam oculis intuenda. Quodque dicitur, in picturis virtutes conversationis Sanctorum videri, hoc Francofortensis Synodus negat. Dicit enim, fidem, spem, charitatem, et reliquas virtutes esse invisibiles, imitationem vero a Paulo ita praescribi: Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. Esse igitur Apostolicam traditionem non in picturis, sed in virtutibus Sanctorum conversationem videri posse, et eorum imitandam esse fidem, non imaginum fucis, sed operibus bonis. Addunt et hoc: Vetus Testamentum plenum fuisse praefigurationibus, quae opertae fuerunt typicis umbris, et fignificationibus futurorum: Novum vero Testamentum habere figurarum impletionem et veritatem spiritualem. Non itaque consequens esse, si Vetus Testamentum habuit

figuras, Arcam, Cherubim, Serpentem, etc. ideo necesse esse, ut Novum Testamentum habeat imagines. Imo multitudine imaginum conditionem Novi Testamenti deteriorem reddi, quam fuit veteris, ubi figurae divinitus institutae fuerunt, non sicut nunc imagines ab hominibus excogitatae.

Secundo, ostendunt, Pseudosynodum, ad probandam adorationem imaginum, quaedam dicta Scripturae falso allegare, ut quod dicunt, Jacobum adorasse virgam seu sceptrum Josephi. Item, Patres in Veteri Testamento adorasse Arcam, Cherubim, montem sanctum, etc. cum textus Scripturae hoc non dicat, Solum enim Deum adorarunt.

Tertio demonstrant, multa peregrina scripturae dicta, violenter ad adorationem imaginum detorta, quae de picturis nihil prorsus dicant. Ut: Faciem tuam requiram, Vultum tuum deprecabuntur. Et quae praeterea supra notavimus.

Quarto indicant, multa apocrypha, supposititia et falsa, sub nomine et titulo Patrum allegari, ut epistolam Jesu ad Abgarum, et alia multa.

Quinto, ostendunt ad adorationem imaginum falso detorqueri quaedam Patrum dicta, quae vel de historico imaginum usu, vel de politicis Imperatorum imaginibus, vel de Christo, qui est imago Patris, in qua ipse Pater videtur, loquuntur.

Sexto, decretum faciunt his verbis, Si quis cum Pseudosynodo dicat de pictura, hoc est Christus, is proculdubio mentitur, peccat, et insaniens sceleste agit.

Septimo, rejiciunt et illud, quod Pseudosynodus praetendit, per imaginem Dei fortitudinem adorari, et dicunt: Deus non est quaerendus in imaginibus, nec adorandus in depicta tabula.

Octavo, reprobant et hoc, quod Pseudosynodus decernit: osculationem, complexum, et adorationem idem esse, cum adoratio longe aliquid majus sit quam reverentia, imo quam ipsa deprecatio. Et contendunt dictum illud Scripturae, Dominum Deum tuum adorabis, exclusive intelligendum, contra Pseudosynodum.

Nono, repudiant et illum praetextum, quo Pseudosynodus plurimum utitur: Honorem scilicet imagini exhibitum referri ad prototypum, Quia Christus non dixit: Quae imaginibus, sed quae uni ex minimis meis fratribus fecistis, mihi fecistis. Item non dixit, Qui imagines, sed qui vos recipit, me recipit.

Decimo, quod Pseudosynodus adorationem imaginum inde conatur probare, quia Abraham filios Heth, Moyses Jethronem, adorasse scribitur: Ad hoc Francofordiana Synodus ita respondet: Aliud est hominem adorare, hoc est, salutationis officio, et humanitatis ac reverentiae obsequio salutare, aliud picturam adorare. Fraternitatem enim, dilectionem et reverentiam erga proximos exhibendam, scripturarum docemur exemplis, imagines vero adorare vel salutare expresse prohibemur, Exod. 20.

Undecimo, de miraculis imaginum respondent: Ea nulla habere, vel Veteris Testamenti, vel Novi testimonia, sed esse incerta, dubia et falsa.

Duodecimo, quando veteres de cruce Domini magnifica praedicant, dicunt significari non lignum, sed totum opus Christi in cruce peractum, deinde etiam afflictiones piorum.

Decimotertio, quia Pseudosynodus Sacramento corporis Christi comparaverat imagines, et earum dedicationem: Respondent Germani, Eucharistiam a Christo institutam et per invocationem nominis divini confici. De imaginibus vero, vel per impositionem manuum, vel mysterio aliquo consecrationis dedicandis, nullum traditum esse verbum.

Decimoquarto dicunt, ridiculum esse imagini oculos habenti et nihil cernenti lumen offerre.

Haec capita, quae praecipua sunt, ideo breviter hoc loco annotare volui, ut ad argumenta τῶν εἰκωνολάτρων, quae supra ex actis excerpsimus, conferri possint, ut ex consideratione fundamentorum dijudicari possit, cujus Synodi sententia vera sit.

[CAPUT VII.]

DE CERTAMINE CLAUDII ET JONAE, ANNO DOMINI 840 QUODQUE ECCLESIAE GERMANIAE ET GALLIAE DIU ABHORRUERUNT AB ADORATIONE IMAGINUM, ET QUOMODO TENTATA FUERIT INCLINATIO.

1. Celebrata autem fuit Synodus Francofordiana anno Domini 764 qua aliquo modo cohibita fuit controversia de adoratione imaginum. Nam Haimo et Rabanus, qui non longe post illa tempora scripserunt, nihil de illa controversia habent, quod imagines sint adorandae. Quia vero Romani Pontifices in superstitiosa sua opinione persistebant, varia hac de re mota fuerunt certamina, etiam postea, tam in Latina, quam in Graeca Ecclesia. Ludovicus enim Caroli filius, in aula sua habuit presbyterum quendam, Claudium nomine, quem, quia in explanandis Evangeliorum ad populum lectionibus, peculiari dono a Deo instructus erat, ad Italicam plebem, quae ab Evangelistarum sensibus procul aberat, misit, et Taurinensi Ecclesiae praefecit. Ibi vero videns, populum Italiae, superstitiosae, imo perniciosae imaginum adorationi, qua plurimum incolae istarum partium ex inolita consuetudine laborant, deditum esse: Imagines delevit, evertit, et penitus abdicavit. Haec ad verbum de ipso scribit Jonas adversarius ejus. Abbas vero quidam Theodomirus se Claudio opposuit, ad quem Claudius scripsit libellum contra adorationem imaginum. Cumque libellus ille dijudicandus a Ludovico missus fuisset ad Jonam Aurelia-

Claudius.

Jonas.

nensem Episcopum, is sive sponte, sive a Pontificiis instigatus, contra Claudium pro imaginibus scribere tentavit. Sed vivente Ludovico et Claudio continuit se. Post mortem vero utriusque tres libros contra Claudium edidit, circa annum Dom. 840. Unde argumenta quaedam Claudii colligi possunt, quanquam Jonam verba Claudii non candide recitare manifestum est. Ex Claudii vero verbis, et ex Jonae responsionibus multa observatione digna colliguntur, quales fuerint in Italia et Graecia superstitiones circa imagines, et quam alienae tunc adhuc fuerint Germanicae et Gallicae Ecclesiae ab adoratione imaginum, quomodo vero sensim eo retrahi coeperint.

2. *Adoratio imaginum in Italia.* Claudius igitur cultum et adorationem imaginum in Italicis Ecclesiis juxta Francofordianam Synodum reprehendit. Et statim, inquit, aperuerunt omnes (in Italia scilicet) ora sua ad blasphemandum me, et nisi adjuvisset me Dominus, forsan vivum diglutissent me. Et Jonas adversarius respondens, non audet adorationem imaginum defendere, sed dicit ex Gregorio, *Gregorius.* picturas sanctarum rerum gestarum, non ad adorandum, sed solummodo ad instruendas nescientium mentes in Ecclesiis permissas esse. Et ex Origene adducit testimonium: Imagines nec affectu colendas, *Hieronymus.* nec externa specie adorandas. Ex Hieronymo etiam in expositione Danielis, de tribus pueris in Babylonia, hoc dictum citat: Ergo judices et principes seculi, qui Imperatorum statuas et imagines adorant, hoc se facere intelligant, quod tres pueri facere nolentes, Deo placuerunt. Adducit *Fulgentius.* etiam hoc ex Fulgentio: Quia ipse Deus sibi soli praecipiens tantummodo serviendum, seque jubens a fidelibus adorandum, prorsus interdixit, ne quis audeat Creaturam adorare, Creaturae servire, ideo in fine praecepti dicit: Non adorabis ea, nec servies eis. *Lactantius.* Ex Lactantio etiam citat: Nihil colendum quod oculis mortalium cernitur. Item, nihil aliud adoremus, nihil colamus, nisi solius parentis nostri unicum nomen, qui non in ima, sed in summa potius regione quaerendus est.

Porro scribit Claudius, adoratores imaginum ad errorem suum muniendum respondisse: Non putamus imagini, *Praetextus adorantium imagines.* quam adoramus, aliquid inesse divinum: sed tantummodo pro honore, cujus effigies est, tali veneratione eam adoramus. Et Jonas respondens, dicit, idipsum etiam nonnulli Orientalium, *Orientales adoratores imaginum.* qui eodem sceleratissimo mancipantur errori, objurgantibus respondere solent. Nos vero hoc una tecum reprehendimus, inquit, et detestamur. Tribuat Dominus, ut aliquando et isti et illi ab eadem eruantur superstitione. Dixerunt etiam adoratores imaginum, legem Exod. 20 tantum de similitudinibus Deorum alienorum loqui, sed Claudius ostendit, legem generaliter loqui. Et Jonas respondens, dicit: Verum est, sanaeque fidei congruentissimum, nullam prorsus similitudinem faciendam, cui cultus aut adoratio, quae soli Deo debetur, quodammodo exhibeatur. Fuit et hoc Claudii argumentum: Cum opera manuum Dei non sint adoranda et colenda, quanto magis opera manuum hominum non sunt adoranda et colenda, prorsus nec in honore eorum, quorum similitudines esse dicuntur. Et Jonas respondens dicit: In hujus sententiae sensu nobiscum sobrie sapis.

3. Quid igitur Jonas in Claudio reprehendit? Hoc vero diligenter observetur. Primo enim hoc reprehendit, quod Claudius ob adorationem ipsas imagines deleverit, everterit et penitus abdicarit, cum potius debuisset Gregorium ac Serenum Massiliensem, imo Paulum sequi, qui Athenis aras idolorum non destruxit, sed ratione ignorantiam redarguit, veritatem monstrans. Secundo reprehendit Jonas hoc, quod Claudius simpliciter ipsas imagines damnare videatur. Dicit enim: Sinantur a te in Ecclesiis depingi imagines Sanctorum, et historiae Sanctorum operum non ut adorentur, sed potius ut quandam pulchritudinem reddant, et praeteritarum rerum memoriam sensibus imperitorum ingerant. Et postea addit: Gallia utique imagines sanctorum ob praemissas causas, et habet et habere sinit: Eas vero adorari, magnae detestationi et abominationi habet. Item: Nos figmenta et imagines non colimus, imagines tamen et habemus, et non habentibus non praejudicamus. Et postea: Nonne Galli atque Germani, *Galli et Germani habuerunt imagines, sed non adorarunt, circa annum 850.* cuicunque picturae adorationem non solum deferre detrectant, sed et adorantibus libera voce resultant, eosque quanta possunt invectione redarguunt, et ut ad sanitatem redeant, toto conamine elaborant? Atque hoc testimonium de Ecclesiis Galliae et Germaniae diligenter observetur. Imo Nicetas lib. 2 in vita Isaaci Angeli scribit, adhuc tempore Friderici Barbarossae, circa annum Dom. 1160. Alemannis sacrarum imaginum adorationem interdictam fuisse. *Alemannis adoratio imaginum interdicta circa annum 1160.* Hactenus igitur Jonas non male disputavit.

Tertio autem incipit adorationem imaginum extenuare. Illi, inquit, qui nimio et indiscreto amore, ob honorem Sanctorum, eorum imaginibus supplicant, nescio an temere idololatrae sint vocandi, cum Trinitatis fidem credant, videntur potius ab hac superstitione, adhibito rationis moderamine revocandi. Item licet in cultu et adoratione imaginum, ignorantia fallente aliquid temporis insumpserint, nullo tamen pacto ab unitate fidei defecisse, et ad idola conversi esse, credendi sunt. Non igitur hujusmodi error tam granditer et indiscrete sordibus anathematum comparandus, sed temperato sermone ignorantiae deputandus fuisset.

Quarto Jonas a Francofordiano decreto discedens, *Aurelianensis Jonas extenuat adorationem imaginum.* rursus delabitur ad Pseudosynodi distinctionem, de adoratione latriae et duliae, atque adorationem imaginum prius extenuatam incipit oblique palliare. Et Sanctorum quidem corpora seu reliquias tanquam templa sancti Spiritus, pio amore amplectenda et honoranda dicit, non tamen externos adorationis gestus materialibus Sanctorum imaginibus tribuere audet: sed tantum de ligno schemate crucis *Adoratio ligni crucis primum tentata a Jona.* facto, seu de cruce picta disputat, et illam contendit venerandam, colendam et adorandam, non tamen cultu, qui solius divinitatis est, sed honoraria salutatione, in recordationem Christi Salvatoris. Ita

sensim et paulatim adorationes imaginum coeperunt rursus Ecclesiis obtrudi. In illa vero Jonae disputatione praecipue hoc observandum est, cum Paulus et Patres, vocabulo crucis, non lignum vel picturam, sed totum mysterium Redemptionis a Christo in cruce peractae, deinde etiam afflictiones piorum, intelligant, sicut et Francofordiana Synodus ostendit, unde Paulus dicit, se gloriari in cruce Christi. Et Chrysostomus: crux nobis totius beatitudinis caussa est. Item, Crux spes Christianorum, resurrectio mortuorum, coecorum dux, spes desperatorum, devictio diaboli, etc. Jonas illa Encomia crucis omnia ad lignum seu picturam crucis refert ac declamitat: Tu igitur crucem non adorabis, quae totius beatitudinis nobis causa est? Te Paulus antea depinxit, ubi inquit: Cavete eos, de quibus saepe dicebam vobis, nunc autem flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, etc. Sed manifestus et palpabilis et sophisticus paralogismus est. Non enim de Christo Redemptore, et de mysterio redemptionis in cruce peractae, controversia erat: sed de duobus lignis schemate crucis compaginatis, seu de cruce picta. Et si signum illud commonefactionis gratia usurpetur, supra Cyrilli verbis veteris Ecclesiae sententiam exposuimus. Sed quia Jonas contendebat, lignum seu picturam crucis adorandam, ideo quod in tali forma ligni Christus olim passus esset, Claudius opposuit, eadem ratione adorandas esse virgines, quia virgo peperit Christum, adoranda praesepia, pannos, quia involutis pannis, in praesepio reclinatus fuit, adorandas spinas, arundines, lanceas, quia et haec fuerunt instrumenta passionis Christi, imo adorandas asinas, quia Christus Rex justus et Salvator, asello vectus, urbem ingressus est. Idem dicit, Christus jussit crucem portare, non adorare. Illi volunt adorare, sed non volunt portare. Et Jonas in responsionibus tonat quidem et fulminat, sed fulgur ex pelvi, et ex fulgore fumum. Nihil enim ad rem dicit, quare scilicet duo ligna, si transversim compingantur, sint adoranda. Ita ergo post Francofordianam Synodum, post annos circiter 50 tentata rursus fuit quaedam inclinatio apud Gallos, ad cultum imaginum: Germaniam vero etiam diu post circa annum 1160 adorationem imaginum adhuc damnasse, ex Niceta ostendimus.

Quid crux sit Paulo et Patribus.

[CAPUT VIII.]

CERTAMINA IN GRAECA ECCLESIA, ETIAM POST SEPTIMAM ILLAM ICONOLATRICAM SYNODUM.

1. In Graeca vero Ecclesia, post celebratam septimam illam Synodum, per annos ferme certum continuos, magnae turbae, dira certamina, et saevae persecutiones, propter controversiam illam de imaginibus exstiterunt. Decretis enim et documentis septimae istius Synodi, conscientiis nequaquam satisfactum erat. Et Constantinum ipsum, sub quo pupillo celebratum fuerat istud Concilium, decreta ejus postea rescidisse, supra diximus. Postea Zonaras scribit, Michaelem secundum, multos, qui certamen contra adorationem imaginum revocare tentabant, mulctasse. Monacho vero, qui imaginem Mariae eraserat, linguam praecidisse. Leo vero Armenius circa annum Domini 814 magna saevitia bellum contra imagines renovavit. Monachi enim plerique clamabant, adorationem imaginum esse idololatriam, et ex aulicis praecipui favebant Iconomachis. Decretum itaque Leo proposuit, imagines omnes esse tollendas. Nicephorum Patriarcham relegavit, et adversus alios Iconolatras magna saevitia usus est. Et tamen filius Constantinus exsectus, cum vocem amisisset, ad Gregorii Theologi statuam confugit, ut vocem recuperaret. Michael vero Balbus multos Episcopos, ob venerationem imaginum, in exilium misit, quosdam flagris caesos occidit, circa annum Domini 824. Filius ejus successor Theophilus bellum illud contra imagines continuavit majori saevitia, quam superiores Imperatores, nec tantum cultores, sed et pictores imaginum persecutus est, et multos crudeliter excruciatos partim mutilavit, partim interfecit. Mulierculae vero, ut uxor et socrus Imperatoris, clam habebant et colebant imagines. Cumque socrus filiolis Imperatoris ostenderet imagines, admovens eas capitibus eorum, ut assuefierent clam imagines osculari et adorare, minima filiarum balbutiens Imperatori dixit, aviam in cistella pulchras pupas habere, quas ipsis osculandas praebuerit. Idem Morio aulicus dixit, cum apud Imperatricem imagines vidisset. Quamobrem ab Imperatore reprehensae fuerunt mulierculae. Post Theophili mortem, uxor Theodora, tutorio nomine filii Michaelis imperium administravit, apud eam Monachi institerunt, et impetraverunt, ut imagines publice et restituerentur et adorarentur. Ac rursus Iconomachi ab Iconolatris pulsi, caesi, mutilati. Filius vero Michael, remota matre, suscipiens Imperium, per Bardum Iconolatras vicissim dejicit; Pontifex Romanus Nicolaus Legatos suos mittit Constantinopolim contra Iconomachos, sed illos persuasos, Bardus in suam sententiam deducit. Haec Zonaras de Graecis Imperatoribus.

Turbae apud Graecos de imaginibus. Constantinus. Michael. Leo Armenius. Constantinus filii Michael Balbus. Theophilus. Morio imagines vocat pupas. Theodora. Michael. Nota de Legatis Romani Pontificis.

2. Cum vero Nicolaus Pontifex, Legatorum suorum Acta, de confirmatione Photii, et depositione Ignatii, praecipue vero de imaginibus rescidisset, Adrianus postea apud Basilium successorem Michaelis perfecit, ut Constantinopolin convocaretur Synodus, quam octavam universalem appellarunt, circa annum Domini 870. In Tomis Conciliorum autem acta illius Concilii non exstant, et Zonaras, Patronus adorationis imaginum, ejus nullam facit mentionem. Quidam scribunt, non convenisse ibi inter Graecos et Latinos, atque ideo sine fructu discessum. Pontificii vero scriptores dicunt, Graecos in illo Concilio adorationem imaginum approbasse. Liber Pontificalis dicit, Adrianum Legatis suis, quos ad celebran-

De octava Synodo memorabilia.

dum illud Concilium miserat, tradidisse libellum in quo de primatu Romanae Ecclesiae, et de cultu imaginum praescriptum erat, ac mandasse, ne quem ex Graecis ad Synodum admitterent, nisi prius isti libello subscripsisset: Hujus Synodi Canones collegit Caranza, sed fatetur Codices ita depravatos fuisse, ut noluerit eos describere, sed Epitomen tantum proponere. Ex his omnibus de autoritate illius Concilii judicetur. Actione igitur octava scribuntur repetiti anathematismi septimae Synodi, et Iconomachi quidam conversi et recepti.

3. Andradii historia ex VIII. Synodo.

Andradius recitat inde hanc historiam: Quod Theodorus quidam Iconoclasta ibi ostenderit, se non historicum usum imaginum, sed tantum adorationem earum improbare. Dixit enim, nummum sibi ab Imperatore Basilio donatum, continentem ejusdem effigiem, in magno se pretio habere. Patres vero conabantur ipsi persuadere, ut Christi etiam ac Sanctorum imagines coleret, et adoraret. Sed ipse respondit, non prius se hoc facturum, quam sibi ea de re Christi praeceptum fuisset ostensum. Ibi vero quidam ex illis, qui conversi dicebantur, locum editum conscendens, anathematizavit haeresin iconomachorum et Theodorum illum. Haec scilicet fuerunt documenta. Postea Basilius Imperator, illos qui adorationem imaginum receperant, amplexus dixit: Nunc erepti estis a diabolica possessione, et facti estis veri Christiani, et vita aeterna digni. Nam nisi haeresin illam anathematizassetis, Christus vobis nihil prodesset. Quae profecto horrenda vox est, damnans omnes sanctos Veteris et Novi Testamenti, ac totam primitivam Ecclesiam, a quibus omnem adorationem et cultum imaginum, magno zelo damnatum fuisse, supra multis ostendimus.

4. Stabilita adoratio imaginum in 8. Concilio.

Tertius etiam Concilii illius Canon, sicut a Caranza describitur, imagines adorandas decernit, illo honore, sicut liber Sanctorum Evangeliorum honoratur, et typus pretiosae crucis colitur. Ratio haec additur: Quia sicut per syllabarum eloquia, quae in libro feruntur, salutem consequuntur omnes, ita etiam per imagines et sapientes, et idiotas utilitate perfrui. Ea enim quae sermo in syllabis, eadem et pictura in coloribus praedicat et commendat. Item, quia secundum congruentiam rationis, honor qui debetur principalibus, derivate etiam imaginibus tribuitur. Tertio dicunt, esse antiquissimam traditionem.

5. Praevaluit tandem adoratio imaginum in Graeca Ecclesia.

Haec in superioribus sunt explicata et refutata. Sed efficacia erroris praevalescente, tandem veritas succubuit. Et post haec tempora in Graeca Ecclesia non admodum amplius publice pugnatum fuit contra adorationem imaginum. Sub Basilio enim Imperatore, sicut scribit Zonaras, Dux quidam Andreas literas Agaenorum, denuntiantes bellum cum illa blasphemia: Nihil Christianis profuturum Mariae filium, suspendit de imagine matris Dei, addita hac oratione, Domina redde homini arroganti praemium sui fremitus. Et sub Leone circa annum Domini 900 aulicus quidam ex voto suscepit perigrinationem ad crucem Sirichanam. Sub Romano Zonaras dicit, imaginem Christi Abgaro missam, Edessa Constantinopolin translatam, circa annum Domini 940. De ulterioribus temporibus nihil attinet dicere, Zonaras enim et Nicetas scribunt, pro haeresi suis temporibus habitum si quis non adoraret imagines.

[CAPUT IX.]

SCHOLASTICORUM DOCTRINA, ET PONTIFICIORUM PRAXIS, DE ADORATIONE IMAGINUM.

1. Scholastici quomodo de adoratione imaginum.

In Romana vero Ecclesia Scholastici scriptores tandem non tantum sicut Graeci, honorariam adorationem externae reverentiae imaginibus tribuendam contenderunt, sed disputarunt, imagines Christi eadem adoratione latriae, qua Christum ipsum, colendas. Sanctorum vero imagines eadem veneratione, invocationis scilicet, qua ipsos sanctos colendas. Thomas enim disputat: Si imago consideretur, quatenus est lignum sculptum vel pictum, tunc nullam ei reverentiam tribuendam, ejus enim solam rationalem creaturam capacem esse. Si vero consideretur ut imago Christi, tunc adoratione latriae, sicut Christum ipsum, adorandam. Ideo inquit, Crucem alloquimur et deprecamur, sicut Christum ipsum, O crux, ave spes unica. Rationem vero addit, Quia Philosophus dicit, quod idem sit motus in imaginem, et in rem cujus est imago. Bonaventura dicit: Quoniam imago Christi introducta est ad repraesentandum eum, qui pro nobis crucifixus est, nec offert se nobis pro se, sed pro illo, ideo omnis reverentia, quae ei offertur, Christo offertur, et propterea imagini Christi debet cultus latriae exhiberi, et addit hos versus:

Thomas. Bonaventura. Versus.

Effigiem Christi dum transis semper adora,
Non tamen effigiem, sed quem designat honora.

Summistarum regula.

Reliqui Sententiarii et Summistae generalem regulam inde exstruxerunt, imagines eadem specie adorationis adorandas, qua res ipsas repraesentatas. Et eandem reverentiam deberi imagini seu signo, quae debetur rei signatae. Durandus de sancto Portiano agnoscit hoc falsum esse, sed inquit: Loquendum est ut plures. Sed ne septima quidem Iconolatrica Synodus ita loqui ausa fuit, sicut supra ostendimus.

Nota de Durando.

2. Haec vero ex praxi Ecclesiae Pontificiae adhuc manifestius intelligentur, si considerentur dedicationes imaginum, et formae precularum quibus utuntur ante imagines. Francofordiana Synodus dicit, nullum verbum traditum esse, quo imagines dedicarentur et consecrarentur. Sed postea in Pontificali peculiares formulas consecrationis imaginum confinxerunt, unde, quid, et quantum imaginibus tribuant, recte constitui potest. Lignum crucis igitur inter caetera his verbis benedicitur: Rogamus te sempiterne Deus, ut digneris benedicere hoc lignum crucis, ut omnibus hic genu flectentibus, ac tuae majestati supplicantibus, cordis compunctio, et admissorum concedatur remissio. Item, Sanctificetur illud lignum crucis, ut orantes inclinantesque se, propter Deum ante istam

Consecrationes imaginum in Pontificali. Benedictio ligni crucis.

crucem, inveniant corporis et animae sanitatem. Item, digneris benedicere hoc lignum crucis, ut sit remedium salutare generi humano, sit soliditas fidei, bonorum operum profectus, et redemptio animarum, tutela contra saeva jacula inimicorum.

Imago Mariae consecratur.

Benedictio imaginis beatae virginis: Sanctifica Deus hanc formulam beatae virginis, ut tuis fidelibus salutaris auxilii opem ferat, tonitrua aut fulmina, si invaluerint, nocentia, celerius expellantur, pluviarum quoque inundatio, aut civilium bellorum commotio, seu paganorum devastatio, ad praesentiam ejus comprimantur, etc.

Imago Johannis.

Benedictio imaginis Johannis Evangelistae: Praesta ut omnes illam cum reverentia intuentes, precesque coram illa fundentes, pro quacunque necessitate oraverint, exaudiantur. Sit haec imago daemonum sancta expulsio, Angelorum advocatio, fidelium protectio, ejusque in hoc loco potenter vigeat intercessio, etc.

Preculae ante imagines.

In hortulis, praetereuntes imaginem crucis, docentur dicere: Salva nos Christe Salvator per virtutem sanctae crucis. Item, Tu corda et corpora nostra per virtutem sanctae crucis illuminare digneris. Intelligunt autem virtutem crucis, de qua formula consecrationis loquitur. In Antidotario exstat haec oratio ad crucem: Signum sanctae crucis, defendat me ab omnibus malis. Per hoc signum sanctae crucis a periculis mundi liberet me Dominus.

Veronica.

Ante Veronicam dicunt hanc orationem: Salve sancta facies impréssa panniculo. Nos ab omni macula purga vitiorum, atque nos consortio junge beatorum: Nos perduc ad patriam, o felix figura, ad videndum faciem, quae est Christi pura. Esto nobis, quaesumus, tutum adjuvamen, dulce refrigerium, atque consolamen, ut nobis non noceat hostile gravamen, sed fruamur requie, Omnes dicant, Amen.

Exstant aliae plures orationes, quae si devote dicantur coram imagine crucis, vel Mariae, promittuntur multorum millium annorum indulgentiae. Docent item facienda vota, suscipiendas peregrinationes, ad certas Sanctorum statuas, hac promissione: Si quis tali se voveat imagini, sanabitur, vel optato potietur. De quibus superstitionibus etiam Gerson conqueritur his verbis: Fateor, abnegare non possumus, multa inter Christianos simplices sub specie religionis introducta esse, quorum sanctior esset omissio, etc. Et licet protestentur se imaginibus non tribuere aliquam vel divinitatem vel virtutem, tamen sentiunt, Deum facilius et citius exaudire, et magis propitium esse, si ad statuam aliquam, vel coram imagine, invocetur. Ad Sanctorum vero invocationes, imagines in Pontificia Ecclesia fieri et usurpari ipsi non diffitentur.

Vota ad imagines.

3. Tridentinum Decretum.

Haec lector conferat ad verba Decreti Tridentini, et videbit, quomodo crassis superstitionibus *σοφοῖς φαρμάκοις* mederi *καὶ τὰ σκληρὰ μαλθακῶς λέγειν*, et tamen ipsos nervos superstitionis retinere conentur. Non enim expresse dicunt, Imagines adorandas et colendas. Negant etiam spem, et fiduciam in imaginibus collocandam, sed quomodo haec intelligi velint, insinuant per ea, quae de relatione inter imaginem et prototypum addunt, et quod se referunt ad 7 Synodum. Quae ut rectius intelligi et dijudicari possent, historicam hanc observationem controversiae de imaginibus, mediocri diligentia collectam, bono studio hoc loco adscribere volui, quam candido Lectori non ingratam fore spero. Deus pater Domini nostri Jesu Christi, per Spiritum suum sanctum, puritatem cultus sui in Ecclesia clementer restituat, et conservet, juxta Scripturae doctrinam: Dominum Deum tuum adorabis, et ipsum solum coles.

[LOCUS III.]

DECRETUM DE INDULGENTIIS.

Cum potestas conferendi indulgentias a Christo Ecclesiae concessa sit, atque hujusmodi potestate divinitus sibi tradita antiquissimis etiam temporibus illa usa fuerit, sacrosancta Synodus Indulgentiarum usum Christiano populo maxime salutarem, et sacrorum Conciliorum autoritate probatum, in Ecclesia retinendum esse docet et praecipit, eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant. In his tamen concedendis moderationem, juxta veterem et probatam in Ecclesia consuetudinem, adhiberi cupit, ne nimia facilitate Ecclesiastica disciplina enervetur. Abusus vero, qui in his irrepserunt, et quorum occasione insigne hoc indulgentiarum nomen ab haereticis blasphematur emendatos et correctos cupiens, praesenti decreto generaliter statuit, Pravos gestus omnes pro his consequendis (unde plurimum in Christiano populo abusuum causa fluxit) omnino abolendos esse. Caeteros vero, qui ex superstitione, ignorantia, irreverentia, aut aliunde quomodocunque provenerunt, cum ob multiplices locorum et provinciarum, apud quas hi committuntur, corruptelas commode nequeant specialiter prohiberi, mandat omnibus Episcopis, ut diligenter quisque hujusmodi abusus Ecclesiae suae colligat, eosque in prima Synodo provinciali referat, ut aliorum quoque Episcoporum sententia cogniti, statim ad summum Roman. Pont. deferantur, cujus autoritate et prudentia, quod universali Ecclesiae expediet statuatur, ut ita sanctarum Indulgentiarum munus pie, sancte et incorrupte omnibus fidelibus dispensetur.

[vide libr. conc. p. 164, 198, 310, 324, 325.*]*

[SECTIO I.]

[CAPUT I.]

QUID NOMINE INDULGENTIARUM IN HAC CONTROVERSIA INTELLIGATUR, SIVE QUID SIND ROMANENSES INDULGENTIAE.

1. Toti terrarum orbi, atque ipsis adeo Pontificiis notum est, impudentem et impiam indulgentiarum nundinationem, cum per annos complures a multis doctis et piis (sicut postea ostendemus) frustra ac

Indulgentiarum nundinatio nostra aetate occasionem praebuit taxandi Idolomanias Papisticas.

nequicquam deplorata et reprehensa fuisset, tandem Deo Ecclesiam suam clementer respiciente ante annos quinquaginta initium praebuisse ruinae regni Pontificii, ac salutari repurgationi doctrinae coelestis, quae nefandis erroribus et superstitionibus jamdudum contaminata fuerat. Illa enim occasione Deus accensa verbi sui luce, multorum oculos aperuit, ut errores in doctrina, superstitiones, et idolomanias in cultibus Ecclesiae Pontificii abjicerent, et ad formam doctrinae, ad cultum in verbo Dei traditam et praescriptam redirent. Unde eam plagam Papatus accepit, de qua adhuc fremens gemit, quaeque extremum ipsi allatura est interitum illustri adventu Domini nostri Jesu Christi, 2. Thess. 2. Cogitarunt itaque homines fore, ut Tridentinum Concilium, si Pontificias illas indulgentias non prorsus damnare et abjicere vellet, earum tamen vel mentionem sepeliret, vel approbationem suspenderet, sicut astutiores inter Pontificios Scriptores his temporibus facere consueverunt. Sed ecce in ultima sessione (sicut juxta proverbium, Diabolus solet relicto post se foetore discedere) peculiare Decretum de indulgentiis retinendis et dispensandis fabricant. Ubi dissimulare sane non audent abusus, pravos quaestus, corruptelas, superstitiones, etc. quorum tamen omnium emendationem et correctionem summi Romani Pontificis voluntati subjiciunt et reservant. Ipsas vero indulgentias in Ecclesia retinendas praecipiunt, et docent, usum earum populo Christiano maxime salutarem, addunt etiam potestatem conferendi tales indulgentias a Christo Ecclesiae concessam, antiquissimis etiam Ecclesiae temporibus usurpatam, et sacrorum comitiorum autoritate probatam. Videndum itaque est, an haec ita se habeant, et vera sint. Ut autem eo commodius et rectius tota haec de indulgentiis controversia evolvi et explicari possit, primo ponemus descriptionem indulgentiarum Pontificiarum, quid scilicet sub nomine indulgentiarum in hac controversia intelligatur et comprehendatur, ita enim postea Historia de initiis et progressu harum nundinationum facilius colligi, Pontificiorum argumenta rectius expendi, et verae refutationes facilius opponi poterunt.

Tridentini Concilii in tegendis indulgentiarum imposturis impudentia.

Controversiae status.

2\. De vocabulis.

Usitata igitur in hac controversia et synonyma sunt haec vocabula: gratia, venia, relaxatio, remissio, et indulgentia. Ac notum est, quod secundum Scripturae traditionem vocabula illa significent remissionem peccatorum, quod scilicet agentibus poenitentiam fide, gratis, propter Christum, peccata non imputentur, sed ita solvantur, ut totum debitum remittatur, et debitor dimittatur, Rom. 3 et 4, Matth. 16 et 18, in hac etiam significatione patres vocabulum Indulgentiae accipiunt, et usurpant. Ut quando Ambrosius dicit: Nemo recte egerit poenitentiam, nisi a Deo per Christum speraverit indulgentiam. Et quae dicta Gratianus ex veteribus annotat: Indulgentia peccatorum sit per poenitentiam. Item: Viscera Domini aperta sunt omni indulgentiam petenti. Et Peccatori ad se convertenti, Deus praestat indulgentiam.

3\. Definitio indulgentiarum. Franciscus Majoranus.

Pontificii vero non hanc Evangelicam remissionem peccatorum intelligunt, quando de indulgentiis suis dimicant, sed eas ita definiunt. Franciscus Majoranus dicit: Indulgentia est remissio peccatorum, quoad illa, quae post susceptum poenitentiae Sacramentum remanent de peccatis. Angelus ita describit: Indulgentia est quaedam remissio poenae debitae pro peccato, post contritionem habitam de eo. Alii tradunt hanc definitionem: Indulgentia est poenae relaxatio, quam quis juste pro culpis propriis facere debuisset, de Thesauro Ecclesiae, ad divinam justitiam persolvendam, sumpta.

Angelus.

4\. Summa commenti Pontificii de indulgentiis.

Ut autem tota res planius intelligatur, commentum ita se habet. Fingunt in solutione, Deum propter obedientiam, et passionem Christi voce Evangelii tantum culpam remittere, poenam vero aeternam culpis debitam, virtute clavium non plene remitti: sed commutari in poenam temporalem, et hanc juxta regulam justitiae divinae, Deut. 25 juxta mensuram delicti erit et plagarum modus; majorem esse, quam ut a quoquam hominum in hac vita exsolvi possit. Sacerdotem igitur tanquam judicem et arbitrum Ecclesiasticum, in confessione taxare et imponere talem poenarum modum, qui nostrae infirmitati in hac vita proportionabilis et possibilis sit, ut per tales poenas Deo pro peccatis satisfaciamus. Injunctas autem illas poenas, si in hac vita non plene exsolvantur, luendas esse in purgatorio. Ac etiamsi canonica illa poenitentia in hac vita plene exsolvatur, divinam tamen justitiam majores pro peccatis poenas exigere, quae in purgatorio luendae sint. Illas igitur poenas, quas vel canones poenitentiales, vel divina justitia pro peccatis exigit, dicunt per indulgentias, vel insolidum, vel ex parte aliqua remitti, si certo et praescripto modo redimantur, hoc est, si quis illud vel faciat, vel det, quod in forma indulgentiarum ponitur. Ut exempli gratia, si quis urbis Romanae Ecclesias, vel alias, certis temporibus largis oblationibus visitarit, vel si quis manus adjutrices, large contribuendo pecuniam, porrexerit, vel ad constructionem alicujus Basilicae, vel ad bellum contra infideles, etc., is tot vel dierum, vel annorum, vel plenariam habebit indulgentiam. Saepius etiam dant indulgentias a culpa et a poena. Illas autem indulgentias dicunt, non prorsus esse gratuitas, quia Deus nullum peccatum dimittat impunitum, sed solutionem illarum poenarum quae pro peccatis debentur sumi ex thesauro Ecclesiae, et per indulgentias applicari illis, qui eas vel pecunia, vel aliis operibus redimunt. Thesaurum vero Ecclesiae hunc esse, quod sancti Dei in hac vita multo plura bona opera fecerint, quam quae ipsis ad promerendam et consequendam salutem necessaria fuerint, quae vocant opera supererogationis, plura etiam et graviora sint perpessi, quam pro peccatis suis debuerint. Quae igitur supererogarint, et ad salutem suam, ac pro peccatis suis non necessaria habuerint, illa tanquam in cistam quandam, admixtis etiam superabundantibus meritis passionis Christi, in thesaurum Ecclesiae congesta esse. Et ejus thesauri claves traditas esse

Poena peccatorum.

Quid indulgentiae remittant.

Quomodo redimantur indulgentiae.

Thesaurus Ecclesiae.

Claves Thesauri.

Romano Pontifici, ut is, vel per se, vel per suos delegatos, indulgentias inde, pro suo autoritate et prudentia, licitantibus et redimentibus, dispenset et conferat.

5. Haec est summa commenti, quod in sequentibus plenius explicabitur. Hoc loco vero summam ejus breviter recitare volui, ut tanquam titulus controversiae, semper in conspectu sit, ac semper cogitetur, quae capita comprehendantur, et de quibus corruptelis certamen sit, quando de indulgentiis dimicatur. Posito autem hoc, quasi statu controversiae, ordine jam ostendemus, tales indulgentias nec in Scriptura traditas, nec in veteri Ecclesia usurpatas, sed recens esse commentum. Postea ostendemus, unde et quando, et quomodo initium sumpserint, et quales fecerint progressus, donec tandem ad summum impietatis et impudentiae gradum evaserunt.

Quae sint capita hujus controversiae.

[CAPUT II.]

QUOD ROMANAE ILLAE INDULGENTIAE NULLUM IN SACRA SCRIPTURA, VEL FUNDAMENTUM, VEL TESTIMONIUM HABEANT, IMO QUOD CONTRA VERBUM DEI IN SUMMIS AC PRAECIPUIS FIDEI ARTICULIS PUGNENT.

1. Summa quidem, et quasi scopus totius Scripturae est remissio peccatorum. De Prophetica enim Veteris Testamenti scriptura Petrus inquit, Act. 10. Christo omnes Prophetae testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus, omnes qui credunt in eum. De Baptistae etiam ministerio scriptum est, Luc. 2 ad dandam scientiam salutis plebi ejus, quae est in remissionem peccatorum eorum. Et Apostolorum ministerium Christus affirmat consistere in praedicatione poenitentiae et remissionis peccatorum, sive in remittendis et retinendis peccatis, Luc. 24, Joh. 20. Illam vero peccatorum remissionem Scriptura non definit Pontificiis Romanensium indulgentiarum nundinationibus: sed docet, cum nos propter peccata essemus debitores Dei, juxta legem obnoxii judicio ipsius culpa et poena ad condemnationem juxta dictum, Rom. 2. Ita et indignatio, tribulatio et angustia, et in hac, et in futura vita: Christum mediatorem nostro loco factum sub lege, suscepisse in se omnia peccata nostra, et plagas seu poenas omnes, peccatis nostris debitas, in se derivasse: Esa. 53 et praestita seu exoluta satisfactione plenissima non solum perfectissima obedientia pro culpis nostris, verumetiam acerbissima passione ac morte, pro omnibus poenis, peccatis nostris debitis, acquisivisse justitiam aeternam, Dan. 9. Illam vero propitiationem Deum Patrem proponere per fidem, interveniente sanguine ipsius, ad ostensionem justitiae suae, propter remissionem peccatorum, Rom. 3. Dedit enim nobis ministerium reconciliationis. 2. Cor. 3. Ut verbo et Sacramentis beneficium illud Christi gratis offeratur, et sine operibus in poenitentia non simulata vera fide applicetur credentibus, Rom. 4. Quando vero gratuita illa promissio Evangelii fide apprehenditur, accipitur et applicatur, tunc Scriptura pronuntiat: Quorumcunque remiseritis peccata, remittuntur eis, Joh. 20. Et quicquid solveritis super terram, solutum erit in coelis, Matth. 16 et 18. Item, Justificati fide pacem habemus erga Deum, Rom. 5. Qui credit, non judicatur, imo non veniet in judicium, sed habet vitam aeternam, et a morte transivit in vitam, Joh. 3 et 5.

Scopus totius doctrinae Christianae et Scripturae.

Quomodo peccatorum remissionem Scriptura definiat.

2. Nihil autem prorsus Scriptura dicit, quod nostris vel operibus, vel passionibus Deo pro parte aliqua peccatorum nostrorum, vel debeamus, vel possimus satisfacere. Non dicit, quod Sacerdos in absolutione solvens et remittens peccata, debeat imponere poenas, tanquam vindictam et satisfactionem pro peccatis. Nihil dicit de poenis purgatorii, nihil habet de thesauro supererogationum, nihil tradit de clave soli Romano Pontifici tradita. Omnibus enim in genere, quibus datum est ministerium reconciliationis, dictum est, Quicquid solveritis, Matth. 18 quorumcunque remiseritis, Joh. 20 nihil somniat de Bullis indulgentiarum, ut qui tantum dederit, habeat remissionem tot vel dierum vel annorum. Haec adeo sunt manifesta, ut ipsi Pontificii dissimulare hoc non possint. Durandus enim de sancto Portiano qui scripsit circa annum Domini 300, lib. 4, dist. 20. Quaest. 3 dicit: De indulgentiis pauca dici possunt per certitudinem, quia Scriptura expresse de illis non loquitur. Quod enim dictum est Petro, Matth. 16. Tibi dabo claves, etc. intelligitur de potestate ei data in foro poenitentiae. De collatione autem indulgentiarum, non est clarum, quomodo debeat intelligi. Ideo loquendo de indulgentiis, sequendus est modus communis. Antoninus etiam prima parte summae, Tit. 10, cap. 3 scribit: De indulgentiis nil expresse habemus ex sacra Scriptura, quamvis ad hoc inducatur illud Apostoli, 2. Cor. 2. Si quid donavi vobis, propter vos in persona Christi. Item fatetur Roffensis, et alii plerique Papistici scriptores. Et Sylvester Prierias, Magister Palatii Leonis Decimi, qui primus contra Lutherum pro indulgentiis scripsit, expresse ponit hanc propositionem: indulgentiae autoritate Scripturae non innotuere nobis, sed autoritate Ecclesiae Romanae, et Romanorum Pontificum, quae major est autoritas. Addit autem et hanc propositionem: Quicunque non innititur doctrinae Romanae Ecclesiae, ac Romani Pontificis, tanquam regulae Dei infallibili, a qua etiam sacra Scriptura robur trahit et autoritatem, haereticus est, etc.

Scriptura ignorat fundamenta indulgentiarum.

Pontificii fatentur indulgentias non tradi in Scriptura. Durandus.

Antoninus.

Roffensis. Sylvester Prierias.

3. Haec autem cum manifeste et certo ita se habeant, ipse Lector jam secum consideret, quid sit, pro articulo fidei Ecclesiae obtrudere, et conscientiis inde laqueum nectere, vel vana falsaque eas spe lactare, de quo (sicut manifestum est, et ipsi Pontificii fateri coguntur) nulla exstant in Scriptura vel testimonia, vel fundamenta. Ecclesia vero illam suam libertatem, in quam filius Dei ab omnibus humanis tradi-

Indulgentiae cur non recipiendae.

tionibus eam vindicavit, merito ac necessario, praecipue in articulo remissionis peccatorum, retinet et usurpat, Gal. 5. In libertate, qua Christus nos liberavit, state, et ne rursus jugo servitutis implicemini. Col. 2. Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid adhuc tanquam viventes in mundo decretis oneramini, secundum praecepta et doctrinas hominum, quae speciem habent sapientiae per superstitionem. Matth. 15. Frustra colunt me docentes doctrinas et mandata hominum. Quia enim mandatum Christi est, Matth. 28. Docentes eos servare, quae ego praecepi vobis, ideo recte usurpamus illud, Deut. 12. Non faciatis singuli, quod vobis rectum videtur, sed quod ego praecipio vobis, hoc tantum facias Domino Deo tuo, non addas aliquid, nec detra has. Tota igitur indulgentiarum nundinatio, cum fateantur, se eam ex Scriptura non habere, unica illa sententia Augustini contra Petiliani literas, lib. 3, cap. 6 profligari potest. Si quis, inquit, de quacunque re, quae pertinet ad fidem, vitamque nostram, si vel Angelus e coelo vobis annuntiaverit, praeterquam quod in Scripturis Legalibus et Evangelicis accepistis, anathema sit.

Indulgentiarum nundinatio praecipuos doctrinae Christianae articulos evertit.

4. Nec vero sine Scripturae tantum testimoniis et fundamentis merces istae indulgentiarum Romanensium venales exponuntur, sed doctrina, praxis, et usus earum praecipuos et summos fidei nostrae articulos insidiose convellit, turpiter conspurcat, et funditus evertit, id quod non Rhetoricis declamationibus exaggerabo, sed nuda tantum indicatione simpliciter per capita spectandum et considerandum proponam, quemadmodum indulgentiae pugnent:

Quibus capitibus coelestis doctrinae indulgentiae repugnent.

I. Contra meritum et satisfactionem Christi. II. Contra gratuitam et plenariam remissionem Dei. III. Contra claves regni coelorum. IV. Contra fidem. V. Contra doctrinam de bonis operibus. Postremo quod talis nundinatio in Scriptura jamdudum damnata sit.

Contra meritum Christi.

Commentum enim illud de indulgentiis Romanensibus, primo contra doctrinam Evangelii, de merito obedientiae et passionis Christi tradit: Quod Christus Mediator, culpam quidem nostram omnem, sed non totam poenam peccatorum nostrorum in se susceperit, cum Scriptura affirmet, ipsum percussum fuisse a Deo propter peccata nostra, Jes. 53. Et factum esse maledictum pro nobis, Gal. 3. Et maledictio certe complectitur omnes peccati poenas, et aeternas et temporales. Deut. 28. Fingit etiam opinio ista, Christum, obedientia, passione, et morte sua, non pro universa poena, peccatis nostris debita, satisfecisse Patri, sed tantum promervisse credentibus commutationem poenae aeternae in temporariam, vel in hac vita, vel in purgatorio luendam, ut residuam illam poenam credentes ipsi vel suis, vel aliorum satisfactionibus redimant, vel suppliciis suis exsolvant, vel Pontificiis indulgentiis relaxent. Atque ita nostra, vel Sanctorum satisfactio assuenda sit satisfactioni Christi, tanquam semiplenae, ut assumento humanarum satisfactionum perficiatur. Et nostrae etiam, vel Sanctorum redemptiones, Christi redemptionem ut gradibus quibusdam deficientem, absolvant et perficiant. Imo quaestores indulgentiarii saepius non omnem culpae remissionem solius Christi merito et satisfactioni tribuunt, sed indulgentias vendunt, et a culpa et a poena.

Contra remissionem peccatorum, gratuitam et plenariam.

Secundo, gratuita misericordia Dei, conferentis propter Christum, per promissionem Evangelii, plenariam remissionem peccatorum, in dulcissimis illis dictis describitur, Joh. 3 et 5. Non judicatur, non venit in judicium. Ezech. 18. Peccatorum ejus non recordabor amplius. Mich. 7. Omnia peccata nostra projecit in fundum maris. Psalm. 103. Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras. Jer. 18. Si egerit poenitentiam, poenirebit me mali, quod ei facere constitueram. Jes. 53. Illi plaga, ut nos pacem haberemus. Rom. 5. Justificati fide pacem habemus ad Deum. Commentum vero indulgentiarum fingit remissionem Dei esse semiplenam aut dimidiatam, quae debitum quidem remittat, sed debitorem nihilominus ad solutionem, sive ad poenas obstrictum detineat, atque ita remittat quidem debitum, sed non ex animo, sicut servus ille nequam, Matth. 18. Sed Scriptura expresse docet, misericordiam simul et debitum remittere, et debitorem dimittere. Matth. 18. Paulus etiam dicit: Condonate vobis mutuo, sicut et Christus condonavit vobis. Item quotidie oramus: Dimitte nobis debita, sicut et nos dimittimus. Certum autem et manifestum est, si quis privatus ita dimitteret offensam proximo, ut nihilominus vindictam aliquam expetere, et supplicium aliquod de ipso sumere vellet, talem, ut non ex corde remittentem peccata, graviter a Christo reprehendi. Qua fide igitur talem remissionem ipsi Deo tribueremus? Certe si culpam, hoc est, debitum omne remisit, non habet causam exquirendi poenas.

Contra doctrinam de clavibus regni coelorum.

Tertio, claves regni coelorum opinione ista de indulgentiis foede et perniciose adulterantur et pervertuntur. Ubi enim Christus dicit: Quicquid solveritis, erit solutum, quorum remiseritis peccata, erunt remissa. Ibi Romanenses indulgentiae contradicunt: Quicquid Christi claves solvunt, hoc Pontifex Romanus suis poenis retinet, et ligatum mittit ad poenas, vel in hac vita, vel in purgatorio exsolvendas. Et, earum indulgentiam non gratis a Christo per fidem in absolutione quaerendam, sed pretio a Romano Pontifice esse redimendam docent.

Contra doctrinam de fide.

Quarto, indulgentiae Romanenses dicunt falsum testimonium contra fidem, quae sola est organum illud, divinitus institutum, quo remissio peccatorum, merito Christi parta, applicatur, apprehenditur et accipitur. Fingunt enim, indulgentias illas non gratis fide accipi, sed qui tantum dederit, ille licitando coemit sibi tot, vel dierum vel annorum indulgentiam. Cumque Scriptura etiam opera Legis, hoc est, quae Deus ipse mandavit, ab articulo justificationis seu remissionis peccatorum excludat, Rom. 3 et 4 et 11. Ephes. 2. Romanenses indulgentiae commentitiis operibus hoc tribuunt. Si quis suscepta peregrinatione, hanc vel illam Ecclesiam visitarit, is tot annorum indulgentiam consequetur. Quinto, operibus et afflictionibus Sanctorum, Pontificiae indulgentiae affingunt opini-

onem, quam, quia Pharisaica est, et contra Scripturam pugnat, ipsi sancti in vera sua humilitate nunquam agnoscere voluerunt. Christus enim dicit, Luc. 17. Cum omnia feceritis, dicite: Servi inutiles sumus, quia quod debuimus, fecimus. Inde Jesaias dicit cap. 64. Facti sumus velut immundum omnes nos, et quasi pannus menstruatae universae justitiae nostrae. Et David Psalm. 143. Si intraveris in judicium cum servo tuo, non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Psalm. 130. Si iniquitates observaveris Domine, quis subsistet? Psalm. 32. Pro iniquitate orabit ad te omnis Sanctus. Omnium enim Sanctorum, sub hoc corruptibilis carnis onere gementium, oratio est: Dimitte nobis debita nostra, Matth. 6. Et 1. Joh. 1. Si dixerimus, peccatum non habemus, nos ipsos fallimus, et veritas in nobis non est. 1. Cor. 4. Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non sum justificatus. Rom. 7. Volenti facere bonum, malum adjacet. Ideo Job inquit, cap. 9. Verebar omnia opera mea. Et Paulus Rom. 8. Non sunt condignae passiones hujus temporis ad futuram gloriam. Hinc electi, Matth. 25 in judicio opera sua nolunt agnoscere. Et Apoc. 4. Coronas suas modeste et humiliter ante thronum deponunt. Indulgentiae vero Pontificiae fingunt, opera et afflictiones Sanctorum esse supererogationes, quae in pretium ad solvendum reatum peccati, sicut Bonaventura loquitur, alii communicari, et data pecunia divendi possunt, cum prudentes virgines, Matth. 25 fateantur, se de oleo suo non posse dare aliis, ne utrisque desit. Postremo scriptura nundinationes illas indulgentiarum prophetico Spiritu, quasi intento digito, ante et notavit et damnavit. Nam 2. Pet. 2 ubi de falsis Doctoribus agit, qui introducturi sunt sectas perditionis, et abnegaturi Dominum, qui ipsos mercatus est, inquit, ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις ὑμᾶς ἐμπορεύσονται, per avaritiam fictis verbis de vobis negotiabuntur. Item libertatem aliis pollicentur, cum ipsi sint servi corruptionis. Et Act. 8. Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecuniis parari. Et hoc est ipsissimum judicium Spiritus Sancti, de indulgentiis Pontificiis.

5. Et haec capita, quomodo indulgentiae Romanensium, contra summos ac praecipuos fidei nostrae articulos pugnent, ideo in frontispitio hujus tractationis, tanquam in tabella seu συνόψει, spectanda et expendenda proposui, ut Lector moneatur, non de lana (quod dicitur) caprina contentionem esse, quando de Pontificiis indulgentiis disputatur, sed hoc agi, ut Doctrina de praecipuis, necessariis, et summis illis fidei nostrae articulis complectentibus justificationem et salutem nostram, pura, sincera, integra, et salva a Pontificiis istis contaminationibus et depravationibus Dei beneficio conservari possit. Ex hac etiam consideratione intelligi potest, qua ratione factum sit, quod certamen Lutheri, quod contra effrenem quaestorum Romanensium impudentiam, de indulgentiis, primum movit, occasionem dederit repurgationi doctrinae de merito Christi, de gratuita gratia Dei, de remissione peccatorum, de poenitentia, de absolutione, de clavibus regni coelorum, de fide, de operibus, etc. Et ex hac brevi commonefactiuncula, cujus veritas adeo manifesta est, ut vel caecutientium oculos perstringat, Lector judicare potest, non veritatis, sed erroris et seductionis spiritum esse, qui in Tridentino decreto fingit, potestatem conferendi tales indulgentias a Christo Ecclesiae concessam esse, cum nulla syllaba ex Scripturis hoc probari possit, imo cum tota illa indulgentiarum cauponatio praecipuis doctrinae coelestis capitibus adversa quasi fronte repugnet.

(Margin: ...tra ...tri... de ...is ...ribus. / ...aven... / ...ritus ...ictus ...Scri... ...ra ...ulgen... ...na... / ...d Lu... ...rum ...pulerit ...ulgen... ...um ...dina... ...ii se ...o... ...e.)

[CAPUT III.]

QUA FRAUDE DICTA QUAEDAM SCRIPTURAE PONTIFICII AD NUNDINATIONES ISTAS INDULGENTIARUM DETORQUERE CONENTUR.

1. *Quomodo ante 50 annos indulgentias defenderint Pontificii.* Ostendemus Sententiarios olim, et recentiores etiam Pontificios Scriptores, in principio certaminis de indulgentiis, ante annos 50 libere confessos esse, doctrinam de Pontificiis indulgentiis non posse ex certo aliquo Scripturae fundamento expresse et perspicue probari. Et licet quidam conati fuerint, speciem aliquam probationis praetendere ex dictis illis Scripturae: Tibi dabo claves, Matth. 16. Item: Si quid donavi, etc. 2. Cor. 2. Alii tamen Scholastici Scriptores dicunt, tutius esse dicere: Ideo valere indulgentias, quia Ecclesia illas dispenset et probet, et Ecclesia errare non possit. Dicunt autem, Romanum Pontificem esse Ecclesiam virtualiter: et de illo scriptum esse, Luc. 22. Ego rogavi pro te, ne deficiat fides tua. *Quomodo nunc ex Scriptura eas probare conentur.* Sed conductitii Rhetores, qui his temporibus Pontificiis indulgentiis patrocinari conantur, animadvertunt, testimonium propriae turpitudinis illam confessionem esse, quod sine documentis et firmamentis sacrae Scripturae indulgentiae invectae et receptae sint. Ideo, ut rudibus specie aliqua oculos perstringant, quasi non prorsus Scripturae autoritate destituantur Pontificiae indulgentiae, aliquot dicta Scripturae huc pertrahere conantur, de quibus pauca quaedam dicemus, ut planum fiat, dicta illa Scripturae nihil minus, quam Pontificias indulgentias probare, imo istis fortiter reclamare.

2. Utque videat Lector, quam timide et suspenso gradu progrediantur Pontificii, quando argumentando, juxta Tridentinum Decretum fingere volunt, potestatem conferendi indulgentias Ecclesiae a Christo in Scripturis concessam: addam quod Roffensis scribit, cum videret sibi obstare, si dicantur indulgentiae in sacra Scriptura traditae et fundatae, quomodo Apostolica, primitiva, et vetus Ecclesia, cujus in tractatione Scripturarum multo major fuit diligentia et religio, indulgentias illas in Scriptura non viderit aut animadverterit. *Roffensis de indulgentiis, quomodo veteri Ecclesiae ignotae.* Respondet autem, posterioribus ingeniis

multa nunc esse excussa luculentius, et intellecta perspicacius, quam fuerant olim. Nimirum, aut quia veteribus adhuc non erat perfracta glacies, neque sufficiebat illorum aetas, totum illud Scripturarum pelagus, ad amussim expendere, aut quia semper in amplissimo Scripturarum campo post messores, quantumvis exquisitissimos, spicas adhuc intactas licebit colligere. Multa, enim, inquit, sunt, de quibus in primitiva Ecclesia nulla quaestio facta fuerat, quae tamen posteriorum diligentia, subortis dubitationibus, jam evaserunt perspicua, ut purgatorium et indulgentiae. Cumque multa Scripturae dicta cumulasset, tandem inquit, sed iis omnibus Lutheri pertinacia non permovebitur. Haec Roffensis. Et Jacobus Angularis Decanus, disputans contra Wesselum, de indulgentiis, inquit: Non intendo te rationibus oppugnare, quae enim spes mihi esse posset, durum illud atque inexpugnabile tuum caput rationibus expugnare, quod nec malleo communis credulitatis omnium valet emolliri. Sed pro magna tibi ratione, imo magis quam pro ratione debet esse, nedum Papae, sed et omnium, tam Praelatorum quam Doctorum autoritas, qui omnes indulgentias aut largiuntur, aut largiendas esse scribunt, etc. Sed ordine recitabimus praecipuas sententias, quas ex Scriptura ad suas indulgentias detorquere conantur Pontificii. Et breves quantum opus erit, addemus explicationes.

Jacobus Angularis quod indulgentiae irrationales.

PRIMUM ARGUMENTUM.

1. Plerique omnes finxerunt, potestatem conferendi indulgentias Romano Pontifici a Christo concessam, quando Petro dicit, Matth. 16. Tibi dabo claves regni coelorum. Et quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum in coelis, et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis. Sed ipsi Sententiarii huic fundamento non multum fidunt, sicut ex Durando paulo ante ostendimus, et res manifesta est. Illa enim Christi sententia prorsus nihil habet de illis, quibus Pontificias indulgentias definiri supra diximus, sed solvere et ligare peccata, Matth. 16 est ea vel remittere vel retinere, Joh. 20 quod fit praedicatione poenitentiae et remissionis peccatorum, sive publice sive privatim, Luc. 24. Et fit ab illis, quibus Deus commendavit ministerium reconciliationis posito in ipsis verbo reconciliationis, 2. Cor. 5. Atque illa clavis ministerii solvens peccata, exercetur in foro poenitentiae et absolutionis, ut cum Scholasticis loquar. Sed Pontificii ipsi suas indulgentias a foro poenitentiae et absolutionis, sicut loquuntur, longe lateque disjungunt. Praeterea solvere et ligare ita opponuntur, ut quod solutum est, non sit amplius ligatum. Pontifex vero contra fingit, quod in absolutione solutum est super terram, illud in foro Pontificio manere ex parte ligatum, et solvendum esse non clave ministerii, sed Pontificiis indulgentiarum nundinationibus. Item, ministerium reconciliationis ita solvit peccata, ut poenitentibus et credentibus annuntiet condonata omnia delicta, Col. 2. Peccata non amplius imputari, Rom. 4 et 5 et per Christum redemptos ipsos esse a maledictione Legis, Gal. 3 quae et aeterna, et temporalis est, Deut. 28. Pontificiae vero indulgentiae fingunt, peccata etiam post remissionem imputari, et Christum credentes non a tota maledictione Legis redemisse, sed partem ejus ex Pontificio thesauro redimendam esse. Manifestum itaque est, Pontificias indulgentias prorsus ex diametro pugnare contra sententiam illam Christi, de clave absolutionis, tantum abest, ut illa sententia probentur aut stabiliantur. Quod vero excipiunt, soli Petro peculiare privilegium solvendi peccata, supra et praeter reliquos Apostolos, hoc est, praeter communem Absolutionem, in illa sententia a Christo datum esse, Quia inquit: Tibi dabo claves, etc. recte et solide ex collatione locorum Scripturae explicatur. Quas enim claves Christus Matth. 16 promittit, illas praebet et exhibet, quando post resurrectionem dat et confert potestatem remittendi et retinendi peccata, Joh. 20. Sed illam potestatem confert non uni aut soli Petro, sed omnibus in commune Apostolis, Joh. 20. Et ante illam collationem dicit Christus: Sicut misit me pater, ita et ego mitto vos. Christus vero, quando tempore ministerii sui remisit peccata, debitum remisit, et debitorem liberum dimisit, Matth. 18. Haec enim sunt verba Absolutionis ejus: Confide, remittuntur tibi peccata. Vade in pace, et noli amplius peccare, Matth. 9, Luc. 7, Joh. 5. Imo cum adulterae Joh. 8 non esset civilis poena imposita, nec ipse ei, post remissionem seu solutionem peccatorum, poenam aliquam imponere voluit. Inquit enim: Nec ego te condemnabo, vade, et noli amplius peccare. Quod autem Christus tales unquam vel docuerit vel dederit indulgentias, sicut ex Pontificiorum placitis supra descripsimus, nulla oratione, nulla dictione, nulla syllaba, nulla litera ex Scriptura probari potest. Et sicut me misit Pater, ita et ego mitto vos, inquit Christus. Eadem ratio etiam est de Petro, cui traditae fuerunt claves regni coelorum. Quomodo enim illas usurparint, ex Scriptura constat. De indulgentiis vero ipsius nihil. Imo Simoni Mago Petrus respondit: Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecuniis comparari. Et quod Matth. 16. Christus Petro dicit, hoc iisdem verbis, cap. 18 expresse Ecclesiae dicit: Quicquid solveritis, quicquid ligaveritis, etc. Ecclesia vero, imo ipsius Romanae Ecclesiae Episcopi, claves illas ab initio et habuerunt, et usurparunt, et tamen per annos mille et amplius indulgentias istas ignorarunt. Ligare enim seu retinere peccata, non est poenitentiam agentibus et credentibus, post absolutionem seu remissionem peccatorum, partem aliquam ligatam reservare, vel ad proprias satisfactiones, vel ad redemptiones per Pontificias indulgentias, sed impoenitentibus et incredulis peccata sunt liganda, denuntiata ipsis hac Dei sententia,

An Matth. 16 fundatae indulgentiae.

Refutatio.

Quomodo commentum de indulgentiis huic dicto Christi repugnet.

2. Exceptio Pontificiorum de peculiari privilegio Petri.

Indulgentiae mille aut amplius post Christum annis, in Ecclesia ignotae fuerunt.

quod peccata ipsorum maneant, Joh. 9 et ira Dei maneat super ipsis, Joh. 5 quodque perituri sint, nisi poenitentiam egerint. Quod vero indocti quidam asini dicunt: Reliquis Apostolis datam esse potestatem remittendi peccata, Petro autem solvendi, falsum est. Nam Matth. 18. Ecclesiae dicit: Quicquid solveritis, etc. Quod vero interpretantur talem solutionem, quae sit numerato pretio, ejusdem elegantiae est, cujus illud, quod de Asina Hierosolymitana postillator quidam describit: Solvite, id est, numerate pecuniam pro ea, et tunc adducite.

Elegans et scitum.

SECUNDUM ARGUMENTUM EX SCRIPTURA.

Locus 2. Cor. 2. Lindani impudentia et figmentum de loco 2. Cor. 2.

1. Antoninus refert, olim pro indulgentiis confirmandis a quibusdam inductum fuisse locum, 2. Cor. 2. Nam et ego, quod donavi: si quid donavi, propter vos in persona Christi. Et Lindanus nunc illam sententiam Pauli, tanquam Triumpho circumducit, persuasurus hominibus, Paulum autorem esse indulgentiarum Pontificiarum. Fingit enim Corinthio illi, qui incestum commiserat, post acceptam culpae remissionem et absolutionem, impositas fuisse a Paulo multorum annorum rigidissimas poenas seu afflictiones, quibus se excruciaret, ut pro incestu suo ita Deo satisfaceret. Cum vero illarum poenarum partem aliquam jam exsolvisset, ac nimis aspera se tantum non excruciaret poenitentia: Paulum ad commiserationem commotum (non aliter, quam sicut nunc Romanus Pontifex facit) residuam poenarum partem, quae adhuc ipsi ad plenam pro incestu satisfactionem luenda fuisset, remisisse ac relaxasse, hoc est, indulgentias ipsi concessisse, idque non gratis, sed propter Corinthiorum intercessiones, hoc est, Paulum ex operibus et meritis supererogationis Corinthiorum sumpsisse pretium, ad persolvendum incesti illius residuum debitum (sicut Bonaventura de indulgentiis loquitur) et forsan per Bullam aliquam indulgentiae dispensasse excommunicato illi Corinthiaco. Quod ita factum oportuit (si indulgentias Pontificias locus ille probare debet) quod Corinthius ille data certa aliqua summa pecuniae, seu suscepta aliqua peregrinatione ad loca sancta, indulgentias illas a Paulo redemerit. Quae omnia si ex Pauli illo loco liquido ostendi possunt, non infeliciter sane, pro stabiliendis Romanensium indulgentiis, adducitur.

Refutatio sophismatis Pontificii ex depravatione loci 2. Cor. 2.

2. Sed consideratis paulisper circumstantiis manifestum evadet, Paulum nihil horum vel sensisse, vel fecisse, et illum ipsum locum Pauli Pontificias indulgentias fortiter oppugnare. Quia vero, qualis fuerit disciplina Ecclesiastica tempore Apostolorum, locus ille pulchre ostendit, singulas circumstantias diligentius expendemus. Quidam igitur apud Corinthios cum noverca sua incestum commiserat, de quo peccato nec ipse lugebat, nec Ecclesia Corinthiaca dolebat, tolerabant enim ipsum, licet non ageret poenitentiam, in sua communione, tanquam verum membrum Ecclesiae. Hoc Paulus acriter reprehendit incusans non tantum ipsum, sed ostendens, ipsam etiam Ecclesiam hoc modo communicare peccatis alienis. Et docet, sicut gaudium est coram Angelis in coelo super uno peccatore agente poenitentiam, ita, quando talia flagitia in Ecclesia committuntur, et rei non agunt poenitentiam, tunc debere Ecclesiam, et praecipue ministros verbi, se coram Deo humiliare et lugere illa scandala, ne participes fiant alienorum peccatorum. Digni enim morte sunt, non tantum qui faciunt, verumetiam qui συνευδοκοῦσι, qui comprobant vel certe non improbant talia, sicut Ezech. 9 scriptum est, qui non gemunt, et dolent super cunctis abominationibus, quae fiunt in medio ejus. Ideo Paulus dicit 1. Cor. 5. Vos inflati estis, et non potius luxistis. Et 2. Cor. 12. Metuo ne forte contentiones, aemulationes, irae, concertationes, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones, inter vos sint, ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex iis, qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam super immundicia, et fornicatione, et impudicitia, quam patrarunt. Ut igitur Ecclesia ostenderet, se talia non comprobare, nec illis delectari: sed gemitum, dolorem ac luctum suum ipso facto declararet, dicit Paulus, eum qui facinus hoc perpetraverit, de medio Ecclesiae tollendum, primum ideo, ut coram Deo et hominibus ostenderent, se non esse συνευδοκοῦντες. Secundo, ne modicum fermenti totam Ecclesiae massam corrumperet sed ut caeteri timorem haberent. Ideo talia hoc modo coram omnibus vult argui, 1. Tim. 5. Tertio, cor securum et impoenitens hoc modo ad veram peccati agnitionem et detestationem, ad seriam offensae et irae divinae considerationem, atque ita ad veram poenitentiam adduceretur, ut ardenti fide ex animo peteret et quaereret remissionem et reconciliationem. Et sicut tunc reliquae doctrinae coelestis partes miraculis confirmabantur, ita Deus etiam Apostolorum tempore miraculis ostendebat, talem disciplinam sibi probari. Excommunicati enim in corpore affligebantur a Satana, ut carne afflicti poenitentiam agerent. Hoc enim Paulus vocat Satanae tradere ad interitum carnis, ut Spiritus salvus fiat, 1. Cor. 5 et 1. Tim. 1. Quos tradidi Satanae, hoc est denuntiavi ipsis, quod non sint Christi, sed Satanae membra, ut discant non blasphemare. Ecclesia vero, sicut Paulus ostendit, 2. Cor. 7 in tali excommunicatione magno studio ostendebat ἀπολογίαν, hoc est purgationem seu excusationem, quod puri et incontaminati essent, quo ad commissum illud flagitium, ostendebat φόβον, se timere Deum, ne rea fieret participatione peccati alieni, ostendebat magno zelo ἀγανάκτησιν, se non tantum gemere et dolere de admisso flagitio, sed justa indignatione se illud publice detestari, ostendebat ἐκδίκησιν, se non impunita relinquere talia, sed externa mulcta notare in impoenitentibus, ostendebat ἐπιπόθησιν, se nihil aliud quaerere, et desiderare, quam ut lapsus resipisceret, et Deo reconciliaretur. Finem enim hunc debere esse, Paulus osten-

Summa et status causae, de qua agitur 2. Cor. 2.

Disciplina Ecclesiastica tempore Apostolorum.

Excommunicatio. Causae excommunicationis.

Ecclesia quomodo erga excommunicatos.

dit, ut et lapsi, et qui alienis peccatis communicarunt, contristentur secundum Deum, et dolor secundum Deum pariat poenitentiam ad salutem non poenitendam, 2. Cor. 7. Et quia hic finis est disciplinae Ecclesiasticae, ut fratres lucretur ad poenitentiam, ideo Christus instituit talem processum, Matth. 18 ut vel privatim, vel in praesentia testium, vel in facie Ecclesiae, 1. Tim. 5 lapsi arguantur. Et si correptionem acceperunt ad resipiscentiam, Christus non vult aliquid aliud imponi, sed dicit: Lucratus es fratrem tuum, atque ita 2. Tim. 2. Paulus dicit: Servum Domini oportet placidum esse erga omnes, paratum ad docendum, tolerantem malos, cum mansuetudine corripientem eos, qui obsistunt veritati, si quando det ipsis Deus poenitentiam, et resipiscant a Diaboli laqueis, a quo captivi tenentur, ad ipsius voluntatem. Si vero tales correptiones lapsi non audierint, dic, inquit, Ecclesiae, quae et publice et publico nomine tales lapsos graviter et acriter increpabat, reprehendebat, corripiebat, redarguebat, et excommunicabat. Hoc enim Paulus vocat ἐπιτιμίαν ὑπὸ τῶν πλειόνων. Quando vero postea ipso facto animadvertebant, tales excommunicatos secundum Deum contristatos, peccati magnitudinem agnoscere, iram Dei expavescere, ac serio petere remissionem et reconciliationem cum Deo et cum Ecclesia, ut rursus in Ecclesiae communionem reciperentur. Tunc Ecclesia, videns se finem, quem disciplina sua quaesierat, assecutam, talem adhibebat moderationem, ne is, qui jam secundum Deum contristatus erat, nimia severitate, vel in desperationem, vel in dedolentiam, aut in sensum reprobum conliceretur, hoc est, sicut Paulus loquitur, ne immodica tristitia absorberetur, vel a Satana circumveniretur, 2. Cor. 2. Quia enim finis disciplinae Ecclesiasticae hic est, ut cor durum et impoenitens exaggeratione peccati et irae divinae teneatur, ut in seria peccati agnitione, displicentia, detestatione, et reatus confessione, vera ac ardenti fide petat a Deo remissionem: Severitas igitur ibi adhibenda est, ubi cor securum, impoenitens, et durum est, et ideo adhibenda est, ut humilietur et conteratur ad poenitentiam, ne impoenitentia et securitas foveatur et augeatur, vel, ne audacia et petulantia peccandi, lenitate excitetur et confirmetur. Ubi vero poenitentia adest, vel quando cor durum adductum est ad resipiscentiam, ibi opus est consolatione, quae promissione Evangelii, annuntiante ex gratia Dei remissionem peccatorum propter Christum credentibus offertur et applicatur. Calamus enim quassatus non est conterendus, nec linum fumigans exstinguendum, Jes. 42, sed contriti corde sanandi, captivis praedicanda dimissio, vinctis solutio, id quod fit, quando pauperibus annuntiatur Evangelium, Jes. 61, Luc. 4.

Processus in excommunicatione servandus.

Excommunicatorum receptio in communionem Ecclesiæ.

Quando severitate utendum.

Quando lenitate.

3. Quia igitur Ecclesia Corinthiaca erga incestum illum, eo, quod cor ipsius fuerat securum et impoenitens, severitate disciplinae usa fuerat, et videbat operatione Spiritus Sancti illud, quod per disciplinam quaeritur, apud ipsum effectum esse, quod scilicet peccati sui magnitudinem intelligebat, agnitione et sensu irae Dei contristatus erat, ac ardenti fide humiliter et serio quaerebat, et petebat gratiam Dei, ut per ministerium verbi a peccatis solveretur: Cogitabat igitur Ecclesia lapsum illum rursus esse recipiendum, annuntiandam ipsi esse ex Evangelio remissionem, et per claves regni coelorum impertiendam ipsi solutionem peccatorum. Quia vero enorme erat commissum flagitium, et antea ab Apostolo, ob nimiam levitatem, erga lapsum illum acriter fuerunt reprehensi, causam retulerunt ad Apostolum: Quid in tali casu esset faciendum. Et circumstantiis ita, sicut exposuimus, se habentibus, Paulus approbans consilium et sententiam Corinthiorum, respondit: Ei, qui hujusmodi est, sufficit increpatio illa, quae facta est a pluribus, hoc est, a tota Ecclesia, adeo ut, sicut antea, cum securus et impoenitens esset, ipsum accusastis, redarguistis, retentione peccatorum ligastis, ita nunc cum ad resipiscentiam adductus sit, e diverso multo magis ipsum consolari, et peccatum ei condonare seu remittere debeatis, ne immodica tristitia absorbeatur, qui ejusmodi est. Et postea addit aliam rationem: Ne circumveniamur a Satana, non enim ignoramus ipsius machinationes. Et pro ratificatione sententiae Corinthiorum addit Paulus haec verba. Cui condonatis aliquid, et ego condono, et suum exemplum de recipiendis lapsis adducit, subjiciens: Nam et ego, si quid condonavi, cui condonavi, propter vos condonavi in persona Christi, quia scilicet is promisit. Matth. 18. Ubi duo aut tres congregati sunt in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Quicquid ergo solveritis in terra, erit solutum in coelo. Monet igitur Paulus, ut sicut antea publico Ecclesiae judicio fuerat excommunicatus incestus ille, et traditus Satanae, hoc est, communibus Ecclesiae suffragiis declaratum fuerat, ipsum non esse Christi, sed Satanae membrum; ut ita nunc vicissim receptionem et reconciliationem ejus, publica Ecclesiae autoritate, et communibus suffragiis, ratam habeant. Hoc enim volunt verba Pauli: Quapropter obsecro vos κυρῶσαι εἰς αὐτὸν ἀγάπην, ut charitatem, qua resipiscentes complecti debetis, erga ipsum publicis suffragiis declaretis et confirmetis. Significat enim κυροῦν, communibus quasi suffragiis et publica autoritate aliquid comprobare, confirmare, ratum facere et habere.

Corinthii quid retulerint ad Paulum.

Responsio Pauli de recipiendo excommunicato.

4. Hanc esse sententiam illius loci Paulini, circumstantiae, contextus, et ipsa historia manifeste ostendunt, quam ideo hoc loco fusius aliquanto recensere volui. Est enim sedes materiae (sicut vulgo loquimur) de disciplina Ecclesiastica, hoc est, de excommunicatione, de publica poenitentia, et publica absolutione et receptione lapsorum, qualis fuerit tempore Apostolorum, quo consilio, qua ratione, quo fine, et qua moderatione illa instituta, observata et usurpata fuerit. Et debuisset Concilium Tridentinum operam dare, ut talis Apostolica disciplina, quae Ecclesiae utilis ac salutaris, et hisce temporibus omnino necessaria esset, restitueretur. Nunc vero omissa disciplina ac necessaria consolatione, quae illo loco traditur, de nundinationibus suarum indulgentiarum

Sedes doctrinae de disciplina Ecclesiae.

fabulantur, de quibus Paulus, cum illa scriberet, ne per somnium quidem cogitavit, quod non difficile nec obscurum erit ostendere. Revocetur itaque in memoriam descriptio indulgentiarum Papalium, et inter has atque inter Paulinam sententiam instituatur collatio, et res plana erit. Primo enim Pontificii dicunt, Poenitentiam agentibus et credentibus culpam remitti in absolutione: post ejus vero remissionem imponendas poenas satisfactorias, quas per indulgentias redimi, et relaxari fingunt. Et idem factum fuisse in casu illo, 2. Cor. 2. Sed Corinthiacus ille nequaquam antea fuerat a peccatis absolutus, sed fuerat securus et impoenitens, atque ideo traditus fuit Satanae, ut afflictione carnis, publica correptione et contristatione, ad poenitentiam adduceretur: Neque enim Paulus ipsum Satanae tradidisset, si poenitens et credens a peccatis absolutus fuisset. Secundo, Paulus non imposuit Corinthio mulctam publicam, ut suis illis poenis et afflictionibus Deo pro peccato incestus satisfaceret: nulla syllaba hoc ex Paulo probari potest: imo tota Pauli doctrina clamitat, Christum sua obedientia, passione et morte, pro peccatis nostris satisfecisse, et factum esse nostram redemptionem. Causam vero et finem illius contristationis Paulus ipse scribit, hanc fuisse, ut ea operaretur poenitentiam, et esset δοκιμή, an seria et vera esset poenitentia. Tertio condonatio, de qua Paulus 2. Cor. 2 loquitur, fuit ipsa absolutio seu remissio peccatorum a culpa et poena. Dicit enim, se loqui de tali condonatione, quae conscientiis affert firmam consolationem, nt non absorbeantur tristitia: sed pacem habeant erga Deum, quod fit, quando fide justificamur accepta remissione peccatorum, Rom. 4 et 5. Et verbum χαρίζεσθαι, significat gratuitam et donariam remissionem debiti, Luc. 7. Cum debitores non essent solvendo, condonavit utrisque Ephes. 4. Condonate vobis, sicut et Deus in Christo vobis condonavit. Col. 3 sicut Christus condonavit vobis, ita et vos. Col. 2. Cum essetis mortui in delictis, convivificavit vos cum Christo, condonans vobis omnia delicta, deleto quod adversus nos erat, chirographo. Nequaquam ergo de Pontificiis indulgentiis loquitur. Roffensis argutatur: Corinthium illum ante hanc condonationem, de qua Paulus loquitur, habuisse remissionem culpae, atque ideo aliam esse condonationem, 2. Cor. 2. Idque inde probare conatur, quia charitatem habuerit. Paulum enim dicere: Confirmate in illo charitatem. Sed Paulus loquitur de charitate Corinthiorum erga resipiscentes, quam vult erga ipsum declarari, non enim dicit, ἐν αὐτῷ, sed εἰς αὐτὸν, erga ipsum. Quarto, falsum est, quod Paulus pretium pro solvendo debito incesti ex operibus supererogationis Ecclesiae Corinthiacae sumpserit. Clamitat enim, sanctam Christi passionem esse ἀντίλυτρον pro peccatis nostris. Et magna vehementia inquit: Numquid Paulus pro vobis passus et crucifixus est? Quinto, neque hoc verum est, certum numerum, vel dierum, vel annorum publicae ejus poenitentiae fuisse a Paulo praescriptum, et si post acceptam absolutionem, ante peractam sine indulgentiis canonicam satisfactionem mortuus fuisset, in purgatorio ipsi ardendum fuisse: Nullam enim dictionem de hujusmodi figmentis Paulus habet: sed terminus ac meta illius castigationis fuit vera ac seria poenitentia. Cum igitur videret Paulus lapsum contristatum esse ad poenitentiam, non dicit: Superest post absolutionem alia poena; sed inquit (ἱκανόν, sufficit ei, qui hujusmodi est, talis correptio. Postremo non nisi impudentissime fingi potest, Corinthium illum dedisse pecuniam ad redimendas indulgentias. Manifestissimum igitur est, locum illum Pauli 2. Cor. 2 nullo modo confirmare Pontificias indulgentias: sed fundamenta earum prorsus subverti ex illo loco. Atque haec fuit causa, quod Antoninus et alii noluerunt causam indulgentiarum huic loco Pauli committere. Et tamen Lindanus sperat, se hominibus in hac Evangelii luce affectata sua eloquentia hoc persuadere posse. Quod tamen ne ipsi quidem Romano Pontifici posset gratum accidere. Si enim huic loco inniterentur indulgentiae, tunc sequeretur, in concessione indulgentiarum non plus posse Paulum vel Papam, quam reliqua membra Ecclesiae. Paulus enim dicit: Cui condonatis aliquid, et ego condono. Atqui aerarium Ecclesiae Romanae nunquam concedet, in conferendis indulgentiis Papam non plus esse, quam alios inferiores Sacerdotes. Ita enim tota negotiatio indulgentiarum Romanensium concideret. Hujus loci Paulini circumstantias ideo diligentius aliquanto expendere volui: Postea enim, ubi de Canonibus poenitentialibus dicendum erit, hujus explicationis usus erit, ut recte dijudicari possit, quatenus et quando Canonica illa poenitentia consentanea fuerit verbo Dei, quomodo vero et quando a norma et regula Scripturae coeperit deflectere.

[Margin: 5. Accommodatio figmenti Pontificii de indulgentiis, ad quaestionem et negotium Corinthiacum. 2. Cor. 2.]

[Margin: Roffensis argutatio.]

[Margin: 6. Pontificii ipsi diffidunt huic argumento Scripturæ.]

TERTIUM ARGUMENTUM.

Ex locis Scripturae, ubi reconciliatis post remissionem peccatorum scribuntur poenae seu afflictiones a Deo impositae, contexere conantur Pontificii ad stabiliendam doctrinam de indulgentiis, ut, 2. Reg. 12. Cum Deus abstulisset peccatum adulterii et homicidii Davidis, tamen additur: Quia inimicos blasphemare fecisti Dominum, ideo infans morte morietur. Item: Suscitabo super te malum de domo tua, tollam uxores, et dabo proximo. Ita 2. Reg. 24 cum David orasset pro remissione peccati numerati populi, et eam sine dubio impetrasset: tamen immittitur pestis super totum populum. Et Exod. 32. Cum Moyses pro noxa populi deprecatus fuisset, Deus respondet: in die visitationis visitabo et hoc peccatum eorum. Num. 14. Dimisi peccatum populo: attamen nemo eorum videbit terram promissionis. Num. 12. Mirjam lepra percutitur, licet Moyses oret pro dimissione. Et primi lapsus poenas etiam post remissionem Adam instituit, Gen. 3. Ac

[Margin: 1. De reconciliatorum calamitatibus.]

[Margin: Poenae Davidis post adulterium et homicidium.]

[Margin: Post peccatum numerati populi.]

[Margin: Exod. 32.]

[Margin: Num. 14.]

[Margin: Num. 12.]

peccati originalis, licet in baptismo dimissi poenas temporales etiam credentes per totam hanc vitam sustinere coguntur, Rom. 8. Ex illis autem et similibus scripturae locis primo concludunt Pontificii, reconciliatos post remissionem culpae et poenae aeternae manere obligatos ad poenam aliquam temporalem pro peccatis, vel in hac vita, vel in purgatorio luendam, ut sit pars aliqua satisfactionis vel expiationis peccatorum. Justitiam illam Dei nullum peccatum dimittere impunitum sive inultum: sed, sicut scriptum est, Deut. 25 juxta mensuram delicti debere esse etiam plagarum modum. Et Christum quidem sua obedientia et passione satisfecisse pro culpa et pro poena aeterna: pro poena vero temporaria, sive in hac vita, sive in purgatorio luenda, nobis ipsis esse satisfaciendum. Quia vero Scripturae exempla testantur, poenas temporarias aliquando vel mitigari, vel condonari, seu tolli agentibus poenitentiam, sicut de Ninivitis scriptum est, Jon. 3 et sicut Daniel Regi consuluit, ut peccata redimat eleemosynis seu justitia. Et Num. 16 saeviente jam incendio divino, cum Aaron offeret thymiama, et stans inter vivos et mortuos deprecaretur Dominum, plaga cessavit. Ita 2. Reg. 24. David humilians se et orans obtinuit, ut tempus pestis abbreviaretur. Inde Pontificii alteram faciunt conclusionem, obligationem scilicet illam ad poenas temporarias posse vel nostris propriis, vel aliorum Sanctorum indebitis satisfactionum operibus, tanquam pretio ad solvendum debitum sufficienti, sicut Bonaventura loquitur, compensari, expiari, et tolli, aut Pontificiis indulgentiis posse redimi, relaxari, aut dimitti.

Axioma Pontificium de poenis temporalibus.

Aliud.

Aliud.

2. Largae profecto ac valde liberales sunt istae conclusiones. Sed videndum est, an allegata Scripturae dicta hoc, quod ipsi volunt, sentiant et efficiant. Tota autem haec doctrina in secunda parte, cum de Satisfactione ageremus, explicata est, ideo hoc loco breviores erimus.

3. Certum igitur, atque extra controversiam est, reconciliatos in hac vita, vel communibus calamitatibus subjici, vel quosdam aliquando certis poenis allevari. Sed quaestio, quae in controversia est posita, haec est: propter quas causas, quo consilio, et in quem finem, Deus reconciliatis post remissionem castigationes imponat? Verissimum sane est, Deum nullum peccatum remittere sine aequivalente et sufficiente pretio, quo legi suae plenissime et perfectissime satisfiat. Sed illud pretium obedientia et passione Filii Dei Mediatoris plene, perfecte, et sufficienter pro nobis persolutum est. Et propter illud Deus credentes ita in gratiam recipit, ut totum debitum ipsis remittat, et debitores solutos pronuntiet, ut peccata ipsis non velit imputari, imo iniquitatum non velit amplius recordari. Si itaque cum Pontificiis diceremus, in reconciliatis post remissionem peccatorum remanere reatum, seu obligationem ad partem aliquam poenae pro peccatis, vel tanquam vindictam Dei vel tanquam satisfactionem nostram, tunc sequeretur inde vel redemptionem, satisfactionem, et persolutionem Christi pro peccatis nostris praestitam, esse dimidiatam, semiplenam, mutilam et mancam, ita ut nostrae actiones et passiones una cum Christi obedientia, et passione ingrediantur articulum redemptionis, expiationis et satisfactionis pro peccatis, et nostra etiam opera partem aliquam redemptionis, expiationis, et satisfactionis sibi vendicent, quasi Christus non maledictum, sed tantum pars quaedam maledicti pro nobis factus sit, et tantum parte quadam maledictionis legis nos liberarit, cujus reliqua pars, vel ipsis credentibus sit exsolvenda, vel aliunde redimenda: Vel sequeretur, Deum non omnia peccata credentibus propter Christum condonare, nec totum debitum remittere: sed fallere, quando credentibus promittit, se iniquitatum ipsorum non velle amplius recordari, nec peccata ipsis imputare: vel sequeretur falsum esse, quod Christus juramento interposito affirmat: Quicquid in terra solvitur, in coelis solutum esse, si partem vindictae Deus ligatam retineret: vel sequeretur, ministros Ecclesiae fraudulenter, et non ex voluntate Domini, administrare claves Regni coelorum, si Domino dimittente totum debitum, minister solvendo partem aliquam retineret. Sed manifeste patet, et supra demonstratum est, haec pugnare contra praecipuos ac luculentos fidei nostrae articulos.

De causis calamitatum in reconciliatis.

Negative.

4. Quando igitur reconciliatis post remissionem peccatorum imponuntur a Deo vel communes calamitates, vel peculiares castigationes, non sunt pars aliqua offensae et vindictae divinae ob peccata quae remissa sunt. Neque enim tali modo Deus vult fratribus nos dimittere peccata, ut partem aliquam offensae et vindictae nobis reservemus: cum tamen jubeamur ita nobis mutuo condonare, sicut Deus nobis condonat. Et ex antithesi seu collatione res planius intelligi poterit. Quando enim reprobis a Deo in hac vita immittuntur calamitates, in illis sunt signa, et testimonia secuturae aeternae damnationis, et pars quaedam maledictionis aeternae. Hanc certe rationem castigationes in reconciliatis non habent. Deinde quando securis et impoenitentibus immittuntur a Deo calamitates, tunc sunt conciones offensae divinae, et excitationes ad poenitentiam, cum poenae clamitent, personam illam esse sub ira Dei et perituram, nisi agat poenitentiam, et Deo propter Christum reconcilietur. In illis vero, qui agunt poenitentiam, et fide propter Christum Deo reconciliati sunt, ac remissionem peccatorum acceperunt, calamitates, quae postea a Deo immittuntur, nequaquam sunt satisfactiones pro mensura delicti. Dictum enim Deut. 25 loquitur de judicio forensi, et de mulctis politicis. Et tales castigationes non omnibus reconciliatis, nec semper, nec aequaliter a Deo imponuntur, sicut exempla Publicani, Magdalenae, Paralytici, etc. ostendunt, et omnium temporum experientia docet. Nec sunt castigationes illae signa, Deum adhuc reconciliatis offensum esse, et ipsos adhuc esse sub ira Dei, si non in totum saltem ex parte aliqua. Haec enim pugnant cum gratia, misericordia, et reconciliatione divina. Sed castigationes illae habent alias causas et alios fines, ut scilicet: Primo,

Aliae causae calamitatum in impiis, aliae in reconciliatis.

Causae castigationum piorum.

5.

I.

caro peccati crucifigatur et mortificetur, ut remisso peccato etiam infirmitas in carne reliqua sanari incipiat. Psalm. 103, radices peccatorum evellantur, petulantia carnis reprimatur, ne denuo in alia flagitia praecipitentur reconciliati, et ad vomitum redeant. Secundo, ut sint commonefactiones, ne obliviscamur purgationis peccatorum, 2. Petr. 1 sed semper redigatur in memoriam, quam immensum Dei beneficium sit remissio peccatorum seu reconciliatio, ut ita fides solicite curet gratiam retinere, et in bonitate DEI permanere, Rom. 11 ne illam vel securitate amittamus, vel petulantia excutiamus. Tertio, ne peccata ipsa per se, ideo, quia personae credenti jam remissa sunt, nec imputantur, extenuentur, excusentur, aut defendantur: sed ut conspiciatur quanta sit abominatio et atrocitas peccati per se, licet credenti ex gratia remissum sit, et fidelibus non imputetur. Recte enim Augustinus dixit: Nullum scelus coram Deo tam abominabile esse, quam de praeteritis peccatis, quae dimissa sunt, reminiscendo gaudere et inde exsultare. Sunt igitur calamitates illae piorum, et ipsis reconciliatis domesticae commonefactiones, et sunt publica spectacula aliis etiam proposita, ne ideo, quia peccata credentibus ex gratia remissa sunt, vel ipsi, vel eadem, vel similia peccata secure admittant, comminationes divinas spernant, et judicium Dei contemnant, sicut scriptum est, 1. Petr. 4. Si judicium a domo Dei incipit, quis finis eorum erit, qui non credunt Evangelio? Quarto, ut reconciliati semper circumferant testimonium de peccato, in carne habitante, de poenitentiae, fidei, et emendationis squalida imperfectione, ac de multiplicibus infirmitatibus: ut subinde excitetur, accendatur, crescat et augeatur poenitentia, fides et charitas: et breviter, ut castigationes sint materia exercitiorum spiritualium, patientiae, humilitatis, spei, consolationis, perseverantiae, etc. Ita Deus dicit, Jerem. 30: In omnibus gentibus faciam consummationem, te autem non faciam in consummationem, sed castigabo te in judicio, ut non videaris tibi innoxius. Quae sententia reperitur, cap. 46 et cap. 49 inquit: Quibus non erat judicium, ut biberent calicem, bibendo biberunt, et tu quasi innocens relinqueris. Quinto, Imponuntur reconciliatis tales castigationes, ut praebeant ipsis materiam exercitiorum spiritualium, videlicet, patientiae, humilitatis, spei, consolationis, perseverantiae, etc. Postremo, quia corpus propter peccatum mortuum est, Rom. 8. ut aboleatur, Rom. 6 et in cinerem redigatur, Gen. 3 ut conforme reddatur Christo, et resuscitetur ad vitam aeternam, Phil. 3. Ideo calamitates hujus vitae piis sunt commonefactiones de carnis resurrectione et vita aeterna, quo aspirare, et capita elevare per calamitates docentur. Et quaecunque tandem causae calamitatum, quae reconciliatis post acceptam remissionem peccatorum in hac vita a Deo imponuntur, ex Scriptura afferantur, non efficietur id quod Pontificii contendunt, quod scilicet post reconciliationem seu remissionem pars aliqua poenae pro peccatis restet ipsis credentibus, vel satisfactionibus exsolvenda, vel indulgentiis redimenda. Atque ita unus nervus indulgentiarum Pontificiarum gladio spiritus incisus est.

[Margin: II. — III. — Augustinus. — IV. — V. — VI.]

6. Secundum indulgentiarum fundamentum ex mitigatione poenarum. Lutheri distributio. Primo reconciliatis imponit Deus Novitatem vitae.

Alterum nervum indulgentiis suis inde conficiunt Pontificii, quod supra quibusdam Scripturae exemplis ostensum est, temporales poenas agentibus poenitentiam, credentibus et orantibus aliquando auferri, aliquando mitigari. Sed haec nihil prorsus facere ad indulgentias Pontificias, luce clarius ostendi potest, si adhibeatur Lutheri distributio de iis, quae post acceptam remissionem peccatorum reconciliatis imponuntur. Scriptura enim docet, Deum reconciliatis, post remissionem peccatorum, imponere seu injungere. Primo, ut faciant fructus dignos poenitentia, Matth. 3. Vade, et jam amplius noli peccare, Joh. 8; Declina a malo et fac bonum, Psalm. 34. Deponite veterem hominem, et induite novum Ephes. 4. Abjicite opera tenebrarum, et induite arma lucis Rom. 13. Gratia enim Dei erudit nos, ut abnegata impietate pie vivamus in hoc seculo, Tit. 2. Sed haec, quia a Deo mandata sunt, et exiguntur tanquam necessarii fructus verae poenitentiae, nec debent, nec possunt per ullas indulgentias, ne praestentur, condonari, aut relaxari. Esset enim vere (quod dicitur) privilegium turpitudinis, si quis fingeret, se per indulgentias posse concedere, ut credentes libere et impune jam post reconciliationem possint esse non tantum sterilis et otiosa, sed mala arbor, sive, sicut apud Paulum loquuntur Rom. 3 et 6: Manebimus in peccato, ut gratia abundet. Peccabimus, quoniam sumus sub gratia. Faciamus mala, ut bona veniant. Illorum enim damnatio justa est.

Secundo, Mortificationem carnis imponit.

Secundo, Scriptura injungit reconciliatis post acceptam remissionem, ut carnem crucifigant cum affectibus et concupiscentiis Gal. 5, ut facta carnis spiritu mortificent, Rom. 9, ne radix amaritudinis suppullulet, et inquinet multos, Ebr. 12. Sicut in secunda parte de satisfactionibus multas tales veterum sententias annotavimus, quomodo in vera poenitentia post reconciliationem radici, fomiti, reliquiis seu causis peccatorum, praesertim quando per diuturnam consuetudinem, quasi radices egerunt, opponenda sint contraria ad sanandas infirmitates remedia, juxta dictum Pauli Rom. 6: Sicut exhibuistis membra vestra ad iniquitatem, ita nunc praebete membra vestra serva justitiae ad Sanctificationem. Sed et haec, quia sunt a Deo mandata, tanquam fructus verae poenitentiae, Pontifex suis indulgentiis nec debet nec potest remittere, seu relaxare. Neque enim concedere reconciliatis, vel debet, vel potest, ut concupiscentiis carnis libere frena laxent, secundum carnem vivant, et radicem amaritudinis novos lapsus pullulare sinant.

[Margin: Indulgentiae non tollunt mortificationem carnis.]

Tertio, imponit afflictiones piis.

Tertio, Scriptura ostendit, Deum reconciliatis aliquando post acceptam remissionem, in hac vita imponere afflictiones, seu castigationes temporarias. Quaestio jam est, an Pontifex suis indulgentiis poenas illas possit vel plenarie relaxare, vel earum partem aliquam tollere seu mitigare. Et quam beatus fuisset Adam, quamque feliciter universae suae posteritati prospexisset, si post impositas poenas, Genes. 3 redemisset indulgentias pro se et pro po-

[Margin: Nec afflictiones tolluntur per indulgentias.]

steris suis, sex aut octo millium annorum. Ita enim nullus hominum in hac vita grave illud jugum, sub quo omnes gemimus, ferre opus habuisset. Et stulte, ne dicam impie, egisset Adam intermittendo talem indulgentiarum redemptionem, si tunc venales fuissent: facile enim, cum totum orbem terrarum solus tunc possideret, amplissimas potuisset redimere. Vel si hodie post baptismum possent redimi tales indulgentiae, ut nec mares, nec foemellae quicquam eorum, quae Genes. 3 imponuntur, per totam hunc vitam ferre cogerentur: Divites certe semper possent redimere plenarias multorum millium annorum indulgentias, ut in tota hac vita nihil adversi, vel in valetudine, vel in fortuna experiri cogerentur. Quae omnia falsa esse, totius mundi historia et universalis experientia tantum non clamitat. Hoc quidem verum est poenitentibus tales poenas, pro Dei beneplacito, aliquando a Deo, vel relaxari, vel mitigari, juxta dictum Jer. 18: Si gens egerit poenitentiam, et me quoque poenitebit mali quod cogitabam, ut facerem ei. Et 1. Cor. 11. Si nosipsos judicaremus, non judicaremur a Domino, Luc. 15: Nisi poenitentiam egeritis, omnes peribitis. Et 1. Reg. 8 talia exempla multa recensentur. Sicut etiam testatur exemplum Ninivitarum, Jon. 3 et Joel. 2. Intelligitur autem poenitentia, non vel de indebitis supererogationum operibus, vel de Pontificiis indulgentiis (haec enim monstra ignota sunt Scripturae,) sed intelligitur poenitentia, quae constat vera detestatione peccati, et seria agnitione irae Dei, fide in Christum petente et apprehendente remissionem peccatorum, quam poenitentiam sequuntur veri fructus poenitentiae, in mortificatione carnis, emendatione vitae. Et tamen, quod diligenter notandum est, quia castigationes illas Deus paterno judicio ita moderatur et dispensat, vel tollendo, seu mitigando, vel relinquendo seu exasperando, prout cuique fidelium medicinam illam utilem et salutarem esse ipse omnium optime novit, fidelis Deus est, qui tentationi talem dat eventum, ut possimus sufferre. Ideo sancti sub cruce, in vera poenitentia, credentes et orantes, non praescribunt Deo, quantum impositis poenis auferre debeat: sed vera animi humilitate, sub potenti Dei manu, voluntati ipsius totos se subjiciunt, sicut David inquit: Si voluerit, poterit me restituere in regnum; si dixerit, non placet, faciat quod bonum est in oculis suis. In illis enim orationibus, quibus petimus, ut poenae vel auferantur, vel mitigentur, semper fides addit hanc petitionem: Fiat voluntas tua, Non quod ego volo, sed quod tu vis. Sicut vetus quaedam oratiuncula pie et eleganter orat, ut Deus a talibus poenis vel liberet, vel eas mitiget, vel si paternae ipsius bonitati aliud nobis utile et salutare videbitur, ut donet patientiam, conservet fidem, et tandem clementer salvet. Sicut etiam Bernhardi oratio inquit: Hic ure, hic seca, ut in aeternum parcas. In hanc sententiam Joel dicit cap. 2 et Jon. 3: Quis scit, si convertatur et poeniteat, et aversus a furore reddat benedictionem ne pereamus? Ita Paulus 2. Cor. 12 ter rogavit Dominum, ut stimulum in carne et Angelum colaphizantem auferret, sed Dominus respondit: Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur. Et 2. Reg. 12 cum Deus percussisset infantem Davidis, ex adulterio natum, ipse per septem dies jejunans, et pernoctans in terra, deprecatus est Dominum pro parvulo, qui tamen septimo die mortuus est.

Poenitentia mitigantur poenae. — *Dispensatio afflictionum penes Deum.* — *Bernhardus.*

7. *Afflictiones non subjectae clavibus.*

Cum itaque haec ita se habeant, manifestum est, dispensationes talium temporalium poenarum non esse subjectas clavibus Ecclesiae: manifestum et hoc est, Pontificem suis indulgentiis non posse pro sua voluntate et autoritate relaxare, sive plenarie, sive ex certa aliqua parte, vel in communi pestem, famem, bellum: vel in singulis morbum, paupertatem, et alias adversitates. Filios enim quos Deus diligit, castigat, quas castigationes si Pontifex vellet sua autoritate auferre, faceret, ut non amplius essemus filii, sed spurii, Ebr. 12.

8. *Argumentatio Pontificiorum.*

Ex tribus itaque illis, quae Deus juxta Scripturae traditionem solet post remissionem reconciliatis imponere, Pontifex universis suis indulgentiis, sicut ostendimus, nihil potest remittere. Et perspicit jam Lector, qualis sit argumentatio Pontificiorum: Deus reconciliatis aliquando solet castigationes quasdam imponere, quas poenitentibus et orantibus aliquando solet vel tollere vel mitigare. Ergo Romanus Pontifex suis indulgentiis potest de temporariis illis poenis plenitudine suae potestatis, vel plenarie, vel quantam partem voluerit, relaxare et remittere. Nam praeter Scripturae documenta res ipsa clamitat, hoc falsum esse.

9. *Canonicae poenae Ecclesiae.* — *Poenalia opera satisfactionis fictitia.* — *Verum objectum indulgentiarum Pontificiarum quod sit.* — *Indulgentiae remittunt poenas vel obsoletas, vel fictitias.*

Sed ut persequamur Lutheri distributionem inter ea, quae poenitentibus post reconciliationem imponuntur, quartum est de poenis quibusdam canonicis, quae olim disciplinae gratia a viris Ecclesiasticis sunt institutae, et poenitentibus impositae, de quibus postea dicemus. Sed illarum usus jamdudum exsolevit, ut in praxi poenitentiae prorsus ignotae jam sint. Illarum vero loco, quod quintum distributionis Lutheri membrum est, Pontificii commenti sunt illas poenas sive opera satisfactionis poenalia, quae sine Scriptura fingunt vel in hac vita persolvenda, vel in purgatorio poenis luenda, de quibus in sequentibus dicemus. Illarum itaque postremarum poenarum, quae ad quartum et quintum distributionis membrum pertinent, Pontificiae indulgentiae relaxationem seu remissionem polliceri possunt. Cum vero poenae illae non ex Scripturae autoritate, sed ex hominum traditionibus originem suam habeant, et alterae jamdudum sint apud ipsos etiam Pontificios obsoletae: alterae vero sine Scriptura sint fictitiae seu commentitiae: Erunt igitur Pontificiae indulgentiae revera fallaces relaxationes talium poenarum, quae per traditiones humanas institutae, et vel jamdudum obsoletae, vel sine Scriptura recens confictae sunt: quae omnia postea clarius patefient. Hoc vero loco occasione argumenti, de castigationibus reconciliatorum volui repetere Lutheri partitionem, qua luculenter ostendit, Pontificias indulgentias nihil eorum, quae Deus reconciliatis imponit, remit-

tere: sed esse relaxationes humanarum traditionum, quae partim obsoletae, partim commentitiae sunt. Nequaquam igitur tanti sunt, quanti venduntur.

QUARTUM ARGUMENTUM.

1. Ex Scriptura desumptum, quo Pontificii probare conantur, thesaurum Ecclesiae ex Sanctorum passionibus et operibus supererogatoriis congestum, unde Romanus Pontifex pro plenitudine potestatis suae indulgentias dispenset, est locus Pauli Col. 1. Adimpleo ea quae desunt passionum Christi in carne mea pro corpore ejus, quod est Ecclesia. Hanc enim Pauli sententiam ita et intelligunt, et intelligi volunt, quod passionibus Christi, quibus peccata nostra expiavit, et stipendium peccati sustulit, redimens nos a maledicto legis, aliquid defuerit, pro minus plena, perfecta, consummata, et sufficiens satisfactio esse possit pro peccatis nostris. Illum vero defectum passionis Christi supplendum esse passionibus Sanctorum. Et sicut Christus passus est pro nobis: hoc est, pro expiatione ac redemptione nostra, satisfaciens passione sua pro peccatis nostris: ita Paulum et reliquos etiam pati pro Ecclesia, supplendo id, quod satisfactioni Christi defuit. Et illud suum supplementum voluisse Sanctos dispensari et applicari aliis, per Pontificias indulgentias ad satisfactionem aliquam, hoc est, sicut Bonaventura loquitur, ad pretium aliquod solutionis pro peccatis, ideo, quia pretio Christi aliquid defuerit. Sed haec explicatio adeo non est analoga fidei, ut piae aures et animi serio exhorrescant, si quis dicat, passionibus Christi aliquid defuisse, quo minus plena, consummata et sufficiens fuerit satisfactio et expiatio pro peccatis nostris. Ideo enim personam Mediatoris oportuit Deum et hominem esse, ut obedientia et passio ipsius esset aequivalens, sufficiens, imo superabundans *λύτρον* pro peccatis nostris. Et omnium nostrum peccata Pater conjecit in ipsum, percutiens ipsum propter peccata nostra, ita ut voluerit ipsum conterere. Non enim partem irae vel maledictionis: sed totam iram suam cum universis fecibus maledictionis Pater effudit in calicem illum, quem filio Mediatori in passione bibendum proposuit. Et Christus in cruce traditurus Patri spiritum dicit: Consummatum est, qua voce testatur, omnia ea, quae ad expiationem peccatorum, et ad redemptionem a maledictione legis necessaria erant, obedientia et passione sua plene, sufficienter, et abundanter consummata et persoluta esse. Inde Hebr. 10 scribitur, Legem non potuisse accedentes perfectos reddere. Christum vero una pro peccatis oblata victima, unica illa oblatione consummasse seu perfectos effecisse eos qui sanctificantur. Et Hebr. 9 per proprium sanguinem introivit semel in sancta, aeterna redemptione parta. Contra summos hosce articulos non tantum pugnat, verum manifeste blasphemat Pontificiorum explicatio. Nec Paulus post conversionem unquam blasphemiam illam vel in mentem vel ad aures admisisset, se ita pati pro Ecclesia, sicut Christus pro nobis passus est, ut qui suppleret defectum passionis Christi, Pauli enim vox est, Rom. 5. Per obedientiam unius, justi constituuntur multi. Et qui exuberantiam gratiae ac doni justitiae accipiunt, in vita regnabunt per unum Jesum Christum. Et 2. Cor. 5. Unus pro omnibus mortuus est. Imo 1. Cor. 1 magna vehementia inquit: Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? Et 1. Joh. 1. Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, nec pro nostris tantum, sed etiam pro totius mundi. Et Sanctos de operibus suis coram judicio Dei ad satisfactionem, expiationem seu redemptionem, nec velle, nec posse aliis aliquid commodato, seu usui dare, manifestus textus est, Matth. 25. Et Psalm. 49. Nemo fratrem suum redimere potest, nec Deo pretium redemptionis ejus persolvere. Haec manifesta sunt. Cogitetur autem quale sit dogma indulgentiarum, quod ex talibus mendaciis et blasphemiis, contra summos et praecipuos fidei nostrae articulos, constat.

Quartum fundamentum indulgentiarum ex scriptura. Col. 1.

Horrenda dicti Paulini depravatio.

Refutatio hujus blasphemi somnii.

2. Sed excipiunt, tamen textus dicit: Paulum adimplere ea, quae desunt passionibus Christi. Respondeo: Ne vetus quidem translatio dicit, passioni Christi aliquid deesse: sed quae desunt passionum Christi. Et *ὑστερήματα* Paulus vocat, quae ex passionibus Christi adhuc reliqua supersunt. Nunquid vero Christo in sua persona amplius patiendum erit? Nequaquam. Paulus enim dicit Rom. 6. Christus resurgens ex mortuis ultra non moritur, mors illi amplius non dominabitur: quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel. Sed quia fratrum suorum afflictiones ad se refert, tanquam membrorum ad caput, sicut inquit: Saule quid me persequeris? Omnium igitur Sanctorum afflictiones sunt *ὑστερήματα*, reliquiae passionum Christi. Nam et totum corpus hoc est, membra una cum capite appellatione Christi intelliguntur, 1. Cor. 12. Christus igitur semel passus est in se pro redemptione mundi. Patitur autem adhuc quotidie in membris suis, quorum passiones ad se, quia caput est corporis, refert. Et afflictiones Sanctorum vocantur *παθήματα* Christi, ut hac ipsa appellatione dulcescat crux piis. Nam dicimur Christo *συμπάσχειν*, ut conformes efficiamur imagini ipsius, Rom. 8 et sequamur vestigia ejus, 1. Pet. 2 ita 2. Cor. 1. Passiones Christi abundant in nobis, ut ita per Christum abundet et consolatio. Et 1. Pet. 4. Sicut communicatis passionibus Christi, seu consortes estis afflictionum Christi, ita et in revelatione gloriae ejus exsultabitis. Paulus itaque nihil aliud dicit, quam ex iis afflictionibus, quae residuae adhuc restant seu supersunt, referendae corpori Christi, se tanquam membrum illius corporis non postremum mensuram suam implere. Quod vero dicit, *ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας*, nequaquam intelligit, se ita pati pro Ecclesia, sicut unus Christus passus est pro omnibus, 2. Cor. 5. Dicit enim 1. Cor. 1. Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? Sed quod

De phrasi Paulina, Col. 1.

ὑστερήματα Passionum Christi.

De formula loquendi, *ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας*.

hoc loco dicit, ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, hoc Phil. 1 planis verbis explicat: Quae mihi acciderunt, ad profectum et confirmationem Evangelii evenerunt. Multi enim meo exemplo moti animosius confitentur Evangelium. Et ea occasione etiam in ipso praetorio innotuit doctrina de Christo. Et hoc loco Col. 2 dicit, se pati pro Ecclesia, non ut redemptorem, sed ut ministrum Ecclesiae, dispensantem et implentem praedicationem Evangelii, in cujus veritatis testimonium et confirmationem tot afflictiones patiatur. Et quod ad phrasin attinet, ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, Paulus eadem phrasi etiam alibi utitur, addita certa explicatione, ut 2. Cor. 1. Si tribulamur, id fit pro vestra consolatione et salute: non quod Pauli tribulationes mereantur Corinthiis salutem, sed quia vestra, inquit, salus efficax est in tolerantia earundem afflictionum: certi enim sumus, quod sicut participes estis passionum, ita futuri sitis et consolationis. Et 2. Cor. 4 de suis afflictionibus inquit: Omnia haec propter vos, non sicut Christus propter vos incarnatus et passus est: sed addit explicationem, ut gratia abundans (scilicet in patientia, perseverantia, et liberatione) per multos in gratiarum actione abundet in gloriam Dei. Manifestum igitur est, et ex vocabulis, et ex rebus ipsis, locum illum Pauli prorsus non suffragari commento indulgentiarum Pontificiarum.

libus ministrare illis. Quid vero per spiritualia intelligi velit, ipse diserte explicat, 1. Cor. 9. Loquens enim de praedicatione Evangelii, quae prodiit ex Jerusalem ab Apostolis, inquit: Si spiritualia vobis seminavimus, quid magni est, si carnalia vestra metamus? Unde vero inopiae nostrae in spiritualibus, quod ad redemptionem, remissionem, satisfactionem, expiationem peccatorum, justitiam, salutem, et vitam aeternam attinet, supplementum petendum sit, in eodem loco, 2. Cor. 8 expresse explicat Paulus: Haec, inquit, gratia Domini nostri Jesu Christi est, quod propter nos, cum dives esset, pauper factus sit, ut nos illius paupertate ditesceremus. Et ad Rom. 1 et 5. In uno Jesu Christo est exuberantia gratiae et justitiae ad vitam. Est enim plenus gratia et veritate, ut ex plenitudine ejus omnes accipiamus gratiam pro gratia. Nequaquam igitur Paulus vult merita supererogationis vendenda esse aliis pro pecunia, sicut Pontificii quaestores fingunt. Est enim Scripturae sententia: Pecunia tecum sit in perditionem, quia spiritualia existimasti pecuniis comparari, Act. 8. Sed hoc tantum dicit Paulus in illa sua sententia: quia praedicationem Evangelii, quo antea caruistis, a Hierosolymitanis accepistis, ergo debetis ipsis hanc gratitudinem, ut externam ipsorum inopiam vestris eleemosynis sublevetis.

QUINTUM ARGUMENTUM.

Quintum argumentum Pontificium ad stabiliendum dogma de indulgentiis. Lindanus. Locus 2. Cor. 8 an de indulgentiis loquatur.

Quod ex Scriptura pro indulgentiis texunt, legeram antea apud Scholasticos et riseram, tam impertinentia (sicut vulgus loquitur) allegata. Sed video Lindanum etiam, et alios Pontificios scriptores, cum melioribus destituantur, eodem argumento uti. Paulus enim 2. Cor. 8 exhortatione ad contribuendas eleemosynas pro pauperibus Ecclesiae Hierosolymitanae, hac utitur sententia: In praesenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut et illorum abundantia vestrae inopiae sit supplementum. Hanc vero Pauli sententiam quaestores indulgentiarum ita ad suam nundinationem torquent: Corinthii abundabant, inquiunt, pecunia, sed inopes erant meritorum: Contra vero Sancti Hierosolymitani abundabant meritis spiritualibus, a pecunia vero male parati erant. Fingunt igitur Paulum instituisse talem permutationem sive nundinationem inter ipsos, ut Corinthii praeberent manus adjutrices, conferendo large pecuniam, et pro illa pecunia Sancti ex operibus suis supererogationis supplementum inopiae Corinthiorum venderent, quod ad satisfactionem pro peccatis attinet. Ita quidem quaestores indulgentiarum. Sed Paulus seipsum, quid velit, explicat.

Refutatio.

Tractans enim eandem materiam, de contributione eleemosynarum pro pauperibus Hierosolymitanis, Rom. 15 inquit: Gentes debitores sunt Sanctorum, qui sunt Hierosolymis. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentes, debent et ipsi in carna-

---

SEXTUM ARGUMENTUM.

1\. Sextum fundamentum indulgentiarum. Credo communionem Sanctorum.

Postremo fingunt, dispensationem seu nundinationem indulgentiarum fundatam esse in articulo illo fidei, quo credimus communionem Sanctorum. Communionem enim largius et latissime interpretantur de meritis operum supererogationis, quae non solis factoribus propria, sed communia sint omnibus fidelibus collata, in commune quasi Ecclesiae aerarium, ad quod solus Papa claves habeat, et pro data pecunia inde cuilibet vendat, quantum visum fuerit. Haec profecto amplissima est consequentia, quae ex quovis quidvis audet conficere. Falsum enim et Scripturae contrarium esse in prioribus partibus evidentissime ostendimus, credentes suis bonis operibus posse, non tantum pro suis peccatis satisfacere, et sibi ipsis salutem et vitam aeternam promereri: sed posse propterea multa supererogare, quibus ad solutionem pro suis peccatis, et ad meritum vitae aeternae possint accommodari et imputari. Solius enim Christi obedientia et passio, expiatio, solutio et satisfactio est pro peccatis nostris et pretium seu meritum vitae aeternae, et solius Christi obedientia credentibus imputatur ad justitiam et salutem. Articulus igitur ille fidei, nequaquam loquitur de tali communione, qualem in suis indulgentiis Pontificii fingunt, quae Scripturae ignota est: imo quae contra Scripturam pugnat, et contumeliosa est in Christum. Et etiamsi per impossibile fingeretur: articulum illum fidei tale quid continere: qua quaeso consequentia nundinationes et

Bullae Pontificiae attexerentur? Certe articulus ille fidei catholicus est omnium temporum. Sed Pontificias indulgentias tota vetustas, sicut mox ostendemus, ignoravit. Et Graeca Ecclesia imposturas istas nunquam recepit.

Sententia verborum Symboli communio Sanctorum.

2. Consideretur autem quae sit juxta Scripturam articuli illius sententia: ita enim apparebit, quemadmodum Pontificii commento suo, de indulgentiis, praecipuos fidei articulos depravent, necessarias consolationes obruant, et pro auro verbi Dei non carbones, sed stercora, damna, fraudes, et imposturas traditionum humanarum supponant. Veteres enim verba illa de communione Sanctorum, in explicatione symboli apostolici vix habent: sed addita fuerunt, non ut peculiarem articulum constituerent: sed ut essent declaratio praecedentis articuli de Ecclesia Catholica, quod scilicet sit coetus et congregatio, seu societas illorum, qui spiritu Christi sanctificantur, et membra sunt unius mystici corporis sub capite Christo.

Ecclesia cur dicta sanctorum communio.

I. Nam κοινωνία etiam pro societate accipitur, ut Gal. 2, Luc. 5 et 2. Cor. 8. II. Deinde quia Ecclesia, sicut Irenaeus loquitur, est tanquam dives repositorium, in quod omnia bona et beneficia spiritualia sanguine Christi acquisita, quae ad remissionem peccatorum, et vitam aeternam consequendam necessaria sunt, Deus deposuit, ut verbo et Sacramentis credentibus dispensetur: Et quia unus est Deus, una fides, unum baptisma, unus Christus, una justitia et vita aeterna, quae ex aequo omnibus credentibus in Ecclesia proponuntur et applicantur: Ita, ut credentes communiter omnes habeant communionem seu participationem eorum bonorum, quae in sequentibus articulis de remissione peccatorum, et de vita aeterna continentur. Inde consolatione dulcissima Ecclesia vocatur communio Sanctorum. Licet enim dona in sanctis sint differentia, tamen quod ad remissionem peccatorum et vitam aeternam attinet, communio est omnium Sanctorum, qui communiter, similiter, et ex aequo omnes gratia Dei, propter meritum Christi, fide accipiunt remissionem peccatorum et vitam aeternam. Ideo enim in Symbolo conjuncti sunt illi articuli, communio Sanctorum, remissio peccatorum, et vita aeterna. III. Tertio, quia Sancti membra sunt unius corporis, officia igitur charitatis inter ipsos communia sunt et esse debent, sicut exemplo membrorum in corpore humano Paulus illud ostendere et explicare solet. Et haec est Sanctorum communio juxta Scripturae interpretationem. Nequaquam autem, vel de meritis supererogationis, vel de Pontificiis indulgentiis articulus ille fidei loquitur: Paulus enim justitiam, remissionem peccatorum, et vitam aeternam docet a capite subministrari membris Ecclesiae. Ex ejus enim plenitudine omnes accepimus gratiam pro gratia. Quam insigni igitur depravatione Pontificiae indulgentiae in illum fidei articulum intendantur, manifestum est.

3. Haec sunt praecipua argumenta ex Scriptura, quibus Pontificii falso, fraudulenter, et malitiose conantur Romanenses indulgentias probare, et stabilire. Quae enim praeterea afferre solent, vel ad haec capita referri possunt, vel indigna sunt, quibus respondeatur, ut quod quidam adducere solent ex Psalm. 19. Particeps sum ego omnium timentium te.

Ineptae allegationes Scripturae.

David enim hoc tantum dicit, quod non privatim apud se tantum credat, confessionem vero metu periculi fugiat: sed quod disjungat se ab impiis (sicut inquit, Funes impiorum circumplexi sunt me, sed legis tuae non sum oblitus), quodque publica confessione ostendat, se socium esse omnium, qui timent Dominum, et custodiunt mandata ejus (חבר enim socium significat) et Graeci reddiderunt κοινωνόν, quod socium significat, Luc. 5, 2. Cor. 8. Inde vero indocti fecerunt Pontificiale participium, capiens in nundinationibus indulgentiarum partem a populo, partem a clero, partem ab utroque.

Lindani testimonium pro indulgentiarum assertione.

Lindanus pro aerario indulgentiarum Pontificiarum allegat illud Psalm. 121. Cujus participatio ejus in idipsum, cum non ignoret Psalmum hoc dicere: Jerusalem aedificatam esse, ut sit civitas, in qua sit conjunctio seu consociatio talis, sicut mox declaratur, ut illuc ascendant tribus Domini ad testimonium Domini et ad judicia. Praeterea non defuerunt, qui ad negotium indulgentiarum detorserunt illud Psalm. 149: Ad faciendam vindictam in nationibus, ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in manibus ferreis, ut faciant in eis judicium conscriptum. Sed hoc modo etiam Alcorani commenta ex Scriptura probari poterunt. Desino igitur similia deliramenta recitare.

[CAPUT IV.]

QUOD INDULGENTIAE PONTIFICIAE SICUT SUPRA EAS DESCRIPSIMUS, PRIMAE ET VETERI ECCLESIAE, HOC EST, UNIVERSAE, VERAE, ERUDITAE, PURIORI ANTIQUITATI, PER ANNOS FERME MILLE ET DUCENTOS PRORSUS IGNOTAE FUERINT.

1. Indulgentiae destituuntur omni vetustatis testimonio.

In caeteris controversiis Pontificii veterum quorundam Scriptorum seu Patrum sententias, et antiquitatis consuetudines quasdam producere solent. In hac vero de indulgentiis disputatione, non possunt, vel ulla Patrum testimonia, vel ulla veteris Ecclesiae exempla proferre, quod talis vel doctrina, vel usus talium indulgentiarum ullo unquam tempore, usque ad annos post natum Christum mille ducentos in veteri Ecclesia fuerit, sicut Italica Pontificiorum practica habet: et ad hujus rei probationem nullum certius et efficacius argumentum est, quam propria ipsorum adversariorum confessio.

Fatentur hoc ipsi Pontificii. Durandus.

Durandus enim diserte hoc fatetur hisce verbis: De indulgentiis pauca dici possunt per certitudinem, quia nec Scriptura expresse de eis loquitur, sancti etiam pa-

tres, Ambrosius, Hilarius, Hieronymus, Augustinus minime loquuntur de indulgentiis. Antoninus etiam hoc fatetur illis verbis: De indulgentiis nihil expresse habemus ex sacra Scriptura: nec etiam ex dictis antiquorum Doctorum, sed modernorum. Addunt quidem, quod vulgo dicatur, Gregorium circa annum Domini 600 in Romanis stationibus dedisse septennes indulgentias. Sed audi quid Magister Angularis ad Wesselum scribat, circa annum Domini 1470. Verum est, inquit, de indulgentiis nihil expresse ex sacra Scriptura haberi, nihil de his veteres scripsisse Doctores, quanquam Gregorius dicatur, quod tamen nusquam legi, septennes Romanis in stationibus indulgentias collocasse. Audis ipsos Pontificios fateri illud, quod dicatur de Gregorii indulgentiis, nusquam legi. Nam nec ex Gregorii scriptis, nec ex ullis historiis ostendi hoc potest: sed fabulae, vel, sicut Terentius loquitur, λόγοι sunt. Et post patrum etiam tempora, si ordine recenseantur scriptores Ecclesiastici, in nullo deprehenduntur vestigia vel doctrinae, vel praxeos de indulgentiis, ne apud posteriores quidem, qui ante annum Domini 1200 scripserunt, ut sunt, Rupertus Tutiensis, Anselmus, Bernhardus: imo nec apud Magistrum Sententiarum, nec in Decreto Gratiani quicquam habetur de Pontificiis indulgentiis. Haec manifestissima sunt. Et Roffensis hoc non dissimulat. Inquit enim: Multos fortasse movet, indulgentiis istis non usque adeo fidere, quod earum usus in Ecclesia videatur fuisse recentior, et admodum sero repertus apud Christianos. Et postea respondet: In primitiva Ecclesia non tam necessariam fuisse, sive purgatorii, sive indulgentiarum fidem, atque nunc sit. Item inquit: Quamdiu nulla fuerat de purgatorio cura, nemo quaesivit indulgentias: Nam ex illo pendet omnis indulgentiarum existimatio. Si tollas purgatorium, quorsum indulgentiis opus erit? Cum itaque purgatorium tam sero cognitum ac receptum Ecclesiae fuerit universae: quis de indulgentiis mirari potest, quod in principio nascentis Ecclesiae nullus fuerit earum usus? Coeperunt itaque indulgentiae, postquam ad purgatorii cruciatus aliquandiu trepidatum fuerat. Haec Roffensis.

[Antoninus. — Magister Angularis. — Gregorii indulgentiae fabulosae. — Nec in Lombardo, nec in Gratiano exstant indulgentiae. Roffensis testimonium. — Cur veteribus ignotae indulgentiae.]

2. Nec vero tantum destituuntur veterum testimoniis Pontificiae indulgentiae: sed contrarium prorsus docent veteres. Longobardus enim lib. 4, dist. 17 dicit: Deum tunc tegere poenitentium peccata, quando ad poenam non reservat, sed debitum poenae remittit. Idque probat Augustini sententia, qui locum Psalm. 32. Beati quorum tecta sunt peccata, ita exponit: Tecta peccata, id est, cooperta et abolita. Si enim texit Deus peccatum, noluit advertere, si noluit advertere, noluit animadvertere, hoc est, punire sed ignoscere. Et addit: Deum videre peccata, est ea ad poenam imputare: Avertere autem faciem a peccatis, est ea ad poenam non reservare. Et Chrysostomus Hom. 1 in Epist. ad Philem. expresse dicit: Ad impetrandam peccatis nostris veniam, non opus esse, vel pecunias impendere, vel peregrinando ad loca longinqua transire: Verba ipsa Chrysostomi adscribam: ὁδὸς γάρ ἐστι λύσεως τῶν ἁμαρτημάτων, οὐδὲ πόνων δεομένη, οὐδέ δαπάνης χρημάτων, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλου οὐδενὸς, ἀλλ' ἁπλῶς προαιρέσεως· οὐκ ἀποδημίαν χρὴστείλασθαι, οὐκ εἰς τὴν ὑπερορίαν ἐλθεῖν, οὐ κινδύνους ὑποστῆναι', hoc est, via solutionis seu remissionis peccatorum, nec laboribus indiget, nec pecuniarum expensa, seu ulla aliqua alia re: sed simpliciter tantum bono proposito. Non opus est peregrinationem suscipere, nec ultra montana aut externa loca petere, aut pericula adire et sustinere, etc. Eandem sententiam habet Augustinus Sermone de Martyribus: Non dixit Deus, Vade in Orientem, et quaere justitiam: naviga usque ad Occidentem, ut accipias indulgentiam. Dimitte inimico tuo, et dimittetur tibi. Indulge, et indulgebitur tibi. Non opus habes inquirere peccatorum tuorum indulgentiam, si vis, intus in cellario cordis tui poteris invenire. Bernhardus etiam sermone primo de Adventu: Non te oportet o homo, maria transfretare, non penetrare nubes, non transalpinare necesse est. Non grandis tibi ostenditur via, usque ad temet ipsum, occurre Deo tuo: prope enim est verbum in ore tuo, et in corde tuo. Chrysostomus Hom. 38 in Matth. Templum Dei speluncam facit latronum, qui lucra terrena sectatur, cultusque religionis eo modo, non tam cultus est Dei, quam iniquae negotiationis occasio. Nam quotidie Jesus ingreditur templum, et ejicit omnes vendentes gratiam Dei. Supra etiam cum de reliquiis Sanctorum disputaremus, ostendimus, Gregorium Nyssenum integram orationem opposuisse persuasioni de peregrinationibus ad loca Hierosolymitana. Atqui pecunia et peregrinationes sunt nervi indulgentiarum Pontificiarum, quos ostendimus non tantum destitui, verumetiam oppugnari et refutari testimoniis veteris Ecclesiae. Quale igitur dogma sit de Pontificiis indulgentiis, inde aestimari potest, quod I. Scripturae documentis et exemplis prorsus destituitur. II. quod repugnat praecipuis et manifestis fidei nostrae articulis. III. quod veteris et verae antiquitatis in Ecclesia nulla habet, vel testimonia vel exempla. IV. cujus fundamenta veterum sententiis improbata, rejecta et refutata sunt. Et tamen Tridentini Concilii impudentia non veretur fingere, potestatem conferendi indulgentias, quales in Pontificia Ecclesia usitatae fuerunt, a Christo Ecclesiae concessam, qua antiquissimis etiam temporibus Ecclesia, usa fuerit: cum manifestissimum sit, ad probandas Pontificias indulgentias, sicut supra descriptae sunt, ne unum quidem certum et idoneum veteris Ecclesiae seu testimonium seu exemplum afferri posse. Quod enim ex ritibus publicae poenitentiae in veteri Ecclesia quidam subsidia Pontificiis indulgentiis conscribere conantur, ostendemus prorsus alienum et peregrinum esse.

[Veteres doctores repugnant indulgentiarum commento. Petrus Lombardus. Augustin. — Chrysostomus contra indulgentias.]

[SECTIO II.]

HISTORIA DE INDULGENTIIS, HOC EST, QUOMODO EX RITIBUS PUBLICAE POENITENTIAE IN VETERI ECCLESIA, EX MULCTARUM CANONICARUM RELAXATIONE, COMMUTATIONE, SEU REDEMPTIONE, POSTERIS TEMPORIBUS NOVUM GENUS INDULGENTIARUM EXSTRUCTUM SIT.

Lindanus, animadvertens quam invidiosum et pudendum sit, tam recens esse commentum Pontificiarum indulgentiarum, ut nullo probato et idoneo vel testimonio vel exemplo veteris Ecclesiae, per annos a nato Christo ferme 1200 probari possit: conatur lectoribus fucum facere ex historia canonicarum satisfactionum veteris Ecclesiae. Quia enim ille saepius leguntur imminutae, decurtatae, et relaxatae, quando poenitentium animus satis videbatur exploratus: contendit eandem etiam esse rationem indulgentiarum Pontificiarum, et eodem illas fundamento niti, cum non ignoret, ritus illos veteris Ecclesiae longe diversos esse a nundinatione Pontificiarum indulgentiarum, id quod ad oculum (quod dicitur) ostendi potest, si descriptio Pontificiarum indulgentiarum, supra exposita, ad ritus publicae poenitentiae veteris Ecclesiae conferatur. Ne itaque Lector fuco illo turbetur, de isto Lindani argumento quaedam dicenda sunt. Utque refutatio sine Lectoris taedio cum aliquo fructu fieri possit, historica observatione ostendemus, qui fuerint ritus publicae poenitentiae in veteri Ecclesia, propter quas causas, et quo fine canonicae illae mulctae lapsus fuerint vel impositae, vel relaxatae, quomodo progressu temporis in rigorem et austeritatem non tolerandam evaserint, ut de commutationibus earum fuerit cogitandum, quae pravae, superstitiosae, et impiae opiniones, ritibus illis sensim accesserint: et quomodo tandem aliae Satisfactiones, et novae Indulgentiae, excogitatis aliis causis et finibus, excogitatae fuerint, quae in turpissimum quaestum exierunt. Cujus nundinationis mensas, gratiam Dei turpiter cauponantes, cum Christus verbo suo per ministerium reverendi viri Dn. D. Martini Lutheri potenter evertisset, et ex templo suo profligasset, ita, ut impudentes et profligatae istae Romanensium Trapezitarum quaesturae, toti jam mundo foeteant: Tam bonus tamen lucri odor est ex re qualibet, ut Tridentinum Concilium nundinationes istas sub interminatione anathematis Ecclesiae rursus obtrudere non vereatur. Haec historica observatio multas disputationes illustrabit, veram originem Pontificiarum indulgentiarum ostendet, et monebit, quam periculosum sit, humanis traditionibus, bona licet intentione institutis et susceptis, Ecclesiam obligare, et conscientias onerare.

[CAPUT I.]

DE RITIBUS PUBLICAE POENITENTIAE SIVE QUALES FUERINT CANONICAE SATISFACTIONES IN VETERI ECCLESIA.

1. *Quibus publica poenitentia imposita fuerit.*

Hoc igitur constat, veterem Ecclesiam eos qui in persecutione, vel fidem Christi abnegassent, vel Idolis sacrificassent, vel in haeresin incidissent, vel in alia gravia et manifesta flagitia lapsi essent, non leviter aut statim ad primam poenitentiae significationem, in Ecclesiam recepisse, et ad communionem admisisse: sed pro publicis criminibus publicam etiam, sive in publico, agi volebant poenitentiam.

Publicae poenitentiae rituum causae.

Et ad publicam illam poenitentiam adhibebant varios externos ritus: partim ut Ecclesia suam solicitudinem, purgationem, indignationem, timorem, desiderium, aemulationem, et vindictam erga publica, notoria, et gravia crimina ostenderet: partim ut et ipsi poenitentes publicis, manifestis, externis et visibilibus signis ac testimoniis, dolorem animi sui de peccato, fidem suam serio quaerentem reconciliationem, ac propositum et studium emendationis, toti Ecclesiae ostenderent et testatam facerent.

Appellationes rituum.

Ritus illos publicae poenitentiae Graeci, sicut est apud Sozomenum lib. 7, cap. 16 vocarunt ἐπιτίμια καὶ τιμωρίας, hoc est castigationes, poenas seu mulctas Ecclesiasticas, vel canonicas, et in Basilii regulis talia ἐπιτίμια pro lapsuum diversitate varia exstant descripta.

Satisfactionis vocabulum unde natum sit.

Latini vocarunt satisfactiones, inde et ideo, sicut inquit Augustinus in Enchiridio cap. 65. Quia enim dolor alterius cordis plerunque occultus est alteri, constituuntur tempora poenitentiae, ut fiat etiam satis Ecclesiae, in qua remittuntur peccata. Et quia Latina lingua, alicui satisfacere, intelligit studium suum alicui declarare et probare, in ea significatione Cyprianus et Augustinus opera illa poenitentiae aliquando dicunt satisfacere Deo. Illis enim poenitentes declarant et approbant se Deo, quod non simulent aut fingant, sed serio agant poenitentiam, sicut scriptum est. Jon. 3. Vidit Deus opera Ninivitarum, quod conversi essent a viis suis malis. Quia vero verbum satisfacere Latinis, sicut Asconius annotavit, vulgo significat tantum facere, quantum irato homini ad vindictam satis est, ad obedientiam et passionem Christi recte accommodatur vocabulum satisfactionis.

Satisfactionis vocabulum incommodius.

Incommodius vero et arrogantius est, si operibus poenitentiae tribuatur, praesertim cum eventus ostenderit, ex vulgari significatione vocabuli satisfactionis, honorem expiationis, propitiationis, persolutionis, et compensationis pro culpa et pro poena peccatorum nostrorum, a Christo ad nostra opera translatum, vel certe inter Christum et inter nos divisum. Et appellationem satisfactionis juxta vulgarem significationem statim sub initium aliquid incommodi rebus ipsis attulisse, ex Cypriani

Astexanus de satisfactionibus.

disputationibus apparet. Astexanus certe in Summa sua dicit, satisfactionem culpam praeteritam recompensando curare: Et satisfactionem esse injuriae illatae recompensationem, secundum justitiae aequalitatem. Graecorum vero appellationes magis propriae et significantes sunt, quae cum Paulinis vocabulis, 2. Cor. 7 pulchre conveniunt: quod enim Paulus vocat ἐκδίκησιν, hoc Sozomenus vocat δίκην ἐπιτιμίας καὶ τιμωρίας. Sed de rebus ipsis jam quaedam annotabimus.

Graecorum appellationes.

2\. Prima igitur publicae poenitentiae origo ex Apostolicae Ecclesiae consuetudine sumpta est, quae qualis fuerit, supra in explicatione loci Paulini, 2. Cor. 2 et 7 ostendimus, et exemplum peccatricis, Luc. 7 idem ostendere videtur. Quae ideo diligentius observanda sunt, ex eorum enim consideratione et collatione intelligi potest, quomodo posteris temporibus subinde alia accesserint, et quomodo ab Apostolica origine paulatim longius discessum sit. Euseb. lib. 3 cap. 17 ex Clemente describit narrationem, quae licet canonica non sit, quaedam tamen vestigia monstrat Apostolicae consuetudinis, quaedam vero addit, quae quomodo Apostolorum scriptis et exemplis consentanea sint, lector judicet. Cum enim adolescens, quem Johannes apud episcopum quendam educari, et ad ministerium Ecclesiae institutione formari voluerat, latronum dux factus fuisset: Johannes ad ipsum profectus, ita eum revocasse ad poenitentiam scribitur: Ne formides, adhuc tibi salutis spes reliqua est. Ego Christo pro te rationem reddam, et si opus sit, tuam mortem lubens in me derivabo, sicut Christus mortem pro nobis oppetiit: consiste, crede, Christus me ad te misit. Ille, abjectis armis, oculis humi defixis constitit, postea tremens amare flevit: Johannem deinde ad se accedentem, complexus est gemitibus et ululatibus, quoad poterat ἀπολογούμενος, quod recens Pontificius interpres Christophorsonus ita reddit: pro culpa satisfecit. Ut enim satisfactiones suas specie aliqua vetustatis circumdent Pontificii, sicut 2. Cor. 7 ἀπολογίαν reddiderunt satisfactionem: ita huic loco Eusebii satisfactionem interpres infarsit, et quidem pro culpa dicit latronem istum satisfecisse, quod ne Scholastici quidem dicere audent, significat autem ἀπολογεῖσθαι, crimen vel excusare, vel diluere, vel ratione reddita aliquid defendere, quae significationes huic loco convenire non possunt: neque enim poenitentis est, peccata vel excusare vel defendere. Significat autem praeterea ἀπολογεῖσθαι, reum esse, et culpam seu crimen deprecari, quae significatio huic loco pulchre convenit, quod scilicet latro iste lamentis ostenderit, se reatum suum agnoscere, et culpam serio deprecari. Quales igitur fuerint veterum satisfactiones (si ita loqui libeat) ex hoc loco patet. Addit autem Clemens, Johannem interposito juramento spopondisse, se ipsi, cum dexteram homicidii ream occultaret, a Servatore veniam seu remissionem precibus suis inventurum. Atque ita, inquit Clemens, ipsum ad Ecclesiam reduxit, crebris orationibus ἐξαιτούμενος rei culpam deprecans, continuis jejuniis συναγωνιζόμενος, una cum reo concertans, animumque ejus consolationibus verbi divini erigens et confirmans, nec prius inde discessit, quam ipsum Ecclesiae restituisset. Et hanc poenitentiam Clemens vocat ἀνάστασιν βλεπομένην, resurrectionem a peccatis visibilem, publicam, seu externam in qua publicas seu communes preces Ecclesia merito adjunxit. De illis enim scriptum est Jac. 5. Si in peccatis fuerit, remittentur ei. Et 1. Joh. 5. Si quis viderit fratrem suum peccare, petet, et dabit ei vitam. Quod vero narratio Clementis dicit, latronem illum conversum, lacrimarum unda secundo baptizatum, interpretatione et mitigatione valde commoda opus habet, sicut, quod Johannes scribitur dixisse, se latronis istius mortem suscepturum, sicut Christus nostram.

Origo publicae poenitentiae ab Apostolis.

Exemplum publicae poenitentiae tempore Apostolorum.

Historia de adolescente Johannis Evangelistae.

Christophorsonus interpres Eusebii.

Apologia quid.

Incommode dictum.

3\. Ad hanc formam reliqua etiam exempla publicae poenitentiae, quae in historiis exstant, congruunt, nisi quod subinde nova quaedam additamenta accesserunt: ut quod Euseb. lib. 5, cap. 27 scribit de Natalio, reverso ab haeresi Theodori quae Christum solum hominem esse blasphemabat, quod sacco indutus et cineribus aspersus, cum magno moerore et lacrimis ad pedes Zephirini episcopi se postraverit advolvens se pedibus, non modo clericorum, sed et laicorum, ita ut Ecclesia Christi commiserata et condolens, lamentis una se dederet. Cumque multis precibus usus fuisset, et vibices plagarum, quos in visione ab Angelis accepisset, ostendisset, vix tandem in communionem Ecclesiae receptus fuit. Ita lib. 6, cap. 35. Sidonius et Celerinus a Novato ad Ecclesiam reversi ἀποδυράμενοι καὶ μεταγινώσκοντες, lacrimis, dolore et ponitentia deplorarunt, quod ab Ecclesia descivissent, ac praesente tota Ecclesia, maleficia Novati denuntiarunt. Et ibidem alius a Novato ad Ecclesiam reversus, peccatum suum publice confitetur et deplorat, ac postea recipitur. Et cap. 27 scribit, quod episcopus Philippum imperatorem Christianum, propter multa ab ipso commissa, non prius admiserit ad communionem piorum in Ecclesia, quam exomologesin fecisset, et se collocasset inter eos, qui propter lapsus (ἐξεταζομένους) publice explorabantur seu examinabantur, et locum poenitentium occupabant. Ubi verbum ἐξετάζεσθαι, quod inquisitionem seu examinationem alicujus significat, de publica poenitentia usurpatum observetur, inde enim usus seu finis illorum rituum colligi potest.

Natalius quomodo egerit publicam poenitentiam.

Sidonius et Celerinus quomodo.

Philipp. Imp. poenitentia.

4\. Eodem modo Irenaeus lib. 1, cap. 9 de mulieribus quibusdam a Marco haeretico ad Ecclesiam reversis scribit: quod in publico exomologesin fecerint, plangentes et lamentantes. Quid vero fuerit ἐξομολόγησις veterum, Tertullianus explicat in libro de poenitentia. Is, inquit, actus confessionis, qui magis Graeco vocabulo exprimitur et frequentatur, exomologesis est, quia delictum Domino nostro confitemur: non quidem, ut ignaro, sed satisfactio confessione disponitur, confessione poenitentia nascitur, poenitentia Deus mitigatur. Itaque exomologesis prosternendi et humiliandi hominis disciplina est, conversionem injungens misericordiae ilicem. De

Irenaeus de pub. poeni.

Exomologesis veterum et ejus ritus ex Tertull.

ipso quoque habitu et victu mandat sacco et cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum moeroribus dejicere. Caeterum pastum et potum pura nosse, non ventris scilicet, sed animae causa, plerumque vero jejuniis preces alere, ingemiscere, lacrimari, mugire dies noctesque ad Dominum Deum tuum, presbyteris advolvi, et aris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suae injungere. Haec omnia dicit exomolegesin continere.

Ambrosius de pub. poenit.

Ambrosius etiam lib. 1 de poenitentia, cap. 16. ritus publicae poenitentiae ita describit: Volo veniam reus speret, petat eam lacrimis, petat gemitibus, petat populi totius fletibus, ut ignoscatur obsecret, et cum secundo ac tertio fuerit dilata ejus communio, credat remissius se supplicasse, fletus augeat miserabiliter, postea revertatur, pedes teneat brachiis, osculetur osculis, lavet fletibus, nec dimittat, ut dicat Dominus Jesus: Remissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cognovi, inquit, quosdam in poenitentia sulcasse vultum lacrimis, exarasse continuis fletibus genas, stravisse corpus suum calcandum omnibus, jejuno ore semper et pallido, mortis speciem spiranti, in corpore praetulisse.

Ritus publicae poenitentiae in Ecclesiis occidentalibus ex Sozomeno.

Et ne opus sit singula percensere, adscribam locum Sozomeni ex lib. 7, cap. 16 ubi ritus publicae poenitentiae, qui in occidentalibus Ecclesiis, et maxime in Romana usitati fuerunt, ita describit: In loco manifesto et peculiari stant poenitentes, moesti, et veluti lugentes. Ac finita liturgia, cum mysteriorum participes non fiant, cum planctu et lamentatione semetipsos in terram pronos abjiciunt: Tum ex adverso episcopus lamentabundus accurrens, consimiliter humi cum ejulatu collabitur, ac tota denique Ecclesiae multitudo lacrimis suffunditur. Post haec episcopus primus exsurgit, ac jacentes erigit et quantum convenit, pro peccatoribus poenitentibus precatus, eos dimittit. Privatim vero sponte sua, vel jejuniis vel lotionum ciborumque abstinentia, vel aliis sibi injunctis, semetipsum affligens tempus exspectat, in quantum episcopus praestituit. Praefinito autem die poena jam quasi debito quopiam exsoluta, a peccatis absolvitur, et in communionem recipitur.

5. Gradus observati in publica poenitentia.

Ad talem publicam poenitentiam Patres olim diligenter lapsos invitabant et exhortabantur. Ac gradus hosce servarunt: Primo, quando sponte se offerebant, ac competebant poenitentiam sibi dari, seu satisfactionem injungi, maxime laudabantur. Secundo, qui vero lapsi hoc sponte non faciebant, illos episcopus publice coram omnibus arguebat. Tertio, quod si nec tunc publicam confessionem seu poenitentiam suscipere vellent, publice excommunicabantur, nec prius recipiebantur, quam publicam egissent poenitentiam. Quarto, usitata etiam erat via denuntiationis, ut si qui nossent aliquem crimen non multis notum commisisse, illum ad suscipiendam publicam poenitentiam exhortarentur. Si nollet, denuntiabant hoc episcopis. Et videntur hi gradus ex Scriptura primitus sumpti fuisse, ut primus gradus, ex historia

Origo horum gradu-um.

peccatricis, Lucae septimo. Secundus, ex Paulo, 1. Tim. 5. Tertius, ab excommunicatione Pauli, 1. Cor. 5. Quartus, ex regula Christi, Matth. 8. Fuit autem publica poenitentia, aliquando solennis, cujus ritus, sed recentiores, describuntur apud Gratianum. dist. 50, Can. 1 in capit. Quadragesimae. Antiquiores vero describuntur in Carthaginensi conc. 3, Can. 32. In Agathensi, Can. 11 et 37. Et causa 11, Quaest. 3. Ex concilio Aurasicano citatur hic canon: Cum aliquis excommunicatus, poenitentia ductus veniam postulat, et emendationem promittit, episcopus, qui eum excommunicavit, ante januas Ecclesiae venire debet, et duodecim presbyteri cum eo, et si ille terrae prostratus, veniam postulat, et de futuris cautelam spondet, tunc episcopus apprehensa manu ejus dextera, in Ecclesiam illum introducat, et communioni Christianae reddat. Illa vero solennis poenitentia olim semel tantum dabatur in Ecclesia, nec reiterabatur. Quod si tales rursus lapsi seria confessione revertebantur ad Ecclesiam, non dabatur ipsis locus publicae poenitentiae, nec tamen omnino repellebantur, sed permittebantur quidem interesse praedicationi, orationi, et mysteriorum celebrationi, sed communio ipsis non dabatur, nisi in extremis. Augustinus tamen postea talibus rursus permisit locum publicae poenitentiae, Epist. 54. Alia vero fuit sine solennitate publica poenitentia, pro criminibus, non tam gravibus, vel occultis solum. Illa poterat saepius iterari. Haec paucula de ritibus publicae poenitentiae hoc loco annotare volui, ut ostenderem satisfactiones, de quibus Pontificii in materia indulgentiarum disputant, longe alias et diversas esse a canonicis veteris Ecclesiae satisfactionibus: Has enim veteres pro publicis criminibus in publica poenitentia imponebant. Pontificii vero pro privatis, occultis, et quibuslibet peccatis volunt injungi satisfactiones. Cumque veterum satisfactiones una cum publica poenitentia prorsus exsoleverint et abolitae sint, in Pontificia Ecclesia de inani titulo, et de umbra rei, non amplius exsistentis, disputant, ac talium satisfactionum indulgentias vendunt, quae nullibi jam in rerum natura exstant. Potius operam dare debebant, ut utilissima illa veteris Ecclesiae disciplina, quae hisce profligatis temporibus summopere necessaria esset, Ecclesiae sine conscientiarum laqueis restitueretur, quatenus ea Apostolicis scriptis consentanea est, et ad aedificationem Ecclesiae, pro ratione horum temporum, servire posset. De talibus necessariis et utilibus rebus non sunt soliciti Pontificii, tantum pro receptis satisfactionum suarum superstitionibus, et pro quaestibus indulgentiariis dimicant. Judicavi etiam annotationem hanc de ritibus publicae poenitentiae in veteri Ecclesia ideo hoc loco repetendam esse, ut eo commodius ostendi posset inclinatio ad traditiones inextricabiles, et quomodo tandem, cum conscientiae eas amplius tolerare non possent, indulgentiarum fraudes inde exstrui coeperint.

Ritus poenitentiae publicae solennis et non 6. reiterabilis.

Publica poenitentia vulgaris et reiterabilis. 7. Discrimen inter veteres satisfactiones et pontificias.

[CAPUT II.]

QUALIS FUERIT RATIO POENITENTIAE PRO OCCULTIS CRIMINIBUS ITEM PRO QUOTIDIANIS DELICTIS IN VETERI ECCLESIA.

1. Illi vero satisfactionum ritus, seu publica ecclesiasticarum castigationum spectacula, non omnibus qui in exercitiis Christianae poenitentiae veniam peccatorum suorum apud Deum quaerebant, imponebantur: sed tantum pro publicis et gravissimis criminibus, quibus universa Ecclesia offensa fuerat. Ita enim dicit Can. 32 Concilii Carthaginensis tertii: Cujus poenitentis publicum et vulgatissimum crimen est, quod universam Ecclesiam commoverit, ante atrium Ecclesiae manus ei imponatur. Et Augustinus in Enchiridio cap. 65 inquit: Sed neque de ipsis criminibus, quamlibet magnis, remittendis, in Ecclesia Dei desperanda est misericordia agentibus poenitentiam, secundum modum sui cujusque peccati. In actione autem poenitentiae, ubi tale crimen commissum est, ut is, qui commisit, a Christi etiam corpore separetur, non tam consideranda est mensura temporis, quam doloris. Verum, quia plerunque dolor alterius cordis occultus est alteri, recte constituuntur ab his qui Ecclesiae praesunt, tempora poenitentiae, ut fiat etiam satis Ecclesiae.

In publicis criminibus poena.

2. Et inter veteres quidem Origenes et Cyprianus cohortationibus suis apud populum instituerunt, pro occultis etiam, item pro parvis et modicis peccatis, publicam exomologesin, et usitatas tunc satisfactiones, in se reciperent: sicut Cyprianus Serm. 5 de lapsis inquit: Qui fide majore et timore meliore, quamvis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc vel cogitaverunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter et simpliciter confitentur, exomologesin conscientiae faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam, parvis licet et modicis vulneribus, inquirunt. Et Origenes in Psalm. 37 inquit: Oportet peccatum non celare intrinsecus, fortassis enim sicut hi, qui habent intus clausam escam indigestam, aut humoris vel phlegmatis stomacho graviter imminentia, si vomuerint relevantur: Ita etiam hi, qui peccaverunt, siquidem occultant et retinent intra se peccatum, intrinsecus urgentur et propemodum suffocantur a phlegmate vel humore peccati. Si autem ipse sui accusator fiat, dum accusat seipsum et confitetur, simul evomit delictum, atque omnem morbi digerit causam.

Origenes. Cyprianus. de occultis peccatis.

3. Et ita quidem illi lapsos exhortati sunt, quorum lapsus in enormibus criminibus vel occulti erant, vel intra conatum et attentationem constiterant. Quidam etiam exhortationibus illis moti, sponte, sicut ex Cypriano ostendimus, se detulerunt, et publicam exomologesin susceperunt. Et Origenes addidit similem admonitionem in Psalm. 37. Circumspice, inquit, diligentius, cui debeas confiteri peccatum, proba prius medicum, cum debeas languoris causas exponere, ut si is intellexerit et praeviderit talem esse languorem tuum, qui in conventu totius Ecclesiae exponi debeat et curari, ex quo fortassis et caeteri aedificari poterunt, et tu ipse facile sanari; multa hoc deliberatione, et satis periti medici illius consilio procurandum est. In Graeca vero Ecclesia, sicut scribit Sozomenus lib. 7, cap. 16 odiosum visum fuit crimina occulta, tanquam in theatro audiente Ecclesiae multitudine, patefacere. Constituerunt itaque presbyterum secretorum tenacem, ad quem lapsi accedentes lapsus suos confitebantur. Ille vero lapsus illos occultos non proferebat in publicum: sed lapsis imponebat ἐπιτίμιον, mulctam seu castigationem ecclesiasticam, quam oporteret ipsos publice exsolvere, ut lapsus quidem non proderentur in publicum, ex publicis tamen mulctis seu satisfactionibus Ecclesia intelligeret ipsos graviter deliquisse. Et haec in libello, qui Augustini titulo fertur, de dogmatibus ecclesiasticis, cap. 53 vocatur secreta satisfactio, quae fiebat mutato habitu seculari. Verba haec sunt: Quem mortalia crimina post baptismum commissa premunt, hortor, prius publica poenitentia satisfacere, ac ita sacerdotis judicio reconciliatum communioni sociari. Sed et secreta satisfactione solvi mortalia crimina, non negamus, sed mutato prius seculari habitu, etc.

De occult. pub. poenis.

Presbyter poenitentiarius in Ecclesiis orientalibus.

Secreta satisfactio.

4. Sed et hic ritus in Graeca Ecclesia, ante tempora Chrysostomi sub Nectario, circa annum Domini 400 publice abrogatus est, et quisque suae conscientiae permissus, ut, prout consideret, ad mysteriorum communionem accederet. Quod de criminibus occultis intelligendum est: In publicis enim, manifestis et notoriis criminibus mansit severitas disciplinae, et excommunicationis, etiam in Graeca Ecclesia.

Abrogatio poenitentiarii qualis.

5. Diximus hactenus de criminibus enormibus, quando vel publica erant vel occulta, qualis ratio publicae poenitentiae seu satisfactionis fuerit in veteri Ecclesia. Cum vero tota vita credentium in hoc seculo sit perpetua poenitentia, et quotidiana debeant esse Christianae poenitentiae exercitia, veniam enim et remissionem peccatorum petimus quotidie, quando oramus: Dimitte nobis debita nostra, et quando communionem corporis et sanguinis Christi accipimus. Veteres in quotidianis lapsibus seu peccatis non imposuerunt poenitentibus peculiares mulctas, castigationes, seu satisfactiones, sicut in criminibus enormibus. Veterum enim distinctio est, quam aliquoties repetit Augustinus, ut ad Seleucianum, et de utilitate poenitentiae, et in Enchiridio: Triplicem scilicet esse rationem agendae poenitentiae: Primam competentium, sive ad baptismum venire sitientium, quibus nulla imponebatur satisfactio. Secundam prope quotidianam, quae omnium bonorum et fidentium est, in qua non imponebatur satisfactio: sed tundimus, inquit, pectora nostra, dicentes: Dimitte nobis debita nostra. Tertiam vocat poenitentiam graviorem et luctuosiorem, in qua proprie vocantur poenitentes pro criminibus ingentibus seu nefandis, ubi congrua imponebatur satisfactio. Et de

Triplex ratio veterum agendi poenitentiam. Prima ante Baptismum. Secunda in delictis quotidianis. Tertia in criminibus.

Symbolo lib. 1, cap. 6 inquit: Semel abluimur Baptismate, quotidie abluimur oratione. Sed nolite ita committere, pro quibus necesse est, ut a corpore Christi separemur, quod absit a nobis. Illi enim, quos videtis agere poenitentiam, scelera commiserunt aut adulteria, aut aliqua facta immania, inde agunt poenitentiam. Nam si levia peccata ipsorum essent, haec quotidiana oratio delendo sufficeret. Ergo, inquit, tribus modis dimittuntur peccata in Ecclesia, in Baptismate, in oratione, in humilitate majoris poenitentiae. Et in Enchiridio cap. 71 de quotidianis peccatis quotidiana oratio fidelium satisfecit: Dimitte eis, etc. Origenes etiam in Lev. cap. 15 inquit: Si nos aliqua culpa mortalis invenerit, quae non in crimine mortali, non in blasphemia fidei: sed vel in sermonibus, vel in morum vitio consistat, hujusmodi culpa semper reparari potest, nec aliquando tibi interdicitur, de commissis hujusmodi poenitudinem gerere. In gravioribus enim criminibus semel tantum vel raro poenitentiae conceditur locus. Ista vero communia, quae frequenter incurrimus, semper poenitentiam recipiunt, et sine intermissione redimuntur. Idem etiam indicat vulgatum Hieronymi dictum, in quo dicit, Evangelicam esse satisfactionem, qui deponit veterem hominem cum actibus suis, denegat semetipsum, et mundo crucifigitur. Item qui exspoliat veterem hominem, et mortificat membra, quae sunt super terram, juxta dictum Christi: Vade, et noli amplius peccare. Addit autem: Interea fateor, longe aliam esse rationem de criminum poenitentia, et satisfactione, de qua Ecclesia, quando laesionem accepit et offensa est, publice suum judicium interponit, indicens satisfactionem publicam et graviorem, ut innotescat omnibus vere poenitere, qui prompto animo suscipiant, quicquid Ecclesia decreverit.

Origenes.

Hieronymus.

Utilitas praecedentis distinctionis primae.

6. Hanc distinctionem ex historia antiquitatis ideo hoc loco indicare volui, ut, sicut in praecedendi capite ostendi, Pontificios prorsus jam non habere in sua Ecclesia veteris Ecclesiae satisfactiones, et longe alias fuisse satisfactiones in publica poenitentia veteris Ecclesiae, quam sint illae, de quibus Pontificii nunc dimicant: Ita ex hac nunc indicatione Lector perspiciet, vanum esse Pontificiorum commentum, quo fingunt, pro omnibus et quibuscunque peccatis imponendas esse satisfactiones, quae vel in hac vita, vel in purgatorio exsolvendae sint. Ostendimus enim, veterem Ecclesiam tantum pro enormibus, ingentibus, seu nefandis, sicut loquuntur, criminibus, suas satisfactiones imposuisse poenitentibus: pro reliquis quotidianis delictis quotidiana fidelium oratione, Dimitte nobis, etc. satisfactum fuisse.

Addit et haec distinctio aliquid lucis, quod veteris Ecclesiae satisfactiones, quae proprie ita vocabantur, pro criminibus gravioribus, et imponebantur et exsolvebantur ante absolutionem et communionem. Quando vero tales poenitentes Ecclesiae jam reconciliati erant, admonebantur, ut jam reconciliati non amplius peccarent, sed facerent fructus dignos poenitentia, ut scilicet in futurum essent cautiores et vigilantiores, ad cavenda peccata et coercendam carnem ut peccati reliquias contrariis pharmacis curarent, et vitiosos habitus, male vivendo comparatos, contrariis virtutum exercitiis tollerent et abolerent. Quas admonitiones reliquis etiam fidelibus in quotidianis et levioribus peccatis post absolutionem et communionem diligenter et serio proponebant, sicut in secunda parte hujus examinis de satisfactionibus tales veterum sententias quasdam adscripsimus, et Scripturae consentaneas esse ostendimus. Et scio veteres, tales fructus verae poenitentiae aliquando satisfactiones vocasse, ut cum Augustinus dicit: Satisfactionem poenitentiae esse causas peccatorum exscindere, nec eorum suggestionibus aditum praebere. Item, satisfactio poenitentiae est: Vade, et amplius noli peccare. De poenitentia dist. 5. Quales satisfactiones nec pecunia redimi, nec indulgentiis remitti debere aut posse certum est: sunt enim mandata divina. Sed Pontificii de hisce utilibus et necessariis commonefactionibus, ad emendationem vitae facientibus, non admodum sunt soliciti: tantum nugantur de satisfactionibus indebitis, quas pecunia in indulgentiis redimi, aut suppliciis purgatorii lui oportere fingunt. Falso itaque Pontificii antiquitatis titulum suis praetexunt satisfactionibus, ut illae data pecunia redimantur et indulgentiis remittantur. Appellatio sane satisfactionum antiqua est sed res longe aliae fuerunt in veteri Ecclesia, quam nunc sunt apud Pontificios, quod ex indicationibus historiarum veteris Ecclesiae manifestum est.

Ante absolutionem. Post absolutionem.

Fructus poenitentiae a veteribus dicti satisfactiones.

[CAPUT III.]

QUAS CAUSAS ET RATIONES VETUS ECCLESIA HABUERIT, PROPTER QUAS, ET QUO FINE CANONICAS SATISFACTIONES PUBLICE LAPSIS IMPOSUERIT.

1. Nec vero, quoad substantiam seu materiam tantum diversae sunt Pontificiorum satisfactiones a veteris Ecclesiae ritibus, sicut jam ostendimus, sed fines etiam prorsus alii et diversi fuerunt. Pontificii enim fingunt, suas satisfactiones esse compensationes, vel pro peccatis, vel pro poenis peccatorum, adeo ad remissionem peccatorum quorumcunque necessarias, ut si non in hac vita, vel opere exsolvantur, vel data Pontificibus pecunia redimantur, luendas esse post hanc vitam in igne purgatorii. Hac enim hedera suspensa, indulgentias suas vendibiles faciunt. Sed quia satisfactiones sunt traditiones humanae, non mandatae divinitus, planum de illis judicium est juxta Scripturam, Col. 2. Et quod vetus Ecclesia non judicarit, illas suas satisfactiones ad remissionem peccatorum necessarias esse, inde manifestum est: Primo, quod non eaedem vel similes fuerint in omni-

Satisfactiones veterum et recentium Pontificiorum finibus differunt.

Satisfactiones Ecclesiae veteris non pertinuerunt ad remissionem peccatorum.

bus Ecclesiis, sicut indicat Sozomenus. Secundo, quod non pro omnibus peccatis, sed tantum pro gravissimis criminibus eas imposuerunt, pro quotidianis enim delictis dixerunt satisfieri quotidiana oratione: Dimitte nobis debita nostra. Item satisfactionem esse: Vade, et noli amplius peccare. Tertio, quia manente ministerio et consolatione remissionis peccatorum, veterum illae satisfactiones sensim coeperunt in orientali primum Ecclesia obsolescere, et tandem in occidentali etiam Ecclesia prorsus interciderunt et abolitae sunt. Quarto, quia in periculo mortis, sive in casu desperato etiamsi nondum peracta esset canonica satisfactio, decreverunt remissionem peccatorum poenitentibus impertiendam et eos ad communionem admittendos, Eusebius libro sexto cap. 36. Imo iis, qui toto vitae tempore poenitentiam aversati, in extremo vitae suae eam peterent, reconciliationem seu remissionem peccatorum, et viaticum eucharistiae impertiebant, sicut decrevit quarta Synodus Carthaginensis. Et licet adderetur illa conditio, ut si supervixissent statutis poenitentiae legibus postea subderentur, tamen si contingeret eos mori, de remissione et reconciliatione eos nequaquam volebant dubitare, nec purgatorii ignis horroribus et suppliciis eos destinabant: sed sicut Dionysius Alexandrinus scribit, haec ipsis consolatio proponebatur, ut accepta remissione peccatorum, *εὐέλπιδες ἀπαλλάττωνται*, bona spe confirmati seu freti, ex hac vita decederent. Quibus omnibus contraria et docentur et aguntur in Pontificia Ecclesia, alias enim merces indulgentiarum suarum non possent extrudere. Vetus igitur Ecclesia non docuit satisfactiones suas ad ipsam remissionem peccatorum necessarias esse, nec sensit satisfactiones illas, si in hac vita non exsolverentur, in purgatorii igne luendas esse. Quae duo si Pontificiis auferantur, mensae nummulariorum, et cathedrae vendentium indulgentias subversae erunt.

2. Alias vero causas et rationes habuerunt veteres, ob quas publice lapsis imposuerunt suas satisfactiones, alios etiam fines suis satisfactionibus propositos habuerunt: quae omnia ex historia antiquitatis manifeste hoc modo colligi possunt. Quaedam enim ipsum Ecclesiae corpus, quaedam Ecclesiae membra, quaedam eos, qui foris sunt, quaedam ipsos poenitentes concernunt et respiciunt. Primo enim pro publicis et enormibus criminibus impositae fuerunt tales satisfactiones, seu mulctae potius, ut Ecclesia publico testimonio ostenderet, sicut Paulus inquit 2. Cor. 7 suam solicitudinem, apologiam, indignationem, timorem, aemulationem, vindictam, adversus talia crimina, ne propter tales lapsus et crimina verbum Dei male audiret, et nomen Domini blasphemaretur inter gentes, quasi Ecclesia esset colluvies quaedam sceleratorum hominum, ubi libertas seu impunitas traderetur et concederetur quaevis scelera perpetrandi. Et quia magistratus tunc plerunque erat ethnicus, multa non puniens, quae tamen in Ecclesia pro criminibus habentur, Ecclesia in hunc usum peculiaris presbyterium constituit, ut publicae ecclesiasticae mulctae imponerentur pro illis etiam criminibus quae a magistratu ethnico non puniebantur, sicut Tertullianus in Apologetico ostendit.

I. Cur enormiter et publice peccantibus, satisfactiones canonicae fuerint impositae.

II. Ut Ecclesia ipso facto ostenderet, se non communicare peccatis seu operibus infructuosis aliorum, Ephes. 5. Sed ut testatum faceret, se incontaminatam, puram, et innocentem esse, quod ad illa crimina attinet, sicut Paulus 2. Cor. 7 inquit. III. Ut Ecclesiae scandalis criminum offensae et laesae, tali externa poenitentia satisfactione rursus satisfieret, sicut Augustinus inquit: IV. Ne modicum fermenti totam massam corrumperet, 1. Cor. 5. Sed ut hujusmodi severioribus mulctis seu castigationibus reliqui admoniti, a levitate delinquendi absterriti, majori diligentia lapsus caverent et vitarent. V. Quia multi, simulatione poenitentiae recepti, postea novis sceleribus majora excitabant scandala, vel alias turbas in Ecclesia movebant: Ecclesia igitur illis ritibus poenitentium animos probabat et explorabat, an serio ipsos delicti poeniteret, et an serium haberent emendationis propositum, seu, ut Hieronymus inquit, ut innotesceret omnibus vere poenitere, qui prompto animo suscipiant quicquid Ecclesia decreverit. Ideo Eusebius verbum *ἐξετάζεσθαι*, ritibus illis publicae poenitentiae tribuit. VI. Quia experientia ostendit, multos graviter lapsos, plerumque non satis considerare lapsuum gravitatem, atque adeo ea, quae ad veram poenitentiam seu conversionem pertinent, leviter, frigide et perfunctorie curare et agere, ita ut dolor contritionis sit frigidus, et fides perfunctoria. Veteres igitur imposuerunt publice lapsis suas mulctas canonicas, ut illa disciplina lapsis esset commonefactio, ostendens magnitudinem et abominationem lapsus, et esset incitamentum, eliciens et excitans serium et non simulatum animi de peccatis dolorem, timorem irae divinae, ac veram peccati detestationem: utque fides non obiter et perfunctorie, sed serio et ex animo peteret, quaereret, et ambiret misericordiam Dei propter Christum. Et hoc est quod Tertullianus dicit, exomologesin injungere conversionem misericordiae ilicem. VII. Quia lapsus criminum efficiunt, et post se relinquunt in animis vestigia quaedam seu radices, tanquam affectationes et fomites ad alios novos lapsus: Ut igitur poenitentibus semper observaretur foeditas, gravitas, et abominatio prioris lapsus: utque in posterum cautiores et vigilantiores adversus peccata redderentur, et a novis lapsibus, quasi freno quodam revocarentur et coercerentur, et assuefierent occasiones lapsuum vitare, publicas illas mulctas poenitentibus imposuerunt, ut reliquias pravarum affectionum animi ex peccandi consuetudine, petulantia, seu enormitate contractarum, ita curarent, sanarent, purgarent, et radices illas oppositis contrariis remediis exstirparent, ne inde alia et nova lapsuum germina pullularent, sed ut ad virtutes, prioribus vitiis oppositas, se assuefacerent. Et hoc est quod Euseb. lib. 6, cap. 35 dicit: Romae in magno concilio decretum fuisse contra Novatum, fratres lapsos *ἰᾶσθαι καὶ θεραπεύειν τοῖς τῆς μετανοίας φαρμάκοις*, poenitentiae medicamentis curandos et salvandos esse.

VIII. VIII. Quia atrocia delicta plerumque comitantur atroces poenae, quae saepe etiam alios simul involvunt, Et scriptura testatur tales poenas tota, vera, et seria poenitentia, pro bona Dei voluntate, saepe vel tolli, vel mitigari. Ut igitur lapsi ad seriam et veram poenitentiam ac deprecationem poenarum commonerentur et excitarentur, disciplinam illam instituerunt, ut esset commonefactio ejus, quod Paulus dicit: Si nos ipsos judicaremus, non dijudicaremur a Domino. Et Ecclesia simul poenam deprecabatur. Non autem humanis illis ritibus tribuerunt placationem irae divinae, sed sicut Tertullianus inquit: Quia satisfactio confessione disponitur, confessione poenitentia nascitur, poenitentia Deus mitigatur. Item: Exomologesis disciplina est prosternendi et humiliandi hominis, injungens conversionem misericordiae ilicem.

3. Has causas et hos fines, cum ad excitandam veram et seriam poenitentiam utiles fuerint, nec Scripturae repugnent, si non assuantur aliae impiae et superstitiosae opiniones seu conscientiarum laquei, nemo sanus improbat. Et in hoc laborare debebant Pontificii, ut quantum his temporibus fieri posset, talis utilis disciplina, sine laqueis conscientiarum, et sine impiis opinionibus, Ecclesiae restitueretur. Sed boni isti Patres de quaestu indulgentiarum suarum tantum sunt soliciti, quas nisi per novas et superstitiosas de satisfactionibus suis opiniones, se hominibus obtrudere non posse vident. Et quia illis titulum veteris Ecclesiae circumdare conantur, hunc praetextum ipsis ex historica observatione detrahere volui. Si enim ea, quae de Pontificiarum satisfactionum et indulgentiarum descriptione supra exposuimus, ad hasce historicas observationes conferantur, res plana erit. Nec vero nescius sum, veteres aliquando nimis largiter, et verbis nimium magnificis disciplinam illam canonicam commendare: Ut, quod Tertullianus dicit, satisfactionibus illis peccata expiari: Cyprianus illis dicit peccata redimi, ablui, sanari, et judicem placari: Ambrosius poenas gehennae illis compensari: Augustinus, Deum illis de peccatis praeteritis propitiari. Et talia sunt, quae salva fide nec possunt nec debent sicut sonant accipi et intelligi, id quod Gropperus ipse fatetur. Expiatio enim, propitiatio, absolutio, purgatio, redemptio et reconciliatio pro peccatis, solius Christi meritum est, quod juxta Scripturam verbo et sacramentis offertur et fide accipitur. Gropperus igitur tales veterum hyperbolas non male mitigat hoc tropo: quod scilicet talis disciplina fuerit incitamentum ad veram poenitentiam, in qua fide propter Christi meritum peccata expiantur et abluuntur, et Deus credentibus placatur. Radices etiam peccatorum expurgandas esse poenitentia, et tota poenitentia poenas peccatorum aliquando vel tolli, vel mitigari, jam in praecedentibus ostendimus. Et quia externa illa ecclesiastica disciplina excitamentum et fomentum judicabatur verae et seriae poenitentiae: tropo quodam talia veterum dicta excusanda censet Gropperus Pontificius, cum quidem ipse Tertullianus talem interpretationem non obscure ostendat in illo, quod modo citavimus, dicto: Quia scilicet satisfactione confessio disponatur, confessione poenitentia nascatur, et poenitentia Deus mitigetur. Quod si reliqui Pontificii illam Gropperi interpretationem seu mitigationem recipere noluerint, sed τὸ ῥητόν in veterum dictis contra Christi satisfactionem et meritum urgere perrexerint, provocabimus ad locum illum communem, in quo ipsi Patres pronuntiant, quid de hominum scriptis, sicubi a norma et regula Scripturae declinare videntur, judicandum et sentiendum sit, sicut in prima parte multis patrum sententiis hoc ostendimus.

Immodicae et incommodae laudes canonicae disciplinae apud veteres. Tertullianus. Cyprianus. Ambrosius. Augustinus. Gropperus quomodo mitiget veterum hyperbolas.

4. Sicut vero, quando humanae traditiones nimium urgentur, fieri solet, subinde aliquid superstitionis illis etiam ritibus publicae poenitentiae adhaesit, quae opiniones aliquando ab aliis rejectae, aliquando vero stabilitae sunt. Ut Cyprianus disciplinam illam, quasi ad remissionem peccatorum necessariam ita urgere videbatur, ut contenderet, ante satisfactiones illas rite ac plene peractas, neminem absolvendum aut communicandum, et absolutionem datam ante completam satisfactionem non valere. Item qui lapsi, dum sani essent, non egissent poenitentiam, etiamsi postea in morbo eam peterent, eos tamen omnino a spe communicationis et pacis prohibendos. Alii vero tunc, et quidem ipsius Cypriani sacerdotes et martyres illius temporis, contrarium et senserunt et fecerunt, sicut ipse Cyprianus conqueritur. Dionysius etiam Alexandrinus apud Eusebium lib. 6, cap. 36 contrarium statuit. Nicenus enim Can. 12 et Carthaginensis quarti Concilii Can. 76 et 77 diversum decreverunt, sicut in praecedentibus ostendimus. Postea vero superstitiosae opiniones, de meritis satisfactionum stabiliri et exasperari coeptae sunt, donec tandem veteri illa disciplina ecclesiastica prorsus collapsa, et penitus abolita, superstitiosae tamen illae opiniones manserunt, et aliis novis satisfactionibus ac indulgentiis adhaeserunt, sicut in sequentibus ostendemus.

Superstitiones ritibus publicae poenitentiae assutae. Cypriani error de satisfactione canonica.

Contradictum Cypriano.

Haec de veteris Ecclesiae satisfactionibus in secunda parte, in loco de poenitentia, explicata sunt. Hoc loco vero plenius aliquanto repetenda fuerunt, ut explicatio et refutatio illius argumenti, quo Pontificii indulgentiis suis ex veteris Ecclesiae satisfactionibus speciem aliquam circumdare moliuntur, ex ipsis fundamentis monstraretur. Et ad integram historiam, de origine indulgentiarum omnino etiam haec historica narratio pertinet.

[CAPUT IV.]

DE CANONIBUS POENITENTIALIBUS.

Hactenus in genere diximus de disciplina veteris Ecclesiae, in publica poenitentia, quia vero olim singulis criminibus publicis seu lapsibus gravioribus

Indulgentiae quid primitus in ecclesia fuerint.

bus Ecclesiis, sicut indicat Sozomenus. Secundo, quod non pro omnibus peccatis, sed tantum pro gravissimis criminibus eas imposuerunt, pro quotidianis enim delictis dixerunt satisfieri quotidiana oratione: Dimitte nobis debita nostra. Item satisfactionem esse: Vade, et noli amplius peccare. Tertio, quia manente ministerio et consolatione remissionis peccatorum, veterum illae satisfactiones sensim coeperunt in orientali primum Ecclesia obsolescere, et tandem in occidentali etiam Ecclesia prorsus interciderunt et abolitae sunt. Quarto, quia in periculo mortis, sive in casu desperato etiamsi nondum peracta esset canonica satisfactio, decreverunt remissionem peccatorum poenitentibus impertiendam et eos ad communionem admittendos, Eusebius libro sexto cap. 36. Imo iis, qui toto vitae tempore poenitentiam aversati, in extremo vitae suae eam peterent, reconciliationem seu remissionem peccatorum, et viaticum eucharistiae impertiebant, sicut decrevit quarta Synodus Carthaginensis. Et licet adderetur illa conditio, ut si supervixissent statutis poenitentiae legibus postea subderentur, tamen si contingeret eos mori, de remissione et reconciliatione eos nequaquam volebant dubitare, nec purgatorii ignis horroribus et suppliciis eos destinabant: sed sicut Dionysius Alexandrinus scribit, haec ipsis consolatio proponebatur, ut accepta remissione peccatorum, εὐέλπιδες ἀπαλλάττωνται, bona spe confirmati seu freti, ex hac vita decederent. Quibus omnibus contraria et docentur et aguntur in Pontificia Ecclesia, alias enim merces indulgentiarum suarum non possent extrudere. Vetus igitur Ecclesia non docuit satisfactiones suas ad ipsam remissionem peccatorum necessarias esse, nec sensit satisfactiones illas, si in hac vita non exsolverentur, in purgatorii igne luendas esse. Quae duo si Pontificiis auferantur, mensae nummulariorum, et cathedrae vendentium indulgentias subversae erunt.

2. Alias vero causas et rationes habuerunt veteres, ob quas publice lapsis imposuerunt suas satisfactiones, alios etiam fines suis satisfactionibus propositos habuerunt: quae omnia ex historia antiquitatis manifeste hoc modo colligi possunt. Quaedam enim ipsum Ecclesiae corpus, quaedam Ecclesiae membra, quaedam eos, qui foris sunt, quaedam ipsos poenitentes concernunt et respiciunt.

I. *Cur enormiter et publice peccantibus, satisfactiones canonicae fuerint impositae.*

Primo enim pro publicis et enormibus criminibus impositae fuerunt tales satisfactiones, seu mulctae potius, ut Ecclesia publico testimonio ostenderet, sicut Paulus inquit 2. Cor. 7 suam solicitudinem, apologiam, indignationem, timorem, aemulationem, vindictam, adversus talia crimina, ne propter tales lapsus et crimina verbum Dei male audiret, et nomen Domini blasphemaretur inter gentes, quasi Ecclesia esset colluvies quaedam sceleratorum hominum, ubi libertas seu impunitas traderetur et concederetur quaevis scelera perpetrandi. Et quia magistratus tunc plerunque erat ethnicus, multa non puniens, quae tamen in Ecclesia pro criminibus habentur, Ecclesia in hunc usum peculiaris presbyterium constituit, ut publicae ecclesiasticae mulctae imponerentur pro illis etiam criminibus quae a magistratu ethnico non puniebantur, sicut Tertullianus in Apologetico ostendit.

II. Ut Ecclesia ipso facto ostenderet, se non communicare peccatis seu operibus infructuosis aliorum, Ephes. 5. Sed ut testatum faceret, se incontaminatam, puram, et innocentem esse, quod ad illa crimina attinet, sicut Paulus 2. Cor. 7 inquit.

III. Ut Ecclesiae scandalis criminum offensae et laesae, tali externa poenitentia satisfactione rursus satisfieret, sicut Augustinus inquit:

IV. Ne modicum fermenti totam massam corrumperet, 1. Cor. 5. Sed ut hujusmodi severioribus mulctis seu castigationibus reliqui admoniti, a levitate delinquendi absterriti, majori diligentia lapsus caverent et vitarent.

V. Quia multi, simulatione poenitentiae recepti, postea novis sceleribus majora excitabant scandala, vel alias turbas in Ecclesia movebant: Ecclesia igitur illis ritibus poenitentium animos probabat et explorabat, an serio ipsos delicti poeniteret, et an serium haberent emendationis propositum, seu, ut Hieronymus inquit, ut innotesceret omnibus vere poenitere, qui prompto animo suscipiant quicquid Ecclesia decreverit. Ideo Eusebius verbum ἐξετάζεσθαι, ritibus illis publicae poenitentiae tribuit.

VI. Quia experientia ostendit, multos graviter lapsos, plerumque non satis considerare lapsuum gravitatem, atque adeo ea, quae ad veram poenitentiam seu conversionem pertinent, leviter, frigide et perfunctorie curare et agere, ita ut dolor contritionis sit frigidus, et fides perfunctoria. Veteres igitur imposuerunt publice lapsis suas mulctas canonicas, ut illa disciplina lapsis esset commonefactio, ostendens magnitudinem et abominationem lapsus, et esset incitamentum, eliciens et excitans serium et non simulatum animi de peccatis dolorem, timorem irae divinae, ac veram peccati detestationem: utque fides non obiter et perfunctorie, sed serio et ex animo peteret, quaereret, et ambiret misericordiam Dei propter Christum. Et hoc est quod Tertullianus dicit, exomologesin injungere conversionem misericordiae ilicem.

VII. Quia lapsus criminum efficiunt, et post se relinquunt in animis vestigia quaedam seu radices, tanquam affectationes et fomites ad alios novos lapsus: Ut igitur poenitentibus semper observaretur foeditas, gravitas, et abominatio prioris lapsus: utque in posterum cautiores et vigilantiores adversus peccata redderentur, et a novis lapsibus, quasi freno quodam revocarentur et coercerentur, et assuefierent occasiones lapsuum vitare, publicas illas mulctas poenitentibus imposuerunt, ut reliquias pravarum affectionum animi ex peccandi consuetudine, petulantia, seu enormitate contractarum, ita curarent, sanarent, purgarent, et radices illas oppositis contrariis remediis exstirparent, ne inde alia et nova lapsuum germina pullularent, sed ut ad virtutes, prioribus vitiis oppositas, se assuefacerent. Et hoc est quod Euseb. lib. 6, cap. 35 dicit: Romae in magno concilio decretum fuisse contra Novatum, fratres lapsos ἰᾶσθαι καὶ θεραπεύειν τοῖς τῆς μετανοίας φαρμάκοις, poenitentiae medicamentis curandos et salvandos esse.

VIII. VIII. Quia atrocia delicta plerumque comitantur atroces poenae, quae saepe etiam alios simul involvunt, Et scriptura testatur tales poenas tota, vera, et seria poenitentia, pro bona Dei voluntate, saepe vel tolli, vel mitigari. Ut igitur lapsi ad seriam et veram poenitentiam ac deprecationem poenarum commonerentur et excitarentur, disciplinam illam instituerunt, ut esset commonefactio ejus, quod Paulus dicit: Si nos ipsos judicaremus, non dijudicaremur a Domino. Et Ecclesia simul poenam deprecabatur. Non autem humanis illis ritibus tribuerunt placationem irae divinae, sed sicut Tertullianus inquit: Quia satisfactio confessione disponitur, confessione poenitentia nascitur, poenitentia Deus mitigatur. Item: Exomologesis disciplina est prosternendi et humiliandi hominis, injungens conversionem misericordiae illicem.

3. Has causas et hos fines, cum ad excitandam veram et seriam poenitentiam utiles fuerint, nec Scripturae repugnent, si non assuantur aliae impiae et superstitiosae opiniones seu conscientiarum laquei, nemo sanus improbat. Et in hoc laborare debebant Pontificii, ut quantum his temporibus fieri posset, talis utilis disciplina, sine laqueis conscientiarum, et sine impiis opinionibus, Ecclesiae restitueretur. Sed boni isti Patres de quaestu indulgentiarum suarum tantum sunt soliciti, quas nisi per novas et superstitiosas de satisfactionibus suis opiniones, se hominibus obtrudere non posse vident. Et quia illis titulum veteris Ecclesiae circumdare conantur, hunc praetextum ipsis ex historica observatione detrahere volui. Si enim ea, quae de Pontificiarum satisfactionum et indulgentiarum descriptione supra exposuimus, ad hasce historicas observationes conferantur, res plana erit. Nec vero nescius sum, veteres aliquando nimis largiter, et verbis nimium magnificis disciplinam illam canonicam commendare: Ut, quod Tertullianus dicit, satisfactionibus illis peccata expiari: Cyprianus illis dicit peccata redimi, ablui, sanari, et judicem placari: Ambrosius poenas gehennae illis compensari: Augustinus, Deum illis de peccatis praeteritis propitiari. Et talia sunt, quae salva fide nec possunt nec debent sicut sonant accipi et intelligi, id quod Gropperus ipse fatetur. Expiatio enim, propitiatio, absolutio, purgatio, redemptio et reconciliatio pro peccatis, solius Christi meritum est, quod juxta Scripturam verbo et sacramentis offertur et fide accipitur. Gropperus igitur tales veterum hyperbolas non male mitigat hoc tropo: quod scilicet talis disciplina fuerit incitamentum ad veram poenitentiam, in qua fide propter Christi meritum peccata expiantur et abluuntur, et Deus credentibus placatur. Radices etiam peccatorum expurgandas esse poenitentia, et tota poenitentia poenas peccatorum aliquando vel tolli, vel mitigari, jam in praecedentibus ostendimus. Et quia externa illa ecclesiastica disciplina excitamentum et fomentum judicabatur verae et seriae poenitentiae: tropo quodam talia veterum dicta excusanda censet Gropperus Pontificius, cum quidem ipse Tertullianus talem interpretationem non obscure ostendat in illo, quod modo citavimus, dicto: Quia scilicet satisfactione confessio disponatur, confessione poenitentia nascatur, et poenitentia Deus mitigetur. Quod si reliqui Pontificii illam Gropperi interpretationem seu mitigationem recipere noluerint, sed τὸ ῥητόν in veterum dictis contra Christi satisfactionem et meritum urgere perrexerint, provocabimus ad locum illum communem, in quo ipsi Patres pronuntiant, quid de hominum scriptis, sicubi a norma et regula Scripturae declinare videntur, judicandum et sentiendum sit, sicut in prima parte multis patrum sententiis hoc ostendimus.

[Im]modicae et incommodae laudes canonicae disciplinae apud veteres. Tertullianus. Cyprianus. Ambrosius. Augustinus. Gropperus quomodo mitiget veterum hyperbolas.

4. Superstitiones ritibus publicae poenitentiae assutae. Cypriani error de satisfactione canonica.

Sicut vero, quando humanae traditiones nimium urgentur, fieri solet, subinde aliquid superstitionis illis etiam ritibus publicae poenitentiae adhaesit, quae opiniones aliquando ab aliis rejectae, aliquando vero stabilitae sunt. Ut Cyprianus disciplinam illam, quasi ad remissionem peccatorum necessariam ita urgere videbatur, ut contenderet, ante satisfactiones illas rite ac plene peractas, neminem absolvendum aut communicandum, et absolutionem datam ante completam satisfactionem non valere. Item qui lapsi, dum sani essent, non egissent poenitentiam, etiamsi postea in morbo eam peterent, eos tamen omnino a spe communicationis et pacis prohibendos. Alii vero tunc, et quidem ipsius Cypriani sacerdotes et martyres illius temporis, contrarium et senserunt et fecerunt, sicut ipse Cyprianus conqueritur. Dionysius etiam Alexandrinus apud Eusebium lib. 6, cap. 36 contrarium statuit. Nicenus enim Can. 12 et Carthaginensis quarti Concilii Can. 76 et 77 diversum decreverunt, sicut in praecedentibus ostendimus. Postea vero superstitiosae opiniones, de meritis satisfactionum stabiliri et exasperari coeptae sunt, donec tandem veteri illa disciplina ecclesiastica prorsus collapsa, et penitus abolita, superstitiosae tamen illae opiniones manserunt, et aliis novis satisfactionibus ac indulgentiis adhaeserunt, sicut in sequentibus ostendemus.

Contradictum Cypriano.

Haec de veteris Ecclesiae satisfactionibus in secunda parte, in loco de poenitentia, explicata sunt. Hoc loco vero plenius aliquanto repetenda fuerunt, ut explicatio et refutatio illius argumenti, quo Pontificii indulgentiis suis ex veteris Ecclesiae satisfactionibus speciem aliquam circumdare moliuntur, ex ipsis fundamentis monstraretur. Et ad integram historiam, de origine indulgentiarum omnino etiam haec historica narratio pertinet.

[CAPUT IV.]

DE CANONIBUS POENITENTIALIBUS.

Indulgentiae quid primitus in ecclesia fuerint.

Hactenus in genere diximus de disciplina veteris Ecclesiae, in publica poenitentia, quia vero olim singulis criminibus publicis seu lapsibus gravioribus

certae mulctae poenitentiariae constitutae et decretae fuerunt. Et illarum mulctarum relaxationes seu remissiones primitus appellatae fuerunt indulgentiae. De illis igitur etiam quaedam dicenda sunt. Et Eusebius quidem lib. 6, cap. ult. refert: Dionysium Alexandrinum scripsisse ad Aegyptios epistolam de poenitentia, in qua exposuerit, quae sibi de lapsis statuenda viderentur, τάξεις παραπτωμάτων διαγράψας, describens gradus criminum. Postea vero certis canonibus, quos poenitentiales vocarunt, res illa comprehensa fuit in concilio Ancyrano ac Niceno, et in aliis sequentibus conciliis. Et in Basilio describuntur talia aliquot capita τῶν ἐπιτιμίων, tanquam canones, pro quibus delictis, quae mulctae imponendae, quae capita huc referri possunt. Exstant autem canones illi poenitentiales sparsim in diversis multorum libris prolixe descripti et collecti a Burchardo ac Gratiano. Sed nos praecipuos, quam fieri poterit brevissime hoc loco annotabimus, ut in una quasi tabella veteres poenitentiales canones expositi historicam illam observationem, quomodo satisfactiones illae primo nimium cumulatae et exasperatae, postea vero sensim collapsae, et tandem prorsus abolitae sint, facilius lectori declarare possint. Nam et inde veterum indulgentiarum origo, mutatio, et novarum nundinatio manifeste ostendi poterit.

Origo et causa canonum poenitentialium.

CANONES POENITENTIALES EX CONCILIO ANCYRANO.

Qui idolis sacrificarunt, etc.

Qui sacrificarunt idolis, et in templis idolorum habitu cultiori coenarunt, uno anno constituantur inter audientes, tribus inter poenitentes. Postea per biennium communicent orationi, et reconcilientur sacramentis.

Si manducaverunt flentes, post triennii poenitentiam suscipiantur ad communionem, sed sine oblatione, hoc est, ut ipsi oblationem non offerant.

Adducti ad idolorum templa.

Si perducti ad templa idolorum, non manducarunt, biennio maneant in poenitentia, tertio anno communicent.

Sacrificantes idolis minis fracti.

Qui minis territi sacrificarunt, primo inter audientes constituantur, postea per triennium peragant poenitentiam, et post biennium communicent, sed sine oblatione, ut ita demum post sexennium plene restituantur.

Coacti sacrificare.

Qui vi coacti aliquoties sacrificarunt, quatuor annis poeniteant, duobus annis sine oblatione communicent, et septimo demum anno restituantur.

Defectionis autores.

Qui aliis causa fuerunt defectionis, per triennium inter catechumenos habeantur, per aliud sexennium poeniteant, ut ita post decennium restituantur.

Qui cum bestiis rem habuerunt, 25 annis poeniteant, post per quinquennium orationi communicent, ut post annos triginta demum sacramentis communicent.

Adulteri.

Adulteri post septem annorum poenitentiam restituantur.

Mulieres partum abigentes, per decennium poeniteant.

Homicidium voluntarium.

Homicidium voluntarium usque ad exitum vitae poenitentiae subjiciatur. Quod casu commissum est, quinquennii poenitentiam habeat.

Divinatores et pythonici.

Qui divinationibus utuntur, quinquennio agant poenitentiam.

EX CANONE NICENO.

Metu periculi fidem abnegantes.

Qui praeter necessitatem metu periculi abnegarunt fidem, tribus annis inter audientes habeantur, et septem aliis annis sint inter poenitentes, post per biennium sola oratione communicent.

Post poenitentiam relapsi.

Qui conversi redierunt ad vomitum per triennium sint inter audientes, postea per decennium inter poenitentes.

EX BURCHARDO LIB. XIX.

Voluntarius homicida.

Si homicidium fecisti voluntarie, 40 dies continuos, quod vulgus teutonice carenam vocat, in pane et aqua jejunes, et septem annos sequentes poenitentiam agas.

Homicidium in bello.

Si homicidium fecisti in bello, tres quadragesimas poeniteas.

Caedes fortuitae.

Si casu aliquem occidisti, jejunes carenam, et quinquennio poeniteas.

Parricidium.

Si occidisti vel parentes, vel uxorem, vel seniorem tuum, per totam vitam poeniteas, et in ultimo tandem vitae termino viaticum tibi conceditur.

Si truncasti membrum alicujus, per annum poeniteas. Si vulnerasti carenam jejunes.

Occidens presbyterum.

Qui presbyterum interfecerit, ita debet poenitere, quasi octo homicidia commisisset.

Perjurium.

Perjurium habet jejunium carenae, et poenitentiam septem annorum.

Juramenta levia.

Otiosa vel levia juramenta, partim septem, partim 15, partim 40 dierum poenitentiam habent.

Sacrilegium.

Si furatus es aliquid ex Ecclesia, jejunabis tres carenas, et septem annis poenitebis.

Furtum e domo Christiani.

Si domum Christiani furando perfregisti, per unum annum poeniteas.

Adulterium si alter sit solutus.

Adulterium, ubi una persona soluta est, habet unam carenam et septem annos. Si utraque persona conjugata est, duae sunt carenae, et quatuordecim anni.

Fornicatio.

Fornicatio habet poenitentiam decem dierum.

Cum sanctimoniali.

Fornicatio cum sanctimoniali habet poenitentiam carenae et septem annorum.

Corrumpens virginem et ducens eam.

Si corrupisti virginem, et duxisti, annum unum poeniteas. Si non duxisti, poeniteas per biennium.

Raptus.

Raptus mulieris punitur carena et septem annis.

Falsum testimonium. Falsum testimonium punitur ut adulterium, furtum, et homicidium.

Magia. Superstitio. Usus artis magicae habet poenitentiam biennii, Superstitio 40 dierum.

Solvisti jejunium, poeniteas vel viginti, vel quadraginta dies.

Ebrietas. Ebrietas habet poenitentiam decem dierum.

Detractio. Detractio et maledictum septem dierum jejunium habet.

Incestus. Incestus habet poenitentiam usque ad mortem.

Sodomia. Sodomia decennii poenitentiam habet.

Communicans cum excommunicato. Habuisti communionem cum excommunicato, jejunes carenam, et poeniteas septennium.

Coitus praeter naturam tres quadragesimas habet.

Burchardus fuit Wormatiensis Episcopus an. 1020. Carena forense vocabulum est. Haec quae praecipua esse judico, ex Burchardo, qui circa annum Domini 1020 Wormaciensis Episcopus fuit, annotare volui. Inde enim vocabula, quae in Bullis quibusdam indulgentiarum usitata sunt, intelligi poterunt de carenis, quadragenis, et septenis. Burchardus scribit, carrinam, et dicit esse teutonicum vocabulum, cujus etymologia germanica, si qua est, eadem, ut arbitror, fuit, sicut septimana et dies passionis Christi, Germanis vocantur *Die Carwochen und der Karfreitag*. Quando enim in foro reus mulctam a judice impositam, ut laeso pro injuria, vel pro damno satisfiat, persolvit: Germani dicunt, *abtrag, karr und wandel thun*. Mulctas igitur poenitentiales forensi vocabulo nominarunt carrinas. Alii scribunt carenam, et a carendo deducunt. Fuit *Carena a carendo. Carena quid. Quadragena.* autem carena jejunium quadraginta dierum in pane et aqua, quibus diebus a templo et congressu hominum abstinere cogebantur. Quadragenam appellarunt, quantum ex Burchardo colligi potest, tres carenas, seu tres quadragesimas, quarum prima fuit communis illa ante Pascha, altera ante festum Johannis, tertia ante nativitatem Domini. *Septena.* Septenam appellarunt poenitentiam septem annorum, quam Burchardus ita describit: Primo anno, exceptis festis, in totum abstinebant a vino, medone, cerevisia, carne, sanguine, a caseo, et ab omni pingui pisce. In secundo et tertio anno jejunium feriae tertiae, quintae, et sabbati poterat redimi. In quatuor postremis annis, jejunabant tantum tres dictas quadragesimas: Feria vero tertia, quinta, et sabbato *Ritus publicae poenitentiae.* edebant quicquid vellent. Porro publica poenitentia ita dabatur, sicut ex concilio Agathensi citat Burchardus in cap. quadragesimae: Ante fores Ecclesiae poenitentes se repraesentabant episcopo civitatis, sacco induti, nudis pedibus, vultibus in terram prostratis, ipso habitu et vultu reos se proclamantes. Ibi secundum modum culpae poenitentia per praefixos gradus injungebatur. Postea in Ecclesiam introductis, manus imponebantur, misso cinere, caput cilicio operiebatur, coma deponebatur, vestimenta mutabantur, et cum gemitu ac suspiriis denuntiabatur ipsis, quod, sicut Adam projectus est de paradiso, ita et ipsi ab Ecclesia pro peccatis abjicerentur: et ministris mandabatur, ut eos extra januas Ecclesiae expellerent, etc.

CANONES POENITENTIALES EX GRATIANO.

Exstant et in decretis Gratiani sparsim varii canones poenitentiales, quos in unum collectos, breviter hoc loco adscribemus, ut collatio institui possit.

Presbyter scortator. Si Presbyter fornicatus fuerit, poenitentiam decem annorum facere debet, hoc modo, ut in loco remoto inclusus, sacco indutus, et humi prostratus, tribus primis mensibus continuis a vespera in vesperam pane et aqua utatur, exceptis diebus festis. Postea unum annum et dimidium in alio loco pane et aqua expleat. Deinde ad pacem admittatur, et usque ad expletionem septimi anni feriam secundam, quartam, et sextam, in pane et aqua jejunet. Tribus ultimis annis omni sexta feria in pane et aqua jejunet. Haec describuntur Distinct. 82. cap. Presbyter.

Pollutam a se ducens uxorem. Incestus. Qui duas sorores vel cognatas cognovit, septem annis poeniteat, 35. quaestione ultima. Si quis.

Qui ducit in matrimonium illam, quam polluit per adulterium, quinque annis poeniteat, 31.

Qui cum brutis coierit, vel incestum commiserit, plus quam septenis annis poeniteat, quaest. 2. Hoc ipsum, etc.

Votum violans. Violans votum poeniteat tribus annis, Dist. 27. Si vir, etc.

Homicida voluntarius Fortuitus. Homicida voluntarius poeniteat septem annis, casualis quinque annis, Dist. 50. cap. Miror, Et eos. Qui ex necessitate fecerit homicidium, duobus annis poeniteat, Dist. 50.

Matricida. Matricida decem annis poeniteat, ita ut per annum integrum Ecclesiam non ingrediatur, sed ante fores Basilicae stet orans. Deinde in Ecclesia stet inter audientes, post triennium communicet. Omnibus his annis carnem non manducet, vinum non bibat, vehiculo non vehatur. Jejunet tribus diebus per septimanam, usque ad vesperam 33. quaest. cap. Latorem.

Occidens clericum. Ejus, qui clericum occiderit, variae describuntur poenitentiae, 17 quaest. 4. Vel enim septem annis poenitere cogitur, vel viginti annis, vel cogitur exire de seculo, vel usque ad mortem non absolvitur.

Perjurus et falso accusans ad mortem. Perjurus, et qui aliquem injuste ad mortem accusat, 40 diebus in pane et aqua jejunet, et septem annis poeniteat, 6. quaest. 1 et 21 quaest. 5.

Poenitentiam violans. Qui frangunt poenitentiam solennem, poenitere debent annis 10. et in fine vitae communicentur, 33. quaest. 2.

Sacrilegium. Sacrilegium habet poenitentiam septem annorum, 12. quaest. 2.

Communicans cum haereticis. Qui cum haereticis communicarit, poeniteat annis decem, 24. quaest. 1.

Magiae usus. Magiae usus habet poenitentiam quinque annorum, 16. quaest. 5.

Irreconciliabilis. Qui non vult cum proximo pacem facere, uno anno poeniteat, et ad pacem redeat, 22. quaestione 2.

Qui uxorem adulteram non poenitentem agnoscit, tribus annis poeniteat, 21. quaest. 1.

Qui filiam spiritualem, quam vel baptizavit, vel de baptismo suscepit, cognoverit, poeniteat 12. annis, 30. quaest. 1.

Possent autem plures Canones poenitentiales addi ex Decretalibus, et ex aliorum decretis vel scriptis, ut de poenitentia eorum, qui in quadragesima non abstinebant ab uxoribus et a carnibus. Item, qui comedebant animalia morticina, vel aves strangulatas, vel pisces mortuos, vel sanguinem. Item, qui non dicebant horas canonicas, etc. Sed nostrum institutum non est omnia recentiora illa colligere. Nam et Burchardus fatetur poenitentiali Bedae et recentiorum, plura esse ab aliis inserta, quae antiquis canonibus non conveniant. Hos vero praecipuos vetustatis canones ideo hoc loco adscripsimus, ut consideretur, quemadmodum cumulati et exasperati sint canones illi, utque ex collatione eo planius intelligatur, quemadmodum in Pontificia Ecclesia collapsi, nunc et aboliti prorsus sint veteres illi ritus publicae poenitentiae: et quemadmodum sensim novae seu aliae satisfactiones et indulgentiae surrogatae sint. Inde enim vera origo indulgentiarum recte monstrari et intelligi poterit.

[CAPUT V.]

DEMONSTRATIO HISTORICA, QUOD INDULGENTIAE OLIM ALIUD NIHIL FUERINT QUAM MODERATIONES, RELAXATIONES, SEU REMISSIONES ILLARUM MULCTARUM CANONICARUM, QUAE IN PUBLICA POENITENTIA USITATAE TUNC ERANT.

1. Quae veteris Ecclesiae fuerint indulgentiae.

Historia itaque antiquitatis, multis exemplis ostendit, veterem Ecclesiam in mulctis illis seu castigationibus Ecclesiasticis seu canonicis quaesivisse et adhibuisse varias moderationes, relaxationes et remissiones, pro circumstantiis temporum, personarum et lapsuum, et prout poenitentes vel citius vel evidentius ostenderent et probarent seriam resipiscentiam. Quando enim fines illos, propter quos disciplinam ecclesiasticam institutam fuisse diximus, castigatione vel moderatiore vel breviore se assequi posse videbant, nolebant rigorem canonum poenitentialium nimis duriter urgere, sed aliquid, vel de rigore mulctarum relaxabant, vel de temporis diuturnitate remittebant, et ante expletum tempus canonicarum satisfactionum poenitentes saepius ad communionem admittebant. Et vocabulum quidem indulgentiarum in hac materia apud veteres illos usurpatum non facile invenitur, vocarunt enim mitigationes, moderationes, relaxationes et remissiones. Postea tamen indulgentias vocarunt, quando de injunctis et susceptis illis publicae poenitentiae satisfactionibus aliquid, vel quoad rigorem disciplinae, vel quo ad temporis prolixitatem, vel relaxabatur, vel remittebatur. Aliquot autem exemplis veteris Ecclesiae ostendemus, quomodo moderationes seu relaxationes illae factae sint. Inde enim manifestum evadet, quid et quales veteris Ecclesiae indulgentiae fuerint.

Indulgentia vocabulum veteribus ignotum. Indulgentiae quid, et in quibus.

2. Exempla et testimonia relaxationis satisfactionis Canone poenitentibus impositae.

Primo igitur asperitatem canonum poenitentialium saepius coacti fuerunt relaxare et moderari, ut vel breviores, vel pauciores, vel mitiores constituerint satisfactiones in publica poenitentia. Ita Nicenus canon 11 dicit, eos qui praeter necessitatem fidem abnegarant, olim nulla misericordia dignos habitos, tunc vero aliquid humanitatis circa ipsos ostensum, constituta ipsis poenitentia duodecim annorum. Et canon Ancyranus 21 dicit, antiquam definitionem fuisse, ut mulieres, quae vel conceptus excutiunt, vel partus necant, usque ad exitum vitae ab Ecclesia removeantur. Nunc vero, inquit canon, humanius definimus, ut eis decem annorum poenitentia tribuatur. Et canon 22 inquit: Qui casu homicidium fecerint, iis prior quidem regula septem annorum poenitentiam imponit. Haec vero humanior definitio quinquennii tempus tribuit. Ita Agathense concilium canone 37 inquit: Lapsis a fide grandem redeundi difficultatem sanxit antiquitas, quibus nos annorum multitudine breviata, poenitentiam biennii imponimus. Hoc si praescripto modo facere voluerint, vetus observatio relaxetur, etc. ubi vocabulum relaxationis observetur. Huc pertinet etiam, quod supra diximus, quemadmodum Cypriani et aliorum asperitas mitigata fuerit, de pace et communione danda illis, qui in exitu vitae constituti, vel tunc primum poenitentiam petebant, vel satisfactiones impositas nondum compleverant. Et hoc fuit unum genus relaxationum seu indulgentiarum veteris Ecclesiae.

Canon Nicenus. I. Leviter fidem abnegantes. Ancyranus. II. Abigentes foetum vel necantes partum. III. Fortuitum homicidium. IV. A fide lapsi. Vocabulum relaxationis.

Secundo etiam postquam juxta Canones injunctae et susceptae jam erant solennes publicae poenitentiae satisfactiones, exhibitis tamen et perspectis sufficientibus veri doloris et seriae resipiscentiae documentis, ad intercessionem, vel fidelis populi, vel martyrum saepius, vel de injunctis mulctis aliquid remittebatur, vel ante completum publicae poenitentiae tempus in canonibus praescriptum reconciliabantur. Ita apud Eusebium libro sexto, cap. 35. Episcopus quidam a Novato ad Ecclesiam flebiliter lamentans, et crimen aperte confitens, reversus populo universo pro eo rogante, in communionem recipitur. Et apud Cyprianum, martyres diligenter inspecta poenitentium vita, cum viderent poenitentiam satisfactioni proximam, suis intercessionibus apud Ecclesiae praesides impetrabant, ut de poenis canonicis, quae poenitentibus injunctae erant, aliquid minueretur et relaxaretur, ut satisfactionibus nondum impletis, reconciliarentur. Martyres enim illi sive confessores libello de Catasta misso, suis manibus ad Ecclesiae praesides scribebant, ut in

Secundum genus mitigationis, est satisfactionum jam impositarum. Exemplum Eusebii. Cyprianus.

sui gratiam hi aut illi ad communionem reciperentur, Cyp. lib. 3, Epist. 15, 16 et 18. Tertio, ipsi etiam Episcopi cum viderent, poenitentes sufficientia doloris sui resipiscentiae, conversionis, et emendationis signa declarasse, ne nimia austeritate, vel in desperationem, vel in dedolentiam proturbarentur, de injunctis poenis aliquid relaxabant, et ante completum publicae poenitentiae tempus lapsos recipiebant. Cum enim se hoc, quod ritibus illis quaerebant, veram scilicet contritionem, et serium emendationis propositum in poenitentibus assecutos viderent, judicarunt conscientiis non esse laqueos injiciendos. Ita Ancyranus canon 5 dicit episcopum hanc habere licentiam oportet, ut perspecta singulorum poenitentium conversatione humanius agens, tempus poenitentiae alicui, breviter vel prolixius, quoad correctioni necessarium viderit, addat. Item, discutiatur horum et praecedens vita et posterior, et ita circa eos sacerdotalis humanitas moderetur. Et 5. Canon Nicenus dicit: Habeantur excommunicati, quousque vel in communi, vel ipsi episcopo suo visum fuerit, humaniorem circa eos ferre sententiam. Burchardus etiam ex dictis Hieronymi citat: Quia apud Deum non tam valet mensura temporis, quam doloris, nec abstinentia ciborum tantum, quantum mortificatio vitiorum: Ideo tempora poenitentiae, fide, et conversatione poenitentium abbreviando praecipiuntur, et negligentia protelanda existimantur.

Tertia ratio relaxationum autoritate Episcoporum.

Ancyranus canon.

Burchardus.

3. Hae fuerunt veteris Ecclesiae, sive relaxationes sive indulgentiae, a quibus, quemadmodum Pontificiae indulgentiae per omnia genera causarum diversae sint, ex hac narratione, et ex descriptione indulgentiarum, in principio exposita, si fiat collatio, manifestum est. Atque ideo nudam tantum pono recitationem, relinquens lectori collationem diversitatis.

[CAPUT VI.]

QUOMODO POSTEA SUCCESSERINT REDEMPTIONES, SEU COMMUTATIONES PUBLICARUM SATISFACTIONUM.

1. Post verae et primae antiquitatis tempora successerunt redemptiones, seu commutationes publicarum satisfactionum, unde sensim inclinatio facta fuit ad alias et novas indulgentias. Cum enim veterum satisfactiones non amplius, ob illam causam et in hunc finem usurparentur, ut lapsis essent excitamenta, et fomenta verae contritionis et seriae emendationis, sed accessisset opinio operis operari, et tamen ex Scriptura ostendi non posset, necessarias illas esse ad remissionem peccatorum, et ad reconciliationem cum Deo, facta itaque fuerunt onera illa publicarum satisfactionum, sicut cumulata et exasperata erant, intolerabilia. Atque ideo cum veteres satisfactiones in totum retinere non possent, alia enim fuerat ratio temporum patrum aetate; ne igitur subito in universum conciderent, redemptiones seu commutationes introduxerunt, ut aliquas retinerent, aliquas commutarent. Ita Burchardus ex poenitentiali Romano multa de redemptionibus satisfactionum transcribit, ut pro uno die, quem in pane et aqua quis jejunare debet, quinquaginta Psalmos genibus flexis, vel septuaginta stando dicat, et unum pauperem pascat. Qui Psalmos non novit, dives unum diem tribus denariis, pauper uno redimat vel tres pauperes pascat. Una hebdomada redimitur trecentis Psalmis. Unus mensis Psalmis mille ducentis. Pro uno anno det pauperibus in eleemosynam viginti duos solidos, pro quadragenis computet pretium cibi et potus sui, ac medietatem ejus distribuat in eleemosynam pauperibus: Fuerunt et peregrinationibus satisfactiones publicae redemptae seu commutatae, 33. quaest. 1. Plures vero aliae tales redemptiones seu permutationes apud Burchardum distribuuntur, nos exempli tantum gratia has adscripsimus.

Finis satisfactionum, Canon alius factus.

Causa commutationis et redemptionis satisfactionum.

Canon. Burchardus. Commutatio jejunii unius diei in pane et aqua.

Psalmorum ignoratio.

Hebdomada.

Mensis.

Annus.

Peregrinationibus redemptæ satisfactiones.

2. Sed ex illis redemptionibus seu commutationibus, cum levius et facilius fieri possent, mox subsecuta fuit languefactio verae contritionis, seriae emendationis eversio, et persuasio impunitatis in delictis. Persuasio enim coeperat adhaerescere illis permutationibus, tanquam opere operato Deo pro peccatis satisfieri. Burchardus enim ex concilio Cabilonensi, quod tempore Caroli Magni celebratum fuit, describit canonem contra illos, qui ex industria peccantes, propter eleemosynarum largitionem, quandam sibi promittebant impunitatem, videbantur enim Deum quasi mercede conducere, ut eis impune peccare liceret. Citat ex eodem concilio et alium canonem: Sunt clerici, qui negligenter viventes, in eo purgari se a peccatis putant, si Romam, Turonum, et alia quaedam loca, sub praetextu orationis, peragrent. Sunt et laici, inquit, qui putant, impune se peccare aut peccasse, quia loca illa oraturi frequentent. Sunt potentes, qui acquirendi census gratia id faciunt. Sunt pauperes, qui ideo id faciunt, ut majorem habeant materiam mendicandi, vel quia tantum sunt vecordes, ut putent, se sanctorum locorum sola visione a peccatis purgari, non attendentes, quod ait Hieronymus: Non Hierosolymam vidisse, sed Hierosolymis bene vixisse, laudandum est. Et circa eadem tempora Claudius etiam Caroli Magni presbyter scripsit contra illorum persuasionem, qui poenitentiae causa Romam pergebant.

Damna ex his redemptionibus et commutationibus secuta. Epicureismus. Persuasio operis operati.

Clerici.

Laici.

Potentes.

Pauperes.

Hieronymus.

[CAPUT VII.]

QUOMODO PER COMMUTATIONES VETERES SATISFACTIONES SENSIM COLLAPSAE SINT, ET TANDEM PRORSUS INTERCIDERINT: EARUM VERO LOCO ALIAE NOVAE SATISFACTIONES NOVIS OPINIONIBUS SUBSTITUTAE, UNDE NOVAE ETIAM INDULGENTIAE ORTAE SUNT.

1. Canones poenitentiales partim mitigati, partim retenti.

Ita ergo cum rigor canonum poenitentialium amplius tolerari non posset, primum per commutationes in opera leviora conati fuerunt canones illos partim mitigare, partim vero retinere. Ex Burchardi enim canonibus colligitur, solitas nunc quidem, juxta canones, pro publicis delictis veteres satisfactiones imponi: sed poenitentibus licentiam concessam, ut partem earum commutatione, sicut dictum est, redimerent, quasdam vero dicebant redimi non posse, sed absque commutatione complendas esse, ut cum dicunt, jejunium, sextae feriae redimi non posse, sed sine commutatione servandum esse. Ostendunt et hoc Burchardi canones, coeptum tunc fuisse, ut poenitentes ante exactum totum publicae poenitentiae tempus ad absolutionem et communionem admitterentur, et postea quod reliquum erat satisfactionum, persolverent. Ut exempli gratia: cui imposita erat septem vel decem annorum poenitentia, is post biennium vel quadriennium admittebatur ad communionem, et post communionem reliquum tempus complebat. Inde secutum est postea, quod post injunctas satisfactiones, absolutio et communio data fuit, priusquam executio satisfactionum inchoaretur, imo tandem post acceptam absolutionem impositae primum fuerunt satisfactiones, sicut nunc in papatu fit. Ita laxatis primum canonibus poenitentialibus, usus eorum sensim collapsus fuit, et tandem prorsus intercidit. De illis enim spectaculis publicae poenitentiae nihil jam reliquum est in Ecclesia Pontificia, nisi umbra quaedam, sive, ut verius dicam, ludus et jocus. In capite quadragesimae aspergunt capitibus cineres, et postea canunt ea, quae olim in publica poenitentia psallebantur, cum nullos publice poenitentes habent. Romae aliquando spectaculum editur quorundam conductitiorum, qui seipsos flagellant. In templo Halberstadiano quotannis agitur talis ludus seu fabula: Conducunt certum quendam Raubaucum, quem Adamum nuncupant, sordide vestitum, quem in capite quadragesimae templo solenniter ejiciunt, cumque liberaliter ipsum pascant, jubent eum, quasi jejuniis confectum, tristem per quadragesimum cum silentio foribus templi observari, donec in die coenae rursus in templum introducatur. Ita, vetus poenitentia in ludos tandem seu fabulas desiit in Ecclesia Pontificia.

(Poenitentes ante completam satisfactionem ad communionem admissi. Absolutio et communio data ante inchoatam persolutionem impositae satisfactionis. post absolutionem impositae. Ritus jocularius loco publicae poenitentiae in Ecclesiis Pontificiis. Flagelliferi. Adam Halberstatensis in Saxonia.)

2. Nomina vero sive appellationes carenarum, septenarum, quadragenarum, postea in formis indulgentiarum remanserunt. Formam enim veteris poenitentiae, quae olim in publicis criminibus tantum usitata fuerat, inscite ad quaevis peccata, et ad omnes poenitentes transferre et applicare tentaverunt, imponentes singulis poenitentibus, vel carenas, vel septenas, vel quadragenas. Quia vero rigorem et austeritatem veterum illarum satisfactionum, cum pro omnibus et quibusvis peccatis injungerentur, homines tolerare, vel non poterant, vel non volebant, inventum fuit hoc sophisma, ut nominarentur quidem in impositione satisfactionum, vel carenae, vel quadragenae, vel septenae, sed illae docerentur vel per commutationes Burchardi, vel per novas, de quibus mox dicemus, indulgentias redimi posse. Ex commutationibus vero Burchardi postea fecerunt novas satisfactiones. Docere enim coeperunt, in sacerdotis arbitrio positum esse, loco veterum satisfactionum quot et quales ex illis, quae apud Burchardum commutationes seu redemptiones vocantur, poenitentibus post absolutionem imponere vellet, ut sunt jejunium, oratio, eleemosynae, quas partes satisfactionis postea dixerunt. Et illas novas etiam injunctas poenitentias novis, ut mox ostendemus, indulgentiis redimi posse docuerunt: utque merces novarum istarum et satisfactionum et indulgentiarum, et facilius extrudi et obtrudi possent, commenti sunt, satisfactionibus istis tanquam compensatione aequivalente, per opera alias indebita, redimi et expiari partem, vel culpae vel poenae aeternae, vel certe partem poenae temporalis. Etsi enim Scholastici disputent, satisfactiones nostras proprie non esse expiatorias seu compensatorias, pro culpa et poena aeterna, sed tantum pro poena temporali, tamen ostendunt non paucos fuisse, qui senserint et disputarint etiam de compensationibus et expiationibus pro culpa et poena gehennae per satisfactiones. Simul vero tunc omnes novum commentum excogitarunt, nisi satisfactiones in hac vita, vel opere complerentur, vel pecunia redimantur, luendas esse post hanc vitam poenis acerbissimis in purgatorio. Et de satisfactionibus quidem diximus in secunda parte hujus examinis: de indulgentiarum igitur, quae recentes et vetustati ignotae sunt, origine et progressu jam quaedam annotabimus.

(Res publicae poenitentiae abolitae retentis solis vocabulis. 3. Novae satisfactionum formae veteribus ignotae. Merita novarum commentitiarum satisfactionum. Purgatorii origo.)

[CAPUT VIII.]

ORIGO ET PROGRESSUS NOVARUM INDULGENTIARUM, DE QUIBUS PONTIFICII NUNC DIMICANT EX DECRETALIBUS GREGORII IX ET BONIFACII VIII.

1. Ex illis, quae breviter hactenus annotavimus, manifestum est, magnam esse dissimilitudinem, et luculentum discrimen inter indulgentias veteris Ecclesiae, et inter novas illas, quas post subsecutas esse osten-

dimus, et in principio hujus loci descripsimus. Harum origo cum in historiis non satis luculenter annotata sit, vestigia, quantum fieri poterit, ex certis scriptis nobis inquirenda erunt. Quod enim fingunt, Gregorium Magnum suo tempore ad certas in Ecclesiis Romanis stationes tales dedisse indulgentias, fabulosum et falsum est. Nihil enim tale, vel in Gregorii scriptis, vel in certis illorum temporum historiis exstat. Occasio vero fabulae inde videtur arrepta esse. Posteriores Pontifices Romani ad stationes in certis urbis Romae Ecclesiis multas et magnas profuderunt indulgentias, sicut postea indicabimus. Et quia Gregorius Magnus etiam stationum mentionem facit, mox effingunt Pontificii suas indulgentias, sed sine ullo prorsus documento ex Gregorii scriptis. Nam et Tertullianus aliquot in locis de stationibus in Ecclesia sui temporis scribit, nec tamen inde sequitur, Tertullianum vel autorem, vel approbatorem fuisse Pontificiarum indulgentiarum. Fuerunt autem stationes, quasi statae feriae, quibus populus in certis templis conveniebat ad auditum verbi, ad communionem mysteriorum et adorationem. Et quia stantes verbum audiebant, et orationes faciebant, dictae fuerunt stationes. Atque in Gregorio exstant quidem homiliae habitae ad populum in illis stationibus, sed de indulgentiis verbum nullum. Et tempore Burchardi quidem, qui circa annum Domini 1020 scripsit, ac Gratiani etiam tempore, cujus decretum circa annum Domini 1150 editum esse, Glos. 2, quaest. 6 testatur, commutationes satisfactionum coepisse, supra ostendimus. De indulgentiis vero, de quibus nunc agimus: nulla in ipsorum scriptis exstant, vel testimonia, vel exempla. Nec in Longobardo etiam. Ergo non longe ante annum Domini 1200 videntur originem suam cepisse novae hae indulgentiae, idque hoc modo. Astexanus in sua Summa scribit: Quod poenitens, si sentiat, satisfactionem sibi injunctam nimis esse gravem aut ad servandum periculosam, posset ad eundem suum confessorem vel alium recurrere, et petere vel commutationem vel relaxationem et remissionem seu indulgentiam injunctae satisfactionis: et sacerdotem habere potestatem, vel commutandi vel etiam relaxandi satisfactionem prius injunctam. Et haec de sacerdotum seu confessorum indulgentiis in foro poenitentiali, ex multis Canonistis probat Bernhardinus. Postea disputari coeptum fuit, a quo possent fieri tales relaxationes seu remissiones, an a proprio sacerdote, an ab aequali, an a superiore. Postremo ad solos episcopos et archiepiscopos dispensatio illa translata fuit. Et tandem de plenariis Romani Pontificis indulgentiis magnifice disputari coeptum fuit. Cumque primum, sicut Astexanus ostendit, relaxationes illae fierent ad petitionem poenitentium, si imbecillitatem suam ad ferendas satisfactiones satis probassent, postea ad corrogationes eleemosynarum, ad dedicationes templorum, ad peregrinationes, et tandem ad tinnitum munerum, in genere coeperunt variae indulgentiae concedi, id quod ordine ostendemus.

Fabula de Gregorii indulgentiis. — *De Stationibus.* — *Stationes tempore Tertulliani. Stationes quid fuerint.* — *Unde dictae.* — 2. *Indulgentia nec Burchardi tempore nec Gratiani.* — *Nec Longobardi. Quando indulgentiae novae coeperint. Astexanus.* — *Bernhardinus. Quis relaxare satisfactiones canon. possit.* — *Indulgentiae ad eleemosynarum corrogationes concessae.*

3. In Decretalibus itaque Gregorii IX libro 5 titulo de poenitentiis et remissionibus, exstant quaedam, unde origo illarum indulgentiarum aliquo modo deprehendi potest. Cum enim coeptum fuisset veteres satisfactiones sicut ex Burchardo ostendimus, eleemosynis commutare et redimere: illi, qui publicas pro hospitalibus (ut vocant) eleemosynas colligebant, quos quaestores eleemosynarum vocarunt, ut hominum liberalitatem promptiorem haberent, coeperunt largas in suis praedicationibus proponere indulgentias. Illa enim abusio in Lateranensi concilio circa annum Domini 1215 reprehensa fuit, et in capitul. Cum ex eo, ponitur forma literarum, quae a sede Romana solita tunc fuerit dari quaestoribus illis: Quia scilicet scriptum est: Qui parce seminat, parce et metet, qui vero seminant in benedictionibus, de benedictionibus metent vitam aeternam. Cum igitur ad sustentationem fratrum et egenorum ad hospitale confluentium propriae non suppetant facultates, universitatem vestram monemus, atque in remissionem vobis injungimus peccatorum, ut de bonis vobis a Deo collatis, pias eleemosynas eis erogetis, ut per subventionem vestram ipsorum inopiae consulatur, et vos per haec bona et alia ad aeterna possitis gaudia pervenire.

Indulgentiarum impudentia taxata.

In eodem titulo, Alexander tertius, circa annum 1170 loquitur de remissionibus, quae fiebant in dedicationibus Ecclesiarum, aut conferentibus aliquid ad aedificationem pontium. In Lateranensi vero concilio circa annum 1215 facta fuit haec constitutio: Quia per indiscretas et superfluas indulgentias, quas quidem Ecclesiarum praelati facere non verentur, et claves Ecclesiae contemnuntur, et poenitentialis satisfactio enervatur: decernimus, ut, cum dedicatur Basilicà, non extendatur indulgentia ultra annum, ac deinde in anniversario dedicationis tempore 40 dies de injunctis poenitentiis indulta remissio non excedat. Hunc quoque dierum numerum indulgentiarum literis praecipimus moderari, quae pro quibuslibet casibus aliquoties conceduntur, cum Romanus Pontifex, qui plenitudinem obtinet potestatis, hoc in talibus moderamen consueverit observare.

Constitutio Lateranensis Concilii, contra immodicas indulgentias.

Et in sexto Decretalium lib. 5, tit. 10. Innocentius quartus, circa annum 1244 pro fabrica Ecclesiae Remensis permittit concedere indulgentias vel unius anni, vel 40 dierum.

4. Novae igitur illae indulgentiae coeperunt circa annum Domini 1200 et usque ad annum 1250 fuerunt remissiones partis alicujus de injunctis poenitentiis, scilicet vel 40 dierum, vel unius anni tantum. Et casus pro quibus tunc dederint indulgentias, hi fuerunt: Sublevatio hospitalium, aedificatio pontium, seu viarum, et fabrica Ecclesiae alicujus.

Initium novarum indulgentiarum, et quid fuerint, et quorsum datae.

[CAPUT IX.]

QUID DOCTORES ECCLESIAE ILLIUS TEMPORIS DE NOVIS ISTIS INDULGENTIIS SENSERINT, QUOMODO SCHOLASTICI SUIS DISPUTATIONIBUS COEPTAS ILLAS INDULGENTIAS ORNARE ET AMPLIFICARE STUDUERINT.

Abusus novarum indulgentiarum et diversa de iis eruditorum judicia et sententiae.

1. Cum itaque illis temporibus praelati Ecclesiae, episcopi, archiepiscopi, et ipsi etiam Romani Pontifices, novo hoc aucupio delectarentur, et quaestores magna liberalitate indulgentias istas erogarent: Populus etiam pro sua levitate et curiositate avide illas acceptaret: Varie inde inter doctos motae fuerunt disputationes et diversa secuta judicia, quae qualia fuerint, ex Scholasticorum et Canonistarum scriptis colligi potest. Cum enim res nova esset talium indulgentiarum talis largitio, quidam contra illas disputarunt, quidam vero in dubium illas revocarunt. Et quibus argumentis indulgentias illas oppugnarint, inde potest deprehendi: argumenta enim quae in oppositum exstant in Scholasticorum vetustorum scriptis, sunt illa ipsa, quae tunc contra indulgentias agitata fuerunt. Et videntur fuisse haec capita. Primo, quod nec Scripturae testimoniis, nec veteris Ecclesiae exemplis, novae illae indulgentiae probari possent. Secundo, quod mandatum divinum esset, facere fructus dignos poenitentia, ejus vero relaxandi aut remittendi potestatem Ecclesiam non habere. Tertio, veterem Ecclesiam non sine causa constituisse canonicas illas mulctas seu castigationes, quarum remissio esset enervatio disciplinae ecclesiasticae.

Quibus fundamentis novae indulgentiae fuerint impugnatae. Primum genus arg. II. III.

Disputationes de utilitate indulgentiarum novarum.

2. Alii cum palam non auderent, id quod passim ab Ecclesiae praelatis fiebat, reprehendere, oblique eas taxarunt, varie disputando quid prodessent, sive ad quid valerent indulgentiae. Illae disputationes repetitae exstant in Scholasticorum et Canonistarum Scriptis. Gloss. 5 titu. 38. cap. Quod autem, etc. dicit veterem querelam esse, et adhuc tamen satis dubium, quid valeant tales remissiones. Quidam enim dixerunt, indulgentias illas prodesse et valere non in foro Dei, sed tantum in foro Ecclesiae: quod scilicet nimis diuturnae et graves mulctae canonum poenitentialium relaxarentur et remitterentur, sicut concilium Lateranense inquit, esse indultam remissionem de injunctis poenitentiis. Et praelatos Ecclesiae hoc facere posse, quoniam constitutiones humanae sint canones poenitentiales, in quibus homines possint dispensare. Ibi vero quidam, ut hominibus persuaderent, magnum esse beneficium illarum indulgentiarum, disputarunt, canones poenitentiales etiam in foro Dei obligare, et eorum satisfactiones ad remissionem peccatorum esse necessarias, atque ita indulgentias etiam in foro Dei valere. Sed alii ex ipsis Pontificum decretis, tit. de poenitentiis et remissionibus, cap. Deus qui, etc. ostenderunt, veteres illos canones poenitentiales jam tunc collapsos et antiquatos fuisse, et poenitentiam factam arbitrariam, ita ut arbitrium discreti sacerdotis satisfactiones moderari posset. Dixerunt itaque propter canones poenitentiales, qui ipso facto jam antiquati esse desiissent, non opus esse istis indulgentiis, nec in foro Dei, nec in foro Ecclesiae: Ecclesiam tamen illas praedicare, ut filios suos bona quadam deceptione ad bonum, ut ad dandas eleemosynas alliciat, sicut mater filiolo pomum promittit quod postea non donat. Ita Bonaventura verba contra disputantium recitat. Wesselus ex Alberto Magno opinionem illorum his verbis describit: Indulgentias nihil esse, nisi piam fraudem ac dolum non malum, quo plebs officioso errore trahatur ad pietatem. Alii vero disputarunt, rem valde periculosam esse concedere indulgentias, concedentem enim onerare se ad satisfaciendum pro illo, cui dat indulgentias. Haec de indulgentiis paulo ante tempora Scholasticorum disputata fuisse, ex ipsorum Scriptis, et ex Canonistarum Glossis colligitur.

Indulgentias nil valere coram Deo.

Patroni et amplificatores canonum poenitentialium.

Nec in foro Dei nec Ecclesiae prodesse indulgentias. Indulgentiae bonae deceptiones hominum. Bonaventura. Wesselus. Indulgentiae pia fraus plebis.

Indulgentias dare periculosum esse danti.

3. Porro aetas Scholasticorum sive Sententiariorum, sicut vocantur, incidit in illud tempus, cum quaesturae et disputationes, de novis istis indulgentiis, per annos aliquot, sicut dictum est, agitatae jam fuissent. Nam tempore Gratiani et Longobardi, quos una cum Petro Commestore fratres fuisse scribunt, ex sacerdotis concubina natos, coeperat in scholis novum theologiae genus circa annum Domini 1150, quod scilicet non ex Scriptura, sed ex patrum scriptis, et conciliorum decretis sententiae colligebantur, quibus praecipua capita doctrinae ecclesiasticae, additis variis quaestionibus, comprehendi videbantur.

Scholasticorum de indulgentiis disputationes.

Scholastica Theologia.

Post annos centum vero circa annum Domini 1250 secuti sunt, qui in Longobardum, quem Magistrum sententiarum appellarunt, commentaria in scholis dictare et conscribere coeperunt quos inde Scholasticos Doctores et Sententiarios appellarunt, qui omnia, quae quomodocunque in Ecclesiam tunc irrepserant disputando, non ex Scriptura, nec etiam ex Patribus, sed ex Philosophorum placitis, et humanae rationis argumentationibus, conquisitis omnis generis subtilitatibus, defendere conabantur. Horum primus et vetustissimus Alexander ab Alexandro circa annum Domini 1250 floruit. Eum mox secutus est Albertus Magnus Praeceptor Thomae. Deinde Bonaventura, Thomas Aquinas, Wilhelmus Parisiensis, Wilhelmus Varro, Praeceptor Scoti. Egidius Romanus, Richardus de media Villa, Johannes Scotus, Gregorius Ariminensis Scoti in lectura concurrens, ut vocant. Deinde Franciscus Maironis, et Wilhelmus Occam, discipuli Scoti. Item, Petrus de Palude, etc.

Scholastici Doctores unde dicti.

Alexander ab Alex. Albertus Magnus. Bonaventura etc.

4. Scholastici igitur quaestionem illam de indulgentiis tunc ἐπιπολάζουσαν arripientes, novis additionibus amplificarunt, et illis, qui indulgentiis, sicut ostendimus, hactenus contradixerant, acriter se opposuerunt, et ex illis conati sane quidam fuerunt ex Scriptura, et ex Patribus novas illas indulgentias probare, sed frustra, sicut supra ex Antonino ostendi-

mus. Plerique igitur Scholastici omnes fatentur, de indulgentiis istis nihil expresse habere, vel in Scriptura, vel in Patribus. Sed quia Ecclesia universalis, quae errare non posset, tales indulgentias faciat et acceptet, dogma igitur illud pro articulo fidei recipiendum. Cumque hactenus ipsi Pontifices hac formula usi fuissent, per indulgentias aliquid de injunctis poenitentiis relaxari seu remitti, Scholastici ex disputationibus illorum temporum, de quibus dictum est, animadverterunt, valorem illum indulgentiarum nimis tenuem, non posse pro voto merces indulgentiarum extrudere, aliis igitur novis additionibus hederam illis suspenderunt. Nec vero ausi fuerunt dicere, remissionem culpae fieri per indulgentias. Omnes enim retinuerunt Augustini sententiam: Nemo tollit peccatum nisi Christus, qui est agnus Dei, tollens peccata mundi. Tollit autem et dimittendo quae facta sunt, et adjuvando ne fiant, et perducendo ad vitam aeternam, ubi fieri omnino non possunt. Disputant autem ex Scholasticis quidam merito contritionis fieri remissionem culpae, et infusionem gratiae, atque ita peccatorem liberari a poena aeterna, quam dicunt commutari in poenam temporalem a nobis ipsis, vel patiendo exsolvendam, vel sufficienti pretio per satisfactiones compensandam et expiandam. Quia vero temporalis illa magna et super vires nostras sit, ut quae complectatur non tantum tempus et poenas hujus vitae, verum etiam gravissimas purgatorii poenas, ideo partem temporalis ejus poenae absolutione remitti dicunt, pro residua vero parte imponi satisfactiones, quae quia in purgatorio luendae sint, si in hac vita non plene et perfecte exsolvantur, ideo per indulgentias satisfactiones redimendas suaserunt. Utque nundinationes illas vendibiliores facerent, addiderunt insuper et hoc commentum: Satisfactiones, quae poenitentibus arbitrio sacerdotis imponuntur, non esse sufficientes, sed graviores esse eas, quae canonibus poenitentialibus olim perscriptae fuerunt, et ne illas quidem sufficientes esse, sed divinam justitiam pro mensura delicti etiam purgatorii poenas imponere. Ideo omnibus, et illis etiam, qui injunctas poenitentias expleverunt, vel explere possunt, opus esse indulgentiis, nisi velint in purgatorio torqueri. Atque ideo Scotus dicit, peccatorem post absolutionem remitti vel ad indulgentias, vel ad purgatorium. In summa igitur docent per indulgentias remitti, vel poenas vel satisfactiones pro poenis peccatorum debitas, quae vel injunctae fuerunt, vel injungi debuissent, sive ex arbitrio sacerdotis, sive juxta canones poenitentiales, sive a divina justitia, et quae luendae essent vel in hac vita, vel in purgatorio: Ut indulgentiae ita valeant, non tantum in foro Ecclesiae, verumetiam ad relaxationem poenarum, quas quis pro culpis propriis portare meruisset, etiam in foro Dei in purgatorio, haec enim sunt ipsorum verba.

Indulgentiae scripturae et patrum testimoniis carent. Fundamentum indulgentiarum. — Axioma commune omnibus Scholasticis in disputationibus de indulgentiis. Meritum remissionis culpae. — Aeternae poenae in temporalem commutatio. — Satisfit pro poena temporali, vel in hac vita, vel in purgatorio vel per redemptionem indulgentiarum. Indulgentiarum praeconia impudentissima. — Scotus. Summa figmenti Pontificii de indulgentiarum imposturis.

5. Porro addunt, per indulgentias illas non fieri gratuitas condonationes, fingunt enim pretium sufficiens et aequivalens (ita enim loquuntur) ad solvendum debitum poenarum, vel per nos ipsos, vel per alienum suffragium offerendum esse. Jam Christum plura passum esse, quam pro remissione culpae nostrae et poenae aeternae opus sit: Beatos etiam, dum in hac vita fuerunt multa ipsis ad salutem non et plura quam debuerint, faciendo et patiendo supererogasse: Ecclesiam etiam militantem multa habere merita supererogationis. Quae omnia in unum cumulum conjecta, efficiant thesaurum Ecclesiae, ex quo cui propria merita ad solvendum debitum poenae temporalis, non sufficiant, communicare possit aliena per episcopos et Pontificem, quibus claves illius thesauri concessae sint, ita ut per redemptiones indulgentiarum, et alia merita accommodari et applicari possint, qui per proprias satisfactiones non putant se sufficiens pretium, ad solvenda sua debita, ad Deum afferre posse. Dispensationem vero illarum indulgentiarum sacerdotibus et minoribus praelatis, nisi ex peculiari privilegio data pecunia eam impetrarent, prorsus ademerunt, et solis episcopis potestatem, sed tamen limitatam, ad unum annum et 40 dies scilicet: Pontifici vero plenariam potestatem, et illicitatem thesauro illo Ecclesiae dispensando tribuerunt.

Somnium de Thesauro Ecclesiae ex supererogatoriis operibus et clavibus hujus thesauri.

6. Casus etiam, in quibus et pro quibus dari possint indulgentiae, ultra eos, quos ex decretalibus notavimus auxerunt. Ut pro visitatione basilicarum et reliquiarum, item pro celebratione festorum, pro audiendis missis et praedicationibus. Item, pro defensione terrae sanctae, et fidei, pro promotione studii. Principaliter vero si quis manus adjutrices (sicut loquuntur) porrexerit ad hospitalia, ad basilicas, et similia: si modo temporalia, quae exponuntur, ordinentur ad spiritualia, tunc enim non esse Simoniam. Operose vero disputant, indulgentias prodesse non tantum viventibus in hoc seculo, verum etiam exsistentibus in purgatorio, si non directe per modum autoritatis, saltem indirecte per modum suffragii, si tamen in bulla hoc exprimatur. Thomas dicit, non esse aliquam rationem, quare Ecclesia non possit communia merita, quibus indulgentiae innituntur, transferre, tam ad mortuos, quam ad vivos. Ad objectionem vero, quod claves Ecclesiae non possunt ligare vel solvere, nisi super terram, Raimundi Glossa respondet: Si Romanus Pontifex tamen faceret talem indulgentiam, quae prodesse haberet etiam defunctis, non debemus ponere os in coelum de plenitudine potestatis ejus temere dubitanda. Bernhardinus vero ex Thoma respondet: Literam super terram referri posse ad ipsum solventem, ut sensus sit: Quicquid tu super terram exsistens solveris. Non enim Papa mortuus, sed vivus, potest solvere vel ligare, vel, etiamsi illud referatur ad ipsos absolvendos, nihilominus posse intelligi de exsistentibus in purgatorio. Cum enim purgandi sint, intra vel circa terram posse eos dici super terram, quia non sint in coelo. Quantum vero indulgentiae illae valeant, magis ardua est apud Scholasticos disputatio. Ut enim valeant et prosint, dicunt ex parte dantis requiri potestatem dandi, et causam rationalem. Ex recipientis vero parte contritionem cum confessione,

Pro quibus casibus indulgentiae dentur. — Efficacia indulgentiarum. — Thomas. — Raimundus. — Bernhardinus. — Quae requirantur ut indulgentiae valeant.

et devotionem cum credulitate Ecclesiasticae potestatis secundum Alensem, ut scilicet confidat, indulgentias illas sibi valere, inquit Bonaventura. Vel sicut Angelus inquit, ut certo credat, Ecclesiam habere talem potestatem, licet non habeamus manifesta testimonia, vel ex Scriptura vel ex Patribus. Principale vero requisitum ad valorem indulgentiarum Petrus de Palude dicit esse, ut quis det, vel faciat illud, pro quo datur indulgentia. Et Bernhardinus inquit, cuidam religioso dicenti: Ego non credo, quod per istas indulgentias homo evadat poenas purgatorii, nisi opera poenitentiae faciat. Ego respondi: Tibi non proderunt, quia in eis non habes fidem. Sed bene mihi, quia firmiter credo, per eas evadi poenas pro peccato debitas. Et in hujus signum dicitur: Sicut credis, fiat tibi. Item, Fides tua te salvum fecit. Magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Quidam igitur dixerunt, indulgentias valere secundum internam suscipientis devotionem et non plus. Alii vero dicunt: Nisi quis vel det, vel faciat illud, pro quo datur indulgentia, quod non consequatur eam, etiamsi bonam habeat voluntatem. Et huc detorserunt illud Salomonis: Redemptio animae viri divitiae ejus. Ideo dixerunt, indulgentias secundum devotionis quantitatem, et dati, seu laboris magnitudinem plus minusve prodesse. Thomas vero contendit, illas aequaliter omnibus tantum valere et prodesse, quantum sonant. Richardus dicit: Quoad remissionem extensionis poenae, aequaliter valere omnibus indulgentias, sed quoad remissionem intensionis, esse discrimen. Ita autem interpretantur valorem indulgentiarum, ut exempli gratia: Qui accipit indulgentiam septem annorum, is tantum remissionis habet, vel de poenitentiis injunctis, vel de poenis pro peccatis sive in hac vita, sive in purgatorio debitis, quantum mereretur si septem annorum poenitentiam explevisset. Alii dicunt tot annos remitti de poena, quam pertulisset in purgatorio pro peccatis.

Angelus. Petrus de Palude. Bernhardinus. Lepidum et scitum. Dissidentes opiniones de indulgentiarum valore. Thomas. Richardus. Exemplum.

Atque ita quidem Scholastici vetustiores suis disputationibus novas et grandes accessiones indulgentiis fecerunt, quae primum, sicut ostendimus, tantum fuerunt relaxationes de injunctis poenitentiis canonicis. Jam quid porro secutum sit ordine ostendemus.

[CAPUT X.]

VIENNENSIS CONCILII DECRETUM, CONTRA ABUSIONES INDULGENTIARUM.

Impudentes indulgentiarum imposturae concilii sententiis repressae.

Cum itaque hoc modo nundinationibus indulgentiarum, per Scholasticorum disputationes, non tam fenestrae, quam latissimae fores essent apertae: Quaestores indulgentiarum suis etiam artificiis, quomodo scilicet argentum ab hominibus emungendum esset, negotiationem illam strenue promoverunt, et brevi eo audaciae et impudentiae res progressa fuit, quod generali concilio reprimenda fuit. Nam circa annum Domini, 1511 in Viennensi Concilio, Clemens quintus peculiarem constitutionem contra quaestores indulgentiarum, ex qua, sicuti exstat in Clementinis libro quinto, titulo, de poenitentiis et remissionibus, quaedam, quae abusiones illius temporis depingunt, adscribemus. Dicit igitur, quaestores illos eleemosynarum in suis praedicationibus proponere abusiones, ut simplices decipiant et aurum subtili, vel fallaci potius ingenio ab illis extorqueant, quod in animarum periculum, et in scandalum plurimorum cedat. Abusiones vero has recitat: Quod scilicet deceptione animarum multiplici indulgentias populo, motu suo proprio de facto concedant, super votis dispensent, a perjuriis, homicidiis, et peccatis aliis sibi confitentes absolvant mole ablata, data sibi aliqua pecuniae quantitate, remittant, tertiam aut quartam partem de poenitentiis injunctis relaxent, animas tres vel plures, parentum vel amicorum illorum, qui eleemosynas eis conferunt, de purgatorio, ut asserunt mendaciter, extrahant, et ad gaudia Paradisi perducant, benefactoribus locorum, quorum quaestores exsistunt remissionem plenariam peccatorum indulgeant, et aliqui ex ipsis eos a poena et culpa, ut eorum verbis utamur, absolvant. Addit autem Concilium Viennense: Nos abusus hujusmodi, per quos censura vilescit ecclesiastica, et clavium Ecclesiiae autoritas ducitur in contemptum, omnimodo aboleri volumus. Ita Clementina: Et videri sane possent abusiones illae in indulgentiis generaliter taxari, damnari et aboleri per Clementinam illam. Sed Pontifices ipso facto, mox addiderunt interpretationem, quod sint abusiones damnabiles et abolendae, si fiant a quaestoribus hospitalium, si vero a Romanis Pontificibus tales indulgentiae, et eo modo concedantur, esse opus maxime pium.

Clemens V. Abusus indulgentiarum illius temporis. Enumeratio abusionum et imposturarum. Pontificum posteriorum limitationes concilio Viennensi circumscriptae.

[CAPUT XI.]

DE PLENARIIS ET PLENISSIMIS INDULGENTIIS ROMANORUM PONTIFICUM.

1. Romani igitur Pontifices aliis quidem quaestoribus concessionem indulgentiarum simpliciter prohibuerunt. Episcopis vero et archiepiscopis partiales tantum indulgentias ut 40 dierum vel unius anni concesserunt. Sed Romanae sedi ex plenitudine potestatis reservaverunt largitionem annorum quorumcunque plenariae indulgentiae omnium peccatorum. Nam Innocentius III. in Concilio Lateranensi, circa annum Domini 1215 ita decrevit: Qui pro recuperanda terra sancta, vel propriis impensis militat, vel aliud confert, ei plenam suorum peccaminum veniam indulgemus, et in retributione justorum salutis aeternae pollicemur augmentum, hoc est, sicut alii loquuntur, assumentibus crucem ad bellandum contra infideles dabantur plenariae indulgentiae a

Innocentius III. de plenariis indulgentiis.

Alensis. Romano Pontifice. Postea, sicut Alensis scribit, etiam peregrinantibus ad terram sanctam, et visitantibus sepulchrum Domini, data fuit plenaria indulgentia. Bonifacius vero octavus anno Domini 1399 primus constituit jubilaeum singulis centesimis annis celebrandum, et qui centesimo illo jubilaeo anno Romae Basilicam Petri et Pauli visitaret, non solum plenam et pleniorem, sed plenissimam omnium suorum concessit veniam peccatorum. Exordium vero jubilaei Pontificii dignum est tali autore, de quo ipsi Pontificii scribunt, quod intraverit ut vulpes, regnarit ut lupus vel leo, mortuus sit ut canis.

Bonifacius octavus autor anni jubilaei.

2. Sed in hac parte historiae de indulgentiis, priusquam progrediamur, observandum est, quomodo adulatores Pontificum studuerint omnia illa, qualia qualia essent, defendere, quibusdam tamen licet paucis contradicentibus. Nam Johannes Andreae, qui ostendit, se tempore Bonifacii octavi vixisse, fatetur, olim diebus antiquis non fuisse talem concursum Romám ad basilicas Apostolorum. Disputat tamen, quia in adventu Christi annus jubilaeus legalis typicus finitus, et verus jubilaeus inchoatus fuit, ideo Bonifacium rationabiliter annum jubilaeum ad plenarias indulgentias constituisse, quia scilicet scriptum sit: Ut praedicarem captivis indulgentiam. Et addit, Papam interrogatum quid sit plenissima indulgentia respondisse, in consistorio: Esse indulgentiam adeo plenam, prout clavium potestas se extendit. Glossator vero ipse primo indulgentiam peccatorum ex Scholasticis interpretatur de poenis pro peccatis debitis.

Parasiti Pontificum quomodo indulgentias jubilaei defenderint.

Plenaria indulgentia quid.

Sed mox postea diputans, quare Bonifacius non quinquagesimo, sed centesimo anno constituerit jubilaeum, hanc affert rationem: Quod in jubilaeo contritis et confessis duplex indulgentia concedatur, culpae videlicet et poenae. Et postea addit, per istam indulgentiam fit totalis culpae remissio, et totius poenae indulgentia, et quia talis est sine obligatione ad poenam, si sic moritur, statim evolat, et habet ingressum domus coelestis. Haec Glossa in extravaganti. In Clementina vero, Abusionibus, Glossa dicit, plenissima peccatorum remissio est a poena et culpa, quam solus Pontifex concedit cruce signatis, pro subsidio ultramarino.

Indulgentiae culpae et poenae in jubilaeo.

3. Scholastici etiam sive Sententiarii recentiores ad Pontificum opiniones docendo se accommodarunt. Licet enim vetustiores Scholastici illud axioma constanter defendissent: Indulgentias non valere ad remissionem culpae: tamen Petrus de Palude disputat, indulgentiam plenam vocari respectu remissionis poenae mortalium et venialium, plenissimam vero respectu non solum poenae, sed etiam culpae venialium, quia indulgentia habet rationem cujusdam absolutionis. Franciscus vero Maironis, ut remissioni culpae et poenae novum circumdaret pallium, talem texuit catenam: Caritas, inquit, meretur augeri, sed exsistentes in gratia per opera meritoria merentur augmentum gratiae. Et indulgentiae non dantur, nisi facientibus opera meritoria. Valent igitur hoc modo indulgentiae ad augmentum gratiae. Per gratiam vero fit remissio culpae, atque ita indulgentiae valent ad remissionem culpae et poenae. Antoninus inquit: Quamvis plenariae indulgentiae vulgariter nuncupentur a culpa et poena, locutio tamen talis proprie non est vera, quia culpae solus remissor est Deus autoritative, Esa. 31. Potest tamen sic sanari, inquit dicta locutio, ut remissio culpae referatur ad contritionem et confessionem, quae praeexigitur ad consequendam indulgentiam, quae ordinatur ad remissionem poenae temporalis, debitae pro peccatis commissis, partialem vel totalem. Quidam vero, sicut summa Angelica recitat, longius progressi, dixerunt etiam poenam inferni per indulgentias remitti. Ita illi. Et Pontifices, ut opinionem illam vulgi de indulgentiis alerent et confirmarent, cum antea in literis indulgentiarum usi fuissent hac forma, remitti vel totum vel partem de injunctis poenitentiis, aut fieri remissionem vel totalem vel patrialem poenae temporalis pro peccatis debitae, sicut Innocentii III. bulla sonat; alii hac generalitate uti coeperunt: Plenam, pleniorem, plenissimam omnium suorum peccatorum veniam Cajo Sejo concedimus et indulgemus.

Scholastici recentiores.

Petrus de Palude, quid plena indulgentia.

Franciscus Maironis.

Antoninus.

Summa Angelica. Formula literarum indulgentiarum plenissimarum

4. Wesselus vero scribit, Parisiensem facultatem theologicam enormitati illi contradixisse. Cum enim Clemens VI. in bullis indulgentiarum a culpa et a poena indulgentias publicaret, et cruce signatis ad ipsorum vota tres vel quatuor animas ex purgatorio, quas vellent, elargiretur, ac ipsis angelis in coelo praeciperet, ut peregrinantium animas, si in itinere evolarent, statim in Paradisum transferrent, inventus est quidam Johannes Angelus, qui publice docuit hanc propositionem: Animas in purgatorio exsistentes esse de jurisdictione Papae, et Papam, si vellet, posse totum purgatorium evacuare. Parisienses vero Angeli istius propositionem damnarunt, et populo publice praedicandam prohibuerunt, sicut Franciscus Maironis scribit: Ipsius vero Clementis temeritatem publice reprehenderunt, et corrigi petiverunt, sicut Wesselus scribit. Antoninus etiam scribit, in bullis quibusdam Clementis VI. multa narrari levia et exorbitantia satis, quas bullas verisimile sit esse fictitias. Sed Wesselus affirmat, se illas vidisse plumbatas et reservari Viennae, Limoviis, Pictavis, in thesauro privilegiorum. Idem scribit, Ludovicum regem Franciae per legatum suum apud Sixtum IV. de abusibus et excessibus indulgentiarum graviter egisse. Et Sixtum quidem medio juramento corporaliter, manibus praecordia tenentem, in verbo Pontificis se purgasse, quod illa non sciret. Addit autem Wesselus: Sed quid valuit purgatio illa nescienti, quando postea, cum sciret, nihilominus dissimulavit et toleravit?

Wesselus. Indulgentiarum exaggerationi contradicitur a Parisiensibus.

Johannes Angelus.

Antoninus.

Ludovicus Francorum rex, abusus indulgentiarum taxat.

[CAPUT XII.]

DE MULTIPLICATIONE JUBILAEORUM, ET DE VARIIS CAUPONATIONIBUS PLENARUM INDULGENTIARUM IN CONFESSIONALIBUS, IN ARTICULO MORTIS ET SIMILIBUS.

1. Ingeniosa res est quaestura: Lucri enim bonus est odor ex re qualibet: et, Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit. Ita Romani Pontifices subinde alia et nova excogitarunt aucupia, ut quaestum indulgentiarum, cujus gustum non insuavem jam coeperant, retinerent et augerent, conscientia aliquando, in fraudibus et expilationibus tam manifestis et notoriis, non tam contradicente, quam reclamante: sicut Platina de Bonifacio IX. scribit: Quod aliquoties constituerit profusionem plenariarum indulgentiarum revocare, sed ob agnatos locupletandos coactus fuerit ad aucupium illud maxime compendiarium reverti. Cum igitur post purgatorii terriculamenta hominum levitas persuasione ista de indulgentiis plenariis dementata esset: Quod finxerunt sibi animas istiusmodi indulgentiis plenariis munitas, ab omni poena, post mortem liberas, statim in coelum ad Paradisi gaudia evolare, factae fuerunt nundinationes illae a Petro praedictae, usque adeo foecundae, ut una non alteram sed tergeminas semper pareret. Cum enim a solo Pontifice in jubilaeo, et in basilicis Romanae Ecclesiae plenariae illae indulgentiae primo venderentur: multi vero vel jubilaei Bonifaciani terminum, hoc est, centesimum, non attingere, vel Romam non pervenire, vel ab ipso Romano Pontifice tales se indulgentias impetrare non posse timerent: varia inventa fuerunt. aucupia, ne qua crumena ab emunctionibus istis tuta et immunis esset. Clemens enim VI. Anno 1348 celebratione commentitii jubilaei, a centesimo anno reduxit ad quinquagesimum, et addidit visitationem Ecclesiae Lateranensis. Bulla Clementis VII. dicit: Gregorium undecimum ad annum trigesimum tertium reduxisse jubilaeum. Tandem Paulus II. et Sixtus IV. nundinationem jubilaei a quinquagesimo ad vigesimum quintum annum reduxerunt, qui anno 1475 celebratus tunc fuit, et addiderunt visitationem Ecclesiae Mariae majoris. Plenitudinem etiam potestatis profundendi plenarias indulgentias Romanus Pontifex ita sibi soli reservavit, ut pro expilatione eorum, qui Romam non adirent, vel negotiationem istam per alios exerceret, vel eam facultatem certis limitationibus aliis venderet. Legatos enim suos per varias misit provincias, assignatis ipsis certis legationis terminis, cum plenitudine potestatis concedendi plenarias indulgentias nomine Pontificis ad instar jubilaei. Vendidit etiam certis Ecclesiis, Monasteriis, Capitulis, Collegiis, Conventibus, Hospitalibus, Confraternitatibus, et Universitatibus privilegia, facultates, concessiones, et indulta concedendi indulgentias plenarias certis limitationibus. Sed ecce iterum novam imposturam, ne enim ideo, quod ubique plenariae indulgentiae prostarent, jubilaei nundinationes Romae frigescerent: Pontifices imminentibus jubilaeis venditas prius facultates, et concessiones suspenderunt usque post jubilaeum, vel ad beneplacitum. Saepius etiam posteriores Pontifices privilegia indulgentiarum a praedecessoribus vendita, revocarunt, et irrita fecerunt, ut de novo et carius redimerentur. Exstant haec in Extravagantibus Pauli secundi, et Sixti quarti, et in gravaminibus Germaniae, de quibus postea dicemus. Alexander vero sextus, sicut Polydorus scribit, ut spurios suos locupletaret stationes jubilaei anno 1500 non in Romano Ecclesiae basilicis tantum, sed et in longinquis provinciis ubique gentium vicatim ferme constituit, ut et absentes data pecunia, plenarias jubilaei indulgentias mercari possent.

Bonifacius IX. cur indulgentias plenarias non sustulerit.

Jubilæus reducitur ad quinquagesimum annum, ob plenarias indulgentias.

Jubilæus ad annum contractus 33. Post, ad annum 25.

Legati Romani ad dividendas plenarias indulgentias. Potestas plenariarum indulgentiarum vendita a Pontifice cum limitatione aliis quoque.

Alexander VI.

2. Fuit et hoc non postremum artificium, quod confessionalia (sicut vocant) magno vendiderunt. Efficaciae enim erroris non sufficere visum fuit, indulgentias vendere illo tempore, et in illis locis, ubi et quando publice prostabant ad remissiones praeteritorum peccatorum, sed ad futuros etiam casus, pro peccatis adhuc committendis, vendebantur et emebantur indulgentiae. Pro numerata enim pecunia vendebant bullas, ut quando quis in posterum crimen aliquod commisisset, er haberet potestatem eligendi sibi confessorem, qui vigore bullae haberet sibi potestatem hac in parte commissam, ut vel in certis, vel in quibuscunque casibus posset confitentem absolvere, et plenariam indulgentiam ipsi conficere, vel semel in vita, vel bis in anno, vel toties quoties, prout carius quis bullas licitatus fuerat: Et haec diplomata vocabant confessionalia.

Confessionalia, et quid.

3. Praecipuum vero aucupium fuit de indulgentiis plenariis in articulo mortis conferendis. Licet enim in vita quis aliquoties mercatus fuisset plenarias indulgentias, si non statim moreretur, dicebant, novis et aliis peccatis contrahi novum reatum ad poenas. Ut igitur a poenis purgatorii homines prorsus tutos et securos redderent, excogitarunt nundinationem peculiarium indulgentiarum, quae conferrentur in ipso articulo mortis, ut acceptis illis statim sine omni purgatorii cruciatu liber quis evolaret ad coelum. Et hae indulgentiae omnium carissime venditae fuerunt. Scribuntur autem apud Antoninum, ab Eugenio quarto quam plurimis datae circa annum 1440 licet ante ipsum apud Gersonem, etiam earum mentio fiat. Sed et hoc aucupium varias peperit imposturas, ut quaestus eo esset uberior. Coeptum enim fuit disputari de articulo mortis praesumpto et vero, hoc est, si quis existimaretur mox moriturus, et indulgentia juxta indultum ipsi tunc data esset, si is postea evaderet, et illa vice non moreretur, tunc dicebant, gratiam illius indulti exspirasse, et in posterum non valere, sed alias emendas esse indulgentias. Eugenius quartus vero, accepta pecunia addidit hanc declarationem, valere illam indulgentiam in articulo demum mortis vero, quando scilicet quis vere moreretur, et non expirare, etiamsi

Indulgentiae plenariae in articulo mortis.

Eugenius.

Imposturae variae indulgentiarum in articulo mortis.

antea recitata fuisset. Quia vero in repentinis casibus saepe non potest haberi vel sacerdos vel clericus, iterum magno redimendum fuit, ut valeret, etiamsi laicus pronuntiaret formam indulti. Porro addita fuit primum in talibus bullis haec exceptio: Concedo tibi plenariam indulgentiam omnium peccatorum. Praeter ea, quae ex confidentia hujus indulti commisisti. Fuit igitur novo contractu et hoc magno redimendum, ut illa clausula vel omitteretur vel expungeretur. Postea vero magno conatu pro aris et focis disputatum fuit, an illi, cui in articulo mortis talis indulgentia collata fuit, postea etiam opus sit exsequiis et suffragiis pro mortuis. Ne igitur propter illas indulgentias culinae sacerdotum, curantium exsequias, algerent, illis etiam indulgentiis varias addiderunt limitationes de peccatis oblitis; quia forma indulgentiae dicat de peccatis contritis et confessis. Item de venialibus peccatis, ad quae contritio se non extendit.

Exceptio in bullis talibus. — *Nova disputatio.*

4. Haec quae prolixe alibi disputata exstant, breviter et summatim hoc loco annotare volui, ut lector veritatem et impudentiam imposturarum ob oculos sibi ponere posset. Nostris enim hominibus, qui sub Papatu non vixerunt, talia vix de nomine nota sunt: et prodest, memoriam talium imposturarum ad posteritatem propter multas causas conservare.

5. Adscribam autem formam talis indulgentiae: „Raimundus ad Alamaniam Orator, Nuntius et Commissarius Apostolicus. Notum facimus quatenus Pontifex N. cunctis utriusque sexus Christi fidelibus, pro tuitione fidei contra Turcas, juxta ordinationem nostram, manus adjutrices porrigentibus concessit indulgentias, gratias et facultates, quas obtinerent, si visitassent Ecclesias urbis tempore jubilaei: et praeterea concessit, ut possint eligere confessorem idoneum secularem vel regularem, qui eos, vita comite, ab omnibus excessibus et delictis praeterquam sedi Apostolicae reservatis, toties, quoties opus fuerit, absolvere possit. Et insuper toties, quoties ad talem statum devenerint, ut verisimiliter de eorum morte dubitetur, etiamsi tunc eos ab hac luce decedere non contingat, atque in vero mortis articulo plenariam omnium suorum peccatorum remissionem eis impertiri de suae plenitudine potestatis facultatem concessit. Indulsit praeterea et ipsos, et parentes, et benefactores eorum defunctos, qui cum charitate decesserunt, in omnibus spiritualibus bonis, quae fiunt et fieri poterunt in tota universali Christi Ecclesia militante, et omnibus membris ejusdem in perpetuum participes fieri.“ Aliae formae habent: Ut possit absolvere ab aliis etiam casibus specialiter vel generaliter, Romano Pontifici et sedi Apostolicae quovis modo reservatis, et propter quae ipsa sedes merito esset consulenda. Item a peccatis contritis, confessis, et oblitis. Item in articulo mortis plenariam omnium peccatorum, etiam exceptorum, remissionem impendere possit. Quod si tunc non obierit, illam, quoties in tali statu constitutus fuerit, recitare possit, vel idem vel alius confessor. Forma absolutionis in Raimundi bullis haec est: Dominus noster Jesus Christus per meritum suae passionis te absolvat. Et ego autoritate ipsius, et apostolica autoritate, mihi in hac parte commissa, et tibi concessa, te absolvo, primo ab omni sententia excommunicationis majoris vel minoris, quam incurristi: deinde ab omnibus peccatis tuis contritis, confessis, et oblitis, conferendo tibi plenariam omnium peccatorum tuorum remissionem, remittendo tibi poenas purgatorii. In nomine, etc. Aliae formae habent: Ego autoritate Christi, et beatorum Petri ac Pauli, et domini nostri Papae, mihi in hac parte commissa, et tibi concessa, absolvo te plenarie ab omnibus peccatis tuis contritis, confessis et oblitis et casibus etiam sedi Apostolicae reservatis, in quantum claves sanctae matris Ecclesiae se extendunt, ac tibi concessum et mihi commissum est: remittoque tibi omnes poenas in purgatorio debitas, claudo tibi portas inferni, et januas aperio Paradisi: bona per te facta et fienda sint in augmentum tuae salutis et gratiae divinae. Vel remitto per plenariam indulgentiam omnem poenam in purgatorio tibi debitam, ac restituo te illi innocentiae et puritati, quam in baptismo accepisti, ita quod decedenti tibi ab hoc seculo clausae sint portae poenarum, et aperta janua deliciarum Paradisi. Et si hac vice non morieris, salva sit tibi nihilominus ista gratia, quando alias fueris in articulo mortis, In nomine, etc.

Formula plenariae indulgentiae. — *Forma absolutionis in bullis Raimundi.* — *Aliae formae.* — *Aliae.*

6. Alia etiam forma fuit usitata, quando hospitalia et fraternitates participationem omnium bonorum operum suorum et indulgentiarum, a Pontificibus sibi concessarum, illis communicabant, qui manus adjutrices ipsis porrigebant, et in fraternitatem recipiebantur, ut: Testamur nos hasce personas ad almam fraternitatem S. Antonii recepisse, dantes eis plenam participationem omnium bonorum operum, quae a principio fundationis, usque ad finem praedicti ordinis die noctuque, in trecentis sexaginta quatuor monasteriis et hospitalibus per fratres exercentur. Alia forma: Quia in libro ad hoc deputato scripti sunt, merito consequuntur omnes gratias, facultates plenariasque peccatorum remissiones, juxta privilegia et indulta per summos Romanos Pontifices N. N. fratribus, confratribus et benefactoribus hospitalis nostri sancti Spiritus in urbe concessas, confirmatas, extensas et ampliatas. Quinquagenariae videlicet plenissimi jubilaei Romani Bonifacii octavi. Nec non omnium et singularum stationum urbis, quibus continentur plus quam decies centena millia annorum indulgentiarum, et quadraginta duae plenariae indulgentiae, et dedicationis sanctae Romanae Ecclesiae, ac peregrinationis terrae sanctae, tam in vita, quam post mortem in aeternum, ac etiam benedictionum Papalium: atque omnium et singularum indulgentiarum, tam plenariarum quam temporalium: et quarumcunque gratiarum spiritualium confratribus et benefactoribus sacri et apostolici hospitalis sancti Spiritus in Saxia de urbe a diversis Pontificibus concessarum: ac omnium vigiliarum, orationum, jejuniorum, eleemosynarum, disciplinarum, missarum, divinorum officiorum, et praecipue tri-

Forma indulgentiarum ad hospitalium et fraternitatum participationem. — *Summa indulgentiarum Roman.*

ginta duorum millium missarum et totidem psalteriorum quolibet anno, atque omnium et quorumcunque aliorum bonorum pietatis et charitatis operum, quae in eodem hospitali, et toto ordine quotidie fiunt et fient, dicuntur et exercentur in perpetuum.

7. Haec exempli tantum gratia ex bullis quibusdam vulgaribus adscripsi, et utile esset plura exempla annotari, ut profligatae istius Pontificiae impudentiae notitia, ipsorum verbis ad omnem posteritatem transmitteretur et conservaretur.

8. Infinitum autem esset recensere, quomodo oppidatim, vicatim, templatim, ostiatim adscripserint indulgentias: si quis hunc locum visitaverit, si missam audierit: si officio divino interfuerit: si hanc orationem dixerit: si ante hanc imaginem candelam accenderit: vel dixerit tot Patres nostros Aveque Marias: et praecipue si manus adjutrices porrexerit, habet tot vel dierum, vel annorum indulgentias, concessas ab hoc vel illo Pontifice. Tantum adscribam carmina, quae Biturigibus in templo Cathedrali Divi Stephani ad altare Cardinalis, lapidi antiquo inscripta leguntur, quae sua manu descripta vir clarissimus et amplissimus Dominus Hermannus Vecheldius, Juris utriusque Doctor et Consul Reipublicae Lubecensis mihi exhibuit.

Versus de indulgentiis.

Hic des devote, coelestibus associa te,
Mentes aegrotae per munera sunt tibi lotae.
Ergo venitote gentes a sede remotae,
Qui datis, estote certi de divite dote.
Te precor, accelera, spargas hic, dum potes, aera,
Et sic revera secure coelica spera.
O si tu scires, quantum data prosit ibi res,
Tu juxta vires donares, quod dare quires.
Te miser a poena, dum tempus habes aliena,
Ut tibi sit poenae venia, sit aperta crumena:
Consors coelestis fabricae, qui porrigit, est is,
Ex hoc sum testis, vos hic mundare potestis.
Crede mihi, crede, coeli donaberis aede,
Nam pro mercede Christo dices, mihi cede.
Hic datur exponi Paradisus venditioni,
Currant ergo boni rapientes culmina throni.
Vis retinere forum, mihi pendas pauca obolorum,
Pro summa quorum reserabitur aula polorum.
Hic si large des, in coelo fit tua sedes.
Qui serit hic parce, parce comprendit in arce.
Cur tardas: tantum nummi mihi des aliquantum,
Pro solo nummo gaudebis in aethere summo, etc.

9. Impudentissima fabula de plenariis indulgentiis Francisci.

Adscribam etiam ex Bernhardini Rosario impudentissimam fabulam de plenaria indulgentia in Ecclesia sanctae Mariae de Angelis apud Assisium. Cum, inquit, Franciscus apud illum locum in cella sua oraret, apparuit ei angelus dicens, ut iret ad Ecclesiam, quoniam Christus et beata virgo cum angelis exspectarent eum, Christus autem dixit: Francisce, postula quid circa salutem animarum, quia datus es in lucem gentium. Franciscus dixit: Supplico ut digneris facere hanc gratiam generi humano, concedere scilicet omnibus et singulis venientibus ad locum istum, et in Ecclesiam illam introeuntibus, veniam et indulgentiam omnium peccatorum suorum universaliter et generaliter. Et supplico beatae virgini, advocatae humani generis, ut pro hac petitione impetranda, me adjuvare dignetur, etc. Christus vero respondit, dicens: satis grande est quod petiisti, sed majoribus dignus es, frater Francisce. Admitto igitur supplicationem tuam: sed volo ut vadas ad meum vicarium, cui dedi potestatem ligandi et solvendi in coelo et in terra, et petas ab eo ex parte mea dictam indulgentiam. Franciscus mane se contulit ad Papam Honorium, et petiit, ut ad honorem virginis Mariae dignaretur in ipsa Ecclesia Portiunculae, ponere indulgentiam plenariam sine oblationibus. Papa respondit: se non posse hoc facere quia oportet, ut qui vult indulgentiam, eam mereatur ponendo manus adjutrices. Interrogavit autem Pontifex Franciscum, quot annos vellet ibi poni de indulgentia. Qui respondit, se non velle annos, sed animas, ut quicunque dictam Ecclesiam intrarent contriti et confessi, plenam consequerentur remissionem omnium peccatorum suorum a culpa et a poena, quae peccata commisissent a die baptismi usque ad diem et horam introitus in Ecclesiam: Addens, quod non ex se hoc peteret, sed ex parte Christi, qui eum miserat. Tunc Papa annuit, et quod postulaverat, concessit. Egrediente autem Francisco, Papa dixit: Ubi habes bullam? At ille respondit: Nullum de hac re volo instrumentum: sed sit beata virgo charta, notarius seu plumbator Christus, angeli testes, sigilla stigmata Francisci. Postmodum ad petitionem Cardinalium Papa indulgentiam illam ad unam diem naturalem singulis annis in perpetuum extendi declaravit, prima scilicet die Augusti, a primis vesperis usque ad vesperas secundae diei. Haec et plura Bernhardinus. Atque ita impletum fuit Pauli illud, Propterea quod non receperunt dilectionem veritatis, misit illis Deus efficaciam illusionis, ut crederent mendacio.

Papa vicarius Christi, scilicet.

Bulla Franciscanarum indulgentiarum.

[CAPUT XIII.]

DE INDULGENTIIS STATIONUM IN ECCLESIIS URBIS ROMAE.

1. Unius preculae recitationi quotidianae 8000 annorum indulgentiae concessae.

Hildesiae, in templo Cathedrali, legeram in suspensa tabula: Si quis hanc orationem quotidie devote dixerit, habebit octo millia annorum indulgentias a poena et a culpa. Et tunc cum amicis praesentibus disputabamus, quae esset ratio istius supputationis, cum ad talem annorum numerum, nec vita hominis in hoc seculo se extendat, nec purgatorium etiam tam diu duret, quia cum consummatione seculi illud finiri fingunt.

2. Sed postea vidi, indulgentias stationum urbis Romae ad multa centena annorum millia ascendere. Cumque ultra finem mundi satisfactiones et indulgentias suas Pontificii non extendant, ego sane pro Germanica simplicitate rationem calculi Pontificii,

de tot centenis annorum myriadibus, non assequor, nisi Romanenses hoc mysterium nobis explicent: difficiliores enim supputationes nostri vocant Italicas practicas. Adscribam autem hoc loco summam notationis indulgentiarum in stationibus Romanis, sicut Latine editae sunt Romae anno 1475 et postea Germanice amplificatae Norinbergae anno 1491 ut lector impudentiam cauponationum, licitationum, et nundinationum Romanensium, in brevi quasi tabella ob oculos habere possit. Diximus autem in praecedentibus, quod veteribus stationes fuerint quasi statae feriae, quibus populus in certa templa ad auditum verbi, ad participationem sacramentorum, et ad preces communes conveniebat, sicut exstant homiliae Gregorii in stationibus illis habitae. Postea vero, cum exercitia illa pene obsolevissent, et manerent tantum opus operatum visitationis illarum Ecclesiarum, affinxerunt indulgentias, ut homines eo invitarent. Et Bonifacius octavus Basilicae Petri et Pauli hoc privilegium dedit, Clemens sextus addidit Ecclesiam Lateranensem: Sixtus quartus Ecclesiam Mariae majoris. Et in jubilaeis tantum in illis Ecclesiis indulgentias primum vendebant. Postea negotiatione feliciter procedente, addiderunt alias etiam urbis Ecclesias, et numerum indulgentiarum singulis ferme diebus in infinitum auxerunt sicut tabella haec ostendit.

3\. Dicunt igitur Romae fuisse mille quingentas quinque Ecclesias, inter quas septem sunt principales, privilegiatae majori privilegio.

4\. Et primam dicunt esse Ecclesiam Lateranensem, quae sit caput totius orbis et urbis. In illa igitur, ut ajunt, sunt omni die quadraginta et octo anni indulgentiarum, et totidem quadragenae, ac remissio tertiae partis omnium peccatorum. Item Papa Sylvester et Gregorius, qui eam consecrarunt, dederunt tantas indulgentias, quod nemo potest enumerare, nisi solus Deus, testante beato Bonifacio, qui dixit: Si homines scirent indulgentias Ecclesiae Lateranensis, non opus esset, quod irent per mare ad sanctum sepulcrum, vel ad sanctum Jacobum. Item dicit Papa Bonifacius: Si quis ad sedem nostram Lateranensem, devotionis, orationis, aut peregrinationis causa veniet, ille absolvetur ab omnibus suis peccatis. In Capella quae vocatur Sanctum Sanctorum, quam mulieribus non licet ingredi, est vera et plenaria remissio omnium peccatorum. In eadem Capella sunt gradus 28 qui steterunt ante domum Pilati in Jerusalem. Et quicunque hos gradus ascenderit cum devotione, habet pro quolibet gradu novem annos indulgentiarum, et totidem quadragenas, ac remissionem tertiae partis omnium peccatorum. Qui vero geniculando gradus illos ascendit, is unam animam, pro qua orat, liberat ex purgatorio. In die dedicationis, qui vocatur dies Salvatoris, est ibi plenaria remissio omnium peccatorum a culpa et poena. Cumque Papa primum indulgentiam illam largiretur, angeli praesente populo dixerunt: Amen. Item: quando capita Petri et Pauli ibi ostenduntur, tunc Romani habent indulgentias trium millium annorum, vicini sex millium, qui e longinquo venerunt, duodecim millium. In illa Ecclesia est aurea porta, quae tantum in anno jubilaeo aperitur. Sunt autem tres portae, per quarum unam Christus Hierosolymis ad mortem suam ivit: Cumque non certo constet, quae ex istis tribus illa sit, itur per omnes tres. Et qui devotione per illas transit, liber fit a peccatis non aliter ac homo, cum primum baptizatur: Etiam pro animabus itur per illas portas.

Item: cum Gregorius Ecclesiam illam Lateranensem denuo dedicaret, dedit tot dierum indulgentias, quot guttae cadunt, si per tres dies et noctes continue pluat. Cumque Gregorius metueret, ne thesaurus gratiae illa profusione evacuaretur, Christus apparuit ei, et dixit: se concedere ut plures det indulgentias, populum enim his opus habere.

5\. Secunda Ecclesia principalis Romae est ad S. Petrum in Vaticano, in qua sunt omni die quadraginta et octo anni indulgentiarum, et totidem quadragenae, ac remissio tertiae partis omnium peccatorum. Pro quolibet altari, quae fuerunt centum et novem, dantur decem et octo anni. In festis duplicibus duplicantur illae indulgentiae. In festo annuntiationis Mariae sunt ibi mille anni indulgentiarum. Qui ascendit gradus Petri cum devotione (sunt autem viginti octo) pro quolibet conceduntur septem anni. Alexander postea ad singulos gradus dedit mille annos.

Quando ibi ostenditur Veronica, tunc Romani habent indulgentias trium millium annorum, Itali sex millium, longinqui duodecim millium.

In omnibus festis Christi, Mariae et Petri sunt ibi mille annorum indulgentiae. Ad summum altare omni die sunt octodecim anni. Pro peregrinis est ibi plenaria remissio, etiamsi quis patrem et matrem verberasset. Sub altari sunt corpora Petri et Pauli, ibi sunt quatuor millia annorum. Apud altare ante chorum sunt quatuor decim millia annorum, et liberatio unius animae ex purgatorio. Est autem praecipua porta aurea, quae in jubilaeo aperitur in Ecclesia sancti Petri, altera in Lateranensi, tertia in Ecclesia Mariae majoris.

6\. Tertia Ecclesia principalis est ad sanctum Paulum, in qua sunt omni die 48 anni indulgentiarum et totidem quadragenae, ac remissio tertiae partis omnium peccatorum. In conversione Pauli sunt ibi centum anni indulgentiarum. In dedicatione Ecclesiae sunt ibi mille anni. In festo Innocentium 48 anni.

7\. Quarta Ecclesia principalis est ad S. Mariam majorem, in qua sunt omni die 48 anni, totidem quadragenae, et remissio tertiae partis omnium peccatorum. Nona die Maji est ibi remissio omnium peccatorum a poena et a culpa. In omnibus festivitatibus Mariae sunt ibi duodecim millia annorum. In die dedicationis mille anni et quatuordecim.

8\. Quinta Ecclesia est ad sanctum Laurentium, in qua sunt omni die 48 anni, totidem quadragenae, et remissio tertiae partis omnium peccatorum. Qui lapidem, super quo assatus fuit Laurentius, visitaverit, et sepulcrum ejus, habet septem millia annorum.

Margin notes: ...atio... | ...merus cle...rum ...is | ma... cle... e Lateranen... in...gen... s quo...lanae. | ...nctum ncto...n Ro...num. | ...gnum ...ntince ...mano. | Aurea porta. | Insignis, digna Papa blasphemia. | Ecclesia S. Petri in Vaticano. | Annuntiatio Mariae. | Veronica. | Summum altare. | Ecclesia S. Pauli. | Ecclesia S. Mariae majoris. | Ecclesia S. Laurentii.

Qui omni quarta feria per annum unam Ecclesiam illam intraverit, liberat unam animam ex purgatorio.

Ecclesia S. Sebastiani.

Sexta Ecclesia est ad sanctum Sebastianum, in qua praeter generales indulgentias 48 annorum sunt omni die mille anni. In mense Majo est ibi vera et plenaria remissio omnium peccatorum. Similiter etiam in Coemiterio Calixti. Varii demum Pontifices visitantibus dederunt 48 millia annorum. Ibi est locus, ubi angelus apparuit Gregorio dicens: In hoc loco potest unusquisque contritus et confessus remissionem omnium peccatorum a culpa et poena promereri.

Quis dubitet hoc verum esse.

10\. Ecclesia S. crucis.

Septima Ecclesia principalis est ad sanctam crucem, in qua sunt omni die 48 anni. Omni die Dominica sunt ibi trecenti anni. In Capella Jerusalem est plenaria remissio omnium peccatorum. Deinde sex Pontifices fuerunt, quorum quilibet mille annos dedit. In die dedicationis est ibi plenaria remissio.

11\. Maria ad aram coeli.

In Ecclesia Mariae ad aram coeli sunt omni die mille anni. In festo assumptionis sunt sex millia annorum.

In festo annuntiationis plenaria remissio.

In Ecclesia sancti Sylvestri sunt 400 anni.

12\. S. Sylvester. S. Praxedes.

In Ecclesia sancti Praxedis 300 anni.

In Capella Mariae, quae vocatur: „Libera nos a poenis inferni" sunt omni die duodecim millia annorum.

In Ecclesia Johannis ante portam Latinam, potest quis liberare unam animam de purgatorio, dicendo vel faciendo dicere unam missam.

In Ecclesia Mariae novae, sunt omni die ducenti anni indulgentiarum.

Ad Mariam Transtiberinam omni die ducenti anni.

Ad Chrysogoni omni die centum anni.

Ad Bartholomaei omni die mille anni, et in die Bartholomaei plenaria remissio.

Ad Johannis de Insula quotidie mille anni.

Ad Gregorii quotidie mille anni.

Ad Anastasii quotidie quadraginta mille annorum.

Ad Mariae ad scalam coeli quotidie septingenti anni. Singulis festivitatibus Mariae quatuor millia annorum. Die dedicationis plenaria remissio.

Ad Sixti quotidie septem anni.

Ad Clementis quotidie 40 anni.

Ad Cosmae et Damiani quotidie mille anni.

Ad Adriani quotidie mille anni.

Ad Mariae rotundae singulis dominicis et quartis feriis triginta anni. In Choro quotidie quadraginta anni.

In festo omnium Sanctorum plenaria remissio.

Ad Barbarae mille anni.

Ad Jacobi quotidie 1500.

Ad sancti Spiritus quotidie undecim millia.

13\. Summa indulgentiarum in urbe Roma.

Sed piget et taedet omnia prosequi. Illa igitur loca, ubi dierum, vel quadraginta, vel centum, vel paucorum annorum indulgentiae dicuntur esse, omisi, et praecipua tantum exempli causa annotavi, quaestores autem Hospitalis sancti Spiritus in urbe Roma subducta ratione, invenerunt indulgentias omnium et singulorum stationum urbis exsurgere ad summam ultra decies centena millia annorum, et plus quam quadraginta duas plenarias indulgentias, praeter animas quae ex purgatorio liberantur: quibus indulgentiis quomodo vel tempus hujus vitae, vel tempus purgatorii sufficiat, ipsi viderint, ego sane non intelligo, nisi forsan ad usitatum illud confugerint: Superabundans cautela non nocet, aut cum Francisco Maironis disputare voluerint, superfluas indulgentias ad augmentum gratiae et gloriae converti. Porro cum Romani et Itali indulgentias illarum stationum non amplius curarent, alias longinquas gentes ad suscipiendas peregrinationes, ad Ecclesias et stationes urbis, invitarunt, quae primum incredibili numero eo confluxerunt. Sed cum defervescente vulgi fervore, peregrinorum visitationes rariores essent, excogitatum fuit aliud aucupium, ut indulgentiae illarum stationum absentibus pro pecunia in omnibus terris per legatos seu quaestores venderentur, cujus negotiationis formam paulo ante annotavimus. Sed quis infinitas formas omnium Romanensium istarum imposturarum percensere poterit? Curtisano aliquo, in officina istarum nundinationum bene exercitato, ad pertexendam hanc historiae partem opus esset. Nam et subditis, ut eos a fide imperatoribus suis data, averterent, largas indulgentias proposuerunt, quando excommunicatos imperatores ab imperii culmine proturbare volebant. Innocentius quartus dedit decem dierum indulgentias orantibus pro rege Franciae.

[CAPUT XIV.]

QUOD OMNIBUS TEMPORIBUS FUERUNT, QUI IMPOSTURIS ISTIS INDULGENTIARUM CONTRADIXERUNT.

1\. Sicut tempore Eliae, cum cultus Baaliticus fraude et vi omnia occupasset, ut Elias conquereretur, se solum relictum, Deus tamen plus quam septem millia sibi reservavit, qui genua sua non curvaverant coram Baal: Ita in mediis Pontificiarum superstitionum tenebris, Deus semper quorundam mentes illustravit, ut errores et superstitiones ipsi animadverterent, ac aliis ostenderent. Imposturas igitur indulgentiarum, de quibus nunc agimus, multi intellexerunt: Sed cum metu tyrannidis Pontificiae publice et aperte eas reprehendere non auderent, vel tacite apud se eas contempserunt: vel inter aniculas clam eas damnarunt: sicut Speculum aureum dicit: De erroribus curiae Romanae omnes quidem intus murmurant, nulli autem clamant. Quidam tamen publice et aperte abusus indulgentiarum reprehenderunt, de quibus ordine breviter annotabimus.

Speculum aureum.

2. *Catalogus eorum qui palam imposturas indulgentiarum reprehenderunt.*

Supra autem ostendimus, quemadmodum statim sub initium Quaestores indulgentiarum indiscreta et superflua earum perfusione homines ut in re nova ita offenderint, ut Lateranense concilium circa annum 1215 coactum fuerit modum ipsis praescribere lib. 5 tit. de poenitent. et remis. c. cum ex eo. Et licet moderatione quadam profusio illa tunc aliquantulum cohiberetur: tamen ante Scholasticorum tempora multi fuerunt qui totum negotium indulgentiarum reprehenderunt, sicut supra etiam ostendimus. Et Eccius ex Wilhelmo Antisiodorensi citat multos contradixisse Pontificibus, cum inciperent indulgentias istas elargiri.

Eccii testimonium.

Postea cum Scholasticorum disputationibus quaestus indulgentiarum iterum crevisset: Viennense concilium circa annum 1311 coactum fuit, abusiones quaestorum, ad extorquendum aurum fallaci ingenio excogitatas, reprehendere et damnare: quod scilicet tertiam vel quartam partem de poenitentiis injunctis relaxarent, animas tres vel plures de purgatorio se extrahere mendaciter assererent, plenariam remissionem peccatorum indulgerent, et a poena ac culpa per indulgentias absolverent. Haec enim sunt verba Clementinae. Memorabile autem est, quod Clemens quintus celebraturus Viennense Concilium Wilhelmo Durando, quem Speculatorem vulgus nominat, injunxit, ut capita quaedam de celebrando concilio conscriberet: quod opus Parisiis ante annos non multos editum est. Et in tertia parte, titulo 15 de indulgentiis ita scribit: Cum in universali Ecclesia quaestores indulgentiarum multos errores disseminent, multosque seducant simplices, et multas abusiones procurent, et vitam gerant enormiter dissolutam, in tantum quod patent risui, potestasque clavium Ecclesiae contemnitur, cum pro uno obolo, vel nihilo, indulgentia conceditur, nec proficiat provisio Concilii Lateranensis, unde populi contemnunt poenitentias, a confessoribus impositas adimplere, putantes se absolvi propter dictas indulgentias ab iisdem, et propter facilitatem veniae, pro obolo obtinendae et pecunia redimendae, delinquere non formidant: Videretur super hoc de competenti remedio providendum, et insuper ut cessarent quaestus cursorum et nuntiorum Romanae curiae, etc. Et ex hac Durandi commonefactione canon ille Viennensis concilii, de quo jam diximus, constitutus fuit.

Wilhelmus Durandus de indulgentiarum erroribus.

3. *Tota nundinatio indulgentiarum reprehensa. Waldenses. Wiclefus.*

Et illi quidem modum tantum aliquem in profusione indulgentiarum desiderarunt, non defuerunt tamen, qui totam illam nundinationem vel contempserunt, vel reprehenderunt. Inter Waldensium enim articulos decimus tertius hic ponitur: Praelatorum omnium indulgentiae, ad limina Sanctorum peregrinationes, imo anni jubilaei, nullius sunt valoris vel commoditatis. Wiclefi etiam articulus 42 est, fatuum esse credere indulgentiis. Fuerunt et haec Wiclefi verba: Consulendum est fidelibus, ut non petant curiam Romanam ad Papales indulgentias vel absolutiones a poena et a culpa, sibi et aliis impetrandas, quia Dominus totius mundi non vult in tali brevi vel angusto loco coarctari: sed in coelo existens perpendiculariter, cuilibet poenitentiam agenti, paratus est ad lumen suae gratiae influendum. In Ruthenorum etiam articulis undecimus est: Quod indulgentias et jubilaeos damnent, nullius efficaciae ea perhibentes.

Ruthenorum articuli.

Eadem Hussus et Hieronymus Pragensis in Bohemia repetierunt. Primum enim articulum Hussitarum et Thaboritarum, Conradus Wimpina hunc ponit: Indulgentias Papae ad liberationem animarum nullius esse valoris: imo ob clericorum duntaxat avaritiam excogitatas et inventas. Et populus in Bohemia cognitis indulgentiarum imposturis nundinationes istas amplius ferre non voluit: sed quaestores indulgentias publicaturos, in carcerem conjecit, sicut Conradus Wimpina in 11. articulo contra Hieronymum Pragensem indicat, ubi et hanc recitat historiam: Quod Pragae anno 1411 cum post octavas Pentecostes quaestor quidam indulgentiarum literas invulgare vellet, et jam pro concione venias suas impudenter ebuccinaret: populus armatus concurrerit, et quaestorem istum captum currui imposuerit, adjunctis ipsi in curru publicis quibusdam meretricibus, ex quarum mammis Papales indulgentiarum bullas suspenderit, atque ita quaestorum indulgentiarum cum bullis Pontificiis, de meretricum collo pendentibus, per totam urbem Pragensem vicatim circumduxerit, et ostentui habuerit, ac tandem bullas istas indulgentiarum publice et solenniter crepitantibus flammis concremarit.

Johan. Hussus. Hieronymus Pragensis, Bohemi nundinatores indulgentiarum in carcerem conjecerunt. Memorabilis historia pro dignitate excepti et tractati quaestoris indulgentiarum.

4. *Constantiense concilium.*

Et illas quidem contradictiones Constantiense concilium compendio refutavit, exustis contra fidem publicam Husso, et Hieronymo Pragensi, et concessis de facto indulgentiis, omnibus in concilio exsistentibus, et feria sexta jejunantibus. Inter ipsos tamen Pontificios tunc etiam fuerunt, qui in negotio indulgentiarum multa non probarunt. Gerson enim qui in Constantiensi concilio praecipuus fuit, communi errore abreptus concedit quidem, indulgentiarum concessionem non esse contemnendam: sed devote amplectendam, et conatur hoc probare ex potestate clavium, quas Christus Ecclesiae tradidit, Joh. 20. Quorum remiseritis peccata, remittentur eis.

Gerson de indulgentiis.

Fundamenta tamen ea ponit, quae negotiationem indulgentiarum ab ipsis radicibus convellunt et evertunt. In tractatu enim de indulgentiis, quem scripsit anno 1427 disputat, indulgentias non pertinere ad potestatem ordinis sed jurisdictionis, atque ideo non extendere se simpliciter et directe ad remissionem culpae, quae fiat in absolutione sacramentali, nec ad diminutionem alterius poenae, nisi illius, quam Papa, aut qui confert indulgentias, inflixit aut infligere potuit. Cujusmodi sunt poenae excommunicationum irregularitatum inhabilitationum, etc. et inde concludit, potestatem ordinis, seu claves sacramentales in absolutione esse eminentiores, utiliores, et eligibiliores in collatione indulgentiarum, quam potestatem jurisdictionis.

Fundamentum Gersonis contra indulgentias.

Corollaria Gersonis.

I. Et addit haec corollaria: Solus Papa supremus, Christus cum Patre et Spiritu sancto potest dare plenaria autoritate indulgentiam omnimodam a poena et culpa, quam dum confert, dat dies indulgentiarum innumerabiles et infinitos extensive et durative.

II. Solus Papa Christus gratis et absque merito

alio, quam suo, facit commutationem poenae perpetuae in poenam temporalem, vel in plenam absolutionem. Solus Papa Christus potest illam tot dierum et annorum mille millium indulgentias concedere, qualis posita reperitur in diversis concessionibus summorum Pontificum. Cumque tales bullas Gerson, nec probare posset, nec damnare auderet, addit: Forte talis enormitas concessionis ab aliquibus quaestuosis aut aliter male motis conficta est. Item addit: Indulgentiarum concessio, per tot millia nedum dierum, sed et annorum videtur difficulter salvabilis post remissionem aeternae poenae et commutationem in temporalem Constat enim, quod nec homo in hac vita potest aut debet ad tot annos obligari poenitentiam agere, cum non sit victurus per millesimam partem tot annorum. Constat praeterea quod dum mundus finem habebit, cessabit purgatorium, et ex consequenti, dies poenarum suarum. Addit et hoc: utrum claves Ecclesiae se extendant, non solum super terram, sed etiam sub terra in purgatorium, sunt opiniones ad utramque partem probabiles. Et favorabile est, inquit, dicere quod sic, saltem per indirectum. Concludit vero, indulgentias valere clave Ecclesiae non errante, et Christo non reprobante. Neminem igitur sic debere inniti indulgentiis, concessis in toto vel in parte a poena et a culpa, quin studiosus sit poenitentiam agere, etc. Et alibi dicit: Fatuae sunt et superstitiosae quaedam intitulationes de indulgentiis viginti mille annorum, vel tali modo: Qui dixerit quinque Pater noster ante talem imaginem, etc.

III. Gerson de valore indulgentiarum.

5. Supra annotavimus, quomodo schola Parisiensis impudentiae indulgentiarum Clementis sexti contradixerit. Et Aventinus scribit, cum Antipapae Urbanus VI. et Clemens VII. circa annum 1380 largissimas profunderent indulgentias, quod schola Parisiensis etiam solenniter adhibitis tubis et campanis, ut eorum mos est, Papae erroneam sententiam, indulgentiariis bullis comprehensam damnarit.

Aventinus.

6. Autor Fortalicii fidei, testatur circa annum 1450 non paucos fuisse, qui inter caetera indulgentias etiam improbarint. Certe circa annum Domini 1470. Wesselus Gruningensis inter alios abusus Papatus etiam indulgentiarum negotiationem scriptis et disputationibus inter doctos satis acriter taxavit, atque ideo dictus fuit magister contradictionis. Et licet Parisiis fuisset in theologia magister noster, in exilium tamen ejectus, et facienda arte medica vitam tolerare coactus fuit. Is igitur in epistola ad Engelbertum quendam dicit: Cum doctores a principio confiteantur, solum Deum peccata remittere, indulgentiarii confugiunt ad poenas, quoniam mitior ibi mentiendi locus, cum tamen theologica regula sit, nihil debere fideles asserere, quod non in regula fidei contineatur. Nullum autem, inquit, locum Scripturae dabunt, ubi poenarum pro peccatis praeteritis, et prorsus dimissis debitarum judicium in Papae arbitrium referatur. Ego inquit, valde titubanter dictum puto, ut alicui peccata remissa sint, et adhuc nuda in conspectu Dei. Quomodo enim tecta, quae adhuc imputantur? Quomodo vero non imputantur, quando puniuntur? Dominus forte dimisit, ut Papa retineret ad poenam? Item ubi stabilies hanc determinatam Christi voluntatem, ut unum atque idem opus indulgentiale nunc sex annos valeat, nunc septem, nunc septingentos, nunc septem millia, nunc plenariam indulgentiam? Quia vero objiciebatur, sanctam Ecclesiam divino spiritu gubernari, respondet: Verum est, in quibus sancta est, non autem, in quibus ignorat, et errat, sicut, prohdolor, in multis valde plangimus errantem, praesertim in sale infatuato, in villico diffamato, in infideli dispensatore, quos Bernhardus definit mercenarios pro pastoribus, lupos pro mercenariis, imo pro lupis diabolos.

Fortalicium fidei. Wesselus Gruningensis exul ob taxatas fraudes indulgentiarum. Regula theologica.

In alia epistola ad Decanum quendam dicit, ipsos indulgentiarios fateri, quod nec in Scriptura, nec in Patribus expressum aliquid exstet de indulgentiis. Et Patres ante Albertum et Thomam reprehendisse recens tunc coeptas indulgentias. Gersonem etiam et Antonium non pauca in materia indulgentiarum desiderasse. Parisienses vero temeritatem Clementis sexti publice reprehendisse. Addit et hoc: Quantos errores in materia indulgentiarum Romana curia temere praesumpserit, et pestilenter publicarit, ac hodie noxie pullularent, nisi sana paucorum verorum theologorum severitas obstitisset, non opus omnia commemorare. Subjungit se Romae etiam sub Paulo secundo de indulgentiis inter doctos disputasse: Venisse etiam tunc Parisiis Romam quendam magistrum nostrum, qui dixerit: in Sorbona habitam paulo ante disputationem de indulgentiis, a quo nemo doctior, sed omnes quam venerant confusiores recessisset. Cubicularium vero Papae respondisse: Non novum hoc esse. Et curiales postea plenis verbis in Wesseli sententiam consensisse. Suam vero sententiam Wesselus ita exponit: De poenis ego simpliciter, donec sanius informer, teneo, quod poena cum suo peccato remisso remittatur, neque ullum prorsus a peccato immunem deinceps ad poenam obligari. Et ex Longobardo adducit dictum Ambrosii: Ille solus dimittit peccata, qui solus pro peccatis mortuus est. Item Augustini illud: Si texit Deus peccata, noluit advertere, et si noluit advertere noluit animadvertere, et si voluit animadvertere, noluit punire, sed voluit ignoscere. Concludit igitur, Spiritum sanctum per Petrum posuisse unicam, solidam, et solam bullam indulgentialem, qua abundanter ministretur introitus in regnum Dei, 2. Petr. 1. Subministrate in fide vestra virtutem, in virtute scientiam, in scientia temperantiam, in temperantia patientiam, in patientia pietatem, in pietate fraternam caritatem, in ea dilectionem: haec enim si feceritis, sic abunde subministrabitur vobis introitus in aeternum regnum, etc.

Exempla Wesseli ad Decanum. Disputatio Parisiensis de indulgentiis. Sententiae Wesseli de indulgentiis.

7. Cum Wesselus disputationes illas ex Italia et ex Galliis per exilium suum in Germaniam attulisset: Doctor Johannes Vesaliensis, qui prius fuerat professor in schola Erfordiensi, factus postea concionator Wormatiensis, materiam illam arripuit, et inter reliquos articulos etiam hunc publice pro concione

Johannes Vesaliensis contra indulgentias.

coram populo tractavit, sicut Conradus Wimpina annotavit: Papam et alios Praelatos non posse ex thesauro Ecclesiae compensationes poenarum, pro delictis debitarum per indulgentias aliis distribuere, et applicare. Atque ideo Ecclesiae dando indulgentias plus nocere, quam prodesse. Et allegavit etiam veteres quosdam et praesertim Cantorem Parisiensem solitum dicere: Indulgentias esse pias fraudes, quibus laici ad dandas eleemosynas alliciantur. Cumque objiceretur, Ecclesiam facere indulgentias, respondit: Verum est de illa, quae non errat. Sed is propterea a monachis comprehensus, et ad ignem damnatus fuit, anno 1479. Similem etiam contra se inquisitionem metuere se ostendit Wesselus in epistola ad Decanum Trajectensem, ubi inquit: Saepe ego in D. Vesalio veritus inconsideratam et temerariam ejus locutionem, quae licet scholasticae subtilitatis, et forsan nonnunquam etiam aliquid catholicae veritatis haberet, ea tamen in vulgus indoctum, cum gravi simplicium scandalo proferri prorsus odiosum. Accipio praeterea ex amicis, inquisitorem mox, ut causam Vesaliae absolverit, ad me usque descensurum ad inquirendum. In qua re, tametsi causae nihil verear, inquietudinem tamen, suspiciones, et calumnias sustinere oportebit, praesertim doctorum quorundam Coloniensium, quorum (experte loquor) ex tuis casibus facile odia, quin et invidiam conjectavi. Haec ille. Sed Wesselus vel exemplo illo territus remissior et meticulosior factus est: sicut ex epistola illa apparet, vel Deus illum mirabiliter protexit: In pace enim mortuus est Gruningae, Anno 1489 in die Francisci: Sed post mortem ipsius fraterculus quidam epistolam ejus de indulgentiis impugnavit.

Cantor Parisiensis vocavit indulgentias pias fraudes. De exceptione, Ecclesiam dare indulgentias.

Postea sub Alexandro Sexto, Savonarola Florentiae inter caetera etiam Pontificias indulgentias acriter reprehendit, sed flammis confutatus est. Et circa annum 1500 Rostochii sacerdos quidam Nicolaus Rust, inter alias superstitiones etiam indulgentias reprehendit, non voce tantum, sed scriptis etiam popularibus, quae ab inquisitoribus postea suppressa sunt, indulgentias scilicet meram deceptionem esse piorum et quaestum, veras indulgentias contingere a solo Deo gratis propter Christum omnibus vere poenitentibus.

Savonarola Florentinus.

8. Tandem etiam totae nationes de nundinationibus istis conquestae sunt. Nam circa annum 1510 natio Germanica gravamina sua obtulit Maximiliano Imperatori, inter quae decimum hoc fuit: Quod indulgentiae novae cum revocatione aut suspensione veterum (laicis contra clerum murmurantibus) ad corradendas pecunias concedantur.

Germaniae gravamina exhibita Maximiliano Imperatori.

Et postea anno 1522 proceres imperii centum gravamina Germanicae nationis adversus sedem Romanam oratori Pontificio in comitiis Norinbergensibus proposuerunt, inter quae tertium, quartum, quintum, sextum, et septimum querelam de indulgentiis continent. Illa igitur hoc loco adscribam.

[CAPUT XV.]

GERMANICAE NATIONIS GRAVAMEN III DE ONERIBUS PAPALIUM INDULGENTIARUM.

Illud importabile jam olim increbuit Romanarum indulgentiarum onus, quando sub persona pietatis, quum aut basilicas Romanas construere, aut profectionem in Turcas parare policiti sunt Romani Pontifices, omnem a simplicibus, nimiumque credulis Germanis exsuxerunt pecuniarum medullam. Et quod longe majoris est faciendum, per has imposturas, ac earum conductitios praecones et praedicatores, profligata est germana Christianorum pietas, dum qui extrudere volebant venales suas bullas, laudes suis mercibus occinebant miras et inauditas, condonari per emptitias has condonationes, nedum noxas praeteritas aut futuras viventium, sed et defunctorum vita, exsistentium in purgatorio (quod vocant cantores illi indulgentiarum), modo numeraretur aliquid, modo tinniat dextera. Atque his mercium nundinationibus simul et spoliata est aere Germania, et Christi pietas exstincta, quando quilibet pro precii, quod in has merces expenderat, modo peccandi impunitatem sibi pollicebatur. Hinc stupra, incestus, adulteria, perjuria, homicidia, furta, rapinae, foenora, ac tota malorum lerna semel originem sibi traxerunt. Quod enim malorum amplius jam horrebunt mortales, quando sibi peccandi licentiam ac impunitatem, nedum in vita, sed et post obitum, aere, licet immodico, comparari posse, a nundinatoribus illis indulgentiariis, semel persuasum habent? maxime Germani, quibus per hos verae pietatis fucos, sub religionis persona nihil persuaderi difficile est? ut ingenio plane ad pietatem credulo est Germania.

Praeconia indulgentiarum impudentissima.

Fructus indulgentiarum.

Indulgentiae pietatis fucus.

IV. Et licet indulgentiae hae non semel in hoc ad Germanos missae sint, quasi ex corrosa earum venditione pecunia, fideles contra barbaros essent tutandi ac defendendi: eventu tamen compertum habent Germani, pecuniam hanc non in rem fidei aut alioqui reipublicae Christianae necesariam: sed in propinquorum luxum ac sublevandam familiam ipsorum esse versam. Quo uno bina haec nata sunt perquam maxima incommoda, quod et offendicula orta sunt simplicibus et quod nunc Germani toties sentientes lusam fidem, quum vere jam res postulat, ut contra Turcas instituatur expeditio bellica, nullis rationibus persuaderi se patiuntur, ut credant: quod res ipsa fore notorium facit, ita scilicet instare cervicibus nostris crudeles Turcas, suspicantes semper prioribus simile quidpiam agi. Quae una ratio est, ut tam aegre manus contra Turcas jungant. Quantorum ergo malorum et in rebus temporalibus, ac Christi fidelium conscientiis, causae fuerint Romanae indulgentiae, sanctitas apostolica, pro sublimitate captus sui exigua opera vel inde, si non ex re ulla alia conjectura consequi poterit.

Qui semel est laesus fallaci piscis ab hamo, etc.

V. Praeterea Papalis sanctitas, caeterique episcopi, ac Ecclesiae Romanae columnae, casus aliquot suae tan-

De casibus Pontifici Romano soli reservatis.

tum absolutioni reliquos fecerant: quorum si unum aut alterum commiseris, jam aut numerandum, aut absolutione tibi carendum est: nempe quod in hoc reservati sint, ut inde nummorum aliquid eis accrescat. Quod ex eo conjicere licet, quod in casibus etiam quantumvis pro tempore honestis aut necessariis, nunquam tamen, nisi numeretur aliquid, dispensant. At si nihil attuleris numerarisve, indispensatus perpetuo maneas oport

VI. Verum, si quis unde numeret habeat, jam nedum praesentes indulgentur harum constitutionum transgressiones: sed et in futurum impune, ut eas ipsas transgredi liceat, indulto permittitur. Quo fit, ut ansam inde accipiant ii, cum quibus ita dispensatum est, pejerandi, homicidia, adulteria, et similia flagitia perpetrandi, quando quilibet ex sacerdotum vulgo absolutionem emptitiam, virtute indulti, his impertiri potest. Quae malorum seges tota ex habendi libidine, aurique sacra fame, qua nunc Ecclesiasticorum nonnulli misere excruciantur, originem ducit.

Fons indulgentiarum et publicorum Ecclesiae malorum.

[CAPUT XVI.]

DE PRAEDICATORIBUS INDULGENTIARUM STATIONARIIS. 7.

Stationarii.

Est et aliud indulgentiis vendendis addictum hominum genus, quos Stationarios vulgo vocant, hi rusticorum plerunque abutuntur simplicitate, dum omnes vicos, villas, pagos, angiportus, omniaque peragrant, castella et oppidula, predicantes sancti cujuspiam, Valentini puta, Huperti, Cornelii, Anastasiive sanctimoniam: ac quantum ad rem familiarem addat, si quotannis hunc vel illum munusculo aliquo, quod eis, Stationariis scilicet, in commodum cedat demulceas. Inscribentesque dehinc simplices sub sancti alicujus numen ac tutelam, promittentesque, ut hoc aut altero morborum genere vacaturus sit, qui eis annuum censum penderit. Quae omnia in hoc excogitata sunt, ut simplices illi ad vivum usque exsugantur. Nam primum hoc negotium a sancto Antonio coeptum, in innumera morborum genera dehinc suevit diduci, ita ut vix supersit morbus nunc aliquis, cui Stationarii non et peculiarem Sanctum, tanquam tabernae vel negotiationi praeposuerint. Processitque eo usque ejus mali serpigo, ut pauperum, ac simplicium illorum, Quaestionarii ac Stationarii praedicatores, sanguinem vorent et medullam: dumque illi una cum liberis suis necessariis spoliantur, in deliciis et luxu plus quam Sybaritico degunt Stationarii.

Sanctorum procuratio in morbis hominum sanandis.

[CAPUT XVII.]

DE FATALI INDULGENTIARUM TERMINO, QUOMODO DEUS CATHEDRAS VENDENTIUM INDULGENTIAS, ET MENSAS NUMMULARIORUM ISTORUM GLADIO SPIRITUS, PER MINISTERIUM LUTHERI SUBVERTIT.

1. Historia nostri seculi.

Et hactenus quidem, contra nundinationes istas indulgentiarum, multi partim murmurarunt, partim sonora voce clamarunt: sed vi, fraudibus, et dolis oppressi, nihil efficere potuerunt. Tandem vero Lutherus, gladio Spiritus, magno zelo, impudentissimos istos trapezitas aggressus est, cujus positiones contra indulgentias cum Albertus Cranzius legisset, exclamasse fertur: Vera quidem dicis bone frater, sed nihil efficies. Vade igitur in cellam tuam, et ora: Miserere mei Deus. Sed aderat fatalis nundinationum istarum terminus, addidit igitur Deus voci suae in Luthero vocem virtutis: detectis enim toti orbi imposturis indulgentiarum, mensae istae nummulariorum sine vi, solo Spiritus gladio, subversae per se corruerunt, et impletum est dictum Prophetae: Ostendam gentibus turpitudinem tuam, et regnis ignominiam tuam. Quod, quomodo factum sit, utile est meminisse.

Cranzius de impugnatione indulgentiarum per Lutherum facta.

2. Occasio reprehensarum indulgentiarum per D. Martinum Lutherum.

Crescebat igitur indies impudentia nundinationis indulgentiarum, ut quo amplius progrederetur non inveniret, nec ubi consisteret haberet. Hactenus enim fictitiae Pontificii jubilaei indulgentiae ad vigesimumquintum quemque annum contractae, illis solis dispensatae fuerant, qui susceptis peregrinationibus, limina apostolorum, sicut ipsi loquuntur, in Ecclesiis urbis visitarent. Alexander sextus vero, sicut supra annotavimus, anno 1500 in aliis regionibus omnibus, gratiam jubilaei pro pecunia oppidatim et vicatim vendidit, absentibus non secus ac si ipsas Ecclesias urbis omnes visitassent. Quo aucupio cum ingentem pecuniae vim confecisset, secutus per intervalla Leo X. de simili artificio emungendae pecuniae cogitavit. Cumque anno 1513 sedem bestiae ascendisset, et vix sperare auderet se jubilaei terminum ad annum 1525 assequi posse, novo exemplo anno 1515 et 1516 missis per omnia regna quaestoribus, eandem gratiam, quae in jubilaeo peregrinationem Romanam suscipientibus concedi solet, tunc extra jubilaei terminum pro pecunia, positis publice in Ecclesiis cistis seu aerariis, venalem exposuit. Praetextus autem, sicut Cochlaeus scribit, fuit structura templi S. Petri Romae, quam sumptuosissime a Julio II inchoatam, cum Leo se absolvere velle fingeret, et pecunia non suppeteret per imposturam indulgentiarum se eam a Germanica praesertim simplicitate facile emungere posse a curtisanis persuasus fuit. Utque cum autoritate aliqua impostura illa in Germania exerceretur, archiepiscopo Moguntino hoc negotium datum, qui ea conditione illud suscepit, sicut Lutherus scribit, ut

Leo X.

Praetextus indulgentiarum Leonis X.

Albertus Archiepiscopus Moguntinus indulgentiarum

Leonis X. promotor in Germania. Pretio anima a purgatorio redimenda.

dimidium praedae Romano Pontifici, altera pars Moguntino ad solvendum pallium cederet. Cum merces istae in aliis provinciis, anno 1515 et sequenti expositae fuissent hac licitatione, sicut Massaeus scribit, ut qui decem solidos numeraret, animam ex purgatorio liberaret, in Germania per annum 1517 potissimum imposturae istae exerceri coeperunt. Quaesitus autem et ad eam rem delectus fuit, exquisitus quidam nebulo Johannes Tecelius Dominicanus, seu ordinis Praedicatorii. Et illum quidem antea Maximilianus Oeniponti propter adulterium, in quo deprehensus fuerit, sacco ad submersionem adjudicarat, intercessione autem Ducis Friderici liberatus fuerat. Sed quia postea, sicut Cochlaeus narrat, ordini militari in Livonia amplam pecuniam sub praetextu indulgentiarum impudentibus suis praeconiis conquisierat, visus tunc fuit ille Moguntino ad saltandam hanc fabulam maxime idoneus. Creatus itaque fuit commissarius apostolicus, et haereticae pravitatis inquisitor, ut inquisitoriis artibus opprimere posset, si qui contradicere vellent. Atque ita non tantum pro concione impudentissimis praeconiis: verum etiam sparso libello quodam, quem summariam instructionem nominabat, indulgentiarum merces per Germaniam venales ubique exponebat. Capita autem et concionum et scripti ejus, sicut ex Lutheri scriptis colligo, haec fuerunt: Pro concione despumabant quaestores isti tales exhortationes: En coelum undique apertum jam est, si nunc non intres, quando unquam intrabis? O insensatos et crassi cordis homines, bestiis prope similes, qui non percipitis tantam effusionem gratiarum. En tot potestis redimere animas. O duri, duri, et negligentes: duodecim denariis patrem extrahere potes, et tam ingratus parenti in tantis poenis non succurris? Ego sane in extremo judicio excusatus sum: Vos videritis. Dico tibi, si unam solam tunicam haberes, hanc quoque exuendam et distrahendam judico, ut tantas gratias obtineres, etc. In oblocutores vero istius gratiae ita detonabant, ut tremens vulgus et coelum mox ruiturum, et terram hiaturam formidaret. Addebant amplificationes: Si quis literas indulgentiarum redimeret, ejus animam securam esse de salute sua. Et animas in purgatorio exsistentes, pro quibus indulgentiae redimantur, statim ubi conjectus in cistam nummus tinnierit, ex purgatorio in coelum evolare. Item: tantas esse illas gratias, ut nullum sit adeo magnum peccatum, etiamsi per impossibile quis matrem Dei violasset, quin per indulgentias solvi posset, et hominem per istas indulgentias liberum fieri ab omni poena et culpa. Esse enim istas gratias donum illud Dei inaestimabile, quo homo reconcilietur Deo, et omnes poenae purgatorii deleantur. Nec necessariam esse contritionem his, qui vel animas, vel confessionalia redimerent. Verba enim instructionis haec fuerunt: Prima gratia principalis indulgentiarum est plenaria remissio omnium peccatorum, per quam peccator perfunctam remissionem et Dei gratiam denuo consequitur: Per quam etiam remissionem peccatorum poenae in purgatorio propter offensam divinae majestatis luendae, plenissime remittuntur et omnino delentur. Item: Pontificem habere potestatem in purgatorium ad liberandas per viam indulgentiarum animas: Et tam certam esse fiduciam salutis per literas veniarum affirmabant, ut suam animam pro illis impignorarent. Crucem, quam cum insignibus Papae in Ecclesia erigebant, aeque efficacem esse, ac ipsam Christi crucem. Addebant fabulas: In certo quodam loco quinque animarum millia per venias istas redemptas, inter quas solum tres fuissent damnatae, ideo quod detraxissent indulgentiis. Finis et conclusio concionum fuit: Impone, impone, impone. Utque non verbis tantum, sed exemplo et facto homines excitarent, primi ad cistam in omnium conspectu procedebant, splendido gestu, et sonoro tinnitu aliquid in cistam conjicientes, et astantes arridebant imponentibus, omittentibus indignabantur. Permittebant etiam pauperibus indulgentias istas gratis dari, sed ita, ut primum undecunque pecunias corradere tentarent a bonis fautoribus. Et uxores docebant etiam invitis maritis, quomodocunque corradere pecuniam ad redimendas indulgentias. Haec ex scriptis istorum temporum collecta, ipsis verbis, quibus annotata fuerunt, adscripsi.

Johannes Tecelius, nugivendulus Romanae Curiae. Castitas Tecelii.

Summaria instructio, Tecelii. Capita concionum Tecelii.

Contra oblocutores indulgentiarum.

Verba instructionis Tecelii.

Fabula de virtute indulgentiarum Tecelii.

3. Indignatio publica contra imposturas Tecelii et convitia.

Interea vero, dum imposturae istae magna impudentia Germaniam pervagarentur, audiebantur non murmura tantum, sed manifestae indignationes omnium bonorum. Defessi enim erant jam omnes in Germania ferendis istis expilationibus, nundinationibus, et infinitis imposturis Romanensium. Vocarunt indulgentias animarum nundinas et monopolia, fremebant a nundinatoribus istis indulgentiariis vendi licentiam et impunitatem peccatorum, non de praeteritis tantum, verumetiam de futuris, nec in hac tantum vita, verum etiam post obitum, sicut loquuntur querelae Germanicorum gravaminum. Fingebant ridiculas fabellas, venisse scilicet quendam mortuum cum literis veniarum ad infernum, ac per eas petiisse libertatem: occurrisse vero daemonem quendam, qui cum bullam legeret, inter manus ipsius prae furore ignis papyrum, membranam, ceram at plumbum consumpta, atque ita animam vacuam in profundum praecipitatam, sicut haec narrantur in scriptis istorum temporum. Spargebatur et illa narratio: Nobilem quendam indicasse Tecelio, in animo se habere, quod vellet magnum aliquod facinus designare, et in futurum ejus peccati petiisse indulgentiam: Et Tecelium magna quidem pecuniae summa indulgentiam illam licitatum, nobilem tamen numerata illa pecunia bullam accepisse. Postea nobilem illum, captata occasione, Tecelium in silva quadam effractis indulgentiariis cistis spoliasse. Cumque Tecelius omnes ipsi diras minitaretur: nobilem ipsi ostendisse bullam indulgentiarum tam magno redemptam, et cum risu addidisse: Hoc erat peccatum illud, quod in animo habebam, a quo jam in optima forma absolutus sum. Omnes igitur optabant, et instigabant, ut ex doctis aliquis impudentissimis istis nundinationibus se op-

Sales oppositi nugivendulo Tecelio a Germanis.

Alia narratio istorum temporum.

poneret: sed metu tyrannidis Pontificiae nemo audebat progredi.

Patria Doctoris Martini Chemnitii.

4. Tandem cum Tecelius merces suas indulgentiarum ea, de qua dictum jam est, impudentia, venales exponeret in oppido, sicut Cochlaeus scribit, Jueterbog (quod prope meam patriam *Brizen*, quae a fidelitate olim Marchionibus Brandenburgensibus praestita, nomen habet, situm est, unde etiam maternam duco originem) ibi ob loci vicinitatem, rei indignitas Lutherum Witebergae docentem, magis perculit, ac Deus peculiari impetu spiritum ipsius excitavit, ut constitueret impudentissimis istis cauponationibus contradicere. Cum vero primum non auderet totum negotium indulgentiarum rejicere aut damnare, enormes tantum excessus et crassissimos abusus reprehendit: totum vero negotium in disputationem adduxit, affixis publice propositionibus anno 1517 pridie Calendas Novembris, sicut liberum tunc erat in scholis omnia, etiam certissima, disputando in dubium vocare. Edidit etiam concionem de indulgentiis et poenitentia. Ac scripsit ad Moguntinum et Brandenburgensem episcopos, ad ipsum etiam Leonem Pontificem, ut quaestorum impudentiam cohiberent. Nec vero in universum tunc damnabat Papales indulgentias: sed tantum modum adhiberi, ac enormes excessus corrigi petebat, dicebat redemptiones veniarum non esse vel praecepti vel consilii, nec ad salutem necessarias: sed liberas, imo utiles, si homines in eas non confidant. Item: non esse contemnendas indulgentias, sed liberas relinquendas: esse eas de genere eorum, quae licent, et sub permissionem cadunt, quamvis non de numero eorum quae expediunt.

Principium reprehensionum, quibus Lutherus usus est in indulgentiis. Themata disputationis Lutheri de indulgentiis. Concio Lutheri de indulgentiis, etc. Literae Lutheri ad Papam et Moguntinum et Brandenburgensem Episcopos. Quid Lutherus principio damnarit in indulgentiis.

5. Mota hoc modo indulgentiarum Camarina, suspensis animis ubique omnes exspectabant eventum rei. Nulla autem prorsus moderatio vel ab episcopis, vel a Pontifice adhibebatur. Sed Tecelius per Conradum Wimpinam contrariis positionibus omnia sua impudentissime defendebat. Ac certatim scriptis acerbissimis in Lutherum irruebant theologi Pontificii, Sylvester Prierias Romae Magister Palatii, Eccius, Hogostratus, etc. Illi impudentissima axiomata Tecelii omnia, de quibus dictum est, magna vehementia defendere conabantur. Ex hisce principiis: Primo, quod Papae potestas esset suprema, quae a toto simul mundo non posset restringi. II. Quod Papa ea, quae fidei sunt solus haberet determinare, et Scripturam autoritative pro suo sensu interpretari. III. Multas veritates et catholicas tenendas, licet nec in canone Scripturae, nec a doctoribus antiquioribus ponantur. Haec enim sunt verba in positionibus Wimpinae. Ita irritatus Lutherus, totum negotium indulgentiarum per resolutiones plenius coepit examinare, ac paulatim etiam doctrinam de poenitentia, de fide, de justificatione, etc. magno omnium applausu illustrare. Interea coepta erant comitia Augustana Anno 1518. eo citatus erat Lutherus ad causam dicendam coram Cardinali Cajetano, cui Pontifex hoc in mandatis dederat. Ille vero hoc tantum multis minis urgebat, ut Lutherus sua revocaret, tunc salva fore omnia. Et non pauci erant, qui dicebant, de potestate summi Pontificis non disputandum, sed tacendum et gratias agendas.

Conradus Wimpina patronus indulgentiarum. Sylvester Prierias. Eccius. Hogostratus. De autoritate Papae. Incrementa semel motae disputationis. Quibus argumentis usi contra Lutherum. Comitiorum Augustanorum acta. Cajetanus.

6. Cum vero Lutherus ad hoc permoveri non posset, re infecta discessum fuit. Et quoniam quidam animadvertebant, Lutherum minis et maledictis non posse a sententia dimoveri, nec populum placari acerba defensione impudentissimarum nundinationum: alia igitur via hoc tentarunt, et per Carolum Miltitium multis actum fuit cum Luthero, ut quae pacis essent consuleret, et Pontifici reconciliaretur. Vocarat etiam Carolus ille ad se Tecelium primarium tragoediae istius autorem, ac severe objurgatum verbis ac minis Pontificiis ita terruit, ut aegritudine animi confectus, non multo post exstingueretur. Haec ratio agendi Lutherum ita moverat, ut ostenderet se pacis cupidum et studiosum. Cumque necessitate quadam, quasi per vim in turbas illas pertractus esset, prolixe promisit omnia.

Acta adversariorum. Carolus Miltitius. Tecelius moritur.

7. Et sane si hanc viam prosecuti tunc fuissent Pontificii, potuissent omnes illas turbas sanare. Sed aderat fatalis terminus indulgentiarum, et totius regni Pontificii. Constituerat enim Deus propulsatis Aegyptiacis tenebris, lucem verbi sui rursus accendere, et Ecclesiam suam ex Babylonica captivitate liberare. Vociferabantur itaque ii, qui columnae regni Pontificii videri volebant: Non decere majestatem Pontificiam tam molliter et abjecte rem illam agere. Sed effecerunt, ut Pontifex promulgaret condemnationem Lutheri. Nominatim vero edidit novam decretalem de indulgentiis et earum efficacia, in qua non obscure Teceliana dogmata de indulgentiis a poena et a culpa, pro vivis et pro mortuis confirmat. Haec enim sunt verba: Romanum Pontificem Christi vicarium, potestate clavium (quibus culpam et poenam pro actualibus peccatis debitam tollat, culpam quidem mediante poenitentiae sacramento, poenam vero temporalem pro actualibus secundum divinam justitiam debitam, mediante ecclesiastica indulgentia) posse pro rationalibus causis concedere fidelibus, sive in hac vita sint, sive in purgatorio, indulgentias ex superabundantia meritorum Christi et Sanctorum, ac tam pro vivis quam defunctis, apostolica autoritate, vel per modum absolutionis indulgentiam ipsam conferre, vel per modum suffragii illam transferre. Ac propterea omnes, tam vivos quam defunctos a tanta poena liberari, quanta concessae et acquisitae indulgentiae aequivalet, etc. Hanc decretalem Eccius in Lipsica disputatione ita interpretatus est, indulgentias quidem de se non remittere vel delere culpam: sed tamen dari indulgentias, ut, qui eas acquirunt, absolvantur a poena et a culpa, in hanc sententiam: Quia Papa concedat, ut, qui redimunt indulgentias, a culpa, mediante sacramento poenitentiae a deputatis commissariis absolvantur, et deinde indulgentias, id est, poenarum remissiones consequantur, ita utrumque fieri per indulgentiarum bullas, ut a poena et culpa liberentur.

Novae Clausae adversariorum contra Lutherum. Lutherus condemnatur a Pontifice. Decretalis Leonis I de indulgentiis. Eccius interpretatur Pontificem.

8. Secutae postea sunt condemnationes Lutheri doctrinales a Lovaniensibus et Coloniensibus. Atque

ita data fuit Luthero occasio, ut subinde plures errores in doctrina Pontificia detegeret, et alios etiam locos doctrinae Christianae, ex verbo Dei, nequicquam fremente Romano Pontifice illustraret. Et res eo deducta est, quod in comitiis Augustanis anno 1530 Pontificii ordines imperatorem rogarunt, ut interposita sua autoritate efficerent apud Pontificem, ne amplius indulgentias in Germaniam mitteret, totam enim religionem Pontificiam ita ludibrio exponi.

Pontificios pudere coepit nundinationis et defensionis indulgentiarum.

9. Nunc concilium Tridentinum usum indulgentiarum maxime salutarem praedicat, et leviter tantum de abusibus quibusdam concionatur. Observet autem lector, quod decretum Tridentinum in specie non explicet, qui sint abusus illi. Teceliana enim portenta, de quibus diximus, probare forsan non potest, et tamen damnare etiam vel non vult, vel non audet, quia a tota Ecclesia Pontificia tunc, sicut ostendimus, defensa et Papali autoritate confirmata fuerunt. Ne igitur nihil agere videatur, in genere nominat abusus quosdam et pravos quaestus, quos tamen nec ostendit nec explicat: sed dicit, commode illos in specie inveniri et prohiberi non posse, ut per verba generalia nihil significantia, spes emendationis ostentetur, re ipsa autem nihil fiat. In decreto igitur Tridentino tandem omnia ad potestatem Romani Pontificis referuntur, ut ita nervi veteris superstitionis retineantur, et si fieri posset, per occasionem hominibus rursus obtrudantur. Sicut Pius quintus, anno 1571 edita bulla, hortatus est fideles, ut pro felici successu foederis contra Turcam jejuniis, orationibus et eleemosynis vacarent, utque eo libentius illud facerent, omnibus et singulis, qui quarta et sexta feria ac sabbato jejunarent, etc. plenissimam mnium peccatorum suorum remissionem, et eam indulgentiam, quae fidelibus Ecclesias almae urbis et extra urbem, ad id deputatas, visitantibus concessa est, pro illa, quam habeat thesauros Ecclesiae aperiendi potestate, elargitus est, dans potestatem eligendi confessorem. Et reliqua, sicut in veteribus bullis usitatum fuit. Inde lector intelligere et statuere potest, quomodo canonem Tridentinum Pontifex accipi velit, nempe ut illa omnia, de quibus hactenus diximus, quae collapsa et explosa jam aliquandiu fuerunt, paulatim revocentur, hoc est, restituantur, ut scilicet indulgentiae sint non tantum relaxationes poenarum canonicarum, quae jamdudum antiquatae sunt: sed plenissimae remissiones ipsorum peccatorum, et quidem omnium peccatorum ex thesauro operum, quae Sancti ultra quam debuerunt, supererogarunt: Utque Ecclesiae rursus obtrudantur impudentissimae imposturae de stationibus urbis, quas continere fingunt ultra decies centena millia annorum, et plusquam quadraginta duas plenarias indulgentias, cum liberatione aliquot animarum ex purgatorio, sicut supra descripsimus. Istas exsoletas merces Pius noster ex potestate sua aperiendi thesauros Ecclesiae, ipsis veterum nundinatorum verbis rursus venales exponit. Quia vero merces istas non admodum gratas, nec in magno pretio esse intelligit, gratis eas exponit, si hoc artificio homines rursus inescare et fascinare possit. In fine enim bullae sub excommunicationis poena districtius praecipit omnibus et singulis notariis ecclesiasticisque personis, ne publicationis, subscriptionis, obsignationisque praetextu, quicquam etiam a volentibus et ultro offerentibus, pecuniae exigere, aut aliquod lucrum, vel minimum facere audeant.

Concilium Tridentinum de usu et utilitate indulgentiarum. Generalitas insidiosa Concilii Tridentini.

Summa Decreti Tridentini de indulgentiis.

Pii quinti Bulla indulgentiaria.

[LOCUS IV.]

[DE JEJUNIO.]

DECRETUM TRIDENTINI CONCILII DE DELECTU CIBORUM, JEJUNIIS ET DIEBUS FESTIS.

Insuper hortatur S. Synodus, et per sanctissimum Domini nostri atque Salvatoris adventum, pastores omnes obtestatur, ut tanquam boni milites, illa omnia, quae sancta Romana Ecclesia, omnium Ecclesiarum mater et magistra statuit, nec non ea, quae tam in hoc concilio, quam in aliis oecumenicis, statuta sunt, quibuscunque fidelibus sedulo commendent, omnique diligentia utantur, ut illis omnibus, et iis praecipue sint obsequentes, quae ad mortificandam carnem conducunt, ut ciborum delectus et jejunia: vel etiam quae faciunt ad pietatem augendam, ut dierum festorum devota et religiosa celebratio, admonentes populos crebro obedire praepositis suis: quos qui audiunt, Deum remuneratorem audiunt: qui contemnunt, Deum ipsum ultorem sentient. *[vide libr. concord. p.* 31, 209—211.*]*

EXAMEN.

Summa dogmatis Pontificii de delectu ciborum et jejunio.

Universae Ecclesiae notissimum est, quales laqueos Pontificii per leges suas de jejuniis, et de discrimine seu delectu ciborum conscientiis injecerint, quas superstitiosas et impias opiniones necessitatis, satisfactionis, cultus, justitiae et meriti, jejuniis et delectui ciborum attexuerint, quod scilicet sint satisfactiones pro peccatis, quibus peccata expientur, et talia bona opera, quibus Deo gratiores effici, et vitam aeternam promereri possimus. Item: qui ex delectu ciborum vel servato, vel non servato fecerint vel peccata mortalia vel peculiares cultus Dei ex opere operato, quas tamen leges pro divitibus venales habuerunt, et pecuniam numerantibus, liberaliter relaxarunt. Cumque totus orbis a Tridentinis patribus diu exspectasset reformationem, ipsi in fine Concilii, sicut ab initio fecerunt, solita sua exercent artificia: dissimulatis enim erroribus et superstitionibus Pontificio jejunio et prohibitioni ciborum annexis, dicunt, fideles debere obsequentes esse iis, quae ad mortificandam carnem conducunt, ut sunt jejunia: quibus suum ciborum delectum, seu prohibitionem potius non tantum addunt, verum etiam praeponunt. Superstitiosas vero leges et opiniones de jejuniis, ac prohibitionibus ciborum omnes sub illa Orci galea involvunt: quando dicunt, illa omnia, quae Romana Ecclesia omnium Ecclesiarum mater et magistra statuit, quibuscunque fidelibus

Insidiae Tridentin. in hoc decreto.

commendanda et servanda esse, ut ita sub praetextu sententiarum Scripturae, quae de mortificatione carnis, ac de veris jejuniis concionantur, superstitiosas suas leges et opiniones omnes stabiliant et retineant. Utque sub hoc praetextu, illos qui impias ipsorum de jejuniis et prohibitione ciborum leges et opiniones, ex verbo Dei, taxant, plausibili specie traducentes condemnare possint, quasi ea, quae ad mortificationem carnis in Scriptura traditam conducunt, improbent et rejiciant. Et quidem si hoc agerent, ut abjectis et damnatis impiis et superstitiosis legibus et opinionibus, sana doctrina et utilia exercitia veri jejunii, sicut in Scriptura haec tradita sunt, sine conscientiarum laqueis et pravis opinionibus Ecclesiae restituerentur, omnes pii certatim operam suam et merito et libenter huc conferrent: sed quia ad stabiliendas superstitiosas Pontificiorum leges et opiniones de jejuniis et prohibitione ciborum et ad traducendos eos, qui pravas istas opiniones ex verbo Dei taxarunt, insidiose illa omnia instructa sunt: ideo distincte exponemus, primo, veram scripturae sententiam de jejuniis et de ciborum delectu: Postea subjungemus consentientes quasdam veteris Ecclesiae sententias: Addemus deinde antithesin de impiis ac superstitiosis Pontificiorum legibus et opinionibus, de jejunio, et prohibitione ciborum. Postremo colligemus historicam observationem, quomodo omnibus temporibus superstitiones de jejuniis et prohibitione ciborum Ecclesiae negotium fecerint, quomodo saepius repressae sint, donec tandem ipsam Ecclesiae arcem invaserunt.

Partitio ostendens summam totius hujus tractationis. I. II. III. IV.

[SECTIO I.]

[CAPUT I.]

QUOD VERUM JEJUNIUM HABEAT TFSTIMONIA ET EXEMPLA SACRAE SCRIPTURAE IN VETERI ET NOVO TESTAMENTO.

1. Esse jejunium verum.

Jejunium per se et suo genere non est opus mandato Dei prohibitum, vel contra verbum Dei pugnans, nec inter ea simpliciter numerari vel debet vel potest, quae sine ullo Scripturae vel testimonio vel exemplo, ex sola hominum traditione exorta et instituta sunt. Habet enim non pauca vel obscura, sed multa et illustria testimonia et exempla, in Scriptura tum veteris, tum novi Testamenti, quae ideo prodest in conspectu habere: Quidam enim propter abusus Pontificios adeo abhorrent a jejunii doctrina, ut audito vel solo jejunii nomine resiliant, ac si vel homicidium vel adulterium audirent: Quidam totam de jejunio doctrinam sine discrimine inter traditiones humanas rejiciunt. Sed Scriptura abusus jejuniorum, Isa. 58, Zach. 7, Matth. 6 ita reprehendit et damnat, non ut ipsa jejunia per se simpliciter abjiciat, sed ut veram eorum rationem, et pium usum ostendat, et multis piis exemplis probet ac confirmet. Quod vero manifesta verbi Dei testimonia et probata Sanctorum in Scripturis exempla habet, non est inter humanas traditiones numerandum: sed si quos superstitiosos abusus et pravas opiniones, hominum traditiones jejunio assuunt, illa discernenda et sejungenda sunt ab ipsis jejuniorum exercitiis, sicut verbi Dei testimoniis traduntur, et Scripturae exemplis comprobantur. Atque opera danda est, ut rejectis superstitiosis opinionibus, ac remotis pravis abusibus, res ipsa, sicut Scripturae testimoniis et exemplis traditur, Ecclesiae restituatur.

Contraria.

2. Testimonia Veteris Testamenti de jejunio.

David igitur inquit, Psalm. 35. Ego autem cum ipsi aegrotarent, induebar sacco, humiliabam in jejunio animam meam, et oratio mea in sinum meum vertebatur. Psalm. 69: Si quando fletu et jejunio animam meam adfligebam, hoc factum est in opprobrium mihi. Joelis 1. Sacrificate jejunium, et clamate ad Dominum. Cap. 2: Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, in fletu et in planctu, clangite tuba, sanctificate jejunium, etc. Num. 30 statuitur de voto ac juramento obligationis ad affligendam animam.

Levit. 6 et 23. Decima die septimi mensis dies expiationum erit, affligetisque animas vestras in ea. Omnis anima quae afflicta non fuerit hac die, peribit de populis suis. Isai. 58. Hoc est jejunium quod elegi, etc.

3. Testimonia Novi Testamenti.

Et ne quis arbitretur, jejunium rejiciendum esse inter Leviticas testamenti veteris ceremonias, quae jam abrogatae sunt: habet et novum Testamentum testimonia et exempla de jejunio, ut Matth. 6. Cum jejunas, unge caput tuum, ne videaris hominibus jejunans, sed Patri tuo, qui videns in occulto, reddet tibi in propatulo. Matth. 9: Auferetur sponsus, tunc jejunabunt. Matth. 17. Hoc genus daemoniorum non ejicitur nisi per orationem et jejunium.

1. Cor. 7. Ut vacetis jejunio et orationi. 2. Cor. 6: In omnibus exhibeamus nos ut Dei ministros, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis.

4. Exempla Veteris Testamenti.

Hisce testimoniis accedunt multa illustria et probata Sanctorum exempla in Scriptura sacra, Judicum 20: Jejunaverunt die illo usque ad vesperam. Reg. 3. Jejunaverunt in die illa, et dixerunt, peccavimus. 1. Reg. 31: Jejunaverunt septem diebus 2. Reg. 1. Planxerunt et fleverunt, et jejunaverunt usque ad vesperam, propter Saulem et Jonathan. 1. Reg. 12: Deprecatus est David Dominum pro parvulo, et jejunavit jejunium, etc. 3. Reg. 21. Achab jejunavit et dormivit in sacco. 2. Par. 20: Josias proposuit quaerere Dominum, et praedicavit jejunium universo Juda. 1 Esd. 8. Praedicavi jejunium, ut affligeremus nos coram Deo, et peteremus, etc.

Item: Jejunavimus et rogavimus Deum pro hoc, et evenit prospere, Nehem. 1: Flevi et moestus jejunavi, et oravi coram Deo.

Esther 4. Jejunate pro me, non comedetis et non bibetis tribus diebus et tribus noctibus, et ego cum ancillis meis similiter jejunabo. Esther 9: Observanda susceperunt jejunia et preces.

Jer. 36. In die jejunii, quod praedictum erat mense nono, in conspectu Domini omni populo legitur liber Jeremiae.

Daniel 9. Deprecatus sum Dominum in jejuniis, sacco et cinere.

Dan. 10. Ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedi, et caro et vinum non intraverunt in os meum, nec unguento unctus sum. Ibidem dixit angelus: A primo die, quo posuisti cor tuum ad intelligendum, utque affligeres te coram Deo, exaudita sunt verba tua. Jonae 3: Praedicaverunt jejunium, et vestiti sunt saccis, etc.

5. [...]mpla [...]i [...]ta-[...]ti.

Luc. 2. Anna non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens, die ac nocte. Act. 13. Ministrantibus illis Domino, et jejunantibus, dixit Spiritus Sanctus. Item: Tunc jejunantes et orantes, imponentesque eis manus dimiserunt illos.

Act. 14. Cum constituissent illis presbyteros, et orassent cum jejuniis, commendaverunt eos Domino. 2. Cor. 11: In labore et molestia, in vigiliis, saepe in fame siti, in jejuniis, saepe in frigore et nuditate.

6. Tobiae 3. Sara ascendens in superius cubiculum domus, tribus diebus et tribus noctibus non manducavit neque bibit, sed in oratione persistens cum lacrimis deprecabatur Dominum. Tobi. 12. Bona est oratio cum jejunio et eleemosyna. Judith. 4. Humiliaverunt animas suas in jejuniis et orationibus. Item: Dominus exaudiet preces vestras, si manentes permanseritis in jejuniis et orationibus in conspectu Domini. Judith. 8. Judith vidua habens super lumbos suos cilicium, jejunabat omnibus diebus viduitatis suae, praeter Sabbata.

1. Machab. 3: Congregatus est coetus ut orarent, et jejunaverunt illa die, et induerunt se ciliciis, et cinerem imposuerunt capiti.

2. Machab. 13. Praecepit populo, ut die ac nocte Dominum invocarent. Omnibus itaque simul id facientibus, et petentibus a Domino misericordiam cum fletu et jejuniis per triduum sine intermissione prostratis hortatus est eos Judas, ut se praepararent. Baruch. 1. Cum audissent praelegi librum Jeremiae, plorabant et jejunabant, et orabant in conspectu Domini.

[CAPUT II.]

QUID SIT JEJUNIUM, DE QUO SCRIPTURA LOQUITUR, SEU QUID COMPLECTATUR, ET IN QUO CONSISTAT, VEL, QUAE AD VERUM JEJUNIUM PERTINEANT.

1. Variae traditae sunt, sive definitiones, sive descriptiones jejunii, cum a veteribus, tum a recentioribus, de quibus inter eruditos disputatur. Sed simplicissima et certissima ratio est, si ex illis testimoniis et exemplis, in quibus doctrina de jejunio tradita est, tanquam membra colligantur, ea, quae ad veram rationem jejunii, sicut in Scriptura traditum est, pertinent. Quod ut eo commodius et rectius fieri possit, praemittenda est distinctio, ut ad id, quod propriissime appellatione jejunii in Scriptura significatur, facilius pervenire possimus. Et quod ad vocabula attinet, Graeci vocant νηστείαν, a privativa particula νή, et ἀπὸ τοῦ ἐσθίειν, vel σιτίον, sicut Suidas exponit, non commedere, vel cibum non sumere. Quod Latine ad verbum quidam vertunt, inediam. Et νῆστιν Varinus interpretatur ἄγευστον σίτου, impastum, qui cibum nondum gustavit. Ita Matth. 15 et Marc. 8 de illis, qui triduum apud Christum perseverarunt, et non habebant quod ederent, Christus dicit: Nolo eos jejunos demittere. Hebraeum vocabulum est צוֹם Zom, quod ab emulgendo seu exsugendo nomen habet. Nam et intestinum pyloro proximum, quia id, quod accipit non continet, sed statim ad inferiora transmittit, atque ita plerunque inane est, Graecis νῆστιν vocari Suidas autor est, unde Gaza reddidit intestinum jejunum. Aliquando per verbum ענה Anah, jejunium describitur, quod afflictionem significat, et aliquando cum fame seu inedia jungitur, ut Deut 8. Afflixit te et esurire te permisit. Jes. 58: Si esurienti protuleris animam tuam, et animam afflictam satiaveris. De quo verbo in causa finali jejunii plura dicemus.

De vocabulo jejunii.

Vox Hebraea.

2. Distinctio igitur varii usus vocabuli jejunii utilis et necessaria est, ut ad id, quod jejunii sacri proprium est, perveniamus. Usitate quidem vocamus jejunos, qui nondum vel jentaculum vel prandium sumpserunt, sed de hoc jejunio nunc non agimus. Illos etiam Scriptura vocat jejunos, qui per triduum non haberent quod ederent: sed jejunium proprie non est idem quod fames seu esuries, quando propter cibi penuriam ex necessitate aliquis cogitur inediam pati. Nam 2. Cor. 11 distincte numerantur fames et sitis, ac postea jejunium. Ita Act. 27. Cum in navi ob jactationes tempestatum, et metum naufragii appetitu prostrato per quatuordecim dies cibum non sumpsissent, vel si in morbo simile fiat, dicuntur jejuni permansisse, sed non est illud jejunium, de quo proprie Scriptura loquitur. Et Graecus textus peculiari vocabulo ibi utitur, non enim vocat νηστείαν, sed ἀσιτίαν et ἀσίτους. Christus etiam cum in deserto 40 dies cibo caruisset, ita ut virtute divina famem non sentiret, dicitur jejunasse Matth. 4 et postea esuriisse. Sed hoc jejunium miraculosum, sicut etiam Moysis et Heliae jejunium, qui virtute unius prandii per 40 dies et noctes impastus ambulavit, non pertinet ad communem doctrinam de jejunio in Scriptura traditam. Aliud etiam et diversum a communi de jejunio doctrina est exemplum Pauli, qui visione exterritus, tribus diebus, nec vidit, nec comedit, nec bibit, Act. 9.

Jejunium et fames differt.

Jejunia miraculosa Scripturae.

Frequens etiam, praesertim apud scriptores Ecclesiasticos, sicut postea ostendemus, usus est vocabuli jejunii, ut dicant, jejunare a peccatis, pro desistere et abstinere. Sicut et Plutarchus dicit, νηστεύειν κακότητος. Ad quod jejunium Jesaias cap. 58 alludere videtur. Cum enim Judaei finem jejunii non

Jejunium spirituale seu allegoricum.

recte constituerent, sed in ipso opere operato abstinentiae a cibis, absque poenitentia, constituerent cultum Dei, respondet Deus: Nonne hoc est magis jejunium quod elegi, dissolvere colligationes impietatis, etc. Et hoc quidem magnum, generale et perfectum jejunium est, sicut Augustinus loquitur. Non autem propria, sed figurata est locutio, et jejunium est spirituale seu allegoricum.

3. Jejunium proprie dictum tribus modis sic. Primo temperantia seu sobrietate.

Jejunium autem proprie dictum versatur circa voluntariam cibi abstinentiam, quae tribus potissimum modis juxta Scripturae traditionem exercetur.

Primo, quando talis moderatio in cibo et potu adhibetur, ne vel corpora onerentur, vel corda graventur crapula et ebrietate, quae virtus proprie vocatur temperantia, frugalitas et sobrietas, aliquando vero etiam sub jejunii appellatione comprehenditur, sicut Isidori definitio habet: Jejunium est parsimonia victus, abstinentiaque ciborum.

Secundo, abstinentia.

Secundo, quando non in totum vel a prandio vel a coena abstinemus, sed vel prandentes vel coenantes aliquid detrahimus, sive in quantitate sive in qualitate cibi, vel non tam multum, vel non tam delicatum, quantum et quale etiam salva temperantia fieri possit, sumamus. Et haec proprie vocatur abstinentia, quam tamen etiam aliquando sub jejunii appellatione comprehendi, descriptio Danielis decimo ostendit.

Ibi enim Daniel dicitur, se afflixisse, hoc est, jejunasse, quia panis delicatus, vinum et caro non introierunt in os ejus. Et Zach. 7 ubi jejunium quinti mensis describitur, usurpatur illud verbum abstinentiae, unde Nazaraei, qui a vino et sicera abstinebant, appellationem habent. Quaerunt enim Judaei, nunquid flendum mihi est in mense quinto, et religiose abstinendum? Et respondet Deus: Cum jejunaretis, etc. Abstinentiam igitur sub jejunio comprehendit. Tertia species abstinentiae est, quando quis in totum vel a prandio vel a coena abstinet.

Tertio, vere jejunando et cibis abstinendo.

Et hoc propriissime in Scriptura vocatur jejunium. Cum enim temperantia seu sobrietas Christianis debeat quotidiana et perpetua esse, jejunio vero ad tempus vacandum doceat Paulus 1 Cor. 7, discrimen manifestum est, sicut et Scripturae exempla ostendunt, ut Judicum 20: Jejunarunt illo die usque ad vesperam, 2. Reg. 1. Jejunarunt usque ad vesperam propter Saulem et Jonathan. Act. 10: Usque ad horam nonam sedebam jejunus, et precabar domi meae.

2. Reg. 3. Post sepulturam Abner, cum universus populus venisset cibum capere cum Davide, clara adhuc die juravit David: Haec faciat mihi Deus, et haec addat, si ante occasum solis gustavero panem, vel aliud quicquam. Ad vesperam vero, tempore jejunii comedebant, sed quando per plures dies jejunium durabat, nec multum nec delicate, sine tamen prohibitione ullius generis ciborum mundorum, nec mensa solenniter instructa comedebant: sed sicut describitur, Dan. 10: Lugebam trium hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedi, et caro nec vinum non introierunt in os meum.

2. Reg. 12. David jejunans per septem dies jacuit super terram, nec voluit surgere, et cum senioribus domus suae cibum capere, mensa scilicet solenniter posita et instructa. Et peculiaris fuit cibus lugentium, quibus ferme aequiparantur jejunantes, Matth. 7. Panis scilicet arctus et aqua brevis. Jes. 30: Panis tribulationis et aqua angustiae. 3. Reg. 22. Et Psalm. 42. Fuerunt mihi lacrimae panes. Psalm. 80. Cibabis nos pane lacrimarum, Psalm. 102. Cinerem ut panem comedi. Ezech. 4: Subcinericium hordeaceum comedes. Nec tamen verbo Dei ad certi generis cibos astricti erant tempore jejunii, nec ullum genus mundi cibi tempore jejunii prohibitum in Scriptura legitur, sed voluntarie deligebant, quod non erat delicatum. Atque hoc modo septem diebus jejunarunt, 1. Reg. 15, quod scilicet ante vesperam non comederunt, et non delicate comederunt, sicut Daniel cap. 10 per tres hebdomadas ita jejunat. Ita Judith. cap. 8 omnibus diebus viduitatis suae, praeter Sabbatha jejunavit. Hoc modo etiam Hanna jejuniis et obsecrationibus die ac nocte servivit, Luc. 2, id quod antithesis de viduis intemperantibus, 1. Tim. 5 declarat. Quae in deliciis versatur, inquit, vivens mortua est. Quando vero jejunium solvebatur, vel una die vel post plures dies, tunc vesperi lautius se refocillabant, ut Judith. 6 vocatis presbyteris fecit coenam magnam, et expleto jejunio eos refecit. Ita 1. Reg. 12. David expleto jejunio facit, etc.

Lugentium cibus.

Jejunium verum non constat prohibitione ciborum.

4. Jejunia graviora aliquot continuorum dierum.

Haec fuerunt usitata jejunia. Intentius vero jejunium fuit illud, quando Esther dicit cap. 4. Non comedetis et non bibetis tribus diebus et tribus noctibus. Et Tob. 3. Sara tribus diebus et tribus noctibus non manducavit neque bibit. Et valde grave fuisse tale jejunium, inde colligitur: Nam 1. Reg. 30 cum vir quidem Aegyptius non comedisset et non bibisset tribus diebus et tribus noctibus, ferme exanimatus fuit ita ut refocillandus fuerit, ut spiritus ejus reverteretur. Porro in exemplis Sanctorum in Scriptura omnibus per totum diem usque ad vesperam cibo abstinuerunt. In Darii vero historia describitur haec species jejunii, Dan. 6: Abiit rex in domum suam et pernoctavit incoenatus, cibique non sunt allati coram eo.

5. Jejunium non cibi tantum, sed et aliarum corporis deliciarum est abstinentia.

Nec vero cibo et potu tantum ultra consuetum tempus abstinebant jejunantes, sed simul etiam tempore jejunii omnes alias licitas corporis delicias seu delectationes, et externas commoditates, quibus alias corpus solet foveri, curari, refocillari, delectari et exhilarari, abdicabant, et econtra habitus et gestus lugentium tempore jejunii assumebant, ut 2. Reg. 1. Sciderunt vestimenta sua et fleverunt et jejunaverunt. 2. Reg. 5: Scindite vestimenta vestra, et accingemini saccis, et plangite. 2. Reg. 12: Jejunavit David jejunium et ingressus pernoctavit dormiens in terra, soluto vero jejunio lavit et unxit se. Ergo tempore jejunii a lotionibus et unctionibus corporis abstinebant. 3. Reg. 21 Achab jejunans scindit vestimenta sua, operit carnem suam sacco, et dormit in sacco,

Saccus et cilicium.

et incedit miserabiliter, vel lento gradu, vel nudis pedibus, vel capite velato, haec enim omnia significat vocabulum אט Ath. Opponitur autem saccus indumentis mollioribus, elegantioribus, splendidioribus, et laxioribus, ac significat vestes viliores, duriores, crassiores, sordidiores et strictiores, quales in illis regionibus in luctu usurpabantur. Et quia sacci ad recipienda frumenta et res alias vel ex pilis vel ex crassiori lino conficiebantur, inde Latini aliquando per cicilium reddiderunt, Neh. 1. Sedi, flevi, luxi et jejunavi.

Joelis 2. Convertimini ad me in jejunio, in fletu et in planctu. Egrediatur sponsus de cubili suo, et sponsa de thalamo suo, hoc est, nuptiales ornatus, gaudia et laetitias deponant.

1. Cor. 7. Paulus de usu consuetudinis conjugalis dicit: Ne fraudetis vos invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis jejunio, et orationi. Dan. 9. Posui faciem meam rogare Dominum in jejuniis sacco et cinere. Dan. 10. Unguento non sum unctus, donec complerentur tres hebdomadae. Jon. 3: Praedicaverunt jejunium et vestiti sunt saccis, sed et rex surrexit de solio suo, ac deposito suo paludamento saccum induit, et sedit in cinere seu pulvere. Esth. 4. Jejunium, ululatus et fletus erat ubique, sacco et cinere multis pro strato utentibus.

Et Mardochaeus scidit vestimenta sua, indutus est sacco, aspersus cinere seu pulvere. 1. Mach. 3. Ablata est jucunditas a Jacob, defecit tibia et cythara, et jejunaverunt et induerunt se ciliciis, et cinerem imposuerunt capiti suo, et disciderunt vestimenta sua: In luctu enim musicam intempestivam esse dicit Sirach 22, Psalm. 35. Jejunabam et tanquam qui fratrem vel matrem luget, pullatus et incurvatus incedebam. Jes. 58. In jejunio curvabant caput instar junci, saccum et cinerem sibi sternebant. Sed ibi lugentium et per consequens etiam jejunantium habitus et gestus, pro more regionum variantur, et fuerunt pars paedagogiae Veteris Testamenti, quam ne quidem Veteris Testamenti tempore Deus tanquam necessariam postulavit. Inquit enim Joel. 2: Scindite corda vestra, et non vestimenta vestra. Et Jes. 58. Nunquid tale est jejunium quod elegi, contorquere quasi circulum caput suum, et saccum et cinerem sternere. In Novo vero Testamento, Matth. 6. Christus externos illos ritus jejunio adjunctos ita abrogat, ut liberos faciat, et sine illis jejunium exerceri posse, et Deo placere affirmet. Non opus est, inquit, quando jejunas ut tetrico et moesto vultu incedas, faciem obveles, obscures, aut deformes, hoc enim significat ἀφανίζειν, sed potes caput ungere, et faciem lavare, ac nihilominus jejunare patri coelesti.

Habitus et gestus externi jejunantium dissimiles fuerunt.

6\. *Jejunium carnis afflictionem complectitur.*

Tertio ostendit Scriptura, jejunium complecti etiam carnis afflictionem, seu corporis castigationem, et animae humiliationem, Levit 16 et 23. Affligetis animas vestras, 1. Esdr. 8: Praedicavi jejunium, ut affligeremus nos coram Domino. Dan. 10. Ab illo die, quo posuisti cor tuum, ut te affligeres in conspectu Dei tui. Psalm. 35: Humiliabam in jejunio animam meam. Esdr. 9. Quod cum audivissem evulsi capillos capitis et barbae, et sedi moerens. Et in sacrificio vespertino surrexi ab afflictione mea, et oravi. In his locis est verbum ענה Anah, quod significat talem humiliationem seu afflictionem, sicut Paulus describit, 1. Cor. 9: Castigo corpus meum, et in servitutem redigo. In loco vero 3. Reg. 21, ubi humiliatio Achabi in jejunio describitur, usurpatur aliud vocabulum כנע Cana, quod humiliationem et submissionem animi significat, sicut 2. Par. 12 usurpatur. Cum vidisset Dominus, quod humiliati essent, dixit: quia humiliati sunt, non disperdam eos. Sicut et alterum vocabulum Anah ita usurpatur, Zeph. 2. Quaerite humiliationem, si forte abscondamini ab ira Domini, etc. Utrumque igitur complectitur jejunium, et castigationem seu afflictionem corporis, et humiliationem animi. Sed in sequenti capite de fine jejunii, haec plenius explicanda erunt. Hoc loco volui ex Scripturae testimoniis et exemplis ostendere, quae ad rationem seu formam jejunii proprie dicti pertineant, quod scilicet jejunium complectatur: I. voluntariam abstinentiam cibi per totam diem usque ad vesperam. II. abdicationem aliarum etiam deliciarum seu commoditatum, quibus corpus alias solet curari, foveri et refocillari. III. afflictionem seu castigationem corporis et humiliationem animi, ut jejunium sit castigatio corporis, et humiliatio animi, per abstinentiam cibi, et abdicationem deliciarum seu delectationum, quibus corpori et sensibus alias bene solet fieri, vel jejunium est abstinentia cibi, et abdicatio delectationum corporis ad tempus talis, qua et corpus castigetur, et animus humilietur. De causa vero finali, quod in doctrina de jejunio praecipuum est, jam peculiari capite disseremus.

Jejunium corporis afflictionem et humiliationem animi complectitur.

ἀνακεφαλαίωσις superiorum.

[CAPUT III.]

DE CAUSA FINALI JEJUNII.

1\. *Augustin.*

Augustinus in libro de bono conjugali, recte disputat, quaedam per se esse bona, et propter se expetenda, ut est sapientia, salus, etc. Alia nec per se et propter se, sed ad aliud relata et ordinata, hoc est, propter finem honestum bona et laudabilia esse. Ita jejunium per se et propter se non est cultus Dei, regnum enim Dei non est cibus et potus, sed justitia, pax et gaudium in Spiritu Sancto, et qui in his servit Christo, placet Deo et probatus est hominibus, Rom. 14. Et esca non commendat nos Deo, neque enim si manducaverimus, plus habebimus, scilicet apud Deum, neque si non maducaverimus quicquam nobis deerit. 1. Cor. 8. Sed si jejunium jungatur poenitentiae et orationi, hoc est, si jejunium ad hunc finem referatur, et ordinetur, ut caro coerceatur, subigatur, et in servitutem redigatur, ne spiritui obluctetur, et ejus actiones sua

Jejunium per se non est cultus Dei.

Verus usus jejunii.

vel petulantia vel ἀκηδία impediat et interturbet, sed ut corpus habeamus obnoxium et idoneum ad res spirituales, et ad faciendum officium, ne saturitas aut desidia exstimulet ad peccandum, sed ut mens admoneatur, et fiat aptior ad affectus spirituales, utque spiritus eo ardentius et liberius totum se dedere, et vacare possit poenitentiae, orationi, et reliquis pietatis exercitiis, sicut exemplis mox ostendemus, Si, inquam, ad hunc finem jejunium referatur, tunc demum Deo probatur. Hinc Hieronymus recte dixit, jejunium non esse virtutem, sed gradum ad virtutem. Quando vero jejunium sine tali relatione ita suscipitur et exercetur, quasi per se ex opere operato, sit cultus Dei, tunc Deus ostendit se illud plane non morari. Si vero superstitiosus finis, aut impia opinio cultus, meriti, justitiae aut satisfactionis pro peccato jejunio affingantur, tunc Deus tale jejunium prorsus rejicit et abominatur: Ut Jes. 58 videri volunt velut gens, quae operatur justitiam, et appropinquare Deo volunt, quare, inquiunt, jejunavimus et non aspexisti, affliximus animas nostras et nescivisti? Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra, ad lites et contentiones jejunatis. Nunquid tale est jejunium quod elegi, per diem hominem affligere animam suam, aut contorquere quasi circulum caput suum, saccum et pulverem sibi sternere? Nunquid istud vocabis jejunium, et diem acceptabilem Domini? etc. Jer. 14 cum Dominus denunciasset populo siccitatem, sterilitatem et famem, dicit: Populus hic diligit vacillare pedibus, et non abstinet vel cohibet se, ideo Domino non est complacitum in illis, et si igitur jejunent, non exaudiam. Zach. 7 Populus interrogat, nunquid flebo et abstinebo mense quarto, sicut jam feci multis annis? Et respondet Dominus, Cum jejunaretis et plangeretis, nunquid jejunium jejunastis mihi? Haec ait Dominus, Judicium verum judicate, et misericordiam facite quisque cum fratre suo. Et noluerunt attendere, aures suas aggravarunt, cor suum ad adamantem posuerunt. Et idem vult Siracides, quando inquit, cap. 34. Homo qui jejunat propter peccata sua, et rursum vadens, et eadem faciens, quid proficit humiliando se? Et Matth. 6. Christus inquit, cum jejunatis, nolite fieri sicut hypocritae, qui obscurant facies suas, ut videantur hominibus jejunare, amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Luc. 18 Pharisaeus inter caetera opera proponit Deo ad justificationem et iamhoc, Jejuno bis in hebdomada, sed non descendit justificatus.

Hieronymus.

Superstitiosus finis jejunii.

Manifestum igitur est, jejunium per se ex opere operato, si non referatur ad veras causas finales, Deo non probari. Imo si suscipiatur opinione Pharisaica, vel ad ostentationem, vel ad meritum, satisfactionem, seu justificationem, improbari et rejici a Deo. Nam et Matth. 9 Christus opinionem, qua Pharisaei jejunabant, comparat vestibus detritis, quibus Evangelii novitas non conveniat.

2. Veri autem fines pii jejunii, quod Deo probatur, in Scripturae testimoniis et exemplis liquido ostenduntur, quare ut res planior sit, in aliquot membra seu capita totam explicationem distribuemus. Primo enim, quia homo constat ex corpore et anima, et operationes animae, prout corpus affectum est, vel impediuntur vel interturbantur, vel excitantur et juvantur, ut sint alacriores et vegetiores; in usu igitur cibi et potus, ac reliquarum corporis commoditatum, ea ratio adhibenda est, ut operationes animae non impediantur, vel nimia seu inconvenienti repletione, vel nimis delicata cura, vel etiam nimia abstinentia. Cumque experientia manifeste ostendat, si corpori prorsus non adhibeatur necessaria cura, seu commoda tractatio, sed vel nimia inedia vel mala tractatione debilitetur, et male afficiatur, tunc corpore male habente, nec animam suis actionibus recte defungi posse, sed ejus intentionem vel impediri vel turbari; ideo Paulus Col. 2 reprehendit et damnat factitias seu electitias illas religiones quae in cibis, qui ipso usu consumuntur, cultum Dei constituunt, et juxta traditiones hominum, sub specie humilitatis et severitatis disciplinae corpori non parcunt, sed illud ita vexant, affligunt et macerant, (hoc enim significant ἀφειδία) ut debitum honorem necessaria sustentatione et convenienti curatione ei non tribuant. Atque in hac disciplinae severitate cultum Dei constituunt. Tales igitur religiones Paulus rejicit et improbat. Cumque Timotheum Paulus ita instituat, ut ea, quae ad ministerium Evangelii pertinent, recte expedire possit, praecipit ipsi 1. Tim. 5 ne pergat aquam bibere, sed modico vino, propter stomachum et frequentes infirmitates utatur. Atque ideo in Veteri etiam Testamento sacrificiis solenniorībus convivia hilaritatis ex institutione Dei conjungebantur, Deut. 12. Et in festivitatibus comedebant pinguia et laetabantur, Nehem. 8.

Veri fines jejunii juxta.

Scripturam. Primus ut caro spiritui subjiciatur.

Debita corporis cura.

Rursus vero corpus cibo, potu et aliis deliciis ita potest tractari et curari, ut concupiscentia, petulantia et desidia, quibus caro Spiritui repugnare, et pias ejus actiones turbare et impedire solet, excitentur, foveantur et augeantur. In usu igitur cibi, potus, et eorum, quae ad curam corporis pertinent, illam Scriptura adhiberi vult moderationem, ne corpus, ut animae jumentum sicut veteres loquuntur, vel nimia repletione, vel nimis delicata tractatione incrassatum et impinguatum mentem obruat, Deut. 32 cor gravet, Luc. 21 semen in voluptatibus suffocet, Lucae octavo, et spiritui recalcitret, sed ut in obsequium Spiritui subjungatur, et in officio retineatur, ut menti sit obnoxium. Et hoc est quod Paulus praecipit, Rom. 13 agendam quidem curam corporis, sed non ad concupiscentias.

Ne ad concupiscentias etc.

Illud vero non una aliqua simili forma pariter omnibus praescribi potest. Aliquando enim et in quibusdam hoc fieri potest temperantia seu sobrietate, ut 1. Thess. 5. Nos qui diei sumus, non stertamus et ebrii simus, sed vigilemus et sobrii simus, ne dies Domini velut fur nos opprimat. 1. Pet. 5. Ut adversario quaerenti nos devorare, fide resistere possimus, inquit, sobrii estote, et vigilate. Et Luc. 21: Cavete ne corda vestra graventur crapula et ebrietate, ne repentinus ille dies vobis ingruat.

3. Caro coerceatur aut sobrietate aut temperantia.

Et sicut Salomon inquit, Eccles. 10: Vae terrae, cujus principes mane commessantur; Beata terra, cujus principes vescuntur in tempore ad virium refectionem non ad luxuriam. Aliquando vero et in quibusdam severiori disciplina cohibenda et coercenda est caro, vel abstinentia scilicet vel jejunio. Paulus 1. Cor. 9 utitur exemplo athletarum, quorum victus ratio exquisitissima erat. Non enim promiscue quidvis ingurgitabant, et a multis abstinebant, ut nec corpus gravaretur, nec animi vis obrueretur, sed ut et corpus agile, et vis mentis praesens, alacris et vegeta redderetur, ad circumspectionem inferendi, excipiendi, et praecavendi ictus: Ita et ego, inquit Paulus, corpus meum subigo, coerceo, cohibeo, sugillo, obtundo. Est enim valde illustris metaphora in verbo ὑπωπιάζω, sicut enim pugil adversarium suum observat, et ictibus ac plagis cohibet, sugillat, et subigit, ita, inquit Paulus, ego corpus meum observo, et ne caro adversaria sua reluctatione spiritum de statu suo dejiciat, et subjugatum carni servum seu captivum reddat, subigo, obtundo, edomo, et subjugo corpus meum, ut in servitutem animae seu spiritus redigatur, ne aliis praedicans, ipse reprobus efficiar. Illa autem subactio seu subjugatio corporis, vel mortificatio carnis fit vel temperantia, vel abstinentia, vel jejunio, vel studiis, laboribus, negotiis, occupationibus, curis, cruce, afflictionibus, pavoribus, sensu irae Dei, etc. hoc fine, ne intemperantia, petulantia et desidia carnis impediat intentionem animi, in meditationibus et exercitiis pietatis, neve otium et luxus pariant peccata excutientia Spiritum Sanctum. Haec vera, plana et utilia sunt, ac monstrant generalia fundamenta de fide jejunii, ac de modo, quando et quomodo, pro personarum, actionum et temporum diversitate exercitia illa suscipienda et usurpanda sint. Non enim eadem exercitia similiter omnibus praescribi, vel possunt vel debent. Hunc vero generalem jejuniorum finem, Scriptura per species deducit, sicut ordine ostendemus.

Aut abstinentia vel jejunio.

4. Secundo, Scriptura ostendit populum Dei solitum adhibere jejunia in exercitiis seriae, et praecipue publicae seu solennis poenitentiae. Exempla antea annotavimus. Joel 2. Joa. 3. 3. Reg. 21. Quia enim plenus venter securitatem gignit, et exercitia poenitentiae vel turbat vel impedit. Ut igitur mens sine impedimentis et avocamentis excitatius et liberius posset vacare agnitioni, considerationi et meditationi, de multitudine, magnitudine, gravitate et abominatione peccatorum, ea veris doloribus et seriis gemitibus deplorare ac detestari, de comminationibus divinis cogitare, expavescere agnitione, timore ac sensu irae Dei, ac se coram Deo demissione non simulata humiliare; ideo veteres in Scriptura carnem abstinentia et jejuniis subjugarunt, ne sua vel securitate, vel desidia, vel petulantia, seria illa poenitentiae exercitia retardaret, interrumperet, impediret aut languidiora redderet. Et sicut in genere corpus male affectum vel afflictum animo moestitiam inducit, ac mentem demissiorem reddit: Ita cum poenitentia sit justitia secundum Deum 2. Cor. 7, ut cor vera submissione et contritione humilietur coram Deo, Psalm. 51; hoc fine Scriptura ostendit adhibita fuisse jejunia in exercitiis gravioribus poenitentiae. Praeterea cum in poenitentia animus intus moestus, solicitus et agnitione peccati ac irae Dei, serio perculsus sit, inde sequuntur etiam foris talia signa in corpore. Quales enim sunt animae affectiones interiores, si vehementiores et non simulati sunt, tales etiam gestus, dispositiones et significationes in corpore sequuntur, testantes de animi sive laetitia sive tristitia. Veteres igitur, ut ostenderent dolores poenitentiae interiores non esse leves aut simulatos, foris etiam jejuniis, et aliis gestibus luctus convenientibus, dolorem suum testari voluerunt, quod in publica ac communi poenitentia propter exemplum utile fuit, ut alii etiam illis externis spectaculis invitarentur et excitarentur ad seriam peccatorum et irae Dei meditationem, atque ad veram animi humiliationem. Ita describitur poenitentia in jejunio, Joel. 2: Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, in fletu, et planctu, sacrificate jejunium, convocate coetum, senes, parvulos, infantes, sacerdotes plorent, etc. Jon. 3. Nec homines nec jumenta gustent quicquam, sed clament prae inedia, et convertatur quisque a via sua mala. Et 3. Reg. 21: Nonne vides Achab humiliatum coram me, quia igitur humilis factus est coram me, non inducam malum in diebus ejus. Huc pertinet etiam locus Jes. 58 qui ostendit hunc jejunii finem, ut sit commonefactio: sicut jejunium est abstinentia eorum, quae corpus appetit, ita homines non debent cupiditatibus suis indulgere, sed eas mortificare, et si quod peccatum admissum esset, ut jejunio admoniti illud corrigerent, hoc est, jejunium debere paedagogiam esse ad poenitentiam, dicit enim: in die jejunii invenitur voluntas vestra. Item, Ad lites et contentiones jejunatis, nolite ita jejunare: sed hoc jejunium elegi, dissolve fasciculos impietatis, dimitte oppressos, et omne opus dirumpe, etc.

Secundus usus jejunii in exercitiis seriae poenitentiae.

Exempla hujus usus jejuniorum.

5. Nec tamen externa illa paedagogia ita fuit necessaria, quasi sine illa poenitentia, vel non esse vel vera esse non posset. Tota enim vita piorum fuit perpetua poenitentia, nec tamen perpetuo jejunaverunt, sed in gravioribus et solennioribus poenitentiae exercitiis, quae Christus Matth. 11 vocat poenitentiam in sacco et cinere, adhibuerunt jejunia et reliqua signa luctus, vel tanquam irritamenta ad poenitentiam, vel tanquam externa testimonia poenitentiae, quam tamen externis illis ritibus Deus non voluit alligatam esse, nec in illis subsistere, sicut inquit Joel. 2: Scindite non vestimenta, sed corda vestra. Paulus etiam loquens de hypocrisi in abstinentia ciborum dicit 1. Tim. 4. Exerce te potius ad pietatem, corporalis enim exercitatio ad modicum utilis est, pietas vero ad omnia utilis est. Intelligit autem pietatem cultum Dei interiorem, verbo Dei mandatum et necessarium.

6. Tertio, Scripturae exempla, sicut in praecedentibus annotavimus, ostendunt, veteres in magnis calamitatibus vel praesentibus vel imminentibus, et

Jejunii usus fuit in luctu

et calamitatibus, ut sit admonitio de peccatu ut causa malorum.

in luctu, adhibuisse jejunia una cum reliquis externis signis luctus, ut esset commonefactio, non tantum nec praecipue propter ipsas calamitates, quae premunt nos, dolendum esse, sed debere calamitates esse conciones legis de ira Dei propter peccata nostra, ut moneantur flagellis Dei nos compelli ad poenitentiam. Homines enim naturaliter in calamitatibus tristantur et dolent, sed secundum Deum et ad poenitentiam in cruce contristari et dolere, ac sub potenti manu Dei se humiliare, hoc Ecclesiae proprium est. Et propter hanc commonefactionem in calamitatibus et in luctu susceperunt jejunia. Naturaliter quidem hoc sequitur in doloribus et luctibus gravioribus, quod David inquit, Psalm. 102. Percussus sum ut foenum, et aruit cor meum, et oblitus sum comedere panem meum. Inde in gentium etiam luctu legimus jejunia, aspersos pulveres, scissas vestes, etc. Sed veteres in Scriptura, in calamitatibus et luctu, vel susceperunt vel indixerunt jejunia propter commonefactionem et paedagogiam ad poenitentiam. Ita Joel. 1 in magna calamitate jubetur indici jejunium. Et Jonae 3 ob imminentem calamitatem ideo indicitur jejunium, ut quisque convertatur a via sua mala. Ita 2. Reg. 12. Cum Deus puerum ex adulterio natum percussisset, David jejunium jejunat, agnoscit enim esse poenam peccati. Cumque in cruce debeamus nos humiliare sub potenti Dei manu, sicut scriptum est, Mich. 7. irtam Domini portabo, quoniam peccavi ei, educet me in lucem, etc., et jejunium serviat ad humiliationem, sicut supra ostendimus; hoc fine, et propter hanc causam in luctu et calamitatibus adhibuerunt jejunia. Ita filii Israel 1. Reg. 7 hauserunt aquam et effuderunt in conspectu Domini, et jejunaverunt, ac dixerunt, peccavimus Domino. Usi enim fuerunt illi ceremonia effusae aquae in signum et commonefactionem humiliationis. Nos sumus coram te propter peccata, tanquam aqua haec effusa, quae conculcatur, diffluit et absorbetur. Adeo autem usitatum in clamitatibus, et in luctu fuit jejunium, ut Christus Matth. 9 dicat, discipulos suos non jejunare, quia nondum habeant causam lugendi, persecutiones autem et afflictiones allaturas luctum, tunc ipsos jejunaturos.

Ceremonia effusae aquae.

7. Quarto in Scriptura usurpata leguntur jejunia, quando vel in magnis periculis, vel in gravioribus negotiis, vel post admissa peccata et lapsus, preces vel communes et solennes, et ardentiores faciendae erant. Et illud adeo frequens est, ut Scriptura plerumque conjungat jejunium et orationem. Idque non ea opinione, quasi propter opus operatum jejunii oratio exaudiretur, et Deo accepta redderetur, vel quasi res petita propter meritum jejunii impetraretur. Illa enim opinio diserte a Deo ipso reprobatur, Jer. 14. Cum jejunaverint, non exaudiam preces eorum, quia a peccatis non abstinent, et Domino non placent. Et Es. 58: Quare jejunavimus et non aspexisti? numquid hoc jejunium elegi, se affligere, caput curvare, saccum et cinerem sternere? Ita Luc. 18. Pharisaei oratio rejicitur, cum meritum exauditionis et justificationis inter caetera constitueret etiam in eo: jejuno bis in septimana. Daniel vero cap. 9, pro remissione peccatorum publicorum orans in jejunio, sacco et cinere, non opponit meritum jejunii ad exauditionem, sed inquit: Non in justitiis nostris prosternimus preces nostras coram te, sed in miserationibus tuis multis exaudi preces servi tui propter Dominum, et placare propter temetipsum, etc.

Usus jejunii fuit in precibus solennioribus et ardentioribus.

8. Sancti igitur in Scriptura in orationibus publicis, solennibus et gravioribus adhibuerunt jejunia, non Pharisaica illa opinione, de qua jam dictum est, sed propter alias causas. Primo, quia impoenitentium oratio Deo non placet. Esai 1: Cum extenderitis manus vestras, et multiplicaveritis orationem, non exaudiam, manus enim vestrae sanguinibus plenae sunt. Jejunium vero partim est incitamentum ad seriam peccatorum, et irae divinae considerationem, partim est externum testimonium et declaratio interioris contritionis et humiliationis animi, sicut paulo ante ostendimus. Ideo, ut in vera poenitentia ex corde contrito et humiliato preces funderent, in solennibus supplicationibus praedicaverunt, sive indixerunt jejunia, ut essent commonefactio, irritamentum et testimonium poenitentiae. Secundo, quia oratio non debet labiis appropinquare Deo, sed ardenti animi intentione ex corde proficisci, praesertim quando fides in oratione petit et quaerit gratiam Dei et remissionem peccatorum, sicut Scriptura dicit, in oratione animum ad Deum levari, et coram ipso effundi, Ps. 25, 1 Sam. 1, Ps. 62, saturitas vero, repletio, intemperantia ac temulentia, invocationis devotionem impediunt, turbant et exstinguunt, in sobriis vero major et ardentior est intentio animi in invocatione: ideo ad excitandam, retinendam et augendam animi intentionem, et devotionem in oratione, et ad cavenda ac removenda ejus obstacula, in precibus publicis, solennibus et ardentioribus adhibuerunt jejunia.

Cur orationibus juncta jejunia fuerint. I.

II.

Praeterea et ipsa ardentior animi intentio alias facit, ut corporis cura negligatur. Ita 1. Sam. 1. Hanna aegra spiritu, cibum non capit, vinum et siceram non bibit, sed animum suum coram Deo effundit.

9. Propter hasce duas causas Scriptura jejunium conjungit orationi, quando illa in magnis periculis, vel in negotiis gravioribus, vel in articulo reconciliationis cum Deo, aut publica solennis aut ardentior habenda erat. Hoc fine, Levit. 16 in die expiationis jubebantur jejunio affligere animam suam, Joelis 1 et 2 cum in magna calamitate Ecclesia clamare vellet ad Dominum, (parce Domine, parce populo tuo) indicitur publicum jejunium, et convocatio ad publicas preces praeeuntibus sacerdotibus, 2. Paralip. 20 Josaphat convertens se ad rogandum Dominum in ancipiti periculo, praedicavit jejunium universo Juda, 2. Reg. 12 David rogaturus pro parvulo, jejunavit jejunium.

Exempla de precibus et jejunio.

1. Esd. 8. Praedicavi tibi jejunium, ut affligeremus nos coram Deo, et peteremus ab eo viam rectam.

jejunavimus igitur et rogavimus Deum pro hac re, et evenit nobis prospere. Nehemiae 1, jejunavi et oravi coram Deo.

Esther 4. Congrega omnes Judaeos, et orate pro me, non comedetis et non bibetis tribus diebus et tribus noctibus, et ego cum ancillis meis similiter jejunabo. Ita Daniel cap. 9 et 10 oraturus jejunat. Actorum decimo. Cornelius orans pro majori illuminatione usque ad horam nonam sedet jejunans. Act. 12, emissuri Paulum et Barnabam ad ministerium inter gentes, jejunantes et orantes imponunt eis manus, Act. 14 constituentes Ecclesiis presbyteros, orant cum jejuniis. Et hoc est, quod Christus dicit, Matth. 17. Hoc genus Daemoniorum non ejicitur, nisi per orationem et jejunium. Et Paulus 1. Cor. 4 cum dicit: Nolite fraudare invicem, nisi ex consensu, ad tempus, ut vacetis jejunio et orationi. Non loquitur de precibus, quas alibi vult sine intermissione perpetuas et assiduas esse, ita enim Christianis conjugibus nunquam liceret conjugio operam dare: Sed de solennioribus et gravioribus precibus loquitur, ob quarum ardentiorem intentionem adhibebatur abdicatio cibi et aliarum etiam corporis deliciarum ad tempus.

10. anium erva- i est pore lico- i con- tuum iesia- orum.

Postremo in exemplis scripturae supra annotatis etiam hoc manifeste apparet, tempore jejunii publicos congressus seu conventus ecclesiasticos fuisse, in quibus admonitiones de exercitiis poenitentiae, fidei et emendationis proposuerunt. Ita Jer. 36 in die jejunii liber Jeremiae legitur, et populus expavescens defert ad regem. Item: tempore jejunii, in scelera, si qua admissa fuissent graviora, solitum inquiri, ne in totum coetum culpa redundaret, ostendit exemplum 3. Reg. 21. Cum enim Jesabel fingeret Naboth blasphemasse Deum et regem, jussit indici publicum jejunium, ut praetextu pietatis institueretur inquisitio. Et Joelis 1 et 2 vocatur sanctificatio jejunii, sicut Sabbati sanctificatio, ut scilicet tempus jejunii ad sancta pietatis exercitia et opera conferretur et dedicaretur. Es. 58. Frange esurienti panem, nudum operi, dissolve fasciculos iniquitatis, non inveniatur voluntas tua in die jejunii, etc.

11. Haec sunt praecipua capita, ad quae omnes causae finales suscepti et usurpati jejunii, quae in testimoniis et exemplis scripturae traduntur et ostenduntur, referri possunt. Et ad veram seu perfectam jejunii definitionem pertinet etiam haec indicatio de veris et piis jejunii finibus. Imo in doctrina de jejunio hoc caput praecipuum est, de finibus. Non enim ipsa abstinentia per se, sed finibus diversis religiosum jejunium a profano, gentili et Pharisaico jejunio distinguitur. Et quando de restituendis veri jejunii exercitiis disputatur vel laboratur, praecipua ratio habenda est causarum finalium. Si enim tantum externa abstinentia imponitur, et non proponuntur veri fines, tale jejunium Deus non curat: si vero superstitiosi fines jejunio assuuntur, tunc Deus etiam abominatur tale jejunium, Esa. 58. Sed si fines recte indicentur et explicentur, tunc apud pios talia exercitia sponte sequentur, et tunc etiam fiunt cultus, si ex fide propter veros fines sint voluntaria sacrificia.

[CAPUT IV.]

DE TEMPORE JEJUNII.

1. Statum jejunium unum in Veteri Testamento.

In Veteri Testamento unus certus dies in anno, nempe decimus dies septimi mensis, ex instituto et mandato divino, destinatus erat publico jejunio, Lev. 16 et 23 dies scilicet expiationis, quando tota Ecclesia conveniebat, et communi seu publica poenitentia peccata sua, et publica et privata recogitabat, confitebatur, et deplorabat, ac remissionem seu reconciliationem propter futuram Messíae expiationem seria ac ardenti oratione implorabat.

Et ad excitandam, retinendam et augendam intentionem animi in illo exercitio poenitentiae et orationis quaerentis reconciliationem cum Deo, adhibebant jejunium seu castigationem corporis, sicut in praecedenti capite dictum est. Cumque mutuis exemplis invicem se deberent invitare et excitare ad exercitium communis poenitentiae et orationis, ne diversis aliorum exemplis intentio in aliis, vel turbaretur, vel languefieret, dixit Deus: Omnis anima, quae afflicta non fuerit die hac, peribit de populis suis.

Et additur quidem: legitimum, sempiternum, seu ritus perpetuo erit, sed additur: vobis et in cunctis generationibus vestris. Non enim omnes populos, sed filios Israel tantum lege illa obligari volebat, idque tamdiu, donec duraturum erat Vetus Testamentum. Erat enim paedagogica commonefactio, de promissa expiatione, futura per sacrificium Messiae. Deus vero promittens novum foedus, ostendit vetus antiquandum et abrogandum, Jer. 31. Ebr. 8. In novo igitur Testamento cum reliquis Leviticis ceremoniis etiam haec de certo ac constituto jejunii tempore abrogata est, nec ejus loco aliud certum et definitum, seu constitutum tempus ad jejunium in Novo Testamento mandatum aut praescriptum legimus.

Lex jejunii stati, non obligat in Novo Testamento.

2. Jejunia Judaica sine mandato divino suscepta certo tempore. Causa jejuniorum apud Zachariam.

Judaei quidem etiam in Veteri Testamento ex κακοζηλίᾳ quadam legis divinae, Levit. vigesimotertio, sine verbo et mandato divino humana traditione, alios etiam certos annuos dies jejuniis praescripserunt: Ut Zach. 7 et 8. Et principia fuerant probabilia: Quia enim mense 10. rex Babyloniae coeperat oppugnare Jerusalem, et mense quarto ceperat civitatem, quam mense quinto desolarat, et mense septimo interfectus fuerat Godolias, ut igitur memoria illarum calamitatum esset commonefactio de poenitentia singulis annis, donec duravit exilium seu transmigratio, illis mensibus observarunt jejunium. Soluta vero captivitate quaerunt, an etiam postea talia annua jejunia observari debeant. Sed quia neglectis veris jejunii finibus huic traditioni

humanae opinionem necessitatis et cultus ex opere operato affinxerant, Dominus respondet: Non mihi, inquit, jejunastis. Et cap. 8 dicit, ex libera observatione, quae pro ratione calamitatis illorum temporum suscepta fuerat, non debere legem perpetuam fieri, causa illa vel sublata vel mutata. Inquit enim, jejunium, quarti, quinti, septimi et decimi mensis erit domui Juda in gaudium et laetitiam, et solennitates jucundas, si veritatem et pacem dilexeritis. Quae sententia divina ideo diligenter observanda est, cum in primitiva Ecclesia propter certas causas pro ratione illorum temporum, ante festum Paschatis observarent quaedam jejunia: sequens aetas postea inde fecit leges jejuniorum perpetuas, idque opinione necessitatis et cultus, sicut postea suo loco ostendemus.

Jejunium duodecimi mensis in Esther.

Esther 9. Judaei susceperunt super se et semen suum jejunium duodecimi mensis, ex constitutione Mardochaei, et ob recordationem calamitatis, quam tunc impendentem Deus averterat, fuit memoriale non inutile. Quod vero Esther 9 legem perpetuam et necessariam inde faciunt, humana traditio est, sine verbo et mandato Dei, ad quam determinatio vocis divinae Zachar. 7 et 8 rectissime accommodari potest et debet. Et Judaei quidem adhuc hodie jejunium illud, et quidem opinione cultus et necessitatis observant, sed abrogatio Veteris Testamenti nos ab illa constitutione Mardochaei liberavit. Et opinionem necessitatis seu legis perpetuae, sine verbo et mandato divino introductam et susceptam, ne in Veteri quidem Testamento Deus probavit. Zach. 7 et 8. De opinione vero cultus in causa finali diximus.

3.

An stata jejunia cum opinione necessitatis in Novo Testamento.

Porro quid in Novo Testamento sentiendum sit de legibus certi et stati temporis jejuniorum, cum opinione necessitatis, ostendit historia Matth. 9. Pharisaei enim habebant certa et stata tempora jejuniorum. Similiter et Baptistae discipuli, sive ex Pharisaeorum traditionibus hoc retinuerant, sive quod Baptista, qui vinum et siceram non bibebat, Nazaraeorum ritu seu paedagogia, ad talia exercitia statorum jejuniorum et precationum, discipulos suos assuefecerat. Utrique autem conjunctim, sicut Marcus dicit, Christum adeunt, et cum ipso expostulant, quod discipulos suos non iisdem vel similibus jejuniorum legibus astringat. Hic certe locus fuisset, vel Pharisaeorum leges vel Baptistae paedagogiam de certis et statis jejuniorum temporibus in Novo Testamento confirmare, vel alias leges de statis jejuniis discipulis Novi Testamenti praescribere. Sed Christus neutrum facit, imo tales legales paedagogias comparat veteri panno, qui non sit assuendus novo. Et dicit, crucem, calamitates, ac persecutiones praebituras causam et monstraturas tempus jejunii discipulis Novi Testamenti, cum ablatus fuerit sponsus, tunc, inquit, lugebunt, et in luctu jejunabunt. Notum etiam est, quod Pharisaeus Luc. 18 in oratione sua coram Deo, tanquam peculiarem cultum divinum inter opera supererogationis jactet stata sua jejunia: Bis, inquit, in hebdomada jejuno, sed judicium divinum talem cultum nec probat nec acceptat.

4.

Scriptura non sancit stata jejunia cum opinione necessitatis.

Scriptura igitur Novi praesertim Testamenti non praescribit leges de certis seu statis jejuniorum temporibus. Et loquar de legibus, quae opinione necessitatis proponuntur.

Quando exemplo scripturae jejunandum.

Quando enim ordinis gratia, propter pias causas finales jejunia indicuntur, tunc alia ratio est, sicut mox exemplis ostendemus. Cum enim scriptura jejunandum, et testimoniis et exemplis doceat, simul etiam ostendit, quando illud factum sit, et ad imitationem illorum exemplorum libere fieri possit: vel constat scripturae exemplis sanctos in cruce jejunasse, Matth. 9 vel quando insignis aliqua calamitas accepta erat, Judith. 20, Joel. 2, Nehem. 1 vel quando magnum periculum imminebat, Jonae 3, 2. Par. 20, 3. Reg. 21 vel in poenitentia sive publica, ut 1. Reg. 7, Levit. 1 sive privata, ut 2. Reg. 12, 3. Reg. 21 vel quando in gravi negotio ardenti intentione preces faciendae erant. 1. Esd. 8, Esth. 4, Matth. 17, Act. 10, 13, 14. vel in luctu, 1. Reg. 31, 2. Reg. 3 vel ne corporis repletio animi intentiones et actiones turbaret. Ita Paulus corpus suum subigit, 1. Cor. 9 et Levit. 10 dixit Dominus ad Aaron, vinum et omne quod inebriat non bibetis, tu et filii tui, quando intrabitis in tabernaculum testimonii, ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum et profanum, doceatisque filios Israel omnia legitima mea. Et quando ejusmodi causae aderant, tunc erat tempus jejunandi, et tunc etiam

A quibus jejunia indicta fuerint in Vet. Test.

vel publice indicebantur jejunia: Idque vel a Prophetis, 1. Reg. 7, Joel. 2 vel a sacerdotibus, 1. Esd. 8, Judith. 4 vel ab Apostolis, Act. 14 vel a magistratu, 2. Par. 20, Jonae 2, Esth. 4 vel privatim suscipiebantur, 2. Cor. 7, 2. Reg. 12, 3. Reg. 21, Psalm. 35, Dan. 9 et 10. Testimonia supra ascripsimus, ideo jam loca tantum notantur.

5.

Hoc igitur modo scriptura non praescribit necessarias et fixas leges de certis seu statis temporibus jejuniorum, sed ostendit, quando pro ratione scilicet incidentium causarum, vel indicenda vel suscipienda sint jejunia. De primitivae autem Ecclesiae observationibus postea dicemus.

[CAPUT V.]

DE MODO SEU RATIONE VICTUS IN JEJUNIO, ET DE DELECTU, DISCRIMINE SEU PROHIBITIONE CIBORUM.

1.

Jejunium non delectu sed abstinentia ciborum definitur.

Ex iis, quae supra de definitione jejunii annotavimus, planum ac manifestum est jejunium juxta scripturam non hoc esse, si quis piscibus, fructibus vel terrae vel arborum, electuariis, confectionibus, vino, sicera, etc. ventrem vel repleat vel delicate tractet, vel si quis semel in die de piscibus aut aliis esculentis tantum abliguriat, ut ad digerendam inglu-

viem vix sequens dies sufficiat, modo carnes, caseos, butyrum, ova non comedat. Pisces enim et fructus terrae ad praecipuas saepe delicias adhibentur. Et lautius profecto vivit, qui piscibus bene conditis, et fructibus laute praeparatis vescitur, quam qui carne fumo durata, arido caseo, vel rancido butyro utitur. Et repletus seu laute tractatus venter, sive piscibus, sive leguminibus id fiat, certe non jejunat. Vino etiam carnis concupiscentiam magis et facilius irritari, quam vel ovorum, vel caseorum esu non est dubium.

Scripturae vero exempla, sicut supra monstravimus, ostendunt, jejunantes solitos per totum diem ita abstinere, ut ante vesperam vel occasum solis nullum cibum sumerent, simulque jejunantes solitos abdicare omnes delicias cum cibi et potus, tum aliarum etiam rerum. Et quando ad vesperam tempore jejunii comedebant, non vel piscium lauticiis, vel fructuum deliciis, vel vino et sicera ventrem replebant, vel laute tractabant, sed sicut David inquit: Cibabis nos pane lacrimarum, Psalm. 80. Cinerem ut panem comedi, et potum meum cum fletu miscebam. Psalm. 102 et Dan. 10. Panem delicatum non comedi, caro ac vinum non introierunt in os meum.

Quia enim jejunium est afflictio, humiliatio seu castigatio corporis, qua caro subigatur, dometur, et coerceatur, sicut supra ostensum est, ideo jejunantes usque ad vesperam ab omni cibo abstinebant, et postea pro necessaria corporis sustentatione aliquid quidem de qualicunque mundo cibo comedebant, sed nec multum, nec quod vel lautum vel delicatum esset, ut moneret definitio jejunii, quod esset afflictio animae, et abdicatio deliciarum corporis. Non autem ulla lege statutum, aut ulla prohibitione in Scriptura interdictum fuit, qualibus cibis tempore jejunii vel vesci vel non vesci liceret, sed propriae cujusque voluntati relictum hoc fuit, modo jejunium esset abdicatio deliciarum seu lauticiarum.

Alia igitur et diversa fuit ratio victus tempore jejunii, et alia festis seu aliis diebus. Festis enim diebus comedebant pinguia, et bibebant dulcia, ut laetarentur, Nehem. 8. Jejunii vero tempore, quando comedebant, sine prohibitione ullius mundi cibi a lautiori tractatione abstinebant, et cibis parcioribus ac minus delicatis utebantur. Hoc tempore vero de delectu seu discrimine ciborum haec controversia est, quod Pontificii jejunium in sola ciborum commutatione constituunt, ut jejunare is fingatur, qui piscibus, terrae fructibus, vino et aliis, vel ad saturitatem, vel ad delicias, vel ad repletionem saepe utitur, modo carne, ovis, lacticiniis non vescatur, cum deliciae in piscibus et fructibus saepe majores sint, et repletiones non minores, saepe etiam magis periculosae fiant ex piscibus, vino, fructibus, et similibus, quae omnia cum jejunii definitione pugnant.

Praecipuum vero caput controversiae de discrimine seu delectu ciborum, hoc est, quod Pontificii carnium et lacticiniorum usum certis diebus prohibent, et peccatum mortale esse docent, si quis illis diebus vel moderate etiam et parce, vel sine lauticiis et crapula carnem comedat. In abstinentia vero carnium, et usu piscium cultum Dei cum opinione necessitatis, justitiae et meriti constituunt. De tali ciborum delectu, discrimine et prohibitione videndum est, quae sit scripturae sententia. Quaestio igitur est, an peccatum sit quosdam cibos sumere, hoc est, an quorundam ciborum usus Deum offendat, et conscientiam inquinet. Item, an quibuslibet cibis, an vero quibusdam tantum sine peccato, hoc est, sine offensione Dei, et sine offendiculo conscientiae, bona Dei gratia, et salva conscientia pii uti possint. Item, an cultus Dei cum opinione necessitatis constituendus sit in cibis quibusdam, vel sumendis vel non sumendis. Certum autem est totam hanc quaestionem, quod ad forum conscientiae attinet, pendere non ex medicorum disciplina, nec ex hominum traditionibus, sed ex verbo, mandato, concessione, seu prohibitione divina.

Opinio peccati.

Opinio necessitatis, cultus, justitiae, etc.

4. *Usus creaturarum in cibo initio quomodo homini concessus.*

Statim enim in principio, licet omnia terrae nascentia, animalia, pisces, volucres ad usum hominis creata essent, et quidem singulorum proprietates Adamo non essent ignotae, ut qui singulis secundum proprietatem ipsorum et usum nomina imposuerat, et dominus omnium constitutus fuerat, Deus tamen non voluit hominem ex creaturis illis, privato suo arbitrio, ad victum, quae ipse vellet, rapere, sed Deus ipse, tanquam verus in magna sua domo Paterfamilias, peculiari verbo, illa quae ex creaturis volebat, homini ad fruendum dedit, Gen. 1, ut, per verbum et in verbo, quasi ex manu Dei, victum accipientes, primi parentes cum suis postea in ipso usu dona Dei agnoscerent et celebrarent, atque ita pietatem erga Deum etiam in externis cibis exercerent.

Verbo enim illo concessionis et oratione, quam ex verbo illo fides exstruebat, sanctificabatur, et cum gratiarum actione sumebatur, sicut Paulus loquitur.

5. *Terrae nascentia in cibum concessa homini initio, non caro.*

Et in principio quidem terrae nascentia hominibus in cibum Deus concessit. Gen. 1. Et si quis tunc ante diluvium animalium, volucrum, vel piscium carnes ad cibum rapuisset, absque dubio peccasset, non quod caro per se tunc fuisset immunda (erat enim bona Dei creatura, creata ad usum) sed quia verbo Dei concedente et praebente illam ad victum humanum, non sanctificabatur. Hoc enim vult Paulus, quando dicit, cibum sanctificari per verbum Dei, hoc est, quod usus cibi inde reddatur sanctus, hoc est, licitus, ut bona Dei gratia et salva conscientia usurpari possit, si habeat verbum Dei, quo concedatur seu praebeatur ad fruendum.

6. *Carnis usus in cibum concessus post diluvium.*

Post diluvium vero, Gen. 9, Deus peculiari verbo concedit, ut omnium animalium terrae, volucrum, et piscium carnibus, tam libere vescantur homines, sicut ante diluvium oleribus virentibus. Et in universali illa concessione nulla ponitur exceptio (dicit enim, omne quod movetur et vivit, erit vobis in cibum, quasi herbam virentem dedi vobis omnia) nisi quod addit, carnem cum sanguine suo non comedetis, ne scilicet ex animalium occisione homicidia etiam vobis licere existimetis. Quod enim Gen. 7 ante diluvium ponitur distinctio inter animalia munda

De mundis et immundis animalibus ante diluvium.

et immunda, non potest certo ostendi, quod ad victum seu usum habita tunc fuerunt quaedam animalia immunda. Ante diluvium enim prorsus nullorum animalium carnibus vesci concessum erat, quorsum igitur tali distinctione, quod ad cibum attinet, opus fuisset? De sacrificiis igitur etiam ante diluvium usitatis, ad quae animalia quaedam munda, quaedam immunda erant, locus ille simplicissime intelligitur.

7. Distinctio animalium mundorum et immundorum sub Moyse.

Sed sub Moyse, Levit. 11 et Deut. 14 Deus sua voce tale discrimen fecit, quod ex animalibus avibus et piscibus quaedam in cibum concessit, quaedam vero comedenda prohibuit, et illa munda, haec vero immunda vocavit, non quod aliqua per se essent immunda, vel a bono Deo mala creata, vel a malo aliquo principio mala facta, vel a Deo maledicta, ut per se vescentis conscientiam inquinarent. Quod enim ad cibum attinet, omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum, si cum gratiarum actione sumatur, 1. Tim. 4. Id quod post diluvium, Gen. 9 et in Novo Testamento, sua concessione Deus ipse monstravit, sed ut paedagogia quadam veterem populum ad verbum suum ita alligaret, ut ne cibos quidem, sine certo verbo Dei sumere auderent. Ideo sub Moyse paedagogo quosdam cibos verbo suo concessit, quosdam vero prohibuit. Et qui tunc cibis a Deo prohibitis vescebantur, illi peccabant, et Deum offendebant, ac conscientiam suam inquinabant, non ratione substantiae cibi, sed inobedientiae contra verbum Dei. Ut enim usus cibi sit sanctus, hoc est, ut a fidelibus bona Dei gratia et salva conscientia sumi possit, hoc pendet ex verbo Dei, quo si cibus concedatur, tunc sanctus est, si vero prohibeatur, immundus est.

Causa hujus distinctionis Leviticae.

8. Causae discriminis ciborum Vet. Test.

Et variae quidem afferri possunt rationes illius discriminis ciborum a Deo instituti. Quidam enim ex cibis illis prohibitis videntur tales esse, a quibus natura quodammodo abhorreat. Sed Deus in illa constitutione non physicum, aut medicum finem sibi propositum habuit, sed ecclesiasticam Veteris Testamenti paedagogiam. Veriores igitur et certiores causae hae sunt. I. Primo, quod Deus Judaicam religionem, a reliquis gentibus etiam hoc externo discrimine, distinctam esse voluit. Ezech. 4, Dan. 1, 2 Macc. 6 et 7 etc. II. Secundo, quod discrimine illo ciborum mundorum et immundorum Deus paedagogicas quasdam figuras, significationes seu commonefactiones, de cavenda immundicie et abominatione peccati, ac sectanda vitae sanctimonia, populo Veteris Testamenti proponere voluit, quas in specie explicari non est hujus loci. III. Tertio, quod Deus voluit monere populum suum debere verbo suo alligatum esse. IV. Quarto, quod voluit obedientiam veteris populi ita probare, cum verbo suo prohiberet quaedam, quae per se non erant mala vel noxia, sicut Adami obeditionem prohibitione ligni scientiae boni et mali probavit. Sed quicquid sit de causis illis, nobis hoc loco sufficit, sanctificationem cibi ad usum licitum pendere ex verbo Dei, concedentis et praebentis cibos ad fruendum, quo verbo quando destituuntur homines, ut ante diluvium de carnibus, vel quando habent verbum prohibens, ut sub Moyse, tunc non possunt, sine laesione conscientiae, et offensione Dei, cibis illis uti.

9. Casus necessitatis.

Exceptus tamen etiam in Veteri Testamento fuit casus necessitatis, 1. Reg. 21, Marc. 2 de panibus propositionis et dispensationis, Ezech. 4. Erat enim tantum ceremonialis seu temporalis paedagogia, non moralis prohibitio.

10. Mosaica lex de discrimine ciborum abrogata est in Novo Testamento.

Tandem vero in Novo Testamento, una cum reliquis Leviticis ceremoniis etiam lex Mosaica, constitutio seu paedagogia discriminis ciborum per Christum prorsus est abrogata, tradita peculiari et manifesto verbo, quo exceptiones illae, quae vel ante vel post diluvium, sub Moyse fuerunt, relaxantur, et omnes cibi a Deo ad sumptionem creati ita sanctificantur, ut sine peccato, hoc est, sine offensione Dei, et laesione conscientiae, imo cum bona Dei gratia, et salva conscientia a fidelibus usurpari possint, si cum gratiarum actione sumantur, ut Matth. 15: Quod ingreditur in os, non inquinat hominem. Tit. 1. Mundis omnia sunt munda. 1. Tim. 4. Non prohibendi sunt cibi, quos Deus creavit ad sumendum cum gratiarum actione fidelibus, et iis qui cognoverunt veritatem. Quia omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum, si cum gratiarum actione sumatur. Sanctificatur enim per verbum et orationem. Rom. 14. Scio et persuasum habeo in Christo Jesu, nihil esse commune, seu immundum per seipsum, nisi ei, qui existimat aliquid immundum esse, immundum est. 1. Cor. 10. Omne quod in macello venditur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam: Domini enim est terra, et plenitudo ejus: Col. 2. Nemo vos judicet in cibo et potu. Et Act. 10. Visione coelesti voce ter repetita privilegium illud confirmatum est: quae Deus purificavit, tu communia ne dixeris.

11. Propter infirmos aliquamdiu toleratum est discrimen Leviticum Vet. T.

Et initio Novi Testamenti cum ex Judaeis multi ad fidem Christi conversi, reliquos quidem fidei articulos amplecterentur, hoc vero caput de ciborum libertate nondum vel intelligere vel capere poterant, atque ideo olus manducabant, ne si ex macello a Christianis vel gentibus mactatum manducarent, vel aliquid in lege interdictum, vel unde sanguis non pure esset effusus, vel quod idolis immolatum esset, sumerent. Sicut propter illam ipsam causam quatuor pueri, Dan. 1 nolunt cibis de mensa regis vesci, ne contaminentur, sed petunt legumina sibi dari. Apostoli igitur judicaverunt, infirmitatem fidei talium esse tolerandam, nec indiscreto et intempestivo usu libertatis tales infirmos et dociles esse contristandos aut offendendos, ne ideo a tota Evangelii doctrina absterrerentur, Rom. 14, Act. 15. Postea vero cum praefracti et obstinati legale illud discrimen ciborum opinione necessitatis ita urgerent, ut contenderent, eos peccare, Deum offendere, et conscientiam inquinare, qui quibuslibet cibis citra delectum vescebantur, et in abstinentia legalium ciborum cultum Dei et justitiam collocarent: Apostoli magna vehementia hanc partem Evangelicae veritatis seu libertatis, et doctrina et exemplis asseruerunt, ac contrariam sen-

Libertas Christiana ... legalis ...

tentiam acriter refutarunt. Col. 2. Nemo vos judicet, hoc est, conscientiae scrupulum injiciat, vel condemnet, ob cibum aut potum: Et addit rationem gravissimam. Haec inquit, fuerunt umbra futurorum, corpus autem Christi, hoc est, discrimina illa legalia ciborum et dierum fuerunt adumbrationes, et prima quasi lineamenta personae et officii Christi venturi, quia vero Christus, corpus illarum adumbrationum, jam exhibitus est, cessarunt umbrae. Et qui umbras illas legali opinione nunc vellet consectari, is ipso facto negaret Christum esse exhibitum, est enim in dicto Pauli metaphora, a pictoribus sumpta, qui primum lineas quasdam ducunt, et adumbrationes figurant, juxta quas ipsum corpus picturae perficiunt et absolvunt. Absoluto vero ipso corpore picturae, umbrae illae obliteratae cessant.

Metaphora Pauli Col. 2 de umbris

Talem comparationem Paulus fecit inter figuram Veteris Testamenti, et inter Christum exhibitum. Et Gal. 2. Paulus ideo Petrum publice et graviter reprehendit, quod praefractis Judaeis, qui quaerebant libertatem Evangelicam in servitutem legalem rursus reducere, aliquid hac in parte, vel simulando, concederet. Et rationem addit gravissimam. Non recto pede incedebat ad veritatem Evangelii. Item ut Evangelii veritas permaneret, ne ad horam quidem cessi. De abrogatione igitur legalis seu Mosaici discriminis ciborum in Novo Testamento, res plana, manifesta, et nunc quidem extra controversiam est.

12.
Status quaestionis cum Pontificiis.

Superest vero illa quaestio, de qua inter nos et Pontificios controversia est, cum in Novo Testamento, abrogato legali ciborum discrimine, Christus concesserit libere quibusvis cibis, quoad conscientiam vesci; possitne in Ecclesia Novi Testamenti per hominum traditiones, statuta et decreta discrimen aliquod ciborum, quoad conscientiam, constitui et mandari, ita ut certis diebus in certorum ciborum manducatione peccatum, in abstinentia vero cultus Dei constituatur. Hoc enim est, quod Pontificii in hoc articulo de delectu ciborum contendunt, sed in scriptura habemus fundamenta explicationis hujus quaestionis manifesta et firma. Ut Act. 10 divina haec vox ter ad Petrum repetitur: Quae Deus purificavit, tu commune ne dixeris. Et Col. 2. Paulus primum tractat de abrogatione discriminis legalis, quod verbo et mandato divino sancitum erat, postea loquitur etiam de doctrinis, decretis et mandatis hominum constituentium: Ne tetigeris, ne gustaris, ne contrecteris. Haec enim non posse de legali seu Mosaico ciborum discrimine intelligi, inde patet, quia vocat doctrinas et praecepta hominum, cum Mosaicum discrimen verbo et mandato divino sit sancitum. Et argumentatur Paulus a majori ad minus, si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, hoc est, si in Christo a Levitico discrimine ciborum, quod mandato divino sancitum erat, liberati estis (legales enim paedagogias, quas paulo ante umbras vocarat, jam in hac sententia στοιχεῖα quasi primas delineationes appellat) cur decretis juxta doctrinas et mandata hominum tenemini: Ne gustaveris? etc. Hanc esse Pauli sententiam contextus manifeste ostendit. Est enim collatio inter abrogationem discriminis ciborum, quod in Veteri Testamento, voce divina, sancitum erat, et inter decreta juxta hominum doctrinas et mandata, de non gustandis quibusdam cibis facta. Et argumentatio gravissima est: si a Levitico ciborum discrimine, quod tamen divino mandato sancitum fuerat, in Christo liberi facti estis, ut jam nec peccatum in usu, nec cultum in abstinentia illorum ciborum collocare debeatis.

An Ecclesia possit cibos quosdam prohibere.

Responsio.

Locus Col. 2 explicatus.

Elementa mundi apud Paulum quid.

Multo minus igitur aliis decretis, quae juxta hominum doctrinas et mandata prohibent quorundam ciborum usum (ne gustaveris), teneri debetis. Et illa ipsa argumenta, quae Pontificii pro suo ciborum delectu stabiliendo adducere solent, Paulus in illo loco attingit et rejicit. Habent, inquit, illa decreta speciem sapientiae, quod sint ἐθελοθρησκεία, voluntarii, spontanei, seu electitii cultus, quodque ad macerationem corporis et animi humilitatem faciant. Sed vos, inquit, cum Christo mortui estis ab hujusmodi elementis mundi, et cum ipso conresurrexistis, ut scilicet cultui spirituali in ipsius regno operam detis. Cibi vero ipso usu absumuntur. Ideo, sicut Rom. 14 inquit, regnum Dei non est esca aut potus. Item 1. Cor. 10. Esca non commendat nos Deo, sive enim quidvis edamus, sive a quibusdam abstineamus, nihil amplius in regno Dei habebimus. Et Ebr. 13: Bonum est gratia stabiliri cor, non escis, quae non prosunt his, qui in illis ambularunt, hoc est, qui discrimen illud superstitiose observarunt, post revelatum Evangelium.

Argumenta Pontificiorum pro ciborum
13.
delectu asserendo a Paulo refelluntur.

14.
Argumentum Pontificiorum ductum ex κακοζηλίᾳ.

Haec valde illustris est explicatio hujus quaestionis, et gravissima refutatio humanarum traditionum, et Pontificiorum decretorum, de ciborum delectu, discrimine et prohibitione. Solent enim Pontificii ita argumentari: Omnibus temporibus in populo Dei fuit delectus seu discrimen ciborum, ut in Paradiso prohibita erat arbor scientiae boni et mali. Ante diluvium carnes non erant permissae: post diluvium sanguinis usus prohibitus erat: Sub Moyse varii cibi interdicti erant. Ergo in Novo Testamento. debet esse delectus aliquis ciborum. Sed ex hoc loco Pauli sumitur vera responsio. Deus enim discrimen illud in Paradiso ante diluvium, post diluvium, et sub Moyse, sua voce instituit et sancivit: In Novo vero Testamento Deus sua voce nullum discrimen ciborum, quoad conscientiam, constituit, sed abrogatis omnibus veteribus ciborum discriminibus verbo suo libertatem omnium ciborum in Novo Testamento concessit.

Refutatio.

15.
Exceptionem Ecclesiae autoritate sanciri.

Sed excipiunt, Ecclesia constituit aliquem delectum, et ei debetur obedientia: Quid vero Paulus Col. 2 respondeat, jam ostensum est. Si Leviticum ciborum discrimen divino mandato olim constitutum, jam in Novo Testamento nos non obligat, cur decretis juxta doctrinas et mandata hominum de non gustandis quibusdam cibis factis, teneremur, vel onerari nos pateremur? Similiter quando adducunt argumenta de mortificatione carnis, de humilitate animi, de voluntariis cultibus, Paulus illa ipsa argumenta in forma recitat, et dicit quidem ea habere speciem

Mortificatio carnis, humilitas animi, etc.

sapientiae, sed tamen rejicit ea ex fundamento libertatis evangelicae et cultus spiritualis in Novo Testamento.

Quod autem ad verum jejunium attinet, quod consistit in abdicatione omnium deliciarum corporis, quod ad subigendum corpus utile est, in praecedentibus explicavimus scripturae sententiam. Ad hoc vero iste ciborum delectus, de quo Pontificii dimicant, nihil facit, sicut ostendimus. Et opiniones Pontificiorum de suo ciborum delectu, quod scilicet illi assuunt opinionem necessitatis, cultus, meriti, et justitiae, prorsus cum veris pii jejunii finibus, quos paulo ante ex verbo Dei ostendimus, pugnant.

16. Secunda refutatio figmenti Pontificii, de ciborum delectu ex loco 1. Tim. 4.

Alius locus continens illustrem refutationem doctrinae Pontificiae de ciborum delectu, sicut ab ipsis traditur, exstat 1. Tim. 4. Ubi Spiritus Sanctus diserte denuntiat, fore spiritus impostores in posterioribus temporibus, qui praecepturi sint abstinere a quibusdam cibis, in hypocrisi, hoc est, sub simulatione externae sanctitatis, cum intus conscientia sit impura seu cauterio notata.

Quomodo Pontificii locum 1. Tim. 4 conentur eludere.

Et Pontificii quidem admodum sudant, ut hoc fulmen Spiritus Sancti a suis capitibus divertant, contendunt enim Paulum loqui de Tatianis, Manichaeis, Priscillianistis, qui finxerunt, carnes vel per se esse immundas, vel Diaboli felle contaminatas: sed concedatur sane, Paulum de illis haereticis locutum, non tamen ideo Pontificia prohibitio ciborum libera evadet. Non enim de una aliqua persona, vel de una singulari aliqua secta Paulus loquitur: Sed loquitur de omnibus doctrinis prohibentibus abstinere a quibusdam cibis, quibuscunque temporibus post Apostolorum seculum illud fiat, maxime vero postremis temporibus.

An de solis Tatianis Paulus loquatur 1. Tim. 4.

Inepta enim est elusio dicere: Tatiani, Manichaei, etc. qui olim conscientiae causa prohibuerunt usum quorundam ciborum, peccarunt contra dictum hoc Pauli; ergo si quis post illos vel similiter, vel sub alio praetextu jubeat abstinere a quibusdam cibis, non peccat, sed recte facit. Ac si dicerem: Paulus scribit contra Pseudoapostolos, qui justitiam operum justificatione fidei miscebant; ergo qui nunc alio praetextu, operibus nos justificari docent, non peccant, sed recte faciunt, vel quod Paulus scribit de scortatione, impletum est in Corinthiis. Ergo ad nostri vel alterius seculi scortatores non pertinet. Et locus Pauli non tam de illis, qui cibos crassa accusatione, quasi a Diabolo essent, damnant, agit, quam de illis, qui ob hypocrisin, speciem seu ostentationem externae sanctitatis jubent a quibusdam cibis abstinere, sicut et Col. 2 speciosa decreta de non gustando rejicit. Fundamenta certe quae Paulus prohibitioni isti ciborum, de qua 1. Tim. 4 loquitur, opponit, generalia sunt contra quasvis prohibitiones ciborum, quae fiunt praetextu sanctitatis et cultus, ideo enim hypocrisin in textu nominat. Veritatem igitur nominat, quam fideles in Novo Testamento agnoscere debeant, quod scilicet omnis creatura Dei bona sit, et nihil rejiciendum, si cum gratiarum actione sumatur, hoc est, sicuti ipse explicat, quod omnes cibi a Deo creati bona conscientia sumi possint cum gratiarum actione. Et ideo omnes illos, qui contra hanc veritatem jubent a cibis abstinere, quacunque hypocrisi illud fiat, ut conscientiis cauterium, si non abstinuerint, inurant, taxat et damnat. Haec luce meridiana cloriora sunt in loco Pauli.

17. Et jam colligantur encomia dogmatis seu decreti, jubentis abstinere a quibusdam cibis sub praetextu sanctitatis seu cultus: sunt, inquit Paulus, spiritus impostores, doctrinae daemoniorum, hypocritae, falsiloqui, apostatae a fide, cauteriatam habentes conscientiam. Nec relevat Pontificios, quod non in perpetuum, sicut alii haeretici, sed certis temporibus seu diebus jubent a quibusdam cibis abstinere. Paulus enim ipsam prohibitionem damnat, et est prohibitio sive sit perpetua, sive certi temporis. Nec disputat Paulus quanta temporis praescriptio requiratur in hac prohibitione, ut fiat vel sit peccatum, sed ipsam prohibitionem damnat. Et sicut inepte diceretur, eum quidem, qui semper scortatur peccare, qui vero certis temporibus hoc faciat, non peccare. Similis est et haec elusio: Eum quidem peccare, qui cibos quosdam in perpetuum prohibeat, qui vero certis temporibus hoc faciat, eum recte facere: cum tamen utrumque sit contra hanc Evangelii veritatem, quod omnium ciborum sumptio libera sit, quoad conscientiam. Et hac ipsa elusione Pontificii tanquam suo se gladio jugulant: fatentur enim haereticum esse, si quorundam ciborum usus in perpetuum prohibeatur: Et tamen apud ipsos Carthusiensibus, sub titulo majoris sanctitatis, meriti et perfectionis, in perpetuum prohibetur usus carnium. Ac Gregorius septimus, Romae in concilio, monachis, praecipue vero Benedictinis, ut sanctioribus, in universum carnem prohibuit: reliquis vero, ut imperfectioribus, certis tantum diebus prohibitionem illam imposuit.

Gregorius VII.

18. Illae superstitiosae leges et opiniones de ciborum discrimine necessario taxandae sunt in Ecclesia. Paulus enim 1. Tim. 4 cum doctrinam daemoniorum de prohibitione ciborum damnasset, subjicit: De his si commonefeceris fratres, bonus eris minister Christi.

19. Et haec Patres concilii Tridentini debuissent in suo decreto explicare, superstitiosas opiniones rejicere, et pravos abusus corrigere, et Ecclesiae libertatem Evangelii restituere, ut ex scripturae fundamentis vera Christiani jejunii ratio, monstratis piis, salutaribus, et verbo Dei consentaneis finibus Ecclesiae restitui posset. Sed Tridentinum decretum jejunia et ciborum delectum, nulla addita vel superstitionum vel abusuum correctione ita cum obsequendi obligatione et necessitate proponit, ut non obscure totam lernam superstitionum Papistici jejunii, de quibus paulo post in specie dicemus, retinere, stabilire et confirmare moliatur. Praemittit enim de decreto et ciborum delectu et jejunio, ut pastores illa omnia, quae Romana Ecclesia statuit,

quibuscunque fidelibus commendent, ut illis sint obsequentes. Qualia vero illa in hoc articulo de jejunio sint, paulo post detegemus.

[CAPUT VI.]

DE PONTIFICIIS CIBORUM CONSECRATIONIBUS, ET QUOMODO JUXTA PAULUM CIBUS VERBO ET ORATIONE SANCTIFICETUR.

Pontificii congruant cum veteribus haereticis in dogmate de ciborum delectu et prohibitione.

1. Laborant quidem Pontificii magno conatu amoliri suspicionem istam, quasi cibos quosdam prohibeant, ea opinione, sicut olim Tatianus, Manichaei, Priscillianistae, quasi scilicet vel maledicti sint, vel a Diabolo occupati, ac propterea conscientiam inquinent: sed argumenta quibus suam prohibitionem ciborum ante haec tempora probare et stabilire conati sunt, et Pontificiae consecrationes creaturarum seu ciborum, prorsus ostendunt, in eodem ipsos luto cum antiquis istis haereticis haerere.

Nota quam causam Pontificii adferant prohibitionis carnium.

2. Inter reliqua enim argumenta quibus prohibitionem carnium probare voluerunt, fuit et hoc unum, quia scilicet Gen. 3 terra a Deo maledicta legitur, et per consequens etiam animalia, quae in terra vivunt, non autem aqua cum piscibus. Non dicam quam inepta sit haec argumentatio, eadem enim consequentia panes, herbas, olera, radices, fructus prohibere deberent. Et quare volucrum carnes prohibent, cum aer non legatur maledictus, nisi forsitan aviculae maledictionem inde contrahant, quod terrae aliquando insident, sed cur non etiam pisces, cum fluviorum fundum saepius attingant. Possem evidenter ostendere, quod Deus ipse explicet, quomodo maledictionem terrae intelligat, quia scilicet spinas et tribulos germinabit, et in laboribus et sudore vultus ex ea comedes. Quodque illa maledictione animalia non fecerit ad esum immunda, ipse post diluvium ostendit, concedens esum carnium, Gen. 9. Possem etiam per instantiam opponere de piscibus, quod Deus sub Moyse quaedam indicarit ad cibum immunda, non tantum ex animantibus terrae, verumetiam ex piscibus aquarum, et ex aviculis, quae originem habent ex aquis, et in aere volitant. Sed hoc loco tantum volui ostendere, Pontificios esum carnium certis diebus prohibuisse, ideo et ea opinione, quod sentiant carnes animalium maledictas, et per se immundas esse. Hoc enim argumentationibus suis manifeste ostendunt.

Aliud argumentum, ejusdem farinae.

3. Simile est et illud argumentum, quo usi fuerunt, ideo scilicet in jejuniis abstinendum carnibus, et vescendum piscibus, quia Christus legitur non comedisse carnes, sed pisces, panes, mel, etc. Ergo sentiunt hos cibos per se esse sanctiores et mundiores, quam carnes. Imo non obscure dicunt, carnium eam esse immundiciem, quod in homine pravas carnis concupiscentias excitent. An haec procul absint a Tatianorum et Manichaeorum fundamentis, lector judicet. Venit mihi hoc loco in mentem fabellae cujusdam, aliquando scilicet sacerdoti, ex hisce argumentis declamitanti contra esum carnium, simplicem quendam Laicum opposuisse, quod Christus carnem, et quidem assam, agni scilicet Paschalis, cum discipulis suis manducarit, sacerdotem vero vi et evidentia objectionis constrictum, cum aliud quod responderet non haberet, dixisse: verum est, Christus quidem comedit carnem, et quidem ante Pascha, hoc est, in Quadragesima, sed valde male ipsi convenit, mox enim postea ligatus, caesus flagellatus, et cruci affixus est.

Nota fabellam.

Ex consecrationibus ciborum pontificiis colligitur causa prohibitionis eorum.

4. Omnium vero clarissime causa prohibitionis ciborum quorundam in Ecclesia Pontificia inde colligitur, quod in consecrationibus suis expressis verbis petunt, ut diaboli vis ac potestas a creaturis expellatur, et per consecrationes hoc accipiant, ut sit sanitas mentis et corporis. Ergo sentiunt creaturas per se, et prohibitis temporibus, quando non consecrantur, a potestate diaboli infectas, inquinare et corpus et animam, nisi diabolus Pontificiis exsecrationibus inde exorcisetur. Haec certe sunt ipsissima fundamenta Tatianorum et Manichaeorum, quos cum damnare se simulent, quomodo suam prohibitionem iisdem fundamentis subnixam, defendere possint, lectoris sit judicium.

Formulae consecrationum, Papisticarum ciborum.

5. Adscribam autem formulas aliquot talium consecrationum Papisticarum, ut ex ipsorum verbis, preculis, et agendis, lector de sententia ipsorum statuat.

Aquae.

Aqua igitur ita benedicitur apud Pontificios: Exorciso te creatura aquae, ut omnis virtus adversarii ab hac creatura aquae eradicetur et effugetur.

Frondium et florum.

Benedictio frondium et florum: Exorciso te creatura frondium et florum, in nomine Patris, etc. proinde omnis virtus adversarii, omnis exercitus Diaboli, omnis potestas inimici, omnis incursio daemonum eradicetur, et explantetur ab hac creatura.

Agni Paschalis.

Benedictio agni Paschalis: Dignare Domine quaesumus benedicere sanctificare et mundare has ovium carnes, ut quicunque ex populis tuis fidelibus comederit, omni benedictione coelesti, et gratiae tuae saturitate in bonis repleatur.

Casei.

Benedictio casei: Dignare benedicere et sanctificare hanc creaturam casei, ut quicunque fidelium tuorum de ea comederint, omni benedictione coelesti et gratiae tuae sanctitate repleantur.

Panis et laganorum.

Benedictio panis et laganorum: Benedic Domine creaturam istam panis, sicut benedixisti quinque panes in deserto, ut omnes gustantes ex ea, accipiant tam corporis quam animae sanitatem.

Benedictio generalis.

Benedictio generalis: Benedic Domine creaturam istam, ut sit remedium salutare generi humano, et praesta per invocationem nominis tui, ut quicunque ex ea sumpserit, corporis sanitatem et animae tutelam percipiat. Item, Tu Domine mitte spiritum tuum sanctum in hanc creaturam, ut qui ex ea gustaverint, proficiat illis ad aeternam salutem.

Vini in die Joh. Evangelistae.

Benedictio vini in die Johannis Evangelistae: Benedicere et sanctificare digneris hanc creaturam vini, ut quicunque ex ea gustaverint, per intercessionem Mariae et Johannis Apostoli, vitam consequantur aeternam, et exstinguatur ab omnibus digne sumentibus, si quid venenosum sumpserint. Item, benedicere digneris hanc creaturam vini, ut omnes ex eo sumentes, expulso omni nocivo gustu, infuso tuae benedictionis mysterio, mereantur in corpore et anima misericorditer exhilarari. Item: Benedic hujus substantiam vini, ut qui de ea quantumcunque sumpserint, vitam consequantur sempiternam. Benedic hanc creaturam vini tua sancta benedictione coelesti, ut omnibus, cum fide, reverentia, et gratiarum actione ex ea sumentibus, sit salus mentis et corporis, atque contra omnes morbos, et venenata et immunda, atque universas inimicorum insidias tutamentum. Benedictio Trinitatis descendat super hanc creaturam vini, ut sit omnibus ex ea sumentibus remedium contra periculum corporis et animae, et praegustatio ad vitam aeternam.

6. Has formulas consecrationum Papisticarum ideo adscripsi: ostendunt enim quod sentiant, creaturas per se, vel diaboli potestate infectas, vel certe etiam mundis non esse mundas, nisi consecrationibus istis purificentur. Atque ideo diebus prohibitis, quando consecrationibus istis destituuntur, non posse bona conscientia sumi. Quod vero fingunt, suis istis consecrationibus, sine mandato et permissione divina, creaturis conferri virtutem largiendi sumentibus salutem corporis et animae, ac vitam aeternam, magicum et blasphemum est: Sacramentorum vero alia ratio est, quae habent expressum mandatum et promissionem divinam, de quibus suo loco dictum est.

7. Origo Papisticarum consecrationum.

Ortae autem sunt Pontificiae istae consecrationes ex sinistro intellectu sententiae Paulinae, quae dicit, creaturam sanctificari per verbum Dei et orationem. Quia enim in suis consecrationibus utuntur verbis quibusdam scripturae, et certis preculis, sentiunt, inde creaturis praeter physicas, alias et novas virtutes, vel ad remedium corporis, vel ad sanctificationem et salutem animae conferri.

8. Explicatio dicti Paulini. 1. Tim. 4.

Sed verba Paulinae sententiae haec commenta manifeste refutant, et verum ac utilem sensum ostendunt: I. Primo enim Paulus nequaquam sentit, creaturas per se vel malas vel immundas esse, atque ideo opus ipsis esse sanctificatione. Expresse enim dicit: Omnem creaturam Dei bonam esse, et nihil rejiciendum, ac bonas bonitatem illam inde dicit habere, quia Deus illos crearit ad sumendum. II. Secundo loquitur de sanctificatione, non sicut homo sanctificatur, per spiritum sanctum, vel sicut sacramenta sanctificantur, nec etiam, ut cibi novas et alias virtutes praeter naturales accipiant. Si quis enim totum Evangelium Johannis legeret super ova, ac peteret, ut acciperent virtutem globorum tormentariorum; aut si super olus adustum totum Psalterium recitaretur, ut inde sapor ejus mutaretur, non tantum frustra illud fieret, sed nomen Dei in vanum assumeretur, quia nec mandatum Dei, nec promissionem ea de re habemus: sed loquitur de tali sanctificatione, sicut 1. Cor. 7 dicit: Virum infidelem sanctificari per uxorem fidelem, quia scilicet usus seu cohabitatio conjugalis fideli personae munda et licita est, qua bona Dei gratia et salva bona conscientia uti potest. Atque ideo Paulus 1. Tim. 4 utitur his verbis: εἰς μετάληψιν ad sumptionem cum gratiarum actione. III. Tertio, non quodvis vel qualecunque verbum Dei intelligit, nec de quibuscunque preculis loquitur, sed certum verbum Dei ostendit, de creatione scilicet et usu creaturarum seu ciborum: Nempe quod omnis creatura Dei bona sit, et nihil rejiciendum, si cum gratiarum actione sumatur, quodque Deus cibos crearit ad sumendum cum gratiarum actione fidelibus, et iis qui agnoverunt veritatem. Haec enim sunt verba Pauli, quibus ostendit, quodnam verbum Dei intelligat, per quod cibus sanctificetur.

Quomodo verbo Dei sanctificetur creatura.

I. Primo scilicet illud verbum: vidit Deus cuncta quae fecerat, et erant valde bona. Omnis enim creatura Dei bona, et nihil rejiciendum. II. Secundo, quod Deus peculiari verbo, quasi aperiens manum suam concesserit et dederit homini cibum. Gen. 1. III. Tertio, licet ante diluvium tantum terrae nascentia fuerint in cibum concessa, et sub Moyse quaedam excepta seu prohibita fuerint, quod in Novo Testamento certo verbo Deus ostenderit, nullum cibum jam esse immundum, quo sine peccato vesci non liceat, sed Deum purificasse omnes cibos, Act. 10, ut scilicet mundis omnia sint munda, Tit. 1. Et ideo Paulus, 1. Tim. 4 addit: fidelibus, et iis, qui agnoverunt veritatem. Constat igitur et certum est, quodnam verbum Dei Paulus intelligat, et ex verbo colligi debet, qualem orationem et gratiarum actionem intelligat.

Qua gratiarum actione sanctificetur.

Oratio enim debet ex fide procedere, fidem autem oportet certo verbo Dei niti. Cum igitur verbum hoc loco certum sit, certa etiam est forma orationis, scilicet juxta verbum illud. Hinc manifestum est, verba et preculas, quibus Pontificii in suis consecrationibus utuntur, non esse illud verbum et illam orationem, de qua Paulus loquitur, 1. Tim. 4.

9. Cur verbum et orationem fideles adhibeant in usu rerum.

Vult autem Paulus illud verbum Dei, de quo diximus, et exstructam inde precationem, et gratiarum actionem in usu ciborum a fidelibus adhiberi.

I. Primo ut admoneantur, ne cibos sine piis cogitationibus, vel sicut jumenta, vel sicut infideles sumant, sed sciant et cogitent, se eos ex manu Dei accipere, qui etiam haec corpuscula nostra curat, et praebet nobis omnia ad fruendum.

II. Secundo, ut sit commonefactio Adamum donationem illam, Gen. 1 nobis per lapsum, Gen. 3 amisisse, et nos propter peccata, abusus et ingratitudinem, indignos esse illis etiam corporalibus donis, sed per ac propter Christum donationem illam nobis restitui, qui etiam ideo panes in manus suas sumpsit, et post benedictionem seu gratiarum actionem ex suis manibus jussit populo dividi ac proponi. Inde in benedictione mensae dicitur: Per Jesum Christum Dominum nostrum.

III. Tertio, ut habeant fideles certum testimonium et privilegium, se absque offensione Dei et laesione

conscientiae, cibis quibusvis bona Dei gratia et salva conscientia uti posse.

IV. Quarto, ut precatione agnoscamus et fateamur, benedictionis divinae esse, ut usus cibi corpori et valetudini utilis et salutaris sit: sicut inquit Psalm. 104. Aperiente te manum tuam omnia implentur bonis, ut vinum exhilaret, et panis confirmet cor hominis. Et Psalm. 145: Aperis tu manum tuam, et imples omne vivens benedictione seu beneplacito.

V. Quinto, quia in usu ciborum facile admittitur vel abusus vel intemperantia, ne igitur ita edamus, sicut epulo iste, Luc. 16 qui postea audit: Recepisti bona tua in vita tua. Vel, sicut inquit Psalm. 17 de viris mundi, quorum pars est in hac vita, ut venter ipsorum impleatur. Et Jerem. 12 saginantur ut oves ad diem occisionis. Ideo additur verbum et oratio, ut juxta dictum Salomonis, Eccl. 5. Edamus in laetitia panem nostrum, ut Deo placeant illa ipsa etiam opera nostra. Et sicut Job cap. 1 post convivia filios suos sacrificiis sanctificabat, si quid forte peccassent. Utque moneamur in ipso usu cibi corporalis cogitandum esse, non tantum ut edamus et saturemur, sed ut operemur etiam cibum qui non pereat, sed permaneat in vitam aeternam, quem Filius hominis nobis dat, Joh. 6 vel sicut Luc. 14 dicitur, ut cogitemus etiam de edendo pane in regno coelorum.

VI. Sexto, quia in saturitate facile evenit, quod scriptum est: sedit populus edere et bibere, ac surrexit ludere. Item: impinguatus et recalcitravit. Ideo additur oratio et gratiarum actio, ut juxta quod scriptum est, Deut. 8; Cum comederis et saturatus fueris, benedicas Domino Deo tuo, ne postquam comederis et saturatus fueris, elevetur cor tuum et obliviscaris Domini Dei tui: vel Esa. 5. Opus Domini non respicitis, et opera manuum ejus non consideratis.

Haec est vera benedictio seu sanctificatio ciborum per verbum Dei et orationem, de qua Paulus loquitur, quae sine magica profanatione nominis divini, Deo grata, conscientiis utilis et salutaris est. Quodque inter caetera doctrinae coelestis capita, hoc etiam de vera ciborum sanctificatione tradendum sit in Ecclesia, Paulus manifeste ostendit, 1. Tim. 4. Cum de sanctificatione ciborum locutus est, locum illum ita concludit: de his si commonefeceris fratres, bonus eris minister Christi. Et hujusmodi benedictionibus mensae vetus Ecclesia usa fuit. Chrysostomus aliquoties mentionem facit benedictionis mensae, quae usitata fuerit monachis per Aegyptum, cujus etiam descriptio exstat apud Clementem lib. 7. constitutionum. In Horologio vero Graecae Ecclesiae integra formula hujus benedictionis describitur. Primo, antequam cibi apponantur legitur totus Psalm. 145. Exaltabo te Deus meus rex, et benedicam nomini tuo in seculum etc. Deinde appositis cibis recitatur a sacerdote benedictio mensae, et quae apposita sunt, ita benedicuntur: Christe Deus noster benedic cibo ac potui servorum tuorum, quoniam tu es sanctus, et nunc et semper, et in secula seculorum, Amen.

10. Benedictio mensae Aegyptiis Monachis usitata.

Postea, quando cibum gustarunt in mensa, surgunt, et simul omnes recitant illam benedictionem, cujus et Clemens et Chrysostomus mentionem faciunt: Benedictus es Domine Deus, ὁ ἐλεῶν, qui misereris nostri, et pascis nos a juventute nostra, qui das escam omni carni, reple gaudio et laetitia seu hilaritate (εὐφροσύνης) corda nostra, ut semper omnem habentes sufficientiam (αὐτάρκειαν) seu habentes in omnibus animum praesentibus contentum (περισσευόμενοι) exuberemus in omne opus bonum in Christo Jesu Domino nostro, cum quo tibi gloria, honor (κράτος) virtus seu imperium, et adoratio, cum sancto spiritu, Amen.

Gratiarum actio post sumptum cibum.

Post sumptum cibum, primo recitatur haec gratiarum actio: Gloria tibi sancte, gloria tibi rex, quoniam dedisti nobis escas ad laetitiam: imple nos etiam spiritu sancto, ut inveniamur in conspectu tuo (εὐάρεστοι) accepti, et non (αἰσχυνόμενοι) confusi seu pudefacti, quando reddes unicuique secundum opera sua. Deinde legitur Psalm. 122. Laetatus sum in his qui dicunt mihi, in domum Domini ibimus, etc. Postea additur hic versus: Sicut in medio discipulorum tuorum coenantium adfuisti Salvator, dans ipsis pacem: Ita veni etiam ad nos, et salva nos. Tandem legitur ex Psalm. 22. Edent pauperes, et saturabuntur, laudabunt Dominum, qui quaerunt eum, usque ad finem. Et versus Kyrie eleeson, Christe eleeson, Kyrie eleeson. Concluditur demum hac precatiuncula, benedictus es Deus qui misertus nostri, ex opulentis donis tuis pavisti nos. Ejus gratia et benignitate (φιλανθρωπίᾳ) detur nobis frui et nunc et semper, et in secula seculorum, Amen.

Benedictio mensae in Ecclesia latina.

In latina Ecclesia fuit forma benedictionis mensae ferme similis. Haec scilicet: Oculi omnium in te sperant Domine, et tu das escam illorum in tempore oportuno, aperis tu manum tuam, et imples omne animal benedictione. Gloria Patri et Filio, etc. Sicut erat in principio, etc. Kyrie eleeson, etc. Pater noster, etc. Benedic Domine nos et tua dona, quae de tua largitate sumus sumpturi, per CHRISTUM Dominum nostrum. Mensae coelestis participes faciat nos rex aeternae gloriae.

Gratiarum actio post cibum sumptum.

Post sumptum cibum: Confiteantur tibi Domine omnia opera tua, et sancti tui benedicent tibi. Gloria Patri, etc. Agimus tibi gratias omnipotens Deus pro universis beneficiis tuis, qui vivis et regnas in secula seculorum. Deinde legitur Psalm. 5. Miserere mei Deus, etc. Et subjiciuntur versus: Benedicam Dominum in omni tempore. Semper laus ejus in ore meo. InDomino gloriabitur anima mea, audiant mansueti et laetentur. Magnificate Dominum mecum, et exsultemus nomini ejus in idipsum. Sit nomen Domini benedictum, et hoc nunc et usque in secula. Deus det nobis suam pacem.

In coena recitantur hi versus: Edent pauperes, et saturabuntur, et laudabunt Dominum, qui requirunt eum. Vivent corda eorum in seculum seculi. Memoriam fecit mirabilium suorum misericors et

miserator Dominus, escam dedit timentibus se. Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto, etc.

Benedictus Deus in donis suis, et sanctus in omnibus operibus suis, qui vivit et regnat in secula seculorum.

Laudate Dominum omnes Gentes, laudate eum omnes populi. Quoniam confirmata est super nos misericordia ejus, et veritas Domini in aeternum, Gloria, etc.

11. Et fieri potest, cum vulgus talia exercitia sanctificandi cibos negligeret, quod primum exempli et commonefactionis gratia publice coeperint in templis formulae talium benedictionum proponi, sicut exstat pernarum benedictio: Sanctifica collata nobis haec dona largitatis tuae, mentesque nostras pariter spiritualiter reple deliciis. Item benedictio ovorum: Adveniat Domine benedictionis tuae gratia huic ovorum creaturae, ut cibus salubris fiat tuis fidelibus, cum gratiarum actione sumentibus, per Christum, etc. Sed postea substitutis aliis, de quibus supra dixi, consecrationibus, abusus et superstitiones accesserunt.

Benedictio Pernarum. Ovorum.

12. Has formas benedictionum veteris Ecclesiae ideo hoc loco adscripsi, ut inde appareat, quo verbo, et quali oratione ipsi cibos sanctificarint: Et de tali ciborum santificatione monendi essent homines, non deducendi vel ad magicas exsecrationes, de quibus supra diximus, vel ad superstitiosum ciborum delectum, quasi in eo cultus consistat.

13. Atque hactenus ex scripturae testimoniis et exemplis veram doctrinam de jejunio explicavimus. De prohibitione etiam quorundam ciborum scripturae sententiam ostendimus: Et quomodo per verbum et orationem cibi vere sanctificentur, ut cum gratiarum actione sumantur. De veteris vero Ecclesiae testimoniis et exemplis in sequentibus quaedam annotabimus.

[SECTIO II.]

[CAPUT I.]

TESTIMONIA ALIQUOT VETERUM CONSENTIENTIA CUM DOCTRINA SCRIPTURAE DE VERO JEJUNIO.

1. Quando de dogmate aliquo Ecclesiae controversia est, et mens solicita inquirit, quam sententiam ut veram, firmam et salutarem sequi, quas vero opiniones effugere debeat: Non satis fit conscientiae, si ex hominum tantum scriptis testimonia et exempla proferantur. Fides enim, fundamentum et normam, cui certo ac tuto innitatur, quaerit vocem ipsius Dei, patefacientis in verbo voluntatem suam. Meminit enim scriptum esse, non faciatis singuli, quod vobis rectum videtur, sed quod ego praecipio tibi, hoc tantum facias Domino Deo tuo. Deut 12. In praeceptis patrum vestrorum nolite ambulare. Ego Dominus Deus vester, in meis praeceptis 'ambulate, Ezech. 20. Frustra me colunt docentes doctrinas et mandata hominum, Matth. 15. Et Col. 2. ubi ex professo de cibis Paulus loquitur, inquit: Quae secundum praecepta et doctrinas hominum fiunt, speciem quidem habent sapientiae, sed in superstitione. Unde Cyprianus recte dixit: Non videndum esse, quid aliqui ante nos fecerint, sed quid ille, qui ante omnes est, faciendum mandarit.

Cyprianus.

2. Ideo primum veram de jejunio sententiam ex verbi Dei testimoniis, et exemplis proponere volui. Constituta vero et ex scriptura confirmata vera sententia, postea non inutiliter adjungi possunt veteris etiam Ecclesiae consentientia quaedam testimonia, quod quo consilio et fine fieri, et quo judicio tales Patrum sententiae seligi debeant, quae scilicet ad normam scripturae, quae ideo canonica vocatur, congruunt, in prima parte hujus examinis ipsorum Patrum verbis exposuimus. De praecipuis igitur capitibus doctrinae de jejunio aliquas Patrum sententias adscribemus, quae cum norma scripturae consentiunt, nec tamen illas omnes hoc loco afferemus, sed praecipuas tantum, quae maxime videbuntur illustres. Et postea in historia certaminum de jejunio multa talia Patrum dicta repetenda erunt.

3. Sequemur autem illum ordinem, sicut paulo ante scripturae sententiam de jejunio in certa aliquot capita distribuimus. Sicut igitur et ex Veteri et ex Novo Testamento ostendimus testimonia et exempla jejunii, eodem modo etiam in primitiva seu veteri Ecclesia, semper fuerunt jejuniorum exercitia et privata et publica.

Series et capita sequentium membrorum.

Nota est historia, quam Eusebius lib. 3, cap. 17 ex Clemente describit, de adolescente, Johannis Apostoli disciplulo, quomodo, cum ad latrones defecisset, a Johanne rursus conversus fuerit. In ejus vero publica poenitentia Johannes scribitur crebris precibus Deum pro ipso invocasse, (*καὶ συνεχέσι νηστείαις συναγωνιζόμενος*) et continuis jejuniis una cum lapso decertasse, et variis scripturae sententiis animum ipsius confirmasse, etc. Et Hieronymus scribit, Johannem, cum ingressurus esset scriptionem evangelicae suae historiae, flagitasse communes Ecclesiae preces, jejunio conjunctas ac licet de Apostolorum doctrina et exemplis omnium rectissime ex scriptura statuimus, multa enim supposititia de actis Apostolorum sparsa fuisse, ostendimus in prima parte, haec tamen exempla ad canonem et analogiam scripturae congruunt, quod scilicet in publica poenitentia, et in publicis pro arduo aliquo negotio precibus adhibita fuerint jejunia.

Historia de adolescente Johannis discipulo.

Hieronymus de Evangelio Johannis.

4. Post Apostolorum etiam tempora, exercitia illa jejuniorum semper in Ecclesia retenta et usurpata fuerunt. Et de supposititiis Clementis Romani, Abdiae, Hermae, Ignatii et similium scriptis, nihil hoc loco dicemus, pertinet etiam ad historiam certaminum, de doctrina jejunii, sed ex vetustissimis certis scriptoribus pauca quaedam adferemus, pleraque enim in historia jejunii, quam postea subjiciemus, locum habebunt. Justinus igitur in Apol. 2 ritum baptismi ita describit: Docentur autem omnia precibus et jejuniis, a Deo petere praeteritorum peccatorum ve-

Exercitia piorum jejuniorum post Apostolorum tempora.

Apud Justinum in Baptismo.

Apud Irenaeum in gravissimis supplicationibus.

niam, nobis una preces jungentibus. Et Irenaeus lib. 2, cap. 57 (quem locum etiam Eusebius transcripsit,) ubi donum miraculorum in suscitandis mortuis, ad sua usque tempora in Ecclesia durasse scribit, in hujusmodi gravissimis supplicationibus jejunia adhibita fuisse, dicit his verbis: Multi ex fratribus necessaria aliqua causa id postulante mortuos suscitarunt, universa Ecclesia illus loci (αἰτησαμένης μετὰ νηστείας πολλῆς καὶ ἁγνείας) supplicante cum jejunio multo, et castimonia, seu sanctimonia. Eusebius etiam lib. 5, cap. 24 ex Irenaei epistola quaedam transcribit, de publico jejunio, quod ante festum Paschatos observatum fuit, quia enim circa illud tempus, sicut veteres historiae testantur, publice poenitentes recipiebant, et adultos conversos baptizabant, adhibuerunt juxta scripturae morem publica jejunia, quia etiam illo tempore ad seriam meditationem passionis et resurrectionis Christi, et ad solennem communionem se praeparabant, et in hujusmodi actionibus antiquitus usitata fuisse jejunia scripturae exemplis paulo ante ostendimus. Et tamen observationes illas jejuniorum liberas tunc fuisse, quoad tempus et cibos, Irenaei illa epistola et alia vetustatis testimonia, de quibus postea in historia jejunii dicemus, ostendunt. Tertullianus in libro de jejunio scribit: Episcopum solicitudinis alicujus ecclesiasticae causa solitum universae plebi jejunia indicere. Et in publicis solennioribus precibus, quas stationes vocabant, adhibita tunc fuisse jejunia, in libro de oratione et jejunio ostendit. In libro de poenitentia describens publicam exomologesin, inquit, jejuniis preces alere, ingemiscere, lacrimari et mugire dies noctesque ad Dominum. Cyprianus in sermone de jejunio, dicit: Sanctos olim res magnas gesturos, et oraturos jejuniis se praeparasse. Et ne opus sit singulorum aliquot dicta recensere, exstant integri tractatus Basilii, Chrysostomi, Ambrosii, Hieronymi, Augustini, etc. de jejunio, exstant et exempla veteris Ecclesiae omnium temporum, de quibus in historia jejunii quaedam annotabimus.

Jejunium ante Pascha. [T]ertullianus. [C]yprian.

5. Ostenderunt autem veteres, doctrinam et exercitia veri jejunii habere testimonia et exempla scripturae, sicut Augustinus inquit Epist. 86. Ego in evangelicis et apostolicis literis totoque instrumento, quod vocatur Testamentum Novum, animo id revolvens, video praeceptum esse jejunium. Et testimonia illa scripturae ferme omnia colligit Hieronymus, lib. 2 adversus Jovinianum.

6. Addendum vero et hoc est, quod veteres quidam, dum encomia jejunii nimis rhetorice amplificare voluerunt, alia etiam testimonia ex scriptura, quae de jejunio usitato proprie non loquuntur, huc detorserunt, quae catachreses non pauca incommoda huic doctrinae attulerunt. Ex Tertulliano enim jam montanizante, plerique ut Basilius, Chrysostomus, et Hieronymus hoc arripuerunt, Adamo indictum fuisse jejunium in Paradiso, cum Deus prohiberet, ne de ligno scientiae boni et mali comederet. Addiderunt et ante diluvium praeceptum fuisse jejunium, scilicet quia carnium esus non erat concessus. Ita dicunt sub lege a quibusdam cibis immundis indictum fuisse jejunium, sed abstinere a cibis, quos Deus tunc vel non concesserat vel prohibuerat, proprie non erat jejunium. Neque enim Judaei, quando ex mandato Dei carne suilla abstinebant, et interea prandentes et coenantes aliis cibis vescebantur, jejunare dicebantur. Jejunare enim est a cibis licitis et concessis per diem abstinere, sicut supra ex scriptura monstravimus. Et si definitio jejunii inde sumenda esset, quod Adamo unius arboris usus interdictus fuit, item quod ante diluvium cibus carnium non fuit concessus, quodque sub Moyse quorundam ciborum esus prohibitus fuit, tunc in Novo Testamento, ubi sine exceptione et prohibitione indifferenter omnium ciborum usus ut licitus concessus est, nullum posset esse jejunium.

[P]eregrinis testimoniis orta [s]unt doctrinam jejunii. [Quid] totam doctrinam perverterunt. Refutatio ex definitione jejunii. Ex absurdo.

7. Et quanquam similes catachreses testimoniorum, quae impertinentia in scholis vocantur, Patribus non raro concedendae sunt, ex hac tamen catachresi prohibitiones quorundam ciborum contra scripturam sub praetextu jejunii postea exortae sunt, exstructae etiam inde superstitiosae opiniones, de meritis jejunii, ut quod dicunt: Sicut Adam non servans jejunium a fructu arboris vetitae Paradiso ejectus est, ita nos per jejunium rursus restitui in Paradisum.

Incommoda nata in doctrina de jejunio ex testimoniis impertinentibus. Prohibitiones ciborum. Opinio meriti.

Simili catachresi omnes ferme ad jejunandum exhortantur Ecclesiam inde, quia Moyses, Helias et Christus, per quadraginta dies et noctes sine aliquo cibi usu jejuni perseverarunt. Cum jejunia illa sint miraculosa, quae imitari nos non possumus, nec etiam ad imitandum nobis sint proposita, sicut Chrysostomus inquit, cumque in scripturis alia jejuniorum exempla exstent, quae imitari et possumus et jubemur. Hieronymus inde etiam jejunium probare conatur, quod populus Israel, cum in deserto tantum Manna pasceretur desiderio carnium, piscium, peponum etc. in Aegypto, contra Dominum murmuravit. Num. 11, Psalm. 78. Sed aliud est cibo desiderato carere, quod necessitatis est, aliud est, cibo licito et praesenti voluntarie abstinere, quod proprium est jejunii.

Exempla miraculosorum jejuniorum. Chrysostomus. Hieronymi testimonium peregrinum.

Ex tali testimoniorum scripturae catachresi progressum postea est, quod ex Patrum quorundam exemplis et consuetudinibus extra scripturam, leges jejuniorum, et de tempore, et de prohibitione quorundam ciborum fieri coeperunt, sicut in historia jejunii ostendemus.

Rectissima igitur et tutissima via est, ut, sicut in aliis dogmatibus, ita etiam in doctrina de jejunio, ex sola scriptura inquiramus fundamenta, et ea sumamus non ex peregrinis locis, sed ex perspicuis scripturae testimoniis, quae proprie loquuntur de vero jejunio. Non enim animo traducendi, sed hoc consilio quasdam veterum catachreses annotavi, ut sit commonefactio, quantum incommodi ipsi doctrinae afferat, si fundamenta non ex perspicuis scripturae locis, in quibus dogmata proprie sedem suam habent, petantur, sed impropria, aliena seu peregrina testimonia cumulentur et urgeantur.

Definitiones jejunii quibus Patres commode sunt usi. Augustinus. Chrysostomus. Basilius.

8. Porro definitionem etiam jejunii veteres eodem modo circumscripserunt, sicut supra ex scriptura ostendimus, ut Augustinus quaestiones Evangel. lib. 2, cap. 18. Scriptura docet, generale jejunium non a concupiscentia ciborum tantum, sed ab omni laetitia temporalium delectationum. Chrysostomus Hom. 1 in Genesin: velim vos valedicere deliciis et voracitati, ac suscipere jejunium. Basilius Hom. 1 de jejunio: cave ne jejunii utilitatem sola escarum abstinentia metiaris. Verum enim jejunium est, ab omnibus vitiis esse alienum, exspectas vesperam, ut cibum capias, sed diem totum absumis apud tribunalia. Idem Basilius in definitionibus latioribus, cap. 19 *ἐγκράτειαν* (continentiam) dicimus, non omnimodam et perpetuam a cibis abstinentiam, (haec enim violenta esset vitae dissolutio) *ἀλλὰ τὴν ἐπὶ καθαιρέσει τοῦ φρονήματος σαρκὸς, πρὸς τὸν τῆς εὐσεβείας σκοπὸν ἐπιτηδευμένην ἀποχὴν τῶν ἡδέων*, sed abstinentiam a lauticiis seu deliciis institutam, et usurpatam ad demoliendum sensum et ferocitatem carnis, eo fine, ut pietatis studium eo expeditius excoli possit. Et addit, ideo continentiam abstinere non tantum a ciborum voluptatibus, verumetiam ab omnibus, quae huic fini impedimento sunt. Et cap. 18 dicit, continentiam ita colendam, ne incidamus in illorum errorem, qui jubent abstinere a cibis, 1. Tim. 4. Ideo pro ratione temporis contenti quibusvis cibis, ut ostendamus omnia munda esse mundis. Et in illis nihilominus servari posse continentiae scopum, ut scilicet ex iis non exquisita, sed quae ad vitam necessaria sunt, frugaliter sumamus et noxiam repletionem fugiamus, cap. 19 dicit: usum, modum, et demensum in cibis differre pro ratione aetatis, studiorum, exercitiorum, et dispositionis corporum, ut impossibile sit, *ἑνὶ κανόνι πάντας περιλαμβάνεσθαι*, una simili vel aequali regula omnes complecti. In definitionibus brevioribus dicit, *νηστείας καιρὸς οὐ τὸ θέλημα ἑκάστου, ἀλλ᾽ ἡ χρεία*, tempus jejunandi, non est voluntas cujusque, sed necessitas: quando illi, qui ad cultum Dei tendunt, jejunio opus habent, sicut Acta Apostolorum testantur.

Leo.

Leo Serm. 8 de jejunio septimi mensis: subigendo corpori castigatio adhibenda est jejunii. Quod licet generali nomine ad omnem continentiam pertinere videatur, proprie tamen ad edendi diminutionem refertur, quando voluntate cibus non sumitur. Idem Sermone sexto, de jejunio Pentecostes: jejunium impleatur non ciborum parcitate tantummodo, sed et potionis maxime vinorum. Athanasius in vita divi Antonii: edebat semel in die post solis occasum.

Athanasius.

Augustinus.

Augustinus Epist. 86. Prandere et jejunare. Item: Prandentes et jejunantes aliquoties inter se opponit: jejunantes enim prandio abstinebant, et ad vesperam primum in coena cibum sumebant, quando vero non jejunabant, tunc prandebant. Item: Epiphanius dicit in compendiaria doctrina, jejunium servari usque ad horam nonam, hoc est, circa vesperam. Augustinus de moribus Ecclesiae catholicae, cap. 33. Jejunia prorsus incredibilia multos exercere didici, non quotidie semel sub noctem reficiendo corpus, quod est usquequaquam usitatissimum: sed continuum triduum, vel amplius saepissime sine cibo ac potu ducere. Idem, Sermone in die Calendarum Januarii: Gentiles inebriantur, vos jejunate, aut si jejunare non potestis, saltem cum sobrietate prandete.

Epiphanius. Augustinus.

Et Epist. 86. Aliud est corda gravare crapula et ebrietate, quod semper est malum. Aliud est modestia et temperantia custodita relaxare jejunium.

Hieronymus.

Hieronymus ad Eustachium: a Pentecoste quando non jejunatur, coenae mutantur in prandia.

[CAPUT II.]

QUOMODO VETERES DOCTRINAM DE CAUSA FINALI JEJUNII SCRIPTURAE CONSENTANEAM TRADIDERINT.

1. Testimonia Patrum de veris finibus jejunii.

Supra ostendimus ex scriptura, jejunium per se ex opere operato, non esse virtutem, nisi ad certum et pium finem in scriptura praemonstratum referatur. Idem et Patres docent, urgent et veros jejunii fines, aliquando verbis propriis, aliquando suis quibusdam phrasibus explicant.

Chrysostomus.

Chrysostomus in Matthaeum Hom. 47: non dicit jejunium suum imitandum, quamvis quadraginta dies illos posset proponere, sed discite a me, quoniam mitis sum et humilis corde. Haec dixi, non quod jejunium mihi non placeat, quod magnis soleo efferre laudibus, sed quia doleo, si caeteris neglectis, satis ad salutem nobis jejunium existimemus, quod in choro virtutum certe extremum sortitur locum. Idem in Homilia de jejunio ad populum Antiochenum: Ninivitas non jejunium periculo eripuit, sed vitae mutatio Deum placatum reddidit. Haec dixi, non ut jejunium contemnamus, sed ut jejunium honoremus. Honor enim jejunii non est ciborum abstinentia, sed peccatorum fuga. Itaque ciborum abstinentia tantum jejunium definiens, hic est, qui maxime ipsum vituperat. Idem in Genesi Homilia secunda: Jejunium dico abstinentiam a vitiis, etenim abstinentia a cibis propter hoc recepta est, ut petulantiam carnis refrenet, et equum moderanti facile parere faciat. Jejunantem igitur ante omnia oportet iram refrenare, mansuetudinem addiscere, habere cor contritum, absurdas concupiscentias repellere, tribunal judicis ante oculos proponere, dare eleemosynas, nullum malum adversus proximum in cor admittere.

Hoc est verum jejunium, sicut et Jesaias ex persona Dei loquens, dicit, etc. Hoc nobis curae sit, et non ut plerique existimemus, definiri in hoc jejunium, si ad vesperam usque impransi maneamus. In eandem sententiam et Bernhardus inquit, Serm. 3 de quadragesima: si gula sola peccavit, sola quoque jejunet et sufficit, si vero peccaverunt et caetera membra, cur non jejunent et ipsa? Jejunet ergo oculus, jejunet auris, jejunet lingua, jejunet manus,

Bernhardus.

jejunet etiam anima ipsa. Et Chrysostomus Hom. 3 in Genesin inquit: Mentem ita compescamus, ne quid nocivum vel concipiat, vel effundat, ne existimemus inediam ad vesperam usque ad salutem nobis sufficere. Nam notum est, quid perversis Judaeis dicat Dominus, Zach. 7. Ibidem Hom. 9 cum quidam, qui jejunia ferre non poterant, non auderent ad concionem venire tempore jejunii, proponit illis doctrinam de temperantia, et addit, non simpliciter exigi jejunium, sed ut spiritualibus eo rectius vacare possimus. Ac concludit, si quis jejunare non potest, sciat eum, qui manducat, Domino manducare. Ita in Homilia de jejunio inquit, si jejunare non potes, potes tamen abstinere a deliciis, hoc autem non minimum est, nec a jejunio multum distans, sed ipsum quoque diaboli furorem prosternere idoneum. Et in Genesin Hom. 10. Qui cibum accipit, et jejunare non valet, largiorem det eleemosynam, ferventior sit in precibus, majorem habeat alacritatem in audiendis Dominicis eloquiis: qui haec fecerit, verum jejunabit jejunium, quod a nobis exposcit Dominus. Et Hom. 15. Declinemus a malo, et virtuti studeamus, hoc etenim verum est jejunium. Idem Hom. 3 ad Antiochenos: Jejunium dico non hoc vulgare, sed accuratum jejunium, non tantum ciborum abstinentiam, sed et peccatorum. Non enim jejunii natura peccata eripere sufficit, nisi congrua cum lege fiat. Nam Pharisaeus jejunavit, sed post jejunium descendit inanis, Publicanus non jejunavit, et Pharisaeum jejunantem praecessit non jejunans: Ut discas quod jejunii utilitas nulla sit, nisi et reliqua, quae puri cordis sunt, consequantur.

Chrysostomus.

Augustinus in Johannem tract. 17. Jejunium magnum et generale est, abstinere ab iniquitatibus et illicitis voluptatibus seculi, quod est perfectum jejunium, ut abnegantes impietatem, et seculares cupiditatas, temperanter, juste et pie vivamus in hoc seculo. Idem contra Faustum lib. 30, cap. 5. Christiani edomandi corporis causa propter animam ab irrationalibus motibus amplius humiliandam, non solum a carnibus, verum a quibusdam etiam terrae fructibus abstinent.

Augustinus.

Et in tractatu de utilitate jejunii utitur hac venusta similitudine: Si equo utereris, qui gestiendo te posset praecipitare, nonne, ut securus iter ageres, cibaria ferocienti subtraheres, et fame domares, quem freno non posses? Caro mea jumentum meum est, via mea Christus, plerumque rapit me, et de via conatur excludere. Ita exsultantem certe cohibebo jejunio, etc.

Similitudo Augustini.

Cyrillus in Leviticum Hom. 10. Vis tibi ostendam quale te oporteat jejunare jejunium? jejuna ab omni peccato, nullum cibum sumas malitiae, nullas capias epulas voluptatis, nullo vino luxuriae concalescas, jejuna a malis artibus, abstine a malis sermonibus, contine te a cogitationibus pessimis. Tale jejunium Deo placet, abstinere vero a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione, et hoc facere cum his, qui Dominum crucifixerunt, acceptum esse non potest Deo. Illi jejunent, qui perdiderunt sponsum, Nos habentes nobiscum sponsum jejunare non possumus. Nec hoc tamen ideo dicimus, ut abstinentiae Christianae frena laxemus. Habemus enim quadragesimae dies jejuniis consecratos, habemus quartam et sextam hebdomadae dies, quibus solenniter jejunamus. Est certe libertas Christiana per omne tempus jejunandi, non observantiae superstitione, sed virtute continentiae. Nam quomodo apud eos castitas incorrupta servabitur, nisi arctioribus continentiae fulta praesidiis? Quomodo scripturis operam dabunt, quomodo scientiae et sapientiae studebunt? nonne per continentiam ventris et gulae? quomodo quis seipsum castrat propter regnum coelorum, nisi ciborum affluentiam resecet, nisi abstinentia utatur ministra? Haec igitur Christianis jejunandi ratio est, sed est et alia adhuc religiosa jejunatio, invenimus enim in quodam libello ab Apostolis dictum: beatus est, qui jejunat pro eo, ut alat pauperem.

Cyrillus.

Cyprianus de jejunio et tentationibus Christi: Jejuniis vitiorum sentina siccatur, petulantia marcet, concupiscentiae languent, fugitivae abeunt voluptates, jejunium si discretione regatur omnem carnis rebellionem edomat, et tyrannidem gulae exarmat. Jejunium scripturarum deliciis pascitur, contemplatione reficitur, gratia stabilitur. Quotquot vires virtutum vidimus, sine jejunio non legimus conscendisse, quoties aliquid a Deo obtinere conati sunt, jejuniis incubuere pernoctantes in orationibus, etc.

Cyprianus.

2\. Patrum incommodiores de jejunio locutiones.

Sed priusquam pergamus, praemittenda est haec commonefactio (cum jejunium ad mortificationem carnis, ad exercitia poenitentiae et orationis, tanquam ad veros suos fines referri et ordinari debeat, eo modo, sicut supra ex scriptura ostendimus) quod Patres ea, quae vel poenitentiae vel orationis fidei propria sunt, saepius jejunio, ut causae remotiori, rhetorica amplificatione tribuant. Existimarunt enim se hujusmodi rhetoricis aggregationibus efficacius posse homines ad suscipienda et exercenda jejunia permovere, sicut Chrysostomus fatetur in libro de compunctione cordis quaedam cohortatorie magis quam vere dici, sed inde postea ipsi operi operato jejunii, assuta est opinio meriti, propitiationis, etc. Tales veterum figuras libenter et merito juxta analogiam scripturae interpretamur, ut talia vel poenitentiae vel orationi fidei, quibus jejunium eo, quo supra dictum est, modo subservit, tribuantur, sicut ipsi Patres in illis suis, quae jam annotavimus, dictis hujusmodi interpretationem ostendunt et praebent. Sed Pontificii rigide urgent, ut talia ipsi operi jejunii tanquam merita tribuantur, quae vel solius Christi, vel poenitentiae, vel fidei propria sunt; quod cum salva fidei analogia facere non possimus, neganda et rejicienda saepius nobis sunt talia veterum dicta, quando non admittitur interpretatio scripturae consentanea. Simul tamen etiam negari non potest, Patres in rhetoricis illis jejunii encomiis saepe longius provectos, ab analogia fidei et norma scripturae non parum discessisse. Non absque causa igitur Paulus monet, et res ipsas, sicut in verbo Dei tra-

ditae sunt, conservandas, et formam etiam sanorum verborum, sicut in scripturis praeformata est, retinendam et sequendam, discessio enim licet commoda interpretatione recte exponi possit, non tamen caret periculo, et tandem corruptelas ipsius doctrinae post se trahit. Talia igitur veterum dicta quaedam, quibus Pontificii abuti solent, paucis adscribemus. Basilius Hom. 1 de laudibus jejunii: Sicut pharmaca vermes in intestinis germinantes excutiunt: ita jejunium in intimis secessibus habitans peccatum exstinguit, in morbum incidimus per peccatum, sanamur per poenitentiam, sed poenitentia sine jejunio otiosa est. Atque ut semel dicam, reperies quotquot fuere sancti omnes, per jejunium ad vitam Deo dignam fuisse institutos. Jejunium preces nostras subvehit in coelum, dum illis alarum via fit, quibus in coelum ferantur. Adde quod non solum ad venturi seculi mala fugienda et assequenda bona utile est jejunium, sed et huic ipsi carni conducibilius est. Si cupis carnem reddere validam, fac carnem domes jejunio, hoc enim est quod Apostolus ait, quantum externus homo corrumpitur, tantum internus renovatur, jejunium est armatura ad confligendum cum diabolo. Nam hoc genus non ejicitur, nisi per precationem et jejunium, etc. Haec si tribuantur non operi operato jejunii, sed poenitentiae et orationi fidei, quibus quomodo et quatenus jejunium subserviat, supra ex scriptura dictum est, recte intelligi possunt, sed tamen non phrasi scripturae, sed nimis rhetorice dicuntur. Et ipse Basilius post declamatoria illa encomia, addit ἐπανόρθωσιν quandam, sed cave, inquit, ne jejunium sola escarum abstinentia metiaris. Verum enim jejunium est ab omnibus vitiis esse alienum, Isa. 58. Carnes non edis, sed comedis fratrem tuum, vino abstines, sed ab injuriis tibi non temperas. Vae his qui ebrii sunt, non vino, est enim et mentis temulentia. Et Hom. 2 cum multis rhetoricatus fuisset, tandem inquit, attamen ad hoc ut laudem promereatur jejunium, non est per se satis temperare a cibis, sed jejunium jejunemus acceptabile Deo. A vitiis enim abstinere verum est jejunium. Quod vero idem Basilius Hom. 1 dicit: Quoniam Adam non jejunavit a fructu prohibito, exulamus e Paradiso, jejunemus igitur ut ad illum postliminio revertamur. Item: jussus es non indulgere deliciis, per jejunium ergo satisfacito Deo. Haec possent ita ad analogiam fidei intelligi, si agamus poenitentiam, et fide propter Christum petamus remissionem peccatorum, tunc aperiri nobis portas Paradisi. Et supra dictum est jejunium subservire poenitentiae, et orationi fidei. Sed tamen non est hypotyposis sanorum verborum in libris canonicis praeformata. Solus enim Christus pro peccatis nostris satisfecit, et ipse solus est via in Paradisum, quem cum latro poenitens vera fide invocabat, audivit, hodie mecum eris in Paradiso. Et quando contra hanc fidei analogiam Pontificii talia veterum dicta urgent, cogimur salva reverentia, quae tam magnis viris debetur, illa rejicere, ut fundamentum salutis salvum retineamus.

3. Basilius.

Interpretatio Basilii juxta analogiam fidei.

Et observetur quod Jesuitae citantes hanc Basilii sententiam, in margine notant (jejunium est satisfactio pro peccatis) quia scilicet interpres usus fuit verbo satisfaciendi, sed Basilius dicit, per jejunium ἀπολογεῖσθαι Deo. Significat autem hoc loco ἀπολογεῖσθαι non excusare vel defendere peccatum, sed reatum agnoscere, et culpam deprecari, quod fit in vero jejunio. Nequaquam autem in Graeca lingua ἀπολογεῖσθαι significat ita satisfacere, sicut Pontificii intelligunt, compensationem aequivalentem pro offensa persolvere. Chrysostomus Hom. 1 in Genesin: Deus cupiens ea quae peccavimus nos abluere, hanc nobis, quae per jejunium fit, curationem adinvenit. Intelligit autem seriam poenitentiam, quae fit adjuncto jejunio, sicut supra ostendimus. Et ad ea, quae ex scriptura supra adduximus, congruunt ea quae Chrysostomus ibi subjungit: jejunium animam habiliorem efficit et valentiorem, leves ei pennas producit, ut in sublime feratur, et summa contemplari queat. Item: sicut crapula innumerorum malorum causa est, ita jejunium omnium nobis bonorum semper causa fuit.

Chrysostomus.

Idem Serm. 1 de jejunio: propitiationis tempus adest, abjiciendorum peccatorum tempus est, jejunemus a cibis, sed primum a peccatis. Hic ipse se explicat, quando enim volumus peccata deponere, et cum Deo reconciliari, necesse est, ut agamus poenitentiam, et fide propter Christum petamus reconciliationem. Poenitentiae vero et orationi fidei, quomodo jejunium subordinetur, supra exposuimus. In eandem sententiam in eodem sermone dicit: jejuna, quia peccasti, jejuna ut non pecces, jejuna ut accipias, jejuna ut permaneant quae accepisti. Quod vero ibidem scribit: Deus dixit, subvertetur Ninive, illa adhibuerunt jejunium et effugerunt; hoc ipse explicat in sententia paulo ante citata, Ninive civitas non jejunium, sed poenitentia periculo eripuit. Et quod postea subjungit, jejunemus nos ipsos curantes, et operam dentes, ut passionum Christi participes simus; hoc Jesuitae ita pervertunt, quasi opere jejunii applicetur nobis meritum passionis Christi. Sed quia fide in vera poenitentia, cui jejunium subservit, fit illa applicatio, ideo Chrysostomus ita locutus est. Item: quia jejunium pars est mortificationis carnis qua conformes efficimur Christo. Quod vero Jesuitae Patres ita interpretantur, quasi nulla posset esse vera poenitentia, nulla oratio fidei, impetrans gratiam Dei, sine externo ceremoniali jejunio, et scriptura negat, sicut supra ostendimus, et Chrysostomus ipse dicit, Pharisaeum jejunantem, Publicanus non jejunans praecessit.

Jesuitarum blasphema de jejunio sententia.

Jesuitae citant ex Epiphanio de compendiaria doctrina hanc sententiam: jejunamus non ut beneficium aliquod ei, qui pro nobis passus est, exhibeamus, sed ut Domini passionem, quam pro nobis ipse suscepit, ad salutem nostram confiteamur, et ut pro peccatis nostris jejunia nobis apud Deum supputentur. Atque inde exstruunt hoc dogma, jejunia tanquam persolutiones, satisfactiones, expiationes, pro peccatis nostris apud Deum supputari. Sed si jejuniis nostris possemus debita nostra coram judicio Dei

Epiphanii locus ex compendio doctrinae, a Jesuitis depravatus.

Refutatio.

persolvere, Christus frustra mortuus esset. Aut enim Christi passio pro peccatis nostris non satisfecisset, aut non totum nostrum debitum persolvisset, quorum utrumque falsum et blasphemum est. Et Epiphanius ipse dicit, ideo illis diebus, quando memoria passionis Christi celebratur, jejunari, ut sit confessio, Christum ipsum passionem pro salute nostra suscepisse. Ergo nequaquam hoc sensit Epiphanius, quod Jesuitae inde exstruunt, sed verba hacc sunt: *ὅπως ὑπὲρ τῶν ἡμῶν ἁμαρτιῶν αἱ νηστεῖαι ἡμῖν εὐλόγιστοι Θεῷ γένωνται*, ut pro peccatis jejunia nobis fiant grata et accepta Deo. Et vocat jejunia pro peccatis, sicut Sirach. cap. 34. In poenitentia enim ostendentes luctum propter peccata adhibebant jejunia. Hanc interpretationem analogam fidei si Jesuitae noluerint admittere, nos ab Epiphanio potius, quam a Christo, qui est *λύτρον* pro peccatis nostris, discedemus.

Ambrosius de Helia et jejunio, cap. 3. Jejunium est refectio animae, cibus mentis, vita angelorum, culpae mors, excidium delictorum, remedium salutis, radix gratiae, fundamentum castitatis. Quae de poenitentia et oratione fidei, ad quae jejunium, ut supra dictum est, referri debet, recte intelliguntur. Sicut ipse Ambrosius cap. 3 explicationem addit, jejunium est velamen, quod tegit culpam, quomodo vero? Tegit, inquit, abstinentia, tegit gratia, gratia tegit dum remittit, et omnem abolet errorem. Tegit abstinentia, dum vitium poenitendo et moesto affectu abluit et abscondit. Haec juxta analogiam fidei recte hoc modo interpretatur, sed ab illa analogia longius recedit, et durius profecto dictum est, quod Ambrosius ibidem scribit, cap. 9. Jejunium est reconciliationis sacrificium. Et cap. 10. Mensa regni coelorum jejunio comparatur, famis acquiritur pretio. Ad mensam illam jejunia nos perducunt, hac fame illa, quae sunt aeterna, mereamur, etc. Pretium quo acquisitum est regnum Dei, non est fames nostra seu jejunium, sed sanguis immaculati agni Dei, 1. Pet. 1. Et quae Sacramenta reconciliationis Christus instituerit, ex Evangelio notum est: Ipse etiam Ambrosius mitigationem quandam cogitur addere, quod de poenitentia haec velit intelligi, subjungit enim, non autem omnis fames acceptabile jejunium facit, sed fames, quae Dei timore suscipitur, jejunium enim culpae interfector est.

Idem Ambrosius Epist. 82 ad Vercellenses usitata tunc phrasi jejunium vocat meritum, hoc est, bonum opus, cujus aliqua spiritualis est utilitas. Audio, inquit, Jovinianistas dicere, nullum esse abstinentiae meritum, nullum frugalitatis, delirare eos, qui castigent carnem suam, ut menti subditam faciant. Quod nunquam fecisset, nunquam scripsisset Paulus, si deliramentum putasset, gloriatur enim dicens, Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne aliis praedicans ipse reprobus inveniar. Quod vero ibidem addit: quae nobis salus esse potest, nisi jejunio eluerimus peccata nostra? Idque conatur probare ex Tob. cap. 4 et 12. Jejunium et Eleemosyna a peccato liberant. Primum textus Tobiae de jejunio hoc non habet. Deinde liberatio a peccato, redemptio seu remissio, non est a Christo ad nostrum jejunium transferenda. Sed de poenitentia et oratione fidei, quibus jejunium subservit, intelligi haec possunt, sicut Tobias cap. 12 inquit: Bona est oratio cum jejunio. Nec tamen canonica scriptura ita vel docet vel loquitur, jejunium liberare nos a peccato.

4. *Incommoda veterum dicta a posterioribus latius exposita, majores pepererunt errores. Leo.*

Illas veterum figuras posteri latiús extenderunt, et ipsi operi operato jejunii omnia ea tribuerunt, quae Christi merita sunt, et fide accipiuntur. Ita Leo, Serm. 4 de jejunio septimi mensis inquit, quarta et sexta feria jejunemus, sabbato vero apud beatissimum Petrum Apostolum vigilias celebremus, sperantes nos ita ejus orationibus adjuvandos, ut Deus misericordiarum, jejunii nostri sacrificio placatus exaudiat. Et Serm. 8 convenientibus in unum propositum tribus studiis, oratione scilicet, eleemosyna et jejunio, praestabitur nobis a Deo et cohibitio cupiditatum et exauditio precum, et remissio peccatorum per Christum.

Serm. 9. Peccatum quod fragilitate carnis, et cupiditatum pollutione contrahitur, jejuniis et eleemosynis deletur. Item, ut misericordi Deo jejunio nostro et devotione placeamus. Item de jejunio decimi mensis, Serm. 4. Curandis laesionibus, in quas saepe incidunt, qui cum invisibili hoste confligunt, trium maxime remediorum adhibenda est medicina, in orationis instantia, in castigatione jejunii, in eleemosynae largitate, quae cum pariter exercentur, Deus propitiatur, culpa deletur, tentatio eliditur. Serm. 5. Velociter ad divinas conscendit auras oratio elevata suffragiis jejunii et eleemosynae. Idem de quadragesima Serm. 1 dicit, jejunio obtineri propitiationem. Serm. 4 in quadragesima: aliorum temporum culpas et pia opera redimunt et jejunia casta decoquunt, etc. Quae certe ita sicut sonant sine contumelia Christi, et exinanitione fidei accipi nec possunt nec debent, sub nomine etiam et titulo veterum, tales opiniones in scriptis non genuinis sparsae sunt, ut sub Ambrosii nomine, Serm. 47 de quadragesima: jejunemus continue et devote hoc spatio temporis, ut propitietur nobis Dominus, pateant nobis coeli, et inferna contra nos non valeant. Serm. 58. Sicut Moyses et Helias quadragesimarium numerum jejunii observando gratiam meruerunt, ita et nos hoc ipsum tempus custodiendo mereamur. Serm. 40 dicit, Quemque pro salute sua debere jejunare.

5. *Impiae opiniones de jejunio sub nominibus veterum sparsae in scriptis supposititiis. Sub nomine Ambrosii.*

Sub nomine Augustini.

Sicut Serm. 34 dicit, Pro peccatis jejunandum esse; ita sub Augustini nomine, Serm. 60 de tempore dicitur, pro peccatorum indulgentia, et pro misericordia divina jejunemus. Serm. 85. Ejecit nos de Paradiso cibus, reducat jejunium. Serm. 69. Jejunium vocatur redemptio salutis et remedium peccatorum. Item quadragesimae jejuniis quaevis iniquitas peccatorum exorari potest, et quantavis judicis severitas mitigari. Sed sermones illos non esse vel Ambrosii, vel Augustini, Erasmus liquido ostendit.

6. *Posteriorum error natus ex*

Inde vero posteriores arripuerunt occasionem affingendi jejunio varias, partim superstitiosas, partim impias opiniones. Ut Bernhardus Serm. 66 in can-

scriptis suppositis. Bernhardus.

tica inquit: ego interdum abstineo, sed abstinentia mea satisfactio est pro peccatis. Et Serm. 4 de quadragesima, pro eo quod ipsis quoque licitis abstinemus, ea nobis quae prius commisimus illicita condonantur. Bonum ergo et salutare jejunium, quo redimuntur aeterna supplicia, dum remittuntur hoc modo peccata. Nec solum obtinet veniam, sed et promeretur gratiam, jejunium, etc. Et ex hujusmodi inclinationibus exstructa tandem est Pontificiae Ecclesiae doctrina de jejunio, de qua in sequentibus dicemus.

7. Qua de causa testimonia haec Patrum huc collecta sunt.

Has pauculas vero Patrum sententias hoc loco adscripsi, non ut viros illos eruditione et pietate praestantes, et de Ecclesia optime meritos sugillarem, sed quia dissimiles apud ipsos hac de re exstant sententiae, ut ostenderem illa, quae ad normam scripturae et analogiam fidei congruunt, discernenda esse ab aliis, quae minus commode dicta veteribus exciderunt. Et ut consideretur quando rhetoricis declamationibus indulgetur, et ab hypotyposi sanorum verborum in canonicis scripturis praeformata, disceditur, licet per figuras quasdam talia excusari, mitigari, et in partem meliorem exponi possint, tamen eo modo sensim fieri inclinationem a puritate doctrinae, et spargi errorum seminaria, ac praeberi occasiones ad depravationes et corruptelas sanae doctrinae, quae tunc dissimulari nec possunt, nec debent, quando perversi homines illis abutuntur ad stabiliendos errores, abusus et superstitiones. Atque ideo quando Pontificii tales veterum excessus ad palliandas et stabiliendas superstitiosas de jejuniis opiniones producunt, cogimur contradicere, et a Patrum exorbitantibus vestigiis aliquantisper discedere, ut juxta canonem Scripturae recto pede ad veritatem Evangelii ambulare possimus.

Omnino enim et necessario fundamentum illud salvum retinendum est, quod solus Christus gratiam, remissionem, et salutem nobis promeruerit, quod Pater illa beneficia Filii sui per spiritum sanctum in verbo Evangelii et sacramentis nobis proponat et offerat, quodque fide, quae exsistit in vera poenitentia, illa accipiamus et nobis applicemus.

Et quicquid cum hoc fundamento pugnat, rejiciendum est. Semper etiam memoria repetendum est, quod supra ex Scriptura ostendimus, opus jejunii per se, nisi ad fines supra monstratos referatur, et ordinetur, non esse tam eximiam virtutem.

Multi enim sobrietate ad hoc abutuntur, ut proximo insidias struere, et mala machinari possint, sicut et Esaias inquit, jejunatis ad lites et contentiones. Et quantumcunque encomia jejunii amplificentur, semper cogitandum est, insonare nobis illam vocem Pauli: corporalis exercitatio modicum habet utilitatis, pietas vero ad omnia utilis est. Cujus Paulinae vocis si patres memores fuissent, non incidissent in hyperbolas istas de nimiis encomiis, quae extra et praeter, imo saepius contra scripturam jejunio ab ipsis tribuuntur, quae variis et perniciosis corruptelis postea occasionem praebuerunt, quod homines putarunt, totum Christianismum in observatione jejuniorum et similium traditionum situm esse, cum audirent talia externa magis extolli et amplificari, quam spirituales cultus mandatorum Dei, cumque opinio curationis, propitiationis, expiationis, et remissionis peccatorum affingeretur operi jejunii, obscurata et tandem depravata prorsus fuit sana doctrina de poenitentia, de fide, de merito Christi, et de gratuita justitia. Haec commonefactio in consideratione talium sententiarum apud veteres utilis et necessaria est.

[CAPUT III.]

QUOD PATRES, SICUT ET SCRIPTURA AD SUBIGENDUM CORPUS ET MORTIFICANDAS CONCUPISCENTIAS CARNIS, NON SOLUM JEJUNIUM, VERUMETIAM TEMPERANTIAM ET SOBRIETATEM PROPONANT.

1. De temperantia et sobrietate. servire has virtutes iisdem pietatis exercitiis quibus jejunium.

Supra ostendimus, cum gula, crapula, et ebrietas spirituales animae actiones impediant, turbent, et suffocent, econtra vero carnis concupiscentias excitent et inflamment, quod scriptura pro ratione personarum et aetatum proponat non tantum jejunium, verum etiam temperantiam et sobrietatem. Ita veteres etiam, licet multi sint in commendandis jejuniis, eosdem tamen fructus et effectus ad mortificandam carnem, ad excitanda seria exercitia poenitentiae et orationis, tribuunt etiam temperantiae et sobrietati, sicut jejunio.

Et quidem illis qui non poterant vel non volebant abstinere, vel jejunare, proponebant temperantiam et sobrietatem, sicut paulo ante tales sententias Chrysostomi annotavimus: qui jejunare non potest, studeat, inquit, temperantiae, abstineat a deliciis, etc. Finis enim est, ut spiritualibus exercitiis eo rectius vacare possimus, quod aliqui et aliquando temperantia assequi possunt, aliquando jejunio opus est. Ita Augustinus contra Faustum lib. 30, cap. 5 inquit: abstinent, quanto magis quisque vel minus seu voluerit seu potuerit.

2. Sententiae scripturae de temperantia et sobrietate.

Urgent itaque veteres illas scripturae sententias, quae docent, temperantiam conducere ad mortificationem carnis, ad facienda officia vocationis ad exercitia poenitentiae, orationis, fidei et pietatis. Rom. 13: Non in commessationibus et ebrietatibus, sed induite Christum. 1. Cor. 9: Qui in agone contendit, πάντα ἐγκρατεύεται, per omnia temperans est. Atque ita Paulus inquit: et ego corpus meum subigo. Et Tit. 1. Paulus ab episcopo requirit, ut non sit violentus, sed temperans, quam temperantiam ad patientiam, pietatem, et charitatem utilem esse Petrus confirmat, 2. Petr. 1. Et Christus Luc. 21 praescribens ea, quae utilia sunt, ut semper vigilemus

et oremus, dicit, cavete ne corda vestra graventur crapula et ebrietate. Ita 1. Pet. 5. Ut possimus diabolo fide resistere, inquit: Sobrii estote et vigilate, 1. Thess. 5: Sobrii simus, induti loricam fidei, charitatis, et spei. Et 2. Tim. 4 ut Timotheus ministerium suum implere possit, Paulus praecipit ei ut vigilet, in omnibus laboret, et sobrius sit. Tit. 2 sobrietatem praescribit et juvenibus et senioribus. Sir. 31. Modicum sufficit homini πεπαιδευμένῳ temperanti, seu bene instituto, somnus salubris est in visceribus temperantiae, mane surgit et anima ejus cum ipso est, vinum accommodatum est vitae hominis, si moderate bibatur. Exsultatio animae et jucunditas vinum moderate potatum.

Vinum copiose potatum irritationem animi creat. Eccles. 10. Vae tibi terra cujus principes mane comedunt. Beata terra cujus principes vescuntur in tempore suo ad reficiendum, non ad luxuriam.

Ita ergo crapula et ebrietas in scriptura damnatur, et fugienda praecipitur. Nec tamen illis vitiis immediate opponitur jejunium, sed temperantia, ut abstineamus a crapula et ebrietate, ut Jes. 28. Verum hi quoque prae ebrietate nescierunt videre, ignoraverunt judicium. Quem igitur docebit sapientiam. Deut. 32. Incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum suum. Prov. 20. Luxuriosa res vinum, et tumultuosa ebrietas. 1. Cor. 6: Ebriosi regnum Dei non possidebunt. Gal. 5. Comessationes, ebrietates sunt opera carnis, et qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Ose. 4. Vinum et ebrietas auferunt cor. Prov. 30. Ne bibant et obliviscantur judiciorum. Jes. 5. Vae qui consurgitis ad sectandam ebrietatem, et potentes estis ad bibendum vinum. Ephes. 5. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Jes. 22: Quando Dominus vocat ad fletum et ploratum, ecce gaudium et laetitia, comedere carnes, bibere vinum: comedamus et bibamus, cras enim moriemur. Et revelatum hoc est in auribus Domini, non remittetur, etc. Amos 6. Vae, qui cum lascivitis in stratis, comeditis agnum de grege, canitis bibentes vinum, unguento delibuti et nihil patiebantur super contritione Joseph. Luc. 6: Vae qui saturati estis et ridetis, esurietis enim, lugebitis et flebitis. Prov. 23. Qui vina sectantur, eorum oculi spectabunt extraneas, et cor perversa cogitabit.

Has scripturae sententias ideo hoc loco annotavi, ut manifestum fiat, non solum jejunium animam reddere idoneam et alacrem ad perficienda officia vocationis, ad exercitia poenitentiae, orationis et pietatis, sed temperantiam et sobrietatem idem etiam efficere, sicut haec scripturae testimonia ostendunt. Scopus enim seu finis, quem scriptura respicit, hic est, ne carnis petulantia exercitia spiritus impediantur et suffocentur. Ad illum finem assequendum scriptura contra carnis rebellionem, quod ad cibum attinet, proponit haec tria remedia. I. Cavere, vitare, fugere crapulam et ebrietatem. II. Sectari temperantiam et sobrietatem. III. Si ratio domandae carnis ita exigat, jejunare. Jubet igitur Paulus necessaria sustentatione corpori honorem exhibere, et carnem curare, sed ne id cedat ad concupiscentias carnis, vult adhiberi abstinentiam a comessationibus et ebrietate, Rom. 13. Deinde temperantiam seu sobrietatem, ne cor gravetur, Luc. 21. Quibus si finem propositum non assequamur, scriptura proponit doctrinam de jejunio, quod habet quidem testimonia et exempla scripturae, sicut supra monstratum est, non tamen in forma mandati, simpliciter ab omnibus et semper ita exigitur, sicut temperantia, quae simpliciter omnibus et semper praestanda mandatur. Haec ideo observanda sunt, ne quis Patrum declamationes de jejunio ita accipiat, quasi nullus unquam possit spiritu actiones carnis mortificare, exercitia poenitentiae, orationis et pietatis, recte etiam in sobrietate administrare, nisi adhibeatur externum jejunium.

IV. Temperantiae eadem a patribus tribuuntur quae jejunio.

Eodem modo Patres etiam temperantiae eadem tribuerunt quae jejunio, ut Ambrosius de Jacob et vita beata: Passiones animae sunt, superbia, avaritia, ambitio, contentio, invidia, corpori nexa sunt vitia, vorandi libido: effusio luxuriae et lasciviae. Istarum passionum temperantia maxime restinguit ardorem, quae primum sobrietate atque moderamine animum temperat, mentem informat. Deinde etiam deliciarum abstinentia restringit habenas corporalis ferocitatis. Temperantia igitur est correctionis praevia disciplinae magistra, refrenans cupiditates, etc.

Hieronymus.

Hieronymus lib. 2 contra Jovinianum, si quis existimat et abundantia ciborum potionumque se perfrui, et vacare posse sapientiae, hoc est, et versari in deliciis, et deliciarum vitiis non teneri, seipsum decipit. Absque cibis impossibile est humanum corpus subsistere, adesse ergo debet ratio, ut tales ac tantas sumamus escas, quibus non oneretur corpus, nec libertas animae praegravetur.

Idem in 44 caput Ezechielis: Sunt opera, quae pro necessitate corporis facere compellimur, ut cibum capere et potum, quae tunc circumcidimus, si non ad delicias, luxuriam et inertiam, sed ad necessitatem naturae et corporis istius sustentaculum cuncta faciamus. Ambrosius de Helia et jejunio: sicut mater fidei continentia, ita perfidiae mater ebrietas est.

Ambrosius.

Augustinus.

Augustinus Epist. 86, Cum ei argumenta deficiunt, quibus probet sabbato jejunandum, in luxurias epularum et temulenta convivia et ebrietates insultabundus invehitur, quasi non jejunare sit inebriari: Aliud enim est gravare corda crapula et ebrietate, aliud modestia et temperantia custodita relaxare jejunium. Prandia ergo sanctorum a voracitate et ebriositate ventricolarum discernat.

Prosper.

Prosper de vita contemplativa cap. 10. Temperantiae virtus si in animo habitat, libidines frenat, affectus temperat, desideria saucta multiplicat, vitiosa castigat, cogitationes pravas removet, inserit sanctas, animi teporem desiderio futurae remunerationis accendit, mentem placita tranquillitate componit, et ab omni vitiorum tempestate defendit, etc.

[SECTIO III.]

QUAE ET QUALIS SIT PONTIFICIORUM DOCTRINA DE JEJUNIO.

1. Antithesis Pontificii dogmatis de jejunio.

Hactenus ex scriptura canonica ostendimus, quae sit vera sententia doctrinae de jejunio, quis pius et salutaris ejus usus. Addidimus etiam ex veteris Ecclesiae scriptoribus sententias quasdam verbo Dei consentaneas, et ostendimus, quomodo ab hypotyposi sanorum verborum in scripturis praeformata, sensim coeperint discedere. Superest jam ut ostendatur et doctrinam et exercitia jejunii in Pontificia Ecclesia non congruere ad canonem seu normam scripturae canonicae, sicut illa testimoniis et exemplis doctrinam de jejunio tradit et proponit, sed leges et opiniones Pontificiorum expresse pugnare cum scriptura.

2. Ad quod demonstrandum non est opus prolixa oratione, sed si tantum instituatur antithesis doctrinae Pontificiae de jejunio, ad ea, quae supra ex testimoniis et exemplis scripturae de jejunio constituta sunt, tunc dijudicatio facilis et plana erit. *Partitio.* Ut igitur membra membris commodius opponi possint, ordine tantum recitabimus, quid Pontificia Ecclesia de legibus temporis jejunii, de ciborum quorundam prohibitione, et de meritis jejunii statuerit. Haec enim est definitio Pontificii jejunii, quod sit subtractio cibi, facta secundum institutionem Ecclesiae, scilicet statutis temporibus, et abstinentia ciborum prohibitorum sub poena peccati mortalis, ad satisfaciendum pro peccatis, et ad promerendam gratiam Dei, et vitam aeternam. *Definitio Pontificii jejunii.* Vel sicut Alexander Alensis definit, jejunium est abstinentia a cibo et potu, secundum formam Ecclesiae, intuitu satisfaciendi pro peccato, et acquirendi vitam aeternam. *Alexander ab Ales.*

3. Primum igitur generale caput Pontificiae doctrinae est de jejunio, quomodo suum jejunium describant, supra enim ex scriptura ostendimus, sanctos jejunantes omnibus deliciis corporis renuntiasse, et per diem ab omni cibo usque ad vesperam seu coenam abstinuisse, et parce ac minus delicate etiam coenasse, sine ulla tamen prohibitione ciborum a Deo concessorum.

Quomodo jejunium suum describunt Pontificii. Quomodo vero et quam miris technis veram illam rationem jejunii, sicut supra ex scriptura eam monstravimus, Pontificii eludant et pervertant, cum maxime jejunare videri velint, ex ipsorum scriptis ordine annotabimus, idque per partes et membra, ut fraus eo planior fiat.

4. *Abdicatio deliciarum non urgetur a Pontificiis.* Et 1 de abdicatione aliarum deliciarum, seu delectationum corporis tempore jejunii, nihil admodum in statutis Pontificiorum praecipitur, certe in praxi apud ipsos non servatur, sed de cibis tantum statuunt, cum scripturae jejunia plus, sicut ostendimus, complectantur, quam ciborum abstinentiam.

5. *Discrimen ciborum apud Pontificios facit jejunium.* II. Jejunium suum potissimum constituunt in discrimine, delectu, seu prohibitione potius ciborum quorundam, ut scilicet tempore jejunii abstineant ab esu carnium, ovorum et lacticiniorum, dist. 4 cap. denique: Parum est, ut his diebus a carnibus animalium abstineamus, nisi ab his quoque quae sementivam trahunt originem carnis, jejunemus a lacte videlicet, caseo et ovis. Et hoc ita statutum ab ipsis et observatum fuit, ut etiamsi quis per totum diem ab omni cibo abstinuisset, si in coena vel parum carnis etiam non laute praeparatum, vel durum frustum casei sumeret, is judicaretur jejunium solvisse et fregisse, ac peccatum mortale admisisse, quia scilicet Ecclesia suo statuto diebus jejunii haec prohibuerit.

6. *Scholastici de causis prohibitionis carnium.* Scholastici vero scriptores, dum rationes hujus prohibitionis inquirunt, disputant quidem de causis physicis, quod carnes animalium propter caliditatem et humiditatem maxime nutriant et delectent, ac provocent fomitem peccati et incentivum carnis seu libidinem, sed hisce rationibus vident multa obstare, scilicet quod in piscibus major sit delectatio, quam in carne fumo durata, quodque condimenta piscium plus ad libidinem provocent, quam salsedo carnium salitarum. Argumentanturque etiam ipsi, legumina propter ventositatem irritare libidinem magis quam carnes. Ex Aristotele etiam adducunt, quod maxime nutritiva sint aqua et terra, minime autem aer et ignis, atque ideo pisces potius quam volatilia et eorum ova prohiberi debuisse. Fortissima vero objectio est, quod de vino, cujus usum in jejuniis suis non prohibent Pontificii, et scriptura dicat, et experientia testetur, esse rem luxuriosam, Ephes. 5. Et aliquid sane conantur ad illa argumenta respondere, sed tandem eo decurrunt, ideo carnes jejunii tempore prohibitas, quia terra propter peccatum Adae sit maledicta, aquae vero non, ut quae postea sanctificata etiam sit baptismo Christi. Item: quia Christus post resurrectionem piscem comederit, non carnes. Alensis.

7. *Refutatio prohibitionis ciborum.* Supra vero ostensum est, talem ciborum prohibitionem, sub peccato mortali, et ex talibus causis, adversa fronte repugnare scripturae Novi Testamenti, et esse ipsissimam doctrinam daemoniorum, 1. Tim. 4. Cumque Col. 2 Paulus dicat: Neminem debere nos judicare vel damnare in genere cibi vel potus, juxta doctrinas et mandata hominum: Manifestum est, quo jure et quo spiritu Pontificii inde faciant peccatum mortale.

Alensis figmentum. Vanum enim et falsum est, quod Alensis dicit: Eum qui suscipit baptismum, eo quod tunc fiat membrum Ecclesiae, subjicere se statutis Ecclesiae sub peccato mortali observandis. Christus enim Matth. 28 institutioni baptismi hoc addit, docentes eos servare, quae ego praecepi vobis. Et Matth. 15. Frustra me colunt doctrinis et mandatis hominum. Falsum etiam et crimen falsi est, quod Isidori verbis tradit, libertatem omnium ciborum, quae post diluvium concessa fuerat, in Novo Testamento a Christo fuisse retractatam, ubi per Apostolum suum dixit: Bonum est non manducare carnem. Item, qui infirmus est, olus manducet. *Nota.* Paulus enim non simpliciter loquitur, ita enim et secum et cum Christo pugnaret: sed addit, malum esse si fiat cum offendiculo fratris infirmi, quales tunc erant recens ex Judaismo conversi qui prae infirmitate fidei nondum

poterant capere libertatem Evangelii de omnibus cibis. Quodque Paulus de hujusmodi infirmis dicit, quod prae metu, ne inciderent in aliquod cibi genus a Moyse interdictum, si ex macello gentium vel Christianorum carnes emerent, olus manducarint, hoc isti ita depravant, quod infirmi, hoc est, qui non sunt perfecti, si ad perfectionem tendant, debeant a carnibus abstinere et oleribus vesci. Et ipse Alensis citat quaedam veterum dicta contra delectum illum ciborum, ut quod glossa Rom. 14 dicit: In usu escarum non acquiritur regnum Dei, sicut etiam non amittitur. Non enim usus ciborum interdicendus, sed concupiscentia frenanda est. Et alia glossa ex Augustino dicit, non interest quid alimentorum, vel quantum accipiat, dummodo hoc faciat pro congruentia eorum, cum quibus vivit, vel pro usu necessitatis et salutis corporis. Item ex eodem Augustino: nec in abstinendo, nec manducando est justitia, sed in aequanimitate tolerandi inopiam et temperandi abundantiam. Et quod Gregorius dicit, non cibus, sed appetitus in vitio est. Sed dicta illa miserabiliter eludit.

Depravatio sententiae Pauli.

Patres contra delectum ciborum.

8. Tertio, Alensis disputat et decidit tempore jejunii non tam a quanto, quam a quali abstinendum esse. Et interpretatur hoc non tantum de cibis delicatis, sed potissimum de cibis prohibitis: dicit enim, majus peccatum esse tempore jejunii comedere unum morsellum carnis, quam de piscibus et aliis multum comedere. Item dicit, excessum manifestum in quantitate cibi minuere quidem meritum jejunii, non tamen solvere jejunium, quia, inquit, Ecclesia non determinavit, quantum debeat sumi in communi, modo quis carnes non comedat.

Alensis de quantitate ciborum.

9. Quarto, scriptura tradit Danielem tempore jejunii panem desiderabilem, hoc est, cibum delicatum non comedisse. Pontificii vero sua praxi ostendunt quid sentiant, jejunium esse, modo abstinentia a carnibus, ovis et lacticiniis praestetur, etiamsi pisces et reliqua cibaria laute, delicate et opipare praeparentur et condiantur. Et deliciae illae simulatorum jejuniorum fuerunt quidem taxatae a quibusdam, sicut Alanus inquit de planctu naturae. Hodie gulae vitium profundius se porrigit in Dominos et Praelatos, qui salmones, lucios, caeterosque pisces aequipollenti generositate insignes, variis decoctionum cruciant martyriis, balneantes officio sacri piperis, ut multiformem saporis gratiam consequantur. Alius ministrorum contundit, colat alius et conficit, substantiam vertit in accidens, naturam mutat in aerem, ut saturitas transeat in esuriem. Similes Hieronymi sententias postea in historia annotabimus. Sed talia jejunii condimenta noluerunt sibi eripi Praelati Pontificii, opposuerunt enim ex dist. 41 dictum Augustini: Non cogantur divites cibis pauperum vesci. Dicit igitur Innocentius, si quis pisces et similia lautius capiat vel nimis ardenter, non credimus, quod propter hoc solvatur jejunium, licet in his excessibus eum peccare credamus, venialiter scilicet.

Lauticias non prohibet Pontificium jejunium.

Innocentius.

10. Quinto, usum vini tempore jejunii non prohibent Pontificii, sed concedunt non tantum in prandio vel coena, verum etiam postea, imo etiam ante prandium seu coenam, modo causa sit rationabilis. Albertus dicit, jejunium frangi si ante cibum quis bibat vinum. Innocentius credit, non solvi jejunium sive ante cibum, sive post bibatur, et hoc maxime propter consuetudinem. Alensis vero ponit unam notabilem regulam, scilicet tempore jejunii cum piscibus vinum esse necessarium. Atqui talia Pontificiorum jejunia praecipuae apud nos sunt deliciae. Et vinum profecto facilius et magis carnis concupiscentias inflammat, quam arida caro, durus caseus et rancida ova. Mirabile itaque est jejunium et expetenda sane castigatio corporis, pisces optimi, condimenta lautissima, vinum fortissimum seu praestantissimum, et quantitas indeterminata.

Usus vini tempore jejunii non prohibitus. Albertus. Innocentius. Alensis.

11. Sexto, pertinet et hoc ad descriptionem Pontificii jejunii quod de tempore confectionis seu comestionis tempore jejunii tradunt. Cum enim veteres dicant, jejunia ad horam nonam usque producta fuisse: et horas more scripturae supputent, ut sexta hora sit meridies, tertia sit intermedium tempus, inter ortum diei et meridiem, nona vero sit intermedium tempus inter meridiem et vesperam: Pontificii excogitarunt artificium, quo constitutiones illas veterum eluderent, et nihilominus fortiter jejunare viderentur. Vesperam enim vocarunt non horam vespertinam, sed quando vespertinum officium celebratur, illud vero ad horam secundam post meridiem celebrare coeperunt. Ita nonam vocare coeperunt, non tempus intermedium inter meridiem et vesperam, sed quando nonae officium cantabatur, quod faciebant per horam ante vespertinum officium, hoc est, circa horam a meridie primam. Et tunc coeperunt diebus jejuniorum coenam sumere: Antonius vero dicit, modo sexta, hoc est, meridiana hora transierit, posse diebus jejunii cibum sumi, hoc est, coenari in meridie. Sed quia et hoc nimis grave putabatur, praesertim in quadragesima, cum cabilonense concilium dicat, nullatenus jejunare credendi sunt, si ante manducaverint, quam vespertinum celebretur officium. Vetus enim erat constitutio, in reliquis jejuniis, ante nonam horam non esse solvendum jejunium, in quadragesima vero ante horam vespertinam non esse cibum sumendum. Mirifica igitur techna coeperunt sextam, nonam, atque adeo etiam vespertinum officium in quadragesima cantare ante meridiem. Et sole in summo axe splendente, ipsi boatibus suis in templis clamitant, tenebras et chaos horridum terram occupasse. Atque ita vespertino officio ante meridiem decantato, libere comedunt, hoc est, ante meridiem coenant, et tamen volunt videri per totum diem usque ad vesperam jejunasse, sed fictione juris, sicut summa Angelica dicit. Et ex illa quadragesimali techna generaliter postea coenae jejuniorum mutatae sunt in prandia. Et nihilominus fingunt se veteris Ecclesiae constitutiones de jejuniis servare. Durandus dicit, quia tam Papa, quam Cardinales, praelati et religiosi jejunantes, hora sexta, hoc est, in meridie comedunt, ideo consuetudo reliquos etiam totaliter excusat.

Tempus refectionis diebus jejunii apud Pontificios.

Vespera Pontificiorum.

Nona.

Antonius.

Cabilonense concilium.

Vespera ante meridiem.

Durandus.

12. Septimo post tale prandium, deinde sub vesperam

Collatio vespertina, tempore jejuniorum apud Pontificios.

non coenam sumunt, sed collationem, sicut loquuntur, faciunt Pontificii, ut scilicet mensa non solenniter sternatur, sed tantum mantili circumposito, confectiones, electuaria, placentae, ficus, boleti, nuces, dactyli, poma, pyra, et hujusmodi species, praesertim in confectionibus imponantur addito bono vino. Et quia per modum medicinae haec sumi fingebantur, multa ibi disputabantur de medicinis conservativis et juvantibus digestionem, de medicinis cibalibus, de cibis medicinalibus, ut in tali luxu nihilominus strenue jejunare viderentur.

Petrus de Palude.

Petrus de Palude dicit: Si quis etiam mane non propter voluptatem, sed per modum medicinae, ne deficeret in die jejunii, ante horam comestionis vinum biberet, vel ficus et aliquid hujusmodi praelibaret, non frangeret jejunium. Sed hoc, inquit, vulgo non est praedicandum.

Richardus.

Richardus vero ita disputat, quamvis aliqui dicant, quod die jejunii bibere vinum vel cerevisiam mane, et comedere electuaria de sero, delectationis causa, frangit jejunium, ego tamen, inquit, credo contrarium, quia quamvis illa aliquo modo nutriant, in hoc tamen non est principaliter eorum usus.

Antonius.

Antonius vero recitatis istis Scholasticorum disputationibus addit: sed communis usus Christianorum est, diebus jejunii facere collationem de sero, et aliquid parum sumere cum potu, sine tali consideratione, an per modum medicinae sumatur. Et hoc eorum factum pie interpretandum, et excusandum est, nisi sumerent in notabili quantitate.

Panormitanus.

Panormitanus vero fictiones seu potius ludificationes illas ridens et improbans inclinat in eam opinionem, licere in die jejunii pluries comedere sine fractione jejunii, dummodo fiat ex causa rationabili et secundum consuetudinem eorum inter quos vivitur. Et hoc dicit, quia Graecis addictus fuit: Alensis enim scribit,

Graecorum sententia de jejuniis.

Graecorum sententiam esse, melius esse in die jejunii pluries et qualibet vice parum comedere, quam semel in die cum repletione.

Hieronymus.

Cum Hieronymus etiam dicat: Melius est saepius comedere parum, quam semel satis sumere.

Isidorus.

Et Isidorus: Spernitur ejus jejunium, qui in vespere ciborum satietate reficitur.

Panormitanus.

Idem Panormitanus etiam dicit: putarem ego quod aliquid comedere pro collatione de sero, magis ad sustentationem naturae, quam ad delicias, non sit peccatum, nec frangit jejunium.

Angelus.

Angelus vero in sua summa dicit, peccatum esse, nisi comestio potius ordinetur ad medicinam, quam ad cibum ex intentione sumentis, et ex modo ac quantitate sumpti, licet consequenter aliquid nutriat. Et addit, non restringo me ad electuaria solum sicut quidam, sed addo panem et fructus, et quodcunque aliud, quod sumitur per modum medicinae.

13\.

Pontificii ludibria jejuniorum, non jejunia habent.

Haec de jejunii Pontificii descriptione per partes tanquam in συνόψει exponere volui, ut propius aspici possit, qualia non jejunia, sed veri jejunii ludibria sint apud Pontificios. Quam longe enim absint ab illa ratione jejunandi, quae in scriptura traditur, nulla collatio ostendet, cumque pudendis fictionibus juris, sicut ipsi loquuntur, scripturae jejunium eludant, et manifestam fraudem ei faciant, tamen talia ludibria jejunii non verentur Deo ad satisfactionem pro peccatis opponere, et varia ipsis merita tribuere. Quomodo vero talia ludibria jejunii ab Hieronymo exagitentur, in historia dicemus.

14\.

Secundum caput generale doctrinae Pontificiae de jejunio complectitur leges sive statuta de temporibus, quibus ex praecepto sub peccato mortali jejunandum esse docent. Supra autem ostendimus, quae sit scripturae sententia de tempore, quando in Novo praecipue Testamento jejunandum sit. Nempe sicut Augustinus inquit, Epist. 86: Ego in Evangelicis et Apostolicis literis totoque instrumento quod appellatur Novum Testamentum, animo id revolvens, video praeceptum esse jejunium. Quibus autem diebus oporteat jejunare et quibus non oporteat, praecepto Domini vel Apostolorum non invenio definitum. Et in historia jejunii ostendimus, veterem Ecclesiam alicubi quibusdam diebus septimanae, quarta scilicet feria et sexta, quando publici Ecclesiae coetus celebrabantur, et populus ad auditum verbi, ad usum Sacramentorum, et ad publicas preces conveniebat servasse jejunia. Ita etiam ante festum Paschatis propter publice poenitentes, et baptizandos. Et quando ordinationes ministrorum Ecclesiae fiebant, publica observabantur jejunia. Sed illa jejunia habebant liberas et dissimiles in diversis Ecclesiis observationes, sicut postea ostendemus. Pontificii vero ex liberis et dissimilibus observationibus, suis legibus et statutis fecerunt praecepta, non ordinis tantum et disciplinae gratia, sed opinione necessitatis, ut mortaliter peccare judicetur is, qui statuto illo die vel tempore non jejunat, etiamsi alio tempore jejunet. Ecclesia enim, sicut Bernhardinus inquit, sub peccato mortali indicit statuta sua jejunia. Et addit Bernhardinus: O quot ad infernum demerguntur, quia non jejunant, quot sunt qui credunt sufficere sibi tres dies per hebdomadam jejunare, qui ex hoc solo damnabuntur, quia totam quadragesimam non jejunant. Durandus ita argumentatur: Augustini sententia est, instituta majorum pro lege sunt tenenda, et Hieronymus addit, sicut praevaricatores legum divinarum, ita contemptores ecclesiasticarum consuetudinum coercendi sunt, sed statuta jejuniorum sunt ex institutione Romanorum Pontificum, et praevaricatio legis divinae est peccatum mortale, ergo similiter etiam peccatum mortale est, non jejunare statutis diebus. Exstructa autem illa fuerunt ex κακοζηλίᾳ legis Mosaicae, sicut enim Levitic. 23 scriptum est, de septimi mensis decimo die: Omnis anima, quae afflicta non fuerit die hoc, peribit de populis suis, et delebò eam de populo suo. Ita Pontificii populo Novi Testamenti, voluerunt imponere certorum temporum jejunia sub peccato mortali. Nec vero unius tantum diei, sicut sub Moyse, sed multorum et variorum dierum, ut scilicet sub libertate Novi Testamenti durior esset servitus. Atqui Christus suo adventu legalem necessitatem jejunii Levitici, quod erat certi temporis, abrogavit, nec aliud novum mandatum, quo conscientias ad certi alicujus temporis jejunium obligaret, in Novo Testamento substituit. Nec etiam

praelatis Ecclesiae concessit, humanis traditionibus et mandatis, conscientias opinione necessitatis, sub peccato mortali, ad certorum temporum jejunia obligare. Si enim ab elementis Mosaicis in Christo mortui sumus, quomodo hominum doctrinis et mandatis teneremur? Nemo ergo vos judicet in cibo ac potu, aut in parte diei festi, Col. 2. Ad festa vero etiam jejuniorum dies pertinebant in Veteri Testamento, quando enim jejunabant, nihil operis faciebant, Levit. 23. Et Gal. 4. Paulus in genere dicit observationem dierum et temporum, quoad conscientiam, scilicet opinione necessitatis, sub peccato mortali pugnare contra Evangelium. Et cap. 5 concludit: in libertate igitur, qua Christus vos liberavit, state, et nolite rursus jugo servitutis implicari. Quomodo vero pro ratione incidentium causarum ordinis et disciplinae gratia, sed conscientiarum libertate, possint jejunia, vel indici vel suscipi, supra ex scriptura ostendimus, et in historia jejunii etiam veteres Ecclesiae exemplis ostendemus: Nunc vero Pontificiae Ecclesiae doctrinam de hoc capite recensebimus.

15. Varias igitur tradunt jejuniorum distinctiones, quod attinet ad tempus jejunandi.

Primo enim quaedam vocant assumpta jejunia, ut quando quis libere ex propria devotione sumit sibi tempus aliquod ad jejunandum. Haec jejunia dicunt esse voluntaria, et pertinere ad opera supererogationis.

Secundo, quaedam vocant votiva jejunia, quando scilicet vel ex voto ordinis alicujus Monastici (quivis enim ordo peculiaria habet statuta jejunia) vel ex voto peculiariter emisso (ut quando sancti peculiaria in morbis jejunia vovebant) aliquis se ad certi alicujus temporis jejunium obligat. Et haec dicunt ratione voti esse necessaria.

Tertio, quaedam vocant injuncta jejunia, quae scilicet a sacerdote in confessione ad satisfactionem injunguntur. Et haec, ratione Sacramenti poenitentiae et satisfactionis dicunt esse necessaria.

Quarto, quaedam vocant instituta seu indicta, quae certis temporibus praecepto Ecclesiae statuta et mandata sunt, illa ratione praecepti dicunt esse necessaria.

Quinto, quaedam jejunia vocant consilii, quae scilicet non omnibus sunt praecepta, sed tantum illis consulta, qui per opera supererogationis ad statum perfectionis contendere volunt.

Sexto, quaedam vocant jejunia consuetudinaria, quando scilicet in aliqua regione est jejunium aliquod consuetum, quod tamen non est praeceptum per jus scriptum.

Septimo, quaedam vocant extraordinaria, quae pro ratione incidentium causarum extraordinarie indicuntur.

16. Indicta autem seu instituta jejunia, quae sunt praecepti, haec numerant: Primo, quadragesimam totam exceptis Dominicis. Secundo, quatuor tempora. Tertio, vigilias, nativitatis Domini et assumptionis Mariae. Quarto, vigilias Apostolorum, excepta vigilia Johannis Evangelistae, Philippi et Jacobi. Ex consuetudine recepta jejunia haec numerant: In vigilia omnium sanctorum, Johannis Baptistae et Laurentii. Consilii jejunia dicunt esse in adventu Domini, in rogationibus, in vigilia Pentecostes, et a secunda feria quinquagesimae usque ad quartam. Item, juxta summam Angelicam, quarta et sexta feria ac Sabbata omnia sunt jejunia consilii. Alii dicunt, olim in primitiva Ecclesia haec jejunia fuisse praecepti, jam esse consilii. Ex hac nuda commemoratione varietas et multitudo laqueorum conscientiis injectorum, aliquo modo aestimari potest, cum sub peccato mortali pleraque jejunia necessaria fecerint, et quidem ad vitam aeternam necessaria, imo plus ultra vitam aeternam jejunia posse mereri finxerunt. Operae pretium vero est audire rationes institutionis jejuniorum, quadragesimae praesertim et quatuor temporum. Omnes quidem in eo consentiunt, quadragesimam ideo institutam, quia Christus jejunarit 40 dies. Sed Alensis videt multa posse objici, quia scilicet Christi illud jejunium fuit miraculosum, et sicut recte dicit, in miraculis Christus proponitur nobis non imitandus, sed admirandus. Item, Christus cum diceret: discite a me, Apostolis suis non injunxit, ut jejunium suum quadragesimae imitarentur, imo noluit ipsos jejunare quamdiu cum ipsis fuit. Item, cum Moyses jejunasset quadraginta diebus, itidem et Helias, inde tamen non institutum fuit jejunium quadragesimae in Veteri Testamento, cum non exstaret mandatum Dei generale. Objicit sibi et illud argumentum, quod Paulus illos arguit, qui observant tempora et dies. Et si imitandum esset jejunium illud Christi, statim post Epiphaniam esset jejunandum. Illas objectiones conatur quoquo modo eludere, sed cum agnoscat, solidi nihil posse contradici, ad alias rationes confugit: In vere scilicet celebrandam esse quadragesimam. Primo, quia jejunium dicit institutum esse propter peccatum primi hominis, ille autem in vere peccavit. Secundo, quia in vere maxime insurgant motus carnales, ergo in vere instituenda fuit quadragesima. Et tamen mox ex Aristotele adducit, libidinem in viris magis dominari in hieme, in foeminis in aestate.

18. De numero vero quadragenario mirifice philosophantur, ut ex Gregorio, sicut in Veteri Testamento mandata fuit solutio decimarum, et laudabantur, qui de omnibus dabant decimas, (scilicet sicut Pharisaeus ille, Luc. 18) ita in Novo etiam Testamento mandandas et solvendas esse decimas, utque etiam temporis decimas solveremus, ideo jejunium quadragesimae institutum esse. Cumque decima pars dierum totius anni faciat tantum 36 dies, de supplemento numeri quadragenarii anxie laborant. Item, tenemur satisfacere Deo pro transgressione Decalogi, secundum in ordinationem quatuor affectionum contra singula praecepta, sed quater decies faciunt quadraginta. Item, jejunia nostra fiunt in remissionem peccatorum et numerus quinquagenarius, ut jubilaei est remissivus, quinquagesimus vero numerus componitur ex partibus quadragenarii, ergo in numero quadragenario instituendum fuit jejunium. Haec Alensis. Thomas dicit,

Marginalia (left): I. Assumpta. II. Votiva. III. Injuncta. IV. Instituta. V. Consilii. VI. Consuetudinaria. VII. Extraordinaria. Jejunia praecepti: quadragesimale.

Marginalia (right): Quatuor tempora. Jejunia in vigiliis certarum festivitatum. Jejuniorum, ex consuetudine receptorum species. Jejuniorum e consilio species. Causae instituti jejunii quadragesimalis 17. et quatuor temporum. Exemplum Christi. I. Exceptiones Alensis. II. III. Cur quadragesimale jejunium in vere servetur. Philosophia et argutatio de numero quadragenario jejunii verni. I. II. III. Thomae ratiunculae.

virtus Decalogi impletur per lib. 4 Evangelistarum. Item, caro cujus voluptatibus praeceptis Decalogi contraimus, ex quatuor elementis constat, ergo quadragesimale jejunium debuit institui. Quam ineptae vero sint rationes istae, jam Dei beneficio patet, ut tantum recitasse sit confutasse. Bernhardinus vero suis rhetoricationibus addit plures rationes, quia scilicet quadraginta diebus et noctibus Deus pluit aquam diluvii, quadraginta dies dati sunt Ninivitis ad poenitentiam, quadraginta mansionibus filii Israel ex Aegypto, pervenerunt ad terram promissionis. Elias quadraginta diebus pervenit ad montem Dei. Christus post quadraginta dies a sua resurrectione ascendit in coelum, etc. Sed eadem consequentia ex quibusvis aliis numeris scripturae, et hoc et quidvis aliud posset concludi. Mirum vero, ni harum ineptiarum Pontificios jam pudeat, sed qui semel frontem perfricuit, eum oportet gnaviter impudentem esse.

Bernhardini ratiocinatio.

19. Ex eadem logica afferunt etiam rationes de jejuniis quatuor temporum, quia scilicet in Veteri Testamento dandae fuerunt primitiae. Ergo in Novo Testamento sub peccato mortali instituenda fuerunt quatuor temporum jejunia, ad solutionem primitiarum temporis. Item, in Veteri Testamento in quatuor mensibus scribuntur fuisse jejunia. Zachar. octavo. Ergo in Novo Testamento debent esse quatuor temporum jejunia. Quin igitur eadem opera toti ad totum Moysen, abnegato adventu Christi, redimus. Addunt et hanc rationem, quod ad expiationem offensarum in singulis quadris anni instituenda fuerint jejunia. Sed hoc pertinet ad caput de meritis jejunii.

Ratio jejunii Pontificii quatuor temporum.

20. De jejunio quartae et sextae feriae afferunt hanc rationem, quia Christus dixerit: venient dies quando auferetur sponsus, et tunc jejunabunt. Sed feria quarta Judaei tractarunt de occidendo Christo, sexta autem feria crucifixerunt ipsum, ergo illis diebus jejunandum est. Christum vero ibi loqui non de statis jejuniorum diebus, sed de persecutionibus, cruce, et aliis calamitatibus superventuris post abitum suum, et de luctu Apostolorum in cruce, ex contextu manifestum est. Et omnibus Pontificiorum argumentis unicam tantum illam Augustini sententiam oppono. Quibus diebus oporteat jejunare quibus non oporteat, praecepto Domini vel Apostolorum non invenio definitum. Et tamen cum opinione necessitatis sub peccato mortali, stata sua jejunia conscientiis obtrudunt Pontificii.

Causa jejunii quartae et sextae feriae.

Refutatio generalis omnium superiorum commentorum.

21. Tertium generale caput doctrinae Pontificiae de jejunio ostendit, quo fine et jejunent et jejunari velint Pontificii, vel ut ipsorum phrasibus utar, quale meritum, qualem efficaciam seu fructificationem jejuniis suis tribuant. Et hoc caput praecipue observandum est. Supra enim ostendimus, non actu, seu ipso opere operato, sed finibus discerni jejunia profana, superstitiosa, et impia, a veris, piis, et Christianis jejuniis. Scholastici igitur disputant, sicut Alensis dicit, hominem non teneri ut jejunet, sive in charitate, sive ex charitate, quia institutio sive injunctio jejunii ad actum obligat, non ad modum Albertus dicit jejunium in peccato mortali praestitum non prodesse quidem ad promerendam vitam aeternam, prodesse tamen ad alia, quia scilicet impleat mandatum ad quod tenebatur, obligante sive Ecclesia sive confessore, et quia jejunium quoquo modo factum, relinquat dispositionem bonam ad castitatem, et praecipue quia magis confinem faciat gratiae Dei, ad quam disponat: vel sicut Bonaventura loquitur, quia valeat ad gratiae impetrationem. Si vero in charitate fiant jejunia, tribuunt illis multas et varias utilitates. Et non male loquuntur, cum dicunt, jejunium ordinari ad refrenationem libidinis, et elevationem mentis, juxta Augustini dictum, quod allegant: jejunium purgat mentem, sublevat sensum, et carnem spiritui subjicit, cor contritum et humiliatum facit, concupiscentiae nebulas dispergit, libidinum ardores exstinguit, castitatis vero lumen accendit. Sed opus operatum jejunii per se illa non potest efficere, nisi spiritu actiones carnis mortificentur, sicut Hieronymus ipse de se fatetur: Quoties, inquit, in eremo constitutus, in illa vasta solitudine, quae exusta solis ardoribus, horridum monachis praestat habitaculum, putabam me Romanis interesse deliciis, sedebam solus, quia amaritudine plenus eram, horrebant sacco membra deformia, quotidie lacrimae, quotidie gemitus: et si quando repugnantem somnus imminens oppressit, nuda humo vix ossibus haerentia membra collidebam. De cibo vero ac potu taceo, cum etiam languentes monachi aqua frigida utantur, et coctum aliquid accepisse luxuria sit, ille igitur ego, qui ob gehennae metum tali me carcere damnaveram, scorpionum tantum socius et ferarum, saepe choreis intereram puellarum, pallebant ora jejuniis, et mens desideriis aestuabat, et in frigido corpore, et sicca jam ac praemortua carne, sola libidinum incendia bulliebant, etc.

De finibus seu meritis jejuniorum Pontificiorum.

De opere operato jejunii.

Alensis.

Albertus.

Bonaventura.

22. Sed audi quaeso quomodo loquantur, quando de meritis jejunii sui disputant, verba enim tantum ipsorum adscribam: communis igitur omnium ipsorum vox et opinio est, indici jejunia, et valere ad satisfactionem pro peccatis. Et quid sit satisfactio, Durandus ita declarat, quod injustitia commissa per offensam, reducatur ad aequalitatem justitiae et amicitiae per satisfactionem, ut satisfactio sit recompensatio offensae, ad reconciliandam amicitiam.

Jejunia valere ad satisfactionem pro peccatis.

Satisfactio quid. Durandus.

Haec sunt verba Durandi. Scotus dicit, satisfactionem esse operationem externam laboriosam seu poenalem, voluntarie assumptam ad puniendum peccatum a se commissum, et ad placandum Deum. Gabriel dicit, esse passionem seu poenam voluntarie toleratam in ordine ad peccatum, vel peccati remissionem. Et proprium satisfactionis esse dicit, ut sit aequa correspondentia, seu aequivalentia ejus, quod redditur ad illud, pro quo redditur. Quia vero in satisfactione oportet esse aequalitatem inter offensam et recompensationem, disputant, hominem quidem ex se non posse reddere Deo aliquid aequivalens pro peccatis, sed tamen vel cum acceptatione divina, vel ex communicatione meriti passionis Christi hoc posse.

Scotus.

Gabriel.

Alensis de meritis jejunii.

In hanc ergo sententiam Alensis dicit, jejunamus, ut satisfaciamus pro transgressione decalogi. Et jejunium ab Ecclesia statutum est in satisfactionem reatus culpae. Item, jejunia nostra fiunt propter remissionem peccatorum, jejunia quatuor temporum instituta sunt, ad expiationem offensarum commissarum in quatuor quadris anni. Item, per modicum jejunium satisfacit homo pro peccato, cui debetur poena permaxima. Item, jejunium necessarium est ad tollenda peccata, ut sit reconciliatio et pax cum Deo. Jejunium institutum est, ut perfectam reconciliationem cum Deo mereamur per jejunium. Dicit etiam, jejunium est causa obtinendi vitam aeternam. Item, jejunium voluntarium factum in charitate, meritorium est vitae aeternae: non autem posset mereri vitam aeternam, nisi omnis poena dimissa esset. Ergo meritorium est jejunium etiam dimissionis omnis poenae. Haec omnia sunt verba Alensis in summa de jejunio.

Bernhardinus.

Bernhardinus addit placationem irae Dei et aeternam glorificationem, quia Ecclesia canat, Paradisi portas aperuit nobis jejunii tempus. Addit et hoc, sicut quadraginta diebus Deus pluit in diluvio, ita, inquit, si nolumus incurrere diluvium aeternae punitionis, debemus quadragesimam jejunare. Et sicut per 40 mansiones filii Israel ex Aegypto venerunt ad terram promissionis, ita nos quadraginta diebus jejunii transimus de tenebris peccati ad supernae patriae lucem. Sicut etiam Elias in fortitudine cibi ab Angelo allati 40 diebus pervenit ad montem Dei: Ita nos comedendo cibum quadragesimalem, quam Ecclesia praescribit, perveniemus ad montem aeternae gloriae. Et sicut Christus post quadraginta dies a sua resurrectione ascendit in coelum, ita nemo potest in coelum ascendere, nisi his quadraginta diebus jejunaverit. Haec Bernhardinus.

23. Refutatio horum omnium.

Nec vero prolixas refutationes hoc loco addere opus est, in prima enim parte ostendimus, nullam aliam esse expiationem peccatorum nostrorum coram Deo, nullum aliud meritum remissionis peccatorum et vitae aeternae, nisi sanguinem unigeniti filii Dei, Domini nostri Jesu Christi, quod meritum verbo Evangelii et Sacramentis offertur, et fide accipitur. Cumque Pontificii omnia haec jejunio suo tribuant, atque ita Christo Mediatori detrahant, nuda haec recitatio sufficit, ad ostendendum piis mentibus, quid de jejunio Pontificiae Ecclesiae sentire debeant.

24. Tridentinorum patrum artificium et techna in tegendis his opinionibus impiis, de jejunio.

Atque iterum observetur artificium patrum Tridentinorum, illa enim, quae ex Scholasticis jam recitavimus, quae in sanctissimum et perfectissimum meritum Christi, manifeste contumeliosa et blasphema sunt, studiose in suo decreto dissimulant, ac tantum mortificationis carnis mentionem faciunt. Num vero hoc modo tecte ac tacite Scholasticorum blasphemas de jejunio opiniones abjectas et damnandas esse volunt? Utinam hoc sentirent ac vellent, via enim quaedam ad emendationem ita aperta esset. Sed quid de suis satisfactionibus, ad quas jejunium etiam pertinet, sentiant, in secunda parte ostendimus. Et reliqui Pontificii hujus seculi scriptores mysterium illud Tridentini decreti sine involucris explicant.

25. Petri Asoti interpretatio decreti Tridentini de jejuniis.

Et ne longe eamus, ex assertione catholicae fidei conscripta a Petro Asoto, qui Tridentinae Synodo immortuus fuit, quaedam verba huc adscribemus. Dicit itaque, jejunium non solum ad carnem subjiciendam spiritui, sed et placandum etiam Deum, satisfaciendum ipsi pro peccatis, et Christi meritum nobis applicandum, necessarium esse. Item finis jejuniorum est, ut peccata expientur, ira Dei mitigetur, utque Deo gratiores efficiamur. Item negare, jejunium opus esse, quo aeternam vitam meremur, et satisfacimus pro peccatis, error inquit est apertissimus, etc.

Haec Asotus. Atque haec est glossa ordinaria decreti Tridentini de jejunio, tradita ab illo, qui Concilio interfuit, et decretorum pars magna fuit.

26. De dispensationibus Pontificiis in jejunio.

Quartum caput est, doctrina de Pontificiis dispensationibus in jejunio. Tradunt enim esse causas quasdam rationabiles seu legitimas, propter quas aliqui a jejunio excusentur, ut est infirmitas morbi et languoris, ut in aegrotis, sive infirmitas complexionis, ut qui ex inanitate stomachi incidunt, vel in vertiginem capitis, vel in insomnia, sive infirmitas aetatis, ut in pueris usque ad annum 21 in senibus circa annum 70, sive infirmitas sexus, ut in praegnantibus et lactantibus, sive infirmitas paupertatis, ut qui ne tantum quidem habent, quo quantum est possint refici, sive infirmitas laboris necessarii, qui non potest sustineri a jejunantibus, sive infirmitas peregrinantium. Excipiuntur itaque a necessitate jejunii, I. aegroti. II. infirmae complexionis. III. pueri. IV. senes. V. praegnantes et lactantes. VI. Pauperes. VII. laborantes. VIII. peregrinantes. Et sumpta sunt haec ex veteris Ecclesiae ἐπιεικείᾳ quae non proposuit jejunia cum opinione necessitatis, sed abstinebant quantum quisque vel valebat vel volebat, sicut Augustinus inquit: Nam qui jejunare non valet, potest, juxta Chrysostomi sententiam, temperanter vivere, et in sobrietate, potest etiam carnem mortificare, poenitentiam, orationem et reliqua pietatis officia exercere.

Qui a jejunandi necessitate excipiantur.

27. Nundinationes dispensationum jejunii.

Inde vero Pontificii fecerunt nundinationes suarum dispensationum, non pro causis legitimis, sed pro pecunia legitima. Hoc enim primo recte traditum fuit, et consuetudine etiam observatum, sicut ipsi fatentur, quando causa excusans a jejunio legitima et evidens esset, non opus esse quaerere dispensationem, sed quemque per seipsum posse solvere jejunium. In dubiis vero casibus recurrendum esse, vel ad confessorem, vel ad arbitrium boni viri. Postea Hostiensis coepit disputare: Non sufficere licentiam simplicis presbyteri, etiam ex justa causa, nisi summa necessitas immineat, ita ut ad episcopum non possit haberi recursus. Tales igitur dispensationes episcopi sensim ad suas curias traxerunt, quia non gratis concedebantur, et factae inde sunt magnae nundinationes. Quod cum Romana curia animadverteret, plerosque tales casus ad se revocavit, praesertim in redemptionibus et commutationibus

Hostiensis.

jejuniorum. Cumque in curia Romana non scrupulose de causis legitimis, sed de pecunia tantum pro dispensationibus numeranda disputaretur, maluerunt plerique a sede Romana tales bullas mercari, sicut exstant certae taxae indultorum pro licentia utendi lacticiniis temporibus prohibitis, ut pro una persona Turonenses 6 ducatos 2, pro tota familia Tur. 12, ducatos 3. Carolinos 6, pro toto oppido Tur. 200, ducatos 50. Nec difficilem se praebebat curia Romana, quando taxa illa numerabatur, sicut Gabriel inquit: Nostris temporibus per Apostolicae sedis dispensationem, quae facile conceditur, in quadragesima lacticiniis generaliter plerique omnes utuntur, frigescente ubique charitate et tepescente disciplina Christiana. Unde reliqui nulla concessa dispensatione similiter lacticiniis utuntur. Haec Gabriel.

Pretia Romanorum indultorum et licentiae vescendi cibis interdictis.

Gabriel.

28. In hisce capitibus consistit summa doctrinae Pontificiorum de jejunio, quam ideo ipsorum verbis exponere volui, ut ad ea, quae ex scriptura et ex Patribus de jejunio supra annotavimus, conferri possit, et ex ipsa collatione constitui, quam ingens sit dissimilitudo, utque eo rectius intelligatur, quid Pontificii velint intelligi, quando vel in Tridentino decreto, vel in aliis scriptis de jejunio loquuntur.

29. Honesta est oratio, quando loquuntur de utilitate exercitiorum jejunii, ut quod habeat testimonia et exempla cum scripturae tum totius antiquitatis. Et quando declamitant, in nostris Ecclesiis prorsus sublata esse jejunia, potest lector turbari, existimans eos loqui de jejunio quod in scriptura traditum, et in veteri Ecclesia usitatum fuit. Sed meminerit lector ingens esse discrimen, et sciat ipsos loqui de suo jejunio, quod quale sit, ipsorum verbis exposuimus. Et talia ludibria jejunii, tales superstitiones et impias opiniones, sicut ex Pontificiorum libris descripsimus, ex nostris Ecclesiis explosa esse, gaudemus, et Deo gratias agimus, quod accensa verbi sui luce tenebras illas discussit: falsum vero est, nos in Ecclesiis nostris nihil, vel de doctrina, vel de exercitiis veri jejunii residui habere. Scimus enim ipsos etiam Scholasticos tradere quod duplex sit jejunium, nempe jejunium virtutis, quod dicunt esse actum temperantiae seu sobrietatis, et jejunium Ecclesiae, quod magis proprie ceremoniale seu paedagogicum jejunium nominaretur: dicunt enim esse determinationem de tempore comedendi, et de qualitate ciborum. Nos igitur ad temperantiam ac sobrietatem auditores nostros ex verbo Dei sedulo exhortamur, propositis prohibitionibus et comminationibus divinis, contra crapulam et ebrietatem. Et Deo bene juvante, inter postremi hujus seculi crapulas, habemus multos, qui non simulato studio, temperantiam et sobrietatem sectantur ac colunt. Sed, inquis, jejunium proprie dictum, aliquid amplius complectitur, quam temperantiam, quae quotidiana et perpetua esse debet. Ego vero hoc non nego, supra enim ex scriptura manifeste hoc ostendi. Respondeo autem per distinctionem: Si intelligatur ceremoniale jejunium Pontificiae Ecclesiae, quod in prohibitione quorundam ciborum, in observatione temporum, et in tali opinione meriti, sicut ipsi tradunt, consistit, fatemur nos illud, non tantum non docere et exercere, sed ex verbo Dei rejicere et damnare. Si vero intelligatur paedagogicum jejunium, sicut in testimoniis et exemplis scripturae describitur, et in veteri puriori Ecclesia usitatum fuit, certe doctrinam illam, sicut eam supra ex verbo Dei descripsimus, Ecclesiis nostris proponimus, et ad talia exercitia, sicut in scriptura proponuntur, quando carnis vel petulantia vel inertia hoc postulat ad studium seriae poenitentiae, orationis, meditationis verbi et Sacramentorum, auditores nostros exhortamur. Ac multi sunt, qui accessuri ad meditationem verbi, ad exercitia precum communium, et ad communionem Sacramentorum, pridie vel a coena abstinent, vel certe parcissime coenant. Exercitia vero talia scripturis consentanea, non magis vigere et florere, dolemus, utque juxta scripturae normam et exempla sine superstitiosis legibus et impiis opinionibus, publice et privatim restitui aliquando possint, ex animo optamus.

Quale jejunium in nostris Ecclesiis. Temperantia docetur.

Paedagogicum jejunium in nostris Ecclesiis.

30. Conquerimur autem Pontificiorum superstitiosas leges, et impias de jejuniis opiniones, causam dedisse ad collapsam hanc disciplinae partem, et nunc etiam quo minus restituatur, obstare, quod pro suis legibus et opinionibus acerrime pugnent Pontificii. Ex iis enim, quae in descriptione jejunii Pontificii ipsorum verbis exposuimus, facile colligi potest, quomodo vetera veri jejunii exercitia jamdudum collapsa fuerint. Lutherus certe ea non sustulit, quia jampridem in Pontificia Ecclesia nulla talia jejunia fuerunt, sicut in verbo Dei traduntur, sed ludibria potius veri jejunii, sicut collatio manifeste ostendit. Quod vero dictitant quidam, Lutherum in primo certamine debuisse abjectis abusibus, superstitionibus, et impiis opinionibus ipsam substantiam jejuniorum retinere; ad hoc non difficilis est responsio: Nulla enim vera veri jejunii exercitia tunc erant in Ecclesia Pontificia, sed ludificationes tantum, sicut ostendimus, quas certe retinere nec voluit nec debuit Lutherus, imo prohibitionem ciborum, observationem temporum, cum opinione necessitatis, et impias de merito opiniones, sicut exposuimus, omnino debuit juxta verbum Dei rejicere et damnare. Atqui haec tota substantia erat Pontificii jejunii, quid igitur de illa vel debuit vel potuit retinere? Alia vero est quaestio, quare non, repudiato Pontificio jejunio, exercitia biblici (ut ita loquar) jejunii Lutherus inter initia suorum certaminum restituerit? Sed ad hanc etiam quaestionem facilis est responsio: Quia enim regnum Dei non consistit in externis observationibus, praesertim cibi et potus, Rom. 14, sed in pulchritudine filii regis interiori, Psalm. 45, hoc est, in justitia fidei, in cultibus interioribus, et in spiritualibus pietatis exercitiis. Corporalis enim exercitatio ad modicum utilis est, 1. Tim. 4. Inepta et inutilis esset instauratio seu reformatio, ordiri ab externis observationibus. Cum igitur abolitis ferme interioribus cultibus, et spiritualibus exercitiis pietatis, existimaretur tunc totus Christianismus consistere in observatione tradi-

Lutherus non sustulit vera jejunia.

Cur non retinuerit.

Cur non restituerit jejunia.

tionum de jejuniis et similibus, additis impiis opinionibus necessitatis, justitiae, meriti, etc. Luthero ut sapienti architecto de fundamento cogitandum fuit, ut scilicet falsas ac perniciosas istas opiniones verbo Dei animis hominum eximeret, doctrinam de poenitentia et justitia fidei ex scriptura illustraret, et ex hoc fundamento cultus spirituales restitueret, ac libertatem Evangelii in externis observationibus ex verbo Dei declararet. Haec fuerunt primaria praecipui momenti capita, quae nec exigui temporis, nec pauci laboris fuerunt. Positis vero et illustratis primariis illis fundamentis, certe jejunii etiam non oblitus fuit Lutherus, sed diligenter ostendit, quomodo genuina ejus exercitia restitui possent, non externa illa specie, sicut veteri proverbio dicitur: Italorum devotio, Germanorum jejunia fabam valent omnia; sed juxta normam verbi Dei, ut acceptabilia fierent jejunia ad reprimendam carnis petulantiam. Haec tractat in explicatione 6 cap. Matth. ubi dicit, a magistratu posse externum ordinem politico fine institui, de carne et piscibus: sicut in Saxonia absque ullo mandato talis ordo politicus et Oeconomicus libere servatur. Deinde addit, praecipue et ante omnia temperantiae et sobrietati studendum. Postea adjungenda esse etiam exercitia jejunii, proprie dicti, ut aliquando corpus castigetur, subtractione et cibi et omnium deliciarum corporis, non impia aliqua opinione meriti, sed hoc fine ut carnis petulantia et inertia reprimatur, et caro spiritui subjiciatur, utque ad ferendas afflictiones, ubi opus fuerit assuefiat. Illud vero dicit, nec posse nec debere certis ac generalibus regulis praescribi, sed conscientiis liberum esse relinquendum, prout quisque carni suae freno opus esse animadverterit. Temperantiam vero et sobrietatem, semper et omnibus esse colendam. Illam doctrinam tradit in multis aliis locis, ut in libello Germanico de usu Christianae libertatis, in fine. Item, de bonis operibus, ubi dicit, talem habendum esse delectum ciborum in jejuniis, prout quisque animadvertit, cibo aliquo concupiscentias carnis suae, vel inflammari vel reprimi. Eadem doctrina etiam in Augustana confessione, et ejus Apologia repetitur: Et multis explicatur a Domino Brentio, in Apologia Wirtenbergensi.

Quid Lutherus de jejunio docuerit.

31. Haec volui hoc loco adjicere, ad reprimendam calumniam istam, quasi in nostris Ecclesiis, et doctrina et exercitia jejunii proprie dicti, prorsus sint exstincta. Nobis certe exemplo Lutheri opera danda est, ut et doctrina de jejunio diligenter tradatur et vera ejus atque utilia exercitia, quantum in hac dissolutione disciplinae fieri potest, restituantur. Nota est Domini Philippi querela in loco de mortificatione. Mundus nunc superbissime excussit disciplinam, et sumit sibi immodicam licentiam, pro qua graves poenas aliquando Deo daturus est. Nam praeterquam quod ipsa licentia conjuncta est cum intemperantia et aliis multis vitiis, illud mali etiam habet, quod in tali barbarica vita non potest doceri aut assuefieri juventus ad religionem, et paulatim induit contemptum religionis. Postea grandior aetas, neque intellectum, neque reverentiam, neque exercitia ulla religionis habet. Haec ibi.

[SECTIO IV.]

HISTORIA CERTAMINUM DE ABSTINENTIA ET JEJUNIO.

1. In tota hac disputatione multa dissimilia dicta Patrum, et varia exempla antiquitatis, ad superstitiones suas pingendas et stabiliendas, objiciunt Pontificii. Ad quas objectiones recte quidem, oppositis aliis sanioribus sententiis et exemplis antiquitatis, congruentibus ad normam sacrae scripturae, respondetur: Sed illustrior est refutatio et explicatio solidior, si occasiones sententiarum et exemplorum, quae in hac controversia agitari solent, monstrentur. Intelligentia enim dictorum sumenda est ex causis dicendi, sicut Hilarius recte inquit. Illud vero commodissime ostendi potest in observatione historica, qualia singulis temporibus in Ecclesia de hac controversia fuerint certamina, quae consideratio et alias praeterea habet utilitates. Quia enim Paulus dicit, traditiones hominum in hoc genere habere speciem sapientiae in superstitione, sive cultibus electitiis seu voluntariis (vocat enim ἐϑελοϑρησκείαν) et in humilitate affligente corpus, Col. 2. Et doctrinas daemoniorum habere praetextum externae seu simulatae sanctitatis, quae hypocrisis vocatur, 1. Tim. 4 utile est in historia Ecclesiae observare, quomodo mysterium illud superstitionis et hypocriseos, partim per hominum traditiones, partim per doctrinas daemoniacas, omnibus temporibus se exeruerit, qua specie simplicibus et bonis saepe imposuerit, et quos veritatis suae testes Deus singulis temporibus excitarit, qui opposita norma sacrae scripturae hypocrisin illam detexerunt, et superstitionem represserunt, donec fermentum illud prorsus pervasit et doctrinam et exercitia jejunii.

Historia jejunii utilis et necessaria.

2. Contexemus igitur, quantum pro instituti nostri ratione fieri poterit, brevissime historiam certaminum de jejunio. Certum autem est doctrinam et exercitia temperantiae, sobrietatis, jejunii, et abstinentiae, oppugnari tanquam castris ex adverso positis, a spiritu γαστριμαργίας, crapulae, ebrietatis, commessationum, intemperantiae et luxuriae, quae vitia ex verbo Dei serio sunt reprehendenda et damnanda, propositis severissimis prohibitionibus et comminationibus divinis. Sed illa vitia, ut opera carnis manifesta, non possunt ulla specie sanctitatis velari, impietas enim eorum nullo praetextu, vel excusari, vel defendi potest. Et si quid praetendatur ad excusandas excusationes in peccatis, facile praetextus omnes possunt detrahi, maxime ipsa conscientia cogitationibus invicem accusantibus, attestante in mentibus non prorsus reprobis. Necessario tamen et serio hostes illi, qui abstinentiam et jejunium a sinistris crapula et ebrietate impugnant, gladio spiri-

Oppugnatur jejunium a crapula.

tus, quod est verbum Dei, justo zelo sunt invadendi, et ex Ecclesia Dei profligandi. A dextris vero, quo majori specie, eo periculosius per superstitionem et hypocrisin sana doctrina, et vera exercitia jejunii impugnantur, et admixto superstitionis fermento depravantur. Verum enim est quod Chrysostomus dicit: Nihil tam periculose depravat bonum, quam hypocrisis seu simulatio, nam malum sub specie boni celatum, dum non cognoscitur, non cavetur. Quod igitur ad hanc partem de superstitiosis opinionibus, jejunio admixtis, attinet: historicas quasdam observationes annotabimus. Primo, quomodo ipsa scriptura tales superstitiones, et taxet et cavendas praemonstret. Secundo, quomodo externae Gentium religiones hypocrisin illam aemulatae sint. Tertio, quomodo sub nomine et titulo Apostolorum et virorum Apostolicorum, apocrypha scripta et supposititia exempla, ad stabiliendas istas superstitiones, Ecclesiis obtrusa fuerint. Quarto, quomodo saepe simplices et boni specie illa sapientiae et sanctitatis circumventi, ligna, foenum, et stipulas super fundamentum exstruxerint. Quinto, quomodo ab haereticis doctrinae daemoniorum sparsae, et qua specie propugnatae fuerint. Sexto, quomodo et per quos testes, ex quibus etiam fundamentis Ecclesia melioribus temporibus superstitionibus illis se opposuerit. Et quomodo facta inclinatione sensim fermentum superstitionum in doctrinam et exercitia jejunii primum admissum, postea vero certatim invectum et receptum fuerit. Haec capita in quibus praecipuae observationes consistunt, prout ordo historiae se obtulerit, simpliciter explicabimus, atque inde multarum objectionum solutiones ultro se offerent.

Hypocrisis. Capita historiae de jejunio.

[CAPUT I.]

QUALES SUPERSTITIOSAS OPINIONES JEJUNIO, TUNC ADMIXTAS IPSA SCRIPTURA TAXET ET REFUTET.

1. Supra ex scriptura ipsa ostendimus, quod optimis etiam Ecclesiae temporibus, quando scilicet prophetae, Christus et apostoli docuerunt, jejuniis admisceri coeperint pravae et superstitiosae opiniones, quas quando scriptura refutarit, in praecedentibus explicavimus. Hoc loco tantum historicas observationes ex locis illis scripturae annotabimus, quae scilicet, et quales superstitiosae opiniones illis temporibus in doctrinam et exercitia jejunii irrepere coeperint, quas Deus ipse magno zelo improbavit.

Certamina Scripturae contra superstitiones jejunii.

2. Et in scriptura sane non occurrit exemplum de talibus jejunii ludibriis, qualia in papatu usitata esse jam ostendimus. Quod scilicet simularint se jejunare, et interea vel piscium lauticiis, vel aliis confectionibus se, vel ad nauseam, vel ad saturitatem repleverint. Sed per totum diem non cibis tantum, verum aliis etiam corporis delectationibus, assumptis lugentium ritibus abstinuerunt, ita ut jejunium esset afflictio animae sive castigatio corporis, sicut ostendunt loci Jes. 50, Jer. 14, Zach. 7, Matth. 6. In hujusmodi vero jejuniis, in quibus, quoad substantiam (ut ita loquar) nihil desiderabatur, scriptura tamen superstitiosas opiniones reprehendit, ut quod exercitia jejunii non referebant ad pios illos fines, quos supra ex verbo Dei descripsimus: sed fingebant ipsum opus operatum jejunii per se esse cultum Dei. Quare ajunt, Es. 58. Jejunavimus et non aspexisti, afflximus animas nostras, et tu ignoras? Imo fingebant, jejunium opus esse meritorium, propter quod et oratio exaudiretur, Jer. 14, et ira Dei verteretur, sicut Zach. 7 fingunt, se ob jejunia sua 4. mensium ex captivitate esse liberatos. Taxatur et illa opinio in Zacharia, quod temporalia jejunia, quae exemplo scripturae ob praesentes calamitates, ad excitandam poenitentiae et orationis majorem devotionem, indicta fuerant, volebant convertere in stata, perpetua, et necessaria jejunia, et ex talibus jejuniis, a Deo non mandatis, peculiares cultus facere. Et hae sunt praecipuae superstitiosae opiniones, quae tempore Veteris Testamenti leguntur in exercitia jejuniorum irrepsisse, quas Prophetae magno zelo damnarunt. Illas hoc loco breviter tantum perstringo, supra enim refutationes plenius sunt explicatae.

Vetus Testamentum contra opus operatum jejunii. Contra meritum. Contra leges traditionum.

3. In Novo vero Testamento Christus, Matth. 6 illam Pharisaeorum opinionem reprehendit, quod pietatem et sanctitatem putabant sitam esse in externa observatione traditionum de jejuniis, nam propter opinionem et laudem sanctitatis, ostendebant se externis gestibus, ut ab hominibus viderentur jejunare. Sed Pharisaeus Luc. 18 habuit opinionem meriti justitiae coram Deo per suum jejunium. Cum enim non esset a Deo mandatum bis in septimana jejunare, tanquam opus supererogationis hoc suum jejunium judicio Dei opponit in articulo justificationis: hoc enim parabola agit, uter inter duos illos justificatus descenderit, et quid uterque ad Deum pro justitia attulerit. Atque in hanc sententiam Pharisaeus inter caetera dicit: Jejuno bis in Sabbato, sed descendit non justificatus. Hoc manifestissimum est, quod ea fuerit opinio Pharisaei istius de suo jejunio. De statis etiam seu certis jejuniorum temporibus Pharisaei et Baptistae discipuli, quasi exprobrandi causa, quaestionem Christo proponunt, quare suos etiam discipulos non assuefaciat ad jejunia certi seu stati temporis, sicut non Pharisaei tantum, sed Baptista etiam suos discipulos ad talem disciplinam assuefecerit, et ibi certe tempus et occasio fuisset, si quid tale in Novo Testamento Christus statuere, et discipulis suis injungere voluisset. Jejunaverat ipse 40 dies, et hoc suum jejunium poterat discipulis, vel quoad anniversarium tempus, vel quoad numerum dierum, vel quoad ciborum discrimen, imitandum proponere. Sed nihil horum etiam oblata per quaestionem illam occasione facit. Vivebat ipse cum discipulis, non in abundantia, sed ex piorum eleemosynis, temperanter, sobrie, et parce, ut ob carnis lasciviam sub-

Novum Testamentum Contra hypocrisin jejunii. Contra meritum justitiae. Contra supererogationem. Contra leges jejuniorum.

igendam, non opus ipsis esset jejunio. Cumque persecutiones et aliae calamitates nondum urgerent apostolos, dicit ipsos, qui tunc ut filii nuptiarum tractabantur non esse adigendos ad jejunia, Luc. 5. Superventuras vero persecutiones et calamitates monstraturas ipsis tempus, quibus diebus lugendum et jejunandum sit. Et hoc diligenter observetur: valde speciosum enim argumentum est, quod Baptista inter natos mulierum propheta maximus, a cujus praedicatione Novum Testamentum initium sumpsit, rigidam et austeram vitam duxerit, non vescens vulgaribus et usitatis cibis. Cumque discipulos etiam suos, ad disciplinam certis temporibus frequenter jejunandi assuefecerit, sicut historia illa indicat, Matth. 9, et Pharisaei ex ipso fundamento proponunt Christo quaestionem, quare non illud Baptistae exemplum discipulis suis imitandum proponat, si maxime Pharisaeorum traditiones de jejuniis probare nolit? Christus vero respondet: Filios nuptiarum non esse hujusmodi legibus ad jejunia adigendos (hoc enim verba Lucae volunt μὴ δύνασθαι ποιῆσαι νηστεύειν.) Et rationem addit, vetustatem, sive disciplinae legalis, ex qua Baptista aliquid retinuit, sive traditionum humanarum unde Pharisaei jejunabant, non esse assuendam novitati evangelicae, talem enim mixturam non prodesse, sed obesse.

Bapti- stae exem- plum.

Ita enim et Hieronymus similitudinem de vestimento veteri, et assumento novo interpretatur. Num vero, quia liberum facit Christus jejunium in Novo Testamento, prorsus tollit vel prohibet illud? Minime. Ostendit enim Matth. 9, quomodo sit jejunandum, ut pater coelestis, videns rependat. Sed non vult legibus ad certa tempora necessitatis opinione alligatum esse jejunium. Crux vero inquit, et negotiorum gravitas praebebunt occasionem, et monstrabunt tempus jejunandi, sicut et in veterum exemplis illud conspicitur. Et valde memorabilis est haec observatio, de exemplo Baptistae et discipulorum ejus. Ne enim haec in Novo Testamento, opinione necessitatis, meriti, vel supererogationis, ad imitationem traherentur, et leges inde conderentur, vel de temporibus jejuniorum, vel de qualitate cibi, Christus noluit discipulis suis imitationem ejus exempli injungere, imo ostendit illud pertinere ad vetustatem Veteris Testamenti, quae non sit assuenda libertati Novi Testamenti.

Ciborum delectus.

Et ipse Christus propter hanc ipsam causam, noluit rationem victus a Baptista servatam imitari, sed maluit in collatione ad Baptistam, vocari a Pharisaeis homo vorax, et potator vini, ut ostenderet, nec in abstinendo nec in manducando sitam esse justitiam Evangelii, sicut Augustini glossa tradit. Et videtur Christus huc etiam respexisse, cum discipulis emissis hoc mandati daret: Quicquid vobis apponitur, comedite. Paulus enim 1. Cor. 10 sententiam illam repetens addit: Nihil interrogantes propter conscientiam. Et haec ex evangelica historia Christi de superstitiosis jejuniorum opinionibus observanda sunt.

4. In Pauli vero scriptis apparet opiniones istas longius progressas. Quia enim Apostoli in casu scandali propter infirmos in fide, usum libertatis in cibis ita moderabantur, sicut prolixe tradit Paulus, Rom. 14, et synodus apostolica, Act. 15 constituerat, necessarium esse abstinere ab idolothytis, suffocato et sanguine, necessitate scilicet charitatis erga infirmos in fide, in casu scandali: Inde pseudoapostoli fecerunt necessitatem legis, judicantes conscientias, etiam extra casum scandali, in talibus et similibus cibis. Paulus igitur ex loco de libertate Christiana respondet, sine scrupulo propriae conscientiae, quicquid in macello venditur, et quidquid apponitur, libere manducari posse, 1. Cor. 10 et neminem debere nos judicare in cibo et potu, Col. 2. Ubi non obscure etiam Paulus ostendit, suo tempore tentata fuisse nova decreta juxta doctrinas et mandata hominum, de non gustandis quibusdam cibis, idque non Mosaica opinione, sicut pseudoapostoli faciebant, sed sub specie singularis sapientiae, sub praetextu humilitatis et afflictionis corporis, ad peculiarem cultum Dei. Haec enim sunt Pauli verba, Col. 2, ex quibus colligitur Pauli tempore traditas fuisse a quibusdam has de jejunio opiniones, quas ipse, ut superstitiosas, reprehendit. Quia enim jejunium ad humiliationem animi, et castigationem corporis facere constabat, isti sub hoc praetextu, sapientiae specie, primo certis decretis et mandatis humanis, ad certa tempora determinabant jejunia. Secundo, in prohibitione et delectu ciborum quorundam constituebant jejunium, ne tetigeris, ne gustaris. Tertio, ex opere operato jejunii faciebant peculiarem cultum Dei ἐθελοθρησκείαν. Quarto, corporis nullam curam habere, sed subtractione debiti honoris, seu necessarii subsidii illud vexare, laedere, et male afficere, putabant magnam esse humilitatem, sanctitatem, et peculiarem cultum Dei. Quomodo vero Paulus haec refutet, supra ex contextu ostendimus. Hoc loco tantum historiam colligimus, quae superstitiosae opiniones tempore apostolorum, doctrinae et exercitiis jejunii assui coeperint, quas apostoli refutarunt et damnarunt. Nec vero de sui tantum temporis superstitionibus in jejunio Paulus loquitur, sed per spiritum praemonstrat, quod ex superstitionibus istis humanarum traditionum, in posterioribus temporibus futurae sint doctrinae daemoniorum, prohibentium quosdam cibos, seu in hypocrisi praecipientium abstinere a quibusdam cibis. Et tradit Timotheo, quomodo hac in re erga tales opiniones in officio suo se gerere debeat, ut sit bonus minister Christi, retinens formam sanae apostolicae doctrinae, ne scilicet tales opiniones, et doctrinas, vel excuset, vel dissimulet, sed detracta hypocrisi, tanquam falsas et seductrices, imo diabolicas arguat, et opposita vera sententia, refutet. Sed de loco illo Pauli supra dictum est, nunc tantum, quae historica sunt, annotamus.

Paulus contra Leviticum ciborum discrimen.

Contra traditiones humanas.

De tempore. De cibis. De opere operato.

Vaticinium Pauli.

Nota.

5. Haec de certaminibus in hac materia jejunii, quorum in scriptura mentio fit, in principio hujus historiae, exponere volui, ut observetur, non novum esse, sed facile accidere posse, quod superstitiosae opinio-

Superstitiones in jejuniis non novae.

nes assuantur jejunio, ut nec vetustati opinionum, nec antiquitati exemplorum, nisi ad normam verbi Dei congruant, aliquid tribuatur. Si enim temporibus prophetarum, Christi et apostolorum, tales opiniones irrepserunt, quid non putamus posterioribus temporibus factum esse? Et ut moneamur exemplo Sripturae diligenter vigilandum esse, ne fermentum superstitiosarum opinionum in doctrina jejunii dissimuletur, quasi non multum referat, sed ut serio taxetur, refutetur, expurgetur, et damnetur. Postremo ideo etiam historicam illam observationem ex Scriptura praemittere volui, quia omnes ferme superstitiosae opiniones, quae in regno Pontificio, et aliis temporibus jejunio admixtae fuerunt, in scriptura praemonstratae et damnatae sunt, vel in specie, vel certe in genere, ut mirum sit hypocrisin tantum valuisse, quod contra luculentas scripturae praemonitiones, illae ipsae opiniones, quae in Scriptura damnatae sunt, in Ecclesiam postea invaserint. Sed Paulus dicit, Spiritum sanctum diserte, quod hoc futurum esset, praedixisse. Ad omnia igitur, quae in hac historia sequentur, illa quae ex Scriptura jam annotavimus, normam et regulam dijudicandi praebebunt.

[CAPUT II.]

QUID EXTRA GENTIUM RELIGIONES OPERI OPERATO JEJUNII, ET DELECTUI SEU PROHIBITIONI QUORUNDAM CIBORUM TRIBUERINT.

A quo spiritu profecta sit illa opinio, quod ipsum opus operatum jejunii, praecipue vero abstinentia a quibusdam cibis, sit cultus Dei, Paulus manifeste ostendit, cum vocat doctrinam daemoniorum. Id quod inde etiam apparet, quod idem spiritus, in externis gentium religionibus idololatrici cultus sanctitatis et puritatis partem non postremam, in opere operato jejunii, et praecipue in abstinentia quorundam ciborum positam esse voluit, κακοζηλίᾳ quadam legis Mosaicae. Ita Hieronymus adversus Jovinianum, libro secundo, citat ex Chaeremone Stoico descriptionem vitae antiquorum Aegypti sacerdotum, quod scilicet ex eo tempore, quo coepissent divino cultui deservire, carnibus et vino semper abstinuerint, propter tenuitatem sensus et vertiginem capitis, quem ex pravo cibo patiebantur, et maxime propter appetitus libidinis, qui ex his cibis et hoc potu nascuntur. Pane raro vescebantur, ne onerarent stomachum, et si quando comedebant, tusum pariter hyssopum sumebant in cibo, ut escam graviorem illius calore decoquerent, oleum tantum in oleribus noverant, verum et ipsum parum propter nauseam et asperitatem gustus leniendam. Quid loquar, inquit de volatilibus, cum ovum quoque pro carnibus vitaverint et lac? quorum alterum carnes liquidas, alterum sanguinem esse dicebant colore mutato.

Delectus ciborum apud Sacerdotes Aegypti.

Ibidem ex Eubulo citat Hieronymus, quod apud Persas tria fuerunt Magorum genera, quorum primi doctissimi et eloquentissimi, excepta farina et olere, nihil amplius in cibo sumpserint. Ex Euripide etiam citat, Jovis prophetas in Creta, non solum carnibus, sed et coctis cibis abstinuisse. Et ex Xenocrate, quod apud Athenienses in templo Eleusinae tria praecepta fuerunt proposita: Honorandos parentes, venerandos deos, et carnibus non vescendum. Ita Volaterranus lib. 13, cap. 4. Antrop. scribit, Amphiaraum summum vatem jussisse sacerdotes, qui responsa clara accipere et reddere vellent, integrum diem a cibo, a vino autem triduo abstinere. Et Alexander ab Alexandro, libro sexto capite secundo scribit, apud Troezenios, qui ad Aridali aram rem divinam facere, et deorum responsa petere vellent, per integrum diem a cibo, a vino autem per triduum, abstinuisse. Idem lib. 4, cap. 7 scribit: Indorum magos, quando ad solis sacerdotium evecti erant, carnibus penitus abstinuisse. Et cap. 17. Qui Isidis sacris initiandi erant, dies decem carnibus et vino abstinebant. Numa enim pro frugibus sacra facturus, esu carnium et Venere abstinebat. Ravisius scribit, Aegyptiorum sacerdotes tridui inediam solitos sustinere, priûsquam sacra facerent. Polydorus Virgilius ex Livio citat, matrem initiaturam filium Bacchanalibus dixisse, decem dierum castimonia opus esse. Idem ex Herodoto narrat, Aegyptios pridie diei festi, quo immolaturi erant, solitos solenne jejunium habere. Ita etiam diabolus magis suis conjuratoribus injungit, ut ante conjurationes per aliquot dies jejunent, et a carnibus abstineant. Mahomet etiam partem cultus suae religionis constituit in abstinentia vini, et in statis jejuniis, sicut in obsidione Constantinopolis tridui jejunium indixerunt Turcae, ac captam deinde urbem, merito operis jejunii acceptam tulerunt. Illa exempla gentilium praebent explicationem ejus, quod ciborum quorundam sub specie sanctitatis prohibitionem, Paulus vocat doctrinam daemoniorum. Et ostendunt qualis sit opinio constituens cultum Dei in opere operato jejunii.

Apud Magos. — Apud Jovis prophetas. — In sacris Eleusiniis. — Apud vates. — In sacris solis, et Isidis. — Numa. — Magi.

[CAPUT III.]

DE ESSAEORUM ABSTINENTIA, ET QUOMODO ILLA IN ECCLESIAM IRREPSERIT.

1. Hieronymus lib. 2 adversus Jovinianum, ita scribit: Josephus Essaeos miris effert laudibus, quod et ab uxoribus, et vino, et carnibus semper abstinuerint, et quotidianum jejunium verterint in naturam. Sed Josephus in Essaeorum descriptione, in libris de antiquitate, et de bello Judaico, illa de jejuniis Essaeorum, et de abstinentia et carnibus non habet,

Essaei apud Josephum.

sed describit νῆψιν, hoc est, sobrietatem, frugalitatem, seu temperantiam ipsorum, quod scilicet a laboribus hora quinta, quae nobis est undecima, convenerint ad prandium, et vesperi ad coenam, ubi panis et vasculum ex uno et eodem pulmento singulis fuerit propositum. Et quia interpres pulmentum vocat, colligere quidam inde voluerunt, id quod Hieronymus scribit. Sed Josephus vocat ἔδεσμα, quod generaliter significat quodvis edulium. Apud Philonem vero descriptio illa exstat, qui dicit: Essaeorum quosdam coluisse vitam practicam quos Josephus descripsit. Alios vero circa θεωρίαν fuisse occupatos, qui vulgo ἱερατευταί vocati fuerint; illorum vitam peculiari libello Philo descripsit, in quo de jejuniis et abstinentia ipsorum haec scribit: ἐγκράτειαν, inquit, hoc est temperantiam seu abstinentiam, quasi fundamentum quoddam in anima jacientes reliquas virtutes superstruunt. Et qualis fuerit ipsorum abstinentia ita describit. Cibum, inquit, aut potum nemo ipsorum capit ante solis occasum. Quidam, porro inquit, quibus majus scientiae desiderium insidet, per totum triduum non cogitant de cibo. Nonnulli vero ita capti sunt illecebris sapientiae, ut duplo plus temporis abstineant, et expletis sex diebus vix alimentum necessarium degustent, imitati cicadas, quae cantantes aere nutriuntur. Septima vero die, inquit, quae sacra est, post animarum curam, etiam corpus pascunt. Nihil autem opipari vel lauti parant, sed utuntur pane simplici: obsonium ipsorum est sal: quibus οἱ ἁβροδίαιτοι, delicatiores, hyssopum adjiciunt. Potus ipsorum aqua ex fluentis hausta. Et postea inquit. In diebus quibus coenant, vinum non praebetur, sed aqua limpidissima, pluribus quidem frigida, senioribus vero calida, τράπεζα καθαρὰ τῶν ἐναίμων, mensa pura est a dapibus cruentis, hoc est, animantium, quae sanguinem habent. In qua mensa panes sunt cibus, obsonium vero sales, quibus aliquando hyssopus tanquam condimentum pro delicatioribus accedit. Et rationem addit, οἶνος γὰρ ἀφροσύνης φάρμακον, vinum enim ipsis habetur, ut venenum dementiae: obsonia vero opipara (τῶν θρεμμάτων) ex animantibus judicant, maxime provocare concupiscentiam, διερεθίζειν τὴν ἐπιθυμίαν. Haec Philo.

Essaei Philonis.

Essaeorum jejunia.

2. Quia vero Philo scribit, quemlibet ipsorum habuisse domunculam quandam sacram, quae vocitata fuerit σεμνεῖον καὶ μοναστήριον. Eusebius inde vult elicere, fuisse ritus primorum Christianorum, temporibus apostolorum: maxime cum Eusebii tempore ferme talis fuerit monachorum vita. Et quia Philo illud genus hominum scribit ubique in aliis etiam orbis locis fuisse, maxima vero copia in Aegypto, et circa Alexandriam multiplicatum fuisse. Pontificii ex Hieronymo fingunt, Marcum ex traditione et praescripto Petri, tale genus vitae instituisse, ut esset peculiaris cultus seu θεραπεία Dei. Et formam vitae monasticae inde sumptam esse, tota illa descriptio Philonis ostendit. De carnium etiam esu plerique patres Essaeorum rationem reddunt, quod scilicet concupiscentiam carnis provocent. Et Hieronymus etiam hinc sumpsit, quod ad Eustochium virginem scribit. Vinum ut venenum fugiendum esse, propter quod dictum ipse fatetur, se a multis reprehensum fuisse. Ac magnam profecto speciem illa antiquitas habet, si ab apostolis instituta et probata, atque a primis fidelibus apostolorum tempore usurpata fuisset. Quae species et olim valde multos seduxit, et nunc a Pontificiis tanquam caput Gorgonis praetenditur. Sed ne opus sit conjecturis agere, habemus testes certissimos, quomodo descriptio illa Philonis intelligenda sit. Sozomenus enim lib. 1, cap. 12 inquit: Haec scribens Philo, voluit significare illos Hebraeos, qui sua aetate religionem quidem Christianam profitebantur, adhuc tamen morem Judaeorum ἰουδαϊκώτερον in vita sequebantur, et eorum instituta servabant. Idem repetit etiam Nicephorus. Et Sophronius in vita Marci inquit: Philo videns primam Ecclesiam Alexandriae judaizantem, quasi in laudem gentis suae, super eorum conversatione scripsit. Haec diligenter sunt notanda, ne titulo et praetextu antiquitatis nobis imponatur. Non enim apostolica est traditio, quam Philo describit, nec ex apostolorum doctrina, aut praescripto instituti fuerunt tales cultus: sed reliquiae fuerunt veteris fermenti Essaeorum, quod ipsis etiam ad fidem Christi conversis adhaesit. Et si descriptio haec Philonis conferatur ad ea, quae Hieronymus ex Chaeremonte de vita veterum idololatricorum Aegypti sacerdotum transcripsit, apparebit, Philonis Essaeos mixturam fecisse ex Judaismo et Paganismi traditionibus, et illis opinionem cultus affinxisse. Et tamen sub titulo et praetextu apostolicae antiquitatis exemplum illud ad imitationem et olim obtrusum fuit multis, et nunc etiam a Pontificiis tanquam in triumpho ducitur, ad stabiliendam prohibitionem ciborum, et opinionem cultus, tanquam apostolicam, quod diligenter observandum est, valde multa enim inde dijudicari possunt.

3.

Sozomenus.

Sophronius.

Unde illud institutum apud Philonem.

4. Quia vero Philo historiam illam scripsit, docentibus adhuc, et in carne viventibus Apostolis, (ad Caligulam enim legatus fuit missus, et postea sub Claudio orationem contra Cajum in frequenti senatu recitavit) operae pretium est considerare, exstentne in apostolorum scriptis vestigia quaedam, unde colligi possit, quid de instituto illo (quod cum esset celebre, et varia loca, sicut Philo inquit, pervagaretur, apostolos latere non potuit) senserint probarintne illud, aut ad imitationem proposuerint, an vero improbarint? Si enim tale quid ostendi posset, res esset planissima. Aliquoties autem jam dictum est de loco Pauli Col. 2. Et quia Paulus ibi rejicit doctrinas et mandata hominum, quae sub specie sapientiae, cultus et humilitatis decreta tunc faciebant, de non gustandis quibusdam cibis, et de immodica abstinentia laedente corpus; inde, quod ad res ipsas attinet, manifestum est, quid Paulus de judaizante illo Essaeorum instituto senserit.

Paul. Col. 2 ad institutum illud apud Philonem respexit.

5. Diligenter autem contuli hunc Pauli locum ad Philonis illam descriptionem, et deprehendi, verba in eo loco a Paulo ita posita, ut quasi intento ad fon-

tem digito, monstrare voluerit, quod de illo Essaeizantium instituto loquatur. Quia enim Philo dicit, quosdam ob amorem σοφίας, neglecta corporis cura per triduum, imo per sex saepe dies, vix degustare aliquid, hoc Paulus ita exprimit: Habent speciem σοφίας, non habentes curam corporis. Et quod Philo dicit, ipsos σωματικὰς ἀνάγκας non dignas ducere, quibus aliquid temporis in die tribuant, hoc Paulus vocat ἀφειδίαν σώματος, gloriabantur enim se soli animae vivere. Philo dicit, ipsos institutum suum vocasse θεραπείαν, hoc est, cultum; et se θεραπευτάς, hoc est, cultores. Illud vero Paulus in eo loco ἐθελοθρησκείαν, cultum peculiarem vocat. Cumque illi se vocarent ἱκέτας, sicut titulus Philonis habet, quasi supplices ratione humilitatis: Paulus ideo speciem ταπεινοφροσύνης taxat. Ipsum etiam verbum δογματίζεσθαι, quod Paulus ibi usurpat, ex Philonis descriptione sumptum est, illa enim Essaeorum exercitia vocat σοφίας δόγματα. Et illa ipsa mimesis Pauli μὴ γεύσῃ, ne gustaris, respicit ad id, quod Philo dicit: Vix post sex dies ἀπογεύεσθαι necessarium cibum. Sicut et vocabulum πλησμονῆς, quod in descriptione illa Philonis exstat Paulus eo in loco usurpat.

Et quia Philo de theoriis ipsorum grandia philosophatur, ita ut concludat, ipsos esse coeli cives, ac Patri ac Creatori omnium vere assistere. Ideo Paulus dicit: Inflatus mente carnis in his, quae non vidit ἐμβατεύων. Josephus etiam scribit, Essaeos jactare nomina quaedam angelorum, ideo Paulus in illo loco angelorum etiam mentionem facit. Cumque ἄσκησις illa multis arrideret, et magnis praeconiis extolleretur, Paulus 1. Tim. 4 dicit: Corporalis exercitatio ad modicum prodest, pietas vero ad omnia utilis est. Rationes etiam Essaeorum de potu aquae, et abstinentia a carnibus, quasi usus vini et carnium per se (aliud est enim loqui de crapula et ebrietate) sit venenum dementiae, et irritamentum concupiscentiae carnis: Paulus quasi ex professo refutat, cum Timotheo praescribit, ne amplius aquam bibat, sed modico vino utatur propter stomachum, et cum de cibis dicit: Omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum, si cum gratiarum actione sumatur.

6\. Haec ideo annotavi, ut lector utrunque locum et Philonis et Pauli inter se conferat. Videbit enim, Paulum et verbis et sententiis ostendere, quod de illo Essaeorum instituto, quod tantis encomiis Philo evehit, loquatur. Rem ipsam certe quod in illo Essaeorum instituto, ad abstinentiam a quibusdam cibis, et in multos dies cum laesione corporis producta jejunia, eo fine, ut esset cultus Dei, attinet, Paulus in eo loco manifeste, et quasi ex professo improbat et refutat. Et utile est observare, cum apostoli jejunium, et docuerint, et ipsi exercuerint, quod tamen superstitiosas opiniones, quae primis etiam illis temporibus, inter Christi nomen profitentes, magna specie irrepere incipiebant, acriter reprehenderint et refutarint. Ac tota haec historia monet, ne testimoniis et exemplis extra Scripturam canonicam, etiamsi specioso titulo antiquitatis, et apostolicarum traditionum, a multis et magnis etiam viris commendentur, temere credamus, nisi ad normam canonicae Scripturae probe examinata fuerint, juxta Pauli praeceptum: Omnia probate, quod bonum est tenete.

[CAPUT IV.]

DE ADULTERINIS ET SUPPOSITITIIS SCRIPTIS, QUIBUS SUPERSTITIOSAE LEGES ET OPINIONES DE JEJUNIIS, EXTRA ET CONTRA SCRIPTURAM CANONICAM STABILIUNTUR.

1\. Hactenus ostendimus, et extra controversiam manifestum est, nec Christum tulisse nec apostolos Ecclesiae praescripsisse leges, sive de tempore, quibus diebus sit jejunandum vel non jejunandum, sive de discrimine aut delectu ciborum, quibus tempore jejunii, vel sit utendum, vel non utendum. Sparsa autem fuerunt varia adulterina et supposititia scripta, sub nomine et titulo, vel apostolorum, vel virorum apostolicorum, in quibus tales leges de jejunio continentur. Et illa quidem scripta in primitiva Ecclesia, tanquam apocrypha rejecta fuerunt. Sed cum postea quidam ex veteribus (sicut in prima parte ostendimus) solerent illis, quae in hujusmodi apocryphis scriptis exstant, titulum traditionum apostolicarum tribuere, species illorum titulorum multis imposuit. Et quia nunc etiam talia, quasi ab apostolis tradita, a Pontificiis urgentur, annotandae nobis erunt historicae quaedam observationes de supposititiis seu adulterinis illis scriptis, quae observatio ad hoc etiam utilis erit: Quando enim Patres quidam dicunt, jejunium quadragesimae, vel aliquod aliud, item delectum ciborum ex apostolorum traditione descendere, non statim turbemur: Intelligenda enim sunt apocrypha illa scripta, quae quam incerta, dubia, et suspecta sint, jam ostendemus.

Apocrypha.

Titulus traditionum quid.

2\. Ante annos igitur non multos editi sunt Graece et Latine octo libri de constitutionibus apostolicis, quasi a Clemente Romano conscripti, tanquam doctrina catholica et apostolica. Titulus enim est Διαταγαὶ ἢ διατάξεις τῶν ἀποστόλων καθολικὴ διδασκαλία. Et in quinto libro cap. 13 quasi ex apostolorum persona dicitur: Observandum vobis est jejunium τῆς τεσσαρακοστῆς, quadragesimae, continens memoriam τῆς πολιτείας καὶ νομοθεσίας, conversationis et legislationis Domini. Hoc jejunium celebretur ante jejunium Paschae, quod incipiens a secunda feria, desinat in Parasceven. Ibidem cap. 16 scribitur: Ipse Dominus παρήγγειλε, praecepit nobis jejunare sex illis diebus ante Pascha ob Judaeorum impietatem, jubens lugere ob interitum eorum. Item, προςέταξε ἡμῖν νηστεύειν τετράδα καὶ παρασκευήν: Indixit seu mandavit nobis, ut jejunemus quartam feriam et Parasceven: illam ob proditionem, hanc

ob passionem. Item, solo sabbatho sanctae septimanae jejunare oportet, quia in illo Opifex ipse sub terra fuit. At cap. 18. Jejunate sex illos ante Pascha dies, solo pane utentes et sale, atque oleribus et aqua in potum, *οἴνου δὲ καὶ κρεῶν ἀπέχεσθε:* A vino vero et carnibus vos abstinete in diebus illis, sunt enim dies luctus non festivitatis. Parasceven vero et sabbatum totum jejunate (qui quidem possunt) nihil gustantes usque ad galli cantum noctis. In reliquis diebus ante Parasceven ad horam nonam vel ad vesperam quisque cibum sumat, vel quemadmodum quisque poterit. Cap. 21. post hebdomadam Pentecostes jejunate unam septimanam. Item: *προστάσσομεν*, praecipimus vobis, ut in omni quarta feria et Parasceve jejunetis, et quod a jejunio superest, pauperibus erogetis. In omni sabbato excepto uno, et die dominico, conventus celebrantes exhilaremini. Peccati enim reus est, qui die dominico jejunat. Et lib. 7. Jejunia vestra non sint cum hypocritis, illi enim jejunant in secunda et quinta sabbati. Vos vero, vel quinque dies jejunate, vel quartam feriam et Parasceven: In illa enim Judas pecuniam proditionis accepit: In hac vero Dominus crucifixus est. Sabbatum et dominicum diem festum agite: Illud enim creationis, hic resurrectionis *ὑπόμνημα* monumentum seu commonefactio est.

3. Haec in libris istis tanquam apostolicae constitutiones Ecclesiis ab apostolis traditae et mandatae, describuntur. Et illo traditionum titulo multos deceptos fuisse, exempla multorum ostendunt, qui talia jejunia, ut ab apostolis mandata necessitatis opinione observarunt.

Quid Epiphanius illis constitutionibus tribuerit.

Epiphanius etiam contra Aerium, atque in compendio doctrinae, ex hoc scripto asseverat apostolorum constitutione traditum, ordinatum, et praeceptum esse, ut in quarta feria, et pro sabbato jejunetur usque ad horam nonam. Ac mandasse apostolos tunc nihil sumendum esse praeter panem, salem, et aquam. Cumque Clementis constitutiones addant hanc limitationem seu dispensationem, *οἷς δύναμις πρόςεστι τοιαύτη.* Item *ὅπως ἂν τις δύναιτο*, qui possunt, et quemadmodum quisque poterit. Epiphanius sine exceptione necessarium mandatum inde facit. Ita crescunt leges traditionum.

De scriptis Clementis Rom.

Sed librorum istorum, qui Clementis Romani nomine feruntur, nulla certa est autoritas. Multa enim adulterina scripta sub ejus nomine sparsa fuisse, Eusebius testatur lib. 3, cap. 38. Et Rufinus queritur libris hujus Clementis, multa adulterina inserta, quae ecclesiastica regula non recipiat. Inde Gelasius Dist. 15. Clementis scripta inter apocrypha rejicit.

Constitutiones illas esse apocryphas.

Et de his ipsorum apostolorum constitutionibus Epiphanius, qui eas frequenter allegat, et magnifacere videtur, non dissimulat, quale fuerit Ecclesiae judicium. Nam contra Audianos dicit: *διατάξεις* illas apostolorum esse *τοῖς πολλοῖς ἐν ἀμφιλέκτῳ*, hoc est, a multis seu plerisque constitutiones illas apostolorum haberi pro dubiis et incertis. Et addit quidem, non esse *ἀδοκίμους*, hoc est, reprobatas illas constitutiones, multum enim Epiphanius illis traditionibus tribuit.

Sextae Synodi Canon.

Sed sexta synodus in Trullo circa annum 690. Can. 2 ita de illis statuit: Quia apostolorum illis per Clementem constitutionibus (*πάλαι νόθα καὶ ξένα ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων ἐπὶ λύμῃ τῆς ἐκκλησίας*) jam olim adulterina quaedam, et peregrina ab iis, qui a fide aliena sentiunt, ad Ecclesiae perniciem admixta sunt, ideo merito visum fuit synodo *ποιήσασθαι αὐτῶν ἀποβολήν*, illas ad Ecclesiae aedificationem et securitatem rejiciendas aut abjiciendas esse

Patres illas constitutiones Apostolicas non agnoverunt.

Praeterea leges illas de jejuniis, quae in libris illis describuntur, reliqui etiam Patres non agnoverunt pro apostolicis. Augustinus enim diserte inquit: Quibus diebus oporteat jejunare, et quibus non oporteat, praecepto Domini et apostolorum, non invenio definitum. Et Socrates lib. 5 expresse dicit: Apostolos de tempore jejunii aut delectu ciborum nihil praecepisse. Imo Irenaeus, et ipse etiam Epiphanius, sicut mox indicabimus, testantur dissimiles et liberas in hoc genere fuisse Ecclesiarum observationes, quod nunquam factum fuisset, si Ecclesia judicasset constitutiones illas de quibus jam diximus, esse apostolicas. Et singulari judicio Dei arbitror factum quod in constitutionibus istis posita sunt illa ipsa verba, quibus Paulus 1. Tim. 4 utitur in descriptione humanarum traditionum, et doctrinarum diabolicarum de abstinentia: Quales scilicet cibos non oporteat *γεύσασθαι*, et a quibus cibis oporteat abstinere diebus jejunii, ita enim constitutiones illae loquuntur, ut scilicet ex ipsis verbis agnoscerentur constitutiones non esse apostolicae. Et tamen cum olim, tum hoc etiam tempore illae traditiones tanquam apostolicae ad stabiliendas superstitiosas leges de jejuniis et de ciborum delectu obtruduntur Ecclesiis. Ad quam dijudicationem utilis est haec historica observatio.

4. Canones Apostolorum.

Ejusdem generis sunt et canones qui apostolis tribuuntur, quos res ipsa et collatio ostendit, esse quasi aphorismos constitutionum illarum de quibus jam diximus. Ex illis igitur canonibus quinquagesimus ita statuit:

Si quis a carnibus et vino abstinuit, *οὐδὶ ἄσκησιν, ἀλλὰ διὰ βδελυρίαν*, non propter exercitationem, ad cultum pietatis, sed propter abominationem, aut corrigitor, aut ex Ecclesia ejicitor.

Sexagesimus secundus dicit: Si quis comederit carnes in sanguine animae ejus, aut a bestiis laceratum, aut suffocatum, a communione excluditor. Sexagesimus octavus: Si quis sacram Quadragesimam, aut quartam feriam, aut Parasceven non jejunarit, nisi imbecillitate corporis impediatur, communione privator. Haec canones illi, qui apostolici vocantur. Sed ne titulus nobis oculos perstringat, historiae ostendunt, canonum illorum autoritatem non esse certam et authenticam.

Canones Apocryphi.

Nam dist. 16. Isidorus ita dicit: Canones qui dicuntur Apostolorum, quia eos nec sedes apostolica recepit, nec sancti Patres illis assensum praebuerunt, pro eo quod ab haereticis sub nomine apostolorum compositi dignoscuntur, quamvis in eis utilia inveniantur, tamen ab

autoritate canonica et apostolica eorum gesta constat esse remota, atque inter apocrypha deputata.

Ita etiam Dist. 15. Gelasius canones illos, qui apostolorum dicuntur, inter apocrypha ponit. Alii vero canones illos probarunt, sed ex illis quidam agnoscunt tantum quinquaginta, quidam sexaginta, quidam octoginta quinque capita, sicut dist. 16. Gratianus recitat. Sed quicquid sit de similibus illis testimoniis, hoc constat ex illa varietate judiciorum antiquitatis: Canones illos esse ἐν ἀμφιλέκτῳ, sicut de constitutionibus apostolicis Epiphanius loquitur, hoc est, autoritatem illorum esse dubiam et incertam.

Et hoc nobis sufficit, qui certius et firmius habemus verbum in canonica scilicet Scriptura comprehensum, cui, dum ut lucernae in loco obscuro apparenti attendimus, bene et recte facimus, inquit apostolus, 1. Petr. primo. Et Paulus praemonet, ne turbemur, aut a sensu doctrinae quam certo constat esse apostolicam, dimoveamur, sive per sermonem, sive per scriptum aliquod, tanquam ab apostolis profectum, 2. Thess. 2.

Adde: quod canones illi non servent characterem apostolicae doctrinae, inde non obscure animadvertitur, quod sexagesimus secundus canon dicit: Quia lex in Veteri Testamento prohibuit sanguinem et suffocatum, ideo in Novo Testamento sub poena excommunicationis ab illis esse abstinendum. Hoc enim pugnat cum doctrina apostolorum de abrogatione Veteris Testamenti, et de libertate Evangelii. Apostoli quidem Act. 15 ob charitatem in casu scandali infirmiorum fecerunt decretum de sanguine, suffocato, et idolothytis. Et qui ex Judaismo erant, sicut et hodie Judaei faciunt, ideo ex macellis gentium non emebant carnes, nec quicquid a gentibus apponebatur comedebant, gentium enim laniones quaedam suffocabant, non emisso sanguine, et quando etiam mactabant, tamen non tam diligenter sanguinem exprimebant, sicut Judaei facere solebant.

De sanguine et suffocato.

Illud vero decretum Act. 15 de cibis non fuisse legem universalem aut perpetuam, sed tantum temporariam dispensationem propter infirmiores Paulus ostendit 1. Cor. 10. Ubi dicit: Quicquid in macello venditur, et quicquid vobis apponitur, comedite, non inquirentes propter conscientiam. In hisce vero canonibus Clemens post mortem apostolorum inde legem universalem, et perpetuam facit sub poena excommunicationis, quod certe contra normam Scripturae canonicae pugnat.

Patres canones illos pro Apostolicis non agnoverunt.

Quodque vetus etiam Ecclesia canonibus illis in materia jejunii non tribuerit apostolicam autoritatem, inde manifestum est. Tempore Augustini enim acris erat concertatio de jejunio sabbati. Romanis praetendentibus traditionem Petri, hisce canonibus contrarium, quod sabbato esset jejunandum: Asiaticis vero opponentibus aliorum apostolorum traditionem, sabbato non esse jejunandum. Cumque Urbicus quidam ex jejunio sabbati faceret legem necessariam: alii vero necessitatem inde facerent, quod sabbato non sit jejunandum, Augustinus respondet: Interminabilis est ista concertatio generans lites, non finiens quaestiones.

Et quia inquit: Praecepto Domini aut apostolorum non invenio definitum, quibus diebus non oporteat jejunare, et quibus oporteat. Ideo dicit, observationes illas diversas et liberas esse, et ad obtinendam, quam fides obtinet, justitiam non esse necessarias, Augustinus Epist. 86. Ubi etiam docet, per se liberum et non peccatum esse die dominico jejunare, atque post Manichaeorum demum haeresin jejunium diei dominicae factum esse horribile et scandalosum. Ita Origenes in Leviticum etiam docet, liberum esse per omne tempus jejunare, et omne tempus totius anni aptum esse jejunio. Et Hieronymus ad Lucinium ostendit, Paulum et cum eo credentes ipsa die dominica jejunasse. Sicut Augustinus dicit, Christum, quia quadraginta continuos dies jejunavit, etiam dominicis diebus jejunasse. Ergo canones illos apostolicos prohibentes jejunium Sabbati et dominicae diei Patres vel ignorarunt, vel pro apostolicis non agnoverunt. Ita quod canones illi de jejunio quadraginta dierum statuunt, hoc Irenaeus, sicut mox ostendemus, non agnovit, legem esse apostolicam: dicit enim, dissimiles et liberas fuisse observationes.

Et ipsi jam Pontificii, sicut paulo ante ostendimus, docent jejunium quartae et sextae feriae non esse praecepti, sed tantum consilii, quod certe cum hisce canonibus pugnat. Socrates enim lib. 5, cap. 22 expresse dicit de temporibus et ritibus jejuniorum neminem posse scriptum aliquod mandatum apostolorum ostendere. Hosce ergo canones non agnovit pro apostolicis. Ipsi quoque Pontificii prohibitionem jejunii in die dominico tribuunt Melchiadi Pontifici circa annum Domini 315.

Posteriorum igitur decreta, ut majorem haberent autoritatem, apostolicis adscribere voluerunt. Quod vero quinquagesimus canon dicit: δι' ἄσκησιν, a carnibus abstinendum, ex instituto Essaeorum, sicut paulo ante ostendimus, et ex posteriorum, ut Eustachii disputationibus, sumptum est; in Attalo vero ac Blandina mox dicemus, quomodo Deus opinionem illam refutarit.

5. Hermas de Jejunio.

Huc pertinent etiam Hermae scripta, cui fingunt angelum in habitu pastoris apparuisse, et multa mysteria revelasse. Is igitur Hermas simil. 5 de jejuniis multa disputat, et genus quoddam jejunii vocat stationem, de quo in Tertulliano dicemus. Ibi vero angelus Hermae hoc mandatum dat: Die jejunii nihil gustabis, nisi panem et aquam, et supputato sumptu quem facturus eras, illum da pauperibus. Cumque in Scriptura Novi Testamenti de prohibitione ciborum nullum exstet mandatum Dei, angelus iste dicit ibi: Si mandata Domini custodieris, scriberis cum electis: si autem praeter ea, quae mandavit Dominus, aliquid boni adjeceris, honoratior eris apud Deum, quam futurus eras. Idque probat hac similitudine: Si servus diligentius, melius et rectius aliquid, quam a domino mandatum erat, efficiat, dominus adeo hoc probat, ut faciat eum

Unde supererogationes.

cohaeredem filio. Et hoc diligenter observetur, unde sumptum sit fundamentum operum supererogationis in jejunio et aliis operibus, ut scilicet servus sit prudentior Domino, de qua materia in prima parte diximus. Quod vero ad traditionem jejunii in pane et aqua attinet: consideret Lector eadem esse cum illis, quae in Essaeorum instituto, et in constitutionibus pseudoapostolicis notavimus.

Cum enim illa non satis per se autoritatis habere viderentur, per visiones et revelationes stabiliri coeperunt: Ideo enim fingunt, angelum Hermae talia mandata dedisse, sed Paulus praemonet, ne a sano verbi Dei sensu dimoveamur per spiritum seu revelationem, 2. Thess. 2. Et de prohibitione ciborum, 1. Tim. 4 diserte dicit: orituram illam a spiritibus impostoribus. Qualis igitur angelus illae Hermae fuerit, non obscurum esse potest. Praeterea libros illius Hermae ex veteribus quidam, quia utilia aliqua continebant, legerunt quidem et commendarunt, Irenaeus praecipue et Origenes: Sed Eusebius lib. 3. Hieronymus in prologo galeato, et Tertullianus etiam in libro de pudicitia, libros illos inter apocrypha a adulterina ponunt. Et ex hujusmodi fontibus exorti sunt rivuli traditionum de jejuniis, quos posteri ipsis apostolis tribuere coeperunt.

Angelus Hermae qualis.

Apocrypha Hermae.

6. De Abdia etiam Babylonico similis ratio est. Notum enim est ex Eusebio et Gelasio, dist. 15 sparsa olim fuisse varia scripta de actis singulorum apostolorum, quae vetus Ecclesia habito diligenti examine, inter apocrypha et adulterina rejecit. Sed quia mundus vult decipi, sicut vetus proverbium habet, et pro eo, quod homines veritatis dilectionem non accipiunt, solet ipsis Deus mittere efficacem errorem: Inde igitur factum est, quod adulterinae illae fabulationes de vitis apostolorum, quae in primitiva Ecclesia rejectae fuerunt, postea in Legenda, quam auream tunc vocarunt, Ecclesiis rursus obtrusae fuerunt. Sed quia Legenda illa profecto non aurea, sed ferrei oris et plumbei cordis, sicut Ludovicus Vives recte judicavit, nostris temporibus foetere coepit hominibus, alio igitur habitu per novum actorem, explosas illas fabulas, in theatrum Pontificii nuper reduxerunt, sub nomine scilicet Abdiae Babylonici. Sed Africani liber esse videtur, cujus scripta inter apocrypha refert Gelasius. Ibi ergo a Matthaeo fingitur institutum jejunium quadragesimae et aliorum statorum temporum. Et prohibitio carnium certis diebus a Matthaeo ibi instituta legitur: de meritis etiam jejunii quaedam ibi traduntur. Et in vita Andreae et Thomae, fingit Abdias iste, apostolos definiisse, quibus diebus sit jejunandum, quod Augustinus palam negat, et Socrates prolixa disputatione falsum esse ostendit. Sed nos juxta consilium Petri non sequimur arte compositas fabulas: habemus enim certum et firmum sermonem in scriptura canonica, quae sit vera et germana apostolorum doctrina. Nec tamen inutile est nosse et aspicere qualia fundamenta habeat Pontificium jejunium.

Abdias de vitis Apostolorum.

Legenda plumbea.

7. Sed ne recensendis apocryphis fabulis nimium immoremur, tantum pauca quaedam de loco Ignatii in epistola ad Philippenses dicam. Editae sunt Ignatii epistolae Graece, in quibus elegans sane dictio est, et multae continentur piae ac illustres sententiae. Ostendimus autem in prima parte sententias quasdam, quae veteres ex Ignatii epistolis citarunt, nunc nec in Graeca, nec in Latina editione legi: sicut est sententia de Eucharistia, quam Theodoretus allegat. Et autor Graecae editionis ostendit, multas sententias aliter a veteribus citari, quam nunc in Ignatii epistolis legantur. Possent etiam ostendi quaedam sententiae, quae de Filii divinitate ita loquuntur, ut non obscure ab haereticis insertae videantur. Ex constitutionibus vero, quas apostolicas vocant, multa satis inepte variis locis assuta esse, manifestum est. Tale est etiam assumentum in fine epistolae Ignatii ad Philippenses, quod ad verbum ex constitutionibus, quas apostolicas vocarunt, sumptum, et Ignatio assutum est. Quadragesimam, inquit, nolite contemnere, imitationem enim continet politiae Domini. Quartam feriam et Parasceven jejunantes, reliquias pauperibus erogate. Quae plane totidem et iisdem verbis leguntur in constitutionibus Clementis. Assumentum autem illud non esse Ignatianum aut apostolicum, ex iis, quae sequuntur, manifestum est: nam ibidem dicitur: Si quis cum Judaeis (quod scilicet ad tempus attinet) Pascha celebrat, κοινωνός socius est eorum, qui Dominum occiderunt. Sumptum quidem et hoc est ex constitutionibus Clementis, sed non esse apostolicum, prolixa oratione apud Eusebium Polycrates ostendit lib. 6, cap. 23. In illo etiam Ignatii loco dicitur: Si quis diem Dominicam aut Sabbatum jejunaverit, χριστοκτόνος interfector Christi est. Sed hoc non esse apostolicum, Augustinus prolixa illa ad Casulanum epistola ostendit, sicut jam exposuimus. Ita ergo non obscuris indiciis supposititia deprehenduntur. Et haec eo consilio hoc loco annotavimus, ut consideretur, cum doctrina de jejunio in libris canonicis simplex, plana, et certa sit: quomodo humanae traditiones, novas insuper leges et opiniones addere conatae sint, idque sparsis apocryphis scriptis, ut viderentur illa ab apostolis profecta. Ne igitur titulo traditionum et antiquitatis, in iis, quae verbi Dei testimoniis destituuntur, moveamur: indicatum jam est unde originem sumpserint.

Ignatii Epistolae.

De Jejuniis locus Ignatii.

[CAPUT V.]

QUOMODO VETUS ECCLESIA JEJUNIUM QUARTAE ET SEXTAE FERIAE: ITEM PASCHALE JEJUNIUM EX PIIS CAUSIS ET FINIBUS, SALVA LIBERTATE EVANGELICA SERVARIT.

1. Ostendemus jam porro, quomodo in primitiva Ecclesia quidam, juxta Scripturae testimonia et exempla jejuniorum exercitia instituerint: quidam vero ad

traditionum opiniones inclinarint, et quomodo superstitiosae illae opiniones tunc repressae fuerint, Paulo ante igitur, cum de Patrum sententiis tractaremus, ostendimus ex Justino, usitatum tunc fuisse, quando illi, qui in aetate adulta ex gentibus convertebantur, baptizandi erant, quod docebantur de peccatis praeteritis poenitentiam agere, ac petere a Deo veniam. Utque in actione poenitentiae consideratio abominationis peccati ac irae divinae, in oratione vero fidei devotio eo magis excitaretur et accenderetur, precibus junxerunt jejunia, non tantum poenitentes, sed cum ipsis reliqua etiam Ecclesia. Ita in publica poenitentia post lapsus usitatum fuisse precibus addere jejunia, ex Tertulliano ostendimus. Idem in publicis precibus et gravioribus supplicationibus usitatum fuisse, ex Irenaeo, Tertulliano, et Cypriano docuimus. Et hae causae ac tales fines jejunii cum scripturae testimoniis et exemplis consentiunt. Tempus vero talium jejuniorum vel episcopi, incidente solicitudine aliqua ecclesiastica, indicebant, sicut ex Tertulliano diximus, vel tunc observabantur, quando Ecclesia, vel ad publicas et solennes preces, seu supplicationes, vel ad publicam poenitentiae seu baptismi actionem conveniebat. Ita cum publici et ordinarii Ecclesiae conventus, ad auditum et meditationem verbi, ad usum coenae Dominicae, et ad solennes supplicationes, praeter Dominicam in septimana feria quarta et sexta plerisque in locis fierent: servata illis diebus fuerunt etiam jejunia, ut ad auditum et meditationem verbi major intentio, atque ad supplicationes publicas excitatior esset devotio. Utque ostenderetur ad hunc finem directum debere esse jejunium, coenam Dominicam illis diebus administrabant circa horam nonam (sicut ipsi horas numerabant) et postea solvebant jejunium. Sicut haec consuetudo describitur apud Epiphanium in compendiaria doctrina.

Quando primitiva Ecclesia jejunarit.

IV. et VI. feria conventus et jejunia.

Et contra Aerium Clemens etiam Alexandrinus quinto Stromatum meminit jejunii die Mercurii et Veneris. Et Origenes in Leviticum (quod scriptum alii Cyrillo, alii Hesychio tribuunt) dicit: Habemus quartam et sextam septimanae dies, quibus solenniter jejunamus. Et si in hanc sententiam intelligatur, quod exstat in Ignatii epistola ad Philippenses (quartam feriam et Parasceven jejunantes, reliquias pauperibus erogetis) nihil habet incommodi. Illis vero diebus communionem celebratam ad horam nonam vel vesperam, Cassander multis exemplis ostendit, et colligitur ex Chrysostomi prima epistola ad Innocentium. Eadem de causa, quia ante festum Paschatis publicam agebant poenitentiam, vel baptizandi, vel lapsi, ut in festo absolverentur et baptizarentur: et quia tota Ecclesia ad seriam meditationem passionis et resurrectionis Christi, et ad communem ac solennem communionem cum reconciliatis et baptizatis tunc se praeparabat: observatum fuit jejunium, quod Paschale tunc vocarunt, postea vero quadragesimale nominatum fuit: sicut Irenaei historia apud Eusebium testatur. Et Origenes etiam in hanc sententiam dicit: Habemus quadragesimae dies jejuniis consecratos.

Jejunium Paschale.

2. Quod igitur ad causas seu fines jejunii attinet haec primitivae Ecclesiae exempla ad Scripturae normam non male conveniunt. Tempus vero talium jejuniorum, sine superstitiosis legibus, ordinis gratia, libere et dissimiliter servatum fuisse, historiae ostendunt. Quidam enim non sexta feria, sed die sabbati Synaxes celebrabant et jejunabant. Aegyptii vero sabbato participabant quidem mysteria, sed non jejunabant, sicut Socrates refert lib. 5, cap. 22.

Et ne opinio necessitatis inde oriretur, quasi auditus, meditatio verbi, oratio, et usus coenae Dominicae, non possent absque ceremoniali illo jejunio fieri: noluerunt die Dominico, qui ad spiritualia illa exercitia praecipue destinatus erat, jejunare. Cumque referente Hieronymo, in multis Ecclesiis quotidie communicarent, non tamen quotidie jejunarunt.

3. Valde illustris vero exstat locus in epistola Irenaei, quam describit Eusebius lib. 5, cap. 24. Dicit enim: In forma sive in modo jejunii Paschalis magnam esse diversitatem, seu observationes dissimiles: quidam enim, inquit, unum diem ante Pascha jejunant, quidam duos, alii vero plures dies, alii quadraginta, diurnas et nocturnas horas supputantes pro die. Et haec *ποικιλία*, varietas seu diversitas observationum jejunii, non jam nostra, inquit, aetate primum coepta et facta est (*γεγονυῖα*) sed longe ante, illorum scilicet tempore, qui ante nos fuerunt. Et rationem illius diversitatis reddit sententia obscuriore quidem, sed quae diligenter obvervanda est.

Verba illius haec sunt: *τῶν παρὰ τὸ ἀκριβὲς ὡς εἰκὸς κρατούντων τὴν καθ' ἁπλότητα καὶ ἰδιωτισμὸν συνήθειαν εἰς τὸ μετέπειτα πεποιηκότων.* Hanc sententiam Rufinus suo more nulla fide ita reddidit: Coepit haec diversitas ab illis, ut opinor, qui non simpliciter, quod ab initio traditum est, tenentes in alium morem, vel per negligentiam, vel per imperitiam postmodum decidere. Musculus ita vertit: Coepit per eos, qui praeter accuratam diligentiam rerum habenis potiti, simplicem et vulgatam consuetudinem posthabuerunt ac mutarunt.

Sed *κρατούντων* non ponitur absolute, sed refertur ad *συνήθειαν*. Et *εἰς τὸ μετέπειτα ποιεῖν*, non est posthabere, sed in futurum aliquid facere seu ordinare. Propius igitur ad veram sententiam accedit Christophorsonus Anglus interpres, varietas illa jejunii coepit apud majores nostros, qui, ut conjectura assequi licet, non accurate consuetudinem eorum, qui vel simplicitate quadam, vel privata autoritate in posterum aliquid statuissent, observarunt.

4. Multa autem memorabilia haec Irenaei sententia docet. I. Tempore virorum apostolicorum qui proxime post mortem apostolorum vixerunt, non fuisse certas, statas, aut necessarias leges de jejuniis: Sed diversas et dissimiles observationes.

Quia enim Irenaeus epistolam illam scripsit ad Victorem circa annum Domini 195 ergo *τοὺς πρὸ ἡμῶν*, majores ante se intelligit eos, qui apostolorum aetatem insecuti sunt: dicit enim *πολὺ πρότερον*, longe ante. II. Dicit fuisse *συνήθειαν* consuetudi-

nem vulgarem, non mandatum, statutum, praeceptum, praescriptum, legem, aut traditionem apostolicam de jejunii tempore. III. Consuetudinem illam jejunii Paschalis seu quadragesimae dicit non ex traditione apostolica, nec ex publica Ecclesiae apostolicae seu primitivae autoritate ortam, sed esse idiotismum ab hominibus simplicibus privata quadam observatione introductam. IV. Significat fuisse quosdam, qui de jejunii forma in posterum etiam tempus aliquod statuerunt, sed *κατ' ἰδιωτισμόν*, privata sententia seu devotione non autoritate vel apostolica, vel publica, talem enim antithesin vocabulum *ἰδιωτισμοῦ* requirit. V. Dicit viros apostolicos consuetudines illas jejuniorum Paschalium, utpote ex simplici idiotismo ortas, *παρὰ τὸ ἀκριβές*, hoc est, non accurate observasse, et inde ortam fuisse illam in forma jejunii diversitatem. Ex hac igitur Irenaei sententia, quae tam certa et authentica est, quod tunc sine contradictione ad componendam gravissimam de festo Paschatis controversiam opposita fuit, manifestum est, apocrypha, supposititia, et adulterina esse, quae in constitutionibus, canonibus, et aliis scriptis sub nomine et titulo apostolorum narrantur de mandato, statuto, aut traditione apostolorum, quod ad jejunium Paschale seu quadragesimale attinet.

5\. Addit autem Irenaeus praeclaram sententiam. Ad unitatem verae fidei non opus esse similitudine rituum in jejuniis. Illi, inquit, in tali diversitate jejunii pacem inter se coluerunt, *καὶ ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνίστησι.* Et dissonantia jejunii fidei consonantiam non turbat vel destruit, sed magis commendat aut potius constabilit, quod scilicet regnum Dei non sit esca vel potus. Haec sententia ideo bene notanda est, posteri enim ex libera et dissimili illa consuetudine jejunii Paschalis fecerunt legem adeo rigidam, ut ideo Aerius haereticus judicatus fuerit, sicut postea Ambrosii et aliorum sententias de quadragesimae necessitate exponemus.

6\. Est et hoc diligenter observandum, quod vetus Ecclesia, sicut ostendimus, habuit causas jejuniorum IV. et VI. feria, atque etiam ante Pascha, scripturae exemplis consentaneas. Postea vero cum causae illae desiissent, sublatae et mutatae essent, hoc est, cum IV. et VI. feria non amplius Synaxes celebrarentur: nec ante Pascha, vel baptizandi, vel lapsi publicam poenitentiam agerent, ipsum tamen opus operatum jejunii lege rigidissima, et opinione necessitatis retentum fuit. Cumque fines jejuniorum illi, quos veterem Ecclesiam juxta scripturae exempla respexisse ostendimus jam exsolevissent: affinxerunt opiniones de merito reconciliationis, expiationis peccatorum, salutis, et vitae aeternae. Hae verae historicae observationes, ad totam hanc de jejunio controversiam plus afferunt lucis, quam prolixae disputationes.

[CAPUT VI.]

OBSERVATIO EX IGNATII, ATTALI ET IRENAEI HISTORIA, QUOMODO PRIMIS ILLIS TEMPORIBUS SUPERSTITIOSAE LEGES ET OPINIONES DE JEJUNIIS MOTAE, STATIM REJECTAE FUERINT.

1\. Pergamus jam ostendere, quomodo antiquissimis etiam primitivae Ecclesiae temporibus, simplices quidam, intentione non mala ad superstitiosas traditionum leges et opiniones inclinarint, et quomodo repressis opinionibus, recte instituti fuerint.

2\. *Ignatius ad Heronem.* Exstat Ignatii epistola ad Heronem diaconum Antiochenum, unde intelligi potest, et quae fuerit Apostolica doctrina de jejunio ac temperantia, et quae superstitiosae opiniones in exercitio jejuniorum tunc coeperint irrepere. Verba haec sunt: *νηστείαις καὶ δεήσεσι σχόλαζε, ἀλλὰ μὴ ἀμέτρως, ἵνα μὴ σαυτὸν καταβάλῃς. οἴνου καὶ κρεῶν μὴ πάντῃ ἀπέχου. οὐ γάρ ἐστι βδελυκτά.* Jejuniis et orationibus vacato, seu operam dato, sed non immodice, immoderate aut nimium, ne teipsum dejicias aut destruas, a vino et carnibus non penitus abstineto, neque enim abominabilia sunt. Et addit testimonia, quia, inquit, scriptura dicit: Bona terrae comedetis, carnem ut olera manducabitis. Item: Vinum laetificat cor hominis, oleum exhilarat, et panis confirmat. Sed haec sumenda sunt, inquit, *μεμετρημένως καὶ εὐτάκτως, ὡς θεοῦ χορηγοῦντος*, moderate et sobrie, tanquam Deo ea subministrante, quis enim sine ipso vel edit vel bibit? quicquid bonum, quicquid egregium est ipsius est. Et non multo post subjungit. Quicunque dicit aliquid *παρὰ τὰ διατεταγμένα*, praeter ea, quae mandata sunt, etiamsi fide dignus sit, etiamsi jejunet, etiamsi virginitatem servet, etiamsi prophetet, et signa faciat, lupus tibi habeatur sub ovis pelle ovium exitium machinans.

Ignatius de cibis. Et in epistola ad Philadelphenses: Si quis in reliquis recte sentiat, *τινὰ δὲ τῶν βρωμάτων*, ex cibis autem quosdam vocet abominabiles, ille *ἔνοικον* inhabitatorem habet draconem apostatam. Fuerunt igitur Ignatii tempore, circa annum 110 qui a cibis quibusdam, maxime a carne et vino sub specie religionis abstinuerunt, et immodicis jejuniis corpora laeserunt. *De lautis cibis.* Ignatius vero opponit fundamentum ex verbo Dei, omnem creaturam Dei esse bonam, et nihil rejiciendum si cum gratiarum actione sumatur. Illas vero Scripturae sententias praecipue allegat, quae docent libere posse sumi etiam ea, quae in cibis bona seu lauta sunt, quae corpus exhilarant, cor confirmant et laetificant, si sobrie et moderate hoc fiat. Ostendit etiam fuisse tunc quosdam, qui inusitatis jejuniis voluerint sibi autoritatem conciliare stabiliendi ea quae a Domino mandata non sunt.

3. Memorabilis praeterea historia exstat apud Eusebium, lib. 5, cap. 3 quam ex epistola Ecclesiarum Galliae descripsit. Unde colligitur, traditionem illam de jejunio in pane et aqua, et exemplum Essaeorum, de quibus paulo ante diximus, coepisse etiam in Ecclesiam irrepere, non quidem ea opinione, quasi reliqui cibi vel a diabolo essent, vel per se abominabiles, sed δι' ἄσκησιν, sicut apocryphi canones loquuntur, hoc est, quod existimarunt, se tali abstinentia certorum ciborum peculiarem cultum divinum exercere. Ita autem Eusebius historiam illam describit: Cum Alcibiades unus ex numero martyrum (πάνυ αὐχμηρῶς βιοῦντος) admodum squalide, sordide, aride, seu vili cibo vitam instituisset, et ante illud tempus nihil omnino aliud quam solum panem, et aquam in cibum et potum sumpsisset, ac conaretur etiam in carcere eodem modo vitam degere, Attalo (qui sicut cap. 1 Gallica epistola dicit judicabatur columna et firmamentum Ecclesiarum esse) post primum agona in amphitheatro confectum, revelatum est, Alcibiadem (μὴ καλῶς) non bene seu recte facere, quod creaturis Dei non uteretur, et inde aliis (τύπον) exemplar scandali relinqueret. Alcibiades vero ita persuasus, πάντων ἀνέδην μετελάμβανε, libere, promiscue, sine discrimine, absque delectu et sine prohibitione (haec omnia enim significat ἀνέδην) omne genus ciborum capessebat et Deo gratias agebat. Et additur hoc epiphonema: Non enim ἀνεπίσκεπτοι visitatione gratiae divinae destituti erant, sed Spiritus sanctus erat ipsis σύμβουλος, consiliarius, consultor, seu dator consilii. Haec Eusebius ex epistola martyrum, unde manifeste apparet, quosdam tunc circa annum Domini 170 ἄσκησιν, hoc est, exercitium cultus divini posuisse in dura seu austera vita, vel cibis vilioribus, et opinione cultus abstinuisse a cibis melioribus. Quia vero inter reliqua miracula, etiam prophetiae donum tunc adhuc in Ecclesia durabat, sicut Eusebius illo in loco indicat, responso Spiritus sancti, ex loco 1. Tim. 4 opinio illa rejecta et refutata fuit. Et Alcibiades sententiam Scripturae edoctus, postea sine discrimine et delectu quibusvis cibis cum gratiarum actione usus fuit. Et epiphonema epistolae dicit, peculiare beneficium Dei fuisse, quod Ecclesia in illo errore non fuit relicta, sed a Spiritu sancto edocta de libertate Christiana in quibusvis cibis.

Essaeica et traditiones in Ecclesiam. — *Alcibiadis abstinentia, ab Attalo reprehensa.* — *Cibi absque delectu.*

4. Hoc valde illustre testimonium est. Consideretur autem, quomodo Pontificii illud eludere conentur. Quidam dicunt, Alcibiadem abstinuisse a reliquis cibis ea opinione, quasi abominabiles essent, et hanc opinionem fuisse damnatam, ut is sit sensus hujus historiae, sicut canon Clementis dicit: Si quis non propter ἄσκησιν exercitium cultus, sed propter abominationem abstinet a carnibus et similibus cibis, communione privetur. Sed historia Alcibiadis non dicit, ipsum postea alia opinione, scilicet propter ἄσκησιν a certis cibis abstinuisse, sed diserte dicit, ipsum postea sine discrimine et delectu quibusvis cibis cum gratiarum actione usum, et nihilominus cultum divinum exercuisse. Alii opponunt, quod in eadem epistola Biblis martyr, ex Rufini versione dicit: Vehementer erratis, quod putatis infantium visceribus vesci Christianos, qui ne irrationalium quidem animalium carnibus vescuntur. Sed textus non loquitur de carnibus, sed de sanguine, verba enim ita habent in epistola martyrum, οἷς μηδὲ ἀλόγων ζώων αἷμα φαγεῖν ἐξόν quibus ne irrationalium quidem animantium sanguinem comedere fas est. Respiciunt enim ad decretum apostolorum, Act. 15 cujus observatio tum adhuc haesit in Ecclesia. Adeo itaque veris antiquitatis exemplis Pontificiorum sententia de jejuniis non est consentanea, ut ad ea eludenda cogantur quaevis sophismata conquirere, sed frustra et nequicquam, adeo manifesta est veritas.

Elusiones Pontificiorum. — *Rufini versio.*

5. Huc pertinet etiam locus Irenaei apud Eusebium lib. 5, cap. 24. Cum enim Victor Romanus Pontifex, in Ecclesias Asiaticas propter dissimilem observationem festi Paschatis, tanquam non orthodoxas acriter inveheretur, et eas a communione excludere conaretur: Irenaeus scribit, non de die Paschatis solum, sed etiam de jejunii ratione et modo, istam controversiam constitutam esse. Ergo de jejunio Paschali, quod nunc quadragesimale vocatur, voluerunt tunc quidam cum Romano Episcopo leges ferre, opinione necessitatis sub poena excommunicationis, quando, quot diebus, quamdiu, et quomodo jejunandum esset: Sed Irenaeus respondit, liberas et dissimiles esse illas observationes, ad quarum similitudinem Ecclesiae non sint adigendae, nec propter dissimilitudinem, quasi in fide ἑτερόδοξοι damnandae. Et rationes adducit gravissimas, quia consuetudines illae non ex mandato Domini, vel ex praescripto apostolorum, sed ex idiotismo ortae sint, quibus viri apostolici noluerint obligari opinione necessitatis: Et talem liberam dissimilitudinem rituum in adiaphoris, non tantum non rumpere, sed magis commendare et stabilire unitatem et veritatem fidei, quod scilicet fides et regnum Dei non consistat in cibo et potu et similibus externis ritibus, sicut paulo ante sententiam Irenaei ex ipsis verbis exposuimus. Ita ergo primis illis temporibus, superstitiosae leges et opiniones de jejuniis moveri quidem coeperunt, sed gravi autoritate repressae et refutatae fuerunt, quae historiae ideo diligentius observandae sunt, posterioribus enim temporibus leges et opiniones illae de jejuniis tanquam apostolicae, sub specie magnae religionis recipi, probari, et magnis encomiis commendari coeperunt. In qua judiciorum diversitate optima est Tertulliani regula: Quod primum verum, adulterinum vero quodcunque posterius.

Nota de quadragesima ex Irenaeo.

[CAPUT VII.]

QUOMODO ABSTINENTIA AC PROHIBITIO VINI ET CARNIUM IN TATIANO ET SEVERO DAMNATA SIT.

1. In historia ecclesiastica utiliter hoc observari potest, quod opiniones quaedam superstitiosae et minus sanae, saepius ab hominibus non malis primum sparsae et usurpatae, atque in illis aliquamdiu toleratae fuerunt. Postea vero quando illae ipsae opiniones crassius proponi, et rigidius defendi coeperunt, tanquam haereticae damnatae fuerunt. Ita sententiae quaedam de libero arbitrio minus commodae et sanae, a patribus ante usurpatae, et in illis toleratae, postea in Pelagio damnatae fuerunt. Eodem modo quod in therapeutis Philonis non toleratum tantum, verum etiam laudatum fuerat, postea in Encratitis et Severianis, crassius illud tradentibus et defendentibus, damnatum fuit. Supra enim diximus, therapeutas Philonis sub titulo et nomine ἐγκρατείας continentiae vel abstinentiae, penitus abstinuisse a carnibus, a vino. Ex Tatiani vero schola, postea circiter annum Domini 180 progressi fuerunt; qui se appellaverunt ἐγκρατεῖς, sicut Irenaeus apud Eusebium loquitur. Vel ἐγκρατίτας, sicut Epiphanius loquitur. Illi juxta Irenaei descriptionem, τῶν ἐμψύχων ἀποχὴν εἰσηγήσαντο, abstinentiam a carnibus animantium introduxerunt. Atqui ex apocryphis et ex Alcibiadis historia ostendimus, abstinentiam illam etiam ante ab aliis usurpatam fuisse. Epiphanius dicit, ἐμψυχοφαγίαν ἀπαγορεύουσι, animantium manducationem interdicunt seu prohibent. Et de Severianis idem dicit: οἴνου παντελῶς ἀπέχονται, a vino omnino abstinent. Sed utrumque etiam Philonis θεραπευταὶ fecerunt, qui de vini abstinentia hanc reddiderunt rationem, quia vinum sit pharmacum ἀφροσύνης, dementiae. Eandem vero rationem Encratitae etiam et Severiani, sed crassius, proposuerunt. Vinum scilicet θολοῦν, turbare mentem hominis, et jam ad libidines, jam ad iram, jam ad insaniam excitare, atque hoc probarunt exemplis Noe, Loth, etc. Dixerunt autem inde hoc fieri, quia serpens seu diabolus terrae commixtus vitem produxerit, et venenum illud draconis in vino ita turbare mentem, atque ideo vinum esse diabolicum, ac propterea utentes vino esse ἀνόμους καὶ ἁμαρτάδας, peccatores et praevaricatores. Et sane si vinum per se esset causa dementiae, et carnes causa pravae concupiscentiae, omnino sequeretur non esse bonas Dei creaturas. Sed Epiphanius recte respondet, non vini, sed intemperantiae culpam esse, quae in aliis etiam rebus recte prohibeatur.

2. Therapeutae Philonis et alii dixerunt, a carnibus ideo abstinendum, quia pravas concupiscentias provocent et inflamment. Quia vero pravas illas concupiscentias provocare et augere peccatum est: Encratitae rationem illam crassius aliquanto exposuerunt, dixerunt enim, sicut Epiphanius scribit, βδελύσσειν καὶ ἀπαγορεύειν, abominari et prohibere manducationem animantium, κατὰ φόβον καὶ ἴνδαλμα propter metum et imaginativum quasi spectrum, ne damnarentur ob perceptionem carnium animantium. Ita superstitiosae illae opiniones, quando in errores nimium crassos eruperunt, tanquam haereses damnatae sunt.

3. *Nota.* Et hoc quidem modo aliquantum repressae fuerunt superstitiones, sed tamen ex illis alio praetextu, alia specie et opinione semper aliquid etiam postea adhaesit: Esum enim carnium tempore jejunii, postea etiam prohibuerunt ex hoc capite, quod vitiosas concupiscentias provocet et inflammet, quod cum peccatum sit, ideo dixerunt poenam damnationis incurrere eos, qui prohibitis temporibus carnibus etiam moderate vescerentur. Et Carthusiensium regula esum carnium per totam vitam, sub poena aeternae damnationis prohibet. Hoc certe est illud ipsum ἴνδαλμα, imaginarium illud spectrum, metus damnationis propter esum carnium, sicut Encratitarum opinio apud Epiphanium describitur. Ita quod in Encratitis damnatur, hoc in aliis laudatur, modo aliam speciem induat. Epiphanius qui ipse alibi prohibitionem carnium laudat, hoc loco dicit: Tatianum interdixisse esum carnium οὐχ ἕνεκεν ἐγκρατείας, non continentiae, temperantiae, aut moderationis causa, cum ipse scribat, quod Tatiani vocarint se ἐγκρατίτας, quodque toto suo instituto ἐγκράτειαν praedicarunt, adeo ut ne in mysteriis quidem vino voluerint uti, sed aqua, unde dicti fuerunt ὑδροπαραστάται, sed temperantiam et sobrietatem, quam scriptura praecipit, existimarunt sitam esse in prohibitione vini et carnium, et non aliter posse praestari nisi per abstinentiam a vino et carnibus. Debuisset igitur Epiphanius de carnibus dicere, sicut de vino dixerat. Non in carnibus sed in intemperantia vitium esse et in esu carnium, sicut in aliis etiam cibis, adhibendam esse temperantiam, atque hoc modo moderate vesci carnibus non esse peccatum. Sed errores non recte possunt refutari ab illis, qui aliqua ex parte in eodem luto haerent. Clemens lib. 3 stromatum dicit, librum a Tatiano fuisse compositum hoc titulo: De perfectione secundum Salvatorem. Unde colligi potest, quod opinione perfectionis abstinentiam a vino et carnibus indixerit. Et tales historicae observationes de multis rebus commonefactiones praebent.

[CAPUT VIII.]

QUAE FUERINT LEGES ILLAE JEJUNIORUM, QUAS HISTORIAE A MONTANO HAERETICO LATAS, ET AB ECCLESIA ILLIUS TEMPORIS REJECTAS FUISSE REFERUNT.

1. *Montanus.* In hoc historici consentiunt, non diu post Tatianum coepisse Montanum fanatica sua dogmata, sub

praetextu novae prophetiae, quam fingebat paracleti revelationem esse, spargere. Inter errores vero, et damnata Montani dogmata, unum etiam caput de jejuniis fuisse inter omnes convenit. Qualis vero fuerit Montanistarum de jejuniis opinio, quae judicio Ecclesiae catholicae explosa, et tunc damnata fuit, non satis perspicue et diligenter, ab illis, qui catalogos haereticorum descripserunt, annotatum est: Multos quidem illis temporibus scripsisse refutationes dogmatum Montani, Eusebius lib. 5, cap. 15 et 16 notatis ipsorum nominibus, testatur: sed eorum scripta ad nostra tempora non pervenerunt. Ex Apollonii vero confutationibus verba quaedam Eusebius lib. 5, cap. 17 describit, in quibus jejuniorum Montanicorum mentio fit, sed valde paucis verbis: Hic est, inquit, novitius ille Doctor, ὁ νηστείας νομοθετήσας, qui de jejuniis leges tulit, seu potius, qui jejunia certis legibus determinavit, definivit vel ordinavit, hoc enim verba proprie significant. Atque inde reliqui etiam historici dicunt, Montanum fecisse leges de jejuniis, quos primitiva illa Ecclesia rejecerit et damnarit, quae vero et quales istae Montani leges fuerint, nemo ferme certo explicat. Idque inde factum est, quod ex posterioribus plerique vel easdem, vel similes de jejuniis leges amplexi sunt: quomodo igitur in Montano illud refutarent, quod ipsi amplectebantur? Ita Epiphanius, qui ipse leges de temporibus jejuniorum et de ciborum delectu amplectitur, nec recte recitat, nec refutat Montanistarum leges de jejuniis, sed affingit ipsis hanc opinionem ἀπέχεσθαι τῶν βρωμάτων παραγγέλλουσι, οὐχ ἕνεκεν πολιτείας προτρεπόμενοι, οὐχ ἕνεκεν ἀρετῆς μείζονος, καὶ βραβείων, καὶ στεφάνων, ἀλλὰ βδελυκτὰ τὰ ὑπὸ κυρίου γεγεννημένα ἡγούμενοι, hoc est, praecipiunt abstinere a cibis, non disciplinae gratia exhortantes, non majoris virtutis gratia, non praemiorum et coronarum gratia, sed quod ea, quae a Domino facta sunt, abominabilia judicent. Ita Epiphanius. Sed ex vetustissimis nemo illam opinionem Montano tribuit, et quia paulo ante opinio illa in Tatiano publice damnata fuerat, Montanus sine dubio dogmate suo de jejuniis, non blasphemam et damnatam hanc, sed aliam plausibiliorem speciem circumdedit, maxime cum fingeret, se ex Paracleti revelatione ad meliorem et perfectiorem Ecclesiae disciplinam dogmata sua proferre. Et ipse Epiphanius tribuit Montano hoc testimonium, quod totam Scripturam, Vetus et Novum Testamentum receperit. Ergo non docuit cibos a Deo creatos abominabiles esse, hoc enim est contra doctrinam Novi Testamenti.

Apollonius.

Leges jejuniorum.

Epiphanius errorem Montani non recte describit.

Theodoretus dicit, Montanum introduxisse νηστείας καινὰς παρὰ τὸ τῆς ἐκκλησίας ἔθος, nova jejunia praeter Ecclesiae morem et consuetudinem, sed quae aut qualia illa fuerint, non explicat.

2. Quales vero fuerint Montani leges de jejunio, inde aliquo modo colligi potest, quod apud Eusebium lib. 6, cap. 3. Gallicae Ecclesiae, cum ad Asiaticas de Montani erroribus scriberent, historiam de Alcibiadis abstinentia ab Attalo reprehensa, epistolae illi inseruerunt, quodque literas illas Irenaeo, qui de tempore jejunii contra Victorem disputavit, perferendas tradiderunt. Unde non obscure conjicere licet, de tempore jejunii, et de discrimine seu delectu ciborum, Montanum leges tulisse.

Montani leges quales.

3. Sed quia conjecturis in re tanta non est fidendum, age producamus testem, qui et rectissime intellexit, et omnium certissime testari poterit, quae et quales fuerint Montani leges de jejuniis, quas Ecclesia tunc rejecit et damnavit. Tertullianum enim ad Montani partes defecisse, et eas contra Ecclesiam publicis scriptis defendisse constat.

Tertullianus Montanista.

Et Hieronymus testatur ipsum specialiter contra Ecclesiam inter caetera tenuisse volumen de jejuniis, quod in prioribus Tertulliani editionibus desideratum fuit, sed in Lutetiana editione additum jam exstat, et ita conscriptum est, ut multis verbis explicet, et quae fuerint Montani leges de jejuniis, et quibus argumentis Montanistae leges suas de jejuniis contra Ecclesiam defenderint: Et vicissim ex quibus fundamentis Ecclesia istas Montanistarum leges improbarit et refutarit. Atque ex hoc testimonio, quod de hac controversia certissimum, atque omni exceptione majus est, recte et manifeste agnoscemus, quae fuerint Montani leges de jejuniis, ab Ecclesia tunc reprobatae et damnatae. Apparebit etiam inde, qua fide Epiphanius Montani errorem de jejuniis descripserit et quomodo sequens aetas ad leges illas jejuniorum in Montano antea damnatas, praetextu et adulteratione disciplinae relapsa sit. Atque propter hanc causam singulare beneficium Dei esse judico, quod scriptum illud Tertulliani de jejuniis denuo in lucem prodiit. Inde enim judicare possumus, quales et unde sint traditiones illae de jejuniis, quae apud plerosque etiam Patres jactantur. Sed praecipua capita ad hanc controversiam pertinentia ex libro illo Tertulliani describemus, et quidem ipsis Tertulliani verbis.

[CAPUT IX.]

EX TERTULLIANI LIBRO DE JEJUNIIS.

1. Scribit igitur Tertullianus de jejunio adversus Physicos, hoc est, sicut Hieronymus dicit, contra Ecclesiam, se enim Montanistas vocabant spirituales, reliquos vero animales. Et in exordio dicit, se contra illos scribere, qui paracleto Montani controversiam faciebant, et novam ejus prophetiam recusabant. Quid autem Ecclesia in Montanistarum legibus de jejunio reprehenderit, ita exponit Tertullianus. Arguunt nos, inquit, quod jejunia propria custodiamus, quod stationes plerumque in vesperam producamus, quod etiam xerophagias observamus, siccantes cibum ab omni carne et omni virulentia, et uvidioribus quibusque pomis, nec quid vinositatis vel edamus vel potemus, lavacri quoque abstinentiam

Montanistae de jejuniis quomodo.

congruentem arido victui servemus. Novitatem igitur objectant, de cujus illicito praescribant. Si humana praesumptio est, haeresin judicandam: Si spiritualis indictio est, pseudoprophetiam pronuntiandam. Haec igitur Catholici in Montanorum jejuniis referente Tertulliano reprehenderunt. Postea exponit etiam, quae fuerit tunc doctrina et sententia Ecclesiae de jejunio. In Evangelio illos dies, inquit, jejuniis determinatos putant, in quibus oblatus est sponsus, scilicet in hebdomada ante Pascha, et hos esse jam solos legitimos Christianorum, abolitis legalibus vetustatibus. Itaque de caetero indifferenter jejunandum ex arbitrio, non ex imperio novae disciplinae, pro temporibus et causis cujusque, sic et Apostolos observasse, nullum aliud imponentes jugum certorum, et in commune obeundorum jejuniorum, et proinde nec stationum, quae et ipsae suos quidem dies habeant, quartae feriae et sextae, passive tamen currant, non sub lege praecepti, neque ultra supremum diei, quando et orationes fere hora nona concludant, etc.

3. Tertio, recitat etiam, quae argumenta, et ex quibus fundamentis, Ecclesia tunc Montanistis opposuerit: xerophagias dicunt novum affectati officii nomen, et proximum ethnicae superstitioni, quales castimoniae Apim et Isidem et magnam Matrem certorum eduliorum exceptione purificant, cum fides in Christo libera, ne Judaicae quidem legi abstinentiam quorundam ciborum debeat, semel in totum macellum ab apostolo admissa, detestatore eorum, qui jubeant cibis abstinere a Deo conditis, et ideo nos Montanistas, ita nunc praenotatos. Sic et cum Galatis nos quoque percuti ajunt, observatores dierum, mensium, et annorum. Joculantur interea et Jesaiam pronuntiasse, non abstinentiam cibi, sed opera justitiae Dominum elegisse. Et ipsum Dominum in evangelio ad omnem circa victus scrupulositatem compendio respondisse: Non his coinquinari hominem, quae in os inferuntur, sed quae ex ore proferuntur, cum et ipse Dominus manducaret et biberet, usque in notationem: Ecce homo vorator et potator. Sic et apostolum dicere, quod esca nos Deo non commendet, neque abundantes si edamus, neque deficientes si non edamus. His addunt supervacua, nec adeo necessaria existimanda dilati vel diminuti cibi officia praeponente Deo justitiae opera. Diligendum esse Deum et proximum, in his enim duobus praeceptis totam legem pendere et prophetas, non in intestinorum nostrorum inanitate. His verbis Tertullianus describit argumenta et fundamenta ecclesiasticorum contra Montanistas.

4. Quarto, texit Tertullianus apologiam Montanici dogmatis, ubi opiniones ipsorum de jejunio multis verbis describit. Nos capita tantum ipsius Tertulliani verbis excerpemus, reliqua in ipso Tertulliano, qui volet leget. Affirmare igitur, inquit, nos Montanistae debemus, quantum inanitas ista intestinorum apud Deum valeat, et ante omnia ostendendum, unde ratio ipsa processerit hoc modo promerendi Deum, tunc enim agnoscetur observationis necessitas. Et disputat mandatum jejunii fuisse, quod Adamo in Paradiso datum fuit, non comedes de arbore scientiae, etc.

Atque ita Deum ostendisse, cibum pro veneno deputandum, et antidotum famem sumendam, per quam mortis causa purgetur. Item, cum Deus jejunium mandet, et animum conquassatum (utique cibi angustiis) sacrificium appellet, ergo interdicto cibo et observato eo praecepto, primordiale delictum expiatur, ut homo per eandem materiam satis Deo faciat per quam offenderat, hoc est, per cibi interdictionem, atque ita salutem aemulo modo redaccenderet inedia, sicut exstinxerat sagina. Item, primordiale delictum majoris abstinentiae operatione expiandum est. Et introducens exempla Moysis et Heliae addit: Tanta est circumscripti victus praerogativa, ut Deum praestet homini contubernalem parem pari, quia scilicet juxta scripturam Deus non edit. Item, jejunium inquit, iratum Deum homini reconciliat, ut Samuel ostendit in Maspha. Per ineidiam Ninive de exitio praedicata liberatur. Dicit etiam ad exorandam iram Dei, ad elimanda peccata, ad impetrandam tutelam Dei, et gratiam, necessaria esse jejunia. Item, non modo periculorum aversionem et delictorum obliterationem, sed et sacramentorum agnitionem jejunia de Deo merentur, ut in Daniele. Dicit etiam Christum in deserto, cum quadraginta diebus jejunaret, praestituisse legem de jejuniis transigendis. Et exemplo de Propheta illo, cui Deus prohibuerat, ne comederet panem in Bethel 3. Reg. 13 utitur ad stabiliendas Montani leges de jejunio.

5. De ciborum vero delectu ita disputat montanisans Tertullianus. Exceptio, inquit, quorundam eduliorum portionale jejunium est, et vocat interdictionem cibi. Et xerophagias conatur probare ex Daniele, quodque David cinerem sicut panem ederit. Vini abstinentiam ab exemplo Samuelis, Aaronis et Nazaraeorum probat.

6. De stationibus quae in serum producantur, et de solenni constitutione sive lege Montani, quando, sive quibus diebus sit jejunandum, disertis verbis dicit: Illa carere scripturae autoritate, sed observari ex traditione, de qua ita inquit: A quocunque institutore ista sunt, sive spirituali, sive tantum fideli, certe Deo currunt, hoc est, in honorem Dei fiunt, ergo non sunt a spiritu diaboli.

7. Quod vero ecclesiastici dicebant, praeter ea solennia, quae vel scripturis vel traditionibus majorum constituta sunt, nihil observationis amplius adjiciendum ob illicitum innovationis. Ad haec Tertullianus ita respondet, ut ostendat, quae fuerint Ecclesiae verae primitivae jejunia, et quae postea ac quomodo accesserint. Certe, inquit, vos praeter Pascha, jejunantes citra illos dies, quibus oblatus est sponsus, etiam stationum (scilicet quartae et sextae feriae) semijejunia (scilicet quia sine ciborum delectu, et tantum usque ad horam nonam) interponentes, interdum etiam pane et aqua victitantes, ut cuique visum est. Et respondetis quidem ex arbitrio haec agi, non ex imperio. Movistis igitur gradum excedendo

Indicebantur jejunia.

traditionem majorum, cum quae non sunt constituta obitis. Si hoc vestro arbitrio permittitis, cur non idem Paracleti, scilicet Montani, imperio datis? Certe, inquit: Episcopi saepe universae plebi mandare assolent jejunia, ex aliqua solicitudinis ecclesiasticae causa imminentium, sive ecclesiasticarum tentationum, sive mundalium plagarum, quare ergo non Paracletus ταπεινοφροσύνην indicaret, et talem disciplinam mandaret.

8. Ad argumenta ecclesiasticorum ita respondet: Paulus ad Galatas disputat contra veteres legales solennitates: Sed Montani disputationes non sunt vetera illa, sed nova solennia. Ad locum 1. Tim. 4 ita respondet: Paulus damnat haereticos perpetuam abstinentiam praecepturos, ad destruenda et despicienda opera Creatoris, quales fuerunt Marcion et Tatianus. Sed quantula, inquit, apud nos est interdictio ciborum? Duas in anno hebdomadas xerophagiarum, nec totas exceptis scilicet Sabbatis et Dominicis, offerimus Deo, abstinentes ab eis, quae non rejicimus, sed differimus, Paulus vero accusat illos castigatores, et interdictores victus, qui non ex officio in honorem Dei, sed ex fastidio in convitium Creatoris abstinebant.

Galat. 1. 1. Tim. 4. Tempora Jejuniorum Montani.

9. In fine Ethnicorum exempla introducit. Omnem, inquit, ταπεινοφροσύνην etiam ethnici agnoscunt. cum stupet coelum et aret annus nudipedalia denuntiantes, magistratus purpuras ponunt, fasces retro avertunt, precem indigitant, hostiam instaurant. Alibi vero annuo ritu saccis velati et cinere conspersi, idolis suis invidiam supplicem objiciunt, balnea et tabernae in nonam usque clauduntur. Et ex xerophagiis Isidis et Cybeles dicit Montanica probari. Si enim illi idolis hoc faciunt, cur non potius nos Deo hoc faceremus? cum et Judaei hodierni usque ad ortum stellarum jejunia sua producant.

Ethnicorum abstinentia.

10. In toto vero scripto et praecipue in fine, illos, qui Montani leges de jejuniis nolebant recipere, acriter criminatur, quod temperantiam, humilitatem et jejunia oderint, gulae et commessationibus dediti, et omnia Scripturae dicta de crapula et ebrietate contra illos torquet, eodem prorsus modo, sicut Pontificii nunc faciunt. Deus inquit, cibi venter est, pulmo templum, aqualiculus altare, sacerdos cocus, spiritus nidor, condimenta charismata, et victus prophetia. Item: apud te charitas in cacabis fervet, fides in culinis calet, spes in ferculis jacet, etc. Macies, inquit, non displicet nobis, neque enim ad pondus Deus carnem tribuit, sicut nec spiritum ad mensuram, facilius vero per angustam salutis januam introibit caro exilior, et ita resuscitabitur caro levior.

Nota. Nota.

11. Haec ipsis Tertulliani verbis adscripsi, ne quis fingi aliquid criminetur. Et lector etiam non admonitus animadvertit praecipua capita historiae de jejunio, et hisce notationibus comprehendi clarius et certius, quam in omnibus ferme aliis historicis.

12. Primo enim manifestissime hinc patet, falsam esse illam descriptionem erroris Montani de jejunio, quam Epiphanius, sicut supra notavimus, Montano tribuit. Tertullianus enim Montanista diserte hoc negat, et contrarium prorsus profitetur, Montanum scilicet interdixisse quosdam cibos non perpetuo seu in universum, sed certis tantum temporibus, non quod cibos illos rejiciendos aut abominabiles judicarit, sicut Tatianus, sed disciplinae, majoris virtutis et praemiorum gratia. Et ex hac collatione manifestum est, veteres et praecipue Epiphanium, descriptiones haereseon accommodasse et intellexisse secundum praeconceptas suas opiniones. Quia enim Epiphanius, sicut postea ostendemus, leges de temporibus jejunii, et de ciborum prohibitione ipse probavit et ursit, ideo nec potuit nec voluit Montani leges, sicut primitiva Ecclesia fecerat, inter haereses referre, sed aliud ipsi tribuit, et affingit, quod Montanus expresse negat. Illud vero quod Montanus revera sensit, quodque vetus Ecclesia in ipso damnavit, Epiphanius tanquam verum laudat et probat, sicut collatio descriptionis Montanismi, quae exstat apud Tertullianum et Epiphanium, manifeste ostendit. Et haec certe non est bona fides, debuisset enim Epiphanius veteris Ecclesiae historiam, quid illa in Montano damnasset, bona fide describere, non suas opiniones substituere. Et hoc diligenter observandum est, ut sciamus, quantum hujusmodi scriptoribus tribuere debeamus, et sequentia ostendent, quantum Ecclesiae nocuerint illi, qui judicia veteris seu primitivae Ecclesiae non bona fide descripserunt, sed ad praeconceptas suas opiniones inflexerunt. Inde enim factum est, quod ii, qui postea Montanum strenue damnabant, Montani tamen sententiam amplecterentur et sequerentur, sicut mox ostendemus.

Epiphanius mala fide etc.

13. Secundo ex hac etiam Tertulliani descriptione recte colligitur, quae fuerit veteris seu primitivae Ecclesiae, usque ad Tertulliani tempora per annos ferme ducentos de jejunio, doctrina et sententia, apostolos scilicet docuisse, esse jejunandum, sed non imposuisse jugum, quod ad tempus attinet, certorum et in commune ex imperio seu mandato obeundorum jejuniorum: sed illud reliquisse Ecclesiae et fidelium arbitrio, ut pro temporibus et causis vel episcopi indicerent, vel privati susciperent jejunia, non ex imperio, nec sub lege praecepti, sed indifferenter ex arbitrio. His enim verbis Tertullianus Ecclesiae sententiam Montanistis tunc oppositam describit, ostendit etiam, primitivam Ecclesiam jejunia non constituisse in discrimine seu delectu ciborum. Imo interdictionem seu exceptionem certorum eduliorum tempore jejunii, Ecclesia tunc tanquam haeresin damnasse, et libertatem ciborum, quoad conscientiam, etiam tempore jejunii, magno zelo defendisse. Hoc etiam vetus Ecclesia diligenter tradidit, sicut verba Tertulliani docent, suum quidem locum tribuendum esse jejunio, sed spirituales cultus seu exercitia justitiae et dilectionis, longe anteferenda esse corporalibus jejuniorum exercitiis. Et ipsum opus operatum jejunii, seu, ut Tertullianus loquitur, inanitatem intestinorum, per se non esse cultum Dei, nisi scilicet ad veros et pios fines in Scriptura monstratos referatur. Libertatem igitur, sine opinione necessi-

Ecclesia de temporibus jejunii. De ciborum delectu. Opus operatum jejunii. Libertas.

tatis, in jejuniis vetus Ecclesia et usurpavit et defendit, quoad tempus et quoad cibos, quibus scilicet diebus, et quando sit jejunandum, et quibus cibis sit utendum. Tertio, colligitur etiam ex hac Tertulliani narratione, quae observationes jejuniorum receptae et usitatae fuerint in primitiva Ecclesia, Paschale scilicet jejunium, circa illos dies, quando ablatus est sponsus, quasi solenne, ex more majorum receptum et usitatum tunc in Ecclesia fuisse. Quod vero in illo etiam Paschali jejunio diversae et liberae fuerint observationes, antea ex Irenaeo ostendimus. Et hoc forsan sibi volunt Tertulliani verba, ubi dicit: Circa illos dies quibus sponsus ablatus est jejunari, hoc est, quod juxta Irenaei narrationem quidam jejunarint, non tantum duos illos dies, quando per crucifixionem sponsus a discipulis ablatus est, et altero in sepulchro quievit, sed plures etiam dies ante Pascha.

14.

Quae jejunia tunc in Ecclesia.

Deinde ostendit locus ille Tertulliani, Ecclesiam praeter traditionem, constitutionem et morem majorum, ita enim Tertullianus loquitur, coepisse tunc jejunare, etiam quarta et sexta feria, quando scilicet ad stationes publicarum orationum conveniebant. Sed illa jejunia non fuisse ab apostolis imposita, sed passim cucurrisse, hoc est, indifferenter, ex arbitrio, non ex imperio disciplinae, nec sub lege praecepti observata fuisse. His enim verbis Tertullianus utitur. Addit etiam Tertullianus de moribus Ecclesiae catholicae hoc: Interdum etiam pane et aqua victitatum, ut cuique visum erat, ex arbitrio, non ex imperio. Haec vero de jejunio quartae et sextae feriae. Item, de jejunio, in pane et aqua, tunc nova fuisse in Ecclesia, Tertullianus his verbis ostendit. Movistis ergo gradum, inquit, excedendo traditionem majorum, dum quae non sunt constituta, obitis. Porro ostendit etiam, Ecclesiam circa nonam horam, quando publicae orationes concludebantur, solitam jejunia solvere. Haec omnia in sequenti Patrum historia magnum habebunt usum.

Jejunium 4 et 6 feriae.

Jejunium in pane et aqua.

15. Quarto, ex hoc Tertulliani scripto recte et vere colligitur, quam νομοθεσίαν jejuniorum Ecclesia in Montano reprehenderit et damnaverit, quod scilicet tempora jejuniorum etiam tunc usitatorum ex imperio et sub lege praecepti, opinione necessitatis, observanda esse docuerit, quodque nova constitutione seu lege propria jejunia, hoc est, certa solennia tempora praescripserit et mandarit, quibus diebus et quamdiu sit jejunandum: Tertullianus enim scribit, praeter usitata tunc jejunia, duas in anno hebdomadas, exceptis sabbatis et Dominicis jejunandas, a Montano fuisse praescriptas, stationes etiam jejuniorum in serum seu vesperam producendas esse.

Montani leges quae.

Deinde damnavit Ecclesia et hoc in Montano, quod leges fecit de prohibitione, vel, sicut Tertullianus loquitur, de exceptione et interdictione certorum eduliorum tempore jejunii. Arguunt, inquit, Montanistas, quod xerophagias, hoc est, aridum victum observent, siccantes cibum ab omni carne, vinositate, virulentia, et humidioribus fructibus, cum lavacri abstinentia. Et hisce observationibus Montanus necessitatem attribuit, cum econtra Ecclesia doceret, indifferenter ex arbitrio, ut cuique videretur, pro temporibus et causis cujusque, non ex imperio nec sub lege praecepti, talia observanda esse. Haec enim sunt Tertulliani verba.

Prohibitio ciborum.

Necessitas.

Quinto, illud etiam in Tertulliani narratione utiliter observari potest, ex quibus scripturae fundamentis Ecclesia tunc leges Montanicas refutarit. Nempe, quia apostoli et docuerunt et observarunt pro temporibus et causis cujusque jejunandum, nec ullum aliud jugum imposuerunt certorum jejuniorum, ideo nec ex imperio nec sub lege praecepti mandanda esse jejunia: Paulum enim damnare temporum observatores. Cum vero Montanistae dicerent, legales seu Mosaicas temporum observationes abrogatas esse, novas vero posse institui, si modo fiat intentione honoris et cultus divini: Ecclesia tunc respondit: Praeterea quae in scriptura constituta, et in apostolica Ecclesia usitata fuerunt, nihil observationis adjiciendum: Novitatem enim esse illicitam, quae si ex humana traditione vel praesumptione oriatur, haeresin esse judicandam, si sub praetextu revelationis seu inspirationis divinae proponatur, pseudoprophetiam pronuntiandam. De cibis usi fuerunt locis scripturae, Matth. 11, et 15. Rom. 14. 1. Cor. 10. Gal. 4. Jes. 58.

16.

Apostoli de jejuniis.

Novitas.

Locum vero Pauli 1. Tim. 4. Ecclesia tunc intellexit, non tantum de Marcionitis et Tatianis, qui cibos quosdam perpetuo ad despicienda opera Creatoris prohibebant, verum etiam de Montanistis, qui certis temporibus cibos quosdam prohibebant, ex imperio disciplinae, et in honorem Dei. Et ex Tertulliani responsione manifeste patet, Montanistas tunc prorsus eadem exceptione, qua nunc Pontificii utuntur, conatos eludere locum Pauli 1. Tim. 4 de ciborum prohibitionibus, sicut Tertulliani verba ostendunt, id quod lectori diligenter observandum est.

Locus 1. Tim 4 quomodo intelligendus.

Sexto, quas opiniones meriti Montanistae jejuniis suis affinxerint, non aliunde melius et certius, quam ex Tertulliano Montanista cognoscere possumus, quae observatio propterea utilis est, ostendit enim, ex quibus fontibus profluxerint Pontificiorum phrases supra descriptae, de meritis jejunii. Ita autem Tertullianus Montani dogmata de jejunio contra Ecclesiam defendens loquitur, jejunium esse rationem promerendi Deum. Esse antidotum, per quod purgetur causa mortis, et primordiale delictum expietur, per cibi interdictionem Deo offenso satisfieri, salutem inedia redaccendi, et primordiale delictum majoris abstinentiae operatione expiari. Jejunium Deum iratum homini reconciliare, de exitio liberare, iram Dei exorare, peccata elimare, impetrare tutelam et gratiam Dei. Jejunia de Deo mereri periculorum aversionem, et delictorum obliterationem, et carnem jejuniis exhaustam, facilius per angustam salutis januam introire. Quodque David dixit: Spiritum contribulatum esse sacrificium Deo: Hoc Tertullianus de cibi angustiis intelligit. Haec omnia sunt Tertulliani Montanisantis verba. Et quia inde quaedam

17.

Montanistae de meritis jejunii.

in aliorum etiam Patrum scripta postea irrepserunt, si Pontificii noluerint admittere, ut ea juxta fidei analogiam commode interpretemur, possumus hinc ostendere, ex qua schola emanarint, et cujus linguam imitentur, cum Scriptura ita non loquatur.

18. Postremo, est et hoc observandum, quibus Scripturae locis Montanistae ad stabiliendas suas de jejuniis leges abusi sint: nempe de arbore, cujus usus Adamo in Paradiso interdictus fuit. Item Christum suo jejunio praestituisse legem jejuniis. Et quae praeterea supra Tertulliani verbis commemorata sunt. Observandum est et hoc, quod ex jejuniis et superstitiosis abstinentiis certorum ciborum apud Ethnicos et Judaeos, Montanistae per *κακοζηλίαν* occasionem arripuerunt suorum jejuniorum. Et quomodo Ecclesia illud inverterit, scilicet, xerophagias novum esse affectati officii nomen proximum ethnicae superstitioni. Item, quando Pontificii nos, qui superstitiosas ipsorum leges et opiniones de jejunio non probamus, criminantur tanquam patronos crapulae et ebrietatis, sciamus eandem sophisticam Montanistas contra Ecclesiam usurpasse, et *ταπεινοφροσύνης* specie leges suas palliasse. Respondemus autem, illud quod Augustinus Urbico respondit: Aliud est corda gravare crapula et ebrietate, aliud est modestia et temperantia custodita, relaxare jejunium, hoc est, crapula et jejunium non sunt immediate contraria, ut eum, qui non jejunat, necesse sit inebriari. Prandium igitur, inquit Augustinus, temperantiam a voracitate et ebriositate ventricolarum discernat, etc.

Ethnica.

Sophistica.

Haec de Montanistarum jejuniis ex Tertulliano, qui circa annum Domini 220 Montani partes defendendas sibi sumpsit, accuratius, retentis ubique ipsius verbis, explicare volui. Haec enim observatio ostendit, quales et unde sumptae sint traditiones de jejuniis, quas ex apocryphis scriptis supra recensuimus. Multa etiam sequentium Patrum dicta, ex vera hac de Montanismo historia, recte dijudicari poterunt, praecipue vero affinitas et similitudo Pontificii jejunii cum Montanismo, ad oculum quasi, ex hac historia deprehenditur et perspicitur.

[CAPUT X.]

QUOMODO POST TERTULLIANUM PER ALIQUOT ANNOS LIBERTAS EVANGELICA IN JEJUNIIS, SALVA RETENTA FUERIT, EX ORIGENE: ET DE USU SANGUINIS.

1. Ita ergo certamine illo Ecclesiae contra Montanistas superstitiosae leges de jejuniis paulisper repressae, et libertas Evangelii aliquamdiu retenta ac defensa fuit, sicut ostendit locus Origenis, Hom. 10 in Leviticum, ubi ostendit, quomodo vere humilietur anima, quodque verum jejunium non consistat in prohibitione ciborum, et quae sit libertas in observatione jejuniorum. verba Origenis haec sunt: Tu si vis jejunare secundum Christum, et humiliare animam tuam, omne tibi tempus est aptum totius anni, imo totius vitae tuae dies habeto ad humiliandam animam tuam, si tamen didicisti a Domino, quia mitis est et humilis corde, vis tibi ostendam quale te oporteat jejunare jejunium? Jejuna a malis artibus, abstine a malis sermonibus, contine te a malis cogitationibus, tale jejunium Deo placet: abstinere vero a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et hoc facere cum illis, qui Dominum crucifixerunt, acceptum esse non potest Deo. Indignati sunt aliquando Pharisaei Domino, cur discipuli ejus non jejunarent, quibus ille respondit: Non possunt filii sponsi jejunare quamdiu cum illis est sponsus. Illi ergo jejunent, qui perdiderunt sponsum. Nos habentes sponsum nobiscum, jejunare non possumus. Neque hoc tamen ideo dicimus, ut abstinentiae Christianae frena laxemus. Habemus enim quadragesimae dies jejuniis consecratos, habemus quartam et sextam septimanae dies, quibus solenniter jejunamus. Est certe libertas Christiana per omne tempus jejunandi, non observantiae superstitione, sed virtute continentiae, etc.

Origenes de jejunio.

2. Scripsit autem Origenes circa annum Domini 240. Et tunc sine superstitiosis legibus et opinionibus Ecclesiam servasse libertatem evangelicam in jejuniis, ex loco illo Origenis manifestum est. In ea tamen libertate, illi qui sine legibus, libere et sponte vel saepius vel strictius jejunabant, paulatim concipiebant opinionem majoris perfectionis, sicut Clemens Alexandrinus antecessor Origenis 5 stromatum de Gnostici sui quem informat perfectione disputans, inquit: Novit ipse jejunii quoque aenigmata illorum dierum, qui vocantur Mercurii et Veneris, etc.

Opinio perfectionis.

3. Porro allegatur et alia sententia ex Origene, lib. 3 in Job. Quando jejunamus, abstinemus nos, ut non gustemus carnes, neque vinum, neque superfluas escas. Sed illud scriptum non esse *γνήσιον* Origenis, Erasmus multis argumentis ostendit. Et ipse Origenes in cap. 15. Matth. contra ciborum discrimen ita inquit: Apostolus cum sciret non ciborum naturam esse in causa, ut laedatur utens, aut juvetur abstinens, sed opiniones, quaeque in his subest ratio, dixit: Esca non commendat nos Deo, neque enim si comederimus abundabimus, neque si non comederimus aliquid deerit nobis. Et concludit contempta superstitione, in rebus indifferentibus, non faciendum esse discrimen in usu cibariorum.

Origenes de ciborum delectu.

4. Illud vero observandum est, quod Origenes Hom. 16 in Num. scribit: Etiam nos, qui ex gentibus vocati sumus, necessario jubemur abstinere, sicut ab iis, quae idolis immolantur, ita et a sanguine, etc. licet enim decretum apostolorum Act. 15 factum fuerat, ut esset temporarium, propter infirmitatem eorum, qui ex Judaismo conversi erant, tamen etiam cessante ea causa, observatio illius decreti tanquam necessaria diu in Ecclesia mansit. Ita Biblis Martyr, apud Eusebium lib. 5, cap. 2 circa annum Domini 160

De esu sanguinis.

dicit: Nobis me mutorum quidem animalium sanguine vesci fas est. Et Tertullianus in Apologetico refert inter tentamenta Christianorum solitos a paganis botulos cruore distentos admoveri. Et Augustinus quidem contra Faustum lib. 32, cap. 13 dicit: Apostolos praecepisse, ut ab animalium sanguine abstinerent Christiani, ne praefocatis carnibus vescerentur, ut cum Israelitis etiam gentes, propter angularem lapidem illum duos in se condentem, aliquid communiter observarent. At ubi Ecclesia gentium talis effecta est, ut in ea nullus carnalis Israelita appareat, quis jam hoc Christianus observat, ut turdos vel minutiores aviculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est? Aut leporem non edat, si manu a cervice percussus, nullo cruento vulnere occisus est? Et qui forte pauci adhuc tangere ista formidant a caeteris irridentur. Haec Augustinus. Postea tamen in sexta universali Synodo circa annum Domini 680 peculiari canone, qui est 67, repetita est illa prohibitio. Merito, ajunt, damnamus eos, qui cujuscunque animalis sanguinem arte aliqua condiunt, et sic comedunt. Et qui haec fecerit clericus deponatur, laicus excommunicetur. Item, in libris poenitentiariis peculiaris poenitentia injungitur illis, qui vel sanguinem vel suffocatum comederunt. Quidam scribunt, demum circa annum Domini octingentesimum observationem illam generaliter desiisse. Quaedam vero historiae habent circa annum Domini 1114. Pomeranis ad finem conversis injunctum fuisse, ne vel suffocatum, vel sanguinem comederent. Imo Armeni adhuc hodie observationem illam retinent. Adeo tenax est humana superstitio veterum observationum, etiam quando nulla amplius talis causa subest, propter quam initio institutae et receptae fuerunt, quod propter multas alias consimiles observationes notasse utile est.

[CAPUT XI.]

CERTAMEN MANICHAEORUM, PRISCILLIANISTARUM ET EUSTACHII, DE JEJUNIIS ET DELECTU CIBORUM.

1\. Cum per Ecclesiae certamen contra Montanistas, libertas ciborum conscientiis restituta et stabilita esset, coepta fuit postea haec pars doctrinae variis et prodigiosis haereticorum disputationibus turbari. Nam circa annum Domini 280 Manichaei inter caeteros multos errores, etiam hunc sparserunt: Ab omnibus animantium carnibus abstinendum esse, sed nec ova saltem sumenda, nec alimonia lactis utendum, quia haec omnia naturae malae et immundae sint, ut quae Diabolus operetur feculentiori materia mali, vel quae commixtione gentis tenebrarum sint inquinata, sicut inquit Augustinus contra Faustum lib. 6, cap. 5 et lib. 30, cap. 5 vel quod de occisis carnibus fugerit divina substantia, referente Augustino de haeresibus. Vinum etiam non bibunt, dicentes, fel esse, quod sit principium tenebrarum, Augustinus ibidem. Utque ostenderent se ex professo ab Ecclesia catholica, quod ad articulum incarnationis Christi attinet, dissentire, indixerunt suis jejunium ipsa die Dominica, finxerunt enim Christum non in vera carne, sed in spectro natum et resurrexisse. Et videntur Manichaei ad eam opinionem inde delapsi quod viderunt ex libertate evangelica quosdam sane et aliquando, non autem tam multos quam ipsi vellent a carnibus et vino abstinere, ut igitur fortiori ratione plures ad abstinentiam illam urgerent, dixerunt, ea immunda et abominanda esse, solis vero electis suis (sicut perfectiores suos nominabant) simpliciter usu carnium, ovorum, lacticiniorum et vini interdicebant. Auditoribus vero suis tanquam imperfectioribus, secundum veniam illa edenda concedebant, sicut scribit Augustinus contra Faustum, lib. 30, cap. 5. Et haec est origo, unde postea Monachis, et praecipue Carthusiensibus tanquam perfectioribus, sub alio praetextu, strictior abstinentia a carnibus quam reliquo vulgo tanquam imperfectioribus injuncta fuit. Quia vero Augustinus semper opponit Manichaeis, non usum carnium, sed luxum in culpa esse, videntur Manichaei fundamentum suae opinionis inde exstruxisse: si caro et vinum causa sunt vitiosarum cupiditatum in vescentibus, sicut non pauci scripserunt, consequens ergo erit, illa per se esse immunda, et commixtione gentis tenebrarum inquinata.

Jejunium in Dominica. Occasio Manichaeismi. *Opinio perfectionis.* *Carthusienses.* *Nota.*

2\. Postea sub annum Domini 380 a Priscilliano quodam in Hispaniis et Galliis eadem haeresis renovata fuit, carnes scilicet esse immundas et exsecrandas, atque ideo ab usu earum abstinendum.

Priscillianus.

3\. Illud vero Manichaeorum delirium multi justis voluminibus refutarunt. Et in publicis etiam synodis opinio illa damnata fuit. In Ancyrana enim synodo circa annum Domini 308 canon 14 Manichaeis oppositus est, ut, qui in clero a carnibus abstinere volunt, habeant hanc potestatem, sed ita ne illas tanquam immundas contemnant, sed contingant. Eos vero, qui carnes pollutas et abominandas existimarent, ita ut nec olera cum carnibus cocta gustare velint, deponendos esse. Idem Canon postea contra Priscillianistas repetitus fuit in Toletano primo, canon 21 in Braccarensi, canon 14 et 32. Et Ecclesia postea in detestationem Manichaeorum jejunium diei Dominicae abominabile iudicavit. Et post exortam Manichaeorum haeresin illud sine dubio scriptum est, quod Ignatii epistolae ad Philippenses postea assutum est. Eum scilicet esse χριστοκτόνον, qui Dominica die jejunet, ea scilicet opinione sicut Manichaei.

Ancyrana Synodus.

4\. Porro circa annum Domini 320 Eustathius, Sebastiae in Armenia episcopus, a carnium esu abstinendum docuit, non quod cum Manichaeis eas immundas et abominandas judicaret, sed alia opinione et specie, quae qualis fuerit ex historiis ostendendum est. Socrates lib. 2, cap. 33 dicit, Eusta-

Eustahii abstinentia.

thium multa praeter ritus Ecclesiae tentasse. Et inter caetera recenset hoc, βρωμάτων ἀπέχεσθαι ἐδογμάτιζεν, a cibis abstinendum docuit, καὶ τὰς μὲν ὡρισμένας νηστείας ἐκτρέπεσθαι, et praescripta seu constituta quidem jejunia aversanda, Dominicis vero diebus jejunandum docuit. Sozomenus vero lib. 3, cap. 13 clarius explicat, qua opinione et specie Eustathius hoc fecerit. Armenis, inquit, autor fuit monasticae disciplinae σπουδαίας, austerae seu accuratae vitae, καὶ εἰσηγητὴν γενόμενον ἐδεσμάτων τε ὧν χρὴ μετέχειν καὶ ἀπέχεσθαι, καὶ πολιτείας ἀκριβοῦς, et exstitisse ipsis autorem, qui instituit et introduxit accuratam, exactam, exquisitam seu consummatam disciplinam, quibus cibis sit utendum et a quibus abstinendum. Dicit autem Sozomenus, Eustathium prae nimis exquisita disciplina ad absurdas observationes delapsum. Et addit quosdam ex sectatoribus ipsius accusari, quod Dominicis diebus jejunarint. Adjicit et hoc, Eustathium in synodo Gangrensi se declarasse, οὐκ αὐθαδείας ἕνεκα, ἀλλὰ τῆς κατὰ θεὸν ἀσκήσεως, quod non contumaciae aut arrogantiae, sed religiosae exercitationis erga Deum gratia, illa instituisset et introduxisset. Haec ex Sozomeno ipsius verbis, quae plana sunt, describere volui, nam interpres Anglus sententiam illam non fideliter reddidit. Et in actis concilii Gangrensis dicitur, Eustathium docuisse carnium cibos illicitos esse: Sed Sozomenus clarius opinionem illius exponit.

Ciborum delectus ab Eustathio.

5. Consideretur autem ordo historiae de jejuniis, cum enim Manichaeorum dogma de prohibitione ciborum, propter crassam blasphemiam, invisum esset omnibus, statim superstitio cogitavit, si hac non successit, alia aggrediendum est via. Eustathius igitur primum Monachis suis praescripsit exquisitam disciplinam, quibus cibis uti possent, et a quibus abstinere deberent, a carnibus scilicet, sicut Gangrensis synodus declarat. Et illam abstinentiam proposuit, non ea opinione sicut Manichaei, quasi carnes immundae et abominabiles essent, sed διὰ ἄσκησιν κατὰ θεόν, propter exercitationem cultus divini. Postea institutum illud multi alii etiam amplexi sunt, et adversus alios, quos prae se contemnebant, se extollebant, arrogantes sibi justitiam et perfectionem, sicut Gangrenses canones ostendunt. Et diligenter observetur, quando et quo autore instituta fuerit disciplina illa, praescribens et praecipiens, quibus cibis sit utendum, et a quibus sit abstinendum, in exercitiis cultus divini, quodque in tali ciborum delectu consistat cultus Dei.

Opinio Eustathii.

Nota.

6. Propter illam vero controversiam vicini episcopi ad synodum Gangrensem convenerunt. Et in 2. canone ita decreverunt: Si quis eum, qui carnem (excepto sanguine idolothyto et suffocato) ex fide cum religione manducat, condemnarit, velut spem propter hujusmodi perceptionem non habeat, anathema sit. Et cap. 19 dicunt, si quis eorum, qui in proposito sunt continentiae praeter necessitatem corporalem, et superbiens jejunia communia totius Ecclesiae putaverit contemnenda, perfectam sibi in sua scientia vindicans rationem, anathema sit. Quomodo vero Eustathius communia Ecclesiae jejunia contempserit, ex instituto ipsius intelligi potest, quod scilicet non ex luxu quodam hoc fecerit, sed praetextu exactioris continentiae, saepius et strictius jejunandum docuerit, ita ut ne Dominico quidem die solvendum voluerit jejunium, sicut Concilii canon 18 dicit: Si quis tanquam hoc continentiae convenire judicans die Dominico jejunaverit, aut in ejusdem diei contemptum, anathema sit.

Gangrensis Synodus.

7. In hoc igitur Gangrensi concilio libertas Novi Testamenti de cibis recte defensa est, quod scilicet qui ex fide cum timore Domini carnes manducat, non sit condemnandus, quasi propter earum perceptionem spem non habeat. Prohibitio igitur carnium tempore jejunii sub peccato mortali, et sub poena damnationis, tunc nondum fuit in Ecclesia. Tentata quidem fuit prohibitio illa, sicut ostendimus, sed Ecclesia tunc illam non recepit, sed damnavit. Quia vero monachi et clerici abstinebant, et abstinentia illa laudari incipiebat, tanquam eximium exercitium cultus divini, sicut ex hisce narrationibus patet. Illa admiratio peperit postea aemulationem, inde facta est consuetudo, et tandem ex consuetudine lex, sicut sequentes historiae ostendent.

Libertas.

Nota.

[CAPUT XII.]

HISTORIA SPIRIDIONIS.

1. Et hactenus quidem per annos post Christum natum trecentos, superstitiosae leges et opiniones de forma jejunii et discrimine ciborum, variis coloribus tentatae, sed vel privatis piorum, vel publicis Ecclesiae judiciis repressae et refutatae fuerunt.

2. Cumque vetus Ecclesia, sicut ex Tertulliano ostendimus, jejunia, et quae ex consuetudine usitata esse coeperant, et quae pro temporibus et causis cujusque vel indicebantur vel suscipiebantur, non ex imperio, nec sub lege praecepti, sed ex arbitrio, indifferenter et libere servaret, nec certae vel necessariae essent observationes, quamdiu, et a quibus cibis, jejunii tempore esset abstinendum; videbimus jam porro, quomodo post annum Domini trecentesimum, in liberis illis et dissimilibus observationibus, ex admiratione austerioris disciplinae, in prolixioribus jejuniis, et voluntaria a carnibus abstinentia, quidam privatim opinionem vel necessitatis vel meriti conceperint, quidam vero publice legem necessitatis, et tempori jejuniorum, et discrimini ciborum sub praetextu apostolicae traditionis, adscribere conati sint, idque opinione meriti, sub peccato mortali et poena damnationis. Et quomodo tamen subinde vestigia quaedam veteris et primitivae libertatis manserint, retenta et defensa fuerint, donec tota ea collapsa et sublata est. In omnibus vero,

Ordo historiae de jejunio.

quae sequentur, historiis, cogitandum est id, quod Tertullianus dicit: Quod primum verum, adulterinum quod posterius. Et quod Cyprianus eleganti similitudine ostendit: Sicut in aquaeductibus, quando in remotioribus canalibus aqua turbida vel feculenta apparet, regredimur ad canales fonti propiores, et denique ad ipsum fontem: Ita in controversiis ecclesiasticis recurrendum esse ad testimonia veteris seu primitivae Ecclesiae, praecipue vero ad fontes civitatis Dei, ut juxta Augustini consilium, non ideo aliquid verum et rectum esse putemus, quia vel hic, vel ille, doctrina et sanctitate praepollens, hoc vel senserit, vel fecerit, sed si ex libris canonicis hoc probare potuerint, ut in illorum scriptis, quae divinarum Scripturarum autoritati congruunt, cum laude eorum accipiamus, quae autem non congruunt, cum pace eorum respuamus.

3. Ita ergo hoc loco adscribemus celebrem historiam Spiridionis, qui circa tempora Nicenae synodi, et postea, vixit. Sic autem describitur historia illa apud Sozomenum, lib. 1, cap. 11. Cum instaret quadragesima, quidam ex itinere divertit ad Spiridionem, quibus diebus ipse cum suis solebat jejunia continuare, ita ut certo seu statuto die cibum gustaret, intermediis autem seu interpositis diebus ἄσιτος sine cibo permaneret: cum igitur Spiridion hospitem valde fessum videret: Age, inquit, filia, lavato hospiti pedes, et quod comedat ei appone, cum vero filia responderet, nec panem, nec farinam seu polentam adesse, propter jejunium enim supervacua fuisset horum apparatio, Spiridion cum prius precatus esset, et veniam petiisset, mandavit filiae, ut carnes suillas, quas domi salitas habebat, coqueret, quibus coctis, hospitem fecit secum accumbere, deque appositis carnibus, ipse coepit comedere, hortans hospitem, ut idem faceret, qui cum illud facere recusaret, diceretque se Christianum esse. Hanc, inquit, ob causam, eo minus recusare debes, verbum Dei enim pronuntiat, mundis omnia esse munda.

4. Multa in hac historia notanda sunt. Ostendit enim primo, quod tunc in quadragesima quidam libere jejunium per aliquot dies, sine ullo cibo continuarunt. Et in illis regionibus, sicut Mirandulanus de praenotionibus lib. 3 inquit, per duos, tres, aut quatuor dies, ab omni cibo abstinere, nec mirum, nec molestum erat, quod in nostris frigidioribus locis, vel impossibile vel miraculosum esset. Secundo, quod in quadragesima pane et polenta contenti, ab esu carnium abstinuerint. De illa vero libera et dissimili observatione antea ex Irenaeo quaedam annotavimus, et mox ex Epiphanio et Socrate etiam quaedam adscribemus. Tertio, quod accesserit tunc opinio necessitatis, Christianum scilicet in quadragesima non posse bona conscientia, et sine peccato carnes comedere, sed necessario tunc ab illis, si Christianus esse velit, abstinere debere. Quarto, quod Spiridion licet prius veniam a Deo petat quod praeter suum morem et institutum, illo die cibum capere, et in quadragesima carnes comedere vellet, libere tamen sine scrupulo conscientiae, et ipse carnes comederit, et hospitem, ut idem faceret, hortatus sit. Quinto, cum hospes religionem praetenderet, et recusaret in quadragesima carnes comedere, eo quod existimaret, Christianis sine peccato hoc non licere; Spiridion diserte negat hoc, et argumentum hoc invertit et refutat, propter hanc ipsam causam, inquiens, quod Christianus es, eo magis non debes recusare esum carnium, etiam in jejunio quadragesimae, quia Deus ipse sine prohibitione et exceptione pronuntiat: Mundis omnia esse munda. quod si ipse Spiridion recte expendisset divinum illud oraculum, Act. 10: Quod Deus purificavit, tu ne commune dixeris, non opus fuisset prius veniam petere, quasi in quadragesima comedendo carnis aliquid prohibiti et illiciti facturus esset. Manifeste igitur haec historia utrumque ostendit: Et, quod liberis illis observationibus coeperint affingi opiniones necessitatis, quibus etiam magni viri fascinari coeperunt; Et, quod tamen objectis conscientiae scrupulis et laqueis, ad fundamenta Sp tura e respexerint, unde superstitiosae illae opiniones repressae ac refutatae, et libertas stamenti usurpata et defensa fuit, sicut exemplum hoc Spiridionis ostendit.

[CAPUT XIII.]

QUOMODO CIRCA ANNUM DOMINI 400 UNA CUM VITA MONASTICA, ETIAM LEGES JEJUNIORUM, OPINIONE NECESSITATIS ET MERITI, PER BASILIUM, EPIPHANIUM, ET AMBROSIUM, IN ECCLESIAM INVEHI COEPERINT: ET DE AERII HISTORIA.

1. Pergamus autem in contexendo ordine historiae. Hactenus enim ostendimus, quomodo post libera jejuniorum exercitia, austerior in jejuniis et abstinentia ciborum disciplina, Monachorum primum collegia, opinione cultus et perfectionis, per modum constitutionum invaserit, sicut Eustathii historia ostendit. Et quomodo clericis disciplinam illam arripientibus et imitantibus idem permissum fuerit, sicut Ancyrana synodus docet: Quomodo etiam alii, admiratione ejus disciplinae, sine lege aliqua, privatis suis (ut ita dicam) devotionibus, instituta illa sectari, sed libere coeperint. Unde in consuetudinem, sed liberam, res abire coepit, admixta tamen sensim opinione aliqua necessitatis, sicut Spiridionis historia ostendit. *Series historiae jejunii.*

2. Jam vero insequentes historiae monstrabunt, quomodo monastica illa instituta in genere omnibus imponi coeperint.

Primo per viam exhortationis, exaggeratis jejunii meritis. Deinde per modum legis, et opinione necessitatis, sub praetextu et titulo apostolicae traditionis. Semper autem in memoriam revocetur, quod initio hujus loci diximus, vera scripturae jejunia, si

ad veros juxta scripturam fines, referantur, non reprehendi, sed merito laudari. De superstitiosis vero jejuniorum legibus et opinionibus jam disputamus, quomodo illae Ecclesiam invaserint.

Propagatio Monachatus.

Basilius igitur circa annum Domini 360 institutum Monachorum in Graeciam introduxit. Monastica enim illa instituta primum in Aegypto, eo, sicut Philo ostendit, modo coepta, in Syriam progressa sunt, inde per Eustathium in Armeniam translata, postea vero per Basilium in Graeciam, per Epiphanium in Cyprum, per Ambrosium in Italiam deducta fuerunt. Et simul cum Monachatu non parum etiam superstitionis in jejuniis et delectu ciborum invectum fuit, sicut ostendimus.

3. Basilius igitur cum monasticas Eustathii constitutiones in monasterio recepisset et servasset, Eustathii enim librum ἀσκητικόν Basilius suo nomini abscribi non aegre passus est, sicut Sozomeni narratio ostendit. Factus deinde episcopus, easdem observationes in genere universae etiam Ecclesiae proponere coepit.

Basilii edictum de jejunio.

Cumque antea consuetudo jejunandi libera et dissimilis recepta fuisset, sicut ex Irenaeo et Tertulliano ostendimus, Basilius tanquam generale edictum proponit, quot diebus, quamdiu, et quorum ciborum abstinentia, jejunandum sit. In prima enim homilia de jejunio, meminit consuetudinis, quod jejuniorum tempore carnes non ederint, a vino abstinuerint, et ante vesperam cibum non sumpserint. Secunda vero homilia dicit: Alia jejunia sponte suscipi. Paschale vero tanquam κήρυγμα καὶ παράγγελμα, publicum mandatum et edictum, denuntiari.

Et tamen, quod notandum est, non quadraginta, sed quinque tantum diebus jejunium illud Basilius in eo loco circumscribit: Quia vero nondum leges impositae erant, Basilius multis et variis exhortationibus hoc agit. Et de veris finibus seu effectibus jejunii, multa quidem praeclare secundum scripturam dicit: sed sicut in hujusmodi declamatoriis materiis fieri solet, longius etiam provehitur. Cum enim contra crapulam et ebrietatem multa declamitasset, et animadverteret, illa omnia etiam ad temperantiam posse referri, ut igitur edictum suum de jejunio speciosius et plausibilius reddat, plura et grandiora jejunio tribuit, quam vel scriptura tradat, vel ejus analogia ferre possit, quae nos sane libenter commode ad analogiam fidei interpretaremur, sed Pontificii hoc non admittunt. Dicit autem Basilius, tam vetus esse jejunium, ut simul cum homine condito coeperit. Verbum enim illud (Non edetis de hoc ligno) jejunii et abstinentiae legem esse. Et quia Eva in ligno illo non jejunavit, Deo nobis per jejunium satisfaciendum esse. Et quia ideo quod Adam non jejunavit, nos e Paradiso exsulamus, jejunandum igitur esse, ut ad Paradisum per jejunium revertamur, etc. Quae si conferantur ad ea, quae supra ex Tertulliano montanizante descripsimus, manifestum erit, cum scripturae phrases non sint, ex qua schola prodierint. Sensu enim et verbis cum Montani traditionibus prorsus conveniunt. Et hoc diligenter observandum est, cum ex consuetudine legem vellent facere, quomodo per rhetoricas hyperbolas a scripturae simplicitate recessum, et ad ea, quae praecedentibus seculis damnata fuerunt, inclinatio rursum facta sit. Quae enim in Montano Ecclesia, circa annum Domini 180 damnavit, ea circa annum 380 iisdem ferme verbis in Ecclesiam invehi coeperunt, sicut collatio manifeste ostendit. Supra autem ostendimus, diversum prorsus esse abstinere a fructu a Deo prohibito, et jejunare, hoc est, a cibo licito ad tempus abstinere, nisi quod postea jejunium falso definierunt, esse abstinentiam a cibis per humanas traditiones prohibitis. Sed haec in praecedentibus sunt explicata.

Rhetoricae hyperbolae.

4. Epiphanius primum Monachus. Legem imponit jejunii.

Epiphanius vero circa annum Domini 370 sub Valente et Valentiniano, cum ante in Monasteriis Aegypti institutus, ipse postea in Palaestina Monasterium exstruxisset. Factus tandem Cypri Episcopus, non per viam exhortationis, sicut Basilius, sed disertis verbis, tanquam legem generalem, et constitutionem necessariam, jejuniorum tempora, et delectum ciborum proponit, idque sub nomine traditionis et constitutionis apostolicae. In compendiaria enim doctrina dicit: Rituum, qui in Ecclesia usurpantur, quosdam observari ἐκ προστάγματος ex praescripto, ex lege, seu mandato, τὰ δὲ κατὰ ἀποδοχὴν προαιρέσεως, Quosdam vero libera seu voluntaria electione susceptos esse, et sicut in praecedentibus inquit, quosdam ἀπ' ἰδίου νοός, ex privatis cogitationibus, sibi constituisse disciplinam et ritus cultus divini, quibus annumerat jejunia admiranda. Et in fine dicit, quod cum reliquis etiam historiis consentit, servatum tunc fuisse jejunium quarta et sexta feria usque ad nonam horam: Illis enim diebus, sicut ipse dicit, celebrabantur συνάξεις, hoc est, ecclesiastici conventus, ad auditum et meditationem verbi, ad exercitia orationum, et ad coenae Dominicae communionem, propter quae exercitia servabantur tunc jejunia. Item dicit, Ecclesiam tunc solitam servare quadragesimam in jejuniis ante sex dies praecedentes Pascha. Et alicubi per sex illos dies Paschae ξηροφαγίᾳ, pane scilicet, sale et aqua, solitam perseverare. Hoc vero singulare est, quod Epiphanius addit, νηστείας ταχθείσας jejunia quartae et sextae feriae ordinata, statuta et imposita esse ab apostolis. Cumque ejus rationem de proditione et crucifixione Domini addidisset, inquit, et tradiderunt apostoli illis diebus celebranda jejunia, ut impleretur hoc dictum: Quando auferetur ab ipsis sponsus, tunc jejunabunt in illis diebus.

Unde tales observationes primum ortae.

Leges Epiphanii de jejunio.

Et contra Aerium dicit, Apostolos definivisse, praescripsisse et statuisse (utitur enim verbo ὁρίζεσθαι) quarta feria, et pro sabbato jejunandum esse. Item, apostolos praecepisse seu edixisse (utitur enim verbo παραγγέλλειν) ut in sex diebus ante Pascha nil sumeretur, nisi panis, sal, et aqua.

5. Refutantur Epiphanii leges.

Et allegat quidem librum constitutionum apostolicarum, sed scriptum illud apocryphum esse supra ostendimus, nec ipse hoc dissimulat contra Audianos scribens, et ex Tertulliano manifestissime ostendimus falsum esse, quod Epiphanius dicit, jejunium

quartae et sextae feriae, traditionem, statutum, praescriptum et mandatum apostolorum esse. Ecclesia enim circa annum Domini 180 Montanistis hoc opposuit, quod jejunatum tunc quidem fuerit 5 et 6 feria, sed passim, ex arbitrio, non ex imperio, nec sub lege praecepti, sicut verba supra adscripsimus. Et Augustinus diserte dicit, apostolos non definiisse, quibus diebus jejunandum sit, et quibus non jejunandum, sicut postea ex Socrate idem ostendemus. Et Ambrosius in 14 cap. ad Rom. dicit, humanas esse traditiones diversas et dissimiles. Sunt quidam, inquit, qui quarta feria carnem non edendam statuerunt, sunt qui sabbatis, sunt iterum, qui a Pascha usque ad Pentecosten edant. *Ξηροφαγίαι* vero adeo non sunt apostolorum traditio, praescriptum, seu mandatum, ut circa annum Domini ducentesimum Ecclesia eas refutarit, ideo quod esset affectatum novi officii nomen, sicut supra verba ecclesiasticorum ex Tertulliano descripsimus. Sed quia in consuetudinem tunc venerunt talia jejunia, Epiphanius illis, quae paulo vetustiora videbantur, adscripsit titulum traditionum et constitutionum apostolicarum, abusus ad hoc testimoniis, et apocryphis et suppositititiis scriptis. Atque ita, quod in Montanistis vetus Ecclesia damnarat, hoc post annos ducentos Epiphanius tanquam apostolicam traditionem et constitutionem proponere non veretur. Non itaque leviter sinamus nobis imponi titulo traditionum apostolicarum, sed semper regrediamur ad fontes.

Nota Montanica.

6. Sicut autem saepe factum fuit, quando argumenta firma et solida defuerunt, quod haereseos nomen tanquam caput Gorgonis objectum fuit, sicut de damnatione Eustathii, qui Aerii collega fuit, Socrates libro primo, cap. 24 inquit: *τοῦτο δὲ ἐπὶ πάντων εἰώθασι τῶν καθαιρουμένων ποιεῖν οἱ ἐπίσκοποι, κατηγοροῦντες μὲν, καὶ ἀσεβῆ λέγοντες, τὰς δὲ αἰτίας τῆς ἀσεβείας οὐ λέγουσι.* Hoc, inquit, Episcopi in omnibus quos damnant, facere solent, ut eos accusent, et impios pronuntient, causas vero et rationes impietatis non reddant. Ita Epiphanius ad stabiliendas leges suas de jejuniis et delectu ciborum, arripit Aerium quendam, quem verbis admodum contumeliosis haereseos accusat et condemnat: Inter reliqua vero has causas recitat. Primo, quod dixerit, episcopum revera nihil differre a presbytero, quod illo ipso Epiphanii tempore Hieronymus tanquam verum ex Paulo probavit, in epist. ad Oceanum, et in commentariis ad Titum. Deinde quod Aerius leges de diebus jejuniorum, et de ciborum delectu reprehenderit, quia enim Epiphanius leges illas probabat et laudabat, statim igitur diversum sentientes haereticos proclamabat. Sed remoto aut seposito paulisper hoc praejudicio, rem ipsam consideremus, et causam ipsam personis e scena remotis expendamus.

Episcoporum condemnationes quales.

Aerii haereses apud Epiphanium.

7. Licet enim historia illa Aerii non exstet alibi descripta, ex illis tamen circumstantiis, quas Epiphanius describit, non obscure colligi potest, quid Aerius disputarit. Dicit enim Epiphanius, quod reliqui etiam historici commemorant, Aerium collegam fuisse Eustathii illius, de quo paulo ante diximus, et coepisse ab eo dissentire et contra eum disputare. Supra autem ex Sozomeno ostendimus, Eustathium illum praescripsisse suis rigidam disciplinam, de temporibus jejuniorum, et quibus cibis sit utendum, a quibus vero abstinendum. Si itaque Aerius ea quae Epiphanius ipsi tribuit, superstitiosis Eustathii legibus, quas vetus etiam Ecclesia tunc damnavit, opposuit, scilicet tempora jejuniorum non esse *τεταγμένα*, ab apostolis statuta et praecepta: hoc enim Judaicum et jugum servitutis esse; idem certe dixit, quod Augustinus et Socrates dicunt, apostolos scilicet nec definiisse nec legem tulisse, quibus diebus sit jejunandum. Et idem etiam Ecclesia contra Montanistas apud Tertullianum dicit. Et quod porro Aerius contra Eustathii leges dicit: Si jejunare voluero, eligam a me ipso diem, et jejunabo non ex lege praecepti, sed ex libertate: quodque dicit, se jejunare quarta feria et pro sabbato, non ex imperio vel sub lege praecepti, sed libere et voluntarie; idem certe dicit, quod Ecclesia Tertulliani tempore, contra Montanistas dixit, sicut verba illa supra ex Tertulliano annotavimus. Et si moderate usus fuit Aerius esu carnium et potu vini, nisi libere vellet abstinere, sicut Epiphanius inquit, si illud contra Eustathii leges fecit, quomodo damnari possit, nisi vetus Ecclesia apud Tertullianum simul damnetur, imo nisi apostolus simul damnetur, non video. Damascenus in libro de haeresibus de Aerio ita scribit: Carnibus et cibis omnis generis usus est sine religione, in statis jejuniis negavit se lege teneri. Et quaeso lectorem, ut Ecclesiae illa verba apud Tertullianum conferat ad ea, quae Aerio Epiphanius et Damascenus tribuunt. Et cogitet Aeriana opposita fuisse Eustathii legibus, atque ita judicium ferat. Si vero Aerius ex quadam petulantia communia Ecclesiae jejunia, si veris juxta scripturam finibus, et salva conscientiarum libertate fiebant, turbavit, ut, cum annua solennitate meditanda esset historia passionis Christi, ipse a summo mane carnibus et vibo se impleverit, sicut Epiphanius ipsi tribuit, nec laudo nec probo factum. Sed Epiphanius omnia illa, etiam Eustathio opposita, simul complectitur, quando Aerio haeresim impingit. Et quia ipse animadvertit, illas causas non sufficere, addit, Aerium totum Arianum fuisse, quod si verum est, merito sane haereticus judicatus fuit. Quod autem ad hanc de jejunio controversiam attinet, cum Epiphanius Eustathii monasticam disciplinam et instituta, de quibus supra diximus, non tantum probaret, sed admiraretur, quid aliud potuit quam Aerii disputationem Eustathio oppositam damnare? cum tamen antea Ecclesia ipsum Eustathium in hac materia damnasset.

Quid Aerius, et contra quem disputarit.

8. In refutatione vero Epiphanii *διατάξεις* apostolorum potissimum allegat, sed quia illis non satis fidit, alibi enim fatetur, eas esse *ἐν ἀμφιλέκτῳ*, confugit itaque ad *συμφωνίαν* Ecclesiarum. Sed quomodo inde potest legem facere, cum ante ipsum Irenaeus, et post ipsum Socrates testentur, dissimiles et liberas fuisse illas observationes. Et ipse

Epiphanius in compendiaria doctrina, dissimiles et diversas observationes in cibis describit. Quidam inquit abstinent ab omnibus carnibus, quadrupedum, volatilium, et piscium, ab ovis itidem et caseo. Quidam vero a solis quadrupedibus abstinent, volatilibus vero et reliquis vescuntur. Alii vero a volucribus abstinent, piscibus vero et ovis utuntur. Alii neque ovis vescuntur, sed solis piscibus. Alii vero etiam a piscibus abstinent, caseo vero vescuntur. Alii neque caseum sumunt. Sunt praeterea qui a pane abstinent, alii ab arborum fructibus, alii a cibis coctis, etc.

Diversae observationes in cibis.

Et moleste quidem fert Epiphanius, quod Aerius noluerit λατρείαν, hoc est, cultum Dei, in hujusmodi observationibus constituere, cum Paulus expresse dicat, Rom. 14. Regnum Dei non est esca et potus, sed justitia, pax et gaudium in Spiritu sancto, qui in his servit Christo acceptus est Deo, et probatus hominibus. Et 1. Cor. 10. Esca non commendat nos Deo. 1. Tim. 4: Corporalis exercitatio ad modicum prodest, pietas vero ad omnia utilis est. Haec Pauli testimonia certiora et tutiora sunt, quam Epiphanii praejudicia.

Opinio cultus.

Ita ergo, sicut ostendimus, Epiphanius, cum ad monasticas constitutiones assuefactus esset, fecit inde leges necessarias, communes et generales in ipsa Ecclesia, de temporibus jejuniorum et de ciborum discrimine.

9. Eodem modo Ambrosius circa annum Domini 380 quoque una cum monastica vita etiam leges jejuniorum in suam invexit Ecclesiam; quam grandia enim praeter, imo, nisi commode intelligantur, contra scripturam jejunio tribuat, supra, cum de Patrum sententiis ageremus, ostendimus.

De quadragesimae vero jejunio multi exstant sermones sub Ambrosii nomine, quos alii, quando sententias inde citant, Maximo, alii Cassiodoro, alii aliis tribuunt. Et in Serm. 23 dicit, ideo quadraginta dierum numero jejunari, quia Christus numerum illum jejunio consecravit. Quotidianis igitur sine intermissione jejuniis quadragesimam celebrandam, ita ut si quisquam unam diem abstinendo praetermisit, totam quadragesimam violarit. Atqui Epiphanius Dominicam diem excipit. Et Chrysostomus dicit duos cujusque septimanae dies in quadragesima a jejuniis liberos fuisse. Non itaque universalis tunc fuit Ambrosii lex. Imo non esse Ambrosii eam legem inde patet. Nam lib. de Elia et jejunio cap. 10. Ambrosius dicit, in quadragesima totis praeter Sabbatum et Dominicam jejunatur diebus. Et tamen Serm. 25 dicit, non leve peccatum esse, et quidem apud conscientiam, indictam a Domino fidelibus quadragesimam violare. Quia scriptum sit, qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulavit, et ipse ambulare. Sed quod ad numerum dierum jejunii attinet, Irenaeus et Socrates diserte dicunt, falsum hoc esse, et Chrysostomus, sicut postea ostendemus, expresse dicit, Christum non praecepisse, ut quadragesimale suum jejunium imitemur. Serm. vero 33 Ambrosii dicitur causam salutis nostrae esse, si quadragesimam jejunemus. Et Serm. 34. Quisquis Christianus consecratam jejunando non impleverit quadragesimam, praevaricationis et contumaciae reus tenebitur, quod legem divinitus pro salute sua datam, prandendo ipse rescindit. Sicut enim reliquo anno jejunare, praemium est, ita in quadragesima non jejunare, peccatum est, illa enim voluntaria sunt jejunia, ista necessaria, illa de arbitrio veniunt, ista de lege, ad illa invitamur, ad ista compellimur. Observet autem lector, quod sermones isti dicunt, reliqua jejunia in anno voluntaria esse, et ex arbitrio. Epiphanius vero dicit jejunium quartae ex sextae feriae per totum annum servandum esse, ex lege praecepti traditionis apostolicae. Et Pontificii jejunia quatuor temporum faciunt necessaria. Ita scilicet inter se consentiunt, qui extra scripturam traditiones Apostolicas jactant, et inde leges faciunt. Et in illo ipso sermone Ambrosius fatetur, quosdam in quadragesima solitos prandere, quosdam alternis septimanis jejunare. Ergo lex illa quadragesimae tunc primum introducebatur, quam senes et aniculae potissimum amplectebantur, sicut ibidem inquit. Ut autem omnes ad eam suscipiendam permoveret, dicit Serm. 36 numerum illum quadragenarium non esse terrena cogitatione inventum, sed coelesti majestate praeceptum, atque ideo qui constitutum numerum uno die manducando praeterit, non ut unius diei violatorem accusari, sed ut totius quadragesimae transgressorem argui, non enim tam sacerdotum quam Dei praecepta esse. Et Serm. 38 dicit, quadragesimae jejunia indicta et praecepta Christi esse, quae vel ex toto vel ex parte violare peccatum et sacrilegium sit. Serm. 37. Sed haec quae de quadragesimae jejunio sub Ambrosii nomine sparsa sunt, nec cum scriptura, nec cum Patrum praecedentium testimoniis consentiunt. Et ex Chrysostomo et Socrate mox diversum ostendemus.

Ambrosii sermones, de quadragesima. Quadragesima continua. Indicta a Domino. Causa salutis. Lex pro salute. Necessaria ex lege. Non generaliter servata. Aniculae. Praecepta. Sacrilegium.

[CAPUT XIV.]

DE JOVINIANI CERTAMINE, ET DE HIERONYMI SENTENTIIS.

1. Cum vero hoc modo leges jejuniorum opinione necessitatis et meriti, justitiae et remissionis peccatorum urgerentur, Jovinianus quidam ex monacho clericus factus contradicendo se opposuit, sed quia, sicut historiae testantur, nec eruditus, nec eloquens fuit, et sententiam suam contra illas leges et opiniones non ita, sicut oportebat, proposuit et defendit, Ambrosii, Pammachii, et Hieronymi eloquentia cito repressus fuit. Non autem uno et eodem modo Joviniani opinio a scriptoribus recensetur. Haereseologi ex Thoma opinionem Joviniani ita describunt, quod docuerit inter abstinentiam ciborum, et eorum cum gratiarum actione perceptionem, nullam esse differentiam. Quod si Jovinianus hoc intellexit

Jovinianus. Joviniani opinio.

de opere operato jejunii seu abstinentiae, quod ad cultum Dei, et justitiam coram Deo attinet. In hanc certe sententiam Paulus dicit, 1. Cor. 8. Esca non commendat nos Deo, neque enim si manducaverimus abundabimus, neque si non manducaverimus aliquid nobis deerit. Et Rom. 14. Regnum Dei non est cibus vel potus, sed qui in justitia, pace et gaudio Spiritus sancti servit Christo, is placet Deo. Ambrosius vero Epist. 82 ad Vercellenses dicit, Jovinianistas docuisse, non esse jejunandum, praedicasse voluptates, suasisse delicias, juxta dictum: Manducemus et bibamus, cras enim moriemur. Ita delirare eos, qui jejuniis carnem suam castigent, ut mente subditam faciant, quae si non exaggerandi et praegravandi causa, sicut saepe fieri solet, Joviniano tributa sunt, sed si vere ita sensit, quia contra scripturae testimonia et exempla de jejunio docuit, juste reprobatus fuit. Augustinus inquit, Jovinianum docuisse, non prodesse aliquid jejunia, vel a cibis quibusdam abstinentiam, quod si his verbis Jovinianus voluit negare effectus veri jejunii, si ad illos fines referatur, sicut ex scriptura supra monstratum est, non recte fecit.

mbro- us de ›vi- ano.

ıgusti- s de vinia-

2. Sed ex argumentis Joviniani, sumptis ex locis scripturae 1. Tim. 4, 1. Cor. 10, Rom. 14, Matth. 11, Jes. 58 et ex refutationibus Ambrosii et Hieronymi, non obscure colligitur, de opinionibus meriti praecipue certamen fuisse. Ambrosius dicit, Jovinianistas docuisse, nullum esse jejunii meritum, vel nihil meriti accrescere hominibus per jejunium, aut inter jejunia et saturitatem aequalia merita dispensanda, sicut Hieronymus refert. Et per meritum non intellexerunt veros jejunii fines, supra ex verbo Dei descriptos, sed, sicut Ambrosius contra Jovinianum inquit, quae nobis salus esse potest, nisi jejunio eluerimus peccata nostra? Qui sunt ergo hi, qui meritum excludunt jejunii? Et Hieronymus contra Jovinianum inter caetera et hoc defendit, per jejunium possumus in Paradisum redire, unde per saturitatem fueramus ejecti. Item, jejunium Deum placat. Et Ninivitae iram Dei jejuniorum miseratione detorserunt. Cornelius jejuniis meruit Spiritum sanctum accipere. Dives purpuratus, propter epulas in Tartaro, Lazarus ob inediam in sinu Abrahae. Et in septimum Danielis inquit: Pro peccatis propriis debemus inedia et vigiliis Deum ad clementiam flectere, etc. Quae certe jejunii praeconia nimium sunt transcendentia, et cum analogia fidei non consentientia. Et Montanistae hoc modo de jejunii meritis docuerunt, sicut supra ex Tertulliano ostendimus. Si ergo Jovinianus ideo damnatus fuit, quod docuit, opus jejunii non esse meritum gratiae Dei, remissionis peccatorum, reconciliationis cum Deo, causam salutis, et vitae aeternae, immerito et injuste damnatus fuit. Haec enim merita soli Christo debentur, verbo offeruntur, et fide accipiuntur, sicut tota Evangelii doctrina testatur.

meri- iejunii ı cer- ıen.

bro-

rony-

3. Sed forsan cum superstitiosas istas opiniones de jejunio vehementer refutare vellet Jovinianus, nimium deflexit in alteram partem, vel docens simpliciter non esse jejunandum, vel nullam prorsus esse veri jejunii utilitatem. Et hinc in refutationibus contra Jovinianum, omnia illa simul miscentur, quae diligenter discernenda sunt, quando de controversia illa vere et dextre judicare volumus.

r Jo- ıni.

4. Hieronymus de Jejunio.

Ita Hieronymus non male sane declamitans contra crapulam, et ostendens jejunium habere multa testimonia et exempla in scriptura, quodque utile sit ad carnem Spiritui subjiciendam. Et si sanctificetur caeteris operibus, hoc est, si referatur ad exercitia poenitentiae et orationis, proficere curationi peccatorum. Atque in hanc sententiam non male dicit: Nos omnem creaturam cibi laudamus, nec negamus illa, si voluntas fuerit in cibo sumendo, sed maciem saginae, abstinentiam luxuriae, jejunia praeferimus saturitati. Item non ventris esuries accepta est Deo, quam lites, rapinae et luxuria destruunt. Et similia multa de jejunio ex scriptura non male dicit, sed simul immiscet etiam superstitiosas de meritis jejunii opiniones, quae ab aliis recte dictis prudenter distinguendae sunt, ut quae ad normam scripturae congruunt, accipiantur, quae non congruunt, juxta Augustinum respuantur.

An quadrag. traditio. Montanistae tres quadragesimas.

In epistola ad Marcellam adversus Montanum Hieronymus inquit: Nos unam quadragesimam secundum traditionem apostolorum toto anno, tempore nobis congruo, jejunamus. Montanistae tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint salvatores, non quod per totum annum excepta Pentecoste jejunare non liceat, sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre. Sed supra ostensum est, apocrypham opinionem esse, quod quadragesimae jejunium sit traditio apostolica. Quid vero tres Montanistarum quadragesimae fuerint, ex Tertulliani libro de jejuniis patet, tres enim septimanas in anno Montanistae in xerophagiis jejunarunt ex lege praecepti. Atque Epiphanius loquens de quadragesima, laudat eos, qui duplas, triplas, imo quadruplas quadragesimas supererogant. Notandum autem est, quod Hieronymus dicit, per reliquum annum jejunare, non ex necessitate, sed voluntate. Sed Pontificii jejunia quatuor temporum tradunt necessaria esse ex praecepto Hieronymi, ergo tempore illo necessitas jejuniorum quatuor temporum in anno adhuc fuit ignota Ecclesiae, sicut hoc ipsius sententia manifeste ostendit. Postea vero leges illae cumulatae sunt, quas ut majori specie Ecclesiae obtrudere possent, finxerunt eas primis et antiquissimis Ecclesiae temporibus conditas esse, sicut postea ostendemus. Lex igitur, quae in Montanistis antea damnata fuerat, postea in jejuniis quatuor temporum per metamorphosin in cultum Dei conversa et canonizata est, quod diligenter notetur.

Jejunium 4 temporum.

5. Cur tempora jejunandi ordinata.

Hieronymus etiam, causam, quare Ecclesia certa quaedam jejuniorum tempora ordinarit, non male explicat, factum scilicet esse non opinione necessitatis et cultus, sed ordinis gratia, ut esset commonefactio admonens, diligentiam temperantiae et coercendi carnem debere perpetuam esse. Scribens enim in quartum caput ad Galatas inquit: Dicat aliquis,

si dies et tempora observare non licet, nos quoque simile crimen incurrimus, quartam sabbati parasceven et jejunium quadragesimae observantes. Respondet autem Hieronymus: Ideo constitutos aliquot dies, ne inordinata exercitia fidem in Christo minuerent. Et a viris prudentibus jejunia inter dies constituta esse, propter eos, qui magis seculo vacant quam Deo, nec possunt, imo nolunt toto in Ecclesia vitae suae tempore jejunare et orare. Quotus enim quisque est, inquit, qui saltem haec pauca, quae statuta sunt, vel orandi tempora vel jejunandi, semper exerceat, etc. Liberae ergo fuerunt observationes ordinis et commonefactionis gratia institutae, et haec sententia diligenter observetur.

6. Praeterea hypocrisin seu ludibria jejunii tunc exorientia, admodum venuste exagitat Hieronymus, quasi coram prospexisset Pontificiorum ludibria in jejuniis, ut adversus Jovinianum, lib. 2 dicit: Etiam ex vilissimis cibis vitanda est satietas, nihil enim ita obruit animum ut plenus venter et exaestuans, huc illucque se vertens, et in ructus vel crepitus ventorum afflatione respirans. Quale vero illud jejunium est, aut qualis illa refectio post jejunium, cum pridianis epulis distendimur, et guttur nostrum mediatorium efficitur latrinarum. Dumque volumus prolixioris inediae famam quaerere, tantum pridie voramus, quantum vix alterius diei nox digerat. Itaque non tam jejunium hoc appellandum est, quam crapula et foetens ac molesta digestio.

Iudificationes jejunii

7. Et ad Nepotianum scribit: Tantum tibi jejuniorum modum impone, quantum ferre potes, sint tibi pura, casta, simplicia, moderata et non superstitiosa jejunia, quid prodest oleo non vesci, et molestias, quasdam difficultatesque ciborum quaerere, caricas, piper, nuces, palmarum fructus, similam, pistoria, etc. Tota hortorum cultura vexatur, ut cibario non vescamur pane, et dum delicias sectamur, a regno coelorum retrahimur. Audio praeterea quosdam contra regulam hominumque naturam, aquam non bibere, non vesci pane, sed sorbitiunculas delicatas, et contrita olera, betarumque succum, non calice sorbere, sed concha. prohpudor, non erubescimus hujusmodi ineptiis, nec taedet superstitionis? Insuper etiam famam abstinentiae in deliciis quaerimus, fortissimum jejunium est panis et aqua, sed quia gloriam non habet, et omnes pane et aqua vivimus, quasi publicum et commune jejunium non reputatur.

Deliciae jejuniorum.

8. Gratianus transcribit hasce etiam Hieronymi sententias, non dico hebdomadas jejunandas, non dico jejunia duplicata, sed saltem singulos dies absque ciborum luxuria transigamus. Item: sint tibi quotidiana jejunia et refectio satietatem fugiens. Nihil enim prodest tibi biduo vel triduo transivisse, vacuum portare ventrem, si post pariter obruatur. Item, sint tibi jejunia moderata, quotidie esurire, et quotidie prandere. Item, Audiant, qui ea, quae necessaria sunt, corpori, subtrahunt, quod Dominus per prophetam dicit: Ego Dominus odio habens rapinam in holocaustum, de rapina vero holocaustum offert, qui nimia vel ciborum vel somni penuria corpus suum immoderate affligit. Est et haec Hieronymi sententia. Sic comedas, ut statim post cibum possis legere, orare, psallere.

Gratianus ex Hieronymo.

[CAPUT XV.]

QUOMODO AUGUSTINUS SUO MODO, MODESTE SEPOSITIS PLERISQUE SUPERSTITIOSIS LEGIBUS ET OPINIONIBUS, DOCTRINAM ET EXERCITIA JEJUNIORUM AD FONTES ET FUNDAMENTA SCRIPTURAE REVOCARIT.

1. In haec tempora, post annum Domini quadringentesimum, cum de jejuniis omnia ferverent superstitiosis legibus et opinionibus, tum publicis tum privatis, incidit Augustinus, qui suo modo recte et modeste sepositis superstitiosis legibus et opinionibus, ad vera scripturae fundamenta, doctrinam rursus deducere conatus fuit, licet in quibusdam temporibus et consuetudini cedat, quae consideratio et jucunda et utilis est. Colligemus autem illa ex genuinis Augustini scriptis, in sermonibus enim pleraque aliena sub ipsius nomine supposita sunt: Quod vero saepe non aperte et libere, tales superstitiones reprehendit, ejus ipse causam indicat Epist. 119. Ubi de quibusdam, qui prorsus abstinebant a carnibus, et putabant se peccare, si comederent, scribens, inquit: Hujusmodi multa propter nonnullarum, vel sanctarum, vel turbulentarum personarum scandala devitanda, liberius improbare non audeo. Et addit, Christiana religio, quam misericordia Dei liberam esse voluit, servilibus oneribus premitur, ut tolerabilior sit Judaeorum conditio, qui etiamsi tempus libertatis non agnoscant, legalibus tamen sarcinis, non humanis praesumtionibus, subjiciuntur.

Augustinus.

Augustini modestia et querela.

2. Quod igitur ad tempora jejuniorum attinet cum plerique, sicut ostendimus, meras leges, necessitates, praecepta, mandata, et apostolicas traditiones sonarent, Augustinus ad Casulanum epist. 86 cum Urbicus quidam de jejunio sabbati traditionem Petri proponeret, et alii contrariam traditionem aliorum apostolorum allegarent, simpliciter pronuntiat, ego in evangelicis et apostolicis literis, totoque instrumento, quod appellatur Testamentum Novum, animo id revolvens, video praeceptum esse jejunium. Quibus autem diebus non oporteat jejunare, et quibus oporteat, praecepto Domini et apostolorum non invenio esse definitum. Et non multo post idem repetit, non invenimus, inquit, in evangelicis et apostolicis literis, quae ad Novi Testamenti revelationem praecipue pertinent, certis aliquibus diebus evidenter praeceptum, observanda esse jejunia, sed res illa sicut aliae plurimae, invenit in veste filiae regis, hoc est, Ecclesiae, varietatis locum. Quae Augustini sententiae, sicut lector ipse animadvertit,

Stata jejuniorum tempora, non sunt ex Apostolicis literis.

Contra Epiphanium et Ambrosium.

adversa quasi fronte opponuntur Epiphanii et Ambrosii disputationibus de legibus jejuniorum. Addit autem in illa epistola Augustinus, in hisce rebus morem cujusque Ecclesiae servandum esse. Et celebrat Ambrosii responsum de jejunio sabbati, qui dixit, quando Mediolani sum non jejuno sabbato, quando vero Romae sum, jejuno sabbato, et ad quamcunque Ecclesiam veneritis, inquit, ejus morem servate, si pati scandalum non vultis aut facere, et addit regulam in his rebus, de quibus nihil certi statuit Scriptura divina, mos populi Dei, vel instituta majorum (Hieronymus addit limitationem, si non officiant fidei) pro lege tenenda sunt, de quibus si disputare voluerimus, et ex aliorum consuetudine alios improbare, orietur interminata luctatio, quae labore sermocinationis cum certa documenta veritatis nulla insinuet, cavendum est, ne tempestate contentionis, serenitas charitatis obnubiletur. In hac sententia observetur, in declamationibus patrum, quando ex consuetudinibus volunt leges necessarias facere, certa documenta veritatis nulla insinuari. Addit autem Augustinus etiam aliam memorabilem sententiam: Fidem Ecclesiae non consistere in hujusmodi observationibus, et quod in fide verum est, non impediri talibus diversis observationibus. Et epistola 118 agitans quaestionem, quod alii sabbato jejunant, alii non, inquit, totum hoc genus rerum liberas habet observationes. Et addit regulam: Quod neque contra fidem, neque contra bonos mores injungitur, indifferenter est habendum, et pro eorum, inter quos vivitur, societate servandum. Quae regula priori ideo conjungenda est, ne ex vocabulo legis, quo Augustinus in priori regula utitur, Pontificii opinionem necessitatis facere possint. Hoc enim loco dicit indifferenter habendum.

Ambrosii regula.

Augustini regula.

Disputationes sine certis documentis veritatis. Fides non in observationibus. Quae indifferenter habenda.

3\. Posito vero hoc fundamento, deinde Augustinus de usitatis et receptis tunc jejuniorum temporibus disputans, rationes quaerit et affert qualescunque, non quidem necessarias, sed probabiles. Ita de quadragesima solet afferre exemplum jejunii Christi, sed ita ut salvum maneat prius illud Augustini axioma, in evangelicis et apostolicis literis non esse definitum aut praeceptum, certis quibusdam diebus observanda esse jejunia. Eodem modo in Psalm. 110 et epist. 119 disputat, numero quadragenario ante resurrectionem Domini significari vitae hujus laborem et moerorem. Et jejunium quadragesimae esse commonefactionem de continentia a mundi illecebris, utque cum labore et luctamine ingemiscentes gravati, aspiremus ad futuram vitam, quae significetur laetitia 55 dierum post Pascha. Et subtiliter quidem philosophatur de quadragenario et quinquagenario numero etiam lib. 2 de doctrina Christiana, sed profecto, sicut ipse dicit, certa documenta veritatis nulla insinuat. Ideo epist. 119 dicit, observationem dierum, quibus Christus crucifixus, sepultus et resuscitatus est, adjunctam esse per patrum concilia. Eodem modo epist. 86. Cur quarta et sexta feria maxime jejunet Ecclesia, illa, inquit, ratio reddi videtur, quod quarta feria Judaei consilium ad occidendum Dominum fecerunt, sexta vero Dominus sit traditus et crucifixus. Sed mox addit, eos qui sabbato jejunant, significare luctum discipulorum, et humilitatem mortis Christi, eos vero, qui non jejunant, significare quietem sabbatismi. Sunt igitur rationes in utramque partem, ergo non necessariae, et documenta veritatis, sicut ipse appellat, non certa. Praecepto enim Domini et apostolorum, inquit, non est definitum, quibus diebus observanda sint jejunia. Non ignoro autem in sermonibus Augustino adscriptis, quaedam ita dici, quasi quadragesima sit a Christo mandata ac praecepta, et eam non servare sit peccatum et sacrilegium. Sed non sunt Augustini γνήσια, nam et eadem verba in illis leguntur, quae ex sermonibus, sub Ambrosii nomine sparsis, antea annotavimus.

Augustin. de quadragesima.

De jejunio 4 et 6 feriae.

Sermones suppositi.

4\. Secundo ex consuetudine, quod tempore jejunii, et praecipue in magna illa Paschae hebdomada, plerique a carnibus et a vino, tanquam a delicatioribus et fortioribus cibis abstinebant, multi incipiebant tunc legem facere, quasi peccatum etiam in moderato horum usu, et cultus Dei in eorum abstinentia, consisteret. Sicut Theophilus Alexandrinus significans episcopis Aegypti tempus celebrandi Paschatis, libro tertio Paschali inquit: Nequaquam diebus quadragesimae vini poculum suspiremus, neque carnium edulio delectemur. Qui enim legum praecepta custodiunt, ignorant vinum in jejuniis, et carnium esum repudiant. Idque Theophilus probat ex ritu et lege Nazaraeorum, Levit. 10 et Amos 2. Item ex abstinentia ciborum, qui tempore Veteris Testamenti secundum legem immundi erant, Dan. 1 et 2, Macc, 7. Expendat autem quaeso lector, quae et qualis sit ratio hujus consequentiae. In Veteri Testamento Nazaraei a vino et sicera, reliqui Israelitae a carne suilla et aliis immundis cibis ex legis prohibitione abstinebant. Ergo et in Novo Testamento, tempore jejunii, ex praecepto legis, abstinendum est a carnibus et a vino. Et sicut tunc Israelitae vescentes carne suilla, et Nazaraei bibentes vinum, peccabant, abstinentes vero obedientiam Deo praestabant: Ita et in Novo Testamento, in quadragesima comedere carnes, est peccatum mortale, abstinere vero, est cultus Dei. Quasi vero vel non facta esset abrogatio cultus Levitici Veteris Testamenti, vel ita facta, ut aliis et novis hominum traditionibus, decretis et mandatis, de discrimine ciborum, conscientiae sub peccato mortali subjectae esse deberent, cum Paulus diserte et ex professo contrarium doceat, Gal. 4, Col. 2, 1. Tim. 4 sicut explicationes supra sunt traditae.

Prohibitio carnium apud Theophilum.

Ex quibus fundamentis.

5\. Cum igitur hoc modo lex traditionis, prohibens esum carnium, proponeretur et urgeretur, Augustinus ostendit, esse quidem consuetudinem, sed non universalem, nec legem necessariam, sed observationem liberam. Ita enim scribit contra Faustum, lib. 30, cap. 5. Catholici edomandi corporis causa, non solum a carnibus, verum a quibusdam etiam terrae fructibus abstinent, vel semper, sicuti pauci,

Abstinentia a carnibus libera. Augustin.

vel certis diebus atque temporibus, sicut per quadragesimam fere omnes, quanto magis quisque vel minus, seu voluerit seu potuerit. Et de moribus Ecclesiae lib. 1, cap. 33 libertatem illam, etiam cum opiniones necessitatis multorum animos occupassent, retentam fuisse ostendit, ita tamen, ut de illa libertate subinde magis magisque aliquid cencederetur. Cum enim varia mirabilium jejuniorum et abstinentiae exempla, in Oriente et Italia commemorasset, addit: Inter haec nemo urgetur in aspera, quae ferre non potest, nulli quod recusat imponitur, nec ideo condemnatur a caeteris, quod in eis imitandis se fatetur invalidum. Meminerunt enim: Omnia munda mundis. Et: Quod intrat in os non inquinat. Itaque non rejiciendis generibus ciborum quasi pollutis, sed concupiscentiae perdomandae, et dilectioni fratrum retinendae invigilat omnis eorum industria. Et recitatis sententiis Pauli, 1. Cor. 6 et 8, Rom. 14 subjungit: Propterea his etiam qui firmiores, et ad haec contemnenda sunt idonei, certoque sciunt non se pollui, si quid ciborum, sine turpi cupiditate, altitudine mentis assumpserint, tamen ex charitate temperandum est, ne offendantur illi, quibus adhuc pro sua imbecillitate hujusmodi opus est temperantia. Haec illi, inquit, norunt et tenent, intelligunt enim scripturas juxta apostolicam. disciplinam, ubi non manducantem nemo spernit, manducantem nemo judicat, qui infirmus est olus manducat. Multi tamen firmi propter infirmos idem faciunt. Multis non est causa ista faciendi, sed quod viliore victu vivere placet. Ita multi neque vescuntur carnibus, neque tamen eas immundas superstitiose putant. Itaque illi ipsi, qui saluti temperant, si ratio valetudinis cogat, aegroti sine ulla formidine accipiunt. Et stulte nonnullos recusantes, fraterne admonent, ne vana superstitione debiliores citius quam sanctiores fiant. Ita pietatem sedulo exercent, corporis vero exercitationem ad exiguum tempus pertinere noverunt. Continent se igitur, inquit, hi qui possunt, a carnibus et a vino, propter duas causas, vel propter fratrum imbecillitatem, vel propter suam libertatem, etc. In hac Augustini sententia multa veteris Christianae libertatis vestigia apparent: apparet etiam hoc, quomodo firmiores, qui libertatem hanc intelligebant, propter alios infirmiores, qui scilicet putabant peccatum esse carnibus vesci, de libertate aliquid concesserint, donec ea tota illis cessionibus tandem oppressa est. Et idem est in hoc loco, quod alibi Augustinus ipse de se scribit, hujusmodi multa, propter nonnullarum vel sanctarum, vel turbulentarum personarum scandala devitanda, liberius improbare non audeo.

August. de libertate abstinentiae.

Cessio libertatis.

Idem lib. 2 de moribus Manichaeorum cap. 13 ponit talem descriptionem, quae Pontificiorum etiam jejunia graphice depingit. Si quis, inquit, exsistat ita homo parcus et frugi, ut appetitum ventris et gutturis moderans, non epuletur bis per unum diem, et huic coenanti oluscula cum exiguo lardo apponantur, eodem lardo uncta atque condita, quantum comprimendae fami sat est, sitimque irriget, propter diligentiam valetudinis, duabus aut tribus vini meracis potionibus, isque illi victus sit quotidianus. Alius vero ex alia parte, nihil gustans carnium, nihil vini, exquisitas et peregrinas fruges, multis ferculis variatas, et largo pipere aspersas, nona hora libenter assumat, noctis etiam principio talia coenaturus, bibat autem mulsum, et expressos succos, vini speciem imitantes, atque id suavitate etiam vincentes, et bibat non quantum sitit, sed quantum libet, talibusque deliciis perfruatur, nulla necessitate, magna voluptate. Quem tandem horum duorum, quod ad cibandum potandumque attinet, abstinentius vitam ducere judicatis? Non opinor usque adeo vos esse coecos, ut non illum de parco lardo et vino, huic gurgiti praeferatis: Ita quidem veritas cogit, sed vester error longe aliter canit.

Imago Pontificii Jejunii.

Electus enim vester, si quotidie ita vivat, ut hic quem posterius descripsimus, ab uno et duobus fortasse gravioribus reprehendi potest, damnari autem omnino non potest. Si autem semel cum illo priore coenaverit, et vel rancido frusto porci labra unxerit, illico gehennae destinatus judicabitur. Quaeso aliquantulum consuetudini obsistite, quid enim est ista pravitate perversius, hominem boletos, orizam, tubera, placentas, carcanum, piper, laser, distento ventre cum gratulatione ructantem, et quotidie talia requirentem, non videri a regula sanctitatis excidisse. Alium vero, fruges vilissimas fumoso lardo condientem, tantumque hinc assumentem, quantum refectioni corporis sufficit, certo supplicio praeparari: Haec Augustinus contra Manichaeos disputat: sed sicut lector animadvertit, simpliciter et prorsus congruunt ad Pontificiorum praxim et judicia de jejuniis. Atque ideo totum locum adscribere volui, ut appareat, ad quorum abstinentiam Pontificiorum jejunia quam proxime accedant, quodque Augustini aetate, lardum aut fumosa caro porci, non vitiarit abstinentiam.

Nota.

6. Idem Augustinus in usu quorumvis ciborum moderato non vult constitui peccatum, nec in abstinentia eorum cultum seu justitiam. Et descripsit illas sententias etiam Gratianus Dist. 41 ut de doctrina Christiana, libro tertio, capite duodecimo. Quisquis rebus praetereuntibus restrictius utitur, quam sese habent mores eorum, cum quibus vivit, aut temperans aut superstitiosus est. Quisquis vero sic eis utitur, ut metas bonorum, inter quos versatur, excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est. In omnibus enim talibus non usus rerum, sed libido utentis in culpa est, ut cum pedes Domini unguento pretioso perfunduntur, quid igitur locis et temporibus personisque conveniat, diligenter attendendum est, ne temere pro flagitio aliquid reprehendamus. Fieri enim potest, ut sine aliquo vitio cupidinis vel voracitatis, pretiosissimo cibo sapiens utatur, insipiens autem foedissima gulae flamma in vilissimum olus ardescat. Non enim propterea continentiores nobis sunt pleraeque bestiae, quia vilioribus aluntur escis. Nam in omnibus hujuscemodi rebus, non ex earum rerum natura, quibus utimur, sed ex causa

In usu ciborum non peccatum.

utendi, et modo appetendi, vel probandum est vel improbandum, quod facimus.

7 Idem Augustinus quaest. evang. lib. 2, cap. 11 ostendit, filios sapientiae intelligere, nec in abstinendo, nec in manducando, esse justitiam, sed in aequanimitate tolerandi inopiam, et in temperantia per abundantiam non se corrumpendi, atque oportune sumendi, vel non sumendi ea, quorum non usus, sed concupiscentia reprehendenda est. Non enim interest omnino, quid alimentorum sumas, ut succurras necessitati corporis, dummodo congruas in generibus alimentorum his, cum quibus tibi vivendum est. Neque quantum sumas interest multum, cum videamus aliorum stomachos citius satiari, et eos tamen parvo quo satiantur cibo, turpiter inhiare. Alios autem plusculo quidem satiari, sed tolerabilius inopiam perpeti. Magis ergo interest, non quid vel quantum alimentorum pro congruentia hominum atque personae suae, et pro suae valetudinis necessitate, quis capiat, sed quanta facilitate et serenitate animi careat, quando his necesse est carere, ut illud Pauli in animo compleat: Scio et minus habere, scio et abundare, ubique et in omnibus imbutus sum, et satiari et esurire, et abundare, et penuriam pati. Item, neque si manducaverimus abundabimus, neque si non manducaverimus egebimus. Item, non est regnum Dei esca et potus.

Nec in manducando, nec in abstinendo est justitia. Augustinus.

Nota.

8. Tertio, cum in disputatione de finibus et effectibus jejunii seu abstinentiae, plerique per declamatorias hyperbolas, nulla non merita, et quidem gratiae, justitiae, remissionis peccatorum, salutis et vitae aeternae, jejuniis coepissent tribuere, Augustinus illas rhetoricationes ad normam Scripturae revocans, ostensis veris ex Scriptura finibus, suo more modeste opponit negativam sententiam. Ita epistola octuagesima sexta, disputans de jejunio sabbati, cum praemisisset sententiam illam, quod mandato Domini, vel apostolorum non sit definitum vel praeceptum, certis quibusdam diebus observanda jejunia, subdit: Per hoc sentio, non quidem ad obtinendam quam fides obtinet justitiam, in qua est pulchritudo filiae regis intrinsecus, sed tamen ad significandam requiem sempiternam, sabbato aptius relaxationem quam contentionem jejunii convenire. Et in his rebus tutius est, ne simus illis similes, qui de Baptista dicebant: Daemonium habet. Et de Christo: Ecce homo vorax et vinosus. Filii vero sapientiae hi sunt, qui quando manducant, manducantes non spernunt, quando non manducant, manducantes non judicant, modo non per offensionem, vel manducent, vel non manducent. Quia neque, si manducaverimus abundabimus, neque si non manducaverimus egebimus. Ibidem false exagitat Urbici dictum, qui contendebat ideo sabbato jejunandum, ut maculae erroris, quae de ista mortalitate reliquis diebus contrahuntur, jejunii fructibus abluantur. Glossa, Rom. 14 citat hanc Augustini sententiam, in usu escarum non acquiritur regnum Dei, sicut etiam non amittitur. Non enim usus ciborum interdicendus, sed concupiscentia frenanda est. Item, nec in manducando nec in abstinendo est justitia.

August. de effectibus jejunii.

Justitia fidei non in jejunio.

Remissio peccatorum non in jejunio.

Nec regnum Dei.

Fines autem veri jejunii, juxta Scripturam Augustinus tradit, corporis castigationem, vel concupiscentias ejus coercendas, ut mens ad exercitia spiritualia eo liberior sit. Cujus generis sententias aliquot supra ex Augustino descripsimus, nunc quasdam alias subjiciemus. Ut de gestis cum emerito Donatista inquit: Per jejuniorum dies quando nobis maxime jejunantibus, plus vacat audire, gesta illa per annos singulos ordine recitentur.

Jejunium ad auditum verbi.

Contra Faustum lib. 20 cum Faustus cap. 2 objecisset, etiam Christianos per quadragesimam a carnibus abstinere, Augustinus cap. 5 respondet, Christiani non haeretici sed Catholici, edomandi corporis causa propter animam ab irrationalibus motibus amplius humiliandam, non quod illa esse immunda credant, non solum a carnibus, verumetiam a quibusdam terrae fructibus abstinent, vel semper, sicut pauci, vel certis diebus, atque temporibus, sicut per quadragesimam fere omnes, quanto magis quisque vel minus seu voluerit seu potuerit.

Ad domandum corpus et animam humiliandam.

De moribus Manichaeorum cap. 13 inquit: finis quo referuntur ea, quae facimus, si laudabilis fuerit, tunc etiam facta digna laude sunt, si vero finis jure culpatur, ipsum quoque officium nemo improbandum dubitabit. Catilina sitim et famem ferre poterat. Haec illi cum apostolis nostris erant communia. Unde igitur patricida iste ab apostolis nostris discernitur, nisi fine? Namque ille ista tolerabat, ut cupiditates suas expleret, illi econtra, ut eas premerent, et dominanti rationi servire cogerent. Possunt et Christiani, Manichaeorum a vino et carnibus abstinentiam, jumentis et multis passeribus, postremo etiam innumerabilibus generibus vermium comparare. Sed discutiendum est, quo fine ista faciatis. Si ergo parsimoniae gratia, et coercendae libidinis, quia escis talibus, et potu delectamur et capimur, audio et probo. Et capite decimo quarto: apparet ex Paulo, quo fine a carnibus et vino sit abstinendum. Is finis est triplex, ad comprimendam delectationem, quae in his maxime cibis haberi solet, atque in tali potu usque ad ebriositatem pervenire. Ad tuendam infirmitatem propter illa, quae idolis sacrificantur et libantur. Et quod maxime commendandum est, propter charitatem, ne imbecilliorum ab his continentium offendatur infirmitas.

Ex fine judicandum.

Parsimoniae et coercendae libidinis gratia.

De fide ad Petrum, cap. 42. Firmissime tene omnem creaturam Dei bonam esse, et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Et Dei servos, qui a carnibus et vino abstinent, non tanquam immunda, quae a Deo facta sunt, respuere, sed a fortiori cibo et potu, pro sola castigatione corporis abstinere.

Pro castigatione corporis.

De dogmatibus Ecclesiasticis, cap. 66. Bonum est cibum cum gratiarum actione sumere, et quicquid Deus concessit, edendum est. Abstinere autem ab aliquibus, non quasi a malis, sed quasi a non necessariis, non est malum. Moderari vero eorum usum pro necessitate, proprie est Christianorum. Et cap. 67

Abstinentia.

Moderatio.

Cibi non causant malitiam.

cibos vel credere malos, vel malitias causare percipientibus, non est Christianorum, sed proprie Hierarchitarum, et Manichaeorum. Haec sententia diligenter observetur.

9. Ex aliis scriptis, quae non sunt Augustini γνήσια, Pontificii citant diversas sententias, sed qua fide, lector intelligit, ut Sermone de tempore 60. Nemo pro laude humana, sed pro peccatorum indulgentia, vel pro misericordia divina jejunet. Ser. 77. Ejecit nos de Paradiso cibus, reducat jejunium. Serm. 69 dicitur jejunium esse redemptionem salutis, qua iniquitates redimantur, et ira Dei placetur. Item, Jejunium peccata deprecari et justitiam promereri, etc.

Pseudepigrapha de jejunio.

10. Quarto, mirabilia, et ut ipse loquitur, incredibilia jejuniorum exempla Augustinus recitat, ut de moribus Ecclesiae, cap. 33 continuum triduum vel amplius saepissime sine cibo et potu ducere. Et ad Casalanum dicit, quosdam nulla refectione interposita, ultra hebdomadam perpetuare jejunium, ut jejunio 40 dierum magis appropinquent. Et addit narratum fuisse quendam ad ipsum quadragenarium numerum pervenisse. Et cap. 31 de moribus Ecclesiae dicit, quosdam in terris desertissimis, ab omni hominum conspectu discretos, pane solo, qui eis per certa intervalla temporum afferatur, et aqua contentos. Sed addit: videntur illi nonnullis res humanas plusquam oporteret deseruisse. Item, in tantum processit temperantia et continentia quorundam, ut restringenda nonnullis, et quasi ad humanos fines revocanda videatur. Et quomodo cap. 33 inter illa singularia exercitia libertatem Christianam tueatur, paulo ante sententiam ejus adscripsimus.

Jejunia mirifica.

Nota.

11. Quinto, ludificationem jejuniorum et abstinentiae, qualem Pontificii etiam, sicut supra ostendimus, exercent, Augustinus salse taxat, ut Dominica in octavis Paschae: Sunt quidam observatores quadragesimae deliciosi potius quam religiosi, exquirentes novas suavitates magis, quam veteres concupiscentias castigantes, qui pretiosis copiosisque diversorum fructuum apparatibus aliorum ciborum sapores superare contendunt. Vasa in quibus coctae sunt carnes, tanquam immunda formidant, et in carne sua ventris et gutturis luxuriam non formidant. Jejunant non ut solitam temperando minuant edacitatem, sed ut immoderatam differendo augeant aviditatem. Nam ubi tempus reficiendi advenerit, optimis mensis tanquam pecora praesepibus irruunt, ventresque distendunt, artificiosis et peregrinis condimentorum diversitatibus, tantum capiunt manducando, quantum digerere non sufficiunt jejunando. Idem in Psalm. 43. Mutare vis carnalem voluptatem, non amputare. Non laudatur in illo jejunium, qui ad luxuriosam coenam servat ventrem suum. Invitantur enim aliquando homines ad coenam magnam, et cum ad eam volunt avidi venire, jejunant. Nunquid hoc jejunium continentiae, et non potius luxuriae deputandum est? De moribus Ecclesiae cap. 31 de monachis inquit: Corpus reficiunt quantum saluti et salubritati sat est, coercente unoquoque concupiscentiam, ne se profundat, vel in ea ipsa quae praesto sunt parca et vilissima. Ita non solum a carnibus et vino abstinent, pro sufficientia domandarum libidinum, sed ab his etiam, quae tanto concitatius ventris et gutturis provocant appetitum, quanto quasi mundiora nonnullis videntur, quo nomine solet turpe desiderium exquisitorum ciborum, quod a carnibus alienum est, ridicule turpiterque defendi.

Augustinus contra ludificationes jejunii.

Jejunare ad luxuriam.

Ex paucis hisce observationibus satis patet, quomodo Augustinus varias sui seculi de jejunio opiniones, ad superstitionem inclinantes, pro solita sua modestia, opposita saniori ac Scripturae congruenti sententia, reprehenderit et corrigere studuerit. Et in praecedentibus etiam non pauca hujus generis ex Augustino annotavimus.

[CAPUT XVI.]

QUOMODO CHRYSOSTOMUS IN GRAECA ECCLESIA, CIRCA ANNUM DOMINI 410 SUPERSTITIOSAS DE JEJUNIO OPINIONES REPREHENDERIT.

1. Sicut Augustinus in Latina Ecclesia, ita Chrysostomus eodem ferme tempore, circa annum Domini 410 in Graeca Ecclesia superstitiosas quasdam de jejuniis opiniones ita reprehendit, ut ad Scripturae normam disputationes illas revocaret. Alicubi sane de jejunio loquens, declamatorium seculi sui stylum imitatur, sicut de ipsius hyperbolis in praecedentibus quaedam annotavimus. Sed cum Epiphanius et Theophilus, leges jejuniorum, opinione necessitatis et meriti nimium urgerent, Chrysostomus coepit ἐπανορθώσεις quasdam imponere.

2. Duos enim illos manifestos et habuit et expertus fuit adversarios. Et Chrysostomi quidem tempore per quadragesimam exceptis duobus hebdomadae diebus, usque ad horam nonam jejunatum fuisse, et circa nonam horam, priusquam solveretur jejunium, Ecclesiam ad auditum et meditationem verbi convenisse ex homiliis ipsius in Genesin constat. Et hom. 1 et 2 dicit, tunc coquorum discursus, pecudum mactationes, et carnium concisiones e medio tolli. Et hom. 6 ad Antiochenos dicit, lege jejunii vulgo tunc prohibita fuisse certa quaedam nutrimenta, et delibationem vini. Sed opinionem necessitatis, et alias quasdam superstitiosas opiniones ipse libere taxavit et reprehendit. Et quia plerasque ipsius sententias supra adscripsimus, hoc loco tantum capita eorum, quae in vulgatis de jejunio opinionibus reprehendit, breviter notabimus.

3. Primum igitur in valde multis locis opinionem illam reprehendit, quasi jejunium per se, ex opere operato, sit virtus et cultus Dei: Aut quasi ea, quae et in Scriptura et a Patribus jejunio tribuuntur, ad ipsam per se aut solam a cibis abstinentiam pertineant, cum ad illos maxime fines quibus jejunium

Chrysostomus contra opus operatum jejunii.

subvenire debet, respiciendum sit. in Genesin homilia sexta: Ne existimemus inediam usque ad vesperam ad salutem nobis sufficere.

Deus enim Judaeis per prophetam dixit: Non mihi jejunastis jejunium. Haec dicit Dominus: Judicium justum judicate, misericordiam faciat quisque cum proximo suo, etc. Hom. 9. Lascivias carnis refrenemus, et verum probemus jejunium.

ry- it. de bus inii.

Jejunium autem dico, abstinentiam a vitiis, etenim abstinentia a cibis propter hoc recepta est, ut rigorem carnis refrenet, et tanquam equum moderanti facile parere faciat. Jejunantem oportet concupiscentias repellere et refrenare, ac bonis operibus studere: Hoc verum est jejunium, sicut et Isaias ex persona Dei loquens dicit, etc.

Non igitur, ut plerique existimemus definiri in hoc jejunium, si ad vesperam usque impransi maneamus. Non hoc est, quod quaeritur, sed ut cum ciborum abstinentia et a caeteris abstineatur, quae nocere possunt, utque spiritualibus magis vacetur. Hom. 30. Jejunio preces semper conjunctas esse oportet, tunc enim potissimum preces nostrae sobriae sunt, tunc expeditior est mens nostra, non gravata neque pressa malo deliciarum onere.

Ad populum Antiochenum Hom. 4: sicut sunt quidam ciborum inter se abstinentiam aemulantes et mirabilem contentionem facientes, et hi quidem integros duos dies transigunt jejuni, hi vero non vini tantum et olei, sed et omnis ferculi usum, a sua mensa rejicientes, pane et aqua duntaxat utentes, quadragesimam omnem expediunt. Sic et nos inter nos contendamus, ut juramentorum imbres destruamus, hoc enim omni jejunio utilius, hoc omni vitae asperitate compendiosius, et studium quod circa ciborum abstinentiam habemus, hoc circa juramentorum abstinentiam exhibeamus. Quoniam extremae dementiae crimen subimus, prohibita quidem contemnentes, circa indifferentia vero omne moventes studium, comedere enim non est inhibitum, jurare vero prohibitum est. Nos vero concessis abstinentes, prohibita audemus. Illustris et memorabilis est haec Chrysostomi sententia, manifeste numerans abstinentiam ciborum inter adiaphora, et ostendens superstitionem, neglectis utilioribus pietatis exercitiis, circa talia indifferentia magno studio et contentione occupari. Alias plures similes sententias ex Chrysostomo supra descripsimus, quas hoc loco non visum fuit repetere.

ula- n niis.

i in- idia- a.

Secundo, licet jejunium quadragesimae tempore Chrysostomi servatum fuerit, et ab ipso laudatum, dicit tamen a Christo non esse mandatum, ut Hom. 47 in Matthaeum: Non dicit jejunium suum esse imitandum, quamvis quadraginta illos dies posset proponere, sed discite a me, quia mitis sum, et humilis corde. Imo vero contra inquit: Omne quod apponitur vobis comedite. Haec dixi, non quod jejunium mihi non placeat, quod magnis soleo efferre laudibus, sed quia doleo, si caeteris neglectis, satis ad salutem nobis jejunium esse existimemus, quod in choro virtutum certe extremum sortitur locum. Contra opinionem vero necessitatis, longa oratione pugnat Chrysostomus, homilia in Gen. 10. Cum enim quidam, qui jejunia ferre non poterant, ideo in concionem, quae circa vesperam habebatur, venire non auderent, inquit: sobrius auditor etiam pransus spirituali conventu dignus est, sicut supinus et deses, etiamsi jejunus permaneat, nihil inde utilitatis capiet. Et haec dico non ut jejunii rigorem solvam, nam multum laudo jejunantes, sed doceo, non turpe esse, eum, qui cibum antea accepit, adesse spirituali sermone, sed ignavo animo adesse, ab affectionibus vexari, et carnis lascivias non reprimere. Non comedere malum est? absit, sed gula damnosa est, et impleri plusquam satis. Et nihil mali est vinum ad mensuram bibere, sed rationis judicium intemperantia subvertere. Etenim dilecte, si ob corporis imbecillitatem non potes jejunus diem producere, nullus, qui sapit, propter hoc te arguere poterit. Neque enim jejunium et abstinentiam simpliciter a nobis exigit Dominus, neque hoc ipsum, ut jejuni huc usque permaneamus, sed ut a secularibus operibus nos abdicantes, omne nostrum otium in spiritualia collocemus, quod si sobria mente vitam nostram instituerimus, et cibos ita sumpserimus, ut tantum satiemur quantum usus exigit, et vitam omnem in bonis operibus dispensemus, jam nullo opus fuerit ex jejuniis adjumento. Sed quia negligens est humana natura, et de deliciis gaudet, ideo Deus hanc ex jejunio medicinam excogitavit, ut deliciis sublatis, secularium curam ad spiritualia opera transferamus. Si igitur sunt aliqui, quos coporis infirmitas vetat jejunos et impransos permanere, eos laudo, quod corporis infirmitatem curant, et pransi plus exhibent studii in doctrina spirituali. Sunt enim, sunt profecto viae, quibus fiduciae ad Deum januae aperiri possunt multo majores, quam ciborum abstinentia. Igitur qui cibum accipit, et jejunare non valet, largiorem det eleemosynam, ferventior sit in precibus, majorem habeat alacritatem in audiendis divinis eloquiis, odium deponat, etc. Qui haec fecerit, verum jejunabit jejunium. quod a nobis exposcit Dominus. Propterea enim hanc a cibis abstinentiam fieri praecipit, ut refrenantes carnis lascivias, eam obedientem faciamus, et ad mandata Dei implenda sequacem. Igitur qui jejunat, gratias agat Domino, qui vires ei tribuit ad ferendos jejunii labores. Et qui manducat, iterum gratias agat Deo, quia nihil ipsum offendere potest, quo minus animae salutem agat, modo velit. Neque enim comedisse confusionem nobis affert, sed male egisse. Et cum cibo, mensurae nostrae congruo, utimur, non opus est ut erubescamus. Nam Dominus nos huic corpori conjunctos esse voluit, quod alioqui consistere nequit, nisi cibo pascatur, tantum intemperantia non admittatur, etc.

Ira- na lata ri-

Jejunium inter virtutes postremum.

Jejunium non simpliciter exigitur.

Finis jejunii.

Si quis non potest jejunare.

Nota.

Verum jejunium.

Uti cibo non peccatum.

4\. Non judico opus esse lectorem admonere, quam variae et superstitiosae de ciborum abstinentia opiniones hac Chrysostomi sententia taxentur et refutentur, manifestum enim hoc est, sed integram sententiam ideo adscripsi, ut consideratis disputationi-

bus illis, quae circa ea tempora magna contentione a multis, sicut ostendimus, agitatae fuerunt, manifeste intelligi posset, superstitiones istas, non generaliter ab omnibus fuisse vel probatas vel receptas, sed fuisse qui opposita verae scripturae sententia, pullulantibus superstitiosis opinionibus contradixerunt: Utque Pontificiorum legibus tales sententiae recte opponi possent.

5. Tertio, Chrysostomus multis in locis ostendit, effectus qui jejunio tribui solent, non ad ipsum opus operatum jejunii, sed ad poenitentiam et orationem, quibus jejunium subservire debet, referendos esse. Ita homilia 3 ad Antiochenos: jejunium pietatis materia et magister est, jejunium autem dico non hoc vulgare, sed accuratum, non tantum ciborum abstinentiam, sed et peccatorum. Non enim jejunii natura peccata eripere sufficit, nisi congrua cum lege fiat. Discamus igitur, quomodo jejunium celebrare debeamus, quoniam et Pharisaeus ille jejunavit, et descendit fructibus jejunii inanis. Publicanus non jejunavit, et Pharisaeum jejunantem praecessit non jejunans: ut discas quod jejunii utilitas nulla sit, nisi et reliqua consequantur. Jejunaverunt Ninivitae, et Dei misericordiam elicuerunt, jejunaverunt et Judaei, et culpati abierunt. Videamus igitur, quomodo Ninivitae jejunarint, et quid tandem sit quod iram Dei solverit. Num jejunium solum et saccus? non est dicendum, sed totius vitae mutatio, ita enim propheta inquit. Et vidit Deus opera eorum. Qualia opera? Quod jejunarunt? quod saccum induerunt? nihil horum, sed haec omnia tacens, intulit: Quoniam aversus est quisque in viis suis malis. Cernis quod non jejunium periculo eripuit, sed vitae mutatio Deum barbaris placatum et benevolum reddidit. Haec dico non ut jejunium contemnamus, sed ut jejunium honoremus. Honor enim jejunii non ciborum abstinentia est, sed peccatorum fuga. Itaque ciborum abstinentia tantum jejunium definiens hic est, qui maxime ipsum vituperat. Idem lib. 1 de orando Deum inquit: Ninivitae deprecationis praesidio, plurimorum scelerum, quibus divinam iram in se provocarant, remissionem acceperunt. Poenitentiae igitur et orationi, effectus hosce Chrysostomus vult tribui, non operi operato jejunii.

Non jejunium sed poenitentia et oratio.

Definitio jejunii.

[CAPUT XVII.]

QUOMODO PORRO USQUE AD ANNUM DOMINI 450 LIBERTAS CHRISTIANA IN USU CIBORUM, A CYRILLO, THEODORETO, PROSPERO, PRUNASIO, ET SOCRATE DEFENSA FUERIT.

1. Ostendemus porro jam breviter quomodo usque ad annum Domini 450 libertas Christiana in usu ciborum defensa, et veri fines jejuniorum monstrati fuerint.

Cyrillus igitur in Leviticum lib. 10 disputat contra illos, qui putabant ex mandato legis stata jejuniorum tempora observanda. Et ponit prolixam sententiam, quam supra sub Origenis nomine descripsimus (nam et illi haec commentaria in Leviticum tribuuntur). capita autem haec sunt, quae ipsius Cyrilli verbis annotabo. I. Humiliationem animae debere perpetuam esse, et consistere in imitatione Christi, qui est humilis corde. II. Jejunium, juxta praeceptum evangelii, consistere in abstinentia a peccatis, in fide adeunte Christum pontificem, et in renovatione. III. Jejunium externum seu corporale non consistere in delectu seu prohibitione quorundam ciborum, sed in abstinentia Christiana, quae sit continentia ventris et gutturi. IV. Finem jejunii debere esse, ut ad exercitia spiritualia simus eo expeditiores. V. Opinionem necessitatis contra Pharisaeos a Christo ipso refutatam esse. Matth. 9. Non enim miscenda esse indumenta nova et pannos veteres. VI. Usitata jejuniorum tempora servanda, non observantiae superstitione, sed in Christiana libertate, virtute continentiae. Integra sententia supra in Origene descripta est, quam brevitatis gratia nolui hoc loco rursus adscribere.

Cyrilli sententia de jejunio.

2. Idem Cyrillus lib. 9 in Leviticum: Scitis certamen esse carni adversus spiritum. Quod si carnem frequenti mollicie, ac jugi deliciarum fluxu foveatis, necessario adversus spiritum insolescet, et fortior illa efficietur, cogetque eum suis vitiis obedire. Si vero nutrimenta spiritus adhibeas, divinam scilicet lectionem, sermonem doctrinae, et orationes assiduas, convalescet ille, et carnem coget suis legibus obsequi. Quod quia non facitis, nolite conqueri de infirmitate carnis, tu carnem adversus spiritum armas, cum eam carnibus reples, vino nimio inundas, omni mollicie palpas, et ad illecebras nutris.

Quomodo caro tractanda, ne adversus spiritum.

Lib. 2 contra Julianum, cum Julianus Christianis objecisset vitam dissolutam, eo quod citra debitum vescerentur, et nihil vitarent quod edi potest; respondet Cyrillus: Graeci in hoc potissimum pietatis virtutem constituunt, et omni virtute praeditum arbitrantur eum, qui a cibis quibusdam abstinuerit, at cur sanctificationis modum in illis ponunt? Certe sanctissimus et impollutus, quod nos polluere posset, fecit nihil. Cur enim cibus inficeret, vel quam maculam inureret iis, qui illius sunt participes? Vitanda autem sunt ea, per quae contaminantur, ut sunt peccata, per quae qui nihil faciunt contaminantur, etiam dum parum edunt, et ab eduliis quibusdam cavent, atque ita Jovem colere volunt.

In delectu ciborum sanctitatem constituere stultum. Cyrillus.

Ibidem lib. 7. Julianus imponebat crimen Christianis, quod indifferens apud ipsos esset edere carnes. Cyrillus vero respondet: leges puniunt improbos. In quos vero animadvertunt, nunquid in crudeles, adulteros, deceptores? etiam vel in eos, qui libere pisces et carnes attingunt, si quidem in hoc praescriptum esset tempus aliquod? Et postea scimus, sola peccata eos, qui illis laborant, coinqui-

Indifferentia carnium apud Christianos. Non constitutum tempus carnibus vel piscibus.

nare. Ita nullum vitamus edulium ut immundum, corporales vero voluptates moderatione compescimus, et aculeum petulantioris carnis hebetantes, parce victitare consuevimus, et omnino in deliciis esse inter optima non ponimus. Julianus autem nos saltatoribus et publicanis comparat, Christianae religionis libertatem ignorans. Nos autem memores sumus eorum, quae Paulus scribit: Cibus non commendat nos Deo, neque si edamus meliores sumus, neque si non edamus deteriores. Item: omnis cibus bonus, etc. Et quod Christus dicit: Quod ingreditur in os non coinquinat hominem, etc. Et paulo post, plurimi quidem apud nos fuerunt summa bonitate conspicui, qui ad eam pervenere continentiam, et ita seipsos castigarunt, ut etiam iis, quae ad vitam utilissima sunt, strenue abstinere voluerint, nempe pane et oleo et herbis et leguminibus, ventris necessitatem placarunt, usi pura aqua. Et rejectaneus quidem apud ipsos cibus nullus fuit. Abstinuerunt autem a nonnullis, mentis ad deteriora propensionem revocantes et carnis lasciviam compescentes, ut mentis oculum magis subtilem haberent, etc.

Libertas Christianorum in cibis.

Abstinentia quorundam privata.

Finis abstinentiae.

3\. In ordine autem hujus historiae praecipue observandum est, quod ingruentes superstitiosas opiniones alii aliis plenius et nervosius refutarunt. Monachorum enim singularis abstinentia in magna tunc coeperat admiratione esse, sicut Theodoretus in vitis Patrum describit: Marcianum quendam, qui singulis diebus usque ad vesperam jejunabat, et vesperi tantum panem, eumque ad mensuram, quartam scilicet partem librae sumebat. Avitum vero scribit per triduum semper sine cibo mansisse: Sabinum nec pane nec obsonio usum, sed tantum farina aqua madefacta, quam semel in totum mensem parabat, nec prius sumebat quam sitim contraxisset: Macedonum non pane nec leguminibus usum, sed hordeo madefacto: Simeonem vero totam semper hebdomadam jejunum mansisse, etc.

Exempla singularis abstinentiae apud Theodoretum.

In illis ergo singularibus abstinentiae exemplis Cyrillus hoc probat, si fiat eo fine, ut carnis petulantia compescatur, et mens ad spiritualia magis excitetur. Si vero in tali ciborum delectu constituatur pietas, sanctitas, et cultus Dei, hoc Cyrillus, sicut ostendimus, reprehendit ex loco Pauli 1, Cor. 10.

Cyrilli judicium de talibus exemplis.

4\. Theodoretus vero tantum opinioni necessitatis contradicit, et libertatem defendit, eamque usque ad illa tempora servatam fuisse ostendit. Explicans enim illud Pauli Rom. 14. Unusquisque in suo sensu abundet, inquit, non de divinis decretis hoc dicit, ibi enim valet illud: Qui aliud evangelizaverit, anathema sit: Sed de solis cibis uniuscujusque sententiae potestatem dedit. Haec enim consuetudo in hodiernum usque diem mansit in Ecclesiis. Et hic quidem abstinentiam amplectitur, ille vero omnibus esculentis absque ullo scrupulo vescitur, et nec hic illum judicat, nec ille alterum reprehendit.

Nota qualis libertas in cibis Theodoreti tempore.

Et in epitome divinorum dogmatum, capite περὶ ἐγκρατείας, de abstinentia, ita scribit: Abstinentiam a vino atque esu carnium, et reliquam (ἐγκρατείαν) continentiam, non similiter atque haeretici amplectitur Ecclesia. Illi enim (νομοθετοῦσι) lege cavent aut jubent, ab iis tanquam abominandis abstinere. Ecclesia vero (οὐδὲν περὶ τούτων νενομοθέτηκεν) nullam legem de illis condidit, vel nihil per modum legis de illis constituit, non enim (ἀπαγορεύει) prohibet seu interdicit eorum sumptionem, seu participationem. Et propterea alii quidem (νενομισμένων ἡδέων ἀδεῶς ἀπολαύουσι) cibis suavibus et jucundis, a verbo Dei permissis seu concessis, libere, secure, et absque ullo scrupulo fruuntur, alii vero abstinent. Nullus autem qui recte sapit manducantem condemnat. Nam et abstinentia et sumptio sunt in potestate sententiae seu voluntatis cujusque, etc. Et allegatis sententiis Pauli, Rom. 14, 1. Cor. 10 et 1. Tim. 4 addit, tantum abfuit, ut divinus ille vir carnibus vesci prohiberet. Nam et Christus ipse carnem agni cum discipulis suis manducavit, et convivis vinum per miraculum praebuit. Haec Theodoretus. Et observetur, quod leges de delectu seu discrimine ciborum, cum opinione necessitatis, licet a multis rogari et spargi coepissent, tamen circa annum 440 nondum fuerint vel receptae vel probatae, sicut sententia haec Theodoreti manifeste ostendit. Et Cyrillus addit, non fuisse tunc tempus aliquod hisce rebus praescriptum, lib. 7 contra Julianum.

Nondum fuerunt leges de ciborum delectu.

Annus 440 adhuc ignoravit leges de ciborum delectu.

Eodem modo Primasius, Augustini discipulus, in cap. 14 ad Rom. dicit: de jejunio non est lex posita, sed quomodo unusquisque vel potest, vel vult.

Primasius ignorat leges jejuniorum.

5\. Socrates vero ecclesiasticae historiae scriptor, prolixa narratione ostendit, adhuc circa annum Domini 440 et de tempore jejunii, et de modo seu forma abstinentiae, fuisse diversas et liberas observationes in Ecclesiis, et diserte dicit, licet illis temporibus jactarentur traditiones apostolorum de jejuniis, neminem tamen potuisse ostendere scriptum aliquod mandatum, sed apostolos tales ritus et observationes cujusque sententiae et arbitrio liberas reliquisse. Unde rectissime colligitur, quo loco habenda sint illa, quae sub apostolorum nomine, titulo canonum et constitutionum scripta nunc circumferuntur, quaeque de legibus jejuniorum, scriptis vetustiorum patrum admixta sunt, Ecclesia enim circa annum 440 illas leges non agnovit.

Socrates historicus de jejunio.

Locus autem Socratis lib. 5, cap. 22 sic habet: Qui in eadem fide consentiunt, in ritibus seu ceremoniis inter se discrepant. Ut jejunia ante Pascha ab aliis aliter observari inveniuntur. Nam qui Romae sunt, tres septimanas ante Pascha, sabbato et dominica exceptis, jejunant: Graeci vero Illyrici et Alexandrini, ante sex septimanas jejunium, quod ante Pascha sit, jejunant, quadragesimam appellantes. Praeter hos alii septem septimanis ante festum initium jejunandi faciunt, et quamvis solos quindecim dies ex certis intervallis jejunent, nihilominus tamen et ipsi tempus illud quadragesimam vocant. Et mirandum est, cum de numero dierum discrepent, quomodo tamen omnes tempus illud quadragesimam

Quadragesimae diversitas.

Rationes excogitatae. appellent. Et rationem appellationis alii aliam (εὑρεσιλογοῦντες) a seipsis excogitatam reddunt. Nec de numero dierum solum discrepant, sed et abstinentiam ciborum non similem seu eandem servant.

Abstinentiae diversitas. Alii enim omnino ab animatis abstinent, alii inter animantia solos pisces comedunt. Alii cum piscibus volucres etiam manducant, quia ex aquis utraque sint orta. Alii a baccis et ovis abstinent. Alii arido pane solo vescuntur. Alii ne illo quidem. Sunt qui cum ad horam nonam usque jejunaverint, indifferenter utantur cibis. Et alia ratione apud alias gentes jejunatur, cujus rei infinitae sunt causae. Et quoniam de hac re nemo potest ostendere (ἔγγραφον παράγγελμα) scriptum aliquod mandatum, perspicuum est quod Apostoli liberam potestatem hac in re cujusque sententiae et arbitrio permiserunt (τῇ ἑκάστου γνώμῃ καὶ προαιρέσει ἐπέτρεψαν) ut quisque nec metu nec ex necessitate quod bonum sit, ageret. Eadem Sozomenus etiam repetit, lib. 7, cap. 19.

Nullum exstat mandatum scriptum. Liberae observationes.

6. Prosper Leonis tempore. Prosperi vero sententiae de jejunio ideo diligentius sunt observandae, ejus enim tempore Leo Pontifex leges jejuniorum cum opinione necessitatis et meritorum, magna contentione urgere coepit, sicut supra quasdam ipsius sententias adscripsimus. Prosper itaque contra opinionem operis operati opposuit Scripturae sententiam de veris jejunii finibus, ut de vita contemplativa, lib. 2, cap. 17. A cibis concessis se continere, abstinentia quidem est, sed carnalis et imperfecta. Ea autem spiritualis et perfecta censenda est abstinentia, quae abstinentem tam ab illecebris carnalium voluptatum, quam a peccatis omnibus facit alienum. Et cap. 22. Membra sua, quae sunt supra terram, mortificant, quando insolens corpus jejuniorum continuatione castigant, quando intra necessarium modum, suum temperant appetitum, certi quod nec deliciae quaelibet, si absque desiderio percipiantur, officiunt, et viles cibi plerumque abstinentiae profectum, si appetenter accipiantur, impediunt. Unde datur intelligi, quod veraciter abstinentes, escarum non naturas, sed concupiscentias damnent. Quia autem non solum a qualitate, sed etiam a quantitate ciborum cupiunt abstinere, nihil aliud student, quam ut appetitus suos non expleant, sed comprimant, etc. cap. 23. Caeterum si a quadrupedibus abstinentes, altilibus, vel aliis avibus pretiosis, vel piscibus perfruantur, non mihi videntur resecare voluptates, sed mutare, nec pro abstinentia, sed pro deliciis communes ac viles carnes abjicere, quo delicatioribus possint suas voluptates explere: cum non aliquarum carnium nobis naturae damnandae sint, sed carnales concupiscentiae fugiendae. Et spiritualis abstinentia non aliquorum ciborum usum, sed desiderium suadeat compescendum, cap. 24. Veruntamen sic abstinere vel jejunare debemus, ut non nos jejunandi vel abstinendi necessitati subdamus, cum sine abstinentia quemlibet hominem catholicum caritas sola perficiat, et omnis abstinentia aut perdat sine adjunctione charitatis, aut pereat. Quia ergo abstinere aut jejunare etiam haeretici possunt, corpora sua panis et aquae perceptione afficientes, non pro magno ducamus, quando ab illis, quae ipsi quoque rejiciunt, abstinemus, sed quando abstinentiam nostram fides commendat, charitasque consummat. Ipsis vero catholicis Christianis, qui sive non valendo, sive nolendo abstinere, omnia usui nostro concessa, cum gratiarum actione percipiunt, non nos propter abstinentiam praeferamus, ne forte plus virtutum habeant illi, unde nobis abstinentibus jure praeferantur. Quocirca si volumus abstinentiam nostram, jejuniaque nostra perficere, ab omnibus vitiis discedamus. Quia tunc nobis proderit, quod corpora nostra, vel certe corporum incentiva, rigore districtioris abstinentiae castigamus, si carnalibus desideriis absoluti, sanctis virtutibus floreamus, etc.

Abstinentia vera. Finis jejuniorum. — Delicata jejunia. — Prosper contra delectum ciborum. — Contra necessitatem jejuniorum. — Contra opus operatum jejunii. — Libertas abstinentiae. — Finis jejunii.

7. Capita hujus historiae. Hae observationes historicae jucundae profecto et utiles sunt, monstrantes, quomodo pullulantibus superstitiosis opinionibus de jejunio Deus subinde testes aliquos veritatis excitarit, qui superstitiones reprehenderunt et refutarunt, ac simul doctrinam et exercitia veri jejunii ad fontes et fundamenta Scripturae reducere conati fuerunt, alii aliis vel nervosius et vehementius, vel modestius, et languidius, ut ita in historia conspiciatur, perpetuum quasi certamen superstitionis et verae pietatis. Quando enim vel ex vulgo vel ex Patribus quidam inclinationem aliquam ad superstitiones faciebant, opposuit Deus alios, qui exorbitationes illas corrigere, et ad regiam Scripturae canonicae viam reducere conati fuerunt, sicut hactenus in hac de jejunio historia ostendimus.

[CAPUT XVIII.]

QUOMODO AB ANNO DOMINI 460 CUM NON ESSENT QUI CONTRADICERENT, SUPERSTITIOSAE LEGES ET OPINIONES DE JEJUNIIS, PER PONTIFICUM ET CONCILIORUM DECRETA, CUMULATAE SINT, DONEC SCHOLASTICA THEOLOGIA INDE EXSTRUCTA EST.

1. Hactenus igitur usque ad annum Domini 450 ostendimus, quod leges jejuniorum in opinionibus necessitatis et meritorum, saepius quidem et varie tentatae, semper autem repressae et refutatae fuerint. Singulis enim illis temporibus semper fuerunt, qui monstrata vera verbi Dei de jejuniis sententia, superstitionibus contradixerunt, et libertatem Christianam defenderunt. Ab hoc vero tempore, exstinctis Ecclesiae luminaribus, cum vix inveniretur aliquis, qui libertatis et veritatis patrocinium contra superstitiosas leges suscipere vel posset vel auderet, cumulatae illae, et per Romanorum Pontificum rescripta, per posteriorum conciliorum decreta, et per monachorum constitutiones, stabilitae sunt, ita ut maxima pars cultus in illis observationibus consu-

Inclinatio ad superstitiosas leges et opiniones.

meretur, quae et mandatis Dei praeferebantur, et meritum gratiae et remissionis peccatorum, cum contumelia Christi, sibi vendicabant, sicut ex scholastica theologia, quae inde enata est supra ostendimus. Sequentium igitur temporum historiam ex Leonis sermonibus, et ex illis, qui postea leges et constitutiones illas in decretis collegerunt, breviter perstringemus.

2. *Leo de jejuniis quatuor temporum. κακοζηλία Veteris Testamenti.* Leo itaque, quem magnum vocant, circa annum Domini 460 solennia jejunia quater in anno publice indixit et mandavit, jejunium scilicet quadragesimae, Pentecostes, septimi mensis et decimi, de illorum enim temporum jejuniis exstant multi sermones Leonis. Et de jejunio quidem septimi mensis et decimi non dissimulat, ex sinistra aemulatione Judaicarum observationum, Zachariae 8, illa sumpta esse. Dicit enim sermone quarto de jejunio septimi mensis: Quando vos ad quaedam, quae in Veteri Testamento instituta fuerunt, cohortamur, non Judaicae observantiae jugo vos subdimus, licet enim in temporibus conveniat, non tamen concordat in moribus. Sed haec elusio non solvit argumentum de abrogatione observationum Veteris Testamenti, Gal. 4 et Col. 2. *Chrysostomus de parte diei festi.* Et Chrysostomus explicans locum Pauli, Gal. 4 annotat Paulum ideo dixisse (in parte diei festi) ut ostenderet, se arguere eos, qui etiamsi non per omnia, sed tantum in parte aliqua, observationes Veteris Testamenti conscientiis in Novo Testamento imponere volebant. Quadragesimae vero et Pentecostes jejunia Leo dicit apostolorum traditione, de Paracleti magisterio instituta. Sed hactenus liquido ostendimus, falsum hoc esse, nisi quis Montanici *Paracletus. Leo de meritis jejunii.* Paracleti magisterium et disciplinam, cui Leonis leges de jejuniis non male conveniunt, intelligat. Leo autem ut suis persuaderet, legale hoc jugum suscipere, tribuit jejunio reconciliationem et propitiationem Dei, culparum redemptionem, et peccatorum remissionem, sicut in praecedentibus tales Leonis sententias adscripsimus. In illis vero mensibus jejunarunt quarta feria et sexta, sabbato vero ad vigilias convenerunt. Hoc enim Leo semper repetit. Quarta et sexta feria jejunemus, sabbato vero apud beatum Petrum pariter vigilemus.

3. In hisce vero humanarum traditionum sive constitutionibus sive observationibus, non inutile erit ostendere fuisse magnas diversitates, quae saepius mutatae, variatae et cumulatae fuerunt, donec tandem in leges rigidissimas evaserunt. Apud Gratianum dist. 76 traditur antea ter in anno jejunia *Jejunia trium temporum, postea quatuor. Singulorum mensium jejunia. Jejunia quatuor temporum unde.* celebrata, postea vero facta inde quatuor temporum jejunia. Elibertinum concilium cap. 23 statuit singulis mensibus, excepto Julio et Augusto, talia jejunia celebranda. Rabanus de institutione Clericorum, lib. 2, cap. 24 dicit, quatuor illis temporibus sabbatis specialia jejunia fuisse constituta, in mense Martio primo sabbato, in Junio secundo sabbato, in Septembri tertio sabbato, in Decembri quarto sabbato, ante quae sabbata feria quarta et sexta legitima jejunia praecesserint. *Nota.* Addit autem, quod memorabile est, causam et originem illorum jejuniorum hanc fuisse, quod Gelasius constituerit, illis diebus ordinationes presbyterorum et diaconorum debere fieri. Cumque primum in ordinationibus, exemplo apostolorum, Act. 13 et 14 propter preces ardentiores adhiberentur jejunia: Postea factum est inde opus operatum et lex generalis, etiam cum non celebrarentur ordinationes. *Discrimen inter jejunium et stationem.* Idem Rabanus cap. 17 inter jejunium et stationem ita distinguit, ut jejunium sit abstinentia cujuslibet diei, non per legem, sed secundum propriam voluntatem. Statio vero sit observatio statutorum dierum vel temporum, ut quartae et sextae feriae, jejunium ex vetere lege praeceptum, juxta dictum, Jejuno bis in sabbato, id est, quarta et sexta sabbati. Quaeso autem lectorem ut hanc rationem bene consideret et expendat.

4. *Jejunium rogationum.* Burchardus lib. 13 ex Aurelianensi concilio citat constitutionem de triduano jejunio rogationum ante festum ascensionis. Ex Moguntinensi vero citat constitutionem, ut litania major, a cunctis Christianis, uno die, scilicet septimo Calendas Majas, cum jejunio observaretur. Ex Gregorio Magno describit, quadragesimam ideo observandam, ut sit persolutio decimarum totius anni. *Jejunium vigiliarum.* Ex Aurelianensi concilio describit constitutionem de jejunio vigiliarum in festivitatibus sanctorum. Nocturni enim conventus in sanctorum festivitatibus, mutati postea sunt in pridiana jejunia, et praecedentis diei mansit appellatio vigiliarum. Et cap. 2 tradit, in Moguntinensi synodo constitutum, ut diebus jejuniorum, hora nona *Missa circa tempus vespertinum in jejuniis.* litaniis ad Missarum solennia convenirent. Cap. 12 dicit, in quadragesima non nona hora, sed post vespertinum officium manducandum.

5. *Nota de jejunio sabbati.* Gratianus de consecrat. dist. 3 citat constitutionem Innocentii, quod omnino singulis sabbatis sit jejunandum. Quam legem Augustinus prolixa disputatione ad Consulanum refutat. Et sexta universalis synodus can. 55. Romanorum observationem, quod per quadragesimam sabbatis jejunabant, reprehendit et improbat. Gratianus vero de consecrat. dist. 5 citat constitutionem Gregorii septimi, ut diebus sabbati omnes Christiani a carnium esu abstineant. Monachis vero in perpetuum prohibuit esum carnium, dist. 4 sub Gregorii Magni nomine in qua- *Prohibitio lacticiniorum.* dragesima prohibet usum lacticiniorum et ovorum, sed sexta synodus circa annum 680 fatetur can. 56 in Armenia et in aliis locis, quosdam in quadragesima, sabbatis et dominicis, ova et caseum comedisse, quod canone illo tunc prohibebatur.

6. *Exemplum superstitionis vulgi.* Accessit etiam vulgi superstitio, sicut Nicephorus lib. 17, cap. 32 hoc exemplum describit: cum Constantinopoli in magna rerum inopia, imperator Justinianus, ex Christiana libertate, in quadragesima jussisset carnes venales in foro proponi, populus eas nec emebat nec edebat. Paulus Diaconus addit, venditores carnium a vulgo interfectos.

7. Porro varia et mirabilia superstitiosae et prodigiosae abstinentiae illorum temporum exempla, sive facta exstant, quae omnia huc referre non est animus, superstitio enim semel admissa, in infinitas se vertit formas, ut tandem, ubi consistat, non inve-

Tres quadragesimae.

niat, adeo ut tres quadragesimae a Hieronymo in Montanistis antea publice damnatae, postea singularis pietatis titulum sibi vendicarint, sicut Beda in historia Anglica celebrat monachum quemdam Ecbrechtum, qui tres in anno quadragesimas cum suis observarit, unum ante Pascha, alterum ante Pentecosten, tertium ante natalém Domini. Et alium celebrat episcopum, qui duas ex illis celebrandas constituerit.

8. Opiniones vero de meritis jejunii, una cum constitutionibus seu legibus, subinde magis magisque cumulatae sunt, sicut supra annotavimus, Bernhardum sentire, quod jejunium sit satisfactio pro peccatis, pro quo ea quae commisimus condonentur, et peccata remittantur. Item jejunium obtinere veniam, promereri gratiam et redimere aeterna supplicia. Gratianus dist. 13, quaest. 3 dicit, jejunia viventium, esse defunctorum auxilia. Sed non opus est in posterioribus illis seculis, singulorum vel temporum vel autorum sive constitutiones et leges de temporibus jejuniorum et cibis, sive opiniones de meritis jejuniorum, ordine et prolixe percensere. Scholastici enim doctores illa omnia in suis summis complexi sunt. Et quia supra peculiari loco, Scholasticorum doctrinam de jejunio exposuimus, ut hoc loco eam repetere non sit opus: Finem igitur jam faciam, et historicam hanc de jejunio commemorationem concludam, remittens lectorem ad ea, quae supra ex Scholasticis, et aliis Pontificiis scriptoribus annotavimus.

Bernhardus de meritis jejunii.

Gratianus.

Scholasticorum doctrina de jejunio.

[LOCUS V.]
DE FESTIS.

[cf. librum concordiae p. 42, 43, 152, 153, 423—429.*]*

Quod decretum Tridentinum dicit, dierum festorum devotam et religiosam observationem, facere ad augendam pietatem: Non potest rectius explicari, quam si I. ostendatur antithesis, inter paedagogicam servitutem veteris et inter Christianam libertatem Novi Testamenti, quod ad annos, menses et dies, hoc est, quod ad festa attinet. II. Si primitivae Ecclesiae observationes considerentur. III. Si ostendatur, qui abusus, et quae superstitiosae opiniones, in celebrationes festorum irrepserint. Ita enim juxta Jeremiam pretiosum a vili separari poterit, et ostendi, quae festa, et qua religione in nostris Ecclesiis serventur.

[SECTIO I.]
SCRIPTURAE SENTENTIA ET DOCTRINA, DE DIEBUS FESTIS QUALIS FUERIT IN VETERI TESTAMENTO, ET QUALIS SIT IN NOVO.

1. Veteris Testamenti festa.

In veteri igitur Testamento Deus paedagogicas commonefactiones et significationes de beneficiis et promissionibus divinis, de cultu Dei, de exercitiis pietatis et de salute vitae aeternae per tempora, annos, menses et dies, ita distribuit, ut certis et statutis temporibus populus ad auditum verbi, ad meditationem beneficiorum et promissionum Dei, ad preces, laudes, gratiarum actiones, et publica exercitia cultus Dei et pietatis, conveniret. Ita singulis diebus, mane et vesperi ad petendam et celebrandam gubernationem et protectionem divinam in quotidianis vitae hujus negotiis, et ad petendam remissionem peccatorum ac Spiritus Sancti gratiam, conventus Ecclesiastici habebantur. Deinde inter septimanae dies fuit sabbati festivitas constituta, ad commonefactionem beneficiorum Dei in creatione et sustentatione rerum, Exo. 20 in memoriam admirandae liberationis ex servitute Aegyptiaca, Deut. 5, in signum sanctificationis, Ezech. 20 et ad significandum sabbatum interius seu spirituale et aeternum, Ebrae. 4. In mensibus constituit Neomenias, ut monerentur, astrorum motus, et vices temporum, tanquam peculiare opus Dei considerare, utque per singulos menses beneficiorum Dei, et vitae suae rationem, subducerent. In principio et exitu anni instituit festivitates, ob recordationem et celebrationem beneficiorum, populo in Ecclesia, politia, et oeconomia, per totum annum a Deo praestitorum.

Mane et vesperi.

Sabbatum.

Neomeniae.

2. Pascha Pentecoste. Tabernaculorum etc.

Addit certis temporibus anni alias solennitates de illustrioribus Dei beneficiis, olim populo in eductione ex Aegypto, in introductione in terram promissionis, in promulgatione legis, in constitutione Ecclesiae et politiae Israeliticae praestitis. Quae festivitates simul erant significationes et commonefactiones promissionum de futuris beneficiis Messiae, et de vita aeterna. Et propter easdem significationes et commonefactiones, septimo semper et quinquagesimo etiam anno, peculiares institutae erant festivitates. Postea simili exemplo, in memoriam illustriorum liberationum, sub Esther, Judith, et Machabaeis, alia etiam festa instituta fuerunt. Et Deus festivitates a se institutas, certis ceremoniis circumscripsit, quomodo a vespera in vesperam, cum cessatione ab operibus servilibus, et per quot dies, quibus sacrificiis et ritibus eas vellet celebrare, additis comminationibus poenarum contra profanatores. Quae plene explicare non est hujus loci, tantum enim propter antithesin inter Vetus et Novum Testamentum, quod ad festa attinet, haec breviter hoc loco commemorata sunt.

Jubilaeus.

Encaenia etc.

3. An lex de festis perpetua.

Et Judaei quidem contendunt, paedagogiam illam festorum divinitus institutam, necessario etiam nunc observandam, quia de sabbato Deus dicit, Exod. 31. Pactum hoc est sempiternum inter me et filios Israel, signumque perpetuum. Et de Paschate, Exod. duodecimo: Cultu seu statuto perpetuo celebrabitis, legitimum hoc tibi erit, et filiis tuis in aeternum. Ita de reliquis etiam festis, Lev. 25 dicitur: Legitimum et praeceptum sempiternum erit in generationibus vestris. Sed quia Jer. 31 praedicitur antiquatio seu abrogatio veteris pacti, et institutio novi: Et Moyses ipse de alterius prophetae verbo vatici-

Abrogatio eorum quae ad vetus

Testamentum pertinent. Festorum abrogatio.

natur, Deuteron. decimo octavo. Lex igitur et prophetae usque ad Johannem, Matth. 11. Imposita enim fuerunt legalia illa usque ad tempus correctionis, Ebraeorum nono. Et lex fuit paedagogus noster usque ad Christum, postquam vero fides venit, et Deus Filium suum misit, non amplius sumus sub paedagogo, nec in servitute sub elementis mundi, Gal. 3 et 4. Fuerunt autem festa pars elementorum paedagogiae legis, de quibus Paulus diserte dicit, Gal. 4. Dies observatis et Menses, et tempora et annos, metuo ne frustra laboraverim in vobis. Et Col. 2. Nemo vos judicet in parte diei festi, aut neomeniae, aut sabbatorum, quae sunt umbra futurorum, corpus autem Christi.

4\. De vocabulis perpetuitatis apud Ebraeos.

Quod igitur ad dicta Mosaica attinet, Burgensis erudire ostendit, in lingua Ebraea dictiones quasdam significare perpetuitatem absolutam sine fine, ut נצח:, et quando particula עד vel geminatur vel jungitur praepositioni vel dictioni עולם, quando vero dictio עולם vel sola ponitur, vel praecedente עד tunc significare perpetuitatem, secundum conditionem rei cui adjungitur, ut quando Scriptura dicit, in aeternum verbum tuum permanet. Item: Veritas Domini manet in aeternum. Ibi significat perpetuitatem aeternam sine fine. Quando vero dictio illa praedicatur de re, cujus duratio est periodica, et ambitu quodam temporis limitata, tunc significat perpetuitatem non absolutam sed periodicam, sicut Latini vocant seculum seu aetatem alicujus rei, ita Deut. 15 de servo, qui anno septimo non vult liber exire, dicitur, serviet tibi in aeternum, hoc est, per totam suae vitae periodum, vel usque ad annum Jubilaeum. 1. Reg. 1. Samuel manebit in tabernaculo Domini usque in seculum, hoc est usque ad annum 50 quod erat seculum ministerii Levitarum, Num. 8 vel, sicut Hanna ipsa dedeclarat, omnibus diebus vitae suae. Cum itaque periodus durationis et observationis ceremoniarum Veteris Testamenti adventu Messiae in carnem in Scripturis limitata et circumscripta sit, manifestum est, qualis perpetuitas intelligenda sit in dictis Moysis, scilicet usque ad Christum, hoc enim est seculum legis seu Mosaicum, sicut ipsi Rabbini, dies novissimos, seu seculum novissimum et futurum, appellant tempus Messiae. Item: duo millia inane, duo millia lex, duo millia Messias. Utque intelligeretur, statuta illa Mosaica, nec perpetua esse, nec omnes homines obligare, ideo additur: Perpetua erunt inter filios Israel, in habitaculis et generationibus vestris.

Olam seu seculum Levit. ceremon.

5\. Quia vero de abrogatione Leviticorum festorum in Novo Testamento constat, videndum jam est, quid et quomodo sit abrogatum. In Veteri enim Testamenti in festis populus conveniebat in coetum, sabbatis legebatur Moyses, Act. 15 et prophetae, Luc. 4. Act. 13 fiebant preces communes, Luc. 1 psalmi, hymni, gratiarum actiones celebrabantur, 1. Paralip. 25. Et breviter festa illa sanctificabantur, hoc est, tempus illud in sancta pietatis exercitia sepositis impedimentis et avocamentis negotiorum seculi impendebatur. Hoc certe genus in Novo Testamento non est abrogatum. Nam et ad Christum populus saepius convenit, ad audiendum verbum Dei. Et apostoli cum suis convenerunt in unum ad audiendum sermonem Dei, ad usum Eucharistiae, et ad reliqua, quae ad λειτουργίαν, hoc est, ad publicum munus ministerii pertinent, Act. 13 et 29, 1. Cor. 11. In coetu illo administrarunt baptismum, Act. 10, factae ibi fuerunt obsecrationes, deprecationes, interpellationes, et gratiarum actiones, 1. Tim. 2 et 1. Cor. 14, usi ibi fuerunt canticis, psalmis, hymnis, et benedictionibus. 1. Cor. 14, et finis concionum in illis conventibus ibi pulchre describitur, ut omnes instituantur, discant, coarguantur, et exhortationem et consolationem accipiant. In illis conventibus contulerunt etiam et distribuerunt eleemosynas pro pauperibus, Act. 2, 1. Cor. 16. Hoc certe genus sanctificationis sabbati adeo non est abrogatum in Novo Testamento, ut Apostolus Ebrae. 10 dicat, illam (ἐπισυναγωγήν) mutuam congregationem, non esse deserendam, sed colendam ad mutuam exhortationem et provocationem, ad tenendam confessionem spei, et charitatem et bona opera. Et Matth. 18. Christus hujusmodi conventibus praesentiam suam et gratiam promittit.

Quae sint sanctificationes quae retinentur in Novo Testamento.

6\. Quid sit speciem abrogatam esse non genus.

Et hoc est, quod usitate ac recte dicitur, Novum Testamentum, in praecepto de sanctificatione sabbati, non genus quod morale est, sed speciem quae ceremonialis est, abrogasse, quod scilicet conventus illi expresso mandato Dei in Veteri Testamento ad certas circumstantias temporum determinati et allegati erant, quo scilicet die celebrandum esset sabbatum, quibus mensibus, quoto die mensis, et per quot dies reliqua festa essent celebranda, quando inchoanda et finienda, a vespera scilicet in vesperam, quae festa Hierosolymis tantum celebranda essent, et quae alibi possent celebrari, quibus ritibus in celebratione festorum esset utendum, quodque ab aliis operibus ita esset abstinendum, ut sabbato ne quidem liceret extra locum progredi, Exod. 16 nisi per iter Sabbati, nec ignem succendere, Exod. 35. Et harum circumstantiarum observatio, extra casum necessitatis, ex mandato Dei erat necessaria, pro conscientiis imposita sub peccato mortali, et poena damnationis. Illae igitur circumstantiae, et necessariae earum observationes, conscientiis in Novo Testamento abrogatae sunt. Non ita autem abrogatae sunt illae circumstantiae, quasi in Novo Testamento, absque ordine, merae debeant esse confusiones in conventibus ecclesiasticis. Paulus enim in hujusmodi circumstantiis libertatem conscientiarum ita asserit, ut tamen velit in ecclesiasticis conventibus omnia ordine fieri, et ita decenter, ut serviant aedificationi, et sint incitamenta et retinacula pietatis, ac testimonia quod Deus revera sit in medio nostri. Non enim confusionis Deus est, sed pacis, 1. Cor. 14 et Col. 2. Gaudeo videns vestrum ordinem. Ita Christus in sabbatis et in reliquis festis, et ipse docuit, et concionibus interfuit. Ut autem ostenderet, se illud libere et non ex necessitate facere, contra opinionem necessitatis, de abrogatione sabbati Mosaici, et verbo docuit, cum

7\. Ordo et decorum in conventibus Ecclesiasticis.

8\. Libertas sabbati.

diceret filium hominis Dominum esse sabbati, et factis saepius libertatem illam testatam fecit, cum sabbatis sanaret, et discipulos spicas in sabbato confricantes, defenderet. Atque ideo etiam, conventus suos ad docendum verbum, aliis saepius diebus extra sabbatum celebravit. Atque labores, qui in casu necessitatis et charitatis, in ipso sabbato suscipiebantur, non damnavit, tantum illas operas externas, quae ministerium et sanctificationem turbant et impediunt, prohibitas esse ostendit, cum Matth. 11 docens in templo, non permitteret, ut quisquam vas deportaret per templum, eo quod scriptum sit, Domus mea domus orationis est. Ipse vero suo exemplo ostendit, quomodo tempus conventuum ecclesiasticorum ad sanctificationem esset conferendum. Cum enim ipse docuisset, postea soluto conventu, privatim discipulos examinabat et rectius instituebat, Marc. 4 et Luc. 14, a concione digressus, ad prandium concionem repetit, usum doctrinae ostendit, et vera pietatis exercitia praemonstrat. Inde rectissime potest colligi, qua libertate, devotione et religione, sabbatum in Novo Testamento sit sanctificandum.

Quae opera prohibita.

Quae sanctificatio.

9. Eodem modo, apostoli primum tolerarunt infirmitatem fidei illorum, qui sine superstitione Mosaicos dies observabant, Rom. 14 ubi addit firmiores in fide judicasse, post abrogationem Veteris Testamenti, omnes dies per se esse aequales, nec unum alio esse sanctiorem. Ostenderunt etiam apostoli suo exemplo, in Novo Testamento liberum esse, vel singulis diebus, vel quocunque die commodum videretur, ad tractandum verbum et sacramenta, et ad publica seu communia pietatis exercitia, convenire. Ita die sabbati docuerunt, Act. 13, 16, 17 et 18. Et quia in festis multitudo frequens conveniebat, Paulus hac occasione usurus ad propagationem Evangelii, dicit se velle diem Pentecostes agere Hierosolymis. Praeterea ut ostenderent, exercitia ecclesiasticorum conventuum in Novo Testamento non esse alligata ad certos dies, ipsi quotidie perseverarunt in doctrina apostolorum, in communicatione, et fractione panis, et precationibus. Et Act. 5. Non cessabant omni die docere, et in templo, et in domibus. Ita Paulus 1. Cor. 5 ostendit, Pascha Judaicum ita esse abrogatum, ut illud, cujus commonefactionis et significationis gratia vetus Pascha celebrabatur, quotidie nobis in Novo Testamento sit cogitandum et agendum. Nam et Pascha, inquit, nostrum pro nobis immolatus est Christus: Itaque festum celebremus, non in fermento malitiae et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis.

Libertas dierum.

Apostoli docuerunt sabbatis.

Apostoli quotidianas Synaxes.

10. Cum vero postea Pseudoapostoli liberas illas observationes sabbati Mosaici, et aliorum festorum, tanquam ex lege, opinione necessitatis ita urgerent, ut conscientias non observantium judicarent, Paulus dicit, non esse observandos dies, menses et annos, sed standum in libertate, qua Christus nos liberavit, ne rursus jugo servitutis implicemur, Gal. 4 et 5. Nec permittendum esse, ut aliquis nos judicet in sabbatis vel festis, Col. 2. Et tunc, atque ea occasione, contra opinionem necessitatis, in publicum testimonium abrogationis festorum Mosaicorum, et libertatis Novi Testamenti, cum ordinis gratia dies aliquis ad conventus ecclesiasticos libere esset eligendus, noluerunt apostoli simpliciter sabbati diem retinere, sed 1 sabbatorum convenerunt ad frangendum panem, et ad audiendum verbum, Act. 20. Et prima sabbatorum conferebant eleemosynas, quae pars erat actionum in conventibus ecclesiasticis 1. Cor. 16. Quia enim prima sabbatorum Christus a morte resurrexerat, Marc. 16; Ob memoriam igitur resurrectionis, qua Christus in gloriam regni Novi Testamenti intravit, visa fuit illa dies commodior ad conventus ecclesiasticos in Novo Testamento. Et haec videtur dies illa esse, quae Apoc. 1 (κυριακή) vocatur dominica, quam appellationem tota postea vetustas retinuit et usurpavit. Nec tamen apostoli, vel lege aliqua vel praecepto ejus diei observationem, opinione necessitatis, conscientiis in Novo Testamento leguntur imposuisse, sed libera fuit observatio, ordinis gratia: Si enim ab elementis, quae divinitus in Veteri Testamento instituta et mandata fuerant, liberati sumus, quomodo hominum decretis teneremus? Col. 2. Nam et in alio casu dicit Paulus: Praeceptum Domini non habeo, consilium autem do. Quid vero apostolica Ecclesia in conventibus ecclesiasticis egerit, paulo ante monstratis locis ostendimus. Atque haec sunt, quae in Scriptura Novi Testamenti ad festa pertinentia, tradita sunt, juxta quam normam, ut devota et religiosa festorum celebratio, ad augendam pietatem, restituatur, nemo improbat, sed omnes pii optant.

Observatio sabbati quando et cur omissa.

Synaxes primae sabbatorum.

Dominica dies nominata.

Dominica dies sine lege praecepti.

[SECTIO II.]

HISTORIA PRIMITIVAE ECCLESIAE DE FESTIS ET EORUM OBSERVATIONE.

1. Ut tota res de libertate et vera observatione festorum in Novo Testamento eo fiat planior, et antithesis eo rectius possit intelligi, brevem adjiciemus annotationem, de festis et eorum observatione in primitiva Ecclesia, post tempora apostolorum. Et ordine notabimus, quae et quam pauca primitiva illa Ecclesia festa habuerit, et quomodo ea celebrarit.

2. Primo igitur constat, vetustissimam Ecclesiam post apostolorum tempora, dominica die conventus Ecclesiasticos celebrasse. Dionysius enim Corinthius apud Eusebium, lib. 4, cap. 23 inquit: τῷ σήμερον κυριακὴν ἁγίαν ἡμέραν διηγάγομεν. Hodie sacrum diem dominicum celebravimus. Tertullianus libro de idololatria, inter solennitates Christianorum, primo loco nominat diem dominicum, et dicit, Christianis octavo quoque die festum seu solennitatem esse. Et in Apologetico exercitia Christianorum, in congregationibus illis festivis ita describit: Coimus, inquit, in coetum, ut ad Deum quasi manu facta precationibus ambiamus, orantes. Coimus ad divinarum literarum

Dominicus dies in primitiva Ecclesia.

Octavus dies.

Tertullian. de exercitiis Dominici diei.

commemorationem, fidem sanctis vocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus, disciplinam praeceptorum inculcationibus densamus. Ibidem etiam exhortationes, castigationes et censura divina, si quis ita deliquerit, ut a conjunctione relegetur. Modicam unusquisque stipem pro pauperibus apponit, etc. Ita

Justinus de die dominico.

Justinus apologia secunda, non tantum nominat diem illum, sed quomodo celebratus fuerit ostendit: Omnes, inquit, et urbani et rustici ex agris, conveniunt in unum, et primo leguntur scripta prophetica et apostolica. II. Praeses habet orationem monitoriam et exhortationem, ut bona quae lecta sunt imitentur. III. Coetus omnis consurgit ad preces. IV. Celebratur communio Eucharistiae. V. Conferuntur eleemosynae κατὰ προαίρεσιν cujusque in subsidium pauperum, pupillorum, aegrotantium, exulum, etc. Et

Ratio dominici diei.

rationem, quare illo potissimum die in coetum coierint, Justinus hanc reddit, quia die solis Deus mundum crearit, et Christus eodem die a mortuis resurrexit.

Ignatius de die dominico.

Ignatius ad Magnesios hanc rationem affert, quod quidam sub professione Christiana, adhuc Judaismum qui abrogatus esse debebat, in animo habuerint. Non amplius itaque Judaicum sabbatum, inquit, celebremus: sed πᾶς φιλόχριστος ἑορταζέτω τὴν κυριακὴν, τὴν ἀναστάσιμον, τὴν βασιλίδα, τὴν ὕπατον πασῶν τῶν ἡμερῶν, ἐν ᾗ καὶ ἡ ζωὴ ἡμῶν ἀνέτειλε, καὶ τοῦ θανάτου γέγονε νίκη ἐν χριστῷ, ὃν ἀρνοῦνται τέκνα ἀπωλείας, Omnis, qui Christum amat, festam celebret dominicam diem, resurrectione insignem, quae suprema et regina est omnium dierum, in qua mors devicta, et vita nostra exorta est in Christo, quem filii perditionis negant, etc. Propter illos igitur, qui Judaismi abrogationem, et resurrectionem Christi negabant, Christiani loco sabbati dominicum diem sumpserunt. Et quomodo Christiani tunc celebrarint dominicam diem, Ignatius ita explicat: Non amplius Judaico more sabbatum celebremus, otio vacantes, qui enim non laborat, non manducet et: In labore vultus tui manducabis panem tuum. Sed unusquisque nostrum sabbatum celebret spiritualiter, meditationi legis divinae operam dans, non corporis indulgentiae (δημιουργίαν) opus creationis et administrationis divinae cum admiratione considerans, et in tali sabbatismo celebret quisque dominicam, et paulo ante dicit, omnes in unum simul ad precationem conveniatis. Una sit communis oratio, una mens, una spes, in dilectione et fide in Christum.

Augustin.

Augustinus epist. 119. Dies dominicus Christianis resurrectione Domini declaratus est, et ex illo coepit habere festivitatem suam. De civitate lib. 22, cap. 30 dominicus dies Christi resurrectione sacratus, aeternam non solum spiritus, verum etiam corporis requiem praefigurat. De verbis apostoli Serm. 15. Domini resuscitatio promisit nobis aeternum diem, et consecravit nobis dominicum diem, qui dominicus vocatur, quia eo die Dominus resurrexit.

Cyrillus.

Cyrillus in Johann. lib. 12, cap. 58. Diem octavum, quo Christus Thomae apparuit, dominicum diem esse necesse est. Jure igitur sanctae congregationes die octavo in Ecclesiis fiunt, etc.

3\. Liberam autem fuisse illam observationem, inde non obscure colligitur, quod praeter dominicum diem, quarta etiam et sexta feria, sicut Epiphanius scribit, celebrarunt (συνάξεις) conventus ecclesiasticos, ad auditum verbi, ad usum sacramentorum, et ad preces communes.

Synaxes 4 et 6 feria.

Et Augustinus Epist. 118. Alii quotidie communicant corpori et sanguini dominico.

Quotidie.

Alii certis diebus accipiunt. Alibi nullus dies intermittitur, quo non offeratur. Alibi sabbato tantum et dominico. Alibi tantum dominico. Totum hoc genus rerum liberas habet observationes.

Sabbato.

Ita Sozomenus lib. 2, cap. 19. Constantinopoli, et apud alios fere omnes, sabbato et prima sabbati, ἐκκλησιάζουσι, ecclesiasticos conventus celebrant. Et Eusebius de vita Constantini lib. 4 scribit, Constantinum statuisse, ut dominicum diem, et eum qui sabbatum antecedit, omnes venerarentur, ob memoriam earum rerum, quae iis diebus a communi omnium nostrum Servatore fuerunt gestae.

Dies Vener. festivus.

Et Sozomenus lib. 1, cap. 8 dicit, Constantinum legem tulisse, ut tum die dominico, quia in eo Christus resurrexit, tum die qui sabbatum antecedit, quia in eo Christus crucifixus fuit, omnes a judicialibus et aliis negotiis obeundis vacarent, precibus vero et supplicationibus Deum colerent.

4\. Secundo, celebrationis seu observationis festi Paschatis frequens fit mentio in historia primitivae Ecclesiae, praecipue vero in celebri illa apud Eusebium lib. 5, cap. 23 et 24 historia.

Festum Paschatis.

Et quidam per Pascha intellexerunt non tantum resurrectionis, verum etiam passionis seu crucifixionis memoriam. Ita hebdomadam passionis, quae aliis sancta seu magna appellatur, Epiphanius vocat Paschatis hebdomadam, cujus peculiaria jejunia describit. Alii, ut episcopi apud Eusebium, mysterium seu diem resurrectionis vocabant Pascha. Et propter meditationem passionis Christi usitata tunc fuisse jejunia, in praecedenti loco diximus: Ipso vero die resurrectionis solvebatur jejunium, Eusebius lib. 4, cap. 22.

Vigiliae Paschae.

Et vigiliarum Paschae meminit Eusebius lib. 6, cap. 9. Tertullianus lib. 2 ad uxorem, nominat abnoctationem solennibus Paschae. Hieronymus in cap. 25 Matthaei scribit, in die vigiliarum Paschae, ante noctis dimidium populos non dimissos. Et Eusebius de vita Constantini lib. 4 scribit, Constantinum Paschales illas pervigilationes ornasse lampadibus, accendens per totam urbem columnas seu moles (κίονας enim vocat) cereorum. Atque inde absque dubio cerei Paschalis ritus emanavit ad posteros, et ad aliam postea superstitionem translatus fuit.

Cereus Paschalis unde.

5\. Porro et illas observationes Paschatis liberas fuisse, ex magna observationis varietate constat. Asiatici enim semper decima quarta luna, quando Judaei azyma praeparant, celebrant Pascha. Europaei vero, ne quid cum Judaeis viderentur commune habere, die dominica post 14. Lunam.

Asiaticorum Pascha. Occidentalium.

Et Polycrates quidem Asiaticam observationem non tantum ad traditionem Johannis, Philippi, Polycarpi, refert, verum addit etiam, observationem illam esse ex praescripto Evangelii, et secundum canonem fidei. Victor vero

Romanus Europaeam observationem, sub poena excommunicationis, Asiaticis etiam Ecclesiis imponere volebat, tanquam traditionem Petri et Pauli, sicut Sozomenus scribit. Sed Irenaeus ex aliis rationibus, et ex Polycarpi exemplo ostendit, observationes illas indifferentes et liberas esse, Et Socrates lib. 5, cap. 22 cum prolixa disputatione ostendisset, nec Polycratem nec Victorem satis justas causas habuisse de festo Paschatis tam odiose digladiandi, addit: Nec apostolum nec evangelia tale jugum servitutis conversis imposuisse: Sed homines ob relaxationem a laboribus, et Paschatis festum, et alia festa, in memoriam salutaris passionis, in singulis locis singulos pro arbitratu, et consuetudine quadam celebrasse: Nam neque Servator, inquit, neque apostoli (*νόμῳ τοῦτο παραφυλάττειν παρήγγειλαν*) lege aliqua illud observandum praeceperunt. Neque poenam aut supplicium, sicut lex Mosaica Judaeis, nobis, vel apostoli vel evangelia ideo comminantur. Sed historiae tantum gratia in evangeliis scriptum est: Christum tempore azymorum passum esse. Et mox subjungit: Scopus apostolis praepositus fuit (*οὐ περὶ ἡμερῶν ἑορταστικῶν νομοθετεῖν*) non ut de diebus festis leges sancirent, sed ut rectae vitae et pietatis autores essent. Mihi quidem (inquit Historicus) videtur, sicut multa alia, pro locorum diversitate, consuetudine quadam introducta sunt, ita etiam Paschatis festum ex consuetudine quadam apud singulos populos (*ἰδιάζουσαν*) privatam habuisse observationem propterea, quod nemo apostolorum cuiquam legem de eo imposuit, vel praescripsit. Et postea dicit, Asiatici quidem observationem a Johanne, Romani vero suam a Petro et Paulo traditam contenderunt, sed nemo illorum (*ἔγγραφον ἀπέδειξεν*) scriptam aliquam de his rebus demonstrationem proferre potest. Et circa finem inquit: Nonnulli qui omnem scortationem indifferentem putant, de festis tanquam de vita decertant, et propter festa se justificari putant. Addit et memorabilem hanc sententiam, *οἱ ταῦτα παραλαβόντες ὡς νόμον τοῖς ἐπιγινομένοις παρέγραψαν*, qui tales ritus a majoribus acceperunt, eos postea tanquam legem ad posteros transmiserunt.

Praetextus traditionum.

Socratis historia de festis.

Festa non ex praecepto sed libera.

Apostoli non tulerunt leges de festis.

Traditiones non possunt scriptis probari.

Nota bene. Quomodo ex observationibus leges factae.

6.

Canon Nicaenus de festo Paschatis.

Postea in Nicaena synodo Constantinus suasit, ut Orientales, qui ex vetere traditione, eodem tempore quo Judaei Pascha celebrabant, cum pauciores essent, conformitatem cum reliquis Ecclesiis servarent, ac simul omnes, die dominica post decimam quartam lunam vernalem, festum Paschatis celebrarent, ne cum Judaeorum perfidia commune aliquid haberet Ecclesia. Epistolae concilii et Constantini de hac re exstant apud Eusebium, et in tripartita historia. Et Augustinus dicit Epist. 119 quia inter mortem Christi et resurrectionem ejus medius fuit sabbati dies, quo Judaei suum Pascha celebrarunt, ideo ut nostra festivitas a Judaeorum festivitate distingueretur, per Patrum concilia adjunctam esse illorum etiam dierum observationem, quibus anniversaria memoria passionis, sepulturae et resurrectionis Christi celebraretur, et Pascha resurrectionis dominica die observaretur.

Augustinus.

Pascha passionis et resurrectionis.

7.

Ephemerides.

Quia vero ephemeridum usus, in quibus motus planetarum ad singulos dies supputari monstrantur, illis temporibus nondum fuit, ut nunc, vulgatus, Alexandrino episcopo hoc negotii datum fuit (quia in Aegypto mathematica studia semper magis exculta fuerunt) ut ipse aliis Ecclesiis tempus Paschatis per epistolam, quam Paschalem nominabant, significaret, sicut hujus argumenti exstat Theophili epistola Paschalis. Et in hunc usum excogitatus postea fuit numerus, quem aureum vocant, calendario inscribendus, qui novilunia et plenilunia monstraret, ut semper et ubique die dominica post verum plenilunium Pascha celebraretur. Et adhuc hodie quidem, canon computi (ut vocant) ecclesiastici, est numerus aureus, sed progressu temporis indicatio novilunii per aureum numerum saepe adeo jam fallit, ut luna existente in coelo, vel dimidia, vel plena, aureus numerus, saepe fingat novilunium, unde contra mentem Nicaeni concilii, saepius jam Pascha celebramus in mense immundorum, raro vero juxta Nicaenam constitutionem dominica proxima post decimam quartam lunam. Cumque ratio calendarii facillime jam posset emendari, ut observatio Paschatis quotannis conveniret ad constitutionem Nicaenae synodi, sicut rationes illae publicis scriptis erudite monstratae sunt a Stoeflero, Pighio et ab aliis: Existimo illam, quae nunc saepissime propter aureum numerum accidit, aberrationem ideo divinitus permitti, ut re ipsa ostendatur, observationes illas liberas esse, nec opinione necessitatis ad certa tempora alligatas, sed ordinis gratia servari. Et Theophilus indicat, Gallos in celebratione Paschatis diem anniversarium, qui ipsis fuit octavus calendarum Aprilium observasse, sicut in natali Domini octavus calendarum Januarii observatur. Simile etiam Sozomenus de Novatianis quibusdam scribit.

Epistola Paschales.

Aureus numerus.

Error in celebratione Paschatis.

Gallorum Pascha.

8.

Pentecoste.

Tertio, Pentecostes etiam in primitivae Ecclesiae historiis crebra fit mentio. Intelligunt autem vetustissimi non quinquagesimum tantum diem, sed totos illos quinquaginta dies post Pascha, qui laetitiae ita dicati erant, ut non liceret in illis jejunare, nec geniculando sed stando orare, sicut Tertullianus scribit de corona militis. Omnes autem quinquaginta illos dies a die Paschae in Pentecosten festos fuisse, inde colligi potest, quod Tertullianus libro de idololatria dicit, si singulae gentium solennitates numerentur, non possent implere nostram Pentecosten, hoc est quinquaginta illos dies festos, intra Pascha et Pentecosten. Et Hieronymus ad Lucinium cum dixisset: Utinam omni tempore jejunare possemus, addit: Nec hoc dico, quod dominicis diebus jejunandum putem, et contextas quinquaginta diebus ferias auferam. Et Ambrosius in cap. 17 Lucae inquit: majores tradidere nobis omnes quinquaginta dies Pentecostes, ut Pascha celebrandos, quia octavae hebdomadis initium Pentecosten facit. Et sermone 60 dicit, istorum quinquaginta dierum jugem et continuatam esse festivitatem, qualis his est die dominica. Sed et has solennitates liberas habuisse observationes, inde ostenditur, quod jam dudum inter-

50 dies post Pascha.

ciderunt, nam et jejunia postea intra Pascha et Pentecosten ordinata, et geniculationes admissae sunt, nec festi jam sunt omnes illi dies. Et Tertullianus de corona militis numerat haec inter illa, quae sine ullius Scripturae instrumento, solius traditionis titulo, et consuetudinis patrocinio recepta fuerunt. Postea igitur tantum quinquagesimus dies festus mansit, ut adventus de coelo Spiritus Sancti anniversaria solennitate celebraretur, sicut inquit Augustinus Epist. 118. Et Hieronymus in cap. 4 ad Galatas inter festa numerat Pentecostes laetitiam, qua Spiritus Sancti veneraremur adventum.

9. Ascensionis festum.

Quarto, Festi Ascensionis Augustinus ita mentionem facit, Epist. 118. Illa quae non scripta, sed tradita custodimus, quae quidem toto terrarum orbe observantur, datur intelligi, vel ab ipsis apostolis, vel plenariis conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima autoritas commendata atque statuta retineri. Sicut quod Domini passio, et resurrectio et ascensio in coelum, et adventus de coelo Spiritus Sancti, anniversaria solennitate celebrantur. Et apud vetustiores quidem festi Ascensionis non fit peculiaris mentio, sed comprehendunt illud, sub quinquaginta illis festis diebus post Pascha. Cum vero illi non omnes ubique festi amplius haberentur, peculiaris solennitas facta est, anniversaria dies Ascensionis.

10. Augustinus de causis festorum

Causam vero institutionis et observationis talium festorum Augustinus ita explicat, de civitat. Dei, lib. 10, cap. 4. Nos uni Deo Deorum beneficiorum ejus memoriam, solennitatibus, festis et diebus statutis, dicamus sacramusque, ne volumine temporum ingrata subrepat oblivio. Et contra Faustum, lib. 32, cap. 11. Nos Pascha celebrantes, occisionem agni Dei, cum quotidie, tum maxime anniversaria solennitate, non venturam signamus, sed factam commemoramus. Ideo dies Paschae nostrae solennitatis ad diem celebrationis umbraticae Judaeorum, non occurrit, ut et diem Dominicum, quo Christus resurrexit, complecteremur. Et cap. 12 loquens de quinquagesimo die, quo nobis Christus Spiritum paracletum quem promiserat misit, addit: Ea quippe anniversarie in Ecclesia celebrantur, quae insigniter excellentia, certis diebus facta sunt, ut eorum necessariam salubremque memoriam festivitas concelebrata custodiat.

Hieronymus de causis festorum.

Ita Hieronymus etiam in cap. 4, ad Galat. causam institutionis et observationis festorum explicat: Dicat aliquis, si dies observare non licet, nos quoque simile crimen incurrimus, quartam sabbati observantes, et Parasceven, et diem dominicam, et jejunium quadragesimae, et Paschae festivitatem, et Pentecostes laetitiam, et pro varietate regionum, diversa in honore martyrum tempora constituta. Ad quod, qui simpliciter respondebit, dicet: Non eosdem Judaicae observationis dies esse quos nostros. Nos enim non azymorum Pascha celebramus, sed resurrectionis et crucis. Nec septem juxta morem Israel numeramus hebdomadas in Pentecoste, sed Spiritus Sancti veneramur adventum. Et ne inordinata populi congregatio fidem minueret in Christum, propterea dies aliquot constituti sunt, ut in unum pariter veniremus. Non quo celebrior sit illa dies qua convenimus, sed quo quacunque die conveniendum sit, ex conspectu mutuo laetitia major oriatur. Qui vero oppositae quaestioni acutius respondere conatur, illud affirmat, omnes dies aequales esse, nec per Parasceven tantum Christi crucifigi, et die dominica resurgere, sed semper sanctum resurrectionis esse diem, et semper cum carne vesci dominica. Jejunia autem et congregationes, inter dies, propter eos a viris prudentibus constitutas, qui magis seculo vacant, quam Deo, nec possunt, imo nolunt, toto in Ecclesia vitae suae tempore congregari, et ante humanos actus Deo orationum suarum offerre sacrificium. Quotus enim quisque est, qui saltem haec pauca, quae statuta sunt, vel orandi tempora, vel jejunandi, semper exercet, etc. Hanc Hieronymi sententiam Isidorus et Rabanus ita describunt: omnes festivitates, pro varietate regionum, ideo a viris prudentibus institutae sunt, ne forte rara congregatio populi fidem minueret in Christo, etc. Propterea ergo dies aliqui constituti sunt, ut in unum omnes pariter convenirent, ut e conspectu mutuo, et fides crescat, et laetitia major oriatur: ita illi. Basilius Sermone in aliquot Scripturae loca: Hac de causa patres nostri has fidelum congregationes in templis statuerunt, ut quae singulis diebus discere non valemus, ea in communi solennitate convenientes accipiamus.

Rabanus. Basilius.

Paulinus.

Paulinus Nolanus illam sententiam carmine non invenusto reddidit.

Primus enim gradus est coelo pertexere cunctos
Continua pietate dies, et tempore toto.
Pascha sacrum Christi cultu celebrare pudico.
Quod si mixta seges tribulis mihi germinet, et cor
Incultum stimulat terreni saeva laboris,
Vel festis Domino studeam me offerre diebus,
Ut vel parte mei tangam confinia vitae,
Corpore ne toto trahar in consortia mortis.

Item:

Ergo velut coelum stellis, et floribus arva,
Annos temporibus Dominus: Sic ipse diebus
Tempora distinxit festis ut pigra diurnis
Ingenia obsequiis, saltem discrimine facto,
Post intervallum reduci solemnia voto,
Sancta libenter agant residesque per annua mentes.

11. Natalis Christi.

Quinto, anniversarium diem natalis Christi celebratum fuisse apud vetustissimos non legitur, sed in orationibus Basilii, Nazianzeni, et Chrysostomi. Et Basilius festum illud nominat θεοφανίαν, Nazianzenus γενέθλια, qui etiam peculiarem habuit orationem, In sancta Epiphaniorum lumina. Epiphaniorum vero appellationem veteres attribuerunt simul, et dici nativitatis Christi, et baptismi ipsius. Et in Aegypto utriusque solennitas uno die celebrata fuit, sicut et Epiphanius unum et eundem diem tribuit nativitati, et baptismo Christi. In Occidentis vero Ecclesiis distinctae fuerunt festivitates. Chrysostomus oratione de Philogonio, natalem Christi vocat

Epiphania.

omnium festorum metropolim: Nisi enim secundum carnem natus fuisset, nec baptizatus, nec mortuus, nec resuscitatus esset. Hujus festi mentio fit apud Nicephorum, lib. 7. Maximinus in ipso natalis dominici die, Nicomediae Christianos in ipso templo concremavit. Et apud Sozomenum, lib. 8. cap. 8. Imperator in die natali Christi non vult cum Chrysostomo communicare.

12. Sexto, inter veteris Ecclesiae festa numerat Hieronymus ad Gal. 4 pro varietate regionum, diversa in honorem Martyrum constituta tempora. Dies enim passionis ipsorum, cum per mortem in Christo ad veram aeternam scilicet vitam, vere renascerentur, γενέθλια, natalitia ipsorum, et vocarunt et celebrarunt. Sicut apud Eusebium lib. 4, cap. 14. Ecclesia Smyrnensis scribit, se diem martyrii Polycarpi, tanquam natalitium, cum gaudio et exsultatione coacto coetu Ecclesiastico, celebraturam. Et rationem celebrationis addit hanc ad memoriam praecedentium, et ad excitationem et praeparationem sequentium, sicut in loco de invocatione sanctorum, illa de Polycarpo historia prolixe explicata est. In hunc usum Cyprianus curavit annotari dies exitus martyrum, Ita apud Augustinum in Johannem, Tracta. 27, mentio fit festi Laurentii et Sixti. Tracta. 120. Stephani, in Ps. 127. Felicis Martyris. Apud Ambrosium in Ps. 118. Sebastiani. Inde panegyricae orationes in anniversariis diebus martyrum, apud Basilium, Nazianzenum et Chrysostomum. Et veram rationem celebrationis illorum festorum Basilius cap. 40 in Asceticis recte explicat: Non decet Christianos in martyrum memoriis ob aliam causam comparere, quam ut precentur, et ex commonefactione constantiae martyrum ad hujusmodi zeli imitationem incitentur. Idem in Ps. 114. Jam inde a media nocte, cum ad hoc martyrum templum veneritis, ipsorum martyrum Deum, et per hymnos, usque ad meridiem placare non destitistis In hanc sententiam extant multae piae collectae, in festis sanctorum olim usurpatae. Ut: Concede, ut quorum gaudemus virtutibus, accendamur exemplis: Ut, quorum natalitia colimus, etiam actiones imitemur, et de eorum in aeterna beatitudine societate gaudeamus. Item: ut fidem eorum lingua loquamur, et moribus fateamur: utque tantae fidei proficiamus exemplo. Da nobis, ut qui hodie Pauli conversionem celebramus, per ejus ad te exempla gradiamur. Quorum solennia colimus, eorum etiam virtutes imitemur. Da Ecclesiae tuae, Petri et Pauli in omnibus sequi doctrinam, per quos religionis sumpsit exordium. Da nobis vitiorum nostrorum flammas exstinguere, qui beato Laurentio tribuisti tormentorum suorum incendia superare. Da Ecclesiae tuae et amare, quod apostoli crediderunt, et praedicare quod docuerunt. Tribue nobis, ex ejus imitatione, pro amore tuo prospera mundi despicere, et nulla ejus adversa formidare. Praesta, ut quorum diem passionis annua devotione recolimus, etiam fidei constantiam subsequamur. Concede, ut cujus memoriam celebramus in terris, ejus beata consortia feliciter consequamur in coelis.

Martyrum festa. — *Basilius.* — *Veteres collectae.*

Sed in loco de invocatione et reliquiis sanctorum, plures hujus generis sententias ex patribus annotavimus, ubi etiam ostendimus, quomodo celebrationes illae martyrum, sensim coeperint ad superstitiones inclinare.

Observandum autem est in illa Hieronymi ad Galatas sententia, quod omnia festa martyrum, non ubique in omnibus Ecclesiis celebrata fuerint, sed pro varietate regionum in illis Ecclesiis, ubi et martyria perpessi et tumulati erant, sicut ex panegyricis veterum constat.

Martyrum festa non universalia.

13. Primitivae igitur et veteris Ecclesiae festa, per annos quadringentos, haec fuerunt: Primo, Dies Dominica. Secundo, Festum passionis Christi. Tertio, Resurrectionis. Quarto, Ascensionis. Quinto, Pentecostes. Sexto, Nativitatis et baptismi Christi. Septimo, pro varietate regionum eorum martyrum, qui in illis locis vel passi vel tumulati erant, memoriae. Et illa pauca festa, quam simpliciter et pure fuerint, in veteri Ecclesia celebrata, ostendimus. Scio autem in sermonibus apocryphis et ἀδήλοις, alia etiam festa illis temporibus tribui, sed nos de genuinis et certis veterum scriptis loquimur.

Festa primitivae Ecclesiae quae?

14. Post haec vero tempora, magis magisque coeperunt festa cumulari. Ut cum Constantinus apud Eusebium lib. 4 diem solennem, ad dedicationem templi a se exstructi constituisset, et pace Ecclesiis reddita, ubique templa magnifice exstructa dedicarentur: Secuta inde postea fuerunt oppidatim, et vicatim, annua festa dedicationis cujusque templi. Et martyrum festa, ex suis proviniciis, per translationes reliquiarum, per universum orbem spargi coeperunt. In Graeca Ecclesia Justinianus festum τῆς ὑπαπαντῆς, quando puer Jesus in templo a Simone exceptus fuit, praecepit toto terrarum orbe celebrari. Mauritius Imperator ἔξοδον κόρης, dormitionem Mariae 15 Augusti celebrari jussit, apud Nicephorum lib. 17, cap. 28.

Festum dedicationis quando. — *Festum purificationis.* — *Dormitionem Mariae.*

15. Concilium Moguntiacum sub Carolo Magno, circa annum Domini 800, Can. 36 numerat haec festa: Paschatis, Ascensionis, Pentecostes, Natalem Petri et Pauli, Nativitatem Johannis Baptistae, Assumptionem Mariae, Dedicationem Michaelis, Nativitatem S. Remigii, Martini, Andreae, Natalem Domini, Octavas nativitatis, Epiphaniam Domini, Purificationem Mariae. Et illas festivitates martyrum et confessorum, quorum in unaquaque parochia sancta corpora requiescunt. Similiter etiam dedicationem templi. Haec sunt verba canonis. Sed in libris Caroli Magni, ubi haec constitutio repetitur, additum est, De assumptione Mariae interrogandum reliquimus, quod diligenter notetur.

Quae festa tempore Caroli Magni. — *Nota de festo assumptionis.*

16. Postea in Lugdunensi concilio, circa annum Domini 1240 sub Innocentio quarto statutum fuit, qui dies per annum essent feriandi, scilicet, Natalis Domini, S. Stephani, Johannis Evangelistae, Innocentii, Sylvestri, et octava Domini, et Theophania, Purificatio Mariae, Pascha cum tota hebdomada, Rogationes tribus diebus, Ascensio Domini, sancti dies Pentecostes, Johannis Baptistae, duodecim Apo-

Novem festa in Lugdunensi Concilio.

stolorum, Laurentii, Assumptio Mariae, Nativitatis Mariae, Ecclesiae dedicatio, sancti Michaelis, omnium sanctorum, et sancti Martini. Reliquae vero festivitates (inquit canon) non sunt cogendae ad feriandum nec prohibendae.

In decretalibus.

Gregorius nonus circa annum Domini 1230 cap. conquestus, de feriis eundem habet festorum catalogum, nisi quod addit annuntiationem Mariae, et omittit festum rogationum, Martini et dedicationis cujusque oratorii.

Festum inventionis crucis. Corporis Christi. IV. Doctorum. Evangelistarum. Visitationis. Praesentationis. Conceptionis Mariae.

17. Nec vero hoc numero festorum contenti fuerunt, sed de consecrat. dist. 3 additur festum inventionis crucis. In Clementinis additur festum corporis Christi, lib. 6 de reliquiis et venerat. adduntur festa quatuor doctorum Ecclesiae. Canonistae addunt festa Evangelistarum, Marci et Lucae. Urbanus sextus instituit festum visitationis Mariae, quod Antoninus dicit, nunquam receptum vel custoditum fuisse. Paulus Secundus instituit festum praesentationis Mariae. Sixtus quartus addidit festum conceptionis Mariae. Alii addiderunt Antonii, Nicolai, Catharinae festa. Et praeterea episcopi in singulis dioecesibus sua peculiaria habuerunt festa, cap. pronuntiandum et conquestus.

18. Haec nuda commemoratione tantum annotare volui, ut collatio inter festa primitivae Ecclesiae, et ea, quae posteris temporibus accesserunt, eo planior sit.

[SECTIO III.]

DE SUPERSTITIONIBUS, QUAE IN FESTIVITATES IRREPSERUNT: ET QUOMODO IN NOSTRIS ECCLESIIS FESTA RELIGIOSE OBSERVENTUR.

1. Hisce breviter ex Scriptura et ex primitiva Ecclesiae historia expositis, facilis et plana jam erit ratio de diebus festis, et eorum celebratione. Licet enim pars sit libertatis Christianae, quod conscientiae nec sint alligatae, nec debeant alligari ad certorum vel dierum vel temporum observationes, opinione necessitatis, in Novo Testamento: Quia tamen voluntas Dei est, sicut supra ostendimus, ut Ecclesia in singulis locis, aliquando ad auditum verbi, ad usum sacramentorum, ad publicas preces, ad gratiarum actiones, atque alia communia pietatis exercitia conveniat: Et Paulus vult, ut in ecclesiasticis conventibus omnia fiant ordine et cum decoro, 1. Cor. 14. Ad evitandas igitur confusiones, et inordinatos concursus, et ne ab ecclesiasticis congressibus homines prorsus abducerentur, sed ad illos magis invitarentur et excitarentur, certus olim in septimana dies, ex Christiana libertate, ordinis gratia, ad solennes Ecclesiae conventus in apostolica Ecclesia constitutus fuit. Et licet ad illum diem ecclesiastici conventus, nulla necessitate vel legis vel praecepti, in Novo Testamento alligati sint, barbarica tamen petulantia esset, sine causa, cum quidem conscientiis Christiana libertas relinquatur, ordinis et concordiae gratia, nolle morem illum apostolicae et primitivae Ecclesiae observare, maxime cum ad aedificationem Ecclesiae faciat et usurpari possit. Celebrantur sane apud nos singulis diebus quotidiani sacri conventus: sicut et antiquitus factitatum fuisse, Origenes hom. 2 in Numeros indicat, cum inquit. Unam aut duas horas ex integro die deputet Deo, et ad orationem veniat in Ecclesiam et vel in transitu verbum Dei audiat. Et Chrysostomus 1. Tim. 2. Sicut fideles norunt, quomodo diebus singulis mane et vesperi orationes fundantur ad Dominum. Sed quia non ille jam est fervor religionis, in hominibus, ut quotidie frequentes ad verbum, sacramenta et orationes conveniant, sicut in actis apostolorum, et aliquando in primitiva Ecclesia factum fuit: Exhortationibus quidem excitandi sunt, ut sit sabbatum ex sabbato. Sed quia alii necessitate quaerendi victus, alii vocationis laboribus impediuntur, plerosque vero pigritia, securitas, injuria et neglectus religionis abstinet: Utile igitur est ad commonefactionem et aedificationem unum aliquem in septimana diem, ita religioni consecrare, ut in eo aliud nihil operis fiat, vel negotii suscipiatur, quam ut in sacrum coetum, ad auditum verbi, ad perceptionem sacramentorum, ad publicas preces, ad confessionem fidei, ad gratiarum actiones, ad collationem eleemosynarum, et alia pietatis exercitia conveniatur. Ideo enim tunc a reliquis operibus et negotiis, impedientibus publicum ministerium cessamus, ne exercitia illa aliquo vel obstaculo vel avocamento, turbentur, interrumpantur aut impediantur. Utque suo quisque exemplo alios etiam, ad publici ministerii reverentiam, invitet.

Certus dies ad conventus. Quotidiani conventus. Per integrum diem.

2. Et quia eodem consilio, in veteri Ecclesia sicut ostendimus, de peculiaribus divinis Novi Testamenti beneficiis, et de praecipuis Christianae fidei capitibus, festa quaedam libere observanda, in primitiva Ecclesia instituta sunt, quae ad commonefactionem rudiorum, institutionem et aedificationem Ecclesiae, pie usurpari possunt, ut praecipua capita doctrinae coelestis, per annum, ordine, monstrato usu, possent proponi, et praecipua beneficia Dei ad memoriam revocari, ut pro illis in magna Ecclesia publica et solenni gratiarum actione, Deus celebretur, utque rudiores ad considerationem et celebrationem talium beneficiorum Dei, doctrina, commonefactionibus et exemplis, instituti et excitari possint: Pia sane modestia et modesta pietas, salva conscientiae libertate ordinis et concordiae gratia, ad aedificationem talia festa non gravatim, eo sicut dictum est, modo observabit. Neque enim probari potest petulans illa quorundam confusio, sicut a viro quodam pio et gravi me audire memini qui magna animi offensione alicubi audierat die passionis quendam interpretantem historiam de nuptiis in Cana Galileae, in die resurrectionis historiam nativitatis, in die ascensionis historiam passionis. Non quod peccatum sit illis diebus de hisce historiis vel loqui vel cogitare, sed

Alia festa.

quia in Ecclesia omnia debent ordine fieri, et ad rudiorum aedificationem.

Quomodo festa celebrentur.

3. Quascunque igitur pias ferias, ordinis et concordiae gratia, ad aedificationem, quibusque Ecclesiis observare judicatum fuerit, liberum hoc est, modo summa diligentia advigiletur, ut non tantum labores externi intermittantur, sed multo magis, ut opera carnis evitentur, utque feriae illae Domino vere et solide sanctificentur, illis quae saepius jam exposita sunt exercitiis, sicut Isaias inquit 58. Ita sanctificatur sabbatum, et glorificatur Dominus, si a sabbato averteris pedes, ne facias vias tuas, nec invenias voluntatem tuam nec loquaris verbum tuum in die sancto, sed Dei opus opereris, Joh. 6.

4. Si itaque mens et sententia Tridentini decreti haec esset: Liberam dierum festorum observationem, ea devotione et religione celebrandam, ut ad pietatem inflammandam et augendam serviret, nemo esset qui contradiceret. Quia vero abusus et superstitiosae opiniones de festis illa generalitate videntur vel dissimulari vel approbari, necessario addenda est declaratio. Ut enim festorum celebratio sit devota et religiosa, et ad pietatem augendam faciat, necesse est, ut abusus et superstitiones taxentur et abjiciantur, atque ita salutaris festorum usus restituatur.

Abusus et superstitiones in festis.

5. Breviter autem capita tantum praecipuarum superstitionum annotabimus.

An dies festi per se sanctiores.

Primo itaque superstitiosa est multorum opinio quasi dominicae diei et reliquis diebus festis per se peculiaris quaedam insit sanctitas, propter quam gratia Dei tunc major sit, et hominibus magis obvia, quam aliis temporibus: opera etiam, quae illis diebus fiunt, meliora et sanctiora sint, quam si aliis temporibus fierent, sicut Judaei fingunt, diabolum diebus sabbati propter ejus sanctitatem fugere, et Magi etiam superstitiosa opinione sanctitatis dierum festorum ad suas incantationes abutuntur. Sed paulo ante verbis Hieronymi ostendimus, dies omnes per se esse aequales, nec alium sanctiorem.

Opus operatum in fest.

Secundo in multorum animis haeret opinio operis operati, quasi per se cultus Dei sit, festis diebus vel a laboribus cessare, vel templa visitare, etiamsi illa non referantur ad vera pietatis exercitia. Quae superstitio in Judaeorum sabbatis et festis, acriter taxata fuit in Vetere et Novo Testamento. Sanctificatio enim finis est sabbati, et propter illum finem addita est sabbato vacatio ab aliis operibus impedientibus aut turbantibus illam sanctificationem.

Merita festorum.

Tertio, huic cognata est illa superstitio, qua Pontificii feriis peculiaria attribuunt merita, sicut canunt, ut per haec festa aeterna gaudia adipiscantur.

Pietas non in festis tantum exercenda.

Quarto taxanda est et illa persuasio, quasi satis sit, vel dominico tantum die, vel in aliis tantum festis, verbum audire, orare, beneficia Dei cogitare, gratias agere, et pietatem exercere, cum festa sint commonefactiones, quid per totam vitam fieri debeat, sicut inquit Chrysostomus, Homil. 40 in Matth. Quid sabbato illi opus est, qui per totam vitam suam agit solennitatem, coelesti vivens disciplina, peccata fugiens, virtutes colens? Solenniter igitur vivamus continue, nam tunc solum veram solennitatem peragimus, cum spiritualis vitae continue cultum augemus, Ibidem in 1. Cor. 11: vigilemus cum Domino, compungamur cum discipulis, oremus, semper id quidem, sed in diebus solennibus potissimum. Namque solennitates et festa ideo instituta sunt, non ut turpitudini serviamus, nec ut delicta cumulemus, sed ut illa prorsus abjiciamus.

Ita Origenes homilia in Leviticum nona, objurgat eos, qui festis tantum diebus ad Ecclesiam concurrebant.

Feriis deleri peccata.

Quinto, perniciosior vero est illa persuasio, quod quidam fingunt, feriis deleri peccata, etiam si nulla agatur poenitentia, vel celebratis festis libere et impune posse quidvis designari.

Sexto, pars quaedam est Judaici fermenti, nimis scrupulose diebus festis prohibere operas externas, quae vel quando etiam non impediunt publicum ministerium, et exercitia sanctificationis sabbati. A tali scrupulosa enim Mosaica observatione Novum Testamentum nos liberavit. Ab illis vero externis operibus recte et merito cessare jubemur, quibus ea, quae ad sanctificationem sabbati pertinent, impediuntur vel turbantur. Illi vero sabbatum praecipue violant, qui otio seu feriis abutuntur ad voluptates, levitates, crapulam, ebrietatem, et quaevis alia flagitia, unde fit ut nullis ferme diebus Deus gravius offendatur, quam illis ipsis qui Dei cultui peculiariter sunt mancipati. Christiani igitur imperatores, codice de feriis, pie et recte ita sanciverunt: Dies festos majestati Altissimi dedicatos, nullis volumus voluptatibus occupari, nec ullis exactionum vexationibus profanari. Dominicum itaque diem semper honorabilem ita decernimus, et venerandum, ut a cunctis exsecutionibus excusetur, nulla quenquam urgeat admonitio, nulla fidejussionis flagitetur exactio, taceat apparitio, advocatio delitescat, sit idem dies a cogitationibus alienus, praeconis horrida vox silescat, etc. Et paulo post: Nec tamen hujus religiosae diei otia relaxantes, obscoenis quenquam patimur voluptatibus detineri. Nihil eodem die sibi vendicet scena theatralis, vel circense certamen, aut ferarum lacrimosa spectacula, etiamsi in nostrum natalem celebranda solennitas inciderit, differatur. Amissionem militiae, proscriptionem patrimonii sustinebit, si quis unquam die festo spectaculis interesse, vel cujuscunque judicis apparitor, praetextu negotii publici seu privati, haec quae lege hac statuta sunt, crediderit remoranda, etc. Et comessationes diebus festis acriter reprehenduntur ab Augustino, sicut sententia ipsius citatur, dist. 44.

Quae opera diebus festis prohibita.

Imperatorum lex de feriis.

Commessationes in festis.

Opera necessitatis et pietatis.

Labores vero necessitatis et pietatis in festis non esse prohibitos ipsum jus Pontificium concedit. titulo de feriis. Et Prosper in carmine recte dicit:

Non recte servat legalia sabbata cultu,
Qui pietatis opus credit in his vetitum,
Non corrumpuntur virtutibus otia sancta,
Tantum a peccatis libera corda vacent.

Septimo est et haec pars quaedam Judaici fer-

menti, quod scrupulose disputant otium seu ferias festorum inchoari debere a vespera praecedentis diei, et servari usque ad vesperam diei sequentis. Et quaerunt, quomodo excusentur barbitonsores, qui vesperi profesti post occasum solis, saepius per aliquot horas laborant. Illae certe circumstantiae non habent mandatum aut determinationem in Novo Testamento, cujus hoc tantum genus est, ub ab iis, quae publicum ministerium, et ipsam sanctificationem impediunt, abstineamus. Ita Paulus Act. 18 cum apud Corinthios nondum prima sabbati celebrarentur conventus ecclesiastici, sabbato docebat, reliquis vero diebus (atque ita etiam prima sabbati seu die dominica) operabatur. Et Act. 19, cum prima sabbati convenissent ad frangendum panem, usque ad mediam noctem extracta fuit concio. In veteri Ecclesia, in vigiliis praecedentis diei, aliquando usque ad mediam noctem perseverabant, sicut scribit Hieronymus in cap. 25. Matthaei. Aliquando media nocte conveniebant, et usque ad meridiem simul manebant. Basilius in Psalm. 11. Aliquando, ut tempore persecutionis coetus antelucanos celebrabant, quos orto die solvebant, sicut Plinii epistola indicat. Et Tertullianus meminit nocturnarum convocationum, lib. 2 ad uxorem. Et antelucanis etiam coetibus datum fuisse Eucharistiae sacramentum, tradit in lib. De corona militis. Et Rabanus scribit: In nocte nativitatis, ea hora, qua natus creditur Christus, credentes communicasse. Illis ritibus plerisque collapsis, et vigiliis antiquis in pridiana jejunia conversis, postea legem fecerunt de festis a vespera ad vesperam otio feriandis ex opere operato. De consecrat. 3. cap. Pronuntiandum. Et de feriis, cap. Omnes. Octavo Pontificii celebrationem festorum in eo potissimum constituunt (De consecrat. dist. 1) ut audiat quis missam integram, et sacerdoti stipem offerat ad altare. De auditu verbi, de usu sacramentorum, de publicis seu communibus precibus et gratiarum actionibus, cum lingua populo ignota missa celebretur, deque eleemosynis pro pauperibus, non adeo sunt soliciti. Quam horrenda vero sit opinio de sacrificio propitiatorio in actione missae, in secunda parte de missa ostendimus.

Quando inchoandae feriae.

Vigiliae in festis.

Quae sint in festis apud Pontificios praecipua.

Nono, festorum observationem non relinquunt pro aedificatione liberam, sed addunt opinionem necessitatis, sub obedientia debita et sub poena excommunicationis, ita, ut mortalissime (sicut Bernhardinus loquitur) dicant peccare eos, qui festa quaedam non servant.

Necessitas festorum.

Decimo, vetus est querela de nimis magna festorum multitudine, non quod exercitia pietatis frequentiora damnentur, sed quia vulgus, quod per labores plerunque a multis vitiis arcetur, ex feriis nimium frequentibus occasionem arripit ad compotationes, et alia multiplicia vitia: Sicut Polydorus Virgilius conqueritur, multitudinem feriarum lascivae et petulanti juventuti praebere occasionem ad quasvis morum corruptelas, et addit, de Christianorum festis, in tanta vitae dissolutione, recte jam posse dici, quod Tertullianus de gentilium solennibus sacris olim dixit: Grande scilicet officium, vicatim epulari, civitatem tabernae habitu obolefacere, certatim cursitare ad injurias, impudentias, ad libidinis illecebras, quasi publicum gaudium, per publicum exprimendum esset dedecus. Haeccine solennes dies decent, quae alios dies non decent? Num malorum licentia pietas erit, et occasio luxuriae religio deputabitur etc. Cum itaque multitudo festorum non amplius jam ita ad aedificationem faciat, sicut in veteri Ecclesia, recte faciunt qui suadent, vel multitudinem illam minuendam vel diebus illis historias Biblicas de festis populo proponendas, post preces dimittendum esse populum ad labores.

Multitudo festorum.

Tertullianus.

Undecimo, multa instituta sunt festa, de quibus nullae in Scripturis historiae extant. Imo de apocryphis dubiis, incertis, atque adeo commentitiis et falsis narrationibus instituta sunt festa, ut sunt pleraeque de sanctis Legendae. Item, de festo Nativitatis, praesentationis, assumptionis, et conceptionis Mariae. Illae enim Legendae, dist. 15 a Gelasio inter apocrypha abjiciuntur. Postea vero apocryphas fabulas, sicut Augustinus loquitur, per festa quasi canonizare voluerunt. Et ad confirmationem novitii et falsi dogmatis, quasi Maria sine peccato originali concepta esset, quod in prima parte refutavimus, festum conceptionis Mariae instituerunt, quod Antoninus dicit, non esse festum nivis.

Festa de apocryphis.

Duodecimo usitata fuit superstitio, pro qua stabilienda et retinenda, adhuc praecipue dimicant Pontificii, ideo celebranda sanctorum et praecipue Mariae virginis festa, ut illo opere mereamur sanctorum patrocinia et auxilia, sicut Rosarium inquit: Sancti magis patrocinantur, et opitulantur iis, qui festa ipsorum celebrant. Item, sancti merita sua communicant illis, qui ipsos festivitatibus honorant. Et quomodo ethnica prorsus consuetudine illud factum fuerit in Pontificia Ecclesia, supra in loco de invocatione sanctorum ex publicis ipsorum hymnis, sequentibus et collectis, annotavimus, et quam horrenda sit idolomania ostendimus.

Festa ob patrocinia Sanctorum.

Postremo ex Agendis Pontificiis notum est, quas superstitiosas consecrationes luminarium, herbarum et aliarum creaturarum, exerceant in festis purificationis et assumptionis. Item, in vigilia Paschae. Et quam ludicris utantur ceremoniis in festo palmarum, passionis et ascensionis. Quomodo etiam veteres ritus, lectiones et conciones de publica poenitentia, de baptismo adultorum, rebus ipsis dudum abolitis, sine vero ac veteri usu, pro forma, quod dicitur, retineant, et quasi pro ludibrio habeant, in die cinerum, per Quadragesimam, et festum Paschatis, manifestum est.

In festis consecrationes luminarium herbarum, etc. Ludicrae ceremoniae.

Abjectis vero superstitionibus vera et utilia veteris Ecclesiae festa, ad conventus ecclesiasticos, ea devotione et religione apud nos celebrantur, ut non dubium sit, Dei benedictione pietatem inde inflammari et augeri, cum quidem populus doceatur, Spiritum sanctum per ministerium verbi et sacramentorum velle efficacem esse, et Christum velle medium interesse illis, qui in nomine ipsius congregantur,

6. Quae festa, et quomodo in nostra Ecclesia celebrentur.

7. Matth. 18. Ut enim de hac Brunsvicensi Ecclesia jam potissimum dicam: In scholis quotidiana pietatis exercitia ita instituta sunt, ut convenientibus pueris semper praelegatur caput aliquod, sive ex Veteri sive ex Novo Instrumento, addita summaria ejus explicatione. Deinde singulis horis pii aliquot hymni decantantur. Praeterea singulis diebus certa hora scholastici ad templum accedunt recitantes publice caput aliquod vel ex Scriptura, vel ex catechesi, additis piis psalmorum, responsoriorum, hymnorum, canticis et collectarum precationibus.

Exercitia pietatis in Scholis.

Populus vero singulis diebus bis, certa hora mane et vesperi convenit, et post decantatos aliquot psalmos, concio habetur, distributis ordine lectionibus, partim ex Veteri, partim ex Novo Testamento. Et concio semper concluditur precibus communibus, et hymno aliquo gratiarum actionis. Praeterea singulis septimanis, certo aliquo die, populus frequentior convênit ad publicas et solennes supplicationes, quae Litaniae vocantur.

Quotidiani Ecclesiae conventus.

Dominicis autem diebus magna solennitate, frequentia populi, ad decantandas laudes Dei, ad auditum et meditationem verbi, ad usum sacramentorum, ad publicas preces, et collationem eleemosynarum, et alia pietatis exercitia convenit. Et ordo temporis ac lectionum, ab hora quinta matutina, usque ab horam quartam vespertinam, ita distributus est, ut pro ratione oeconomiae singuli ex familia certis conventibus interesse, et pro suo quisque captu aliquid audire et discere possit.

Dominicae diei exercitia.

Praeterea de praecipuis beneficiis Christi, et de principalibus doctrinae coelestis capitibus solennia festa, magna devotione et religione celebrantur, explicatione doctrinae et publica celebratione beneficiorum Dei. Ita festum nativitatis Christi religiose celebratur, utque tota de hoc articulo doctrina ordine proponi et explicari possit, triduum huic festo, sicut et quibusdam aliis, tribuitur. Die circumcisionis explicatur doctrina, quomodo Christus factus sit sub lege, et tractatur locus de libertate Christiana, et adduntur commonefactiones de auspiciis novi anni. Epiphaniorum die tractatur doctrina et gratiarum actio de vocatione gentium. In festo purificationis exponitur doctrina, quomodo Christus sit primogenitus inter multos fratres, traduntur commonefactiones utiles pro puerperis, et dulcissimum Simeonis canticum explicatur. In hoc vero festo, sicut et in aliis, abusus et superstitiones a Pontificiis invectae, taxantur et refutantur. Diebus Bachanaliorum historia baptismi Christi proponitur, ut moneantur homines suae professionis, ne ethnicorum furores illis diebus imitentur. Festum annuntiationis Mariae, propter articulum de conceptione Christi servamus. Memoriam institutionis Eucharistiae celebramus die coenae. Passionis dominicae solennem meditationem, die Parasceves celebramus. Eadem ratione festum resurrectionis Christi, ascensionis, missionis Spiritus Sancti, et Trinitatis, solenniter celebramus. Johannis Baptistae et visitationis Mariae festum, propter historias complectentes utilissimas doctrinas, retinemus. Die Michaelis, fabulae Pontificiae et superstitiones de dedicatione Michaelis et invocatione, refutantur. Traditur autem Scripturae doctrina de officiis angelorum, et publica celebratur gratiarum actio, pro perceptis per totum annum fructibus. Apostolorum diebus historiae de ipsis Biblicae populo proponuntur, et deinde ad suae quisque vocationis labores dimittitur. Ita cum singulis diebus ordinarii sint Ecclesiae conventus, per occasionem de aliis etiam in calendario signatis festis de quibus verae exstant historiae, continentes utilem aliquam doctrinam, fiunt commonefactiones. Et praeter festivas illas solennitates, per tempus Quadragesimae, doctrina verae poenitentiae, et historia passionis tractari solet. Praeterea singulis anni quadrantibus certi aliquot dies ad solennem Catecheseos tractationem constituti sunt. Et veteris Ecclesiae morem in certis lectionibus, festivis diebus tractandis, non pudet imitari, sicut Augustinus inquit, in prooemio epistolae Johannis: Meministis evangelium Johannis ex ordine lectionum nos solere tractare, sed quia nunc interposita est solennitas sanctorum dierum, quibus certas ex Evangelio lectiones oportet in Ecclesia recitare, quae ita sunt annuae, ut aliae esse non possint, ordo ille quem susceperamus, necessitate paululum intermissus est, non omissus. Idem Tract. 6 in Johannem dicit: Anniversaria solennitate, post passionem Domini, nostis librum actuum apostolorum omni anno in Ecclesia recitari. Et tract. 13 dicit: Psalm. 21 omni anno legi in novissima hebdomada, intento universo populo.

Alia festa. Nativitatis. Circumcisionis. Epiphaniorum. Purificationis. Baptismi Christi. Annuntiationis. Coenae Domini. Passionis. Resurrectionis. Ascensionis. Pentecostes. Trinitatis. Baptistae. Visitationis. Michaelis. Apostolorum Festa. In Quadragesima. Catechesis. Certae lectiones in festis.

8. De vera igitur veterum et utilium festorum celebratione, non habent quod in nostris merito reprehendant Pontificii. Utinam ipsi recte curarent de religiosa et devota veterum Festorum celebratione, ita ut abjectis superstitiosis opinionibus, ad augendam veram pietatem inservire possent. Jam vero ex una fidelia omnia sua festa dealbant, tam ea quae apocryphis fabulis nituntur, quam illa quae in Scriptura canonica certas et utiles habent historias. Et superstitiosas opiniones sub titulo devotionis occultant. Ideo, ut pretiosum a vili, religio a superstitione, eo facilius et rectius discerni posset: Apostolicae, primitivae et veteris Ecclesiae de festis sententiam et observationem opposuimus Pontificiorum accessoriis superstitionibus, et ostendimus, in nostris Ecclesiis celebrationem festorum, ad exemplum apostolicae et primitivae Ecclesiae, restitutam et conformatam esse.

CONCLUSIO.

Et haec sunt praecipua capita, quae de residuis Tridentini concilii locis, de Virginitate scilicet, de Coelibatu sacerdotum, de Purgatorio, de Invocatione, Reliquiis, et Imaginibus Sanctorum, de Indulgentiis, de Jejuniis, et Feriis, annotanda et explicanda visa fuerunt, quae explicatio opinione longius excurrit, inde et ideo, quod in singulis locis historiam certaminum, inde usque ab apostolorum temporibus or-

Historia certaminum de singulis locis.

dine contexere volui. Quae historicae observationes, quanquam labore non exiguo mihi constiterunt, inter scribendum tamen honesta et pia delectatione ita me detinuerunt, ut existimem, in hoc genere argumenti, explicationes controversiarum non posse rectius et melius illustrari, quam hac ratione, si fundamentis confirmationum, refutationum, ex Scriptura exstructis, addatur talis historica annotatio certaminum de singulis locis. Tales enim historicae observationes recte et solide possunt opponi Pontificiorum clamoribus de veterum testimoniis et sententiis, ostendunt etiam qua fide, et quo candore, veteris Ecclesiae autoritatem, suis superstitionibus praetexant Pontificii. Et in prioribus duabus partibus illa ratio non ita tunc mihi in mentem venit, si tamen aliquando editio repetenda et retexenda erit, dabo operam, ut singulis locis talis historica certaminum observatio addatur. Et hae ipsae observationes, quas nunc collegimus, facile possent ex historiis latius extendi, in quo, ut eruditiores diligentius et facilius elaborent, oro, ego simplici filo praecipua tantum annotare volui. Ex illis etiam, quae Lindanus et Tiletanus prioribus hujus scripti partibus opposuerunt, constitueram quaedam addere. Continent enim non parum multa, quibus hae controversiae, quo magis agitantur, non infeliciter illustrari, et Pontificiorum sophismata clarius ostendi possunt. Sed quia nimium haec scriptio jam excrevit, fiet illud alio tempore, quo editio repetenda erit. Quod si prolixitas quem offenderit, poterit lectori vel occupato vel fastidienti, per epitomen quandam quam adornari curabo, consuli. Deum oro, ut hisce laboribus bono animo et pio studio susceptis, sua benedictione adesse velit, ut aliqua inde utilitas ad Ecclesiam redeat, Amen.

Lindanus et Tiletanus.

ADDITIO.

1. In loco de indulgentiis, in descriptione rituum publicae poenitentiae et absolutionis, facta fuit mentio instituti cujusdam in Ecclesia Halberstadiensi, quod personatum Adamum quendam die cinerum templo ejiciant, et die coenae rursus recipiant et absolvant. In quo cum vestigia quaedam veteris publicae poenitentiae et absolutionis, licet in ludicrum spectaculum jam transformata, appareant, visum fuit ejus descriptionem ad finem adjicere.

2. Volaterranus igitur in Geographia, ubi de Saxonia agit, ita scribit: Apud Saxones in Ecclesia Halberstadiensi, quotannis institutum conspicitur inauditum. Die namque cinerum, sacrificio peracto, facinorosum quempiam, sordidatum et operto capite templo ejiciunt. Is die noctuque discalciatus, urbem sacra templaque salutando, perambulat, tantum post mediam noctem in plateis aliquantulum quiescit. Deinde invitatus (omnes enim eum invitant) quicquid apponitur, taciturnus vescitur. Demum in die coenae dominicae accersitur et absolvitur, pecuniaque collata cumulatur, ac eum Adamum vocant.

Volaterranus de Adamo Halberstadiensi.

3. Alciatus lib. 9, Parerg. cap. 22 ritum istum ita describit:

Quaesitum nuper fuit, quaenam esset publica poenitentia, cujus frequens in jure Pontificio mentio est, et quae solis profanis conceditur, sacris viris prohibetur. Respondi eam rem satis esse declaratam in Agathensi synodo, licet ubique hodie exsoleverit, nisi, quod Saxones, urbe Halberstadiensi, ejus imaginem etiamnum servant: Ibi singulis annis ex plebe aliquis eligitur, quem gravioribus noxis inquinatum putant, hunc ferali habitu, et obvoluto capite, cineralium die in templo statuunt, et peractis sacris ejiciunt, donec 40 dies, per urbis compita, vagus et mendicans erraverit, interim divinas aedes eum ingredi fas non est: qualemque cibum sibi vel ab aedituis vel aliunde oblatum non aspernatur, neminem alloquitur, non indulget somno, nisi post concubiam noctem, idque in media via. Die Jovis, quae dominicae coenae dicata est, ad templum reducitur, ibi a sacerdote solennibus quibusdam ceremoniis absolvitur, et a confluente illuc populo stipem accipit. Adamum hunc vocant, et omni crimine expiatum credunt: quem ritum mirabilem Pius Pontifex, institutum inauditum Raphael Volaterranus, appellant: ego olim vulgarem, et ex veterum decretis acceptum scio. Sic enim publica poenitentia peragi solebat, videnturque mihi sacrosancti illi Patres hac in re veterum Graecorum sacrificia quadamtenus imitati. Siquidem apud interpretem Lycophronis relatum est, cum urbs aliqua pestilitate aut fame, vel majore vi atque calamitate affligeretur, consuevisse hominem in ea foedissimum perquiri, quem caseo cum placenta et caricis allectum, septies virgultis qnibusdam circa pudenda verberatum, tandem facta scrobe comburebant, ejusque cineres in mare projiciebant, sic expiari civitatem existimantes.

Alciatus de Adamo Halberstadiensi.

Graecorum καθάρματα.

4. Beatus Rhenanus ritum hunc ita describit: Singulis annis eligitur aliquis ex plebe, qui comoediam poenitentis et confitentis agat. Is in capite jejunii quadragesimalis ad templum adductus, in cultu lugubri, et qui poenitentem deceat, nimirum caput obvolutum habens, post sacrum inde ejicitur. Perque totos illos 40 dies nudis pedibus vias urbis terit, templorum muros circuit, tantum non subintrat, nec cum quoquam sermonem miscet. Canonici huic cibum praebent, quem ille qualemqualem boni consulit. Non indulget somno, nisi post mediam noctem, idque in plateis. At in die, quae dominicae coenae dicata est, ad templum reducitur, et a sacerdote, non absque longis, sed pulchris ceremoniis absolutus a plebe stipem accipit. Hunc Adamum vocare solent.

Beatus Rhenanus de Adamo Halberstadiensi.

5. Hoc tempore pauper aliquis, mercedea canonicis, ad agendam Comoediam illam publicae poenitentiae et absolutionis (sicut Rhenanus loquitur) conducitur, qui pulla veste, et oblongo pileo, in ambitu templi, taciturnus vel obambulat vel sedet, et cum libet dormit, in canonicorum vero aedibus bene pascitur.

6. Ceremonia autem ejectionis et receptionis ita se habet.

Ceremonia ejectionis.

Post cinerum ceremoniam ejiciendus est poenitens ab Ecclesia, et tali modo increpandus: Ecce ejiceris hodie a sinu matris tuae sanctae Ecclesiae. propter peccatum tuum, sicut Adam primus homo ejectus est de paradiso, propter transgressionem suam. Et chorus canit responsorium, In sudore vultus tui, etc.

Feria quinta, *den grünen Donnerstag* hora 7 egrediatur poenitens de loco, ubi poenitentiam gessit, ut praesentetur Ecclesiae. Sedente autem pontifice pro foribus Ecclesiae, eminus cum archidiacono, poenitentibus jussum illius in atrio Ecclesiae praestolantibus, antequam eos offerat, postulat archidiaconus his verbis.

Quomodo poenitentes offerantur episcopo.

Adest, o venerabilis pontifex, tempus acceptum, dies propitiationis, et salutis humanae, qua mors interitum, et vita aeterna accipit principatum, quando in vinea Domini Zebaoth sic novorum palmitum plantatio facienda est, ut purgetur exsecratio vetustatis. Quamvis enim a divitiis bonitatis et pietatis Dei nihil temporis vacet, nunc tamen et largior et per indulgentiam remissio peccatorum, et copiosior per gratiam assumptio renascentium, augemur regenerandis, crescimus reversis, lavant aquae, lavant lacrimae: inde est gaudium de assumptione vocatorum, hinc laetitia de absolutione poenitentium. Inde est quod supplex populus tuus, posteaquam in varias formas criminum, neglectu mandatorum coelestium, et morum probabilium transgressione, cecidit, humiliatus atque prostratus, prophetica ad Dominum voce clamat, dicens: Peccavi, impie egi, iniquitates feci, miserere mei Domine, evangelicam vocem non frustratoria aure capiens: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Manducavit, sicut scriptum est, panem doloris, lacrimis stratum rigavit, cor suum luctu, corpus afflixit jejuniis, ut animae suae reciperet, quam perdiderat sanitatem. Unicum itaque est poenitentiae suffragium, quod et singulis prodest, et omnibus in commune succurit. Dum ergo ad poenitudinis actionem tantis excitatur exemplis, sub conspectu ingemiscentis Ecclesiae, pontifex dicat: Iniquitates meas agnosco, etc. Averte faciem, etc. Redde mihi laetitiam. Quo itaque supplicante, iterum subjungit archidiaconus: Redintegra in eo, apostolice pontifex quicquid Diabolo suadente corruptum est, et orationum tuarum patrocinantibus meritis, per divinae reconciliationis gratiam, fac hominem proximum Deo, ut qui antea in suis perversitatibus sibi displicebat, nunc jam placere Domino in regione vivorum, devicto mortis autore gratuletur. Tunc dicat pontifex: Venite, et archidiaconus ex parte poenitentium: Flectamus genua. Tunc omnes poenitentes genua flectant.

Forma publicae confessionis.

Petitio absolutionis.

Cantat Clerus: Venite filii, audite me, et timorem Domini docebo vos, etc.

Interim poenitentes manuatim a plebanis archidiacono, ab archidiacono reddantur episcopo, ab Episcopo Ecclesiae: Ubi prostrati jaceant. Deinde imponat episcopus antiphonam: Cor mundum, etc. Tunc prostrato episcopo, addatur litania, in qua ter dicatur: ut poenitentem istum benedicere et reconciliare digneris.

Recipiuntur poenitentes. Prosternuntur.

Postea dicantur preces hae: Salvum fac servum tuum Domine Deus meus sperantem in te. Convertere Domine usquequo, et deprecabilis esto super servo tuo. Mitte ei Domine auxilium de sancto, et de Sion tuere eum. Illustra faciem tuam super servum tuum, salvum fac eum Domine, ne confundatur, quoniam invocavit te. Ne memineris Domine, etc. Oremus, etc. Famulum tuum quaeso Domine, confugientem ab ira tua ad te, paterna recipe pietate, ut qui tuae majestatis flagella formidat, de tua mereatur venia gratulari, per Dominum, etc.

Orationes pro absolvendis.

Frater N. Dominus noster Jesus Christus, qui dixit discipulis suis: Quaecunque ligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo: et quaecunque solveritis super terra, erunt soluta et in coelo. De quorum numero quamvis indignos nos esse voluit, ipse te absolvat, per ministerium nostrum, ab omnibus peccatis tuis, quaecunque cogitatione, locutione atque operatione negligenter egisti, et a nexibus peccatorum absolutum perducere dignetur ad regna coelorum, Amen. Hic aspergat eum aqua benedicta, et turificet et postea dicat: Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus. Postea surgant poenitentes et moneantur ab episcopo, ut quod poenitendo diluerunt, iterando non revocent. Tunc faciat sermonem, etc.

Forma publicae absolutionis.

Admonitio post absolutionem.

Haec ex libro Agendorum ad verbum descripta, ostendunt esse veterem illam formam publicae poenitentiae, et publicae absolutionis, quae describitur in cap. 9. Agathensis concilii, et citatur dist. 50. Postea collapsa disciplina publicae poenitentiae, substitutum est spectaculum illud, ut Davus aliquis comoediam confitentis et poenitentis agat, sicut Rhenanus loquitur. Lindanus addit Trajecti Batavorum, populum totum templo ejici, et e vestigio ad poenitentiam per archidiaconi umbram revocari, et in templum reductum, post preces publicas, ac manus episcopalis impositionem, absolvi et reconciliari, etc.

7. Comoedia publicae poenitentiae.

Trajectina Comoedia.

Cum autem scriptum sit: Nomen Domini non esse in vanum assumendum, cogitet lector, qualis sit profanatio, verbo absolutionis in Ecclesia ita ludere, sicut histriones in comoediis solent facere. Potius opera esset danda, ut publica poenitentia, confessio et absolutio, ad veterem ac verum usum restitueretur.

APPENDIX

TRES COMPLECTENS ARTICULOS:

VITAM CHEMNICII

BREVEM IMPRESSI LIBRI HISTORIAM TRACTATUM DE IMMACULATA B. VIRGINIS CONCEPTIONE PASSIVA.

AUTORE

EDUARDO PREUSS LIC.

Praefatio.

Quemadmodum anno praeterito polliciti sumus, habes jam, benevole lector, quintam eamque ultimam examinis partem. Continet autem, ut praestitutum erat, primum vitam Chemnicii, deinde libri impressi historiam, tertium Chemnicianas adversus Pontificios vindicias. Has quidem quousque extenderem, diu dubitabam. Quum enim aequum videbatur Chemnicium, ubicunque a Bellarmino aliisque impugnatus erat, defendere; tum peculiare et accuratius examen ii loci poscebant, circa quos ecclesia Romana dogmatum suorum copiam ex b. Chemnicii tempore locupletarat. Illud si praestitissem, liber in duplex, quod nunc habet, excrevisset volumen. Hoc vero nec tantum spatii efflagitabat, et multis fortasse gratius et utilius fore existimabam. Nam, quum quoad pleraque dogmata ipsius Chemnicii liber sine dubio sufficiat, illa, quae post eum adinventa sunt, novo examine indigere videntur. Quamquam autem multae dogmaticae constitutiones post concilium Tridentinum a pontificibus editae sunt, parum tamen ecclesiae Romanae ipsum dogma mutarunt. Una modo est majoris momenti, quam, post antiquiores viam praemunientes, Pius papa nonus emisit, quaque ex cathedra immaculatam b. virginis conceptionem sancivit.

Et quum de hac ipsa materia jam Chemnicius primae partis loco quinto egisset, quumque et vis et novitas dogmatis examen efflagitarent; e re fuisse censuimus, missis aliis, quas afferre poteramus, vindiciis, hoc dogma ipsum spectari et ex fundamentis refelli. Habes igitur, post vitam Chemnicii et libri impressi historiam, hocce minusculum et indignum Chemniciani examinis complementum. In cujus quidem altera parte monumenta collegi, unde dogmatis et historiam posttridentinam et vim ipsam cognoscas; parte altera tum ex sacra scriptura tum ex antiquitate tum ex principiis rationis fundamenta monstravi, ex quibus dogma refellas. Tu autem, Domine, jube, hunc librum exire in benedictionem ecclesiae tuae, per dilectum filium tuum Jesum Christum.

scr. Berolini feria quarta post Pentecosten a. s. MDCCCLXII.

EDITOR.

VITA MARTINI CHEMNICII.

Martinus Chemnicius* natus est Briziae, quae dicebatur Fidelis, in finibus Marchiae et Electoratus Saxoniae, patre Paulo Chemnicio, qui cum mercatura tum lanificio victum quaerebat, matre Euphemia e gente Koldeborn Jueterbogensi. Frater ejus major natu Matthaeus, soror Ursula, quae mature mortua est. Natus est Martinus die 9 Novembr. a. s. 1522, anno valde gravi et periculoso. Erat enim annus quo Reuchlinus v. cl. mortuus est, quo Carolostadius Wittenbergae tumultuabatur, quo Soliman, qui dicitur magnus, occidentem sub ditionem infidelium redigere minitabatur. Erat autem Briziae scholarchus, nomine Laurentius Barthold** vir bonus et diligens, natura facundus. Is a puero Martinum amabat et ingenium non mediocre in eo inesse dicebat. Quum puerulus in rivum delapsus indeque perterritus balbus factus esset, magna eum cura fovebat, usquedum linguae vitium prorsus evanesceret. Postquam pater Martini a. 1533 mortuus est, Laurentius Barthold matrem Euphemiam precibus accedebat, ut filio facultatem daret, ingenium in schola meliore excolendi. Itaque mater eum Wittenbergam misit, missumque in domo mulieris Kelner, cognatae, tunc temporis viduae, manere jussit. Ibi Martinus sex menses scholaè triviali addictus erat. Quum autem viros praeclaros conspicere et Lutherum praedicantem audire potius mallet, quam grammaticam discere, quae languide ibi docebatur, mater indignabunda, suadente muliere Kelner, eum domum reverti jussit. Deinde duos annos iterum scholae Briziensis discipulus erat, usque dum Laurentius Barthold, paternus ejus amicus urbem Briziam relinqueret. Tum Matthaei fratris invidia matrem movit, ut Martinum lanificii affectatorem fieri cogeret. Inter laborandum Martinus Laurentii Vallae elegantias Latini sermonis magna cum voluptate legebat, et Siracidis librum ex vernacula lingua in latinam vertebat; Semper autem orabat, ut mater eum in scholam redire permitteret. Frustra Anno 1539 duo matris amici, secretarii doctissimi Magdeburga Briziam venerunt. Quibus, quum viri cordati et benigni essent, Martinus epistolium latine conscriptum cum disticho, ex quo ardentissima discendi cupiditas elucescebat, clam offerebat. Qua re alter secretariorum, Petrus Niemann commotus. matrem tam diu precibus adibat, ipse emolumenta pro viribus pollicitus, donec mater filium Magdeburgam ire permitteret. Ibi tres annos scholam frequentabat ac celeriter studium Grammatices ita absolvit, ut prima cura esset, usum praeceptionum observare in auctorum scriptis et in componenda oratione Latina. Doctrinam etiam de componendis et dijudicandis carminibus ibi percepit. Conabatur etiam et tunc et postea versus componere, sed quia animadvertebat, se destitui facultate poëtica et extortos versus esse, noluit se huic studio dedere. Porro in schola Magdeburgensi initia doctrinae dialectices et rhetorices percepit, Praecipue vero principia doctrinae sphaericae singulari cum delectatione ibi discere coepit; ac in perdiscendis praeceptionibus Graecae grammaticae magnam diligentiam adhibebat, ad ejus enim linguae studium peculiari inclinatione rapiebatur. Studiis Magdeburgae peractis, academiam visitare cupiebat. Quum autem mater et frater ei pecuniam necessariam dare nec vellent nec possent, Wolterstorpio scholae Magdeburgensis rectore et suadente et commendante, Calbiam migravit ibique a. 1542 scholae collaborator factus est. Quum autem doctrinâ se collegis minorem videret, lexicon Graecum emit, dialogis Luciani operam dabat, et singula quae ad grammaticam pertinebant, proprio Marte excutiebat. In docendo autem id potissimum studebat, ut discipulos una cum praeceptis eorum usum doceret. Quamquam civitas Chemnicium propter industriam retinere cupiebat, litterarum cupiditas eum manere non passa est. Simul atque pecuniae aliquid collegit, munere sese abdicavit et Francofurtum ad Viadrum ad Sabinum professorem, cognatum suum contendit. Ibi unum annum commorabatur et in praelectionibus observabat, quae ipsi

* Nomen suum ipse Chemnicius vario modo scripsit: mox Kemnicius, mox Kemnitius, mox Chemnitius, saepissime autem Chemnicius. Vide epistolas Chemnicii in Fechtii hist. eccles. saec. XVI supplemento. Durlach 1684. p. 79. 124. 129. 203. 535.

** Haec et multa quae sequuntur usque ad. a. 1556 sumsi ex autobiographia Chemnicii quae invenitur in „Borussia illustrata tom. III 321—352."

porro essent discenda, qui autores legendi et quomodo. Quum autem pecunia, quam collegerat, consumta esset, novum munus quaerebat, unde vitam sustentaret. Factus igitur est ludimagister Writzeniae ad Viadrum a. 1544 simulque occupatur in colligendis tributis, quae a piscibus venditis persolverentur. Quo munere duplici sex menses fungebatur et coemtis multis auctoribus diligenter in eorum lectione versabatur. Deinde, dissuadente fratre, a 1545 Wittenbergam ad Melanchthonem cum litteris cognati cujusdam contendit.

Ibi in vertendis Graecis autoribus se exercebat ac ex Demosthene orationem conversam Philippo Magistro obtulit, qui versionem perlegens studium probavit ac de phrasibus quibusdam monuit. Ipsius etiam consilio ad studium mathematices animum applicavit. Aliquot enim libros Euclidis Reinholdum interpretantem audivit, item theorias planetarum. Ea vero occasione incidit in astrologiae judiciariae studium, quod postea tanta cum delectatione persecutus est, ut artifex in eo genere fieri potuisset, nisi se ad theologiae studium convertisset. Ac licet multum vel forsan nimium tempus in astrologicis absumpserit, ad hoc tamen studium illud ei profuit, quod praedictionibus illis apud principes quosdam sumtus ad alia studia conquisivit. Ac Lutherum tunc praelegentem et concionantem ac postremum disputantem audivit. Sed quia aliis tum studiis intentus erat, non ea attentione, qua decebat ipsum tunc audivit.

Jam vero Philippus eum magistrum fieri constituerat, quum bellum Smalcaldicum simul studia Chemnicii et academiae Wittenbergensis vitam turbabat. Quum autem paullo ante Albertus dux Borussiae Regiomonti novam academiam condidisset eoque Georgium Sabinum vocasset, Chemnicii cognatum suum secutus est. Mater filium viginti thaleris iisque aegre adjuvit, itaque die 18 Maji a. 1547 Regiomonti advenit. Georgius Sabinus ei nonnullos adolescentes Polonos erudiendos tradidit, deinde effecit, ut ei schola Kniphofiensis commendaretur. Interea studiis operam navabat, praesertim astrologicis, denique die 27 Septembris a. 1548 cum aliis duobus gradum magisterii rite accipiebat, erat igitur tres inter primos universitatis Regiomontanae magistros. Sumtus ad assequendum gradum necessarios Albertus dux ipse persolvit.

Anni 1549 et 1550, jussu principis, calendaria confecit, quumque Georgius Sabinus Wittenbergam proficisceretur ut liberos suos arcesseret, Chemnicius eum comitatus est et scripta Graeca epistola petiit a Philippo Melanchthone, ut ipsi rationem ostenderet recte instituendi et formandi studii theologici. Ille vero inter cetera respondit, observationem discriminis inter legem et evangelium esse praecipuam lucem et optimam methodum in toto studio theologico. Anno 1549 quum gravis pestilentia Regiomonti grassaretur, Chemnicius, postquam munere sese abdicavit, cum Sabino Salfeldiam se contulit et ibi, quia alios libros non habebat, legit Petrum Lombardum et ex eo coepit antiquitatis scripta amare. In Lutheri etiam postillis tunc observabat phrases Germanicas, metaphoras, formas traditionum, aliaque ad scriptionem Germanicam necessaria. Item quomodo Lutherus tractaret definitiones, divisiones, argumentationes indeque multum utilitatis percepit.

Regiomontum reversus, quum certum munus non haberet, Alberti ducis nativitatem, quam vocant astrologi, fecit, eique eam misit, simulque submisse petiit, ut ipsi bibliothecae ducalis cura, certe quoad libros mathematicos demandaretur. Albertus clementer respondit, nativitatis causa gratias egit, ut filiae etiam nativitatem statueret, hortatus est, bibliothecarium eum, ut optaverat, reddidit.*

Ita Chemnicius bibliothecae praepositus factus est, quae optimis quibusque libris instructissima erat, idque optatissimum donum esse existimavit, quod Deus ei inter studia dedisset. Eo usque enim in varia lectione et diversis studiis vagatus erat, nec constituerat, cui studio totum se dedere vellet. Nonnulli astrologiam suadebant. Sed quia fundamenta praedictionum admodum infirma esse videbat, astrologia tantum ita uti voluit, ut inde necessaria subsidia ad alia studia conquireret. Nugas tamen Arabicas et alia superstitiosa semper in illa arte fugit et odit. Ad theologiae studium jam antea totum se contulisset. Sed ingenio ejus non conveniebat, superficialiter aliquid cognoscere. Cum igitur libris destitueretur, unde solide et ex fundamentis ea, quae ad hoc studium necessaria sunt, petere posset, insuave ei videbatur studium. Non enim probabat eos, qui certis dictatis contenti textum non ex fundamentis intelligere studebant, nec solide de momentis controversiarum judicare. Accedebat et hoc, quod cum Staphylum (apostatam postea) per biennium ferme audivisset, nihil vel certi vel solidi eum tradere animadvertisset. Et tamen propter alendam pietatem ejus animus semper ad theologiae studium inclinabat. Tunc igitur cum in ducali bibliotheca exoptatissimam haberet optimorum librorum copiam, Deo cursum ejus gubernante, totum se theologiae studio dedidit. Quod ita instituit, ut primo libros biblicos ordine perlegeret, collectis diversis versionibus et explanationibus, quotquot in bibliotheca illa exstabant, veteribus et recentioribus. Ac, si quid memorabile aut insigne occurrebat, illud in chartis ad hunc usum concinnatis annotabat. Secundo scripta patrum a prima usque antiquitate eodem modo perlegebat. tertio ex recentioribus eos diligenter legebat, qui fundamenta repurgatae doctrinae monstrabant, praecipue vero, qui

* Epistola Alberti ducis data Neuhaus 11 Aug. 1550 exstat in Rehtmeyeri antiquitatibus ecclesiasticis inclytae urbis Brunsvigae, Brunsvigae 1707. tom. III p. 289 not.

polemica de controversiis illius temporis tractarunt, argumenta Papistarum, Anabaptistarum, Sacramentariorum, et ex quibus fundamentis sumendae essent explicationes seu solutiones, ac quae solutiones essent commodiores. Ita totos tres annos occupatus erat, cum maximo et gaudio et emolumento, neque inde abiisset profecto, nisi contentio Osiandrica intercessisset.

Andreas Osiander propter interreligionem, quae dicitur, exul. Regiomontum vocatus, die 5 Aprilis a. 1549 publica disputatione de lege et evangelio habita*, novam justificationis notionem effinxit. Justitia enim non imputativa sed essentiali justificari nos, proclamavit. Quem contra errorem postquam theologi Regiomontani ad unum omnes consurrexerunt, Albertus dux, ut Osiandrum, quem diligebat, ab heterodoxias suspicione purgaret, publicam disputationem die 24 Oct. 1550 instituit.

Agebatur de justificatione, opponentes Osiandri erant D. Isinder et Martinus Chemnicius. Chemnicius Osiandrum tam acriter urgebat, ut voce quidem, non argumentis reprimi posset. Albertus, qui disputationi ipse interfuerat, Chemnicii alacritatem minus probavit, quin, ab Osiandri amicis compulsus eum indignabundus dimisisset, nisi astrologiae Chemnicianae usu carere noluisset. Quum vero Osiander libellum acerrimum contra adversarios suos edidisset** Albertus novo colloquio conciliatorio unionem facere conatus est. Conciliatores electi sunt Aurifaber et Joachimus Moerlinus. Colloquium habitum est die 13 Febr. a. 5 51. Pax autem articulis a Moerlino propositis paene restituta erat, nisi adversarii Osiandri, inter quos Staphylus, poposcissent, ut Osiander expressius errores suos revocaret.

Ita res iterum ad scripta redacta est. Osiander novo libello monstrare conabatur Lutherum cum ipso sentire, solum Melanchthonem sanam de justificatione doctrinam falsasse.*** Post quem libellum, quum Moerlinus, scripta epistola, modeste et suaviter eum petiisset, ut de aliquibus rebus fusius se et clarius explicaret, Osiander, furore correptus, ita respondit, ut insanientis magis quam doctoris ecclesiae vocem audire crederes.**** hac aliisque ejusdem epistolis Moerlinus tandem commotus, abjecta spe pacis, adversa fronte contra Osiandrum in aciem progressus est, concionibus enim Osiandri errores publice punivit populumque Christianum eorum odio implevit.

Has inter contentiones Chemnicius morari nolebat. Quamquam enim Osiandri certamen ei occasionem dabat, diligentius de fundamentis doctrinae cogitandi, tamen acerbitas rixae ejus otium turbabat, principis gratiam delebat. Moerlinum propter doctrinae consensum amabat, Albertum ducem propter beneficia ipsi collata. Dux Osiandri rem tuebatur, aggrediebatur Moerlinus. Optimum igitur habuit, Regiomonto migrare.

Princeps Chemnicium ut astrologum aulicum retinere volebat, Chemnicius renuebat. Tum die 31 Dec. 1552 dux eum dimisit, donatis 200 thaleris, ea conditione, ut quotannis aliquot revolutiones stellarum in usum ipsius describeret.

Priusquam autem Regiomonto exiret, certamen Osiandricum de novo ac modo inopinato exardescebat. Quamquam enim Osiander die 17 Octobris 1552 mortuus erat, tamen princeps ab amicis ejus commotus mense Januario a. 1553 edictum promulgavit, quo Osiandri doctrinam improbari vetabat. Contra Moerlinus in concione publica, habita dom. Estomihi a 1553, populum Christianum hortabatur, ut edicto huic non obediret. Illico dux jussit, Moerlinum Borussiam relinquere. die 19 Febr. Moerlinus Gedanum migravit, precabantur quidem cives Regiomontani Albertum ducem die 27 Martii, ut Moerlinum ipsis reddere non dedignaretur, sed frustra.† Tum Martinus Chemnicius sibi temperare non potuit, quin Regiomonto migraret. Dum legati Brunsvicenses Gedanum contendunt, ut Moerlinum superattendentem Brunsvigam vocarent, die 3 Aprilis a. 1553 proficiscitur primum Custrinum†† post Wittenbergam. Die 20 Apr. Wittenbergam advenit cum litteris Georgii Sabini, et Philippi Melanchthonis factus est commensalis. Per illud tempus M. Philippi lectionibus attente intererat, quia rectius tunc ea, quae tradebat, intelligebat. Autumno in morbum incidit graviorem, erat enim febris sive paroxysmus, continuus calor. Medici affirmabant, accedere ad hecticam, sed Deus sanitatem ejus restituit, ac in posterum mirifice conservavit. Mense Januario a. 1554 in facultatem artium receptus est in academia Wittenbergensi, et sors ei obvenit, ut examinator eorum esset, qui gradum magisterii petebant. d. 17 Maji erat conventus quorundam theologorum Naumburgi. Eo cum magistro Philippo profectus est. In itinere Melanchthon Cheminicium hortatus est, ut, cum multa legisset in bibliotheca Prutenica, exercitium aliquod praelectionis in theologia institueret. Deinde cum domum rediissent, scripsit Melanchthon intimationem in praelectionem locorum communium, sub Chemnicii nomine, quae affixa est 6 Junii.††† Cumque significatum esset, ut auditores

---

* Planck, Geschichte der Veränderungen etc. Leipzig, 1796. IV. 296. 9.

** Bericht und Trostschrift etc. Koenigsberg, 1551.

*** Etliche schöne Sprüche v. d. Rechtfertigung des Glaubens etc. Koenigsberg, 1551.

**** Epistola exstat in libro, q. d. Erleutertes Preussen III, 309. 310.

† Hanc historiam fusius narrat Rehtmeyer l. l. III, 218. 219.

†† Ad Johannem marchionem, a quo pro calculationibus astrologicis 50 thaleros accepit.

††† Exstat intimatio in editione locorum theologicorum Chemnicii anni 1690, ante expositionis initium, pagina versa indicis primi.

convenirent in veteri collegio, tanta convenit frequentia, ut Dn. Philippus, qui primae lectioni interesat, auditores in novum collegium migrare juberet. Legit Chemnicius bis per hebd. diebus Mercurii et Saturni hora quarta, atque mansit auditorium tam frequens. Absolvit autem tantum locum de Deo, de filio et de spiritu sancto.* Interea Joachimus Moerlinus, quem jam Regiomonti cognoverat, Chemnicio scripsit, Brunsvigae officium coadjutoris vacare rogavitque, ut eo veniret. Chemnicius obsequutus, Brunsvigam contendit ibique die 12 Augusti publice praedicavit de surdo et muto.

Secuta est ordinaria vocatio ad officium coadjutoris. Professores Wittenbergenses vehementer dissuaserunt, et magister Philippus pollicitus est, se ei aliud munus Wittenbergae esse comparaturum. Chemnicius ipse autem partim muneris ecclesiastici partim Moerlini amore commotus vocationem Brunsvicensem accepit. Die 20 Oct. conclusit in praelectione locum de spiritu sancto et auditoribus, magno cum ipsorum dolore, valedixit. die 25 Nov. D. Pomeranus eum, remisso examine, ad ministerium ordinavit. Professores Wittenbergenses eum testimoniis honorificis donarunt, praesertim Stanislaus a Gorcka, rector magnificus, Joh. Bugenhagen, Philippus Melanchthon.**

Honesto comitatu Wittenberga dimissus, Chemnicius Brunsvigam profectus est. Die 15 Decembris a. 1554 officium coadjutoris ei solenniter a senatu Brunsvicensi demandatum est. Sequente Dominica primam praedicationem habuit in ecclesia S. Aegidii de Johanne in carcere. Accepit coadjutor quotannis primum 200 modo florenos, paullatim, quum huc illuc vocaretur, plus, usque dum a. 1566 acciperet 250 thaleros. Anno 1555 in matrimonium duxit Annam virginem de gente Jaeger, filiam Jaegeri Arnstadtiensis juris licentiati. In nuptiis autem civium Brunsvicensium liberalitatem vario modo expertus est.*** Ex conjuge, pulchra, pia, parca liberos deinceps accepit, duos filios et octo filias, quorum quatuor non diu vivebant. Sex reliqui in gaudium parentum adolescebant, inter quos Martinus natu maximus postea doctor juris factus est, Paulus secundus canonicus Brunsvigae, Anna filia a M. Jacobo Gotfrido, theologo Brunsvicensi et postea coadjutore Chemnicii, in matrimonium ducta est.

Narrarunt, qui sub illud tempus Chemnicium praedicantem audiverunt, initio ejus facundiam in habendis concionibus non fuisse eximiam, sed in dies magis magisque frequenti exercitio spiritum s. in tantum dona adauxisse, ut cum admiratione postea multis annis auditus esset.**** Conciones ejus sensim certum quendam typum monstrarunt: erant breves, docentes magis quam applicantes, in doctrina nervosae, simplices, clarae ac lucidae †, ita ut omnes propemodum ecclesiae Brunsvicenses ministri ad hanc methodum sese assuefacientes, Chemnicium in concionando imitarentur †† Unoquoque semestri Chemnicius theses quasdam proponere ac publice de iis disputare solebat, magno gaudio Joachimi Moerlini. ††† Enarrationem locorum communium M. Philippi, Wittenbergae interruptam, Brunsvigae continuabat, et, quia auditores prolixis dictatis onerare nolebat, quae ad explicationem utilia et necessaria videbantur, recitando tradebat. Ea a multis grato animo excipiebantur, praecipue vero a Johanne Zangero tunc pastore ecclesiae S. Petri. Is post lectionem conabatur, quae exceperat σωματοποιεῖν, compositaque Chemnicio corrigenda exhibebat. Sed quia labor corrigendi difficilis et molestus videbatur, coepit ipse ea, quae in enarratione cujusque loci collegerat et recitando tradiderat, in ordinem et quasi in corpus redigere.

Linguam Hebraeam anno demum 1556 discere coepit, secutus consilium Forsteri et Hyperii, virorum clarissimorum, qui in ea lingua tunc excelluerunt. †††† Tam bonos autem fecit progressus, ut mox praelectiones de vaticiniis veteris testamenti Messiam spectantibus omnium cum admiratione haberet. Cum Joachimo Moerlino, ecclesiae Brunsvicensis tunc temporis superintendente, Chemnicius arctissime conjunctus erat. Ex modestia alter alterum sese praestantiorem existimabat et uterque publicum ecclesiae non suum ipsius commodum spectabat. Quum non vulgaris in Moerlino zelus esset, illum, si quando videbatur aliquanto vehementior futurus, Chemniciana moderatio sensim reprimere, contra facilitatem

* Hoc est viginti quatuor locorum Melanchthonianorum primum, totius operis partem circiter decimam quartam.

** Teste Gasmero, in oratione de vita, studiis et obitu M. Chemnicii. 1588. 4°. p. 11. a.

*** Singula dona ipse Chemnicius enumerat. v. Erläutertes Preussen III, 349.

**** Teste Gasmero 11. b.

† Sicuti ex ejus postilla concludo.

†† Teste Gasmero.

††† Tales theses de undeviginti diversis materiis modo breviores modo locupletiores P. Leyserus ad editionem suam locorum Chemnicii adjecit. sunt enim theses: de verbo dei, de unitate dei, de trinitate, de duabus naturis in Christo, de spiritu s., de oratione, de causa peccati, de libero arbitrio, de conversione, de peccato, de peccato originis, de peccato in renatis, de particulis exclusivis in art. justificationis, de bonis operibus, quod bona opera sint necessaria, de discr. peccati mortalis et venialis, de coena domini, de loco Matth. 22, 21., contra clandestinas desponsationes.

†††† Teste Gasmero.

Chemnicii nimis in defectum propendentem Moerlini vehementia vicissim excitare potuit.* Die 14 Jan. a. 1557, theologi Saxonici et Hanseatici convenerunt Brunsvigam, ut Adiaphoristicas et Synergisticas turbas sedarent, ac articulas quosdam composuerunt, quibus inter ceteros etiam Moerlinus cum Coordinato suo subscripsit. Post Moerlinus et Chemnicius Wittenbergam profecti sunt, cum ut aliorum consensum peterent, tum ut ex Melanchthone quaererent, num recte Jo. Calvinus ad ipsius, Melanchthonis, testimonium contra Joachimum Westphalum provocavisset. Magister Philippus eos minus suaviter excepit ac magna voce clamavit: Venisse eos, ut ipsum interimerent, utque Paulus Crellius multos pasquillis suis blasphemantibus gaudio afficeret.** Die 14 Augusti ejusdem anni Moerlinus cum Chemnicio Wormatiam iverunt, ut cum Papistis colloquerentur. Convenerant ibi ex nostratibus Melanchthon Brentius, Schnepfius, Marbachius, Jacobus Andreae aliique.*** Quamquam orthodoxi, inter quos Brunsvicenses, propter dissensum quoad quinque locos graviores, jam die 2 Octobris, re infecta discesserunt, tamen iter Martino Chemnicio aliquid commodi attulit. Cognovit enim viros clarissimos, de ecclesia optime meritos, et in primis Marbachium, quocum arctissime semper mansit conjunctus.****

Anno 1560, aetatis trigesimo octavo Chemnicius primum suum librum edidit, quo omnium oculos in se convertit, cujus titulus est: vera et sana doctrina de praesentia corporis et sanguinis Christi in S. Coena Lipsiae 1560. Postquam hunc tractatum Jo. Zangerus in Germanicam linguam vertit, Chemnicius ipse locupletiorem ejusdem editionem paravit, quae hoc titulo prodiit: „repetitio sanae doctrinae de vera praesentia corporis et sanguinis Domini in S. Coena Lipsiae 1561.†“ Collegit Chemnicius simplici ratione ac methodo praecipua capita, quae in hac controversia disputabantur, eaque simpliciter sine affectione, et placide sine acerbitate, ex veris, certis et perspicuis Scripturae fundamentis explicavit. Dogma de coena domini propriam et peculiarem suam sedem in verbis institutionis habere, demonstrat; eorum autem simplicem propriam et nativam sententiam et contra Pontificios et contra Calvinianos tuetur.

Hujus autem libelli prima statim editio ab ecclesia tanto applausu recepta est, ut ordo theologorum Rostochiensis eum Johanni regi Hungariae, consilium petenti, studiosissime commendaret, quod doctrinam de coena Domini simplicissime et rectissime et singulari perspicuitate et moderatione explicaret.††

Duobus annis post Chemnicius librum suum clarissimum contra Jesuitas in lucem emisit, durante Tridentino concilio.

Anno 1534 enim ordo Jesuitarum ab Ignatio Loyola Lutetiae Parisiorum primum institutus est, anno 1540 a Pontifice Romano, Paulo III, confirmatus, annis 1543, 1546, 1549 novis privilegiis instructus. Palmarium scopum, sive serio sive suae securitatis et utilitatis gratia, praestituit sibi suisque Ignatius, postquam alia ejus consilia irrita fuerunt, Romanae sedis conservationem. Protestantium Germanorum aliorumque intentio Romae eo accipiebatur, ut ad omnimodam Romani Pontificatus ruinam spectaret.††† Ergo id praecipue Jesuitae studebant, ut evangelii lucem exstinguerent, ejusque confessores vi ac fraude sub tyrannidem Pontificiam redigerent. Hoc Martinus Chemnicius videbat, quumque contra Joannis Monhemii catechismum Jesuitae censuram de praecipuis doctrinae coelestis capitibus a. 1560 in lucem protrusissent, huic censurae suum librum a. 1562 opposuit.†††† Titulus erat: Theologiae Jesuitarum praecipua capita, ex quadam ipsorum censura, annotata per Martinum Chemnicium, Lipsiae, 1562. 8°.*† De intentione sua scribendi in epistola dedicatoria, Joachimo Marchioni Brandenburgensi inscripta, ita ipse praefatur: „Ut emissarii isti Romani Pontificis plenius innotescant et nostris praecipue ecclesiis, quibus turbandis ab idolo suo creati sunt, non de nomine tantum, verum praecipue de flagitiosa impudentia doctrinae noti fiant, judicavi me facturum operae pretium, si ex censura ista colligerem

* Gasmerus 13. a.

** Rehtmeyer antiquitates III. 230.

*** Loescher ausfuehrl. historia motuum Frankfurt 1707. II. 140. 141.

**** Amicitiam inter Marbachium et Chemnicium incepisse Wormatiae, videri licet ex epistola Chemnicii ad Marbachium scripta 29 Maji 1558 quae exstat apud Fechtium suppl. 79. 80.

† Subsecuta est tertia editio a. 1570 hoc titulo Jenae impressa:
fundamenta sanae doctrinae de vera et substantiali praesentia exhibitione et sumtione corporis et sanguinis Domini in coena. 8°.
haec tertia editio pleniorem ac accuratiorem explicationem continet quam priores, ut Chemnicius in epistola dedicatoria praemissa fatetur.

†† Testante Gasmero.

††† Seckendorf Commentarius de Lutheranismo Francofurti 1692 fol. 324. 325.

†††† Reimbold historiae examinis C. Trid. a M. Chemnicio publicati specimen Lipsiae 1736. 4°. p. II.

*† Vertit librum in Germanicam linguam Jo. Zangerus hoc titulo: Vom neuen Orden der Jesuwider, was ihr Glaube sei, und wie sie wider Jesum und s. h. evangelium streiten. Leipzig 1562. 8°.
Recusus est liber una cum locis theologicis Chemnicii Francof. et Witt. 1690 fol. hoc nomine: Theologiae Jesuitarum brevis ac nervosa descriptio et delineatio; et Germanice cum ampla et erudita praefatione, quae historiam societatis Jesu exponit, ab anonymo a. 1719 hac inscriptione: Kurze und nachdrückliche Abbildung der Jesuitertheologie, sine loco.

praecipua capita theologiae Jesuitarum, ut illa quasi in brevi tabella descripta et publice spectanda proposita, ab omnibus agnosci et pro eo, merito celebrari possint. Si enim primitiae progymnasmatum tales sunt, quid porro Germaniae ab hac secta, si quando plus virium acceperit, exspectandum sit, cordatus lector ipse statuet." Primo libelli capite Chemnicius de origine Jesuitarum exponit, sedecim aliis eorum doctrinam proponit et refutat.

Contra hunc librum postquam Jo. Alberus tractatum Germanice conscripsit, Didacus Paiva d'Andrada seu Andradius Coimbricensis in lucem emisit: orthodoxarum explicationum de controversis religionis capitibus libros decem Coloniae 1564. Hic quum ipse Concilio Tridentino interfuisset, Chemnicio id egisse visus est, ut non tam theologiam Jesuitarum quam decreta concilii Tridentini explicaret. Unde Chemnicio examen concilii Tridentini scribendi enata est occasio.* Novem per annos omnino Chemnicius examinandis decretis Tridentinis operam dabat. Anno 1565 primam partem elaboratam Matthiae Rittero pastori Francofurtum misit, ut bibliopolam quaereret, qui eam typis mandaret,** Anno 1573 quartus isque ultimus examinis tomus lucem adspexit. Primam partem Chemnicius Alberto Friderico, Alberti senioris ducis Prussiae filio parvulo dedicavit, secundam Johanni, marchioni Brandenburgensi, ex testamento paterno novam tunc Marchiam tenenti,*** tertiam Johanni Georgio, marchioni Brandenburgensi, S. R. J. Electori, quartam denique Henrico Julio, Julii ducis Brunsvicensis filio.**** Opus integrum mirabili diligentia et sagacitate sic elaboravit, ut singula concilii Tridentini decreta perstringeret. Ita autem egit plerumque, ut primum falsam Papistarum doctrinam monstraret, tum ex verbo Dei eam examinaret, dein Pontificiorum argumenta et insidias ostenderet, ostentasque refelleret, post ipsam sanam doctrinam ex s. scripturae fundamentis muniret, denique ad objectiones ex traditione desumtas sic responderet, ut historiam dogmatum ac cultuum singulorum pertexeret. Hoc libro evangelicam veritatem a Martino Luthero ex spissis erroris nebulis revindicatam contra impetus Pontificiae ecclesiae munivit. Id universus evangelicae ecclesiae applausus probavit. Quum enim Chemnicius secundam examinis partem vix absolvisset, Andreas a Meyendorf ei congratulatus, Non dubito, inquit, quin opus vestrum ecclesiae utilissimum futurum sit. Papismus enim, quamquam per beatum Lutherum dirutus, semper vult resurgere, semperque novas excogitat machinas. Quodsi ecclesia viros doctos non habet, qui Thaidi Babylonicae fucum detrahere possunt, possit fieri ut novas vires inveniat.† Andreas Tricesius Polonus nobilis Cracovia Chemnicium per epistolam his versibus consalutavit:

Chemnicii, Latii pestis saevissima papae
Vive diu et magni exemplo felicibus ausis
Alcide, Satanae exitiabile confice monstrum.
Sic tibi laus surget, quae nullo desinet aevo. ††

Ordo theologorum Rostochiensis in publico programmate promotionis Chemnicii examen concilii Tridentini vocavit: Integrum corpus verae doctrinae, addita in singulis articulis perspicua et nervosa errorum cum veritate pugnantium refutatione, partim ex sincerissimis et solis indubitatis verbi divini testimoniis, partim ex totius ecclesiasticae antiquitatis et veterum patrum sententiis. Inquisivit enim, inquit Facultas, singulari studio, fide et judicio, et contulit omnium aetatum testimonia et judicia de doctrina, et omnes ecclesiae scriptores veteres evolvit, ut sententiam catholicae ecclesiae Christi ad gravissimarum nostri temporis controversiarum dijudicationem inprimis necessariam et gratam pervestigaret, et nomine Patrum et ecclesiae catholicae manifestos errores fucantibus opponere posset. †††

Sed non theologi solum, verum etiam medici ac juris periti per litteras Chemnicio propter examen ipsius gratias egerunt. Sic Jer. Schweikerus a Niderbaur medicus Domini Caroli archiducis Austriaci. ††††

Et Nathan Chytraeus de eo cecinit:

Hactenus invicta et nulli vincenda deinceps
Papicolae, ima ipsi rumpantur ut ilia papae. *†

---

* Buddeus isagoge. Lipsiae, 1730. 446. a.

** Epistolae Chemnicii ed. Joannis Francof. 1712. p. 8—10.

*** Primum Chemnicius Julium ducem Brunsvigae rogarat, ut dedicationem secundae partis acciperet. Hic propter patrem Pontificiis addictum renuit. vide ejus epistolam apud Rehtmeyerum Suppl. 106. 107. Misit autem Chemnicio epistolam commendatoriam ad Joannem ducem Pomeraniae, quae exstat ibidem 107. 108.

**** Anno 1573 Henricus dux Brunsvicensis, Pontificiae religioni addictus, jam mortuus erat, ejusque filius Julius, evangelicus, patri successerat.

† Exstat epistola Germanice scripta, data die 22 Jan. 1566 apud Rehtmeyerum in Suppl. 108. 209. 110.

†† Teste Gasmero l. l. 16. a.

††† Ita ipsum programma apud Rehtmeyerum antt. eccl. B. III. Beilagen 140. 141.

†††† Teste Gasmero.

*† Gasmerus 14. b.

Ipsius autem Pontificiae ecclesiae Cardinalis, ad Joachimum Goetzenium Tridenti aliquando professus est, se Martinum Chemnicium gravissimum Germaniae theologorum habere. Neminem enim post mortem Lutheri ecclesiae Romanae plus nocuisse, quam Chemnicius examine suo.* Deinde sunt, qui hujus libri lectione ex tenebris Papismi ad lucem evangelii pervenerint.** Inter quos Franciscus Leopoldus de Reissing, canonicus Pontificius in Styria, qui licentiam nactus libros prohibitos evolvendi, lectione examinis concilii Tridentini plurimum delectatus, de sua non minus religione dubitare coepit, quam eam plane pleneque abjiciendam esse sibi proposuit. Tam altas enim radices egerat coelestis veritas, hocce in libro comprehensa, ut licet apud suos laute admodum vivere, honoresque majores nancisci potuisset, imo sancti officii, quod Romae est, censuram expertus esset, quodque, vivicomburium ipsi minitans, vereri debuisset, ab ea recedere nefas duceret, et occcasionem hanc, quam nactus erat, satis commodam, Babylonicam deserendi ecclesiam, praetermittere nollet, quamobrem, vitae quamvis periculo expositus, fuga sibi consuluit, atque ad nostratem pervenit ecclesiam. Postea ita ipse professus est: Was soll ich vom Martino Chemnicio, dem ich nach Gott meine Bekehrung zu danken schreiben? Dessen einiges unbeantwortliches examen Concilii Tridentini alle paepstische Bibliotheken zu Schanden macht. Et alio loco: Ich bekenne mit höchstem Trost meiner Seele, dass ich einzig und allein durch Lesung göttlichen Worts, und des unvergleichlichen vom Papstthum niemals voellig beantworteten examinis C. Tr. des hocherleuchteten, hochberuehmten sel. D. M. Chemnicii bin bekehret worden.***

Anno 1567 in Borussia status ecclesiae, antea per Osiandrum corruptus, valde mutatus est. Funccius enim Osiandri assecla, qui non ecclesiae modo verum etiam reipublicae regendae partem sibi arrogaverat, omniumque odium cum erroribus tum machinationibus suis invenerat, a. 1566 et potestate et libertate privatus est. Juvante legatione Polonica extraordinaria status Borussici ducem Albertum coëgerunt, ut die 4 Oct. 1566 publice polliceretur, se cum in rebus aliis ipsorum gravamina levaturum esse, tum Osiandrismum ex Borussia exstirpaturum. Interea ducis Alberti filia, ducis Meklenburgi conjux illustrissima, patris cor et precibus et argumentis sensim ex odio Moerlini revocarat.**** Duas igitur epistolas Albertus dux ad Moerlinum scripsit† eumque rogavit, ut in Borussiam veniret, ac turbas Osiandricas prorsus sedaret. Moerlinus et Chemnicius venerunt. Quamquam vocationes ordinarias†† renuebant, tamen cum consiliariis ducis de optima ratione errorum exstirpandorum agebant. Consilium litteris compositum duci tradebant: „novam confessionem statuendam non esse, sed constanter manendum in confessione Augustana, apologia, articulis Schmalcaldicis, prout in scriptis D. Lutheri declararentur. Quia vero post Lutheri tempora errores in ecclesiam irrepsissent, suadere sese, ut ii articuli, in quibus errores emersissent, ex ordine percenserentur, corruptelae nominatim clare ac lucide ex ipsarum fundamentis refutarentur, reprobarentur, damnarentur.††† Postquam dux hoc consilium accepit, Moerlinus et Chemnicius die 10 Aprilis conveniebant, indeque tres per hebdomades laborabant, usque dum die 6 Maji repetitionem corporis doctrinae ecclesiasticae perfectam traderent.

Dux die 26 Maji Regiomontum synodum convocavit, ubi Chemnicius placida interlocutione et modesta declaratione nonnullos efferatiores retudit et mollivit. Accepit denique synodus et 86 theologi subscripserunt, inter quos Venetus et Sickius. Eodem anno repetitio haecce Regiomonti et Islebiae impressa est.†††† Continet hic liber praeter Augustanam confessionem, apologiam, articulos Schmalcaldicos: declarationem Moerlini et M. Chemnicii de deo, de unione duarum naturarum in Christo et communicatione idiomatum, de lege, de peccato originis, de libero arbitrio sive viribus humanis, de justificatione hominis coram deo, de bonis operibus, de sacramentis in genere, de baptismo, de coena domini, de officio pastorum.

Mense Julio Moerlinus et Chemnicius Brunsvigam reverterunt, postquam, precibus Alberti aliorumque commoti, promiserunt, se munera in Borussia ipsis oblata, accepturos esse, si a senatu Brunsvicensi dimissionem impetrare possent. Brunsvigae audiverunt, senatum virum, qui suum patrem usque ad mortem percussisset, liberum et impunitum sivisse. Quo audito die 13 Julii acriter tale contra scandalum praedicaverunt. Senatus indignabundus Moerlinum ac Chemnicium cum collegis duobus postulavit, eosque

* Gasmerus 15. b.

** G. H. Goetzius de conversis Pontificiis. Lipsiae 1705. 4. p. 45.

*** Haec sumsi ex libro Goetzii s. laudato p. 46. 47.

**** Accessit, quod Alberto duci relatum erat, Moerlinum Brunsvigae unaquaque dominica orasse deum pro duce, qui ipsum in exilium misisset.

† Alteram die 30 Nov. 1566, alteram die 31 Jan. 1567.

†† Moerlinus ad episcopatum Sambiensem, Chemnicius ad pastoratum ecclesiae cathedralis Regiomontanae.

††† Rehtmeyer antiquitates III. 264.

†††† Hic est titulus: repetitio corporis ecclesiasticae, oder Wiederholung der Summa und Inhalt der rechten allgemeinen christlichen Kirchenlehre, wie dieselbige aus Gottes Wort, in der Augsburgischen Confession, apologia und Schmalcaldischen Artikeln begriffen und von fürstl. Durchl. zu Preussen etc. auch allen derselbigen getreuen Landständen und Unterthanen, Geistl. und Weltlichen im Herzogthum Preussen einhellig und beständiglich gewilligt und angenommen, kürzlich zusammen verfasset, zum Zeugniss einträchtiger beständiger Bekenntniss reiner Lehr, wider allerlei Corruptelen, Rotten und Sekten, so hin und wider unter dem Scheindeckel der augsburgischen Confession die Kirchen zerrütten. psalm 119: ich hasse die Flattergeister und allen falschen Weg, Lügen bin ich gram und liebe Dein Gesetze. Mit der Vorrede Albrecht des älteren, Markgrafen zu Brandenburg.

hortatus est, ne ipsum conviciis obruerent.* Die 9 Septembris legati Alberti ducis Brunsvigam venerunt, senatum precantes ut Moerlinum et Chemnicium in Borussiam dimitteret, illum ut episcopum Sambiensem, hunc ut ecclesiae cathedralis Regimontanae pastorem. Tunc autem temporis ubique constabat, non licere pastori, invito patrono, munus suum relinquere et ad aliud transire. Omnibus igitur viribus id legati studebant, ut senatus corda moverent. Postquam multum ac acriter in utramque partem disputatum est, legati cum senatu convenerunt, ut utraque pars sua argumenta literis mandaret, totaque res ad ecclesiae vicinae alicujus orthodoxae judicium deferretur. Sed priusquam id fieret, legati die 19 Sept. aliam viam ingressi sunt. Destiterunt enim a vocatione Chemnicii, dummodo Moerlinum adipiscerentur. Id senatus ea conditione concessit, ut Chemnicius munus superintendentis subiret. Chemnicius autem noluit, ac rogavit, ut res ad ecclesiae alicujus judicium defferretur, sicuti antea constitutum esset. Senatus respondit, id non jam opus esse, quum legati ipsi ab altera vocatione destitissent. Renuente Chemnicio convocatio generalis facta est die 23 Sept., in qua, assentiente populo, senatus Chemnicium iterum publice cohortabatur, ut voluntati dei, per ordinaria media satis expressae, sese subtrahere nollet.** „Wie ich nun nicht habe vorüber gekonnt, sondern habe müssen erkennen und concediren, dass es sei legitima vocatio et ordinaria declaratio divinae voluntatis, habe ich nicht gewusst, über die 3te Bitte im Vater Unser herüber zu springen." ita ipse Chemnicius.*** Animus ejus magis in Borussiam inclinabat, sed suam voluntatem, ut fas est, divinae subjecit.**** Verum antequam superattendentis munus acciperet, certos articulos rev. ministerio, senatui Brunsvicensi, cistariisque proposuit, ut termini clari et fixi essent, inter quos futuro fungeretur officio.† Ministerio autem subscribendos quinque articulos tradidit, quorum summam ipsius Chemnicii verbis conceptam communicemus:

1. Weil in diesen löblichen Kirchen durch sonderliche Gottes Gnade bis daher Einigkeit gewesen, wäre alle mein Wunsch und Begehr, dass dieselbige durch Gottes Gnade möchte erhalten und gemehrt werden. Weil aber eine wahrhaftige und gottselige beständige Einigkeit muss gefasset sein mit dem Bande des Geistes, also dass es sei ein Glaube Eph. 4. und wir alle mit und aus einem Munde reden Rom. 15, so erfordert die Nothdurft, dass wir sämmtlich und sonderlich bei dem angenommenen corpore doctrinae bleiben; Und wie wir affirmative aus einem Geiste predigen und lehren, dass wir auch in necessariis certaminibus einhellig und beständig wider die corruptelas streiten; Und da etwa neue disputationes erregt würden, dass davon nicht ein jeder nach s. eigenen Kopfe ein sonderlich judicium fasse, sondern dass im colloquio über die controversias deliberirt würde. Auch müsste nicht ein jeder und fürnehmlich die jungen fratres ihren eigenen Gedanken folgen und trauen, und da ihnen etwas neues einfiele, dasselbe bald auf die Kanzel bringen, oder unter die Leute aussprengen.

2. So müsste auch das, wie bisher geschehn, bleiben und gehalten werden, dass nicht ein jeder sich einbildete, er wäre Herr in seiner Kirche, und könnte es mit Predigen, Sakramentreichen, Ceremonien, Disciplin und was sonst zum Amt gehört, nach seinem Gefallen machen, sondern dass das alles wären und blieben gemeine Sachen totius colloquii. Wie denn darum das colloquium ordinarie alle 14 Tage gehalten wird, dass da eingebracht und berathschlagt werde, was in der ganzen Kirche irrig, sorglich oder bedenklich vorfällt.

3. Dass unter den Personen des colloquii brüderl. Einigkeit und Freundschaft nicht allein in Sachen des ministerii, sondern in communi vita et conversatione gehalten würde. Auch dass keiner den andern verkleinern oder übles nachreden sollte, sondern wenn etwas der Art vorfiele, dass solches im colloquio proponiret und beigelegt würde, wie denn bisher gehalten, dass man in solchem Fall die Personen sine reconciliatione nicht hat aus dem colloquio gehn lassen.

4. Wenn ich an einem Mängel wahrnähme, belangend das Amt oder Leben, dass ich darum reden müsste, nach Gestalt der Sachen, privatim oder coram universo colloquio, gelinde oder mit gebührendem Ernste; und dass die Herren fratres solches nicht wollten aufnehmen tanquam contumeliam non ferendam, noch darüber zürnen, sondern was ärgerlich abschaffen.

So wäre mir auch nicht entgegen, wenn die fratres an meiner Person, Amts oder Lebens halben, Mangel und Fehl befänden, dass solches mit mir geredet würde. Denn also werden wir durch Gottes Gnade die Kirche recht bauen, wenn wir in unserm colloquio nicht allein von andrer Leute Mangel reden, sondern auch unter uns selbst, was zur Besserung nöthig, inquiriren.

5. Dass man mich hoch halten sollte, begehrte ich nicht; allein das Amt kann nicht recht geführt werden, wenn die fratres ihrem superintendenten debitam reverentiam et obedientiam nicht praestiren wollten.

Porro articulorum senatui Brunsvicensi propositorum haec est summa:

1. Ein ehrbar Rath hat sich mit dem ministerio über einem certo corpore doctrinae geeinigt, und ist mir kein Zweifel, dass I. E. W. Meinung sei, dabei zu bleiben. Es erfordert aber meine Nothdurft, dass

* „Sie wollten sich dermassen nicht mehr anstinken lassen" teste Rehtmeyero III. 266.

** Hanc historiam secundum ipsum Chemnicium narravi. Rehtmeyer antiquitates III. Beilagen 118. sqq.

*** Rehtmeyer antiquitates III. Beil. 120.

**** Id ex Chemnicii quibusdam verbis concludo, quae Marbachio scripsit 3 Jan. 1567, quum vocatio in Borussiam primum ad ipsum veniret. Est epistola apud Fechtium in supplem. h. e. 238.

† Exstant articuli apud Rehtmeyerum antiquitat. III. Beil. 122—136.

ich, ehe wir endgültig schliessen, erkläre, dass ich die superintendenz also annehme, dass ein E. Rath uns bei dem gemeldeten corpore doctrinae unturbiret bleiben lasse; und dass er uns dabei reine gesunde Lehre lasse vortragen, und alle irrige widerwärtige opiniones aus Gottes Wort strafen; und dass er was demselben corpori doctrinae entgegen ist, bei den Personen, so ihrer Botmässigkeit unterworfen, nicht dulden noch gestatten wolle. Und wenn etwa eine neue Verfolgung des concilii Tridentini oder andrer corruptelisten halber sollte entstehn, dass ein E. Rath uns von d. angenommenen corpore doctrinae nicht abdringen wolle, auch nicht auferlegen silentium oder temporisiren, was das Strafamt wider die corruptelas belangt, wie zur Zeit des Interim geschehen; sondern dass zur Zeit der Verfolgung, wie zu jederzeit die confessio wider falsche Lehre dem ministerio frei und ungehindert möchte gestattet werden. Dagegen wollen wir im ministerio unser Amt nach dem gemeldeten corpore doctrinae treulich und fleissig führen.

2. Dass ein E. Rath unser ministerium uns ganz wolle führen lassen, nicht allein was das Lehramt, sondern auch was das Strafamt belangt, es sei wider falsche Lehre oder wider gottloses ärgerliches Leben. Und dieweil vor kurzer Zeit deshalb Missverstand und Irrung vorgefallen, fordert die Nothdurft, dass wir uns vor unserm Abschluss gegeneinander erklären.

Ich bin keineswegs der Meinung, als müsste ein E. Rath uns im ministerio machen lassen, was wir wollten; als hätte christl. Obrigkeit nicht Macht, uns ordentl. Weise zur Rede zu setzen; denn das wäre eine rechte papistische Tyranney. Sondern da ein E. Rath sich bedünken liesse, wir gingen mit unserm Amt nicht richtig um, hätte ein E. Rath Fug, Recht und Macht uns zu besprechen und mit uns zu reden. Allein dass es freundlich und ohne Bitterkeit geschehe, und dass dagegen ein E. Rath unsern Bericht auch hören wollte, und wenn wir aus Gottes Wort guten Grund könnten anzeigen, dass man uns dabei ungehindert wolle gewähren lassen.

Was das Strafamt belangt, sonderlich da Obrigkeit aus Gottes Wort sollte gestraft werden, wäre es ja allewege also gehalten, wenn etwas vorginge, dass noch nicht ruchbar wäre, würde solches mit meinen Herrn personsweise geredet. Was aber öffentliche Sünden sind, die müssten nach Pauli Lehr auch öffentlich gestraft werden, es betreffe kleinen Hans oder grossen Hans, Obrigkeit oder Unterthanen; und sollte ein E. Rath es nicht also deuten, und aufnehmen, also geschehe solches ihrem Amt und Personen zur Verkleinerung. Denn dieweil die Obrigkeit ein schwer Amt trägt, darin leichtlich etwas versehen und versäumet kann werden, hat unser Herr Gott allezeit den Königen die Propheten zugeordnet, dass dieselbigen aus Gottes Worte die Obrigkeit ihres Amts erinnern, vermahnen und strafen sollten. So kann auch christliche Obrigkeit ihr Schwert zu strafen mit mehr Freudigkeit und Autorität brauchen, wann Gott durch sein Wort ihnen das Schwert selbst umgürtet. Es werden auch die Unterthanen mit mehr Geduld und Gehorsam in ihrer Obrigkeit Straf sich ergeben, wann sie hören, dass Gott durch sein Wort die Obrigkeit darum anspricht und straft. So würde auch darum kein Aufruhr, wann die Obrigkeit christl. Weise nach Gottes Befehl, wo sie sträflich ist, gestraft werde, sondern daraus entstünde Aufruhr, spricht Luther, wenn man allein dem gemeinen Mann allezeit mit dem Strafamt auf dem Halse liegen will, und die grossen Herrn will man nicht mit einem Fingerlein, wo sie gleich sträflich sind, angreifen. Wenn deshalb das Strafamt so geführt würde, wollen m. Herren Fleisch und Blut sich nicht übereilen lassen, und solches heissen: auf die Obrigkeit stinken oder Aufruhr predigen.

3. Dass ein ehrbar Rath die Kirchen-Disciplin nicht wollte hindern, sondern fördern helfen. Weil der Bindeschlüssel ein nöthig Stück und Theil ist des ministerii. Ich bitt aber ein ehrbar Rath wolle uns recht verstehn, was wir mit der Disciplin meinen; denn der Papst hat mit s. gottlosen Bann dies Stück so verdächtig gemacht, dass wenn man der Kirchen-Disciplin gedenket, bald ein jeder aufführt und schreit, das ist der alte Bann, da wird nichts gutes daraus werden. Nämlich wann jemand der Predigt sich enthält, der Sakrament nicht gebraucht, oder sonst in öffentl. Lastern lebt, dass die Pastoren denselbigen beschicken, zu sich fordern, mit ihm ernstlich aus Gottes Wort reden, vermahnen, strafen zur Besserung. Item dass man solche Personen nicht lasse zur Taufe stehn oder die Braut führen, item dass auch solchen Personen und die in 2 Jahren nicht zur Communion gewesen, nicht gestattet werde, dass sie solenniter zu Grabe bestätigt werden, mit Singen u. Läuten.

Dies wäre also nichts neues noch gefährliches, und ich zweifle nicht, ein ehrbar Rath werde sich darauf christlich erklären, denn da keine Kirchen-Disciplin sollte gehalten werden, wüsste ich das Amt nicht zu führen, weil sonst der rohe Haufe die gemeinen Strafpredigten nur verlacht.

4. Was das colloquium anlangt, dass ein ehrbar Rath darüber wollte halten, dass darin d. Einigkeit möchte erhalten werden; keinen Prediger vociren ohne consens des colloquii, keinen annehmen, man habe denn der Lehre halben im colloquio sich mit ihm beredet, auch keinen seines Amts entsetzen, es geschehe denn mit consens des superintendenten und des colloquii. Wenn auch meine Herren an einem Prediger Mangel spürten, dass man sich damit nicht umtrüge, sondern es dem superintendenten angezeiget und in Besserung gestellt werden möchte.

5. Weil christl. Schulen zur Kirche gehören, müsste die inspectio scholarum bei dem superintendenten und colloquio sein und bleiben. Also dass d. Schuldiener mit Vorwissen des superattendenten bestellt und angenommen würden, auf dass nicht Personen, so mit fanaticis opinionibus beschmeisset, oder sonst ärgerlichen Lebens, zu den Schuldiensten angenommen oder in denselbigen möchten geduldet werden. Versehe mich, meine Herren würden, wie bisher, die Schulen helfen erhalten und fürders die Aemter nach Nothdurft bestellen und die visitationes alle halbe Jahr halten.

6. Weil in der Kirchenordnung dem superattendenten ein Coadjutor zugeordnet wäre, aber daran viel gelegen, dass die beiden Personen einig, wollte ich mir vorbehalten haben, dass ohne mein Vorwissen Rath und consens der Dienst nicht bestellet würde, und da zu dem Amt eine Person soll angenommen werden, dass derselbigen ernstlich eingebunden würde, sich freundlich mit mir zu vertragen, wie ich mit D. Moerlino gethan.

Articulorum denique cistariis urbis Brunsvicensis ac diaconis propositorum haec erat summa:

Die Kastenherrn wollten der Prediger Väter sein, wie sie die Kirchenordnung nennet, wollten auch auf ihrer Prediger Haushaltung Acht haben, dass sie keine Nothdurft haben möchten. Und dieweil die Sorge der Armen den Predigern mit befohlen ist, Gal. 2, dass die diaconi der Prediger Zeugniss fordern, wem die Almosen zu geben seien, und der Prediger Fürbitte für Arme nicht stracks ausgeschlagen werde. Endlich dass auch in Erwählung der Kastenherrn und Diaken man das gemeine Gebet lasse vorhergehen, und dass die Personen, welche zum Kastenamt erwählt und bestellt werden sollen, von ihren Pfarrherrn gut Zeugniss haben, Glaubens und Lebens halben.

Hos articulos senatus, ministerium, cistarii acceperunt, ac M. Chemnicium die 24 Sept. ad congregationem suam generalem vocarunt. Ibi Melchior Kruegerus syndicus ei nomine urbis nuntiavit, sese in articulis ipsis propositis nil invenisse novi, nec quod contra usum antiquitus traditum pugnaret, ergo se eos libenter accipere. Ac quia praeterito tempore in senatu adversus Moerlinum atque ipsum Chemnicium duriora quaedam verba ceciderint, fateri sese, et ipsos esse carnem et sanguinem, ac petere, ut pastores ea in memoria non retinerent, sed obliviscerentur. Anno 1568 die 15 Junii senatus Chemnicium suis sumtibus misit Rostochium, ad petendum gradum doctoratus.* Tum quia duo Chemnicii praedecessores doctores in theologia fuerant, tum ut majorem ei auctoritatem vindicaret. Ipse autem Chemnicius quamquam honoris minime cupidus erat, tamen senatus jussum libenter secutus est, quia creati doctores publice jubentur propagare doctrinam Christianam.** Ibi tum cum Chytraeo seniore Lucas Bacmeister et Simon Pauli (hoc tempore decanus) docebant. Chemnicius, habita disputatione de beneficiis filii Dei, Domini et redemtoris nostri Jesu Christi *** die 2 Julii publicum suum de doctoratu programma accepit.**** cujus summam breviter hîc adscribemus: „D. D. Jo. Moerlinus et Martinus Chemnicius multis annis in gubernatione ecclesiae in inclyta urbe Saxoniae Brunsviga collegae fideles, conjunctis in vero Deo animis et sententiis, singulari fide, diligentia, assiduitate et constantia, sinceros verae de Deo et redemtore nostro Jesu Christo doctrinae in sacris literis ecclesiae traditae et nostra aetate Lutheri ministerio illustratae fontes fideliter propagarunt: et errores ac corruptelas, quibus post Lutheri mortem a Pontificiis et aliis, velut coenum limpidissimis illius fontibus injectum erat, magna cura et constantia deterserunt et refutarunt. Idque Martinus Chemnicius, qui testimonium de suis studiis, moribus et gradu hoc tempore a nobis petiit, non solum viva voce, verum etiam multis et eruditissimis scriptis praestitit." Interjecta autem Chemniciani concilii Tridentini examinis laude, ita pergit facultas: „Multas etiam nostri temporis controversias difficiles et sophismatum praestigiis intricatas ac in primis amplissimam, et varias ac multiplices disputationes continentem; de coena Domini doctrinam summa cum dexteritate et prudentia ac perspicuitate explicavit. In toto vero ministerio et ecclesiae gubernatione typus fuit fidelium, in verbo, in conversatione, in dilectione, in spiritu, in fide et castitate. Attendens lectioni, exhortationi et doctrinae. Nam et in universa ecclesiae doctrina excellenter eruditum et orthodoxum esse hunc M. Chemnicium, et singularibus donis ad piam ac perspicuam dogmatnm ecclesiae et controversiarum explicationem divinitus ornatum esse, ex ipsius scriptis publice editis antea sciebamus et mores ipsius pios, castos et sanctos professioni doctrinae convenire et ornamento esse, tota ecclesia, cui tot annos omnium virtutum exemplis praeluxit, et omnes boni, cum quibus familiariter vixit, testabuntur." Anno 1568 domum reversus, superintendens nomine colloquii primum suum judicium dedit de libello Georgii Majoris „Wiederholung u. endl. Erklärung sr. Bekenntniss v. d. Artikel der Justification u. v. d. guten Werken." Hoc autem magna cum modestia ac sagacitate ita constituit ut et Majoris errorem refelleret, et Amsdorfii temeritatem vitaret. Non diu post — anno 1570 —, cum graviores de re sacramentaria, quoad domini nostri Jesu Christi naturas, ortae essent quaestiones, Chemnicius librum: „de duabus naturis in Christo, de hypostatica earum unione, de communicatione idiomatum, et de aliis quaestionibus inde dependentibus", Jenae publici juris fecit.† De quo David Chytraeus in epistola ad Martinum Chemnicium: „toto pectore gratias ago filio Dei, quod te spiritus sui donis ad illustrationem doctrinae de personali unione duarum in Christo naturarum instruxit et excitavit. Nec dubito toti ecclesiae piorum et eruditorum veritatis amantium gratam fore adeo piam, perspicuam, nervosam, simplicem tamen amplissimae doctrinae explicationem."†† Jactis enim jam per

* Ut Chemnicius testatur in Actis Colloquii im braunen Buch. f. 1., referente Rehtmeyero.

** Teste Gasmero l. l. 19 B.

*** Exstat apud Rehtmeyerum III. Beil. 139—142.

**** Disputatio lucem adspexit Rostochii a. 1568, 4°.

† Liber recusus Jenae 1578 8°. cum epistola dedicatoria Chemnicii ad Christianum ducem Saxoniae, Augusti electoris Saxoniae filium, deiu Lipsiae 1580 4°. cum epistola testatrice N. Selnekkeri ad A. Puchenium et Gregor. Stammichium, post Lipsiae 1581, Jenae 1590 bis, denique 1590 Frankofurti et Wittebergae in folio una cum locis Chemnicii theologicis.

†† Apud Gasmerum l. l. 16. A.

disputationem suam Rostochiensem doctrinae fundamentis, totam quaestionem ita tractavit, ut primum ex probatis veteris ecclesiae doctoribus praecipuas sententias, quae explicationi hujus controversiae utiliter subservire possent, colligeret, deinde illas scripturae testimoniis subordinaret, denique addita brevi explicatione sic distribueret, ut animadverti posset, qua ratione vetus ecclesia formam verae doctrinae et sanorum verborum de hoc mysterio ex verbi Dei fundamentis exstruxisset, et a quibus erroribus fidem et confessionem suam in hac controversia separavisset.

Interea autem ministerio superattendentis fidelissime fungebatur. Non ipse solum diebus dominicis publice praedicabat, verum omnes urbis pastores bis per mensem in ecclesiae alicujus cella sacerdotali convocare cumque iis colloquium habere solebat. Quaecunque praeteritis septimanis memoratu digna fuissent, proponi jubebat, ubi res difficiliores acciderant, consilium dabat, ubi de doctrina ambigebatur, dijudicabat, quae ipse vel audierat vel expertus erat, narrabat, animos lentiores exhortabatur, acriores leniebat, omnesque ita regebat, ut animarum cura, puritas doctrinae, pastorum concordia, commodum ecclesiae egregie servarentur.*

Disciplinam autem ecclesiasticam sic exercebat: Si graviora scandala in ecclesia commissa erant, ad pastorale cum peccatore colloquium sese ipsum cum coadjutore admitti jubebat. Homicidae et adulteri, si cum magistratu politico reconciliati erant, coram universo pastorum colloquio adhibitis cistariis monebantur, ut etiam cum ecclesia reconciliarentur. Quum vir quidam** adulterii causa exilio punitus post in urbem reversus, ante colloquium venire recusaret, ac per plebem spargeret, Chemnicium papisticum redintegrare anathema, quumque senatus propter metum tumultus se adulterum ad colloquium cogere non posse nuntiaret, Chemnicius bis, dom. Quasimodogeniti et Misericordias Domini de disciplina ecclesiastica praedicavit, totamque rem tam perspicue ac moderate exposuit, ut animos exagitatos sedaret omnesque graviores ad suas partes traduceret. Post*** adulter coram colloquio constitutus est, ac denique Chemnicii amore et gravitate devictus ejus veniam petiit.****

Circa idem tempus cohortatio pastoralis a Chemnicio concepta in omnibus Brünsvigae ecclesiis publicata est, ‚ne mulieres ac virgines, si ad s. communionem venirent, se auro argento vel margaritis ornarent, verum ut nigris aut albis vestibus uterentur, interioris poenitentiae et humiliationis quasi signis externis.‘ Virgines et mulieres Brunsvicenses libenter secutae sunt, ut Chemnicius ipse testatur.† Porro statuebat Chemnicius et colloquii et urbis consensu, ne stupratae virgines in posterum domi copularentur, neve coronis ornatae, verum in ecclesia coram testibus paucis, caput linteo velatum.†† Quin aliquot annis post suadente et auxiliante Chemnicio lex a magistratu Brunsvicensi promulgata est, qua certus ordo praescribebatur et quoad religionis externa et quoad politica.†††

Effecit porro Chemnicius ut senatus viduris et orphanis Brunsvicensium pastorum certum alimentum curaret. Quoad ipsos pastores hanc vocandi rationem una cum senatu constituit: ut priusquam pastor eligeretur, primum quinque per hebdomadas preces publicae instituerentur. deinde senatus et cistarii nonnulla nomina, ex quibus pastorem deligere vellent, superintendenti et colloquio traderent. Hi ex iis ista notarent, quae gravioribus causis recipere non possent. Tertium, posteaquam senatus et cistarii ex ceteris unum creassent, nomen creati cum supperattendente communicarent. Quartum si omnes eo contenti fuissent, electum ea conditione vocarent, ut examine coram colloquio Brunsvicensi antea probaretur. Idque non solum homines novi, verum ii etiam, qui jam alio loco ministerio verbi Dei functi essent, ne forte zizania falsae doctrinae delitescerent. Quintum examen coram colloquio esset, ita tamen, ut et senatus et cistarii e medio ipsorum mitterent, qui examini interessent, ut quaeque suspicionis species averteretur. Sextum judicium de examinis successu penes colloquium esset. Septimum vocatione firmata pastor vocatus corpori doctrinae Brunsvigae ejusque ordini ecclesiastico subscriberet. Octavum factam vocationem ecclesiae ad quam pertineret publice et cum aliqua solennitate nuntiandam esse, et si opus esset, ordinationem faciendam.††††

Interea theologi Wittebergenses Calvinismi suspicione jam antea non liberi, catechismum, qui Wittebergensis nominatur, publici juris fecerunt. Quem caute perlectum senatus Hallensis cum indice errorum

---

* Haec omnia multis nominibus illustrantur per ea, quae Rehtmeyerus de A. Puchenio, Joanne Regio, Jo. Zangero, Jo. Gasmero et Magistro Gottfriedo, ecclesiae Brunsvicensis tunc temporis pastoribus fusius narravit. Rehtmeyer l. l. III. 388—416. 489—518.

** Nomine Hans Stockfisch, res accidit a. 1568, mense Aprili.

*** Die 19 Maji.

**** Exstat historia apud Rehtmeyerum l. l. III. 308—312.

† Vide Rehtmeyerum III, 313.

†† „Unter einem Tuch oder Regenlaken.“ Rehtmeyer III, 314.

††† Hic legis titulus erat: Der Stadt Braunschweig Ordnung, ihr christl. Religion auch allerhand Kriminal, Straf und Policei-Sachen betreffend, ingleichen eine Ordnung auf die Zierung und Kleidung und auf d. Verlöbniss und Hochzeit und was denselben anhängig ist. Braunschweig, 1579. 8°.

†††† Haec pactio statuta est die 12 Junii a. 1571.

inde excerpto ad Chemnicium misit, ejusque de eo judicium petiit. Cui Chemnicius Calendis Apr. a. 1571 respondit, catechismum istum prorsus in commodum sacramentariorum Calvinistarum compositum esse, id cum ex aliis locis tum ex illo patere, quo testimonium S. Petri act. 3, 21 non cum Luthero interpretentur: Christus muss den Himmel einnehmen, sed similiter ac Beza: Oportet Christum coelo capi. Doctrinam de s. coena novum Catechismum Wittebergensem falsare, ejusque auctores omnino in eum numerum referendos esse, de quibus Lutherus: Etliche aber sind Meuchler, die den Brei im Munde behalten und nur Mum, Mum sagen. Postremum optat ac precatur Chemnicius, ut filius Dei vi spiritus sui practicas Calvinisticas clandestinas venenosas perniciosas coerceat.* Postea de eodem libello nomine ministerii Brunsvicensis testimonium fusius et luculentius composuit, cui votum etiam separatum adjunxit. Reclamantibus deinde theologis Wittebergensibus, tertio voto — non impresso — respondit. Quum vero isti non acquiescerent, sed errores suos novis libellis fucarent, orthodoxi theologi melius esse duxerunt, si non singuli sed conjunctim conjuncta confessione pugnarent. Propterea theologi Rostochienses et Saxoniae inferioris in urbe Henrici convenerunt. Ibi confessionem quae Saxonica dicitur mense Augusto a. 1571, Chemnicio auctore, composuerunt, cui postea theologi etiam aliarum civitatum ut Hamburgi, Luebeckii subscripserunt.**

Conciones publicae Martini Chemnicii, quamquam animos audientium non sic inflammabant, ut conciones Moerlini, tamen ecclesiam Christi vere aedificabant. Sequebatur Chemnicius decursum ecclesiastici anni ac in specie diebus festis de praecipuis beneficiis Christi et de principalibus doctrinae coelestis capitibus praedicare solebat. Ita festo nativitatis Christi per triduum totam de incarnatione Dei doctrinam ordine proponebat. Die circumcisionis doctrinam explicabat, quomodo Christus factus sit sub lege, vel locum de libertate Christiana tractabat et commonefactiones de auspiciis novi anni addebat. Epiphaniorum die doctrinam de vocatione gentium tradebat. In festo purificationis monstrabat, quomodo Christus sit primogenitus inter multos fratres, utiles commonefactiones pro puerperis addebat, vel dulcissimum Simeonis canticum exponebat. In hoc vero festo sicut et in aliis, abusus et superstitiones a Pontificiis invectas taxabat. Diebus Bachanaliorum historiam baptismi Christi proponebat, hominesque suae professionis monebat, ne ethnicorum furores illis diebus imitarentur. Festo annuntiationis Mariae de conceptione Christi agebat. Memoriam institutionis eucharistiae die coenae celebrabat. Passionis dominicae solennem meditationem die Parasceves instituebat. Eadem ratione festis resurrectionis Christi, ascensionis, missionis spiritus sancti historias ad ea pertinentes docebat. Dominica trinitatis non de regeneratione agebat sed locum de trinitate tractabat. Die Michaelis fabulas Pontificias de dedicatione Michaelis et invocatione refutare solebat, simul scripturae doctrinam de officiis angelorum explicabat ac pro perceptis per totum annum fructibus Deo gratias agebat. Apostolorum diebus historias de ipsis biblicas populo proponebat. Per tempus quadragesimae doctrinam verae poenitentiae et historiam passionis tractabat.***

Omnino Chemnicius in concionibus suis publicis non ita agebat, ut textum s. scripturae propositum secundum singula verba interpretaretur, verum potius ex textu, adhibitis aliis s. scripturae locis certam quandam doctrinam probabat. Testis est ejus postilla lectione dignissima, post auctoris obitum a Melchiore Neofanio vulgata**** in qua totum fere inest corpus doctrinae Christianae, ergo tota sana doctrina ad salutem necessaria. Hancque doctrinam verbis suavibus, simplicibus ac perspicuis explicare solebat, ita ut omnes simplicissimi eam intelligerent. Atque nostrae etiam aetati dictum est, quod Polycarpus Leyserus de his Chemnicii concionibus clamat: „denn das ist gewiss, so lang Lutherus, Chemnicius u. dergleichen vortreffliche wohlverdiente Maenner die Kanzel regieren, so lang soll es, so Gott will, mit der Reinheit der Lehre keine Noth haben. Aber wenn man dieser Maenner Schriften nichts mehr achten, dieselben unter die Bank stecken, und den Leuten die Ohren mit neuer Lehr krauen wird, dann Gnade Gott der Welt, es wird (um sie) geschehen sein.“ †

---

* Haec sunt ejus verba: „Der Sohn Gottes steure durch Kraft seines Geistes den meuchlischen, giftigen, schädlichen calvinischen practiken.“ Epistola in extenso exstat apud Rehtmeyerum III, Beil. 179—185.

** Hujus confessionis Saxonicae orthodoxiam contra Hospiniani cavillationes egregie vindicat Leonhardus Hutterus in concordia concorde 1214—1225, ed. quadr. a. 1690.

*** Haec maximam partem ex ipsius Chemnicii testimoniis descripsi, prout exstant in examine conc. Trid., semel ejusdem postillam impressam ad complendum anni ecclesiastici decursum adhibui.

**** Hic ejus titulus: „Postilla oder Auslegung der evangelien, welche auf die Sonntage u. fuernembste Feste durchs ganze Jahr in der Gemeine Gottes erkleret werden, geprediget durch den ehrwirdigen u. hochgelahrten Herrn Martinum Chemnicium etc., sampt einer Vorrede Herrn D. Polycarpi Leyseri, durch Melchiorem Newkirchen, pastorn zu St. Peter in Braunschweig publiciret, und itzt aufs neue uebersehen, auch mit mehr predigten des autoris und nuetzlichen registern verbessert. Magdeburg, 1594. fol.“ In qua tamen tenendum, conciones prout exstant nunquam habitas esse, verum M. Neofanium multos annos in ecclesia Chemnicii verba ex auditu scripsisse, deinde in unum corpus coegisse, quae Chemnicius de eodem evangelio pluribus annis dixisset. Inde factum est, ut nonnulli postillae tractatus longissimi sint, veluti concio dom. septuageimae plus quam triginta quatuor paginas in folio contineat, aliae ut dom. trinitatis breviores.

† Polycarpus Leyserus in praefatione postillae Chemnicianae pag. 3 in fine.

In componendis concionibus Chemnicius concordantiis biblicis fideliter utebatur, quin ubi graviorem aliquam doctrinam proponebat, omnes fere locos eo spectantes adhibere solebat. Historias et exempla, praesertim ex scriptura libenter laudabat. Ecclesiae suae membra, ad quae loquebatur, non ut Judaeos vel paganos habebat, qui etiamtunc regeneratione carerent, sed ut regeneratos Christianos, quibus opus esset quotidianum incrementum sanctificationis, hoc est quotidiana conversio. Nunquam contra certas quasdam personas pugnabat, sed solummodo contra errores praecipue Papisticos et Calvinistarum. Propria ei erat, ut ejus concionandi rationem una voce designem, summa simplicitas. Procul aberat a subtilitate scholastica et rixis superfluis. In omnibus doctrinae quaestionibus sese ipsum accuratissime inter eos fines tenebat, quos s. scriptura proponit, ac ea cognitionis mensura contentus erat, quam Deus in verbo ex beneplacito suo et nobis et Chemnicio donavit. Intra hos autem fines omnem cognitionem Christianam ad eum scopum mittebat, ad quem Deus ipse direxit, nempe animarum salutem.

Praeter ordinarias conciones Chemnicius quater per annum publicas catecheses habebat, praelectiones autem de locis theologicis Philippi Melanchthonis, quas Wittebergae quondam inceperat, coadjutor tractarat, etiam quum superintendens ac theologiae doctor creatus esset studiosissime continuabat.*

Quae legerat, ut antea, domi semel iterumque perpendebat, ac novis accessionibus locupletabat. Inde opus praeclarissimum illud exortum est, quod Polycarpus Leyserus sub nomine locorum theologicorum Chemnicii post autoris obitum luci donavit.** Dolendum autem est, quod Chemnicium praematura mors impedivit, quominus omnes theologiae locos secundum Melanchthonem fusius explicaret. Viginti enim quatuor locorum Melanchthonianorum tredecim solum primos amplissimis suis commentariis illustravit.*** Sic autem egit, ut primum fundamenta doctrinae in scriptura sacra monstraret, dein eam historia certaminum in ecclesia motorum illustraret. Tantum Chemnicii circa doctrinam quum studium esset, quid mirum, quod summa ejus erat auctoritas in omnibus quaestionibus, quae ad typum sanae doctrinae vel formam sanorum verborum pertinebant. Ipse autem senatus populusque Brunsvicensis in tanto honore eum semper habebant, ut, si — quod saepissime accidebat — ad alia munera vocabatur, nulla eum conditione dimittere vellent. Quin anno 1576 cum eo foedus icerunt, ne unquam ecclesiam Brunsvicensem desereret. „Also dass er aus gutherziger Zuneigung, die er zu dieser Stadt und Kirchen getragen, als bei der er zuerst ins Predigtamt getreten, gewilliget, sein Leben lang allhier bei dieser Stadt u. Kirchen zu bleiben. Für solche seine gutherzige Bewilligung hat E. E. Rath ihm alsbald geben und reichen lassen tausend Thaler und eine ansehnliche Verehrung, auch seiner Hausfrau ein Ehrenkleid zum Angedenken.“****

Julius dux Brunsvicensis, Henrici junioris filius tertius, qui jam adolescens evangelium summo ardore amplexus erat, postquam praeter opinionem† in ducatu Brunsvicensi successit, statim papisticae suae terrae reformationem susceperat et ad eam Chemnicium ut celebratissimum ducatus theologum vocarat.†† Chemnicius una cum Jacobo Andreae et Petro Ulnero reformationem, cum permissu Brunsvicensis senatus, feliciter exsecutus,††† ex hoc tempore in Julii ducis amicitia et amore manebat. Dux M. Chemnicium saepenumero ad ipsum citabat, eum in omnibus ecclesiasticis rebus consulebat, ei saepius dona mittebat, quin eum in gaudiis ac doloribus ut socium et amicum habebat.†††† Legibus ecclesiasticis, anno 1568,

---

* Chemnicius die 19 Aug. a. 1569 scribit ad C. Schluesselburgium: „video occupationes in dies ita cumulari, ut exercitium praelectionum saepe impediant.“

** Editio princeps cum epistola dedicatoria Leyseri, nominibus Pauli et Martini jun. Chemniciorum, filiis Guilielmi ducis Brunsvic. adscripta, impressa est Francofurti, 1591, 4°. subsecutae sunt editiones Francofurtenses quatuor 1599, 1604, 1605, 1608 tribus voluminibus 8., dein tres edd. Wittebergenses a 1615, 1620, 1623 fol., quibus additi sunt Chemnicii libelli de coena s. et de duabus naturis, denique ed. postrema, Francofurti et Wittebergae a. 1690 in folio impressa, cui etiam accesserunt theologiae Jesuitarum praecipua capita ab eodem Chemnicio collecta.

*** Nempe locos: de Deo, de creatione, de causa peccati, de libero arbitrio, de peccato, de lege divina, de evangelio, de justificatione, de bonis operibus, de discrimine veteris et novi testamenti, de discrimine peccati mortalis et venialis, de ecclesia, de sacramentis. Finem operis Chemniciani ut nunc est facit locus de conjugio, quem Melanchthon in appendice operi suo adjunxerat. Textum Melanchthonis Chemnicius singulis locis praeposuit.

**** Exstant acta de dato 14 Dec. 1576 apud Rehtmeyerum III, 412. 413.

† Carolus Victor et Philippus fratres Julii ducis natu majores, die 9 Julii a. 1553 in pugna apud Sievershusiam commissa interfecti erant, matrimonium autem, quod Henricus pater, Pontificiae religioni addictus, post hanc cladem indignabundus cum Hedwiga, Joachimi Electoris filia, contraxerat, fructu carebat.

†† Exstat epistola Julii ducis ad M. Chemnicium apud Rehtmeyerum III, Beil. 151. Quod urbs Brunsvigae jam tum evangelium amplexa erat, quum finitima terra adhuc in vinculis Pontificiis jaceret, nil mirum. Quandoquidem urbs Brunnsvigae sese ipsam regebat, neque alium ducum Brunsvicensium principatum nisi feudalem agnoscebat.

††† Fusius hujus reformationis historiam Rehtmeyerus narravit III, 325—335.

†††† Viginti duo epistolae a Julio duce ad Martinum Chemnicium scriptae exstant apud Rehtmeyerum III, Beil. 151. 185. 203. 219. 237. 259—261. 288—292. 293—299. 309. 310. Praecipue autem animadvertendum est, quod Rehtmeyerus ex litteris ab eodem ad eundem scriptis de dato 21 Dec. 1573 excerpsit III, 387. 388.

in codicem unum collatis declarationem controversiarum praemisit, a Chemnicio conscriptam.* Postea integrum corpus doctrinae imprimendum curavit.** Idque ita disposuit, ut declaratio illa anni 1568 praeiret, sequerentur symbola oecumenica tria, apostolicum, Nicaenum, Athanasianum, catechismi Lutheri minor et major, Augustana confessio, apologia, articuli Smalcaldici, tractatus Urbani Regii de formulis, quibusdam caute et citra scandalum loquendi de praecipuis christianae doctrinae locis, postremo declaratio de praecipuis doctrinae christianae capitibus bene fundata, ab ipso Chemnicio conscripta.***

Hoc corpus doctrinae Julium, postquam Chemnicius etiam praefationem perfecit, dux a. 1576 solenniter publicavit, omnibusque et ecclesiae et scholarum ministris ut sanae doctrinae formam ac normam mandavit.**** Quum Martinus Chemnicius sic magna jam autoritate in ecclesia polleret, majus etiam meritum majoremque honorem eo sibi vindicavit, quod formulae Concordiae auctorum unus ac paene princeps est factus. Res autem ita successit:

Quum statim ab obitu b. Lutheri hostis mortalium astute laboraret, ut semina falsae doctrinae in ecclesiis et scholis spargeret, quumque pavidas errantesque conscientias a puritate doctrinae abstraheret, acsi evangelici de religione sua incerti essent, theologi orthodoxi in eam curam diligenter sibi incumbendum esse existimarunt, ut monstrata confessionis unione, et falsis dogmatibus occurrerent, et certitudinem veritatis munirent.† Id ut efficeret, D. Jacobus Andreae jam anno 1569 quinque articulos mere affirmativos composuerat, scilicet de justificatione, de bonis operibus, de libero arbitrio, de adiaphoris, de s. coena.†† Quos tamen plerique minus idoneos esse putarunt, quia quaestiones iis nec negative nec satis omnino expositae essent.††† Paucis annis post Jacobus Andreae novam viam ingressus est. Misit enim conciones sex de praecipuis temporis controversiis habitas ad Chemnicium et alios, ut iis subscriberent eoque confessionis unionem testarentur.†††† Chemnicius eas ecclesiae Lubeccensi aliisque commendavit.

Offert sese — sic ad Lubeccenses Chemnicius — optata sine dubio a nobis omnibus occasio, quod Suevicae ecclesiae in superiore Germania cupidas se esse ostendunt, consensionis et conjunctionis cum hisce nostris Saxonicis ecclesiis, eamque publica confessione cupiunt declarare. Non autem confessione generalitatibus et ambiguitatibus fucata, sicut ante triennium D. Jacobus Andreae infeliciter, ut scitis, tentavit; sed quia ipse jamjam melius didicit intelligere, edidit ante semestre sex conciones, in quibus praecipuas horum temporum controversias in thesi et antithesi, additis etiam in hypothesi sectariorum nominibus, ita explicavit, ut pii judicent, nihil in eis desiderari, quod etiam academia Tubingensis in literis, quas ad principis nostri theologos dedit, satis declarat. Quarum exempla ideo ad R. R. V. V. mitto, ut de pio illo et salutari instituto vobis constet, et ipsi Tubingenses petierunt, ut litterae illae vicinis ecclesiis communicentur. Quia igitur pium et salutare est Suevicarum ecclesiarum institutum, profuturum, si progressum habuerit, multis ecclesiis etiam ad posteritatem, per Christum oro, ut R. R. V. V. qui in ministerio sunt primariae in Saxonia ecclesiae, velint hoc salutare institutum precibus, consilio, re juvare. Ego omnino existimo, occasionem hanc divinitus oblatam retinendae et propagandae conjunctionis et consensionis non esse negligendam, sed urgendam et promovendam."*†

Theologi inferioris Saxoniae, operi concordiae omnino propensi, proposuerunt, ut certi articuli ex Andreae concionibus extraherentur. Qua propositione commotus D. Jacobus Andreae ipse ex concionibus suis brevem explicationem controversiarum extraxit,**† eamque die 23 Martii a. 1574 Chemnicio judi-

---

* Hic ejus titulus erat: Kurzer einfältiger und nothwendiger Bericht von etlichen fürnehmen Artikeln der Lehr, wie dieselbige mit gebührlicher Bescheidenheit zur Erbauung fürgetragen und wider alle Verfälschung verwahret werden mögen. Agitur in eo de deo, poenitentia, lege et evangelio, peccato, justificatione, bonis operibus, libero arbitrio, sacramentis in genere, confessione et absolutione, baptismo, missa, coena domini, jejunio et oratione, benedictione creaturarum.

** Die 7 Nov. a. 1575 hoc consilium cum Chemnicio communicavit.

*** Hanc declarationem, cujus genuinus titulus est: wohlgegründeter Bericht von den fürnehmsten Artikeln christlicher Lehre, Chemnicius jam a. 1575 jussu Guilelmi ducis Brunsvicensis composuerat. Agit in ea 1. de unione naturarum in Christo, 2. de ascensione Christi, 3. de lege et evangelio, 4. de peccato originis, 5. de libero arbitrio, 6. de justitia fidei, 7. de bonis operibus, 8. de peccato mortali et veniali, 9. de sacramentis in genere, 10. de baptismo, 11. de coena domini.

**** Editio princeps est anno 1576 Wolffenbuttelii impressa. editio secunda ibidem a. 1584. tertia Helmstadii a. 1603. editio quarta nomine Rudolphi Augusti et Antonii Ulrici ducum Brunsvicensium a. 1690 Brunsvigae publici juris facta.

† In hunc modum Hutterus originem formulae Concordiae depingit Concordia concors 1. 2.

†† Exstant articuli apud Hutterum l. l. 109—117.

††† Krabbe die Universität Rostock. Rostock, 1854. p. 660. Rehtmeyer III, 344—346. cf. epistolas Andreae ab Meyendorf ad M. Chemnicium. Rehtm. III, Beil. 161—171.

†††† Sechs christliche Predigten von den Spaltungen, so sich zwischen den Theologen Augsb. Conf. von anno 1548 bis auf das Jahr 1573 nach und nach erhoben, wie sich ein einfältiger Pfarrherr und gemeiner christl. Laie, so dadurch möchte verärgert sein worden, aus s. Catechismo darein schicken soll. Tuebingen 1573. 4°.

*† Exstat epistola apud Planckium, Geschichte der protestantischen Theologie. Leipzig, 1800. III, 407. 408.

**† Documenta sunt apud Planckium l. l. III, 409 not. 148.

candam misit. „Scriptum — sic Jacobus Andreae Chemnicio — etsi a nostris et Stuttgardtianis theologis jam adprobatum, vestrae etiam censurae subjicio, ne quidquam obscuritatis habeat aut palliandis erroribus ulla ratione servire possit. Spero quidem vobis quoque non improbatum iri, sed rogo ut severiter judicetis, neque enim per me cuiquam praescriptum volo, sed hoc maxime egi, ut omnes intelligerent, propagationi verae doctrinae me servire, et omnibus erroribus cum manifestis tum clandestinis contradicere voluisse."* Chemnicius libellum primum ipse correxit, dein Chytraeo Rostochium ac praecipuis Saxoniae inferioris theologis misit, ut legerent, judicarent, dubia notarent, ac si posset fieri, cum subscriptione remitterent. Censuras quas Chemnicius recepit, potissimum censuram Chytraei,** sic usurpavit ut „non semel non bis sed aliquoties limam adhiberet, quin quosdam locos prorsus retexeret." *** Dein formulam ad doctorem Andreae remisit. „In eam jam formam, sicut petiistis, inquit, scriptum illud vestrum jam redegimus, ut videretur continere et exprimere formam doctrinae, sicut hactenus in hisce ecclesiis in thesi et antithesi sonuit, et non dubitamus fore, ut et vos vocem doctrinae in vestris ecclesiis sonantem in hac formula recognoscatis. Nos vero quidquam vobis praescribere noluimus, sed eandem libertatem, qua nos vestra concessione usi sumus, etiam vobis permittimus, ut si qua viderentur plenius verius et commodius explicari posse, ea candide et libere annotetis. ita enim collatis sententiis communibus solida consensio constitui optime poterit." ****

Huic formulae a Chemnicio correctae Suevicae ecclesiae, incitante Andreae subscripserunt, atque haec est, quae dicitur, Suevicarum et Saxonicarum ecclesiarum concordia.† Julius dux Brunsvicensis, qui jam per Jacobum Andreae commotus fuerat, ut opus salutaris concordiae juvaret, eo studiosior fiebat, quo acrius Chemnicius in id incumbebat. Nam non solum per litteras ad principes scriptas concordiae impedimenta e medio tollebat, verum etiam quadraginta millia thalerorum omnino solvebat, ut itinera theologorum atque alia necessaria negotia faciliora redderet.†† „Es biege oder breche, es wanke, falle oder erkalte von Chur- und Fürsten, wie es wolle, wegen der formula concordiae, so kann ich mich nichts dafür grausen lassen; denn Gott ist mächtig genug, sein eigen Werk zu handhaben, und beständiglich fortzusetzen, bei denen er solches gönnen will zu behalten." scripsit Julius dux aliquando Chemnicio.††† Sic etiam formulam supra dictam Alberto Friderico duci Borussiae misit eumque data epistola vehementer rogavit, ut theologorum suorum censuram ac subscriptionem curaret.†††† Simul epistolae missae sunt ad Hesshusium et Jo. Wigandum episcopos, et a Julio duce et a Martino Chemnicio, quae idem rogabant.*† „Jam ardentibus votis — ita scribit Chemnicius — publice et privatim filium Dei mediatorem, qui autor et caput est verae piae et solidae conjunctionis oramus, ut vinculo verae consensionis conjungere et nobis adjungere velit etiam ecclesias Prutenicas, ut posteritati aliquid certi et solidi in tanta de gravissimis controversiis judiciorum et sententiarum varietate**† tradi possit."

Interea Augustus elector Saxonicus, e laqueis theologorum Wittebergensium Cryptocalvinistarum ipsorum libello liberatus,***† terram suam Calvinismo purgare suamque orthodoxiam consensu cum orthodoxis externis confirmare studebat. Ita operi concordiae propensus factus est et usque ad extremum permansit. Die 5 Februarii a. 1576 Augustus elector duodecim theologorum suorum Liechtenbergam vocavit eorumque judicium poposcit, qua ratione consensus ecclesiarum Augustanae confessionis faciendus esset. Responderunt theologi primum antiquas contentiones esse sepeliendas, deinde pro norma doctrinae habenda esse, non corpus doctrinae Philippicum, sed secundum s. scripturam tria symbola oecumenica, Augustanam confessionem cum apologia, catechismos Lutheri, articulos Smalcaldicos, tertium ad dijudicandas agitatas quaestiones conventum esse instituendum, cui in primis Chytraeus, Chemnicius, Jacobus Andreae, Marbachius adessent.****†

Dum haec ita geruntur, Augusto electori duae formulae consensionis aliunde mittuntur: altera concordiae Saxonicae-Suevicae, Maulbrunnensis altera. Paulo enim ante, quum Ludovicus dux Wirtem-

---

* Exstat epistola apud Planckium l. l. III, 410 not. 151.

** Rostochienses die 27 Oct. 1574 conventum convocarant, ut ecclesiarum vicinarum judicia audirent. Cum his censuris suisque Chytraeus formulam Chemnicio remisit.

*** Ita ipse ad doctorem Andreae.

**** Scripta est epistola die 5 Sept. a. 1575.

† Exstat apud Pfaffium in actis et scriptis publicis ecclesiae Wirtembergicae. Tuebingen, 1720. 4°. p. 381—511.

†† Teste Algermanno apud Rehtmeyerum III, 439.

††† Cal. Jun. a. 1578. v. Rehtmeyerum III, 464.

†††† Exstat epistola apud Rehtmeyerum III. Beil. 246—248.

*† Exstant apud Rehtmeyerum III, Beil. 248—252. Scriptae sunt, antequam repetita consensio Suevicarum ecclesiarum Brunsvigae innotesceret.

**† Ita legendum. Non: veritate, ut habet Rehtmeyerus.

***† Titulus libelli erat: exegesis perspicua controversiae de coena domini.

****† Acta conventus Liechtenbergensis exstant apud Hutterum conc. conc. 268—288.

bergicus cum Dorothea Ursula filia Caroli Marchionis Badensis nuptias Stuttgardtiae celebrasset, princeps Hennebergiacus Georgius Ernestus in praesentia ducis Wirtembergici et Marchionis Badensis Caroli narrarat, quid Augustus elector de concordia ecclesiastica sensisset, quid optavisset. Deliberatum ergo erat ac tandem decretum, ut novae formulae componendae negotium Wirtembergensibus duobus theologis, Lucae Osiandro et Balthasari Bidembachio committeretur. Quae formula ab his duobus conscripta et a conventu quinque theologorum Maulbrunnae habito emendata erat.*

Hanc autem, quam Maulbrunnensem appellant, Georgius Ernestus princeps Hennebergiacus die 9 Februarii a. 1576 Augusto electori misit.

Augustus elector, suadente doctore Andreae, conventum Torgae collegit. Ad eum autem in primis Martinum Chemnicium vocavit.** „Ziehet in dem Namen des Herrn hin — Andreas a Meyendorff scripsit Chemnicio — wir wollen mit unserm Gebet bei euch sein, und weiss ich nicht mehr zu sagen als Salomon schreibet: fide Deo toto corde et prudentiae tuae ne innitare, und David ps. 44 non recessit retro cor nostrum neque declinavit gressus noster a semita tua. Ideo errores non palliate, peccantes coram omnibus arguite et eos graviter increpate, errantes a veritate ab errore abducite, in gratiam hominum contra verbum nihil facite, ab omni specie mali abstinete. In Summa ich will beten mit David, dass der freudige Geist euch enthalte, auf dass ihr die Uebertreter des HErrn Wege lehrt und die Sünder zum HErrn sich bekehren mögen. Die andern (sc. Dr. Andreae et similes) besorge ich, werdens nicht thun."*** Die 24 mensis Maji a. 1576 Martinus Chemnicius cum Joanne Zangero Torgam profectus est, ubi Andream Musculum, Christophum Cornerum, Jacobum Andreae, Dav. Chytraeum, denique Nicolaum Selnekkerum ac undecim alios theologos superioris Saxoniae invenit.**** Petitum est, ut theologi utramque formulam Saxonicam et Maulbrunnensem perlegerent et de controversis articulis sententiam suam electori indicarent. Ordine igitur singuli articuli ex utrâque formula perlecti sunt ac de singulis dictae sententiae. Ac licet essent, qui ob brevitatem Maulbrunnensem praeferendam judicarent, obtinuit tamen major pars, Saxonicam retinendam, ita ut ex Maulbrunnensi assumerentur Lutheri testimonia, et si quae alia utiliter notata essent. Ita praefatio Maulbrunnensis, quia magis nervosa et ad praesens negotium magis accommodata erat, assumpta est; in aliis testimonia Lutheri quaedam sunt addita, quaedam etiam Lutheri phrases de lege et evangelio additae, et alia quaedam plenius declarata. Mentio librorum Philippi expuncta est. Ita formula concinnata, omnium consensu electori exhibita est die 7 Junii. Addiderunt responsionem omnium manibus subscriptam, in qua dicebatur formulam sic consignatam exhiberi solummodo ut modestum judicium, quo nulli confessionis Augustanae vel statui vel ecclesiae quidquam praescriberetur.† Dein Augustus elector, librum, ut dicebatur, Torgensem ecclesiis Augustanae confessioni addictis cum epistolis misit. Julius dux Brunsvicensis conventum theologorum suorum Riddagshusiam vocavit. Ibi postquam convenerunt, librum Torgensem, monitis levioribus rebus, die 9 Aug. a. 1576 receperunt.†† Ipse autem Chemnicius eum cum litteris tum suis tum Augusti et Julii principum Lubeccum Hamburgum Luneburgum misit. Die 14 Novembris synodus Brunsvigae habita est, ubi theologi Goslarenses, Hildesheimenses, Goettingenses, Hannovienses, Nordheimenses, Hamelenses, Eimbeccenses, Hoexterani juxta Chemnicii consilium librum Torgensem addita censura amplexi sunt.††† Censura theologorum Hassiacorum acerbior fuit,†††† quibus Chemnicius post ita respondit, ut omnes septem quaestiones, ab illis motas, tam modeste quam nervose excuteret.*† Theologi Borussiaci suam Chemnicio miserunt censuram omnino moderatam et gratam.**† Solus Hieronymus Moerlinus, Moerlini episcopi filius contra pugnavit, quin publice contumeliose de eo locutus est. Quem reprehendit Chemnicius. Sic enim scripsit: „Vidi quosdam, qui te norunt, quis et qualis sis, ridentes, alios frendentes, cum audirent te hominem talem, formulam consensionis, quae non unius aut alterius hominis opere, sed collatis sententiis et convocatis consiliis multarum ecclesiarum recte sentientium optimo animo delineata, ac aliorum piorum judiciis, qui utiliter aliquid monere possunt, reverenter subjecta est, contumeliose appellasse excrementum Satanae. Excipis jam, te non scito sed ludenter joco hoc dixisse,

---

* Hutterus conc. conc. 305.

** Epistola Augusti electoris ad M. Chemnicium exstat apud Rehtmeyerum III. Beil. 254.

*** Data est epistola dom. misericordias dom. a. 1576. exstat apud Rehtmeyerum in supplementis 150. 151.

**** Planck l. l. III, 448. 449.

† Haec descripsi ex epistola Martini Chemnicii ad T. Hesshusium, quae exstat apud Rehtmeyerum III. Beil. 255—259.

†† Censura theologorum Brunsvicensium exstat apud Hutterum conc. conc. 402—413.

††† Exstat eorum censura apud Rehtmeyerum III. Beil. 261—276.

†††† Hutterus conc. conc. 357—363.

*† Exstat epistola Chemnicii ad Bartholomaeum Meierum superintendentem Casselanum, data 25 Junii 1577 apud Hutterum conc. conc. 423—428.

**† Planck l. l. III, 520. 521.

cogitandum tamen tibi fuisset, id quod Cicero dixit: non esse de bonis et piis rebus male loquendum, sive joco id fiat, sive serio.“ *

Censuris deinde Meclenburgicis, Pomeranis, Holsaticis, aliisque receptis, die 8 Februarii a. 1577 Augustus elector Chemnicium cum Jacobo Andreae et Selnekkero invitavit, ut rursus convenirent, judicia ecclesiarum collecta perpenderent, quae eorum utilia viderentur, formulae Torgensi adjicerent. ** Convenerunt Calendis Martiis prope Magdeburgum in monasterio Bergensi ibique ex omnibus, quantum potuit fieri, censuris formulae suae aliquid addiderunt. Nonnulla judicia pugnantia invicem praetermiserunt, alia justis ex causis rejicienda esse putarunt. Postremum ex toto libro sic emendato et aucto epitomen fecerunt eamque operi praeposuerunt. De omnibus autem die 14 Martii a. 1577 electori scriptâ epistolâ reddiderunt rationem. *** Mox iterum in monasterio Bergensi collecti, una cum Chytraeo et Cornero et Musculo ultimam manum libro suo imposuerunt **** simulque, consensum singularum ecclesiarum non via generalis concilii sed via subscriptionis petendum esse, constituerunt. †

Hic est liber Bergensis seu formula Concordiae bipartita, κατ' ἐξοχήν dicta.

Ut autem Chemnicius in componenda ea summos paene labores subierat, ita colligendis subscriptionibus plurimum de ecclesia meritus est. Brunsvicenses subscripserunt pure et categorice ut praefinitum erat. Theologi electorales non minus.

Die 3. Oct. 1577 Chemnicius in Pomeraniam profectus est sed non obtinuit, quod cupiebat, cum quia politici aliqui sacramentarii Johannem Fridericum ducem praeoccupaverant, tum quod Rungius, qui summa tunc in Pommerania auctoritate pollebat, acrius libri Bergensis de synergismo judicium minus probabat. Quandoquidem hi, Holsatici, Hassiaci, Anhaltini aliique subscriptionem negarunt, Augustus elector M. Chemnicium die 26 Febr. a. 1578 cum sex aliis theologis Tangermundam vocavit. †† Ibi eos per politicos suos consiliarios rogavit, ut novis quantum fieri posset concessionibus etiam reclamantes reconciliare studerent. Theologi se id non jam posse declaraverunt, nisi subscriptiones aliarum ecclesiarum jam factas irritas facere vellent. ††† Post die 18 Augusti Chemnicius cum quatuor sociis Jacobo Andreae, Selnekkero, Musculo, Cornero Herzbergam provectus est, ubi Wolfgangum Amlingium et Petrum Horingium theologos Anhaltinos ad formulae concordiae subscriptionem moverent. Sed frustra; Amlingius enim, nec annis, nec doctrina, nec gravitate excellens, absurditatibus ac tergiversationibus contra quinque theologos laudatos pugnavit, quin eo acerbitatis profectus est, ut Chemnicius eum moneret: „loqueretur modeste, rem ei esse cum senibus“. †††† Postquam M. Chemnicius nutantibus et ambigentibus semel atque iterum judicia de formula concordiae conscripsit, cum sociis Smalcaldam contendit, ut cum legatis theologisque Ludovici electoris Palatini de formulae concordiae subscriptione ageret. Ac profecto electoris consensum adepti sunt, ea conditione, ut ejus admonitionum in libri concordiae praefatione rationem haberent. *† Hanc autem praefationem Andreae conscripsit ac postquam cum Chemnicio per Augustum electorem et Julium ducem communicavit, quinque theologis supra saepius laudatis, Chemnicio, Andreae, Selnekkero, Musculo, Cornero mense Januario Jueterboccae emendandam proposuit. Quorum judiciis acceptis praefatio Ludovico electori Palatino missa ac tandem secundo Jueterboccensi conventu revisa et approbata est. **† Jam vero Chemnicius jussu Augusti electoris cum legatione conspicua Heidelbergam profectus, a Ludovico electore impetravit, ut formulae concordiae propria manu subscriberet. Mox die 4 Octobris a. 1579 Chemnicius cum D. Zimmermanno et Jacobo Andreae, ab electore Saxonico missus, Casselam ivit, ut Guilielmum Landgravium Hassiae precibus et exhortationibus ad subscribendum moveret. Landgravius legatos clementer recepit, subscriptionem tamen propter articulum de communicatione idiomatum negavit. Quin colloquiis cum legatis privatim habitis exclamavit, se manum suam in fornacem potius porrigere malle, quam libro concordiae subscribere. legatis autem semel atque iterum supplicantibus die 29 Octobris iratus respondit.

„Er wolle sich durch dies Buch von dem rechten Glauben nicht abführen lassen, inquit, er hätte die längste Zeit gelebt, die funfzig Jahre kämen herzu und kriegt einen grauen Kopf, könnte nun keinen neuen Glauben lernen, gedächte aber bei der Augsburgischen Confession zu bleiben, das solle Churfürst

---

* Exstat epistola apud Rehtmeyerum III, 276—281.

** Exstat epistola electoris ad M. Chemnicium apud Rehtmeyerum III. Beil. 282. 283.

*** Exstat epistola apud Hutterum l. l. 432—443.

**** Die 19 Maji usque ad diem 28 ejusdem.

† Planck l. l. III, 548—551.

†† Cum Chytraeo, Jacobo Andreae, Selnekkero, Musculo, Cornero, Coelestino. epistola Augusti electoris ad M. Chemnicium exstat apud Rehtmeyerum III. Beil. 292. 293.

††† Acta conventus Tangermundensis sunt apud Hutterum conc. conc. 608—646.

†††† Hutterus conc. conc. 719—755. Planck l. l. III, 625—628.

*† Acta exstant apud Hutterum conc. conc. 651—697.

**† Epistola, qua Augustus elector Chemnicium hunc ad conventum invitat, exstat apud Rehtmeyerum III. Beil. 313. 314.

August auch thun und sich nicht durch zwei oder drei allzuweise Pfaffen verführen lassen. Wollte Churfürst August das Buch publiciren, das müsse er geschehen lassen, der Churfürst werde aber sehn, was er damit anrichten würde. Er selbst wolle sich wider sein Gewissen nicht beschweren lassen, man solle ihm weisen, wo es in der Schrift stünde, dass Christi Leib nicht im Himmel sei, dass Maria nicht geboren habe wie ein ander Weib, dass d. Menschheit Christi überall sei, es wären neue dogmata, sie verschmiertens und verklebtens mit den excrementis Lutheri, wie sie wollten."

Non meliore successu Chemnicius mense Novembre cum Jacobo Andreae ad Anhaltinos migravit.

Mense Februario a. 1580 Chemnicius cum Dr. Jacobo Andreae postremo in monasterio Bergensi convenit, ut praefationem ex votis nonnullorum, si fieri posset, aliquantum mutarent. Ibi varias propter causas discordia inter duumviros orta est, praecipue quia Andreae nihil in praefatione amplius emendare volebat. Postquam discesserunt, Jacobus Andreae, quoquo venit, falsos et contumeliosos errores de M. Chemnicio sparsit, quin apud ipsum electorem Saxonicum ejus famam diminuere studuit, ita ut Chemnicius et ipsum data epistola hortaretur, et Augustum electorem rogaret, ne Andreae criminationibus fidem daret.

Tandem impressus et editus est liber concordiae Dresdae die 25 Junii a. 1580 jussu electoris Saxonici, nec formula concordiae sola, verum cum ea libri symbolici, hoc est tria symbola oecumenica, confessio Augustana, apologia, articuli Smalcaldici, uterque catechismus Lutheri. Editio princeps, lingua Germanica composita, hoc titulo est adornata: Concordia (יהוה) Christliche Widerholete, einmütige Bekenntnüs nachbenanter Churfürsten, Fürsten und Stende Augspurgischer Confession, und derselben zu ende des Buchs underschriebener Theologen Lere und Glaubens. Mit angehefter, in Gottes wort, als der einigen Richtschnur wolgegründter erklerung etlicher Artikel, bey welchen nach D. Martin Luthers seligen absterben disputation und streit vorgefallen. Aus einhelliger vergleichung und bevehl obgedachter Churfürsten, Fürsten und Stende, derselben Landen, Kirchen, Schulen und Nachkommen, zum underricht und warnung in druck verfertiget. Mit Churf. G. zu Sachsen befreihung. Dressden, MDLXXX folio.*

Duo libelli beati Lutheri, qui Trawbuechlein et Taufbuechlein nominabantur, primis exemplis a. 1580 Dresdae impressis adjuncti erant. In posterioribus autem ejusdem anni editionibus electoris Palatini gratia omissi sunt.**

Vix autem liber concordiae feliciter consignatus ac vulgatus erat, quum undique contra eum impetus fierent. In ipsa urbe Brunsvigae Matthias Bergius*** scholae S. Catharinae rector, qui a. 1578 formulae

---

* Walchius, christliches Concordienbuch Jena 1750 Vorbericht §. XIV. sex diversas hujus anni editiones discernit. Ego possideo duas editiones libri conc. anni 1580, quae a sex omnibus a Walchio descriptis diversae sunt. Altera ita est comparata: habet quinque titulos. alium supra descriptum. alium cum vocibus: summar. Begriff etc. litteris minoribus descriptis et sub fine solummodo Dressden 1579. tertium cum verbis gründliche lautere richtige etc. eodem modo impressis, sub fine solum Dressden 1579. quartum cum verbis: Psalm IX etc. cum numero MDLXXIX. quintum cum vocibus: „Appendix Verzeichnüs der Zeugnissen heiliger Schrift etc." sub fine: „Dressden 1580." in fine totius libri numerum „MDLXXX". editio pleraque cum editione tertia a Walchio descripta convenit, hoc autem differt: folio 258 A legitur „innerhalb fünfundzwanzig Jahren" ut in Walchii secunda. enchiridion Lutheri est a folio 160 usque ad 169 B. Das Trawbüchlein und das Taufbüchlein exstat a folio 170 A usque ad fol. 173 B. Altera habet et ipsa quinque titulos, primum eundem atque altera. secundum cum vocibus: Summarischer Begriff etc. litteris maximis et ornatissimis descriptum in fine „Mit Churf. G. zu Sachsen befreihung. Dressden 1579." tertium et ipsum maximis et elegantissimis litteris impressum ac largis ornamentis donatum, in fine „Mit Churf. G. zu Sachsen befreihung. Dressden. deinde nova linea incipit ac legitur: „Anno MDLXXIX." Quartum a quarto alterius editionis, loco, non natura diversum. Quintum cum vocibus: „Verzeichnüs der zeugnissen heiliger Schrift etc." deficit verbum „appendix." partitio linearum est alia ac supra. annus hic et in fine totius libri est 1580. animadvertendum praeterea est, quod folio 258 A. legitur „innerhalb dreissig Jahren." editio cum Walchii tertia multum convenit, id autem differt, quod in ea das Trawbüchlein und das Taufbüchlein non exstant; enchiridion contra Lutheri a typothetis adeo typis distractum est, ut a folio 160 A. usque ad fol. 173 B. se extendat. in utraque editione praefatio minor catechismi majoris ante praefationem majorem posita est, typothetarum errore. Quaeritur quaenam harum octo diversarum anni 1580 editionum Dresdensium censenda sit prima. Respondemus: manifesto ea, quam nos post sex Walchianas primo loco descripsimus. nam 1. minus splendide ac multo celerius impressa est quam altera mea. 2. theologi Torgenses anno 1576 jure meritoque scripserant „weil innerhalb fünfundzwanzig Jahren von wegen des interim Spaltungen unter etlichen Theologen entstanden." Anno 1580 contra hoc non jam verum erat. Inter imprimendum igitur aut theologi aut typothetae numerum anni mutarunt. 3. Ex quinque titulis tres numerum anni prioris, h. e. a. 1579 ostendunt. omnes igitur editiones quae ubique annum 1580 vel 1581 habent, posteriores censendae sunt. 4. Initio collectio testimoniorum ex patribus de Christo sumtorum ut appendix toti operi addita erat. post libro ipsi inserta est, ergo vox ‚appendix' omissa. 5. in duabus editionibus primis praefatio minor catechismi majoris ante praefationem majorem posita erat. hoc jam in tertia editione a. 1580 correctum. S. T. Baumgarten Erleuterungen. Halle 1747. p. 168. 6. Manifestum est, libros qui dicuntur „Traw u. Taufbüchlein," in vetustissimis exemplis fuisse. Ubi enim insunt, enchiridion seu catechismus minor Lutheri justa ratione et iisdem typis impressus est, atque omnia alia. Contra ubi non insunt, enchiridion Lutheri typis enormibus et horribili modo distractis, quin majoribus interjectis lacunis impressus est, ne forte tota totius libri paginarum numeratio turbaretur. Manifesto typothetae post primam editionem jussi sunt „das Traw und das Taufbüchlein" e medio tollere. Ne vero numeros paginarum confunderent omnes, enchiridion Lutheri e viginti paginis in paginas duodetriginta traxerunt.

** Rehtmeyer III. Beil. 324. 325.

*** Idem, qui carmen de synodo Nicaena scriptum examini concilii Tridentini Chemniciano praefixit.

Concordiae subscripserat, jam a. 1580 protestationem de subscriptione sua Chemnicio ejusque colloquio tradidit. Tum ante colloquium vocatus est, ut protestationis suae rationem redderet. Quum vero Chemnicius acriter eum urgeret, eumque Calvinismi coargueret, resipuit. Senatus autem ac ministerium eum publice poenitentiam ecclesiasticam agere et revocare jusserunt. Itaque M. Bergius dominica XI post trinitat. in ecclesia, quae dicitur fratrum, concionante Chemnicio ante altare in genibus jacuit, ac post concionem palam errores suos revocavit.* Ceterum post annos nonnullos in Calvinismum relapsus ex urbe ejectus est. Jam vero acerbiores hostes contra librum concordiae ac graviores surrexerunt: Anhaltini, Bremenses, Christophorus Irenaeus, Ambrosius Wolfius.** Mandarunt igitur tres electores tribus theologis Martino Chemnicio, Selnekkero, Kirchnero, ut Erfurti in finne anni 1581 libri concordiae apologiam componerent. Compositam autem Chemnicius electorum jussu multis statibus ac theologis misit, qui formulae concordiae subscripserant, eorumque censuras collegit. Postea apologia magna a triumviris facta primum Magdeburgae a. 1582. 1583. 4°. impressa est.*** Quatuor autem ex partibus constat: prima ita inscripta est: Apologia oder Verantwortung des christlichen Concordienbuchs, in welcher die wahre christliche Lehre, so im Concordienbuch verfasst, mit gutem Grunde heiliger göttlicher Schrift vertheidigt. die Verkehrung aber und Calumnien, so von unruhigen Leuten wider gedachtes christliches Buch im Druck ausgesprengt, widerlegt werden. secunda sic: wahrhafte christliche und gegründete Widerlegung der vermeinten Entschuldigung der Prediger zu Bremen in zwei vornehmen Artikeln der wahren Religion, von der Person Christi und dem heiligen Abendmahl. tertia sic: refutatio Irenaei, gründlicher Bericht auf das examen Christophori Irenaei, so er wider den ersten Artikel des christlichen Concordienbuchs, von der Erbsünde durch offenen Druck ausgesprengt. quarta in hunc modum: gründliche wahrhafte historie der augsburgischen confession (h. e. ab anno 1530 usque ad annum 1561).

Hic liber, Erfurtensis, ut plerumque vocatur, summa cum sagacitate sanam doctrinam defendit, praesertim doctrinam de persona Christi et de coena sacra. Egregie etiam de librorum symbolicorum auctoritate, capite octavo primae partis — ut opinor — Chemnicius exponit:**** Sie — h. e. adversarii — geben dem christl. Concordienbuch auch nicht obscure Schuld, dass es die Augsburgische Confession u. derselben autoritaet mit den Büchern der h. Schrift vergliche, und sie in nicht geringerem Werth von der ganzen Christenheit auf Erden wolle gehalten haben, als die biblischen, prophetischen und apostolischen Schriften selbst, auch jedermann, der es damit nicht halte, für Ketzer ausrufe und verdamme. Nun ist uns Gott Lob nicht unbewusst, was für ein Unterschied sei zwischen der biblischen und von Gott selbst eingegebenen h. Schrift und anderen Schriften, so von Menschen daraus zusammengetragen. denn die biblischen Schriften als von Gott selbst eingegeben, sind die einige Regel und Richtschnur, nach welcher alle Lehre und Lehrer gerichtet werden sollen. Hiergegen andere Schriften der alten oder neuen Lehrer, wie sie auch Namen haben, sind nicht dieselbige einige Regel und Richtschnur des Glaubens, sondern müssen sich alle von der h. Schrift richten und urtheilen lassen. Wie sie dann auch nicht weiter angenommen werden können noch sollen, denn als Zeugen der Wahrheit, und sofern als sie mit der h. Schrift überein kommen. Ueber das wird im christlichen Concordienbuch auch von der Augsburgischen Confession Bericht gethan, wofür unsre Kirchen dieselbige halten, nämlich für ein Bekenntniss der reinen Kirche in Deutschland; welches Bekenntniss sie aus den klaren Zeugnissen der h. Schrift u. aus den alten Symbolen genommen, auch ferner nicht wollen noch begehren angenommen haben, denn so fern und weil es mit Gottes unfehlbarem Wort übereinstimmt. In summa wir nehmen Augustini Spruch gern an: quod sancta scriptura canonica tam veteris quam novi testamenti suis terminis contineatur, ita ut de illa omnino dubitari et disceptari non possit, utrum verum sit, quidquid in ea scriptum esse constiterit. contra quod episcoporum litterae, quae post confirmatum canonem vel scriptae sunt vel scribuntur, possint reprehendi, quatenus in iis a veritate sacrae scripturae disceditur. Solchergestalt leugnet auch das Corcordienduch nicht dass die andern scriptores, die nicht prophetisches und apostolisches Ansehn haben, in ihren Schriften nicht irren könnten, oder geirrt haben möchten, wie es denn auch nirgend saget, dass die Schriften der unsern im geringsten nicht haben sollten, das getadelt werden könne. Augustanam confessionem wie auch die andern symbolischen Schriften nennt das christl. Concordienbuch Zeugen der Wahrheit u. Erklärungen des Glaubens wie jederzeit die h. Schrift ist ausgelegt und geführet worden. Weiter machen unsere Widersacher viel Worte von dem Unterschied particularium confessionum u. der oecumenischen symbole, und treibens dahin, als hebe das Concordienbuch solchen Unterschied auf. Welches doch alles erdichtet ist. Denn dass ein Unterschied

---

* Exstat revocatio conscripta apud Rehtmeyerum III. Beil. 351—353.

** Der Anhaltischen theologen Bedenken. Neustadt 1581. 4°. admonitio Christiana de libro Concordiae per Palatinos Neustadt 1580. examen Christophori Irenaei 1581. 4°. Ambrosii Wolfii historia der augsburg. Confession. Neustadt 1580. 4°.

*** Deinde Heidelbergae 1582 et 1583 in folio, 1584 in quarto.

**** Censeo, hanc primam apologiae partem a solo Chemnicio compositam esse, cum propter sententiarum ac locorum allegatorum cum Chemnicianis similitudinem, tum propter aequalitatem scriptionis.

sei zwischen den symbolen der allgemeinen Kirche und zwischen der Augsburgischen Confession und dem Concordienbuch geben wir gern zu; wissen wohl, wie auch in der praefation der Churfuersten und Staende erwähnt ist, dass d. Augsb. Conf. wie auch die Wiederholung des Bekenntnisses im Concordienbuch nur unserer Schulen und Kirchen Bekenntniss ist, und dass es viele Kirchen in fremden Nationen giebt, welche sich noch nicht dazu bekennen. Das ist aber was sonderlichs, das sie schreiben, die Bekenntnisse beider Theile, unsre und ihre, seien voces partium litigantium, derowegen könne aus des einen Theiles Bekenntniss wider das andre nicht gesprochen werden. Wenn dem so ist, so folgt auf ihrer Seite unwidersprechlich, dass sie die beständige und gegründete Wahrheit für sich und auf ihrem Theil nicht haben, oder doch zum wenigsten noch ungewiss sind, ob ihr Glaube und Lehr recht sei oder nicht. Wir gestehen ihnen unsres Theils solche Concession nimmermehr zu. Denn wir setzen es Gott Lob in keinen Zweifel, ob unsre Lehre, wie sie in der Augsb. Confession und dem christl. Concordienbuch vorgetragen, recht sei oder nicht; sondern wir halten es gänzlich dafür und sind dessen gewiss, dass es die unleugbare Wahrheit sei. Wollen sie an ihren Bekenntnissen zweifeln, so mögen sie das ohne uns thun, mögen es auch für sich ohne uns verantworten. Also muss, wenn des Gegentheils Concession gelten soll, abermals unwidersprechlich folgen, dass sie für ihr Theil nicht m e m b r a c a t h o l i c a e e c c l e s i a e sein, weil es noch am rechten hanget, oder im Zweifel steht, ob ihre oder unsere Lehr der Wahrheit näher sei. Endlich machen die Widersacher noch gegen unsre Bekenntnisse geltend, dass viel mehr Kirchen sind, die sich zu ihrem Bekenntniss als zur Augsburgischen Confession bekennen, dass wir auch nicht aller Dinge und in allen Stücken einig seien. Darauf antworten wir, was Hieronymus sagt: multitudo errantium non parit errori patrocinium: die Vielheit derer, die da irren, macht den Irrthum darum nicht zur Wahrheit. Und da noch Mängel wären in den Kirchen, die sich zur Augsb. Confession bekennen, so sind doch solche Mängel nicht in fundamento, sondern in Nebensachen, die das fundament der Lehre stehen lassen und nicht umkehren."*

Ita patres nostri de librorum symbolicorum auctoritate judicaverunt. De vera unione autem ita, — si forte fuit — Chemnicius: „Unser Gegentheil stellt eine lange Predigt vom Frieden an, und wie derselbe möchte getroffen werden. Nun weiss Gott vom Himmel, der aller Menschen Herzenskündiger ist, dass wir, auf unserm Theil, nichts lieberes wollten als dass ein beständiger und in Gottes Wort gegründeter Frieden zwischen ihnen und uns möchte angerichtet werden. Wie es aber geschehen möge, können wir zur Zeit noch nicht sehen, sintemal all ihr Thun auf diese 3 Stücke gerichtet ist: Erstlich dass sie mit ihrer irrigen Lehre stracks durchdringen, alle Kirchen und Schulen in ganz Deutschland einnehmen, und alles mit der Zwinglischen Lehre wie mit einer Sündfluth überschwemmen. Zum andern, damit sie dies desto eher erreichen mögen, vermeinen sie es mit ihrem heftigen und vielfältigen Bücherschreiben dahin zu bringen, dass wir auf unserm Theil gar stillschweigen und ihrer Lehre einen freien Pass und Lauf gestatten, und im geringsten nicht dawider mucken sollen. Zum dritten, dass die löblichen Stände der Augsburgischen Confession sollen erst anfangen an ihrem Bekenntniss zu zweifeln, s i e h ö r e n, i h r e n Schriften folgen; alsdann würde bald Friede werden, und alles, ihrem Bedünken nach, stille sein. Wann die Calvinisterei überall herrschete, da sollte die goldne Zeit sein, und da wollten sie einen Triumph halten, von den überwundenen Kirchen und Schulen deutscher Nation, und wollten dictatores in Glaubenssachen sein, von Mittag bis gen Mitternacht, vom Morgen bis zum Abend. Da können wir wohl mit Hieronymus sagen: volumus et nos pacem, et non solum volumus, verum etiam rogamus, sed pacem Christi, pacem veram, pacem sine inimicitiis, pacem in qua non sit bellum involutum. Wir können ja von Christi unseres Erlösers Worten, damit er sein Testament eingesetzt, nicht weichen, und ihre widerwärtigen glossen und deuteleien Christi unseres Erlösers testamento nicht vorziehn. So können wir auch aus affirmativis Christi verbis, die er in Einsetzung seines Abendmahls gebraucht hat, nicht negativa machen lassen, wie von ihnen geschieht. Da Christus spricht: „Das ist mein Leib, der für euch gegeben wird," sprechen sie: „Das ist nicht sein Leib, der für uns gegeben wird, sondern es ist ein Denkzeichen seines weit abwesenden Leibes." Zum andern trägt ihr Fürbringen mit sich auf dem Rücken libertatem quidvis credendi in causis religionis, dass man einen jeden glauben lasse, wie und was er wolle, nur, dass er die andern auch bleiben lasse. Daraus würde endlich eine samaritische Religion, wie sie im andern Buch der Könige im 17ten Kapitel beschrieben wird, nothwendig erfolgen, da der Priester einer kam und lehrte die Völker, welche der König von Assyrien ins Land Samariam gesetzt, den HErrn fürchten, aber ein jeglich Volk machte seinen Gott; also fürchteten sie den HErrn, und dieneten auch den Göttern, nach eines jeglichen Volkes Weise, von dannen sie ins Land gebracht waren; und bis auf diesen Tag thun sie nach der alten Weise, dass sie weder den HErrn fürchten, noch ihre Sitten und Rechte thun. Da wollte wohl endlich eine schöne Theologia aus werden."**

---

* Haec ex libro Erfurtensi descripsi, editionis Heidelbergensis partis primae fol. 163 A usque ad fol. 169 A.

** Haec ex libri Erfurtensis parte prima descripsi fol. 222 B usque ad fol. 227 B.

Haec fuerunt Martini Chemnicii merita de opere magno Concordiae. reportavit autem hinc eam gratiam, quam mundus benefactoribus rependere solet, invidiam nimirum, calumnias, obtrectationes Quotiescunque talia de se ipso agitata audiebat, cum Augustino dicebat: „quisquis volens detrahit famae meae, nolens addit mercedi meae.“ *

Cum Julio duce Brunsvicensi Chemnicius usque ad annum 1578 honesta amicitia conjunctus erat. Ita, quum dux a. 1574 paedagogium Gandersheimense,** Helmstadium transferret, ad examinandos doctores Chemnicium eo vocavit.*** Post quum novi professores assumendi essent ut universitas litteraria ex paedagogio exsisteret, dux Chemnicium cum Chytraeo consuluit, nec minus de legibus condendae academiae deque ejus introductione judicium dederunt.**** De qua postquam Chemnicius inter alia admonuit „dass er wegen bevorstehender inauguration auf den positum coeli genau Achtung geben wolle, wenn etwa eine gute Constellation sein möchte,“ respondit dux: „es wäre viel nöthiger zu sorgen, wo die Renten zur Erhaltung der Akademie herzunehmen, weil astra inclinant non necessitant.“ † die 10 Maji 1575 Maximilianus II imperator statuta novae universitatis sancivit, die 15 Octobris anni sequentis ejus inauguratio est facta. †† M. Chemnicius in ecclesia Sancti Stephani coram duce, ejus comitatu, omnibus professoribus concionem de institutione duodecim apostolorum habuit. Ut autem Julius dux academiam ad propagandam veram doctrinam condidit, ita corpus doctrinae Julium ei ut docendi normam substruxit.

Anno 1578 autem aliquid accidit, quod amorem Julii ducis erga Chemnicium exstinxit. Henricus enim, pater Julii ducis, pontificiae religioni toto corde addictus, quum regnaret, effecerat, ut Henricus Julius, Julii filiolus, nepos, a. 1566, puer duorum annorum, episcopus Halberstadensis designaretur. Sperabat enim fore, ut ita a religione patris evangelici sensim revocatus, ad religionem sui ipsius papisticam reduceretur. Nec sine causa, canonici enim Halberstadenses erroribus pontificiis arctissime adhaerebant. ††† Erat autem inter Henricum ducem et capitulum Halberstadense statutum, ut administratio territorii episcopalis duodecim annos ab anno 1566 usque ad annum 1578 apud canonicorum conventum maneret. Jam vero Henricus dux mortuus erat, jam duodecim statuti anni lapsi. Tunc initio anni 1578 Julius dux episcopatus administrationem sibi ac filio suo reclamavit, non ut ad pontificiam religionem transfugeret, verum ut territorium suum augeret, et ecclesias Halberstadenses reformaret. Canonicorum conventus recusare non potuit, sed ut aliquid certe tanta in difficultate rerum proficeret, atque evangelio noceret, a Julio duce efflagitavit, ut Henricus Julius episcopus designatus, more papistico prius consecraretur et introduceretur. Julius dux ambigebat. Chemnicius sententiam rogatus dissuasit. †††† At dux, quum aliam adipiscendi episcopatus viam non cerneret, quumque famam suam apud evangelicos omnes firmiorem esse putaret, quam ut talibus adiaphoris caeremoniis concuteretur, canonicis tandem, quae flagitarant, concessit. Die igitur nono m. Februarii a. 1578 Henricus Julius cum fratribus, Philippo Sigismundo et Joachimo Carolo, Halberstadii ab abbate Huyseburgensi primam accepit tonsuram ac palam ratione papistica episcopus Halberstadensis introductus est. Vix autem inauguratio facta est, quum ubique acerrima animorum seditio contra ducem fiebat. Turpissimam avaritiam movisse ducem, ut characterem bestiae reciperet, dictitabant. Ipsum ducem contra expressa libri Concordiae statuta de adiaphoris peccavisse, clamabant. Eum tres simul filios Molocho consecrasse scribebant. Hoccine esse, evangelium et religionem Christianam omnibus rebus et quidem vita ipsa cariorem habere? Vae iis, inquiebant, qui in utrumque claudicant latus, et scandala dant, et religionem pro ludicro et derisu habent! *† Quin aliqui eo acerbitatis profecti sunt, ut religionem evangelicam ducem jam abjuravisse censerent. Quum vero Chemnicius ministrique Brunsvicenses silerent, odii contra Julium ducem exorti pars in eos cecidit. In primis Chemnicium coarguere coeperunt, quia tantum scandalum nec consilio prohibuisset faciendum, nec reprehenderet factum. Cum tali rumore, tum conscientia sua permotus Chemnicius die 19 Decembris a. 1578 ad Julium ducem sic scripsit: **† „Es fällt leider jetzund ein gross beschwerlich

* Gasmerus l. l. 21 A.

** Quod ipse condiderat ac die 19 Martii 1571 inauguratus erat.

*** Teste Rehtmeyero III, 417.

**** Tum in conventu Riddagshusensi, ubi Chemnicius, Chytraeus, Kirchnerus convenerunt, tum epistolis scriptis.

† Haec ex Rehtmeyero descripsi III, 417. 418.

†† Rector creatus est Henricus Julius, filius Julii ducis, prorector D. Thim. Kirchner, professor primarius.

††† Braunschweig-Lueneburgische Chronica von Buenting u. Letzner ed. Ph. Jul. Rehtmeyer. Braunschweig 1722 fol. II, 955. 956.

†††† Chemnicium jam ante factam introductionem dissuasisse, ex ejus epistola data Cal. Jun. 1579 manifesto apparet. „So habe ich nun, inquit, von wegen solcher ertraordinaeren verwandtniss ernstlich besorgt, an S. F. Gn. geschrieben, in Unterthänigkeit gewarnt und gebeten, dass S. F. Gn. wollten in fleissiger Acht haben und verhüten, dass ja nicht etwas von dem charactere Antichristi, davor die Offenbarung Johannes so treulich warne, in die Halberstädtische introduction mit eingemenget werden möchte.“ Loescher abgewiesener Demas, Leipzig 1713. Anhang 257.

*† Leuckfeld antiquitates Groeningenses. Quedlinburg 1710 appendix p. 7. epistola Stammichii apud Planckium III, 669 not.

**† postquam paucis diebus ante epistolam Julii ducis de aliis rebus amicam accepit.

Aergerniss vor, so weit und breit ausgebreitet wird, welches ich E. F. Gn. Berufs und Amts halben als ein Theologus nicht verhalten kann noch soll. E. F. Gn. wollen es nicht anders denn in Gnaden auf und annehmen. Es verursacht sich aber daher, das E. F. Gn. ihre drei F. Söhne sollen die papistischen ordines oder päpstliche primam tonsuram haben annehmen lassen, vom Abt zu Hoisburg, der ein arger giftiger Papist ist, im Beisein etlicher Domherrn von Halberstadt. Und dass E. F. Gn. nicht denken mögen, als wollte ich für mich allein dasselbe so übel aufnehmen, gefährlich deuten oder so beschwerlich machen, übersende ich E. F. Gn. zwei Auszüge aus etlichen an mich gelangten Schreiben, darin E. F. Gn. finden werden, was anderswo bereits geurtheilt, geredet, geschrieben und ausgebreitet wird, mit nicht geringer Schmähung E. F. Gn. Reputation, wie papisten darüber gloriiren, tergiversanten sich lustig machen, und den frommen Herzen der Geist trübe wird. Wenn nun dem also ist, wie ich fürchte, kann ich fürwahr solches nicht loben noch billigen, noch mit Stillschweigen dissimuliren. Denn wir armen Prediger haben von unserm Erzhirten, der uns das Amt befohlen hat, und uns darauf auch richten wird, ein ernstes scharfes Mandat Ezech. 3, das Ezech. 33 wiederholt wird: ‚du sollst aus meinem Munde das Wort führen, und sie von meinetwegen warnen, und wo du sie nicht warnest, und sagest's ihnen nicht, so wird er um seiner Sünde willen sterben, aber sein Blut will ich von deiner Hand fordern.' Nun weiss ich vorhin wohl, habe es auch in der That empfangen und erfahren, dass man solche Warnung und Vermahnung aus Gottes Wort nicht gern hört, dass sie auch also nicht aufgenommen wird, wie sie wohl von Herzen treulich gegeben worden. Denn man hat bereits zu der propheten Zeiten gesagt Jes. 30, 10: dicite nobis placentia; und Hos. 4: Doch man darf nicht schelten noch jemand strafen; denn dein Volk ist wie die, so die Priester schelten. So bin ich auch so unverständig nicht, sondern weiss gar wohl, dass man auf solche Weise bei Menschen, und sonderlich bei Hofe, weder Gnade noch Gunst verdient. Aber Gottes scharfes Mandat stehet da Ezech. 3 u. 33, und Paulus spricht Gal 1: „wenn ich mein Amt also führete, dass ich den Menschen gefällig wäre, so wäre ich meines HErrn Christi Diener nicht." So wird auch E. F. Gn. damit nicht gerathen noch gedient, wenn in solchen Fällen, so E. F. Gn. Gewissen und christl. Reputation belangen, Prediger schweigen und dissimuliren. Es meinen es auch solche, die nicht predigen sondern schweigen mit E. F. Gn. nicht treu. E. F. Gn., bitte ich um Gottes willen, wollen selber lesen, wie treulich der fromme Gott warnet, dass man solche Prediger nicht leiden, sondern meiden soll, die da sind blinde Wächter und stumme Hunde, die nicht bellen wollen, Jes. 56, Ezech. 13, die alte baufällige Wände mit losem Kalk übertünchen, den Leuten Kissen machen unter die Arme, und Pfühle zu den Häuptern, verheissen d. Leben um eine Hand voll Gersten und um eines Bissen Brodes willen, so folget denn Jes. 3: populi mei, qui te beatum dicunt, decipiunt te.

E. F. Gn. bedenken in Kirchensachen und Religionshändeln nicht allewege alles so gründlich, und sind der Gesellen so viel, die nach dem Munde reden, dass E. F. Gn. darin wohl irren und fehlen, zu viel oder zu wenig thun können. Es erkennen aber E. F. Gn. sich schuldig den frommen Gott zu hören und zu folgen. Derhalben will ich E. F. Gn. Gottes Wort bringen und vorhalten, daraus E. F. Gn. selber ersehn und urtheilen mögen, wie es nach Gottes Wort mit diesem actu beschaffen, und werden E. F. Gn. aus demselben Rath nehmen, wie der Sache geholfen, dem Gewissen Rath geschaffet, das Aergerniss abgewandt, und auch E. F. Gn. christl. Reputation in Achtung genommen werde. Was nun diesen casus anlangt, ist ja der Grund bei allen rechtschaffenen Christen und den evangelischen Ständen gewiss und klar, dass der römische Papst mit allen seinen Mitgliedern und Verwandten sei der rechte Antichrist, in und durch Gottes Wort geoffenbart, dass seine ganze religion sei verdammliche Abgötterei, Aberglauben und Missbräuche deut. 7., 1. Thim. 4., 2. Thess. 2., apoc. 12, 14, 17, 18. Und ist Gottes ernstes Gebot beschrieben apoc. 18: exite, gehet aus von ihr mein Volk, dass ihr nicht theilhaftig werdet ihrer Sünde, und etwas von ihren Plagen empfanget; wie derhalben E. F. Gn. mit christl. Eifer und ewigem Ruhme von dem Papstthum abgetreten. Nun ist es aber mit den päpstischen ordinibus und tonsuris also beschaffen, wie sie es selber verstehn und der Meinung ihre ordines conferiren, dass wer solche ordines von den Papisten annimmt, damit und dadurch ein Mitglied und Mitgenosse der papistischen Kirche werde. Und sind also die papistischen ordines und tonsurae eigentlich character Antichristi seu bestiae in apocalypsi; und heisst das apoc. 18: buhlen mit der meretrice Babylonica, reich zu werden. Nun haben das Malzeichen ihrer viele angenommen und getragen in Unwissenheit apoc. 13. Nachdem es aber durch das evangelium jetzund geoffenbaret, steht geschrieben apoc. 14. „wer das Malzeichen des Thiers annimmt, der wird von dem Wein des Zornes Gottes trinken, und wird gequält werden in Feuer und Schwefel, die das Thier anbeten und das Malzeichen seines Namens annehmen. Und dass jedermann wissen solle, dass es Gottes recht grosser Ernst sei, wird ebendasselbe hernach zweimal wiederholt, cap. 19 und 20. Und wie er und die Propheten diejenigen straft, so ihre Kinder damals dem Moloch aufopferten, also ist es auch eine schwere, sträfliche Sünde, seine Kinder durch die papistischen ordines und tonsuras dem Papstthum zuführen, und demselben einleiben lassen, auch ihrer Religion und verdammten Gottesdienste sich theilhaftig machen, um ihrer Praebenden, Dignitaeten und Güter willen, wie solche mercaturae beschrieben werden apoc. 18. Nun weiss ich, dass E. F. Gn. werden

sich das nimmer in den Sinn genommen haben, dadurch zum Papstthum wieder zu treten, dem zu helfen, seine Abgötterei zu bestätigen, sondern man hätte solches als äusserliche Mittel-Dinge ohne eine papistische abergläubische Meinung gebraucht, ob durch solche Gelegenheit hernach dem Papstthum möchte ein Abbruch geschehen. Und das kann vor der Vernunft zwar einen Schein haben, aber dadurch kann vor Gott das Gewissen nicht versichert und die scandala nicht gründlich abgewendet werden. Denn wir haben in Gottes Wort einen gründlichen Text 1. Cor. 10, da die Corinther von der heidnischen Abgötterei abgetreten und Christen worden waren, waren auch nicht dabei, wann die Heiden ihren Götzen opferten. Aber wann hernach die Heiden von der Speise, so den Abgöttern geopfert, ein convivium hielten, so fanden sich auch etliche Christen dabei, nicht der Meinung, dem Teufel dadurch zu dienen, wie die Heiden thaten, sondern sie hielten's für kein sündlich Ding, und wandten andere, scheinbare Ursachen für. Aber Paulus urtheilet de illo ipso Corinthiorum facto mit gar ernsten Worten: Ich will nicht, dass ihr des Teufels Gemeinschaft sein sollt, ihr könnt nicht zugleich des Herrn und des Teufels theilhaftig sein, oder wollen wir dem Herrn trotzen? Und 2. Cor. 6: ziehet nicht an fremdem Joch mit den Ungläubigen. Et rationem addit, denn was hat das Licht für Gemeinschaft mit der Finsterniss, wie stimmet Christus mit Belial, wie gleichet sich der Tempel Gottes mit dem Götzen? Ihr aber seid der Tempel Gottes, und sondert euch ab, spricht der Herr. Item 1. Thess. 5. Meidet allen bösen Schein, und Rom. 3: Man soll nicht Böses thun, dass Gutes daraus folge. So streitet auch das factum wider die formulam Concordiae, da tit. de Adiaphoris aus Gottes Wort erwiesen wird, dass man den öffentlich verstockten Papisten in solchem Falle auch in äusserlichen Mittel-Dingen nichts solle, noch mit gutem Gewissen könne nachgeben. Das ist aus Gottes Wort, quod judex et regula in omnibus et de omnibus, gezeigt, dass was in diesem Falle geschehn, wenn es auch gleich so arg und papistisch nicht gemeint, dass es dennoch Sünde und Unrecht sei vor Gott.

Ueber dies verursachen sich aus bemeldtem Fall so viel beschwerliche Aergernisse, welche E. F. Gn. zu Herzen nehmen sollten; denn es ist schrecklich was Matth. 18 geschrieben steht: Wehe dem Menschen, durch welchen Aergerniss kommt, dem wäre besser etc. Nun werden hieraus nicht ein sondern viele zum höchsten geärgert. Denn

1. werden die verstockten Papisten dadurch mehr verhärtet, dass sie von ihren Dingen nicht zu kehren sind; denn wie sie schon prahlen, dass man ihre characteres annehme, weisen die Extracte aus.

2. Unter den Evangelischen haben ihrer vielen bisher die Mäuler nach den papistischen Präbenden gestunken, aber das Zeichen des Thieres in den papistischen tonsuren anzunehmen, haben sich noch etliche ein Gewissen gemacht. Jetzt aber werden sie E. F. Gn. Exempel als eines berühmten Eiferers vorzuwenden haben und unter dem Schein noch viel ärgeres thun.

3. Wie die Tergiversanten sich solches bereits zu Nutz machen, das Concordienbuch damit zu verdächtigen und zu hindern, finden E. F. Gn. im offenen extract.

4. Und werden demnach die Sakramentirer ein Geschrei, auch wohl in öffentl. Schriften darüber machen, weil sie sonst den collusionibus mit den Papisten feind sind.

5. Es können auch E. F. Gn. vielgeliebten Söhne dadurch verwirret werden, dass sie hernach desto wenigern Abscheu vor dem verfluchten Papstthum tragen.

6. Es wird auch dieser casus der neuen blühenden Julius-Schule bei gutherzigen Christen einen bösen Namen machen.

7. Wie die frommen, eifrigen Christen darüber betrübt und bestürzt sind, und letzlich wie E. F. Gn. christlicher Name darüber von vielen beschmutzt werde, von dem allen geben die Extracte Zeugniss, und wird nun solches allbereit zu Rom sein, und auch in allen evangelischen Kirchen ausgebreitet werden. Es thut mir in der Seele weh, wie mir von allen Orten und Enden die Ohren damit gerieben werden.

Nun wird allhier, gnädiger Fürst und Herr, der Weg dem Gewissen zu rathen und dem Aergerniss abzuhelfen, nicht sein, wenn man treuherzige Vermahnung und Warnung aus Gottes Wort nicht leiden wollte, sondern darüber zürnen und dem Strafamt des HErrn wehren; denn die evang. Kirche würde ihre judicia hierüber doch frei erhalten und brauchen. So wird auch der gewöhnliche Curialstyl in diesem Falle dem Gewissen nicht helfen, oder das gegebene Aergerniss aufheben, wenn man sagt, es seien unruhige hoffärtige Pfaffen, die wollen alles regieren etc. Man wolle sich von den Pfaffen nicht regieren lassen etc. Denn der grosse Gott im Himmel und das Wort ist über alle Potentaten, wie hoch sie auch seien, und hat über sie zu regieren entweder im Wort oder mit eiserner Ruthe, Ps. 2, und wenn ein armes Pfäfflein des grossen Gottes Wort hat, welches er ihm in den Mund geleget, dass er damit soll Sünde strafen, so heisst es im Himmel: Wer euch verachtet, der verachtet mich. Luc. 10. Und E. F. Gn. wissen aus dem 2ten Psalm, wie Gott gegen die gesinnt sei, die sagen: lasst uns zerreissen ihre Bande und von uns werfen ihre Stricke; denn Christus zeigt in den Parabeln Matth. 22, was das auf sich habe, wenn man ihn als den HErrn wohl will bleiben lassen, aber seine ausgesandten Diener verachtet, sein Wort höhnt und verfolgt. Am allerwenigsten wird das der Weg sein, wenn mans rechtfertigen oder verschmieren wollte; denn dass kann Gott besonders nicht leiden. E. F. Gn. haben übe

sich den grossen Gott im Himmel, den soll E. F. Gn. fürchten; denn derselbe lässt sich nicht spotten Gal. 6. Er hat durch seine gnädige mächtige Hand an E. F. Gn. bewiesen das exaltavit;* er kann aber auch anders, wie dabei steht: deposuit, dispersit superbos. Und 1. Sam. 2 spricht Gott zu Eli: ich habe geredet, dein Haus soll vor mir bleiben ewiglich. Aber nun spricht der HErr: es sei ferne von mir, sondern wer mich ehret, den will ich ehren, wer aber mich verachtet, der soll wieder verachtet werden. Ist derhalben in diesem Falle der einzig richtige sichere Weg, den David aus der Erfahrung gelehrt hat Psalm 2, dass E. F. Gn. der Sache fleissig nachdenken, und wo geirrt und zu viel geschehn wäre, dem gegebenen Aergerniss gründlich abhelfen mögen. So hat der fromme Gott E. F. Gn. vortreffliche Leute in der Julius-Universität zu Helmstädt gegeben, die in solchen Sachen nützlich und wohl könnten rathen. Unsern treuen Gott bitte ich aber von Herzen, dass Er um seines geliebten Sohnes willen E. F. Gn. Herz durch s. Geist gründlich erleuchten, rühren und regieren wolle, dass in dieser Sache geschehn möge, was Gott gefällig, der Kirche erbaulich und dem Gewissen heilsam ist."**

Princeps offensus nihil respondit. Rumores creverunt. Plurimi interrogabant, ubi maneret, quod scriptum esset „exalta vocem tuam ut tubam". Alii Chemnicium palam insimulabant, ac si, qui homines minorum gentium propter talia castigare soleret, tunc, quum de principibus res esset, os cohiberet. Multi suspicabantur Chemnicium ac reliquos Brunsvicenses ministros factum scandalum aut consilio juvisse, aut certe adprobare silentio. Recordabantur, quod Chemnicius articulis a. 1567 statutis sibi jus ex verbo Dei puniendi expresse vindicarat: „was aber öffentl. Sünden betrifft — sic sonabant articuli — die müssten nach Pauli Lehr auch öffentlich gestraft werden, es betreffe kleinen Hans oder grossen Hans, Obrigkeit oder Unterthanen."

Cur Chemnicium silere?

Sed jam Chemnicius ac Brunsvicenses ministri non diutius silebant. Verum quum exemplum studii perpetui Joannis baptistae occasionem dedisset, omnes una et eadem dominica die dati scandali publicis in concionibus commemorationem fecerunt. Non autem verbis vel acerbis vel diris, sed modeste cum magno dolore. non nominatis personis sed re ipsa solum leviter tacta. Nil enim aliud quaerebant, nisi ut propter munus ipsis impositum publica contestatione monstrarent, se scandalum factum nec probare neque ejus omnino participes esse.***

Interea Chemnicius alia etiam occasione, propter conscientiam ingratum Julio duci judicium ferre coactus est. Quum enim civitas Brunsvicensis superbiens jam ex anno 1570 id semper studeret, ut sensim se ditioni ducis sui subtraheret; quin eum offenderent, non ita curabant. Quin quum dux a. 1574 cum comitatu ex urbe Cellae rediisset, senatus sine causa graviori, portas claudi jusserat, ne dux pertransiret.**** His ac similibus inimicitiis offensus Julius dux, sua ex parte civitatem laedere et contristari studebat. Itaque die 12 Augusti a. 1578 senatui Brunsvicensi mandavit, ut Judaeis, quos ipse antea expulerat, liberum aditum in urbem permitteret. Senatus autem die 12 Nov. mandatum ducale una cum sui ipsius mandato reclamante affixit. Simul ministerium poposcit, ut judicium de admittendis Judaeis componeret. Chemnicius in judicio suo ad votum colloquii Brunsvicensis ante 30 annos oblatum respexit idque suo suffragio confirmavit. Monstravit ex verbo Dei et ex scriptis Lutheri, Judaeos, quia blasphemi essent in Christum, in urbem admitti non posse, ne tenera civitatis ecclesia apud exteros contaminaretur. Ceterum neque ante nec post hoc ducis mandatum Chemnicius et reliqui urbis ministri publicis concionibus Judaeorum errores castigare et audientes contra eos praemonere desinebant.

Quae quum ita essent, Julii ducis litterae publicae die 24 Maji 1579 conscriptae missae sunt ad Brunsvicensem senatum, quibus Chemnicius ac ceteri dei verbi ministri gravissime coarguebantur. Non modo Judaeis eos obtrectavisse, verum ipsi duci in hunc modum conviciatos esse, ut Nonchristianum Apostatam Mameluckum palam eum appellavissent. In specie, quoad primam filiorum tonsuram ducisque filii introductionem, acerbissimis eos principem injuriis obruisse. Poscere sese, ut Chemnicio aliisque pastoribus silentium imponeretur. Senatus Brunsvicensis ducis litteras ministerio tradidit, ad quas Chemnicius omnium ministrorum nomine ita respondit: „Dieweil wir vermerken, dass man aus des h. Geistes verordnetem Strafamt gern wollte eine politische Diffamation und Injurienhandel machen, sind wir so neu in der Welt nicht, und auch nicht so unerfahren in biblischen und andern Historien, sondern könnten wohl zeigen ex libro regum, ex historia passionis Christi, ex actis apostolorum et ex aliis ecclesiasticis

---

* Julius dux usque ad annum suum vigesimum quartum, quia evangelio deditus erat, a patre suo papistico male tractabatur, ita ut tandem ad Joannem marchionem Brandeburgensem, sororis suae maritum confugere cogeretur. Spem autem ad regnum veniendi non habebat, siquidem ejus fratres duo natu majores essent. Tunc repente ambo fratres die 9 Julii a. 1553 in proelio ceciderunt. nuptiis secundis autem, quas Henricus deinde contraxit, ut Julium evangelicum a regno excluderet, Deus filium negavit. Itaque Deus die 11 Junii a. 1568 Julium ducem, patre mortuo, profecto praeter opinionem exaltarat.

** Epistola exstat apud Loescherum Abgewiesener Demas, Leipzig 1713. Anhang 221—236.

*** Capita concionis a Chemnicio habitae ab ipso Chemnicio recitantur in responso d. d. 1. Junii 1579 apud Loescherum abg. Demas 263—265.

**** Braunschweig-Lueneburgische Chronica II, 1014.

historiis, aus welcher Kanzlei solcher process und formular genommen; aber dasselbe wollen wir für diesmal um des Friedens willen noch einstellen. Es weiss aber E. E. W. und die ganze christliche Gemeine allhier, dass wir unser Predigt-Amt nicht missbrauchen, jemand zu schmähen oder zu lästern, und in diesem Fall berufen wir uns auf viel tausend unserer gottesfürchtigen Zuhörer, die solcher unbefindlichen Bezüchtigung widersprechen werden, und da es Noth sein würde, der Wahrheit gern Zeugniss geben, dass sie hier ein schänden, lästern, diffamiren, injuriiren von uns nicht gehört haben. Was nun die receptation der verstockten, verfluchten, gotteslästerlichen Juden anlangen thut, wissen sich E. E. W. günstiglich zu erinnern, dass E. E. W. des ministerii Rath und Bedenken darüber erfordert haben, wir aber haben gewiesen, was für muthwillige Gotteslästerung die verstockten Juden in ihren Synagogen und sonsten täglich treiben. Wir haben auch, wenn wir in antithesi die Gegenlehre der Schwärmer, Türken und Juden zu unserer Kirchen Warnung und Vermahnung gemeldet, der jetzigen Juden Wahn und Unglauben, wie lästerlich sie von der ersten Zukunft, Menschwerdung, Namen, Leiden, Auferstehung, Himmelfahrt unsres lieben frommen HErrn Jesu Christi schreiben, halten und lehren, mit gebührendem Eifer u. Ernst gestraft, und unsere Zuhörer davor gewarnt. Und das soll eine Diffamation und Injurien sein, wenn man nach D. Lutheri Rath und Meinung aus Gottes Wort die Kirche von der Gotteslästerung der Juden berichtet, und sie vor der Gemeinschaft der Juden warnt! Endlich was das vorgefallene öffentl. Aergerniss mit der prima tonsura anlangt, dass man uns nicht den status controversiae verkehre! Wir haben nie gemissbilligt, dass Herzog Heinrich Julius ist zum Bischof des Stifts Halberstadt postulirt worden; sondern haben uns dessen gefreut und getröstet. Auch wissen wir wohl, dass ceremoniae adiaphorae an ihnen selbst frei sind, wenn sie aber ärgern, so sind sie sehr unrecht, wie solches in der Concordienformel aus der Schrift und Luthero gezeigt wird.

Nun wissen E. E. W., dass ich M. Chemnitz mich etliche Jahre in Religionssachen u. sonderlich was das gemeine hochnöthige Concordienwerk anlangt, extraordinarie habe gebrauchen lassen, und ich habe mit gutem Gewissen treulich und fleissig solche Sachen verrichten helfen, wie das Werk selbst beweist und meine grauen Haare bezeugen; dafür man mir jetzund solchen Hoflohn geben will. Bin aber in keinem Wege jemals dazu bestellt oder verpflichtet gewesen, dass ich, was unrecht und ärgerlich ist befunden, mit Beschwerung meines Gewissens sollte vel expresse vel tacite approbiren oder dissimuliren, welches ich hier wegen des Anzugs meiner Bestallung in der fürstlichen Räthe Schreiben habe melden müssen. Ob nun die theologi zu dem Wege, den der Fürst andeutet, gerathen haben, mögen sie wissen und verantworten. Ich aber bin dessen gewiss: an welche reine Kirche der Augsburg. Confession solch mein Schreiben gelangen wird, (dahin es denn auch endlich, weil man es ja nicht anders haben will, kommen soll) dass mir niemand aus solchem Schreiben eine Diffamation oder Injuriam soll machen. Trage derohalben dessen vor der ganzen Kirche keine Scheu; denn ich habe gethan, was mir Amts- und Gewissenshalben aus Gottes Befehl gebührt hat. Und wenn wir ja nach Gottes Willen hierüber den lästerlichen Juden und ärgerlichen papistischen Ceremoniis zu Gefallen sollen verfolgt werden, so befehlen wir es unserm treuen Erzhirten Jesu Christo, und wissen, dass man damit nicht grossen evangelischen Ruhm einlegen, oder das gegebene Aergerniss damit nicht wird zum Heiligthum machen, sondern wie der 49ste Psalm sagt: Recht muss doch Recht bleiben und dem werden alle frommen Herzen beifallen." *

Hoc Chemnicii ministeriique responsum senatus Brunsvicensis cum propria epistola Wolffenbuettelium misit. Non esse penes ducem, scripserunt, Chemnicio aut aliis Brunsvigae ministris aliquid imperare. Mandato ducali de recipiendis Judaeis sese non obtemperare. Quae pastores praedicavissent, ipsi viderent. **

Postea Wolfius Ewertus principis consiliarius nomine ducis Chemnicium reprehendit, quod rem de prima tonsura statim in concione commemorasset, quod totum ministerium ad idem movisset, quod de ea re in terras peregrinas scripsisset. Gratiam ducis eum prorsus amisisse. Melius fuisse, si non ita ‚praecipitanter' egisset et illustrissimum ipsum prius audivisset. ***

Kirchnerus theologiae professor Helmstadiensis, qui similiter et Chemnicius egerat, quia in potestate principis erat, e munere suo ejectus est. **** Interea etiam Ludovicus dux Wirtembergensis propter datum scandalum ad Julium ducem scripserat, ei inter cetera in memoriam vocarat: „nachdem nun die, so sich mit Wahrheit zur Augsburgischen Confession bekennen, bisher von den Zwinglianern mit Ungrund ausgerufen worden, als sollten sie mehr als halb papistisch sein, werden die Zwinglianer gleichfalls Ursache aus dem ermeldeten Handel nehmen, unsern Theil noch beschwerlicher zu verläumden, als ob wir uns allgemach wieder an den Pabst hängen;" et in fine rogarat: „weil aber diese Sachen bereits verlaufen und factum nicht infectum werden kann, versehn wir uns freundlich zu E. L., Sie werden als ein christlicher Fürst dieses Uebersehen in ihr christliches Gebet des Vaterunsers, darin wir täglich um

* Exstat epistola, Calendis Juniis a. 1579 data, apud Loescherum l. l. 247—270.

** Exstat epistola senatus data die 4 m. Junii ejusdem apud Loescherum 240—247.

*** Rehtmeyer III, 492. 493.

**** Rehtmeyer III, 493.

Verzeihung unsrer Sünden beten, demüthiglich vor Gott einschliessen, und unserm Erlöser Christo vertrauen, der werde mit seiner Unschuld solches bedecken."* Similiter et elector Saxonicus, et elector Brandeburgicus Julium ducem amicissime admonuerunt, ne via, quam ingressus esset, pergeret, neve papisticis ceremoniis sese amplius contaminaret. Quibus omnibus Julius dux die 19 Novembris a. 1579 respondit: „dafern bei oder vor der introduction des postulirten Bischofs unseres Sohnes an Ceremonien zu viel geschehn, wie etliche theologi, auch unser Kirchenrath Chemnicius erinnert, wollen wir solche errata wissentlich und halsstarrig nicht vertheidigen, noch darauf verharren, sondern uns vielmehr vor Gott, wie christlich und billig ist, demüthigen, und woran zu viel geschehen, erkennen und bekennen, damit unser und solcher Ceremonien halben sich niemand unnöthiges Nachdenken zu machen, noch daher Aergerniss zu nehmen habe. Stellen auch der ganzen Sache Verhör und Erkenntniss auf der Herrn Churfürsten sämmtliche und unpartheiische Theologen, dass wo zu weit gegangen, wir oder Chemnicius, öffentlich revocire und was sich sonst gebühret thue."** Quamquam dux ita poenitentiam egit, pristina erga Chemnicium amicitia nunquam rediit. Quin ipsum concordiae opus salutare propter Chemnicium ei ingratum fiebat. Ideoque non modo apologiam a triumviris Erfurtiae compositam impugnabat, verum ipsum concordiae librum a se jam suisque subscriptum futiles propter causas post festum rejicere studebat. Id ut efficeret, theologorum suorum Helmstadiensium ope usus est, inprimis Hesshusii*** Hic, a duce concitus id potissimum studebat, ut formulam concordiae, quam ipse antea manu ac corde subscripserat,**** omnibus modis everteret. Primum igitur die 23 Oct. 1580 Helmstadienses Chemnicio scripserunt, se formulam Concordiae impressam eandem habere non posse ac scriptam, cum propter multas leviores textus diversitates, tum quia libelli Lutheri, Trawbüchlein und Taufbüchlein, in libro impresso non invenirentur. †

Respondit Chemnicius, diversitates partim typothetarum errore admissas esse, tum inde oriri, quod ipsorum exemplar vitiose descriptum fuisset. Omissionis libellorum Lutheri causas adjecit. †† Deinde constitutum est, ut theologi Helmstadienses cum Chemnicio et Selnekkero et Kirchnero Brunsvigam convenirent, ubi de motis quaestionibus amplius agerent. Sed Julius dux bis conventum prohibuit. Tandem electoribus duobus, Saxonico et Brandeburgensi, urgentibus, colloquium theologorum Quedlinburgae factum est, ad quod Chemnicius die 20 Dec. a. 1582 cum mag. Gotofredo genero suo profectus est. ††† Hesshusius cum Hoffmanno sex gravamina contra formulam Concordiae proposuit, quorum duo futilia, quatuor autem si Helmstadienses aliqua cum specie proferre voluissent, duobus annis ante id facere debuissent. Causa movens autem omnium gravaminum erat, quod Julius dux, dum colloquium durabat, Groeningae apud filium versabatur, ac quotidie de actis in colloquio certior factus theologos instigabat, ne se cum aliis placide et amice unirent. †††† Recessum denique factum Helmstadienses subscripserunt, sed cum protestatione. *†

Ita hi theologi, qui propalam professi erant, se doctrinam libri Concordiae toto corde amplecti, in welcher wir auch durch die Gnade Gottes mit unerschrocknem Herzen vor dem Richterstuhl Jesu Christi erscheinen und deshalb Rechenschaft geben wollen, nam haec sunt verba ipsorum, **† tergiversati sunt, quia principi resistere nolebant, qui rem propter personas in odio habebat.

Etsi Chemnicius his ac similibus graviter affligebatur, ejus nomen et autoritas eo minime diminuebatur. Praesentia sua disceptationes de doctrina motas tota Germania sedabat. Ut antea controversiam de libero arbitrio Goettingae exortam ***†, rixam inter Selnekkerum et Kirchnerum ****† disceptationes alias Lubeckii, Gifthornii, Hannoviae *††, sic etiam postea. Ita die 25 Maji 1579 Halam profectus est, a senatu vocatus, ut dissidium componeret inter Lucam Majum, quem Andreae et Selnekker scripto testimonio Sacramentarium declaraverant, et inter ceteros verbi dei ministros. Saepe etiam controversias

---

* Exstat epistola apud Loescherum 271—277. Rehtmeyerus eam die 25 Febr. scriptam esse contendit, die 27 ejusdem Loescherus.

** Exstat epistola apud Loescherum 277. 278.

*** Hesshusius Regiomontio expulsus, a Julio duce Helmstadtii professuram acceperat, suadente Chemnicio.

**** „Ich habe die formula Concordiae nicht allein mit meiner Hand, sondern auch von Herzen unterschrieben, und ist das Corcordienbuch dermassen in Gottes Wort gegründet, dass es alle Calvinisten und Rottengeister werden ungebissen lassen" ita Hesshusius a. 1578 ad Petrum Ulnerum scripserat. exstat epistola apud Hutterum conc. conc. 589.

† Exstat epistola apud Hutterum conc. conc. 1354—1362.

†† Exstat epistola, data die 7 Nov. 1580, apud Hutterum 1362—1374.

††† Convenerunt inter alios Kirchnerus, Selnekkerus, Polycarpus Leyserus, Cornerus, Hesshusius, Hoffmannus.

†††† Helmolt Tileman Hesshus Leipzig 1859. p. 118. 119.

*† Recessus factus est pridie Cal. Febr. a. 1583. Acta colloquii Quedlinburgensis exstant apud Hutterum 1051—1189.

**† Apud Hutterum 1197. 1198.

***† Rehtmeyer III, 366—370.

****† Rehtmeyer III, 362. 363.

*†† Rehtmeyer III, 407. 408. 411.

epistolis solis solvebat.* Praecipuos aetatis theologos ut amicos habebat. Plurimi saepenumero ejus judicium petebant, eumque ut columnam ecclesiae venerabantur. Munerum, ad quae ipse vocatus est, non minor est numerus, quam eorum, quae ejus consilio ac recommendatione aliis commissa. Vocatus est ad officium superintendentis a. 1558 Hildesheimiam, Goettingiam, Luneburgiam, ad professionem theologicam a. 1564 Hafniam, deinde Wittebergam, Francofurtum** praeterea Halam Saxonum a. 1565,*** ter ad munus supperattendentis Custrinam, ter in Austriam, consentiente Maximiliano secundo.**** ter in Borussiam, primum ad pastoratum, deinde ad munus coadjutoris Sambiensis, post ad episcopatum. Tandem a. 1579 Ludovicus elector Palatinus Chemnicium vehementer rogavit, ut professionem theologiae primariam Heidelbergae si non perpetuo, at certe ad nonnullos annos susciperet.†

Multi principes eum magno in honore habebant, veluti, praeter eos, quorum antea jam saepius mentionem fecimus, Guilelmus, Wolffgangius, Otto, duces Brunsvicenses, Joannes Georgius elector ac Joannes marchiones Brandeburgenses, Fridericus II, rex Daniae, Anna Maria Alberti ducis Borussiae conjux, Dorothea Susanna ducis Saxonici vidua. Innumera sunt judicia, quae de rebus diversis rogatus partim suo nomine, partim nomine ministerii Brunsvicensis edidit. Ita a. 1571 einen kurzen einfältigen Bericht, wie ein christlich Gewissen, wenn Geld auf Zins ausgethan wird, sich nach Gottes Wort verwahren möge.†† Anno 1578: Bedenken über die Frage, ob ein Prediger die Kirche, die ihn im exilio aufgenommen, wider ihren consens verlassen und zu seinen alten Pfarrkindern sich pie wieder begeben könne?††† Anno 1580: Bedenken auf die Frage, ob eine Kirche auf einen Prediger dringen könne, dass er sich auf gewisse Jahre zum Predigt-Amt bestellen lasse.†††† Anno 1582: Bericht vom neuen päpstischen Gregoriano Calendro an den Herzog in Preussen.*† Ita autem de Calendario Gregoriano agit, ut ejus receptionem omnino suadeat, aber das eine Bedenken, inquit, ist hochnothwendig und heilsam, weil der Churfürsten u. Reichsstände votum hierin nicht ersucht, dass nicht per indiscretam acceptionem novi calendarii dem Pabst einige Gewalt in unsern Kirchen etwas zu ändern, anzusetzen oder zu gebieten directe oder oblique wiederum eingeräumt würde, und der Punkt muss mit sonderlich grossem Fleiss verwahrt werden.

Unum de ultimis ac clarissimis votis Chemnicii subest responso, quod status imperii evangelici Henrico regi Navarrae dederunt. Henricus a Bourbon rex Navarrae, — post titulo quarti rex Francogalliae — anno 1583 Jacobum Segurium Pardelianum legatum et in Germaniam et in Angliam misit, ut si fieri posset, inter civitates evangelicas stabiliretur concordia et unanimis in doctrina consensus, in quo solo adversus hostium, qui Pontifici Romano servirent, insidias et conatus tutum et salutare praesidium positum esse censebat. Quum legatus ad Joannem Georgium electorem Berolinum veniret, is eum tamdiu apud se retinebat, usque dum a Chemnicio audisset, quid tali in casu faciendum esse, existimaret.**† Ad singulas autem Henrici regis propositiones status evangelici, h. e. Augustus et Joannes Georgius electores, Joachimus Fridericus administrator Magdeburgensis, Philippus Ludovicus, Palatinus Rheni, Julius et Guilemus duces Brunsvicenses, conjunctis consiliis secundum votum Chemnicii Calendis Martiis anni 1585 sic responderunt:

Volumus, ut R. V. S. omnino sibi persuasum habeat, nos nunquam magis affici et turbari, quam quoties tristem Ecclesiae statum, ejusdemque horrendam dissipationem intuemur. Cum enim omnes pii a dissidiis et contentionibus vehementer abhorreant, aliter fieri non potest, quin nos Christianam fidem ab ineunte aetate edocti principes, misera hac diuturna et periculosa repurgatarum Ecclesiarum distractione toto pectore commoveamur: Qua affectione moti, quoties de pacanda Christi Ecclesia serio agitur, aures et animos libenter accommodemus. Hac de causa nobis gratulamur, quod per R. V. S. optimae rei gerendae nobis offeratur occasio: At quia veteris Ecclesiae historiae et experientia testantur, Satanam non raro piis hominibus pacis praetextu insidiari, interim sinceram doctrinam Christi adulterare cupiens: non aegre feret R. V. S. si piae ipsius curae pro pace Ecclesiae nos nostram sollicitudinem de veritate doctrinae conjunxerimus, ut ita consentientibus voluntatibus prudenter dispiciamus, quomodo veram pacem Ecclesiis, nostrae tutelae commissis, utrinque procuremus. Ut enim hoc

---

* Conradi Schluesselburgii studium posthumum Rostock 1624. 8°. p. 20—29.

** Teste Gasmero l. l. 17 B.

*** Rehtmeyer III, 301.

**** Annis 1569, 1571, 1573.

† Epistola, data die 14 Sept., exstat apud Rehtmeyerum III. Beil. 342—344.

†† Exstat apud Rehtmeyerum III. Beil. 204—208.

††† Exstat apud Rehtmeyerum III. Beil. 339—342. Chemnicius negat quaestionem.

†††† Exstat apud Rehtmeyerum III. Beil. 345—347. Chemnicius negat quaestionem.

*† Exstat apud Rehtmeyerum III. Beil. 359—362.

**† Epistola electoris, ex qua hoc sumsi, est apud Rehtmeyerum III. Beil. 367. 368.

faciamus ipse Deus nos monet per prophetas inquiens: Unitatem et pacem tantum diligite: et dulcissimus Salvator noster, sicuti passim nobis pacem commendat, ita Evangelii sui veritatem ejus vinculum unicum et fundamentum ubique esse, maxime autem in ardentissima sua precatione ad Patrem Joa. XVII docet. Unde et puriores Ecclesiae doctores omnibus temporibus ita senserunt: Speciosum quidem nomen esse pacis et pulchram opinionem veritatis, sed non esse ambeundam eam solam. Optanda igitur pax est et modis omnibus quaerenda, sed ea quae veritati evangelicae explicandae et illustrandae serviat. Quod itaque R. V. S. initio proponit, inter nostras et Gallicas Ecclesias in praecipuis doctrinae Christianae capitibus consensum esse, et non nisi de sacra Domini coena, adeoque tantum de modo praesentiae corporis et sanguinis Christi inter partes controverti: id nos facilius dici et religiosius optari, quam re ipsa demonstrari posse existimavimus. Publica enim scripta testantur, eos, quorum ductu maxime Helveticae et Gallicae Ecclesiae Pontificis Romani jugum excusserunt, in multis doctrinae Christianae articulis a Luthero nostro dissensisse, et licet A. 1529 in colloquio Marpurgensi, Cinglius, erroris convictus plerosque retractaverit, tamen certum est, non ita omnia eum mutasse, quin apud ipsum et ejus asseclas prioris erroris reliquiae remanserint; in Calvini quoque et aliorum doctorum scriptis, nostri theologi nec pauca, nec contemnenda ante haec tempora notarunt, quae salva veritate nequaquam consistere posse statuunt. Quid? Quod hisce posterioribus annis adversariae partis theologi, de persona Christi de communicatione idiomatum, tot et tantos cumularunt errores, scripturarum detorsiones, imo vere blasphemias, ut controversia de sancta Domini coena propemodum oblivioni tradita fuerit. Verum ne omnia ad vivum resecare et odiose repetere videamur; quibus mediis R. V. S. hanc litem componi posse existimet, considerabimus et quid nobis de illa videatur, aperte et candide significabimus.

Et primo sane R. V. S. monet, ut Pontificiorum exemplum et prudentiam imitemur, qui mutua dissidia sua compresserunt, ut conjunctim tanto fortius Lutherum et alios oppugnare possint. Atqui nos statuimus, talem opinionum compressionem, quam Syncretismum vocant, et qua singulae partes praeconceptas suas opiniones domi retinent, foris autem consensum simulant, nec Deo gratam, nec Ecclesiae salutarem esse. Neque tantum Sirmiensis synodi historia, sed et nostra aetas docuit hujusmodi conciliationes non esse durabiles. Quae omnia et alia plura nos ante haec tempora moverunt, ut, cum ipsi de concordia in Ecclesias reducenda ageremus, disertam erroneae opinionis rejectionem et condemnationem inseri pateremur, quo omnibus testatum fieret, nos nolle, ut quisque domi falsa dogmata foveat, et foris ea pallio concordiae contegat, sed ut singuli verbo Dei, quod solum veritas est, sese subjiciant, et juxta illud unamini consensu credant sentiant et doceant.

Deinde non negaverimus, priscam Ecclesiam, adeoque ipsos Apostolos, ut in quibusdam controversiis schismatis occasionem praeciderent, synodos convocasse. At semper hoc ab ipsis factum, aut secundum eorum exemplum, necessario nobis idem faciendum esse, praesertim hoc tempore, nequaquam sentimus. Quod ipsum tamen R. V. S. minime ita accipere velimus, quasi Ecclesiarum nostrarum ministri publicos piorum congressus subterfugiant.

Sed hoc potissimum nobis considerandum videtur, num hoc tempore inter exterarum Ecclesiarum theologos et nostros ulla synodus indici et cogi possit. Quis enim nostrum sibi arrogabit, ut locum constituat, diem dicat? Variarum nationum theologos evocet? Id quod Imperatorum Romanorum (antequam Pontificia tyrannis cresceret) proprium fuisse historiae testantur. Jam vero in ipsa synodo quis praesidebit? Sed statuatur, vel potius fingatur, synodum jam convocatam, inter partes sufficienter disputatum, communi consensu, pertinaces et fanaticos condemnatos esse, quis cohibebit damnatorum clamores? quibus vociferabuntur, injuste secum actum, ex affectu potius quam juxta Dei verbum pronunciatum esse. Hinc exorientur novae contentionum turbae et, finita synodo, non plus tranquillitatis et pacis erit Ecclesiae quam ante fuerat.

Existimat R. V. S. de symbolis, re exhibita, et fructu coenae Dominicae omnino inter nos convenire et tantum de modo controversiam esse. At quomodo de re exhibita, i. e. de corpore et sanguine Christi vero et substantiali convenimus? Cum corpus Christi non in coena sed in coelo esse, et quidem tantum a pane et vino s. coenae abesse, quantum altius coelum a terra abest, affirment, sicuti R. V. Serenitati vox, a Beza in colloquio Possiaceno prolata, non ignota esse potest. Non quidem novum est hoc stratagema seducentium alios, ut iisdem cum orthodoxis verbis utantur, sed non idem cum ipsis sentiant, idque faciunt in eum finem ut tanto facilius simpliciores decipere possint. Quare R. S. V. non patiatur se splendidis ipsorum verbis decipi, quae prae se quidem ferunt, quod substantiam corporis Christi statuant nos in coena sumere, quam tamen, non in coena sed in coelo esse, pertinaciter contendunt. Neque major est consensus, quoad fructum. Nam communicatio corporis et sanguinis Domini, non est fructus coenae, sed ipsa coena. Fructus autem hujus communionis corporis et sanguinis Christi pro diversitate sumentium est duplex: Alii enim accedunt fide praediti, et hi fruuntur hisce donis ad remissionem peccatorum, arctiorem coalitionem cum corpore Christi, justitiam, vitam aeternam. Alii vero accedunt absque fide, et hi quidem communicant de pane, quod est corpus, et vino, qui est sanguis Christi, sed quia non dijudicant corpus Domini, rei fiunt corporis et sanguinis ejus, et comedunt atque bibunt sibi judicium.

Sic in nostris Ecclesiis constanter docetur et nisi amplectantur eadem exterae Ecclesiae, de consensu nullo, quem nobiscum habeant, gloriari possunt.

Quid igitur? Num propterea, quod media illa, utpote syncretismum et synodum generalem, hoc tempore vel impossibilia esse, vel minus commoda judicamus, quod denique in multis longe ab invicem nos abesse demonstratum est; omnem de ulteriore Germanicarum et exterarum Ecclesiarum pacificatione spem abjiciemus? Absit! Quare nostro serenissimo Regi, jucundae concordiae, neque inutile, neque inconveniens consilium subjiciemus. Cum superioribus temporibus Luthero pie defuncto, inter doctores nostrarum Ecclesiarum controversiae quaedam de praecipuis doctrinae Christianae capitibus exortae essent, a piis quibusdam ac verae concordiae amantibus theologis conscribi curavimus articulos aliquos, in quibus tam sincera et pura Evangelii doctrina proponeretur, atque ex verbo Dei confirmaretur, quam errorum dilucida ex scripturis refutatio institueretur. Hos postea multi pii et docti approbarunt et subscripserunt, qua ratione Deo dante inter nostrarum Ecclesiarum doctores, cum totius Ecclesiae laetitia, concordia pia sancta salutaris inita, mandata et publicata est, quam perpetuam fore certo confidimus. Etenim, ore et corde ita subscripserunt omnes nostrarum Academiarum et Ecclesiarum theologi et ministri, ut in ea constanter acquiescere, eam in ecclesiis et scholis nostris propagare, in omnibus synodis ex verbo Dei propugnare, adeoque ea fide, quae in ipsa comprehensa est, coram judicio divino comparere non dubitent. Hunc concordiae in nostris Ecclesiis feliciter firmatae librum R. V. Serenitati transmittimus, eamque per salutem propriam oramus et hortamur ut et ipsa eum diligenter perlegere non gravetur et theologis suis, ut accurate eum ad normam verbi divini examinent, injungat.

Quod si R. V. S. eum approbaverit, manu et corde subscripserit, ecclesiisque suis commendaverit, tunc pacem inter R. V. Serenitatis et nostras ecclesias constitutam, jam concordiam firmatam, jam acerbas contentiones et mutua dissidia sublata, jam incolumitatem ecclesiae et tranquillitatem orbi Christiano, magno Ecclesiarum verarum commodo et gaudio, redditam esse experiemur.

Quod si forte in eo libro occurrent aliqua, quae vel R. V. Serenitatem, vel ejus theologos suspensos tenebunt, studio fideli efficiemus, ut R. V. S. intelligat, ipsius salutem aeternam nobis aeque ac nostram curae fuisse nihilque nos, quod ad veritatis evangelicae propagationem conferre posset, omisisse. Christum autem Jesum, Dei et hominis filium, pacis principem, et salutis autorem unicum, invocamus, ut ipse verbo suo nos sanctificet, et pro sua misericordia, pulsis errorum tenebris, et mitigatis affectibus dissidentium, mentes errantium luce veritatis illustret, et ad docilitatem flectat, adeoque clementer largiatur, ut in ipso idem loquamur omnes, nec sint inter nos schismata, sed simus perfecti eadem mente et sententia, servantes unitatem Spiritus in vinculo pacis."*

Hoc judicium et multa alia Ecclesia Chemnicio debebat. Omnes enim vires suas usque ad extremum Ecclesiae navavit, ita ut lucem aequare videretur, qui inserviendo consumitur, ut est in proverbio. Profecto corporis ejus vires inter assiduos labores magis magisque exhauriebantur. Jam a. 1579 quum Jueterboccio rediret, se hoc itinere suas profectiones terminaturum esse dixit, deque postrema et longinqua in coelestem patriam ἀναχωρήσει, Christo duce, cogitaturum.** Anno 1580 testamentum fecit, ex quo pius ejus animus, ardens Ecclesiae amor, ferventissimum sanae doctrinae studium elucet. Sic enim sonat:

Erstlich und vor allen Dingen gedenke ich durch Verleihung göttlicher Gnade zu leben und zu sterben, auf die prophetischen und apostolischen Schriften alten und neuen Testamentes, wie ich dieselben treulich und ohne Verfälschung in meinem Amte, in Predigen und Lesen, in dieser Kirche geführt, und daneben auch in öffentlichen confessionen, welche ich zum Theil unter meinem Namen, zum Theil unter andrer Kirchen Namen gestellt, wider allerlei corruptelen bekannt, als in meinem Enchiridion oder Handbüchlein, in repetitione doctrinae de coena, de duabus naturis in Christo, in dem Preussischen corpore doctrinae, in den doctrinalibus der Fürstlich Braunschweigischen Kirchenordnung, in appendice libelli Urbani Rhegii, so unter dem Namen des Fürstlich Lüneburgischen Ministerii ausgegangen, und endlich in der Formula Concordiae.

Und bitte meine lieben Brüder, so im Ministerio der Kirchen allhier in Braunschweig, entweder jetzt sind oder künftig sein werden, dass sie bei der Concordienformel, wie sie bisher in dieser Kirche mit Nutz, Erbauung und christlichem Ruhm, contra corruptelas in certaminibus necessariis absque contentionibus scandalosis, geführt, einmüthig bleiben, und darüber halten wollen, auch keine Aenderung, weder in rebus noch in modis loquendi einführen oder gestatten wollen, sondern dass sie auf ihre Predigten fleissig studiren, und das Amt im Lehren, Vermahnen, Strafen, Warnen, und Trösten mit gebührlicher christlicher Bescheidenheit und gottseligem Eifer, die Reichung der Sakramente, den Brauch der Schlüssel, auch aller Ceremonien in erbaulicher Gleichförmigkeit, fleissig und treulich führen wollen, dass die autoritas Ministerii zur Erbauung der Kirche durch Gottes Segen möge erhalten werden.

---

* Exstat responsum apud Rehtmeyerum III. Beil. 377—387.
** Teste Gasmero 22 B.

Und dass sie ja bei der Ordnung des Colloquii, wie dieselbige christlich gefasst und aufgerichtet, bleiben wollen, denn daran ist die ganze Wohlfahrt des Ministerii gelegen. Und weil durch Gottes sonderlichen Segen das Ministerium dieser Kirche bei benachbarten und auswärtigen in ziemlichem Ansehn, bitte ich die Brüder, dass sie solche autoritatem Ministerii durch Gottes Segen zu erhalten sich befleissigen wollen, und dass zu dem Behuf feine gelehrte Leute, in quibus spes aliqua profectus est, ins Ministerium gesetzt werden, dass auch die Studia inter Fratres excoliret, mit Lesen und Disputiren accendiret und confirmiret werden, und das sie pietate vitae, gravitate morum et omnium actionum, die autoritatem Ministerii sämmtlich und sonderlich zu erhalten sich befleissigen wollen. Und wollen auch ihnen die Schulen mit allem Fleiss lassen befohlen sein, darüber halten und sie befördern. Denn das ist ein Ornamentum dieser Kirche.

Auch bitte ich einen ehrbaren Rath und die Vorsteher der Kirche um Gottes willen, sie wollten ihnen die jetzt gemeldeten Punkte auch treulich und fleissig lassen befohlen sein, dieselbigen vermöge ihres Amts helfen befördern und darüber halten. Und dass ja zwischen den beiden Ständen Einigkeit sei und bleibe, ut sit pax in choro et pax in foro, einer den andern in Amtssachen und sonsten erinnere, liebe, ehre und fördere. Für meine Person bitte ich, der treue Gott wolle um seines lieben Sohnes Jesu Christi willen, durch Gnade seines heiligen Geistes, in obgemeldetem Erkenntniss, Glauben und Bekenntniss, mich beständig bis an mein Ende erhalten, wolle mir verleihen und erhalten christlichen Verstand, dass ich in Gehör und Betrachtung seines Wortes, im Brauch der Absolution und seines hochwürdigen Abendmahles, meine arme Seele meinem frommen Herrn Christo in rechtem Glauben und wahrer Anrufung möge befehlen, und dass er mich in Gnaden mit einem kurzen seligen Ende wolle abfordern und zu sich nehmen, wenn's sein gnädiger Wille ist; dass das mein Epitaphium sein und bleiben möge: Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus. Amen."

Deus diu mirifice ejus corpus sustentaverat, sed multa itinera ac studia gravissima vires ejus in dies debilitabant. Die 20 Dec. a. 1582, jam senex exhaustus Quedlinburgam migravit, graviter offensus revertit. Hesshusii enim apostasia cor amici dolore ac luctu complebat.

Initio anni 1583 vix ingredi poterat. postea memoria imbecillior fiebat. Pastores inde in bibliotheca sancti Martini in vicinitate Chemnicianae domus conveniebant, quo superintendens duci posset. Post, quum scalas ad bibliothecam ascendere non jam valeret, colloquium in cella sacra ecclesiae s. Martini habebatur. Post, quum id ei etiam difficilius esset, verbi dei ministri in ipsa Chemnicii domo coïbant. Tunc munere sese abdicare volebat, sed rogante senatu, ad semestre solum publicas praelectiones et conciones catecheticas magistro Jacobo Godofredo genero suo mandabat. Quum autem post semestre vires ejus non restitutae verum magis etiam attenuatae essent, die 9 Septembris a. 1584 collegas suas ad superintendentem postremo vocavit, valedixit, ac munere suo solenniter se abdicavit. Sperabat autem, sese, postquam otium adeptus esset, locos suos theologicos limaturum esse, harmoniam suam quatuor evangeliorum, jam multos ante annos inceptam, continuaturum,* historiam scriptae et editae formulae concordiae integram consignaturum. Sed non jam valebat. Januario a. 1585 vires ejus adeo jam attenuatae erant, ut cognati mortem timerent.** Plurimum tempus pias inter precationes degebat. Circa Parasceven a. 1586 imbecillitas ejus adeo crescebat, ut parum loqui posset. Feria quarta post Pascha peccata sua confessus est et absolutionem accepit. Precatus est, et haec ultima ejus verba fuerunt: Domine secundum voluntatem tuam fac mecum et praecipe in pace recipi spiritum meum; expedit enim

---

* Anno 1573 jam in eo fuerat, ut particulam harmoniae, quam composuerat, ederet, et Albertum ducem Borussiae rogarat, ut dedicationem acciperet. Dux libenter accepit, at alia officia Chemnicium urserunt, sic ut exsequi consilium non posset. vide Rehtmeyerum III, 387. die 14 Aprilis a. 1576 scripsit C. Schluesselburgio: „ego in harmonia mea valde tarde progredior, vellem enim non tantum ordinem historiarum et concionum exprimere, verum etiam addere commentaria, in quibus, potissimum ex vocabulorum et circumstantiarum explicatione, fontes doctrinarum monstrarentur. sed labor est grandis, occupationes meae multae, et aetas jam ingravescens. Perveni tantum usque ad secundum Pascha Jo. 5." C. Schluesselburgii studium posthumum 29. Chemnicius opus omnino usque ad caput LI perduxit. Quae a Chemnicio elaborata fuerant, ea Pol. Leyserus post mortem illius publici juris fecit, librum nimirum primum, secundum ac tertii partem priorem, Francofurti 1593 et iterum 1599. 4°. Evulgatis his, illa in conspectum orbis eruditi venerunt, quae Leyserus ad opus hoc continuandum conscripsit, libri tertii pars posterior Lipsiae 1604. 4°, libri quarti pars prior Francofurti 1608. 4°, pars posterior ibidem 1610. 4°, libri quinti pars prior ibidem 1611. 4°, quam post Leyseri obitum ejus filius edidit. Accesserunt denique ea, quae Gerhardi industriae debemus. Addidit tres partes, iisque omnia enarravit, quae restabant. Prima in lucem exiit Jenae 1626. 4°, secunda ac tertia ibidem 1627. 4°. Quum ita singulae partes separatae editae essent, conjunctim quoque illae prodierunt Genevae 1645 fol., Roterodami 1646 fol., Hamburgi 1652 fol., ibidem 1704 fol., tribus voluminibus, haecque ultima editio sub titulo: „Martini Chemnicii harmonia quatuor evangelistarum, quam ab eodem feliciter inchoatam Polycarpus Leyserus et Joannes Gerhardus felicissime, is quidem continuavit, hic perfecit, opus eruditionis stupendae, orthodoxorum consensu adprobatum idemque tot eruditorum disideriis adhuc expetitum." Opus ipsum est egregium atque, juxta Jo. Ge. Walchii judicium, inter omnes harmonias evangelicas optimo jure principatum tenet.

** Die 19 Jan. 1585 M. Jac. Godofredus scripsit ad Jo. Velium: „vires ejus nunc, proh dolor, ita sunt attenuatae, ut hic annus Climacterius et praecipue Martius mensis ei periculosus futurus videatur."

mihi mori magis quam vivere.* Feria quinta post Pascha corripuit eum horror febrilis, sic ut eum in lectum portarent. Per noctem summo in periculo versabatur. Postridie mane — erat quinta hora — M. Jo. Lossius et M. Jo. Gasmerus ad lectum vocati sunt, qui dulcissimos s. scripturae locos clara voce legebant.** Chemnicius quum loqui non jam posset, nutabat. Nec signum doloris monstrabat, nec tentationis, neque impatientiae, sed quietissimus erat, ita ut ne manum vel digitum quidem moveret. Circa mediam noctem 8 Aprilis a. 1586 tam suaviter obdormivit, ut vix sentirent praesentes. Die dominica, decimo die Aprilis, solenniter sepultus est. Concionem funebrem habuit Jo. Gasmerus de dicto s. scripturae, quod vivens symbolum et epitaphium suum appellare solebat: „ego per legem legi mortuus sum, ut deo vivam. una cum Christo crucifixus sum. vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo filii dei, qui dilexit me, et tradidit semet ipsum pro me.“ Corpus jacet in choro ecclesiae sancti Martini Brunsvigae ac exspectat Jesu Christi adventum.***

Hic est noster Chemnicius, cujus benignitatem tot coram experti sunt, quot foris ejus nomen ac gloriam. Ingenio enim erat mitis et placidus, natura hilaris et affabilis, vultu gravis et compositus. A fastu et ambitione alienissimus. In controversiis dijudicandis tantum ejus erat acumen, ut Moerlinus saepe testaretur, eum, si incidisset in tempora Lutheri, miraculi loco futurum fuisse. Magna ejus erat aequabilitas animi; ultimis demum vitae annis, quum aetas ingravesceret, ac labores corpus exhaurirent, aliquantulum ad melancholiam propendit.**** Non conversione subitaria ad Deum tractus est, verum a puero perpetua oratione et cruce veterem suum Adamum, ut cum Luthero loquamur, submersit. Facile vir tantis ingenii donis praeditus, in superbiam incidisset, si Deus pater mira sua erga eum misericordia et fidelitate eum usque ad trigesimum secundum aetatis annum non gravissimis angustiis summaque inopia castigavisset. Ita mature jam concupiscentias suas superbientes coërcere, ac cruce ad se ipsum humiliandum uti discebat. Ideo etiam aliis, quos deus simili via ducebat, consulere poterat. Sic Conrado Schluesselburgio scripsit: „intelligo te versari in magno periculo propter constantem veritatis contra manifestas corruptelas confessionem. Et quamvis nollem, tibi gravius aliquid accidere, non dubito tamen, te agnoscere Deum hoc modo velle explorare fidem tuam. Nosti enim divinitus haec conjuncta esse: credidi, propter quod locutus sum, ego autem humiliatus sum nimis.“ †

Erat igitur et semper manebat tantis in donis praecipua Chemnicii virtus humilitas animi. Propter quod ne eo quidem, quod multi principes ipsius amicitiam quaerebant, ad superbiam vel vanitatem pellicebatur. Nam si, quod saepius accidebat, ad munera aulica vocabatur, verbis Senecae ex Thyeste respondere solebat:

Stet quicunque volet potens
aulae culmine lubrico.
Me dulcis saturet quies;
obscuro positus loco,
levi perfruar otio;
nullis nota quiritibus
aetas per tacitum fluat.
Sic quum transierint mei
nullo cum strepitu dies
plebejus moriar senex. ††

---

* Tobias 3, 6. Teste Gasmero 24. A.

** Etiam A. Puchenius Lubeccensis, qui in itinere Brunsvigae erat, Chemnicii morti intererat.

*** Imago ejus in choro ejusdem ecclesiae exstat. Quae sub ea scripta sint legas apud Rehtmeyerum III, 523. ibidem ejus epitaphium legendum.

Novem naeniae cum virorum singulorum, tum ecclesiarum sunt apud Gasmerum 27 A usque ad 36, inter quas ita Meibomius:

„Scorti profanus verna Ligustici
Lindanus, et quas turpis apostata
ducit cohortes mancipatus
perfidiae Staphylus pudendae,

frustra labores Chemnicii sacros
rosere . . .

Non Beza mordax, non animi impotens
Danaeus, aut Ursinus et asseclae
omnes sacramentariorum
fulmina Chemnicii tulerunt.“

**** Elucet ex epistola Andreae ab Meyendorff ad Martinum Chemnicium apud Rehtmeyerum in supplementis 219. 220.

† Epistola die 18 Julii 1568 data exstat in Conradi Schluesselburgii opere posthumo 12—14.

†† Seneca Thyestes 392—401 ed. Farnabianae.

Quoniam autem deus ipse eum impositis certis laboribus in consortium principum interdum ducebat, se vitam aulicam in orationem dominicam includere dictitabat, quum oraret: ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo.* Plenus semper erat dei vivi timore, ac propterea timore hominum expers. Nullo discrimine personarum habito libere pronuntiabat, quaecunque secundum verbum dei dicenda essent. Gratiam hominum vel dona flocci pendebat.**

Sanae doctrinae semper studiosissimus erat. Sic A. Puchenii vocationi hoc votum adscripsit: „faxit deus, ut cedat ad conservationem consensionis doctrinae et animorum, ad ecclesiae aedificationem et nominis divini gloriam.“*** Sed non modo ipsam puram doctrinam, sed etiam typum sanorum verborum custodire studebat. Ad veram enim in ecclesia consensionem necessarium esse dicebat, ut non tantum res verae traderentur, verum etiam ut ὑποτύπωσις sanorum verborum servaretur, sicut 1. Cor. 1 Paulus remedium contra schismata traderet: ἦτε κατηρτισμένοι ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ καὶ τὸ αὐτὸ λέγητε.****

Ab inanibus tamen contentionibus ac rixis verborum longissime aberat. Nullum certamen nisi necessarium certabat, omnia minus necessaria vel mitigabat vel, si fieri poterat, prorsus praetermittebat. Ita amico de controversia circa praedestinationem scripsit: „vellem controversiam illam hoc praesertim tam exulcerato saeculo, quod alias plus satis certaminum praebet, non esse motam. Video enim, quam longa tela inexplicabilium et periculosarum quaestionum ex illa disputatione dependeat.“ †

Memoria dignum est, quo fine et qua ratione Chemnicius libros suos composuerit. Non ut novatores hodierni, qui scientiam promovere se velle proclamant; sed solummodo ut consensum doctrinae, cum antiquae tum illius, quae, vivente Luthero, in ecclesiis Augustanae confessionis sonuit, fideliter et accurate servaret. Ita autem laborare solebat, ut primum puriorem et eruditiorem antiquitatis de re certa sententiam inquireret, in hunc usum ex praecipuis ecclesiae scriptoribus judicia colligeret, quae rei propositae aliquid lucis allatura esse arbitraretur. postea ut ex scripturae sententiis atque ex antiquitatis testimoniis explicationem institueret. deinde ut scriptum ante editionem judicio et censurae illorum, quorum fides probata esset, subjiceret, ne novae inter orthodoxos distractiones orirentur. Tunc, quum Chemnicii ita libros scribebant, sana doctrina florebat; nunc, proh dolor, quanta est scribendi temeritas, quanta et animorum et doctrinae discordia!

Ita Chemnicianae vitae decursu paucis descripto, breviter ejus vim ad ecclesiam monstremus.

Erat in ecclesia proverbium: Si Martinus (Chemnicius) non fuisset, Martinus (Lutherus) vix stetisset. Hanc sententiam probabit, quicunque historiam reformationis accurate perpendit.

Ut omnium singulorum Christianorum vitae principium est quotidiana conversio, sic et ecclesiae. Et ut, si quis diu in peccatis et erroribus ingressus est, oportet, eum semel et funditus viam antiquam deserere et ad Christum converti; sic et ecclesia. Ingressa autem erat ecclesia per mediam ejus aetatem in peccatis et in erroribus. Ergo oportebat derelinquere eam viam antiquam, et denuo ad Christum solum converti. Haec conversio anno benedicto MDXVII incepit. Nulla autem conversio est sine pugna; pugna initio, pugna in progressu. Non sufficit, ut Christianus, qui defecit, convertatur; est necesse, ut ejus voluntas paulatim corroboretur, ut crescat scientia. Ita non sufficiebat, ut lux evangelii per Martinum Lutherum, velamentis liberata, per caliginem conspiceretur. Erat necesse ut totum Christianum populum pertransiret, utque omnium animos rerum divinarum scientia impleret. Ea autem ne facile et suaviter fierent, multum Diaboli intererat. Inde factum est, ut non diu post conversionem ecclesiae magnae tentationes inciderent. Pontificii enim, ut lucem evangelii denuo caligine suo obumbrarent, quin, si possent, prorsus exstinguerent, concilium instituerunt. Non sic, ut antiqui, qui concilia convocaverunt, ut secundum normam verbi Dei, quaestiones dijudicarent, veritatem munirent. Sed ad conventum suos vocarunt, verbum Dei vi normativa spoliarunt; eos, qui evangelium profitebantur, quamquam specie invitatos, non audiverunt, contra expressum verbum Dei ipsius decreta fecerunt, errores usque tum passim ab infirmioribus creditos autoritate ecclesiae Romanae confirmaverunt, publice testimonium dederunt, se melius habere, veteris Adami doctrinam amplecti quam cum populo Dei ignominiam pati. Concilium Tridentinum est ἐποχή in historia conversionis ecclesiae. Nunc non jam singuli hostes hic illic verbi Dei progressui sese opposuerunt. Nunc non jam de abusibus agebatur, qui ex recta ecclesiae doctrina corrigendi essent. Sed abhinc totus coetus papae Romano addictus ex professo contra veritatem pugnabat. Abhinc publica totius hujus coetus doctrina, ut quondam Arianorum, haeretica facta est. Eo pugna ecclesiae multo difficilior exstabat. Ut autem pugna difficilior difficillima foret, princeps hujus mundi ad signum suum novas cohortes collegit collectasque in aciem produxit.

* Rehtmeyer supplementa 119.

** Sacramentarii alicujus impudentissimi insimulationem, ac si Chemnicius pecuniae cupidus fuisset, ministri urbis Brunsvigae jamdudum taxarunt. exstat eorum declaratio apud Rehtmeyerum III, Beil. 415—431.

*** Rehtmeyer III, 390.

**** C. Schluesselburgii stud. posth. 23.

† C. Schluesselburgii stud, posth. 15. 16.

Dico Jesuitas, dignos Tridentini concilii propugnatores. Quae quum ita essent, oportebat et ipsam veram ecclesiam novum proelium committere. Primo contra Tridentinum concilium, adversus Jesuitas deinde. Lutherus non jam in ecclesia militante exstabat, obdormierant et testes antiqui, qui primordia conversionis viderant. Jam vero Deus ad pugnam novam novum hominem suscitavit, alterum Martinum, Martinum Chemnicium. Hic immortali suo concilii Tridentini examine sanam doctrinam, a Luthero repurgatam, firmavit, certum credendi et docendi fundamentum ostendit, arma contra canones conciliabuli paravit, continuitatem doctrinae evangelicae inde ab apostolorum temporibus commonstravit. Nunc Romanensium opiniones ut haereticae luculenter notatae, lux evangelii, a Pontificiis velata, excelso in candelabro munita, sic ut nullus impiorum impetus eam porro dejicere posset. Non minus autem Chemnicius Jesuitis larvam detraxit, eorum impia conata ante tribunal Dei et ecclesiae notavit, eorum doctrinam ex verbo Dei taxavit. Omnino ut antesignanus fidelis cum Jesu Christi vexillo medias in catervas hostium irrupit, eorum aciem turbavit, moenia destruxit, fiduciam delevit.

Haec est altera Martini Chemnicii vis ad ecclesiam, quam polemicam dicunt. Altera est thetica seu positiva. Postquam enim Augustae Vindelicorum a. 1530 Carolo quinto, nomine statuum evangelicorum confessio publica tradita est, multae et novae difficultates sese confessoribus objecerunt. Ecclesiarum enim redintegratio nec tranquilla nec simplex erat. Zwinglii et Calvini errores eam statim in initio minabantur turbare. Sacramentarii diversi coloris sanam de s. coena deque persona Christi doctrinam detorquebant et obnubilabant. Falsae singulorum opiniones inter ipsas puras ecclesias semina discordiae serebant. Quaestio de peccato originis a Matthia Flacio est mota. Synergistae veritatem de libero arbitrio in dubium vocarunt. Andreas Osiander doctrinam de justitia fidei commaculavit. Georgius Major contra sacram scripturam bona opera ad salutem necessaria esse contendit. Antinomi legem non fidelibus sed impiis tantum proponendam esse, opinati sunt. Accesserunt controversiae interreligione Augustana de ecclesiasticis ceremoniis exortae. Omnino erat periculum, ne, tyrannide pontificia excussa, quidvis opinandi libertas in ecclesiam irreperet. Ut enim est hominum animus ad malum semper propensus, sic tunc erant permulti, qui loco libertatis cum verbo Dei libertatem sine verbo Dei, hoc est libertatem errandi et peccandi, in ecclesiam introducere vellent.

Id autem potissimum Martini Chemnicii sociorumque est meritum, quod veram libertatem, h. e. libertatem cum verbo Dei, per ipsum verbum Dei fundarunt, redintegratis uberioribus confessionibus undique muniverunt, minitantes errores represserunt aut propulsarunt, atque sanam doctrinam ut arcem inexsuperabilem posteritati tradiderunt. Gravissimas enim et clarissimas publicas confessiones, tunc temporis conditas, aut Chemnicius ipse confecit aut conficiendas adjuvit. Dicimus corpus doctrinae Prutenicum, corpus doctrinae Julium, formulam et librum concordiae. Sed non publice solum veritatem confitebatur et defendebat confessus, verum privatis etiam scriptis eam uberius explicabat ac circummuniebat, cum libellis aliis permultis* tum locis theologicis suis. Progressus evangelii gloriosus ac laetus usque ad comitia Augustana a. 1530 et paullo ultra durarat. Tum graves curae at difficultates exortae sunt. Quod initio facillimum fuerat, fundamenta doctrinae evangelii ex scriptura sacra haurire, temporis processu difficilius fiebat. Accedit quod ecclesiae evangelicae in universam traditionem dogmaticam praeteritarum aetatum introeundum erat. Philippus Melanchthon utrumque locis theologicis suis eximiis tentarat, sed Strigelius aliique ejus labores ita continuarunt, ut non sanam ejus doctrinam sed errores potius summo studio amplecterentur. Periculum erat, ne tota repurgata ecclesia si non quoad confessionem, at certe quoad theologiam, quam dicunt, scientifico-theticam a recta via erraret. Id ne fieret, Deus

---

* Praeter eos, quos jam commemoravimus, hi laudandi sunt:

1. Oratio de lectione patrum, habita Witebergae d. Catharinae 1554. exstat in editione loc. Chemn.
2. Anatome propositionum Alberti Hardenbergii de coena domini Islebii 1561.
3. Die fürnehmsten Hauptstück der christl. Lehre Wolffenbuettel 1569; lat. redd. a J. Zangero. idem liber sub titulo: Handbüchlein der fürnehmsten Hauptstück der christl. Lehre Heinrichstadt 1574; lat. redd. sub titulo enchiridion' etc. saepius impressus.
4. tractatus de imagine dei in homine Wittenberg 1570. 4°.
5. Richtige u. in h. Schrift wohlgegründete Erklärung etlicher Artikel unsrer christlichen Religion, Frankfurt 1592. constat novem tractatibus, annis 1570—1580 conscriptis.
6. Judicium de controversiis quibusdam circa quosdam A. C. articulos, ed. per Pol. Leyserum. Wittenb. 1594. de quo fusius Fabricius in hist. bibl. Fabricianae IV. 362.
7. historia der Passion Christi, aus Chemn. Predigten zusammengezogen. Frankfurt 1590.

Praeter hos septem Chemnicii libellos Boissardus in iconibus vir. ill. Frankfurt 1599. IV. 43—48 librum contra catechismum Heidelbergensem et librum de peccato originis contra Manichaeos commemorat, Buddeus in isagoge a. 1730 p. 469 B: M. Chemnicii recitationes aliquot de consilio scripti libri concordiae, de persona Christi et coena domini. Lipsiae 1581. 4°. Walchius in bibliotheca theol. selecta IV. 903: genealogiam Christi Witteb. 1590 et saepius impressam.

Praeter haec omnia, aliqua Chemnicii judicia et conciones funebres nonnullae apud Rehtmeyerum laudantur III. 529—534. Manuscripta autem Chemniciana, quae exstant nondum impressa, idem Rehtmeyerus recenset III. 535. 536.

per ministerium Chemnicii effecit, qui non minus discipulus Philippi fidelis, quam orthodoxiae ecclesiasticae propugnator acerrimus erat. Martinus Chemnicius methodum Melanchthonianam cum sanae doctrinae substantia univit, atque inde summo suo ingenii acumine, summa eruditione, summa industria praeclarum suum opus confecit.* Loci theologici Chemniciani cum examine concilii Tridentini conjuncti sanam doctrinam ex verbo Dei funditus restituerunt, propulerunt errores, veritatem tum ex sacra scriptura tum ex antiquitate ecclesiastica novis munimentis ornarunt, orthodoxiam denique stabiliverunt, quae ut est praeteriti temporis gloria ita fundamentum praesentis.

* Fusius de theologia Chemniciana exponit Gassius Geschichte der protestantischen Dogmatik Berlin 1854. I, 70—77. Quamquam judicium Gassii theologicum minus probamus, tamen ejus lucubrationes praecipue de communicatione idiomatum p. 74—77 ut diligentes et aptas laudamus.

HISTORIA LIBRI IMPRESSI.

Quandoquidem jam supra, quum vitam Chemnicii describeremus, occasionem scribendi examen concilii Tridentini fusius exposuimus*, historiam libri nostri ex litteris incipiamus, quas Chemnicius ad Matthiam Ritterum scripsit, ut libro suo typographum adipisceretur.** Sic autem die 28 Martis a. 1565 Rittero pastori Francofurtensi scribit Chemnicius: „Jesuitarum patronus, Andradius Lusitanus, occasionem mihi praebuit, accuratius expendendi decreta Tridentinae synodi. Et cum responsio aliqua opponenda esset, existimavi, non posse illud commodius cum fructu lectoris fieri, quam si simul instituerem examen decretorum concilii Tridentini. Praeter opinionem autem scriptio excrevit, ita ut primam tantum jam partem absolverim. Eam ad te amicum meum prius mitto, ut si judicaveris scriptum illud ecclesiae profuturum, agas meo aut tuo potius nomine cum Basileensibus, ut ibi ad proximum mercatum excudatur. Quibuscunque conditionibus cum illis conveneris, ego ratum habebo, modo excudatur. Si apud Basileenses non poteris impetrare, alibi poteris editionem curare. explicationem alicubi in posteriore περικοπῇ ordinis gratia distribui in titulos, quos in margine curavi assignari. illos typographi suis locis collocabunt, sicut certis notis signatum est. De forma editionis ipsi viderint: ego judico, commodissimam futuram in quarto, sicut loquimur."***

Die 15 Junii ejusdem anni Chemnicius Rittero gratias agit, quia examinis editionem studio suo impetraverit. Deinde hunc in modum pergit: „si editio nulla ratione potuisset impetrari, ego sane non aegre tulissem, ut meum privatum scriptum maneret. Illud enim omnium loco voluissem arripere, quasi Deus judicaret, laborem illum ecclesiae non profuturum. Sed Dei benedictioni editionem jam commendo. Quod vero scribis, typographum flagitare alteram etiam partem, ego sane omnino constitueram, propter materiae in sequentibus decretis et amplitudinem et difficultatem hoc labore supersedere, quia in priore parte defatigatus eram sed acceptis tuis litteris coepi diligentius de tota re cogitare, et animadverti, me, si prior pars ederetur, non posse honeste hunc etiam laborem defugere. Ut igitur ecclesiae operam meam, qualis illa cunque est, praestem, utque re ipsa ostendam, me typographi voluntati nolle deesse, sed ipsius etiam rationibus velle inservire, posthabitis aliis studiis, huic rursus labori totum me dedidi. Et jam ferme absolvi examen canonum de sacramentis in genere, progressurus deinde, Deo bene juvante, ad reliqua decreta. Et quantum quidem materia patietur, operam dabo, ut ad proximas autumnales nundinas absolvam et mittam."****

Die 29 Augusti anni ejusdem hunc in modum Chemnicius: „alterius partis decretorum concilii Tridentini examen, litteris tuis excitatus, propediem suscepi, sed in progressu experior valde magnam laboris difficultatem, propterea quod pleraque insidiose in decretis posita, accuratius sunt explicanda et ipsa materia non parum habet difficultatis, praesertim quando de antiquitatis sententiis et exemplis, quae ab adversariis allegantur, quaedam dicenda sunt, id quod in hac explicatione necessarium judico. Non potui igitur hoc tempore totum scriptum absolvere. Illam vero partem, quam absolvi, nunc vobis mitto. quod superest, Deo bene juvante, cogito absolvere intra festum natalis Domini. Supersunt autem explicandi adhuc illi loci, de communione sub utraque specie, de missa, de poenitentia, de extrema unctione, de ordine,

---

* p. 926. 927.

** Harum epistolarum a Joanne 1712 editarum rarissimarum copiam mihi fecit benevolentia v. cl. Doctoris Hoeckii consiliarii etc., bibliothecae regiae universitatis Georgiae Augustae praefecti. Cui viro clarissimo publicas his verbis gratias agi velim.

*** Epistolae Chemnicii ad M. Ritterum. Francofurti 1712. 8°. p. 9.

**** Epistolae Chemnicii 11.

de matrimonio, de purgatorio, de invocatione sanctorum, de imaginibus. Scio autem explicationem horum locorum habituram valde multum difficultatis. Si tamen judicatum fuerit, ecclesiae profuturum, et si intellexero typographi voluntatem et benevolentiam, dabo operam, ut quod reliquum est ad festum natalis Domini absolvam. Si prior pars jam edita est, peto mihi exemplaria aliquot mitti, praecipue quae in Prussiam mittam. Si posset in fine operis index utriusque partis colligi et adjici, sicut Basileenses solent facere, esset hoc lectoribus valde commodum et gratum."* Post die 24 Decembris 1565 scribit Matthiae Rittero: „Absolvi tandem alteram partem examinis decretorum, licet non sine magna difficultate propter materiae amplitudinem et temporis angustiam. Per te autem vellem eam tradi illi, cujus sumtibus imprimitur. Primam enim partem non sine stomacho perlegi propter multiplicia et foedissima errata, quorum quaedam talia sunt, quae ipsam scientiam prorsus pervertunt. Annotavi igitur in charta praecipua errata, et quomodo corrigi possint, ostendi, addita brevi commonefactione ad lectorem. Illas pagellas erratorum velim statim post praefationem poni, ne lector auctori tribuat illa errata, sed ut admoneatur de corrigendo exemplari. Bibliopola in suis ad me litteris promisit, se gratum fore, si feliciter distrahat exemplaria. Hac promissione contentus sum. Quaedam adhuc capita restant, sed illorum explicationem, sicut in fine videre potes, in aliud tempus rejeci. Et quia labor valde magnus est in hujusmodi explicationibus, nondum constitui, an velim id, quod reliquum est, pertexere. Videbo prius, qualis futurus sit successus in prioribus partibus."**

Die 20 Martii a. 1566 Chemnicius ad Ritterum: „amanter, inquit, ab amico meo peto, ut si editio mei scripti absoluta fuerit, non gravetur cum bibliopola Sigismundo*** agere, ut aliquot exemplaria, quae mittam principibus, quibus inscripta sunt, et aliis quibusdam amicis, mihi donare velit. Si bona fortuna in distrahendis exemplaribus bibliopolae aspiraverit, admonebis ipsum promissionis suae de gratitudine."**** Die 26 Augusti anni ejusdem Chemnicius Rittero gratias agit, quod editionem scripti sui et curarit et juverit. In nostra, inquit, Saxonia, item Lipsiae et Vitenbergae exemplaria celeriter sunt distracta et a multis desiderantur. Quomodo vero alibi exceptum fuerit hoc scriptum, nescio. Arbitror tamen fore, ut hisce nundinis typographus statuere possit de exemplarium distractione, qualem sperare debeat, felicemne an adversam. Oro igitur, ne graveris ipsum admonere promissionis suae, qua fidem suam mihi, datis ad me litteris, obstrinxit. Alias sufficit mihi, laborem illum meum doctis et piis viris, praesertim vero Deo non improbari. De tertia parte addenda nihil adhuc constitui, spero enim alios prodituros, qui operam illam ecclesiae felicius praestare possint."†

Postea die 19 Martii 1569 Chemnicius, quum jam superintendens ecclesiae Brunswicensis esset, ita ad Matthiam Ritterum: „quaero te ut diligenter explores de libro, quem Lovaniensis quidam adversus me dicitur scripsisse; hactenus enim non potui exemplar videre. Si esset scriptum dignum responsione, possem cogitare, an inseri posset tertiae parti, si illam forsan pertexendam susciperem."††

Die 9 Augusti a. 1571 ita: „versor jam in pertexenda tertia parte examinis Tridentini concilii. Locos de coelibatu, de purgatorio et de invocatione sanctorum absolvi, additurus reliqua etiam. Illam tertiam partem vellem Simoni Huttero dare, ut curaret edendam. Constitui etiam absoluta et edita tertia hac parte totum opus corrigere, in margine addere adnotationes, unde index confici posset, et forsan quaedam adjicere, quibus Lindano, Tiletano, Cromero responderetur, ut totum opus postea in folio edi posset. Sed Simon Hutterus aliquoties fidem mihi datam fefellit. Cogitaram hac de re cum Sigismundo Feierabend agere; sed tuum consilium exspectabo."††† Die 3 Octobr. ejusdem: „tertiam partem Tridentini examinis, quam hac hieme absolvam, cui imprimendam tradam, mihi ostendas. Si Hutterus posset curare editionem, non inviderem ipsi lucrum. Sin minus, agas quaeso cum Sigismundo."††††

Anni 1572 die 14 Febr. ita scribit Chemnicius: „tertia pars examinis Concilii Tridentini longius, quam constitueram, excurrit. Absolvi locum de virginitate, de coelibatu sacerdotum, de purgatorio, de invocatione sanctorum, de reliquiis sanctorum, et de imaginibus. Restat adhuc locus de indulgentiis, de jejuniis et festis. Constitueram exemplar jam ad te mittere, sed quia propter alias occupationes nondum potui omnia absolvere, nec constabat, cui typographo esset tradendum exemplar, mutavi consilium. Oro autem, ut meo nomine cum typographis quibusdam ageres: ego interea locos, qui restant, absolvam."*†

Non diu post, die 31 Augusti a. 1572, ita ad Matthiam Ritterum: „residuum examinis Tridentini concilii opinione longius excrescit, in duas scilicet adhuc partes. Et tertia jam est absoluta, quam dedi bibliopolae Jenensi Jacobo Troester. Quartam partem nondum plene absolvi; quia vero vult curare, ut per vestros typographos excudantur, scripsi jam ad ipsum, ut significet, quomodo et ad quem reliquam partem, cum absoluta fuerit, mittere debeam."**†

* Epistolae Chemnicii 14. 15. 16.
** Epistolae Chemnicii 16. 17. 18.
*** Erat Sigismund Feyerabend.
**** Epistolae Chemnicii 19.
† Chemnicii epistolae 20. 21.
†† Chemnicii epistolae 32.
††† Chemnicii epistolae 34. 35.
†††† Chemnicii epistolae 36.
*† Chemnicii epistolae 38.
**† Chemnicii epistolae 40.

Anno sequente* sic Chemnicius Rittero: „ego duas postremas partes examinis Tridentini absolvi et Troestero bibliopolae Jenensi misi, qui spem mihi fecerat, se curaturum, ut ad vernas hasce nundinas prodirent. Sed pagellas, quae adhuc apud me sunt, continentes praefationem et conclusionem operis, Troesterus nondum a me petiit. Video igitur spem vanam esse. Vellem tamen, te explorare, quousque progressus sit typographus et quid impedimenti intercesserit."** Ita deinde die 29 Augusti 1573: „existimo editionem meorum libellorum*** jam demum absolutam esse. Te vero oro, ut apud Troesterum, bibliopolam Jenensem, instes et urgeas, ut triginta exemplaria, quae promisit, jam mihi nulla interposita mora mittat."****

Tantae molis erat, examen concilii Tridentini imprimendum curare.

Editio igitur princeps, ut ex litteris Chemnicii videri licet, anno 1565 coepta est, anno 1573 absoluta. Invenio autem in eo ejus exemplo, quod ipse possideo, titulum primae partis non annum 1565 sed annum 1566 habere. Est vero haec princeps editio multis nominibus deterior quam Francofurtenses sequentes; impressa est forma quae dicitur octava, charta minori, atque hoc quidem titulo: „examen decretorum concilii Tridentini, in quo ex sacrae scripturae norma, collatis etiam orthodoxis verae et purioris antiquitatis testimoniis, ostenditur, qualia sint illa decreta, et quo artificio sint composita. Autore Martino Kemnicio. Sigmund Feierabet. — Simon Huder MDLXVI." Pagina versa tituli post indicem locorum brevissimum haec verba leguntur: „opposita etiam est in hac prima parte responsio ad acerbam maledicentiam Jacobi Andradii Lusitani." Sequitur epistola dedicatoria, dein narratio de synodo Nicena, versibus exposita: auctore Matthia Bergio Brunswicensi; post plus quam tres paginae continentes errata. errata sunt profecto stupenda et multa, veluti pagina 107 in fine particula „non" est adjecta, quae loci sensum prorsus pervertit; pagina 27 in fine deest verbum sentire, sine quo verbo sententia fit nulla. notulae in margine, a Chemnicio ipso postea appositae, in editione principe nondum inveniuntur.

Editio secunda anno 1574 in lucem prodiit simul in octavo et, quod dicunt, in folio.† Editio tertia anno 1578 impressa est per Petrum Fabricium in folio.†† Haec ultima esse videtur, quam Chemnicius ipse revisit. Habet notas marginales ab ipso Chemnicio conceptas, partitionem meliorem, et est correctior quam prima. Quarta anno 1585 apud eundem eadem impressa est forma.††† Quae quum in lucem prodiret, Chemnicius adeo jam erat aegrotus, ut revisionis curam subire non posset. Post mortem Chemnicii seculo decimo sexto quatuor etiam editiones Francofurtenses lucem adspexerunt, Wittebergensis una anno 1598 in folio, Francofurtenses annis 1588 in folio, 1590 in forma octava, 1596 in octavo et folio, 1599 octavo. Post annum sexcentesimum varii bibliopolae jus imprimendi Chemnicianum examen sibi vindicaverunt. Partim Genevenses partim Francofurtenses. Bibliopolae Francofurtenses octo hoc saeculo editiones in lucem protruserunt: a. 1605 in octavo[1]), a. 1606 in octavo[2]), a. 1609 in folio, a. 1615 in folio, eodem anno etiam in octavo[3]), a. 1619 in folio[4]), a. 1642 in folio[5]), denique anno 1690 in folio[6]). Genevenses quinque: anno 1614 in folio[7]), anno 1634 in folio, anno 1641 in folio[8]), a. 1667 in folio, a. 1668 in folio. Saeculo sequente una solummodo omnino Chemniciani examinis editio lucem adspexit. hic ejus titulus est: „examen Concilii Tridentini in IV. partes divisum, praecipuorum totius doctrinae Pontificiae capitum firmam solidamque refutationem complectens, autore Martino Chemnicio, D. Georgius Christianus Joannis recensuit, et tum praefationem, una cum tabellis quibusdam chronologico-historicis praemisit: tum decretis concilii loca librorum eccles. evangel. symbolicorum, ad quae Tridentini respexerunt, in margine adposuit: evolutisque patrum, aliorumque scriptorum adductorum dictis, Graecorum verba ad oram Graece adjecit: tum etiam, adpendicis loco, e. Fr. de Vargas, P. Malvendae, ac quorundam Hispaniae episcoporum epistolis: nec non Eduardi Stillingfleeti concilio Tridentino ad traditionem catholicam examinato ac reprobato, excerpta subjunxit; accedunt indices locorum, dictorum sacri codicis, vocum Ebraicarum, Graecarumque, auctorum itidem adductorum, ac rerum praecipuarum neces-

---

* Joannis habet: 28. Febr. 1571. Est erratum. data est epistola 28. Febr. 1573.

** Chemnicii epistolae 42.

*** Dicit tertiam et quartam partem examinis sui.

**** Chemnicii epistolae 42. 43.

† In catalogo bibliopolae cujusdam aliam etiam editionem invenio, annis 1573—1576 forma octava impressam. Quae utrum re vera exsistat, an per typographi erratum ita designata sit, nescio.

†† Impensis tamen Sigismundi Feierabend.

††† Est in bibliotheca regia Berolinensi.

1) Teste Reimboldo in historia examinis Chemniciani Lipsiae 1736. libri Reimboldi copiam benevolentiae Kahnisii professoris Lipsiensis v. cl. debemus.

2) haec editio saepius invenitur quam aliae.

3) ita est. editionis exemplum ipse in manibus habui.

4) exemplum exstat in Bibliotheca nostra regia Berolinensi.

5) vidi exemplum.

6) teste Reimboldo.

7) teste Reimboldo.

8) exemplum in manibus habeo.

sarii. Francofurti ad Moenum apud Joannem Maximilianum a Sande, anno aerae Dionysianae MDCCVII.“ folio. Dedicata est editio Carolo XII., regi Suecorum. Non dicit G. Chr. Joannis, secundum quam editionem suam imprimendam curarit. Dicit solum mendis priorum editionum innumeris medicam sese manum adhibuisse. Sed ipsa ipsius editio pluribus scatet mendis quam vetustiores. Statim in dedicatoria pagella erratum conspicitur [1]). Praefatio magna diligentia non vero justo ordine adornata est. Tabulae chronologicae sunt diligenter collectae. excerpta ex latina versione epistolarum Francisci de Vargas a Michaelo le Vassor editarum utilia sunt, quamquam editor non raro graviora praetermisit, leviora excerpsit, excerpta ex libro Stillingfleeti clarissimo editor si dedisset, bene de ecclesia meritus esset. At revera non dedit, sed solummodo judicium de libro isto quod in actis eruditorum exstat, ad verbum descripsit; idque brevissimum, nam tres modo paginas et dimidium complectitur. Quod ad indices attinet, primus est necessarius, continet enim loca in examine pertractata; tertius superfluus, monstrat enim triginta voces Hebraïcas et octoginta tres graecas, quas quis in examine Chemniciano requirit? index quartus complectitur loca patrum aliorumque scriptorum laudata; non secundum materiam sed secundum libros et capita ipsorum patrum digesta. Cui bono? Index quintus isque ultimus, qui est rerum praecipuarum, magna diligentia confectus, est utilissimus. Charta editionis et litterae bona. Dolendum autem est, quod paginae non continuo per totum librum numerantur, sed per tres solum partes priores. pars quarta proprios habet paginarum numeros fortasse, typothetarum errore fortasse alia de causa. Quod Joannis, v. cl., notas marginales, a Chemnicio ipso confectas, delevit, suasque in eorum locum substituit, est non minus dolendum.

Quod ad nostram editionem attinet, ita egimus: fundamento usi sumus editione a. 1578 Francofurtensi, quia hanc ultimam Chemnicius ipse revisit. Editionem Joannis diligenter contulimus, et ubicunque ea mendum editionis fundamentalis nostrae correxit, grati accepimus. Partitionem pleniorem a Joanne confectam, uncis inclusam ubique textui nostro insertam praebemus. Paginas Joannicas in margine apposuissemus, si una serie totum opus percurrerent. Notas marginales a Joanne inventas delevimus, veteres a Chemnicio ipso conscriptas restituimus. librorum ecclesiae evangelicae locos et ipsos uncis inclusos singulis concilii decretis adjunximus.* Effigiem beati Chemnicii, anno aetatis ejus quinquagesimo septimo delineatam, addidimus.

In Germanam linguam examin Chemnicianum semel modo translatum est. Idque a Georgio Nigrino Francofurti a 1576 in folio.** Videtur quidem ex epistola quadam minuscula anno 1712 publicata sequi, ut Joannes etiam Zangerus examinis partem saltem transtulerit, ego tamen hujus translationis, neque exemplum, neque ullum ullibi vestigium inveni.***

Restat, ut de fatis impressi et editi examines tum in ecclesia evangelica tum in Pontificia, agamus. Quoad illa, non ita agamus, ut singulas sigillatim laudes, quibus a multis per saecula cumulatum est, repetamus. Qui eas collectas inspicere velit, praefationem Joannis a. 1707 evolvat. Hic enim p. 4—8 viginti tres laudes ejus maxima diligentia collegit, nempe: Georgii Nigrini, Georgii Calamini, Eliae Hasenmuelleri, Michaelis Neandri, Alberti Graveri, Joannis Micraelii, Jo. Conradi Dannhaueri, Christiani Kortholti, Jo. Andreae Quenstadii, Sluteri, Antonii Reiseri, Theophili Spizelii, Ph. Jacobi Speneri, Sam. Benedicti Carpzovii, Joannis Fechtii, Thomae Crenii; deinde ex reformatis Boissardi, Jacobi Verheiden, Melchioris Adami, Hottingeri, Martini Schookii, Jo. Henrici Heideggeri, et ex Socinianis Martini Ruari. Longum esset innumeras laudes colligere, quibus viri eruditi post annum 1707 examen Chemnicianum concelebraverunt. Sufficiat unam describere, quam Dornerus vir clarissimus hoc ipso, quo loquimur, anno ad libri nostri immortalis memoriam confecit.

Ita enim Dornerus: „Chemnitz begann das genannte herrliche Werk 1565. Noch in demselben Jahr erschien der zweite Theil, 1573 der dritte und vierte. Hier kam ihm seine ausgebreitete Gelehrsamkeit, die er vollkommen beherrschte, auf's trefflichste zu Statten. Er widerlegt aus heiliger Schrift und Kirchenvätern auf's Eingehendste die römischen Lehren als neuernde Abweichungen von der alten Kirche und der Schrift, und beweist die Ursprünglichkeit und das Alterthum der evangelischen Lehre vom Heil. Das Buch hat sich auch bei Gegnern die grössete Achtung erworben und das protestantische Bewusstsein wie kaum ein anderes Werk des Jahrhunderts gestärkt und befestigt. Dazu trug neben der gründlichen Gelehrsamkeit und Schlagfertigkeit, nicht wenig die Einfachheit, die Durchsichtigkeit und der massvolle, ruhige Ton seiner Darstellung bei. Das Werk gehört noch jetzt zu den Fundgruben für die streitende Theologie und kein späteres seiner Art ist ihm an Ansehen und Wirkung gleichgekommen. Dies grosse Hauptwerk von Chemnitz hat seinen Namen unsterblich gemacht.“****

---

[1]) Montuim loco Montium.

* Non tamen eosdem et Joannis. Joannis enim partim plures quam fas erat addidit, partim graviores praetermisit. editionem, secundum quam libros symbolicos laudavimus est Berolinensis a. 1857.

** exstat exemplum in regia bibliotheca Berolinensi. memoria dignum est, quod Georgius Nigrinus ante partem examinis quartam et ultimam additamentum adjecit.

*** Haec est epistola Joh. Zangeri: „reverende Rittere. Ut Simonem Hutterum tua dignitas hortetur, rogo, quo exemplaria examinis D. Kemnicii, a me conversi, ad nos mittat.“ G. Ch. Joannis narrat, se hoc schedion epistolae Chemnicii die 9. Aug. 1571 datae invenisse insertum. Chemnicii epistolae 56.

**** Piper, evangelischer Kalender. Berlin. 1862. p. 204.

Profecto hunc librum Chemnicii totius theologiae evangelicae, praesertim antipapisticae fundamentum et fuisse constat et esse.

Joannes Gerhardus, maximus post Chemnicium ecclesiae nostrae theologus, tam arcte Chemniciani examinis vestigia sequitur, ut saepissime loca uberiora ex eo ad verbum descripserit. Quin loci ejus theologi, opus theologicum praeclarissimum, scriptis Chemnicianis, inprimis examini superstructi esse dicendi sunt. Joannes Benedictus autem Carpzovius peculiarem in Chemnicianum examen introductionem confecit. Prodiit Lipsiae 1701 cum praefatione Sam. Ben. Carpzovii junioris lectu dignissima. „Factum est, inquit, ut non tantum ex eo (sc. Chemnicio) omnes theologi, quorum laus est in evangelio, haurirent, sed et suis discipulis hunc velut theologorum principem commendarent. hunc Gerhardus hunc Huelsemannus Calovius et quotquot praeterea methodum studii theologici praescribunt, commendare prae aliis, ad hujus lectionem institutis acroasibus ac disputationibus manuducere; hunc in Marpurgensi academia Gesnerus institutis ad examen concilii Tridentini disputationibus, hunc Lipsiae, exemplo incomparabilis praeceptoris sui Henrici Hoepfneri, beatus parens meus ducem in adyta solidioris theologiae ubique suis commendare solebat."*

Tempore sequente accidit, quod idem Carpzovius praevidit: exstiterunt novatores, qui concordiae Christianae conditores, quos inter Chemnicius facile primas tenet, convitiis proscindebant, omnem sanam theologiam pessundabant, theologos orthodoxiae laude celebres de ponte dejiciebant.** Invectus est in ecclesiam cum rationalismo plenis velis nefarius credendi docendique libertinismus; itaque examen etiam nostrum ad tempus in oblivionem recessit. Sed simulatque s. spiritus ecclesiam suam ad verbum Dei convertere coepit, examen etiam Chemnicianum ex tenebris de novo emersit. Crescebat in dies hujus libri fundamentalis et incomparabilis desiderium, usque dum, multis viris probantibus eruditis ac piis, Deo juvante novam hanc ejus editionem adornare conarer.

De fatis denique libri nostri impressi apud Pontificios paucula addam: Primi examen concilii Tridentini inter Pontificios aggressi sunt Lindanus, Tiletanus, Cromerus; ampliorem et acriorem impetum idem Andrada fecit, qui examinis scribendi occasionem dederat. Lucem autem liber tum demum adspexit, quum Andradius jam mortuus erat*** et hoc quidem titulo: „defensio Tridentinae fidei catholicae et integerrimae, quinque libris comprehensa, adversus haereticorum detestabiles calumnias et praesertim M. Chemnicii Germani, autore R. D. Dieguo Payva d'Andrada Lusitano D. Theol. Olissipponae 1578. 4°." dedicatus est liber Gregorio XIII. papae Romano, est plenus conviciorum. in praefatione ait, Chemnicium laudis studio incensum, ad exemplum illius qui Dianae templum olim incendit, opus suum concinnasse. Attamen vi Chemniciani examinis victus, in primo libro confitetur, „Chemnicium acrem esse ingenio, in disputando solertem, in eloquendo haud ineptum."**** Multo autem acrior libri nostri impugnator, quam ipse Andradius, quin acerrimus et acerbissimus ejus adversarius Robertus est Bellarminus. Operis, quod cum contra evangelicam veritatem tum contra Chemnicii examen scripsit, ita titulus sonat: „Disputationes Roberti Bellarmini Politiani, S. R. E. Cardinalis, de controversiis christianae fidei, adversus hujus temporis haereticos. Ingolstadii 1586 fol."† Bellarminus non modo in omnibus fere fidei articulis, de quibus agit, Chemnicium acerbissime refutare conatur, sed etiam in tomi secundi praefatione sic loquitur: „Martinus Kemnicius in examine concilii Tridentini ita dives mendaciorum est, ut quatuor sententiolis quinque mendacia comprehenderit: ‚Dicunt, inquit, patres, videlicet concilii, quod Papa habeat voluntatem pro ratione, in his quae vult, quod possit formam sacramentorum ab apostolis traditam immutare, quod contra epistolas Pauli possit statuere, quod dispensare possit contra quatuor prima concilia et contra verba evangelii. Quis crederet tam impudentes homines reperiri potuisse, qui de Tridentino Concilio tam audacter mentirentur, cum et ipsius acta passim legantur, et adhuc vivant plerique eorum, qui ipsi per se concilio interfuerunt."†† Ingens est eorum numerus, qui refutato Bellarmino vindicarunt Chemnicium. sunt prae ceteris Jo. Gerhardus, Brochmandus in locis; ex professo Amesius, Scherzerus; Chamierus, Forbesius, Rivetus in amplissimis suis scriptis polemicis.

Seculo sequente decimo octavo anonymus quidam Chemnicianum examen refutare conatus est. ecce libri titulum: „aufrichtiger Abriss der wahren und ganzen katholischen Kirche, wie man sie mit Augen sehn kann, nach den unläugbaren Acten der Christenheit nicht aber nach den leeren concepten des menschl.

---

* Jo. Ben. Carpzov disputationes isagogicae in Chemnicium Lipsiae 1701. praefat. 15.

** disputationes praef. 19.

*** mortuus est a. 1577.

**** Reimbold historiae examinis conc. Trid. a. M. Chemnicio olim publicati specimen. Lipsiae 1736. 4°. X., XI.

† mea editio impressa est secundum correctorium libellum ab auctore Romae a. 1607 vulgatum, Parisiis 1608 quatuor tomis in folio. editio novissima eaque monumentis ecclesiasticis ad quaestiones polemicas aucta, lucem adspexit Romae 1832—1840. 4. tomis in quarto.

†† amplius et luculentius exemplum pugnarum a Bellarmino contra Chemnicium commissarum infra proponemus, ubi de immaculato b. virginis conceptu agemus.

Gehirnes, entworfen von einem vornehmen und hochgelahrten Herrn von Adel. Coeln 1714." Auctor est G. Chr. Ferd. de Raesewitz alias Passel vocatus. id saltem certum esse, inter cetera dicit, nullum hominem prudentem hocce libro ad religionem evangelicam amplectendam esse permotum, etiamsi semidocti Lutheranorum sacerdotes illud fere adorarent. Non diu post alius hostis, non major quam Passel contra Chemnicii examen in aciem progressus est: Joannes Krausius in libro: „der abgewiesene Krausoldus oder Antwort auf den General- und Specialbericht des sogenannten lutherischen Baalitenstellers. Prag 1717. 8°."

Omnes profecto omnium temporum scriptores Pontificiorum polemici non potuerunt facere, quin contra examen Chemnicianum pugnarent. frustra, nam veritas semper vincit errorem. Fortassis nostra etiam examinis editio veteres Pontificiorum impetus denovo vivificabit. At nihil timemus. Nam si Deus nobiscum, quis contra nos?

De

IMMACULATO CONCEPTU
b. Mariae virginis.

Concilii Tridentini decreta hodiernae etiam ecclesiae Romanae doctrinam in longe plerisque locis affatim circumscribunt et monstrant. Una solummodo doctrina est, in qua papae Romani, vi superstitionis protrusi, ultra Tridentina decreta novum dogma condiderunt: dicimus dogma de conceptu beatae virginis immaculato, seu si mavis, de immaculata b. virginis conceptione passiva. Postquam synodus Tridentina quaestionem in suspenso reliquit, b. Chemnicius eam in examine suo ita tractavit, ut sanae de hac re doctrinae fundamenta luculenter monstraret. Eum praeter Bossuetum aliosque Robertus Bellarminus Cardinalis acerrime ita aggressus est, ut videri liceret, ipsum ad statuendam immaculatam b. virginis conceptionem passivam propensissimum esse.

Jam vero vulgus Papisticae religioni addictum, eadem inclinatione et Bellarminus protractum, hîc illîc sese ita gerebat, ac si immaculatus b. virginis conceptus constaret. Nec papae vulgi affectui deerant. Jam ante Bellarminum Pius V. a. 1570; post eum: Paulus V. a. 1616, Gregorius XV. anno 1622, Alexander VII. a. 1661, Clemens XI. a. 1708 praeconceptae vulgi superstitioni primum indulserunt, deinde eam aluerunt, post amplificarunt; Pius IX. tandem intra omnium nostri memoriam a. 1854 eo usque provectus est, ut figmentum humanum papalis suae autoritatis sigillo muniret, et eadem certitudine ac verbum Dei credi juberet.

Est nostrum, historiam dogmatis hancce postchemnicianam accuratius referre, novique hujus dogmatis refellendi fundamenta monstrare.

SECTIO I.
MONUMENTA.

Martinus Chemnicius historiam dogmatis de immaculato b. Mariae conceptu ante concilium Tridentinum in examine paucis delineavit. *

Canonem deinde Tridentinum, quem Chemnicius sibi examinandum proposuit hîc repetamus:

„Declarat tamen haec ipsa sancta synodus non esse suae intentionis comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, beatam et immaculatam virginem Mariam, Dei genitricem; sed observandas esse constitutiones felicis recordationis Xysti papae IV., sub poenis in eis constitutionibus contentis, quas innovat.“

Totum autem hocce decretum, quod in editionibus decretorum concilii Tridentini hodiernis adpendicis loco ad statuta dogmatica sessionis quintae adjectum est, non sine dissensione et sensim demum in collectiones decretorum irrepsit. Abest enim ab editionibus anni 1546 Antwerpiensi et Pariensi, item a Veneta anni 1552; nec reperitur in summa conciliorum Caranzae, qui concilio Tridentino interfuit, ut probant illius editiones, Parisiensis a. 1550, Antwerpiensis a. 1556 et 1600. Non reperitur etiam in collectione adornata a Petro Crabbe ordinis Franciscanorum, edita Coloniae 1551. Reperitur tamen in actis concilii Tridentini, primo per Melanchthonem editis anno 1546, uti et in antidoto Calvini edito a. 1547. Prima Pontificia editio, in qua hoc decretum legitur, est Mediolanensis a. 1547, cui concordant

* p. 121. uberius e nostratibus Fr. Ulr. Calixtus in b. Mariae virginis immaculatae conceptionis historia. Helmstadii 1696. 4°. 51—131; e Calvinianis H. G. Hagenius in disquisitione de dogmate immaculatae conceptionis Mariae. Trajecti a. R. 1856. 8°. 11—38.

editiones Romanae anni 1564 et omnes aliae posteriores. Hoc igitur statutum b. Chemnicius in libro nostro examinavit sanaeque de proposita quaestione doctrinae fundamenta luculenter monstravit. * Jam vero anno 1586 Robertus Bellarminus Cardinalis, doctissimus et acerrimus Chemnicii adversarius, ejus de immaculato b. virginis conceptu expositionem in libro suo de controversiis christianae fidei vehementissime oppugnavit. Hanc autem Bellarmini explicationem polemicam hîc in extenso proponamus descriptam, tum quia optime ex ea elucet, quis Romanae ecclesiae tunc temporis sententia de conceptu b. virginis immaculato fuerit, tum quia usque hodie nemo melius quam Bellarminus novum dogma defendit.

I.

EXPLICATIO BELLARMINI.

Sic Bellarminus in tomo IV. contr. gen. II. libr. IV. c. 15—17: Jam vero inquit de beatissima Deipara, quam multi ex catholicis sine peccato originis conceptam fuissé contendunt, ideo solum disputare cogimur, quoniam non desunt, qui Ecclesiam universam et ipsum Concilium Tridentinum accusant, quod opinionem illam de immaculata virginis conceptione (quam ipsi manifestum errorem esse credunt) non solum tolerare, sed etiam ut piam et probabilem recipere videatur. Neque desunt, qui impudenter affirment, ab Ecclesia Romana defendi conceptionem immaculatam virginis Mariae, tanquam articulum fidei. Nos igitur tria breviter demonstrare aggredimur. Primo, non haberi apud catholicos pro re certa et explorata, ac fide catholica tenenda, b. virginem sine peccato fuisse conceptam. Secundo, hanc ipsam opinionem non esse ullo modo haereticam, vel erroneam judicandam. Tertio, non esse etiam temerariam, sed piam admodum ac probabilem, atque adeo contraria sententia longe probabiliorem. [Primum omittimus.] Quod attinet ad secundum, Matthias Illyricus, cent. 9, cap. 10 ubi tractat de quodam auctore qui dicitur idiota, sententiam illam, quae facit b. virginem omnis peccati, etiam originalis expertem, erroneam esse docet. Idem etiam Martinus Chemnicius in examine sess. 5. Concilii Tridentini, ubi aliquoties repetit sententiam de conceptione immaculata virginis Mariae, contra verbum Dei defendi; et in extrema disputatione cum dixisset, non posse adferri pro hac sententia scripturas, aut traditionem aut patres, sed solas revelationes et miracula, addit Pontificios, cum novos articulos fidei condere volunt, non curare verbum Dei scriptum, vel traditum. Ab hac adversariorum temeritate longe absunt omnes catholici. Tametsi enim non desint inter catholicos qui propensiorem ad veritatem existiment esse sententiam illam, quae praeter Christum, neminem excipit a communi lege peccati originalis, tamen illi ipsi sententiam contrariam neque dannant ut erroneam, neque damnare possunt, nisi decretis generalis Concilii Tridentini et summorum Pontificum Sixti IV. ac Pii V. resistere velint, quod si facerent, inter catholicos numerandi non essent. probatur igitur, sententiam de immaculata virginis conceptione fidei catholicae minime repugnare. Id enim catholicae fidei repugnat, quod asseritur vel contra expressum Dei verbum, quale est, Deum non esse unum, aut esse corporalem, aut non creasse coelum et terram et similia; vel contra verbum Dei ab Ecclesia declaratum, ut filium Dei non esse patri consubstantialem, spiritum sanctum a patre et filio non procedere, Christum non habere duas voluntates, et alia id genus. Virginem autem Deiparam ab originali peccato fuisse immunem, non repugnat expresso Dei verbo, neque ecclesiae declarationi, ut vel ex eo perspicuum esse potest, quod nullus adversariorum adhuc locum ullum scripturae, vel Conciliorum protulit, ubi disertis verbis legatur, b. virginem Mariam in peccato originali fuisse conceptam. Proferuntur quidem scripturae et Conciliorum testimonia quaedam generalia, sed ea satis commode explicantur ab iis qui, b. virginem a generalibus illis sententiis excipiendam esse, volunt.

Dices, si res ita se habet, non erit contra fidem, si non solum virgo Deipara, sed quivis etiam alius ab originali peccato asseratur immunis. Neque enim de ullo homine disertis verbis scripturae, aut Concilia docent, eum in peccato fuisse conceptum, nisi de Davide, qui de se ait in Psalm. 50** Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum: et in peccatis concepit me mater mea.

Respondeo fidem catholicam id solum requirere, ut credamus, omnes homines, qui per carnalem generationem ex Adamo nascuntur, ex eodem trahere originale peccatum, nisi forte singulari privilegio a communi lege aliquis excipiatur. Proinde cum ad singulos descenditur non erit continuo haereticus, qui hunc, aut illum negaverit in peccato fuisse conceptum, sed tamen temere id negabit, et jure ac merito praesumetur haereticus, nisi probabiles rationes attulerit, cur singulare illud privilegium in hunc, aut illum hominem convenire censuerit. Quales rationes nemo adhuc protulit, nisi pro conceptione unius virginis Mariae. Sed haec omnia erunt clariora, cum argumenta adversariorum profligata fuerint.

Quod attinet ad tertium, probandum est breviter: non temere, sed pie ac recte existimari b. virginem Mariam singulari Dei privilegio ab omni omnino peccato fuisse immunem. Neque vero exspectandum est, ut expressum Dei verbum adferamus, aut certam aliquam ecclesiae definitionem. Id enim si

---

* p. 120—122.

** est 51 hebr.

facere possemus, non solum pie ac recte existimari hoc diceremus, sed pro haereticis haberemus, qui contra sentirent. Probabiles igitur tantum, congruentesque rationes adferendae sunt, primum ex scripturis, deinde ex Patribus, tum ex consensu Ecclesiae, postremo ex ratione. Ex scripturis habemus inprimis duas insignes figuras. Primum hominem Christi figuram gessisse, vel (ut Apostolus loquitur) formam fuisse futuri, id est Christi, docet idem Apostolus ad Rom. 5 et 1. Cor. 15. Constat autem primum hominem non ex concubitu maris et foeminae generatum sed ex terra', eaque nondum maledicta, ab ipso Deo conditum fuisse. Decuit igitur ut secundus homo, qui similiter non ex concubitu maris et foeminae, sed opera spiritus sancti formandus erat, ex terra non maledicta, id est ex matre virgine, quae omnis maledictionis, ac per hoc omnis peccati expers fuerit, formaretur. Atque hinc fortasse ab Angelo, Benedicta inter mulieres, salutata est. Hanc figuram primus observasse videtur S. Andreas Apostolus, cujus haec verba referunt Presbyteri Achajae lib. de passione ejusdem Apostoli et Martyris Andreae: Sicut de terra immaculata factus fuerat homo primus, ita necesse erat, ut de immaculata virgine Christus nasceretur. Deinde Hevam Mariae typum ac figuram fuisse docet Epiphanius haeresi 68 et alii praeterea multi, quos non est necesse numerare. Satis autem constat, Hevam sine peccato fuisse, cum primum formata est. Decebat igitur ut mater omnium viventium vita spirituali sine peccato conciperetur, cum mater omnium viventium vita animali sine peccato condita fuerit.

Ad haec accedunt loca illa ex canticis: ‚sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias', Can. 2. etc.: ‚Tota pulchra es amica mea, et macula non est in te', Can. 4. etc.: ‚Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus, ibidem. Haec enim tametsi de Ecclesia universa, qualis praesertim erit in coelis intelligi possint, tamen b. virgini quoque aptissime convenire, negari non debet, cum et multi sanctorum patrum de b. virgine haec omnia exposuerint et ecclesia ipsa catholica in festis eiusdem beatissimae virginis, vel in officio matutino, vel in sacrificio Missae lectiones ex canticis recitari jubeat.

Jam vero ex testimoniis Patrum habemus in primis S. Ambrosium, qui serm. 22 in Psalm. 118 explanans ultimum versiculum, sic ait: Suscipe me non ex Sara, sed ex Maria, ut incorrupta sit virgo, sed virgo per gratiam ab omni integra labe peccati. Habemus deinde S. Hieronymum, qui in explanatione Psalm. 77 tractans illud: Deduxit eos in nube diei, dicit, nubem illam esse virginem Mariam, et addit haec verba: ‚Pulchre dixit, diei, quia nubes illa non fuit in tenebris, sed semper in luce.' Habemus tertio S. Augustinum, qui in libro de natura et gratia, cap. 36 sic ait: ‚Excepta sancta virgine Maria, de qua propter honorem Domini nullam prorsus, cum de peccatis agitur, habere volo quaestionem. Inde enim scimus, quod ei plus gratiae collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quae concipere, ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum.' Ad hunc locum responderi solet, S. Augustinum de peccato actuali, non de originali esse loquutum. Caeterum multa sunt, quae nos contra sentire cogunt. Primum, quod S. Aug. dicat, se nullam prorsus quaestionem de S. virgine habere velle, cum de peccatis agitur. Quibus verbis satis indicat, se quaestionem etiam de sancta virgine habere nolle, cum agitur de peccato originali. Deinde quod addat, illi gratiam fuisse collatam ad vincendum omni ex parte peccatum. Quomodo enim omni ex parte peccatum vicit, si peccato originali contaminata fuit? Tertio, quod dicat, se propter honorem Domini de sancta virgine quaestionem habere nolle, cum de peccatis agitur. At certe honor Domini non minus postulare videtur, ut eius mater caruerit originali peccato, quam actuali, cum illud mortale necessario fuerit, hoc veniale esse potuerit. Denique, quia ex Augustini sententia, nemo vivit sine peccato actuali, qui habuit peccatum originale. Haec enim sunt eius verba in lib. 5 in Julianum, cap. 9: ‚Profecto peccatum etiam major fecisset, si parvulus habuisset. Nam propterea nullus est hominum praeter ipsum, qui peccatum non fecerit grandioris aetatis accessu, quia nullus est hominum praeter ipsum, qui peccatum non habuerit infantilis aetatis exortu.' Cum ergo s. virgo non fecerit ex August. sententia actuale peccatum, ut ex loco citato de natura et gratia, etiam adversarii colligunt; sequitur ex ejusdem Augustini sententia, ut neque habuerit originale peccatum, si doctrinam suam ex lib. 5 adversus Julianum Augustinus admittat. Habemus quarto Sedulium, qui in 1. lib. mirabilium divinorum, canens expulsionem Adami ex paradiso, sic ait:

> *Et veluti e spinis mollis rosa surgit acutis,*
> *Nil, quod laedat, habens, matremque obscurat honore:*
> *Sic, Evae de stirpe sacra veniente Maria,*
> *Virginis antiquae facinus nova virgo piaret.*

Habemus quinto auctorem sermonum de operibus cardinalibus Christi, qui Cypriani titulum ferunt. Is enim in serm. de nativitate, sic ait: Non substinebat justitia, ut illud vas electionis (Maria) communibus lassaretur injuriis, quoniam plurimum a caeteris differens natura communicabat non culpa. Habemus sexto Sophronium Patriarcham Hierosolymorum, qui in epistola ad Sergium Episcopum Constantinopolis, quae lecta est in sexta Synodo act. 11 sic loquitur: Verum intactum virginitatis ingressus, castitatem lustratam Mariae sanctae, praelaraeque, et quae Dei sunt, sapientis, et ab omni contagione liberatae et corporis et animae et intellectus, incarnatus qui erat incarneus etc. Habemus septimo Joannem Damas-

cenum, qui in orat. 1 de Natali b. virginis multa scribit de immaculata ejus conceptione, et inter alia sic ait: Natura gratiam antevertere ausa non est. Quibus verbis aperte significat non prius b. virginem naturam accepisse, quam gratiam. Habemus octavo, vetustum auctorem, cognomine Idiotam, qui paulo post annum Dom. DCCC. floruit. Is enim in contemplatione virginis Mariae, cap. 2 sic ait: Tota pulchra es virgo gloriosissima, non in parte, sed in toto, et macula peccati sive mortalis, sive venialis, sive originalis, non est in te. Idem etiam cap. 6 scribit, virginem Mariam praeservatam fuisse a peccato originali. Habemus nono Petrum Damiani, qui in serm. de Natali S. Joannis Baptistae scribit, Altiore genere sanctificationis b. virginem mundatam fuisse a peccato quam Joannem, vel Hieremiam, qui in utero sanctificati leguntur. Non videtur autem aliud genus sanctificationis fingi posse, quam ut b. virgo mundata sit a peccato, in quod necessario incidisset, nisi per gratiam praeservata fuisset, Joannes vero et Hieremias sanctificati sint a peccato, in quod jam re ipsa inciderant. Idem Petrus in serm. de annuntiatione b. Mariae: Cum fecerit inquit, Deus omnia opera sua valde bona, hoc melius fecit, consecrans sibi in ea reclinatorium aureum, in qua sola se post tumultus Angelorum et hominum reclinaret et requiem inveniret. Habemus decimo b. Brunonem, qui commentario Psalm. 101 tractans illa verba: Dominus de coelo in terram aspexit, dum de regalibus sedibus in uterum virginis venit. Haec est incorrupta terra illa, cui benedixit Dominus, ab omni propterea peccati contagione libera. Habemus undecimo S. Anselmum, qui in lib. de conceptu virginali et peccato originali, cap. 18 sic ait: Decebat, ut illius conceptio (Christi videlicet) de matre purissima fieret, nempe decens erat, ut ea puritate, qua major sub Deo nequit intelligi, virgo illa niteret etc. at profecto major puritas, etiam sub Deo posset intelligi, si b. virgo aliquando peccati macula inquinata fuisset. Angeli siquidem sub Deo puritate nitent, et tamen nulla unquam macula inquinati fuerunt. Idem Anselmus in commentario cap. 5 posterioris ad Corint. Omnes, inquit, mortui sunt in peccatis, nemine prorsus excepto, dempta matre Dei, sive originalibus, sive etiam voluntate additis. Habemus duodecimo Catenam Graecorum in Cantica a Theodoreto compositam. Nam in lib. 3 prope extremo legimus: Virginem Mariam ideo columbam, eamque unicam in Canticis nominari, quod Cherubim et Seraphim puritate vincat. At certe non vinceret puritate Cherubim et Seraphim, in quibus nullum unquam peccatum fuit, si fuisset in ipsa originale peccatum. Omitto testimonia recentiorum scriptorum ut b. Laurentii, Justiniani, S. Bernardini Senensis, et aliorum. Solum enim testimonia illorum adferenda esse censui, qui ante floruerunt, quam in Ecclesia controversia ista coepisset. Venio ad consensum Ecclesiae, qui certe ab annis non paucis maximus est. Nam inprimis caput Ecclesiae summus Pontifex Sixtus IV. in extravaganti: „Cum praeexcelsa," et in altera, quae incipit „grave nimis," satis aperte testatur, hanc sententiam de immaculata virginis conceptione piam et probabilem esse. In eadem sententia fuisse Alexandrum VI., Julium II. et Leonem X. perspicuum est ex eo, quod ordinem quendam religiosum in honorem immaculatae conceptionis institutum confirmarunt et privilegiis ornarunt. Deinde Concilium Basileense, in quo decretum est, hanc sententiam ut probabiliorem esse tenendam; tametsi certam fidem non faciat, ut Concilium Oecumenicum, tamen ex eo facile potest intelligi, multos Ecclesiae Doctores ex variis Provinciis congregatos, ita sensisse. Accedit praeterea quod Academiae illustres, ac potissimum Parisiensis hanc ipsam sententiam amplectuntur. Adde ultimo, quod totus fere orbis Christianus celebrat festum diem conceptionis virginis Mariae, eamque conceptionem immaculatam vocat.

Sed nec rationes desunt ad hanc ipsam sententiam confirmandam. Nam certum est, Deum potuisse b. virginem a peccati originalis contagione praeservare, probabile autem est, etiam voluisse, igitur probabile est, eam ab ejusmodi contagione fuisse praeservatam. Potuisse Deum hoc facere, negari non potest. Nam neque ex parte Dei, neque ex parte creaturae ulla repugnantia cernitur; non quidem ex parte Dei, quia est omnipotens et non est impossibile apud Deum omne verbum: non item ex parte creaturae, nam nihil obstat, quo minus eodem temporis puncto anima rationalis creetur a Deo, et gratia repleatur. Quod factum esse credimus in creatione Angelorum et animae primorum parentum, et multo certius in creatione animae Christi. Deinde si potest anima justificari, postea quam peccatum habere coepit, ac per hoc de injusta fieri justa, ut in nobis fieri non dubitamus, cur non poterit anima in ipsa creatione sanctificari, antequam incipiat esse peccatrix? Dices „non repugnat absolute divinae potentiae aut voluntati, praeservare aliquem a peccato, repugnat tamen, posito decreto illo divino et immutabili, quo statuit Deus, ut si Adam non peccaret, omnes homines conciperentur justitia originali praediti, sin autem peccaret, conciperentur in iniquitate, et essent natura filii irae. Respondeo, decretum illud divinum ita esse intelligendum, ut si Adam peccaret, omnes homines, qui ex ipso originem traherent, ex vi conceptionis obnoxii essent peccato, neque ullum jus haberent ad justitiam illam, quam in primo parente acceperant, non tamen eo decreto potestatem Deo esse ablatam, quominus ex misericordia et privilegio singulari, posset aliquem a peccato re ipsa praeservare. Nam ex Adamo non solum peccatum, sed etiam mortem in totum genus humanum redundasse credimus, idque ob decretum Dei, quo dictum est: Quacunque die comederis, morte morieris. Unde Apostolus 1. Cor. 15 in Adam, inquit, omnes moriuntur. Et tamen quis ambigat, posse Deum efficere, ut aliquis re ipsa non moriatur? decreto enim satisfieri videtur, si omnes Adae posteri morti obnoxii sint. Sic etiam ob decretum illud Dei non solum concipiuntur, sed etiam nascuntur omnes homines in peccato, quod attinet ad vim generationis humanae; et ideo necesse habent nasci

denuo, quia quod natum est ex carne, caro est, et nisi renascantur ex aqua et Spiritu sancto, non possunt introire in regnum Dei, ut Dominus loquitur Joann. 3, et tamen legimus Hieremiam sanctificatum antequam de vulva matris suae egrederetur, Jer. 1 et de S. Joanne Angelus dicit ad Zachariam, Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suae, Luc. 1 et de ipsa virgine Maria nulla quaestio est apud catholicos, quin saltem ante nativitatem in utero matris sanctificata fuerit.

Habemus igitur, Deum potuisse virginem Mariam ab omni peccato liberam conservare, et sanctam ac justam in ipsa creatione efficere. Voluisse autem, satis probabiliter demonstrari existimamus ex illis rationibus, quibus S. Thomas in 3. p. q. 27., art. 4 probat, matrem Dei omnis peccati actualis expertem esse debuisse.

Prima ratio est, quia tam honor, quam ignominia matris redundat in prolem. Secunda, quia mater Christi singularem affinitatem et conjunctionem cum ipso habet, quae autem conventio Christi ad Belial? Tertia, quia singulari modo Dei filius, qui est ipsa Dei sapientia habitavit in matre: at in malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis, ut dicitur Sap. 1.

Quarta, quia debuit in virgine testimonium illud sponsi coelestis impleri, tota pulchra es amica mea, et macula non est in te Cant. 4. Hae certe rationes, ut probant, decuisse Dei matrem ab omni actuali peccato immunem esse, ita si fieri potuit, ab originali: immo etiam magis ab originali, quam ab actuali veniali; cum originale magis inquinet et deformet, et cum Belial conjungat, et corpus atque animam peccato subdat, quam veniale. Addi potest alia quinta ratio. Nam cum Deus statuerit, sanctissimam hanc virginem evehere ad summam dignitatem, ut omnibus puris creaturis, etiam angelicis praestet, de qua re nulla controversia esse potest, certe par erat, ut nullum esset privilegium alicui purae creaturae collatum, quod non etiam huic virgini conferretur, nisi forte conditioni, statui, naturae, aut sexui repugnaret. At sanctificari in ipsa creatione datum est primis parentibus, sanctificari autem in ipsa creatione, et nullo unquam pollui peccato, datum est angelis sanctis, et privilegium hoc conditioni, statui, naturae, sexui b. virginis non repugnat: igitur pium est credere, ejusmodi privilegio Dei matrem minime caruisse. Accedant postremo revelationes divinae, quas de hac re se habuisse S. Brigitta testatur in lib. 1, cap. 9 et lib. 6, cap. 49 et 55, quae quidem revelationes contemnendae non sunt, cum à viris gravissimis diligenter excussae et approbatae fuerint.

Nunc argumenta solvenda sunt, tum ea, quibus haeretici probare conantur, nostram sententiam fidei catholicae repugnare, tum ea quibus alii nonnulli sibi persuaserunt, sententiam nostrae contrariam veriorem esse, atque tutiorem. Sed antequam ad argumenta ipsa veniamus, explicandum erit breviter, quemadmodum accipiendum sit, quod dicimus, b. virginem originali peccato semper caruisse. Tribus modis peccatum primi parentis cum filiis ejus communicatur. Primo enim dicuntur Adae filii in ipso Adamo peccavisse, cum ille preceptum Domini in Paradiso transgressus est. Et quoniam tunc non erant ipsi in actu, sed in potentia, ideo quoque tunc peccatum non actu, sed potentia contraxerunt. Sive, quod est idem, non in se, sed in parente peccaverunt; quemadmodum non in se, sed in parente subsistebant. Hinc S. Augustinus lib. 1 de peccatorum meritis et remissione, cap. 10. Certe, inquit, manifestum est, alia esse propria cuique peccata, in quibus hi tantum peccant, quorum peccata sunt; aliud hoc unum, in quo omnes peccaverunt, quando omnes ille unus homo fuerunt. Deinde rursus dicuntur in peccato concipi omnes Adae filii, cum primum foetus in utero matris exsistere incipit, quamvis informis et inanimis. Tametsi enim peccatum proprie non possit esse, nisi in anima rationali, et foetus conformari incipiat longo tempore ante animationem, tamen quia tunc re vera incipit homo exsistere, ratione unius suae partis (unde dicuntur filii in uteris matrum novem mensibus gestari 2. Mach. 7), et pars illa ex corrupta natura originem habet, et vitiata recte nominari potest, atque ei ex vi suae generationis debetur, ut cum primum animam rationalem sortita fuerit, inde exsistat homo peccator, et irae divinae filius. Propterea non immerito dicuntur homines tunc primum in iniquitatibus generari. Explicat hoc multis verbis S. Anselmus in lib. de conceptu virginali et peccato originali, cap. 7 et de hac prima conceptione exponit illud Psalm. 50 [51.]: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum. Tertio denique dicuntur homines concipi in peccato, cum animae corporibus inspirantur. Tunc enim primum incipiunt proprie et re ipsa esse homines, et habere voluntatem originali justitia denudatam, a Deo aversam et deformem. Jam igitur quod attinet ad primum modum, non desunt qui existiment, b. virginem non peccasse in Adamo. Dicunt enim, legem de non gustando ligno scientiae boni et mali datam fuisse primo parenti pro se et omnibus posteris, excepta virgine Maria. Proinde illam, ut erat in lumbis Adae, gustasse cum illo cibum vetitum, non tamen peccasse, quia prohibitio ad eam non pertinebat. Quae sententia nobis non admodum tuta esse videtur et contrariae omnino subscribimus. Nam inter catholicos convenit, b. virginem per Christi sanguinem vere fuisse redemptam, et quod Apostolus ait: Christus pro omnibus mortuus est 2. Cor. 5., sine ulla exceptione esse accipiendum. At si b. virgo neque actu, neque potentia, neque in se, neque in parente suo peccavit, quomodo, quaeso, redempta dici potest?

Quod attinet ad secundum modum, si b. virgo non fuit libera, ut diximus, a peccato primi parentis, quatenus in lumbis ejus erat, profecto prima ejus conceptio similis fuit conceptioni aliorum. Nimirum

originem habuit ex natura corrupta, eique ex vi generationis debebatur, ut peccatum contraheret, cum primum ad eam anima rationalis accederet. Quod attinet ad tertium modum, sine peccati originalis macula fuisse existimamus animam b. virginis, in ipso etiam primo instanti suae creationis et infusionis in corpus, ita ut nunquam persona illa actu exsistens peccatum habuerit. Atque hoc solum est, in quo b. virgo differt a caeteris, qui per gratiam Dei, Christique passionis meritum a peccato originali liberati fuerunt, quod alii communiter liberati sint post nativitatem, aliqui pauci ante nativitatem, sed post animationem, ipsa sola in ipso instanti animationis. Ex his quae diximus facile solvi possunt argumenta, quae ab adversariis proferuntur, sive ex scripturis, sive ex patribus, sive ex ratione ducantur. Primum igitur profert Chemnicius in examine Concilii Trident. sess. 5, pag. 518. Scripturas, quae (ut ipse dicit) solum Christum excipiunt a peccato, 2. Cor. 5. Eum qui peccatum non noverat, etc. Hebr. 7. Talis decebat ut nobis esset Pontifex, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus. Respondeo: Scripturae istae a Chemnicio allatae, dicunt quidem Christum non novisse peccatum et innocentem et impollutum et segregatum a peccatoribus fuisse: tamen non addunt, soli Christo convenire. Quin potius, si sonum verborum tantum attendamus, inveniemus similia, nonnullis aliis in scripturis tribui. De Job legimus: Erat vir ille simplex, et rectus, et timens Deum, et recedens a malo, Job. 1. Et de parentibus Praecursoris: Erant justi ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, et justificationibus sine querela. Fatemur tamen recte dici posse, Christum solum ab originali peccato immunem fuisse, quia solus ipse ex vi generationis peccatum evasit, et neque in se, neque in Adamo peccavit, quippe qui solus non ex semine viri, sed Spiritus sancti virtute a virgine conceptus et ex virgine natus sit. Virgo autem beata caruit quidem originali macula, sed privilegio gratiae divinae, non vi generationis humanae, et licet in se polluta non fuerit, in parente tamen fuit. Similia sunt, cum solus Deus dicitur bonus, Marc. 10. Solus sapiens, Rom. 16. Solus immortalis, 1. Tim. ult., quia videlicet solus ipse talis est per essentiam, caeteri autem sive angeli, sive homines, per participationem.

Secundo, profert testimonia illa, quae omnes homines in peccato constituunt. Rom. 5. In quo omnes peccaverunt, 1. Cor. 15. In Adam omnes moriuntur, Ephes. 2. Eramus natura filii irae, sicut etc. Respondeo: non negamus b. virginem in Adamo peccasse, eo modo quo peccare poterat, quae nondum erat, nisi in potentia, ac per hoc obnoxiam fuisse, ut quando actu esse inciperet, re ipsa in se peccatum haberet. Tamen addimus, praeventam fuisse singulari gratia ac privilegio Dei, ut simul et esse, et justa esse inciperet. Neque illud negamus, eandem virginem in Adamo esse mortuam, hoc est, propter Adae peccatum mortis debitum contraxisse et solvisse. Nam etiamsi in primo suae creationis instanti anima ejus per gratiam a peccati macula liberata fuit, redemptionem tamen corporis non continuo habuit, quemadmodum nos omnes, serius quidem, quam b. virgo, a peccato originali liberati sumus, et tamen renovati spiritu mentis nostrae, adhuc redemptionem corporis exspectamus, et ideo morti et aerumnis atque calamitatibus subjecti sumus, quae ex peccato primi hominis in genus humanum redundarunt. Denique non negamus, b. virginem natura fuisse filiam irae, sed addimus gratia semper fuisse filiam misericordiae. Ex natura enim corrupta parentum suorum quid haereditare potuisset, nisi corruptionem? placuit tamen Deo, sic eam in benedictionibus dulcedinis praevenire, ut nunquam esset peccatrix, quod postulabat natura, sed semper esset justa, quod gratia conferebat. Tertio, objiciunt alii verba illa b. Pauli 2. Cor. 5. „Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus." Respondeo: concedimus, b. virginem aliquo modo mortuam esse morte peccati (de hac enim morte sine dubitatione Apost. loquitur) ut etiam verum sit, pro ipsa vivificanda, ut pro caeteris omnibus mortuum esse Christum. Ceterum mortua dicitur virgo b. quod obnoxia fuerit morti, et necessario moritura ex vi suae generationis, nisi etiam gratia praevenisset. Similis est locus Rom. 8. „Corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter justificationem" quo loco dicuntur corpora fidelium justificatorum mortua, non quod reipsa jam mortua sint, sed quod morti obnoxia, et necessario moritura; quamvis dubitandum non sit, quin possit Deus aliquos a morte eximere, si ita judicet, ad suam gloriam expedire. Dicet aliquis, si b. virgo semper fecit justa, quippe quae in ipso primo instanti creationis gratiam justificationis accepit, nullo igitur tempore peccato invenietur obnoxia. Neque enim obnoxia peccato fuit, antequam esset in rerum natura, neque postea quam in rerum natura esse coepit; cum simul esse, et justa esse coeperit. Respondeo: b. virginem tribus temporibus peccato fuisse obnoxiam. Primo, quandiu in lumbis Adae et caeterorum parentum suorum fuit. Toto enim illo tempore sicut fuit in potentia Adae filia, sic fuit in potentia peccato obnoxia. Deinde rursus quando concepta est in utero matris ante animationem. Tametsi enim tunc non fuerit integre in rerum natura, fuit tamen ex parte, et ratione illius partis dicebatur ipsa vere exsistere; sic enim (ut supra notavimus) dicuntur proles in utero matris novem mensibus delitescere. Toto autem illo tempore, quod inter primam conceptionem et infusionem animae rationalis intercessit, fuit illa non in potentia, sed in actu, quamvis ratione unius partis, peccato originali obnoxia, quo sine dubio polluta fuisset, nisi per gratiam praeservata fuisset. Denique obnoxia peccato fuit ipsa integre exsistens in primo instanti conjunctionis animae rationalis cum corpore. Tametsi enim in eodem instanti temporis justificata fuerit, tamen quia ordine naturae prius est subjectum, quam accidentia, ideo prius fuit ordine naturae persona

illa extra suas causas, quam aut peccatum, aut justitia in illa inhaereret. Itaque in illo priori instanti naturae fuit obnoxia peccato, quia sine dubio continuo peccatum contraxisset, nisi in illo ipso temporis puncto justitiae luce ornata fuisset, quo peccati labe infici debuisset. Habemus igitur, testimonia scripturarum nihil omnino efficere contra immaculatam b. virginis conceptionem.

Secundo loco producit Chemnicius testimonia patrum. Primum testimonium Augustini est in lib. de natura et gratia, cap. 36, ubi S. Aug. scribit, gratiam b. virgini collatam fuisse ad vincendum omni ex parte peccatum: Manifestissimum, inquit Chemnicius, est, quod non sentiat, Mariam sine peccato conceptam fuisse. Alias enim non opus fuisset conferri ipsi gratiam ad vincendum peccatum.

Respondeo, si beatissima virgo natura sua fuisset impeccabilis (quod nemo catholicorum dicit) sine dubio gratia non eguisset ad vincendum omni ex parte peccatum. At cum per gratiam in ipsa creatione infusam vicerit originale peccatum, hoc est, aditum ei omnino praecluserit; et rursum per gratiam tum habitualem, tum directionis et protectionis, tum etiam cooperationis divinae maculas omnes peccati actualis evaserit: profecto falsum est, quod Chemnicius dicit, non opus fuisse conferri b. Mariae gratiam ad vincendum peccatum, si sine peccato concepta fuit. An non Adam et Heva sine peccato creati fuerunt, et tamen ad vincendum peccatum gratia eguerunt? non igitur concipi sine peccato sed impeccabilem esse natura, requiritur et sufficit, ut quis non egeat gratia ad vincendum omni ex parte peccatum. Secundum testimonium est eiusdem August. in lib. de fide ad Petrum, cap. 26. Firmissime tene, et nullatenus dubites, omnem hominem, qui per concubitum viri et mulieris concipitur, cum peccato originali nasci, etc. Cui testimonio addit Chemnicius aliud in eandem sententiam ex lib. de nuptiis et concupiscentia. Et rursum aliud S. Ambr. in comment in Luc. lib. 2 in haec verba: Solus enim per omnia ex natis de foemina sanctus Dominus Jesus, qui terrenae contagia corruptelae immaculati partus novitate non sensit. Addit aliud in eandem sententiam ex commentario ejusdem Ambrosii in Isaiam. Respondeo: nihil aliud his testimoniis probatur, nisi nullum esse, praeter Christum, qui ex vi generationis non traxerit originale peccatum. Nam ideo S. Ambrosius addidit, Christum solum immaculati partus novitate non sensisse terrenae contagia corruptelae, quia videlicet solus ipse, cum sit ex virgine, ac de Spiritus sancti virtute conceptus, peccatum ex vi generationis exclusit. Caeteri omnes aut peccatum re ipsa contrahunt, aut illud non ex vi generationis, sed privilegio gratiae singularis effugiunt.

Ad eundem modum intelligi debet, quod ex hom. 2 de Natali Domini Eusebii Emiseni adduci solet. Non enim auctor ille ait: ‚A peccati originalis nexu nullus immunis exsistit, nec ipsa genitrix Redemptoris.' Quomodo hunc locum Cajetanus adducit: sed, A peccati originalis nexu nemo per se liber exstitit, etc. ubi illud, per se, significat, ex vi generationis, sive ex natura, non ex gratia. Tertium testimonium Augustini est in lib. de perfect. justitiae. Quisquis, inquit Aug., esse vel fuisse in hac vita aliquem hominem, vel aliquos homines putat, excepto uno Mediatore Dei et hominum, quibus necessaria non fuerit remissio peccatorum, contrarius est divinae scripturae, ubi Apostolus ait, per unum hominem peccatum in mundum intravit, etc.

Respondeo: non negamus b. virgini necessariam fuisse remissionem peccatorum et Christum ejus fuisse, ut caeterorum omnium, redemptorem: sed dicimus, remissa ei fuisse peccata, non in quae inciderat, sed in quae incidisset, nisi gratia Dei per Christi merita praeventa fuisset. Neque est hic modus loquendi a scripturis divinis, vel ab Augustini disputationibus alienus. Certe in Psalm. 85 dicit Propheta: Eruisti animam meam de inferno inferiori. Et in Psalm. 143. Redemisti servum tuum de gladio maligno. Nec tamen in infernum inferiorem Propheta ceciderat, aut a gladio maligno caesus fuerat, sed quia periculum erat, ne id fieret, et gratia Dei periculum illud evaserat, ideo gratias agit, ac dicit: Eruisti, etc. In quem locum S. August. ita loquitur: Quemadmodum si medicus videat tibi imminentem aegritudinem forte ex aliquo labore, et dicat, parce tibi, sic te tracta, requiesce, his cibis utere, nam si non feceris, aegrotabis: tu autem si feceris, et salvus eris, recte dicis medico: liberasti me ab aegritudine, non in qua jam eras, sed in qua futurus eras. Nescio quis habens caussam molestam, mittendus erat in carcerem. venit alius, defendit eum; gratias agens, quid dicit? eruisti animam meam de carcere. Suspendendus erat debitor, solutum est pro eo, liberatus dicitur de suspendio. In his omnibus non erant, sed quia talibus meritis agebantur, ut nisi subventum esset, ibi essent, inde se recte dicunt liberari, quo per liberatores suos non sunt permissi perduci. Ex qua sententia b. Augustini explicari possunt alia duo testimonia. Scribit enim Zosimus Papa in epist. quam refert idem August. epist. 157 in hunc modum: Nullus nisi qui peccati servus est, liber efficitur, nec redemptus dici potest, nisi qui vere per peccatum fuerit ante captivus. Scribit item S. Leo serm. 1 de Nativ. Domini: Sicut nullum a reatu liberum reperit, ita pro liberandis omnibus venit. Sed his verbis significatur (ut ex Augustino didicimus) nullum posse liberari, vel redimi, nisi fuerit servus, vel captivus re ipsa, aut certe esse debuerit, nisi eum liberatoris ac redemptoris gratia praevenisset. Et per se nullum a reatu liberum fuisse, et ideo Christum pro liberandis omnibus advenisse. Quartum testimonium est ejusdem Augustini in lib. 5 adversus Julianum, cap. 9. „Si sine dubio, inquit, caro Christi non est caro peccati, sed similis carni peccati, quid restat ut intelligamus, nisi ea excepta omnem reliquam humanam carnem esse peccati. Et hinc apparet illam concupiscentiam, per quam Christus concipi noluit, fecisse

in genere humano propaginem mali: quia Mariae corpus, quamvis inde venerit, tamen eam non trajecit in corpus, quod non inde concepit. Caeterum corpus Christi inde dictum esse in similitudine carnis peccati, quia omnis alia hominum caro peccati est, quisquis negat, et carnem Christi ita carni comparat nascentium hominum ceterorum, ut asserat utramque esse puritatis aequalis, detestandus haereticus invenitur. Respondeo: fatemur carnem Christi non fuisse carnem peccati, et carnem aliorum hominum etiam b. virginis Mariae carnem fuisse peccati: nec tamen inde fateri cogimur, in ipso primo instanti creationis animae beatissimae virginis, non fuisse illi gratiam justificationis infusam, qua peccati originalis maculae omnino aditus praecluderetur. Neque enim caro peccati dicitur ea, quae peccatum in se habeat, sed quae ex se, et ex natura sua peccatum haberet, nisi gratia illud excluderet: item quae non sine libidine parentum propagata est, quaeque si naturali ordine gignat, peccatum in prolem omnino trajiciat; quae denique morti', aliisque malis ex peccato primi parentis exortis subdita sit.

Jam vero b. virgo (ut saepe diximus) ex natura sua et vi conceptionis, peccato originali sine dubio polluenda fuisset, nisi privilegium gratiae singulare intercessisset: Item, non sine libidine parentum concepta morti atque aerumnis ex Adae peccato manantibus subdita fuit. Denique, si eadem virgo (quod est signum evidens corruptae naturae, quoad carnem) solenni more ex complexu virili filios concepisset, illae ejus proles originali peccato minime caruissent. Ita recte dicitur caro b. virginis caro fuisse peccati, Christus autem, qui non carnem peccati, sed similitudinem habuit carnis peccati: ex vi conceptionis peccato pollui non potuit, sine libidine enim conceptus fuit, mortem et aerumnas sponte sua assumpsit, et liberos si gignere voluisset, absque originali peccato sine controversia genuisset. Quintum testimonium S. Bern. est, qui sic ait: „Excepto homine Christo universos respicit, quod unus humiliter confitetur: In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.', Respondeo: testimonium hoc a Chemnicio ex epist. 174 ad Canonicos Lugdunenses depromptum est. In qua tamen epist. tria sunt contra Chemnicium, nihil pro Chemnicio. Primum contra Chemnicium est, quod S. Bernardus aperte tradit, b. virginem ante sanctam fuisse, quam natam: Sed, inquit, et ortum virginis didici in Ecclesia, et ab Ecclesia indubitanter habere festivum, atque sanctum, firmissime cum Ecclesia sentiens, in utero eam accepisse, ut sancta prodiret. Et paulo post: Fuit, inquit, procul dubio mater Domini ante sancta, quam nata. Secundo contra eundem est, quod in eodem loco S. Bernardus addit b. virginem fuisse omnis peccati actualis expertem: Ego, inquit, puto, quod et copiosior sanctificationis benedictio in eam descenderit, quae ipsius non solum sanctificaret ortum, sed et unam ab omni deinceps peccato custodiret immunem, quod nemini alteri in natis quidem mulierum creditur esse donatum. Tertio gravissime contra Chemnicium pugnat, quod S. Bernardus in hac re, ut in aliis rebus omnibus sententiam suam Ecclesiae Romanae judicio voluit esse subjectam. Sic enim epistolam claudit: Quae autem dixi, absque praejudicio sane dicta sint sanius sapientis, Romanae praesertim Ecclesiae auctoritati atque examini totum hoc, sicut et caetera quae ejusmodi sunt universa reservo: ipsius, si quid aliter sapio, paratus judicio emendare. Si hanc obedientiam sancti viri, non voculas hinc inde temere collectas imitari dignarentur haeretici, haeretici non essent, neque ulla nobis cum Chemnicio controversia remaneret. Haec igitur contra illum faciunt: pro illo autem nihil esse in tota epistola facile demonstrabo. Nam et si S. Bernardus dicat, b. virginem in utero sanctificatam, non tamen dicit id factum esse post infusionem animae rationalis, non autem in ipsa infusione, quod nos asserimus: Quod vero idem vir sanctus affirmat, b. virginem in peccato esse conceptam, ac per hoc conceptionem ejus non fuisse sanctam, de prima conceptione, quae in ipso concubitu parentum fieri solet, non de animatione accipiendum est. Nam inde probat S. Bernardus eam conceptionem non fuisse sanctam, quia inter amplexus maritales non se immiscuisset sanctitas. Atqui amplexus maritales in prima conceptione, non in secunda, quae magis proprie dici posset animatio, locum habent.

Deinde illud semper urget idem auctor, quod solus Christus de Spiritu sancto conceptus sit, et b. virgo de Spiritu sancto conceperit, non autem fuerit de Spiritu sancto concepta. Quod argumentum nihil aliud probat, nisi primam conceptionem solius Christi vere fuisse sanctam. Ex qua explicatione solvitur etiam quod ex Anselmo posset adduci, licet ejus testimoniis Chemnicius non meminerit. S. enim Anselmus in 2. lib. cur Deus homo, cap. 16 apertissime scribit, b. virginem in peccato esse conceptam et natam. Sed loquitur de prima conceptione seminis et de nativitate, quae sit in utero, non de ea quae sit ex utero, hoc est, de formatione foetus, per quam incipit homo esse in mundo, juxta illud Matth. 1. Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est. Nam idem Anselmus in lib. de conceptu virginali et peccato originali, cap. 7 scribit, homines in peccato originali concipi ante infusionem animae, non quod caro sine anima sit capax peccati, sed quod homo ex semine, et ex ipsa conceptione trahat necessitatem, ut cum animam rationalem habuerit, simul etiam peccatum habeat. Et de hac prima conceptione, quae proprie dicitur conceptio, exponit ibidem Anselmus verba illa Job: Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Et illa Davidis: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, etc. Neque ulla ratione credibile est, S. Anselmum affirmare voluisse, b. virginem in peccato originali natam ex utero matris, cum ejus tempore ecclesia universa festum diem nativitatis b. virginis coleret, eandem virginem prius sanctam fuisse, quam natam publice praedicaret. Quod ex sermonibus Petri Damiani de Natali virginis intelligi potest, qui venerabilis Petrus S. Anselmi aequalis fuit, vel eo paulo major.

Ex his, quae hactenus dicta sunt, nullo negotio solvi possunt argumenta omnia, quae vel Capreolus, vel Cajetanus, vel alii solent adducere, non ut sententiam nostram damnent, sed ut suam probabiliorem esse demonstrent. Nam testimonia scripturae, Conciliorum et Patrum, quae pro se facere arbitrantur, maxima ex parte generalia sunt, ac per hoc non impediunt, quo minus aliquis singulari privilegio excipi possit. Concilium enim Tridentinum, cui nemo catholicorum resistere auderet, cum doctrinam communem et universalem de peccato originis tradidisset, aperte subjunxit: Non fuisse mentem sanctae Synodi b. virginem his decretis includere. Quo facto docuit, tuto nos idem posse dicere de Conciliis Milevitano et Arausicano, et si quae alia sunt, in quibus universalis doctrina de peccato tradatur. Testimonia vero patrum, quae b. virginem nominatim attingunt, aut jam explicata sunt, aut eodem modo explicari possunt. Quod vero ad alias objectiones attinet, nulla est, quae ex iis, quae diximus, non facile diluatur.

Objiciunt primo, b. virginem non vere fuisse redemptam, si nunquam fuit captiva. Sed jam ostendimus illos verissime redimi, qui necessario captivi fuissent, nisi redemptoris gratia intercederet. Objiciunt secundo, Christum mortuum esse pro omnibus, et tamen eundem non pro justis, sed pro peccatoribus mortuum esse. Ad hoc etiam jam respondimus, Christum mortuum esse pro peccatoribus, qui jam erant, vel qui necessario fuissent, nisi eis mors ejusdem Christi mirabili gratia succurrisset. Objiciunt tertio, b. virginem cum libidine parentum fuisse conceptam, libidinem autem instrumentum esse, quo trajicitur in prolem originale peccatum. Responsio ex his, quae diximus in promptu est. Nam libido parentum signum est naturae corruptae, ex natura autem corrupta naturaliter caro vitiata concipitur, sed nihil prohibet, quo minus possit Deus, cum animam rationalem cum carne vitiata conjungit, simul in eam gratiam justificationis infundere, qua peccati macula penitus arceatur. Objiciunt quarto, b. virginem multas aerumnas, atque ipsam etiam mortem, quae sunt peccati poenae, esse perpessam. Sed jam diximus, b. virginis animam a peccati macula praeservatam, non autem carnem fuisse redemptam, nisi cum post mortem singulari Dei gratia gloriosa surrexit. Objiciunt quinto, detrahi de gloria filii Dei, si privilegium immaculatae conceptionis alicui alteri tribuatur. Sed gloria filii Dei propria illa est, quod de Spiritu sancto conceptus ex vi generationis peccatum contrahere non potuerit. Accedit ad ejus gloriam, si per ipsius merita non solum justificari possint, qui peccatum jam habent, sed etiam praeservari a peccato aliquem, qui in illud alioqui necessario incidisset.

Post argumentorum, quae speciem aliquam soliditatis habere videbantur, dissolutionem, refellenda sunt etiam mendacia et calumniae Chemnicii, quae simplicioribus negotium facere possent. Igitur Chemnicius pag. 520 demonstraturus, quemadmodum sensim crescant errores et superstitiones, dum sine verbo Dei de rebus ejusmodi disputatur, primo loco ponit, tempore Petri Lombardi ignotam adhuc fuisse opinionem de immaculata virginis conceptione. Sed hoc falsum esse, perspicuum est ex patribus a nobis citatis, ac praesertim ex Anselmo in comment cap. 5 posterioris ad Corin. Fuit autem Anselmus antiquior Petro Lombardo. Quid quod ipse Chemnicius post duas paginas hanc ipsam opinionem tribuit Anselmo, quam hoc loco negat cognitam fuisse tempore Lombardi? ita nimirum ejus dicta inter se pulchre cohaerent. Secundo loco dicit, Petrum Lombardum arrepta occasione ex verbis S. Augustini, disputare coepisse, b. virginem in conceptione Christi ab omni peccato, atque etiam a fomite liberatam. Sed non fuisse primum Lombardum, qui tam insignem puritatem b. virgini tribuerit, intelligi potest ex Anselmo lib. 2 cur Deus homo, cap. 16 et lib. de conceptu virginali, cap. 18 et ex ipso Augustino lib. de natura et gratia, cap. 26 et ex aliis. Tertio dicit, eos qui Lombardum sequuti sunt, excogitasse sanctificationem in utero, et sanctam nativitatem ejusdem virginis Mariae. At hoc est insigne mendacium, cum sanctificatio in utero, et sancta nativitas Virginis in universa Ecclesia celeberrima fuerit etiam tempore S. Bernardi et Petri Damiani, qui Petrum Lombardum non sequuti sunt, sed ejus aequales, vel majores fuerunt. Quarto dicit, post ea tempora natam esse opinionem de immaculata ejusdem virginis conceptione. Et licet S. Thomas et S. Bonaventura ejusdem opinioni restiterint, tamen in quibusdam locis institui coepisse festum conceptionis. Hic quoque insigne mendacium cernitur. Nam si festum conceptionis institui coepit post tempora S. Thomae, vel ejus aetate, ut hoc loco Chemnicius dicit, quomodo S. Bernardus, qui centum annis S. Thomam praecessit, in epist. 174 quam idem Chemnicius supra citavit, meminit hujus festi? quomodo S. Anselmus, qui annis ferme ducentis eodem S. Thoma fuit antiquior, eodem teste Chemnicio festi conceptionis originem tradidit? Quinto dicit, Concilium Tridentinum in appendice illa de conceptione b. virginis, cum Sixti IV. Pontificis constitutionem observari jussit, id voluisse, ut liberum esset, extra, praeter, aut etiam contra verbum Dei opinari, an b. virgo concepta fuerit sine peccato originali. Sed hoc, ut alia quae sequuntur, tam est impudens calumnia atque mendacium, ut nihil impudentius fingi queat. Ideo siquidem tum Sixtus Pontifex, tum Concilium Tridentinum libertatem opinandi circa conceptionem b. virginis permiserunt, quod probe intelligerent, neutram partem verbo Dei aperte repugnare. Quod enim contra verbum Dei non sit opinio ulla libera, non est quod Chemnicius nos docere contendat. Id enim nemo apud catholicos ignorare permittitur. Sed de his hactenus, ne frustra bonas horas in nugis Chemnicianis consumpsisse videamur." *

---

* R. Bellarminus disputationes de controversiis christianae fidei. Parisiis 1608. IV. 244—257.

Interea litigantibus de immaculato b. virginis conceptu monachis Dominicanis et Franciscanis, propendente autem in Franciscanorum opinionem vulgo superstitioso, Pius V. papa, jam ante editum opus Bellarminianum, a. 1570 constitutionem emiserat, qua de quaestione controversa pro multitudine promiscua disputari, et vulgari sermone scribi vel dici, vetabat. Est constitutio, quae dicitur: Super speculam Domini.

II.

CONSTITUTIO PII V. a. 1570.

„Super speculam Domini, viribus licet exiguis, constituti, Prophetae solicitudinem imitantes, die noctuque ad diversos Ecclesiae status nostrae mentis aciem intendimus, studiose providentes ut communi Domino ab omnibus gradibus fideliter serviatur, ac illis maxime, quibus digniora ministeria divini Spiritus favore credita sunt, inter quos divini verbi praedicatores adnumerandos esse nemo dubitare poterit, qui eorum munus ab ipso Domino consecratum, Apostolis praecipue injunctum fuisse animadvertet, qui si adepto gradu digne fungerentur, evangelizantes pacem, annunciantes bona, praedicantes salutem, non solum vox eorum dulcis, verum et speciosi pedes viderentur, et fraternae salutis uberes fructus referentes, multam fiduciam haberent in die Domini. Verum quod neque sine animi dolore accepimus, nec referre possumus, quidam diversorum ordinum regulares, clericique saeculares, omissis quae divinae majestatis gloriam, et sanctissimae Dei genitricis, aliorumque Divorum venerationem, atque fidelium pietatem promovere poterant, quod Apostolus in quibusdam arguit, languent circa quaestiones, et pugnas verborum, ex quibus oriuntur invidiae, et contentiones, ceteraque vitiorum monstra, potissimum vero cum de de gloriosae virginis Mariae conceptione sermo inciderit, tam pertinaciter pro alterutra parte contendunt, ac si de illis dogmatibus esset, quae corde credere ad justitiam, ore confiteri ad salutem necessarium est. Quibus illud Prophetae convenire videtur, dicunt, ait Dominus, cum ego non sim locutus, cum Sancta Romana Ecclesia omnium Ecclesiarum magistra et doctrix disciplinae de ea re hucusque non definierit, nemo absque temeritate praejudicare, vel alterius partis sententiam damnare potest, et quasi desint praeclarissima inventricis gratiae merita, quae nec Angelica quidem lingua satis digne referri possunt, et ex illo uberrimo fonte, puteoque aquarum viventium non possint saluberrimas haurire aquas, quibus fidelis populus, magna cum utilitate atque dulcedine, reficeretur, ad dissipatas cisternas occurrunt, stultas scilicet, et sine disciplina quaestiones, quae generant lites, quas nec frequens multitudo intelligere, nec viri sapientes, qui capiunt, utiliter percipere valeant, praesertim quoniam, ut experimento didicimus ipsorum Concionatorum, qui ad quaestiones hujusmodi proponendas facilius erumpere solent, major numerus materiae difficultatem prorsus ignorantes, neque intelligentes quae loquuntur, aut de quibus affirmant, simplicium animos, indiscretae devotionis obtentu, vel potius loquacitatis, et ostentationis effectu, ad tumultus et simultates concitant, quos, tumultuantes atque dissidentes, componere sedareque potius oportebat; cumque parvulis in Christo lac infundere, provectis solidum cibum apponere deberent, dum in hujusmodi controversiis interminatis versantur, omnibus ubera proferunt arentia, quod non absque maledictionis nota legimus in Propheta.

§. I. Nos igitur qui Praedecessorum nostrorum saluberrima decreta pro viribus salva esse cupimus, potissimum illa, quae a sacrosancta Synodo Tridentina denuo sunt confirmata, liberam cuique facultatem relinquentes opinandi, hujus controversiae quamlibet partem, prout vel magis pium, vel magis probabile esse judicaverit. Praedictorum igitur concionatorum, aliorumque contentioni atque temeritati, populorumque scandalis occurrere studentes, motu proprio, non ad alicujus nobis super hoc petitionis instantiam, sed ex certa nostra scientia, ac de Apostolicae potestatis plenitudine, statutum fel. record. Sixti quarti praedecessoris nostri, super ea re, quod a praefata synodo innovatum est (illud praesentibus, ac si de verbo ad verbum esset insertum, pro plene et sufficienter expresso et inserto habentes) Apostolica auctoritate, tenore praesentium, confirmamus et approbamus.

§. II. Atque ut deinceps efficacius a cunctis observetur, perpetuo statuimus et ordinamus, ac per Apostolica scripta mandamus, quatenus nemo cujuscumque ordinis, gradus, conditionis, vel dignitatis exsistat, in popularibus concionibus, vel ubicumque promiscua virorum et mulierum multitudo convenire solet, de hujus controversiae alterutra parte disputare, rationibus vel doctorum auctoritate asserendo propriam sententiam et contrariam refellendo aut impugnando, vel de hac ipsa quaestione, cujusvis pietatis aut necessitatis praetextu vulgari sermone scribere vel dictare praesumat. Qui contrafecerit suspensionis poenam a divinis absque nova declaratione ipso facto incurrat, si modo fuerit in sacris constitutus, et quocumque praeterea gradu, sive dignitate, vel administratione fungatur, illis omnibus sit ipso jure privatus, et ad eadem vel similia munera obtinenda vel obeunda perpetuae inhabilitatis censurae ipso etiam facto sit obnoxius, super quibus nisi a Romano Pon-

tifice pro tempore exsistente dispensari sive absolvi non possit. Et nihilominus aliis poenis, si opus fuerit, a proprio praelato pro delicti mensura infligendis subjiciatur, prout subjicimus.

§. III. Ceterum quamdiu per Apostolicam Sedem altera pars definita non fuerit, oppositaque sententia condemnata, liceat viris doctis, in publicis Academiae disputationibus, sive generalium, aut provincialium Capitulorum, vel ubi alias intersunt, qui rem capere possunt, nec scandali ulla subest occasio, de illa quaestione disserere, et argumentis utramlibet partem, vel asserere, vel impugnare, dum tamen neutra, veluti erronea praedicetur, serventurque illa omnia, quae a dicto Sixto praedecessore nostro statuta sunt; quorum singula, ut praefertur, etiam quantum ad alias poenas, duximus innovanda, et innovamus per praesentes.

§. IV. Ut autem haec nostra constitutio, et praemissa omnia, ad eorum omnium, quorum interest, notitiam congruentius pervenire possint, in virtute sanctae obedientiae, et sub poena privationis ab ingressu Ecclesiae, etiam eo ipso incurrenda, si in his quae mandamus exsequendis se negligentes exhibuerint, praecipimus et mandamus omnibus et singulis locorum ordinariis, ac eorumdem Vicariis suffraganeis, et Officialibus quibuscumque, et aliis singulis ad quos quomodolibet spectat, et pertinet, quatenus hujusmodi nostram constitutionem singulis suae Dioecesis, vel districtus praedicatoribus, et aliis quibus expedire judicaverint, opportune insinuent, et publicent, ac insinuari et publicari faciant. Et ne quis in posterum quoquo modo ignorantiam de praemissis possit praetendere, aut se contra praemissa valeat excusare.

§. V. Volumus, et similiter eadem auctoritate decernimus et mandamus, quod praesentes litterae per aliquos ex nostris cursoribus in Basilicarum Sancti Joannis Lateranensis, ac Principis Apostolorum, et Cancellariae Apost. valvis, ac in acie Campi Florae de urbe de more publicentur, et affigantur, et illis inde amotis remaneant in eisdem locis earumdem exempla affixa: quae publicatio et affixio, ita omnes ad quos spectat afficiat, et arctet, ac si illis personaliter intimatae fuissent.

§. VI. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus, ac quibusvis indultis et litteris Apostolicis, quibusvis personis, etiam quantumcumque qualificatis, et in quacumque etiam Cardinalatus, Patriarchali, Archiepiscopali, Episcopali, et quavis alia dignitate et honore constitutis, etiam quod interdici, suspendi, vel excommunicari nequeant, quomodolibet concessis, quae eis contra praemissa in aliquo suffragari non posse decernimus, ceterisque contrariis quibuscumque.

§. VII. Volumus insuper et decernimus, quod praesentes vim perpetuae et irrefragabilis constitutionis obtineant, et quod illarum transumptis, etiam impressis manu alicujus Notarii subscriptis, et sigillo alicujus personae in dignitate Ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quae praesentibus litteris adhiberetur, si ostensae vel exhibitae forent, regula Cancellariae nostrae Apostolicae quacumque in contrarium disponente, non obstante.

§. VIII. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae confirmationis, approbationis, statuti, ordinationis, mandati, subjectionis, innovationis, praecepti, voluntatis, et decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, idignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Dat. Romae apud S. Petrum, anno incarnationis Dominicae millesimo quingentesimo septuagesimo prid. Kal. Decemb. Pont. nostri anno quinto."*

Non diu post, crescentibus Franciscanorum et Dominicanorum dissidiis, Paulus V. papa Romanus a. 1616 constitutiones Sixti IV. et Pii V. innovavit, poenasque, quae transgressoribus imminerent, adauxit, ita tamen, ut, ipsum ad Franciscanorum opinionem propendere, videri liceret. Animadvertendum etiam est, quum Pius V. ad monachos de conceptu b. virginis immaculato disputantes prophetae illud adaptasset: „dicunt, ait Dominus, quum ego non sim locutus", Paulum quintum nulla alia de causa eosdem disputationes vetuisse, nisi quia quaestio proposita ab apostolica — h. e. Romana — sede nondum definita esset. Haec autem est constitutio Pauli V. dicta „Regis pacifici."

III.

CONSTITUTIO PAULI V. a. 1616.

„Regis pacifici, quamquam nullo nostro merito divina dispensatione vices gerentes in terris, ex muneris nostri debito, pacis et concordiae inter Christifideles, praesertim Ecclesiasticas personas, quae aliis in viam pacis dirigendis et in unitate spiritus continendis sunt praepositae, conservationi sedulo invigilare cupientes, ea quae a praedecessoribus nostris Romanis Pontificibus ad scandalorum semina tollenda salubriter constituta sunt, quum hostis antiqui insidiis, qui ab initio dissidia serere coepit, minime observari, aut variis modis eludi dignoscuntur, ut inviolata serventur, opportunis remediis, quantum cum Domino possumus, providemus.

---

* Magnum Bullarium Romanum Laertii Cherubini Luxemburg 1727. II. 343. 344.

§. I. Olim siquidem per felicis recordationis Sixtum papam quartum praedecessorem nostrum, accepto quod nonnulli diversorum ordinum praedicatores, in suis sermonibus ad populum publice per diversas civitates et terras affirmare non erubuerant, et quotidie praedicare non cessabant, omnes illos qui tenebant aut asserebant gloriosam et immaculatam Dei genitricem absque originalis peccati macula fuisse conceptam, mortaliter peccare, vel esse haereticos, ejusdemque immaculatae conceptionis officium celebrantes, audientesque sermones illorum, qui eam sine hujusmodi macula conceptam esse affirmabant, graviter peccare, sed et praedictis praedicationibus non contenti, confectos super eisdem suis assertionibus libros in publicum ediderant, ex quorum assertionibus et praedicationibus non levia scandala in mentibus fidelium exorta erant, et majora merito exoriri formidabatur indies; Idem Sixtus praedecessor hujusmodi temerariis ausibus, et perversis assertionibus et scandalosis, quae exinde in Dei Ecclesia exoriri poterant, obviare volens, hujusmodi assertiones praedicatorum eorumdem, et aliorum quorumlibet, qui affirmare praesumerent, eos qui crederent aut tenerent, eamdem Dei genitricem ab originalis peccati macula in sua conceptione praeservatam fuisse, propterea alicujus haeresis labe pollutos fore, vel mortaliter peccare, aut hujusmodi officium conceptionis celebrantes, seu hujusmodi sermones audientes alicujus peccati reatum incurrere, utpote falsas et erroneas, et a veritate penitus alienas, editosque desuper libros praedictos id continentes, quoad hoc reprobavit et damnavit, ac statuit et ordinavit, quod praedicatores verbi Dei, et quicumque alii cujuscumque status, gradus, aut ordinis et conditionis essent, qui ausu temerario praesumerent in eorum sermonibus ad populum, seu alias quomodolibet affirmare, hujusmodi, sic per eum improbatas et damnatas assertiones veras esse, aut dictos libros pro veris legere, tenere vel habere, excommunicationis sententiam eo ipso incurrerent, a quo ab alio quam a Romano Pontifice, nisi in mortis articulo, nequirent absolutionis beneficium obtinere. Similibusque poenis et censuris subjecit eos, qui ausi essent asserere contrariam opinionem, tenentes videlicet, gloriosam virginem Mariam cum originali peccato fuisse conceptam, haeresis crimen, vel peccatum incurrere mortale, quum nondum id esset a Romana Ecclesia et Apostolica sede decisum.

§. II. Hanc vero Sixti praedecessoris constitutionem Oecumenica Tridentina Synodus postea innovavit.

§. III. Ac deinde similis recordationis Pius papa quintus etiam praedecessor noster statuit, ordinavit et mandavit, quatenus nemo cujuscumque ordinis vel dignitatis exsisteret, in popularibus concionibus, vel ubicumque promiscua virorum et mulierum multitudo convenire solet, de hujus controversiae alterutra parte disputare rationibus vel doctorum auctoritate, asserendo propriam sententiam et contrariam refellendo vel impugnando, aut de hac ipsa quaestione cujusvis pietatis aut necessitatis praetextu vulgari sermone scribere vel dictare praesumeret, qui contrafaceret suspensionis poenam a divinis absque nova declaratione ipso facto incurreret, si modo esset in sacris constitutus, et quocumque praeterea gradu sive dignitate vel administratione fungeretur, illis omnibus foret ipso jure privatus, et ad eadem vel similia munera obtinenda vel obeunda perpetuae inhabilitatis censurae ipso etiam facto obnoxius foret, super quibus nisi a Romano Pontifice pro tempore exsistente dispensari, sive absolvi non posset, et nihilominus aliis poenis, si opus foret, a proprio praelato pro delicti mensura infligendis subjectus esset, prout subjecit.

§. IV. Caeterum, quamdiu per Apostolicam sedem altera pars definita non esset, appositaque sententia condemnata, liceret viris doctis in publicae Academiae disputationibus, sive generalium aut provincialium Capitulorum, vel ubi alias interessent qui rem capere possent, nec scandali ulla subesset occasio, de illa quaestione disserere et argumentis utramlibet partem asserere vel impugnare, dum tamen neutra veluti erronea praedicaretur, servarenturque illa omnia, quae a dicto Sixto praedecessore statuta sunt, quorum singula etiam quantum ad alias poenas duxit innovanda et innovavit, prout in Sixti et Pii praedecessorum literis desuper confectis plenius continetur.

§. V. Verum licet haec provide statuta sint, nihilominus sicut accepimus, nonnulli in diversis Christiani orbis partibus, interminatis quaestionibus nimis intenti, dissensionum hujusmodi, jam pridem Ecclesiae disciplinae vigore recisa germina coalescere procurant, indeque contentiones et rixae non sine Dei offensa et scandalo plurimorum exortae sunt, et graviores in dies ne exoriantur periculum est, nisi a nobis opportune provideatur.

§. VI. Quamobrem moto proprio non ad alicujus nobis super hoc oblatae petitionis instantiam, sed ex certa scientia ac matura deliberatione, nostris constitutionum Sixti et Pii praedecessorum hujusmodi veriores tenores praesentibus pro expressis et ad verbum insertis habentes, easdem constitutiones Apostolica auctoritate, tenore praesentium, approbamus, et confirmamus, et etiam quoad earum poenas quascumque etiam absolutionis reservationem innovamus, et inviolabiliter ab omnibus, etiam regularibus cujuscumque ordinis et instituti, et alias quibuscumque tam ecclesiasticis quam secularibus personis, cujusvis status, gradus, ordinis, et conditionis aut dignitatis tam ecclesiasticae quam saecularis, etiamsi specialis specifica et individua earum esset necessario facienda mentio, observari praecipimus et mandamus, donec a Romana Apostolica sede hujusmodi controversia fuerit definita.

§. VII. Ac praeterea si quis quovis modo contravenerit, praeter supradictarum constitutionum poenas respective ipso facto incurrendas, etiam concionandi, publice legendi seu docendi, et interpretandi facultate, ac voce activa et passiva in quibuscumque electionibus eo ipso absque alia declaratione, privatus exsistat, nec non ad concionandi et publice legendi, docendi et interpretandi perpetuae inhabilitatis poenas similiter ipso facto incurrat, absque alia declaratione, a quibus nonnisi a nobis ipsis vel successoribus nostris Romanis Pontificibus pariter absolvi, seu super iis dispensari possit, et nihilominus, aliis poenis nostro et eorundem Romanorum Pontificum successorum nostrorum arbitrio infligendis, subjiciatur, prout eum subjicimus per praesentes.

§. VIII. Et contra hujusmodi transgressores, etiam regulares cujusvis Ordinis et instituti, etiam quomodolibet exemptos, et alias quascumque Ecclesiasticas et saeculares personas cujuscumque status, gradus, ordinis aut dignitatis, tam ecclesiasticae quam saecularis, ut praefertur, tam Episcopi et Praelati, superiores, aliique ordinarii locorum, quam haereticae pravitatis ubique locorum deputati Inquisitores procedant et inquirant, atque in eos severe animadvertant. Nos enim iis et eorum cuilibet, contra eosdem transgressores procedendi et inquirendi, ac poenis coërcendi et puniendi liberam facultatem et auctoritatem iisdem auctoritate et tenore tribuimus et impartimur, eosque, ut praefertur, procedere, inquirere et punire praecipimus et mandamus.

§. IX. Non obstantibus omnibus iis, et singulis, quae tam Sixtus quam Pius Praedecessores praedicti in literis suis hujusmodi, voluerunt non obstare. Quibus omnibus et singulis, eorum tenores praesentibus pro plene et sufficienter expressis et verbum insertis habentes, hac vice dum taxat specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque.

§. X. Et ne praemissorum ignorantia a quoquam praetendi possit, volumus, et dicta auctoritate decernimus, quod praesentes literae seu illarum exempla, ad valvas Basilicae Principis Apostolorum de Urbe, et in Acie Campi Florae affixa, omnes ita arctent et afficiant, perinde acsi unicuique personaliter intimatae fuissent.

§. XI. Quodque praesentium transsumptis, etiam impressis, manu Notarii publici subscriptis, et sigillo alicujus personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quae praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem, sub Annulo Piscatoris, die 6. Julii, millesimo sexcentesimo decimo sexto, Pontificatus nostri Anno duodecimo."* Hactenus Paulus V. papa Romanus. Multo autem ulterius progressus est Gregorius XV. Quum enim Paulus V. et ejus praedecessores utrumque prohibuissent, b. virginem sine peccato originali conceptam esse, et asserere pro vulgo et pro vulgo negare, Gregorius XV. crescente superstitione protrusus, anno 1622 constitutionem: „sanctissimus" edidit eaque has res duas praecepit: primum ut nemo in posterum, in publicis concionibus, lectionibus, conclusionibus et aliis actis publicis affirmare auderet, quod beatissima virgo fuerit concepta cum peccato originali, tum hoc interdictum etiam ad privata colloquia et scripta extendit. Hic enim est constitutionis tenor:

IV.

DUAE CONSTITUTIONES GREGORII XV. a. 1622.

„Sanctissimus D. N. auditis votis Illustrissimorum et Reverendissimorum D. D. Cardinalium contra haereticam pravitatem Generalium Inquisitorum, decretum alias editum a fel. rec. Paulo V. ejus praedecessore tenoris sequentis videlicet. Sanctissimus Dominus Noster post longam, et maturam discussionem auditis votis Illustrissimorum et Reverendissimorum D. D. Cardinalium contra haereticam pravitatem Generalium Inquisitorum, re accurate ac diligenter perpensa, provide considerans, quod quamvis in constitutione fel. rec. Sixti IV. super conceptione beatissimae virginis Mariae pro submovendis inter Christifideles scandalis, rixis, et contentionibus edita, a S. Tridentina Synodo innovata, et deinde in alia constitutione S. mem. Pii V. super eadem re, quas similiter Sanctitas sua innovavit cum quibusdam provisionibus, et adjectionibus poenarum pro efficaciori eorum observatione, relinquatur unicuique libera facultas tenendi, etiam asserendi utramque partem, quod scilicet fuerit, vel non fuerit concepta cum peccato originali, et dum tamen neutra, veluti erronea, aut haeretica damnetur, nihilominus ex occasione assertionis affirmativae in publicis concionibus, lectionibus, conclusionibus, et actibus publicis, quod eadem Beatissima virgo fuerit cum peccato originali concepta, oriuntur in populo Christiano, cum magna Dei offensa scandala jurgia et dissensiones. Propterea volens hujusmodi scandalis ex debito sui muneris providere, decrevit et praecepit, ac praesentis decreti vir-

* Magnum Bullarium Romanum III. 391. 392.

tute mandat, et praecipit omnibus, et singulis cujusvis ordinis, et instituti regularibus, et aliis quibuscumque, tam Ecclesiasticis, quam saecularibus personis cujusvis conditionis, status, gradus, ordinis, aut dignitatis, tam Ecclesiasticae, quam saecularis, etiam si specialis specifica, et individua earum esset necessario mentio facienda, ut in posterum, donec articulus hujusmodi a Sancta Sede Apostolica fuerit diffinitus, vel per Sanctitatem suam, et Sedem Apostolicam fuerit aliter ordinatum, non audeant in publicis concionibus, lectionibus, conclusionibus, et aliis quibuscumque actibus publicis asserere, quod eadem Beatissima virgo fuerit concepta cum peccato originali; Contra facientes autem eadem Sanctitas sua voluit, et declaravit subjacere debere, et subjecit censuris, et poenis contentis in supradictis constitutionibus suorum praedecessorum, et sua ipso facto incurrendis: Per hujusmodi tamen provisionem Sanctitas sua non intendit reprobare alteram opinionem, nec ei ullum prorsus praejudicium inferre, eam relinquens in eisdem statu et terminis, in quibus de praesenti reperitur, praeter quam quoad supra disposita. Ulterius sub eisdem censuris, et poenis mandans, quod negativam opinionem, videlicet quod non fuerit concepta cum peccato originali, in praedictis publicis actibus asserentes, aliam opinionem non impugnent, nec de ea aliquo modo agant, seu tractent. Insuper voluit, et expresse mandavit, ut extra hos casus expressos publicorum actuum, in reliquis omnibus supradictae constitutiones firmae et illaesae remaneant, et exacte observentur perinde, ac si praesens decretum non emanasset. Et ita decrevit, et mandavit ubique inviolabiliter observari, non obstantibus in hac parte supradictis constitutionibus, et aliis omnibus in contrarium facientibus etc.

§. II. Hoc suo praesenti decreto ex eisdem causis evitanda scandala, dissensiones, atque discordias in populo Christiano, quae pari ratione oriri possunt, et, ut accepit, in aliquibus Regionibus jam ortae sunt ex sermonibus privatis occasione assertionis affirmativae, extendit et ampliavit etiam ad privata colloquia, et scripta, mandans et praecipiens omnibus, et singulis supradictis, ne de caetero, donec articulus hujusmodi a Sede Apostolica definitus, vel per Sanctitatem suam, et Sedem Apostolicam fuerit aliter ordinatum, neque etiam in sermonibus, et scriptis privatis audeant asserere, quod eadem Beatissima virgo fuerit concepta cum peccato originali, nec de hac opinione affirmativa aliquo modo agere, seu tractare, exceptis tamen quibus a Sancta Sede Apostolica fuerit super hoc specialiter indultum. Per hoc tamen Sanctitas sua non intendit reprobare hanc opinionem, nec ei ullum prorsus praejudicium inferre, eam relinquens in eisdem statu et terminis, in quibus reperitur, praeterquam quoad in supradicto fel. record. Pauli V. et hoc suo decreto disposita.

§. III. Eademque Sanctitas sua voluit, et expresse mandavit, ut in reliquis omnibus, ubi hujusmodi decretis non adversantur, constitutiones Sixti IV. Alexandri VI. et Pii V. ac Pauli V. ejus praedecessorum super conceptione Beatissimae virginis firmae et illibatae remaneant, ac exacte observentur perinde, ac si hujusmodi decretum non emanasset.

§. IV. Et insuper eadem Sanctitas Sua, cum Sancta Romana Ecclesia de Beatiss. virginis conceptione Festum solemniter, et Officium celebret, omnibus, et singulis personis Ecclesiasticis, tam saecularibus, quam cujusvis ordinis, et instituti regularibus mandat, ac praecipit ut Sacrosancto Missae sacrificio, ac divino Officio celebrandis, tam publice, quam privatim, non alio, quam conceptionis nomine uti debeant. Contravenientes autem Sanctitas sua voluit, et declaravit subjacere debere, et subjecit censuris, et poenis contentis in supradictis constitutionibus ac praefato decreto suorum praedecessorum ipso facto incurrent. Et ita decrevit, et mandavit ubique inviolabiliter observari.

§. V. Non obstan. in hac parte constitutionibus suprascriptis, decreto praefato Pauli V. consuetudinibus etiam immemorabilibus, nec non omnibus, et singulis, quae praedecessores praedicti voluerunt non obstare, ac aliis quibuscumque in contrarium facientibus.

§. VI. Volens et decernens pro observatione, et exsecutione praesentis decreti, et omnium in eo contentorum, quod contra hujusmodi transgressores etiam regulares, cujusvis Ordinis, et Instituti, etiam quomodo libet exemptos, et alias quascumque Ecclesiasticas, et saeculares personas cujuscumque status, conditionis, gradus, ordinis, aut dignitatis tam Ecclesiasticae, quam saecularis, tam Episcopi et Praelati superiores aliique Ordinarii locorum, quam haereticae pravitatis ubique locorum deputati Inquisitores procedant, et in eos severe animadvertant, tribuens eis, et eorum cuilibet liberam facultatem, et auctoritatem contra eosdem transgressores procedendi, ac poenis coërcendi, et puniendi.

§. VII. Voluit demum, ne praemissorum ignorantia a quoquam praetendi possit, quod praesens decretum, seu illius exempla ad valvas Basilicae Principis Apostolorum de Urbe, et in acie Campi Florae affixa, omnes ita arctent et afficiant perinde ac si unicuique personaliter intimata fuissent; quodque praesentium transsumptis etiam impressis, manu Notarii publici subscriptis, et sigillo alicujus personae in dignitate Ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quae praesentibus adhiberetur, si

fuerint exhibitae vel ostensae. In generali congregatione s. Romanae et universalis inquisitionis feria 3, die 24. Maji, anno a. nativitate D. N. Jesu Christi 1622."*

Hac constitutione dogma de immaculato s. virginis conceptu paene declaratum erat, non obstantibus imbecillibus, quas fecerat papa, cautelis. Duae certe res tunc manifestae factae erant. Primum, papam ipsum toto corde a Franciscanorum partibus stare, deinde id eum vehementer studere, ut dogmatis adversarii paulatim obmutescerent.

At non obmutuerunt, verum potius clarissime contra clamarunt, praesertim Dominicani. Id se non meritos esse de curia Romana, dixerunt, quod jam de re controversa in ipsorum conventibus disputare prohiberentur.

His similibusque querelis novam constitutionem a Gregorio XV. impetraverunt, qua ipsos de constitutione supradicta exemit. Non ita quidem, ut iis coram populo sententiam suam antipapalem defendere permitteret, sed sic, ut iis in privatis ipsorum colloquiis de conceptu virginali, utcunque vellent, et in posterum disputare liceret. Constitutio ita sonat:

GREGORIUS PAPA XV. AD FUTURAM REI MEMORIAM.

Eximii, atque singulares fructus, quos dilecti filii Fratres Ordinis Praedicatorum in militanti Ecclesia, cujus regimini, divina disponente clementia, praesidemus, attulerunt, et in dies afferunt, promerentur, ut eosdem Fratres, specialibus favoribus, et gratiis, quantum cum Domino possumus, libenter prosequamur.

§. X. Nunc autem Nos ejusdem Fratres Ordinis Praedicatorum, quos in visceribus gerimus charitatis, specialibus favoribus et gratiis prosequi volentes, et eorum singulares personas a quibusvis excommunicationis, et interdicti, aliisque Ecclesiasticis sententiis, censuris, et poenis, a jure, vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatae exsistunt, ad effectum praesentium dumtaxat consequendum, harum serie absolventes, et absolutas fore censentes, Motu proprio, et ex certa scientia, ac matura deliberatione, nostris omnibus, et singulis dicti Ordinis Praedicatorum Fratribus, ut de caetero in quibuscumque privatis eorum colloquiis, seu conferentiis, inter se dumtaxat, et non inter alios, aut cum aliis, de materia ejusdem conceptionis b. Mariae virginis disserere, et tractare, absque ullo poenarum in dictis decretis contentarum incursu, libere, et licite possint et valeant, Apostolica auctoritate, tenore praesentium, licentiam concedimus et impartimur.

§. XI. Decernentes, Fratres praefatos a quoquam quavis auctoritate desuper molestari, perturbari, vel inquietari nullatenus posse, aut debere, sicque et non aliter per quoscumque Judices Ordinarios, et delegatos, etiam causarum Palatii Apostolici Auditores ubique judicari, et definiri debere, ac irritum, et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate, scienter, vel ignoranter, contigerit attentari.

§. XII. Non obstantibus singulis praemissis, ac constitutionibus, et ordinationibus Apostolicis, caeterisque contrariis quibuscumque.

Dat. Romae apud S. Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 28. Julii 1622. Pontificatus nostri Anno Secundo.

Interea populi superstitio circa b. virginem in dies est aucta, ordines religiosi ac confraternitates cum in ejus honorem tum in honorem immaculati ejus conceptus orti sunt et confirmati a papis. Eo majus erat scandalum, quando veritas inexstincta tenebras superstitionum hîc illîc frangebat. Id igitur Alexander VII. papa sibi efficiendum proposuit, ut veritatis vocem, non obstantibus paparum praedecessorum decretis, etiam tunc passim sonantem, prorsus reprimeret, et, si fieri posset, deleret. Anno igitur 1661 constitutionem suam „sollicitudo" vulgavit, inque ea primus ipsum dogma, de quo controvertebatur, publice ita descripsit, ut diceret, b. virginis animam in primo instanti creationis atque infusionis in corpus fuisse speciali Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Jesu Christi ejus filii, a macula peccati originalis praeservatam immunem. hic autem est constitutionis tenor ad verbum:

V.

CONSTITUTIO ALEXANDRI VII. a. 1661.

„Sollicitudo omnium Ecclesiarum, quam, licet meritis et viribus longe impares, Dei Optimi Maximi voluntate, et providentia gerimus, in id nos anxie tenet intentos et vigilantes, ut scandala, quae inter fideles pro humanae naturae corruptione et fragilitate necesse est ut veniant, quantum fieri potest pau-

* Magnum Bullarium Romanum III. 477—479.

cissima exoriantur, ut exorta quam celerrime, et quam diligentissime amoveantur: nam iis per quos veniunt, certam peccati perniciem, quibus vero praebentur, praesens afferunt labendi periculum. Quarum nos pro nostro pastoralis officii debito, et damnum summopere dolemus, et discrimine assidue urimur.

§. I. Sane vetus est Christifidelium erga ejus Beatissimam Matrem virginem Mariam pietas, sentientium, ejus animam in primo instanti creationis, atque infusionis in corpus fuisse speciali Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Jesu Christi ejus filii, humani generis Redemtoris, a macula peccati originalis praeservatam immunem, atque in hoc sensu ejus Conceptionis Festivitatem solemni ritu colentium, et celebrantium. Crevitque horum numerus, atque hujusmodi cultus post editas a Fel. Rec. Sixto Papa IV. Praedecessore nostro in ejus commendationem Apostolicas Constitutiones, quas sacrum concilium Tridentinum innovavit, atque observari mandavit. Aucta rursus, et propagata fuit pietas haec, et cultus erga Deiparam, post erecta hoc nomine, approbantibus Romanis Pontificibus, religiosum ordinem et confraternitates, ac concessas ab iisdem indulgentias: ita ut accedentibus quoque plerisque celebrioribus Academiis ad hanc sententiam, jam fere omnes Catholici eam complectantur.

§. II. Et quia ex occasione contrariae assertionis in concionibus, lectionibus, conclusionibus, et actibus publicis, quod nempe eadem Beatissima virgo Maria fuerit concepta cum peccato originali, oriebantur in populo Christiano cum magna Dei offensa scandala, jurgia et dissensiones; fel. mem. Paulus Papa V. etiam Praedecessor noster, vetuit horum opinionem praefatae sententiae contrariam publice doceri aut praedicari. Quam prohibitionem piae mem. Praedecessor noster ad privata etiam colloquia extendit, mandans insuper in favorem ejusdem sententiae, ut in sacrosancto Missae sacrificio, ac divino officio celebrandis tam publice quam privatim, non alio quam conceptionis nomine uti quicumque debeant.

§. III. Nihilominus, prout venerabiles fratres Episcopi fere omnes Hispaniarum cum Ecclesiarum suarum capitulis, datis ad nos litteris, exposuerunt, accedente etiam insinuatione clarissimi in Christo filii nostri Philippi earundem Hispaniarum Regis Catholici, qui specialem super hoc misit ad Nos oratorem, venerabilem Fratrem Ludovicum Episcopum Placentinum, per quem etiam delatae fuerunt ad Nos supplicationes Regnorum earundem Hispaniarum, pergunt aliqui contrariae illius opinionis assertores contra praefatas prohibitiones tum privatim, tum publice praefatam sententiam aut impugnare aut vellicare, et favorem a Romanis Pontificibus cultui, et Festo secundum illam praestitum ita interpretari, ut frustrentur; imo Ecclesiam Romanam huic sententiae, et cultui juxta illam Beatae virgini exhibito favere negant, pios Christifideles e sua pacifica quasi possessione deturbare conando; unde offensiones, scandala et jurgia, quibus obviare voluerunt Paulus V. et Gregorius XV. nostri Praedecessores, perdurant adhuc, et ex occasione eorundem adversantium majora his incommoda in posterum prudenter et merito timentur. Qua propter super his tam praefati Episcopi cum Ecclesiarum suarum capitulis, quam memoratus Philippus Rex, ejusque regna Nobis pro opportuno remedio instanter supplicari fecerunt.

§. IV. Nos considerantes, quod sancta Romana Ecclesia de intemeratae semperque virginis Mariae conceptione festum solemniter celebrat, ac speciale et proprium super hoc officium olim ordinavit juxta piam devotam et laudabilem institutionem, quae a Sixto IV. Praedecessore nostro tunc emanavit; volentesque huic laudabili pietati, et devotioni, et festo ac cultui secundum illam exhibito in Ecclesia Romana post ipsius cultus institutionem nunquam immutato, Romanorum Pontificum Praedecessorum nostrorum exemplo facere, nec non tueri pietatem ac devotionem hanc colendi ac celebrandi beatissimam virginem, praeveniente scilicet Spiritus Sancti gratia, a peccato originali praeservatam; cupientesque in Christi grege unitatem Spiritus in vinculo pacis, sedatis offensionibus et jurgiis, amotisque scandalis, conservare ad praefatorum Episcoporum cum Ecclesiarum suarum capitulis, ac Philippi Regis ejusque regnorum oblatam nobis instantiam ac preces; constitutiones et decreta a Romanis Pontificibus praedecessoribus nostris et praecipue a Sixto IV., Paulo V., et Gregorio XV. edita in favorem sententiae asserentis, animam Beatae virginis in sui creatione et in corpus infusione Spiritus Sancti gratia donatam et a peccato originali praeservatam fuisse, nec non et in favorem festi et cultus conceptioni ejusdem virginis Deiparae secundum piam istam sententiam, ut praefertur, exhibiti, innovamus, et poenis in eisdem constitutionibus contentis observari mandamus.

§. V. Et insuper omnes, et singulos, qui praefatas constitutiones seu decreta ita pergent interpretari, ut favorem per illos dictae sententiae et festo seu cultui secundum illam exhibito frustrentur, et qui hanc eandem sententiam festum seu cultum in disputationem revocare, aut contra ea quoquo modo directe vel indirecte aut sub quovis praetextu, etiam indefinibilitatis ejus examinandae sive sacram scripturam aut sanctos patres sive Doctores glossandi vel interpretandi, denique alio quovis praetextu seu occasione, scripto seu voce loqui concionari tractare disputare, contra ea quicquam determinando aut asserendo, vel argumenta contra ea asserendo, aut alio quovis excogitabili modo disserendo, ausi fuerint; praeter poenas et censuras in constitutionibus Sixti IV. contentas, quibus illos subjacere volumus, et per praesentes subjicimus, etiam concionandi publice legendi seu docendi et interpretandi facultate ac voce activa et passiva in quibuscunque electionibus eo ipso absque alia declaratione privatos esse volumus, nec non ad concionandum publice legendum docendum et interpretandum perpetuae inhabilitatis poenas ipso facto

incurrere absque alia declaratione. A quibus poenis non nisi a nobis ipsis', vel a nostris Successoribus Romanis Pontificibus absolvi, aut super iis dispensari possint. Nec non eosdem aliis poenis nostro et eorundem Romanorum Pontificum Successorum nostrorum arbitrio infligendis pariter subjacere volumus, prout subjicimus per praesentes, innovantes Pauli V. et Gregorii XV. superius memoratas Constitutiones sive Decreta.

§. VI. Ac libros, in quibus praefata sententia, festum, seu cultus secundum illam in dubium revocatur, aut contra ea quomodocunque, ut supra, aliquid scribitur aut legitur, seu locutiones conciones tractatus seu disputationes contra eadem continentur, post Pauli V. supra laudatum Decretum edita, aut in posterum quomodolibet edenda, prohibemus, sub poenis et censuris in indice librorum prohibitorum contentis, et ipso facto absque alia declaratione pro expresse prohibitis habere volumus et mandamus. Vetamus autem, Sixti IV. constitutionibus inhaerentes, quempiam asserere, quod propter hoc contrariam opinionem tenentes, videlicet gloriosam virginem Mariam cum originali peccato fuisse conceptam, haeresis crimen aut peccatum mortale incurrant: cum a Romana Ecclesia, et ab Apostolica sede nondum fuerit hoc decisum, prout nos nunc minime decidere volumus aut intendimus: quin potius contrariam illam opinionem haeresis aut peccati mortalis aut impietatis damnare audentes, praeter poenas, quibus eos subjecit Sixtus IV. aliique praedecessores nostri Romani Pontifices, gravioribus aliis poenis subjicimus, quas in contrafacientes huic nostrae constitutioni superius infliximus.

§. VII. Volentes, quod contra hujus nostrae constitutionis transgressores, etiam regulares et cujusvis ordinis, instituti etiam societatis Jesu, et quomodolibet exemptos, et alias quascunque Ecclesiasticas et saeculares personas cujuscunque status gradus ordinis aut dignitatis tam Ecclesiasticae quam saecularis, ut praefertur, tam Episcopi et Praelati superiores aliique locorum ordinarii, quam haereticae pravitatis ubique locorum deputati Inquisitores procedant et inquirant atque in eos stricte animadvertant. Nos enim iis, et eorum cuilibet contra eosdem transgressores procedendi, ac poenis coërcendi, et puniendi liberam facultatem, et auctoritatem iisdem auctoritate et tenore tribuimus et impertimur, eosque, ut praefertur, procedere et inquirere et punire districte praecipimus et mandamus.

§. VIII. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus ac quibusvis indultis et litteris Apostolicis, quibusvis personis quantumcunque qualificatis, et in quacunque etiam Cardinalatus Patriarchali Archiepiscopali Episcopali et quavis alia dignitate et honore constitutis, etiam quod contra eos procedi interdici suspendi vel excommunicari nequeat, quomodo libet concessis.

Quibus omnibus et eorum singulis, etiamsi pro sufficienti eorum derogatione de eis ipsarumque totis tenoribus specialis specifica individua et expressa ac de verbo ad verbum, non autem per Generales etiam id importantes clausulas mentio habenda, aut alia exquisita forma observanda foret; tenores hujusmodi ac si de verbo ad verbum inserti forent, praesentibus pro sufficienter expressis et insertis habentes, harum serie specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscunque.

§. IX. Ut autem haec nostra constitutio, et praemissa omnia ad eorum omnium, quorum interest, notitiam congruentius pervenire possint; in virtute sanctae obedientiae et sub poena privationis ab ingressu Ecclesiae eo ipso incurrenda praecipimus et mandamus omnibus et singulis locorum ordinariis, ac eorum Vicariis suffraganeis et officialibus quibuscunque, et aliis singulis, ad quos quomodolibet spectat et pertinet, quatenus hujusmodi nostram constitutionem singulis suae Dioecesis vel districtus praedicatoribus, et aliis, quibus expedire judicaverint, opportune insinuent et publicent, ac insinuari et publicari faciant, ne quis in posterum quoquo modo ignorantiam de praemissis possit praetendere, aut se contra praemissa valeat excusare.

§. X. Volumus, et similiter eadem autoritate decernimus, et mandamus; quod praesentes litterae per aliquos ex nostris cursoribus in Basilicarum sancti Joannis Lateranensis, ac Principis Apostolorum, et Cancellariae Apostolicae Valvis, ac in acie Campi Florae de urbe de more publicentur et affigantur. Quae affixio et publicatio ita omnes et singulos, ad quos spectat, afficiat, et arctet, ac si illis personaliter intimatae fuissent: et quod illarum transsumptis, etiam impressis, manu alicujus Notarii subscriptis, et sigillo alicujus personae in dignitate Ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quae praesentibus litteris adhiberetur, si ostentae vel exhibitae forent. Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die VIII. Decemb. MDCLXI Pontificatus nostri Anno septimo.*

Post hanc Alexandri VII. constitutionem secuti pontifices Clemens IX., Clemens X., Innocentius XI., Innocentius XII. in id sedulo incubuerunt, ut erogatis indulgentiis privilegiisque concessis, cultum festumque conceptae sine peccato originali Mariae in dies magis amplificarent. Recenseri autem nominatim debent tum privilegium Theatinis quidem factum benedicendi, christifidelibus vero gestandi scapularia parva cerulei coloris „pio devotionis erga mysterium conceptionis beatae Mariae virginis immaculatae affectu"; tum adprobatio in forma specifica statuti, „quo praecipitur, ut graduandi (patres ex ordine Mercedis) praevie ad graduum receptionem jurent tenere, tueri, defendere, praedicare atque docere, animam beatissimae virginis in primo instanti

* Magnum Bullarium Romanum VI. 152. 153.

suae creationis et infusionis in corpus, praeveniente spiritus sancti gratia, intuitu Jesu Christi redemtoris, a peccato originali praeservatam fuisse, et in hoc sensu festum conceptionis ejus ab ecclesia celebrari."*

Innocentio XII. successit anno 1700 Clemens XI., isque non modo indulgentiis auxit usum scapularium caerulei coloris, quem Clemens X. probaverat; sed e re papisticae religionis esse insuper duxit, ut festum conceptionis universis Christianis de praecepto servandum indiceretur. Quapropter anno 1708 constitutionem: „Commissi nobis" emisit.

VI.

CONSTITUTIO CLEMENTIS XI. a. 1708.

„Commissi nobis divinitus sacrosancti Apostolatus officii exigit ratio; ut gloriosissimae virginis Dei genitricis Mariae, cujus conceptio gaudium annuntiavit universo mundo, venerationem et cultum, plurium Romanorum Pontificum Praedecessorum nostrorum more, ampliare studentes in terris, illius, quae super Choros Angelorum exaltata pro populo Christiano sedula exoratrix apud eum, quem genuit, assidue intercedit in Coelis, potentissimam opem, in tot tantisque, quibus premitur, Christianae Reipublicae, et Catholicae Ecclesiae necessitatibus, quantum nobis ex alto conceditur, promoveri jugiter satagamus. Sincera itaque nostra erga eamdem Augustissimam coeli Reginam, Patronam, et Advocatam nostram devotione incitati Festum conceptionis ipsius Beatae Mariae virginis immaculatae ubique Terrarum in posterum ab omnibus, et singulis utriusque sexus Christifidelibus, sicut alia Festa de praecepto servari, et celebrari, ac sub praecepto observationis Festorum comprehendi, auctoritate Apostolica tenore praesentium decernimus, praecipimus, et mandamus. Non obstantibus Constitutionibus, et Ordinationibus Apostolicis, caeterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem, ut earumdem praesentium literarum transsumptis, seu exemplis etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, et sigillo Personae in Ecclesiastica dignitate constitutae munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quae adhiberetur ipsis praesentibus, si forent exhibitae, vel ostensae. Datum Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die 6. Decembris 1708. Pontificatus nostri anno octavo."**

De tribus pontificibus Innocentio XIII., Benedicto XIII., Clemente XII. digna sunt, quae memoria prae ceteris reputentur: 1) adprobatio in forma specifica statutorum, quibus patribus Marianis in Poloniae regno injungitur „ut officium divinum juxta ritum ordinis minorum, et in specie officium immaculatae conceptionis recitetur; ut renovatio votorum fiat in quolibet anno in festo immaculatae conceptionis; et ut praepositus in singulis domibus assignet promotores confraternitatis immaculatae conceptionis, hique adlaborent ut quamplurimos clientes et cultores immaculatae conceptioni b. Mariae virginis pariant."*** 2) adprobatio officii sancti Petri Paschasii, in quo ha[illegible] leguntur: „Petrus, qui sine labe Mariam in sua conceptione defendit, sine macula est ante thronum Dei. Mariam semper virginem in instanti conceptionis scriptis et ore immaculatam defendere primus haud dubitavit."**** 3) constitutio, edita de legibus academiae Cervariensis liberalitate Philippi V. erectae, ubi haecce leguntur: „omnia et singula praeinserta statuta et integrum eorum tenorem de verbo ad verbum, perinde ac si a nobis emanassent, firmiter et inviolabiliter observari debere, apostolica auctoritate perpetuo decernimus ac statuimus." atque inter academicas leges et haec nominatur: „candidati rite examinati, priusquam baccalaureatus honore decorentur, quod etiam in licentiatis et magisteriis obtinebit, fidei professione praemissa, in verba ex academiae formula praescripta jurabunt, se immaculatam beatae virginis, hujus academiae patronae conceptionem strenue propugnaturos."†

Postea Clemens XIII. confirmavit, ut virgo Maria sub titulo immaculatae conceptionis Hispaniarum patrona haberetur††, et concessit, ut in litaniis post verba: ‚mater intemerata' adderetur: ‚mater immaculata.'

Pius autem VI. constituit, ut centum indulgentiarum dies lucrarentur, qui devote alterutram ex hisce precibus recitarent: „in conceptione tua, virgo Maria, immaculata fuisti, ora pro nobis patrem, cujus filium Jesum de spiritu sancto conceptum peperisti. Benedicta sit sancta et immaculata conceptio beatae Mariae virginis."††† Pius denique IX., cultor virginis Mariae studiosissimus, jam anno 1847 synodi

---

* Passaglia commentarius de immaculato deiparae conceptu Romae 1855. III. 1792.

** Magnum Bullarium Romanum VIII. 69.

*** Constitutio „In supremo," edita die III Septembris anno 1723.

**** Passaglia III. 1794.

† Passaglia III. 1794.

†† Constitutio „Quantum ornamenti," edita sexto id. Novembr. a. 1760.

††† Passaglia III. 1795. 1796.

papisticae Baltimorensis decretum firmavit, quo deiparae sub titulo immaculatae conceptionis patrona foederatae Americae renuntiabatur.*

Die autem 2 Februarii anni 1849 ad omnes episcopos ipsi subjectos epistolam encyclicam scripsit, ut quam celerrime significarent, qua devotione populus erga immaculatam virginis conceptionem animatus esset, et quo desiderio flagraret, ut ejusmodi res a curia Romana decerneretur. Rogavit quidem et episcopos ipsos, quid de immaculata conceptione sentirent. Ita tamen, ut se non dubitare, notaret, quin episcopi secundum debitam obedientiam opportuna responsa dare properarent. Ita enim encyclica epistola sonat:

VII.
EPISTOLA ENCYCLICA PII IX. a. 1849.

„Venerabilibus fratribus, patriarchis, primatibus, archiepiscopis, et episcopis totius catholici orbis Pius P. P. IX.

Ubi primum nullis certe nostris meritis, sed arcano divinae providentiae consilio ad sublimem Principis Apostolorum Cathedram evecti, totius Ecclesiae gubernacula tractanda suscepimus, summa quidem consolatione affecti fuimus, venerabiles Fratres, cum noverimus quomodo in Pontificatu recol. me: Gregorii XVI. Praedecessoris nostri ardentissimum in Catholico orbe mirifice revixerit desiderium, ut ab Apostolica sede tandem aliquando solemni judicio decerneretur, Sanctissimam Dei Genitricem, omniumque nostrum amantissimam matrem immaculatam virginem Mariam absque labe originali fuisse conceptam. Quod pientissimum desiderium clare aperteque testantur atque demonstrant postulationes tum ad eundem praedecessorem nostrum, tum ad nos ipsos continentes perlatae, quibus et clarissimi antistites et illustria Canonicorum Collegia et Religiosae Familiae, inter quas inclytus Praedicatorum Ordo, certatim efflagitarunt, ut in Sacra Liturgia ac praesertim in Praefatione Missae de Beatissimae virginis conceptione vocem illam „immaculatam“ palam publiceque enuntiare et addere liceret. Quibus postulationibus ab eodem praedecessore nostro, atque a nobis ipsis quam libentissime fuit obsecundatum. Accedit etiam, venerabiles Fratres, ut quamplurimi e vestro ordine suas litteras ad ipsum decessorem Nostrum, et ad nos dare non destiterint, per quas iteratis petitionibus, atque ingeminatis studiis expostularunt, ut veluti Catholicae Ecclesiae doctrinam definire vellemus, Beatissimae virginis Mariae conceptum immaculatum omnino fuisse, atque ab omni prorsus originalis culpae labe immunem. Neque vero hac nostra etiam aetate defuere viri ingenio, virtute, pietate, doctrina praestantes, qui doctis ac laboriosis eorum scriptis hujusmodi argumentum pientissimamque sententiam ita illustrarunt, ut non pauci mirentur, quod nondum ab Ecclesia et Apostolica sede hic sanctissimae virgini decernatur honor, quem communis fidelium pietas virgini ipsi ex solemni ejusdem Ecclesiae et sedis judicio atque auctoritate tribui tantopere exoptat. Equidem hujusmodi vota pergrata, perque jucunda nobis fuere, qui vel a teneris annis nihil potius, nihil antiquius habuimus, quam singulari pietate et obsequio, atque intimo cordis affectu beatissimam virginem Mariam colere et ea peragere, quae ad majorem ipsius virginis gloriam et laudem procurandam cultumque promovendum conducere posse videantur. Itaque vel ab ipso supremi Nostri Pontificatus exordio summa quidem alacritate in tanti momenti negotium curas cogitationesque nostras serio convertimus, atque humiles fervidasque Deo optimo maximo preces adhibere haud omisimus, ut coelestis suae gratiae lumine mentem nostram collustrare velit quo cognoscere possimus, quid in hac re a nobis sit peragendum. Et enim ea potissimum spe nitimur fore, ut beatissima virgo, quae meritorum verticem supra omnes Angelorum choros usque ad solium Deitatis erexit, atque antiqui serpentis caput virtutis pede contrivit, quaeque inter Christum et Ecclesiam constituta, ac tota suavis et plena gratiarum christianum populum a maximis quibusque calamitatibus omniumque hostium insidiis et impetu semper eripuit, atque ab interitu vindicavit; tristissimas quoque ac luctuosissimas nostras vicissitudines, acerbissimasque angustias, labores, necessitates amplissimo, quo solet, materni sui animi miserans affectu; velit praesentissimo, aeque ac potentissimo suo apud Deum patrocinio, et divinae iracundiae flagella, quibus propter peccata nostra affligimur, avertere, et turbulentissimas malorum procellas, quibus cum incredibili animi nostri dolore ubique jactatur Ecclesia, compescere, dissipare, et luctum nostrum convertere in gaudium. Optime enim nostis venerabiles Fratres, omnem fiduciae nostrae rationem in sanctissima virgine esse collocatam; quandoquidem Deus totius boni plenitudinem posuit in Maria, ut proinde, si quid spei in nobis est, si quid gratiae, si quid salutis, ab ea noverimus redundare quia sic est voluntas ejus, qui totum nos habere voluit per Mariam. Hinc aliquos ecclesiasticos viros pietate spectatos, ac theologicis disciplinis apprime excultos, et non.

* In decret. congregat. general. de propaganda fide edit. die 25. Jan. 1847.

nullos venerabiles fratres nostros s. Romanae ecclesiae Cardinales, virtute religione consilio prudentia ac rerum divinarum scientia illustres, selegimus, iisque commisimus, ut pro eorum prudentia atque doctrina gravissimum argumentum omni ex parte accuratissime examinandum curarent, ac subinde eorum sententiam ad nos diligentissime deferrent. Dum autem ita se res habent, illustria decessorum nostrorum vestigia sectari, exempla aemulari censuimus.

Quamobrem has vobis, venerabiles fratres, scribimus litteras, quibus egregiam vestram pietatem, atque episcopalem sollicitudinem magnopere excitamus, vobisque etiam atque etiam inculcamus, ut quisque vestrum pro suo arbitrio atque prudentia in propria dioecesi publicas preces indicendas ac peragendas curet, quo clementissimus luminum pater nos superna divini sui spiritus luce perfundere, numine afflare dignetur, ut in tanti momenti re illud consilium suscipere valeamus, quod ad majorem tum sancti sui nominis gloriam, tum beatissimae virginis laudem, tum militantis Ecclesiae utilitatem possit pertinere. Optamus autem vehementer, ut majore, qua fieri potest, celeritate nobis significare velitis, qua devotione vester clerus, populusque fidelis erga immaculatae virginis conceptionem sit animatus, et quo desiderio flagret, ut ejusmodi res ab Apostolica sede decernatur, atque in primis noscere vel maxime cupimus, quid vos ipsi venerabiles fratres pro eximia vestra sapientia de re ipsa sentiatis, quidque exoptetis. Et quoniam Romano clero jam concessimus, ut peculiares canonicas horas, de beatissimae virginis conceptione recentissime compositas ac typis editas, recitare valeat loco earum, quae in communi breviario continentur, iccirco hisce litteris facultatem vobis tribuimus, venerabiles fratres, ut, si ita placuerit, universus vestrae dioeceseos clerus easdem de sanctissimae virginis conceptione canonicas horas, quibus nunc Romanus utitur clerus, persolvere libere et licite possit, quin ejusmodi veniam a nobis, vel a nostra sacrorum rituum congregatione implorare debeatis.

Plane non dubitamus venerabiles fratres, quin pro singulari vestra in sanctissimam virginem Mariam pietate hisce nostris desideriis omni cura et studio quam libentissime obsequi gaudeatis, atque opportuna responsa, quae a vobis exposcimus, nobis dare properetis. Interim vero coelestium omnium munerum auspicem, et praecipuae nostrae in vos benevolentiae testem accipite Apostolicam benedictionem, quam ex imo corde profectam vobis ipsis venerabiles fratres cunctisque clericis laicisque fidelibus, vigilantiae vestrae commissis, amantissime impertimur. Datum Cajetae die 2. Februarii anno 1849 pontificatus nostri anno tertio."*

VIII.

EPISCOPORUM RESPONSA.

Huic epistolae circa quingenti episcopi et archiepiscopi responderunt, plerique ex Italia, multi ex Hispaniis, complures ex Francia, ex Austria pauci, paucissimi ex aliis terris.** Hispani et Itali maximam partem Pii noni conamini non modo adstipulantur, verum multis verbis ei gratias agunt, quod ipsorum desideria tandem aliquando exaudiverit. „Est enim pientissima haec opinio — ita Jacobus episcopus Barbastrensis — non recens ac nova in Hispania, nec desiderium, quo nunc ardent Hispani populi, tanquam felicioris illustrationis fructus est putandum, cum vestram minime lateat beatitudinem, universos sensisse Hispanos per omnia saecula ab ipsis ecclesiae incunabulis usque in hodiernam diem."*** Similiter Emmanuel Anselmus episcopus Cauriensis die 13. Aprilis 1849:

„Quod ad nos attinet, ab ipsa tenera infantia nihil jucundius habuimus in corde, quam beatissimam virginem salutare purissimam, et immaculatam ejus conceptionem ab omni labe originali immunem plenis faucibus acclamare; nec mirum, ita enim a majoribus nostris accepimus, et patres nostri annuntiaverunt nobis: et quando ad studia theologica pervenimus, mirum nobis visum fuit, ejusmodi mysterium adhuc indefinitum manere; deinde cum ad gradus academicos baccalaureatus, licentiatus, et doctoratus in schola promoti fuimus, gratissimum nobis fuit, jurejurando nos obstringere ad propugnandum hoc tam pium, tamque divinae majestati decorum mysterium."****

Josephus archiepiscopus Tranensis hunc in modum respondit: „Mysterium per quod magna dei genitrix a communi labe in ipso conceptionis suae momento, ex singulari dei privilegio, intuitu meritorum Jesu Christi redemtoris, praeservata et exemta contenditur, jampridem tot scholarum argumentis vindicatum, tot academicarum disputationibus propugnatum, tot doctissimorum theologorum scriptis assertum, frequenti praeterea sanctorum ordinum, et multiplici conciliorum suffragio probatum, nec non constanti

* Pareri dell' episcopato cattolico sulla definizione dogmatica dell' immacolato concepimento della B. V. Maria Roma 1851. I. 3—7.
** Pareri dell' episcopato cattolico I., II., III.
*** Pareri dell' episcopato cattolico III. 101.
**** Pareri dell' episcopato cattolico I. 82.

ecclesiarum cultu illustratum, plurimorum denique summorum pontificum studio auctum; atque idcirco per totum christianum urbem longe lateque evulgatum; ea nititur veritatis certitudine, quae temporis longinquitate, locorum amplitudine, et universorum consensu parta, illud esset fidei fundamentum, quod nullo modo labefactatum, cunctorum mentibus inhaerendo, perillustre hoc sacramentum id esse demonstrat, quod inter omnes catholici nominis gentes, tanquam firmissimum religionis nostrae caput confitendum atque adorandum proponatur." atque paucis interpositis ita pergit: „enim vero per illud clarius et abundantius elucent veritates, quomodo deus magnam virginem ab aeterno ordinatam, et ante omnes creaturas primo genitam ab initio viarum suarum possederit, et quomodo ipsa dei filia nobilissima et singularis, sponsa dei aeterna et immaculata, nec non trinitatis complementum evaserit, insuperque corredemtricis nomen et gloriam promeruerit."*

Non minus studiose Alexander d'Angennes archiepiscopus Vercellensis: „Quid esse potest nobis jucundius, quid augustissimae triadi magis acceptum, quam clementissimam matrem et praestantissimum dei conditoris opus, qua maxima veneratione et quibus plurimis titulis possumus, revereri et colere? An vero de illius privilegii veritate superest ambigendi ratio? Sed quid esse potest magis scripturarum et patrum doctrinae, communi fidelium sensui, et naturali ipsi rationi consonum, quam creaturarum omnium nobilissimam ab omni semper labe peccati immunem etiam originalis fuisse? Ipsa enim in sacris literis, quas illi catholica ecclesia accommodat, non tantum modo filiae, modo sororis, modo sponsae dei nominibus decoratur, sed etiam tota pulchra sine macula et una perfecta declaratur, imo ipsa inferorum serpentis caput contritura praenuntiatur."**

Haec Vercellensis. Similiter Joannes Franciscus episcopus Elnensis: „Non te lateat, pater beatissime, quanta exsultatione cor nostrum et caro nostra exsultent in deum vivum, siquidem brevi, ni fallor, ab apostolica sede, juxta communissimam doctorum et ecclesiarum omnium sententiam solemni judicio decernetur, sanctissimam dei genitricem, omniumque nostrum amantissimam matrem, immaculatam virginem Mariam absque labe originali fuisse conceptam. Quod pientissimum desiderium una nobiscum ad pedes sanctitatis vestrae humillime provoluti clerus ac populus Elnensis universus totis medullis cordium, totis praecordiorum affectibus proferunt, et adimplendum confidunt. Spe autem nitimur fore, ut beatissima mater, coelorum regina et mundi domina, pro sua immaculata conceptione solemniter declarata omnium nostrum acerbissimas angustias velit dissipare, et luctum nostrum convertere in gaudium."***

Memoria quoque dignum est, quibus argumentis episcopus Bajocensis dogmaticum de immaculata conceptione decretum Pio nono commendet:

„Sanctissima, inquit, Dei mater, vel minima quaeque officia remuneratur, quid ergo consolationis, honoris et multimodae gratiae ab eadem exspectare non deberet sanctitas vestra, illo edito decreto, ex quo tantum gloriae in illam redundare necesse est?"****

At multi episcopi fuerunt, qui novo ac inaudito Pii papae conamini resistere audebant, inter Germanos et Britannos praesertim. Partim timidius, ut Guilielmus Delany episcopus Corcagiensis. „Pauci quidem, inquit, timidi verentur, ne fidei hostes veteres et infensi, apud quos versamur, sanctam Christi ecclesiam iterum insimulent, quasi Dei verbo nova additamenta faceret, si novus fidei articulus credendus proponatur."[1])

Engelbertus etiam Cardinalis archiepiscopus Mechlinensis, non modo timuit „ne haeretici dicturi essent, Romanam ecclesiam nova dogmata adinvenire, verum etiam, ne in regionibus, in quibus theologi reperirentur, qui sedi Romanae in definiendis fidei dogmatibus infallibilitatem immerito negarent, aliqui ex ipso clero decretum apostolicum palam oppugnaturi."[2])

Similia vota ediderunt episcopi: Hildesiensis[3]), Ratisbonensis[4]), Paderbornensis[5]), Spirensis[6]), Fuldensis[7]),

---

* Pareri dell' episcopato cattolico I. 9. 10.
** Pareri dell' episcopato cattolico II. 409.
*** Pareri dell' episcopato cattolico I. 55. 56.
**** Pareri dell' episcopato cattolico I. 289.
1) Pareri dell' episcopato cattolico II. 85.
2) Pareri dell' episcopato cattolico II. 447. 448.
3) Pareri dell' episcopato cattolico III. 346. 347.
4) Pareri dell' episcopato cattolico III. 251.
5) Pareri dell' episcopato cattolico III. 184.
6) Pareri dell' episcopato cattolico II. 442.
7) Pareri dell' episcopato cattolico II. 439.

Monacensis[1]), Sangallensis[2]), Ambianensis[3]), Andegavensis[4]), Camberiacensis[5]), Anneciensis[6]), Versallensis[7]), Meldensis[8]), Hydruntinus[9]), Carcassonensis[10]), Majoricensis[11]), Eilomericensis Budvicensis[12]), aliique.

Fuerunt etiam qui, si non dogmaticam immaculati conceptus decisionem aperte improbarent, tamen argumenta, quae contra pugnarent, plenius et luculentius exponere conarentur. Ita Josephus Ambrosius episcopus Varmiensis: „Clerus, inquit, dioecesis singulari quidem devotione afficitur erga gloriosissimam virginem, quod vero pertinet ad ipsius s. v. ortum seu conceptum, multi, in quorum numero etiam est capitulum ecclesiae Varmiensis suam sententiam eo protulerunt, quod hisce turbulentis et non tantum rebus politicis sed etiam[13]) ecclesiasticis iniquis temporibus ad praecavendas haereses et evitanda schismata non expediat quidquam novi statuere circa hanc materiam apostolica auctoritate, sed magis conveniat hanc fidem respective usque ad commodius tempus concludi et relinqui inter terminos, quos statuit s. Tridentina synodus sess. V. de peccato originali. In populo dioecesis Varmiensis, qui cum intima devotione addictus est cultui sanctissimae virginis, fides immaculatae conceptionis viget universaliter, quamvis non desint, qui minus instructi in fide, sub immaculata conceptione non ortum ejusdem virginis sed conceptum Dei-hominis in utero virginali, operante spiritu sancto, apprehendant et credant. Fovetur autem et alitur fides immaculatae conceptionis in populo Varmiensi diligentia parochorum praesertim in concionibus; et, prout mihi persuadeo, nemo de clero, etsi teneat diversam opinionem, tentabit quidquam[14]) docere aut dicere, quod laederet piam fidem immaculatae conceptionis in populo, seu unde posset ista fides in periculum venire aut in dubium vocari; sunt vero de clero Varmiensi, qui timeant, quod, si quid novi circa conceptionem b. v. apostolica auctoritate decernatur, id rudis populi, qui nescit discernere inter dogma et id, quod pie tantum credendum est, fidem circa immaculatam conceptionem, prout nunc universaliter exsistit, possit in aliquod discrimen adducere.“[15])

J. A. Paredis, administrator apostolicus Limburgensis haec quinque argumenta decisioni immaculatae conceptionis dogmaticae repugnare annotat:

„1. Quaestio haec olim nimium et absque ullo animarum fructu exagitata fuit. 2. utraque sententia defensores habuit viros omni quidem exceptione majores, immo sanctos. 3. ipsimet negantes seu opponentes tantopere addicti erant b. v. Mariae, ipsamque venerabantur, quantum defendentes. 4. hodie quaestio haec, saltem in hacce regione exstincta est omnino. 5. fideles hanc quaestionem aut ignorant aut male capiunt.“[16])

Similia vota ediderunt episcopi Bambergensis[17]), Olmutiensis Brunnensis[18]), Constantiensis[19]), Evricensis[20]), Carnutensis[21]), Blesiensis[22]), Bellovacensis[23]), Biturigensis[24]), aliique. Aliqui autem episcopi, ultra progressi, novo et periculoso Pii papae conamini aperte contradixerunt. Sic enim Archiepiscopus Goritiensis: „Si ad Germaniae universae statum, qualis in praesens est, attente, sicuti oportet, reflectatur, propositio de decidenda quaestione scholastica circa immaculatam b. Mariae v. conceptionem, in facie, vel potius ex adverso, Protestantium uti res plena periculi mihi comparet. Nam praeterlapsis jam annis percipiebantur, et usque audiuntur Protestantium et Catholicorum indifferentium assersiones: „Romam jugum intolerabile fidelibus imponere dogmata nova cudendo et ex flosculis oratoriis unius alteriusve Patris articulos fidei formando praecipiendoque, ut ab omnibus firma fide teneatur adinstar dogmatis, quod pauca ante saecula, immo fere decennia, in dubium vocare licitum, ac assertores contrariae sententiae condemnare prohibitum a summis Pontificibus erat. Quid rebus sic stantibus, si pientissima fides (vel pia opinio, uti in catechismis hucusque legitur) de immaculata b. v Mariae conceptione, reapse uti dogma sanctae fidei declaretur, eventurum esset? Num fidei augmentum? Num ecclesiae catholicae conditio felicior? Num rerum Romanarum restauratio ab hoc speranda? Ego, quantum mihi videre a Deo datum est, recte contraria valde timeo, et contremisco. Res est, repetere oportet, plena periculi. Quum aliquot ante annos, Gregorio XVI. regnante, eadem quaestio episcopis proponeretur, ex terris longe hinc distantibus episcoporum catholicorum literae ad me pervenerunt, in quibus auctores mirabundi exclamaverunt: numquid Roma novos fidei articulos condere intendit? Itaque

---

1) Pareri dell' episcopato cattolico II. 417.
2) Pareri dell' episcopato cattolico III. 303.
3) Pareri dell' episcopato cattolico I. 135.
4) Pareri dell' episcopato cattolico I. 257. 258.
5) Pareri dell' episcopato cattolico I. 411. 412.
6) Pareri dell' episcopato cattolico I. 446.
7) Pareri dell' episcopato cattolico II. 103.
8) Pareri dell' episcopato cattolico II. 362. 363.
9) Pareri dell' episcopato cattolico II. 364. 365.
10) Pareri dell' episcopato cattolico III. 333.
11) Pareri dell' episcopato cattolico I. 159
12) Pareri dell' episcopato cattolico I. 404.
13) Ita legendum, non: „et etiam,“ ut editio Romana.
14) Ita legendum, non „quidam“, ut editio habet Romana.
15) Pareri dell' episcopato cattolico I. 278. 279.
16) Pareri dell' episcopato cattolico III. 308.
17) Pareri dell' episcopato cattolico II. 58. 59.
18) Pareri dell' episcopato cattolico III. 232.
19) Pareri dell' episcopato cattolico I. 362. 363.
20) Pareri dell' episcopato cattolico I. 101.
21) Pareri dell' episcopato cattolico I. 174. 175. 176.
22) Pareri dell' episcopato cattolico I. 211.
23) Pareri dell' episcopato cattolico I. 321.
24) Pareri dell' episcopato cattolico I. 497. 498.

his in rebus, quantum mihi videre est, a novis articulis fidei condendis prorsus abstinendum."[1]) Non minore audacia quam archiepiscopus Goritiensis dixit sententiam suam de conceptione immaculata Ludovicus archiepiscopus Rothomagensis. „Je regarde, que cette croyance n'est pas clairement contenue dans le dépot des saintes ecritures. Je regarde que la tradition manque, sur ce point, de précision et d' unanimité. Si la tradition était constante, Saint Anselme, Saint Bonaventure, Saint Bernard, Saint Thomas, Bellarmin et tant d'autres l'auraient-ils ignorée? Je regarde que la croyance en l'immaculée conception ne remonte guère, d'une manière un peu explicite et imposante, au delà du onzième siècle. Je regarde, qu'une définition dogmatique, en la circonstance présente, serait tout ensemble surabondante et périlleuse. Surabondante, parceque nul aujourd'hui ne dispute à la sainte vierge le privilège de sa conception très-pure, et que ce n'est guère l'usage de l'église d'ériger en article de foi ce qui n'est contesté par personne. Périlleuse, parceque, vu l'état, ou se trouvent aujourd'hui les esprits, il est à craindre qu'une telle définition ne serve de signal aux discussions les plus vives, aux imputations les plus blessantes. Que feront, par exemple, et que diront les theologiens Anglicans, si versés dans l'étude des antiquités ecclesiastiques, lorsqu'ils verront le saint siège définir, comme point de foi, une chose, que tant de siècles ont à peine entrevue, que tant de saints personnages et de grands docteurs ont ou niée ou ignorée? Ne trouveront-ils pas que l'église fait aujourd'hui bon marché du principe si sûr et si respectable de saint Vincent de Lérins: quod ubique, quod semper, quod ab omnibus? Je crains pour la paix de l'eglise, qui peut, à l'occasion de ce nouveau dogme, voir s'agiter contre elle et dans son sein des passions funestes. Je crains pour l'honneur des papes, qu'on représentera comme occupés, pendant trois cents ans, à étouffer la libre discussion sur la matière dont il s'agit, défendant d'un côté, sous des peines graves, d'attaquer d'une manière quelconque, le privilège de l'immaculée conception, et favorisant, de l'autre, par tous les moyens possibles, l'expansion de cette pieuse croyance. Je crains même pour vous. Ne dira-t-on pas que Pie IX. a exposé la barque de Pierre à de fâcheuses tempêtes, pour une chose ou la foi n'est pas intéressée, et qui, dans la conduite des hommes, n'est susceptible d'aucune application? Par toutes ces considérations j'estime qu'il n'y a pas lieu d'ériger en dogme de foi la pieuse croyance de l'immaculée conception de la sainte vierge. Loin de désirer un tel décret, je le regarderais comme une chose dangereuse, comme un glaive à deux trenchants, capable de blesser la main, qui en ferait usage."[2])

Non minoris ponderis est Dublinensis archiepiscopi votum. Hic enim post multos b. virginis laudes sic scribit:

„Fateri oportet, quod sunt inter nos aliqui, perpauci quidem, ut credo, qui putant, haud satis perspicue revelatum esse, quod s. virgo Maria non debuit, sicut ceterae Adami filiae clamare: in peccatis concepit me mater mea." paullo post autem pergit: „nunc ad id de quo sanctitas sua praecipue inquirere dignata est, utrum scilicet nunc ad gloriam dei promovendam expedire videretur, ut sancta sedes per dogmaticam decisionem declararet, de fide credendum esse, quod s. virgo numquam, etiam in primo conceptionis instanti, vel minimam peccati maculam passa sit. et hic sententiae concordes non sunt. Major quippe pars sacerdotum hujus dioecesis opinatur, tempus advenisse, cum doctrina de immaculata conceptione s. virginis Mariae adeo universalis esse constat, ut tanquam articulus fidei promulgari possit et debeat. Sed pars haud spernenda gravium piorum ac eruditorum tam sacerdotum quam laïcorum aliter sentiunt; et quamvis indubie credunt, s. salvatoris matrem ab omni macula peccati originalis fuisse semper immunem, minime credunt expedire, ut doctrina illa fidelibus proponatur tanquam fide divina credenda; idque propter has praecipue rationes: 1. Decisio dogmatica super hac re videretur ecclesiae praxi contraria, quoniam hactenus decisiones hujusmodi tunc tantummodo editae sunt, cum haeretici sanam doctrinam impetere sunt ausi; et nulla satis gravis causa illis innotescit cur, in praesenti casu, ab antiqua consuetudine discedere oporteret et in novitatis notam incurrere. 2. Conceptio immaculata b. Mariae virginis ubique fere pacifice creditur, et a nemine publice impugnatur, et multo tutius pro religionis pace opinantur quieta non movere, quam nulla urgente necessitate, quaestionem de novo articulo fidei agitare, in praesenti animorum statu, cum mentes hominum etiam catholicorum, tam in regionibus exteris, quam in ipsa Italia nimis, proh dolor! propensae sunt ad limites ecclesiasticae potestatis sine debita reverentia ad trutinam revocandos. 3. Vix auderent sperare fore ut devotio erga beatissimam virginem, quae jam in cordibus fidelium ubique viget, multo augeri posset per solemnem decisionem Eam fuisse semper immaculatam; dum ex altera parte ecclesia jam late oppugnata novis assaltibus exponeretur ab exacerbatis et semper vigilantibus hostibus, qui occasionem procul dubio inde arriperent

---

[1]) Pareri dell' episcopato cattolico I. 178. 179..

[2]) Pareri dell' episcopatio cattolico I, 357—359.

garriendi: „en ecclesia catholicorum novum post saecula excogitavit fidei articulum, nec ubique ut patet, nec semper, nec ab omnibus creditum! Quaenam igitur lux nova ecclesiae illi nunc affulget, quae concilio suo Tridentino negata fuit?“ 4. Timent denique ne protestantes plurimi, qui vergunt nunc versus ecclesiam catholicam desiderantes refugium a semper variantibus erroribus suis ibi invenire, a nobis longius arceantur propter hunc novum articulum fidei, recenter, ut illis forte videbitur, excogitatum.

Inter eos qui ita sentiunt sunt patres Jesuitae, qui Dublinii degunt, omnes fere professores collegii nostri nationalis apud Maynooth, et alii multi tam sacerdotes quam laïci, qui religionis zelo sunt conspicui. Et sciens eorum piissimum affectum erga benedictam dei matrem, eorum sententiam nequeo parvi pendere, ideoque non audeo suadere, ut decisio dogmatica a s. sede exeat, declarans de fide credendum esse, s. virginem fuisse sine labe peccati originalis conceptam.“ [1])

Eadem cum παῤῥησίᾳ, qua archiepiscopus Dublinensis, Papae conamini restiterunt: Cardinalis Schwarzenberg archiepiscopus Salisburgensis [2]) et Diepenbrock episcopus Breslaviensis [3]). Omnes autem et argumentorum pondere et dicendi libertate superavit Augustus archiepiscopus Parisiensis. Is enim primum die 26 Julii a. 1850 Pio nono hunc in modum respondit:

1) Que d'après les principes de la théologie, l'immaculée conception, de la t. s. vierge n'est pas définissable, comme verité de foi catholique, et, dans aucun cas, ne peut être imposée comme croyance obligatoire sous peine de damnation éternelle.

2) Qu'une définition quelconque, alors même que l'eglise ou le s. siège croiraient pouvoir la porter, ne serait point opportune; car elle n'ajouterait rien à la gloire de la vierge immaculée, et elle pourrait être nuisible à la paix de l'eglise et au bien des âmes, surtout dans mon diocèse.“ [4]) Post autem, veritus, ne superstitiosi immaculatae conceptionis propugnatores papam tamen in suam partem traducerent, die 17. Decembris a. 1850 secundam ad eum scripsit epistolam [5]), et simul cum ea ei votum uberius transmisit, quo omnia comprehenderat, quae contra dogmaticam supradictae quaestionis decisionem pugnarent.

Hoc votum omnino omnium, quae a Pontificiis episcopis lata sunt, gravissimum est censendum. Sic autem archiepiscopus scribit:

„Prima mihi cura fuit gravissimos dioecesis meae viros et doctissimos theologos in consilium advocare. Et ego ipse, ut theologi consultores, arbitror ex hujusmodi decreti promulgatione gravissima incommoda et magnas forsitan ecclesiae calamitates orituras esse. Et ego ipse cum eis censeo nec ecclesiae nec sanctae sedi licere in ullo casu doctrinam de immaculata conceptione inter articulos fidei seu fidei catholicae veritates annumerare. Imo, sanctissime pater, longius quam dicti theologi progrediens, dubito, an possit ecclesia vel sancta sedes solemni decreto statuere, doctrinam hanc esse certam et ab omnibus sub peccati mortalis et aeternae damnationis poena amplectendam.“ Deinde triginta octo dubia vel potius argumenta proponit, ac tandem ita concludit:

„Saltem (igitur) dubium est, ecclesiam posse ut certam et obligatoriam declarare doctrinam de immaculata conceptione. Si dubia sit ejus potestas, tacere debet, cum nulla sit hodie loquendi necessitas. Non latet sanctitatem vestram, plures ex theologis, qui de definibilitate, ut ajunt, quaestionis scripserunt, etiam inter eos qui gravi apud sanctam sedem auctoritate pollent, longius adhuc quam nos ipsi progressos fuisse; non dubiam dicunt, in hujusmodi quaestionibus definiendis, sed negant prorsus ecclesiae auctoritatem. Nos vero, beatissime pater, rem dubiam esse credimus, et in dubio abstinendum. 2. Cum immaculata conceptio incredulis aut haereticis nec per scripturam sacram, nec per traditionem possit demonstrari; cum aliunde et ratio et scientia adversus hanc sententiam vel insolubiles in se vel saltem inextricabiles difficultates suscitent, si decreto solemni opinionem hanc obligatoriam declaret ecclesia, eo ipso catholica, circa hoc punctum, controversia inermis ac impotens fiet. Ast eodem ictu vilior fit ecclesiae auctoritas, in dubium revocatur decretorum ejus gravitas, temerariusque doctrinalium decisionum negatur veritas. 3. Etiamsi hujusmodi decreto, nec sacram et infallibilem auctoritatem suam, nec revelatorum dogmatum quae jam definita sunt depositum, coram incredulis et haereticis, labefactaret ecclesia, propter ipsam decreti inutilitatem ab illo sanciendo abstinere deberet. Ut enim demonstrare conati sumus, inutile, si non nocivum, foret decretum de quo agitur: inutile fidelibus, inutile ecclesiae, inutile

---

[1]) Pareri dell' episcopato cattolico II. 142—144.
[2]) Pareri dell' episcopato cattolico I. 326. 327.
[3]) Pareri dell' episcopato cattolico II. 465—467.
[4]) Pareri dell' episcopato cattolico III. 310.
[5]) Pareri dell' episcopato cattolico III. 338.

respectu gloriae b. virginis. Triplex illa inutilitas, semotis etiam animarum periculis, abunde sufficit, ut illegitima censeatur via, quam aggredi summum Pontificem quidam hortantur."*

Ita inter ipsos episcopos Pontificios fuere, qui contra superstitiosum et perniciosum Pii noni conamen partim timidius partim audacius pugnarent. Papa vero, tum animi ipsius desiderio flagrantissimo latus, tum votis episcoporum assentientibus plus quam trecentis adjutus, veritatis vocem aspernatus est et media in divina judicia incurrit. Calendis enim Decembribus anni 1854 consistorium secretum convocavit, convocatumque sic allocutus est:

IX.

ALLOCUTIO PII IX. a. 1854.

Venerabiles fratres.

Inter graves multiplicesque angustias et aerumnas, quibus affligimur, maximam certe nobis et universae Ecclesiae laetitiam parat clementissimus misericordiarum Pater, et Deus totius consolationis. Jam enim prope esse videtur, venerabiles fratres, optatissimus ille aeque ac jucundissimus dies, quo immaculatus sanctissimae Dei genetricis virginis Mariae conceptus suprema nostra auctoritate decernatur. Nulla quidem major laetandi causa nobis in hac vita contingere poterat, cum ejusmodi decretum vel maxime conducat ad magis atque magis augendum fovendumque hic in terris honorem, cultum et venerationem erga gloriosissimam illam virginem, quae exaltata super omnes Angelorum choros sanctorumque ordines, ac potentissima apud Eum, quem genuit, deprecatrix assidue pro universo christiano populo intercedit in coelis.

Optime nostis, quanta in catholico orbe erga immaculatum Deiparae conceptum quotidie magis exstiterit pietas et cultus, et quanto studio Ecclesia ac praedecessores nostri hanc pietatem, cultum atque doctrinam tueri, fovere ac promovere gloriati fuerint, et quibus iteratis enixisque precibus non solum catholici antistites, verum etiam summi principes postulaverint, ut immaculata Dei matris conceptio ab hac Apostolica sede veluti catholicae fidei dogma definiretur. Cum autem hujusmodi postulationes felicis recordationis Gregorio XVI. praedecessori nostro ac nobis ipsis oblatae fuerint, tum ab exordio nostri Pontificatus curas cogitationesque in hanc rem intentissimo studio convertimus. Sed omnem in tanti momenti negotio maturitatem adhibere volentes, instituimus, veluti probe cognoscitis, peculiarem ex pluribus amplissimi vestri ordinis congregationem, ac plures ex Clero saeculari et regulari viros theologicis disciplinis apprime excultos selegimus, ut hoc argumentum accuratissimo examine perpenderent, suasque sententias nobis exponerent. Deinde encyclicam quoque Epistolam die 2. Februarii anno millesimo octingentesimo quadragesimo nono Cajetae datam ad omnes catholici orbis sacrorum antistites misimus, ut suis litteris nobis significarent, quae proprii cujusque Cleri, populique fidelis esset erga immaculatam Deiparae conceptionem pietas, et quid ipsi potissimum Episcopi de hac re sentirent, quidve exoptarent. Postquam singulari certe animi nostri gaudio tum ex commemoratae peculiaris congregationis suffragiis, tum ex omnium fere Episcoporum responsis, atque ex eorundem Theologorum votis intelleximus, hanc definitionem a nobis summopere expostulari, Apostolicarum Litterarum exemplar conficiendum, vobisque communicandum esse mandavimus. Itaque post haec omnia hodierno die de hac gravissima re, dum divini luminis spem demississime imploramus, vestras quoque sententias, servato a praedecessoribus nostris more, perlibenter exquirimus. Placetne igitur vobis, ut dogmaticum de immaculata beatissimae virginis Mariae conceptione proferamus decretum?"

Habitis omnibus suffragiis Pontifex haec adjecit: „Venerabiles fratres, summa certe afficimur jucunditate, cum vestra suffragia nostris votis respondere videamus. Itaque jam nunc diem octavum hujus mensis Decembris, quo de gloriosissimae virginis conceptione festum ab universa Ecclesia concelebratur, indicimus pro emittendo ac vulgando hoc decreto, atque id solemni ritu et pompa in Patriarchali nostra Vaticana Basilica peragemus. Interim vero ne intermittatis a Deo enixius semper exposcere, ut, ipso favente et inspirante, maximam hanc rem ad divini sui nominis gloriam, ad beatissimae virginis decus et ornamentum, atque ad catholicae fidei exaltationem, et christianae religionis augmentum conficere possimus."**

Octavo denique die Decembris Pius IX. papa, ut indixerat, constitutionem suam „ineffabilis" edidit, eâque dogma de immaculato b. v. Mariae conceptu sancivit.

---

* Votum exstat integrum in collectione Romana saepius laudata II. 26—46.

** Bonaccorsius de immaculata b. v. Mariae conceptione. Florentiae 1855. 8°. 5. 6.

X.

CONSTITUTIO PII IX. a. 1854.

Ineffabilis Deus, cujus viae misericordia et veritas, cujus voluntas omnipotentia, et cujus sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suaviter, cum ab omni aeternitate praeviderit luctuosissimam totius humani generis ruinam ex Adami transgressione derivandam, atque in mysterio a saeculis abscondito primum suae bonitatis opus decreverit per verbi incarnationem sacramento occultiore complere, ut contra misericors suum propositum homo diabolicae iniquitatis versutia actus in culpam non periret, et quod in primo Adamo casurum erat, in secundo felicius erigeretur; ab initio et ante saecula unigenito filio suo matrem, ex qua caro factus in beata temporum plenitudine nasceretur, elegit atque ordinavit, tantoque prae creaturis universis est prosequutus amore, ut in illa una sibi propensissima voluntate complacuerit. Quapropter illam longe ante omnes Angelicos Spiritus, cunctosque sanctos caelestium omnium charismatum copia de thesauro divinitatis deprompta ita mirifice cumulavit, ut ipsa ab omni prorsus peccati labe semper libera, ac tota pulchra et perfecta eam innocentiae et sanctitatis plenitudinem prae se ferret, qua major sub Deo nullatenus intelligitur, et quam praeter Deum nemo assequi cogitando potest. Et quidem decebat omnino, ut perfectissimae sanctitatis splendoribus semper ornata fulgeret, ac vel ab ipsa originalis culpae labe plane immunis amplissimum de antiquo serpente triumphum referret tam venerabilis mater, cui Deus pater unicum filium suum, quem de corde suo aequalem sibi genitum tamquam seipsum diligit, ita dare disposuit, ut naturaliter esset unus idemque communis Dei patris et virginis filius, et quam ipse filius substantialiter facere sibi matrem elegit, et de qua Spiritus Sanctus voluit et operatus est, ut conciperetur et nasceretur ille, de quo ipse procedit.

Quam originalem augustae virginis innocentiam cum admirabili ejusdem sanctitate, praecelsaque Dei matris dignitate omnino cohaerentem catholica Ecclesia, quae a Sancto semper edocta Spiritu columna est ac firmamentum veritatis, tamquam doctrinam possidens divinitus acceptam, et caelestis revelationis deposito comprehensam, multiplici continenter ratione, splendidisque factis, magis in dies explicare, proponere, ac fovere nunquam destitit. Hanc enim doctrinam ab antiquissimis temporibus vigentem, ac fidelium animis penitus insitam, et sacrorum antistitum curis studiisque per catholicum orbem mirifice propagatam ipsa Ecclesia luculentissime significavit, cum ejusdem virginis conceptionem publico fidelium cultui ac venerationi proponere non dubitavit. Quo illustri quidem facto ipsius virginis conceptionem veluti singularem, miram, et a reliquorum hominum primordiis longissime secretam, et omnino sanctam colendam exhibuit, cum Ecclesia nonnisi de Sanctis dies festos concelebret. Atque iccirco vel ipsissima verba, quibus divinae Scripturae de increata Sapientia loquuntur, ejusque sempiternas origines repraesentant, consuevit tum in ecclesiasticis officiis, tum in sacrosancta Liturgia adhibere, et ad illius virginis primordia transferre, quae uno eodemque decreto cum divinae sapientiae incarnatione fuerant praestituta. Quamvis autem haec omnia penes fideles ubique prope recepta ostendant, quo studio ejusmodi de immaculata virginis conceptione doctrinam ipsa quoque Romana Ecclesia omnium Ecclesiarum mater et magistra fuerit prosequuta, tamen illustria hujus Ecclesiae facta digna plane sunt, quae nominatim recenseantur, cum tanta sit ejusdem Ecclesiae dignitas atque auctoritas, quanta illi omnino debetur, quae est catholicae veritatis et unitatis centrum, in qua solum inviolabiliter fuit custodita religio, et ex qua traducem fidei reliquae omnes Ecclesiae mutuentur oportet. Itaque eadem Romana Ecclesia nihil potius habuit, quam eloquentissimis quibusque modis immaculatam virginis conceptionem, ejusque cultum et doctrinam asserere, tueri, promovere et vindicare. Quod apertissime planissimeque testantur et declarant tot insignia sane acta Romanorum Pontificum decessorum nostrorum, quibus in persona Apostolorum principis ab ipso Christo Domino divinitus fuit commissa suprema cura atque potestas pascendi agnos et oves, confirmandi fratres, et universam regendi et gubernandi Ecclesiam. Enim vero praedecessores nostri vehementer gloriati sunt Apostolica sua auctoritate festum conceptionis in Romana Ecclesia instituere, ac proprio officio propriaque missa, quibus praerogativa immunitatis ab haereditaria labe manifestissime asserebatur, augere, honestare, et cultum jam institutum omni ope promovere, amplificare sive erogatis indulgentiis, sive facultate tributa civitatibus, provinciis, regnisque, ut Deiparam sub titulo immaculatae conceptionis patronam sibi deligerent, sive comprobatis sodalitatibus, congregationibus, Religiosisque Familiis ad immaculatae conceptionis honorem institutis, sive laudibus eorum pietati delatis, qui monasteria, xenodochia, altaria, templa sub immaculati conceptus titulo erexerint, aut sacramenti religione interposita immaculatam Deiparae conceptionem strenue propugnare spoponderint. Insuper summopere laetati sunt decernere conceptionis festum ab omni Ecclesia esse habendum eodem censu ac numero, quo festum nativitatis, idemque conceptionis festum cum octava ab universa Ecclesia celebrandum, et ab omnibus inter ea, quae praecepta sunt, sancte colendum, ac Pontificiam Cappellam in Patriarchali nostra Liberiana Basilica die virginis conceptioni sacro quotannis esse peragendam. Atque exoptantes in fidelium animis quotidie magis fovere hanc de immaculata Deiparae conceptione doctrinam, eorumque pie-

tatem excitare ad ipsam virginem sine labe originali conceptam colendam et venerandam, gavisi sunt quam libentissime facultatem tribuere, ut in Lauretanis Litaniis, et in ipsa Missae praefatione immaculatus ejusdem virginis proclamaretur conceptus, atque adeo lex credendi ipsa supplicandi lege statueretur. Nos porro tantorum praedecessorum vestigiis inhaerentes non solum quae ab ipsis pientissime sapientissimeque fuerant constituta, probavimus et recipimus, verum etiam memores institutionis Sixti IV. proprium de immaculata conceptione officium auctoritate nostra munivimus, illiusque usum universae Ecclesiae laetissimo prorsus animo concessimus.

Quoniam vero quae ad cultum pertinent, intimo plane vinculo cum ejusdem objecto conserta sunt, neque rata et fixa manere possunt, si illud anceps sit, et in ambiguo versetur, iccirco decessores nostri Romani Pontifices omni cura conceptionis cultum amplificantes, illius etiam objectum ac doctrinam declarare, et inculcare impensissime studuerunt. Etenim clare aperteque docuere, festum agi de virginis conceptione, atque uti falsam, et ab Ecclesiae mente alienissimam proscripserunt illorum opinionem, qui non conceptionem ipsam, sed sanctificationem ab Ecclesia coli arbitrarentur et affirmarent. Neque mitius cum iis agendum esse existimarunt, qui ad labefactandam de immaculata virginis conceptione doctrinam, excogitato inter primum atque alterum conceptionis instans et momentum discrimine, asserebant, celebrari quidem conceptionem sed non pro primo instanti atque momento. ipsi namque praedecessores nostri suarum partium esse duxerunt, et b. virginis conceptionis festum, et conceptionem pro primo instanti tanquam verum cultus objectum omni studio tueri ac propugnare.

Hinc decretoria plane verba, quibus Alexander VII., decessor noster sinceram Ecclesiae mentem declaravit inquiens „sane vetus est Christifidelium erga ejus beatissimam matrem virginem Mariam pietas „sentientium, ejus animam in primo instanti creationis atque infusionis in corpus fuisse speciali Dei „gratia et privilegio, intuitu meritorum Jesu Christi ejus Filii humani generis redemptoris, a macula „peccati originalis praeservatam immunem, atque in hoc sensu ejus conceptionis festivitatem solemni ritu „colentium, et celebrantium."

Atque illud in primis solemne quoque fuit iisdem decessoribus nostris, doctrinam de immaculata Dei matris conceptione sartam tectamque omni cura, studio et contentione tueri. Etenim non solum nullatenus passi sunt, ipsam doctrinam quovis modo a quopiam notari atque traduci, verum etiam longe ulterius progressi, perspicuis declarationibus iteratisque vicibus edixerunt, doctrinam, qua immaculatam virginis conceptionem profitemur, esse suoque merito haberi cum ecclesiastico cultu plane consonam, eamque veterem, ac prope universalem et ejusmodi, quam Romana Ecclesia sibi fovendam tuendamque susceperit, atque omnino dignam, quae in sacra ipsa Liturgia, solemnibusque precibus usurparetur. Neque his contenti, ut ipsa de immaculato virginis conceptu doctrina inviolata persisteret, opinionem huic doctrinae adversam sive publice sive privatim defendi posse severissime prohibuere, eamque multiplici veluti vulnere confectam esse voluerunt. Quibus repetitis luculentissimisque declarationibus, ne inanes viderentur, adjecere sanctionem, quae omnia laudatus praedecessor noster Alexander VII. his verbis est complexus:

„Nos considerantes, quod Sancta Romana Ecclesia de intemeratae semper virginis Mariae conceptione „festum solemniter celebrat, et speciale ac proprium super hoc officium olim ordinavit juxta piam, devo„tam et laudabilem institutionem, quae a Sixto IV. praedecessore nostro tunc emanavit; volentesque lau„dabili huic pietati et devotioni et festo ac cultui secundum illam exhibito, in Ecclesia Romana post „ipsius cultus institutionem nunquam immutato, Romanorum Pontificum praedecessorum nostrorum exemplo „favere, nec non tueri pietatem et devotionem hanc colendi et celebrandi beatissimam virginem, prae„veniente scilicet Spiritus Sancti gratia, a peccato originali praeservatam, cupientesque in Christi grege „unitatem spiritus in vinculo pacis, sedatis offensionibus et jurgiis amotisque scandalis, conservare: ad „praefatorum Episcoporum cum Ecclesiarum suarum Capitulis, ac Philippi Regis ejusque Regnorum obla„tam nobis instantiam ac preces, Constitutiones et Decreta, a Romanis Pontificibus praedecessoribus „nostris, et praecipue a Sixto IV. Paulo V. et Gregorio XV. edita, in favorem sententiae asserentis, „animam beatae Mariae virginis in sui creatione et in corpus infusione Spiritus Sancti gratia donatam, et „a peccato originali praeservatam fuisse, nec non et in favorem festi et cultus conceptionis ejusdem „virginis Deiparae, secundum piam istam sententiam, ut praefertur, exhibiti, innovamus et sub censuris „et poenis in eisdem Constitutionibus contentis observari mandamus. Et insuper omnes, et singulos, qui „praefatas Constitutiones seu Decreta ita pergent interpretari, ut favorem per illas dictae sententiae et „festo seu cultui secundum illam exhibito frustrentur; vel qui hanc eamdem sententiam festum seu cultum „in disputationem revocare, aut contra ea quoquo modo directe vel indirecte aut quovis praetextu, etiam „definibilitatis ejus examinandae, sive Sacram Scripturam aut Sanctos Patres sive Doctores glossandi vel „interpretandi, denique alio quovis praetextu seu occasione, scripto seu voce loqui concionari tractare „disputare, contra ea quidquam determinando aut asserendo vel argumenta contra ea afferendo et inso„luta relinquendo, aut alio quovis inexcogitabili modo disserendo ausi fuerint; praeter poenas et censuras „in Constitutionibus Sixti IV. contentas, quibus illos subjacere volumus, et per praesentes subjicimus, „etiam concionandi publice legendi seu docendi et interpretandi facultate, ac voce activa et passiva in

„quibuscumque electionibus, eo ipso absque alia declaratione privatos esse volumus; nec non ad concio„nandum publice legendum docendum et interpretandum perpetuae inhabilitatis poenas ipso facto incur„rere absque alia declaratione; a quibus poenis nonnisi a nobis ipsis vel a successoribus nostris Romanis „Pontificibus absolvi, aut super iis dispensari possint; nec non eosdem aliis poenis nostro et eorumdem „Romanorum Pontificum successorum nostrorum arbitrio infligendis, pariter subjacere volumus, prout „subjicimus per praesentes, innovantes Pauli V. et Gregorii XV. superius memoratas Constitutiones sive „Decreta. Ac libros, in quibus praefata sententia, festum, seu cultus secundum illam in dubium revo„catur, aut contra ea quomodocumque, ut supra, aliquid scribitur aut legitur, seu locutiones conciones „tractatus et disputationes contra eadem continentur, post Pauli V. supra laudatum Decretum edita, aut „in posterum quomodolibet edenda, prohibemus sub poenis et censuris in indice librorum prohibitorum „contentis, et ipso facto absque alia declaratione pro expresse prohibitis haberi volumus et mandamus."

Omnes autem norunt, quanto studio haec de immaculata Deiparae virginis conceptione doctrina a spectatissimis Religiosis Familiis, et celebrioribus Theologicis Academiis, ac praestantissimis rerum divinarum scientia Doctoribus fuerit tradita, asserta ac propugnata. Omnes pariter norunt, quantopere solliciti fuerint sacrorum antistites vel in ipsis ecclesiasticis conventibus palam publiceque profiteri, sanctissimam Dei genitricem virginem Mariam ob praevisa Christi Domini redemptoris merita nunquam originali subjacuisse peccato, sed praeservatam omnino fuisse ab originis labe, et iccirco sublimiori modo redemptam.

Quibus illud profecto gravissimum et omnino maximum accedit, ipsam quoque Tridentinam Synodum, cum dogmaticum de peccato originali ederet decretum, quo juxta sacrarum Scripturarum sanctorumque Patrum ac probatissimorum Conciliorum testimonia statuit ac definivit, omnes homines nasci originali culpa infectos, tamen solemniter declarasse, non esse suae intentionis in decreto ipso tantaque definitionis amplitudine comprehendere beatam et immaculatam virginem Dei genitricem Mariam. Hac enim declaratione Tridentini Patres, ipsam beatissimam virginem ab originali labe solutam pro rerum temporumque adjunctis satis innuerunt, atque adeo perspicue significarunt, nihil ex divinis litteris, nihil ex traditione Patrumque auctoritate rite afferri posse, quod tantae virginis praerogativae quovis modo refragetur. Et re quidem vera hanc de immaculata beatissimae virginis conceptione doctrinam quotidie magis gravissimo Ecclesiae sensu magisterio studio scientia ac sapientia tam splendide explicatam declaratam confirmatam et apud omnes catholici orbis populos ac nationes mirandum in modum propagatam, in ipsa Ecclesia semper exstitisse, veluti a majoribus acceptam, ac revelatae doctrinae charactere insignitam, illustria venerandae antiquitatis Ecclesiae orientalis et occidentalis monumenta validissime testantur. Christi enim Ecclesia, sedula depositorum apud se dogmatum custos et vindex, nihil in his unquam permutat, nihil minuit, nihil addit, sed omni industria vetera fideliter sapienterque tractando, si qua antiquitus informata sunt, et Patrum fides sevit, ita limare expolire studet, ut prisca illa coelestis doctrinae dogmata accipiant evidentiam lucem distinctionem, sed retineant plenitudinem integritatem proprietatem, ac in suo tantum genere crescant, in eodem scilicet dogmate, eodem sensu, eademque sententia.

Equidem Patres Ecclesiaeque scriptores, coelestibus edocti eloquiis, nihil antiquius habuere, quam in libris, ad explicandas scripturas vindicanda dogmata erudiendosque fideles elucubratis, summam virginis sanctitatem dignitatem atque ab omni peccati labe integritatem, ejusque praeclaram de teterrimo humani generis hoste victoriam multis mirisque modis certatim praedicare atque efferre. Quapropter enarrantes verba, quibus Deus praeparata renovandis mortalibus suae pietatis remedia inter ipsa mundi primordia praenuntians, et deceptoris serpentis retudit audaciam, et nostri generis spem mirifice erexit, inquiens: „Inimicitias ponam inter te et mulierem, semen tuum et semen illius," docuere, divino hoc oraculo clare aperteque praemonstratum fuisse misericordem humani generis redemptorem, scilicet unigenitum Dei filium Christum Jesum, ac designatam beatissimam ejus matrem virginem Mariam, ac simul ipsissimas utriusque contra diabolum inimicitias insigniter expressas. Quocirca sicut Christus Dei hominumque mediator, humana assumpta natura, delens quod adversus nos erat chirographum decreti, illud cruci triumphator affixit; sic sanctissima virgo arctissimo et indissolubili vinculo cum eo conjuncta, una cum illo et per illum sempiternas contra venenosum serpentem inimicitias exercens, ac de ipso plenissime triumphans, illius caput immaculato pede contrivit.

Hunc eximium singularemque virginis triumphum, excellentissimamque innocentiam puritatem sanctitatem, ejusque ab omni peccati labe integritatem, atque ineffabilem coelestium omnium gratiarum virtutum ac privilegiorum copiam et magnitudinem, iidem Patres viderunt, tum in arca illa Noe, quae divinitus constituta a communi totius mundi naufragio plane salva et incolumis evasit; tum in scala illa, quam de terra ad coelum usque pertingere vidit Jacob, cujus gradibus Angeli Dei ascendebant et descendebant, cujusque vertici ipse innitebatur Dominus; tum in rubo illo, quem in loco sancto Moyses undique ardere, ac inter crepitantes ignis flammas non jam comburi aut jacturam vel minimam pati, sed pulchre virescere ac florescere conspexit; tum in illa inexpugnabili turri a facie inimici, ex qua mille clypei pendent, omnisque armatura fortium; tum in horto illo concluso, qui nescit violari, neque corrumpi ullis insidiarum fraudibus; tum in corusca illa Dei civitate, cujus fundamenta in montibus sanctis; tum in

augustissimo illo Dei templo, quod, divinis refulgens splendoribus, plenum est gloria Domini; tum in aliis ejusdem generis omnino plurimis, quibus excelsam Deiparae dignitatem, ejusque illibatam innocentiam, et nulli unquam naevo obnoxiam sanctitatem insigniter praenuntiatam fuisse, Patres tradiderunt.

Ad hanc eandem divinorum munerum veluti summam, originalemque virginis, de qua natus est Jesus, integritatem describendam iidem, Prophetarum adhibentes eloquia, non aliter ipsam augustam virginem concelebrarunt, ac uti columbam mundam, et sanctam Jerusalem, et excelsum Dei thronum, et arcam sanctificationis, et donum quam sibi aeterna aedificavit Sapientia, et Reginam illam, quae deliciis affluens et innixa super dilectum suum ex ore altissimi prodivit omnino perfecta speciosa ac penitus cara Deo, et nullo unquam labis naevo maculata. Cum vero ipsi Patres Ecclesiaeque scriptores animo menteque reputarent, beatissimam virginem ab Angelo Gabriele, sublimissimam Dei matris dignitatem ei nuntiante, ipsius Dei nomine et jussu gratia plenam fuisse nuncupatam, docuerunt, hac singulari solemnique salutatione, nunquam alias audita, ostendi, Deiparam fuisse omnium divinarum gratiarum sedem, omnibusque divini Spiritus charismatibus exornatam, immo eorumdem charismatum infinitum prope thesaurum, abyssumque inexhaustam, adeo ut nunquam maledicto obnoxia, et una cum Filio perpetuae benedictionis particeps, ab Elisabeth, divino acta Spiritu, audire meruerit: benedicta tu inter mulieres et benedictus fructus ventris tui. Hinc non luculenta minus quam concors eorumdem sententia, gloriosissimam virginem, cui fecit magna, qui potens est, ea caelestium omnium donorum vi, ex gratiae plenitudine, eaque innocentia emicuisse, qua veluti ineffabile Dei miraculum, immo omnium miraculorum apex, ac digna Dei mater exstiterit, et ad Deum ipsum pro ratione creatae naturae quam proxime accedens, omnibus qua humanis qua angelicis praeconiis celsior evaserit. Atque iccirco ad originalem Dei genitricis innocentiam justitiamque vindicandam, non eam modo cum Heva adhuc virgine, adhuc innocente, adhuc incorrupta, et nondum mortiferis fraudulentissimi serpentis insidiis decepta. saepissime contulerunt; verum etiam mira quadam verborum, sententiarumque varietate praetulerunt. Heva enim serpenti misere obsequuta, et ab originali excidit innocentia, et illius mancipium evasit, sed beatissima virgo, originale donum jugiter augens, quin serpenti aures unquam praebuerit, illius vim potestatemque virtute divinitus accepta funditus labefactavit. Quapropter nunquam cessarunt Deiparam appellare vel lilium inter spinas, vel terram omnino intactam, virgineam, illibatam, immaculatam, semper benedictam, et ab omni peccati contagione liberam, ex qua novus formatus est Adam; vel irreprehensibilem, lucidissimum, amoenissimumque innocentiae, immortalitatis, ac deliciarum paradisum, a Deo ipso consitum, et ab omnibus venenosi serpentis insidiis defensum; vel lignum immarcescibile, quod peccati vermis nunquam corruperit; vel fontem semper illimem, et Spiritus Sancti virtute signatum; vel divinissimum templum; vel immortalitatis thesaurum; vel unam et solam non mortis sed vitae filiam non irae sed gratiae germen, quod semper virens ex corrupta infectaque radice singulari Dei providentia praeter statas communesque leges effloruerit. Sed quasi haec, licet splendidissima, satis non forent, propriis definitisque sententiis edixerunt, nullam prorsus, cum de peccatis agitur, habendam esse quaestionem de sancta virgine Maria, cui plus gratiae collatum fuit ad vincendum omni ex parte peccatum, tum professi sunt, gloriosissimam virginem fuisse parentum reparatricem, posterorum vivificatricem, a saeculo electam, ab altissimo sibi praeparatam, a Deo, quando ad serpentem ait: inimicitias ponam inter te et mulierem, praedictam, quae procul dubio venenatum ejusdem serpentis caput contrivit; ac propterea affirmarunt, eandem beatissimam virginem fuisse per gratiam ab omni peccati labe integram, ac liberam ab omni contagione et corporis et animae et intellectus, ac semper cum Deo conversatam, et sempiterno foedere cum illo conjunctam, nunquam fuisse in tenebris sed semper in luce, et iccirco idoneum plane exstitisse Christo habitaculum non pro habitu corporis, sed pro gratia originali.

Accedunt nobilissima effata, quibus de virginis conceptione loquentes testati sunt, naturam gratiae cessisse, ac stetisse tremulam, pergere non sustinentem; nam futurum erat, ut Dei genitrix virgo non antea ex Anna conciperetur, quam gratia fructum ederet: concipi siquidem primogenitam oportebat, ex qua concipiendus esset omnis creaturae primogenitus. Testati sunt, carnem virginis ex Adam sumptam, maculas Adae non admisisse, ac propterea beatissimam virginem tabernaculum esse ab ipso Deo creatum, Spiritu Sancto formatum, et purpureae revera operae, quod novus ille Beseleel auro intextum variumque effinxit, eandemque esse, meritoque celebrari ut illam, quae proprium Dei opus primum exstiterit, ignitis maligni telis latuerit, et pulchra natura, ac labis prorsus omnis nescia, tamquam aurora undequaque rutilans in mundum prodiverit, in sua conceptione immaculata. Non enim decebat, ut illud vas electionis communibus lacesseretur injuriis, quoniam plurimum a caeteris differens, natura communicavit non culpa; immo prorsus decebat, ut sicut unigenitus in caelis Patrem habuit, quem Seraphim ter sanctum extollunt, ita matrem haberet in terris, quae nitore sanctitatis numquam caruerit. Atque haec quidem doctrina adeo majorum mentes animosque occupavit, ut singularis et omnino mirus penes illos invaluerit loquendi usus, quo Deiparam saepissime compellarunt immaculatam, omnique ex parte immaculatam, innocentem et innocentissimam, illibatam et undequaque illibatam, sanctam et ab omni peccati sorde alienissimam, totam puram, totam intemeratam, ac ipsam prope puritatis et innocentiae formam, pulchritudine

pulchriorem, venustate venustiorem, sanctiorem sanctitate, solamque sanctam, purissimamque anima et corpore, quae supergressa est omnem integritatem, et virginitatem, ac sola tota facta domicilium universarum gratiarum sanctissimi Spiritus, et quae, solo Deo excepto, exstitit cunctis superior, et ipsis Cherubim, et Seraphim, et omni exercitu Angelorum natura pulchrior, formosior et sanctior, cui praedicandae caelestes et terrenae linguae minime sufficiunt. Quem usum ad sanctissimae quoque liturgiae monumenta atque ecclesiastica officia sua veluti sponte fuisse traductum, et in illis passim recurrere, ampliterque dominari nemo ignorat, cum in illis Deipara invocetur et praedicetur veluti una incorrupta pulchritudinis columba, veluti rosa semper vigens, et undequaque purissima, et semper immaculata semperque beata, ac celebretur uti innocentia, quae numquam fuit laesa, et altera Heva, quae Emmanuelem peperit. Nil igitur mirum, si de immaculata Deiparae virginis conceptione doctrinam, judicio Patrum divinis litteris consignatam, tot gravissimis eorumdem testimoniis traditam, tot illustribus venerandae antiquitatis monumentis expressam et celebratam, ac maximo gravissimoque Ecclesiae judicio propositam et confirmatam, tanta pietate religione et amore ipsius Ecclesiae Pastores populique fideles quotidie magis profiteri sint gloriati, ut nihil iisdem dulcius, nihil carius, quam ferventissimo affectu Deiparam virginem absque labe originali conceptam ubique colere, venerari, invocare, et praedicare. Quamobrem ab antiquis temporibus sacrorum antistites, Ecclesiastici viri, regulares Ordines, ac vel ipsi imperatores et reges ab hac Apostolica sede enixe efflagitarunt, ut immaculata sanctissimae Dei genitricis conceptio veluti catholicae fidei dogma definiretur. Quae postulationes hac nostra quoque aetate iteratae fuerunt, ac potissimum felicis recordationis Gregorio XVI., praedecessori nostro, ac nobis ipsis oblatae sunt, tum ab Episcopis, tum a Clero saeculari, tum a Religiosis Familiis, ac summis Principibus et fidelibus populis.

Nos itaque singulari animi nostri gaudio haec omnia probe noscentes, ac serio considerantes, vix dum licet immeriti arcano divinae Providentiae consilio ad hanc sublimem Petri Cathedram evecti, totius Ecclesiae gubernacula tractanda suscepimus, nihil certe antiquius habuimus, quam pro summa nostra vel a teneris annis erga sanctissimam Dei genitricem virginem Mariam veneratione, pietate et affectu, ea omnia peragere, quae adhuc in Ecclesiae votis esse poterant, ut beatissimae virginis honor augeretur, ejusque praerogativae uberiori luce niterent. Omnem autem maturitatem adhibere volentes, constituimus peculiarem V. V. F. F. N. N. S. R. E. Cardinalium religione, consilio, ac divinarum rerum scientia illustrium congegrationem, et viros ex clero tum saeculari, tum regulari, theologicis disciplinis apprime excultos selegimus, ut ea omnia, quae immaculatam virginis conceptionem respiciunt, accuratissime perpenderent, propriamque sententiam ad nos deferrent. Quamvis autem nobis ex receptis postulationibus de definienda tandem aliquando immaculata virginis conceptione perspectus esset plurimorum sacrorum antistitum sensus, tamen encyclicas litteras, die 2 Februarii anno 1849 Cajetae datas, ad omnes venerabiles Fratres totius catholici orbis sacrorum antistites misimus, ut, adhibitis ad Deum precibus, nobis scripto etiam significarent, quae esset suorum fidelium erga immaculatam Deiparae conceptionem pietas ac devotio, et quid ipsi praesertim antistites de hac ipsa definitione ferenda sentirent, quidve exoptarent, ut, quo fieri solemnius posset, supremum nostrum judicium proferremus. Non mediocri certe solatio affecti fuimus, ubi eorundem venerabilium Fratrum ad nos responsa venerunt. Nam iidem incredibili quadam jucunditate laetitia ac studio nobis rescribentes, non solum singularem suam, et proprii cujusque cleri populique fidelis, erga immaculatum beatissimae virginis conceptum, pietatem mentemque denuo confirmarunt, verum etiam communi veluti voto a nobis expostularunt, ut immaculata ipsius virginis conceptio supremo nostro judicio et auctoritate definiretur. Nec minori certe interim gaudio perfusi sumus, cum V. V. F. F. N. N. S. R. E. Cardinales commemoratae peculiaris congregationis, et praedicti Theologi Consultores, a nobis electi, pari alacritate et studio, post examen diligenter adhibitum, hanc de immaculata Deiparae conceptione definitionem a nobis efflagitaverint. Post haec, illustribus praedecessorum nostrorum vestigiis inhaerentes, ac rite recteque procedere optantes, indiximus et habuimus Consistorium, in quo venerabiles Fratres nostros, Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales, alloquuti sumus, eosque summa animi nostri consolatione audivimus a nobis exposcere, ut dogmaticam de immaculata Deiparae virginis conceptione definitionem emittere vellemus.

Itaque plurimum in Domino confisi, advenisse temporum opportunitatem pro immaculata sanctissimae Dei genitricis virginis Mariae conceptione definienda, quam divina eloquia, veneranda traditio, perpetuus Ecclesiae sensus, singularis catholicorum antistitum ac fidelium conspiratio, et insignia praedecessorum nostrorum acta constitutiones mirifice illustrant atque declarant; rebus omnibus diligentissime perpensis, et assiduis fervidisque ad Deum precibus effusis, minime cunctandum nobis esse censuimus, supremo nostro judicio immaculatam ipsius virginis conceptionem sancire, definire, atque ita pientissimis catholici orbis desideriis, nostraeque in ipsam sanctissimam virginem pietati satisfacere, ac simul in ipsa unigenitum filium suum Dominum nostrum Jesum Christum magis atque magis honorificare; cum in filium redundet quidquid honoris et laudis in matrem impenditur. Quare postquam nunquam intermisimus, in humilitate et jejunio privatas nostras et publicas Ecclesiae preces Deo Patri per filium ejus offerre, ut Spiritus Sancti virtute mentem nostram dirigere et confirmare dignaretur, implorata universae caelestis Curiae praesidio, et advocato cum gemitibus paracleto Spiritu, eoque sic adspirante, ad honorem Sanctae

et individuae Trinitatis, ad decus et ornamentum virginis Deiparae, ad exaltationem fidei catholicae et Christianae Religionis augmentum, auctoritate Domini nostri Jesu Christi, beatorum Apostolorum Petri et Pauli, ac nostra, declaramus pronuntiamus et definimus, doctrinam, quae tenet, beatissimam virginem Mariam in primo instanti suae conceptionis fuisse singulari omnipotentis Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Christi Jesu Salvatoris humani generis, ab omni originalis culpae labe praeservatam immunem, esse a Deo revelatam, atque iccirco ab omnibus fidelibus firmiter constanterque credendam. Quapropter si qui secus ac a nobis definitum est, quod Deus avertat, praesumpserint corde sentire, ii noverint ac porro sciant, se proprio judicio codemnatos, naufragium circa fidem passos esse, et ab unitate Ecclesiae defecisse, ac praeterea facto ipso suo semet poenis a jure statutis subjicere, si, quod corde sentiunt, verbo aut scripto, vel alio quovis externo modo significare ausi fuerint.

Repletum quidem est gaudio os nostrum et lingua nostra exsultatione, atque humillimas maximasque Christo Jesu Domino nostro agimus et semper agemus gratias, quod singulari suo beneficio nobis, licet immerentibus, concesserit hunc honorem atque hanc gloriam et laudem sanctissimae suae matri offerre et decernere. Certissima vero spe et omni prorsus fiducia nitimur fore, ut ipsa beatissima virgo, (quae, tota pulchra et immaculata, venenosum crudelissimi serpentis caput contrivit, et salutem attulit mundo, quaeque Prophetarum Apostolorumque praeconium et honor Martyrum, omniumque Sanctorum laetitia et corona; quaeque tutissimum cunctorum periclitantium perfugium, ét fidissima auxiliatrix, ac totius terrarum orbis potentissima apud unigenitum filium suum mediatrix et conciliatrix, ac praeclarissimum Ecclesiae sanctae decus et ornamentum, firmissimumque praesidium, cunctas semper interemit haereses, et fideles populos gentesque a maximis omnis generis calamitatibus eripuit, ac nos ipsos a tot ingruentibus periculis liberavit), velit validissimo suo patrocinio efficere, ut sancta mater catholica Ecclesia, cunctis amotis difficultatibus, cunctisque profligatis erroribus, ubicumque gentium, ubicumque locorum quotidie magis vigeat floreat ac regnet a mari usque ad mare et a flumine usque ad terminos orbis terrarum, omnique pace tranquillitate ac libertate fruatur, ut rei veniam, aegri medelam, pusilli corde robur, afflicti consolationem, periclitantes adjutorium obtineant, et omnes errantes, discussa mentis caligine, ad veritatis ac justitiae semitam redeant, ac fiat unum ovile et unus pastor. Audiant haec nostra verba omnes nobis carissimi catholicae Ecclesiae filii, et ardentiori usque pietatis religionis et amoris studio pergant colere, invocare, exorare, beatissimam Dei genitricem virginem Mariam sine labe originali conceptam, atque ad hanc dulcissimam misericordiae et gratiae matrem in omnibus periculis, angustiis, necessitatibus, rebusque dubiis ac trepidis cum omni fiducia confugiant. Nihil enim timendum, nihilque desperandum ipsa duce, ipsa auspice, ipsa propitia, ipsa protegente, quae maternum sane in nos generis animum, nostraque salutis negotia tractans, de universo humano genere est sollicita, et caeli terraeque Regina a Domino constituta ac super omnes Angelorum choros Sanctorumque ordines exaltata, adstans a dextris unigeniti filii sui Domini nostri Jesu Christi, maternis suis precibus validissime impetrat, et quod quaerit invenit, ac frustrari non potest.

Denique ut ad universalis Ecclesiae notitiam haec nostra de immaculata conceptione beatissimae virginis Mariae definitio deducatur, has Apostolicas nostras litteras ad perpetuam rei memoriam exstare voluimus; mandantes ut harum transsumptis, seu exemplis etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, et sigillo personae in ecclesiastica dignitate constitutae munitis, eadem prorsus fides ab omnibus adhibeatur, quae ipsis praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae. Nulli ergo hominum liceat, paginam hanc nostrae declarationis pronuntiationis ac definitionis infringere, vel ei ausu temerario adversari et contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Romae apud Sanctum Petrum anno incarnationis Dominicae Millesimo octingentesimo quinquagesimo quarto VI. Idus Decembris anno MDCCCLIV. Pontificatus nostri anno nono.*

---

* Bonaccorsius de immaculata b. v. Mariae conceptione. Florentiae 1855. 8°. 7 — 22.

SECTIO II.
EXAMEN.

Hucusque Monumenta quae immaculatum b. Mariae conceptum attinent in usum lectoris descripta. Viderit inde lector tum qua ratione Pontificiae ecclesiae propugnator longe validissimus veritatem de b. virginis conceptione a Chemnicio sincere ex verbo dei ostensam refutare tentarit, tum quousque Romana ecclesia, longe post se relicto Bellarmino, his nostris diebus progressa sit. Quodsi examen opinionis Papisticae instituere auspicamur, duae res nobis erunt praestandae: Primum veritas verbi Dei de b. Maria deipara contra impetus novatorum munienda, deinde vindicandus Chemnicius adversus Pontificios et adversus Bellarminum praesertim. Ita autem agamus, ut prae ceteris opinionis Pontificiae tenorem, per monumenta satis supra ostensum, paucissimis recolligamus. Post ut econtra verbi Dei doctrinam ex fontibus Israelis monstremus, testimonio antiquitatis muniamus, rationibus illustremus. Tum Pontificiorum argumenta, partim ex s. scriptura, partim ex patribus, partim ex ratione depromta, refutare studebimus. Deinde principia, quae in bulla Pii noni delitescant, ad lucem trahamus. Postea ostendamus, quae ad universam doctrinam Pontificiam ex nova opinione redundent. Denique explicemus, qua ratione bulla Ineffabilis abyssum, quae Pontificios ab evangelica ecclesia secernat, de novo auxerit et amplificarit.

Romana igitur docet ecclesia, — prout est in formula fidei circa immaculatam conceptionem b. Mariae virginis publicata* —, *doctrinam, quae tenet, beatissimam virginem Mariam in primo instanti suae conceptionis fuisse singulari omnipotentis Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Christi Jesu salvatoris humani generis, ab omni originalis culpae labe praeservatam immunem, esse a Deo revelatam, atque idcirco eam firmiter constanterque credendam.*

CAPUT I.
SANA DOCTRINA.

Contra hanc opinionem, nunc in dogmatis dignitatem evectam, recte jam Martinus Chemnicius s. scripturae testimonia de peccati originalis universalitate in aciem produxit: Rom. 5., 1 Cor. 15., Ephes. 2., et solum Christum secundum apostoli dictum excipiendum esse ostendit.** Adversus eum autem quum multa callidissime Bellarminus disputaverit, necesse est, argumenta vetera de novo excutiamus, excussaque contra impetus novatorum muniamus. Ut enim b. virginem ex universalibus s. scripturae dictis de peccato originali aliqua cum specie excipiant, duplicem hominis conceptionem distinguunt. Observa et admirare novam physicae rationem a nova theologia excogitatam: Semel ergo concipi hominem, cum commisceantur semina, et hanc *carnis conceptionem* appellant. Iterum vero, *cum foetus animatur*, id est materiae jam in utero praeparatae infunditur anima rationalis. Ita Bellarminus, a quibus nec Lambruschinius nec Perronius recedunt. deinde Bellarminus distinguit, tribus modis peccatum primi parentis communicari posteris: 1) ut in ipso Adamo peccarint, in quo subsistebant; 2) ut in iisdem sit peccatum originis secundum priorem illam, quam diximus, conceptionem, scilicet a mixtis seminibus ad animationem; 3) ut in iisdem peccatum sit post animationem. Bellarminus existimat, b. virginem ratione prima et ratione secunda peccato originali subjacuisse; non tertia. In ipsa enim animatione, quam conceptionem dicit secundam, b. Mariam a peccato originali praeservatam fuisse. Nova haec physica utilis esset ad illustrandam exceptionem probatam, non ad exceptionem, non probatam, probandam. Nihil enim probat, nisi, si esset excepta a peccato originali Maria, talem exceptionem cum universalibus s. scripturae enuntiatis aliquo modo conjungi posse. Ubi vero verbum Dei b. Mariam excepit? Ubi lex non distinguit, ajunt jurisconsulti, ibi nec nos distinguere debemus; pari modo, ubi scriptura non distinguit, ibi nec nos distinguamus. Jam vero scriptura non modo omnes homines peccato originali obnoxios esse, verum etiam actu peccatores esse pronuntiat. Rom. 3, 23. 24.: „Non enim est discrimen, omnes enim peccaverunt, et destituuntur gloria Dei.“ Solum Christum excipit s. scriptura, ut Chemnicius ostendit. In consortium hujus dignitatis ἄτερ γραφῆς Maria non est admittenda. „Verum omnia conclusit scriptura sub peccatum, ut ait apostolus Gal. 3. 22, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus.“ „Siquidem non est homo, qui non peccet“ 1. Reg. 8. 46., Psalm. 143, 2.: „Non est justus coram te ullus vivens.“ Eccles. 7, 20: „homo justus ullus non in terra, qui faciat bonum ita ut non peccet.“

At, excipit Galatinus, morem esse scripturae, ut, cum dicat *omnes*, non sit necesse universos intelligi, nemine excepto, sed magnam multitudinem. Respondemus: Quae enuntiationes cum nota universali indefinitae tantum sunt, eae in tria genera distribui possunt. Primum earum, quae aperte communi sensui repugnant, si absque exceptione intelligantur, ut illud in exemplis Galatini ex 2. Sam. 17, 4.: Ab-

* Tractatus de immaculata b. v. Mariae conceptione autore J. S. Bonaccorsio Florentiae 1855. 8°. p. 77.
** supra 120 B.

salom et omnis vir Israel dixit: Melius est consilium Chusaei consilio Achitophel. Secundum earum, quae collective dicuntur ut Gen. 41, 57.: omnes provinciae veniebant in Aegyptum. Tertium genus est earum enuntiationum, quarum exceptiones constant ex eadem scriptura. Gen. 6, 13.: finis universae carnis venit coram me. Nam hic scriptura diserte excipit septuaginta illas animas magnumque illum numerum in arca. At hoc axioma: Omnis homo ex progenie Adami, tantum homo, est obnoxius peccato tum originali tum actuali, quod est fundamentum argumenti nostri, ad nullum referri potest eorum trium generum. Non enim ad primum. Nam haec ejusmodi res est, ut sensuum testimonio dijudicari nequeat. Non etiam ad secundum. Cum enim homines dicuntur peccatores, fieri non potest, ut id collective dicatur. Fatentur enim Papistae dici singulariter, vel hoc ipso argumento, quod solam b. virginem excipiant, reliquos omnes singulos concedentes eo dicto comprehendi. Non denique ad tertium, nam ipse Bellarminus fatetur, tale privilegium ex scripturis nullum constare. Aut quis non videat, ita apertum esse ostium cuilibet eximendi quemlibet? Ubi verbum Dei excipit, excipiatur, ubi non excipit, lex universalis inviolata manebit. Veluti si dicit scriptura Rom. 5, 12.: „in omnes homines mors pertransiit," verum excipit Henochum Gen. 5, 24., Eliam 2, reg. 2, 11., sane excepti et sunt et manebunt. Ubi vero b. Maria a lege peccati exciperetur, nemo Pontificiorum usque hodie ex verbo Dei monstravit.

Sicut autem omnes omnino homines secundum s. scripturam peccato obnoxii et sunt et fuerunt, ita omnes per Jesum Christum redemti. Rom. 5, 18.: „Sicut itaque per unius peccatum in omnes homines in condemnationem (res cessit), ita per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitae." Ipse autem Bellarminus fatetur, beatam virginem per Christi sanguinem vere fuisse redemtam, et quod apostolus ait „Christus pro omnibus mortuus est," sine ulla exceptione accipiendum. Quae vero hac ex confessione sequantur, verbis Augustini exponamus. Dicit enim contra Julianum, non de b. Maria fateor, sed de parvulis, ita tamen ut eadem conclusio ad b. virginem valeat: „Attende quam validis testimoniis urgearis. Tu dicis pro peccatoribus mortuum (Christum); ita ut respondere cogaris, si nullo peccato parvuli obstricti sunt, (eum) non esse pro parvulis mortuum. Dicit enim ad Corinthios: quoniam unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est. Nullo modo hic negare permitteris, nonnisi pro his, qui mortui sunt, mortuum fuisse Jesum. Quos igitur hoc loco intelligis mortuos? Numquid eos, qui de corpore exierunt? Quis ita desipiat, ut hoc sapiat? Eo modo itaque intelligimus mortuos, pro quibus omnibus unus mortuus est Christus, quomodo alibi dicit: et vos cum essetis mortui in delictis, et praeputio carnis vestrae, vivificavit cum illo. Ac per hoc, unus, inquit, pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: ostendens fieri non potuisse, ut moreretur nisi pro mortuis. Ex hoc enim probavit, omnes mortuos esse, quia pro omnibus mortuus est unus. Vide quia consequens esse voluit, ut intelligantur omnes mortui, si pro omnibus mortuus est. Quia ergo non in corpore, restat in peccato esse mortuos omnes, si pro omnibus Christus mortuus. Quapropter si peccatum non habuit (b. Maria), non est mortua. Si non est mortua, non est mortuus pro ea, qui non est mortuus nisi pro mortuis."

Ut hanc conclusionem effugiant, distinguunt Pontificii, dupliciter servari posse homines, vel curative vel praeservative. Sicuti duae artis medicinae sint partes: altera tuendae sanitatis ac proinde praecavendi morbos, altera restituendae, cum quis revera in morbum inciderit, atque ab eo liberetur. Infaustum profecto simile! Id ipsum enim spectans Dei filius ipse Luc. 5, 31.: „Non opus habent sani medico, sed male habentes." Bellarminus regerit, profecto b. virgini remissa fuisse peccata, sed non in quae inciderat, verum in quae incidisset, nisi gratiâ Dei per Christi meritum praeventa fuisset. Neque aliud Pius papa nonus in bulla ineffabilis dixisse videtur, quum b. virginem Mariam, in primo instanti suae conceptionis, fuisse singulari omnipotentis Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Christi Jesu salvatoris humani generis, ab omni originalis culpae labe praeservatam immunem, declararet. At Paulus apostolus Rom. 5 ideo omnibus hominibus redemtionem per Christum necessariam esse pronuntiat, quia peccatum per unum hominem in mundum intravit. Jam vero peccatum non solum potuit intrare in mundum, sed revera intravit: ergo etiam omnibus necessaria peccatorum remissio, non quae habere potuissent, sed quae revera aut habebant aut habent. Quod Salvator omnibus est necessarius, ad id non sufficit, habere posse peccatum. Recte igitur Zosimus episcopus Romanus apud Augustinum ep. 157: „nullus nisi qui peccati servus est, liber efficitur; nec redemtus dici potest, nisi qui vere per peccatum fuerit ante captivus."

At, inquit Bellarminus, talis loquendi ratio in s. scriptura non est inusitata. Certe in Ps. 85 dicit propheta: ‚eruisti animam meam de inferno inferiori.' et in Ps. 143: ‚redemisti servum tuum de gladio maligno.' Nec tamen in infernum inferiorem propheta ceciderat, aut a gladio maligno caesus fuerat, sed quia periculum erat, ne id fieret, et gratia Dei periculum illud evaserat, ideo gratias agit, et dicit: ‚eruisti etc.'. Quid duobus his exemplis probavit? Talem loquendi rationem, figuratam, si velis, et posse adhiberi, et in s. scriptura nonnunquam adhibitam esse. Hoc profecto, sed nil amplius prorsus. Non probavit, ubicunque in verbo Dei liberatio commemoraretur, ibi agi de liberatione improprie dicta, seu figurata. Contra duo haec Bellarmini exempla stant innumera alia, in quibus, spiritus s. de vera liberatione, seu spirituali seu corporali loquatur. Accedit et hoc: Si redemtio de peccatis omnino nulla alia esset nisi sic figurata; non sola virgo Maria, sed nos omnes hunc in modum redemti essemus. Ubi

enim est scriptum, redemtionem b. virginis aliam fuisse et nostram? Apud Bellarminum scilicet, sed non in s. scriptura. Sacra scriptura non ita temere de redemtione loquitur, quae unicuique per regenerationem donatur. Joh. 3, 3: „respondit Jesus et dixit illi: Amen, Amen, dico tibi, nisi quis generetur denuo, non potest videre regnum Dei.“ Ac ne ullus temerae exceptionis sit locus, idem repetit in versu quinto ejusdem: „Amen amen, dico tibi, nisi quis generatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest ingredi in regnum Dei.“ Haec verbi Dei testimonia tam sunt clara et firma, ut etiam Oswaldum Papistam, qui hoc ipso tempore sub Pii noni auspiciis librum in favorem immaculatae conceptionis emisit, hanc ad confessionem moverint:

„„Am meisten Anstand habe ich immer an dem Begriffe der praeservativen Erlösung gefunden. Kann die Erlösungsgnade ohne weiteres dem zu Gute kommen, der noch nicht innerhalb des Geschlechtes der Menschen steht? Ist die Gnade Christi ein Verdienst, errungen im Geschlechte und für's Geschlecht, wie ist dann eine Theilnahme an demselben möglich, ehe einer dem Geschlechte selbst angehört? Wenn Augustin sagt: nemo renatus, nisi qui natus, so ist zwar eine Wiedergeburt nach der Geburt in utero, also eine sanctificatio in utero möglich, aber noch weiter zurück, wie kann da von Wiedergeburt die Rede sein! Wohlverstanden, es soll gar nicht gesagt werden, die praeservation an und für sich sei Gotte unmöglich. Sondern die Frage ist: Wie unter Voraussetzung der christlichen Heilsordnung, nach der das in Adam gefallene Geschlecht von der Schuld der Sünde durch den zweiten Adam in Kraft seines Verdienstes erlöst wird, eine praeservation zulässig sei. Recurrirt man hier auf eine Ausnahme, so ist diese zwar möglich, aber so etwas ausserordentliches, dass sie, wo Gottes Wort selbst nicht spricht, und die Tradition mindestens sehr zweifelhaft ist, nur durch die schlagendsten Gründe glaublich gemacht werden kann.“‘*

Fingas autem, Mariam, non obstante ordine salutis per aeternum verbum Dei firmato, potuisse ab omni originali peccato in ipsa conceptione praeservari; nonne unusquisque mortalium obstupefactus clamabit: Heus, Quidni Deus et me et omnes homines miserrimos eodem modo salvavit. Tum salvatio multo salubrior et facilior fuisset!

Si vero est, qui adhuc vocet in dubium, num Jesus Christus, dulcissimus salvator noster, Mariam etiam benedictam salvarit, audiat ipsam Mariam. Ipsa enim dicit Luc. 1, 47: „et exsultavit spiritus meus super Deo salvatore meo.“ Quo vero respectu Deus servator aut salvator dicatur, nemo est, qui ignoret. Nempe quia unigenitum filium suum dedit, ut salvum faceret populum suum a peccatis eorum Matth. 1, 21. Quae igitur Deum servatorem suum esse agnovit, non potuit non agnoscere, sese non minus quam alios homines salvatoris, qui ut alios se quoque salvam faceret, indigere.

Si vero b. Maria per Christum peccatis quam originali tam actualibus fuit vere redemta. quaenam haec erant peccata? Sacra scriptura, quae non Mariae sed filii Dei historiam pertexit nullibi beatae virginis peccata ex professo enumerat: Ne eadem quidem cura de iis agit, quam de peccatis b. Petri, quae ad aedificationem ecclesiae momenti tanti fuerunt. Verum enim vero in iis, in quibus beata virgo cum filio benedicto versata est, aliqua ejus παροραμάτων et ἁμαρτημάτων vestigia cernuntur. Sic Luc. 2: „cum Christum Josephus et Maria Hierosolymis in templo reperissent, dixit ei mater ejus: fili cur ita fecisti nobis? Ecce pater tuus et ego cruciati quaerebamus te. Tunc dixit ad eos: Quid est, quod quaerebatis me? An nesciebatis, quod in iis, quae patris mei sunt, oportet me esse?“ Haec historia primum ostendit, Mariam non ea, qua par erat, cura custodivisse Christum, ut veteres recte monuerunt. Deinde mater in eo peccat, quod a filio exigit, ut sibi potius obediret quam Deo. Nec minus in eo, quia filium Dei errantem praesumsit. Praesumtio autem erroris peccato non vacat, quoniam de Christo, qui simul et Deus et homo erat, ita suspicari indignum. Neque etiam Maria nescia erat, quod Christus Deus esset, et quod in iis rebus, quae coelestis patris essent, occupari deberet. Quapropter quaestio Christi: „An nesciebatis“ non sic est intelligenda, quasi ista in re ignorantiae eos argueret. Et in familiari enim loquendi usu et scripturae non infrequens aut insolitum est, scientibus id ipsum, quod optime norunt, objicere, tamquam ejus essent obliti. Sic Paulus Rom. 6, 16: „an nescitis, quod cui sistitis vos ipsos servos ad obediendum, ejus servi estis?“ et Rom. 11, 2: „an nescitis de Elia, quod dicit scriptura?“ et 1. Cor. 3, 16: „an nescitis, vos esse templum Dei?“** Involvit ceterum iste loquendi et interrogandi modus vel exprobrationem ignorantiae ejus, quod ipse ille. qui compellatur. ignorare non debebat, vel significat aliquid disconveniens ei, quod aliquis bene novit. Utrovis vero modo sumtum applicetur ad b. Mariam, humani aliquid passa illa fuit et actu peccavit, ut et Ambrosius et Euthymius viderunt.

Post — Joh. 2. — „vocatus est etiam Jesus ac discipuli ejus ad nuptias. Et quum defecisset vinum, mater Jesu dixit ei: vinum non habent. Dixit ei Jesus: Quid mihi tecum mulier? Nondum venit hora mea.“ Verba b. Mariae diverso modo laudanda sunt. Proficiscebantur ex amore erga neonymphos, quos

---

* Oswald Mariologie Paderborn 1850. S. 38. 39. sumsimus nobis aliquoties libertatem verba Oswaldi, mirifice contorta, in compendium redigendi. Sensum autoris nusquam quidquam immutavimus, ut lector videbit.

** Conferas etiam Rom. 6, 3.

nolebat pudefieri. Conjuncta erant cum fiducia, quam Maria in suo filio, quem noverat simul esse Dei filium, repositam habebat. Cum tali autem modestia verba sua proferebat, ut Domino nihil praescriberet, sed defectum tantum indicaret, opem non directe rogaret. Verum tot bonis qualitatibus intercedebat aliquid, quod reprehensione carebat. Revera enim Salvator eam vituperabat, *ἐπέπληττε τῇ μητρί*, ut Athanasius magnus notavit. Formula enim „Quid mihi et tibi" invenitur, ubicunque relatio aliqua, ab altera parte aut statuta aut certe intenta, refellitur ut importuna, sive sit amica sive minus amica. Ita David hac voce 2. Sam. 16, 10 filios Zerujae refellit, qui ipsum hortabantur, ut Simeium puniret. Ita 1. reg. 17, 18 mulier, cujus filius mortuus erat, ad Eliam dicebat: „Quid mihi et tibi, vir Dei, venisti ad me ut peccatum meum in memoriam vocares et meum filium necares;" atque his verbis Eliam ire jubebat. Sic 2. reg. 3, 13 Elisa Joramo regi Israelis consilium petenti respondet: „Quid mihi et tibi? Apage ad tui patris prophetas."* Ita hoc etiam loco eadem voce Jesus Christus Mariam *ἐπετίμησεν ἀκαίρως αἰτούσῃ*, ut ait Chrysostomus in Matth. hom. 45, increpavit importune petentem. Causam autem statim adjecit: Nondum venit hora mea; hoc est: nondum est tempus, quo inopiae praesenti per miraculum insigne medebor. Tu ne te immisceas in ea, quae sunt muneris mei, soli mihi a patre mandati. „Praecognita sunt a patre haec omnia, — ita apte s. Irenaeus III. 18 — perficiuntur autem a filio, sicut congruum et consequens est, apto tempore. Propter hoc properante Maria ad admirabile vini signum et, ante tempus volente participare compendii poculo, Dominus repellens ejus intempestivam festinationem dixit: quid mihi et tibi mulier." Ita et reliqui patres, quamquam quoad naturam peccati, quod b. virgo commiserit, non omnino consentiunt. Ita Augustinus, Maximus Taurinensis, ita Theophylactus et Euthymius. Mirum est ac paene ridiculum, quod Petavius respondet, ne peccatum in b. virgine hîc reprehendi, concedat.** Quum enim, acrius aliquid inesse in phrasi: quid mihi et tibi, et *πληκτικόν*, diffiteri non posset, anaclasin in ea conspici dicit. Anaclasis autem est secundum Rutilium Lupum, quum id quod ab altero dictum est, non in eam mentem, quae intelligitur, sed in aliam aut contrariam excipitur. Hoc est, ut sine fuco loquamur, Petavius Mariae reprehensionem, per Christum factam, non veram existimat, sed simulatam et fictam. Verum exceptio haec quam absurda est, tam clare malam Petavii causam indicat. Aut enim Maria reprehensione digna fuit, aut non. Si fuit, peccavit. Si non fuit, iniquum erat, eam simulata reprehensione contristare. Neque cum perfecta sanctitate, quae etiam speciem mali cavet, conciliari potest, aliquid, quod iniquum per se erat, vel simulare. Ita Mariolatrae, ut vitio matrem eximant, vitium in ipsum divinum ejus filium devolvere audent. Quo quid impudentius?

Tertium *παρόραμα*, quod b. virgo admisit, a s. Marco notatur. Marc. 3: „veniunt fratres et mater ejus et foris stantes miserunt ad eum et eum vocarunt. Sedebat autem circa eum turba et dixerunt ei: ecce mater tua et fratres tui foris quaerunt te. Tunc respondit iis dicens: quae est mater mea aut fratres mei?" Ne hoc quidem loco excusari potest Maria, quominus aliquid peccaverit. Euthymius in Matth. 12: „Quia tunc multitudinem docebat, nec aequum erat, ut hos relinqueret, et ad matrem et fratres procurreret, ait: quae hujusmodi mater mea est, aut qui hujusmodi fratres mei sunt, ut propter illorum obsequium tantae multitudinis utilitatem parvipendam?" Theophylactus disertius Euthymio: „*ἀνθρώπινόν τι ἐβούλετο ἐνδείξασθαι ἡ μήτηρ, ὅτι ἐξουσιάζει τοῦ παιδός. οὐδὲν γὰρ μέγα οὔπω περὶ αὐτοῦ ἐνόει. διὰ τοῦτο αὐτὸν ἔτι λαλοῦντα βούλεται πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπάσασθαι φιλοτιμουμένη, ὡς ὑποταττομένου αὐτῇ τοῦ υἱοῦ.*" h. e. humanum quid voluit ostentare mater, nimirum sibi jus esse imperandi filio, necdum enim quidquam magni de filio sapiebat. Propterea adhuc loquentem voluit ad se avertere, glorians de subdito sibi filio. Severius Chrysostomus in Matth. hom. 45: „*ὅρα καὶ αὐτῆς καὶ ἐκείνων τὴν ἀπόνοιαν, δέον γὰρ εἰσελθόντας ἀκοῦσαι μετὰ τοῦ ὄχλου, ἢ μὴ τοῦτο βουλομένους ἀναμεῖναι καταλῦσαι τὸν λόγον, καὶ τότε προσελθεῖν. οἱ δὲ ἔξω καλοῦσιν αὐτόν. καὶ ἐπὶ πάντων τοῦτο ποιοῦσι, φιλοτιμίαν περιδεικνύμενοι περιττήν, καὶ δεῖξαι θέλοντες, ὅτι μετὰ πολλῆς αὐτῷ ἐπιτάττουσι τῆς ἐξουσίας.*" h. e. vide tum illius (matris) tum illorum (fratrum) impudentiam; — Anianus importunitatem dixit, molliens *τῆς ἀπονοίας* significationem, nam haec alias dementiam alias impudentiam significat. — quum enim deberent ingressi cum turba audire, vel si id nollent, saltem exspectare sermonis exitum, ac tum accedere; illi foras evocant eum, et quidem coram omnibus, ambitionem supervacaneam ostentantes, volentesque omnibus esse notum, quanta cum auctoritate ei imperarent. Quid vero Dominus facit, cognitis matris fratrumque cum adventu tum exhortatione? Num confestim obedit? num exit? Non. At certe matrem rogari jubet, ut opperiri vellet, donec conclusa oratione ad ipsam veniret? Minime! Econtra exhortationem suorum non sine nota quadam reprehensionis refellit. Secundum id quod scriptum est deut. 33, 9: Qui dixit patri suo et matri suae: nescio vos, et fratribus suis: ignoro illos; hi custodierunt eloquium tuum et pactum tuum servaverunt." Aut igitur cum Rabbi Isaaco Ben Abraham Judaeo Jesum Christum, dulcissimum salvatorem nostrum, neglectae erga matrem pietatis nos insimulare oportet, aut beatam Mariam macula importunita-

---

* conferas etiam Jud. 11, 12. Matth. 8, 29.

** Petavius de theologicis dogmatibus, de incarnatione lib. XIV. c. 1.

tis notare. Utrum facere velint, videant ipsi Papistae. S. Augustinus autem reprehensionem Mariae non solum justam agnoscit, verum eam omnibus ecclesiae ministris ut exemplum proponit. Dicit enim — de fide et symbolo c. 9: — „Docet (Dei filius), ministerium nostrum, quo verbum Dei fratribus ministramus, parentes quum impediunt, non eos debere cognosci.“ Duae autem observationes accedunt, quae b. Mariae culpam non minorem efficiant. Primum enim fratres isti, quibuscum una b. virgo Christum concionantem compellit, ut ex Johanne scimus*, tunc temporis increduli erant. Altera autem observatio ex ipsis circumstantiis textus redundat. Nam historia versibus 31 — 35 narrata, ita incipit: *ἔρχονται οὖν οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ*. Particula *οὖν* est epanaleptica. Redit evangelista, ut apostolus 1. Cor. 8, 4, ad narrationem inceptam, sed interpositis aliis interruptam: inceptam versu 21 ejusdem, ubi legitur: *καὶ ἀκούσαντες οἱ παρ' αὐτοῦ, ἐξῆλθον κρατῆσαι αὐτόν. ἔλεγον γάρ. ὅτι ἐξέστη.* h. e. „Quum Jesu cognati** audivissent (eum Capernaumi esse), (domo sua) exierunt, ut manus ei injicerent. dicebant enim, eum mentis inopem esse.“ Putaverunt cognati, Christum nimio studio ardere et zelo propagandi regni Dei ita quasi extra se raptum esse, ut modum agendi non semper consideraret, sed saepius nimia vehementia abriperetur, volueruntque fortassis, eum abducendo, adversarios placare. Quodsi cognati versu 21 notati iidem sunt et cognati versu 31 commemorati, major etiam ut aliorum, ita Mariae matris fit culpa.

Hactenus de actualibus b. virginis Mariae peccatis, quae nunquam ex sacrae scripturae adytis in lucem aut protrahenda essent aut profecto protracta, nisi Pontificiorum enthusiasmus idololatricus id efflagitavisset.

Unum sacrae scripturae contra immaculatam conceptionem adhuc reliquum est testimonium, quod si non directe at per consequens probat: Mariam enim miseriis generi humano communibus subjectam fuisse, quum re ipsa elucet, tum duobus sacrae scripturae locis munitur. Primus est Luc. 2, 35, ubi Symeon b. virgini vaticinatur: *καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία.* i. e. „tuam ipsius animam pertransibit gladius.“ Dicit afflictionem in passione, ut cum Theophylacto loquamur. Gladium enim nominat dolorem acutissimum, ita apte Euthymius, maximeque dividentem, qui penetravit cor matris Dei dum filius ejus cruci affixus est. Quia enim plus omnibus dilexit, propterea et plus doluit, in tantum ut animam ejus totam pertransiret et possideret vis doloris, ut Hieronymus in serm. de assumpt. b. Mariae ad Eustochium et Paulam. Symeonis autem vaticinii impletionem Johannes evangelista 19, 25 attingit. Quem textum Jacoponus carmine suo celeberrimo egregie illustravit:

Stabat mater dolorosa
Juxta crucem lacrimosa,
Dum pendebat filius;
Cujus animam gementem,
Contristatam et dolentem
Pertransivit gladius.

O quam tristis et afflicta
Fuit illa benedicta
Mater unigeniti!
Quae moerebat et dolebat,
Et tremebat, cum videbat
Nati poenas inclyti.

Atque hoc carmen in ipso est missali Romano, feria sexta post dominicam passionis in festo septem dolorum. Alius sacrae scripturae locus est Luc. 2, 48, ubi haec Mariae verba leguntur: *ἰδοὺ ὁ πατήρ σου κἀγὼ ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε.* h. e. „ecce ego et pater tuus dolentes — sive cruciati — quaerebamus te.“ Solliciti erant, inquit Titus Bostrensis, ne forsan ab iis discessisset ipsosque deseruisset.*** Beata Maria igitur animam habebat, doloribus multimodis et agitabilem et revera cruciatam.

Jam vero, mortuam etiam esse b. Mariam, ex Romanorum quinto infertur: „ita et in omnes homines mors pertransiit, ut in versu duodecimo exstat.**** Si omnes, tum et ipsa Maria. Nec solum mortua, sed etiam sepulta. „Monstratur autem sepulcrum ejus — sic Hieronymus ad Paulam et Eustochium — cernentibus nobis usque ad praesens in vallis Josaphat medio, quae vallis est inter montem Sion et montem Oliveti posita.“

Nec mortem b. virginis ipsa Pontificia ecclesia diffiteri conatur. Ita enim habetur in missali Romano in assumtione b. Mariae (die XV. Augusti): „subveniat, Domine, plebi tuae Dei genetricis oratio, quam etsi pro conditione carnis migrasse cognoscimus, in coelesti gloria apud te pro nobis intercedere sentiamus.“ Et in Breviario ad eundem festum lectione V.: „Cedit (b. virgo) legi latae ab eo, quem genuit. et ut filia veteris Adam veterem sententiam subiit.“ Et Baronius cardinalis ad annum Christi 48 §. 11: „Catholica ecclesia nullum de obitu Dei genitricis dubitationem admittit, sed quam novit

---

* Joh. 7, 3—5.

** Ita *οἱ παρ' αὐτοῦ* veterum plerique intellexerunt, Peschito, Philoxeniana, vulgata, Cyprianus in epistolis, Theophylactus, Euthymius, Erasmus.

*** Conferas etiam Luc. 1. 29, ubi legitur: *διεταράχθη* conturbata Maria, quum angeli salutantis vocem audiret.

**** Legas etiam 1. Cor. 15, 22.

humanae naturae fuisse consortem, humanam pariter moriendi necessitatem expertam affirmat." Maria igitur et passa est et mortua. Quicunque vero obnoxius est miseriis a peccato, nec propter mere aliena peccata, is est obnoxius peccato; ergo b. virgo fuit peccato obnoxia. Cum enim omnes hujus vitae aerumnas tum ipsam mortem nil esse nisi poenas peccati, quis dubitet, qui Genesis caput tertium perlegit? Quid alios textus laudem? Quid Rom. 5. 12, sqq., Rom. 6. 13, qui in omnium sunt et manu et ore. Nulla profecto vindicta — ut cum Augustino loquamur de pecc. mer. et remiss. II. 16 — nulla corruptio, nullum Dei flagellum debetur nisi peccato, excepto illo, qui in flagella paratus est, ut experiretur omnia secundum similitudinem sine peccato. Quum autem b. virgo, nec se sua sponte pro nostris peccatis in dolorem et in mortem tradiderit, ut constat de Christo Rom. 4. 25, neque invita vanitati subjecta fuerit, ut secundum Rom. 8, 20 de creatura non rationali tenemus; a Mariae miseriis ad Mariae peccatum est invicta conclusio.

Sic et Augustinus sermone secundo super psalmum 34 concludit: „Maria, inquit, ex Adam, mortua propter peccatum, Adam mortuus propter peccatum, et caro Domini ex Maria mortua est propter delenda peccata." Hanc contra sententiam acerrime Pontificii pugnarunt. Tres enim Papae Romani, Pius V., Gregorius XIII., Urbanus VIII. propositionem septuagesimam tertiam Michaelis Baji damnarunt, quae ita sonat ad verbum: „Nemo, praeter Christum, est absque peccato originali: hinc beata virgo mortua est propter peccatum ex Adam contractum, omnesque ejus afflictiones in hac vita sicut et aliorum justorum, fuerunt ultiones peccati actualis, vel originalis." Damnare scilicet refutando facilius. At inter ipsos Pontificios fuerunt, qui vim supradictae conclusionis effugere saltem tentarent. Ita Bellarminus et inter recentiores Oswaldus* effingunt, b. Mariam morti subjectam esse propter Adae peccatum, quod tamen numquam, ne minimo quidem temporis in ipsa vere fuisset. Quam thesin ut probabilem faciant, similitudine utuntur, de vulgaribus Christianis desumta. Omnes enim Christianos per baptismum peccati originalis prorsus reddi expertes; tamen eos morti et aerumnis aliis manere subjectos, non jam propter ipsorum peccata sed propter peccatum Adae parentis. Eodem autem modo ut nos, non obstante baptismo, doleremus et moreremur, eodem modo beatam virginem, non obstante immaculata conceptione, doluisse et mortuam esse. Simili artificio jam olim Pelagiani probarunt, parvulos solummodo propter Adae peccatum mori, quamquam per se expertes essent peccati. Quibus ita apte Augustinus respondet**: „Quomodo dicunt, solam mortem ad nos (lege: beatam Mariam) transisse per Adam? Si enim propterea morimur (lege: moritur), quia ille mortuus est; ille autem mortuus est, quia peccavit: poenam dicunt transire sine culpa, et innocentes parvulos (legas: Mariam) injusto supplicio puniri, trahendo mortem sine meritis mortis. Quod de uno solo mediatore Dei et hominum, homine Christo Jesu catholica fides novit, qui pro nobis mortem, hoc est peccati poenam sine peccato subire dignatus est." Ad comparationem autem, quam adversarii inter nostrum baptismum et inter b. virginis praeservationem constituunt, simpliciter respondemus: Si nos re vera per baptismum ab omni omnino peccato originali liberaremur, fortassis crederemus, quae isti de Mariae praeservatione finxerunt. At quoniam, ut et sacra scriptura docet et experientia communis, baptismi vis non est tanta, ut peccati originalis substantiam in nobis prorsus exstinguat, neque istud credendum. Unum denique restat figmentum, quod Oswaldus, qui hîc ut saepe sibi non constat, e sua mente extorsit, ut vim conclusionis a miseriis ad peccatum vitaret. Dicit enim mariologiae pag. 49: „Die übeln Folgen, welche vom Sündenerbe auch Maria getroffen haben, müssen, was ihren ethischen Werth anbetrifft, genau so angesehen werden, als die Leiden und das Weh, welche durch die menschliche Sünde auf die unfreie, und daher unzurechnungsfähige, der Schuld unzugängliche Natur herniedergekommen sind." Si vir clarissimus haec serio scripsisset, — quod aegre credamus —, oblitus esset, primo: beatam virginem non fuisse creaturam irrationalem, de qua sola Paulus Rom. 8, 19 sqq. agit, deinde: proprium ejus subjectionis, quam apostolus dicit, esse illud οὐχ ἑκοῦσα, quod versu vigesimo affert. Si vero beata Maria, in ficta sua integritate, οὐχ ἑκοῦσα vanitati subjecta fuisset, re ipsa contra Dei subjicientis voluntatem pugnasset. Id quod fictam illam integritatem ipso facto confringit. Sed haec hactenus; parum enim juvat argumenta refelli, quae nec justae rationis nec probabilitatis aliquam speciem praetendant.

Posteaquam igitur sanae doctrinae de b. virginis Mariae conceptione fundamenta in verbo Dei monstravimus, sequitur, ut antiquitatis suffragia audiamus. Sunt autem haec s. scripturae fundamenta tam firma ac certa, ut non modo patrum vix unus ab iis recesserit, verum etiam medii aevi scriptores maximam partem in iis constiterint, quin inter ipsos recentiores Papistas non pauci fuerint, qui, non obstante paparum auctoritate, pro iis pugnarent. Longum esset omnium post Christum scriptorum catalogum texere, qui veritatem verbi Dei de b. virginis humano conceptu vel confessi sint, vel pro ea certarint. Sunt enim omnino supra ducentos viginti. Ipsorum etiam aliqui Papistarum, qui ante novi dogmatis fabricationem vixerunt, sincero animo hancce operam in se susceperunt. Sunt enim ex saeculo decimo quinto: Cardinalis de Turrecremata in opere de veritate conceptionis; ex saeculo decimo sexto: Bandellus a 2.

* Mariologie 18.
** Contra duas epistolas Pelagianorum IV., 4.

Castronovo ord. praedic. magister generalis in tractatu de singulari puritate et praerogativa conceptionis Christi, Cardinalis Cajetanus in libro de conceptione b. virginis scripto, Melchior Canus, qui ipse concilio interfuit Tridentino, in locis theologicis suis. E saeculo decimo septimo: Dionysius Petavius in egregii sui operis de theologicis dogmatibus ea parte, quae est de incarnatione, Joannes Launoïus in libello, cui titulus est: praescriptiones de conceptu beatae Mariae virginis, Petrus Daniel Huetius in Origenianis; denique ex decimo octavo saeculo Ludovicus Antonius Muratorius in tractatu de superstitione vitanda.*

Quae autem omnino sunt antiquitatis de hac re testimonia, in duas classes apte distribuuntur. Prima eorum est, quae universalitatem peccati, solo Christo excepto, aut confitentur aut docent; altera eorum, quae nominatim b. Mariam virginem secundum s. scripturam cum aliis hominibus sub peccatum concludunt. Ita concilium Milevitanum II., a. 416 celebratum, in secundo canone sic habet: „Quicunque parvulos recentes ab utero dicit in remissionem quidem peccatorum baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro expietur, anathema sit.“ Et Concilium Forojuliense anni 791 in symbolo fidei dicit: „Solus (Dei filius) sine peccato natus est homo, quoniam solus est incarnatus de spiritu sancto et immaculata virgine novus homo.“ Idem patres testantur. Dionysius Alexandrinus in epistola synodica ad Paulum Samosatenum a. 260: „Solus Christus sicut et pater Christi et spiritus sanctus fuit expers peccati.“ Si solus, non beata Maria. Sanctus Ambrosius de poenitentia lib. I. c. 2: „omnes homines sub peccato nascuntur, quorum ipse ortus in vitio est, sicut habes lectum dicente David: ecce in iniquitatibus conceptus sum et in delictu peperit me mater mea.“ Alias ejusdem rationis sententias Chemnicius jam ex Augustino laudavit. At contra omnia ejusmodi enuntiata excipit Bellarminu primum: legi 1. Tim. 5, 16 de Deo: ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, qui solus habet immortalitatem; at etiam et homines et angeli immortalitate non carent. Ergo μόνος illud dictum est, quia solus Deus immortalis est per essentiam, caeteri autem sive angeli sive homines per participationem. Eodem modo „solus“ illud esse intelligendum, quod de Christi immunitate a peccato dicatur. Respondemus: Bellarmini explicatio est apta, si ante constat utrumque: et quod solus aliquis sit talis et talis, et quod praeter eum etiam alii sunt tales et tales. Sic quoad immortalitatem tum constat ex 1. Tim. 5, 16, quod solus Deus immortalitatem habet, tum ex apocal. 14. 11; 20. 10; 22. 5, quod homines et angeli ea minime carent. Inde recte Bellarmini explicatio infertur. Ridiculum autem esset, si quis contendere vellet, locum 1. Tim. 5, 16 nil contra arborum immortalitatem probare. Nihil profecto, si, arbores esse immortales, ex verbo Dei constaret. Tamdiu igitur adjectum illud „solus“ etiam apud patres mere exclusive intelligemus, usque dum Pontificii privilegium b. Mariae virginis expressis s. scripturae et patrum dictis probarint.

Jam vero ea veterum testimonia audiamus, qui non modo universalitatem peccati affirment, verum nominatim b. Mariae virginis seu vitam seu nativitatem seu ipsam conceptionem sub peccatum includant. Plura quidem et uberiora talia testimonia inventuros nos esse, non est exspectandum. Etenim, sicut testimonia de originali peccato ante haeresin Pelagianam exortam raro tantum et passim obveniunt, ita etiam testimonia de humano, ergo maculato, b. virginis Mariae conceptu ante s. Bernhardi tempora non frequentia leguntur. Nil mirum. Quis enim ultro suae matris peccata narraret? Et cur ecclesia ejus infirmitates proferret, in qua habitare Dei filius non dedignatus erat? Laudanda igitur est pietas illa, quae patres prohibuit, quominus Deiparae ignominiam in medium protraherent. Solummodo ubi biblici alicujus textus explicatio poscebat, aut ubi vulgi superstitio honores soli Filio debitos in matrem transferre audebat, patres, salva beatae virginis honorificentia, eam cum scriptura sub peccatum concludere necessarium habebant. Neque hodie ulli, qui per sanguinem Filii redemtus est, in mentem veniret, peccatorum beatae Mariae quasi catalogum texere, nisi si superstitio Pontificiorum insana virginem humilissimam hancce a sorte humana omnino secernere attentaret, ut eam, contemto praecepto primo, pro idolo haberet. Quae superstitio quandoquidem hodie audacius quam antea caput erexit, quin eo insaniae progressa est, ut omnes, qui cum ea facere recusarent, mortalis peccati et ipsius mortis damnaret; necessarium est, ut, salva Deiparae honorificentia, non solum clara firma ac certa verbi Dei de humana ejus infirmitate testimonia monstremus, verum etiam patrum de eadem re sententias audiamus; ut constet omnino, nec sacrae scripturae nec piae antiquitatis eloquia pro Pontificiis pugnare.

Ita circa secundi seculi finem Tertullianus de carne Christi c. 7: „Fratres Domini, inquit, non crediderant in illum; mater aeque non demonstratur adhaesisse illi, cum Martha et Maria alia in commercio ejus frequententur. Hoc denique in loco apparet incredulitas eorum, cum is doceret viam vitae, extraneïs defixis in illum, tam proximi aberant.“ Hoc loco Tertullianus Deiparam aperte incredulitatis accusat, ut et antiqui viderunt.

Seculo tertio Origenes sic scribit hom. 17 in Lucam: „Quid putamus quod scandalizatis apostolis mater domini a scandalo fuerit immunis? Si scandalum in Domini passione non passa est, non est mortuus Jesus pro peccatis ejus. Si autem omnes peccaverunt, et egent gloria Dei, justificati

* Scripsit ficto nomine Antonii Lampridii.

gratia ejus et redemti, utique et Maria illo tempore scandalizata est."* Est quidem loci Lucae 2, 35 explicatio, quam Origenes profert, non recta; ipsum vero Origenem b. Mariam non immaculatam, sed peccato aliquantulum obnoxiam existimavisse, extra omnem dubitationem evincit.

Non aliter Joannes Chrysostomus de b. Maria virgine et sensit et scripsit. Non modo enim ubi historiam Marc. 3 et Matth. 12 narratam exponit, Mariam importunitatis coarguit, ut jam supra ostendimus; verum etiam eam, hom. 49 in Genesin, incredulitatis fuisse ream pronuntiat. De precibus autem b. virginis in nuptiis Cananaeis ita hom. 21 in Joannem: „ἐβούλετο ἐκείνοις καταθέσθαι χάριν καὶ ἑαυτὴν λαμπροτέραν ποιῆσαι διὰ τοῦ παιδός." Quod in sequentibus per: δόξαν καρπώσασθαι ἀπὸ τῶν θαυμάτων, de filii miraculis propriam colligere gloriam, exponit.

S. Augustinum Mariam peccato saltem originali habuisse subjectam jam ex testimoniis, tum a Chemnicio tum a nobis ipsis supra allatis, elucet. Ut autem Augustini sententia tam aperte cernatur, ut nemo amplius ambigere queat, eos locos brevissime recolligamus, quibus s. Augustinus Mariam aliquo modo nominatim sub peccatum concluserit. De Genesi ad litteram X., 18: „Virginis caro etiamsi de peccati propagine venit, non tamen de peccati propagine concepit. Proïnde corpus Christi quamvis ex carne feminae assumtum est, quae de illa carnis peccati propagine concepta fuerat, tamen quia non sic in ea conceptum est, quomodo fuerat illa concepta, nec ipsa erat caro peccati, sed similitudo carnis peccati." Et paulo post c. 20: „in lumbis Abrahae secundum rationem illam seminalem (h. e. ut ipse statim explicat: secundum concupiscentiam carnalem) non erat Christi caro, quamvis secundum ipsam ibi fuerit Mariae caro. Quum enim sit in semine et visibilis corpulentia et invisibilis ratio, utrumque cucurrit ex Abraham vel etiam ex ipso Adam usque ad corpus Mariae; quia et ipsum eo modo conceptum et exortum est." Idem Augustinus in libro de peccatorum meritis et remissione II., 24: „Solus ille, (sc. Christus) etiam homo factus manens Deus, peccatum nullum habuit unquam, nec sumsit carnem peccati, quamvis de materna carne peccati. Quod enim carnis inde suscepit, id profecto aut suscipiendum mundavit, aut suscipiendo mundavit." Similiter contra Julianum Pelagianum V., 15: „Apparet illam concupiscentiam, per quam Christus concipi noluit, fecisse in genere humano propaginem mali: quia Mariae corpus quamvis inde venerit, tamen eam non trajecit in corpus, quod non inde concepit." Clarius etiam et luculentius in ejusdem tractatus libri sexti capite vigesimo secundo: „Maria quidem mater ejus, de qua carnem sumsit, de carnali concupiscentia parentum nata est: et ex illa trahitur originale peccatum." Hi textus tam certi sunt et aperti, ut ipse Perronius, acerrimus omnium recentiorum immaculatae conceptionis propugnator fateri coactus sit: „ex iis cuilibet patere, a sancto doctore plane doceri, solum Christum ab universali peccati contagione excipiendum esse; beatam autem virginem, utpote vulgari parentis utriusque propagatam satu, communem maculam contraxisse."** Quum autem Julianus Pelagianus tales contra Augustini sententias regereret, eum, ut et ceteros homines, ita ipsam Mariam diabolo nascendi conditione transscribere, Augustinus respondit: „Non transscribimus diabolo Mariam conditione nascendi; sed ideo, quia ipsa conditio solvitur gratia renascendi."*** Quamquam autem renatam (sc. per baptismum) beatam virginem Augustinus agnoscit, tamen non veretur fateri: „Maria ex Adam mortua propter peccatum."****

Ipso saeculo quinto Hilarius Arelatensis, si forte est†, in oratione II. de nativitate: „Initiator, inquit, omnium rerum in te (Maria) initiatur, et profundendum pro mundi vita sanguinem de corpore tuo accepit, ac de te sumsit, quod etiam pro te solvat. A peccati enim veteris nexu†† non est immunis nec ipsa genitrix redemtoris."

Circa saeculi sexti post Christum initium Fulgentius Ruspensis sic in libro de incarnatione et gratia c. 6: „Haec est gratia, qua factum est, ut Deus qui venit peccata tollere, quia peccatum in eo non est, homo conciperetur atque nasceretur in similitudine carnis peccati, de carne peccati. Caro quippe Mariae, quae in iniquitatibus humana fuerat solemnitate concepta, caro fuit utique peccati." Ne quis autem exciperet, Mariam ideo dici carnem peccati, quia in peccato concepta esset, non vero quia ipsa in peccato fuisset, Fulgentius adjicit: „Si caro peccati non mendaciter dicitur, habet in se caro ipsa peccatum."

Non diu post Fulgentius Ferrandus, Ruspensis discipulus, haec de b. virgine scripsit: „Caro Christi carni Mariae et similis et dissimilis: similis, quia inde traxit originem, dissimilis quia non inde contraxit vitiatae originis contagionem; similis, quoniam, licet voluntarias, tamen veras

---

* Eodem modo Basilius magnus ep. 260 n° 9: „ἔδει τὸν κύριον ὑπὲρ παντὸς γεύσασθαι θανάτου, καὶ ἱλαστήριον γενόμενον τοῦ κόσμου, πάντας δικαιῶσαι ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι. καὶ σου (Μαρίας) οὖν αὐτῆς ἅψεταί τις διάκρισις." Secuti sunt Titus Bostrensis, Amphilochius, Theophylactus.

** Pareri dell' episcopato cattolico VI. 353.

*** contra Julianum IV. 122.

**** serm. 2 in psalm. XXXIV. n° 3.

† alii Eusebium Emisenum, alii suspicantur esse Eucherium.

†† Verba „per se" quae Bellarminus post vocem: ‚nexu' habet, sunt subdititia, ut hodie et Papistae agnoscunt.

sensit infirmitates, dissimilis, quoniam nullas penitus, neque per voluntatem neque per ignorantiam, commisit iniquitates."*

Seculi octavi initio Beda venerabilis sic in hom. super Missus est: „Superveniens in virginem spiritus sanctus duobus modis in ea divinae suae potentiae efficaciam ostendit: quia et mentem illius adeo, quantum humana fragilitas patitur, ab omni vitiorum sorde castificavit, ut coelesti digna esset partu. Obumbravit autem beatae Dei genitrici virtus altissimi: quia spiritus sanctus cor illius, quum implevit, ab omni aestu concupiscentiae carnalis temperavit, emundavit a desideriis temporalibus, ac donis coelestibus mentem simul illius consecravit et corpus.**"

Circa saeculi duodecimi initium Rupertus Tuitiensis libro primo commentarii sui in canticum ita b. virginem Mariam affatur: „Et tu quidem veraciter dicere poteras: ecce in iniquitatibus concepta sum, et in peccatis concepit me mater mea. Cum enim esses de massa, quae in Adam corrupta est, haereditaria peccati originalis labe non carebas."

Hi omnes verbis disertis et claris certam firmam et simplicem verbi Dei de b. virgine Maria doctrinam aut tuentur aut tenent. Interea vero doctrinae ecclesiasticae depravatio paulatim irrepsit. Jam enim saeculo undecimo fuerunt, qui nativitatem b. virginis sanctam fuisse opinarentur. Ita autem argumentabantur: Si Jeremias et Joannes baptista, teste s. scriptura (Jer. 1, 5 et Luc. 1, 15) in utero sanctificati sunt, ita ut sancti ex utero matris prodirent; nonne, tale privilegium etiam b. virgini cessisse, credendum? Deinde hanc per suppositionem gloriam et matris et per eam ipsius filii augeri. Talis quidem opinio nihil periculosi aut incommodi videbatur habere; mox autem luce clarius fiebat, quam periculosum esset, humanas praesumtiones sine verbo Dei fovere. Vix enim haec opinio — piam eam dixerunt — in ecclesia hic illic vulgata erat, tum scriptis tum instituta certa aliqua festivitate; quum jam exstiterunt pii quidam, magis „pii" quam illi, qui non modo nativitatem, verum etiam conceptionem b. virginis sanctam fuisse, ex humana praesumtione putarent. Acriter iis quidem initio resistebatur. Ipse sanctus Bernhardus, praesumtae sanctae nativitatis patronus, horum novatorum opinionem severius vituperabat. Numquid patribus doctiores aut devotiores essent, quaerebat. Periculosum esse, monebat, praesumere quae ipsorum (patrum) in talibus praeteriissent prudentiam. Virginem falso non egere honore. Novitatem cavendam, esse enim filiam levitatis, superstitionis sororem. Recte haec et apte notata. Non autem vir bonus videbat, iisdem argumentis, quibus novatores urgebat, etiam semet ipsum refelli. Immaculatae enim conceptionis opinio iisdem principiis nitebatur, quibus sanctae nativitatis praesumtio. Bernhardus putabat, b. Mariam in utero sanctificatam esse, et deinde numquam peccasse. Canonici Lugdunenses putabant, b. Mariam statim in conceptione esse sanctificatam, et deinde numquam peccasse. Illic semen erroris, hic ex semine arbor. Accedebat, quod s. Bernhardus in epistola sua non ut sanctus Petrus verbum firmum propheticum ut lucernam lucentem et ut fundamentum dijudicandae praesentis etiam quaestionis ponebat; verum vacillantes ad auctoritatem Romanae sedis mittebat. Nil mirum, quod ex tam incertis principiis, h. e. ex praesumtione humana, per auctoritates tam falsas — nam omnes homines etiam papae mendaces — tanta monstra superstitionis succreverunt, contra quae hodie pugnamus.

Non obstante autem hac inclinatione doctrinae semper in ecclesia fuerunt, qui contra novam certe superstitionis formam, nempe immaculatum conceptum certarent. Ita post Bernhardum: Hugo et Richardus a sancto Victore, Petrus Lombardus, Alexander Alensis, Bonaventura, Thomas Aquinas, Albertus magnus, Henricus Gandavensis, Aegidius de Columna Romanus, Pelagius Alvarez, Durandus a s. Portiano, Gregorius Ariminensis, Henricus de Hervordia, Guilelmus Jordanius, Joannes de Montesono, Joannes de Montenigro, Joannes de Turrecremata, Bandellus a Castronovo, Petrus de Vincentia. Per saeculi decimi sexti reformationem ecclesia ut omnino ita quoad hanc etiam quaestionem ad verbi Dei puritatem revertit. Quomodo vero Pontificii errorem immaculatae conceptionis foverint et magis magisque temporis processu excoluerint, satis ex monumentis a nobis supra descriptis apparet. Ceterum neque inter ipsos defuerunt, qui novo dogmati aut minus faverent, aut aperte adversarentur. Inter quos Pallavicinius et Joannes Launoïus. Nunc vero Pius papa nonus in tam miseram eos servitutem redegit, ut, veritatem non solum ore proferri, verum teneri etiam corde, vetaret.

3. Posteaquam igitur verbi Dei doctrinam de b. Maria ostendimus; posteaquam, patres etiam eam confessos esse, testimoniis probavimus; restat ut argumenta monstremus, quae, ex ipsius rationis nostrae principiis desumta, veritatem stabilitam jamjam et comprobatam illustrent.

Primum ex natura conceptionis redundat. „Firmissime tene, et nullatenus dubites, omnem hominem, qui per concubitum viri et mulieris concipitur, cum peccato originali nasci, impietati subditum, mortique subjectum, et ob hoc natura filium irae nasci." Ita jam ex Augustino Chemnicius. Et revera ita res sese habet. Quia enim parentes non incumbunt generationi tanquam sancti, sed tanquam homines peragunt opus naturae; generant etiam liberos non quales ipsi sunt ex gratia, sed quales fuerunt natura, quod

---

* Apud Petavium de incarnatione lib. XIV c. 2.
** Apud Basileenses VII. 470.

in omnibus Adami filiis, naturali et consueto modo propagatis, semper agnovit ecclesia Christiana, nec ullam exceptionem admisit. Uni filio Dei hoc privilegium asseruit, qui quoniam opera spiritus sancti, sine ulla seminis virilis commixtione, in utero virginis conceptus esset, naturali illa labe solus careret, qua omnes, ex commixtione viri et feminae concepti, inficiuntur. Nec de eo ulla mota fuit quaestio per annos mille in ecclesia, nisi ab iis, qui peccatum originale in omnibus negarunt. Ipsi autem Pontificii fatentur, b. virginem non esse conceptam e spiritu sancto, et Joachim atque Annam nominant ejus parentes, ex veteri traditione, cujus etiam meminit Irenaeus. Quodsi ea more consueto, quemadmodum et reliqui homines, ex sanguinibus, ex libidine carnis et ex libidine viri (Joh. 1, 13) est genita, valet consequentia ex natura humanae conceptionis ad eam, et peccato est obnoxia censenda. Eapropter non semel, verum saepius a patribus caro Mariae: caro peccati appellata est; id quod absurde dictum fuisset, si nullam ex vi conceptionis maculam peccati originalis traxisset. At, excipit Bellarminus, nihil prohibet, quo minus possit Deus, quum animam rationalem cum carne vitiata conjungat, simul in eam gratiam justificationis infundere, qua peccati macula penitus arceatur. — Euge! Nihil profecto prohibet! Sed nihil etiam prohibet, quominus Deus Bellarminum ab errore Papistico ad evangelicam veritatem vocasset. Inde autem non recte concluditur, quod eum vere vocarit. Ceterum, si quisquam mortalium semel ex communi peccati originalis lege per meram praesumtionem humanam excipitur, elusum est re ipsa dogma de peccati propagatione in omnes. Quid enim, si alius propter eandem causam etiam utrumque b. Mariae parentem ex peccato originali excipere velit? Quid contra dicatis? Et de avis et proavis id ipsum posset pro simili causa quilibet flagitare: et sic tenderetur in infinitum. Manet igitur firmum et fixum, quod jus canonicum decr. de consecrat. dist. 4 cap. quisquis ex Augustino citavit: „Quisquis ex concupiscentia carnis carnaliter generatur, regenerari spiritualiter habet opus, ut non solum ad regnum Dei perducatur, sed etiam a damnatione peccati liberetur. Sicut enim per primum hominem in peccato et morte nascuntur, sic etiam per Christum in justitia et vita aeterna in baptismo renascuntur.“

Baptizatam autem esse Mariam, non modo ex Joh. 3, 5 magna cum verisimilitudine infertur; verum etiam apud veteres invenitur narratum. Ita Evodius, Petri apostoli in Antiocheno episcopatu successor, scribit, b. virginem et s. Petrum ab ipso Christo baptizatos esse, ut refert Nicephorus II. 3 et Euthymius in Joh. 3. Aliqua etiam cum specie a patribus, Mariam remissione peccatorum indiguisse, concluditur inde, quod act. 1, 14 una cum apostolis oravisse legatur. Si autem una orabant, communis erat omnibus formula, procul dubio praescripta a Christo Matth. 6, 9—13. Ergo etiam oravit: remitte nobis debita nostra. Ecquis enim credit, pericopen istam a Maria omissam? Accedit quod Dei filius Luc. 11, 27. 28 matrem suam non ita propter id beatam vult dici, quod ipsum in ventre portaverit et suo lacte lactarit, verum propterea quod verbum Dei audierit et custodierit.* Si vero Deipara beatitudinem ex eodem fonte hausit et nos, hoc est ex auditu verbi Dei et ex ejus custodia; vix quisquam concedat, eam sine peccato aut natam aut conceptam fuisse.

Secundum argumentum ex ratione desumtum est hoc: Si Deus b. virginem praeservative in infusione animae rationalis ab omni originalis peccati labe liberare potuit, quidni omnes omnino homines? Profecto, si ita nobiscum agere voluisset, multo facilius omnes, qui ante nos fuerunt, homines aeternae beatitudinis compotes facti essent. Quin si ita fecisset, nemo praeterito tempore periisset. Immo ipsum Dei filium, carnem fieri, non necessarium fuisset. Cur tandem Deus non ita egit, ut Pontificii praescribunt? At, inquietis, nolebat. Recte: nolebat. Sed b. virginem sine peccato concipi, non magis volebat. Ubi enim scriptum est, Deum id voluisse? De voluntate autem Dei ex verbo scripto judicandum est, non ex praesumtione humana.

Tertium argumentum est, quod novum dogma ipso facto gloriae filii Dei detrahit. Cavendum enim est, ut cum Bonaventura loquamur, ne, dum matris excellentia amplietur, filii gloria minuatur.** Quid? Si Pius papa nonus in epistola encyclica sua, in qua dogma de immaculata conceptione declarandum annuntiat, Mariam dicit inter Christum et ecclesiam constitutam; Quid si idem in eadem epistola hoc scribit ad verbum: „Optime nostis, omnem fiduciae nostrae rationem in sanctissima virgine esse collocatam, quandoquidem Deus totius boni plenitudinem posuit in Maria, ut proinde, si quid spei in nobis est, si quid gratiae, si quid salutis, ab ea noverimus redundare, quia sic est voluntas ejus, qui totum nos habere voluit per Mariam;“ Quid? Nonne hoc est gloriae Jesu Christi detrahi? Nil mirum, quod talis epistola tale tulit responsum, quod episcopus Canariensis die 10. Junii a. 1849 in hunc modum dedit: „In his difficillimis temporibus, in quibus quaquaversum quatitur navis ecclesiae, furiosis undis exsufflatis, ancora tuta ei firmissima quaeratur, ut navis (Petri) secura consistat. Quaenam autem haec ancora? — Maria!“*** Ecce novi dogmatis fructus in ipsis papae et asseclarum epistolis ex cathedra scriptis.

Num severius judicamus, si dicimus, per novum dogma ipso facto de gloria filii Dei detrahi? An

* Conferas Luc. 2, 19.
** sentent. lib. 3. dist. 3. quaest. 2.
*** Pareri dell' episcopato cattolico I. 293.

nescitis, quod apostolus dicit: „Non est aliud nomen sub coelo datum inter homines per quod oporteat nos salvari.“ * Et Paulus 1. Tim. 2. 5: „Unus Deus, unus etiam mediator Dei et hominum, homo Jesus Christus.“ ‚At, excipit Bellarminus, gloria filii Dei propria illa est, quod de spiritu sancto conceptus ex vi generationis peccatum contrahere non potuerit. Accedit ad ejus gloriam, si per ipsius merita non solum justificari possint, qui peccatum jam habent, sed etiam praeservari a peccato aliquem, qui in illud alioqui necessario incidisset.‘ Bene haec excogitata. Fortassis si bulla Pii noni et responsa episcoporum non essent, fatuus aliquis hanc cantilenam sine taedio audiret. Nos quidem de vero honore filio Dei debito ejusque gloria non secundum cordium nostrorum judicamus figmenta, sed secundum Dei praecepta. Haec fere sunt, quae ex ipsius rationis principiis contra immaculatam conceptionem proveniant. Itaque de fundamentis jam satis. Monstrata est verbi Dei de proposita quaestione doctrina; est et antiquitatis testimoniis probata; est etiam rationis consequentiis munita. Si quaeris, quaenam haec sit de immaculato b. Mariae conceptu doctrina; si vis in compendio audire: ecce habes: Beata Maria peccavit in Adamo, concepta et nata fuit in peccato, per universam vitam actualibus peccatis, certe ignorantia commissis, obnoxia exstitit. Nihilo tamen minus eam praedicamus beatam. Non modo quia fecit magna ei qui potens est [1], h. e. quia Deus filius in ea habitare non est dedignatus, verum multo etiam magis, quia verbum Dei audivit [2], audito credidit [3], creditum custodivit [4].

CAPUT II.
ARGUMENTA ADVERSARIORUM.

1. Contra hanc piam certam ac firmam verbi Dei doctrinam Pontificii variis modis immaculatam suam conceptionem tueri conantur. Tum textibus sacrae scripturae in subsidium adductis, tum testimoniis patrum citatis, tum argumentis ex ratione deductis. Plurimum sine dubio textus sacrae scripturae valebunt. Scriptum esse doceant — ita nos Pontificiis, quemadmodum Tertullianus Hermogeni — aut timeant illud vaeh adjicientibus! „At, inquit Bellarminus, non est exspectandum, ut expressum Dei verbum (ad sententiam nostram) afferamus (probandam).“ Et Franciscus Suarez dicit: „Ex scriptura petendum non est clarum testimonium, ubi hoc (scilicet conceptus immaculatus) asseratur; esset enim temerarium hoc postulare, quum alia privilegia virginis, quae tanquam certa tenet ecclesia, non requirant hujusmodi scripturae testimonium.“ Hae Papistarum doctissimorum confessiones in posterum sunt bene notandae, ut eluceat, qua conscientia nihilo tamen minus textus quidam s. scripturae ad probandum immaculatum conceptum non ita adducantur quam contorqueantur. Ceterum in laudandis et dijudicandis his textibus tanta inter Pontificios conspicitur differentia, ut, quos locos alius ad probandum aptissimos habeat, eos alius semper ut ineptos eludat. Ita fit, ut non duo in adhibendis ad immaculatum conceptum verbi Dei testimoniis prorsus consentiant. Inde recte infertur, rem ipsam, quae iis sit commonstranda, neque in his neque in aliis sacrae scripturae textibus omnino inesse. Nam si ullo modo inesset, plurimi isti Papisticae opinionis propugnatores jam diu profecto unum certe testimonium invenissent, quo res vere constaret. Varia autem ratione variis temporibus Pontificii immaculatum beatae Mariae conceptum ex sacra scriptura suffulcire tentarunt.

Exstat liber, a monacho Benedictino mirifica sagacitate compositus, licentia superiorum Augustae Vindelicorum a. 1712 impressus, cujus hic titulus est: Conceptus Chronographicus de concepta sacra Deipara septingentis s. scripturae, s. patrum ac rationum suffragiis roboratus, combinatus per P. Josephum Zoller. Hoc in libro centum s. scripturae dicta, immaculatam b. virginis conceptionem probantia laudantur et explicantur. Si quaeris, quinam sint centum hi textus sacri, quibus immaculata conceptio b. virginis Mariae probetur, nonnullos hic ad verbum descriptos proponam:

N°. 1. Gen. 1, 10: „Congregationes aquarum appellavit Maria.“ N°. 28. Jud. 14, 6: Irruit autem spiritus domini in Samson, et dilaceravit leonem, quasi haedum in frustra decerperet.“ N°. 48. Judith 14, 16: „Una mulier Hebraea fecit confusionem in domo regis Nabuchodonosor: ecce enim! Holofernes jacet in terra, et caput ejus non est in illo.“ N°. 52. Hiob 1, 15: „Evasi ego solus, ut nuntiarem tibi.“ N°. 86. Hosea 2, 6: „Sepiam viam tuam spinis, et sepiam eam macerie, et semitas tuas non inveniet.“ N°. 100. Apoc. 21, 2: „Vidi sanctam civitatem Jerusalem novam descendentem de coelo a Deo.“

Ut autem sciatur, qua ratione Zollerus his ex textibus ad probandam immaculatam conceptionem argumenta eliciat, unum adscribamus exemplum: Pagina 160 ita legitur:

„Conceptus XLVIII. §. 1. scriptura.

Judith 14, 16: „Una mulier Hebraea fecit confusionem in domo regis Nabuchodonosor: ecce enim! Holofernes jacet in terra, et caput ejus non est in illo.“ Quum invicta Judith caput Holofernis detrun-

---

* Act. 4, 12.
[1]) Luc. 1, 48. 49.
[2]) Luc. 11, 27. 28.
[3]) Luc. 1, 45.
[4]) Luc. 11, 27. 28. Luc. 2, 19.

cassit, haec ait: Vivit dominus, quoniam custodivit me angelus ejus et hinc euntem et ibi commorantem et inde huc revertentem, et non permisit me dominus ancillam suam coïnquinari. Interim autem innotescente Assyriis funesta tragoedia, haec eorum erat lamentatio: una mulier Hebraea etc. Quid hic aliud in Juditha, quam gloriosissima illa Holofernis Tartarei triumphatrix Maria describitur? Si enim adhibenda fides Alexandro Alensi: „Judith, inquit ille, beatam virginem tam facto, quam interpretatione designat, interpretatur enim confitens, sive glorificans Deum etc.“ Et sane vivit dominus. quia custodivit Mariam angelus ejus et hinc euntem et ibi commorantem et inde huc revertentem, i. e. tam dum conciperetur, quam quum in utero Annae commoraretur, et exinde in lucem progrederetur.“

Et haec quidem Zollerus. Saniores Papistae innumera s. scripturae pro immaculato conceptu testimonia cautius in tres classes distribuunt. In primam referunt typos, in secundam textus per accommodationem ad Mariam trahendos, in tertiam testimonia quae litterali ac proprio suo sensu immaculatam conceptionem evincant. Quod ad primam classem attinet, ipse Pius papa nonus in bulla Ineffabilis magnum talium typorum turbam adducit, ex quibus b. Mariae excellentissima innocentia, puritas, sanctitas ejusque ab omni peccati labe integritas eluceat. Sunt autem: arca Noë, quae divinitus constituta a communi totius mundi naufragio plane salva et incolumis evasit; scala, quam de terra ad coelum pertingere vidit Jacob; rubus, quem Moyses undique ardere ac inter flammas non comburi sed pulchre virescere conspexit; turris ex qua mille clypei pendent omnisque armatura fortium; hortus conclusus, qui nescit violari; corusca Dei civitas, cujus fundamenta in montibus sanctis; templum Dei, quod divinis refulgens splendoribus plenum est gloria domini. Multo etiam majorem typorum exercitum Pater Passaglia in aciem producit, unde immaculatam b. virginis conceptionem demonstret. Cui libet, omnes apud ipsum percurrat*, nos luculentiores modo adscribamus: Templum, tabernaculum, altare, propitiatorium, victimas, arcam, candelabrum, Aaronis virgam, montem Sinai, nubem Jesaiae (Jes. 19, 1.), montem Habakuk, Bethlehem, librum signatum, portam signatam, montem Danielis, paradisum, terram adhuc intactam, lignum vitae, coelum, thuribulum, vas novum totumque ex auro. Ad haec simpliciter respondemus: Non est aequum, ut sibi quisque figuras fingat pro arbitrio in mysteriis religionis, sed accipiat ab ipsa scriptura. Alioquin quid obstet, quominus ex quolibet fiat quidlibet? Nam et nos poterimus nonnullos comminisci nostro commodo, veluti: David fuit figura Christi, David fuit natus ex matre peccato originis obnoxia, ergo et Christus. Ceterum jam Perronius, quamvis propugnator immaculati conceptus studiosus, argumentorum ex typis desumtorum et usum repudiavit et vanitatem concessit.** Vix igitur, plura de argumentis tam infirmis agi, esset necesse, nisi duo typi tam constanter tantaque cum specie usque hodie a nonnullis agitarentur, ut exspectari posset, nos de iis judicium laturos. Alter est ab Adam desumtus, alter ab Eva. Adamus est figura Christi, inquit Bellarminus, secundum ipsam scripturam (1. Cor. 15.); ille ex terra nondum maledicta a Deo conditus, ergo etiam secundus Adamus ex virgine, quae omnis maledictionis ac peccati expers fuerit. At haec consequentia non valet. Quaecunque enim in bibliis ipsis proponuntur figurae, considerandae sunt κατά τι, non vero ἁπλῶς. Hanc regulam si aspernantur, videant Papistae, si sapiunt, quantis absurditatibus fenestram aperiant. Eodem enim jure ac ex typo supradicto ita licet concludi: Adam fuit figura Christi; Adam non est natus ex muliere, sed e terrae gleba formatus; ergo etiam Christus non est natus ex muliere sed e terrae gleba formatus. Atque sic belle cedunt argumenta a figuris depromta. Alter typus est Evae. Eva fuit typus Mariae; est autem, inquit Bellarminus, sine peccato formata; ergo etiam Maria. At scriptura nusquam proponit Evam figuram Mariae. Inde autem quod Epiphanius proponit, non sequitur ut ita sit; multo autem minus sequitur, ut eatenus sit, quatenus Bellarminus eam esse contendit. Fac enim, ut, Evam Mariae; figuram fuisse, non Epiphanius, sed Deus ipse monstrasset. Si inde sequeretur, ut haec illi in quibuslibet similis censenda esset, sequeretur et hoc: Eva peccavit, ergo et Maria peccavit. Atque sic idem telum in torquentem retorques.

Secunda classis eos sacrae scripturae textus complectitur, qui per accommodationem ad virginem Mariam trahuntur. Ita Passaglia de Maria inter cetera explicat: prov. 8 et 9, ecclesiastici 24, sapientiae 1, 3, 4, 6, 7, 8, psalm. 18, 44, 45, 51, 67, 71, 84, 86, 131. Atque ipse Pius papa in bulla Ineffabilis tales accommodationes ad immaculatum conceptum aut probandum aut certe illustrandum proponit. Ut autem intelligatur, quae horum argumentorum sit vis et natura, exemplum adscribamus: Prov. 8, 22 loquitur de se ipsa sapientia: „dominus possedit me ab initio viarum suarum.“ Inde Passaglia concludit, b. virginis origines puritate nitere, ab ea non dissimili, qua hypostatica sapientia e Patris lumine affulsit. Athanasius, Nazianzenus, Augustinus, Beda hunc textum de solo Christo exponunt, inter ipsos Pontificios Tirinus et Estius. At Passaglia, quamquam, hunc loci sensum litteralem esse, concedere videtur, tamen eum brevi manu a sapientia Deo coaeterna ad b. virginem transfert, nec quidquam curat, quod huic ipsi sapientiae in eodem capite (8, 30) creatio universi adscribitur. Aut igitur b. Maria universum creavit (id quod recentiorum aliqui Pontificiorum fortassis admittent), aut neque id quod prov. 8, 22 de sapientia dicitur, ad

* Caroli Passaglia commentarius de immaculato Deiparae semper virginis conceptu Romae 1854. fol. 363—512.

** Pareri dell' episcopato cattolico VI. 368.

illam accommodandum. Majore autem et studio et specie quam hi a Papistis nonnulli cantici canticorum textus de b. Maria explicari et intelligi solent. Pater Passaglia non minus quam omnia octo cantici capita ad virginem esse transferenda contendit. Bellarminus certe cant. 2, 2: „Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias," cant. 4, 7: „tota pulchra es amica mea, et macula non est in te." cant. 4, 12: „Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus." Bellarminus et Passaglia hos textus accommodative de Maria virgine explicant, Valentinus Gerardus literaliter et proprie. At totum illud canticum de Christo et ecclesia agit, ut consensus patrum exponit. „Ἔστι δὲ ὅλον τὸ βιβλίον τοῦτο, ita 'is Athanasius in synopsi, διαλόγων πλῆρες τοῦ παλαιοῦ καὶ καθ' ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους πρὸς τὸν λόγον, καὶ τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας πρὸς αὐτὸν, καὶ τοῦ λόγου πάλιν πρὸς ἀνθρώπινον γένος." h. e. libellus hic plenus est alloquiorum veteris populi et generaliter humani generis, ecclesiaeque ex gentibus ad verbum, et rursus verbi ad eandem et ad genus humanum. Similiter Augustinus de unitate ecclesiae c. 14: „Sicut lilium inter spinas, de sancta ecclesia dictum, omnis Christianus agnoscit." At — excipiunt Papistae — ecclesia non est sine macula, habet multas maculas et rugas, sine macula est sola Maria. Ita quidem Papistae. Aliter Paulus apostolus, qui locum cantici: tota pulchra es et macula non est in te, diserte ad ecclesiam accommodat. Dicit enim: „Christus dilexit ecclesiam et se ipsum tradidit pro illa, ut sanctificaret illam et mundaret lavacro aquae in verbo; ita ut sisteret eam sibi ipsi splendidam ecclesiam, non habentem maculam aut rugam aut quidquam talium: sed ut sit sancta et irreprehensibilis." Fac autem, ut canticum Mariam, non ut Paulus vult ecclesiam adumbret; Fac etiam, ut haec verba: tota pulchra es et cetera diserte de Maria sonarent, quid inde sequatur? Nihil sequatur. Nam ut de ecclesia ita etiam de unaquaque anima pia dici potest quod apostolus dicit: „non habet maculam aut rugam aut quidquam talium." Quin potest non solum; sed revera idem Paulus Christum dicit Colossenses per reconciliationem fecisse sanctos et irreprehensibiles in conspectu suo, si aliter in fide manerent."* Si vero Colossenses, quidni et ipsam Mariam? Quomodo vero? Non per essentialem justitiam sed per imputationem.

Hactenus de figuris et de textibus accommodatis, quos Pontificii in favorem immaculatae conceptionis proferre solent. Multa sane et magna cum diligentia congesta. At non ea colligant et commemorent — ut cum Augustino loquamur — quae obscure vel ambigue vel figurate dicta sunt, quae quisque sicut voluerit interpretatur secundum sensum suum. Talia enim recte intelligi exponique non possunt, nisi prius ea, quae apertissime dicta sunt, firma fide teneantur. Sed proferte aliquid, quod non egeat interprete, nec unde convincamini, quod de alia re dictum sit, et vos illud ad vestrum sensum detorquere conemini. Et conantur proferre. Hi Jesaïae 11. 1, illi psalm. 40. 13, alii Hiob 3. 9, alii tres versus primi capitis Lucae, nempe vigesimum octavum, quadragesimum tertium, undequinquagesimum. Plerique autem Gen. 3, 15 ad probandum adducunt. Quin Perronius praecipuum id dicit ac vere unicum testimonium, quod dogma conficiat.[1]) Ac Petrus Bigaro, presbyter Venetus, in disquisitione theologico-critica, anno 1850 Venetiis vulgata: „Unicum, inquit, ad solide conceptum virginis immaculatum demonstrandum nobis biblicum praesto est testimonium, illud nempe, quod πρωτευαγγελίου nomine venit."[2]) Nec minus id Passaglia urget, qui centum quadraginta paginas et plus ejus explicatione complevit.[3]) Ipse etiam Pius papa nonus ejus in bulla sua Ineffabilis meminit. Quoniam igitur recentiores in hoc testimonio rei summam esse positam dicunt, id ipsum prae ceteris examinemus, quo examinato facilior erit refutatio aliorum.

Ita autem de eo Perronius: „Gen. 3, 14. 15: Et ait dominus Deus ad serpentem: inimicitias ponam inter te et mulierem et semen tuum et semen illius; ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus. Quum hic minitantibus verbis denuntietur serpenti futurum aliquando, ut mulier caput ejus sit contritura, hoc ipso ejusdem mulieris victoria in daemonem praenuntiatur, seu in peccatum, quod ejus suasu patratum fuerat atque in mundum propagari debuerat. Porro haud perfecta censeri mulieris victoria posset, si et ipsa aliquando peccato fuisset obnoxia, eo videlicet temporis puncto, quo primum fuit concepta."[4]) Vides Perronium totam vim argumenti ponere in textus parte secunda.

Primum enim contendit, conterentem fuisse Mariam, tum inde ejus immaculatam conceptionem concludit. Hunc ordinem nos etiam servemus atque primo in propositionem fundamentalem Perronii inquiramus, deinde in conclusionem. Quaeritur igitur, quisnam aut quaenam aut quidnam sit, cui Gen. 3, 15 s. scriptura futuram adscribat contritionem serpentis. Si Perronio et Pio nono fides, textus habet: ipsa conteret caput tuum, h. e. mulier, quaenam vero mulier nisi, sive per se sive per Christum, Maria? At haec lectio ne vulgatae quidem est genuina. Ipse Hieronymus scripsit „ipse" non „ipsa", et multi e Pontificiis, Melchior Canus, Andradius, Lindanus, lectionem „ipse" ut genuinam agnoscunt. Verum

* Col. 1, 22.

[1]) Pareri dell' episcopato cattolico VI. 365.

[2]) Pareri dell' episcopato cattolico VII. LXXXVII.

[3]) Commentarius 812—954.

[4]) Pareri dell' episcopato cattolico VI. 365.

etiamsi vulgata non ‚ipse' sed ‚ipsa' haberet, prorsus nihil probaret. Hebraica enim veritas הוּא; id autem masculinum esse, docet verbum masculinum quod sequitur יְשׁוּפְךָ contriturus est, et זֶרַע semen apud Hebraeos masculini generis exstat. At, excipiunt, nonne הוא in pentateucho generis plerumque communis? Si vero alibi idem valet. quod in libris posterioribus הִיא, cur non hoc etiam loco? Est ita. Valet הוא in pentateucho saepenumero idem quod הִיא, verum non quolibet loco, sed solummodo ibi ubi id circumstantiae textus evincunt. Omnino non est aut in pentateucho aut ullibi alius contextus, in quo הוא feminini generis esset et non sint circumstantiae etiam feminini. At, regerunt, est enallage generum; saepe nominibus femininis junguntur pronomina et verba masculina. Dubio procul. Sed nullibi quum nomen masculinum cum verbo masculino jungatur, femininum exsistit. „Si enim licet personarum sine causa fingere mutationes — ut cum Bellarmino loquamur[1]) —, nihil certi unquam ex s. litteris colligi poterit." Recte igitur Masorethae Gen. 3, 15: הוּא scripserunt non הִיא. Subjectum autem, ad quod pronomen הוא referendum, est זֶרַע Semen igitur mulieris est, quod contriturum esse dicitur caput serpentis. Per semen vero mulieris in his verbis intelligitur Christus; Non omnes ex Eva venturi. *Οὐκ* enim *λέγει „τὰ σπέρματα," ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνός τὸ σπέρμα. ὅς ἐστι Χριστός.* Ita s. Paulus de loco Gen. 22, 18, et prorsus idem valet etiam de nostro. Ceterum hoc in commate oppositio non jam est inter mulieris semen et inter semen serpentis, verum inter semen mulieris et inter ipsum serpentem: Semen mulieris conteret tibi caput et tu conteres calcaneum ejus. Accedit quod praedicatum, conterere caput serpentis, h. e. destruere totam potentiam Satanae est opus Christi solius. Ad hoc enim, inquit s. Joannes 1. Joh. 3. 8, manifestatus est filius Dei, ut dissolvat opera diaboli. Ita locum nostrum veteres interpretantur, ita Irenaeus, ita Leo papa primus Romanus. At, excipit Salmero, quidni Maria Satanam contrivisse dicatur, quandoquidem s. Paulus id de omnibus Christianis contendat! Nonne Rom. 16, 20 scribit: „Deus vero pacis conterat Satanam sub pedes vestros velociter." Profecto. Sed non dicit: „Vos conteratis Satanam sub pedes vestros," quod quidem non potuissent; verum dicit: „Deus pacis conterat Satanam sub pedes vestros velociter." Ergo is qui contriturus esse dicitur, etiam apud Paulum, non est homo sed Deus. Ceterum nil adversemur, si Salmero eadem ratione Mariae victoriam Satanae attribuere velit et universae ecclesiae; ac fortasse gradu majore. Jam vero satis monstravimus conterentem Gen. 3, 15 non esse Mariam sed Christum. Sed fac ut esset Maria; fac ut non modo subintelligenda esset, verum ut Moyses aperte scripsisset: Maria conteret caput serpentis; Quid inde ad probandum ejus conceptum immaculatum sequeretur? Prorsus nil sequeretur. Quid enim est aliud, caput serpentis conterere ac diaboli potestatem delere? At qua tandem ratione Maria vim Satanae confregisse dicatur, nisi per Christum, qui, ut ait apostolus, per mortem suam eum destruxit, qui habebat mortis imperium id est diabolum.[2]) Quid hoc vero ad immaculatum conceptum? Sed etiamsi serpens Gen. 3, 15 non diabolum significaret, sed peccatum — quae explicatio est naturalistarum, qui diabolum non exsistere putant —, ne tum quidem textus quidquam ad probandam immaculatam conceptionem conferret. Nam tum etiam nihil aliud doceret, nisi Mariam peccatum esse victuram h. e.: aut peccatum, quale in mundo dominatur; id quod non nisi mediante Christo perfecit; aut peccatum in ipsa. Si illud malueris, pro conceptu immaculato nil extorquebis; si hoc verum putaris, non modo nihil pro Pontificiis sequetur, verum directe contrarium. Nam si Maria peccatum in se ipsa devicit, peccatum in ea antea fuisse oportet. Ubi enim hostis non est, ibi non pugna, ubi vero non pugna, ibi nulla victoria.

Jam vero Petrus Bigaro, presbyter Venetus. novam loci Gen. 3, 15 ex cogitasse sibi videtur explicationem, qua Mariae immaculata conceptio inde invicte probetur. Fatetur legendum esse ‚ipse' non ipsa. Fatetur etiam eum, qui serpentem contriturus esse dicatur, esse non Mariam sed Christum.[3]) Opperiris, quid veniat. At adeptus est, immaculatum conceptum his verbis doceri: „inimicitiam ponam inter te et inter mulierem, inter semen tuum et inter semen illius." Quomodo vero? Mulier, inquit, de qua Deus hîc loquitur est ipsa Maria. Justa autem Satanae inimica beata virgo esse non poterat, nisi si expers peccati erat, etiam originalis. Respondemus ad primum: Est mulier illa, commate primo notata, non Maria sed Eva, ut infans videbit: ad secundum cum Oswaldo Papista: „Warum sollte Maria nicht Siegerinn (multo magis inimica), über d. Teufel sein können, wenn sie auch auf einen Augenblick in seiner Obmacht gewesen? Gebraucht doch der Apostel Rom. 16, 10 einen ganz ähnlichen, vielleicht auf das protevangelium anspielenden Ausdruck von der Ueberwältigung des Bösen durch die Christen mit der Gnade Gottes."[4]) Jam vero satis de textu Gen. 3. Qui rationem suam non in obedientiam Papae captivavit, textum hunc immaculatum conceptum non acu attingere ne dum probare videbit. Quin ipse Perronius postquam multa de eo verba fecit, fatetur, uno hoc biblico testimonio (quod, ut supra monstravimus, unicum pro ea esse declarat) rem *ἀποδεικτικῶς* non definiri.[5]) Immo Oswaldus, studio-

---

[1]) de Christo I. 5.
[2]) Hebr. 2, 14.
[3]) Pareri dell' episcopato cattolico VII. XCVIII. XCIX.
[4]) Mariologie 38.
[5]) Pareri dell' episcopato cattolico VI. 539.

sissimus, ut repeto, novi dogmatis propugnator, pronuntiat, „dass eine so bestrittene, von den Vätern nie zu diesem Behufe citirte Stelle, unmöglich angethan ist, darauf einen ordentlichen Beweis zu gründen.“ [1]) Haec autem bene notentur.

Adsunt biblica alia sex testimonia, quae a nonnullis Pontificiis passim ad stabiliendum novum dogma adhibentur. Sunt autem Jes. 11, 1; psalm. 40, 13; Hiob 3, 9; Luc. 1, 28; Luc. 1, 42; Luc. 1, 49. Locus Jes. 11, 1 ita sonat: „Et egredietur virga de radice Jesse, et surculus de radicibus ejus fructum feret.“ Virga illa est patri Passagliae Virgo nempe virgo Maria. Quid autem ex hac explanatione, quamvis coacta, ad immunitatem Mariae a peccato redundet, videant alii. Passaglia ad exemplum Zolleri triginta paginas in folio expectorationibus suis de hoc mysterio implevit. Psalmum quadragesimum Lambruschinius Romanae ecclesiae Cardinalis ad immaculatam conceptionem adduxit. Omnem enim, dicit, de ea tolli dubitationem dicto coronati prophetae psalm. 40, 13. Ibi enim Mariam ita introduci loquentem: Me autem propter innocentiam suscepisti et confirmasti me in conspectu tuo in aeternum. „Ac si, inquit, ad Deum dixisset: Amas me Domine, quia tu, qui potens es, me dictioni hostis subtrahere nec sinere voluisti, ut peccato originali coïnquinarer. Tu me innumeris aliis gratiis cumulavisti et me elegisti matrem, quia me puram et innocentem reperisti quemadmodum mater Dei esse debebat.“ [2]) Nemo non videt, hanc interpretationem absurdam esse; nec longus esse velim in enumerandis argumentis, quibus Lambruschinii hallucinatio fugetur. Sufficiat commemorasse, Bellarminum R. E. Cardinalem, cujus Papisticam orthodoxiam ne Lambruschinius quidem in dubium vocaret, in psalmo laudato beatae Mariae non reperisse vestigium. Explicat enim eum totum de Christo ac in specie de ejus versu decimo tertio ita agit: „Me autem propter innocentiam suscepisti et confirmasti me etc. Docet (sc. Christus) inimicos non diu gavisuros de morte sua, quoniam a Deo susceptus et exaltatus ob innocentiam suam fuerit. Me autem inquit propter innocentiam tibi optime notam suscepisti de manibus eorum et confirmasti in conspectu tuo in aeternum, i. e. humiliasti me ad horam in conspectu hominum, sed suscepisti et confirmasti me in conspectu tuo, i. e. stare fecisti ante conspectum tuum in coelo usque in aeternum.“ Haec ille. Sequitur jam textus Hiob 3, 9. Ibi Hiob nocti nativitatis suae sic maledicit: „Obtenebrentur stellae crepusculi ejus, exspectet lucem et non videat, nec ortum surgentis aurorae.“ Nox est peccatum originale, lux est Christus, aurora est beata Maria. Ergo peccatum originale, secundum Hiobum, ortum beatae Mariae conspicere non potuit, ne dicam foedare. Ita secundum Thomam Josephus Maria Diez de Sollano anno domini 1849. [3])

Restant tres loci ex primo capite evangelii Lucae desumti Luc. 1, 28. 42. 49. Versu enim 28 angelus ita beatam Mariam salutat: „Ave gratia plena (ut habet vulgatus) dominus tecum.“ Scholastici ita: A est particula negativa, ave igitur idem significat ac sine vae, hoc est sine maledictione. Salmero, Gregorius de Valentia, Gerardus ita: Quae gratia plena est, ea est expers peccati. Contra quod jam Didacus Stella: gratiam hic esse posse gratam facientem. At Graeca veritas non habet: gratia plena, sed: κεχαριτωμένη h. e. gratiâ affecta, vel, ut ipse angelus versu trigesimo explicat, quae gratiam invenit. Hoc autem praedicatum nullo modo speciale continet privilegium. Paulus enim Eph. 1, 6 id omnibus Christifidelibus tribuit. Quaeris, qua ratione Maria gratiâ affecta ab angelo sit consalutata? primum eadem et nos tum etiam altiori. Quanam? Ea sine dubio, quam angelus versu 31 exponit: ecce Jesum concipies. Lucae 1, 42 sic Elisabeth clamat: „Benedicta tu inter mulieres et benedictus fructus uteri tui.“ h. e. numquam maledicto obnoxia et una cum filio perpetuae benedictionis particeps, ut Pius nonus explicat. Male autem, si Passagliae fides [4]), Maria sic adpellata esset, si repetere et ipsa debuisset: ecce in iniquitatibus concepta sum et in peccatis concepit me mater mea. Itane? Ergo etiam Jaël expers peccati, quia scriptum est: εὐλογηθείη ἐν γυναιξὶν Ἰαήλ. Jud. 5, 24. Ergo etiam Ruth, quia dictum ad eam: εὐλογημένη σὺ τῷ κυρίῳ θεῷ Ruth 3, 10. Ergo sine peccato concepti sunt omnes credentes, ad quos quidem Christus judex loquetur: δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου Matth. 25, 34. At, inquiunt, sit ut alii etiam benedicti vocentur, id tamen Mariae peculiare donatum, quod ea ipsa et Christus uno spiritu εὐλογημένοι dicantur. Inde autem elucet, b. virginem et Christum pari ratione divinae benedictionis h. e. plenae sanctitatis participes esse censendos. Bona certe conclusio! Per eandem enim conclusionem evincitur, Abigalam paris sanctitatis compotem fuisse ac Deum verum et vivum. Siquidem scriptum est: εὐλογητὸς κύριος ὁ θεὸς Ἰσραήλ, καὶ εὐλογημένη σὺ (Ἀβιγαία). 1. Sam. 25, 32. 33. [5]) Ut autem hoc loco relatio quaedam exsistit inter Dei benedictionem et benedictionem Abigalae, ita etiam Luc. 1, 42. Ibi — 1. Sam. 25, 32. 33 — Abigala benedicta vocatur propter Deum, h. e., ut versus 32 exponit, propterea quod Deus eam miserit in occursum David. Luc. 1, 42. Maria εὐλογημένη ἐν γυναιξὶ adpellatur propter fructum uteri, h. e. propter Christum. In hunc igitur modum locum Luc. 1, 42 cum Theophylacto circumscribi licebit: Benedicta tu, Maria, inter mulieres; nam benedictus fructus ventris

---

1) Mariologie 38.
2) Dissertazione polemica sull' immaculato concepimento di Maria. Roma 1843. 8°. 118. 119.
3) Pareri dell' episcopato cattolico VI. 232.
4) Commentarius 1096. 1097.
5) בָּרוּךְ יְהוָֹה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וּבְרוּכָה אָתְּ.

tui. S. Lucas scripsit quidem καί, non γάρ. Sed fit in novo testamento non raro, ut particula καί usurpetur, ubi juxta proprium sententiarum connexum particula γάρ postulatur. Ita sanctus Joannes 1. Jo. 3, 4: „πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν ἀνομίαν ποιεῖ καὶ ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία." Omnis qui facit peccatum et iniquitatem facit, nam peccatum est iniquitas. Recte igitur Zacharias Chrysopolitanus in Luc. 1, 42: „benedicta est, tamquam Dei mater."

Pauca denique de loco Luc. 1, 49. ἐποίησέ μοι, inquit Maria, μεγαλεῖα ὁ δυνατός fecit mihi magna qui potens est. Salmero: Quae ista essent magna sive magnalia, si essent communia cum aliis? Profecto non communia; μεγαλεῖα enim solent septuaginta interpretes miracula vocare; magnum vero miraculum erat, ut sine viro Deum hominemque virgo conciperet. Sed satis jam de locis ex primo Lucae desumtis, quae adeo non probent, ad quod adhibeantur, ut de iis ipse Perronius: „Si qua sunt, quae ex novo testamento proferri solent, ex angelica praesertim salutatione depromta: quia haec pariter (ac veteris testamenti mystica et accommodata e patrum explanatione vim hauriunt suam, atque per se nihil supra conjecturas suppeditant, nos iccirco ab iis etiam afferendis supersedemus."[1]) Itaque omnes septem textus biblici, a Pontificiis in favorem immaculati virginis conceptus allati, nihil probare deprehenduntur. Proïnde idem judicamus de immaculato conceptu, quod Chemnicius de purgatorio: „Eo ipso suo se judicio produnt, quod dogma hoc commentitium et falsum sit, quum patroni ejus, etiam qui doctissimi videri volunt, ex scriptura nulla, nisi obscura, allegorica, incerta, aliena, frigida et inepta testimonia proferre possint. Veritas enim certitudo et firmitas dogmatum ex qualitate testimoniorum scripturae, quibus probantur, aestimanda est."

Jam vero videamus, quid Pontificii ex antiquitate proferant, ut immaculatam conceptionem, sine 2. verbo Dei confictam, aliqua cum specie commendent. Patres quidem suo sive sensu sive consensu sine certis claris et firmis verbi Dei testimoniis non possunt novos articulos fidei in ecclesia facere. Nam, sicut Augustinus dicit, ad auctoritatem fidei seu dogmatum in ecclesia non valet: haec ego dico, haec tu dicis, haec ille dicit sed: haec dicit dominus. Sed, quia canicies patrum reverenter, salva tamen verbi Dei praeeminentia et fidei sinceritate, tractanda est, ponamus sane in hac etiam explicatione aliquid operae. Prae ceteris autem notetur, saniores Papistas cum veteres tum recentiores ultro fateri, antiquitatem non ipsis sed nobis favere. Ita Joannes de Turrecremata Cardinalis, qui Concilio Basileensi interfuit, de consecratione dist. 4 ad canonem firmissime quaest. 3, quum recitasset ex Bonaventura, hunc dicendi modum (sc. b. virginem esse in peccato originali conceptam) esse communiorem, addit: „plane verum dicit hic clarissimus doctor, quod haec communior sit inter doctores, qui clarissimi in theologia floruerunt; quod apertissimum erit, si quis voluerit excellentiorum doctorum, tam scribentium super sententias, quam exponentium s. scripturam, dicta perquirere; reperiet, quasi omnes hoc tenere." Ita Melchior Canus, unus ex doctoribus Tridentini concilii, quamvis Papisticam opinionem amplexus: „omnes, inquit, sancti, qui in ejus mentionem inciderint, uno ore asserunt, beatam virginem in peccato originali conceptam."[2]) Ita inter recentiores, post tot paparum Romanorum pro immaculato conceptu exantlatos labores, Ludovicus archiepiscopus Rothomagensis, a. 1849 Pio papae nono respondit: „Je regarde, que la tradition manque sur ce point, de précision et d'unanimité. Si la tradition était constante, saint Anselme, saint Bonaventure, et tant d'autres l'auraient-ils ignorée? Je regarde que la croyance en l'immaculée conception ne remonte guère, d'une manière un peu explicite et imposante, au delà du onzième siècle."[3]) Et episcopus Chiapensis a. 1852: „S. Thomas, qui forte sicut nullus alius s. patrum scripta perlegerat, in illis ne dicam tanquam de fide, sed nullomodo traditam illam (sc. immaculatam conceptionem) invenit."[4]) Nihilo tamen minus aliqui ferventissimi Papisticae opinionis amici testimonia ex patribus pro immaculata conceptione exsculpere studuerunt. Ita Bellarminus duodecim sibi invenisse videtur, Lambruschinius triginta, Bonaccorsius quadraginta, Passaglia plus quam quingentos. Valet autem de iis, etiam recentioribus, id quod Petavius de viris fatetur, qui ante ipsum immaculatum conceptum defenderint: „Nec in citandis auctoribus fidem ac delectum adhibent, et quos ex antiquitate idoneos arcessunt, eorum dicta falsis interpretationibus et alienis ab illorum mente detorquent. Si quid apud veteres, Graecos praesertim, increbuit, quod, b. virginem ἄχραντον ἄφθαρτον ἀμίαντον i. e. illibatam incorruptam impollutam et id genus alia, sonare videtur, in hoc avide tamquam secundo Mercurio sibi oblatum involant, et ad rem suam accommodant. Sed non est consequens. Siquidem illi etiam, quibus placuit originali contactam labe fuisse virginem, partim in utero ipso antequam nasceretur, partim sub ipsum redemtoris conceptum, tanta gratiae copia superfusam esse putant, ut originalis morbi reliquiae sanatae vel compressae fuerint. Quam ob causam immaculata et impolluta dici mereretur, licet originali perfusa culpa fuisset. Nam et immaculati et innocentes appellantur in scriptura, qui (imputata) justitia praediti sunt, quum ab originis vitio non fuerint excepti. Sic propheta, qui se in iniquitatibus conce-

[1]) Pareri dell' episcopato cattolico VI. 368.
[2]) loci theologici VII. 1.
[3]) Pareri dell' episcopato cattolico I. 357.
[4]) Pareri dell' episcopato cattolico IX. app. 1. 19.

ptum fatetur[1]), ero, inquit, immaculatus cum eo[2]). Paulus item electos ait esse nos, ut essemus sancti et immaculati[3]). Et in apocalypsi Joannes: sine macula, inquit, sunt ante thronum Dei[4]); et sexcenta hujusmodi. Frustra igitur sunt, qui iis et similibus ex vocabulis, quae summam in b. virgine munditiam integritatemque significant, confectum sibi negotium putant, ut, apud quos ista repererint, eos sibi in testimonium arciscant illius, quem probare volunt, intacti immaculatique conceptus.“[5]). Ita nos cum Petavio. Longe autem plerique patrum textus, quos Papistae in gratiam immaculatae conceptionis adducunt, sunt ejusmodi, quales Petavius describit. Eos, ni forte causae aliae aliud exposcunt, facimus missos. Facile enim, si qui obviam veniunt, secundum regulam Petavii solvuntur. Nec de iis verba faciamus, qui ex libris nothis et supposititiis sumantur. Veluti ex liturgia Jacobi, ex liturgia Chrysostomi, ex commentariis Pseudo-Hieronymi, ex libris falso Ildephonso adscriptis, ex explanationibus adulterinis Anselmi et ex hujus generis aliis. Denique de iis patribus etiam hîc agere supersedemus, quos contra immaculatum Mariae conceptum testari, supra certis jam testimoniis comprobavimus. Quod quidem non annotassemus, nisi Pontificiorum nonnulli, inter quos Lambruschinius et Bonnacorsius, eo impudentiae provecti essent, ut Origenem et Fulgentium Ruspensem propter verba quaedam incerta et nihil probantia in favorem immaculati conceptus adducerent[6]); quum quidem supra testimoniis firmissimis apertissimis et indubitatis monstraverimus, et Origenem et Fulgentium Ruspensem directe contrarium claris verbis docere.[7]) Talis est Pontificiorum in suffulciendis dogmatibus fides. Relinquitur, ut de iis textibus, a Papistis ex antiquitate desumtis, agamus, qui speciem aliquam habent, ac si immaculatae conceptioni faverent. Eos autem, secundum temporis processum ordinatos, sincere adscribamus, adscriptosque spectemus.

1. In martyrio Andreae apostoli haec inveniuntur: „καὶ ὅτι ἐξ ἀμώμου γῆς γέγονεν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος. ἀναγκαῖον ἦν ἐξ ἀμώμου παρθένου γεννηθῆναι τὸν τέλειον ἄνθρωπον.“[8]) h. e. Et propterea quod ex immaculata terra creatus fuerat primus homo, necesse erat, ut ex immaculata virgine nasceretur perfectus homo.[9]) Martyrium hocce non a presbyteris Achajae, mortis apostoli testibus, compositum esse, sed pluribus saeculis post, jam ex una voce τριάδος, quae in eo exstat, elucet.[10]) Ceterum hodierni etiam Papistae, adulterinum id esse concedunt.[11]) Sed fac ut circa annum septuagesimum post Christum esset scriptum, fac ut Andreas apostolus vere illa dixisset, quid consequens esset? Num, ut apostolus conceptionem beatae virginis immaculatam putarit? Minime. Res redit ad regulam Petavii. Nam Christifideles Ephesios non fictus Andreas, sed verus Paulus ἀμώμους vocavit, Eph. 1, 4; nec quisquam sanus usque hodie inde collegit, Christifideles Ephesios sine peccato originali conceptos esse. Quaeris, quid in textu notho Andreae in specie quoad virginem sit vis vocis ἄμωμος? Est, quod ipsa dicit Luc. 1. 34, quia virum non novit.

2. Antiquissimus testis, quem Pontificii aliqua cum specie producunt, est Ephraem Syrus. Hic enim in oratione ad s. Dei genitricem: „Immaculata, inquit, et intemerata, incorrupta et prorsus pudica, atque ab omni sorde ac labe peccati alienissima virgo, Dei sponsa et domina nostra, inviolata integra planeque pura ac casta virgo dei genitrix!“ Et in hymno: „Maria et Heva, ambae sine noxa.“ Posterius testimonium mittamus, quia est nullius momenti; nam si Maria ita sine noxa fuit ut Eva, fuit id non omnino, sed nonnisi ad tempus. Quod ad prius attinet, facillimum esset, huic uni viginti ex eodem scriptore adjici testimonia, quae similiter sonant. Erat enim Ephraem vir mellifluus, verbosus, et orationum et carminum foecundissimus auctor. In iis autem conscribendis raro caute loquebatur, plerumque ingenio suo nimis indulgens, fortissimis ac ferventissimis vocibus libentissime utebatur. Inde factum est, ut permulta in eo occurrant quae probari non possunt. Quum in ‚reprehensionibus sui ipsius‘ clarissimis, ubi serio poenitentia movetur, solum Christum ut mediatorem appellet ejusque merito firmissime fidat; simulatque ad encomiasticas suas orationes accedit, contrarium producit. Nam beatam Mariam non modo, ut audivimus, nominibus confictis adornat et hyperbolice a peccato secernit, verum eam disertis etiam verbis ter ita adpellat: „unica spes patrum[12])! unica apud deum Christianorum spes nostra[13])! unica spes desperantium[14])!“ Si talia incommode dicta eodem modo premeremus, ac Pontificii illud de libertate a peccato; sequeretur, ut Ephraem Jesum Christum dulcissimum suum salvatorem impudenter contemserit, ac nihil

[1]) Psalm. 51, 7., vulg. 50, 7.
[2]) Psalm. 18, 24., vulg. 17, 24.
[3]) Coloss. 1, 22.
[4]) apoc. 14, 4. 5.
[5]) de incarnatione XIV. 2.
[6]) Lambruschini dissertazione polemica 49—61. Bonaccorsius tract. de immac. conceptione 28. 29.
[7]) Supra 1003.
[8]) Gallandii bibliotheca vet. patrum Venetiis 1765. I. 156.
[9]) Verba ab auctore b. Andreae tribuuntur.
[10]) Hoc aliaque argumenta contra ejus fidem Gallandius frustra debilitare tentavit, prolegg. XL., XLI., XLII., XLIII., XLIV.
[11]) Oswald Mariologie 29.
[12]) opera ed. Jos. Assemani Romae 1746. III. 575.
[13]) ibidem.
[14]) opera III. 577.

spei in eo ponendum esse existimarit. At ne ita agamus. Damus ultro, et haec et illa minus commode dicta benigna interpretatione vel, si nequit fieri, excusatione carere. Nec propterea quod Ephraemus hyperbolis suis exspatiatus est, eum omnino damnemus; multo vero minus, simul exspatiabundi, et nos nosmet in errorem ruamus. Ceterum Ephraemi peccatum minus est, quam primo aspectu videtur. Idem enim, qui Mariam ut *ὑπεραγίαν*, *παναγίαν*, *τὴν μόνην καθαροτάτην*, *ὁλόδοξον*, *ὑπερκαθαρωτέραν ἡλιακῶν μαρμαρυγῶν ἀκτίνων λαμπηδόνων* extollit, qui unicam eam spem vocat et patrum et desperantium et nostram; idem eandem in threnis seu lamentationibus ita facit loquentem: „Deficit mihi animus, dum te (fili!) cruci suffixum intueor." et postea: „O Gabriel archangele ubi illud nunc Ave! Quorsum dolorem mihi non patefecisti?" Bonum est, quod Ephraemus spem suam revera non in ea posuit, quam spes ipsam in dolore defecit. Pontificii autem laetantur, quod aliquem quarto jam saeculo nacti sunt, qui tam pulchras hyperbolas scripsit, ut inde aliqua cum opera opiniones improbandas exsculpant. Lector vero hoc exemplo videbit, quomodo in ecclesia errores sensim exsistant. Primum hic vel ille aliquid incommode aut hyperbolice dicit. Deinde alii sequuntur. Ita magis magisque ab amussi verbi Dei deviatur, usque dum alii ex multitudine errantium concludunt, errorem esse veritatem.

3. Auctor sermonum de operibus cardinalibus Christi, qui Cypriani titulum ferunt, ita in sermone de nativitate: „Non sustinebat justitia, ut illud vas electionis (Maria) communibus lassaretur injuriis, quoniam plurimum a caeteris differens natura communicabat, non culpa." Hic scriptor, quisquis est[1]), — nam Cyprianus non est — secundum Bellarminum immaculatum tuetur conceptum. Sed juvat integrum adscribere textum: Notat auctor sermonis, peperisse Mariam absque doloribus, tum subjicit causam: „nihil in hac re petiit ultio, nec praecedens delectatio aliquam expetiit poenarum usuram. Spiritu sancto obumbrante (Luc. 1, 35), incendium originale exstinctum est, ideoque innoxiam affligi non decuit, nec sustinebat justitia, ut illud vas electionis (Maria) communibus lassaretur injuriis; quoniam plurimum a caeteris differens, natura communicabat non culpa." Incendium originale est urens libido, qua mulieres in conceptu moventur; est illa ipsa, quam dicit, delectatio praecedens. Quia haec libido in Maria, Christum concipiente, a spiritu sancto exstincta est, propterea non opus habuit, cum doloribus parere. In unaquaque muliere concipiente et parturiente est culpa, quia concupiscentia; sola b. virgo sine concupiscentia concepit; ergo naturam h. e. conceptum cum aliis mulieribus communem habuit non culpam. Nullibi in toto contextu de conceptu agitur, quo Maria concepta est, sed solummodo de conceptu quo Maria Christum concepit.

4. S. Ambrosius serm. 22 in psalm. 118: „Suscipe me non ex Sara, sed ex Maria, ut incorrupta sit virgo, sed virgo per gratiam ab omni integra labe peccati." His verbis extremo loco positis, inquit Perronius[2]), utpote generalibus, neque ad actuales noxas coarctatis, integritas quavis labe luculenter significatur. Validum testimonium profecto. Equidem libenter confiteor, perpendentem me, quae alibi apud s. Ambrosium legissem, hoc textu obstupefactum fuisse, ne dicam offensum. Quid enim? Nonne idem Ambrosius in eundem psalmum eodem sermone dixit: „Nemo sine peccato; negare hoc sacrilegium est. Solus enim Deus sine peccato est." Nonne sexto sermone: „Venit, inquit, dominus Jesus, et in carne, quae peccato (sc. in matre) fuerat obnoxia, militiam virtutis exercuit." Quidnam legis in libro de virginibus II. 2, ubi virtutes beatae Mariae ex professo concelebrat? Num libertatis a peccatis encomia? Non. Nihil ibi inveni, nisi quod piis etiam Christianis debetur. Atque ejus etiam memini, quod in psalmum 118 sermone quinto habetur: Esaïas dixit, Jesum venturum in nubi levi „hoc est in virgine Maria, quae nubes erat secundum haereditatem Evae, levis erat secundum virginitatis integritatem. levis erat, quae non in iniquitate conceperat, sed spiritu superveniente generabat, nec in delicto sed cum gratia parturiebat." Neque oblitus eram, quod s. Ambrosius ad Luc. 2, Mariam a peccato non prorsus solvi posse, putarat. Quid ergo? Quomodo haec omnia cum illo textu conveniunt? Deinde quum expositiones nostratium polemicas inspexissem, etiam Chamierum inveni in hoc textu haerentem. „Atqui, inquit, horum verborum quis sit sensus non facile percipio. Nam quid illud est: Suscipe me ex Maria, ut sit incorrupta virgo, et virgo per gratiam, et ab omni integra labe peccati? Concedetne aliquis ideo Mariam futuram virginem si Ambrosius ex ea susceptus esset? Haec mihi quidem aenigmata sunt."[3]) Atque haec quidem ille. Profecto textus Ambrosii, a Papistis citatus, sensu carere videtur. Nam si is, qui loquitur, est Ambrosius, nonsens exsistit. Siquidem Deus non Ambrosium suscepit, ut Maria virgo integra esset. Sed etiamsi Christus ad deum illa verba loqui fingatur, non video, quomodo sint explicanda. Quid igitur? Ipse, inquam, nos Ambrosius docebit: Toto enim sermone vigesimo secundo citato ecclesiam loquentem inducit. Ita N°. 27, N°. 28, N°. 29, N°. 30, N°. 31, N°. 32, N°. 33 (juxta Benedictinos). Veluti N°. 28 haec ecclesia ad Christum: „Quaere inquit servum tuum, quoniam mandata tua non sum oblitus. Veni ergo, domine Jesu etc. veni pastor

[1]) Robertus Cocus testatur, reperiri hoc opus in bibliotheca collegii omnium animarum Oxonii sub nomine Arnoldi Bonevillacensis abbatis ad papam Hadrianum, qui paulo junior erat s. Bernhardo.

[2]) Pareri dell' episcopato cattolico VI. 377.

[3]) Panstratia catholica III., 5. 6.

etc." et post N°. 29: „Quaere me, suscipe me, porta me! Potes invenire quum tu requiris, dignaris suscipere, quem inveneris, imponere humeris, quem susceperis. Veni ergo, domine, quia etsi erravi, tamen mandata tua non sum oblitus. Veni domine! Veni, ut facias salutem in terris, in coelo gaudium. Veni ergo et quaere ovem tuam jam non per servulos, non per mercenarios, sed per temet ipsum. Suscipe me in carne[1]), quae in Adam lapsa est (h. e. suscipe me, qualis qualis sum, peccatricem). Suscipe me (h. e. tolle me et pone me in humeris tuis) non ex Sarra (h. e. non ex manibus matris Israëlis antiqui), sed ex Maria (h. e. ex manibus matris foederis novi); — suscipe me Jesu — ut incorrupta sit virgo (h. e. ut virgo tua sit incorrupta et casta, qualem sanctus Paulus 2. Cor. 11, 2 ecclesiam vult esse); sed virgo (non per propriam virtutem sancta, verum) per gratiam ab omni integra labe peccati (quae non habeat maculam aut rugam aut aliquid hujusmodi, sed sit sancta et immaculata, ut ait Paulus apostolus Ephes. 5, 27)." „Sola hoc dicere ecclesia potest, ita pergit Ambrosius N°. 33, non dicit alia congregatio, non dicit synagoga, non dicit haeresis Manichaea. Merito (ecclesia) dealbata cernitur, quae utriusque fulget gratia testamenti." Et post N°. 34: „Respondet ei sponsus: pone me ut signaculum in cor tuum, ut sigillum in brachium tuum. Signaculum meum es, ad imaginem meam es et similitudinem. Fulget in te imago justitiae, imago sapientiae, imago virtutis." Hactenus s. Ambrosius. Ita de Mariae libertate a peccatis, ut Pontificii finxerunt, ne syllaba quidem inest in textu laudato. Ceterum caveant Papistae, ne ad Ambrosii auctoritatem provocent. Quem quidem malum Mariolatriae suae patronum inveniant. Postquam enim de spir. s. III, 11 docuit, incarnationis adorandum esse sacramentum: „Ne quis hoc derivet, inquit, ad Mariam virginem. Maria erat templum Dei, non Deus templi. Et ideo ille (sc. Christus) solus adorandus, qui operabatur in templo."

5. Augustinus de natura et gratia c. 36. „Excepta itaque sancta virgine Maria, de qua propter honorem domini nullam prorsus quum de peccatis agitur haberi volo quaestionem: unde[2]) enim scimus, quid[3]) ei plus gratiae collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quae concipere ac parere meruit, quem constat nullum habuisse peccatum? Hac ergo virgine excepta, si omnes illos sanctos et sanctas, cum hic viverent, congregare possemus, et interrogare utrum essent sine peccato, una voce clamassent: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus et veritas in nobis non est." Hunc unicum sancti patris locum semper in ore habent Papistae nec quidquam in tota antiquitate firmius suae superstitionis fundamentum. Videamus num recte. Tractat Augustinus in illa parte ejus libri idem argumentum, quod et in libris de perfectione justitiae: scilicet quod non possit homo vivere sine peccato, contra Pelagium dicentem: potest homo non peccare si vult. In cujus exemplum proferebat iste haereticus longum catalogum veteris testamenti, Abel Enoch Abraham Esther et reliquos justos, quos dicebat nullum fecisse peccatum, inter quos referebat et beatam Mariam, eam enim sine peccato confiteri, necesse esse pietati, ajebat. solummodo igitur de actualibus agebatur peccatis, ut et Perronius fatetur. Quid ad haec Augustinus? De b. virgine primum respondet. Nihil in utramvis partem asserit, sed tantum, nolle se ea de re quaestionem moveri. Cur non? Propter honorem domini. Non hoc sensu, ut putaret, eo laedi honorem Christi, quod Maria peccato obnoxia fuisset, sed, ut id deferamus honori, quem nos Christo debemus, ut de matris ejus peccatis non loquamur. Quae certe mens laudanda fuit in Augustino, nec facile in aliam partem eundum Christiano, nisi importuna superstitio et aperta idololatria pugnam efflagitarent. At, poterat excipi si, b. Maria peccato originali subjecta fuit, quidni etiam actualibus, quae inde proveniunt? Ad hoc Augustinus quasi in parenthesi regerit: Unde enim scimus h. e. quanam ratione certo judicare possimus, quantum gratiae ei, plus forte quam aliis, collatum fuerit, ut peccatum omni ex parte, ergo magis quam alii, vinceret; quae quidem ad id a Deo electa et praeparata fuerit, ut Christum et conciperet et pareret, quem nullum habuisse peccatum, omnino constaret. Augustinus non docet, Mariam actuale peccatum omnino non habuisse. Hoc docet de solo Christo, ut textus claro evincit. Quin Mariam ita Christo opponit, ut, illum peccato actuali omnino caruisse, firmissime teneat; de hac vero propter honorem domini nihil praesumere velit, siquidem factum esse possit, ut propter conceptionem et nativitatem Christi plus gratiae quam nos ad vincendum peccatum acceperit. Hic est sensus loci vexati. Ergo de originali peccato in eo nihil habetur; nihil etiam certi de b. Maria docetur, solummodo hypothetice de ea agitur; de immunitate ejus a peccatis (etiam actualibus) verbum non dicitur, verum — et id ipsum hypothetice — de ejus plena victoria. Pontificii vero vocem: ‚ad vincendum omni ex parte peccatum' mordicus tenent. Ita Bellarminus: „An non Adam et Eva, inquit, sine peccato creati fuerunt, et tamen ad vincendum peccatum gratia eguerunt?" Eguerunt profecto. Et, si aliunde constaret, Augustinum Mariam et originalis peccati et actualis omnino immunem habuisse; illud: vincendum, quod de b. virgine dicit, commode eodem modo explicaremus, quo a Bellarmino de Adamo et Eva usurpatur. Quum vero hoc minime constet, sed potius contrarium, non

[1]) Ita omnes codd. mss., editio Parisiensis antiqua inepte correxit: non in carne.
[2]) Ita Benedictini secundum plerosque codd. mss.
[3]) Ita Benedictini sec. plerosque codd. mss., lectio: inde — quod, est manifesta correctio.

ita id explicamus, verum sic, ut nos peccatum aut magis aut minus superare dicamur. Augustinum autem re vera Mariam peccato docuisse obnoxiam, supra satis monstravimus. Dicit enim: „Maria ex Adam mortua propter peccatum;[1]" et alibi aperte fatetur, Mariam in peccato originali et conceptam esse et natam, nemo enim renascitur gratia, nisi qui antea in peccato et conceptus et natus.[2]) Constat ergo, Augustinum b. Mariam a peccato non putasse immunem. Quum autem constet, non ambigimus, quomodo s. patris hypothesis, quod fieri possit ut b. virgo peccatum omni ex parte vicerit, commode sit intelligenda. Non enim aliter est intelligenda, atque id quod s. Joannes — non hypothetice sed affirmative — de omnibus, qui renati sunt, dicit: „Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.[3])" Simili sagacitate ac Pontificii ex loco Augustini laudato Mariae omnimodam libertatem a peccato concludunt; simili sagacitate Glossator juris canonici ex hoc loco Joannis concludit, Joannem apostolum ab omni peccato immunem fuisse quin peccare omnino non potuisse.[4]) Sed de his jam satis. Apparet, Augustinum non docuisse, Mariam peccati fuisse expertem, nedum sine peccato conceptam. Quod vero loco illo vexatissimo, quamvis hypothetice, asserit: Mariae ad vincendum peccatum plus gratiae collatum fuisse quam aliis, hoc et nos non negamus.

6. Sophronius. Missis Cyrillo Alexandrino, Maximo Taurinensi, Proclo, qui non pro Papistis, sed manifesto contra testantur[5]), ad Sophronium Hierosolymitanum accedimus. Is enim in epistola synodica, quam ad Sergium episcopum Constantinopolitanum scripsit: „*Μαρίας*, inquit, *τῆς ἁγίας καὶ φαιδρᾶς καὶ θεοφρόνου, καὶ παντὸς ἐλευθέρας μολύσματος, τοῦ τε κατὰ σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ διάνοιαν.*" Loquitur de incarnatione, dicitque Deum filium ingressum esse lustratam castitatem Mariae, sanctae et praeclarae, et quae Dei sunt sapientis, et liberae ab omni corporis et animae et mentis inquinamento. Etiamsi Sophronius his verbis b. virgini privilegium immunitatis a peccato omnimodae attribuisset — id quod non quidem fecit —, parum tamen Pontificiorum opinionem juvaret. Quae enim de statu Mariae in obumbratione per spiritum s. facta dicuntur, de ejus ipsius ortu ne dicam conceptione non valent. At verba Sophronii id omnino non habent, quod inde Pontificii extorquent. Si enim Paulus 2. Cor. 7: *καθαρίσωμεν* inquit *ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος* h. e. mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus; nonne jure infert Sophronius, eodem modo spiritum sanctum b. virginem in obumbratione mundasse? Quid si Jesus Christus ad apostolos suos dicit Jo. 15, 3: *ἤδη ὑμεῖς καθαροί ἐστε*[6]) h. e. jam estis purgati; nonne etiam ad b. virginem aliquo temporis momento dicere potuit: es ab omni inquinamento purgata? Quando Deus nos in remissione peccatorum ab omni peccato et ab omni iniquitate mundavit[7]), sumus prorsus purgati, nam qui lotus est, est mundus totus[8]); nihilo tamen minus si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus et veritas non est in nobis.[9]) Ita si Deus Mariam in obumbratione purgavit, ut filium conciperet, erat non minus munda tota, ut Christi verbis utamur. Inde autem non sequitur, ut nunquam peccato aut actuali aut originali obnoxia fuerit. Ceterum ultro fatemur, vocem *ἐλευθέρας* a Sophronio minus commode dictam. Melius fuisset, si *καθαρισθείσης* dixisset.

7. Jam vero ex saeculo octavo Joannem Damascenum producunt. Ex quo haec Bellarminus: „Natura gratiam antevertere ausa non est." Quibus verbis, inquit Bellarminus, aperte significat, non prius b. virginem naturam accepisse, quam gratiam. At haec explicatio inepta, ut jam vidit Perronius. Nihil enim aliud dicit Damascenus, ut contextus evincit, nisi Annam, matrem Deiparae, tamdiu sterilem mansisse, usque dum Mariam pareret. Ita natura (quae communes profert infantes) non ausa est antevertere (h. e. praevenire) gratiae (quae Mariam Annae donavit). Id eodem modo etiam alibi Damascenus exponit ut in serm. 1 de dormitione s. Dei genitricis et in ed. orthodox. fid. IV. 15. Perronius duos alios Damasceni locos, ut immaculati conceptus testimonia adduxit. Nempe ex serm. 2. de dormitione b. virginis: „virgo immaculata, quae nihil terrenarum affectionum admisit" et: „ad hunc paradisum serpenti aditus non patuit, cujus falsae divinitatis cupiditate flagrantes jumentis sumus comparati. Ipse enim unigenitus Dei filius, cum Deus esset, ejusdemque ac Pater substantiae, ex hac virgine ac pura terra seipsum in hominem formavit." Respondemus ad prius: Damascenus loquitur de immaculata b. Mariae virginitate, nihilque dicit nisi quod dominum sine concupiscentia concepit. Idem de orthod. fid. 4, 15: *πάσης βιωτικῆς καὶ σαρκικῆς ἐπιθυμίας τὸν νοῦν ἀποστήσασα, ὡς ἔπρεπε τὴν θεὸν ἐγκόλπιον ὑποδέχεσθαι μέλλουσαν.* Quoad testimonium posterius duo sunt discernenda: alterum quod de paradiso dicit, alterum quod de pura terra habetur. Illud de paradiso b. Mariam non tangit. Non enim Damascenus b. virginem cum

---

1) super psalm. 34, serm. 2, N°. 3.
2) operis imperfecti contra Julianum IV. 122.
3) 1. Jo. 3, 9.
4) de consecrat. dist. 4. cap. per baptismum. glossa.
5) Habes eorum testimonia apud Petavium de incarnatione XIV. 1.
6) confer Jo. 13, 10.
7) 1. Jo. 1, 7. 9.
8) Jo. 13, 10.
9) 1. Jo. 1, 8.

paradiso comparat, ut putarunt nonnulli, sed de patria nostra coelesti agit, in quam et nos speramus esse venturos. Si Pontificii probare volebant, Damascenum comparare cum paradiso Mariam, primum sermonem de dormitione pervestigare debebant. Ibi enim scriptum: „Tu (Maria) paradisi sedes intellectualis, longe ac prior, purior et sacratior. In illo namque terrenus habitavit Adamus, in te autem e coelo dominus.“ Sed ne hoc quidem Papistas juvisset. Restat, ut id spectemus, quod Damascenus dicat: „Christus ex hac virgine ac pura terra (nempe Maria) seipsum formavit.“ Quidnam est terra virgo et pura? Est virgo nunquam virum amplexa. Nihil autem aliud b. virgo Luc. 1, 34 de se ipsa pronuntiat. Est igitur manifestum, omnes Damasceni locos, quos Pontificii in dogmatis sui favorem adducunt, plane nihil probare. Si quidem prudentiores essent, longe alios textus e Damasceno sumsissent. Ita enim vir clarissimus circa medium serm. 2 de dorm. Mariae: „(Christus loquitur ad Mariam): speciosa es et macula non est in te.“ hoc quidem de Mariae anima paradisum intrante. Multo autem clarius in fine ejusdem sermonis: „Memoriam tantae virginis non solum ore ac vocibus, sed vitae puritate ac modestia celebremus. Ipsa namque quum anima simul et corpore ab omni contaminatione humana penitus libera fuerit, tales etiam suos quaerit amatores.“ Ne vero credas, Pontificiorum commentum de immaculata conceptione talibus flosculis oratoriis fulciri duos alios ejusdem Damasceni textus adscribamus, quibus Mariam bis docet purgatam. Primo in utero. Ita enim in primo de dormitione s. dei genitricis sermone: „Ejusdem quoque (h. e. sancti) spiritus virtus (Mariam) in utero materno purgavit, sanctam reddidit, ac baptismate quodammodo praevenit.“ Secundo in obumbratione spiritus sancti (Luc. 1, 35). Ita enim de orthodox. fide III. 2: *„Μετὰ οὖν τὴν συγκατάθεσιν τῆς ἁγίας παρθένου, πνεῦμα ἅγιον ἐπῆλθεν ἐπ αὐτὴν κατὰ τὸν κυρίου λόγον, ὃν εἶπεν ἄγγελος, καθαῖρον αὐτήν.“* h. e. Post igitur consensum s. virginis spiritus sanctus supervenit in eam, juxta sermonem domini, quem dixerat angelus, ita ut eam purgaret. Si autem beata virgo bis erat purganda, utrum ejus conceptio fuit maculata an immaculata? Lector ipse videbit. Damascenus certe tantum abfuit ab inepto immaculatae conceptionis commento, ut actualia b. Mariae peccata quamquam leviora non diffiteretur. Ita in carmine ad festum annuntiationis, quod est inter Damasceni sententias [1]), b. virginem si non incredulam tamen diffidentem depingit. *Φοβοῦμαι,* inquit Maria ad angelum, *μὴ ἀπάτῃ λαλεῖς.* timeo ne me decipias, et alia fortiora. Inde autem manifesto elucet, meros esse flosculos oratorios, si idem Damascenus b. virginem ab omni contaminatione humana liberam esse nuntiaverit. Nec recte agunt Papistae, quum ex unius alteriusve patris flosculis oratoriis dogmata extorquere conentur.

8. Ex nono saeculo **Paschasius Radbertus** profertur. Hic enim in libro de perpetua virginitate s. Mariae: „Constat, inquit, eam ab omni originali peccato immunem fuisse, per quam non solum maledictio matris Evae soluta est, verum etiam et benedictio omnibus condonatur“ et paulo post: „Sed eximiae pietatis honorem vobis et decus virtutis beatissimae virginis pudicitiam praedicare incorruptam et incontaminatam et ab omni contagione primae originis confiteri alienam.“ Testimonium posterius quidem flocci pendendum. Ibi enim Paschasius, non b. Mariam, sed ejus pudicitiam h. e. virginitatem originali peccato, h. e. concupiscentia, docet non fuisse pollutam. Textus prior valebit. Ne eum autem falsa interpretatione vexemus, alium ejusdem auctoris adscribi oportet. Dicit enim in eodem tractatu: „At vero b. Maria, licet ipsa de carne peccati sit nata et procreata, **ipsaque quamvis caro peccati fuerit**, non tunc jam ex praeveniente spiritus sancti gratia ab angelo prae omnibus mulieribus benedicta vocatur. Spiritus sanctus superveniet in te et virtus altissimi obumbrabit tibi. Alioqui si non eodem spiritu **sanctificata est** et emundata, quomodo ejus caro non caro peccati fuit? Et si caro ejus de massa primae praevaricationis venit, quomodo Christus verbum, caro sine peccato fuit, qui de carne peccati carnem assumpsit: nisi quia verbum, quod caro factum est, eam primum obumbravit, in quam spiritus sanctus supervenit, et virtus altissimi totam eam possedit? Propterea vere caro ejus jam non caro peccati fuit, in qua Deus totum infundit, et verbum, quod caro factum est, sine peccato ad nos venit.“ Duas res Paschasius asserit. Primum, b. Mariam per se fuisse carnem peccati, h. e. peccato obnoxiam. Secundum, b. Mariam tum, quum conceperit Christum, non jam fuisse carnem peccati. Quomodo vero haec duo inter se conveniunt? Ipse ait Paschasius: Maria post nativitatem sed priusquam spiritus sanctus in eam superveniret, est sanctificata. Quando? In ipsa obumbratione, ut videtur sentire.

9. Saeculo undecimo **Petrum Damiani** pro immaculata b. virginis conceptione stetisse contendunt. Ex eo enim Bellarminus: „Cum fecerit Deus omnia opera sua valde bona, hoc melius fecit, consecrans sibi in ea reclinatorium aureum, in qua sola se post tumultus angelorum et hominum reclinaret et requiem inveniret.“ serm. de annuntiat. b. Mar. Aliud ex sermone de assumtione testimonium Perronius: „Caro virginis ex Adam assumpta maculas Adae non admisit.“ Textus prior nil valet. Contra textus posterior id inferre videtur, quod Pontificii affirmant. Exstat autem alius textus Petri Damiani opusc. VI. 19 ubi haec ad verbum leguntur: „**Ex ipsa carne virginis, quae de peccato concepta est,**

---

[1]) Hoc carmen in editione Basileensi inter **sententias** hoc est inter mixta fragmenta Damasceni relatum etiam Melchior Canus citavit. Perronius vero audacter, textum a Cano laudatum nullibi exstare, praetendit.

caro sine peccato prodiit, quae ultro etiam carnis peccata delevit.“ Comparat Damiani Christi carnem, desumtam ex maculata virginis carne, cum sacramentis ab impuris Simoniacis administratis, quae ita non inquinantur, ut caro Christi ab infecta virginis carne non fuit vitiata. Si hunc locum cum illo, a Perronio laudato, conferimus, aut Petrum Damianum sibi ipsi contradixisse credendum, aut supra citatus, quia minus disertus, commode explicandus erit. Maculae Adae per se possunt significare peccata. Quum autem constet, Petrum aperte docuisse, Mariam in peccatis, ergo in maculis Adae sic intellectis, conceptam esse; maculae Adae non de universis peccatis, verum de iis coïnquinationibus exponendae erunt, quae per coïtum fieri soleant, et tum Adae tum posterorum carnem commacularint. Ergo ne Petrus Damianus quidem pro immaculata conceptione testatur.

10. Ex fine undecimi saeculi Anselmum producunt. Et Perronius quidem locum ex ejus tractatu de conceptu virginali c. 18: „Decebat ut illius hominis (sc. Christi) conceptio de matre purissima fieret. Nempe decens erat, ut ea puritate, qua major sub Deo nequit intelligi, virgo illa niteret, cui Deus pater filium suum dare disponebat.“ Lambruschinius autem textum ex commentario ad 2. Cor. 5: „Omnes mortui sunt in peccatis, sive originalibus, sive voluntate additis, nemine prorsus excepto, demta matre Dei.“ Respondemus: Textus secundus est supposititius; nam commentarius ad epistolas ad Corinthios, quem Joannes Piccardus Anselmi nomine Coloniae edidit, est ab Herveo Dolensi, saeculi duodecimi scriptore, vel ab alio conscriptus. Textus prior vix quidquam pro Papistis probabit. Qui enim verba quae sequuntur assumserit, videbit, quamnam puritatem Anselmus significarit. „Qualiter autem, inquit virgo eadem per fidem ante ipsam conceptionem (Christi) mundata sit, dixi.“ Ubinam dixit? Dixit in libro cur Deus homo II. 16 A.: „Virgo tamen ipsa, unde assumtus est (Christus), est in iniquitatibus concepta et in peccatis concepit eam mater ejus, et cum originali peccato nata est, quoniam et ipsa in Adam peccavit, in quo omnes peccaverunt.“* Quid luculentius et clarius? Manifesto haec non egent interprete. Quaeris, qua ratione ea, quae Anselmus de insigni b. virginis puritate dixerit, cum his verbis conveniant? Ita forsan, ut b. Maria in obumbratione spiritus sancti a peccatis purgata esse existimetur. Et, si libellus de excellentia b. virginis Anselmi ipsius est, non, ut Gerberonius putat, Eadmeri; quod conjicimus, testimonio probatur. Ibi enim cap. 3 legitur: „Tremens fide, ab omni, si quid adhuc in illa originalis sive actualis peccati supererat, ita mundatum cor illius (Mariae scilicet), ut vere super eam spiritus dei, scilicet super humilem et quietam et trementem verba sua, totus requiesceret.“

Ecce hi sunt decem patres ecclesiae, quos ante annum domini 1100 pro immaculata conceptione certasse, Pontificii praetendunt. Ne unus quidem eorum pro ea certavit, ut meridiana luce est clarius. En traditionem pro Pio nono testantem. Quae vero praeter ea ex antiquitate adducere solent, partim sunt supposititia, partim facile ex iisdem fundamentis solventur. Primum verum Papisticae opinionis vestigium anno 1140 apparet. Tum enim Canonici aliqui Lugdunenses eâdem superstitione ac Pontificii hodierni correpti, immaculatum b. Mariae conceptum celebrare coeperunt. Quos quomodo reprehenderit s. Bernhardus, supra satis monstratum. Communior immaculatae conceptionis sententia circa initium demum saeculi decimi quarti facta est. Tum enim Joannes Scotus primum publicum pro ea inivit certamen.** Inde Sixti quarti aliorumque Franciscanorum studio opinio illa superstitiosa propagata est, usque dum hodie per Pium papam nonum dogmatis dignitatem sit nacta.

Quod vero ad festum conceptionis attinet, ex quo isti non minus solent argumentari, res ita se habet: Synodus Londinensis anni 1328 hujus festi institutionem Anselmo Cantuariensi tribuit, persuasione falsorum scriptorum, quae sub Anselmi nomine tum circumferebantur, decepta. Hanc et b. Chemnicius et Bellarminus sequuti. Bernhardi vero tempore jam passim fuerunt, qui festum illud privata devotione celebrarent. Quibus quidem et S. Bernhardus et Potho Prunicensis fortiter se opposuerunt. Nec defuerunt saeculo decimo tertio, qui ingruentem cultum novum ac superstitiosum improbarent, veluti Joannes Belethus et Guilelmus Durandus Mimatensis episcopus. Ceterum lenti erant festi progressus. Saeculo enim decimo quarto major ecclesiae pars, quamvis alioquin opinionibus superstitiosis obstricta, id nondum tenebat. Quin in ipsa urbe Romae etiamtunc sanctificationis non conceptionis festum valebat. Testis est Alvarus Pelagius, Sylvensis in Lusitania episcopus, in libro de planctu ecclesiae; ita enim ibi lib. 1, c. 51 testatur: „Romana ecclesia festum conceptionis non agit, etsi toleret, non tamen approbat. Hac ratione illud festum debet referri ad sanctificationem virginis non ad conceptionem; et ita dicit oratio, quae dicitur in hoc festo Romae in s. Maria majori: Deus, qui sanctificationem virginis etc. sicut vidi et audivi, quum ibi de ista sanctificatione praedicarem in isto festo sanctificationis, quod fit in decembri ante festum natalis 15 dies.“ In officio autem, quod tum in Germania obtinebat in festo s. Elisabeth, haec verba, teste Turrecremata, exstabant: „B. virgo Maria, licet plena gratia, tamen cum fomite nata fuit, quem tamen virtus altissimi in ipso tempore conceptionis Christi exstinxit.“ Multi quidem illo jam tempore

---

* In dialogo quidem haec sunt verba Bosonis, sed Anselmus ea statim comprobat; dicit enim quod Christus absque peccato de massa peccatrice assumtus sit.

** Circa annum 1304 in universitate Parisiensi, si vera refert Lucas Waddingius.

ad exemplum Canonicorum Lugdunensium festum conceptionis habebant. At ne ii quidem omnes eo id sensu celebrabant, ut vere immaculatum ipsum b. virginis conceptum putarent. Sic enim Durandus a s. Portiano rational. lib. VII., c. 7: „Quidam faciunt quintum festum, scilicet de conceptione beatae Mariae, dicentes, quod, sicut celebratur de morte sanctorum, non propter mortem, sed quia tunc recepti sunt in nuptiis aeternis, similiter potest celebrari festum de conceptione, non quia sit concepta, quia in peccato est concepta, sed quia mater domini est concepta.“ Postea eorum quidem numerus, qui vere immaculatae conceptionis amplecterentur festum, crescebat. Semper vero fuerunt, qui contra pugnarent. Ita glossa in cap. pronuntiandum dist. 3 de consecrat.: „De festo conceptionis nihil dicitur, quia celebrandum non est, sicut in multis regionibus fit; et haec est ratio: quia in peccatis concepta fuit, sicut caeteri sancti, excepta unica persona Christi.“ Sed per concilium Basileense a. 1439 status rerum mutatus. Majora etiam incrementa cepit festum immaculati conceptus per constitutiones Sixti quarti Cum praeexcelsa et Grave nimis annis 1476 et 1483 emissas. Tamen paulatim modo in ecclesias irrepsit. Sic a Carthusiensibus decimo sexto demum saeculo ineunte sub Francisco de Puteo receptum est. Post factam autem conversionem ecclesiae, in diversas partes abitum. Qui verbum Dei ut unicam cultuum etiam et devotionum normam amplectebantur, festum recens inventum rejiciendum putarunt. Alii qui in pontificum Romanorum verba jurabant, id magno cum fervore tenebant. Quum vero inter ipsos etiam essent, qui contra pugnarent, Gregorius XV. a. 1622 vocem sanctificationis e liturgiis prorsus expunxit. At ne tum quidem contentio apud ipsos Romanenses silebat. Multi enim festum eo tantum sensu servandum esse censebant, ut sit festum conceptûs immaculatae Mariae, non immaculati b. Mariae conceptûs. Sed hanc etiam explicationem Alexander VII. interdixit. Abhinc autem devotio publica in conceptionem immaculatam magis magisque et per se ipsam crescebat, et a papis praecipue Clemente XI. mandatis amplificabatur, usque dum Pio nono satis magna esse videretur, quam fictitii dogmatis sui quasi fundamentum haberet. Nos vero omnino nullam populi devotionem fidei aut fontem censemus esse aut normam, multo minus tam recens inventam. Numquam enim ulla superstitio ullum fuit veritatis cujusquam fundamentum. Illud autem festum idololatria peperit ut multa alia, numquam ante audita, nisi quum Christianitas abiit in praeceps, licentiamque praebuit quibuslibet, etiam ineptissimis monachis, quidlibet audacter fingendi. Haec fere sunt, quae Pontificii ad fucandam suam de immaculata conceptione fictionem ex antiquitate proferre solent. Visne ea in compendio habere? Mille annos hodierna Pontificiorum opinio in ecclesia Jesu Christi prorsus fuit ignota. Post annum millesimum passim aliqui quosdam veterum flosculos oratorios in novam et inauditam superstitionem mutabant. Quae quidem a papis Romanis magna cum cura educta crescebat. Tandem facta reformatione, Pontificia ecclesia, spissae erroris caligini tradita, opinionem sine verbo Dei et absque patrum auctoritate confictam anno domini 1854 in dogmatis dignitatem evexit. Melius vero est cum verbo Dei et cum universa primi millenii Jesu Christi ecclesia bene sapere quam cum Pio nono errare.

3. Relinquitur ut de iis argumentis agamus, quae Pontificii ad dogma suum stabiliendum ex ratione desumant. Dogmata, quae neque sacrae scripturae testimoniis nitantur, nec suffragio antiquitatis muniantur, ex ratione probari, est quidem ineptum per se. Nihilo tamen minus, ut omnis fiat justitia, illa etiam argumenta spectemus, quae Papistae post Joannem Scotum meris rationis suae principiis sibi invenisse videntur. Redeunt autem omnia ad unum, nempe ad argumentum de congruentia desumtum, quo solo nititur de immaculata conceptione doctrina. Dei genitricis dignitati congruebat, inquiunt, ut immunis esset a communi lege peccati. Decebat, ut mulier, cujus in sinu carnem suscepturus erat filius Dei, originali labe non contaminaretur, ut, quae per filium Satanae imperium conterere debuit, Satanae imperio ne per brevissimum quidem temporis spatium subjaceret. „Hoc unum est, inquit Augustus archiepiscopus Parisiensis, deficiente, quae proferri et invocari possit, apostolica traditione, ex ratiocinio depromtum argumentum in favorem doctrinae de conceptione immaculata.“[1] Hoc Scotus, hoc Bellarminus urserunt, hoc nuper Lambruschinius, hoc archiepiscopus Teatinus, hoc Passaglia, hoc Bonaccorsius jactarunt. Sic enim Bellarminus: Deus potuit b. virginem a peccati originalis contagione praeservare; voluit autem etiam, ergo fecit. Potuisse Deum hoc facere, negari non potest. Nam neque ex parte Dei, neque ex parte creaturae ulla repugnantia cernitur. Voluisse autem, inde elucet, quia mater Christi singularem affinitatem et conjunctionem cum ipso habet; quia singulari modo Dei filius, qui est ipsa dei sapientia, habitavit in matre; quia, quum deus Mariam ad summam vellet evehere dignitatem, certe par erat, nullum esse privilegium alicui purae creaturae collatum, quod non etiam huic virgini conferretur. Atque haec quidem Bellarminus. Similiter Lambruschinius: „Quis dubitet, quin Maria privilegium immaculatae conceptionis sit nacta? Num credibile, Deum illam peccati coïnquinationi subjicere voluisse, quae electa erat, ut salvatorem mundi conciperet? An potentia Deum defecit, qua exemtam hanc creaturam, adeo ab ipso amatam, ipsum salvationis nostrae instrumentum, a lege peccati liberaret? Si vero Deus hoc potuit facere, et si id fieri decuit, quid impedit, quominus asseveremus, eum

[1]) Pareri dell' episcopato cattolico II. 35. 36.

id revera fecisse? Eum per anticipationem b. virgini merita Jesu Christi donasse, eamque prae necessitate peccato serviendi quoad minimum etiam tempus servasse!"[1])

Ad haec et similia simpliciter respondemus: Cavendum est, ne ita nostris opinionibus indulgeamus, ut, sine ullo fundamento revelationis divinae in verbo salutari, ea b. Mariae affingamus omnia, vel quae sunt Deo possibilia, vel quae nobis videbuntur convenire pro judicii nostri modulo. „Non enim cogitationes meae sunt ut cogitationes vestrae, inquit Jehova, neque ut viae vestrae viae meae."[2]) Viâ autem fictionis apertâ, nusquam finis erit, et pro lubitu quisque ea finget, quae pro ingenio suo excogitabit. Sic potuit Deus efficere, ne unquam Mahomedani Koranum orienti obtruderent. Et verisimiliter voluit, ne blasphemaretur religio Christiana. Ergo re vera effecit. Discant aliquando Papistae de operibus Dei, maxime vero de rebus fidei, non leviculе divinare ex frivolis quibusdam conjecturis, sed niti certo verbo Dei, juxta quod si non loquantur, ne surgat eis lux matutina. Profecto Christus beatae virgini non omnia tribuit. quae cuilibet fanatico Jesuitae somniare contigit. Potuit eam omnibus doloribus eximere. Potuit dispensare a fuga in Aegyptum, et omnino nulli tyrannorum saevitiei obnoxiam facere. At horum nihil praestitit. Cur de peccato magis credibile est? Quid autem nostris ratiocinationibus ratiocinationes Pontificiorum refellimus? Omnes jamdudum tales ratiocinationes ex congruentia desumtas Deus ipse per incarnationis mysterium delevit. Numquid enim, si solo utamur rationis lumine, numquid Deum decuit hominem fieri miseriis subjectum? Num decuit aeternum ex muliere natum in praesepio jacere? Nonne sanctitati verbi convenientius fuit, ipsi corpus et animam in plenitudine aetatis perfectae coaptare, quemadmodum primus Adam in paradiso creatus fuerat? Quid omnibus his, ex convenientia rerum deductis, argumentis respondit Deus? Hoc uno apostoli verbo respondet: Exinanivit semet ipsum, formam servi accipiens. Cur ergo in tam ineffabili exinanitione de uno vel altero humilitatis gradu pugnare? Si enim ex muliere, pura quidem et intemerata, sed quae ut ceterae filiae Adae concepta fuerit, nasci voluit; num, quaeso, hoc ipsi magis fuit indecorum, quam quod ex peccatorum semine nasci voluerit, immo quod seipsum, ut ait apostolus, peccatum fecerit? Ne igitur in tanto humilitatis mysterio, honorem Dei jactitantes, de gradibus exinanitionis secundum nostras praesumtiones statuamus.

Duae ratiocinationes supersunt, quae, quamquam et ipsae mera congruentia nituntur, tamen a Pontificiis tam studiose jactantur, ut peculiarem tractationem exposcant. Altera est ex honore, Christi, altera ex pietate desumta. Quod ad alteram attinet, Pius papa nonus ipse in bulla Ineffabilis diserte nuntiavit, se immaculatam b. virginis conceptionem supremo suo judicio definire, ut eo ipso dominum nostrum Jesum Christum magis atque magis honorificaret; quidquid enim honoris in matrem impenderetur, redundare in filium. Clarius etiam Passaglia: „Decus atque filii honos efflagitabant, ne aliam ipse matrem adscisceret, e qua in plenitudine temporum secundum carnem gigneretur, quam quae creaturarum foret praestantissima, eaque insignis puritate, cui nullus unquam culpae halitus obfuisset."[3]) Idem jam Franciscus Costerus: „Considera, si in tua potestate foret, matrem vel eligere vel efficere, anne eam ejusmodi formares, quae prorsus aliena esset ab omni malo, quod tu detestaris? Christus igitur, qui sibi matrem, et ab aeterno elegit et in tempore manibus ipse suis formavit, utique talem fecit, quae a peccato, quod ipse vel maxime detestatur, esset alienissima." Respondemus: Perinde est, ac si diceres: Deus ita fecit, quia homo ita faceret. Hoc non est sapere ea, quae Dei, sed quae hominum sunt Matth. 16. 23, ubi Petrus etiam a se ad Christum argumentabatur: ne tibi hoc fiat, nam et ego id mihi fieri nolim. A desideriis igitur hominum ad desideria Dei pessime concluditur. Nam, si in manu tua esset eligere vel efficere omnes homines, qui in arbore genealogiae tuae essent numerandi, annon eos ita formares, ut ab iis amolireris, quaecunque eorum famam commaculare possent? Christus igitur, qui sibi delegit familias ac tribus, ex quibus carnem sumsit, non permisit Judam concumbere cum nuru sua; non permisit Davidem incidere in homicidium post adulterium etc. Nullus certe filius, qui id posset impedire, vellet genealogiam suam ita maculari. Quin si haec ratio valeret, sequeretur, ut nec mater virginis habuisset peccatum, nec mater matris usque ad Evam, si quidem propter peccatum originale matris ponitur ignominia in prole. „Discamus tandem Christum, prout ipse vult honorare (ita s. Chrysostomus ad populum Antiochenum), honorato namque jucundissimus honor, quem ipse vult, non quem nos putamus. Nam et Petrus se eum honorare putabat, quum sibi pedes eum lavare prohiberet. Tamen non erat honor, quod agebat, sed contrarium."

Altera ratiocinatio, quae et ipsa ex congruentia provenit, est haec: Necesse est pietati, salvatoris nostri matrem sine peccato confiteri. Ea quidem in plerisque Pontificiorum demonstrationibus, si non aperte profertur, at certe ubique subintelligitur. Ita Pius nonus in epistola encyclica sua neque minus episcopi in responsis de piissima illa opinione (immaculatae sc. conceptionis) et de pientissimo ejus definiendi desiderio loquuntur. Si vero Pontifex tale desiderium pientissimum dicit, a pietate id significat esse suggestum et propter pietatem explendum. Expressius etiam in bulla sua Ineffabilis: „Minime, inquit,

---

[1]) dissertazione polemica 17. 18.
[2]) Jes. 55. 8.
[3]) Commentarius 1121.

cunctandum nobis esse censuimus immaculatam virginis conceptionem sancire, atque ita pientissimis catholici orbis desideriis nostraeque in ipsam sanctissimam virginem pietati satisfacere." Propter pietatem igitur necesse fuit immaculatum b. virginis definire conceptum. At, quum et vera et falsa exstet pietas, ut est in confesso; quaeritur, quânam ratione haec pura ac Deo grata ab illâ falsâ et damnandâ discerni queat. Nam Lystrani act. 14, 11 sqq. et ipsi pietatis causa Barnabam et Paulum ut deos venerabantur et sacrificiis colebant, at tamen errabant. Fortassis ex pretio ejus qui primus aliquam opinionem piissimam esse asseveret, de pietatis veritate judicandum est. Tum non video, quomodo opinio Papistica a condemnatione servari possit. Primus enim, qui asseruit, necesse esse pietati, b. virginem sine peccato confiteri, fuit Pelagius haereticus, ut s. Augustinus de nat. et grat. c. 36 testatur. Ceterum Deus pietatem nostram non secundum personas dijudicat, sed secundum proprium ipsius verbum apertum et clarum. Filii Aaronis electitia sua pietate alienum ignem imposuerunt thuribulis et incensum desuper, quum coram Deo offerrent, et ignis a domino devoravit eos et mortui sunt, quamquam Aaronis filii erant. Curnam? „Quia iis praeceptum non erat" ut sacer textus testatur [1]). Ergo ea pietas vera erit, quam Deus ipse praecepit, ea vero praesumta et falsa, quae absque verbo Dei expresso ex propriis ratiocinationibus venit. Non solum pietatis nomen quidlibet aut commendare aut justificare sufficiet. Nam si ipse sanctus Joannes erronea pietate deceptus angelum adorare tentavit [2]), nobis miserrimis multo magis cavendum erit, ne in filiorum Aaronis condemnationem ruamus. Potissimum autem incarnatio Dei non est purum putum pietatis nostrae objectum, sed est ut ait apostolus pietatis m y s t e r i u m [3]). Et ad hoc ea etiam pertinent, quae de b. Mariae puritatis necessitate aguntur. Ubi vero de mysterio disputatur, non adjuvantibus divinarum auctoritatum certis clarisque documentis, cohibere se debet humana praesumtio, ut cum Augustino loquamur. Ceterum si semel quidvis sub praetextu pietatis confingi licebit, nullus fictionibus ac hallucinationibus aut finis aut terminus erit. „Juxta hanc enim vocatam pietatis regulam, recte monet Cajetanus quamquam ipse Papista, liceret cras credere, quod b. virgo fuisset concepta de spiritu sancto, et tamen sub Christo, quia propterea non esset deus et homo. Possemus etiam dicere, quia ipsa fuit deus et homo; et tamen sub Christo, quia Christus masculus et ipsa mulier." Sed haec mittamus. Beata virgo falso non eget honore, ut ait sanctus Bernhardus.

Ultimum tandem refugium Pontificii apud miracula et revelationes inveniunt. Sunt praecipue eae revelationes divinae, quas de hac re se habuisse s. Brigitta testatur. Quae quidem, si Bellarmino fides, contemnendae non sunt, quum a viris gravissimis diligenter excussae et approbatae fuerint. Beata Maria enim ipsa s. Brigittae apparuit eique haec a verbo ad verbum revelavit: „Scito, quod ego concepta fui sine peccato originali et non in peccato." Ecce jam res tota confecta est. Vasa conclamentur. Pontificii victoriam reportaverunt. Nam si hoc ipsa b. Maria testatur, quis contra pugnabit? Unum modo adest obstaculum, beata enim Catharina de Senis, non ut creditur minoris sanctitatis quam illa, et canonizata, habuit revelationem in contrarium. Has duas revelationes anxie secum volvens Antonius ita concludit: „Quum spiritus prophetarum non sit contrarius, quia unus et idem est, dicere oportet, quod una earum habuit revelationem a Deo propheticam, altera vero somnium et phantasiam secundum affectum suum." Aut, addi licebit, utraque somnium et phantasiam secundum affectum suum. Beatus profecto vir, qui non sequitur revelationes secundum hominum libidines fictas, sed in lege domini voluntas ejus, et illi soli obsequitur. Habemus Moysen et prophetas vel, ut accuratius loquamur, habemus legem et evangelium, haec sola audiamus; revelationibus monialium, seu canonizatarum seu communium, nullo modo egemus. Cantilena autem revelationum est antiquior quam s. Brigitta. Ducentis enim annis jam ante, tempore s. Bernhardi immaculatae conceptionis fautores libellum confinxerant, supernae, ut ajebant, revelationis, quo rem suam infirmam fulcirent. Ad quos ita Bernhardus ep. 174: „Quasi quivis non queat scriptum aeque producere, in quo virgo videatur idipsum mandare et de parentibus suis, juxta domini mandatum: honora patrem tuum et matrem tuam." Mirum autem, quod Bellarmino revelationes Brigittae probantur. Si enim revera probarit, agnoverit, papam esse interfectorem animarum, ovium Christi dispersorem et laceratorem, esse abominabiliorem Judaeis, injustiorem Pilato, pejorem ipso Lucifero, adsessores ejus arsuros in igne sulphureo et inexstinguibili, Romam esse agrum zizaniae feracem. Haec enim omnia in revelationibus Brigittae diserte exstant.

Quod ad miracula attinet, Dominico Cerri canonico Taurinensi collectionem miraculorum debemus, quae immaculatam conceptionem suffulciant. Exstat in clarissimi viri enchiridio, seu triumpho b. Mariae virginis in originale peccatum, anno 1850 publicato. Ibi septem miracula collegit, partim ex Spondano, partim ex diario „amicus religionis". Fortasse virum clarissimum juvabit etiam miracula antipapistica multo majora, ne dicam horribiliora, cognoscere. Tum ei commendamus librum Georgii Nigrini: Papistische Inquisition und gülden Flüs der römischen Kirchen a. 1589 fol. Ceterum his de ineptiis syllabam non dixissemus, nisi Dominicus Cerri collectionem suam his verbis clausisset: „Ergo si error est in

---

[1]) Lev 10, 1. 2.
[2]) Apoc. 19. 10.
[3]) 1. Tim. 8, 16.

propugnanda hac sententia immaculatae conceptionis b. M. v. post tot revelationes et miracula, tunc revera dicere possemus: Domine si error est, a te ipso decepti sumus; nam ista in nobis tantis signis et prodigiis sunt confirmata, et talibus, quae nonnisi per te fieri possunt."[1]) Ita Pontificii in defendendis superstitionibus suis versantur. Sed haec satis de argumentis a Papistis prolatis. Tria eorum genera excussimus, primum ex s. scriptura desumtum, secundum ex antiquitate, tertium ex ratione. Unum quodque simul a Pontificiis productum et a Pontificiis rejectum. Qui hoc amplectuntur, illud repudiant: qui in istud incumbunt, hoc aspernantur. Franciscus Suarez testimonia scripturae immaculatum conceptum non probare fatetur; Melchior Canus, antiquitatem ei non favere, concedit; Perronius argumenta ex ratione contemnit.[2]) Pallavicinius vero cardinalis omnia tria genera ad dogmaticam definitionem non sufficere putat. „Argumenta enim inquit (ex ratione desumta) sententiam de immaculato b. v. conceptu in certitudinis cujusvis gradu minime constituunt, quum ipsi non faveat vel aliquis scripturae locus efficax, vel antiqua ecclesiae traditio, vel patrum atque scholasticorum consensus."[3])

CAPUT III.

PRINCIPIA, QUAE IN NOVO DOGMATE DELITESCANT.

Postquam igitur tum novum dogma secundum normam verbi Dei, allatis antiquitatis testimoniis et argumentis rationis, examinavimus, tum exceptiones Pontificiorum omnis generis refellimus; sequitur, ut principia, quae in dogmatica immaculatae conceptionis definitione delitescant, monstremus. Quamquam enim singulorum hominum affectus prima specie res antiquas commutant et res novas producunt; inest tamen in rerum devolutione intrinsecus innata quaedam consequentia divina, quae ex semine arborem pellit et ex arbore fructum. Ea, oculis plerorumque occulta, patrum peccata in filiorum capita volvit; populos qui a Deo deficiunt percellit; ecclesiarum, quae resipiscere nolunt, de loco suo movet candelabra. Hanc vim absconditam pagani fatum vocarunt, nos autem per spiritum scimus, ejus esse manum, qui de se ipso dicit: „Ego sum primus et novissimus et vivus, fui mortuus et ecce sum vivens in saecula saeculorum, et habeo claves mortis et inferni."[4]) Ita primo statim adspectu liquebit, multum ad novum dogma stabiliendum Pii noni contulisse superstitionem, multum populi praecipue in Hispania stultitiam, multum episcoporum ignaviam. At hi personarum affectus non tam sunt potentes, ut dogmatis definitionem, tamdiu frustra quaesitam, subito et per se parturiverint. Sed est filii Dei digitus, qui in his etiam conspicitur; cujus quidem opus apertum monstremus, non ut ecclesiae quamvis corruptae gloriemur pernicie, verum ut eo arctius verbum Dei solumque id amplectamur, si didicerimus, quam sit perniciosum, a verbo Dei viventis gradum cedere aut ad dextram aut ad sinistram.

Usque hodie ecclesia Romana, si contra evangelii confessores pugnabat, duo fidei principia jactitare solebat: sacram scripturam et traditionem (per abusum sic dictam). Quae in his vera essent, quae rejicienda et falsa, b. Chemnicius satis jam superque monstravit. Id autem in eo potissimum est animadvertendum, quod in traditionis principio, prout est ab ipsa synodo Tridentina statutum, magnum inest periculum ne dicam perniciem. Si enim humanae sententiae quamvis sanctae ac bonae, principaliter verbo Dei aequantur, exsistit periculum, ne quando opiniones certae cujusdam generationis, eversa s. scripturae et patrum auctoritate, sibi jus et principatum arripiant. Saeculo quidem decimo sexto Pontificii, si traditionem dixerunt, patrum consensum aut majorem certe partem intellexerunt. Id quod ex falso illo principio consequens erat, nondum conspiciebatur. Nunc vero res coepit mutari. Id quod antea intrinsecus modo in perverso illo fundamento latebat, in lucem emersit. Nempe id, quod non solum patrum sententiae, antiquitus traditae, pari reverentia ac verbum Dei sint suscipiendae, sed quod unanimis Christianorum nunc viventium consensus et super verbum Dei et super patrum auctoritatem dominetur. Pridem Papistae verba illa Vincentii Lerinensis jactabant: „Id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est." h. e. Ut aliquid sit de fide, credendi et universitatem et antiquitatem et consensionem exposci. Nunc vero ex his tribus jam duo missa fecerunt, nempe antiquitatem et consensionem, prout a Lerinensi dicantur, nihilque nisi unum id retinuerunt, nempe universitatem, seu, ut ipsi vocant: sententiam communem. Sed haec paucis probemus. Perronius, fidelissimus Pii noni intentionum interpres, ad decretum dogmaticum duas conditiones necessarias esse affirmat, alteram extrinsecam, intrinsecam alteram. „Posterior est, inquit, ut quod ex fide est in divina contineatur revelatione. Altera est propositio ecclesiae, qua certi efficimur, aliquid esse divinitus revelatum. Haec ultima est regula fidei proxima. Nempe si visibilis coetus ecclesiae aliquo tempore asserit, aliquid esse divinitus revelatum, tum est revelatum. Altera illa est regula fidei remota. hoc autem est verbum Dei. Quumque Dei verbum ad nos profluxerit aut per scripturarum sanctarum eloquia aut per divinae traditionis transmissionem, hinc bifariam fidei haec regula remota distinguitur, nempe in verbum Dei scriptum et in verbum Dei traditum. Hoc autem

---

1) Pareri dell' episcopato cattolico VI. 180.
2) Pareri dell' episcopato cattolico VI. 532.
3) Pareri dell' episcopato cattolico VI. 520.
4) apocal. 1, 17. 18.

discrimen inter utramque intercedit regulam (remotam sc. et proximam) quod fieri nequeat, ut quidpiam de fide ab ecclesia credendum proponatur, quin illud in Dei verbo contineatur; quandoquidem (ecclesia) ipsa custos est divinae revelationis ac magistra, quae fallere et falli nequit. Contra vero aliquid in verbo Dei reperiri possit, quamvis illud ecclesia uti credendum expresse non proposuerit. Multiplici autem modo aliquid in verbo Dei continetur, explicite aut implicite. Dum vero sensum revelationis dogmaticum ab una ecclesia catholica accipiendum dicimus, id de Dei verbo tam scripto quam tradito intelligendum esse, nemo est qui nesciat. Quandoquidem non unius tantum scripturae, sed etiam traditionis aequo jure legitima custos ecclesia est atque inerrabilis interpres. Quae vero sunt criteria indicia et argumenta, quibus constare possit, quandam veritatem re ipsa in verbo divinitus revelato sive scripto sive tradito contineri? Prae caeteris: juge ac vivum ecclesiae magisterium. h. e.: juge ecclesiae magisterium, praxis seu consuetudo et communis ipse pastorum ac fidelium sensus." Tandem vero, quae dixit, ita comprehendit: „Ad dogmaticam edendam definitionem id satis ecclesiae est, ut, etiam silentibus scripturis ac primis etiam patribus saltem traditio in ecclesiae magisterio et communi fidelium persuasione servata fuerit."[1])

Haec vero principia Joseph Maria Diez de Sollano ita applicat ad opinionem de immaculato conceptu: „(Ut) assumtio b. Mariae in coelum, de qua s. scriptura omnino silet, invicte probatur ex anniversaria totius catholicae ecclesiae celebritate, (ita) conceptio immaculata, dato quod de illa s. paginae omnino silerent, invicte comprobatur ex non minore solemnitate, quam nunc in universa ecclesia celebratam videmus."[2]) Quae quum ita sint, recte judicat Ludovicus episcopus Rothomagensis, qui dicit: „L'église (Romaine) fait aujourd'hui bon marché du principe si sûr et si respectable de saint Vincent de Lérins: quod ubique, quod semper, quod ab omnibus."[3]) Quandoquidem illa omnia non modo a Perronio, Pii noni auspiciis, sunt publicata, verum etiam papa ipse secundum ea dogma novum sancivit; evidenter elucet, ecclesiam Romanam jam ad duo illa principia a synodo Tridentina statuta, nempe s. scripturam et traditionem, novum adjecisse, nempe sententiam publicam seu communem, vel, ut accuratius dicam: ipsam Christiani vulgi superstitionem. Quodsi plerique ad certam aliquam opinionem conspirant, ipso facto constat, eam et in sacra scriptura revelatam esse, et patrum testimoniis probatam.

Non est nostrum haec principia ipsa ad examen vocare. Quamquam non difficile esset. Si quidem doctrinae Papisticae de regula fidei remota (h. e. verbo Dei) illud opponeremus, quod Deus dicit deut. 30, 11—14: „Praeceptum hoc, quod ego praecipio hodie, non est mirabile prae te et non remotum est. Non in coelo est, dicendo, quis ascendet nobis in coelum et accipiet illud nobis, et audire faciet nos illud et faciemus illud. Et non trans mare est, dicendo, quis transibit nobis ad transitum maris et accipiet illud nobis, et audire faciet nos illud, et faciemus illud. Nam propinquum ad te est verbum valde, in ore tuo et in corde tuo est, ad faciendum illud." Et contra id, quod Papistae de ecclesiae viventis supra verbum Dei dicunt magisterio, Christi verba habemus: „Nec vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur. Vae autem vobis scribae et Pharisaei, et quae sequuntur."[4]) Neque ipsae nobis historiae deessent, ad refellendam impiam istam sententiam, ac si opinio publica satis esset, ut inde dogma prodiret. Quod si verum esset, cultus Baaliticus per juge ecclesiae magisterium Ahabi aetate satis esset probatus. Neque id commemorare oblivisceremur, quod Hieronymus dicit: „errantium multitudo non parit errori patrocinium."

At haec omnia mittamus. Unum modo ex Perronio quaeramus: Qua tandem via ecclesia magisterium suum (praesumtum) in s. scripturam et in traditionem exercet? Num ita, ut omnium Christifidelium vel baptizatorum colligantur suffragia? Respondet Perronius: „Si de ecclesiae propositione fit sermo, nullum dubium suboriri potest. Satis enim est, ut aliquid credendum sive ab oecumenico quopiam concilio, sive a Romano Pontifice per dogmaticam constitutionem proponatur."[5])

Clarius etiam idem alio loco simpliciter ponit, papam idem esse et ipsam ecclesiam.[6]) Clarissime autem de hac re Petrus Qualius in dissertatione theologica de definibilitate conceptionis immaculatae: „In varii, inquit, concilii molti de' Vescovi si trovarono opposti alla verità; ma la verità non mai disgiunta dal Papa; perchè secondo la celebre sentenza di S. Ambrogio: Ubi Petrus, ibi Ecclesia: dov'è Pietro, ei suoi Sucessori, ivi è la Chiesa. E nella Chiesa è la verità."[7]). Ubi papa ibi ecclesia, ecclesia autem veritas, ergo ubi papa ibi veritas. Ex hac etiam mente episcopus Prusensis ita ad Pium nonum: „Procul dubio, si s. sedes immaculatam conceptionem b. M. v. articulum fidei revelatae declarabit, eo ipso traditionem talem semper fuisse definiet. Quod quidem sufficiens erit animo in fide firmo et constanti."[8]) Quin ipse Pius nonus in bulla: „Definimus, inquit, doctrinam, quae tenet, b. v. Mariam in primo instanti suae conceptionis fuisse ab omni originalis culpae labe praeservatam immunem, esse a

---

1) Pareri dell' episcopato cattolico VI. 454—480.
2) Pareri dell' episcopato cattolico VI. 289. 290.
3) Pareri dell' episcopato cattolico I. 357.
4) Matth. 23, 10 sqq.
5) Pareri dell' episcopato cattolico VI. 463.
6) Pareri VI. 554.
7) Pareri VIII. 127.
8) Pareri III. 354.

Deo revelatam atque icciroo ab omnibus fidelibus firmiter constanterque credendam." Ita ergo res sese habet: Duo sunt Pontificiorum principia, s. scripturam et traditionem sic dictam. Praeter haec autem tertium, idque supra utrumque illud dominans et magisterium exercens. Nempe judicium cujusvis aetatis ecclesiae, Pontifici Romano addictae, quod quidem materialiter conficitur per opinionem vulgi communem, formaliter per papam tunc ipsum Romae sedentem. Principia duo priora eatenus sunt dignitate minora, quia semper applicatione et explicatione carent. Tantummodo tertium est per se absolutum. Est enim tum, etiam formaliter et per se ipsum spectatum, infallibile, tum vivum. Quoniam autem est vivum, s. scripturam et testimonia antiquitatis quovis casu pro lubitu explicare, quin torquere et potest et debet. Immo, etiamsi hoc tertium principium operae pretium non habeat, utrumque illud vel explicare vel ad suum sensum torquere, tamen est sibi ipsi sufficiens. Nam utrumque illud — et s. scripturae et antiquitatis auctoritas — per se jam semper et indissolubiliter est cum principio tertio conjunctum, et ipso facto cum eo et per id ipsum testatur. Hoc est: Si papa Romanus aliquid de fide esse definit, per se jam sequitur, ut id et a sacra scriptura doceatur, et antiquitatis suffragiis probetur. Ecce novam Pontificiorum theoriam, quae feliciter auctoritatem plebis cum auctoritate papae conjungit. Non est nostrum, hoc loco ejus vanitatem monstrare, quamquam id non nimis arduum esset. Non igitur fusius explicabimus, quod sic papa plus privilegii haberet, quam s. Paulus, cujus doctrinam ad s. scripturam revocarunt Berroenses atque propter adhibitum illud studium laudantur.[1]) Non historias evolvemus, ut manifestos paparum Romanorum errores monstremus. Non Liberium commemorabimus, qui Semiarianismi sese reum reddebat; non Vigilium qui sibi ipsi aperte contradicebat; non Honorium, quem tria oecumenica concilia damnabant; non Zachariam, qui sui ipsius revocabat errorem; non Nicolaum primum, qui manifesto contra ecclesiae praxin et contra sacram statuebat scripturam. Omnia haec indiscussa mittamus. Neque enim locus talia disputare sinit nec tempus. Nihil voluimus, nisi ostendere, quae quamque perniciosa principia in dogmatica definitione immaculatae conceptionis delitescant. Et de his quidem satis.

CAPUT IV.
NOVI DOGMATIS FRUCTUS.

Restat, ut paucis monstremus, qua ratione doctrina Romanensis ecclesiae de b. virgine ipsa per novum dogma provectum sit. Jam Salazar Jesuita dixerat: Mariam trinitati ultimum complementum dedisse. Nunc vero, postquam nova immaculatae conceptionis lux orbi affulsit; qui Pontificiorum de b. Maria scripserunt, multo majora de eo sapere coeperunt. Ita Oswaldus in Mariologia p. 177: „Wir behaupten eine (Mit-) Anwesenheit Mariens in der Eucharistie. Eine solche ist in der That ein nothwendiger Folgesatz unserer Marianischen Theorie, und wir schrecken vor keiner Consequenz zurueck." et p. 179: „Wir sind sehr geneigt, eine wesenhafte Mitanwesenheit Mariens in ihrer ganzen Person, mit Leib und Seele unter den h. Gestalten zu glauben. Allerdings wird zu einer solchen Anwesenheit in der Eucharistie 1) eine gloriose Daseinsweise auch des jungfräulichen Leibes der h. Mutter erfordert. Diese aber bei Maria fest zu halten, sind wir nicht nur berechtigt, sondern wir haben eine solche nahe zu erwiesen. 2) nöthigt die Annahme einer körperlichen Anwesenheit Mariens in der Eucharistie selbstredend zur Annahme einer Multilocation (d. h. einer gleichzeitigen Anwesenheit in verschiedenen Raumtheilen) Mariens auch ihrem Fleische nach. Indess wer mit den Erscheinungen und Thatsachen der höheren Mystik nur in etwas vertraut ist, weiss, dass nicht selten bei einigen Heiligen gleichzeitige Anwesenheit an verschiedenen Stellen, schon während ihres irdischen Lebens, vorgekommen ist. Um so weniger kann eine Multilocation im verklärten Zustande des Jenseits befremden. 3) muss sich der Freund dieser Auffassung zur Annahme einer Compenetration des Leibes Christi und des jungfräulichen, d. h. einer gegenseitigen Durchdringung beider in demselben Raumtheile, unter den h. Gestalten nämlich verstehn. Wer übrigens mit uns für eine leibhafte und wesentliche Gegenwart Mariens in der Eucharistie sich entscheidet, für den gelten nothwendig noch folgende nähere Bestimmungen über diese Anwesenheit. So wie nämlich nach der Wesenheit des Sakramentes unter den Gestalten zunächst nur das Fleisch und Blut oder der Leib des Gottmenschen zugegen ist, so ist Mariens Anwesenheit, weil ihre ganze repräsentative Bedeutung in ihrem christmütterlichen Verhältnisse beruht, in der Eucharistie zunächst nur eine christmütterliche, d. h. eine Anwesenheit dessen, wodurch sie dem Frohnleichnam leiblich das Dasein gegeben, also ihres Herzblutes, und in der Fortsetzung der Mutterschaft, vornehmlich nach der Geburt, ihrer jungfräulichen Muttermilch. Da es auf eine physiologische Genauigkeit hier jedenfalls nicht ankommt, und da die Mutterwürde körperlich ihren geeignetesten Ausdruck in der Milch, die ja aus dem Blute herstammt, findet, so **muss das lac virginale als das angesehen werden, was von Maria in der Eucharistie primo loco vorhanden ist,** an das sich dann erst in weiterer Abfolge die ganze

[1]) act. 17, 11.

Leiblichkeit der h. Jungfrau, so wie ihre Seele anschliessen würde." „Also — sic colligit — Das Blut des Herrn und die Milch seiner jungfräulichen Mutter„ beide in der Eucharistie anwesend" haec p. 182, 183. non multo post p. 213 ita concludit. „Maria ist also der Ring in der Kette der Geschöpfe, in welchen eingreifend der Sohn Gottes das Weltall wieder zur Gottheit heranzog. Daher ist Maria nicht nur die Mitte der Menschheit, sondern das Centrum des ganzen Universums." Sed jam satis superque. Non opus est, ut cum Hageno dicamus: „Instat ille dies, quo Maria ab omnibus Pontificiis celebrari debeat mortua propter omnium hominum peccata." Nam ea, quae iste vir re vera confinxit, jam horribilia ac paene sunt blasphema.

CONCLUSIO.

Hoc est dogma de immaculata beatae virginis conceptione, haec ejus fundamenta, hi fructus. Natum est absque verbo Dei ex enthusiasmo, per enthusiasmum vulgatum, enthusiasmum ipsum creavit. Mirum autem, quam bene hoc senserit Perronius, prudentissimus ejus antesignanus. In opusculi enim conclusione: „Dum, inquit, isthaec scribo, videor mihi audire, qui clamitent, superstitionem hanc esse, non religionem; neque ab alio haec proficisci potuisse, nisi ab eo, qui aestui pietatis improvido atque enthusiasmo laxissimas permittat habenas." Reprehendendum jam, quando unus vel alter tali enthusiasmo indulget. Multo autem magis damnandum, quia pontifex Romanus suum enthusiasmum aliis obtrudit. Est enim ita, ut Franciscus Xaverius archiepiscus Goritiensis ex mente indifferentium queritur: „Roma jugum intolerabile fidelibus imponit dogmata nova cudendo et ex flosculis oratoriis unius alteriusve patris articulos fidei formando, praecipiendoque ut ab omnibus firma fide teneatur adinstar dogmatis, quod pauca ante saecula, immo fere decennia, in dubium vocare licitum, ac assertores contrariae sententiae condemnare prohibitum a summis pontificibus erat." Ita vero Pontificia ecclesia abyssum inter nos et inter ipsam de novo magis firmavit. Jam anno 1696 non diu post constitutionem Alexandri VII. publicatam Fridericus Ulricus Calixtus, vir, ut omnibus notum, cum mitissimus, tum animi erga coetum Romanum paene nimis propensi, ita scripsit: „Fateor equidem, semper in ea me fuisse sententia, quod Romano-Catholici fundamentum fidei non evertant, et quod ecclesia, in qua Romanus pontifex sedet et dominatur, pars sit verae ecclesiae, in qua tantum veritatis ad salutem necessariae supersit, ut per hanc cognitam et creditam servari homines possint. Si vero incepturi illi sint, promulgatis pontificalibus bullis novos condere fidei articulos, etiam hoc mihi fuerit fatendum, quod hucusque tam operose defensorum causam deinceps agere nequeam. Siquidem non sufficit retinere fundamentum, sed non est eidem quidquam addendum. Labefactant igitur non tantum illi, qui ei aliquid demunt, sed etiam illi, qui eidem aliquid sub credendi necessitate addunt. Licet nos, ait apostolus, aut angelus e coelo evangelizet vobis praeter id, quod nos evangelizavimus vobis, anathema sit Gal. 1, 6. Sed de immaculata b. virginis conceptione inter credenda relatum dogma non est tale evangelium, quale vel apostoli vel angeli coelorum, sed Alexander papa VII. evangelizavit. Caveant itaque sibi ab anathemate per apostolum sic evangelizantibus destinato et adjudicato." Haec ille ante centum sexaginta sex annos. Nunc vero majus aliquid accidit, quam aetate Calixti. Jam enim Pius papa nonus ex cathedra secundum episcopalem suam auctoritatem declaravit: „Si qui secus ac a nobis definitum est (circa immaculatam conceptionem) praesumpserint corde sentire, ii noverint, ac porro sciant, se naufragium circa fidem passos esse." Atque haec ne praetensa quidem necessitate pronuntiavit coactus. Nemo enim jam ante constitutionem contra istam opinionem pugnavit. Temere ergo abyssum, quae inter nos est et illos adauxit, temere suis reditum ad fontes Israelis praeclusit, temere nos ad gerenda bella Dei vocavit. „Numquam, inquit archiepiscopus Parisiensis, numquam ecclesia doctrinae punctum quodlibet ex frigido, ut ita dicam, nulla fervente controversia, nulla urgente necessitate, et, uno verbo dicam, sola definiendi voluptate sancivit. Unde vero haec definiendi voluptas?" Unde haec contra consuetam ecclesiae praxin statuendi prurigo? Unde dogmata ex nihilo confingendi libido? Unde cupiditas, ultro evocandi certamina, periculis plena? Cur ecclesia Romana apertis oculis magis in dies atque magis aberrat? Quia scriptum est: „Si audire nolueris vocem domini Dei tui, ut custodias et facias omnia mandata ejus, venient super te omnes maledictiones et apprehendent te deut. 28. 15."

Soli Deo Gloria!

INDEX PRIMUS

CONTINET TOTIUS OPERIS CONSPECTUM.

PRAEFATIO EDITORIS p. V. VI.
DEDICATIO Chemnicii prima p. IX. — XIII.
NARRATIO de synodo Nicaena p. XIV. — XVIII.

PRIMA PARS, p. 1 — 216.

PRAEFATIO CHEMNICII p. 1 — 4 A.

LOC. I. DE SCRIPTURA SACRA, p. 4 A. — 69 A.

SECT. I. de Scriptura in genere, p. 6 B. — 8 B.
SECT. II. de Origine, causa et usu Scripturae V. T., p. 8 B. — 13 B.
SECT. III. de similitudine et affinitate traditionum pontificiarum cum pharisaicis, p. 13 B. — 15 B.
SECT. IV. de Scriptura Novi Testamenti, p. 15 B. — 44 B.
Art. I. de Scriptis Evangelistarum, p. 21 B. — 26 B.
Art. II. de Scriptis et Epistolis Apostolorum. p. 26 B. — 44 B.
SECT. V. Testimonia veteris Ecclesiae de Scriptura, p. 44 B. — 51 A.
SECT. VI. de Libris canonicis seu Scriptura canonica, p. 51 A. — 61 B.
SECT. VII. de versione sive translatione Scripturae p. 61 B. — 65 B.
SECT. VIII. de interpretatione Scripturae sacrae, p. 65 B. — 69 A.

LOC. II. DE TRADITIONIBUS, p. 69 A. — 99 B.

SECT. I. de primo genere traditionum, p. 70 A. — 71 B.
SECT. II. de secundo, p. 71 B. — 72 B.
SECT. III. de tertio, p. 72 B. — 77 A.
SECT. IV. de quarto, p. 77 A. — 78 B.
SECT. V. de quinto, p. 78 B. — 81 A.
SECT. VI. de sexto, p. 81 A. — 84 B.
SECT. VII. de septimo, p. 84 B. — 86 B.
SECT. VIII. de octavo, p. 86 B. — 99 B.

LOC. III. DE PECCATO ORIGINALI, p. 99 B. — 106 B.

SECT. I. de Pontificiorum de p. o. sententia, p. 100 B. — 103 A.
SECT. II. Scripturae de p. o. sententia, p. 103 A. — 105 A.
SECT. III. de argumentis Adversariorum, p. 105 B. — 106 B.

LOC. IV. DE CONCUPISCENTIA, p. 106 B. — 120 A.

SECT. I. de statu controversiae, 107 A. — 109 A.
SECT. II. Concilii Tridentini sententia, p. 109 A. — 110 A.
SECT. III. de vocabulo peccati, p. 110 A. — 111 B.
SECT. IV. veterum de concupiscentia sententiae, p. 111 B. — 113 B.
SECT. V Pontificiorum argumenta, p. 113 B. — 120 A.

LOC. V. DE CONCEPTIONE B. MARIAE VIRGINIS, p. 120 B. — 122 B.

LOC. VI. DE OPERIBUS INFIDELIUM, p. 122 B. — 129 A.

SECT. I. Andradii de operibus infidelium sententia, p. 123 A. — 126 A.
SECT. II. Scripturae sententia, p. 126 A. — 128 A
SECT. III. adversariorum argumenta, p. 128 A. — 129 A.

LOC. VII. DE LIBERO ARBITRIO, p. 129 A. — 144 B.

SECT. I., Art. I. de variis cognatis quaestionibus, p. 130 A. — 132 B.
Art. II. de principali controversiae statu, p. 132 B. — 135 A.
SECT. II. Concilii Tridentini sententia ex interpretatione Andradii, p. 135 B. — 136 B.
SECT. III. Scripturae sententia, p. 136 B. — 139 A.
SECT. IV. Augustini sententia illiusque depravatio, p. 139 A. — 142 A.

SECT. V. quam insidiose Concilii Tridentini de l. a. posita sint decreta, p. 142 A. — 144 B.

LOC. VIII. DE JUSTIFICATIONE, p. 144 *B.* — 175 *B.*

SECT. I. sententia s. Scripturae de justificatione p. 147 A. — 152 A.

Art. I. de vero statu loci de justificatione, p. 147 A.—148 B.

Art. II. de vocabulo justificationis, p. 148 B. — 152 A.

Art. III. quibus rebus Scriptura justificationem adimat, p. 152 A. — 157 B.

Art. IV. quomodo Scriptura tradat hominem justificari coram Deo, p. 157 B.—158 A.

Art. V. de vocabulo gratiae, p. 158 A., B.

Art. VI. de particula gratis, p. 158 B.—159 A.

Art. VII. quae sit justitia illa, quam Deo in judicio opponimus, p. 159 A. — 162 A.

SECT. II. Veterum de justificatione testimonia, p. 162 A. — 165 A.

SECT. III. Concilii Tridentini de justificatione sententia, p. 165 A. — 168 A.

SECT. IV. argumentum Andradii, p. 168 A.—173 A.

SECT. V. de acceptae justificationis incremento, p. 173 B. — 175 B.

LOC. IX. DE FIDE, p. 175 *B.* — 199 *A.*

SECT. I. de praeparatione ad justificationem, p. 178 A. — 182 A.

SECT. II. quid vere et proprie sit fides justificans, p. 182 A. — 189 B.

SECT. III. utrum vera fides justificans sit fiducia, an dubitatio p. 189 B. — 199 A.

LOC. X. DE BONIS OPERIBUS, p. 199 *A.* — 216 *B.*

SECT. I. an facienda sint bona opera, p. 200 B. — 202 B.

SECT. II. quae sint bona opera, p. 202 B.—207 A.

SECT. III. an b. o. renatorum in hac vita sint perfecta, ut legi divinae perfecte satisfaciant? p. 207 B. — 212 B.

SECT. IV. de praemiis et meritis bonorum operum, 212 B. — 216 B.

SECUNDA PARS, p. 217 — 505 B.

DEDICATIO Chemnicii secunda, p. 219 — 223.

LOC. I. DE SACRAMENTIS IN GENERE, p. 225 — 263 *B.*

SECT. I. de vocabulo sacramenti et de numero sacramentorum N. T., p. 226 A. — 236 A.

Art. I. de sacramenti vocabulo, 227 A.—230 A.

Art. II. de sacramentorum N. T. numero, p. 230 A. — 236 A.

SECT. II. de differentia sacramentorum V. et N. T., p. 236 A. — 241 A.

SECT. III. de differentia sacramentorum inter se, p. 241 A. — 242 A.

SECT. IV. de necessitate sacramentorum, p. 242 A, — 245 A.

SECT. V. de efficacia et usu sacramentorum, p. 245 A. — 249 B.

SECT. VI. de opere operato, p. 250 A. — 253 A.

SECT. VII. de charactere, p. 253 A. — 255 A.

SECT. VIII. de ministris sacramentorum, p. 255 A. — 256 A.

SECT. IX, de intentione eorum, p. 256 A.—259 B.

SECT. X. de ritibus in administratione sacramentorum, p. 259 B. — 263 B.

LOC. II. DE BAPTISMO, p. 264 *A.*—284 *B.*

SECT. I. de baptismo Joannis, p. 264 A.—270 A.

SECT. II. de materia baptismi externa; de baptismo haereticorum; de baptismi necessitate, p. 270 A. B.

SECT. III. de doctrina baptismi in ecclesia Romana, p. 271 A. — 272 A.

SECT. IV. de gratia baptismi amissibili, p. 272 A. — 273 B.

SECT. V. de praeceptis a baptizatis servandis, 273 B. — 274 B.

SECT. VI. de praeceptis ecclesiae a baptizatis servandis, p. 274 B. — 276 A.

SECT. VII. de gratia baptismi durante, p. 276 A. — 278 A.

SECT. VIII. de baptismo non iterando, p. 278 A. — 279 A.

SECT. IX. de aetate baptizandorum et tempore baptismi, p. 279 A.

SECT. X. de Paedobaptismo, p. 279 A. — 284 A.

SECT. XI. de ratihabitione baptismi in infantia accepti, p. 284 A. B.

LOC. III. DE CONFIRMATIONE, p. 284 *B.* — 298 *B.*

LOC. IV. DE EUCHARISTIAE SACRAMENTO, p. 298 *B.* — 342 *A.*

SECT. I. de reali praesentia Domini nostri J. C. in Eucharistiae sacramento et de consecratione, p. 299 A. — 303 A.

SECT. II. de ratione institutionis hujus sacramenti, p. 303 A. — 306 B.

SECT. III. de excellentia sanctissimae Eucharistiae super reliqua sacramenta, p. 306 B. — 311 A.

SECT. IV. de transsubstantiatione, p. 311 A. — 319 B.

SECT. V. de cultu et veneratione huic sacramento adhibenda, p. 320 A. — 323 A.

SECT. VI. de festo Corporis Christi, p. 323 A. — 326 A.

SECT. VII. de asservando Eucharistiae sacramento et ad infirmos deferendo, p. 326 A. — 334 A.

SECT. VIII. de praeparatione, quae adhibenda est, ut digne quis Eucharistiam accipiat, p. 334 A. — 339 A.

SECT. IX. de usu hujus sacramenti, p. 339 A.—340 A.

SECT. X. de Eucharistiae frequentatione, p. 340 A. — 342 A.

LOC. V. DE COMMUNIONE SUB UTRAQUE SPECIE*, p. 342 *A.* — 381 *B.

SECT. I. doctrina de communione sub utraque specie, 342 A. — 380 A.

Art. I. argumenta ex Scriptura Sacra, pro communione sub utraque specie, p. 343 B. — 347 A.

Art. II. testimonia antiquitatis pro communione sub utraque specie, p. 347 A. — 352 A.

Art. III. argumenta, tempore Constantiensis Concilii agitata, pro communione sub utraque specie, p, 352 A. — 357 A.

Art. IV. argumenta Basileensis Concilii, p. 357 A. B.

Art. V. argumenta nostro tempore pro mutilatione coenae disputata, p. 357 B. — 365 B.

Art. VI. argumenta Tridentinae Synodi, p. 365 B. — 373 B.

Art. VII. quomodo ex antiquitatis testimoniis mutilationem suam probare conentur Pontificii, p. 373 B. — 375 B.

Art. VIII. quoties et quot modis mutilatio illa tentata fuerit, donec tandem introducta est, p. 375 B. — 380 A.

SECT. II. decretum super petitione calicis, p. 380 A. — 381 A.

SECT. III. de parvulis ad communionem non obligatis, p. 381 B.

LOC. VI. DE MISSA*, p. 381 *B.* — 424 *A.

SECT. I. Pontificia in puncto Missae doctrina, p. 381 B. — 405 A.

Art. I. de vocabulo sacrificii, p. 383 A. B.

Art. II. quo sensu actio Liturgiae juxta Scripturam recte possit sacrificium appellari, p. 383 B. — 384 A.

Art. III. quid illud sit in Missa, quod Pontificii proprie intelligunt sacrificium, p. 384 A. B.

Art. IV. quale sacrificium Pontificii intelligant, p. 385 A. — 387 A.

Art. V. argumenta scriptorum Pontificiorum pro Missa, p. 387 A. - 389 A.

Art. VI. argumenta Tridentinae Synodi pro Aissa, p. 389 A. — 398 B.

Art. VII. de vocabulo Missae, p. 398 B., 399 A.

Art. VIII. quo sensu veteres Liturgiam appellarint sacrificium, p. 399 A. — 403 A.

Art. IX. argumenta abominationem Missae ostendentia, p. 403 A. — 405 A.

SECT. II. de Missis in honorem Sanctorum, p. 405 B. — 408 B.

SECT. III. de Canone Missae, p. 408 B. — 414 B.

SECT. IV. de Ceremoniis Missae, p. 415 A. — 416 A.

SECT. V. de privatis Missis, 416 A. — 419 B.

SECT. VI. de aqua miscenda in calice, p. 420 A. — 421 B.

SECT. VII. de sacris lingua peregrina peragendis, p. 421 B. — 424 A.

LOC. VII. DE POENITENTIA*, p. 424 *B.* — 436 *A.

SECT. I. de necessitate et institutione sacramenti Poenitentiae, p. 424 B. — 431 A.

SECT. II. de discrimine sacramenti Poenitentiae et baptismi, p. 431 B. — 432 B.

SECT. III. de partibus et fructu sacramenti Poenitentiae, p. 432 B. — 436 A.

LOC. VIII. DE CONTRITIONE*, p. 436 *A.* — 439 *B.

LOC. IX. DE CONFESSIONE*, p. 440 *A.* — 453 *A.

LOC. X. DE ABSOLUTIONE*, p. 453 *A.* — 456 *A.

SECT. I. doctrina de absolutione, p. 453 A. — 455 A.

SECT. II. de casuum reservatione, p. 455 A. — 456 A.

LOC. XI. DE SATISFACTIONE*, p. 456 *A.* — 464 *B.

LOC. XII. DE EXTREMA UNCTIONE*, p. 464 *B.* — 473 *A.

LOC. XIII. DE SACRAMENTO ORDINIS*, p. 473 *A.* — 488 *A.

SECT. I. de institutione sacerdotii novae legis, p. 473 A. — 475 A.

SECT. II. de septem ordinibus, p. 475 A. — 478 B.

SECT. III. ordinem vere esse sacramentum, p. 478 B. — 481 B.

SECT. IV. de ecclesiastica hierarchia et ordinatione, p. 481 B. — 488 A.

LOC. XIV. DE MATRIMONIO*, p. 488 *A.* — 505 *B.

TERTIA PARS, p. 506 — 739 B.

DEDICATIO Chemnicii tertia, p. 509 — 513.

LOC. I. DE COELIBATU ET VIRGINITATE*, 515 *A.* — 558 *A.

SECT. I. de castitate, p. 515 A. — 523 B.

Cap. I. quod castitas proprie opponatur vagis et illicitis voluptatibus, p. 516 A. — 518 B.

Cap. II. an castitas recte distinguatur contra matrimonium etc., p. 518 B. — 521 B.

Cap. III. castitas in conjugio, p. 521 B. — 523 B.

SECT. II. de virginitate seu coelibatu, p. 523 B. — 558 A.

Cap. I. in quibus casibus, quo sensu et propter quas causas conjugium aliquando aequetur, aliquando anteponatur coelibatui, p. 524 A. — 527 B.

Cap. II. quomodo, quo sensu et propter quas causas Paulus coelibatum praeferat conjugio, p. 527 B. — 531 A.

Cap. III. explicatio argumentorum, quibus Pontificii pro stabilienda sua de coelibatu opinione potissimum utuntur, p. 531 B. — 535 B.

Cap. IV. de dono continentiae, sive de personis ad coelibatum idoneis, p. 535 B. — 541 B,

Cap. V. de voto coelibatus et quid Paulus de proposito suscipiendi coelibatus doceat, p. 541 B. — 544 B.

Cap. VI. de votis Veteris Testamenti, p. 544 B. — 546 B.

Cap. VII. an talia vota etiam sint in N. T., p. 546 B., 547 A.

Cap. VIII. de Pontificio voto coelibatus, p. 547 A. — 549 B.

Cap. IX. argumenta Pontificiorum de voto coelibatus, p. 549 B. — 558 A.

LOC. II. DE COELIBATU SACERDOTUM,* p. 558 *A.* — 601 *B.

Cap. I. quae sit Scripturae sententia de hac quaestione, p. 558 B. — 563 A.

Cap. II. quomodo contra hunc Spiritûs S. canonem Pontificii pugnent, p. 563 A. — 564 B.

Cap. III. argumenta Pontificiorum pro lege coelibatus sacerdotum, p. 564 B.—569 A.

Cap. IV. historia coelibatus sacerdotum ad nostra usque saecula deducta, p. 569 B. — 592 A.

Cap. V. de fructibus impuri apud Pontificios coelibatus, p. 592 A. — 593 B.

Cap. VI. quod multis doctis et bonis viris sub regno Pontificio lex coelibatus sacerdotum displicuerit, p. 593 B. — 595 B.

Cap. VII. an peccatum sit si quis in ministerio constitutus, qui se continere non potest, matrimonium contrahat? p. 595 B.—598 B.

Cap. VIII. de digamia sacerdotum, p. 598 B. — 601 B.

LOC. III. DE PURGATORIO,* p. 601 *B.* — 654 *B.

SECT. I. structura Purgatorii, p. 602 A. — 603 B.

SECT. II. historia Purgatorii, p. 603 B. — 635 B.

Cap. I. de Purgatorio Ethnicorum, p. 603 B. — 605 A.

Cap. II. de Maccabaeorum Purgatorio, p. 605 A. — 608 A.

Cap. III. de Purgatorio ex Apocryphis, p. 608 B.

Cap. IV. de Origenis Purgatorio, p. 609 A.—610 A.

Cap. V. de Latinorum Purgatorio ex Origene, p. 610 A. — 614 A.

Cap. VI. quomodo ex ritibus satisfactionum veteris ecclesiae conentur Purgatorium probare, p. 614 B. — 615 B.

Cap. VII. quomodo ex precibus pro defunctis, p. 615 B. — 628 A.

Cap. VIII. quomodo Gregorius ex spectris mortuorum Purgatorium firmarit, p. 628 A. — 629 A.

Cap. IX. quomodo sub Damasceni nomine spectrorum illud dogma de Purgatorio propositum sit, p. 629 B. — 631 A.

Cap. X. quomodo initia illa Purgatorii in ecclesia Pontificia novis visionibus aucta sint, donec inter articulos fidei locum habere coeperit, p. 631 A. — 635 B.

SECT. III. Reliqua de Purgatorio p. 635 B.—654 B.

Cap. I. commentum Pontificium de Purgatorio alienum esse a Scriptura, p. 635 B.—643 A.

Cap. II. argumenta Pontificiorum pro Purgatorio explicata et refutata, p. 643 B.—645 A.

Cap. III. Scripturae sententiae, quae a Pontificiis ad stabiliendum Purgatorium detorquentur, p. 645 B. — 654 B.

LOC. IV. DE INVOCATIONE ET VENERATIONE SANCTORUM,* p. 654 *B.* — 739 *B.

SECT. I. de veneratione Sanctorum, p. 655 A.—660 A.

SECT. II. de invocatione Sanctorum apud Pontificios, p. 660 A. — 696 A.

SECT. III. Demonstratio, quod invocatio Sanctorum non sit in verbo Dei tradita, et verae de invocatione Dei doctrinae repugnet, p. 696 B. — 702 B.

SECT. IV. Explicatio et refutatio argumentorum, quae a Pontificiis pro stabilienda invocatione Sanctorum formari solent, p. 702 B. — 711 A

SECT. V. Historia invocationis Sanctorum, p. 711 A. — 739 B.

Cap. I. de origine invocationis Sanctorum, p. 711 A. — 715 B.

Cap. II. quando et a quibus spargi coeperint seminaria invocationis Sanctorum in ecclesia, p. 715 B. — 716 A.

Cap. III. continuatio historiae invocationis Sanctorum, p. 716 A.—739 B.

QUARTA PARS, p. 740 — 920 B.

DEDICATIO Chemnicii quarta, p. 743—748.

LOC. I. DE RELIQUIIS SANCTORUM,* p. 749 *A.* — 761 *B.

SECT. I. quis sit status controversiae in hoc loco, p. 749 A. — 750 A.

SECT. II. Sacrae Scripturae sententia de reliquiis Sanctorum, p. 750 A. — 754 A.

SECT. III. Annotationes quaedam ex historia antiquitatis de reliquiis Sanctorum, p. 754 A. — 761 B.

LOC. II. DE IMAGINIBUS,* p. 761 *B.*—797 *B.

SECT. I. quis sit status controversiae de imaginibus, p. 762 A. B.

SECT. II. de usu imaginum apud Ethnicos, p. 763 A. — 766 B.

SECT. III. Sacrae Scripturae sententia de imaginibus, simulacris, sive statuis, p. 767 A. —772 B.

SECT. IV. historia de imaginibus 773 A.—797 B.

Cap. I. historica observatio, quod in primitiva ecclesia imagines non fuerint adhibitae ad cultum divinum, p. 773 A.—776 B.

Cap. II. historicus imaginum usus in primitiva ecclesia, p. 776 B. — 778 B.

Cap. III. historica observatio, quando et quomodo imagines in templa receptae, et

quis primum usus earum fuerit, quaeque postea secuta sint, p. 779 A.—783 A.
Cap. IV. initium cultus et adorationis imaginum in ecclesia, p. 783 A.—784 A.
Cap. V. de septima iconolatrica Synodo, p. 784 A.—791 B.
Cap. VI. de Synodo Francofordiana, p. 791 B.—793 B.
Cap. VII. de certamine Claudii et Jonae etc., p. 793 B.—795 A.
Cap. VIII. de certaminibus ecclesiae Graecae post Synodum VII., p. 795 A.—796 B.
Cap. IX. de Scholasticorum hac in materia doctrina et Pontificiorum praxi, p. 796 B.—797 B.

LOC. III. DE INDULGENTIIS, p. 797 B.—841 B.

SECT. I. De indulgentiarum vi et vanitate, p. 797 B.—812 B.
Cap. I. quid nomine indulgentiarum hic intelligatur, p. 797 B.—799 A.
Cap. II. quod Romanae illae indulgentiae nullum in Scriptura fundamentum habeant, immo cum verbo Dei pugnent, p. 799 A.—801 B.
Cap. III. qua fraude dicta quaedam Scripturae Pontificii ad nundinationes istas indulgentiarum detorquere conentur, p. 801 B.—811 B.
Cap. IV. quod indulgentiae illae Pontificiae veteri ecclesiae ignotae fuerint, p. 811 B.—812 B.

SECT. II. Historia de indulgentiis, p. 813 A.—841 B.
Cap. I. de ritibus publicae poenitentiae, sive quales fuerint canonicae satisfactiones in veteri ecclesia, p. 813 B.—815 B.
Cap. II. qualis fuerit ratio poenitentiae pro occultis criminibus, item pro quotidianis peccatis, p. 816 A.—817 B.
Cap. III. quas causas vetus ecclesia habuerit, propter quasque satisfactiones publicas lapsis imposuerit, p. 817 B.—819 B.
Cap. IV. de canonibus poenitentialibus, p. 819 B.—822 A.
Cap. V. demonstratio historica, quod indulgentiae olim nihil aliud fuerint, quam moderationes sive relaxationes mulctarum illarum canonicarum, quae in publica poenitentia usitatae tunc erant, p. 822 A.—823 A.
Cap. VI. quomodo postea successerint redemptiones sive commutationes publicarum satisfactionum, p. 823 A. B.
Cap. VII. quomodo per commutationes veteres satisfactiones sensim collapsae sint et tandem interciderint: earum vero loco novae satisfactiones substitutae fuerint, p. 824 A. B.
Cap. VIII. origo et progressus novarum indulgentiarum, p. 824 B.—825 B.
Cap. IX. quid doctores ecclesiae illius temporis de novis indulgentiis senserint et quomodo Scholastici coeptas illas indulgentias ornare studuerint, p. 826 A.—828 A.
Cap. X. Viennensis Concilii decretum contra abusiones indulgentiarum, p. 828 A. B.
Cap. XI. de plenariis et plenissimis indulgentiis Romanorum Pontificum, p. 828 B.—829 B.
Cap. XII. de multiplicatione Jubilaeorum et variis ejusmodi indulgentiarum cauponationibus, p. 830 A.—832 B.
Cap. XIII. de indulgentiis stationum in ecclesiis urbis Romae, p. 832 B.—834 B.
Cap. XIV. quod omnibus temporibus fuerint, qui imposturis istis indulgentiarum contradixerunt, p. 834 B.—837 A.
Cap. XV. gravamina nationis Germanicae, p. 837 B. 838 A.
Cap. XVI. de praedicatoribus indulgentiarum stationariis, p. 838 A.
Cap. XVII. de fatali indulgentiarum termino per Lutherum facto, p. 838 B.—841 B.

LOC. IV. DE DELECTU CIBORUM ET JEJUNIIS, 841 B.—908 A.

SECT. I. Scripturae s. sententia de jejunio 842 A.—858 A.
Cap I. quod verum jejunium habeat testimonia Scripturae V. et N. T., p. 842 A.—843 A.
Cap. II. quid sit jejunium, de quo Scriptura loquitur, p. 843 A.—845 B.
Cap. III. de causa finali jejunii, p. 845 B.—849 B.
Cap. IV. de tempore jejunii, p. 849 B.—850 B.
Cap. V. de modo victus in jejunio, p. 850 B.—855 A.
Cap. VI. de Pontificiis ciborum consecrationibus et quomodo juxta Paulum cibus verbo et orationibus consecretur, p. 855 A.—858 A.

SECT. II. testimonia veterum de vero jejunio, p. 858 A.—865 B.
Cap. I. testimonia aliquot veterum consentientia cum doctrina Scripturae de jejunio, p. 858 A.—860 B.
Cap. II. speciatim de causa finali jejunii, p. 860 B.—864 B.
Cap. III. quod Patres ad subigendum corpus non solum jejunium, sed etiam temperantiam proponant, p. 864 B.—865 B.

SECT. III. quae et qualis sit Pontificiorum doctrina de jejunio, p. 866 A.—873 B.

SECT. IV. historia certaminum de abstinentia et jejunio, p. 873 B.—908 A.
Cap. I. quales superstitiones Scriptura jejunio tunc admixtas taxet et refutet, p. 874 A.—876 A.
Cap. II. quid gentium religiones jejunio et delectui ciborum tribuerint, p. 876 A. B.

Cap. III. de Essaeorum abstinentia et quomodo illa in ecclesiam irrepserit, p. 876 B. — 878 B.

Cap. IV. de adulterinis et supposititiis scriptis, quibus leges et opiniones de jejunio extra et contra Scripturam stabiliuntur, p. 878 B. — 881 B.

Cap. V. quomodo vetus ecclesia jejunium 4 et 6 feriae, item jejunium Paschale ex piis causis et finibus salva libertate evangelica servarit, p. 881 B. — 883 A.

Cap. VI. observatio ex Ignatii, Attali et Irenaei historia, quomodo primis illis temporibus superstitiosae leges et opiniones de jejunio motae et statim rejectae fuerint, p. 883 B. — 884 B.

Cap. VII. quomodo abstinentia et prohibitio vini et carnium in Tatiano et Severo damnata sint, p. 885 A. B.

Cap. VIII. quae fuerint leges jejuniorum, a Montano latae etc., p. 885 B. — 886 B.

Cap. IX. e Tertulliani libro de jejuniis, p. 886 B. — 890 A.

Cap. X. quomodo post Tertullianum per aliquot annos libertas evangelica in jejuniis salva retenta fuerit, p. 890 A. — 891 A.

Cap. XI. certamen Manichaeorum et Priscillianistarum de jejuniis et delectu ciborum, p. 891 A. — 892 B.

Cap. XII. historia Spiridionis, p. 892 B. — 893 B.

Cap. XIII. quomodo circa A. D. 400 una cum vita Monastica etiam leges jejuniorum in ecclesiam invehi coeperint: item de Aerii historia, p. 893 B. — 896 B.

Cap. XIV. de Joviniani certamine et Hieronymi sententiis, p. 896 B. — 898 B.

Cap. XV. quomodo Augustinus suo modo doctrinam et exercitia jejuniorum ad fontes et fundamenta Scripturae revocarit, p. 898 B. — 902 B.

Cap. XVI. Quomodo Chrysostomus superstitiosas de jejunio opiniones reprehenderit, p. 902 B. — 904 A.

Cap. XVII. quomodo porro ab aliis ad usque a. 450 libertas Christiana in usu ciborum defensa fuerit, p. 904 A. — 906 B.

Cap. XVIII. quomodo ab eo tempore superstitiosae leges et opiniones per Pontificem et concilia cumulatae sint, p. 906 B. — 908 A.

***LOC. V. DE FFSTIS**, p.* 908 *A.* — 918 *B.*

SECT. I. Scripturae doctrina de diebus festis in veteri et in novo testamento, p. 908 A. — 910 B.

SECT. II. historia primitivae ecclesiae de festis et eorum observatione, p. 910 B. — 915 A.

SECT. III. de superstitionibus, quae in festivitates irrepserunt: et quomodo in nostris ecclesiis festa religiose observentur, p. 915 A. — 918 B.

Conclusio Chemnicii, p. 918 B. 919 A.

Additio Chemnicii, p. 919 A. — 920 B.

QUINTA PARS, p. 921 — 1024.

***PRAEFATIO EDITORIS**, p.* 923. 924.

***VITA B. CHEMNICII AB EDITORE DESCRIPTA**, p.* 925 — 958.

***HISTORIA LIBRI IMPRESSI** (sc. examinis Chemniciani), p.* 959 — 964.

***TRACTATUS DE IMMACULATA B. VIRGINIS CONCEPTIONE PASSIVA**, p.* 965—1024.

SECT. I. Monumenta, p. 965 — 995.

1. explicatio Bellarmini, p. 966—974.
2. constitutio Pii V. anni 1570, p. 974. 975.
3. constitutio Pauli V. a. 1616, p. 975—977.
4. duae constitutiones Gregorii XV. a. 1622, p. 977—979.
5. constitutio Alexandri VII. a. 1661, p. 979—982.
6. constitutio Clementis XI. a. 1708, p. 982. 983.
7. epistola encyclica Pii IX. a. 1849, p. 983. 984.
8. episcoporum responsa, p. 984—989.
9. allocutio Pii IX. a. 1854, p. 989.
10. constitutio Pii IX. a. 1854, p. 990—995.

SECT. II. Examen, p. 996—1024.

Cap. I. Sana doctrina de b. Maria ejusque conceptione passiva, p. 996—1006.

1. ex verbo Dei monstrata, p. 996—1001.
2. antiquitatis suffragiis munita, p. 1001 —1004.
3. argumentis rationis suffulta, p. 1005. 1006.

Cap. II. Argumenta adversariorum pro immaculata conceptione taxantur, p. 1006 —1021.

1. quae ex s. Scriptura sumuntur, p. 1006 —1011.
2. quae ex patrum auctoritate proveniunt, p. 1011—1018.
3. quae meris ex ratiocinationibus originem trahunt, p. 1018—1020.
4. argumenta ex revelationibus et miraculis, p. 1020. 1021.

Cap. III. Principia, quae in novo dogmate delitescunt, p. 1021—1023.

Cap. IV. Novi dogmatis fructus, p. 1023. 1024.

Conclusio, p. 1024.

INDEX SECUNDUS

QUI EST DICTORUM SACRAE SCRIPTURAE.

liber		pagina
Genes.	2, 24.	489 A.
	3, 14. 15.	1008—1010.
	3, 17. 18.	855 A.
	6, 3. 5.	8 B.
	7, 2.	851 B.
	9, 3. 4.	851 B.
	14, 18. 19.	391 A. B.
	32, 9.	705 A.
	48, 16.	704 B.
	50, 24. 25.	752 B.
Exod.	20, 4.	770 A.
	24, 7.	10 A.
	32, 1. 2.	769 A. B.
	4.	769 B.
	13.	705 A.
	34, 27.	10 A.
Levit.	21, 7. 13.	596 A.
	26, 1.	771 A.
Deuter.	15, 17.	909 A.
	23, 2. 3.	494 A.
	33, 9. 10.	568 A.
I. Reg.	1, 11. 28.	909 A.
[1. Samuelis.]	2, 36.	358 B.
	21, 4.	532 B.
	28, 11. sq.	644 B.
II. Reg.	12, 11. sq.	805 B.
[2. Samuelis.]	24, 10. sq.	805 B. 806 A.
III. Reg.	21, 27.	844 B. 845 A.
[1. Regum]	3, 9.	1010.
Hiob	5, 1.	706 A.
	24, 19.	646 A.
	33, 23. 24.	706 A.
Psalm.	31, 6.	638 B. 639 A.
	32, 1.	119 A.
	32, 6.	710 A.

liber		pagina
Psalm.	40, 13.	1010
	49 (48), 16.	646 B.
	51, 3. 4.	119 A. B.
	7.	105 B.
	66, 12.	645 B.
	71, 16.	387 B.
	106, 31.	172 A.
	107 (106), 13. 14.	646 B.
	119, 61. 63.	811 B.
	132.	709 B.
	121 (120), 1.	709 B.
	3.	811 B.
	132, 1.	705 A.
	135 (134), 14.	709 B.
	139, 17.	655 A. B.
	143, 2.	154 A.
	149, 7. 8. 9.	811 B.
Proverb.	28, 14.	197 B.
Cohel.	4, 14.	646 A.
	9, 1.	198 A.
Cantic. Cant.	4, 7.	1008.
Jes.	11, 1.	1010.
	35, 10.	638 B.
	53, 7.	387 A. B.
	11.	150 A.
	56, 3. 4. 5.	534 B. 568 A.
Jerem.	15, 1.	704 B.
	13.	159 A.
	16, 7.	605 B.
	31, 33.	7 A. 16 A. B.
Thren.	3, 52.	159 A.
Dan.	7, 13.	387 B.
	8, 12. 13.	388 A.
	11, 31.	388 A.
	38.	382 B.

liber		pagina
Mich.	7, 8. 9.	646 A. B.
Zach.	8, 10.	849 B.
	9, 11.	646 A.
Malach.	1, 11.	394 A. B. 395 A. B.
	3, 2. 3.	646 B. 647 A.
Judith	14, 16.	1007.
Sap.	3, 13.	533 B.
	8, 20.	540 A. B.
	14, 12. sq.	763 A.
Tob.	4, 18.	605 B.
Sirac.	1, 18.	149 B.
	5, 5.	198 B.
	18, 22.	150 A.
	26, 20.	535 B.
	48, 15.	752 A.
	49, 18.	658 B. 753 A.
Baruch.	3, 4.	710 A.
II. Maccab.	12, 43.	605 A. 607 A. B.
	14, 38.	556 A.
	15, 15.	710 A.
Matth.	3, 11.	264 B. 265 A. 268 A.
	12.	648 B.
	14.	268 B.
	5, 19.	210 A.
	25. 26.	648 B. 649 A.
	6, 10. sq.	845 A.
	11.	359 A.
	9, 23.	195 A.
	11, 30.	210 B.
	14, 31.	194 B. 195 A.
	16, 19.	802 A.
	19, 3.	496 B.
	5. 6.	493 A.
	12.	530 B. 534 A. B.
	14.	280 B.
	17.	172 A. B.
	23, 2. 3.	206 B. 207 A.
	24, 19.	521 B.
	26, 27.	344 A.
	27, 47. 49.	709 B.
Marc.	1, 4.	264 B. 265 B.
	8.	267 B.
	3, 31—33.	999. 1000.
	6, 12. 13.	468 A. B. 469 A.
	10, 11.	498 B. 499 A.
	14. 16.	280 B.
	13, 34. sq.	648 B.
Luc.	1, 1. 3. 4.	22 B.
	28.	1010.
	34.	555 A.
	42.	1010. 1011.
	47.	998.
	49.	1011.
	2, 35.	1000.
	2, 48. 49.	998. 1000.

liber		pagina
Luc.	7, 29.	265 B.
	10, 16.	204 B.
	28.	172 A. B.
	12, 29.	195 A.
	16, 18.	498 B. 499 A.
	17, 10.	155 A. 215 B.
	22, 19. 20.	309 A. B. 322 A. 344 A.
	23, 43.	639 A.
	24, 30. 35.	361 B. usque ad 363 A.
Joh.	1, 11. 12	185 A.
	16.	268 B.
	2, 3. 4.	998. 999.
	3, 5.	270 B.
	15.	155 A.
	5, 24.	154 B. 155 A. 638 A.
	45.	709 A. B.
	15, 5.	136 B.
	16, 23.	539 B.
	20, 22. 23.	428 A. B. 450 B.
	21, 25.	24 A. B.
Actor.	2, 46.	360 A. B. 361 B.
	8, 17.	290 A.
	22.	195 A. B.
	15, 11.	175 A.
	19. sq.	205 B. 206 A.
	20.	85 B. 86 A. 517 A.
	24.	20 B. 21 A.
	16, 4.	70 B.
	18, 25. sq.	269 A.
	19, 3. 4. 5.	269 A. B. 270 A. 364 B. 365 A.
	6.	290 A.
	27, 35.	361 A. B.
Rom.	1, 11.	34 B.
	17.	175 A.
	21. 23.	768 B.
	25.	698 B.
	28.	516 B.
	3, 20.	153 A.
	24. 28.	158 A. B. 159 A.
	4, 2.	154 A.
	4. 5.	171 B.
	7. 8.	119 A.
	16.	157 A.
	18.	194 B.
	25.	170 B.
	5, 1. 2.	175 A.
	6, 4.	114 A.
	21.	521 A.
	7, 2. 3.	499 B.
	3.	555 A. B.
	14. 18. 19.	156 A.
	8, 1.	113. B.
	3.	161 A.
	38.	193 B.
	9, 30. sq.	185 B.
	11, 20. 22.	197 B.

liber		pagina
Rom.	15, 15.	35 A. B.
I. Cor.	1, 12.	33 A.
	16.	280 B.
	3, 12. sq.	651 A. B. usque ad 654 A.
	15.	612 B.
	4, 1.	372 A. B.
	4.	155 A. B. 198 A.
	5.	156 B.
	5, 7. 8.	358 B.
	6, 11.	115 A. B.
	13.	517 A.
	7, 1. 2.	596 A. B.
	5.	531 B. 565 A. B. 849 A.
	6.	532 B. 533 A. B. 535 B. 536 A.
	7.	539 B.
	9.	538 B.
	10. 11.	499 B. 500 A. B.
	15.	497 B. 498 A.
	25.	542 A.
	26.	529 A.
	28.	521 B. 529 B. 542 A.
	29.	567 B. 568 A.
	32. sq.	566 A.
	33. 34.	530 A. 532 A. B. 561 A.
	35.	539 B. 543 B. 544 A.
	36. 37.	542 A. B.
	37.	543 A. 567 A.
	37. 38.	533 B. 534 A. 543 A. B.
	9, 5.	520 B. 561 B.
	27.	847 A.
	10, 12.	197 B.
	16. 17.	359 A. B. 417 B.
	17.	332 B. 417 B.
	21.	395 B. 396 A.
	11, 4.	86 A.
	20.	335 B.
	23.	70 A. 345 A. B.
	23. 24. 25.	344 A. B.
	24.	309 B.
	25. 26.	340 B.
	27.	310 A. B. 359 B.
	28.	334 B.
	31. 32.	461 A.
	34.	33 B. 346 A. 372 B.
	12, 13.	266 A.
	14, 40.	85 B.
	15, 2. 3.	70 A.
	17.	170 B.
II. Cor.	1, 20.	185 A.
	2, 10.	803 A.
	17.	8 A.
	3, 3.	16 B.
	5.	539 B.
	8. 9.	474 B.
II. Cor.	6, 14.	116 B.
	8, 14.	810 A. B.
	11, 2.	555 B.
	12, 4.	37 B.
Galat.	1, 8.	36 A.
	2, 16.	189 A.
	3, 12.	156 B.
	4, 19.	36 A.
	5, 3.	274 A.
	4.	155 B. 156 A. 157 A.
	6. 16.	36 A. 52 A.
Ephes.	2, 3.	104 A. 106 A.
	3, 3. 4.	36 B. 37 A.
	4, 11.	475 B.
	19.	516 B.
	30.	194 A.
	5, 26. 27.	116 B.
	32.	229 A. B. 491 B.
Philipp.	2, 10.	647 A. B.
	12.	197 B.
	3, 1.	38 A.
	4.	155 A. B. 175 A.
	8.	155 A.
	4, 13.	539 B.
Col.	1, 24.	809 A. B. 810 A.
	2, 16. 17.	853 A. B. 875 B.
	18.	713 A.
	20.	853 A. B.
	21. sq.	877 B.
	23.	853 B. 875 B.
I. Thess.	4, 5.	523 A.
	13. sq.	637 A. B.
II. Thess.	2, 2.	29 B.
	15.	30 A. B. 41 A.
	3, 6.	70 A. B.
I. Timoth.	2, 15.	521 A.
	3, 2. 4.	560 B. 561 A.
	3.	599 B usque ad 601 A.
	15.	31 A.
	4, 1. sq.	564 A. B. 597 A. 854 A. B. 856 A. B.
	5.	290 B. 291 A.
	5, 9.	543 B.
	11.	550 A. B
II. Timoth.	1, 9.	158 B
	4, 15. 16.	39 B. 40 A. 41 A.
Tit.	3, 5. 6.	116 B.
I. Petr.	1, 17.	197 B.
	3, 7.	531 B.
	5, 12.	41 A.
II. Petr.	1, 12.	42 A.
	15.	710 A.
	3, 15. 16.	42 A. B.

liber		pagina
I. Joan.	1, 7.	115 B.
	8.	119 B.
	3, 4.	118 A.
	5, 3.	210 B.
I. Joan.	5, 13.	43 A.
	17.	118 B.
Hebr.	1, 3.	115 B.
	2, 1.	39 A.
	5, 1.	392 B. 393 A.
	6, 17. 18.	193 A.
	19.	193 A.
	9, 26.	404 A.
	28.	117 A.
	10, 26.	387 B.
	11, 1. sq.	184 B.
Hebr.	13, 9.	853 B.
	10.	387 B.
Jacob.	1, 6. 7.	195 A.
	2, 10.	156 A.
	5, 14. 15.	469 A usque ad 471 A.
Judae	8.	516 B.
	17.	43 B.
Apocal.	1, 10.	910 B.
	2, 6.	517 B.
	8, 3. 4.	708 A.
	14, 3. 4.	535 A. B.
	13.	638 B.
	17, 15.	421 B.
	21, 27. 28.	648 A.
	22, 11.	150 A.

INDEX TERTIUS.

QUI RERUM EST AC MATERIARUM PRAECIPUARUM.

A.

ABDIAE Babylonii de vitis Apostolorum liber fabulosus est 97 A. 881 A.

ABSOLUTIO quid sit, et quae ejus efficacia 454 A. Pontificiorum de illa sententia 454 B. 455 B. absolvere an Laicus possit 453 B.

ABSTINENTIA carnis. quomodo eam Papistae contra gravissimam quandam objectionem defendant 855 B.

ADAMUS primae aetatis quasi episcopus institutus fuit 8 B.

Adamus Halberstadiensis quomodo quotannis ejiciatur et recipiatur 919. 920.

ADORATIO civilis et religiosa 708 B. adoratio et invocatio quomodo differant ex mente Pontificiorum 721 B. vide etiam „Invocatio."

Adoratio Christi in coena, vide Coena.

ADULTERAE historia Jo. 8. genuina, teste Augustino 500 B.

Circa *AEGROTOS* et morientes praxis veterum 466 B.

AEGYPTII imagines deridiculas habuerunt 764 B.

AERII historia 895 A. B.

AETII et Eunomii haeresis 147 B. 148 A.

AGNUS paschalis fuit figura Christi 393 B. quando illa figura in Christo completa sit 394 A.

ALBERUS (Joannes) infeliciter Chemnicium adgreditur 1 A.

ALCIBIADIS abstinentia ab Attalo reprehensa 884 A.

ALEXANDER VII. de immaculato b. virginis Mariae conceptu 979.

AMBROSIUS S. ejus locus quidam falso ad b. virginem Mariam detortus 1013.

ANABAPTISTARUM haeresis circa baptismum infantum 279 A.

ANDRADIUS, 1 A. B. 959. 963.

ANDREAE apostoli actus, liber apocryphus 608 B. ejus martyrium 1012.

ANIMARUM a corpore solutarum triplex status secundum Pontificios 602 B.

ANIMALIA in V. T. munda et immunda, hujusque distinctionis causa 851 B. 852 A.

ANNUS Jubilaeus quo fine institutus 829 A. horum multiplicatio 830. 831.

ANOMIA quid sit 117 A. 118. 119 A.

S. ANSELMUS de b. virgine 1017.

ANTIQUITAS. ejus auctoritas cum auct. verbi Dei comparatur 710 B. 739 B. de ejus auctoritate per se 715 A. nostra antiquitas est Christus et s. scriptura 759 A. antiquitas major vincit minorem 715 A. 760 B. 893 A.

APOCALYPSIS divino mandato scripta est 43 A. B. quo auctore 58 A.

APOCRYPHORUM et canonicorum librorum vocabula diversimode accipiuntur 59 B. 60 A. et aliter quidem ab Eusebio, aliter ab Augustino, aliter ab Hieronymo 61 A.

Apocryphorum et adulterinorum scriptorum citatio pro traditionibus haud infrequens est 91 A.

Apocryphi V. T. qui sint libri 57 B. quare isti pro apocryphis habeantur 57 B.

APOLLONIAE dentes quot? 761 A.

APOSTOLI primo e concilio Hierosolymitano scripsere 20 B. quo consilio scripserint epistolas suas 26 B. 27 A. item propter quas causas et in quem usum 29 A. 44 A. B.

Apostolorum auctoritas 29 B. officium in docendo 29 B. αὐτόγραφα illorum diu exstiterunt 55 A.

ATHANASIUS de imagine crucifixi est scriptum supposititium 776 A.

ATTRITIO Pontificiis quid sit 438 B. Lutheri sententia de ea 439 A.

AUCTORITAS librorum humanorum unde? 56 B.

AUGUSTINUS de probatione ex s. scriptura 50 A. B. 362 A. B. 645 B. de verbo Dei solo fidei fundamento 612 B. 710 B. 739 B. 754 B. de disputationibus sine verbo Dei 707 B. de differentia inter s. scripturam et alia scripta 52 B. 53 A. quomodo patres tractandi 754 B.

de b. virgine peccato subjecta 1001. 1003. 1014. Augustini testimonium de loco Joa. 8. 500 B.

AUREOLAE virginum in coelo ex Monachorum sententia, 531 A.

AUREUS numerus in quem finem excogitatus sit, 912 B.

B.

BAPTISMUS an verus et legitimus sit apud Pontificios, 272 A. Ejus materia externa 270 B. forma, an ab Apostolis mutata 364 B. 365 A. illius gratia an sit amissibilis, Haereticorum 272 A. B. et nostrarum Ecclesiarum sententia 272 B. 277 A. B. Ejus gratia quod tantum valeat ad remissionem peccatorum praeteritorum, ut Pontificii docent 276 A. occasio hujus opinionis 276 B. est falsa et perniciosa sententia 276 B.

Baptismus non est iterandus, non quidem ob rationes Pontificiorum 278 A. sed ex firmioribus 278 B.

Baptismi in infantia accepti ratihabitio 284 A.

Baptismus infantium 278 B. sqq.

Baptismus Joannis 266 B. variae de eo veterum sententiae 264 A. B. an ad totam ipsius doctrinam pertinuerit 265 A. num plane idem sit cum baptismo Christi 265 B. 266 A. an illis qui ab Joanne baptizati erant, necesse fuerit Christi baptismum suscipere 267 A. ubi difficiliora Scripturae loca explicantur 267 B. usque ad 270 A.

BAPTIZATI ad quam obedientiam praestandam obligentur 273 B. 274 A. B. non sunt absoluti a debita obedientia magistratus 275 A. neque a reverentia ministerio debita 275 A. neque ab ordinationibus ecclesiasticis 275 A. B.

BASILIUS monachorum instituta circa jejunium reliquis etiam imposuit 894 A. illius disputatio de Spiritu S. num genuina sit 93 B.

BASILIDIS haeresis in doctrina de justificatione 147 B.

BEDA de b. virgine peccato subjecta 1004.

BELLARMINUS Rob. 963. Ejus explicatio de immaculato b. Mariae conceptu 966 sqq.

BERNHARDUS S. de immaculato Mariae conceptu 1004.

BLASPHEMIA sacerdotis cujusdam Papistici 855 B. Oswaldi 1023. 1024.

C.

CAELIBATUS pii praemia in vita aeterna, ex Augustino 530 B. 531 A.

Caelibatus Ethnicorum 569 B. Judaeorum 570 A. Sacerdotum, vide Sacerdos.

Caelibatus quid de causa finali Pontificii statuant 524 A. vocant statum perfectionis et opus supererogationis 526 A. Dicta Scripturae ad omnes fideles pertinentia ad solos caelibes detorquent 526 A. B. Scholasticorum axioma de eo 527 A. pro eo stabiliendo quibus argumentis Pontificii utantur 531 B. et sqq.

Caelibatus an vovendus 541 B. ita suscipiendus ex Pauli sententia ut 1) praecedat diligens sui exploratio 542 B. 2) libertatis conscientiae habeatur ratio 542 B. 3) tum etiam functionis propriae 542 B. 4) ne temere suscipiatur sed accedente deliberatione et invocatione Dei 543 A. (quae deliberatio non est aetatis juvenilis 543 A.) 5) ratio habeatur aetatis 543 B. 6) caelibatus non nectat laqueos conscientiarum 543 B.

Caelibatus votum Pontificium est ἐθελοθρησκεία 548 A. e diametro cum scriptura pugnat 549 A. illorum argumenta 549 B. et sqq. qua aetate illud fieri debere statuant 554 A. patrum hac de re sententiae 556 A. B.

CAJANI confinxere librum qui adscensus Pauli inscribitur 37 B.

CALICIS ademptio vide *COMMUNIO* sub utraque specie.

Calicis mixtio in S. Coena 420 A. B. primitivae Ecclesiae consuetudo 420 B. disputationes ex mixtura ortae 420 B. quibus argumentis Pontificii eam defendant 421 A.

Calicis restitutio efflagitata in Concilio Trid. 380 A. sed ad Pontificem rejecta est 380 B. conditiones quibus usus calicis concedi posse Tridentinis videtur 381 A.

CALIXTI F. U. judicium de immaculato b. virginis Mariae conceptu 1024.

CANON quid sit 48 B. 51 B. 52 A. canon Scripturae a quo sit constitutus 53 B. 54 A. B. canonis Scripturae S. adpellatio unde sit 36 B. 51 B. et sqq. canonica scripta diversimode accipiuntur 59 B. 60 A. canonicae Scripturae auctoritas omnibus patrum scriptis praeponenda 52 B. a patribus asserta 52 B. 53 A. B.

CANONES APOSTOLORUM liber est supposititius 879 B.

CANONES POENITENTIALES, eorum origo et causa 819 B. et sqq.

CANONISTARUM sententiae de potestate Papae. 225 B.

CARO. Ejus usus in cibum homini ante diluvium non concessus 851 B. sed post diluvium 851 B. quare prohibitus sit, secundum Scholasticos 866 B.

CARENA quid sit 821 A.

CARTHUSIENSES per totam vitam carne abstinent 885 B.

CASTIGATIONES piorum vide *PECCATUM.*

CASTITAS vera piis omnibus mandata 516 A. neque in solo caelibatu est 516 A. in quibus consistat 516 A. non opponitur conjugio 516 A. B. sed vagis libidinibus 516 B. et gentium et quorundam in populo Dei 516 B.

Castitas conjugalis 521 B. et sqq.

CASTRATIO propter regnum caelorum, quid sit 530 B.

CASUS reservati apud Pontificios quinam 456 A.

CATECHISANDI modus apostolis usitatus 27 A. B. ut et veteribus in Ecclesia 48 B. catecheseos apostolicae capita 27 B.

CATHARINUS b. Mariam Christi vocat sociam 4 B.
CATHOLICUM quid sit 327 B.
CERINTHI haeresis 23 B.
CERTITUDO et fiducia fidei de justificatione et salute nostra fluit ex natura promissionis gratuitae 192 B. ex proprietate fidei justificantis 193 A. e doctrina de vero usu sacramentorum 193 B. e dictis Scripturae de obsignatione credentium 194 A. ab exemplis Sanctorum 194 B. a reprehensione dubitationis in Scriptura 194 B. 195 A. illustratur a symphonia Pontificiorum cum Pharisaeis 195 A., cum Novatianis 195 A. firmatur testimoniis patrum 195 B. 196 A. vindicatur ab objectionibus Pontificiorum 196 B. sqq. multis de causis solicite inculcanda 198 B. 199 A.
CHARACTER indelebilis quid sit 253 B. quid ei tribuant Pontificii 253 B. ejus descriptio 253 B. 254 A. opinio Pontificiorum de eo cur rejicienda 255 A.
CHEMNICIUS Martinus. Ejus vita 925 sqq. nomen 925, juventus 925 sqq. Chemnicius in Borussia 926 sqq. Brunswigam vocatus 928. Ejus liber de coena Domini 929. ejus liber de theologia Jesuitarum 1. A. 929. ejus examen Concilii Tridentini 1. A. sqq. 930. 959 sqq. corpus doctrinae Prutenicum 931. Superintendentis munus Brunswigae accipit 932. articuli, quos ministerio Brunswicensi proponit 932, quos senatui 932 sqq. quos cistariis 934. doctor in theologia creatur 934. quid Brunswigae effecerit 935. Ejus conciones 936. 937. loci theologici 937. corpus doctrinae Julium 938. Historia formulae concordiae 938 sqq. libri concordiae octo editiones Dresdenses authenticae 942. liber Erfurdensis 943. Chemnicius de auctoritate librorum symbolicorum 943. Chemnicius de vera unione 944. 951 sqq. Chemnicius quomodo se gesserit in consecratione filiorum Julii ducis Papistica 945 sqq. Chemnicii litterae ad Julium ducem de consecratione eâdem 945 sqq. Quid inde secutum sit 948. 949. Chemnicii votum de unione cum Calvinianis, speciatim cum Henrico rege Navarrae 951. 952. Chemnicii testamentum 953. Ejus morbus 954. Mors 955. Ejus character 955. 956. Ejus vis ad ecclesiam 956. 957. theologia 958.
CHILIASTICAE opinionis origo, traditio, fautores 88 B. 89 A.
CHRISMA veterum quid fuerit 292 A. B.
CHRISMATIS consecratio 286 A. B. virtus 298 A.
CHRYSOSTOMUS de b. virgine peccato subjecta 1003.
CIBORUM discriminis in V. T. quae causa 852 A. leges illae in N. T. abrogatae 852 B. ciborum delectus sive prohibitio apud gentes 876 A. B. cibos quosdam prohibere an Ecclesia possit 853 A. B. argumenta Pontificiorum refelluntur 853 B. 854. 855.
Ciborum consecrationes apud Pontificios 855 B. illarum formulae 855 B. 856 A. origo 856 A. in ciborum usu cur a nobis preces adhibeantur 856 B. 857 A.
CIRCUMCISIO in V. T. liberabat infantes a peccato originali 237 A. ejus institutio 238 B. idem in V. T. valebat quod in Novo baptismus 239 A. 280 B. 281 A.
CLAVIUM potestas 453. 454.
CLAUDII et Jonae certamen de imaginibus 793 B. 794.
CLEMENS ALEXANDRINUS. ejus eruditio 89 A. nimia in traditiones propensio 89 B. μυστικώτερα 89 B. Clemens Alex. semina quaedam sparsit purgatorii 609 A. ejus opinio de descensu Christi ad inferos 609 A.
CLEMENTIS ROMANI libri περὶ διαταγῶν 91 B. aliaque scripta adulterata 97 A. 878 B.
CLEMENS XI. papa de immaculato b. virginis Mariae conceptu 982.
COELIBATUS vide: *CAELIBATUS*.
COENAE DOMINICAE usus et fructus quis sit 303 A. quae inter nos et Pontificios circa hunc fructum controversia 303 B. ubi tum nostra sententia proponitur 303 B. 304 A. tum illorum evolvitur 304 B. quare Pontificii tam pertinaciter pro sua sententia dimicent 305 A. quidque ad Andradii argumentum quod vocat insolubile respondendum 305 B.
Coenae Dominicae excellentia prae reliquis sacramentis ex mente Pontificiorum 307 A. confutatio illius 308 A. et ulterior verae sententiae declaratio 309 A. B.
In Coena Dominica Christum adorandum esse et nos concedimus 320 A. B. observanda igitur tria quae inter nos et Pontificios controversa 321 A. B. in quibus vera adoratio in Coena consistat 322 A. et quae illius sit regula 322 B.
In Coena Dominica an corpus et sanguis Christi sint praesentia 299 A. B. quae hujus praesentiae fundamenta 299 B. 300 A. quis modus 300 B.
In actione Coenae Dominicae quid veteres vocaverint sacrificium 399 B. et sqq. quo sensu ipsam actionem Coenae Dominicae dixerint sacrificium 400 B. et sqq.
In Coena Dominica patrum ceremoniae 415 B. 417 B.
Coenae Dominicae mutilatio quoties et quot modis tentata fuerit 375 B. et sqq. a multis sugillata et improbata est 377 B. querelae Christiani orbis ob eam 343 A. B.
Coenae Dominicae crebrior usus Pontificiis non est cordi 340 A. non alligatus est ad certum tempus 340 B. crebrior tamen esse debet 340 B. quo faciunt exempla antiquitatis 341 A. illius usus in Paschate longe alius fuit ac hodie apud Pontificios 341 B.
In S. Coena consecratio quomodo peragenda 300 A. B. veterum de ea sententiae 301 A. B.
COLLATIONES Pontificiorum tempore jejunii 867 B. 868 A.
COLLEGIUM GERMANORUM Romae quo consilio et quando institutum fuerit 2 A. B.

COMMUNIO peregrina 329 B. 330 A. laïca 373 B. domestica 375 A.

Communio sub utraque specie probatur solidis argumentis 343 B. et sqq. testimonia antiquitatis de communione sub utraque 347 A. et sqq. Communionem sub una specie cur Pontificii tantopere propugnent 351 A. B. quas rationes reddat Concilium Constantiense 352 B. et sqq.; ubi inter alia enumerantur pericula, ob quae calix laicis ademtus 355 A., quae expenduntur 355 A. B.; quas rationes Gerson afferat 356 A. B.; Concilium Basileense 357 A. B. Concilium Tridentinum 365 B. et sqq. 379 A. quae nostro tempore illorum sint argumenta 1) ex Scriptura V. et N. T. 357 B. et sqq. 2) ab autoritate Ecclesiae 363 B. 3) ex antiquitatis testimoniis 373 B. et sqq.

COMMUNIO SANCTORUM quid sit 811 A.

CONCEPTUS immaculatus b. Mariae virginis vide: *MARIA*.

CONCILIA quaedam sunt malignantium 3 B. Conciliorum decreta ad Scripturam S. sunt examinanda 3 B. illorum autoritas 3 B. si quid contra S. Scripturam statuunt, est nefas 36 A. Conciliorum acta a Papistis falsata 610 A. Concilium oecumenicum VII. erat iconolatricum 78 A. sqq. quam inepte S. Scripturam laudarit 786 A. Concilium Francofurdianum decreta Concilii oecumenici VII. irrita fecit 791 B. sqq.

Concilii Tridentini decreta haud male ex Andradio intelligi possunt 3 A. 6 B. dis par illius a veteribus in decretis suis edendis ratio 4 A. initia illius qualia fuerint 4 B. scopus quis 6 A. praesidia illius in definiendis controversiis 5 B. 6 A. mens itidem de Scriptura sacra 7 A. B.

CONCUPISCENTIA etiam post baptismum in renatis est 107 B. non tamen eadem omnino ratione ac ante baptismum in non renatis 108 A. ista in renatis non est res bona vel sancta 108 A. nec etiam indifferens 108 A. B. sed malum, quod repugnat legi Dei 108 B. vereque peccatum 108 B. 111 A. B. secus ac Pontificiis videtur 109 A. B. quibus merito resistendum 109 B. quae sint causae illae 109 B. concupiscentia quid sit Augustino 110 A. et sqq.

CONFESSIO varie accipitur 441 A. ejus variae species 441 A. 1) quae fit Deo 441 A. B. 2) proximo 442 B. 3) confessio peccatorum generalis, cujus exempla ex V. T. 442 B. et N. T. recensentur 443 A. B. 4) confessio publica veteris Ecclesiae 443 B. 5) confessio sacerdoti facta, quam sequebatur publica 445 A. 6) confessio privata 445 A. quando et qua de causa publica confessio in privatam mutata sit 445 A. B. quare privata a veteribus commendetur 447 B. reliquae species 445 B. et sqq.

Confessio Pontificiorum 448 B. explosa est ex orthodoxis ecclesiis 449 B. ignota veteribus 450 A. quomodo Pontificii eam probare conentur 450 A. et sqq. quomodo sensim stabilita sit 452 B.

Confessioni tempus destinatum 452 B.

Confessiones fidei veterum quid valeant? 81 A. Confessiones fidei et verbum Dei 81 A. B.

CONFESSIONALIA quid sint 830 B.

CONFIRMATIO secundum Pontificios est dignior baptismo 285 A. B. quae pro hac sua sententia afferant fundamenta 286 B. responsio ad illa 287 A. B. Confirmatio Pontificia a solis episcopis peragenda 298 A. ejus materia 285 A. ejus forma 285 A. neutra ex Scriptura probari potest 289 B. 290 A. est enim illa confirmatio non solum sine verbo Dei 290 B. sed etiam illi contraria 290 B. atque e diametro cum baptismo pugnat 291 A. ubi simul veterum sententiae fusius considerantur 292 A. B. Confirmatio Pontificia et Chrisma, cujus apud veteres fit mentio, tripliciter differunt 292 A. B. qua occasione distinctum sacramentum fieri coeperit 295 B. Confirmationis ritus quomodo rite usurpari possit 297 A.

CONJUGIUM. Ejus auctor Deus 488 B. qui et copulator est conjugum 488 B. indissolubilitas 489 A. causa instituti matrimonii 489 B. illius benedictio 489 B. dignitas non tam a Pontificiis, quam a nobis asseritur 488 B.

Conjugium est imago Ecclesiae 490 B an sit sacramentum 490 B. quae secundum Pontificios illius materia sit 491 B. argumenta Pontificiorum, quod matrimonium sit sacramentum 491 B. 492 A. et cur sacramentum esse contendant 493 A.

Conjugii impedimenta institutioni repugnantia, in Scriptura fundata 495 B. 496 A. a Pontificiis constituta 496 A. discrimen inter impedimenta dirimentia matrimonium vel contrahendum vel contractum et inter divortium 496 B. Vide etiam: Gradus prohibitos et divortium.

Conjugia vel matrimonia clandestina non esse legitima, probatur e Scriptura S. 503 B. e jure humano 504 A. e constitutionibus ecclesiasticis 504 A. Tridentinorum de illis sententia 505 A.

Conjugium est adjumentum ministerii 561 A. illius prohibitio est doctrina daemoniorum 564 A. antiquorum haereticorum sententiae 519 A. eorumque argumenta 520 A. argumenta Tertulliani et Hieronymi 521 A. sententiae quorundam ex veteribus contra conjugium 522 B. argumenta pro matrimonio 521 A.

Conjugium quibus appellationibus in Scriptura ornetur 521 B. Paphnutii de eo sententia 522 A. commendatione conjugii non damnatur virginitas 523 B.

Conjugii tria bona ex Augustino 523 A.

Conjugium monialibus antiquo tempore in Germania permissum 587 B.

CONJUGES etiam possunt curare, quae Dei sunt, 530 A.

CONJUGALIS CASTITATIS discrimen in natura

integra et corrupta 522 B. ἀταξία in conjugio discernenda ab ipso conjugio 522 B.
de *CONJUGALI CONSUETUDINE* disputationes Scholasticorum 523 A.
CONJUGIUM SACERDOTUM vide *SACERDOTES*. vide etiam *VIRGINITAS*.
CONSECRATIONIS verba in Eucharistia cur tacite Pontificii recitent 424 A. quod Justinianus damnavit 424 A. vide etiam *COENA DOMINI*.
CONSECRATIO CIBORUM vide *CIBUS*.
CONSTITUTIONES paparum de immaculato conceptu: Pii V. 974; Pauli V. 975; Gregorii XV. 977; Alexandri VII. 979; Clementis XI. 982; Pii IX 990.
CONSUETUDINIS antiquitas non imponit observationis necessitatem 331 B.
CONTINENTIA est donum non omnibus necessarium 536 B. sed speciale 537 A. Pauli sententia de iis qui donum illud vel habent vel non habent 536 A. Pontificiorum dogma de illo 536 B. illiusque opinionis vetustas 538 A. refutatio e Scriptura 536 B. 539 A. et sqq.
Continentiae donum, num quis habeat, unde deprehendatur 538 A. an illi, qui habet donum illud, conjugium interdictum sit 541 B. et num ad caelibatum cogendus 542 A. qui non habet, a Paulo jubetur matrimonium inire 539 A. 541 B.
CONTRITIO poenitentibus necessaria 436 B. quid in se complectatur vel requirat 436 B. non est opus liberi arbitrii 437 A. neque meritum impetrans remissionem peccatorum 437 A. Scholasticorum de ea opinio, et definitio 437 B. 438 A. quando secundum Pontificios veniam delictorum impetret 438 B. 439 A.
CONTROVERSIAS fidei definiendi Apostolorum quae fuerit methodus 225 A. et quae sit Pontificiorum 225 B.
Controversiae cum Pontificiis quomodo recte sint instituendae 919 A.
CREATURARUM usus qualis homini concessus 851 B.
CRITERIA dijudicandi libros suppositities a veris quae Ecclesia olim adhibuerit 55 A.
CRUCIS signum in primitiva Ecclesia 778 A.
CULTUS divinus N. T. describitur phrasibus V. T. 394 B. Cultus creaturarum a Deo interdictus 698 B.
Cultus electitius 152 B. 548 A. 1020. a Deo damnatus 322 A. 1020.

D.

DAEMONES gentilium qui fuerint 765 A. num daemones idonei veritatis testes 632 B. 633 A.
DAMASCENUS peculiaris patronus fuit cultus et adorationis imaginum 775 B. 776 A. illius oratio de defunctis an sit liber γνήσιος 630 A. Damascenus de b. virgine 1016.
DECALOGUS ipsius Dei digito scriptus 9 B.
DENTES s. Apolloniae quot? 761 A.
DEORUM apud gentes varia genera 764 B. 765 A.
DIGAMIA SACERDOTUM vide *SACERDOS*.
DISCIPLINA ECCLESIASTICA vide *POENITENTIA* publica.
DISPOSITIONES ad justificationem sive gratiam, quid sint Pontificiis 178 B.
DIVORTII causae quae fuerint in V. T. 496 B. in N. T. duae tantum sunt 498 A. 1) adulterium 496 B. an sub adulterii nomine in verbis Christi aliae quoque aeque graves causae intelligantur 497 A. 2) malitiosa desertio 497 B.; an parti innocenti, rea adhuc vivente, liceat aliud inire matrimonium 498 A. Augustini de hac quaestione disputatio 498 B.
Divortium quid sit, ex verbis Christi Matth. 19. 498 B. duae objectiones ex Paulo refutantur 499 B. quomodo haec quaestio a veteribus definita fuerit 500 B. separatio conjugum quoad thorum et cohabitationem 502 A.
DOCTRINAE CHRISTIANAE corruptio facilis 8 A. puritas illius adulterata statim fuit ab initio 8 B. varie per varios a Deo vicissim restituta 9 A. per traditiones non facile conservari potest 9 A. B. inter doctrinam Christi et Apostolorum an sit aliqua differentia 26 B.
DONA DEI sunt vel communia sive generalia vel specialia sive privata 536 B. haec non promiscue petenda 537 A. eo pertinet donum continentiae 537 A. vide etiam *CONTINENTIA*.
DUBITATIO de justificatione et salute nostra turpe Pontificiorum dogma est 189 B. cur a Pontificiis tam acriter defendatur 189 B. piis illa animabus inimica est 191 A. e Scriptura confutatur 192 B. et sqq.
ΔΟΥΛΕΙΑ et λατρεία an differant 708 B. 794 B.

E.

ECCLESIA vera a vera doctrina non potest sejungi 49 A. quippe ex qua, num vera sit, judicanda est 49 B. Ecclesia latet aliquando 49 B. Ecclesia primitiva et moderna Pontificia longe differunt 72 A. Ecclesia praesens an possit libros, de quibus olim dubitatum fuit, canonicos facere 55 B.
Ecclesiae auctoritas non est supra Scripturam 53 B. 54 A. veteris de libris canonicis testificatio et testimonium praesentis ecclesiae differunt 54 B. 57 A. quin et istius de libris canonicis testificatio et auctoritas Spiritus S. diversa sunt 57 A. Ecclesiae de libris canon. testificatio posteritati per manus tradita est 56 A. B.
Ecclesia cur communio sanctorum dicatur 811 A. ecclesia columna et firmamentum veritatis 10 B.
ECEBOLI quinam dicti fuerint 714 B.
EGESIPPI scriptum de traditionibus intercidit 96 B.
ENCRATITAE quid docuerint 885 A.
EPHEMERIDUM usus 912 B.
EPHRAEM Syrus de b. virgine Maria 1012.
EPIPHANIUS monachorum instituta irca jejunium reliquis etiam imposuit 894 B. macla fide Montanistarum errorem describit 888 A.

EPISCOPUS quis sit, ratione nominis 482 A. ratione officii 482 A. tempore Apostolorum Episcopi et Presbyteri iidem fuerunt 482 B. quales hodie sint 483 B. Episcopi veri virtutes 1) donum docendi 559 B. 2) donum gubernationis 559 B. 3) sanctitas interna 560 A. 4) morum probitas 560 A. vide etiam *MINISTER*.

Episcopi Pontificii de immaculato Mariae conceptu 984.

EPISTOLAE APOSTOLORUM quales sint 28 B. Prior Pauli ad Thessal. qua occasione et quo fine scripta sit 29 A. item posterior 29 B. Porro I. ad Tim. 31 A. ut et posterior 39 A. epistola ad Titum 32 A. I. ad Corinth. 32 B. quae Ephesi scripta esse videtur 32 B. altera ex Macedonia 34 A. Epistola ad Romanos 34 B. quae non immerito a nobis commendatur 35 A. epistola ad Galatas 35 B. ad Ephesios 36 B. ad Philippenses 38 A. ad Colossenses 38 A. B. ad Hebraeos 39 A. an illa sit Pauli 58 A. Petri Apostoli prior 41 B. Joannis 42 B. Joan. II. et Joan. III. 43 B. de quarum auctore ab antiquis dubitatum 43 B. Judae 43 B.

ERASMI translatio N. T. refertur in indic. librorum prohib. 64 B. ejus de fide implicita mens ac sententia 68 B.

ERROR. errantium multitudo ei non patrocinatur 710 B.

ESSAEORUM abstinentia et jejunium 876 B.

ΕΘΕΛΟΘΡΗΣΚΕΙΑ 152 B. 548 A. 1020. a Deo damnata 322 A. 1020.

ETHNICIS verbo Dei carentibus salutem tribuere nonnulli 124 A. quod et Pontificii, Andradius inprimis, faciunt 124 A. quae sententia tum e Scriptura damnatur 125 A. tum e Patribus 125 A. vide: Gentes.

EUARESTUS Tridenti damnatus 505 A.

EUCHARISTIA vide *COENA DOMINI*.

Eucharistiae asservatio vide Panis.

EUNUCHORUM tria genera 538 A.

EUSTATHII abstinentia 891 B.

EXAMEN Concilii Tridentini 930. ejus historia 959 sqq. editio princeps 961. aliae editiones 961. editio Preussii 962. versio 962. fata in Ecclesia ev. 962. 963. fata apud Pontificios 963. 964. Ipse Chemnicius de ejus occasione 1 sqq. et de ed. secunda 919 A.

EXCLUSIVARUM Paulinarum in doctrina de justificatione exempla 188 B. significatus 189 A.

EXCOMMUNICATIO veterum, quae ejus causa 803 B. processus in ea servandus 804 A. quomodo Ecclesia erga excommunicatos animata fuerit 803 B. quando excommunicati recepti 804 A.

ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΣ publica veterum quid fuerit 443 B.

F.

FACERE in verbis institutionis, an idem sit quod sacrificare 392 A.

FALSATIO Papistarum 610 A.

FESTI DIES. doctrina de iis in V. T. 908 A. B. an leges de festis in V. T. perpetuae 908 B. quid in N. T. de festis abrogatum sit 909 A.

Festi dies et sabbatum quomodo celebrari debeant 916 A. docetur exemplo Christi 909 B. et Apostolorum 910 A. in primitiva Ecclesia celebrabantur 1) dies dominicus 910 B. 2) festum Paschatis 911 B. 3) Pentecostes 912 B. 4) Adscensionis 913 A. 5) Natalis Christi 913 B. 6) Martyrum 914 A. quae tamen festa non fuerunt universalia 914 B. libera siquidem fuit illorum observatio 911 B. causa institutionis Festorum 913 A. 915 A.

Festorum multiplicatio 914 B. superstitiones et abusus circa illa 916 A.

FESTUM CONCEPTIONIS MARIAE a quo institutum sit et quibus de causis 122 A. 1017. 1018.

FESTUM CORPORIS CHRISTI noviter institutum esse, ipsi Pontificii fatentur 323 A. quomodo sensim ad spectacula in illo fieri solita deventum sit 323 B. qua pompa Romae celebretur 324 A. causae cur a nobis repudietur 324 B.

FIDES miraculorum 182 B. hypocritica sive mortua 182 B. alia quae generalis credendorum vocari potest notitia 182 B. alia est fides justificans 183 A.

Fides prima, quam irritam viduae fecerunt, quaenam sit 552 A. et cur ita vocetur 552 B.

ad Fidem nemo cogendus est 284 B.

Fides justificans praesupponit generalem quandam notitiam 182 B. quid sit 183 A. certum habet objectum 182 A. quod non sunt quaevis Scripturae historiae 183 A. nec comminationes legis 183 A. nec etiam legis promissiones 183 A. sed est gratuita Dei misericordia in Christo 183 B. secus ac Pontificii statuunt 184 A. quorum objectio confutatur 184 B. quomodo fides haec circa illud suum objectum versetur 185 A. quomodo Christum accipiat 185 B. ubi simul Pontificiorum objectiones refelluntur 187 A. licet itaque non nuda sit 187 B. justificat tamen sola absque operibus 188 A. uti etiam Christum absque operibus accipit 186 A. nec non absque dubitatione 186 B. haec fides justificans suos habet gradus 186 B. Fides in Christum justificavit etiam ante passionem domini 265 B.

Fides remissionis peccatorum ex mente Pontificiorum 190 A. convertitur ab illis in meram dubitationem 191 B. 192 A.

Fides implicita Pontificiorum quid sit 68 A. non est vera fides 68 B. improbata Patribus 68 B.

Fides infantium 282 A. B.

FIDEI CONTROVERSIAE vide *CONTROVERSIAE*.

FRANCOFORDIANA SYNODUS vid. *SYNODUS*.

FULGENTIUS FERRANDUS de b. virgine peccato subjecta 1003.

FULGENTIUS RUSPENSIS de b. virgine peccato subjecta 1003.

G.

GANGRENSIS SYNODUS vide *SYNODUS*.

GENESIS liber quando scriptus 9 B. quae complectatur 11 A.
GENTES multae Deos primum coluerunt absque simulacris 764 B. deinde simulacra cuique Deo consecrarunt 764 B. variis figuris 765 A. ratio illa simulacra consecrandi 765 A. et colendi 765 B. vide etiam *DEUS* et *IMAGO.*
Gentium idola in scriptura nominata 767 A.
GERMANI prisci imagines non tolerarunt 764 B.
GERMANICAE NATIONIS gravamina de onere indulgentiarum 837 B.
GRADUS PROHIBITI in matrimonio a Moyse nominati 494 A. non tantum sunt leges ceremoniales, sed mandata naturalia 494 A. prohibitiones humanae 494 B. non semper nec ubique fuerunt aequales 495 A. speciatim prohibitiones Pontificiae 495 A.
GRADUS sive ordines ministerii vide *MINISTERIUM.*
GRATIAE vocabulum quid saepe significet 158 A. proprie quid sit in articulo de justificatione 158 B.
Gratia alia est operans et cooperans, praeveniens et subsequens 143 A.
GRATIANUS de verbo Dei et consuetudine 645 A. 710 B.
GRATIS particulae significatus 158 B. ac usus in articulo de justificatione 159 A.
GREGORIUS XV. papa de immaculato b. virginis Mariae conceptu 977.

H.

HAERESEOS nomen saepe objectum fuit, ubi argumenta firmiora defuerunt 895 A.
HERMAE scripta 608 B. 880 B.
HIERARCHIA Pontificiorum constat ex episcopis, presbyteris et ministris 481 B. vide *MINISTERII GRADUS* sive *ORDINES.*
HIERONYMUS de conciliis 36 A. de modo ex s. scriptura probandi 645 B. de verbo Dei 450 B. de rejiciendo errore 710 B.
HILARIUS Arelatensis de b. virgine peccato subjecta 1003.
HILDEBRANDI pontificis tyrannis 588 B.
HISTORIA examinis Chemniciani 959 sqq. hist. certaminum quam apta sit ad controversias cum Papistis recte dijudicandas 919 A. hist. dogmatum quomodo instituenda 710 B. 711 A. hist. de Papistae cujusdam calliditate et impudentia 855 B. historia stupenda de dentibus s. Apolloniae 761 A.
HYPOTYPOSIS sanorum verborum, in quo consistat 39 A.

J.

JACOBI quae appellatur epistola, an sit Jacobi Apostoli 57 B.
ICONOCLASTAE vide *IMAGINES.*
ICONOLATRAE vide *IMAGINES.*
IDOLA GENTIUM, in Scriptura nominata 767 A. B.
IDOLOLATRIA vocatur in Scriptura fornicatio 535 A.
JEJUNIUM. Ejus denominatio apud Latinos, Graecos et Hebraeos 843 B. illius definitio in Patrum scriptis 860 A. variae de eo opiniones 842 A. Scripturae sententia 842 A. B. exempla 842 B.
Jejunium aliud est miraculosum 843 B. aliud spirituale sive allegoricum 843 B. jejunia graviora 844 B.
Jejunium proprie exercetur 1) temperantia vel sobrietate 844 A. 2) aliquali abstinentia 844 A. 3) omnimoda abstinentia 844 A. non autem consistit in prohibitione ciborum 844 B. neque in delectu 850 B. complectitur etiam afflictionem carnis 845 A.
Jejunii causa finalis secundum Scripturam est 1) ut caro spiritui subjiciatur 846 A. B. 2) ut sit exercitium verae et seriae poenitentiae 847 A. 3) commonefactio de peccato et ira Dei 847 B. 848 A. 4) ut preces sint ardentiores 848 A. Patrum testimonia de his jejunii finibus 860 B.
Jejunii tempus in V. T. 849 B. in N. T. non sunt stata jejunia mandata 849 B. 850 A. quando jejunandum 850 B. 868 B.
Jejunium orationi junctum in Scriptura quid notet 531 B. quare orationi junctum fuerit 848 B.
Jejunium a quibus indictum fuerit in V. T. 850 B.
Jejunia vera Lutherus non sustulit 872 B. quid de illis docuerit 873 A. qualia sint in nostris Ecclesiis 872 A. Jejunii veri testimonia veteris Ecclesiae 858 B. catachreses et locutiones incommodiores Patrum de jejunio 859 B. 861 B. quae postea pepererunt errores et superstitiones 863 B.
Jejunia primitivae Ecclesiae quando instituta 881 B. quibus de causis 882 B. qua circumspectione 882 B. qua libertate 890 A. B.
de Jejunio doctrina Pontificiorum absolvitur quatuor capitibus. 1) quomodo describant jejunium 866 A. 2) quando jejunandum 868 B. 3) de finibus sive meritis jejuniorum 870 A. 4) de dispensationibus 871 B. ubi simul notantur nundinationes Pontificiorum 871 B.
Jejuniorum Pontificiorum in Scriptura nullum occurrit exemplum 874 A. variae illorum species 869 A. jejunii quadragesimalis et quatuor temporum instituti causa 869 B. ut et jejunii 4 et 6 feriae 870 A. in Jejuniis superstitiones non sunt novae 875 B. reprehenduntur autem in Scriptura 874 B. et a Patribus 883 B.
Circa Jejunium monastica instituta quomodo et per quos Patres omnibus imponi coeperint 893 B. 894. quinam ex Patribus se opposuerint 898 A. B. donec tandem superstitiones per Pontificum et Conciliorum decreta invaluerunt 906 B. Circa Jejunia quae certamina fuerint 873 B. sqq.
Jejunia gentium 876 A. 888 A. Essaeorum 876 B.
JEJUNANTES quibusvis deliciis abstinebant 844 B. eorum habitus et gestus externi 845 A. victus 850 B. sqq.
JESUITARUM origo ac institutum 1 B. 2 A. 929.

IGNATII epistolae adulteratae esse videntur 97 B. 98 A. 881 B. graece leguntur et latine 98 A.

IMAGINES. circa eas variae hominum sententiae 762 A. B. vulgi crassae opiniones 766 A. sapientium opiniones 766 A. Scripturae S. doctrina 767 A. s. Scriptura irridet et damnat idola 768 A. et reprehendit simulacra ad cultum veri Dei translata 768 A. B. imo vetat 770 A. quomodo Scripturae verba Pontificii eludere conentur 770 B.

Imaginum origo, 763 A. usus apud Ethnicos partim politicus 763 B. partim superstitiosus 764 A. qua opinione adoraverint statuas 766 B. vide etiam Gentes.

Imaginum factura et usus non simpliciter prohibetur 771 A. an in templis prohibeatur illarum usus 771 B. an Dei et Christi imaginem facere liceat 772 A.

Imaginum usum nec Christus nec Apostoli tradiderunt 773 A. nec primitiva Ecclesia habuit 773 A. 778 B. quae imaginum cultores etiam damnavit 773 A.

Imagines usque ad Constantinum non fuerunt in templis 775 B. 778 A. usus illarum in templis qua occasione coeperit 779 A. quomodo contradictum fuerit 780 A. quomodo vulgi superstitio creverit 781 A. inprimis accedentibus variis figmentis 782 A.

Imaginum usus historicus in primitiva Ecclesia fuit 776 B. 777 A. sine cultu 777 B. vide etiam Synodus.

Imaginum cultus et adorationis occasio atque initium 783 A. stabilitus in Synodo VII. vide Synodus. varia inde certamina 783 B. 793 B. 795. de Imaginum adoratione doctrina Scholasticorum, 796 B. et praxis Pontificiorum 796 B.

IMMACULATUS b. Mariae conceptus, vide: *MARIA.*

IMPUTARE Pontificiis idem est ac charitatem infundere 171 A. cum tamen vocabulum sit relativum 171 A. quid in loco de Justificatione significet 171 B. 172 A.

INCONTINENTIA. Ejus remedia 540 A.

INDULGENTIAE. Earum vocabulum an veteribus notum 822 A. illius synonyma 798 A. summa commenti Pontificii de indulgentiis 798 B. 827 A. earum origo 824 B. impudentia 825 B. 832 A. abusus et imposturae 828 A. B. 830 B. a multis graviter reprehensae omnibus temporibus 834 B. de illarum oneribus gravamina 837 B. reprehensionum Lutheri initium 840 A. incrementum 840 A.

Indulgentiarum Romanarum fundamenta ignorat Scriptura 799 B. fatentibus Pontificiis 799 B. illae evertunt multos articulos fidei 800 A. pugnant contra meritum Christi 800 A. contra remissionem peccatorum 800 B. contra doctrinam de clavibus regni caelorum 800 B. contra doctrinam de fide 800 B. contra doctrinam de bonis operibus 801 A. Indulgentiae a Spiritu S. in Scriptura damnantur, 801 A. cur Lutherus se illis opposuerit 801 A. argumenta Pontificiorum 801 B. sqq.

Indulgentiae veteribus ignotae 811 B. variis disputationibus subjectae fuerunt 826 A. creverunt Scholasticorum disputationibus 826 B.

Indulgentiae plenariae et plenissimae quid sint 828 B. soli Pontifici vendicantur 829 A. qui tamen aliis vendere potest 830 A. formulae quaedam talium indulgentiarum 831 A. B.

INDULTA PONTIFICIA. Eorum taxae pro licentia utendi lacticiniis temporibus prohibitis 872 A.

INFANTES an credant 281 B. quomodo credant 282 A. quae Scholasticorum hac de re sint disputationes 283 B.

Infantium baptismus vide Paedobaptismus.

INFIDELES. Eorum virtutes sive opera non sunt bona sed peccata et quidem ratione causae finalis 127 A. ratione causae efficientis formalis 127 A. secus ac Pontificiis videtur cum primis Andradio 123 A. B. quorum argumenta expenduntur 128 A.

INTENTIO ministri. De ea disputationes earumque occasio 256 B. quomodo progressu temporis sensim inclinatio fieri coeperit 257 B. cur illam doctrinam Pontificii tantopere defendant 258 A. quae hac in materia discernenda 259 A.

INTERCESSIO Christi quomodo in Scriptura describatur 700 B.

INTERPRETATIO SCRIPTURAE donum Dei est 65 B. non est extra Ecclesiam in non renatis 66 A. ordini ac successioni episcoporum minime alliganda est 66 A. nec auctoritate quadam praetoria exercenda, ut Pontificii faciunt 66 B. quomodo instituenda 66 A.

Interpretationis modi ab Augustino traditi 67 A. ut et regulae ab Irenaeo traditae 77 A.

Interpretationes Pontificiorum quales sint 67 B.

INVOCATIO soli Deo debetur 701 B. an ab adoratione differat 721 B. vera invocatio in quibus consistat 698 A.

INVOCATIO SANCTORUM vide *SANCTI.*

JOANNIS Baptismus vide *BAPTISMUS.*

JOANNIS ep. II. et III. quo consilio scriptae 43 B. an sint Joannis Apostoli 57 B. de quo olim dubitatum 43 B. 57 B.

JOANNES DAMASCENUS de b. virgine Maria 1015.

JOVINIANUS. Ejus error 896 B. refutatus ab Ambrosio 897 A. et Hieronymo 897 A.

JUBILAEUS ANNUS vide *ANNUS.*

JUDAEI sunt nostri librarii 72 A. gentium ritus imitati sunt 605 B. imagines nullas ad cultum tolerarunt 772 A. illorum purgatorium 605 A. B.

JUSTIFICATIO. Vocabulum justificationis Pontificiis denotat idem ac justum facere 149 A. apud Graecos duplicem habet significatum 149 B. apud scriptores sacros usurpatur in usu forensi 149 B. qua occasione ad Andradii objectiones respondetur 149 B. et significatus ille forensis e plurimis Scripturae locis ostenditur 150 B. ut et ex

Patrum consensu 151 A. et aliorum Scripturae locorum parallelismo 151 B. cur spiritui s. visum fuerit, doctrinam hanc verbo judiciali proponere 151 B.

de Justificatione doctrina magni momenti est 146 A. misere in Papatu depravata fuit 146 B. nec tamen in Concilio Trid. puritati suae restituta 146 B. quin potius vera de ea sententia damnata 146 B. Quis inter nos et Pontificios in doctrina de Justificatione status controversiae sit 148 B.

Justificationem adimit Scriptura peccatis 152 A. actionibus et operibus irregenitorum 152 A. speciatim cultibus gentilium contra verbum Dei 152 B. operibus electitiis 152 B. externae disciplinae rationis 152 B. justitiae Pharisaïcae 152 B. adimit etiam operibus renatorum 153 B. id quod ex Moyse demonstratur 154 A. item ex psalmis 154 A. ex testimoniis quoque Christi in N. T. 154 B. Apostolorum itidem 155 A. et consensu Ecclesiae Apostolicae 155 B. una cum rationibus, quare justificatio operibus renatorum detrahatur 156 A. veterum de justificatione peccatoris testimonia, doctrinae nostrae consentanea 162 A. Concilii Trid. de justificatione sententia 165 A. contraria est Scripturae 165 B. miris involuta artificiis 165 B. quo tendat 166 A. quomodo Scripturae sententias eludat 166 B.

Justificatio Pontificiis alia prima alia secunda 174 A. secunda quid illis sit 174 A. distinctio ista Scripturae e diametro adversa est 174 B.

JUSTITIA illa quam Deo in judicio opponimus talis esse debet, quae sufficiat 159 B. illa vero solius est Christi 159 B. fide apprehensa 160 A. quae respectu Christi est meritum, respectu nostri gratia 160 B. quod ulterius deducitur et ex sacris litteris probatur 161 A. imputatur illa credentibus 161 A.

JUETERBOG urbs Saxoniae, ubi Tezelius indulgentias vendidit 840 A.

K.

KARFREITAG et
KARWOCHE unde dicantur 821 A.

L.

LAPSI. Eorum satisfactiones publicae 458 A. cur impositae 458 A. vide etiam *SATISFACTIONES*.

LATINA LINGUA. Ejus usus, vide *LINGUA*.

ΛΑΤΡΕΙΑ et *δουλεία* an differant 708 B. 794 B.

LEO ISAURICUS iconoclasta 783 B.

LEO X. Ejus nundinationes, quarum causa indicatur 838 B.; occasionem dederunt Luthero impugnandi indulgentias 838 B. 840 A.

LIBERUM ARBITRIUM diversimode accipi potest 130 A. quid proprie significet 130 B. an hominis non renati arbitrium liberum sit ad peccandum 131 A. Liberi arbitrii quatuor secundum Longobardum status 134 A. doctrina de libero arbitrio ut pura conservetur, sedulo opera danda est 129 B. varie illa a Satana impetitur 130 A. quis principalis controversiae de lib. arb. status sit 132 B.

LINGUA. donum linguarum in die Pentecostes quo respexerit 62 B.

Lingua Ebraea. Mater omnium linguarum 61 B. ante diluvium sola totius generis humani lingua fuit 61 B.

Lingua Graeca latissime olim patuit 62 B.

Linguae Latinae usus qua occasione in Ecclesiam irrepserit 422 B. quomodo Pontificii eam defendant 423 A. et quam libertatem Tridentini concedant 423 A.

Lingua vulgaris, non peregrina, in sacris adhibenda est, quod probatur ex Scriptura 422 A. et praxi antiquitatis 422 B.

LITANIA quid sit 737 A. Litaniae Ecclesiae vetustissimae 736 B. illarum capita 736 B. finis 736 B. forma 737 B. an in illis semper fuerit invocatio Sanctorum, ut Pontificii volunt 737 A. supplicantium gestus 736 B. supplicationes statae 737 A. Litaniae Mariae 694 A.

LITERA. Ejus studium, quid sit Nazianzeno 80 B.

LITURGIAE. in iis veterum consuetudo 410 A. vide etiam *COENA DOMINICA*.

LOYOLA (Ignatius). Ejus patria et institutum 2 A.

LUPANARIA publica Romae permittuntur 518 A.

LYCURGUS hominum aut animalium species Diis tribui vetuit 764 B.

M.

MACCABAEORUM LIBRI non sunt in Canone 60 A. illorum auctoritas 606 A. inter illos discrimen 606 B.

MACCABAEORUM PURGATORIUM 605 A. sacrificia pro mortuis 605 A.

MANDUCATIO corporis Christi triplex 339 A.

MANICHAEI. Eorum abstinentia 854 A. 891 A. B.

MANUS IMPOSITIO vide *ORDINATIO*.

MARIA. De immaculato ejus conceptu opinio Tridentinorum 120 B. a Chemnicio taxata 120 B. sqq. Fuit enim b. virgo in peccato originali concepta 120 B. ita docet s. Scriptura et vetus Ecclesia 120 B. Lombardi demum aetate de immaculata ejus conceptione disputari coeptum 121 A. ex quo sequentium temporum scriptores longius progressi sine peccato originali illam conceptam esse docuere 121 B. cui tamen sententiae a multis contradictum fuit 121 B. demum Sixtus IV. auctoritatem suam interposuit 121 B. quum jam antea sententia illa in Concilio Basileensi ut pia et amplectenda pronuntiata fuisset 121 B. Concilii Trid. de hac controversia sententia 122 B.

De eodem immaculato beatae Mariae conceptu dogma Pii papae noni 965 a Preussio taxatur 965—1024. et primum quidem decem monumenta afferuntur quae dogmatis historiam illustrant:

1) explicatio Bellarmini 966 sqq. 2) constitutio Pii V a. 1570 de imm. conceptu 974. 975 3) constitutio Pauli V a. 1616 de imm. conc. 975. 4) duae constitutiones Gregorii XV a. 1622 de imm. conc. 977. 5) constitutio Alexandri VII a. 1661 de imm. conc. 979. 6) constitutio Clementis XI a. 1708 de imm. conc. 982. 7) epistola encyclica Pii IX a. 1849 de imm. conc. 983. 8) episcoporum responsa 984. 9) allocutio Pii IX a. 1854 de imm. conc. 989. 10) constitutio Pii IX a. 1854 de imm. conc. 990. — Ipsum deinde dogmatis recens adinventi examen 996 sqq. quod quidem ita instituitur, ut prae caeteris sana de b. virgine doctrina, tum ex verbo Dei monstretur 996, tum testimoniis patrum firmetur 1001, tum principiis rationis muniatur 1004. Deinde argumenta adversariorum refelluntur, tum quae ex verbo Dei sumantur 1006, tum quae ex antiquitate proveniant 1011, tum quae meris principiis rationis nitantur 1018, tum quae ex revelationibus et miraculis proferantur 1020. Deinde principia ostenduntur, quae in dogmate Pii noni de imm. conc. delitescant 1021. Denique fructus monstrantur, qui ex novo dogmate ad universam doctrinam Pontificiam redundent 1023.

Mariae votum virginitatis commentitium 555 A. et consecratio 555 A.

Mariae invocatio vide Sanctorum invocatio.

MARIAE PSALTERIUM 679 A. Litania 694 A.

MARTIALIS aliquot feruntur Epistolae 97 B. ignotae veteribus 97 B. multis fabulis refertae 97 B.

MARTYRES. Eorum memoriae, quae seminaria praebuerunt invocationi Sanctorum 713 B. cur, quomodo et qua opinione a veteribus factae 406 B. illarum causa negativa 714 A. affirmativa 714 A.

MATRIMONIUM vide *CONJUGIUM.*

MATRIMONIALES CAUSAE num ad forum ecclesiasticum, an politicum pertineant 503 A.

MEDIATORES Dii Platonicorum inter Deum summum et homines 711 B.

MELCHISEDEK an Deo sacrificaverit panem et vinum 391 A.

MEMORIAE MARTYRUM vide *MARTYRES.*

MENSAE BENEDICTIO 857 A. B. vide etiam *CIBUS.*

MERITUM quid sit Pontificiis in genere 179 B. quid illis sit meritum congrui 179 B. quid meritum condigni 179 B.

MINISTERIUM ecclesiasticum. Ejus auctoritas 275 A. 473 A. B. dignitas ejus, qua in re consistat 568 B. vocatio ad illud vide Vocatio. illius partes et officia 474 A. num in N. T. vocetur sacrificium 474 A. ordinatio ad illud, vide Ordinatio.

Ministerii ordines vel gradus, eorumque origo 475 A. in Scriptura quinam nominentur 475 B. in primitiva Ecclesia qui fuerint 476 A. illorum distinctio 476 B. quos habeant Pontificii 477 B. an a Christo instituti et mandati 478 A. de Ministerii fine et fructu promissiones divinae 478 B. a Ministerio non excluduntur caelibes 560 B.

MINISTRI veri virtutes vide *EPISCOPUS.*

Ministri intentio vide Intentio.

MIRACULA. ex miraculis non dogma probari 710 A. B.

MISSA. Ejus vocabulum apud nullum ex Graecis auctoribus exstat 398 B.

Missa quomodo sacrificium sit Pontificiis 384 A. et quale sacrificium 385 A. variae eorum de Missa traditiones 386 A. ut et argumenta pro Missa 387 A. in specie Tridentinae synodi 389 A. Missam Pontificiam Apostolorum temporibus non fuisse in usu, ipsi Pontificii scriptores probant 398 A. illius abominatio ostenditur argumentis variis 403 A.

Missarum multitudo unde profecta 341 A.

Missae votivae quid Pontificiis sint 406 A. Missa in honorem Sanctorum est profanatio Coenae Domini 405 B. quid Pontificii de iis sentiant 406 A.

Missae publicae et privatae, vel solitariae 416 B. privatarum origo 416 B. an legitimae sint 417 A. contra quae pugnent 418 B. Pontificiorum argumenta pro illis 419 A. Missa sicca, quid 417 A.

Missae Canon. Pontificiorum de eo commentum 408 B. illius auctor 409 A. ut et antiquitas 409 B. 411 B. non est orthodoxus 412 A. errores in illo contenti 412 A. B.

Missae Ceremoniae quadruplices 415 A. earum vanitas 415 B.

Missa est unica quaestura Pontificiorum 417 A.

MONTANI haeresis multarum traditionum in papatu mater est 94 A. B. Montanistarum disciplina 94 B. de destructione nuptiarum sententia 94 B. item de jejunio 95 A. 885 B.

MORS. Contra ejus terrorem remedia sunt necessaria 465 B. et quaenam 465 B. mors beatae virginis Mariae 1000.

MORIENTES. circa eos praxis veterum 466 B.

MORTUI. non cognoscunt res nostras in terris 702 A. B. circa mortuos ritus a Dionysio memorati 618 A.

Pro mortuis orationes et oblationes an apostolica traditio 616 A. earum origo 616 B. coeperunt post Apostolorum tempora 617 A. et tantum humana traditio est. 617 A. B. Pro mortuis orationes veterum quid fuerint 619 B. quod illarum argumentum 618 A. quae causa 619 A. 622 A.

Mortuorum commemoratio in Eucharistia 624 B. sine Scriptura instituta est 624 B. Pro mortuis sacrificia Mosi et Prophetis incognita 605 A. B. orationes tempore Maccabaeorum 605 A. postea desierunt 607 B.

Mortuorum tres ordines facit Augustinus 625 A. Pro mortuis suffragiorum virtus ex mente Scholasticorum 634 A. B.

MUNDUM et immundum quid in vet. test. 851 B. 852 A.

N.

NATURAE HUMANAE per lapsum misere depravatae ratio 130 A. vires ejus quoad externam disciplinam 130 B.
NICOLAITAE unde dicti eorumque haeresis 570 B.
NONA. Pontificiorum tempore jejunii 867 B.
NOVATIANI de poenitentia lapsorum 195 A.
NUPTIARUM solennitas an certis temporibus illicita 502 B.

O.

OBLATIONES pro mortuis vide *MORTUUS.*
OPERA bona facienda esse ecclesiarum nostrarum est sententia 201 A. cur facienda sint 201 A. quae sint bona opera 202 B. b. opera hac in vita non sunt perfecta 207 B. an meritoria sint 212 B. ubi nostrarum ecclesiarum hac de quaestione doctrina proponitur 212 B. Pontificiorum itidem 213 A. illa ex s. Scriptura probatur 213 B. et ab objectionibus adversariorum vindicatur 214 B.
OPUS OPERANS et operatum quid Scholasticis sint 250 B. quomodo Tridentini opus operatum stabiliant 252 A. unde disputatio de opere operato orta 252 B.
OPERA SUPEREROGATIONIS asservantur in thesauro Ecclesiae 798 B. 827 A. B.
ORATIONES pro mortuis, vide *MORTUUS.*
ORDINATIO ad ministerium quomodo possit dici sacramentum 479 B. quomodo differat ritus ordinationis a baptismo et coena Dom. 480 A. in ordinatione maxime accommoda est impositio manuum 479 B. cur illa impositio adhibeatur 479 B. an in ordinatione unctio adhibenda sit 481 A. Tridentinorum de ea sententia 478 B. cur illam non petamus ab episcopis Pontificiis 487 B.
ORDO vide *MINISTERII ORDINES* vel *GRADUS.*
ORIGENIS liber περὶ ἀρχῶν 90 B. illius purgatorium 609 A. Origenes docet b. Mariam fuisse peccato subjectam 1002.
OSWALDI blasphemiae 1023. 1024.

P.

PAEDOBAPTISMUS quibus argumentis probetur 279 A. B. quid ad objectiones Anabaptistarum respondendum 281 A.
PANEGYRES Sanctorum quare institutae et quomodo celebratae fuerint 755 A. illarum solennitates occasionem dederunt invocationi Sanctorum 719 B. ut et usui imaginum in templis 779 A.
PANIS EUCHARISTIAE. Ejus asservandi consuetudo, qua Pontificii nituntur, repugnat Scripturae 326 B. vocatur ab illis antiqua et catholica 327 A. nec tamen talis est 327 A. quod evincitur 327 B. exempla asservationis in veteri ecclesia quae Pontificii afferunt 328 B. 330 B. quomodo illae a Pontificiorum asservatione differant 330 B. 332 B. cur a veteribus introducta fuerit illa consuetudo 331 B. Panis consecrati intinctio, quae illius occasio fuerit, 376 B.
PAPA. Ejus auctoritas divina inter Pontificios 455 B. 1023. Papa Antichristus 203 B. Papa Euarestus a Tridentinis damnatus 505 A.
PAPIAS traditionum studiosus 88 B. fautor dogmatis chiliastici 89 A.
PAPISTAE vide *PONTIFICII.*
PASCHA illiusque vigiliae in primitiva Ecclesia 911 B.
PASCHALIS cerei ritus apud Pontificios unde 911 B.
PASCHASIUS Radbertus de b. virgine Maria 1016.
PATRES. Eorum scripta cur allegemus 82 A. Patrum scripta ad scripturam examinare convenit 82 A. id quod ipsi etiam Patres respectu aliorum fecere 83 A. Patrum auctoritas apud nos quae 81 A. Patrum auctoritas cum auctoritate verbi Dei comparatur 710 B. 739 B. 754 B.
Patres quomodo veterum incommode dicta mitigare studuerint 83 A. quomodo scripta aliorum suaque legi voluerint 82 B. 84 B. Patres non possunt novos articulos fidei facere 710 B. interdum vulgi opinionibus cesserunt 623 B. 624 A. 625 A. 760 A. 898 B.
PAULI et Teclae actus 55 A. Pauli adscensus liber fabulosus 37 B.
PAULUS V papa de immaculato b. virginis Mariae conceptu 975.
PECCATUM. vocabulum peccati diversimode accipitur 113 A.
Peccati Originalis natura nequaquam ex speculationibus rationis humanae hauriri potest 103 A. sed solum e Scriptura S. discenda est 103 B. eaque ipsa proponitur a) per anthitesin, describendo naturae nostrae in statu integritatis excellentiam 104 A. b) naturae humanae corruptionem ante renovationem 104 A. c) reparationem et renovationem hominis 104 A. d) originalis morbi reliquias 104 B.; tum et ipsam hujus peccati descriptionem proponendo 104 B. et id quidem tum privative, tum positive 104 B. adjungendo etiam tyrannidem diaboli 104 B. monstrando quoque pravitatis hujus originalis subjectum 104 B.
de Peccato Originali doctrina a Tridentinis insidiose involuta 100 A. 101 A. B. de eo variae Scholasticorum sententiae 100 B. profanae omnes 100 B. neque melior Pighii de eo disputatio 100 B. quas tamen concilium Tridentinum sub opinandi libertate relinquit omnes 101 B. Andradii sententia ad Scholasticorum opinionem inclinat 101 B. et in compendio sistitur 102 A. Ecclesiarum Augustanae Confessionis doctrina de peccato originali a Manichaeismi imputatione vindicatur 103 A. 105 A. et a strophis adversariorum defenditur 105 B. Peccata b. virginis Mariae 998. 999.
Peccatorum poenae cur post remissionem saepe a Deo piis imponantur 459 B. causae illarum negativae 806 A. affirmativae 806 B. 807 A. miti-

gantur tamen illae poenitentia 808 A. axioma Pontificiorum de ejusmodi poenis 806 A.
Peccatorum purgatio quomodo fiat in hac vita. 115 B.
Peccata remittendi potestas quomodo Ecclesiae data sit 428 A. et quomodo per ministerium peragatur 428 B.
Pro Peccatis Satisfactio, vide Satisfactio.
PELAGII doctrina de viribus liberi arbitrii 135 A. ejus reos se faciunt Pontificii 135 A.
PELAGIANORUM doctrina de gratia 212 A.
PERFECTIO renatorum in hac vita statuitur a Pontificiis 208 B. ubi sententiae istius falsitas demonstratur 209 A. B. nostrarum vero ecclesiarum doctrina ab objectionibus liberatur 210 A. B. quam magni momenti sit haec disputatio 207 B.
PERPETUITATIS vocabula apud Ebraeos quam habeant significationem 909 A.
PERSAE nec statuas, nec aras Diis suis erexerunt 764 B.
PETRUS. Ejus epistola posterior 57 B. an Petrum habeat auctorem 57 B. 58 A. de quo olim dubitatum 57 B. 58 A.
PETRUS DAMIANI de b. virgine Maria 1017.
PHILIPPICUS imperator omnes imagines patrum deleri jussit 783 A. quare id fecerit 783 A.
PIUS papa quintus de immaculato b. virginis Mariae conceptu 974. Pius papa nonus de immaculato b. v. Mariae conceptu 983. 989. 990.
PLATO. Ejus purgatorium 603 B. illiusque rationes 604 A.
POENA peccatorum, vide *PECCATUM.*
POENITENTIA. doctrina de ea est necessaria et utilis 425 A. Scripturae sententia de ea 426 B. illius partes 434 B. Ecclesiarum nostrarum sententia 425 A. B. cur in Confessione Aug. vocetur sacramentum 426 A. Poenitentia vera mitigantur poenae 808 A.
Poenitentia quomodo a baptismo differat secundum Pontificios 431 B. et secundum nostrates 432 A.
Poenitentia qua ratione Pontificiis dicatur sacramentum 433 A. B. cur tam acriter eam sacramentum esse urgeant 426 A. 434 A. illorum argumenta 427 A. B. qua occasione paullatim ad Pontificias opiniones de sacramento poenitentiae deventum sit 431 A. Poenitentiae Pontificiae materia et forma 433 A. partes 432 B. 434 B. 436 A. cur fidem excludant Pontificii 435 A.
Poenitentia publica quibus olim imposita 816 A. cur varii ritus in ea adhibiti 813 B. ritus illius ex Burchardo 820 B. ex Gratiano 821 B. cur satisfactio dicta sit 813 B. origo illius ab Apostolis 814 A. gradus in ea observati 815 A. eorumque origo 815 A. satisfactionum impositarum quas causas olim habuerint 817 B. hujus disciplinae immodicae veterum laudes 819 A. hinc superstitiones assutae 819 A. satisfactionum illarum relaxationes apud veteres 822 A. redemptiones sive commutationes 823 A. hinc postea factae indulgentiae 824 A. sqq. Poenitentia publica fuit vel solennis 815 B. vel vulgaris 815 B. Poenitentiam agendi triplex ratio veterum 816 B. cujus distinctionis utilitas indicatur 817 A.
Poenitentia in veteri testamento 427 A.
POENITENTIBUS 1) imponitur vel injungitur novitas vitae 807 B. 2) mortificatio carnis 807 B. 3) afflictiones immittuntur 807 B. 4) poena canonica olim imponebatur 808 B.
POETAE Christiani invocationes Musarum, daemonum et heroum transtulerunt ad Sanctos, et sic etiam occasionem dederunt invocationi illorum 734 A. 736 A.
POLYGAMIA in vetere testamento quomodo se habuerit 493 A. in novo testamento illicita 493 B.
PONTIFICES. Eorum epistolae in Tomis Conciliorum depravatae 97 A. Erasmi et Cusani judicia de iis 97 A.
PONTIFICII multa credunt extra scripturam 645 B. s. Scripturam pro forma tantum allegant 645 B. quam inepte s. Scripturam ad alienum sensum detorqueant 811 B. falsarunt acta synodi generalis quintae 610 A. eorum impudentia exemplo illustrata 855 B. Pontificiorum perfidia in allegandis testimoniis Patrum 611 A. B. 614 A. 734 A.
PRAEDESTINATIONIS doctrina ad dubitationem de justificatione non ducit 196 B. doctrinae istius summa et analysis 197 A.
PRAEPARATIO AD JUSTIFICATIONEM 178 A. quid sit Pontificiis 178 B. praeparatio ista secundum Pontificios est meritum 181 A.
PRAEPARATIO AD S. COENAM 334 B. qualis esse debeat 334 B. quid complectatur 335 A. B. an numeris omnibus perfecta a nobis exigatur 336 B. ubi veterum testimonia nobiscum consententia afferuntur 336 B. 337 A. tum Lutheri de praeparatione sententia evolvitur et vindicatur 337 B. tum Scholasticorum sententia notatur 338 A.
PRESBYTER et episcopus idem tempore Apostolorum 482 B. 483 A.
PRESBYTER POENITENTIARIUS 816 B.
PRINCIPIA THEOLOGICA: ex Augustino 50 A. B. 52 B. 53 A. 362 A. B. 612 B. 707 B. 710 B. 739 B. 754 B.; ex Cypriano 352 B. 710 B. 739 B. 754 B. 893 A.; ex Gratiano 645 A. 710 B.; ex Hieronymo 450 B. 710 B.; ex Tertulliano 715 A. 760 B. 893 A.; secundum ipsum Chemnicium 609 B. 647 A. 710 B. 714 B. Principia religionis Papisticae tempore Concilii Tridentini duo 1021. nunc principium tertium accessit 1022. 1023.
PRISCILLIANI deliria 891 B.
PROPHETAE jussu Dei scripsere 11 B. ea quae Deus necessaria esse vidit 11 B.
PSALTERIUM MARIAE 678 A. B. 679 A. sqq.

PURGATORIUM ex Scriptura probari posse, quidam Pontificiorum ipsi negant 602 A. est fundamentum multarum abominationum 602 A. Purgatorii ignis 602 B. locus 603 A. cruciatus 603 A. quatuor suffragiorum genera, quibus vivi animabus in purgatorio constitutis subvenire possunt 603 A. Purgatorium quomodo Pontificii stabiliant ex ritibus satisfactionum veteris Ecclesiae 614 B. ex precibus pro defunctis 615 B. ex spectris mortuorum 628 A. 643 B. porro ab illis adhibentur mortuorum revelationes 631 A. exstases viventium 632 A. variae viventium visiones 632 A. revelatio Patricio cuidam facta 632 A. angelorum revelationes 632 B. diabolorum testimonia 632 B. variaque alia 633 A. Purgatorium Pontificiorum quid complectatur 636 B. Est autem illud I) incognitum Scripturae 637 A. et quidem, a) quoad locum 638 A. b) quod animae fidelium crucientur 638 A. c) quod post hanc vitam remissio impetrari possit 639 A. d) quoad satisfactiones 640 A. e) quod Christi merito tantum remissio culpae, non etiam poenae tribuatur 640 B. f) quod institutio coenae dominicae pervertitur 640 B. II) Destituitur consensu antiquitatis a) ratione loci defunctorum 641 A. b) quod post hanc vitam locus sit poenitentiae 641 B. Purgatorium est per synodum generalem quintam rejectum 610 A. Purgatorium quibus argumentis 643 B. et quibus Scripturae dictis Pontificii probent 645 B. probant illud etiam ex apocryphis 608 B. Purgatorium Pontificiorum generale et particulare 603 A. Purgatorium Ethnicum s. Platonicum 603 B. Judaeorum sive Maccabaeorum 605 A. Origenis 609 A. Ecclesiae Latinae 610 A.

PURUM et impurum quid in v. t. 851 B. 852 A.

Q.

QUADRAGENA quid 821 A.

QUADRAGESIMALE jejunium vide *JEJUNIUM*.

R.

RABBINORUM de duratione mundi sententia 909 A.

REFECTIONES Pontificiorum in diebus jejunii 867 B.

REIMBOLDI historia examinis concilii Tridentini 961.

RELIQUIAE SANCTORUM. quid Pontificii de iis statuant 749 A. B. sine quin contra s. Scripturam 751 A. B. 753 B. quae Scripturae sit sententia 750 A. quam summatim Augustinus complectitur 754 A. Pontificiorum argumenta pro Reliquiis ex Scriptura 751 B. sqq. et imposturae circa illas 761 A.

Circa Reliquias Sanctorum ritus veterum, nimirum 1) honorifice eas sepeliverunt 754 B. 2) panegyres instituerunt 755 A. 3) haereticos etiam propter contumelias reliquiarum damnarunt 755 B.

Reliquiarum venerationi originem dederunt, partim Constantinus translatione sua 756 B. magna pompa instituta 757 B. specie quidem pietatis 757 B. tamen ad Ethnicorum aemulationem 758 A. partim miracula apud Martyrum monumenta facta 757 A. quomodo creverit superstitio 758 B. quam multi reprehenderunt 759 A. Reliquiae quot exstent falsae, illustratur exemplo 761 A.

RENATI cur Deo placeant et dilecti sint 113 B. hac in vita mundi sunt inchoative 115 B.

RENOVATIO in hac vita tantum est inchoata 115 A. non perfecta 115 A. B. 173 B. crescere debet 173 B.

REPUDIUM vide *DIVORTIUM*.

RITTERUS Matthias 959. 960. 961.

RITUS quidam ab Apostolis ordinati sunt 85 A. etiamsi in Scriptura non annotati sint 85 A. quidam ex Scriptura probari possunt, quia continent usum quendam doctrinae in Scriptura patefactae 85 A. B. quinam illi sint 85 A. B. ritus Apostolici quibus notis insigniti sint 85 A. B. ritus Apostolici christiana libertate moderandi sunt 85 B. ritus qui cum verbo pugnant, impugnandi et rejiciendi 86 A. multi ritus ex Montanistarum statutis originem traxerunt 94 B. multi Apostolis tanquam auctoribus adscribuntur, qui multo recentioris sunt originis 98 A. qui sint illi 98 B. ritus pii a nobis non improbantur 99 A. adiaphori libertati christianae relinquuntur 99 A.

Ritus in administratione sacramentorum quinam mandatum divinum habeant 260 A. B. qui in primitiva Ecclesia superadditi fuerint 261 A. B. quomodo illi sensim a prima origine degenerare coeperint 261 B num liceat hominibus alios ritus, in Scriptura non praescriptos, adhibere 261 B. quae sit nostrarum Ecclesiarum sententia 263 A.

ROMANA ECCLESIA an sit mater et magistra reliquarum Ecclesiarum? 271 A.

RUPERTUS TUITIENSIS de b. virgine peccato subjecta 1004.

S.

SABBATUS. Cur pro eo dies solis observetur a Christianis, et quis auctor hujus mutationis 910 A. vide etiam *FESTUM*.

SACERDOTES in N. T. quales sint 474 A. an se ipsos communicare possint 340 A. ipsius solitaria communio an sit legitima 340 A.

Sacerdotum conjugium: Scripturae sententia de eo 561 A. B. 562. non esse peccatum (id quod evincitur tum e V. T. 596 A. tum e N. T 596 A. ubi simul quae obstare videntur, removentur 596 B.) secus ac Pontificii sentiunt 563 A. Pontificiorum argumenta 564 B. 578 B. 587 A. inter quae etiam aliqua sunt, quibus olim haeretici damnati usi sunt 520 A. B. 567 B. argumenta Tertulliani et Hieronymi 521 A. Patrum sententia hac de re 568 B. primus auctor prohibitionis conjugii sacerdotum 578 B. Sacerdotum caelibatus quibus artibus in Ecclesiam invectus fuerit 571 A. lex de eo jam tentata Apostolorum temporibus 570 B. majore nisu post Apostolorum tempora 572 A. in Oriente 580 B.

in Occidente, et quidem in Gallia 579 B. Hispania 580 A. Sicilia 580 A. Britannia 582 B. Hibernia 583 B. Bulgaria 584 A. Germania 584 A. Polonia 591 A. Bohemia 591 B. Suecia et Gothia 591 B. turbae inde exortae 583 A. 591 B. caelibatus hujus fructus 592 A. et quaerelae multorum 593 A. B.

Sacerdotum digamia non prohibita 598 B. ubi quoque fons et origo contrariae opinionis indicatur 599 A. et objectiones refelluntur 600 B.

SACRAMENTUM. de hoc vocabulo sententia Apologiae Aug. Confessionis 226 B. illius significatus evolutus e scriptoribus Romanis 228 B. e textu Scripturae latino 228 B. e Patribus 229 B. qui modo duo 230 A. modo plura quam duo 230 A. modo etiam plura quam septem sacramenta enumerant 230 B.

Sacramentorum numerus septenarius, antiquitati ignotus 232 A. quando in Ecclesiam invectus sit 227 B. quibus rationibus superstructus sit 227 B. et quibus argumentis moderni utantur Pontificii 228 B. disputatio de numero sacramentorum non est λογομαχία 235 B. septem sua sacramenta Pontificii inter se paria esse negant 241 A. et cur 241 B.

Sacramenti definitio apud veteres 232 B. et quae Pontificiorum sit 233 A. proprietates et requisita 233 B. 290 A. quae non competunt Absolutioni 234 A. neque Ordinationi 234 A. B. neque Matrimonio 234 B. neque Confirmationi 235 A. neque Unctioni 235 A. B.

Circa Sacramentorum V. et N. T. differentiam Pontificiorum opinio 236 B. quam ex Augustino probare conantur 237 B. qua occasione tum Augustini verba 237 B. tum quae hac de re passim in Scriptura leguntur, explicantur 238 B. et nostra sententia confirmatur e Scriptura S. 238 B. et ex Patribus 239 A. quam distinctionem Lutherus hic adhibeat 240 A. Sacramentorum V. et N. T. triplex differentia secundum Augustinum 240 A.

Sacramentorum necessitas 242 A. sed restricta 244 A. de efficacia et usu sacramentorum variae disputationes 245 A. vera sententia e Scriptura 246 A. et e Patribus traditur 246 A. ubi simul distinctio inter Deum et Sacramenta explicatur 246 B. et ex Augustino confirmatur 247 B. quae obstare videntur, diluuntur 248 A.

Sacramenta non sunt signa significativa sed exhibitiva 248 B. de sacramentis judicandum est ex verbo promissionis 265 A. Sacramenti et Sacrificii differentia 405 A.

In Sacramentorum substantialibus an Ecclesia aliquid mutare possit 364 A. B. Sacramenta administrare extra necessitatis casum non nisi legitime vocatis licet 256 A. num legitime administrare possit qui ab episcopo unctus non est 256 A. Lutheri sententia hac de re 255 B.

SACRIFICII vocabulum apud veteres late patet 399 A.

Sacrificia quid sint et quotuplicia in V. T. 383 A. quid ad verum Sacrificium requiratur 397 A Sacrificii et Sacramenti differentia ex Augustino 405 A.

Sacrificia spiritualia novi testamenti 394 A. B.

SANCTI mortui an res humanas sciant 702 A. B. an cum corporibus exstincti 659 A. cur mortui vocentur 659 B. pro Ecclesia militante Sanctos orare nos non inficiamur 659 B. licet non sit articulus fidei 660 A.

Sancti sunt honorandi, quod dicta Scripturae 655 A. B. et exempla testantur 655 B. in illo honore autem facile peccari potest 656 A. verum Sanctorum honorem apologia Aug. Conf. reducit ad tria capita 656 B. secundum Scripturae ductum 656 B. quem honorem Pontificii Sanctis exhibeant 658 B.

de Sanctorum invocatione quid Pontificii statuant 696 B. idque 1) explicatur ipsorum verbis 660 A. sqq. 2) exemplis 663 A. 3) publicis illorum ritualibus 663 B. hanc invocationem non tradi in Scripturis Eccius confitetur 703 A. et certe non traditur in Scriptura 697 A. contraria est illi doctrinae, quae de invocatione in Scriptura tradita est 697 B. imo pugnat cum manifesto verbo Dei 699 A. ignota fuit primitivae Ecclesiae 713 A. cujus publica forma invocationis explicatur 713 B. occasionem huic invocationi praebuerunt memoriae Martyrum 713 B. prima seminaria habet Origenes 715 B. quae opinio postea majores vires acquisivit 717 A. B. donec tandem plane in Ecclesiam invecta est occasione panegyricarum orationum 719 B. et poetica licentia et imitatione 734 A. circa invocationem hanc quidam Patres ipsi dubitarunt 721 A. quidam plane eam damnarunt 721 B. invocationem hanc quomodo Pontificii pingant et occultent 700 A. quas illius causas reddant 701 A. quibus argumentis et unde illam probent 703 A. sqq. 715 A. 721 B. 734 A. formulae quaedam ejusmodi invocationis 664 A sqq.

SANCTIFICATIO secundum Montanistas 95 A.

SATISFACTIO. Ejus vocabulum quomodo ad fructus poenitentiae translatum sit 459 A.

Satisfactio pro peccatis in Scriptura quaenam proponatur 457 A. quomodo in veteri Ecclesia se habuerit 458 A. quomodo ritibus veterum paullatim peregrinae et superstitiosae opiniones adjectae fuerint 461 B. speciatim de operibus supererogationis 461 B. ea de re Tridentinorum opinio 462 B. et quibus argumentis quod volunt probent 463 B.

Satisfactionum veteris Ecclesiae causa et finis 614 B.

Satisfactionis canonicae, vide Poenitentia publica.

SCORTATIONEM gentes ἀδιάφορον judicaverunt 517 A. cujus contrarium Paulus ostendit 517 A. quem illius praetextum Satanas et haeretici quaesiverint 517 B.

SCRIPTURA SACRA. Ejus origo 8 B. speciatim N. T. 20 A. causae 9 B. finis 10 B. usus 10 B. sufficientia 40 B. Patrum testimoniis stabilita

44 B. perspicuitas 50 A. judicium ejus in controversiis audiendum 12 B. est enim norma et canon dogmatum 636 A. Scripturae canonicae appellatio unde sit 51 B. Scripturae canonicae auctoritas unde dependeat 53 B. Ecclesiae fuit proposita et commendata 54 A. Scriptura non est privatae interpretationis 66 A. Scriptura in conciliis olim in medium posita 5 B. 46 A. illam Pontificii nolunt esse regulam fidei 7 A. 49 A. quare 7 B. obscuritatis illam accusant 7 B. putidis afficiunt epithetis 16 A. inferiorem faciunt ecclesiâ 53 B. libri deperditi, quorum in Scriptura fit mentio 10 A. Scripturae translatio in alias linguas 61 B. an licita sit 63 A. Scripturae lector quis sit optimus 66 A. Scriptura est nostra antiquitas 759 A. Scripturae usus ridiculus in synodo VII oecumenica 786 A. ejus usus ineptus a Papistis institutus 811 B. vide etiam Verbum Dei.

SCRIPTORUM N. T. tres ordines secundum Eusebium 55 B. quaedam sunt canonica, quaedam hagiographa, quaedam supposititia 55 B.

SEPTENA quid 821 A.

SEVERI error 885 A.

SIMONIS MAGI dogmata de libertate agendi, quicquid velis 147 B.

SIMULACRA vide *IMAGINES.*

SOLA, particula a Pontificiis depravatur 189 A. complectitur uno quasi sinu omnes Pauli exclusivas 189 A.

SOPHRONIUS de b. virgine Maria 1015.

SPECTRORUM ex apparitionibus probat Gregorius purgatorium 628 A.

SPIRIDIONIS historia 892 B.

STATIONES veterum quid 825 A. Stationum indulgentiae Hildesiae 832 B. Romae 832 B. illarum summa 834 A. B.

STATIONARII quinam sint 838 A.

STATUA Christi in urbe Caesarea Philippi, ad cujus basin herba enata ἀλεξιφάρμακος 777 A. aliae statuae vide imagines.

SUFFRAGIA PRO MORTUIS vide *MORTUUS.*

SUPERSTITIO quomodo crescat 907 B. 908 A.

SUPPLICATIONES et *SUPPLICANTES* vide *LITANIA.*

SYMBOLA veteris Ecclesiae apud Irenaeum 76 A. apud Tertullianum 76 B.

SYNODUS Nicaena quibus rationibus adducta legem caelibatus sacerdotum ferre voluerit 574 B. quomodo Paphnutius se opposuerit 575 A.

Synodus VII iconolatrica confundit discrimen inter historicum usum imaginum et earum adorationem 784 B. veterum sententias absurde adlegat 784 B. fundamenta petit ex fabulis et figmentis 785 A. Scripturas ineptissime adducit 785 B. 786 A. verba legis pervertit 786 A. et falsam haereticis opinionem affingit 786 B. adorationem imaginum decernit 786 B. 787 A. adductis rationibus 788 B. improbatur in Synodo Francofordiana 791 B.

Synodus Francofordiana, media incedens via, imagines concedit 792 A. ut tamen adorationem earum damnet 792 A. quid ex Synodo VII probet 792 B. quid rejiciat 793 A.

Synodi VIII acta 795 B. memorabilia 795 B. 796 A.

Synodi Gangrensis causa 892 A. quid in illa actum 892 B. vide etiam: Concilium.

T.

TALMUD quando conscriptum fuerit et quomodo auctum 15 B. Talmudicarum et Papisticarum traditionum similitudo 14 B.

TATIANORUM errores 854 A. 885 A.

TAXAE indultorum pro licentia vescendi cibis interdictis 872 A.

TEMPERANTIA servit pietatis exercitiis aeque ac jejunium, quod ex Scriptura 864 B. 865 A. et Patribus probatur 865 B.

TERTULLIANUS docet, quomodo veritas in rebus ecclesiasticis sit invenienda 715 A. 760 B. 893 A. Tertullianus de Maleach Jehovah 76 B. de b. virgine peccato subjecta 1002. Tertulliani Montanismus 95 B.

TESTAMENTUM vetus quid sit Augustino 17 B. umbra est novi 785 A. quid novum 17 B. novi testamenti doctrina quae sit 18 A. novi testamenti libri de quibus olim dubitatum fuit 57 B. Testamenti veteris scripta, quae interciderint 28 A.

TEZELIUS (Joannes) qualis nebulo fuerit 839 A. illius impudentia 839 A. B. impostura 839 B.

THEATINORUM origo sub Paulo IV 2 A.

THEOLOGIA PONTIFICIORUM est doctrina dubitationis 191 B.

THERAPEUTAE Philonis 885 A.

THESAURUS ECCLESIAE quid sit 798 B. 827 A.

TRADITIONES antiquae sunt originis 13 B. periculi plenae 87 B. nunquam non corruptelis doctrinae occasionem dedere 13 B. cumprimis tempore Christi 13 B. qui ista de causa eas plane non allegavit 14 A. multos etiam in Ecclesia praestantes viros deceperunt 88 B. veluti Papiam 88 B. Clementem Alexandrinum 89 A. Origenem 90 B. Epiphanium 91 B.

Traditiones non sunt unius generis 69 B. 1) primum est, traditiones nonnunquam vocari Sermones Christi et Apostolorum 70 A. quod postmodum Pontificii ad suas traditiones detorquent 70 A. 2) libros Scripturae nobis per manus quasi traditos vocari traditiones 71 B. 3) traditiones apostolicas magnifice commendari a Patribus 72 B. quas tamen Scripturae consentaneas esse et in Scriptura propositas, palam est 73 A. 4) traditiones vocari verum Scripturae sensum 77 A. 5) traditiones vocari dogmata, quae bona ex Scripturis consequentia colliguntur 78 B. 6) communem loquendi modum esse, Patres ita tradidisse 81 A. 7) traditiones vocari consuetudines vetustas, quas Patres ad Apostolos referunt 84 B. 8) traditiones vocari, quae a Pontificiis contra Scripturam obtruduntur et auctoritati Scripturae

adaequantur 86 B. Traditiones cujusmodi Tridentini intelligant 87 A. quid disputatione sua de traditionibus velint 69 B.

Traditionum Judaicarum origo et propagatio 14 B. traditionum Judaicarum et Pontificiarum similitudo et collatio 14 B. traditionum multarum origo ex scriptis supposititiis 96 B. traditionum apostolicarum titulo multae observationes olim venditabantur, quae apostolicae non erant 92 A. quaenam illae? 92 A. B. uti etiamnum multae Apostolis adscribuntur, quae recentioris longe sunt originis 98 A.

TRANSSUBSTANTIATIONIS dogma est una ex columnis regni Pontificii 311 B. quando coeperit, et quomodo invaluerit 311 B. quae proferant argumenta probandi 312 B. additis ad ea responsionibus 312 B. 313 A. quid ad nostratium probationes excipiant 315 A. cur tam acriter a nobis impugnetur 315 B. num consensu antiquitatis gaudeat 316 B. ubi loca veterum excutiuntur 316 B.

TRIDENTINI lucifugae Scripturarum 6 A. decreta sua miris artificiis involverunt 174 A. 178 A. 259 B. 273 A. 274 A. 339 B. 518 B. 524 A. 841 B. 871 A. opiniones Scholasticorum stabilire voluerunt 256 A.

V.

VERBUM DEI. quomodo ex eo probandum 50 A. B. 362 A. B. quomodo differat a scriptis humanis 52 B. 53 A. opponitur consuetudini humanae a Cypriano 352 B. 739 B. 754 B. a Gratiano 645 A. Est solum probationis fundamentum, secundum Cyprianum 739 B. secundum Hieronymum 450 B., secundum Augustinum 612 B. 710 B. 754 B. De disputationibus sine verbo Dei Augustinus 707 B. Auctoritas verbi Dei comparatur cum auctoritate Patrum 710 B. 754 B. Quam periculosum sit sine verbo Dei aliquid in Ecclesia spargere 609 B. 714 B. veritas dogmatum ex verbo Dei dijudicanda est 647 A.

VERSIONUM Scripturae variarum origo 62 A. usus 62 A. a versionibus recurrendum ad fontes 64 B.

Versio LXX quomodo ab Apostolis usurpata fuerit 64 B.

Versionis vulgatae auctor 63 B. vitia 64 A. sqq. auctoritas apud Pontificios 63 A. quibus de causis illa tam acriter a Pontificiis propugnetur 64 B.

VESPERA Pontificiorum tempore jejunii 867 B.

VIDUARUM conditio tempore Apostolorum 550 B. illarum collegium 550 B. Viduae Paulinae 1 Tim. 5. quales fuerint, et quae ipsarum peccata 551 A. an sub damnationis poena nubere ipsis interdictum fuerit 553 A. viduae juniores Paulus vult ut nubant 554 A. B.

VIGILIAE Paschae 911 B.

VIRGINES in Scriptura qui dicantur 535 A. et cur 535 A.

VIRGINITAS vide *CAELIBATUS.*

Virginitas an excellentior sit conjugio coram Deo 525 B. et quo sensu 525 B. nostra sententia habet testimonia vetustatis 525 B. Augustini collatio 527 A.

Virginitas conjugio antefertur 527 B. 1) ob praestantius vocationis genus 528 A. 2) propter utiles fines virginitatis 528 A. qui fines sunt α) praesens necessitas 529 A. β) varia conjugatorum afflictio 529 B. γ) expeditior ad pietatis exercitia ratio 530 A.

UNCTIO EXTREMA an a Christo instituta 467 B. an ab Apostolis adhibita 468 A. qualis fuerit unctio Apostolorum 468 B. et in quem finem unctionem adhibuerint 471 A.

Unctionis extremae secundum Pontificios materia 467 A. forma 467 B. effectus 467 B. qui ungendi sint 467 B. Talis unctio ex Scriptura probari nequit 470 A. est figmentum humanum 470 A. B. de ea nihil legitur apud antiquiores 471 A. quid hic objiciant ex Patribus 471 B. quomodo ad extremam hanc Pontificiorum unctionem deventum sit 472 B.

VOCATIO ad ministerium est necessaria 473 B. legitima quaenam sit 483 B. quid ad eam requiratur 484 A. alia est immediata 484 B. Scripturae de mediata vocatione doctrina 484 B. jus vocandi cui competat 485 A. praxis Apostolorum tempore 485 A. 487 A. Ecclesiae item post Apostolorum tempora 485 B. sq. vocationis testificatio coram Ecclesia necessaria est 479 A. Tridentinorum sententia 487 B. mos nostrarum Ecclesiarum 487 B.

VOTA in V. T. quorum variae causae 545 A. non carebant expresso verbo Dei 545 A. et erant partim moralia 545 A. partim ceremonialia 545 B. quae et ipsa regebantur verbo Dei 545 B. et servanda erant 546 A. in votis faciendis et solvendis casus excepti 546 A. dispensatio circa illa in V. T. 546 A.

de Votis faciendis in N. T. nullum mandatum exstat 546 B. quid igitur sentiendum de votis, quae hodie fiunt 547 A. de Voti appendice: quantum humana fragilitas permittit 547 B. distinctio inter votum et propositum cordis 548 A. in votis Pontificii nullam admittunt ἐπιείκειαν 546 B.

de Vovendis vel non vovendis, votorum item dispensatione, commutatione vel redemptione Scholasticorum sententia 558 A.

Vota monastica pugnant contra singula decalogi praecepta, quod Lutherus ostendit 549 B.

USTIO interior est peccatum contra sextum praeceptum 538 B.

Finis totius operis.

Altenburgi, ex typographeo aulico. (H. A. Pierer.)